8-41-I-19

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
41 I
19
G. 5

8_11_T_19

XIX k 20

Digitized by Google

D E
IVSTITIA,
ALIISQVE
VIRTVTIBVS
MORVM,
LIBRI QVATVOR
Auctore
LEONARDO LESSIO
SOCIETATIS IESV
THEOLOGO.
ACCESSIT AD DOCTRINÆ
huius operis defensionem,
APPENDIX GEMINA
Vna ab ipso LESSIO, de MONTE PIETA-
TIS, altera de ÆQVIVOCATIONIBVS
& MENTALIBVS RESTRICTIO
à THEOPHILO RAYNAVDO,
tatis IESV Theologo.
LVGDVNI
Sumptibus CLAVDIJ LARJOT,
Typographi Regij.
M.DC.XXX.

Digitized by Google

SEREN^MO ET POTEN^MO
PRINCIPI
ALBERTO AVSTRIACO,
ARCHIDVCI AVSTRIÆ, DVCI
BVRGVNDIÆ, BRABANTIÆ, GELDRIÆ, &c.
TOTIVS BELGICÆ DYNASTÆ.

NOn erat magnopere ambigendum, SERENISSIME PRINCEPS, cui potiſſimùm hoc Opus irem dedicatum. Tuæ enim SERENITATIS ſtatim ſe menti offerebat imago; cui id iure quodam deberi, multis de cauſis videbatur. Primùm, quia principum virtutum, de quibus hîc agitur, ἴνδαλμα quoddam & ſpecies, in te magno Principe, celſóque illo tuo ſtatu, fulget illuſtrius, tamquam in paradigmate Principibus viris, & ſubditis omnibus ad æmulandum propoſito. Omnium enim oculi in Principem, tamquam in ſupremi Numinis Vicarium ſunt intenti; & ad normam, quam in illo cernunt, vitam ſuam moreſque componunt. Deinde, quia Principis eſt, Rempub. non ſolùm tranquillam & bonis fortunæ affluentem præſtare, ſed etiam virtutum ornamentis illuſtrem. ſi enim finis legum eſt *Ciues bonos efficere*, vt præclarè dixit Ariſtoteles; idipſum quoque eſt munus Principis, qui legum eſt auctor, cuſtos, & anima; vtpote ἔμψυχον δίκαιον. at ſine iſtis virtutibus, in quibus totius vitæ probæ cardo vertitur, boni eſſe non poſſunt. Has igitur in illos diffundere, principalis eſt muneris: quod etiam ex eo conſtare queat, quòd Princeps in Regno ſuo ſit inſtar capitis, Reſpub. vt corpus, ciuitates membra, ciues ſinguli veluti artus, ex quibus membra & totum Reipub. corpus coaleſcit. Vt igitur à capite in corpus, in membra, in artus, ſenſus ac motus influit: ita à Principe in Rempub. & ciues ſingulos Prudentia, Iuſtitia, & ſua cuiuſque proba functio. Vnde & hæ virtutes in Principe primario & ἀρχιτεκτονικῶς à Philoſopho locantur, cùm ab illo in ceteros ſint deriuandæ. His accedit, ad eiuſdem officium pertinere, inter ſuos Ius dicere, iniuriam depellere, controuerſias dirimere, officia & onera

communia congrua proportione distribuere, omnia ad æquitatem & æqualitatem quamdam geometricam, in qua tum pulchritudo Reipub. tum Iustitiæ decus consistit, reuocare. Qua verò ratione in plerisque causarum generibus id fieri debeat, siue de contractibus agatur, siue de delictis, siue de officiis, beneficiis, vectigalibus, hisce libris breuiter & ex primis naturæ principiis declaratur. Aperiuntur enim ipsa Iuris fundamenta, ratione ἐκ τῶν ἰδίων, quantum fas est, & res ipsa pariter, deprompta. Ex quibus deinde longa quæstionum inde nascentium series, facili negotio dissoluitur & explicatur. Denique beneficentia & fauor quem SER^MA familia AVSTRIACA, & nobilis eius ramus SER^TAS vestra, Societati nostræ tum alibi, tum in Belgio impendit, hoc gratitudinis & venerationis symbolum à nobis poscere videbatur. Accipe igitur, SERENISSIME PRINCEPS, tot nominibus obnoxium tibi atque debitum Opus, fronte serena; velut ab animo obseruantiæ & studij in te plenissimo profectum: & hoc Seminarium nostrum Louaniense, ex quo illud prodiit, cum ceteris Belgicæ tuæ Soc^tis nostræ Collegiis tuæ benignitatis aura fouere ne desinas. DIVINITATEM oro, SER^TI vestræ & SER^MA pariter coniugi, præter cælestia bona sua prosperitatem & longæuitatem impertiat. Louanij ex Collegio Societatis IESV, XXVIII. Augusti, ipso die S. Augustini, M. DC. V.

SER. V.

Humillimus in CHRISTO *seruus*

LEONARDVS LESSIVS.

IN

IN LIBROS
DE QVATTVOR VIRTVTIBVS
R. P. LEONARDI LESSII.

OLim fertur in igneis quadrigis
Vates raptus ad ætherem fuisse:
Vis rapi quoque, Lector? has quadrigas
Virtutum cape, scande: sponsor adsum,
In cælum rapieris hisce libris.

I. LIPSIVS pangebat.

IN AVCTOREM
EIVSDEM OPERIS.

LESSI Theologa potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessas ingenito pudore, cessas?
Nec doctorum hominum volas per ora,
Qui buccis patulis, hiante labro
Illud grande sophos, sophos recantent?
Victuros animi tui labores,
Ac curas decimum premes in annum,
Quæ fractis pluteis, & vngue roso
Dudum peruigiles olent lucernas?
Iam, LESSI, satis est, sat est moratum:
Ex vmbra liber euocatus adsit,
Ardua liber expeditur arte,
Arguto liber expolitus vngue,
Venustus liber elegansque totus,
Extremis liber auctus vmbilicis
Extemplò in medium ruat coronam,
Et longas hominum esuritiones
Sua lautitia faméinque pascat.
Cessas ingenito pudore, cessas?
Et manus fugis eruditiores?
Nobisque immeritò Iouis cerebrum,
Et cibos nimis inuides Deorum,
Quos docta simul explicas papyro?
Sic squallore, situque araneoso
Felices pateris perire chartas,
Et blattis pretiosa dona condis,
Dona digna mage Indicis lapillis,
Dona Acidaliis priora conchis,
Dona vellere digniora Serum?
Repugnes licet, & feris malignis
Ac valuis adamantinis recondas,
Erumpent tamen, & choro iugatæ
Solem bis geminæ petent sorores,
Et qualis Philomela lenta ramis
Dulci personat hinc & hinc susurro,
Vocem murmure molliore frangens;
Ac secum facili pióque nexu
Longam post se hominum trahent catenam,
Quæ cita properis rotis quadriga,
Quam nobis bonus artifex, polisti,
Ad sedes procul euolet piorum.
Ergo de tabula manum seueram,
Censorémque oculum reduce tandem;
Parce tam bona scripta, parce quæso
Infestis obelis necare LESSI,
LESSI Theologa potens palæstra,
Diuinæ Sophiæ medulla prima
Cessa deposito pudore, cessa.

IACOBVS BONFRERIVS.

ΛΕΟΝΑΡΔῼ ΛΕΣΣΙῼ,
Θεολογικᾶν Ἀρετᾶν Τετραορίαν ἐκτυπουμένῳ,

Εἶδος.

Στροφὴ α', κῶλων ιδ'.

Ἀνωφελὲς, καὶ παρ' αἶσαν,
Λάθεος ἐν κνέφᾳ αἴγλας
Θεμεναι ζάθεον ἐργμάτων.
Ὡς χρυσὸν εἰ Γρὺψ νέμοι
Κρυφαῖον, οὐ στίλβει.
Δραπὼν γε Σοφιᾶν
Θευμόρων σὺ κορυφὰς,
Δῖον φρεσὶν Ἀλάθειας
φάος ἱδρείας λάβες·
Τί ὦν καὶ τόγε κλέπτεις;
Προφάταις παρ' ἀ-
γλαοῖς, ὡς φάρος, Μοι-
σᾶν ἱερᾶν ἔβαλες ἀ-
στραπὰν πάλαι Γρυδίοις,

Ἀντιστροφὴ κῶ. ιδ'.

Σοφᾷ τε χειρῶν βοαθεί-
ᾳ ἄκρον εἰς ἱδρείας χαύ-
νᾳ ἄγων φρενὶ πάλαι μενοῦν-
τας. Δαρὸν αὐτὰρ τά δε
Πρὶν ἔσκε. Νῦν δ' ἄλλοις
Σέλας, καὶ καλῶς,
Ἐκτυποῖς διὰ βίβλου,
Ἅπτῃ τε μεγάλου χρέος·
Τυχεμεν ἐγκωμίων.
Ἔχει ῥῆμα, τετελε-
σμένον μὴ χαμαὶ
Σιωπᾷ καλύψαι
Ἐσλόν. Προσωπα δὲ θέμεν
Χρὴ ἔργου ἀρχομένου

Ἐπῳδὸς κῶ. η'.

Τηλαυγῆ. Ὀφθαλμὲ Σοφῶν μέγας,
Γαρύεν σε θυμὸς ἐμὲ ὀτρύ-
νει, εἰ κ' οὐ ῥα κάρυ-
κος ἔδου, οἷς σοι πύλας
Ἀνοιγέμεν ἐπῶν. Τεκτόνων
Ἔργοις ἐπ' ἄλλοισιν ἄλλοι μεγάλοι. Ἕκα-
στον, οἷα βάσανος καλὰ,
Χρῆμα τεκμαίρει. Ἁρμόσσαις δίφρου ἐ-

Στροφὴ β', κῶ. ιδ'.

λέφαντι Μυρμακίδας βρα-
χὺ ζυγὸν, εὖ ἀκούει χει-
ρμαρᾶν. Σὺ δὲ ὄχον Ἀρε-
τᾶν συζυγεῖς. Θειό...

LEONARDO LESSIO
Theologicam Virtutum Quadrigam edenti,

Ode Pindarica numeris adseruatis.

Strophe 1. versuum 14.

Nec vtiles, nec decora,
Latebra quas tegit, luces,
Operúmve iubar entheum.
Ceu nullus auro color,
Quot occulit Picus.
Per alta rapuit
Artis vt tuga Sacra,
Lessi, sapida Veritas
Face suâ te replet:
Et hanc haud benè premes?
Diu quâ, Pharos
Facem vt clara lucens,
Musaque scita Grudiis
Sacra dedisti, & opes,

Antistropha versuum 14.

Manu adiuuâ dum cacumen
Catus ad artium ductas
Animi prius Inertia
Depraesantes. Sed hae
Fuere quondam. Nunc
In orbem Omnibus
(Factum & id benè!) iubar
Per scripta iaculas tua,
Tibique laudem occupas.
Humi in gloria tegi
Negant nam bona,
Tacerique facta.
Mos verò fulgida Operi
Praeire vestibula

Epodus versuum 8.

Primo. Te, Ocelle ô Sapientium,
Vt Tuapte laude cluear,
Tamen mens & ardet
Canere, portásque ad hoc
Recludere melos. Disparat
Hunc Ars ab illo. Sed Artem, bona velut cos,
Probátque, reprobátque res,
Si quis artitus est. Tot inter Artes,

Stropha 2. vers. 14.

Quadriga Myrmecida, arctum
Vt ebur, audit excellens,
At & Ipse iuga sub sua
Virtutem adaptas: quibus

Dei

γία ἔπει τὰν ἀ-
νία ἀσφαλεῖ·
Ἔνθ' ἄκρῳ ὑπερέχει
Τιμά. Μάκαρ ὅτις τὸν ἔπ-
εβα ἀκάμαντοις ὁδοῖς
Ἱκέσθ' ἐπὶ μόρῳ
Ὀλύμπου πρὸς ὀ-
ροφάς, ἔνθα εὐζω-
ίας ἄμμερον δρεπεῖ ἄω-
τον εὐσταθοῦς, γλυμερὸν

Ἀντιστροφὴ κώ. ιδ΄.

Τε πέψει αἰῶνα. Μή μοι
Χρόμιον, ἢ κρατήσιππον
Ἱέρωνα, Κύκνε ὦ λύρας,
Πλάκτρῳ γεγώνει. Ἀμει-
νον ἅρμα νικαφο-
ρίας ῥυσιδί-
φρῳ σύ, Λέσσιε, βίβλῳ
Νωμᾷς, ἅτε τροχηλατεῖ
Νύχα Βοώτας. Ἐφ' ᾧ
Ἀερθέντα ὄχῳ ἐ-
πὶ Τιμᾶς κλυταῖς
Ἀμοιβαῖσι Φάμα
Πανδοξία σε ἀναγεῖ
Λιθῳ τε μή σε τρηχαῖ

Ἐπῳδὸς κώ. ή.

Βαλλήσει ἀργὸς Φθόνος. Οἴδαμεν
Ἀσταθῆ πέσας ὄχει Φα-
έθοντ' Ἀλίου. Εὖ
Σὺ δὲ διδάσκεις διφρη-
λατεῖν ποτὶ ναοὺς Οὐρανοῦ,
Τρύεσθ' ἄεθλων τι τετρωρία εἰν Ἀ-
ρίζῃν. Ἄγε, πρᾶσσαν τε γὰν
Σεῦ τέτρωρον. Κέλευμα δὴ τὸ ἦλθε.

Πέτρος Βούλλιος.

Dei Sophia frenos
Inertans regit:
Summa Honos habet. Iter
Felix ter ô & amplius,
Facere qui istis potens.
Lacunaria Poli
Ad alta aurea!
Vbi & sospitata
Vita optimas leget opes,
Et aeternum aget

Antistropha versuum 14.

Neci superstes. Quid? & nunc
Chromium, equisque victorem
Hierona mî, Olor ô lira,
Plector adtones? Pensior
Quadriga mihi, libras
Libro quàm tuo,
LESSII vt Arctica Polo
Flectit regere doctior
Iuga Bootes. Vicem ho-
stiens, te sed enim aget
Honoris bona in-
clyto Fama curru:
Mactúmque gloriâ & ado-
reâ, appetet lapide

Epodus versuum 8.

Nec Liuor ater. Phaëton ruit,
(Nota res) vt haud benè Patris
Habenas perurget.
Quatere sed cautiùs
Suprema sapiens tu doces
Ad templa cæli, vtque Virtus stata triumphet.
Quadrigam igitur hanc tuam
Ede: mappâ sat Imperator visit.

Petrus Bouillius.

APPROBATIO.

EGo Oliuerius Manareus, Visitator Societatis IESV per Belgium, potestate ad hoc mihi facta à R^dmo admodum P. N Claudio Aquauiua Generali Præposito, facultatem concedo, vt Opus de IVSTITIA ET IVRE, ceterisque Virtutibus Cardinalibus, à P. Leonardo Lessio, Societatis nostræ Theologo compositum, ac grauium Theologorum eiusdem Societatis iudicio examinatum & approbatum, typis euulgetur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Louanij, Anno Domini 1603. 15. Decembris.

OLIVERIVS MANAREVS.

OPvs eruditum ac prelo dignissimum, vt quod aptissima methodo, *Sobrietatem ac Prudentiam docet, & Iustitiam & Virtutem, quibus nihil est vtilius in vita hominibus.* Sapient. 8.

GVILIELMVS FABRICIVS Nouiomagus, Apostolicus & Archiducalis librorum Censor.

EGo Stephanus Binetus Societatis IESV in Prouincia Lugdunensi Præpositus Prouincialis, iuxta Priuilegium eidem Societati à Regibus Christianissimis, Henrico III. 10. Maij 1583. Henrico IV. 20. Decembris 1606. & Ludouico XIII. nunc regnante 14. Februarij 1611. concessum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur ne libros ab hominibus nostræ Societatis compositos absque Superiorum eius permissione imprimant; permitto Claudio Larjot Lugdunensi Bibliopolæ, vt opus quod inscribitur, *R. P. Theophili Raynaudi Societatis IESV, Theologi, Splendor veritatis moralis,* &c. siue, *Defensio doctrinæ Lessij de æquiuocatione ac mentali restrictione,* ad sex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere possit. Datum Lugduni die 5. Septembris anno 1629.

STEPHANVS BINETVS.

LIBER R. P. Leonardi Lessij Societatis IESV Theologi *de Iustitia & Iure*, cæterisque virtutibus, antehac sæpè recusus, summáque Doctorum omnium approbatione exceptus, vtiliter recudetur, cumulatus defensione doctrinæ à Lessio iam olim traditæ de æquiuocationibus & mentalibus restrictionibus, quam nuper malignè vocatam in inuidiam, R. P. Theophilus Raynaudus, eiusdem Societatis Theologus, eruditè solidéque tutatus est. Lugduni quinta Nouembris 1629.

FR. ROBERTVS BERTHELOT
Episcopus Damasci.

DE VILLE.

PRÆ

PRÆFATIO AD LECTOREM.

HAbes, studiose Lector, de Iustitia & Iure tractationem, quam annos abhinc undecim vel duodecim publicè Louanij dictaui, recognitam illam & auctam: cui deinde reliquarum Virtutum Cardinalium, Prudentiæ, Fortitudinis & Temperantiæ explicationem adieci. Non cogitaueram initio typis euulgare, quòd viderem satis multa à viris doctissimis de huiusmodi materiis, præsertim de Iustitia & Iure, in lucem edi; sed crebra multorum & diuturna flagitatio extorsit, quam non assentatoriam, sed seriam fuisse vel ex eo facilè conieci, quòd à plurimis illa dictata (sicut & pleraque alia, quæ multorum annorum decursu hîc docueram) sciremagno vel labore vel sumptu exscribi. His accedebat voluntas eorum, quibus vitæ meæ rationes omnes subieci. Deum precor, tuo sit & publico bono, cui omnis nostra seruit industria.

Seriem quæstionum D. Thomæ non omnino seruaui, præsertim in iis quæ ad Iustitiam pertinent; eò quòd ipse plurima vel non attigit, vel breuiter tantùm aut obiter, prout occasio soluendæ alicuius obiectiunculæ ferebat. Vnde sæpè 20. vel 30. dubitationes circa unum articulum aut unam responsionem inducendæ fuissent, magna totius materiæ & Operis confusione. Quare visum fuit alium ordinem Lectori commodiorem instituere, & totum opus in quatuor libros partiri, cuique Virtuti Cardinali suo libro attributo: quia tamen de Iustitia, longè ceteros sua mole superat, ob argumenti, in quo hæc versatur, copiam & necessariam notitiam. quamobrem eumdem in septem sectiones, seu partes principales distribui: sectiones in capita, & capita in dubitationes, quas etiam quantum fieri potuit, articulis D. Thomæ aptaui.

Sectatus sum breuitatem plerisque amicam, selectiora persequens, quæ vel ad usum, vel ad speculationem visa sunt illustriora, & ex quibus alia haud ita magno negotio possunt à bonis ingeniis exsculpi. Sententias Auctorum obsoletas vel prætermisi, vel obiter tantùm attigi. In rebus claris Auctores multos adducere superuacaneum duxi, & Lectori molestum, in ambiguis non prætermisi, quantum opus visum, celebrioribus aliquot expressè adductis, ceteris compendio, indicato nimirum Auctore, & loco, vbi particulatim citantur. Multitudinem textuum de industria vitaui, satius esse ducens paucos firmos & ad rem pertinentes, quàm dubios vel [illegible] in medium proferre, & Lectoris studium eludere. Perspicuitatem vbique præstare sum conatus, declinatis persæpè obscurioribus loquendi formulis, quæ studiosis tenebras possent offundere. Sententiam veriorem in singulis indagare, & omni ope firmare studui, allata, quantum licuit, ratione aliqua fundamentali; insinuata tamen sententiæ diuersæ probabilitate, si quam fortè habere videbatur. Hæc enim contrariarum sententiarum cognitio commodissima, & ferè necessaria conscientiæ foro. Denique quid re ipsa præstitum sit, eruditi & candidi Lectores indicabunt. Hoc sanè ingenuè fateri possum, magno mihi labore stetisse, & faciliùs tres tomo à me de istis argumentis, si quæ passim obuia corradere, & Auctorum sententiis, citationibus, ac rationibus persequendis me diffundere libuisset, conscribi potuisse, quàm hunc vnicum. Verùm consulere volui studiosorum commoditati pariter & fructui, quos proinde oratos velim, hunc laborem meum boni consulant, & quidquid in eo reperirent à præceptis opinationibus suis discrepans, benignè interpretentur.

BRE

BREVIS EXPLICATIO
ET DIVISIO VIRTVTVM
TOTI OPERI SVPPOSITA.

1. *Subiectum virtutis.* SVPPONO Primò, *Virtutem* propriè tantùm esse ponendam in supremis animæ potentiis, intellectu & voluntate; & ad supremas eius operationes (quæ sunt intelligere & velle) perficiēdas. 2. *Virtus immediatè ad perficiendas supremas animæ functiones ordinatur.* Est enim *Virtus* propria perfectio naturæ rationalis, qua rationalis est. Rationalis autem est, quatenus est principium intellectionis & volitionis. Itaque tota ratio virtutis ad perfectionem harum duarum functionum immediatè ordinatur. Hæc autem perfectio consistit in attingendo *vero* & *bono*. Honestum bonum intelligo: hoc enim est proprium naturæ rationalis. Tunc enim intelligentia perfecta est, quando in qualibet re veritatem clarè & certò, quantum fas est, assequitur; & voluntas, quando bono honesto firmiter inhæret: sic enim suum finem & veluti formam, ad quam instituta est, vtraque potentia, & vtriusque potentiæ operatio consequitur.

3. *Mediatè ad inferiores.* Porrò ab harum perfectione pendet perfectio operationis facultatis imaginatricis & appetitus inferioris, & potentiæ executiuæ. Et quamuis in imaginatrice & appetitu inferiori sint aliqui habitus, quibus perficiantur ad suas functiones; (assuescunt enim ab intrinseco obedire rationi & voluntati, & ad hoc faciles promptíque redduntur & determinantur) tamen probabilius est hos habitus non esse virtutes, sed tantùm virtutum adumbrationes, & veluti ἀπηχήματα quædam, (vt Dionysij verbo vtar) quæ ita virtutes intellectus *Habitus partis inferioris non est virtus.* & voluntates imitentur, eísque subseruiant, sicut vis imaginatrix & appetitus inferior deseruiunt intellectui & voluntati, eósque in suis functionibus imitentur. Quod ex eo confirmari potest, quòd in illis potentiis inferioribus non sit libertas; vnde earum opus nec per se liberum est, nec laude dignum, sed solùm vt subest motioni rationis & voluntatis. atqui opus, cui per se competit ratio virtutis, per se quoque maximè est laude dignum. Hoc enim est propria virtutis nota, præsertim eius, quæ est in parte appetente. Ratio à priori est, quia sicut vis imaginatrix non potest attingere rationem veri, solido iudicio discernendo verum à falso, honestum à turpi, ita nec appetitus inferior rationem honesti, amando præcisè quia honestum, rationíque consentaneum, & odiendo quia turpe, ac rationi dissonum. Non enim potest ferri extra proprium obiectum, quod est esse delectabile sensibus, vel commodum naturæ, præscindendo ab ordine ad rectam rationem. Verùm exactior de his disputatio pertinet ad 1.2. quæst. 56. Vide D. Bonauent. in 3. d. 33. quæst. 3. & ibidem Scotum.

4. *Quid virtus.* Rectè igitur Aristoteles 7. Physic. c. 3. dicit *Virtutem esse dispositionem perfecti ad optimum*; quia perficit intellectum & voluntatem ad optimam operationem circa sua obiecta & propriam materiam.

Hinc

Digitized by Google

Hinc sequitur esse duplex *Virtutum genus*; alterum intellectus, alterum voluntatis: quia duæ sunt supremæ potentiæ, & supremæ operationes immanentes, quibus optimo modo natura rationalis *vero* & *bono* coniungitur & informatur. *Duplex virtut.*

Virtus intellectus est dispositio perficiens illum ad cognitionem veri; facit enim infallibili modo verum cognosci. 5. *Virtus intellectus & voluntatis quid.*

Virtus autem *voluntatis* est dispositio perficiens voluntatem ad affectum honesti.

Honestum voco, quod Græci τὸ πρέπον dicunt, id est, decens, decorum. Decorum est quod congruit cuique iuxta præscriptum rectæ rationis: seu quod congruit naturæ rationali, quà rationalis est, vel absolutè, vel supposito tali statu aut conditione rerum: ídque vel per modum operationis, vel per modum obiecti circa quod versetur. Aliud enim decet virum, aliud feminam; aliud Regem, aliud subditum; aliud hominem, aliud Angelum, aliud Deum. Virtus igitur voluntatis in vnoquoq; est affectus erga id, quod cuique congruens & decens agere vel appetere.

Suppono Secundò, Ex his virtutibus quasdam absolutè & simpliciter dicendas esse virtutes, quasdam solùm ex parte, vt D. Thomas ex Aristotele docet 1.2.q.61.art.3. 6.

Absolutè dicuntur virtutes, quæ non solùm præbent facultatem boni operis, sed etiam bonum vsum sui, id est, quæ ita voluntatem mouent & afficiunt, vt non possit illis malè vti tamquam principio operationis. Tales sunt omnes illæ, quæ vel inhærent voluntati, vel ad sui vsum postulant rectam voluntatem, vt prudentia, & fides Catholica. *Virtus absolute quid.*

Ex parte, seu *secundùm quid virtutes* dicuntur, quæ solùm præbent facultatem boni operis, (id est, vt opus in suo genere perfectum fiat) non autem bonum sui vsum: vt sunt virtutes intellectuales huius vitæ, pręter prudentiam & fidem. *Sapientia* enim, *intellectus*, *scientia*, & *ars*, etsi mentem perficiant vt cognitionem veritatis assequatur, & ars etiam dirigat potentiam executricem, vt opus artificiale perfectum reddat, tamen non faciunt vt voluntas ipsis benè, honestè, & laudabiliter vtatur: (possunt enim ad prauum finem adhiberi:) & ideò tantùm ex parte sunt virtutes, non absolutè & simpliciter, quatenus tantùm pręstant vt rei cognitio, vel opus externum in suo genere sit perfectum, non autem vt proueniat ex bono affectu, & ad finem honestum tendat. *Virtus secundum quid, seu ex parte.*

Suppono Tertiò, Inter eas quæ absolutè dicuntur virtutes, alias esse *Theologicas*, alias *Morales*. *Theologicæ* vocantur, quę immediatè circa Deum, seu diuinam aliquam perfectionem tamquam obiectum formale versantur, vt *Fides*, *Spes*, *Charitas*. 7. *Theologica.*

Morales autem, quę in ceteris rebus mores hominum secundùm pręscriptum rectę rationis componunt. Inter has, quatuor sunt quę dicuntur CARDINALES, *Prudentia*, *Iustitia*, *Fortitudo*, *Temperantia*, quibus cęterę omnes sunt annexæ, tamquam partes quędam potestatiuę, iuxta D. Thomam. *Morales.*

Vocantur autem *Cardinales & principales*, non solùm à DD. scholasticis, sed etiam à Patribus. Ambrosius in illud Luc. 6. *Beati pauperes*, dicit, B. Lucam in quatuor beatitudinibus amplexum esse *quatuor virtutes veluti cardinales*. Et infrà: *Scimus virtutes esse quatuor cardinales, Temperantiā, Iustitiam, Prudentiam, Forti*- *Cardinales.*

titu

Digitized by Google

titudinem. Lib.1.Offic.c.14.vocat eas *principales*.Eodem nomine vocat eas Proſper lib.3.de Vita contemplatiua c.18.& Gregorius lib. 2. Moral. cap.36. & alij paſſim.

8. *Cur ſic appellata.* Vt autem intelligatur ratio huius appellationis, Notandum eſt, nomine Prudentiæ,Iuſtitiæ,Fortitudinis,& Temperantiæ interdum intelligi generales quaſdam rectitudines,quæ in omni virtute reperiri debent. Omnis enim virtus debet eſſe *prudens* in operando,ne erret per inconſiderationem,vel negligentiam: *iuſta*,vt præſtet quod debet Deo,proximo,vel ſibi ipſi,& vt neminem lædat:*fortis*,vt fortiter in bono perſiſtat,non ſinendo ſe ob vllas difficultates à recto dimoueri: *temperans*, vt modum à ratione præſcriptum non excedat.

Hoc modo rectè dicuntur virtutes *Cardinales*:quia ſunt generales,& principales quædam rectitudines,quibus tota vita noſtra dirigi,& in quibus velut quibuſdam cardinibus firmari & verti debet.

Secundò, Significantur illis nominibus ſpeciales quædam virtutes, quæ etiam rectè dicuntur *Cardinales*. *Prudentia* quidem,quia eſt ceterarum virtutum fundamentum,& veluti cardo.*Iuſtitia particularis*,non quòd excellentior ſit ceteris,quæ alteri debitum reddunt; (ſic enim potiùs *Religio* eſſet dicenda virtus Cardinalis)ſed quia perfectiſſimè ea,quæ iuſtitiæ ſunt propria, (nempe *reſpicere alterum*,& *reddere debitum ad æqualitatem*)in *iuſtitia particulari*,quę eſt hominum inter ſe,reperiuntur.*Fortitudo*,quia verſatur in maximis & difficillimis vel ſuperandis,vel tolerandis.*Temperantia*,quia verſatur in maximis voluptatibus moderandis. Itaque hæ tres ſunt *principales*, tum quia ſingulæ ſibi vendicant aliquam principalem conditionem & rectitudinem ex prædictis, quæ peculiariter in ipſis reſplendeat; tum quia verſantur in materia principali,quæ potiſſimùm illam rectitudinem poſtulat:de quibus infrà ſuis locis plura dicentur.

Commendantur hæ virtutes Sapientiæ 8. *Sobrietatem & prudentiam docet* (Sapientia) *& iuſtitiam,& virtutem,quibus vtilius nihil eſt in vita hominibus*.Vbi nomine *Sobrietatis* intelligitur Temperantia, *Virtutis*,Fortitudo;vt docet D. Auguſt:lib.1.Rettact.c.7.& patet clarè ex textu Græco,vbi ponuntur nomina harum virtutum Philoſophis vſitata; Σωφροσύνην γὰρ καὶ φρόνησιν ἐκδιδάσκει, δικαιοσύνην, καὶ ἀνδρείαν. Vide Ambroſ. lib. de Paradiſo c, 3. & Auguſt lib. de Geneſi contra Manichæos cap. 10. vbi tropologicè has virtutes volunt ſignificari per quatuor flumina paradiſi.

De iſtis igitur quatuor virtutibus,& iis quæ his ſunt annexæ,oppoſitiſque vitiis & peccatis, nobis hoc Opere quatuor libris diſtincto tractandum eſt. De quibus agit D.Thomas 2.2.à q.47.vſque ad 171. cùm anteà virtutes Theologicas explicaſſet. Libro Primo dicendum breuiter de Prudentia. Secundo, de Iuſtitia,Tertio,de Fortitudine.Quarto,de Temperantia.

INDEX

Digitized by Google

INDEX CAPITVM ET DVBITATIONVM.

ē tur,

Digitized by Google

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per ſtuprum & adulterium, déque congrua reſtitutione.

CAPVT XI.

De iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam, déque neceſſaria reſtitutione.

CAPVT XII.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam, damnúmve illatum: & de neceſſaria reſtitutione ob hanc cauſam.

2 Quid

CAPVT XXII.

De Censibus, seu Reditibus annuis.

CAPVT XXIII.

De Cambiis.

CAPVT XXIV.

De Locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

CAPVT XXV.

De contractu societatis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

2 Vtrùm

CAPVT XXXVI.
De Religione in genere.

CAPVT XXXVII.
De actibus internis Religionis, & Deuotione, & Oratione.

CAPVT XXXVIII.
De Sacrificio & Adoratione.

CAPVT XXXIX.
De Decimis.

CAPVT XL.
De Voto.

CAPVT XLI.
De statu religioso.

INDEX CAPITUM,

CAPUT

Digitized by Google

In Ioannis Barnesij Angli, Monachi Benedictini, dissertationem aduersus Æquiuocationes, quam ipse absque Indice dederat, Indices tres.

APPENDIX II.
ad Dubitationem 23. cap. 20. lib. 2. de Monte Pietatis.

QVÆSTIO PRIMA.

QVÆSTIO SECVNDA.

INDICIS CAP. ET DVBITAT. FINIS.

LIBER PRIMVS
DE
PRVDENTIA,
PRIMA VIRTVTE
CARDINALI.

Hic Liber continet duo Capita.

Primum est, *De Prudentia secundùm se spectata.*
Secundum, *De partibus Prudentiæ, & vitiis oppositis.*

CAPVT PRIMVM.

De Prudentia in se spectata. *Habet dubitat.* 4.

DVBITATIO PRIMA.

Quid sit Prudentia. *D. Thomas q.* 47.

1 *Prudentia unde dicta.* PRVDENTIA nomen dictum videtur à porrò videndo, teste Isidoro lib.10. Etymol. cap.15. *Prudens*, inquit, *dicitur quasi porrò videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus.* Græci vocant φρόνησιν, παρὰ τοῦ φρονεῖν, quod sapere, intelligere, cogitare significat, cum affectu quodam ad rem cogitatam. Hoc autem ἀπὸ τῆς φρενὸς, quod mentem denotat, deriuatur. Accipitur autem dupliciter. *Prudentia nomen dupliciter accipitur.* Primò generatim pro omni notitia veri, præsertim quæ aliquo modo ad rectè viuendum pertinet. Hoc modo Ambrosius lib.1. de officiis cap 24 dixit, *Prudentiam in veri inuestigatione versari, & scientiæ plenioris infundere cupiditatem*, vt notauit D.Thomas q.47.a.2.ad 2. Sic accepta comprehendit etiam fidem, & vniuersam Theologiam, & sæpè in Scripturis vocatur *Sapientia*, vt Ecclesiastici 3.& 33. Prouerb.3. & 8. Sap 6. & alibi. Secundò, speciatim & propriè, pro virtute intellectus proximè morum directrice. Hoc modo est virtus cardinalis de qua hic tractamus. Hanc D.Antonius, teste Cassiano, collat.2.cap.2. omnibus aliis virtutibus præferebat, tanquam directricem ceterarum, quæ non sinat eas à recto ad dexteram vel sinistram deflectere. Ceteras enim virtutes, si discretio absit, necessariò impingere, vel nimio feruore, vel torpore, & remissione; hanc solam efficere vt regia via incedant. Item, hanc esse, quæ in Euangelio vocetur oculus & lucerna corporis nostri, à qua totum virtutum veluti corpus sit illustrandum, &c. D.Ambrosius lib.1. de officiis c. 27. dicit prudentiam esse *primum officij* (id est, boni operis) *fontem*. Sine hac nec iustitiam nec aliam virtutem esse posse. Idem docet D.Augustinus lib.1. de moribus Ecclesiæ, cap.24. Ex quibus constat, quanti hæc virtus sit momenti, quantóque studio comparanda. Variis modis definiri potest.

Definitiones. D. Augustinus lib.1. de lib. arb. cap.13. definit *Prudentiam esse rerum appetendarum & fugiendarum scientiam.* lib.83.qq.q.30. *Esse rerum bonarum, & malarum, & neutrarum scientiam.* Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 5. *Prudentia est habitus cum ratione vera circa bona humana actiuus.* Vbi quidam legunt, *est habitus verus*. alij ex eodem Aristotele sic: *Prudentia est recta ratio agendorum.* Hæ omnes definitiones bonæ sunt: clariùs tamen sic definiri potest: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quouis negotio occurrente nouimus quid honestum sit, quid turpe.* Hæc definitio habet quatuor partes.

Explicatur definitio postrema. 2. PRIMA, *Virtus intellectus*, ad intellectum pertinere per se notum est, & indicat ipsum nomen, vt dictum est. Deinde functiones quæ ipsi tribuuntur, vt consultare, iudicare, & imperare, quæ sunt rationis. Esse *virtutem* docet Aristot. loco citato, & omnes Philosophi, atque Theologi, & colligitur innumeris sacræ Scripturæ locis, quibus Prudentia commendatur, imprudentia reprehenditur & damnatur.

Probatur ratione Primò, quia est mensura & regula virtutum, quæ sunt in voluntate; à qua ratio virtutis in ipsas descendit: vnde ipsa non potest non esse virtus. Secundò, quia est certa notitia honesti & turpis; ita enim Prudentia fertur in suum obiectum, vt ex modo iudicandi falli non possit circa proprium obiectum; *Prudentia falli nequit circa propriũ obiectum.* quia euidenter cognoscit esse turpe. Cuius signũ est, quòd is qui iudicat sibi aliquid esse bonestum vel licitum, de quo dubitat vel formidat an in eo non peccet, sit imprudens, & imprudenter iudicet: nempe quia iudicium Prudentiæ debet esse euidens & cer-

 tum,

tum, excludens omnem rationabilẽ formidinem. Dico rationabilem; quia non semper excludit scrupulum. Iste enim sæpe perseuerat cum iudicio Prudentiæ; tamen vt tunc iudicium sit prudens, debet reputari scrupulus: & sic etiam scrupulum quodammodo excludit Prudentia. Etsi enim imaginatio peccati perseueret cum quadam anxietate, tamen per prudentiam reputatur vmbra, non veritas.

Prudentia nō est opinio. Ex his sequitur, opinionem honesti non esse iudicium prudentiæ; quia non ita fertur in suum obiectum vt non possit esse falsa: quam ob causam non est virtus, vt rectè Aristot. 6. Ethic. cap 3.

Nec obstat quòd interdum opinio sit vera; quia id non habet ex intrinseco modo tendendi in suum obiectum, sed per accidens & fortuitò. nam sicut est vera, ita poterat esse falsa, nulla facta in ipsa variatione.

3 *Obiectiones.* Dices Primò, Etiam Prudentia falli potest, vt patet in Iacob, qui iudicabat honestum accedere ad hanc mulierem Liam; cùm tamen non esset honestum, quia Lia non erat eius vxor: de quo Genesis 29.

Respondeo, Prudentiam in proprio suo iudicio falli non posse. ratio est, quia iudicium Prudẽtiæ supponit diligentem, & iuxta capacitatem humanam sufficientem rei cõsiderationem: qua posita, etiamsi opus fortasse in se non sit absolutè honestum, tamen respectu huius hominis sic affecti est honestum, & ita iudicatur cum his circumstantiis prudenter & absque errore esse honestum. Sicut enim potest aliquid esse iucundum alicui in certa dispositione & affectione, vt potus aquæ sitienti, quod extra talem dispositionem esset molestum: ita etiam potest aliquid cuipiam in certa dispositione esse honestum, quod extra eam non esset. Sic ergo Iacob per prudentiam non iudicabat hanc esse suam vxorem: vel accedere ad hanc esse absolutè honestum; (hæc enim iudicia non erant iudicia prudentiæ, neque imprudentiæ, sed inculpati erroris in homine prudẽte) sed iudicabat hoc esse sibi honestum, spectatis circumstantiis, quæ tunc se offerebant. hoc enim iudicium immediatè erat directiuum operationis. Erat etiam hoc iudiciũ verum; quia spectato illo errore inculpato, & ceteris circumstantiis, erat illi verè honestum ad hanc accedere, vt fusiùs ostensum est 1. 2. quæst. 19. a. 6.

4 Dices Secundò, Prudentia versatur circa operationes singulas, de quibus ob summam mutabilitatem nulla potest esse certitudo; possunt enim secundùm innumeras circumstantias variari: vnde Philosophi dicunt, de rebus singularibus non esse scientiam: ergo Prudentiæ iudicium non potest esse certum.

Resp. Etsi demonstrationes non fiant de singularibus immediatè, sed de vniuersalibus, sub quibus multa singularia continentur, & hac ratione dicatur de singularibus non esse scientia: tamen de singularibus certa notitia haberi potest, qualia sint, vel esse debeãt; vt hanc domum esse rectè factam, vel non rectè; & vt rectè fiat, hæc & illa requiri. hoc enim iudicium ex regulis vniuersalibus & notitia vniuersalium pendet. *De rebus singulis potest esse notitia certa.* Sic potest esse certa notitia de actionibus singulis, sintne honestæ, nec ne, & quid requiratur vt honestæ fiant. Iudicium enim semper fit ex certis & determinatis circumstantiis, cum quibus singulæ actiones faciendæ occurrunt, & ex determinatis principiis, quæ in rebus singulis sunt consideranda.

Dices Tertiò, Multi prudenter agunt, & tamen postcà dubitant, vel formidant se malè fecisse, aiunt enim, Si malè feci, Deus ignoscat. ergo Prudentiæ iudicium non est certum.

5 *Quo formido possit cōsistere cum iudicio Prudentiæ.* Resp. Si ante actionem, vel actione iam inchoata, dubites vel formides te peccare, non potes prudenter iudicare id esse agendum; quia teneris abstinere, ne pecces. Nisi fortè in abstinendo videretur tibi esse maius, vel certè non minus peccatum. Tunc enim prudenter & certò potes iudicare esse faciendum, & reipsa facere, absque peccato. Nec refert quòd nunc putes te peccare, quia iste error per accidens ex imbecillitate intellectus interuenit: nec impedit quò minùs illud iudicium, quo iudicas opus esse faciendum, sit prudens, eo quòd nulla supperat ratio in præsenti negotio meliùs iudicandi. Nec obstat quòd videaris agere contra cõscientiam, ac proinde imprudenter & culpabiliter: quia reuera non agis contra scientiam: non enim dictat tibi opus esse omittendum, sed solùm speculatiuè videtur tibi esse peccatum. cum qua peccati imagine vel opinione stare potest iudicium practicum. Hoc opus hic & nunc secundùm rectam rationem est mihi faciendum; quod iudicium est certum, euidens, & prudens, & ex eo sequitur bona actio. Si verò post actionem formides esse peccatum, hæc formido nõ impedit quò minùs iudiciũ præcedens, ex quo secuta est actio, fuerit certum & euidens. Nam facile fit, vt actio, quæ anteà se offerebat vt honesta, posteà ob considerationem nouæ circumstantiæ, vel obliuionem alicuius quæ adfuit, se offerat vt ambigua: quo modo nasci sæpe solent infiniti bonarum mentium scrupuli. 6 *An peccetur contra conscientiam.*

SECVNDA PARS, *Quæ nouimus in quouis negotio occurrente.* quia prudentia versatur circa actiones singulas. Non enim est prudẽs, qui nouit in genere quidnam ad quamque virtutem requiratur; & in singulis actionibus obeundis non nouit determinare circumstantias necessarias ad honestatem. v. g. locum, tempus, modum, &c. quod scire debet non in vno tantùm genere actionum, sed in omni: alioquin non est absolutè prudens, sed solùm in certa materia & secũdùm quid. Itaque Prudentia in iis, qui perfectum rationis vsum habent, extendit se ad omnes actiones liberas totius vitæ, eas considerans & dirigens. 7 *Prudens absolutè.* *Prudens in certa materia.*

TERTIA PARS, *Quid honestum sit*, id est, quid deceat agere. Hic explicatur obiectum, & effectus, & finis Prudentiæ. Agere enim honestè est obiectum Prudentiæ, (sicut ædificare domum est obiectum artis) quod obiectum priùs naturà quàm existat, consideratur à Prudentia per modum obiecti. Est etiam opus, seu effectus Prudentiæ (sicut ædificare est effectus artis) quatenus Prudentia dirigit voluntatem in eligendo, & potentias executrices in exequendo. Denique est etiam finis Prudentiæ, quia Prudentia non est ob cognitionem honesti, sed ob actionem, vide Arist. 6. Ethic. cap. 6. 8 *Idem est obiectum, effectus & finis prudentiæ.*

Nota, Prudentiam scire quid honestum & quomodo honestè agendum, quatenus nouit in particulari determinare quæ circũstantiæ sint necessariæ vt opus fiat honestum: nempe vt temperatè comedas, vt iustè iudices, vt iniuriam patienter feras, & similia.

QVARTA PARS, *Et quid turpe.* Sicut enim virtutis est facere bonum, & vitare malum: ita Prudentiæ est nosse bonum vt agatur, & malum vt vitetur. Vnde D. August. *Prudentiam* dicit *esse scientiam rerum appetendarum.* Et Aristot. dicit *Prudentiam versari circa ea quæ bona vel mala sunt homini*; nempe iudicando in particulari quid homini amplectendum, & quid vitandum in agendo. Ratio est, quia contrariorum eadem est scientia. nemo enim perfectè potest scire quomodo rectè viuere debeat, nisi sciat quidnam in moribus sit vitandum. 9

Ex his facilè intelligi possunt reliquæ definitiones. Prima enim, quæ est D. Aug. intelligenda est de scientia seu notitia rerum appetendarum & vitandarum in particulari, seu in singulis actionibus. In Secunda verò, quæ Aristotelis est, primò dicitur esse *habitus verus*, id est, qui per se & natura sua verus est, non autem per accidens dumtaxat, vt opinio. Secundò dicitur, *cum ratione actiuus*, id est, per iudicium rationis est proprius actus Prudentiæ, per quem actum Prudentia operatur actus aliarum virtutum, illas in suis actibus dirigendo. Quòd autem illud, *cum ratione*, ita intelligendum sit, vt idem quod per rationem, tamquam per proprium actum, probatur; quia alioqui Iustitia, Fortitudo, Temperantia, dicentur virtutes cum ratione actiuæ, vt quæ non possit agere sine iudicio rationis. Hoc tamen est contra mentem Aristotelis, qui illa parte vult excludere alias virtutes à definitione 10 *Explicantur reliquæ definitiones.*

Digitized by Google

nitione Prudentiæ. Tertiò dicitur, *circa ea*,&c. id est, circa honestum & turpe, nempe vt bonestum agatur, turpe fugiatur. In Tertia dicitur, *Est recta ratio agendorum*. id est, notitia rectè seu honestè agendi: seu, est notitia, qua rectè dirigantur humanæ operationes.

DVBITATIO II.

Quomodo Prudentia ab aliis virtutibus distinguatur.

D.Thomas q.47.

11 *A moralibus.* RESpondeo. Dico Primò, A Virtutibus moralibus distinguitur, Primo quòd Prudentia sit in intellectu, eiúsque actus elicitus sit essentialiter notitia, Virtutes autem morales sint in volumate,earumque actus elicitus sit essentialiter volitio vel nolitio. Secundò,hinc sequitur alia differentia, quòd Prudentia sit velmi mensura & regula, qua Virtutes morales regulentur & dirigantur, quia actus voluntatis dirigantur per intellectum. Tertiò,quòd Prudentia respiciat honestas actiones, sub ratione veri. Nam eius est considerare quænam verè sint honestæ, quæ autem solùm videantur tales, & quæ apertè inhonestæ. Virtutes autem morales respiciunt eas sub ratione boni, quia inclinant in eas, tamquam in proprium bonum naturæ rationalis.

Obiectio. Dices, D. Thom. 2. 2. quæst. 47. art. 4. in corp. dicit Prudentiam respicere bonum non solùm materialiter, sed etiam formaliter,id est,inquit, sub ratione boni. ergo non sub ratione veri, quia fieri nequit vt eadem virtus, vel etiam eadem potentia respiciat suum obiectom sub duplici ratione formali.

Prudentia dup. respicit opus honestū. Omissa solutione Caiet. Respondeo, Prudentiam respicere opus honestum dupliciter. Primò, tamquam obiectum cognoscibile; & sic respicit illud sub ratione veri. Secundò, vt finem operabilem: & sic respicit illud sub ratione boni. Non enim Prudentia considerat quid honestum, vt in illa veritate cognita sistat, sed vt per virtutes morales illud operetur, quia bonum.

12 *Prudentia quo modo est virtus moralis.* Aduerte tamen, etiamsi Prudentia sit essentialiter virtus intellectus, tamen ratione materiæ & finis, meritò ponenda est inter Virtutes morales: vt rectè docet D. Thom.1.2.quæst.58.art 3. ad 1. quia tota versatur in consideratione & directione morum. Dicitur itaque moralis; non quòd sit elicitiua morum (sicut Iustitia, Fortitudo, Temperantia,) sed quia morum directiua.

13 *A Virtutibus intellectus. A sapientia.* Dico Secundò, A Virtutibus intellectus distinguitur. à *Sapient.* quidem, quia Sapientia est merè speculatiua, & versatur circa res diuinas & iudicat per causas supremas,nec postulat rectum affectū. Prudentia verò est omnino practica, versatur circa actiones humanas,iudicat sæpe per causas inferiores, & postulat affectum ordinatum.vide Aristotelem lib.6 Ethic. cap.7.

Ab Intellectu. Ab *Intellectu*, quia intellectus est tantùm habitualis cognitio principiorum, ex quibus aliorum notitia dicitur. Prudentia propriè versatur circa particularia, quæ ex principiis cognoscuntur. Vnde supponit tamquam fundamentum, Intellectum principiorum moralium,qui dicitur συντήρησις secundùm Theologos. *Synteresis.*

A Scientia. Ab Arte. A *Scientia*, quod scientia sit vniuersalium, nec postulet rectum appetitum. Ab *Arte*, quod Ars sit recta ratio faciendorum (τῶν ποιητῶν.)Prudentia verò agendorum (τῶν πρακτῶν) iuxta Aristotelem 6.Ethic.cap 5.

14 *Differentiam inter facere & agere.* Vbi nota differentiam inter facere & agere (Græci dicunt ποιεῖν & πράττειν.) *Facere*, est edere operationem transeuntem in externam materiam vt fiat aliquod opus, v.g.domus,nauis. *Agere*,est edere actionem immanentem vnde homo fiat bonus vel malus. Secundo, Prudentia imprimit actioni formam honesti: Ars verò imprimit non actioni, seu praxi,sed operi producto formam artificialem, vsibus humanis accommodatam, vt patet non solùm in artibus, quæ externam materiam adhibent, sed etiam in iis,quæ opus hominis,vt ars canēdi, saltandi: cantus enim & saltus per se non sunt πρᾶξις, sed opus, ποίησις. Tertiò, Hinc sequitur alia differentia, vt Prudentia postulet appetitum rectum, Ars minimè.

A *Fide* distinguitur, quòd fides versetur immediatè circa mysteria diuina, & alia quæ non sunt in nostra potestate, sitque magna ex parte speculatiua: neque dirigat immediatè nostras actiones: neque postulet rectum affectum, nisi circa auctoritatem primæ veritatis. Prudentia tamen Christiana necessariò supponit fidem. sicut scientia cognitionem principiorum, v.g. beatitudinem nostram consistere in visione Dei: hanc operibus bonis promerendam: Sacramentis vtendam,&c. 15 *A Fide.*

Denique à *Theologia* distinguitur, quòd Theologia magna ex parte sit speculatiua, & non versetur immediatè circa actiones nostras: neque postulet rectum affectum,nisi eo modo, quo fides. Prudentia tamen supernaturalis conuenit cum Theologia, quòd sicut Theologia supponit expressam fidem mysteriorum, & cognitionem multarum veritatum naturalium: ita Prudentia supernaturalis supponit fidem principiorum reuelatorum, ad mores pertinentium,& cognitionem naturalem non reuelatorum. 16 *A Theologia.*

DVBITATIO III.

Quænam sint functiones Prudentiæ.

D.Thom.q.47.art.6.7.8.9.

RESpondeo, Generatim ab Aristotele & D.Thom. numerari tres,nempe, *benè consultare*, *benè iudicare*, & *præcipere executionem*. Debent autem hi actus, vt benè fiant, fieri certo modo. nempe cum *solicitudine & diligentia*: vt D.Th. art.9.docet. Prudentia enim in suis functionibus postulat diligentiam. scilicet prout conditio personæ, & negotij momentum requirit. Cuius signum est,quòd nemo dicatur prudens, qui vel in consultando, vel in iudicando, vel in exequendo non adhibet diligentiam debitam. Ratio est, quia prudentiæ est omnes circumstantias considerare, & omnia necessaria ad finem intentum (quantum fert conditio personæ) conuenienti modo,loco, tempore, &c. adhibere:quod sine magna diligentia fieri nequit. Dico *quantum fert conditio personæ*; quia si quis adhibuit quod potuit, vt rectè iudicaret, iudicium erit prudens,etiamsi speculatiuè erret: vt supra dictum est. 17 *Functiones Prudentiæ.* *Modus functionum.*

Primum igitur Prudentiæ munus est, *Benè consultare*,inquirendo quæ media, & quæ circumstantiæ necessariæ sint vt opus fiat honestè, & secundùm virtutem. Operari enim secundùm virtutem est finis Prudentiæ. Ad hunc finem quærit in singulis negotiis idonea media per consultationem. Vnde Aristoteles 6. Ethic. cap. 7. *Prudentis maximè opus est, rectè consultare.* plura de consilio diximus 1.2.quæst.14. *1. Munus, Consultare.*

Secundum munus est, *Rectè iudicare* post consultationem. Hoc autem fit, quando post diligentem inquisitionem & considerationem rei concluditur quid, quóve modo, loco, tempore, quibúsque aliis circumstantiis sit agendum, vt opus secundùm virtutem fiat. Ad hoc iudicium maximè expedit in promptu habere sententias Sapientum,& in primis quæ in Prouerbiis Salomonis & Ecclesiastico. hæ enim ad omnem prudentiam in omni vita hominem informant. vnde consultum esset eas memoria tenere. *2 Iudicare.*

Per hosce duos actus Prudentia dicitur *inuenire,& præscribere medium virtutibus moralibus*.id est.quidnam in singulis functionibus mensuræ rationis sit commensum, non exorbitans per excessum aut defectum. v.g. in Iustitia, quid,quantum, vbi quando,cui sit restituendum. in Temperantia,quantum,quo modo,vbi, quando vtendum cibo, vel vxore. Præscribit autem 18 *Præscribit medium Virtutibus, & quo modo.*

medium, iudicando id esse medium, seu honestum, & per hoc iudicium ostendendo, seu obiiciendo illud voluntati vt per virtutem moralem amplectatur.

Vtrùm finem præscribat.

19 Vtrùm autem Prudentia etiam præscribat finem virtutibus moralibus, disputatur inter Schotum & Thomistas. Scotus enim in 3.d.36. quæst. vnica, art.2. affirmat, Caiet. q.47.art.6. negat. Sed respondendum cum distinctione. Si enim loquamur de fine vniuersali, & abstracto, quem virtus moralis per se adæquatè respicit, sic Prudentia per se non præscribit illi finem. Non enim per se dictat Prudentia in genere esse temperatè viuendum, esse fortiter agendum, & patienter ferendum: quæ sunt fines vniuersales adæquati virtutum moralium. Et hoc est quod vult D. Thom. art.6. cùm ex mente Aristotelis ait, *Prudentiæ non esse præstituere finem virtutibus moralibus, sed solum disponere de his quæ sunt ad finem.*

Synteresis fine generalem virtutibus præscribit.

20 Dixi *per se*, quia etsi prudentia per se non præscribat in genere fines virtutum, tamen præscribit eos per suum fundamentum, & principium ex quo pendet, nempe per habitum *synteresis* (vt rectè D.Th.a.6.ad 1.) qui est notitia principiorum moralium: vt patet ex 1. p.q.79. Hic enim dictat esse temperatè & iustè viuendum, quæ in moralibus sunt principia. Et hoc sensu dici potest Prudentia præstituere finem virtutibus moralibus, quia cùm ipsa includat habitum *συντηρήσεως*, tamquam suum fundamentum & radicem, quod per hunc fit, rectè dicitur per prudentiam fieri, & hoc probant argumenta Scoti.

Prudentia particulari,

21 Nam si virtus moralis secundùm suam essentiam consideretur, non supponit necessariò aliud dictamen prudentiæ quam dictamen *synteresis*. cognita enim honestate, quæ est in temperatè viuendo, potest homo in genere illi affici, & firmiter proponere temperatè viuere: quod propositum permanens habitu, erit essentialiter virtus. Si verò loquamur de fine particulari, quem virtus moralis in singulis actionibus intendit, hunc finem per seipsam præscribit Prudentia, vt expressè docet D. Thom. 1.2. q.66.a.3.ad 3. Quia virtus moralis in singulis actionibus intendit honestè operari, seu attingere medium, vt per se constat. hoc enim est finis intrinsecus in quaque actione virtutis. Quid autem in singulis honestum, seu medium, & quænam ad hoc necessaria, ostendit prudentia.

& media præscribit.

22 His adde, Prudentiam dici etiam præscribere ea quæ sunt ad finem: (vt docet D.Th. art.6. ex Aristotele lib.6.Ethic cap.12.& 13.) tum quia posito affectu generali alicuius finis per virtutem moralem, v.g. per intentionem viuendi temperatè, prudentia præscribit quibus, & qualibus actionibus ad eum finem pertingas: tum quia in singulis actionibus, posito affectu rectè operandi, præscribit circumstantias ad hoc necessarias.

3. Rectè imperare.

23 Tertium munus est, *Rectè imperare.* Hoc imperium multi Thomistæ putant esse actum omnino distinctum à iudicio, qui semper sit necessarius vt voluntas interiùs, vel exteriùs liberè operetur. etsi enim intellectus iudicet bonum esse hoc facere: tamen voluntatem nõ posse moueri, nisi intellectus imperet voluntati, interiùs dicendo: Fac hoc. quo imperio posito, voluntatem non posse detrectare, sed necessariò obedire. Sed 1.2. q.17.art.1. dub.2. ostensum est, tale imperium non esse necessarium, imò euertere libertatem.

Quo modo Prudentia imperet.

24 Itaque quando ab Aristotele 6.Ethic. cap.10. & D. Thom. art.8. dicitur *Prudentiæ esse imperare vel præcipere*, non intelligitur imperium propriè dictum (nisi loquamur de Prudentia œconomica, vel politica quæ respicit inferiorem) nemo enim sibiipsi propriè imperat, dum aliquid facit: sed dicitur *imperare*, quia Prudentiæ est præscribere quid & quo modo agendum, & mouere voluntatem ad consensum & ad opus. Præcipuus enim effectus, atque adeò finis Prudentiæ est vt opus fiat, vt docet Aristoteles cap 10 distinguens Prudentiam à Synesi, id est, perspicacia. Perspicaciæ enim solum est iudicare: sed Prudentia non sistit in iudicando, verùm vlteriùs imperat, seu mouet voluntatem vt opus faciat. Vnde quantumuis aliquis rectè iudicet, si tamen non ita iudicat in particulari vt reipsa voluntatem moueat opúsve faciat, non dicitur prudens, sed imprudens, & imprudenter agere. Non quod aliquis actus elicitus Prudentiæ illi desit, vel etiam quòd interueniat aliquod iudicium imprudens: (etsi enim plerumque, & ferè semper tale iudiciũ interueniat, quando non sequimur iudicium Prudentiæ in agendo, tamen absolutè non est necessarium: vt patet ex dictis 1.2 q.9.a.1.) sed quia vltimus effectus, & finis Prudentiæ deest, & consequenter, quia aliquid fit, vel omittitur contra Iudicium Prudentiæ.

25 Quòd autem rectè dicatur Prudentia imperare, & præcipere ratione huius motionis, patet: tum quia præscribere quid agendum, & ita mouere, est munus imperantis, & superioris: tum quia ideò dicitur ratio imperare appetitui inferiori, & anima corpori, nempe quia aliquo modo mouet: (non autem ratione imperij propriè dicti.) ergo cùm Prudentiæ munus sit, instar superioris suo modo mouere voluntatem, eamque in executione operis dirigere, rectè dicitur eius esse imperare.

Imperium Prudentia fit formaliter per actum iudicij.

26 Hinc sequitur, hoc imperium non fieri per aliquem actum distinctum à iudicio, sed formaliter per actum iudicij, quo prudens iudicat hoc opus cum talibus circumstantiis esse faciendum. Nam hoc iudicium omnino sufficit ex parte intellectus ad mouendam voluntatem: non tamen habet rationem imperij efficacis, nisi seipsa moueat voluntatem. Consistit igitur hoc imperium in causalitate, & veluti efficientia, quam actus iudicij habet in actum voluntatis: de quo plura diximus 1.2.q.9.a.1.

Quo modo Prudentia præcipiat, disponendo de mediis.

27 Ex his facilè intelligi potest quomodo prudentia præcipiat virtuti morali, non præstituendo illi finem, sed disponendo de his quæ sunt ad finem. vt ait D.Th. a.6. & obscurè explicat Caiet. Nempe quia prudentia per se mouet virtutem moralem, non quidem ad affectum honesti in genere: (ad hoc enim mouet *Synteresis*, vt dictum est) sed ad affectum honesti in singulis actionibus, ostendendo cum quibus circumstantiis debeat operari, vt honestè operetur.

Dices, Virtus moralis potiùs debet præcipere Prudentiæ, quàm Prudentia ipsi; quia virtus moralis versatur circa finem, Prudentia autem circa ea quæ sunt ad finem, vt dictum est. atqui virtus quæ versatur circa finem, imperat virtutibus quæ circa media; ars enim militaris imperat artibus quæ conficiunt arma: ergo.

Responsio Caiet.

Respondet Caiet. Virtutem moralem non versari circa finem auctoritatiuè, & ideò non posse imperare Prudentiæ. Quòd non versetur auctoritatiuè, probat; quia virtus moralis non perficit primò intentionem finis, sed electionem mediorum.

Refutatur. Virtus moralis perficit primò intentionem finis.

28 Sed hæc solutio non videtur vera. Primò, quia virtus moralis per se primò est affectus habitualis honesti, v.g. temperatè viuendi: quia est affectus boni per se amabilis: ergo primò perficiet intentionem finis. Antecedens probatur ex D. August. lib. de moribus Ecclesiæ cap. 15. vbi docet *omnem virtutem esse amorem boni.* amor autem per se primò tendit in finem, non in media. Secundò, quia propositum seu intentio temperatè viuendi est actus virtutis, cùm sit difficilis, rectæ rationi consentaneus, & laude dignus; atqui non potest esse actus secundarius virtutis; tum quia est adæquatus virtuti Temperantiæ, tum quia non supponit vllum alium actum seu affectum, vnde sequatur: est ergo primarius actus virtutis Temperantiæ. Tertiò, Voluntas primò & immediatè inclinatur in affectum boni in genere: ergo virtus moralis inclinatur primò & immediatè in affectum honesti sui generis sibi adæquati; quia omnis potentia & habitus primò & per se respicit obiectum sibi adæquatum. Quartò, Si virtus moralis, v.g. Temperantia, non facit per se primò intentionem rectam circa finem, id est, circa vitam temperatam: quid est, quod illam rectam facit, non enim natura sua est recta. debet ergo fieri recta ab aliquo habitu accessorio, qui habitus sine dubio est virtus, neque alia quàm Temperantiæ.

Probabile est esse distinctũ habitũ circa finem, & circa media in virtutibus moralibus.

Et quamuis valdè probabile sit alium esse habitum circa finẽ abstractè consideratum, alium

circa

Digitized by Google

circa media. sicut in scientiis alius ponitur habitus circa principia, alius circa conclusiones. (nulla enim est ratio, quæ contrarium conuincat, & proportio quæ est inter finem & principia, inter conclusiones & media, id videtur postulare) tamen habitus circa finem non est ponendus distincta virtus ab habitu circa media: sed vterque iunctus est vna integra & completa virtus moralis, tendens in vnum finem adæquatum, qui est honesta vita in tali materia. Sicut etiam habitus principiorum & conclusionum sunt vna integra & completa virtus intellectus, tendens ad vnum finem, qui est perfecta veritatis intelligentia. Dicuntur autem duo habitus & duæ virtutes intellectuales, sed partiales, & essentialiter incompletæ.

29 *Alia responsio.* Omissa ergo sententia Caiet. Respondeo, Virtutes morales etiam quodammodo præcipere seu imperare Prudentiæ: sed aliter quàm prudentia præcipiat ipsis. Ratio est, quia intellectus mouet voluntatem, & vicissim voluntas intellectum. Prudentia igitur præcipit Virtutibus moralibus, ostendendo, & præscribendo quomodo, & in quid ferri debeant; & ita mouendo ex parte obiecti ad speciem actus. *Quo modo etiam Virtus moralis præcipiat Prudentiæ.* Virtus moralis præcipit Prudentiæ, volendo vt Prudentia hoc vel illud consideret, & ita applicando ex parte subiecti ad exercitium actus. Hoc tamen non potest facere, nisi antè mota sit à Prudentia, vel certè à Synteresi. Itaque potiùs Prudentia dicitur præcipere Virtutibus moralibus, quàm hæ virtutes Prudentiæ: tum quia omnis motio incipit à Prudentia, (non enim voluntas potest mouere, nisi antè mota per intellectum) tum quia motio Prudentiæ est sublimior, mouet enim per modum finis & specificantis actum voluntatis: Voluntas solùm per modum applicantis extrinsecus, vnde eius motio sæpè non est necessaria.

DVBITATIO IV.

Vtrum Prudentia pendeat à v[irtut]ibus moralibus, & quomodo.

30 RΕspondeo, Prudentiam in suis functionibus pendere ordinariè à virtutibus moralibus. colligitur ex Aristot. 6. Ethic. cap. 5. & 13. Probatur, quia Prudentiæ est, id quod in singulis actionibus est honestum, apprehendere, seu iudicare tanquam hic & nunc conueniens. atqui virtus moralis in voluntate existens, facit vt id quod est honestum, videatur intellectui conueniens, & hic & nunc acceptandum. Quisque enim iudicat prout est affectus: iracundus enim apprehendit intellectu vindictam tamquam conuenientem. & intemperans, voluptatem. auarus, habere copiam pecuniarum: seruare autem in his modum rationis, non apprehendunt vt conueniens sibi hic & nunc, sed vt summum, vt conueniens in genere, vel pro alio tempore & statu rerum.

31 *Quo modo affectus mutet iudicium.* Sicut enim in animalibus, varij instinctus & propensiones naturæ faciunt vt phantasia apprehendat varias res tamquam conuenientes vel repugnantes: ita in hominibus varij affectus siue voluntatis, siue appetitus inferioris, siue habitu sint, siue actu, sunt causa cur phantasia & intellectus aliquid apprehendat vt conueniens vel disconueniens. Morales itaque virtutes in voluntate latentes faciunt vt intellectus bonum honestum in actionibus iudicet esse conueniens hic & nunc fieri: idque præstant, partim quia comprimunt passiones, quæ rationem perturbant in consideratione honesti, & bonum delectabile ostentant. partim quia subiectum ita disponunt, vt opus honestum sit ei quàm maximè congruum, sicut sitienti potus, esurienti cibus. Vnde mirum non est, intellectui statim ita videri. Consensio enim illa, quæ est inter obiectum & affectum, causa est ex parte obiecti, vt apprehendatur per modum conuenientis. Sicut è contrario dissonantia est causa cur intellectus apprehendat vt dissentaneum.

Vnde apparet quantam vim habeat affectus in omnibus iudiciis practicis nostrarum actionum directiuis. Idque experientia quotidiana comprobat. Vide 1.2.q.9.art.2.& 5. Dixi, *ordinariè*, quia aliquando (etsi rarius) fit vt aliquis de honesto hic & nunc prudenter iudicet, quamuis voluntas sit prauè ad illud affecta. 32 *Cum prauo affectu potest interdum esse rectum iudicium in particulari.* ebriosus enim interdum iudicat bonum esse vt hoc tempore & loco, in hoc conuiuio rationis mensuram seruet, etsi affectus ad hoc non inclinet: & mœchus, vt se hic & nunc contineat, quamuis affectus in contrarium tendat. ratio est, quia vt intellectus possit comprehendere honestum sub ratione conuenientis hic & nunc, sufficit consensio, quam illud habet cum natura rationali, in qua veluti in radice omnes virtutes morales continentur. praui enim affectus non possunt illam consensionem & congruentiam tollere, quamuis eam multùm obscurent & obuoluant. Vnde moraliter fieri nequit vt quis crebrò prudenter iudicet in particulari, sine virtute morali.

33 *Obiectio.* Dices, Virtutes morales supponunt prudentiam: quia sunt habitus electiui secundum dictamen prudentiæ: ergo prudentia non supponit virtutes morales, essent enim seipsis priores ac posteriores, & sibi ipsis causæ & effectus.

Respondeo, Virtutes morales completas supponere prudentiam completam tamquam magistram, & directricem, quæ in singulis functionibus ostendat quid, & quomodo agendum. Inchoatas verò (nempe vt solùm sunt affectus honesti in genere, v.g. temperatè viuendi: cuique, quod suum est reddendi) supponere prudentiam inchoatam per *Synteresin*, quæ est rudimentum quoddam, inchoatio, & principium prudentiæ: sicut affectus ille honesti est inchoatio virtutis moralis. *Virtus moralis inchoata supponit inchoatam prudentiam, quæ consistit in Synteresi.* At prudentia secundùm illam suam inchoationem non supponit vllo modo virtutem moralem, sed est causa virtutis moralis inchoatæ: secundùm verò suum complementum, quod habet vt se extendit ad actiones singulas, supponit virtutem moralem, saltem inchoatam.

34 *Prudentia & Virtus moralis dupliciter dicitur completa.* Aduerte tamen, prudentiam posse dici dupliciter completam: primò essentialiter, cùm se non tantùm extendit ad principia moralia, & conclusiones generales, sed etiam ad plerasque actiones indiuiduas alicuius virtutis. Secundò extensiuè, cùm potest faciliè in omni casu occurrente iudicare. Simili modo virtus moralis potest dupliciter dici completa, essentialiter & extensiuè. Essentialiter, cùm extendit se ad aliquas functiones suæ materiæ promptè obeundas. Extensiuè, cum ad omnes. Priore modo Prudentia non supponit virtutes morales, nisi inchoatas, neque omnes, sed eas tantùm, in quarum materia versatur. Altero modo supponit omnes virtutes morales, etiam completas. Quia nemo potest in omni casu prudenter iudicare, v.g. in materia temperantiæ, nisi aliis quoque virtutibus sit instructus: si enim careat fortitudine, non rectè iudicabit de honesto temperantiæ mortem intentante tyranno: [si] iustitia, non rectè iudicabit quando ius alterius per temperantiam violaretur, negando debitum coniugi. itaque perfecta Prudentia requirit omnes virtutes morales: singulæ quoque virtutes morales si perfectæ sint, supponunt prudentiam: ita tamen vt prudentia priùs se extendat ad quamuis actionem in indiuiduo, quam virtus moralis se ad illam proferat. Nam iudicium prudentiæ semper præit affectum virtutis moralis circa vnum eundemque actum indiuiduum. Sed de his plura 1.2. q.58.

35 *In quibus sit.* Ex his intelligi potest in quibus sit prudentia: (de quo D. Thom. a.13.) perfecta enim prudentia non potest esse nisi in viris probis, qui affectum in omni materia virtutis rectè dispositum habent. Hi enim soli rectè iudicare in omni negotio occurrente possunt. In hominibus improbis, vel alicui vitio deditis non potest esse nisi imperfecta prudentia. quia prauus affectus, quo laborant, non sinit eos prudenter in materia virtutis oppositæ iudicare.

CAPVT II.

De partibus Prudentiæ, & Vitiis oppositis.

Habet 4. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quæ sint partes subiectæ Prudentiæ, id est, In quas species diuidatur.

De quo D.Thom.q.48.& 50.

1 NOTANDVM est, D.Thom quæst.48.constituere triplices partes Prudentiæ; nempe subiectiuas, potentiales, & integrales. *Subiectiuas* vocat species seu inferiora. quo modo homo & brutum dicuntur partes animalis. *Potentiales* vocat virtutes quasdam adiunctas, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus vel materias; ita vt non habeant totam vim principalis virtutis. quo modo potentiæ animæ dicuntur animæ partes apud Philosophos. *Integrantes* vel quasi integrantes vocat eas, quæ necesse est concurrere ad perfectum actum virtutis. Hic quærimus de partibus subiectis, in quas tamquam in inferiora diuiditur.

2 *Prudentia alia Naturalis, alia Supernaturalis.*

Respondeo igitur, Prudentiam posse rectè diuidi Primò in naturalem & supernaturalem, siue in acquisitam & infusam. *Naturalem* voco, quæ non excedit limites rationis naturalis. Hanc solam Philosophi agnouerunt. Pendet ex *Synteresi*, quæ est notitia principiorum practicorum; vt Decalogi & similium; & ex virtutibus moralibus sui ordinis: comparatúrque vsu; nascitur enim ex actibus. *Supernaturalis* est, quæ limites notitiæ naturalis excedit pendet ex fide & ex virtutibus moralibus sui ordinis. Sicut enim sunt aliquæ virtutes morales commensæ prudentiæ naturali, & tendentes ad honestum naturale, quod est consentaneum naturæ rationali qua talis est: ita etiam videntur esse quædam virtutes morales commensæ dictamini imprudentiæ infusæ, tendentes in honestum supernaturale, quod est consentaneum statui hominis supernaturali, nimirum hominis Christiani filij adoptiui Dei, &c. de quo plura 1.2. quæstio. 58.

3 *Prudentia 5. species.*

Secundò, diuiditur immediatè in prudentiam *personalem*, seu *solitariam*, & in *gubernatricem. Gubernatrix* diuiditur in quatuor species: *Oeconomicam*, *Ciuilem*, *Legislatricem*, & *Militarem*. Itaque in vniuersum ponuntur quinque species Prudentiæ. Ex quibus quatuor priores ponit Aristoteles 6. Ethic. cap.8. & vocat partes Prudentiæ. quintam addit D.Th. quæst.50. art.4.

Solitaria seu *personalis* est, qua quis in singulis actionibus spectat quid agere deceat, proprium intendens bonum.

Oeconomica, qua quis rectè gubernat familiam, eius bonum solùm spectans.

Ciuilis seu *politica* est, qua quis rectè administrat ciuitatem, legésque seruari curat.

Legislatrix seu *nomothetica* est, qua quis idoneas leges condit.

Militaris, qua militia ritè administratur.

4 Ratio harum specierum est, quia Prudentiæ generatim acceptæ est procurare bonum hominis operationũ directione: hoc autem procuratur vel directè, vel indirectè, scilicet amoliendo mala, quæ bonum hominis impediunt. Si indirectè, hoc fit per prudentiam militarem, qua hostes bonum publicum & priuatum perturbantes auertuntur. Si directè, vel procuratur bonum proprium, vel communitatis: si proprium, erit prudentia personalis. Si vero communitatis, tum vel familiæ, vel Reipublicæ. Si familiæ bonum intendatur, erit Oeconomica. Si Reipub. id fiet vel ferendo leges (quod proprium est supremi Principis) & sic erit Legislatrix: vel curando proximè vt mandentur executioni, (quod fit per magistratus immediatos) & sic erit Prudentia ciuilis. Per *ciuilem* enim non intelligit Aristoteles virtutem subditorum, qua legibus parent; (vt D.Th. videtur accipere) sed magistratuum, qua curant leges seruari, & totam Rempubl. gubernant, vt rectè Eustratius exponit. Nam Aristoteles ponit duas huius partes, Consultricem & Iudicatricem: illa præbet in dubiis consilium, hæc exercet iudicia in tribunalibus: quorum vtrumque pertinet ad personam publicam. Adde, non esse opus peculiari prudentia in ciue vt legibus communibus pareat, sicut nec domesticis vt præceptis patrisfamilias.

Hic tamen notandum est primò, solam *Prudentiam personalem* absolutè dici Prudentiã, & hominem facere absolutè & simpliciter prudentẽ, vt docet Aristoteles c.8. Quia is solus absolutè prudens est dicendus, qui sua præ ceteris omnibus curat, seipsum omni virtute exornans. Prudentia enim per se primò curat bonum suum, id est, sui subiecti. Ceteræ verò prudentiæ species non vocantur absolutè nomine Prudentiæ, sed secundùm quid, seu cum adiuncto, vt prudentia Oeconomica, vel Ciuilis, vel Legislatrix, vel Militaris, quia non spectant bonum suum, sed alienum; vnde neque necessariò postulant, neque faciunt affectum habentis rectum; sed potiùs affectum alienum, præsertim Oeconomica, Ciuilis, & Legislatrix; quia intendunt bonum communitatis; nempe vt familia vel Respublica secundùm virtutem degat. Nam militaris potiùs videtur esse ars quædam disponendi exercitum ad prælium, quàm species Prudentiæ: sicut ars nautica, ars negotiandi, & similes. Vnde quidam de arte militari scripserunt. Potest tamen poni species Prudentiæ, quatenus disponit & curat vt milites fortiter & cum virtute militares functiones obeant. Hoc enim videtur propriè officium prudentiæ militaris. Vnde supponit artem militarem, eique addit rationem dirigendi milites secundùm virtutem. 5 *Prudentia personalis est absolutè Prudentia, reliqua cum adiuncto.*

Notandum secundò, singulas species dictas posse rursus in multas alias vel species, vel potiùs in partes veluti integrantes diuidi. Probabile enim est Prudentiam personalem tot habere partes specie distinctas, quot sunt species Virtutum Non enim qui prudens est in functionibus Iustitiæ, statim est prudens in functionibus Temperantiæ vel Fortitudinis: quamuis vt absolutè dicatur prudens, debeat in omni materia virtutis passim occurrente prudens esse. Idem dicendum de Prudentia Ciuili, Oeconomica, Legislatrice, & Militari. Varia enim sunt genera militiæ, & gubernationis ciuilis & domesticæ, ratione variarum circumstantiarum, tum loci, tum personarum, tum finium adiunctorum, (vt commodorum, vel incommodorum) quæ diuersissimam rationem agendi postulant, vt bonum exitum habeant. 6 *Quanis species Prudentiæ variis partibus constat quasi integrantibus.*

Notandum tertiò. Prudẽtiam personalem quodammodò complecti omnes alias prudentiæ species; quia potest se extendere ad omnes illarum functiones, dictando de iisdem actionibus de quibus ipsæ; sed sub alia ratione. Quicquid enim ordinat vel iubet paterfamilias per prudentiam œconomicam, spectans bonum familiæ, potest ordinare & iubere per prudentiam personalem, spectando bonum honestum suæ actionis; nempe vt officio suo satisfaciat. Quatenus enim in agendo spectat vt familia rectè sit disposita, dirigit suam actionem prudentia œconomica; vt verò intendit satisfacere suo officio, vel agere id quod decet suam personam, dirigit eam prudentia personali. Idem dicendum de Ciuili, Militari, & Legislatrice. 7 *Prudentia personalis omnino completa complectitur ceteras.*

Itaque prudentia personalis omnino completa, qua quis in omni statu, seu officio potest se gerere vt decet, includit illas prudentias tanquam partes, superaddens illis respectum ad proprium bonum, quod est honestè

Digitized by Google

neſtè agere. Neque enim Rex poteſt habere prudentiã ſuæ perſonæ neceſſariã, & facere omne id quod ſe decet, niſi norit, leges vtiles ferre;& ita requirit prudentiam Legiſlatricem. Neque Magiſtratus officio ſuo ſatisfacit, qui non nouit Remp. adminiſtrare, iudicia exercere, bono ciuium conſulere; & ita requirit Ciuilem. Et hoc eſt quod vult Ariſtoteles c. 8. in principio, cùm ait; *Prudentiam & Ciuilem (πολιτικήν) eſſe eumdem habitum, ſed non habere eamdem rationem, ſeu idem eſſe.* Prudentia enim completa includit Ciuilem & reliquas tamquam ſui partes:refert tamen illarum materiam ad ſuum finem; & ita diſtinguitur ratione formali. vide Gyraldum in lib. 6. Ethic. q. 14.
8 Si tamen Prudentia perſonalis accipiatur vt dirigit hominem conſtitutum extra publicum officium, ſic non includit illas; ſed eſt ſpecies omnino diſtincta a ceteris.

DVBITATIO II.

Quænam ſint partes integrantes Prudentiæ.

D.Thomas q.49.

9 NOtandum eſt, Partes integrantes prudentiæ poſſe dupliciter poni.Primò, vt partes integrantes dicantur illæ, ex quibus veluti membris Prudentia tota propriè conſtat. *Prudentia non eſt habitus ſimplex.* Non enim Prudentia eſt ſimplex aliquis habitus, ſicut neque ſcientiæ ſpeculatiuæ, ſed conſtat multis partibus inſtar totius heterogenei, reſpicientibus diuerſam rationem honeſti,quæ eſt in diuerſis virtutibus. Aliis enim regulis & notionibus diriguntur functiones iuſtitiæ, aliis temperantiæ, aliis fortitudinis & patientiæ: quæ tamen omnes neceſſariæ ſunt ad integram & abſolutam Prudentiam. Dicitur autem Prudentia vna virtus, ſicut Theologia & Phyſica dicitur vna ſcientia: nempe quia reſpicit vnũ obiectum generale, quod eſt viuere ſecundùm virtutem; idque ſub vno eodemque modo tendendi, qui eſt conſiderare ſingulas actiones cum omnibus circumſtantiis,de quo plura 1.2.q. 57. Verùm D. Th.non loquitur hoc modo de partibus Prudentiæ; quia non videtur tales ponere. Secundò, vt partes integrantes Prudentiæ dicantur quædam functiones, ſine quibus
10 non habetur perfectus vſus prudentiæ.Hoc modo ponit octo partes prudentiæ, *memoriam, intelligentiam, docilitatem, ſolertiam, prouidentiam, rationem, circumſpectionem, cautionem.* *Octo partes integrantes Prudentiæ.* è quibus *ſolertia* & *docilitas* maximè iuuat ad acquirendam prudentiam. *memoria, intelligentia, prouidentia, ratio,* potiſſimùm iuuant ad vſum prudentiæ in conſultando & iudicando: *cautio* & *circumſpectio* ad executionem operis, quæ dicitur fieri imperio Prudentiæ.

Memoriam vocat recordationem eorum, quæ legimus, audiuimus, vidimus, aut aliter experti ſumus. Ex his enim ſæpenumerò facilè colligimus quid in præſenti negotio expediat, plurimum enim valent, tum exempla aliorum, tum experientia ipſa ad Prudentiam.

Intelligentiam vocat notitiam præſentium: vt enim prudenter iudices, neceſſe eſt præſentem ſtatum rei tibi eſſe probè perſpectum. Poteſt etiam hoc nomine ſignificari notitia principiorum moralium.

Prouidentia dicitur conſideratio futurorum euentuum,qui poſſent ſequi ex opere.

Ratio dicitur promptitudo quædam ratiocinandi,& aliud ex alio colligendi.

Docilitas accipitur pro affectu & promptitudine ad diſcendum.

Solertia (quam Ariſtoteles vocat ἀγχίνοιαν, & meliùs Latinè diceretur ſagacitas) eſt ſpecies bonæ coniectationis, (quæ ipſi dicitur εὐστοχία) eſt enim ſolertia, ſeu ſagacitas, medij (id eſt rationis alicuius cur res ſit probanda vel improbanda) inuentio tempore breuiſſimo, vt idem Ariſtoteles docet lib.2.prior. Analyt.

Circumſpectio eſt conſideratio circumſtantiarum, ne qua deſit in opere.

Cautio eſt cura vt vitentur incommoda, quibus res eſt expoſita, v. g. ne proximus offendatur, ne incidas in aduerſam valetudinem. poterat hæc ſub circumſpectione comprehendi.

Notandum eſt, non omnes hos actus à diuerſis habitibus proficiſci: Cautio enim, Circumſpectio, Prouidentia, & Intelligentia ſunt actus Prudentiæ; quia intrinſecè includuntur in prudenti iudicio, & executione. Memoria, Ratio, Solertia, & Docilitas tantùm requiruntur ad acquirendam Prudentiam, vel ad acquiſitæ perfectiorem vſum. 11 *Non ſunt tot habitus.*

DVBITATIO III.

Quæ ſint partes potentiales Prudentiæ.

D.Thom.q.51.

REſpondeo, Valdè ingenioſè à D. Th. poni tres partes potentiales Prudentiæ, *Eubuliam*, *Syneſin*,& *Gnomen*. Per *Eubuliam* intelligit habitum quemdam, qui præbet facultatem rectè conſultandi: id eſt, inueniendi bonum conſilium in rebus ambiguis & perplexis. Per *Syneſin* habitum rectè iudicandi de conſultatis, idque ex conſideratione communium principiorum practicorum, ſcilicet legum naturalium & poſitiuarum, & finium illarum,quos fines Legiſlator ſpectauit. Per *Gnomen* habitum rectè iudicandi ex principiis quibuſdam altioribus contra tenorem verborum legis, iuxta tamen mentem Legiſlatoris. vide Caietan. q. 120. art. 1. & 2. Vocat autem has partes potentiales Prudentiæ, quia Prudentia his vtitur ad ſuum finem, veluti membris quibuſdam ſuis, vel vt anima vtitur ſuis potentiis ad ſuum finem.Sicut enim in ſingulis animæ potentiis elucet vis & conditio animæ, etſi non plenè: ita in iſtis facultatibus, earumque functionibus elucet natura & conditio Prudentiæ, etſi non adæquatè. 12 *Tres partes potentiales Prudentiæ.*

Verùm ſint habitus diſtincti ab habitu Prudentiæ, dubitari poteſt. Probabilius eſt non eſſe ab illa diſtinctos realiter, ſed eſſe ipſam Prudentiam inadæquatè conſideratam, nempe vt ſe ad hanc vel illam functionem extendit, vt probat Gyraldus lib. 6.qu. 15. Probatur, quia Prudentiæ proprium eſt inquirere media ad finem idonea: atqui hoc fit bona conſultatione, ergo bona conſultatio eſt actus proprius Prudentiæ. Vnde rectè Ariſtoteles ait cap.7. lib. 6. *Prudentiæ maximè opus eſſe dicimus, rectè conſultare.* Neque ſatisfacit, ſi dicatur, Prudentiæ proprium eſt benè conſultare, quòd imperet illam, nam conſultatio de mediis non imperatur propriè à Prudentia, ſed à cognitione & amore finis. In qua cognitione finis non tam cernitur Prudentia quàm ſynteresis. Cernitur autem primò in conſultatione, ſi benè fiat: ergo bona conſultatio eſt prima functio in qua Prudentia elucet. Quòd etiam rectè iudicare ſiue ex ipſis legibus, & earum finibus, quod facit *ſyneſis*, ſiue ex altiori conſideratione, quod facit *gnome*, ſit actus Prudentiæ elicitus, patet,quia per hunc actum Prudentia imperat voluntati,eamque & potentias inferiores in executione dirigit,vt ſuprà oſtenſum eſt. 13 *Non diſtinguuntur reipſa à Prudentia habitu*

Dices, Ariſtotelem per ſyneſim non videri ſignificare partem aliquam Prudentiæ, ſeu iudicium Prudentiæ præcedens executionem, ſed perſpicaciam quamdam ingenij in alio,qui de iudicio & facto prudentis acutè iudicat,vt exponit Euſtratius in cap. 10. lib. 6. dicitur enim συνετὸς ἢ εὐσύνετος, teſte Ariſtotele ibidem, qui altero aliquid dicente vel faciente ſtatim poteſt percipere,rectène an ſecùs dictum factùmve ſit: ſicut diſcipulus dicitur ξυνιέναι & εὐσύνετος,qui ſtatim percipit quod magiſter docet.Vnde apud Græcos ξυνιέναι ſæpè vſurpatur pro μανθάνειν, quod eſt percipere quod alius dicit. 14 *Σύνεσις.*

Reſpondeo, verum eſſe, Ariſtotelem quidem hoc

pacto synesim ibi accipere: non tamen negat quin similis facultas in prudente requiratur circa inuenta per consultationem. Vnde rectè D.Th. posuit partem Prudentiæ. Imò ipsemet Aristoteles lib. 1. Magnor. moral. c. 35. expressè docet Synesin esse Prudentiæ partem: quamuis interdum esse possit in eo qui non est prudens. Per *γνώμην* idem intelligit Aristoteles, quod D.Thomas. nam lib. 6. Ethic. cap. 11. dicit Gnomen esse

15 *Quid Gnome Aristot.*

Rectum iudicium æqui & boni. Æquum & bonum (quod Græcis dicitur *τὸ ἐπιεικές*, est, quod cùm sit contra verba legis, (etsi non contra mentem Legislatoris) iudicio prudentis definitur. vel vt Aristot. lib. 5. c. 10. definit, est *correctio legis, quatenus deficit ob vniuersalem locutionem.* Eodem pertinet sententia D. Thomæ, cùm ait Gnomē iudicare ex principiis extraordinariis contra verba legis. idem enim valet corrigere legem vbi deficit ob vniuersalem locutionem, (quod propriè ad gnomen pertinet) & iudicare ex altiori principio contra verba legis. Ratio autem cur interdum opus sit hac correctione legis, & consideratione altioris principij, quam sit finis proximus legis, est, quia leges vniuersaliter latæ sunt, vt legislator finem proximum, quem per illam intendit, vt plurimùm assequatur: quo fit vt multi casus occurrant, in quibus non expedit eas seruari, quia aliquid fieret contra aliam Legislatoris intentionem, & contra bonum publicum vel priuatum. Vniuersales enim regulæ in rebus practicis patiuntur multas exceptiones. hæ exceptiones quia verbis legum comprehendi non potetant, relictæ sunt iudicio prudentum. & vocantur *τὸ ἐπιεικές*, id est, æquum & bonum. Iudicium verò quo de illis iudicatur, vocatur Gnome, quod Latinè benignam sententiam possumus nominare: hoc autem peti debet ex altiori consideratione, ob quam verba legis non sunt seruanda. In legibus pœnalibus dicitur *συγγνώμη*, id est, venia, vel pœnæ mitigatio. Exempli gratia, lex vniuersè præcipit, Qui occidit, occidatur. Tu tamen inuasus ab alio occidisti: Vir æquus, per *γνώμην* iudicat verba legis hîc non esse seruanda, téque non esse morte puniendum: quod iudicium pendet ex alia consideratione, quàm præceptum legis illius: Virtus verò quæ in voluntate respondet huic iudicio, dicitur *ἐπιείκεια*. Vnde sicut *ἐπιείκεια* se habet ad iustitiam, ita *γνώμη* se habet ad prudentiam. Est igitur pars potentialis Prudentiæ siue Prudentia ipsa, vt versatur circa æquum & bonum: sicut *ἐπιείκεια* est pars Iustitiæ, & iustitia quædam, vt rectè Aristoteles cap. illo 10. docet, quod quomodo verum sit, dicetur infrà cap. 47. dub. 9.

Συγγνώμη.

Ἐπιείκεια.

DVBITATIO IV.

Quot & quibus modis peccetur contra Prudentiam.

D. Thom. q. 53. 54. 55.

16 *Omne peccatum est contra Prudentiam.*

DIco Primò generatim loquendo, omne peccatum est contra prudentiam. patet, quia omne peccatum est contra iudicium prudentiæ, sicut omne opus bonum est secundum iudicium Prudentiæ.

Aduerte tamen, non esse necessarium, vt sicut omne opus bonum sequitur ex iudicio prudenti, ita omne opus malum sequatur ex iudicio imprudenti, potest enim sequi ex iudicio indifferenti, quo aliquid iudicatur non quidem esse honestum, vel turpe, sed esse delectabile, vel molestum. Hoc enim iudicium sufficit vt voluntas possit illud opus velle, aut nolle, vt ostensum est t. 2. q. 9. a. 1. dubit. 4. & 5.

Non tamen ex imprudentia.

Dices, Omnis peccans est imprudens, imò & ignorans, teste Aristotele: ergo omne peccatum sequitur ex errore, vel ignorantia.

17 *Omnis peccans ignorans.*

Resp. Negandam consequentiam. Dicitur imprudens, non quod semper imprudenter iudicet, sed quia imprudenter (id est, contra prudentiæ dictamen) operatur. Dicitur ignorans, non quod necesse sit vt ignoret rem esse turpem, vel noxiam saluti: sed quia vel ignorat, vel non satis considerat illam turpitudinem, quam si consideraret, vt par est, non faceret. Et quamuis fieri possit vt aliquis plenissimè rei turpitudinem considerans, eam nihilominùs faciat, propter voluntatis libertatem, quæ sicut bonum honestum etiam clarè propositum non necessario amplectitur, sed potest repudiare, ob molestiam annexam, ita obiectum turpe clarè propositum non necessariò repudiat, sed potest amplecti ob voluptatem annexam, tamen hoc rarissimè fit. Vnde vniuersè dici potest, omnem peccantem esse ignorantem.

Dico Secundo, Si magis speciatim loquamur, dupliciter contra prudentiam peccatur, iuxta D. Th. per excessum, & per defectum. Probatur, quia sicut obiecta aliarum virtutum consistunt in medio, ita etiam obiectum Prudentiæ: (idem enim est obiectum circa quod versatur Prudentia consultando, & iudicando, ac aliæ virtutes inclinando.) ergo sicut contra alias virtutes potest peccari per excessum, & defectum, ita contra prudentiam. 18 *Contra Prudentiam peccatur, excessu & defectu.*

Dico Tertio, Per defectum contra prudentiam peccatur quadrupliciter, *præcipitatione, inconsideratione, inconstantia* & *negligentia*. Probatur, quia ea peccata sunt propriè contra prudentiam, quæ sunt contra regulas prudentiæ, quas ipsa in suis functionibus seruare debet, item quæ sunt contra functiones proprias prudentiæ: atqui hæc peccata sunt talia, ergo. Minor patet. Prima enim regula Prudentiæ est, vt priusquam opus aggrediaris, vel iudicium feras, deliberes de mediis, de modo, & ordine exequendi, de cauendis impedimentis, &c. contra hanc regulam est *præcipitatio*, quæ proposito aliquo fine statim opus aggreditur, vel certè iudicat de mediis, & modo exequendi, omissa deliberatione. Secunda est, vt rem de qua iudicandum est, eiusque circumstantias diligenter inspicias: contra hanc est *inconsideratio*, quæ iudicat, omissa diligenti inspectione. Tertia est, vt rebus deliberatis & rectè iudicatis inhæreas, neque te finas ob leues ratiunculas diuelli. contra hanc est *inconstantia*, qua sine vlla, vel certè sine iusta causa mutas sententiam. Quarta est, vt rem deliberatam & iudicatam, opportuno tempore mandes executioni contra hanc est *negligentia*. Hæc tamen dupliciter potest considerari: primò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in ipso opere externo, & sic non est directè contra prudentiam, sed contra virtutem, in cuius materia versatur, vt negligentia in orando, est contra Religionem, in soluendo debito, contra iustitiam. Secundò, vt est omissio diligentiæ requisitæ in actu intellectus excitantis & dirigentis voluntatem & vires externas ad executionem, & sic est contra prudentiam. *Præcipitatio* igitur est directè contra *consilium*: *inconsideratio* contra *iudicium*: *inconstantia* contra *iudicij firmitatem*: *negligentia* contra *rationis vigilantiam* in exequendo. Est enim omissio actuum rationis, qui necessarij sunt vt opus suo tempore fiat. 19 *Defectu, quatuor modis.*

Præcipitatio.

Inconsideratio.

Inconstantia.

Negligentia.

Notandum est Primò, *præcipitationem* & *inconsiderationem* non esse peccatum mortale, nisi ratione periculi alicuius peccati mortiferi, cui se homo exponit, præcipitanter vel inconsideratè iudicando vel agendo: quia sicuti in actibus prudentiæ non quæritur rectitudo propter ipsos actus, sed propter opus quod illis actibus est dirigendum: (quia in regula non quæritur rectitudo propter ipsam regulam, sed propter id quod regulæ est conformandum) ita prauitas imprudentiæ æstimanda est ex opere, quod inde sequitur. 20 *Qualia sint peccata.*

Inconstantia numquam est peccatum mortale, nisi quis ex voto, vel præcepto teneatur persistere in sententia, vel ob aliquam causam extrinsecam, vt ad vitandum scandalum, &c.

Idem dico de *negligentia*. hæc enim non est peccatum mortale; nisi negligas id, ad quod sub peccato mortali teneris, vel ita sis animo remisso ad ea quæ salutis sunt, vt eiusdem periculo aliquid tale negligendi te exponas.

Nota.

Notandum Secundò, Ad prædicta peccata reduci alia quædam, quæ non sunt tam directè contra prudentiam, vt *obtusositatem, indocilitatem*, & *defectum ratiocinandi*, ad *præcipitationem: defectum intelligentiæ, cautelæ, & circumspectionis*, ad *inconsiderationem*, ad eamdem referri potest *improuidentia*, & *defectus solertiæ*: etsi D.Th. referat ad *inconstantiam*, & *negligentiam*. sed res est parui momenti.

21 *Prudentia imagine peccatur sex modis.* *Prudentia carnis.*

Dico Quartò, Per excessum, vel potiùs quadam specie & imagine prudentiæ, peccatur contra Prudentiam sex modis, iuxta D. Th. *Prudentia carnis, astutia, dolo, fraude, solicitudine temporalium, & solicitudine futurorum. Prudentia carnis* dicitur, qua quis viuit secundùm carnem: vt colligitur ex Apostolo ad Rom.8. vbi opponit prudentiam carnis prudentiæ spiritus: & sapere secundùm carnem, ei quod est sapere secundum spiritum. Nam finis prudentiæ carnis est viuere secundùm carnem, sicut finis prudentiæ spiritus est viuere secundùm spiritum. *Viuere* autem *secundùm carnem* est sequi instinctus & motus naturæ corruptæ: seu, est facere opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, & cetera, quæ Apostolus recenset cap. 5. ad Galat. Itaque *prudentia carnis* est, quæ excogitat idonea media ad opera, seu fructus spiritus: de quibus Apostolus agit eodem capite. Sicut enim omnis virtus habet suam prudentiam, qua tamquam regula in suis functionibus dirigatur, vt opus suum honestum reddat (quod est eius finis intrinsecus.) ita omne vitium habet suam quamdam falsam prudentiam, qua dirigatur ad obtinendum bonum delectabile, quod est eius finis: hæc dicitur prudentia carnis.

Viuere secundùm carnem.

22 Notandum autem est Primò, Sicut prudentia vera supponit, & includit appetitum honesti, sine quo appetitu nuda illa notitia intellectus non habet rationem prudentiæ: ita prudentia carnis, quæ est falsa prudentia, supponit, & includit affectum operum carnis, sine quo affectu non diceretur prudentia carnis. Supponit quidem: quia iudicium omnis prudentiæ siue veræ, siue falsæ, plurimùm pendet ex affectu. *qualis enim quisque est, ita iudicat*, vt Aristoteles ait, id est, quisque iudicat conuenienter suis affectibus. Includit verò, quia prudentia non significat qualemcumque notitiam mediorum, sed directam & ordinatam ad opus: itaque includit affectum operis. Vnde Apostolus nomen prudentiæ seu φρονήσεως vel φρονήματος passim vsurpat pro affectu alicuius boni honesti, aut delectabilis, mouente intellectum ad excogitationem mediorum, quibus illud obtineatur: vel pro cogitatione intellectus, quæ ab effectu, seu intentione ad illud bonum ordinatur. Sic cap. 1. ad Rom. *sapere secundùm carnem mors est*: φρόνημα τῆς σαρκὸς. id est, habere affectum & cogitationes intentas ad opera carnis. Simili modo accipit, cùm ait: *Prudentia spiritus vita, & pax.* Et ad Philipp. *n. Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu*. Græcè, τοῦτο φρονείσθω ἐν ὑμῖν, id est, talis sit in vobis affectus, vel talis cogitatio, ex affectu procedēs.

Prudentia supponit affectum finis alicuius.

23 *Prudentia carnis imitatur veram prudentiam.*

Notandum Secundò, Prudentiam carnis imitari veram prudentiam: quia sicut hæc quærit, & inuenit media verè idonea ad finem honestum: ita illa quærit, & inuenit media verè idonea ad finem delectabilem, ad honores, &c. Vnde non est necessarium in iudicio huius prudentiæ esse errorem, seu falsitatem; quia non est necesse vt media non sint idonea ad finem, vel vt iudicet illa esse absolutè bona; sed satis est si iudicet esse conuenientia ad finem propositum, ad quem verè idonea sunt. Potest tamen tale iudicium dici practicè falsum, quia est causa prauæ electionis; siue quia nō est consentaneum appetitui recto.

Notandum Tertiò, Prudentiam carnis non esse peccatum, nisi ratione affectus praui, cui subest. Vnde si hic sit peccatum mortale, erit peccatum mortale: si veniale, erit veniale. vt patet ex dictis 1.2.q.17 a. vlt. Consilium enim & iudicium sunt actus imperati ab intentione. Vnde accipiunt suam bonitatem vel prauitatem ab intentione.

24 *Astutia quid.*

Astutia generatim, est ratio aliquid agendi modo occulto. Dicuntur enim astuti in contractibus & negotiis, qui norunt modos agendi non passim obuios, quibus vel alios decipiunt, vel cauent ne decipiantur. Videtur ab Aristotele vocari δεινότης, (*solertiam* quidam interpretantur) quam ipse etiam in malis ponit, vt patet lib.1. magnorum Moralium c.vlt. vbi dicit *omnem prudentem esse* δεινόν, i. *astutum vel solertem, sed non contra: quia malus etiam, δεινός, solers est. sicut Mentor qui videbatur quidem δεινός, (solers) non tamen erat prudens.* itaque astutia generatim accepta, est quid communius quam prudentia. Verùm hic accipitur magis speciatim, nempe pro notitia prauorum mediorum ad fallendum idoneorum, cum affectu exequendi coniuncto. Hoc modo accipit D. Augustinus lib. 4. contra Iulianum cap. 3. cùm ait, *omnibus virtutibus quædam vitia esse similia. sicut astutia Prudentiæ similis est, quæ tamen est vitium.* Et Apostolus 2. ad Corinth. 4. *Non ambulantes in astutia*, Græcè ἐν πανουργίᾳ. quo nomine propriè significatur hæc vitiosa *astutia*: quia astuti omnia tentant, in omnem partem se vertunt, vt rem conficiant. Continet artem simulandi & dissimulandi. Habet locum in iis functionibus quæ proximum respiciunt. nemo enim sibi ipse aliquid occultat, vel in modo agendi sibi aliquid occultum optat, sed tantùm proximo.

Videtur hæc *astutia* species quædam prudentiæ carnis. Hi enim maximè videntur prudentes secundùm carnem, qui modos norunt occultos obtinendi temporalia, fallendo alios.

Quale peccatum.

Est peccatum mortale vel veniale, pro ratione affectus cui subest, & nocumenti quod proximo sequitur: si enim expresse vel implicitè graue nocumentum intendas, erit peccatum mortiferum: sicut mendacium perniciosum. Item si graue malum sequatur, idque aduerteris vel facilè aduertere potueris: tunc enim est intentio tacita, seu interpretatiua. Si autem nullum sit nocumentum, vel modicum, erit veniale: sicut mendacium officiosum, & iocosum. Vide Caietanum in Summa verbo *Astutia*.

25 *Dolus.* *Dolus venit in contractum dupliciter.*

Dolus est astutiæ executio, siue verbis, siue factis: est enim hoc nomen generale. Tantùm habet locum erga proximum, & potissimùm in materia Iustitiæ, vt in contractibus & distributionibus. Duobus modis, secundùm Iurisperitos, dolus venit in contractum. Primò, dando causam contractui. Dicitur autem *dare causam contractus*, quando si dolus adfuisset, alter nullo modo voluisset contrahere. Secundo, non dando causam; sed solùm incidendo in contractum: vt quando contractus fuisset quidem initus, sed non eo pretio. verùm maiori aut minori. Verùm autem & quando dolus contractum vel aliam dispositionem irritam reddat, & quando non, dicemus infra lib. 2. cap.17. Dubit.5.

Ignorantia à dolo excusat.

Porrò ignorantia iuris, etsi crassa sit, semper excusat à dolo, & consequenter à pœna legis, quando ad eam incurrendam lex requirit dolum seu præsumptionem: quia ignorantia crassa dolus non est.

Quando culpa æquiparetur dolo.

Nec obstat quòd culpa lata dicatur æquiparari dolo. hoc enim solùm est verum quando lex non requirit dolum, præsumptionem, aut scientiam. sed simpliciter loquitur, & in actionibus descendentibus ex contractu, vel quasi contractu, vt notat Syluester verbo *Culpa*.q.3.& 11. ex Bartolo, Cyno, & aliis.

26 *Fraus.*

Fraus est executio astutiæ per facta, vt cùm mensura est minor iusto: cùm moneta est adulterina. vnde est quid contractius & minus commune quàm dolus. Itaque dolus & fraus se habent ad astutiam, sicut pactiones & actiones iustæ ad Prudentiam. Sicut enim hæc diriguntur iudicio & regulis prudentiæ: ita illa iudicio & regulis astutiæ. Quare hi modi agendi contra prudentiā non sunt distincti ab astutia, sed executiones tantùm, seu actus externi astutiæ. De his duobus dici solet, *Fraus & dolus nemini debet patrocinari*. Habetur c. Ex tenore 16. de Rescriptis. Item: *Fraudem non fieri ei, qui scit & consentit.* L. Nemo. ff. de Regulis iuris.

27 *Agere in fraudem legis.*

Dicitur etiam fraus fieri vel *contra legem*, vel *ipsi legi.*

Digitized by Google

legi. *Contra legem*, quando fit contra id quod lege præcipitur vel vetatur, absque colore & artificio, quo violatio illa tegatur. *Legi* verò, quando artificio quodam ita agitur contra mentem legis, vt videatur illi non repugnare. hoc autem fit potissimùm tribus modis, vel iuxta Silu. v. *Fraus* quatuor. Primò, supponendo personam pro persona. vt si coniunx volens donationem facere coniugi, (quod non potest per leges) supponat aliam personam cui donet, cum onere transferendi in coniugem. Si tutor volens emere rem pupilli, (quod per leges non potest) interponat aliam personam quæ emat. Secundò, supponendo rem pro re, vt si filiofamilias volens dare mutuum, loco mutui det triticum vendendum, vt pretio fruatur. nimirum vt hac arte eludas vim. L. 1. ff. de Senatusconsul. Macedon. vbi statuitur vt filiusfamilias ex mutuo non teneatur. Tertio, contractum pro contractu. vt si vxor in speciem vendat viro, quod intendit donare. Si beneficiarius specie mutui accepti, vel etiam gratitudinis, soluat centum aureos ei à quo beneficium accepit. Si mulier, quæ fideiubere non potest, (per L. 2. ff. ad SC. Velleianum) faciat se principalem debitricem. Qui his & similibus modis agunt, dicuntur facere fraudem legi, vel in fraudem legis, & non excusantur coram Deo à præuaricatione legis, etsi coram hominibus videantur legem seruare.

28 *Solicitudo temporalium,* *Solicitudo temporalium* est nimia mentis occupatio in illis conquirendis vel conseruandis, prouenients ex inordinato habendi amore, vel amittendi timore. Itaque tria in hoc vitio includuntur: primum est, nimius affectus ad bona temporalia: secundum, timor & anxietas quædam, ne vel conatus nostri in iis comparandis non satis benè succedant, vel damnum aliquod interueniat: tertium, nimia occupatio mentis in illis cogitandis & tractandis.

Solicitudo futurorum *Solicitudo futurorum* est nimia animi occupatio circa futura maximè vt vitæ necessaria habeantur, coniuncta cum anxietate & parua fiducia diuinæ prouidentiæ. vt cum quis plus quam par est solicitus est de victu, vestitu, aliisque rebus necessariis, in futurum annum, mensem, vel diem, est species solicitudinis temporalium.

29 *Est valdè perniciosa ob tres causas.* Hæ solicitudines, si modum iustum excedant, maximè sunt noxiæ saluti. Primò, quia includunt cupiditatem rerum temporalium, quam Apostolus 1. ad Timoth. 6. vocat *radicem omnium malorum. Radix*, inquit, *omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.* de qua infra lib.2.c.47. Secundò, quia impediunt animum à seria cogitatione rerum ad salutem pertinentium: quo nihil potest esse magis perniciosum. bona enim spiritualia nisi attentè & crebro cogitentur, non cognoscitur eorum dignitas & pulchritudo. quod autem non cognoscitur, non æstimatur. quod non æstimatur, non amatur, non quæritur, facile negligitur & contemnitur. Pari modo, peccatorum malignitas, & damna immensa, nisi attenta consideratione, non cognoscuntur; quo fit vt etiam non horreantur, nec vitentur vt par est. Et sanè, si quis diligenter aduertat animum, deprehendet omnes ferè lapsus & peccata hominum ex defectu considerationis prouenire; vt meritò dixerit Aristoteles, *omnem peccantem esse quodammodo ignorantem.* Nam omnes, vel ferè omnes ideò peccant, quòd malitiam peccati, & pœnam ipsi debitam, vel non considerent, vel non satis considerent; quantum videlicet in tali articulo conueniret.

Hinc Scriptura vocat peccatores stultos, fatuos, insensatos, insipientes, non tamen hinc inferas, omne peccatum esse ex ignorantia. hoc enim postulat vt nesciatur esse peccatum. Tertiò, quia bonas inspirationes impediunt, ne fructum pariant. Vnde Matth. 13. dicitur, solicitudines sæculi, tamquam spinas quasdam, semen verbi diuini suffocare. Itaque cùm huius in considerando defectus causa sit, maxima ex parte, temporalium solicitudo, perspicuum est illam esse valdè perniciosam, & vitandam. Vnde Dominus multis rationibus conatur eam nobis eximere, Matth. 6. *Ideò* inquit, *dico vobis, ne soliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.* idque confirmat. Primò, quia qui animam dedit, quæ longè est præstantior quam esca, dabit etiam escam: & qui corpus dedit, dabit vestimentum. Secundò, Si Deus, qui est Pater vester, pascit aues cæli, quæ neque serunt, neque metunt, neque congregant in horrea; quantò magis pascet vos suos filios? Tertiò, Si pulcherrimè vestit lilia & fœnum agri, quomodo patietur vobis vestes necessarias deesse? Ex his concludit, rursus repetens quod antè dixerat: *Nolite ergo soliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?* 30 *Prohibetur in Scripturis.*

Deinde addit nouas rationes. Prima est, quòd Gentium sit, diuinam prouidentiam & paternam Dei curam ignorantium, hæc anxiè inquirere. Secunda, quòd Pater noster cælestis sciat nos his omnibus indigere: ac proinde, si ante omnia quæramus regnum Dei, & iustitiam eius, (quod ipse à nobis requirit) hæc omnia tamquam vilia & parui momenti nobis adiicienda; sicut in emptione rerum pretiosarum, vilia quædam manticæ loco adiici solent. Tertia, quòd crastinus dies, cum præsens fuerit, solicitus erit sibiipsi. sufficere enim diei suam malitiam, id est afflictionem & solicitudinem ipsi congruentem, nec oportere eam ex futuris diebus accersere & præcipere.

Ex his colligas quanti hæc res sit momenti. vide Chrysost. hom. 22. in Matth. Eamdem vetat Lucæ 21. *Attendite ne forté grauentur corpora vestra in crapula, & ebrietate, & curis huius vitæ; & superueniat in vos repentina illa dies.* Omitto alia Scripturæ loca plurima.

Petes, An ergo sit peccatum mortiferum?

Resp. Non semper esse peccatum mortiferum: sed tunc solùm, quando quis propter temporalia reipsa violat, vel paratus est violare aliquod præceptum in re graui, omittendo, vel committendo: alias solùm est veniale, tamen ob causam supradictam summopere cauenda. vide D. Thomam art. 6. quæst. 55. 31 *Quale peccatum.*

Aduerte tamen moderatam solicitudinem temporalium & futurorum non vetari, sed commendari. Prouerb. 6. *Vade ad formicam, ò piger, & considera vias eius, & disce sapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat.* Prouerb. 10. *Qui congregat in messe, filius sapiens est; qui autem stertit æstate, filius confusionis.*

Ratio est, quia non vult Dominus vt omnia vitæ huic necessaria homini sponte, absque vlla cura ipsius & solicitudine, proueniant; id enim ipsi esset occasio otij & desidiæ, quæ maximorum malorum est origo, & meritò puluinar diaboli esse dicitur: sed vult ab eo laborem & solicitudinem adhiberi, vt hoc exercitio occupatus auocetur à libidinibus, aliisque peccatis, quæ otium parit. Verùm hæc solicitudo debet esse moderata, & commensa rebus quibus impenditur, vt non sit nimis anxia, quasi Deo non essemus curæ: nec maior tribuatur corpori quam spiritui, rebus corporalibus quam æternis, humanis quam diuinis, vel saltem ne hæc præ illis negligantur.

Hæc de Prudentia sufficiant.

LIBER

Digitized by Google

LIBER SECVNDVS

DE IVSTITIA, ET IVRE, ET VIRTVTIBVS ANNEXIS IVSTITIÆ, VITIISQVE CONTRARIIS.

Diuiſio Libri, & ſeries Capitum.

Explicata PRVDENTIA, *ſequitur* IVSTITIA *cum ſuis partibus, virtus latiſſimè patens, vt quæ in omnibus hominum negotiis, quibus inter ſe communicant, cernatur. Itaque huius virtutis in quouis negotij genere leges & rationes neceſſariò cognoſcendæ ſunt, maximè iis qui aliorum Directores vel Iudices aliquando futuri. Vt autem in his omnibus compendioſiore methodo procedamus, diuidemus totam hanc tractationem de* IVSTITIA, *quam ſecundo Libro comprehendemus, in ſeptem Sectiones principales, & in Capita* 47.

37. De

Digitized by Google

SECTIO SEPTIMA.

De ceteris Virtutibus Iustitiæ annexis.

Continet 2. Capita.

SECTIO PRIMA
DE IVSTITIA, IVRE, ET SPECIEBVS IVRIS IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Iustitia generatim.

Habet 4. Dubitationes.

D. Thom. q. 57. & 58.

DVBITATIO I.

Quid sit Iustitia.

D. Thom. q. 58. multis articulis.

1 *Iustitia duæ acceptiones.* NOTANDVM, nomen *Iustitiæ* duobus potissimùm modis accipi; vt colligitur ex Arist. 5. Eth. cap. 1. Primò pro complexione omnium virtutum: *Iustum* enim dicitur quod est adæquatum & commensum suæ regulæ, cui debet commensurari, (includit enim debitum & adæquationem; vt

Iustitia generalis. docet D. Thom q. 80. a. vnico, & alibi.) Vnde *Iustitia* dicitur ea affectio, quæ efficit hanc adæquationem & commensionem. Quare cùm collectio omnium virtutum, siue actu siue habitu formaliter conformet, & veluti commensam reddat voluntatem suæ regulæ, legi diuinæ, rectè vocatur *Iustitia*, & quæuis virtus pars *Iustitiæ*, præsertim cùm hac ratione ordinetur ad alterum, quod etiam notio Iustitiæ postulat, vt (idem D. Thomas cum Aristotele docet) nempe ad Deum, cuius legi conformatur. per omnem enim virtutem reddit anima Deo quod ei debet. Sic accipitur passim in Scripturis: vt cùm dicitur, *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: qui faciunt iustitiam.* Sic Chrysost. homil. 12. in Matth. ait, *Iustitia nihil aliud est quàm omnium mandatorum plena custodia.* & Anselmus dialogo de veritate cap. 13. *Iustitia est rectitudo voluntatis, seruata propter seipsam.* Hinc fit vt nomen Iustitiæ accipiatur etiam pro ipsa *charitate*, nempe quia charitas voluntatem reddit conformem toti legi diuinæ: vt quæ omnium virtutum complexionem quodammodò contineat, iuxta illud Apostoli, *Vinculum perfectionis dilectio.* Vnde D. August. lib. de natura & gratia cap. 38. *Charitas Dei qua vna iustus est, quicumque iustus est.* & c. vlt. *Charitas inchoata, inchoata Iustitia est: charitas magna, magna Iustitia est: charitas perfecta, perfecta Iustitia est.* Secundò accipitur pro virtute particulari, qua voluntas inclinatur ad cuique reddendum ius suum ad æqualitatem: quo modo hic de ea disputamus, & quærimus quid sit.

2 *Definitio Iustitiæ particularis.* Definitur ab Vlpiano L. Iustitia. ff. de Iustitia & Iure, hoc modo: *Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.* Sensus est, Iustitia est virtus inclinans & firmans voluntatem ad perpetuò cuique tribuendum ius suum; idque ad æqualitatem. Dicitur Primò, *Constans voluntas*, quia est propositum habituale deliberatum & firmum. Secundò, *perpetua voluntas*, quia ad perpetuò reddendum: qui enim tantùm semel, aut bis, non autem semper & in omni euentu vellet cuique ius suum reddere, non esset verè iustus, nec haberet hanc virtutem. Tertiò, *ius suum*, id est, quod cuique stricta obligatione est debitum. debet autem reddi hoc ius ad æqualitatem, alioquin non perfectè redditur, ac proinde non erit perfecta Iustitia: quia Iustitia æqualitas quædam est, vel certè æqualitatem inuoluit, vt nomen insinuat. Simili penè modo definitur Iustitia à D. August. libr. 19. de Ciuit. cap. 21. & Ambros. lib. 1. de officiis cap. 24. *Iustitia est virtus quæ sua cuique distribuit.*

Hinc patet Primò, Iustitiam esse virtutem; nam reddere cuique ius suum, & constituere vbique in actionibus quibus homines inter se communicant debitam proportionem & æqualitatem, est per se honestum & rectæ rationi consentaneum; ac proinde virtutis opus. 3

Patet Secundò, Hanc virtutem esse in voluntate, quam inclinat vt velit cuique reddere quod debet. est enim propositum & inclinatio voluntaria ad id quod iustum est.

Patet Tertiò, Hanc virtutem rectè disponere hominem ad alterum in functionibus & commutationibus mutuis. nam inclinat vt velis, & præstes quod alteri debes. & iuri eius ex æquo respondet. Nec obstat, quòd Iustitiæ sit velle etiam vt alter tibi ius reddat, ideóque non solùm te disponat ad alterum, sed etiam alterum ad te: quia formaliter solùm subiectum suum disponit ad alterum; effectiuè tamen alterum ad se disponere potest. omnis enim virtus honestum sui obiecti amat in omnibus, illúdque procurat quantum commodè potest. 4 *Ad alterum disponit.*

Patet Quartò, Distinctio huius virtutis à reliquis. Ab iis quæ sunt in intellectu; quia est virtus voluntatis. A ceteris quæ sunt voluntatis differt obiecto: à *Theologicis*, quòd earum obiectum sit Deus; Iustitiæ, debitum proximo. à *Religione*, quòd Religio spectet debitum Deo, vt primo principio, cui æquale reddi non potest: Iustitia, debitum proximo, cui potest rependi æquale. à *Pietate*, quia pietas spectat solùm debitum parentibus & patriæ ratione ortus, cui etiam satisfieri ex æquo non potest. ab *Obseruantia*, quia hæc spectat debitum maioribus ratione gubernationis, cui etiam præmium æquale reddi nequit ab homine. ab *aliis Iustitiæ partibus*, quia debitum, quod spectant, est minus debito Iustitiæ. à *Temperantia*, quia hæc non disponit meam functionem ad alterum, sed ad meipsum, vt mihi sit commensa: inclinando me v. g. vt comedam, & bibam, sicut ratio dictat mihi conuenire ad bonam valetudinem, ad functiones animi & corporis, sine vllo ad alterum intuitu. à *Fortitudine*, quia 5 *Distinctio Iustitiæ à ceteris.*

hæc

hæc non respicit quid alteri debeatur, sed quid se deceat sustinere & quantum, &c.

6 Patet Quintò, Cùm *Iustitia* sit ad alterum; hominis ad seipsum non esse propriè iustitiam, vel iniuriam, neque patris ad filium, aut filij ad patrem, iuxta Aristotelem & Diuum Thomam: quod intellige quoad iura & debita quæ sunt inter ipsos quà tales sunt. quod enim filius vt filius debet patri, debet ei lege pietatis, non iustitiæ: debet enim ei, non vt alieno & prorsus distincto, sed vt principio sui esse. similiter quod pater filio: debet enim ei tanquam sibi ipsi. est enim filius aliquid patris, scilicet fructus eius & veluti pars ab illo abscissa, iuxta Aristotelem 8. Eth. cap.12. in qua natura paterna conseruetur. quare cùm tanta inter ipsos sit vnio, maius est debitum quàm Iustitiæ vulgaris.

Inter filium & patrem.

Nec obstat, quòd si filius patrem occidat, peccet contra Iustitiam, & teneatur heredibus ad restitutionem; quia non peccat contra iustitiam præcisè, quatenus facit contra debitum filij & ius paternum: (sic enim solùm peccat contra pietatem) sed quatenus sine legitima auctoritate interimit hominem. Est enim in hoc facto duplex malitia, altera contra Iustitiam, ratione substantiæ personæ quæ læditur; altera contra pietatem, ratione circumstantiæ eiusdem personæ. Potest tamen inter ipsos esse debitum Iustitiæ, quatenus sunt distinctæ personæ habentes distincta iura & dominia. vt si filius sit emancipatus, vel habeat bona castrensia, aut quasi castrensia.

Inter dominū & seruum.

Pari modo inter dominum & seruum, quà tales sunt, propriè non est Iustitia. Ius enim domini in seruū non est Iustitiæ, sed despoticum, quod potest illi imperare, illoque vti in suum commodum, illum vendere, permutare, donare. Seruus enim est domini instrumentum & possessio. Seruus verò obstringitur domino, debito obseruantiæ seu duliæ, & debito obedientiæ. si tamen spectentur vt sunt homines distincti & in multis rebus liberi, suique iuris, diuersa iura habentes, sic potest inter eos esse Iustitia & Iniuria. vt si dominus seruum occidat, vel mutilet. nam in vita membrisque tuendis & conseruandis seruus non subest domino, sed est sui iuris. si seruus furetur vel damnum domino inferat: si fugam contra Ius & fas capessat; hoc enim furti genus est.

DVBITATIO II.

Vtrùm Iustitia tantùm versetur circa actiones, an etiam circa passiones.

D. Thom. art. 9.

7 Respondeo. & dico Primò, Iustitiam primariò versari circa solas actiones ritè ad alterum disponendas, & circa res vt sunt actionum materia, non autem circa passiones, vt temperantia & fortitudo.

Obiectum Iustitiæ.

Probatur: quia proprium officium Iustitiæ non est curare vt homo non iniquiùs irascatur, vel ne metuat, aut ne voluptates amet plus quam par est, sed vt cuique præstet quod ei debitum. & quamuis ab hoc impediri possit per iram, timorem, pecuniæ vel voluptatum amorem: tamen eius non est hæc impedimenta per se ipsam tollere, sed aliarum virtutum præsidio. omnes enim virtutes se mutuò iuuant, dum quæuis tollit quædam aliarum impedimenta. Mansuetudo enim temperat iram: vnde iuuat illas virtutes, quarum functiones per iram impediri possent: vt iustitiam, obedientiam, humilitatem. Fortitudo moderatur timorem, liberalitas pecuniarum amorem. Idem de cæteris esto iudicium.

Virtutes omnes se inuicem iuuant.

8 Dico Secundò, Potest tamen Iustitia secundariò moderari passiones, quatenus illa moderatio est medium necessarium ad finem ipsius intrinsecum, qui est reddere cuique ius suum.

Quomodo Iustitia possit esse causa moderationis passionum.

Probatur Primò, Quia possum velle moderari iram, amorem pecuniæ, & timorem ne alicui faciam iniuriam: & ex vi huius intentionis sequetur moderatio illarum passionum, absque interuentu intentionis, quæ sit alterius virtutis: atqui intentio illa neminem lædendi est actus Iustitiæ: ergo Iustitia etiam moderatur passiones.

Secundò, Quia omnis virtus ob suum finem intrinsecum potest quosuis actus externos aliarū virtutum ad illum idoneos imperare. vt ostensum est 1.2. q.17. a.5. atqui moderatio passionum est medium idoneum & sæpè necessarium ad finem intrinsecum Iustitiæ, éstque actus externus virtutis, cùm non sit in voluntate: ergo Iustitia potest illam imperare. Itaque illa moderatio tunc formaliter erit actus Iustitiæ, non autem temperantiæ, vel mansuetudinis, vel fortitudinis: quia immediatè sequitur ex affectu Iustitiæ. vt ostensum est 1.2.q.18.a.6.dub.1.

Hinc colligi potest quo modo Iustitia dicatur attingere *medium rei*, reliquæ virtutes *medium rationis*. de quo D Th.a.10. Iustitia enim non spectat quidnam sit commensuratum suo subiecto secundùm rectæ rationis regulam: sed quid sit commensum rei, vel iuri alterius, vt nec minus nec amplius præstetur, sed æquale: Temperantia autem & Fortitudo spectant medium rationis, id est, quidnam iusta rationis dictamen sit commensum subiecto, non excedens aut deficiens modum subiecti. vnde medium in his est variabile pro varietate subiectorum: quod enim respectu vnius est medium & æquale, ad alterum est nimium, ad tertium est parum. itaque rationis examine hoc medium est inuestigandum, & ex consensu cum regula rationis statuendum. In Iustitia autem semper est idem medium, qualecumque tandem sit subiectum, quod ipsa afficit: quod medium consistit in æqualitate rei ad rem, (vt pretij ad rem venditam) vel proportionis ad proportionem: nempe vt talis sit proportio inter munera & onera communia, qualis est inter personas quibus hæc distribuuntur. Vnde meritò dicitur medium rei, non excedens, non deficiens ad Ius alterius. 9

Iustitia attingit mediū rei: aliæ virtutes mediū rationis.

DVBITATIO III.

Vtrùm præter Iustitiam particularem sit aliqua Iustitia generalis quæ legalis dicatur, & quid illa sit.

D. Thom. q. 58. art. 5. 6. 7.

Respondeo, Esse quandam Iustitiam legalem, seu generalem. Ita docet hic D. Thom. a.5. & Aristoteles l.5. c.1.

Ratio est, quia omnis pars Reipub. dupliciter potest ad alteram comparari. Primò, vt pars ad partem, ciuis ad ciuem: & sic est iustitia particularis quæ hominem in hac habitudine perficit. Secondò, vt pars ad totum, scilicet ad ipsam Rempub. sic est iustitia generalis, quæ hominem in habitudine ad Rempubl. perficit. 10

Pars Reipub. bifariā comparatur.

Sed tota difficultas est, quid sit hæc Iustitia, quod eius officium, & quomodo ab aliis distinguatur. nam D. Thom. hic, & Soto l.3. de Iustitia q.2. a.3. existimant quandam esse virtutem particularem distinctam à ceteris omnibus, quæ procuret bonum commune. Verùm Andreas Vega l.5. in Conc. Trident. cap.4. & multi alij putant esse complexionem omnium virtutum.

Notandum est, nos posse loqui vel de reipsa, vel de mente Aristotelis, qui primus Iustitiæ legalis nomine videtur vsus. Si de re ipsa loquamur,

Dico Primò, Non videri dubitandum quin sit aliqua particularis virtus bonum commune Reipub. intuens & procurans, cui hoc nomen Iustitiæ possit accommodari. Probat hoc satis D. Thom. art. 6. 11

Ratio est, quia velle & procurare bonum Reipub. habet specialem rationem honesti & laudabilis, quæ non inuenitur in functionibus aliarum virtutum, multò enim id est laudabilius quàm curare priuata: ergo ad specialem virtutem pertinet; quæ rectè dicetur

Iustitiam legalē esse quandam rationē virtutē specialem.

Digitized by Google

Iustitia legalis. *Iustitia*, quia respicit quodammodò alterum, id est, Remp. *Legalis*, quia extendit se ad omnia quæ lege sunt statuta propter bonum commune.

Secundò, Quisque ciuium qui est pars societatis ciuilis, eiusque fruitur commodis, speciali debito obstrictus est ad procurandum bonum illius societatis: (nam pars est propter totum, & bonum partis propter bonum totius) sed vbi est specialis ratio debiti, ibi etiam est specialis ratio virtutis, & quidem Iustitiæ, cùm sit ad alterum, & etiam de iis quæ legibus sunt præcepta.

Tertiò, Si quis negligat bonum commune quando versatur in periculo, vel præponat ei priuatum commodum, peccat contra hanc Iustitiam non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex officio ei incumbat huius boni conseruatio: quod signum est, hanc esse virtutem specialem distinctam à Iustitia particulari.

12 *Videtur non distingui à pietate.*

Dico Secundo, Probabile est hanc virtutem non distingui à virtute *pietatis*; quatenus per pietatem, patriæ vel Reipub. in qua viuimus, debitum cultum obsequiúmque præstamus.

Probatur, quia secundùm D. Th. *Iustitiæ legalis* est procurare bonum commune Reipub. & ceteras virtutum functiones ad hoc destinare, quando opus est. v.g. si Respub. versetur in periculo, Iustitia legalis conatur omnibus modis eam tueri; imperat arti militari vt excogitet modos defensionis; pericula contemnit; sumptus annonæ restringit, thesauros effundit: denique nihil non molitur ex affectu erga Rempubl. Sed hæc omnia videntur esse officia *pietatis* in patriam, vel Rempubl. neque explicari potest quænam alia virtus hæc præstet: ergo pietas est illa virtus, quam Diuus Thom. Iustitiam legalem vocat, vel certè parum ab ea distinguitur.

13 Dices, *Pietas* æquè est in subditis ac in Principe: atqui *Iustitia legalis* non est æquè in vtroque. in Principe enim est principaliter, & architectonicūs: in subditis secundariò & veluti in administris, vt docet D. Thom. art. 6. ergo sunt diuersæ virtutes.

Respondeo, Maiorem non esse veram. *pietatis* enim virtus quoad suas functiones externas (quæ sunt, Reipub. bonum procurare & conseruare) principalius & excellentiùs est in Principe: idque ob duas causas. Prior est, quia Princeps, si consideretur vt priuata persona, est nobilissima pars Reipub. pollens opibus, auctoritate, scientia rei militaris, aliisque præsidiis, quibus Respubl. defenditur. & sic lege pietatis tenetur pro suis viribus Remp. tueri, ac proinde alios dirigere, sicut membrum nobilius dirigit ignobiliora. Altera est, quia est Superior communitatis, cui ex officio incumbit publici boni curatio. & sic tenetur ad eadem obsequia externa pietatis, lege Iustitiæ: hic enim non comparatur ad communitatem vt pars ad totum sed vt pars ad partem. nam tota Respub. se habet ad Principem sicut particularis persona ad custodem, quem stipendio ad se tuendum & custodiendum conduxit, & ob hanc causam maximè procuratio boni communis pertinet ad illum ἀρχιτεκτονικῶς. Nam ratione officij est in illo auctoritas iubendi & aliis præscribendi.

14 *Verius est distingui à pietate.*

Dico Tertiò, Etsi hæc sententia probabilis sit: verius tamen est *Iustitiam legalem* à *pietate* distingui, si nomine Iustitiæ legalis cum D. Thoma & multis aliis intelligamus virtutem, quæ spectat bonum publicum, quatenus debitum à parte toti. Probatur, quia vbi est diuersa ratio debiti, ibi sunt diuersæ virtutes. sed hic sunt diuersæ rationes debitorum. nam longè strictiori & altiori debito pars obstringitur toti, & ciuis Republic. quatenus ipsa est vnum corpus in quo ipse membrum, quàm effectus obligetur causæ suæ secundariæ, & homo suæ patriæ, ratione auxilij quod ipsa ad eius ortum contulit. cuius signum est, quòd quisque suam Republic. cuius est membrum, tenetur præferre parenti & vitæ suæ: cùm tamen parens magis sit principium ortus quam patria: atqui pietatis est curare bonum patriæ, quia hoc officium est illi debitum ratione beneficij ortus, quod ab ea accipimus: Iustitiæ autem legalis est, idem bonum siue patriæ, siue alteri Republic. cuius sumus ciues, procurare, quia id illi debetur ratione vinculi & nexus, qui est partis ad totum, & membri ad corpus: ergo sunt distinctæ virtutes.

15 *Aristoteli videtur esse complexio omnium virtutum.*

Dico Quartò, Si verò de mente Aristotelis lib. 5. Ethic. c. 1. & 2. vbi de Iustitia legali agit, sit quæstio, videtur Iustitia legalis in subdito nihil esse aliud quam omnium virtutum complexio, quatenus legi obtemperat: in superiore eadem complexio virtutum, quatenus inclinat illum vt curet leges seruari.

Prior pars est Eustratij in illum locum, Burid. q. 4. Gyraldi q. 5. in lib. 5. Ethic. & aliorum.

Probatur Primò, quia Aristoteles cap. 1. dicit *Iustitiam legalem non esse partem virtutis*, (id est, speciem aliquam) *sed vniuersam virtutem: sicut iniustitia*, inquit, *legalis non est species malitiæ, sed vniuersa malitia.* Addit, *virtutem in genere, & Iustitiam legalem esse idem re, sed differre solum τῷ εἶναι.* id est notione & ratione, vt rectè Eustratius interpretatur. atqui non rectè diceretur de aliqua particulari virtute (etiamsi ipsa alias ad suum finem referret) non esse speciē virtutis, sed vniuersam virtutem; non differre à virtute in genere, nisi ratione.

Secundò, Ita se habet Iustitia legalis ad virtutem in genere, sicut iniustitia legalis (quam ipse παρανομίαν, id est, legis violationem vocat) ad malitiam in genere: vt idem Aristoteles docet atqui violatio legis & malitia sunt idem, etsi ratione differant. ergo similiter Iustitia legalis & virtus.

Tertiò, Iustitia legalis nihil aliud est Aristoteli quàm virtus vt legibus paret, sicut Iniustitia est legum violatio, seu παρανομία. atqui omnis virtus legibus paret: ergo collectio virtutum est Iustitia legalis.

16 Quartò, Aristoteles dicit legalem Iustitiam esse in maxima admiratione apud omnes homines, & prouerbiali versu dici, *In Iustitia summatim est omnis virtus*, qui sumptus est ex Theognide: atque hoc propriè cōuenit perfectæ obedientiæ, quæ fit per complexionem virtutum. Itaque Aristoteles per *Iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*, non vt est virtus specialis, quæ affectu præcepti facit opus: sed vt est virtus generalis. omnis enim virtus quatenus facit id quod lege præceptum est, est obedientia legis, etiamsi id faciat non affectu obedientiæ, sed propriæ honestatis. quicumque enim facit quod lex iubet, & vitat quod ipsa prohibet, legi obedit, & legem implet.

17 Altera pars probatur, quia omnis virtus inclinat in suum bonum eo modo quo potest. Temperantia enim non solùm inclinat hominem vt ipse leges temperantiæ seruet, sed etiam vt ab aliis seruari curet, si commodè potest. ergo tota collectio virtutum in Principe inclinat illum vt omnium virtutum leges à subditis seruari curet.

18 *Vt curet seruari leges, ex variis causis potest esse debitum.*

Aduerte tamen, Superiorem posse multis modis inclinari vt curet seruari leges. Potest enim hæc cura considerari Primò, vt debita ex officio: & sic ad eam inclinat Iustitia particularis. Secundò, vt debita ex eo quòd sit præcipuum membrum Reipub. & sic ad eam impellit virtus, quam D. Thomas vocat Iustitiam legalem. Tertiò, vt debita patriæ, quæ genuit: & sic ad eam inclinat pietas. Quartò, vt debita ex honestate singularum virtutum, de quibus sunt leges: & hoc modo tota virtutum collectio inclinat ad eam curam. quæuis enim virtus, si potest, curat vt alius quoque sit virtute præditus, vt dictum est. Quintò, vt debita ex inclinatione charitatis naturalis in homines. & sic ad eam inclinat charitas naturalis, quæ etiam vocatur Iustitia: de qua Cicero de Finibus l. 5. *In omni honesto nihil est tam illustre, quàm ipsa charitas generis humani, quæ animi affectio suum cuique tribuens, & societatem coniunctionis humanæ æquè ac munificè tuens, dicitur Iustitia.* Idem dicendum de quouis alio officio erga Rempubl. potest enim in eo multiplex ratio debiti spectari.

Dico

Digitized by Google

19 Dico Quintò, Si qua virtus particularis vocanda sit Iustitia legalis, videtur hoc nomen maximè conuenire virtuti *obedientiæ*. Probatur, Nam ea quæ Aristoteles hic tribuit *Iustitiæ legali*, magis conueniunt obedientiæ quàm vlli alteri virtuti particulari.

Ratio Iustitia legalis videtur maximè conuenire obedientia.

Primò, quia Iustitiæ legalis obiectum secundùm Aristotelem est id quod lege sancitum est, quod ille τὸ νόμιμον vocat. atqui id ipsum est obiectũ obediẽtiæ.

Secundò, quia *obedientia* competit esse in magna admiratione apud homines, esse instar Hesperi inter virtutes,& omnes complecti, (quæ Aristoteles tribuit Iustitiæ legali) quia omnes virtutes inserit,insertásque custodit.

Tertiò,Rectè dici potest virtus vniuersa; quatenus inclinat ad omnium virtutum functionem & materiam.

Quartò,Hæc virtus respicit alterum, id est, Superiorem, cuius legibus obedit, & bonum commune, quod consistit in legum custodia.

Denique Aristoteles nusquam alibi de obedientia agit;quasi eam hic satis insinuauerit. In eandem sententiam apertè inclinat D.Thom.q.120.art.2.ad 1.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Iustitia particularis rectè diuidatur in Distributiuam & Commutatiuam.

D.Thom. q.61. art.1.

RESpondeo.& dico Primò,Rectè ita diuidi. Probatur ex Arist.5.Ethicor.cap.2.vbi duas ponit Iustitiæ partes. quarum altera dirigimur in distributionibus,
20 altera in commutationibus. Eadem est sententia communis Theologorum & Philosophorum. Sed difficultas est quomodo hæ species distinguantur.

Ex triplici habitudine in repub. triplex virtus Iustitia.

Dico Secundò, Rectè distingui tali consideratione. In Republica est triplex habitudo.1. partis ad partem. 2. totius ad partes. 3.partium ad totum. Nunc,virtus quæ singulas partes disponit ad bonum totius Reip. est Iustitia legalis, de qua dictum est. quæ verò disponit ad partem, est Iustitia particularis. Porrò ad partem est duplex habitudo, nempe totius ad partem, & partis ad partem. virtus quæ dirigit partem ad partem (scil. ciuem ad ciuem) vt constituatur æqualitas inter ciues in actionibus, quibus inter se communicant, dicitur iustitia commutatiua. quæ verò dirigit totum seu congregationem ad partes, in distribuendis per ciues rebus communibus, officiis, & oneribus, iuxta proportionem inter ipsos repertam, dicitur Iustitia distributiua. Hæc propriè & principaliter residet in Principe vel Magistratu, ad quem pertinent huiusmodi distributiones; in priuatis secundario, quatenus eos disponit vt iustam distributionem ament, eáque legitimè facta acquiescant. Colliguntur hæc ex D.Th q.61.art.1.

21 Itaque distinguuntur hæ duæ species, Primò,quòd Iustitia commutatiua disponat priuatum hominem ad priuatum,vel eos qui se instar priuatorum habent. Iustitia distributiua, communitatem, vel eum qui communitatem repræsentat, ad priuatum. Secundò,quod illa dirigat commutationes, hæc distributiones. Tertiò,quod illa spectet conditionem rei alterius,vt reddat æquale: hæc conditionem personæ (vt sitne diues an pauper: nobilis an ignobilis: doctus an indoctus: idoneus ad officium an ineptus) vt secundum proportionem illarum conditionum fiat distributio. Quartò, finis intrinsecus illius est, constituere æqualitatem inter datum & acceptum:huius finis est constituere æqualitatem inter proportionem & proportionem, vt eadem sit proportio inter res quæ distribuuntur, quæ est inter conditiones personarum quibus fit distributio; v.g.est aliquid distribuendum secundùm dignitatem personarum: si is cuius dignitas est vt duo, accipiet 3. aureos, is cuius dignitas est vt quatuor, accipiet 6. cuius vt octo, accipiet 12. &c. Vide Aristotelem lib.5. Eth cap.3. & 4. Hinc patet, 22
quando militi datur stipendium, vel operariis publicis merces a Repub. pro cuiusque merito, non dari per *Iustitiam distributiuam*,sed per *commutatiuam*,quia non spectatur conditio personarum, sed operarum quas præstiterunt: & nihil aliud intenditur quàm vt in singulis constituatur æqualitas rei ad rem, scilicet mercedis ad operas. Vnde Respublic. non comparatur tunc ad illos vt totum ad partem: sed vt pars ad partem, vt ciuis ad ciuem, subdit enim rationem vnius personæ conducentis operas singulorum.

Distinctio Iustitia commut. & distributiua.

Respu. soluens stipendia militi, vtitur Iustitia commutatiua.

Dices, Cùm sit distributio bonorum communium secundùm conditiones personarum,videtur etiam fieri per Iustitiam commutatiuam, & solùm per accidens videtur resultare illa proportionum similitudo inter multos. cuius signum est, quòd si distributor aliquem fraudauerit minus dando quàm postulabat eius conditio, faciet ei iniuriam: quam tenetur sarcire per legem Iustitiæ commutatiuæ.vt docet Diuus Thom q.61.art.1. ad 3. Hæc ergo erat violata.

23 Omissis variis solutionibus Respondeo, Proportionum similitudinem seu æqualitatem non resultare per accidens, sed esse primariò intentam à Iustitia distributiua, tanquam finem intrinsecum:sicut æquatio rerum primariò intenta est à Iustitia commutatiua. Tamen interdum Iustitia distributiua in sua functione includit commutatiuam, nempe quando fit distributio rerum, quæ strictò iure debentur, iuxta personarum conditionem: vt si quis relinquat centum aureos distribuendos studiosis alicuius Collegij pro cuiusque inopia, vel eruditione, Præses distributor, lege Iustitiæ commutatiuæ obligatur erga singulos: quamuis erga omnes teneatur seruare formam Iustitiæ distributiuæ, vt sit ea proportio eleemosynæ ad eleemosynam, quæ est inopiæ ad inopiam. vnde si alicui pauperiori minus dederit, tenebitur ex Iustitia commutatiua ei restituere ad iustam proportionem,non secùs ac si donator ei in particulari reliquisset,v.g.10.aureos, & Præses solùm dedisset 5. hoc ipso enim quo donator vult talem proportionem strictè seruari, singulis implicitè assignat certam summam, iuxta proportionem inopiæ,quæ singulis debetur lege Iustitiæ commutatiuæ.

Iustitia distr. interdum includit commutatiuam.

Confir. Quia si pro vno solo fuisset facta assignatio,deberetur illi ex Iustitia commutatiua:ergo etiam debetur quando fit pro pluribus secundùm proportionem paupertatis, vel doctrinæ. nam æquè multum iuris quisque acquirit, ac si ipsi soli assignatio facta esset. Eadem ratio locum habet quando distribuitur ærarium commune alicuius Vniuersitatis vel Collegij in singulos pro cuiusque dignitate vel ordine, iuxta leges, & consuetudines receptas. Itaque quando diuiditur aliquid stricto iure debitum, concurrunt in eodem actu Iustitia commutatiua & distributiua: destributiua, quatenus respicitur vt cuique detur secundùm proportionem suæ dignitatis: commutatiua,quatenus respicitur vt cuique detur æquale iuri quod habet; quod ius ortum est ex lege,vel consuetudine, vel donantis dispositione, supposita certa proportione dignitatis ipsius ad dignitatem aliorum, & quòd aliis tantum,vel tantum datum sit.Quare minus dando quàm oportet,simul violatur Iustitia vtraque:distributiua,quia non datur secundùm proportionem dignitatis quam habet ad alios: commutatiua, quatenus non datur æquale iuri quod ipsi acquisitum est.Quando verò fit distributio rerum quæ stricto iure non debentur secundùm conditionem personarũ,tunc Iustitia distributiua non includit commutatiuam;vt fit in distributione beneficiorum & officiorum: quæ debent quidé conferri dignioribus,non tamen ita vt ipsi Ius strictum ad illa habeant.Vnde non fit ipsis iniuria, quæ ad restitutionem obliget, etsi aliis conferantur; peccat tamen distributor contra Iustitiam distributiuam. de quo plura infra cap 32 dubit.2. & 3.& c.34. dub.13.

Interdum non includit.

CAPVT II.

De ipso Iure in genere.

Habet 4 Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid sit Ius, & quodnam sit Iustitiæ obiectum.

1 *Ius potissimùm dicitur tripliciter. 1. vt sit idem quod Iustum. Iustum generale & speciale.* NOTANDVM est, nomen *Iuris* potissimùm accipi tripliciter. Primo, vt sit idem quod *Iustum. Iustum* autem dupliciter accipitur, secundùm Aristotelem lib.5. Ethicor.cap.1. nempe generatim pro *legitimo* (& sic omne opus virtutis, quatenus consentaneum legi, dicitur *Ius & Iustum*) & speciatim, pro eo quod est *æquale & alteri debitum* hæc enim tria inuoluit *Iustum* strictè acceptum, (vt colligitur ex D.Th. q 80.) *æqualitatem, debitum, & esse ad alterum.* sic dicimur reddere ius alteri. *2. Ius est lex.* Secundò, vt sit idem quod *lex*, quæ est regula *Iusti* in genere: cumque sententia iudicis sit etiam veluti quædam lex, (est enim lex priuata, non publica) etiam ipsa *Ius* dicitur. hoc modo Iudex dicitur dictare Ius, & præesse Iuri dicundo: quamuis tunc possit accipi pro iusto & æquo. *3. Ius est potestas legitima.* Tertio, accipitur ius pro *legitima potestate.* Sic acceptum potest hoc modo describi, *Ius* est potestas legitima ad rem aliquam obtinendum, vel ad aliquam functionem, vel quasi functionem; cuius violatio iniuriam constituit.

2. *Ius pro potestate legitima quid.*

Primò, *Est potestas*, id est habitudo quædam ad aliquid, vnde dicimur aliquid posse. Hæc autem se habet vel in modum potentiæ actiuæ, vt quando est ius ad aliquid agendum vel retinendum: vel potentiæ passiuæ, vt in iure quod habes vt alaris, vt custodiaris, vt tibi seruiatur: vel potentiæ resistendi, vt in iure quod habes ne quis ædificet tali loco; ne aperiat fenestram in tuum hortum, vel aream: ne altiùs attollat murum: ne officiat tuis luminibus.

3 Secundo, *Legitima.* i. à lege concessa: quia facultas quæ secundùm legem non competit, non est ius, sed vis & iniuria. lex autem hanc potestatem concedens vel est diuina positiua, vt ad Sacramenta percipienda: vel est naturalis, vt ad vsum membrorum, ad vitam per cibum & potum sustentandam, ad matrimonium ineundum, ad vim vi propulsandam, & similia. Vel est humana, vt ad successionem hæreditatis, ad præscribendam vel vsucapiendam certo tempore rem alienam, ad acquirendum, possidendum, retinendum, alienandum per varia contractuum genera. Tot enim sunt genera iurium, quot sunt genera legum, quæ ius tribuunt: quamuis hæc diuersitas non faciat diuersitatem in ipso Iustitiæ habitu.

Hinc sequitur, hanc potestatem non esse quid physicum, sed morale dumtaxat, competens homini ex aliqua Dei vel hominum ordinatione, vel deputatione, vel concessione: sicut esse magistrum, doctorem, regem, militem.

Tertiò, *Ad rem aliquam:* vt ad obtinendum rem aliquam per successionem hæreditariam, per testamentum, per donationem liberalem, per contractus, per occupationem.

Quartò, *Ad functionem:* vt ad liberum vsum membrorum & rerum suarum.

Quintò, *Quasi functionem:* vt ad possessionem ciuilem & naturalem, ad retinendum dominium, statum, & conditionem in qua est.

Iniuria. Sextò, *Cuius violatio*, &c. quia iniuria nihil est aliud quam alieni Iuris violatio. Dicitur autem violari, non quando aliquis priuatur suo Iure, sed quando iure manente contra illud agitur. Non enim agi potest contra ius quod non est. Vnde quando quis priuatur officio, quod est Ius quoddam, non fit ei iniuria, nisi in ipso aliud Ius maneat respiciens illud officium: potest enim esse ius, & dominium Iuris. His positis,

Dico Primò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto in genere*, est formaliter obiectum obedientiæ. 4 *Iustum in genere.*

Probatur, quia sic idem est quod *legitimum*, seu lege statutum: atqui hoc est obiectum formale obedientiæ, quæ ideò vult & facit quia est præceptum.

Dixi *formaliter*, quia si *legitimum* accipiatur materialiter, pro eo quod est lege statutum, est obiectum omnis virtutis: quia lex in omni materia virtutis aliquid statuit, vt suprà cap.1.n.15 dictum est.

Dico Secundò, Si *Ius* accipiatur pro *Iusto speciali*, quod est æquale, debitum alteri: sic est obiectum formale iustitiæ particularis. 5 *Iustum speciale.* probatur, quia is peculiari ratione dicitur Iustus, qui hanc æqualitatem debitam amat, intendit & seruat. Iniustus, qui eam non seruat, vt patet in contractibus. ergo hæc æqualitas quatenus debita, est obiectum formale Iustitiæ. patet consequentia, quia obiectum formale cuiusque virtutis est illud bonum honestum, quod per illam virtutem in opere intenditur.

Æqualitas duplex. Hæc autem æqualitas est duplex, vt suprà c.1.n.21. dictũ est, altera *rei ad rem*, (vt pretij ad merces: rei reddendæ ad rem sublatã, vel peremptam) quæ æqualitas dicitur esse secundùm *proportionem arithmeticã*, estque obiectum Iustitiæ commutatiuæ. Altera, *proportionis ad proportionem* (vt cùm est æqualitas inter proportionem rerum quæ distribuuntur, & dignitatẽ secundùm quas distribuuntur) quæ æqualitas dicitur esse secundũ *geometricam proportionem*, estque obiectum Iustitiæ distributiuæ. ratio istius appellationis est, quòd Arithmetica, præsertim vulgaris, spectet propriè proportionem numerorũ & quantitatum: Geometria proportionum.

Dico Tertiò, *Ius secundo modo*, scilicet pro lege, non est obiectum, sed regula Iustitiæ & cæterarum virtutum. 6 *Ius pro lege.* Ratio est, quia virtutes in suis functionibus debent dirigi secundùm præceptum legum: nisi enim legibus sint conformes, non erunt studiosæ nec laudabiles.

Dico quartò, *Ius pro potestate legitima*, non est *obiectum, quod* Iustitia intendit: est tamen aliquid vnde obiectum Iustitiæ quodammodò pendet, & ad quod intrinsecum ordinem habet, quod *formale obiectum cui* dici potest. 7 *Ius pro potestate.*

Probatur, quia etsi Iustitia in opere suo non intendat Ius alterius, intendit tamen id quod Iuri alterius est debitum: ac proinde id quod intrinsecum ordinem habet ad Ius alterius. quod confirmatur, quia obiectum quod Iustitia intendit, includit esse debitum alteri ad æqualitatem; debitum autem non potest esse sine Iure in altero, nam est correlatiuum eius: Debitum enim, Iuri est debitum. ergo obiectum Iustitiæ includit ordinem ad Ius alterius. Hinc fit vt nullum sit propriè opus Iustitiæ, sine Iure in altero: quia opus Iustitiæ est reddere quod Iuri alterius est debitum. vnde in altero postulat ius, in altero debitum. Quòd autem hoc ius rectè dicatur *obiectum formale cui*, patet, quia est ratio cur alteri aliquid sit debitum. Pro quo notandum est, in Iustitia, sicut & in omni virtute quæ est ad alterum, posse distingui *obiectum quod, & obiectum cui. Obiectum quod* est illud, quod ipsa virtus intendit, & præstat exteriùs. *Obiectum quod & cui.* Hoc in proposito est redditio rei æqualis, quatenus debita, seu redditio debiti ad æqualitatem Iuris alterius.

Obiectum cui, est is cui præstatur. hoc in proposito est proximus noster, quatenus Ius habet ratione cuius illi aliquid est debitum. ex iure enim ipsius in me vel mea, nascitur in me debitum præstandi id, quod illud Ius impleat & exhauriat. quo posito, Iustitia inclinat vt id velim affectu & præstem effectu. itaque Ius est ratio obiectiua in *obiecto cui*, vnde tota ratio Iustitiæ pendet. vide infrà cap.36. Dubit. 2. & cap 46. Dubit.1.

Nec obstat quòd *Vindicatio* non respondeat Iuri alterius, sed ipsius vindicantis: quia hæc virtus non est species Iustitiæ particularis, sed pars potentialis, vt infra ostendetur cap.47. Dubit.4.

Digitized by Google

Ex his patet,hanc Iuris acceptionem maximè seruire oostro proposito, quia tota Iustitiæ ratio ex ea oritur.nam ipsa ratio debiti & obligationis nostræ ex ea pendet.

DVBITATIO II.

Quomodo Ius secundùm varias acceptiones diuidatur.

8 *Diuisio Iuris pro Iusto.* RESpondeo,& dico Primò, Si *Ius* accipiatur primo modo,id est, vt idem sit quod *Iustum alteri debitum*,diuiditur io Iustum per æqualitatem rerum, & in Iustum per æqualitatem proportionum, vt dictum est num. 5.

9 *Diuisio Iuris pro lege.* Dico Secundò, Si accipiatur secundo modo, pro lege,diuiditur sicuti lex.Itaque *Ius* aliud est naturale, aliud positiuum.*Ius positiuum* aliud est diuinum, aliud humanum. *Ius diuinum* aliud est vetus, aliud nouum. *Ius humanum* aliud est Ius gentium, aliud Ius canonicum, aliud ciuile.

Ius naturale. *Ius naturale* dicitur,quod ex ipsis rerum naturis oritur.s.ex natura rationali,& naturali conditione operũ, de quibus hoc Ius disponit. Vnde eius rectitudo,supposita existentia naturæ humanæ, non pendet ea aliqua libera ordinatione Dei vel hominis; sed ex ipsa rerum natura. Itaque sicut naturæ conditio est immutabilis, ita quoque lex naturalis est immutabilis,manentibus iisdem circumstantiis rerum:vt bonũ faciendum,malum vitandũ:Deum colendum,&c.quæ continentur in Decalogo, vel euidenter ex eo docuntur.

Ius positiuũ. *Ius positiuum* est quod pendet ex libera Dei vel hominum voluntate:vnde mutari potest, etiamsi omnes circumstantiæ, cum quibus anteà obligabat, eædem maneant. *Ius diuinum vetus* est, quod Deus in veteri Testamento tulit, de cæremoniis & politia. *Nouum* quod in nouo, vt sunt ea quæ de Sacramentis. *Ius humanum* est, quod auctoritate bumana seu puri hominis est conditum. *Ius gentium* est quod passim apud omnes Gentes seruatur. *Ciuile*,quod auctoritate Principum sæcularium est conditum. *Canonicum*, quod auctoritate Pontificis vel Concilij conditum est. Sed de his plura 1.2.tractatu de legib. q.96.

10 *Ius pro potestate legitima.* Dico Tertiò,si Ius accipiatur tertio modo, scilicet pro *potestate legitima*, diuidi potest, Primò ex parte principij, nempe secundùm diuisionem legum quibus oritur. Vnde aliud est *naturale*, quod lege vel concessu naturæ competit: aliud *positiuum*, quod lege positiua, vel concessione libera Dei vel hominum competit: & sic deinceps in aliis membris. Secũdo,diuidi potest ex parte termini quem respicit, & sic diuiditur in *Ius ad rem* & *Ius in re*.

11 *Ius ad rem.* *Ius ad rem* dicitur quod non tribuit actionem io rem,sed tantum in personam, tale ius est quod tibi competit per stipulationem, per donationem,per emptionem,aliósve contractus,ante traditionem rei:Si enim res illa alteri vendatur,& reipsa tradatur, manet illi,nec potes illam vindicare:quia nõ res erat tibi obligata,sed tantùm habes actionem personalem in eum qui te fraudauit: vt infrà c.3.n.12. & 13. dicetur. Tale etiam ius est,quod habes per electionem, postulationem, præsentationem ad beneficium. Imò tale etiam est,quod habes per collationem beneficij,ante acceptationem: & per successionem hereditatis,ante illius acceptationem.

12 *Ius in re.* *Ius in re* dicitur, quod tribuit actionem realem,seu quod rem obligatam habet. Tale est quod habetur per emptionem, & alios contractus,secuta rei traditione: per collationem beneficij,secuta acceptatione:per testamentum, vel successionẽ ab intestato, secuta acceptatione: tale etiam Ius est dominium rei,& vsus,& vsusfructus, id est,Ius vtendi & fruendi, respectu rei, quæ subest illis Iuribus, item iura quæ dicuntur *seruitutes*:Ius etiam hypothecæ & pignoris denique omne Ius,quod rem aliquam siue corporalem,(vt sunt agri, domus,supellex) siue incorporalem (vt sunt officia, beneficia, reditus, seruitutes,& similia) ita nobis obstrictam tenet, vt ex ea possimus percipere fructus, vel emolumenta, vel securitatem creditorum, vel honorem, dicitur Ius in re.quocunque autem res talis transeat, potest vindicari tamquam nobis obstricta: quia res omnis transit cum suo onere,quo est affecta.

CAPVT III.

De speciebus Iuris realis; vt sunt dominium,vsusfructus, vsus,possessio,& alia quædam.

Habet 13. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid sit dominium in genere, & quænam eius species.

RESPONDEO, *Dominium* in genere duo includit, nempe potentiam quamdam, & auctoritatem in rem vel personam (vt colligitur ex D.Th. de Potentia q.7. a 10.) & subiectionem rei,vel personæ, talem, vt inde dicatur ipsa esse alterius. Dominus enim vocatur qui babet aliquid suum,de quo possit disponere, vel in quod auctoritatem exercere. qui autem nihil habet suum, in quod exerat potestatem,non dicitur Dominus. 1

Itaque *dominium in genere* nihil videtur esse aliud quàm ius gubernãdi vel disponendi de re aliqua, tanquam sua. *Suum* autem dicitur, quod ita subiectum & astrictum illi,cuius esse dicitur, vt possit de eo disponere proprio Iure,non ex commissione alterius. *Dominium generatim.* Sic ius quod Deus habet in vniuersam creaturam tamquam rem suam, quo potest de illa statuere quod placuerit, est Dominium Dei, & quidem perfectissimum, cùm creatura perfectissimè sit eius,vtpote ei summè subiecta & obstricta ratione creationis, conseruationis,gubernationis, & summæ ab eo dependentiæ omnium quæ in ipsa sunt. *Dominium Dei.* Similiter Ius quod Rex babet in suum regnum: Dux in suum Ducatum, & quiuis in suas possessiones,dominium vocatur.

Hoc modo Dominium diuidi potest io dominium Iurisdictionis & proprietatis. 2 *Dominium Iurisdictionis* est potestas gubernandi suos subditos. *Dominiũ Iurisdictionis.* Gubernandi actus sunt præcipere,vetare, permittere,iudicare, punire,præmiare. *Dominium proprietatis* est Ius disponẽdi de re aliqua tamquam sua in suum cõmodum. *Dominium proprietatis.* ab hoc dominio quisque dicitur rei suæ dominus; siue ille sit persona priuata,siue publica,siue cõmunitas.nam persona publica & Resp.potest possidere bona iure priuato, instar priuatæ personæ.

Dominium Iurisdictionis diuiditur eo modo, quo Iurisdictio ordinaria, quia ab hac nõ videtur distingui. 3 *Dominiũ seculare,& ecclesiasticum.* vnde aliud est *sæculare*, aliud *ecclesiasticum*. *Sæculare* est quod in rebus sæcularibus gubernat, pacẽ & publicam tranquillitatẽ procurans, vt est potestas Imperatoria,Regia,Ducalis,Comitalis, Marchionalis,& similes respectu prouinciarum, oppidorum,& pagorum, quæ ipsis proprio Iure in negotiis sæcularibus subsunt. *Ecclesiasticum dominium* quod in rebus sacris & in rectè viuẽdi ratione dirigit, cultum diuinum,& salutem animarum spectãs;vt est potestas Papalis,Patriarchalis,Archiepiscopalis, Episcopalis,& aliæ inferiores, respectu subditorum qui ipsis in spiritualibus subsunt.

Dominium Proprietatis diuidi potest in perfectum & imperfectum. 4 *Dominiũ proprietatis Perfectum, Imperfectum.* *Perfectum* dicitur quod continet proprietatem rei & commodorum eius. *Imperfectum*, quod tantùm habet vel proprietatẽ rei absque emolumentis, vel emolumenta absque rei proprietate. Vnde hoc dominium est duplex: aliud enim dicitur *directum*, aliud *vtile*. *Directum* continet soli rei proprietatem: vnde habens hoc dominium solet dici proprietarius. *Directum. Vtile.* Tale dominium est quod habet filiusfamilias in peculio quod dicitur aduentitium,& vinceps in feudis; & qui dedit agrum ad emphyteusim,

in agro;& omnis is qui dicitur dominus eorũ,quorum alteri concessus est vsusfructus. *Dominium vtile* continet solam rei cõmoditatem & vtilitatẽ.Tale est quod
5 habet vsufructuarius, feudatarius, emphyteuta. Hic tamen aduertendum est, ne dominium directum esset omnino inutile, Iure statutum est, vt certis quibusdam casibus dominium vtile redeat ad dominum directum. vt patet Institut.de vsufr §.1.Vide Siluestrum verbo Dominium, q.1. & 2. Omisso dominio Iurisdictionis (de quo 1.2.q.95.tractandum) explicandæ nobis sunt præcipuè species dominij proprietatis, & quædam Iura affinia.

DVBITATIO .II.

Quid sit dominium perfectum, seu plenum.

6 *Mancipium.* NOtandum est, Dominium veteribus Latinis dici *mancipium*.quod potissimùm apprehensione manuum hoc Ius acquiratur. vnde *res mancipi* dicebantur.quæ dominio erant subiectæ; & *homo sui mancipij*, qui sui iuris erat: *dare & accipe mancipium*, cuius transferebatur dominium, postea hoc Ius cœpit vocari dominium, quo nomine passim vtuntur auctores Digestorum. vt patet tit.de acquirendo rerum dominio, & alibi.

7 *Quid dominium perfectum.* Nunc Resp. Hoc dominium sic posse definiri; Dominium est ius in re, extendens se ad omnem eius vsum seu dispositionem, nisi lege prohibeatur. Definitur hic dominium plenum, continens in se dominium directum & vtile. definitio habet tres partes. Prima est *ius in re*, hoc enim est loco generis: omne enim dominium est ius in re:non contra, vt patet in hypotheca & pignore, in vsu & vsufructu; & in iure quod coniuges habent in mutua corpora: sunt enim hæc iura in re, non tamen dominia. Excluduntur hic
8 *Dominium iurium.* omnia iura ad rem. Dico *in re* generatim,quia etsi Iurisperiti tantùm rerum corporalium velint esse dominium;incorporalia autẽ (vt officia,iura) possideri *quasi dominio*.tamen hæc differentia passim non seruatur,neque vulgò,neque à Theologis, neque à Iurisperitis: dicimur enim passim domini redituum, & similium iurium. vnde quotidie emuntur & venduntur etiam chirographa,& actiones personales,& seruitutes. Se-
Ad omnem vsum. cunda, *Extendens se ad omnem eius vsum*, quæ pars est loco differentiæ nam proprium est perfecti dominij, vt possis re tua vti pro tuo arbitratu,eam vel sibi ser-
Quæ exclusa. uando, vel vendendo,vel donando, vel vastando. Hic excluduntur Primo, omnia ea iura, quæ etsi dicantur dominia,non sunt tamen dominia plena; vt *dominium directum*, quod est dominium proprietatis nudæ sine vsufructu:& *Dominium vtile*, quod est solius vsusfructus,vel vsus: & *dominium Iurisdictionis*, quale habet rex in regnum,& omnis superior in subditos. Secundo excluditur ius pignoris,& hypothecæ, & similia. quãuis enim per hæc obtineatur aliquod ius in re ad aliquem determinatum effectum & vsum, non tamen ad omnem vsum: quia res, in quibus hæc iura habentur, non possunt vendi, donari,destrui. Sic Religiosus non habet dominium in vestes & libros, quia non habet ius ad omnem eorum vsum, sed solùm ad determinatum.

9 *Lex interdũ impedit vsũ.* Tertia est, *nisi lege prohibeatur.* quia etsi dominium ex natura sua tale sit vt tribuat potestatem ad vsum seu dispositionem rei qualemcunque:tamen interdum lege impediente fit vt hæc potestas non possit exire in actum. Sicut qui habet potentiam naturalem videndi, impeditur interdum ne possit ea vti ad videndum: quo impedimento sublato, statim sine accessione noui auxilij potest in actum exire. Sic pupillus prohibetur alienare rem suam vsque ad certum tempus, cùm tamen sit verus dominus, vt Apostolus ait ad Gal 4. Sic maioratus, fideicommissa, & alia bona, quæ dicuntur vinculata, alienari ex legum dispositione non possunt: cùm tamen vero dominio possideantur. non enim hoc impedimentum quod lex inducit, tollit naturam dominij aut ius in re, sed solùm impedit Iuris vsum aliquem & executionem: quo impedimento per lapsum temporis, vel aliter cessante, sine collatione noui Iuris potes illa alienare. Simili modo potest impediri per votum & iuramentum, vt infra patebit.

Ex his facilè intelligi potest illa Iurisperitorũ definitio, *Dominium est ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur.* vbi *corporali*, meliùs omittitur, vt dictum est. Hæc tamen definitio non explicat hoc ius esse in re fundatum:quod tamen ad rationem dominij est necessarium. 10

Dices, Dominium videtur quid prius Iure: ideò enim habes ius in re illa ad omnem vsum & dispositionem.quia es eius dominus,non contra: ergo dominium non est formaliter Ius.

Resp. Perfecta ratio dominij non est prior Iure & 11
potestate disponendi de re: sed hanc essentialiter includit: esse enim dominum rei, est rem illam ita habere sibi subiectam & astrictam per aliquem actum, v.g.per emptionem & apprehensionem, vt ex vi illius subiectionis possis de ea liberè disponere. Itaque *dominium* ex parte rei dicit subiectionem rei, & veluti seruitutem,qua domino est obstricta, & dicitur formaliter esse res mea, tua, sua: ex parte domini dicit non tantùm nudam illam habitudinem, qua dicitur rem habere per emptionem & traditionem:sed etiam potestatem & ius quæ ex vi modi illius habendi sequuntur. Ad rationem in oppositum, *Dominiũ essentialiter includit potestatẽ & Ius.*

Resp. Etiam dicimus hominem posse intelligere, quia habet intellectum: & tamen intellectus essentialiter est potentia intelligendi. Itaque iste modus loquendi non est sufficiens signum, rationem dominij esse priorem quàm sit ratio Iuris, potentia enim omnis considerata in se & ad se, concipitur vt prior seipsa, considerata in ordine ad actum: cum tamen reuerà prior non sit, eò quòd respectus & ordo ad actum sit illi essentialis.

DVBITATIO III.

Quænam requirantur ad dominij acquisitionem.

REspondeo, & dico Primò,Quando dominium ab 12
vno in alium transferendum est,ad acquisitionem dominij ordinariè duo requiruntur, *titulus & traditio*: ita docet Couar. libr 2. var. cap. 19. Colligitur apertè L. Traditionibus 22. C.de pactis. *Traditionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* iuncta simul lege Numquam.31. ff.de acquir. rer. dom. *Numquam nuda traditio transfert dominium: sed ita, si venditio, aut aliqua iusta causa præcesserit,propter quam traditio sequeretur.* Ex his duabus legibus apertè habetur vtrumque requiri & sufficere. Ratio est ipsa legum dispositio: nam iure naturæ non est necessaria traditio. est tamen rationi consona, quia sicut vt possim re aliqua vti naturaliter, requiritur in me vis vtendi, & in re conueniens applicatio:ita,vt possim re aliqua vti moraliter tamquam dominus, requiritur ex parte mea aliquod ius, per contractum aliquem, vel similem modum, & ex parte rei debita applicatio, quæ fit per traditionem vel apprehensionem. Accedit, quòd hac ratione euitetur etiam incertitudo dominorum,multarum litium seminarium.

Titulus est id in quo totum ius primitus fundatur, 13
vt emptio, donatio, successio hæreditaria, & similia. per hæc tamen nondum habetur dominium, aut ius in re, sed solùm ad rem: nisi accedat certa quædam traditio. quæ est veluti conditio necessaria vt ex vi prioris donationis vel emptionis resultet dominium. Vnde si Petrus tibi vendidisset prædium, domum, pannum, equum, vel aliud quiddam, & ante traditionem venderet alteri & traderet, secundus emptor acciperet eius dominium, nec teneretur illud tibi cedere, sed solùm haberes actionem damni in venditorem:vt patet ex L. Quoties.15. C.de rei vindicatione.

Nisi

Nisi fortè alteri esset tradita titulo gratuito, tunc enim posses illam vindicare. similiter, si alteri esset quidem tradita titulo oneroso, sed scienti eam tibi anteà venditam. de quo vide Couarr. lib. 2. variarum c. 19. num. 5. & infra cap. 21. dub. 19.

14 Notandum est, Ex eo quòd per solum titulum, vel contractum non consequimur dominium, vel aliquod ius in re ante traditionem; sed solùm actionem personalem, (præterquam in pignore & hypotheca) resultare multos effectus, vt benè ostendit Antonius Gomez de seruit. n. 23. & 24. Primò, promisisti alicui vel vendidisti seruitutem in prædio, (v. g. ius eundi, vel currum ducendi per tuum prædium) & nondum tradidisti eo modo, quo tradi debet; si alteri vendis prædium, ille non habebit actionem in emptorem, aut in prædium, sed in te. Secundò, si vendidisti

15 prædium cum pacto de retrouendendo, & ille vendat alteri, non habebis actionem in illum secundum emptorem, aut in prædium, sed in primum, quia nudum pactum de retrouendendo non tribuit tibi ius in re, sed actionem contra emptorem. Tertiò, si alienasti bona tua in fraudem creditorum, & emptor alienarit in tertium, creditores non habent actionem in illa bona, vel in tertium, sed tantùm in secundum, si fuit conscius fraudis, &c. vide plura apud Gomez. suprà.

16 *Quando traditio non sit necessaria.* Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus non est traditio necessaria ad dominium acquirendum. Primò, in *beneficiis*: nam in his requiritur ius in re, & quasi dominium per collationem & acceptationem, vt patet ex c. Si tibi absenti, tit. de præbendis in 6. Secundò, in *hereditate*: vt enim quis fiat dominus hereditatis, siue per testamentum, siue ab intestato, non requiritur aliud quàm vt hereditas adeatur, vt patet ex L. Cùm heredes. 23. ff. de acquirenda vel amittenda possessione, vbi sic dicitur, *Cùm heredes instituti sumus, adita hereditate omnia quidem iura ad nos transeunt; possessio autem nisi naturaliter apprehensa sit, ad nos non pertinet.* Aditur autem hereditas, dum acceptatur verbo, vel facto, vt habetur Instit. de heredum qualitate, §. vlt. Tertiò, in *legato*; Si enim tibi res certa legata sit statim hoc ipso quo heres acceptat hereditatem, efficeris eius dominus vt colligitur ex L. A, Titio 64. ff. de furtis, vbi dicitur *quòd res legata recta via ab eo, qui legauit, ad eum, cui legata est, transeat.* Quartò, Quando aliquid donatur, venditur, aut relinquitur ciuitatibus, ecclesiis, aut aliis piis locis, aut in redemptionem captiuorum. vt colligitur ex L. Vt inter los diuinum. 23. C de sacrosanctis Ecclesiis. Quintò, In contractu societatis omnium bonorum per matrimonium. de quo vide Couar. lib. 3. variar. cap. 19. num. 1. & 2. Sextò, Si donasti & tradidisti alteri domum, fundum, vel quid simile, sub ea conditione vt tibi alimenta præbeat; illo non præbente, vt debet, statim recipis dominium & possessionem illius rei, absque vlla traditione. L. 1. C. de donat. quæ sub modo. Septimò, Si Princeps contrahat cum aliquo, vel donet, & intendat transferre dominium, erit translatum absque alia traditione. vt docet Couar. lib. 2. variar. c. 19. 0. 3. Ratio est, quia sicut ex voluntate Principis est quòd requiratur traditio, ita etiam ipsius arbitrio potest omitti. Præter hos vix inuenias alios casus, in quibus ad comparandum dominium siue plenum, siue non plenum, non requiratur traditio iure communi Cæsareo. nam de iuribus propriis variorum regnorum, vel dominiorum non est nobis hic sermo.

Aduerte tamen, ad ius hypothecæ vel pignoris, talem traditionem aut apprehensionem non esse necessariam, sed nudam conuentionem, vel legis dispositionem sufficere. vt patet L. 1. ff. de pignoribus.

Dico Secundò, quando dominium non transfertur ab vno ad alterum, ad acquisitionem eius sufficit apprehensio: sic enim acquiruntur dominia earum rerum, quæ nullius sunt, vt infrà dicetur cap. 5.

DVBITATIO IV.

Quidnam sit vsusfructus.

17 *Explicatur definitio.* Respondeo, *Est ius rebus alienis vtendi fruendi, salua rerum substantia.* Ita habetur Instit. de vsufructu, in principio. Habet hæc definitio 5. partes. Prima, *est ius*, quia non loquimur hic de vsu actuali, quem Iurisperiti vocant vsum facti, sed de ipso iure vtendi fruendi. Secunda est, *vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignore vel hypotheca, vel depositarius in deposito, hi enim non possunt vti rebus illis: quod si vtantur inuito domino, tenentur ei restituere æstimationem vsus. Tertia, *fruendi*, vt excludatur nudum ius vtendi re aliqua, quod non extendit se ad eius fructus percipiendos: sicut facit hoc ius, quo non solùm datur potestas vtendi re illa, in qua constitutum est, (v. g. equo, domo, agro, silua) sed etiam fruendi, id est, percipiendi omnes fructus, ita vt hoc ipso quo eos colligit, acquirat in eis plenum dominium. Si tamen fructuarius, priusquam eos collegerit, moriatur, (etiamsi iam sint maturi) acquiruntur domino proprietatis: non heredibus fructuarij. vt habemus Instit. de rerum diuisione. §. Is verò. Ratio est, quia quamdiu adhærent fundo, censentur vnum cum solo, vnde pertinent ad dominum soli, donec fructuarius eos colligendo comparauerit sibi eorum dominium. quare si durante suo iure non collegerit, manebunt domino fundi. *Fructus qui.* *Fructus* autem dicuntur, in grege quidem, lana, lac, fœtus: in fundo, fœnum, segetes, virgulta, salices, & omnes arbores exduæ: fructiferæ autem non censentur in fructu, ob dignitatem naturæ. Vide de his omnibus lib. 7. ff. tit. 1, potissimùm L. 8. & 59. & 68. Quarta, *rebus alienis*, vt excludatur ius vtendi & fruendi, quod quisque habet in re sua. Quinta, *salua rerum substantia*, quia fructuarius debet rem integram proprietario reseruare. Hinc fit vt vsusfructus propriè dictus non possit constitui in rebus quæ vsu consumuntur, vt in vino, oleo, frumento, pecunia. Vtilitatis tamen causa in his constitui potest quasi vsusfructus. *Quasi vsusfructus.* nunc autem transfertur dominium in fructuarium: sed hic debet dare cautionem se finito tempore præscripto restituturum pecuniam, vel rei æstimationem. Vide Instit. supra, §. Constituitur.

18 *Obligatur ad 4.* Notandum autem est Primò, ob hanc vltimam particulam, *vt salua maneat rei substantia*, fructuarium obligari ad hæc quatuor. Primò, Si habet vsumfructum gregis, vel armenti, quamuis possit vtifrui lacte, lana, & fœtu, tamen in locum capitum demortuorum, vel inutilium, debet è fœtu substituere alia capita: quæ postquam substituerit, cedent in dominium proprietarij: vnde si pereant, ipsi peribunt. Ita habemus Instit. de rerum diuisione §. Sed si gregis. hoc tamen non habet locum quando conceditur vsus, non gregis collectiuè, sed animalium, seu singulorum capitum, tunc enim non tenetur substituere Ita habemus L. Quod ergo. 70 ff. de vsufructu. Ratio est, quia grex est æternus, sed singula capita seorsum pereunt.

Secundò, Si vsusfructus sit constitutus in silua aut vinea, tenetur fructuarius loco arborum vel vitium demortuarum alias serere, nisi vi tempestatis vel simili casu essent euersæ. quod enim fortuitò perit absque culpa fructuarij, proprietario perit.

Tertiò, Si in ædibus sit constitutus vsusfructus, tenetur ad modicam earum reparationem proprio sumptu, vt integræ permaneant, non tamen tenetur ad magnos sumptus quibus efficiantur meliores.

Quartò, Tenetur ad dandam cautionem proprietario, se boni viri arbitratu vsurum, fruiturum re ipsius, eamque restituturum finito tempore præscripto: vide plura apud Silu. sed minoris momenti.

19 *Dupliciter acquiritur.* Notandum Secundò, Vsumfructum acquiri dupliciter, Primò, Legis ordinatione. Hic dicitur *legalis*, vt is, quem pater habet in peculio filij aduentitio, quamdiu filius est sub patria potestate, & quem habet

mater transiens ad secunda vota in bonis prioris tori.

Secundò, Priuata dispositione, vt testamento, pactionibus, stipulationibus, vt habetur Instit. de vsufructu. §. 1. Hinc dicitur *conuentionalis.* vide Gomezium, de seruitutibus, n. primo.

DVBITATIO V.

Quomodo vsusfructus amittatur.

20 RESpondeo, Amitti multis modis. Primò, si moriatur vsufructuarius. Secundò, si res ipsa pereat: vt si domus incendio consumpta sit. Tertiò, si tanto tempore non vtatur suo iure, quanto opus est vt dominus directus contra eum præscribat. Hoc autem tempus est 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes; vt colligitur C. de vsufructu, L. pænult. Quar-
21 tò, per maximam capitis deminutionem. Dicebatur autem maxima capitis deminutio, cùm ciuitas simul & libertas amittebatur: hoc autem fiebat tribus casibus. Primus est, per condemnationem ad metalla, vel ad bestias, vel generatim ad mortem. Sæpè enim condemnatio ad mortem longo tempore antecedebat executionem. Hi dicebantur effecti serui pœnæ. quòd autem omnes ad mortem condemnati huc pertineant, patet L. Qui vltimo, 29. ff. de pœnis, & clariùs L. Quod ad statũ, 12. ibidẽ. vbi dicitur, *eos in quos animaduerti iubetur, statim seruos pœnæ fieri.* eòdem pertinent damnati perpetuò ad triremes; vt docet Gomezius ad L. 4. Tauri. n. 1. Et quamuis per Auth. primã de nuptiis c. 8. ablata sit seruitus pœnæ, quatenus erat impedimentum dirimens matrimonium; non tamen est ablata, qua parte faciebat amitti vsumfructum, eumque reuerti ad proprietarium, vt eruditè ostendit Molina disput. 9. Secundus est, quando libertus ingratitudinis in patronum condemnabatur, ideoque rursus in seruitutem reuocabatur. Tertius, quando se patiebatur vendi, vt esset particeps pretij. Hi tres casus
22 habentur Instit. de cap. demin. §. 1. Quintò, per mediam capitis deminutionem; quæ est, cùm ciuitas amittitur, sed libertas retinetur; hoc autem fiebat duobus casibus. Primò, cùm quis deportabatur in Insulam. Secundò, cùm aliquis proscribebatur interdictus aqua & igni: vt habetur Instit. sup. vbi

Capitis deminutio maxima tribus casibus.

Media capitis deminutio.

Aduerte, hæc debere esse perpetua, & cum amissione omnium bonorum, quo modo fiebat apud veteres: alioquin non inducunt mediam capitis deminutionem. Hi omnes dicuntur mortui ciuiliter, quia testari non poterant, & respectu bonorum perinde se habebant, ac si mortui fuissent. vide Silu. v. Testamentum. 1. q. 4. eòdem pertinent damnati ad carceres perpetuos, iuxta communem sententiam Doctorum. Per professionem verò non redit vsusfructus ad proprietarium, sed transit ad monasterium, si est capax successionis, vt rectè Nauar. commentario secundo de Regular. n. 70. & seq. colligitur Authen. Ingressi. C. de Sacrosanct. Eccl. de quo inf. c. 41. dub. 10.

Sextò, Si vsufructuarius cedat iure suo ipsi proprietario.

Septimò, Si acquirat rei proprietatem: quod consolidatio dicitur. Vide Instit. de Vsufructu. §. Finitur, & Siluestrum verbo Vsus. q. 11.

23 Octauò, Si pater fiat hæreticus, hoc ipso amittit vsumfructum in bonis aduentitiis filij, isque statim coalescit cum dominio directo, quod habet filius. Ita docet Iacobus Simanchas Institutionum catholicarum tit. 9. n. 81. & noster Molina disp. 9. Ratio est, quia propter crimen hæresis paternum, etsi adhuc occultum, filius omnino exit patriam potestatem, efficitúrque sui iuris, adeò vt nulla alia emancipatione egeat, vt expressè habetur c. 2. de hæreticis in 6. Alex. 4. Si nulla alia eget emancipatione: ergo etiam quoad bona sua est exemptus à iure paterno. vnde sequitur, posse illum vti occulta compensatione, si aliter suo iuri consulere nequit.

Si parens hæreticus

DVBITATIO VI.

Quid sit vsus.

RESpondeo, *Vsus est ius vtendi re aliena, salua ipsius substantia.* De hoc agunt Institutiones & Digesta, post titulum de Vsufructu. Patet ex dictis de vsufructu. Additur *salua rei substantia*, vt excludatur ius ad vsum, quo res consumitur, vel alienatur, qui etiam dicitur vsus, sed non ita propriè. Quid autem concedatur in vsu fundi, ædium, serui, pecoris, eleganter explicatur in Instit. tit. de vsu, & habitatione. 24

Solùm hîc duo Notanda. Primum, Eum, cui concessus est vsus alicuius rei, non posse illam alteri locare, vel gratis concedere: secùs est de eo qui habet vsumfructum. hic enim potest rem illam alteri locare, & percipere pretium elocationis, vel gratis concedere. Instit. de vsu. §. 1. non tamen ita vt alter fiat vsufructuarius: sed vt habeat ius quoddam ad percipiendos fructus dependens a Iure vsufructuarij. 25

Discrimen vsus & vsusfructus.

Secundum, In omnibus rebus alienis, quibus aliquo modo vti vel etiam frui possumus, considerari quamdam relationem subiectionis & obligationis respondentem iuri nostro, quod in illis habemus, quæ subiectio seu obligatio vocatur *seruitus* a Iurisperitis. tit. de seruitutibus rusticorum prædiorum, & vrbanorum. 26
ff. eodem tit. Dico, in omnibus rebus alienis, quia *nemini res sua seruire dicitur*, secundùm Iurisperitos, sed aliena tantùm, vt habetur L. Vti frui. 5. ff. Si vsusfructus petatur: idque distinctionis causa à dominio, quia Ius seruitutis formaliter minus est quàm Ius dominij. Vnde Iurisperiti subiectionem rei, in quam habemus dominium, non vocant seruitutem formalem, sed causalem. vide Gomezium de Seruitutibus in principio. 27

Seruitus.

DVBITATIO VII.

Quid sit seruitus apud Iurisperitos.

NOtandum est, hoc nomen dupliciter accipi apud Iurisperitos; Primò, pro subiectione & obligatione quæ est in re alterius, vt ipsa quodammodò seruiat alteri. Secundò, pro iure, quod respondet illi obligationi. 28

Si accipiatur pro *Iure*, sic nihil aliud est quàm ius fruendi, vel aliquo modo vtendi re aliena, vel aliquid circa eam impediendi. hoc modo est quid generalius quàm Vsus & Vsusfructus. omne namque ius vtendi vel fruendi est seruitus, vt docet Gomezius de Seruituribus, n. 1. & 2. non contrà: nam Ius impediendi ne altiùs attollas murum, est seruitus; non tamen est vsus vel vsusfructus.

Quid seruitus pro Iure.

Si autem pro *subiectione rei*, sic nihil est aliud quàm obligatio realis, qua res alteri est obstricta, vt possit ex ipsa percipere fructum, vel ea aliquo modo vti, vel circa eam aliquid impedire.

Quid pro obligatione.

Diuiditur autem in tres species, secundùm Gomezium, & alios. Alia enim *seruitus* est *merè personalis*, vt ea quæ à persona debetur personæ: vt si mihi vsum serui tui ad tempus, vel ad vitam meam concesseris. Alia est *merè realis*: vt ea quæ à te debetur immediatè alteri rei. talis est quæ respondet iuri agrorum, vel domorum, & similium rerum. Dixi *immediatè*, quia hæc seruitus etiam debetur à re personæ, sed mediatè tantùm, nempe ex eo quòd fiat talis rei dominus vel conductor, v.g. ager meus habet ius vt per agrum tuum possit iri, vel iumentum duci in meum, ager tuus seruit meo: éstque hæc seruitus realis, quia à re debetur immediatè rei, & consequenter hoc ius transit ad eum ad quem transit meus ager. Alia est *mixta*, quæ à re debetur immediatè personæ. hæc extinguitur cum persona cui debetur. talis est in re, qua possumus vti, vel frui immediatè. 29

Seruitus triplex.

Seruitus autem *realis* diuiditur in *Rusticam* & *Vrbanam*, id est, in eam quæ prædio rustico, & quæ vrbano debetur. *Prædium vrbanum* in iure vocatur omne 30

Seruitus realis.

habita

habitaculum, etiamsi in villa sit, & hortus annexus, causa amœnitatis. *Rusticum* quoduis aliud; vt stabulum, horreum, ager. *Seruitutes* igitur *vrbanæ* sunt, v. g. vt ædes tuæ non possint altiùs attolli, ne officiant vicini luminibus: vt in tuum parietem possit immitti tignum a vicino, & similia. *Rusticæ*, vt liceat tibi per fundum alterius ire in tuum, vel iumentum agere, vel aquam ducere, & similia; quæ optimè explicantur Instit. de Seruitutibus, & lib. 8. Digestorum tit. 1. 2. 3. 4. qui sunt de Seruitutibus. Hæc enim non magnopere pertinent ad nostrum institutum. Vide plura apud Gomezium, de Seruitutibus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm distinguatur vsus à dominio, in rebus quæ ipso vsu consumuntur.

SVnt duæ sententiæ admodum celebres, occasione Ordinis Fratrum Minorum, qui dicunt se nullius rei habere dominium, ne in communi quidem, sed
31 nudum dumtaxat vsum. Prior est Ioannis XXII. Extr. quæ incipit, *Ad conditorem*. §. Quòd autem. & duabus seqq. Ius vtendi rebus illis, quæ ipso vsu consumuntur vel alienantur, non distingui à dominio earum, ac proinde Fratres Minores habere verum dominium in hisce rebus. Hanc sententiam sequitur Franciscus Sarmiento, de Redit. parte 1. c. 11. & 1. parte defensionum contra Nauar. pag. 11. & Silu. verbo Dominium. §. 3. & Turrecremata lib. 2. Summæ cap. 112. ad 10. argumentum.

Altera sententia est omnino contraria, nempe in hisce rebus hæc duo distingui, & proinde Minores, etsi vsum habeant talium rerum, nullo tamen modo habere dominium, sed hoc esse penes Sedem Apostolicam. Ita declarauit Nicolaus III. Extr. *Exiit qui seminat*, de verborum significatione, in Sexto, & posteà Clemens V. in Clementina, *Exiui de Paradiso*, eodem tit. Ante Nicolaum in eadem sententia fuere Innocentius IV. & Alex. IV. & Gregor. IX. quos Nicolaus pro se citat. Hanc sententiam sequitur Soto lib. 4. de Iustitia q. 1. art. 1. Nauar. commentario 2. de Regular. num. 3. & plerique alij. pro qua

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

32 Dico Primò, Ius vtendi potest esse separatum à dominio, etiam in iis rebus quæ vnico actu vtendi consumuntur, vel alienantur. explicatur simul, & probatur.

Vsus concedi potest dupliciter.

Dupliciter enim potest alicui concedi vsus, & Ius vtendi pane, vel pecunia. 1. *irreuocabiliter*: & tunc non videtur multùm differre à dominio. 2. *omnino reuocabiliter*, & dependenter à voluntate concedentis, ita vt quouis momento possit reuocari sine vlla iniuria vsuarij: & hoc ius sine dubio distinguitur à dominio, quia dominium est ius in re absolutum, & firmum, non dependens ex alterius nutu & arbitrio. hoc autem est conditionatum, & debilissimum. habeo enim illud, si velis: non habeo, si nolis me habere. Tale est quod singuli Religiosi in vestes, libros, cibos, & similia, quæ illis à Superioribus conceduntur, habent. Non enim ita conceditur illis ius vtendi, quin ad nutum Superioris reuocari possit. nam ratio Religiosæ paupertatis hoc intrinsecè includit.

33 Notandum autem est, *Vsum irreuocabilem* à Nicolo III. Extr. *Exiit*, vocari *Vsum Iuris*, tum quia in eo habetur Ius absolutum, tum quia Iura de eo loquuntur. *Vsum* autem *reuocabilem* vocat *Vsum facti*, non quod in eo nihil sit iuris (sic enim iniustus esset, vt rectè Ioannes argumentatur) sed quia non est ius absolutum & solidum, vtpote ab alieno nutu dependens, donec res ipso facto consumatur.

34 Dico Secundò, Verius est, Conuentus, totúmque Ordinem Minorum, non solùm in rebus aliis, sed etiam iis quæ vnico actu vtendi consumuntur, habere nudum vsum seu ius vtendi separatum ab omni dominio.

Minores non habent dominium in communi.

Patet ex decretis Pontificum Nicolai & Clementis, quibus tres alij Pontifices consentiunt: estque communior sententia DD.

Probatur Primò, Quia cùm hæc possint separari, nihil mirum si de facto in aliquo ordine sint separata.

Secundò, Certum est, Religiosos singulos tantummodò habere talem vsum, absque omni dominio. nam quidquid habent, potest illis ad nutum Superioris auferri sine vlla iniuria. quod neque hi, qui sunt alterius sententiæ, negant vel negare possunt, nam hoc est de essentia paupertatis Euangelicæ: ergo nihil est incommodi, si idipsum in aliqua communitate constituatur, ita vt ipsa tota nihil habeat, nisi nudam rei concessionem ad vsum, sine omni proprietate dominij.

Obiicies Primò, Ioannes XXII. Extr. Ad conditorem, dicit *se abdicare à se & à Sede Apostolica, omne dominium harum rerum, ne Fratres Minores prætendant illud esse apud Sedem Apostolicam*. ergo vel est apud nullum, vel est apud ipsos Minores. 35

Obiectiones.

Resp. Fideles, qui istas res largiuntur, vel intendunt sibi reseruare earum rerum dominium donec consumantur, vel non intendunt: si intendunt, manet apud ipsos: si non intendunt, transit ad Sedem Apostolicam, nam post renuntiationem illam alij Pontifices rursus illud admiserunt, vt habetur in priuilegiis Minorum, verbo Paupertas. Itaque Sedes Apostolica habet dominium non solùm rerum immobilium, sed etiam omnium mobilium Ordini à Fidelibus absolutè donatarum, ita vt possit Ordinem hisce priuare sine iniuria.

Obiicitur Secundò, Vsus distinctus à dominio est qui competit alicui in re aliena, salua rei substantia, vt habetur Instit. de vsu & habitatione, & patet ex dictis. ergo ille vsus, quo quis potest rem consumere, non est distinctus à dominio: ac proinde Minores talium rerum habebunt dominium.

Resp. Negando consequentiam: nam solùm sequitur, hunc vsum, quo quis potest consumere rei substantiam, non esse talem, qualis est ille de quo Iura loquuntur, qui propriè & strictè dicitur vsus. est autem magna differentia inter hos duos vsus: etsi enim vterque sit ius quoddam vtendi, tamen hic de quo nunc loquimur, quem ponimus in Minoribus, (quique *Vsus facti* vocari solet) est ius ad nutum reuocabile. vnde si dominus tollat rem quam dedit, non faciet illis iniuriam, ille verò de quo Iura (quem *Vsum iuris* vocant) non est reuocabilis: vnde si dominus tollat rem ante tempus concessum, faciet iniuriam. Deinde hic extendit se ad rei consumptionem, donationem, venditionem, sicut dominium; ille verò solùm ad vsum, in quo salua manet domino rei substantia. Vnde hic vsus ratione iuris est minor altero, ratione tamen functionum ad quas se extendit, est maior. 36

Differunt hic vsus & ille de quo Iura.

Obiicitur Tertiò, D. Th. q. 78. a. 1. docet, in illis rebus, quæ vsu consumuntur, cuicumque conceditur vsus, concedi etiam rem ipsam eiúsque *dominium*. vnde colligitur, in mutuo talium rerum non posse exigi vsuram. i. pretium vsus distinctum à pretio rei: ergo sentit *ius vtendi* non distingui in his à dominio.

Resp. D. Thom. loquitur de vsu, seu iure vtendi absolutè & independenter ab alio, quod sanè nihil vel parum distinguitur à dominio in talibus rebus, quæ vnico actu consumuntur. nos verò loquimur de iure vtendi dependenter ab alio quod distinguitur à dominio rei.

Inferes: Ergo hoc ius poterit pretio vendi, retento dominio directo, & alio contractu vendi poterit ipsum dominium: quod est aperire magnam fenestram vsuris.

Resp. Concedo, absolutè posse vendi hoc Ius seu hunc vsum, sed minoris valet quàm dominium rei, vel Ius irreuocabile vtendi. Non enim tanti valet ius ad nutum alterius reuocabile, quanti ius irreuocabile. Neque ius quod conceditur solùm ad vsum determinatum

An iste vsus possit vendi seorsim à dominio.

minatum, quanti illud quod ad indeterminatum. Quòd si quis alio contractu velit vendere dominium directum, non potest pluris vendi quàm per se valeat seorsim ab illo vsu; & ita pretium vsus & pretium dominij illius directi non superabunt iustam rei æstimationem: sed hic modus contrahendi non est vsitatus: nam facilè palliaret vsuras; quamuis per se non sit illicitus.

38 Obiicitur Quartò, Si vsus distinguitur à dominio, ergo Ioannes X X I I. errauit.

Respondeo Primò, Esto; quia non in quæstione pertinente ad fidem, neque ipse asseruit suam sententiam tamquam ad fidem pertinentem, neque alios obligare ad ita sentiendum voluit: sed solùm quid sibi videretur vt vir doctus explicuit.

Conciliatio sententiarum.

Resp. Secundò. Si quis benè rem totam introspiciat, deprehendet non esse differentiam inter has sententias, nisi in modo loquendi. non enim negasset Ioannes, Fratres Minores sine consensu Superioris non posse vendere cibos, qui illis apponuntur: & Superiores posse illis auferre sine iniuria. vnde quando vult eos habere dominium, non loquitur de dominio propriè dicto, sed de quodam iure, quod in effectu æquè valet ac dominium, quia ita liberè consumunt ac si domini essent. Vide Franciscum Sarmiento, de Redditibus parte 1. cap. 1.

DVBITATIO IX.

Quid sit Possessio.

39 NOtandum est, *possessionem* dici à *pedum positione*, vt habetur L. 1. ff. de acquit. vel amit. possess. nam per *pedum positionem* super bona immobilia, quæ sunt potissima, vt super agrum vel fundum, solet acquiri possessio. tribuitur autem hoc nomen interdum ipsis rebus possessis. Sed hoc loco accipimus pro actu, vel iure possidendi, à quo denominatur quis possessor. Actus possidendi dicitur Possessio facti. Ius possidendi dicitur Possessio iuris. Vtraque nobis est explicanda.

40 Dico Primò, *Possessio facti est detentio rei, corporis, & animi, & iuris adminiculo.* Ita Sil. verbo Dominium q. 2. ex Hostiensi. eam explicat ex parte Couar. ad regulam Possess. p. 2. n. 2. in principio.

Possessio facti quid.

Prima pars, *est detentio rei*, vbi rem accipio in genere, quia non solùm res corporales, sed etiam incorporeæ, vt census, beneficium, seruitus, & similia dicuntur possideri à Theologis, quæ à Iurisperitis dicuntur quasi possideri, vt notat Couar. supra. Nomine autem *detentionis*, intelligitur etiam apprehensio prima, quæ ordinariè requiritur; quæ apprehensio est possessionis inceptio, & acquisitio, vt notat Couar.

Secunda, *corporis adminiculo*, quia vt res aliqua incipiat possideri, debet aliquo modo corporaliter apprehendi manibus, pedibus, oculis, vel simili modo, in se, vel in alio, in quo censeatur contineri, vt statim dicemus.

Tertia, *animi adminiculo*, quia debet eam apprehendere animo possidendi. Vnde depositarius non dicitur possidere depositum, quia non detinet illud animo retinendi sibi.

Quarta, *iuris adminiculo*, non quòd omnis possessio facti sit iusta, (nam fur verè possidet rem furtiuam) sed quia Ius facit vt talis detentio sufficiens censeatur ad constituendam possessionem: nec eam impedit, sicut impedit ne detentio rei sacræ, vt loci religiosi, facta à laico, censeatur possessio, vt patet L. Qui vniuersas. 30. ff. de acquir. & amit. possessione.

41 Dico Secundò, *Possessio iuris est ius insistendi alicui rei, tamquam suæ, non prohibitæ possideri.* Ita Bartol. in L. 1. de acquir. vel amit. poss. & Couar. suprà n. 3.

Possessio iuris.

Prima pars, *est ius*, vt excludatur possessio facti, quæ formaliter est ipsa occupatio & detentio, vnde hoc ius oritur, si iusta fuerit. quòd si illa detentio fuerit iniusta, non oritur ex ea ius in conscientia, vnde solùm dicetur possessio facti: quamuis Iurisperiti omnem possessionem Ius appellent, respicientes forum externum.

Secunda, *insistendi rei*, vt excludatur dominium quod per se & formaliter tantùm est ius disponendi de re. Hoc verò ius in eo situm est, quòd possessor possit rem pacificè tenere, & Iuris remediis, & interdum etiam armis tueri aduersus perturbantes, quòd hic dicitur *insistere rei.*

Tertia, *tamquam suæ.* si quis insistat rei nomine alterius, non erit vera possessio. vnde tutor non est possessor bonorũ pupilli: nam pupillus possidet per tutorem. Sic etiam possum aliquid possidere per seruum, & per filium. *vt autem possideam per alium*, requiritur vt ille habeat animum rem detinendi pro me. si enim intendat pro se detinere, id est, tamquam suam, non possideo per illum: quia non meo nomine, sed suo detinet. Excipio tamen seruum & filium nondum emancipatum. hi enim, cùm sint eius conditionis vt non acquirant sibi, acquirunt nobis, etsi hunc animum non habeant: vt docet Couar. supra, quod intellige, si iustè acquirant. si enim acquisitio esset iniusta, nec sibi nec nobis acquirerent, sed possessio maneret apud antiqoum dominum. Colligitur Instit. Per quas personas nobis acquir. §. Item placet, in fine. & L. Quod seruus. 24 ff. de acquit possess.

42 *Per alium possidere.*

Seruus & filiusfamil. non acquirũt nec possident sibi.

Quarta, *non prohibitæ possideri.* quia nemo potest habere ius possidendi contra Iuris dispositionem, seu Iure resistente, vt rei sacræ, loci publici, decimarum à laico.

DVBITATIO X.

Quomodo diuidatur possessio.

RESpond. Etsi variis modis diuidi possit, nimirum vel pro diuersitate titulorum, vel ratione bonæ & malæ fidei, vsitatissima tamen est ea diuisio, qua in *Ciuilem* & *Naturalem* diuiditur. *Ciuilis est quæ solo animo retinetur.* quamuis enim initio vt incipias possidere, requiratur adminiculum animi pariter & corporis, vt dictum est, tamen posteà vt retineas & continues possessionem, sufficit animus retinendi rem, nec desistendi à possessione, vt habetur Instit. de interdictis. §. Possidere. Hoc modo possidet is qui abest à rebus suis, sed animo eas retinet & occupat. Dicitur autem hæc *possessio ciuilis*, tum quia magis constat Iure ciuili, quàm naturali, cùm naturalis modus possidendi sit per corporalem insistentiam: tum quia parit effectus ciuiles, scilicet vsucapionem rei, & dominium fructuum. 43

Ciuilis possessio quid.

Naturalis est quæ corpore simul & animo retinetur. vt quando quis occupat rem vt suam. potest hæc *naturalis* coniungi cum *ciuili*, vt quando quis est præsens per se vel alium, rebus quas ciuiliter possidet: diciturque tunc possessor ciuiliter & naturaliter possidere, quæ possessio est firmissima. Potest etiam esse separata à *ciuili*: vt si inuasor occupet rem meam immobilem, ego ciuiliter, ille naturaliter eam possidet. hæc possessio infirmior est quam ciuilis. Ad hoc tamen valet ne possessor possit ab extraneo deturbari, & interdum ne ab ipso quidem domino sine auctoritate publica. 44

Naturalis possessio.

Sed aduerte, hæc duo nominà interdum aliter accipi, nempe, vt *possessio ciuilis* dicatur, qua res possidetur quoad dominium directum. *Naturalis* autem, qua possidetur secundùm vsumfructum, vel vsum, vel habitationem, vel alia iura diuersa à dominio. vt docet Couar. ad reg. Possessor p. 2. n. 4. Sic fructuarius possidet rem nomine suo naturaliter, quoad vsumfructum, quamuis non possideat eam nomine suo, quoad dominium directum. Idem possidet vsumfructum (seu ius vtendi fruendi, quod habet in re) ciuiliter. Supradictis duabus speciebus possessionis à quibusdam DD. addi solet tertia, quam vocant *Ciuilissimam*, quæ sola legis ordinatione constat. de qua infra num. 48. 45

Ciuilissima.

DVBITATIO XI.

Quibus modis acquiratur possessio.

46 RESp. Tribus modis acquiri, *Apprehensione vera, apprehensione ficta, legis dispositione.*

Vera apprehensio vbi sit necessaria.

Apprehensio vera est quæ fit manibus vel pedibus. hæc est necessaria, quando acquirenda est possessio earum rerum quæ dominium non habent, vt ferarum, gemmarum, thesaurorum, insularum, fluminum. Item hereditatis relictæ, quia domino caret, qui eam tradat. quando quis etiam clam, vel vi possidere vult, requiritur vera apprehensio. denique si alius rem possideat, qui tibi nolit possessionem tradere, debes eam verè apprehendere, vt possideas. Nisi fortè auctoritate Iudicis ea tibi eminus ostendatur, & ficto modo tradatur. Vide Antonium Gomezium in legem 45. Tauri.n.55.

47 *Ficta vbi locum habeat.*

Apprehensio ficta locum habet, quando res habet possessorem a quo tradatur; vel quando loco possessoris auctoritate Iudicis traditur. huius sunt varij modi: vsitatiores sunt isti.

1. Si antiquus possessor tradat alteri, cui vult possessione cedere, claues domus in qua sunt merces tradendæ; idque apud ipsam domum, seu in præsentia domus. vt probat Couar.l. 3. variarum c. 16. n.11. Ratio est, quia dum emptor apprehendit claues, censetur res ipsas intus conditas apprehendere.

2. Si tradat alteri scripturam, seu instrumentum, quo cōstet de titulo & iure quo rem possidebat. Nam in tali instrumento res ipsa contineri videtur.

3. Si antiquus possessor eminus vel cominus ostendat mihi fundum, dicátque se tradere illius possessionem; & ego significem me acceptare: oculi enim sunt veluti longæ quædam manus quibus res visas quasi contrectamus.

4. Quando post contractum, consentiente antiquo possessore, apponitur custodia nomine eius ad quem res transfertur: siue res sit mobilis, vt pecora, triticum, vel aliæ merces: siue immobilis, vt fundus, castrum, oppidum.

5. Si dem, aut vendam tibi rem absentem, & constituam me tuo nomine eius rei possessorem: tunc enim per me incipis possidere, nec opus est alia apprehensione. Hoc Iurisperiti vocant tradere & acquirere possessionem per *clausulam constituti.*

6. Si re tibi vendita vel donata, constituam me conductorem eius, vel reseruem mihi vsumfructum: nam hoc ipso censeris per me accepisse possessionem. Vide plura apud Antonium Gomezium, ad legem Tauri 45. à n.45.& deinceps, & Molinam disp.14.

48 *Dispositio legis.*

Legum dispositione interdum transfertur possessio absque vlla vera vel ficta apprehensione, si leges ita statuant, vt optimè probat Couar. lib. 3. variarum cap. 5. num. 6. Ratio est, quia modus acquirendæ & amittendæ possessionis iuri humano subiacet, quod potest statuere varios modos, prout magis videtur expedire Reipub. pro diuersitate rerum & prouinciarum. In regno Castellæ, Maioratus possessio, & omnium pertinentium ad ius primogeniti, transit ad proximum cognatum, vel agnatum, cui iure debetur, sine vlla vera vel ficta apprehensione. vt habetur L. 45. Tauri, citata apud Couar. Simili modo, apud Gallos possessio defuncti transit in eius heredem, etiam extraneum, sine vllo apprehensionis actu; teste Couar. ibidem; qui id ex multis DD. probat. Hunc modum possidendi Doctores vocant *ciuilissimam possessionem*: quia fit sola legis ciuilis potestate, absque vllo animi vel corporis adminiculo, etiam nesciente eo qui incipit possidere.

Ciuilissima possessio.

49 *Possessio iurium quo modo apprehenditur.*

Possessio autem *Iurium & seruitutum* apprehenditur dupliciter. Primò, Si mittam te in agrum, in quo volo tibi seruitutem constituere, túque illuc eodem animo eas. Secundò, Si vtaris aliquo iure tamquam ad te pertinente, sciente & ferente eo cuius intererat concedere vel prohibere: qui modus est generalis; & extēdit se etiam ad ea quæ non sunt in re aliqua constituta, vt ad ius eligendi, præsentandi, & similia. de quo vide Couar. reg. Possessor 2. p. initio, a §.8. Quomodo autem beneficij possessio acquiratur, idem l. 3. variarum c.16. n.10. vbi vide multa alia ad hanc quæstionem de acquirenda possessione variarum rerum & iurium pertinentia. Verùm in his omnibus spectandæ sunt consuetudines regnorum & prouinciarum, quæ admodum sunt variæ.

Possessio beneficij.

DVBITATIO XII.

Quomodo amittatur possessio tum mobilium, tum immobilium.

RESpondeo, & dico Primò, *Possessio rerum mobilium* tum ciuilis, tum naturalis, amittitur Primò, Sola voluntate possessoris nolentis eam ampliùs possidere. Secundò, Per furtum aut rapinam alterius. Tertiò, Si alterius custodiæ subsit, qui eam incipiat detinere tamquam suam. ad quod requiritur vt eam corporaliter apprehendat re vera, animo eam sibi retinendi. L. Possideri. 3. ff. de acquir. possess. Quartò, Per amissionem rei, v. g. bursæ, annuli: vel per fugam, *si sint animalia*; vt si pecus aberrauerit à grege, desinit statim possideri à domino: si gallinæ & similes aues domesticæ auolarunt, nec habeant consuetudinem per se redeundi, secùs verò si habeant consuetudinem redeundi. De quibus & aliis animalibus, vt piscibus, feris, columbis, vide plura d.L. Possideri ff. de acquir. & amit. possessione. Dixi, *si sint animalia*, quia possessio serui & ancillæ non amittitur per ipsorum fugam, vt patet L. Pomponius.13. ff. ibidem. 50

Possessio mobilium amittitur quatuor modis.

Dico Secundò, *Rerum immobilium possessio ciuilis & naturalis* amittitur. Primò, Si possessor sit longo tempore absens, nec per alium rei insistat, neque etiam protestetur se nolle amittere possessionem: quòd si non diu absit, vel protestetur, amittit solùm naturalem, non ciuilem. 2. Si rem scio ab alio occupatam, & negligat. 3. Si reuersus, statim quidem repetat suam possessionem, sed ab occupante repellatur, nec audeat ei resistere. 4. Si timens repulsam non audeat repetere, aut inuadere possessionem. 5. Si nesciat rem esse suam, & ideò nec censeat illam in bonis suis: tunc enim caret animo possidendi. Hinc per longam obliuionem perditur possessio, vt docet Glossa in cap.11. Clerici. 16. q. 4. & colligitur ex L. Furtum. ff de vsucapionibus. Item si id quod possidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus vbi sit, vt habetur L. Si id quod. ff. de acquirend. possess. 6. Si res ita sit occupata, vt non sit probabilis eius recuperatio. vt si vir valdè sit potens, qui illam occupet, vel mare aut flumen assiduè inundet; quamdiu verò possessor est in ipsa re, vt in domo, vel fundo, aut in conspectu eius, aut saltem propè, ita vt prƒstò possit adesse cùm opus fuerit, retinet semper rei immobilis possessionem, tum naturalem, tum ciuilem. Vide plura apud Gomezium supra, & ff. tit. de acquir. & amit. possess. 51

Possessio immobiliū amittitur multis modis.

DVBITATIO XIII.

Quid priuilegij conferat possessio.

RESp. Primò, *Possessio*, si sit bonæ fidei, parit præscriptionem, id est, facit vt res quæ non est tua, elapso certo tempore fiat tua, & omnes fructus percepti. Secundò, Si oboriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligenti inquisitione maneat adhuc dubium vtrius sit, melior est conditio possidentis. Tertiò, in iudicio parit præsumptionem dominij. vnde possessor non debet probare rem esse suam, sed alter, qui eam repetit: qui nisi id satis probet, nihil obtinebit. Quartò, Possessor potest armis suam possessionem non solùm naturalem, sed etiam ciuilem tueri, L. 3. ff. de vi & vi armata. & L.1.C. Vnde vi, & cap. Olim, de restit. spoliatorum. vt si foris rediens, inuenias domum tuam, vel agrum ab aliquo iniusto inuasore occupatum, 52

Quos effectus pariat.

rum, potes illum armis expellere, conuocatis ad id auxiliis necessariis: seruato tamen moderamine inculpatæ tutelæ. Ratio est, quia hoc non est inuadere alium, sed suam possessionem tueri sicut enim non teneor pati vt quis me deiiciat à possessione naturali domus vel agri; ita neque à ciuili: deiicior autem, si non audeo illum expellere. Quintò, Possessor expulsus potest armis suam possessionem repetere, modò id fiat confestim & non ex interuallo, inquit Vlpianus dicta L. 3. vt dum fur rem tuam auferens fugit, dum rediens domum, repulsus es ab iniquo inuasore. *Dicitur autem fieri confestim*, vel *ex continenti*, quod fit quamprimùm commodè fieri potest, spectata rei difficultate & ceteris circumstantiis, vt si auxilia contrahenda essent. vide Sil. Bellum 2 n. 3. Sextò, Si dominus rei expellat iniustè possessorem à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso. Si non sit dominus, tenetur reddere possessionem expulso, & insuper æstimationem eius, vt habemus L. Si quis in tantam. 7. Cod. Vnde vi. sed hæc lex, præterquam quòd pœnalis sit, ac proinde non obliget ad hanc restitutionem ante sententiam, non videtur ampliùs in vsu, vt docet Couar. l. 3. variarum c. 16. n. 7. Septimò, Si is qui amisit possessionem, non expellat occupatorem, sed probet, illum vi, clam, aut precario à se accepisse, adiudicabitur ei possessio, siue ille occupator titulum habeat, siue non. Spoliatus enim ante omnia est restituendus. cap. 1. 2. & multis aliis de restitut. spoliat. & 3. q. 1. & ff. de vi & vi armata & ff. quod vi aut clàm. & ff. de precario. Si autem nihil horum trium probare potuerit, alter retinebit possessionem. §. Quorum vis. in fine Instit. de Interdictis. Sed agendum erit de proprietate, quod vulgò de petitorio dicitur.

Si res subtracta erat defuncto, qui illam tempore mortis possidebat, adiudicanda est eius possessio heredi, postquam hereditatem adierit. §. Sequens diuisio. Instit. de Interd. L. 1. ff. & C. Quorum bonorum. nec refert vtrùm clàm subtracta sit, an palàm tradita tamquam heredi vel legatario, cùm talis non esset. Si tamen possessor statim posset ostendere legitimum titulum, non esset priuandus possessione: vt si res vsucapta sit, vt colligitur ex d. L. 1. ff. Quorum bonorum. iuncta Glossa.

CAPVT IV.
Quibus & in quæ Dominium competat.

Constat 11. Dubit.

DVBITATIO I.
Vtrùm soli naturæ rationali Dominium competat.

1 RESPONDEO, *Soli naturæ rationali conuenire, scilicet Deo, Angelis, hominibus.* Ratio est, quia fundamentum omnis dominij est intellectus & libera voluntas, quæ soli naturæ rationali insunt. Quod probatur. Primò, Quia illud est fundamentum dominij, per quod homo habet potestatem disponendi de rebus: hanc autem habet per intellectum & voluntatem: quia per hæc immediatè habet potestatem in suos actus, & per suos actus in res externas. Secundò, Quia ratio dominij includit potestatem liberam, & ordinationem in aliquem finem: atqui solius rationis & voluntatis est ordinare aliquid liberè in aliquem finem. Tertio, confirm. ex Script. Gen. 1. *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, bestiis terræ,* &c. vbi tribuitur homini præfectura & dominium in bestias terræ & pisces maris, ratione imaginis diuinæ; quæ consistit in intellectu & voluntate libera. Vide Franciscum Victoria, relect. de Indis, 1. p. n. 20.

Deus quidem summum quoddam, absolutissimum, & prorsus independens in omnes creaturas habet dominium, ratione creationis & cõseruationis, per quam tota creatura & secundùm substantiam & secundùm omnes suas perfectiones est ex ipso, & per ipsum, & in ipsum. Vnde de omnibus liberè disponere potest prout placuerit, nec cuiquam fiet iniuria: seposita tamen ipsius liberali promissione & ordinatione, quæ quamdam obligationem inducit, non quidem *Iustitiæ* propriè, sed *Fidelitatis*, seu, *Veritatis*, quæ virtus passim in Scriptura *Iustitia* vocatur. de quo plura 1. 2. q. 114. Cùmque sit immutabilis, inducit etiam quamdam necessitatem, ita vt aliter disponere nequeat, quàm ordinauit. Hoc dominium Deus neque potest abdicare, neque vlli creaturæ communicare, neque vllam creaturam ab eo eximere: quia titulus eius neque communicari potest, neque ab eo quisquam eximi. Hic enim titulus est creatio & assidua conseruatio causæ supremæ & independentis. Itaque omne dominium quod creaturis communicatur, infinitis partibus est minus, & essentialiter dominio diuino circa vnamquamque rem subordinatũ, ab eòque dependens. 2 *Dominium Dei quale.*

Angeli propriè non videntur habere dominium, nisi suarum actionum. Possunt tamen etiam dici habere dominium rerum corporalium; quia magnam habent auctoritatem illas administrandi, quæ auctoritas interdum dominium dicitur. Sed hoc dominium non est tale, quale humanum, de quo modò loquimur. Non enim administrant illas vt suas, neque in suum commodum, sed sicut Præfecti Regij prouincias & vrbes, Regis nomine. Secùs est de dominio Christi hominis, cui omnia dedit Pater in manus, vt sint ipsius. de quo 3. p. q. 8. 3 *Angelorum quale.*

Hominibus propriè conuenit hoc dominium in res externas: nam his solis res externæ concessæ sunt, vt de illis liberè disponant ad sua commoda: quod maximè verum est de omnibus rebus sublunaribus. Vnde Psal. 8. dicitur, *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues*, &c. 4 *Hominum.* 5 Cælestia corpora, etsi condita sint ad hominis ministerium, tamen homo non propriè dicitur illorum dominus, quia nihil circa ea potest disponere, vel mutare: commoditatum tamen quæ ab illis percipiuntur, dominus dici potest.

DVBITATIO II.
Vtrùm paruuli ante vsum rationis habeant verum dominium.

RESP. Habere verum dominium. vt patet ad Galat. 4. *Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit dominus omnium.* vbi Apostolus illi tribuit verum dominium hereditatis relictæ. Nec refert quòd careat vsu rationis, & libero arbitrio: quia etsi ad vsum dominij requiratur vsus rationis, non tamen ad dominium ipsum habituale, quod immediatè fundatur in potentiis. quòd autem non possit habere vsum istarum potentiarum, prouenit tantùm ab impedimento extrinseco, scilicet ex redundantia humorum in cerebro. Idem dicendum de amentibus. Vide Victoriam, relectione de Indis, num. 21. & 22. 6

DVBITATIO III.
Vtrùm filijfamilias sub patria potestate constituti habeant dominium, & quarum rerum.

MAgni refert hæc nosse, vt sciamus de quibus validè absque patris consensu possint disponere.

Suppono quadruplex genus *peculij* filiisfamilias posse competere, *castrense, quasi castrense, aduentitium, profectitium*: est communis sententia DD. Vide Silu. verbo Peculium. & Nau. cap. 17. n. 142. *Castrense* dicitur quod in militia, vel occasione militiæ partum, vt stipendia 7 *Quadruplex genus peculij. Castrense*

pendia milirum, & aliorum qui castra sequuntur; prædæ ex hostibus, donatiua ducum, vel commilitonum, testamenta & legata occasione militiæ, mobilia à parentibus, vel aliis data eunti ad militiam, vel obsequium Principis, vel in illis versanti, item quæ in obsequio Principis in palatio, & quæ in custodia alicuius arcis acquiruntur. Denique omnia lucra quæ mediante aliquo contractu ex talibus bonis proueniunt.

Quasi castrense.

Quasi castrense dicitur omne id quod ex beneficio ecclesiastico acquiritur. Imò quidquid acquiritur post clericatum, etiamsi alias esset aduentitium, vt expreßè habetur Auth. Presbyteros. t. C de Episcopis & Clericis: quod valdè notandum. Item quidquid acquiritur officio publico, non mechanico, vt Iudicis, Aduocati, Tabelliónis, vel professione alicuius artis liberalis, & quod datur intuitu talis functionis, vt libri qui dantor a parente vel alio ei qoi artem professurus liberalem, & quod liberalitate Principis. denique quod ab aliquo datur filiosamilias, vt sit tamquam castrense; seu vt ipse tantùm, non pater, babeat vsumfructum. vocantur hæc quasi castrensia, quia babent priuilegium castrensium, etsi verè castrensia noo sint: & quia clerici sunt milites spirituales.

Aduentitiū.

Aduentitium, quod non prouenit à parente, respectu cuius dicitur aduentitium: neque eius causa vel intuitu principaliter datur; (sic enim esset profectitium) sed successione, vel donatione alio intuitu facta, vel industria propria, vel fortuitò ei obuenit; ita tamen vt non sit castrense, aut quasi castrense: vt si inueniat thesaurum; si lucretur negotiando ex pecunia furtiua, aut mutuò accepta; tunc enim lucrum est peculium aduentitiom; si in domo parentis aliquid extra ordinem lucretur, præstitis ordinariis operis ad quas tenetur, si plus lucretur quàm consumit, & insinuet se cupere lucrum: si non insinuat, censetur id concedere amori parentis de quo vide infrà cap. 12. num. 81. Mortua matre ante patrem, bona materna sunt aduentitia filio respecto patris. Non tamen si pater præmoriatur, eius bona sunt aduentitia filio respectu matris: quia hoc ius oritur ex patria potestate, quam non habet mater in filium. Vide Nau. & Sil. supra, & Molinam disp. 9. & 232. & L. 4. & 6. C. de bonis quæ lib. in potestate, &c.

Profectitium.

Profectitium est quod prouenit à parente viuo, vel principaliter & proximè eius causa datur. nec est castrense, aut quasi castrense, vt sunt ea quæ à parentibus conceduntur filiis, vt ea administrent, & quæ dantur filio ab aliis ob amicitiam, vel obsequium parentum. secùs si ob amicitiam vel obsequium filij. L. 6. C. de bonis quæ lib. &c. & Sil. suprà cum Nauar.

8 *De castrensi & quasi castrensi potest disponere.*

His positis, Dico Primò, filiusfamilias habet plenom dominium in peculio castrensi & quasi castrensi, ita vt tota proprietas, & vsusfructus, & administratio horum bonorum sit penes filium. Ita communiter DD. Vide Nau. & Sil. suprà, sunt enim aperta Iura. ff. & C. de castrensi peculio.

Hinc sequitur Primò, filium de his posse disponere, non secùs ac si esset pater familias, per donationes vel contractus, imò etiam per Testamentum & vltimas voluntates: si tamen sit pubes. i. si expleuerit annum 14. ante enim hoc tempus restari nequit. L. A qua ætate. 5. ff. Qui test. fac. poss. qua de re infra cap. 19. dubit. 4.

Sequitur Secundò, parentem ex his bonis non posse sibi quidquam vsurpare, nisi quantum necessarium ad alimenta filij, cùm illum ex suis alit: alioquin tenetur ad restitutionem, si filius velit. quod si filius non speret futurum vt parens restituat, potest vti occulta compensatione, vel mortuo parente petere à coheredibus: quod est notandum.

9 *De aduentitio an disponat.*

10 *Quibus euētu vsumfructus pertineat ad filiū.*

Dico Secundò, *Peculij aduentitij* filius est dominus directus, seu proprietarius. non tamen babet vsumfructum: sed vtilitatem, quamdiu est sub patria potestate, exceptis aliquot casibus. Primus est, Si pater filio condonet vsumfructum. hoc enim non est donare de suis, (quod facere non potest) sed non vsurpare de bonis filij. vnde filius non tenetur hoc conferre in suam legitimam, quando cum fratribus cernet hereditatem paternam. Secundus est, Si aliquid donetur filio, ea lege vt parens vsumfructum non habeat: tunc enim filius habebit etiam vsumfructum: vt Nauarrus suprà. Tertiùs, Si aliquid ei donetur patre contradicente. non enim est æquum vt parens ex eo commodum reportet. Quartus, Si vsusfructus alicuius rei filio relictus sit: tunc enim parens nihil habebit. Ratio est, quia super vsumfructum non potest statui alius vsusfructus. nam vsusfructus est ipsa commoditas & vtilitas rei. vnde dicunt Iurisperiti, *seruitutis non esse seruitutem.* Quintus, Si filius vnà cum patre succedat in hereditate fratris vel sororis. Vide Sil. verbo peculium 1. q. 3 His adde 6. casum, Si parens fiat hæreticus. nam hoc ipso filius efficitur sui iuris. c. 2. §. fi. de hæret. in 6. ac proinde redit ad eum vsusfructus, quem pater habebat in bonis aduentitiis filij. Simanchas in Cathol. instit. tit. 9. n. 81. His euentis vtilitas pertinet ad filium, sicut bonorum castrensium & quasi castrensium, & coalescit vsusfructus cum dominio directo. Spectandæ tamen hac in re locorum consuetudines & propria iura. Hinc sequitur, filium de istis extra casus prædictos non posse disponere, quia administratio & vtilitas est penes patrem, potest tamen de istis donare causa mortis, patre consentiente: vt expreßè habetur L. Tam is. 25. ff. de mortis causa donat. Non tamen de his restari, etiamsi pater consentiat, nisi ad pias causas, vt patet ex c. Licet pater. 4. de sepulturis, in 6. Potest tamen de castrensibus & quasi castrensibus absolutè testari, vt ibidem dicitur. 11

Dico Tertiò, *Profectitiorum* nullo modo habet dominium, quia dominium directum & vtile est apud parentes: neque filius habet auctoritatem administrandi, nisi in eorum vtilitatem. vnde nō potest de his quidquam alienare, vel in suam vtilitatem conuertere absque consensu parentis, respectu cuius profectitium dicitur, alioquin furtum committit. Hinc fit vt ob crimen filij hæc bona possint fisco addici. 12

DVBITATIO IV.

Vtrùm serui habeant dominium aliquarum rerum.

Respondeo & dico primò, Seruos non videri habere aliquod dominium omnino perfectum & independens à potestate dominorum. Probatur Primò, quia Iura expreßè dicunt, *seruos, quidquid acquirunt quauis causa, vel occasione, dominis acquirere*, vt patet Instit. per quas personas cuique acquir. §. Item nobis. & L. Id vestimentum. 25. ff. de peculio. vbi dicitur, *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani, quia qui ab alio possidetur, nihil possidere potest.* 13

Seruorum dominium non est independens.

Secundò, quia Innoc. IV. in c. Cùm olim. 2. de priuilegiis, dicit *seruum & Monachum in eo esse pares, quòd neuter alicuius rei dominium habeat.* quam sententiam Nau. de Redd. q. 1. monito 10. in praxi & theoria receptam ait.

Tertiò, quia si seruus secundùm se totum quidquid est domini est, multò magis ea quæ habet domini sunt; accessorium enim sequitur suum principale.

Hinc sequitur, Dominum non facere iniuriam propriè, si seruo res suas adimat, sicut faceret si ab alio acciperet: quia Ius omnia serui subiecit potestati domini. peccaret tamen dominus, si id quod concessit ei vt proprium, de quo pro arbitrio suo posset disponere, absque iusta causa auferret. id enim, præterquam quòd sit inhumanum, est etiam contra fidem tacitè ei datam. nam dum sic concedit, concedit absolutè & in perpetuum, tacitéque promittit non reuocare. 14

Dico Secundò, Possunt tamen serui habere aliquarum rerum dominium imperfectum, ita vt eas non teneantur dominis suis tradere, quamuis domini absque iniustitia possint illos priuare. 15

Probatur Primò, quia etsi Iura concesserint dominis potestatem res seruorum sibi vsurpandi; non tamen idcircò fecerunt seruos incapaces omnis iuris & dominij, instar Religiosorum; nempe vt non possint ea quæ acquirunt occultare, & teneantur ea dominis exhibere. imò credibile est id non potuisse facere: tum quia nulla causa legitima subest; (vnde ob nullum delictum talis incapacitas hactenus est inflicta) tum quia non est consentaneum humanæ imbecillitati, vt tale onus imponatur inuito: esset enim nimis magna occasio peccandi. Secundò, quia serui possunt seipsos redimere vt patet L. Vlt. 53. ff. de iudicijs. vbi seruis datur actio contra dominos, *si dicant se suis nummis redemptos, & non manumissos contra placiti fidem.* Casus autem præcipui, in quibus potest seruus aliquod dominium comparare, videntur esse isti.

Lex nō potest seruos ita reddere incapaces vt sunt professi.

16

Quibus cōtu seruus sibi acquirat.

1. Si dominus expressè vel tacitè consentiat vt possit aliquod peculium habere.

2. Si seruo aliquid donetur, vel legetur ea conditione vt ad dominum non perueniat: tunc enim si dominus vsurparet, hoc ipso amitteretur.

3. Si relinquatur seruo absolutè & sine conditione, non tamen intuitu domini v.g. ob industriam, vel officium exhibitum: hoc enim videtur dari vt non sit domini, sed tantùm serui.

4. Si aliquid detur in compensationem iniuriæ illatæ, compensatio enim fit vt ex ea solatium capiat, loco doloris quem passus est; non vt dominus eius inde ditescat. vnde contra omnem humanitatem esset hoc ei auferre.

5. Si aliquid lucretur sua pecunia: sicut si filius lucretur peculio castrensi vel quasi castrensi. lucrum enim sibi eamdem rationem quam sors, quando quis nomine suo eam exponit.

6. Si aliquid sibi subtrahat sine domini incommodo, quod liberè poterat consumere, vel expendere; aut præter opera præscripta quædam alia faciat ex quibus quæstum colligat.

17 *Discrimē inter dominiū serui & Monachi.*

Ex his patet, multum interesse inter Monachos & seruos quoad dominij rationem. etsi enim in eo conueniant quòd neutri habeant dominium omnino perfectum; tamen Monachi nullum omnino in particulari habent, vt statim dicemus, & præterea sunt omnino incapaces: serui verò sunt capaces, & prætereà habent aliquod dominium imperfectum, ratione cuius possunt sua auctoritate rebus suis vti & frui, easque alienare absque domini consensu. & quamuis potestati domini aliquo modo subiectum sit, esset tamen inhumanitas & abusus quædam herilis auctoritatis si hac potestate dominus vteretur. Vide Nauar. de Redditib. quæst. 1. monito 10. & 11. & Petrum Nauar. l. 3. de Restit. cap. 1. num. 217.

Sententia mitior.

Notandum tamen est, multos DD. concedere seruis verum & perfectum dominium in plerisque casibus supra dictis; eisque fieri veram iniuriam obligantem ad restitutionem, si dominus res ipsis concessas auferat. Iura autem, quæ tradunt, seruos, quidquid acquirunt, domino acquirere, intelligenda regulariter. Ita Molina Disput. 38. Posset etiam addi, Iura illa consuetudine esse mitigata: & hoc malim in praxi. Itaque posset seruus vti occulta compensatione, si dominus ei res suas abstulisset.

DVBITATIO V.

Vtrùm Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

18 *Sententia Nauarri.*

NAuarrus commentario 2. de Regularibus. n. 3. 31. & alibi, docet ne ipsis quidem congregationibus Religiosorum, quæ possunt habere reditus & bona immobilia in communi, competere dominium proprietatum bonorum, sed solum administrationem: dominium autem consistere apud solum Christum Dominum. Idem docet de omnibus Clericis respectu bonorum ecclesiasticorum in Apolog. q. 1. monito 24. & sequentib. In eadem sententia est Maior in 4. d. 24. q. 6 Ratio præcipua est, quia hæc bona passim in Iure vocantur *patrimonium Christi.* Sed contraria sententia est communis DD. pro qua

Dico Primò, Religiosi professi possunt in communi habere dominium bonorum temporalium, ita vt ipsa congregatio vero dominio illa possideat. 19

Conuentus Religiosorum habere dominium.

Probatur Primò ex Concil. Trident. sess. 25. cap. 3. de Regularibus, vbi conceditur *omnibus monasterijs & domibus tam virorum quàm mulierum etiam mendicantium, exceptis Franciscanis, (nempe Capucinis & Minoribus de Obseruantia) vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat.* atqui non propriè dicitur *possessor*, qui solam habet administrationem, sed qui dominium.

Secundò, Quia Nicolaus III. Extrau. Exiit, docet, *dominium rerum quibus Franciscani vtuntur, ad Papam pertinere, non autem ad eorum congregationem.* vbi insinuat, in alijs Religionibus, quibus licet habere bona in commune, dominium pertinere ad ipsas congregationes.

Respondet Nauar comm. 2. num. 3 per *dominium* ibi intelligi *Ius administrandi.*

Contrà: Quia sedes Apostolica plus iuris in illa bona, quam sit Ius administrandi, habere videtur nam potest ea pro suo arbitratu illis auferre & dare alijs absque iniuria: quod non potest in ea bona quorum tantùm habet administrationem. Non enim potest vnius Monasterij bona sine iusta causa dare alteri Monasterio vel ecclesiæ, absque peccato iniustitiæ: cuius ratio non est alia, quam quod non habeat illorum dominium, sed solùm Ius administrationis.

Tertiò, Quia communis sententia DD. est, *Monachum, quidquid acquirit, non sibi acquirere, sed Monasterio,* vt docet Innocent. communiter receptus in c. Cùm olim 2. de priuilegiis. atqui hoc impropriissimè diceretur, si solùm ius administrandi, non autem dominium Monasterio acquireretur.

Quartò, Si communitas non haberet dominium horum bonorum, vel id prouenires ex Ecclesiæ ordinatione, vel ex vouentium intentione, vel ex intentione donantium. sed ex nullo horum potest prouenire: neque enim vlla est talis ordinatio Ecclesiæ, quæ communitatem faciat incapacem dominij: neque intentio vouentium est, vt per votum paupertatis, aut possessionem excludant dominium a communitate, sed tantùm a singulis in particulari: neque intentio fidelium donantium hæc bona, est transferre dominium illorum in quemquam alium quam in ipsos Ordinum Conuentus: sicut qui dat pauperi eleemosynam, non intendit transferre dominium in alium quam in pauperem. vide Franciscum Sarmentum de Redditibus Eccl part. 1. c. 2. n. 11. & 22.

Aduerte tamen, hoc dominium non ita esse absolutum & independens vt sæcularium. Primò, quia annexum habet onus vt non possit alienari, (saltem quoad bona immobilia & mobilia pretiosa quæ seruando seruari possunt) nisi in commodum Religionis; sed debeat transmitti ad posteros: sic enim illorum Conuentui donatum est, & sacris Canonibus constitutum, vt Religio perseuerare possit. qua in re est simile maioratibus, qui etsi alienari non possint, tamen vero dominio possidentur. Secundò, quia ob legitimam causam, per Papam (qui est summus administrator omnium Ecclesiasticorum bonorum) potest ipsis adimi, & alio transferri, relictis tamen ad vitam necessarijs: vt patet tum ex praxi quotidiana, tum quia hac mente a fidelibus censetur donata Monasterijs: vt si cultus diuinus in ipsis deficiat possint per summum Ecclesiæ dispensatorem melioribus vsibus applicari. Ad rationem Nauarri respondebitur infrà. 20

Hoc dominiū est limitatū, & affectum.

Dico Secundo, Religiosi professi solemniter, sunt in particulari omnino incapaces omnis dominij, vt vsusfructus, possessionis, & similis iuris rerum temporalium, mobilium, & immobilium: ita vt nemo ex illis aliquid suo nomine, seu tamquam proprium tenere possit. Est certa, & communis Doctorum. 21

Proba

Probatur Primò ex cap. Non dicatis. 12. quæst. 1. *Non dicatis aliquid proprium, sed sint vobis omnia communia.* Desumptum est ea regule D. Augustini. Scripsit in illud Nauar. commentarium secundum de Regularibus.

Secundò ea capitulo, Cùm ad monasterium. 6. de statu Monachorum. vbi Innocentius III. sic ait: *Prohibemus districtè in virtute obedientiæ, sub obtestatione diuini iudicij, ne quis Monachorum proprium aliquo modo possideat.* Et infrà dicit *nec Papam in eo dispensare posse.* & cap. Monachi. 2. eodem titul. Concil. Lateran. ait: *Qui peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, à communione remoueatur altaris, &c.*

Tertiò, ex Concil Trid. sess. 25. cap. 2. *Nemini Regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia, vel mobilia, cuiuscumque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine Conuentus possidere, vel tenere; sed statim ea Superiori tradantur, Conuentuique incorporentur.* Ratio est, quia Religiosus per solemnem professionem non solùm spoliauit se omni dominio; sed etiam se incapacem omnis dominij & iuris temporalis fecit. etsi enim voto simplici paupertatis non amittas dominium, nec etiam eius fias incapax; tamen voto solemni amittis, & incapax redderis.

22 *Votũ solemne reddit incapacem ex vi ordinationis Ecclesiæ.* Vnde autem votum solemne paupertatis hanc vim habeat, quæri potest. de quo infrà c. 41. dub. 8. Nunc tamen breuiter dico; ex ordinatione Ecclesiæ hanc vim habere. quod ex eo constat, quia non habet eam præcisè ex natura voti; vt patet in voto simplici, quod non minùs est efficax in ratione voti, quàm solemne; & tamen numquam potest inducere hanc incapacitatem. Neque etiam ex intentione vouentis: si enim voueas in religione non approbata à Sede Apostolica, quantumuis intendas te reddere incapacem dominij, tamen incapax non fies: nemo enim suo arbitratu se potest reddere incapacem. Vnde non relinquitur aliud quam ordinatio Ecclesiæ, statuentis vt professio in religione approbata hunc effectum habeat. Simile est in incapacitate matrimonij, per solemne votum castitatis inducta.

Dices, Suprà num. 21. dictum est Papam non posse concedere vt Monachus *proprium* habeat; atqui si ex constitutione Ecclesiæ prouenitet quod non sit capax dominij, Papa posset ei proprium concedere; quia potest in Ecclesiæ constitutione dispensare.

Quomodo nõ potest habere proprium, seu dominium. Resp. *Proprium* dupliciter accipi potest. Primò vt significet dominium, quod in se & sui vsu sit omnino independens ab arbitrio Superioris, & tale proprium non potest concedere: quia essentiæ status regularis repugnat. Nam ex vi voti paupertatis, & ipsa dominij retentio, & eius vsus arbitrio Superioris subijcitur; ita vt si Religiosus dominium retineat, illud secundùm se & sui vsum debeat assiduè à nutu Superioris dependere, vt infrà c. 41. dubit 9. ostendemus. Itaque constante Religionis natura, hoc proprium concedi nequit. De tali loquitur Pontifex d. Cap. Cùm ad monasterium. 6. & Concil. Lateran. loco citato.

Secundò, potest accipi generatim, vt comprehendat etiam dominium, quod in se, & in sui vsu a Superioris arbitrio dependet. & hoc modo Papa potest *proprium* seu dominium concedere. tale enim proprium cum essentia Religionis non pugnat, vt infrà loco notato dicetur. & huius *proprij* incapacitas ex Ecclesiæ constitutione prouenit, non ex ipsius voti natura, aut vouentis intentione, vt ostentum est.

23 Addo, Ecclesiam etiam absque professione posse aliquem incapacem dominij & matrimonij reddere; vt videre est in iis, qui in nostra Societate cooptantur in Coadiutores formatos, siue spirituales, siue temporales; qui etsi professionem non faciant, tamen per formulam suorum votorum redduntur incapaces & dominij & matrimonij; ita statuente Sede Apostolica. Simili modo qui in gradum Scholasticorũ vel Coadiutorum post biennium admittuntur, sunt inhabiles ad matrimonium, eiusdem Sedis Apostolicæ decreto, quæ hanc incapacitatem & inhabilitatem votis illorum adnexuit. Ex supradicta propositione infert Nauarr. lib de Redditibus. quæst 1. monito 10. & 12. & commentario 2. num. 2. Religiosum 24 professum nullius rei habere dominium, ne vestis quidem qua induitur, aut panis quo vescitur; sed quidquid habet, esse penitus subiectum administrationi Superioris; sine cuius consensu nihil omnino habere possit.

Vnde sequitur Primò, Peccare mortaliter, si aliquid notabilis momenti recipiat & retineat, sine tacito vel expresso consensu Superioris. Secundò, Si donatione, vel alio modo tale quid alienet, sine Superioris consensu; & eum, qui accepit, teneri ad restitutionem. Tertiò, Si abscondat, ne Superior sciat. Quartò, Si possideat aliquid tamquam proprium, nolens illud permittere Superioris dispositioni; aut murmurans tamquam iniuria affectus, dum ei adimitur. Ratio est, quia hæc omnia, dum absque consensu Superioris fiunt, sunt actus dominij independentis, & iuris proprietarij, qui per votum paupertatis religiosæ redduntur illiciti; vt quibus votum & professio violetur. 25 *Consectaria. Peccat Religiosus peccato proprietatis.*

Dixi, *Religiosos esse incapaces dominij rerum temporalium*; quia iurium & bonorum spiritualium possunt habere dominium vel quasi dominium Nam Regulares beneficiarij habent dominium, vel quasi dominium & possessionem suorum beneficiorum; & possunt agere nomine proprio ad eorum dominium obtinendum, & ad adipiscendum, retinendum & recuperandum eorum possessionem. Similiter simplex Religiosus potest agere nomine proprio, super iure eligendi sibi competente, & iure alimentorum; & iure manendi in tali Monasterio. de quo vide Nauarr. q. 1. de Redditibus, monito 9. & commentario 2. de Regularibus. Ratio est, quia Religiosi per votum paupertatis non renuntiant bonis spiritualibus, nec iuribus prædictis, aut honoribus qui pro talibus debentur; sed tantùm temporalibus, vt docet D. Th. 2. 2. q. 186. art. 7. ad 4. & Caietan. ibid. 26 *Non sunt incapaces iurium spiritualium.*

Dico Tertiò, Quidam Religiosi non professi, sed tamen per solum votum simplex acceptatum ab Ecclesia facti verè Religiosi, non sunt incapaces dominij, sed retinent illud quamdiu Superiori videtur; non tamen possunt habere vllum vsum suorum bonorum, vel aliorum, sine Superioris consensu. Patet ex constitutione Greg. XIII. edita hac de re anno 1584. quæ incipit, *Ascendente Domino*, &c. Tales sunt Scholastici approbati. & Coadiutores; emissis votis post biennium probationis, in Societate IESV. 27 *Religiosi non profeßi.*

Vbi Notandum est, non esse de essentia paupertatis religiosæ vt reddat hominem dominij incapacem, vel etiam vt dominio priuet, sed tantùm vt priuet potestate vtendi, ita vt absque Superioris consensu non possis vlla re vti, vel de vlla disponere; & illo volente tenearis etiam eius dominium abdicare. Ratio est, quia parui momenti est dominium, cuius vsus ita est impeditus & dependens, & alienatio sic obstricta & debita. dominium enim rerum non æstimatur nisi propter vsum & potestatem disponendi: vnde si potestas vtendi & disponendi ita impediatur in aliquo per votum ac si non esset dominium, sanè talis meritò religiosæ paupertatis cultor est censendus. nihil enim amplius habet in rebus temporalibus potestatis, quæ in actum possit exire, quàm is qui dominio caret. *Essentia paupertatis religiosæ.*

Hinc sequitur Primò, Talem, si alicuius rei, etiamsi sua sit, vsum vsurpet, absque Superioris consensu tacito vel expresso, peccare mortiferè, si res sit notabilis momenti; quia non secus est priuatus potestate vtendi quam si sua non esset. Secundo, Si de ea disponat in alium, per donationem, testamentum, vel aliter absque consensu Superioris, non solùm peccare mortaliter, sed etiam dispositionem esse irritam. Cuius ratio est, quia per votum paupertatis 28 *Consectaria. Dispositio est inualida absque Superioris consensu.*

tatis à legitimo Superiore acceptatum priuauit se potestate disponendi suo arbitrio, solúmque retinuit potestatem disponendi ex arbitrio & consensu Superioris. vnde si hic consensus desit, dispositio erit irrita; idque multò maiori ratione quam dispositio Prælati de re Ecclesiæ est irrita, si fiat absque consensu Capituli. Simili modo dispositio pupilli est irrita absque consensu tutoris. etsi enim totum dominium sit in pupillo: tamen hoc dominium est impeditum, translata potestate disponendi in tutorem. Simili modo dominium talis Religiosi est impeditum, ita vt non possit exire in actum, nisi dependenter à voluntate Superioris. concessa tamen potestate disponendi, potest disponere in quasuis pias causas: nec Superior potest illum ad hanc vel illam restringere, vt ex Constitut. constat.

29 *Religiosi beneficiarij.*

Dico Quartò, Religiosi beneficiarij, vt Abbates, Priores, Præpositi, Commendatarij, & similes habentes beneficia regularia vel sæcularia, etsi nullum habeant dominium, habent tamen ius administrandi & dispensandi fructus suorum beneficiorum, tum ad sui status congruam sustentationem, tum ad alias pias causas. Id enim Iure & consuetudine est eis concessum, quandiu illa beneficia obtinent, vt probat Nauarr. comment. 2. de Regular num. 10. quamuis Franciscus Sarmiento prima parte defensionis, monito 11. contrarium teneat de quo plura infra c. 41 dub. 11.

Quomodo Religiosi possint expendere.

Ex his sequitur, Religiosum factum Abbatem, Commendatorem, vel Episcopum, etsi possit expendere in vsus proprios & necessarios & decentes, & ad pias causas; non tamen posse expendere in res vanas, aut ditare suos amicos; & si fecerit, teneri ad restitutionem: similiter & eos, qui illa acceperunt. Ratio est, quia omnium istorum bonorum non est dominus, sed solùm administrator & dispensator, habens tantummodò ius ad expendendum illa bona iuxta præscriptum Canonum, & Religionis, & intentionem eorum, qui ea Religioni vel Ecclesiæ reliquerunt. Vide Nauarr. q.3. de Redditibus, monito 17. & 33.

30 *Concessio bonorum stabilium.*

Dico Quintò, Superiores Religionum non possunt alicui regulari concedere vlla bona stabilia, (vt sunt fundi, redditus, ædium locationes) etiam ad vsum dumtaxat vel administrationem. colligitur ex Trid. sess 25. cap. 2. de regularibus, vbi sic habetur, *Nec deinceps liceat Superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad vsumfructum, vel vsum, administrationem, vel commendam. Administratio autem bonorum Monasteriorum vel Conuentuum, ad solos officiales eorumdem ad nutum Superiorum amouibiles, pertineat.*

Sententia Nauarri.

Nauar. comment. 1. de Regular num. 15. & 16. putat hoc decretum solùm continere Ius commune, esséque declarationem capit. *Cum ad Monasterium.* ac proinde solùm prohiberi concessionem superfluam, aut ad quosuis vsus etiam profanos. Sed longè verius est hic nouum Ius contineri, & introduci; idque cum ad tollendos abusus, qui ex hisce concessionibus bonorum immobilium sequi solent; tum propter speciem proprietatis, dum regulares talia bona tamquam sua videntur administrare, & fructus in quosuis vsus expendere. Itaque etiamsi non sit contra votum paupertatis aut contra Ius commune, habere cum facultate Superioris, cumque assidua ab eis nutu dependentia, talium bonorũ administrationem & vsum ad quasuis pias causas, tamen Concil. id in posterum prohibet, & vult ad solos officiales horum administrationem deinceps pertinere; vt apertè colligitur ex responsis Illustrissimorum Cardinalium, qui præsunt dubiis circa decreta Concil. Trident. oborientibus, qui ne nobilissimis quidem personis id concedere voluerunt. hoc Concilij decreto permoti.

31 *Censuum vitaliũ administratio.*

Hinc sequitur, etsi census vitales possunt permitti pro alimentis & vsibus necessariis eorum, qui Monasterium ingrediuntur; tamen horum administrationem non posse ipsis concedi, sed solis officialibus; quamuis eorum fructus vsibus destinatis impendantur. Illi quoque, pro quibus relicti sunt, nihil sibi iuris in illis vindicare possunt. Vnde Superior potest illos etiam in alios vsus expendere, modo tamen aliunde satis ipsis prouideat. Pontifex tamen cuiuis Religioso potest talium bonorum liberam administrationem & vsum concedere; modò tamen id fiat ad causas pias: quia cùm sit supra Concilium, potest in eius præceptis dispensare; de quo 2.2. q.1. a.10.

32 *An teneantur sponte cedere.*

Aduerte tamen, si alicubi talis administratio rerum mobilium vel immobilium ad vsus necessarios concederetur, non teneri Religiosos ea Superioribus sponte tradere; nisi constaret alia ratione, ex communi penu (vt fit vbi perfecta vitæ communio seruatur) ipsis prospectum fore. vnde multis locis possunt excusari. nisi enim hoc modo illis esset prouisum, plerumque necessariis rebus destituerentur, maximè vbi Abbatiæ dantur in Commendam, vel malè per Prælatos administrantur. Si tamen à Superiore legitimo alia ratio certa institueretur, per quam iuxta formam vitæ communis, ipsorum necessitatibus satis foret consultum; non possent huic reformationi resistere, etiamsi illam priorem rationem in ingressu inuenissent.

33 *Aliqua mobilia possunt concedi, etiã pecunia.*

Dico Sextò, Possunt tamen Superiores concedere aliqua mobilia suis subditis ad vsus necessarios, & etiam ad opera pia. Est communis sententia DD. v.g. vestes, libros, & similem supellectilem, (hæc tamen debet esse statui paupertatis accommodata, omni carens superfluo, vt Concil. inquit) & etiam aliquam pecuniam, præsertim ad vsus certos & determinatos. Vtrùm ad vsus suos, vel pios indeterminatè concedi possit, dubium est. Verius videtur posse; quia hoc neque est contra professionem paupertatis, neque vllo iure vetatur.

Dices, Concil. Trid. etiam mobilium possessionem hisce Religiosis prohibere videtur. 34

Resp. Concilium loqui videtur initio capitis de eis bonis, quæ nondum erant incorporata Monasterio, aut sine iusta licentia Superioris à Religiosis obtinebantur: nam immediatè pòst tantùm vetat ne Superiores concedant stabilia, nulla facta mentione mobilium. Expedit tamen ob periculum proprietatis & abusus talia non concedi, nisi ad vsus omnino definitos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm Clerici non religiosi habeant aliquorum bonorum dominium, & quorum.

35 *Tria genera bonorũ Clericis.*

NOtandum ex Nau. q.1. de Redditibus monito 19. *Beneficiarios sæculares tria genera bonorum habere posse; Patrimonialia,* qualia sunt quæ ipsi hereditate, vel industria, vel donatione, vel alio modo, quo laici solent, sibi acquirũt. *Quasi patrimonialia;* quæ ipsi acquirunt vt Clerici, ministeriis Clericorum absque beneficio; vt celebrando, concionando, canendo, confessiones audiendo, Vicaria temporali: item quæ assignantur alicui ad honestam sustentationem ab Episcopo vel Pontifice. *merè Ecclesiastica:* vt sunt ea quæ recipiuntur ratione Canonicatus, Decanatus, vel alterius beneficij titulo. His positis,

36 Respondeo & dico Primò, Clerici non religiosi habent verum dominium bonorum patrimonialium, & de illis vt laici possunt disponere. est communis DD. Ratio est; quia per Clericatum vel Ordinem neque fiunt incapaces dominij, neque etiam se abdicant dominio, neque se obligant ad patrimonialia in pias causas expendenda.

37 *Possunt liberè disponere de bonis quasi patrimonialibus.*

Dico Secundò, Clerici etiam habent absolutum dominium quasi patrimonialium, neque tenentur ea magis in vsus pios expendere, quàm bona patrimonialia. Ita Couar. in cap. Cùm in officiis. de testamentis n. 4. Nauarrus & alij. Ratio est; quia hæc dantur vt stipendium quoddam sustentationis, & veluti merces ratione operis præstiti, vt de iis disponant pro arbitrio: non

uon enim fideles qui hæc tribuunt, intendunt illis vllum onos imponere; sed permittunt liberrimæ illorum dispositioni: sicut permittunt operarij arbitrio vsum mercedis quam ei persoluunt. Nec refert quòd hæc stipendia interdum longè excedant operam: quia liberè à fidelibus dantur. Vnde si alicui pro vno Sacro denitur 10. aurei, non minùs fiet illius pecuniæ absolutus dominus quàm is cui datur vnus dumtaxat regalis. si enim pauper fit absolutè dominus eleemosynæ quæ ei datur sine onere, etsi ea magna sit: cur Clericus non fiat dominus stipendij, quod ei liberaliter pro aliquo opere constituitur? Vide Nauarr. q. 1. de Reditibus, monito 19 & 39. vbi docet contra Innocentium, hæc bona æquari patrimonialibus: ac proinde Clericos de illis liberè disponere.

38 Vnde sequitur, si de his viuunt, vel expendant in pias causas, posse tantumdem accipere ex redditibus beneficij, deque eo tamquam de patrimonialibus disponere: quia cùm habeant ius accipiendi totam sustentationem ex beneficio, nó tenentur viuere ex aliis suis bonis. vnde si ex aliis viuant, possunt vti compensatione, accipiendo tantumdem ex beneficio. Rursus cùm alia bona non teneantur absolutè in opera pia expendere: si sic expenderint, poterunt vti compensatione ex bonis beneficij, quæ alioquin in talia opera conferre debuissent: vt docet Nauarr. monito 32. nisi fortasse intenderint non vti compensatione: quod non est præsumendum, nisi id expresse intenderint, & voluerint sibi libertatem illam disponendi adimere. Nemo enim se priuat iure suo, nisi volens.

39 *Pars sustentationi necessaria.*

Dico Tertiò, Episcopi, Canonici, & alij beneficiarij, quod ad eam partem fructuum attinet, quæ congruæ eorum sustentationi est necessaria, ita fiunt domini, vt non magis teneantur ex ea erogare ad opera pietatis, quàm ex bonis patrimonij. est ferè communis sententia Theologorum, etsi multi Canonistæ dissentiant. Ratio est, quia hæc pars est iusta merces eorum, qui Ecclesiæ seruiunt. qui enim Ecclesiæ seruit, iure potest ex bonis Ecclesiæ viuere. Vnde sequitur, si quid velint ex hac parte sibi detrahere, posse de eo disponere sicut de bonis sæcularibus. quia nullam habent obligationem particularem cur hæc potiùs quàm sæcularia bona sua in pauperes vel pias causas teneantur impendere: vt rectè docent Couar. in c. Cùm in officiis. n. 2. Nauar. de Redit. q. 1. monito 30. Sotus l. 10. q. 4. art. 3. concl. 6. Si enim libere poterant hæc in suos vsus conuertere: cur, si seipsos fraudare, & parciùs viuere velint, vel reseruatis fructibus beneficij vti patrimonialibus, non possint eos fructus cuiuis alteri donare? Idem sentit Couar. de his redditibus, quos dignissima, inquit, mercede iustitiæ, & laboris impensi in regimine Ecclesiæ, recipit is qui Ecclesiæ curam gessit, vt Pastor, Lector Capituli, Scholasticus, Decanus Christianitatis, & similes: quod etiam ex proposit. 2. satis constat. est enim iusta laboris merces, iustúmque stipendium.

40 *Obiectio.*

Dices, Concil. Trid. sess. 25. cap. 1. omnino interdicit ne Ecclesiastici consanguineos ditare studeant de redditibus ecclesiasticis.

Resp. Concilium non loquitur de iis, quæ quis sibi hoc modo subtraxit, vel quæ iusto labore promeritus acquisiuit: (hæc enim non censentur fructus beneficij, sed propriæ industriæ, vt rectè notat Nauar.) sed loquitur de iis, quæ tantùm ratione beneficij obueniunt, & sustentationi redundant.

In congrua sustentatione possunt dari tres gradus.

Notandum hic ex Nauarro, monito 45. sicut iustum pretium rerum non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem: (datur enim infimum, medium, & summum) ita etiam congrua sustentatio suos gradus habet: quare sicut quiuis iustè potest rem vendere pretio summo seu rigido, ita potest insumere quod ad summum conuenientis sustentationis est necessarium. ac proinde si quid velit huic detrahere, poterit de eo disponere. v. g. infimũ congruæ sustentationis sit 500. medium 600. summum 700. si velit vti infimo, & expendere tantùm 500. in se suamque familiam alendam, poterit 200. concedere, vt liberè de eis disponat.

Sed tota difficultas est de ea parte fructuum, quæ non est vlli gradui conuenientis sustentationis necessaria, sed superflua: vt si percipis 1000. florenos ex tuo Canonicatu, è quibus 500. omnino sufficiunt, ita vt facilè 500. quotannis recõdas: quæritur vtrùm efficiaris dominus illorum 500. ita vt non tenearis ex iustitia in opera pia expendere? Sunt duæ celebres sententiæ. Prior est Nauarri, qui lib. de Redditibus ecclesiasticis, summis viribus nititur ostendere, Clericos non esse dominos illius portionis redundantis, sed solùm dispensatores: ita vt ex iustitia teneantur expendere in pias causas. si secùs fecerint, obligari ad restitutionem in opera pia ex aliis bonis, quæ pleno iure retinent: sicut œconomus bona domini sui cõtra intentionem illius expendens, ad restitutionem tenetur. Idem docent multi Theologi, Alexander Halensis 3. p. q. 36. num. 5. a. 2. Richardus in 4. d. 45. q. 1. circa 3. principale. Henricus quodlib. 8. q. 27. Hi expressè dicunt, Clericos fructuum ecclesiasticorum solùm habere vsum, non proprietatem, Maior in 4. dist. 24. q. 6. vbi etiam dicit nullum Doctorem ante ipsius ætatem cõtrarium tenuisse: in quo tamen fallitur. Gabriel in 4. d. 15. q. 8. a. 2. & Paludanus dist. 24. q. 3. sub finem, inclinant in hanc sententiam tamquã probabiliorem & dictis Sanctorum conformiorem: etsi fateatur alteram esse probabilem. Thomas VValdensis tom. 1. lib. 4. c. 42. & quatuor sequentibus. Petrus Soto de Instruct. Sacerdotum, p. 2. lect. 3. vbi dicit: *Primò omnium constat ex decursu totius Ecclesiæ ab Apostolis, & ipso iure diuino, bona omnium Ecclesiarum, cùm Christi sint, meritò etiam pauperum esse: nec vlla ratione, aut potestate humana fieri posse, vt licitè in alios vsus quàm Ecclesiasticos & pauperum expendi possint.* & infra: *Contrarium credimus errorem esse grauissimum, saltem contra bonos mores, & Iustitiam: & quibus etiam contra Scripturam.*

45 *De parte quæ excedit latitud. congrua sustent.*

Sententia Nauarri.

In eadem sententia sunt plerique Canonistæ, vt ostendit Nauar. Tract. 1. de Reditibus, monito 7. & Sarmiento p. 2. de Reditibus cap. 1. & seq. etsi in quibusdam minutis inter se discrepent. Eamdem tenet Franciscus Turrianus in quadam Epistola ad Episcopum Laodicensem, quam refert Nauar. Tract. de Redit. q. 3. monito 35.

Altera sententia huic ex diametro aduersatur; Clericos beneficiarios esse absolutè dominos omniũ prouentuum, quos ex beneficiis percipiunt, etiam partis illius redundantis. hanc docent passim recentiores.

Dico Quartò, Sententia Nauarri, qua parte tenet, Beneficiarios non ita esse dominos partis superfluæ, quin ex Iustitia teneantur eam in opera pia expendere; adeò vt si in alia insumpserint, obligentur ad restitutionem: est valdè probabilis, sacris Canonibus & rationi valdè consentanea. Primò, quia est multorum Theologorum & omnium penè Canonistarum, vt Nauarr. ostendit. Secundò, quia multi Canones dicunt eam partem, quæ sumptibus necessariis superest, esse pauperum; & ex bonis Ecclesiæ vnam quartam deberi pauperibus; vt patet 12. q. 2. Tertiò, quia fideles non contulerunt tantas opes in Ecclesiam, vt Ecclesiastici soli illis fruerentur: sed vt ex illis caperent quod decenti sustentationi necessarium; & reliqua in pauperes aliáque pia opera conferrent: ergo acceperunt illa bona cum tali onere. quare etsi dominium omnium fructuum accipiant, tamen accipiunt cum hoc onere, vt quod superest, in pauperes expendant. Hanc sententiam tamquam tutiorem, iudico in praxi Beneficiariis consulendam. Nihilominùs 42 *Sentẽtia Nauarri est valdè probabilis.*

Dico Quintò, Verius videri, post erecta beneficia, certósque prouentus singulis Titulis assignatos, Beneficiarios effici absolutè dominos omnium illorum prouentuum; ita vt quamuis partem superfluam profanè expẽderint, tamen ad restitutionem pauperibus vel aliis piis causis non teneantur: peccare tamen mortiferè, si hanc partem in opera pia non expenderint. ita passim DD huius temporis. Tradit hanc 43 *Altera verior.*

C 3 senten

Digitized by Google

sententiam Sotus lib.10. de Iustitia quæst.4.artic.3. & 4. & videtur esse sententia D.Thomæ quæst.185.art.7. vt conatur ostendere Sotus & Sarmiento, quamuis Nauarr. illum à se stare contendat. Adrianus in 4. Tract. de Restit.§.Pro clariori, conclus.2 & 4.Couar. in cap. Cùm in officiis, de Testament.Franciscus Sarmiento de Reditibus part. 1.cap.1. & 2. & part. 4. & alij multi recentiores. Dixi *post erecta beneficia*, quia antequam essent instituta, & singulis sua portio assignata, alia erat ratio. tunc enim omnes oblationes & redituum prouentus erant bona communia: nam Clerici viuebant in communi, sicut modo Religiosi: & singulis dabatur ab Episcopo, qui omnium erat administrator, quantum cuique opus: quæ superabant, conferebantur in pauperes, vel in alios pios vsus: vt colligitur ex Canonibus 12. quæst. 2. Vnde tunc nemo habebat dominium, nisi eius partis quam in singulos dies consumendam accipiebat. Verùm processu temporis, refrigescente charitate, multa exorta sunt incommoda: vel quod non possent ita communiter pacificè inter se viuere: vel quod plerique maiores commoditates expeterent; vel quod nollent se statui ecclesiastico sub tanta disciplina, tamque tenui dixta mancipare. Itaque sensim beneficia & præbendæ institutæ, certique prouentus annui singulis annexi, ex quibus copiosè, seorsim, & pro suo arbitratu possent viuere.

Prior. dominos prouentuum. Nunc probatur prior pars, *Ipsos fieri absolutè dominos omnium prouentuum.* Primò, quia Canones id satis apertè indicant: nam cap.vnico de Clerico non residente, in 6. dicitur, *Qui diuinis Officiis non intersunt, (nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euidens Ecclesiæ vtilitas releuet) non fiunt domini quotidianarum distributionum: neque faciunt eas suas, sed ad restitutionem sic perceptorum obligantur.* Supponunt ergo alios, qui intersunt, fieri dominos: quod si isti fiunt domini quotidianarum distributionum, cur non etiam aliorum prouentuum? præsertim cùm omnes dentur propter diuinum Officium, siue publicè, siue priuatim dicendum.

Respondet Nauarrus & Canonistæ, *esse dominos* quoad fidelem administrationem. Sed hæc expositio est extorta; nam sic etiam Abbates essent *domini* suorum prouentuum, quod nemo dixerit. Secundò, Concil.Trid.sess.22.cap 3 De reformatione *statuit, vt in omnibus Ecclesiis cathedralibus & collegiatis tertia pars prouentuum, omnium dignitatum, personatuum, & officiorum, in distributiones diuidatur: vt scilicet qui eas obtinent, si personaliter competens ibi seruitium quolibet die statuto non impleuerint, illius diei distributionem amittant, nec eius quoquo modo dominium acquirant: sed fabricæ vel alteri loco applicetur.* Tertiò idem sess. 23. cap.1. De reformatione *statuit, vt Episcopi, qui vltra tres menses (nisi vrgente necessitate) absunt à suis Ecclesiis, fructus non faciant suos pro rata temporis absentiæ: sed teneantur fabricæ vel pauperibus erogare.* Idem statuit de aliis curam animarum habentibus. His & aliis locis apertè insinuat Concilium, beneficiarios, si præstent quod debent, fieri integrè dominos omnium suorum prouentuum.

44 Altera pars, *quòd non teneantur ad restitutionem, etsi profanè expendant*, videtur sequi ex dictis. Si enim absolutè sunt domini, cur teneantur ad restitutionem? quisque enim rei suæ est moderator & arbiter. Idem sentire videtur D.Thom. quæst.185. art.7. vbi cùm ex can. De reditibus.12. q. 2. ostendisset, reditus Ecclesiæ & oblationes fidelium in quatuor portiones esse diuidendas ex quibus prima danda sit Episcopo, secunda fabricæ, tertia pauperibus, quarta Clericis, subdit: *Si ergo distincta sint bona, quæ debent in vsum Episcopi cedere, ab his quæ sunt pauperibus, & ministris, & cultui Ecclesiæ eroganda, & aliquid sibi retinuerit Episcopus de his quæ sunt pauperibus eroganda; vel in vsum ministrorum, aut in cultum diuinum expendenda: non est dubium quin contra fidem dispensatoris agat, & mortaliter peccet, & ad restitutionem teneatur. De his autem, quæ sunt specialiter suo vsui deputata, videtur esse eadem ratio quæ est de propriis bonis: vt scilicet propter immoderatum affectum & vsum, peccet quidem si immoderata sibi retineat, & aliis non subueniat, sicut requirit debitum charitatis.*

Nō teneri ad restitutionē.

Probatur ex D.Th.

hæc ille. vbi videntur deesse hæc verba, *non tamen ad restitutionem teneatur*, vt notat Sotus: quia hanc redditionem requirit illud *quidem*; alioquin est oratio imperfecta & ἀνανταπόδοτος. idem postulat illa oppositio, quam statuit inter portionem ipsius vsui specialiter deputatam, & inter portiones aliis deputatas, quantum solùm est dispensator. deinde, etiamsi illa verba non addantur, tamen satis manifestè res ipsa videtur insinuari, dum ait eandem esse rationem de bonis specialiter ipsius vsui deputatis, & de propriis seu patrimonialibus. quod non est ita intelligendum, quasi Episcopus possit vtraque eodem modo expendere, dum superflua sunt & honestæ sustentationi redundant: id enim falsum est, & contra Conc.Trident.sess.25.cap.1. de reform. & contra multos Canones antiquos, quibus iubentur Ecclesiastici, quæ ipsis superant, in causas pias erogare. Denique repugnat communi prudentum iudicio. quis enim dixerit, cui quotannis viginti, triginta vel plura aureorum millia redundant ex fructibus Ecclesiasticis, eum posse de illis ita liberè disponere vt de sæcularibus? Itaque illud accipiendum quoad dominium & immunitatem a restitutione in vtroque bonorum genere: vt colligitur ex verbis præcedentibus in corp.art. Item quoad hoc, quod non teneatur illi, nisi necessitate vrgente, in pauperes erogare: qua non vrgente liberum ei sit in alia pia opera insumere. In his igitur est eadem ratio bonorum patrimonialium & fructuum ecclesiasticorum alicui specialiter deputatorum. non tamen negat D. Thomas quin absolutè teneatur superflua bonorum ecclesiasticorum vel in pauperes vel alia opera pia erogare, & quidem strictiori Iure quàm superflua bonorum sæcularium; vt colligitur ex resp. ad 2. vbi solum permittit illis de bonis dari consanguineis, quantum necesse est vt non egeant. Aliter hunc locum exponit Sarmiento & Sotus: sed meo iudicio non rectè, quia sequeretur, Episcopum vanè insumendo 50. millia aureorum superflua ex reditibus Ecclesiæ, non plus peccare quam tantumdem insumendo ex sæcularibus.

Idem probatur ratione. Primò, Nemo cogendus est ad restitutionem alicuius rei, nisi constet esse alienam, vel lege iustitiæ alteri debitam: atqui nulla ratione vel auctoritate constat Beneficiarios vel non habere dominium omnium suorum prouentuum, vel aliquam partem horum lege iustitiæ alteri deberi: ergo non sunt ad restitutionem cogendi. Maior patet ex Reg.Iuris, *In dubio nemo spoliandus est iure, quod possidet.* &, *In pari causa potior est conditio possidentis.* Minor probatur, quia hoc neque potest conuinci ex modo donationis fidelium, quo hæc bona ad Ecclesiam translata sunt: neque ex Ecclesiæ præcepto, aut dispositione. Non ex modo donationis: quia non constat, fideles qui hæc bona contulerunt, sub hoc modo & hac conditione donasse, vt Ecclesia lege iustitiæ teneretur, ex iis quæ ministrorum honestæ sustentationi superessent, pauperes alere, vel alia opera pia promouere, vt diuersa opinio supponit. quamuis enim fideles intenderint vel desiderauerint vt hoc fieret, tamen valdè credibile est eos Ecclesiæ talem obligationem non imposuisse: tum quia non dubitabant quin Episcopi & Prælati, qui illa administrabant, id sponte sua essent abundè facturi, quod eos passim tam solicitè facere videbant: tum quia modestiores, & in suos Superiores reuerentiores erant, quam vt illis auderent huiusmodi obligationem imponere: præsertim cùm hæc darent in redemptionem suarum animarum, vel vt seruorum Dei preces & suffragia consequerentur, vel ad cultus diuini amplificationem. 45

Probatur ratione.

Non ex modo donationis.

Confirmatur, Quia bona Ecclesiæ à fidelibus relicta, vel sunt decimæ vel prædia, vel census, vel dominia pagorum, oppidorum, prouinciarum, &c. atqui nullum

Diuersa bona Ecclesiæ.

lum

Digitized by Google

lum genus horum videtur relictum cum tali onere: nisi fortè in particulari aliqua donatione id expressum sit. ergo generatim non est putandum tale onus esse impositum. Minor probatur. Nam quod ad Ius decimarum attinet, fideles ratione illius non potuerunt Ecclesiæ vllam obligationem erga pauperes imponere: decimæ enim debentur illi lege Iustitiæ, ratione administrationis spiritalium; vt communiter Doctores tradunt, & docet D. Th. q. 77. art. 1. Ratio est, quia tenetur populus lege Iustitiæ eos qui ipsi spiritalia administrant, pro dignitate sustentare: idque lumine naturali constat, etiam apud Ethnicos. Porrò ad hanc sustentationem Ecclesia ab initio determinauit decimam fructuum partem, exemplo Legis veteris: vbi etsi longè pauciores essent Leuitæ & Sacerdotes, aliique sacrorum ministri; minor quoque esset eorum dignitas, minor labor, minor sacrorum sumptus, tamen decima pars fructuum, præter primitias & oblationes, à Deo constituta & præcepta fuit: neque ipsis vlla obligatio Iustitiæ ad superflua in pauperes eroganda fuit imposita. Itaque decimæ (de quibus tamen maximè est quæstio) post illam determinationem non dantur libera fidelium voluntate, sed soluuntur lege Iustitiæ, sicut tributa Principibus. quare non potuerunt fideles vllam obligationem Clericis ratione decimarum, quo ad modum expendendi superfluos illarum fructus, imponere. verùm de his infrà, cap. 39. Dubit. 1. & 2. *Decima.*

Dominia, prædia, & census proueniunt quidem ex libera fidelium donatione, non tamen videntur donata cum tali onere, dominia enim data sunt Ecclesiæ ad splendorem & auctoritatem: prædia & census, ad fundationem Ecclesiarum vel Monasteriorum, eorúmque conseruationem, ad augmentum cultus diuini, ad erectionem alicuius beneficij, ad satisfactionem pro peccatis, ad alimenta ministrorum Ecclesiæ, & aliorum in communi viuere volentium, vt constat ex multis Can. 12. q. 1.

Non ex ordinatione Ecclesiæ. Sed neque ex dispositione Ecclesiæ constare potest Beneficiarios ad restitutionem malè expensorum teneri. Primò, quia nusquam id in Canonibus clarè explicatur, cùm tamen sit res maximi momenti, vt quæ ad omnes Beneficiarios pertineat, & summopere ad publicam ædificationem, & pauperum subuentionem faciat. sanè si vel ex natura rei, vel ex Ecclesiæ præcepto obligantur, id clarè debuisset per Summos Pontifices, vel Concilia œcumenica, aut prouincialia exprimi, nec tanta iniquitas tolerari: cùm in rebus multò minoribus & per se clarioribus id fecerint, ne quis prætextu ignorantiæ se posset excusare, v. g. eum teneri ad restitutionem, qui diuino Officio non interesset, vel Preces canonicas, aut partem earum aliquando prætermitteret, aut a sua residentia supra tres menses emaneret, & alia id genus: vt videre est in Conc. Lateran. sub Leone X. Conc. Trident. & varijs Canonibus 12. q. 1. & q. 2. & alibi.

46 Secundò probatur, quia Ecclesia non rescindit pacta, vel donationes quibus Beneficiarij fructus redundantes alienant, vel profanè aut vanè expendũt: quod tamen omnino facere deberet, si putaret eos pauperibus stricto iure deberi. Hanc enim prouidentiam & curam ipsa pauperum causis debet, vt si quid lege Iustitiæ eis debitum sit, præstari curet, & debitores, si opus sit, compellat, sicut in testamentis & pijs legatis facere consueuit. Eamdem debet suis subditis, Clericis & laicis: vt nec illis permittat quod pauperum est alienare, nec his retinere. Et sanè mirum esset, Ecclesiam permittere tantam iniustitiam, & non compellere ad restitutionem, sicut administratores alienorum compelli solent, si illa in suos vsus conuerterint, vel malè expenderint: maximè cùm causa pauperum sit in primis fauorabilis. Hæ sunt præcipuæ rationes pro hac sententia qui plures desiderat, videat Franciscum Sarmiento de Reditibus p. 4. cap. 1. vbi 12.

47 rationes adfert: sed ferè iam dictis continentur.

Esse peccatum letale. Tertia pars, *quòd mortaliter peccent, si expendant illam portionem redundantem in vsus profanos, vel ad ditandos amicos*, est communis sententia DD. vt fatetur Sarmiento. & Probatur Primò, quia est contra districtum Ecclesiæ præceptum. Nam Conc. Trid. sess. 25. cap. 1. de reformatione, sic ait, *Omnino enim eis interdicit* (Episcopis sancta Synodus) *ne ex reditibus Ecclesiæ, consanguineos familiaresve suos augere studeant, cum & Apostolorum Canones prohibeant, ne res ecclesiasticas, quæ Dei sunt, consanguineis donent: sed si pauperes sint, eis vt pauperibus distribuant.* & infra: *Quæ verò de Episcopis dicta sunt, eadem non solum in quorumcumque ecclesiastica beneficia, tam sæcularia quàm regularia obtinentibus, pro gradu suæ conditionis obseruari, sed etiam ad S. R. E. Cardinales pertinere decreuit.* *Concil. Trident.*

Vbi Notanda Primò sunt illa verba, *omnino interdicit*, quibus apertè insinuatur strictum præceptum.

Notandum Secundò, Non solùm ipsos reditus, sed etiam redituum fructus, *res ecclesiasticas*, & *res Dei* vocari. quod ex eo liquet, quòd Episcopi non reditibus ipsis, sed fructibus eorum consanguineos locupletare soleant: fructus quoque, non reditus in pauperes distribuantur. Denique quia hoc præceptum extenditur ad omnes minores Beneficiarios, quorum pauci administrationem habent, nisi suorum beneficiorum, qui si reditus ipsos in consanguineos transferre vellent, omnes illis obsisterent. Vnde etiam constat, Concilium loqui non solùm de fructibus alienis, quorum habent solùm administrationem, sed etiam de iis qui mensæ Episcopali sunt applicati.

Cur dicantur esse res Dei. Dicuntur isti fructus esse *res Dei*, quia sunt destinati tum ab Ecclesia, tum à donatoribus, vt ad honorem & cultum Dei impendantur: quo modo etiam decimæ dicuntur esse Dei. quæ causa sufficiens est vt Ecclesia singulis possit imponere præceptum, ne ex his consanguineos ditare studeant, aut vanè expendant. Idem probari potest ex antiquis Can. quibus præcipitur, vt portio fructuum & oblationum, quæ Episcopo, Clericis & Fabricæ non esset necessaria, distribueretur pauperibus, quòd a temporibus Apostolorum multis sæculis seruatum est, & à varijs Pontificibus & Concilijs confirmatum: cui ordinationi Ecclesia per erectionem beneficiorum, & per hoc quòd singulis suæ partis administrationem permisit, derogatum noluit: sed potiùs voluit ei per singulos, pro cuiusque facultate, satisfieri quare sicut Episc. cùm illa administrarent, tenebantur portionem ceteris non necessariam, pauperibus seponere: ita Beneficiarij, qui in illam administrationem ex parte successerunt, tenentur ea, quæ sibi redundant, in vsus pauperum, vel saltem in pias causas, quando graues necessitates non occurrunt, seponere.

Secundò probatur, Nisi Ecclesiastici obligarentur superflua in pios vsus impendere, valdè improuidè faceret Ecclesia, tantam affluentiam fructuum illis permittendo. quid enim hoc aliud esset quàm dare illis ansam & instrumentum luxus, libidinum, superbiæ, & frustrari pia fidelium vota? deberet potiùs bonam partem illis detrahere, & inde alia bona opera instituere.

Tertiò, Clerici ratione gradus, quem obtinent in Ecclesia, sunt veluti patres & tutores pauperum & orphanorum: ergo peculiari nexu charitatis & misericordiæ tenentur illis opem ferre. Confirmatur quia eleemosyna sæpè est necessaria ad bonum spirituale in subditis conseruandum, vt quando pudicitia virginum ratione paupertatis periclitatur: aut aliqui ad furta & latrocinia se conuertunt. Ergo Ecclesiastici, (maximè Episcopi & parochi) qui ex officio bonum spirituale subditorum procurare debent, partem prouentuum suorum præ ceteris in opera pietatis impendere tenentur. vide Sotum lib. 10. q. 4. art. 4. conclus. 2. & 3. Verùm hæc ratio non probat extra tales casus teneri illos sub peccato mortali præcisè ratione superflui. Itaque præcipua ratio, cur tam strictè extra necessitatem grauem corporalem vel spiritualem proximi teneantur superflua illa in pauperes vel opera

pia impendere, est Ecclesiæ præceptum : quo semoto, etsi nonnulla sit inordinatio, tamen non videtur mortifera.

Obiectiones.

Contra 1. & 2. partem propositionis quintæ, qua parte astruit dominium absolutum Beneficiariorum, eósque a restitutione liberat, sunt multæ argumenta ex Canonibus & Patribus, vt videre est apud Nau. q. 1. de Redit. monito 21. 22. 23. vbi habet 17. rationes; quarum præcipuas attingemus.

Obiicitur Primò, Multi Patres & Pontifices in suis Canonibus dicunt bona Ecclesiæ *esse patrimonium Christi, res Dei, bona pauperum: & Clericos tantum esse dispensatores bonorum Ecclesiæ*, vt videre est 12.q.1.& 2.

Patrimonium Christi & bona pauperum quomodo dicantur.

48 Resp. Dicuntur *patrimonium christi*; quia propter Christum, & ad cultum Christi sunt donata. Dicuntur autem *bona pauperum*; tum quia omnia superflua dicuntur esse pauperum, vtpote pauperibus eroganda: (qua ratione Hieron. etiam de sæcularibus dicit, *Aliena rapere conuincitur, qui vltra necessaria retinere probatur*, vt habemus d. 42. Can. Hospitale:) tum quia peculiari ratione Clerici ex his bonis pauperibus subuenire debent: tum denique quia hæ sententiæ referendæ sunt maximè ad illud tempus, quo nondum beneficia erant diuisim erecta, sed viuebatur in communi: tunc enim verè erant bona pauperum, non laicorum propriè, sed Clericorum, qui tunc pauperes erant, & in particulari nullum habebant dominium, sed communiter omnia possidebant; & aliqui ex illis erant bonorum communium administratores, sicut in monasteriis. Nos autem agimus de tempore post erecta beneficia & bona diuisa.

49 Obiicitur Secundò, Multi canones iubent fructus redituum ecclesiasticorum & oblationes fidelium diuidi in quatuor partes, & vnam tribui Episcopo, alteram Clericis, tertiam fabricæ, quartam pauperibus. Ita habemus can. de Reditibus, qui est Simplicij, & can. Vobis, can. Concesso, & can. Quatuor, qui sunt Gelasij; item can. Cognouimus, can. Mos est, qui sunt Gregorij primi, & habentur 12. q. 2. atqui in plerisque locis non videtur quidquam assignatum pauperibus; sed solùm Episcopo, Clericis & fabricæ: ergo portio pauperum permixta est prouentibus Clericorum & Episcoporum: ac proinde tenentur ex Iustitia illam in pauperes conferre: ea autem portio censebitur esse pauperum, quæ ipsorum statui non est necessaria. Nec satisfacit si dicas canones illos intelligendos de bonis vsque ad illud tempus donatis, non autem de donandis in posterum: quia Gregorius expresse iubet, *vt siue de præteritis redditibus, siue de his quæ in posterum obuenient, quartæ secundum distributionem canonicam dispensentur.*

Resp. Ex istis canonibus satis conuinci, Clericos teneri præcepto Ecclesiæ iis locis, vbi pauperibus sua quarta non est assignata, quæ sibi redundant, erogare: non quòd ex Iustitia hæc pauperibus debeantur; sed quia sacri canones iubent vt ipsis ex Ecclesiæ reditibus quarta portio detur: vt habetur can. Mos est, 12.q 2. Vnde cùm passim in bonorum ecclesiasticorum diuisione & beneficiorum erectione nihil pauperibus videatur assignatum, dubitandum non est quin obligentur Beneficiarij singuli pro sua parte. diuisis enim bonis, simul diuisa est obligatio his bonis ordinatione Ecclesiæ imposita. Non enim Ecclesia voluit (sicut antè diximus) per erectionem beneficiorum & bonorum diuisionem hanc obligationem extinguere, vt satis ex Conc. Trident. sess. 25. cap. 1. de Reform. constat.

Dices, Hospitalia ex his bonis videntur constituta: ergo pauperibus sua quarta est assignata.

Resp. Negando antecedens, pleraque enim alia ratione sont erecta, ita vt bonis Ecclesiasticorum nihil sit detractum. & quamuis constaret alicubi ex hisce bonis erecta esse, nihilominùs superflua tenentur in pauperes vel alias pias causas, quæ numquam desunt, impendere, quia hæc est mens canonum, & intentio fidelium.

50 Obiicitur Tertiò, Clerici non possunt de bonis ecclesiasticis testari: ergo non sunt domini. antecedens patet cap. Relatum, 12. & cap. Ad hac 8. tit de Testamentis. & Confirmatur, quia agri, domus & similia acquisita bonis Ecclesiasticorum pertinent ad Ecclesiam, non ad ipsos Clericos, vt patet ex can. Placuit, 2.q.3. qui est Concilij Carthaginensis Tertij, & c. Sacerdos, 12. q. 4. ex Concilio Tolerano I X. item ex toto tit. de peculio Clericorum. ergo pecunia, qua acquiruntur hæc bona, ad eos non pertinet.

Resp. Hinc tantùm sequi, vsum dominij in certis actibus impediri, sicut in impubere. meritò autem in condendo Testamento impeditur, tum quia par est vt quod ipsis superest relinquatur Ecclesiæ: tum quia hac ratione auocantur a studio accumulandi, & incitantur vt in vita ad pios vsus erogent. Nunc tamen consuetudine tandem obtentum vt testari possunt, de qua infrà cap.19.Dubit.4. Ad Confirmationem

Resp. Neg. consequent. quia Ecclesia potuit statuere, vt si aliqua immobilia comparentur pecunia Ecclesiastica, ea cedant in dominium Ecclesiæ, nimirum ne Clerici opibus congerendis instar sæcularium inhiarent, sed potiùs suam pecuniam in pauperes conferrent. Vide plura apud Nauar. supra, & Sarmiento, 3.p. de Reditibus ecclesiasticis cap. 2. quæ quia difficultatem non habent, omitto.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Clerici habeant dominium bonorum immobilium Ecclesiæ & supellectilis sacræ.

Respond. Nemo in particulari habet dominium bonorum immobilium Ecclesiæ, vel supellectilis sacræ, sed cœtus Ecclesiasticorum cuiusque Ecclesiæ habet dominium bonorum suæ Ecclesiæ, sicut conuentus Monachorum habet dominium bonorum monasterij: cum his tamen limitationibus Primò, vt Pontifex tamquam caput omnium Ecclesiarum & conuentuum Ecclesiasticorum habeat supremam omniū administrationem: de quo vide Nauar. in cap. Non licet, de spoliis Clericorum. §. 3. Secundò, vt si sit necessarium, vel valdè expediens ad commune bonum Ecclesiæ, possit Pontifex ea ad alios vsus, & etiam ad alias diœceses transferre. sic videmus interdum bona ecclesiastica Principibus sæcularibus concedi ad Ecclesiæ vtilitatem. absque tamen iusta causa id facere non potest: quia non est dominus, sed administrator, ac proinde leges fidelis dispensatoris seruare debet. prima autem lex est publica Ecclesiæ vtilitas. Tertiò, vt conuentus Ecclesiasticus cuiusque diœcesis teneatur illa ad posteros transmittere, nec possit ea vendere, vel extinguere pro arbitrio. quod vinculum prouenit partim ex decreto Ecclesiæ, partim ex donatorum dispositione, qui voluerunt ea perpetuò esse cultui diuino dicata. Vide Adrianum in 4. de Restit. §. Pro clariori. & Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia c.113. 51

Pontifex administrator vniuersalis bonorum ecclesiasticorum.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm omnia homine inferiora cadant sub eius dominium.

Respond. Res omnes externas vsibus humanis subiectas cadere sub dominium hominis, idque Iure naturæ, vt agros, montes, flumina, plantas, bestias, metalla, & similia. Cælorum autem & astrorum propriè non sumus domini: etsi enim propter nos condita sint, vt nostris vsibus famulentur, tamen non sunt nobis ita subiecta vt de illis possimus disponere, sicut res inferiores, quas contrectamos & aptamus ad nostra commoda. Sumus tamen domini effectuum, vt luminis, caloris, auræ salubritatis, quia his vtimur quodammodò, sicut aliis rebus externis. Alio tamen 52

modo

modo possumus dici domini cœlorum & astrorum, quia in obsequium nostrum facta sunt. Vide D. Th. 1. p.q.96.art.2.

53 Aduerte tamen, cùm dicitur hominem Iure naturæ habere dominium in res inferiores, non esse id ita intelligendum quasi singuli habeant completum dominium à natura; sed quia potestatem habent res inferiores occupandi, & earum dominium completum comparandi. hoc enim ius cuique a natura concessum in rem quamlibet, vt eam occupare, sibique vindicare possit, si ab alio antè occupata non fuerit.

Quo modo Iure naturæ dominus sit.

DVBITATIO IX.

Vtrùm homo cadat sub dominium alterius hominis.

54 RESp. & dico Primò, Iure naturæ non habet homo dominium in alterum hominem. Ratio est, quia omnes homines naturæ conditione sunt pares; cùm sint eiusdem naturæ, ex eodem parente, & ad eumdem finem conditi. & quamuis quidam à natura sint magis apti ad imperandum, alij ad seruiendum, (qua ratione Aristoteles 1.lib. Polit. c.1. & 3. dixit *quosdam natura seruos, quosdam dominos*) nemo tamen natura est *seruus* propriè. cuius signum est, quòd in statu naturæ integræ nulla futura fuerit seruitus, vt communiter docent Patres, Aug.lib.19. de Ciuit. c.15. & Gregorius lib. 21. Moral. cap. 11. quia seruitus est pœna peccati.

Quo modo quidam natura serui, quidam domini. Nulla seruitus in statu innocentiæ.

55 Dico Secundò, Iure tamen gentium & ciuili potest quis effici seruus, idque multis modis, vt statim dicemus. Patet ex Scriptura, Exodi 21. Leuit. 25. Deuter. 20. & 21. vbi variæ leges præscribuntur de variis seruitutum generibus. & Apostolus 1. Cor. 7. *Seruus vocatus es? non sit tibi curæ.* Vnde constat, etiam Christianos posse esse seruos, non solùm gentilium, sed etiam Christianorum; de quo vide Gratianum dist. 54. vbi habet multa decreta de seruis Christianis.

56 Dices Seruitus est contra naturam; ergo. Respondeo, Non est ita contra naturam vt sit contra rectam rationem vel præceptum naturale; sed dicitur esse contra naturam, quia est contra primæuam naturæ conditionem, secundùm quam cùm omnes essent recti & sine peccato, iniquum fuisset si alter alterum seruituti subiecisset. nunc autem, supposito peccato, est secundùm rationem: sicut vti pharmacis, & cruciatibus afficere homines, est contra primam naturæ constitutionem; non autem est contra rationem, supposito morbo vel peccato. docet hoc D. Aug. lib. 19. de Ciuit. cap. 15. *Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationalibus dominari; non hominem homini, sed hominem pecori. conditio quippe seruitutis, iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam Scripturarum legimus seruum, antequam hoc vocabulo Noe iustus peccatum filij vindicaret. nomen itaque istud culpa meruit, non natura,* &c.

Seruitus quo modo contra naturam.

DVBITATIO X.

Vtrùm homo sit dominus vitæ suæ & membrorum.

57 RESpond. & dico Primò. Hominem non esse dominum, sed solùm custodem vitæ suæ membrorumque, & quasi vsuarium: dominium verò horum esse apud solum Deum. Ita passim DD. D. Thom.q.64.art. 5. Caietan. in Summa, verbo Homicidium. Victoria relect. de homicidio n. 21. Sotus l. 4. de Iustitia q. 2. art.3.

Homo vitæ vsuarius tantum tenens precario.

Probatur ex Scriptura, Deuter. 32. vbi insinuatur diuinæ potestatis esse, posse occidere, & vitam concedere. *Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me: ego occidam, & ego viuere faciam.* i. habeo ius & potestatem occidendi. Sapientiæ 16. *Tu es Domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.* Idem docuerunt non solùm Doctores Christiani, sed etiam Philosophi. Cicero de senectute refert Pythagoram dixisse, *Nemini fas esse iniussu Imperatoris summi Dei, de præsidio & statione vitæ discedere.* Eadem est sententia Aristotelis l 5.Eth.cap.10.

Ratio est, Primò, quia dominium non est nisi in res eas, quas nostra industria nobis possumus adsciscere. has enim sicuti possumus acquirere, ita etiam relinquere: atqui vitam nemo sua industria potest acquirere. Secundò, quia vita est fundamentum omnis dominij humani. antequam enim vitam accipiat, nullius dominij est capax, quia non est: ergo par non est vt ipsa sub dominium cadat. sicut fundamentum omnium accidentium non potest esse quid accidentarium. Tertiò, quia dominium non est nisi in res distinctas: vita autem & membra non sunt quid distinctum à nobis, sed pars nostri vel substantia.

Cur homo non sit vitæ suæ dominus.

Dico Secundò, Neque Princeps, neque etiam Respublica est dominus vitæ suorum subditorum, vel seruorum. Sequitur ex dictis, & Confir. Primò, Exodi 21. *Qui percusserit virga seruum vel ancillam, & in manibus eius mortui fuerint, criminis reus erit*, nempe homicidij. Secundò, Proprium veri dominij est, rem pro arbitratu suo posse perimere, etiam voluptatis causa: atqui solus Deus pro arbitrio potest interficere etiam innocentes, non autem Reipub. ergo Respubl. non habet dominium in vitam hominis. Tertiò, Nemo est dominus suorum membrorum, sed solùm custos, & gubernator, vt ostensum est: atqui quisque priuatus se habet ad Rempub. vt membrum & pars, ex qua vna cum aliis partibus ipsa veluti vnum corpus constat: ergo non habet dominium in priuatos. 58

Nec obstat quòd Principes possint interficere malefactores, & exponere subditorum vitam in bello: quia id faciunt non vt illorum domini; sed vt custodes tranquillitatis & boni publici: sicut homo vt custos vitæ suæ resecat membrum putridum, & exponit partem pro salute totius.

DVBITATIO XI.

Vtrùm homo sit dominus suæ famæ, & honoris.

CAiet. infrà q. 37. art. 2. negat. cùm enim fama sit bonum medium inter vitam & res externas, potiùs censet eam collocandam cum vita, cuius domini non sumus, quàm cum rebus externis, quarum domini sumus. Idem videtur sentire Siluester ver. Detractio q. 3. 59

Sed dicendum est, hominem esse verè dominum famæ suæ, sicut rerum externarum. colligitur ex D. Th. infrà q. 64. art. 5. ad 3. vbi docet, *Hominem licitè posse disponere de seipso, quantum ad ea quæ pertinent ad hanc vitam; sed transitum de hac vita ad aliam non subiacere libero eius arbitrio.* & clariùs q. 73. art. 4. ad 1. vbi docet, *in cuiusque arbitrio esse pati detrimentum suæ famæ, nisi hoc vergat in detrimentum aliorum.* Idem docet Sotus l. 4. de Iustitia q. 2. art.3. & Adrian. in 4. quæst. de restitutione, circa finem. Couar. l. 2. variarum cap. 2. n.8. & alij recentiores.

Homo famæ suæ dominus.

Probatur Primò, Quia homo famam & honorem, post vitam diuinitus acceptam, sibi acquirit & auget, sicut res ceteras: ergo est illius dominus vt ceterarum.

Secundò, Quia nisi esset dominus, non posset eius restitutionem condonare: (nemo enim condonare potest quod non est suum) atqui certum est posse condonare eius restitutionem. Nec obstat (quod contra hanc rationem obiicit Adrian.) quòd possimus condonare mutilationem membri, cuius tamen non sumus domini: quia si membrum posset restitui sicut fama, non possemus condonare. quod igitur condonamus, est satisfactio pro illata iniuria, & restitutio pecuniaria pro damno secuto, non autem propriè restitutio membri.

Tertio,

Potest homo interdum se infamare.

Tertiò, quia in multis casibus possumus nos infamare. Primò, ad petendum consilium. Secundò, ad nostri humiliationem; sicut latro ille apud Climacum Gradu 4. qui publicè grauissima crimina confessus est. Tertio, ad vitandum peccatum superbiæ vel aliud. Quartò, quando iniustè aliquem infamauimus, tenemur restituere ipsi famam, etiam cum nostra infamia, si opus est; atqui si non essemus famæ domini, nihil horum liceret: sicut non licet seipsum occidere, mutilare, vulnerare, ob horum finium aliquem.

Contrà Obiicitur Primò, Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine*, &c. ergo non licet famam negligere. Resp. Non licet eam negligere sine iusta ratione: hinc tamen non sequitur, hominem non esse eius dominum, quia etiam pecuniæ sine iusta causa profundi non debent.

Obiicitur Secundò, D. August. lib. de Bono viduitatis cap. 22. dicit *conscientiam nostram esse necessariam nobis, famam proximis, ac proinde crudelem esse qui famam negligit.*

Tripliciter fama nostra proximis necessaria

60 Resp. Fama nostra tripliciter potest esse proximis necessaria. Primò, quando ex nostra fama ita pendet fama proximi, vt ex nostra infamia illius infamia sequatur: sicuti ex infamia Monachi sequitur infamia quædam monasterij. Secundò, quando fama nostra est necessaria vt proximo præstemus officium ei stricto iure debitum, sicut fama personæ publicæ, Episcopi, Parochi, Abbatis, necessaria est vt benè regat subditos. & in his duobus euentis, multorum iudicio contra Iustitiam peccat, qui se infamat: non quia præcisè seipsum fama priuat; sed quia ex consequenti proximo nocet, vel inferendo infamiam, vel se reddendo ineptum ad ei impendendum debitum officium. Tertiò, quando non ex officio, sed solùm ex charitate proximo prodesse tenemur, & per infamiam ad hoc reddimur inepti; tunc solùm contra charitatem peccat, qui se infamat: sicut contra charitatem peccat, qui pecuniam, qua pauperibus prodesse poterat, abiicit. Hæc de dominio vitæ & famæ; cetera dicentur infrà cap. 9. de Homicidio. & cap. 11. de Detractione.

CAPVT V.

De modo acquirendi dominij in res, quæ vel nullius, vel communes sunt: vbi de mancipiis, venatione, piscatione, aucupio, thesauris.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO I.

Quomodo facta sit prima rerum diuisio seu distinctio dominiorum.

Occupatio. Sortitio.

1 RESPONDEO, Hæc distinctio facta est partim *occupatione*, partim *sortitione*. hi enim sunt primi modi acquirendi dominij. Nam posteri Adæ in hunc mundum veluti in amplissimam domum opibus refertam venientes, vt quisque prior aliquid occupasset, ita quoque dominus illius efficiebatur. quòd si dubium erat vter prior occupasset, vel si ante occupationem plures ad idem adspirabant, sorte decidebatur. Similiter post diluuium, filij Noe alij aliam terræ partem, maximè post linguarum confusionem occupauere; vel sorte diuisere; vt patet Gen. 10. & 11. Deinde crescente genere humano, illæ partes multipliciter rursus, & propè in infinitum sectæ, diuisæ & distractæ sunt.

DVBITATIO II.

Vtrùm hæc diuisio dominiorum licita fuerit, & commoda humano generi.

D. Thom. q. 66. art. 1. 2.

RESp. Post peccatum hæc dominiorum diuisio non solùm fuit licita, sed etiam salutaris generi humano. 2

Apostolici & Pelagius fas non esse possidere propriū.

Quòd licita fuerit, est certò tenendum. Nam ex multis Scripturæ locis constat, licitè aliquid tamquam proprium possideri: & contrarium est hæresis quorundam, qui vocati sunt Apostolici, vt refert D. Aug. hæresi 40. & Epiphanius hæresi 61. *qui asserebant hominem non posse saluari, nisi viueret instar Apostolorum, nudus ab omni diuitiarum proprietate.* Idem docuit Pelagius, vt colligitur ex Augustino epistola 106. quæ est ad Paulinum.

Fuisse vtilem diuisionē rerum.

Quòd etiam *commoda generi humano*, probatur Primò, Si possessiones mansissent communes, relictæ fuissent incultæ; tum quia homines facilè negligunt communia, tamquam parum ad se pertinentia; maximè autem curant propria, iuxta illud Aristotelis, *Amabile bonum, cuique autem proprium*, tum quia quisque fugit labores, præsertim abiectos & graues, (quales sunt in agricultura & rebus mechanicis) sectatúrque otium & dignitatem, quamobrem quisque alteri talium rerum curam & procurationem reliquisset. 3

Maior esset perturbatio si res mansissent communes.

Secundò, Si mansissent communes, mundus arderet perpetuis contentionibus & bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eamdem rem occupandam, qui se mutuò conarentur impedire: & potentiores plerumque omnia raperent nec meum & tuum (quæ dicuntur esse potissima causa dissensionum) tunc minùs fuissent quàm modò: quisque enim conatus fuisset rem communem, dum ea vtendum esset, facere suam; sicque assiduò rixæ & pugnæ inter homines extitissent. his incommodis per diuisionem vtcumque occursum est: multo enim pauciores & rariores sunt nunc occasiones, quàm tunc fuissent: (vnde Gen. 13. cùm essent iurgia coorta inter familiam Abrahæ & Lot communiter pascentes, diuisione regionis conciliati sunt) quamuis ob hominum prauitatem non omnia incommoda vitari potuerint. Denique idipsum Aristoteles lumine naturæ ductus docuit lib. 2. Polit. cap. 2. & 3.

Obiectiones.

Obiicitur Primò, *Iure naturæ omnia sunt communia*, vt habetur cap. Ius naturale, d. 1. ergo etiam post peccatum omnia debent esse communia.

Sententia Scoti.

Respondent quidam, in statu innocentiæ *omnia* Iure naturæ debuisse esse communia, sed hoc ius post lapsum esse reuocatum, & ideò potuisse fieri diuisionem. Colligitur ex Scoto in 4. d. 15. q. 2. art. 1. conclus. 1. & 2. Sed contrà Primò, quia etsi communitas rerum valdè fuerit consona statui innocentiæ; nullo tamen præcepto diuino vel naturali vetabantur inducere diuisionem: quia Deus res istas inferiores hominum dispositioni subiecit, & ex hac diuisione nihil incommodi secutum fuisset. nam singulis relictum fuisset quod abundè sufficeret, & quiuis cum altero libentissimè ex rebus suis communicasset. Secundò, non rectè dicitur Ius naturæ abrogatum: tum quia est immutabile & perpetuum, vtpote immutabilem rectitudinem continens: tum quia Ius non dicitur reuocari ex eo quòd cesset eius obligatio in aliquo ratione alicuius circumstantiæ mutatæ: (alioquin Ius naturale, quo teneor opitulari in extrema necessitate constituto, reuocaretur eo ipso quo cessat illa necessitas, quod est absurdum; semper enim manet illud ius & illud dictamen, etiamsi defectu materiæ hic & nunc non me obliget actu) sed quia cessat voluntate legislatoris, qui manentibus iisdem circumstantiis materiæ, potest illud tollere. hoc enim interest inter Ius naturale & positiuum, quòd Ius naturale semper vim habeat, manentibus iisdem circumstantiis materiæ; Ius

In statu innocentia cōmunitas rerum non fuit præcepta.

Ius naturæ non potest abrogari.

positi

Digitized by Google

positiuum possit tolli, etiamsi nulla mutatio fiat circa materiam.

4 Respondeo igitur, non fuisse aliquod præceptum naturale iubens rerum communitatem & vetans diuisionem: sed omnia dicuntur *Iure naturæ communia*, partim negatiuè, quia *Ius naturæ* diuisionem non fecit, aut præcepit: partim positiuè, quia omnibus potestatem fecit vtendi quauis re, & dominij capiendi, priusquam ab aliquo sit occupata, quod Ius etiamnum dictat.

Quomodo omnia dicantur Iure naturæ communia.

5 Obiicitur 2. Cap. Dilectissimis, 12. q.1. dicit Clemens I. *Communis vsus omnium, quæ sunt in hoc mundo, omnibus esse debuit; sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, & alius illud, & sic inter mortales facta est diuisio.* Respondeo, omissis variis expositionibus sensum esse, per iniquitatem hominum fuisse occasionem datam cur recta ratio dictarit esse faciendam diuisionem, cùm ante iniquitatem omnia essent communia. Canon enim iste acceptus est ex epistola 5. S. Clementis, qua hortatur Fideles, qui erant Ierosolymis, ad vitam communem, ex eo quòd sit consentanea statui innocentiæ, vbi non erat *meum & tuum*; rerum autem diuisio orta sit occasione peccati.

6 Obiicitur Tertiò. Patres dicunt neminem debere dicere, *Hoc est meum, hoc est proprium; eo quòd omnia sint communia.* ita Ambros. in cap. 12. Lucæ, Chrysost. homil. 10. in Epist. 1. ad Cor. in morali. & Orat. in S. Philogonium, &c. Respondeo, Tantùm volunt, neminem ita sibi rem aliquam debere vindicare, quin paratus sit eam, quando necesse erit, cum altero communicare; eò quòd in necessitate omnia sint communia. de quo plura suprà, de eleemosyna. q.32.

DVBITATIO III.

Quo Iure facta sit hæc diuisio.

7 RESpond. & dico Primò, non esse factam Iure diuino. Deus enim neque fecit diuisionem illam primam, neque eam præcepit fieri. Dedit quidem Israelitis spolia Ægyptiorum, & regna Cananæorum; hoc tamen factum est præter vsitatum morem. Denique Deus nusquam in Scripturis reuelauit hanc diuisionem esse faciendam.

Non Iure diuino facta est.

8 Dico Secundò, non est etiam facta propriè Iure naturali. Probatur, quia Ius naturæ neque fecit hanc diuisionem; cum omnia reliquerit communia; neque etiam præcepit eam fieri; neque natura secundùm se ad eam inclinat: non enim illam quærit, nisi in vita ciuili, vbi viuendum cum aliis, & suppositis incommodis ex hominum prauitate prouenientibus. Hac ratione matrimonium dicitur esse Iuris naturæ; nimirum quia natura secundùm se, id est, extra vitam politicam, & sepositis externis incommodis cælibatus, ad illud inclinat: non sic ad rerum diuisionem.

Nec Iure naturæ.

Tripliciter per se aliquid dici Iuris naturæ.

9 Dico Tertiò, Hæc diuisio facta est Iure gentium, vt habetur d.1. cap. *Ius gentium est sedium occupatio.* & ff. de Iustitia & Iure L. *Ex hoc iure dominia distincta*, &c. Hoc tamen non est ita intelligendum, quasi sit aliquod præceptum apud omnes, sed quia commune omnium iudicium est, diuisionem rerum expedire tum ad pacem, tum ad meliorem rerum administrationem; idque spectata mortalium conditione, quæ sui est amans, & alieni negligens, quæ cupiditati & ambitioni miserè est subiecta. Itaque hoc *Ius gentium* nihil est aliud quam commune hominum iudicium, & gentium consensus: vel est concessio & ius ex communi iudicio & consensu proueniens. Et quia hæc vitia plerumque in genere humano regnant apud omnes nationes, ideò expedientissimum fuit apud omnes fieri diuisionem. Vnde sequitur, si in aliquo cœtu, dono supernaturali hæc vitia possint tolli, vel comprimi vt non dominentur, Ius gentium ibidem non postulare, aut magis expedientem censere rerum diuisionem, sed potius earumdem communitatem, qualis erat in statu innocentiæ: præsertim cùm multa alia ex hac sequantur commoda, temperantia, modestia, tranquillitas animi, vacuitas solicitudinis rerum temporalium mentis ad res diuinas & ad studium sapientiæ expeditio: hoc modo Fideles, Ecclesiæ primordio omnia habuere communia, maximè Ierosolymis & Alexandriæ. Idem seruatur, & quidem perfectius, in Monasteriis & cœtibus Religiosorum, qui cum ex multitudine sint selecti, & toti rebus diuinis mancipati, faciliùs illa vitia, quæ diuisionem rerum postulant, deuitare queunt. quare meritò inter eos, vt omnia sint communia, statuitur.

Quomodo dicantur facta Iure gentium.

Quid intelligatur per Ius gentium.

Communitas rerum vbi sit expediens.

10 Obiicitur Primò, Instit. de rerum diuisione. §. Feræ, dicitur, *Id quod antè nullius est, naturali ratione conceditur occupanti.* ergo diuisio est facta Iure naturali. Respondeo, 1. *Ius gentium* interdum vocari *Ius naturale*, vt dicitur §. præcedenti eodem tit. 2. aliud est res esse diuidendas, aliud rem fieri occupantis. quòd enim res, quæ nullius est (præsertim fera vel gemma, cuius possessio alteri non adfert incommodum) fiat occupantis, est Iuris naturæ nam etiam in statu innocentiæ locum habuisset. quòd verò facienda sit rerum diuisio, est Iuris gentium.

Obiectiones.

Dicitur aliquando Ius naturale.

11 Obiicitur Secundò, Furtum est contra Ius naturæ: ergo dominium rei competit alteri Iure naturæ. Resp. negando consequentiam, quia ius naturale dictat nihil alteri inuito auferendum, quocumque iure illi id competat. Sicut etiam iubet Superiori obediendum etiamsi illa potestas ei nisi iure humano non competat.

Obiicitur Tertiò, Id est Iuris naturæ, quod ratio naturalis dictat omnino necessarium ad pacem generis humani: sed diuisio rerum est huiusmodi: ergo est Iuris naturæ. Resp. 1. Concedi posse illam hac ratione esse Iuris naturæ, quamuis alio modo negetur esse Iuris naturæ. 2. Naturalis ratio non dictat id esse omnino necessarium, posset enim in singulis communitatibus institui politia, secundùm quam penè omnia manerent communia: vt fit apud Anabaptistas in Morauia excipe tamen vxores, quas illi fœdè nimis contra omnia Iura communes faciunt.

Obiicitur Quartò, *Quòd hæc villa sit mea, & illa tua, est ex iure Imperatorum*, vt inquit Augustinus tractatu 6. in Ioannem. ergo non Iure gentium. Respondeo, Diuisio rerum in genere est Iuris gentium, non autem huius vel illius rei variis personis particularibus facta attributio. Hæc enim prouenit, vel ex prima occupatione, vel ex variis contractibus, aliisve modis iure ciuili approbatis.

DVBITATIO IV.

Quibus modis acquiratur dominium in homines seu mancipia.

RESpond. Quatuor modis seu titulis, *Iure belli, natiuitate, iusta condemnatione*, & *emptione*, vt rectè docet Siluester verbo Seruitus q. 3. 12

Primus Titulus est *Ius belli*, i in bellis seruari consuetum, & communi gentium cõsuetudine receptum, quo non quidem præcipitur, sed datur potestas ei, qui aliquem in bello iusto capit, vt vindicet illum sibi in seruum. vt patet L. Hostes. ff. de captiuis. cuius Iuris institutio profecta est ex naturali quadam commiseratione, ne capti occiderentur, (cùm tamen meritò possent occidi) sed seruarentur, morte in seruitutem commutata vnde & *serui* dicti sunt. Inst. de Iure personarum. Extenditur hoc Ius etiam ad paruulos hostium & innocentes, qui etsi non peccarint, tamen seruituti possunt addici tanquam hostilis Reipub. membra, quæ vti commodis, ita & incommodis sui corporis participant, in bonis præsertim externis. Vnde cùm in his etiam censeatur libertas, hac spoliari possunt. accedit quòd hac ratione etiam parentes, qui deliquerunt, in suis puniantur, sed de his plura 2.2.q. 40. Apud Christianos tamen consuetudine introductum vt Christiani capti a Christianis non fiant serui, idque in honorem libertatis, quam per Christum fu-

Vnde seruitus iure belli.

Innocentes in seruitutem rapi possunt.

nius

mus confecori. si tamen bellum iniustum gerant contra infideles & capiantur, fiunt eorum serui Iure gentium. Vide Couar. in reg Peccatum 2 p.§.11.n.6.

Aduerte tamen, eum, qui in bello ex parte sua iusto capitur, non contrahere veram seruitutem. quod si vtrimque iustitia belli sit ambigua ob probabile Ius vtriusque partis, capti vtrimque fiunt serui; vt rectè Couar. ex lege si. prædicta vbi tamen constare cœperit vtri parti faueat iustitia, tūc ea pars, quæ iniustè cepit, debet captum in libertatem sine pretio restituere.

13 Secundus Titulus est *Natiuitas*, ratione cuius efficitur seruus, quia ex ancilla natus est: *nam partus sequitur ventrem*, L. Partum. Cod. de rei vindicatione. idque meritò, quia mater est certior, & plus confert materiæ corpulentæ quàm pater: seruitus autem secundum corpus conuenit.

Proles quādo non contrahat seruitutem.

Notandum tamen, si mater fuit libera quando concepit, aut in partu, aut tempore aliquo medio inter conceptum & partum (etsi vel ad momentum) proles Iure Cæsareo non contrahit seruitutem; vt expressè habemus Institut. de Ingenuis. §. Sed & si quis. Ratio est; quia hoc ipso momento, quo mater efficitur libera, etiam proles libertati est restituta. vnde calamitas matri superueniens, non debet nocere proli libertatem assecuræ: præsertim cum causa libertatis sit maximè fauorabilis.

Vbi tamen nulla est lex vel consuetudo disponens de seruitute prolis, sufficit vt mater in partu sit ancilla: quia proles in partu est fructus ancillæ, non liberæ. Ita seruari dicitur apud pleraque gentes, quæ Iure communi Cæsareo non vtuntur.

14 *Pœna seruitutis.*

Tertius Titulus est *Iusta condemnatio*, qua quis fit seruus, si ad hoc propter crimen à legitimo Iudice condemnetur. Sicut enim potest quis morte damnari, ita etiam seruitute, quæ mors est ciuilis. Sic qui deferunt arma vel alia prohibita ad Turcas vel Saracenos, fiunt serui Christianorum eos capientium. c. Ita quorundam, 6. tit. de Iudæis & Saracenis. Raptor puellæ in seruitutem deditur. 36. q 1. cap. De raptoribus. Femina quæ sciens contraxerit matrimonium cum eo, qui sacro Ordine initiatus est, potest à Principe in seruitutem rapi. cap. Eos qui. d. 32. filij autem ex tali coniugio suscepti efficiuntur serui Ecclesiæ, cui parens inscriptus erat, 15. q. 8. c. Cùm multæ. Quæ omnia intellige post sententiam Iudicis: ante enim illam pœna seruitutis legibus statuta non incurritur. Vide Silu. supra q. 3.

15 Quartus Titulus est *emptiona, & venditionis*. loquor de illa emptione, qua quis primò fit seruus ex libero; vt quando quis vel seipsum vendit, vel à parentibus venditur.

Potest quis seipsum vendere.

Quòd autem homo liber possit seipsum vendere, probatur: quia est dominus suæ libertatis, sicut famæ & pecuniæ: ergo eam potest liberè abdicare. quod Confirmatur exemplo tum S. Paulini, qui se vendi in seruum voluit, vt filium viduæ redimeret: tum eorum, qui Religionem ingrediuntur, qui non solum bona externa, sed etiam libertatem suam abdicant propter Christum: quamuis hi non efficiantur serui, eò quòd hoc non faciant in commodum Prælati temporale, sed suum spiritale. Idem apertè colligitur Exodi 21. & Deut. 15. vbi conceditur Hebræo, vt se sponte possit alteri in perpetuum seruum tradere.

Vnde patet, Iure naturæ hominem liberum posse suam libertatem vendere vel donare. vt tamen id fiat sine peccato, debet adesse iusta aliqua causa: alioquin esset profusio libertatis, quæ bonis fortunæ & famæ est præstantior.

16 *Conditiones, vt venditio Iure Cæsareo sit rata.*

Aduerte tamen, Iure communi, in fauorem libertatis requiri 6. conditiones vt hæc venditio sit rata. 1. Vt is qui se patitur vendi, sit maior viginti annis. 2. Vt intendat esse particeps pretij. 3. Vt reipsa sit particeps. 4. Vt emptor credat ipsum esse seruum. Vnde non permittit Ius vt quis seipsum per se vendat, sed vt id per alium fiat. 5. Vt sciat se esse liberum ante venditionem. 6. Vt venditor sciat ipsum esse liberum. His omnibus conditionibus simul concurrentibus, vēditio est valida: si vel vna desit, Iure communi est irrita. Vide Silu. verbo Seruitus q. 3. vbi tamen Iure Cæsareo non vtuntur, potest quis seipsum liberè vendere, nulla habita ratione istarum conditionum.

Quòd verò etiam parentes possint Iure naturæ vendere proles non emancipatas, colligitur Exod. 21.v.7. 17
Ratio est, quia proles est veluti pars & fructus parentis, trahens ab ipso esse & vitam. vnde parens ius habet ex illa percipiendi ea emolumenta quæ ipsa de se, si sui iuris esset, percipere posset. atqui ipsa si esset sui iuris, posset se vendere: ergo &c.

Potest & parens filium.

Ius tamen ciuile requirit certas conditiones, vt patet L. 2. C. de patribus qui filios distraxerunt. Primò, vt id fiat *per nimiam paupertatem & victus causa*, vt illa lex ait. quòd si ob aliam causam pretio filij egeat, v.g. ad se redimendum à morte vel seruitute, vel perpetua captiuitate, non poterit filium vendere, nec obsidem dare, vt docet Couar. l. 3. variar. c. 14. n. 4. ex Accursio, Dyno, & Alciato, quia lex illa 2. id tantùm concedit *victus causa*. Si tamen nudum Ius naturæ spectemus, poterit ob quamuis grauem necessitatem. Secundo, vt soli patri hoc liceat: tamen Iure naturæ etiam licitum matri. Tertio, vt solùm possit vendere filium nondum emancipatum. qui enim sui Iuris est effectus, non subest ampliùs patriæ potestati. Quartò, vt filius ita venditus possit recuperare libertatem, soluto pretio, vel oblato alio mancipio, perinde ac si numquam fuisset seruus, ita habetur L. 2. supra. Vide Couar. loco citato.

Conditiones requisita vt parens possit vendere filium.

DVBITATIO V.

Vtrùm serui ita transeant in dominorum potestatem, vt non possint fugere.

Respondeo, & dico Primò, Certum est posse fugere si non sint iustè in seruitutem tracti. nec so- 18
lùm fugere, sed etiam vi repellere impedientes, & surripere à suis dominis quantum satis ad compensationem iniuriæ, & operæ præstitæ, imò quantum possunt, si adhuc duret bellum quod ex parte capientium sit iniustum quia tūc possunt hoc modo nocere hosti, ex tacito Principis iustum bellum gerentis consensu, vt rectè notat Molina. Sic Christiani à Turcis capti possunt eos spoliare & fugam capessere.

Iniustè addicti seruituti.

Dico Secundò, Si à domino incitentur ad aliquod peccatum, qui rogatus nolit desistere, vel si inhumaniter tractentur, fugere possunt. Prior pars constat, quia non tenentur cum periculo animæ suæ (ob quod etiam maximè coniuncti deserendi, iuxta illud, *Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & proiice abs te*) domino suo seruire. 19

Quando serui possunt fugere.

Altera probatur, quia inhumaniter tractando (vt si fame, siti, frigore, verberibus sine causa affligat) facit eis iniuriam, à qua se possunt eripere per fugam, cum alia ratio non suppetit. Cessantibus tamen his causis tenentur reuerti, si in posterum non est periculum: sicut coniunx, quæ ob similem causam toro maritali se subduxit. Nisi fortè iniuria tanta fuerit, vt meritò libertate sit compensanda.

Dico Tertio, Si dominus sit Iudæus aut Paganus, 20
iurisdictioni Principis Christiani subiectus, vel si sit hæreticus, seruus Christianus hoc ipso fit liber, ac proinde potest dominum deserere.

Probatur L. Deo nobis.56. C. de Episcopis & Clericis. vbi Iustinianus ait: *His ita dispositis, repetita lege iubemus, vt nullus Iudæus vel Paganus vel hæreticus seruos Christianos habeat, quòd si tamen in tali reatu fuerint, statuimus seruos omnibus modis liberos, secundum antiquarum nostrarum legum tenorem.* Idem colligitur ex cap. vlt. de hæreticis, & c. 2. & vlt. de Iudæis & Saracenis.

Adde, seruos infideles istorū posse etiam fugere ad Ecclesiam vt fiāt Christiani, & factos Christianos statim esse liberos, vt habetur dicta L. Deo nobis, suprà.

Dico

Digitized by Google

21 Dico Quartò, Qui à se vel à parentibus legitimè sunt venditi, fugere non possunt.

Ratio est, quia cùm sint facti serui per legitimũ contractum, in quem ipsi vel parentes eorum loco iustè consenserunt, tenentur cõtractu stare, nec possunt illũ violare absque iniustitia, sicut nec alias venditiones.

22 Dico Quintò, Qui in pœnam criminum iustè ad seruitutem sunt condemnati, non videntur posse fugere. est communis ferè DD. sententia.

Ratio est, quia reus tenetur exequi iustam sententiá, si pœna talis sit vt non possit nisi per reum executioni mandari. atqui seruitus est talis pœna. ergo. sed de hoc plura infrà. nam si seruitus illa sit valdè calamitosa, probabile est fugere posse oblata commoda occasione. contrarium enim est nimis durum & superans humanam conditionem, præsertim talium hominum.

Dico Sextò, Proles eamdem conditionem subit quam mater. Vnde si mater se vendidit, vel à parentibus iustè vendita est, vel ob crimen seruituti addicta, proles non potest fugere.

23 Hinc sequitur, eum qui huiusmodi seruis consilium vel auxilium ad fugam præbet, peccare, & ad restitutionem teneri totius damni inde secuti. vt si fugit & abstulit simul 100. aureos, is qui fugam suasit, tenetur domino restituere non solùm pretium serui, sed etiam damni, quod fugiens intulit; quia totius damni causa censetur, vt rectè notauit Nauar. c. 17. n. 103.

24 *Serui bello capti fugere possunt.*

Dico Septimò, Serui bello capti licitè possunt fugere ad suos; non possunt tamen dominis persequentibus vi resistere Est contra Nauar. c. 17. n. 103. & multos alios. sed ita sentiunt D. Soto lib. 4. de Iustit. q. 2. art. 2. Bannes 2. 2. quæst. 40. art. 1. dub. 13. Couar. ad regulam Peccatum, 2. part. §. 11. num. 6. & l. 1. variar. c. 2. n. 10. & aliqui alij.

Probatur prior pars §. Item ea. Instit. de rerum diuisione. vbi de seruis bello captis sic dicitur: *Qui tamen si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt.* Idem insinuatur L. Nihil 26. ff. de captiuis & postliminio reuersis. *Nihil interest*, inquit, *quomodo captiuus reuersus sit, vtrùm dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium euaserit; ita tamen, si ea mente venerit vt non illò reuerteretur.*

Probatur Secundò ratione, Primò, quia cùm hæc seruitus communi consensu gentium sit introducta, non debet eius conditio magis onerari quàm consuetudine totius orbis sit receptum atqui consuetudo habet vt tales serui sine conscientiæ scrupulo possint ad suos fugere, neque hoc censetur illicitum, nisi fortè dedissent fidem de non fugiendo, & ea lege vita eis esset condonata; tunc enim tenentur stare promissis. Secundò, quia hæc seruitus ceteris est nobilior, minúsque probrosa: vnde etiam in viros nobiles cadere potest. ergo non est cogenda in eas angustias, in quas aliæ seruitutes. Tertiò, Si non possent fugere, beneficium illud legum, quo conceditur libertas in termino, esset inutile; quia non possent illud consequi nisi per peccatum: vnde esset illecebra ad peccandum.

Quousque fuga sit illis concessa.

Dixi, *posse fugere ad suos*; quia non licet eis fugere ad euagandum extra potestatem dominorum: sed solùm animo contendendi ad suos. hæc enim sola fuga iure & consuetudine seruis concessa est, vt per eam possint libertatem in termino recuperare: nempe cùm ad suos, vel ad amicam ciuitatem, vbi publico nomine tuti sint, peruenerint: vt habetur L. Postliminio. 17. ff. de captiuis. quòd si in via intercipiantur, possunt reduci: quia antequam perueniant ad suos, non recuperant libertatem. Postquam autem peruenerint, ita sunt liberi, vt etiamsi redeant causa mercaturæ, vel simili, non possint a priore domino retrahi in seruitutem. Si autem fugiant non animo redeundi ad suos, peccant, & tenentur redire, vt rectè Conar. supra. quia priuant dominum vsu sui, dum adhuc continentur sub eiusdem dominio; nec sunt in via subtrahendi se ab eo per fugam Iure permissam.

Non possunt fugere animo vagandi.

25 Altera pars, *quòd dominis persequentibus vi resistere non possint.* Probatur; nam domini habent ius illos intercipiendi & detinendi quamdiu ad suos non peruenerint; alioqui inutilis esset seruitus. quare cùm non possit esse bellum vtrimque iustum, non possunt se vi tueri. Simile est in reo; qui etsi fugere possit, non tamen ministris Iustitiæ persequentibus resistere.

Ex his sequitur Primò, Licitum esse cooperari huiusmodi seruo ad fugam; modo scandalum & aliæ indebitæ circumstantiæ absint. Secundò, Idem esse iudicium de prole; quia non est deterioris conditionis suo parente. Tertiò, Idem ius permanere, etiamsi decies quis vendatur nã iure belli seruus censetur, cuius primæua seruitus sic est constituta, etiãsi decies vænierit.

Potest quis cooperari ad fugam.

26 *Obiectiones.*

Obiicitur Primò à Nauarr. cap. Si quis seruum 17. q. 4. vbi Concilium Gangrense sub anathemate prohibet *ne quis alieno seruo suadeat ministerium domini sui destituere.* Idem prohibetur cap. sequenti, quod est Concilij Romani sub Martino I. & confirmatur L. 1. C. de seruis fugitiuis. vbi dicitur *fugitiuus seruus furtum sui facere domino.* Et L. 3. si in fuga deprehendatur, grauis ei pœna decernitur, nempe pedis amputatio, vel damnatio ad metalla.

Resp. Illis canonibus solùm prohiberi, ne quis prætextu religionis seu libertatis Christianæ doceat seruũ contemnere dominum suum, & deserere eius ministerium; vnde nihil ad nostrum propositum. Ad Confirmationem; lex prima loquitur de eo qui fugit ad alium dominum. lex autem tertia loquitur indistinctè de seruis, qui fugiunt ad barbaros, hostes Romani Imperij. vnde excipi debent illi, qui fugiunt ad suum populum, vt colligitur ex aliis Iuribus allatis.

Obiicitur Secundò, Qui damnatus est exilio ad certum locum, non potest ex eo loco fugere: ergo cùm seruus Iure gentium damnatus sit seruitute, non potest fugere.

Resp. Negando conseq. quia hi serui non damnantur vt malefactores in iudicio, sed nobiliori quodam modo, & minùs ignominiosa seruitute, cui ex more gentium hoc priuilegium est relictum.

27 Obiicitur 3. Serui a dominis solent grauiter puniri si contingat eos fugere, & a fuga retrahi. ergo non licet eis fugere: quia alioqui iniustè punirentur. Resp. Primò, Fortè illos dominos sequi alteram sententiam, quæ censet fugam esse illicitam, quæ etiam est probabilis, etsi nostra sit probabilior. Secundò, Probabile est, etiamsi dominus putet fugam licitam, nihilominùs seruum posse castigari, non quòd peccauerit, sed quia priuilegium fugiendi videtur illi cum hoc onere concessum in gratiam domini, sicuti custodia publica inclusi licitè fugiunt, vt infra dicetur, & tamen deprehensi puniuntur. L. 1. ff. de effractor. & alibi. quod magis locum habere potest in seruis: quia cùm caperentur in bello, poterant iustè occidi. sed mors illis ita commutatur in seruitutem, vt si fugiant, nolentes in ea persistere, prior pœna ex parte possit reuocari, irrogato graui supplicio.

Quomodo iuste puniri possint fugientes.

DVBITATIO VI.

Quæ animalia licitè occupentur venatione, piscatione, aucupio.

28 NOtandum est, animalium quædam naturali indole esse mãsueta, vt sunt oues, boues, equi, sues, gallinæ domesticæ, anates domesticæ, & similes: alia esse fera seu siluestria: & horum alia vsu sunt mansuefacta, vt cuniculi, cerui, quos domi nutrimus, pauones, columbæ domesticæ: alia retinent indolem siluestrem.

Mansueta restituenda.

Nunc Resp. & dico Primò, Animalia natura mansueta & domestica, etiamsi dominorum potestatem longiùs euaserint, non licet capere. patet §. Gallinarum, Instit. de rerum diuisione, vbi dicitur *furtum committere qui hæc animalia cum effugerint, detinet.* Ratio est, quia hæc, licèt fugerint, non tamen ideo recuperant libertatẽ, cùm naturali sua indole sint domestica, vnde adhuc manent in dominio prioris domini. quare

vbicunque hæc inuenta fuerint obertantia, dominis sunt restituenda. Imò etiam si capta à lupo vel à vulpe fuerint; qui ea exemerit, restituere debet quidquid de illis superfuerit.

Dico Secundo, Animalia fera seu siluestria vsu mansuefacta, quæ consuetudinem habent ex libera vagatione redeundi in potestatem domini, non licet occupare. Instit. supra §. Pauonum. Vnde qui in suo columbario appositis illecebris, aliorum columbas eò readucit, tenetur ad restitutionem: secùs si id sine fraude accidat, v.g. quia meliùs eas alit, vel commodiorem stationem aptauit. consuetudo tamen est consideranda. nam quibusdam locis dicitur esse moris vt omni arte alienas columbas liceat accersere.

29 *Columbaria permissa.* Dubitant Doctores, an columbaria sint licita. Sed dicendum est, ordinariè licita esse, nisi lege aliqua sint prohibita. Ita Nauar. c.17.n.126. Caiet. ver. Columbarium. Silu. Restitutio 3.q.4. Sotus lib.4.q.6.a.4. Molina disp. 48. Primò, quia passim est consuetudo. Secundò, quia non sentitur ordinariè damnum notabile: non enim minùs vescuntur seminibus prauis, quæ sata suffocant & strangulant, vt lolio, melanthio, orobanche, quàm bonis: vnde Astensis dicit quosdam tenere tantum prodesse quantum nocent. Tertiò, quia potissimùm vescuntur granis prolapsis è spica, nec scalpendo detegunt semina terræ mandata; vt ferunt harum rerum curiosi. Quartò, nisi haberentur columbaria, esset maior numerus siluestrium; quia pauciores caperentur, & ita magis nocerent satis. Denique quia cedunt in cibum Reipub. Curare tamen debent qui eas souent, vt pabulum in columbariis non desit, sic enim minùs nocere possunt.

30 Dico Tertiò, Si hæc animalia amittant consuetudinem redeundi, licet occupare, & fiunt occupantis, vt habemus expressè Instit. loco citato.

Fera vsu cicurata. Ratio est, quia tunc censentur se recepisse in naturalem libertatem, & non ampliùs esse in potestate prioris domini. vnde columbæ tuæ si se aggregarint columbis alterius columbarij, & consuetudinem redeundi deseruerint, fiunt alterius. Dicuntur autem consuetudinem redeundi deseruisse, si bis terve tempore consueto non redeant, vt docet Nauar. cap.17.n.128. & Silu. verbo Inuentum, q.2. quod de columbis est verum, non tamen de ceruis & aliis, quæ interdum vagantur iuxta domum, & sponte non redeunt, tamen facilè patiuntur se reduci. Itaque prudentis arbitrio definiendum est quando censeantur consuetudinem redeundi deseruisse.

31 *Omnino fera.* Dico Quartò, Animalia omnino fera & siluestria, si potestatem domini euaserunt, & in libertatem naturalem se vindicauerint, vbicumque reperta fuerint, licet prosequi & capere, & fiunt occupantis. Ratio est eadem quæ supra; quia iam nullius sunt.

Vbi aduerte, eum qui ceperit aliquod animal ferum seu siluestre, vt ceruum, leporem, perdicem, columbam, tamdiu censeri dominum, quamdiu illud sua custodia coërcet. quòd si eius custodiam euaserit, rursus fiet primò occupantis: vt si ceruus ex silua vel prato concluso euaserit. Dicuntur autem recuperasse naturalem libertatem, quando ita euaserunt, vt difficilè possint comprehendi. tunc enim sunt extra domini potestatem. quòd si facilè, non censentur esse extra dominium.

32 *Examen apum.* Vnde patet examen apum, cùm siluestris sit naturæ, si ita euolet vt sit difficilis eius prosecutio, posse à quolibet capi, etiamsi ex arbore tua dependeat. Sicut enim auis non ideo fit tua, quia in tua arbore nidificat; ita nec examen apum, quia ex tua arbore pendet, tuum est; potes tamen alium re adhuc integra prohibere ne fundum tuum ingrediatur, vel arborem conscendat, vt illum præuenias. quòd si in tuum alueare inuolet, tuum efficitur. Hæc omnia expressè habentur Instit. de rerum diuisione & fusius in Pandectis L.3. 4. 5. de acquirendo rerum dominio. & L. 3. §. Item feras. de acquirenda possessione. Vide etiam Nauar cap.17.n.128.

Aduertendum tamen, in his omnibus habendam esse rationem consuetudinis locorum & prouinciarum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Principes possint iustè prohibere venationem, piscationem & aucupium in locis publici iuris.

Couar. ad regulam Peccatum part. 2. §. 8. refert multos Doctores, qui tenent, Principes non posse id prohibere, eo quòd Iure naturæ vel gentium licitum sit animalia libera capere: quod Ius Princeps tollere non potest. Ita Hostiensis, Ioannes Andreas, Decius, Tiraquellus, Rebuffus, & plures alij, & Iason dicit hanc sententiam esse communem. Sed Couar. tenet contrarium, adductis pro se multis Iurisperitis, & conciliatis illis, qui aliter sentire videbantur. Idem ex Theologis tenent Caiet. tom.1. opusc. tract.17. cap.12. & Ioannes Medina Cod. de restit. q.12. Sotus lib.4. & Iustitia q.6. art.4. & alij passim. Pro qua sententia 33

Dico Primò, Principes possunt prohibere hanc venationem seu captionem animalium in locis publici iuris, ex consensu populi, siue gratis, siue per aliquem contractum præstito. Ratio est, quia populus potest cedere iure suo. 34

Dico Secundò, Possunt etiam eam prohibere, si iudicetur id necessarium ad Reipub. onera sustinenda, nempe vt inde inferatur maxima vis pecuniæ, officio & administrationi Principis necessaria. Quo titulo quidam Principes reseruant sibi ius piscandi certa genera piscium, vt apud Hispanos reseruant sibi ius piscandi thynnos, vt inquit Couar. n.10.

Sed difficultas est, Vtrùm ad solam recreationem possint sibi absque populi consensu tale ius reseruare?

Resp. & dico Tertiò, Principes etiam ad solam recreationem possunt absque consensu populi ius venandi in quibusdam locis sibi reseruare. Ita Couar. Sotus, & Medina suprà. 35 *Princeps potest ad suam recreationem reseruare ius venandi.*

Ratio est, quia Princeps cùm laboret pro Repub. potest etiam aliqua loca communia suæ recreationi reseruare, præsertim cùm id etiam pertineat ad Principis dignitatem.

Dico, *in quibusdam*, quia non potest populum ab omnibus locis publicis excludere, & sibi totam venationem reseruare, nisi fortè eam ob causam remittat aliquid de tributis sibi debitis, vel aliter compenset. Ratio est, quia est nimis inhumanum & tyrannidem sapiens (vt rectè docet Medina) tantummodò sui commodi & oblectationis gratia, vniuersum populum omni recreatione & vtilitate venationis, quæ Iure naturali & gentium eis est concessa, priuare. *Non tamen vbique.*

Notandum Primò, Posse Principem personis de Repub. benè meritis ius venandi vel piscandi in loco communi attribuere, ceteris exclusis, modò tamen id absque notabili communitatis incommodo fiat. Sic videmus quibusdam Monasteriis & Nobilibus varia priuilegia in hoc genere concessa. 36 *Potest quibusdam concedere.*

Notandum Secundò, etiam consuetudine legitimè præscripta posse huiusmodi ius acquiri, tum Principi, tum aliis. vt docent Caiet. Medina, & Couar. supra. Ratio est, quia consuetudo habet vim legis & priuilegij: & sicut alia iura præscriptione acquiri possunt, ita & istud. Videndum tamen ne huiusmodi consuetudo malo titulo vel tyrannicè sit vsurpata, vt monet Couar. num 10.

Notandum Tertiò, Principes qui sibi tale ius reseruant, obligari ad cauenda damna quæ feræ multiplicatæ possent agris vicinorum inferre; & si quæ inferant, teneri ipsos ad restitutionem. ita Couar. supra n. 10. ex Caiet. Estque communis DD. sententia Ratio est, quia reseruatione istius iuris, & lege illa qua vetat venationē & ferarū peremptionem, dat causam 37 *Obligatur ad damna.*

damni

Digitized by Google

damni quod per feras infertur. qoi autem dat causam damni, ipsum quoque damnum dedisse videtur; ac proinde tenetur sarcire. Neque satis est si dicant se velle sarcire damna quæ inferentur; sed etiam debent cauere quantum opus est ne inferantur; vt rectè notat Nauarr.c.17.n.125. aliud enim peccatum est inferre damnum, aliud nolle compensare illatum. quamuis si verè paratus esset totum damnum absque mora compensare, & diligenter de eo subinde inquireret; non putarem peccare mortiferè: quia non inferret notabilem iniuriam. Verùm hoc in praxi rarum est. Excipiuntur tamen duo casus, qoibus Princeps ad neutrum tenetur. Primus, Si consensu Reipub. & eorum qoi possident agros vicinos, hoc ius haberet: quiuis enim potest cedere iure suo. Quo tamen casu dissimulare deberet cum eo qui feram segetes vastantem in agro suo perimeret. Vtitur enim ille iure naturalis defensionis, quo populus ille se priuare voluisse non censetur. Secundus, Si in terra hostili à se occupata tale ius io aliquo saltu instituat, antequam agri vicini diuidantur: tunc enim agri illi transeunt cum hoc onere seu seruitute ad suos possessores,

Duobus casibus non tenetur.

38 Notandum Qoartò, Eum, qui iniustè prohibet alium à venatione, piscatione, aucupio, teneri ad restitutionem probabilis lucri. quod ille deductis expensis & laboribus facturus erat, vt rectè notat Couar. n. 11. & 12. Nauar.c.17.n.120. non tamen ad restitutionem animalium, quæ capta non sunt: quia illa nondum fuerunt in potestate eius qui prohibitus est. Vnde etiam secundùm quosdam non tenetur Ecclesiæ compensare decimas, quas venatores de rebus captis in quibusdam locis soluere solent: (etsi Couar. contrà sentiat) quia decimæ, nisi de rebus iam perceptis, non debentur. Idem iudicium esto de eo, qui impedimento fuit agricolæ in agricultura. Sed de his infra, cap 39. Dub.3.

Prohibens iniustè venationem.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm quis possit venari in prædio vel saltu alieno.

39 RESP. Absolutè posse, modò illa loca non sint ita conclusa, vt feræ non possint egredi. cauendum tamen ne quid damni inferatur. Quisque tamen potest ius venandi in suis prædiis sibi reseruare, & aliis prohibere ne ibi venentur: vt habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. hæc tamen prohibitio erit irrationabilis, ac proinde parum curanda, si ipse dominus nolit ibi venari, & feræ multiplicatæ damna inferant. imò talis dominus tenebitur tunc ad restitutionem damnorum; quia censetur illorum cáusa per suam prohibitionem, vt notat Couar.n.11.& consentiunt omnes DD. vt suprà diximus.

Prohibitio aliquando parum curanda.

40 Simili modo cauendum venatoribus, ne ipso actu venandi in locis alienis, vel transitu per illa, damnum inferant proterendo sata, sternendo segetes, excutiendo grana, lædendo vineas, dissipando sepes, & similia. alioquin tenentur ad restitutionem. Ita docent omnes DD qui hanc rem attingunt. Siluester v. Venatio, *Vtrùm*, inquit, *venatores conculcantes agros, vineas & segetes, & quorum canes occidunt gallinas, & animalia pauperum, & aliorum, teneantur restituere: dicit Astensis quòd sic, ad æstimationem: aliàs peccant mortaliter; nisi damnum sit ita modicum, quòd probabiliter creduntur non curare.* Idem iisdem verbis affirmat Angelus, eodem verbo. Caietanus in Summa, eodem verbo dicit, *Actum venandi esse peccatum, si damnum agris aut vineis inferatur, idque pro magnitudine damni.* Barthol. Fumus eod.n.1.dicit, *Actum venandi esse peccatum si fiat cum damno proximi in persona vel rebus, vt quia venator exponit se periculo occidendi vel vulnerandi proximum ex defectu circumspectionis, vel destruit segetes, semina, vineas, vel huiusmodi, & tunc iudico mortale vel veniale secundùm qualitatem actus vel periculi cui se exponit; & vltra peccatum tenetur de damno per eum illato, vel eius occasione.* Nauarr. in Enchiridio cap.17. n. 125. *Peccat qui ad venandum profectus permittit vt canes sui noceant alienis auibus domesticis, gallinis, anatibus, anseribus, & id genus aliis; aut vt sui equi aut famuli notabile damnum inferant prædiis, aut satis per quæ transeunt, aut eorum fructibus; & non vult restituere. Hostiensis in Summa de pænit. & remiss.* Omitto alios; quia idem omnes nemine discrepante docent.

Cauenda damna.

Ratio est perspicua. Quia vel venatio instituitur ad oblectationem, vel ad proprium commodum, vel ad bonum commune. v.g. ne feræ multiplicatæ noceant agris, pecoribus, hominibus. Si ad oblectationem vel proprium commodum, manifestum est id non posse fieri cum dispendio aliorum. Nec refert etiamsi fortè sit persona publica vel gubernator patriæ, quia in iis quæ ipse agit in commodum proprium comparatur ad subditos, vt priuatus ad priuatum. vnde non minùs tenetur de damno quam si esset priuatus. Si verò ad bonum publicum instructa sit, nulla æquitas patitur, vt damnum quod occasione boni publici contractum est, à paucis hominibus priuatis sustineatur, sed iusta proportione distribuendum in omnes. alioquin peccatur contra Iustitiam distributiuam: quæ sicuti præscribit bona communia certa proportione distribui in singulos, ita etiam onera & damna, quæ causa communis boni imponuntur, vel inferuntur. Sicut enim bonum quod intenditur commune est, ita etiam damnum commune esse debet. Itaque deberet huiusmodi ex causa damnum passis fieri compensatio ex bono communi. v.g. remissione tributorum vel actionum, vel immunitate à milite, vel simili modo. Pari ratione cùm causa boni publici solum alicuius occupatur, vt conuertatur in viam publicam, vel vt in eo fiat propugnaculum, vel cùm deiiciuntur ædificia priuatorum, facienda est compensatio ex publico. Cùm autem damnum illatúm est causa proprij commodi, ex propriis compensatio facienda, vt per se notum est.

41 Aduerte tamen, si damnum est modicum, & dominus loci tantum ferè commodi adferat agricolis occidendo feras, quantum damni ipso actu venandi, vel si rebus illorum consulat, sua auctoritate auertendo milites, eósque ab aliis incommodis tutando, ita vt meritò videri possint illa damna, quæ subinde ex venatione sentiunt, non curare, & condonare, non esse obligationem restituendi: quo modo fortasse aliqui locorum domini possunt excusari. hoc tamen non habet locum quando damna sunt grauia. Quomodo autem damnum graue aut leue agris & satis inferatur, & quodnam tale censendum sit, optimè ex ipsis agricolis cognosci potest.

Limitatio.

Dices, Quid si ab hominum memoria sit vsurpatum, vt tota venantium turba cum equis & canibus, prout occasio tulerit, per media sata sese inferat, non curans quid damni inde resultet, nec vlla ob id fiat restitutio, maximè cùm nemo querelas apud iudicem deponat? videtur enim hoc euentu habere locum præscriptio, quo tanti temporis tractu hoc ius sit a domino loci vsurpatum. Resp. Vt titulus præscriptionis hic locum habeat, debere constare 1. De ipsa consuetudine & vsu qui memoriam hominum antecedat. 2. Non fuisse factam compensationem cùm damna irrogata erant grauia. 3. Quòd damno affecti non deposuerint querelas, nec mouerint litem, id non factum desperatione obtinendi iuris, aut metu maioris mali, sed omnino liberè, & animo condonandi. alioquin cùm præsumptio sit in contrarium, non potest censeri bona fides in venatoribus damna illa inferentibus. Sic Tyrannus non potest vsucapere ius imperij in populum liberum, quando solo metu illum coercet, ita vt non præsumatur liberè in illum consentire. Ratio est, quia præscriptio in huiusmodi, quæ vi præsumuntur vsurpata, non potest dare ius, nisi quatenus tanti temporis vsus & possessio parit præsumptionem liberi consensus eorū ad quos pertinet. Si tamē huiusmodi fundi essent beneficiarij, iure feudi vel emphyteusis domino obnoxij, posset ex huiusmodi consuetudine præsumi, talem seruitutem ab initio fuisse

An præscriptio excuset.

voluntate Principis annexam; & idcircò minorem pensionem minuive obsequium domino ab emphyteutâ vel fundatario præstari Quis autem primo loco, quis secundo, & in subsidium hic in restitutione veniat, ex regulis generalibus colligendum. Vide infrà cap.13.Dubit.5. & sequentibus.

DVBITATIO IX.

Quomodo peccet, & an teneatur ad restitutionem is, qui contra iustam prohibitionem venatur, ancupatur, piscatur.

42 *Quadrupl. ei ratione potest esse venatio prohibita.* NOtandum ex Couar. venationem prohiberi generatim quatuor rationibus. Primò *ratione status personæ.* Ita prohibetur Clericis, & multò magis Monachis; præsertim ea venatio, quæ fit magno strepitu canum & armorum, vt patet c.1.de Clerico venatore: quod sumptum est ex Concil. Aurelianensi: vbi *Episcopus qui crebrò talibus venationibus dat operam, iubetur suspendi tribus mensibus à communione: presbyter verò duobus: diaconus ab officio.* vnde videtur frequentatio talium venationum esse peccatum mortale. Quieta tamen venatio cum retibus, laqueis, paucisque canibus, modo rarò fiat, non est omnino prohibita Ecclesiasticis; vt notat Medina q. 12. C.de Restitut. & Silu.verbo Venatio; siue fiat causa necessitatis, siue exercitij, siue moderatæ recreationis, vt notat Panormit in illud c.1. citatum.

Secundò, *ratione temporis.* Sic videri possit prohibita venatio diebus festis & ieiunij, ex c. An putatis.d 86. sed hoc intelligendum est quando ratione venationis omitteretur Sacrum, vel violaretur ieiunium. aliòquin absolutè non est prohibita, cùm non sit opus servile; vt notat Nauar c.13. n.11. quamuis in magnis festis & quibusdam ieiunijs sit valdè indecora, ob nimiam animi effusionem, & corporis agitationem.

Venatio & ancupium nõ est opus seruile,

Tertiò *ratione publicæ vtilitatis*, ne videlicet soboles ferina extinguatur. sic prohibetur interdum venari in illis mensibus, quibus feræ sunt grauidæ, & quando sunt niues; quia tunc facilè capiuntur; & vsus certorum instrumentorum, vt bombardarum, retium tenuium, & similium, quibus facilè magno numero concluduntur.

Quartò *ratione loci*; vt si in aliquo loco à Principe statuta sit immunitas ne quis ibi venari possit, vel si locus sit alienus. His positis.

43 *Quale peccatum.* Dico Primò, Quando venatio solùm est prohibita ratione status vel temporis, ordinariè non est nisi peccatum veniale; modo scandalum absit, & periculum occisionis vel mutilationis: & animal captum non est necessario restituendum.

Prior pars patet ex dictis: estque Medinæ, Syluestri, & aliorum.

Altera probatur, quia conditio personæ vel temporis non facit illum actum iniustum, aut rem obnoxiam restitutioni.

Dico Secundo, Etsi venatio prohibita sit ratione vtilitatis publicæ, tamen non est peccatum mortale, nisi quando modus venandi censetur notabiliter perniciosus commodo Reip. & idcircò sub graui pœna est prohibitus; vel quando reipsa notabile damnũ bono publico infertur; (vt si sobolem ferinam notabili ex parte extingueret) animalia tamen capta non sunt in foro conscientiæ restituenda. Ita Couar.ad reg Peccatum p.2.§.8 & alij. Ratio est, quia leges in huiusce casibus non prohibent ipsam acquisitionem ferarum, sed vsum venationis: vti autem venatione contra legis mandatum, non censetur notabilis iniuria vel læsio Reipubl. cum Iure gentium liceat occupare quæ nullius sunt. Vnde fit vt venator non teneatur ad restitutionem ferarum, etiamsi instrumentis vetitis ceperit; quia feræ non sunt res Reip.

Restitutio quando necessaria. Aduerte tamen, si quis aquas inficeret, vnde contingeret magnam vim pisciũ mori, vel alio modo graue damnum inferret, teneretur ad restitutionem Reip. quæ habebat ius piscandi, quatenus censetur illud ius grauiter læsisse, & spem lucri & oblationis eripuisse. ipsa tamen animalia non tenetur restituere: sed solùm quantum illa spes, seu ius venandi censebatur valere.

Dices, Ergo semper tenebitur ad aliquam restitutionem, etiamsi vnam dumtaxat vel alteram feram ceperit; nam iniquè priuauit Rempub. iure illius venandi, & sic censetur læsisse.

Resp. neg. consequentiam, quia illud ius venandi non censetur notabiliter læsum propter vnam atque alteram feram subtractam: quamuis enim duæ vel tres feræ sint magni momenti; ius tamen venandi respectu earum, in magno saltu est parui momenti.

Dico Tertiò, Qui venatur in alieno fundo, vel prædio, vel silua, inuito domino, non tenetur ad restitutionem eius quod cepit; peccat tamen pro ratione iniuriæ & damni illati, (si quod inferat) & tenetur ad eius compensationem. Docet hoc Couar. supra n. 4. Medina q.12.& alij. *Qui venatur in fundo personæ priuatæ.*

Prior pars probatur, quia animal siluestre non erat domini illius fundi, sed nullius: ergo transit in dominium primò occupantis. Ratio est, quia animantia non sunt fructus agrorum vel siluarum vel fluuiorum, sicuti arbores quæ solo hærent; sed alia ex aliis procreantur. Vnde sequitur, etiamsi ager vel possessio talis sit vt eius fructus in venatione consistant, ipsaque venatio sit alteri elocata, non tamen ideò animalia fiunt conductoris, vel vsumfructum habentis, quamdiu naturali libertate fruuntur; sed conductor & vsufructuarius solùm ius venandi in tali fundo habent, quod ius censetur ad fructus agri vel siluæ pertinere. Vide Couar. num.9. & 11. *Feræ nõ sunt fructus fundorum.*

Altera pars probatur, quia is qui venatur in aliena possessione inuito domino, facit illi iniuriam. Dominus enim Ius habet vt nemo ibi se nolente venetur, vt habemus §. Feræ. Instit. de rerum diuisione. & L. Item si fundi. 9. §. Aucupiorum. ff. de vsufructu, vbi dicitur, *Reditus aucupiorum, sicut & venationum, ad fructum agri pertinere, nec esse rationabile in agro alieno quemquam, nolente domino, aucupari,* Vnde vlteriùs patet, si damnum aliquod inferat, teneri ad restitutionem, vt si segetes proculcet, si sepimenta dissipet: item, si dominus illam feram venari volebat, & probabiliter erat capturus; spectanda est æstimatio illius spei. Denique si Ius venandi alteri vendere vel elocare statuerat; & tu crebra venatione effeceris vt parui æstimetur. quòd si nullum damnum sit illatum. (vt si dominus ipse nolebat venari, nec ius illud elocare) non tenetur venator ad vllam restitutionem, etiamsi inuito domino venatus sit; quia notabile damnum non irrogauit. vetatio quoque illa parum erat rationi consentanea, cùm ipse eo iure vti nollet.

Aduertendum autem est, eamdem esse rationem extranei venantis in loco publico, atque ciuis venantis in loco priuato alterius, inuito domino: vterque enim sarcire damnum, si quod illatum fuerit, tenetur, non ipsas feras.

Dico Quartò, Qui venatur in loco publico venationi Principum vel aliarum personarum iustè assignato, peccat venialiter. & si notabile damnum infert, mortaliter; teneturque ad compensationem damni, non autem ad restitutionem animalis capti. 44 *Qui in fundo Principi tributo.*

Probatur prior pars, nam lex illa prohibens in tali loco venationem, etiamsi pœnam appositam habet, communi tamen hominum iudicio non censetur grauem inducere obligationem; quamuis ipsi domini ibi venari soleant; nam feræ sunt nullius, & siluæ sunt communes: & alias non est notabilis læsio. Vnde rationi consonum est vt reseruatio illa iuris venandi facti per Principem, non adeò strictè accipiatur.

Dices, Si est peccatum veniale, ergo ratione grauitatis materiæ poterit esse mortale.

Respondeo, Ipsa materia, secluso damno, ex genere suo est parua, & ita non constituit peccatum mortale, si damnum absit.

Altera

Altera pars constat; nam ratione damni potest censeri peccatum mortale: vt si animalia capta essent magni pretij & multa; idcóque Princeps non posset tam multa capere quàm alias solet. Item si feræ sint redditæ fugaces, vt difficillimè postea capiantur. Denique si aliqua ratione damnum sit notabile. Potest tamen venator excusari à restitutione, (vt notat Medina) quia Principes non solent talem restitutionem curare, sed sufficit illis vt deprehensi pœnam luant.

45 *Pœna qualis.*

Hæc autem pœna non debet esse corporalis; vt mutilatio, vel flagellatio, (vt rectè notauit Silu. verbo Venatio. Nauarr. cap. 17. num. 121. & alij DD. communiter) sed pecuniaria; quia non censetur graue crimen, etiamsi graue damnum intulerit. Vnde si sit statuta pœna corporalis, non est mandanda executioni; nisi quis valdè sæpè esset deprehensus, & minoribus pœnis non emendatus; tunc enim posset aliqua corporalis, v.g. flagellatio adhiberi.

Si arte magica ceperit.

Vltima pars, *quod non teneatur ad restitutionem animalis capti*, patet ex dictis. Notandum est, hoc etiam locum habere, etsi quis arte magica vel alia praua machinatione feras elicuerit, & ita extra siluas ceperit: vt notat Couar. num. 14. Nam modus iste capiendi, etsi sit graue peccatum, non tamen facit vt ipsa captio sit contra Iustitiam. Quamuis iste puniri possit, sicut is, qui intra siluam venatur. Qui tamen feras extra locum suum absque vlla fraude egressas caperet, non solùm ad nihil tenetur, sed neque ideò puniri debet; vt ibidem Medina & Couar. quia ipsæ feræ cùm sint nullius, Iure gentium permittuntur occupari extra saltum prohibitum.

46 *Saltus conclusus, si vastissimus sit, non tollit feris libertatem naturalem.*

Adde, Idem dicendum si quis venetur feram in saltu concluso, sed ita vasto, vt in eo difficillimè capiantur: nam in tali loco non minùs fruuntur libertate naturali quàm si captæ non essent. Quod Confirm. quia animalia quæ sunt in Insula duarum vel trium leucarum, naturali libertate fruuntur, & fiunt primò occupantis: ergo idem dicendum de saltu amplissimo clauso. Ita Couar. suprà num. 15.

Vtrùm autem feræ, quæ naturali libertate fruuntur, possint per aliquam legem ita alicui Magnati addici, vel bono publico seruari, vt non transeant in dominium capientis, dubitari potest. Verius est posse, modò legitima causa subsit: vt si alia ratione non posset commodè sumptibus quibusdam necessariis prouideri. hoc tamen rarò in praxi vsu venit. Ratio est, quia lex ob iustam causam potest alios reddere inhabiles ad certæ rei dominium comparandum. Sicut enim actiones humanæ subsunt legum dispositioni, adeò, vt per leges possit tibi concedi ius, vel imponi obligatio, aut etiam iniici impedimentum ad aliquas actiones obeundas: ita etiam res externæ, earúmque dominium & possessio, legum dispositioni subiacet: sic vt ius acquirendi, vel incapacitas, per eas arrogari possit. Hinc quidam sunt incapaces quorumdam officiorum, successionis hereditariæ, possessionis immobilium, &c.

DVBITATIO X.

Vtrum fera à me vulnerata, & posteà ab alio capta, sit mea, an capientis.

47 *Tria requiruntur vt fera illa fiat percussoris.*

RESpondent communiter DD. esse capientis, & non vulnerantis. Ita Couar. ad reg. Peccatum part. 2. §. 8. num. 13. & alij, quod patet §. Illud quæsitum, Instit. de rerum diuisione. Sed hoc intelligendum est, nisi ita vulnerata sit vt percussor insequens eam certò esset capturus. Vnde tria requiruntur vt fiat percussoris. Primò, vt læserit eam quantum satis ad capiendum. Secundò, vt læsam insequatur. Tertiò, vt moraliter certum sit quòd eam sit apprehensurus. Ratio est, quia tunc habet illam quodammodo in sua potestate, censetur enim quasi capta: vnde alius non potest illum præuertere. Secùs est quando dubium erat vtrùm fera esset euasura: tunc enim fit occupantis; quia adhuc videtur habere suam naturalem libertatem, vt colligitur ex L. Naturalem 5. ff. de acquir. rerum dominio, vbi dicitur, *feram recepisse naturalem libertatem, quando difficilis est eius persecutio.*

DVBITATIO XI.

Vtrùm fera meo laqueo capta sit mea, an eius qui fortè superueniens laqueo exemit & abstulit.

COuar. suprà numer. 13. & Nauarr. cap. 17. num. 176. adiudicant illam eximenti: nisi contraria sit consuetudo in aliquo loco particulari. Idem sentiunt plerique Doctores, ob L. In laqueum. 55. ff. de acquir. rer domin. vbi insinuatur esse eximentis. Confirm. quia non acquiritur dominium feræ, nisi per apprehensionem: is autem qui laqueum posuit, nondum apprehendit. ergo, &c. Hæc sententia est probabilis. 48

Verius tamen videtur, & rationi naturali magis consentaneum, vt sit eius qui laqueum posuit. Ratio est, quia hic eam apprehendit & occupauit per suum instrumentum, adempta ei libertate naturali; quæ apprehensio sufficiens videtur vt debeat illius censeri. sicut enim manibus, ita instrumentis aliquid apprehendere possumus, & in nostram potestatem redigere. Fauet dicta L. In laqueum, ff. de acquir. dominio, vbi hic casus ponitur, & respondetur, *feram meam esse, si in meam potestatem deuenerit*; atqui venit in meam potestatem per meum laqueum. Vnde ad argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, Illam legem, si benè expendatur, videri facere à nobis. in alio sensu non puto receptam. Nemo enim est qui non putat sibi iniuriam fieri, si fera sic capta tollatur. Ad Confirm. ille apprehendit per suum instrumentum. quòd si talis apprehensio non est sufficiens ad comparandum dominium, (quod tamen probari non potest) nihilominùs satis est ad comparandum Ius ad rem, quò tu, exclusis aliis, possis illam apprehendere; ita vt si alius præueniat, & te impediat à consecutione illius rei, teneatur ad restitutionem. ita Molina disput. 42. 49

Videtur eius qui laqueum posuit.

Hìc tamen aduertendum est primò, Si fera se erat extricatura, potuisse ab alio occupari; quia tunc non peruenerat omnino in tuam potestatem, nec tu eam habiturus eras. Molina tamen putat tunc æstimandam spē, & ab altero compensandā. quod est satis æquum. 50

Si erat eluctatura

Dices, Si auem cauea conclusam teneam, parúmque absit quin erumpat, & tu superueniens eam eximas, mihi est restituenda, quia necdum effugerat: ergo similiter fera laqueo meo capta.

Respon. neg. consequentiam; quia hæc fera nondum facta est mea, cùm nondum eam omnino occupauerim: illa autem auis iam antè erat mea; vnde nisi reipsa assequatur naturalem libertatem, mihi est restituenda.

Secundò, Si fera, quam ego persequor, incidat in laqueum tuum, vterque habet ius occupandi, tu quia laqueo tuo capta; ego, quia mea industria incidit. nisi enim excitassem, non incidisset, itaque erit alterutrius qui prior illam occupauerit.

Si in tuum laqueū adigam.

Tertiò, Si nassam in flumine intenderim piscibus capiendis, pisces capti mei sunt: eadem enim est ratio quæ laquei. quòd si tu, vbi plena fuerit, exemptis piscibus eam eodem loco vel alibi reponas, quod secundo loco captum erit, tuum erit, si prior occupaueris. quia etsi meo instrumento, tamen hoc factum tua industria. qui nassam ibi tuo nomine posuisti: meum vero, si ego prior, quia meo instrumento captum. Hoc maximè æquitati congruit.

Nassa mea ab alio intenta.

DVBITATIO XII.

Vtrùm venæ metallicæ auri & argenti, censeri debeant in nullius dominio, sicut feræ; & fiant primò occupantis.

Quæ in nullius dominio.

NOtandum est, præter feras, in nullius dominio esse lapillos, gemmas, ambarum, corallium, & similia, quæ in litore maris, vel promontoriis, vel fluminibus inueniuntur. vnde hæc omnia fiunt primò occupantis, vt patet Institut. de rerum diuisione. §. Feræ. & §. Lapillorum. Sed difficultas est de venis metallicis.

51 Respon. & dico Primò, Valdè probabile esse, has in nullius dominio censeri. Sotus l.5. quæst.3. art. 3.& alij.

Metalla auri & argenti in nullius dominio.

Probatur, quia Principes passim sibi vindicant Ius effodiendi hæc metalla, & concedunt priuatis Ius ea inquirendi vbilibet, etiam in agro alieno, & bonam partem sibi reseruandi, compensato dumtaxat damno, quod infertur loco: quod non facerent si ista metalla essent in dominio eius cuius est ager.

Vnde sequitur, si quis eruisset aurum vel argentum in agro alieno, etiam inuito domino, non teneri ad restitutionem auri domino agri, sed solùm ad æstimationem damni illati: in quo spectanda etiam est spes illa & verisimilitudo, qua dominus putabatur auro illo potiturus. Si tamen pars aliqua auri vel argenti eruti, per regni leges esset attributa Principi, ea esset persoluenda.

52 Dico Secundo, Etsi tales venæ nullius sint, & res eruta fiat occupantis, tamen seclusa omni lege & consuetudine particulari, potestas & Ius effodiendi tantùm competit ei qui est dominus loci: vnde si locus est hominis priuati, Ius etiam est priuati. si est publicus, competit Reipub.

Ius effodiendi cui competat.

Ratio patet ex dictis de venatione, præsertim cùm metalla sint fundo permixta & inhærentia: animalia autem sint vaga. ergo si cuique competit Ius venandi in suo fundo, multo magis Ius ibidem effodiendi metalli.

Vnde sequitur Indos Occidentales iure potuisse prohibere Hispanos ab occupatione talium venarum in sua regione: vt rectè docet Sotus libro 5. quæst. 3. art.3. ad 2. (quamuis contrarium senserit Victoria relect. de Indis p. 3. num. 4.) quod intellige antequam illæ Prouinciæ Hispanico imperio essent subiectæ. Nam quæque Respub. potest prohibere extraneum à venatione in silua publici iuris, & quisque priuatus alium a venatione in suo fundo, vt supra dictum est. ergo multo magis ab eruendis metallis.

Possunt exteri prohiberi.

53 Dices, Lapidicina, quæ est in meo fundo, mea est, & non tantùm Ius cædendi ibi lapides, vt ostendit Couar qq. practicarum cap 37.n.3. colligitur ex L. Vir in fundo. 8. ff. de fundo dotali. Idem sentiendum est de fodina carbonaria, cretaria: ergo similiter vena auri & argenti, stanni, cupri. &c.

Aliæ venæ cedunt fundo.

Resp neg. conseq. Primò quia venæ metallicæ sunt maximæ æstimationis; quare non est æquum illas cedere vilissimo fundo. qua ratione, §. Literæ, Instit de rerum diuisione, dicitur *ridiculum esse, picturam Apellis vel Parrhasij in accessionem vilissimæ tabulæ cedere.*

Secundo, quia venæ istæ ab ipsa natura in Ius publicum, non autem priuatis vsibus institutæ videntur, vt rectè Sotus lib 6 q.3. art.3. ait, suntque difficillimæ inuentionis & rarissimæ.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm iustè prohiberi possit pastio, & lignatio, in pascuo vel silua Reipublicæ.

54 REspondeo, Rempublicam posse id iustè prohibere, etiam suis ciuibus, saltem secundum certum modum & mensuram, v.g. ne tali loco, tali tempore pascant, ne talem exscindant stirpem, ne maiorem molem lignorum auferant. Ratio est, quia id potest esse multùm expediens bono publico. atqui potestas Republic. vel Principis (in quem Respub. suam transtulit auctoritatem) extendit se ad omnia, quæ bono publico conducibilia censentur. Non videtur tamen omnino & in totum posse prohibere; quia singuli Ius habent inde necessaria sumendi. quo iure absque suo consensu non possunt spoliari, nisi fortè aliunde sibi illa commodè parare valerent; de quo plura apud Couar. pract. qq. cap.37.

Lignatio in silua communi.

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit, contra iustam prohibitionem pascere, vel ligna cædere.

REspondeo, & dico Primò, Si ciuis in loco publico communitatis, cuius ipse est pars, id faciat, solùm venialiter peccat; nec ad restitutionem tenetur; nisi magnum detrimentum communitati censeatur illatum. Ita Sotus lib.4.q.6.art.4. & alij. 55

Lignatio peccatum veniale.

Ratio est, quia in hisce rebus communibus, non censetur notabilis iniuria committi per eos, qui alias Ius habent, nisi fortè enorme damnum inferatur: vt si stirpes multæ notabiles incidantur, si grandiores arbores ædificiis idoneæ sternantur.

Dico Secundo, Idem dicendum de incolis duorum oppidorum vel pagorum habentium loca compascua vel siluas cæduas, si alteri in alterorum siluis hinc inde lignentur.

Ratio est, quia etsi incolæ huius loci non habeant ius lignandi in silua communi alterius loci, nec vicissim: tamen quia passim scitur contrarium ab vtraque parte fieri, censentur communitates vicissim condonare quod ereptum fuerit, contenti mulcta, si qui in furto capiantur.

Dico Tertiò, Si pascas vel ligneris in loco alicuius priuati, vel Republic. alienæ, cuius ciues non possunt idem facere in loco Reipub. tuæ, vel si id facias in loco communi elocato alteri; peccas pro ratione rei ablatæ vel damni illati, (quod sæpè multo pluris est, quàm res succisa valeat) & teneris ad restitutionem. Ita Sotus suprà: vbi tamen illud de restitutione intellige, si persona vel Respubl. possidens locum solet curare recuperationem talium. alioquin si non solet curare, sed satis ei sit vt comprehensi mulctam luant, non erit necessaria restitutio. Vide plura de iure pascendi apud Couarr. pract qq cap 37. quæ ideò non adfero, quia variantur pro diuersitate locorum: vnde consuetudo & leges municipales in his seruandæ. 56

Si locus sit alteri elocatus vel alienus.

Quando hic non sit opus restitutione.

DVBITATIO XV.

Quomodo acquiratur dominium in thesauros.

TRactat hoc Couarr. regula Peccatum p.3 §.2. Siluester & Summistæ v. Inuentum.

Notandum est thesaurum esse dictum quasi *θέσιν ἐς αὔριον*, quod in crastinum seu futurum reponatur, vt docet Couarr. ex Alciato. Definitur autem ff. de acq. rerum dominio L. Numquam. 31. hoc modo, *Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Vbi nomine *pecuniæ* intelliguntur quæuis opes mobiles, vt catenæ, gemmæ, vasa, nummi aurei & argentei. quod si non sit vetus, non censebitur thesaurus, vnde non fiet inuentoris; sed si dominus inueniri nequit, expendi conuenit in pios vsus, sicut alia bona incerti domini. His positis 57

Thesaurus quid.

Dico Primò, Iure naturali & gentium thesaurus transit in dominium inuentoris occupantis. est communis sententia DD. quæ enim nullius sunt, fiunt primò 58

occu

Digitized by Google

occupantis. at thesaurus in nullius dominio censetur: ergo, &c.

Dices, Quid si possit sciri à quorum maioribus sit conditus?

Respon. Non refert; quia quod tanto temporis spatio desiit possideri, desiit etiam esse in dominio cuiusquam.

Notandum tamen, Ius commune multa circa inuentionem thesaurorum disposuisse, vt patet §. Thesauros. Instit. de rerum diuisione & L. vnica C. de thesauris. quare hoc ius sequendo

In proprio fundo.

Dico Secundò, Thesaurus inuentus in proprio fundo totus est inuentoris. Instit. supra, vbi dicitur, *thesauros, quos quis in loco suo inuenerit, D. Adrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit.* & L. vnica C. de thesauris, idem habetur, addita ratione, *ne Dei beneficium inuidioso calumnia prosequatur.*

In fundo alieno.

59 Dico Tertiò, Inuentus in fundo alieno (etiamsi is fundus Principis fuerit) si quidem fortuitò sit repertus, dimidium erit inuentoris & dimidium domini fundi; si autem de industria quæsitus sine consensu domini, totus erit domini.

Prior pars apertè habetur vtroque loco citato; estque seruanda in foro conscientiæ, etiam ante omnem Iudicis sententiam.

Ratio est, quia hæc dispositio Iuris non est pœnalis, sed definitiua proprietatis rerum, vt rectè docet Nauar. cap. 17. n. 175. & Caietan. infrà q. 66. art 5. & alij passim.

Dispositio pœnalis.

Secunda pars, *vt totus sit domini, si de industria quæsitus*, non videtur obligare in conscientia ante sententiam Iudicis; sed sufficit dare dimidiam partem domino fundi, parte altera dimidia retenta. Ratio est, quia ista dispositio est pœnalis, ad puniendam iniuriam, quam inuentor domino loci intulisse videtur, quærendo absque eius consensu in eius fundo. Confirmatur ex L. vnica C. de thesauris. vbi sic dicitur, *In alienis verò terrulis nemo audeat inuitis, id est, nec volentibus vel ignorantibus dominis, opes abditas suo nomine perscrutari. quòd si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit, totum hoc locorum domino reddere compelletur.* Vbi expende verbum *compellatur*, quod indicat legem esse pœnalem, & compulsionem Iudicis esse expectandam.

Quando dominus fundi consensit.

60 Dico Quartò, Si dominus consensit vt quæreret, sciens quid ille quæreret, standum est pacto, si quod initum est: si autem nullum sit pactum, totus thesaurus erit inuentoris. Nauarr. cap. 17. n. 172. & alij. Ratio est, quia tunc videtur illi partem suam condonasse: nisi fortè inuentor certò sciuerit ibi latere thesaurum; & simulauerit se nihil scire, tunc enim dominus ita deceptus non censetur condonasse, vt rectè Sil. verbo Inuentum q. 3.

Sed difficultas est, si fundus habeat duos dominos, nimirum directum & vtilem, vtri domino dimidium sit restituendum.

Quid si fundus sit duorũ dominorum.

61 Resp. & dico Quintò, Quando fundus hoc modo duobus dominis subest, dimidium erit inuentoris, & alterum dimidium inter illos ex æquo est diuidendum, tanquam inter dominos loci.

Ex quo sequitur, si dominus vtilis (vt feudatarius, vel emphyteuta) inueniat thesaurum, reddet domino directo tantummodò quartam partem, & sibi reseruabit alteram quartam partem, quatenus est eius loci dominus, dimidium verò quatenus est inuentor: quod est contra Nauarr. n. 172. & quosdam alios.

Ratio est, quia idem est inuentor, & sic debetur illi dimidium, & est etiam dominus loci ex parte, vnde ei debetur altera quarta. conductoris autem & vsuarij nulla habetur ratio, quia nullo modo sunt domini. idem dicendum de pigneratore. vide Molinam disput. 56.

Vsufructuarius.

De Vsufructuario, nudo quæri potest vtrùm censeatur hic esse dominus loci. Communis sententia est non censeri. colligitur ex L. Fructus 7. ¶. soluto matrimonio, vbi dicitur, *thesaurum inuentum in fundo dotali, in quo vir habet vsumfructum, non deberi viro, sed vxori, cuius est fundus: quia thesaurus non est fructus fundi.* Nauar. tamen n. 174. & quidam alij putant hunc censendum dominum, & eum quoque qui ad vitam conduxit. Sed quod dixi, est verius.

Dico Sextò, Qui scit alicubi thesaurum latere, & emit locum antequam eruat, efficitur dominus totius thesauri. Ita Nauar. n. 175. & Sotus lib. 5. de Iustitia. q. 3. art. 3. ad 2. & indicat D. Th. infra q. 66. art. 5. Idem insinuatur in parabola Domini, Matth. 13. 62

Emi potest fundus.

Ratio est, quia eruit illum ex loco proprio, nec tenebatur domino priori indicare, sed poterat vti sua scientia, emendo agrum illum secundum communem æstimationem, ad quam æstimationem nihil facit thesaurus absconditus, cuius nulla habetur suspicio.

Petes, Quid si thesaurus conditus fuerit in re mobili, v. g in saccis lana plenis, verum is qui efficitur dominus lanæ, efficiatur etiam dominus thesauri?

Resp. Non videri hoc ipso effici dominum thesauri, quia non intendit illum occupare. Habet tamen ius illum thesaurum occupandi ante alios. Vnde miles, qui excussit hosti saccos lupulo refertos, in quibus erant laminæ aureæ & argenteæ reconditæ, non fuit factus dominus illarum, cum illos vendiderit antequam sciret quid lateret.

DVBITATIO XVI.

Cui cedat, si in loco publico, vel sacro inueniatur.

Respondeo & dico Primò, Si in loco publico, v. g. in flumine, in platea effossa, in via publica inueniatur, totus videtur esse inuentoris; non Principis vel Respub. Ita Couar. regula Peccatum p. 3. §. 2. n. 3. citans pro se Baldum, Cynum, & alios quosdam. 63

In loco publico.

Ratio est, quia Respub. vel Princeps non est dominus talis loci iure dominij specialis, de quo Leges loquuntur, sed dominio iurisdictionis, & auctoritate disponendi.

Dices, §. Thesauros, Instit. de rerum diuisione. dicitur, *Si quis in fisci de loco, vel publico, vel ciuitatis thesaurum inuenerit, dimidium esse fisci, vel ciuitatis.*

Respon. Per *locum publicum* non intelligi forum, plateam, vel similem locum, qui propriè nullius est, omnium vsibus deputatus, sed de loco, quem Respublica, specialis dominij iure possidet, vt silua, pascuum, domus, hortus: alioqui dimidium non deberet dari ciuitati, vt ibi dicitur, sed potiùs Principi.

Probabile est dimidium esse Principis.

Fateor tamen contrarium esse probabile, quia plerique Iurisperiti ita sentiunt, teste Couar. supra.

Aduerte, quando agitur de loco publico, nihil interesse vtrùm fortuitò ibi repertus sit, an de industria quæsitus. Ratio est, quia locus publicus non censetur alienus, sed communis, distinctio autem illa solùm locum habet in loco alieno.

Dico Secundò, si inueniatur in loco sacro vel religioso casu fortuitò, totus est inuentoris, vt patet §. Thesauros. Inst. de rerum diuisione. Idem habet Glossa ad cap. Si quid inuenisti. 14. quæst. 5 & Summa Rosella verbo Furtum n. 11. Contrarium tamen etiam est probabile, quod tenet Couar. & multi alij: qui docent dimidium deberi Ecclesiæ vel Prælato; quia Ecclesia & Prælatus habentur pro domino loci sacri. Verius tamen puto quod dixi; quia Iustinianus etsi optimè nouerat conditionem locorum sacrorum apud Christianos; tamen in suis Institutionibus confirmauit Legem Adriani, cuius hæc est dispositio. vnde cùm Ius Canonicum ei non derogauerit, videtur seruanda. Intelligo autem hæc de locis sacris & religiosis omnino publicis, quæ in Iure dicuntur esse nullius, secus de monasteriis & similibus, quæ specialis dominij iure possidentur. 64

In loco sacro casu inuentus.

Inuentus ſtudio.

Dico Tertiò, Si data opera inuentus ſit in tali loco, dimidium cedet Eccleſiæ.

Probatur, quia Eccleſia cenſetur dominus talis loci. vnde ſecundùm Legem vnicam, C. de theſauris, debetur ei dimidium.

Dices: Ergo etiam debetur dimidium, ſi fortuitò.

Reſp neg. conſeq. quia obſtat aliud Ius particulare quod aliter in eo caſu diſpoſuit.

DVBITATIO XVII.

Quid ſi per magiam repertus ſit.

65 *Arte magica repertus.* REſpond. In eo caſu pertinere ad fiſcum. Ita communiter DD. ex L. vnica C de theſauris.

Notandum tamen, inuentorem non teneri illum tradere antequam à Iudice compellatur; vt rectè Nauar. n. 175. Ratio eſt, quia lex illa pœnalis eſt, & quidem ſententiæ ferendæ, non latæ. Nihil enim aliud dicit Imperator, quàm *ſe cui, ne in ſuis locis tribuere facultatem quærendi theſaurum, & inuento fruendi; dummodo ſine ſceleratis ac puniendis ſacrificijs, aut alia qualibet arte legibus odioſa quæras.* hic nullum verbum habet quo illum reipſa priuet inuentis.

66 Porrò hic aduertendum eſt, Primò, Si hic theſaurus quæſitus ſit in loco alieno arte magica; ſolum eam partem adiudicandam per ſententiam fiſco, quæ fuiſſet inuentoris; quia dominus loci ob maleficium alterius non debet ſuo iure priuari.

Secundo, ea quæ hactenus dicta ſunt de theſauris, procedere ſecundum Ius commune. quod ſi in aliqua Prouincia ſint aliquæ leges particulares, vel conſuetudines hac de re iuſtæ, ſunt ſeruandæ. Quod autem quidam dicunt, conſuetudinem habere vt theſaurus vbiuis inuentus ſit Principis, hoc multi cenſent non obligare in conſcientia, vt Sil. verbo Inuentū n. 13. Sotus l. 5. de Iuſtitia q. 3. a. 3. ad 3. quem vide. Sæpè tamen poteſt iuſta ſubeſſe cauſa vt pars aliqua Principi *An Principi totus ſeruandus.* aſſignetur: vt ſi tale ſubſidium iudicaretur neceſſarium ad onera Reipub. ſuſtinenda: vt autem totus applicetur, durum videtur; quia valde difficile eſt & diſſonum Iuri naturali. Fateor tamen, contrarium non eſſe improbabile, quod tenet Couar. ſuprà n. 4, quamuis rationes ipſius non conuincant.

DVBITATIO XVIII.

Quænam dicantur haberi pro derelicto, ita vt dominium eorum concedatur primo occupanti.

67 *Pro derelicto.* REſpond. & dico Primò, *Pro derelicto haberi*, quod dominus ea mente abiecit vt id in numero rerum ſuarum eſſe nolit; vt patet §. penult. Inſtit. de rerum diuiſ.

Vnde ſequitur, ea quæ in tempeſtate proiiciuntur, leuandæ nauis cauſa, non haberi pro derelicto; vt dicitur §. vlt. ſuprà. quia ea libentiſſimè dominus ſeruaret, ſi poſſet; & poſtquam proiecit & in portum euaſit, ſummè deſiderat ea recuperare. Vnde iniqua eſt conſuetudo, quæ in quibuſdam locis ſeruatur, vt dominus Prouinciæ, vel territorij, bona naufragorum *Bona naufragorum.* tamquam *ἀδέσποτα*, id eſt, quæ poſſeſſore careant occupet. Nam præterquam quòd ſit contra Ius naturale, vtpote alieni occupatio, & magna in miſeros crudelitas, eſt etiam contra Ius Cæſareum, Auth. Nauigia, C. de Furtis. Et ſi ſint bona Chriſtianorum, occupantes ea incurrunt excõmmunicationem Bullæ Cœnæ Domini de quo vide Nau. c. 17. n. 60 & 118. & Couar. ad reg. Peccatum p. 3. n. 5.

Dices, Quid ſi ea res certò fuerit peritura, niſi ego eripuiſſem (vt ſaccatum, frumentum, farina, papyrus) poſſumne retinere?

Reſp. Non potes, quia (vt habetur ex L. Pomponius. 44. ff de acquirendo dominio) quælibet res noſtra. quantumcũque periclitetur, manet noſtra, quamdiu non eſt conſumpta, nempe ſi cupimus eam noſtram manere. Vt ſi ouis noſtra ex faucibus lupi eripiatur, aut domus ab incendio, noſtra manet. Vnde quod ait Nauar. c. 17. n. 99. poſſe nos talia retinere, ſi cum aliquo vitæ periculo ea ex vndis eripuerimus, non eſt abſolutè verum. niſi quando rationabiliter credi poteſt, dominum permittere res huiuſmodi, ſiue eiectas, ſiue ex naufragio periclitantes, ei qui ſe periculo voluerit exponere, vt quando res illæ ſtatim eſſent perituræ, & non ſine diſcrimine poſſent recuperari, ita vt periculum ferè tanti æſtimetur, quanti res ipſa: tunc enim etſi dominus ius habet rei vindicandæ, tamen recuperator poteſt exigere æſtimationem ſui laboris & periculi. Vnde ſi dominus nihil dicat, poterit retinere tamquam ratione periculi conceſſam.

Dico ſecundò, Pro derelicto etiam haberi videtur res ea, quæ fluctibus procul abrepta eſt, & dominus ſciens vbi ſit quærenda, non curat eam recuperare, vel quia eam paruì facit, vel quia eſſent magnæ expenſæ faciendæ. *Quando res poteſt recuperari, ſed dominus non vult.*

Probatur, quia dominus rem talem non videtur velle habere in bonis ſuis, ob incommodum coniunctum. ſecus eſt quando omnino vellet eam recuperare, ſi aliquo modo poſſet.

Addunt quidam, rem etiam haberi *pro derelicto*, quando dominus ita eam proiicit vel relinquit, vt nulla ei ſpes ſuperſit induſtria aliqua vel aliquo caſu eam recuperandi. Itaque tunc ſi ego extraordinaria induſtria eripiam, vel ſaluem, efficiam meam. Ita Petrus Nauarr. l. 4. c. 1. n 58. ſed non exiſtimo id eſſe verum; niſi dominus ſignificauerit ſe eam concedere occupanti; vel æſtimatio induſtriæ ſit ferè par illi rei. *Quando nulla eſt ſpes recuperandi.*

CAPVT VI.

De modo acquirendi dominij in rem alterius abſque eius conſenſu; quod ſit præſcriptione.

Habet Dubitationes 18.

HACTENVS diximus de modo acquirendi dominij in res quę nullius ſunt, vel communes: ſequitur vt explicemus quomodo acquiratur in res, quæ dominium habent, ſeu, quo modo dominia ab alio in alium transferantur. Generatim autem transferuntur vel volente priore domino, vel inuito. *Volente* transferuntur tripliciter, donatione, vltima voluntate, contractu, de quibus infra. *Inuito* totidem modis. Primò, Iure gentium, ſic res bello captæ fiunt capientis de quo ſup. 2. 2. q. 40. quæ eſt de Bello. Secundò, auctoritate alicuius legis particularis, idque vel ſine culpa domini, vt lege præſcriptionis: vel ob culpam eius vt ob crimen hæreſis, læſæ maieſtatis, inceſtas nuptias: de quo 1. 2. q. 96. Tertiò, ſententia Iudicis, vt ſi fur damnetur in quadruplum. qui modus etiam obligat in conſcientia, quando ſententia non nititur falſa præſumptione. de quo infrà, ſect. 4. Itaque ad præſentem locum ſolum pertinet tractatio de Præſcriptione. 1

DVBITATIO I.

Quid ſit Præſcriptio & Vſucapio.

NOtandum eſt, nomen *præſcriptionis* tripliciter accipi apud Iuriſconſultos, (vt colligitur ex Couar. ad reg. Poſſeſſor, in principio, & §. vnico, relectione t.) 1. generatim, vt idem ſit quod *exceptio*, quæ opponitur ad excludendam actionem intentam ab actore, vnde cùm exceptio ſit vel *dilatoria*,) vt ſi oppo- 2 *Præſcriptio tripliciter dicitur.* *Exceptio.*

pas,

nas, iudicem non esse competentem, testes infames, actorem eacommunicatum,) vel *peremptoria*, (vt si opponas te mandato Peincipis fecisse, iam antè soluisse quod petitur)etiã præscriptio etit vel dilatoria vel peremptoria. Hoc modo accipitur in titulo De exceptionibus & peæscriptionibus, lib. 44. Digestorum. Simili modo accepit Tertullianus, inscribens librum suum *De præscriptionibus aduersus hæreticos.* agit enim de illis, quæ hæreticis per suam doctrinam veluti litem intentantibus oppont possuot à Catholicis, ne ab eis vincantur.

Secundò, accipitur specialiùs pro *exceptione peremptoria* prouenienſte ex eo, quòd tempore legibus definito rem aliquam possedimus, vel iure aliquo vsi sumus, vel quòd alius tali tempore ab vsu alicuius Iuris cessauerit, vt docet Cousr. suprà §. vnico. n. 4. & patet ex titulis C. de præscriptione longi temporis. & de præscript. 30. & 40. annorum.

Tertio, accipitur pro *dominy acquisitione*, vel *iuris alieni elisione*, ex tempore legibus definito prouenientе. Hoc modo dicimur præscribere domum, vineam, agrum, id est, acqoirere dominium domus, vineæ, agri. Verùm sic non accipitur in Iure ciuili, sed in Iure Pontificio, & passim ab Interpretibus vtriusque Iuris; vt docet Couarr.n. 6. Ratio cur sic acceperint, est quia qui dominium alicuius rei pee continuatam eius possessionẽ compaeauerat, si impetebatue à priore domino, præscribebat.i.escipiebat, & opponebat certi temporis possessionem, pee quam fecerat eem suam: & ita eius actionem perimebat. Hinc ipsa *vsucapio* & *dominy acquisitio* cœpta est vocari *præscriptio*; cùm tamen peæscriptio ex vsucapione oriatur, vt patet L.Emptoe. 7.C. de præscriptione longi temp.

3 *Quid præscriptio.* Ex his patet quid sit *præscriptio.* Nam si primo modo capiatur, nihil est aliud quam exceptio, seu oppositio aduersus actionem actoris.

Si secundo modo, est exceptio peremptoria contra priorem dominum, ex tempore legibus definito vim habens.

Si tertio modo, est dominij acquisitio, vel alieni juris, siue realis, siue personalis peremptio, per continuationem temporis lege definiti. Vbi aduerte, si acquisitionem dominij paulò latiùs accipiamus, noo opus est addere illam partem (*vel alieni iuris peremptio*)quia qui ius alterius perimit, acquirit dominium suæ libertatis; liberatue enim obligatione, qua alteri erat obstrictus. rectè tamen additor causa claritatis.

Vsucapio vero *est acquisitio dominy per continuationem temporis lege definiti.* Ita habetur L.3.ff.de Vsucap.quæ
Vsucapio. definitio causalitee est intelligenda. Vsucapio enim est causa acquisitionis dominij. formalitee autem videtur esse *possessio* quædam rei alienæ. Vnde dicimus Vsucapionem interrumpi. Potest tamen etiam accipi pro ipsa acqoisitione formali dominij. nemo enim dicitue res vsu cepisse, nisi iam dominium acquisierit.

Differentia inter vsucap. & præscript. Ex his colligi potest quomodo præscriptio ab vsucapione differat: si enim primo vel secundo modo sumatue, res est clara, quia præscriptio his modis est oppositio contra actorem. si tertio modo, sic est magis commune quam vsucapio. omnis enim vsucapio
4 est præsceipeio, non contea. Nam peæscriptio, qua extinguitur actio personalis vel realis alterius, non est propriè vsucapio, tamen est præscriptio. Generaliter tamen posset dici vsucapio, quatenus Ius & libertas ab aliqua obligatione potest dici vsucapi; & sic æquè latè paterent præscriptio & vsucapio.

4 Aduertendum tamen, Iuris Interpretes passim distinguere præscriptionem ab vsucapione; quòd vsucapio sic mobilium, præscriptio verò immobilium. verùm hæc differentia non est fundata in Iure. Nam vsucapio etiam est immobilium. vt patet Instit. de Vsucapionibus, in peincipio; vbi non semel ad res immobiles refertur. & L. vnica C. De vsucapione transformanda. Similitee præscriptio in rebus mobilibus locum habet: nam quando eos vsucepimus, vtimue præsceiptione, seu exceptione erga priorem dominum. Itaque hisce nominibus vtemur tanquam synonymis.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad præscriptionem seu vsucapionem.

RESpondeo, Ordinariè requieuntur quatuoe, ex communi DD. sententia, vt testatur Sil. verbo Præscriptio. n. 1. *Possessio, titulus probabiliter præsumptus, bona fides, & continuatio possessionis cum bona fide, per tempus lege præscriptum.* 5 *Quatuor conditiones.*

Primò, requiritur *possessio*; quia vt habet regula Iuris in 6. *sine possessione præscriptio non procedit*, oritur enim hoc totum ius ex possessione. debet autem hæc possessio esse qua quis nomine suo possidet, non autem nomine alieno: quia hic verè non est possessor, sed alter qui pee illum possidet. cùm autem possessio alia sit *ciuilis tantum*, alia *naturalis tantum*, alia *ciuilis & naturalis simul*, hæc vltima est aptissima gignendæ præscriptioni. *naturalis tantum*, non sufficit. *Ciuilis tantum*, qua solo animo rei nostræ etiam absentes insistimus, sufficit; vt probat Couar.reg. Possessor,p.1.§. vnico. n. 7. hæc enim etiam ideò *ciuilis* dicitur, quòd hunc ciuilem effectum pariat. *Possessio.* *Ciuilis sufficit, nõ autem naturalis.*

Ob defectum huius conditionis non possunt peæscribi, primò loca sacra, & ius decimarum a laico; nam non est capax possessionis ciuilis talium; cùm Ius ei resistat, vt patet ex dictis suprà cap. 3. dub. 9. Secundò, Religiosus professus non potest quidquam præscribere, seu vsucapere, quia nihil potest nomine suo possidere. Tertiò, Fructuarius, colonus, emphyteuta, feudatarius, conductor, commodatarius, pignerator, non possunt rei proprietatem præscribere seu vsucapere: tum quia hanc non possident nisi naturalitee, cùm dominus directus eam possideat ciuiliter, tum quia non possident eam nomine suo, ne naturaliter quidem, sed nomine directi domini. Vnde si post centum annos probare posses initium possessionis, nimirum rem illam nomine tuo possessam fuisse ab initio, nulla præscriptio tibi obstabit. ita expressè Glossa in cap. Clerici.11.v.in Ius proprium. 16. q. 4. Ioannes Andreas ibidem. Siluest. Præscriptio 2. n.20. & alij. Quod probatue d. cap. Clerici, vbi dicitur, *Quæ precariò possidentur, in ius proprium præscriptione temporis non posse reuocari.* Idem confirm. cap. Si Episcopus. 12. ibidem. Et quamuis loquantur solùm de rebus Ecclesiæ, eadem tamen sunt intelligenda de rebus aliorum, cùm eadem in omnibus sit ratio, vt Glossa exponit. Idem confirm. Iure ciuili.nam L. Malè agitur, C. de præscript. 30. annorum, sic dicitur: *Malè agitur cum dominis prædiorum si tanta precariò possidentibus prærogatiua defertur, vt eos post 40. annorum spatia qualibet ratione decursa inquietare non liceat.* Et infrà: *Nemo igitur qui ad possessionem conductor accedit, diu res alienas tenendos ius sibi proprietatis vsurpet, ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt, aut locatores vtiles sibi fortassis excludere, annis omnibus super dominio suo publicè protestari.* Sed hæc intellige, si res apud illum qui nomine alterius possidebat, vel apud eius heredem, maneat. secùs si alteri vendita ab herede bona fide fuerit. sed de hoc plura infrà dubit. 15. Possunt tamen isti præscribere Ius vtilitatis, non quia naturalitee possident rem, (vt quidam volunt) sed quia hoc ius ciuiliter possident, vtpote suo nomine, vt rectè Couar. supea num.7. Quartò, Si colonus vel *Colonus.* quiuis fructuarius venderet domum vel agrum absente domino & ignorante, emptor non posset præscribere, quia non haberet possessionem ciuilem, sed solùm naturalem, ciuilis enim manet apud dominum absentem, quamdiu retinet animum possidendi, vel donec sciat rem suam ab alio occupatam, & sciens non audeat eum depellere: vt dictum est c.3. dub.12. vbi tamen dominus amiserit possessionem, emptor poterit præscribere, vt dicetur dub. 13. Quintò, Nemo potest

Religiosus. *Fructuarius. Emphyteuta, &c.* 6

Digitized by Google

poteſt præſcribere quamdiu apud ipſum non eſt poſſeſſio ciuilis, ſed apud alium. nam præſcriptio incipit ab eo die, quo dominus prior amittit poſſeſſionem ciuilem, vt omnes DD. tradunt, teſte Couar. n.7. tunc enim primùm incipit detentor ciuiliter poſſidere.

Quando incipit præſcriptio.

7 *Præſcriptio contra actionem.*

Petes, Vtrùm hæc conditio requiratur etiam in præſcriptione, quæ fit per debitorem vel reum contra actionem perſonalem vel realem creditoris vel actoris? Quidam negant, eò quòd reus vel debitor qui ſic præſcribit, nihil videatur poſſidere: cùm hæc præſcriptio ex eo oriatur, quòd creditor vel actor aliquid omittat. Sed conformiùs dicitur, etiam hic neceſſariam eſſe quamdam poſſeſſionem, nempe libertatis ſuæ, quæ certo duret tempore, vt infra dubit. 11. patebit.

8 *Titulus.*

Secundò requiritur *Titulus probabiliter præſumptus*, id eſt, qui bona fide putetur validus; vt donationis, teſtamenti, vel ſucceſſionis ab inteſtato, emptionis, permutationis, &c. Non eſt autem neceſſarium vt ille titulus ſit verus, i. validus: nam hic ſufficit ſine præſcriptione ad transferendum dominium ſecuta traditione: ſed ſatis eſt vt probabiliter putetur verus, quamuis reuerà inualidus ſit, (vt quia venditor non habuit poteſtatem vendendi) tunc enim Ius facit vt res aliena, exacto tempore definito, fiat tua. Debet autem hæc opinio, qua putas titulum validum, prouenire, non ex ignorantia Iuris, præſertim manifeſti & indubitati, (vt ſi putares minorem poſſe vendere rem immobilem ſine decreto Iudicis, aut parentem validè donare filio) vt infra dub.5. dicetur; ſed ex ignorantia facti: vt ſi putes decretum Iudicis interueniſſe, & non interuenit: ſi id quod parens dedit, putes fuiſſe donatum per ceſſionem vſusfructus, quem in bonis eius habebat. In dubio autem vtrùm ex ignorantia Iuris aut facti prouenerit hæc opinio de titulo, exacto tempore præſcriptionis præſumendum pro præſcribente, ob poſſeſſionem bona fide toto illo tempore continuatam. ſecùs ſi conſtet proueniſſe ex errore Iuris. Aduertendum tamen eſt, non ſemper requiri titulum ad præſcriptionem. vt docet Cou. 2.p.§.8. quia ſæpè fit vt tituli obliuiſcamur; multa enim habemus in rebus noſtris, quæ vtrum emptione, donatione, teſtamento, an aliter accepeiimus, ignoramus. Requiritur tamen vt breuiore vel ordinario tempore fiat præſcriptio.

9 *Bona fides.*

Tertiò, Requiritur *bona fides*, vt patet ex regula Iuris in Sexto. *Poſſeſſor malæ fidei non præſcribit.* (in quam regulam Couarr. doctiſſimum commentarium ſcripſit, quem ſæpè hic citamus.) Idem habetur in c. finali. de præſcriptionibus, quod ſumptum eſt ex Concil. Magno Lateranenſi, vbi dicitur, *Quoniam omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt, ſynodali iudicio definimus, vt nulla valeat abſque bona fide præſcriptio, tam canonica quàm ciuilis; cùm generaliter ſit omni conſtitutioni & conſuetudini derogandum, quæ abſque mortali peccato non poteſt obſeruari. Vnde oportet vt qui præſcribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiam.* Ex quibus verbis hoc etiam colligitur, *bonam fidem* in propoſito eſſe credulitatem, qua quis ſibi prudenter perſuadet rem eſſe ſuam, vel ſaltem neſcit eſſe alienam. Dico *prudenter*, quia ſi ex ignorantia craſſa, vel inordinata cupiditate illa perſuaſio procedat, non erit bona fides.

Quid bona fides.

Quartò, Requiritur certi temporis continuata poſſeſſio: quod tempus varium eſt pro varietate rerum præſcribendarum, vt infra dicetur.

Continuata poſſeſſio.

Circa prædictas conditiones, præſertim circa 3.& 4. ſunt aliquot dubitationes. Vnde ſit

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitans an res ſit ſua, cenſeatur bona fide eam poſſidere.

10 TRactat hoc Couar. ad regul. Poſſeſſor, p.2.§.7. num. 3. & ſequent.

Reſp. & dico Primò, Qui dubitat, non cenſetur habere bonam fidem ad inchoandam poſſeſſionem, quamdiu manet dubitatio. Ita Couar. ſupra. Ioannes Medina Cod. de reſtitutione q. 17. & eſt communis ſententia Doctorum.

Ratio eſt, quia vt rem quam anteà non habebam, incipiam mihi vendicare & vſurpare, requiritur vt determinatè iudicem eam vel eſſe nullius, (& ita fieri meam per occupationem) vel certè eſſe meam, quamuis id anteà non aduerterim. Quod ſi dubitem an ſit mea, an aliena, iniquè ego eam mihi arrogans; cùm non ſit melior mea conditio quàm alterius. In hoc caſu, ſi dubium verſetur inter duos, quorum neuter bona fide poſſidebat, res eſt diuidenda: quia par eſt Ius vtriuſque; neque eſt vlla ratio cur alteri potiùs quam alteri adiudicetur, vt dictum eſt 1.2.q 19. *Si ſit dubium quando neuter poſſidet.*

Dico Secundo, Qui dubitat, cenſetur habere bonam fidem ſufficientem ad continuādam poſſeſſionem bona fide initam. vnde quando dubium ſuperuenit ei qui bona fide cœpit poſſidere, non violat, nec interrumpit eam. Ita Couar. ſupra.§.7.n.3. & ſequentibus vbi multos citat pro hac ſententia. Idem docet Medina loco citato. Eſt contra Adrianum in 4.q de præſcriptione. & Sotum l. 4.de Iuſtitia q 5.art.4.& quoſdam alios, qui dicunt bonam fidem per tale dubium interrumpi, & ita non procedere præſcriptionem. Sed probatur noſtra ſententia ex cap. Si virgo.34. q. 1.vbi dicitur, *In iure prædiorum, tamdiu vnuſquiſque poſſeſſor bonæ fidei dicitur, quamdiu poſſidere ſe ignorat alienum.* Idem indicatur c. finali de præſcriptione, cùm dicitur, *Vnde oportet, vt qui præſcribit, in nulla temporis parte habeat rei alienæ conſcientiam.* atqui dubius non eſt ſibi conſcius rem eſſe alienam, & ignorat ſe poſſidere alienum: ergo manet poſſeſſor bonæ fidei, & procedit præſcriptio. loquuntur autem hæc capita de continuatione poſſeſſionis, non autem de inchoatione. 11 *Dubitatio nō interpellat præſcriptionē.*

Secundò, Probatur ratione; quia in pari dubio melior eſt conditio poſſidentis quam non poſſidentis: ergo cùm is, qui incipit dubitare, iam poſſideat, melior eſt eius conditio quàm non poſſidentis; ac proinde poteſt rem retinere, etſi adhibita diligentia adhuc maneat dubitatio quòd ſi poteſt rem retinere, etiam poteſt continuare poſſeſsionem perſeuerante illo dubio. ergo hæc continuatio poterit perficere præſcriptionem. nam ſola illa poſſeſsio eſt inutilis ad præſcribendum, quæ non eſt ſine peccato, vt patet ex dicto c. finali.

Obiicitur contrà, Bona fides eſt exiſtimatio, quâ quis prudenter exiſtimat rem, quam retinet, eſſe ſuam; atqui dubitans non exiſtimat eſſe ſuam: ergo non habet bonam fidem.

Reſpond. Non tantùm eſt bona fides cùm quis poſitiuè credit rem eſſe ſuam, ſed etiam cùm neſcit eſſe alienam; vt colligitur ex cap. finali ſuprà. Vnde cùm dubitans neſciat eſſe alienam, cenſetur habere bonam fidem talem, qualis quidem non ſufficit ad inchoandam præſcriptionem, tamen ad continuandam ſufficiens eſt.

Ex his poteſt colligi reſolutio cuiuſdam dubitatiunculæ, quam Couarr. tractat. n. 2. ſuprà: Vtrùm detur medium inter bonam & malam fidem? Dicendum eſt dari medium, ſi hæc ſpeculatiuè conſiderentur: non autem ſi in ordine ad praxim Dubitans enim ſpeculatiuè, nec bonam nec malam fidem habet, quia nec credit poſitiuè rem eſſe ſuam nec alienam, ſed hæret in medio. In ordine autem ad praxim habet vel bonam fidem vel malam: bonam, ſi agatur de continuatione poſſeſsionis benè inchoatæ, malam verò, ſi agatur de poſſeſsione primùm ineunda. Qui enim dubitat an res ſit ſua, mala fide poſſeſsionem inchoat: quia contra conſcientiam facit. ſcit enim ſe eam rem, de qua dubitat an alterius ſit, ſibi vindicare non poſſe. bona tamen fide poſſeſsionem ritè inchoatam continuat, quia cùm poſſeſsio ei ſuffragetur, nouit ſe rem illam ob dubitationem ſuperuenientem non teneri deſerere, & alteri tradere, ſed ſatis eſſe vt diligenter 12 *An detur mediū inter bonam & malam fidem.*

de

de veritate inquirat, & si adhibita conuenienti pro rei momento inquisitione adhuc dubium perseuerauerit, se in sua possessione progredi posse: eò quòd in dubio melior sit conditio possidentis.

DVBITATIO IV.

Si quis dubitans an res sit sua, simul dubitet an liceat eam retinere, & tamen retineat, vtrùm bona fide continuet possessionem, an mala.

13 RESP. Mala fide continuat possessionem, vnde non procedit ei præscriptio, vt expresse habetur L. Si fur. ff. de vsucapionibus, vbi dicitur, *Si quis id quod possidet non putet sibi licere per leges vsucapere, dicendum est, etsi erret, non procedere tamen eius vsucapionem, vel quia non bona fide videatur possidere, vel quia in iure erranti non procedat vsucapio.* Sed occasione huius legis occurrit dubium, de quo fusè Couar. reg. Possessor. p. 2. §. 7. n. 5. & sequent.

DVBITATIO V.

Vtrùm si quis ex ignorantia iuris rem vsurpet vt suam, suámque esse existimet, habeat bonam fidem sufficientem ad præscribendum.

VErbi gratia, comparasti rem aliquam contractu vsurario, quem putabas iustum, quòd existimares vsuras mediocres iustè exigi, accepisti à Religioso vestem, equum, &c. nesciens Religiosum non posse donare, vtrùm cum tali errore currat præscriptio? Ioannes Medina q. 17. docet, quamuis ignorantiam inculpatam tam iuris, quàm facti sufficere ad præscribendum in foro conscientiæ. Sed contrarium est verius, si agatur de præscriptione ordinaria. Pro quo

14 Dico Primò, Iuris clari ignorantia non sufficit ad præscriptionem rei, etiamsi sit omnino inculpata. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. Possessor. p. 2. §. 7. n. 6.

Error iuris impedit præscriptionem, maximè vincibilis.

Probatur L. Numquam 31. ff. de vsucapionibus, vbi dicitur, *Numquam in vsucapionibus Iuris error possessoribus prodest.* & L. Iuris 4. ff. de Iuris & facti ignor. *Iuris ignorantia in vsucapione negatur prodesse, facti verò ignorantiam prodesse constat.* & L. Error 8. ff. eod. tit. *Error facti, ne maribus quidem in damnis vel compendiis obest. Iuris autem error, nec feminis in compendiis prodest, ceterum omnibus iuris error in damnis amittendæ rei suæ non nocet.* Idem habetur L. sequenti. Quare cùm leges nolint hunc errorem prodesse, non procedet cum eo præscriptio. sicut enim præscriptio iure humano constat, ita ab eodem potest circumscribi.

15 Dico Secundò, Huius tamen Iuris ignorantia seu error inculpatus sufficit ad præscribendos fructus ex re illa perceptos. Ita Nauar. lib. 1. consil. 6. tit. de officio Iudicis. Couar l. 1. variarum resolutionum cap. 3. n. 8. Glossa in L. Si fur. 32. ff. de vsucap. §. 1. Innoc. Ancharana Cardinal. & Imola, in cap. Ad nostram 11. de rebus Eccl. non alien. & alij multi. Probatur ex L. Sed etsi 25. §. Scire. 6. ff. de petitione hereditatis: vbi insinuatur, eum qui in iure errans possidet, posse comparare fructus, modò non sit prædo, id est malæ fidei possessor. Nec refert vtrùm fuerit error iuris nec assistentis nec resistentis contractui, an iuris resistentis: quia vtroque casu verum est, vt docet Nauar. & Couar. suprà, etsi multi Iurisconsulti cum Bartolo id non admittant, cùm est error iuris resistentis. Ratio est, quia quando ius non distinguit, nec nos debemus distinguere: atqui d. §. Scire, non distinguit, nec est vllus textus aut ratio efficax, qua illa distinctio probetur, vt Nauarrus ait. Deinde præter auctores citatos, ita docet Glossa in L. 2. C. Si quis ignorans rem min. esse, vbi Baldus & Salicetus secuti Glossam docent, errantem in iure bona fide, acquirere fructus ex contractu nullo, & iure reprobato. Idem tenet Couarr. suprà. Præscribuntur autem fructus triennio bona fide possessi, vt docet Couarr. suprà n. 7. & ex infrà dicendis patebit. Ratio cur fructus præscribatur, esse potest, quia error circa fructus videtur esse error facti, putat enim possessor se eos percipere ex re sua.

Sufficit ad fructuum vsucapionem.

Dico Tertiò, Ignorantia vel error Iuris valdè dubij, & etiam verè dubij, sufficit ad præscriptionem ipsius rei. Ita Nauar. suprà. *Error*, inquit, *iuris dubij perinde prodest ad hoc*, (vsucapionem) *sicut error facti.* Probat ex Glossa, Panor. Felino & aliis in cap. de quarta, de præscriptionibus. Idem tenet Couar. §. 7. n. 12. & Sil. verbo Præscriptio §. 4. & alij. Nec refert quòd aliqui ex his requirant vt hoc ius sit valdè dubium, quia sufficit esse verè dubium, vt Nauar. & Sil. Ratio est, quia quando Ius aliquod est verè dubium, (id est, de quo vtrimque sint multorum sententiæ) prudenter possumus in praxi vtramliber sequi, perinde ac si ius planum esset. 16

Error Iuris dubij.

Hinc sequitur, posse vsucapere eum, qui aliquid contractu ambiguo, de quo vtrimque sunt opiniones Doctorum, comparauit.

Sed difficultas est vtrùm sententia Medinæ sit aliquo modo probabilis. Quidam negant esse probabilem, etiamsi agatur de præscriptione longissimi temporis, quæ non requirit titulum, qualis est 30. & 40. annorum. Probatur Primò, ex iuribus adductis n. 14. quæ expresse habent, iuris errorem in præscriptione non prodesse. Secundò, quia eum mala fide non procedit vllo tempore præscriptio. cap. fin. de præscript. Atqui is qui per ignorantiam iuris rem acquirit, comparando illam per contractum iure inualidum, habet malam fidem, vt iura loquuntur, ergo. Minor probatur ex L. Quemadmodum 7. C. de agricolis & censitis, vbi dicitur, eum, qui emit adscriptitium siue gleba, non posse vsucapere. *Quia*, inquit, *mala fidei possessorem esse nemo ambigit, qui aliquid contra legum interdicta mercatur.* Vbi aduerte non dici, talem præsumi habere malam fidem, sed habere malam fidem, Nam Iura malam fidem vocant non solùm credulitatem qua quis credit, aut dubitat rem non esse suam quam retinet vt suam, sed etiam, qua quis ex errore iuris seriò putat esse suam. hanc enim ideò vocant malam, quia est inutilis ad præscriptionem. Tertiò, probatur ex cap. Dudum 31. de decimis. vbi Pontifex decimas, quas Rex Hungariæ dederat Hospitalariis S. Stephani, adiudicat Episcopo: eò quòd acceperant illas à manu laici, qui iure eas non poterat possidere, ac proinde nec donare: vbi Pontifex non ponderat lapsum temporis 40. annorum nondum expleti, sed titulum ex errore iuris inductum, ac proinde inualidum. Quartò, Etiamsi pars aduersa contra quam Titius intendit præscribere, fateretur illum ignorantia inuincibili iuris laborasse, nihilominùs in foro externo Titius condemnaretur: ergo ibi non proceditur ex præsumptione malæ fidei, sed ex eo quòd credulitas ex errore proueniens sit re verà mala fides. Confir. Quia alioquin Ius ciuile foueret peccatum, auferendo rem vero domino, qui iam præscriptione acquisiuerat verũ dominium. Quintò, Etiamsi concederetur illas leges procedere ex præsumptione malæ fidei, tamen res istæ non possent præscribi tempore 30. annorum, sed solùm tempore cuius initij non extat memoria: quia præsumptio iuris illi obstat, iuxta cap. 1. de præscript. in 6. 17

Sententia Medinæ an sit probabilis.

Hæc ferè sunt argumenta, quibus hæc sententia probari potest. quam proinde tenet noster Molina disput. 64. (qui etiam putat contrariam non esse probabilem) Glossa in cap. 2. de his quæ fiunt à Prælato. & in cap. Apostolicæ. 9. de donat. Felinus in cap. De quarta, 4. n. 34 de præscript. Abbas in cap. Cùm non liceat. col. 6. Cynus in L. Si quis emptionis, §. 1. C. de præscript 30. annorum. Bart. in L. Sed etsi, §. Scire, ff.

de

6

Digitized by Google

Contraria probabilior. de petit. heredit. Sed contrariam iudico veriorem & probabiliorem, quando agitur de præscriptione 30. annorum. Hanc tenet expressè Couar. ad regul. Possessor. p.2.§.7.n.6.concl.2. *Error,* inquit, *tollit bonam fidem inducit sufficientem ad eam præscriptionem quæ titulum non requirit, sed sola bona fide procedit;* qualis nimirum est 30 annorum. Et quamuis in sequentibus videatur hoc restringere ad errorem iuris nec assistentis nec resistentis: (quale plurimorum DD. iudicio est de testamentorum solemnitatibus) tamen posteà n. 11. idem concedit de errore iuris contractui resistentis, modò sit error inuincibilis. *Quatenus,* inquit, *ad præscriptionem error iuris excluditur, nec ex eo præscriptio procedit, quia illa culpa & negligentia in iuris errore, & in non inquirendo diligenter quid leges de illo actu ad eius iustitiam statuerint, efficit, vt ad effectum præscribendi iuris error vel mala fides iudicetur, vel eius vicem habeat; iuxta regulam, Qui contra iura,* &c. *quo fit vt si contingat errorem iuris etiam resistentis inuincibilem esse, tunc præscriptio in animæ iudicio obtinebit, atque ita defendi poterit Joannis Medinæ opinio. Imo & ea sic intellecta apud Iudicem exteriorem admittenda est, sicut apertissimè in tertia conclus. probatur.* Hæc Couar. Eamdem sententiam tenet Alexander Imolensis in d.c. De quarta. & in repetit. cap. fin. col.4. in fine de præscript. & col.10. adducit Antonium de Butrio in c. Cura.11. de iure patron qui etiã id docet in c. Peruenit.4 de empt. & vendit. vbi dicit, *Licèt error iuris circa titulum impediat præscriptionem ad quam requiritur titulus, non tamen impedit præscriptionem ad cuius substantiam non requiritur titulus, sed sola bona fides, vt est præscriptio 30. annorum.* Idem tenent Paulus de Castro consil.152. §. Circa præsentem casum, col. 3. & consil 40 §. In causa. col 1. & maximè in L. Celsus.27. post principium. ff. de vsucap. Ludouic. Romanus consil.123 §. Circa primum dubium, col. 4. Pro eadem citat Couar. Alexandrum consil. 125. Felinum in cap. Cùm contingat 24. de rescriptis. Iason. in L. Si quis id quod. notab 8. & ibidem Decium, ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & Anton. Rub. cons. 75. qui hanc omnium fatetur esse communem.

Probatur Primò, Præscriptio tricenaria non requirit titulum, sed tantùm possessionem bonæ fidei tanto tempore continuatam: atqui is qui errat in iure, potest habere bonam fidem, & cum ea possidere tempore præscripto; ergo. Minor probatur, quia doctores, quos commodè potuit, consuluit, & omnia fecit quæ tenebatur facere ad cognoscendas contractus leges; ita vt ignorantia sit planè inuincibilis; ergo habet bonam fidem. Quod confirmatur: quia cùm ius est obscurum seu dubium, ideò error iuris non excludit bonam fidem de titulo. quod error tunc planè sit inculpatus, & homo fecit quidquid debuit ad veritatem cognoscendam. ergo similiter quando ius non est quidem obscurum sed ignotum, error non excludet bonam fidem, si homo fecit quod in se est vt veritatem cognosceret. Ita Couar. supra, vbi dicit hanc rationem apertissimè concludere.

Secundo, Ideò error iuris impedit præscriptionem, quia qui sic errat, præsumitur habere malam fidem, vel re vera habet, sed iure ciuili præscriptio tricenaria & quadragenaria locũ habet etiam cum mala fide: vt patet L. Si quis emptionis, C. de præscript. 30. vel 40. annorum: ergo iure ciuili tricenaria præscriptio valet etiam cum errore iuris. Conseq. est clara, & antecedens quoad vtramque partem admittitur ab omnibus.

Dices, Ius ciuile qua parte concedit præscriptionem tricenariam cum mala fide, est correctum per Canones, vt patet cap. Vigilanti. 5. & cap. fin. de præscriptione.

Resp. non esse correctum nisi quoad malam fidem, quæ est cum peccato: tota enim ratio illius præscriptionis tollendæ erat, quia sine peccato & dispendio salutis nõ poterat seruari. atqui cum est error iuris inuincibilis, nullum est peccatum in possessione: ergo quoad hanc malam fidem non est correctum. Hæc ratio videtur hanc sententiam planè conuincere.

Tertiò, Ideò leges iuris ignorantiam circa titulum non admittunt in præscriptione ordinaria. quia is qui ius sui contractus ignorat, præsumitur non bona fide inchoasse possessionem; quia tenebatur adhibere diligentiam vt sciret quid ius præscribat, vt rectè docet Couarr. suprà n.10. ergo si reuera nulla fuit negligentia, & error sit prorsus inculpatus, in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, poterit præscribere. Antecedens est Couarr. supra, & multorum DD. & confir. ex regula 82. in 6. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem habere non præsumitur.* quam regulam intelligi de præsumptione iuris docet ibidem Glossa. & ipsa verba satis indicant. Idem confir. ex L. Quemadmodum. 7. C. de agric. & censit.

Quartò, Multi DD docent præscriptionem ordinariam, quæ titulum requirit, procedere cum ignorantia iuris in iis, in quibus error iuris toleratur, vt in minore, rustico, milite, muliere: quia in his non præsumitur mala fides si aliquam diligentiam adhibuerunt. ita Molina Iureconsl. lib. 2. de primogenis c. 7. n. 69. cum aliis quibusdam quos citat. & Baldus in L. Venditioni, C. de Vsucap. pro empt. & in L. Possessiones, C. Si quis ignor. rem minor. esse. Vbi dicit excusari si errans est miles, vel mulier, vel est passus in iure difficilis, de quo interrogans sapientem, habuit responsum erroneum. Ex his patet Medinæ sententiam esse valdè probabilem, & iure veriorem in præscriptione 30. annorum, quæ titulum non requirit: in præscriptione autem ordinaria, quæ requirit titulum, in foro conscientiæ non esse improbabilem. imò non videri improbabile in foro externo admittendam esse, si probatum fuerit nullam negligentiam possessoris interuenisse, sed illum fecisse quantum pro sua conditione potuit, vt iura cognosceret. Idem probant 3. & 4. ratio, & confirmatio primæ rationis.

Nec obstat quòd hæc præsumptio malæ fidei sit præsumptio Iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio, cùm sit instar iuris, quia etsi ordinariè non admittatur, tamen quando subest euidens causa, potest admitti, vel Iudicis benignitate, vel restitutione in integrum, ex clausula generali, Si qua mihi iusta causa esse videbitur. de qua L. 1. in fine, ff. Ex quibus causis maiores, &c.

Ad argumẽta. Ad Primam rationem sententiæ aduersæ Respon. illa Iura loqui de præscriptione ordinaria requirente titulum, quæ triennio, 10. vel 20. annis expletur, non autem de præscriptione 30. annorum. Hæc enim iure Pandectarum (vnde sunt illæ leges citatæ) non est cognita, sed iure Codicis introducta. Secundò, dici potest illa procedere ex præsumptione malæ fidei. præsumitur enim, cùm est error iuris in contractu, interuenisse saltem negligentiam aliquam, nec adhibitam omnem diligentiam, quæ potuit & debuit adhiberi. & ita error iuris non prodest in compendiis: nisi probetur adhibitam omnem diligentiam vt ius sciretur. Cũ hoc tamen stat, quòd possit prodesse in foro conscientiæ, vbi cessat præsumptio, & statur ipsa veritate.

Ad Secundam, Nego illum reuera habere malam fidem, si error erat inuincibilis. solùm enim præsumitur habere, quia præsumitur non adhibuisse diligentiam quam debuit, vt sciret iura. Neque iura credulitatem ex errore inculpato vocant malam fidem, eò quòd sit inutilis ad præscriptionem: esset enim petitio principij. Ideò enim credulitas aliqua est inutilis ad præscriptionem, quia est mala fides. non autem ideò est mala fides, quia inutilis ad præscriptionem. Deinde valdè impropriè diceretur talis mala fide possidere. Denique cap. Vigilanti, & c. fin. de præscript. nullam agnoscit in hac materia malam fidem, nisi quæ est cum peccato: talis autem credulitas ex errore iuris inculpato non est peccatum.

Nec obstat L. Quemadmodum sensus enim est, nullus iuris peritus ambigit esse malæ fidei possessorem (nempe quoad forum externum) qui contra legum interdicta mercatur. Confir. quia ex illa lege sumpta est regula Iuris 82. *Qui contra iura mercatur, bonam fidem*

Digitized by Google

dem non præsumitur habere. quæ apertè loquitur de præsumptione, illámque legem explicat: vnde eodem modo intelligenda. 2. quia eadem L. dicitur, emptorem amittere pretium: atqui hoc non est iustum, nisi interuenerit aliqua culpa in emptione: ergo agitur de errore culpabili. Addo, Etiamsi mala fides sic acciperetur, tamen cum præscriptio 30. annorum iure ciuili cum mala fide procedat, & talis mala fides non sit reiecta per Canones, consequens est eam non obsistere tali præscriptioni; cuius etiam signum euidens est, quòd in d.L. Quemadmodum, solùm dicatur, per talem malam fidem excludi præscriptionem longi temporis: infirmando non excludi præscriptionem longissimi temporis, qualis est tricenaria.

Ad Tertiam, Ad præscribendas illas decimas requirebatur possessio 40. annorum bona fide cum titulo. quia ius illi præscriptioni resistit, vt constat ex cap. 1. de præscript. n. 6. Illi autem Hospitalarij non posse derant à tempore immemorabili. vnde cogebantur ostendere titulum; in quo titulo acquirendo præsumuntur fuisse malæ fidei, eò quòd errauerint in iure manifesto, qui error præsumitur culpabilis, nisi contrarium probatum fuerit. An tempus 40. annorum fuerit elapsum, non constat ex textu, itaque non est mirum, si Pontifex id non ponderarit.

Ad quartam, Nego id esse verum in præscript. tricenaria; imò probabile est nec in ordinaria verũ esse, si pars aduersa fateatur illum omnem diligentiam adhibuisse. Ad Confir. Non magis fouet peccatum, quã quando testamenta non solemnia rescindit, vel non protegit, aut promissionem absque stipulatione factam non admittit, &c. Vel dici potest, quòd si præscript. est iure ciuili introducta; ita etiam iure ciuili in quibusdam casibus possit rescindi; vt patet cùm datur restitutio in integrum contra præscriptionem. Probabile tamen est in foro conscientiæ, si constet omnem operam debitam fuisse adhibitam, non rescindi ratione ignorantiæ iuris, etiamsi cõtra præscribentem sententia feratur, quia sententia procedit ex falsa præsumptione. Parendum tamen sententiæ ob scandalum, & ne iuris ratio perturbetur, sicut in multis similibus vsuuenit.

Ad Quintam, Negandum est antecedens. Ad probationem Resp. illud cap. loqui non de præsumptione malæ fidei ratione ignorantiæ iuris, sed ratione conditionis ipsius rei; eò quòd res ipsa talis est naturæ, vt iure communi non videatur posse à tali possideri, sicut decimæ à laico; aut decimæ huius diœcesis ab Episcopo alterius diœcesis. itaque nihil ad rem facit.

Dico Quartò, Error inducens bonam fidem omnino sufficientem ad vsucap. regulariter est error facti.

Sequitur ex dictis; vt si rem acceperis à fure, nesciens esse furem, tenes illam bona fide, orta ea errore facti. Similiter si emptione vel donatione habeas a pupillo, nesciens esse pupillum; vt patet L. Pro emptore. 2. ff. Pro emptore. Pari modo si emas à Prælato rem Ecclesiæ, putans Capitulum consensisse, est error facti, & potes præscribere, etiamsi Capitulum non consenserit. Si autem emeris à Prælato, putans non requiri consensum Capituli, est error iuris; nec potes præscribere, nisi fructus rei, non autem rem ipsam. vt docet Couar. n. 6. intellige tempore ordinario, & vt suprà explicatum.

DVBITATIO VI.

Vtrùm aliquando cum mala fide procedat præscriptio.

Vide Couar. ad reg. Possessor, p. 2. §. 11.

Resp. Proinde loquendo numquam procedit præscriptio cum mala fide. Nam leges ciuiles statuentes præscriptionem 30. aut 40. annorum etiam cum mala fide procedere, sunt abrogatæ Iure canonico vt patet c. finali, de præscriptionibus. Vnde omnes leges particularium locorum, statuentes præscriptionem post certum aliquod tempus, siue in rebus corporalibus siue in spiritualibus (i. iuribus seu actionibus realibus & personalibus) requirunt suo modo bonam fidem. vt fusè docet Couar. §. 11.

Vnde infertur Primò, vt præscribam contra debitum pecuniarium, vel contra actionem ad tale debitum, quam habet Petrus in me, non sufficit vt Petrus toto tempore non exigat debitum, aut non meminerit; sed requiritur vt ego certo temporis spatio bona fide existimem me nihil debere Petro, v. g. vt putem esse condonatum, vel solutum, vel vt omnino memoria exciderit. Ratio est, quia alias non censebor bona fide possidere ius non soluendi. etsi enim creditor me non interpellet, tamen terminus elapsus ipsáque dies interpellat & monet solutionis. quare cùm peccem non soluendo, non potest mihi procedere præscriptio: iuxta cap. finale suprà. Similiter, etsi famulus intra biennium, ex quo desiit famulari, non petat stipendium à domino, non tamen potest dominus præscribere contra debitum illud, nisi bona fide putet solutũ. *Præscriptio contra debitum pecuniarium, vel actionem.*

Aduerte tamen, non esse improbabile, cum mala fide posse præscribi contra actionem personalem, ita vt si certo tempore creditor non exigat debitum, posteà non possit illud petere in iudicio, eique denegetur actio, vt docet Adrianus quodlib. 6. a. 3. Sic Carolus V. Anno 1540. Bruxellæ statuit, vt famuli mercedem pactam petant à dominis intra biennium, à die à quo seruire cessauerint: alioquin non possint eam petere in iudicio, nisi scripturam producant. non tamen per hoc liberatur dominus in conscientia, si mala fide retinet: sicut non liberatur is, qui rem emit minoris iusto, etsi non infra dimidium: neque is qui nudo pacto promisit aliquid, etsi contra hos non detur actio in foro externo. Contrarium tamen est verius, vt ostendit Couarr. si enim constaret debitorem mala fide non soluisse, condemnaretur. hoc autem constare vix potest, nisi ex ipsius confessione. 20 *Potest denegari actio in iudicio.*

Infertur Secundò, Vt quis præscribat ius eligendi, præsentandi, pascendi, aut venandi in alieno prædio, aut alterius seruitutis, requiri vt bona fide vtatur tali iure tempore lege constituto. si enim mala fide vtitur, sciens se rectè facere, non currit præscriptio. 21 *Ius eligendi, præsentandi, &c.*

Obiicitur Primò, Is cuius bona per legem pœnalem addicta sunt fisco, eiúsque heredes præscribunt contra fisci actionem, cùm tamen sciant bona sua fisco deberi. ergo aliquando cum mala fide currit præscriptio. *Obiectiones.* *Contra actionem fisci.*

Resp. Iurisperiti hoc passim vocant malam fidem: sed rectiùs dicitur cum Theologis, tales habere bonam fidem: non quidem qua sibi persuadeant hæc bona absoluté & pleno iure esse sua, sed qua iudicent licere sibi ea retinere, donec per fiscum auferantur: & se non teneri fisco ea offerre. de quo vide Couarr. ad 4. Decretal. p. 2. c. 6. §. 8. à numero 5.

Obiicitur Secundò, Possum præscribere contra eum, qui habet ius seruitutis rusticæ in meo prædio, etiamsi sciam ipsum hoc ius verè habere: ergo cum mala fide. *Contra seruitutem rusticam.*

Resp nego conseq. Aliud enim est acquirere ius aliquid agendi in re alterius; aliud extinguere ius, quod alter habet ratione prædij rustici in re mea. hoc denique nihil aliud est quàm præscribere libertatem rerum mearum: quod fieri potest etiamsi sciam alterum ius habuisse. Itaque altero habente ius seruitutis in prædiis meis, (v. g. vt possit transire per meum hortum vel agrum; vt possit pascere in meis prædiis) cùm non requiratur vllus actus in me vt ego contra ius illud præscribam; sed sufficiat vt ipse iure suo certo tempore non vtatur (vt habetur L. Hæc autem iura 6. ff. De seruitutib. vrbanor. prædior.) non sum in mala fide, etsi sciam illum ius habere. nam nihil facio illicitum, nec aliquid omitto, quod debeo. non enim teneor illum monere vt iure suo vtatur. Itaque sum in bona fide, vt rectè Medina q. 17. C. de restitutione. quia bona fide sino illum iure suo non vti, & mihi libertatem creari. secùs verò est quando alter habet ius, non quidem aliquid faciendi circa rem meam; sed vt ego aliquid non faciam, v. g. ne altiùs ædificem, ne fenestras in hortum ipsius aperiam, & similia. Tunc enim vt ego extinguam illud ius, requiritur vt bona fide faciam contrarium, & ille per certum tempus non contradicat; iuxta legem citatam.

DVBITATIO VII.

Quantum temporis requiratur ad vsucapionem rerum mobilium.

NOtandum est, ante tempora Iustiniani res mobiles in Italia potuisse vsucapi annali possessione bona fide continuata, immobiles biennio. Verùm ipse hoc ius tamquam parum consentaneum æquitati, pleraque iurgiorum reformauit, vt videre est Tit. De annali except. Italic. contract. tollenda, & Tit. de Vsucap. transfor. cuius reformationem amplexum est Ius canonicum. Iuxta hanc igitur

Respondeo & dico Primò, Ad vsucapionem rerum mobilium priuati hominis, vel etiam Ecclesiæ, cum titulo requiritur & sufficit possessio per triennium bona fide continuata. Est enim communis sententia DD. vt docet Couarr. reg. Possess. p. 2. §. n. 5. *De rebus priuatorum*, habetur C. de vsucapione transformanda, L. vnica. & Instit. de vsucapionibus, §. 1.

Pro mobilibus.

De *rebus Ecclesiæ* habetur Authent. Quas actiones, C. de Sacrosanctis Eccl. *Quas actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis, aliàs tricennalis præscriptio excludit, hæ, si loco religioso competant, quadraginta annis excludantur: vsucapione triennii, vel quadriennij præscriptione in suo robore durantibus: solo Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio vel priuilegio.* Quæ Authent. recepta est ab Ecclesia, vt patet ex Decret. 16. q. 3. c. vlt. & penult. Ex qua constat, in rebus & actionibus, quæ minore tempore quam decennio vsucapiuntur vel præscribuntur, par esse ius priuati & Ecclesiæ. talis est actio redhibitoria, actio de dolo, quanti minoris, & similes. Tituli autem huius Vsucapionis à DD. numerantur decem

Tituli Vsucapionis mobilium 10.

Primus est, *Pro soluto.* vt si putans me ex aliqua causa debere tibi 100. aureos, soluam, vel catenam auream loco solutionis tradam, tuque bona fide recipias. ita habetur L. 2. ff. Pro emptore; vbi dicitur, *Si existimans me debere, tibi ignoranti tradam, vsucapies.* Idem dicendum cùm quid per errorem soluitur secundò. Excipe tamen, nisi putem me debere, vel possidere ex emptione quæ non præcessit. Tunc enim triennio id non vsucapietur, vt ibidem dicitur.

Secundus, *Pro emptore.* vt si emas rem bona fide à furioso quem putabas sanæ mentis. secus si à prodigo vel aleatore, cui interdicta administratio: quia requiritur bona fides non solum in accipiente, sed etiam in tradente. idque necessarium in omni vsucapione mobilium, quocumque titulo vsucapias. L. 4. ff. Pro emptore.

Tertius, *Pro transacto.* vt cùm aliquid bona fide est traditum & acceptum causa transactionis, vt à lite recedatur. L. Ex causa, C. de Vsucap. pro empt. vel transact. vbi dicitur, *Ex causa transactionis habentes iustam causam possessionis, vsucapere possunt.* Nec refert etiamsi ea res fortè sit aliena: modo non sit furtiuè aut vi possessa, aut res fisci, aut pupilli; sed talis quæ vsu capi possit: quod in omni vsucapione ordinaria est necessarium.

Quartus, *Pro herede.* vt cùm quis verè est heres, aut bona fide se heredem putat. intellige vt supra, nisi res sit vitiosa, id est, cuius conditioni obstet Vsucapio. Aduerte tamen, quando extat heres qui dicitur *suus*, alios non posse contra illum vsucapere, vt infra Dubit. 13. dicetur.

Quintus, *Pro donato.* vt cùm quis bona fide donauit rem alienam ignoranti. L. 2. ff. Pro donato. *Si is qui alienam rem donauerit, reuocare constituerit donationem, etiamsi iudicium dederit, rem que ceperit vindicare, currit vsucapio.* Hic tamen requiritur vt donatio non sit inualida ratione personæ. Hinc filius sub patria potestate constitutus non potest vsucapere donatum a patre, nec coniux donatum à coniuge, vt habetur L. 1. ff. Pro donato. Qui tamen emit à coniuge, quod sic donatum nouit, potest illud vsucapere, quia cum consensu coniugis præsumitur venditum, vt habetur L. Si id quod. ff. Pro derelicto.

Sextus, *Pro derelicto* vt cùm quis cœpit bona fide possidere rem, quæ à domino putabatur habita pro derelicto. Idem dicendum de eo qui conditionem rei sciens, illam emit, vt habetur d. L. Si id quod.

Septimus, *Pro legato.* vt si testator credebatur sanæ mentis, non tamen erat: si legatum per codicillum ademptum erat, & id ignorabatur, L. 4. ff. Pro legato. *Pro legato potest vsucapi, si res aliena legata sit; aut testatoris quidem sit, sed adempta codicillis ignoratur. In horum enim persona subest iusta causa, quæ sufficit ad vsucapionem.* Addit: *Idem dici potest, etsi in nomine erit dubitatio: veluti si Titio legatum sit, cùm sint duo Titij, vt alter eorum de se cogitatum existimauerit.* Idem L. fin. ff. eodem.

Octauus, *Pro dote*, vt si res aliena bona fide pro dote data sit; L. 1. ff. Pro dote. Incipit autem hæc vsucapio a tempore quo cœpit esse maritus per contractum de præsenti, non antè, vt ibidem dicitur: quia dos tunc primùm incipit possideri titulo dotis. Si sponso aliquid a sponsa detur ea mente vt statim fiat eius, poterit illud vsucapere *pro suo*, non *pro dote*, vt ibidem habetur.

Nonus, *Pro suo.* hic titulus est valdè generalis, & oritur ex omnibus iis quibus putamus nobis acquiri dominium, remque possidemus vt nostram; vt patet L. 1. ff. Pro suo. Hoc modo potest quis vsucapere fructum rei furtiuæ, quam bona fide emit: v. g. agri, vel ancillæ, etsi rem ipsam furtiuam vsucapere nequeat. L. 4. ff. eodem. Sic si heres petat Titio aliquid legatum, quod non est legatum, vsucapiet Titius pro suo. ibidem. Denique quando quis in rebus suis inuenit aliquid non furtiuum, aut vi possessum, quod bona fide ex aliquo titulo, etsi falso putat esse suum, potest illud vsucapere. L. fin. ff. Pro suo.

Hi ferè nouem tituli habentur lib. 41. Digest. & in C. lib. 7. Addunt DD. decimum, *Pro iudicato.* vt cùm res est iudicata, & spatio decem dierum non est appellatum. Hoc modo excluditur ius appellationis, & sententia transit in rem iudicatam, vt habetur Nouella 23. Quod etiam amplexa est Ecclesia in iudiciis ecclesiasticis, vt patet cap. 27. Anteriorum. 2. q. 6. Ex his satis patet quo modo se habeat vsucapio in mobilibus.

Petes, Vtrùm vsucapio triennalis etiam locum habeat contra Ecclesiam Romanam? Videtur non habere; nam post illa verba, *Vsucap. triennij*, &c. subiungitur, *sola Ecclesia Romana*, &c. quasi sit exceptio ab vtraque sententia præcedente. Confirm. cap. Cùm vobis 14. de præscriptionibus. vbi generatim absque distinctione mobilium & immobilium dicitur, *contra Ecclesiam Romanam, non nisi centum annorum præscriptio locum sibi vendicat.* vbi Glossa. v. Centum: *Hæc præscriptio obtinet in rebus & possessionibus.* distinguens *res* a *possessionibus*, tamquam mobilia ab immobilibus, & Panor. in cap. Cum dilecta. 4. de Confir. vtili vel inutili. v. Possessiones: *Ecclesia Romana gaudet præscriptione centum annorum, non solùm in rebus priuatis ipsius Romanæ Ecclesiæ, sed etiam in omnibus iuribus & possessionibus, quæ competunt ratione libertatis datæ: vt cum eximit aliquod Monasterium, vel Capitulum à iurisdictione Ordinarij.* addit Panorm. *Et tenentur DD. hic ex illa generalitate verborum hoc procedere tam in rebus mobilibus quàm immobilibus, corporalibus & incorporalibus, quod benè nota. Ex hoc enim infertur, quod vsucapio triennalis in rebus mobilibus non habet locum contra Ecclesiam Romanam.* Idem tenet Siluest. v. Præscriptio 1. n. 7. §. Tertium. Hæc sententia est valdè probabilis. Nihilominùs altera quoque sententia probabilis est; nimirum triennalem mobilium præscriptionem contra Ecclesiam Romanam locum habere. ita Couarr. supra generatim docens, par esse ius priuati & Ecclesiæ in rebus & actionibus quæ minori tempore quam decennio vsucapiuntur. & Molina disput. 68. citans Glossam, & DD. in illam Authent. Probatur, quia illa exceptio, *sola Roma*, &c. solum intelligenda est fieri ab

Ecclesia Romana.

ab illis verbis, *Ha si religiosa loco competant*, &c. & illa, *Vsucapione triennij*, &c veluti per parenthesin interiecta. Id apertè indicant DD. in periocha huius Authent. Confir. quia alias non rectè diceretur *Vsucapionem triennij*, &c. *in suo robore durare*, hoc enim significat nihil in illa mutari: at aliquid in ea mutaretur, vt statim ab ea fieret exceptio. Deinde hæc Authentic. ex tribus diuersis Iustiniani Nouellis contexta est. Prima pars est ex Nouella 131. cap. 6. pro temporalibus præscriptionibus, &c. Secunda, *vsucap. triennij*, ex Nouella 111. cap. 1. Tertia, *sola Romana* ex parte est ex Nouella 9. vbi solum in præscriptione longissimi temporis, quale est spatium 30. annorum, concedit Ecclesiæ 100. annos. Vnde hoc non est extendendum ad vsucapionem triennalem & quadriennalem. Mihi tamen probatur prior sententia, quia hæc res non solum pendet ex vi istius Authent. sed maximè ex ordinatione Canonum, qui generatim loquuntur.

Dico Secundò; Ad vsucapionem rerum mobilium sine titulo, requiruntur anni 30. siue priuati ex sint, siue Ecclesiæ. est communis DD.

Prior pars patet ex L. 3. C de præscript. 30. vel 40. annorum; vbi res immobiles contra priuatum præscribuntur 30. annis, sine titulo. Idem ergo censendum de mobilibus, cùm nihil aliud de his sit statutum, absente titulo.

Altera probatur; quia cùm Ecclesia in mobilibus non habeat priuilegium, sed solum in immobilibus, eodem iure censeri debet quo priuatus. de quo vide Couarr. §. 5. n 2. Ego tamen exceperim Ecclesiam Romanam, iuxta prædicta.

DVBITATIO VIII.

Quantum temporis requiratur ad immobilium præscriptionem, siue contra priuatum, siue contra Ecclesiam, vel piam causam.

21 *Immobilia priuatorum.* DIco Primò, Ad præscribenda bona immobilia priuatorum, cum titulo requiritur spatium 10. annorum inter præsentes; 20. inter absentes: sine titulo requiruntur anni 30. Est communis sententia DD. in c. Sanctorum, de præscript. & alibi.

Prior pars habetur Instit. de vsucap. §. 1. & L. Cùm in longi. vlt. C. de præscript. longi temporis. vbi tria notanda sunt. Primum est, Longum tempus in materia vsucapionis vocari spatium 10 annorum inter præsentes, 20. inter absentes. longissimum autem spatium 30. vel 40. annorum. Patet ex dicta L. Cùm in longi.

Longum tempus.

Longissimum.

Præsentes.

Secundum, *Præsentes* dici, qui in eodem territorio habitant; vt sunt omnes qui in territorio Louaniensi, etiamsi non in ciuitate. *absentes*, qui in diuersis territoriis, vt docet Panorm. in cap. De quarta, de præscriptione. n. 30.

Tertium, Si præsens fueris 7. annis, & posteà egrediaris territorium habitaturus alibi, opus est adhuc sex annis, vt res immobilis contra te præscribatur. Ratio est; quia supererant tres anni ad complendam præscriptionem contra præsentem, qui debent duplicari ratione absentiæ: vt habetur expressè Auth. Quod si quis. C. de præscriptione longi temporis. vnus enim annus præsentiæ æquiualet duobus annis absentiæ. Sil. verbo Præscriptio. 1. q. 7. & reliqui DD.

Vnus annus præsentiæ æquiualet duobus absentiæ.

Altera pars, *Sine titulo requiri annos* 30. patet ex cap. Sanctorum, de præscriptione. Idem colligitur ex L. Si quis emptionis 8. §. 1. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum.

Vbi aduerte, quando agitur de præscriptione 30. vel 40. annorum, *ordinariè* neque Iure Pontificio neque Cæsareo requiri titulum, sed sufficere bonam fidem cum possessione tanti temporis: vt docet Couarr. reg. Poss. §. 5. num. 2. ex communi Doctorum sententia. Dixi *ordinariè*, quia interdum exigitur tituli probatio; nempe quando præsumptio Iuris est contra præscribentem, vt docet Couarr. l. 1. variar. cap. 17. num. 7. vt fit quando Episcopus vnius diœcesis vult præscribere decimas sitas in alia diœcesi; vt habemus c. 1. de præscriptione in 6. Hic enim ex possessione 40. annorum non præsumitur titulus; sed requiritur tituli probatio; vel certè, vt a tempore, cuius initij memoria non extat, possederit.

Vbi non requiratur titulus.

Tituli probatio.

Dico Secundo, Si priuatus ille fuerit pupillus, nulla contra eum, quamdiu est in ea ætate, datur præscriptio, siue mobilium siue immobilium: si autem non sit pupillus, sed minor (id est, nondum habens 25. annos expletos) requiruntur 30. anni. 24 *Contra pupillum & minorem.*

Prior pars patet L. Sicut in rem. 3. C. de præscriptione 30 annorum. factum id est in fauorem pupillaris ætatis & status.

Altera pars habetur L. vltima, C. In quibus causis in integrum restitutio necessaria non est. Ratio est, quia minores non ita rebus suis possunt inuigilare, vt maiores, præsertim cùm administrationem non habeant.

Dico Tertiò, Ad præscribenda bona immobilia contra Ecclesiam Romanam requiruntur anni 100. contra aliam Ecclesiam, vel Hospitale, vel Monasterium, vel contra pias causas, requiruntur anni 40. est communis DD. De Ecclesia Romana habetur Authentica, Quas actiones. C. De sacrosanctis Ecclesiis; vbi præscriptionis tempus contra reliquas Ecclesias & pia loca restringitur ad annos 40. (cùm antea esset annorum 100. vt patet ex L. Vt inter diuinum, quæ immediatè præcedit) & soli Ecclesiæ Romanæ inter loca pia reseruatur priuilegium 100. annorum. Dico, *inter loca pia*, quia hic non reuocatur priuilegium, quod in dicta lege, Vt inter diuinum, erat concessum ciuitatibus, vt contra eas non possit præscribi nisi 100. annorum spatio, si quid illis per vltimam voluntatem relictum, vel si quid donatum vel venditum fuisset; vt rectè Couarr. §. 2. num. 15. Idem de *Ecclesia Romana* habetur in multis Canonib. tit. de præscriptione. De *aliis Ecclesiis* habetur tum alibi, tum cap. De quarta, de præscriptione. De *aliis piis locis & causis* habetur Authent. Quas actiones; & probat Couarr. reg. Possessor. §. 2. n. 3. vbi etiam refutat quosdam, qui putabant contra pauperes non præscribi. 25 *Contra Ecclesiam & pias causas.*

Hic tamen notandum est Primò, Quibusdam Monasteriis & Collegiis Regularium concessum esse vt res immobiles non possint contra ipsos præscribi nisi annis 60. Concessit hoc Eugenius IV. de plenitudine potestatis, Ordini S. Benedicti, & Iulius II. Congregationi S. Saluatoris, vt ex eorum priuilegiis manuscriptis constat. Idem concessum Ordinibus illis, qui horum priuilegiis participant; vt Societati nostræ, & quibusdam aliis. *Priuilegium quorumdam Regularium.*

Secundo, Si res priuati incipiat esse Ecclesiæ, & contra priuatum præsentem anni quinque sint exacti, non requiri vlterius spatium 35. annorum ad complendam præscriptionem contra Ecclesiam, sed sufficiunt 20 quia quinque priores contra priuatum continent dimidium tempus necessarium. vt docet Sil. verbo Præscript. q. 7. §. Sextum. consentiunt alij DD.

Tertiò, nomine *bonorum immobilium* hic etiam intelligi Iura, & actiones ad immobilia: item beneficia, census, reditus, Ius patronatus, vsusfructus, & seruitutes. hæc enim omnia fixa manent, & instar immobilium fructum vel commoditatem adferunt. Itaque de his iudicandum iuxta duas propositiones supradictas. Maioris tamen lucis causa, & quia interdum in his est aliqua diuersitas, breuiter agemus de singulis. *Bona immobilia quæ.*

DVBITATIO IX.

Quanto tempore præscribantur seruitutes, & quanto amittantur.

DE hac re fusè agit Gomezius, tractatu de seruitutibus, tom. 2. cap. 15.

Digitized by Google

16 *Seruitus personalis, vt acquiratur.*

Dico Primò, Seruitus merè personalis, quæ debetur personæ à persona, nullo tempore præscribi potest. & vsucapione acquiri. L. finali, C. de longi temporis præscriptione. Idque verum est, etiamsi bona fide putans esse seruum, emeris. ratio est, quia æquitas non patitur hominem liberum fieri seruum ex errore opinionis.

Dico Secundò, Seruus tamen præscribit libertatem contra dominum, si per 20. annos bona fide putauerit se liberum; etiamsi titulum libertatis non habeat. L. 2. C. de longi temporis præscript. quæ pro liberi. Gomez. n. 26. hoc constitutum est in fauorem seruorum.

27 *Seruitus mixta.*

Dico Tertiò, Seruitus mixta, quæ à re debetur personæ, vt est vsusfructus, præscribitur cum titulo 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes: sine titulo annis 30. L. fin. C. de præscrip. longi temporis. & Gomezius sup. v. g. aliquis, qui non erat dominus rei, vel non habebat potestatem, constituit tibi vsumfructum in agro, silua, vel alia re simili; tuque in re possedisti bona fide hoc ius per 10. annos præsente eo, ad quem pertinebat. etiamsi postea constet illum non potuisse constituere, tamen tu retinebis ad vitam, vel ad tempus constitutum: quia hoc ius effectum est tuum lege præscriptionis. quod si dominus, ad quem pertinebat, sit absens, requiruntur anni 20. Si titulum non habes, quo ad te peruenit. (vt si dictum tibi fuit ad te pertinere, nescias autem qua ratione) sicque bona fide per 30. annos possideas, tuus erit ad vitam. Idem dicendum est de feudo & emphyteusi: præscribuntur enim vt vsusfructus, cùm sint species quædam illius.

Vbi tamen aduerte, vsumfructum non præscribi ratione possessionis rei fructiferæ, (vt agri, siluæ, vel alterius; quia vsufructuarius non possidet hanc rem suo nomine. nec possessione ciuili, sed tantum naturali & nomine alterius) verum ratione possessionis ipsius Iuris, quod vocatur vsusfructus, vt bene Gomezius suprà, qui citat alios; debes enim hoc Ius possidere tamquam tuum.

28 *Seruitus merè realis cum titulo.*

Dico Quartò, Seruitus merè realis, siue sit continua vel quasi continua; (vt tigni immittendi, oneris ferendi stillicidij, aquæductus) siue discontinua; vt eundi per tuum prædium, agendi iumentum, ducendi currum) cum titulo & bona fide præscribitur 10. annis. præsente eo contra quem agitur; 20. verò eo absente est communis DD. ex L. finali, C. de Præscriptione longi temporis. vt si is qui verè non erat dominus rei, tamen putabatur esse, tibi concessit ius immittendi tignum in murum, vel stillicidium in aream, vel ducendi aquam per hortum, vel iumentum, aut plaustrum per agrum; & tu bona fide hoc ius per decennium possideas, præsente eo cuius interest, verè effeceris dominus talis iuris, lege præscriptionis neque hic requiritur scientia & patientia illius. contra quem præscribitur, quando titulus adest, vt communiter Doctores tradunt.

Sine titulo.

Dico Quintò, Seruitus merè realis, si sit continua vel quasi continua absque titulo, cùm scientia & patientia aduersarij præscribitur decennio inter præsentes, vicennio inter absentes, discontinua verò absque titulo, non præscribitur nisi tempore immemorabili, id est, cuius initij non extet memoria. Prior pars est communis DD. ex L. 1. & 2. Cod. de seruitutibus & aqua; eamque tradit Gomezius tomo 2. cap. 15. num. 27. Si enim dominus, vel is cuius interest, scit & permittit tanto tempore, censetur hoc ius sponte concedere. Altera est etiam communis, ex L. Seruitutes. 4. ff. de seruitutibus. Itaque non præscribis ius agendi iumentum, vel ducendi currum per agrum alterius absque titulo, nisi ab hominum memoria fuerit consuetudo. quod ideò leges statuerunt, tum quia non facile potuit a domino aduerti possessio huius iuris, vt posset eam impedire, cum sit valdè interrupta. tum quia non potest assignari tempus quo possessio cœperit. Itaque hic non tam præscriptio. quam præsumptio iuris antiqui & veri tituli locum habet, sicut etiam in aliis, quæ tẽpore immemorabili nituntur: secus est in seruitute continua, cuius vsus cùm sit continuus vel

Tempus immemorabile.

quasi continuus, facilè aduertitur vide Gomeziũ n. 28.

Notandum est, cùm tota præscriptio nascatur ex continua possessione, quæ certo tempore duret, diligenter aduertendum initium possessionis, quod aliter accipitur in seruitutibus affirmatiuis, aliter in negatiuis, vt docet Gomezius supra. In *affirmatiuis* enim (vt sunt illæ, in quibus tribuitur ius ad aliquid agendum circa rem alterius; vt sunt tigni immittendi, stillicidij, aquæductus & similes) incipit possessio ab eo die, quo quis tali iure vtitur bona fide. In *negatiuis* (vt sunt in quibus datur Ius ad impediendum ne aliquid agas; vt, ne altius attollas domum, ne propius ædifices, ne intersis electioni, ne veneris in tali silua, &c.) possessio incipit ab eo die, quo prohibes vel impedis alterum, qui contrarium molitur. His positis, videndum quomodo seruitutes extinguantur præscriptione. 29 *Initium possessionis cõsiderandum.*

30 *Quo modo amittatur.*

Dico Sextò, Vsusfructus & omnis seruitus, quæ non vsu amittitur, extinguitur 10. annis inter præsentes, & 20 inter absentes: habetur expressè L. penult. C. de seruitutibus.

Differentia inter seruitutes rusticas & vrbanas.

Aduerte tamen, esse differentiam inter seruitutes rusticas & vrbanas. Nam *rusticæ seruitutes*, sicut & vsusfructus, extinguuntur per solum non vsum: nec requiritur vt dominus prædij aliquid sciat, quo incipiat vsucapere suam libertatem; (vt habetur L. Hæc autem iura 6. ff. de seruit. vrban. prædiorum) vel vt nesciat te ius habere. Itaque ius itineris, agendi iumenti, ducendi plaustri, deriuandæ aquæ per prædium alterius, pascendi pecoris, aquandi, arenæ fodiendæ, & similia, amittis solo non vsu per decennium, si præsens sis, si absens, per vicennium. *Vrbanæ* autem non amittuntur solo non vsu, sed requiritur vt possessor loci debentis seruitutem, aliquid faciat bona fide, quo incipiat vsucapere suam libertatem; vt habetur d. L. Hæc autem iura. v. g. habes ius immittendi tigni in murum alterius; si eximas tignum, & possessor nihil faciat quo impediat ne rursus immittas, non perdis vmquam ius tuum: sed si ille foramen obstruat, & tu per 10. annos non vtaris tuo iure, perdis ius tuũ. Similiter si habes ius ne ille altius attollat, vel propius ædificet, non amittis ius nisi ille contrà faciat, & tu post illud factum, 10. annis præsens sileas. requiritur autem vt ille nesciat ius tuum, & bona fide agat. Habentur hæc omnia expressè d. L. Hæc autem Iura ff. de seruit. vrban prædiorum. Vide Siluest. verbo Præscriptio 1. q. 7. §. Vndecimò. Molinam disp. 70. Couar. lib. 1. variar. c. 17.

DVBITATIO X.

Quanto tempore præscribatur ius Patronatus (id est, ius præsentandi ad beneficium) & beneficium ipsum.

De hoc Couar. reg. Possessor. p. 2. §. 10. 31

Dico Primò, Si constet Ecclesiam olim fuisse liberam, ius Patronatus à laico præscribi nequit. Est communis sententia DD.

Ratio est; quia hoc ius est spirituale. Hæc ratio tamen non videtur firma. cùm enim laicus sit capax huius iuris, cur ex possessione à tempore immemorabili non debet præsumi iusto titulo concessum? sed benè probat non præscribi absque titulo, nisi tempore immemorabili: quia præsumptio Iuris illis resistit, amplius conuincere non videtur.

Dico Secundò, Ius Patronatus etiam in Ecclesia parochiali, de qua dubium est an olim libera fuerit. potest præscribi à parochianis 40. annis cum titulo; tempore immemorabili, absque titulo: imò etiam annis 40. absque titulo.

Prior pars patet. quia cum titulo colorato vel præsumpto possunt præscribi à laico bona immobilia & iura (vt feudum & emphyteusis) contra Ecclesiam, cur non etiam ius Patronatus, quod est minoris momenti? Nec præsumptio Iuris est contra ipsos; cùm credibile

Digitized by Google

credibile ſit ipſos eſſe fundatores illius Eccleſiæ, quando de alio non conſtat. Altera probatur, quia ex poſſeſſione huius iuris per tempus immemorabile, præſumitur iuſtus titulus in parochianis. Addo, etiam *abſque titulo* poſſe ipſos ſpatio 40. annorum hoc ius præſcribere; quia neque ius commune, neque malæ fidei præſumptio illis obſiſtit, vt colligitur ex Couar. loco citato. Idem docet Molina diſp. 75. §. Meritò tamen.

32 Dico Tertiò, Ius nominandi Rectorem aut Prælatum in Eccleſia collegiata vel cathedrali, præſcribi non poteſt à laico contra ipſam Eccleſiam, niſi annis 40. cum titulo, aut tempore immemorabili abſque titulo. Ratio eſt, quia Ius commune repugnat. vnde vehemens præſumptio vſurpationis & malæ fidei. Nam Iure communi iſtorum debet fieri electio, quæ pertinet ad Capitulum; niſi Patronus, qui Eccleſiam ædificauit aut dotauit, id ſibi cum conſenſu Epiſcopi tamquam ex pacto reſeruaſſet, vt patet cap. Meſſana.56. de electione. Quia tamen non eſt incapax talis iuris, (potuit enim competere maioribus eius vel ex pacto in fundatione cum Epiſcopo inito, vel ex priuilegio Pontificis) poteſt illud præſcribere 40. annis cum titulo colorato, (vt ſi conceſſum fuiſſet inualidè ob excommunicationem, vel alia de cauſa) vel abſque titulo tempore immemorabili. Tam diuturna enim poſſeſſio huius iuris, & vſus abſque contradictione frequentatus, tollit præſumptionem malæ fidei, & inducit titulum præſcriptum. vide Concil. Trident. ſeſſ. 25 de reform. cap. 9. vbi declaratur quomodo hæc iura ſint examinanda & probanda. Hoc modo multi Principes præſcripſerunt in maioribus beneficiis Ius Patronatus.

33 *Ius patronatus contra priuatũ præſcribitur.* Dico Quartò, In Eccleſia non libera, ius Patronatus à laico contra verum Patronum præſcribi poteſt cum titulo colorato decem annis inter præſentes, 20. inter abſentes: ſine titulo annis 30. Eſt ſententia communis DD. teſte Couarr. Patet, quia eſt eadem ratio quæ bonorum immobilium, & iurium contra priuatum; vt feudi, emphyteuſis, quæ ſimili modo præſcriptione acquiritur. Non enim hic agitur contra Eccleſiam, ſed contra priuatum.

34 *Beneficium.* Dico Quintò, Beneficium Eccleſiaſticum cum titulo colorato præſcribi poteſt contra alium, ad quem verè pertinebat, decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes, ſicut alia iura, quæ bonis immobilibus annumerantur. eſt communis ſententia. Sine titulo non poteſt præſcribi, quia non poteſt niſi inſtitutione Canonica acquiri eius poſſeſſio.

Dico Sextò, Qui pacificè aliquod beneficium abſque ſimoniaco ingreſſu triennium poſſedit, præſcribit contra actionem cuiuſuis impetitoris. patet ex regula Cancellariæ 33.

35 Sed difficultas eſt, vtrùm hæc poſſeſſio bona fide cum titulo colorato & abſque ſimonia per triennium continuata, præſcribit proprietatem beneficij, ita vt poſſeſſor poſteà non teneatur illud reſignare? Couar. tenet non præſcribere: itaque beneficium in foro conſcientiæ eſſe dimittendum, ſimul atque conſtiterit collationem non fuiſſe validam.

Verùm Nauarr. l. 3. conſil. 40. & 42. de præbendis, poſt Couar. & alios, tenet contrarium, cum gloſſa antiqua in regulas Cancell. & Rebuffo, qui affirmat ita iudicari in parlamentis Galliæ. Eſtque rationi valdè conſentaneum. cùm enim Pontifex poſt triennium nemini ampliùs concedat actionem ad illud beneficium, videtur poſſeſſorem reddere etiam ſecurum in conſcientia, ſi bona fide cum titulo poſſedit: tamquam qui triennali vſucapione fecerit ſuum: in qua ſententia etiam eſt Emmanuel Sà, & alij quidam recentiores.

DVBITATIO XI.

Quanto tempore præſcribantur debita, actiones, hypothecæ, legata, fideicommiſſa, & maioratus.

Dico Primò, Debita rerum mobilium & immobilium præſcribuntur cum bona fide annis 30. contra creditores: & excluditur actio ad ea petenda. eſt communis ſententia ex L. Sicut in rem. 3. Cod. de præſcript. 30. vel 40. annorum, vbi dicitur, *nec actiones reales, nec perſonales vltra 30. annorum ſpatium protendendas.* & infra: *omnes huiuſmodi actiones 30. annorum iugi ſilentio emori.* Idem de omnibus actionibus perſonalibus vndecumque ortis, vt familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum, pro ſocio, furti, bonorum vi raptorum, &c. dicitur L. 1. §. Ad hæc. Cod. de annali except. Excipitur actio hypothecaria, quæ etſi, quando competit contra extraneum, extinguatur annis 30. tamen quando contra creditorem eiuſque heredes, non excluditur niſi annis 40. vt ſtatim dicemus. Huc pertinet etiam actio illa, quam quis habet, cùm rem ſuam vendidit infra dimidium iuſti pretij, ad petendum ſupplementum pretij, vel reſcindendum contractum. Similiter cùm quid emit vltra dimidium iuſti pretij, ad repetendum exceſſum. excluditur enim 30. annis, vt ex dicta L. 1. ſequitur, & docet Gomezius tom. 2. cap. 2. n 22. de emptione & venditione ex communi Doctorum ſententia. 36 *Debita.*

Aduerte tamen Primò, multas actiones breuiori tempore extingui; & præſcribi aduerſus eos quibus competunt. Etſi enim omnes extinguantur 30. annis, non tamen omnes tantum temporis requirunt. Nam actio, quam habet Reſpub. aduerſus Quæſtores & Adminiſtratores, poſtquam computus ſunt ſubſcripti ſeu expuncti, excluditur ab ipſis quidem annis 20. ab eorum heredibus annis 10. vt expreſsè habetur L. In omnibus. ff. de diuerſis temporalibus præſcriptionibus. *Actiones variæ breuiore tempore excluduntur.*

Actio redhibitoria ad recuperandum pretium, quando error dedit cauſam contractui (vt cùm quis emit rem vitioſam, quam non emiſſet ſi vitium ſciuiſſet) præſcribitur contra emptorem ſex menſibus, computandis à die quo vitium reſciuit. In foro tamen conſcientiæ venditor ob dolum non liberatur. Si bona fide egit, poteſt vſucapere pretium triennio: vt conſtat ex dictis dubit. 7.

Actio quanti minoris, quæ eſt ad recuperandam partem pretij, quam noluiſſet dare, ſi vitium ei perſpectum fuiſſet, excluditur anno. vide L. 1. & ſequentes, ff. de ædilitio edicto. Si tamen huiuſmodi actio vtilis competat Eccleſiæ, aut pio loco, ad eam excludendam requiruntur anni 40. Omnis enim actio quæ aliàs 10. aliàs 20. aliàs 30. annis excluditur, hæc ſi loco religioſo competat, non excluditur niſi annis 40. vt habetur Authent. Quas actiones. C. de ſacroſanct. Eccleſ. vide ſuprà num. 22.

Item actio perſonalis nuda & ſimplex in Hiſpania extinguitur 10. annis: ſi autem habes annexum ius ſummariæ executionis, quod ſæpè fit, extinguitur 20. annis; ipſum autem ius executionis, decem prioribus. Actio famulorum ad petendam mercedem in iudicio, extinguitur in Hiſpania triennio, computando à die quo deſierunt ſeruire; in Belgio biennio. Couar. ad Regul. Poſſeſſor part. 2. §. 11.

Quando locus vnius Epiſcopatus à fide Catholica defecit, ſi Epiſcopus loci monitus ab aliis Epiſcopis vt eum reducat, per 6. menſes neglexerit; poteſt alius Epiſcopus eum conari reducere, & ſi reduxerit, ipſius erit; cap. 15. Placuit vt quicumque 16. q. 4. Si autem non monitus neglexerit, & alius reduxerit, & reductum triennio poſſederit pacificè, ipſius erit: & ſic ius repetendi competens priori Epiſcopo extinguitur triennio, cap. 1. de præſcriptione.

Pari modo, si colonus prædium, quod Reipub. superiorem non recognoscenti in temporalibus vel supremo Principi est tributarium, colere neglexerit, & alius agricola id colere curauerit; biennio illud sibi acquirit, priore excluso. si præmissa monitio fuerit, sex menses solum ad repetendum prior colonus habet. Ita statuitur in fauorem boni publici. L. Locorum. & L. Qui agros. C. de omni agro deser. Vide Couarr. supra.

Actio iniuriarum exspirat lapsu vnius anni. L. Si non conuitii. C. de iniuriis; & Panormit. cap. La nobis. tertium 4. de sentent. excommunic.

Actio ad accusandum adulterum ad pœnam criminalem, vel ciuilem, perit lapsu quinquennij: L. Adulter. C. ad L. Iuliam de Adult. non tamen extinguitur ad petendum diuortium, c. 8. Admonere. 33. q. 2.

Actio de aliis criminibus accusandis ad pœnam, extinguitur annis 20. L. Querela. C. de falsis. Non tamen extinguitur ius Iudicis, quo ex officio potest procedere contra infamatum, vel canonicam purgationem indicere: quod etiam post 40. annos facere potest; vt docet Panormit. cap. Accepimus. 14. num. 1. de purgat. canon.

Actio ad reclamandum contra professionem extinguitur quinquennio, vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 25. de Regular. cap. 19. de quo infra cap. 41. dubit. 7.

Actio quod metus causa, in minore exspirat lapsu anni in maiore, si prima opportunitate eam intentare negligat. Panorm. cap. Si quis autem. 2. n. 4. de Regular. Ex his apparet, quanta in huiusmodi actionibus, vt contra eas præscribatur, sit diuersitas.

37 *Hypotheca.* Dico Secundo, Si res hypothecata possideatur à debitore vel heredibus eius, non extinguitur actio hypothecaria, quam creditor habet, nisi 40. annis. requiritur autem in debitore bona fides se non debere; & vt tanto tempore post diem solutioni assignatum creditor non exegerit. Si vero possideatur ab eo, qui non est debitor, nec heres eius, (vt si sit vendita ei, qui ignorabat hypothecatam) extinguitur decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes: habentur hæc l. Cum notissimi. C. de præscriptione 30. annorum. & L. 1. & 2. C. Si aduersus creditorem. Vide Couar. ad reg. Possessor. part. 5. 3.

38 *Contra fisci alienata.* Dico Tertio. Quando bona alicuius ob non solutum vectigal, vel ob similem causam ipso facto sunt commissa, (id est fisco addicta) præscribuntur a reo, & ab heredibus eius contra actionem fisci quinquennio: ita vt si quinque annis a die commissi non petantur exspiret ius fisci. L. 2. C. de vectigalibus & commissis. vbi dicitur, *[illegible]*

Commissum ob crimen. Dico Quarto, Quando ob aliud crimen sunt commissa (v. g. ob crimen perduellionis, ob incestas nuptias) reus quamdiu puniri potest, non potest ea præscribere; alij tamen (siue heredes sint, siue non) ad quos ea deuenerunt, præscribunt ea quinquennio contra fiscum, præterquam in casu hæresis.

Prior pars, quod *reus non possit ea præscribere quamdiu, [illegible]*. per se patet. quamdiu enim potest puniri, fiscus ius habet ea sibi vindicandi.

Bona hæretici 40. annis. Altera probatur ex L. 2. supradicta, quæ generaliter loquitur. Excipio casum *hæresis*; quia bona hæretici & consequenter bona apostatæ numquam possunt præscribi contra actionem fisci, nec ab ipso, nec ab heredibus eius, neque ab aliis, ad quos ea deuenerint, nisi ipsi ignorarent eum illum hæreticum esse, & 40. annis cum hac ignorantia ea possederint. Colligitur ex cap. 2. de præscript. in 6. De quo vide Couar. in epitome 4. decret. p. 2. c. 6. § 8. quia hæc res meri est fori externi. non enim in conscientia tenentur ea tradere, nisi post sententiam cogantur.

39 *Legata fidei commissa.* Dico Quinto. Legata & Fideicommissa non possunt præscribi contra legatarium & fideicommissarium nisi spatio 30. annorum. Colligitur L. vlt. C. Communia de legatis. vbi dicitur, *Nec vsucapionem, nec longi temporis (id est, 10. vel 20. annorum) præscriptionem contra legatarium & fideicommissarium procedere.* quod autem 30. anni sufficiant, est communis sententia DD. vt docet Couar. regula Possessor 3. p. § 3. n. 6.

Ratio est, quia defectus tituli, & mala fides eius, qui rem transfert, non nocet in præscriptione tricenaria. tantum enim spatium temporis supplet defectum tituli in possessore bonæ fidei.

Vtrùm autem fideicommissum possit etiam præscribi contra eos, quibus post 30. vel 40. annos erat tradendum, qui fortè nondum nati erant currente tempore præscriptionis, disputat Couar. & ostendit multis rationibus, probabile esse absolutè præscribi; ita vt successoribus non sit vnquam restituendum. Idem dicendum de Maioratu & Primogenio. 40

Aduerte, hanc tricenariam præscriptionem requiri, si legatum vel fideicommissum, vel Maioratus, qui ad alium peruenire debebat, tibi fuit traditus ab eo, qui alteri tradere debebat: tunc enim ratione malæ fidei, quæ est in auctore, non potest præscribere ante 30. annos, vt infra dicetur. Secus si a tertio habeas, qui bona fide acceperit ab illo: tunc enim potes præscribere tempore ordinario: vt notat Couarr. & consentiunt alij Doctores. *Tradita mala fide requirit annos 30. non si bona.*

DVBITATIO XII.

Quanto tempore possit præscribi aduersus Principem.

NOtandum est, quinque genera bonorum Principis posse considerari: vt docet Couar. Reg. possessor. p. 2. § 2. num. 7.

In primo sunt ea, quæ per sententiam fisco tradita: hæc non possunt præscribi nisi 40. annorum spatio. L. Omnes. 4. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum. nec obstat §. Res fisci. Institut. de Vsucapionib. vbi dicitur, *Res fisci vsucapi non potest.* hoc enim est intelligendum tempore ordinario, quo res priuata potest; vt tribus, 10. 20. annis. Secus autem extraordinario; vt ibidem notat Glossa. 41 *Fisco illata.*

Quando autem res nondum fisco est incorporata, sed manet apud reum vel heredes, potest præscribi quinquennio: vt dictum est supra num. 38.

In secundo sunt ea, quæ quis debet Principi in recognitionem subiectionis suæ supremæ potestatis ipsius; vt sunt census & tributa: horum exemptionem & immunitatem nemo potest præscribere. Panormit. in cap. Cum nobis. & cap. Ad audientiam, & alij. Secus est de immunitate ab indictionibus & collectis, quæ non in recognitionem supremæ potestatis, sed pro expensis alicuius belli vel simili aliqua publica necessitate soluuntur: hoc enim potest præscribi contra ciuitates annis 40. vt ostendit Couar. ibidem, num 8. Idem dicendum aduersus Principem, vt colligitur ex d. L. Omnes C. de præscript. 30. vel 40. annorum, nisi aliud particulari lege statutum sit, vt ex aliis docet Couarruuias supra num. 15. *Tributa.*

Simili modo præscribi a subditis nequit immunitas ab obedientia Principis. vel ab ipsius correctione, vel vt ad eum non possit appellari; quia potestas præcipiendi, iudicandi, & castigandi omnino intrinseca est auctoritati Principis respectu subditorum. Potest tamen subditus præscribere exemptionem & libertatem, per quam desinat esse subditus, & non agnoscat illum Superiorem in temporalibus: quod multi Principes antea subditi Imperio Romano fecere. ad hoc autem sufficiunt quadraginta anni cum titulo, & sine titulo tempus immemorabile; vt ex iis quæ nunc dicentur, colligi potest. Exemptio tamen a potestate spirituali summi Pontificis nullo modo præscribi potest. sicut nec ipse Pontifex potest aliquem a sua iurisdictione eximere: quia hæc iure diuino annexa est Pontificatui in omnes Christianos. illis verbis Domini, Pasce oues meas, Ioannis 21. *Obedientia.*

In

Principi reseruata.

In tertio sunt ea, quæ etsi dignitati Principis non sunt intrinseca; tamen ex proprie conueniunt & reseruantur vt posse indicere vectigal, instituere Tabelliones, legitimare, & similia. Hæc acquiri possunt præscriptione ab inferiore, spatio 40. annorum cum titulo: sine titulo per tempus cuius initij non extet memoria Panormit. in c. Cùm nobis, de præscript. estque communis opinio, teste Couarr. Ratio cur hæc acquiri possint ab inferiore, est quia possunt hæc per Principem communicari subdito. Vnde si subditus (v. g. Comes aliquis eiusque maiores) a tempore immemorabili hoc vsurpauerit, præsumitur a Principibus concessum.

40. anni non sufficiūt absque titulo.

Quadraginta anni non sufficiunt sine titulo; quia nisi titulum ostendat, (v. g. concessionem alicuius, qui fuerit Princeps vel pro Principe habitus) præsumptio est contra eum quòd mala fide vsurpauerit: vt patet in simili cap. 1. de Præscriptione in 6. vbi Episcopus sine titulo non potest præscribere decimas alterius diœcesis; eò quòd præsumptio iuris sit contra illum; cùm decimæ iure communi pertineant ad Ecclesias diœcesis. Simili modo cùm hæc Iura Principum sint propria, præsumptio malæ fidei est contra subditum. tollitur autem præsumptio illa, vel ostensione tituli colorati, vel possessione temporis immemorabilis. Idem dicendum de præscriptione meri & mixti imperij: vt docet Couarruuias §. 3. n. 3.

Corona annexa.

In quarto sunt bona Principatus, quæ coronæ sunt annexa; vt prata, saltus, viuaria, prædia rustica & vrbana, Vrbes, Castra. hæc præscribi non possunt contra Principem, nisi 100. annis. Probatur ex L. Vt inter diuinum 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis, vbi in præscribendo legato, vel donato, vel empto, contra ciuitates requiruntur 100. anni: ergo multo magis contra Regnum vel Prouinciam. Hæc enim sunt bona Regni vel Prouinciæ. Est communis sententia Doctorum. Secùs est de fisco Principis. hic enim non fruitur priuilegio præscriptionis centenariæ, sed tantùm 40. annorum: sicut neque ciuitates, contra quas etiam 40 annis præscribitur; exceptis iis quæ habentur d. L. Vt inter diuinum, quæ sunt hereditas, legatum, fideicommissum, donatum, emptum vt enim hæc contra ciuitatem aliquam præscribas, requiruntur 100. anni. In ceteris sufficiunt 40. vt passim docent Doctores.

Ius ciuitatis in quibusdā, quæ ipsis relicta.

Priuata Principi.

In quinto sunt ea, quæ Princeps possidet vt priuatus. In his quiuis præscribit contra Principem, sicut contra priuatum. Ita Couarr. suprà n. 16. ex Baldo & aliis: nam & res patrimoniales Clericorum præscribuntur contra eos, sicut contra alios. Neque vllum Ius extat quo Principibus hac in parte aliquod Priuilegium præ ceteris, maximè Ecclesiasticis tribuatur.

DVBITATIO XIII.

Quanto tempore præscribat, qui rem accepit à possessore malæ fidei, vel eo qui mala fide tradidit.

42 *Heres auctorum malæ fidei non præscribit.*

RESpond. & dico Primò, Is qui accepit eam vt heres immediatus, nullo tempore potest eam præscribere, etiamsi bona fide acceperit & possederit. Est communis sententia DD. vt docet Couar. reg. possess. §. 9. in principio. Colligitur ex L. Cum heres. ff. de diuersis temporal. præscript. vbi dicitur: *Cùm heres in Ius omne defuncti succedat, ignoratione sua defuncti vitia non excludit: veluti cum sciens alienum ille vel precariò possedit, quamuis enim precarium heredem ignorantem non teneat, nec interdicto rectè conueniatur, tamen vsucapere non poterit, quod defunctus non potuit.* Addit: *Idem iuris est, cùm de longa possessione quæritur, cùm exordium rei, bonæ fidei ratio, non tenuerit.* Et §. Diutina. Instit. de Vsucap. *Si ille* (defunctus) *initium iustum non habuit* (id est, si mala fide cœpit possidere) *heredi & bonorum possessori, licet ignoranti, possessio non prodest.* Idem habetur L. vlt. C. Communia de Vsucapion. Ratio est; quia heres, defuncti personam repræsentat; ita vt fictione Iuris censeatur vna eadem persona, & eorum possessio, quasi vna continuata possessio. vnde cùm initium istius possessionis in defuncto sit vitiatum mala fide; censetur etiam vitiata qua parte extenditur ad heredem. ita vt heres fictione Iuris mala fide, censeatur possidere. atqui cum mala fide non procedit præscriptio. vnde sicut defunctus non poterat rem illam præscribere, ita nec heres. Hæc ratio colligitur ex Iuribus citatis.

Probabile illum vsucapere.

Aduerte tamen, non videri omnino improbabile, heredem posse præscribere spatio triginta annorum: quia hic non requiritur titulus, sed solùm possessio bonæ fidei. atqui iste heres reuera bona fide possidet. Nec obstat, quod iuris fictione dicatur possidere mala fide, tum quia id solùm est verum quatenus continuatur eius possessio cum possessione defuncti, & vna cum illa censetur, non autem quatenus consideratur ipsa per se, & vt ab ipso herede habens initium per nouum actum, quo, adita hereditate cœpit possidere: tum quia, cum illa non sit vera mala fides, sed solùm ficta vel præsumpta, quæ etsi impediat præscriptionem ordinariam, quæ tribus, decem, aut viginti annis completur, non debet ei tribui tanta vis, quanta malæ fidei veræ. vnde non debet impedire extraordinariam, quæ est triginta vel quadraginta annorum, & nullum postulat titulum, nisi præsumptio Iuris ei aduersetur. itaque heres poterit triginta annis illa bona præscribere, non vtendo tamen accessione temporis, quo mala fide illam possedit defunctus. Hanc opinionem Iure Canonico veram esse, tenent Dynus, Bartolus, Bellamerus, & quidam alij, imò eamdem etiam Iure ciuili obtinere docet Alexander consil. 110. num. 7. & multi alij relati per Baldum. Vide Couar. supra num. 3. 4. & 5. qui etiam satis in illam inclinat. Tamen altera opinio videtur Iuri conformior, quòd causam cur talis heres non possit præscribere, refert in malam fidem præsumptam, qua censetur possidere: quæ mala fides etiam præscriptioni tricenariæ obstat. Eamdem tenet Siluest. Præscriptio 1. num. 8. & alij passim.

Dixi, *vt heres immediatus*, quia heres mediatus, id est heres huius heredis, potest eam tempore ordinario præscribere, si bona fide vera prior heres possederit. Ratio est, quia fictio illa Iuris de mala fide ad secundum heredem non extenditur. vitant enim Iura duas fictiones ex eadem causa. vnde etsi mala fides vera defuncti pariat in herede fictionē, & veluti vmbram malæ fidei: non tamen hæc mala fides facta seu vmbratilis potest similem parere in successore. vmbra enim vmbram non facit, sed verum corpus. quare etsi prior heres succedens immediate auctori malæ fidei, ac proinde labem malæ fidei Iuris fictione ab eo contrahens, non possit rem illam vsucapere, secundus tamen heres, ad quem fictio illa non pertingit, poterit. 43 *Heres mediatus.*

Donatarius, emptor, legatarius.

Quod si heres potest illam vsucapere, multo magis donatarius, emptor, & legatarius poterunt, cùm personam sui auctoris non repræsentēt. vnde si immediatus heres rem defuncto commodatam, aut locatam, aut apud eum depositam, existimans hereditariam esse, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit: dubium non est, quin is qui acceperit, vsucapere possit, vt habetur §. Sed tamen. Institut. de Vsucap.

An heres suus possit vsucapere.

Hoc tamen quod diximus, secundum heredem posse vsucapere, limitandum censent DD. nisi hic secundus sit heres, qui *suus* in Iure vocatur. Hic enim rem illam non potest vsucapere titulo heredis. ita colligunt ex L. Nihil pro herede. 2. C. de Vsucapion. pro herede, vbi dicitur: *Nihil pro herede posse vsucapi suis heredibus existentibus, obseruat.* quam legem DD. communiter sic intelligunt, quasi diceretur, *suos* heredes non posse vsucapere titulo pro herede, si succedant in rebus alienis apud defunctum repertis, quamuis defunctus bona fide eas tamquam suas possederit. Idem confirmant ex L. 2. ff. Pro herede, vbi dicitur: *Filius à patre heres institutus, res hereditarias à patre sibi donatas*

Quis dicatur heres suus.

tat, pro parte coheredum vsucapere non potest. Heres autem *suus* (quem Græca οἰκεῖον, id est domesticum, vocant) est filius & filia respectu patris; nepos & neptis respectu aui morientis in cuius sunt potestate; si tamen pater illorum per mortem vel aliter nō ampliùs eidem auo suberat. vt habetur §. Sui autem. Instit. de hered. qualit. & differ. Dicuntur isti heredes *sui*, vel quia proprij & domestici, vel quia sibi ipsis quodammodo succedunt: nam etiam viuo patre quodammodo domini bonorum existimantur; vt habetur Instit. loco citato. Causa autem, iuxta communem DD. sententiam, cur talis non possit præscribere titulo heredis, est; non quòd fingatur habere malam fidem, sicut eius decessor, sed quia non habet titulum possidendi distinctum. censetus enim continuare possessionem sui decessoris, & ex ipsius titulo. Vnde cùm ille non haberet titulum, vtpote heres mali auctoris; nec heres illius habet.

Duo tamen hic aduertenda. Alterum est, cùm dicitur heredem *suum* non posse vsucapere, id intelligendum de vsucapione ordinaria, quæ requirit titulum, & in mobilibus peragitur triennio, in immobilibus decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes. vnde non dicitur absolutè, non posse præscribere, sed non posse præscribere *pro herede*, id est titulo heredis. Huic tameo nihil obstat, quin possit præscribere vsucapione extraordinaria non requirente titulum, qualis est tricenaria & quadragenaria, quando præsumptio Iuris non aduersatur, vt patet ea dictis. non tamen potest vti accessione temporis sus decessoris, nisi hic etiam præscribere potuerit. Vnde si ponamus heredem immediatum iniqui possessoris, qui catenam auream mala fide possidebat, non posse vsucapere 30. annis illam catenam etiam cum bona fide; huius filius requiret 30. solidos annos. Si autem iuxta probabilem sententiam suprà insinuatam dicamus immediatum heredem potuisse tanto tempore illam vsucapere, secundus heres poterit vti accessione temporis, quo prior possedit. vnde si tempus illud sit 10. annorum, solùm requiret annos 20. si sit 20 solùm requiret 10. ad complendam præscriptionem.

Probabile posse vsucapere.

Alterum est, ea quæ diximus de herede suo, ipsum non posse vsucapere pro herede, procedere secundùm intellectum illarum duarum Legum, quem communiter amplectuntur DD. Satis tamen probabile est, longè aliam esse mentem illarum Legum, vt ostendit Viglius in Tit. de hered. qualit. & differ. §. Sui autem. Cùm enim L. 2. C de vsucap. Pro herede, dicitur; *nihil pro herede posse vsucapi, suis heredibus existentibus*; non significatur heredes suos non posse vsucapere, sed alios non posse vsucapere titulo pro herede, contra heredes suos. Cùm enim suppetunt heredes sui ad quos ea res pertinet, alius caret titulo pro herede. vnde non potest vsucapere, nimirum tempore ordinario. Confir. L. Ex testamento. 2. C. Vnde liberi, quæ est eiusdem Imperatoris, vbi dicitur, *Ex testamento, vel ab intestato existente filio vel nepote suo herede, neminem posse ab intestato heredem existere.* Vnde sequitur, illum non posse habere titulum heredis, ac proinde non posse pro herede vsucapere. Nec obstat dicta L. 2. ff. Pro herede, quia solùm agitur de rebus à patre donatis filio; quas cùm filius titulo donationis naturaliter possidere cœperit viuo patre, non potest postea illo mortuo easdem incipere possidere titulo heredis (ob dictum vulgare, quod habetus eadem Lege, *neminem sibi causam possessionis mutare posse*) vnde nec pro herede vsucapere.

Ad rationē contrariæ sententiæ respondet Viglius, *heredi suo* Iuris fictione tribui quidem dominium idem quod decessori, non tamen eamdem possessionem. Etsi enim viuo patre filius dicatur dominus ob futuram successionem necessariam, non tamen possessor. vnde etiam nihil potest attingere sine concessu patris. Accedit, quod nec primo heredi, qui immediatè succedit auctori malæ fidei, desit titulus (rem enim habet titulo successionis hereditariæ) nec defectu tituli negatur ei vsucapio, sed defectu bonæ fidei, vt ostensum est. multò minùs secundo heredi deest titulus, cùm priori de nouo succedit. Iuxta hanc sententiam *heres suus* potest vsucapere titulo pro herede, sicut alij. quæ sententia in re non multùm discrepat à sententia multorum DD. qui dicunt, etsi heres suus non possit præscribere titulo pro herede, quatenus est filius, posse tamen quatenus est cognatus vel agnatus testatoris. hoc enim nihil aliud est, quam absolutè fateri illum posse pro herede vsucapere, licet sub alia qualitate, seu formalitate quàm filij. quæ tamen qualitas semper includitur. Vide Gomezium tom. 1. c. 9. de transmissione hereditatis, n. 19. & Couarr. Regul. Possessor. p. 2. §. 5. num. 3. & sequentibus.

Dico secundò, Qui bona fide accepit eam alio titulo (vt legati, donati, empti, &c.) ab auctore malæ fidei, potest eam præscribere tempore ordinario: præterquam in duobus casibus. Primus est, si res sit immobilis, & is, contra quem præscribitur, ignoret eam ab alio possideri. Secundus est, si res illa sit *furtiua*, vel *vi possessa.* tunc enim requiruntur 30. anni. Est communis DD. ex L. An vitium. 5. ff. de diuersis temporalibus præscriptionibus, vbi dicitur, *vitium auctoris non obesse emptori vel legatario.* vt si Titius vendat tibi quod alteri oppignorauerat: tunc enim mala fides auctoris solùm versatur circa rei possessionem, quam sibi iniquè vsurpat, non circa proprietatem, vt habetur d. L. An vitiū. Si tradat tibi quod alteri anteà à se venditum & nondum traditum fuerat. Si Prælatus sine consensu Capituli in te aliquid transferat, cùm putares eum consensum habere. Si tibi donatum a minore quem putabas maiorem: secùs si erres in iure, putans Prælatum sine consensu Capituli posse alienare, aut minorem donare. Si accepisti ab inuentore qui putabat id necessariò dandum pauperibus. In his igitur & similibus, cùm res non sit furtiua, nec vi possessa, mala fides auctoris non nocet successori particulari, nimirùm emptori, donatario &c. Denique si accepisti bona fide à possessore malæ fidei, & dominus sciens rem suam alienam, intra decem annos, si præsens fuerit, & intra viginti si absens, litem in te non fuerit contestatus, firmiter eam obtinebis, vt habetur Authent. Malæ fidei. C. de longi temporis præscriptione, & Nouella 119. 44

Si alio titulo accipiatur.

Probantur exceptiones.

Fecimus duas exceptiones. Prior de re immobili apertè colligitur ex d. Authent. Malæ fidei; vbi dicitur: *Malæ fidei possessore alienante, cessat longi temporis præscriptio, si verus dominus ignoret ius suum, & alienationem factam. spectatur ergo 30. annorum defensio.* Secùs verò quando scit, & non se opponit, vt dictum est.

Res furtiua & vi occupata.

Altera exceptio probatur, quia *res furtiua* & quæ *vi occupatæ* (etiamsi posteà ab aliquo bona fide emptæ fuerint) non possunt præscribi spatio longi temporis, id est decem vel 20. annorum: vt expresse habetur §. Furtiuæ. Instit. de Vsucap. Habent enim ex dispositione Iuris vitium obsistens ordinariæ præscriptioni, vt patet Instit. loco citato. Quare fallitur Sotus libro 4. de Iustitia quæst. 5. art. 4. post secundam conclusionem, vbi docet, latronis filium, si bona fide paternam hereditatem adiuit, & toto tempore præscriptionis illa fide possedit, esse tutum in cōscientia, etiamsi postea innotescat fuisse aliena. Idem docet de emptore, qui bona fide emit à latrone. Sed est apertè contra Ius; heres enim mali auctoris titulo heredis nūquam præscribit, vt ostensum est: emptor verò non præscribit tempore ordinario.

Sententia Soti.

Nec obstat L. Si aliena. 10. ff. de vsucapionibus, quam Sotus pro se citat, nam ex eadem lege, in fine, constat rem furtiuam non posse vsucapi, ne à possessore quidem bonæ fidei. Aduerte tamen, emptorem talis rei posse illam vsucapere tempore longissimo, nempe triginta annis, vt communiter Doctores docent, & colligitur ex L. Sicut in rem. 3. C. de præscriptione 30. vel 40. annorum. & L. Si quis emptionis. 8. §. Quod si. C eodem. Vnde si Breuiarium emeris à fure, & 29. annis bona fide possederis, & tunc

Vsucapiuntur 30. annis.

intel

Digitized by Google

intelligas furto fuisse sublatum, non potes reimere: vt ait Siluest. secùs si 30. expleueris. quod si vbi 20. annis possedisti, alteri tradas; potest ille vti accessione temporis tui. & ita præscribere 10. annis. 20. enim & 10 efficiunt triginta annos præscriptionis: idque semper fieri potest, quando alter alteri in possessione succedit: si tamen vterque poterat rem vsucapere. Si enim prior non poterat vsucapere, eò quod mala fide possideret, vel quia est heres eius, qui mala fide possidebat; non potes vti accessione temporis, quo ille rem possedit, sed debes ipse integrum tempus possidendo explere. ita habetur §. Diutina. & seq. Instit. de Vsucap. & l. penult. & vlt. ff. de diuersis temporalibus præscript.

Vti accessione temporis alieni.

Idem dicendum de rebus *vi possessis*, cùm aliquis alterum è possessione sua vi deiiciens illam occupat: quamuis res litigiosa sit, aut ille suam esse putet. talis enim res, etsi bona fide ab illo inuasore eam emeris, non potest vsucapi, nisi 30. annis, secluso tempore quo ille eam possedit. Si tu illam alteri tradas, poterit ille vti accessione temporis quo tu illam possedisti, vt ante dictum est.

Si vacabat possessore.

Petes, quid si illa res vacabat possessore propter longam obliuionem domini absentis, aut negligentiá, aut mortem. & ab altero absque vi occupata fuit?

Resp. Illam rem posse vsucapi per eum qui bona fide illam ab vsurpatore emerit, vel dono acceperit, tempore ordinario, nimirum decem annis inter præsentes. & viginti inter absentes, vt expressè habetur §. Quod autem. Instit. de Vsucap. quia res illa nec est furtiua, nec vi possessa: vt ibidem dicitur. Sed hoc Ius postea est correctum ab eodem Iustiniano Nouella 119 vbi requirit 30. annos in emptore, & aliis qui à malæ fidei possessore perceperunt. *Si, inquit, verus rerum dominus ignorat, simul quòd ea res ad ipsum pertineant, simul quòd alienatio intercesserit; iubemus vt non aliter quàm triennij præscriptione excludatur: cum is qui res hoc modo possidet, dicere nequeat; quòd ipse bona fide possidebat, quando à malæ fidei possessore hasce acceperit.*

DVBITATIO XIV.

Quantum temporis requiratur vt consuetudo præscribat contra legem.

45 SVppono ex dicendis 1.2. quæst. 79 Consuetudinem posse præscribere contra ius positiuum, illudque tollere, & nouam obligationem inducere: modò sit *rationabilis & legitimè præscripta*; vt expressè definitur cap. vlt. de consuetudine; vbi Greg. IX. sic ait: *Licet longæuæ consuetudinis non sit vilis auctoritas, non tamen est vsque adeò valitura, vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi fuerit rationabilis, & legitimè sit præscripta.*

Rationabilis.

Rationabilis dicitur, quæ lege statui potest; siue quæ iusta censeretur & obligaret, si lege statuta esset. Eadem etiam est materia legis iustæ & consuetudinis, nam consuetudo est tacita quædam lex, vt insinuatur l. 3. C. Quæ sit longa consuet. & ex eodem fonte profluit. vnde etiam eamdem vim habet. Quare sicut lex posterior tollit legem priorem, ita etiam consuetudo priorem legem tollere potest. Nec refert, etiamsi in lege dicatur, *non obstante vlla consuetudine etiam immemorabili*: vel, *nulla consuetudine in contrarium vllis vmquam futuris temporibus valitura.* Nam prior clausula intelligitur de consuetudine quæ viguit ante illam legem, quam ea lex, vtpote posterior, abrogare potest, sicut & legem priorem. Altera loquitur quidem de consuetudine futura, sed intelligenda, durantibus circumstantiis cum quibus illa consuetudo tunc non videbatur rationabilis: illis tamen mutatis, & subortis aliis cum quibus consuetudo contraria incipit videri rationabilis, potest vim illius legis tollere, & nouam inducere, vt passim DD. tradunt. Et Couar. lib. 3. variarum cap. 13. n. 4. vbi dicit hanc opinionem esse communem.

Sic cõsuetudine quædam festa & ieiunia Iuris communis quibusdam locis abrogata, vel alia noua introducta. Sic decimæ multæ sublatæ, sic multa circa ritus Sacramentorum consuetudine mutata. Denique idem locum habet in legibus irritantibus, & quibusdam inhabilitatibus ad officia, beneficia, vel etiam matrimonia, inducendis vel tollendis.

Nec obstat, quòd sicut lex non potest habere vim absque consensu Principis, ita nec consuetudo: quia sicut consuetudo est tacita quædam lex, ita etiam ad eam sufficit tacitus & generalis consensus Principis, quo statuit vt consuetudo legitimè præscripta vim legis obtineat, & ius positiuum tollat. Similiter non obstat, quod habetur L. 2. C. Quæ sit longa consuetudo; vbi dicitur: *Consuetudinis vsusque longæui non vilis auctoritas est, verum non vsque adeo sui valitura momento, vt aut rationem vincat aut legem.* Sensus enim est, consuetudinem debere cedere rationi naturali: vnde vt vim habeat, debere esse rationabilem, vt Pontifex ad verba huius legis respiciens, ait. Similiter debere cedere legi superuenienti: quia per legem tolli potest. Hinc tamen non sequitur, quin possit legem priorem abrogare, si legitime fuerit præscripta, vt d. cap. fin. dicitur.

His positis, difficultas est quantum temporis ad hoc requiratur. Multi Doctores putant requiri 10. annos, vt consuetudo legem ciuilem aboleat: 40. vt legem ecclesiasticam. Ita Panormit. in cap. vlt. de consuetudinibus, num. 11. Angelus verbo Consuetudo, n. 8. & 9. Siluest. eodem verbo, num. 6. Nauar. l. 1. consil. 1. tit. de consuet. Ratio est, quia ad introducendam consuetudinem, Ius ciuile requirit longum tempus, C. Quæ sit longa consuetudo. atqui longum tempus est tempus 10. annorum. C. de præscript. longi temporis. ergo contra legem ciuilem requiruntur decem anni.

Requiri 10. annos.

Quòd verò contra legem ecclesiasticam requirantur 40. videtur ex eo probari, quòd contra Ecclesiam non procedat præscriptio, nisi quadraginta annis.

Sed distinguendum est. Vel enim illa consuetudo viget sciente & tolerante Principe, vel eo in particulari illam ignorante. Nunc

Dico Primò, Si priore modo consuetudo se habeat, verius est non requiri certum tempus vt possit legem tollere. Ratio est, quia vt consuetudo tollat legem, solùm requiritur vt passim agatur contra legem, seu vt lex non seruetur, quando occurrit seruanda, sciente Principe & non se opponente: vt docent passim Theologi & Canonistæ. Panormit. supra, Glossa in c. 1. de treuga & pace, & alij. dum enim scit suam legem non seruari, & silet, censetur consentire vt non seruetur, ne Respub. perturbetur. ac proinde censetur tollere obligationem legis. & hoc modo consuetudo dicitur tollere vim legis, nempe quia Princeps permittens consuetudinem, implicitè detrahit suæ legi vim obligandi. Confirmat. quia consuetudo populi habentis Principem, non potest per se tollere vim legis, quam Princeps imposuit (cùm singuli seorsim, & omnes simul ei subsint) sed hanc vim tantum habere potest à consensu tacito, vel expresso Principis. censetur autem tacitus consensus, dum consuetudini non se opponit, etiamsi id fiat metu difficultatum.

Non requiri certum tempus.

Vnde consuetudo habet vim tollendi legis.

Hinc sequitur, sæpè fieri, vt paucis annis lex abrogetur per consuetudinem, etiamsi ante recepta fuerit: quia vt dicatur esse consuetudo contraria, sufficit bis terve contra actum esse: vt docet Siluest. verbo Consuetudo, n. 6. Panormit. supra, & alij passim: quam consuetudinem si constaret Principem scire & dissimulare, desineret lex obligare.

Nec obstat quòd Ius ciuile ad consuetudinem requirat longum tempus. Primò, quia non omne longum tempus est decennij, tantum enim in materia vsucapionis ita definitur. Secundò, quia vt consuetudo tollat legem, non requiritur vt sit longior, quam necesse est vt Princeps censeatur eam permittere, & suo consensu approbare.

Longum tempus.

Dices.

Dices, Cap. fin. de consuetud. dicitur, consuetudinem, vt tollat legem, debere esse *legitime præscriptam*; sed ad præscriptionem requiritur certum tempus. ergo.

Respon. Hoc intelligendum de consuetudine quam Princeps in particulari ignorat. Huic enim non censetur ita consentire, sicut illi quam nouit, & sponte tolerat. quod enim quis ignorat, non potest in particulari approbare. solùm ergo huic consentit in genere, quatenus consentit in decretum, quo statuit consuetudinem legitimè præscriptam esse instar legis. Itaque requiritur certum tempus necessarium ad præscriptionem.

46 Dico Secundò, Si consuetudo ignorante Principe vigeat, vt censeatur legitimè præscripta, ita vt possit legem tollere, requiruntur decem anni, quibus ea consuetudo bona fide à subditis promiscuè sit seruata, eósque probabile est etiam sufficere.

Decem annos requiri, est communis sententia Doctorum. Itemque contra legem ciuilem sufficere. Probatur, quia lex ciuilis longæ consuetudini tribuit vim legis, eamque instar legis iubet seruari. C. Quæ sit longa consuetudo. L. 1. 2. 3. atqui tempus 10. annorum eodem iure censetur tempus longum, & longam efficiens possessionem, vt patet C. de præscriptione longi temporis. ergo etiam longum vsum & longam consuetudinem.

Quòd etiam 10. anni sufficiant contra legem canonicam nondum receptam moribus vtentium, docet Nauar. lib. 5. consil. tit. de excommunic. consil. 8. & fuse probat Felinus in cap. 1. de treuga & pace, num. 12. pro eadem adducens multos DD. nimirum Cald. Imolensem, Butrium, Zabar. & Dominicum, & eadem tenet Couar. lib. 2. variar. cap. 16. num. 6. citans Iasonem in L. Rem non nouam. § Patroni. C. de Iudiciis. sequitur Azorius lib. 5. Instit. moral. cap. 4. quæst. 3. & alij recentiores. Ratio est, quia cùm lex moribus vtentium minimè recepta non obliget, ac proinde non sit in possessione, facilius inducitur & conualescit aduersus eam consuetudo, quàm si iam recepta esset. quæ consuetudo ad hoc valet, vt non teneamur post decennium eam admittere, nisi Princeps de nouo eam constituat, eique nouum vigorem tribuat. itaque opus est noua promulgatione: nam lapsu decennij, vis eius est antiquata ante decennij lapsum, etsi non obligarentur subditi. cum non viderent illam receptam, tamen poterant compelli ad eam seruandam etiam ab inferioribus Principe. Ita DD. supradicti.

An verò decem anni sufficiant contra receptam, maior est difficultas. Non videtur improbabile sufficere, primò, quia nusquam Ius aliquod distinguit inter legem Ecclesiasticam & ciuilem hac in parte: ergo si contra legem ciuilem sufficiunt decem anni, etiam contra Ecclesiasticam.

Contra legem Ecclesiasticam.

Nec obstat, quod contra Ecclesiam non procedat præscriptio nisi annis 40. quia hoc intelligendum de bonis immobilibus, & Iuribus Ecclesiæ, quæ sunt instar bonorum immobilium. obligatio autem subditorum ad legem seruandam, non potest censeri inter bona vel iura Ecclesiastica: itaque illæ leges præscriptionum non sunt huc traducendæ. Secundo, Si 10. anni sufficiunt vt Princeps sæcularis censeatur tacito quodam consensu remittere vim suæ legis, cur non sufficiant Principi Ecclesiastico? præsertim cùm eius sit curare, ne subditi peccent, néve assiduis angantur scrupulis, qui ex huiusmodi interminatis obligationibus nasci solent. Itaque cum Ecclesia contrarium non expresserit, probabiliter existimari potest, eam sequi, vt in alijs multis solet, Iuris ciuilis morem. Tutius tamen est, sententiam communem amplecti. Porro aduertendum est, requiri, vt per illud tempus subditi bona fide legem non seruauerint, ita vt non seruando non peccauerint: alioquin contra eam non præscribent, vt rectè Siluester & alij docent.

Dices, Si currente illo tempore non peccant, quomodo ergo possunt puniri propter legis violationem?

Resp. Quia præsumuntur peccasse. non enim præsumitur legum communium ignorantia, nisi probetur. deinde quia hac veluti conditione tacita conceditur Ius præscriptionis vt si intra illud tempus deprehensi fuerint agere contra legem, possint plecti: vt hac ratione lex non exarmetur, dum adhuc viuit, sed habeat quo se possit tueri.

Dico Tertiò, Si consuetudo sit aliquo modo contra Ius Ecclesiæ, requiruntur anni 40. Patet ex dictis Dubit. 8. 47

DVBITATIO XV.

Quæ res non possint præscribi.

48 Notandum est, quædam in Iure dici non posse præscribi, seu vsucapi, quia ordinario tempore non vsucapiuntur. sic vt res furtiuæ, res vi possessæ, & res fisci, dicuntur non posse vsucapi, cum tamen possint, hæ 40. illæ 30. annis. Simili modo dicuntur non posse vsucapi ea quorum alienatio est prohibita, vt, feudi dotalis, maioratus, legati, fideicommissi: quæ tamen possunt præscribi tempore ordinario, ab eo qui bona fide illa possidebat, & iam vsucapionem inchoauerat, antequam illa bona contraherent hæc onera, seu obligationes reales. Vbi vero iam contraxerunt, non potest inchoari præscriptio ordinaria ab eo, qui hæc accepit ab auctore malæ fidei (secùs de eo qui accepit a tertio:) benè tamen tricenaria: vt patet ex dictis dubitat. 11. Idem dicendum de bonis aduentitiis filijfamilias, si pater ea alienet. Vbi enim cœperint esse bona eius aduentitia, non potest inchoari in illis præscriptio contra filium, quamdiu est sub potestate patris, sed inchoabitur solùm postquam desierit esse sub illa, & ab illo tempore debet continuari per 30. annos, ob malam fidem eius, qui alienauit. Vide Leg. 1. C. de bonis maternis, & Siluest. Præscriptio secundo, num. 3.

Non præscribuntur tempore ordinario.

Prohibita alienari.

Vsucapio inchoata antequam bona fierent obnoxia.

Bona aduentitia.

Pari modo dicuntur non posse præscribi, quæ alieno nomine possidentur, vt precarium, commodatum, conductum, pignus, res emphyteutica aut feudalis: nimirum ab eo qui hæc sub tali titulo possidet, aut ab eius herede, vt constat ex dictis dubit. 3. & insinuatur generatim cap. Si diligenti. 17. de præscriptione, & L. Cum notissimi. 7. §. In his. C. de præscript. 30. & 40 annorum. id expressè habetur de re emphyteutica, & conducta. Eadem est ratio rei feudalis: quia feudum & emphyteusis eodem ferè iure constant. & L. Nec creditores. 10. C. de pignoratitia actione, idem dicitur de pignore. Azo tamen ad illam legem docet, heredem longissimo tempore, nempe 30. annorum, posse pignoris proprietatem præscribere. Hæc tamen omnia possunt præscribi à successoribus particularibus, quibus titulo legati, donati, empti, &c. obtigerint. vt constat ex dictis supra dubit. 13. Ius tamen feudale & emphyteuticum quoad proprietatem potest præscribi contra dominum directum annis 30. vt habetur lib. 2. feudorum. tit. 26. §. 4. *Si quis per 30. annos rem aliquam vt feudum possedit, & seruitutem domino exhibuerit: quamuis ea de re non sit inuestitus, præscriptione tamen 30. annorum se tueri potest.* Idem dicendum de iure emphyteutico, si vniformem pensionem toto illo tempore soluit. Cum titulo autem præscribitur hoc ius 10. annis inter præsentes, & 20. inter absentes, iuxta ea quæ diximus supra n. 27.

Alieno nomine possessa.

Denique, quando Ius commune vel præsumptio malæ fidei obstat præscribenti. Tūc enim res illa præscribi non potest ab illo, nisi spatio 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo, vt expresse habetur cap. 1. de præscript. in 6. tam diuturna enim possessio habet vim tituli: nam facit iusti tituli præsumptionem, & excludit præsumptionem malæ fidei. Hoc modo dicitur non posse præscribi exemptio a iurisdictione Ordinarij, quæ tamen 40. annis cum titulo, & tempore immemorabili sine titulo acquiritur, vt constat cap. Cùm personæ. 7. de priuilegiis,

giis, in 6. Simili modo decimæ & ecclesiæ vnius diœcesis dicuntur non posse præscribi ab Episcopo alterius diœcesis. Nam iure statutum est, vt omnes ecclesiæ sint in potestate Episcopi in cuius territorio sunt sitæ; vt habetur cap. 10. Omnes. 16. quæst. 7. Possunt tamen, si possideantur 40. annis cum titulo, vel tempore cuius initij memoria non extet, sine titulo, vt patet ex d. cap. 1. de præscript. in 6.

Idem dicendum, Primo, de iure patronatus, ad nominandum Rectorem vel Prælatum, qui Iure communi erat eligendus à Capitulo. Secundò, de immunitate à soluendis decimis: omnes enim Iure communi soluere tenentur. quia tamen interdum aliqui eximuntur, potest hæc exemptio præscriptione 40. annorum cum titulo, vel tempore immemorabili sine titulo acquiri: non tamen ita, quin, si opus sit, ecclesia possit rursus obligationem soluendi imponere: quia Iure naturæ populus tenetur ecclesiæ ministros alere, vt infrà cap. 39. dub. 1. dicetur. Tertiò, de immunitate à contributionibus, aliisque publicis oneribus. Quartò, de potestate faciendi vel concedendi aliquid, quod non nisi à Principe summo fieri, aut concedi solet, vt ea quæ sunt meri & mixti imperij. Vide suprà dub. 10. & 12.

Nullo modo præscribũtur.

Nollo autem modo præscribi possunt, Primò. exemptio ab obedientia Superioris, & alia, de quibus dubit. 12. Secundò, res vsibus publicis deputatæ, vt forum, via publica, pons: hæc nec in totum, nec in partem præscribi possunt. Tertiò, Ius decimarum percipiendarum à laico. Et quidem si de ipso primæuo & fundamentali iure loquamur; nullo modo a laico præscribi potest, quia est spiritale, fundatum in ministerio sacro. Si autem de aliquo iure, quod ab illo primæuo sit deriuatum, vt est ius feudale, quo olim, nimirum ante Concilium Lateranense sub Alexandro III. circa annum Domini 1179. celebratum, laicis interdum decimæ solent concedi, dubium est, an hoc Ius aliqua ratione post illud Concilium possit præscribi. Couarr. lib. 1. variarum cap. 17. num. 5. negat quia, inquit, non solùm Ius commune illis resistit, & malæ fidei præsumptio, sed etiam facti sunt incapaces per illius Concilij decretum, quod habetur c. Quamuis. 17. & cap. Prohibemus. 19 de decimis. quando autem est incapacitas, non habet locum præscriptio. Nihilominùs, si cuius maiores à tempore cuius initij non extet memoria, tale ius possedissent, præsumerentur habuisse ante Concilium, nec opus esset alia tituli probatione, vt plurimi Doctores, quos ipse Couarr. citat & sequitur, docent. Quartò, Limites Prouinciarum, Episcopatuum, & parœciarum: quod intellige, si de his constet. si autem non constet, præscribi possunt. Quintò, Res indiuisa communis pluribus, nullo tempore ab aliquo illorum præscribi potest, quia ille nomine aliorum possidet. Colligitur L. Si communem. 10. ff. Quemadmodum seruitus amittatur. Vnde plura apud Siluest. Præscriptio secundo.

DVBITATIO XVI.

Quando præscriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi.

Non procedit ob 4. causas.

49 RESpondeo & dico Primò, *Præscriptio* dicitur *non procedere*, quando ob aliquam causam non incipit, vel non potest incipere. Ita Couarr. reg. Possess. § 12. Hoc fit potissimùm ob 4. causas. Primò, si desit possessio ciuilis. Secundò, si desit titulus, non potest incipere præscriptio triennalis, decennalis, aut vicennalis: potest tamen tricennalis, vt dictum est dubitat. 8. Tertiò, si desit bona fides. Quartò, si res non possit alienari, lege resistente, vt dictum est de fundo dotali, de bonis aduentitiis filiifamilias, de legato, fideicommisso, maioratu.

Dormire dicitur.

Dico Secundò, Præscriptio dicitur *dormire*, quando iam inchoata aliquanto tempore cessat, ita tamen, vt illo exacto, rursus vim habeat, & continuetur cum tempore priore. Sic dicitur dormire Primò, tempore belli, quando ius non dicitur, vel homines diffugiunt in aliud territorium. Similiter tempore pestis. Secundò, quando Ecclesia caret Rectore, cessat contra Ecclesiam. Tertiò, quando is contra quem præscribitur non potest agere, vt est filiusfamilias, pupillus durante ætate pupillari, (nempe vsque ad annum 14. exactum in mare, in femina vsque ad 12. exactum.) vxor viuente marito. Vide Siluest. Præscriptio 1. n. 9.

Dicitur interrumpi.

Dico Tertiò, Præscriptio dicitur *interrumpi*, quando inchoata cessat, vt si rursus reuiuiscat, non continuetur cum tempore priore, sed de nouo debeat inchoari.

Interruptio fit dupliciter.

Hæc *interruptio* generatim fit dupliciter: primò, naturaliter. secondò, ciuiliter. *Naturaliter* interrumpitur, quando incipit aliquid deesse, quod est necessarium ad naturam præscriptionis, vt possessio, vel bona fides. *Ciuiliter* interrumpitur, quando per aliquem actum iuridicum interpellatur, vt, per litis contestationem, vel citationem: vt docet Couar. §. 12. ex Panor. & aliis. *Triennalis* vsucapio non interrumpitur litis contestatione. Si tamen is, qui volebat ita vsucapere, condemnetur, debet rem restituere: si non condemnetur, maneatque in bona fide, expleto triennio illam poterit retinere. *Decennalis* tamen, *vicennalis* & *tricennalis*, interrumpitur, litis contestatione facta coram Iudice competente. Si tamen actor succubuerit in lite, vel si litem sponte deseruerit, non interrumpitur. Similiter si animo tantùm interrumpendi præscriptionem litem mouerit. His addo, præscriptionem contra actionem fisci interrumpi sola citatione. De his plura apud Couarr. & Siluest. sed parum vtilia Theologo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm qui legitimè præscripsit rem aliquam, si termino præscriptionis elapso, constet fuisse alienam, teneatur eam restituere.

MVlti existimant, talem teneri ad restitutionem, 50
nisi intercesserit negligentia domini in re sua inquirenda: ita Adrian. in 4. q. 2. de Præscript. p. 166. Ioannes Med. C. de Restit. q. 18. eiusdem sent. videtur Scotus in 4. d. 15. q. 2. §. De secundo. nam eodem fundamento nititur: & Gabr. ibid. q. 14. a. 1. in fine. & alij nonnulli. fundamentum huius sententiæ est. Quod leges præscriptionis videantur solùm vel potissimùm institutæ in pœnam negligentiæ domini: vbi ergo negligentia non interuenerit, ibi locum non habere. quare is qui vsucepit, vel præscripsit, ad restitutionem obstrictus erit, vbi constiterit nullam negligentiam intercessisse Sed contrarium est verius.

Præscriptio transfert dominium, etsi absit negligentia.

Vnde dico Primò, non solùm quando domini prioris intercessit negligentia, sed etiam quando constat nullam intercessisse, res legitimè præscriptæ transeunt in dominium noui possessoris, ita vt non teneatur eas restituere, nisi prior dominus per iudicem restituatur in integrum. Ita Couar. ad reg. Possessor. p. 3. §. 2. n. 3. vbi multos alios refert. & Sotus lib. 4. de Iustitia q. 5. a. 4. & passim Doctores.

Probatur, quia L. 3. ff. De vsucapionibus, definitur *vsucapio esse dominij acquisitio per continuationem temporis lege definiti*, ergo transacto illo tempore, non tenetur is, qui vsucepit, ad restitutionem. cum dominium acquisierit. Secundò, Leges præscriptionis numquam meminerunt, eam statui in pœnam negligentiæ dominorum: sed ob bonum publicum, nam L. 1. ff. de vsucapionibus dicitur, *bono publico introducta est vsucapio, ne diu & ferè semper incerta essent rerum dominia.* & L. vltima. ff. Pro suo, *concessa dicitur vt aliquando litium esset finis.* Similiter canones indistinctè & absque restrictione negligentiæ, approbant præscriptiones

bonæ fidei; atqui Princeps per suas leges potest priuare subditum re sua, etiam absque eius culpa, si ratio boni communis ita postulat. ergo cum ratio boni id exigat, (nempe ne semper incerta sint dominia, & ne infinita quædam litium seges suboriatur) non est dubitandum quin hic è legibus dominiũ transferatur.

Tertio, quia lege pœnali non amittitur dominium ante sententiam; atqui præscriptio simul atque peracta est, dominium aufert, & in nouum possessorem omnino transfert: ergo leges præscriptionis non sunt pœnales dum ita [illegible], puniendo dominorum negligentiam. Confir. quia ista negligentia rei suæ non est nisi venialis quæ non punitur ablatione rerum proprii. Vnde Adrian. requirit in ea culpã mortalem, sed hæc vel numquam vel rarissime accidit; & ita ferè numquam præscriptio haberet effectum.

Demique non potest sciri quanta negligentia à domino priore sit commissa: itaque hæc res tota erit plena scrupulis, & inutilis ad praxim.

51 *Non solùm vtile, sed etiam directum.* Dico Secundò, Præscriptio non solùm transfert dominium vtile, sed etiam directum, idque tam in bonis immobilibus, quam in mobilibus. Ita Couarr. supra § 1. in fine, & passim Theologi. Leges enim & canones indistinctè loquuntur de dominio; nec restringunt ad dominium vtile, vt patet cap. 3. 4. 6. de præscript. & ex cap. Clerici, 26. q. 3. vbi dominium acquisitum per præscriptionem vocatur *proprietas*. Deque ex c. Placuit. 1. & 2. 16. q. 3. Idem colligi potest ex legibus citatis. & ex toto tit. C. de præscript. 30. annorum. Fundamentum Iurisperitorum, qui contrarium tenent in bonis immobilibus, falsum esse ostendit Couarr. suprà §. 1. num. 1.

Obiectiones. Obiicitur primo, Nemo sine culpa debet priuari re sua. ergo debet intercessisse culpa.

Interdũ priuatur quis re sua sine culpa. Resp. Antecedens verum est, nisi ratio boni communis aliud postulet, vt fit in proposito.

Obiicitur secundo, Fundamentum præscriptionis est bona fides. ergo postquam constiterit rem fuisse alterius, subuertitur præscriptio, quia subuertitur eius fundamentum.

Resp. Non subuerti bonam fidem ex eo quòd peracta præscriptione constet rem fuisse alienam: quia tunc verè potest iudicare rem esse suam; quamuis anteà alterius fuerit.

Obiicitur tertiò, Cui res est adiudicata per sententiam nitentem falsa præsumptione, tenetur ad restitutionem: atqui leges præscriptionis nituntur falsa præsumptione: ergo is, cui res est adiudicata per talem legem, tenetur ad restitutionem.

Resp. Primò, negando conseq. quia Iudex per sententiam non intendit transferre dominium, sed solùm declarare vtrius sit: vnde si fundamentum est falsum, quo sententia nititur, ipsa quoque corruit, nec est seruanda in conscientia. At verò Princeps per legem præscriptionis intendit transferre dominium absolutè: & quamuis fortè falsa præsumptione ex parte nitatur, tamen nullam causam habet ita statuendi absolutè.

Secundò Respondeo, neg. minor. quia verum non est, leges præscriptionis, potissimum præsumptione negligentiæ nixas esse; vt ex dictis constat.

DVBITATIO XVIII.

Quibusnam aduersus Præscriptionem restitutio in integrum concedatur.

NOtandum est, *Restitutionẽ in integrum* esse quoddam remedium, quod, finita præscriptione, relinquitur priori domino, qui rem suam amisit; nempe vt auctoritate Iudicis possit restitui to dominium & possessionem rei amissæ. 52

Quo posito, Respondeo, Hoc remedium concedi, Primò, minoribus ætate, id est, qui nondum 25. annos expleuerunt. Secundo, Piis locis & Ecclesiis, etiamsi præscriptio sit 40. annorum. Ita docent Glossa, & DD. in Auth. Quas action. C. de sacros. Eccles. verb. Excluduntur, estque communis opinio, teste Panorm. in cap. 1. de præscript. & in cap. Audius, eodem. Ecclesiæ enim concessum est priuilegium minorum, estque ipsa instar minoris, vel etiam pupilli, vt tradunt DD. in cap. 1. & 2. de restit. in integrum lib. 6. quibus locis etiam expressè Ecclesiis hoc beneficium restitutionis conceditur. Vbi aduerte, Ecclesiis & minoribus hoc concedi, quamuis ipsis scientibus & resistere valentibus præscriptio facta sit, vt docet Couarr. ad reg. Possessor p. 3. §. 3. n. 3. quia ratione fragilis ætatis id concessum minoribus, quorum priuilegium extenditur ad Ecclesiam & alia pia loca. conceditur verò per quatuor annos postquam scierint completam contra se præscriptionem. L. fin. C. de rem in integrum restit. Tertiò, maioribus ætate conceditur in præscriptione 10. & 20 annorum, modò tamen probent, cum iusta & probabili ignorantia sua, aut omnino sine sua negligentia præscriptionem fuisse peractam. L. 1. §. fin. ff. Ex quibus causis maior. Abbas & Felinus in cap. Vigilanti. de præscript. & alij, estque sententia communis, teste Couarr. supra n. 1. Habent & hi quatuor annos postquam sciuerint completã præscriptionem. præscriptione autem 30. & 40. annorum non conceditur maioribus restitutio, iuxta Couarr. n. 1. quamuis alij aliter sentiant: minoribus autem conceditur. Sed hæc ad forum externum pertinent. Vide infra cap. 37. Dubitatione 9.

Minoribus.

Ecclesiæ.

Maioribus.

SECTIO SECVNDA
DE INIVRIIS ET DAMNIS
IN OMNIBVS HVMANORVM BONORVM GENERIBVS,
& necessaria restitutione.

EXPLICVIMVS *superiori Sectione, per sex capita, quid* Iustitia, *quid* Ius, *quænam eius species, & in primis quid* Dominium, *quibus & in quæ competat, quibúsue modis comparetur. Sequitur nunc vt tractemus de* Iniuriis *&* Damnis *quibus Iustitia & Ius violatur, &* Restitutione, *quæ est principalis actus Iustitiæ commutatiuæ, per quem Ius violatum instauratur.*

Primùm igitur dicemus de Iniuria & Restitutione in genere. 2. *De Iniuria in bonis spiritualibus.* 3. *De iniuria in corpus proximi per homicidium vel mutilationem.* 4. *De Iniuria in corpus proximi per adulterium & stuprum.* 5. *De Iniuriis famæ & honoris per detractionem & contumeliam.* 6. *De Iniuriis fortunarum per furtum, rapinam, damnum illatum.* 7. *De Cooperantibus ad hæc.* 8. *De Restitutione ratione rei acceptæ.* 9. *De Ordine seruando in restitutione, déque eius expensis.* 10. *De Excusantibus à restitutione.*

CAPVT VII.
De Iniuria & Restitutione in genere.

Habet 10. *Dubitationes.*

DVBITATIO I.
Quid sit iniustitia & iniuria.

D.Thom. quæst. 59.

1 NOTANDVM est, sicut nomen *Iustitiæ* dupliciter accipitur (vt supra cap. 1. Dub. 1. ostensum est) Primò, pro omni virtute, quatenus est quædam legis obedientia. Secundò, pro virtute particulari, quæ constituit æqualitatem in commutationibus & distributionibus: ita etiam nomen *Iniustitia* dupliciter accipitur, vt expressè docet Aristoteles 5. Ethic. cap. 1. Primò pro *omni legis violatione*, quam ipse ἀνομίαν vocat, nos iniquitatem. Hoc modo omne peccatum est *Iniustitia* quædam: quia est violatio æqualitatis seu conformitatis debitæ legi vel præcepto Superioris. Hinc *peccatum* definitur, *cælestium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.* Vnde passim in Scripturis omne peccatum vocatur *iniustitia*, & peccatores *iniusti* Ioannis 7. *Iniustitia in illo non est.* Ad Rom. 1. *Reuelatur enim ira Dei super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* Ezech. 18. & alibi. Similiter omne peccatum vocatur *iniquitas*, seu ἀνομία. E contrario omne opus bonum vocatur *iustitia*.

Iniustitia dupliciter dicitur.

2 Hinc patet, hanc rationem *Iniustitiæ* esse generalem, & communem omni peccato, sicut esse contra charitatem; neque videri distingui à ratione generali inobedientiæ: quia hæc *iniustitia* consistit in hoc, quòd conformitas legi debita violetur, quæ violatio nihil est aliud, quàm legis obedientia. Itaque peccatum non contrahit aliquam specialem prauitatem ex hac malitia (quia generalis est, essentialiter omni peccato conueniens) nisi ipsa in illo peccato, speciali modo sit volita. vt cùm quis ex contemptu legis peccat, quod fit, quando quis directè vult legem violare, vt ostendat se eam nihili pendere. generalis enim conditio obiecti non potest specialem malitiam tribuere actus voluntatis, nisi speciali modo sit volita: quia malitia formalis in actu volũtatis sumi debet ex ordine, quem habet ad malitiam obiectiuam, quæ cernitur in obiecto volito: vt ostensum est 1.2. q.18. art.1.

Ratio Iniustitiæ communis omni peccato.

3 *Peccatum ex contemptu.*

4 Secundo modo accipitur *Iniustitia* vt opponitur Iustitiæ particulari, idque vel vt actus, vel vt habitus. Si vt actus, sic nihil est aliud, quàm alieni Iuris violatio, neque differt ab *iniuria*. Sicut enim actu Iustitiæ cuique ius suum tribuitur, ita Iniustitiæ hoc ius violatur: in qua violatione sita est *iniuriæ* ratio. Si verò accipitur vt habitus, habitui Iustitiæ oppositus, sic nihil est aliud, quàm praua voluntatis dispositio ex iniustis actibus orta, & ad similes inclinans. Quamquam si Theologicè magis quàm Philosophicè loquamur, *habitualis iniustitia* non tantùm consistit in praua dispositione reali, sed etiam morali & imputatiua: quod vt intelligatur,

Iniuriæ ratio.

5 Notandum, duplici modo fieri alteri iniuriam, *commissione & omissione*, neque minùs omissione reddi hominem iniustum, quàm commissione. Omissio nuda non relinquit in voluntate aliquam dispositionem realem, relinquit tamen hominem iniustum habitualiter, donec restituat, vel satisfaciat. En habitualem iniustitiam sine reali dispositione voluntatis. Et quamuis rarò fiat, vt quis debitum officium omittat absque positiua voluntatis complacentia & assensu, tamen fieri potest, & interdum forsasse fit. Idem in aliis vitiis locum habet, vbi omissione peccatur, remanet enim homo habitualiter vitiosus, absque reali habitu. Idem quoque locum haberet in virtutibus & omnibus vitiis, si ex actu nihil reale relinqueretur: morale enim illud & imputatiuũ ex actu relictum, sufficeret ad denominandum hominem iustum vel iniustum, tempe-

Dupliciter fit iniuria.

rantem vel intemperantem. Sed de hoc plura 1. 2 quæst.49.art.1.

6 *Iniustitia habitualis.* Hinc patet, *Iniustitiam habitualem* generatim non tantùm consistere in reali dispositione; sed etiam in morali, seu imputatiua: quatenus complacentia interpretatiua omissionis, per quam illa omissio fuit voluntaria, censetur manere secundùm moralem æstimationem, & imputatur vt præsens, donec fiat restitutio.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquis dicatur iniustus, eo ipso quod faciat aliquid iniustum.

D. Thom. art. 2.

7 *Qui sciens facit.* RESpondeo, & dico Primò, Qui sciens aliquid esse *iniustum*, sponte illud facit, eo ipso est *iniustus*. Probatur; qui vult liberè id quod nouit esse iniustum, censetur etiam velle ipsam iniustitiam & inæqualitatem annexam, ac proinde meritò dicitur iniustus. D.Thomas dicit talem intendere formaliter iniustum; quia intendit id quod scit esse iniustum, & ita intentio fit formaliter iniusta: quamuis ipsam iniustitiam per se non intendat.

8 *Qui ex ignorantia probabili.* Dico Secundo, Qui ignorantia inculpata nescit esse iniustum, vel si scit, non consentit in opus, sed vi externa impulsus facit; non est dicendus iniustus. Ratio est, quia malitia annexa operi, nullo modo est volita, ac proinde non potest ipsius voluntatem contaminare.

Dico Tertiò, si ignorantia sit culpabilis, vel vis extrinseca, aut passio, qua incitatur, talis sit, vt ei possit resisti, verè erit iniustus, si faciat opus iniustum, licet minùs, quam si sciens & volens. Ratio est, quia hæc non impediunt quin ille absolutè censeatur velle & voluntariè facere quod iniustum est, vt ostensum est 1.2.quæst.6.art.7.& 8.

9 Notandum tamen, Aristotelem lib.5. Ethic. cap.8. vbi hanc quæstionem tractat, docere, eum qui ex ignorantia vel passione quippiam iniustum designat, non esse dicendum iniustum: quia non operatur iniustè, id est, ex habitu & affectu directè inclinante ad id quod iniustum est, sed solùm per accidens & indirectè. Verùm hoc intelligendum est, non tam perfectè dici iniustum, quàm eum qui sciens & sua sponte facit: alioqui talis absolutè est iniustus, indirectè enim voluntarium in peccatis, recidit in speciem voluntarij directi: vt constat ex 1.2 q 6.

10 *Formaliter iniustū quid.* Notandum Secundo, circa Respons. D.Thomæ ad 3. dum quis per ignorantiam inculpatam facit opus iniustum, hoc opus non dici formaliter *iniustum*, quia non procedit à voluntate (quæ in moralibus est instar formæ) iniusta. dicitur tamen iniustum materialiter, quia constituit veram inæqualitatem rei ad rem. Idem videtur dicendum de reliquorum vitiorum operibus. qui enim accedit ad non suam per ignorantiam, vt Iacob, vel plus comedit quàm natura postulet, facit opus materialiter intemperatum, (quamuis formaliter, vt subest voluntatis affectui, possit esse temperatum) etsi enim non incongruens sit homini tale dictamen ex errore inculpato habenti, tamen est ei incongruens secundùm se & absque illo errore considerato. & ita quamuis ratio intemperati non conueniat illi operi in ordine ad actuale dictamen, conuenit tamen ei in ordine ad naturam rationalem absolutè consideratam.

DVBITATIO III.

Vtrùm aliquis possit pati iniustum volens.

D. Thom. art. 3.

11 RESpondeo, & dico Primò, Sicut nemo potest facere *iniustum* propriè vel iniuriam, nisi volens, ita nemo potest propriè pati *iniuriam* nisi nolens. ita D. Thomas art.3.ex Aristotele 5. Ethic cap.9.& 11.

Prior pars patet, quia iniustum formaliter & iniuria includunt rationem voluntarij. hinc fit vt amens, & brutum non faciat iniuriam, etsi lædat. sufficit autem siue directè, siue interpretatiuè sit voluntarium.

Altera pars probatur, quia nemo potest pati *iniuriam*, nisi Ius eius violetur: non potest autem violari Ius alterius, nisi ipso nolente, vel expressè si sciat; vel implicitè, si nesciat, & ita sit affectus, vt, si sciret, expressè nollet. Cuius ratio est, quia si velit, vel certè positiuè permittat se lædi, iam cedit iure suo, illudque abdicat, vel certè in arbitrio lædentis ponit: ac proinde, etsi ipse lædatur, Ius tamen ipsius (qua ipsius est) non violatur. sicut si concedam tibi vt vestem meam auferas, pono dominium rei meæ in tuo arbitrio. vnde si auferas, non violas ius meum. 12 *Si consentit, cedit iure suo.*

Dixi, *qua ipsius est*, quia etsi non violetur præcisè quà ipsius est, potest tamen violari quatenus ad alium pertinet. Seruus enim habet ius vt non spolietur rebus suis inuitus: & dominus habet ius vt idem non spolietur etiam volens. Vnde qui spoliat seruum consentientem, etsi non faciat iniuriam seruo, facit tamen iniuriam domino, similiter qui vastat vineam custode consentiente. Idem vsuuenit quotiescumque alter alteri ita subditus aut connexus est, vt iura eorum inter se connexionem aut dependentiam habeant. Sic qui seipsum interficit, etsi non facit propriè iniuriam sibi, facit tamen iniuriam Reipub. cuius ipse est pars, & etiam Deo (iuxta D. Thomam) qui solus vitæ humanæ est dominus. Vnde tales peccant contra præceptum, *Non occides*, & pœna homicidij, si fieri posset, plectendi essent: & post mortem in tanti criminis pœnam non minore ignominia afficiuntur. De quo vide Iulium Clarum lib.5. recept opinion. §. fin. num.37. Sed de hoc plura infrà cap.9.Dubitat.6. Pari modo qui alium volentem interficit, non facit quidem illi propriè iniuriam (volendo enim occidi, cedit iure suo, ac proinde interfector non tenetur heredibus ad vllam restitutionem) facit tamen iniuriam Reipub. & Deo, & peccat contra iustitiam legalem. Vnde Dauid punitur Amalechitem tamquam homicidam, qui se occidisse Saulem volentem dicebat, 2. Reg.1. Idem dicendum, quando coniux consentiente coniuge adulterium committit Non enim facit propriè iniuriam consentienti, sed peccat contra matrimonij legem. *Facit iniuriam Deo.*

Notandum tamen est, non censeri quempiam cedere iure suo, si aliquo modo inuoluntariè, & renitente affectu consentiat, inductus ab eo qui læsurus est. Sicut enim donatio debet omnino esse libera; ita etiam cessio iuris, quæ tollit iniuriam. Vnde qui soluit vsuras, non cedit iure suo: quia non cupit vt vsurarius has exigat, nec intendit se vllo iure priuare, aut donare; sed soluit, quia aliter pecuniam obtinere nequit. Ex his patet intelligentia illius regulæ, quæ est 27. inter reg. Iuris in 6. *Scienti non fit iniuria, neque dolus.* *Cessio iuris.*

Aduerte tamen, quosdam Doctores hanc regulam & ea quæ dicta sunt, limitare ad ea, in quibus iure nostro cedere possumus; vt in fama, honore, & aliis bonis externis, quorum sumus domini. In his enim scienti & volenti non fieri iniuriam: quia cùm hæc subsint nostræ dispositioni, hoc ipso, quo volumus his spoliari, iure nostro nos priuamus. & illud in alterius collocamus arbitrio; secus esse in aliis, quorum non sumus domini, sed custodes dumtaxat: vt in vita, & membrorum integritate, in coniuge, in prolibus, & similibus, in quibus iure nostro cedere non possumus. In his enim propriè fieri iniuriam ei cui ipsa commissa sunt, vel obnoxia, si perimantur, vel lædantur; etsi id ipso volente fiat. Ratio est Quia cùm cessio Iuris sit inualida, totum Ius permanet in suo vigore: ac proinde si contra illud fiat, peccatur contra iustitiam. & fit verè & propriè iniuria, quamuis consentienti. Vnde inferunt, eum qui interficit Titium volentem, facere ei propriè iniuriam: quia Titius non poterat iure illo cedere: similiter cùm quis adulterium committit cum 13 *Sententia quorundam Doctorum.*

vxore

vxore Titij ipso Titio consentiente. Alij dicuhr, non fieri in istis propriè iniuriam personæ, sed naturæ, vel statui.

Contrarium verius. Verùm id quod diximus est magis consentaneum vsitato modo loquendi nemo enim, qui volens in corpore læsus fuerit ab aliquo, vel coniugem alteri violandam dederit, dicet sibi iniuriam factam, aut de iniuria conqueri poterit. Deinde est ipsa doctrina Aristotelis lib. 5. Eth. cap. 9. vbi ostendit *neminem sponte pati iniuriam, etiamsi possit sponte lædi, & damno affici.* quia ad illud requiritur vt inuitus patiatur. Neque id intelligit solùm in iis, quæ subsunt nostræ dispositioni; vt in fama & diuitiis, sed etiam in aliis, in quibus iure nostro cedere non possumus, vt in vita & membris: quod ex initio capitis constat, vbi ex Euripide adducit exemplum eius, qui matrem volentem & rogantem interfecit. Confirm. nam idcircò nemo sibi ipsi iniuriam facere, aut à se iniuriam accipere potest, quia non potest à se inuitus pati: non enim fieri potest, vt si quis sibi damnum velit inferre, & simul nolit illud à se pati. Idem docet D.Thom. art.3. quæst. 59. Confirmatur secundò, Quia qui violat filiam consentiente parente, non facit parenti iniuriam, & qui furatur à pupillo consentiente tutore, non facit tutori iniuriam: & tamen isti iure suo cedere non possunt. ergo ad formalem iniuriam non sufficit, quòd quis iure suo non possit cedere.

Nec obstat, quòd quis in illis iure suo cedere non possit, ac proinde ius illud, quod habet vt in illis non lædatur, permaneat. quia non permanet sub ratione formali iuris iustitiæ, sed solùm materialiter; cùm *Est iniuria materialis.* ipse nolit eo vti, eóque quantum in se est, cedat. Vnde non censetur iniuria in illum nisi materialiter: sicut enim potest esse iniuria materialis ex parte irrogantis, ita etiam ex parte eius cui irrogatur.

14 Dico Secundò, fieri potest, vt quis ex parte sua iniuriam inferat, & tamen alter propriè iniuriam non patiatur: & è contrario fieri potest, vt quis iniuriam vel potiùs iniustum patiatur, & alter propriè iniuriam non inferat. ita D.Thom. ad 3. ex Aristotele suprà. Prioris exemplum est; si detrahas famæ alterius, vt illi noceas, & ille cedat iure suo optans haberi infamis propter Christum. posterioris est; si per ignorantiam vendas alteri rem vitiosam, quam ille putet esse probam.

Vtrum Christus & Sancti sint passi iniuriam. Dices, Ergo Christus & Sancti propriè non sunt passi iniuriam, cùm libenter passi sint, & pati desiderauerint.

Resp. Nego conseq. quia vt quis dicatur non pati iniuriam, non satis est quòd ob aliquam causam libenter patiatur, seu quòd gaudeat illo malo; sed oportet vt etiam cupiat illud sibi à tali irrogari, cedendo, quantum in se est, iure suo: alioquin retinet actionem iniuriarum in illum; & ille tenetur ad restitutionem, vel satisfactionem. Christus autem & Sancti non cupiebant sibi ab impiis illa mala irrogari, nec illis ad hoc vllum ius vel auctoritatem tribuebant; sed solum permissiuè se habebant non repugnando, & se non subtrahendo illorum potestati; vt sic eorum malitia ad maius bonum vterentur. Vnde retinent actionem iniuriarum in illos coram tribunali diuino; vt patet Sapientiæ 5. *Stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt.*

DVBITATIO IV.

Quid sit restitutio, & cuius virtutis actus.

D.Thom. q.62.art.1.

15 NOtandum est, *Restitutionem* propriè significare positionem rei in pristinum statum. & quia dum *Restitutio quid.* res ablata redditur, in priorem statum reponitur, ideò significat *redditionem rei ablatæ, siue iure, siue iniuria ablata sit*; quod aliter Latinis dicitur *Redhibitio*, & redhibere. Sic depositum & commodatum dicitur restitui, & etiam mutuum; quia saltem secundùm speciem est idem. Emptor verò pretium numerans non dicitur *restituere*, sed *soluere*: & qui damnum intulit, *compensat*, non *restituit*.

Apud Theologos tamen hoc nomen accipitur generaliùs, vt etiam comprehendat omnem illati damni compensationem; & sic nihil est aliud, quàm *rei acceptæ redditio*, vel *damni illati compensatio.* Hoc modo qui damnum intulit, dicitur facere restitutionem, dum illud compensat, & æquiualens rependit. posset etiam hoc modo emptor soluens pretium, dici facere restitutionem, quia reddit rem in æquiualenti; quamuis non ità vsitatè.

Hinc patet, Restitutionem esse opus externum Iustitiæ commutatiuæ; quia huius virtutis est constituere æqualitatem inter datum & acceptum, inter damnum & compensationem, quod fit restitutione. 16 *Est actus Iustitiæ commutatiuæ.*

Nec obstat, quòd etiam error contra Iustitiam distributiuam commissus, sarciatur restitutione, & ita videatur etiam esse opus Iustitiæ distributiuæ, quia sæpè in actu distributionis continetur debitum Iustitiæ commutatiuæ, quod debitum violatur praua distributione: sicque non est mirum, si opere Iustitiæ commutatiuæ instaurari debeat: vt ostensum est c.1. Dub.4.

Petes, Quo modo differt restitutio à solutione & satisfactione? 17 *Differt à solutione & satisfactione.*

Respondeo, A *solutione* differt, quòd non omnis solutio propriè sit restitutio, nec contrà. dicimur enim *soluere* quod ex voto, iuramento, charitate aut misericordia debitum est (nam & ex his virtutibus debitum & obligatio aliquid dandi in proximum nascitur) non tamen propriè dicimur *restituere*, aut facere restitutionem. & è contrario, qui reddit depositum, restituit, non tamen soluit. *Restitutio* enim postulat vt res quodammodò sit eadem vel in se, vel in æquiualenti: *Solutio*, vt sit diuersa.

A *satisfactione* verò, Primò, Quòd satisfactio sit quiddam generalius: omnis enim restitutio est satisfactio, non contrà. Secundò, Quòd satisfactio respiciat personam, dum præstat id quod alteri satis est, etsi non sit æquiualens debito. restitutio autem respicit rem, dum præstat æquiualens, vel rem ipsam exhibet. Tertiò, Satisfactio propriè fit pro iniuria illata, & honore violato, quamuis nihil damni illatum sit. restitutio verò propriè vbi damnum illatum, vel res alterius ablata. Sic Deo satisfacimus, cui tamen nihil propriè restituere possumus, cùm omnia perfectissimè sint ipsius. Quartò, Satisfactio fit etiam pro damno irreparabili, restitutio solùm pro reparabili. 18

DVBITATIO V.

Ex quibus capitibus generatim nascatur obligatio restitutionis.

REspondeo, eam ex duplici capite nasci; nempe ex *iniusta acceptione*, vel *ex re accepta* siue iustè, siue iniustè. colligitur ex D.Thom. q. 62. art. 6. & 7. docet Caiet. ibidem, & Couarr. ad reg. Peccatum. 2.p. in principio. 19

Per *Iniustam acceptionem* intelligo non solùm furtum, sed etiam damnum quoduis per homicidium, adulterium, stuprum, furtum, infamiam, siue alio modo iniquè illatum. quicumque enim alteri damnum infert, aufert aliquid ab eo; & sic dicitur teneri ratione iniustæ acceptionis. *Quid iniusta acceptio.*

Per *Rem acceptam* intelligo non solùm eam, quæ à domino ablata est, vt equus, vestis, pecunia; sed etiam eam, quæ ex iustitia alteri debita est, & apud me retinetur, vt legatum alteri, aut venditum, quod apud me est. *Res accepta.*

Quòd autem ex priori capite nascatur obligatio restitutionis, probatur; Quia qui damnum intulit, violauit æqualitatem, quam poscit Iustitia commutatiuæ;

tatiua:ergo vt æqualitatem illam sarciat, tenetur lege iustitiæ ad restitutionem, etiamsi nihil emolumenti acceperit.

Quòd etiam ex secundo capite patet; Quia qui habet rem alterius, etsi nullam iniuriam intulerit, habet tamen plus quàm suum;& vetus dominus tantumdem habet minus quàm suum. Vnde vt fiat æqualitas iustitiæ, per quam cuique tribuitur suum, debet domino restitui. Vide D.Thom. art.6. & 7.q. 62. quamuis hæc duo capita paulò aliter explicet; sed res est eadem.

Dices, Qui obligatur ex stipulatione, non tenetur ex altero horum capitum: ergo hæc non sufficiunt.

20 Responderi potest, talem non propriè teneri ad restitutionem, sed ad solutionem. Si tamen nomen restitutionis generatim accipiatur pro omni redditione, qua res ex iustitia debita redditur in seipsa vel in æquiualenti, sic assignanda sunt *tria capita omnis restitutionis*. Primum, *Ex iniusta acceptione*, seu damno illato. Secundum, *Ex re accepta* iustè vel iniustè. Tertium, *Ex contractu*. Nam mutuum & pretium rei emptæ, & similia, non debentur propriè ratione rei acceptæ, (nam fieri potest vt hæc non extet) sed ex contractu.

Tria generatim capita restitutionis.

21 Notandum est, inter hæc capita esse magnum discrimen. quando enim aliquid debetur ex iniusta acceptione, vel ex contractu; manet obligatio restitutionis, etiamsi res debita pereat, sinè nostra culpa: quando vero debetur tantùm ratione rei acceptæ;non manet obligatio, re absque culpa nostra pereunte, vt patet in deposito.

Discrimen inter illa.

Ex his plurima possunt deduci, vt patebit ex sequentibus.

DVBITATIO VI.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis ex damno dato absque culpa, vel per culpam leuem extra officium & contractum.

22 NOtandum Primò, tripliciter fieri posse vt damnum alteri culpa mea obueniat. Primò, Si teneat ex officio impedire, & negligam. Secundo, Si ex contractu. Tertiò, Extra officium & contractum, de quo modo hic agimus.

Notandum Secundo ex Adriano in 4. De restitut. §. Verùm in foro animæ, *culpam* aliter accipi apud Iurisperitos, aliter apud Theologos. Apud Theologos enim *culpa* idem est, quod peccatum, siuè mortiferum, siue veniale. apud Iurisperitos verò est idem, quod omissio alicuius diligentiæ, vnde sequitur aliquod incommodum. Diuidunt autem culpam, in latam, latiorem, latissimam, leuem,& leuissimam. *Culpa latissima est dolus apertus. latior, est dolus præsumptus.* Est autem *dolus quæuis calliditas, fallacia & machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum adhibita. Calliditas fit tacendo, fallacia mentiendo, machinatio arte verborum.* ita tradit Glossa ff. de dolo, L.1. Sequuntur passim Doctores.

Culpa dupliciter dicitur.

Culpa quintuplex.

23 *Culpa latissima.* *Latior.* *Dolus.*

Culpa lata est omissio eius diligentiæ & circumspectionis, quam passim homines eiusdem conditionis adhibere solent: vt si quis librum commodatum relinquat foris ante ostium.

Culpa lata.

Culpa leuis est omissio eius diligentiæ & circumspectionis, quam solent diligentiores illius artis vel professionis adhibere.

Leuis.

Culpa leuissima est omissio diligentiæ, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent. Vide Nauarrum cap.17.num 177.& sequentibus. & Silu. verbo Culpa, in principio.

Leuissima.

His positis; Angelus verbo Culpa n. 6. sentit, ex quauis culpa etiam leuissima, nasci obligationem restitutionis. idem tenet Adrianus suprà. probant ex quibusdam Canonibus. sed contraria sententia est tenenda, pro qua

Dico Primò, Quando non intercessit aliquis contractus, non oritur obligatio restitutionis ratione damni dati (saltem in foro conscientiæ) nisi ex culpa lata, non autem ex leui, vel leuissima. ita communiter DD. vt fatetur Angelus; Innocentius in cap. Sicut dignum, de homicidio. Gabr.in 4.d.15.quæst.14 art.3. Dubit.2. Silu. verbo Culpa.num.6. vbi citat Panor.& alios. & verbo Restitutio secundò §. 12. & 17. Sotus lib.4.de Iustitia. q.7.art.2.& lib.5.q.1.a.9. 24

Solùm tenemur ex culpa lata, extra contractum.

Probatur Primo, Quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam in suis operibus, ne alteri noceat, quam eiusdem conditionis homines passim in similibus adhibere solent, (nemo enim tenetur esse prudentior & circumspectior hominibus suæ sortis:) ergo damnum eueniens non debet illi imputari, sed censebitur inuoluntarium.

Secundò, Talis neque tenetur ratione contractus, (sicut tenetur, qui ignorans vendidit rem vitiosam:) neque ratione rei acceptæ, cùm ea non extet: neque etiam ratione iniustæ acceptionis, cùm sine omni peccato damnum sit secutum: nemo enim tenetur ratione iniustæ acceptionis, nisi quando in ea est peccatum, (alioqui teneretur quis ex casu fortuito & præstitâ summâ diligentiâ, quod tamen nemo dixerit:) ergo cùm hic non fuerit peccatum, non tenetur. Quòd autem ratione culpæ leuis vel leuissimæ non interuenerit peccatum, patet, quia non tenebatur diligentiam & circumspectionem adhibere, quam prudentiores & prudentissimi solent adhibere, sed solùm eam, quam prudentes: ergo hanc adhibendo & illam omittendo, non peccauit.

Teneri verò *ex culpa lata*, constat, quia quisque in actionibus periculosis tenetur præstare diligentiam, quam homines eiusdem conditionis communiter præstare solent. ergo si hanc non adhibuerit, censebitur damnum illi voluntarium, quia non fecit quod potuit & debuit, vt constat ex dictis 1. 2. quæst. 6. art.3.

Notandum est, quosdam limitare hanc propositionem hoc modo. Non teneri ex culpa leui,&c. *nisi quis aduerterit damnum secuturum, vel illud intenderit.* Sed si quis benè consideret, non est necessaria hæc limitatio, quia qui *aduertit* ex sua actione secuturum damnum, tenetur maiorem diligentiam adhibere: nam quiuis prudens tunc eam adhiberet. Vt autem quis *intendat* damnum inferre per eam actionem, cui adhibet sufficientem circumspectionem, vix vnquam contingit. si enim facit aliquid vt noceat, quo modo adhibet sufficientem circumspectionem ne noceat? Fieri tamen absolutè potest: vt si quis diligenti consideratione adhibita, quam prudens adhiberet, putet esse feram, & veniat in mentem fieri posse, vt sit hostis, ideóque telo petat. 25

Potest intendi damnum per actionem, cui sufficiens cautio adhibetur.

Vtrùm autem tunc ad restitutionem teneatur, est dubium. videtur teneri; cùm directam nocendi intentionem habeat. Sed verius videtur, non teneri: quia damnum respectu illius actionis censetur fortuitum. actio enim illa, facta cum tali circumspectione, non censetur vllo modo tendere ad homicidium, aut esse periculosa, vt vitari debeat. nec refert, quòd ab intentione eò dirigatur; quia dirigitur in incertum tamquam in effectum fortuitum; sicut si quis iaculetur in alium eo fine, vt cadat in caput inimici, eò quod cogitet id esse possibile; quamuis credat inimicum longè abesse. Simile ferè est, si quis in aliquo opere omnem diligentiam debitam præstet, ne noceat; possit tamen casu obuenire damnum vel mortem, (vt posset contingere in medico vel chirurgo)& ideò non adhibeat circumspectionem diligentioris aut diligentissimi: hic enim non tenebitur ad restitutionem. Ratio est; quia non tenebatur maiorem diligentiam adhibere: adhibuit enim totum, quod ex iustitia debuit: vnde omittendo illam maiorem diligentiam, non facit ei iniuriam; ac proinde, si æger moriatur, non illi imputabi

Potest fieri vt quis omittat diligentiam indebitam, vt damnum eueniat.

putabi

purabitur homicidium: quamquam coram Deo sit reus, quòd optauerit; & vt casu moreretur, omiserit maiorem diligentiam; quæ omissio fuit contra charitatem: sicut quando quis omittit pauperi succurrere in necessitate.

26

Si non aduertis damnum posse sequi.

Ex his infero, Si ex facto tuo vel omissione secutum est alteri damnum, & tu nihil in hoc peccaueris, ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem, non teneri te ad restitutionem; quamuis in foro externo, hoc lata culpa commissum diceretur. quia neque ratione rei acceptæ teneris; vt quæ non extet: neque ratione iniustæ acceptionis; cùm non peccaueris: neque ratione contractus; cùm nullus interuenerit, vti suppono. Ita Sotus suprà. v.g. egrediens cubiculum, & alia cogitatione abreptus, non clausisti ostium; hinc ingressi fures multa abstulerunt. Habes lucernam iuxta locum periculosum; & quamuis solicitè proposueris extinguere, tamen aliquid interuenit, quo absque culpa obliuisceris: vel in somnum incidis, & excitatur incendium. Aperuisti puteum, & casu oblitus es tegere vel sepire, ne quis incidat: censetur enim huiusmodi euentis damnum fortuitò datum. tales casus solent sæpè contingere inter homines, sine vllo eorum peccato, Deo sic disponente, vel permittente.

Sed difficultas est, Vtrùm in culpa lata, vt quis obligetur ex ea, debeat esse peccatum mortale.

27

Culpa lata obligans ad restitutionem debet esse mortifera.

Respondeo & dico Secundò, debere esse peccatum mortiferum commissum in damno dato, vt quis ex culpa obligetur ad restitutionem: ordinariè autem quando damnum est graue, culpa, seu negligentia, qua commissum est, censetur mortalis, nisi aliunde constet non esse. Prior pars est ex mente Siluestri locis citatis, & Auctorum quos ipse citat, Innocentij, Antonij de Butrio, & aliorum, vt constat per exempla ipsorum, Soti lib. 4. de Iustitia, q. 7. a. 2. ante solutionem primi argumenti, vbi ne in commodato quidem putat esse obligationem restitutionis damni, nisi intercesserit culpa mortalis: *Quia à venialibus*, inquit, *homines liberi esse nequeunt.* sed de hoc infrà. Approbamus sententiam Soti, quando nullus intercedit contractus. idem tenent multi recentiores, vt Petrus Nau. l. 2. c. 1. n. 48. Henriquez tractatu de Irregularitate cap. 15. vbi citat alios, Emmanuel Sà v. Restitutio.

Culpa venialis non est perfecta iniuria.

Ratio est, quia quando solùm culpa venialis commissa est, non est actus perfectus in ratione iniuriæ, sed imperfectus: ergo non inducit obligationem restitutionis, saltem perfectam, qua astringat sub peccato mortali. non enim potest obligatio maior esse in suo ordine, quàm fuerit iniuria, ex qua nascitur, in suo.

Petes, Vtrùm saltem sub veniali sit obligatio?

28

Non tenetur sub veniali.

Quidam affirmant. Sicut enim cùm nulla est culpa, nulla est obligatio. cùm est letalis, est obligatio sub peccato letali: ita etiam cùm est culpa venialis, videtur esse obligatio sub veniali. Sed verius videtur, nullam esse obligationem restituendi, quod satis indicat Siluest. & alij DD. Nam obligatio in materia graui, non potest esse nisi sub graui peccato, pendet enim obligatio ex materiæ grauitate, posito præcepto naturali vel positiuo. mirum enim esset, hominem sub veniali dumtaxat obligari ad restitutionem decē millium aureorum, nec posse hoc peccato liberari, nisi proponat restituere. Ratio est, quia cùm solùm venialis culpa in damno inferendo intercessit, vt cùm ex quadam incōsideratione & animi ἀπροσεξίᾳ prouenit, censetur quasi fortuitò obuenisse. quis enim in huiusmodi rebus periculosis non aliquando aliquam negligentiam admittit? rarissimè tamen hinc talia damna accidunt: quare meritò quasi fortuita videri debent.

Subita ira occidens.

Ex dictis sequitur, Eum, qui subita ira correptus aliquem interimit, ita vt fuerit solùm motus secundo primus, non teneri sub mortali ad restitutionem, vt rectè colligit Petrus Nauarra.

29 Altera pars probatur. Quia quando opus est periculosum, vel aduertis periculum, vel non aduertis: si omnino non aduertis, naturali quadam mentis distractione, vel quia nihil occurrit quod mentem excitet ad periculi considerationem, non peccas, etiamsi non adhibeas diligentiam. si autem aduertis periculum, ordinariè peccas mortaliter, debitam diligentiam omittens.

In consideratio imperfecta crebrior circa motus animi, quàm circa actiones externas.

rarò enim in operibus externis contingit inconsideratio imperfecta, quæ sit venialis, quæ tamen frequens est in subreptitiis cogitationibus & internis animi motibus. Ratio est, tum quia opera externa statim periculum suum ingerunt & excitant mentem ad considerationem: tum quia membra exteriora non mouentur ad opus, nisi per rationem superiorem, vt docet D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 7. Interdum tamen contingit, hanc negligentiam considerationis esse venialem: quamuis exteriùs iudicetur esse lata culpa, quia non adhibuit eam omnem circumspectionem, quam homines communiter adhibere solent: & tunc verius est, non esse obligationem restituendi.

30

Obiectiones.

Sed contra has duas propositiones Obiicitur Primò ex cap. vltimo, de iniuriis, vbi Greg. IX. dicit, *non excusari eum, cuius imperitia vel negligentia damnum est datum, sed solum eum, qui vt non accideret, de contingentibus nihil omisit.*

Resp. Loquitur de culpa lata, quæ est peccatum: nomine enim negligentiæ & imperitiæ intelligitur peccatum. vnde subdit: *Nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo, iniuriam verisimiliter posse contingere.* Quòd autem ait, *illum non teneri, qui de contingentibus nihil omisit*, intelligendum est de *iis contingentibus*, quæ prudens prouideret: non autem de omnibus; nam certum est, neminem ex casu fortuito teneri.

Obiicitur Secundò ex Can. Consuluisti. 2. q. 4. vbi Stephanus V. scribit, *Monendi sunt & protestandi parentes, ne tam tenellos secum in vno lecto collocent, ne negligentia qualibet proueniente suffocentur vel opprimantur, vnde ipsi rei homicidij inueniantur.*

Respondeo, Loquitur de negligentia quæ sit peccatum, quæ facilè committitur in re tam periculosa & tam crebra; quam negligentiam quiuis prudens conaretur vitare.

Obiicitur Tertiò ex L. Qui occidit. 30. ff. ad L. Aquiliam. §. In hac quoque. Sed reuerà illa lex pro nobis facit. Primò enim dicit, in hac actione puniri dolum, & culpam; & subdit exemplum eius, qui in stipulas ignem immisit die ventoso; deinde addit, *At si obseruauit omnia quæ oportuit, & subita vi venti longius ignem produxit, caret culpa.*

In foro externo punitur.

Aduertendum tamen est, in foro externo, tam Ecclesiastico, quam ciuili, interdum puniri culpam leuissimam, præsertim in committendo positam; partim ob præsumptionem fraudis, quæ potiùs locum habet in commissione; partim ne detur locus negligentiæ vel fraudi. Sed nos loquimur in foro interiori, vbi præsumptio non habet locum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm nascatur obligatio restituendi ex damno, culpa leui vel leuissima in officio vel consilio dando, commisso.

31

Solùm ex culpa graui tenetur.

Respondeo & dico Primò, Neminem teneri in foro conscientiæ ex culpa leui vel leuissima in officio; sed solùm ex graui. Docent hoc Auctores suprà allati Dub. 6. Ratio est eadem; quia nemo tenetur in officio vel artificio esse prudentior & diligentior, quàm passim homines eiusdem conditionis esse solent: v.g. aduocatus non tenetur esse diligentior aut prudentior, quam passim boni aduocati esse solent. vnde si contingat te cadere causa, eò quod non præstitit quod doctissimus & diligentissimus præstitisset; tamen bona fide præstitit quod solent diligentes & docti in similibus causis; non tenetur ad restitutionem. Idem dico de medico, architecto, Prætore, Magistratu, Principe, & aliis officium vel artificium aliquod factitantibus. Vnde sequitur, etiam tutorem & curatorem non teneri in foro conscientiæ

ex culpa leui vel leuissima, sed solùm ex lata, quidquid dicat Silu. v. Restitutio 3. q. 8.§. 3. cuius sententia in foro exteriori videtur seruari.

32 Aduerte tamen, hæc intelligenda, nisi quis profiteretur se diligentiorem aut peritiorem aliis, aut etiam diligentissimum peritissimúmque, & hac ratione eum, qui talem quærebat, ad se pertraxisset: tunc enim tenetur ex culpa leui, & etiam leuissima, vt rectè Silu. verbo Culpa. q. 4. Ratio est, quia tunc promittit saltem implicitè, ampliùs quàm alij passim præstent, & alter hanc ob causam cessat meliorem quærere: ergo, nisi hanc diligentiam præstet, tenebitur ad restitutionem, non quidem totius damni, sed quanti iudicabitur spes illa valere, qua sperabat alter, maiori illa diligentia & peritia, quam quærebat, se voti compotem fore.

Nisi promiserit operam maiorem.

Dices, Qui aliquid ex officio facit, videtur semper teneri ex culpa leui, quia pro ea re stipendium accipit, ac proinde intercedit veluti contractus quidam in vtilitatem vtriusque: atqui cùm contractus est in vtilitatem vtriusque, tenetur ex culpa leui, vt infrà dicetur.

Quomodo dicatur teneri ex culpa leui.

Respondeo, quodam sensu dici posse talem teneri ex culpa leui, quia debet maiorem diligentiam adhibere, quàm si nihil commodi perciperet, vel non ex officio faceret. Verùm quia non debet maiorem diligentiam, quàm communiter debent homines eiusdem officij, ideò commodius dicitur, eum non teneri nisi ex culpa graui, nempe quæ grauis est inter homines eiusdem officij.

33 Dico Secundò, Qui præbet consilium, tenetur ad restitutionem damni secuti ratione ignorantiæ crassæ, vel culpæ latæ, si erat parochus, confessarius, concionator, Theologus, Iurisconsultus, vel eius professionis, ad quam talis consultatio spectabat. Ita Ioan. Medina Cod. de restit. q. 7. vt si confessarius dicat quempiam teneri ad restitutionem, qui non tenetur. vel non teneri, qui tenetur. vel contractum quempiam esse licitum, qui est illicitus, si ignorantia sit crassa, vel considerandi negligentia sit grauis, tenetur ad restitutionem damni secuti. Probatur Primò, Quia talis ex officio & professione tenebatur hoc scire, & in respondendo hunc errorem vel negligentiam vitare, & non fecit: ergo censetur causa damni secuti. Secundo, Quia ratione suæ professionis vel officij, habetur sufficiens ab eo qui consilium petit. ergo si non sit sufficiens, & tamen respondeat, decipit alterum. Imò quicumque dat alteri consilium, suadens vt hoc vel illud faciat, aut absolutè asserens illum posse facere, tenetur habere euidentiam moralem, illud cum his circumstantiis huic esse licitum: alioquin committit culpam latam, vt patet ex dictis lib. 1. de Prudentia, Dubit. 1. Ratio est, quia nemo potest aliquid aggredi, nisi cum tali iudicio, ob periculum peccari: ergo neque alteri esse auctor.

Qui non teneantur.

Aduerte tamen Primò, Numquam teneri eum, qui consultus respondet iuxta opinionem verè probabilem: vt ostensum est 1. 2. q. 19. Secundò, Neque eum, qui simpliciter aperit suam opinionem, dicens ita sibi videri; non autem suadet vt alter sequatur. Tertiò, Nec eum qui indicat se dubitare, tunc enim si alter sequatur, suæ temeritati ascribat.

34 Dico Tertiò, Si is qui præbet consilium, erat illarum rerum parum peritus (v. g. quia non pertinebant ad eius professionem) & alter sciens eius insufficientiam petat consilium, consultor non tenebitur illi ad restitutionem. Ratio est, quia sibi debet imputare, si damnum ex illo consilio capiat, scienti enim & volenti non fit iniuria. Si tamen agatur de damno alicuius tertij, tunc talis tenebitur illi tertio. vt si suades alicui certum contractum iniustum, vel vt non restituat, &c. Ratio est, quia tuo malo consilio illi tertio inuito damnum infert, quòd tu consultor, inculpabiliter ignorabas veritatem, quia nemo potest se miscere dandis consiliis in rebus quas non intelligit. vnde latam culpam committit.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm nascatur obligatio restitutionis damni ex culpa leui, vel leuissima, quando intercessit contractus commodati, conducti, depositi, pignoris, vel alterius similis.

SOtus l. 4. de Iustitia q. 7. a. 2. existimat etiam tunc requiri culpam mortiferam, ita vt si is cui res commodata, vel locata, vel oppignorata est, negligenter eam custodiat, & ipsa eius negligentia pereat, non teneatur ad restitutionem, nisi negligentia fuerit tanta, vt sit peccatum mortiferum coram Deo: *Nam*, inquit, *à venialibus homo vix liberari potest, vnde ob illas negligentias non est tanta pœna plectendus.* Idem tenent multi recentiores. Emmanuel Sà v. Commodatum, Henriquez de Irreg. c. 15. vbi citat alios, addens, eos qui contrarium tenent, *esse limitandos, vt id locum habeat in foro exteriori.* Verùm contraria sententia est ferè communis. 35

Respondeo igitur, & dico Primò, Si res apud commodatarium vel conductorem pereat fortuitò, ad nullam ipse restitutionem tenetur, nisi aliter expressè sit conuentum. Ita habetur c. vnico de Commodato. Probatur, quia res quæque domino suo perit, si nulla intercessit culpa vel pactio, ratione cuius tenearis ad damnum sarciendum. 36

Si pereat fortuitò, non tenetur.

Aduerte tamen, in tribus casibus teneri commodatarium de euentu fortuito, qui in illo c. exprimuntur. Primò, Si intercessit pactum de restituendo quomodocumque periret. quod pactum is qui commodat, semper potest exigere, quando gratis commodat, secùs autem quando iusto pretio, quia supra iustum pretium nihil potest exigi pretio æstimabile. talis autem obligatio præstandi euentum fortuitum, est pretio digna. Secundò, Si sit in mora restituendi, vt si tempore statuto non restituat, & posteà pereat, si enim restituisset, fortè non periisset. est autem in mora, qui potest restituere, & non restituit, cùm tamen teneatur. Tertiò, Si ex culpa, data sit occasio casui fortuito, vt si non sis re illa vsus eo loco, quo conuentum est, sed alio, vbi erat maius periculum, ipsáque periit. v. g. accepisti vtendum vas argenteum domi tuæ, & foras extulisti. vide Instit. Quibus modis re contrah. obligatio. §. Item is. 37

Excipe tres casus.

Dices, Quid si bona fide putauit se facre volente domino?

Resp. Si verè domino placebat vt sic vteretur, vel vt retineret vltra terminum, non tenetur. secùs verò si deprehendat domino displicuisse. Prior pars probatur, Quia vsus est sub ratihabitione domini. ergo si posteà ratum habeat, liberabitur; *Quia ratihabitio retrotrahitur, & mandato æquiparatur*, vt habetur reg. 10. de reg. Iuris in 6. quod verum est maximè in contractibus & quasi contractibus; hic autem est contractus commodati. Sicut ergo, si domini expresso consensu fuisset vsus, non teneretur de casu illo fortuito; ita nec modò tenetur accedente ratihabitione, quæ æquiualet præuio & expresso consensui.

Si sub ratihabitione vtatur vltra terminum, vel alio modo.

Dices, Iam est ius acquisitum domino, cui non intendit renuntiare. Confirm. Quia ratihabitio non extenditur ad ignorata.

Resp. Illi non est ius acquisitum absolutè, sed solùm dependenter à consensu vel dissensu in vsum præteritum: sicut delata vel deuoluta hereditate ad Titium, Titius non habet ius nisi dependēter ab acceptatione.

Ad Confirmationem. Ratihabitio non extenditur principaliter ad ignorata, extenditur tamen accessoriè. sicut & consensus in contractibus; vt si emas rem tibi damnosam futuram, vel, si ego nomine tuo contraxerim vtilissimè, & tu nolis ratum habere. error enim circa extrinseca in contractibus non vitiat contractum. Hinc fit vt sæpè contrahamus vel ra-

tifice

tificemus, ex quibus maximum nobis obuenit damnum.

Altera pars patet ex dictis, & confir. Quia non potuit vti re illa nisi cum animo compensandi in euentu quo dominus nollet ratum habere ipsius factum; alioquin commisisset furtum, contrectando rem alienam inuito iusta ratione domino. ergo si dominus nolit ratum habere illum vsum, tenebitur perinde ac si illo inuito vsus esset. Nam re vera illo inuito vsus est; nec potest excusari à peccato, nisi per bonam fidem cum animo compensandi, si dominus nollet ratum habere.

Dices, Etiam cùm dominus ratum habet vsum præteritum, non videtur id facere nisi saluo iure de compensando si res periit.

Resp. negando assumptum; Sicut enim in contractu commodati in futurum non postulauit vt commodatarius teneretur de casu fortuito: ita nec putandus est id requirere in ratihabitione præteriti, nisi id exprimat. Quod diximus de commodato, multò magis locum habet in conducto. quia conductor ad euentum fortuitum obligari non potest, sicut commodatarius.

Si eodem modo peritura apud dominum.

38 Nota tamen, Si res eodem modo erat peritura apud dominum, commodatarium in his casibus non teneri ad restitutionem, vt docet Couar. reg. Peccatum. p. 2. §. 6 n. 1. & multi alij; de fure & omni iniusto detentore; quia tunc non censetur domino causa damni: de quo plura infra c. 12. Dubit. 15.

Dico Secundò, Si consistamus intra limites Iuris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiamsi apud ipsum sit ex contractu, nisi ob dolum, aut latam culpam. Colligitur ex Siluest. & alijs dub. 6. citatis, quia generatim loquuntur.

Iure naturæ solùm tenemur ex culpa lata.

39 Probatur Primo, Quia iure naturæ nemo tenetur maiorem diligentiam præstare in custodia rei commodatæ, conductæ, &c. quàm in re propria, & quam ipse dominus adhibuisset, si apud ipsum mansisset: ergo si hæc diligentia sit præstita, si contingat rem perire, sine culpa peribit, ac proinde sine iniustitia: atqui nemo tenetur Iure naturæ in conscientia de damno dato, nisi iniustè datum sit: ergo cùm hic nulla sit iniustitia commissa, non obligabitur in conscientia. Confirmatur, Quia quando quis præstitit omnem diligentiam, quam tenebatur præstare, res censetur casu periisse, &c. Probatur, Quia Iure naturæ non minorem postulat custodiam *precarium* quam *commodatum* (cùm precarium nihil sit aliud quam commodatum ad tempus incertum, nempe ad arbitrium domini:) atqui *precarium* non requirit nisi custodiam communem, ita vt solùm præstare debeas dolum, & latam culpam, vt patet L. Contractus. 23. ff. de regulis Iuris. & L. Quæsitum est. 8. §. Eum quoque. ff. de precario. ergo, &c.

Iure positiuo si contractus in tuam solùm vtilitatem, teneris ex leuissima.

40 Dico Tertiò, Positis tamen legibus humanis, de hisce rebus latis, si res alterius sit apud te per contractum, qui in tuam solius vtilitatem tendat, teneris non solùm ex lata culpa, sed etiam ex leui & leuissima. v. g. Si gratis tibi commodaui librum, equum, vestem tua causa, teneris in ea re custodienda adhibere non solùm eam diligentiam, quam homines communiter in suis rebus similibus præstare solent, sed etiam quam diligentiores & diligentissimi: vnde si librum commodatum reliquisti in cubiculo, & egrediens ostium attraxisti, sed non tentasti an firmiter clausum esset, teneris ad restitutionem. Probatur hæc sententia ex cap. vnico, de commodato, vbi dicitur: *Cum gratia sui tantum quis accommodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur*, quod DD. interpretantur de culpa iuridicè accepta, quamuis Sotus velit eam Theologicè accipi pro vera culpa in conscientia Idem colligitur ex L. In rebus commodatis. 18. ff. Commodati vel contra. & Instit. Quibus modis re cõtrahitur obligatio. §. Item is. Ratio est, Quia æquitas postulat, vt is qui gratis re alterius vtitur in suam vtilitatem, summam diligentiam adhibeat, ne domino pereat, id enim Iure naturæ ex gratitudine rependere debet, vnde sufficiens subfuit fundamentum, ad hoc lege sanciendum. & inducendum strictam obligationem.

Si in vtilitatem domini, ex lata.

41 Dico Quartò, Si contractus tantùm cedat in commodum domini, cuius ipsa res est, teneris solùm ex dolo, vel lata culpa, non autem ex leuissima vel leui. Patet Instit. suprà. §. Præterea & is. vbi dicitur, *depositarium* (nempe qui gratis rem depositam custodit) *teneri solum ex dolo* vbi nomine *doli* etiam *lata culpa* continetur, vt ibidem insinuat Glossa. Vnde si tibi commodaui librum, arma, vestem, in meum duntaxat commodum, teneris solùm ex culpa lata. Ratio est, quia æquitas postulat, vt tunc non maiorem tenearis custodiam præstare, quam passim homines in suis rebus solent, cùm tibi nulla fiat gratia, nec tuum commodum spectetur, sed domini.

Si in vtilitatem vtriusque ex leui.

42 Dico Quintò, Si contractus cedat in vtilitatem vtriusque, teneris ex culpa lata, & leui, non autem ex leuissima. Patet hoc ex d. L. Contractus. 23. ff. de regulis Iuris, & Instit. suprà. § Creditor. talis est contractus pignoris, pignus enim datur vtriusque gratia, nempe creditoris & debitoris: vnde is qui pignus accepit, non tenetur nisi ad exactam diligentiam in eo custodiendo, vt habetur Institut. suprà: non tamen ad exactissimam, vt ibidem probat Glossa. Talis etiam est contractus conducti & locati: & contractus depositi, quando datur pretium pro rei custodia: secùs si gratis fiat. Denique contractus commodati, quando vtriusque causa fit. Ratio est, quia cùm res aliena tibi conceditur in tuam vtilitatem, æquitas postulare videtur vt valdè diligenter eam custodias: non tamen diligentissimè; quia non tua solius causa, sed etiam ob commodum domini traditur.

Sed nunc difficultas est, vtrùm hæ leges obligent in conscientia ante sententiam Iudicis, ad damni ex culpa leui vel leuissima dati reparationem.

Probabile est illas leges non obligare ante sententiam.

43 Sotus putat ante sentẽtiam non obligare, esse enim pœnales, & procedere ex præsumptione culpæ interioris. Idem videntur sentire ceteri suprà citati. Quæ sententia meo iudicio non est improbabilis, non quòd hæ leges pœnales sint, propriè loquendo, cùm restitutio non sit pœna: sed quòd in foro conscientiæ non videantur receptæ. nemo enim est, qui pignori vel rei conductæ putet se maiorem custodiam debere ex iustitia, quàm dominus ipse adhibere solet. Idem videtur de commodato: etsi enim maiore cura hoc custodiat, quàm dominus, non tamen id facit, quòd putet se teneri lege iustitiæ, sed ex gratitudine. id enim gratitudo postulat, propter commodum, quod ex re alterius percipit. nec minùs putant homines se teneri ad custodiam precarij, quàm commodati. Vnde etiam plerumque fit restitutio, non solùm si commodatum periit, sed etiamsi si precarium, quamuis absque omni culpa perierit.

44 Dices, Si non tenetur, ergo iniquè cogitur in foro exteriori.

Respondeo, negando consequentiam: potuit enim hoc lege statui propter bonum commune, tum vt vitetur omnis fraus & negligentia circa res huiusmodi, tum vt omnes excitentur ad diligentiam eam, quæ æquitati naturali est consentanea, etsi ex iustitia non sit debita. Sicut enim qui deflorauit virginem volentem, ante sententiam nihil ei ex iustitia debet, tamen in foro externo cogitur eam dotare, lege sic statuente propter bonum commune: ita etiam qui amisit commodatum absque culpa, etsi nihil ex iustitia debeat ante sententiam, tamen potest cogi ad restitutionem, ex vi legis ob bonum commune ita statuentis. Neque hoc mirum videri debet, quia in foro externo, dum agitur de damno dato, etiam culpa leuissima spectatur, vt patet L. In lege 44. ff. ad legem Aquiliam. tamen in foro conscientiæ hæc non obligat, vt ostensum est Dubitatione 6.

Contraria est communior. Ratio, cur obligare vid. 2. tur.

45 Fateor tamen contrariam sententiam (nempe has leges obligare ad reparationem damni ante sententiam) esse communiorem, ac proinde ordinariè in praxi seruandam. Ratio est, quia illæ leges sanciunt, id quod naturali æquitati est consentaneum circa rem alienam, (quam mediante contractu apud nos ha-

bemus) præstare. qua sanctione posita, qui facit talem contractum, accipiendo commodatum, conductum, depositum, pignus, implicitè se obligat ad præstandam eam diligentiam, quam leges requirunt. quare si hanc diligentiam non præstet, (quamuis id naturali obliuione, sine omni culpa factum sit) tenebitur ad restitutionem. Vide Couarr. in Epitome 4. decret. pag.2.c.6.§.6.n.15.& Nauarr.c.17.n.184.

DVBITATIO IX.

Vtrùm oriatur obligatio restitutionis ex damno dato cum ignorantia comitante.

46 *Ignorantia concomitans.*

RESpondeo, Minimè oriri, (quidquid aliqui dixerint) si ignorantia fuit inculpata. vt patet ex dictis 1.2.q.6 a.8. Vt, si putans esse feram, & telo petens interficias; deinde deprehendas fuisse inimicum, quem ad necem quærebas. Ratio est; quia occisio illa inimici, vel hominis, nullo modo est voluntaria; ac proinde absque omni culpa: & consequenter non inducit obligationem restitutionis. Nec refert, quod illum æquè voluisses occidere, si sciuisses esse inimicum, & quod gaudeas occidisse; quia illa voluntas non est causa operis; cùm non sit, nec fuerit, sed solum esset, posita conditione, quæ non ponitur. gaudium verò sequitur opus. Vnde non magis obligat ad restitutionem, quam si gauderes ab alio factum.

DVBITATIO X.

Vtrùm restitutio sit necessaria ad salutem.

D. Thom.q.62.art.2.

47 GVido Carmelita assignat Græcis hunc errorem, Restitutionem iniquè ablatorum non esse necessariam ad salutem; sed sufficere eleemosynam ex illis datam. Sed non puto Græcos Doctores hoc docuisse, cùm Scriptores antiqui non meminerint. quamuis credibile sit, aliquos eorum sacerdotes ex auaritia hoc in absoluendis pœnitentibus obseruasse, vt partem obtinerent.

Græcorum sacerdotes.

Respondeo igitur, Ipsam restitutionem externam, esse necessariam ad salutem, si facultas suppetit: si autem non suppetit, non est quidem ipsa externa restitutio necessaria, propositum tamen restituendi est necessarium. Docet hoc D. August. epist. 54. quæ est ad Macedonium: *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.*

Prior pars probatur, quia non restituere, cùm possis, est volũtariè nocere & facere iniuriam proximo: (non restituendo enim, noces proximo, nam impedis illum à possessione & vsu rei suæ vel debitæ) atqui necessarium est ad salutem vt nemini volũtariè noceamus, aut iniuriam faciamus; vt ex multis Scripturis constat. ergo necessaria est restitutio. Vide plura apud Alphonsum Castrum v. Restitutio.

Dices, Lucæ 11. Cùm Dominus dixisset Pharisæo, *quod intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate,* subdit; *Verumtamen quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* ergo sufficit eleemosyna ad expianda peccata iniustitiæ.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, etiam probaret pœnitentiam non esse necessariam furibus. itaque non vult Dominus eleemosynam sufficere, sed esse optimam dispositionem ad munditiam animi. q. d. Date eleemosynam pro vestra facultate (id enim videtur significari in Græco, cùm dicitur, τὰ ἐνόντα, id est, quæ in vobis) & facilè mundabimini, quia disponetur animus ad veram pœnitentiam & restitutionem. Vide Ambrosium & Theophylactum in hunc locum.

Altera pars probatur: quia nemo obligatur ad impossibile. quod tamen propositum restituendi tunc sit necessarium, patet, quia ad remissionem peccati necessaria est contritio, vel saltem attritio cum Sacramento: hæc autem continent propositum restituendi, tum quia continent dolorem de peccato iniustæ ablationis, in quo dolore continetur implicitè propositum restituendi, tum quia continent propositum emendationis, & seruandi diuina præcepta, inter quæ est præceptum restituendi. 48

Propositum restituendi est necessarium.

Petes, Quale est præceptum restitutionis, affirmatiuum, an negatiuum? Multi dicunt esse negatiuum, quia idem est dicere, *Restitue*, &, *Ne detine alienum.* Sed verius est, esse affirmatiuum. Primò, Quia præcipitur actus positiuus, in negatiuo solùm præcipitur abstinentia ab aliquo opere positiuo. Nec obstat, quòd interdum videatur fieri restitutio sola cessatione detinendi. vt si deseras domum vel agrum, quem vi occupasti: quia hæc cessatio eò dirigitur, vt alter rem suam consequatur, fiatque æqualitas: & ita habet terminum positiuum. Vnde est instar actionis positiuæ, qua impletur præceptum affirmatiuum. Secũdò, Quia non obligat pro omni tempore, sed solùm quando est opportunitas restituendi. Negatiuum autem obligat pro omni tempore. Illud autem præceptum, *Ne detine alienum*, in re potiùs est affirmatiuum, quàm negatiuum, quia non potest seruari, nisi per actum positiuum, neque obligat pro omni tempore. 49

Præceptum restitutionis est affirmatiuum.

Aduerte tamen, præceptum restituendi, nasci ex præcepto negatiuo, *Non furtum facies.* Eiusdem enim rationis est furari, & detinere alienum, cùm potes reddere. Vnde hoc ipso, quo præcipitur, *Non furaberis,* præcipitur etiam, *vt non detineas* si potes reddere: & consequenter, *vt restituas*, quia actus restitutionis est necessarius ad non detinendum alienum. 50

Oritur ex negatiuo.

CAPVT VIII.

De iniuriis & damnis in rebus spiritualibus, & necessaria restitutione.

Complectitur Dubitationes 3.

DVBITATIO I.

Vtrùm is, qui priuat aliquem per iniuriam aliquo sensu, vel vsu rationis, philtro, veneno, vel alio modo, teneatur ad restitutionem.

SOTVS lib. 4. q. 6 art.3 in solut. 2. argumenti, & quidam alij putant pro his damnis præcise consideratis esse faciendam restitutionem pecuniariam, arbitrio boni viri 1

Priuatio mentis, vel sensus, non potest pecunia rependi.

Resp. breuiter, Verius videri, talem non teneri ad restitutionem præcisè pro ipso damno sensuum, vel vsus rationis, sed tantùm pro damno temporali, quod inde sequitur: vt si non possit eam artem vel functionem obedire, quâ lucrum faciebat. colligitur ex Gomezio tom. 3. c.9. num.12. vbi probat, cicatricem & deformitatem ex iniuria remanentem, non posse æstimari à Iudice vel offenso, *quia sicut liber homo nullam recipit æstimationem, ita nec cicatrix vel deformitas eius,* quod expressè habetur L. fin. ff. de his qui deiecerint vel effuderint. Idem docet Nauarr. cap. 15.n.19.& 20. multique alij infra citandi. Ratio est, quia hæc damna nullo pretio sunt æstimabilia, sunt enim in bonis quæ supremum locum inter bona humana tenent, nec quidquam est in hominum potestate, quod his censeatur æquiualens: vnde per pecuniam non potest fieri compensatio. Itaque pro his satis est pœnitentia coram Deo, cum petitione veniæ pro iniuria illata, 2

quando

quando scitur auctor. sed de hoc infrà cap. 9. Dubitat. 23.

DVBITATIO II.

Vtrùm is, qui alterum grauiter læsit in bonis animæ, pertrahendo ad peccatum, teneatur ad aliquam restitutionem.

1 RESp. & dico Primò, Qui alterum metu vel fraude pertraxit in peccatum, tenetur ex iustitia ipsum suæ libertati restituere, & vim fraudémque tollere, ne ille in posterum simili modo peccet. est communis sententia DD. Probatur; quia minari, aut vim inferre, est contra iustitiam, si sine iusta auctoritate fiat: quæ numquam iusta esse potest, dum quis ad peccatum cogitur. Similiter decipere alterum falsa doctrina circa fidem, mores, vel artes humanas. sicut enim quisque habet Ius iustitiæ, ne ab alio lædatur in corpore; ita etiam ne in anima lædatur inuitus, errore; sed is, qui aliquid facit contra iustitiā, tenetur lege iustitiæ cessare. & quantum in se est, illud retractare, & irritum infectùmque reddere: ergo ex iustitia tenetur vim tollere, minas remittere, fraudémque patefacere; Vnde non est verum, quod quidam docent, eum, qui fraude pertraxit aliquem in errorem, si ille error non versetur in materia iustitiæ (v.g. circa contractum vel restitutionem) sed in materia fidei, vel temperantiæ, non teneri errorem tollere lege iustitiæ, sed solùm lege illius virtutis, circa cuius materiam decepit. Ratio illorum est, quia eodem præcepto, quo quis tenetur nihil contra aliquam virtutem sciens facere; eodem tenetur nihil contra illam suadere, aut docere: tam enim est contra rationem, malum scientem consulere, quàm facere. Sed etsi hæc ratio optimè probet, eum, qui suadet falsum sciens, in materia fidei, vel temperantiæ, peccare contra has virtutes; tamen non probat, eum non peccare etiam contra iustitiam. Nam etsi non inuitum & sine fraude induceret, peccaret contra has virtutes. ergo quando fraude vtitur (id est, quando scit vel dubitat se malè docere, vel consulere, & alterum ex simplicitate decipi inuitum) peccat contra iustitiam.

4 *Duplex malitia in consilio & in deceptione ad peccatum.*

5 *Si voluntariè deceptus.*

Aduerte tamen, si quis putaretur non inuitus, sed voluntariè deceptus (quo modo multi iam ad hæreses pertrahuntur auidi nouitatum, & auribus prurientes) nasci obligationem ex Iustitiæ lege ad errorem deducendum, sed tantùm ex lege illius virtutis, contra quam fuit alteri auctor peccādi, & ex lege correptionis fraternæ. Idem dicendum, si deceptus cognoscat aliunde veritatem, tunc enim deceptor non tenetur ex iustitia contrarium suadere. Ratio est; quia ablatus est error intellectus, ratione cuius deceptor censebatur causa operis mali: vnde si alter adhuc pergat in opere malo, non id facit ex ignorantia, sed propria malitia, ac proinde non potest imputari ei, qui antè deceperat. nisi fortè variis suasionibus animum ipsius inflexerit ad malum: tunc enim tenetur, si damnum tertio impendeat, quantum in se est, suadere contrarium, quamuis ille sciat aliunde veritatem. Ratio est, quia non solùm veritatis ignoratione, sed etiam tua suasione fuit inclinatus in malum: ergo nisi contrarium suaseris, censeberis adhuc causa operis, ratione effectus relicti in animo ipsius, nempe ratione inclinationis prauæ, & propositi tua suasione excitati. Sed de hoc plura infrà cap.13. Dubit.3.

Si aliunde veritatem recognoscat.

6

7 Dico Secundò, Qui tamen alterum pertraxit ad peccatum, siue prece vel pretio, sine vi vel fraude, non tenetur ex iustitia curare vt conuertatur, tenetur tamen ad id lege charitatis, idque magis quam alij. docet Sotus lib. 4. de Iustitia, q.6. art. 3. ad primum. Sil. restitutio 3.q.1. Petrus Nauarr. cap.2.n.1. & alij recentiores. Videtur esse contra Scotum in 4.d.15.q.2.sr. 3. art. 1. & Adrianum q. de Restitut. §. Ex causa. & quosdam alios, qui sentire videntur, omnes istos, & etiam qui exemplo suo fuerunt aliis causa peccandi, teneri ex iustitia. sed rationes eorum solùm probant teneri ex charitate.

Non tenetur ex iustitia facere vt conuertatur.

Probatur Primò, De eo, qui pretio vel prece induxit, sine vi & fraude. Nam qui ita induxit, non abstulit aliquid ab inuito, cùm iste inductus, sciens & prudens peccauerit: ergo non est ei illata iniuria.

Dices cum Adriano, Etiamsi ille actu elicito non fuerit inuitus, (liberè enim consensit,) tamen actu secundùm legem diuinam debito, fuit inuitus: (nam debebat ei displicere.) Sicut si quis te roget vt sibi manum abscindas, etsi ipse sponte hoc damnum patiatur, tamen quia actu secundùm legem debito patitur inuitus, peccas contra iustitiam. 8

Resp. Si sufficeret ad peccatum iniustitiæ, vt quis actu debito sit inuitus, semper esset contra iustitiam inducere alium ad quoduis peccatum, quia deberet ille inuitus induci & facere, id est, deberet nolle tibi obsequi. Vnde si alicui suasisses, vt pecuniam suam profunderet in lusum vel conuiuia, tenereris ad restitutionem, quod nemo dixerit. Neque illa abscissio manus est iniuria in eum qui consentit, sed in Rempub. & Deum, qui non consentit, quia fit inuita Republ. Deóque nolente. Vt igitur ipsi non fiat iniuria, sufficit vt reipsa non sit inuitus.

Ad iniuriam non sufficit, vt quis actu debito sit inuitus.

Secundò, Probatur generatim de omni eo, qui inductus est ad peccatum etiam vi & fraude, & scit se esse in peccato, & posse resurgere: quia nemo tenetur ex iustitia ad resarciendum damnum ei, qui censetur illud condonare, sed is qui à te inductus est in peccatum, postquam scit se esse in peccato, & posse ope diuina resurgere, & tamen non vult, censetur tibi damnum spiritale condonare, nam vult in eo permanere, & gratiam amissam veluti ante oculos positam, non vult recuperare. Sicut si res ablata Petro, esset in eius conspectu, ita vt eam facilè posset recuperare, & tamen nollet, censeretur eam habere pro derelicto, & restitutionem condonare. 9

Qui scit se esse in peccato, & vult permanere, censetur condonare.

Tertiò, Is qui fuit principalis & directa causa damni spiritalis, non tenetur ex iustitia, nempe is qui fecit opus malum, eò quòd is qui passus est, censeatur condonare, nempe idem sibiipsi: ergo nec is qui est causa remota, consilio, prece, vel etiam vi, tenetur, cùm alter condonet. 10

Quòd tamen lege charitatis præ ceteris teneatur, patet, quia æquitas postulat, vt is qui est auctor mali, præ ceteris laboret vt emendetur. & hoc benè probant argumenta Adriani. maius enim ille attulit nocumentum, quàm si abstulisset pecunias: imò multi peruertendo alios exemplo, consilio, vel praua doctrina, plus mali faciunt, quàm tota vita omni diligentia sua poterunt compensare. Itaque æquitas postulat, vt omnem operam per se & alios nauent, vt illi emendentur. Puto tamen, hanc obligationem, quatenus præ ceteris obligantur, non esse sub mortali, vt docet Nau. l.5. consil. tit.3. consil.2. numer.4. Probatur iisdem rationibus, quibus ostensum est non esse contra iustitiam: charitas enim non obligat ad correptionem sub mortali, nisi in necessitate, quando etiam alij obligantur. vnde præ ceteris non tenetur sub peccato mortali.

Teneri ex charitate.

Dico Tertiò, Si is qui fraude inductus est in errorem, faciat opus malum, priusquam veritatem cognouerit, imputatur consultori qui decepit: quamuis qui fecit, ob ignorantiam inculpatam non peccarit. Ratio est, quia consultori hoc opus est voluntarium, cùm sciat esse prauum: ei autem qui facit, est prorsus inuoluntarium quà malum, quia omnino eius prauitatem ignorat. Vnde si est homicidium vel mutilatio, consultor irregularitatem incurret, non executor. Adeò verum illud Hesiodi, *Malum consilium consultori pessimum.* Vide 1.2.q.6.art.3.& 8. 11

DVBI

DVBITATIO III.

Vtrùm is, qui auertit aliquem à Religione, quam volebat ingredi, vel ingressum extraxit, teneatur ad aliquam restitutionem.

DVplicitet potest quis abduci à Religione. 1. Vi vel fraude. 2. Solis precibus aut suasionibus. item potest esse quæstio de restitutione vel personæ, vel commodi temporalis. quibus notatis,

12 *Qui nouitiũ sine vi & fraude abducit.*

Respondeo & dico Primò, Qui nouitium sine vi & fraude extraxit, non tenetur ex iustitia Religioni aliquid restituere, etiamsi malo animo fecerit, & grauissimè peccarit. Est contra Adrianum suprà. Ita Sotus l.4.de Iust.quæst.6.art.3.& Petrus Nauarr. l.2. de Restitut.cap.2. num.15. Ratio est, quia Religioni non est facta propriè iniuria: nam ante votorum acceptationem (quæ in aliis Religionibus fit in professione, in nostra verò, dum post biennium probationis, emittuntur vota simplicia Scholasticorum) Religio non habet ius ad personas, quamuis ipsæ voto se astrinxissent, vt in votis realibus, & in omni promissione accidit. Hinc patet, illum etiam non teneri ad compensandum vtilitatem temporalem, quam Religio sperabat à nouitio, quia non habebat ius ad eam, nisi mediante libera voluntate nouitij, quam ille in sua libertate reliquit, dum nullam vim vel fraudem adhibuit.

Ex decentia tenetur.

Dixi, *non teneri ex Iustitia*; quia ex æquitate quadam seu decentia tenetur illum hortari ad bonum propositum resumendum, vt reparet magnum illud bonum, quod nefariè in animo eius destruxit, spiritum Dei extinguens.

Qui vi vel fraude abducit.

Dico Secundò, Is qui vi aut fraude abduxit à Religione siue professum siue nouitium, non tenetur ex Iustitia vel alio præcepto ipse ingredi, sed tenetur
13 vim tollere & fraudem aperire, suaderéque reditum. quòd si ille redire nolit, vel procul absit, vt conueniri non possit, tenetur ex æquitate quadam alium inducere, si commodè potest, non tamen ex iustitia.

Non tenetur ingredi.

Prima pars, *quòd non teneatur ipse seductor ingredi*, probatur; Tum quia ipse fortè non est aptus, tum quia status Religionis debet liberrimè acceptari: est enim status perfectionis, quæ non nisi liberis, miniméque coactis functionibus acquiritur: vnde par est, vt eius
14 obligatio non nascatur ex vllo delicto, sed tantùm ex spontaneo voto. quo fit, vt etsi ob delictum possit quis concludi in Monasterio ad agendam pœnitentiam, tamen non possit cogi vt Religionem profiteatur.

Obligatio Religionis ingrediendæ non potest nasci ex delicto.

Secunda pars, *quòd teneatur vim & fraudem tollere*, patet ex dubit. 2.

Tertia verò pars, *quòd ex æquitate teneatur alium inducere*, patet ex dictis. Cùm enim Deo & Religioni subtraxerit obsequium illud, quod ille præstabat, par est vt compenset eo modo, quo potest. quòd tamen *non teneatur ex iustitia*, docet Sotus, & probatur, Primò, Quia nec ipse Religiosus, ex iustitia tenetur redire, sed solùm ex voto Religionis, vt quidam volunt. Secundò, etiamsi teneretur redire ex iustitia, (quod verius videtur) tamen auctor non tenetur ex iustitia, nisi vim & fraudem tollere, & suadere reditum: nam aliter non potest personam restituere. vt autem aliam huius loco restituat, nec moribus receptum est, nec iustitia postulat, quia capessere Religionem, non est persuasionis humanæ, sed pendet ex inspiratione diuina. Tertiò, Quia Monasterium non possidet Religiosum tamquam mancipium, propter quod, si abductum fuerit vi vel fraude, debet aliud restitui: sed tamquam filium, propter quem abductum vel occisum non restituitur alius. Quartò, Qui Religiosum occidit, non tenetur ex iustitia alium inducere: ergo, &c. Quintò, Nullus Iudex in foro exteriore id ei iniungeret, quod signum est non teneri ex iustitia.

Non ex iustitia alium inducere.

Dico Tertiò, Qui nouitium vi vel fraude seduxit, auertitque à Religione profitenda, tenetur ex iustitia Monasterio compensare, quanti spes illa temporalis commodi, quod ex ipsius hereditate, donatione, vel industria expectabatur, valebat. 15 Probatur generali ratione; Quia qui aliquem impedit vi, fraude, mendacio, metu, ne tibi conferat beneficium, quod proposuerat conferre, tenetur tibi ad restitutionem, quanti illa spes, iudicio prudentum, æstimatur. Etsi enim tu non habeas ius ad beneficium, vel legatum istud, habes tamen ius, ne alteri vis aut fraus fiat in tuum detrimentum. pari modo Religio ius habet, ne vi aut fraude eum, qui statuit ingredi, auertas. Vnde qui ita auertit, violat ius Religionis, ac proinde tenetur ad restitutionem damni consequentis, qua parte pretio illud est æstimabile.

Tenetur damnum compensare.

Hic tamen aduerte, si restituit illum suæ libertati, fraudémque aperuit intereà temporis, dum adhuc illi est integrum redire, probabile esse non ampliùs teneri: quia in posterum non censebitur causa damni Monasterio, sed nouitius solus sponte non rediens. idem dicendum, si nouitius ille fraudem aliquo modo aduertit: nam egressio tunc non fuit inuoluntaria. quòd si non amplius sit ei integrum redire, vt, si interim contraxit matrimonium, vel alia ratione impeditus est, tenebitur deceptor quanti spes illa Monasterij æstimabitur: quia censetur causa damni in posterum. Dixi, *esse probabile*, quia etiamsi nouitio sit integrum redire, tamen si occasione fraudis vel vis illatæ mutet seriò animum, deceptor videtur causa damni, quia iniustè eius occasionem dedit.

Sed difficultas est, si quis professum seducat, maximè sine vi vel fraude. Quidam putant talem teneri ad restitutionem commodi temporalis, quamuis sine vi vel fraude abduxerit. Ratio est, quia Religio ius habet ad percipienda commoda temporalia ex eius functionibus, (vt si erat concionator, vel Doctor, à quo magnus prouentus, vel eleemosynæ) atqui hoc ius impedit is, qui suadet egressum: ergo peccat contra Iustitiam. Sed contrarium videtur verius; Vnde

16 *Qui professum abducit.*

Dico Quartò, Qui vi vel fraude abduxit à Religione professum, tenetur Monasterio compensare, quanti emolumentum temporale ex ipso proueniens æstimabitur: non tamen, si precibus vel consilio absque vi & fraude id fecit.

Docent hoc quidam recentiores, inter quos Petrus Nauar. suprà n.13. & Michael Salonius q. 62.a.2.

Prior pars patet, quia est efficax causa damni, modo iniusto, idque multò magis, quàm qui nouitium abducit. qui enim professum vi vel fraude abducit, non potest id ita facere, vt non censeatur velle nocere Religioni, cùm ipse iam sit astrictus Religioni, & teneatur (saltem ex voto obedientiæ) pro Religione laborare, & habeat voluntatem laborandi, ex quo labore prouenit emolumentum. itaque censetur causa propinqua damni, idque modo iniurioso.

17 Hic tamen aduertendum est Primò, An reuerà damnum sit acceptum: si enim ille tantumdem consumebat, vel si alius absque notabili incommodo in eius locum substitui potest, qui parem vtilitatem adferat, non est opus restitutione.

Secundò, Postquam Religiosus suæ libertati restitutus est, fraude detecta, vel vi laxata, abductorem non teneri in posterũ, sed solùm pro eo damno, quod datum est interim dum vis vel fraus durabat. Ratio est, quia in posterum non censetur causa damni, sed ipse Religiosus nolens redire.

18 *Religiosus nõ tenetur laborare ex iustitia, sed ex virtute religionis.*

Altera pars probatur, Quia Religiosus non tenetur ex Iustitia procurare illa emolumenta, sed solùm ex virtute obedientiæ & religionis, vt docet Bannes q. 62.a.1.dubit 6.& alij. Vnde etsi nolit laborare, & commoda Monasterij conquirere, non peccat contra Iustitiam. Ergo is qui illi suadet absque vi & fraude vt non procuret, non peccat peccato iniuriæ in Monasterium, sed peccato irreligiositatis. Si enim ipse Religiosus non facit propriè iniuriam nolendo laborare,

tare, cùm tamen sit principalis auctor damni.ergo neque consultor, cùm solùm teneatur secundario.

Dices Primò, Iste facit iniuriam Religioni, dum suadet egressionem, & ex hac iniuria sequitur damnum ergo tenetur de damno.

19 Resp. Primo, Non esse iniuriam, quæ sit contra Ius Iustitiæ, sed contra virtutem Religionis cuius violatio non obligat ad restitutionem.

Resp. Secundo, & meliùs; Etsi sit iniuria in Religionem, suadere Religioso egressum, non tamen est iniuria suadere otium, vt illa commoda non procuret. Ac proinde suasor ille non tenetur ad illius damni vel incommodi sartionem.

Confirm. ex facto ipsius Religiosi, hic enim etsi faciat iniuriam Religioni egrediendo, & ex hac iniuria sequatur damnum: tamen ad compensationem damni illius non tenetur. Ratio est, quia etsi egredi sit iniuria, tamen nolle procurare vtilitatem temporalem est iniuria: eò quòd non teneatur ad hoc ex Iustitia, sed solùm ex obedientia. Vnde non omne damnum sequens ex iniuria obligat ad restitutionem; sed solùm illud quod ita sequitur, vt per ipsam actionem iniuriosam inferatur, quod hic non cernitur. quia quamuis suadere egressionem sit iniuria, quatenus est causa egressionis non tamen respectu damni secuti, eo quòd hoc damnum immediatè ex libera voluntate Religiosi, non ex suasione illa dependeat.

Damnum per accidens ex iniuria sequens.

Dices Secundò, Si quis seruo suaderet ne laboraret, teneretur ad restitutionem dòmino: similiter si seruo empritio suaderet fugam. ergo etiam qui monacho suadet fugam vel otium.

20 Respondeo, Qui tali seruo suasit fugam, effectu secuto, tenetur ad æstimationem serui, in quam veniunt etiam commoda ab illo sperata. Ratio est, quia seruus est principaliter commodum domini: imò quatenus est vtilis ad temporalia, est possessio domini, sicut iumentum. Vnde si seipsum domino subtrahat, furtum sui committit, & tenetur ad sui restitutionem: vt supra cap. 4. dubit. 9 dictum est. Secùs est in Religioso, quia Religiosus non est principaliter propter commodum temporale Prælati, vel Religionis, sed ob suum bonum spiritale: propter hoc enim se Religioni sponte mancipauit vnde non possidetur à Prælato tamquam seruus, sed subest tamquam filius in suum commodum, vt ad suam salutem rectè dirigatur. Quod si quis seruo suaderet, non quidem fugam, sed otium & cessationem ab operibus iniunctis, etsi grauiter peccaret, non videretur tamen peccare contra iustitiam, nec teneri ad restitutionem: quia nec ipse seruus dedens se otio videtur contra iustitiam peccare, sed contra obedientiam domino suo debitam. Non enim actiones serui sunt debitæ domino lege Iustitiæ, sicut mercenarij, qui pretium pro illis accipit: nec cogitur in foro conscientiæ compensare, etsi negligentiùs laborauit: sed eo Iure debentur, quo seruus tenetur obedire domino. Itaque cùm principalis auctor & executor non teneatur, etiam non tenebitur suasor. Posset talis tamquam corruptor serui puniri.

Suadens seruo otium.

CAPVT IX.

De iniuriis in corpus proximi per homicidium vel mutilationem, & de necessaria restitutione.

Habet Dubitationes 26.

DVBITATIO I.

Vtrùm liceat occidere aliquid viuens.

D. Thomas q. 64. art. 1.

1 RESPONDETVR affirmatiuè. Notandum, Manichæos negasse animantia aut plantas interimi posse, quòd omnes animas putarent esse quasdam Dei particulas, vt refert D. August. lib. 1. de ciuitate, cap. 20. & lib. de hæres. c. 46. Sed fide tenendum est, homines in suus vsus animantia & plantas posse interimere. Probatur Genes. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram vt sit vobis in escam* & Gen 9. post diluuium conceduntur animantia, & omnia viuentia in cibum. 1. ad Corinth. 10. *Quidquid venit in macellum, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Denique ipse Dominus manducauit agnum Paschalem, quem anteà oportuit occidere. Idem definitum est in Concilio Bracarensi 1.c.14. vbi hæc hæresis damnatur. Ratio est, quia homo naturaliter est dominus omniū rerum inferiorum, iuxta illud Gen.1. *Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis bestiis terræ.* ergo potest eas in suum vsum conuertere. Confirmatur, quia non potest homo ali elementis simplicibus, vt terra, aqua, &c. ergo compositis, qualia sunt animalia & plantæ, quæ sine anima non possunt conseruari, sed mox corrumpuntur: vnde anima est ipsis data instar salis conseruantis à putredine, (vt rectè dixit) vt homo possit illis vti, cùm libuerit.

Manichæorum error.

Aduerte tamen, etsi liceat animantia occidere, abstinendum tamen à crudelitate, ne sine causa doloribus conficiantur: vnde Prouerb. 12. *Nouit iustus iumentorum suorum animas, viscera autem impiorum crudelia.* Exodi 23. *Deus præcepit diem sabbati, etiam propter quietem iumentorum.* Ionæ vlt. *Parcit Niniue, tum ob homines, tum ob iumenta.* Deuteron. 22. *Non arabis simul in boue & asino,* ne videlicet totum iugum in asinum decidat, cùm sit minor. & cap. 25. *Non alligabis os bouis triturantis.* Nec obstat quòd Apostolus hunc locum adferens dicat, *Numquid de bobus cura est Deo?* vult enim dicere, hoc non esse principaliter scriptum propter boues, sed ob rem significatam: secundariò tamen, etiam vt animantia cum ratione tractentur. 2

Abstinendum à crudelitate.

Hinc patet Primò, Posse in hac re esse peccatum, saltem veniale. est enim abusus quidam potestatis herilis, & dominij. Secundo, quanta sit suauitas diuini spiritus, etiam in creaturas ratione carentes.

DVBITATIO II.

Vtrùm liceat occidere peccatores.

D. Thom. art. 2.

RESpondetur affirmatiuè. Ratio est, quia pars est propter totum: quare ob totius conseruationem potest exscindi. ergo cùm singuli peccatores sint pars Reipub. ob eius incolomitatem possunt occidi. 3

Notandum est, Scotum in 4.d.15.q.3.art. 2. docere, non quosuis peccatores posse à potestate publica occidi: sed eos dumtaxat, quos Deus in veteri Testamento expressit. Ratio est, quia Deus Exodi 20. & Matth.5. absolutè & generatim prohibet hominis occisionem: *Non occides.* ergo non licet quemquam occidere, quantumuis ille malus sit, nisi Deo dispensante in suo præcepto. atqui Deus non dispensauit nisi circa quosdam peccatores, quos excipit Exodi 22. & alibi. Hinc vlteriùs infert, fures non posse occidi, quia non sunt excepti.

Scoti sententia, fures occidi non posse.

Sed hæc sententia defendi nequit. Primò, Nam D. Thomæ ratio generatim probat de omnibus peccatoribus Reipub. noxiis, quæuis enim pars est propter totum. ergo ob totius incolumitatem potest rescindi. Secundo, Quia si illos solos licebat occidere in veteri Testamento, quos Deus excepit, nempe maleficos, blasphemos, adulteros, Sabbatum violantes, & paucos alios; ergo in nouo Testamento nullos licebit occidere; quia illæ leges, quibus hi iubebantur occidi, erant iudiciales, accommodatæ statui illius populi, ac proinde iam cessarunt: & in Scriptura noui Testamenti nihil de his vel aliis occidendis habemus. Hoc Iulianus Apostata prætexens, Christianos priuabat Magistratu, vt habet Socrates lib. 3. histor. c. 11. Tertiò, Principes ethnici laudabiliter occidere poterant malefactores: (qui tamen Scripturam non legerant, vt possent 4

Contrarium probatur.

possent scire quos Deus excepisset) vt patet ad Rom. 13. *Non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram illi, qui malè agit.* Vide D. August. l. 1. de ciuitate cap. 21. Denique Scoti sententia infirmo nititur fundamento; nam præceptum *Non occides* intelligitur tantùm de innocentibus, iuxta illud, *Iustum innocentem non interficies*, & de occisione, quæ fit priuata auctoritate, aut non seruato ordine Iuris.

Præceptum, Non occides, quomodo intelligitur.

DVBITATIO III.

Vtrùm priuata auctoritate liceat interficere maleficos.

D. Thom. art. 3.

5 RESpondeo, Non licere priuata, sed dumtaxat publica auctoritate. quod intellige de occisione ad punitionem, non ad necessariam sui defensionem. Ratio est, quia non licet interficere peccatores, nisi ob bonum Reipub. sicut non licet amputare membrum, nisi ob salutem corporis: atqui procuratio boni publici pertinet ad publicam potestatem, quæ est in Principe, vel Magistratu: ergo ad solum Principem pertinet, malefactores è medio tollere, sicut ad solum oppositum, membrum secare. Vide D. August. l. 1. de ciuit. cap. 17. 21. 29 & Gratianum 23. q. 5.

6 Nec obstat, quod interdum permittatur, vt quiuis possit occidere publicos hostes Reipub vt latrones & proscriptos, quos Bannitos vocant, quia tunc non occiduntur auctoritate priuata, sed publica, concessa à Principe, qui illam dare potest, primò, quando alia via malum impendens auerti nequit: vt sæpè accidit in coniurationibus. secundò, quando criminosus alia ratione castigari non potest, tamen illum castigari omnino expedit, vel ad terrorem aliorum, vel ne plura scelera patret, vt fit in Bannitis. vide infra num. 15. dubit. 5.

DVBITATIO IV.

Vtrùm homini priuato liceat interficere tyrannum.

ALphonsus à Castro lib. de hæresibus v. Tyrannus, sentire videtur nullum tyrannum ab homine priuato posse interfici: idque probare conatur multis argumentis. Verùm distinctione vtendum.

7 Respondeo igitur, dupliciter fieri posse, vt quis sit *Tyrannus*. Primò, ratione *tituli*, nempe si absque vllo Iure, armis principatum inuadat, vel occupet, sicut Turca regna Orientis, & alia vicina. Talis potest à quouis de regno interfici. est communis sententia DD. D. Thomæ 2. Sententiarum d. vltima. q. 2. art 2. ad 5. vbi pro hac sententia adducit Ciceronem laudantem eos, qui Cæsarem, quamuis familiarem & amicum occiderunt, eùmque explicans ait: *Tullius loquitur in eo casu, quando aliquis dominium sibi per violentiam surripit, nolentibus subditis, vel etiam ad consensum coactis, & quando non est recursus ad Superiorem, per quem Iudicium de inuasore fieri possit. Tunc enim qui ad liberationem patriæ tyrannum occidit, laudatur & præmium accipit.* Idem eruditè docet Caiet. q. 64. art. 3. Sotus l. 4. de Iustitia q. 1. a. 3. & alij passim. Ratio est, quia talis non est Princeps, sed iniquus inuasor & oppressor Reipub. & singulorum: atqui quiuis potest iniquum oppressorem Reipub. (quando aliud non est remedium) è medio tollere. sicut enim priuata persona, si iniquè ab aliquo opprimitur, potest vim vi repellere, & inuasorem è medio tollere, quando alius modus liberationis non suppetit, ita Respub. si iniustè inuaditur, potest per quemuis suorum, vim repellere, &, si opus est, inuasorem è medio tollere. sic Aod sustulit è medio Egloo Regem Moabitarum, qui oppresserat tyrannicè Israelitas, Iudicum 3. & Iudith Holofernem, Brutus, Cassius, & alij Iulium Cæsarem. denique apud omnes Gētes passim maximis honoribus publicè affecti sunt, qui tales tyrannos occiderunt. vide Herodotum lib. 3. Xiphilinum in Augusto, & Alexandrum ab Alexand. lib. 3. cap. 16.

Tyrannus duplex. 1. ratione tituli.

8 Potest autem id fieri duplici iure. Primò, Iure defensionis innocentis: & hoc iure posset etiam is, qui non est pars Reipub. oppressæ. mens enim Reipub. est, vt à quouis defendatur, si aliter liberari non potest. Secundò, Iure vindictæ: quia Respub. vel eius Princeps, (si Principem habet) potest vindicare iniurias illatas, ita tamen vt iniuriam vindicta non superet. Hoc iure non potest vti nisi auctoritas, vt miles, quia vindicta requirit auctoritatem. Vnde in pace non infertur, nisi per Iudicem sententia interueniente, in bello, nisi per milites.

Duplici iure potest è medio tolli.

9 In his tamen obseruandum Primò, Necessarium esse, vt constet illum esse iniustum inuasorem. Si enim aliquod probabile ius habet, non censetur tyrannus. vnde non licet interficere. Quamobrem Romani cùm omnes quibuscum bella gerebant, haberent pro legitimis hostibus, qui iure cum ipsis pugnare possent, noluerunt permittere vt priuatus quispiam ducem eorum insidiosè interimeret: vnde transfugam, qui promittebat se Pyrrhum veneno necaturum, Pyrrho tradiderunt, vt testatur Cicero 3. Officiorum. Secundò, Vt non timeantur maiora mala à filio tyranni, vel amicis Tertio, vt non sit contra expressam Reipub. voluntatem. Huius enim est, auctoritatem istam vel certè consensum dare. censetur autem consentire, quando passim ciues optant illum sublatum, imo quando non constat de contraria voluntate. nam tunc præsumitur velle, quod iustè velle potest vt liberetur: atqui hoc iustè velle potest, cùm alia ratio non suppetat, ergo, &c.

Triplex cautio necessaria.

10 Secundò, Potest quis esse *tyrannus* ratione dumtaxat *administrationis*; vt si is, qui est verus Princeps, regni administrationem flectat non ad bonum publicum, sed ad sua priuata compendia, onerando illud iniustis exactionibus, vendendo officia Iudicum, condendo leges sibi commodas, publico parum vtiles. Talis non potest à priuatis interimi, quamdiu manet Princeps. Hoc tantùm probant rationes a Castro adductæ.

2. Ratione administrationis.

Probari id solet, Primò, ex 1. Petri 2. *Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis.* verùm hic locus non agit de subditis Principum, sed de mancipiis, & continet potiùs consilium, quàm præceptum. hortatur enim vt obediant, etiamsi ob fidem multas patiantur iniurias à suis dominis: cùm tamen in hoc casu possint fugere, si scandalum absit.

Secundò, Probatur ex Concil. Constantiensi sess. 15. vbi damnatur hic articulus; *Quibus tyrannus potest & debet licitè & meritoriè occidi per quemcumque vasallum suum vel subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias vel adulationes, non obstante quocumque præstito Iuramento seu confœderatione factis cum eo, non expectata sententia vel mandato Iudicis cuiuscumque.* In quo articulo sunt multi errores. Primò, Quemlibet tyrannum posse occidi, nempe tam eum, qui tyrannicè administrat, quàm qui tyrannicè titulum occupat. Secundò, Debere occidi per quemuis subditum: cùm tamen ex his plerique excusentur. Tertiò, Idque etiam contra iuramentum, & fœdus iuratum: cùm omne iuramentum licitum sit seruandum. Quartò, Nulla sententia Iudicis expectata: cùm, si Superiorem habet, ad eum primò sit confugiendum.

11 Tertiò, Probatur, Quia Princeps, etsi tyrannicè regat, tamen manet Superior (vnde Scriptura iubet nos, in rebus licitis, parere Principibus Ethnicis tamquam Superioribus ad Rom. 13. 1. Petr. 2. & alibi, etsi maximi essent tyranni, vtpote qui Ecclesiam persequerentur, & ad impietatem cogerent:) ergo non potest à subdito interfici, nisi fortè ob necessariam vitæ suę defensionem, de quo infrà. etsi enim auferat bona, hæc tamen non sunt tanti momenti, vt ob eorum tutelam possit interfici, vim vi repellendo, sicut priuatus quispiam: tum quia hæc multis modis possunt per ipsum,

Non potest in defensionem fortunarum interfici.

vel

vel Remp. restituitum quia habenda est ratio maiestatis principalis,quæ omnibus sacrosancta esse debet, cùm nobis auctoritaté diuinam repręsentet:præsertim cùm bona externa administrationi Principis sint subiecta.

12. *Est primò deponendus.* Adde,si tantum excrescat tyrannis,vt non videatur ampliùs tolerabilis, nec vllum aliud remedium supersit, primùm à Repub.vel comitiis regni, vel alio habente auctoritatem, esse deponendum, & hostem declarandum; vt in ipsius personam liceat quidquam attentare. Tunc enim desinit esse Princeps.Vide Caietanum & Sotum suprà.

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit occidere filiam in adulterio deprehensam, vel ipsum adulterum.

13 *Sentẽtia quorundam, esse id licitum.* QVidam putant,Primò,fas esse parenti, si filiam in adultero deprehenderit,ipsam cum adultero occidere;modò adsint illæ conditiones, de quibus in L. Patri. 20. & sequentibus. ff. de adulteriis. quarum prima est, Vt filia sit iuncta matrimonio. Secunda,Vt sit in patris potestate. Tertia,Vt eodem impetu occidat filiam & adulterum, si possit. Quarta, Vt id faciat in domo patris vel generi. Quinta, Vt deprehendat eos in opere turpi.

Secundò,Putant idem licitum marito in domo propria, in adulterum vxoris, si adulter sit persona vilis. ex L.Marito. 24. ff. de adulteriis, & L. Gracchus. 4. C.eodem titulo.Ita sentit Iulius Clarus l.5.Sententiarum §.Homicidium. n.48. & sequentibus. & alij quidam recentiores.

14 Probari potest hæc sententia,Primò, Quia leges ciuiles non solùm hoc permittunt, quatenus volunt esse impunè (vt communiter responderi solet)sed etiam expressè dant ius & potestatem. Nam d. L.20. ff. de adulteriis dicitur: *Patri datur ius occidendi adulterum cum filia,quam in potestate habet.* L.22. §. 2. *Ius occidendi patri conceditur domi suæ, licet ibi filia non habitet, vel in domo generi.* L.23. *Voluit lex ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam deprehendat.* & Cod.eodem titul.L.Gracchus: *Permittitur marito vt occidat adulterum, si vilis sit: & hunc* dicit *legitimè interfici.* Idem patet ex L. duodecim tabularum, *Mœchum in adulterio deprehensum necato.* vt refert ex aliis Couarr. de matrimonio 2.part.c.7. §.7. quæ lex etiam multò antè Athenis viguit, lata à Dracone & Solone; teste Plutarcho in Solone.

Ex his patet,legem dare hanc auctoritatem,& constituere parentem & maritum veluti executores iustæ punitionis, vnde non faciunt auctoritate priuata, sed publica.

Responsio quorundam. Respondent quidam,has leges esse iniustas Ita Fortunatus tractatu de vltimo fine, illatione 11. Sed contrà Primò, Mirum est tot præclara ingenia Græcorum & Romanorum hanc iniustitiam tot sæculis non vidisse, eamque legibus & moribus a tempore Solonis probasse. Secundò, Eædem leges redactæ sunt in Codicem Iustiniani Principis Christiani, & à reliquis Principibus & Iureconsultis Christianis acceptatæ. Tertiò, Lex ciuilis potest facere potestatem occidendi Bannitos (quos vocant) ob graue aliquod crimen: nam passim in Italia extant statuta, per quæ licet impunè tales occidere, vt refert Clarus suprà n. 52.Item trãsfugas,qui ad hostes fugere tentant L 3. §. Transfugas. ff. ad L. Corneliam, de sicariis: cur non etiam possit dare potestatem occidendi adulterum & filiam in scelere deprehensos;cùm enim tales mortem mereantur, cur non potest ea,concessu legis, per patrem vel maritum inferri? Adde; olim apud Germanos pœnam adulteratum, maritis permissam sine omni iudicio:vt refert Tacitus de moribus Germanorum.

15 *Non conceditur marito occidere coniugem.* Hic tamen aduerte, Iure Cæsareo non permitti maritis vt occidant vxores adulteras, vt quidam Theologi recentiores putant: sed tantùm vt occidant adulterum: & tunc vxorem accusent in iudicio vt puniatur,vt docet Couarr.suprà. & colligitur ex L. 2. ff. de adulteriis.olim quidem aliquamdiu licuit; sed Augustus sustulit:vt refert Suetonius in Augusto, patri tamen permittitur vt occidat filiam simul & adulterum.

Ob has rationes videri possit hæc sententia non improbabilis.

Respondeo tamen, & dico Primò, contrarium (nẽpe in foro animæ nõ esse licitum ante sententiam) esse tenendum. 16 *Verius, non licere.* Primò, Quia est communis sententia DD.vt affirmat Couarr.suprà n. 15. à qua, in quæstione practica tanti momenti, non est facilè recedendum. Secundò, Quia istæ leges videntur improbatæ per Canones. Nam 33 q.2.cap.Inter hæc,Nicolaus Papa consultus, Vtrùm marito liceat secundùm *legem mundanam* (nempe Longobardorum,vt ait Glossa,quæ tunc in Italia seruabatur) vxorem, quæ adulterium perpetrauit, interficere: respondit; *Sancta Dei Ecclesia mundanis numquam constringitur legibus: gladium non habet nisi spiritualem, quo non occidit, sed viuificat.* vbi occultè insinuat, Ecclesiam improbare illam legem. Ad idem confirmandum adduci solet caput Admonere, ibidem. sed si benè examinetur, nihil probat. Confirmari potest ex D. August. l. 2. de adulterinis coniugiis cap. 15. *Postremò quæro abs te, an marito Christiano liceat, vel secundùm veterem Dei legem, vel Romanas, adulteram occidere,* (alij legunt *abiicere*,sed malè) & post pauca, *Si, quod veriùs dicitur, non licet homini Christiano adulteram coniugem occidere, sed tantùm dimittere, quis dicat tibi, fac quod non licet, vt tibi liceat quod non licet? cùm enim vtrumque secundùm legem Christi illicitum sit, siue adulteram occidere, siue illa viuente alteram ducere, ab vtroque abstinendum est.* idem credibile est Augustinum dicturum de parente & filia,marito & adultero.

Ratio autem potissima,cur illa potestas non sit concedenda, est, quia exponitur manifesto periculo salus animæ eorum, qui sic interficiuntur;idque absque vlla necessitate:nam possunt capi, accusari,& per sententiam puniri: secùs est de Bannitis, qui capi non possunt:deinde quia datur occasio occidendi impunè quem velis, domi tuæ, fingendo quòd cum vxore vel filia voluerit habere commercium. 17 *Non subest causa sufficiẽs ad id cõcedendum.*

18 Dico Secundò, Post sententiam legitimè latam, potest parens occidere filiam, & maritus vxorem, si per Iudicem ei occidenda tradatur, vt fit in quibusdam Regnis: tunc enim committitur executio iustæ sententiæ, quæ sicut cuiuis alteri, ita etiam ipsis concedi potest.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat seipsum interficere.

D. Thom.art. 5.

19 *Donat. starũ error.* NOtandum est, Donatistas, qui dicti sunt Circumcelliones, censuisse esse genus martyrij, seipsum interimere: vnde passim se variis modis perimebant: vt August. refert hæresi 69. & alibi. contra hos disputat toto ferè lib.2. quem scripsit contra epistolam Gaudentij. & lib. 1. de ciuitate, à cap. 17. vsque ad 28.& alibi.

20 *Absque diuina auctoritate non est licitum.* Respondeo igitur & dico Primò, Absque diuina auctoritate non esse licitum seipsum directè seu ex intentione perimere,est communis sententia DD.Probatur Primò, Quia est contra illud Exodi 20. *Non occides.* vbi prohibetur occisio cuiusuis hominis sine legitima auctoritate: vt docet August. cap. 17.suprà: atqui nemo habet auctoritatem in seipsum, cùm non sit seipso superior: ergo, &c. Secundò, Quia est contra illud præceptum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*; vbi dilectio nostri constituitur mensura dilectionis proximi: atqui non licet occidere proximum sine auctoritate in ipsum; ergo nec seipsum. nam hoc est summi odij signum.

Dices, Optare sibi mortem, si causa subsit, non est signum odij,imò nec illicitum:ergo nec irrogare.

Respond.negando conseq.multa enim sunt,quæ nobis aliisque optare possumus, nimirum vt inculpato

Digitized by Google

modo obueniant; quæ tamen inferre non possumus. exemplum DD. multi adferunt in pollutione. sic possum malefico imprecari commeritum supplicium, non tamen inferre: possum optare multa pati pro Christo, quæ non possum inferre aut procurare, &c.

Tertiò. Qui se occidit, Reipub. iniuriam facit: nam illa inuita, veluti quoddam ipsius membrum abscindit. etsi enim Respub. non habeat dominium in suos ciues, sicut dominus in seruum; habet tamen ius quoddam illis vtendi in rebus necessariis.

An sit iniuria in Remp.

Dices, non videri propriè iniuriam in Rempub. sed tantum generali ratione, quatenus est contra legem Reipub. si qua talis lex vel consuetudo id prohibens in Repub. sit. quod confirmatur, tum quia Respub. non putat se ob id iniuria affectam; sicut si quis ærarium expilaret; tum quia quiuis potest se subtrahere à Repub. & conferre se ad exteras Prouincias, & tunc non plus commodi ex ipso constabit in Rempub. quam si mortuus esset: tum quia fieri potest, vt is qui se interficit, sit Reipub. inutilis, vel etiam molestus: tum denique quia fieri potest vt sit solitarius, nulli Reipublicæ insitus.

22 Resp. Quidquid sit de istis rationibus, saltem est contra iustitiam legalem, quæ non est minoris, sed potius maioris momenti, quam commutatiua. vera ratio est, quia deest auctoritas.

Quartò, Qui se interimit, iniuriam quamdam Deo facit, rem eam, quæ ipsi soli subiecta est, absque auctoritate destruens; nam *ipse solus vitæ & necis potestatem habet*, vt Sapientiæ 16. dicitur. ordo enim rerum naturalis postulat, vt ea quæ homine sunt inferiora, ipsius potestati sint subiecta, ita, vt ea possit in vsum suum interimere: ipsa vero humana vita non sit subiecta nisi Deo; & in certis casibus (nempe quando vita alicuius, Reipub. est noxia) ipsi Reipub. loco Dei: non enim par est vt illud donum, quod nulla sua industria homo potest sibi comparare, nullóque modo ab ipsius consensu pendet, in ipsius sit potestate, sicut res inferiores.

Quomodo sit iniuria in Deum.

Dices, Si est iniuria in Deum; ergo est contra virtutem religionis.

Resp. negando consequentiam propriè loquendo. dicitur enim iniuria in Deum, quia interimitur res, quæ tantùm generali modo est in dominio solius Dei, idque sine auctoritate à Deo concessa: tunc autem est propriè contra religionem, quando speciali modo est res Deo consecrata, & violatur absque auctoritate. Denique hanc sententiam multis locis docet D. Aug. lib. 1. de ciuit. cap. 26. sic ait: *Hoc dicimus, hoc asserimus, hoc modis omnibus approbamus; neminem spontaneam mortem sibi inferre debere, velut fugiendo molestias temporales; ne incidat in perpetuas. neminem propter aliena peccata; ne hoc ipso incipiat habere grauissimum proprium, quem non polluebat alienum. neminem propter sua peccata præterita; propter quæ magis hac vita opus est, vt possint pœnitendo sanari. neminem velut desiderio melioris vitæ, quæ post mortem speratur; quia reos suæ mortis, melior post mortem vita non suscipit.*

23 Sed contrà obiicitur Primò, Quidam coluntur vt martyres, qui tamen directè seipsos occiderunt; vt feminæ illæ, quæ cùm ad tyrannum essent adducendæ, se in flumen præcipitauerunt, ne pudicitiam amitterent, de quibus Eusebius l. 8. c. 12. & 17. & Ambros. lib. 3. de Virginibus, ante medium: & S. Apollonia seipsam in rogum coniecit, vt refert idem Eusebius l. 6. c. 33. Palladius etiam, historiæ Lausiacæ cap. 150, aliam quamquam feminam laudat, quæ cum accerseretur a tyranno, seipsam interfecit.

Obiectiones. Martyres se occidentes.

Resp. Has & similes, dupliciter posse excusari. Primò, Quod id fecerint diuina inspiratione. ita excusat eas D. August. loco citato. Simili modo etiam excusat Sampsonem ibidem cap. 21. quamuis hic etiam aliter facilè possit excusari, vt infra numer. 33. dicitur. Secundo, Possunt excusari per ignorantiam inculpatam. Nam se occidere ob patriæ salutem aut pudicitiæ custodiam, non est ita euidens esse malum, quin inculpatè possit ignorari, & putari licitum: cùm non solùm ethnici, (præsertim Stoici, quorum sententiam eleganter explicat Iustus Lipsius cent. 2. epistol. 26.) sed etiam multi Christiani, etsi doctissimi ita videantur sensisse: Diuus Hieronymus in cap. 1. Ionæ, versus finem. *Vnde in persecutionibus non licet proprio perire manu, absque eo, vbi castitas periclitatur.* vbi apertè insinuat, in periculo castitatis id licere. Scio Glossam & alios quosdam hunc locum Hieronymi in contrarium sensum explicare, sed violentè. Ambros. & Eusebius suprà, laudant mulieres illas, quòd se occidissent, ne violarentur. Neque id tribuunt diuinæ inspirationi, sed laudant factum, tamquam honestum, ob talem finem. Palladius quoque non meminit vllius reuelationis. Simili modo excusat Sotus S. Apolloniam: & excusari potest Razias, de quo 2. Machab. 14.

Dices, Quomodo coluntur vt martyres, si se illicito modo occiderunt, cùm martyr ab alio debeat occidi? 24

Resp. Quia propter fidem Christi ad hoc fuerunt quodammodò impulsæ. Vnde cùm ipsæ in eo facto non peccauerint, secundùm moralem æstimationem censentur ab ipsis persecutoribus occisæ, & sic sunt martyres.

Quo modo sint martyres.

Obiicitur Secundò, Quando aliquis legitimè condemnatus est ad mortem, potest cuiuis à iudice committi executio. ergo etiam ipsi reo: ergo saltem in hoc casu poterit seipsum directè occidere. Confirmatur, quia tunc omnes rationes supradictæ cessant, non enim tunc agit contra charitatem sui, neque contra præceptum *Non occides*, quia non occidit innocentem, neque propria auctoritate, absque Iuris ordine. Denique nulla videtur posse adferri ratio, cur tunc non liceat, saltem absque peccato mortali. Si dicas, esse contra naturalem inclinationem, esseque nimium crudele. Hoc quidem probat, reum non teneri in se exequi, neque Iudicem id posse præcipere, ita vt obliget in conscientia, non tamen conuincit, reum sponte non posse hanc commissionem suscipere: præsertim si permittatur illi mors facilis, vt vena abrupta, veneno hausto, corde transfixo, alioquin subituro acerbissimam. Sanè multò leuius est, minusque natura horret sibi consciscere letum suaue, quam ab alio perpeti dirissimum. Adde, neminem sine causa & iusta auctoritate posse in seipsum esse crudelem: tamen ex causa, & cum tali auctoritate non videtur esse peccatum, saltem graue, si in seipsum crudelis sit. Secùs tamen si tyrannus iuberet, vel is qui non potest iustè condemnare: quia sicut tunc non potest alteri committi executio, ita nec reo. deest enim iusta auctoritas. qua in re multùm errarunt Stoici, non intelligentes veram causam, cur homo non possit se interficere. 25

An reo possit committi executio in seipsum.

Ob has rationes hæc sententia videri possit alicui non improbabilis, eamque insinuat Franciscus Victoria relect. de homicidio n. 30. vbi docet, *eum, qui damnatus est vt veneno pereat, posse illud haurire, imo posse ad hoc obligari.* Idem docet Arragon. q. 69. art. 4. & Corduba lib. 1. q. 36. addens esse eamdem rationem aliarum pœnarum. Et sanè dubitandum non videtur, quin possit os aperire vt infundatur. parum autem videtur referre an ipse infundat, an alius, quando nulla datur amplius dilatio vel tergiuersatio: item si serpentis ictu pereundum, an ipse reus applicet, an alius eum præsto habens. Quòd autem talis se directè occidat (quidquid Arragon. excuset) patet, quia intrò sumit rem, quæ non minùs directè extinguit, quàm ignis, vel gladius, vel plumbum liquatum. Neque inter hæc videtur esse alia differentia, quàm quòd haustus veneni minus habeat horroris, nec possit cōmodè & decore per alium inferri, sicut supplicium ignis & gladij.

Haustus veneni.

Verùm mihi placet contraria sententia: tum quia communis Doctorum, à qua in rebus practicis non facilè recedendum: tum quia sicut nemo est idoneus executor sententiæ mortis in parentem, ob reuerentiam 26

tiam illi, qui est principium vitæ, debitam, & ob naturalem coniunctionem, ita multò minùs in seipsum: est enim actio directè pugnans cum inclinatione communis naturæ, nulla enim res seipsam vllo casu perimere intendit. Ex quo fundamento soluas argumenta alterius sententiæ.

27 *Indirectè & per accidens se occidere.* Dico Secundò; Etsi non liceat seipsum directè occidere, licitum tamen est quando iusta causa subest, aliquid facere vel omittere, vnde certò scitur secuturus interitus indirectè. Ita passim DD. infrà citandi. Ratio est, quia non est prohibitum homini ne vitam suam periculis vnquam exponat, aut vt eam conetur semper seruare, sed tantùm ne ex intentione illam quasi exosam auferat, & ne absque causa illam exponat, aut conseruare omittat: tunc enim censeretur illam ex intentione perdere. sicut prohibitum est, ne se ex intentione polluat, aut absque iusta causa eius periculo se exponat. Explicari autem hoc potest multis casibus.

Primò, Miles potest & tenetur non deserere stationem in periculo communi, etsi certus sit, se occidendum.

28 *Potest se sistere Iudici plectendum.* Secundò, Reus potest non fugere ex carcere, etsi certò sciat se morte plectendum, vt multi martyres fecere. imò potest malefactor zelo Iustitiæ & exempli publici, se offerre Iudici puniendum, vt docet Petrus Nauarr. l.2.cap.3. num.73. quia ob iustam causam potest quis desiderare mortem, & etiam procurare legitimo modo, sicut alteri, ita & sibi.

29 *Recusare cibũ oblatum.* Tertiò, Condemnatus ad mortem per famem, potest abstinere à cibo clanculum oblato, vt rectè docet Henricus quodl.5.q.31. Sotus l.5.q.6. art. 4. Lopez c.63. Instruct. quod mirum est negari ab Arragon. & Victoria, cùm doceant reum teneri bibere venenum, si ad hoc condemnetur. qui enim haurit venenum, positiuè sibi infert aliquid directè interimens: qui non comedit, nihil infert, sed permittit calore interno vitam absumi. itaque solùm non conseruat vitam: ad quos satis grauem causam habet, nempe vt se iustæ sententiæ conformet. Confirmatur, quia si quis tantùm haberet idolothyta in extrema necessitate, posset iis non vesci, & præoptare mortem, vt docet August. epist.154. in fine, & Henricus suprà Idem dico, si solùm haberet carnes humanas, quamuis etiam eo euentu talibus posset vesci, vt docet Caiet. quæst. 148. art.2. ad 2. argumentum Martini vide infra lib.4. cap.3. dubit.2.

Quartò, Si duo in extrema necessitate constituti sint, potest alter alteri cedere pane, quem habet, quo vitam tueri poterat, & sinere se emori: habet enim iustam causam non comedendi, officium charitatis in proximum. Victoria num. 26. suprà, Toletus lib.5. cap.6. & alij.

30 *Offerre se pro amico.* Quintò, Potest quis se obiicere telo ad conseruandam vitam Principis, & etiam ad conseruandam vitam amici. imò si amicus sit condemnatus ad mortem, potest se pro illo offerre occidendum, inquit Toletus. intellige, si iniustè: si enim iustè, alliceret alterum ad peccatum.

31 *Concedere tabulam.* Sextò, In naufragio potes alteri permittere tabulam nondum à te occupatam (imò etiam occupatam) & committere te vndis, etsi non sit spes euadendi, vt docet Victoria num. 26. suprà, & Petrus Nauarr. hoc enim non est directè se interimere, sed exponere se periculo, vt ab vndis, deprimere corporis pondere, vincatur. Vbi aduerte, eum, qui prior rem occupauit in tali euentu, non teneri alterum admittere, sed posse impedire, nisi vtique sufficiat: si simul occuparunt, sorte dirimendum, nisi alter alteri sponte cedere velit.

Septimò, Potes seruire infectis peste, etsi putes te inficiendum.

32 *Accendere puluerem.* Octauò, Potes iniicere ignem in puluerem tormentarium, ad euertendam turrim hostilem, etsi certum sit momento te dissipandum. neque enim tu te interimis propriè, sed ignis impetus, vel turris ruina, quibus te ob iustissimam causam exponis, non secùs ac is, qui se obiicit telo vt corpus Principis saluet. sic Eleazarus interfecit elephantem, à quo videbat se opprimendum, qui laudatur lib 1. Machab cap. 6. Sic Sampson Iudicum 16. vt interficeret hostes populi, euertit domum, cuius ruina est & ipse obrutus. Nec obstat quòd D. Augustin. l.1. de ciuitate cap. 21. dicat, Sampsonem non excusari, nisi quia Spiritus latenter hoc iussetat, quia alij hìc nullam talem iussionem censent necessariam. vide Caietanum in illum locum, & Ambrosium lib. 1. Officiorum cap.40. vbi factum Eleazari, quod est omnino simile, valdè laudat. Idem tenet Lopez 1.part.cap.65. in fine, & multi recentiores, éstque res in bellis pænè quotidiana: alioquin non liceret cum periculo vitæ suffodere turres & mœnia. Hoc modo excusari possunt nostri milites & 33
socij nauales, qui sæpè fortissimè cum hæreticis prælio nauali dimicantes, cùm iam vident nauem in potestatem hostium venturam, communi consensu ignem pulueri iniiciunt, & se mari committunt, ne ipsi & nauis veniant in hostium potestatem. non enim intendunt sui interitum, sed ne hostis naui cum publico damno potiatur, & vt se ipsi (si qua ratione possint) morti certissimæ ab hoste inferendæ eripiant: si enim quis potest desilire in mare vt saluet amicum, cur non vt euadat hostis crudelitatem? 34

Nonò, Grassante incendio, si non suppetat alia ratio tam horrendæ mortis euadendæ, potes te è sublimi per fenestram demittere, etiam cum certo vitæ periculo: non enim intendis te occidere, sed dirum illud tormentum fuga euadere. quin etiam animantia instinctu naturæ, modis talibus se saluare nituntur. 35

DVBITATIO VII.

Vtrùm in aliquo euentu liceat interficere innocentem.

V.G. Si tyrannus persequeretur innocentem, vt olim Constantius Athanasium, & minaretur vrbi excidium nisi illum interimat.

D. Thom. art.6.

Respondeo & dico Primò, Non posse interfici. Probatur, Exodi 23. *Insontem & iustum non occides; quia auersor impium.* est ergo impietas hoc facere. ratio est; quia cùm nullus hominum habeat dominium vitæ alterius, nemo potest eam tollere, nisi vel ad necessariam defensionem, vel ad criminum punitionem. Vnde diuus Augustinus lib.1. de ciuitate cap.17. & 19. docet, grauius esse peccatum occidere innocentem, quàm peccatorem. 36

Dices Primò, Respublica potest exponere vitam suorum ciuium, ob communem salutem: ergo etiam potest vitam alicui eripere, quando id necessarium est ad commune bonum. Secundò, Potest quis ad obtinendam victoriam dirigere tormentum in locum, vbi videt multos innocentes: quod nihil est aliud, quàm eos occidere. Tertiò, Viri Samariæ occiderunt 70. filios Achab timore belli quod Iehu illis minabatur, vt patet 4. Regum cap. 10. & factum illud Deo placuit: ergo ob commune bonum licet interficere innocentes. *Obiectiones.*

Ad primum Respondeo, Rempub. posse suorum ciuium vitam exponere imperando iustam defensionem, necessariam ad patriæ salutem, ad quam defensionem Iure naturæ obligantur: quod longè aliud est, quam ipsam vitam directè eripere, seu inferre mortem: eripere enim vitam innocenti, nihil per se confert ad auertendam Reipub. calamitatem; sed solum ex malitia tyranni. Itaque cùm per se malum sit, non fit licitum ex eo, quòd referatur ad talem finem, alioquin licitum esset Sacramenta profanare, & hæreticas cærimonias inducere, si tyrannus id præciperet, excidium interminans. 37 *Quo modo possit exponere vitam subditorum.*

Ad secundum, Hoc non est directè & ex intentione *Dirigere tormentũ, vbi innocentes.*

occidere innocentes, sed præter intentionem; intendit enim demoliri turrim, quod licitè potest ad obtinendam vrbem. Neque tenetur abstinere, quòd hostes ibidem pueros & turbam imbellem collocent; (alioquin numquam victoria posset obtineri) sed cœpta prosequi potest, quatenus ad victoriam necesse, etiamsi inde sequatur illorum interitus. Si tamen illi essent in castris obsidentium, non possent interfici, vt ciuitas cogatur ad deditionem.

Ad tertium, Valdè verisimile est, Iehu indicasse ipsis voluntatem Domini esse, vt progeniem Achab deleret: alioquin peccasse inducendo eos ad peccatum. fuisse autem Dei voluntatem, qui vitæ necisque in omnes potestatem habet, patet 2.Paralip c.22. vbi dicitur, Deum vnxisse Iehu, vt deleret domum Achab.

38 *Potest illum tradere.* Dico Secundo, Potest tamen Respub. cogere innocentem vt tyrannum accedat, &, si ire nolit, potest illum tyranno tradere. Ita docet Lopez 1. part. cap. 6. Instruct. & Adrianus, quem ibidem citat, & Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 120. quamuis Sotus lib. 5. q. 1. art. 7. & quidam alij negent. Probatur Primo; quia ille innocens tunc ex charitate & pietate in patriam & ex Iustitia legali tenetur egredi, & se morti exponere, si certum sit calamitatem communem auersum iri: ergo etiam ad hoc potest cogi.

Respondet Sotus, eum non teneri ex Iustitia particulari, ac proinde non posse cogi. Sed in hoc fallitur; nam ad multa cogi possumus per Magistratum, ad quæ ex iustitia non obligamur: vt ad dandam eleemosynam in magna fame, ad vendendum frumentum, ad vitandos sumptus immodicos in vestes & conuiuia; ad vitandam ebrietatem, fornicationem, incestum, sodomiam, blasphemiam, certos ludos, & similia; ad quæ tamen ex iustitia non obligamur. ergo similiter poterit ille innocens cogi, vt tyrannum accedat, etiamsi certissime sit interficiendus: sicut cogi potest vt stationem suam tempore belli obeat, etiamsi constet esse interficiendum. quòd si nollet ire, iam verè non esset innocens: vnde posset à Republ. tyranno tradi. similiter si timeretur fuga elapsurus cum pernicie Reipubl.

39 Secundo, Si Principe in extrema necessitate constituto, non suppeteret nisi vnus panis hominis priuati, posset ille cogi ad cedendum eo Principi, & etiam vi spoliari, etiamsi esset moriturus fame: ergo etiam potest cogi vt accedat tyrannum, quando id necessarium est ad salutem Reipubl. Consequentia patet; quia qui aufert illi panem, non minus videtur ad mortem cooperari, quam qui cogit adire tyrannum, vel qui alium tradit.

Tertio, Si in hoc esset aliqua iniuria, id proueniret ex eo, quod iste tradatur inuitus. atqui hoc non obstat: quia panis etiam aufertur ab inuito, & tamen non fit ei iniuria, eò quod ex charitate obligetur illum sponte dare: ergo cum hic sit obligatio sponte accedendi ad tyrannum; si cogatur, non fiet iniuria. potest enim legitimus Superior cogere ad ea, ad quæ Iure naturali obstringimur.

40 *Obiectiones.* Dices Primò, Tradere innocentem tyranno in hoc casu, est ipsi cooperari ad necem innocentis: atqui hoc est illicitum. ergo, &c. Antecedens probatur, quia si satellites ipsius caperent & traderent illum, verè cooperarentur; ergo similiter si Resp. id faceret.

Secundo, Si tyrannus in hoc casu peteret sibi tradi virginem ad violandum, non posset Resp. illam inuitam tradere: similiter si peteret codices sacros ad comburendum, vel Sacramenta ad temerandum. ergo nec innocens poterit tradi, qui ad mortem quæritur.

Ad primum Respondeo, negando id esse propriè cooperari ad necem. Ad probationem; Est dispar ratio inter satellites tyranni & Rempub. nam illi nullam auctoritatem habent in innocentem; vnde inferunt ei iniuriam. Respub. vero habet auctoritatem, est enim Iure naturæ Superior singulorum: vnde potest cogere ad id, ad quod ille Iure naturæ erat obstrictus, vtique cum iure suo.

Ad secundum, Nego consequentiam: est enim ratio dissimilis, virgo enim ob periculum animæ non tenetur ire; vnde nec Respub. potest eam cogere vel tradere. potest tamen vrbe excludere, & non tueri: non enim cum tanto suo damno tenetur illam protegere, vel apud se retinere.

Quod ad codices sacros & Sacramenta attinet, dici potest esse disparem rationem; quia neque in rebus ipsis est obligatio vt tradi debeant; neque Deus tenetur sustinere illam iniuriam, vt homines non occidantur. Accedit, quòd in huiusmodi tradendis ad imperium tyranni, ferè semper sit periculum scandali publici; videtur enim proditio quædam rerum sacrarum. vnde Veteres illud semper pro magno crimine habuerunt; vt patet ex D. Augustino epist. 64. & 71. & Hæresi 69. *Codices sacri.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm liceat alterum occidere in vitæ suæ defensionem.

D. Thom. art. 7.

Respondet D.Thomas, licere, quando id necesse, modò tamen non intendatur mors inuasoris. 41

Notandum est, Augustinum de Ancona tractat. de potestate Ecclesiæ q. 52. art. 3. docuisse, *occidere inuasorem non esse licitum, sed solum permissum.* Idem videtur sensisse Gerson tract. de Eucharistia. Ratio eorum est; quia tenemur potiùs corporalem mortem oppetere, quam vt proximum in æternam damnationem præcipitemus. Sed contraria sententia est communis; pro qua

Dico Primò, Fas esse occidere iniustum inuasorem, ob defensionem vitæ suæ, & integritatis membrorum, cum moderatione inculpatæ tutelæ. Ita D. Thomas hoc loco, & Victoria relect. de homicidio numer. 17. Gomez. tom. 3. cap. 3. n. 22. & sequent. Couar. relect. in Clement. Si furiosus. 3. part. §. vnico num 6. Sotus lib. 5. de Iustitia q. 1. art. 8. & alij. Probatur Primo, Quia Exodi 22. dicitur, *eum, qui furem nocturnum occiderit, non esse reum homicidij*, nempe quia discerni nequit, an venerit animo occidendi, an furandi tantùm. vt D. August. quæst. 84 in Exodum exponit. Secundò, Quia *vim vi repellere, leges omniaque iura permittunt*, vt ait Alexander III cap. Si vero. 1. de sententia excommunicationis. & Innocent III. cap. Significasti. 2. de homicidio. *Defensio sui contra quoscumque.* Quare etiam Clericis & Monachis hoc concessum, sicut & laicis: idque contra quoscumque, etiam contra Superiores; vt monacho contra Abbatem, filio contra parentem, seruo contra dominum, vasallo contra Principem: & in quocumque officio sit quis occupatus: vt si celebret & inuadatur, potest se tueri, & occidere inuasorem, si necesse sit, & posteà Sacrum continuare, vt docet D. Anton. 3. part. tit. 4. cap. 5. §. 1. Siluester verbo Bellum 1. §. 7. & 5. & alij.

Vnde quod Sotus ait, si inuasor sit Princeps vel persona admodum vtilis Reipub. ego verò parum vtilis, teneri me perpeti mortem, tantùm verum est in euentu, quo ex interitu alterius, sequeretur magnum Reip. damnum, vt bella ciuilia ob successionem, &c. Idem Ius suo modo locum habet in bestiis. Si enim bos tuus inuasus a boue alterius, occidat inuadentem, non teneris dedere eum noxæ, domino bouis occisi, vt colligitur ex L. 1. §. Cùm arietes. ff. Si quadrupes pauper. fecisse dicatur. Eodem Iure furiosi & amentes occidi possunt quando inuadunt, si aliter elabi nequeas. 42

Dixi *Cum moderamine inculpatæ tutelæ*, (sic enim loquitur Alexan. III. suprà) id est, cùm ea moderatione, sine qua iniuria depelli non potest: quia in defensione non potes vti maiori vi, quam sit necesse ad iniuriam arcendam: alioqui non est defensio, sed vltio. vnde teneberis ad restitutionem. Itaque eum, qui percussit, & iam fugit, vel certè destitit, & amplius non insequitur, non potes occidere vel repercutere, 43 *Defensio inculpata quæ.*

(nisi

(nisi forte interdum ad defensionem honoris, de quo infra) quia illa repercussio non est necessaria ad vitam tuendam ab iniuria, vt quæ iam illata sit si tamen paret se percussor ad feriendum secundò, vel putetur aliter non desiturus, potest statim repercuti, si alioquin vis eius declinari nequeat.

Vt autem meliùs intelligatur, quo modo quisque vitam suam tueri possit, & in quibus periculis, Notandum est, vitam multis modis impeti posse & inuadi.

Primò, Si reipsa me ferias armis. De hoc nullum est dubium.

44 *Accidens ad occidendum.* Secundò, Si accedas ad feriendum, nec possim euadere, nisi vel fugiam, vel te præueniam. Et quidem si possim absque periculo vel ignominia declinare vel fugere, teneor ex charitate, vt graue damnum in me vel in proximo caueam. Vnde Religiosi & Ecclesiastici tenentur fugere, quia id illis non probro, sed laudi datur: non enim illorum laus est in armis & audacia, sed in pietate & humilitate. Si tamen nolint fugere, non peccabunt contra iustitiam, etiamsi inuasorem occidant, iusta moderatione seruata, vt docet Iulius Clarus de homicidio num. 32. addens hanc esse communem sententiam. incurrent tamen irregularitatem. Si absque periculo, vel nota ignominiæ non possum fugere, possum te præuenire. non enim teneor expectare donec percusseris. Ita Couarr. Sotus, Gomez. & alij, estque communis sententia DD. teste Iulio Claro num 33.

45 *Instructus armis.* Tertiò, Si nondum accedis, tamen instructus es ad inuadendum, nec possum euadere nisi præueniam: tunc enim possum præuenire, vt iidem Doctores docent, & Nauar. c.15.n 3. vbi ponit exemplum de marito, qui pugionem condidit sub ceruicali vt vxorem interficiat, quem vxor id certò sciens, si aliud remedium non superest, potest præuertere. Ratio est, quia etsi nondum actu inuadat, putat tamen inuadere, & ita illam tenet conclusam & obsessam, vt aliter euadere nequeat. Idem docet Card.l. 1 q.38. de eo, qui alteri parauit venenum, posse enim illud industria conuerti in auctorem, si alia ratio euadendi non supersit.

46 *Per sicarium inuadens.* Quartò, Si per famulum vel sicarium me statueris occidere, nec alia sit spes euadendi. Hoc etiam casu videtur licitum præuenire, si periculum sit præsens, vt, si actu mandes vel suadeas. videtur enim eadem ratio, quæ in tertio. parum enim refert, an per alium inuadas & coneris interficere. quòd si periculum adhuc esset longinquum, vt si coniuraueris in meam necem, iamque cum sicariis egeris, vt opportunitatem quærant exequendi; maior est difficultas. Sed videtur eadem ratio, si nulla alia supersit via euadendi; quia ita vitæ meæ insidiatur, vt alia ratione non possim elabi. non enim teneor perpetuò me intra domum concludere, vel in exteras regiones concedere. esset tamen insidiator ille aliquoties antè monendus vt desistat. Ita docet Bannes q.64. art.7. dub.4. & quidam alij recentiores.

47 Mihi tamen hic modus in praxi non probatur, tum ob alias causas, tum ob periculum abusus, tum quia perrarum est, vt non suppetat alia ratio mortis curtandæ.

Quintò, Si falsis criminationibus, testibúsque subornaris (verbi gratia, imponendo sacrilegium vel crimen nefandum) vitam meam impetas in Iudicio, nec alia sit ratio effugij; quidam Doctores concedunt, inter quos Bannes loco citato; vbi dicit, licitum esse occidere eum, qui vadit ad Iudicem vt imponat falsum testimonium, propter quod etis occidendus, vel infamandus, vel amissurus bona temporalia. Ratio ipsius est, quia hoc non est inuasio, sed iusta defensio. Idem extendit ad eum, qui contra Iustitiam legalem pandit crimen occultum.

Petrus Nauarra lib.2.c.3. num 361. sentit esset probabile. Fauet Caietanus infra q.95.art.8. ad 3. Probari potest Primò, Quia nihil refert vtrú inuadas me gladio tuo, an alieno, vt ait Caietanus: atqui calumniator ille inuadit gladio alieno, nempe Iudicis. vnde Nathan ad Dauid ait, *Interfecisti Vriam, gladio filiorum Ammon.* & Iudæi, iuxta D. August occiderunt Dominum *gladio linguæ.* *Caluniator.* Secundò, Si dominus vocaret famulos vt me occiderent, possem præuenire, occidendo dominum, vt famulos in meam necem concitare desinat, si aliter saluus esse nequeam: vt docet Bannes loco citato. Atqui eadem videtur ratio, cùm calumniator conatur per iudicem: cogit enim illum vt me occidat. Tertiò, Quia in hoc casu licitum est mihi acceptare duellum, vt docet Caietanus suprà. Et in Summa verbo Duellum, & alij Doctores passim Atqui tunc possum occidere in pugna, si aliter euadere nequeo iniuriam: cur non etiam sine duello? nam acceptatio duelli nullum ius tribuit, sed solùm facit, vt honestiore modo videar me tueri. Imò Bannes apertè indicat, in eo casu licitum esse non solùm acceptare, sed etiam prouocare calumniatorem ad duellum; citans in eam sententiam Caietanum, quamuis ego id apud Caietanum non inueniam. Sed & hæc sententia, etsi forsasse speculatiuè probabilis videri queat, non tamen in praxi est admittenda, ob incommoda quæ ex ea sequi possunt. Facilè enim homines sibi persuadent, se per calumniam accusari, & non esse effugium, nisi morte accusatoris: sicque multæ cædes iniustæ patrarentur. denique talis in Repub. benè constituta, vt homicida plecteretur.

Sexto, Si malefica positis certis signis magicis assi- 48 *Malefica.*
duè per dæmonem noceat. Hoc casu si aliud remedium non suppediret; vti poterimus Iure defensionis, cogendo eam verberibus, vt ab iniuria cesset: si tamen certè constet, eam esse mali auctorem, & putetur sine nouo maleficio prius maleficium tollere posse. Ratio est; quia illa perinde facit, atque si tyrannus aliquis per suos satellites torqueret: vtitur enim dæmone tamquam instrumento, eum assiduè instigans signis illis, quibus se dæmon obstrinxit, ad noxam inferendam. Nihil autem interest, per te, an per ministros tuos noceas.

His adde, quando necesse est ad vitæ defensionem, 49 *Duellum.*
nec alia patet ratio contra iniustum inuasorem, posse acceptari duellum; imò etiam offerri: vt si inimicus armatus te inermem inueniens, permittat tibi arma, vt militariter te occidat, vel si roges vt arma tibi permittat: tunc enim est vera defensio. Caiet. suprà. Nauarrus c.11.n.39.& cap.15.n.9 Angelus v. Duellum n. 2. Lyranus in c.17. l.1 Regum, & alij. Eadem videtur ratio in inuasione fortunarum, vt colligitur ex iisdem auctoribus; tradúntque in specie Angelus & Bannes. Nam fortunæ sunt necessarium vitæ instrumentum, subsidium, & ornamentum.

Contra hanc propositionem obiicitur Primò, *Obiectiones.*
Matth.26. vbi Dominus Petro volenti se & ipsum defendere, dicit, *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt.* Et confirmatur ad Roman.12, *Non vos defendentes charissimi.*

Respondeo, Petrus reprehenditur, Primò, Quia de- 50 *Cur Petro prohibetur defensio.*
fensio illa habebat potiùs speciem vindictæ quam defensionis; non enim erat probabile, tantam turbam tali modo posse repelli. Secundò, Quia erat contra Domini voluntatem, cuius responsum debebat expectare. Tertiò, Quia Dominus non habebat opus tali defensore, nec decebat eum tali modo defendi. Quartò, Quia erat contra Patris ordinationem, qui volebat vt Filius illorum vim iniquam non defugeret. Vide D. August. tract. 112. in Ioannem.

Ad confirmationem, *Defendere* ibi accipitur pro *vlcisci*, vt patet ex Græco ἐκ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες. Simili modo Iudith cap 1.& 2. accipitur.

Obiicitur Secundò, Plùs tenemur diligere salutem 51 *Quando vita exponenda.*
animæ proximi, quam vitam nostram corporalem: ergo ad hanc seruandam non licet proximum occidere; quia si occidatur, anima peribit.

Resp. Negando consequentiam; quia non tenemur lege charitatis exponere salutem corporis pro salute animæ alterius, nisi quando ea est in extremo discrimine,

ex quo non poteſt ſe niſi mea ope vindicare : vt ſi infans eſſet moriturus ſine Baptiſmo. Hic autem ſponte & mea malitia conicit ſe in diſcrimen ſalutis, & poteſt liberrimè ſe eximere. Deinde qui inuaditur, non eſt certus ſuæ ſalutis, ſi ſe permittat occidi ; inuaſor enim iam vulneratus,poteſt pœnitere,& ſaluari.

Quæ ſit mens SS. Patrum.

Tertiò, Poſſent multa obiici ex Patribus, qui inſinuant hoc eſſe illicitum. Sed hi Patres loquuntur vel de vindicta;vt Cyprianus lib. 1. epiſtola 1.& Cyrillus Allexandr.lib.11. in Ioannem c. 35. Vel de defenſione non neceſſaria,vt Ambroſ lib.3.Officiorum cap.4. Vel de aggreſſione, vt Auguſt.epiſtol.154. quæ eſt ad Publicolam. Vel denique loquuntur de periculo exceſſus odij,iræ,& debitæ moderationis,vt idem Auguſtinus lib.1. de libero arbitrio cap.5.

Obiicitur Quartò, Clerici olim ante Clement. Si furioſus. fiebant irregulares, ſi aliquem,ſe defendendo occiderent : ergo non erat illis licitum.

52 *An irregulares.*

Reſp. Verius eſt non fuiſſe irregulares, vt colligitur ex cap.Si verò, & cap. Significaſti, ſuprà citatis, & c. De his Clericis d.50. Neque D.Th.hoc art. ad 3. contrarium ſentit : quia loquitur de illo,qui in defenſione ſui,modum exceſſit. Citat enim cap.De his Clericis.quod agit de illis, qui debitum modum non ſeruarunt, vt exponit Gloſſa : quibus ob id pœnitentia ibidem dicitur imponenda. numquam autem pœnitentia imponenda fuit, quando defenſio cum debito moderamine facta eſt ; vt apertè ex Alexandro III. & Innocentio III.locis ſupra citatis colligi poteſt.ſed de hoc plura ſuo loco.

Sed difficultas eſt, Vtrùm liceat occiſionem intendere ; an ſolùm ipſam defenſionem, ita vt occiſio ſolùm per accidens inde ſequatur : vt videtur dicere D. Th.hic, Caiet. & plerique Thomiſtæ. Alij videntur aliter ſentire,ſed in re non eſt diſcrepantia. vnde

53 *Licitum eſt intendere mortem in cauſa.*

Dico ſecundò, Licitum eſt in actu defenſionis intendere omne id, quod iudicatur ad vitæ membrorùmque defenſionem neceſſarium : ac proinde interdum etiam læſionem mortiferam ; & conſequenter ipſam mortem ; nempe in cauſa. Ita docet Sotus ſupra.& Victoria releck.de homicidio num.17.& Nauar. cap.15. n.3. D. Antoninus 4.part.tit.4.cap.3.§.1. Ratio eſt ; quia niſi liceret eam ſic intendere, defenſio ſui ſæpè redderetur impoſſibilis : ſæpè enim fieri nequit vt te defendas, niſi inuaſori vulnus letale infligas, vt ſclopo vel haſta. Quod autem D.Thom.inſinuat, priuatæ perſonæ non licere occidere inuaſorem niſi per accidens : omiſſa Soti ſolutione, ſenſus eſt, perſonæ priuatæ non eſſe licitum,abſolutè deſiderare vt inuaſor moriatur. hoc enim non eſt neceſſarium ad ſui defenſionem ; ſufficit enim vt occidat viribus deſtitutus, ne ampliùs lædere poſſit. Non tamen vult negare; quin modis omnibus poſſit ſe tueri,& intendere quidquid ad hoc prudenter iudicatur neceſſarium. Vnde in periculoſo conflictu non debet eſſe ſcrupuloſè anxius ne hoſtem letaliter vulneret ; ſed poteſt eum ferire eo modo, quo commodius fuerit, vt vim ipſius comprimat ; etiamſi caput vel pectus traiiciendum foret. quòd ſi mors ſequatur, id ei diſplicet:non enim ad directè & ſecundùm ſe intendebat : & hoc eſt quod vult Caietanus,& alij.

54 *Priuata auctoritate conſtat defenſio.*

Petes,Qua auctoritate id facit, publica,an priuata?

Reſp.Priuata,quia non facit vt Iudex, vel Princeps repræſentans Rempubl. vel publico nomine, ſeu vt cuſtos boni publici : ſed eo Iure,quod quiſque habet, vt eſt cuſtos rei ſuæ:quo iure noxia retundere, & vim vi repellere poteſt,quò etiam omnia animantia vtuntur. Si publica auctoritate faceret, poſſet illum occidere animo vindictæ ; ſicut facit Iudex.

55 Dico Tertiò, Etſi licitum ſit occidere inuaſorem, quando aliter nos tueri nequimus ; tamen *ſæpè* eſt ſalutare conſilium, permittere ſe potius occidi, quam occidere Ita D. Antoninus ſuprà.& Sylu. verbo Bellum 2. §. 7. & patet exemplo Chriſti & multorum Sanctorum.Idem colligitor ex D.Auguſt.l.1.de libero arbitrio,cap.5. *Legem quidem non reprehendo, quæ tales* (latrones inuadentes) *permittit interfici ; ſed quomodo illos,qui interficiunt,defendam,non inuenio.* nempe quia facilè excedunt modum, vel opere, vel affectu. & D. Ambroſ.l.10.in Lucam, exponens illa verba Lucæ 22. *Emat gladium*, dicit *licitum eſſe ſe defendere vſque ad Euangelium, non autem poſteà* ; non quòd abſolutè non liceat, ſed quòd non ita deceat ; quod inſinuat cùm ait, *Vt ſit in lege æquitatis eruditio,in Euangelio bonitatis perfectio.* Ratio eſt Primò ; Quia periculum eſt, ne ira vel odium ſe admiſceant, néve modum excedamus, & ſic dum volumus ſeruare vitam corporis, vitam perdamus animæ.

Secundò, Quia hoc modo magis conformamur Chriſto, eiuſque Apoſtolis,& Martyribus.

Tertio, Quia charitas, etſi non obliget, tamen ad hoc magis inclinat,ne proximus in æternum pereat.

Ob has rationes, ſentio hoc conſilium magni faciendum,& omnibus Clericis, maximè viris Religioſis amplectendum ; vt malint mortem perpeti, quam iniquum inuaſorem occidere. *Eſt ſalutare conſilium.*

Dixi *Sæpè* ; Quia ſi quis putaret ſe eſſe in peccato, & valdè timeret damnari, ſi tunc occideretur,teneretur ſe tunc omnibus modis tueri : quia magis tenetur diligere ſalutem animæ ſuæ quam proximi. Ita docet D. Antonious ſuprà. 56

DVBITATIO IX.

Si is qui inuaditur non poſſit ſe tueri, niſi cum periculo innocentis, quo inuaſor ſe protegit, vtrùm ei liceat ſe cum illo periculo defendere.

REſpond.Probabilius eſt poſſe. ita Corduba quæſt. 33. libr. 1. & Petrus Nauar.l.2.c.3.n.147. 57

Probatur Primò, Quia qui inuaditur, Ius habet ſe defendendi, quo iure non priuatur ex illa innocentis interpoſitione, vt quæ ipſo inuito facta ſit. Secundò, A ſimili ; qui vrbem iuſtè obſidet,poteſt dirigere tormentum in turrim vel mœnia, prout neceſſarium ad victoriam, etiamſi hoſtes ibi ligauerint aliquos innocentes ; vt communiter ſentiunt DD.ergo ſimiliter ad neceſſariam vitæ defenſionem,potes petere aduerſarium,quamuis ille innocentem obiiciat.

Aduerte tamen Primò, Si potes fugere,teneris,ſaltem ex charitate ; ne innocentem interficias. 58

Secundò, Non potes directè impetere innocentem, vt illo ſublato faciliùs ſuperes aduerſarium. potes tamen petere aduerſarium, etiamſi ipſe innocentem ante ſe teneat : vt notauit Corduba.

Petes,Quid ſi fugiens hoſtem, non poſſit euadere niſi per auguſtum iter, vbi proteret infantem, vel claudum : poteritne illa fugere,vt ſe ſaluet? 59

Si periculum claudo vel infanti.

Reſp.Petrus Nauarra negat; niſi ſit aliqua probabilis ſpes non interficiendi. Sed re verà videtur eadem ratio,quæ in caſu ſuperiori.ita Corduba l.1. q.38.dub, 2.colligitur apertè ex Caietano q.67. art. 2. vbi dicit, *occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & neceſſariæ, non eſt contra Ius naturale, diuinum, vel humanum.*

Probatur, Nam iſte Ius habet ad fugam via publica, quo iure non poteſt priuari in tanto diſcrimine, ratione infantis, vel claudi ibi fortè conſtituti:ſicut ſi fugienti amens quiſpiam vel ebrius ſe obiiceret, non teneretur cum certo vitæ periculo aliò deflectere. ſufficit igitur in tali caſu, vt eam circumſpectionem adhibeat, quam pro tempore & loco poteſt, ne noceat. quòd ſi læſio vel mors ſecuta fuerit.non cenſebitur ab ipſo intenta, ſed ſolùm permiſſa. Nam vtitur iure ſuo,extremè ſibi neceſſario, ea circumſpectione, qua poteſt.

Si tamen infans ſine Baptiſmo eſſet moriturus, eo euentu, lege charitatis teneretur potiùs ſe permittere occidi : quia ſalutem proximi ſpiritualem,ſuæ corporali tenetur anteponere.

DVBITATIO X.

Vtrùm ad conſeruationem vitæ matris liceat præbere pharmacum, quo proles putetur moritura.

60 *Sententia quorundam.* QVidam DD. ſentire videntur, licitum eſſe dare pharmacum ad faciendum abortum, ſi fœtus nondum ſit animatus, quando id neceſſarium putatur ad curationem matris periclitantis: ſecùs verò ſi ſit animatus. Ita videtur ſentire diuus Antoninus p.3.tit. 7.cap. 2. §. 2. ex Ioanne de Neapoli. *Medici, inquit, dando medicinas prægnantibus ad procurandum aborſum, & mortem eius, vt occultetur peccatum, mortaliter peccant. ſed ſi faciunt hoc ad præſeruandam prægnantem à periculo mortis, in quo eſt ex puerperio; tunc ſecundum Ioannem de Neapoli in 10. Quodlibeto, diſtinguendum eſt de puerperio: ſi enim erat animatum, dando talem medicinam, medicus peccat mortaliter, quia eſt cauſa mortis puerperij corporalis & ſpiritualis: ſi autem puerperium nondum eſt animatum, poſſet & deberet tunc dare talem medicinam,* &c. Eadem verba refert Silueſt. v. Medieus. quæſt. 4. & Fumus v. Aborſus. num. 4. Eamdem ſententiam tenet Henriquez, & noſter Sanchius lib. 9. de matrim. diſput. 20. n. 6. & 10. Ratio eſt, quia in hoc caſu fœtus eſt aggreſſor: nam veluti inuadit matrem, dum eius ſaluti periculum creat; ſicuti praui humores inuadunt naturam. ergo ſimili ratione pelli poteſt, cum nihil incommodi maioris momenti ex ea re ſequatur. Melius enim eſt depellere partum nondum animatum, quàm extingui matrem. Secùs eſt cùm proles eſt animata. tunc enim eſſet directum homicidium innocentis. Confir. quia ob ſalutem totius licitum eſt abſcindere partem, vt infra dubit. 14. dicetur. atqui fœtus eſt pars ventris, priuſquam diſtincta anima informetur. L.1.§.1.ff.de ventre inſpiciendo.

Etſi hanc ſententiam non damnem, tamen contraria mihi videtur omnino vera, ſi de directa intentione abigendi partus loquamur. Vnde

61 *Non licet directè procurare abortum.* Reſpondeo & dico Primò, Non licet ei præbere pharmacum eo animo vt faciat prolis abortionem, ſiue ante, ſiue poſt animationem. Ita Couarr. Clement. Si furioſus p. 2. §. 3. n 1.& ceteri Doctores; eſt enim communis omnium ſententia, vt inquit Petrus Nauar. l.2.cap. 3. num.140. Probatur: Non licet poſt animationem, quia non potes directè occidere innocentem, vt alium ſerues. vnde ei qui hoc fecerit conſtituitur pœna mortis. L. pænul. C. de ſicariis. & L. Diuus: 4. ff. de Extraord. crimin. Neque etiam antè; quia procurare aborſum propter ſanitatem, eſt illicitum; ſicut procurare pollutionem ob eũdem finem: vtrumque enim eſt contra naturam generationis, neque eſt medium per ſe neceſſarium ad ſanitatem. Confirmat Couarruuias ex Tertul. in Apol. c. 9. *Nobis homicidio ſemper interdicto, etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt, prohibere naſci. nec refert, natam quis eripiat animam, an diſturbet naſcentem. Homo eſt qui futurus eſt: nam fructus in ſemine eſt.* Item c. Si aliquis. 5. de homicidio, dicitur, *eum qui fecerit vt mulier non poſſit concipere, vel generare, vel vt proles non poſſit naſci, vt homicidam tenendum.* quia tamen verè non eſt homicida, non punitur morte, ſed exilio, ſi eſt nobilis; ad metalla, ſi ignobilis, vt expreſſè habetur L. Si quis aliquid. 38. §. Qui abortionis. ff. de Pœnis.

Dices, Quid ſi certa ſit mors vtriuſque, niſi adhibeatur tale pharmacum, & probabile ſit matrem poſſe ſaluam conſeruari illo adhibito?

Reſpond. Non refert, numquam enim licet iſta directè procurare, vt patet in ſimili de pollutione, & de acceleratione mortis infirmi, quæ nullo caſu procurari poſſunt. Imò eſt magis directè & propinquè contra naturam generationis, expellere fœtum, quàm procurare pollutionem, ſicut fœtus etſi nondum animatus, longè propinquior eſt naturæ humanæ quàm ſemina nondum commixta. Deinde in pollutione ſolum expellitur ſemen rude vnius generis, idque ex ſede non vltima, ſed inſtrumentaria: in abortu expellitur ſemen geminum, commixtum, elaboratum, idque ex ſede primaria & finali a natura ab hoc deſtinata.

Dices, Pollutionem nullo caſu eſſe licitam ob voluptatem coniunctam, quæ tanta eſt vt homines in ea locarent ſummum ſuum bonum, ſi aliquo caſu permitteretur: ea autem voluptas non eſt in abortione. ita quidam Doctor.

Sed contra: Primò, quia ſic non tam Iure naturali, quàm poſitiuo diuino pollutio eſſet prohibita (quod eſt contra communem DD. ſententiam) illa enim cauſa prohibendi eſt omnino extrinſeca & remota, & etiam locum haberet in actu coniugali. Secundò, quia pollutio non eſt prohibita propter voluptatem, ſed voluptas illa eſt prohibita ob pollutionem ſeu ſeminis inordinatam emiſſionem, tum quòd naturâ ſuâ incitet ad ſpermatiſmum, vt infra lib.4 c.3. dubit. vlt. dicetur, tum quia voluptas in ratione moris ſequitur conditionem operationis ex qua reſultat.

Ad rationem contrariæ ſententiæ. Etiam ſemen ſimili modo inuadit quando abundantia vel retentio morbum creat: & tamen directè pelli non poteſt, imo proles animata multo magis inuadit quàm inanima, cùm ſit robuſtior, & plus alimenti abſumat, magiſque naturam offendat. ergo ſi hæc directè poteſt depelli, etiam illa. Ad Confirm. Concedo maiorem, ſed nego fœtum propriè partem eſſe. Lex illa citata non loquitur de fœtu inanimo tantùm, ſed etiam animato. *Partus,* inquit, *antequã edatur, mulieris portio eſt vel viſcerũ.*

Quod ad Auctores illos tres primo loco citatos attinet, verba illorum ſunt obſcura, & ſolùm videntur velle dicere, licere dare medicinam talem quæ abortum faciat, non quidem directa intentione pellendi partus, ſed curandi morbi, vt ſi neceſſe ſit ad ſalutem matris mouere menſes, an detrahere ſanguinem, licitum eſt hæc intendere, etſi certiſſimè inde ſequatur aborſus. Si tamen partus eſt corruptus, tunc liceret directè abigere ob matris ſalutem. quia nõ habet ampliùs rationem fœtus aut puerperij, ſed molæ aut malignæ maſſæ.

Dico Secundò, Si mater periculosè laboret, & non ſuperſit aliud remedium, poteſt ei præberi pharmacum directè tendens in curationem, etiamſi putetur inde abortio ſecutura: modò proles nondum ſit animata. Eſt communis ſententia DD. Silueſtri v. Medicus, q. 4. Anton. 3.p. t. 7. c. 2. §.2. Nauarr. cap. 25. num. 62. 62 *Licitum indirectè.*

Probatur Primò, Quia mater ante prolem conceptam ius habebat vtendi remediis neceſſariis ad vitæ ſuæ conſeruationem, quod ius ſuperuentu prolis non eſt ei ablatum.

Secundò, Quia abortio tunc cenſetur ſolùm permiſſa, non procurata, quia præter intentionem ſuperuenit, matre ſuo iure vtente: ſicut ſi valetudinis cauſa vtendum ſit medicamento, vel certo cibi potuſve genere, vnde pollutio ſecutura putetur, quam nullo modo intendis, cenſebitur ſolùm permiſſa, & per accidens eueniens.

Dico Tertiò, Si proles iam ſit animata, non eſt licitum præbere matri medicamentum directè curatiuum, cum notabili periculo prolis, ſi certum erat, vel valdè probabile, prolem ſine illo viuam edendam. eſt contra Cordubam q.18. dub. 2.& Ludouicum Lopez cap.63. Sed noſtram ſententiam docent D.Anton. Nauar. & alij ſuprà. Ratio eſt, quia quilibet tenetur præferre ſalutem æternam proximi, ſuæ vitæ corporali, & hanc pro illa exponere. ergo ſi mater à medicamento abſtinente, proles ad Baptiſmum ſeruari poteſt, alioquin ante Baptiſmum moritura, tenetur mater abſtinere, quamuis cum certo vitæ diſcrimine id futurum eſſet. Adde tamen, ſi valdè probabile eſſet; non adhibito remedio vtrumque moriturum, eo vero adhibito ſaltem matrem poſſe ſeruari, eo caſu licitè poſſe hæc remedia adhiberi. 63 64

Petes, Quando proles animatur anima rationali?

61 *Animatio prolis.* Resp. Couarruuias suprà putat mares animari die 40. a conceptu, feminas 80. & ita communiter sentire DD. Sed nulla videtur ratio, cur tanta sit discrepantia inter marem ac feminam. Itaque verius est, vtrumque fœtum animari simul atque fuerit formatus. Nam Exodi 12. iuxta versionem LXX. dicitur: *Qui percusserit mulierem prægnantem, & illa abortum fecerit, si fœtus erat formatus, dabit animam pro anima; si nondum erat formatus, mulctabitur pecunia.* vbi apertè insinuatur fœtum habere animam, simulatque formatus fuerit. idem docent Medici. Quoto autem die formatio absoluatur, docet Læuinus Lemnius cap.11. citans Hippocratem lib. de natura fœtus, *maris formationem absolui aliquando die 30. aliquando 35. aliquando 40. aliquando 45. feminæ vero, nunc 35. nunc 40. nunc 45. nunc* 50. Verùm Hippocrates id non docet. nam lib. de natura fœtus num.10. docet, masculum, vt longissimè, 30. diebus formari; feminam, vt longissimè, 42. diebus. idque duobus locis eodem lib. repetit. & probat ex purgatione, quæ post masculi partum durat diebus 30. post feminæ 42. vt diutissimè.

DVBITATIO XI.

Vtrùm liceat occidere furem, in defensionem suarum facultatum.

COuarruuias in Clement. Si furiosus, p. 3. §.vnico, n.6 putat id esse licitum. Primò, Si sit fur nocturnus; eo quòd præsumatur animo occidendi venisse. Secundò, Si sit fur diurnus, & telo se defendat, dum possessor vult impedire ne rem auferat. Ratio est? Quia in his duobus casibus miscetur periculum personæ cum periculo rei familiaris. Tertio, Non esse licitum, si cum re fugiat; quia non miscetur periculum personæ.

Alij putant id absolutè esse licitum laicis, non tamen Clericis.

66 *Laicis licere.* Resp. & dico Primò, Laicis id esse licitum, si illæ facultates sint magni momenti; nec sit probabilis spes aliter illas recuperandi. est communior sententia DD. Antonini 3. p.tit. 4. cap. 3.§.2. (vbi docet non solùm pro rebus suis quemque posse defensionem suscipere, vim vi repellendo; sicut pro sua persona: sed etiam pro rebus apud se depositis vel commodatis, & pro rebus amicorum, eos adiuuando) Caietani q 67.art. 7. Siluest. Homicidium 1.n.5. Ioannis Medinæ Cod. de Restit. q. 4. Soti lib. 5. q. 1. art. 8. & multorum aliorum DD. Idem tenent plerique Iurisperiti, teste Siluestro & Couart.

Probatur Primò ex Scriptura Exodi 22. vbi dicitur *non fore reum sanguinis, qui furem nocturnum occiderit, sed qui diurnum.* quod non ideò tantùm dicitur, quod nocturnus præsumatur venire ad occidendum, diurnus minimè: sed potissimùm ideò, quòd ea quæ noctu surripiuntur, ordinariè non possint recuperari, fure ignoto, vt rectè docet Ioannes Medina Cod. de Restit. q. 4. Ea verò quæ interdiu, plerumque possunt. Hinc qui furem diurnum, non se telo defendentem interficeret, non excusaretur ab homicidio in foro externo; in foro tamen conscientiæ excusaretur, si non erat probabilis spes recuperandi, vel si recuperatio non erat certa, sed dubia, vt Sotus ait: quia non tenetur res suas perdere, aut probabili periculo exponere, vt fur saluus sit.

Secundò probatur ex Iure Canonico. Primò, Ex c. Interfecisti. 2. de Homicidio, vbi ex pœnitentiali Romano dicitur, *Si autem sine odij meditatione, te tuaque liberando, huiusmodi diaboli membra interfecisti, si aliquid ieiunare volueris, bonum est tibi, & eleemosynas fac largiter.* Vbi indicat, non esse necessariam pœnitentiam, ac proinde hoc licitum fuisse, hortatur tamen ad eleemosynas, ad cautelam, ne forte modum excesserit. Secundo, Ex cap. Olim. 1. de restitut. spoliatorum. vbi Innocentius III. approbat, quòd Episcopus Tridonensis, Templarios, qui ipso ignorante possessionem occupauerant, vim vi repellendo eiecerit. Tertiò, Ex cap. Dilecto. 6. de sententia excom. in 6. *Cum omnes leges, omniaque Iura, vim vi repellere, cunctisque sese defendere permittant, licuit vtique ipsi Decano (si prædictus Balliuus eum bonis suis mundanis iniuriosè spoliare, vel ea violenter occupare præsumpserit) contra illius violentiam iniuriamque se tueri.* 67

Tertiò probatur ex Iure ciuili L. Furem 9. ff. ad L. Cornel. de sicariis, & L.4. ff. ad L. Aquiliam.

Quartò, Ratione. 1. Quia bona temporalia sunt ad vitam seruandam necessaria: ergo sicut licet vitam tueri, ita etiam hæc, quæ vitæ sunt necessaria, non solùm præcisè vt viuamus, sed etiam vt conuenienter & honestè viuamus. 2. Quia alioqui daretur occasio furibus & latronibus viros probos spoliandi, nihil enim ab illis esset tutum, si defensio necessaria non posset obijci. concessa autem defensione, etiam concessa censetur occisio, sine qua sæpè non potest esse defensio.

Dixi in propositione, *Si res illæ sint magni momenti;* 68 quia pro re minima, non videtur concessum Ius defensionis cum tanto alterius malo. est enim valdè iniquum, vt pro pomo, vel etiam vno aureo seruando, alicui vita auferatur. Si tamen tibi verteretur probro, nisi rem furi extorqueas, posses conari, & si opus esset etiam occidere, iuxta Sotum, tunc enim non tam rei quam honoris esset defensio.

Dixi, *Nec sit probabilis spes aliter recuperandi,* quia si 69 possit aliter recuperari, (v. g. per Iudicem) sæpè erit saltem contra charitatem, pro illius defensione occidere: vt si fur re ablata fugiat. quòd si non fugiat, sed *Si fur se velit tueri.* vi se velit tueri contra eum, qui nititur furtum impedire, poterit vicissim illa vis vi repelli, quantum necesse est, vt res salua sit, (vt fatetur Couar. & alij) etiamsi res per Iudicem recuperari possit: quia non dictat charitas, vt patiar res meas in mea præsentia capi, vtque tantæ furis improbitati non resistam. Ratio est, quia hoc faciendo magnam contumeliam infert, quæ vi repelli potest. Confirmatur ex cap. Olim, supra. vbi Innocentius III. docet, licitum fuisse Episcopo, vi eiicere iniustum occupatorem possessionis, & tamen facilè iudicio potuisset recuperari. Idem docet Siluester verbo Bellum. 2.n.3. vbi dicit: *Quando res per viam iudicij potest rehaberi, non licet eam defendere, nisi dum est in ipso raptu.* intellige, dum raptor adhuc præsens est, nitens alterum possessione naturali ipsius rei spoliare, etsi eum præsentem videat; hoc enim est magna contumelia.

Idem dicendum, quando in iudicio non potest nisi magnis molestiis recuperari. 70

Petes, An sit contra iustitiam, si furem procul fugientem occidas, quando res iudicio est recuperàbilis? *Si fugiat.*

Respond. Verius videri, non esse, vt docet Caietanus art. 7. & colligitur ex dictis. quia quisque ius habet defendendæ suæ possessionis, etiam ciuilis, quam retines quamdiu furem habes in conspectu. vnde potes eam tueri. erit tamen contra charitatem, quæ postulat vt cum quam minimo malo proximi, rem tuam salues. 71

Dico Secundò, Idem licitum Clericis pro defensione rerum suarum. ita expressè D. Antoninus suprà: vbi docet omnibus concessam esse defensionem rerum, quibus concessa defensio vitæ. Idem tenent reliqui supra, & colligitur euidenter ex cap Olim & c. Dilecto, supra. Nam ibi conceditur Episcopo & Decano. Ratio est, quia Iure naturæ id illis est concessum, neque Iure humano illis est prohibitum sub peccato: ergo, &c. Vnde idem Ius extenditur ad Religiosos, secundùm prædictos DD. Neque obstat cap. Suscepimus, de homicidio, quia illi duo fratres Benedictini non iudicantur ibi peccasse, & esse irregulares, quod res suas moderatè defenderint, sed quod occasionem dederint homicidio, latrones captos ligando, 72 *Idem concessum Clericis,* *& Religiosis.*

Digitized by Google

gando.& cùm se soluere vellent, occidendo, cùm sine occisione se suaque salua habere possent.

73 Vtrùm autem Clericus vel laicus sit irregularis, qui ob defensionem rerum suarum occiderit, alibi dictum est. Nunc breuiter dico, laicum non esse. Idem probabile est de Clerico, si id fecerit cum debito moderamine. Cur enim fiat irregularis ob id, quod (vt habetur cap. Dilecto 6. de senten. excom. in 6.) omnes leges & omnia Iura ei permittunt? Confir. Quia occisio, priuata auctoritate facta, non inducit irregularitatem à Iudice eiusque ministris; sed ratione culpæ. Vnde cùm absit culpa, non debet censeri irregularis. Vide Sotum l. 5. q. 1. art. 8. Couar. Clem. Si furiosus. 3.p.§. vltimo. idem postremò egregiè defendit noster Suares in præclaro Opere suo de Censuris.

Varij modi inuadendi rem alienam. Sed difficultas est, quousque se extendat hæc defensio. quare Notandum est variis modis posse rem meam inuadi.

Primò, Si per te nitaris auferre, téque defendas contra impedientem. In hoc casu est communis sententia, posse interfici. & fatetur Couarr.

74 Secundò, Si re accepta fugias. Tunc possum insequi, & ferire; vel si necesse sit, eminus telo petere, vt si quis equo meo fugiat. ita Sotus sup. art. 8. Siluester v. Bellum 2. n. 3. & 10. & alij passim.

Probatur Primò, Quia inuasio rei durat, donec se in tutum receperit, vbi quietè possidere incipiat.

Secundò, Quia nisi id esset licitum, defensio rerum maxima ex parte esset inutilis, possent enim fures quidlibet rapere, & statim fuga se proripere: in fuga enim essent tuti.

75 *Si intrare volentem impedias.* Tertiò, Si re certo loco deposita, volentem ingredi in eum locum, vi impedias. Tunc videtur concessum vt vim vi repellam, meamque rem vi recuperem: si tamen desit Iudex, cuius ope id possim consequi. ita Siluester v. Bellum 2. n. 13. & Panormit. in cap. Sicut. 3. de Iureiurando. Idem sentiunt multi DD. fieri posse quando quis nulla mora interposita rem suam persequitur. D. Antoninus suprà. Siluest. v. Bellum 2. n. 10. Ioannes à Lignano, cuius verba citantur ab Anton. Siluestro, Fumo, & aliis, quibus docet, *Si vi possideas rem meam, posse me eam recuperare in continenti; nec posse te mihi resistere, secus si id tentem ex interuallo. Si possideas precariò, & ego eam velim mihi restitui, si denegés restitutionem, posse me ex continenti vim tuam repellere. Nam denegando, videris spoliare. Si possides rem meam clandestinè, posse me domum tuam ingredi, quod si me nolis admittere, posse me vim tuam repellere.* Verùm puto hæc non concedenda, si res per Iudicem possit recuperari, vel si maior perturbatio metuenda.

Quartò, Si inuadas res meas per famulum, vel arte magica per dæmonem, nec alia ratione, quàm nece tua possit impediri.

Quintò, Si coniuraueris in mea damna.

Sextò, Si impedias iniquè meos creditores, ne mihi satisfaciant.

Septimò, Si falsa accusatione, vel falso testimonio, me fortunis coneris euertere, nec alia ratio impediendi suppetat.

Sed de his modis satis constat ex dubit. 8. & rursum aliquid dicetur dub. 12.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro defensione pudicitiæ & honoris liceat occidere eum qui tentat violare.

76 *Pro pudicitia.* RESpondeo & dico Primò, Licitum est mulieri, adolescenti, & cuiuis alteri, pro defensione pudicitiæ occidere inuasorem. Est communis sententia DD. quamuis D. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 5 videatur dubitare. Ratio est, quia pudicitia pluris meritò æstimatur, quàm multæ opes: præterquam quòd in hac re sit periculum peccati. Idem Ethnici senserunt. Nam vt scribit Cicero Oratione pro Milone, Adolescens, qui Tribunum occiderat, volentem vim inferre eius pudicitiæ, à Mario exercitus Imperatore absolutus fuit.

Dico Secundò, Fas etiam est viro honorato occidere inuasorem, qui fustem vel alapam nititur impingere, vt ignominiã inferat, si aliter hæc ignominia vitari nequit. Ita docet expressè Sotus art. 8. Nauarr. c. 15. n. 3. & Siluest. verbo Homicidium 1. q. 5. & Ludouicus Lopez cap. 62. Antonius Gomez tom. 3. c. 3. n. 23. Iulius Clarus §. Homicidium. n. 26. vbi dicit *periculum famæ æquiparari periculo vitæ.* Ratio est, quia hic conatur auferre honorem, qui meritò pluris apud homines æstimatur, quàm damnum multarum pecuniarum. ergo si potest occidere, ne damnum pecuniarum accipiat, potest etiam ne hanc ignominiam cogatur sustinere. 77 *Pro vitanda ignominia.*

Notandum est, variis modis honorem alterius posse impeti & auferri, in quibus videtur concessa defensio. 78 *Varij modi impetendi honoris.*

Primò, Si baculum vel alapam nitaris impingere, de quo iam dictum est.

Secundò, Si contumeliis afficias, siue per verba, siue per signa. Hic etiam est ius defensionis. Nam, ex sententia omnium, licet contumeliosum occidere, quando aliter ea iniuria arceri nequit, (quamquam ipse armis non inuadat) ait Petrus Nauarr. lib. 2. cap. 3. num 376. Etsi autem id non inuenoiam apud Auctores expressum, tamen videtur ex illis posse colligi (præciso scandalo, & aliis grauibus incommodis) quãdo contumeliæ sont atroces, & alia ratione vitari nequeunt. Ratio enim naturalis dictat, licitam esse eam defensionem, quæ necessaria sit ad contumeliam depellendam & comprimendam: alioqui daretur licentia improbitati, optimos quosque contumeliis vexandi: quæ tamen multò quam damna rei familiaris sunt acerbiores, magisque mordent animos. Cauenda tamen vindictæ libido. Non enim licet priuata auctoritate contumeliam vindicare, sed tantùm compescere, quod etiam in vitæ & rerum defensione seruandum: tanti interest quo animo quid agas. Verùm hæc sententia non est sequenda. Satis enim esse debet in Repub. vt iniuriæ verbales verbis repelli, & legitima vindicta comprimi & castigari possint *Ad depellendam contumeliam.*

Tertiò, Si illata alicui alapa, cesses, vel etiam fugias, multi DD. censent in hoc casu, si vir nobilis vel honoratus huiusmodi iniuria sit affectus, posse statim repercutere, vel fugientem insequi, & tantum infligere verberum vel vulnerum, quantum putatur necessarium ad honorem recuperandum ita tenet Nauar. c. 15. n. 4 Henriquez de Irregularitate cap. 10. vbi citat multos pro hac sententia inter ceteros Iasonem, Cordubam, Mantium, Pennam, Clarum, Caietanum, & Antoninum eamdem docet Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 380. & citat pro hac sententia Mercatum. Idem tenet Victoria, relect. de Iure belli num. 5. vbi dicit, *eum, qui colaphum accepit, posse statim repercutere, etiam gladio, non ad sumendam vindictam, sed ad vitandam infamiam & ignominiam, etiamsi inuasor non esset vlterius progressurus.* Vnde sequitur, si ille fugiat, posse læsum statim insequi & percutere. si enim potest repercutere manentem, cur non fugientem? 79 *Ad alapam vitandam.*

Probari potest hæc sententia Primò, Qui rem meam accepit & cum ea fugit, potest à me perimi, vt eam relinquat, vel reddat, si aliter nequit recuperari. atqui is qui illata graui ignominia fugit, honorem meum quodammodo secum defert: nam in potestate illius est eum mihi restituere, offerendo satisfactionem: ergo possum illum percutere, vt honorem meum restituat, vel saltem vt eum sic recuperem.

Dices, Est dispar ratio, nam res adhuc extat, & manet tua, sed contumelia illata, honor iam periit: ergo hic non est defensio.

Respondeo. In eo est paritas, quod sicut res potest recuperari, ita etiam honor, qui in signis excellentiæ & hominum æstimatione consistit.

Secun-

Secundò probatur, Quia si damnum à te rebus meis illatum, non posset alia ratione sarciri, quàm tui percussione, posses statim petenti, vt illo modo fiat damni reparatio: ergo si violato honore, non potest fieri aliter reparatio, quam si feriatur is qui eum læsit, poteris ferri. debet autem hoc fieri in continenti, dum adhuc læsio honoris veluti pendet, suspensis hominum de tua fortitudine & generositate iudiciis.

Tertiò, Quia aliàs dabitur licentia improbis, quodvis genus contumeliæ in quemuis ingerendi: nam sola fuga vel cessatione tuti erunt, præsertim quando desunt testes, qui eos norint, vel quando non morantur in eodem loco.

Hic tamen aduerte, si læsor veniam petat, offendi non posse, quia quantum in se est, honorem restituit. vnde si aliter velit ipsum impetere, poteris se tueri, vt rectè notat Petrus Nauarra.

80 Ob has rationes hæc sententia est speculatiuè probabilis, tamen in praxi non videtur facilè permittenda. Primò, Ob periculum odij, vindictæ, & excessus: si enim D. Augustinus ob has causas ægrè admittit, vt quis pro vita tuenda alterum possit occidere, quanto minùs in tali casu, ob honorem tuendum concederet? Secundò, Ob periculum pugnarum & cædium. vnde qui tali casu occideret, puniretur in foro externo, vt docet Gomez. supra n.24 etsi mitius, tum quia alter dedit causam, tum quia homo intenso dolore permotus, non est omnino sui compos.

81 *Ad vitandā infamiam.* Quartus modus est, Si nomini meo falsis criminationibus apud Principem, Iudicem, vel viros honoratos detrahere nitaris, nec vlla ratione possim illud damnum famæ auertere, nisi te occultè interficiam. Petrus Nauar. n.375. inclinat, licitum esse, talem è medio tollere. Eamdem tamquam probabiliorem defendit Bannes q. 64. art. 7. dub. 4. addens, idem dicendum, etiamsi crimen sit verum, si tamen est occultum, ita vt secundum iustitiam legalem non possis pandere. idem tenent quidam alij recentiores. Probari potest.

Primo, Quia si baculo vel alapa impacta velis meó honorem vel famam violare, possum armis prohibere: ergo etiam, si id coneris lingua. nam parum videtur referre, quo instrumento quis nitatur inferre noxam, si æquè efficaciter nocebit.

Secundo, Quia contumeliæ possunt armis impediri, ergo etiam detractiones.

Tertio, *Periculum famæ æquiparatur periculo vitæ.* quod est commune pronuntiatum Iurisperitorum, inquit Clarus n. 26. atqui ob periculum vitæ euadendum, licitum occidere ergo, &c.

Quarto, Quia Ius defensionis videtur se extendere ad omne id quod necessarium est, vt te ab omni iniuria serues immunem. monendus tamen detractor priùs esset, vt desisteret.

82 Verùm hæc quoque sententia mihi in praxi non probatur, quia multis occultis cædibus cum magna Reip. perturbatione præberet occasionem. In Iure enim defensionis semper considerandum, ne eius vsus in perniciem Reipub. vergat: tunc enim non est permittendus. Accedit, quod etsi speculatiuè vera esset, tamen vix in praxi posset habere locum. Nam infamia vel est illata, vel non est. Si est illata: non extinguetur per mortem infamantis. Si non est illata, plerumque non satis constat, aliter non posse eam impediri: ac proinde non poterimus eo modo defensionis vti.

83 *Si prouocer ad duellum.* Quintus modus est, Si aliqua occasione me prouoces ad duellum, & nisi acceptem, censebor ignauus & meticulosus, nec potero ampliùs in aula comparere, vel vllam promotionem militarem sperare, vt in quibusdam aulis Principū dicitur vsitatum. Cur enim tali euentu non possim duellum acceptare: non equidem animo illum interficiendi, sed comparendi in loco condicto, ne famam & opinionem strenuitatis (quæ nobilibus æquè est chara atque ipsa vita) amittam? ita tamen vt si me inuaseris, statuam me tueri cum debito moderamine. Confirmatur Primo, quia si quis mihi velit adimere vitam vel bona, nec possim aliter ea tueri nisi acceptando duellum, possem acceptare: vt patet dub.8. cur non etiam vt seruem meum honorem & famam?

Dices, Recusare duellum non est dedecus apud sapientes, sed tantùm apud stultos: ergo, &c. Respondetur, Quidquid sit est tantum dedecus, vt passim apud nobiles pluris æstimetur quam omniū bonorum amissio, imò sæpè quàm mors ipsa: ergo Iure naturæ possunt hoc dedecus a se depellere, etiam cum vitæ periculo.

Confirmatur Secundò, Quia acceptare duellum, & comparere tali loco, non est intrinsecè malum, sed quiddam adiaphorum, quod benè & malè fieri potest: ergo si iusta causa subsit, poterit licitè fieri. at conseruatio honoris, qui tanti æstimatur, est iusta causa: ergo, &c.

84 Hæ rationes videri possent alicui probabiles. Nihilominùs in praxi contrarium sequendum sentio, tum ob alias causas: tum etiam quia Ecclesia sub grauissimis pœnis vetuit duella, vt patet ex Conc. Tridentino sess. 25. c. 19. de reformat. quod meritò potuit, ob maxima mala, quæ alioquin sequerentur; tum denique quia is qui duellum offert, non nititur me spoliare meo honore: sed si honoris amissio sequi videtur, id solùm est per accidens & ex consequenti, aliaque ratione impediri potest Primò, Si dicat se paratum fore, si per Ecclesiæ decreta liceret. Secundò, Prouocantem experturum. qui cum negotium habeat, si palam & non proditoriè aggressus fuerit.

85 *Non tenetur fugere, si fuga sit dedecori.* Dico Tertio, Qui fuste vel pugno inuaditur, non tenetur fugere, si fuga illi esset ignominiosa, sed potest sistere gradum, cum animo se defendēdi, & ignominiam impediendi. ita communiter DD. Ratio est, quia non tenetur sustinere illam ignominiam, (quæ pluris æstimatur, quàm multæ pecuniæ iactura) ne lædat inuasorem. Idem dicendum, quando vita vel fortunæ inuaduntur. *Tenetur, si non sit.* Quòd si fuga non sit illi ignominiosa, tenetur fugere, vel alapam sustinere, (saltem lege charitatis) vt tantum malum euitetur. Vnde Ecclesiastico vel Religioso non liceret se tueri cum morte alterius, ad alapam vitandam, maximè quando fugere posset, quia fuga illis non est ignominiæ.

86 *Non tamen peccabit contra iustitiam.* Vtrum verò si Religiosus nolit fugere, sed se tueri, peccet contra Iustitiam, lædendo vel occidendo inuasorem, quæri potest. Puto non peccare contra iustitiam maximè si vita vel fortunæ inuadantur. non enim ex iustitia tenetur fugere: & hæc bona talia sunt, vt possit ea defendere Idem dicendum, si graues ictus baculi vel pugni inferendi? quia vt hos auertat, potest se tueri. Ita Iulius Clarus, de homicidio, n.32. vbi generatim docet, inuasum non teneri fugere, etiamsi possit: siue fuga sit dedecori, siue non, dicitque esse communem opinionem Iurisperitorum. quod intellige, non ita teneri, vt peccet contra iustitiam, si se defendat. videtur tamen peccare contra iustitiam, si ob leuem alapam vitandam occidat: quia res, quam defendit, magni momenti non censetur: ac proinde non videtur ei esse Ius, causa illius retinendæ, tantum malum irrogandi.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm pro defensione alterius liceat occidere inuasorem, & an ad hoc teneamur.

87 *Pro defensione proximi.* DIco Primò, Posse nos vitam proximi, quæ ab alio priuata auctoritate impetitur, tueri, etiam cum interfectione inuasoris, si aliter defendi nequit. est communis DD. vt docet Clarus §. Homicidium, num. 27. & 28. Probatur Primò, quia sicut quisque potest tueri vitam suam, ita etiam proximi, qui charitatis & naturæ nexu ipsi est coniunctus. Secundò, quia talis censetur innocens, etsi fortè inuasioni causam dederit.

nam

nam iniustè inuaditur: atqui licitum est defendere causam innocentis,imò charitas ad hoc obligat,quando sine graui incommodo nostro vel alterius id fieri

88 *Etsi velit occidi.* potest.idque verum est,etiamsi ille nollet defendi,sed vellet se pati occidi: quia cùm non sit dominus suæ vitæ, non potest eam alteri donare, ac proinde non potest aliis Ius defensionis adimere.

Idem dicendum de pudicitia, honore, & fortunis proximi,si sit sanguine iunctus, vel opem nostram flagitet:vt docet D.Antonius,3.p.tit.4.c.5.§.2.& alij passim. Iniuria enim,quæ fit personæ nobis coniunctæ, in nos redundat. Vnde pater potest tueri pudicitiam honorémque filiæ, & maritus vxoris, etiamsi ipsæ nolint, & occidere inuasorem, quia iniuria in ipsum redundat.

89 *Maritus vxorem.* Dices,Ergo maritus etiam vxorem volentem adulterari poterit occidere, si aliter tantam iniuriam prohibere nequit. Respondeo negando consequentiam: dum enim occidit inuasorem pudicitiæ vxoris, defendit rem suam,nempe corpus vxoris, vt illud sibi saluũ conseruet: occidendo autem vxorem, non defendit rem suam,sed eam interimit.

Dices, Defendit honorem, vxor enim marito magnam facit contumeliam, si in eius conspectu tantum nefas tentare audeat.

Respond Id minore damno prohiberi posse,feriendo illam pugno vel baculo, vel ipsum adulterum armis abigendo.

90 *Non tenetur cum periculo vitæ.* Dico Secundò, Nemo tamen tenetur tueri vitam hominis priuati, cum probabili periculo vitæ suæ,etsi Iure possit, si velit. Ratio est, quia non teneor exponere vitam meam pro vita corporali proximi: possum enim vitam meam diligere præ vita cuiusuis alterius priuati. Vnde neque pro defensione parentis, quamuis id esset valdè laudabile. Secùs est,si persona Principis, vnde pendet boni publici conseruatio, periclitetur.

Dices, Quid si ex officio teneatur defendere, vt Prætor, Magistratus, Princeps? Siluester, Homiri-

91 *Obligatus ex officio defendere.* dium 1. q.6 indicat,tunc cum periculo vitæ teneri.Sed contrarium est verius. non enim officium obligat, vt pro homine priuato vitam exponat, sed tantùm vt pro bono publico,cuius propriè & directè est custos. vnde cum periculo vitæ tenetur hostes Reipub. & latrones è medio tollere: non autem causam priuati cum eodem discrimine persequi.

92 *Non tenetur priuatus cum morte inuasoris tueri alterum.* Dico Tertiò,Priuatus non tenetur tueri vitam alterius priuati,quando nõ potest sine occisione inuasoris. Ratio est, quia vbi mala sunt paria, nemo tenetur alterum inferre, vt excludat alterum,præsertim cùm id fieri nequeat, nisi horrendo illo modo occisionis proximi. Vnde etiam nemo tenetur tueri vitam suam per mortem alterius.Adde, si inuasor sit parens tuus, non potes illum occidere vt defendas alterum:id enim repugnat pietati filiorum in parentes. idem, & potiori ratione, si Princeps, præsertim si aliàs in gubernatione Reipub.bene se gerat.Sed difficultas est,An teneamur vitam proximi tueri vel liberare cum iactura facultatum, & quousque.qua de re dictum est q.32.a.5. dub.1.de eleemosyna.

93 *Omittens defensionem.* Dico Quartò,Qui non defendit vitam vel fortunas proximi,dum commodè potest,peccat quidem mortiferè contra charitatem, non tamen tenetur ad restitutionem, nisi ex iustitia teneatur defendere. Prior pars per se patet. Altera probatur, quia peccata, quæ solùm sunt contra charitatem, non obligant ad restitutionem. Tertia probatur, quia qui lege iustitiæ tenetur, si omittat,peccat contra iustitiam,& consequenter tenetur ad damnum ex omissione illa secutum.Sicut enim dum quis commissione peccat contra iustitiam, tenetur ad damnum ex commissione illa secutum, ita etiam dum omissione, tenetur ad damnum secutum ex omissione.

94 *Lege iustitiæ qui defendere teneantur.* Petes, Quinam tenentur lege iustitiæ alios defendere? Nauarrus cap. 24. n.18. putat omnes Superiores ad hoc teneri erga inferiores, & inferiores erga Superiores. Sed verius est, ad hoc obligari, Primò, omnes Superiores publica auctoritate ad aliorum gubernationem præditos, idque iuxta modum & finem gubernationis cuiusque, vt sunt Principes, Prætores, Magistratus: item Episcopi & Parochi. nam & hi quoque ex officio ad hoc obligantur secundùm modum suæ potestatis, & media suæ gubernationis, sed in ordine dumtaxat ad spiritalia, v. g. ne subditi doctrina praua inficiantur, ne Sacramenta eis denegentur. Secundò, qui ad hoc potestate Magistratuum vel Principum sunt constituti: vt tutores, & curatores. Tertiò, qui ad hoc specialiter conducti, vt milites. Quartò, qui ad hoc se explicitè vel implicitè obligarunt, vt feudatarij, & omnes famuli. Alij non videntur obligari ex iustitia. Nam parens non tenetur defendere vitam & fortunas filiorum lege iustitiæ, sed pietatis & officij paterni. similiter filij non tenentur parentum vitam defendere lege iustitiæ, sed pietatis
filialis. Vnde si non faciunt, peccant contra præce- 95
ptum, *Honora patrem.* Pari ratione, parochiani non tenentur Episcopum & Parochum lege iustitiæ defendere (quia hoc officium non susceperunt) sed lege obseruantiæ. Et subditi,qui neque sunt feudatarij,neque stipendiarij, non tenentur Magistratum vel Principem defendere lege iustitiæ particularis, sed legalis, & etiam obseruantiæ, quamuis Princeps & Magistratus eos ex iustitia defendere teneantur.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm aliquando licitum sit se mutilare, & quibus euentis.

D. Thomas quæst.65.art.1.

SVppono Primò,Potestati publicæ licitum esse mutilare malefactores,sicut & occidere. 96

Secundò, Licitum esse se mutilare, quando id necessarium est ad corporis salutem, vt si cancer membrum occupet, si vipera vel aspis momordit,nec aliud remedium præstò sit. Ratio est, quia membra sunt ob bonum totius:ergo quando aliquod membrum est toti corpori perniciosum, Ius naturæ dictat posse secari.

Vbi aduerte,hominem teneri permittere sibi membrum secari, si medici id iudicent necessarium, nec magni dolores sint perferendi: vt docet Sotus lib. 5. q.2.art.1. Ratio est, quia tenetur vitæ suæ periclitanti, mediis ordinariis non admodum difficilibus opitulari. si tamen ingentes essent cruciatus tolerandi, non tenetur permittere, neque etiam potest ad hoc cogi. Ratio est, quia non tenetur quisquam cum tanto cruciatu vitam incerto euentu conseruare. Vnde Marius, cùm ei crus aperiretur, ait: *Non est tanto dolore digna salus.* Excipio tamen duos casus. Primò, Quando vita alicuius censetur bono cõmuni necessaria: tunc enim ob bonum publicum tenetur, & posset cogi à Republica. Secundò, Si esset Religiosus,qui se totum constituit in potestate sui Superioris quamuis de hoc dubitari possit, quia non videtur Superior rem tam heroicam inferiori imperare posse.Ita docet Salonius in hunc articulum.& hoc videtur probabilius. Nisi fortè ille Religiosus esset necessarius Reipub. vel communitati, & salus esset omnino certa (quod rarum est) & dolores non nimis diuturni. *Secare membrum.* 97 *An possit imperari Religioso.*

Difficultas superest de duobus casibus: prior est Vtrùm ob animæ salutem, v. g. ad carnis tentationes vitandas aut superandas,liceat se mutilare:alter est, *De duobus euentis.*

Vtrùm iubente tyranno possis tibi manum abscindere,si alioquin mox esses interficiendus.

Ad priorem Respondeo, Id numquam licere, vt patet can.22. Apostolorum.& can 1. Concilij Niceni. vbi id expressè cauetur. Ratio est, quia id numquam est medium necessarium ad animæ salutem. non enim membra adferunt homini perniciem, (alioquin Deus praue naturam instituisset) sed malitia & negligen- 98 *An ob salutẽ animæ possit se mutilare.*

tia

tia liberæ voluntatis. Vnde qui ob hanc causam membrum aliquod secant, tacitam quamdam iniuriam & blasphemiam Deo irrogant. Adde, neque etiam esse conueniens remedium vel vtile. quia abscissio seu castratio (de qua præcipuè est quæstio) non tollit tentationes carnis, sed solum impedit generationem: quin potiùs illi qui castrantur, præsertim in virili ætate, magis incitantur libidine, vt docent Patres; Basilius libro de Virginitate, circa fidem, vbi id probat rationibus & exemplis: & Chrysostomus homil. 63. in Matthæum, & Augustinus libro 6. contra Iulianum

Origenes. cap. 5. Vnde passim reprehenditur Origenes, de quo vide Euseb. lib. 6. hist. cap. 6. & fuse apud Baronium tom. 2. Annalium, ad annum Domini 208.

99 *D. Marcus.* Dices, D. Marcus dicitur sibi pollicem præscidisse ex humilitate, ne cogeretur sacris initiari: ergo ob similem casum licebit. Respond. Hunc non fuisse Marcum Euangelistam, vt rectè docet Baronius tom. 1. ad annum 45. sed alium quemdam Marcum anachoretam; qui nisi diuina inspiratione id fecerit, vel ignorantia probabili excusetur, laudandus in eo non est. Tali inspiratione putatur fecisse adolescens ille, qui linguam mordicus sibi præcidit, & in faciem meretricis, vt se ab eius impuro contactu tueretur, (cùm aliter non posset) expuit: de quo Hieronymus in Vita Pauli, in principio. quamuis etiam sine peculiari inspiratione eam cruentare, vel exigua particula ob hunc finem mutilare potuerit, cùm alia ratio defen-

100 dendi non suppeteret. Sic miles in extrema necessitate posset sibi dentes excutere, iisque loco plumbeæ glandis vti, quod aliquando factum a Lusitanis, in historiis Indicis legimus.

An iubente tyranno, vel casu vrgente. De secundo casu, Sotus suprà dicit, quando necessitas abscindēdi membri venit ab intrinseco, vt à morbo, vel saltem quando id per se est necessarium ad salutem corporis (vt si esses manu alligatus intra ædes, accedente incendio, vel hoste) posse te manum tuam præscindere, quia id per se est necessarium vt vita sit salua: non autem, quando prouenit ex alterius imperio.

101 Sed probabilius & verius videtur, etiam tunc licere, vt quando tyrannus vel iudex hoc imperaret. Sicut Iosephus Clitoni auctori rebellionis cuiusdam imperauit, vt mox sibi manum abscinderet, vt refert ipse Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. vlt. ita Toletus lib. 5. cap. 6. etsi hoc factum non benè narret, memoria fallente.

Probatur Primò, Quia pars naturaliter est propter totum. ergo ad conseruationem totius, licitum est auctoritatem habenti, partem è medio tollere: atqui quisque habet hanc auctoritatem respectu suorum membrorum, quia est gubernator & custos eorum, potéstque de illis disponere vt expedit saluti totius: ergo, &c.

Secundò, Ideò nullo casu licitum est priuata auctoritate se interficere, quòd occisio sui numquam possit esse medium necessarium ad saluādum aliquid in ipso homine præstantius vita: atqui in homine est aliquid præstantius membro, propter quod ipsum membrum est, & ad quod conseruandum aliquando est necessarium amputare membrum: ergo est licitum. Nec refert, illam necessitatem prouenire ab extrinseco, quia necessitas est in ipso homine, siue proueniat a natura, siue ab ipso tyranno. itaque licèt peccet is, qui hanc necessitatem imponit, non tamen peccat, qui tanta necessitate pressus, eo medio ad finem suum naturalem vtitur. Nec obstat, quòd Respub. non possit iubente tyranno & excidium minante occidere innocentem: quia iste est suppositum per se consistens & sui iuris, non habens essentialem ordinem aut dependentiam a Repub. sicut membrum naturale à corpore. Vnde Respub. non habet eam auctoritatem in suos ciues, quam habet homo in membra vitæ suæ non necessaria. Confirm. Quia hæc membra non sunt absolutè necessaria corpori, sed solùm ad ornatum & commoditatem: ergo potest hæc perdere propter salutem totius, sicut & alia omnia quæ non sunt omnino necessaria ad vitam, possumus propter vitam prodigere, quando aliter salua esse nequit. Et sanè valdè mirum videtur, hominem non posse sibi præscindere digitum, vel auriculam, vel nasum, vt mortem euadat à tyranno interatam, cùm hæc omnia sint propter commoditatem totius, & salus totius possit sine his consistere. Quare non solùm iubente tyranno puto hæc posse abscindi & perdi, sed etiam absque præcepto, quando sic putaretur flectendus ad misericordiam.

Dices, Ideò licitum est abscindere membrum alligatum, quia vim infert toti; vim autem vi repellere licet. atqui hæc ratio non habet locum iubente tyranno. Non enim tunc membrum, sed tyrannus vim infert, vnde ipse, non membrum perimi potest. Confirm. Quia non sumus domini membrorum nostrorum, sed custodes. ergo non possumus de illis pro arbitrio tyranni disponere. *Obiectio.*

Respondeo. Non illa sola est ratio, sed etiam, quia possumus disponere de membris non necessariis ob salutem totius, quando aliter saluum esse non potest, vt dictum est. Deinde non propriè vim infert membrum alligatum, sed vinculum, vel potiùs ipse alligans: alioquin si homo medio corpore alligatus esset, sibi ipse vim inferret: ac proinde seipsum posset interimere, si cum ingenti cruciatu vinctus esset: sicut si alius me cum ingenti cruciatu vinciret, possem illum perimere, etiamsi ego simul periturus essem. Ad Confirm. Inde rectè sequitur, non posse nos pro nostro vel tyranni nudo arbitrio de partibus corporis nostri disponere, verùm quando id ad grauissimum malum auertendum est necessarium, non fit pro nudo nostro arbitrio, neque ad id necessarium est dominium. Sic possum mihi infligere vulnus, & detrahere adipem, si id necessarium sit, ad aliud vulnus, vnde alioqui mors impendet, curandum. Imò valdè probabile est, ob salutem Reipub. posse me mihi præscindere nares, aures, & labia. sicut fecit Zopyrus; de quo Herodotus lib. 4. Etsi enim non simus horum domini, ita vt pro arbitrio possimus de his disponere, tamen nulla apparet ratio, cur ob causam tanti momenti non possimus ea perdere, cùm ad vitam non sint necessaria, sed solùm ad ornatum & commoditatem. Sic Propheta iussit se vulnerari, 3 Reg. 20. quod sanè Dominus ei non præcepisset, si esset ita intrinsecè malum, vt auctores alterius sententiæ imaginantur. Sic etiam quædam sanctæ virgines sibi nares præsciderunt, vt euaderent petulantiam tyranni. Nec refert, si dicas hæc membra esse minoris momenti: quia neque horum sumus domini, sed solùm custodes & rectores, & ita idem fundamentum in his locum habet. quòd si hæc minoris momenti possimus perdere ob minores causas, poterimus manum totam perdere propter causam maximam, nimirum ad vitam seruandam. *Resp.*

Dices, Etiamsi id possit fieri ob grauem causam, nō tamen tali modo, nimirum ad imperium tyranni. Sed nulla est ratio cur non possit fieri cogente tyranno, & minante mortem odio priuato, vel ob causam politicam. Secùs autem si ob causam Religionis: verbi gratia, quia absoluisti pœnitentem, quia fecisti Sacrum. tunc enim præscindendo tibi manum ad imperium tyranni, videreris punire & improbare factum tuum veluti pœna dignum, quod redundaret in iniuriam Religionis.

DVBITATIO XV.

Quando homicidium casuale sit peccatum, & quando non.

D. Thomas q. 64. art. 1.

Respondeo & dico Primò, Homicidium quod omnino casu fit, non est peccatum, vnde nec propriè *Homicidium* vocatur, sed occisio simplex. dicitur autem casu 102 *Homicidium fortuitum.*

casu fieri, quod nec in se, nec in causa sua est voluntarium.

1. Si causa non erat efficax.

Tale est primò; Quando causa non erat efficax, ita vt ex ea non soleat vt plurimùm talis effectus sequi; sed aliunde, nempe ex eo quod per accidens coniungitur: vt si alicui inflixisti vulnus non letale, sed mors secuta est vel malitia medici, qui noxia apposuit, vel negligentia eiusdem; vel temeritate læsi, qui remedia opportuna adhibere noluit. Hæc occisio censebitur tibi fortuita: vnde non eris reus homicidij, nec teneberis ad restitutionem vt homicida, sed solùm vt vulnerans: vt rectè Sotus lib. 5. q. 1. art. 9. & Antonius Gomez tom. 3. c. 3. n. 25. estque communis sententia Iurisperitorũ, ex L. Qui occidit. 30. §. finali ff. ad L. Aquiliam. Et probari potest ex c. Significasti. 2. de Homicidio. vbi Innocentius III. dicit: *Si percussio, medicorum iudicio letalis non fuit, percussor post pœnitentiam, ad cautelam iniunctam, poterit in officio sacerdotali ministrare.* apertè indicans non esse irregularem. Ratio est; quia etsi vulnus sit aliqua occasio, tamen re vera non est causa mortis, sed negligentia medici, vel ipsius læsi: te-
103 nebatur enim vterque diligentiam adhibere. Vnde illi qui neglexit imputandus effectus. Secùs tamen, si eo loco non erant, qui possent vulnus curare, & læsus debitam diligentiam præstitit: tali enim tempore & loco vulnus censetetur letale.

2. Si diligentia periculum exclusit.

Secundò, Si dans operam rei licitæ, vel illicitæ adhibuisti sufficientem cautionem, ne inde aliquid incommodi sequeretur: tunc enim etiamsi fortè secuta fuerit mors alicuius, non tibi imputabitur; quia nec in se, nec in causa erit volita. Nec obstat, quòd causa fuerit periculosa, ac proinde videatur mors volita in causa: quia diligentia abstersit periculum. Ita sentiunt passim recentiores; qui etiam volunt tunc non incurrit irregularitatem. Si enim nulla est hic culpa occisionis, cur sit irregularitas? nam hæc, cùm in pœnam statuta est, (vt in præsenti casu) sine culpa non contrahitur. Sed quidquid sit de irregularitate, (de qua alibi) certum videtur, hic nullam esse culpam homicidij, vel obligationem restitutionis, eò quod mors sit verè fortuita: vt docet Caiet. art. 8. quod declaratur exemplis.

1. Clerici venatoris.

104 1. Clericus dans operam venationi cum armis, (quod ipsi est vetitum) casu hominem interficit: nempe quia crepuit fistula, vel hominem ferina pelle tectum putauit feram. etsi enim sic venando, peccet contra dignitatem status Ecclesiastici, & consequenter contra virtutem Religionis, nullo tamen modo peccato iniustitiæ, vel homicidij.

2. Clerici chirurgi.

2. Clericus peritus chirurgiæ, incidit strumam vel apostema ex artis præscripto; monet ægrum, ne se vento committat. Ille neglectis monitis, confert se ad messem, corripitur febri, moritur hęc mors non potest Clerico imputari, (quamuis operam rei illicitæ dederit) sicut nec laico, si laicus chirurgus incisionem
105 fecisset. habetur iste casus cap. Tua nos. 19. de Homicidio; vbi etiam satis significatur non esse irregularem, si id causa pietatis facit, & sufficientem diligentiam adhibuit. qua de re vide plura apud Medin. 1. 2. q. 73. art. 8.

3. Adulteri se defendentis.

3. Accedit quis ad vxorem alterius: interuenit maritus, inuadit adulterum: adulter se debito moderamine defendens, maritum interficit: non est reus homicidij, sed occisio illa censetur fortuita. Ratio est,
106 quia neque est culpabilis in causa. Nam adulterium est causa remota, & occasio dumtaxat. non enim est via ad occisionem mariti, sed potiùs adulteri: sæpiùs enim mors mariti ex eo sequi solet. Neque etiam est culpabilis in defensione: quia positus in illis angustiis poterat se defendere, (non enim tenebatur se pati interfici) cum debito moderamine. vnde etiam non contrahit irregularitatem, iuxta probabilem multorum sententiam: quam tenet Petrus Nauarr. lib. 2. c. 3. n. 262. vbi pro eadem adducit Mercatum & Siluest. Idem tenet Medina supra. Idem dicendum quando aliquis alterum conuitio incitauit ad se inuadendum; conuitium enim non est via ad occisionem læsi, sed conuitiatoris potius. Contrarium docet Nauarr. c. 15. n. 7. citat pro se Antoninum: sed hic nihil tale ibidem docet. & Caietanum q. 64. art. 8. sed Caietan. loquitur de eo, qui dat operam rei illicitæ, quæ natura sua ad occisionem tendit. Nec obstant c. Dilectus 13. c. Ex literis. 15. & c. Ioannes. 23. de Homicidio, quibus insinuatur, dantem operam rei illicitæ esse irregularem, si inde sequatur mors; quia id intelligendum de re illicita, quæ ideo illicita est, quia periculosa ex se; eò quòd plerumque ex ea mors sequatur: vt Auctores citati docent, & optimè Bannes q. 74. art. 8.

Aduerte tamen, Si suspicabatur talia incommoda 107
ex adulterio secutura, tenebatur ex charitate abstinere. Vnde volendo adulterium committere, peccat non solum peccato adulterij, sed etiam contra charitatem proximi, quatenus per adulterium constituit se in necessitate damni proximo inferendi. adulterium enim tunc non solum habet rationem adulterij, sed etiam periculi alterius: quamuis indirectè & per accidens, ratione inuasionis alterius. Quando tamen constitutus est in tali periculo, non peccat, etiamsi se defendendo, occidat alterum; quia ius habet se tuendi. Idem dicendum, si imminente marito poterat fugere; tenebatur enim ex charitate, si videbat inde marito periculum vnde non fugiendo peccat contra charitatem proximi: non tamen peccat, si postquam non potest ampliùs fugere, se defendendo, occidat inuasorem. occisio enim illa non est peccatum, (quia non censetur voluntaria) sed effectus per accidens secutus ex peccato. Simile est in eo, qui post votum castitatis contrahit matrimonium: peccat enim contrahendo, quia exponit se periculo faciendi contra votum per debiti redditionem: cùm tamen post contractum petitur debitum, non peccat reddendo, quia negare non potest. si tamen commodè posset auertere petitionem, peccaret reddendo.

Homicidium mortale aut veniale.

Dico Secundò, Si occisio non omnino casu fiat, eò 108
quòd in opere periculoso non sit præstita cautio necessaria, erit peccatum iniustitiæ & homicidij, mortale vel veniale, pro ratione negligentiæ. ita Caietan. art. 8. & alij. Probatur; quia erit voluntarium in causa, nempe in omissione cautionis, & diligentiæ debitæ, sicut submersio nauis est voluntaria in negligentia gubernationis. vnde non censebitur omnino casualis:
Quod tamen sit maius peccatum, quàm illa negligen- 109
tia, probatur, quia non est voluntaria, nisi ratione illius negligentiæ: vnde non potest nisi ratione illius, imputari ad culpam. si ergo negligentia sit grauis, erit culpa mortalis: si leuis, erit venialis: si nulla, culpa quoque erit nulla.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm mors, vel aliud damnum alicui tertio ex tuo maleficio obueniens, tibi imputetur.

EXemplum sit: Occidisti occultè Petrum; imponitur homicidium Paulo, qui cum Petro exercebat simultates, capitur Paulus, afficitur supplicio.

Respond. & dico Primò, Si nec ea intentione occi- 110
disti Petrum, vt Paulo inde damnum eueniret, nec aduertisti euenturum; non censeris causa mortis vel damni Paulo, vnde nec teneris ad restitutionem.

Damnum tertio præter intentionem proueniens.

Probatur Primò, Quia hoc damnum Paulo merè per accidens euenit ex actu tuo: (non enim occisio Petri erat directa via ad nocendum Paulo.) per se autem & directè prouenit ex malitia accusatoris, vel testium: ergo non potest tibi imputari.

Secundò, Quia tale damnum non prouenit vt plurimùm tertio ex huiusmodi actione, sed raro: ergo non tenebaris aduertere illud secuturum: ergo si non aduertisti, non teneris ad restitutionem; quia nihil omisisti considerare, vel cauere in tua actione, quod ratione tertij considerare vel cauere tenebaris.

Tertiò, Illud damnum nec in se nec in causa est volitum: ergo censetur fortuitum. Consequentia patet ex dub. superiore. Antecedens probatur. Non in se volitum est; quia ignoratur euenturum, nec de eo cogitatur. Non in causa, quia effectus non censetur volitus in causa, nisi probabiliter in ea proueniat. qui enim rarò prouenit, non censetur magis in illa causa contineri, quàm non contineri: sed potiùs minùs.

111 Sed quid si aduertas damnum secuturum tertio? Multi DD. videntur sentire, tunc committi peccatum iniustitiæ respectu tertij.

Si scias euenturum. Resp. & dico Secundò, Probabilius videri, etiamsi putes inde damnum tertio obuenturum, te nec peccare peccato iniuriæ in tertium: ac proinde non teneri ad restitutionem. colligitur ex dictis dubit. 15. ita docet Sotus lib. 4. quæst. 6 art. 3. ad quartum argumentum, Lopez tom. 1. c. 63. & multi alij. Probatur, quia quando ex aliqua actione sequitur damnum tertio, non ex natura actionis, vel vt plurimùm, sed ex malitia vel ignorantia aliorum, quæ se immiscet, non censetur illa actio iniuriosa tertio, vt patet ex supradictis. atqui hæc occisio Petri est talis: ergo non censetur iniuriosa Paulo.

Dices, Qui aduertit ex opere suo secuturum damnum alteri, tenetur debitam cautionem adhibere, ne sequatur: omnis enim prudens hoc faceret. atqui iste non adhibuit debitam cautionem; ergo omissione istius censetur causa damni.

112 Resp. Quando damnum sequitur ex opere, non naturâ operis, sed per accidens, non tenetur ex iustitia cauere ne sequatur, sed solùm ex charitate: (vnde quando habet grauem causam aliquid faciendi, ne ex charitate quidem tenetur) itaque omittendo cautionem, & non impediendo damnum, non peccat contra iustitiam, sed solùm contra charitatem, quæ non obligat ad restitutionem.

Confirmatur aliquot exemplis. Primum, Si fureris Petri thesaurum, vnde putes illum dolore moriturum, non censeris homicida, nec es irregularis, quia hoc damnum non ex illo furto directè, sed ex animi voluntario affectu secutum: poterat enim & tenebatur dolorem mitigare. si non fecit, sibi mortem suam imputet. Secundum, Vendis arma militi, quibus malè vsurum putas, non tamen ideo censeris auctor illorum malorum: quamuis pecces contra charitatem, si ipse alioqui illa mala non fuisset facturus. Vendis Iudæo agnum, quem putas sacrificaturum, non tamen es causa sacrilegi sacrificij.

113 *Si intendas.* Sed quid si intendas, vt tertio damnum sic eueniat? vt si cùm vendis arma militi, optes in animo occidi inimicum tuum, & ea intentione vendas. Quidam putant te tunc teneri. ita Sotus suprà & Cordub. lib. 1. q. 31. art. 3. Sed contrarium verius videtur. vnde

Dico Tertiò, Etiamsi intendas damnum tertij; si tamen actio exterior cum circumstantiis talis sit, vt ex ea non sequatur damnum vt plurimùm, seu ex conditione actionis, sed aliunde, non erit peccatum iniustitiæ. Probatur, quia secundum communiorem opinionem Theologorum, intentio non facit, vt opus sit iniustum, nisi alias ex natura sua & circumstantiis tale sit. ergo cùm hæ actiones, de quibus agimus, non sint iniustæ respectu tertij, ex natura & circumstantiis, non fient iniustæ ex intentione. Ratio est, quia intentio accipit speciem suam ab obiecto: ergo si obiectum non est iniustum respectu intendentis, neque intentio iniusta erit, sed solùm contra charitatem. Obiectum autem intentum, non esse iniustum respectu intendentis, patet, quia quod intenditur, est vt mors illi eueniat aliorum malitia: atqui hic nulla est actio iniusta, quę ab intendente in tertium dirigatur. Etsi enim illatio mortis sit iniusta respectu eorum a quibus procedit, non tamen respectu illius a quo non procedit, quamuis illam optet fieri. quare nulla etiam est iniustitia in illa intentione: ac proinde illa intentio non potest eam communicare operi externo. Deinde, intentio non facit, vt opus externum magis sit damnosum aut noxium, aut magis violet æqualitatem: ergo si per se non est iniustum, intentio nocendi non facit iniustum: suppono enim, aliàs esse satis voluntarium. vide plura inf. c. 12. dub. 18. n. 129.

Ex his innumeræ quæstiones solui possunt, quibus quæritur, Vtrùm sit peccatum contra iustitiam, an tantùm contra charitatem.

Dico Quartò, Si actio exterior talis sit, vt ex ea plerumque tale damnum tertio sequi soleat, erit peccatum iniustitiæ, etiamsi illud damnum non intendas, nisi forte in ea actione iure tuo vtaris. 114

Prior pars patet ex dictis. Altera probatur, quia qui vtitur iure suo, nemini facit iniuriam: quamuis possit peccare contra charitatem, si parum ipsius intersit illo vti: vt si venas aquarum per tuum prædium currentes, à quibus aqua in puteum vicini influebat, prætextu alicuius operis intercipias: si cloacam in prædium alienum aperias, &c.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm homicidium, vel aliud damnum irrogatum per mancipium tuum, vel animal, tibi imputetur, & quid si per filium.

Respondeo, & dico primò, Si tua *culpa lata* id factũ est, tibi imputatur, & teneris ad restitutionem totius damni, vt, si iusseris, suaseris, impuleris, vel si negligens fuisti in præcauendo. Neque tunc sufficit, seruum vel animal noxæ dedere, id est, ad noxam seu damnum faciendum, sed totum damnum compensandum: vt habetur L. Si seruus. 2. ff. de noxalibus action. & cap. Si culpa 9. de iniuriis & damno dato. Dixi *culpa*, quia de *leui* & *leuissima* extra contractum & officium, non teneris: vt suprà cap. 7. dub. 6. 115 *Si tua culpa.*

Dico Secundò, Si nulla tua culpa interuenerit, non teneris ad totum damnum, sed sufficit, mancipium vel animal noxæ dedere: liberum tamen tibi est vel damnum compensare, vel rem quæ nocuit dedere. Est communis sententia DD. & habetur expressè locis citatis. Vide Siluestrum Restitutio 2. versus finem. & Restitutio 3 quæst. 4. Ratio est, quia dominus non tenetur hic ratione sui, sed ratione rei suæ, quæ restitutioni obnoxia manet: mancipium quidem ratione culpæ (si enim non peccauit, non manet obnoxium) animal verò ratione legis ita disponentis. Cùmque mancipium & brutum nihil habeant à se distinctum, quod pro damno accipi possit, concessum est ei qui damnum accepit, vt ex ipsorum corporibus sibi compenset. vtrumque enim pretio est æstimabile. Hinc fit, vt dominus subeat obligationem restituendi pro damno, vel corpora ipsorum, vel damni pretium. 116 *Si absque culpa damnũ datum.*

Sed dubium est, Vtrùm in conscientia tenearis ante Iudicis sententiam.

Resp. & dico Tertiò, Seposito Iure positiuo, non tenetur dare corpora, vel pretium damni, ante sententiam. Probatur Primò, 117 *Non tenetur iure naturæ.*

Quia nec tenetur ratione rei acceptæ, cùm hæc non extet, nec ratione iniustæ acceptionis vel damnificationis, quia absque omni eius culpa commissum. Secundò, Quia seruus Iure naturæ non manet obnoxius restitutioni, ita vt ipse se debeat tradere læso in compensationem; quinimò potest se abscondere & fugere: ergo nec dominus Iure naturæ tenetur illũ tradere, sed potest iuuare ad latebras & ad fugam. Si enim est aliqua obligatio in domino ad eum tradendum, ea est secũdaria, orta ex obligatione serui, qui est auctor damni. itaque cùm seruus non teneatur se tradere pro damno, nec dominus tenetur. Idem dicendum de animali: non enim animal Iure naturæ manet obnoxium læso, quia non peccauit; sicut neque statua ænea, quæ casu lapsa, aliquem læsit, obnoxia manet.

Obiectio. Dices, Is qui læsus est, Iure naturæ potest compen-

sare

ſare ſibi damnum ex re quæ læſis, ſi præter ſeipſam illa nihil habeas: ergo,&c.

Reſp.Primò, Antecedens non eſſe verum, vt patet in ſtatua; non enim ſtatuam illam ſibi vindicare poteſt. Secundo, Etiamſi verum eſſet, non tamen inde ſequeretur,dominum teneri tradere,nec poſſe abſcondere. Nam illud ius læſi ſolùm eſt conditionatum, nempe ſi poſſit animal vel ſeruum capere. Seruus enim poteſt fugere, & ſe abſcondere. Itaque dominus vt ſibi vel ſeruo conſulas, poteſt ad hoc iuuare, niſi aliunde prohibeatur.

118 Dico Quartò,Probabile eſt,neque Iure poſitiuo ad id teneri ante ſententiam. Petr.Nauar. l.2.c.1. num.38. putat id eſſe verius;quia iſtæ leges videntur eſſe pœnales. Sed non propriè poſſunt dici pœnales, cùm apertè excludant omnem culpam domini, vt patet L. Si ſeruus,& c.Si culpa,ſupra;ſed conſtituunt id, quod eſt conſentaneum naturali æquitati, & quid in tribunalibus debeant Iudices iudicare. interdum enim Iudex auctoritate legis poteſt decernere per ſententiam, aliquam reſtitutionem, quæ ante ſententiam non erat debita. ſicut enim in pœnam poteſt iniungere aliquam ſolutionem; ita etiam ob pacem publicam,dum æquitati eſt conſonum.

Non teneri ante ſententiam.

119 Ratio igitur, cur iſtæ leges ante ſententiam non obligent, eſt; quia videntur ſolùm pertinere ad forum externum,neque aliter vſu receptæ. Nam homines paſſim ignorans has leges.

Obiectio.

Dices, Gregorius IX. cap.vls.de iniuriis, ſic ait: *Quod ſi animalia tua nocuiſſe proponas, nihilominùs ad ſatisfactionem teneris; niſi ea dando paſſis damnum, velis liberare teipſum.* vbi apertè inſinuat obligationem ante ſententiam.

Contrarium tamen non minùs probabile.

Reſp.Ob hoc argumentum,eſt ſatis probabile contrarium, ídque multi DD. tenent. Reſponderi tamen poteſt, Illa verba poſſe intelligi de obligatione in foro externo;quod inſinuant illa verba, *Niſi velis liberare teipſum*, nempe ab impetitione actoris: vel certe non eſt vſu receptum.

120 Notandum eſt; Si ſeruus vel animal cœperint eſſe extra poteſtatem domini, deſinit erga illum actio: vt habetur §. Omnis autem. Inſtit.de noxal action. Si in alterius poteſtatem venerit, erit actio contra illius dominum: ſi fuerit manumiſſus,conuenietur vt liber. poterit quidem dominus vendere, ſed tenetur emptori indicare vitium,id eſt,eſſe obnoxium.Hæc & alia vide Inſtitut. & ff. de noxalibus, pertinent enim ad forum externum.

121 Sed quid ſi filiusfamilias occiderit, vel damnum dederit?

Si filiusfamilias damnum dederit.

Reſp.& dico Quintò, Parentem non teneri ex delicto filij vel damnum ſarcire, vel filium noxæ dedere, ſi abſque parentis culpa commiſſum. Inſtitut. ſuprà, §.vltimo. Ratio eſt, Primò,Quia iniquum eſt,vt nequitia filij vel filiæ, parenti,vltra ipſorum corpora,damnoſa ſit, vt de ſeruis dicitur Inſtit.ſuprà, §.t. Cumque ex alia parte non ſit dominus corporum horum, (ſunt enim libera) non etiam ratione locorum, actio contra parentem poteſt inſtitui. Confirmatur, Quia nimis aſperum eſt, vt parens cogatur corpora liberorum ſuorum noxæ dedere. Secundò, Quia filiusfamilias cùm ſit liber, pro ſuis delictis conueniri poteſt,vt habetur §.vltimo, ſuprà. manet enim ex ſuo delicto obligatus tamquam liber, & capax dominij. Vide Silueſtrum Reſtitutio 2.verſus finem.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm homicidia & damna,quæ inferuntur per triremes Turcarum,imputentur remigibus Chriſtianis ibi captis,ita vt peccent contra Iuſtitiam, vel ſaltem contra charitatem.

122 *Sententia Nauarri.*

NAuarrus cap. 27. numer. 63. docet, eos peccare mortaliter ducendo remos,quando contra Chriſtianos agitur: potiúſque debere oppetere mortem. non tamen explicat, vtrùm contra Iuſtitiam, an contra charitatem. Ratio ipſius eſt, quia cooperantur ad homicidia & damna Chriſtianorum. Etſi enim remigatio illa per ſe & in genere ſpectata non ſit opitulatio ad malum, nec mala, tamen vt hic & nunc ſit, eſt verè & propriè cooperatio homicidij, ac proinde mala. actiones enim ſpectandæ in indiuiduo cum circumſtantiis ſicuti fiunt. Addit tamen Nauarr. non videri excommunicatos per Bullam Cœnæ (vbi *excommunicantur, qui Turcis, & aliis nominis Chriſtiani hoſtibus auxilium quomodolibet præſtant*) quia graui metu compulſi faciunt, quales non videtur Summus Pontifex velle comprehendere. Idem docet fuſiùs in cap. Ita quorundam. 6. de Iudæis,notab.21.

Sed verius eſt,non peccare, quando flagris & metu mortis ad id compelluntur. Neque enim peccant contra Iuſtitiam, quia remigatio non eſt actio naturà ſuâ periculoſa Chriſtianis, ſed indifferens, ſicut aurigatio. eſt enim delatio nauis per mare, qua Turcæ vectores benè & malè vti poſſunt: quòd autem cedat in perniciem Chriſtianorum, eſt ex malitia Turcarum: ergo quando graui ſupplicio vrgentur, non cenſentur cooperari voluntariè ad damna Chriſtianorum: ſicut qui timore mortis reddit depoſitum furioſo, non cenſetur ei cooperari ad necem, quam infert inimico, & auriga, qui dominam ſuam vehit ad locum adulterij, non cenſetur ei cooperari: vt fatetur Nauarrus. Secùs de iis qui tormenta in Chriſtianos dirigunt, ignémque applicant,quia directè damnum inferunt.

Non peccant remiges.

Neque etiam contra charitatem; quia nemo tenetur ex charitate vitam ſuam exponere; niſi probabile ſit illi,damnum auerſum iri: atqui id non eſt probabile illis remigibus. etſi enim vnus vel alter ceſſet à remigando, non ideò alij ceſſabunt, ſicque damnum æquè eueniet. Si tamen aliquis eſſet, qui ſuo exemplo vel exhortatione putaret reliquos ceſſaturos, & ita graue damnum impediendum: (v.g. ne claſſis Chriſtiana ſuperetur)tenetur ille ex charitate, etiam cum certo mortis periculo,id præſtare: ſecùs ſi damnū non ſit tanti momenti.

Ad rationem Nauarri reſpondeo, illā remigationē vt hic & nunc fit,non eſſe formaliter cooperationem, 123
Ad rationem.
quia non fit intentione cooperandi ad cædes, ſed ſolùm materialiter. neque propriè eſt cooperatio. quia per ſe eſt indifferēs,& ſolùm vt ſubeſt militiæ & vſui Turcarum concurrit ad malum, idque remotè. talis autem cooperatio non eſt illicita, quando non eſt voluntaria, ſed coacta, metúque grauiſſimo extorta. vt patet exemplis ſuprà allatis. Sic non propriè cooperantur captiui, qui coguntur tormenta trahere ad locum pugnæ, munire arces, aduehere arma bellica, vel annonam in caſtra: quia hæ actiones non ſunt noxiæ, niſi per accidens, ex malitia eorum qui his prauis ad malum vtuntur. Simili modo valdè probabile eſt, licere Catholicis nautis & aurigis in Hollandia deuehere annonam ad vrbes & præſidia hæreticis inſeſſa, & ad eorum caſtra, etiamſi metu graui non compellantur: modò abſit praua intentio, & illis ceſſantibus non deſint hæretici plurimi qui id facient. Ratio eſt, quia hæc actio eſt indifferens; & ſi Catholici excludantur, ſoli hæretici, quorum maxima copia ſuppetit, totum lucrum capient, & Catholici ad magnam penuriam redigentur, cùm vix alia ratio viuendi hoc tempore id genus hominibus ibi ſuppetat. Confirm Primò, quia hæc actio nec eſt mala per ſe,vt patet;nec ex intentione agentium.quia Catholici non intendunt quidquam mali; nec ex euentu,vt ſit à Catholicis;quia ſi ipſi non facerēt,plurimi alij non deeſſent ergo non eſt Catholicis illo rerum ſtatu prohibenda: præſertim cùm id eſſet ipſis grauiſſimum, & permiſſio nullo modo augeat vires aduerſariorum. Repub. enim perturbata & tyrannide oppreſſa multa licent, quæ alias ſunt illicita.Confirm. Secundò,quia ſi detrectent, reddent ſe ſuſpectos, &

fortè cogentur, aut aliis modis grauabuntur, tamquam osores boni publici. Ita mecum sentiunt viri doctissimi in hac Vniuersitate.

An fiat excommunicati.

Quòd verò Nauarrus putat non esse excommunicatos; supposita altera ipsius opinione,nimirum,quòd non excusentur à peccato mortali;contrarium est longè probabilius. quando enim metus excusat à peccato mortali, non excusat quoque à censura. vt apertè colligitur ex cap. Sacris. 5. de iis quæ vi. vbi dicitur eum, qui metu communicauit cum excommunicato, esse excommunicatum: *Quia*, inquit, *licet metus attenuet culpam, quia tamen eam non prorsus excludit (cùm pro nullo metu debeat quis mortale crimen incurrere,) excommunicationis labe credimus inquinari.* Torquent se hìc Canonistæ, quomodo metus non excusat à censura, cùm sæpè excuset à culpa. Sed dicendum, tunc excusare à pœna,quando excusat à culpa:quando verò non excuset à culpa, ita vt culpa maneat mortifera; tunc non excusare à pœna,vt hoc loco Pontifex clarè pronuntiat.

DE RESTITVTIONE, ad quam tenetur homicida.

Explicata ratione homicidij, tum voluntarij, tum fortuiti, sequitur vt dicamus de restitutione seu compensatione necessaria.

DVBITATIO XIX.

Quantum teneatur homicida vel mutilator restituere.

124 RESPONDEO & dico Primò, Teneri soluere integras expensas, factas in curationem læsi; nam earum ipse causa efficax fuit.

Detrahenda ipsius expensa.

Dico Secundò, Teneri etiam restituere, non quidem quantum ipse erat lucraturus, sed quantum illa spes lucri valebat, si quæstum aliquo officio vel artificio faciebat, iis tamen detractis, quæ ipse consumere solebat,si obiit.quæ enim ipse consumebat, non possunt censeri in lucris ad heredes peruenientibus. v.g.Spes lucri æstimetur 1000.id quod consumpturus erat æstimetur 500. supersunt tantùm 500.restituendi. quod valdè notandum. Vide Couar. lib. 2. Variarum resolut.c.10.n.7.& Sotum lib.4.de Iustit. q.8.ar.3.ad 3.

Sed difficultas est, Vtrùm ex hac summa etiam detrahi debeat æstimatio laboris. Ioannes Maior in 4.d. 15.q.19. affirmat.

125 Sed contraria sententia est communis, Istius laboris non esse rationem habendam,sed integrè restituendum,quantum spes lucri,omnibus perpensis, æstimabitur.Ita Couar.suprà numer.7.vltra medium, & alij passim.Probatur Primò, Quia si æstimationem laboris detrahamus, vix aliquid supererit, nam sæpè lucrum non est maius, quàm æstimatio laboris,vt patet in iis artificiis,in quibus est parum ingeniosæ industriæ. Secundò, Quia qui alium iniustè impediuit à labore diuino, tenetur integrè lucrum illius diei sarcire, nulla parte detracta, ratione laboris non obiti: nam alter

Æstimatio laboris non detrahenda.

126 cupiebat laborem subire.ergo, &c. Sententia tamen Maioris videtur satis æqua, si hoc modo temperetur, vt tantum detrahatur lucro, quantum ille artifex libenter pro laboris redemptione daturus fuisset: sic enim non videtur fieri vlla inæqualitas. quod si ille laborem nullo modo voluisset redimi cum lucri imminutione, tunc integrè restitutio erit facienda,iuxta communem DD. sententiam.

Nisi ipse maluisset illum redimere.

127 Dico Tertiò,Si homicida, vel qui damnum intulit, moriatur, tenentur heredes ex eius bonis. Ratio est; quia heredes succedunt in locum defuncti, & in omnia eius bona, & iura:vnde etiam in omnes eius obligationes,quibus ex iustitia obligabatur.

Nec obstat L.Ex Iudiciorum.20. ff. de accusationibus, vbi dicitur, *pœnam pecuniariam, quæ descendit à delicto, non transire ad heredes, lite non contestata*;quia vel intelligitur de pœna propriè dicta, qua puniendus erat per sententiam is qui crimen contraxerat; quæ pœna non debetur ante sententiam,nec ab homicida,nec ab eius heredibus. ita eam intelligit Couarr. Vel certè lex ista solùm negat heredibus occisi actionem de damno in foro externo in heredes occisoris, nisi ante mortem eius lis contestata fuerit. ita Antonius Gomezius tom.3.c.3. n.37. non tamen liberat eos in foro conscientiæ. nihil enim facit ad obligationem coram Deo, quòd lis ante mortem contestata vel non contestata fuerit.

DVBITATIO XX.

Quomodo æstimatio lucri futuri facienda est, cùm ignoretur quamdiu fuisset victurus.

Angelus, Restitutio 1.5. Homicida, dicit eam faciendam iuxta dispositionem Legis, Computationi. ff.ad legem Falcidiam. Idem docet Couar.lib.2. Variar.c.10.num.7. circa medium. In hac lege certum tempus constituitur futuræ ætatis æstimandæ: ita vt si quis sit annorum 30. vel infra, is putetur adhuc victurus 30.si sit 35. putetur victurus 25.si 40. adhuc 20. si 50. adhuc decem, semper diminuendo vsque ad 60. sicut ibi expresse habetur.

128 Sed cùm hæc lex tantùm loquatur de alimentis alicui ad vitam legatis, non videtur extendenda ad nostrum casum. Deinde in foro conscientiæ, spectandæ quoque sunt multæ aliæ circumstantiæ, ex quibus æstimandum est futuræ ætatis tempus & lucrum. Denique qui occiderit senem 59.annorum,non teneretur nisi restituere lucrum vnius anni; qui sexagenarium, nihil: quod est contra omnem æquitatem. fieri enim potest vt sit validus, & putetur adhuc 20. annos victurus.

Æstimatio ætatis,in alimentis legatis.

129 Respon.igitur, Non posse commodiorem regulam præscribi,quàm vt illud restituatur, quod probi prudentésque viri, spectatis omnibus circumstantiis, ratione lucri cessantis, vel damni, ex occisione,mutilatione,aut etiam vitæ abbreuiatione emergentis, iudicauerint esse æquum. Nam si vita alicuius accisa breuiórque effecta est ex percussione iniusta,æstimandum tempus,quo vlteriùs putabatur eam producturus.

Hic fit arbitrio prudentium.

130 Hic tamen aduertendum est, Si quis vel naturali, vel *aliàs iusta morte* erat è medio tollendus;qui iniustè præueniret, non teneretur ad restitutionem; quamuis iniustitiam committeret: vt rectè docet Petrus Nauarra lib.4.c.1.num.78. qui pro eadem sententia citat Nauarr.& Siluestrum. Ratio est,quia non infert damnum pecuniarium, tam breui enim tempore non erat ille lucraturus quidquam.

Si aliàs erat periturus absque culpa.

131 Dixi,vel *aliàs iusta morte*. quia si iniustè erat interficiendus, vel à latrone,vel etiam à Magistratu,& ego præueniam; omnino teneor restituere. Ratio est;quia alter, qui eum interfecturus erat, fuisset obligatus: ergo si ego præueniam, similiter obligabor, non enim aliquid iuris adeò amittit vel viuendi,vel lucri faciendi in vita, quia alius eum iniustè statuerat interimere: sicut amittit,quando vel naturaliter, vel iustè per Magistratum perire debet.

Idem dico de quouis alio damno iniustè illato, si res illa apud dominum certò erat peritura, vel iusta pœna,vel casu fortuito, si enim tunc culpa mea, vel etiam dolo perit, sub eius dominio manens, non tenebor ad restitutionem. v. g. si incendi segetes, quas eluuio fluminum certò erat euersura. Sed de hoc plura infr. c.12.dub.15.

Si res peritura apud dominum.

132 Petes, Vtrùm id, quod restituendum est pro lucro probabili heredibus occisi, æstimatum sit 50. aureis: vt docet Nauarr.cap.15. num. 24. in quam sententiam adducit Hostiensem.

Resp.

50.aureorum pœna. Respon. Legem, quam citat Nauarr. illis verbis non agere de restitutione damni; (hæc enim debetur etiam ante condemnationem) sed de pœna, seu multa, quæ per sententiam debetur: sic enim habet edictum prætorum: *Si eo ictu homo liber perisse dicatur, 50. aureorum iudicium dabo.* & immediatè dixerat, *se in duplum daturum iudicium, si ex erecto vel effuso damnum datum esset.* vnde manifestè patet, legem loqui de pœna homicidij, non cuiusuis, sed fortuiti; non autem de damno sarciendo. Idem docet Glossa in cap.1. de Iniuriis, dicens: *Si liber homo perit, 50. aureorum sit condemnatio.*

DVBITATIO XXI.

Quantum teneatur restituere, qui modum iustæ defensionis excessit.

133 *Prouocatus non tenetur.* Respondeo, & dico Primò, Qui ab altero fuit prouocatus ad pugnam, etiamsi modū fortè excessit, non tenetur ad restitutionem. ita multi recentiores. Ratio est; Quia prouocatus videtur ei condonare, dum facit ei potestatem, vt contra se agat quod poterit. Idem docet Bannes quæst. 62. art.2. dubit.5. vbi dicit, eum qui voluntariè se exponit periculo, prouocando alterum ad certamen, si occidatur, non esse iniustam occisionem respectu illius, sed solùm respectu Reip. vel Dei, qui est Dominus specialis vitæ. & paulò antè dicit, talem renuntiare iuri suo, etiamsi in damnum filiorum id cedat. Idem videtur dicendum, quando duo prouocant se vicissim, & pari consensu pugnam aggrediuntur.

134 Dico Secundò, Qui inuaditur ab altero sine prouocatione, si iustam moderationem notabiliter excedat, ita vt mortiferè peccet occidendo suum inuasorem, tenetur integrè damna compensare. Ita docet Nauar. cap.15. num. 27. & plerique hoc tempore. Ratio est; Quia qui ita occidit, facit alteri iniuriam, & est causa totius damni: sicut is qui dolo vel lata culpa est alteri causa damni.

Dices, Qui alterum iniustè aggreditur aperta vi, vel ex insidia, & occidit, maiorem infert iniuriam, quàm qui inuasus, & rei indignitate commotus, occidit aggressorem: ergo ad maiorem tenetur restitutionem.

Resp. negando conseq. Non enim quantitas restitutionis, ex iniuriæ quantitate æstimanda est, sed ex quantitate damni per iniuriam mortiferam illati. itaque cum hic interuenerit iniuria, quæ sit peccatum mortiferum, integrè damnum sarciendum est. Secùs est in pœna; hæc enim respondet iniuriæ, non damno: vnde vbi maior fuit iniuria, maior quoque pœna est irroganda.

135 *Probabile inuasum non teneri ad restitutionem integram.* Aducrte tamen, quosdam DD. ob argumentum prædictum docere, eum qui modum iustæ defensionis excedit, non teneri tantumdem restituere, quantum aggressorem, qui ex insidiis vel aperta vi occidit; sed multò minus. Ita Angelus Restitutio 1. §. Homicida, Silu. Restit. 3.q.2. & Gomezius tom.3. c.3. n.38. Idem docet Sotus lib.4. de Iustit. q. 6. art 3. ad tertium. Vbi notandum est, Syluestrum non loqui de pœna propriè dicta, (vt Nauarrus eum exponit) sed de restitutione damnorum, quam vult fieri iudicio boni viri: de qua etiam apertè Gomezius & Angelus. Quæ sententia mihi videtur probabilis, & consentanea æquitati naturali. etsi enim damnum illud par sit, siue hoc, siue illo modo illatū sit. & compensatio non sit æstimanda ex indignitate rei, vel magnitudine iniuriæ; tamen is qui alterum inuadit, videtur ex parte amittere ius ad compensationem damni: nam sibiipsi est causa mali, alterum iniustè inuadendo. quare si occidatur vel lædatur, sibi ex parte debet imputare. Deinde difficillimum est, iniustum temperare dolorem, vt ait Angelus. Quare æquitas naturalis videtur postulare, vt non tam seuerè teneatur omnia damna rependere; idque communis humani generis sensus approbare videtur.

Dico Tertiò, Qui inuasus ab altero, potest fugere, vel aliter declinare, etsi id non faciat, sed debita moderatione, se vel sua defendens occidat inuasorem, non tenetur ad restitutionem. 136 *Qui potest fugere.*

Probatur, Quia non peccauit contra iustitiam, sed solùm contra charitatem, vt ostensum est suprà dub. 15. & 16. non enim ex iustitia tenebatur fugere, vel à via declinare.

Confirmatur, Quia nemo ex sua malitia, qua vult alterum inuadere, acquirit Ius in illum, quo illum obliget ad fugam, ita vt nisi fugiat, vel patiatur se Interfici, censeatur ipsi facere iniuriam: sed solùm tenetur fugere ex charitate, si sine honoris dispendio possit: & Ecclesiasticus tenetur etiam lege religionis, ne videlicet non fugiendo, aliquid committat, quod sanctitatem status ipsius dedeceat, lege tamen iustitiæ non magis tenetur quàm sæcularis.

Dico Quartò, Idem omnino dicendum de eo, qui alium contumelia, vel alia iniuria affecit; si ab illo inuasus, iusta ratione se tueatur, & illum occidat, non tenetur ad homicidij compensationem. est contra Nauar. c.15. n.7. ita tenet Nauarra l 2. c.3. n.362. ex Sylvestro & Mercato, colligitur ex dictis suprà dub. 15. 137

Probatur, Quia is qui iniuriam alteri intulit, si armis ab eo inuadatur, potest se cum iusta moderatione tueri; præsertim venia petita, vel satisfactione oblata: quia alter tunc nullum ius habet sic inuadendi priuata auctoritate. ergo si eum occidat, non facit ei in hoc iniuriam. Confirm. Quia inuasor non habet ius iustitiæ in alterum, vt ille se non defendat; neque etiam vt fugam capessat: sed solùm vt satisfactionem pro iniuria offerat. ergo si moderatione debita se defendens occidat inuasorem, non facit contra ius ipsius; ac proinde non peccat contra iustitiam: sed habet se illa occisio tanquam per accidens, & mediante alterius malitia proueniens, occasione operis iniuriosi, vt si quis seipsum occideret præ impatientia, quia domum eius succendi, non censerer ego idcircò homicida: nam ista actio iniuriosa, non est verè iniuriosa, respectu occisionis, per accidens ex ea prouenientis, sed solùm est contra charitatem, vt suprà dub. 16. n.112. ostensum. vnde nec obligat ad restitutionem, causa mortis illatæ. *Qui inuaditur ob contumeliam illatam.*

DVBITATIO XXII.

Vtrùm quando homicida sustinuit pœnam talionis, debeat fieri damnorum compensatio.

Svmma Rosella, Restitutio 3. & quidam recentiores dicunt tunc non deberi aliam compensationem; quod etiam videtur sentire Scotus d.15. q 3. art. 2. Gabriel ibidem q.15. art 2. Angelus Restit. 1. §. Homicida; Adrianus q. vlt. de Restitut. 138

Respondeo, Verius est, in rigore omnia damna ex homicidio secuta, ex bonis homicidæ sarcienda. Ita Nauarr. cap.15. n.25. Couar. lib.2. Variar. cap.10. num.7. circa medium. Gomez tom. 3. cap.3. num. 37. & alij. Ratio est, Quia pœna infligitur à Iudice, non vt damnum parti læsæ compensetur, sed vt iniuria Reipub. & legibus illata vindicetur, aliisque terror incutiatur. Vnde etiam ea crimina, quæ nemini damnum inferunt, pœna mortis puniuntur. Vt sodomia, grauis blasphemia, hæresis.

Quamuis hæc sententia in rigore sit vera, tamen contraria est probabilis, & consentanea æquitati, præsertim cum hac limitatione: vt heredes homicidæ, quando ipse in corpore plexus fuit, in conscientia non teneantur quidquam soluere, nisi heredes occisi id exigant: ita enim ferè habet vsus, vt pœnæ talionis censeantur acquiescere, & iniuria illata videatur sic esse compensata. sic docet Michael Salonius quæst. 62. art.2. Si heredes occisi exigant aliam compensationem, præter pœnam homicidæ, (quod tamen honesti non solent) tunc heredes homicidæ videntur te- 139 *Contrarium probabile.*

neri, quia damnum iniustè datum non est per pœnam talionis reparatum. Certum tamen est, heredibus occisi nihil deberi pro ipsa vita ablata, etiamsi alias pro ea restitutio debetur. Ratio est, quia damnum vitæ censetur pœna talionis abundè compensatum. Ita docet Scotus in 4.dist.15.q.3.art.2. Gabriel ibidem qu.15.art.2.& alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm sit aliquid restituendum pro vita, membro, vel cicatrice.

140 MVlti Doctores censent, non solùm pro damnis pecuniariis ex læsione vel homicidio secutis, restitutionem pecuniariam deberi; sed etiam præcisè pro damno vitæ, vel membri, vel cicatricis, idque arbitrio boni viri. Indicat id D.Thomas quæst.62.art.2.ad primum. Sotus lib.4. de Iustit. quæst.6. art.3. ad tertium Siluest. Restitutio 3. q.2.& quidam alij. Ratio est; quia qui non potest damnum totum integrè compensare, tenetur eo modo quo licet, iuxta arbitrium prudentum. Confirmatur. Quia alioqui sequeretur, teneri quempiam restituere pro vita bouis occisi, & non vita hominis: quod tamen videtur absurdum, eò quod hæc sit multò pretiosior. Sed contrarium videtur verius.

141 *Pro vita serui non autem hominis liberi restituendum.* Respondeo igitur, Etsi pro vita serui, vel animalis necessario restitutio pecuniaria sit facienda; tamen pro vita, membro, vel cicatrice hominis liberi, nihil in conscientia necessariò deberi.

Prior pars patet; Quia vita serui & animalis pretio æstimantur, quod ad æqualitatem rependi potest: vnde pro horum vita tantum soluendum, quanti plurimi vendi poterant: pro mutilatione & cicatrice, quanti pluris venderentur, si illæsa fuissent.

Secunda pars est Nauarri c.15. n. 22. vbi id egregiè probat: & Glossæ in cap.1.de Iniuriis & damno dato: Ledesmæ in 4.d.24.q.25.art.2.dub.7. Petri Nauar.lib.4. de Restitut.c.1.n.82. Eamdem tenet Couarr. lib.2. variarum resolut cap.10.num.7.circa medium, & Gomezius tom.2.cap.6.num.22.vbi dicunt, *cicatricem hominis liberi, pecunia compensari non posse.* vnde idem multò magis (si consequenter loqui velint) dicere debent de vita & membro.

Probatur Primò ex L. vltima ff. de his, qui effud. vel deiec. *Cùm liberi hominis corpus ex eo, quòd deiectum effusumve quid erit, læsum fuerit, Iudex computet mercedes medicis præstitas, ceteràque impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operarum, quibus caruit aut cariturus est ob id, quòd inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio; quia liberum corpus nullam recipit æstimationem.* Idem habetur L. Ex hac lege. 3. ff. si quadrup. paup. fecisse dicatur.

142 Dices, Has leges solùm negare actionem in foro externo Contra, Quia apertè indicant, nihil pro his deberi, eò quòd natura sua sint supra omne pretium, ac proinde non possint conferri cum iis rebus, quæ in humanos contractus veniunt. & sanè ratio nulla est, cur neganda sit actio, si in conscientia aliquid debetur: & cur non fiat eius taxatio per Iudicem, cùm reliquorum damnorum fiat, ipséque melius quàm alius quiuis, eam facere possit.

Heredes non tenentur. Probatur Secundò, Heredes non tenentur compensare damnum vitæ, aut iniuriam illatam; vt Scotus fatetur: ergo nec ipse occisor. si enim occisor ex iustitia tenebatur ex suis bonis, cur non heredes ex suis bonis teneantur, cùm succedant in eius obligationes, sicut in iura?

143 Tertiò Quando homicida punitur pœna talionis, satisfacit illa pœna pro damno vitæ; vti praxis omniũ tribunalium habet, & DD. supradicti sentiunt: neque enim iustum videretur ad amplius sontem obligare. Atqui per hanc pœnam corporalem nulla fit læso pro vita compensatio, sed solùm fit vindicatio, quæ à reo non debetur ex Iustitia commutatiua, sed à Magistratu. ergo cùm post hanc pœnam censeatur in conscientia liber ab illa compensatione, quæ pro ipsa vita sit facienda: signum euidens est, ipsum anteà etiam liberum fuisse, nec Iustitiæ lege damnum vitæ debuisse compensari; sicut alia damna, à quibus non est liber post pœnam.

Quartò, Quia non potest statui, quantum pro vita vel membro ex iustitia sit restituendum, neque vir prudens certum quid arbitrari potest. si enim dixerit mille deberi pro vita, cur non duo millia, vel tria, & sic deinceps. etsi enim homicida nõ teneatur ita se exhaurire restituendo, vt in extremam aut grauem necessitatem incidat, tamen si opibus abundet, numquam poterit arbitris tantum taxari, quin dici possit amplius deberi. *Nihil certi potest determinari.*

Quinto, Quia vitæ omnium hominum sunt æqualis dignitatis: ergo æqualis debet fieri pro omnibus restitutio. quod est absurdum. *Vita æquales.*

Sextò, Restitutio, quæ debetur ex Iustitia, reparat damnum illatum præcisè ad æqualitatem: ergo vbi damnum natura sua irreparabile est, non debetur restitutio lege Iustitiæ. 144

Septimò, Quia nemo obligatur damnum sarcire ex bonis diuersi ordinis, sed tantùm eiusdem; hæc enim sola inter se sunt commensurabilia: ergo quando non potest fieri commensuratio, non est obligatio Iustitiæ. Antecedens patet; quia alioquin qui læsisset in vita, deberet restituere in honore, vel potiùs in bonis spiritualibus, si pecunia non posset; quod tamen neque moribus gentium est receptum, neque vllo modo necessarium: vt passim DD. tradunt.

Ex quibus patet Primò, Solum damnum pecuniarium, secutum ex homicidio, ex iustitia compensandum: pro damno autem vitæ & pro iniuria solùm deberi satisfactionem quamdam, signis doloris & petitione veniæ. Fieri tamen potest, vt obligetur ex charitate ad aliquam pecuniariam satisfactionem, si heredes sint pauperes, & non putentur mœrorem aliter deposituri; & ipse eam sine graui incommodo possit præstare: tunc enim videtur saltem ex charitate & quadam æquitate naturali teneri. fortè hoc voluit D.Thomas. 145 *Solum damnum pecuniariũ compensandum.*

Secundò, Si vir nobilis aut alius occisus sit, qui nihil lucri faciebat, nihil restituendum, præter expensas in medicos, si quæ factæ sunt.

Tertiò, Patet responsio ad contrariam rationem: non enim omne damnum ex iustitia est compensandum, vt patet de damno spirituali, quod tamen maximum est. Neque mirum videri debet, si pro vita animalis fiat restitutio; non autem pro vita hominis liberi. quia vita hominis libera est supra omne pretium pecuniarium & humanum, sicut & bona spiritualia: non tamen vita animalis, vel mancipij. Hinc tamen non sequitur, minus esse peccatum occidere hominem, quàm bestiam.

Dices, L. Prætor edixit. 7.§.6.ff. de iniuriis, dicitur: *Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter agi, Imperator rescripsit.* ergo potest agi in Iudicio de damno vitæ sarciendo. 146

Respondeo, Negando consequentiam. Aliud enim est agere de iniuria vindicanda, aliud de damno sarciendo. iniuriæ enim non debetur restitutio, sed vindicatio & mulcta etiam pecuniaria, quæ fit operà Iudicis: satisfactio etiam debetur, sed non pecuniaria ante sententiam. itaque potest ciuiliter agi, quia potest exigi aliqua satisfactio pecuniaria, per Iudicem imponenda.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm aliquid restituendum pro expensis funeris.

REspondeo, Ordinariè nihil pro his expensis restituendum, quamuis contrarium affirmet Nauarrus cap.15.num.22. Ratio est, quia etiamsi naturali morte obiisset, nihilominùs hæ expensæ fieri debuissent, vnde 147 *Pro expensis funeris.*

per

per occisionem nihil damni ex hac parte illatum, nisi fortè ex acceleratione, eò quòd citiùs isti sumptus fieri debuerunt, quibus adhuc aliquid lucri facere potuisset: sed hoc sub lucro cessante comprehenditur. Vel nisi extra patriam, aut alieno loco occisus sit, vbi maiores sumptus, quàm domi fieri debuerunt; quod pertinet ad damnum emergens.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm animæ occisi aliquid restituendum ex iustitia.

148 SCotus dist. 15. q. 3. art. 2. Gabriel, Adrianus, & Angelus suprà, docent; Si homicida subeat pœnam talionis, nihil ampliùs deberi pro vita occisi: si non subeat, debere satisfacere pro vita illius, bonis spiritualibus, per eleemosynas, orationes, Missas, &c.

Non ex iustitia. Sed communior sententia est, non obligari ex iustitia ad hanc restitutionem, quamuis sit saluberrimum consilium, & æquitas naturalis videatur quodammodò postulare. Vnde meritò pro satisfactione sacramentali, ipsi à Sacerdote potest iniungi. ita docet Sotus lib. 4. quæst. 6. ar. 3. ad tertium. Siluester suprà, & alij.

149 Ratio est, quia bonum spirituale non potest esse pretium rei temporalis. ergo non potest ex iustitia deberi pro damno vitæ. Antecedens probatur, quia sunt res diuersi ordinis, & vita per hoc non restituitur nec in se, nec in æquiualenti, quod apud homines habeat parem æstimationem.

Dices, Deberi hæc bona non pro vita, sed quia illum priuauit facultate merendi, & satisfaciendi.

150 *Facultas merendi.* Respondeo, Facultas merendi est irreparabilis, similiter meritum amissum est irreparabile: quia meum meritum non potest alteri donare, ita vt fiat ipsius. Deinde priuatio huius facultatis non potest vllo opere nostro compensari, sicut nec vita. Et quamuis satisfactio vnius alteri prodesse possit, non tamen constat, an alter aliqua satisfactione sit priuatus, nec vtrum ei profutura sit. Denique non potest in his certa mensura constitui quæ lege iustitiæ debeatur.

DVBITATIO XXVI.

Vtrùm tantummodò vxori & liberis, an etiam aliis restituere teneatur, vt creditoribus, & iis quos occisus alebat.

MVlti DD. sentiunt, His omnibus faciendam restitutionem, quia per iniuriam impediti. Verùm hæc sententia est valdè difficilis in praxi, & fortè in rigore non vera. vnde

151 *Creditores.* Respondeo & dico Primò, Probabile est, homicidam non teneri creditoribus defuncti. Colligitur hoc ex dictis suprà dub. 15. & 16. Tenent Sotus, Salonius, Lopez, & alij ibi citati.

Probatur, Nam planè per accidens obuenit damnum creditoribus: non enim illa actio occisionis ex natura sua, vel vtplurimum est ipsis damnosa: ergo non est iniuria in illos.

Secundò, Quia creditor non habet ius in debitorem, nisi quantum extendunt se bona, quæ actu habet, vel quæ verisimiliter erat habiturus: ergo cùm homicida restituit heredibus, in quos obligatio defuncti transfertur, ea, quæ ipse putabatur lucraturus, non facit iniuriam creditoribus: possunt enim ab heredibus solutionem petere.

Tertiò, Creditor non est ita coniunctus debitori, vt damnum, quod huic fit, debeat censeri fieri creditori: nam solùm per accidens, seu ciuili modo ei cohæret, qua ratione innumeri possunt cum ipso coniungi. Absurdum autem videtur, omnes eos, qui cum ipso contrahunt, habere ius iustitiæ in ipsius inimicum, ne ipsum occidat. Confirmatur, quia qui cum aliquo contrahunt, debent videre an ille habeat sufficientia bona, vel certè curare, vt det sufficientem cautionem: quod si non fecerint, sibi imputent, non enim tenetur inimicus ex iustitia tam procul respicere.

Quartò, Non videtur hæc obligatio vsu recepta, imò communi hominum iudicio non censetur homicida creditoribus obligatus, nisi fortè ea intentione occiderit, vt eis obesset.

Dices Primò, Homicida tenetur filiis occisi, quia parens illis ex iustitia obligabatur: ergo cùm etiam obligetur ex iustitia creditori, tenebitur ei occisor. 152 *Filij.*

Resp. negando antecedens: Ideò enim tenetur filiis occisi, quia videntur vna persona cum parente, ita vt censeantur damnum passi in bonis propriis, quæ per parentem possidebant. Neque verum est, parentem debere ex iustitia filiis, cùm solùm teneatur lege pietatis.

Dices Secundò, Qui hypothecam perimit, tenetur creditori de damno: ergo etiam qui interimit debitorem, qui ratione obligationis personalis, est instar hypothecæ.

Respondeo, Primò, negando antecedens: Nam satisfacit dando æquiualens illi hypothecæ; vt si erat domus, ædificando domum similem; vel dando æstimationem, & compensando fructus pro tempore, quo eos impediuit. 153 *Hypotheca.*

Secundò, negando consequentiam: Quia debitor non obligatur secundùm se, vt hypotheca: (non enim potest vendi) sed ratione bonorum, quæ actu habet, vel habiturus erat, quæ compensantur ab homicida, ipsius heredibus, quorum est defuncti debita soluere. 154 *Pauperes.*

Dico Secundò, Etiam probabile est, non teneri illos quos occisus alebat ex liberalitate. Ita docet Sotus, Lopez, & Salonius suprà.

Probatur Primò; Quia hoc damnum merè per accidens illis obuenire censetur. Secundò, Quia interfectus non tenebatur: ergo nec interfector, cùm ipsi non censeantur vna persona cum interfecto. Tertiò, Quia alioqui teneretur alere omnes famulos eius & pauperes, quos ipse sustentabat, quod tamen non est vsquam receptum.

Dices, Qui per vim impedit, ne quis alteri benefaciat, tenetur illi de damno illius incommodi sperati: at homicida per vim impedit. ergo, &c.

Respond. Maior vera est, si eo modo vis adferatur, vt censeatur his velle nocere: hic autè non eo modo, neque eo fine vim infert, sed quia est inimicus, cui per accidens coniunctum est damnum aliorum. Adde, quòd si ille pauperes alebat, fortè heredes facti ditiores, alent multò plures: nam singuli aliquas eleemosynas dabunt.

Dico Tertiò, Occisor solùm videtur obligari parentibus occisi, filiis, & vxori. Ita Sotus supra lib. 4. q. 6. art. 3. ad tertium. & Lopez cap. 62. & Salonius q. 62. art. 2. Bannes ibidem q. 6. Idem tenent multi alij. Ratio est, non quia heres succedit in iura defuncti; nam defunctus numquam ius habuit ad illam restitutionem, vtpote cuius obligatio per mortem eius orta sit: sed quia parens & filius censentur vna persona, similiter maritus & vxor. quare qui interficit Petrum, ille vxori, liberis, & parenti eius damnum infert, cùmque in re sua lædit Nam veluti partem quamdam abscindit, à qua illis strictissimo nexu proueniebat vtilitas. Itaque si filius interfectus sit, & parens debeat succedere, eò quòd interfectus careat prole, ipsi restitutio facienda. Similiter eo casu, quo filius debuisset parentem alere, occisor tenebitur. Idem dico de vxore: ea enim commoda filiis, parentibus, & vxori eius rependenda, quæ ipse interfectus præstare debuisset. 155 *Parens vxor, filij.*

Quòd si tantummodò habet fratrem, qui fratri succedat. probabile est ei nihil deberi, nisi ratione iuris, quod defunctus ante mortem acquisiuit; quod totum in heredem etiam extraneum transit. Ita Bannes, Sotus, & alij supra. 116 *Frater.*

Primò, Quia nec est heres necessarius, nec censetur vna persona cum eo; vnde non censetur læsus in re sua.

Secundò, Quia communi hominum iudicio non dicitur ei damnum illatum, sed potiùs commodum. citiùs enim fruitur eius bonis, & si vixisset, fortè alios heredes instituisset.

157 Aduerte etiam probabile esse, homicidam non teneri vxori, si illa nullum notabile detrimentum accepit, vel si æquè commodè potest nubere, vt iidem DD. tradunt. Tunc enim non censetur in rebus pecunia æstimabilibus læsa. Neque parenti occisi, nisi fortè sit heres, vel filius occisus illum alebat, & aliunde ei non sit prospectum. Quia alioquin non censetur in re sua læsus, vt damnum pecuniarium acceperit.

158 *Si condonet.* Dico Quartò, Si læsus interfectori omnia remittat, ad nihil tenebitur, sicut qui volentem interficit. est communior sententia Doctorum. Bannes q. 62. art. 2. dub. 6. Soti. Salonij, & aliorum sup. Ratio est, quia filijs non fit iniuria per homicidam in bonis fortunæ, nisi quatenus læduntur in parente, contra ipsius voluntatem: ergo quando parens condonat omne damnum, nullum ius eis remanet. Sicut enim per eum ius acquirunt, ita etiam amittunt.

159 Nihilominùs non rectè faciet læsus, si filiis valdè egentibus, condonet occisori omnino restitutionem, valebit tamen in conscientia, nisi fortasse lege positiua non permittatur ei nisi alicuius certæ portionis bonorum dispositio, v. g. tertiæ, quartæ, vel quintæ: tunc enim non valet remissio, nisi iuxta hanc moderationem, vt quidam volunt. Alij tamen non addunt hanc limitationem, quia tale debitum, cùm ab honestissimis viris plerumque condonari soleat, non videtur censeri inter bona creditoris, de quibus loquuntur leges, portionem legitimam præscribentes. nemo enim cogitur huiusmodi actiones ex delicto vel iniuria nascentes in censu suo numerare.

CAPVT X.

De iniuriis in corpus proximi per stuprum & adulterium, déque congrua restitutione.

Constat Dubitationibus 7.

NOTANDVM, esse varias luxuriæ species, vt docet D. Thomas infrà q. 154. art. 1. inter quas duæ sunt, quibus potissimùm iniuria fit proximo, *stuprum* & *adulterium*. Quare de hisce duabus dicendum, & de restitutione huc pertinente: de ceteris infra lib. 4. c. 3.

DVBITATIO I.

Vtrùm stuprum, si fiat consentiente puella, contineat specialem deformitatem vel iniuriam supra simplicem fornicationem.

1 *Stuprum.* CAietanus 2. 2. quæst. 154. art. 6. fusè nititur probare, *stuprum* (seu deflorationem virginis) per se continere specialem deformitatem, atque adeò specialem iniuriam in ipsam puellam, & in parentem eius, sub cuius custodia manet, eò quòd per illud violetur & reseretur claustrum virginale, cui per se debetur parentis custodia.

2 Dico Primò, Si puella non est sub potestate parentum, vel tutorum, vel si illis consentientibus se patiatur violari, illud stuprum non continet specialem malitiam mortalem supra fornicationem. Ita Sotus in 4. d. 18. q. 2. art. 4. post septimam conclusionem, & Petrus Nauarra lib. 2. de restitution. cap. 3. n. 433. Proba- *Violatio virginitatis.* tur, quia in stupro non est speciale peccatum, nisi sit specialis iniuria, quod etsi quidam negent, tamen ceteri cum Caietano fatentur: sed hic nulla est iniuria; quia consentienti non fit iniuria: ergo, &c.

Dices ex Caietano, Nec ipsa, nec parentes poterant consentire: sicut nemo potest consentire, vt sibi abscindatur manus. atqui per stuprum fit scissio quædam & ruptio membri: ergo fit verè iniuria, etiamsi consentiant.

Respondeo Primò, Verius esse, nullam fieri rupturam, vt peritissimi Medici docent. Deinde, etiamsi esset aliqua ruptura, illa per se non est illicita, nam potest fieri per actum matrimonij: & in se considerata, est parui momenti, cùm non lædat naturam. 3

Tertiò, Si alicui volenti abscinderetur manus, non fieret ei iniuria: vt docet Bannes ex D. Thoma in 4. q. 64. art. 5. in fine, & constat ex dictis supra cap. 7. Dub. 3. multò ergo minùs, ob innocuam illam rupturam. Denique, ipsa est domina sui corporis, & habet ius vtendi eo, etiam ad hoc opus, ita vt nemini faciat propriè iniuriam: sicut corrupta nemini facit iniuriam, si suo corpore abutatur.

Dices Secundò ex Caietano, Si stuprum non habet peculiarem malitiam, quando parentes & puella consentiunt, ergo neque adulterium, si maritus & vxor consentiant.

Respond. Negando consequentiam: violatur enim indissolubile illud vinculum, quod matrimonij contractus induxit, quod non est in mariti potestate. Vnde etsi vterque consentiat, adhuc duplex in adulterio malitia remanet. Primò, quia est commercium earum personarum, inter quas nullum matrimoniale vinculum intercedit: sic enim habet turpitudinem fornicationis, éstque contra castitatem. Secundò, quòd per illud violetur insolubile vinculum, quod naturæ Auctor alterum alteri obstrinxit, quódque Sacramenti sanctitas confirmauit. hac ratione habet malignitatem adulterij, éstque quodammodò contra iustitiam, vt multi DD. volunt; quia coniux iure illo cedere non potest. non tamen propriè est iniuria in coniugem: vt ex dictis supra cap. 7. dub. 3. constat. de hoc infrà lib. 4. cap. 3. dub. 10 plura. 4 *Adulterium coniuge consentiente.*

Notandum tamen est, Bannes suprà constituere malitiam propriam stupri in quadam deformitate, non contra iustitiam, sed contra castitatem quia natura ordinauit illam integritatem ad placendum viro in matrimonio. Sed profectò, hæc obligatio videtur parui momenti, nam potest abstinere à nuptiis: potest etiam ita agere, vt vir non percipiat fuisse corruptam. denique potest ante matrimonium cum illo pacisci, vel esse parata perferre ipsius molestias. Vnde etiam ipse non multùm huic sententiæ inhæret.

Dico Secundò, Si puella potestati parentum subiecta, absque illorum consensu patiatur se violari, illa violatio non continet specialem culpam mortiferam, ratione resignationis claustri virginei: quamuis ratione mœroris & infamiæ, quam adfert parentibus, possit interdum specialem & grauem culpam contineri. Prior pars sequitur ex dictis, quia ipsa est domina sui corporis, nec parens maius habet ius in corpus filiæ inuiolatæ, quàm violatæ. Secunda pars patet, quia ingens mœror parentibus inde solet obuenire, ob dedecoratam familiam, & spes frustratas. Sed hæc incommoda per accidens coniuncta sunt violationi virginitatis; nempe ratione euulgationis: si enim occulta maneret, nihil tale sequeretur. Adde, eadem sequi posse ex fornicatione filiæ corruptæ. Vnde patet, hanc malitiam non cōstituere propriam speciem stupri. Est tamen valdè ponderanda, quia potest esse mortifera, vtpote quæ sit contra charitatem proximorum, & pietatem seu reuerentiam parenti & familiæ debitam, & sæpè ex ea grauissima mala, vt inimicitiæ & cædes, sequuntur. 5 *Si parens non consentit.* *Potest addere malitiā mortiferam ratione mœroris & dedecoris familiæ.*

Dico Tertiò, Si puella consensit liberè in sui violationem, non est propriè *stuprum* à fornicatione specie distinctum, sed tunc demum propriè est tale, 6 *Si consensit ipsa sola.*

quando

quando violatio fit ipsa omnino inuita. Vbi aduerte, *stuprum* aliquando accipi pro omni coitu lege prohibito. sic etiam adulterium, & sodomia, & incestus, *stuprum* vocantur: vt patet L. Inter liberas. ff. de adulteriis. aliquando accipitur strictiùs, & sic in virginem & viduam committitur: vt habetur eadem lege. Sed propriissimè accipitur pro violéta virginis corruptione, quæ Græcis propriè dicitur φθορά, id est, corru-

Stuprum propriissimè.
ptio: vnde *stupratores* & *corruptores* virginum propriè dicuntur, qui vim inferunt: & sic propria ratio *stupri* consistit in hoc, quòd virginitati seu claustro virginali vis adferatur. Quare supra fornicationem, addit iniuriam in puellam, qua per vim integritas corporis (quæ maximi fieri solet) ei adimitur. vnde est grauissimum peccatum, pœna mortis plectendum.

7 *Raptus.*
Differt autem à *raptu*, quòd *raptus* vim includat, qua puella abripitur à domo sua, vel paterna, & locum habere potest in corrupta: *stuprum* autem tantùm in integra, & potest fieri sine omni raptu: sicut & raptus

8 *Delectationes morosa in virgine, vel circa virginem.*
potest fieri sine violatione. Ex his sequitur, cogitationes seu delectationes morosas in virgine, & in adolescente circa virginem, etsi sint peccata mortifera, non habere tamen specialem malitiam mortiferam supra alias delectationes morosas, nisi coniunctæ sint cum voluntate inferendæ violentiæ.

DVBITATIO II.

Ad quid teneatur corruptor virginis, si non promisit ei coniugium.

9 *Si sponte consensit.*
RESpondeo & dico Primò, Si puella liberè consensit, ipse ad nihil ei tenetur. Sequitur ex dictis, quia volenti non fit iniuria: neque tunc est propriè stuprum. Addo cum Soto lib. 4. q. 7. art. 1. ad 2. neque parenti eius quidquam tunc deberi. Ratio est, quia nec illi fit iniuria, nisi fortè quatenus censetur lædi honor, & dedecorari familia. puella enim est domina sui corporis. Neque D. Thom. q. 62. art. 6. ad 3. contrarium tenet, vt quidam dicunt. Similiter ad nihil tenetur, si puella remisit damni compensationem. potest enim cedere iure suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum sarcienda, præsertim cùm liberum ei sit à nuptiis abstinere.

10 *Si vi vel fraude inducta.*
Dico Secundò, Si vi aut fraude vsuram corporis extorsit, etsi absque promissione, tenetur tamen vel eam sibi matrimonio copulare, vel damnum reparare. Ita docet Nauar. c. 16. n. 16. & sequentibus, Sil. ver. Luxuria, quæst. 5. Anton. 2. p. t. 5. cap. 6. §. 1. & alij. Probatur, quia damnum tunc per iniuriam illatum est, ergo debet rependi. hoc autem fiet vel matrimonio, vel damni æstimatione.

Sed contrà, cap. 1. de adulteriis, dicitur: *Si quis seduxerit virginem nondum desponsatam, dotabit eam, & habebit vxorem.* quod desumptum est ex cap. 22. Exodi. & c. 2. *Disponimus, vt quam stuprauerit, vxorem habeat, at si renuendum putauerit, corporaliter castigatus & excommunicatus, retrudatur in monasterium.* hic non solùm ad alterum, sed ad vtrumque teneri dicitur: nec solùm ad æstimationem damni, sed ad integram dotem.

11
Resp. Hæc intelligenda esse, post sententiam Iudicis, vt rectè docet Siluest. suprà. ante enim sententiam non tenetur, nisi ad alterum. neque ad integram dotem, sed solùm quanti pluris valebat spes nuptiarum, quam adhuc integra habebat: nam Iure naturæ ad amplius non tenetur. ita Couarr. 2. p. de sponsal. cap. 8. §. 8. num. 19.

Dixi, *absque promissione*, quia si intercessit promissio, implenda est, vt statim dicemus n. 35.

12 *Si parens nolit admittere matrimoniũ.*
Petes, Quid si parens vel puella nolit admittere matrimonium, vtrùm ipse damnum teneatur reparare pecunia? Respondeo, Si vi deflorata fuit, potest recusare ipsius matrimonium, & exigere quanti pluris eget ad alteri liberè pro sua conditione nubendum. Idem dico, si fallaciter inducta fuit, vt si adolescens fingebat se nobilem vel diuitem, vt eam deciperet. qui enim fingit aliquid, ob quod ipsa consentit, & cupit gratificari, sine quo nullo modo consensisset, iniuriam ei facit, ac proinde tenetur de damno secuto. Couarr. tamen p. 2. de sponsalibus, cap. 6. §. 8. n. 19. existimat, puellam in hoc casu admittere debere matrimonium, si ipsius conditio ei respondeat. quæ sententia nititur quadam æquitate. Sed verius putamus, eam in rigore non teneri acceptare: quia circa ipsum decepta fuit per iniuriam, vt existimaret esse alterius conditionis quàm reuerà sit, quæ deceptio causa fuit damni: vnde potest iustam compensationem exigere.

Sed, Quid si ipsa velit matrimonium, tenetúrne 13 *Si ipsa velit.*
corruptor? Respondeo, si nec tacitè nec expressè promisit, (vt si vi aut minis extorsit) non tenetur ante sententiam, sed sufficit in foro conscientiæ, damni illati compensationem præstare, siue vi siue fraude & mendaciis illam induxerit, modo promissio non interuenerit.

Petes, Vtrùm adolescens teneatur ad alterum præ- 14 *Si precibus inducta.*
dictorum, si precibus importunis vsuram corporis impetrarit? Quidam putant non teneri, nisi coniunctæ fuerint minæ, aut metus reuerentialis, vt, si erat illius dominus, aut superior, aut magnæ auctoritatis, cui ipsa nihil audeat recusare: ita Petrus Nauar. lib. 2. cap. 3. n. 444. & quidam alij recentiores: quæ sententia est satis probabilis, & ordinariè vera. Fieri tamen potest, vt importunitas tanta sit, vt ratione illius solius teneatur: vt si adeò importunè eam sollicitet, vt ipsa malit graue illud virginitatis detrimentum pati, quam assiduè tam improba sollicitatione enecari. Tales erãt preces Dalilæ, quibus expugnauit Sampsonem. Sed hoc rarum est: quia molestiam illam plerumque aliter excutere possunt, concepta ira, qualem in hac causa decet. deinde quamuis initio videatur multùm repugnare, posteà tamen sæpè libenter consentiunt. Pro- *Promissa & munera.*
missa verò vim non adferunt, sed blandè alliciunt: multóque magis munera. alioqui qui promissis vel muneribus impetrasset officium, vel legatum, teneretur ad restitutionem, quod non est probabile. vide plura infrà, cap. 17. dub. 6.

Dico Tertiò, Si puella vi aut fraude violata, fortè 15 *Si æquè commodè nupsit.*
posteà æquè commodis potita est nuptiis, ita vt nihil detrimenti acceperit, non debet ei quidquam necessariò restitui. Ita docet Nauarr. cap. 16. num. 17. & 19. multique recentiores. Probatur, quia neque pro ipsa defloratione pudicitiæ, vt quæ irreparabilis sit, & pretio non æstimanda, neque pro damno inde secuto, cùm nullum reipsa secutum sit.

Dices, Stuprator constituit eam in periculo non 16 *Periculum damni.*
inueniendi commodas nuptias, quod periculum est pretio æstimabile: ergo debet rependi.

Respondeo, Inferre alteri periculum, etiam vitæ & fortunarum, non obligat ad restitutionem, nisi damnum reipsa sequatur. huic tamen non obstat, quin aliqua compẽsatio possit in pactum deduci, antequam se periculo quis exponat. v. g. possum iustè exigere 100. vt me exponam vitæ periculo, tamen si alius me iniustè adducat in tale periculum sine pacto, non tenetur ad vllam restitutionem, si fortè damnum secutum non sequatur reipsa, nihil pro illo restituendum, (nisi pactum interuenerit) nam periculum damni, non est damnum.

Dices Secundò, Ergo puella, quæ iam 100. accepe- 17 *Si æquè benè nupsit.*
rat pro defloratione, tenebitur restituere, si posteà æquè benè nupsit, & nihil incommodi est perpessa. Respon. Negando conseq. Primò enim, poterit retinere pro ipso pudicitiæ damno: iuxta alteram sententiam, quæ probabiliter sentit, illud esse pecunia reparandum. Secundò, etiam iuxta nostram sententiam non tenebitur. Ratio est, quia qui in aliquo periculo vitæ, fortunarum, vel infamiæ est constitutus, potest pacisci cum eo qui ipsum per iniuriam in tale periculum coniecit, de damno quod probabiliter timetur. & quamuis posteà non obuenerit, poterit tamen pretium conuentum retinere, & si nondum solutum fuerit, poterit ex vi pacti exigere, eò quòd illud periculum,

riculum, quod alter præstare debebat, in se susceperit. quòd enim damnum non euenerit, vel suæ industriæ, vel benignæ Dei prouidentiæ adscribat. Confirmatur, quia potest quis pacisci de lucro cessante, vel damno emergente, antequam eueniant (nempe, certo pretio periculum horum in se recipiendo :) nec tenetur restituere pretium conuentum, etiamsi non eueniant, quando alterius causa hoc periculum suscepit. ergo etiam poterit, quando alterius culpa in periculum coniectus est; quia tunc ille tenetur periculum
18 præstare. Debet tamen hoc pactum iniri, dum periculum adhuc durat : nam si nullum sit amplius, non est pretio æstimabilis eius præstatio, itaque tunc pro ea non poterit quidquam exigere. Similiter, nec heredes puellæ potuerunt exigere, si ipsa ante tempus nubendi obierit, & ante obitum pacta non fuerit: quia damnum non est secutum. Denique si postquam pacta est,
19 *Potest condonare.* condonauerit: potest enim hanc condonationem facere, etiamsi sub parentum cura fuerit, quia non parentibus, sed ipsi debetur.

DVBITATIO III.

Ad quid teneatur corruptor, si eam decepit promissione coniugij.

20 *Tenetur eam ducere.* RESpondeo, Si promisit coniugium, & ea spe sen conditione vsuram corporis impetrauit, tenetur eam ducere, etiamsi fictè promisisset. Est communis sententia DD. Probatur, quia hæc promissio facta est in modum contractus, vnde cùm ipsa ex parte sua compleuerit contractum, tenetur etiam ipse complere, prout exteriùs iudicio prudentum sonat, alioquin si tali artificio vti liceret, infinitis fraudibus humana commercia paterent. Confirmatur, quia ipsa, consentiendo bona fide in copulam pro matrimonio futuro, Ius Iustitiæ acquisiuit ad ipsius matrimonium, cui Iuri non potest ipse satisfacere, nisi consentiendo in matrimonium. Vnde sequitur, non satis esse eam dotare, vel largis donationibus damnum sarcire, si ipsa
21 nolit acquiescere. Idem dicendum, si animo ficto cum eo per verba de præsenti contraxit, eo tantùm fine vt ea potiretur. vt docet Sotus in 4. d. 29. q. 1. art. 3. & Adrian. q. 2. de matrimonio, & alij. Et si enim matrimonium illo casu sit nullum, tamen manebit obligatio eam ducendi, si ipsa velit, ratione iniuriæ & damni secuti.

Quibus casibus nõ teneatur ducere. Aduerte tamen, excipi aliquot casus, quibus non tenebitur eam ducere, sed sufficiet aliter damnum sarcire. Primò, Si ipse longè sit nobilior vel opulen-
22 *1. Si multum superet.* tior, idque ipsa sciuerit, tunc enim facilè potuit suspicare, ipsum simulatè nuptias promittere, vt ea frueretur.

Dico, *si ipsa id sciuerit*, quia si omnino ignorauit ipsius conditionem, & exteriùs non habuit vllam causam suspicandæ fraudis, tenebitur eam ducere, si ipsa velit. ita Petrus Nauarra suprà, & multi alij DD. Ratio est, quia tenetur ex parte sua contractum complere, ne ipsa detrimentum patiatur. Neque illa facit iniuriam exigendo promissum, quia pacta fuit corpus pro corpore, bona fide. reliqua, vt diuitiæ, nobilitas
23 *An pecunia compensari.* per accidens se habent ad hunc contractum. Quidam tamen dicunt, posse eum pecunia satisfacere arbitrio prudentum : quod est probabile. insinuat D. Thomas in 4. d. 28. art. 2. ad 4. ait enim, *quòd teneatur eam ducere, si fiat æqualis conditionis, vel si ipsa est melioris conditionis*; indicans non teneri, si ipse sit melioris. Idem tamquam valdè probabile tenet Corduba lib. 1. sui Quæstion. q. 13. Ratio est, quia qui in contractu fictè aliquid promittit, quod est longè melius, non tenetur illud dare, sed sufficit vt det aliud, quod iudicio prudentis sit æquale. sufficit enim ad iustitiam, vt contractus reducatur ad æqualitatem

24 *2. Si aduertat non sincerè agere.* Secundo, Si ex alijs coniecturis facilè deprehendi poterat, ipsum non sincerè agere (vt verbis ambiguis vti, inconstanter loqui, nimis vti exaggerationibus.) Ratio est, quia in his casibus puella facilè potest aduertere vel suspicari, ipsum reuera nihil serio promittere, sed se ludificari. Vtrùm verò teneatur tunc damnum, si quod secutum fuerit, rependere, dubium est: quidam putant teneri, quia per iniuriam causã damni dedit, fraude enim & mẽdacio eam decepit. Sed verius 25
videtur non teneri. si enim fraudem facilè potuit aduertere, non præsumitur decepta, sed fingere deceptionem, vt ait D. Thom. supra, & Siluest. Matrimonium quartò q. 8. Tabi. v. Matrimonium 2. q. 7 & Fumus v. Restitutio n. 22. citatque D. Thomam & Vercellensem.

Tertiò, Si aliquod impedimentum legitimum interuenerit, vt si fiat eius affinis, si ducat aliam per verba de præsenti, si sacros Ordines suscipiat, si graue aliquod damnum vel scandalum ex tali matrimonio sequeretur: denique, si pater nolit eam dare. In his casibus sufficiet damnum sarcire. de hoc tamen vltimo est difficultas : nam si corruptor non admittitur à parente puellæ ad matrimonium, paratus alioquin promissorum fidem præstare, cur in conscientia teneatur alio modo damnum sarcire? Quidam distinguunt; si ex animo promisisset, ad nihil aliud obligandum, quia nullam iniuriam intulisset. si autem animo fallaci promisisset, tunc à parente & à puella posse repudiari tamquam impostorem & pudicitiæ insidiatorem, & tamen ratione iniuriæ teneri nihilominùs damnum sarcire. Sed verius puto, in conscientia ad illud nõ teneri, quin potiùs adimplendũ promissum, ducẽdo eam in vxorem, sic enim abundè videtur satisfacere pro iniuria per fictionem illata. Quod confirmatur ex aliis contractibus, si enim fictè tibi promittam mutuum, eóque nomine tu emas merces, facio tibi iniuriam, & teneor sarcire damnum, nisi seruem promissum : si tamen seruare volo, tu verò nolis accipere, non teneor damnum secutum compensare. 26 *3. Si impedimentum.* 27 *Non tenetur compensare pecunia.*

Quartò, Si illam contingat posteà cum alio fornicari, prior non tenebitur eam ducere. Ratio est, quia in promissione sponsalium hæc conditio tacitè subintelligitur. Sed difficultas est, Vtrùm tunc teneatur illi aliter satisfacere? Respondeo, non teneri, nisi antè fuerit conuentum. nam ex vi promissionis solùm tenetur eam ducere. quæ obligatio extinguitur per superuenientem fornicationem. vnde nisi anteà fuerit mutata in obligationem pecuniariam, nihil ei ex iustitia debebitur. 28 *4. Si fornicata fuerit.*

Quintò, Si dicenti se virginem, promisit nuptias, vt ea potiretur, & posteà deprehendat, non esse virginem, non tenebitur stare promissis. ita Lopez 1. p. c. 76. citans pro se Armillam. idem tenet Corduba lib. 1. q. 13. sui Quæstionarij dicto 3. Ratio est, quia sicut eam decepit, ita vicissim ab ea deceptus est: itaque est compensatio iniuriæ. vnde nec videtur pecunia compensare debere. cur enim teneatur, cùm ab ea deceptus sit? Confirmatur, quia si seriò promisisset, non teneretur propter illam deceptionem : ergo neque dum fictè. 29 *5. Si ipsum decepit.*

Sextò, Si putabat illam esse virginem, & in coniunctione deprehendat reuerà non fuisse, quamuis ex verbis eius deceptus non fuerit. quo casu non tenebitur illam ducere : vt docet Corduba supra lib. 1. q. 13. quia illa causa sufficiens est ad soluenda sponsalia, tenebitur tamen, iuxta prædictum Auctorem, pecunia compensare, quia ipsa illum non decepit fraude aliqua. Contrarium tamen fortè non improbabile, quia si seriò promisisset, non solùm non teneretur eam ducere, sed neque dotare. Nam ex vi promissionis solùm obligatur ad eam ducendam, quæ obligatio cessat ex eo, quòd deprehendat non esse virginem, vt alibi dictum est. quam sententiam inuenio probatam doctissimo viro Thomæ Sancio lib. 1. de matrimonio disp. 10. n. 12. 30 *6. Si non erat virgo.*

Aduerte tamen, Si sciebat eam non esse virginem, promisit ei matrimonium fictè, ad obtinendam copulam, ea secuta, tenebitur illam ducere, si ipsa velit, quia ipse deceptus non fuit, & illa ex parte sua præstitit 31 *Si sciebat nõ esse virginem.*

stitit coodictionem contractus. ita docet Siluest. verb. Matrimonium 4. q. 8. Palud. d. 28.q.1.art. 2. concl.4. Contrarium tamen esse verius, si non timetur infamia, docet Thomas Sancius, citans Lopezium, Veracruz, & reliq. quare sufficiet compensare pecunia. Ratio est; quia corrupta, exigendo tale matrimonium pro corporis sui vsura, nimium exigit. Non enim tanti æstimatur copula cum corrupta, vt matrimonio eius debeat compensari. Vnde cùm non teneatur ad matrimonium ratione promissionis, (vt quæ nulla fuerit) nec ratione damni, cùm nullum secutum sit, vt suppono: solùm tenetur iudicio prudentis compensare copulam, per talem iniuriam obtentam. secùs tamen si esset honesta vidua, & impenderet infamia.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui antè vouerat ingredi religionem, si posteà puella sub promissione vera vel ficta matrimonij deceperit, possit ingredi.

32 *Non potest intrare Religionem.*

RESpondeo, Non posse intrare, sed teneri eam ducere, vt passim DD. tradunt: si tamen ipsa votum eius omnino ignorauit, & recuset omnem aliam satisfactionem. Probatur: Quia ingressus Religionis iam factus est ei illicitus, non enim potest ingredi, nisi grauem iniuriam irrogando puellæ. ergo, &c.

Secundò, à simili. Si ego vouissem 100. dare in eleemosynam, & posteà inferrem alteri damnum tanti æstimatum, nec haberem aliunde, quo illud compensarem; tenerer dare illa 100. Deo vota, nec possem persoluere votum, omissa damni compensatione, quia obligatio strictæ iustitiæ præponderat obligationi religionis: ergo similiter hic. cùm ratione contractus & damni pudicitiæ, corpus illius sit obnoxium puellæ, nec aliter possit ex æquo sarciri, nisi cum illa contrahendo, tenebitur contrahere, & etiam consummare matrimonium: nam contrahendo & non consummando, non censebitur reparatum damnum pudicitiæ, nec occurretur efficaciter infamiæ imminenti.

Tertiò, Quia puella bona fide ex parte sua cópleuit contractũ, cum damno suæ pudicitiæ: ergo alter tenetur cõplere ex parte sua. Neque puella tenetur admittere aliam compẽsationem, tum quia pudicitia non est pecunia æstimabilis, tum quia non tenetur subire infamiam amissæ virginitatis, vt ille votum suum impleat.

33 *Si sciuit eius votum.* Aduerte tamen, si puella sciuit eum habere votum castitatis vel Religionis, non potest vrgere ipsius nuptias, quia non bona fide cõtraxit, cùm videret ipsum non posse nuptias promittere. Sed, tenetúrne tunc aliter compensare? *An aliter cõpensare teneatur.* Certè non videtur teneri, (nisi fortè persuaserit puellæ se facilè obtenturum dispensationem) quia non fuit ab ipso decepta. sciuit enim, quod promissum est, non posse ab ipso licitè præstari.

34 *Dispensatio.* Petes, Vtrùm in his casibus impetrari debeat dispensatio voti? Respondeo, non videri necessarium, quia executio voti facta est illi illicita. consulendum vt petatur, quia alias tenebitur ex parte sua seruare castitatem, si eam vouit, vnde non poterit debitum petere, sed tantummodò reddere, ea implicitè vel explicitè petente.

35 *Si sponsalia contraxit.* Quod dictum est de eo, qui promissione matrimonij virginem decepit, non posse illum ingredi Religionem absque ipsius consensu, idem dicendum de eo, qui contractis sponsalibus non obtinuit quidem vsuram corporis, sed magnam familiaritatem, quæ moueat suspicionem copulæ, ita vt absque notabili infamia puellæ non possit recedere à contractu. ita Corduba & Lopez supr. nu. 29. citati. Ratio est, quia non potest hanc iacturam aliter sarcire. Idem dicendum si erat vidua bonæ famæ, & non infimæ sortis, ob eamdem causam. *Si vi vel dolo deflorata fuit.* Denique idem docet Sancius lib. 8. disput. 36. si puella vi vel dolo fuit deflorata, vel precibus violentiæ æquipollentibus, & corruptor vt huic iniuriæ satisfaciat, sponte promittat ei matrimonium: tùc enim tenetur stare promissis, nec potest illà inuità Religionem capessere. Ratio est, quia ex vi illius deflorationis iniuriosæ tenetur illam ducere, vel dotare, iuxta cap. 1. de adulteriis, quod ex lege veteri translatum in Ius canonicum. Itaque cùm ratione iniuriæ violationis teneatur ad alterum disiunctiuè, vbi semel elegerit alteram partem, non potest mutare absque consensu puellæ. *quod enim semel placuit, ampliùs displicere non potest*, iuxta regulam 21. de regul. Iuris in 6. Quod intellige, si alterius intersit, vt ibidem Glossa: atqui hic plurimùm interest puellæ te non mutare. Confirm. quia cùm obligatio est disiunctiua, facta electione alterius partis, hæc sola debetur, vt patet in aliis debitis. electio autem in huiusmodi est debitoris, vnde debet esse libera. quare si metu cogatur ad illam partem, nempe ad promittendum matrimonium, non tenetur ad illam, sed soluendo dotem, vel damnum sarciendo, est liber. Si viduam honestam vi vel fraude absque promissione matrimonij cognouit, *Si viduam vi vel fraude.* etsi postea ei promitteret matrimonium in satisfactionem, nihilominùs posset alio modo pro iniuria satisfacere, & ita religionem ingredi. ita Sancius suprà. quod intellige, nisi sequeretur illam grauis infamia, cui alia ratione non possit occurri. Ratio est, quia talis promissio fuit omnino libera, *Promissio libera.* (solùm enim de deflorante virginem statutum est, vt teneatur eam ducere, vel dote augere, cap. 1. & 2. de adult.) vnde habet tacitam conditionem, Nisi religionem ingrediar. Sicut qui promissione pecuniæ puellam deflorauit, etsi posteà loco pecuniæ promittat matrimonium, nihilominùs potest religionem ingredi soluta pecunia promissa. quia cùm sit promissio omnino libera, non à Iure imperata, habet tacitam conditionem prædictam.

Verùm etsi hæc sint probabilia, verius tamen puta esse eamdem rationem in foro conscientiæ, siue promissio facta sit viduæ honestæ, siue virgini, in prædictis casibus, modò cetera sint paria. *Contraria sententia verior.* Ratio est, quia Ius illud c. 1. de adult. eum obligat ante sententiam Iudicis, vt suprà dictum est, & communiter docent Auctores. Itaque promissio illa matrimonij in vtroque casu censetur liberalis, ac proinde tacitam habens conditionem, Nisi religionem ingrediar. poterit ergo ingredi, soluendo dotem, aut prudentis arbitrio compensando, nisi per sententiam coactus fuerit illam ducere. Vbi etiam aduertendum, eum qui consentientem deflorauit, si posteà ei matrimonium promittat, *In foro externo.* in foro externo cogendum vt eam ducat. Ratio est, quia quando vi vel dolo fecit secuta promissione, est compellendus, vt dictum est: atqui præsumitur ita fecisse, quia non videtur sponte consensisse: vnde cogetur, nisi probet illam vel non fuisse virginem, vel sponte præbuisse consensum, vt rectè Sancius suprà.

DVBITATIO V.

Vtrùm adulter teneatur aliquid restituere marito adulteræ pro iniuria, si partus non sit secutus.

REspondeo & dico Primò, Si nullum aliud damnum secutum est, non teneri quidquam pro hac 36
iniuria marito illata rependere. Ratio est, quia iniuriæ ab omni damno separatæ, non debetur ex iustitia, nisi satisfactio, per signa doloris, veniæ petitionem, &c. quæ tamen locum non habet, quãdo iniuria ignoratur, vnde nisi maritus rescíscat, non tenetur adulter ad talem satisfactionem. hæc enim satisfactio non fit, nisi sentienti se iniuria affectum, cùm consistat in placatione animi exacerbati. quòd si rescíscat, & petetur cupere, tenetur: aliàs minimè.

Dico Secundò, Si maritus exigat satisfactionem 37
pecuniariam, alter non tenetur eam præstare. Ratio est, tum quia tale damnum non est illatum, tum quia hæc conuentio seu transactio pro iniuria adulterij,

rij, Iure est interdicta, L. Transigere. 18. C. de transactionibus, vbi dicitur: *Transigere vel pacisci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est.* Idem vetatur L. Miles. 11. ff. ad legem Iuliam, de adulteriis. quod idcircò Ius vetuit, ne maritus videatur suæ vxoris lenocinium facere, eiúsque corpus ad quæstum tamquam leno prostituere.

38 *Occulta trãsactio non est illicita.* Si tamen maritus occulte transigeret cum adultero sine scandalo, non videtur peccare, nec ad restitutionem teneri, quia leges illæ magis pertinent ad Iudices, ne concedatur actio, nimirum in pœnam, ob præsumptionem lenocinij, quam ad mores priuatos.

DVBITATIO VI.

Vtrùm si secutus sit partus, teneatur adulter ad restauranda damna, quæ consequuntur, marito vel heredibus legitimis, ex sustentatione eius & hereditatis partitione.

39 RESpondeo & dico Primò, Adulter non tenetur ad vllam damni compensationem, nisi ei moraliter certum sit, esse suam prolem. Vbi aduerte, non videri certum, quamdiu habet probabilem rationem dubitandi de contrario, vt dictum est 1. 2. q. 19. art. 6.

Quid certum. Id enim moraliter certum censetur, quod prudenter ita creditur, vt contrarium nullo modo videatur probabile: talia enim passim humano more certa dicuntur.

40 Nunc probatur, quia in dubio, melior est conditio possidentis: nemo enim tenetur aliquid soluere, & re sua se spoliare, nisi ei constet se debere consentiunt fere in hoc DD. Quamuis enim quidam dicant illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem, hoc tamen non est ita generatim intelligendum, sed quando ita credit, vt non habeat probabilem rationem dubitandi de contrario. Fieri enim potest, vt quis probabiliter credat esse suam prolem, & etiam probabilitatem habeat non esse: quo casu certum est non teneri. vide Sotum lib. 4. de Iustit. q. 7. art. 2. Nauar. cap. 16. n. 48. & 49.

41 *Si suasit, tenetur.* Dico Secundò, Si vllo modo suasit vel procurauit, vt adultera prolem susceptam marito supponeret, fingerétque esse eius prolem, tenetur de damno secuto, nempe de alimentis & hereditate, vna cum adultera. Ratio est, quia vterque est causa totius damni.

Vbi aduerte, vtrumque teneri pro rata æquè primò, adulterum, quia vtriusque nomine suasit, adulteram, quia vtriusque nomine fecit.

Consultor & executor. Quando enim consilium est in commodum consultoris, ipse tenetur primo loco, executor solùm in defectum. si tantùm est in commodum executoris, executor tenetur primò, consultor solum secundario in defectum. si in commodum vtriusque, vterque tenetur æquè primò pro rata: in solidum verò, ex defectu alterutrius, vt infra, c. 13. dub. 5. dicetur.

42 Dico Tertiò, Si adulter agnoscat esse suam prolem, vel certè nullam habeat iustam rationem dubitandi,

Alimenta. tenetur restituere saltem ea quæ impensa in alimenta prolis, à tertio anno ætatis & deinceps, quamdiu parens tenetur filium alere, quamuis non suaserit suppositionem. Est communis sententia Doctorum contra Sotum supra. Probatur, quia pater à tertio anno tenetur alere filium & deinceps, donec sibi de alimentis prouidere possit. à partu autem ad tertium annum inclusiuè, tenetur mater: colligitur ex cap. 2. De conuersione infidelium. & probat ibidem Glossa.

43 Et ex L. Nec filium. 9. C. de patria potestate. Sed præcipua difficultas est de restitutione hereditatis, quam nothus ille cum aliis filiis, tamquam vnus ex legitimis prolibus, cernit.

Sententia Soti & quorumdam aliorum. Quidam docent, etiamsi adulter agnoscat esse suam prolem, tamen non tenere sarcire damnum legitimis filiis, ex illegitimi successione obueniens, multo non fuerit auctor suppositionis. docet hoc Sotus suprà, & Henriquez lib. 1. De matrimonio cap. 21. vbi pro eadem sententia citat Pennam. Alij quidam recentiores, etsi contrarium teneant, tamen fatentur, hanc Soti sententiam non esse improbabilem.

Probari potest Primo, Quia ille adulter non est verè causa huius damni. neque enim illud intendit, neque sua actione attingit, sed aliena actione prouenit: nempe matris suppositione, & fictione, quæ illum tamquam legitimum marito suo supponit, cuius fraudis adulter non est auctor, nec consultor, vti ponimus.

Secundò, Si adultera procuraret sibi abortionem, non censeretur adulter causa homicidij: nisi fortè suasisset vel adiuuisset: ergo similiter non censebitur causa suppositionis, & consequenter neque damni ex suppositione secuti, non enim videtur esse magis causa suppositionis quàm abortionis, cùm neutrum consuluerit, & vtrumque ex sola voluntate adulteræ secutum sit: ipso materiam, circa quam vtrumque fit, dumtaxat suppeditante, id est, prolem.

Dices, censeri auctorem huius suppositionis, quia matrem in eam necessitatem coniecit, vt necessariò deberet prolem supponere, alioquin debuisset seipsam prodere. 44

Respondetur, non ideò censeri auctorem, quia non coniecit illam nolentem & inuitam in eam necessitatem, sed volentem: vnde ipsa sibi debet imputare, quod in ea necessitate sit constituta. Addi potest, probabile videri, quod etsi per iniuriam, illam in hanc necessitatem coniecisset, (quamuis teneretur illi de damno quod ipsa pateretur) non tamen obligatum ita heredibus, quibuscum illegitimus opera matris hereditatem diuidit, vt si constituam aliquem in necessitate accipiendi mutui aut vendendi supellectilis, & ille ratione istius inopiæ faciat iniuriã tertio, non tenebor tertio, cui ille iniuriam, occasione inopiæ, fecit, sed illi, cui ego iniuriam intuli. 45.

Verùm contraria sententia mihi placet, Primò, quia communis, à qua proinde in re tanti momenti non est facilè recedendum. *Contraria placet.* Secundò, quia non expedit in re tam nefaria fauere adulteris. Tertio, quia etiamsi adulter non suasit suppositionem, tamen est causa cur nothus ille credatur esse legitimus filius mariti, idque iniquo modo, videlicet commercio cum vxore aliena.

Vnde cùm ex iniurioso facto ipsius sequatur hæc falsa credulitas, censetur etiam causa damni, quod ex illa credulitate nascatur. 46

Neque dici potest, hoc damnum inde nasci per accidens, quia sicut ille error vt plurimùm sequitur ex tali facto iniquo, ita ex errore damnum: idque facile erat præuidere.

Et confirm. quia adulter verè est causa suppositionis: hoc ipso enim quo facit nasci prolem ex aliena vxore, supponit illam marito eius tamquam esset ipsius vera proles. nam id sufficit vt censeatur proles mariti, & consequenter vt supponatur marito tamquam sua. ergo est causa suppositionis, & consequenter damni quod sequitur. Sicut si ipse poneret prolem viuam actu in vtero vxoris alterius, verè supponeret prolem marito, non minùs quàm si occultè in domo, subtracta vel interfecta prole illius, supponeret extraneã. atqui eadem est ratio de semine, quod est proles in potentia: sicut perinde est, siue serpentem actu, siue semen eius ponas in loco, vnde postea nocitutus est.

Dices, Sola mulier supponit pariens in domo mariti, vel affirmans eius esse prolem.

Respond. Negando antecedens, quia non est opus ad suppositionem, vt dicat esse prolem mariti. *Non sola mulier est causa suppositionis.* Nam hoc ipso quo non est suspicio adulterij, censetur esse mariti, quare eo ipso quo causam dedit pariendi, suppositionis crimen admisit. vnde cùm non sola, sed vna cum adultero causam dederit, etiam adulter est causa suppositionis. Nec refert etiamsi foris non pariat, quia ad id non tenetur, nisi salua fama & vita commodè possit: & quamuis posset, non tamen idcirco, id omitten

omittendo, ipsa esset sola causa suppositionis: quia per hinc non excusaretur adulter, neque idcircò ex eius facto minus damni proueniret.

Similiter non excusatur ille, etsi orta suspicione adulterij, ipsa iuret esse prolem mariti: quia damnum aliarum prolium semper ex eius facto iniusto sequetur, si nothus succedat. sicut quando duo causam efficacem damni futuri dederunt, non excusatur alter ex eo quòd alter causam illam occultet. v. g. Titius & Caius propinarunt alicui latens venenum, vnde ille moriturus est, nisi ei succurratur. oritur suspicio de Titio: negat Titius hinc fit vt ille moriatur: non excusatur Caius à restitutione, sed vna cum Titio tenetur. quia causam efficacem dedit, vnde reipsa damnum secutum est.

Hinc etiam patet, non esse necesse vt tempore adulterij extent liberi, quibus fiat iniuria. quia sufficit per actum iniustum poni causam, ex qua liberis extantibus damnum sequetur. Manet enim actus ille iniustus virtute in causa, velut in semine. sicut cùm tyrannus legem iniustam scribit, quæ etiam ad 100. annos nocet.

Ex his facilè soluas rationes sententiæ diuersæ.

DVBITATIO VII.

Ad quid teneatur adultera, si partus secutus sit.

Tenetur compensare.

47 RESpondeo & dico Primò, Tenetur quantum fieri potest sine famæ dispendio & vitæ periculo, procurare, ne legitimi heredes ratione huius illegitimæ prolis aliquid detrimenti capiant. Ita communiter DD. Vnde si habet paropherna, tenetur ea relinquere legitimis in compensationem. Similiter, si quid ex labore capiat lucri, ad quod ei etiam diligentia præstanda. Debet etiam solitos sumptus imminuere, quantum commodè potest, spectata conditione status, valetudinis, &c. Quòd si hisce modis non potest satisfacere, tenetur eum inducere ad capessendam Religionem, si ad eam videatur idoneus. Ratio est, quia omnibus modis debet cauere damnum heredibus.

48 Dico Secundò, Si hisce modis plenè potest damnum compensare, non tenetur ad aliud, sed potest permittere, vt illegitimus succedat. Ratio est, quia nullum tunc sequitur damnum legitimis heredibus.

Dices, Illegitimus per leges ciuiles est incapax hereditariæ successionis: atqui hæ leges obligant in conscientia.

Potest tunc cum aliis succedere.

49 Respondeo Primo, Non esse incapacem, quando eo nomine illa portio ceteris est compensata, & res omnino est occulta: atque in hoc casu leges illas accipiendas.

Secundo, Etiamsi sit incapax, tamen potest permitti vt succedat, ne ipsa infametur: præsertim quando alij inde damnum non sentiunt, ob compensationem.

50 Dico Tertiò, Etiamsi nullo modo possit mater compensare damnum; non tenetur tamen prodere suum crimen marito aut proli, nisi moraliter certa sit damni auertendi. Est communis DD. præter Adrian. q. 1. de restitut. §. Sed restat & Palud in 4. d. 27. q. 2. art. 1. qui putant eam teneri sese prodere, quamuis existimet se nihil effecturam; quia, inquiunt, fieri potest, vt filius ei credat, & fortè occidat.

Non tenetur, si dubitet an proderit.

Probatur nostra sententia; quia in dubio melior est conditio possidentis: ergo quamdiu prudenter dubitat an proderit reuelatio, non tenetur famam suam, crimen occultum prodendo, prodigere, multoque minùs, quando parum est credibile profuturum. Imo id magnæ esset imprudentiæ; redderet enim se infamem & exosam apud filium, & ipsum conijceret in magnos æstus animorum; quod non est faciendum absque certo fructu, de quo probabiliter non dubitetur.

51 Vbi aduerte Primo, Rarò accidere, vt adultera non habeat iustam rationem dubitandi an reuelatio proderit.

Filius non tenetur matri hab. re fidem.

Primò, Quia filius matri dicenti ipsum spurium non tenetur credere, etsi sciat ipsam adulteram fuisse, vt docet Glossa in c. Officij. 9. de pœnit. & remissionibus, & fatentur omnes Canonistæ in cap. Per tuas. 10. de probationibus, & Iurisperiti in L. Si posthumus. 14. ff. de liber. & posthumis. Ratio est; tum quia alleganti suam turpitudinem, nulla debetur fides: vt in regulis Iuris dicitur; quod intellige, cum alterius præiudicio, vt in præsenti casu accidit: tum quia, cùm ipse & sua, & publica opinione sit legitimus, non tenetur cum tanto suo incommodo se reputare illegitimum, nisi conuincatur. Itaque quamdiu subest aliqua ratio suspicandæ fraudis vel erroris, non tenetur credere. Tum denique, quia ingenium mulierum est, alios præter modum amare, alios odisse.

Secundo, Quia mater potest sibi persuadere, filium, etiamsi credat animo, tamen verbis negaturum; nec ideò cessurum hereditate, sed potiùs omnia litibus & tumultibus misturum.

Si conuincatur esse illegitimus.

Aduerte Secundo, Si filius omnino conuincatur, (vt, quia mater testibus probat, parentem toto illo tempore abfuisse) tenetur non adire hereditatem. 52

Dices, Qui alterum infamauit, tenetur reuocare, quamuis non putet aliquem credituturum: ergo mulier tenetur se filio aperire, &c. Ita Adrian.

Respondeo. Si infamator certus sit nihil profuturum, non tenetur: si dubius, tenetur; quia ipse damnum intulit in fama, quod etiam cum famæ dispendio debet sarciri. mulier autem ipsa damnum non intulit, sed solùm causam dedit, ex qua damnum sequetur, non famæ, sed pecuniæ: vnde tenetur impedire, si potest, etiam cum dispendio pecuniæ, non tamen cum dispendio vel periculo famæ.

Non tenetur cum vitæ periculo.

Dico Quartò, Quamuis certa spes esset per reuelationem criminis, damnis hæredum occursum iri; non tamen tenetur crimen suum patefacere, si inde periculum vitæ vel infamiæ sibi impendere putaret. 53

De periculo vitæ est communis sententia DD. *De periculo famæ* docet Scotus d. 15. q. 2. sub finem. Gabr. ibidem q. 2. Caiet. q. 62. a. 6. & opusculo 31. responsione 14. & Nauar. c. 16. n. 44. & c. 17. n. 89. vbi fusè & doctè id probat, & c. 28. n. 47. Couarr. regula Peccatum, 1. p. n. 7. Innocent. Panor. & alij Canonistæ in c. Officij. 9. de pœnit. & remiss. Castro lib. 2. de potestate legis pœnit. cap. 11. Medina C. de restitut. q. 3. Et quidem *de periculo vitæ* patet Primò, Quia vita nullo pretio est æstimabilis: ergo propter rei pecuniariæ restitutionem, non tenetur quis vmquam vitam prodigere aut periculo exponere.

Secundò, Quia in periculo vitæ cessat dominiorum distinctio, ita vt licitè re aliena tamquam tua vti possis: nec tenearis eam restituere, quamdiu periculum durat, vt si in fuga alienum equum conscenderis, & ille perierit: ergo, &c. Hinc fit, vt etiamsi amplissima hereditas, aut primogenitura, aut etiam regnum ad spurium deuolui deberet; non tamen ad hoc impediendum vita exponi debeat. nunquam enim potest esse tanta externorum bonorum copia, vt ipsam per se solam præferri vitæ oporteat.

Nisi maiora mala impendeant.

Si tamen spurius esset perditis moribus, ita vt ex dominatu eius timeretur mala Reipublicæ administratio, legitimus autem esset optimæ spei, teneretur adultera etiam cum vitæ periculo impedire spurij successionem. hoc enim non prouenit ex obligatione, qua tenetur impedire damnum legitimi heredis, sed malum Reipublicæ: estque hæc obligatio potiùs ex lege charitatis vel iustitiæ legalis, quam Iustitiæ commutatiuæ. 54

Neque cum periculo famæ.

Altera pars, quod *neque cùm famæ periculo.* 55

Probatur Primò ex cap. Officij. 9. de pœnitent. & remissionibus. vbi Pontifex consultus de quadam muliere, quæ partum sibi insigni artificio supposuerat, essetne absoluenda, cùm crimen suum timeret marito detegere, respondet: *Sicut mulieri, quæ ignorante marito de adultero prolem suscepit, quamuis id timeat confiteri, non est pœnitentia deneganda, ita nec illi; sed competens satisfactio debet iniungi per discretum sacerdotem.*

Hic Pontifex loquitur in genere de ea, quæ ob aliquam iustam causam timet marito detegere crimen; nempe ob periculum vitæ, vel famæ, vel etiam perpetuæ offensionis.

56 Secundò, Quia facta est res superioris ordinis, quæ iuxta Regulam Caiet. & Nauarri numquam est necessariò exponenda pro rebus inferioris conditionis. Hinc enim fit, vt homo etiam infimæ sortis non teneatur vitam exponere pro maximis thesauris restituendis, vel fama etiam illustris hominis, reparanda.

Res superioris ordinis.

Tertiò, Quia fama apud homines pecunia non solet æstimari: & si quis eam sic æstimaret, præoptando pecuniam famæ, contra rectam rationem faceret; *melius enim est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*, vt habetur Prouerbiorum 22. quo fit, vt etiamsi ad perfectionem pertineat pecuniarum renuntiatio; non tamen famæ & boni nominis, cùm hæc ad ædificationem proximi, & rectam officij administrationem pertineant. vide infrà c.11. dubit.15.

Quartò, Quia quòd soli succedant legitimi, legibus humanis est introductum, quæ non videntur obligare, sed omnino cessare, quando imminet tale dispendium.

57 Aduerte autem Primò, nos loqui de muliere honestæ conditionis, & quæ pro tali passim habetur: hæc enim propriè est bonæ famæ. Nam si suspecta sit, vel adeò vilis, vt ipsius fama prudentium iudicio parui sit pretij; putarem locum habere posse sententiam Soti, famam iudicio prudentium esse componendam cum æstimatione hereditatis: quod tamen non admiserim de vera fama, qualem honestæ conditionis & vitæ materia possidet.

58 Secundò, si maritus sit vir valdè bonus & prudens, & pariter filius, ipsique rem silentio sint compressuri, neque idcircò mulierem osuri, aut probris vexaturi; non censebitur se infamare, quamuis crimen illis detegat. Vnde si hæ circumstantiæ adsint, & simul sit certa spes damni auertendi, (quod sanè rarissimum est) tenebitur se ipsa prodere.

CAPVT XI.

De iniuriis famæ & honoris, per detractionem & contumeliam, déque necessaria restitutione.

Complectitur dubitationes 27.

DVBITATIO I.

Quid sit fama & honor, & quo modo distinguatur.

1 RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt: *Fama est illæsa dignitatis status, legibus & moribus comprobatus.* Ita habetur L. Cognitionum. 5. ff. de extraord. cognit. sed hic tantum bona fama describitur. In genere sic describi potest: *Fama est multorum existimatio de vita & moribus alterius.* Sermo etiam de hisce & rumor, fama dici solet, nempe à *fando*. sed potissimùm consistit in ipsa opinione & iudicio interno; éstque duplex, *Bona, Mala.* Nos hic solùm de bona agimus, quæ potissimùm consistit in opinione virtutis & sapientiæ (in quibus etiam intelligo functiones ex his procedentes;) hæc enim duo sunt propria hominis bona, ob quæ sola est laude dignus: secundariò autem in opinione ingenij, eloquentiæ, nobilitatis, roboris, pulchritudinis, potentiæ, opum, & similium; quæ etiam magni æstimantur apud homines, qui & famam ex hisce quærunt.

Fama.

In quibus fama bona sita sit.

2 *Honor autem nihil est aliud, quàm testificatio quædam excellentiæ alterius*, vt docet D Thom. quæst.103 art.1. ad 2. immediatè tamen est testificatio nostræ opinionis, de excellentia alterius, cum quadam nostri submissione; & mediatè, ipsius excellentiæ nam signa externa immediatè significant nostros conceptus & affectus; mediatè res ipsas Hoc autem fit vel verbis, vel signis. Verbis, vt quando quis alterum honorificè compellat, vt sapientem, eximium, magnificum, clarissimum, &c. Signis, vt genuflexione, corporis inclinatione, cessione primi loci, erectione, &c, qui enim cupiunt honorari, nihil aliud optant, quàm talia signa suæ excellentiæ exhiberi.

Honor.

Dupliciter exhibetur.

Excellentia autem, quam respicit honor, potissimùm consistit in sapientia & virtute (quæ etiam sanctitas dicitur;) hæc enim habent præcipuam excellentiam. Deinde etiam in aliis perfectionibus & dignitatibus vel moralibus, vel realibus à Deo communicatis, siue mediante ratione naturali, siue supernaturaliter. Sic potestas, quæ est in Principibus Ecclesiasticis & sæcularibus, & quæ est in Sacerdotibus, est honoranda; quia est communicatio quædam diuinæ potestatis: dignitas quoque principij, seu causæ, quæ est in parentibus: denique omnis perfectio rationalis naturæ; quia est principatio quædam perfectionis diuinæ, est aliquo modo ratio honorandi, si nihil aliud impediat Quod addo, propter *dæmones* & *damnatos*, qui quia in malo obdurati, & omni ignominia digni, nullo honore sunt afficiendi. Denique id quod singularem quemdam ordinem, vel vt effectus, vel vt instrumentum ad hasce perfectiones habet, etiam est ratio honorandi. Sic nobilitas & diuitiæ honorantur: nobilitas, quia ex præclarè gestis orta est; diuitiæ, quia ad opera præclara facultatem præbent, suntque virtutis instrumentum. 3 4

Excellentia in quibus cõsistat.

Ex his patet differentia honoris & famæ. nam fama est opinio virtutis, sapientiæ, & rerum præclarè gestarum alterius: honor autem est testimonium excellentiæ. Fama igitur consistit in interna opinione; & dum exit in opus externum, dicitur laus, vel vituperatio: honor autem consistit in externa significatione nostræ æstimationis de excellentia alterius, & submissionis nostri. vnde supponit opinionem excellentiæ, & intentionem exteriùs per aliquod signum eam testandi, (in quo signo consistit honor) idque ideò, quia hoc excellentiæ est debitum. Hinc fit vt honor sit excellentius quid quàm fama: nam includit famam, seu opinionem excellentiæ, & prætereà eius testificationem & manifestationem. Vnde meritò Aristoteles lib.4. Ethic. cap. 3. docet, *honorem esse maximum inter bona externa*; cuius signum est, quia, vt ipse ait, *Principatus & diuitiæ, propter honorem sunt optabilia.* sed de his plura infrà c.36. dubit.1. & 2. 5

Discrimen honoris & famæ.

DVBITATIO II.

Quid sit detractio.

D.Thom. q.37 art.1.

RESPONDEO, *est alienæ famæ occulta & iniusta denigratio seu violatio.* Ita ab omnibus passim DD. definiri solet. Vbi aduerte, duo requiri ad *detractionem.* Primò, vt aliquid dicatur, vel eo modo dicatur, vt alicuius famam & existimationem, quam possidet in animo alterius, extinguere aut minuere valeat. Secundò, vt fiat occultè, saltem iuxta intentionem dicentis: si enim quis in præsentia alterius, famæ detrahere intendat, iam non erit simplex detractio, sed *contumelia*, quæ dictis vel aliis signis incoram violat alterius honorem: vt patet ex D.Thoma q.72.art.1. Vnde dupliciter differt *detractio* à *contumelia.* Primò, quòd detractio directè lædat famam; contumelia autem honorem. Secundò, quòd detractio fiat occultè, seu in absentia, sicut furtũ, iuxta illud Ecclesiastæ 10. *Si mordeat serpẽs in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè detrahit.* contumelia autem potissimùm fit incoram. sicut enim honor non exhibetur nisi præsenti, vel absenti tamquam præsenti, (desiderat enim is qui honorat, vt honorato innotescat & opinio, quã de illius excellentia habet, 6 7

Detractio.

Differt à contumelia.

Digitized by Google

habet,& testimonium, quod exhibet) ita contumelia non fit nisi præsenti , vel absenti tamquam præsenti. Vnde patet , detractionem ceteris paribus esse minus peccatum,quàm cõtumeliam.tum quia minus bonum aufert. tum quia est minùs contra alterius volũtatem. nam occultè & altero nesciente aufert famam , sicut fur pecunias,quod est signum,ipsum reuereri eum cui nocet. sed contumelia,quasi vi illata , honorem aufert scienti & actu renitenti,sicut raptor pecunias.

Notandum est , Detractionem fieri octo modis , vt
8 colligitur ex D.Thoma : quatuor directè , & quatuor
Fit octo modis. indirectè. Directè Primò , imponendo crimen falsum. Secundò,amplificando crimen verum. Tertiò,pandendo crimen occultum. Quartò , sinistrè interpretando alterius factum: qui quartus modus , quatenus in animo alterius per tuam interpretationem lædis bonam opinionem quam ipse de proximo conceperat, vel ingeneras prauam , pertinet ad detractionem: vt verò in animo tuo sic iudicando temerè,proximo iniuriam facis,ad temerarium iudicium.Indirectè Primò , negando rectè facta,vel dotes alterius. Secũdò,ea extenuando. Tertiò,tacendo bona alterius eo loco & tempore, quo tuum silentium alij interpretabuntur tacitam vituperationem. Quartò,simulatè vel frigidè laudando:vt quãdo quis simulat se velle laudare aliquem, & tamen nihil affert laude dignum. Nam vt Phauorinus apud Gellium lib 19. Noctium Attic. c.3.ait, *Peius est frigidè laudare,quàm apertè reprehendere.*

DVBITATIO III.

Quale peccatum sit detractio.

D.Thom. art. 2. & 3.

9 NOtandum est,Non esse detractionem,si quis seruato ordine correptionis fraternæ , patefacit testibus vel Superiori crimen fratris vt emendetur;quia non est iniusta famæ læsio. Nam pro bonis superioris ordinis , licitè exponuntur bona inferiora; vt pecunia pro vita corporali , & fama pro salute spirituali. Vt autem sit detractio , requiritur vt iniustè fama lædatur;quod dupliciter fieri potest. Primò, directa intention
10 tione. Secuodò,indirecta.

Est peccatum mortiferum. Nunc,dico Primò , Si directè intendas famam alterius lædere,erit formalis detractio;ex genere suo peccatum mortiferum, grauius quidem furto,(quia lædit proximum in bono,quod pecunia est præstantius) sed leuius homicidio (quia illud bonum est minùs præstans quam vita, & leuius adulterio; quia adulterium triplicem malitiam continet : nempe contra bonum prolis , contra sanctitatem matrimonij , & contra ius coniugis,vt suprà ostensum est.

11 Dixi,*ex genere suo*,quia ratione exiguitatis materiæ, in qua quis intendat famam alterius lædere , potest esse veniale ; vt si de industria aliquam paruam imperfectionem alterius narres.

Similiter , ratione materiæ vel circumstantiarum fieri potest , vt aliquod furtum sit grauius aliqua detractione.& aliqua detractio adulterio:infamare enim grauiter aliquem Ordinem Religiosum, vel Prælatum
Libelli famosi. Ecclesiasticum , peius est peccato adulterij.Inter omnes detractiones ea est pessima,quæ fit per libellos famosos ; tum quia ad plurimos permanat ; tum quia ægerrimè potest aboleri , cùm auctor nequeat deprehendi. Vnde morte punitur & qui libellum famosum sparserit , & qui inuentum vulgauerit , vt patet L. vnica,C.de famosis libellis.

12 Dico secundò , Quòd si non intendas lædere famam , sed ex quadam loquacitate narres peccata vel defectus alterius , est detractio materialis ; quia læsio alterius non est directè volita : est tamen peccatum mortiferum , si id , quod narratur , grauiter proximi famam lædat. Ratio est ; quia etsi expressè non intendas lædere , tamen intendis implicitè , dum vis illud vnde per se læsio sequitur.

Dico Tertiò,Si id quod narratur,parum lædat , erit 13
veniale. hinc fit Primò ; vt narrare defectus veniales *Defectus veniales narrare.*
proximorum , non sit nisi veniale: vt docet D. Anton. p.2.tit.8.c.4. & Silu.v. Detractio, n.2. Ratio est , quia cùm nemo ferè ab his sit liber, nõ notabiliter lædunt famam , nisi fortè conditio personæ talis esset , vt in ea huiusmodi defectus censeantur magni momenti, vt si quis diceret de viro graui & religioso , esse mendacem,id est,crebrò mentiri:nam dicere illum semel vel 14
bis mentitum, non esset mortale, quia non ideò amitteret famam. Secundò ob eamdem causam ordinariè non est peccatum mortiferum , reuelare defectus naturales , (nisi inde aliquod notabile damnum sequatur) siue illi defectus sint animi. vt si dicas quempiam esse ignarum , parui iudicij , parui ingenij : siue *Defectus naturales.*
corporis , vt esse cæcum,gibbosum , &c. Idem locum habet in defectibus natalium. vt si quis dicat esse filium Clerici , natum ex adulterio, & similia:vt docet *Natalium defectus.*
Pet.Nauarr.lib.2.c.4. num.307. & insinuat Nauar. cap.
18. numer. 24. nisi fortè propterea putaretur valdè in 15
animo eorum , quibus dicitur, contemnendus. Ratio est, quia ob hæc non censetur quis infamis. Si tamen 16
in faciem hæc & similia , præsertim viro honorato, dicantur conuitiandi causa , erit peccatum mortale, quia censetur notabilis contumelia , secùs si vilis sit conditio , nisi fortè grauem mœrorem inde putetur conceptus. Tertiò,Quando ratione conditionis per- 17
sonæ , peccata, etiam mortifera , non censentur notabiliter lædere famam , non est peccatum mortale,horũ reuelatio:vt si quis dicat,militem commisisse duellum,habere concubinam , decepisse puellam:vel adolescentem esse prodigum , deditum amoribus. Quar- 18
tò,Idem dicendum , si generalibus nominibus peccatorum mortalium aliquem infames , vt si dicas , esse *Generalia vitiorum nomina.*
superbum,auarum,iracundum, vt docet Siluester Detractio n.2.ex D.Anton. suprà. Ratio est,quia hæc nomina ordinariè non ita accipiuntur , vt sonent peccata mortalia , sed vt naturalem inclinationem, vel veniales defectus denotent. Fieri tamen potest , vt ratione dignitatis personæ , de qua dicuntur , vel quia putantur accipienda pro grauibus vitiis,sit in his peccatum mortiferum. vide Nauarr.cap.18.n.24.

DVBITATIO IV.

Vtrùm auditor detractoris peccet mortaliter.

D.Thom. art.4.

REspondeo & dico Primò , Qui ita audit vt inducat vel excitet ad detrahendum , non minùs pec- 19
cat quàm ipse detractor,sed potiùs magis:similiter qui *Inducens detractorem.*
detrahentem verbis vel gestibus animat ad prosequendum. Ita D.Thom.art.4.& alij.Quòd magis peccet,probatur, quia non solùm ipse in se peccat affectu 20
detractionis, sicut detractor , sed etiam alteri est causa detrahendi. detractor enim solùm est auctor sui peccati , ille verò & sui & alterius : vnde tenetur ad restitutionem, nisi detractor ipse restituat.In hoc casu locum habet quod ait Bernardus lib.2. de consid. sub finem : *Detrahere vel detrahentem audire , vtrum horum detestabilius sit,non facilè dixerim.*

Dico Secundò , Qui audiendo detractorem , læta- 21
tur, non tamen inducit nec animat ad continuandum, *Qui lætatur audiens.*
peccat mortiferè contra charitatem (vt qui alieno malo lætetur) & etiam contra iustitiam , quatenus gaudet eo opere , quo alteri iniustè damnum datur: non tamen tenetur ad restitutionem,quia non est causa damni.

Dices,Tenebatur impedire,& non impediuit : ergo est causa Respondeo,Non tenebatur obligatione iustitiæ , sed solùm charitatis. vnde saltem non est causa per iniuriam.

Aduerte tamen, Si quis solùm delectetur eloquẽtia *Ex curiositate audiens.*
detractoris, vel curiosa cognitione factorum proximi,

non tamen desideret, vt ille detrahat; non esse peccatum mortale: sed tuoc solùm, quando vel delectatur damno proximi, (quod non potest prouenire nisi ex aliquo odio) vel ita delectatur eloquentia vel curiosa cognitione, vt placeat ei quòd alter detrahat. Nam vt Apostolus ad Rom. 1. ait: *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.*

21 *Non resistens.* Dico Tertiò, Qui nec inducit, nec lætatur, tamen audit, nec resistit, cùm possit, aliquando peccat venialiter, aliquando mortiferè. Mortiferè peccat, si infamia sit grauis, & facilè possit eam impedire, nec putet eam alia ratione auertendam, vel breui recuperandam. Ratio est; quia charitas obligat, vt graue damnum proximi, quod ipse inuitus patitur, impediamus, si commodè possumus. Vnde si sit Superior, qui ex officio tenebatur impedire proximi infamiam, obligabitur ad restitutionem, in defectum inferioris.

22 *Quando sit venialis.* Venialiter peccat Primò, si detractio est leuis. Secundò, si est quidem de re graui, tamen solùm fit apud vnum, vel vt summum duos, qui rem omnino silebunt, tunc enim non censetur notabilis infamia. ita Caiet. 2.2. q. 73. art. 2. du. 1. Cordub. q. 2. conclus. 5. Pet. Nau. lib. 2. cap. 5. nu. 334. sed hæc sententia non est ita vniuersè amplectenda, vt infrà dub. 11. dicetur. Tertiò, si nimia verecundia vel animi pusillitate non audeat resistere. ratio est; quia tunc valdè difficile est efficaciter impedire: vnde tunc non tenetur, saltem sub peccato mortali; nisi fortè infamia esset valdè atrox, vel grauia incommoda putaretur patitura. tunc enim deberet sibi vim facere, excussa verecundia, & modestè contradicere. Quartò, Si putet detractorem sponte reuocaturum vel emendaturum quod dixit, idque breui & efficaciter: quod vt faciat, adhibenda correptio fraterna, si opus sit. Quintò, Si putet auditores non credere. Nullo autem modo peccas, si vel non putes profuturam tuam monitionem, vel metuas aliquod magnum damnum; vt contumelias, verbera; vel si rationabilis verecundia obstet; vt si sis famulus, vel nullius auctoritatis.

23 debes tamen tunc, si commodè possis, vel discedere, vel faciem tristiorem ostendere, vel sermonem aliò diuertere: nam hac ratione impeditur, vel saltem minuitur detractoris feruor, iuxta illud Prouerb. 25. *Ventus aquilo dissipat pluuias, & facies tristis linguas detrahentium.* vide Chrysost. Hom. 3. ad populum, à medio vsque ad finem: Bernard. serm. 24. in Cantica, & serm. de triplici custodia, manus, linguæ, cordis.

DVBITATIO V.

Vtrùm audita, vel alia quælibet referens absque asseueratione & dubitanter, peccet mortaliter, & teneatur restituere.

24 RESpond. & dico Primò, Non esse peccatum mortiferum si ita referat, vt ei probabile non sit vllam inde infamiam orituram, eò quòd alij non sint credituri. Ita Scotus d. 15. q. 4. Nauarr. c. 18. num 50. & multi alij DD. Ratio est, quia tunc non est probabile periculum damni proximo.

Notandum tamen, Si crimen esset valde graue, vt hæresis, proditio, præpostera libido, & verisimile esset, ex narratione auditoribus malam suspicionem suborituram, posse esse peccatum mortiferum, quia talis suspicio videtur esse magnum malum, respectu honestæ personæ.

25 *Si ex leuitate putentur credituri.* Dico Secundò, Si quis audita referat coram iis, quos probabile est ex sua leuitate credituros, etiamsi ipse sufficientem occasionem ad id minimè dederit, peccat mortiferè contra charitatem, non tamen contra iustitiam, ac proinde non tenetur ad restitutionem. Quòd *mortiferè peccet*, probatur; quia qui aduertit, ex suis dictis vel factis alium grauiter lædendum, siue in fama, siue in corpore, tenetur ex charitate abstinere, si commodè possit: quamuis id ex alterius culpa proventurum videat. Quisque enim tenetur impedire notabile damnum proximi, quantum commodè potest, & maximè quod sui occasione proueniret. Quod autem non *teneatur ad restitutionem*, docet expressè Caietan. quæst. 73. art. 3. cùm ait, *eum, qui audita refert, non teneri ad restitutionem.* & Nau. c. 18. n. 48. vbi dicit, *non teneri, qui non dedit iustam causam credendi.* Adrianus in 4. q. de restit. famæ, in fine. Sil. v. Detractatio, q. 4. & aliquot alij DD. 26 *Nō teneri ad restitutionē.* Ratio est, quia non est causa efficax damni, sed merè per accidens ex ipsius narratione sequitur: non enim eius narratio est talis, vt idonea sit fidem facere, sed quòd illi credant, id prouenit ex illorum leuitate vel malitia. Vnde is qui narrat audita ab hominibus parum fide dignis, indicatis suis auctoribus, non tenetur ad restitutionem, etiam si auditores ex sua leuitate credant: imo etiamsi id malo animo faceret, quia intentio nocendi non obligat ad restitutionem, quando opus ex se non est damnosum, vt supra c. 7. dub. 2. dictum est. 27

Dico Tertio, Qui refert audita eo modo, vel nominatis iis auctoribus, vt audientes meritò possint induci ad opinandum malum de proximo, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem. Ita Sotus l. 4 de Iust. q. 6. art. 3. circa quartum argumentum. 28 Probatur, quia dat sufficientem causam aliis malè opinandi, ex qua, mala opinio reipsa sequitur: ergo, &c. Antecedens probatur Primò, Quia si absolutè diceret Petrum commisisse adulterium, & alij crederent, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem: atqui quando eo modo narrat, vel eo auctore, cui meritò æquè sit credendum atque ipsi, non minus efficaciter inducit audientes ad sic opinandum, quàm si ipse ex se asseueraret. ergo, &c. Secundò, Quia inducere alterius testimonium, est adferre argumentum non exigui ponderis ad persuadendum: ergo, &c.

DVBITATIO VI.

Vtrùm sit peccatum mortale, infamare seipsum.

CAietanus q. 73. art. 2. & in Summa v. Detractio, existimat esse peccatum mortiferum contra iustitiam, se infamare, quia censet hominem non esse dominum suæ famæ. 29 Vnde colligit Primò, esse grauius peccatum se infamare, quàm proximum, sicut grauius est se occidere, quàm proximum: in qua sententia videtur etiam esse D. Aug. l. 1. de ciuit. c. 20. Secundo, hominem teneri ad restituendum sibi famam. Sed communis sententia est in contrarium, pro qua

Dico Primò, Seipsum infamare, ex genere suo non est peccatum mortiferum, neque contra iustitiam, neque contra sui charitatem. 30 *Non esse contra iustitiam, nec peccatum mortiferum ex suo genere.* Ita Sotus l. 5. q. 10. a. 1. Nau. cap. 18. num. 27. & 61. & alij passim. Probatur *non esse contra iustitiam*, quia homo est dominus suæ famæ, sicut suarum opum, vt suprà cap. 4. dubit. 11. dictum est: ergo illam dissipando, nulli facit iniuriam, (sicut neque dissipando alia bona) siue id fiat reuelando crimen verum, siue crimen falsum sibi imponendo. quæ enim lex iustitiæ obligat illum, vt retineat bonam existimationem in mentibus hominum?

Non esse etiam contra charitatem, Probatur Primò, quia charitas non obligat hominem ad bona huius vitæ, quæ extra nos sunt, comparanda vel conseruanda, nisi quatenus sunt necessaria ad bona spiritualia vel nostra vel proximorum: ergo non obligat ad famam conseruandam, nisi ipsa secundum se consideretur.

Secundò, Quia prodigalitas, quæ versatur in bonis externis, ex genere suo non est peccatum mortiferum, aut contra charitatem: sed solùm veniale contra liberalitatem: ergo cùm fama sit etiam quoddam bonum externum, eius profusio non erit contra charitatem, sed solùm erit quædam prodigalitas.

Dico Secundò, Ratione tamē alicuius circumstātiæ, nempe damni, quod nobis vel aliis contingit ex nostra infamia, potest esse peccatū mortale, se infamare. 31 *Potest esse peccatum mortale ex adiuncto.* Est communis DD. Primò, Si ex mea infamia sequatur notabile

notabile scandalum,vel mihi,vel proximo. Mihi quidem, vt si ex infamia redderer effrænatior ad peccandum. Sed existimo raro fieri,vt ex hoc capite infamare se,sit peccatum mortale ; quia ordinariè est occasio remota. Proximo verò , vt si ille sciens me aliquando tale peccatum admisisse , inde occasionem acciperet idem patrandi : quamuis & hoc fortassis ram vsu veniat , præsertim si cum dolore vel vituperatione crimen meum commemorem. Secundò,Si inde mihi immineat periculum vitæ , vt si dicam me occidisse parentem Petri , vel violasse eius torum : hoc enim non solùm est famæ, sed etiam vitæ profusio ; & est alteri dare occasionem peccandi. Tertiò,Si mea fama sit necessaria muneri quod gero ; vt si sim Episcopus,Parochus,Abbas, Prior:tunc enim peccabo contra iustitiã.

32 Aduerte tamen,in hoc casu se infamare, aut famam suam negligere , non esse per se contra iustitiam ; sed velle munus Prælati cum hac infamia , qua factus est ineptus,retinere. Vnde si quis vellet deponere officium,aut nouis virtutum exercitiis infamiam vincere, vt muneri non obsit ; non erit hac ex parte contra iustitiam se infamare , aut famam negligere , vt docet Sotus l.4.q.6. art.3. ad 4.

33 *Si infamia redundet in alios.* Quartò , Si mea infamia redundat in alios, v. g. in liberos, in familiam,in Ordinem religiosum , est enim magna infamia liberis, (præsertim in Hispania & Italia) habuisse parentem hæreticũ, præterquam quòd fiant inhabiles ad officia, & beneficia : & familiæ honestæ infamia est, esse aliquem in ea proditorem patriæ , sodomitam,latronem, vel qui publico supplicio sit affectus : Ordini religioso , habere Religiosum impuræ vitæ,ebriosum. In his igitur & similibus casibus , plerumque erit peccatum mortale seipsum infamare ; tum quia notabiliter existimatio aliorum læditur , tum quia graui mœrore afficiuntur. Vtrùm autem sit contra iustitiam , dicendum infrà dubit.23.

DVBITATIO VII.

Vtrùm possit quis sibi falsò crimen imponere , ad vitanda tormenta; præsertim si ob id esset extremo supplicio afficiendus.

34 CAietanus ver. Detractio , & quidam alij , negant id licere , etiamsi hoc modo posset mortem euadere , eò quòd homo non sit suæ famæ dominus. Sed hoc fundamentum neque verum est , vt suprà ostensum ; neque si verum esset, quidquam efficeret:quia etiamsi non esset dominus suæ famæ , tamen ad vitæ suæ vel proximi conseruationem , posset sine omni peccato crimen occultum , quod verè commisit , pandere ; & sine peccato mortali crimen , quod non commisit , sibi falsò imponere. Ratio est ; quia rectus ordo habet , vt bona minoris momenti exponantur conseruandis maioribus : (sic enim naturæ impulsu pars exponitur ad conseruationem totius) ergo pro conseruatione vitæ tuæ potes famam perdere, etiamsi famæ non sis dominus. Idem dico de vita proximi ; quia licitum est pro illo vitam exponere : ergo multò magis famam , præsertim cùm fama sit bonum recuperabile. Vnde respondeo &

35 *Ob leuia tormenta non licet imponere sibi falsam.* Dico Primò , Ad vitanda tormenta leuia falsò sibi crimen imponere , ob quod morte sit plectendus , est peccatum mortiferum. Ita Sotus lib.5.de Iustit. q.10. art.2.estque communis sententia DD.

Probatur Primò ; Quia quisque tenetur suam vitam conseruare & tueri , etiam cum aliquo dolore & incommodo , maximè quando mortem non est commeritus. Secundo ; Quia in hoc casu censeretur sibi sponte mortem immeritam accersere,& seipsum quodammodò occidere , sine causa dando occasionem suæ mortis.

36 *Pandere verum.* Dico Secundò , Non tamen erit peccatum mortiferum , si ob huiusmodi tormenta pandas verum tuum crimen occultum , etsi ob id morte sis plectendus. colligitur ex Scoto d.15.quæst.3. vbi dicit : *Expediret animæ homicidæ vt solueret per passiones voluntarias vel patienter susceptas ; vt scilicet occideretur pro homicidio.* vbi indicat , expedire vt se offerat Magistratui puniendum. Idem tenet Pet. Nauarra lib.2. cap.4. num.134.

37 *Sibi procurare mortem cõmeritam.* Probatur , quia iste meritus est mortem: ergo potest eam sibi optare & procurare , si bonum finem propositum habeat , nempe vindictam suorum scelerum , exemplum publicum, & vt obrumpat peccandi consuetudinem , quam alia ratione sibi non videtur posse deserere , denique vt benè se disponat ad mortem. nam alioquin est in periculo ne subitò pereat imparatus. Ob has causas sine omni peccato videtur se posse iudicio sistere , & crimen aperire:ergo idem poterit in tormentis. Neque dici potest , eum hîc peccare contra charitatem , tum quia maius bonum sibi propositum habet , quam sit vita , ob quod vitam optat deserere , tum quia si alius , qui criminis esset conscius , illum accusaret ob bonum publicum, eiúsque salutem , non peccaret contra charitatem: ergo nec ipse.

38 *Si animi mollitie.* Notandum tamen , si quis mollitie quadam animi, quòd parua tormenta nequeat perferre , crimina sua occulta proderet,non excusari à peccato,quamuis putem non fore mortiferum, nisi fortè per accidens , ratione alicuius magni damni inde secuturi , vt est infamia familiæ, scandalum publicum , & similia.

39 *Si non sequatur graue incommodum.* Dico Tertiò , Ad vitanda leuia tormenta , confiteri crimen suum occultum , vel imponere sibi falsum, non est peccatum mortiferum , si nullum aliud grauius malum inde metuitur. Sequitur ex dictis , quia quisque famæ suæ est dominus : ergo sicut eam sine causa prodigere , ex genere suo non est mortale , ita multò minùs mortale erit,si ob aliquam causam, licet non omnino iustam & parem , eam prodigat.

40 *Ad liberandũ amicum.* Dico Quartò,Ad parentem vel amicum a morte vel tormentis magnis eripiendum , non est per se peccatum mortiferum , absque iuramento sibi crimen falsò impingere, quando in quæstione non proceditur iuridicè. Probatur , quia possum sine peccato mortifero mihi crimen falsum imponere , ad vitanda tormenta, si nihil aliud mali inde timeatur : atqui interitus amici vel parentis æquiualet magnis doloribus. ergo,&c. Imò si parens vel amicus sit omnino inculpatus , nec sit alia via mortis illorum auertendæ,videtur non esse peccatum , etiam se morti offerre illorum loco : quia nemini fit iniuria , & aliàs licitum est , vitam pro parente & amico exponere,vt docet Toletus lib. 5. cap. 6. & Sotus lib.5.de Iust.q.1.art.6.

Dixi, *Si iniustè procedatur* , quia si iustè procederetur , peruerterem iustum iudicium , & facerem iniuriam Iudici & accusatoribus & Reipub.vnde sine dubio esset graue peccatum mortiferum.

41 *Si mors inde impendeat.* Dico Quintò , Ad vitanda tormenta valdè grauia, quibus meritò possis celerem mortem præoptare, non peccas mortiferè , si crimen falsum tibi imponas, quamuis certò ob id sis morte plectendus. est contra Nauarrum & quosdam alios. sed ita tenet Angelus v. Detractio.num.6. Siluest. eodem , quæst. 3. Sotus suprà. Toletus l.5. c.66. & multi recentiores hoc tempore. vnde hæc sententia est tenenda , fauet enim multis miseris , qui alioquin non solùm corpore , sed etiam anima perirent , confitendo crimina falsò contra conscientiam, quæ non audeat reuocare metu tormentorum.

Probatur Primò;Quia non tenetur homo cum tanto cruciatu vitam tueri,ne alius eam eripiat;sicut non tenetur permittere sibi tibiam abscindi cum tanto dolore,non enim(ait ille) tanto dolore digna est salus.

Secundò , Quia si tunc fateri crimen , de quo falsò accusatur vel interrogatur , esset peccatum mortiferum,vel id ideo esset , quòd sit mendacium perniciosum,vel quòd sit peruersio iudicij:atqui non est perniciosum,quia neque alteri adfert aliquod malum,quod tanti sit , vt ille ex charitate aut iustitia teneatur illud cum tanto incommodo suo auertere,vti suppono.

42 Neque etiam sibi infert malũ,quod notabiliter præpondetet ipsius tormentis:nam crimeo fatendo,breui morte longam mortem redimit, vel potiùs multas mortes vnica simplici commutat: talia enim tormenta pati, est longa quadam & multiplici morte mori. Neque enim est peruersio iudicij propriè; quia nec peruertit Iudicem vt faciat contra officium, nec accusatorem,nec testes. mendacium enim in iudicio, si cum nullius sit iniuria, non est peccatum mortiferum; vt si Petrus à me eximat in iudicio 100. aureos; & ego iuridicè interrogatus, ad vitandas lites, fatear me debere, non pecco mortiferè; imò ne venialiter quidem, si commoda ratione me à mendacio vindicem. Neque etiam facit iniuriam Iudici aut Reip. quia non ducerent hoc sibi iniuriæ (sicut si negaret crimen verum) sed potiùs commiseratione mouerentur,si scirent.

43 Tertiò, Vel interrogatur secundùm Iuris ordinem per tales torturas, vel contra illum ordinem. Si contra,non ipse Iudici, sed Iudex ipsi iniuriam facit. Si secundùm ordinem Iuris, adhuc Iudici non facit iniuriam,fatendo crimen falsum;quia non tenetur Iudici eum tantis tormentis suam innocentiam probare.

44 Dices Primò,ex Nauarro c.18.n.29.Talis homo moraliter loquendo se interficit: ergo peccat.

Non se interficit.

Respond. Nego illum se interficere:non enim physicè, vt patet; neque etiam moraliter (sicut is, qui sine iusta causa se coniicit in certum periculum mortis,dicitur sibi causa mortis) quia iustam causam habet, ob quam se interficiendum exponit; sicut si quis se exponeret hostium telis, vt grauissima tormenta

45 ab illis inferenda euaderet, non se occideret. Imò si honesta persona rogaret eum, qui illa nefando modo vellet abuti,vt ipsam potiùs interficeret, non censeretur homicida sui, quamuis fortè alia ratione peccaret: ergo neque hic est homicida sui, fatendo tale crimen. Quod confirmatur; quia rogaret Iudicem,vt se interficiat potiùs, quàm ita torqueat; non censeretur homicida sui.

46 Dices Secundò, Ergo etiam poterit alteri sine peccato mortifero falsum crimen imponere, vt tormentis se eximat.

Alteri falsũ crimen impingens.

Respondeo, negando consequentiam; quia non est dominus, nec eam habet potestatem in famam alterius, quam in suam, præsertim contra veritatem,vnde faciet illi grauem iniuriam, si inuito falsum crimẽ impingat,quæ iniuria non habet locum, dum sibi im-

47 pingit. Admisso tamen, non fore mortiferum, si illi constet, id non esse contra alterius voluntatem: vt si procul abesset, nec quidquam illi periculi immineret, essétque tanta amicitia alteri coniunctus, vt non sit dubium, quin æquo animo sit laturus.

48 Dico Sextò, Qui hoc modo vi tormentorum fassus est crimen falsum, ob quod erit morte plectendus, non tenetur illud posteà reuocare, quamuis anteà periurio illud confirmasset,si prudenter metuit se rursum ad tormenta raptum iri (vti ordinariè fieri solet,) sed potest sine peccato mortifero in eo persistere & mori. Ita Angelus, Sotus,& alij. Patet ex dictis, præterquam illud de periurio, quod nunc probatur, quia etsi peccauerit mortiferè, quando periurio confirmauit, tamen posteà non tenetur retractare. Ratio est, quia periurium iam transiit, & non retractando, nemini facit iniuriam: retractando autem, culpam periurij delere non potest, sed coram Deo pœnitendo, quod potest facere absque externa reuocatione: secùs est de periurio, quod in detrimentum alterius cedit, hoc enim debet reuocari.

Non tenetur reuocare, si sibi imposuit.

49 Petes, Vtrùm teneatur ea quæ sibi imposuit retractare, saltem in extremo vitæ, cùm iam iam est occidendus? ita enim docet Siluester supra ex Panormitano. Sed verius est non teneri,si ea reuocatio nihil prodesset, sicut ordinariè nihil prodest.

50 Dico Septimò,Si Religioni vel familiæ, ex confessione falsi criminis sequeretur grauis infamia,prudenter expendendum,vtrùm tormenta ipsi infamiæ præponderent,an contrà:nam fieri potest, vt tanta sit illa infamia, vt potiùs tenearis quæuis tormenta perpeti, quam illam tibi cum tanto aliorum damno irrogare. v.g.si inde bonum publicum notabiliter læderetur, si aliqui ideò in hæresim lapsuri,&c.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ad vitanda grauia tormenta,possis alterius peccatum occultum, vel aliud secretum pandere, præsertim si ipsi inde mors immineat.

Respondeo & dico Primò, posse te ob hanc causam illud aperire, si nullum aliud incommodum 51
alteri, quam infamiæ impendeat. Ita docet Nauarr. c.18.num.54.& alij passim. Probatur, quia non teneor alterius famam cum tanto meo incommodo seruare, sicut nec alterius pecunias, si eas apud me occultatas habeam.

Dices,Hoc non solùm est non conseruare famam, 52
sed etiam positiuè auferre, quod non licet. Respondeo,Id eo casu non esse positiuè auferre, quia non intendo auferre opinionem bonam, quam de ipso habent, sed solùm id quod latebat occultum in mente mea,profero per signa in lucem,ad quod ius habeo,eò quòd ille reuera hoc crimen fecerit, & ego illius cognitionem sine ipsius iniuria sim assecutus.Sicut enim, si epistola,quædam secreta tua continens,apud me recondita foret, possem eam proferre ad vitanda grauia tormenta, ita etiam si tua secreta in mea cognitione recondita sint, possum ea proferre in lucem, vt aliquod graue incommodum euitem,etiamsi inde sequatur, vt alij de te malam opinionem concipiant,& bonam è mentibus suis excludant, ad hoc enim permissiuè solùm me habeo, dum iure meo vtor. Hinc fit, 53
vt ad vitãda grauia tormenta, possim aperire quoduis secretum alterius, mihi cognitum, modò non sit vel ex confessione sacramentali acceptum, vel iniuria extortum; (vt quidam excipiunt) vel nisi inde grauissima incommoda timeantur, vt si esset secretum Principis, vel Reipublicæ, vel exercitus, vt rectè docet Sotus lib.5.de Iust quæst.10.art 2.& Nauarr. c.18.num. 54. Ratio est, quia illud secretum est veluti quoddam depositum, apud me occultatum, quod ego non teneor seruare occultum cum tanto meo incommodo, etiamsi certum sit, alteri inde damnum obuenturum, si tamen sine causa proderem,esset iniuria, & tenerer ad restitutionem, quia voluntariè essem causa damni.

Aperire occulta.

Dico Secũdò,Ob eamdem causam potes illud ape- 54
rire,etiamsi inde alteri esset periculum mortis: modò illud sine vi & fraude,& extra cõfessionem acceperis. Ita Sotus & Nau.supra.& alij. Ratio est,quia non teneor cum tanto meo incommodo seruare famam, aut etiam vitam proximi. Non negamus tamen,quin sæpè laudabilius sit, etiam quæuis tormenta perferre,quàm secreta, vel etiam crimina occulta priuati hominis patefacere:qui tamen patefecit,non peccauit, tenetur tamen posteà extra tormenta reuocare confessionem, qua parte cedit in damnum proximi, seruata veritate commodo aliquo sensu,si potest, nisi rursus tormenta,vel aliud graue incommodum metuat.

Si alteri mortis inde sit periculum.

Sed dubium hic est, Si vi aut fraude extorsisti. Sotus putat tunc te non posse reuelare, etiamsi tormentis esses necandus. Nauarrus autem distinguit:Si damnum,inquit, irreparabile alteri immineat ex reuelatione,non potes;si autem reparabile, potes.

Resp.& dico Tertiò, Probabile est absolutè,etiam 55
in hoc casu posse tale secretum vel crimen alterius aperiri ad vitanda grauia tormenta, etsi ipsi inde sit vitæ periculum. docet Petrus Nauarr. lib 2.c.4. n.131. Ratio est, quia iuxta Sotum & alios, possum aperire secretum tali casu, quamuis stipulatus sim alteri silentium;ergo etiam licet iniuria extorserim. Nam qui

Quid si iniuria extorseris.

ex

ex contractu aliquid debet, non minùs tenetur, quàm qui ex delicto, vt infrà dicetur.

Secundò, Quia etsi anteà iniuriam feci extorquendo secretum, vel fraude expiscando: iam tamen postquam scio, ius habeo vtendi & reuelandi in tanta necessitate; sicut si quis furatus esset equum, posset eo in necessitate vti, etiam cum interitu equi, imò etiam cum interitu domini. vt si hostibus inuadentibus fugiat, domino in periculo relicto.

Tertiò, Quia in hoc casu reuerà non infero damnum, sed si quod sequatur, ex alterius malitia sequitur, qui me iniustè torquet, nam mea confessio tormentis expressa, non est alicuius ponderis, nec ei debet adhiberi fides, vt patet ex cap. 1. causa 15. q. 6. Alexandri PP. Quæ ratio benè probat, confessionem non esse per se causam damni, sed solùm per accidens, & damnum illud prouenire non ex mea confessione, sed ex malitia Iudicis torquentis, & consequenter non censeri me causam illius damni, nisi permissiuè.

56 Dices, Si talis confessio non censetur causa damni, ergo si vi tormentorum de altero crimen falsò confitearis, non peccas mortiferè, nec teneris ad compensationem damni.

An aliquo casu possim falsum alteri imponere.

Respond. Siluester v. Detractio, q 3. fatetur totum; modò tamen post tormenta reuoces. Idem docet Pet. Nauarra lib. 1. c. 4. n. 131. quæ sententia videtur probabilis, si nihil aliud quàm infamia metuatur. quia talis confessio verè non inducit infamiam, quando posteà reuocatur. Si tamen inde mors vel aliud graue damnum illi impenderet, omnino mortiferè peccares: quâuis enim, si Iudex legitimè procedat, talis confessio nihil mali inferre possit, secùs tamen res habet, si captet occasionem illi nocendi. Sicut si latro minetur mihi mortem, nisi dixero quis se accusarit, non possum falsò id imponere ei, quem ille ob id esset interfecturus. Ratio est, quia cum talibus circumstantiis falsum imponere, est per iniuriam dare causam magni damni. Meritò enim potest is queri de iniuria, cui cum tanto damno falsum imponitur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm possim manifestare alterius crimẽ occultum, ad impediendum damnum proximo impendens.

57 RESpondeo & dico Primò, Si illud damnum est alicuius momenti, siue sit temporale, siue spiritale, posse crimen proximi manifestari ad illud impediendum, quatenus id ad illud est necessarium. Ita Sotus lib. 5. de Iustitia q. 7. art. 1. & Nauar. cap. 18. n. 31. & alij. v. g. noui Petrum esse furem, possum monere eos quibuscum habitat, vt sibi caueant: si gerit se pro medico, & ego noui eius imperitiam, possum monere quibus impendet periculum. homicidium à Petro commissum imponitur innocenti, qui ob id erit ple-
58 ctendus, possum aperire Petrum auctorem. Imò in huiusmodi casibus sæpè fit, vt non solùm possim, sed vt etiam tenear ex charitate crimen alterius manifestare, nempe si graue damnum ex eo aliis immineat, & damnum quod ex manifestatione sequitur, non sit tanti, vt eius ratio præ altero haberi debeat. In dubio autem, vtrùm præponderet, inclinandum in fauorem innocentis, huic enim in dubio fauendum. Ratio horum est, quia nemo habet ius tuendæ famæ cum tanto damno, quod inde alteri iniustè obueniret. Item quisque habet ius ad proferendum in lucem id quod in sua cognitione abditum tenet, si ex occultatione aliis damnum proueniret: si enim quisque id potest ad sua damna auertenda, cur non etiam possit ad damna proximorum, cùm debeat diligere proximum sicut
59 seipsum? Hinc fit, vt quando agitur de officio beneficióque conferendo, de matrimonio contrahendo, de Religione suscipienda, si ego sciam aliquod iustum impedimentum, vnde aliquod notabile incommodum meritò timeri debeat, possim eius occulta pandere.

Sæpè teneor manifestare.

Dico Secundò, Si ad auertendum illud damnum, 60
non est necesse crimen alterius patefacere, sed superest alia via commodior, seu minùs noxia, verbi gratia, per fraternam correptionem non possum aperire: similiter, si nihil iuuaret ad damnum auertendum. Prior pars patet, quia esset contra charitatem: tenemur enim minimùm lædere proximum, quantum fieri potest, tum in illo curando, tum in malis ab illo prouentibus auertendis.

Sed difficultas est, An sit contra iustitiam, crimen 61
tunc aperire? Videri possit non esse, quia nemo habet ius ad famam, per quam aliis nocere parat, seu per quam tribuitur ei probitas vel peritia, cuius simulatione aliis esset nociturus. Vnde etiam nemo potest conqueri sibi factam iniuriam, quòd illis sui defectus sint parefacti, sed sibi id imputare debet, vt qui per hanc famam aliis nocebat. Deinde quia potest quis 62
interdum habere ius in famam & vitam alterius, etiamsi malum aliter auerti possit, vt si inuadaris & possis fugere: non enim ex iustitia teneris fugere, vt suprà ostensum est. Sic si accuseris iniustè, & possis euadere vel exceptione fori, vel exceptione contra accusatorem, pandendo crimina eius occulta, non facis illi iniuriam, si pandas. Nihilominùs altera sententia est communior, præsertim si ille alioquin erat bonæ famæ. vide infrà n. 132.

An sit contra iustitiam.

Ius in vitam & famam alterius, dum alia via suppeditat.

Altera pars probatur, quia si reuelatio illa non videtur profutura, frustrà fiet: in dubio tamen est licita.

DVBITATIO X.

Vtrùm liceat infamare eum qui fictis virtutibus sibi famam parauit, vel qui crimen commisit cui Iure infamia est annexa.

RESpondeo & dico Primò, Licitum est aperire 63
hanc simulationem, si ea vergat in alicuius detrimentum, vt si quis simulet se peritum aduocatum, medicum, confessarium, pharmacopolam, & constet mihi non esse talem. Ratio est, quia ille ius non habet famam suam retinendi cum aliorum periculo vel incommodo, præsertim cum ea sit indignus, & tota in errore fundetur.

Si fictio cedat in damnum alicui.

Dico Secundò, Si hæc simulatio nemini noceat, 64
non licet eam patefacere. Probatur, quia est saltem contra charitatem. v. g. est paupercula, quæ simulat pietatem, vt eleemosynas conquirat, non possum eius occulta peccata manifestare, nisi ex illa hypocrisi damnum alicui proueniat. cùm enim sit verè pauper, est capax eleemosynarum. Idem dicendum de iis qui simulant nobilitatem, eruditionem, & quamuis peritiam, sine periculo alicuius damni.

Si nemini sit damno.

Sed dubium est, Vtrùm sit contra iustitiam, hanc 65
fictionem aperire: videtur enim non esse, tum quia ille hypocrita non habet ius ad illam famam, cùm fraude & factotum mendaciis illam compararit, tum quia iste nititur decipere & ingenerare falsam opinionem mentibus aliorum non secùs atque is qui verbis mentitur: potest ergo veritas aperiri. Ita sentit Adrianus quodlibeto 11 quæ 1.

An sit contra iustitiam.

Si dicas, Non licet aperire crimen occultum alterius, ergo nec hypocrisim. Responderi potest, hoc esse proprium hypocrisis, vt eam patefacere non sit contra iustitiam, quia intendit decipere, in falsam opinionem alios pertrahendo. Sed verius est esse con- 66
tra iustitiam, quæ quamdiu ipsius malitia est occulta, ius habet, non quidem vt positiuè iudicetur esse probus, sed vt non iudicetur esse malus, quia palam nihil improbè gessit: qui autem aperit hypocrisim, facit vt positiuè iudicetur malus, ergo facit ei iniuriam. Nec obstat, quòd intendat falsam opinionem suæ virtutis

ingenerare: tum quia per hoc non efficaciter læditur. nam alij non tenentur positiuè credere esse talem (sufficit enim vt non iudicent contrarium; an autem
67 talis sit, Deo committant.) tum quia illud incommodum per se est parui momenti. Fateor tamen contrarium esse probabile.

Quod attinet ad eum qui crimen cõmisit, ob quod lex ipso facto ante omnem sententiam infamiam infligit, iubens auctorem eo ipso esse infamem, &c. (de quo multa habentur ff. de his qui notantur infamia) vt si quis contrahat simul cum duabus, vel simul habeat duas sponsas, si quis deprehendatur in adulterio, si exerceat improbum fœnus, exigens vsuras vsurarum, si lenocinium exercet, si filias vel neptes prostituit, si quæstus causa ludibrium sui facit, &c. Quæri potest, vtrùm talis absque iniuria infamari possit, cùm per legem iure famæ sit priuatus. Sed dicendum est, non posse, quamdiu factum est occultum. Ratio est, quia retinet adhuc iustam famę possessionem, qua absque iniuria priuari non potest. Sicut cum lex infligit hæretico, vel incestas nuptias contrahenti, amissionem bonorum ipso facto, etsi ille dominium amiserit, non tamen potest statim spoliari, quia retinet iustam possessionem vsque ad sententiam declaratoriam criminis, imo vsque ad iuridicam sententiæ executionem, vt infra c.29.dubit. 8. dicetur. Valet tamen huiusmodi infamia legalis ad duo. Primò, vt simulatque delictum fuerit publicum, possit eius auctor vbique repelli, & tractari tamquam Iure infamis. Secundo, vt secuta sententia declaratoria retrahatur infamia ad tempus commissi delicti, & ab eo tempore censeatur inhabilis ad officia & beneficia, tamquam verè infamis: imo valde probabile est, statim commisso crimine hanc inhabilitatem in conscientia contrahi, non tamen valet ad hoc, vt quamdiu manet res occulta, possis illam propalare. Sola enim publicitas (vt sic dicam) facti, & necessitas impediendi maioris mali, hanc licentiam tribuit.

DVBITATIO XI.

Vtrùm reuelare crimen proximi vni vel duobus, quibus dicere perinde sit ac si nulli diceretur, sit peccatum mortiferum.

68 *Sententia Caietani & quorundam recentiorum.* CAietanus q.73 art.2.dubit.1.putat non esse mortiferum. Idem docet Petrus Nauar. lib.2.cap. 4. n. 335.& Corduba tract. de Detractatione q.2.concl.5.& Nauarr. cap. 18. n. 33. Idem tenent quidam alij huius ætatis DD. Fundamentum est, quia illud censetur esse leue detrimentum in fama, si non est periculum euulgationis, aut alterius incommodi.

Quod probatur Primò, Quia qui confitetur sua peccata sacerdoti, non censetur sibi notabile detrimentum famæ irrogare: (præceptum enim confessionis non obligat cum notabili iactura famæ, sicut nec cum notabili iactura fortunarum) ergo hæc infamatio, quæ fit apud vnum vel alterum, qui perinde se habebunt erga infamatum, ac si nihil scirent, non censetur notabilis, & consequenter nec mortifera.

69 *Circumstantia complicis explicanda.* Secundò, Quia si illud detrimentum famæ esset notabile, non liceret explicare in confessione eam circumstantiam, ex qua sacerdos cognosceret socium criminis (quod tamen licitum esse docent pænè omnes DD. exceptis paucis recentioribus,) quia non est licitum in confessione alterum notabiliter infamare. Quare cùm ex communi sententia DD. id licitum, imò præceptum sit, euidens signum est, non censeri notabilem famæ læsionem.

70 *Limitatur hæc sententia.* Verùm hæc sententia non videtur ita vniuersè affirmanda: nam fieri potest, vt quis malit sua crimina multis externis & plebeiis esse nota, quam Prælato, vel alicui viro graui, cum quo assiduè versatur, vel a quo dependet, vt rectè Sotus l.4. de Iustitia q.6.art.3. & l.6.q.10. art. 2.conclus. 4. Nec obstant rationes allatæ: præceptum enim confessionis etsi non obliget cum notabili iactura famæ, quæ iactura sit extrinseca confessioni (vnde non tenetur quis confiteri per interpretem, etiamsi fidelissimus sit, nec sacerdoti qui timetur reuelaturus alteri,) obligat tamen cum iactura famæ confessioni ipsi intrinseca, siue pœnitens illam magni faciat, siue non: fructus enim confessionis hoc incommodum abundè compensat, vt meritò eius non debeat haberi ratio. vnde etiam circumstantia complicis explicanda, quia ad integritatem confessionis spectat. Fateor tamen, viros prudentes, quando nihil aliud incommodi inde metuunt, parui facere, nec grauatè ferre crimen suum innotescere Prælato, vel alteri, a quo potiùs auxilium expectant, quam incommodum. Neque hoc est vera infamia, hæc enim est plurium opinio & sermo. Secus est, quando metuit, ne ille aliter erga se afficiatur, & ne exteriùs ab illo malè tractetur. etsi enim neque tunc sit propriè infamia, meritò tamen magni æstimatur.

Dices, Temerarium iudicium de proximo in re graui, est peccatum mortiferum, vt communiter docent DD. & tamen hic solùm apud vnum fama amittitur: ergo vel vni aperire crimen, est peccatum mortale. 71

Respondeo, negando consequentiam. Nam temerarium iudicium nõ est peccatum mortale præcisè propter damnum, quod infert, sed propter grauem iniuriam, dum ex leuibus indiciis ei graue crimen impingit. & in corde suo contemnit. hoc enim perinde est, ac si falsum imponeret, quod est peccatum mortale, etiamsi apud vnum dumtaxat fieret. Secùs est quando aperitur crimen verum. multò enim maior iniuria est falsum imponere, quàm verum aperire. *Temerarium iudicium.*

DVBITATIO XII.

Vtrùm iniuriam sibi ab aliquo factam referens amico, peccet.

RÉspondeo, Si faciat intentione detrahendi, vt se hoc modo vindicet, sine dubio est peccatum, & fieri potest, vt sit mortale. Si autem vt consolationem accipiat ab amico, siue vt querela exposita dolor mitigetur, non est peccatum, saltem mortiferum, quia iure suo vti videtur. Ita Petrus Nauarra lib.2.cap.4.n. 345. Nimis enim graue est, & præter humanam consuetudinem, vt quis cogatur iniurias acceptas solus in silentio concoquere, nec possit eas cum amico cõmunicare, nam hac ratione magnam partem, earum veluti pondere quodam leuatur. Vnde si inde aliqua infamia auctori iniuriæ proueniat, non ipsi, sed auctori imputandum. adhibenda tamen moderatio, ne pluribus dicatur, quàm ad consilium & solatium sit necesse, nec nominanda persona, nisi ad consilium sit opus, vel ad necessariam consolationem valdè expediens. 72 *Referens amico solatij causa.*

DVBITATIO XIII.

Vtrùm crimen proximi, quod publicum est in aliqua ciuitate, liceat alibi patefacere, vbi ignoratur.

NOtandum est, in proposito crimen tripliciter dici publicum; Primò, si sit notorium Iure. Secundo, si facto. Tertio, si famosum. 73 *Publicũ tripliciter.*

Notorium Iure dicitur, de quo constat per iuridicam sententiam, vel per confessionem Rei in iudicio, vel per legitimam testium depositionem. *Notorium Iuris.*

Notorium facto dicitur, quod in præsentia multorum est perpetratum, vt, in aliquo conuentu, vel in loco publico, v.g in foro, vel celebri platea, eo tempore quo multis innotescere potuit: vel quo maiori parti viciniæ passim ob oculos versatur, vt si quis in publica platea pugnet, vel iurgia cum clamore misceat: *Notorium facti.*

ſceat: ſi quis publicè concubinam habeat & domi filios alat.

Famoſum.

Famoſum dicitur, cuius fama ex ſufficientibus indiciis orta, ad multos peruenit, ita vt maior pars ciuitatis, vel pagi, vel parœciæ, vel viciniæ illud norit.

74 Addit Nauar. c.25. Enchir. n. 73. etiam dici *notorium*, quod euidenter notum eſt maiori parti alicuius congregationis ſeu collegij, vbi non ſunt pauciores quam decem, itaque ſi 6. aut 7. in congregatione, vbi 10. vel 11. ſunt, factum ſciant, dicetur eſſe *notorium*. quod verum eſt reſpectu illius congregationis, non autem abſolutè. quidquid enim notum eſt maiori parti alicuius collegij vel congregationis, eſt notorium in illa congregatione, non autem abſolutè reſpectu totius vrbis vel parœciæ. Vnde etiam talia non poſſunt abſolutè dici publica: ſed illa dumtaxat abſolutè publica dicuntur, quæ eo loco, & cum illis circumſtantiis ſunt geſta vel propalata, vt cuiuis innoteſcere potuerint: v. g. in foro, vel publica platea: quia non curauit auctor, quis videret vel non videret. His poſitis,

75 Dico Primò, Reuelare alicuius crimen, quod aliquo iſtorum trium modorum ſit publicum, eo loco vbi ignoratur, non eſt contra iuſtitiam. Docet hoc Caietan. opuſc.31. Reſp. 9. & Nauar. c. 18. n.26. Ratio eſt; quia quando hoc modo crimen eſt publicum, auctor amiſit ius ad famam: nam ipſa facti euidentia, & iuſti iudicij ratio ei repugnat, ne poſſit queri ſibi fieri iniuriam narratione factorum, quæ iam in propatulo ſunt poſita. & quidem ſi per ſententiam ſit publicum, non poteſt eſſe dubitatio. Nam vna ea pœnis, qua Iudices afficiunt reos, eſt, quòd eo loco & tempore iudicia exerceant, & pœnas infligant, quo eorum crimina in plurimorũ notitiam venire queant. ergo non eſt contra iuſtitiam, ea quouis loco diuulgare. Si verò ſit publicum euidentia facti vel iudiciorum, iam ſponte videtur ceſſiſſe iure ſuo, quod ad famam habebat: nam hoc ipſo, quo non eſt veritus in publico crimen admittere, vel eius indicia manifeſta dare, non videtur curaſſe quis ſciat, vel non ſciat: eo enim loco & modo fecit, vt quiuis videre poſſet. quòd ſi reipſa multi non viderint, id per accidens eſt; quia accidit, ibi tunc non adeſſe. Secùs de eo, qui in aliqua domo coram aliquibus peccat. non enim hic cenſetur abiicere ſuam famam, niſi reſpectu domeſticorum, qui ad talem locum conuenire ſolent. Idem confirmatur ex conſuetudine totius orbis. nuſquam enim homines putant ſe iniuriam facere, ſi publica crimina alibi referant, vel litteris perſcribant, hiſtoriis commendent, vel hiſtoriis commendata legant vel referant.

Qui in publico peccat, videtur cedere iure famæ.

76 Dices, Is qui hìc amiſit famam, non ideò alibi eſt infamis: ergo cùm ibi adhuc retineat bonum nomen, non poteſt eo ſpoliari.

Reſp. Petrus Nauarra & alij quidam, putant eum retinere ius ad famam in locis remotis, vnde ſi quis crimen, quod hìc publicum eſt, ibi referat, peccaturum contra iuſtitiam. Sed contrarium videtur verius: vnde dicendum eſt, retinere quidem aliis locis famam re ipſa & facto, non tamen Iure: poſtquam enim crimen publicum factum eſt, amiſit ius famæ, ita vt nemo ex iuſtitia teneatur ampliùs priorem exiſtimationem de illo retinere, vt ex Caietano & Nauarro ſuprà colligitur.

77 Sed quid ſi per iniuriam factum ſit publicum?

Etiamſi per iniuriam factum ſit.

Reſpond. Non refert: (etſi quidam aliter ſentiant) nam hoc ipſo, quod factum eſt verè publicum, ius amiſit vt homines aliter de ſe ſentiant, vt ſi confeſſus fuit crimina ſua occulta, per tormenta.

Dices, Per iniuriam nemo amittit ius: ergo.

Reſpondeo, Non amittit ius præcisè per iniuriam, ſed per id quod ex iniuria ſequitur, quod eſt eſſe publicum, & in propatulo. Publicitas enim facti tribuit licentiam loquendi, ita vt non cenſeatur ampliùs iniuria, ſiue ſit publicum per ſe, ſiue ratione famæ, vt oſtenſum eſt. Nunc videndum, an hoc ſit contra charitatem.

Dico Secundò, Detegere crimen eo loco, quò fama communis illud breui erat perlatura, non eſt peccatum contra charitatem, ſaltem mortiferum: quod ſi fama non erat eò perlatura, vt ſaltem non niſi poſt longum tempus, ſæpè erit peccatum mortiferum, ſi ille ibi erat bonæ famæ. Prior pars probatur, quia tunc non cenſeor aliquod notabile damnum inferre, cùm iam ſit paratum in fama & rumore communi, ex quo neceſſitate quadam eueniet, ſpectata hominum conditione & communi conſuetudine, idque ſine peccato, ſaltem mortali eorum. Idem docet Nauarr. ſuprà, ex D.Thoma in 4.d.19.q.2.art.3. 78

Si breui fama perlatura erat crimen.

Secunda pars videtur eſſe contra Nauarrum & Caietanum, inſinuant enim non fore peccatum mortiferum. Sed quidquid ſit de horum ſententia, eſt ferè communis aliorum, eſſe mortiferum: quod probatur; quia tunc lædo proximum in re magni momenti, quod meritò ægerrimè ferrem mihi fieri. Nec refert, quod ille ius ad famam non habuerit, quia ſine cuiuſquam iniuria & abſque fraude eam poſſidebat, eaque adhuc diu fuiſſet fruitus: ergo contra charitatem eſt, illum ſpoliare bono nomine, præſertim ſi nihil commodi proueniat detractori. 79

Aduerte tamen, Non fore peccatum mortale, Primò, ſi ille parum curet ſe alibi infamari, quod ſæpè fieri ſolet, præſertim ſi procul abſit. Secundò, Si quis ob graue crimen fuerit publicè punitus: tunc enim ſæpè expedit iſta ad aliorum exemplum narrari. Et in his caſibus, poteſt intelligi Nauarrus & Caietanus. 80

Petes, Quid ſi damnum aliquod in corpore vel fortunis inde proueniat: (vt ſi ſubtrahatur penſio, vel coniiciatur in vincula) tenebitúrne is qui diuulgauit? Reſpondeo, Quidam putant, teneri; ſed verius credo, non teneri. ratio eſt, quia hæc infamatio non fuit contra iuſtitiam, ſed ſolùm contra charitatẽ, vt oſtenſum eſt: ergo etiamſi inde illi damnum obueniat, non tenebor, quia non cenſebor cauſa iniuſta illius: quamuis peccatum contra charitatem tunc ſit grandius. Confirmatur, quia ſi actio ipſa non eſt iniurioſa, neque id quod ea illa ſequitur, vt patet in eo qui abſque vi & fraude impedit legatum, vel beneficium, quod alius tibi volebat conferre: ſi enim actio, qua impedit, non eſt tibi iniurioſa, non inducit obligationem reſtitutioni, quamuis ex ea tibi damnum proueniat. 81

Quid ſi damnum ſequatur.

Dico Tertiò, Si is qui olim ob ſua crimina fuit infamis, nunc famam honeſtè viuendo recuperauit, eſt peccatum contra charitatem, illa crimina apud eos qui ignorabat commemorare, non tamen videtur eſſe contra iuſtitiam, modò non detur occaſio opinandi illum adhuc improbum eſſe. Eſſe *contra charitatem*, patet ex dictis. Non eſſe tamen *contra iuſtitiam*, probatur; quia etſi ius habeat ad famam, quam ex eo tempore benè viuendo comparauit, non tamen vnquam acquirit ius, vt dicatur vel æſtimetur fuiſſe probus, illo tempore, quo crimina ſua publica fecit: ergo qui narrat eum olim illa feciſſe, non facit ei iniuriam, modò id non ea forma narret, vt indicet eum etiamnum improbum eſſe. Quòd ſi alij inde acciperent occaſionem dubitandi de præſenti probitate, teneretur ſaltem ex charitate illam ſuſpicionem amoliri. 82

Si nunc famam recuperauit.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm eum, qui vno aut altero crimine infamis eſt, liceat de aliis infamare.

Reſpondeo & dico Primò, Si illa alia ſint valdè affinia & ordinariè coniuncta grauiori crimini, quod iam publicum ſit, non erit peccatum, ſaltem mortiferum, illud aperire apud eos qui principale norunt, vt ſi narres de adultero, cuius crimen ſit publicũ, ſcripſiſſe litteras amatorias, miſiſſe munera, &c. ſi de ebrioſo, non rectè curare familiam, rixari cum vxore: ſi de illo qui inſigne furtum commiſit, referas 83

Si crimina connexa.

alia

alia minora fecisse. Ratio est, quia non censetur noua infamia. Opus tamen hîc est magna circumspectione, an tamen ita sit annexum alteri, vt non censeatur notabiliter infamiam augere.

84 *Si disparata.* Dico Secundo, Si crimina illa non sint ita connexa, non solùm est contra charitatem, sed etiam contra iustitiam illa patefacere, præsertim si sint alterius generis. Est communis sententia DD. contra Paludanum in 4. d. 19. in fine, quem refutat Adrianus quodlib. 11. art. 1.

Probatur Primò, Quia qui est infamis in vno genere vitij, non ideò amisit ius ad famam, quam habet in aliis virtutibus: (potest enim quis haberi ebriosus, & tamen esse & haberi iustus in contractibus, fidelis vxori, catholicus) ergo non potest infamari de aliis occultis.

Secundò, Sicut diuersarum virtutum diuersa laus est, alia maior, alia minor, ita etiam diuersorum criminum diuersa est infamia, & alia pluris, alia minoris æstimatur. multi enim parum curant infamiam fornicationis, vel ebrietatis, qui tamen maximi faciunt infamiam furti & periurij. ergo nullo modo qui amisit ius famæ in vna virtute, censetur amisisse in aliis, sicut qui læsus est in vno membro, non amisit idcircò

85 *Fama non est quid simplex.* integritatem in aliis Ratio à priori est, quia fama non est quid simplex, sed constat variis quasi partibus, quarum vna sicut non pendet vllo modo ab alia, sic sine alia haberi potest, & a diuersis diuersæ partes famæ possidentur. Rarum autem est, vt quis in omni virtute, fama sit clarus, omnesque bonæ famæ partes sit consecutus.

Sequitur altera pars huius Capitis.

De famæ restitutione, quomodo, quibus, & à quibus facienda.

DVBITATIO XV.

Vtrùm fama cum periculo vitæ sit restituenda.

Dominicus Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. & quidam alij affirmant, si fama sit illustris familiæ.

86 *Non cum periculo vitæ.* Respond. & dico Primò Quando ex infamia, quam intulisti, non euenit alteri damnum in bonis superioris ordinis, (nempe in spiritalibus, aut in vita corporali) non teneris cum vitæ periculo famam illi restituere. Ita Caiet. supra, q. 62. art. 3. & opusc. 31. respon. 14. vbi generatim docet *rem inferioris ordinis, numquam esse re-*

Non iacturâ rei superioris ordinis. *stituendam ex iustitia, cum iactura rei superioris.* Quam regulam optimè defendit Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n. 405. Idem eruditè probat Nauar. cap. 17. n. 89. 90. 91. contra Sotum. Idem breuiter repetit c. 18. n. 47. *Quatuor*, inquit, *sunt bonorum ordines, videlicet animæ, corporis, famæ* (cui annexus honor) *& pecuniæ: & nemo tenetur restituere bona inferioris ordinis, cum iactura bonorum ordinis superioris.* In eadem sententia est Corduba l. 1. q. 31. & Siluester v. Detractio q. 4. casu 2.

Probatur Primò, Quia nullum temporale bonum, siue pecunia, siue fama, siue vita, exponendum vel restituendum cum damno boni spiritalis, idque ideò, quia bonum spiritale est superioris ordinis, nec æstimabile bono inferiore ergo similiter fama non est restituenda cum periculo vitæ, cum vita sit bonum præstantius.

Secundò, Nemo tenetur sarcire damnum pecuniarium iacturâ suæ libertatis, seipsum vendendo, aut tradendo in seruitutem, vt passim omnes docent, idque ideò, quia libertas est superioris conditionis: ergo, &c.

87 Tertiò, Quia Iustitia commutatiua solùm postulat, vt fiat restitutio in bonis, in quibus iniustè alterum læsisti, nempe vt vitam exponas pro vita proximi (si eam in periculum per iniuriam coniecisti,) famam pro fama, pecuniam pro pecunia, quia dumtaxat per illa fit æqualitas. Quod si hæc æqualitas per te fieri nequeat sine iactura boni superioris, censetur impossibilis, ac proinde non te obligat Iustitia, vt restitutionem exequaris: sed tribuit ius læso, vt per Iudicem procuret vindicationem.

Quartò, Idem confirmari potest ex iis, quæ suprà cap. 10. dub. 7. diximus de adultera, quæ sibi partum supposuit, quæ cum periculo vitæ vel famæ non tenetur se aperire, etiamsi maxima hereditate legitimi hæredes essent priuandi, vt plurimi DD. tenent.

Dices, Res inferioris ordinis potest sumi tanta quantitate, vt prudenti iudicio præponderet rei superiori, v. g. tanta potest assignari vis pecuniæ, vt præstantior censeatur quam fama, & tam illustris potest esse fama, vt præstantior habeatur quam vita: ergo tunc debebit fieri restitutio, etiam cum damno boni superioris. Confirmatur, quia qui latrocinio sibi amplum statum adsciuit, tenetur facere restitutionem, etiam cum amissione illius status & honoris: ergo, &c. *An possint commensurari.*

Respondeo, Etsi fieri possit, vt prudenter præferas ingentem pecuniæ tuæ summam famæ vel vitæ alterius conseruandæ, non tamen prudenter eam præferes famæ aut vitæ tuæ, nemo enim prudenter pro quantauis magna fama eliget mori, vel pro maxima vi pecuniæ suscipiet infamiam, quia fama omnibus thesauris melior, Ecclesiastici 41. Itaque vita & fama propria non possunt pecunia æstimari. Vnde non sequitur, Ego possum pluris facere mille aureos quos habeo, quam vitam huius rustici ex latronibus redimendam: ergo si rusticus mihi eos abstulerit, tenebitur reddere cum vitæ periculo, potest enim ille vitam suam pluris facere quam centum millia aureorum. 88

Ad confirmationem, Quia furtis sibi honorificum statum parauit, non habet ius ad illum statum, cùm per iniuriam eum obtineat, vnde non est mirum, si teneatur restitutionem facere cum amissione illius status & famæ, quæ ex illo præcisè orta est. Adde, amissione status non amitti famam: potest enim status sine culpa amitti. 89

Aduerte tamen, licitum esse vitam pro fama restituenda exponere, non quòd fama pluris æstimetur quam vita, sed quod pro virtute licitum sit vitam periclitari. 90

Dico Secundò, Si ex infamia, (de falsa intellige) periculum vitæ vni vel pluribus impendeat, vel mala Reipublicæ administratio, vel aliud grande malum, teneris etiam cum vitæ periculo reparare. Est communis DD. Quia tunc obligaris non ratione solius infamiæ, sed ratione damni quod ex ea sequitur, quod contingere potest in infamia Principis, Papæ, Prælati, Religiosi ordinis, & similium, vnde magna in Republica damna. 91 *Si periculum vitæ impendeat.*

DVBITATIO XVI.

Vtrùm si fama restitui nequeat, debeat pecuniâ compensari.

Respondeo & dico Primò, Probabilius videtur, iustitiam minimè postulare, vt infamia compensetur pecunia, si reuocatione dictorum tolli nequit. Colligitur ex Nauarro c. 17. n. 90. vbi ait: *Quando fama restitui nequit, aliquam pecuniam dari, non quidem pro fama, quæ nullum pretium habet, sed pro damni compensatione, quod ob eius iacturam quis incurrit.* Idem docet Siluest. v. Detractio q. 4. casu 2. & Franciscus Victoria, vt refert Salonius, Pet. Nauarra suprà n. 4. 17. multique recentiores, quod probari potest illis rationibus, quibus supra ostendimus, pro ipsa vita ablata non esse necessario faciendam restitutionem pecuniariam. Ratio est, quia Iustitia commutatiua tantùm postulat, vt restituatur quod ablatum est, vel quod communi hominum 92 *Non necessariò est compensanda pecuniâ.*

minum æstimatione est æquiualens. quòd si neutrum fieri possit, cessat eius obligatio. Vnde qui damnum pecuniarium non potest sarcire pecunia, non tenetur illud compensare orationibus, aut honore exhibendo. Item qui vi aut fraude aliquem pertraxit in peccatum, non tenetur ipsi aut heredibus pecuniam rependere.

93 Dices, Pecunia est mensura omnium rerum humanarum: ergo in pecunia potest dari æquiualens. Deinde etiamsi non debetur æquiualens, tamen debet dari opera, vt quàm proximè ad hoc accedatur, sicut is, qui intulit damnum mille aureorum, si non potest reddere æquiualens, tenetur tamen dare quantum potest, vt quàm proximè accedat ad æqualitatem.

Respondeo, Pecunia secundum communem vsum hominum, non est mensura, nisi rerum venalium, quas homines solent pecunia commutare: fama autem neque natura sua, neque gentium consuetudine pecunia solet æstimari. Quod etiam patet ex Scripturis. Ecclesiastici 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quàm mille thesauri pretiosi & magni* & Prouer. 22. *Melius est nomen bonum quàm diuitiæ multæ*, id est, infinitæ. Quamuis interdum ex quorumdam animi vilitate accidat, vt famam pretio exponant: sed hoc æstimationi famæ non officit.

94 Ad confirmationem, Is qui damnum mille aureorum irrogauit, tenetur vel totum damnum sarcire ex æquo, si potest, vel si non potest, tenetur partem ex æquo: quòd si nec totum nec partem, cessat obligatio Iustitiæ commutatiuæ, atqui hic nec tota fama, nec pars pretio æstimatur ex æquo, quod confirmatur Primò, Quia alioqui infamator posset eam pecunia compensare, etiam nolente infamato, sufficit enim vt restituat id, quod æstimatione æquale est. Confirmatur Secundò, Si vir diues pro compensatione infamiæ acceptæ pecuniam exigat, ridiculus erit, eò quòd exigat id, in quo nullum damnum accepit, quódque non solet pretium vel totius vel partis famæ censeri. Vnde sequitur, eamdem esse rationem pauperis: nam status eius, qui iniuriam accepit, non mutat Ius, seu rationem Iustitiæ commutatiuæ. Fieri tamen potest, vt ex

95 *Aliquando ex charitate tenemur.* quadam æquitate, & etiam ex charitate tenearis infamiam pecuniâ compensare, nimirum, si infamatus sit pauper, qui talem satisfactionem desideret, nec aliter mœrorem videatur depositurus, & is qui infamauit sit diues. Sicuti enim ratione alicuius coniunctionis vel beneficij accepti, lex charitatis me magis obligat erga hunc quàm erga istum, ita etiam ratione alicuius incommodi, quod alteri ex me obuenit, vt si aliquem induxi in peccatum, magis ego ex charitate teneor illum emendare, quàm alius, & quàm alium, ceteris paribus: vt patet ex dictis c.8.dub.1.

96 Dico Secundò, Si infamator per Iudicem condemnetur ad pecuniariam satisfactionem, vel si transigat cum eo quem infamauit certâ pecuniæ summâ, tenetur ex iustitia eam numerare. Probatur, quia supposita tali iniuria, potest Iudex in pœnam criminis talem satisfactionem imponere, & ille ex iustitia tenetur eam exequi. quia iustæ sententiæ tenetur ex iustitia parére. Idem posset Iudex, etiamsi fama iam esset recuperata, idque in pœnam prioris delicti, quia potest iusta pœna punire delicta, etiam post damna sarta. Similiter pacta & conuentiones iustæ obligant: atqui hoc pactum potest esse iustum, quia infamatus habet ius accusandi infamatorem, & etiam exigendi restitutionem, quando erit possibilis: vnde vt hoc iure cedat, & omne debitum condonet, potest certa pecunia paciscí.

97 *Compensatio infamiæ per pecuniam.* Dico Tertiò, Debitor pecuniæ, v.g. 100. aureorum, iniustè læsus in fama vel honore, à creditore, non tenetur ad solutionem illius pecuniæ, sed potest vti compensatione secundùm æstimationem damni accepti iudicio prudentis faciendam, si à creditore aliam restitutionẽ obtinere nequit. Sequitur apertè ex sententia eorum qui famam pecunia compensandam docent, quando aliter sarciri nequit. Quæ sententia est satis probabilis, & plurimorum DD. sicut & illa, quæ vitam ipsam, & cicatricem pecunia compensari vult. Si enim infamator tenetur dare pecuniam, v. g. 100. aureos, pro infamia vel dedecore quod intulit, eò quòd aliter satisfacere nequeat, vel nolit: ergo alter potest eam exigere, vel si debet, potest non soluere. hæc enim omnia paria sunt. Quòd si infamator possit quidem restituere famam, sed nolit, tunc etiam in altera sententia tenetur vel famam restituere, vel certè tantum pecuniæ, quantum iudicio prudentis alter potest exigere. etsi enim fama non possit, iuxta eam sententiam, pecuniâ æstimari, obligatio tamen illius restituendæ, qua ille tenetur, & incommodum quod læsus patitur, potest pecunia æstimari. Confir. quia cùm possit restituere, tenetur vel restituere, vel alia ratione ei satisfacere, ita vt ille liberè acquiescat.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm si fama alia via sit reconciliata, teneatur infamator eam restituere. v.g. si virorum grauium testimonio, vel probitate vitæ penitus absterserit infamiam.

Respondeo, Tunc non teneri ad famæ restitutionem, quia iam restituta est, sicut si dominus recuperauerit vel sua vel aliorum opera equum, quem sustulisti, non teneris ad restitutionem, quia non potest bis eamdem rem accipere. Si tamen intereà ratione infamiæ aliquid damni accepisset, v. g. si impeditus fuisset à consecutione beneficij, officij, vel legati, tenereris ad illius compensationem, quia hoc damnum ex iniusta tua infamatione illi obuenit. Vtrùm autem aliquid sit restituendum pro ipsa infamia, quã ille medio tempore vsque ad illã recuperatam subiit, quæri potest. Sed respondendum est, deberi aliquam satisfactionem, si putetur illam velle (quod addo, quia alioquin censetur condonata, nec consuetum est aliàs offerre) nempe significatione doloris & veniæ petitione, vel honore aliquo aut laude, iuxta conditionem personarum: vt rectè docet Petrus Nauarra lib.2.c.4.n.421.& Nauarrus cap.18.n.47.

98 *Si fama reconciliata.*

99 *Pro infamia medij temporis.*

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm si infamia iam penitus abierit in obliuionem, sit restituenda. v.g. infamauit adolescens puellam, se illi pudicitiam eripuisse, deinde temporis successu homines penitus obliuiscuntur.

Respondeo, Teneri restituere etiã post viginti annos, si periculum est, ne aliquando illa infamia reuiuiscat: quod facilè fieri potest, nam homines data occasione facilè recordantur eorum quæ anteà exciderant, quod maximè locum habet, quando falsum impositum fuit, vt docet Caiet.q.62.art.2. si enim verum fuit, non facilè memoria renouanda, nisi periculum sit euidens. quòd si putetur nullũ esse periculum, non tenebitur, vt docet Nauarrus cap.18.n.47 contra Caietanum, quia fama iam censetur restituta, vel certè damnum illatum omnino euanuisse, idque verum est, siue crimen fuerit verum, siue falsum, vt ibidem Nauarrus. 100

DVBITATIO XIX.

Vtrùm totum damnum, quod sequitur ex infamia, sit compensandum.

Respondeo, & dico Primò, Damnum quod sequitur ex infamia falsa, est integrè reparandum. 101 *Damnum ex infamia falsa.*

Hic

est communis sententia DD. Ratio est; quia hæc infamia est penitus iniuriosa. impositio enim falsi criminis duplicem continet iniuriam. Primo, calumniam, eo quod crimen impingatur ei, qui scitur innocens. Secundo, infamationem, quod hoc aliis persuadeatur. itaque hæc actio omnino est iniuriosa: atqui omne damnum, quod alicui sequitur ex actione in ipsum iniuriosa est restituendum: ergo &c.

Dices, Hoc damnum per accidens sequitur. v. g. Infamasti Petrum adulterii: vnde præter intentionem tuam factum est, vt exciderit officio vel beneficio, quod ambiebat.

102 Respondeo, Hoc non censeri per accidens sequi, quia etsi non intendebas, tamen labes infamiæ quam inussisti, est quædam veluti praua dispositio, moraliter apta impedire varia commoda, & accersere incommoda, ita vt hæc crebrò ex ea sequantur. qui ergo hanc per iniuriam infert, censetur esse causa iniusta damnorum quæ inde sequuntur.

103 *Quantum restituendum.* Aduerte tamen non esse tantumdem restituendum, quanti officium vel beneficium iam obtentum valet; (nisi fortè obtento priuatus fuisset) sed quanti spes illa obtinendi valebat.

Quid sit de criminis vero. Sed maior difficultas est, de patefactione criminis veri. Nam Sotus l. 4. de Iust. q. 6. art. 3. ad 4. sentit, damnum, quod hinc sequitur, non esse integrè compensandum, sed partem dumtaxat arbitrio boni viri definiendam. Ratio est, quia si ille priuetur officio, vel impediatur ab eo consequendo, id non tam prouenit ob criminis manifestationem, quæ est iniuriosa, quam ob ipsum crimen, quod verè commissum est: manifestatio autem est solùm conditio quædam velut applicans & adducens crimen occultum, tamquam causam principalem, in cognitionem. Hæc sententia non est improbabilis, præsertim cùm multi recentiores illam sequantur. contraria tamen est communior, pro qua

104 *Damnum ex infamia vera.* Dico Secundò, Verius videri, eum qui patefacto crimine occulto alteri fuit causa damni, teneri ad integram restitutionem, sicut qui imposuit falsum. Vt, si impediuit à beneficio, ab optimo matrimonio, ab eleemosynis, cum esset probè dignus. Ita Nauarr. cap. 18. n. 45. & alij passim, qui in genere dicunt, infamatorem teneri ad restitutionem omnium damnatorum: nec distinguunt inter crimen falsum & verum.

105 *Est causa principalis.* Ratio est, quia est causa principalis (moraliter) illius damni, sicut is qui ignem occultum cineribus detegit, & applicat straminibus, vnde vento flante accenditur domus. Deinde ipsum crimen non potest esse causa damni, nisi accedente cognitione vnde quamdiu crimen manet occultum, non potest inferre damnum, & ita se habet ac si non esset: ergo qui illud manifestat, tribuit illi veluti vim nocendi: ergo censetur causa principalis damni secuti.

DVBITATIO XX.

Quomodo fama est restituenda.

REspondeo & dico Primò, Si crimen falsum disseminasti, debes adhibere omnem industriam, vt falsa illa opinio animis hominum eximatur: vnde teneris illis significare, te deceptum fuisse, aut falsum

106 *Aliquando iuramentum adhibendum, aliquando etiam testis.* dixisse, aut etiam mentitum esse, sicut videris opus esse vt credant, adhibito etiam iuramento, si aliter non putentur credituri, & rei grauitas postulet. Ratio est, quia reuocatio efficax debet adhiberi.

Sed quid si auditores ne iuranti quidem credere velint, teneberisne testibus confirmare?

107 Resp. Fieri posse vt tenearis, vt docet Sotus l. 4. q. 6. a. 3. præsertim si id sine magno tuo incommodo facere possis, tunc enim vel charitas ad hoc obligaret, imò interdum etiam iustitia: vt si alij haberēt aliquas probabiles causas suspicandi, te non ex animo, sed pretio inductum reuocare. Ratio est, quia iustitia obligat vt efficaciter reuoces, id est, eo modo, vt auditores meritò possint debeantque tibi credere, nec habeant occasionem suspicandi rem fictè geri, rarò tamen accidit, vt hoc vsu veniat. Nauarro tamen cap. 18 n. 45. videtur durum, vt quis aliquando ad testes obligetur. 108

Ratio ipsius est, quia si ne iuranti quidem contra seipsum credere velint, id ex malitia eorum prouenit, itaque mala opinio, quam retinent, censetur non amplius prouenire ex dicto tuo, quo illud satis efficaciter reuocasti, sed ex sua ipsorum malitia, qui sine illa causa volunt malè de proximo sentire. Idem sentit Petr. Nauarra l. 2 c. 4. n. 378. Sed quod diximus, verius est, ob rationem allatam.

Aduerte tamen, si auditores nullam habentes probabilem rationem, nolint tibi siue iuranti, siue testes adhibenti fidem habere, ad nihil ampliùs te obligari, quia non amplius censeris causa istius prauæ opinionis, sed illorum peruersitas. 109

Dico Secundo, Qui crimen occultum alterius manifestauit, quatuor modis potest famam restituere. Primò, Si dicat se quidem tale quid narrasse, sed in eo fuisse mentitum, aut dixisse falsum. Hoc modo restitui posse probatur, quia etsi vno sensu dictum tuum falsum non fuerit, nempe quia erat conforme rei (verè enim commiserat crimen, quod eum commisisse dixeras:) alio tamen sensu falsum fuit, idque dupliciter. *Quatuor modis fama potest restitui.* 110

Primò, quia non fuit conforme legi diuinæ, vtpote peccatum, quod in Scripturis vocatur mendacium, & falsitas: sicut omne opus bonum, quia conforme legi diuinæ, vocatur veritas. Secundo, Quia non fuit verum veritate publica, licèt veritate occulta verum fuerit. Hoc modo reus, cuius crimen est occultum, potest negare se fecisse, quia non fecit publicè, vel ita vt teneatur fateri, & Iudex aliquem condemnans ex allegatis & probatis contra suam priuatam scientiam, pronuntiat illum reum & criminosum, quamuis verè non sit, quia secundùm publicam probationem talis est. Pari modo potest iste dicere, se dixisse falsum, vel mendacium, quia non est verum secundùm publicam scientiam: vt rectè Pet. Nau. l. 2. c. 4. n. 381. Verum, etsi hic modus sit valdè bonus & efficax, tamen ad illum non teneris, tum quia non teneris te infamare, tamquam qui falsum crimen imposueris, cùm verum dixeris, tum quia multi putant hunc modum illicitum, vt qui continere videatur mendacium: quorum sententia est probabilis, quamuis contraria sit probabilior.

Secundò, Si dicat deprehendisse, se fuisse deceptum, vel errasse: qui modus est etiam bonus: sed non tenetur eo vti; quia etsi fortasse hoc modo se non infamet, tamen videtur decipere auditores specie quadā mendacij: quod non tenetur facere, imò non potest, secundum Caietanum & Sotum.

Tertio, Si dicat se malè vel iniquè locutum esse de proximo, rogetque vt talem opinionem deponant. verùm hic modus parum est vtilis apud ingeniosos, inde enim magis confirmabuntur, illum crimen commisisse. apud simplices tamen sæpè est vtilis & vsurpandus.

Quarto, Laudando infamatum, & honorificè de eo loquendo, vbi datur occasio. hic modus necessarius est, dum quis non vult vti primo, vel secundo, & tertius esset inutilis vel noxius, sic enim sensim ex vna parte tantumdem famam eius illustrare poterit, quantum ex altera obscurauit. Hunc tradunt Sotus l. 4. de Iust. quæstio. 6. art. 3. ad 4. Caiet. quæst. 62. art. 2. & 72. art. 3. Nauar. cap. 18. num. 45. & multi alij.

Petes, Tenetúrne infamator reuocare apud eos, quibus ipse non dixit, sed alij, qui ab ipso acceperant, v. g. narrasti tribus, illi verò narrant aliis.

Respond. Si ab illis tribus stipulatus est silentium vel putatur omnino rem tacitam fore, non tenetur nisi apud eos reuocare, quia infamia per illos irrogata, cēsetur quasi fortuita respectu ipsius. Secùs verò si adsertit probabile periculum vlterioris infamiæ, & maximè si crimen sit falsum, tunc enim si isti non 111

resti

restituant, tenetur tamquam causa: vt rectè Petr. Nauarra l.2.c.4.n.443.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm heredes infamatores teneantur ad famæ restitutionem, si ipse eam non restituit.

112 *Heredes non tenentur, nisi ad damna secuta.*

RESpond. & dico Primò, Heredes loco defuncti non teneri ad famæ restitutionem. Ratio est; quia hæc obligatio est merè personalis; (non enim est ad aliquid dandum, sed ad aliquid agendum) vt obligatio voti personalis, & restitutionis honoris, orta ex contumelia, quæ non transit ad heredes; cum nullo modo afficiat vel respiciat bona, in quibus ipsi succedunt, sed nudam personam.

113 Dico Secundò, Tenentur tamen ad reputationem damnorum, quæ ex infamia illa secuta sunt. Ita Nauar. cap. 18. numer. 54. & Adrian. quodlibet. 11. Ratio est, quia hæc obligatio non est purè personalis: sed afficis quodammodò bona infamatoris. vnde cum ea affectione seu obligatione perueniunt ad heredes: veluti si defunctus domum alterius per iniuriam incendisset, heredes tenerentur damnum ex bonis illius rependere.

Dices, Quid si is, qui ratione infamiæ damnum passus est, iam obierit?

Respon. Tunc restitutio facienda est heredibus ipsius, quia hi succedunt in omnia iura defuncti; sunt enim hæc veluti partes hereditatis.

Petes, Vtrùm defuncto sit fama restituenda?

114 *Etiam mortuo restituenda.*

Resp. Affirmatiuè, quia fama est bonum, quod homo etiam post mortem censetur possidere. per hanc enim viuit quodammodò in memoria hominum: vnde maximè solent homines appetere famam post mortem, quasi per hanc consequantur quamdam immortalitatem.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm is teneatur ad restitutionem famæ, qui bona fide existimans esse verum & publicum, narrauit & infamauit proximum. Item quid si auditores de alio intellexerint.

115 RESponden, & dico Primò, Qui hoc modo proximum infamauit apud Superiorem vel alium, etiamsi fraternæ correptionis causa id fecerit, simul atque cognouerit errorem, tenetur ad restitutionem.

Probatur, quia qui damnum dedit iniustum in re aliena, etiam absque culpa, vbi cognouerit, tenetur illud reparare, saltem ex charitate, si potest. atqui hic damnum dedit iniustum in fama alterius, vti supponimus. ergo. Item, qui abstulit rem alienam iniustè, quamuis sine culpa, & solùm materialis iniustitia fuerit, tenetur eam restituere simulatque sciuerit iniustè se abstulisse. atque hic abstulit iniustè materialiter. ergo, &c.

116 *Non tenetur cū graui suo incommodo.*

Dico Secundò, Non tenetur eam restituere cum graui suo incommodo: vt, cum propria infamia, vel magno damno fortunarum. Probatur, quia sine culpa eam abstulit: ergo non tenetur cum suo graui damno eam restituere. sicut si deprehendas equum vel librum alterius apud te sine tua culpa, non teneris remittere magnis tuis expensis. Pari modo si damnum absque culpa intulisti.

Vbi aduerte differentiam inter eum qui infamauit proximum cum culpa iniustitiæ, & eum qui sine culpa, quod ille teneatur famam restituere etiam cum detrimento famæ suæ. sicut qui iniustè formali iniustitia damnum intulit, tenetur etiam cum æquali damno suo sarcire; hic verò non teneatur cum notabili damno, sed solùm cum modico, vt prudentia & charitas dictabit.

117 *Neque de dāno secuto*

Dico Tertiò, Si is qui ita infamatus est sine culpa infamatoris, interim aliquid damni patiatur, impediatur ab officio, beneficio, aut etiam priuetur, non tenetur alter ad restitutionem. Ratio est, quia non est causa huius damni, nisi quatenus est causa infamiæ, ex qua hoc damnum est secutum. sed est causa infamiæ sine culpa: ergo etiam sine culpa est causa damni inde consecuti, ac proinde non tenetur illud sarcire. Hæc ratio benè probat, si damnum illud secutum sit ex infamia priusquam ille suum errorem resciscat, nam tunc sine vlla eius culpa sequitur.

An teneatur de damno secuto.

Sed difficultas est, si ille, antequam damnum sequatur ex infamatione, agnoscat suum errorem, & reuocando quæ dixit, possit damnum auertere. Videtur adhuc non teneri. nam communis sententia DD. est, eum qui rem alterius absque sua culpa peremit, si inde non est factus ditior, non teneri ad restitutionem. quia neque ratione rei acceptæ, vt quæ non ampliùs extet: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm in ea non peccauerit: neque ratione contractus, cùm nullus interuenerit. quæ tria tantùm sunt radices restitutionis ex iustitia debitæ, vt patet ex dictis c.7.dub.5. Atqui iste absque sua culpa rem alterius, nimirum famam, peremit. ergo non tenetur lege iustitiæ ad eius restitutionem: ac proinde neque ad reparationem damni quod inde secutum.

Dices, aliam esse rationem famæ, aliam rerum pecunia æstimabilium. illa enim solo verbo, absque vllius rei iactura, restitui potest: damnum verò aliarum rerum non potest absque similium rerum amissione sarciri. vnde in damno rerum meritò lex iustitiæ non obligat, quando sine culpa datum est, ne homo sine sua culpa cogatur se rebus suis spoliare. secùs tamen in damno famæ, quod sine vllo detrimento sarciri potest.

Resp. Hoc argumentum benè probare in damno famæ esse maiorem obligationem charitatis, quia charitas magis obligat vbi malum minore incommodo potest tolli. non tamen videtur probare obligationem iustitiæ: hæc enim non pendet ex facilitate restitutionis, sed ex radicibus supradictis. Vnde etiãsi solo verbo posset reparari damnum rerum absque culpa illatum, cùm res est destructa, non tamen esset obligatio ex iustitia, sed solùm ex charitate. Confir. hæc sententia, si enim qui absque culpa aliquem infamauit, teneretur lege iustitiæ, etiam teneretur cum famæ suæ amissione. Iustitiæ enim lex obligat etiam cum bonorum eius ordinis iactura, vt patet in eo qui iniustè damnum in rebus vel in fama intulit: atqui iste non tenetur cum iactura suæ famæ: ergo non ex iustitia. Ob has rationes hæc sententia non videtur improbabilis.

Nihilominùs contraria sententia mihi placet. nimirum eum qui sic infamauit, lege iustitiæ teneri ad restitutionem famæ cùm errorem suum deprehenderit, si absque notabili incommodo suo possit. 118

Probatur Primò, Qui famam alterius lædit, potiùs est similis furi rem alienam auferenti, quam damnum inferenti peremptione rei: nam ex natura rei fama illius manet in eius potestate, quasi eam apud se retineat: vnde dicitur fama auferri, surripi, restitui, sicuti res dicitur auferri à fure, detineri & restitui. atqui is qui rem alterius abstulit, & habet in sua potestate, tenetur ex iustitia illam restituere, simulatque cognouerit se iniustè abstulisse. ergo idem dicendum in fama.

Secundo, Qui ex errore dixit falsum testimonium, tenetur, si commodè potest, lege iustitiæ reuocare, vbi deprehenderit suum errorem: alioquin censebitur intulisse grauem iniuriam, & poterit puniri in foro externo tamquam falsus testis. Ergo etiam qui ex errore infamauit.

Tertiò, Qui est auctor mali etsi absque culpa, longè strictiori Iure tenetur illud emendare, si commodè

potest, quàm alius qui non est auctor. sed alius tenetur lege charitatis: ergo ille tenetur lege strictiori, quæ non videtur esse alterius virtutis quam iustitiæ.

Quartò, Etiamsi consideremus talem non teneri lege iustitiæ ad reparationem famæ præcisè qua parte iam est perdita; tamen videtur omnino teneri ad impediendum damnum impendens, sicut qui absque culpa incendit flamma ædibus vicina, vbi aduertit periculum, tenetur lege iustitiæ cauere, ne serpat vlterius, neve sequatur inde aliud damnum: & qui laqueum vel aliud instrumentum periculosum intendit, aut pulverem tormentarium certo loco posuit, tenetur, vbi aduertit periculum, impedire ne noceat; adeò vt si neglexerit, teneatur de damno secuto. atqui ex infamia ferè semper impendet damnum: tum quia ordinariè tamquam flamma quadam serpit vlterius, iuxta illud Poetæ,

Fama malum quo non aliud velocius vllum, &c. tum quia alios bonos successus in temporalibus & spiritalibus impedit.

Denique ratio est, quia quisque ex iustitia tenetur neminem lædere, & consequenter cauere, quantum commodè potest, ne ex sua actione vel opere, quod in ipsius est potestate, alteri nocumentum inferatur.

Aduerte tamen, eum qui absque culpa læsit, aut causam lædendi posuit, non teneri cum tanto onere restituere, aut damnum impēdens impedire, cum quanto tenetur is qui cum culpa iniustitiæ. par enim non est æquè grauari inculpabilem atque culpabilem, ceteris paribus. Vnde qui ideo solùm lege iustitiæ tenetur impedire malum aliquod, quod ratione officij ad id obligentur, non tenentur cum pari suo damno, vt infra cap.13. num.70. dicetur. Ille autem qui absque culpa causam læsionis dedit, est similis illi qui tenetur ex officio; non autem illi qui ex culpa iniustitiæ. Ex quibus ad argumenta alterius sententiæ respondeas.

119 Dico Quartò, Si te narrante de aliquo, auditores alium intelligant quam tu velis, sicque illi oriatur infamia, teneris ex charitate ad restitutionem, si commodè potes, non tamen ex iustitia.

Prior pars patet; quia charitas postulat, vt damnum proximi auertamus & tollamus, si absque notabili incommodo possimus.

Altera probatur, quia tua narratio non est causa directa illius infamiæ, sed illorum praua intelligentia, qui imprudenter id ex verbis tuis colligunt. Aduerte tamen, si ea esset conditio & dispositio auditorum, vt ea spectata tale quid prudenter vel probabiliter ex verbis tuis videantur posse colligere, idque aduertas, teneris non solùm lege charitatis, sed etiam iustitiæ, te explicare & infamiam auertere: quia etsi narratione tua non des hominibus perspicacibus, vel circumstantias rei intelligentibus, iustam occasionem talis opinionis prauæ; das tamen istis rudioribus & rerum ignaris, vel alias opiniones sinistras non improbabiliter de tali viro conceptas habentibus, coram quibus narras. sermones enim operantur pro capacitate & dispositione auditorum.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Prælatus non impediens infamatorem teneatur ad restitutionem.

120 RESpondeo & dico Primò, Prælatus, seu Superior non impediens externum, a quo videt infamari suum subditum, non tenetur, saltem ratione famæ, suo subdito ad restitutionem. Ita Sotus lib.5. de Iustitia q.10. art.4. Ratio est, quia ex officio non suscepit defendendam subditi famam, sed salutem procurandam.

121 Dixi, non teneri *saltem ratione ipsius famæ*, quia videtur aliquando teneri ratione bonæ vitæ, salutisque spiritualis, subditi. nempe si bona fama putaretur necessaria, vel valde commoda, ne ille licentius viuat: multi enim amissa fama fiunt impudentes ad peccandum, tamquam fræno honestatis, quo coercebantur, sublato. Itaque cùm Superior ex officio teneatur impedire ea quæ subditorum saluti aduersantur, tenebitur etiam impedire subditorum infamiam, & si neglexerit, bonam famam restituere.

Dico Secundò, Si non impediat subditum, alteri non subdito detrahentem, cum facilè potest, tenebitur ad restitutionem famæ, nisi subditus restituat. Probatur, quia ex officio incumbit illi subditum suum corrigere & impedire, ne alteri iniustè noceat: ergo si non impediat cùm facilè possit, censebitur causa moralis damni: sicut si Prætor non impediat furta & latrocinia in ciuitate, tenebitur ad restitutionem, quia indirectè censetur causa. 122

Dico Tertio, Si tamen subditus in absentia Superioris famam alterius violauerit, non tenetur Superior eam restituere, subdito non restituente. modo quantum in se est compellat subditum vt restituat. Prior pars patet, quia non censetur tunc causa damni, cùm absens non potuerit impedire.

Secunda pars probatur, quia Superior ex officio tenetur compellere inferiorem, ne persistat in iniuria alteri inferenda, sicut ne primò illam inferat. atqui is qui infamauit, & non restituit famam cùm possit, persistit in iniuria, eamque continuat, sicut is qui rem alienam detinet inuito domino: ergo Prælatus tenetur eum compellere.

Petes, Qui Superiores hic intelliguntur obligari?

Resp. Parentes respectu liberorum, quamdiu eorum regimini subsunt, Domini respectu seruorum, Superiores Regularium, Episcopi, & ex parte Parochi, quia hi etiam possunt suos subditos compellere: denique Principes & Magistratus. sicut enim hi tenentur contumelias impedire, ita & detractiones, maximè per libellos famosos, qui capitali sententia vindicantur. vt patet L. vnica. C. de famosis libellis. Non tamen tenentur cogere ad restitutionem famæ, nisi parte id iuridicè petente, nisi fuerint aliquo modo infamiæ causa. sic enim vsus habet. ratio est, quia parte non petente, præsumi potest condonata. 123 *Superiores quinam.* *Libelli famosi.*

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm restitutio famæ possit condonari, præsertim à Prælato.

RESpondeo. Restitutionem famæ, sicut & aliorum bonorum externorum, posse condonari, nisi forte nobis sit necessaria, vel ad proximi ædificationem, vel ad vitandum scandalum, vel ad officium, quo proximo, obstringimur, ritè obeundum. Vnde infero Primò, Priuatum posse condonare hanc restitutionem, nisi fortè esset infamatus de crimine, vnde timeretur scandalum, (vt de hæresi;) vel eius infamia redundaret in familiam; tunc enim eam condonare, esset contra charitatem, condonatio tamen esset valida. Quod intellige, Si non alia ratione redundat in familiam, quàm quòd ille infamis homo, dicatur esse illius familiæ, illorum frater, cognatus, &c. 124 *Priuatus potest condonare.*

Secundò, Si vir valdè vtilis bono publico, qui suis concionibus vel doctrina multùm proderat Reipublicæ, condonaret restitutionem famæ, vnde posteà impediretur fructus consilij eius, peccaret contra charitatem: infamator tamen non ampliùs teneretur ex iustitia: ex charitate tamen teneretur, si commodè posset; quia tenetur ex charitate istud damnum Reipublicæ, cuius ipse causam dedit, auertere, tollendo causam. 125

Tertiò, Si fama tua videtur necessaria ad rectam muneris tui administrationem, non potes condonare. Excipio tamen duos casus. Primò, Si possis & velis officium deponere: tunc enim posses condonare sine peccato mortifero; vt patet ex dictis supra, & docet Sotus lib.4. de Iust. q.6. art.3. ad quartum. 126

Secundò,

Secundò, Si humilitate & aliis virtutum officiis facilè hanc iacturam possis apud subditos sarcire.

127 Sed quid si condonet reipsa, nolens officium deponere, vel aliter suæ auctoritati consulere; eritne condonatio valida?

Superior condonans infamiam.

Respon. cum Soto suprà, validam videri; quia ipse verè est dominus suæ famæ, non subditi. Neque per hanc condonationem facit iniuriam subditis; (nisi fortè infamia in ipsos redundaret) quia non habent Ius, vt ipse suam famam conseruet, nisi supposito quòd velit manere Superior, & aliis modis eam recuperare nolit: quorum vtrumque in ipsius arbitrio positum est. vnde non tam condonando restitutionem, quàm volendo cum illa ineptitudine permanere in officio, iniuriam illis facit.

128 Dices, Parens non potest condonare restitutionem bonorum, quæ sunt necessaria alendæ proli: ergo nec Superior restitutionem famæ necessariæ ad gubernandum subditos.

Resp. Primò, Negando consequentiam: quia parens non potest cedere officio parentis, sicut Superior officio Superioris.

Secundò, Negando antecedens; (si consistamus præcisè in Iure naturæ) quia potest mendicatò illis victum conquirere si velit; quod si nolit, sibi imputet: non enim manet illa condonatione absolutè impotens ad prolem alendam.

129 Quartò, Si infamia tua redundet in alios, ita vt ipsi inde maneant infamari vel suspecti: tunc enim condonatio non videtur valere. Talis est infamia Religiosi, quæ redundat in Monasterium. valde enim læditur bonum nomen Ordinis, dum dicitur habere sceleratum Monachum. nam tota communitas quodammodo redditur plebi suspecta. Vnde etiam sæpè ingenti pecunia vellent hanc labem redimere. Nec obstat quòd Religiosus videatur dominus suæ famæ, vt dictum est cap. 4. dub. 5. (non enim per votum paupertatis renunriat famæ & honori suo) quia non est dominus famæ Conuentus, quæ per ipsius infamiam violatur. Talis etiam videtur infamia parentis, præsertim de crimine hæresis, proditionis, vel alio simili, quæ redundat in liberos. Habentur enim viles & inhabiles ad officia & dignitates. Idem dicendum de graui infamia filij vel filiæ, si adhuc sub cura parentum existant. imò etiamsi non existant: si tamen infamia illorum parentes suspectos reddat. eadem enim in his omnibus ratio. Si enim mea infamia vel labes ex tua pendet, non potes tuam sine meo consensu condonare. Secùs si tua infamia non aliter redundet in me, quàm quod dicat habere fratrem vel cognatum sceleratum; vt dictum est num.124.

Si infamia tua in alios redundet.

DVBITATIO XXV.

Vtrùm in restitutione famæ fieri possit compensatio.

Compensatio.

Respondeo & dico Primo, Non potest ita fieri compensatio infamiæ, vt si alius te infamarit, tu vicissim illum possis infamare. Ratio est, quia est manifesta vindicta, quam nemo priuata auctoritate potest facere. reddere enim malum pro malo vt fiat æqualitas, solius est publicæ potestatis.

130 Dico Secundò, Si quis te infamet, nec tu possis infamiam alia ratione auertere, potes aliquos defectus illius occultos aperire, ne ipsi fides adhibeatur. Ita

Potes aperire aliorum peccata.

131 Sotus suprà, & alij passim, v.g. potes dicere, isti fidem non esse habendam, eò quòd aliàs in mendacio vel periurio sit deprehensus.

Probatur Primò; Quia quisque habet Ius tuendæ non solùm vitæ, sed etiam famæ, cum iusta moderatione: (id est, sine qua, iniuria prohiberi nequit) ergo cùm infamiam, quam ille per iniuriam tibi irrogare nititur, aliter prohibere nequeas, nisi criminibus eius patefactis, potes ea patefacere. Secundò, Quia potes aperire crimen alterius ad vitanda tormenta tua, vel damna proximi: vt patet ex dubit. 8. & 9. ergo multò magis ad auertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat inferre. nam ratione iniuriæ amittit Ius quod habet, ne crimen eius occultum pandas.

Aduerte tamen Primò, Si criminis detectio non est vtilis ad famæ tuæ defensionem, est iniqua; quia non est defensio, sed vindicta: vnde si tibi restituat, teneris illi vicissim ad restitutionem. 132

Secundò, Si alia via famam tuam possis tueri, v.g. interposito iuramento, vel adhibitis testibus; erit contra charitatem, aperire crimen occultum ad fidem ei detrahendam; quia lædis illius nomen plusquam est necesse. videri tamen possit non esse contra Iustitiam; quia non teneris ex iustitia confugere ad istos modos: non enim ille ius habet, vt parcas nomini ipsius in defensione tua, cùm ipse famam tuam iniustè oppugnet. non tamen potes plura in illum dicere, quàm necesse sit vt ei fides non habeatur. communior tamen sententia DD id vult esse contra Iustitiam, quam & ego probo, auctoritate illorum ductus.

Contra charitatem.

Dico Tertiò, Si tu alium iniustè infamasti, qui te anteà infamauerat; non teneris ei ad restitutionem, si ipse tibi restituere nolit, sed potes vti compensatione, seruata tamen æqualitate, quantum fieri potest. Est contra Nauarrum cap. 18. num. 47. & Caiet. q. 62. art. 2. & Petrum Nauarra cap. 4. num. 395. Sed nostra sententia est verior, eamque docet Adrian. in quæst. penult. de restit. §. Circa prædicta. Sotus lib. 4. quæst. 6. art. 3. ad 4. Iosephus Angles in 4 de restit. famæ, dub. 3. Tolet. lib. 5. c. 70. & alij. 133

Potes vti compensatione, nō restituendo.

Dixi, *seruata æqualitate*, quia si tu intulisti ei multò grauiorem infamiam, diuisibilem tamen, detegendo plura crimina, teneris ad restitutionem, donec damnum à te illatum, sit æquale damno quod ipse tibi intulit. Probatur, Quia in rebus temporalibus, quando Iura sunt paria, si alter non vult tibi seruare Ius & soluere debitum, nec tu teneris illi seruare & satisfacere; vt patet in debitis pecuniariis. atqui fama est bonum temporale, cuius sumus domini: ergo est eadem ratio. Idem videtur dicendum, quamuis Iura non sint paria, si infamia, quam intulisti, non posset per partes restitui: (vt si illum de grauiori crimine infamasti, quàm ille te) tunc enim eam instar pignoris detinere potes, vt eum ad restitutionem compellas; & ipse sibi imputet quòd non restituas. sicut si annulum aureum habeas ab eo, qui tibi debet tres Philippicos; potes retinere instar pignoris, vt cogas ad solutionem. 134

Dices cum Nauarro, Damnum famæ à te illatum, per reciprocum damnum non tollitur, sicut debitum pecuniarium vnius, tollitur per debitum reciprocum alterius: ergo est dispar ratio. 135

Obiectio Nauarri.

Resp. Etsi damnum à te illatum non tollatur per infamiam tibi vicissim illatam, tamen tollitur debitum sarciendi illius damni, si alter sarcire nolit quod à se illatum est: quod etiam vsu venit in damnis fortunarum. si enim tu incendisti ædes Petri, & Petrus vicissim tuas, non tollitur per hoc damnum à te illatum Petro; sed tollitur debitum satisfaciendi Petro, propter compensationem.

Hinc patet, compensationem hanc fieri posse etiam altero inuito, si ipse nolit restituere: multò ergo magis mutuo consensu, contra Caietanum. Quæ omnia intelligenda sunt de iis, qui possunt facere condonationem infamiæ sibi irrogatæ; nempe quorum infamia non pertinet ad subditos vel socios: vt patet ex dictis dub. 24. inter tales enim non potest fieri compensatio, propter iniuriam quæ subditis vel sociis fieret.

Petes, Vtrùm possit fieri compensatio infamiæ cum damno fortunarum. v.g. intulisti Petro damna in fortunis, & ille te grauiter contra iustitiam infamauit; vtrùm possis illi denegare damnorum restitutionem, si ipse nolit tibi famam restituere.

Resp. Probabile est hanc compensationem fieri posse; quia probabilis est ea sententia, quæ asserit, infamiam pecunia esse compensandam, quando in suo genere non restituitur. Itaq; si ille non velit, vel nō possit 136

Cum damnis fortunarum.

eam in suo genere compensare, possit tamen pecunia, licitum tibi est pro ea, pecuniæ certam summam, iudicio prudentis arbitrandam, exigere; ac proinde denegare debita vsque ad illam summam. Idem etiam in altera sententia locum habet, quando famæ restitutio est possibilis, & infamator non vult eam restituere; tunc enim Iure pro ea pecuniam exigere potes, seu potiùs pro redemptione obligationis restituendi. Secùs tamen in hac sententia, si restitutio famæ esset impossibilis; tunc enim nihil pro ea exigere posses, nisi fortè competeret tibi actio iniuriarum, pro cuius cessione aliquid pacisci potes.

DVBITATIO XXVI.

Quænam excusant famæ restitutionem.

137 *Excusantia restitut. famæ.* RESpondeo. Primò, Iusta condonatio, id est, quæ ab eo facta est, cuius infamia non redundat in alios. vt patet dubit. 24.

Secundo, Iusta compensatio: vt si ab eo, quem infamasti, pari modo sis infamatus vt patet dubit. 25.

Tertio, Si fama alia ratione iam sit recuperata. dubit. 17.

Quartò, Si infamia prudenter existimatur abiisse in obliuionem, tunc enim non teneris, siue falsum imposueris, siue verum. dubit. 18.

Quintò, Si crimen occultum, quod aliquibus dixisti, alia ratione fiat publicum. tunc enim amisit Ius restitutionis. dubit. 13.

Sextò Si restitutio sit impossibilis. dubit. 15. & 16.

Septimò, Si non possit fieri sine periculo vitæ. dubit. 15.

138 *Si amittenda fama maioris momenti.* Octauò, Si non possit fieri sine amissione famæ, quæ sit longè maioris momenti, vt si prælatus, vel vir illustris infamauit plebeium, non tenetur cum iactura sui nominis reuocare; sed sufficit vt illum laudet in eo genere virtutis, vbi infamauit. quòd si sic videatur non satis restituta, reliquum poterit pecunia compensare arbitrio prudentum, vel potiùs remissionem restitutionis pecunia impetrare; si tamen commodè possit, alioquin non tenetur. Ratio est; quia ille plebeius non potest cum ratione exigere, vt ille famam suam tanti momenti amittat; sed debet esse contentus laude, humanitate & muneribus pecuniariis ex arbitrio prudentum. Ita Sotus lib. 4. q. 6. art. 3. ad quartum. Toletus lib. 3. cap. 70. Corduba lib. 1. q. 33. art. 2. Couarr. ad regulam Peccatum, 1. part. num. 8. §. Tertiò, adultera. & alij.

Nono, Si bona fide persuasus esse verum & publicum, narrasti, nec possis sine damno famæ tuæ restituere. dubit. 22.

Decimò, Si reuerà nulla fuit infamia secuta, eò quòd infamator esset nullius fidei, (quod sæpè accidit) vel quia illi, apud quos infamauit, sciebant similia; ita vt infamia non fuerit notabiliter aucta.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm honor sit restituendus, & quomodo.

139 *Honor læditur.* NOtandum est, Honorem lædi contumeliis, irrisione, sannis, alapa inflicta, aliisque similibus modis. sicut enim honoramus aliquem edito signo, quo testemur eius excellentiam, nósque eum magnifacere, cum quadam nostri submissione: ita honorem edito aliquo signo quo testemur eius vtilitatem, nósque illum contemnere, quod fit modis ennumeratis.

Dico Primò, Qui iniustè alterius honorem læsit, tenetur ad restitutionem seu satisfactionem, siue id publicè coram aliis, siue priuatim fecerit coram illo solo. Est communis DD.

140 Prior pars patet; quia fecit veram iniuriam contra Iustitiam commutatiuam.

Dices, Alter nullum accepit damnum ex contumelia, præsertim si nemo alius id aduertit; ergo nihil restituendum.

Resp. Esto, non acceperit damnum, tamen illata est ei iniuria, vnde teneris saltem ad satisfactionem, si nolis hoc vocare restitutionem. quod confirmatur illa sententia Domini, Matth. 5. *Qui dixerit fratri suo, Fatue,* (id est graue conuitium) *reus erit gehennæ ignis*, & subiicit Dominus; *Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo.* vbi manifestè Dominus exigit satisfactionem, etiam pro contumelia priuata.

Respondeo Secundò, Inferri etiam damnum quoddam hominum æstimatione, non fortunarum, sed dignitatis. dum enim contumelia afficis, veluti labem quamdam dignitati irrogas, eamque quantum in te est, viliorem reddis. Vnde contumelia affecti, dicunt honorem & dignitatem suam læsam & imminutam. Hanc autem læsionem tanti æstimant, vt sæpè damna fortunarum grauissima præoptent, vnde etiam solent maxima indignatione ob hanc iniuriam commoueri. 141 *Damnum dignitatis.*

Dico Secundò, Omissio honoris debiti superioribus vel æqualibus, non est contra Iustitiam commutatiuam, sed contra virtutem obseruantiæ: vnde per se non obligat ad restitutionem. Patet, quia aliud est non honorare, aliud contumeliam irrogare. 142 *Omissio honoris.*

Dixi *per se*; quia fieri potest, vt ratione alicuius contumeliæ interpretatiuæ, quæ illi omissioni coniuncta est, obligeris; vt si aliis honorantibus Episcopum, vel Pastorem prætereuntem, tu illum sine vllo honoris signo impudenter aspicias.

Dico Tertio, Qui in alterius absentia aliquid fecit vel dixit apud alios in eius contumeliam, tenetur apud eosdem restitutionem facere, si probabile est aliquid honori ipsius apud eos detractum. Patet ex iis, quæ sunt dicta de fama. si enim in animis eorum, dignitas ipsius imminuta est, ibi quoque instauranda est. 143

Dico Quartò, Varij sunt modi honoris restituendi: ex quibus is tantummodò est necessariò adhibendus, quo, iudicio prudentis satisfit honori violato. Hæc propositio per se patet, & docet eam Caiet. opusc. 31. resp. 13. dub. 5. *Modi restituendi honoris.*

Primò, Restitui potest honor amica & honorifica salutatione aut compellatione, & hic ferè sufficit Prælatis & Superioribus erga inferiores: & viris nobilibus erga plebeios, vt rectè Caiet. q. 72. art. 3. non enim tenentur ij adeò sese demittere, vt veniam petant; quod expressè D. Augustinus docet in sua Regula, de Superioribus. 144

Secundò, Adhibendo ad mensam, dando locum honorificum, propinando, &c. qui modus sæpè sufficit, etiam inter eos qui sunt paris conditionis.

Tertiò, Petendo veniam: qui modus est efficacissimus; quo debent vti inferiores erga Superiores, & sæpè etiam æquales inter se, nam si læsus hanc satisfactionem iustè exigat, (vt si graui contumelia affectus fuerit) nec aliam velit admittere, tenebitur alter veniam petere, si sit inferior vel æqualis.

Notandum Primo, Fieri posse, vt non sufficiat veniæ petitio, vt si atrox iniuria viro nobili illata sit, tunc enim potest exigi maior humiliatio, v.g. vt flexis genibus cum fune in collo veniam petas. sed qui iniuriam tulit, non tenetur eam præstare ante sententiam Iudicis. sic enim moribus Gentium est receptum, vt etiam pro summis iniuriis non teneatur quisquam sponte maiorem satisfactionem exhibere, quàm humilem veniæ petitionem cum signis doloris. Quòd si alter maiorem exigat, eam per Iudicem curet imponi vel infligi. 145 *Si iniuria atrox.*

Dices, Satisfactio exhibenda est ad æqualitatem.

Resp. Satisfactio pro iniuria dupliciter potest esse æqualis iniuriæ. Primò exactè, ita vt gratiam non habeat admixtam. & hæc quia valdè difficilis est, infligenda est per Iudicem. Secundò, quadam proportione sic vt tota ferè nitatur gratia condonantis: & hæc consistit in humili veniæ petitione, signisque doloris, estque præstanda, etiam ante sententiam.

Notan

146 Notandum Secundò, Si petat veniam omnium iniuriarum, & alter eam concedat, non censeri condonatas, nisi eas iniurias, quas verisimiliter intendit condonare. Itaque si aliqua illum latet, quam si nosset, nollet sine satisfactione condonare, non censetur eam condonasse, quia ignorantia condonationem reddit inuoluntariam.

CAPVT XII.

De iniuriis fortunarum, per furtum, rapinam damnúmve illatum: & de necessaria restitutione ob hanc causam.

Complectitur dubitationes 20.

DVBITATIO I.

Quid sit furtum.

D. Thom. quest. 66. art. 3.

1 *Furtū quid.* RESPONDEO, Iurisperiti sic definiunt, *Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiam vsus possessionisve.* Ita habetur L.1. §. Furtum, ff. de furtis. & Institut. de obligationibus, quæ ex delicto. §.1. quam supplet & explicat Nauarr. cap. 17. num. 1. Clariùs & breuiùs Theologi, *Furtum est occulta rei alienæ acceptio inuito domino.* Hæc definitio habet tres partes. Prima est, *occulta*, vt distinguatur à rapina & aliis iniustis acceptionibus, per iniquos contractus. occulta enim acceptio est, quæ fit domino nesciente, vel quam quis intendit facere domino nesciente. In contractu autem non intendit contrahens aliquid tollere domino nesciente; quamuis non cupiat vt dominus aduertat rei iustitiam.

Dices Primò, Qui accipit rem, domino vidente, non accipit occultè, & tamen committit furtum: ergo.

Resp. Si sciat dominum videre, & non curet, potiùs committit rapinam quàm furtum: si autem ignoret dominum videre, est furtum, quia intendit ipso nesciente accipere, ita vt aliter nollet.

2 Dices Secundò, Detentio rei alienæ habet rationem furti: ergo non tantùm consistit in acceptione.

Resp. Detentio est instar acceptionis, quia acceptio & accepti detentio moraliter censetur eadem actio. quòd si quis id, quod iustè accepit, posteà iniquè acciperet. vide D. Thomam in respons. ad 2. & Caietan. ibidem.

3 *Occultum & manifestum.* Dices Tertiò, Crimen non accipit speciem ex eo quòd fit occultum: ergo de ratione furti non est vt occultè fiat.

Resp. Quando quis in iniuria inferenda vtitur modo occulto, tamquam medio ad exequendum opus, facit speciem distinctam à manifesto, quia tunc occultum & manifestum continent diuersas iniurias. Hac ratione furtum differt specie à rapina, & dolosa inuasio à manifesta, & contumelia à detractione. Si autem vtatur modo occulto ob verecundiam, vel ad vitandum scandalum, aut supplicium, est circumstantia generalis.

4 Secunda est, *rei alienæ*, quia acceptio rei suæ quæ est apud alienum, non est furtum, saltem quà suæ, quamuis possit esse furtum quatenus illa res est alteri commodata vel oppignorata, tunc enim aufertur illi vsus, vel securitas, quam per illam res habebat.

Tertia est, *inuito domino.* Si quis enim putaret domino non displicere, non esset furtum, quamuis occultè illud acciperet, eò quòd per verecundiam vereatur petere. debet autem esse cum ratione inuitus, vnde qui occultè accipit in extrema necessitate, non est fur. Item qui compensandi causa, quando aliter quod suum est recuperare nequit. Addunt aliqui, *rei corporalis & mobilis*, sed meliùs omittuntur: nam potest quis etiam furari iura, vt census & seruitutes, & res immobiles, occupando domum vel agrum alienum, domino absente.

5 *Plagium.* Ex his patet Primò, Eum, qui accipit hominem liberum, v.g. vxorem vel prolem alicuius, non committere *furtum*, quia homo liber non habet dominum à quo possideatur: sed dicitur cōmmittere *plagium*, seu *crimen plagiatus*, si fiat ad vendendum, vel ad retinendum in mancipium: si verò fiat ad fruendum, dicetur *raptus*, quæ propriè non sunt species furti. *Raptus.* Quòd si quis furetur ancillam vel mancipium, vt illud vendat, erit verum furtum, quia est acceptio rei alienæ, quà aliena, intendit enim eam accipere ratione vtilitatis temporalis, quæ est domini. si autem furetur, vt ad tempus abutatur, non dicetur furtum, quia illa ancilla secundùm illum actum non subest dominio alterius, nec ipse quærit in ea id, quod alterius est, sed quod ipsius ancillæ. Infert quidem damnum domino, dum priuat ancillæ obsequio, sed non omnis damnificatio est furtum. Quamuis enim

6 *Differūt furtum & damnificatio.* furtum non sit peccatum, nisi quia infert alteri damnum, priuando eum re sua, contra ipsius rationabilem voluntatem: (si enim vna eadémque res in duobus locis esset, vel à duobus possideri integrè & vsurpari posset, nullum peccatum omitteretur) tamen non omnis damnificatio est furtum, sed differunt hæc saltem materialiter. furtum enim postulat acceptionem seu vsurpationem, qua quis rem sibi vindicet, etsi ad breue tempus, & animo eam paulò pòst abiiciendi: quo modo Augustinus furabatur poma. vnde qui incendit alterius segetes, non est fur, tamen damnum infert, nec minùs peccat, quàm si eas auferret.

7 *Sacrilegium.* Patet, Secundò, Eum, qui rem sacram accipit, aut profanam in loco sacro, tamquam in asylo depositam, committere peccatum furti, quia accipit alienum inuito domino, quamuis huic furto coniuncta sit malitia sacrilegij, quæ quia præcipua est, ei nomen tribuit. Sunt tamen in hoc peccato duæ malitiæ distinctæ contra duas distinctas virtutes.

DVBITATIO II.

Vtrùm furtum & rapina differant specie.

D. Thom. art. 4.

8 *Rapina.* REspond. specie differre in ratione iniuriæ. ita D. Thom. & Caietan. Ratio est: quia *rapina* includit violentiam, quæ fiat domino scienti; quam *furtum* excludit, Itaque nouam rationem iniuriæ continet, quia nouam rationem inuoluntarij. aliter enim est inuoluntarium quod quis ignorans patitur, aliter quod sciens & renitens. quamuis enim vtrumque sit absolutè inuoluntarium, tamen alterum est longè magis inuoluntarium, & alterius rationis. Vnde etiam patet, rapinam esse grauius peccatum quàm furtum, ceteris paribus: vt docet D. Thomas art. 9. & ibid. Caietanus.

9 *Per contractus iniquos.* Petes, Quo modo furtum & rapina differunt ab iniuria, quæ fit per iniquos contractus?

Resp. Quòd furto & rapina patiatur dominus damnum omnino inuoluntariè, nempe per ignorantiam, vel per vim: in contractibus autem patiatur damnum inuoluntariè mixtum, si sciat iniquitatem contractus, id est, partim voluntariè, partim inuoluntariè, mauult enim hoc damnum iniustè pati, quàm contractum omittere. Si autem ignoret contractus iniquitatem, & ideò contrahat, erit furtum, seu eiusdem, ac furtum, rationis. Ex his constat, rationem genericam commuonem furto & rapinæ, esse *iniustam oblationem rei alienæ, absolutè inuoluntariam.* Vt autem contineat etiam iniustitiam contractuum, dicetur *iniusta ablatio rei alienæ*, vide Ioannem Medinam q.4. C. de rebus restituendis.

10 *Furtum generatim acceptum.* Aduertendum tamen est, aliquando omnē iniustam

acceptionem vocari furtum & rapinam: vt patet cap. 4. Si quid 14.q.5. ex D. Augustino, *Si quid inuenisti, & non reddidisti, rapuisti.* Sic Exodi 20. dum prohibetur *furtum*, omnis iniqua acceptio rei alienæ intelligenda est, vt docet D. Augustinus lib. 2. quæst. 72. in Exodum. & hoc modo diuiditur furtum in fraudulentum, occultum, & violentum. Sed propriè accipitur pro occulto, vt dictum est.

DVBITATIO III.

Vtrùm fur & raptor continuè peccent donec restituant.

CAietanus q. 66. art. 3. circa solutionem tertij argumenti, putat ipsam detentionem non posse continuare peccatum actuale furti, eò quòd non sit actio, sed effectus actionis vnde vult detentorem esse solùm in peccato habituali. Sed contrarium est verius, vnde

11 *Continuè peccat detentor.* Resp. & dico Primò, Fur & omnis iniquus detentor rei alienæ, vel alteri debitæ continuè actu peccat, toto eo tempore, quo cùm possit non restituit. colligitur ex Gabriele in 4. d. 15. q. 2. art. 2. conclus. 2. & Soto lib. 4. q. 7. art. 4.

Probatur Primò; quia non restituendo lædit continenter proximum, ipsum impediens a possessione & vsu rei suæ vel debitæ: quæ læsio quò diutiùs durat, eo censetur maior. atqui hæc læsio assiduè pendet vel à voluntate libera non restituendi, vel à libera voluntatis omissione: ergo est peccatum actuale, eo saltem modo, quo in omissione operis externi, qua alius læditur, est peccatum actuale.

Secundò, Qui non restituit cum possit, voluntariè detinet rem alienam: atqui detentio rei alienæ, etsi non sit propriè actio, est tamen instar actionis, sicut possessio: ergo quamdiu hæc detentio exterior liberè pendet à voluntate, est actuale peccatum, actu nocens proximo.

Tertiò, Qui coniicit proximum iniustè in vincula & ibi relinquit, continuè peccat actu, quia continuè nocet: perinde enim est, siue manibus siue vinculis eum assiduè tenendo affligat, cùm vtrumque æquè liberè continuetur.
12 ergo etiam qui assiduè rem alienam cum incommodo continuo detinet, continuum peccatum committit.

13 *Obiectiones.* Dices Primò, Ergo is, qui alteri vulnus inflixit, continuè peccat, quia continuè nocet.

Resp. neg. consequ. Non enim propriè continuè nocet, sed semel nocuit, & tunc peccauit actu. omne autem nocumentum deinceps secutum, naturaliter manat à primo nocumento, ita vt non dependeat ampliùs à præsenti ipsius voluntate, vt si vel non sit, sed solùm à præterita, in qua semel censetur volitum. *Vulnerans.* Quòd si esset in ipsius potestate tollere quotidianam molestiam ex vulnere prouenientem, & non faceret, continuè noceret præsenti voluntate, & sic continuè peccaret: sicut is, qui præsenti voluntate continuè nocet, constrictum tenendo, quem singulis momentis posset soluere.
14 *Iniquam legem ferens.* Simile videmus in Tyranno, qui idolum erigit, vel iniquam legem sancit. tamdiu enim peccat, quamdiu illud idolum vel illa lex assiduè ex ipsius libertate dependens, manet: ex parte sua tamdiu actu nocet, quod nocumentum quouis momento potest & debet tollere.

Nec refert, quòd erecto idolo, vel lege data, nihil amplius agat, quia illa libera dependentia rei nocentis, est instar continuæ noxiæ actionis. qui enim omnibus momentis causam noxiam, quam posuit, potest auferre, si non auferat, continenter nocet & peccat.

15 Dices Secundo, Ergo singulis momentis peccat.

Resp. Verum est, non quidem nouum peccatum addendo, sed prius actu continuando: sicut si mala voluntas per integrum diem duret, est vnum continuum peccatum, quod quò plus liberè durat, eo ceteris paribus est grauius. Similiter detentio rei alienæ toto tempore, quo commodè restitui potest, est vnum peccatum continuum actuale, quod singulis momentis crescit, idque dupliciter.

Primò, ratione maioris liberæ durationis. Secundò, 16
ratione maioris nocumenti, quod inde domino prouenit. *Quomodo crescat hoc peccatum* si enim inde dominus continuè crucietur animo, vel noua experiatur incommoda; hæc detentio fit continuè peior idque intrinsecè quodammodo, sicut si ignem segetibus immissum singulis momentis possis extinguere, & omittas, assiduè crescit peccatum, ratione maioris damni: & si proximum, quem vides fame cruciari, non iuues, cùm singulis momentis possis, assiduè crescit illa omissio, ratione maioris incommodi. Quòd si inde nihil aliud incommodi eueniat, quàm quòd dominus careat re sua, solùm augebitur priore modo: sicut omne peccatum, & omne meritum augetur ex circumstantia durationis; quamuis in bonitate vel malitia intrinseca non crescat, vt ostensum est 1.2. quæst. 74.

Dices Tertiò, Si hæc detentio est vnum continuum peccatum actuale: ergo homo actu peccat, etiam cùm dormit, tunc enim detinet.

Resp. Primò, Quodam sensu concedi posse, homi- 17
nem peccare dum dormit; non quidem quòd tunc *An, cùm dormit, peccet.* nouam culpam contrahat, vel contractam augeat, sed quia prauum propositum exequitur, vel in executione cœpta perseuerat: quo modo ipse somnus peccatum esse potest; vt si dormias loco vel tempore vetito, vel vt diuinationem assequaris in somno, vel turpi voluptate perfruaris. his enim euentis ipse somnus est peccatum externum, seu executio peccati; pendet enim a priori voluntate, & ab ea informatur. Simili modo, tempore somni potest continuari aliud peccatum anteà inceptum: vt si innocentem duris vinculis constrictum relinquas, & ita cubes.

Respon. Secundò, Dum dormit, propriè loquendo, 18
actu non peccat vero & formali peccato; quia neque somnus, neque id quod fit in somno, dependet ab aliqua voluntate libera, tamquam actio quæ assiduè liberè fit & continuatur; sed tamquam effectus voluntatis præteritæ, à qua ita pendet, vt cùm cœperit, non sit in nostra potestate continuare vel abrumpere: vnde peccatum non crescit, etsi somnus longior fuerit opinione; neque minuitur, si breuior. Hinc etiam fit, vt 19
quando somnus est executio peccati, non teneamur somnum in confessione explicare, sed sufficiat dicere, nos tali fine ad somnum composuisse; hoc enim est actio libera, non autem somnus. Hinc patet, peccatum detentionis in somno non continuari formaliter, sed effectiuè; quia effectus eius antea præuisus & præuolitus continuatur, qui effectus etiam dicitur peccatum, quia est executio malæ voluntatis, vel continuatio executionis, anteà per malam voluntatem inchoatæ. Vt autem formaliter continuetur, requiritur *Peccatum vt formaliter continuetur.* vt assiduè dependeat ab hominis libertate, ita vt quouis momento possit & debeat tollere. non est tamen necessarium vt continenter actu formali nolit tollere: sufficit vt non tollat, & aduertat se posse tollere. tunc enim si omittat, liberè omittit, habetque actu voluntatem interpretatiuam continuam detinendi seu non restituendi, vt patet ex dictis 1.2. q. 6. art 3.

Ex his sequitur, toto eo tempore, quo commodè 20
potest fieri restitutio, non fieri nouum peccatum *Nō fit nouum peccatum moraliter.* (moraliter loquendo) per illam voluntariam retentionem, sed continuari antiquum, quod anteà per acceptionem erat inchoatum: nam illa retentio informatur a prima voluntate retinendi, quæ interpretatiuè censetur actu manere. Et quamuis interim ille haberet aliquoties voluntatem expressam, toto eo tempore, non restituendi, non censeretur tamen moraliter nouum peccatum. neque plura numero peccata, nisi physica ratione, sed vnum peccatum grauius: quia omnes illæ internæ voluntates referuntur ad vnum idemque opus externum continuatū, & cum eo vnum numero peccatum efficiunt, sicut cùm quis versatur in conatu occidēdi inimici, omnes actus præuij occisioni,

sunt

ſunt vnum numero peccatum, quia omnia interna deſideria tendunt ad eumdem conatum.

DVBITATIO IV.

Quibus modis iſtud peccatum actuale iniquæ detentionis interrumpatur.

21 *Tripliciter interpellatur peccatum detentionis.*

RESpondeo, Tripliciter interrumpi, ita vt formaliter non continuetur Primo Ratione ipſius propoſiti: vt dum quis propoſitum detinendi mutat, conſtitués prima opportunitate reſtituere, & hæc eſt perfecta interruptio. Secundo, Ratione detentionis externæ, quando illa in ſe incipit non ampliùs eſſe iniurioſa, eò quòd reſtitutio eo tempore facta ſit impoſſibilis, vt ſi procul abſit, vel graui penuria laboret: tunc enim externa detentio non eſt ampliùs peccatum. vnde etiamſi ferretur excommunicatio in eum qui rem illam detineret, detentor tunc non incurreret, etiamſi animum numquam reſtituendi haberet. quia etſi illa voluntas interna peccatum ſit, detentio tamen externa peccatum non eſt. non enim eſt voluntaria, ſeu à voluntate dependens, etiamſi fortè ſit volita. Incideret tamen, ſimulatque offerret ſe opportunitas reſtituendi, & eam negligeret. quia tunc detentio rurſus inciperet eſſe voluntaria, ac proinde peccatum externum.

22 Dices, Quid ſi detentor non aduertat ſe tali tempore non teneri ad reſtitutionem, putétque ſe teneri? Reſpondeo, Tunc externæ detentionis peccatum interrumpitur quidem materialiter; quia illa detentio re vera in ſe non eſt iniuſta, aut peccatum: non tamen interrumpitur formaliter, quia ipſe putat eam eſſe iniuſtam, & vult continuare. Sicut ſi acciperem à te rem meam, neſciens eſſe meam, acceptio illa eſſet iniuſta formaliter, (id eſt, vt ſubeſt illi iniquæ voluntati) non tamen in ſe & materialiter, quia eſt actio in ſe iuſta, quæ iuſtè poteſt appeti & fieri.

23 Tertio, Ratione ſomni vel alterius diſtractionis, per quam fit, vt homo non habeat tunc in ſua poteſtate, de illius rei detentione cogitare. vt enim illa detentio ſit libera, neceſſe eſt, vt in poteſtate hominis ſit aduertere ſe detinere: alioquin pro illo tempore non eſt libera, ac proinde non eſt peccatum formaliter, ſed materialiter tantùm, vel effectus peccati. Itaque interrumpitur peccatum detentionis formaliter. quia iſte homo formaliter tunc non peccat, cùm illa detentio ab illo liberè non pendeat, continuatur tamen effectiuè, quia effectus prioris peccati immediatè volitus continuatur: qui effectus eſt peccatum in ſua cauſa, à qua dependet, nempe in voluntate quæ præceſſit. Hinc fit, vt peccatum ratione huius detentionis non ſit maius vel minus, ſiue ea diutiùs duret, ſiue breuiùs, niſi quatenus id eſt præuiſum & præuolitum, & conſequenter, ſolum ratione voluntatis præcedentis.

24 *Quomodo explicanda in confeſſione.*

Petes, Vtrùm interruptio huius peccati debeat explicari in confeſſione? Videtur ſanè id non eſſe neceſſarium, ſed ſufficere vt explicetur, Primò, Quamdiu rem retinuerit. Secundò, Quoties interim occaſionem reſtituendi habuerit & neglexerit. Tertiò, An interim dominus graue damnum vel afflictionem magnã ſenſerit. Primum requiritur, Vt intelligatur aliquo modo multitudo actuum interiorum, vel continuatio æquiualens multis actibus internis. Secundum, Vt intelligatur multitudo actuum ſeu omiſſionum exteriorum. Tertium, Vt quanta in illis actibus externis fuerit malitia. nõ requiritur verò vt explicet, quoties reſilijt à propoſito reſtituendi: tum quia is, qui decies mutauit propoſitum, non magis peccauit, quàm qui permanſit continuè in voluntate retinendi, ſi cetera ſint paria: tum quia omnes iſtæ volitiones non reſtituendi, referuntur ad continuationem vnius actus externi, ac proinde moraliter cenſentur vnum peccatum.

Mihi probatur, vt etiam numerus talium volitionum explicetur: quia per ſe ſunt diſtincti actus: puta, ſi poteſt meminiſſe.

DVBITATIO V.

Vtrùm dum quis vtitur re aliena, quam detinet inuito domino, peccet nouo peccato quotieſcumque facit.

RESpondeo, Quidam putant, id eſſe nouum peccatum. Ita Nauarr. cap. 17. num. 54. & Caiet. q. 66. art 3.

Sed verius eſt, non eſſe nouum, ſed vnum idémque continuatum. colligitur ex Gabr. & Soto ſuprà cit. n. 11. Ratio eſt, quia rem alienam accipere, retinere, vti, & deſtruere, cenſentur eiuſdem rationis & ſpeciei moralis: ergo quando hæc ſimul concurrunt, eſt vnum peccatum continuatum. 25 *Vſus rei non eſt nouum peccatum.*

Hic tamen duo aduertenda. Primò, Si domino perinde ſit, vtariſne re ſua, an eam apud te detineas otioſam, non magis creſcere culpam vſu, quàm nuda detentione, vt, ſi ſit gemma, annulus, torquis, vel quid ſimile, quod vſu non fit deterius: ſi ſit pecunia, eamque alienes, modò ea alienatione non fias ad reſtituendum impotentior. quòd ſi dominus longè ferret ægriùs vſum, quàm otioſam detentionem, eò quòd res vſu atteratur, vel periculo exponatur, tunc peccatum magis vſu augeſceret quàm detentione: (ſemper tamen intra eamdem ſpeciem) vt ſi ſit veſtis, vel equus, &c. 26

Secundò Notandum, Si res ita apud te facta ſit deterior, vt veriſimile ſit dominum eam non ampliùs velle, ſed pretium eius, non eſt peccatum ea vti, aut etiam deſtruere, quia hoc non fit ampliùs inuito domino, cùm eam nolit ſibi reſtitui. peccatum tamen eſſet non reſtituere eius pretium, ſi commodè poſſes. quòd ſi etiam id tunc commodè non poſſes, neque hoc peccatum eſſet.

DVBITATIO VI.

Quale peccatum ſit furtum.

RESpondeo & dico Primò, Ex genere ſuo eſſe peccatum mortiferum. Ratio eſt, quia infert proximo nocumentum: atqui hoc eſt contra charitatem. ergo.

Aduerte tamen, Furtum ex genere ſuo eſſe minimum peccatum quod in proximum committitur, quia bona fortunæ ſunt infima. ratione tamen incommodorum, quæ inde ſequuntur, poſſet eſſe maius aliis.

Dico Secundò, Fieri tamen poteſt, vt ex indeliberatione, vel ex materiæ paruitate, ſit tantùm peccatum veniale. Eſt certa. Et quidem ratione paruitatis materiæ patet, quia in furto tali non eſt notabilis læſio. Ratione autem indeliberationis, quomodo poſſit eſſe peccatum veniale, difficilius eſt, nam opus illud externum videtur vix fieri poſſe abſque plena conſideratione. Sed quidquid ſit de opere externo, ſaltem voluntas furandi poteſt carere plena & ſufficienti aduertentia: vt patet, dum quis tentatur ad furtum, ac proinde in hac peccatum veniale erit. Puto tamen etiam fieri poſſe, vt hæc voluntas exeat in opus externum, auferendo rem alienam ſine plena animaduerſione. Quidam enim ex conſuetudine ita ſunt propenſi & veluti determinati ad furandum, vt rem auferant priuſquam perfectè aduertant quid agant. Idem fieri poteſt ex vehementia tentationis, præſertim in feſtinatione, vbi non conceditur deliberatio. 27 28 *Furtum indeliberatum.*

Dico Tertio, Vt furtum ſit peccatum mortale, requiritur, vt materiæ quantitas notabilis ſit. Patet, quia non cuiuſuis rei ablatio poteſt eſſe culpa mortifera, v.g. pomi vel oboli. 29

Sed difficultas eſt, quænam cenſenda ſit quantitas notabilis. Nauarrus cap. 17. num. 4. putat dimidium

regalem esse quantitatem notabilem, quæ constituat furtum mortiferum. Toletus l.5.c.16. vnum regalem, vel duos, etiam respectu ditissimi. Barth. Medina 1.2. q.88.art.4 duos regales. Sotus lib.5.q.3 art.ad tertium, vnum vel duos aureos. Demque quidam centum aureos requirunt, vel amplius, seposito omni incommodo extrinseco. Alij vero docent, non posse in genere taxari, quæ quantitas sit notabilis, sed hanc statuendam arbitrio prudentum, pro varia personarum & locorum conditione. Ita Ioannes Medina C. de restit. q.10. & Petrus Nauarr.lib 3.cap.1 n 35. Ratio est, quia quod respectu vnius censetur notabile, respectu alterius non censetur tale, sed modicum & parui momenti. iuxta quam sententiam dici potest, Primò, respectu omnium, etiam Regis & hominis prædiuitis, vnum aureum videri quid notabile, vnde furtum vnius aurei, erit mortiferum. Ita Pet. Nauarra, & Sotus suprà.

Quantitas notabilis.

30 Nec obstat, quòd hæc quantitas respectu Regis modica videatur: quia etsi modica sit ad donationes pro regia magnificentia faciendas, non tamen est modica, spectatis omnibus Regis oneribus, ad quæ subleuanda hæc quantitas notabiliter iuuat: vt patet cùm militi soluendum est, qui per mensem vnum, pro duobus aureis vitam exponit. Deinde censetur notabilis, cum agitur de iniuria subeunda: non enim minùs Rex se suaque omnia tuta esse vult ab iniuria, quàm alius quilibet. Secundò, Respectu mediocriter diuitum, quatuor regales siue vnum florenum censeri quid notabile, iuxta Petrum Nauarram: quia sufficit illis ad victum vnius diei, addit ille, minorem quantitatem non censeri notabilem. Tertiò, Respectu mechanicorum, duos regales, iuxta sententiam Medinæ. inde enim commodè victitant, & hæc summa ferè æquat

31 mercedem diurnam. Sotus tamen & Petrus negant duos sufficere. Quartò, Respectu pauperis, vnum regalem, vel etiam dimidium. Sententia illa de centum aureis, est nimis laxa, nec satis consentanea Scripturæ, qua dicitur, *Fures regnum Dei non possidebunt.* pauciores enim sunt, qui tantas summas surripiant.

Nihilominùs, etsi hæc vltima sententia satis probabilis videatur, placet tamen sententia Bartholomæi Medinæ, & Toleti, qui duos regales absolutè quantitatem notabilem statuunt. quamuis etiam minor summa talis censeri possit, si notabilem læsionem secum trahat, vt si pauperi surrepta fuerit: vt Toletus notat. Quod confirmari potest ex Nauarro, qui dicit, In quibusdam Episcopatibus solitam ferri excommunicationem ob furtum duorum regalium. Hoc tamen modo post Concilium Tridentinum fieri non debet: imò per se res satis indigna videtur, nisi in casu aliquo particulari, circumstantiæ tale remedium postulent. Vide Concil. Trident. sess. 25.c.3.de reform. vbi statuitur vt huiusmodi excommunicationes non ferantur, nisi ob rem non vulgarem, causa diligenter per Episcopum examinata vnde non facilè excusauerim eos, qui pro tribus vel quatuor florenis excommunicant.

32 Dices, Si furtum duorum regalium, in diuitem commissum, est peccatum mortiferum, non infra. ergo si quis auferat duos regales, minus vno obolo, non peccauit mortiferè.

Respondeo, Non posse hanc quantitatem mathematicè statui, sed moraliter: sicut iusta rerum pretia, quæ non consistunt in indiuisibili termino. Itaque censebitur etiã peccare mortiferè, qui saltem vno vel altero asse non abest ab hac quantitate, quæ enim parum distant, nihil distare videntur.

33 Dico Quartò, Quamuis ipsa res, quæ surripitur, non sit notabilis pretij, tamen si auferatur ei, qui inde graue incommodum accipiet, est peccatum mortiferum; quamuis non mortiferum in specie furti Prior pars, *esse peccatum mortale*, probatur, quia notabile damnum proximo irrogatur, vt si sutori surripias setas, vel sarto iaculum, nec possint aliunde habere: sic si auferas cuipiam rem parui momenti, quam tamen ille maximi facit, & propter quam valdè perturbabitur, vel diras imprecabitur, vt ait Sotus supra.

Si notabile incommodum ex re parua.

Secunda pars, *Non esse peccatum mortiferum* in specie furti, optimè probatur a Nauarro supra. c.17.n.2. quia res quæ surripitur, non est notabilis pretij: ergo non est materia furti mortiferi. Vnde sequitur, si talis ferretur excommunicatio, Quicumque rem notabilem furatus fuerit, ipso facto sit excommunicatus, hunc nunc non fore excommunicatum. 34

Petes, Ad quam speciem ergo pertinebit hoc peccatum quà est mortiferum?

Respondeo, Si sequatur damnum, v. g. lucrum cessans, erit in specie damnificationis iniustæ, (quæ proprio nomine caret) quia huius damni causam iniustè dedit. si autem sciat fur, talem solere peierare, imprecari, blasphemare, erit peccatum scandali, pertinens ad eam peccati speciem, cuius sciebat suo furto, etsi exiguo, se fore causam.

Ex his sequitur, eum, qui surripit minima, cum animo maiora furandi si posset, peccare quidem mortiferè; non illo actu, quo vult furari hoc minimum, sed alio huic coniuncto, talis enim habet duos actus voluntatis, vnum absolutum, quo vult hanc rem paruam furari, & hæc voluntas exit in actum externum, estque solùm peccatum veniale: alterum conditionatum, scilicet vellem auferre maiora si possem: & hæc velleitas est peccatum mortiferum, sed non exit in actum externum. vnde talis fur non inuolueretur sententia excommunicationis, latæ in eos qui rem notabilem furati essent. 35

Animus furandi maiora.

DVBITATIO VII.

Vtrùm is, qui minutis furtis intendit surripere quantitatem notabilis pretij, peccet mortiferè.

RESpondeo, Qui per furta minima intendit ditescere, aut conquirere notabilem pecuniæ quantitatem, peccat mortiferè illa intentione, & quouis externo furto minuto, ex eius vi procedente. Est communis DD. sententia. Prior pars patet, quia intendit accipere rem alienam magni momenti inuito domino. 36

Dices, Intendit accipere à diuersis, & nemini cupit facere notabilem iniuriam: ergo non est peccatum mortale. Ob hoc argumentum Hieronymus ab Hangesto cap. 9. Moralium pag.130. admittit hoc non esse peccatum mortale, nec teneri ad restitutionem. Sed hanc sententiam non facilè concesserim in praxi. Primò, quia alioquin non peccarent mortiferè, qui vtuntur ponderibus vel mensuris iusto minoribus: quod videtur esse contra illud Prouerb. 11. *Statera dolosa, abominatio est apud Deum.* & Deuter. 14. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus.* &c. *abominatur enim Deus eum qui facit hoc.* vbi satis insinuatur esse peccatum mortale. Secundò, quia præbet occasionem hominibus, vt ex alieno ditescere studeant. Tertio, quia est contra communem DD. sententiam. Ioannes Medina C. de restitut. q.10. in fine putat *non esse peccatum mortale, si ille id in fraudem legis de non furando, non faciat, sed quia fortè non habet aliàs, vnde ipse & familia sua viuat.* quæ sententia teneri potest, Primò, si illius hominis conditio sit talis, vt alij teneantur ei succurrere: vt docet Angelus v. Furtum, n. 37. Fumus eodem verbo n.10 & alij. Secundo, quando constat illos, à quibus accipit, si nossent hominis statum, non fore inuitos circa rei substantiam, etsi circa modum inuiti sint, dum displicet occulta surreptio vel fraus, alias non est tuta.

Surripientes minima. 37

Vnde ad obiectionem Respondeo negando consequentiam, nempe quòd ille non peccet mortiferè, dum intendit a multis parum accipere. Ratio est, quia multis inferre paruum damnum, perinde est ac si vni inferas magnum. nam omnia illa parua simul iuncta, 38

Respondetur.

Digitized by Google

iuncta, efficiunt vnum magnum, quod eſt illius communitatis.

Nec refert, quòd ſinguli vix ſentiant aliquid incommodi, quia etſi nemo in particulari ſentiat, tamen reſpectu communitatis eſt notabile incommodū, quia tali ſumma poteſt Reſpublica aliquem notabiliter iuuare, vel aliquod debitum diſſoluere. ſicut ſuprà dictum eſt de Rege, quia etſi in ſua perſona ex furto duorum aureorum nihil ſentiat incommodi: tamen cenſetur ei quid notabile, ſpectatis omnibus eius oneribus & obligationibus. Simili modo, qui ex immenſo tritici numero, ad Rempublicam pertinente, duos modios auferret, parum incommodi ſingulis inferret, tamen peccaret mortiferè, quia reſpectu reipublicæ id cenſetur notabile. Adde, hanc rationem furandi, rémque ſuam augendi, valdè repugnare ſocietati humanæ, & in omni Republica benè inſtituta valdè exoſam, ac proinde tanquam rem valdè noxiam hominum ſocietate, cenſeri prohibitam ſub peccato mortifero: ſicut fornicatio prohibita eſt ſub peccato mortali; quia per ſe noxia eſt educationi prolis.

39 Altera pars probatur, quia ſingula externa furta procedunt ex intentione mortifera, ſuntque eius executio: ideò enim furta parua committit, vt ſenſim ad magnam quantitatem perueniat: vnde ſingulæ acceptiones, ſunt executiones partiales illius intentionis mortiferæ, & conſequenter in illis eſt peccatum mortiferum. quidquid enim fit ex intẽtione mortiferi peccati, eſt peccatum mortiferum.

40 Notandum tamen, in ſingulis non committi nouum peccatum mortale, ſed continuari iam cœptum: omnes enim iſtæ acceptiones & detentiones acceptorum cenſentur vna continua executio illius prauæ voluntatis. Sed committitur nouum peccatum veniale in ſingulis, & ſimul continuatur executio mortiferæ intentionis. Itaque quæque voluntaria acceptio eſt intrinſecè peccatum veniale, denominatione autem extrinſeca eſt mortale. Vnde fieri poteſt, vt is qui ſic furatur, nō magis peccet quam ſi vno actu eādem quantitatem furaretur, ſed potiùs minùs, ſi cetera ſint paria.

Idem peccatum veniale & mortale.

Petes, Vtrùm iſte, qui ſic à plurimis corraſit, teneatur ad reſtitutionem, & cui?

41 *Cui reſtituet.*

Reſp. Teneri ad reſtitutionem iis à quibus accepit, ſi tamen commodè poſſit, quòd ſi non poſſit, vel quòd ignorentur, vel quia executio eſt difficilior, quàm res tantilla poſtulet, vel quia eſt periculum infamiæ, iniungendum illi à confeſſario, vt det in pauperes, vel alia pia opera: hoc enim videtur maximè conſentaneum iuſtæ voluntati dominorum, à quibus ſubtractum. Sed de hoc plus infrà cap.14.dub.6.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm is, qui per furta minima non intendit acquirere rem notabilem, ſed ex occaſione ea committit, peccet mortiferè.

42 RESpondeo & dico Primò, Antequam perueniat ad quantitatem notabilem, non peccat mortiferè; tamen ſimulatq; ad eam pertingit, mortiferè peccat, niſi per inaduertētiam excuſetur. Prior pars eſt manifeſta. Secunda etiam eſt communis DD. & probatur, quia iam incipit voluntariè detinere alienum notabili quantitate.

Sed difficultas eſt, Vtrùm illud vltimum furtum complens quantitatem notabilem, ſit peccatum mortiferum. Multi affirmant. Exempli cauſa. Accepit quis nouem furtis paruis, nouem aſſes: tandem ex occaſione accipit decimum: in acceptione decimi dicunt eſſe peccatum mortiferum. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Secundò, Furtum illud decimum, per ſe non eſt niſi veniale. ſed detentio voluntaria rei alienæ in notabili quantitate, quæ tunc inchoatur, eſt peccatum mortiferum. Prior pars eſt Nauarri cap.17.n.139. Altera patet ex ſupradictis.

Dices, Hoc decimo furto infert iam notabile damnum: ergo peccat per illud mortiferè. 43

Furtum complens ſummā notabilem.

Reſpondeo, Damnum illatum incipere tunc quidem eſſe notabilis pretij, tamen hoc non infertur per decimum furtum, ſed per hoc & præcedentia collectum ſumpta, quorum vnūquodque eſt ſolùm veniale.

Admitto tamen, tunc incurri peccatum mortiferum, ſi ille fur aduertat ſe iam habere quantitatem notabilem, & non proponat reſtituere, cùm tamen commodè poſſit. tūc enim ſaltem implicitè habet voluntatem retinendi alienum quantitate notabili: peccat ergo mortiferè, non quidem voluntate accipiendi hunc decimum cum aliis antè acceptis (qui ſimul iuncti faciunt rem notabilem) vult retinere.

Si tamen non aduerteret ſe iam habere alienum, quantitate notabili, non peccaret mortiferè. Similiter ſi aduerteret quidem, ſed non haberet commoditatem reſtituendi, proponerétque prima opportunitate reſtituere. Ratio eſt, quia talis neque accipit tunc alienum quantitate notabili, neque etiam habet voluntatem culpabiliter tale quid retinendi (licitè enim poteſt adhuc nolle reſtituere priores nouem) & acceptio decimi non eſt peccatum mortiferum, ſed ſolùm veniale: ergo non peccat niſi venialiter.

Dices, Quid ſi poſt quantitatem notabilem per minima furta ſublatam, addat quis furta alia parua, erúntne mortifera.

Reſpondeo, Per ſe non fore mortifera, ſed mortifera erit voluntas retinendi illa minuta cum aliis, & 44
hoc peccatum voluntatis & externæ retentionis ſenſim creſcet, prout plus & plus detinebitur. vt ſi poſt 10. illos accipiat alios duos, & alia occaſione tres, & poſteà vnum, ſicque ſæpiùs, retinens interim omnia priora. Si tamen non ſit commoditas reſtituendi priora, illa voluntas retinendi, mortifera non erit, modo concipiatur propoſitum reſtituendi prima opportunitate, ſed tunc quando illa noua furta rurſus ad quantitatem notabilem aſcendent, committetur nouum peccatum mortiferum, iuxta modum ſupradictum.

Ex his patet, fieri poſſe vt quis commiſerit tantùm furta venialia, & tamen ſub peccato mortali teneatur reſtituere, quia velle retinere illam quantitatem ſic partam per furta venialia, eſt peccatum mortale. 45

Aduerte tamen, ad peccatum mortale maiorem quantitatem requiri, quando quis eidem magnis temporum interuallis ſubtrahit paruis furtis, & non ex induſtria, ſed per occaſionem, quam dum breui tempore vel de induſtria vel ſimul accipit, vt ibidem Nauarrus docet. Ratio eſt, quia homines minùs ægrè ferunt ſibi auferri longo interuallo & caſu quædam minima, etiam ad notabilem quantitatem, quàm eamdem quantitatem ſimul vel per partes, de induſtria. Vnde ſi is mortiferè peccat & ad reſtitutionem tenetur, qui ab eodem aufert 10. ſimul, vel per partes de induſtria: requirentur 15. vel 16. aut etiam viginti vt quis ſub peccato mortali teneatur reſtituere acquiſitum per minuta furta fortuita, præſertim ſi longis interuallis ſint facta. Ratio tamen, qua id probat Nauarrus, non videtur firma. ex illa enim ſequeretur, numquam peccari retentione ſic ablatorum, etiamſi eſſent 10. ſcuta. ita enim argumentatur Nauarrus: Minùs peccat qui retinet, quam qui capit, ceteris paribus: ac capiendo illa parua ſine animo perueniendi ad quantitatem notabilem, non peccat plus quàm venialiter: ergo nec retinendo. Etſi enim minùs quis peccet retinendo quam capiendo, ceteris paribus, hic tamen non ſunt paria, nam retentio comparatur ad quantitatem notabilem: tamquam ad vnum obiectum: vnde poteſt eſſe mortifera, ſed acceptiones ſingulæ comparantur ad res non notabiles, vnde non poſſunt eſſe niſi veniales. hæc tamen ratio Nauarri ad hoc iuuat, vt oſtendatur requiri maiorem quantitatem ad peccandum mortiferè ſola retentione, quam acceptione quæ ſimul fit. 46

Maior quantitas requiritur vt ſit notabilis.

His

47 His adde, maiorem quoque quantitatem requiri, quando quis a diuersis minuta furatur, quam quando ab vno, quia diuersi illi parum læduntur, nec ita curant rerum minutarum casu surreptarum restitutionem. Denique, maior requiritur quantitas in furtis filiorum à parentibus, quam famulorum à dominis, & in furtis famulorum, quam externorum.

48 *Furta famulorum.* Vbi aduerte, furta esculentorum & poculentorum, quæ committuntur à famulis & ancillis, etiamsi sensim perueniant ad notabilem quantitatem, non esse peccata mortalia, si furentur ea, vt ipsimet consumant, (secùs vero si vt vendant) sintque ordinaria, quæ non solent accuratè concludi. de quo vide Nauarrum cap.17.n.138. Ratio est, quia dominis non omnino displicet, vt hæc capiantur: cuius signum est, quod etsi sciant ista passim fieri, tamen non impediunt, & si rogarentur, facilè concederent. Vnde 49 *Si modus accipiendi displicet, non acceptio.* potiùs displicet modus accipiendi quàm ipsa acceptio seu consumptio. atqui non est peccatum mortiferum accipere aliquid occultè ab eo, cui non displiceret acceptio, si res ab eo peteretur, quamuis modus accipiendi displiceat, vt rectè docet Caietan in Summa v. Furtum. & Nauar.c 17.n.138. & comment.2.de Regular. n. 20. quia dominus non est inuitus circa substantiam acceptionis, sed solùm circa modum. quod valde notandum, ob furta filiorum, vxorum, famulorum, amicorum, & similium, qui per verecundiam vel timorem non audent petere.

50 Si tamen surripias ad eum vsum, ad quem ille nullo modo voluisset concedere, vt ad compotationes, ludos, &c. erit verum furtum: quia non vult rem esse tuam ad talem vsum, & ita acceptio secundùm substantiam censebitur fieri inuito domino. id enim maximè ex vsu & fine, ad quem res accipitur, spectandum est. Vide infra c.41.n.80.

Monendi mihi sunt hoc loco pro his & similibus casibus Confessarij, vt non facilè in furtis etiam minutis, & quæ ad peccatum mortale non pertingunt, dissimulent, sed pro conditione & capacitate personarum semper aliquam restitutionem iniungant, quæ fiat vel reddendo rem eamdem si extat, vel eiusdem speciei, vel pretium rei, vel compensando maiore obsequio, quàm ex contractu teneantur, vel si creditoribus non possunt, conferendo tantumdem in pauperes. Hac enim ratione, cùm non impunè transeunt, magis ab huiusmodi peccatis absterrentur, quam aliis pœnitentiolis. alioquin fiunt ad huiusmodi furtula faciliores, & ad maiora gradum faciunt.

DVBITATIO IX.

Quando plures vni per minuta furta graue damnum inferunt, vt cùm multi vineam prætereuntes, botrum vnum vel duos carpunt; vtrùm singuli peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem.

Respondeo & dico Primò, Si id fiat communi consilio, peccant mortiferè, & tenentur ad restitutionem in solidum, iuxta multorum sententiam, de qua infra c.13.dub.2.

Si casu fiat. Dico Secundò, Si casu id fiat, ita vt alter alterius non sit conscius, nemo peccat mortiferè. neque tenetur ad restitutionem. Ita Nauar c.17.n.130.& alij. Ratio est, quia nemo est causa notabilis damni.

51 Sed quid si aduertant notabile damnum inferendum?

Respond. Multi DD. affirmant, tunc singulos mortiferè peccare, & ad restitutionem suæ partis teneri. Ita docet Couar.l.1.variarum,cap.3.n.13.Medina C. de restitutione q.10. Petrus Nauarra l.3.c.1.n. 48. & alij. Ratio est, quia si aduertas magnum damnum a pluribus per minuta furta dari, & ipse nihilominùs fureris, ad illud cooperaris & auxilium præbes: atqui hoc est peccatum mortale. Vnde vlteriùs sequitur, teneri te ad restitutionem tuæ partis sub peccato mortali, quia retinendo, cooperaris cum aliis ad retentionem rei notabilis. debet ergo fieri restitutio, donec res retenta non fuerit ampliùs notabilis pretij. Sed contrarium videtur verius, vnde

Dico Tertiò, Is qui alteri nullo modo suo exemplo vel hortatione est causa accipiendi, etiamsi sciat alios accipere, non tamen peccat mortiferè, modicum accipiendo, neque tenetur sub peccato mortali ad restitutionem: colligitur ex Soto in 4.d.22.q.1 a.2. casu 3. Probatur, quia iste infert parum damni: ergo ea hac parte non peccat nisi venialiter, & nemini est causa vel occasio furandi, vt suppono: ergo ex eo, quòd alij furentur, peccatum ipsius non aggrauatur. sicuti is qui nouit alios furari a Rege, & paruum furatur non peccat mortiferè, quando suo exemplo aliis non est causa. Quod addo, quia etsi exemplum non inducat obligationem restitutionis, tamen est ratio cur quis peccet mortiferè. 52 *Si alteri non sit causa furandi.*

Nec obstat, quòd talis cooperetur magno damno, quia solùm in parua parte cooperatur, & præter ipsius intentionem est, quòd illa cum aliis iungatur, & magnum damnum constituat. vnde non est verum, quod consentiat in totum damnum: quia displicet illi, quòd magnum damnum inferatur.

Dices Primò, Iste est causa cur damnum, quod alioquin non fuisset notabile, sit factum notabile: (v. g. alij abstulerunt 9. asses, quod damnum suppono nondum esse notabile, sed fit tale ablato decimo, quem iste furatur) ergo peccat mortiferè. 53

Respondeo, Negando consequ. quia non est verè causa damni notabilis, sed parui: quòd autem hoc furto posito, iam illatum sit damnum notabile, id omnino per accidens est, & præter ipsius intentionem, neque, vllo modo sequitur ex conditione illius furti, sed ex eo, quòd accidit alios antè abstulisse nouem itaque complere hoc modo damnum, & efficere vt ex non notabili fiat notabile, non est notabiliter lædere, vel notabili iniuria afficere, sed totum illud, quod est notabile, accipere vel retinere, quod iste non facit. Sicut qui complet lineam 10. pedum, addendo vnum pedem, non est causa longæ lineæ: & qui complet summam 100. florenorum, dando vnum florenum, non dat summam 100. florenorum: ita qui auferendo vnum, complet damnum decem assium, non dat damnum notabile. Quod etiam inde confirmatur, quia alioquin si sciens alium abstulisse nouem, auferas vnum, infinitè ampliùs peccabis auferendo vnum, quàm ille auferendo nouem, quod per se est absurdum. Vnde patet, istud argumentum, quod est fundamentum contrariæ sententiæ, parum esse firmum. *Complens damnum.*

Dices Secundò, Qui hoc modo damnum vineæ intulerunt possunt sub pœna excommunicationis compelli ad restitutionem: ergo peccarunt mortiferè, &c. 54 *Possunt compelli.*

Respondeo, negando consequentiam, potest enim quis ex iusta causa compelli sub peccato mortali ad id, ad quod aliàs non tenebatur, vt v.g. venire ad supplicationem, soluere mulctam lege impositam. ad hoc enim satis est, vt sit iusta causa præcipiendi, etiamsi hæc causa per se absque præcepto Superioris non sufficiat ad obligandum. Itaque cùm hic sit iusta causa præcipiendi sub pœna excommunicationis, vt singuli suam partem restituant, nempe vt ille graue damnum acceptum resarciat, potest sic præcipi. Hæc tamen causa non sufficit, vt singuli Iure naturæ absque præcepto Superioris teneantur sub peccato mortali, quia quisque in particulari potest cogitare suam restitutionem parum profuturam ad damni compensationem, eo quòd alij non restituent. Addo, non videri posse compelli sub pœna excommunicationis eos qui notabilem quantitatem non acceperunt, nisi quando res ita essent comparatæ, vt ex defectu restitutionis vnius, notabile damnum sequeretur: vt si Titio parti-

ticulam suam non restituente, alij quoque restituere nollent.

55 Dices Tertio, Ergo fieri potest, vt quis magnum damnum accipiat, & tamen nemo teneatur sub peccato mortali restituere.

Resp. concedendo totum. neque enim hoc absurdum videri debet, quando a multis datum est: cùm etiam locum habeat, quando ab vno absque culpa letali surrogatum, vt supra ostensum c.7.dub 6.

DVBITATIO X.

Vtrùm occultè vindicare rem suam, vel sibi debitam, surripiendo eam alteri, sit peccatum mortiferum.

56 *Si iusto titulo extet apud alterum.* RESpondeo & dico Primo, Si res tua iusto titulo, v.g. pignoris, locationis, commodati, &c. apud alium extet, eamque occultè recuperes, peccas peccato furti, & teneris ad restitutionem. Est communis DD. Ratio est, quia iniquè spolias alterum suo iure, quod in illam rem habebat. quod si magni sit momenti, necessario est restituendum: hoc tamen intellige, si probabile erat, te rem tuam, iure alterius finito, commodè recuperaturum.

57 *Si iniustè.* Dico Secundò, Si iniusto titulo apud alium fuerit, vel aliàs tibi debita, non teneris ad restitutionem, etiamsi eam occultè receperis: peccas tamen, nisi certæ conditiones adsint.

Prior pars patet, quia nulla fit inæqualitas, neque alter iusta ratione est inuitus. teneris tamen tunc monere, si commodè potes, nihil tibi deberi, vel remittere debitum, vt ille sentiat se non ampliùs obligatum, tum ne permaneat in peccato, existimando se detinere tuum vel tibi debitum, tum ne secundo tibi satisfiat, vt rectè Sotus lib. 5. de Iustit. q. 3.art.3. Caiet.q.66.art.5. Nauar.c.17.n.113.& alij.

Altera pars, Quòd pecces, probatur, quia fit iniuria publicæ potestati, quæ ad hoc constituta, vt singulis ius suum tribuat, vt rectè D. Thomas q.66.a.5. ad tertium.

58 *Certæ conditiones necessariæ.* Dixi, *Nisi certæ conditiones adsint*, his enim positis, licitum est rem suam occultè recuperare, & pro debitis compensatione vti.

Prima est, Vt moraliter certum sit, rem tuam esse, vel tibi ex iustitia deberi. si enim id esset dubium, non posses eam accipere, nam in dubio melior est conditio possidentis. Similiter, si non esset debita ex iustitia, sed solùm ex gratitudine.

59 Secunda est, Vt non possis eam alia ratione recipisci, vel certè non absque notabili molestia, vel expensis, vel amissione beneuolentiæ & fauoris.

Tertia, Vt non accipias rem aliquam apud debitorem depositam, sed tuam vel tui debitoris, nam compensatio fieri debet ex bonis debitoris, quæ in eius sint dominio.

Quarta, Vt absit periculum scandali vel infamiæ, ne tamquam fur puniaris vel habearis. Hæ conditiones si absint, licitè potes vti compensatione. Quidam

60 *Depositum.* addunt, *ne compensatio fiat in deposito*, ita enim expressè docet Greg.IX.c. Bona fides, de deposito. Sed hoc videtur pertinere ad forum exterius, in quo cogetur reddere depositum ob præsumptionem perfidiæ, vt ibi insinuatur. quod video etiam placuisse Emanueli Sa.

61 *Excommunicatio.* Ex dictis sequitur Primò, Si feratur excommunicatio in eos qui surripuerunt, non comprehendi eum qui in compensationem accepit, etiamsi alia via recuperare potuerit: (quod est contra Ioannem Medin. quæst.11.) nisi in hisce tribus casibus. Primò, Quando debitum erat dubium. Secundò, Quando notabiliter vltra æqualitatem progressus est; nam respectu illius excessus est verum furtum. Tertiò, Quando rem alienam accepit, quæ non erat debitoris. Extra hos casus non ligatur hac excommunicatione. Ratio est, quia etsi peccauerit sic accipiendo, non tamen peccat retinendo, quia solùm peccauit in modo accipiendi. vnde etiam non tenetur ad restitutionem. Neque Iudex intendit illum cogere, sed iniustum detentorem. & quamuis intenderet, nihil tamen efficeret: quia ille non tenetur restituere: vnde excommunicatio esset inefficax. quamuis enim peccauerit, fortè etiam mortiferè, tamen illud peccatum iam præteriit. vnde propter illud non potest excommunicari: vlteriùs autem detinendo, non peccat, vnde neque ob hanc causam.

Dices, Iudex per modum pœnæ poterit imponere hanc restitutionem ob peccatum præteritum. 62

Respondeo, Negando posse, quia Iudex non potest aliquem punire pœna pecuniaria vel simili ob delictum, nisi priùs iuridicè audiatur reus & conuincatur.

Sequitur Secundò, Si is, qui iustè accepit, rogaretur a Iudice, num sciret quis acceperit, vel an ipse non acceperit, posse negare se scire, etiam cum iuramento, mente intelligendo, se nescire quis ita acceperit, vt Iudex intendit, nempe iniustè. quòd si non rectè accepisset, (eò quòd via Iuris facilè potuisset recuperare) quamuis nunc iustè retineat, tamen iuridicè interrogatus tenebitur fateri, quia Iudex tunc habet ius interrogandi, sicut de alijs criminibus. vnde non potest vti artificio prædicto. vide Nauar. cap. 17.n. 114. & duobus sequentibus. Contrarium tamen non est improbabile, quia alia videtur mens Iudicis, nempe an acceperit iniustè, non quoad modum tantùm, sed quoad substantiam acceptionis. *Si rogetur à Iudice.*

Sequitur Tertiò, Famulos non posse sibi occultè compensare ex bonis dominorum, dum queruntur stipendia sua esse iusto minora, nisi reuerà iudicio prudentis ita sit, nec solùm lege gratitudinis, sed etiam iustitiæ plus debeatur, quod potest fieri dupliciter. Primò, Si paruo quidem sit conuentum, ea tamen mente, vt dominus, seruitio diligenter præstito, esset suppleturus, & hanc mentem famuli dominus satis aduerterit, tunc enim ex iustitia dominus tenetur supplere, quia hoc tacitè in pacto continetur. Secundò, Si pressus necessitate, exiguo conuenit, quia dominus amplius dare noluit. tùc enim quòd operam suam multò pluris valentem tam paruo locet, non sponte facit, sed necessitate compulsus: (sicut si quis necessitate pressus, paruo vendat rem aliquam magni pretij) tenetur ergo dominus supplere stipendium ad æquiualentiam. hoc tamen intellige, si tali seruitio egebat, vel si magnum ex eo capiat emolumentum. quòd si non egebat, sed solùm ad preces alterius, nullo magno suo commodo admisit, meritò potest minus offerre ac dare, *merces enim vltronea*, vt dici solet, *vilescunt*: vide Nauar. cap. 17. num. 109. & sequentibus. 63 *Famuli.*

DVBITATIO XI.

Vtrùm aliquando liceat vim adferre debitori, si aliter nequeas rem tuam obtinere.

RESpond Dominicus Sotus putat id licere, quando Respublica ita est perturbata, vt nemo ius suum obtinere valeat, modò tamen sine armis & moderatè fiat. Sed vtendum distinctione. Si res tua extet apud alterum in sua specie, (v.g. equus, vestis, torquis, &c.) & non possis eam aliter recuperare ob Reipublicæ perturbationem, non est improbabile, posse te domum ingredi, & eam auferre: & si ille velit impedire, posse te etiam armis tueri. habes enim ius recuperandi rem tuam. Neque hic videtur propriè aggressio, sed defensio, vt suprà dictum est, ex D. Antonino & Siluestro. Si tamen res non extet, sed ille tantùm sit debitor tuus, non potes hoc modo illam vindicare, quia tu non es dominus rei illius, sed ipse: vnde habet ius tibi resistendi, si eam vi auferre niteris, & tu censeris aggressor, non ille, quia ipse non detinet rem tuam, sed tu inuadis rem ipsius. 64 65 *Vim adferre quando liceat.*

DVBI

DVBITATIO XII.

Vtrùm in extrema vel etiam in graui necessitate, licitum sit aliena surripere.

D. Thom. quæst. 66. art. 7.

66 *Primo debet peti.* NOtandum est, Eum, qui in necessitate versatur, non posse alienum vsurpare, nisi antè petierit iuuari, explicata sua miseria, vel nisi certò sibi persuadeat, se nihil obtenturum. si enim probabilis spes sit, posse te conuenienti modo petendo (non enim tenetur vir honestæ conditionis ostiatim mendicare) consequi vt sit tuum, non videris redactus ad eam necessitatem, vt cogaris surripere alienum. Hoc enim tunc demum iure gentium conceditur, quando alia via occurrendi necessitati non suppetit. Quare si aliter facis, contra debitum ordinem facis: nemo enim potest viuere ex alieno, quando potest ex proprio, efficiendo vt res aliena fiat sua per donationem, vel aliter. Non tamen videtur esse peccatum mortale, si hic ordo non seruetur, modo scandalum absit. quia siue dominus concedat, siue non concedat, potes accipere. est enim dumtaxat inordinatio in modo

67 *In extrema licitum surripere.* Nunc, dico Primò, Quemuis in extrema necessitate constitutum posse accipere rem alienam, qua extreme indiget ad vitæ suæ conseruationem. Est communis sententia DD. Probatur, quia in extrema necessitate, *omnia sunt communia*, vt habet receptum axioma. non quod per illam statim transferatur dominium, (vt rectè probat Nauarrus cap. 17. num. 61.) sed quia quoad ius vtendi, communia sunt, ita vt licitè quiuis illis angustiis pressus, possit occupare, sibique vindicare rem quælibet adeò sibi necessariam,
68 & ex eius vsu sibi & proximo opitulari. Cuius ratio est, quia finis rerum inferiorum est, vt hominibus in necessitate sint subsidio, & vt homines per illas possint vitam suam conseruare & tueri, ac proinde omnibus a natura hoc Ius competit. Neque diuisio Iure gentium introducta potuit hoc Ius adimere: quia Ius gentium supponit, non euertit, Ius naturale, præsertim quod tantopere necessarium ad vitæ conseruationem. censeri itaque debet diuisio esse facta, reseruato cuique Iure naturali, quatenus erat necessarium ad vitam tuendam: alioquin non esset rationabili modo facta.

69 *Non potest impediri.* Hinc sequitur Primò, Si quis in tali necessitate constitutus, vellet aliquid sibi necessarium occupare, non posse a domino illius rei prohiberi, quia Iure suo vtitur. quare poterit se tueri, tamquam qui iniustè ab altero inuadatur. & si necesse sit, seruato iustæ defensionis moderamine, impedientem occidere.

Sequitur Secundò, Talem acceptionem non esse furtum aut rapinam, quia non fit domino iure inuito, tenetur enim consentire, cùm tu iure tuo vtaris.

70 *Si domini sit par necessitas.* Aduerte tamen, Si dominus sit in pari necessitate non posse ab illo accipere, vt omnes fatentur; quia in pari causa, melior est conditio possidentis. Vtrùm autem tenearis restituere, dicetur infra cap. 16. dubitatio. 1.

Sed difficultas est, Vtrùm idem sit licitum in graui necessitate. Multi DD. negant, putantes id iuris soli extremæ necessitati reseruatum. Ita Caiet. q. 66. art. 7. Sotus l. 5. q. 3. art. 4. Couar. ad reg. Peccatum p. 2. §. 1. n. 3. & multi alij. Aliis placet contrarium.

71 *In graui necessitate.* Dico Secundò, Probabile est, non solum in extrema, sed etiam in graui necessitate morbi, famis, nuditatis, posse te clanculum surripere ab opulentis, si aliter graue illud malum auertere nequeas, Angelus v. Furtum. §. 37. Siluest. eodem quæst. 5. Nauarrus cap. 17. num. 5. Ioannes Medina C. de eleemosyna. quæst. 7. Couaruuias supra, sensit esse probabile. Petrus Nauarr. l. 3. cap. 1. num. 375. Per grauem intelligo, non quouis modo grauem, sed valde grauem, etsi non extremam.

Probatur Primò, Quia sicuti à natura omnibus concessa est potestas succurrendi extremæ necessitati ex rebus humanis, ita & valdè graui. cur enim hæc potestas restricta sit ad extremam? Secundò, Ex graui necessitate facilis est lapsus in extremam. ergo quod in extrema concessum est, extendendum est etiam quodammodò ad grauem. Tertiò, Sicut diuisio rerum non debuit nec Iure potuit efficere, quin extrema in necessitate haberes ius surripiendi ab iis, qui non sunt in simili necessitate, nempe superflua naturæ, quamuis essent aliquo modo necessaria statui, ita neque potuit efficere, quin dum grauis necessitas premit, quando aliud remedium non suppetit, liceat surripere superflua, vel parum necessaria alterius statui. Itaque in diuisione & attributione rerum, qua factum est, vt nemini ius sit in rem alterius, semper debuit hæc conditio tacita intelligi, *Nisi extrema vel certè valde grauis necessitas postulet.* alioquin contra rationem & æquitatem facta esset. Secùs de necessitatibus communibus, & non admodum grauibus, quæ creberrimæ sunt, & non sic vrgent, vt diuisio & attributio Iure gentium facta debeat violari, alioquin omnia furti plena essent, nec posset pax inter homines conseruari.

Hinc patet, Talem surreptionem non esse furtum, 72 *Non est furtum.* quia dominus tenetur consentire, nec potest cum ratione esse inuitus circa substantiam acceptionis, quamuis modus displicere possit, si accipias priùs quam petieris, tuamque inopiam aperueris. Si tamen ipse sit 73 *Si status lædetur.* in pari necessitate, vel status ipsius notabiliter læderetur, posset recusare, sicque esset furtum, quia in hac necessitate non licet surripere ab alio, cum notabili detrimento status illius: sicut in extrema non licet accipere cum graui detrimento naturæ illius.

Dices Primò, Cap. Si quis. 3. de furtis, dicitur, *Si quis ob necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, aut pecus, pœniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Hic imponitur pœnitentia ei, qui ob grauem necessitatem furatus fuerit. Ita Couarruuias. 74

Respondeo, Primò, Ibi fortè agi de necessitate non ita graui, vt docet Glossa ibidem & D. Thomas quæst. 66. art. 7. ad primum, *Decretalis*, inquit, *illa loquitur in casu, quo non erat vrgens necessitas.* vbi tamen Aduerte, istud cap. non esse ex Decretalibus Pontificum, sed ex Pœnitentiali Theodori.

Respondeo Secundò, Fortasse agi de iis, qui indebito modo suæ necessitati consuluerunt, surripiendo clanculùm, cùm facilè potuissent obtinere si suam necessitatem aperuissent.

Dices Secundo, Si in graui necessitate posses surripere, posses etiam ad dandum cogere, vel in Iudicio vel extra: sed non potes cogere, ergo nec surripere. Minor probatur, quia nemo potest cogi ad id, ad quod non tenetur ex iustitia: ille autem non tenetur ex iustitia tibi dare, ergo. Ita Sotus. 75

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, concluderet, ne in extrema quidem necessitate te posse surripere, quia diues non tenetur ex iustitia dare, sed solum ex charitate, vt Sotus fatetur. Itaque negan- *Potest cogi quis ad eleemosynam.* da est minor. potest enim diues cogi per legitimam potestatem ad succurrendum pauperi, & si te volentem occupare rem tibi sic necessariam conetur impedire, potes te tueri, si scandalum absit.

Ad probationem Respondeo, negando assumptum. ad multa enim cogi possumus, ad quæ ex iustitia non obligamur, vt ad non se inebriandum, ad non fornicandum, non blasphemandum, imò ad dandam eleemosynam vt enim quis cogi possit, satis est eum obligari alicuius virtutis præcepto, & necessarium esse vel valde expediens ad bonum publicum, vt huiusmodi opera fiant.

DVBITATIO XIII.

Quando filius peccet mortiferè, accipiendo vel expendendo bona paterna, & quando non.

76 *Ex bonis parentum accipiens.*

RESpondeo, Peccat mortiferè Primò, si notabilem summam accipiat occultè ex bonis parentum, (nempe quorum dominium vel vsusfructus est parentum) ipsis meritò inuitis; & tenetur ad restitutionem. est communis sententia Doctorum, quia est verum furtum in materia notabili: vnde Prouerb.28.dicitur: *Qui subtrahit aliquid à patre suo, & à matre; & dicit, hoc non esse peccatum, particeps homicida est.* vbi satis indicatur esse mortiferum.

Quid hic notabile.

Sed aduertendum est, Non idem censeri *notabile* in furtis filiorum vel vxoris, quod censetur tale in furtis externorum, vt rectè inter alios notauit Petrus Nauarra lib.3.part.2. cap.1. sed maiorem quantitatem requiri: neque hæc quantitas est eadem respectu omnium, sed varia pro conditione status, ætatis, personarum, locorum, & aliarum circumstantiarum, prout prudens iudicabit. vnde si filius subtraxit duos vel tres aureos parenti prædiuiti, non statim putandum est mortale, præsertim cùm parens talis sæpè non sit multùm inuitus: secùs si parenti mechanico, vel cui res angusta.

77 *Expendens contra voluntatem parentum.*

Secundò, Si expendat in res turpes aut vanas (vt in ludum, in compotationes, in feminas) notabilem summam contra voluntatem parentum, ex iis pecuniis, quas parens ei ad honestos vsus dedit, v.g. ad emendos libros, vestes; ad soluendum didactra magistris: vt rectè Nauar.cap.17.n.164. Ratio est, quia parens non concessit ei pecunias illas ad tales vsus, sed ad alios, neque intendit illas simpliciter donare, & dominium earum in filium absolutè transferre, iuncto solùm mandato, vt honestè vel in hos vsus impendat: sic enim ad restitutionem non videretur teneri, sed solùm contra paternam obedientiam fecisse. Sed intendit donare cum restrictione ad vsus determinatos; v. g. ad emendos libros, ita vt filius non accipiat earum dominium, nisi ad tales vsus. Potest enim parens suam donationem limitare pro suo arbitrio, ita vt non plus iuris conferat, quàm ipse conferre intendit. quare si filius aliter expenderit, tenebitur ad restitutionem, cùm ad alium vsum ius non habuerit. Hoc tamen intellige, si parens inde damnum acceperit, ita vt ei idcircò plus causa filij expendendum fuerit: secùs si in solius filij incommodum cesserit. quòd si non possit restituere, tenetur adducere in diuisionem: nisi fortè constet alios tantumdem expendisse, vel nisi parens condonauerit, vel putetur facilè condonaturus, si filius auderet rogare: qua ratione multi excusantur

78 ab hac restitutione. Et quamuis donatio patris facta filio non valeat, nisi in certis casibus, vt infra cap.18. dubit.12. dicetur, tamen morte confirmatur, nisi excedat eam summam, de qua parens potest disponere. Vide Nauarrum cap.17. num.158.

79 *Excusatur à peccato mortifero multis casibus.*

Non peccat accipiendo, vel certè non mortiferè, Primò, Si quantitas pro conditione status & personarum non censeatur iudicio prudentum notabilis.

Secundò, Si putes parentem rogatum, facilè concessurum; tunc enim non videtur inuitus circa substantiam acceptionis, sed tantùm circa modum, vt dictum est dubitat.8.n.49.

Tertiò, Si dum versatur in studiis, vel extra domum paternam, expendat more aliorum suæ conditionis, in eleemosynas, ludum, & honestas recreationes: præsumitur enim parens id permittere, nisi constet de contraria voluntate, Nauarrus num.157.

80 Quartò, Si in extrema vel etiam graui necessitate proximi surripiat ad eleemosynam; tunc enim parens non potest esse cum ratione inuitus, quia ipsemet tenetur dare.

Quintò, Si accipiat ex bonis suis castrensibus vel quasi castrensibus, nempe ex partis occasione militiæ, vel officij publici, vel beneficij, &c. quia hæc non pertinent ad patrem, nec pater vllum ius in his habet, sed ipse filius est in his veluti paterfamilias, vt ostensum est cap.4.dubit.3.

Sextò, Si parens sibi vindicet bona castrensia, vel quasi castrensia filij, vltra id quod expendit in eius alimenta, filius potest tantumdem repetere. quòd si non audeat, potest occultè vti compensatione, vel repetere à coheredibus. Quod valdè notandum confessariis, ne facilè cogant filium ad restitutionem, cuius fructus beneficij percipiuntur à parente.

Septimò, Si parens sit hæreticus, bona aduentitia filij, in quibus ille habebat vsumfructum, redeunt ad filium, & vsusfructus consolidatur cum proprietate, vt patet ex dictis cap.3.dubit.5. vnde filius potest ea sibi vindicare. quòd si non audeat vel non possit, potest occulta compensatione ex aliis bonis paternis sibi consulere.

Octauò, Si filius gerit negotia patris, potest deductis expensis, quas pater facit in illo alendo, pro suo labore & industria tantumdem accipere, quantum daretur extraneo; nisi intendat facere gratis. Ita Nauarrus cap.17.num.144.Angelus v. Peculium, num.11. & alij. 81 *Si gerit negotia paterna.*

Hic tamen sunt tria necessaria, Primò, vt filius protestetur se velle lucrari: qui enim negotium alterius gerens petit mercedem, debet id explicare, si potest: maximè quando alter est præsens: nam hic fortè nollet, rebúsque suis aliter consulet. quòd si ob reuerentiam paternam non audeat, non est necessarium; quia parens non potest tunc id iure ægrè ferre. Secundò, vt constet parentem non facturum per se, neque inuenturum alium, qui gratis vel minoris faciat. Tertiò, vt vsumfructum istius lucri non sibi vendicet ante mortem patris, vel suam emancipationem; quia pertinet ad patrem. censetur enim hoc lucrum in bonis aduentitiis; vt dictum est cap.4.dub.3.

Dices, Filius Iure naturali tenetur seruire parenti sine stipendio: ergo.

Resp. Negando antecedens, nisi pater egeat, vel nisi alij etiam lucrentur patri. nulla enim æquitas dictat, vt ipse teneatur sine stipendio laborare, aliis otiantibus.

DVBITATIO XIV.

Quando vxor peccet mortiferè, capiendo & donando ex bonis mariti, vel quorum ille habet administrationem, & quando non.

RESpondeo, Mortiferè peccat, si summam notabilem ex bonis mariti, vel quorum administratio ipsius est, ipso cum ratione inuito, accipiat. Ratio est, quia accipit illud, cuius dominium vel certè administratio & vsusfructus est alterius. Itaque tenetur ad restitutionem, etiamsi ex dote, vel ex bonis communibus accepisset: quia etiamsi tota dos & dimidia pars communium bonorum ad ipsam pertineat, quod ad proprietatem attinet, tamen administratio & dimidia pars emolumentorum sunt mariti, quibus iniquè illum priuat. Secùs de pupillo, qui clàm surripit à tutore: quia tutor non administrat bona pupilli in suum commodum, sicut maritus bona vxoris. si tamen putaretur maritus non vtiliter administraturus, non teneretur tunc quidem: sed soluto matrimonio debet adducere in partitionem cum heredibus mariti, quantum subtraxit, dimidium eius sibi detrahendo. Idem faciendum in aliis casibus, quando non habet vnde restituat. 82 *Quando peccet.* 83 *Si maritus non administret vtiliter.*

Hinc patet, non esse verum, quod ait Paludanus in 4.dist.15. quæst. 3. art.6. vxorem ex facultatibus communibus posse facere eleemosynas, quantum rediret ad eam vel ad liberos, eius nomine, soluto matrimonio.

monio. sic enim totam suam partem posset dare, & priuare maritum eius administratione: vide Nauarrum cap. 17. num. 155. §. Ad tertium.

84 *Quando excusent.* Non peccat mortiferè, Primò, Si quantitas iudicio prudentis, spectato statu, opibus, & ceteris, non sit notabilis.

Secundo, Si maritus rogatus concederet.

Tertiò, Si det in extrema vel graui necessitate proximi: in extrema enim quisque tenetur ex eo quod superest naturæ, in graui, ex eo quod statui.

Quarto, Si det ex suis, quorum habet liberam administrationem, vt ex paraphernis, vel ex lucris suæ industriæ, (præsertim si attulit dotem sufficientem ad se alendum) vt docent Nauarrus, Siluest. & alij: quod intellige Iure communi Cæsareo, nam quibusdam locis hæc lucra censentur communia.

Quinto, Potest facere donationes & eleemosynas secundum consuetudinem aliarum suæ conditionis mulierum. quòd si maritus vetet, videtur vetare excessum. Ita passim DD. Paludanus supra, Siluester v. Eleemosyna, quæst. 5. Angelus ibid. n. 7. & alij. Si tamen constet illum omnino vetare, Nauarrus & alij quidam dicunt, illam non posse quidquam dare. Sed contra-

85 *Potest vti priuilegio consuetudinis, in donationibus.* rium est verius, quod etiam tenet Molina disput. 274. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 1. n. 83. & colligitur ex ratione, quam Siluester, Angelus, Paludanus, & alij DD. asserunt; quia *consuetudo tribuit tibi, non facit ac priuilegium vel lex*; quo iure maritus illam priuare nequit: præsertim cùm Ius positiuum magnam vim habeat circa bonorum administrationem, vt eam vel restringat marito, vel laxet.

Confirmatur Primò; quia vir tenetur vxori præstare decentem sustentationem, spectata eius conditione, suisque opibus: atqui in hac sustentatione continetur non solùm victus, vestitus, ornamenta. & famulatus, sed etiam alia, quæ feminæ similis conditionis, illis locis habere & facere consueuerunt, ad recreationes, eleemosynas & largitiones. ergo tenetur et hoc concedere. Secundò, quia vxor non est mancipium viri, sed socia, habens etiam auctoritatem administrationis, etsi sub viro, ne quid inordinatè aut profusè faciat: ergo non potest ei maritus omnes donationes prohibere.

Sextò, Potest dare ad impediendum damnum mariti, siue temporale, sicut fecit Abigail 1. Reg. 25. (hoc enim damnum redundat in vxorem;) siue spirituale, largiendo eleemosynas, ne Deus illum ob flagitia puniat, vel vt conuertat, vt docent Angelus, Siluester supra, Nauarr. numer. 154 & alij. hic enim vtilissimè gerit negotium mariti, nec ipse potest cum ratione esse inuitus.

Septimo, Si pro rebus familiæ vel sibi necessariis accipiat, vt pro vestibus, pro victu, pro medicamentis: quia maritus non potest iustè recusare.

Octauò, Si maritus est amens vel fatuus; tunc enim administratio ad illam deuoluitur, nisi aliter à Magistratu sit prouisum.

86 Nonò, Si maritus est absens; nam tunc etiam pertinet ad eam administratio, nisi à marito sit præscriptum. Nauarrus tamen putat eam in his duobus casibus non posse amplius dare, quam maritus præsens, vel compos mentis solitus erat. Sed verius est, eam posse dare, prout ratio dictabit: quia potest secundùm suam prudentiam administrare. vnde alij DD. non addunt eam limitationem, vt Paludanus, Siluester, Angelus.

87 *Si maritus dissipator.* Decimò, Si maritus est dissipator, rem communem in compotationes, largas donationes, vel mulieres profundens. tunc enim facit vxori iniuriam, partem ipsius sine ipsius consensu profundens. nam dimidia pars bonorum in matrimonio acquisitorum, est vxoris, & dos tota. vnde soluto matrimonio, tenetur maritus vel eius heredes ad restitutionem vxori vel eius heredibus. quare si vxor difficultates metuit, potest occultè vti compensatione, accipiendo ex bonis mariti vt sibi vel liberis consulat, quantum opus est, vt sua pars salua sit. vt rectè docet Petrus Nauarr. l. 3. c. 1. n. 114. contra Nauarrum cap. 17. n. 155. qui putat maritum non teneri ad restitutionem, si malè impendat ex lucris communibus. Ratio ipsius est; quia non censentur lucra, nisi quæ tempore diuortij inueniuntur. Sed hæc ratio non est vera. Primò, Nam vxor reuera acquirit dominium & possessionem istorum lucrorum, simulatque percipiuntur. sicut in omni societate, singuli socij acquirunt dominium & possessionem totius lucri ab initio, quo illud cedit societati, etsi partialiter. Neque maritus quidquam habet amplius, quam ius administrandi in suum & vxoris commodum. Debet autem hæc administratio fieri secundùm dictamen rationis; sicut & omnium bonorum communium: alioquin non est administratio, sed dissipatio, quæ non debet obesse sociæ, sed soli auctori. Secundo, Quia alioquin maritus, si faceret nobiles donationes absque consensu vxoris, non teneretur computare in suam partem; (quod tamen Nauarrus negat, affirmans eum teneri) nam daret de iis, quæ nundum cesserant in rationem lucrorum communium. *Lucra statim fiunt communia.*

Aduerte tamen, Si maritus ludo perdidit, damnum censeri commune; quia ludus est contractus fortuitus, quo potuit perdere & lucrari. vnde communia hic esse debent & lucra & dispendia; sicut & in aliis contractibus. Nisi forè ordinatiè amitteret, & vxor nollet consentire; non enim tenetur, cùm videatur esse dissipatio, rem suam ita periculo exponere. 88 *Si ludo perdidit.*

Vndecimò, Si pater vel mater vxoris sint pauperes; ita vt miserè secundùm statum suum viuant. tunc enim si maritus nolit illis succurrere, potest vxor ex bonis communibus vel ex sua dote subtrahere, vt illis det. Idem dicendum, si habeat proles ex alio matrimonio, quæ similiter egeant. Ita Petrus Nauarr. num. 159. & Cordub. q. 125. Ratio est; quia Iure naturæ tenetur istis succurrere, si potest; & isti ius habent alimenta ab ea petendi. vnde maritus non potest iure id iniquè ferre. Tenetur tamen vxor hæc omnia, quæ sic dederit, referre in suam partem, cùm ad partitionem cum heredibus viri ventum erit.

Probabile tamen est, quod docet Molina disput. 274. Si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum, posse huiusmodi necessitati succurri ex bonis communibus: ita vt vxor non teneatur id in suam partem referre. Similiter si matrimonium sit celebratum contractu arrharum & dotis, (vt solet Iure communi) & extent aliqua lucra communia, posse de his lucris sumi, vt onus in vtrumque recumbat. Idem dicendum de marito, si in suos donationes fecerit.

Duodecimò, Si frater vel soror vxoris simili paupertate conflictentur, probabile est, vxorem posse illis simili ratione succurrere. Ita Petrus Nauarra n. 161. 89
Probatur, quia maritus Iure communi tenetur fratribus suis subuenire, (vt docent communiter DD. cum Glossa in L. Qui filium. 4. ff. Vbi pupillus educari debeat) cur vxor id non possit? Confirmatur ex L. Mutus. 73. §. 1. ff. De Iure dotium: *Manente matrimonio, non perditura vxori ob has causas dos reddi potest: vt se suosque alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium vel in insulam relegato parenti præstet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, sororémue sustineat.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm si res furtiua pereat, fur teneatur ad restitutionem.

RESpondeo & dico Primò, Si res furto vel aliter iniquè parta, casu pereat, nihilominus is qui substulit tenetur ad pretij restitutionem, si non putetur similiter peritura fuisse apud dominum. Est communis DD. D. Thomæ quæst. 66. art. 6. Couarr. ad regulam Peccatum part. 2. §. 6. numer. 1. & aliorum. Probatur Primo, quia qui eam iniustè accepit, non solùm obligatur ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis. ergo siue res extet, siue non, tenetur sarcire damnum. 90 *Etsi casu pereat, tenetur.*

damnum. Consequentia patet; quia iniusta acceptione est causa interitus; nam credibile est, si non accepisset, non perituram: ergo, &c. Secundo, qui iniustè detinet, semper est in mora: ei autem qui est in mora, etiam casus fortuitus imputatur, vt patet ex cap. *68.*
91 Decimæ.16.q.1. Si tamen purgasset moram, rem offerens domino, & is noluisset tunc accipere, sed ei custodiendam commisisset, non teneretur ea casu fortuito, quia non esset amplius in mora.

Sed controuersia est inter DD. Verùm fur aut iniquus possessor teneatur ad restitutionem, quando res certò erat apud dominum peritura. v.g. Abstulisti vestes, frumentum, pecuniam ex domo alterius; quæ paulò pòst incendio vel hostili incursione peritura erant apud dominum. Incendisti segetes, quas inundatio postridie erat euersura. Paludanus in 4.d.15.q.2. artic.1.conclus.5. docet, etiam in hoc casu teneri iniquum detentorem. Ratio eius est, *quia semper est in mora: mora autem trahit ad se periculum, vt iura determinant.* Hæc ille. Idem tenent plerique Iurisperiti, vt refert Couarruuias loco citato.

92 *Si apud dominum erat peritura, non tenetur.*

Dico Secundò, Si res casu, vel iusta hostium incursione certò erat peritura apud dominum, non tenetur fur ad eius restitutionem, si apud eum similiter periit. Ita Couarruu. suprà, & Ioan. Medina C.de restitut. q.6.concl.6. Siluester, Restitutio 7.q.5 §.Tertium. Petrus Nauarr.lib.4.c.1.n.17.Nauarrus c.17.n.8.

Dixi, *casu, vel iusta hostium incursione*; quia si non erat peritura apud dominum, nisi per iniuriam, tenebitur, qui enim eam sic abstulisset, vel destruxisset, teneretur: ergo si tu præuenias, teneberis. nam obligatio, quam alius subiisset, in te ratione damni transfusa est.

Dixi, *Si certò erat peritura apud dominum*; quia si id sit dubium, vel si dominus eam erat venditurus, vel alienaturus ante illud tempus, teneberis, quia in dubio *melior est conditio innocentis.*

Nunc probatur propositio, Primò, Quia si res certò erat apud dominum peritura, ita vt nihil iuris vel commodi inde ad eum rediturum esset, nihil quoque noui detrimenti est illi illatum, dum apud te periit: ergo nihil est ei compensandum pro re illa. Antecedens probatur, quia illud detrimentum iam erat præparatum in causa, ita vt non posset impediri à domino, ac proinde secundùm æstimationem moralem perinde se habebat, ac si iam illatum esset: ergo non censetur ille fur nouum damnum intulisse. Secundo, Quia fur non est causa damni ratione interitus rei, cum ad hunc non cooperetur, vt suppono, neque ratione iniquæ acceptionis, cum similiter interitura fuerit apud dominum etiamsi non fuisset accepta. quid enim dominus potest queri de damno per acceptionem illato, cùm res illa etiam non accepta, esset peritura? Tertiò, Quia iniqua acceptio non inducit restituendi obligationem, nisi quatenus infert damnum efficaciter: atqui hæc acceptio non fuit talis. ergo. Quartò, Probatur ex L. Si plures. 14. §. Siue autem. ff. Depositi vel contrà. vbi dicitur, *eum, contra quem agitur, vt reddat depositum*, (qui sanè habet instar furis) *si sua natura res ante rem iudicatam interciderit*, veluti, *si homo mortuus fuerit, absolui debere*, (id est, liberari à restitutione pretij.) Ratio subditur, *quòd æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere, vtique cùm interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Hæc ibi. Quintò probatur ex L. fin. §.finali ff. De lege Rhodia, de iactu, vbi dicitur: *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tua deportarentur, eásque merces nauta, nulla necessitate coactus, cùm id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt, habes ex conducto locato cum priore nauta actionem: imò contrà, inquit Paulus, si modò ea nauigatione vtraque naus periit.* vbi clarè constat, nautam non teneri, si etiam melior nauis periit, quia ex eo quod merces translatæ sint in deteriorem, contra pacta, non censetur datum damnum. vnde patet, hanc sententiam etiam foro externo esse conformem. vide Couaruuiam & Silu. supr. Sed quid si res periit culpa furis?

Dico Tertiò, Probabile esse, furem non teneri, etsi culpa ipsius res talis perierit, v.g. si eam negligentia perdiderit, vel etiam vastarit aut consumpserit; modo eam peremit eo loco, quo alioquin peritura erat, & intra illud tempus, quo apud dominum periisset. Probatur, quia illa res in eo statu considerata, domino nullius est pretij, nam eo loco certò est peritura, absque vllo domini commodo: ergo etiamsi fur illam perimat, non censetur irrogare damnum alicuius momenti: vt si incendas segetes, quia vides mox eluuione euertendas, si absumas annonam, quæ proijcienda est in mare, vel naufragio peritura, si interficias equum, quem iustus hostis erat abducturus. quamuis enim in his & similibus casibus rem perimas, vel consumas, vel alienes, non tamen censeris notabile damnum inferre, ac proinde non teneris ad restitutionem. Ob eamdem rationem, si occidas eum qui certissimè paulò pòst moriturus erat, vel vi morbi, vel iusta sententia Magistratus, etsi grauiter pecces, non teneris tamen damni secuti. 93 *Si culpa furis periit.*

Dices, Si res mea, quam pretio tradidi custodiendam, pereat culpa depositarij, tenetur ipse ad restitutionem, etsi apud me peritura fuisset: atqui fur non minùs tenetur rem custodire quam depositarius. ergo si culpa ipsius periit, tenebitur, quamuis apud dominum peritura fuisset. Ita Petrus Nauarra lib.4. cap.1. n.17. qui etsi fateatur nostram sententiam probabilem, tamen contrariam tenendam putat. 94

Respondeo, Non quouis euentu furem æquè teneri ad custodiam ac depositarium. nam depositarius, quando vllo modo verisimile est rem saluari posse, si aliò transferatur vel abscondatur, tenetur ex iustitia id præstare, nam ad hoc conducitur, vt omni ratione rem saluam præstet, si tamen constet, interitum rei caueri non potuisse, non tenebitur depositarius, etiamsi negligens in ea custodienda fuerit, vel eam consumpserit. Fur verò non tenetur ex iustitia eam aliò transferre, si videt eam apud dominum, & eo loco vbi nunc est, perituram esse. vnde etiamsi eam tunc consumat, non tenebitur ad restitutionem: quia in eo statu considerata, domino nullius est pretij. *Depositarius quomodo teneatur.*

Dices, Hoc ipso, quo est apud furem, qui potest cauere ne pereat, res incipit domino esse maioris æstimationis, quia tenetur eam domino custodire, sicut ex eo quod est apud depositarium, qui potest eam saluare, est pluris, quàm si apud dominum esset: ergo. 95

Respondeo, Si custodia non est ei commissa, non tenetur hoc casu ex iustitia eam custodire, sed solùm ex charitate: (sicut tenetur ignem auertere à domo proximi, qui casu ibi accensus est) vnde si nolit, res non valet pluris domino apud furem, quàm apud ipsum (secùs apud depositarium.) quare si rem perimat, non censetur causa noui damni.

Dixi, *Modo eam perimat eo loco*, &c. Quia si eam perimat alio loco, vel posteà, vbi non periisset, tenebitur ad eius compensationem. Exemplum. Si furatus es vestem vel equum è domo alterius, quæ paulò pòst casu cum tota supellectile conflagrauit (in qua etiam res illæ periissent, nisi apud te seruatæ fuissent) & hæ res posteà apud te pereant, vel casu surripiantur, teneris. Ratio est; quia quando periculum transiit, si res extet, rursus incipit domino valere, quia ipsius mansit: ergo etsi casu pereat, fur tenetur, cùm fuerit in mora, si enim restituisset quando debebat, dominus eam saluam recepisset, neque apud eum periissent. Idem dicendum de rebus, quæ ex naufragio eripiuntur: iam enim incipiunt domino valere. secùs erat ante naufragium, cum iam tempestas sæuiret. Idem dicendum, si alio loco, v.g. Detulisti annonam in alium locum, vbi non periisset: si eam ibi consumas, teneris. Ratio est, quia res illo loco constituta, iam incipit domino tutius valere, & consequenter debet ei restitui. 96 *Si alio loco vel tempore destruas, vbi non periisses,*

Dices. Si eam restituisset, peritura erat apud dominum. ergo non censetur domino valere. 97

Resp. negando consequentiam; quia te ipsa restituta non fuit, sed mansit in loco tuto, ac proinde non potuit ibi consumi, sine obligatione restituendi.

98 *Si factus locupletior.* Dico Quartò, Si fur rem vendidit, vel eam consumendo factus est locupletior, tenetur ad restitutionem quatenus factus est locupletior, etiamsi apud dominum fuisset peritura. Probatur, quia pretium & illud augmentum fortunarum furis, successit in locum rei, ita vt res censeatur extare veluti in altero se & æquipollenti: ergo hoc totum domino rei restituendum. Confirmatum, nam pretium est instar rei, eiusque vice fungitur apud omnes gentes. Nec refert, quod dominus non habeat actionem realem in pretium; sufficit enim personalis, vt ei debeat restitui. Satisfacit tamen restituendo rem similem. vide infra num. 107.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm fur & quiuis alius iniquus possessor, teneatur restitutionem facere iuxta summam æstimationem, quam tempore detentionis habuit.

99 Qvidam affirmant. v.g. Furatus es modium tritici, qui tunc valebat tres aureos, sed ante restitutionem excreuit ad quinque, deinde sensim remisit ad tres: dicunt teneri ad quinque. Ita Nauarrus cap.17. num 26. Idem videtur sentire Gabriel dub.15. q.2.art. 3.dubio 1. conclus.3. Ratio est; quia quidquid incrementi accessit, est domini. vnde totum illud tenebaris domino reddere: qua obligatione non es liberatus; non enim per solutionem, nec per remissionem, nec per donationem: ergo, &c.

Sed vtendum est distinctione cum Ioanne Medina, Cod.de restit.q.6.& Couar. ad reg. Peccatum. part.2. §.6.num.2. Vnde

100 *Si effecta melior, extet.* Dico Primò, Si res effecta sit melior vel maioris pretij apud furem, & adhuc extet; tota domino reddenda, etiam cum illo incremento. Ratio est; quia res semper mansit in dominio prioris domini: vnde ad eumdem pertinet eius incrementum & status melior. vt, si abstuleris pullum equinum, aut vitulum, qui postea apud te adolescat: si nummos, quorum precium apud te sit auctum.

Nec refert quòd apud dominum non fuisset effecta melior, vel fortè perijsset: quia hoc ipso quo extat, domini est. vnde ratione rei acceptæ & extantis, debes restituere. Hinc sequitur, eum qui accepit frumentum vel pecuniam, & retinuit donec excreuit æstimatio, teneri restituere simile frumentum, si prius consumpsit; vel illam æstimationem, si adhuc durat. Etsi enim fortè non statuisset illam tunc temporis vendere, tamen quamdiu durat illa æstimatio, est in ipsius potestate, tanti vendere. vnde non tenetur in restitutione tunc temporis minore compensatione esse contentus.

101 *Expensæ detrahendæ.* Notandum tamen ex Couaruuia num. 3. expensas esse deducendas, (saltem in foro interiori) quibus res effecta est melior, quas dominus facere debuisset, si rem ad eum statum voluisset perducere. nemo enim cum damno alterius locupletari debet. vt si ex argento furtiuo pateram confeceris, vel equum magnis expensis educaueris vel curaueris. In foro tamen externo leges non patiuntur expensas æstimari, sed in pœnam fur illis priuatur. Verùm, cùm hoc pœnale sit, non obligat ante sententiam Iudicis, teste Couaruuia ibidem. Itaque dominus accipiens rem suam ita meliorem effectam, tenetur in foro conscientiæ æstimationem expensarum facere, non solùm necessariarum, sed etiam vtilium, industriæ item & laboris à fure adhibiti, vt docent Couarr & Medina supra, & Petrus Nauarra lib.4. cap.1. num. 32. Si tamen dominus interim cum damno suo caruisset vsu vel fructu rei suæ, hoc etiam æstimare potest: vt omnibus consideratis, fiat æqualitas.

Dico Secundò, Si res permanserit in eodem statu, sufficit eam vti est restituere, lucrum tamen cessans & damnum emergens ex detentione, domino satciendum est. Quare si industria domini res futura erat multo melior, hoc est æstimandum; (deductis laboribus & expensis eius) nam hoc ad lucrum cessans pertinet. 102

103 *Si apud dominum deterior futura.* Dico Tertiò, Si res effecta sit deterior, vel minoris pretij quam erat antea, sed idem euenturum erat apud dominum, qui eam vsque ad hoc tempus erat seruaturus, satis est illam reddere vti modò est. vt si pretium frumenti vel pecuniæ rursus decrescat: si equus, antè sanus & valens, debilitetur, &c. colligitur ex dub 15. res enim accrescit & decrescit domino suo. Idem docent Couarr. & Medina suprà. Itaque in casu illo tritici, teneris solùm ad tres aureos: (nisi fortè eo tempore, quo valebat quinque, coactus fuerit dominus emere quinque, tunc enim ratione damni emergentis, teneris ad quinque.) Ratio est, quia licèt incrementum illud, quod res habuit siue in se, siue in æstimatione, totum fuerit domini, tamen dum ponimus eam tunc non vendendam, sed seruādam in aliud tempus, quo rursus futura erat deterior, aut minoris pretij, censetur illud incrementum domino prorsus inutile, ac nullius pretij. vnde si res sic effecta deterior illi restituatur, nullum damnum superest, tantum enim habet, quantum si ablata numquam fuisset, & aliàs de illo incremento nihil ampliùs extat.

Hinc patet responsio ad argumentum pro sententia Nauarri supra allatum. Fur enim soluitur obligatione sarciendi illius incrementi, per hoc quòd non ampliùs extet, & simili modo apud dominum erat desiturum. In hoc enim casu tenebatur solùm ad illud incrementum ratione rei acceptæ, non autem ratione damni illati, quia non censetur domino damnum ex omissione restitutionis, illatum esse, quando res apud dominum simili ratione deterior futura, aut incrementum nullius vtilitatis domino est futurum. 104

Petes, Quid si fur illam vendidit in optimo statu? 105

Si vendita à fure in optimo statu. Resp. & dico Quartò, Si res intrinseco augmento melior effecta, vendita est vel aliter alienata per furem, tenetur domino restituere æstimationem, quam habet in illo statu, (detractis tamen impensis) etiamsi apud dominum non erat melior futura: si autem solum extrinseca æstimatione aucta est, eámq; tunc vendidit, & dominus eam vendíturus non erat, tenetur solùm ad æstimationem, qua domino erat valitura. Loquor autem in euentu, quo neque rem ipsam, neque similem paris bonitatis potest restituere.

Prior pars patet, nam totum illud incrementum intrinsecum, statusque optimus, rei inhærens, est quiddam pertinens ad dominum rei, ratione cuius ipsa res pluris valet: ergo sicut æstimatio substantiæ rei est domino restituenda, ita etiam æstimatio huius augmenti. vt si abstulisti pullum equinum, & adultum vendidisti: quidquid enim accessit illi pullo magnitudinis, roboris, dexteritatis, est domini, ac proinde si domino restitui non potest, æstimatio restituenda est, non solùm pulli, sed etiam illius accessionis: nam in vtroque damnum datum est. Puto tamen non esse restituendam domino æstimationem rigorosam, etiamsi ipse ita vendidit, quia non censetur domino in hac damnum illatum, nisi ipse rem tanti erat venditurus. Sufficit igitur restituere mediam, vel etiam infimam. Sufficit etiam restituere rem eiusdem speciei æquè bonam, detractis expensis & compensato damno si quod interuenit, &c.

Altera pars probatur, Quia quando sola æstimatione aucta est, nihil ei accessit, ratione cuius pluris valeret, quam antè vel pòst, sed incremētum pretij pronenit ob causam extrinsecam: v.g. ob raritatem rei, vel copiam emptorum, vt patet exemplo tritici & pecuniæ, supra. ergo si eo tempore vendita fuit, quo valuit plurimi, non tenebitur restituere illam æstimationem, si dominus illā non erat tunc venditurus. Ratio est, quia hoc ipso quo dominus eam rem non erat venditurus, 106

diturus,sed seruaturus donec pretium decresceret,non censetur accepisse damnum,quod illud incrementum. vnde fur potest illud retinere, quia censetur fructus industriæ. sicut enim industriæ est rem efferre in locum vbi pluris valet, ita etiam eam scire vendere eo tempore,quo pluris valet.Confirm. Quia res suo tempore scitè vendita,est maioris vtilitatis, quàm seruata in tempus importunum,quod pretium erit vile. atqui quòd opportunè fit vendita,est ex industria iuris, neque id habitura erat apud dominum. ergo lucrum illud est fructus industriæ, ac proinde non debitum domino,cùm opportunitas effluxerit, & pretium decreuerit. tunc enim non est amplius in potestate domini, tanti vendere. Quare qui accepit modium frumenti, cùm valeret tribus aureis, & vendidit eo tempore, quo valuit quinque, non tenetur restituere domino nisi tres, si rursus pretium eousque decreuit, & dominus vsque ad hoc tempus erat seruaturus: vel si erat venditurus aut consumpturus,antequam pretium intenderetur.

107 Dices, Dominus habet ius ad pretium rei suæ:ergo est ei totum restituendum. Confirmatur, quia nemo potest ditescere ex alieno.

Respond. Dominus in præsenti casu non habet ius ad pretium rei per furem venditæ,nisi quatenus id est necessarium ad sarciendum damnum ex ablatione rei acceptum. Nam totum pretium est furis, vt patet ex L.Qui vas. 48.§.vltimo. ff. De furtis. Vnde solùm potest à fure repetere æstimationem damni.quare si eam non erat venditurus dum valebat quinque,non potest exigere quinque,nisi adhuc tanti valeat.

Ad confirmationem. Non potest quis ditescere ex re aliena, ita vt per eam formaliter fiat ditior, hoc enim est detinere alienum, sed benè potest ex ea, tamquam ex causa, ditescere absque damno alterius, sicut cùm quis pecunia furtiua negotiatur.

Obiectio. Dices Secundò,Si fur,cùm res apud dominum esset peritura, eam accipiat & vendat, dominus potest repetere pretium; quia pretium succedit in locum rei, & ad bonam fortunam domini pertinet,rem tunc fuisse surreptam: ergo similiter si fur eam vendat quando valet plurimi, dominus poterit pretium repetere, cùm id in locum rei succedat, etiamsi eam ipse non erat venditurus. Quòd enim tunc vendita sit, ad bonam eius fortunam pertinet:vnde non erit vllum discrimen inter augmentum rei intrinsecum & extrinsecum.

Responsio. Respond. Negando conseq. est enim dispar ratio. Cùm enim à fure venditur res apud dominum peritura, tenetur fur non ratione iniustæ acceptionis (si enim periisset similiter apud furem, ad nihil obstrictus mansisset) sed ratione rei acceptæ, quæ apud illum extat in æquiualenti, quatenus ex pretio factus est ditior, sine vlla peculiari industria; vt dictum est supra n.98.Si enim peculiari industria sua pluris vendidisset (v.g. pretio rigoroso, aut quia repentina superuenit caritas, quæ mox cessauit) non tenetur nisi de pretio ordinario, id est, quanti res tunc temporis communiter æstimatur. Nec illud auctuariũ esset fructus industriæ. Nos autem loquimur hic in euentu, quo fur factus est ditior ex peculiari industria, per quam res illi pluris valuit quàm domino; quem excessum dicimus non teneri restituere. Confir. Quia in prædicto casu fur satisfacit restituendo tantumdem frumenti paris bonitatis; atqui non valet iam nisi tribus aureis:ergo non suppetente frumento, restituendo tres aureos satisfacit ad æqualitatem.Pari modo in altero casu,si fur restituat domino rem venditam, vel aliam similem paris bonitatis;non est quòd dominus, apud quem erat peritura, pretium venditionis exigat. Pretium quidem succedit in locum rei, nõ tamen succedit in omnes rei obligationes neque qua parte censetur fructus industriæ:& semper res similis paris bonitatis restitui potest compensato damno, si quod ex detentione domino obuenit. Confir. Quia non minùs res empta aliena pecunia succedit in locũ pretij,quam pretium succedit in locum rei alienæ venditæ. At fur pretij non tenetur restituere rem emptam,sed satisfacit restituendo pretium acceptum: ergo fur rei non tenetur restituere pretium rei venditæ, sed satisfacit restituendo rem venditam,vel similem paris bonitatis.

Dices, cùm pretium frumenti decreuit,non censetur frumentum paris bonitatis, ac proinde non satisfaciet ad æqualitatem.Sed hoc est contra communem modum loquendi. Nemo enim dixerit, frumentum esse melius quia carius, aut deterius, quia minùs carum. Deinde si non est paris bonitatis quando est minoris pretij, ergo si cùm modius frumenti valebat 5. aureis dedisti mihi mutuum vnum modium, concesso termino vsque ad messem, non satisfaciam reddendo tantumdem in messe,si tunc minoris valet; quod est absurdum. Tertiò, Bonitas æstimationis est tibi nullius pretij, si non statueras vendere, & occasio vendendi iam est elapsa. Nec refert,quòd hac ratione homo commodum perciperet ex dilatione restitutionis; quia id per accidens est. Sicut enim accipit commodum quando pretium decrescit, & talis res faciliùs haberi potest:ita potest incurrere incommodum, si pretium crescat,& res illa difficilior sit obtentu. Addo, semper accipere incommodum spiritale incompatabiliter maius.

Dico Quintò, Si dominus rem erat venditurus in optimo statu,vel summa æstimatione,tenetur fur præter rem ipsam, restituere æstimationem illius incrementi,vel pretium rei quo dominus eam vendidisset, etiamsi ipse inde incommodum non perceperit. In hoc casu vera est sententia Nauarri. Ratio est; quia tunc est verè causa huius damni per suam iniquam detentionem, impediendo ne dominus inde lucrum faceret, quod alioquin facturus erat. 108 *Si dominus erat venditurus*

Nec refert, vtrùm res casu an culpa furis perierit, deteriórve facta sit; quia mora sua est damni causa. Idem dicendum, si res intrinsecè melior effecta apud furem, deinde facta est deterior, vel perit; quæ si suo tempore reddita fuisset, id incommodi apud dominum non accepisset. quo casu etiam vera est Nauarri sententia; nam totum hoc incrementum erat domini, ac proinde illi restituendum.Si ergo non restituit,est in mora; & consequenter tenetur etiam in casu fortuito.

Dico Sextò, Si incertum sit quo pretio aut in quo statu dominus eam erat venditurus, restitutio facienda secundùm optimum statum & summam æstimationem, quam intereà habuit. Ita passim DD. Ratio est; quia in eo statu vendi poterat, & in dubio melior est conditio innocentis,in eiúsque fauorem inclinandum. 109

Dices, Non constat,an verè damnum illud optimi status intulerim; ergo non teneor:nemo enim tenetur plus restituere, quàm constet abstulisse.

Ob hoc argumentum,verius videtur, in rigore non debere restitui secundùm optimum statum in foro conscientiæ;sed posse detrahi æstimationem illius incerti. cur enim tantum teneatur restituere quando est incertum, quantum dum est certum? illud enim esse incertum, minuit æstimationem damni. Inclinandum autem in fauorem innocentis in foro externo, vbi nocens est puniendus, & quando non suppetit melior ratio constituendæ æqualitatis. *Æstimanda incertitudo.*

DVBITATIO XVII.

Vtrùm fur & quiuis alius malæ fidei possessor, fructus perceptos, & eos qui percipi poterant, teneantur restituere.

NOtandum est, Eum, qui detinet rem alienam, detinere vel bona fide; (vt si putet esse suam, vel legitimè concessam) & hic dicitur possessor bonæ fidei,de quo infrà agendum. vel mala fide; (vt si sciat vel putet, se non legitimè detinere) hic dicitur possessor malæ fidei, qualis est fur,raptor.

110 *Fructus reales & industriæ.* Notandum Secundò, Fructus esse duplices; quidam sunt fructus rei, qui nimirum ab ipsa re proueniunt, quamuis intercedat humana industria; vt sunt fructus agrorum, arborum, ædium, & earum rerum quæ habent vsum locabilem. pretium enim locationis est fructus earum, quem mediante vsu sui, qui pretio est æstimabilis, pariunt. Alij sunt fructus industriæ, vt quæstus, qui percipitur negotiatione, vt emendo vili, vendendo carè, ratione temporis vel loci. Nudum autem rei pretium non censetur fructus rei, sed succedit in locum rei, tamquam altera res. Item quæstus, qui ex vsu artificioso alieni instrumenti; vt si alieno penicillo, vel coloribus alienis pingas.

111 *Restituis fructus reales.* Nunc sit Prima Propositio, Possessor malæ fidei tenetur restituere non solum rem alienam, sed etiam fructus ex ea perceptos: nempe fructus rei, non autem nudæ industriæ. est communis sententia DD. Ratio est, quia fructus rei hoc ipso quo producuntur, cedunt in dominium eius qui est dominus rei. §. Is vero. Instit. de rerum diuisione: ergo non minùs sunt restituendi, quàm res ipsa. deducendæ tamen sunt expensæ, quas dominus facere debuisset ad illos percipiendos: vt si fur agrum coluit alterius, si equum furtiuum aluit. quod non solùm intellige de impensis necessariis, sed etiam vtilibus, quibus res effecta est melior & fructuosior. Item de opera & labore non solum conductitio, sed etiam quē fur per se præstitit. horum omnium æstimatio detrahi potest, si dominus tantumdem impēdere debuisset. Secùs si ipsemet sine impensis, vel certè minoribus, æquè multū erat præstiturus.

112 *Expensæ detrahendæ.* Dices, Si expensæ possunt deduci, id fiet ratione damni, quod fur incurrit, rem alienam curando; atqui dominus non tenetur illud damnum æstimare, sed fur sibi imputet quod fecit: ergo.

Resp. Non præcisè ratione damni furis, expensæ deducuntur; sed quia rem alterius suo sumptu vel labore meliorem reddidit, quod dominus sine pari sumptu non fecisset.

113 De impensis in ea quæ solùm ad ornamentum & voluptatem pertinent, distinguendum est. Si enim dominus illud ornamentum velit retinere, debent deduci; si nolit, non debent. poterit tamen tunc iniquus possessor illud auferre, vt si horologium ædibus affixit. Si nequeat auferri, res arbitrio prudentis transigenda. Dixi *fructus rei, non autem nudæ industriæ*; quia *fructus nudæ industriæ* non sunt restituendi: vt si aliena pecunia es negotiatus, non teneris lucrum dare; sed duntaxat summam surreptam, compensato simul damno emergente, si quod ratione inopiæ pecuniæ interuenerit. si alienum frumentum vendidisti, sufficit restituere frumentorum eiusdem pretij, nisi dominus illius cariùs interim erat venditurus.

114 *Torques locatus.* Ex his sequitur Primò, Eum qui torquem aureum furto surreptum aliquoties pretio locauit, teneri non solùm ad restitutionem torquis, sed etiam pretij locationis, quamuis dominus eum locare non consueuerit, quod est contra Nauarrum cap. 17. n. 25. Ratio est; quia illud lucrum non est fructus industriæ, sed pretium locationis, seu vsus; qui vsus est instar fructus rei, ac proinde eius vtilitas est domini. Idem dicendum de equis & mulis surreptis & elocatis, quamuis dominus elocare non sit solitus. Nauarri tamen sententia locum habet, quando dominus est vir diues, qui tale pretium non putaretur velle.

115 *Ager sterilis excultus.* Sequitur Secundo, Eum, qui agrum sterilem sibi oppignoratum, quem dominus coli non curabat, excoluit, & aliquos inde fructus percepit, teneri ad illorum fructuum restitutionem, contra Sotum lib. 6. q. 1. art. 2. vt rectè docet Nauarrus c. 17. n. 117. deducenda tamen sumptuum, laboris & industriæ æstimatio.

116 *Fructus percipiendi diligentiâ domini.* Dico Secundo, Non solùm fructus perceptos, sed etiam non perceptos, quos tamen dominus singulari sua diligentia percepisset, tenetur sarcire. Ratio est; quia sua detentione iniqua, est causa illius lucri cessantis. Vbi notandum, perinde esse verùm illi fructus percipiendi fuerint ex re, mediante industria domini, (vt ex agro per diligentissimam culturam) an ex nuda industria, vt ex peritia negotiationis & contractuum: tenetur enim malæ fidei possessor omne lucrum cessans & damnum emergens, quod dominus ratione iniquæ detentionis patitur, reponere. nam huius totius censetur causa iniusta.

Petes, Quid si fur rem meliorem fecit, sed posteà sua negligentia exiguos fructus percepit, quam si dominus cum illo incremento recepisset, longè plus fructuum collegisset, tamen apud ipsum res illud augmentum habitura non fuisset.

117 *Si dominus erat percepturus fructus, rem tamen non effecturus meliorem.* Resp. Quidam tenent, furem tunc non teneri de excessu illo fructuum, quos dominus percepisset, ita Couar. lib. 1. variar cap. 8. num. 4. Ratio est, quia in his non intulit domino damnum: nam si illa res apud dominum mansisset, non fuisset melior reddituta, ac proinde nec dominus illos fructus percepturus erat. Hæc sententia est probabilis, quia nititur quadam æquitate. Tamen contrarium videtur verius; quia rei melioratio eo ipso quo est, domini est, & iniquè à fure detinetur, ex qua detentione lucrum domino cessat. Confirmatur; quia fur non restituendo illud melioramentum, est in mora; ac proinde tenetur de casu fortuito, & de omni damno, quod ex detentione sequitur, quod alias, si suo tempore restituisset, non erat secututum. quamuis enim non sit causa damni prima acceptione, est tamen causa damni detentione rei, postquam facta est melior, quod Couarruuias non videtur aduertisse.

118 *Si fur singulari industria percepit.* Dico Tertio, Tenetur etiam restituere fructus rei, quos ipse sua singulari industria percepit, deductis tamen expensis, quamuis dominus eos percepturus non fuisset. Probatur, Omnes fructus rei cedunt in dominium eius, cui est ipsa res, eo ipso quo extant, vt patet Institut. de rerum diuisione. §. Si Titius, & duobus sequentibus, vbi dicitur, *Plantas quæ terræ coaluerint, & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere.* ergo si fructus extent, vel iniquus detentor sit factus ex illis locupletior, domino sunt restituendi.

119 *Si fur non est factus locupletior.* Sed difficultas est, Si neque extent, neque illis fur factus sit locupletior, eò quòd consumpserit cum sociis, an sint restituendi, quando dominus eos non fuisset percepturus. Quidam tenent, in hoc euentu non esse restituendos, Primò, Quia fur nec tenetur causa rei acceptæ, cum non extet; neque causa iniquæ acceptionis, quia iniqua acceptio rei alienæ non obligat ad restitutionem, nisi quatenus efficaciter intulit damnum; atqui hic verè non intulit damnum secundùm æstimationem moralem; quia etiamsi rem alterius non accepisset vel detinuisset, dominus non ideò esset locupletior; ponimus enim, rem ei futuram infrugiferam, vel certè minùs frugiferam. Secundò, Quia quando res apud dominum non erat fructificatura, & industria alterius effectum est vt fructificaret, adscribendum videtur industriæ, non rei: ergo. Ita Couarr. ad reg. Peccatum p. 2. §. 6. n. 4. & Ioannes Medina q. 6 de restit. & Silu. v. Restit. 3. n. 9. in principio. Petrus Nauarra l. 4. c. 1. n. 44. Hæc sententia est probabilis; nititur enim quadam æquitate, & iuxta eam posset etiam defendi, quod Nauarrus docet de torque & equo furtiuo elocato, si à domino elocari non solent, vt colligitur ex Siluestro.

120 *Sunt restituendi.* Contrarium tamen in rigore est verius. Ratio est; quia fructus hoc ipso quo extant, quomodocumque proueniant, (etiamsi casu vel sponte) domino cedunt, vt patet ex Iure citato: ergo statim debent domino restitui, cùm sint in speciē debiti. ergo eos consumere, est domino rerum damnum inferre; est enim consumere rem ipsius, quæ si suo tempore reddita fuisset, apud dominum non periisset. Item cùm debeant restitui statim, si fur eos tunc non restituit, est in mora, ac proinde etiamsi fortuitò pereant, tenebitur ad restitutionem. Si tamen pereant fortuitò, vel etiam culpa leui, priusquam commodè possent restitui, non tenebitur, quia non censetur fuisse in mora. etsi enim rem iniquè detinuit, non tamen fructus.

Huic

121 Hinc patet solutio rationis prioris, contrariæ sententiæ; etsi enim non censeatur intulisse damnum iniqua detentione rei; (quia apud dominum fuisset infrugifera) intulit tamen damnum, quia fructus perceptos debito tempore non restituit, qui hoc ipso quo sunt, domini sunt. Secùs est, quando, si res reddita fuisset, apud dominum erat peritura.

Ad secundum respondeo, Non esse fructum nudæ industriæ, sed ipsius rei, supposita industria. vnde solùm sequitur, pretium industriæ deducendum.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm is, qui alteri est causa damni, siue impediendo ab aliquo bono, siue alia aliqua ratione, teneatur ad restitutionem.

OMissis opinionibus, Notandum est ex Nauarro cap.17.num 69:

122 *Dupliciter aliquid debitum.* Dupliciter posse aliquem petere beneficium, officium, vel aliud commodum.

Primò, Si habeat Ius in re vel ad rem, (de quibus suprà cap. 2. dubit.2.) ita vt res ei ex iustitia sit debita, scilicet per iustam promissionem, stipulationem, venditionem, præsentationem, oppositionem, expectatiuam, regressum, accessum, coadiutoriam, primogenituram, &c. aut alium titulum, per quem datur actio ad rem petendam. qui talem impediret, etiam solùm suadendo, sine vi & fraude, ne res ad quam Ius habet, ei detur, teneretur ad restitutionem, non quidem quanti illa res valebat, sed quanti illud Ius, illáque spes iudicio boni viri, consideratis omnibus circunstantiis, æstimaretur.

Secundò, Si nullum habeat Ius in re vel ad rem propinquum, quod ei tribuat actionem in Iudicio, sed solùm remotum, quia dignus est, vel benè meritus, & de hoc est tota difficultas.

123 *Vi vel fraude impediens tenetur.* Nunc dico Primò, Qui vi aut fraude impedit aliquem à consequendo aliquo beneficio, vel officio, quo dignus erat, vel ne instituatur heres, vel ne fiat ei donatio, legatum, &c. tenetur ad restitutionem, quanti iudicio prudentis ea spes ipsi valebat. Est communis DD. Probatur, quia fraus & vis vel exercentur circa eum qui beneficium sperat, (vt si quis illum vi detineat, vel timetur ei ne soliciiet, vel litteras intercipiat, vel fraude auertat à re prosequenda) & sic manifestè fit ei iniuria, ex qua sequitur damnum. nam contra voluntatem suam modo iniusto impeditur à prosecutione, ad quam Ius habet, (etsi enim non habeat Ius ad illud bonum, quod prosequitur, habet tamen Ius ad illud prosequendum, rogando, solicitando) ergo damnum, quod inde sequitur, censetur per iniuriam datum. Vel exercetur circa ipsum collatorem: (vt minando, ne conferat tali, aut persuadendo ipsum esse indignum, ignarum, &c. idque falsò) & sic etiam fit iniuria petenti. Ratio est, quia violatur Ius ipsius, quod habet ad illud bonum, quod Ius non est quidem absolutum, sed conditionatum, quia in libera voluntate collatoris positum. si enim velit, res tibi debetur: si nolit, non debetur. Vnde si quis voluntatem eius, qui proposuit vel deliberat tibi dare, per vim aut fraudem directè impediat, alióve inflectat, veram tibi iniuriam facit, nam Ius tuum, in libertate collatoris constitutum, violat.

124 *Si crimen occultum aperiam.* Dices, Ergo si crimen tuum occultum pandam, ob quod collator mutauit animum, non tenebor, quia collator non inuoluntariè, (non enim fraude deceptus vel metu compulsus) sed voluntariè statuit tibi non conferre.

Respond. Vel ita pando, vt sequatur infamia apud plures, vel soli collatori & iis quorum interest, patefacio. Si priore modo, & illa infamia sit causa cur collator non conferat, aliàs collaturus, teneor ad restitutionem, quia per iniuriam sum damni causa. Si secundo modo, non teneor: quia Ius est, quando de officus vel beneficus agitur, patefacere ea quæ hominem minùs habilem, vel collationem minùs decoram reddunt. Vnde solēt capi occultè informationes. Quare fortasse etiam in priore casu non tenebor, si non tam ob infamiam, quàm ob crimen occultè commissum nolit conferre. Confirmatur: quia non est iniquum patefacere id, cuius ignoratio collationem reddit inuoluntariam, ita vt eo cognito nollet conferre. atqui ignoratio huius occulti criminis redderet illam collationem inuoluntariam: ergo patefactio huius, qua parte ad collatorem pertinet, non est iniusta, etiamsi apud alios iniusta sit. Secùs est, quando falsa dedecora impinguntur, tunc enim collator decipitur, eiusque libertas impeditur, & inuoluntariè sententiam mutat.

Peres, Quid si is qui falsò collatorem informauit, sua dicta reuocet, tenebitúrne adhuc ad restitutionem?

Respond. Si reuocet dum res non est integra, tenebitur, quia ex vi prioris iniuriæ damnum est secutum: *Si calumnia reuocatur.* nec est ampliùs in arbitrio collatoris illud impedire vel non impedire. Si verò res est planè integra, non tenebitur, quia non censebitur causa damni in posterum, sed libera voluntas collatoris. Ratio est; quia quamdiu res est integra, infamator non censetur intulisse damnum, sed solùm posuisse causam vnde damnum timetur. Fecit enim per iniuriam, vt collator nollet, quod anteà volebat, quod *nolle* erit causa damni, videlicet *non collationis.* at sublata falsa informatione, si collator perstet in proposito, & nolit conferre, non ampliùs huius *nolle* causa erit infamator, (quia non propter eius dicta pergit nolle) sed libertas collatoris, qui pro suo arbitratu voluntatem mutare poterat. Circa prædicta quædam sunt aduertenda.

Primò, Si is qui petit, nullo modo est dignus seu idoneus officio vel beneficio, non teneris ei restituere pro illo incommodo, etiamsi vi aut fraude impediuisti. Ratio est, quia tunc nullum Ius habebat in libera collatoris voluntate positum: non enim poterat ei conferre. teneris tamen ad famæ restitutionem, nisi ratione mali impediendi potueris eius crimen detegere, vt ex suprà dictis constat. 125

Secundò, Si erat quidem dignus & idoneus, tamen nulla spes erat in ipsum fore conferendum. tunc, etsi vi aut fraude nisus fueris impedire, non teneris ad restitutionem. Ratio est, quia tuus conatus est inefficax, nam ex eo nullum reipsa damnum obueniet, æquè enim illi collatum non fuisset. Nec refert, quòd fuerit dignus, quia si hæc dignitas nullam ei spem pretio æstimabilem tribuebat, nihil ei censetur iniustè ablatum. si tamen aliquam ei spem tribuebat, quamuis paruam, hæc iudicio boni viri æstimanda est & compensanda.

Tertiò, Si erat dignos & spem habebat, sed eam impediuisti, vt conferretur digniori vel aptiori, quidam putant te teneri ad restitutionem, quanti illa spes ipsi valebat. Sed verius est te non teneri, nisi ad restitutionem famæ, de qua modò non disputamus. Ratio est, quia officia & beneficia secundùm rectam rationem, & Reipublicæ Ecclesiæque intentionem, debent conferri dignioribus, & contra rationem est, conferre ea digno, relicto digniore, quando collatio est libera. Neque is qui dignus tantùm est, Ius habet, vt collator non cogatur conferre digniori. Vnde etsi fiat iniuria collatori, si ab eo qui potestate caret, vis ei inferatur, tamen petenti officium non fit iniuria. Ita Couarr. ad reg. Peccatum.p.2.§.7.n.8. & Michaël Salonius q.62.art.1.controuers. 25. Secùs est, si procurasti vt æquè digno conferretur, tunc enim teneris illi, quem iniustè impediuisti: nam respectu alterius æquè digni, Ius habebat, vt collatori sua libertas relinqueretur. 126 *Si impediuisti vt conferretur digniori.*

Quartò, Si iniquè impediuisti dignum vt daretur indigno, teneris non solùm digno, sed etiam Ecclesiæ vel Reipublicæ, quæ inde damnum patitur, idque 127 *Si impediuisti dignum vt daretur indigno.*

iuxta damni æstimationem, iudicio prudentum faciendam. Patet, quia es causa vtriusque damni. Pari ratione teneris Ecclesiæ, si dignior quærebatur: túque vi aut fraude impediuisti ne id fieret, vt conferretur ei qui erat minùs dignus: quia Ecclesia ius habet quærendi optimos ministros, quod ius tu iniquè impediuisti. Sicut si quis optimum operarium quærens, per te deciperetur, vt acciperet minus idoneum: huic enim teneberis, iuxta damni æstimationem.

Quintò, Si erant plures competitores digni, & tu illos omnes vi vel fraude impediuisti, teneris singulis, quanti cuique sua spes iudicio prudentis æstimabitur.

118 *Impediens si ne vi & fraude.* Dico Secundò, Qui sine vi aut fraude, precibus, blanditiis, muneribus, impedit dignum vel digniorem ab officio, beneficio, & similibus, non tenetur illis ad vllam restitutionem, etiamsi illud malo animo & ex odio faciat. Est contra Caietanum q. 62. art. 2. & Couarruuiam suprà, qui putant eum qui quouis modo impedit digniorem vt detur digno, teneri ad restitutionem digniori, quia secundùm Iustitiam distributiuam ei erat debitum. Est etiam contra Maiorem, in 4. d. 15. q. 16. qui docet, eum qui quouis modo impedit dignum vel digniorem, teneri si id faciat ex odio, secus si vt sibi vel alteri consulat. Sed nostram sententiam docet & probat Nauarr. cap. 17. n. 69. & sequentibus. & Sotus lib. 4. de Iust. q. 6. art. 3. versus finem & alij passim. Ratio est, quia iste dignus & dignior ius non habent, nisi in libera voluntate collatoris. ergo si relinquas collatorem in sua libertate, ne aliquid facias, quod illi libertati repugnet, non censeris hoc Ius violare. ergo cùm preces, munera, blanditiæ non repugnent libertati, (non enim collator inuoluntariè censetur facere, quod ita inductus facit) nullo modo infers illis iniuriam.

Malus animus nō obligat ad restitutionem. Nec obstat, quòd malo animo id facias. Primò, Quia iste malus animus non est contra iustitiam, sed contra charitatem: non enim est contra aliquod Ius, quod illi habeant, quando non intendis impedire libertatem collatoris. Secundo, Quia generatim loquendo verus est, malum animum seu intentionem numquam obligare ad restitutionem, nisi opus externum secundùm se sit iniustum, etiamsi Scotus & Richardus d. 15. & Caietan. q. 62. art. 2. contrarium sentire videantur. Ratio est, quia nisi opus externum secundùm se sit iniustum exteriùs, nulla committitur iniustitia, ac proinde damnum, quod fit opere externo, non censetur illatum contra iustitiam. Sicut si quis animo hæretico aliquid dicat, quod exteriùs nullam habet speciem hæresis, non est hæreticus exteriùs, nec excommunicatus, vt dictum est 2.2. q. 11. Neque D. Thomas q. 62. art. 2. ad 4. contrarium sentit, quia intelligi debet de eo, qui impedit alium modo iniusto.

Dices, Lege 2. ff. de aqua, & aquæ pluuiæ arcendæ. § Idem Labeo, dicitur: *Qui auertit torrentem, ne sibi noceat, vnde factum sit vt vicino noceatur, cum eo aquæ pluuiæ arcendæ agi non posse à vicino, si modo non hoc animo fecit vt vicino noceat, sed ne sibi noceat.* Idem habetur L. 1. Vnde sequi videtur, si id fecit vt vicino noceat, iniuriam fore: ergo pari ratione qui impedit alterum ab officio vt illi obsit, non vt sibi vel alteri prosit, est illi iniurius, quamuis sine vi & fraude id faciat.

Respondeo, Omissa solutione Nauarri, quam habet n. 71. illa exceptione iudicati, concedi actionem in foro externo, si probari possit, nullo suo commodo, animo dumtaxat nocendi id factum. potest enim talis in pœnam cogi ad reparationem damni, & operis in priorem statum restitutionem. hinc tamen non sequitur, illud obligari ante sententiam.

119 *Procurans vt detur indigno.* Notandum Primo, Si absque vi & fraude procurasti vt beneficium datetur indigno, non teneris quidem aliis competitoribus dignis, quia nihil contra ius illorum fecisti, sed teneris Ecclesiæ vel Respublicæ, cuius Iura violasti procurando ei ministrum ineptum: sicut is qui ad opus publicum operarios ineptos curauit, ad restitutionem tenetur. Vbi hic seruandus est ordo, vt primo loco teneatur is qui officium administrauit, & stipendia accepit: hic enim primò tenetur restituere stipendia, quæ ei data pro officio, quia id vel non præstitit, vel non vt oportet: deinde sarcire damna, quæ ipsius negligentia vel imperitia sunt contracta. Secundo loco tenetur collator. Tertio suasor.

Hinc patet, Quanti oneris sit, conferre beneficia vel officia publica, quod tamen Ius plerique tantopere expetunt.

Notandum Secundò, Si absque vi & fraude impediuisti digniorem vt daretur minùs digno, peccasti quidem, non tamen teneris ad restitutionem. non enim digniori, quia contra ius eius nihil est actum. non etiam Ecclesiæ, quia nullum damnum per iniuriam illi illatum: nam in potestate Prælati erat eligere dignū, relicto digniore, quamuis in eo non sit fidelis dispensator. Hinc peccat contra fidelitatem dispensandi, & quidem sæpè mortiferè, vt infra dicetur. Etsi enim Ecclesia non ita obliget Prælatum, aut Respublica Principem, vt semper teneatur lege iustitiæ, restitutionis vinculum inducente, conferre dignioribus, obligantur tamen ad hoc lege fidelitatis. *Si minùs digno.*

Dices, Ergo numquam poterit petere beneficium vel officium, qui suos competitores videt esse digniores & aptiores.

Respond. Si certò illi constaret, alios multò melius & fructuosiùs obituros officium, peccaret solicitando, sicut & collator conferendo, quia debet bonum commune præferre priuato. Si tamen hoc illi non constet, (vt ferè semper fit, non enim qui maximè videtur idoneus, semper optimè præstat officium) & ope diuina confidat se tam benè functurum munere quam alios, non peccat, si bona fide se collatori offerat: quia ministros eligere non est ipsius, sed collatoris.

Dico Tertiò, Si fraus vel iniuria non censeatur verè causa damni secundùm æstimationem moralem, sed occasio dumtaxat, non tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia tunc damnum non sequitur ex vi actionis iniuriosæ, sed aliunde. Explico exemplis. Das alapam alicui, qui inde per impatientiam incidit in morbum, & moritur: vel libidine vlciscendi, te vult interficere, à quo non potes te expedire nisi ipsum interimas: non teneris de damno secuto, vt supra ostensum cap. 9. dubitat. 8. Scripsisti falsò literas, & sparsisti per viam, magnam esse in Hispania frumenti inopiam, quas Petrus repertas aperiens, mittit magnum frumenti numerum cum ingenti damno suo: non teneris de damno, etsi grauiter contra charitatem peccasti, quia suæ leuitati assignare debet, quòd huiusmodi litteris fidem adhibuerit. Secùs si ad ipsum eas scripsisses, & misisses. ita Lopez 1. p. cap. 124. 130 *Si solùm est occasio.*

Petes, Vtrùm is qui secretum alterius per iniuriam cognouit, si eo vtatur in suum commodum cum incommodo alterius, teneatur ad restitutionem. v.g. Titius Cameraco scribit Romam ad Caium vacare beneficium in mense Pontificis. Litteræ veniunt ad manus Sempronij: hic suspicatus quod res erat, illas aperit, & posteà clausas reddit Caio, sed illum præueniens apud S. Sanctitatem impetrat beneficium. 131

Dico Primò, Si Sempronius litteras illas suppressit, vel serò reddidit, ita vt Caius non posset solicitare, tenetur ad restitutionem, quanti spes Caij æstimabitur. Ratio est, quia per iniuriam impedit illum à prosecutione istius beneficij. Tenebatur enim ex iustitia tempestiuè tradere, prout ei erat mandatum: ac proinde omissio tradendi, vel dilatio, est contra iustitiam. ex hac autem directè sequitur, quòd non possit prosequi illud beneficium, & consequenter amissio illius beneficij. vnde & hæc iniustè inferuntur. nam quod directè ex actione iniusta sequitur, iniustè irrogari censetur. Tenetur ergo illi, non quanti valet beneficium, nisi fortè certum erat illum fuisse obtenturum, sed quanti spes obtinendi æstimabitur. *Si litteras detinuit.*

Dico Secundo, Si litteras tempestiuè tradidit, sed illas *Si legit.*

Digitized by Google

illas anteà artificio quodam apertas legit, & sibi beneficium impetrauit, probabilius est non teneri ad restitutionem. Probatur, Quia etsi commissa sit iniuria aduersus Caium in litterarum apertione & lectione, non tamen in comparando beneficio, cùm Caius non haberet maius ius quàm alter, & cuiuis esset ius solicitandi Confir. Quia etsi notitia aliqua per iniqua media sit parta, tamen postquam iam habetur, est illius qui illam possidet, & potest ea vti in suum commodum, non minùs quàm si iusto modo acquisita esset: vt si noris secretam artem alterius opera dæmonis, vel occultè ingressus illius musæum, chartas eius euolueris, artificia inspexeris, potes illa arte vti, etiamsi lucrum alterius inde minuatur. Similiter si illum coegeris vt te doceat, vt machinas suas tibi ostenderet, &c. Etsi enim fortè pro opera docendi aliquid soluendum sit, tamen ratione vsus illius notitiæ, & lucri quod inde consecutus es, ad nihil ipsi teneris: cùm nemo per talem vsum censeat alteri fieri iniuriam. Sicut enim illa notitia est tua, ita etiam vsus illius, & consequenter fructus qui inde prouenit.

132 *Obiectio.* Dices, Illa apertio & lectio litterarum est iniuriosa Caio: atqui hinc sequitur ipsi damnum: ergo censetur damnum illatum per iniuriam.

Respond. Damnum illud non sequitur ex apertione aut lectione litterarum, nisi remotè & per accidens, quatenus inde sequitur notitia rei, & ex notitia solicitatio, & ex solicitatione permutio voluntatis collatoris, & collatio beneficij. itaque iniustitia statim intercipitur, & damnum illud sequitur Caio, ex eo quòd tu vtaris iure tuo, & re tua. non enim ille caret beneficio, quia tu eum per iniuriam impediuisti, sed quia tibi conferri curasti, quod iure poteras. Simile esset, si visa vel contrectata bursa alterius (qualis fingitur fuisse bursa Fortunati) tantumdem tibi pecuniæ comparares quantum ea continetur: tunc enim etiamsi per iniuriam & vi illius bursam contrectasses, & tantumdem tibi illo contractu comparasses, posses illa vti non minùs quàm si tibi ab illo donata fuisset. vnde si illum præuenires in emptione mercium, non tenereris ad restitutionem.

133 *Quale peccatum.* Petes, Quale peccatum est in illa litterarum apertione? videri possit non esse peccatum mortale. Primò, quia non facit animo lædendi, aut aliquod damnum inferendi, sed solùm sibi consulendi: atqui non videtur esse peccatum, nisi quis animo lædendi id faciat, aut læsionem iniustam inde secuturam putet, aut dubitet, vt indicat Nauar cap.18. n.53. Secundò, quia si litteræ illæ non fuissent signatæ, vel si iam resignatæ fuissent inuentæ in cubiculo alterius, non esset peccatum mortale illas legere: atqui resignatio non est peccatum mortale, nisi ratione lectionis: ergo cùm lectio per se non sit peccatum mortale, neque resignatio erit. Tertiò, Possum aperire litteras inimici, si ex illis metuo mihi notabile nocumentum. ergo etiam litteras amici, si inde spero magna commoda absque iniuria alterius.

Sed verius videtur, esse peccatum mortiferum. Ratio est, quia communi hominum iudicio, resignare litteras alterius, & legere in re magni momenti, censetur grauis iniuria, & in eum qui illas misit, & in illum ad quem mittuntur. Sigilla enim consensu gentium adhibentur tamquam supremum munimen, & custodia secreti chartis commissi, vnde Iure gentium debent esse inuiolata, sicut Legati. Sine enim huiusmodi immunitate & veluti priuilegio vix posset esse communicatio inter absentes: quod in magnum damnum Reipub. redundaret. Violare ergo sigillum, est res grauis, vtpote tendens ad euersionem communicationis inter absentes, ac proinde peccatum mortiferum.

Quando non sit peccatum mort. Potest tamen excusari, 1. Si sit Superior regularis qui aperit. hic enim Ius habet aperiendi litteras quæ mittuntur ad subditum ab iis, quibus Superior iste non subest. idem dicendum de parente & aliis qui sunt loco parentis. 2. Ex ratihabitione mittentis, vel eius ad quem mittuntur. 3. Causa sibi cauendi ab iniuriis & insidiis: quomodo litteræ interdum intercipiuntur & aperiuntur à Magistratibus. 4. Si ex inaduertentia fit, putans eas ad te scriptas. 5. Si contineantur res parui momenti. 6. Si ex curiositate, & nullum sit periculum alterius incommodi. Vide Nauar. suprà, & Emmanuelem Sà v. Litteræ.

Petes Secundò, Quid si is, cuius bona ob crimen iustè sunt confiscanda vel deripienda, fraude aut mendaciis impediat, tenetúrne ad restitutionem? Videtur teneri, quia iniustè impedit Fiscum ab eo consequendo, ad quod ius habet, maximè si crimen sit saltem semiplenè probatum, tunc enim tenetur veritatem fateri. Vnde in hoc casu talem teneri ad restitutionem, docet Sotus l. 1. de Iustitia q. 6. a 6. paulò ante quintam conclus. Et Molina disp. 95. §. Duo sunt, éstque opinio probabilis. 134 *Impediens confiscationem.*

Sed contraria est verior & probabilior, quam tenet Nauar. cap.18. n. 49. Bannes 2.2.q.62.a.3. Petrus Arragon. & Michael Salon. ibidem. Sancius lib.10. de matrimonio n. 14. Probatur, quia huiusmodi occupatio bonorum constituta est in pœnam criminis: atqui pœna non debetur ante sententiam saltem declaratoriam criminis: vt communiter DD. tradunt: imò non est soluenda ante sententiam constitutiuam pœnæ, qua ipsa pœna iubeatur solui: ergo sententia non secuta non debetur pœna.

Dices, non deberi per modum pœnæ ratione criminis initio commissi, sed per modum compensationis damni, ratione doli, quatenus mendaciis impediendo cursum iudicij, & sententiam, impediuit commodum, quod inde erat obuenturum fisco.

Sed contrà Primò, Quia opus illud quo sententiam impedit, non est contra iustitiam commutatiuam, nec propriè iniuria, sed solùm contra veritatem, obedientiam & Iustitiam legalem, quæ virtutes non obligant ad restitutionem. Non enim posita semiplena probatione, tenetur lege Iustitiæ commutatiuæ veritatem fateri, sed lege obedientiæ & Iustitiæ legalis, vel religionis si iurauit. Deinde, etiamsi opus illud quo impedit esset iniuria, in ordine ad ferendam sententiam (vt si minaretur Iudici ne sententiam ferat, vel actori ne in causa pergat) non esset tamen iniuria in ordine ad ista bona, quatenus fiscum vel actorem ab istis obtinendis impedit. Ratio est, quia sicut quisque habet summum ius in tuenda vita, ita etiam in tuendis bonis quæ sunt instar vitæ, cùm absque illis *vita* sit *inuita*, vel, vt Græci dicunt, βίος ἄβιος, vnde etiam ipsa bona βίος *vita* vocantur. Ergo sicut is qui non sinit sibi eripi vitam alioquin iustè ob crimen auferendam, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi alteri inde maximum commodum erat obuenturum, ita nec is qui non sinit sibi eripi bona iustè alioquin in pœnam criminis auferenda, facit iniuriam restitutioni obnoxiam. Facit quidem iniuriam resistẽdo armis Iudici, vel illi minando, hæc tamen iniuria non est in illum cui pœna erat applicanda: quia ille ius non habebat, nisi supposita sententia Iudicis. Imò illa supposita, non habet ius vt reus sponte bona sua ei tradat, aut cum illis non fugiat, cùm ad horum nihil sit condemnatus: sed solùm vt per ministros publicos ea occupet & auferat: quia occupatione facta, & pacifica eorum possessione obtenta, reus non amplius ius habet illa surripiendi aut vi auferendi, cùm illorum dominium & possessionem omnino amiserit: vnde si posteà auferret, teneretur ad restitutionem. *Obiectiones.*

Confirmantur supradicta, Primò, Quia cùm bona sint alteri applicanda, reus non minus iuris habet ad ea defendenda ne sibi auferantur, quàm cùm nulli sunt applicanda, sed igne vastanda. Non enim ipse ob vtilitatem alterius minùs est liber ad impediendam rerum suarum ablationem, hæc enim ipsi æquè grauis est, imò grauior cùm alteri prodest. Atqui cùm sunt vastanda, non facit iniuriam restitutioni obnoxiam, etiamsi fraude, dolo aut vi impediat ablationem. ergo neque cum alteri sunt applicanda. Confirm. Secundò,

dò, Quia obligatio illa restituendi nimis esset grauis, nec accommodata fragilitati humanę. Quotusquisque enim est hominum, qui vbi bona sua hoc modo eripuisset periculo amissionis, sponte ea offerret fisco, vel alteri, cui in pœnam ea erant cessura? Sanè vix vllus reperietur. Atqui lex vt iusta sit, debet esse hominum moribus & fragilitati attemperata, vt communiter Theologi & Canonistæ docent, cap. Erit. cap. In istis d.4.

135 *Confiscat a* Hinc infertur Primò, Hæreticum qui fraude, mendaciis, falsis testibus se defendit, & impediuit sententiam, aut confiscationem bonorum, non teneri ad restitutionem. Quia non fecit iniuriam fisco, vel saltem non talem quæ restitutioni sit obnoxia, propter summum ius defensionis sui ipsius & rerum suarum.

Secundò, Idem dicendum de adultera, quæ ipso iure amittit dotem. Non enim tenetur ea quæ habet, tradere ante sententiam definitiuam, & vltimam. Vnde etiamsi falsis probationibus se defendat, aut falsò probet etiam maritum mœchatum esse, sicque sententiam diuortij impediat, non tamen tenetur ad restitutionem. Similiter si a sententia appellet, etsi iniquè, nam appellatio suspendit sententiam. Ita Sanctius supra, multos alios citans. Si tamen maritus dotem habet, non tenetur eam repetenti restituere, quia potest ei opponere exceptionem adulterij, vt apertè colligitur ex cap. Plerumque. de donationibus inter virum & vxorem.

Tertiò, Idem locum habet in eo cuius bona ob non solutum vectigal, vel res prohibitas importatas aut exportatas sunt ipso facto commissa seu addicta fisco, vel redemptori. hoc enim cum fiat in pœnam criminis, requirit sententiam Iudicis, vel euidentiam tantam, vt possit iustè ferri sententia. Vnde si sententia impediatur, vel ita agatur vt crimen certò constare non possit, non tenetur. Similiter, si cum rebus suis priusquam occupentur, fugiat. Ipsum tamen vectigal, si iustum erat, tenetur soluere, quia non est constitutum in pœnam, sed in iustam compensationem ratione securitatis vel gubernationis, quam Princeps in patria præstat.

Quartò, Idem cernitur cùm miles iustè oppidum aliquod concessu Principis expilat. Fit enim hoc in pœnam delicti, cuius omnes præsumuntur participes. Vnde etiamsi mendaciis, fraudibus, vel etiam vi militem impedias ne res tuas diripiat, non teneris ei ad restitutionem. Addo tamen, in prædictis casibus, si aliquod damnum iniustè inferatur ab eo qui res suas tuetur, teneri ad illius compensationem, vt si falsis testibus se defendat, tenetur ad expensas litis, si resistendo lædat, tenetur ad expensas medicorum.

136 *Testes.* Petes Tertiò, Quid dicendum de testibus qui falso testimonio impediunt sententiam, & consequenter confiscationem? Videntur sanè non teneri ad restitutionem, etiamsi rem suam non defendant, sed alienam. Si enim principalis auctor, & qui mandat, non tenetur, cui teneantur secundarij, qui illum iuuant? Deinde quia fiscus vel actor non habet ius ad bona occupanda, nisi posita sententia: ergo si illa non ponatur, non fit ei hac ex parte iniuria. Confir. Quia a tali teste detecta falsitate fiscus non solet exigere compensationem damni, quòd bona rei non obtinuerit, sed satis habet illum puniri vt periurum: non ergo censet sibi factam iniuriam restitutioni obnoxiam.

Vtrùm autem Iudex teneatur ad restitutionem si huiusmodi reum non condemnet, vide infra c. 13.n.73.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm si quis damnum intulerit in re adhuc indies crescente, teneatur integrè, perinde ac si adulta esset, rependere.

137 DOminicus Sotus lib. 4.q.6. a.5. & Michael Salonius q. 6.a. 4. affirmant, si ex malitia rem illam peremit, non autem si ex negligentia. vt si conculcasti segetem, nunc æstimatam 100. in messe 200. Si interemisti pullum equinum, nunc valentem 20. intra biennium 100. Ratio illorum est, quia dominus rei non tenetur eam vendere pretio, quo nunc valet, sed potest eam retinere, præstando omnes casus, eósque non æstimando.

Respond. Contrarium esse verius. Ratio est, quia restitutio damni illati non est vmquam facienda nisi secundum æqualitatem, prout prudentes arbitrabuntur. itaque pro talibus segetibus non est amplius restituendum, quàm illæ iudicio prudentum spectatis circumstantiis tunc valebant. Idem dicendum de pullo equino & similibus. *Tenetur solùm ad rei æstimationem.*

Nec obstat, quòd ille eo pretio vendere noluisset; hinc enim non sequitur, damnum esse maius quàm ipsa res nunc valeat, sed iniuriam esse maiorem, quia hinc fit vt damnum sit magis contra domini voluntatem, quod ad incrementum iniuriæ pertinet, non damni: pro qua iniuria non pecunia, sed veniæ petitio, vel quid simile præstari solet. vnde illa distinctio damni ex malitia & negligentia, sententiam Soti non iuuat. etsi enim maiorem faciat iniuriam qui infert damnum ex malitia quam qui ex negligentia, non tamen infert maius damnum, vnde neque ad maiorem tenetur restitutionem. *Est maior iniuria.*

DVBITATIO XX.

Vtrùm qui in tempestate eiicit merces alienas, tenetur ad sarciendum damnum.

REspondeo & dico Primò, Si is, qui eiicit alienas, habet suas, tenetur illi pro sua parte ad restitutionem. Ratio est, quia cùm etiam propriæ merces cooperentur ad nauis depressionem, iniquum est, totum onus conferre in merces alterius. Imò hoc casu, omnes tenentur pro sua parte, qui ibidem merces habent. vt patet L.2.& 4.ff. de lege Rhodia, de Iactu. 138

Sed tenetúrne pro mercium suarum æstimatione, an pondere? Quid si tantùm habeat gemmas vel margaritas, quæ nauem parum onerant?

Respond. Seposita lege positiua, videtur tantùm habenda ratio ponderis, quia pondus adfert naui periculum, non æstimatio vel pretiositas. Lege tamen positiua statutum est, vt habeatur ratio æstimationis, vt quisque pro mercium pretio conferat ad compensandum ei, cuius merces sunt eiectæ. Cuius ratio esse videtur, quia quo merces tuæ sunt magis pretiosæ, eo pluris interest tua, vt nauis salua sit, ac proinde eò ampliùs te in collationem dare par est. quæ ratio habet quidem aliquid æquitatis, ob quam possit lege sanciri: si tamen lex absit, alterum videtur seruandum. *Omnes tenentur pro ratione mercium.*

Dico Secundo, Si is, qui alienas eiicit, nullas habeat, non tenetur ad vllam restitutionem. Colligitur ex L. secunda, vbi dicitur, *liberi corporis, non oportere fieri æstimationem*, nempe ad sarciendum damnum. Idem docet Ioannes Medina C. de restit. q. 3.causa prima, & Petrus Nauar.lib.3.c 1.n.381. Probatur, quia id potest duplici Iure, *vsus & defensionis.* Iure vsus, quia quando alicuius rei vsus mihi est extremè necessarius ad vitam conseruandam, possum eam rem licitè consumere, & si inde non sim factus ditior, non teneor ad restitutionem, vt si hostem fugiens insiliam in equum alienum, qui in fuga perimitur: non enim ratione acceptionis, vt quæ sit concessa, neque rei acceptæ, vt quæ non extet in se vel in sui pretio, neque contractus, cùm nullus intercesserit, vti suppono. Hæc tamen ratio non habet locum, nisi in paupere, & forte contrarium huius fundamenti est verius: vt infra cap 16.dubit.1. dicetur. Altera tamen ratio est solida, nempe ex Iure defensionis, quia Iure naturæ quiuis potest a se repellere, quidquid ei adfert interitum, 139 *Eiiciens alienas.*

vel

vel est impedimento, ne se possit in extremo periculo saluare: atqui merces illæ adferent interitum, deprimendo nauem, cui insideo. Idem dicendum, si quis fugiens pertundat parietem, vel conculcet segetes, aliter se saluare oon valens, vt rectè Petrus Nauarra.

CAPVT XIII.

De cooperantibus ad furtum vel damnum.

Complectitur Dubitationes 11.

NOTANDVM est, Dupliciter furtum vel damnum inferri posse. Primò, immediatè exequendo, & de hoc dictum est cap. 12. Secundò, mediatè cooperando: vt consulendo, mandando, &c. De his modis nunc agendum est, sic enim plenè intelligetur quis ad restitutionem teneatur.

DVBITATIO I.

Quot modis censeatur quis mediatè cooperari ad damnum alterius.

REspondeo, Passim à Doctoribus nouem modos numerari, qui continentur hisce versibus:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Et sic vniuersim sunt 9. genera personarum, quæ tenentur ad restitutionem, præter executorem. De quibus modis vide D. Thom. q. 62. a. 7. & Gabrielem in 4. q. 2. d. 15. a. 3. Silo. Restit. 3. q. 6. Adrianum in 4. tract. de restit. q. 1. §. Circa prædicta. Ioannem Medin. C. de rest. q. 7. & 8. Sotum lib. 4. q. 7. a. 3. Couarr. ad reg. Peccatum, p. 2. §. 12. denique Nauarrum cap. 17. num. 17. & seq.

Aduertendum est, sex prioribus modis positiuè cooperari, tribus posterioribus priuatiuè.

DVBITATIO II.

Vtrùm ij, qui positiuè cooperantur, semper teneantur ad restitutionem: an solùm quando sunt causa, sine qua damnum non fieret.

QVidam DD. sentire videntur, hosce cooperatores solum teneri ad restitutionem, quando ita cooperantur mandando, consulendo, consentiendo, &c. vt sine ipsis damnum non fieret: quando vero sine ipsis æquè damnum inferretur, non teneri. Ita docet D. Anton. p. 2 cap. 1. tit. 2. §. 12. ex Paludano & Richardo. Siluest. Restit. 3. q. 6. §. 3. vbi dicit hanc esse communem sententiam. Adrianus in 4. §. De concurrentibus cum fure. Nauar. c. 17. num. 17. & sequentibus: denique ipse D. Thomas in 4. d. 15 q. 1. art. 5. ad 3. quæstiunculam. quæ sententia quodam sensu est apertè falsa, quodam certa, quodam probabilis. Vt autem res intelligatur,

2 *Nemo excusatur ex eo quòd alius erat id aliquè facturus.*

Dico Primò, Qui iubet, consulit, consentit, laudat, vel refugium præbet executori, ita vt ex hisce causis ille motus fuerit ad damnum inferendum, non ideò excusatur à restitutione, quòd alius non defuisset, qui iussisset, consuluisset, &c. Ita docet Caiet. q. 62. art. 6. Ioannes Medina q. 7. Sotus l. 4. q. 7. art. 3. & alij. Est certa, nec credibile est, auctores prioris sententiæ id negaturos. quòd si eorum sententia sic accipiatur, vt huic repugnet, est apertè falsa. Probatur, quia talis ita est causa damni in hoc casu, vt si ipse vel alius similis non moueret executorem, damnum non fieret. ergo verè est causa sine qua non fieret. Patet consequentia. Nam causa sine qua non, est ea quæ ita cooperatur, vt sine ipsa vel simili superueniente, non fieret effectus à causa executrice: non autem illa dumtaxat, quæ si absit, effectus non fiet. nam alioquin is qui suadet vel præcipit homicidum, non esset causa, si alius erat suasurus, vel præcepturus: imò occisor non erit causa damni, si alius erat occisurus: quæ apertè sunt falsa. sicut enim ille iniquè erat facturus, & restitutionis obligationem incursurus, si suasisset vel præcepisset maleficium, ita etiam is, qui in eius locum succedit.

Dices, Illa dumtaxat est vera causa, qua posita sequitur effectus, & qua non posita non sequitur: ergo si tuo consilio non posito, effectus nihilominùs sequeretur, tuum consilium non potest censeri causa. 3

Respondeo, Non esse de ratione causæ, vt illa non posita, effectus non ponatur, sed tantùm vt illa posita, effectus ponatur: idem enim effectus potest poni per multas causas. Pari modo, causa sine qua non, est ex cuius cooperatione sequitur effectus, ita vt nisi ipsa vel similis superueniens cooperetur, non sequatur effectus.

4 *Si eodem modo malũ erat patrandum.*

Dico Secundò, Si executor absque illo consilio, consensu, mandato, laude, vel ministerio æquè benè & eodem modo damnum erat illaturus, quamuis nulla alia similis causa esset superuentura, tunc illi non tenentur ad restitutionem. Est communis sententia DD. vt si consilio, mandato, laude, inuites eum, qui antè ad facinus paratissimus erat, quique non ideò celeriùs, atrociùs, aut amplius inferet mali, nec firmabitur in proposito, non teneris ad restitutionem. Ratio est, quia etsi grauiter pecces, etiam contra iustitiam, tamen consilium & mandatum tuum inefficax est, quia damnum ex ipso tamquam ex causa non sequitur, ipsúmque dumtaxat vt quid concomitans se habet. hoc modo Petrus Nauarra l. 3. c. 4. n. 48. & quidam alij putant explicari posse sententiam illorum DD. quo sanè sensu est certa. 5

6 *Doctores non requirunt vt eodem modo absque cooperatione sit inferendum.*

Sed si quis eorum verba perpendat, illi non requirunt, vt damnum eodem modo sit inferendum ab executore, sed tantùm vt absolutè sit inferendum, siue cum iisdem circumstantiis, siue cum diuersis. Sententia igitur illorum Doctorum est, hos non teneri, etiamsi executorem mouerint, vt citiùs vel animosiùs, vel alio loco faceret, si ipse iam ita erat comparatus, vt sine ipsis vel similibus superuenientibus absolutè esset facturus. Pari modo si causam dederint, vt plus damni inferret, quàm alioquin illaturus erat, non tenentur nisi ad illud amplius. Probatur, quia D. Thomas supra, vt consulens teneatur ad restitutionem, duo requirit, nempe, *vt probabiliter credat, consilium suum fuisse efficax, & quòd sine eo iniusta ablatio commissa non fuisset.* vbi satis insinuat, etsi consilium sit efficax, ita vt moueat executorem, vt citiùs vel expeditiùs faciat, tamen non inducere obligationem restituendi, si executor absque consilio erat facturus, licet non eodem modo. D. Antoninus, ex Paludano: *Si sine consilio vel mandato fuisset nihilominus facta rapina vel damnificatio, & nihil amplius per illa est additum, non tenentur, nisi quantum ad eos de rapina peruenit: si verò aliquid amplius ex mandato vel consilio factum est, ad illud amplius tenentur in solidum.* hic solùm requirunt, vt ipsa damni substantia absque consilio fuerit inferenda, non autem vt eodem modo vel tempore: Idem disertè docet Nauarrus n. 20. & ceteri supra citati, & Gabriel in 4. d. 15. q. 2. a. 3. dub. 2. 7

8 *Si damnum æque absque tali cooperatione erat inferendum, nõ teneris.*

Hæc sententia est probabilis. Primò, propter Doctorum auctoritatem. Secundò, propter rationem: quia isti tunc non tam sunt causa substantiæ damni, quam modi vel circumstantiæ, cum qua mandatur executioni, vt quòd fiat hoc tempore, hoc loco, hoc instrumento, hoc modo, vel cum hoc incremento: ergo non tenentur substantiam damni rependere.

9 *Obiectio.*

Dices, Sunt causa totius actionis, vt hic & nunc fit: ergo tenentur. Confirmatur, quia non potest quis esse causa istorum accidentium & circumstantiarum, nisi etiam sit causa substantiæ actionis.

Resp.

Digitized by Google

Resp. Resp. Ob hoc argumentum altera sententia (hos obligati in solidum) est valdè probabilis : quam tenent Caietanus , Medina , Sotus , & Petrus Nauarra suprà. Responderi tamen potest, Etiamsi sint causa totius actionis indiuiduæ, vt hîc & nunc fit , tamen, quia illa actio quatenus damnosa, secundùm suam speciem iam erat parara in causa exequente , & omnino secutura , non videntur circa eam quidquam efficaciter operari , nisi inducendo nouas circumstantias , quod non est magni momenti ad substantiam damni. Quando etiam aliqua causa est exitura per se in actum, parum refert vtrùm hoc celeriùs fiat an tardiùs , hîc an alibi , hac an illa actione indiuidua , hoc an illo instrumento. Ad confirmationem, Concedo esse causam substantiæ illius actionis in indiuiduo , nempe quòd potiùs sit hæc indiuidua actio quàm illa : sed hoc parum facit ad obligationem restitutionis.

Primò, Quia qui est causa vt differatur damnum in crastinum , est causa cur sit alia actio indiuidua damnificans, & tamen non tenetur. Similiter qui rogat vt alio loco occidat , vbi minus erit scandali.

Secundò , Qui volenti furari 10. suadet vt furetur 20. est causa illius indiuiduæ actionis qua vult 20. & illius qua accipit 20. & tamen non tenetur nisi ad 10, eò quòd furti duntaxat horum censeatur causa , vt docet Medina , Couarr. Petrus Nauarr. & alij: ergo vt quis teneatur in solidum , non sufficit vt sit causa totius actionis vt hîc & nunc fit, sed vlteriùs requiritur, vt actio illa secundùm suam speciem, sine tali coope-
10 ratione à tali executore non sit processura. Ex his patet hanc sententiam esse probabilem, etsi altera quoque probabilis sit , & hoc tempore in scholis receptior. vnde sentio in praxi ordinariè sequendam , id enim isti iniqui cooperatores merentur , vt in posterum sibi caueant.

DVBITATIO III.

Quomodo oporteat positiuè cooperari, nempe iussione, consilio, consensu, palpatione , receptione , & participatione, vt censearis causa damni.

11 *Iussio.* RESpondeo Primò , De *Iussione.* Qui ita iubet , vt alterius animum ad maleficium moueat , censeatur damni causa , imò inter causas præcipua: quia non est efficacior modus, quo creatura rationalis liberè ab alio moueatur, quàm per mandatum. mandans enim, quamdam obligationem & necessitatem imprimit alteri. Dupliciter autem potest quis mandare , Primò, Expressè, vt si dicas famulo, Occide, volo occidas. Secundò, Implicitè, vt si dicas , Vtinam mihi hoc obsequium quis præstet, charus mihi erit qui hoc fecerit.

12 Aduerte tamen Primò , Si reuoces mandatum ante maleficium patratum , idque mandatario innotescat, non teneris , quia iam tollis causam : qua de re sunt multa Iura, ff. mandati.

13 *Ratum habens.* Secundò, Eum , qui ratum duntaxat habet maleficium nomine suo factum , non obligari in foro conscientiæ ad reparationem damni, vt rectè Medina q.7. ad quartum argum. quod est contra Nauarrum c. 27. n. 233. qui putat ratihabitionem obligare instar mandati , si dum mandare poteras , damnum tuo nomine fit illatum. Sed contrarium est verum. Ratio est, quia ex illa ratihabitione facti præteriti , ipsum factum, per quod damnum illatum est , nullo modo pendet, tamquam ex causa mouente. Nec refert , quod nomine tuo factum sit, quia inde tantùm sequitur, voluntatem tuam fuisse causam finalem , & ideò illum fecisse , vt tibi gratificaretur , quia putat tibi gratum futurum: sed hoc non sufficit , vt tu censearis causa efficiens, & voluntariè mouens ad damni irrogationem. Finis enim non mouet voluntariè , sed naturaliter , ex parte sua.

Dices, Cap. Ratihabitionem , de regulis Iuris , in Sexto , dicitur , *Ratihabitionem retrotrahi , & mandato non est dubium comparari.*

Respondeo , Comparatur mandato , non respectu operis patrati, & obligationis restituendi, sed respectu contractuum. (quia sola voluntate foris expressa firmari possunt contractus præteriti , non autem causari damnum præteritum.) Item respectu pœnæ in foro externo . quia qui ratum habet maleficium , punitur sicut qui mandauit.

Secundò , De *consilio.* Hoc similiter est causa, dum quis ex eo promouetur ad faciendum opus. Hoc etiam pertinent preces & promissiones. Ex qua verò culpa in dando consilio quis teneatur , explicatum est supra cap.7.dub.7. Modò satis sit, eum teneri, qui fraude vel culpa lata iniquum consilium dedit. 14 *Consilium.*

Sed difficultas est Primò , Si consultor ante perpetratum maleficium reuocet consilium , vtrùm nihilominùs teneatur.

Resp. & dico Primò , Si dedisti consilium falsum vel falso fundamento subnixum , (v. g. dicendo contractum esse licitum, bellum esse iustum , & similia) sufficit vt posteà retractes sententiam , dicendo te deceptum , & sincerè veritatem explices , eo modo, iisque rationibus , vt is cui consilium dedisti , intelligat te ex animo , non muneribus corruptum loqui: sic enim prius consilium satis eliditur. vnde si ille nihilominùs in concepto facinore persistat, iam non tuo consilio , sed sua duntaxat malitia , vel priuata opinione videbitur moueri, ac proinde tibi non imputabitur. 15 *Reuocans consilium an teneatur.*

Dico Secundò , Si dedisti consilium verum, ostendendo vtilitatem vel honorem , qui ex opere iniquo consequetur , vel machinanti malum , occultam nocendi rationem aperuisti, non sufficit reuocare ostendendo rem esse illicitam , suaderéque contrarium. sed oportet persuadere : si enim ipse permotus ista vtilitate vel commoditate exequendi, quam aperuisti, facinus perficiat , teneberis. Ratio est , quia ostensione commodi vel honoris , voluntatem ipsius ad damnum inferendum permouisti , & hæc motio manet , quàm diu ipse eodem motiuo incitatus, conceptum facinus vult prosequi : ergo cùm sis causa istius voluntatis, etiam es causa effectus eius , scilicet damni secuti. Simili modo , occultum nocendi artificium aperiendo, veluti armis & auxiliis instruxisti vt noceat, sine quibus non potuisset nocere, & per quæ in proposito nocendi fuit confirmatus : sicut qui furenti præbet arma vt inimicum occidat , tenetur , nisi reipsa abstulerit, ne illis occidat. Confirmatur, quia cùm prauum consilium dares , debebas cogitare mala quæ inde sequi poterant , & non fore posteà in tua potestate impedire, quin consilium illud exeat in opus. 16 *Consilium assiduè voluntatem in malo retinens.*

Hinc intelligi potest distinctio inter *mandantem & consulentem.* cùm enim mandatarius agat nomine mandantis , vt ipsius voluntati morem gerat , hoc ipso quo mandans reuocat mandatum , & reuocatio innotescit mandatario ante operis executionem, cessat omnis ratio agendi à mandante proposita , ac proinde omnis motio ab ipso proueniens , non secùs ac si vis telo impressa subitò cohibeatur & extinguatur. Dixi, *Si reuocatio innotescat mandatario.* quia si non innotescat , tenetur mandator effectu secuto , non minùs quàm si non reuocasset , quia ex vi mandati damnum datum est. Vnde etiam incurrit censuras & irregularitatem, si fortè mandanti (vt v.g. in percussione Clerici) posita sit. nec refert quòd modò sit in statu gratiæ , quia etsi censura talis non contrahatur nisi propter peccatum mortiferum, non tamen est opus, vt illius peccati culpa tunc committatur, sed sufficit commissam esse, & effectum eius , seu opus externum ex vi illius tunc fieri : sicut in proposito accidit. Nam opus externum imputatur mandanti tamquam auctori principali , qui altero sit vsus vt instrumento. Qui verò consilium accipit , agit nomine suo , id est vt rebus suis consulat. vnde non statim cessat ratio agendi ipsi impressa , nisi contrarium persuadeatur , vel cer- 17 *Discrimen iubentis & suadentis.*

tè

tè nisi ostendatur, illam rationem, ob quam motus fuit, nõ subesse. vnde effectu secuto, censuras incurret.

Quando verò quispiam precibus, blanditiis, promissis induxit alterum ad conflandum maleficium; sufficit, vt quantum in se est, ostendat sibi displicere, seque propositum mutasse, & promissa rescindere. nam alter nomine ipsius acturus erat; seu vt ipsi gratificaretur.

18 Aduerte tamen, non esse impossibile, consultorem non teneri, si consilium, quantum in se est, reuocet, & contrarium persuadere nitatur, quamuis reipsa non persuadeat. Ita Petrus Nauarra l. 3. cap. 4. n. 27. citans pro se Io. Medinam. Idem docet Salonius quæst. 62. art. 7. controuers. 6. Neque ponunt in hoc discrimen inter mandantem & consultorem. Ratio esse potest, quia quando fecit quod potest vt consilium prius euertat, vel ostendit, omnibus consideratis, esse iniquum & non sequendum, non videtur executor ipsius consilio moueri, sed sua malitia. Sed quod diximus videtur verius.

Petes, Vtrum si mandatarius post reuocationẽ mandati ipsi insinuatam perstet in proposito patrandi maleficij, v.g. occidendi Titij, teneatur mandans lege iustitiæ monere Titium vt sibi caueat, vel aliter impedire effectum. Quidam putant sic teneri. Ratio est; quia mandans dando mandatum de Titio occidendo, fecit iniuriam. ergo ex iustitia tenetur impedire damna, quæ ex illa iniuria sequi possent. ergo si scit inde ipsi imminere periculum, ex iustitia tenetur illud impedire, prout commodè potest, v.g admonendo illum vt sibi caueat, &c. Confir. Quia ad hanc obligationem sufficit vt Titius ex iniuria à mandante illata, sit constitutus in hoc periculo.

Sed contrarium tenent plerique DD. non teneri lege iustitiæ, sed solùm charitatis, etsi fortè strictiùs quàm alij, eò quòd occasionem periculi dederit. Ratio est, quia etsi fecerit iniuriam Titio, mandando eius homicidium, & voluntatem alterius ad hoc flectendo, tamen hæc iniuria ante effectum fuit ablata. Nam voluntas illa occidendi in gratiam mandãtis, planè euanuit. Nec refert quòd ille dicatur perstare in voluntate occidendi; quia hæc voluntas non est eadem, sed diuersa, vtpote ex alio motiuo concepta, quæ planè per accidens & fortuitò sequitur priorem voluntatem. Ad confir. Periculum in quo post reuocationem mandati Titius versatur, non est ex iniuria vel opere mandantis, sed ex malitia & arbitrio mandatarij. Denique si illa sententia vera esset, mandans semper teneretur ad restitutionem secuto effectu, etiamsi non solùm reuocasset mandatum, sed etiam omnibus aliis modis conatus fuisset impedire: sicut qui per iniuriam constituit aliquem in periculo hostium, ex quo illum non potest eripere, tenetur secuto damno.

19 *Suadens minus malum.* Secundo, Difficultas est, Vtrùm consulens minus damnum ad auertendum maius, teneatur ad restitutionem.

Resp. Si consulas inferri alicui damnum minus, ne eidem inferatur maius, non teneris. Ratio est, quia vtiliter negotium illius geris, & meritò tibi gratiam debet pro hoc beneficio. Neque peccas suadendo minus, etsi ille de eo non cogitasset, (vt putat Petr. Nauarra suprà n. 29.) quia non suades absolutè, (hoc enim est illicitum, sicut & facere) sed sub conditione, nempe si alterum omnino velit facere, vel si aliter à maiore abduci non potest: quæ conditio intelligitur, quando
20 suadetur ei, cuius animus putatur obfirmatus. Si autem suadeas latroni, vt alteri, de quo non cogitabat, damnum minus inferat, teneris: quia iniuriam illi facis, dum illum animo latronis, nocendi cupido, obiicis. non enim licet impedire damnum Petri cum iniuria Pauli. Hinc sequitur, Peccasse Loth Gen. 19. dum Sodomitis in hospites irruere conantibus, suasit stuptum filiarum, quia suasit iniuriam in eas, de quibus ipsi non cogitabant: vt omittam, quòd ex officio paterno earum pudicitiam tenebatur tueri. quamuis fortè excusari possit, quod ex perturbatione id dixerit, vel ad declarandum sceleris, quod attentabant, immanitatem: quo modo dicere solemus: Me potiùs interfice quam illi noceas. vide Caietanum in illum locum, & Lipomani Catenam.

Aduerte tamen Primò, Si Paulus esset vir opulentus, qui non putaretur grauatè suscepturus minus damnum ad auertendum damnum Petri multo grauius, liceret illud consulere. Idem videtur, si Petrus illud minus damnum Paulo esset repensurus: tunc enim Paulus ex charitate teneretur permittere.

Secundò, Si latro de vtroque cogitaret, & anceps esset vtri vellet damnum inferre, constituisset tamen firmiter inferre alterutri, posses suadere in genere quod minus est: malum enim minus respectu maioris non censetur malum. Neque per hoc consilium fit iniuria ei, cui minus damnum infertur, quia non reuocas malefico in mentem aliquid, quod non cogitabat, sed tantùm in genere doces, minus malum potiùs esse faciendum, quàm maius, si necesse sit alterum fieri, (quæ doctrina vera est & vtilis) & indicas vtrum ex duobus sit minus, in quo etiam veritatem, quam nosse expedit, ostendis. Vnde non potest alter queri sibi factum à te iniuriam. non enim dicis: Fac huic potiùs iniuriam quàm isti; sed tantum proponis veritatem speculatiuam; quod vt facias, iustam causam habes. Iuxta hæc intelligendus est Sotus lib. 4. de Iustitia, q. 7. art. 3. sub finem. Contrarium videtur sentire Petr. Nauarra suprà num. 30. Sed nihil aliud eius ratio concludit, quàm in particulari non licere directè maleficum inclinare in alterutrum, rogando vt huic potiùs quàm illi noceat. Nos autem tantùm dicimus, posse in genere suadere, vt faciat id quod minus est, & indicare vtrum sit minus, relinquendo ipsius iudicio, vtrum malit amplecti. 21 *Si latro sit anceps de duobus.*

Tertio loco est *Consensus*: hic est causa, quando ab alicuius consensu pendet, vt res fiat vel non fiat, v.g. vt huic inferatur bellum, vt iste eligatur in Prælatum. Quòd si id à consensu tuo non pendeat, eò quòd auctoritatem nullam habeas, vel si absque tuo consensu iam anteà æquè erant parati, neque illum expectarint; non censetur causa damni. Hinc fit vt quando plures ferunt suffragia, vel subscribunt in causam iniquam, si tu etiam consentias, postquã sufficiens numerus suffragatus est, non tenearis ad restitutionẽ damni secuti: (etsi mortiferè peccaueris consentiendo) nisi spes fuerit, te contrario suffragio posse malum impedire. Ita Nauarr. c. 17. n. 21. & Caietan. v. Restitutio, c. 1. §. Consensus. Ratio est; quia iam causa damni ita est disposita, vt æquè & eodem modo damnum sit secuturum absque tuo suffragio. atque cum illo. quare tuum suffragium accedens, non est vllo modo causa damni. Si tamen tuum suffragium antè contulisti, quàm sufficiens numerus esset causæ iniquæ suffragatus; teneris ad restitutionem: etsi certò scieris, sequentes in eamdem partem concessuros, vt rectè Caietanus. Ratio est, quia suffragium tuum causæ damnosæ aliquid contulit, eiúsque pars in effectum influens est effecta. 22 *Consentiens.* 23 *Dans suffragium.*

Dices, Hoc suffragium non fuit causa sine qua non: ergo, &c. 24

Resp. negando antecedens, fuit enim causa sine qua non fieret damnum, nulla alia simili causa accedente: nam quando se adiunxit causæ damnosæ, (suffragantium numero) nondum ipsa erat ita disposita & valida, vt sufficeret ad damnum inferendum. Hoc autem suffragium accedens, illam compleuit. Similiter teneris, si spes erat te alios ab iniquo suffragio posse reuocare; quia ex officio quisque suffragantium tenetur damnum impedire, si potest.

Quartò loco est *Palpo*, id est adulator, qui laudat malefactorem aut scelus patrandum commendat. Quò etiam pertinet exprobratio ignauiæ; vt quòd iniuriam, quam accepisti, non sis vltus. Hic tenetur, quando ex tali laudatione vel exprobratione alter impellitur ad maleficium. Ratio est; quia est instar consilij: proponit enim laudem, gloriam, decus, vel ignominiæ abstersionem, quæ ex maleficio videntur consecutura. 25 *Laudans malefactorem.*

26 *Præbens refugium.* Quinto loco est *Recursus*, seu recursum præbens. hic tenetur, quando eo modo præbet recursum, vt moraliter censeatur furi cooperari ad damnum inferendum, vel ad non reparandum illatum, v.g. si illum recipiat & non alios passim, si illum aut eius instrumenta occultet, ita vt hinc animetur ad damnum inferendum.

Dices, Ergo qui occultat furem, dum quæritur à lictoribus, tenebitur ad restitutionem si posteà ille damnum intulerit.

27 Resp. Verum est, si id ita faciat vt in posterum det spem similis opitulationis, & fur illa fidens, rursum damnum inferat. alioquin si non det illi spem refugij in posterum, non tenetur, quia non eo fine, nec eo modo abscondit, vt moraliter censeatur causa damni. sed tunc merè per accidens ex illo opere damnum sequitur. Dicitur etiam *acceptator*, quia rem furtiuam in custodiam accipit, vt furi seruet. hic tenetur domino, si eam furi reddiderit, (si tamen absque notabili incommodo poterat ei denegare) quia non poterat eam in deteriori statu constituere, quàm apud se erat. Item quia censetur cooperari furi ad retentionem rei alienæ. Vide Siluestrum Restit.3. q.6.

28 *Participans.* Sexto loco est *Participans*. Dupliciter autem dicitur quis *particeps*. Primò, qui particeps est prædæ: & hac ratione tenetur pro ea parte, quæ ei obuenit. Secundò dicitur participans, qui particeps est iniquæ operationis, præbendo auxilium & adiuuando ad executionem, sicut qui scalas apponit, vel eas sustinet fure ascendente, qui excubias agit, qui instrumenta suppeditat, qui furem comitatur defendendi causa, qui iuuat effringere, asportare, &c. qui remos in triremibus hostium impellunt, qui tormenta ad mœnia vel propugnacula hostilia pertrahunt, & similes. Hi semper tenentur ad restitutionem hoc ipso, quo aliquid auxilij ad iniquam executionem contulerint, si id sponte & sine compulsione fecerunt; & maximè quando alias damnum non fuisset secuturum.

29 *Iusto metu compulsus.* Dixi, *Si id sponte fecerunt*; quia si quis iusto metu coactus fecerit, non tenetur; modò id quod facit non sit per se malum. Itaque hoc metu compulsus, potest apponere scalas, præbere instrumenta effringendi, iuuare conscendere murum; hæc enim per se sunt indifferentia. neque lædunt dominum, nisi ex iniqua intentione & vsu furis, qui his auxilijs vtitur ad malum finem. pari modo potest iuuare in re, postquam sublata est, asportanda, & in pecore abigendo. in his enim non est iniuria in dominum, si ex graui metu fiant, postquam res sublata est. sicut enim fur ipse, iusto metu vigente, non tenetur rem ablatam restituere, ita potest eam ob similem metum de loco in locum transferre. quare multò magis id poterit innocens, qui rem non surripuit.

30 Hinc sæpè excusantur rustici qui prædas militum iniustas coguntur auehere, vel pecora sublata deducere. Non tamen hoc metu potest quis domum alienam perfringere, vel per fenestram penetrare, & res foras proiicere, vel pecora è stabulo abigere; nam hoc est esse causam principalem & directam furti & iniuriæ. quicumque enim res meas primò aufert vel damnificat, iniuriam mihi facit, quocumque metu id faciat. Nisi fortè id faciat cum animo compensandi: tunc enim dominus id meritò debet permittere, ne alter grauissimum malum incurrat.

Obiectio. Dices, Illi cooperatores, qui functiones illas ad malum prauas obeunt, possunt interfici ab iis qui iniustè oppugnantur, vel impetuntur, si malum alia ratione nequit auerti: ergo iniquè agunt. Consequentia patet, quia alioquin datetur bellum vtrimque iustum, seposita ignorantia. Confirmatur; quia etsi illud quod faciunt, in abstracto & per se consideratum non sit malum, sed adiaphorum; tamen vt hic & nunc fit, est vera cooperatio iniustæ inuasionis.

Ob hoc argumentum putant quidam cum Nauarro, remiges Christianos, qui coacti metu mortis, agunt remos apud Turcas, non excusari.

Sed responderi potest, posse interfici, non Iure vindictæ tanquã reos criminis, sed Iure necessariæ defensionis: (alioquin enim impossibilis esset defensio) quo modo etiã pueri & amentes interfici possent. etsi enim illi Ius habeãt ad illam actionem, quatenus est necessaria vt mortem euitent; qui tamen impugnantur, aduersus quos hostis vtitur illorum opera, ius habent vt se defendant, & victoriam persequantur; & consequenter vt faciant ea, quæ ad hunc finem necessaria sunt. Ad probat. consequentiæ, Côcedo posse dari speciem quandam belli vtrimque iusti, maximè vbi ex altera parte non est propinqua vel directa oppugnatio. *Bellũ vtrinque iustum.* Sic seruo bello capto licitũ est fugere; tamen si fugerit, dominus potest eum castigare: vt dictũ est supr. c.5. dub.5. & reus potest effracto carcere erumpere; tamen si fecerit, potest puniri, vt infrà c.31. dub.5. ostendetur. idem aliis exẽplis posset ostendi. secùs tamen, si vtrimque sit propinqua impugnatio vnde illi dum causa defensionis impetuntur, non possunt se defendere, lædendo iustos defensores vel inuasores, sed tenentur desistere; quia cessat coactio; vel si adhuc durat, illi parendo, mortem non vitabunt, sed aliunde incurrent.

Ad confirmationem, Dicendum est, illud opus non esse malum vt procedit à voluntate eius qui coactè agit; sed solum vt subest directioni cogentis, & vtentis eo ad malum finem: quæ malitia non est imputanda illi misero; nec actionem, vt ab ipso est, contaminat: sicut cùm quis restituit gladium ardenti in cædem hostis sui, metu mortis adactus.

31 *Vendẽs arma ad bellum iniquum, vel venena.* Petes, Vtrùm is qui vendit arma properanti ad bellum iniustum, vel venenum machinãti mortẽ alterius, censeatur cooperari, ita vt teneatur ad restitutionem?

Resp. Primò, Si vendas arma soli parti iniquæ, & recuses alteri, teneris: quia ita vendis vt censearis cooperari. Secundo, Si vendas passim omnibus petentibus, non teneris; quia externo actu venditionis non censeris magis cooperari parti iniquæ, quam alteri. Deinde quia damnum omnino remotè & per accidens sequitur ex huiusmodi venditione: non enim magis tendit ad irrogandam iniuriam, quàm ad depellendam. Tertio, Si vendas iam contracta pugna, vel proximè impendente, teneris: quia vendendo ei, qui iam proximè comparatus est ad iniuriam inferendam, censeris ei propinquè cooperari, sicut qui furenti in cædem inimici, præbet gladium. cùm enim tantum malum possis & tenearis impedire, arma negando, si ea præbeas, non videris ob exiguũ illud lucellum præbere, sed vt iuues & seruias eius intentioni. Secùs si magnum lucrum vel damnum esset propositum. Quartò, Si vendas venenum ei, qui dicit se petere ad interimenda noxia animalia, non teneris, etiamsi putes eum malo fine petere. Ratio est, quia eo modo vendis, quo aliis vendi solet. *Agnũ Iudæo.* Confirmatur, nam qui vendit agnum Iudæo, quem putat sacrificij causa emere, non censetur ei cooperari ad superstitionem: quia ista venditio cum his circumstantiis facta, est indifferens ad vsum bonum & malum, & ex modo quo fit, non videtur fieri ad vsum malum, quem alter occultè intendit, sed ad bonum, quem ex natura sua vel iusta institutione habet: ergo neque qui arma vel venenum, si eo modo vendat, quo passim aliis consueuit.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui aliquo horum sex modorum cooperatur, teneatur in solidum.

32 RESpond. Quod ad quinque priores modos attinet, *consulens, mandans, consentiens, laudans & receptans*, tenentur ad reparationem totius damni, si totius causa fuere; partis verò, si solùm partis damni causam dedère. patet ex dictis. Sed quid, si volenti furari 10. suaseris vt acciperet 20. teneberisne ad 20.

Qui volenti furari 10. suadet furari 20. Resp. Si volenti furari 10. suasisti vt prætereà alios 10. furaretur, non teneris nisi ad 10. quia nõ fuisti causa prioris volitionis, quia cœpit hæc 10. sed posterioris tantùm

tantùm, quæ ad alia 10. pertinet. Si vero suasisti vt furetur 20. putat Adrian. q.1. de restit. §. Iam dicam, eum teneri ad 20. quia est causa nouæ voluntatis, pertinentis immediatè ad 20. Sed contrarium est verius,
33 vt docet Medina Cod. de restitut. quæst.8. & Couar. ad regul. Peccatum, par.2. §.12. num.4. nempe solùm teneri ad 10. Ratio est; quia suo consilio non fuit causa, nisi ablationis 10. nisi fortè suo consilio reddiderit ipsum in proposito firmiorem, vel causa fuerit vt citiùs ageret, quàm alioquin erat facturus: tunc enim censetur causa totius iniquæ damnificationis, quatenus hic & nunc peragitur, iuxta Caietanum, Sotum & Medinam, de quo dubit.2.

Vtrùm autem aliquis alterius consilio sit firmior redditus, non potest facilè deprehendi, nisi exteriùs aliqua cernatur in opere variatio; vt si citiùs, audaciùs, ardentiùs solito faciat; vel indicet se ambiguum antè fuisse.

34 *De militibus spoliantibus vrbem.* Sed præcipua difficultas est de sexto modo: nempe de *participante* vel *adiuuante*, vt quando milites spoliant vrbem. quidam enim videntur existimare, singulos damni socios teneri in solidum; alij negant. Sed vtendum est distinctione: vel enim cooperantur ad idem indiuiduum damnum, vel ad diuersum: quo posito,

Dico Primò, Si cooperetur ad idem damnum indiuiduum, tenetur in solidum, etiamsi socius constituerat solus inferre; iuxta sententiam Caietani, Soti, & Medinæ suprà: vt si iuues ad eamdem domum incendendum, ad idem pondus auferendum, ad eumdem gregem abigendum, ad eamdem domum effringendum. *Cooperantes ad idem indiuiduum damnum.* Et de tali cooperante intelligendi sunt prædicti Doctores, dum dicunt eum qui cooperatur ad idem damnum, teneri in solidum: hoc enim limitandum est ad idem indiuiduum damnum, quod à pluribus, tamquam partibus vnius integræ causæ, infertur. quisque enim tunc est causa partialis totius damni, vt hic & nūc fit, & in totum vim confert, licet partialem: sicut dum plures vnam nauem trahunt, vnum pondus gestant. Nec refert, quòd sine te fieret; quia non fieret, nisi tu vel alius tuo loco similem vim conferret. nam per solam illam vim, quam nunc socius adhibet, executio non fieret; vel certè non eodem modo fieret: per plures enim fit faciliùs, celeriùs, animosiùs.

35 *Hoc maximè locum habet in executoribus.* Hic tamen Aduerte, hanc sententiam maximè habere locum, quando quis cooperatur immediatè exequendo maleficium cum alio, tamquam causa partialis: tunc enim proximè est causa damni, ita vt sine ipso, vel alio similem opem conferente, non fieret; vt patet in eo qui iuuat rem auferre. Si verò solùm cooperetur mediatè, præbendo instrumenta, iuuando conscendere, ligando vinctum; probabilis est sententia Nauarri, Siluestri, & aliorum, non teneri, si damnum æquè per executorem erat inferendum, iuxta ea quæ diximus dubit.5.

36 *Si damnum sit diuiduū.* Dico Secundo, Si verò non concurrat ad idem damnum indiuiduum, sed distinctum irroget, non tenetur in solidum, sed dumtaxat pro sua parte. Ita docet Adrianus q.1 de restit. Siluest. Restit.3. q.6 §. Quartum, Nauarrus c.17. n.21. & alij. Ratio est; quia tunc quisque solùm est causa partis damni, quam ipse per se dedit, non autem totius, aut partis, quam alius fecit. nisi fortè alium impulerit, vt citiùs aut alacriùs faceret, aut nisi se vicissim permouerint vel animarint: sicut quando tres vel quatuor milites se mutuo excitant ad alicui damnum inferendum: tunc enim singuli censentur causa totius damni. hoc tamen ordinariè non accidit, nisi inter paucos.

37 *Miles gregarius.* Hinc fit, vt miles gregarius nō teneatur nisi de damno, quod ipse per se in bello iniquo dedit: non autem ad totum illius belli; (quod est cōtra Couarr. reg. Peccatum 2. part. §.12. n.2. & Iosephum Angles in 4. difficultate 10. de restit. ex bello.) quia totius damni causa non fuit, sed dumtaxat suæ partis, vt rectè Siluest. v. Bellum 1. q.10. §. Sexta. & Nauarr. num.22. Nec obstat, quòd singuli iuuerint ad iniquam expugnationem, & ingressum in vrbem; quia solùm iuuerunt faciēdo partem suam; non autem procurando vt alij suam in illo damno facerent, aut vt vrbem expugnarent. vnde sicut ille non est causa damni, nisi ratione partis quam ipse intulit; ita non tenetur ad restitutionem, nisi pro sua parte. Sicut enim totus exercitus est causa totius damni, ita singuli suæ tantùm partis, nisi alia ratione alios iuuerint vel incitauerint. Dux tamē tenetur ad totum, quod per milites illatū est, quia vel eos ad hoc direxit, vel si nō direxit, saltem tenebatur ex officio impedire.

Petes, Quid si dubium sit, an alios tuo consilio vel laude permoueris?

Resp. Communis ferè sententia Doctorum est, te non teneri, quia melior est conditio possidentis. Cur enim tantum onus in te suscipias, si dubitas an causa damni fueris; debet ergo moraliter esse certum. Idque locum habet in omni casu in quo dubitatur an causa damni fueris, si post diligentem inquisitionem dubium manet. Ita docet Siluester supra q.6. in principio, vbi dicit esse sententiam communem; & Petrus Nauarra lib. 3. cap.4. num. 58. Ioannes Medina C. de Restit. q.7. & multi alij. & fauet apertè S. Thomas quæst.61. art.7. 38

Sed contrarium docet Thomas Sanchez lib. 2. de mat. disp.41. num.17. cum Couar. Clem. Si furiosus 2. part. §.2. num. 1. & multis Iurisperitis. Idem docet in Summa lib.1. c.10. n.44. Ratio ipsius est, quia cùm dubio nemo præsumatur delictum admissurus, L. Meritò. ff. Pro socio, in hoc dubio an absque meo consilio Titius esset perpetraturus, præsumendum est non fuisse perpetraturum; ac proinde ipsum meo consilio fuisse impulsum ac determinatum ad facinus. quæ sententia videtur verior, quando re verà planè erat dubium, an sine meo consilio vel laudatione fuisset facturus. Secùs si in eo tales erant dispositiones, vt meritò possit præsumi per se facturus. Vide infrà cap. 27. dub.3. num.13.

DVBITATIO V.

Quo ordine teneantur isti in solidum restitutionem facere.

OMissis variis sententiis, Respondeo, Si aliquid ablatum sit, Primo loco & ante omnes tenetur 39 *Is ad quem res peruenit.*
is, ad quem res furtiua peruenit; siue extet in specie, siue non extet, si tamen inde factus sit ditior. Ratio est; quia hic obligatur ratione rei acceptæ, quæ obligatio in summa: nam ex aliena, quamdiu extat in specie, per se debetur, sempérque clamat, vt dici solet. Si consumpta sit, vel consumpta est bona fide ab eo qui ignorabat esse furtiuam, & sic non tenetur, nisi quantum ex ea factus est ditior: vel consumpsit mala fide, sciens esse alienam, vel certè dubitans; & sic tenetur restituere pretium, quia quòd consumpserit eam mala fide, non liberat eum, quin primo loco teneatur, perinde ac si extaret. alioquin noua illa iniuria liberaret eum à restitutione. cùm enim ipse ex ea re commodum sciens & volens perceperit præ reliquis, par etiam est, vt præ aliis quoque veniat in onus restitutionis. Si aliquis ex sociis damnum compensauerit, illi 40
restituenda est res illa vel pretium eius, non domino, quia in ius domini successit. Vide Caietanum q.62. art. 6. & Couar. reg. Peccatum, p.2. §.15.

Dubium tamen est, An is qui bona fide rem furti- 41
uam emit, possit eam furi restituere, vt pretium redipiscatur, etiamsi dominus eam non esset recuperaturus, de quo infrà c.14. dubit.3. *Qui bona fide emit à fure.* Si verò nihil ablatum sit, sed tantummodò damnum irrogatum, primo loco tenetur is qui coegit, vel fraude induxit, vel qui imperauit, cui alter non fuit ausus contradicere: vt si Dux imperet militi vt occidat, incendat, spoliet: si quis persuadeat id esse licitum, si conuitiis impellat. *Ratione damni dati, qui primò teneatur.* Ratio est, quia hic iniustè coniecit alterum in obligationem restitutionis. vnde si hic restituit, executor, vel is qui hoc modo inductus est in maleficij societa- *Qui coëgit.*

tem, non tenetur quidquam ei refundere; quia hic inductor totum debet compensare.

Qui sua causa suasit.

42 Pari modo tenetur primo loco qui suo nomine fecit, vel rogauit fieri, vel suasit. Primò, quia is cuius nomine fit, est causa principalis, quæ instar finis & efficientis moralis mouet ceteras: ergo tenetur ante ceteras. Secundò, quia qui commodi vel honoris, vel oblectamenti sui causa cupit fieri maleficium, implicitè hoc ipso censetur in se totum onus restitutionis suscipere. par enim non est, vt onus & obligationem maleficij in alios reiiciat, qui sua causa illud fieri postulat, vt si roges Petrum vt interficiat tuum inimicum. in hoc casu vera est sententia Caietani, Soti & Bannesij, qua affirmant, eum, qui alios induxit, teneri primo loco; & inductos non teneri illi quidquam refundere.

43 Aduerte tamen, esse quamdam sententiam, quam Petrus Nauarra l.3. c.4. n.101. & sequentibus, multis rationibus confirmare nititur: nempe hunc non teneri primo loco, quin executor & alij teneantur suas partes conferre, etsi minores, v.g. damnum sit 6. aureorum; is qui iussit suo nomine fieri, tenebitur in restitutionem conferre 3. executor 2. laudator 1. Ratio præcipua est; quia omnes isti verè concurrunt ad damnum inferendum: ergo etiam concurrere debent ad restitutionem.

Si executor mercedem accepit.

Quæ sententia non est improbabilis, maximè quando executor mercedem habuit pro maleficio. tunc enim etiam suo nomine fecisse videtur. Contrarium tamen puto esse verius; quia qui maleficium sua causa fieri cupit, censetur etiam onus restitutionis in se recipere.

Executor secundo loco: ceteri post hunc.

44 Secundo loco tenetur executor, quatenus est executor.

Tertio loco, ceteri qui consilium dederunt, qui consenserunt, qui laudauerunt vel animauerunt, qui præbuere recursum, & qui præstiterũt obsequium, instrumenta, comitatum. Probatur; quia executor, post eum qui iussit, vel suo nomine fieri voluit, est principalis, ceteri verò sunt causæ accessoriæ & secundariæ, fulcientes, & quodammodo seruientes executori. quod enim faciunt, non sua causa faciunt, sed vt ipsum instruant & arment. alius enim ostendit viam perficiendi, alius vtilitatem, alius laudem promittit, alius securitatem, alius obsequium & instrumenta præbet.

Si executor restituerit.

45 Vnde sequitur Primo, Si executor restituerit, hos nihil teneri ipsi refundere, quia tenentur solùm in eius defectum. quamuis vt antè insinuaui, non sit improbabile, quòd ceteri teneantur illi ad aliquid refundendum, si illum induxerunt, aliàs non facturum, & ipse non sua causa executus est. Ita enim tenet Caietanus q.62. art.6. ad tertium argum. Bannes ibidem art.7. & Sotus lib.4. quæst.7. artic. 3. vbi etiam dicit, Si auctor non intentaret malum, nisi comitatus socijs, socij tenentur ei restituere. Ratio illorum est, quia qui inducunt aliquem ad maleficium, sunt causa cur ille incurrat obligationem restitutionis: similiter qui comitantur eum, qui alias non auderet. Sed quod diximus est verius. quamuis enim sint executori causa vel occasio mali, tamen quia nulla vi vel fraude illum inducunt, non tenentur ipsi ratione huius inductionis, neque censentur obligationem in se recipere, quia non sua causa fieri volunt.

Quid si noluerit vel nõ valuerit.

46 Sequitur Secundò, Si executor noluerit, vel non potuerit restituere, teneri istos: quia succedunt in defectum executoris, sicut executor in defectum iubentis.

Sequitur Tertiò, Si illi soluerint, executorem (secundum veriorem sententiam) teneri illis refundere totum. Ratio est: quia soluendo successerunt in ius, quod dominus habebat in executorem qui priùs tenebatur. vnde sicut executor debuisset soluere domino ante ipsos, ita tenebitur ipsis soluere, qui ius domini in se transtulerunt, soluendo loco executoris: sicut si fideiussor, qui secundo loco tenetur, soluat, transfert in se actionem domini, quam habebat in principalem debitorem. Pari modo, si executor soluerit, tenebitur ei iussor, vel is qui causa sua fieri voluit. vide de his Siluestrum Restit.3. q. 6. §. Quintum, vbi pro hac sententia citat D.Thomam, Rosellam, & Supplem. Idem docet Couarr. ad regulam Peccatum, part. 2. §. 12. num. 3.

Si omnium nomine factum est.

Sequitur Quartò, Si executor nomine omnium executus est facinus, omnes simul teneri primo loco, quia illorum causa factum est, & illi, in hoc consentiendo vt sic fieret, tacitè in se receperunt obligationem. executor autem, quà executor, tenetur secundo loco, quamuis vt vnus illorum, quorum nomine factum est, teneatur primo loco. Itaque si ipse restituerit in solidum, reliqui tenentur ei conferre suas partes: ita tamen vt ipse quoque pro sua parte in compensationem veniat non vt executor, sed vt vnus illorum, quorum nomine factum est. v. g. totum damnum sit 100. aureorum: omnes quorum nomine factum, comprehenso executore, sint 10. reliqui nouem debent ei singuli 10. aureos. 47

DVBITATIO VI.

Vtrùm inter causas secundarias, quæ tenentur post executorem, videlicet inter consultorem, consentientem, animantem receptatorem, & subministrantem, sit aliquis ordo in restituendo.

PEtrus Nauarra lib.5. c.4. n.81. ponit inter has causas ordinẽ aliquem. Ratio ipsius est: nam illa prior tenetur, quæ priùs & immediatiùs effectum attingit: atqui inter has alia priùs & magis attingit, alia posteriùs & minùs. aliter enim attingit consultor, aliter laudator, aliter receptator. Idem docet Alcoçer in Summa c. 21. vbi Primo loco dicit teneri imperantem & consulentem. Secundo, executorem. Tertio, receptatorem. Quarto, qui non impediunt, cùm ex officio teneantur. Quinto, custodem specialiter deputatum. Sexto, qui tacuerunt, vt testes iuridicè interrogati. 48

Non est ordo inter has causas.

Sed verius est, non esse inter has causas secundarias ordinem talem, qualis est inter principalem & secundariam, ita vt vna soluente, reliquæ maneant liberæ: sed in defectum principalis, omnes hæ causæ videntur teneri æquè primò, sic tamen vt alia ad plus, alia ad minus teneatur. Ratio est, quia vni non est operata ad damnum, tamquam instrumentum alterius, vel alterius nomine, sed quæque per se suo ordine. laudans enim non seruit consentienti vel consulenti, nec eius nomine agit, neque contrà, vt suppono. (si enim ponamus aliquem ex his alterius nomine egere, non tenebitur ille æquè primò, sed secundariò & in defectum illius causa egit, vt dictum est, quia ille in se suscipit obligationem.) 49

Qui plus mouit, tenetur ad amplius: qui minus, ad minus.

Itaque æquissimum videtur, si executor non restituat, vt illi omnes in locum eius immediatè succedant, & teneantur pro rata portiones conferre, maiorem quidem is, qui magis videtur executorem mouisse, minorem, qui minùs, vnde is, qui est causa sine qua damnum non fieret absolutè, plus tenetur conferre quàm is qui solùm est causa sine qua nõ fieret tali modo, id est, ita celeriter, audacter vel atrociter. Ex quo vlteriùs sequitur, quòd plus interdum teneatur conferre consulens, quàm receptans vel consentiens; & interdum contrà: prout executor magis vel minùs ab hac vel illa causa motus fuit. Et hoc videtur velle Petrus Nauarrus, nihil enim aliud probat eius ratio. omnes enim mediatè & secundariò attingunt effectum, (non vna mediante altera, vt instrumentum alterius) quamuis alia efficacius aliâ. Vnde solùm sequitur, aliam plus debere in restitutione, aliam minus, non autem priùs vel posteriùs. alioquin si receptator restitueret, ceteri nihil tenerentur ei refundere. Ille autem ordo, quem ponit Alcoçer, non probatur, quia nulla est ratio, cur receptator teneatur prior quàm Superior consentiens; aut consultor, prior quàm receptator. Imo si quis ordo 50 51

ponendus

ponendus sit; post executorem, prior teneri videbitur Superior consentiens, quam consultor vel receptator; quia ille tenebatur etiam ex officio impedire. vnde dupliciter ex causa tenetur, & quia consensit, & quia non impediuit.

DVBITATIO VII.

Quando plures sunt causæ damni æquè principales, vel æquè secundariæ, quæ videantur æqualiter contulisse ad totum damnum, ad quid singulæ teneantur.

52 *Causæ æquè principales.* RESpondeo Primò, Tenentur æquas portiones ad restitutionem damni conferre. Secundo, In defectum reliquorum, quisque tenetur in solidum. Tertiò, Ei, qui priùs soluit, tenentur reliqui, singuli pro sua parte. v. g. tres communi consilio incenderunt domum valentem 3000. aureorum, quisque tenetur conferre 1000. pro sua parte: si duo nolint, tertius tenetur in solidum; sed tunc habet ius exigendi 1000. ab vtroque sociorum. Primum patet; quia cùm eodem modo & æquè principaliter ad damnum sint cooperati, æqualiter tenentur ad eius reparationem, ac proinde æquis partibus. Secundum patet, quia quisque cooperatur ad totum damnum: ergo in defectum sociorum tenetur ad reparationem totius. 53 Tertium patet, quia ius, quod habebat dominus exigendi à singulis partem, translatum est in eum, qui pro sociis satisfecit, non enim pro eis satisfecit, vt essent omnino liberi, sed quia illis nolentibus, tenebatur domino restitutionem procurare: ergo potest ab illis repetere, quod nomine illorum domino dedit, quódque ipsi dare debuissent. Confirmatur Primò, Quia in hoc rectè eorum negotium gessit, ac proinde ipsi ratum habere tenentur. Secundò, Quia dum nolunt soluere, non solùm creditori, sed etiam socio iniuriam faciunt, cogentes eum soluere pro ipsis. ergo 54 *Qui alios induxit.* potest ab ipsis repetere. Tertiò, Quia aliàs peior esset conditio eius, quem priùs pœnitet. Nec obstat, quod ipse alios induxerit ad damnum inferendum, quia si non imperauit, nec coegit, nec induxit in sui gratiam, vt facerent, sed ob communem vtilitatem, omnes censentur eodem gradu & loco cooperari: nec quisquam videtur totum onus damni in se recipere. vnde singuli ad suas portiones conferendas eodem gradu tenentur. ac proinde qui totum soluit, potest 55 à ceteris suas partes exigere. Contrarium tenent Caietanus, Sotus, & Bannes supra, nempe eum qui induxit alios, non posse exigere ab illis vt partes conferant, eò quòd ipsis sit causa damni, inducendo in societatem maleficij. Sed quod diximus est verius: quia non fecit illis iniuriam, sed volentes & consentientes induxit.

56 Ex his sequitur, non esse vniuersè verum, quod docet Angelus v. Furtum, numer. 16. *Vno soluente, ceteros non teneri illi refundere, nisi fuerint causa, sine qua ille, qui soluit, non fuisset inductus in crimen.* etsi enim hoc sit verum in principali auctore soluente, respectu executoris, & in executore respectu reliquorum, vt dictum est, non tamen est verum in duobus executoribus, vel consultoribus, vel laudatoribus, &c. quorum alter non induxit alterum in crimen: neque in laudante, consentiente, consultore, &c. quorum alius alium non induxit, sed tantum induxerunt executorem. Fateor tamen, in foro externo non dari actionem in socios, propter commissum crimen; & hoc est quod significatur L. Si plures. 17. ff. de dolo, quam citat Angelus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si is, qui damnum accepit, vni sociorum obligationem restituendi condonet, reliqui maneant liberi.

RESpondeo & dico Primò, Si condonet auctori principali; qui secundo loco tenebantur, manent liberi. Est communis sententia DD. Patet, quia hæc remissio est instar solutionis: (vnde solet à Iurisperitis vocari acceptilatio, quæ est imaginaria quædam solutio) atqui soluente eo qui primo loco tenebatur, ceteri manent liberi; vt patet ex dictis: ergo, &c. vide Medinam q. 8. dub. 3. & Sotum lib. 4. q. 7. art. 3. in fine. 57 *Condonatio facta auctori principali liberat ceteros.*

Dico Secundò, si remittat ei, qui secundo loco tenebatur, non ideò liberatur is, qui primo loco. Ratio est, quia obligatio principalis auctoris non pendet ex obligatione secundarij, sed contra. quo fit, vt secundario soluente, teneatur ei principalis ex integro, soluente autem principali auctore, secundarius nihil teneatur ei rependere. 58 *Condonatio facta secundario.*

Dico Tertiò, Quando plures eodem gradu tenentur, (id est, æquè primò, vel æquè secundariò) etsi vni perfecta fiat remissio, non ideò ceteri sunt liberi à suarum partium restitutione. Ratio est, quia obligatio vnius non pendet ab altero, sed omnes æquè mediatè vel immediatè se habent ad damnum. 59

Sed difficultas est, quantum quisque debeat, si id, quod superest, in solidum sit compensandum, v. g. Titius, Stichus & Caius intulerunt damnum 300. aureorum, & Caio fit remissio.

Resp. Stichum & Titium debere suas partes, nempe vtrumque seorsim 100. Quòd si Titius nolit restituere, vel non possit, Stichus non tenebitur ad totam portionem Titij, sed solùm ad dimidiam, nempe ad 50. vnde in vniuersum vt restitutionem faciat, non tenebitur, nisi ad 150. non autem ad 200. vel 300. Ratio est, quia alterum dimidium portionis Stichi, qui non volebat vel non poterat restituere, ferre debet Caius, cui facta est remissio, nam eam ferre debuisset, si nulla remissio facta fuisset: atqui per remissionem non possunt socij grauari, sicut nec per solutionem. Itaque dum Caio fit remissio, triplex remissio ei fieri intelligenda est. 60 *Si vno facta sit condonatio.* 61 Primò, Eius partis, quam deberet, ceteris conspirantibus ad restitutionem, nempe 100. aureorum. Secundò, Partis, quam deberet, vno recusante restitutionem, nempe 150. si enim Stichus noluisset restituere, tunc Caius cum Titio debuisset restituere in solidum, collatis vtrimque 150. Tertiò, Totius, quod debuisset soluere, vtroque socio resolutionem recusante, nempe 300.

DVBITATIO IX.

Quomodo censeatur quis causa damni negatiuè.

RESpondeo, Si non impediat damnum, dum ex officio tenetur. hoc fit tribus modis, qui notantur his verbis, *mutus, non obstans, non manifestans.* *Mutus* dicitur, qui omittit præcipere, si erat Superior; consulere, si consultor; clamare aut strepitum edere, si erat custos rei, ad damnum impediendum. *Non obstans* dicitur, qui omittit opem vel operam, qua poterat damnum impedire, & quam ex officio tenebatur nauare, vt Principes, Magistratus, Præpositi viarum, & similes. *Non manifestans* dicitur, qui cùm eo officio teneatur, omittit manifestare malefactorem, siue ante factum, quando damnum erat impediendum, siue post factum, quando sarciendum, vt custos rei custodiendæ deputatus. ita passim has causas explicant Sotus, Caiet, Siluest. Medina, & Nauarrus supra. 62 *Causa negatiua.*

DVBITATIO X.

Vtrùm qui hoc modo causa damni fuere, semper teneantur ad restitutionem.

63 CAietanus v.Restitutio.c.1 §.Aduerte, quòd in his tribus; putat etiam eos teneri ad restitutionem, qui etsi ex officio non tenerentur, tamen tenebantur ratione articuli necessitatis,& facile poterant sine suo incommodo damnum impedire; vt si scias aliquos statuisse spoliare domum, vel occidere, & nisi indices, sequetur damnum. Ratio est; quia talis censetur causa illius damni saltem indirectè; quod sufficit. Idem tenent Angelus v.Furtum,n.26.& Richar. d.15.artic.5. q.4 & quidam alij,cum hac limitatione, si, quòd non impedias ex malo animo facias. Sed contraria sententia est communis, pro qua

Solus is, qui obligatur ex officio, tenetur ad restitut.

64 Dico Primò, Neminem ratione damni non impediti teneri ad restitutionem, nisi ad hoc obligatus fuerit ex officio. colligitur hoc ex D.Thoma q. 62. art.7. ad 3.& docet Medina q 9.Nauar.c.17. n.18.Couar.ad reg. Peccatum, part.2. §.3.n.5. qui dicunt hanc sententiam esse ferè communem. Ratio est,quia qui non obligatur ad impediendum ex officio, solùm obligatur ex charitate: atqui violatio obligationis ex charitatis lege nascentis, non inducit necessitatem farciendi damni; id enim proprium est vinculi Iustitiæ, vt omnes tradunt.

Obiectiones.

Dices primò, cap. Quantæ, de sent. excommunic. Innocent.III.dicit, *eos, qui consentiunt inijcientibus violentas manus in Clericos; & eos qui iniiciunt, pari pœna condemnari ab Ecclesia*, nempe pœna excõmunicationis.Secundo.cap. Sicut dignum 6.de homicidio, Alexander III. ait, *Qui potest hominem liberare à morte,& non liberauit,occidit.* Tertiò,qui suadet alteri,ne impediat furem vel latronem aggredientem aliquem, tenetur ad restitutionem:ergo etiam is, qui non impedit, dum facile potest.

Solutio.

65 Resp. Ad Primum. Innocentius ibi loquitur de iis, qui consentiunt vel non impediunt, cùm ex officio teneantur impedire; vt exponit Glossa. quamquam non negauerim posse excõmunicationem ferri etiam in talem,qui non tenetur ex officio. Inde tamen non sequitur, eum obligari ad restitutionem:nam propter peccatum mortale potest quis excommunicari, non tamen obligari ad restitutionem.

Ad Secundum. Dicitur *occidere*; sicut is, qui non pascit fame morientem; nempe culpa homicidij, vt est contra charitatem,non vt contra iustitiam,c.Pasce, d 87. ex Ambrosio.

Impediens dissuasionem.

66 Ad Tertium.Medina, concesso antecedente, negat consequentiam, & conatur ostendere,eum,qui remotior est,interdum teneri, quando propinquior non teneretur. Sed ex dictis cap.12.dubit.18.colligitur, antecedens esse distinguendum: si enim is, qui suadet tibi ne latronem,qui inuadit innocentem, impedias id faciat sine vi aut fraude, non tenetur ad restitutionem, quamuis grauissimè peccet contra charitatem. Ratio est; quia non fecit contra aliquod Ius iustitiæ, quod alter habeat,sed solùm contra charitatis debitum:ille enim innocens non habet ius Iustitiæ ad tuum auxilium, nisi quatenus in tua libera voluntate illud positum est. Vnde quamdiu libertas tuæ voluntatis non impeditur, non fit ei iniuria. Si tamen vi aut fraude impediret, tunc veram ei iniuriam irrogaret.

67 Ad rationem initio allatam pro sententia Caietani, Respondeo, Eum, qui tali modo est causa damni,solum esse causam priuatiuam; quæ cùm nullo modo influat in effectum, non tenetur ad restitutionem;nisi ex officio obligatus fuerit ad impediendum,si enim solùm ex charitate teneatur, solum contra charitatem peccabit.

Sed quid si fur det tibi aliquid, ne impedias ipsius furtum, clamando vel manifestando, teneberisne ad restitutionem.

Resp.Primò, Te non teneri ad restitutionem pretij, nisi fortè sit pars furti. hanc enim teneris restituere, ratione rei acceptæ. 68

Si fur det pecuniam, ne impedias.

Secundò,Quod ad compensationem damni attinet, Sotus l.4. q. 7. art.3. putat te etiam non teneri. quod probatur Primò, Quia non ideò magis obligaris ad impediendum, quod pretium acceperis vt non impedias. Secundò,Quia recipiendo illud pretium,non facis iniuriam ei,quem fur parat inuadere:sicut non facis iniuriam, dum precibus tibi persuaderi finis, ne maleficium impedias.

Contrarium videtur verius,quod tenet Petrus Nauarra l.3.cap.4.numer.132. & Salonius pag.273. Ratio est, quia hic non solùm est non impeditio, sed etiam actus positiuus, quo animat furem: sine quo vel non fecisset,vel non tam audacter & securè fecisset. Aliud enim est, non impedire, aliud externo aliquo signo animare & securiorem reddere: accipiendo autem pretium, videtur spondere securitatem. Quòd si solum non impediret, non teneretur, etiamsi pretium accepisset,vt benè probant argumenta.

Dico Secundò, Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpa graui negligant,tenentur ad restitutionem. Est communis sententia Doctorum. Probatur, quia illi ex Iustitia debent illum actum impeditionis damni: ergo omissio eius est contra iustitiam: ergo si ex illa omissione sequatur damnum, omittens est causa illius damni contra iustitiam. Consequentia patet:quia sicut damnum, quod sequitur ex iniusta commissione, est iniustum: ita etiam quod sequitur ex iniusta omissione. Vnde sicut teneris ad reparationem damni, quod alteri datur ex opere tuo, contra Ius ipsius facto, seu contra Iustitiæ debitum commisso, ita etiam teneris ad illud quod datur ex omissione,quæ fit contra Ius ipsius,seu contra debitum quo ipsi obligaris. quo modo debitor tenetur creditori ad interesse, quod sequitur ex non præstita solutione debita,vt rectè Medina q.8. 69

Omnes qui ex officio tenentur.

Ex his infertur Primò,Principes,Magistratus, Prætores & Duces belli,teneri ad restitutionem, si omittant impedire furta,latrocinia, iniusta monopolia, & similia damna, cùm possint sine suo notabili detrimento vitæ, famæ, honoris,aut rei familiaris. Ita Siluester Rest 3 q.5. & alij Doctores. Ratio est; quia ex officio, ac proinde lege Iustitiæ commutatiuæ tenentur,tamquam ad hoc conducti:ideò enim stipendia & honores à Republica accipiunt. Dico, *Sine notabili detrimento*.quia non tenentur impedire damnum minus, cum suo maiori vel æquali, ita enim censentur Reipublicæ operam suam veluti locasse, vt grauia communitatis damna (vt sunt latrocinia, hæreses, & similia) teneatur impedire, etiam cum vitæ periculo, quia talia longè præponderant damno priuato:damna verò priuatorum, quando id facere possunt sine pari damno suo. 70

Magistratus, &c.

Infertur Secundò, Idem dicendum de omnibus illis, qui per modum contractus sese ad alicuius rei custodiam obligarunt, stipendia ob eam causam accepturi.nam lege Iustitiæ tenentur custodiam præstare,vnde si omittant,tenentur damni secuti,siue ab hominibus inferatur, siue à feris, vt custodes hortorum, vinearum,saltuum,stagnorum,&c. Debet tamen damnum istud esse magni momenti, & dominus iusta ratione inuitus.vnde si custos permittat aliquid pauperi,non ideò statim tenebitur. vide Nauarrum cap. 17. num. 122.& 123. 71

Sed difficultas est,Vtrùm, si pœna sit constituta in eos qui certo loco venantur, lignantur, pascunt, aut certas merces exportant aut important, aut vectigal non soluunt,custodes dissimulantes aut nõ accusantes teneantur eam compensare?Quidam putant teneri.ita Petrus Nauarra l.3.c.4.n 142 Salonius q.62.art.6.controuers.5.colligitur ex Soto lib.1. quæst.6.art.6.in fine quartæ solutionis. Ratio est, quia non accusando,vel non apprehendendo, sunt causa damni suis dominis, à quibus stipendia accipiunt, quorum tenentur commoda 72

Si pœnam non curant solui.

moda procurare. eiùm enim domini,hoc ipso,quo quis contra legem huiusmodi pœnalem delinquit, ius acquirant ad mulctam pecuniariam, tenentur ipsi hoc ius non negligere: quod si negligant, peccant contra iustitiam, ac proinde tenentur de damno secuto. Hæc sententia est probabilis.

73 *Verius est non teneri.* Contrarium tamen videtur verius: Hos custodes non teneri mulctam dependere, quæ delinquentibus irroganda erat. Ita Nauarr. cap. 25. num. 34. Siluester Restit.3.q.5. Idem tenuit S. Bernardinus, teste Siluestro & Nauarro. Ratio est, non quòd pœna non debeatur ante sententiam, vt videtur velle Nauarrus, (non enim hîc agitur de solutione pœnæ, sed de damno dato, vel commodo contra officium neglecto) sed quia custodes huiusmodi, non tenentur ex iustitia accusare, vt dominus vel Respublica ditetur mulctis, sed solùm vt damna impediantur, & vectigalia soluantur, officium enim illorum non est mulctas procurare, vel vectigalia recipere, & res suæ custodiæ creditas, indemnes præstare. Leges quoque pœnales & commissoriæ non sunt factæ, vt Respublica ex pœnis locupletetur, sed leges seruentur, & subditi officium præstent. Vnde neque Procurator fiscalis nõ accusans, neque Iudex non condemnans in tali casu, tenentur ad pœnæ illius compensationem.

74 *Tutores.* Infertur Tertiò, etiam teneri tutores & curatores, qui negligunt impedire damna pupillorum & minorum, nam ex iustitia ad hoc obligantur. Etsi enim stipendia non recipiant, tamen potestas publica, siue lege, siue imperio, potest hanc obligationem imponere, & ipsi tenentur admittere, & vbi admiserint,

75 *Famuli.* lege iustitiæ sunt obstricti. Similem obligationem contrahit famulus, quando ei domus vel rerum custodia à domino demandatur, secùs est si non demandatur. Nam non hoc ipso, quo qui alteri famulatur, tenetur iustitiæ lege res ipsius custodire, saltem contra domesticos: ad hoc enim non censetur se obligasse, nisi is cui inter famulos ea cura speciatim est commissa. Vnde si alium famulum videat aliquid surripientem, non tenetur lege iustitiæ impedire, & consequenter nec damnum restituere. Contra externos tamen tenetur, nam ratione famulatus censetur obligari ad res domini ab iniuria externorum tuendas, vt rectè docet Sotus lib. 4. q. 7. art. 3. & ita ferè habet communis gẽtium sensus. Cui verò domus cura commissa, tenetur ex officio custodire, etiam contra do-

76 *Testis.* mesticos. Simili modo, multorum sententia tenetur testis, si iuridicè interrogatus, veritatem non manifestarit, vnde fiat vt alteri damnum detur, vel anteà datum non rependatur. Ratio est, quia testis tunc ex imperio Iudicis accipit obligationem & quasi officium manifestandæ veritatis. Secùs si interrogetur non iuridicè, v.g. tamquam amicus aut familiaris, aut si res sit occulta. Si tamen periculum vitæ, famæ vel rei familiaris inde illi impenderet, non teneretur, quamuis iuridicè interrogatur: sicut nec Iudex cum pari discrimine tenetur damna priuata impedire. Illud tamen de obligatione testis non est certum, imò contrarium videri possit verius: de quo infrà cap. 30. dubit.8. dicetur.

77 *Confessarij.* *Habentes curam animarum.* Petes, Vtrùm confessarij teneantur, si pœnitentem non cogant ad restitutionem, vel non moneant? Multi DD. docent teneri. Rosella Restit.2.num.5. Angelus Restit. vltimò, n.5. Nauarr. cap.17.n.22. Petrus Nauarr. l.3.cap. 4. n. 125. quam sententiam puto valdè probabilem, si loquamur de iis qui ex officio habent curam animarum, vt sunt Episcopi & Parochi. Ratio est, quia cùm isti sint Superiores, ex officio tenentur regere subditos, & pro modo suæ gubernationis impedire, ne aliis damnum inferant: (ideò enim decimas à populo & stipendia Ecclesiastica percipiunt, sicut Principes & Magistratus sæculares tributa & vectigalia) ac proinde tenentur curare, si commodè possint, vt restitutionem faciant. eiusdem enim rationis est damnum inferre, & illatum nolle sarcire. quare cùm in hoc Sacramento administrando id commodè possint procuraret, si negligant, tenentur de damno ex omissione secuto. Sufficit autem vt ex culpa lata vel etiam leui negligant, vt rectè Petrus Nauar. *Leui* inquam, 78
non quæ ipsis leuis sit, sed quæ leuis esset in eo, qui non tenetur ex officio, nec stipendia recipit. quæ enim culpa est leuis in eo qui facit non ex officio, est grauis in eo qui ratione officij & stipendij tenetur, quia maiorem diligentiam præstare debet. Si verò loquamur de illis, qui ex officio ad curam animarum non tenentur, vt sunt Religiosi, verius est hos non teneri de damno secuto, etiamsi ex ignorantia vel negligentia pœnitentem non monuerint. *Religiosi & Capellani.* Ratio est, quia administratio Sacramenti pœnitentiæ, præcisè non obligat confessarium ad impediendum damnum tertij, sed solùm ad curandum bonum pœnitentis. & quamuis ex præsenti munere teneatur pœnitentem monere & instruere, non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium, (sicut Superior tenetur) sed ex obligatione erga pœnitentem, qua tenetur eius salutem spiritalem procurare. vnde si omittat, peccat contra debitum iustitiæ, quo obstrictus est pœnitenti, non quo tertio.

His addo, idem probabiliter dici posse de Episcopis & Parochis: quia eorum obligatio, qua lege iustitiæ obstricti sunt populo, solùm videtur esse in ordine ad spiritalia, vt supra cap. 9. dubitatione 13. dictum est.

DVBITATIO XI.

Vtrùm hi teneantur in solidum, & quo ordine.

Respondeo & dico Primò, Qui fuit causa damni, non impediendo, aliquo horum trium modorum, 79
cùm ex officio teneretur, obligatur in defectum aliorum ad restitutionem in solidum. Est communis DD. Ratio est, quia fuit causa sine qua non, totius damni, quod sufficit in causa permissiua. tunc enim causa permissiua dicitur verè causa, quando sine eius permissu damnum non fuisset illatum, & ipsa, lege iustitiæ tenebatur impedire: de quo plura 1. 2. quæst.6. art.3.

Vtrùm autem inter has causas sit aliquis ordo, non 80
Quo ordine. ita constat. Petrus Nauarrus num. 147. putat, Primo loco teneri Superiorem, qui non impedit damna, vt Principes, Magistratus, Prælatos: sicut enim in illis est primaria potestas impediendi, ita negligentia illorum censetur primaria causa damni. Secundo loco, custodem rei. Tertio, testem, qui rogatus, non aperit veritatem, & eum qui tenetur ex officio dare consilium, rectáque monita, & negligit. Quæ sententia videtur vera, si sint causæ damni æquè propinquæ. Alioquin custos rei particularis videtur prius teneri quàm Magistratus, qui solùm est custos vniuersalis, quia hic adhibetur, vt illius defectum suppleat, eiúsque negligentia, est causa propinquior damni, quàm negligentia Magistratus.

Causa priuatiua tenentur post positiuas. Dico Secundò, Hæ causæ non impedientes, tenentur post omnes causas positiuas, & in defectum earum succedunt. Ratio est, quia sicut causa positiua est potior, magísque influit quàm permissiua, ita etiam 81
priorem locum habet in restitutione. Confirmatur, quia causa positiua animat aliquo modo malefactorem, ac proinde positiuè mouet & inclinat ad damnum inferendum; causa autem permissiua nullo modo inclinat, sed solùm non impedit. Quòd si contin- 82
geret malefactorem, considerata Superiorum vel custodum præterita negligentia, animari, alia esset ratio, *Nisi fortè animetur inde malefactor.* tunc enim causa permissiua esset instar causæ positiuæ, ac proinde teneretur simul conferre in restitutionem cum positiuis, non post illas.

CAPVT XIV.

De restitutione ratione rei acceptæ, & cui facienda restitutio.

Habet Dubitationes 9.

EXPLICVIMVS duobus capitibus, quisnam teneatur restituere ratione iniustæ acceptionis, eam immediatè exequendo, vel mediatè cooperando. Nunc breuiter dicendum de iis, qui tenentur ratione rei acceptæ, quales sunt, qui bona fide rem alienam apud se habent.

DVBITATIO I.

Vtrùm is, qui bona fide rem consumpsit, vel alienauit, teneatur posteà ad restitutionem.

1 RESpondeo & dico Primò, Quicumque habet rem alienam, quamuis optima fide illam hactenus tenuerit, putans esse suam, simulatque tamen cognouerit esse alienam, tenetur ad eius restitutionem prima opportunitate, idque tantummodo ratione rei acceptæ. Ratio est, quia non potest retinere rem alienam inuito domino. Hinc lex ciuilis concedit domino euictionem & vindicationem rei suæ, vbicumque ea fuerit. Neque pretium, quod pro ea dedisti, exigere a domino potes (L. Mater tua. 3. L. Si mancipium. 23.

2 *Non potest exigere pretium rei.* C. de rei vind.) quia par non est, vt ipse rem suam emat (L. Suæ 16 ff. de contrah. empt.) sed illud tibi a venditore repetendum. L. 1. ff. de euict. Quòd si eam, postquam scieris esse alienam, vlteriùs detineas, habita restituendi opportunitate, incipis esse possessor malæ fidei & obligari non solum ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniquæ detentionis, quæ æquiualet iniquæ acceptioni. vnde si interim pereat, quamuis casu, teneris ad restitutionem, quia censeris esse in mora.

3 *Si consumpta vel alienata bona fide.* Dico Secundò, Si is, qui rem alienam bona fide possidebat, eam interim consumpsit, vel alienauit, solum tenetur restituere id, quo inde factus est locupletior. Est communis DD. vide Caietanum q. 62. art. 6. Medinam q. 10. de restitur. & Silu. Restitutio 3. q. 7. Nauarr. c. 17. n. 7. & sequentibus. Ratio est, quia solùm tenetur ratione rei acceptæ, quæ cùm non ampliùs apud illum exstet, cessat quoque cum ea eius obligatio.

4 *Si bona fide vendidit.* Hinc sequitur Primò, Si eam bona fide emit, & deinde eodem pretio vel minoris bona fide vendidit, ad nihil teneri. si verò pluris vendidit, ita vt rem familiarem auxerit, tenetur solùm restituere illud auctarium.

5 *Si factus locupletior.* Secundò, Si eam dono accepit & vendidit, tenetur restituere pretium, nisi fortè illud insumpserit in lusum, vel largitiones, ita vt ex eo non sit factus locupletior. quod intellige, si alioquin talia impendia facere non constituerat. si enim iam decreuerat, vel si necessarium erat impendere, quamuis illius rei pretium non obtigisset, iam pepercit rebus suis, quas impendisset: & sic censetur factus locupletior. Vnde tenetur, quatenus rebus suis, insumendo aliena pepercit: vt si insumpsit decem aureos ex re aliena solumque pepercit quinque ex suis, eò quod non consumpsisset nisi quinque, non tenetur nisi ad quinque: quia his tantummodò videtur locupletior.

6 Tertiò, Si eam bona fide donauit, non donaturus aliam similem vel dissimilem, si hanc non habuisset, non tenetur ad quidquam, quia non est factus ditior. Secùs est, si aliam ex suis erat donaturus: quia tunc pepercit rei suæ, donando alienam, & ita compendium ex re aliena fecit.

Quartò, Si res periit durante bona fide, ad nihil 7 tenetur, siue fortuitò, siue culpa parua aut magna *Si periit ex culpa.* perierit: quamuis Nauarrus c. 17. n. 7. contrarium insinuet, dum ait: *Si absque ipsius culpa perit.* & Sotus l. 4. de Iust. q. 7. art. 2. *Si absque magna culpa perit.* Ratio est, quia non tenetur ratione damnificationis, seu iniustæ acceptionis, (nam consumptio illius rei vel negligens custodia, non est actio iniusta, cùm bona fide se gerat erga illam, tamquam erga rem suam) sed solum tenetur ratione rei: ergo si res non extet nec in se, nec in pretio, quomodocumque id factum sit, non tenetur. vide Siluestrum supra.

DVBITATIO II.

Vtrùm possessor bonæ fidei teneatur etiam fructus perceptos restituere.

RESpondeo & dico Primò, Tenetur restituere omnes fructus qui apud illum extant, modò non 8 *Fructus extantes.* sint fructus meræ industriæ. Ratio est, quia fructus hoc ipso quo proueniunt ex re tua, cedunt in tuum dominium, vt constat Instit. de rerum diuisione. §. Si Titius, & sequenti. Tales sunt qui sine vllo labore proferuntur, vt fœnum, glandes, poma, nuces, &c. & etiam qui interueniente labore, vt segetes, vuæ. In his tamen detrahendæ sunt expensæ. Fructus autem nudæ industriæ non sunt restituendi, ne quidem à malæ fidei possessore: vt si quis aliena pecunia negotiatus sit, vt suprà dictum est.

Dico Secundò, Si fructus quidem non extent, tamen illis factus sit locupletior, tenetur quatenus locupletior: 9 *Non extantes.* siue illi fructus fuerint merè naturales, siue mixti, id est, ex re, mediante industria, prouenientes. Ita Gabriel in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dubio 5. Ioannes Medina C. de restit. q. 10. Couarr. lib. 1. variar. c. 3. n. 6. & alij passim. Ratio est, quia fructus debentur domino, detractis expensis; in locum autem fructuum succedit eorum pretium, qua parte eo factus est ditior. idque seruandum esse in foro conscientiæ, docet Siluester v. Fructus, q. 1.

Aduerte tamen, in quibusdam tribunalibus, fru- 10 *Fructus mixti.* ctus mixtos non extantes (etsi inde factus sis ditior) iudicari non esse restituendos, vt refert Couarr. lib. 1. variar. cap. 3. n. 6. quæ etiam est multorum Iurisperitorum sententia, vt ibidem docet. Nec videtur omnino improbabilis, nam quædam Iura huic videntur fauere. Instit. de rerum diuisione. §. Si quis à non domino, L. Quæsitum, 40 ff. de acquirendo rerum dominio.

Contrarium tamen, quod diximus, puto verius, quia est communis sententia, & firmiore nititur ratione, & fauet apertus textus L. Si & me & Titium, 32. ff. Si certum petatur. Ad Iura illa responderi potest, esse intelligenda eo casu, quo non sis factus locupletior.

Dices, L. Qui scit. 25. §. vlt. ff. de vsuris, dicitur, 11 *Bonæ fidei emptorem, qui priùs quàm fructus perciperet, cognouit fundum alienum esse, censeri adhuc bonam fidem habere, vt fructus suos efficiat, donec fundus euictus sit.* ergo etiamsi extent, potest retinere.

Respondeo. Hanc legem non videri æquam seu veram. certum enim est, simulatque quis nouit rem esse alienam, non posse fructus eius suos facere, vt apertè colligitur L. Qui bona fide. 23. & L. Bonæ fidei, 48. ff. de acquirendo rerum dominio, quia fructus cedunt solo, vt suprà ostensum est. Neque mirum, interdum in Pandectis huiusmodi antinomias reperiri, quas frustra nituntur Interpretes conciliare: quia hoc Opus collectum est ex plurimorum Iurisconsultorum responsis, qui sæpè contraria sentiebant, & Collectores non poterant in tanta voluminum & sententiarum multitudine semper meminisse quid alibi posuis- 12 *Qui non percepit per negligentiam.* sent. vide Couarr. supra n. 7.

Dico Tertiò, Possessor bonæ fidei non tenetur ad restit-

restitutionem fructuũ, quos ratione negligentiæ suæ non percepit, sicut tenetur possessor malæ fidei. Probatur, quia cùm non sit factus ditior, non tenetur ratione rei acceptæ. & cùm non fuerit causa iniusta damni, domino obuenientis, (sicut possessor malæ fidei, iniusta detentione) non tenetur ratione iniustæ acceptionis.

DVBITATIO III.

Vtrùm si emeris rem furtiuam bona fide tenearis eam domino reddere; an verò possis dissoluere contractum, recepto pretio.

13 *Si gratis accepta.* Respondeo & dico Primò, Si gratis eam accepisti, teneris, vbi cognoueris alienam, domino restituere: nec potes reddere furi, nisi moraliter sis certus, furem restitututum. Ratio est, quia teneris ratione rei acceptæ, quæ apud te est: non furi, cùm non sit eius: ergo vero domino. Nam restitutio, quæ facienda est ratione rei acceptæ, debet fieri illi cuius res est.

14 *Si empta fide bona, potest restitui furi.* Dico Secundò, Si bona fide eam emisti, vbi intellexeris esse alienam, poteris rescindere contractum, & reddere furi, à quo accepisti, vt pretium recuperes: nec teneris tunc domino restituere. Ita docet Nauarr. cap.17. n. 9. Siluester v. Restit. 3. q. 7. Angelus Restit. 1. n. 1. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. a. 3. dub. 5. vbi citat Hostiensem, Alex. Halensis 4.p q.86.membro 3. art 5. Probatur Primò, Quia nullam iniuriam intulisti domino hanc rem emendo & apud te detinendo, cùm bona fide egeris: ergo non potest dominus meritò ægrè ferre, tamquam iniuria affectus, si eam, ne pretium amittas, in eo statu, in quo erat anteà, constituas.

Secundò, Quia hic contractus fuit omnino inuoluntarius: error enim dedit causam contractui, nam si sciuisses esse alienam, noluisses eam emere: aut certè fuit non voluntarius, ita vt non voluntariè habeas rem alienam: ergo potes contractum rescindere, & rem acceptam restituere, vt pretium recuperes. consequentia probatur, quia talis contractus vel natura sua est nullus, propter defectum voluntarij, vel certè in irritum reuocari potest, pro arbitrio eius qui deceptus est, vt infra cap. 17. dub. 5. dicetur. Tertiò, Si quis inuentam rem alienam in plateis sibi assumeret, & posteà aduerteret eam sibi fore damnosam, posset reponere eodem loco: nec teneretur eam cum suo damno seruare, vt domino restituatur: ergo, &c.

15 *Contrarium probabile.* Aduerte tamen, contrariam sententiam esse probabilem, quam tenet Caietan. 2.2. q.62. art. 6. Sotus l. 4.q.7. art.2. & Couarr. ad reg. Peccatum 3. p. in initio, & lib. 1. variar.cap. 3.n.6. quorum hæc sunt præcipua argumenta.

16 *Argumenta contraria sententia.* Primò, Si talis emptor rei alienæ potest eam furi reddere, vt pretium recuperet: ergo, si fur non inueniretur, vel si obiisset, posset eam alteri vendere, ne damnum patiatur.

Resp Negando consequentiam, quia si non inueniatur à quo illam emit, iam non potest contractum rescindere, nec rem in eodem statu constituere, vnde tenetur eam domino reddere: quia neque potest eam retinere, cùm sit aliena, neque potest eam vẽdere, cùm eius dominium transferre non queat, neque etiam potest à domino pretium exigere, quia nullum ius habet in dominum, cùm sine domini culpa ad ipsum peruenerit, sed tantùm Ius habet in venditorem: ac proinde ab hoc solo potest damnum suum sarcire, & non alio.

17 Secundò, Qui rem furtiuam reddit furi, cooperatur ipsius iniquæ detentioni: ergo, &c.

Resp. Negando antecedens, vtitur enim iure suo, vt se indemnem præstet, relinquens furem suæ conscientiæ, non enim suadet vt non restituat, quin potiùs illi præbet restituendi exemplum: neque etiam dat occasionem noui peccati, quia fur iam antè non constituerat restituere.

Tertiò, Si dominus rei posset conuenire talem emptorem coram Iudice, Iudex eum condemnaret ad restitutionem: ergo etiam anteà tenebatur restituere. 18

Respondeo. Negando consequentiam, ideò enim condemnabitur emptor ad restitutionem, quia res aliena apud ipsum reperitur. Iudex enim statim inquirit à quo eam emerit: qui si potest inueniri, iubet, non vt illi restituat, (quia non vult dominum rei per istas ambages ducere) sed vt restituat domino, cuius est, & ipse si velit pretium ab illo recuperet. Iudices enim, id quod est expeditissimum sequi solent: si ille inueniri nequit, iam æquè tenebitur domino. quòd si furem sciens, nolit ipsum detegere, meritò à Iudice in pœnam condemnatur, vt rem domino, non furi, restituat.

Dico Tertiò, Si mala fide rem emisti, vt tibi retineres, sciens vel dubitans esse furtiuam, teneris eam domino restituere. Ita docet Nauarr. Caiet. Sotus & Couarr. suprà. Ratio est, quia iste tenetur non solùm ratione rei acceptæ, sed etiam ratione iniustæ acceptionis. accepit enim rem alienam inuito domino, sciens vel dubitans esse alienam. ergo etiamsi periret, teneretur de damno: ac proinde tenebitur eam domino reddere, etiamsi oporteat pretium amittere. Confirmatur, quia cùm sciuerit esse alienam, & nihilominùs voluerit emere, censetur damnum in se voluisse suscipere, & iure suo cedere, quod habuisset ad contractum dissoluendum, si alienam esse ignorasset. Itaque sibi imputet, quòd pretium dederit pro ea re, quam sciebat restitutioni obnoxiam. 19 *Si empta fide mala.*

Petes, Vtrùm saltem possis repetere pretium, quod pro ea dedisti? *An pretium à domino possis exigere.*

Respond. Si eam sciens esse alienam paruo pretio emisti, vt domino inuento restitueres, pretium repetere potes, & dominus in conscientia tenebitur reddere, & in foro externo etiam cogetur, vt colligitur Instit. de obligationibus. quæ quasi ex contractu. §. 1. & L. 2. Si quis absentis. ff. de negotiis gestis. Ratio est, quia vtiliter gessisti negotium domini: non enim dedisti pretium, vt rem tibi retineres, sed vt eam periculo, in quo erat, eximeres, ne domino periret. Vide Couarr. ad regul. Peccatum 3 p. in initio n. 5. Si magno vel penè æquali in eumdem finem comparasti, non tenetur dominus totum refundere, (nisi fortè prudenter putaueris eam longè pluris valere) quia nihil vtilitatis tali emptione domino attulisti, nec vtiliter eius negotium egisti. tenebitur tamen ad aliquid arbitrio prudentum, nimirum quantum prudenter, gerendo negotium ipsius, impendere potuisti colligitur d. L. Si quis absentis. ff. de negot.gestis. Si verò eam tibi emisti, non potes pretium repetere: quia neque nomine venditionis (non enim domino rem suam vendere potes) neque nomine gestionis negotij, quia non eius causa emisti. colligitur ex L. Si pupilli. 6. §. Sed & si quis negotia. ff. suprà. vide Gabrielem & Siluest. suprà. 20

Circa hanc Tertiam propositionem Notandum Primò. Contrariam sententiam, Nempe etiam eum, qui mala fide emit, posse contractum eum fure initum rescindere, vt pretium redipiscatur, non videri improbabilem, eam enim tenent Alexander Halensis, Gabriel, Angelus & Silu. suprà. Ratio illorum est, quia sibi quisque consulere potest præ altero: præsertim cùm rescindendo contractum non constituat rem peiori loco, quàm erat antè. Hæc sententia videtur valdè rationi consentanea, quãdo rescinditur ex continenti, vel non ita diu postquam est initus: quia non censetur notabilem iniuriã domino fecisse, rem ipsius tantisper contrectando. 21 *Contraria nõ improbabilis.*

Notandum Secundò, Ea, quæ hisce tribus Dubitationibus dicta sunt, potissimum esse intelligenda de rebus alienis, quæ propriis non sunt ita permixtæ vt discerni nequeant. quæ enim ita permiscentur vt non possunt 22 *Res aliis permixta.*

possint discerni, transeunt in dominium eius, cuius rebus permixtæ sunt, & perit obligatio realis, solumque manet personalis, iuxta Siluest. Vsura 6. q. 1. Ioan. Medinam q. 10 de restitutione, & Angelum v. Vsura 2. n. 18. quorum sententia est probabilis & consentanea Legi, Si alieno nummi. ff. de solutionibus, vbi de alienis nummis dicitur, *Si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri, qui accepit, in libris Caij scriptum est; ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret.* Ratio est, quia in talibus non est causa, cur potius hæc pars quàm illa censeatur aliena. Itaque si eiusdem generis frumentum, oleum, & similia, quæ furto sublata fuere, & rebus venditoris eiusdem generis permixta, non teneris ad restitutionem, etiamsi id scias, & res apud te adhuc extet, vt docet expressè Medina q. 10. Verùm de hoc plura infra cap. 20. dubit. 18. n. 156. & sequentibus.

Si res aliena propriis sint permixta.

DVBITATIO IV.

Vtrùm si dubites an res sit aliena, possis eam accipere, retinere, alienare.

23 *Si dub. iu superueniat.*

RESpondeo & dico Primò; Qui initio bona fide rem accepit vel habuit, si posteà incipiat dubitare an sit aliena, tenetur inquirere veritatem, & manente dubio post inquisitionem, non tenetur restituere: sed manet in possessione bonæ fidei. Ita Ioannes Medina q. 10. & Silu. Restitutio 3. q. 7. §. Tertium, Gabriel supra, & alij. Ratio est, quia in dubio melior est conditio possidentis: vnde nisi moraliter certus esse incipiat, alienam esse, non tenetur ea se priuare. vide cap. 6. dub. 3. de præscriptione. Hinc sequitur, Si rem illam, domino post diligentem inquisitionem non inuento, vendat, non teneri posteà illo comparente, vt rectè Silu. Gabriel & alij. Ratio est, quia neque tenetur ratione iniustæ acceptionis, cùm bona fide illam habuerit, & vendiderit, neque ratione rei acceptæ, vt quæ nec per se ipsam, nec per aliquid sui, quod vicem eius suppleat, apud ipsum extet. Quod addo, quia si ipse ex ea factus est locupletior, eatenus tenetur. res enim ratione illius accessionis, quæ ex ea rebus illius facta est, censetur adhuc extare.

Dices, Quid si occurrente dubio, non instituit inquisitionem, & postea certò deprehendat rem fuisse Titij?

Resp. Tunc tenetur Titio restituere non solùm rem illam, sed etiam fructus consumptos ex eo tempore, quo dubitare cœpit. ratio est, quia ex quo exorta dubitatione, an esset aliena, cœpit negligere inquisitionem, non fuit amplius possessor bonæ fidei, sed mala fide & contra conscientiam suam rem illam, cum ea animi dispositione possedit. Deinde ex iustitia tenebatur veritatem inquirere, vnde omissio illa seu negligentia fuit contra iustitiæ legem. quare tenetur damni, quod ex ea omissione vero domino obuenit.

24 *Si ab initio dubitat.*

Dico Secundo, Qui dubitat vtrùm res sit aliena, potest nihilominùs eam recipere titulo donationis, permutationis, emptionis, &c. modò eo animo accipiat, vt eam domino, si post diligentem inquisitionem inuenerit, restituat. Ratio est, quia in hoc nullam facit domino iniuriam, sed beneficium, nam alioquin fortasse numquam fuisset restituenda.

25 Dico Tertio, Quòd si non eo animo eam accipiat, sed potius vt sibi retineat, peccat quidem, vt supra dictum est, non tamen tenetur eam statim restituere, sed mutato animo, debet diligenter an aliena sit inquirere, & vbi moraliter certus fuerit alienam esse, integrè restituere cum fructibus etiam consumptis: si autem aliquid dubij remanserit, tenetur eam cum altero, de quo dubitat, diuidere, plus vel minus pro ratione dubij & inclinationis animi illi assignando. qui si sit persona nota, ei sua pars tribuenda, si verò sit ignota, pauperibus. Ita Caietanus q. 62. art. 5. Sotus lib. 4. q. 7. a. 1. circa tertium argumentum, Ioannes Medina quæst. 17.

Ex dictis sequitur, Si accipias rem aliquam ab eo qui bona fide possidebat, neque moraliter certus sis, tuam esse, non posse te retinere, sed totam debere restituere, quia in dubio possessio illi fauet, ita vt nisi moraliter certum sit eius non esse, non possis ea spoliari: & ita in omnibus tribunalibus apud omnes gentes iudicatur. Si verò neuter possidebat, vel alter non bona fide possidebat, non potes in dubio totam tibi vindicare, sed prout animus magis in hanc vel illam partem inclinat, restitutio ex ea facienda. quare in pari dubio, poteris retinere dimidium: si probabilius putes esse alienam, ei maior pars reddenda: si tuam, tu maiorem retinebis, idque secundùm varios gradus, qui in hoc assensu esse possunt. cùm enim neutri possessio suffragetur, res ex coniectura & opinione iuris vtriusque partis statuenda est.

DVBITATIO V.

Vtrùm qui bona fide rem alienam, quam ab alio emerat, vendidit, domino comparente, teneatur contractum venditionis rescindere, reddito pretio emptori cui vendidit, an sufficiat cedere ei sua actione.

NAuarrus cap. 27. n. 8. existimat satis esse, vt cedat ei sua actione. v. g. emi equum à Petro, & vendo eum Paulo bona fide, deinde rescitur esse Ioannis, eique restituitur: dicit Nauarr. me non teneri refundere pretium Paulo, cui vendidi, à quo Ioannes recuperat equum, sed sufficere vt ei cedam actione, quam habeo in Petrum, à quo emi. Sed contrarium est tenendum, nempe vbi constiterit rem esse alienam, & Paulus voluerit idcircò contractum rescindere, debere me esse paratum rescindere, & pretium restituere. Ita docet Sotus l. 4. q. 7. art. 2. & colligitur ex D. Thoma q. 77. art. 2. Probatur, quia qui vendit alteri rem vitiosam tanquam bonam, vbi constiterit de vitio, tenetur se paratum exhibere, vel ad tollendum vitium, vel ad rescindendum contractum: sicut si quis daret bona fide monetam adulterinam, teneretur posteà dare bonam, vel rescindere contractum: atqui hæc conditio esse alienum, est quoddam vitium rei. ergo, &c. Respondet Nauarr. esse solùm vitium extrinsecum, rem verò intrinsecè non esse defectuosam: secùs esse in falsa moneta & similibus, quæ intrinsecum vitium habet. Sed hæc responsio non satisfacit: nam nihil videtur referre, sitne vitium intrinsecum an extrinsecum, quando reuerà tale est, vt emptor meritò sit inuitus, faciatque eius ignoratio emptionem inuoluntariam. tunc enim emptio est inualida, ac proinde rescindenda, (si velit emptor) reddito pretio. vt infra c. 17 dub. 5. dicetur. Secundò, Quia venditor tenetur emptori de euictione: nec potest illum ad aliũ ablegare, cum quo illi negotium non fuit, sed ipsemet tenetur illi satisfacere vt constat ex L. 1. & multis aliis Iuribus, ff. de euict. & C. eodem. Tertiò, Quia venditor non potuit transferre dominium in emptorem, cùm res fuerit aliena. ergo etiam ex hac parte contractus est inualidus: ac proinde tenetur et pretium restituere, si ipse velit. 26 27

Tenetur restituere pretiũ.

Dices Primò, Quid si Paulus eam mox restituat, antequam mihi exhibeat, tenebórne ei reddere pretium?

Respond. Non tenebor, si videlicet ex illa redditione incurri damnum, non valens recuperare pretium a Petro, quod tamen potuissem recuperare, si rem illam mihi à Paulo redditam, ei restituissem. Si enim Paulus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi rem illam restituere, vt ego me indemnem seruarem: iuxta ea quæ diximus dub. 3. Quod si illa accelerata restitutio non sit causa, cur ego nequeam 28

Si praproperè restituat.

pretium

pretium à me datum Petro, redipisci, tenebor pretium, quod accepi à Paulo, eidem refundere, quia vendendo ipsi rem alienam, ei causam damni dedi, & ipse sua restitutione mihi vicissim damnum non intulit, sicut fecit, quando poteram me indemnem præstare.

Dices Secundò, Quid si domino comparente, Paulus, qui rem habet, non inueniatur.

29 *Si possessor nō inueniatur.* Respond. Tunc ad nihil teneor, nisi ex venditione factus sim ditior: quia neque ratione rei acceptæ, cùm illam non habeam, & ex ea factus non sim ditior: neque etiam ratione iniusti damni, quia bona fide vendidi. Paulo etiam non teneor, quia nullum damnum ex rei emptione, quam à me habet, incurrit, cùm bona fide illam retineat.

Dices Tertiò, Quid si mihi innotescat post venditionem, fuisse alienam, tenebórne monere dominum, vel indicare Paulo, esse alienam?

30 *Si post alienationem scias esse alienam.* Respond. Non teneberis, si inde tibi damnum impenderet, vt si non posses recuperare pretium, quod bona fide dedisti. Ratio est, quia cùm rem alienam non habes, nec alicui sis causa damni iniusta, non teneris cum magno tuo damno curare, vt dominus rem suam redipiscatur: si tamen absque tuo damno possis, teneris ex charitate.

DVBITATIO VI.

Vtrùm bona & debita incerta, (id est, quorum ignotus est dominus vel creditor) sint pauperibus restituenda.

31 *Incerta.* SVppono Primò, bona non censeri *incerta*, nisi post eam inquisitionem, quæ iudicio prudentis pro rei qualitate videatur sufficiens, maior enim diligentia, & in pluribus locis & longiori tempore adhibẽda, quando res est magni pretij, quàm dum parui. Quòd si quis ante debitam diligentiam præstitam, talia conuertat in pia opera, posteà domino comparente, tenebitur ei ad integram restitutionem, vt communiter docent DD.

32 *Debita communitati.* Suppono Secundò, non censeri *incerta*, quando constat ea deberi certæ alicui communitati, vel toti, vel maiori eius parti. etsi enim in particulari non constet, quid cui debeatur, tamen constat hæc esse illius communitatis, ita vt ipsa tota, vel maior eius pars ius in illa habeat, & singuli vel plerique censeãtur habere aliquid in illo cumulo: vt quando exercitus expilat iniustè pagum vel oppidum, tunc enim restitutio facienda communitati, opera Magistratus, Episcopi vel Parochi, vt hi distribuant iis, qui in eo hominum cœtu maius damnum accepisse iudicabuntur. Nec potest fieri in pauperes, aut in alia pia opera, quia hæc bona non censentur esse incerta. Item quando pauciores quidem ex illo conuentu damno affecti sunt, tamen per aliquam industriam cognosci potest qui sint, videlicet opera Parochi vel Magistratus euocatis generatim vt compareant qui spoliati fuere, & examinatis vbi, quando, quibus & qualibus rebus spoliati, &c. quod faciendum est in rebus magni momenti, non tamen id necessarium in paruis, vt cùm quis minutis venditionibus fraudauit. Quando tali industria sciri nequit quibus debeantur, conferenda sunt in pauperes, siue illius loci, siue alterius. His positis,

33 *Incerta in pauperes conferenda.* Respond. & dico Primò, Bona *incerta* (id est habentia dominum ignotum) & incerta debita, siue ex contractu, siue ex delicto, restituenda sunt in pauperes, saltem Iure positiuo vel consuetudine. Est communis DD. sententia: præterquam de bonis inuentis. Vide Couarr. ad reg. Peccatum p. 3. §. 1. num. 3. Ioan. Med. C. de restit. q. 3. causa 10. Nauarr. c. 17. n. 92. & 93. & alios.

De incertis ex delicto debitis probatur ex cap. Cùm tu, de vsuris. vbi Alexander III. iubet, *vt ea, quæ vsuris iniquè acquisita sunt, si non supersunt illi quibus debentur, aut eorum heredes, dentur pauperibus: & vsurarij, eorùmque heredes ecclesiasticis pœnis ad hoc cogantur,* quod DD. communiter extendunt ad *incerta* ex aliis delictis debita, (vt ex furto, rapina, damno dato, & iniquis contractibus) idque meritò, quia eadem vel etiam maior est in his ratio: ne videlicet hominibus iniquis integrum sit, ex iniquitate & iniuriis ditescere. Nomine autem *pauperum* intelliguntur non solùm mendici, sed etiam quibus necessaria ad decentem statum desunt, & etiam quæuis opera pia, vt inter ceteros docet Nauarrus c. 17. n. 93. 34 *Pauperes qui.*

De debitis *ex contractu*. v.g. ex deposito, commodato, mutuo, venditione, &c. probatur, quia etsi de his non extet Canon, tamen vbique est consuetudo piorum, vt hæc in pias causas expendantur, quando dominus inueniri nequit, vt animæ eius prosit.

Sed difficultas est, Vtrùm etiam Iure naturæ, pauperibus piisve operibus hæc sint eroganda. Ferè omnes DD. ita sentire videntur: id enim sequi videtur ex ratione, qua vtuntur. aiunt enim hæc in pauperes esse restituenda, quia debitor Iure naturæ tenetur hæc restituere eo modo, quo potest, nempe vt vel ipsæ res, vel vtilitas ex illis ad dominum perueniat: atqui hoc fiet si dentur pauperibus ad salutem domini viui vel mortui: ergo Iure naturæ hæc in pauperes danda. 35 *Quo Iure pauperibus.*

Verùm hæc ratio, etsi rectè probet, Iuri naturali, supposita fide, consentaneum esse vt sic erogentur, non tamen probat, id lege iustitiæ esse debitum. Primò, Quia fieri potest vt dominus in hæresi vel alio peccato mortifero obierit: quo euentu nihil potest ei prodesse. Secundò, Quia in quibusdam locis fiscus Principis occupat bona eorum, qui intestati moriuntur, & nullum heredem intra decimum gradum relinquunt. Item animalia incertorum dominorum oberrantia, si domini post diligentem inquisitionem inuenti non fuerint, applicantur in Hispania quibusdam Magnatibus. Idem fit de ceteris inuentis in Gallia, teste Couarruuia suprà n. 5. quæ omnia iniquissima essent, si Iure naturæ pauperibus deberentur. Quòd si hæc illis non debentur, cur debeantur alia, cùm omnia æquè sint dominorum incertorum? nec minùs hæc quàm illa in dominorum vtilitatem sint expendenda? Tertiò, Quia fieri potest compositio cum Pontifice super incertis, etiam iniustè acquisitis, vt ea liceat retinere: quod signum est, non esse Iure naturæ pauperibus debita. Quartò, Lex restitutionis est lex naturæ, atqui ratio naturalis non dictat hæc bona pauperibus esse debita: alioqnin etiam apud Ethnicos id dictaret, quod constat non esse verum. Quintò, Omnis restitutio Iure naturali debita, debetur certæ personæ vel certæ communitati, sicut etiam omne damnum & omnis iniuria fit certæ personæ vel communitati: sed hæc incerta non debentur certæ personæ vel communitati: ergo non debentur Iure naturali. Iure tamen positiuo arbitrio humano, potest aliquid deberi in incertum, vt si tradam tibi aliquid distribuendum in pauperes vel alias pias causas, in quas volueris, ex iustitia teneris, & nisi distribuas, iniuriam facis tum mihi, cuius rem retines, tum pauperibus in confuso. 36 *Non teneri Iure naturæ.* 37

Ex his satis patet, hæc Iure naturali pauperibus vel piis causis non deberi. Vnde cessante lege positiua, vel consuetudine vim legis habente, bona incerta non necessariò sunt in pauperes eroganda. Itaque cùm solùm lex inueniatur de iis quæ ex delicto debentur, nempe de vsuris, putant Petrus Nauarra lib. 4. c. 2. n. 47. ea quæ ex contractu debentur, posse tamquam adespota, post diligentem inquisitionem retineri: quæ sententia non est improbabilis, præsertim cùm non constet consuetudinem esse in contrarium. Contrarium tamen in praxi, tamquam magis pium & communi Doctorum sententiæ conformius, ordinariè iudico sequendum. 38 *Incerta ex contractu debita, quasi adespota.*

Ad rationem pro contraria sententia allatam, 39 *Resp. ad rationem contrariam.*

Respondeo. Teneri quidem debitorem Iure naturæ restituere rem eo modo, quo ipsa, vel vtilitas temporalis

ralis ex ea,seu pretium ad dominum peruenire queat: non tamen Iure naturæ tenetur curare, vt si vtilitas temporalis ad eum peruenire nequeat, proueniat illi vtilitas spiritalis, quia lege Iustitiæ non tenetur damna temporalia compensare bonis spiritalibus, vt supra ostensum est. Fateor tamen valdè esse æquitati consentaneum, vt ita fiat, maximè quòd hæc etiam videatur esse tacita dominorum voluntas.

40 Petes, Quo Iure potest Pontifex de bonis incertis disponere? *Ius Pontificis.*

Resp. Primò, Quia est supremus Princeps in spiritalibus, cuius est de temporalibus suorum subditorum disponere, prout expedit ad bonũ spiritale. quod maximè locum habet, quando ipsi domini de illis disponere nequeunt. Itaque potest hæc in pias causas ad salutem dominorum incertorum destinare. Secundò, Quia potest debitores talium bonorum in pœnam iniustitiæ vel etiam in fauorem pauperum reddere incapaces, ne possint illorum dominium acquirere. Tertiò, Quia talia bona ex tacita dominorum voluntate videntur in causas pias eroganda. Vnde cùm Pontifex sit communis parens pauperum & causarum piarum, maximè ad ipsum pertinet sua lege curare, vt ita fiat. Hinc patet, potuisse Pontificem dispositionem talium bonorum Principibus sæcularibus subtrahere & sibi reseruare, sua lege statuendo, vt in causas pias conferantur, quod nisi fecisset, possent Principes de his, sicut de thesauris, & aliis bonis domino carentibus, statuere. Ratio est, quia bona hæc incertorum dominorum, post diligentem inquisitionem censentur tamquam adespota, (id est, quæ domino carent) quia non magis illis prodesse possunt, quam si illorum non essent, & omnino domino carerent. vnde si leges de his disponant, nulla fit dominis iniuria.

41 Dico Secundo, Si is qui hæc bona habet, verè pauper est, poterit ea tamquam vnus è numero pauperum sibi retinere. Ita docet Scotus d. 15. quæst. 3. Caietan. q. 62. art. 5. & alij. Ratio est, quia non debet esse peioris conditionis, quam alij pauperes, præsertim si non intercessit ipsius culpa in re illa acquirenda, vel debito contrahendo. Quòd si culpa intercessit, meretur quidem ea re priuari, tamen paupertas est sufficiens ratio, cur possit illi per confessarium, vel etiam propria sua auctoritate applicari. non enim est necesse, vt detur pauperiori vel sanctiori, (quamuis id expediat) sed satis est, vt detur pauperi, nomine paupertatis. Vbi autem illi res hoc modo applicata fuerit, non tenebitur posteà copiosior effectus, aliis pauperibus restituere, quia sibi eam causa paupertatis vindicando, benè eam distribuit, iuxta generalem intentionem eius, cuius est de bonorum incertorum distributione statuere, scilicet Pontificis, & domini incerti. *Si possessor sit pauper.*

42

43 Petes, Quid si dominus posteà comparuerit?

Respond. Primò, Si aliis pauperibus post debitam diligentiam distribuisti, ad nihil ampliùs teneris. neque enim ratione rei, vt quæ in tua potestate non sit ampliùs, neque ratione iniustæ acceptionis, quia etiamsi iniustè acceperis, tamen hæc culpa iam est abstersa per restitutionem factam iis & eo modo, quo potuit & debuit in tali casu fieri. *Si dominus comparuerit.*

Secundo, Si eam tibi tamquam pauperi assignasti, teneris domino cognito, modò adhuc extet in se vel in pretio, idque quamuis sine tua culpa illam habueris. Ratio est, quia teneris ratione rei: nec es in tanta necessitate, vt eam tibi possis reseruare.

Tertiò, Si verò ipsa nec in se, nec in pretio extet, ad nihil teneris: præsertim si sine culpa illam acquisiueras: quia qui bona fide rem alienam consumpsit, non tenetur, nisi quatenus factus est ditior.

Quartò, Si per culpam acquisiueras, adhuc probabilius videtur te non teneri, domino comparente, si post debitam inquisitionem, animo restituẽdi factam, tibi tamquam pauperi applicasti, eámque sic consumpsisti, ita vt nec in se, nec in pretio apud te extet. Ratio est, quia neque ratione rei acceptæ teneris, (vt quæ neque in se, neque in pretio extet) nec ratione iniustæ acceptionis, quia culpa abstersa est per voluntatem restituendi, & diligentiam præstitam vt domino restitueres, & per restitutionem, quam tibi tamquam pauperi fecisti.

Aduerte tamen, quosdam Doctores tenere, Rem semel debito modo pauperi applicatam, (etiamsi tibi ipse applicueris) non debere domino postea comparenti restitui, etiamsi in sua specie extet. Insinuat Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 57. & docet apertè Henriquez, de Indulgentiis c. 34. num. 8. Ratio esse potest Primo, Quia dum applicata est pauperi, censetur in vtilitatem domini restituta, & dominus tenetur hanc restitutionem ratam habere. Secundò, Quia per hanc applicationem transfertur dominium. Sed facilè ad has rationes responderi potest. Ad primam, Non tenetur dominus habere ratum, nisi donec rem suam inueniat. quia cum hac tacita conditione debet fieri applicatio, videlicet, vt si dominus compareat, ei restituatur. Ad secundam, Negatur transferri dominium, nisi postea possideatur tempore necessario ad vsucapionem, vt rectè Couarruuias: Iura enim hunc modum transferendi dominium ignorant. Si tamen in aliqua Prouincia esset aliqua constitutio, ordinans vt sic dominium transferatur, non esset damnanda: quia dispositio talium bonorum subest auctoritati Principum, nisi quatenus Pontifex eam sibi reseruat. 44 *Quorundam sententia.* 45

Dixi in Secunda propositione, *Si is, qui hæc bona habet, verè est pauper*, quia si solùm est pauper pro loco vel tempore, tenebitur posteà, iuxta communem sententiam, veris pauperibus ad restitutionem. nam ex ordinatione Ecclesiæ & consuetudine piorum, veris pauperibus sunt distribuenda. *Pro loco* pauper est, qui alibi bona habet. *Pro tempore*, qui nouit artem vel industriam, qua facilè sibi necessaria ad statum comparare potest, vel aliunde ea proximè expectat. 46

Aduertendum autem est, expedire, vt quis in hac distributione (& præsertim quando sibi rem alienam reseruat) vtatur consilio Episcopi, vel Parochi, vel prudentis confessarij, quia facilè amor proprius in hoc negotio decipit. absolutè tamen non est necessarium, nam sufficit, vt prudenter fiat. vide Siluestrum v. Restitutio 8. q. 5. & Medinam q. 3. causa 10. & Nauarr. n. 62. qui notat, in quatuor casibus Episcopum se posse interponere. 47 *Per quem facienda distributio.*

DVBITATIO VII.

Cui facienda restitutio inuentorum, habentium dominum, sed incertum, & an inuentor possit ea sibi retinere.

Dominicus Sotus lib. 5. de Iustitia q. 3. art. 3. ad 2. putat, inuentorem, si post diligentem inquisitionem dominus inuentus non fuerit, posse hæc sibi retinere, neque obstare vllum Ius positiuum ecclesiasticum aut diuinum, quo hæc necessariò sint pauperibus eroganda. 48 *Inuenta posse retineri non est improbabile.*

Probatur Primò, Quia talia bona, hoc ipso, quo per sedulam inquisitionem tempúsque ad id sufficiens, dominus non potest deprehendi, censentur adespota: ac proinde Iure naturæ fiũt occupantis, sicut thesauri, & alia, quæ nullius sunt: nisi quòd tacita quædã obligatio illis annexa sit, vt si dominus compareat, restituantur.

Secundò, Quia super huiusmodi bonis numquam solet fieri compositio cum Pontifice, vt testatur Petrus Nauarra l. 4. c. 2. n. 71. quod signum est ea non esse necessariò in pios vsus eroganda. Eamdem sententiam sequitur Petrus Nauarra l. 4. cap. 2. n. 75. qui pro eadem citat Ledesmam, Mercatum, & Barthol. Medinam. Hæc sententia est probabilis.

Contraria tamen est ferè communis DD. nempe hæc pauperibus vel aliis piis operibus esse impendenda, eamque tenet D. Thomas q. 62. art. 5. ad 3. & passim Theologi in 4. d. 15. Siluester. v. Inuentum, num. 2. vbi dicit, *Omnes Canonistas ita sentire*. Nauarrus c. 17. n. 170. 49 *Esse conferenda in pios vsus, est communior sententia DD.*

n.170. Couar.ad reg Peccatum,3.p.§.1 n.1. & seqq. qui etiam non probat consuetudinem illam applicandi hæc Magnatibus. Hanc sententiam ordinariè in praxi indico sequendam. Primò, Quia est ferè communis. Secundò, Quia magis fauet pietati Tertiò, Quia passim apud pios est consuetudo, vt piis operibus hæc impendantur: quæ consuetudo videri potest habere vim legis; orta enim est ex praxi communis sententiæ, quæ vsque ad Sotum viguit. vnde magnum scrupulum plerique si hæc sibi retinuerint, concipiunt. Quartò, Quia est magis consentanea Iuri communi. Nam Authent. omnes peregrini. C. Communia, de success statuitur, *Si peregrinus intestatus decesserit, ad hospitium nihil permaneat, sed bona ipsius per manus Episcopi loci, si fieri potest, heredibus tradantur, vel in causas pias erogentur*, &c. quæ constitutio magis pia est, quàm quæ huiusmodi fisco applicat. Quintò, Quia hæc videtur esse domini voluntas, vt sic ei res sua aliquo modo prosit; & quisque de rebus suis perditis, ita fieri cuperet.

50 Aduertendum est, nullo modo tolerabilem esse consuetudinem, quæ in quibusdam locis dicitur esse, vt bona naufragorum in litus eiecta, habeantur tamquam adespota; & occupentur à Gubernatore loci. (de quo vide Couarruuiam supra) sunt enim excommunicati per Bullam Cœnæ Domini, & meritò: quia est afflictionem addere afflictis; & maximo damno affectis, modicum, quod benigna sors ad solatium extremæ miseriæ indulserit, eripere.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm acceptum ob turpem causam sit necessariò restituendum, & cui.

51 PRima sententia est, Pro nullo opere, quod per se turpe seu peccatum sit, (vt est fornicatio, adulterium, homicidium) posse aliquid accipi; & si quid sit acceptum id esse necessariò restituendum; nisi videatur gratis donatum. Ita Ioannes Medina C. de restit. q.10.& 18. Idem aliquando sensit Nauarrus c.17. n.38. & seqq Fundamentum est, quia peccatum est nullius pretij, vtpote nihil, teste Augustino; ac proinde prorsus inuendibile.

Secunda sententia est, Pretium acceptum pro opere turpi. quod non sit contra iustitiam, non esse restituendum: secus verò si sit contra iustitiam Ita Sotus lib.4.q.7.art.1. ad secundum. Fundamentum ipsius est, quia acceptum pro opere debito ex iniustitia, necessariò est restituendum: ergo etiam quod acceptum fuerit pro opere iniusto.

Tertia est, Acceptum pro omni opere prauo, quod legibus punitur, esse restituendum; secus verò de accepto pro opere, quod leges non puniunt. Ita ferè omnes vtriusque Iuris DD. quos refert Couarruuias ad regulam Peccatum, p.2.§.2. Probatur, L. Generaliter 26.ff. de verb. obligat. *Generaliter nouimus, turpes stipulationes nullius esse momenti. velut si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio Prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Et L. pacta 6.C. de pactis. *Pacta, quæ contra leges constitutionésque, vel contra bonos mores sunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est.* Si nullam vim habent, nulliúsque sunt momenti; ergo id, quod ex vi talis pacti accipitur, non efficitur accipientis; ac proinde est restituendum Pro resolutione

52 *Non Iure naturæ restituendum est.* Dico Primò, Si solùm Ius naturæ spectetur, acceptum ob turpem causam, seu propter opus, quod est peccatum, opere impleto non necessariò est restituendum, siue illud opus sit contra iustitiam, siue non, colligitur ex D. Thoma quæst.32. artic. 7. in corp. & quæst.62. art.5. ad 2. vbi docet, *posse retineri id, quod propter opus malum est acceptum.* Nec distinguit, sitne opus illud contra iustitiam, an non. Idem docet Caietanus ibidem & Cauar. ad reg. Peccatum part.2.§.2. Probatur Primò. Quia si Iure naturæ esset restituendum, deberet restitui ei qui dedit; atqui huic non debet restitui, quia in accipiendo nulla huic facta est iniuria. libenter enim & liberè dedit pro opere, quod tu facere non tenebaris. Secundò, Quia etsi opus malum pro quo dedit. non sit æstimabile pretio quà malum, tamen quà delectabile vel vtile vni. & alteri detrimentosum, periculosum, laboriosum, inter homines pretio æstimatur; ergo quod hac ratione pro eo est acceptum, non est restituendum, nisi fortè quis communem æstimationem excesserit: vt si meretrix, quæ 53 vsuram sui concedere solet vno aureo; ab aliquo iuuene extorserit 50. tamquam pretium. Hoc tamen locum non habet in ea, quæ putatur honesta: vt si matrona aliqua vel filia, 100. aureos pro vsura corporis accipiat ab eo, qui dare poterat, retinere potest; nam tanti & pluris potest suam pudicitiam æstimare. Res enim quæ certum pretium non habent, nec ad vitam sunt necessariæ, sed voluptatis causa quæruntur, arbitrio venditoris possunt æstimari, vt probabiliter docet Petrus Nauarra & alij.

54 *Pro iniusta sententia.* Notandum tamen est, Couarruuiam & Caietanum excipere id, quod acceptum est à Iudice, vt iniustam sententiam ferat, hoc enim putant Iure naturæ esse restituendum; quia iniusta sententia & peruersio iudicij non est res vendibilis. Sed hæc ratio non est firma; nulla enim est causa, cur magis debeat Iure naturæ restitui, quod acceptum fuerit pro iniqua sententia, quàm quod pro iniqua occisione. quod tamen etiam illorum iudicio non est necessariò restituendum.

55 Dices, D. Augustinus epist.54. ad Macedonium ait, *Sceleratius accipi pecuniam pro sententia iniusta, quàm pro iusta, pro testimonio falso, quàm pro testimonio vero.* atqui pecunia accepta pro sententia iusta, est restituenda. ergo & pro sententia iniusta. Ita Sotus.

Resp. Negando conseq. Non enim quia aliquid est sceleratius, ideò magis vel æquè obligat ad restitutionem. Hæc enim obligatio non sequitur magnitudinem sceleris, sed damnum per iniuriam datum. at qui accipit pro sententia iniusta, nullam infert iniuriam danti; sicut is qui pro iusta. porrò illud est sceleratius quàm hoc, tum quia peius est ferre sententiã iniustam, (ad quam ferendam iam habet animum, qui pecuniam accipit, propter iniuriam, quæ fit alteri parti) quàm accipere pecuniam pro sententia iusta ferenda: tum quia (vt ibidem Augustinus ait) sceleratiùs datur pro iniusta, quàm pro iusta, quamuis detur voluntariè & libenter. loquitur enim de sententia ferenda. Adde, ibidem Augustinum significare, pecuniam istam etsi sceleratiùs acceptam, non esse opere impleto restituendam, dum dicit *datam à volentibus*. Volenti enim non fit iniuria. secùs si data sit pro sententia iusta; quia censetur data coactè, metu sententiæ iniustæ.

Dixi, *Opere impleto*, quia ante opus impletum, debet restitui, eo quod opus, propter quod datur, debet omitti. Vide infrà cap.18. dubit.3.

56 *Neque Iure positiuo restituendum est.* Dico Secundò, Verius etiam videtur, neque Iure positiuo id necessariò restituendum. Ita D. Anton.2. par. tit.2 c.5. in principio, Angelus v. Concussio, n.2.& Restitutio §. Turpe. Silu. Restitut.2. & v. Eleemosyna q.4. Nauar. c.17 num.30.& 36. Idem tenent Couart.& Caietanus suprà. qui tamen excipiunt id, *quod acceptum est à Iudice pro sententia iniqua ferenda*, innixi non Iuri positiuo, sed naturali, quod iam refutatum est. Idem tenet ex parte Sotus, sed excipit id, *quod acceptum est ob maleficium commissum contra iustitiam.* verùm non sibi constat. nam ibidem docet, acceptum ab adultera non esse restituendum, cùm tamen adulterium sit maleficium contra iustitiam. Deinde ex eius sententia sequeretur, militem debere restituere stipendium acceptum in bello iniusto; & fabrum pretium instrumenti fabricati ad furta vel homicidia, & armorum ad bella iniqua. quæ omnia sunt contra communem hominum sensum, vt rectè Couarruuias suprà. Ratio 57 est, quia leges istæ supra citatæ & similes, quæ pacta turpia & iniqua rescindunt, non ideò reddunt irritam acquisitionem rei ex tali causa, nec faciunt accipientem inhabilem ad comparandum eius rei domi- *Leges pacta turpia irritantes.*

nium: sed tantum videntur decernere, vt ante opus patratum habeantur illa pacta inualida, & ne ex illis oriatur obligatio ciuilis: id est, ob quam possit in iudicio peti promissum, vt docet Couaruuias supra n. 6. & Nauarrus supra. Confirmatur, Quia credibile est, his legibus non rescindi obligationem naturalem, quæ ex talibus pactis opere completo nascitur. ita enim leges positiuæ sunt interpretandæ, si fieri potest, vt dispositioni Iuris naturalis consonent.

58 *Priuilegium militum.* Dices Primò, L. 2. C. de donat. inter virum & vxorem, *iubetur restitui ancilla militi, quam ipse donauerat concubinæ*: ergo tenebatur restituere.

Respond. Ibi tantum concedi militibus ius repetendi in iudicio, quod meretricibus donarunt, vt docet Adrianus, tractatu de restitut. §. Oritur alia quæstio, An meretrix, &c. in fine. Hinc tamen non sequitur, debere restitui ante sententiam. Deinde id non conceditur aliis, imò alij in foro extremo coguntur soluere pretium turpitudinis meretrici, vt probat Couaruuias numer. 2. Denique id non conceditur in aliis delictis. nam L. 3. ff. de condict. ob turpem causam dicitur, *Vbi dantis & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus, veluti si pecunia detur vt male iudicetur.* Et L. 8. dicitur *Solutam ob turpem causam, non posse repeti.* idem patet ex L. 2. & 5. Cod. eodem. Ex quibus legibus satis probabiliter colligitur, posse illa retineri in conscientia. Mens enim legum est, vt is qui dedit, in pœnam criminis, non possit recuperare.

59 *Accipere pretium ante maleficium est peccatum, non autem accipere post.* Dices Secundò, Is qui accipit aliquid ob maleficium, peccat, quia videtur illud approbare: ergo non potest accipere: ergo nec retinere.

Respond. Accipere pretium ante maleficium patratum, est peccatum, similiter & dare. ratio est, quia tunc dare, est inducere ad maleficium, & accipere, est spondere & promittere maleficium, nam sub tali conditione datur & accipitur. Verùm accipere post maleficium, non est peccatum, sicut nec dare, non enim tunc accipitur vel datur, quod maleficium placeat; sed ratione laboris, sumptus, vel periculi suscepti, vel ratione pacti onerosi & fidei obligatæ, quod fieri potest cum perfecta criminis detestatione, & animo numquam committendi.

60 Dico Tertiò, Etsi hæc sententia verior sit, contraria tamen, quæ censet, id quod acceptum fuerit ob crimen legibus punibile, (nisi censeatur donatum) esse restituendum, non est improbabilis. Patet, quia est ferè communis omnium Iurisperitorum, vt docet Couar. supra num. 6. Item Medinæ & Nauarri olim, (licet hic posteà mutarit) & aliorum; habétque rationes ex Legibus petitas vtcumque probabiles.

61 *Cui facienda restitutio.* Sed tunc difficultas est, cui restitutio sit facienda: Communior sententia est, esse restituendum pauperibus, vt ibidem Couar. docet. Cùm enim leges non velint illud restitui illi, qui dedit & induxit ad maleficium; neque possit retineri iuxta hanc sententiam, (eò quod pactum fuerit irritum) consequens esse videtur, vt in pias causas sit expendendum. Sed reverà hoc potiùs est salutare consilium, quam præceptum, vt rectè docent Antoninus, Nauarrus, & alij. Meritò tamen id poterit iniungi in pœnitentiam a confessario, quando ei videbitur expedire; præsertim cum tot DD. dicant, absolutè in pauperes conferendum. Sotus & Couarr. putant, si restituendum est, esse potiùs restituendum ei qui dedit. Si enim dominium non transtulit, apud ipsum mansit: quia non intendit aliter rem a se alienare, quam vt in hunc transferretur. ex qua ratione confirmatur prior sententia. absurdum enim est, vt illi fiat restitutio, & contra mentem legum, quæ intendunt illum punire, negata conditione seu actione repetendi; ergo nulli debet necessariò restitui ante sententiam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm acceptum ob causam honestam, ad quam tamen obligabaris, (v.g. vt facias vel omittas, quod tenebaris facere vel omittere) debeat restitui.

QVidam putant, generatim id esse restituendum. Ita Medina quæst. 26 Nauarrus, cap. 17. num. 34. Couar. ad reg. Peccatum, part. 2. §. 3. vnde, si alicui detur aliquid ne fornicetur, ne blasphemet, ne peieret, id esse restituendum. Sed verius est non esse restituendum, nisi actio vel omissio debita fuerit ex iustitia, 62
vel nisi debita fuerit ex charitate erga proximum, & sine vllo sumptu vel labore possit præstari. Quod vt distinctè explicetur,

Dico Primò, Si opus vel omissio ex iustitia sint debita proximo, non potest pro illis quidquam exigi; & quod acceptum fuerit, est restituendum: est communis DD. vide Couarr. & Medinam suprà, & Sotum l. 4. quæst. 7. artic. 2. Probatur Primò, Quia manifestè violatur æqualitas, si pro eo, quod iam ex iustitia absolutè est debitum, aliquid amplius exigatur vel accipiatur. Secundò, Quia id quod datur pro iustitia obtinenda, vel iniuria vitanda, non censetur dari sponte, sed coactè & ex metu iniuriæ, proueniente ab eo cui datur: ergo necessariò est restituendum, quia censetur per tacitam quamdam iniuriam extortum. hæc est vera ratio, cur sit restituendum. 63 *Si lege iustitia debitum.*

Hinc sequitur Primò, Iudicem teneri restituere id quod accepit, vt iustam sententiam ferret: intellige, si datum est timore iniuriæ, alias non dandum: secùs, si instar muneris liberalis, vt maiorem quàm solet, quamque tenetur, diligentiam in causa adhibeat. 64 *Iudex.*

Vbi aduerte, in sententia Iudicis duo considerari posse. Priùs, Quòd sit actio maximè vtilis & necessaria Reipub. egens multo labore & examine actorum & probationum, & magna auctoritate personæ. Alterum, Quòd sit iusta. Ratione prioris aliquid pro sententia à partibus accipi potest, si aliàs iustum stipendium Iudici non est assignatum. Sic enim debita est ei merces lege iustitiæ, sicut & labori Aduocatorum & Iurisconsultorum. Ratione alterius, nullum ei debetur stipendium: sed supposito officio Iudicis, gratis hanc qualitatem in sua actione procurare debet. quod etiam locum habet, cùm est ea varietas sententiarum, vt ei liberum sit vtramlibet partem in iudicando sequi. vt enim sententia sit iusta, semper gratis curandum est Iudici. Verùm quia tūc vtraque pars iusta censetur, dubitari potest, vtrùm contra iustitiam peccet, si aliquid accipiat, vt hanc potiùs quam illam in iudicādo sequatur. Videtur non ita peccare. Primò, Quia rationes prædictæ hic cessant. Secundò, Quia non tenetur ad alteram determinatè, sed liberum ei est sequi quam maluerit. ergo si aliquid accipiat, vt hanc sequatur potiùs quàm illam, non facit vlli iniuriam. Consequentia patet, Quia cū res non est debita, non est contra iustitiam (si solùm Ius naturæ spectemus) exigere pro ea re pretium; si alioquin pretio sit æstimabilis. Tertiò, Quia non accipit pretium pro iustitia sententiæ, sed quia in hac causa hanc opinionem prætulit isti, ad quod nullo modo tenebatur. Hoc autem est pretio æstimabile; tum quia vtilissimum parti, tum quia sequendo hanc opinionem, amittit fauorem alterius partis, cui potuisset gratificari. Quartò, Quia nemo dixerit, illi parti à qua Iudex aliquid in hoc casu acceperit, factam esse iniuriam. imò passim hac mente dantur a partibus, & accipiuntur munera a iudicibus, vt quantum intra limites iustitiæ possint, Iudices suum fauorem impendant: quamuis hoc sit valdè reprehensibile, & meritò legibus vindicandum. Idem sæpè fit in collatione officiorū sæcularium. in Beneficiis tamen erit simonia, quamuis fortè Iure naturæ nō sit obligatio restituendi, vt infr. c. 35. dub. 18. dicetur. *Si vtramque sententiam sequi potest.*

dicetur. Hæc argumenta, si solùm Ius naturæ spectetur, faciunt hanc sententiam satis probabilem. Nihilominus legibus id vetitum est, quæ etiam possunt ad restitutionem obligare, imo & incapaces reddere dominij rei hoc titulo datæ acquirendi.

65 *Testis.* Sequitur Secundò, Testem teneri restituere quod recepit, vt verum testimonium diceret. etsi enim non semper ex iustitia teneatur testari, tamen si testari velit, tenetur ex iustitia testari veritatem. Si tamen veritatis testimonium esset illi detrimentosum, posset aliquid exigere pro damno, vel periculo, quod metuitur. similiter si labor aut sumptus testi sit subeundus.

66 *Pro deposito, commodato, &c. reddendo.* Tertiò, Nihil posse exigi pro reddendo deposito, vel commodato, vel inuento, vel pro soluendo debito. quod intellige de ipsa nuda redditione nihil habente laboris aut molestiæ. secùs si coniunctus sit labor, vel aliquid aliud pretium æstimabile.

Pro omissione iniuriæ. Quartò. Neque etiam vt non fureris, non occidas, non detrahas. quia hæ omissiones ex iustitia sunt debitæ, absque vllo pretio, & nihil sumptus vel laboris habent. vnde L. 2. de condict. ob turpem causam dicitur: *Iulianus dicit, si dedero tibi ne hominem occidas, condici posse*, id est, posse repeti.

67 Dices, Etsi talis omissio est debita, non tamen est debita in tui gratiam: ergo si quis tua causa abstineat ab his alteri inferendis, quæ te non contingit, poterit ratione huius obsequij aliquid exigere & accipere.

Resp. Sotus supra, ob hoc argumentum concedit posse sic aliquid accipi. Sed communis sententia est in contrarium. Ratio est, quia quando opus vel omissio secundùm se est inuendibilis, etiam est inuendibile obsequium, quod fit in tui gratiam. alioquin vsurarius posset aliquid exigere, quòd in tui gratiam det mutuum alteri; & collator beneficij, quòd tua causa huic conferat; & Iudex, quòd tua causa iustam sententiam ferat. tale enim obsequium, quando opus est absolutè debitum, non censetur dignum pretio apud homines, sed vt summum amicitia. Si quid tamen ex liberalitate ob hanc causam esset datum, posset retineri; quia non censetur donatum inuitè, neque ob causam, quæ sit nullius pretij, sed sponte & ex causa virtutis. vnde promissio facta sub tali conditione, non magis obligat, quàm promissio liberalis absoluta.

68 Dices, Miles ex iustitia tenetur militare, & tamen potest exigere stipendium; ergo pro opere debito ex iustitia potest pretium exigi.

Resp. Miles non tenetur ex iustitia, nisi etiam constitutum sit stipendium. præter hoc autem non potest amplius exigere. Idem dicendum de Iudice, aliisque officiis, quæ non sunt debita ex iustitia, nisi post contractum, quo illis stipendium iustum est promissum.

Debitum ex charitate proximo. Dico Secundò, Si opus debitum sit proximo ex charitate, non potest pro eo pretium exigi, nisi fortè sit laboriosum, vel sumptuosum. Ita Couar. & Medina

69 suprà. Probatur Primò, quia communi hominum iudicio hæc non sunt pretio æstimabilia. Secundò, quia cùm valdè intersit proximi, vt hæc fiant; si quid pro eo det, censebitur coactè datum, (non gratis) pro re nullius pretij. Sed nihil potes exigere, vt ex animo deponas odium mei, vel vt mihi indices furem, qui res meas surripuit, vel locum vbi deposuit; si id sine labore, sumptu, periculo facere possis, vt rectè Couar. suprà. Denique vt in extrema necessitate des tenuem eleemosynam pauperi.

70 *Debitum duntaxat in bonum operantis vel in honorem Dei.* Dico Tertiò, Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quæ solùm cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessariò est restituendum: sed potest retineri. Ita Petrus Nauarr. lib. 4. c. 2. num. 100. & ex parte Sotus suprà. Ratio est; quia tunc censetur esse liberaliter donatum ex causa, vel sub conditione: nemo enim ab alio emit actiones vel omissiones liberas, illi soli commodas vel Deo honorificas, ad quas tenetur; sed si quid pro illis offerat vel det, censetur datum in bonum illius, vel ad honorem Dei, merè liberaliter.

71 Hinc sequitur, Eum, qui aliquid accepit ab altero, vt fieret Christianus, vt confiteretur in Paschate, vt non fornicaretur, non blasphemaret, posset retinere; nec teneri restituere, nisi repetatur in iudicio. Nec obstat L. 2. ff. de condictione ob turpem causam, vbi dicitur; *Si tibi dedit ne sacrilegium faceres, condici posse*, id est, repeti: quia solùm conceditur repetitio in iudicio; idque quando datum est, ne crimen fieret, quod legibus punitur; hinc tamen non sequitur, ante sententiam esse restituendum. Puto tamen id, quod pro huiusmodi causa promissum fuerit, impleta causa, non esse debitum nisi ex virtute fidei; sicut si absque huiusmodi conditione promissum esset. Ratio est; quia reuera hæc opera non sunt pretio æstimabilia, sicut nec alia supradicta: sed discrimen inter hæc opera & illa est, quòd datum pro his non censeatur extortum ab inuito, sed liberaliter donatum, eò quòd is qui dat, nulla necessitate compellatur secùs de dato pro illis, quæ ex iustitia vel charitate proximo sunt debita.

Aduertendum tamen est, Quando constat vel prudenter præsumitur aliquid datum per modum muneris liberalis, ad inclinandú eum, qui accipit, ad bonum opus ex iustitia vel charitate debitum, vel ad eum à malo auertendum; non esse restituendum, nisi lex positiua in aliquo casu expressè inhabilem reddat ad dominium eius rei capessendum, sicut videntur fecisse Iudices L. Plebiscito. 18. ff. de officio Præsidis, & L. Solent §. finali, ff. de officio Proconsulis. de quo plura infra suo loco. vide Siluestrum v. Iudex 1. quæst. 8. 72 *Si putetur datum liberaliter.*

CAPVT XV.

De ordine in restitutione seruando, déque loco & expensis.

Complectitur Dubitationes 8.

NOTANDVM est, quando bona debitoris, in solutionem omnibus creditoribus sufficiunt, non esse opus vllo ordine: nam omnibus integrè est satisfaciendum: sed tum demum certus ordo seruandus est, quando non sufficiunt. 1

DVBITATIO I.

Vtrùm debita certa sint priùs soluenda quàm incerta.

SVppono, Debitum variis modis dici *incertum*. Primò, si non satis constat, vtrùm debeas, necne: & tunc non est necessaria restitutio: quia melior est conditio possidentis. Secundò, Si constat quidem rem debere, sed dubitas cui ex duobus vel tribus debeatur. Hoc euentu, si dubium est æquale, res æqualiter est inter eos diuidenda, vel ex illorum consensu sorte applicanda: sic enim seruatur iustitia. quòd si postea constiterit, vter sit verus creditor, alter tenetur ei restituere suam partem, nisi eam legitimè vsuceperit, si noluerit restituere; tu tamen liber manes, quia restituisti eo modo, quo potuisti & debuisti, nec in eo incerto amplius à te poterit exigi. Si dubium non fuit æquale, ei debetur maior pars, de quo minus est dubium, alteri verò minor, iudicio prudentis. vide supra c. 14 dub. 4. 2 *Debitum incertum tripliciter.*

Tertiò, Dicitur incertum debitum, quando constat quidem deberi, sed nescitur cui vel quibus ex tota multitudine: siue res ipsa in specie sua sit aliena, (vt equus, vestis, torquis, & similia) siue tantùm sit debita confusè, vt quando loco rei peremptæ debetur pecunia. His positis,

Dico Primo, Si res incertum habens dominum, in specie sua est aliena, primo loco est restituenda, non certis creditoribus, sed iis, quibus incerta restitui solent, iuxta ea quæ c. 14. dub. 6. & 7. dicta sunt: quamuis nihil aliud supersit, quod certis creditoribus dari possit. Est communis DD. Ratio est, quia creditoribus 3 *Si aliena in specie.*

 debet

debet satisfieri ex bonis debitoris, non ex alienis. Itaque hæc ante omnia sunt segreganda à bonis debitoris, & in pios vsus eroganda.

4 *Si non sint alienæ in specie.*

Dico Secundò, Si res ipsæ non sunt in sua specie alienæ, tunc ex eis priùs facienda est restitutio certorum debitorum, quam incertorum. Est communis DD. Antonini 2. p. tit. 2. c. 3. in principio, Caiet. v. Restit. c. 8. Silu. Restit. 6. q. 5. Medinæ C. de restit. q. 2. §. Ad aliud, quod quinto loco, & Nauarri c. 17. n. 47. & aliorum.

Sed difficultas est, quænam sit huius ratio. DD. qui censent incerta Iure naturæ pauperibus esse danda, valdè laborant in assignãda ratione, nec quidquam afferunt quod omnino satisfaciat. Sed iuxta sententiam, quam supra c. 14. dub. 6. & 7. secuti sumus, non est difficile.

5 *Cur certis creditoribus prius soluendum.*

Ratio igitur, cur certis creditoribus prius sit soluendum quam incertis, est, quia Iure naturæ tenetur debitor ex iustitia soluere creditoribus certis, etiamsi illa lex positiua id iuberet; idque de bonis suis, quorum dominium habet. Non tamen Iure naturæ de his bonis tenetur soluere creditoribus incertis, quia his ipsis solutio fieri non potest. quòd autem loco eorum teneatur pauperibus, id solùm Iure positiuo constitutum est: quod Ius locum non habet, quando certi creditores extant. neque mens legislatoris fuit, nec verò potuit esse, eo casu obligare: quia quod debitum est Iure naturæ, non potest tolli per legem positiuam.

Adde, non soluendo talia incerta, nemini in particulari fieri iniuriam; secùs verò si non soluantur certa.

Dices, Quando res est in specie aliena, & dominus reperiri nequit, non debetur Iure naturæ pauperibus, & seposita lege positiua potest retineri: ergo etiam ex ea debet satisfieri creditoribus certis.

6 Resp. Negando consequentiam, quia etsi seposita lege positiua posset debitor ex ea satisfacere, non tamen tenebatur, eò quòd non teneatur, nisi de rebus suis soluere. Vnde Iure positiuo statui potuit, vt hæc darentur pauperibus, etiamsi creditores certi nihil essent habituri. quòd si debitori vt pauperi res illa applicetur, tunc videtur ex illa creditoribus esse soluendum, quia non amplius aliena censetur: nisi fortè paupertas illum excuset.

DVBITATIO II.

Vtrùm inter debitores certos, priùs soluendum sit venditori, cui pretium nondum est solutum, re vendita extante.

7 *Res Ecclesiæ & minoris. Quo ordine.*

RE spondeo, & dico Primò, Si res sit Ecclesiæ, vel fisci, vel minoris, & adhuc extet inter bona debitoris, ante omnia soluendum est pro ea pretium iustum, vel certè res ipsa est restituenda. Probatur, quia talis rei non est translatum dominium per conuentionem mutuam, & secutam traditionem, nisi reipsa persoluatur pretium, vt docet Angelus v. Emptio n. 4. Siluest. eodem verbo num. 2. & notat Bartolus in L. A diuo Pio, 15. §. Sed si emptor. ff. de re iudicata. & Panot. in c. Cum olim, de officio deleg. & colligitur ex L. Si curator. 5. ff. de iure fisci, iuncta Glossa. vnde sequitur, talem rem, vbicumque extiterit, etiamsi aliis vendita fuerit, posse vindicari.

8 *Res aliorum vendita.*

Dico Secundò, Si res alterius vendita fuerit tali debitori, & ille nec pignus aut fideiussorem dederit, nec pretium in præsenti obtulerit, nec venditor illud pro soluto habuerit, fidens emptori, tunc vel pretium ante omnia soluendum, vel res restituenda venditori. Probatur, quia Iure communi in hoc casu nondum censetur translatum dominium, etiamsi res tradita fuerit, vt expressè habetur Instit. de rerum diuisione. §. Venditæ. vbi dicitur: *Vendita verò res & tradita, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium soluerit, vel alio modo ei satisfecerit, velut ex promissore aut pignore dato: quod quamquam cauetur ex L. duodecim tabularum; tamen rectè dicitur & Iure gentium, id est, Iure naturali id effici.* Idem habetur L. Quod vendidi. 19. ff. de contrahenda emptione. Vnde sequitur, rem talem, vbicumque extiterit, vindicari posse, nisi pretium solutum fuerit, vt dicitur L. Procuratoris. 5. §. Sed si dedi. 18. ff. de tributoria actione.

Sed hîc difficultatem parit, quod in eodem §. Instit. supra additur his verbis: *Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est, statim rem emptoris fieri.* semper enim videtur fidem emptoris sequi, quando ei credit absque fideiussore vel pignore. Vnde tunc semper transfertur dominium.

Resp. Tunc tantùm censetur sequi *fidem emptoris*, quando ipsius nuda promissione est contentus, perinde ac si pretium esset solutum: quod Vlpianus in d. L. Procuratoris ait, *in creditum abire*, & Pomponius in d. L. Quod vendidi, *fidem habere emptori, sine vlla satisdatione.* 9

Non habere venditorem ius prælationis. Rationes afferuntur.

Petes, An ergo tunc venditor non habeat ius prælationis? Couarruuias l. 1. variar. cap. 7. n. 3. putat non habere. pro qua sententia adfert multos Iurisperitos, qui dicunt hanc esse communem. Idem sentit Petrus Nauarr lib. 4. cap. 4. numer. 39. & Molina disputat. 536. Probatur Primò, quia illa res non est ampliùs venditoris, cùm translatum sit dominium, vti suppono, neque manet illi obnoxia iure hypothecæ. Nam neque Iure naturæ, neque Iure positiuo constituta est in tali re hypotheca. Non Iure naturæ, quia hoc Iure nulla inducitur tacita hypotheca. si enim contrahentes pacto expresso non obligant rem solutioni, non est cur illa Iure naturæ debeat priori domino censeri obligata; cùm eius dominium perfectè in alium transierit, non secùs ac si solutio in præsentia esset facta. Non etiam Iure positiuo, quia nullum Ius positiuum inducens in tali re hypothecam in Iure Cæsareo reperitur. Secundò, Si emptor ille alteri venderet, prior venditor non posset eam vindicare: ergo erat ipsi hypothecata. Tertiò, Quia neque expressa hypotheca ex conuentione contrahentium potest in emptione sic constitui, vt venditor habeat ius prælationis præ aliis hypothecis Iure positiuo constitutis. nam contrahentes non possunt suo consensu efficere, vt is, qui Iure ciuili vel municipali habet Ius prælationis, debeat postponi. vt si emi à te domum vel nauim, & posteà ad eius reparationem accipiam ab alio pecuniam mutuam, hic tibi præferetur in solutione; quia Iure positiuo habet Ius prælationis, etiam respectu præcedentium hypothecarum, vt infra dicetur. Ex quibus sequi videtur, venditorem esse numerandum inter creditores hypotheca carentes; ac proinde omnibus hypothecam habentibus postponendum. Hæc sententia est valdè probabilis. Contraria magis videtur æquitati consona. Vnde 10

Probabile est, venditorem in re vendita esse præferendum.

Dico Tertiò, Probabile est, venditorem, si ab emptore fideiussorem vel pignus non accipit, & res adhuc apud emptorem extet, in ea re ceteris esse præferendum, ita vt vel pretium ei soluendum sit, vel res ipsa restituenda. Ita tenet Caietanus v. Restitutio cap. 8. Silu. Restitutio 6 quæst. 5. Fumus eodem verbo num. 36. Medina C. de restitutione quæst. 2. §. Tertium dictum Nauarr. c. 17. num. 49. Idem tenet Archidiaconus, Baldus, & alij, teste Siluestro. Probatur Primò, quia valdè durum est, & ab æquitate naturali alienum, vt res mea, quam a me emisti, non soluto pretio, extans in sua specie, aliis assignetur, & ego re mea simul & pretio frauder. seposito enim omni Iure positiuo, statim iudicio naturali quiuis censeret, æquius esse vt venditori res sua restituatur, si emptor soluendo non sit, quam vt detur alteri. Secundò, Si tibi locaui meam domum, inuecta & illata in eam manent obligata pignori pro pensionibus annuis, & damnis in domum datis: vt habetur L. 2. ff. In quibus causis pig. vel hypoth. tacita contrahatur. ergo argumento à fortiori etiam res inuita manet obligata pro pretio. Tertiò, Quia Iure gentium non transfertur dominium rei venditæ ante solutum pretium, nisi datum fuerit pignus vel fideiussor vel nisi venditor secutus fuerit fidem emptoris, vt habetur §. Venditæ, 11

ditæ,suprà: idque quia non censetur venditor dominium alia ratione velle transferre. atqui quando venditor credit emptori, etiamsi intendat transferre dominium, non tamen intendit se priuare omni iure & recursu ad rem suam, nisi reipsa solutum fuerit pretium, vt patet ex vsu & communi hominum sensu: ergo saltem quamdiu extat apud emptorem, censetur quasi hypothecata pro pretio.

12 *Resp. ad rationes.* Vnde ad primam rationem in contrarium Respondeo, Etsi Iure naturæ seu gentium non contrahatur vlla hypotheca perfecta qualis Iure positiuo, nempe in quam retineatur ius apud quemcumque extet, benè tamen potest contrahi imperfecta & inchoata, in quam retineatur ius, quamdiu extat apud emptorem. talem videtur habere venditor in re empta, vt dictum est. Si tamen emptor alteri vendat, non manet amplius obligata, sicut nec pretium pro ea acceptum, vt rectè Nauarrus.

Ad secundam, Inde tantùm sequitur, non esse hypothecam perfectam, quales sunt omnes hypothecæ speciales Iure positiuo introductæ.

Ad tertiam, Inde solùm probatur, aliquam hypothecam huic præferendam, nempe eam, quæ constituta est ratione mutui accepti ad rei instaurationem, secùs de aliis.
13 Idem ob easdem rationes videtur dicendum de omni alia re, titulo oneroso alienata, vt suprà docet Nauarrus: vt de re mutuata, permutata, &c. quod intellige, si res illa in sua specie adhuc extet in bonis debitoris, maximè si aliis permixta nondum sit. Imò etiamsi permixta sit, si certò constet illam ibi contineri. quia æquissimum est, vt ante omnes, illi qui eam tradidit, restituatur vel ipsa, vel pretium eius, nec alij creditores possunt id meritò ægrè ferre, cùm debitor, eius redditione non fiat impotentior ad ipsis soluendum, quàm fuisset si eam non accepisset.

DVBITATIO III.

Vtrùm debita ex delicto, præferenda sint debitis ex iusto contractu.

14 *1. Priùs quæ ex delicto.* SVnt tres sententiæ. Prima est, Debita ex delicto esse priùs restituenda, quàm ex contractu (nisi fortè in contractu interuenerit hypotheca) & quò delictum fuit maius, eò quoque priorem deberi restitutionem. Ita Ioannes Medina quæst. 2. de restitut. dubit. 5. Vnde post hypothecas Primò restituendum debitum ex rapina Secundò, ex furto. Tertiò, ex vsuris. Quartò, ex contractu oneroso, vt ex mutuo, emptione, &c. Quintò, ex contractu gratuito, vt ex legato promissione non completa, &c. Probatur Primò, auctoritate D.Bonauenturæ. Secundò, Quia illa debita sunt priùs soluenda, quæ cum maiori iniuria & peccato sunt contracta, eo quod quando non potest simul ab omnibus peccatis recedi, consentaneum sit, vt priùs a grauioribus, deinde à leuioribus recedatur. atqui maius peccatum, maiórque iniuria, ceteris paribus, est in rapina, quàm in furto, & in furtò, quam in vsura: ergo priùs soluendum pro rapto quàm furto, & priùs pro furto quam pro vsura, & priùs pro vsura quàm pro contractu, in quo nulla commissa iniuria. inter contractus autem magis obligat is qui est onerosus, quam qui gratuitus; idque meritò; quia per onerosum homo non fit impotentior ad soluendum aliis; nam vna res supponitur loco alterius, ex natura contractus: per gratuitum verò secùs. Idem sentit D. Thomas opusculo 73. cap.18. *Cùm necessaria ad salutem, præcedant ea quæ sunt deuotionis, iustè soluuntur debita ante legata. sed maioris iustitiæ, restituenda sunt ablata, quàm debita soluenda. cùm in hoc impleatur iustitia, & tollatur iniuria facta Deo & proximo. In solutione autem debitorum nulla tollitur iniuria, sed solùm impletur iustitia.* Idem tenet Michael Salonius quæst.62.art.8. in fine, & videtur tenere Angelus Restitut. 2. num 18. Hæc sententia non est improbabilis.

15 *2. Priùs quæ ex contractu.* Secunda sententia est, Priùs soluenda esse debita ex contractu iusto oneroso, non gratuito, quam ex delicto: nisi fortè res ex delicto parta, in specie sit aliena. Ita Caietanus v. Restitutio cap.8. Nauarr cap. 17. num 52. Bartholom. Medina lib.1. Summæ cap 14. §.33. Denique D.Anton. part.2.titul.2. cap.7.§.1. & 2. qui etsi assentiatur primæ sententiæ in ordine debitorum ex delicto, nempe priùs restituendum, quod ex rapina debitum, quam quod ex furto; & priùs ex furto, quàm ex vsura; addit tamen, priùs esse restituenda, quæ ex contractu iusto debita. hæc sententia probabilis est, si res ex contractu accepta, extet apud debitorem, iuxta ea quæ diximus dubitat.2. alioquin non video qua ratione probabili queat defendi, nisi fortè in vsuris.

16 *3. Nō esse inter hæc ordinem.* Tertia sententia, quam veriorem iudico, est, Inter hæc debita nullum esse ordinem, sed ea pari Iure censeri, esseque debita personalia, sine Iure prælationis: præsertim si res ex contractu accepta, apud debitorem non extat. Ita docet Siluester, Restitutio 6.quæst.5.puncto 5. Petrus Nauarra lib. 4. cap. 6. sect vltimo, num.41. & alij recentiores. Probatur Primò, Quia neque Iure positiuo aliquid hac de re cautum est, neque vlla ratio sufficiens adferri potest, qua probetur, Ius naturæ postulare, vt alterum debitum alteri præponatur. ergo sunt paria. Secundò, Quia etsi maior fiat iniuria per rapinam quàm per furtum, & per furtum fortè quàm per vsuram: tamen posteà, dum quis non vult restituere, est eadem iniustitia in ipsa rei detentione. eiusdem enim speciei peccatum est, non soluere debitum ex contractu post elapsum terminum, inuito creditore; & non soluere debitum ex rapina aut furto: quia æquè fit inuito domino. quamuis enim in rapina fit maior iniuria, eo quòd fit maior contemptus domini, & ipse magis inuoluntariè patiatur; tamen posteà non est maior obligatio restituendi; nam pro excessu iniuriæ, qui est in primo aggressu, non est facienda restitutio pecuniæ, de qua hic agimus, sed alia satisfactio.

17 *Raptor.* Dices Primò, Quamdiu raptor non restituit, non recedit ab iniuria, quam intulit personæ, vi rapiendo; atqui ab hac maximè tenetur recedere: ergo ante reliquos, &c.

Resp. Primò, Negando maiorem; nam hoc ipso, quo desinit vim inferre, iniuria personalis non continuatur, sicut detentio rei; sed transit. vnde etiamsi non restituat rapta, tamen non censetur continuare actualem rapinam, sed solùm rei alienæ detentionem.

Resp. Secundò, Negando subsumptum. non enim magis tenetur ad sarciendam iniuriam illatam personæ; quàm ad faciendam restitutionem rei detentæ: præsertim cùm in rei detentione etiam iniuria domino fiat, & præter iniuriam, damnum. Itaque cùm is, qui debet ex contractu, æquè obligetur elapso termino, atque is qui ex vsura, furto vel rapina: non est cur naturali Iure vllum ordinem inter ista debita constitutum putemus. Quod etiam ex eo confirmatur: quia alioquin contra Ius naturæ faceret Iudex, qui iuberet pro rata talibus creditoribus restitui; & teneretur ipse de suo supplere. quod nemo dixerit.

18 Dices Secundò, Detentio vsurarum non tantum repugnat voluntati domini, quantum detentio rei furtiuæ, vel raptæ, vel ex contractu oneroso debitæ: ergo in vsuris non est tanta obligatio restituendi, quanta in ceteris. Antecedens patet ex communi hominum sensu; nemo enim de illis magnopere queritur, neque conatur recuperare. vnde etiam non est tam detestabilis vsurarius, quàm fur vel raptor, vel debitor ex contractu, qui post elapsum terminum non vult soluere, cùm possit. Ob hoc argumentum, non videtur
19 *Debita ex vsura.* improbabile, debita ex contractu oneroso; ex furto & rapina, posse præponi debitis ex vsura. Quia tamen contrarium puto verius,

20 Resp. Omnia hæc contra voluntatem dominorum retineri, ita vt si possent, curarent sibi restitui, quod sufficit, vt æquè iniustè, seu contra eamdem iustitiæ

speciem retineatur. Et quamuis detentio vsurarum non tantum repugnet actuali voluntati domini, quantum debitum ex contractu vel furto, id non refert: quia hoc non prouenit ex eo, quòd intendit vsurario eos donare, vel aliquid iuris concedere: sed ex eo, quod spem non habeat recuperandi; sitque malum necessarium sponte subeundum. Sicut qui sponte dat lytrum latroni, non renititur actuali voluntate (nisi inefficaciter) illi detentioni; & tamen non minùs iniustè ille detinet, quam fur vel raptor. Itaque hæc actualis repugnantia, non facit vt detentio rei sit magis contra iustitiam, quam alias esset; sed facere potest, vt magis sit contra charitatem: vt si quis vehementer se inde cruciaret.

DVBITATIO IV.

Quis ordo sit seruandus in solutione certorum debitorum.

21 *Ordo restitutionis.* RESpond. Primò restituenda ea, quorum dominium non fuit translatum in debitorem.

Secundò, Soluendum pro moderatis expensis funeris debitoris, L. penultima ff. de Religiosis, & sumptibus funerum. Huc etiam pertinent ea, quæ necessaria sunt ad conscribendum testamentum, ad faciendum inuentarium, ad custodiam supellectilis, & similia opportuna, vt fiat restitutio. Vnde si quis fecerit has expensas pro debitore, aut pro funere alterius, quem debitor sepelire debuisset; (pro funere vxoris, filij, vel mancipij) ei Iure naturali primò restitutio facienda est.

22 Tertiò, Soluendum iis, qui habent hypothecam, (quantum ea se extendit) ante alios, qui non habent, vt habetur L. Eos. 9. C. qui potiores in pignore. Ratio est, quia hypotheca datur creditori ad securitatem, vt in omni euentu possit ex ea curare sibi satisfieri.

23 *Qui prior tempore.* Quarto, Inter hypothecarios creditores, primò soluendum iis, qui tempore sunt priores, hæc enim regula Iuris, *Qui prior est tempore, potior est Iure*, intelligenda est de iis, qui in eadem re habent hypothecam, vt docet Siluester v. Restitutio 6. quæst 5. & colligitur L. 1. 4. 5. 6. 7. 8. Cod. Qui potior. in pign. hab. (vtrùm etiam vera sit in creditoribus personalibus, dicetur dubitat. 6.) estque generaliter vera, siue hypotheca sit tacita, siue expressa, siue generalis, siue specialis, siue sit conuentionalis, siue iudicialis, siue Prætoria. Exceptis quibusdam casibus, in quibus posterior præfertur priori, vt statim dicemus. Neque solùm expressa prior, præfertur expressæ posteriori, sed etiam tacita prior, præfertur expressæ posteriori, vt patet in hypotheca dotali, quæ etsi tacita sit, præfertur tamen expressæ posteriori. vt docet Couar. l. 1. var. c. 7. num. 2. & colligitur ex L. Hac edictali. 6. §. His illud adiungimus. C. de secundis nuptiis. Similiter generalis prior præfertur etiam speciali posteriori: vt colligitur ex L. 2. ff. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur.

24 *Nauarrus.* Vnde patet Primò, Falli Nauarrum cap. 17. num. 50. & 51. & Siluestrum Restitutio 6. q. 5 dum dicunt, eos, qui expressas habent hypothecas, præferri iis qui habent tacitas hoc enim verum non est, nisi illa expressa sit tempore prior, exceptis quibusdam casibus Iure declaratis.

25 *Siluester.* Patet Secundò, Falli Siluestrum, quando vult eum, qui habet specialem hypothecam posteriorem, præferri habenti generalem priorem omnium bonorum, & præterea specialem in aliqua re, quæ distincta sit ab hypotheca speciali alterius. Nec obstat L. 2. Cod. de pignoribus & hypothecis, quam ipse pro se adducit, nihil enim aliud ibi dicitur, quam tuum pignus posterius debere tibi saluum esse, si priori creditori, habenti generalem hypothecam, & etiam specialem in alia re, quæ a tuo pignore distincta sit, possit integrè satisfieri ex illa speciali tunc enim non potest impedire tuam specialem, ratione iuræ generalis prioris, qui enim præter generalem hypothecam etiam capit specialem, id facit, quòd primò velit vindicare specialem, & non attingere generalem, nisi in euentu quo specialis non sufficiat. Vnde sequitur, tuum pignus non fore tibi saluum, si alteri ex speciali illa hypotheca non possit integrè solui. & consequenter generalis prior præferetur speciali posteriori. vide Couarru. l. 3. variarum cap. 18.

Aduerte tamen, Esse aliquos casus, in quibus posterior tempore præfertur priori, habenti hypothecam expressam vel tacitam. 26 *Posterior tempore aliquando præfertur priori.*

Primus habetur L. 5. ff. Qui potiores in pign. Si tibi credidi, seu mutuaui pecuniam, ad refectionem vel conseruationem alicuius rei, alteri antè obligatæ, vt ad reficiendam vel armandam nauem, tunc enim præferri debeo aliis habentibus in eadem re hypothecam generalem vel specialem etiam expressam: cuius ratio est, quia sine tali mutuo pignus illud vel non extitisset, vel certè periisset, ac proinde prior creditor parum vel nihil ex eo habuisset commodi. vnde non potest ægrè ferre, quòd is, cuius pecunià saluum est, prior ex eo solutionem illius pecuniæ accipiat. *1. Mutuans pro re conseruanda.*

Secundus habetur L. 6. suprà. Si tibi mutuaui, v. g. 100. vt satisfaceres pro mercium vectura, vel pro conductione ædium in quibus asseruarentur; manent mihi merces istæ obligatæ, ita vt primus solutionem ex illis habere debeam ante alios, generalem vel specialem, tacitam vel expressam hypothecam habentes. *2. Mutuans pro re custodienda.*

Tertius est, In hypotheca dotali, per quam bona mariti sunt obligata vxori, eiusque descendentibus, ita vt ipsa & ipsius filij ex illis suam dotem ante alios creditores, habentes tacitas hypothecas priores, possint deducere; vt patet L. Assiduis. 12. C. Qui potiores in pignore. *3. In hypotheca dotali.*

Notandum tamen est Primò, Dotem non præferri hypothecæ expressæ priori. Ratio est; quia lex non intendit doti dare priuilegium cum iniuria priorum creditorum, qui ex speciali conuentione iam ius habebant in bonis debitoris. valdè enim durum esset, per nuptias viri superuenientes, omnes priores amittere ius, quod expresse pacti erant. Secùs est de iis, qui habebant tacitam priorem, lege introductam; his enim dos præfertur. nisi etiam priuilegium prælationis habeant, vt in casu primo & secundo, quia lex potuit suum beneficium, quod concedit prioribus, ita restringere, vt postponatur priuilegio mulieris in causa dotis, vt docet Siluester v. Dos, n. 14. 27

Hinc patet, non sequi, Expressa hypotheca prior præfertur doti posteriori: & hæc dos præfertur mutuo posteriori pro refectione: ergo expressa hypotheca prior, præfertur illi mutuo posteriori. vide Couarr. l. 1. variat. c. 7. vbi ostendit, in iis, quæ Iure humano constant, non esse necessarium, vt si a. vincat b. & b. vincat c. a. vincat c. Idem Siluester suprà. 28

Notandum Secundò, Dotem non præferri priuilegio, quod habet is qui mutuauit pecuniam iuxta primum & secundum casum, nisi tempore dos sit prior; vt rectè docet Siluester supra Neque contrarium colligitur ex Nouella 97. c. 3. (vt quidam putant) quia ibi solum dicitur, *Eum, qui mutuauit ad ædificationem vel refectionem domus vel nauis, non præferri doti priori, sicut præfertur aliis non priuilegiatis.* Hinc tamen non sequitur, dotem posteriorem illi præferri, aut illum doti posteriori non præferri. 29

Quartus casus est, Quando ex pecunia pupilli empta est res aliqua, illa res manet pupillo obligata ante omnes; ita vt si ea alteri sit hypothecata, ipse sit præferendus, vt possit recuperare pretium. Idem colligitur ex L. penult. C. de seruo pign. dato. 30 *4. Emptum pecunia pupilli.*

Quintus est, Si tibi dem mutuà pecuniam ad emendam domum, vel prædium, vel rem aliam, cum pacto expresso, vt ea res mihi maneat hypothecata pro debito, præferar aliis creditoribus, habentibus hypothecam generalem in omnibus tuis bonis, quamuis talis hypotheca comprehendat etiam bona futura, & consequenter hanc ipsam domum. Ita habetur L. Li- *5. Mutuans ad aliquid emendum, &c.*

tet. 7. C. Qui potiores in pign. vide Couarr. suprà num 3.

31 Sextus est, Quando quis contraxit cum fisco, manent ipsius bona fisco obligata cum priuilegio prælationis. Idem ius habet fiscus ratione tributi nondum soluti. Vnde omnia bona Receptorum & Redemptorum vectigalium, sunt fisco hypothecata, L. 2. C.de priuil.fisci.dos autem & fiscus pari Iure censentur. L. Dotis tuæ.9.C.de Iure dotium. vide Couarr.suprà.

6. Contrahés cum fisco.

32 Septimus est, Quando quis alicui credit pecuniam ad militiam, v. g. vt emat equum, arma, vel vt se in militia sustentet, habet hypothecam Iure prælationis, etiam ante dotem, etsi dote sit posterior, vt patet ex Nouella Iustiniani 97. c. 4. Vnde huic ex bonis mariti integrè soluendum, quamuis vxoris dos esset peritura.

7. Credens ad militiam.

33 In his casibus non est seruanda illa regula, *Qui prior est tempore, potior est Iure.* nam habent priuilegium, vt præferantur, etiamsi tempore sint posteriores, non quidem semper omnibus, sed quibusdam. In ceteris autem hypothecis, tale priuilegium non habentibus, & in his quæ æquale priuilegium habent, est seruanda, ita vt integrè satisfieri debeat ei qui priorem hypothecam habuerit. Verùm accurata horum tractatio est Iurisperitorum. vide doctissimum tractatum de pignore Antonij Negusantij.

34 Quintò, Post eos qui habent hypothecam, si quid superfit, soluendum creditoribus personalibus, id est, qui non habent vllam rem debitoris, sibi immediatè in genere vel in specie obligatam, sed solam personam. Inter hos Primo loco soluendum iis, qui habent personale priuilegium prælationis, absque hypotheca, quale habet sponsa de futuro, in bonis sponsi, ratione dotis traditæ, non secuto matrimonio, vt docet Glossa in L. Eos. 9. C. Qui potior.in pign.&, Qui deposuit pecunias apud nummularium, non percipiens inde vsuras, vt patet L. Si hominem, 7.§.2.ff.depositi, vel contrà. quod quidam DD. extendunt ad omnia deposita, & ad commodatum & ad pignus, si dolo vel culpa debitoris perierint. Item ad pecuniam depositam in societate mercatorum ad negotiationem. Si tamen hæc extaret, etsi mixta esset, ante hypothecas restituenda esset, quia in specie est aliena: nam quando talia voluntate dominorum commiscentur, singulæ partes fiunt communes, vt habetur §. Si duorum. Instit. de rerum diuisione, & L. Marcellus.3. §. Pomponius, ff. de rei vindicat.

Creditores personales.

Habentes priuilegium personale.

Depositum, commodatū, pignus.

35 Secundo loco soluendum ceteris creditoribus chirographariis ex titulo oneroso, cuique pro rata, non habita ratione temporis prioris vel posterioris, quo debitum est contractum. Ita Siluester supra & Nauarr. cap. 17. n. 51. Tertio loco soluendum creditoribus ex titulo gratuito, vt si defunctus alicui piæ causæ aliquid vouerat. Quarto, reliqua erunt pro heredibus & legatariis, ita tamen vt heredes præcedant legatarios ad suam legitimam obtinendam, si sunt heredes necessarij, vel ad quartam bonorum (quæ dicitur Falcidia) si non necessarij.

Chirographarij.

36 Quæ hactenus dicta, Iure communi Cæsareo seruanda sunt, vbi & quatenus illud est receptum. Quòd si in aliquibus locis sint hac de re aliæ aliquæ leges, vel consuetudines rationi consentaneæ, eæ sunt seruandæ, & quidem in foro conscientiæ, vt docent communiter DD. vnde fallitur Gabriel in 4 d.15. q.2.dub. vlt. vbi dicit, quæ Canonistæ disputant, quinam Iure potiores sint in restitutione, potiùs ad iudicij quàm ad conscientiæ forum spectare Nam hæ leges non nituntur præsumptione, sed æquitate naturali, ex qua propter bonum commune statuunt hunc ordinem,

Obligant in conscientia.

37 quòd non minùs potuerunt facere, quam transferre dominia vsucapione. omnis autem lex humana rectæ rationi consentanea, quæ non nititur falsa præsumptione, seruanda est in conscientiæ foro.

Lex humana.

DVBITATIO V.

Vtrùm priùs petenti licet priùs soluere.

Dico Primò, Si debitor vel eius heres soluat posteriori, omisso eo qui habet hypothecam priorem, vel priuilegiatam, sciens id fieri cum damno prioris, tenetur priori de damno, & potest prior recuperare à posteriore quod solutum est. Patet L. Scimus 22.§. Etsi præfatam. C. de iure deliberandi. 38

Soluens posteriori.

Dico Secundò, Si sint plures creditores personales, inter quos nullum sit priuilegium prælationis, & aliquis ex illis exigat ante alios solutionem debiti, siue in iudicio, siue extra, potest & tenetur debitor ei integrè soluere, etiamsi tempore esset posterior. Ita docet Nauarr. cap.17.n.52.& Siluester Restitutio. 6. q. 8. & colligitur ex L. Pupillus. 24. ff. Quæ in fraudem creditorum. Ratio est, quia diligentia posterioris creditoris fecit eum potiorem, sicut hypotheca vel priuilegium, vt dicitur in prædicta lege. vnde sequitur, creditorem posse petere integrum debitum, quando timet debitorem non fore omnibus soluendo, & retinere, vbi acceperit. 39

Prior petens.

Petes, Vtrùm non petenti possit debitor, sciens statum suum labantem, integrè satisfacere, vt ei gratificetur?

Resp. Non posse, quia Ius hoc non concedit. Cùm enim iste par sit aliis Iure, neque diligentia in petendo faciat eum potiorem, non potest ei fieri integra restitutio cum damno aliorum: sed pro rata, vt rectè docet Nauarr. suprà. Addo tamen, eum, qui in hoc euentu solutionem accepit, non teneri in conscientia restituere, quia non accepit rem alteri obligatam. Et colligitur ex L. Quod autem. 6. §.6.& 7. ff. Quæ in fraudem creditorum. Idem dicendum, etiamsi alij creditores habeant priuilegiū personale prælationis absque hypotheca, vt colligitur ex L. dicta, vbi dicitur: *Qui debitam pecuniam recepit, antequam bona debitoris possideantur*, (id est, auctoritate Iudicis occupentur ab aliis creditoribus) *quamuis sciens prudensque soluendo non esse, recipiat, non timet hoc edictum*, nempe quo reuocantur ea quæ in fraudem creditorum alienata sunt. Idem docet Molina disp. 536. etiamsi Siluester & alij contrarium sentire videantur. 40 41

Offerens non exigenti.

Potest solutū retineri.

Nec refert, quòd ad hoc induxeris debitorem, quia Iura id concedunt, teste Molina. Nec obstat L. pupillus. 24. ff. eodem tit. quia est alius casus, in quo tutores sponte gratificati sunt vni ex creditoribus. vnde dicitur ibidem, *tale debitum reuocandum.* quod intellige, *per Iudicem.* quare nisi sic reuocetur, poterit ille creditor retinere.

DVBITATIO VI.

Vtrùm regula illa Iuris, Qui potior est tempore, potior est Iure, *possit extendi ad creditores personales.*

Multi Doctores affirmant, illam locum habere in omnibus creditoribus eiusdem ordinis, id est, quorum alter non habet aliunde priuilegium prælationis contra alterum. Ita Gabriel d. 15.q 2. dub. vltimo. Medina C. de restitut. q.2.dub.5. Salon. q.8.a.2. in fine. Valentia disp. 5.q.6. puncto 10. Toletus lib. 5. cap. 25. Emanuel Sa v. Restitut. n. 63. Idem videtur sentire Nauarr. cap. 17. n. 53. in fine. Probatur Primò, Quia quò diutiùs creditor caruit suo, eò strictiùs ei debetur, & eò citiùs est restituendum. Secundò, Quia maiori incommodo priùs est occurrendum: atqui is qui diutiùs caruit suo, plus accepit incommodi, ergo. Hæc sententia, ob auctoritatem horum DD. non est improbabilis, & est satis rationi consentanea: nam quando prius debitum contrahitur, debitor est magis 42

Est probabilis.

soluendi, quàm posteà quando noua debita accedunt. vnde par esse videtur, vt primus creditor non fraudetur propter debita posteriora. non enim debent ipsi esse fraudi posteriora debita ex contractu vel delicto, cùm eo tempore, quo cum illo contraxit, illa non habuerit. Accedit, quòd illa regula, *Qui prior est tempore, potior est Iure*,
43 non solùm intelligenda sit in habentibus eamdem rem sibi hypothecatam, sed etiam in ordine consessus Canonicorum in Capitulo, in ordine subscribendi instrumentis actuum capitularium, in habentibus gratias expectiuas in eadem Ecclesia, vt notat Glossa in illam regulam. Imò eadem Glossa dicit eam seruandam inter creditores, quando venduntur res debitoris, vt aliis satisfiat. quare non obscurè est in hac sententia.

44 *Contrarium verius.* Contrarium tamen puto verius, nempe non esse seruandam inter creditores chirographarios seu personales carentes hypotheca vel alio iure prælationis, sed tamùm inter creditores habentes eamdem rem sibi hypothecatam. Ita expresè docet Silu. Restit. 6. q. 5. & D. Anton. p. 2. t. 2. c. 7. §. 3. ex Baldo, & alij passim. colligitur ex L. 1. ff. de separationibus. vbi dicitur: *Licet alicui, adiiciendo sibi creditorem, creditores sui deteriorem facere conditionem*, &c. & ex multis legibus C. Qui potiores in pign. vbi tantùm hypothecis applicatur hæc regula.

DVBITATIO VII.

Vtrùm inter chirographarios carentes priuilegio prælationis, possit satisfieri pauperi, omissis ditioribus.

45 *Soluens pauperiori.* MVlti DD. affirmant id fieri posse. Medina suprà: *Si debitor posterior, est longè pauperior priore, tunc debitum posterioris videtur præsciendum, quia maiori damno priùs occurrendum.* Idem tenet Salon. ob eamdem causam. Idem expresè docet D. Thomas opusc. 73. cap. 18. & probat, *quia plus læsus est pauper ablatione suorum, & plus indiget.* Emmanuel suprà, ait, *excusari eum, qui soluit prius petenti vel valdè indigenti.* Siluester, Restit. 6. in fine, dicit *talem excusari Iure poli, non tamen fori.*

46 *Verius non licere.* Sed contrarium videtur verius. Probatur: quia pauper neque Iure positiuo habet ius prælationis, vt patet: neque Iure naturali, nisi fortè sit in extrema vel graui necessitate, ita vt charitas obliget illi subuenire. tunc enim creditor diues meritò pati debet debitum suum differri vel numquam solui, vt alteri, par ius habenti, in tanta afflictione consulatur. Quòd si pauper non tanta prematur inopia, non potest alter penitus priuari, vt illi integrè satisfiat. Nec refert, quòd pauper plus incommodi sentiat ex dilatione vel priuatione partis rei debitæ, hinc enim non sequitur, illum habere ius prælationis, sed vt summum, ceteris paribus, amplius posse ei solui, quàm diuiti, qui tale incommodum non sentit. sicut plus restituendum ei, cui debentur 100. quam cui 50. quando secundum proportionem fit solutio.

47 *Contrarium non est omnino improbabile.* Nihilominùs fateor sententiam alteram non esse omnino improbabilem, præsertim cùm D. Thomas tam expresè illam teneat.

DVBITATIO VIII.

Quo loco & cuius expensis facienda est restitutio.

NOtandum est, Obligationem restitutionis nasci vel ex iniusta acceptione, vel ex re accepta, vel ex contractu, vt explicatum est suprà cap. 7. dub. 5. Nunc

48 *Si ex delicto debita, expensis debitoris restituat.* Dico Primò, Si debitum ortum sit ex iniusta acceptione, restitutio facienda est expensis debitoris, idque eo loco, vbi dominus illam possessurus erat, si ablata non fuisset: ita Caietanus 2. 2. q. 62. art. 5. circa solutionem tertij argumenti, Sotus l. 4. de Iust. q. 7. art. 5. circa solutionem tertij argumenti. Couarr. ad reg. Peccatum 1. p. n. 9. Ioannes Medina C. de restitut. q. 2. dub. 3. Probatur, quia ex eo quòd dominus rem suam amiserit debitoris iniquitate, non debet vllum damnum sentire, sed lege iustitiæ debet ita fieri restitutio, vt in pristinum statum restituatur, perinde ac si res ablata non fuisset: ergo restitutio non debet fieri ipsius expensis, sed debitoris, qui sibi imputet, quòd eas subire cogatur.

Dices Primò, Ergo tenetur ad amplius, quàm ad rei ablatæ seu damni illati compensationem. 49

Respond. Verum est, tenetr ad amplius, quàm damnum secundùm se consideratum æstimetur, non quidem vt dominus inde amplius accipiat commodi, quam accepit detrimenti: sed quia id est necessarium tamquam medium, vt fiat restitutio. qui enim tenetur ad finem, tenetur ad medium necessarium.

Dices Secundò, Non debet imputari debitori, quòd creditor in alium locum migrauit: ergo tunc illius sumptibus non erit mittenda.

Respond. Negando consequentiam, quia creditor non debet amittere libertatem transferendi se quò libuerit, ob iniustitiam debitoris, qui sibi imputet, quod sumptus illos in restitutione facere cogatur. debebat enim rem relinquere in bonis creditoris, sic enim eum aliis paruo vel nullo sumptu translata fuisset. si tamen creditor facturus erat sumptus in re illa asportanda, possunt deduci. non enim teneris illi cum lucro restituere, sed satis est vt ex ablatione nihil damni sentiat, de quo vide Couarr. suprà.

Notandum tamen est, Si res non potest sine magnis sumptibus restitui, posse ex quadam æquitate naturali differri restitutionem, modò inde dominus vel nihil vel parum damni capiat. 50 *Si magni sumptus.* Si tamen ea est rerum constitutio, vt nisi modò restituas, posteà nec ipsi nec heredibus restituere possis, omnino nunc restituenda vel res ipsa, vel iustum rei pretium, quamuis magnæ expensæ essent faciendæ, quia dominus non ideò potest re sua in perpetuum priuari, quòd debitor tantumdem in sumptum impendere cogatur. nisi probabile esset, domino in hoc casu non displiciturum, vt amicis eius vel pauperibus detur: quod per litteras ab eo peti debet, si res est ambigua; si verò spes sit, fore vt aliquando restituatur sine tanto sumptu, poterit restitutio differri. si res sit parui momenti, & sine duplo vel triplo sumptu restitui nequit, probabile est, pauperibus dari posse, præsumi enim potest id domino non displicere.

Dico Secundò, Quæ debentur solùm ratione rei 51 acceptæ, restituenda sunt in loco vbi habentur, nec *Si non ex delicto.* teneris ea mittere domino expensis tuis, sed mittes expensis domini: vt, si bona fide emeris rem à fure. Ratio est, quia cum tuo damno non teneris dominum in pristinum statum restituere, cùm eum per iniuriam non deturbaueris, sed solùm teneris ad rei custodiam, monito interim domino vt significet, quo modo velit eam sibi transmitti. qua in re nō teneris vllos sumptus ferre. imò si contingat te in alium locum migrare, nec possis eam commodè apud aliquem, qui restituat, deponere, sed cogaris auehere, potes expensas à domino repetere: qui tenetur ad omnes expensas rei suæ custodiendæ necessarias, in vtilitatem ipsius factas, vt habetur expresè L. 2. ff. de negotiis gestis.

Quod attinet ad ea quæ ex contractu debentur, hæc 52 sunt triplicia. *Si ex contractu.* Vel enim debet restitui idem numero, vt depositum, commodatum, pignus, vel debet restitui quid distinctum, quod pro alio commutatur, vt in mutuo, venditione, locatione, &c. vel debet restitui id pro quo nihil accipitur, ita vt solùm ex altera parte sit obligatio, vt in promissione, donatione, testamento, legato. His positis, 53

Dico Tertiò, Quæ debentur ex contractu, in quo *Si res eadem numero reddenda.* res eadem numero est restituenda, si in alterius tantùm

tùm partis vtilitatem accepta sint,debent eius expensis restitui: idque eo loco, vbi sunt tradita, nisi aliter iusta aliqua pactione conuentum sit. Prior pars patet, quia par non est, vt eius expensis restituatur,cuius commodum in cōtractu non quæritur:ergo. Altera probatur, quia in huiusmodi contractibus tacitè censentur pacisci de eodem loco, nisi ob aliquam causam extrinsecam aliter expresè inter illos sit conuentum. æquabitas enim postulat, vt sicut idem restituendum
54 *Commodatum.* quod acceptum est, ita etiam eodem loco. Hinc fit,vt si tua causa equum commodatum acceperis, tenearis eum tuis expensis restituere in eum locum, in quo tibi traditus est. Non tamen teneris eum in locum remotum mittere, in quem fortè dominus commigrauit, quia ibi commodatum non accepisti, nec illius longinquitatis es causa, sed dominus sibi imputet, quòd commodatum ante discessum non repetierit.

Depositum. E contrario, si depositum gratis custodiendum accepisti,restituendum est expensis deponentis,quia par non est, vt depositarius, cùm nihil commodi ex deposito perceperit, suis expensis illud ad dominum remittere cogatur, siue dominus in eodem loco manserit, siue alio commigrauerit. Secùs est, si depositarius in aliunt locum remotiorem commigtaret: quia tenetur rem depositam repræsentare in eo loco, vbi eam custodiendam accepit, vt inde expensis domini restituatur. Idem dicendum de commodato, quod gratia solius commodantis acceptum est.

Sed quid,si depositũ surripiatur & trāsferatur in aliũ locũ,cuius expensis remittendũ erit ad depositarium?

55 *Si depositum translatum fuerit.* Respond. Si sine culpa lata depositarij translatum est, debet quæri & referri expensis domini deponentis, non autem depositarij, quia vitium & incommodum quod obuenit deposito sine culpa lata depositarij, non est ei præstandum, sed auctori: si verò ex culpa depositarij lata factum sit, tenetur suis expensis, imò si pretio illam custodiat, tenebitur etiam ex culpa leui,iuxta ea quæ diximus cap.7.dub.6.

56 *Si alia reddenda.* Dico Quartò, Quæ debentur ex contractu, in quo pro re accepta est reddenda alia, restitutio ex natura contractus non quouis loco fieri potest,sed ibi facienda est, vbi res, pro qua datur, est accepta, secundùm quem locum etiam res quæ datur est æstimanda. Prior pars, *non quouis loco fieri posse restitutionem*, probatur, quia hoc sæpè alteri parti esset magno damno, vt si emens Antuerpiæ, vellet soluere in Hispania,vel contrà. ergo debet esse certus aliquis locus,in quo ex natura contractus fiat solutio. is autem est, vbi res vendita, mutuata vel permutata, fuit tradita & accepta. nullus enim magis iustitiæ congruit, eò quòd in omnibus istis contractibus vna res in locum alterius quasi substituitur, quod perfectò modo fieri ne-
57 *Mutuum.* quit, nisi idem locus seruetur. Hinc fit vt nemo ex vi mutui possit obligari vt alibi reddat:aut ex contractu venditionis vel locationis, vt alibi pretium soluat. Nam hi contractus vt iusti sint, reducendi sunt ad æqualitatem respectu certi loci, in quo res prior tra-
Census realis. ditur. Idem dicendum de emptione censuum hi enim ex natura contractus non sunt soluendi in loco vbi est creditor, sed vbi ipse census est constitutus, seu vbi est res illa, in qua obligatio est constituta, v. g. domus, ager, pratum, &c. nam pensio annua est velu-
58 *Personalis.* ti fructus hypothecæ qui non est alibi,ex natura contractus, tradendus,quàm vbi nascitur. Quòd si census sit omnino personalis, nullam habens hypothecam, soluendus est vbi iusta pactione constitutus fuerit. Si in pactum non est deductum, soluendus est in loco, vbi debitor commoratur, qui immediatè in ipso debitore constitutus est. quod intellige, si debitor non abeat valdè procul. si enim tam procul discedat, vt emptori inde graue incommodum oriatur in pensione exigenda, ita vt si de eo cogitasset, noluisset censum emere, tenebitur debitor mittere ad locum priorem. His tamen non obstat, quin contrahentes possint de alio loco solutionis pacisci, modò hoc onus iusta mercede compensetur.

Dico Quintò, Quæ debentur ratione donationis, 59 *Donata, legata,&c.*
legationis, testamenti, reddenda sunt in loco, vbi erant cùm donarentur, nisi aliud in ipsa dispositione expressum fuerit: ac proinde expensis eius, cui donata sunt. Patet, quia qui rem gratis dat, vel legat,non intendit se ad amplius obligare, sed permittit eam alteri, vt, si velit, suo sumptu illam auferat, si nolit, relinquat. si tamen heres aliò transferret, teneretur suo sumptu illam mittere,vbi erat priùs.

Circa prædicta Nota, Quando res est restituenda 60
expensis creditoris, eas ex ipsa re deduci posse, quando alia commodior via non suppetit: vnde si opus fuerit, poterit ea vendi vel ex parte, vt residuum ad creditorem mittatur, vel tota, si est indiuisibilis, (vt equus) vt ei pretium mittatur. Quòd si tantæ essent *Si magna expensa.*
in remittenda re vel pretio expensæ, quanti valet,non est restituenda, sed monendus dominus: vel si id fieri nequit, danda pauperibus, si putetur dominus numquam ad viciniora loca venturus.

CAPVT XVI.

De causis excusantibus à restitutione,vel omnino,vel ad tempus.

Constat Dubitationibus 12.

IOANNES Medina C.de rebus restituēdis. 1
q. 3. ennumerat 12. causas à restitutione excusantes,quas ordine prosequitur.

Prima est, Inopia debitoris. 2. Remissio creditoris. 3.Cessio bonorum.4.Damnum, quod verisimiliter putatur creditori,vel Reipubl.vel alicui tertio obuenturum. 5.Solutio facta creditori tui creditoris. 6. Rei dubiæ interitus. 7. Iuris aut Iudicis auctoritas 8. Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Incertitudo creditorum. 11. Dispensatio vel compositio cum Papa.12. Compensatio. De quibus breuiter dicendum.

DVBITATIO I.

Quæ inopia vel impotentia excuset debitorem à restitutione.

RESpond. & Dico Primò, Extrema necessitas tua, 2 *Extrema necessitas.*
vel tuorum, vel proximi, cui alter subuenire nequis, nisi rem alienam vel alteri debitam impendendo,excusat à restitutione,quamdiu ea durat. Est communis DD.Ratio est, quia in tali euentu omnia sunt communia, saltem quoad vsum, ita vt licitè quiuis possit occupare, sibique vendicare rem adeò necessariam, & ex eius vsu sibi & proximo opitulari, vt ostensum est cap.12.dubit.12.

Sed difficultas est, Vtrùm transacta necessitate tenearis ad restitutionem?

Respond. Certum est, in quibusdam euentis, si res 3 *Ea transacta, an restituendum.*
sit magni momenti, nec censeatur donata, te teneri, dum suppetet commoditas.

Primò, Si res adhuc extet, tunc enim teneris ratione rei acceptæ, vt si eguisti vsu rei, quo res non consumitur, vt equi, vestis, nauis, &c. non enim extrema necessitas ius tribuit ad amplius quàm opus sit, vt ex periculo te eripias. si quid ergo supersit, restituendum.

Secundò, Si intercessit contractus, siue ante neces- 4 *Si debitum ex contractu.*
sitatem, siue in ipsa necessitate, per quem translatum sit dominium: vt si acceperis mutuum, vel emeris, si enim ante necessitatem accepisti, & per illam rem te in extrema necessitate potes iuuare, non incidis in extremam necessitatem respectu opis alienæ,(de qua hic agimus) id est qua res aliena tibi sit necessaria. nam per rem tuam, quam emisti anteà, vel mutuam accepisti,

pisti, quæ in tuum dominium cessit, potes tibi consulere. vnde manifestum est, non esse tibi ius accipiendi, & consumendi rem alienam. manet ergo obligatio per contractum inducta. Si tamen per contra-
5 *Si non erat translatum dominium.*
ctum non sit translatum dominium, vt in commodato, precario, conducto, & in extrema necessitate rem consumpseris, probabile est, te non teneri, nisi re, vel spe seu facultate propinqua dives sis. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. n. 26. Ratio est, quia non teneris ratione rei, vt quæ nec in se nec in pretio extet: neque ratione acceptionis, cum eam Iure tuo consumpseris: neque ratione contractus, quia isti contractus non obligant re pereunte, nisi culpa tua perierit. hic autem absque culpa periit. colligitur ex Silu. v. Restit. 5. n. 2.

6 *Si debitum ex delicto, teneris.*
Tertiò, Si habes ex delicto, (vt si furatus sis ante necessitatem) teneris, etiamsi postea in necessitate consumas. quia obligatio iam ante contracta, per necessitatem superuenientem non est extincta, sed consopita. quare transacta illa necessitate reuiuiscit. Ita Scotus d. 15 q. 2 §. Ad argumenta. Idem tenent Richardus, Paludanus, & Silu. Restit. 5. n. 2. qui hos citat.
7 *Contrarium probabile.*
Hæc sententia mihi videtur vera. Contrarium tamen est probabile, scilicet, te non teneri, vt docet Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. n. 24. & quidam alij. quia licitè potuisses accipere, si non habuisses antea, & consu-
Si absque peccato accepisti.
mere. Addunt iidem Doctores. Si accepisti rem absque peccato, nempe in ipsa necessitate constitutus, te non teneri restituere. quia vsus es iure tuo, illam accipien-
8 *Si res sit magni pretij, verius est te teneri.*
do & consumendo. Sed contrarium puto esse verius, nempe, si res quam consumpsisti, sit magni pretij, nec puteris dotata, te semper ad restitutionem teneri, quando commodè poteris. Ita docet Nauarrus c. 17. n. 61. & 62. Adrianus in 4. tract. de restit. §. Quia dictum. pag. 159. Couarr. ad regul. Peccatum. p. 2. §. 1. n. 3. & 4. Medina q. 3. in principio, Toletus lib. 5. cap. 24. Ratio est, quia extrema tua necessitas non transfert in te dominium rei alienæ, sed tantùm tribuit ius vtendi, idque prout opus est vt periculum euadas, & cum minimo alterius incommodo. ergo non aufert obligationem restitutionis faciendæ, si copiosior euaseris. Confirmatur, quia alter non tenetur eam dare, nisi quatenus opus est vt consulas tuæ necessitati: sed ad hoc sufficit, vt rem tibi vendat, vel mutuet, vel det cum obligatione restituendi, cùm veneris ad lautiorem fortunam: ergo. Quod res sit parui pretij, non teneris posteà restituere, maximè si re & spe seu proxima facultate pauper eras: quia talia non solent pauperibus sub onere restituendi dari, sed absolutè. ridiculus enim esset diues, qui à paupere pro aliquot panibus, vel calceis, vel trita veste, talem obligationem exigeret.

Peres, Quo Iure tenebitur restituere rem talem, si non intercessit contractus, quo se ad hoc obligarit, neque delictum?

9 *Quo Iure teneatur.*
Resp. Tenetur ratione cuiusdam tacitæ obligationis Iure gentium introductæ, qua quis rem alterius in necessitate consumens, se tacitè obligat ad rependendum, quando suppetet copia. etsi enim diuisio rerum non potuit impedire vsum rei alienæ, tibi necessariæ, fecit tamen, vt tenearis ad restitutionem, quando commodè poteris. rationi enim consentaneum est, vt consulatur tuæ necessitati absque notabili alterius dāno. Alioquin si exercitus extrema inopia laborans, absumeret bona multorum agricolarum, non teneretur ad restitutionem, quod planè falsum est. Tacitè ergo se obligant Iure gentium ad restitutionem faciendam, dum commodè poterunt.

Dices, Si quis in extremo periculo, dum fugit hostem, vtatur equo alterius, & contingat equum perire, non tenetur ad restitutionem, vt multi DD. docent. ergo non oritur tacita obligatio ex vsu rei alienæ.

10 *Si equus quo fugit pereat.*
Respondeo, Si non fit probabile periculum interitus equi, non tenetur soluere pretium, quia interitus censetur fortuitus. sed solum tenetur pro vsu, si ille sit diuturnus, vel cum notabili damno domini. Pari modo neque conductor tenetur ad pretium, quia res domino suo perit, nisi interueniat pactum, vel mora, vel culpa. Si autem sit periculum, verius puto, teneri soluere pretium, si intereat: etiamsi aliqui DD. indistinctè loquentes, contrarium sentire videantur. quia sicut dominus in hoc casu non tenebatur absque illo onere concedere, ita non videtur ipse sine tali onere accepisse, cùm æquitas naturalis & Ius gentium videantur ad hoc obligare: non enim plus iuris potest sibi in re alterius vindicare, quam alter tenebatur concedere. vide Nauarrum & Couarr. suprà.

Hinc tamen non sequitur, præcepto eleemosynæ satisfieri mutuando, sed bene donando sub conditione, quando res est magni pretij. quod verum est, nemo enim potest iure queri sibi 20. vel 30. aureos non dari absolutè, sed cum onere vt teneatur refundere, si locuples aliquando euaserit. 11 *Præceptum eleemosynæ.*

Petes, Quid si creditor sit in pari necessitate? 12 *Si creditor in pari necessitate.*

Respondeo Primò, Si creditor subtractione illius rei coniectus est in illas angustias, teneris illi restituere. Primò, quia subtrahere alicui rem, qua ille extremè indiget, est perinde atque occidere. Secundò, quia in pari causa melior est conditio possidentis, præsertim domini. Ita passim DD. Scotus, Syluester, & 13
alij suprà. Secundo, Si verò creditor subtractione illius rei non est coniectus in extremum illud discrimen, sed aliunde incidit, non teneris illi in pari discrimine, quamuis simul inciderit, (etiamsi Scotus, Richardus & Paludan. contrarium teneant) idque non solum quando res est sub dominio debitoris, sed etiam quando in specie est debita creditori: etsi Nauarr. n. 60. c. 17. tunc contra sentiat. Ita docet Caietanus q. 62. a. 5. Sotus lib. 4. q. 7. a. 1. ad quartum argumentum, Toletus de peccatis mortalibus cap. 39. Ratio est, quia pro eo tempore cessat vis & potestas dominij, Iure gentium introducta, & perinde se res habent, ac si diuisæ numquam fuissent. etsi enim dominium rei maneat apud priorem dominum quasi in habitu, tamen actus eius impeditur, perinde ac si non esset. itaque manent intra limites Iuris naturæ. Quare cùm seposito Iure gentium, quo facta est diuisio, possit quisque sibi consulere ex re quam occupat & possidet, non tenetur eam tunc restituere domino. Vnde si antè occupaui tuum panem in solitudine, vel tuam sarcinam aut tabulam in naufragio, vel equum in fuga, non teneor tibi tunc restituere, etiamsi simul in extremum periculum inciderimus, quia per hanc subtractionem non incidisti in periculum, neque in periculo constitutus hanc rem occupaueras, vt per eam te saluares. Si eodem momento res sit occupata in extrema necessitate à duobus, tunc vel diuidenda est, si potest diuidi, vel sorte tribuenda.

Idem licitum esse non solùm pro se, sed etiam pro parente, vxore & liberis: hos enim in extrema necessitate præferri posse creditori docet Sotus suprà, Lopez 1. p. cap. 53. & Toletus de 7. peccatis mortalibus c. 39. reuocans id quod dixerat lib. 5. cap. 24. addens, etiam fratres in hac necessitate posse præferri creditoribus. Idque mihi videtur probabile, etsi Couarr. & alij id non concedant, nisi cuique pro se. 14

Dico Secundò, Non solùm extrema, sed etiam grauis necessitas tua & proximi excusat, quamdiu durat, nisi creditor sit in pari necessitate. est communis sententia Doctorum, & patet ex dictis c. 12. dub. 12. vbi ostensum est, probabile esse, licere in hoc casu clanculum surripere. ergo multò magis licitum est non restituere, etiamsi res in specie debita sit. Itaque ob periculum morbi, magnæ famis, nuditatis, & similis afflictionis, quam aliter nequis arcere, nisi rem alteri debitam impendendo, potest differri restitutio. hæ enim dicuntur graues necessitates. 15 *Grauis necessitas excusat.*

Dixi, *quamdiu durat*, quia verius est, per hanc necessitatem non extingui debitum, neque rem alienam magni pretij posse consumi, sine obligatione restitutionis faciendæ, quando commodè fieri poterit, vt 16 *Non extinguit debitum.*

patet

Digitized by Google

17 patet ex supradictis. Non tenetur tamen de lucto cessante vel damno emergente ex dilatione, quia non censetur esse in mora, neque tacitè videtur ad hoc se obligasse, cùm solùm per accidens eueniant ex dilatione.

18 Aduerte tamen, non esse improbabile, si is qui consumpsit rem alienam in graui necessitate, re & spe pauper erat, non teneri postea ad restitutionem. Ita Silu. v. Furtum, q. 5. Angel. eodem, n. 37. vbi dicit, *Posset etiam dici, quòd licet aliquis non sit in extrema necessitate, sine peccato & obligatione restituendi, possit occultè & bono modo accipere rem alterius, quando scilicet ille rea abundat, & iste rea eget, vt ex praecepto tenetur huic subuenire.* Idem tenet Petrus Nauarra suprà n.16. vbi etiam docet, Si quid ante necessitatem abstulisti iniustè, & in necessitate consumpsisti, debitum extingui, sicut antè dixerat de necessitate extrema. Hoc tamen non est concedendum, quando debitum est ex contractu, per quem translatum est dominium in debitorem, iuxta ea quæ diximus circa primam propositionem, n.4.

19 Dixi, *Nisi creditor sit in pari necessitate*, quia tunc teneris ei restituere, iuxta communiorem DD. sententiam. Nam in pari necessitate (præter extremam) potior est conditio creditoris. Imò multi DD. vt Scotus, Richardus, Paludanus apud Silu. Restit. 5. q. 2. tenent, etiam in pari necessitate extrema esse restituendum.

20 *Si creditor inciderit in grauem necessitatem.*

Sed contrarium est probabile, & fortè verius. vt si debitor sit in graui necessitate ratione morbi, famis, vel nuditatis, non tenebitur restituere, etiamsi creditorem contingat in parem incidere, modò debitor illum in eam non coniecerit: idque siue ex furto debitum sit ortum, siue ex contractu. Ratio est, quia non solùm in extrema necessitate, sed etiam in graui, videtur esse melior conditio possidentis, vt colligitur ex dictis c. 12. dub. 12. Ideo enim melior est conditio possidentis in extrema necessitate, quia tunc omnia sunt communia, ita vt ius habeas occupandi ea, quæ sunt apud alterum, non similiter egentem. & postquam occupasti, non teneris restituere, durante illa necessitate, quamuis alter casu in parem necessitatem inciderit, modò tu illum in eam non conieceris. atqui simile ius occupandi ex rebus alterius, ipsi nec ad personam nec ad statum necessariis, videtur concessum in graui necessitate, vt ibidem probabiliter est ostensum: ergo etiamsi alter postea incidat in similem statum, non teneris tunc illi restituere.

21 *Periculum salutis, rei familiaris, vel status, excusat.*

Dico Tertio, Excusat etiam a restitutione statim facienda, Primò, magnum periculum salutis animæ tuæ, vel tuorum. Secundò, magnum detrimentum in rebus non debitis. Tertiò, notabilis iactura decentiæ status. Primum docet D. Anton. 2. p. t. 2. c. 8. ex Scoto d. 15. q. 2. §. vlt. & Henrico quodlib. 6. q. 24. Idem tenet Nauarr. c. 17. n. 57. vt si periculum sit, ne vxor vel filiæ præ inopia se prostituant, ne filij fiant latrones, ne ipse in desperationem præ impatientia incidas, vt rectè D. Antonius. Magnæ enim sunt infirmitates animorum, quæ non quouis modo vinci possunt. Ratio est, quia quisque magis tenetur saluti animæ suæ & suorum consulere, quam debita soluere. Debet autem hoc periculum esse *notabile*, ita vt non suppetat alia commoda ratio eius auertendi, nisi differendo solutionem. Secundum & Tertium docent iidem Auctores & Couar. ad reg. Peccatum, p. 1. n. 2. Medina q. 2. dub. 4. & alij. Ratio est, quia in hisce casibus creditor secundùm rectam rationem tenetur consentire in dilationem: contra enim æquitatem & charitatem faceret, si vellet sibi cum tanto alterius incommodo statim satisfieri. ergo non peccas contra iustitiam, etiamsi differas. Patet consequentia, quia cùm omnis iniustitia sit contra rectam rationem, vbi rectæ rationis dictamen non læditur, non peccatur contra iustitiam, vt docet Scotus supra. Confirmatur, quia nemo tenetur restituere, quamdiu dominus non potest iure esse inuitus circa detentionem: atqui hic non potest iure esse inuitus. ergo.

Hinc infertur Primò, Eum, qui debet 100. aureos, si non potest statim soluere, nisi domum vel prædium aliquod vendat multò minoris quam valeat, non teneri statim, sed posse differre. Idque verum est non solùm quando debet ex contractu, sed etiam quando ex delicto, vt Nauar. suprà ex D. Anton. docet. Etsi Caietanus v. Restitut. q. 6. & Sotus l. 4. q. 7. a. 4. contrarium sentiat. Ratio est, quia etsi creditor, quando debitum est ex furto, non teneatur ex iustitia dilationem concedere, tenetur tamen ex æquitate & charitate. æquum enim est, vt creditor permittat differri restitutionem, quæ suo debitori tam est damnosa, cùm id sine suo notabili incommodo facere possit. Itaque 22 *Si res paruo pretio esset vendenda.*

23 quando is est rerum mearum status, vt non possim debitum præstare statim, sine magna aliarum rerum mearum iactura, licitum est mihi ex quadam æquitate Iuris naturalis, differre, nisi fortè creditor simile detrimentum accepturus putetur. Secùs est, quando tales sunt circumstantiæ, vt nisi modò restitutio fiat, numquam sit futura. tunc enim si res iniustè ablata est, statim restitui debet, etiamsi magni sumptus essent faciendi, vt dictum est cap. 15. dubitatione 8.

Dixi, *Aliarum rerum mearum*, quia si non paterer iacturam nisi in rebus debitis, quibus me spolio dum soluo, non possem idcircò differre restitutionem. hoc enim non est propriè damnum pati in rebus suis, sed relinquere alienas & debitas. Similiter, si ex restitutione non paterer quidem damnum in rebus meis quas possideo, sed solùm in lucro quod intendo consequi, non possem idcircò differre, vt rectè Nauarrus num. 59. & Caietan. v. Restit. cap. 6. quia tunc nihil amitto de meo, sed solùm desino lucrum facere de alieno, seu alteri debito. atqui æquitas non dictat, alteri carendum esse rebus sibi debitis, vt ego ex illis lucrum capiam. quod tamen intelligendum est, nisi illud lucrum quæram, vt etiam aliis creditoribus meis satisfaciam, quibus alioquin soluere non potero. tunc enim charitas postulat, vt creditor permittat dilationem, si commodè possit. quia contra rationem est, vt velis tibi statim restitui cum tanto aliorum creditorum incommodo, quod dilata solutione posset vitari. Ita Petrus Nauarra lib. 4. cap. 4. n. 52. ex Corduba & Medina. 24 *Si solùm desino lucrari.*

Infertur Secundò, Si vir nobilis non posset statim soluere nisi priuet se omni obsequio famulorum & equorum, cogatúrque abstinere à consortio sui similium: & si ciuis primarius non possit statim, nisi ita se priuet, vt cogatur obire artem mechanicam sibi insuetam, posse differre restitutionem, donec absque iactura status sui possint restituere. Quod intellige, *Si statum suum iustè obtinent*. debent tamen sibi detrahere quantum possunt intra limites decentiæ status, quæ non consistit in indiuisibili, vt sensim restituant, vt notat Anton. suprà. Et quamuis, si debita sint ex delicto, plerique existiment statim esse soluenda, etiam cum amissione status: verius tamen & æquius videtur, posse differri restitutionem, si statum illum iustè obtinent, & ex improuiso calamitas incidens, ad eas angustias redegerit, vt debita olim ex delicto conflata, non possint dissoluere sine sui status amissione. Ita Nauarrus cap. 17. num 63. & Silu. Restit. 5. q. 1. 3 & 4. vbi dicit hanc sententiam esse veriorem & humaniorem, & pro ea citat Scotum, Archidiac. & Ioannem Nyder. videndum tamen, an creditores non sint in pari angustia. 25 *Non teneris statim cum amissione decentia status.* 26

Dices, Ob hanc causam non licet accipere alienum: ergo nec retinere, cùm hæc eiusdem rationis videantur.

Respondeo Negando consequ. Minus enim est retinere per aliquod tempus dum possides, quàm primùm a domino auferre, cùmque possessione spoliare, sicut minus est non curare vulnus inflictum, quàm illud infligere, idque confirmat communis hominum sensus, qui minùs curant rem suàm per aliquod tempus non restitui, quàm primò auferri. 27

Digitized by Google

28 Sed quid si ad eas angustias tua culpa sis redactus, v.g. ludis, comessationibus, superfluis sumptibus?

Si tua culpa sis redactus, non excusaris.

Resp. Tunc non mereris dilationem, neque debitorem ex contractu, neque ex delicto. Tibi enim imputare debes, quod iam sine status amissione non possis satisfacere. Secus est, quando infortunium fuit improuisum. Ita docet Sotus l. 4. de Iust. q.7. a. 4. & Per. Nauarra supra n. 44. Quod est notandum pro quibusdam nobilibus, qui debita sine fine contrahunt, vt supra conditionem sui status expendant.

29 Dixi, *Si statum illum iuste obtineat.* Quia si quis rapinis, vsuris, & similibus fraudibus ad aliquem honorabilem statum peruenisset, teneretur etiam cum eius amissione confestim restituere, vt communiter docent DD. Ratio est, quia hoc non est tam statum illum amittere, quam alienum dimittere & ad suum reuerti. Quod est valdè notandum pro multis hoc tempore, qui magnis fraudibus repentè diuites & magni euadunt. non enim possunt differre restitutionem vsque ad mortem, sed tenentur statim restituere, etiam cum dimissione status malè acquisiti. Hoc tamen intelligendum, nisi debitor iste parum habeatur vir probus & honestus, & non possit subitò statum mutare, nisi de suis fraudibus se infamet: tunc enim sensim posset restituere, quia periculum infamiæ excusaret, ne statim teneatur.

Si status iniquè partus, non excusatur.

30 Dices, Dimittere statum, semper est quædam infamia: ergo qui restituendo deberet eum dimittere, numquam debet restituere.

Respond. Negando antecedens, quando enim passim scitur statum illum fraudibus comparatum, nulla est infamia illum deponere, sed hoc potius bonam famam conciliat, malamque abstergit. Quando verò putatur iustè acquisitus, tunc interdum dimissio status infamiam parit. nempe si homines inde suspicentur iniustè conquisitum fuisse.

31 Peres, Quid si creditor ex dilatione per damnum acceptutus sit in re familiari vel statu?

Si creditor simile dānum patiatur.

Respond. Tunc teneris statim restituere, vt communiter doceut Doctores, quia iactura rei familiaris vel status, non tribuit tantum iuris, quantum extrema vel grauis necessitas, nec facit vsum rerum communem. Itaque in causa paris damni, potior est conditio creditoris.

32 Notanda est quædam differentia inter dilationem debitorum ex contractu iusto, & debitorum ex delicto: quando enim licitè differo solutionem eorum quæ ex delicto debeo, teneor compensare damna, si quæ interim eueniant creditori, & lucrum cessans ratione dilationis. Ratio est, quia iniustè fui causa, dum accepi rem illam lucri cessantis vel damni emergentis, debebam enim aduertere, facilè hoc incommodum ex tali acceptione euenire. Quando autem licitè differo solutionem debitorum ex contractu iusto, tunc probabile est, me non teneri compensare damna, si quæ fortè ille interim patiatur. Docet hoc Petrus Nauarrus num. 56. Ratio est, quia talis (inquit) non est in mora. Quod existimo verum esse, si debitor

Discrimen inter debita ex delicto, & ex contractu.

33 inciderit in grauem necessitatem, vel in eam inopiam, vt non possit sine amissione status restituere: non autem si dumtaxat damnum aliquod pecuniarium esset passurus, quale creditor patitur. tunc enim si solutionem differat, vt damnum vitet, debebit creditorem reddere indemnem, quamuis ex contractu debeat. Nam contractus tacito consensu videntur sic intelligendi, vt videlicet post terminum tenearis soluere, vel damna emergentia compensare, nisi fortè interim in grauem necessitatem incideris, aut in eam inopiam, vt si tunc restituas, statum tuum retinere nequeas, tunc enim non est par creditoris & debitoris necessitas. Fortè tamen in censibus soluendis, illa sententia locum habere possit. nemo enim in his cogitur ad præstandum damnum creditori obueniens, aut ad lucrum ei cessans compensandum, quando sine notabili suo damno non potest statutis terminis soluere. Addo, Quando debitum est ex delicto, debitorem non teneri de damno emergente vel lucro cessante pro eo tempore, quo non poterat restituere, nisi conijciendo se in grauem necessitatem, vt ex supra dictis colligitur.

Grauis necessitas, & amissio status excusant à compensatione damni emergentis.

DVBITATIO II.

Vtrùm remissio creditoris excuset.

RESP. Sicut dilatio concessa à creditore excusat, ne statim tenearis, ita *remissio*, ne vnquam tenearis, est communis DD. Caietani v. Restit. c.7. Couar. ad reg. Peccatum p.2. num.1. Soti l.4 q.7. art.4. Nauarr. c.17. num.45. &c. Ratio est; quia sicut creditor potest ius suum, quod habet in debitorem, alteri donare; ita etiam ipsi debitori; quod est remittere: quia remissio est quædam donatio. Nec refert, etiamsi debitor non haberet animum restituendi; quia etsi peccet, tamen debitum extinguitur, si alter liberè remittat. Hic tamen tres requiruntur conditiones ex communi DD. sententia. 34

Condonatio creditoris.

Prima est, Vt hæc remissio sit *omnino libera*, id est, non extorta metu vel fraude; iuxta ea quæ dicenda sunt c.17. dub.5. & 6. tunc enim etsi fortè aliquo modo sit valida, tamen ad arbitrium donantis est reuocabilis, & donatarius tenetur vim & fraudem tollere, & donatorem in suam libertatem restituere, vt ratum habeat vel irritum, quod deceptus vel compulsus fecit. *Metu extorta* censeretur, si expressè vel implicitè debitor minaretur creditori, nisi integrè vel ex parte remittat: quod interdum fit, quando potentes debent mechanicis aut mercatoribus. Similiter si cogeret eam subire multas molestias in solicitando sæpè venire frustrà, diu expectare, &c. *Fraus esset*, si fingeret se longè pauperiorem, quam reuera sit. Blanditiæ autem & preces non obsunt, quia non reddunt condonationem inuoluntariam, nisi fortè præter modum essent importunæ, ita vt quis mallet sua pecunia priuari, quā tanta importunitate solicitari. tunc enim remissio non valeret in conscientia, quia causa redimendæ iniustæ vexationis fieret. Non tamen hic opus est præsentem exhibere pecuniam, vt quidam putant. Imò vt rectè notat Caietanus, expedit vt pauper non offerat diuiti rem debitam, quando petit remissionem, quia fortè præsentia rei moueretur ad non condonandum, vel certè esset difficilior faciliùs enim remittimus non habita, quam ea quæ iam habemus in potestate. quandocumque tamen creditor ex signis præsumitur non liberè condonasse, debitor non liberatur. 35

Primò debet esse libera.

Secunda conditio est, *Vt possit condonare.* nemo autem potest condonare, nisi qui donare. vnde paterna debita non potest filius familias remittere, sicut nec vxor mariti. 36

Secundò, vt possit condonare.

Tertia, Vt condonatio *non fiat in casibus Iure exceptis*, qui tres inueniuntur. Primus casus est, Si Episcopus vel Archiepiscopus visitans Ecclesias, aliquid accipiat ab eis præter sumptus, qui necessarij sint ad victum illis diebus, quibus visitat: tunc enim tenetur ad eius restitutionem intra mensem, & quidem in duplum, etiāsi libera eis fiat remissio à dantibus. Quòd si intra mensem duplum non restituerint, Archiepiscopis & Episcopis interdictus est ingressus Ecclesiæ: inferiores autem ab officio & beneficio sunt suspensi, quovsque grauatis Ecclesiis de duplo huiusmodi satisfactionem impendant. Ita habetur c. Exigit, de censibus & exactionibus, quod est Greg. X in Concilio Lugdun. & cap. sequenti in 6. quod est Bonifacij VIII. quod nonnihil moderetur caput præcedens, quia permittit, vt sumptus necessarios recipiant in pecunia, cùm Gregorius solùm esculenta permitteret. Notandum hic est, legem pœnalem de duplo obligare ante sententiam, quod perraram est, nec vnquam præsumitur, nisi ex modo loquendi sit euidens. Secūdus casus est, Si Iudex delegatus aliquid receperit à partibus, nisi fortè esculentum aut poculentum, mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi: vel si, dum cogitur 37

Tertiò, vt Ius non resistat condonationi. Episcopi visitantes.

38 *Lex pœnalis obligans ante sententiam.*

39 *Iudices delegati.*

extra

extra domicilium proficisci, acceperit plusquam moderatas expensas; vel denique si aliquid acceperit, quando partes sunt notabiliter pauperes; tenetur ad restitutionem, non obstante quauis remissione. Patet ex c. Statutum. §. Insuper, iuncto §. Si quid. de rescriptis, in 6.

40 *Inquisitores.* Tertius casus, Si inquisitores prætextu officij Inquisitionis pecunias extorserint; tenentur restituere, nullis priuilegiis, pactis vel remissionibus, super hoc valituris. Clement. Nolentes, de hæret.

41 *Canonicus.* His adde Quartum, Si Canonicus, qui Officio non interest, accipiat distributiones, tenetur ad restitutionem nec prodest remissio ceterorum, quibus ille accrescunt, vt habetur in Conc. Trident. sess. 24. cap. 12. de reformat.

DVBITATIO III.

Vtrùm cessio bonorum excuset à restitutione.

42 *Cessio.* RESpondeo & dico Primò, *cessio bonorum* in foro conscientiæ non magis excusat, quam necessitas sine cessione excusaret, vt rectè Nauarrus c. 17. n. 86. Probatur, quia in hac cessione tantùm conceduntur alimenta, idque ex quadam misericordia: neque semper, sed quando casus id videtur mereri, vt patet L. Qui bonis. ff. de accessione bonorum: atqui hæc etiam absque cessione, consistendo in lege naturæ & gentium, retineri possunt. Non enim tenetur debitor se spoliare necessariis alimentis, ita vt cogatur mendicare: sed potest retinere ea, quæ spectata conditione suæ personæ, & eorum quos alere tenetur, iudicio prudentis censentur necessaria, vt patet ex dictis, dubit. 1.

43 Idque verum est, etiamsi debeat ex delicto, vt idem Nauarrus docet. quamuis si delictum sit notorium, (vt si sciatur illum iniquis modis opes collegisse) non tantum retinere possit, quantum si ex contractu deberet, & casu aliquo in grande infortunium incidisset, vt supra ostensum est. quantum autem quisque in tali euentu possit retinere, iudicio prudentis est definiendum.

44 Dico Secundo, In foro tamen exteriori cessio ad hoc iuuat, ne debitor possit coniici in carcerem, vt patet L. 1. C. Qui bonis cedere possunt: & ne, si post cessionem aliquid acquirat, ei possit auferri, quando est necessarium ad suam vel suorum sustentationem, vt patet ex L. Is, qui bonis. 4 & L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum: & §. vltimo Instit. de actionibus.

45 *Absque sua culpa cedens.* Hinc sequitur, Eum, qui absque culpa cogitur cedere bonis, si fiat executio in bonis eius per creditores, posse abscondere quantum necessarium est, vt tenuiter viuat secundùm suum statum, vt docet Petrus Nauarr. l. 4. c. 4. n. 60. & Silu. Restit. 7. q. 6. & alij, qui admittunt, eum posse retinere vt *non egeat*, id est, (vt expressè Siluester ait) *ne aliquatenus indecenter viuat.* Idem colligitur apertè ex Iuribus citatis, maximè quoad ea bona, quæ post cessionem acquirit: de quibus etiam is, qui debitor est ex delicto, potest retinere quantum necessarium est, vt pro sua conditione non indecorè viuat, nam leges generatim loquuntur.

46 Peres, An leges id permittant de bonis, quæ tempore instantis cessionis habebat?

Resp. Ita videtur colligi ex d. L. Qui bonis. 6. ff. de cessione bonorum. vbi dicitur, *Eum qui bonis cessit, non esse fraudandum quotidianis alimentis.* quod est æquitati consentaneum in debitore, qui absque sua culpa non est soluendo.

47 *Postea tenentur.* Dico Tertiò, Si illi, qui hoc modo bonis cessere, posteà ad laumorem fortunam peruenerint, tenentur integrè satisfacere. Est communis DD. & patet, nam idem Ius, quod cessionis priuilegium induxit, hoc expressè statuit, vt patet ex L. Cùm & filij familias. 7. C. Qui bonis cedere possunt. vbi dicitur: *Aperissimi Iuris est, si quid pinguius accesserit debitoribus, iis, iterum vsque ad modum debiti, posse à creditoribus legitimo modo euelli.* & L. 4. ff. De cessione bonorum dicitur: *Is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest conuenitur.* Idem habetur §. vlt. Instit. de actionibus.

Quæ postea acquirit. 48 Ratio est, quia per cessionem non fuit extinctum, sed consopitum, donec ad pinguiorem fortunam perueniret. Quid tamen intelligendum est, si acquisierit plusquam sibi est necessarium ad decentiam status. nam si non amplius acquisierit, non tenetur. vt colligitur ex d. L. Qui bonis. 6. & §. vlt. Instit. supra, iuncta Glossa, quæ dicit, *illum teneri soluere, deducto tamen semper, ne egeat*, iuxta L. In condemnatione. 173. ff. de regulis Iuris.

Notandum tamen est Primò, Quosdam Doctores sentire, eum, qui cessit bonis, quibusdam actibus iuxta consuetudinem loci ignominiosis, (v. g. sedendo in loco publico, cum corbe capiti imposito) non teneri soluere debitum, etiamsi postea pinguiorem nactus fuerit fortunam: quia ea ignominia satis videtur punitus; videtúrque hæc pœna esse loco solutionis; sicut qui punitus est pœna corporali, loco pecuniariæ, quam præ inopia soluere non potuit. Sed contrarium est verius, vt docet Couarr. 2. variar. c. 1. num. 6. quia hæc pœna non imponitur vt liberetur à solutione, sed vt plectatur culpa, quæ præsumitur ab eo admissa, accipiendo mutuum & contrahendo, cùm esset impotens solutionis. Accedit, quod per cessionem bonorum non tollatur obligatio naturalis restitutionis; sed solùm competat exceptio, impediens litis contestationem; iuxta communem sententiam DD. de qua vide Couarr. suprà. 49 *Qui actu ignominioso cessit.*

Notandum Secundò, Clericum inopem non teneri bonis cedere, nec posse tamen ob debita in carcerem coniici, vt notat Abbas, Imola, Ancharanus, & alij in cap. Odoardus. 3. de solutionibus; quia Clericus non potest conueniri, nisi quatenus facere possit, deductis necessariis alimentis, vt colligitur ex d. c. Odoardus, & tenent communiter Doctores; secuti Glossam in cap. Milites. ff. De re iudic. & Glos. in cap. 40. Studeat. d. 50. Ratio est; ne in opprobrium status Ecclesiastici cogatur mendicare. vnde nec potest Clericus huic priuilegio renuntiare. 50 *Clerici non tenentur cedere.*

Couarruuias supra n. 9. intelligit hæc de Clerico sacrorum Ordinum, vel qui proprio ministerio Ecclesiæ inseruit; de tali enim intelligendum esse caput Odoardus. Rebuffus tamen extendit ad omnes; ne conueniantur vltra id quod facere possunt: id est, vt necessaria alimenta illis sint relinquenda, iuxta d. L. In condemnatione. 173. ff. de regul. Iuris. Puto extendendum ad omnes & solos Clericos, qui iuxta Concil. Trident. sess. 25. cap. 6. gaudent priuilegio fori, exceptis Clericis coniugatis, vt sunt, Primò, Omnes initiati sacris. Secundò, Habentes beneficium Ecclesiasticum. Tertiò, Qui clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi inseruiunt. Quartò, Qui in seminario Clericorum, aut in aliqua schola vel Vniuersitate, & licentia Episcopi, quasi in via ad maiores Ordines versantur, & habitum cum tonsura gestant. 52 Excipio *Clericos coniugatos*, qui si cum virgine contraxerunt, & alicuius Ecclesiæ seruitio ab Episcopo deputati, eidem Ecclesiæ seruiunt, & clericali habitu & tonsura vtuntur, gaudent quidem priuilegio fori & canonis, non tamen ceteris Clericorum priuilegiis, vt expressè habetur c. vnico, de Clerico coniugato, in 6. ac proinde nec illo. 51 *Ad quos Clericos pertineat.* c. Odoardus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm si restitutio putetur creditori, vel alteri nocitura, possit differri.

53 *Si putetur nocitura.* RESpondeo, Posse differri, & interdum debere, vel lege charitatis, vel etiam iustitiæ. Prior pars patet, quia qui differt solutionem, vt creditorem à malo, in quod alioquin incurret, auocet, vtiliter & salubriter negotium eius gerit. ergo ille nō potest Iure id ægrè ferre. Altera, quòd interdum debeat differri, patet: vt si dominus repetat rem suam, v. g. depositum vel

mutuum,vt insumat in libidines , vel vt emat beneficium , & dilata solutione spes sit, malum illud fore impediendum. tunc enim lege charitatis teneor differre ; nisi inde aliquod notabile incommodum metuam. Ita Sotus l.4.q.7.art.1.& Nauarr.cap.17.n.62. & 63. Rogatio est ; quia teneor impedire malum proximi spirituale , etiam cum aliquo ipsius incommodo temporali,vt patet in correptione fraterna, dum adhibentur testes; & in denuntiatione,tendente ad emendationem, vbi læditur fama proximi:ergo si differendo restitutionem , possim tale malum impedire , teneor ex charitate.

Dices , Ille habet ius petendi rem suam : ergo nisi restituo, facio ei iniuriam. Confirmatur ; quia nemo potest inuitus impediri ne se inebriet , ne scortetur, ne per aleam decoquar.

54 *Agere contra ius alterius, ex causa.* Resp.Habet quidem Ius petendi,si illud per se spectes ; sed quando vult re illa , ad quam ius habet , in suum vel alterius damnum abuti,ex charitate teneor obsistere , si commodè possim : & quamdiu est spes eum impediendi , non facio iniuriam , quia salubriter eius negotium ago. non enim quouis modo agere cótra ius alterius , est iniuria , (vt patet in eo,qui negat depositum furenti)sed sine iusta causa vel debito modo agere. quamuis propriè & formaliter, quando iusta causa subest,non agatur quippiam contra ius alterius,.cùm ille ius non habeat,vt id non agatur)sed solùm materialiter , quatenus res aliqua denegatur vel tollitur,ad quam,præcisa illa praua intentione,ius habet. Ad confirmationem ; Non potest ita impediri, vt vis à priuato afferatur,sed aliis modis benè potest.

55 *Petens Eucharistiam in peccato occulto.* Dices Secundo , Parochus tenetur subdito petenti in Paschate Eucharistiam porrigere , quamuis sciat eum esse in peccato occulto , eò quod subditus ius habeat ad eam;etsi petendo peccet:ergo teneor etiam reddere debitum , petenti ob malum finem.

Resp.Propriè loquendo,iste subditus non habet ius petendi Eucharistiam,sed habet ius, ne a Parocho infametur, aut ne confessio ipsius reueletur:quod tamen ex publica Eucharistiæ denegatione sequeretur. & hac ratione à Doctoribus dicitur habere ius ad eam, nempe quia sine iniuria non potest ei negari , quæ iniuria in hoc consistit, quòd ille infametur , vel secretum confessione violetur. secùs est in nostro casu : ex dilatione enim non sequitur nouum incommodum.

56 *Maritus vouens castitatem.* Dices Tertiò , Maritus , qui vouit castitatem,habet ius petendi debitum,& vxor tenetur reddere.(de quo c.40.dubit.10.) quamuis ille petendo peccet. ergo similiter in nostro casu.

Resp Etsi ius habeat , tamen quando vult illo iure abuti,potest vxor debitum negare,si commodè potest, & speret hoc pacto peccatum mariti impeditum iri, præsertim in posterum.Quod addiderim , quia maiori tergiuersatione vtendum,quando agitur de impediendis nouis peccatis,in quæ vel ille incideret, vel alium induceret , quam cùm agitur de impediendo opere externo , cuius iam culpa est interiùs commissa.

57 *Si est periculum paris mali.* Aduerte tamen,Si ex dilatione solutionis est periculum maioris vel paris incommodi , non possumus illam differre , quia non est ius differendi,nisi quatenus est spes mali impediendi. Item quando tergiuersatio parum prodesset , vt si te vocaret in Ius. Denique si tibi inde aliquid incommodi notabilis metuas , non teneris : vt si idcircò vel illius amicitiam , vel aliqua emolumẽta amitteres. non enim teneris proximi peccata cum notabili tuo incommodo impedire. Adde,

58 *Ordinariè non tenetur differre.* quosdam putare , quando creditor vult abuti rebus suis tantummodò in suum damnum,vt in aleam,compotationes , libidines ; debitorem non obligari ad solutionem differendam ; quia non est ipsius curare,quo modo ille res suas sit impensurus. Itaque cùm ex iustitia debeat , non esse differendum. Ita Petrus Nauarra l.4.c 2.num.34. Puto tamen esse verius,quod diximus ; quamuis rarò obligetur sub peccato mortali, tum quia creditor potest illum Iure cogere;tum quia passim apud homines hæc ratio differendæ solutionis parum est in vsu,& sæpè parum efficax ad malum creditoris impediendum , & cum molestiis & calumniis coniuncta.

Tertia pars, *Quòd interdum tenearis ex iustitia differre restitutionem* , patet ; vt si furens ira in inimicum, reposcat depositum gladium. tunc enim reddere,censeretur esse propinqua cooperatio,vide Nauarrum supra , & L. Si pignore. 54. §.4.ff.de furtis. vbi dicitur: *Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium : vel scalam sciens commodauerit ad ascendendum , licet nullum eius consilium principaliter interuenerit ad furtum faciendum, furti tamen actione tenetur.* quod intellige , nisi ex recusatione graue malum tibi impenderet : tunc enim illa reddere vel commodare non censetur cooperatio:quia est actio per se indifferens. 59

DVBITATIO V.

Vtrùm si id , quod tibi debeo , soluam tuo creditori , liberer à restitutione tibi facienda.

RESpondeo , Hæc solutio me liberat in foro conscientiæ , si mihi constet te illi debere. Ita Angelus v Solutio num. 13. ex Glossa Instit. Quibus modis tollatur obligat.Silu.v. Solutio num.4. & Medina q.3. causa 5. vt si tibi debeam 100 & tu tantumdem debeas meo fratri ; si soluam fratri , tibi non amplius obligor. Ratio est ; quia dum soluo tuo creditori 100. cui debes tantundem , transfero in me ius , quod ille in te habebat ad exigendum à te 100.vnde si tibi tantumdem debeam, possum vti compensatione.nam ius, quod ego in te tunc habebo , tanti valet , quanti illud , quod tu in me. Itaque in conscientia tibi non amplius obligor. Dico *in conscientia* , quia secundùm Bartolum in L.Solutum.11. ff. de pignora. actio. cogar in foro externo tibi soluere ; nisi res debita, quam restituo tuo creditori , sit illi obligata , vt si conduxi à te domum , quam tu conduxisti ab illo ; vel nisi mea causa factus sis debitor illi , vt si gerens mea negotia mutuum acceperis. Verùm in foro conscientiæ hæc minimè sunt necessaria , sed sufficit,vt tu verè ex lege iustitiæ alteri debeas , vt Angelus & Siluest. suprà docent. 60 *Solutio facta creditori creditoris mei.* 61

DVBITATIO VI.

Vtrùm rei debitæ interitus excuset.

REspondeo,& dico Primò, Si res , quam debes restituere,sit in specie aliena, excusaris eius interitu , si non intercessit tua culpa , vel mora vel pactum. Secus verò si aliquid horum intercessit , nisi similiter fuisset peritura apud dominum, vt patet ex dictis c.7. dubit.6.& 8.& cap.vnico,de commodato. 62 *Rei interitus.*

Dico Secundò, Si rem alienam magni pretij in extrema necessitate tua consumpsisti , verius est , te non excusari à restitutione, dum pinguior fortuna obtigerit , sed teneri tacito quodam pacto , quod censetur Iure gentium interuenisse : etsi contrarium sit probabile. patet ex dictis dubitat prima huius capitis. 63 *Si consumpta in necessitate.*

Dico Tertiò,Si res non sit in specie aliena , sed tua, eius interitus non te excusat. Ratio est;quia res domino suo perit , vt si pecunia destinata solutioni , surripiatur;vel à confessario , cui executionem commisisti, retineatur. Vbi Notandum est , quosdam existimare in hoc casu quo negotium confessario vel Parocho commissum est , trãdita ei pecunia vt restituat ; (eò quòd debitor sine sui infamia nõ possit per se exequi) si eam retineat , debitorem excusari. Ratio aliorum est, Primò , quia hic restitutionem quantum in se est fecit,vt debuit & potuit : ergo ab eo non est amplius exigendum. non enim tenebatur per se restituere,cum id sine suspicione criminis facere non posset;(vti supponimus) neque poterat inuenire commodiorem & tutiorem viam,quam per Parochum, vel confessorem. 64 *Pecunia tradita confessario vt restituat.*

Secundò,

Secundò, Quia si creditor actu expresso consensisset, vt fieret hoc modo restitutio, debitor non teneretur ad amplius: sed in hoc casu creditor implicitè & actu debito censetur consensisse, (quia tenebatur consentire) qui consensus implicitus & debitus eamdem vim habet, quam expressus: ergo excusatur.

65 *Si non exequatur non liberabitur.* Sed contrarium est longè verius, vt docet Nauarr. c.17.n.67 & D.Anto.part.2.tit.2.c.4.§.1. idque siue res in specie sit aliena, siue non. Si enim non est in specie aliena; vt si mittas pecuniam vel rem tuam tradendam creditori, & non tradatur, tibi perit, etiamsi debeas ex contractu. Nisi fortè creditor miserit vel assignauerit hominem certum, cui numeres: hic enim loco creditoris acceptat, & ita transfertur dominium in creditorem. Vnde si retineat, creditoris est damnum, vt docet Siluester Restit.4.q.vlt.

66 Si verò est aliena in specie, v.g. torquis, vestis, equus, etiam tuo periculo perit & retinetur, si iniustè accepisti. Ratio est, quia intercessit culpa per quam dedisti occasionem damni domino obuenientis. si enim non surripuisses, ille rem suam non amisisset. Confirmatur, quia qui rem surripuit, tenetur de casu fortuito, eò quod apud dominum non sic periisset, vt patet ex c.7.dubit.8.& c.12.dub.15.ergo, &c. debeat enim, cùm acciperet, cogitare, similes casus ex surreptione posse euenire.

67 *Ad rationes in contrarium.* Ad primam rationem Respondeo, Fecit quidem quod debuit & potuit pro illo tẽpore, sed cum tacita obligatione, vt si res non succederet, teneretur inire aliam viam, donec damnum reipsa sit compensatum.

Ad secundam, Dominus non tenebatur consentire, vt per Parochum restitueret; nisi cum onere iterum restituendi, si reipsa Parochus non exequeretur.

Aduerte tamen, contrariam sententiam non videri omnino improbabilem; ob rationes allatas, & quorundam doctorum virorum, qui illam tenent, auctoritatem.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iuris vel Iudicis auctoritas excuset à restitutione.

68 Respondeo, Quibusdam casibus excusare. Primò, Quando res legitimo modo est vsucapta: tunc enim auctoritas legis transfert dominium in eum qui vsucepit; de quo suprà cap 6. Secundò, Quando Iudex in pœnam delicti, per sententiam imponit alicui mulctam in fauorem eius qui iniuriam passus est, oportet tamen sententiam niti veritate, non falsa præsumptione, de quo infra. Tertiò, Quando Iudex auctoritatem legum & naturalem æquitatem secutus aliquid alicui adiudicat, quod aliàs non deberetur ex rigore iustitiæ; is qui hoc percepit, non tenetur restituere. de quo vide cap.7.dub.8. Quartò, Quando aliquis per sententiam ordine Iuris latam, priuatus est officio, vel hæreditate; is qui hæc postea obtinet, non tenetur restituere, etiamsi priuatim sciat condemnatum esse innocentem; modò ille causa falsæ illius sententiæ non fuerit. vide infrà cap.19. dubit.10.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm ingressus in Religionem liberet à restitutione.

69 Medina q.3.causa 8.docet, debitorem, qui manendo in sæculo poterat soluere, & ingrediendo se reddit impotentem, non posse ingredi Religionem, nisi antè soluerit, quòd si ingrediatur & profiteatur, tamen adhuc manere obligatum, & labore suo vel arte, si quam nouit, debere conari soluere. Ratio est; quia Iure naturæ tenetur satisfacere. Contrarium tenet D. Th.q.vltima huius partis art.6. ad 3. & ibidem Caiet. Silu. Religio 2. q. 4. & alii Summistæ omnes. docent enim, non teneri manere in sæculo, sed sufficere si bonis cedat suis creditoribus.

Pro resolutione dico Primò. Si debitor ingrediatur & profiteatur, omnino valebit professio, nec poterit reuerti ad statum sæcularem. In hoc conueniunt omnes. Idque probat ratio D. Thomæ, quia etiamsi sit pecuniæ debitor, tamen eius persona est libera. vnde etiamsi concederemus illum malefacere, dum se Religioni mancipat, debitis non solutis, tamen illa traditio est valida: sicut si facultates ad soluendum creditori necessarias alteri donares, donatio Iure naturæ valeret, (quamuis in ea peccares) quia res illæ tuæ erant. Secus est si seruus profiteatur, quia cùm persona ipsius libera non sit, sed domino ex iustitia addicta, non potest validè se alteri donare, ac proinde nec profiteri sine domini consensu. Idem dico de coniuge, matrimonio iam consummato. non enim est sui Iuris. secùs est ante consummationem. 70 *Valet professio.*

Dico Secundò, Qui debet aliquid extans in specie, non potest omissa restitutione Religionem ingredi. Ratio est, quia hic nulla est iusta ratio non restituendi. Idem dicendum, si quis sit obnoxius reddendis rationibus. vt ibidem D.Thomas ex B. Gregorio docet, id enim breui tempore fieri potest. Similiter si alicui sint parentes in graui necessitate constituti, aut proles adhuc teneræ alendæ, de quo infra. 71 *Si res in specie extet.*

Dico Tertio, Si debitor possit breui tempore, vt paucis annis & consuetis laboribus satisfacere creditoribus, tenetur aliquantisper differre ingressum, vt illis satisfaciat. Ita Petrus Nauarra l.4.c.4.n.94.& Lopes 1.p.c.129. Idem sentit Medina suprà, & Doctores Parisienses, quos ipse citat, quia tunc creditores meritò sunt inuiti, si illis antea non satisfaciat, cùm facili negotio possit. neque tunc beneficio cessionis se poterit liberare. quia hoc non est introductum, nisi in fauorem eorum qui aliter se à debitis eripere nequeunt. 72 *Si facili negotio possit.*

Dico Quartò, Si opus esset longo tempore, (vt multis annis, vel insolitis laboribus) non teneretur expectare, sed relinquendo omnia sua creditoribus, poterit Religionem ingredi. Ita P.Nauarra n.95. idem dicunt omnes, qui D. Th. sequuntur. Ratio est, quia qui actu bona non habet, nec est in propinqua potentia ad ea habenda, absolutè censetur impotens ad soluendum, ac proinde ab obligatione restitutionis est excusatus. Neque obligandus ad insolitum aut longum laborem quando dedit quidquid habuit, quia ne Iudices quidem in foro externo ad hoc obligant, vt ex praxi tribunalium satis constat. sufficit enim eis si viderint debitorem omnia quæ actu habebat dedisse, nec breui tempore posse reliqua conquirere. Vnde etiam colligitur, non esse hoc priuilegium Religionis, sed ex natura rei obligationem cessare, vel potius sopiri, ratione impotentiæ. Idque non solùm locum habet, quando ex contractu, sed etiam quando ex delicto est debitum, vt ex furto, vsuris, rapinis. sufficit enim dare omnia, & non posse breui aut facilè, iudicio prudentis, reliqua soluere. 73 *Si difficulter possit.* 74 *Liberatur relictis omnibus.*

Non est tamen negandum, quin status Religionis aliquid peculiaris fauoris hac in re mereatur, vt etiam propter illum creditores non debeant plus exigere, quàm possit actu & sine longa mora præstare; præsertim cum in longa mora sit periculum salutis, vel damni spiritualis. Adde, cùm quis est debitor ex iusto contractu, potest facilè beneficio cessionis liberari, retentis etiam necessariis alimentis, vt suprà ostensum est. 75

Ex his sequitur, Si is, qui Religionem vult ingredi, est vir honoratus, quem dedeceat seruire, vel manibus operari, hunc non teneri ad illas lucrandi rationes descendere, sed posse statim ingredi, quia talis, vbi omnia dederit quæ actu habet, ad nihil amplius tenetur, cùm nulla ratio lucrandi, quæ ipsum deceat, suppetat. si autem est talis, cui aliqua lucrandi ratio honesta & statui ipsius consentanea suppeditet: tunc videndum, an breui tempore sine animæ periculo possit se expedire, an non, & iuxta ea quæ dicta sunt statuendum. Fatendum tamen D. Thomæ sententiam esse probabilem. vide Silu.Religio 2.q.4. 76

DVBITATIO IX.

Vtrùm excommunicatio creditoris liberet à restitutione.

77 *Excommunicatio.* RESpondeo, Non esse improbabile posse differri, donec Ecclesiæ reconcilietur. Hoc enim tenet Adrian.q.3.de clauibus. §. Si petas,an. & Felinus in c. Inter alia,de sententia excommunicationis. Panormit. in d.cap. Inter alia.31. & cap. Intelleximus. 7. de Iudiciis Glossa in capite Absolutos, de hæreticis.& quidam alij apud Couarr.ad regul. Peccatum 1.part. n.8. Probatur Primò ex c.Nos sanctorum,15. q.6.vbi Greg. VII. sic ait: *Eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omni ratione prohibemus, quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* & cap. seq. *Iuratos milites* (inquit Vrbanus II.) *Hugoni comiti, ne ipsi quamdiu excommunicatus est, seruiant, prohibeto.* Qui Canones etsi tantùm videantur intelligi de debito fidelitatis, quod subditus debet Principi, aut miles Duci, aut famulus domino; tamen videtur esse eadem ratio de debito pecuniario. Vnde Glossa in d.cap. Nos sanctorum, probat multis, hanc sententiam esse probabilem. Secundo probatur, cap. Quod in dubiis, & sequenti dicitur, *Nullus scienter nominatim excommunicato communicare tenetur,nisi quædam personæ,quæ per illud Gregorij Papæ caput, Quoniam multos, specialiter excusantur.* sed illo cap.Gregorij non excusantur debitores.ergo non tenentur. Vnde Glossa & Adrianus colligunt non teneri, etiamsi iuramento promisissent soluere; quia iuramentum habet tacitam conditionem, Si talis permanseris, cui communicare liceat.

78 Aduerte tamen, Etsi quidam Canonistæ idem videantur sentire de debitore excommunicato, videlicet eum non teneri ad soluendum,quamdiu est in excommunicatione; id tamen omni ratione & probabilitate caret; quia non debet ei excommunicatio tanto esse commodo.vt rectè notat Glossa in can. Nos sanctorum: alioquin multi essent, qui cuperent excommunicari.

79 *Verius non liberare.* Dico Secundò, Verius tamen videri, etiamsi creditor nominatim sit excommunicatus, non ideò differri posse restitutionem. Ita tenent Couar. supra. Silu. Excommunicatio 5. q. 12. Ioannes Medina q. 3. causa 9 & plerique alij. Ratio est,quia neque Iure diuino, neque etiam Iure humano debitor liberatur à tali debito statim soluendo post elapsum terminum. *Non Iure diuino*, quia nullum tale Ius reperitur, præsertim cùm etiam ethnicis & publicanis debita soluenda sint, vt colligitur ad Roman. 13. nisi fortè spes esset, tua dilatione ipsum conuersum iri, & reconciliandum Ecclesiæ, quod interdum vsu venit, quando debitor est magnæ auctoritatis,& recusat soluere creditori, nisi redeat ad Ecclesiam. *Non* etiam *Iure humano*, quia Iura citata non loquuntur de debito pecuniario,sed de debito fidelitatis & obsequij,leges enim pœnales sunt strictè interpretandæ. *Dubium: fidelitatis & obsequij.* quamuis Medina & quidam alij, putent etiam agere de debito pecuniario, quod ex promissione & stipulatione iuramento confirmata sit contractum, & de omni alio debito solis verbis constato; quod est probabile.

80 Dices, Excommunicati sunt vitandi in omni conuictu humano:atqui soluere creditori, est habere cum eo humanum commercium: ergo hoc non licet.

Resp.hoc esse vnum ex præcipuis argumentis contrariæ opinionis: sed dicendum cum Couarrunia, istam communionem esse valdè paruam & breuem; & cùm sit in re necessaria, (vtpote in debito iustitiæ, quod creditor potest exigere saltem extra Iudicium) non debet talis communicatio videri prohibita. sicut eleemosyna potest & debet dari excommunicato, quando eleemosynæ præceptum erga proximum obligat.

Aduerte tamen, Si excommunicatus repetat debitum in Iudicio, posse eum à debitore repelli, vt expressè habetur cap. Pia,de exceptionibus in Sexto.

DVBITATIO X.

Vtrùm creditorum incertitudo excuset à restitutione.

RESpondeo, Creditorum incertitudo non omnino excusat:tunc enim restitutio facienda est in pauperes,iuxta communem sententiam,ordinariè in praxi seruandam. vide suprà cap.14.dub.6. & 7. 81

DVBITATIO XI.

Vtrùm dispensatio vel compositio cum Prælato excuset.

RESpondeo, & dico Primò, Quando incertum est quinam sint creditores, tunc excusat compositio cum Pontifice,siue debitum sit ex delicto,vt in vsuris, furtisque minutis, siue absque delicto,vt in debitis ex contractu, & inuentis. Ratio est; quia quando ignoratur proprius horum dominus, hæc restituenda sunt in vsus pios non Iure naturæ,sed Iure positiuo;(vt suprà cap.14.d.6.& 7. ostensum est) in quo Iure potest Pontifex dispensare. sublata autem illa obligatione restituendi,possunt hæc retineri. 83 *Compositio*

Dico Secundò, Si creditores sint noti, non potest Pontifex te liberare à restitutione, nisi legitima causa subsit: ea tamen supposita, potest. Prior pars patet; quia non potest Pontifex, aut Princeps, absque iusta causa res vnius alteri donare;neque enim est dominus bonorum suorum subditorum, neque dispensator; sed tantùm defensor Iuris cuiusque, & Iudex vindéxque criminum.

Altera pars patet; quia Pontifex habet supremam potestatem in bonis temporalibus omnium Christianorum,licet indirectam, nempe quatenus opus est ad regimen spirituale. vnde posita iusta causa, potest de rebus illorum disponere.Itaque potest imponere mulctas pecuniarias, & confiscationem bonorum pro criminibus: & consequenter condonare restitutiones, huiusmodi hominibus faciendas.quod notandum propter ea,quæ debentur hæreticis,siue ex delicto,siue ex contractu: cauendum tamen scandalum. vide cap. Cùm secundùm leges, de hæret.in 6. Siluestrum Restit.7.q.2.§. Quintum,& Innocentium IV.in cap.Quæ in Ecclesiarum, de constitution. 84 *Potestas Pontificis.*

Sed quia aliqui hac de re nonnihil dubitarunt,Probatur hac ratione. Summus Pontifex ob tale crimen potest priuare dominio bonorum, illudque addicere fisco,iuxta d.c. Cùm secundùm leges: potest subditos eximere obligatione seruiendi, obediendi, soluendi tributa, aliisque vinculis etiam iureiurando confirmatis, iuxta cap. Absolutos. Ex. de hæret. cur non etiam debitores liberare obligatione soluendi, & debita condonare? est enim hoc multò minus.

Dices,Potest ista per sententiam generalem seu legem, non autem per sententiam priuatam,nisi præcedat cognitio causæ,& sententia declaratoria criminis: alioqui sequeretur magna perturbatio in Repub. deinde quia pœna debet cognosci à reo,& sentiri, alioqui non est pœna. at illa sententia priuata non cognoscitur.Respondeo negando quod assumitur. expedit enim vt etiam per sententiam priuatam possit irrogari pœna, cùm iusta causa subest:vt si crimen alia ratione puniri nequeat, ob potentiam vel absentiam Rei,vel perturbationem quæ metuitur, & pœna illa non sit omninò noua, sed continuatur in alia iam ipso facto incursa, vt in confiscatione bonorum. & quamuis ad executionem confiscationis per realem ablationem bonorum, requiratur sententia declaratoria criminis,vt patet ex d.cap. Cùm secundū leges:tamen hæc sententia non est necessaria, quando pœna non requirit aliam executionem præter eam quam lex vel sententia secum defert,quia inde non sequitur

vlla

vlla perturbatio, ficut ex rei ablatione. Imò poteſt talis pœna irrogari per ſententiam conditionalem, v. g. *Si conſtat Titium tale crimine obſtrictum, non et ſit ſolutum*, &c. vnde nec alia cauſæ cognitio requiritur. Ad illud de notitia pœnæ: Non eſt neceſſe vt ſemper reus pœnam ſentiat. ſatis eſt vt poſſit eam apprehendere & timere, quamuis in executione eam non ſentiat: vt patet in pœnis quæ poſt mortem inferuntur.

Idem puto poſſe Principem ſæcularem reſpectu ſuorum ſubditorum. Iam enim iuſta lege illorum bona fiſco addicta ſunt: ſed ob potentiam non poteſt fieri executio.

DVBITATIO XII.

Vtrùm compenſatio excuſet.

Reſpondeo, Excuſare tum eum qui compenſatione vſus eſt, ne cogatur reſtituere id quod compenſationis cauſa alteri ſubtraxit; tum eum contra quem vſus eſt, ne rurſus cogatur ſoluere. vide ſuprà cap.12. dub.10. & c.11.dub.56. 85

SECTIO TERTIA

DE CONTRACTIBVS.

SVPERIORI *Sectione diximus de iniuriis in bonis animi & corporis, & generatim de Iniuſtitia in bonis externis, neceſſariáque reſtitutione; ſequitur nunc vt agamus de quibuſdam ſpecialibus modis Iniuſtitiæ, qui contingunt in rebus externis per varios contractus. Primùm igitur dicemus de Contractibus in genere, deinde de præcipuis in particulari.*

CAPVT XVII.

De contractibus in genere.

Conſtat Dubitationibus 11.

DVBITATIO I.

Quid ſit Contractus, quid pactum.

1 *Definitio contractus ſtrictè accepti.* CONTRACTVS *eſt vltrò citròque obligatio: quod Græci ſυνάλλαγμα vocant.* Ita habetur L.19. Labeo. ff. de verb ſignific. quæ definitio non ſic eſt intelligenda, quaſi contractus ſit formaliter obligatio, (obligatio enim eſt effectus per contractum productus in contrahentibus) ſed quòd ſit cauſa obligationis: eſt enim formaliter locutio, vel ſcriptura, vel aliud externum ſignum, quo homines exprimunt mentem ſuam, & ſeſe viciſſim alter alteri obligant,

2 & iura commutant. Itaque *Contractus* eſt ſignum externum practicum, vltro citroque obligationem ex conſenſu contrahentium pariens; quod nomine Græco clarius indicatur.

3 *Donatio. Promiſſio.* Hinc ſequitur, donationem & promiſſionem non eſſe propriè contractus, quia non pariunt obligationem, niſi in altera parte.

Dices, Mutuatio non inducit obligationem niſi in mutuatario: ergo non eſt contractus.

Mutuatio. Reſpondeo Negando antecedens, nam mutuator tenetur non repetere ſtatim, ſed debet ad aliquod tempus permittere, vt alter mutuo fruatur: & ſic etiam in ipſo naſcitur obligatio ex mutuo.

4 *Contractus latè.* Aduertendum tamen eſt, ſæpè in Iure nomen *contractum* accipi paulò laxiùs, vt etiam cõprehendat *donationem* & *promiſſionem acceptatam*, vt patet L. Contractus.16. C. de fide inſtrument. & alibi, vbi *donatio* vocatur contractus. & ſic, *Contractus eſt conuentio duorum, obligationem vtrim in alterutro pariens.* quo modo

5 *Pactum.* non diſtinguitur à *Pacto*, quod definitur eſſe *duorum conſenſus atque conuentio.* vt enim fiat pactum, neceſſe eſt vt duæ voluntates in idem conueniant reciproco conſenſu. Dico *reciproco conſenſu*, quia non ſufficit vt quouis modo in idem conueniant; ſed requiritur vt conſenſus ſuos in ſe mutuo dirigant. Vnde donatio & promiſſio, etiamſi à duobus communi conſenſu fiant, antequam ſint acceptatæ, & accedat conſenſus reciprocus eius in quem diriguntur, non habent rationem pacti: ſed per acceptionem tranſeunt in *pactum.* Vide Gomezium tom.2.c.9.n.2.& infrà c.18.dub 6. n.42. & ſequentibus. Nos nomine *contractus* vtimur hîc ampliè, vt idem ſit quod *pactum*, & comprehendat contractus gratuitos, qui ſunt veluti ſemicontractus.

DVBITATIO II.

Quot modis perficiantur contractus.

Notandum eſt, *contractum* dici dupliciter perfectum. Primò, Quando res, circa quam verſatur, eſt tradita. ſic emptio dicitur perfecta, quando res eſt tradita & pretium ſolutum. verùm hæc perfectio non eſt intrinſeca rationi contractus: ſed ſæpè eſt effectus contractum conſequens, atque adeò finis ob quem contractus fit. Nam contractus emptionis & venditionis eſt perfectus in ratione contractus ante traditionem rei; dicitur enim propriè res empta & vendita, ſimul atque inter emptorem & venditorem conuenit de pretio. Secundò, Quando ipſe contractus habet omnia neceſſaria, quæ ſecundùm ſuam ſpeciem requirit vt tale nomen mereatur; ſiue traditio rei ad hoc ſit neceſſaria, ſiue non. de qua perfectione hîc loquimur. 6 *Duplex perfectio contractus.*

Reſp. igitur, Contractum quadrupliciter perfici, nempe *re, ſcriptura, verbis, conſenſu.* Ita Silueſter v Contractus, n.6. & colligitur Inſtit. de obligat. in fine. *Re* perficiuntur, qui non conſiſtunt in conuentione ſola, ſed requirunt rei traditionem: vt *depoſitum, commodatum, mutuum, permutatio, pignus, donatio.* non enim contractus hi cenſentur celebrati, niſi re tradita, vt ipſa nomina indicant, quibus ſignificatur rei traditio. vnde ante traditionem, dum in ſolis verbis conſiſtunt, dicuntur pacta nuda, quæ non pariunt obligationem ciuilem niſi ex aliquo Iuris priuilegio. 7 *Perficitur quadrupliciter.* *Pactum nudum.*

Scriptura perficiuntur, qui ante ſcripturam rati non habentur, vt *emphyteuſis*, & omnis contractus, quem contrahentes nolunt concludere, niſi coram Notario, qui Inſtrumentum conficiat. 8

Verbis dicuntur perfici, qui requirunt certam verborum formulam: tales ſunt omnes *ſtipulationes.* Hæ ſunt formulæ quædam, quæ conſtant interrogatione præuia vnius, & reſponſione ſubſequa alterius; v.g. 9 *Stipulationes.*

Spondes dare tantum? spondeo. Promittis 100? promitto. Dabis 1000. pro domo mea? dabo. Facies? faciam.
10 Fideiubes? fideiubeo. & similes: infinitum est enim omnes stipulationum formulas persequi, teste Cicerone in Topicis. vide Instit. de verborum obligationibus. Hæ autem formulæ possunt adhiberi in omnibus contractibus, eisque maiorem firmitatem in foro externo tribuunt. de quibus vide plurima apud Gomezium tom.2.c.9. quæ quia solùm ad forum externum pertinent, (in quo etiam paruum vsum nunc habent) omitto.

11 *Consensu* perficiuntur, qui non requirunt certam verborum formam, sed sufficit consensus, quouis modo exteriùs vtrimque explicatus, vt emptio, venditio, locatio, conductio.

DVBITATIO III.

Quomodo diuiditur contractus & pactum.

12 Respondeo, Multas assignari DD. diuisiones, vt videre est apud Siluestrum verb. Contractus, & verb. Pactum. Primò *contractus* diuidi potest in *explicitum & implicitum*, siue in *formalem & virtualem*. *Formalis* contractus est, cùm expressè duo in idem conueniunt cum obligatione mutua, vel saltem alterius erga alterum, vt dub. 1. dictum est, & hic propriè dicitur contractus. *Virtualis* contractus est, cum solùm implicitè conueniunt absque vlla expressa pactione se obstringentes. Hunc vocant *quasi contractum*, vt tutela, & quoduis aliud officium, mandatum, & negotiorum gestio. qui enim aliquod officium suscipit, eo ipso se obligat erga alterum, & alter obligatur erga illum, iuxta leges vel consuetudinem receptam. similiter qui aliquid mandat, vel mandatum alicuius suscipit, & qui negotium alterius gerit. in his enim non requiritur vlla conuentio expressa, sed hoc ipso quo ista suscipiuntur, vi legis vel consuetudinis, in quam omnes consenserunt, tacita nascitur obligatio. & ideò non vocantur propriè contractus, sed quasi contractus.

Prima diuisio.

Secundo, Contractus diuiditur in *nominatum & innominatum*. Contractus *nominatus* est, qui habet speciale & proprium nomen quo ab aliis distinguatur, vt emptio, venditio, mutuum, locatio, societas, commodatum, pignus, depositum, & similes. *Innominatus*

Secunda diuisio.

13 est, qui non habet nomen speciale, sed genericum tantùm. Huius sunt quatuor species, *do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias*. vt si Petro des panem pro vino, erit contractus innominatus, *do vt des*, non enim est emptio aut venditio, quia non datur pretium pro merce. nec est mutuũ, quia non recipitur res eiusdem speciei post certum tempus: nec locatio aut conductio, quia non datur pretium pro vsu vel opera: sed datur vna res pro alia, quarum neutra est pretium alterius: qui contractus proprium nomen non habet.

Contractus innominatus.

Dices, Est *permutatio*. Respondeo, Verum est, sed hoc nomen est generale, non specificum, conuenit enim emptioni & mutuo. vnde non constituit contractum nominatum. Simili modo, si Petro des panem, vestem, &c. vt pro te laboret, vel scribat, erit contractus *do vt facias*. si autem des pecuniam, erit conductio. Si scribas vel seruias alicui, vt det panem, vestem, libros, erit contractus *facio vt des*. si illi seruias vt te doceat, erit contractus *facio vt facias*.

14 Aduertendum est, Etsi ex his contractibus innominatis oriatur statim obligatio naturalis, non tamen oritur obligatio ciuilis, (id est, quæ Iure ciuili tribuat actionem in foro externo) nisi ex altera parte sit impletus, vel nisi vestiatur formula stipulationis, aut iuramento, aut alia ratione. de quibus vide plura apud Gomezium tom.2. cap.8. & Siluestrum v. Pactum q.5. & 6.

Obligatio naturalis ex cõtract. innominatis, non ciuilis.

15 Tertiò, Diuiditur in contractum *bonæ fidei, & stricti Iuris*. *Contractus bonæ fidei* sunt, in quibus Iudex multa potest ex æquo & bono arbitrari: vt sunt emptio, locatio, societas, commodatum, depositum, pignus, permutatio, & similes. *Contractus stricti Iuris* sunt, in quibus Iudex ad verba adstringitur, vt in stipulationibus, in contractu feudali & emphyteutico, in promissione liberali, in donatione vide plurima de hac diuisione apud Couarruuiam ad regulam Possessor, part.2 §.6.

Tertia diuisio.

Quartò, Diuiditur in *lucratiuum, & onerosum*. *Lucratiuus* est, in quo nihil rependitur; vt promissio, donatio, commodatum, precarium. Huc referri possunt *testamentum & legatum*, quæ sunt donationes quædam in diem. vnde testamentum apud Græcos & Hebræos vocatur *pactum*, & inter pacta numeratur: Berith enim & *diathekas*, (quæ idem valent quod testamentum) passim in Scripturis pro pacto accipiuntur. *Onerosus* est, in quo aliquid loco eius quod datur, debet reddi vel præstari. hic autem vel transfert dominium integrum, vt mutuum, emptio, &c. vel vtile tantùm, vt feudum & emphyteusis: vel vsumfructum, aut vsum; vt locatio, conductio: vel securitatem confert; vt pignus, hypotheca, fideiussio. ceteri contractus ad hos reducuntur: vt contractus censualis ad emptionem; depositi ad locationem, &c. 16

Quarta diuisio.

Quintò, Contractus seu pactum diuiditur in *pactum nudum, & vestitum*. *Pactum nudum* dicitur quod in meris finibus conuentionis consistit, omni alio firmamento carens. talis est omnis contractus innominatus, antequam ex altera parte sit impletus; nisi accedat ei formula stipulationis, vel iuramentum, &c. Item omnis contractus qui re perficitur, est pactum nudum ante rei traditionem; vt donatio, mutuum, &c. 17

Quinta diuisio.

Pactum nudum.

Pactum vestitum est, quod habet aliquid amplius, vnde Iure ciuili robur obtineat, vestitur autem sex modis. Primò, Reipsa, vt si ex altera saltem parte sit impletus. Secundo, Verbis, vt si accedat formula stipulationis. Tertiò, Litteris, vt si litteris fatearis tibi esse satisfactum, etiamsi satisfactum non sit, quod vocatur *acceptilatio*. Quartò, Specifico nomine contractus. sic omnes contractus nominati, qui consensu perficiuntur, (vt emptio, venditio, locatio, & similes) sunt contractus vestiti. Imò omnes contractus nominati, sunt vestiti, si in suo genere sint perfecti. Quintò, Cohærentia cum contractu vestito, vt si vendam tibi domum mille aureis, cum pacto vt illam adhuc inhabitem: & tibi pro inhabitatione dem hanc vestem. Pactum enim istud accessorium, per se est pactum nudum: tamen quia cohæret cum venditione, quæ est pactum vestitum, censetur etiam vestitum: nam accessorium sequitur naturam principalis. Sextò, Iuramento: nam iuramentum non minùs confirmat pactum nudum, quàm quiduis aliud. vide Siluestrum v. Pactum num.2. 18

Pactum vestitur sex modis.

DVBITATIO IV.

Vtrùm omnis contractus pariat obligationem in foro conscientiæ, & externo.

Dico Primò, Omnis contractus, etiam nudus, sponte liberéque factus, si contrahentes sint habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiæ, ita vt parte inuita non possis rescindere, nisi Iure positiuo sit irritus, vel detur irritandi potestas. est communis sententia Doctorum, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 9. n.2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum, q. 2.§. 4. n.23. Probatur Primò, Quia Iure tenetur quisque præstare quod promisit, altero acceptante, siue promiserit titulo gratuito, siue oneroso. Nec refert an pacto nudo an vestito promiserit; quia Iure naturæ & gentium, nulla est inter hæc distinctio, sed solo Iure ciuili: quæ etiam solum forum externum respicit. Secundò. Quia ad obligandum sese, sufficit animus verbis expressus, & acceptatus, vt communiter docent Theologi. vide Siluestrum v. Pactum num. 4. 19

Parit obligationem naturalem.

Dixi,

Google

20 Dixi, *Nisi Iure positiuo sit irritus*, &c. quia Ius humanum potestatem habet vel irritandi omnino pactum alias validum, ita vt nullam pariat obligationem, vel tribuendi facultatem, & ius alteri contrahentium, cuius interest, obligationem elidendi: vt patet in contractu impuberis, in alienatione fundi dotalis, in contractu parentis cum filio vel filia, vt pro certa summa cedat legitima portione, aliisque innumeris, quæ iure naturali & gentium essent validi, nisi ius positiuum eis resisteret. Ratio est, quia sicut duo homines priuati, seposito omni Iure positiuo possunt inter se statuere certas formulas & conditiones, sine quibus contractus eorum in posterum non censeantur validi, nec obligationem naturalem possint inducere: ita Respublica, quæ naturaliter est Superior singulorum, seu cui naturaliter competit potestas in singulos, potest constituere huiusmodi conditiones, & consequenter Principes sæculares, in quos suam potestatem Respublica transtulit: multoque magis Principes Ecclesiæ, in iis quæ ipsorum gubernationi subsunt, id possunt, quatenus necesse est, vel expedit ad bonum spirituale subditorum. hanc enim potestatem habent à Christo, qui naturaliter supremus est omnium Dominus.

21 *Pactum nudum.* Dico Secundò, Contractus tamen, qui dicitur *Pactum nudum*, non parit obligationem in foro ciuili. est communis sententia DD vt docent Couarr. & Gomezius supra: & patet clarè L. Iuris gentium. 7. in tio. ff. de pactis. vbi dicitur: *Nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem.* & L. Ex placito. 3. C. de rerum permut. *Ex placito permutationis, nulla re secuta, constat nemini actionem competere. Nulla re secuta*, id est, neutra ex parte contractu completo per rei traditionem. si enim altera ex parte completus fuerit, iam parit obligationem in foro externo, in fauorem eius qui impleuit. L. 1. ff. de rerum permut. & alibi. tunc enim vestitur reipsa, vt dictum est suprà num. 18. Ratio autem, cur pactum nudum obligationem in foro externo non pariat est, quia etsi Ius ciuile non resistat talibus contractibus, eos irritando, tamen noluit etiam illis assistere concedendo actionem, ne lites multiplicarentur. *Ius ciuile ei non assistit.* imò permittit illos rescindi causa pœnitentiæ. etiam altera parte nolente, quamdiu pactum nudum neutra ex parte est impletum: vel si ex altera parte impletum est, liberum est huic pœnitere, vel cogere partem ad complendum, vt constat ex
22 L. Si pecuniam. § ✶. de Condict. causa data & L. 1. ff. de rerum permut. Verum hoc non est licitum in foro conscientiæ, quia vtraque pars tenetur seruare promissum, & exoluere fidem altera volente & perstante: vnde in foro Ecclesiastico, & vbi Iure Canonico vtuntur in tribunalibus, coguntur stare contractu, & implere promissum, vt docet Couarr. supra num. 24. & Silu. verb. Pactum. n. 3. & patet ex c. 1. de pactis. vbi id passim notant Doctores. *Secus de Iure Canonico.* Ratio est, quia Ius Canonicum, cùm sit conditum ad salutem animarum, respicit obligationem conscientiæ, eamque iubet im-
23 pleri, nisi fortè præsumat errorem vel fraudem. quam ob causam non concedit actionem ad exigendum promissum, nisi exprimatur causa cur sit promissum. Silu. supr. alioquin nō præsumit seriò & liberè promissum.

Notandum tamen est Primò, Talia pacta, ratione obligationis naturalis, habere alios quosdam notabiles effectus, etiam in foro externo. Primò, Pariunt exceptionem, vt habetur d. L. Iuris gentium. Secundò, Impediunt soluti repetitionem. Tertiò, Tribuunt ius compensandi in foro conscientiæ. Quartò potest eis accedere fideiussor, & efficaciter obligari. Quintò, Potest retineri pignus. quæ omnia satis in Iure sunt nota, & infra magis patebunt.

24 Secundò, Quædam pacta nuda, priuilegio Iuris, dare actionem ciuilem, vt patet ex Glossa in §. De constituto, Instit. de actionibus, vbi enumerat septem casus. tale pactum est, *donatio verbalis acceptata, promissio dotis, promissio soluendi pro se, vel pro alio*, &c. sunt enim parui momenti.

Dico Tertiò, Si tamen pactum nudum iuramento confirmetur, parit actionem in vtroque foro. est communis sententia Doctorum, inquit Couarr. suprà n. 26. 25 *Iuramentum.*
Probatur, nam si contractus, qui Iure ciuili est irritus, iuramento confirmetur, datur ex eo actio eodem Iure ciuili, modo non sit contra bonos mores, vt patet Authent. Sacramenta puberum, C. Si aduersus vendit. & colligitur ex cap. Quamuis pactum. de pactis in 6. ergo multò magis ex contractu, qui non est irritus, dabitur actio Iure ciuili. sed de hoc infra dub. 7. Idem putat Couarr. esse dicendum de pollicitatione iuramento confirmata, quæ tamen non est pactum. *Pollicitatio Iuramento confirmata.* Contrarium tamen puto verius, quia ex pollicitatione (id est, ex promissione nondum acceptata) nullum Ius acquiritur ei cui fit: nam requiritur acceptatio, vt infra dicetur. ergo etiamsi fortè implenda sit, (de quo infrà n. 52.) propter obligationem, qua tenemur efficere, ne Deum adduxerimus in testem falsi: non tamen ob vllum ius, quod acquisitum sit illi, in cuius fauorem facta est: secus de pactis Iure ciuili irritis: quia hæc pacta non irritantur, nisi dum sola sunt, 26
& sine iuramento fiunt. Dum autem fiunt cum iuramento, Ius ciuile non intendit ea irritare, sed relinquit in suo vigore, quem habent, præciso Iure positiuo. atqui hæc Iure præciso sunt valida, & inducunt obligationem: ergo accedente iuramento inducunt suam propriam obligationem, & ius conferunt, illudque iuramento confirmatur. Vnde dici solet, iuramentum sequi naturam contractus, quam habet ex natura rei: non autem quam habet ex Iuris prohibitione. atque ita duplici obligatione tenemur illa implere, nempe obligatione iustitiæ & religionis. vnde mirum non est, si Iure ciuili detur actio ex tali pacto, quòd si Ius intenderet ea irrita reddere, etiam cum iuramento, omnino irrita essent. Sicut enim potest impedire ne ex pacto simplici obligatio nascatur, ita etiam ne ex iurato.

DVBITATIO V.

Vtrùm contractus, cui error vel dolus causam dederit, sit validus.

NOtandum est, *Dolum* vel errorem posse contingere, vel circa substantiam rei, vel circa accidentia & extrinseca, quæ alliciunt, aut auertunt à contrahendo. 27 *Dolus multis modis in contractu.* Rursus potest hic *dolus dare causam contractui*, ita vt sine illo non velles contrahere: aut non dare causam, sed solùm *incidere in contractum*, vt si velles quidem contrahere, sed non tanto pretio. Denique hic *error* seu *dolus* potest prouenire vel a parte, quæ tecum contrahit, vel à tertio, ita vt pars non sit vllo modo illius particeps: vel ex propria tua opinione. His positis,

Error circa substantiam. Dico Primò, Quando contingit in altero contrahentium esse errorem circa substantiam rei, contractus Iure naturæ est irritus. est communis sententia DD. Ratio est, quia deest substantialis consensus: nam non consentit in illam rem, sed in aliam, quam putat subesse istis accidentibus. vt si venditor gemmam putet esse vitrum, & pro tali vendat, emptor re comperta tenetur ad restitutionem gemmæ, vel ad iustum eius pretium, prout de nouo inter eos conuenerit: quia venditor non consentit in alienationem gemmæ, sed vitri. Similiter si venditor vitrum vendat pro gemma: quia emptor non consensit in emptionem vitri, sed gemmæ, quam putabat esse sub illa specie. Idem patet ex contractu matrimonij.

Dico Secundò, Si non sit error circa substantiam contractus est validus: modo dolus non det causam contractui. est communis sententia DD. D. Antonini p. 2. titulo 1. cap. 17. §. 6. Caietani q. 77. a. 3. Soti lib. 6. q. 3. a. 2. & aliorum. 28 *Si dolus non det causam contractui.* Probatur, quia iste verè consentit, v. g. in emptionem istius rei, sciens & volens, absque metu & fraude: qui consensus sufficiens est ad contractus validitatem. Nec refert quòd fuerit dolus cir-

ca qualitatem rei: tum quia non requiritur, vt omnes rei qualitates norit, aut vt in omnes consentiat: tum quia non habet expressè vel tacitè animum huic contractui repugnantem. etsi enim sciret rei qualitatem, tamen vellet contrahere, quamuis non eo pretio.

Hinc sequitur, Contractum esse validum, etiamsi quis deceptus sit in pretio vltra dimidium: quia dolus non dedit causam contractui, sed solum est causa maioris vel minoris pretij. vnde ipse contractus non potest rescindi, nolente emptore, sed ad æqualitatem reduci. Ita docet Glossa in c. Cùm dilecti. 3. de emptione & venditione, & expresse habetur eodem c. & C. de rescind. vendit. L. 2.

29 *Si dolus det causam contractui.* Dico Tertiò, Si dolus det causam contractui, & proueniat ab altera parte, vel saltem illa sit particeps doli, contractus adhuc Iure naturæ non est omnino irritus, tamen pro arbitrio eius qui deceptus est, (si solubilis sit) irritari potest. Quòd non sit omnino irritus, Probatur Primò, ex contractu matrimonij, qui dolo initus, validus est, & quia natura sua insolubilis est, validus perseuerat, nec ob iniuriam acceptam irritari potest. *Non esse omnino irritum.* Secundo, Quia dolus iste versatur, non circa substantiam contractus aut materiæ, sed circa causam contrahendi, quæ rei est extrinseca & accessoria: ac proinde non tollit consensum, qui aliquo modo sit sufficiens ad naturam contractus. Tertio, Si deceptus velit contractum constare, deceptor non potest resilire, ne ex dolo commodum reportet, vt colligitur ex cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, & docent plurimi Doctores. quod est signum, contractum non fuisse omnino inualidum. Quartò, Quia communis sententia Doctorum est, contractum stricti Iuris, etiamsi dolus vel metus ei causam dederit, validum esse, doli tamen mali vel metus exceptione actionem elidi. & colligitur L. Dolo. 5. C. de inutilibus stipulationibus, & apertiùs Instit. de exceptionibus, initio. hoc autem falsum esset, si Iure naturæ esset omnino irritus. quia quod Iure naturæ est irritum, Iure ciuili non potest esse validum, & tribuere actionem.

Posse irritari. Quòd autem possit irritari pro arbitrio decepti, patet: quia qui dolo inducit alterum ad contrahendum, iniuriam ei facit, ac proinde tenetur illum restituere in integrum, & reddere omnia infecta, si deceptus velit.

Deinde, etsi dolus iste non habeat eam vim vt reddat contractum plane irritum, quia non tollit consensum substantialem, tamen tribuit ius recedendi à contractu, eiusque irritandi. Ita enim vsu omnium gentium receptum est, vt si quis deprehendat se grauius deceptum, nolit stare contractu, præsertim si res est adhuc integra. Vnde omnis contractus solubilis Iure gentium videtur habere hanc tacitam conditionem, quod contrahens stabit contractui, nisi deprehenderit se grauiter deceptum. id est, tali errore qui sit causa contractus. Nemo enim ita intendit inhærere contractui, vt non possit retrocedere, etiamsi ex graui errore contraxisset, quia defuit plenus consensus. Itaque duplici Iure potest talis contractus rescindi, ratione iniuriæ, & ratione defectus consensus, qua parte ignorauit. Cum autem metu extortus est, solùm ratione iniuriæ rescindi potest, vt sequenti dub. dicetur. nam adfuit consensus ex parte cognitionis: sed defuit plena libertas in consensu, idque per iniuriam.

30 *Deceptor tenetur ad restitutionem.* Hinc sequitur, Decipientem teneri ad restitutionem rei & fructuum, etiamsi dominium translatum fuerit, quia per iniuriam fuit causa alienationis: & deceptum posse vti occulta compensatione, si aliter quod suum est, recuperare nequit.

31 *An Iure positiuo sint irriti.* Sed difficultas est, verùm tales contractus sint omnino irriti Iure positiuo. Iurisperiti sic distinguunt: omnes contractus *bonæ fidei*, quibus dolus partis causam dederit, irritos esse: eos autem qui vocantur *stricti Iuris* (vt sunt omnes qui fiunt per formulam stipulationis, & quidam alij) esse validos, & tribuere actionem in foro externo, sed posse exceptione doli mali elidi. *Contractus bonæ fidei & stricti Iuris.* de quo vide Couarr. ad regulam Possessor. 2. p. §. 6. num. 6.

Verum, quidam hanc distinctionem reiiciunt, tanquam non satis in Iure fundatam, & docent eamdem esse rationem contractuum bonæ fidei & stricti Iuris: omnes enim aliquo modo validos esse, & posse exceptione doli elidi. Ita Ioannes Ignæus in L. Contractus. 23. ff. de reg. Iur. n. 150. Faber & Bellapertica apud Couarr. supra. Hæc sententia non est improbabilis, sed meo iudicio valde probabilis si rectè explicetur. Primò, Quia sicut d. L. Dolo. 5. C de inutilibus stipulationibus dicitur de contractu stricti Iuris: *Dolo vel metu adhibito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli mali tamen vel metus exceptionem submoueri petitio debet.* ita L. Si dolo. 5. C. de rescindenda venditione dicitur de contractu bonæ fidei, *Si dolo aduersarij deceptum, venditionem prædij te fecisse Præses Prouinciæ aditus animaduerterit, sciens contractum esse dolum bonæ fidei, (quæ in huiusmodi contractibus maximè exigitur) rescindi venditionem iubebit.* itaque insinuat, contractum *bonæ fidei* non esse omnino nullum, sed posse rescindi. Nec obstat L. 7. Et eleganter ff. de dolo. vbi dicitur *nullam esse emptionem, si in hoc ipso vt venderet circumscriptus est.* tum quia ibi agitur de minore per dolum decepto vt venderet seruum, cuius contractus, quo talem rem absque decreto Iudicis alienat, est planè nullus, vt patet L. 16. In causæ cognitione. §. Item relatum. ff. de minoribus: de quo infra dub. 8. tum quia ibi agitur de emptione, cui causam dederat dolus tertij: quo casu emptio in aliis non est irrita, etsi sit irrita in minore, ob defectum decreti. Itaque hæc lex non probat, talem contractum esse plane nullum.

Probatur Secundò, Quia quando metus dat causam contractui, non est omnino irritus, sed in irritum reuocandus, vt dicemus dub. 6. atqui metus & dolus in Iure censentur paria. L. Si dolo. ff. de inutilib. stipul. & cap. Cum contingat. 28. de iureiurando. Tertio, Quia id magis consentaneum est Iuri naturæ, per quod tales contractus non sunt omnino irriti, quamuis etiam non omnino validi. Quartò, Est magis expediens bono publico, ad coercendos huiusmodi deceptores, qui interdum hac ratione capi possunt in astutia sua, si is qui deceptus fuerit, velit contractum valere quando est ipsi vtilis. Ob has rationes sentio esse verius, nullum esse discrimen hac ex parte in foro conscientiæ inter contractus bonæ fidei & stricti Iuris, cum dolus causam dedit. sed vtrosque aliquo modo esse validos, & parere aliquam debilem obligationem Iure naturæ in foro conscientiæ, quæ tamen dolo detecto possit elidi per eum qui deceptus est: neque hanc obligationem Iure ciuili impediri. Idem colligi potest ex Couarr. ad reg. possess. p. 2. §. 6. n. 8. vbi dicit in foro conscientiæ non esse considerandam distinctionem contractus bonæ fidei, & stricti Iuris.

Nec obstat, quòd talis contractus dicatur aliquando *irritus* vel *nullus*, vel *nullam vim habere*. rectè enim dicitur *irritus*, tum quia deceptor ex eo nihil solidi iuris acquirit, nisi alter illum ratificet, nam tenetur ad restitutionem in integrum ante omnem sententiam. *Quomodo dicatur irritus.* tum quia in fauorem decepti est irritus: potest enim hic, vbi resciuerit deceptionem, illum irritum reddere, & petere restitutionem rei traditæ: tum denique, quia in Iure sæpè dicitur irritum, quod est irritandum, & contrà. Potest etiam dici *validus* non simpliciter, sed secundùm quid, nempe in fauorem decepti, quia potest illum ratificare.

Vt autem hæc melius intelligantur, Notandum est, contractus stricti Iuris, quibus dolus causam dedit, Iure ciuili dici validos, quia mero Iure ciuili (vt distinguitur à Iure Prætorio) non datur actio ad talis contractus rescissionem, aut ad vindicandum dolum deceptoris: contractus autem bonæ fidei dici irritos, quia illo Iure datur actio ad rescissionem contractus, & doli vindicationem Iure tamen Prætorio (quod est

modera

moderatio quædam Iuris ciuilis) etiam datur actio ad rescissionem contractus stricti Iuris, cui dolus causam dedit, & ita Iure Prætorio etiam hic contractus est simili modo inualidus. Æquitas enim postular vt possit rescindi Ita Couarr. suprà n.6.ex Duareno,& aliis. Ex quibus patet, illam distinctionem solùm pertinere ad forum externum, & esse *irritum* seu *inualidum*, aut *validum*, nihil aliud esse quàm dari vel non dari actionem ad rescissionem contractus: & cùm dicitur *ipso Iure*, hanc clausulam non intelligi more vulgari, neque de Iure ciuili in genere, sed de Iure ciuili primario & stricto, vt distinguitur contra Ius prætorium: quod multi non aduerterunt.

Deceptus potest cogi ad implendum contractum.

Ex hac sententia sequitur, Eum, qui deceptus est, posse cogere deceptorem ad implendum contractum, nec opus esse nouo consensu deceptoris, quia in primo consensu manet obligatio:(obligauit enim se deceptor quantum potuit ex parte sua) quæ non perit, nisi deceptus, cognita deceptione, resiliat a contractu. Vnde si deceptor reuocet suum consensum antequam alter resiliat, non valet.

32 *An teneatur ratificare, volente decepto.*

Petes, Vtrùm in altera sententia, quæ tenet, contractus bonæ fidei, quibus dolus causam dederit, Iure positiuo esse omnino nullos, obligetur deceptor in conscientia contractum ratificare & implere, si deceptus velit? Multi Doctores docent, in conscientia teneri ante sententiam Iudicis. Primò, Quia etsi contractus validus non fuit, tamen ex parte sua fidem dedit, quam debet seruare. Secundo, Quia Iura ita statuerunt, non in pœnam dolosæ machinationis, sed ob naturalem æquitatem, quia bono communi ita expedit. quæ sententia est valdè probabilis, eamque tenent Richardus in 4. dist. 36. circa 3. principale, q.1. Silu. Matrimonium. 8. q.2. §. Nonum. Nauarr.c.25.n. 33. Molina disput. 352. & alij.

Sed habet difficultatem: si enim non tenetur implere ratione contractus. ergo solùm ratione pœnæ: at nemo tenetur ad pœnam nisi post sententiam. Suppono, non interuenisse damnum decepto, quod non sit aliter reparabile. si enim tale interuenisset, tunc ratione damni sarciendi teneretur contractum ratificare & implere, vt si sponsam cognouisset.

Dices, Tenetur ratione iniuriæ. Contrà, Illa iniuria, si absit damnum, non est tanti, & facilè alia ratione ei satisfieri potest. Confirmatur, quia qui fictè contraxit, non tenetur, saltem sub peccato mortali, ratificare contractum, si nullum incommodum secutum sit, vt infrà c. 18. n. 61. dicetur. ergo neque qui dolo. Vnde valdè probabile videtur, posita illa sententia, non teneri ratificare contractum, saltem sub peccato mortali, nisi ratione damni secuti, vel ratione sententiæ Iudicis. Ita sentit Conradus, de contractibus q.57. Ioannes Medina C. de restit. q. 33. Sotus in 4.d.35.q. vnica.a.2.

33 *Si pars non sit particeps doli.*

Superest, vt dicamus de illo euentu, quo is qui cum contrahis, non est particeps doli: sed deceptus es à tertio, vel propria opinione. Quidam enim putant tunc adhuc contractum esse irritum: ita Conradus & Medina suprà. Ratio illorum est, quia deest consensus liber. nam quòd consentis, est ex errore inuincibili, qui facit inuoluntarium. Sed contrarium est verius. Vnde

Est validus.

Dico Quartò, Talem contractum absolutè validum esse. Ita Glossa in c Cum dilecti, de empt. & vendit. Bartolus in d. L. Et eleganter. ff. de dolo, in principio. Couarr. reg. Possessor, p. 2 §. 6 n.6.& alij. Ratio est, quia non est error circa substantiam rei, sed solùm circa extrinseca: vt circa causas, quæ alliciunt vel auocant à contractu, vt Bartolus ait. & alias nulla interuenit iniuria partis. Accedit, quòd nullum Ius talem contractum irritum reddat. Vnde sequitur, eum, qui tali contractu aliquid consecutus est, non teneri ad restitutionem, nisi contractus in irritum reuocetur, quia nullam iniuriam intulit.

Petes, An hic contractus, detecto errore, possit in irritum reuocari arbitrio eius qui deceptus est?

Potest in irritum reuocari.

Respondeo, Si sit contractus gratuitus, vt promissio vel donatio liberalis, potest pro arbitrio reuocari si dolus vel error circa motiuum ei causam dederit, quia in his spectanda est etiam intentio tacita & habitualis: nam ex sola intentione legem accipiunt, cum omnino sint gratuita. deinde ad vitandas multas lites & perplexitates ita passim vsu est receptum. secùs tamen in voto, vt infra c. 40. d.2. dicemus. Si verò sit onerosus, maior est difficultas: quia hic contractus pendet etiam ex consensu alterius, qui talem conditionem nollet admittere. Deinde, quia vel tua opinione deceptus es, & sic tibi ipse imputare debes, quòd rem meliùs non examinaueris: vel dolo tertij, & sic in illum actionem habes, vt expressè habetur d. L. Et eleganter.7. ff. de dolo.& L.Si proxeneta.2.ff.de proxeneticis.

Non tenetur implere, si res sit integra.

Verius tamen puto, quandocumque error inuincibilis dedit causam contractui, & res adhuc est integra, eum, qui deceptus est, vbi sciuerit veritatem, in conscientia non teneri implere contractum, nisi fortè per sententiam Iudicis cogatur. Patet hoc, Primò, in contractu sponsalium, quem non tenetur deceptus implere, simulatque cognouerit aliquid subesse, quod si ab initio sciuisset, noluisset contrahere. Secundò, Quia si tale quid post contractum eueniret, non teneretur illum implere, eò quod status rerum sit notabiliter mutatus. ergo etiam non tenebitur, si id quod ab initio latebat, posteà se aperiat. nam paria sunt, superuenire de nouo, & proferri in lucem, seu incipere cognosci. Tertiò, Quia alter non potest conqueri de iniuria, cùm tacita mens contrahentium sit, non obligare se ad implendum contractum, si se deceptos deprehendant: idque confirmat consuetudo passim recepta. eadem conditio tacitè ea vsu omnium gentium intelligitur in promissione standi contractu eiusque non reuocandi. Si tamen inde alteri damnum obueniret, deberet alter compensare. Quando autem res non est integra, vt si contractus sit vtrimque vel altera ea parte completus, tunc est distinguendum, vel enim alter erat conscius vitij seu defectus, vel non erat. Si non erat conscius, Iura non concedunt rescissionem, sed solùm actionem quanti minoris, id est, vt tanto minùs soluas, quanti minoris detecto vitio rem esses empturus, vt habetur L.13. ff.de actionibus empti, in principio, vt si *oues morbidas emerit, vel ligna cariosa*, vt ibidem dicitur. quod non solùm in contractu emptionis, & venditionis, sed etiam in aliis permutationibus locum habet, vt constat L. 18. in fine, ff. de ædilitio edicto. Seposito tamen Iure positiuo, puto posse rescindi, si deceptio est causa contractus, & circa rem magni momenti, in qua meritò non censetur voluisse consentire. Vide Silu. Iuramentum 3.q.1.& Nauarr c.25.n.13.de quo infra c.42.dub.7.

Si dammum parti obueniret.

Si conscius vitij.

Si autem is qui tecum contrahit, conscius est vitij, contractus est irritus in tuum fauorem, ita vt pro arbitrio tuo detecto vitio possis illum irritare, vel confirmare. colligitur ex dicta L. 13. Ratio est, quia tunc censetur particeps doli. nam tenebatur quasi ex officio, saltem Iure positiuo, aperire tibi omnia occulta rei vitia. Hoc enim statuitur L.1.ff. de ædilitio edicto, & colligitur etiam d.L.13. de actionibus empt. itaque si non fecit, contra iustitiam peccauit. vide Medinam, C. de restitutione q.34. Puto tamen, seposito illo Iure positiuo, illum ex iustitia ad hoc non teneri, nisi rogatum, vt infra c.21. dubit.11.dicetur.

34 *Libertas sufficiens ad contractum.*

Ad rationem Conradi & Medinæ, Respondeo, Illum consensum habere libertatem sufficientem ad essentiam contractus, vt patet in matrimonio, quod validum est, etiamsi decipiaris circa causas contractus. Ratio est, quia consentis hic & nunc in rem, quam nosti, error enim est circa aliquid extrinsecum. dicitur inuoluntarius solùm secundùm quid, ratione taciti dissensus, qui esset actu, si error abesset quia tamen nec actu est, nec virtute, sed solùm habitu, non reddit irritum contractum, imò neque si actu esset, irritaret, quia solùm est simplex displicentia, nollem si scirem.

ſcirem. Hic tamen error, & hoc inuoluntatium ſufficit ad reuocandum contractum, vel noo implendum, vt dictum eſt.

DVBITATIO VI.

Vtrùm contractus, cui metus cauſam dederit, ſit validus.

35 *Metus grauis ſeu cadens in conſtantem virum.*

NOtandum eſt, *Metum*, alium eſſe *grauem*, alium *leuem*. *Grauis*, alius eſt *grauis abſolute*, alius *reſpectiue*. *Metus abſolute grauis* eſt, qui eadit in conſtantem virum. Dicitur autem metus *cadere in conſtantem virum*, qui eſt alicuius mali, quod viro conſtanti eſt formidabile, eumque meritò commouere queat.

Quorum malorum ſit.

talis eſt, Primò, Metus mortis. Secundò, Mutilationis. Tertiò, Atrocis cruciatus. Quartò, Longi carceris. Quintò, Diuturni exilij. Sextò, Seruitutis. Septimò, Stupri in viro vel femina. Octauo, Amiſſionis honorifici ſtatus. hæc omnia habentur ff. Quod metus cauſa & C. eodem. & in 1. Decretal. eod. tit. Nonò, Amiſſionis omnium bonorum, vel certè notabilis partis, nam ſine his non poteſt commodè & honorate viuere. Decimò, Infamiæ Iuris, vel etiam facti, quæ difficulter poſſit abſtergi, fama enim præfertur opibus, iuxta illud Prou. 22. *Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multæ*. Vndecimò, Excommunicationis iniuſtæ. ſecùs ſi iuſta ſit. hæc enim facilè poteſt caueri, ſublata contumacia. Duodecimò, Etiam metus grauis dicitur, ſi hæc mala liberis noſtris timeamus, *quia pro affectu parentes magis in liberis terrentur*. vt habetur L. Iſti quidem 8. in fine. ff. Quod metus cauſa. Idem dicendum, ſi parenti vel vxori impendeat: quia hi etiam præ liberis diligendi. Imo idem videtur, ſi fratri, ſorori, vel alteri, arctiſſimo amicitiæ vinculo nobis copulato: quia horum mala, noſtra reputamus.

36 *Metus reuerentialis.*

Decimotertiò, Ad metum quoque grauem pertinet metus reuerentialis, quo filius timet offenſionem parentum, pupillus tutorum, ſubditus Principis, vxor viri, Monachus Abbatis, Clericus Epiſcopi, nimirum ſi hæc offenſio putetur fore magna & diuturna, cum aſperitate vultus vel verborum, vel alia mala tractatione. Item ſi parens vel alius, cui hæc reuerentia debetur, aliquid importunè & aſſiduè petat. Vnde non quiuis metus reuerentialis cẽſetur grauis, ſed ingens, vel ſi coniunctæ ſint minæ, vel timor malæ tractationis, vel preces importunæ, id eſt, vehementes & ſæpiùs repetitæ: hæc enim, dum iunguntur illi reuerentiæ, quæ Superioribus deferri ſolet, æquiualent metui graui. Vide de his Couarr. epitome 4. Decretal. p. 2. cap. 3. §. 4. & Henriquea lib. 1. de matrimonio c. 9. & nouiſſimè Sanches lib. 4. de matrimonio diſput. 5. 6. 7.

Reſpectiuè grauis.

Reſpectiuè grauis dicitur, qui eſt alicuius mali, quod etſi viro conſtanti non ſit formidabile, tamen feminæ, vel ſeni, vel puero, vel homini meticuloſo formidandum meritò videtur: quod iudicio prudentum relinquitur. nam ſecundùm rectam rationem hi non minùs concutiuntur minoribus malis, quam viri robuſti & conſtantes maioribus.

Reſpectiuè etiam grauis dici poteſt, quando malum quod timetur maius eſt, quam damnum quod per contractum incurritur, vt ſi mineris auferre equum, niſi vendam tibi veſtem. hic tamen abſolutè leuis eſt. His poſitis,

37 *Non eſt omnino irritus Iure naturæ.*

Dico Primò, Contractus metu graui cèlebratus neque Iure naturæ, neque etiam Iure poſitiuo eſt omnino irritus, ſed eſt aliquo modo validus. Prima pars, *quod non ſit irritus Iure naturæ*, eſt communis ferè Doctorum ſententia, Soti in 4. d. 29. q. 1. a. 3. Richardi, eadem diſt. circa 1. princ. q. 2. Palud. d. 15. q. 2. a. 5. & aliorum, qui tenent, tales contractus non eſſe irritos, ſed irritandos. Probatur, Si eſt omnino irritus Iure naturæ, id prouenit vel defectu conſenſus, vel quia interuenit iniuria. Non defectu conſenſus, quia qui metu coactus conſentit, abſolutè conſentit voluntariè: omnibus enim conſideratis, vult. Nec obſtat, quòd illi volitioni iungatur nolitio: quia eſt ſolum nolleitas, vt ita dicam, qua nollet, ſi timor mali abeſſet, quæ proinde eſt omnino inefficax, cum conditio non extet. Confirmatur, quia quando quis iuſtè cogitur, valet contractus: & tamen eſt ſimile inuoluntarium, & ſimile nolle.

Non etiam ratione iniuriæ: tum quia iniuria non eſt immediata cauſa contractus, ſed conſenſus contrahentis, tum quia etſi iniuria poſſit eſſe ſufficiens cauſa ad reuocandum conſenſum, & contractum irritandum, non tamen eſt ſufficiens, vt ipſum reddat omnino irritum, vt patet in contractu, cui dolus cauſam dedit, qui, etſi iniuria interueniat, non tamen eſt Iure naturæ irritus, ſed irritandus, vt dictum eſt dub. 5. n. 29. & 31. Item cùm quis decipitur citra vel vltra dimidium iuſti pretij.

Altera pars, *quod non ſit omnino irritus Iure poſitiuo*, eſt etiam ferè communis ſententia Doctorum, vt docet Nauarr. in c. Accepta. oppoſit. 5. n. 7. *Nec iure poſitiuo.*

Probatur Primò, Inſtitut. de exceptionibus in princ. *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtimulante Titio promiſiſti quod non debueras promittere, palàm eſt, Iure ciuili te obligatum eſſe: & actio, qua intenditur dare te oportere, efficax eſt.* Vbi Gloſſa: *Obligatum eſſe, ſcilicet inſpecto Iuris rigore: & efficax eſt, ſcilicet in ſui ſubſtantia.* Secundo, Probatur L. Si mulier. 21. §. fin. ff. Quod metus cauſa. *Si metu coactus adiui hereditatem, puto me heredem effici: quia quamuis, ſi liberum eſſet, noluiſſem, tamen coactus volui, ſed per Prætorem reſtituendus ſum vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur.* Tertio, Ex L. vlt. C. de his, quæ vi. *Venditiones, donationes, tranſactiones, quæ per potentiam extortæ ſunt, præcipimus infirmari.* ergo erant aliquo modo validæ. Idem probari poteſt ex L. 3. 5. 7. C. de his, quæ vi. & ex cap. 2. & 4. de his, quæ vi.

Excipit tamen Gloſſa in cap. 2. de his, quæ vi. ſex 38
caſus, in quibus metu facta ſunt omnino irrita. Primus, Contractus matrimonij, etiamſi iuramentum accedat. vt communiter Doctores in c. Cum locum, & c. Veniens 2. de ſponſalib. non tamen probo, quod Gloſſa addit, matrimonium ex metu eſſe irritum, qualiſcumque metus ille ſit, ex culpa, an ſine cauſa. Verius enim eſt, non eſſe irritum, ſi metus iure incutiatur. Secundus, Si dos promiſſa vel ſoluta ſit per metum, quia eſt acceſſoria ad matrimonium, ff. Quod metus cauſa d. L. Si mulier. §. Si dos. Tertius, In rebus Eccleſiæ non tenet promiſſio vel traditio ex metu 15 q. 6. c. 1. & c. Peruenit, de iureiurando. quia Iure requiritur certa ſolemnitas in rerum Eccleſiæ alienatione, de qua cap. Sine exceptione. 12. q. 2. & nos infra c. 24. dub 10. Quartus, Si votum ex metu emiſſum, cap. 1. de his, quæ vi. Quintus, Iuriſdictio per metum extorta non valet, L. 2. ff. de Iudiciis. Sed contrarium eſt verius, talem iuriſdictionem validam eſſe, & ea quæ ex ipſa ſunt ſecuta. Colligitur ex Gloſſa in c. Abbas 2. de his, quæ vi. vbi dicit: *Quia generaliter ea, quæ metu geſta ſunt, valent, niſi Ius ſpeciatim irritet.* Nec obſtat d. L. 2. de Iudiciis, quia loquitur in caſu ſpeciali, quando iuriſdictio conceditur vel prorogatur à partibus litigantibus, Iudici alicui, cui aliàs non ſunt ſubiectæ, qui metu hoc ab illis extorquet: talis iuriſdictionis collatio & prorogatio eſt irrita, & geſta ex illa non valent. Sextus, Auctoritas tutoris per metum extorta, ff. de auctorit. tutor. L. 1. §. vlt.

Excipiuntur aliquot caſus.

Iuriſdictio metu extorta.

His addunt aliqui alios caſus. Septimus ergo ſit, Si ſponſalia metu ſint extorta. Sed verius videtur, ea non eſſe omnino nulla, ſed more aliorum contractuum irritanda. caput enim Ex litteris, de deſponſat. impuberum, quo illi nituntur, ſolùm probat, ea poſſe irritari.

Dices, Ergo ex illis oritur impedimentum publicæ honeſtatis.

Reſpond. Id poſſe concedi, nihil enim incommodi poteſt etiam negari, quia quod ab initio eſt ita debile, vt pro arbitrio partis poſſit in irritum reuocari, *Sponſalia metu extorta.*

cenſe

Google

censetur Iure quasi irritum. Octauus, Promissio, & donatio metu facta, quia hi actus debent omnino esse liberi, nam liberali donationi repugnat coactio.

Promissio metu extorta. Sed verius est, hos actus non esse omnino irritos. non enim ad illorum substantiam requiritur maior libertas, quàm ad contractus onerosos. Neque donationi liberali propriè repugnat coactio, sed donatio onerosa. Confirmatur L. vltima. C. de his quæ vi, vbi donationes cum contractibus onerosis dicuntur infirmandæ: non sunt ergo per se omnino irritæ. *Renuntiatio beneficij.* Nonus, Renuntiatio beneficij metu facta. Sed probabilius est, illam non esse omnino irritam, sed irritandam, vt docet Nauarr. in c. Accepta. opposit. 5. a. 7. Vnde ipse infert Primò, Renuntiantem non teneri ad Horas, sed eum cui beneficium ex renuntiatione collatum est. Secundò, Renuntiantem non posse ad titulum illius beneficij ordinari: quia non est ampliùs ipsius. Contrarium tamen in vtroque dicendum esset, si renuntiatio illa esset omnino irrita quæ sententia etiam est valdè probabilis, vt ex eodem Nauarr. patet.

38 *Possunt rescindi.* Dico Secundò, Etsi hi contractus non sint omnino irriti, possunt tamen in foro conscientiæ rescindi, & in irritum reuocari pro arbitrio eius, qui metum passus est, si metus iniustè incussus fuit ad contractum extorquendum. Est communis sententia Doctorum. Hinc passim in Iure dicitur: *Quæ vi & metu fiunt, debere in irritum reuocari, debere robore firmitatis carere.* c. o. & 4. de his, quæ vi. Ratio est, quia qui metum iniustè incussit, iniuriam alteri intulit, vnde tenetur illum in priorem statum restituere: & alter ius habet exigendi hanc restitutionem.

39 *Si à tertio incussus.* Dices, Hæc ratio benè probat, si metus tibi incussus sit a parte, cum qua contrahis: non autem si à tertio, ita vt pars non sit iniuriæ particeps: tunc enim non videris posse rescindere contractum, sed solùm habere actionem in tertium.

Respondeo. Etiam tunc potes rescindere, & rem tuam recuperare, vt patet L. Item si cum exceptione. 14. §. In hac actione. 3. ff. Quod metus causa, vbi dicitur: *In hac actione non quæritur vtrùm is qui conuenitur, an alius, metum fecit. sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim.* Idem colligitur ex cap. 1. 3 & 4. de his, quæ vi. nam agitur de specie facti, in qua metus à tertio illatus est. Vtrùm autem id ex Iure naturæ proueniat, an ex positiuo, non satis constat. *Vtrùm Iure naturæ possit irritari.* Plerique Doctores videntur sentire, ex Iure naturæ ratione enim iniuriæ, rem manere obligatam priori domino, & consequenter, cum illo onere transire ad quosuis. consensum enim per iniuriam extortum non transferre rem solidè & irreuocabiliter: sed eo modo, vt maneat ius in rem, & non tantùm in personam, quæ iniuriam intulit. par enim non esse, vt quis per iniuriam alterius, ius omne in rem suam amittat. Confirmatur, quia ratione iniuriæ eadem res in pristinum statum est restituenda: ergo est obnoxia restitutioni, vbicumque fuerit. Hæc sententia est valde probabilis, etiam in eo, quod metu leui extortum est, locum habebit, vt statim dicemus: & quando dolus tertij dedit causam contractui, quia vtrobique interuenit iniuria nisi Ius ob bonum commune aliter disponat, sicut fecit, quando neuter contrahentium est conscius vitij occulti, vt superiore dubit. dictum est. *Si ignarus sit iniuria tertij.* Crediderim tamen, eum, qui bona fide rem talem emit, ignarus iniuriæ quæ intercessit, non teneri ad restitutionem, nisi quando is qui iniuriam passus est, in rem agere cœperit: quia consecutus est dominium rei, & ipse nullam iniuriam intulit.

40 *Si ob illum finem incussus metus.* Dixi, *Si incussus fuit ad contractum eliciendum.* quia si ob alium finem incussus fuit, & ad illud malum euadendum contractus initus, non potest rescindi: vt si captus à latrone, promittas tertio qui iniuriæ non est particeps, 100. vt te liberet. tunc enim metus non est propriè causa contractus, sed solùm occasio, nec potest dici metu extortus. sed cùm iam metus ob aliã causam est iniectus, adhibetur contractus tanquam medium ad illum pellendum. itaque qui contractum tecum init, non infert metum, sed aliundè illatum aufert: vnde non meretur vt contractus ei rescindatur.

Dixi *iniustè*, quia si iustè incussus fuerit, etiam ad eliciendum contractum, non potest irritari. 41 *Si iustè.* Iustè incutitur, quando malum, quod minamur, iure inferre possumus. Sic qui contraxit sponsalia metu excommunicationis, potest compelli contrahere matrimonium. c. Ex litteris 2. de sponsalibus. qui violauit virginem, compellitur eam dotare vel ducere: qui promisit aliquid, ne accusaretur de crimine, de quo Iure poterat, tenetur. Ratio est, quia hi contractus non possunt irritari, nisi ratione iniuriæ, quæ abest, quando metus iustè incuti poterat. Sylu. v. Metus. q. 6. Angelus ibidem n. 10. & alij.

42 *Si non erat animus inferendi mali, sed terrendi tantùm.* Petes, Quid si ei, qui minabatur accusationem, non erat animus accusandi, sed solùm terrendi, poteritne id, quod sic extorsit, retinere? Videtur non posse, quia dolus dedit causam contractui. noluisset enim alter dare, nisi fuisset deceptus. Deinde quia dedit, vt deponas animum quem non habes, itaque titulus non subsistit. Vnde Molina disput. 514. docet, eum, qui poterat in iudicio repetere amissa ludo prohibito, posse quidem seriò comminari repetitionem, & ne vtatur hoc Iure, pacisci cum illo, vt partem lucri restituat: tamen si fictè minatus fuerit, non posse retinere quod extorsit. Hæc sententia est probabilis.

Verius, posse ratione. Contrariam tamen credo veriorem, quam tenet Sanches lib. 4 de matrimonio, disp. 9. Ratio est, quia etsi non habeat animum, habet tamen ius accusandi, eóque iure vti potest: quod ius est pretio æstimabile, siue habeat animum eo vtendi, siue non. Itaque si aliquid des vt eo iure non vtatur, poterit id retinere. Nec obstat, quòd dolus dederit causam contractui, ac proinde ille contractus videatur irritus, iuxta ea quæ dubit. 5. diximus: quia non est dolus malus seu iniustus, de quo illa sunt intelligenda, sed iustus. nam iustè poterat minari accusationem, siue haberet animum, siue non. Neque tu præcisè dedisti vt deponat animum, sed vt reipsa non accuset, & iure accusandi cedat: quorum vtrumque ille præstat: potest ergo pro eo aliquid accipere. Idem dicendum, cùm quis minatur tibi repetitionem eorum quæ perdidit. siue enim ex animo minetur, siue fictè, potest retinere quod tu hac de causa dederis: quia das vt cedat iure repetendi, & vt reipsa non repetat.

43 *Qui iustè cogitur, censetur voluntarius moraliter.* Dices, Multi Doctores docent, supradictos contractus esse inualidos, defectu consensus & voluntarij: atqui dum metus iustè incutitur, sæpè non minùs inuoluntariè consentit, quàm dum iniustè: ergo.

Resp. Si physicè res consideretur, non minùs inuoluntariè consentit, qui iustè cogitur, quàm qui iniustè. vterque enim consentit repugnante voluntate, tum per simplicem affectum nolitionis, tum per dolorem animi. moraliter tamen loquendo, is qui iustè cogitur, non censetur inuoluntariè consentire, quia voluntariè causam metus & coactionis dedit: vnde timor ille mali non censetur extrinsecùs inferri, sed ab illomet nasci ac proinde consensus inde secutus non censetur inuoluntarius, cùm sit omnino voluntarius in sua causa. Qui verò iniustè cogitur, censetur inuoluntariè consentire, quia causa metus non est illi voluntaria. nec ab ipso ortum habuit: sed solùm a causa extrinseca. Vnde consensus inde secutus, quatenus à causa extrinseca oritur, censetur inuoluntarius. Hoc modo intellige, quando Doctores dicunt ad contractus requiri *consensum liberum, & coactionem* repugnare libertati contractuum: *Liberum.* loquuntur enim de contractibus firmis, qui non possunt pro arbitrio partis irritari, & de *coactione* à causa extrinseca, non habente ortum ab intrinseco. *Liberum* vocant, non coactum à *Coactum.* causa extrinseca, seu per metum iniustum, & dolo non inductum. si enim cogaris ex causa iusta, id non officit libertati contractuum. Simili modo intellige cap. Cùm locum 14. de sponsal. vbi dicitur: *Ibi locum non habet consensus, vbi metus & coactio intercedit.* loquitur

Consensus. quitur etiam de consensu, qualis solet requiri in contractibus, vt firmi sint: & de *conditione iniusta*. Et illud in regulis Iuris: *Nihil consensui tam contrarium, quàm vis & metus.*

44 *Consectaria 5.* Ex his patet Primò, Omnes emptiones, venditiones, transactiones, concessiones promissiones, donationes, contractus, & distractus, seu contractuum rescissiones, & generaliter omnes consensus, per metum grauem iniustè extortos posse in irritum reuocari, & quidquid ex illis est secutum.

Secundò, Eum, qui ex huiusmodi contractu vel consensu aliquid est consecutus, teneri ad restitutionem: siue ipse, siue alius metum intulerit. Ratio est, quia qui metum intulit, ratione iniuriæ tenetur omnia in pristinum statum restituere: ac proinde reddere quod consecutus est. qui autem rem habet, & non fuit particeps iniuriæ, tenetur saltem ratione Iuris positiui, quo non solùm datur actio in personam, quæ iniuriam intulit, sed etiam in rem, apud quemcumque exstat: vt expressè habetur L.9 §.Sed quod. & §.Volenti, ff.Quod metus causa. Imo valdè probabile est, teneri etiam Iure naturali, vt supra num. 39. ostensum est: quamuis fortè non ante rescissionem contractus, si bona fide processit.

Occulta compensatio. Tertiò, Si non pateret alia via illius recuperandæ, priorem dominum posse eam occultè surripere: vel si id non daretur, vti occulta compensatione, sicut in aliis debitis. quo modo etiam dum res aliqua mihi promissa est, si illam aliter consequi nequeo, possum iuxta probabilem sententiam mihi occultè consulere.

Quartò, Non posse in irritum reuocari id quod ex metu iustè illato actū est, quia nulla iniuria interuenit, ratione cuius hæc potestas rescissionis competat.

45 *Si nimis grauis obligatio exigatur.* Aduerte tamen, si nimis grauis sit obligatio, vel res quam metum inferens exigit, & non habeat proportionem cum Iure quo ipse cedit, malum intentatum remittens, vel cum opera quam præstat, malum aliunde impendens auertens; posse consensum reuocari, quo ad illum excessum, vt contractus ad æqualitatem reducatur. vt si, ne accusem te furti, vel alterius criminis, exigam maiorem partem bonorum; si dum hostem fugis, vt concedam latebras, petam à te aliquem contractum valdè damnosum. In his enim aliqua proportio & æqualitas seruanda est: prout prudentia determinabit, quæ si excedatur, committitur iniustitia: ac proinde tenetur alter ad restitutionem, quam si non fecerit, potest læsus vti occulta compensatione; alia via recuperandi non suppetente.

Si falsò putasti malum impendere. Quintò, Nihil referre in foro conscientiæ, vtrum alter reuera malum inferre cogitauerit, an non, si tu serio apprehendisti periculum tibi impendere, & ideò consensisti animo repugnante, id est, nullo modo consensurus, nisi tale malum apprehenderes. Ratio est, quia malum non causat metum, nisi quatenus apprehensum. vnde siue reuera impendeat, siue non impendeat, si eodem modo concipiatur, eumdem metum concitabit, eaśdemque vires habebit ad consensum extorquendum. In foro tamen externo non admittitur hæc exceptio metus, nec datur actio ad rescindendum, nisi iusta ratione conceptus fuerit, quia alias non præsumitur fuisse causa consensus, imò non putatur fuisse verus metus, sed simulatus.

Quæ hactenus dicta sunt, intelligenda de metu graui, qui vocatur metus cadens in constantem virum. Item de metu reuerentiali, cui coniunctæ sunt minæ tacitæ vel expressæ, aut timor diuturnæ aut grauis offensionis, hic enim meritò grauis à Doctoribus censetur, vt suprà diximus.

46 *De metu leui.* Nunc difficultas superest de metu leui, quo vir constans permoueri non solet, quia L. Metum, 6. ff. Quod metus causa, dicitur, *metum vani hominis non esse spectandum, sed eum qui in constantissimum cadit* & ff. de reg. Iuris, *Vani timoris nulla est excusatio.* Vnde etiam in foro externo non datur rescissio actus, qui per metum leuem extortus est.

Actus per metum leuem iniuriosum, possunt rescindi. Respondeo & dico Tertiò, Etsi ea quæ per metum leuem acta sunt, sint aliquo modo valida, nec in foro externo admittatur exceptio huius metus, nec detur actio ad rescindendum contractum, tamen in foro conscientiæ possunt in irritum reuocari, & quæ tradita sunt repeti, & qui ea obtinet, tenetur restituere: si metus ille per iniuriam ad illa extorquenda sit incussus. Ita Siluester v.Restitutio 2.dicto 7. Nauarrus, cap.17. num. 15. vbi dicit, *in foro conscientiæ idem esse, siue iusto metu consentias, siue minore, dummodo coram Deo ille fuerit causa principalis, consensus. Causam principalem* vocat, quæ sola, vel præcipuè impellit & mouet animum ad consensum. & cap. 22. num. 51. §. Septimum, *Ad reddendum actum inefficacem coram Deo, sufficit quilibet timor, etiam minor iusto, modò sit causa sine qua non, saltem principalis, eius.* vbi etiam matrimonium & votum ex metu leui, videtur velle esse inualidum de quo infra cap. 40. dub.1. Adrianus tract. de restitut.dubit.5.in fine, vbi loquitur de omnibus transactionibus. Sotus in 4.d.29.quæst.1.artic.3. vbi docet, omnes contractus, præter votum & matrimonium, quocumque metu notabili factos, rescindi. Idem tenet Couarruuias reg.Peccatum 2.part. §.3. num.7. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia sæpè metus leuis, id est, minoris mali, non minùs perturbat hominem, & impellit nolentem ad consensum, quam metus mali grandis, cadens in virum constantem: ergo si hic tribuit potestatem rescindendi contractum, etiam ille. Secundò, Quia quod hoc metu obtinetur, per iniuriam obtinetur: atqui id, quod per iniuriam comparatum est, obnoxium est restitutioni: vt enim fiat æqualitas, debet restitui ei, à quo ablatum est. Tertiò, Qui metu cogitur, priuatur per iniuriam sua libertate: ergo debet in pristinum statum restitui, vt liberè probet vel improbet contractum, & ipse ius habet hunc statum sibi assumendi, & quæ gesta sunt confirmandi vel irritandi.

Hic tamen Primò excipe contractum matrimonij: qui per metum leuem, iuxta veriorem sententiam, non est irritus: vnde nec irritari potest, cùm semel validè initus sit insolubilis. 47 *Matrimonij ex metu leui.*

Altera tamen sententia, coram Deo tale matrimonium irritum esse, est probabilis, eamque tenet Nauarrus supra, & aliqui recentiores, quam esse satis probabilem affirmat Thomas Sanches lib.4. de matrimonio, disp.17.num.4. Imò coguntur eam tenere, si sibi constare velint, omnes qui sentiunt metum grauem Iure naturæ matrimonium irritum reddere: vt Couarruuias in 4 part 2.c.3. §.5. num.6. D.Bonauent. in 4 d 29.quæst.1. Scotus ibid.quæst. vnica. Gabriel in Supplem eadem dist quæst.2.art.2. D.Antonin.3. part. tit.1.cap.7.in princip. & alij multi, quorum sententia est valdè probabilis. Si enim metus grauis Iure naturæ matrimonium irritum reddit, id prouenit ex eo, quòd adimat libertatem illi contractui necessariam: atqui sæpè metus leuis non minùs adimit: ergo similiter irritabit. Sed quia contrarium fundamentum est probabilius & verius, nempe solo Iure positiuo id fieri: verius etiam est, matrimonium metu leui non reddi inualidum. *Probabile est, metum Iure naturæ inualidum reddere actum.*

Secundò, Excipe votum. Etsi enim probabile sit, votum metu iniurioso factum, Iure naturæ esse inualidum: tamen contrarium est verius, vt infra cap. 40. dub 3.dicemus.

Ex dictis sequitur Primò, Ea, quæ solo metu reuerentiali acta sunt, posse rescindi, & eū, qui inde commodum percepit, teneri ad restitutionem. Ita Syluester Restitutio 2.dicto 7. & v.Metus q.12.Nauar.suprà, & c.17.n.152.Petrus Nauarr.l.3. de restitut.cap.1.n.332. & alij. quia hic metus, etsi non sit grauis, tamen est iniuriosus & causa actus. vt si filius non audens vllo modo contradicere patri, aliquid promittat, donet, vel alicui Iuri renuntiet, animo repugnante, quamuis aliud malum non timeat. parens enim, qui sua auctoritate filij libertatem veluti oppressam tenet, obligatur ex iustitia, in huiusmodi actibus eam laxare, vt pro 48 *Consectaria tria ex metu reuerentiali acta.*

suo

suo arbitrio eligat quod placuerit : vnde si non fecerit, iniuriam infert, & tenetur ad restitutionem eius, quod per talem consensum consecutus est.

Secundò. Si vxor consentiat in aliquem contractum mariti, vel promittat aliquid, vel fideiubeat, quia non audet contradicere marito, timens iurgia & austerum conuictum ; posse illam reuocare consensum, & eos qui inde aliquid acceperunt, ad restitutionem teneri. Patet ex iisdem Auctoribus. Ratio est, quia iniuriam patitur, dum eius libertas sic impeditur, & cogitur.

Preces importunæ.

Tertio, Ea quæ per preces importunas ab aliquo obtenta sunt voluntate illius repugnante, & solùm ad repellendam molestiam illam concedente, restituenda esse. Siluester suprà, dicto nonn. Nauarr. cap. 16. num. 17. Thomas Sanches libro 4. de Matrimonio disp. 10. vbi citat plurimos Auctores pro hac sententia. Ratio est, quia iniuriam facit, qui tali modo aliquem affligit. *Preces* enim *importunæ* dicuntur, quibus aliquis vehementer & crebrò vrget, cum ingenti molestia eius qui rogatur Si ergo hic, vt illam molestiam depellat, & ille finem vexandi faciat, consentiat; consensus iste per iniuriam videtur elicitus, ac proinde reuocari potest.

Duplex limitatio.

Hoc tamen dupliciter sentio limitandum. Primò, Vt is, qui huiusmodi precibus vrgetur, non possit illam importunitatem alia ratione, minore incommodo repellere. si enim posset facilè aliter repellere, non videretur concessisse inuitus, nec per iniuriam quasi coactus. vt cùm officia vel beneficia aliquando à Principibus vel Prælatis improba sollicitatione obtinentur. non enim omnino inuiti concedunt, (quia si vellent, facilè petentes coërcerent) sed ex parte tantùm. nec volunt videri coacti. Secundò, Vt is, a quo sic extortum est, maneat inuitus, & putetur cupere vt fiat restitutio. multi enim etsi inuiti concedant, vbi tamen semel concessere, vel non cupiunt fieri restitutionem, vel facillimè condonant. Ad rationem ex Iure allatam

49 *Leges solùm denegant actionem.*

Resp. Illis legibus non approbari contractus metu leui initos, nec vllum robur illis dari; sed solùm actionem in foro externo denegari ad eos rescindendos, idque meritò. Primò, ne lites in immensum excrescant; facilè enim talis metus incidere & probari potest. ob quam causam non conceditur actio ex dolo: nisi dederit causam contractui, vel nisi deceptus sis vltra dimidium iusti pretij. Secundo, quia quando metus leuis est, non præsumitur causa actus, sed liber consensus. Si quis tamē enormiter læsus esset, posset officium Iudicis implorare, etiamsi metus grauis non fuerit.

DVBITATIO VII.

Vtrùm contractus per se inualidi confirmentur iuramento.

HÆc quæstio est valdè perplexa apud Iureconsultos; de qua tractat fusè Couarrouias in cap. Quamuis pactum, part. 2.

50 *Quid sit iuramentum esse validum.*

Notandum est, non esse idem, *iuramentum esse validum, & iuramentum confirmare contractum* : sed habent se vt magis & minùs commune. Iuramentum enim *validum* dicitur, quandocunque est seruandum ob honorem diuini Numinis, etiamsi ei, in cuius fauorem fit, nullum ius per illud acquiratur. *Confirmat contractum*, quando non solùm seruandum est, sed etiam alteri, in cuius fauorem fit, ius tribuit, & contractum in sua specie validum efficit. Hinc fit, vt etiamsi iuramentum relaxetur, maneat tamen obligatio iustitiæ ex contractu. quæ transit ad heredes; sicut & ius alterius ad heredes transmittitur. Panor. c. Cùm contingat num. 8. de Iureiurando.

Quando confirmare contractum.

Nunc duo nobis potissimùm sunt explicanda: prius est, quando iuramentum appositum contractui censeatur validum, quando non: alterum est, quando confirmet contractum, quando non.

Quod ad prius attinet, vt sciamus quando iuramentum est validum, quando non; Notandæ sunt duæ regulæ.

Quando sit validum. 1. Regula.

Prima est, Quando id, quod iuramento alicui promittitur sine vllo promittentis peccato seruari potest, iuramentum ordinariè est validum & seruandum. intellige, si ille, in cuius fauorem factum est, illud seruari velit, & alias legitimè non relaxetur.

2. Regula.

Secunda est, Quando id quod promittitur, sine peccato promittentis seruari nequit, iuramentum est inualidum & irritum. vtraque apertè colligitur cap. Cùm contingat, de Iureiurand. vbi dicitur, *seruari debere huiusmodi iuramenta* (quæ fiunt super contractu Iure ciuili non obligante) *sine vi & dolo sponte præstita; cum in alterius præiudicium non redundent, nec obseruata vergant in dispendium salutis æternæ* Idem habetur cap. 2. de pactis in 6. Vnde à contrario sensu colligitur, non esse seruanda, si obseruatio vergat in dispendium salutis. vergit autem si est peccatum mortiferum, aut veniale. Idem colligitur ex illa regula Iuris, *Non est obligatorium iuramentum contra bonos mores præstitum.* Quod intellige de *bonis moribus naturalibus*, vnde homo dicitur bonus, & quorum contrarium est peccatum; non de *ciuilibus*, quos tantùm expedit esse in Republica, vt benè sit ordinata politicè. Ratio prioris regulæ est : quia honor & reuerentia diuinæ maiestatis (quam iuramento in testem adduximus) postulat, vt efficiamus verum esse, quod promisimus; si modò id licitè fieri potest) ne illam testem falsi faciamus. Posterioris ratio est, quia nemo obligari potest ad peccatum, id enim contradictionem implicat.

Contra bonos mores.

Petes, Quid si vi vel alia iniuria extortum sit?

Resp. breuiter (nam plura de hac re dicenda infrà cap. 42. dub. 6. & 7.) Si dolo extortum sit, ita vt dolus dederit causam contractui cui iuramentum apponitur, communis sententia DD. est esse inualidum, nec egere relaxatione. Ratio est, quia iuramentum non confirmat incognita, sed solùm ea quæ cognoscuntur. cadit enim super actum prout apprehenditur. vnde iurans non tenetur, nisi prout bona fide apprehendit. Confir. Primò, quia iuramentum non additur, vt non possit occurrere fraudi ignotæ, sed ne violet contractum spectatum prout bona fide est initus. Confirm. Secundò, quia omnis promissio standi contractu, vel non reuocandi (loquor de contractu, qui natura sua est solubilis) habet ex vsu recepto & Iure gentium hanc tacitam conditionem, Nisi deprehendero me deceptum, vt suprà cap. 5. num. 29. dictum est. semper enim excepta censetur iniuria ignota. quare eandem conditionem retinet iuramentum, cùm sequatur naturam actus cui apponitur, vt infrà n. 52. ostendetur. Idem dicendum quando error inuincibilis dedit causam contractui, quia hic etiam habet tacitam conditionem, vt suprà ostensum. Vnde docent DD. iurantem non obligari ad ea, quæ si cogitasset exclusisset, aut noluisset comprehendere. ita Bartol. L. Si quis pro eo. n. 15. ff de fideiussoribus, & Panorm. cap. Cùm contingat. 28. n. 3. de iureiur. ex Ioanne Andrea, &c.

Si vi seu metu extortum sit, etsi plurimi DD. putent esse inualidum, verius tamen est validum esse, cùm plenus consensus adfuerit, nec habeat tacitā aliquam conditionem. Etsi enim alter nullum ius ex eo consequatur, tamen honor Dei postulat, vt seruetur quod promissum est, quando sine peccato seruari potest. Confirmatur ex cap. debitores. de iureiur. vbi dicitur, eum, qui iuramento promisit soluere vsuras, teneri. vide plura infrà cap. 42. dubit. 6. & 7. Potest tamen hoc euentu peti relaxatio iuramenti (quam Episcopus, vel alius habens priuilegium dispensandi in iuramentis absque præiudicio tertij, dare potest) & tunc non solui, vt patet d. cap. Debitores, & cap. Si vero, de iureiur. ad quod insinuandum in d. cap. Cùm contingat, dicitur, *iuramenta sine vi & dolo sponte præstita* esse seruanda; quia si dolo præstita sint, non obligant: si vi aut metu, potest peti relaxatio: & tunc possunt non seruari. Si autē sine vi vel dolo, non potest, &

Quando intercessit iniuria, potest peti relaxatio.

ita *omnino seruanda sunt* (vt notanter dicitur d. cap. 1. de pactis) id est, ita vt non possit dari dispensatio. quod intellige, nisi culpa fuerit in promissario, ad hunc enim puniendum potest Superior iuramentum promissoris relaxare: item nisi præstitum ab impubere, tunc enim potest irritari. Potes etiam, quando vis vel dolus interuenit, satisfacere momentanea solutione. quandocumque enim habes ius repetendi, si iurasti soluere, teneris quidem soluere, vt impleas quod iurasti: sed potes mox repetere, quia ius repetendi habes, & contrarium iuramento non promisisti. Potes etiam ab Episcopo petere vt relaxationem soluas, quia hoc non censetur in præiudicium tertij, dum est animus repetendi.

Momentanea solutio.

Dixi in 1 regula, *Ordinariè*, quia excipiuntur aliquot casus, quibus iuramentum de re alioquin licita non obligat. Primus est, Quando Ius irritum reddit non solum contractum, sed etiam iuramentum appositum.

52 *Iuramentum irritum de re permissa.*

sicut Concilium Trident. sess. 25. cap. 16. de regular. irritam reddit omnem renuntiationem & dispositionem Nouitij, etiam iuratam, nisi facta sit cum licentia Episcopi, vel eius Vicarij, intra duos menses proximos ante professionem: & statuit, vt etiam tunc non possit effectum sortiri, nisi secuta professione. Secundus est, Quando iuramentum factum est in fauorem tertij, sed nemo acceptauit, vel saltem non validè acceptarit, nec aliàs factum est in modum voti. Ratio est quia iuramentum sequitur naturam & qualitatem actus, super quem cadit, vt communi consensu Doctores docent. *Accessorium enim sequitur naturam principalis.* & colligitur apertè L. vlt. C. de non numerata pecunia ibi Bartol. num. 1. & alij. Hinc fit, vt quando actus aliquis, vel ex Iuris dispositione, vel ex recepta consuetudine, vel ex agentis intentione, tacitam aliquam conditionem includit; camdem quoque includat iuramentum actui appositum; nisi agens contrarium intendat. itaque cum promissio facta absenti non obliget, nisi ab ipso vel ab alio eius nomine validè acceptetur & sub hac conditione semper fieri censeatur; etiam iuramentum huic promissioni appositum non obligabit ante acceptationem, nam eamdem conditionem includit. quare reuocari pro arbitrio poterit, ne acceptetur. Ita tradunt multi Doctores, quos refert & sequitur Sancius lib. 1. de matrim. disp. 7. num. 24.

Iuramentum sequitur naturam actus.

Dices, Deus acceptauit iuramentum: ergo non potest reuocari.

53 Resp. Negando antecedens. Deus enim iuramentum promissorium, factum in fauorem hominis, non acceptat, nisi quatenus homo illud acceptat, vnde etiam remittente homine, remittit Deus: quia hoc iuramentum hanc tacitam conditionem includit, *Si acceptetur, Si non remittatur*, &c. Dixi, *nec aliàs factum sit in modum voti*: quia tunc obligat instar voti etiamsi ab homine promissio non acceptetur, acceptatur enim à Deo: vt si iures te non lusurum alea, aut ingressurum Religionem, &c. tunc enim promissio censetur dirigi in Deum, & præterea confirmari iuramento: vnde est votum iuramento confirmatum.

Quomodo Deus acceptet iuramentum.

Idem dico, etiamsi tale iuramentum non accipiatur vt promissorium, seu vt propriè vim habens voti, sed vt assertorium de bono opere faciendo, vel malo vitando. Etsi enim tali ratione non intendat homo alicui quidquam promittere, intendit tamen se in bono proposito firmare, quod propositum Deus acceptat & cupit impleri. quare cùm non desit vlla conditio tacita necessaria ad obligandum, implendum est, ne Deum facias testem falsi. Secùs, si quid adiaphorum, vel quod maius bonum impediat, iuraueris, quia tale propositum Deus non acceptat. Vnde deest conditio necessaria, nimirum, Si Deo gratum est.

Tertio excipiuntur omnes illi casus à plerisque DD. in quibus actus aliquis prohibetur, seu irritus decernitur principaliter ob fauorem publicum: de quibus infra num. 55.

54 *Consectaria duo.*

Ex prædictis regulis sequitur Primò, Inualidum esse iuramentum Clerici, quo renunciat priuilegio fori, promittens se comparriturum coram Iudice sæculari. Ratio est, quia sine peccato id exequi non potest; cùm sit illi prohibitum, vt apertè habetur cap. Si diligenti, de foro competenti. Secundò, Inualidum esse iuramentum, quo vir iurat vxori, se non accusaturum illam de vllo crimine: quia fieri potest vt teneatur illam accusare. vnde cap. Quemadmodum, de iureiurando, dicitur, tale iuramentum *esse temerarium*, nempe quia iuratur id, in quo potest esse peccatum.

Priuilegij fori renuntiatio facta à Clerico. *Iuramentum de non accusando.*

Petes, An iuramentum hoc valeat, saltem quamdiu non committitur crimen, in quo teneatur accusare?

Videri possit valere, quia obligatio videtur diuidua. non enim solùm intendit se obligare ad celanda ea quæ sunt contra bonum publicum, sed etiam ea quæ ipsum priuatim lædunt. vnde etsi respectu illorum non possit se validè obligare, tamen obligatio manebit valida, quatenus se extendit ad ea quæ sileri possunt Sicut si Titius iurauit seruare secretum in omnibus quæ illi dices, etsi non teneatur seruare in his quæ vergunt in damnum publicum, vel tertij, in aliis tamen tenetur. quia obligatio est diuidua, & vtile non debet per inutile vitiari.

Resp. Fateor obligationem esse diuiduam, nisi ipse intenderit se tantùm obligare ad omnia coniunctim, ita vt si non teneretur, vel non posset omnia celare, nollet obligari ad singula seorsim, tamen ex alio capite videtur irritum hoc iuramentum, si intelligatur de crimine committendo, nimirum quia tali promissione inuitatur coniunx ad peccandum, & remittitur dolus futurus, contra L. Si vnus 27. §. Illud. & §. Pacta. ff. de pactis. Vnde est peccatū, tale quid promittere, & promissionem non rescindere. quare non potest iuramentum accedens esse validum. Secùs si agatur de crimine iam commisso, aut de accusatione ciuili ad diuortium. Vide Panorm. in cap. Quemadmodum. 28. de iureiur. n. 14. vbi fusè hanc distinctionem tractat. Tertiò, Quotiescumque Ius prohibet aliquem actum tanquam illicitum, eumque punit, iuramentum de eo faciendo appositum est irritum, vt cùm prohibetur exportatio frumenti, vel auri, &c. tum quia hæc censetur illicita saltem ciuiliter: tum quia sunt prohibita immediatè propter bonum publicum, tum quia nullum vinculum priuatum potest hominem obligare contra legem publicam, etiamsi illa lex non obligaret nisi ad pœnam.

Si Ius prohibeat.

Ob eandem causam quidam volunt irritum esse iuramentum prodigi, cui interdicta est bonorum administratio, quo ille confirmat aliquem contractum. ita Bartolus in L. Is cui bonis. 6. num. 7. ff. de verb. obligat. vbi pro hac sententia citat Iacobum de Arena & quendam magnum Canonistam. & in Addit. citatur Angelus, Baldus, Ancharanus, &c. Alij dicunt esse irritum, quia præsumitur carere iudicio. ita Couarruu. in cap. Quamuis pactum. part. 2. §. 3. num. 11. quam rationem etiam adfert Bartolus & alij. Verius tamen credo etsi hoc iuramentum non confirmet contractum, non esse irritum. Ratio est, quia non prohibetur ei administratio ob fauorem publicum, vel tamquam illicita, sed ob priuatum: at quando lex aliquid decernit irritum ob commodum, non inducit obligationem peccati, etiamsi vtatur verbis in personam directis, quibus ei aliquid mandet vel vetet. vt rectè Couar. suprà §. 2. num. 14. ergo hac ex parte nihil obstat iuramenti vinculo Secùs tamen si ob commodum publicum. tunc enim obligat sub peccato pro grauitate materiæ, vt vult Couarr. Deinde etsi ipsi aliquo modo contractus esset prohibitus sub peccato, non tamen ideò teneretur illud semel factum rescindere. hoc enim ei non est præceptum. ergo etiamsi nō possit suo iuramento obligari ad alienandum; poterit tamen obligari vt alienationi iam factæ non contraueniat. Idem dicendū, quotiescumque præceptum legis dirigitur ad personam, ita vt ei aliquam obligationem imponere intendat. iuramentum enim non potest cōtra legis publicæ obligationem, quamuis ea pecca-

Iuramentum prodigi.

tum

tum non contineat, vinculum iniicere. quia omnis lex iusta ad bonum publicum pertinet. Hoc modo sustineri ex parte potest doctrina Bartol. in d. L. Is cui bonis. num. 7. & in L. Si quis pro eo. 56. num. 9. ff. de fideiussoribus.

Ex his patet, iuramentum semper esse seruandum & egere relaxatione, nisi vel Iure sit irritum, vel desit tacita conditio, vel sit de re illicita, vel sit contra aliquam legem, aut alia aliqua ratione sit contra commodum publicum.

Quando confirmet contractum.

55 Restat alterum, quod nobis erat explicandum, nimirum, quando iuramentum confirmet contractum, quando non. Bartol. in d. L. Si quis pro eo. ff. de fideiuss. & mandator. assignat decem regulas, quæ ferè ad duas reduci possunt.

Regula 1.

Prior est, Quando actus aliquis principaliter prohibetur Iure ciuili ob priuatam vtilitatem alterius contrahentium, confirmatur iuramento, nisi vis aut dolus interuenerit.

Altera est, Quando actus prohibetur principaliter ob fauorem publicum, non confirmatur iuramento; imò iuramentum est inualidum, ita vt non egeat relaxatione.

Prior regula est recepta ab omnibus, eiúsque complura adferam exempla infra num. 56. Ratio est, quia quisque potest renunciare quod in suum fauorem est introductum. iuramentum autem accedens sequitur actum consideratum secundùm suam primordialem naturam, vt supra num. 26. dictum est. quare cum actus secundùm naturam suam seposito Iure ciuili sit validus, confirmabitur iuramento.

Altera regula etiam à plerisque comprobatur, & ratio eius petitur ex cap. Si diligenti. 12. de foro competenti. & L. Ius publicum. 38. ff. de pactis. quibus locis dicitur, non posse ius publicum pactis priuatorũ tolli. Sed discrepantia est inter DD. in assignandis exemplis, satis enim obscurum est, quando aliquid sit prohibitum primariò ob bonum publicum, quando ob priuatum. Vnde multa exempla quæ à Bartolo adseruntur, ab aliis refutantur. vt patet apud Couarruu. in cap. Quamuis pactum. part. 2. §. 2. & 3. Adferam tamen aliqua in quibus minus est dubitationis.

Exempla vbi iuramentum irritum. Renuntiatio fori.

Primum sit, iuramentum Clerici, quo renuntians foro suo promittit se comparitururum coram Iudice sæculari. cap. Si diligenti. suprà. Sed hoc iuramentum potiùs est inualidum, quia de re illicita, vt quæ tendit in ignominiam ordinis Ecclesiastici, vt suprà dictum est.

Matrimoniũ metu contractum.

Secundum, iuramentum metu extortum appositum matrimonio metu contracto, vel sponsalibus similiter metu contractis. Talia enim sponsalia & matrimonia esse prohibita ob fauorem publicum, eo quòd odia, lites, pugnæ, quibus Resp. perturbatur, ex huiusmodi sequerentur, ac proinde iuramentum accedens esse inualidum. Sed hæc iuramenta alia ratione possunt censeri inualida. Iuramentum enim appositum tali matrimonio, vel ita intelligitur, vt velis inhærere illi matrimonio absque nouo consensu, & sic est omnino illicitum, ac proinde inualidum: quia cùm matrimonium illud fuerit nullum propter metum, opus est nouo consensu, iuramentum enim non supplet defectum consensus, qui ex natura rei est necessarius. deinde hoc iuramentum habet ex natura rei tacitam conditionem, nempe si libet adfuit consensus: qui cùm non adfuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis. Vel intelligitur, vt velis inhærere adhibito consensu nouo requisito, & sic est promissio sponsalium. Est tamen irritum tale iuramentum. si enim obligaret, tenereris contrahere matrimonium inutile nam matrimonium metu contractum est irritum. istud autem metu contrahetur, nam iuramentum est metu mortis iniustè extortum, cuius iuramenti violandi metu cogeris contrahere. Vnde metus mortis erit causa contractus. quod enim est causa causæ, est causa causati, atqui is qui exigit hoc iuramentum, non intendit matrimonium inualidum, sed validum. ergo hic deest tacita conditio, nempe hæc, *si matrimonium metu contractum sit validum.* Quòd autem tale iuramentum sit irritum, colligitur ex cap. Ex litteris. 11. de disponsat. impub. vbi sponsalia metu contracta & iurata à puella duodenni iudicantur irrita. & docet Caietan. v. Periurium. cap. 3. Arragon. 2. 2. q. 89. art. 7. Sancius lib. 4. de matrim. disp. 21. num. 3. & alij multi.

Aduerte tamen, contrariam sententiam, scilicet, hoc iuramentum esse validum & requirere absolutionem, esse valdè probabilem, eamque tenet Siluest. v. Sponsalia, numer. 6. in fine, & aliqui alij. quia res est licita quæ promittitur. sed quod diximus, est verius.

Votum, professio.

Tertium est iuramentum, quo quis cogitur confirmare votum aut professionem metu extortam. id enim inualidum est, eò quòd tale votum sit prohibitum ob fauorem publicum. ita Sancius suprà. Sed dici potest, hoc iuramentum esse irritum ob defectum tacitæ conditionis, nimirum si adfuit liber consensus. Hunc enim ex natura rei requirit professio. quare cùm hic defuerit, cessat obligatio iuramenti defectu conditionis.

Quartum, iuramentum quo Clericus confirmat donationem factam concubinæ. id enim est inualidum, quia hæc donatio prohibita est fauore publicæ vtilitatis & honestatis. ita Couarr. in cap. Quamuis pactum p. 2. §. 1. num. 12. adductis multis Doctoribus.

Idem dicendum de iuramento militis, quo confirmat donationem à se factam meretrici, ob eandem causam. & colligunt Doctores ex L. Miles 41. §. Mulier. ff. de testament. militis. Verius tamen puto, tale iuramentum donationi iam factæ appositum, egere relaxatione. Secùs, si appositum promissioni donandi, vt colligitur ex dictis num. 54. in fine.

Vide alia quædam exempla magis dubia apud Couarr. loco citato, & §. 3. Nam vt suprà dictum est, non potest probari, talia iuramenta non egere absolutione, nisi opus sit illicitum, vel contra legem, vel contra bonum publicum, &c.

Alia regula. 1. Regula.

Vt autem meliùs intelligatur, quando iuramentum confirmet contractum, quando non, assignari possunt duæ istæ regulæ. 56

Prima sit, Quando actus Iure naturæ est irritus, vel irritari potest, non confirmatur iuramento: quamuis iuramentum regulariter sit seruandum, si id quod promittitur, non est illicitum. Prior pars est communis Doctorum. Omnes enim fatentur, teste Couarruuia, contractum Iure naturæ irritum non confirmari iuramento; vt quando vi vel dolo extortus est. tunc enim ratione iniuriæ tenetur extortor ad restitutionem. vnde nullum solidum ius acquirit; & qui iurauit, ratione iniuriæ potest petere iuramenti relaxationem. Altera pars euidenter patet ex duabus regulis initio positis, ex Iure Canonico.

Dixi *regulariter*, quia si dolo extortum sit, aut contra legem, non est seruandum, nec eget vlla relaxatione, vt suprà dictum est.

2. Regula.

Secunda regula sit, Quando actus talis est, vt ipse vel promissio illius ratificandi, vel non reuocandi, inducat obligationem naturalem, confirmatur iuramento; etiamsi aliàs Iure ciuili sit irritus, vel in irritum reuocabilis, modò vis vel fraus non intercesserit: si verò nec ipse, nec promissio illa inducat obligationem vllam, ne naturalem quidem, vel si vis aut fraus interuenerit, non confirmatur iuramento, est tamen hoc iuramentum seruandum, nisi relaxetur. Hæc regula constat duabus partibus, quæ vt intelligantur,

Dupliciter iuramentum potest addi contractui.

Notandum est, Dupliciter posse iuramentum addi contractui. Primò, Si iures te promittere, donare, vendere, &c. & hoc modo non confirmat contractum, nec vllum ei robur tribuit: quia non est iuramentum promissorium, sed assertorium tantùm eius quod fit. vnde non minùs potest contractus reuocari, quàm si tale iuramentum additum non esset. Secundò, Si iures te semper contractum ratum habiturum,

nec vnquam reuocaturum. & hoc modo intelligi debet iuramentum,vt confirmet contractum. Ratio prioris partis est, Si enim ipse contractus inducit obligationem naturalem; manifestum est confirmari iuramento: quia iuramentum aufert omnia remedia Iuris & facti,quibus illa obligatio poterat elidi; & sic manet omnino firma & irreuocabilis. Hoc modo confirmantur omnia pacta nuda, & omnia alia, quibus Ius neque assistit neque resistit; de quibus supra hoc eodem cap.num.14. 17.21.& 25.Denique omnes illi contractus, qui Iure ciuili non sunt omnino irriti,sed datur solùm potestas elidendi actionem & ius alterius. Si autem contractus sit omnino irritus, promissio tamen non reuocandi, potest inducere obligationem naturalem, cùm hæc Iure non sit irrita. vnde si huic promissioni accedat iuramentum, confirmat illam:& consequenter contractus ille reuocari nequit sine iniuria. nam promissio non reuocandi, ius tribuit alteri vt contractus non reuocetur:quod ius fit omnino firmum iuramento. Aliam rationem attuli suprà num. 26. sed hæc est clarior.

Probatur & explicatur prior pars regula.

Pacta inducentia obligationem naturalem.

Exempla in variis cõtractibus.

Contractus minoris.

Donatio inter coninges.

Promissio in ludo.

Fideiussio mulieris.

Exempla, vbi contractus inducit obligationem naturalem, sunt;Primò Contractus minoris, præsertim de re mobili, sine auctoritate curatoris, de quo infrà numer. 65. Secundo; Donatio inter patrem & filium nondum emancipatum; inter mariturо & vxorem; de quibus cap.18.n.88. & 90. Tertiò, Promissio soluendi & non repetendi, quod credito vel ludo vetito ludens amiseris. De quo infra cap.26. numer.26.& 27. Quartò Fideiussio mulieris facta etiam instrumento publico. infra cap.28.num.17.

Contractus minoris de re immobili.

Vbi non inducit obligationem naturalem; Primò, Contractus minoris, quo alienat rem immobilem vel mobilem, quæ seruando seruari poterat,absque auctoritate Iudicis. hunc enim irritum esse,nec naturaliter obligare, colligitur ex L.7.11.& 15. C. de prædiis minorum: iuramento tamen confirmari, patet L. 1. C. Si aduersus venditionem. nam promissio non reuocandi obligat naturaliter. Secundò,fideiussio mulieris sine Iuris solemnitate. de quo infrà cap.28. numer.17. His adde exempla sequentia,siue contractus sit irritus siue non: nam ea res valdè est perplexa apud Iurisconsultos; & probabile est,quando contrahentes sunt habiles, & adest vtrimque plenus consensus, contractum inducere obligationem naturalem etiamsi solemnitas Iuris non seruetur:de quo infrà cap. 19. n.33.

Renuntiatio successionis.

Alienatio fundi dotalis.

Itaque Tertium sit. Renuntiatio futuræ successionis in paterna hereditate, cap.2. de pactis, in 6.de qua vide multa apud Couarr. de pactis part.3.§.3.& 4.Quartò, Alienatio fundi dotalis, aut rei donatæ propter nuptias, facta absque Iudicis auctoritate, cap. Cùm contingat,de iureiur. Quintò, Promissio instituendi hunc heredem. Sextò, Promissio non reuocandi testamentum. Septimò, Promissio soluendi 100. in pœnam, si testamentum mutetur. De quibus tribus promissionibus infrà cap. 19. numer.95. Octauò, Donatio facta absque insinuatione vltra 500. solidos. Nonò,Donatio omnium bonorum,præsentium & futurorum, de quibus cap.18. num.96. Decimò,Promissio pœnæ sponsalibus adiectæ, soluendæ ab eo qui resilierit.etsi enim hæc promissio fortassis sit prohibita; (vt videtur colligi posse ea cap. Gemma, de sponsalibus. vbi dicitur *huiusmodi pactio meritò improbanda*) tamen solutio seu impletio promissionis, prohibita non est,sicut nec receptio rei quæ soluitur. imò videtur inducere obligationem naturalem. nam is cui hæc mulcta soluta fuerit, non tenetur ad restitutionem ante sententiam Iudicis;vt post alios docet Sancher lib.1. de matrimonio, disp.32.num 21. quod signum est,aliquod ius per talem promissionem acquiri: ergo accedente iuramento confirmatur.

Promissio non mutandi testamenti,&c.

Donatio omniũ bonorum.

Promissio pœna in sponsalibus.

Si habens ius repetendi, iurauit soluere.

Aduerte tamen, si solum iurauit soluere, non intendens sibi adimere ius repetendi, quod ei per leges concessum est,tenebitur quidem soluere; poterit tamen postea vti iure suo in repetẽdo:imò si habet animum repetendi, poterit petere dispensationem ne teneatur soluere, quia hoc casu solutio est parui momenti; ac proinde non soluere, non censetur esse in præiudicium tertij,vt suprà num.51. dictum est.

Contraria tamen sententia,hanc promissionem pœnæ non confirmari iuramento, imò hoc iuramentum esse irritum,est probabilis; quia plurimorum Doctorum, quos refert & sequitur Sanches lib. 1. de matrimonio, disp.32.num.21. Ratio tamen qua id probant, non videtur solida.putant enim non solùm promissionem esse peccatum; (quod tamen certum non est)sed etiam solutionem: eò quòd promissor dum soluit, videatur promissionem suam approbare. Sed hoc necessarium non est. promissor enim soluendo non magis approbat promissionem, quàm promissarius solutum acceptando. hic tamen acceptando & retinendo non peccat,vt ipsi fatentur. Deinde si per solutionem approbatur promissio, numquam potest quis teneri ex promissione prohibita; quod constat esse falsum. Dixi, *modò vis aut fraus non intercesserit.* quia tunc non confirmatur iuramento, siue dicatur obligatio naturalis orta ex contractu tali,siue non, vt patet ex dictis num.51.& 56.

Posterior pars regula.

Ex dictis patet posterior pars regulæ assignatæ. Quomodo enim actui nulla prorsus subest obligatio, non habet locum confirmatio illius: non enim confirmatur, nisi quod aliquam vim habet,etsi ea debilis sit & infirma. Deinde vbi nulla est obligatio,ibi nullum est ius in altera parte: atqui vbi nullum est ius, nulla fit iniuria, etsi actus rescindatur. itaque laxari potest vinculum iuramenti; (quia per hoc nulla iniuriã irrogatur tertio) & tunc actus rescindi. Ante tamen illius relaxationem omnino seruandum est,propter honorem diuinum; quia absque salutis dispendio seruari potest.

Contractus pupilli.

Exempla sunt, Primò, Contractus pupilli, etiamsi pubertati sit proximus: vt cùm habet decem annos cum dimidio,si sit mas, vel nouem cum medio, si femina. hic enim contractus, quamuis sit de bonis castrensibus vel quasi castrensibus,Iure est irritus, iuxta multorum sententiam,quam sequitur Couarruuias de matrimonio par.1.c.5.§.1.num.4. & Molina disp.130.& 261. & multi alij; estque valdè probabilis, ob multa Iura, quibus significatur, pupillum non contrahere obligationem. Vide §.Nunc admonendi, Instit. Quib. alien. licet. Promissio quoque non reuocandi talem contractum, irrita est ob eamdem causam: vnde per eam nulla inducitur obligatio, quæ accedente iuramento possit confirmari. itaque poterit tale iuramentum relaxari vel irritari, quia id non cedit in iniuriam tertij. Couarruuias loco citato docet, posse iuramentum illud relaxari ob facilitatem illius ætatis, quia præsumitur deceptus.

Aduerte tamen, contrariam sententiam (pupillum contrahere obligationem naturalem, & consequenter eius contractum iuramento confirmari) esse probabiliorem,vt eruditè ostendit Sancher lib.6. de matrimonio,disp.38.q.2.de quo plura infrà dub.8.

Contractus prodigi.

Secundò,Contractus prodigi,cui datus est curator. *Hic enim non potest promittendo obligari, & ideò nec fideiussor interuenire potest pro eo*; vt expresse dicitur L. Is cui bonis. 6.ff. de verborum obligat. Iuramentum tamen est seruandum, nisi relaxetur, vt suprà probabilius esse diximus.

Promissio irrita.

Tertiò,Omnis promissio, quæ prorsus est irrita,ita vt nullam obligationem pariat; vt est omnis promissio de re prohibita, aut quæ non est in potestate promittentis. quare cùm de multis promissionibus sit quæstio, vtrùm inducant obligationem naturalem;vt de promissione instituendi hunc heredem, non reuocandi testamentum, soluendi certam summam, si testamentum mutatum fuerit, & similes; probabiliter teneri poterit, licitum esse petere dispensationem iuramenti, quod tali promissioni apponitur. Idem dicendum de promissione metu vel fraude extorta.

Petes Primò, Vtrùm actus, qui fit contra iuramentum anteà præstitum,sit validus, maximè si iuramento

muniatur.

muniatur. Siue, Verùm iuramentum confirmet contractum, vel actum contra prius iuramentum? De hac re agit Couarruuias in cap. Quamuis pactum, p. 2. §. 2.

Respondeo, & dico Primò. Si actus ille, qui fit contra iuramentum, talis sit, vt per se sine iuramento factus sit validus, manet validus, etiamsi in eo committatur periurium. Ita Couarruuias suprà num. 5. & alij Doctores passim. Ratio est, quia iuramentum prius, contra quod agitur, solùm facit vt non possit contra fieri absque periurio; non autem transfert dominium, aut reddit inhabilem ad actum contrarium per se validum, qui suum robur à iuramento non debet accipere. Patet exemplis. Qui sponsalia contraxit cum aliqua, eaque iuramento confirmauit, validè postea contrahit matrimonium cum alia c. Sicut 23. de sponsalib. Qui aliquid cum iuramento vendidit Caio absque traditione; si posteà vendat & tradat Titio, hic actus est validus. vt colligitur L. traditionibus. 20. C. de pactis. & L. Quoties. 15. ff. de rei vindicatione. Qui iurauit non reuocare testamentum, non reuocare procuratorem, validè postea reuocat. Qui iurauit tibi conferre beneficium, validè alteri confert. Si Canonici iurarunt, edito statuto, se non aucturos numerum Canonicorum; si postea auxerint, valet. Nec contrarium dicitur cap. Dilecto. 25. de præbendis, quia solùm dicitur eos id non posse facere, nempe licitè, quia contra iuramentum, non autem esse irritum si faciant; vt notat Panormitanus ibidem. non enim hoc iuramento se priuarunt iure augendi.

58 *Actus Iure inualidus nō confirmatur iuramento contra prius iuramentum.*

Dico Secundò, Si actus ille, qui contra prius iuramentum fit, per se absque iuramento fit inualidus, non potest confirmari iuramento contra prius iuramentum. Couarr. suprà, & alij quos ibi citat. Ratio est; quia iuramentum, in quo est periurium, non potest firmare contractum per se inualidum. Item iuramentum posterius non potest obligare contra iuramentum. Exemplum: Si mulier iurauit se alienaturam res dotales, aut donatas propter nuptias, & posteà alienet, non valet alienatio, etiamsi eam iuramento confirmet, vt docet Glossa in cap. Licet. 2. de iureiur. in 6. quia per se Iure est irrita, nisi fiat auctoritate Iudicis, vt patet L. Iulianus. 5. ff. de fundo dotali. & Authent. Siue à me. C. ad S. C. Velleianum. & periurio non potest confirmari. Si maritus iurauit se non donaturum vxori, & posteà donet, addito iuramento de non reuocando, non confirmatur donatio: quia donatio per se inualida, non potest robur accipere à periurio.

59 Dices, In iuramento non reuocandi illam donationem, non est periurium; quia antè non iurauit se donationem (si contingeret eam facere) reuocaturum.

Resp. Non iurauit id expressè: censetur tamen id tacitè iurasse, dum iurauit non alienare. ex vi enim huius iuramenti tenetur reuocare alienationem, si potest. vnde si postea iuret se eam non reuocaturum, cùm tamen potestatem habeat reuocandi, facit contra prius iuramentum: & ita committet periurium, non solùm donando contra prius iuramentum, sed etiam iurando non reuocare. Secùs quando contractus, qui fit contra prius iuramentum, per se est validus, nec potest reuocari, tunc enim etsi contrahendo fiat periurus: non tamen iurando non reuocari. Denique quando actus contrarij sunt eiusdem rationis, si prior est validus, secundus huic contrarius est inualidus, etiamsi iuramento muniatur: vt si promittam tibi rem, quam antea alteri promisi, vel Deo voui. Sic sponsalia iurata cum secunda, non obligant contra prima simplicia. Ratio est, quia promissio posterior non potest mandari executioni sine peccato: fieret enim cum iniuria eius, cui prior facta est vnde etiam est inualida per se, etsi non sit contra vllum iuramentum. Idem dicendum de venditione secunda, facta contra primam: nisi in secunda facta sit traditio. tunc enim transfertur dominium. idem de donatione, vt constat ex dictis supra cap. 3. dubit. 3.

Contractus eiusdem rationis.

DVBITATIO VIII.

Quinam possint contrahere.

Respondeo, Generatim omnes, qui habent administrationem bonorum, posse contrahere, quatenus illa administratio se extendit: nam administratio magna ex parte in contractibus consistit. qui vero carent administratione, non possunt, nisi ex consensu eorum, quibus subsunt. Sed præcipua difficultas est de pupillo & minore.

Dico Primò, Minor, & pupillus pubertati proximus, possunt sine auctoritate curatoris, vel tutoris validè contrahere in suum commodum. non tamen in suum incommodum: non enim possunt sine auctoritate eorum quibus subsunt, aliis validè, & efficaciter obligari, quamuis possint alios sibi obligare. est communis sententia Doctorum, & habetur expressè Institut. de auctor. tutor. initio; vbi post pauca dicitur: *Placuit, meliorem quidem suam conditionem* (pupillum) *facere posse, etiam sine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm cum tutoris auctoritate. Vnde in his causis, ex quibus obligationes mutuæ nascuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depositis; si auctoritas tutoris non interueniat, ipsi quidem, qui cum his contrahunt, obligantur, ac inuicem pupilli non obligantur.* Idem habetur Instit. de inutil. stipulat. §. Pupillus. vbi etiam additur, hoc intelligendum de *pupillo pubertati proximo* id est, qui habet ætatis decem annos cum medio, si mas est: vel nouem cum medio, si femina. ante hoc tempus dicitur *infans*, vel *infantiæ proximus*; nec præsumitur Iure satis habere iudicij ad contrahendum. *Infantia* durat vsque ad annum ætatis septimum completum. *Pubertas* verò incipit masculis in termino quartidecimi, feminis duodecimi. Vnde intra hos terminos constituti, quando sunt propinquiores termino in quo incipit pubertas, quam in quo definit infantia, dicuntur proximi pubertati: & præsumuntur Iure habere sufficiens iudicium ad alterum sibi per contractum obligandum. ita docet Glossa in d. §. Pupillus, v. Infantiæ proximus. inchoata pubertate definit ætas pupillaris, & incipiunt vocari *puberes* & *minores* vsque ad annum vigesimum quintum expletum: post quod tempus vocantur *maiores*.

60 *Minor & pupillus.*

Pubertati proximus quis dicatur.

Infantia. Pubertas.

Idem intelligendum de contractu *pupilli* vel *minoris cum maiore*. Si enim minor cum minore, vel habente priuilegium minoris, contrahat, non illum sibi obstringit: quia eodem priuilegio vtitur. Secùs de maiore. Vnde dici solet, contractum maioris cum minore claudicare: quia *solum ex altero latere est obligatio*, vt Iureconsultus ait L. Iulianus. 13. §. Si quis à pupillo, ff. de actionib. empti. Porrò statuerunt hoc Iura in fauorem illius ætatis: *vt minoribus ætas in damnis subueniret, & in prosperè gestis non obesset*, vt habetur L. Nonè minùs. 14. C. de procurat.

Petes, Vtrùm nullo modo, & in nullo contractu obligentur?

61 Respondeo & dico Secundò, In contractu, quo alienant vel oppignerant propria auctoritate rem aliquam, immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruando seruari queat, nullo modo obligantur: in aliis verò probabilius est obligari ex contractu naturaliter, non tamen ciuiliter: possunt tamen hanc obligationem beneficio restitutionis in integrum elidere, & ita non obligantur validè seu efficaciter.

Prior pars, est ferè communis sententia Doctorum: nam ad alienationem rei immobilis, vel mobilis pretiosæ pupilli vel minoris, requiritur non solùm auctoritas tutoris vel curatoris, sed etiam decretum Iudicis: alioquin est irrita, vt patet ex multis Iuribus, ff. de rebus eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis. & L. 7. 11. 15. C. de prædiis minorum. Itaque si tale aliquid alienarit sua auctoritate, nullo modo obligatur: ac proinde potest non implere contractum, & si impleuit, rem suam repetere, absq; beneficio restitutionis. hoc enim

In quibus contractibus non obligetur naturaliter. Requiritur decretum.

beneficium non est necessarium, nisi quando contractus fuit validus, saltem quoad obligationem naturalem inducendam. maior quoque, cum quo contraxit, tenetur, etiam ante sententiam, rem acceptam restituere, volente minore aut eius curatore: quia per contractum, nullum ius acquisiuit.

An maior teneatur restituere.

Vbi tamen aduertendum est, maiorem non teneri restituere ante sententiam Iudicis, nisi minor restituat pretium quod accepit. si enim nolit pretium restituere, poterit maior iure retentionis aut compensationis rem retinere, vt docet Sarmiento, de reditibus p.1.cap.2. num.6. nam Iure naturali tenetur alter pretium restituere; imò ad hoc quoque tenetur Iure ciuili, quatenus ex eo factus est locupletior, vt patet ex L.1.ff.de auctor.tutor. Quòd si non sit factus locupletior, vt quia amisit vel consumpsit, Iure ciuili non tenebitur, sed solùm obligatione naturali; quam obligationem poterit excutere, vtendo beneficio restitutionis in integrum, & cogendo maiorem ad restitutionem rei venditæ, per sententiam Iudicis; qua sententia posita, tenebitur eam reddere, amisso pretio, vt omnes Doctores docent. de quo infra dubit. 9. Si tamen dolo pupilli res perit, datur actio aduersus illum vt soluat: quia cùm sit doli capax, tenetur de dolo. habetur expresse L. vnica C.de reputationibus, quæ fiunt in iud. &c.

In quibus naturaliter.

Altera pars, *In aliis contractibus, priuata auctoritate factis, probabilius esse, minorem obligari naturaliter*, est plurimorum Doctorum, Bartoli, Pauli, Angeli, Salceti, Fulgosij, Azonis, Alexandri, Decij, Cornei, & aliorum, quos citat & sequitur noster Sanches lib.6. de matrimon.disputat 38. num.21. Item Anton. Gomezij; de restit. minorum numer.1. Nauarri lib. 4. consil. 39. num.11. de sponsalibus. Lopez 1.part. cap.124. & Molinæ disput.224. Cordubæ in Summa, quæst. 153. Primo, Quia fideiussor minoris obligatur etiam ciuiliter, vt colligitur L.fin.ff.de Iureiur. & L. Marcellus. 25.ff. de fideiussoribus. ergo obligatur ipse minor, saltem obligatione naturali. Consequentia patet, quia communis sententia Iurisperitorum est, principali nullo modo obligato, non obligari fideiussorem: deficiente enim principali obligatione non valet accessoria. vnde vt fideiussor teneatur, requiritur vt principalis saltem naturaliter obligetur. L. Cùm lex 46. ff. de fideiussoribus & mandatoribus, & L. Naturaliter. ff.de condict indebiti. Secundò, L. Si pupillus.21.ff. ad legem Falcidiam. apertè indicatur, pupillum ex mutuo accepto contrahere *obligationem naturalem* reddendi. & L.1. ff de nouat. *illum obligari naturaliter*, si sine tutoris auctoritate promiserit. similia habentur multis aliis textibus.

Fideiussor.

Mutuum.

Hac sententia tamquam probabiliore supposita, etsi minor non possit resilire à contractu Iure ordinario, seu spectata conditione contractus: potest tamen Iure extraordinario, seu priuilegio restitutionis in integrum, & hac ratione dicitur non obligari ex tali contractu, quia non obligatur efficaciter, sicut maior, cùm possit hanc obligationem naturalem beneficio Iuris ciuilis elidere. Hoc modo intelligenda sunt alia Iura, dum habent, pupillum & minorem sine auctoritate tutoris vel curatoris non obligari, vt fusè ostendit Sancius ex multis Iurisperitis. Potest tamen tutor vel curator pro suo arbitratu rescindere contractum: quia ipsi commissa est administratio.

Habens à minore.

Ex his sequitur, Eum, qui à pupillo & minore habet aliquid per contractum vel donationem, ad cuius alienationem non requiritur decretum, non teneri ad restitutionem ante sententiam Iudicis, etsi enim pupillus & minor non possint transferre dominium per talem actum, secuta traditione, ad impediente Iure ciuili, vt apertè habetur §.Nunc admonendi, & §. fin.Inst. Quibus alien.licet: tamen obligatione naturali tenentur stare contractu, & rem illam alteri tradere, & traditam permittere possidere: vnde alter ius habens, vt hoc sibi fiat, poterit eam retinere, donec per remedium restitutionis iubeatur restituere. ita Sanches supra, & Molina disput.224. & sequent. & consentiunt omnes Auctores, qui admittunt in minore obligationem naturalem: obligatio enim naturalis tribuit creditori ius retinendi & compensandi, vt Iurisperiti docent ex L.3.§.Pupillus. ff. de negot. gest. & L. Etiam quod 6. ff. de compensat.

Contraria sententia est probabilis.

Aduerte tamen, alteram quoque sententiam esse valdè probabilem, nimirum, ex nullo contractu pupilli vel minoris vllam obligationem nasci. & iuxta illam poterunt rem traditam mero Iure absque beneficio restitutionis repetere: & alter tenebitur eam ante omnem sententiam restituere, in hanc propendent plerique Theologi. Si tamen accesserit minoris iuramentum, nec ipse poterit repetere, nec alter tenebitur restituere, vt constat ex dictis supra dubit.7.

Si iuramento confirmetur.

62 Circa prædicta, sunt Notanda tria. Primò, Eum, qui contraxit cum minore, etsi non possit resilire, posse tamen nolle implere contractum, nisi minor ante procuret consensum curatoris, vel decretum Iudicis, in euentu, quo illud est necessarium: vel nisi iureiurando confirmet contractum: quia alioquin exponeret se periculo damni; & minor, si hæc recuset, non videtur agere bona fide.

Castrensia. Quasi castrensia.

Secundo, Prædicta intelligenda de bonis minorum, quorum etsi habeant dominium, non tamen habent administrationem, vt sunt hereditaria, & alia, quæ neque castrensia neque quasi castrensia sunt. nam de castrensibus & quasi castrensibus possunt omnino validè contrahere absque auctoritate eorum quibus subsunt: quia horum non solùm habent dominium, sed etiam administrationem. Si tamen grauem læsionem senserint, possunt vti beneficio restitutionis, vt infra dicetur.

Etiam aliis quibusdam euentis claudicat contractus.

Tertiò, quod dictum est suprà, Contractum pupilli & minoris cum maiore claudicare, etiam locum habere in quibusdam aliis casibus. Primò, In contractu Ecclesiæ, quo rem immobilem vel mobilem pretiosam, quæ seruari poterat, sine debita solemnitate alienauit. Ecclesia enim est instar minoris. hic enim contractus est irritus ex parte Ecclesiæ, vnde ipsa potest resilire si velit; alter tamen, cum quo contraxit, non potest, si Ecclesia nolit, & curet eum debito modo ratificari, supplendo solemnitatem omissam, vt docet Sarmiento, de reditibus part.1. cap.2. num. 18. Secundò, In contractu prodigi, cui datus est curator, L.Is, cui bonis. 6. ff. de verb.obligat. est enim hic instar pupilli. quamuis ex huius contractu nulla oriatur obligatio, vt patet ex dicta L.Is, cui bonis: sicut nec ex contractu Ecclesiæ, cui deest solemnitas requisita. Tertiò, In contractu Religiosi, absque expressa vel tacita sui Superioris facultate contrahentis: potest enim Prælatus hunc contractum ratificare, vel irritum reddere, prout ei libitum fuerit; idque siue suo siue Monasterij nomine Religiosus ille contraxerit, vt docet Nauarrus comment.2.de Regul.num.30. & 65 in fine. Quartò, In contractu fraude vel metu iniquè extorto. qui enim fraudem aut vim passus est, potest perficere, vel resilire, vt docet Sarmiento supra num.18. & colligitur L. Iulian.13.§.Si quis à colludente. ff. de action. empti. de quo suprà num. 32. & 38. Probabile tamen est, in huiusmodi euentis, quando contractus fuit irritus, alterum re adhuc integra non teneri implere contractum, nisi per sententiam cogatur; iuxta ea quæ dicta sunt num. 32. De ceteris qui contrahere possint, vide infra cap.18.dubit.11.

An alter teneatur si non impleat.

DVBITATIO IX.

Quibus concedatur restitutio in integrum, si ex aliquo contractu damnum notabile acceperint.

NOtandum est, Hoc beneficium propriè non habere locum, quando contractus fuit omnino irritus: tunc enim *communi auxilio & mero Iure munitus est*. vt habetur

habetur initio L.In causæ cognit.16.ff. De minoribus. vbi in fine additur, *Generaliter probandum est, vbi contractus non valet, pro certo Prætorem se non debere interponere.* Quo posito,

63 *Minoribus.* Respond. Hoc beneficium concedi Primò, Minoribus, id est, qui nondum 25. annum expleuerunt, si intereà in aliquo contractu non satis prudenter & circumspectè facto damnum acceperint, L. 3.& 5. C.de in integrum restitut. minor. etiamsi iste contractus sit factus de consensu tutoris vel curatoris, & auctoritate Iudicis, vt patet ex L.1. & sequentibus, ff. de minoribus. & ff. de in integrum restitutione. Ratio est, quia consensus tutoris & decretum Iudicis solum faciunt vt actus mero Iure valeat, non autem excludunt beneficium restitutionis.

Si læsus ex venditione. Vnde sequitur primò, Si læsus est ex venditione, quòd rem vendiderit minoris iusto, poterit agere ad iustum pretium. si oportebat rem non vendi, poterit agere contra quemuis possessorem ad eam recoperandam, vt rectè Gomezius tom.2.c.14.num.7. *Si ex mutuo.* Secundò, Si læsus est ex mutuo accepto, vt quia pecuniam illam amisit, vel malè consumpsit: potest vti beneficio restitutionis in integrum, & solùm soluere id, quo factus est locupletior. quod est notandum pro iis, qui minoribus dant mutuum sine fideiussore (cùm enim naturaliter obligentur, potest eis accedere fideiussor, vt suprà n. 61. ostensum est) vel sine auctoritate parentis, tutoris, vel curatoris: vide L. 2. C. de filiofamilias. *Si ex eo quod debitor exsoluit.* Tertiò, Si læsus est in solutione pecuniæ sibi facta, potest restitui, si enim debitor ei soluit sine auctoritate tutoris vel curatoris, solutio ipso Iure est nulla. Vnde debitor non manet liber, nisi pecunia sit salua, vel conuersa in vtilitatem minoris. Hoc tamen intellige in foro externo, non enim tenetur sponte soluere secundò: sed potest expectare sententiam Iudicis: quia solutio valuit naturaliter. si verò soluit ei cum auctoritate tutoris vel curatoris, manet liber ipso Iure: sed restituitur minor, si pecunia sit deperdita vel consumpta facilitate vel culpa ipsius. Hoc tamen casu credo debitorem habere actionem in eos, quorũ auctoritate & mandato soluit. quòd si etiam Iudicis auctoritas accesserit, qui compulit illum soluere minori, tunc perfectè manet liberatus, nec potest aduersus eum restitutio in integrum peti. habentur hæc omnia §. At ex contrario, Instit. Quibus alienare licet, iuncta Glossa. *Ex donatione.* Quartò, Si donauit rem notabilem, censetur læsus, & potest restitui. si tamen ex rationabili causa donauerit, verbi gratia, propter obsequia ab altero accepta, quæ decuit sic remunerari. vel propter nuptias, vel sponsalitiam largitatem, spectata qualitate personarum & consuetudine regionis, non restituitur: non enim per talem donationem censetur læsus, quia prudenter & secundùm rectam rationem facta est. L.1.C. Si aduersus donationem. *Ex quasi contractu.* Quintò, Si læsus est ex quasi contractu: vt quia damnosam hereditatem sibi testamento delatam acceptauit, etiamsi cum auctoritate tutoris vel curatoris id factum sit. tunc enim ex tacito contractu obligatur creditoribus defuncti & legatariis: vel si lucrosam repudiauit Gomezius n.4. Pari modo si læsus sit in electione, eligendo partem deteriorem. Gomezius n 5. *Ex resignatione beneficij.* Sextò, Si læsus est imprudenti resignatione vel permutatione beneficij, multi censent esse restituendum, vt Couarr. lib. 1. variar.c.5.n 3 & alij, quos ibi citat. in eamdem sententiam propendet Molina disp. 573. idque verum esse censent, etiamsi beneficium sit iam alteri collatum. quæ sententia probabilis est: etsi contraria sit etiam probabilis & plurium DD. de qua vide Couarr. suprà, cap. 5. n. 1. 2. 3. Puto tamen non esse in vsu, vt detur restitutio.

64 *Quanto tempore.* Petes, Quanto tempore competat hoc priuilegium minoribus? Respondeo, Vsque ad annum 29. completum. nam durat quatuor annis integris post expletum annum 25. ætatis, quo desinunt esse minores. L. fin. C. De tempor in integrum restit. estque communis sententia DD.

Aduerte tamen, Etsi minor possit restitui aduersus omnes contractus, in quibus est læsus, durante minori ætate factos, si nihil aliud accessit: non tamen, si maior factus (id est, expleto anno 25. ætatis) eos ratificauit. 65 Et quidem si contractus, in quo minor fuit læsus, mero Iure valuit: vt quia cum debita Iuris solemnitate celebratus fuit, ratificatio tollit beneficium restitutionis, quod illi ratione minoris ætatis competebat, vt patet ex L. 1. & 2. C. Si maior factus ratum habuerit. *Obstat ratificatio.* Si verò non valuit ipso Iure, vt quia aberat decretum in casu quo requirebatur, ratificatio quidem confirmat contractum, & tollit beneficium restitutionis, competens ratione minoris ætatis: non tamen tollit beneficium seu Ius competens maioribus: vt est remedium Legis 2. C. De rescindenda venditione, quod datur illi qui deceptus est vltra dimidium iusti pretij, vel aliud simile, vt docet Gomezius suprà n. 11. & habetur expressè L.1.C. Si maior factus alienationem factam sine decreto, ratam habuit.

Iuramentum. Similiter non datur restitutio, si contractum in minore ætate iuramento confirmauit: quamuis alioquin per se irritus & nullus esset. Auth. Sacramenta puberum. C. Si aduersus venditionem. vbi generatim dicitur: *Iuramenta puberum sponte facta super contractibus rerum suarum non retractandis, inuiolabiliter custodiantur.* Idem patet ex L. 1. eiusdem tit. Ex quibus constat, contractum minoris iuramento confirmari, & ipsum fieri instar maioris. Si tamen commissa fuisset iniustitia, vt si fraude vel metu fuisset inductus ad contrahendum, obtenta iuramenti absolutione, quam tunc petere potetit, fas ei erit restitutionis remedium implorare. *Impuberis iuramentum.* Idem dicendum, si adhuc erat impubes, dum iurauit. impubertas enim est sufficiens causa relaxandi iuramenti, sicut metus, vt docet Couarr. in cap. Quamuis, de pactis p.3. §. 1. n 4. quia iudicium adhuc est valdè infirmum. addo, etiam à tutore in irritum reuocari posse, vt infrà c.42.dub.12.dicetur.

66 *Conceditur piis locis.* Secundò, Conceditur hoc beneficium Ecclesiis, aliisque piis locis. Hæc enim instar minorum, habent quadriennium à celebrato contractu, vel quasi contractu, vt communiter tradunt DD. ex c.1.& 2.de restitutione in integrum lib.6. vide ibidem Glossam & Couarr. lib.1.variar.c.3.n 10.& 11. Vbi nota, Ecclesiæ, si valdè enormiter sit læsa ex contractu, concedi ampliùs quàm quadriennium, vt ibidem docet Couarr. Ecclesiastici tamen in suis contractibus, quos priuato nomine faciunt, non fruuntur hoc priuilegio, Couarr.c.4.n.3.

67 *Reipub.* Tertiò, Conceditur Reipublicæ cuiusuis oppidi. L. 4. C Quibus ex causis maiores in integrum restituantur. vbi dicitur: *Respublica minorum Iure vti solet, ideòque auxilium restitutionis implorare potest.*

Principibus supremis. Quartò, Supremis Principibus, quoad bona principatus alienata. quia hæc ad Rempublicam pertinent.

Academia. Quintò, Vniuersitati studiorum, iuxta Panormitanum, in c.1. De in integrum restit.& alios multos.

Rudibus. Sextò, Interdum conceditur rudibus, vt rusticis & mulieribus, qui ignorant Iura, vt ex Marania, qui alios citat, refert noster Molina, disp. 574. §.Militibus.

De restitutione in integrum contra præscriptionem, dictum est c.6.dubit.vlt.

68 *Quomodo petatur restitutio.* Circa prædicta, duo sunt notanda. Primum est, Dupliciter posse peti restitutionem in integrum. Primò, implorando officium Iudicis, citata parte, vt quando solutio facta est, vel res ab altero possidetur. Secundò, Excipiendo contra eum, qui petit solutionem, vel rem tradi, se læsum eo contractu vel actu fuisse, vt docet ex communi sententia Doctorum Gomezius n. 8. Confirm. ex reg. Iuris 71 in Sexto. *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum multò magis admittendus.* & reg.156.ff.eodem, *Cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit.* Hæc exceptio semper durat, quamdiu solutio facta non est. Postquam facta est, opus est sententia Iudicis vt re-

creperetur: nec licita est occulta compensatio, quia lex solum concedit hanc recuperationem, mediante Iudicis sententia. colligitur L. Si curatorem. 3. C. de in integrum restit. minor.

69 *Quis dicatur læsus.* Secundum est, Non ex eo censeri quempiam læsum, quòd re ipsius vendita, præsentet se alius, qui plus offerat: vt multi DD. affirmant: si enim iusto pretio vendita est, eo que tempore & modo, quo prudens venderet, non potest minor petere restitutionem. vt colligitur ex L. Verum. 11. §. Sciendum. ff. de minoribus. si verò vendita est infra iustum pretium, vel non debito tempore, vel non cum debitis circumstantiis, tunc potest petere restitutionem, & eam vendere pluris licitanti. Idem dicendum de elocationibus & conductionibus, aliisque contractibus. vide plura apud Gomezium tom. 2. c. 14. Sed quæ diximus abundè satis sint Theologo.

DVBITATIO X.

Vtrùm in hac in integrum restitutione comprehendantur etiam fructus percepti.

70 *Si contractu gratuito.* Dico Primò, Si res minoris contractu gratuito sit alienata, possunt repeti etiam fructus ex ea percepti, deductis tamen expensis, quæ in illis colligendis sunt factæ, vt si prædium vel domus ipsius, alteri sit donata. ratio est, quia non tantum censetur tunc minor esse læsus alienatione rei, sed etiam fructuum. Idem dicendum de rebus Ecclesiæ & Reip.

71 Dico Secundo, Si sit alienata contractu oneroso, vt si prædium sit venditum: Couarr. lib. 1. variar. c. 3 n. 1. multique alij Doctores docent, etiam omnes fructus repeti posse. Sed verius est, in foro conscientiæ non

Si iusto pretio alienata. posse repeti fructus, *si res iusto pretio fuit vendita.* Probatur primo, Quia in alienatione horum fructuum non censetur fuisse læsus: nam sicut emptor ex re, quam accepit, fructus percepit, ita potuit venditor ex pretio lucrum facere, quod si non fecit, suæ negligentiæ assignet. Secundo, Quando iustum pretium persoluitur, non censetur contractus damnosus minori. nisi quia expediebat rem illam non vendi, non autem ratione fructuum aliquot annis percipiendorum: ergo in restitutione non potest repeti, nisi res ipsa, non autem fructus percepti. Tertiò, Quia nulla videtur esse ratio, cur Iure ciuili id possit statui. cùm enim contractus fuerit validus, & fructus bona fide sint percepti ex re propria, & non censeatur fuisse facta læsio ratione fructuum, sed solùm ratione rei venditæ; non videtur subesse legitima causa, cur hi fructus iubeantur restitui, præsertim cùm talis lex potius in damnum, quam in commodum minorum sit cessura: nemo enim tam iniqua conditione volet cum ipsis contrahere. nam donec minor annum 29. ætatis expleuerit, emptor erit in periculo restituendi rem cum omnibus emolumentis perceptis.

Nec obstat Lex, Quod si minor. 24. §. Restitutio. ff. de minoribus, & aliæ quædam citatæ à Couarr. quibus expresse dicitur *rem esse reddendam cum fructibus, quando conceditur restitutio in integrum.* quia explicari possunt de fructibus perceptis postquam contractus beneficio restitutionis est rescissus. alioquin illæ leges non sunt consentaneæ rationi, vt docet Molina, disputatione 575.

Si infra iustum. Dixi *Si res iusto pretio vendita fuit*, quia si infra iustum, repeti potest per hoc remedium restitutionis ea fructuum pars, quæ respondet rei, quatenus res excedit pretium datum: vt si res valeat 1200. & tu emeris 600. cogeris per sententiam restituere dimidiam partem fructuum. quia hæc respondet rei, qua parte superat pretium datum: superat enim parte dimidia. Si emisti 900. cogeris restituere quartam partem fructuum, quia res, quarta sui parte superat illud pretium. Si 800. tertiam. Ratio est, quia venditor non solùm in rei venditione, sed etiam in hac portione fructuum censetur læsus, vnde si sit minor, vel Ecclesia, competit illi restitutio quoad illam partem. Vtrùm autem absque beneficio restitutionis debeantur venditori fructus illi, vt multi Iurisperiti volunt, dicemus infra cap. 21. dubit. 13.

DVBITATIO XI.

Quando contractus fuit inualidus, quomodo debeat ratificari.

Notandum est, Contractum posse esse inualidum vel ratione fictionis (vt si vterque vel alter contrahentium in animo non consensit) vel ratione metus, vel ratione doli, vel ratione alicuius impedimenti irritantis, vel ratione defectus formæ essentialis. *Contractus ob varias causas inualidus.*

Dico Primò, Si ratione fictionis vel metus in altero contrahentium, contractus fuit inualidus, probabilius est, nihil requiri nisi consensum liberum ex parte eius in quo fuit defectus. ita Nauarr. c. 22. n. 51. & 80. & lib. 3. Consil. tit. de Regul. consil. 24. Lopez 1. p. cap. 85. & passim DD. in 4. d. 29. agentes de eo qui metu consensit. Ratio est, quia quando simulatè contraxit, nihil defuit contractui, præter eius internum consensum. nam exteriùs consensum præstitit, & alter internus & exterius: ergo ad ratificandum nihil requiritur præter illius internum consensum. 72 *Ratione fictionis vel metus.*

Similiter quando contractus ratione metus fuit inualidus, nihil requiritur, nisi vt is qui metu consensit, sublato metu nouum consensum interiùs præbeat. Nec refert etiamsi multum temporis à primo contractu inualido intercesserit, vt rectè Nauarr. d. num. 80. quia alter manet in priore consensu, vtens re tamquam sua.

Dices, Consensus internus non sufficit ad contractum, sed debet exteriùs exprimi. Respondent quidam, Sufficere, vt initio expressus fuerit, illi enim externo accedere hunc internum, & efficere integrum consensum constantem interno & externo. Sed contra, Iste consensus internus post annum præstitus, non exprimitur vllo modo consensu illo externo tempore contractus exhibito, nec vllo modo illum informat, cùm signum illud ab hoc consensu non procedat. ergo hæc duo non possunt coire ad vnum integrum consensum constituendum, ac proinde requiritur aliud signum externum expressiuum illius consensus interni.

Respond. Rectè probari, ista duo non coalescere in vnum, & requiri aliquod signum externum: sed non est opus alio, quàm vsu & possessione rei tamquam suæ. per hoc enim satis exprimit consensum in contractum. Similiter sufficit quoduis aliud signum quo ostendat sibi contractum probari.

Dixi, *esse probabilius*, quia contraria quoque sententia, nimirum, requiri nouum consensum ex parte vtriusque, est probabilis, vt docet Sancius l. 2. de matr. disp. 32. n. 8. pro qua citat aliquos DD.

Sed quid si vterque metu vel fictè consensit? 73 *Si vterque fictè vel metu.*

Respondeo, Quidam dicunt tunc requiri vtriusque nouum consensum, more recepto exteriùs expressum. Ratio est, quia tunc contractus neutra ex parte fuit inchoatus. Sed videtur distinguendum. Vel enim alter nouit defectum qui est in altero, vel ignorat. Si nouit, non potest præsumere illum manere in consensu priore valido, vt sic consensus ipsius accedens perficiat, (vt in casu supradicto.) ergo debet vterque de nouo mutuum & respectiuum consensum præbere & exigere. Si tamen vterque ignoraret defectum alterius, & putaret illum valide consensisse, & ideo vterque interiùs consentiret, alter prius, alter posterius, iuxta casum supradictæ assertionis, putarem valere. ita enim expressè docet Siluest. v. Matrimonium. 8. q. 11. dicto 4. ex Richardo d. 29. a. 2. q. 1. Idem tenet Anton. 3. part. t. 1. c. 7. Ratio est: quia etsi, v. g. Titius, qui prior

sic

sic consentit, falsò præsumat Lucretiam consensisse: tamen absolutè iam consentit, & hunc consensum satis exprimit seruando contractum, & re tamquam sua vtendo: ergo cùm superuenit consensus Lucretiæ, contractus perficitur, iuxta primam assertionem: quia concurrit cum consensu Titij, qui præcessit, & vsque ad illud tempus mansit vel formaliter vel virtute. Nec refert quòd falsò putet Titium ab initio validè consensisse: quia parum refert vtrùm initio valuerit, an non, modò nunc valeat, quando ipsa consentit.

74 *Si dolus causam dedit.* Dico Secundò, Si dolus dedit causam contractui, deceptus non censetur illum ratificare, nisi veritate detecta rursus exteriùs consentiat. Idem dicendum, quando suberat aliud impedimentū irritans. vbi enim sciuerit sublatum impedimentum, opus est nouo consensu. Prior pars patet, quia quamdiu latet dolus, & veritas ignoratur, consensus non est liber, imò iure non censetur esse consensus: nam voluntas non fertur in incognitum, vt suprà dubit. 5. & 7. ostensum est. nisi quis fortè ita præberet consensum, vt actum vellet esse ratum, etiamsi in eo esset decepturus. tunc enim dolus non esset causa illius consensus. Altera pars etiam patet, quia quando erat impedimentum, consensus fuit inualidus, vtpote in materiam inhabilem. ergo impedimento sublato requiritur nouus consensus.

Si norint impedimentum sublatum. Aduerte tamen, si contrahentes scirent impedimentum sublatum, non esse opus verbali contractu ad ratificandum, sed satis esse vt interiùs in animo consentiant, & vsu ipsarum rerum hunc consensum exprimant. quod maximè locum habet in matrimonio. quando enim matrimonium ob aliquod occultum impedimentum fuit inualidum, sublato impedimento satis est vt coniuges id scientes affectu maritali vtantur matrimonio, vt apertè colligitur ex cap. 2. & 4. de coniugio seruorum. hic enim est nouus consensus, qui satis ipso vsu exprimitur. Si tamen nesciant sublatum, non sufficit. quia non est nouus consensus, sed repetitio antiqui: ideò enim volunt permanere, quia putant primum consensum fuisse validum. Simile est in ratificatione professionis, vt infrà c. 41. dubit. 7. in fine dicetur. item in collatione beneficiorum & officiorum, quando fuit inualida ratione impedimenti, v. g. irregularitatis. Nam eo sublato sufficit, vt collator vel summus Pontifex id sciens consentiat retentioni, aut non contradicat cùm facilè possit. vt infra cap. 34. dubitatione 22. dicetur.

Denique idem cernitur in donationibus, aliisque contractibus dolo factis, detecto enim errore, si is, cuius interest, non contradicit cùm facilè possit, censetur ratificare, nec velle in irritum reuocare quod factum est.

75 *Si alter tantùm nouit.* Sed difficultas est maximè in matrimonio, quando fuit irritum ob aliquod impedimentum, vtrùm eo sublato, ad ratificandum matrimonium requiratur, vt vterque nouum consensum præbeat, intendátque de nouo contrahere. Multi Doctores putant id non esse necessarium, sed sufficere vt altera pars, v. g. vxor, conscia impedimenti, eo sublato, intendat de nouo contrahere & consentire per aliquem actum externum, marito vicissim per actum externum suum consensum exprimente, quo illam pro vxore habeat. Ratio est, quia cùm mariti consensus cadat in materiam habilem, est validus. itaque si accedat consensus vxoris, erit nouus contractus. Confirmatur, quia etsi mariti consensus fuerit inualidus pro tempore quo durabat impedimentum, eo tamen cessante, incipit esse validus, si continuetur. Vnde volunt sufficere vt vxor sublato impedimento intendat per actum coniugalem de nouo contrahere, petendo vel reddendo debitum ea mente, nec opus esse vt maritus sciat fuisse impedimentum, aut vt intendat nouum contractum inire. nam reddendo debitum satis indicat suum cōsensum, quo illam pro vxore habere cupit. ita tenet Angelus Matrimon. 3. impedimento 4. n. 10. Tabiena Matrim. 2. q. 7. n. 8. Supplementum Gabrielis d. 19. q. 1. a. 3. dub. 3. Sotus d. 35. q. vnica, a. 2. dicit se nescire vtrùm contraria non sit probabilior. Eamdem tenent multi Doctores antiquiores, vt refert Innocent. in cap. 1. de eo qui duxit in matrimonium, &c. & multi alij quos citat Sancius lib. 2. de matrimon. disp. 36. n. 2. qui docent non esse necessarium indicare marito impedimentum, sed sufficere vt coniunx illum inducat ad rursum contrahendum aliquo prætextu: quo casu maritus non præbebit consensum nisi fundatum in errore, quo putat primum contractum valuisse. Sed hæc sententia est parum probabilis. Vnde

76 *Vterque debet intendere nouum contractum.* Dico Tertiò, contrariam esse multò probabiliorem, & tenendam, nimirum requiri vt vterque intendat de nouo contrahere, perinde ac si nullus contractus præcessisset. itaque necessarium esse vt vel impedimentum marito aperiatur, vt sine ambagibus de nouo contractus ineatur, vel ita cum illo agatur, vt velit matrimonium renouare perinde ac si anteà non fuisset contractum. Ita sentiunt plerique Doctores, ita vt Couarr. de matrimon. p. 2. c. 4. in principio n. 5. dicat esse communem sententiam. Scot. in 4. dub. 35. Adrianus in 4. tractat. de sponsal. dub. 13. Siluester Matrim. 8. q. 2. Nauarr. c. 22. n. 47. & alij quos adducit & sequitur Sancius suprà disp. 36. n. 3. Ratio est, quia prior consensus mariti fuit omnino irritus, cùm fuerit circa materiam inhabilem. ergo cùm reddita fuerit habilis, requiritur nouus consensus, qui non fundetur in priore contractu. Si enim ideò consentit, quòd putet contractum fuisse validum, non intendit aliquid noui iuris transferre in alterum, sed solùm approbare quod antè fecit. Quare cùm id fuerit irritum, consensus ille nihil operatur. non enim consensus & approbatio quæ fertur in contractum prout ex parte rei gestus est, potest habere maiorem vim quàm ipse contractus. Confir. Primò, Quia ille consensus est ex errore circa substantiam contractus, consentit enim, quia putat priorem contractum fuisse validum, cùm non fuerit: & ex errore personæ, nam consentit quia putat hanc esse iam suam vxorem, cùm non sit. ergo est omnino inualidus. Confir. Secundò, Quia si non requiritur nouus consensus vxoris. vnius enim consensus non facit contractum. Itaque sublato impedimento si se mutuò cognoscant affectu maritali, erit matrimonium, etiamsi vterque ignoret impedimentum sublatum. atqui hoc videtur omnino falsum: quia vbi non est vllus nouus consensus, non potest esse nouum vinculum, noua obligatio, nouum ius, nec potest esse ratificatio actus inualidi. Neque dici potest esse nouum consensum in actu maritali. quia hic actus agitur in virtute prioris consensus, qui nullus fuit. illius enim est signum & approbatio actus iste, vt rectè inquit Scot. loco citato. non enim intendunt per illum actum aliquid noui iuris sibi mutuò conferre, sed solùm vti iure, quod putant se ex priore contractu habere.

77 *Possumus vti in grauissima necessitate.* Aduerte tamen, contrariam sententiam non ita esse improbabilem, quin in casu grauissimæ necessitatis ea possimus vti: vt si maritus non posset induci ad nouum contractum modo supradicto ineundum, nimirum, quo illam in vxorem accipiat, etiamsi hactenus vxor non fuisset: nec vxor auderet illi detegere impedimentum ob periculum vitæ aut grauis infamiæ, aut scandali quod sequeretur ex separatione, & ex altera parte non posset effugere debiti redditionem. Ita Sanc. d. disp. 36. ex Dominico Soto, & aliis. Ratio est, quia grauissima necessitas facit, vt licitum sit quod aliàs minimè liceret: vt patet cùm infans baptizatur in digito tantùm, aliis partibus non extantibus. & cùm absolutio datur ei qui absente Sacerdote dedit signa contritionis. Confirm. ex dicto Soti de secreto, membro 3. p. 2. concl. 3. vbi dicit hominem non teneri sequi suam opinionem, si inde magnum immineat periculum, sed posse sequi alteram partem, de qua solùm habet formidinem (id est, quam opinatur quidem esse falsam, tamen non est certus de falsitate, ita vt putet se posse decipi circa eam) modò

illa

illa formido apparentem habeat probabilitatem. Idem approbat Sancius supra, citans in eamdem sententiam Nauarr. magnitudo enim periculi facit, vt formido in moralibus præponderet opinioni, & vt minùs probabile præferendum sit probabiliori. Itaque in tali euentu sufficeret inducere maritum sub aliquo prætextu (vt maioris amoris, vel suæ consolationis) ad renouandum simpliciter contractum: vel si id non posset, satis esset, vt ipsa petendo vel reddendo debitum intendat de nouo consentire. nam mariti consensus adest hoc ipso, quo illa tamquam vxore vtitur. Et quamuis fundetur in priore consensu, qui erat ob materiæ inhabilitatem inualidus, tamen iam cadit in materiam habilem. quod confirmari potest: quia intendit modis omnibus actum coniugalem, nec vllo modo vult fornicari: ergo hoc ipso tacitè consentit absolutè in illam, nec videtur restringere consensum suum ad primum contractum. Numquam tamen hac sententia vtendum extra casum grauissimæ necessitatis, ob tenuem illius probabilitatem, vt dictum est.

78 Notandum est, ea quæ diximus de matrimonio priuatim ratificando, intelligenda esse, quando antea in facie Ecclesiæ contractum fuit, ita vt præsumeretur verum matrimonium, siue bona siue mala fide contrahentium, vel vbi decretum Concilij de parocho & testibus adhibendis non est promulgatum.

79 Dico Quarto, Si actus solùm fuit irritus ratione solemnitatis Iure requisitæ, pro foro conscientiæ probabile est, non opus esse alia ratificatione, quamuis pro foro externo requiratur illa solemnitas. Ratio est, quia quando agentes sunt per se habiles, & adest plenus eorum consensus, probabile est actum in foro conscientiæ esse validum, ita vt neutra pars ante sententiam teneatur illum rescindere. de quo vide infrà c.19.n.32.& sequentib. Vnde Syluester.v. Electio,1.n.11. *Si electio tenuit Iure naturali, puta quia interuenit consensus eligentium, sed non tenuit Iure positiuo, quia omissa fuerunt substantialia: secundum Innocen. quem communiter sequuntur DD. in cap. Quod sicut. de electione, si confirmetur electus, est verus Prælatus, & non tenetur in foro conscientiæ resignare.* In contractibus autem certum est, non teneri rescindere ante petitionem partis, itaque parte non vrgente, non opus est ratificatione. Quomodo ratificanda sit professio quando interuenit impedimentum, dicetur infra capite 41. dubitatione 7. n.65.& 66.

CAPVT XVIII.

De Promissione, & Donatione.

Habet Dubitationes 7.

DVBITATIO I.

Quid sit Promissio.

1 NOTANDVM est, Nomen *promissionis* esse generale, posseque extendi ad omnes contractus, sicut & nomen stipulationis: possum enim promittere rem aliquam sub aliquo onere, (v. g. vt detur pretium aut res alia) vel gratis. Verùm hîc loquimur de *promissione gratuita*, qua aliquid promittitur gratis ex liberalitate vel gratitudine, quæ sic describi potest: *Promissio simplex* est de-

2 *Quid promissio.* liberata & spontanea fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona & possibili. Dico *deliberata*, nempe *Debet esse deliberata.* plena deliberatione seu attentione. qualis requiritur ad peccatum mortiferum, ad meritum, & ad votum validum, vt rectè Nauarr. c.18.n.7. Vnde si quis promittat aliquid cum semiplena deliberatione, non satis aduertens quid faciat, non obligatur ad implendum, ne sub veniali quidem. Ratio est, quia cùm hæc obligatio sit onus quoddam, quod sponte suscipitur, non debet conferri cuiquam impositum, nisi perfectè in illud consenserit, quod non fit absque perfecta deliberatione seu animaduersione quid agas. deinde quia alioquin non est actus perfectè humanus. vnde sequitur, etiam votum Deo factum cum imperfecta deliberatione, non obligare ne sub veniali quidem. 3 *Votum.* quamuis violatio voti validi, facta ex imperfecta deliberatione, venialis sit. de quo infra c.40.dub.1.

Dico *Spontanea*, vt excludatur promissio metu aut fraude extorta, hæc enim non est valida promissio. 4 *Spontanea.* vnde eam non tenemur implere nisi sit iurata, vt docet D. Thomas q.89 a 7. Nec refert, (saltem in foro conscientiæ) etiamsi metus ille leuis fuerit, iuxta Silu. *Metus leuis.* v. Restitutio,2. §. Septimò. & Nauarr. c. 17. n. 30. ratio est, quia qui metu etiam leui vel fraude extorquet promissionem, iniuriam facit, vnde ratione iniuriæ potest promissor non soluere promissum. de quo plura diximus c.17.dubit.6.

5 Dico *obligatio fidei*, quia non sufficit dicere, Ego faciam, significando solùm voluntatem faciendi, sed oportet vt fides detur & obligetur, id est, vt homo se obliget alteri ex virtute fidei, seu fidelitatis, vt rectè Sot. l. 7. de iustit q.1.a.2. vnde etiam non est satis dicere, Ego promitto me hoc facturum, si solùm *Promissio sola specie verborum.* intendat significare animi sui propositum, non autem dare fidem, vt sæpè fit. 6 Si tamen ex tali modo loquendi alter deciperetur cum notabili suo detrimento: teneretur ille sub peccato mortali implere, quod verborum specie promisit: vt docet Nauarr.c.18 n.6. quia non implendo, daret causam damni. Similiter non sufficit dicere, Ego promitto me facturum quidquid iusseris si id dicas, vt affectum tuum & animi promptitudinem ad alteri placendum testeris, non autem vt te illi obliges: quod etiam frequens est inter homines. Ratio est, quia hæ & similes formulæ loquendi sæpè vsurpantur voluntatis vel testandi animi causa, non autem ex intentione se absolutè obligandi. vnde tunc absolutè non obligant. cùm enim omnis vis obligandi promissionis sit ab intentione, non possunt vltra intentionem obligare. Vide Nauarr. comment. de datis & promissis pro iustitia, &c. n.22.& 23.

Dices, Quid si promissor sit dubius, quo animo verbis promissoriis vsus sit?

7 *In dubio,* Respond. In vtroque foro inclinandum esse in eius fauorem, quia in dubio non est imponendum onus, quod, nisi sponte, non suscipitur. Ita multi Doctores. Verius tamen puto, si verba expressam promissionem præ se ferunt, in dubio in vtroque foro interpretandum valere, & obligationem induci, maximè in voto. Ratio est, quia quando verba sunt promissoria, non est præsumendum defuisse animum promittendi, cùm hic ex natura rei adesse soleat: nisi de contrario, saltem per rationes probabiles constet, vel nisi verba sint talia vt cum talibus circumstantiis non minùs soleant vsurpari aliter quàm promissoriè. Neque tunc imponitur onus dubium, sed moraliter certum. Confirm. quia hic non est par conditio promissoris & promissarij: nam constat de verbis promissionis, quæ fauent promissario. ergo hæc seruanda, nisi aliunde constet defuisse animum.

8 Dico, *De re quapiam bona*, vt excludatur promissio operis, quod sine peccato præstari nequit, quia nulla potest contrahi obligatio ad id quod sine peccato præstari non potest, vt patet ex cap. vlt. de pactis, id enim contradictionem implicat. sic enim fieret vt idem esset peccatum & virtus, bonum & malum, & vt homo peccaret non minùs omittendo peccatum, quàm faciendo.

Dices, Ergo promissio prodiga non obligat, cùm profusio rerum suarum sit opus malum.

9 *Promissio prodiga.* Respond. Plerique DD. expressè concedunt, promissionem, qua parte prodiga est, non obligare, idque verum esse quadam animi, etiamsi iuramento confirmata sit. Ita enim docet Sot. lib. 4. de Iust. q.7.a.1. ad 2.& Bannes q. 62. art.5. dub. 5. Quam sententiam quibusdam euentis veram censeo. Primò, Quando ita est prodiga, vt eius executio absolutè sit illicita hanc

enim

enim rationem in probanda sentẽtia sua prædicti DD. adferunt. Secundò, Quando aliquid est promissum in modum pretij,nec promissor aliter intendit dare.tunc enim non tenetur ad excessum, nisi iuramentum interuenerit, vt patet in promissione vsurarum & pretij enormis.Denique,Quando meritò præsumi potest, promissorem fuisse deceptum, aut promissionem non fuisse omnino liberam. alioquin si nihil horum intercedat, & executio sine peccato fieri possit,non video, cur promissio prodiga non obliget, maximè iureiurando accedente,etiamsi ipsa imprudẽter & cum peccato facta fuerit. multa enim imprudenter & cum peccato fiunt, quæ tamen facta tenent, nec facilè rescindi possunt: vt si puella nobilis, contra voluntatem parentum, & cum familiæ indignatione promittat nuptias ignobili & pauperi, peccat quidem pro-

10 mittendo, tamen verè obligatur. Pari modo etiamsi promissio aliquando peccatũ sit ob circumstantias,vel

Executio non est peccatum.

quia prodiga, tamen fieri potest,vt impletio eius peccatum non sit. suppono enim rem esse in plena potestate promittentis, neque illam alteri priori debitam. Ratio est, quia etsi prodiga largitio, quæ est executio promissionis, peccatum sit, dum adhuc liber es,& nondum obstrictus, tamen postquam te obligasti promissione vel iuramento, non est peccatum, sed actus iustitiæ, vel fidei, vel religionis, prout te intendisti obligare, neque ampliùs habet immediatè rationem donationis, sed solutionis debiti. Sicut enim prodiga donatio, incipiens à traditione, dominium transfert, ita prodiga promissio ius tribuit, quo iure in altero iam posito, teneris promissum soluere, si nihil prædictorum impediat. In hanc sententiam intelligo Sancium lib.1.de matrimo. disp.14. & Molinam disp. 271. & quosdam alios Doctores.

DVBITATIO II.

Quid sit donatio, & quomodo differat donatio, promissio, pollicitatio, pactum, & stipulatio.

NOtandum est, nos hic loqui de *donatione gratuita*, quæ fit vel ex mera liberalitate, vel etiam ex

11 gratitudine. Hæc definiri solet, *Datio liberalis.* Per *dationem* intelligitur actio donantis,natura sua sufficiens ad dominium transferendum, quæ fit vel traditione

Duplex donatio.

rei,vel verborum officio. Est enim duplex *donatio*:alia incipit à reali traditione,vt quando res ipsa simul traditur, & hæc est completa donatio, transferens dominium: alia incipit à promissione, vel à verbali traditione, vt cùm dico, Do tibi meum equum,qui absens est. Hæc donatio verbalis natura sua sufficiens est ad dominium transferendum, tamen Iure positiuo impeditur, ne dominium transferat, nisi secuta reali

12 traditione, vt dictum est c. 3.dub.3. Vnde si quis rem sic donatam Petro, donaret aut venderet Paulo & eidem traderet, Paulus acquireret illius rei dominium, & Petrus solùm haberet actionem personalem in donatorem, vt compenset rei æstimationem, quia per donationem verbalem, non secuta reali traditione, non fuit translatum dominium in Petrum, sed solùm concessum ius ad rem,tribuens actionem personalem, in Paulum autem per traditionem realem translatum est dominium.vide infra cap 21 dubit.19.

13 *Liberalis.*

Dicitur *Liberalis* datio, quia neque fit tamquam Iure debita, neque vt aliquid reddatur tamquam Iure debitum. vnde excluditur omnis donatio, quæ habet rationem solutionis debiti, vel permutationis, neutra enim est liberalis.

14 Dico, *Tamquam Iure debita*, quia benè fieri potest tamquam debita ex gratitudine, quæ donatio *remuneratoria* dicitur. non enim repugnat, aliquid dari ex liberalitate, & ex gratitudine, cum liberalitas sit dispositio necessaria ad gratitudinem. nemo enim potest esse gratus in benefactores, nisi sit liberalis. Imò eadem donatio simul ex affectu liberalitatis & gratitudinis sequi potest.Potest enim quis in donando vtriusque virtutis bonum & laudem spectare. Vt ergo dicatur *liberalis*, sufficit vt non sit debita ex iustitia neque ad tale debitum alteri imponendum ordinetur. Quæ tamen merè liberalis est, non fit ex gratitudine,sed affectu solius liberalitatis.

Ex his patet, quomodo distinguantur *promissio & donatio. Promissio* enim natura sua(id est, seposito Iure positiuo) non habet vim transferendi dominij: *donatio* vero, etsi tantùm verbis fiat, habet. Ratio est, quia promissio respicit donationem futuram: donatio verò est translatio rei in alterum in præsenti. posito tamen Iure, quo impeditur translatio dominij per donationem verbalem, parum videtur interesse inter hanc donationem & promissionem. 15

Discrimen promissionis & donationis.

Pollicitatio est offerentis solius promissum, L. 3. ff. de pollicit. seu est nuda promissio, nondum secuta acceptatione. vnde omnis pollicitatio est promissio,non contrà. 16

Pollicitatio.

Pactum est duorum consensus atque conuentio. d. L. 3. ff. eodem. vnde ad rationem pacti requiritur consensus duorum: ad rationem pollicitationis, solùm vnius. Transit autem pollicitatio in pactum, quando is,cui facta est,eam acceptat.

Pactum.

Stipulatio autem est contractus verborum, vel formula contrahendi, quæ fit præcedente interrogatione creditoris, & secuta responsione debitoris. vt suprà c. 17.dubit.2.explicatum est. vide Gomezium tom.2.c.9. n.1.2.3.& Siluestrum v. Pollicitatio.

Stipulatio.

DVBITATIO III.

Vtrùm promissio ob turpem causam, seu propter opus malum (v.g. ob fornicationem, homicidium) obliget.

REspondeo & dico primò, Promissio, omnisque pactio ante patrationem operis praui, cuius causa ipsa est facta, est inualida, & vltrò citróque nullius roboris. Ratio est, quia nemo potest obligari ad peccatum, hoc enim contradictionem implicat:vnde promissor operis non tenetur,quare nec promissor pecuniæ,opere nondum præstito tenetur, cùm eius promissio respectiua fuerit, vtpote solo intuitu illius operis facta: imò tenetur illam reuocare, tamquam iniquam,& ad malum directè allicientem. 17

Ante opus præstitum nõ obligat.

Dico secundò,Patrato opere malo, verius est promissorem obligari soluere promissum. colligitur ex Couarr. ad reg. Peccatum p.2.§.2. num.1. Caietan. q. 32. art 7. Medina C. de restitutione. q. 28. etsi enim hic putet solutum debere restitui, eò quòd opus turpe sit inuendibile, tamen dicit promissum debere solui, vt fidem suam promissor liberet. Verùm non tantùm ex virtute fidei,vt vult Medina,sed etiam ex iustitia videtur teneri. Probatur, quia non fuit promissio gratuita,sed onerosa,nempe locatio & conductio operarum,vel contractus innominatus,Do vt facias (vt si promittas annulum vel catenam pro maleficio:) ergo si opera iudicio humano tanti valet, quanti res promissa,vbi præstita fuerit,nascetur obligatio iustitiæ in promissore.quando enim altera pars impleuit contractum,tenetur altera lege iustitiæ. Quòd autem in huiusmodi contractu possit esse æqualitas,patet, quia in opere præstito non solùm est malitia consideranda, sed etiam labor,periculum,detrimentum fortunarum, & similia, quæ executor tua causa subiit. Item fidelitas,quam tibi præstitit,& voluptas,aut vtilitas,quæ tibi inde prouenit:atqui hæc apud homines digna pretio æstimantur vt rectè docet Caietanus. Nec refert, quod malitia illis sit connexa,quia possunt hæc seorsim à malitia operis considerari, sicut in bonis operibus labor,periculum,damnum,possunt considerari per se,& præcisa ab operis sanctitate, ita vt non committatur simonia,vt si quis paciscatur dare sacerdoti 100. 18 19

Opere patrato obligat.

Quæ in opere æstimentur pretio.

aureos,

aureos, vt in loco, vbi est periculum capitis, semel faciat Sacrum: hic periculum abstrahitur ab operis sanctitate. & pretio æstimatur absque simoniæ culpa: ergo similiter in malis poterit periculum abstractum pretio æstimari absque malitia.

Discrimen solutionis ante opus & post opus.

Hinc sequitur, Mercedem opere præstito accipi & exigi posse, quia debetur Iure naturali: & eam accipiendo non obstringit se ad aliquid quod sit peccatum, nec approbat facinus commissum. potest enim illud detestari quà peccatum, & dolere se fecisse: tamen quia factum est, potest persequi commodum & Ius, quod ex eo obuenit. Secus si accipiat mercedem ante opus. quia non potest accipere nisi obligando se & promittendo tacitè operis executionem. qui enim accipit pactam mercedem ante opus, confirmat se in contractu, & spondet opus, vt ex parte sua contractum impleat. cumque antea solùm esset promissio conditionata, seu respectiua, *Si solues mercedem*, iam fit absoluta, quia impletur conditio sub qua promiserat opus.

20 Aduerte tamen probabile esse, eum, qui aliquid promisit pro opere malo, quod legibus punitur, vt pro homicidio, adulterio, furto, & similibus, non teneri ad implendum promissum etiam opere secuto: quia est communis sententia Doctorum vtriusque Iuris, vt docet Couart. suprà num. 6. Et confirmatur ex L. Si plagij 123. ff. de verborum obligationibus. vbi dicitur: *Si plagij* (alij legunt, flagitij) *faciendi, faciendive causa, concepta sit stipulatio, ab initio non valet.* & L. Generaliter 26. ff. eodem: *Generaliter nouimus, turpes stipulationes esse nullius momenti.* quibus locis lex reddit irritas tales conuentiones.

Contraria est probabilis.

21 Quamuis responderi possit, leges illas & similes ita accipiendas esse, vt significent non valere tales stipulationes ante factum, neque etiam post factum dari ius petendi promissum in foro externo: non autem earum mentem esse, tollere obligationem naturalem, quæ ex huiusmodi promissionibus onerosis oritur. vide supra c. 14. dub. 8.

Mens istarum legum.

DVBITATIO IV.

Quænam promissiones sunt irritæ Iure positiuo.

22 SVppono, Iure naturæ irritas esse omnes promissiones, quarum impletio est illicita: quia nemo potest obligari ad peccatum. Iure autem positiuo probabile est esse irritas, Primo, Omnes eas promissiones, quæ factæ sunt ob turpem causam, quæ legibus punitur, etiamsi earum impletio illicita non sit: quamuis contrarium verius videatur, vt iam dictum est.

23 Secundò, Irritæ sunt omnes promissiones, quæ præbent occasionem peccandi: vt si promittas alicui, quod non teneberis in posterum de dolo, de vi, de iniuria, de furto, vt patet L. 27. §. 4. ff. de pactis. si tamen post iniuriam commissam, liberè eam condones, valet condonatio. non enim leges impediunt condonationem, sed volunt, ne ex vi promissionis aut pacti præcedentis, tenearis condonare.

24 Tertiò, Irritæ sunt quæ adimunt libertatem disponendi de rebus suis: vt si promittas alicui quòd illum institues heredem, quòd non reuocabis testamentum, quod dabis tantum, v. g. 100. si non instituas heredem. Hæc omnia comprehenduntur L. Pacta 6. C. de pactis, vbi sic dicitur: *Pacta, quæ contra leges constitutionésque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati Iuris est.* Idem colligitur ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. oblig. *Contra leges* ea dicuntur fieri, in quibus promittitur aliquid, quod leges prohibent, vt homicidium, furtum. *Contra bonos mores* fiunt, per quæ datur occasio iniquè agendi, vt in exemplis num. 23. vel impediuntur illi mores, quos expedit esse in Repub. benè institutâ. vide Siluest. v. Pactum n. 8. & 11. & Molinam disp. 271.

25 Aduerte tamen, etsi promissiones & pacta quæ dicuntur esse contra bonos mores, sint per se irrita, tamen si accesserit iuramentum, esse seruanda: vt docet Siluester v. Pactum. num. 11. Omne enim iuramentum seruandum est, nisi sit de re illicita, vel contra leges, vel alia ratione contra bonum publicum, vt suprà cap. 17. dubitatio. 7. num. 54 ostensum est.

Iuramento confirmata sunt valida.

Nec obstat, quòd hæc pacta dicantur esse contra bonos mores, iuramentum autem contra bonos mores præstitum non sit obligatorium, vt habetur c. Non est obligat. 58 de regulis Iuris, in 6. quia vt Siluester ait, non sunt *contra bonos mores naturales*, (de quibus intelligenda est ista regula) *sed ciuiles*, id est, non sunt contra virtutem, ita vt res promissa sit peccatum, sed possunt incommodare moribus, quos expedit esse in Republica. Hoc modo pactum, quod filia, dum nuptui traditur, cum patre init. vt dote contenta, nullum ad bona paterna regressum habeat, est contra bonos mores, & irritum Iure ciuili, tamen iuramento confirmatur, vt constat c. Quamuis pactum, de pactis, in 6. & promissio vsurarum est contra bonos mores quia occasionem præbet exigendi vsuras, tamen impleri debet, si iuramentum accedat. c. Debitores. de iureiurando. 26

Contra bonos mores.

Potest tamen in huiusmodi pactis peti dispensatio iuramenti ab Episcopo, si in illis aliqua iniuria intercessit, & tunc promissionem non seruari. vt supra cap. 17 dub. 7. dictum est. 27

DVBITATIO V.

Vtrùm promissio vel donatio interna obliget nos homini.

RESpondeo, & dico Primò, Etsi promissio vel donatio purè interna, facta Deo, obliget nos Deo cordium inspectori, non tamen facta homini, obligat homini. est communis sententia DD. 28

Non obligat nos homini.

Sed difficultas est, Vtrùm id proueniat ex solo Iure positiuo, an ex iure naturali. Quidam putant id prouenire ex solo Iure positiuo. consistendo enim intra limites Iuris naturalis, talem actum inducere veram obligationem. Ita Ledesma in 4. p. 2. q. 18. a. 1. dub. 13. & inclinat Sotus lib. 7. q. 1. art. 2. Molina disp. 266. Probari potest Primò, Quia promissio interna addit aliquid supra nudum propositum. ergo magis obligat. Secundò, Actu interno, quo quis non vult amplius rem habere in bonis suis, potest amitti possessio & dominium: ergo etiam causari obligatio erga alterum. Tertiò, Tota vis obligandi promissionis & donationis est à voluntate interna: ergo hæc sufficiens est ad obligandum. confirmatur, quia expressio exterior non est necessaria, nisi vt possit cognosci & acceptari ab altero, atqui hæc acceptatio Iure naturæ non est necessaria. Hæc sententia est probabilis. 29

Est probabilis.

Dico Secundò, Probabilius tamen videtur, promissionem donationemque internam Iure naturæ esse insufficientem & inualidam ad obligandum. colligitur ex D. Thoma quæst. 88. art. 1. vbi dicit, promissionem vnius hominis nõ posse alteri fieri nisi per signa externa, Deo autem posse fieri per internam cogitationem. Idem tenent passim Thomistæ. 30

Promissio interna iure naturæ videtur inualida ad obligandum se homini.

ratio est, quia promissio & donatio sunt signa quædam practica, efficientia idipsum quod significant. qui enim dicit, Promitto tibi, Do tibi, non solùm significat internam cogitationem & affectum dandi, sed etiam ipsum actum donationis & promissionis, qui in hisce verbis sub tali intentione prolatis, formaliter consistit, & affectum eius, scilicet obligationem, quæ nascitur in promittente, & ius quod nascitur in promissario. Quare cùm actus interni non sint idonea signa ad alteri significandum, non sunt etiam instrumenta ad se alteri obligandum: nam hæc aptitudo fundatur in significatione ad alterum. 31

Si tamen alter posset cognoscere internas cogitationes, sicut possunt Angeli, quando ad eos diriguntur, tunc per actum internum optimè posset donatio & promissio fieri. Accedit, 32

dit, quòd talis promissio non sit acceptata, quod tamen necessarium est ad obligationem, vt statim dicetur. sub hac enim tacita conditione fieri censetur,

Ad argumenta. Ad primum Respondeo, Interna promissio addit supra propositum aliquam inchoationem promissionis, quæ tamen adhuc est insufficiens ad causandam obligationem.

Ad secundum, Etsi possessio & dominium possint amitti actu interno, vt cùm res habetur pro derelicto, non tamen transferri in alterum: ad hoc enim plura requiruntur. facilius enim est aliquid desinere, quam incipere esse, aut in altero produci. vnde nec ius alteri dari per internam promissionem potest.

33 Ad tertium, Etsi tota vis obligandi sit à voluntate, tamen voluntas non potest eam immediatè in homine causare absque actu externo, tanquam instrumento, alioquin hoc ipso quo interiùs vellem, alter haberet ius in omnia bona mea, nec possem ea alteri dare vel retinere. hinc fit vt etiam iurisdictio sine actu externo dari nequeat, vt communiter Theologi docent. Ad confirmationem. Non tantum ideò requiruntur externa signa, vt alteri significetur voluntas donandi, sed etiam vt ipsa donatio & promissio per illa fiat, vt dictum est.

DVBITATIO VI.

Vtrùm promissio vel donatio externa obliget ante acceptationem, & quomodo acceptanda dum sit absenti.

34 RESpondeo, & dico Primo, Promissionem ante acceptationem ordinariè nullam parere obligationem naturalem aut ciuilem. est communis sententia Doctorum, teste Gomezio tom.2.c.9.n.1.& seqq.& patet L.1.ff. de pollicitationibus. Idem dicendum de donatione, vt ex communi sententia Doctorum docet idem Gomez.tom.2.cap.4.n.3. & colligitur apertè ex L.Absenti. 10. ff. de donat.& L.Nec ambigi. 6. C. eodem. *Potest reuocari.* Vnde sequitur, ante acceptationem semper reuocari posse: quod tum ex prædictis Iuribus, tum ex aliis clarè deducitur. vt L.Multum interest.6.Cod. Si quis alteri, vel sibi. & L.Si pater. 4. ff.de manumissis vindicta.

Idem in omnibus aliis contractibus locum habet. L. Contractus.16.C.de fide Instrumentorum, & alibi. Ratio est, quia obligatio non nascitur nisi mutuo duorum consensu L.1. ff. de pactis. quare priusquam alterius consensus accedat, prior potest pœnitere, & suam obligationem reuocare.

35 *An valeat mortuo donatario.* Ex his patet Primò, Mortuo donatario ante acceptationem, inualidam esse donationem: quia ampliùs acceptari nequit.

Dices, Poterit acceptari ab heredibus.

Resp. Ex rigore Iuris non posse, quia ad illos directa non fuit. videtur tamen posse ex quadam æquitate, quia heredes personam defuncti repræsentant: & præsumendum est, eam esse mentem donatoris, vt si defunctus beneficio eius frui non posset, heredibus illius prodesset, nisi de contrario constet. quod intellige, si illi heredes sint liberi, secus si extranei.

An mortuo nuntio. Secundò, Quando donatio defertur per nuntium, si contingat illum mori ante insinuationem vel traditionem, censetur tacitè reuocata: quia per mortem mandatarij soluitur mandatum. L. 57. Mandatum. ff. mandati. vnde consensus donatoris, qui illi commissus & per illum deferendus erat ad donatarium, quasi euanescit; quo fit vt duorum consensus non possint concurrere.

Hoc tamen intellige, si nuntio commissum erat vt verbis & traditione reali rem perageret, secus si solùm litteras deferendas habuit. hæ enim si ad manus donatarij peruenerint, sufficiunt ad donationem insinuandam vel deferendam. vnde ipse vicissim per litteras poterit eam acceptare.

Dixi *ordinariè*, quia à Doctoribus excipiuntur quædam pollicitationes, quæ obligant ante acceptationem, nempe quæ fiunt ciuitati, vel Vniuersitati, vel Ecclesiæ, vel hospitali. In Iure tamen non inuenitur expressè, nisi de promissione facta ciuitati ad instaurandas ruinas, vel ob honorem ab ea receptum aut recipiendum, vel ad opus aliquod faciendum, si hoc opus iam sit inchoatum. de quibus ff. de pollicitationibus, per totum. Verùm Doctores id extendunt ad promissiones iam dictas: quia promissiones & donationes ad pias causas, videntur æquari donationibus & promissionibus factis ciuitatibus, si priuilegia spectemus vt patet L.Illud.19.& L.Vt inter.23. C. de sacrosanctis Ecclesiis. 36 *Quædam pollicitationes obligant.*

Sed difficultas est, vnde proueniat quòd ex promissione & donatione, ante acceptationem non oriatur obligatio. Quidam putant id prouenire ex solius Iuris positiui dispositione; nam consistendo intra limites Iuris naturalis, sufficere consensum ad obligationem. Ita Couarruuias in caput Quamuis pactum. p.2. §. 2. num. vlt. Molina disp.263. Probatur Primò, Quia ex pollicitatione facta ciuitati oritur obligatio: ergo hic actus natura sua ad hoc est sufficiens. consequentia patet; quia Ius ciuile non tribuit contractibus maiorem vim quàm natura sua habeant; quamuis interdum ob bonum commune illis vim, quam per se habent, adimat. Secundò, Quia in gratuitis promissionibus acceptatis, obligatio non oritur ex acceptatione, sed ex gratuita promissione quæ non expectat obligationem reciprocam. 37 *An Iure naturæ requiratur acceptatio.* *Contr. sententia non requiritur.*

Hæc sententia est probabilis; & ex ea sequitur, promissiones & donationes ad pias causas esse validas ante omnem acceptationem, quod tenet Felinus in cap.1.de pactis, n.7. citátque pro se Bartolum, Baldum, Panorm.& alios. ratio est; quia Iure naturali sunt validæ, & Iure ciuili non fiunt redditæ inualidæ: nam leges ciuiles, quę irritas reddunt tales promissiones & donationes, non habent vim in piis causis, eò quòd Iure Canonico (ad quod ea res pertinet) non inueniantur approbatæ. Sed contraria sententia videtur esse communior Doctorum, vnde 38 *Donationes ad causas pias.*

Dico Secundò, Verius videri, quòd promissio & donatio non habeant vim obligandi ante acceptationem, id prouenire non tantùm ex Iure ciuili, sed etiam ex Iure naturali, vel Iure gentium. vnde vt habeant vim absolutè obligandi, Iure gentium requiri acceptationem. Probatur Primò, Quia in contractibus onerosis ante acceptationem licitum est vbique gentium pœnitere & reuocare suam obligationem; vt patet in contractu emptionis, sponsalium, matrimonij, & aliis: nec opus est expectare donec alter acceptet vel reiiciat: ergo idem licitum erit in promissionibus & donationibus gratuitis, nisi lex positiua adimat hanc potestatem. Secundò, Sicut promissio vel oblatio onerosa, qua quis se obligat, habet tacitam conditionem, nempe, *Si alter vicissim se velit obligare*; ita etiam promissio & donatio habent tacitam conditionem, *Si acceptentur*: nam vt L.Qui absenti.38. ff. de acquirenda vel amitt. possess. dicitur, Qui promittit vel donat, non videtur animum se obligandi habere, donec alter acceptet. ergo sicuti ibi conditione nondum impleta, potest reuocare obligationem; ita & hic. Tertiò, Quia ex contraria sententia sequitur, eum, qui apud se, nemine audiente, diceret, Promitto vel do Ioanni 100. teneri manifestare hanc suam donationem Ioanni an velit acceptare, nec posse pœnitere. quod tamen videtur durum, & credibile nusquam gentium vsitatum. 39 *Verius est, Iure gentium requiri acceptationem.*

Ad primam rationem Respondeo, Ius ciuile non efficere vt pollicitatio facta ciuitati vim habeat absolutam ante acceptationem, (nihil enim tale colligi potest ex vlla lege toto titulo de pollicitationibus) sed ne possit reuocari pro libito, sicut ex natura rei posset: vt patet ex L.3. eodem tit. vnde fit, vt talis promissio semper possit acceptari, & promissum peti: quæ petitio videtur necessaria vt tenearis soluere, vt 40 *Ius ciuile impedit reuocationem.*

iisdem legibus indicatur. Nec tenetur promissor eam ciuitati insinuare: nulla enim lex id præcipit. Idem dicendum videtur de polbeitationibus ad causas pias: nisi ex intentione promittentis vim habeant voti:nam tunc sponte solui debent. Itaque ex pollicitatione omni, nascitur quædam obligatio veluti conditionata & suspensa,donec acceptetur, vel reuocetur:quam reuocationem Ius positiuum potest impedire. vnde tunc Ius ciuile non tribuit propriè pollicitationi vim, quam Iure naturali vel gentium non babet, sed impedit ne possit reuocari.

41 Ad secundam, Obligatio non oritur ex acceptatione tanquam ex causa directa, sed tanquam ex conditione sine qua non. sicut enim ignis est sufficiens causa calefactionis aquæ, tamen non potest ex eo nasci calefactio, nisi aqua debito modo applicetur;ita promissio est sufficiens causa obligationis, & iuris in altero, si alter eam acceptet: quæ acceptatio est veluti conditio necessaria, vt promissio vim exerat, iúsque tribuat.

Altera pars. De modo acceptandi quando facta absenti.

42 Quod ad alteram partem huius dubitationis, quæ est de modo acceptandi,seu quid requiratur, vt donatio facta absenti,validè possit acceptari,attinet;dicendum est, Primò requiri vt donator absenti per epistolam, vel nuntium,cui id commiserit, eam deferat,vel insinuet. id enim necessarium est, vt duorum voluntates in vnum concurrant; vt colligitur L. Absenti. 10.ff de donationib. & L.1.ff de contrahenda emptione. Vnde si alius quispiam præcurrens, cui id mandatum non fuit, donationem illi insinuet, non sufficit vt validè acceptari possit; quæ est communis sententia DD.vt refert Clarus lib.4.§.Donatio q.12.& colligitur ex Glossa in L.Nec ambigi.6.C de donationibus. Ratio est; quia cùm promissor non intendat per hunc hominem, suum consensum & obligationem in alterum dirigere,non potest alter acceptando, aliquid iuris acquirere.nã cui nihil validè offertur, nihil etiam potest validè acceptare. Cùm autem ipse nuntium mittit,tunc in verbis nuntij suum consensum & obligationem ponit, vt per eum ad absentem deferatur:& sic dum absens coram nuntio acceptat, duorum consensus concurrunt; quod ad restitutionem pacti est necessarium.vt dictum est dub.1.cap.17.

Debet insinuari per nuntium vel epistolam.

Debet acceptari coram nuntio, si per nuntium offeratur.

43 Secundo Si donatio per nuncium deferenda vel facienda est absenti,requiritur vt hic eam coram nuntio acceptet. nec sufficit eam acceptare coram aliis, vt ex multis Auctoribus ostendit Sancius lib. 1. de matrimonio disput.7. num.35. Ratio est:quia alioquin duorum consensus non concurrunt, nec vicissim innotescunt. Quam ob rem acceptatio debet exprimi illi qui eam offert, id est, ipsi promittenti, vel eius nuntio, qui eius locum supplet. Hoc ipso enim, quo aliquis destinatur ad absentem, vt offerat ei promissionem alterius, constituitur etiam ad recipiendam eius acceptationem; vel, si promissio sit onerosa, eius repromissionem.

Vnde sequitur, Non videri veram sententiam Siluestri v. Matrimonium 5. quæst. 12. & quorumdam aliorum,qui docent, quando matrimonium contrahitur per nuntium vel literas, sufficere vt absens exprimat consensum suum aliis. debet enim consensus absentis exprimi illi qui eum petit,& qui sub conditione illius sibi rependendi, in alterum consentit; nisi constet, aliam esse promittentis mentem.Quod addo: quia non est de essentia contractus, vt consensus absentis, cum quo contrahis, tibi innotuerit. Si enim mens tua est, vt statim contractus valeat posito alterius consensu. etiam antequam tibi innotescat, statim valebit, hoc tamen non præsumitur, nisi clare sit expressum.

... per litteras.

Si verò per litteras promissionem tuam absenti obtuleris: vt acceptatio eius sit valida,ita vt retrocedere nequeas,requiri,vt ea tibi vicissim per litteras, vel per nuntium ad te missum, innotescat. Ita Sancius supra. Probatur primo,Quia requiritur acceptatio externus expressa, ita vt promissor eam possit intelligere, Deinde quia alioquin non concurrunt consensus duorum in vnum. Denique,quia antequam tibi innotescat consensus alterius, potest ille suum consensum reuocare:ergo & tu potes tuum. quod maximè locum habet in promissionibus respectiuis, quæ requirunt repromissionem. hæ enim omnes hanc tacitam conditionem habent, Si is cui promittis, vicissim repromittat, seseque obliget; quod fit signo externo ad promissorem directo. In gratuitis tamen promissionibus vel donationibus, non puto necessarium vt literæ acceptationis vel nuntius ad donatorem peruenerint: quia non tanti interest eum, qui gratis donat, scire suam donationem acceptari,quam eum, qui sub onere aliquid offert,& repromissionem expectat, nosse, alterum repromittere.cuius signum est,quòd donator non sit multum de eo cognoscendo solicitus. Secùs verò in eo,qui contractum onerosum init.Denique qui gratis donat, non videtur beneficium suum ad hoc velle restringere,vt non habeat vim,nisi litteras de acceptatione acceperit: sed potiùs cupit illud, simulatque debito modo acceptatum fuerit,efficax esse.

Si reuoces consensum, misso nuntio.

Tertio,Requiritur vt non reuoces donationem ante acceptationem, si enim reuoces,& nuntio, quem misisti,id innotescat; non potest quidquam efficere. L.Si vero.12.§.Si mandauero.ff. Mandati. *quia extinctum est mandatum*, vt ibidem dicitur;ac proinde omnis potestas insinuandi,vel tradendi, ei adempta.Si autem non innotescat ante executionem,tunc distinguendum est: vel enim ille se habet solùm instar nuntij, referentis alterius donationem,aut rem tradentis;vel habet mandatum faciendi donationem.Si priore modo se habeat; facta reuocatione, nihil fit:quia deest omnino consensus ex parte donantis. ille enim nuntius solùm habet officium nuntiandi vel tradendi;non autem tribuendi aliquid iuris. Si secundo modo, valent eius acta, non quidem ad transferendum dominium; sed ad tribuendum donatario ius ad rem, & donatori iniciendam obligationem ad consensum. Colligitur L.Si mandassem.15.& L.26. Inter causas.ff.Mandati. Tenetur enim mandator ratum habere,quod ex vi mandati, bona fide,eius nomine gestum est. Vide Gomezium titul.2. cap.4.num.3. 44

An post mortem donatoris possit acceptari.

Petes,vtrùm post mortem donatoris possit donatio validè acceptari?

Si facta erat ex parte donatoris,potest acceptari.

Resp. Primò, Quando ipsa donatio ante mortem facta est ex parte donatoris,& missa epistola vel nuntius, qui illam absenti insinuet,vel rem tradat;si contingat donatorem mori ante insinuationem, verius est illam nihilominùs validè acceptari posse. Ita docet Sancius lib.1. de matrimon. disp. 6. n.5. & Molina Iureconsultus lib.4.de primogen. cap.2. num.77. Ratio est; quia donatio illa, ex parte donantis fuit valida,etsi reuocabilis; vt expressè habetur L.Nec ambigi.6.C.de donat.& manet virtute impressa litteris vel nuntio, vt ad donatarium transeat. Vnde perseuerat post mortem; ac proinde potest tunc acceptari. Confirmatur Primò, Quia donatio mortuo donatore non potest reuocari per heredem, etiamsi nondum sit acceptata, vt passim docent DD. Couarr. lib. 3. variar. c.14.n.17. Iulius Clarus §. Donatio.q.13.in fine & alij. quod est signum, illam posse validè acceptari post mortem. quorsum enim adempta heredi potestas reuocandi.si non potest acceptari? Confirmatur Secundò, Quia donatio est gratia quædam: quando autem gratia facta est ex parte concedentis, potestas executoris non exspirat morte concedentis, vt expressè dicitur cap. Si super gratiam 9. de offic. delegati, in 6. Contraria tamen sententia est plurimorum Doctorum.vt ostendit Sancius: quorum fundamentum est, quia mandatum morte mandantis soluitur. Verùm hic non est propriè mandatum donandi, sed donatio ipsa, vt dictum est. Itaque illa ratio ad alium casum pertinet. Vnde 45

Si solùm sit mandata, non potest.

Dico Secundò,Quando donatio ante mortem donatoris non est facta ex parte ipsius, sed solùm mandata fieri; vt si misit rem per nuntium vel procuratorem, 46

tam

eûm mandato vt suo nomine det absenti: tunc si antè quàm ille munere suo fungatur, contingat donatorem mori, non potest donatio validè acceptari vnde res illa restituenda est heredibus donatoris. Ratio est, quia ante mortem donatio facta non fuit, sed solùm datum fuit mandatum donandi: mandatum autem, morte mandantis expirat, vt habetur d. L. 26. Inter causas, ff. Mandati. vnde procurator ille non potest donationem nomine sui mandatoris facere, & si fecerit, erit nullius momenti: ac proinde etiam acceptatio. Hoc tamen intelligendum est, nisi mandatum fuerit in fauorem piæ causæ, quia istud morte mandantis non expirat, vt notat Molina ex Couarruuia lib. 1. variar. cap. 14. num. 16. vnde etiam post mortem est exequendum. cuius ratio est; quia quisque præsumitur ita tacitè voluisse in vita, cùm opera pietatis tunc maximè homini sint necessaria. Confirmatur ex L. Si pater. 4. ff. de manu. vind. vbi mandatum de manumittendo seruo non expirat morte mandantis, fauore libertatis: ergo multò magis idem dicendum fauore piæ causæ, & salutis animæ.

Mandatum in fauorem piæ causæ.

Hinc sequitur, Si culpa nuntij donatio non fuerit tempestiuè ante mortem donantis facta, ipsum teneri ad duplicem restitutionem: nam heredibus defuncti tenetur ratione rei, quæ tunc illorum est, donatario ratione damni, quod eius culpa contraxit, vt rectè notauit Molina disp. 263. posito enim tali mandato, tenebatur nuntius lege iustitiæ adhibere diligentiam, & mandatum ex mente mandantis in commodum donatarij implere.

Aduerte tamen, quosdam sentire, mandatum donandi non expirare morte donatoris, eò quód sit gratia quædam. ita Emanuel Sà v. Donatio, num. 11. & v. Mandatum, num. 2. quæ sententia est probabilis: & iuxta illam non tenebitur nuntius ille heredibus, sed soli donatario.

DVBITATIO VII.

Qui possint promissionem vel donationem absenti factam acceptare: siue, vt Iurisperiti loquuntur, Qui possint pro absente stipulari.

RESpondeo, Primò id potest omnis qui ab altero generalem vel specialem habet commissionem.

47 Secundo, Is qui est sub alterius potestate, ita vt non sit sui iuris. vt filiusfamilias pro patre, seruus pro domino, Religiosus pro Prælato. Ratio est, quia censetur vna persona. non tamen famulus mercenarius pro suo domino, aut subditus pro Principe, quia sunt sui iuris. vnde Instit. de inutilibus stipulationibus. §. Si quis alij, dicitur. *Si quis alij, quàm ei cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit.*

Tertiò, Qui aliorum curam gerunt, vt tutor pro pupillo, curator pro furioso. Item Princeps pro subdito: quia cùm hic alteri possit facultatem facere stipulandi pro altero, multò magis ipse eam habet. Item Notarius publicus, præsertim si de eo conficiat Instrumentum. de quo vide Couarruuiam lib. 1. variar. cap. 14. num. 11. & deinceps. Hoc tamen de Notario solùm in Iudicio locum habere, multis testimoniis ostendit noster Sancius lib. 1. disp. 7. n. 21.

Quartò, Is, qui ex donatione vel promissione facta absenti, commodum reportat, vel onere aliquo liberatur, vt patet §. Sed & si quis. Instit. de inutilibus stipulationibus: vt creditor pro debitore, socius pro socio, vxor pro marito: vel si pœna sit adiecta in fauorem præsentis, de quo vide Couarru. in cap. Quamuis pactum p. 2. §. 4. num. 5.

48 Quintò, Quiuis priuatus potest stipulari & acquirere Ecclesiæ, piisve causis, iuxta Glossam communiter receptam in cap. Quoties cordis 1. q. 7. de quo Couarruuias supra n. 14. Ad hos reduci possunt omnes, quos refert Glossa in §. Si quis alij. Institut. supra. Præter hos autem nemo potest Iure communi validè pro absente stipulari seu acceptare promissionem in fauorem absentis factam, ita vt inde nascatur aliqua stricta obligatio. Ratio est; tum quia Iura resistunt tali stipulationi, eamque irritam reddunt, vt patet d. §. Si quis alij. & L. 126. Si ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. Tum quia promissio facta alicui, cuius nihil interest eam impleri, censetur solùm verbis facta illi; reipsa autem solùm facta est tertio, in quem est exequenda. Nihilominùs secundùm communem vsum hominum, amicus pro amico ita stipulari solet, vt aliquam leuem obligationem pariat. Si tamen hæc iuramento confirmetur, non solum in foro conscientiæ obligat, sed etiam in foro ciuili tribuit actionem, vt patet ex dictis dubitat. 4. Secùs verò quando stipulatio nihil valet: quia iuramentum secundùm naturam actus, in quem cadit, accipiendum est. atqui actus habet tacitam conditionem, puta si validè accepietur: ergo donec validè acceptatus fuerit, poterit reuocari, etiamsi iuramentum intercesserit. vide supra cap. 17. dubit. 7. num. 52. Circa prædicta

49 Notandum Primò, Vt is qui præsens est, possit pro absente stipulari, (id est, promissionẽ in absentis commodum petere, & validè acceptare) requiri vt verba obligationis dirigantur expresè vel implicitè ad præsentem. v. g. promitto tibi me daturum Petro 100 &c. Si enim dirigantur ad absentem, is qui præsens est nõ potest promissionem acceptare, quia illi non fit. Ita docet Couarruuias ex communi sententia Doctorum, in cap. Quamuis pactum. part. 2. §. 4. n. 13 vnde si dicat, Promitto Petro absenti 100. nemo potest validè acceptare talem promissionem nomine Petri. Ratio est, quia vt fiat pactum, necessarius est consensus reciprocus duorum in idem, vt patet ex pacti definitione dub. 1. hic autem non est consensus reciprocus, quia non adest consensus eius, in quem tuus consensus & verba tuæ promissionis diriguntur. Itaque talis promissio semper potest reuocari, quandiu ab eo qui absens est, acceptata non fuerit.

Verba promissionis ad præsentem dirigenda.

Dixi, *Expresè vel implicitè*, quia dupliciter verba promissionis censentur ad præsentem dirigi. Primò, Quando exprimitur persona præsens, vt Promitto tibi, &c. Secundò, Quando persona, cui fit promissio, non exprimitur, quamuis ea, in cuius fauorem fit, exprimatur. vt si dicas, Promitto me daturum Petro 100. tunc enim implicitè censetur fieri præsenti: sic enim vsus hominum consueuit: & in dubio is sensus verbis contractus est tribuendus, qui faciat valere, L. Quoties in stipulat. 80. ff. de verb. obligat. quare si præsens acceptet, valet.

50 Notandum Secundò, Eum, qui validè nomine alterius promissionem acceptauit, non posse eam condonare, quia iam tertio ex dispositione legum est ius quæsitum, quo illum priuare non potest. obligatio tamen, qua obstringitur promissor tertio, adhuc pendet, donec à tertio acceptata fuerit: vndè ante eius acceptationem non tenetur eam exequi. ratio est: quia præsens non acceptauit eam nomine suo, sed nomine tertij, & sub eius beneplacito: vnde si ille eam repudiet, tota est irrita; quamuis id in damnum præsentis verteret. secùs est, quando is qui acceptat promissionem pro tertio, vicissim aliquid repromittit: tunc enim potest condonare promissionem in fauorem tertij factam. ratio est, quia potest seipsum obligatione soluere, consentiente promissore, cui se obstrinxit. Confirmatur ex reg. 35. ff. de reg. Iuris. *Nihil tam naturale est, quàm eo genere quidque dissoluere, quo colligatum est.* itaque cùm hoc vinculum ortum sit ex acceptatione stipulantis, poterit eiusdem remissione dissolui.

Stipulator nõ potest eam condonare.

Dices, Hoc argumentũ videtur probare, etiam posse condonare, etsi nihil repromiserit: quia iisdem causis res dissoluitur, quibus ab initio constitit. Nec obstat, quod tertio videatur ius acquisitum, quia dici potest, ita esse acquisitum, vt pendeat ex arbitrio

Q 2 stipu

ſtipulantis: ſicut quando ſtipulans viciſsim aliquid repromiſit. Confirmatur. quia conſiſtendo intra limites legis naturæ poteſt remittere: atqui nullum eſt Ius poſitiuum, quod ſciam, quod hanc remiſſionem irritam reddat: præſertim cùm verba promiſsionis non ad abſentem, ſed ad ſtipulantem directa fuerint. Denique ſtipulans non tenetur abſenti indicare ſe in fauorem ipſius ſtipulatum eſſe; præſertim quando ex officio vel mandato non tenebatur res ipſius curare: ac proinde inutilis ei erit illa ſtipulatio.

Ob has rationes illa ſententia non videtur improbalis: eamque tenet collector Deciſionum Pedemontan. in 70. & fauent Auctores, qui tenent, donationem in fauorem abſentis factam & acceptatam, reuocari ex conſenſu donatarij poſſe. de quo vide Couarr. lib.1. variar. cap.14. num.13. & infra dub.9. num. 64 & 65.

51 *Promiſſio onerosa facta abſenti.* Notandum Tertiò, Ea, quæ diximus de acceptatione promiſsionis pro abſente, intelligenda eſſe tantummodò de promiſsione gratuita ſeu lucratiua. Si enim promiſsio ſit onerosa, ſeu reſpectiua, (vt cùm promitto tibi me ducturum tuam filiam, ſi ipſa viciſſim velit promittere: me venditurum parenti tuo meam domum, ſi pro ea mille dare velit) non ſufficit vt tu pro abſente acceptes, ſed requiritur vt abſens eam acceptet, & repromittat. vnde ante eius repromiſsionem, quæ viciſsim priori promittenti nota ſit, ſemper reuocari poteſt. Ita Sancius ſupra num.12. Molina diſp.164. & quidam Iuriſperiti. Probatur Primò, Quia ante vtriuſque partis obligationem non poteſt effici perfectus contractus: contractus enim reſpectiuus habet tacitam conditionem, Si alter repromittat: qua non impleta, poteſt reſilire: quia promiſsio nõ eſt plenè acceptata. Secundo, quia abſens poteſt nolle acceptare cum illo onere: ergo ſimiliter contrahens cum abſente, poteſt retrocedere. patet conſeq. quia contractus onerosi non debent claudicare. Tertiò, Qui acceptat pro abſente, non poteſt acceptare, niſi quatenus ei poteſt eſſe commoda: ſed hæc nullo modo ſufficit, quia etiamſi fieret per ipſum abſentem, & coram, nõ ſufficeret: debet enim ſimul adeſſe repromiſsio, vt ex vſu communi omnium gentium patet.

Dices, Omnis promiſsio ſeriò facta & acceptata ab eo cuius intereſt eam impleri, ſeruanda eſt lege naturæ, ſiue ſit abſoluta, ſiue conditionata. ſi enim eſt conditionata, expectandus eſt euentus conditionis, vt mandetur executioni. Confirmatur Primò, Quia talis promiſsio facta præſenti in fauorem abſentis, eſt abſoluta promiſsio; conditio autem, quæ additur vel ſubintelligitur, non afficit ipſam promiſsionem, ſed eius executionem: ergò hoc ipſo, quo acceptatur ab eo cui immediatè fit, obligat abſolutè: quamuis ad executionem non teneatur, niſi poſita conditione. Confirmatur Secundò, Quia qui tale quid promittit, ſimul cenſetur promittere ſe expectaturum vt conſenſus alterius inquiri poſsit: alioquin videretur deluſoriè promittere præſenti.

Reſp. Si illa promiſsio eſt reſpectiua, poſtulans repromiſsionem, poteſt reuocari ante repromiſsionem: neque huius conditionis euentus eſt expectandus lege iuſtitiæ, ſed ſolùm lege conſtantiæ, (ſi res intereà non mutentur) quæ tamen non obligat, niſi fortè ad veniale. Ad Primam confirmationem. Illa promiſſio non eſt abſoluta. quia promiſſor non intendit ſe obligare irreuocabiliter, niſi alter repromittat. Ad Secundam confirmationem. Non promittit ſe expectaturum: alioquin præter promiſſionem reſpectiuam eſſet alia quæ ſit gratuita; quod eſt contra ſuppoſitum. agimus enim de eo caſu, in quo ſolùm eſt reſpectiua. neque ideò eſt deluſoria promiſſio: quia ſeriò promiſit, neque ab initio habebat in animo reuocare.

DVBITATIO VIII.

Quantum obliget promiſſio externa legitimè acceptata.

SVnt tres ſententiæ. Prima eſt Caietani infrà quæſt. 113. artic.1. ſub finem, vbi docet, promiſſionem per ſe ſolùm obligare ſub peccato veniali; per accidens tamen, nempe ratione damni quod promiſſarius ea non impleta incurreret, poſſe obligare ſub mortali. Ratio ipſius eſt: quia ſolum ex quadam honeſtate morali fidelitatis ſeu veritatis tenemur promiſſa implere. ſicut enim ex virtute veritatis tenemur dicere verum, & facere vt verba reſpondeant menti; ita ex eadem virtute obligamur vt opera reſpondeant verbis. atqui veritatis virtus non obligat ſub peccato mortali: ergo, &c. Sed quidquid ſit de veritate huius ſententiæ, hoc fundamentum Caietani non eſt verum Primò, Quia promittere, non tantùm eſt affirmare ſe daturum vel facturum, ſed vlteriùs eſt ſe obligare alteri, & conſequenter ius illi tribuere ad exigendum. vnde dici ſolet, *promiſſionem parere debitum.* Secundo, Quia inde ſequeretur, eum qui promittit, non magis obligari, quam eum qui abſque promiſſione affirmat ſe facturum: quod conſtat eſſe falſum communi hominum vſu & ſenſu. Hoc ſequi patet, quia qui tantum affirmat ſe facturum, tenetur ex virtute veritatis ſuum dictum verificare, ne lædat honeſtatem huius virtutis. atqui ſecundum Caietanum hæc eſt tota ratio, cur teneatur promittens: ergo non magis obligatur. 52 *Sententia Caiet. ſolùm obligat ſub ven.* *Refutatur fund. Caiet.*

53 *Veritas obligat ad duo.* Vbi Aduerte, Virtutem *veritatis* nos obligare ad duo, nempe vt dicta noſtra conformemus menti, ne committamus mendacium: & vt facta conformemus dictis, ne dicamus falſum. vtrumque enim requiritur vt quis ſit verax in dictis. magis tamen obligat ad non mentiendum, quàm ad non dicendum materialiter falſum. Itaque ſi promiſſio ſolùm obligaret lege veritatis, minus peccatum eſſet violare promiſſum, quam mentiri mendacio officioſo; (quod tamen manifeſtè falſum eſt) quia minus peccatum eſt non facere quod affirmaſti te facturum, quàm mentiri. certum igitur videtur, promiſſionem non tantùm obligare ex virtute veritatis; (etſi hæc obligatio in ea inueniatur) ſed etiam ex peculiari ratione & virtute, quam *fidelitatem* & *fidem* promiſſorum vocamus.

Alia tamen ratione hæc ſententia probari. poteſt. Primò, Quia liberalis promiſſio ſolùm obligat lege fidelitatis: ſed fidelitas non videtur obligare ſub peccato mortali, ſi alia incommoda abſint. violatio enim fidei, ſolùm continet quamdam deceptionem proximi abſque damno. Secundò, Quia homines parum ſolent æſtimare violationem talium promiſſorum, nec ideò ſolent haberi iniuſti, ſicut fures, aut qui debita iuſtitiæ non ſoluunt, ſed leues, inconſtantes, non ſatis fidi. Tertiò, Quia plerique promiſſores, ſi rogarentur an velint ſuam promiſſionem chirographo firmare, dicerent ſe nolle tam ſtrictè obligari. Itaque hæc ſententia eſt probabilis: ſi tamen promiſſor non intendat ampliùs ſe obligare, quam ex fidelitate. eamque tenent multi docti viri, vt Henriquez de excommunicatione cap. 17. Franciſcus Garçia de contract.1. p.c.3. Funius verb. Perfidia, & ex parte Molina d.262. 54 *Eſt probabilis.*

Secunda ſententia eſt, Obligationem promiſſionis pendere ex intentione promittentis. ſi enim promiſſor intendat ſe ſolùm obligare ex honeſtate mortali: ſolùm tenebitur ſub peccato veniali. ſi verò intendat ſe obligare ſtrictè & ex iuſtitia, tunc tenebitur ſub peccato mortali. Ita Molina ſupra, eſtque probabilis, ſed non ſatis explicat vim promiſſionis, quantum ipſa per ſe, præciſa intentione extrinſeca, obliget.

Tertia ſententia eſt communior DD. Promiſsionem, ſi materia notabilis ſit, obligare ſub peccato mortali. Pro qua 55

Dico

Digitized by Google

Obligare sub p. m.

Dico Primò, Omnis promissio seriò facta animo promittendi, in re magni momenti, vbi acceptata fuerit, obligat sub peccato mortali ad sui impletionem. Tenet Nauar.cap.18 num.6. Sotus lib 7. quæst.2. art.1. ad 1. Richardus in 4. disp. 38. circa tertium principal. quæst.3. Antoninus 2.part.titul.10. cap.1.§.4. vbi fusè agit de hac re, & videtur esse communis Canonistarum vide Couarruu.in cap. Quamuis pactum §.4. vbi citat multos.

Probatur Primò, Quia omnis promissio, si fiat per formulam stipulationis, tribuit actionem in foro externo, & promissor cogitur eam implere, vt omnes DD. tradunt: ergo inducit strictam obligationem: nempe lege Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valdè affinis, quæ proinde Iustitia dici possit.

Dices, Hinc solùm sequi, promissionem inducere talem obligationem, si fiat interueniente formula stipulationis, non autem si fiat simpliciter.

Respond. Formula stipulationis non reddit promissionem firmiorem in foro conscientiæ, sed solùm in foro externo: quia præsumitur maiore cum deliberatione facta, quando hæc interuenit. Deinde etsi Iure Digestorum requisita fuerit stipulatio, vt promissio simplex tribueret actionem in foro externo; tamen Iure Codicis non videtur requiri: vt colligi potest ex L.1. Si quis argentum. Cod. de donationibus. Adde, quidquid sit de Iure ciuili, tamen Iure Canonico conceditur actio ex promissione accepta, etiamsi formula stipulationis non interuenerit. vt patet ex cap. 1. de pactis. estque communis sententia Doctorum, teste Gomezio tom.2.cap.9.numer.2. & Couarr. in cap. Quamuis pactum.part.2.§.4.num.24.& 25. Nec refert quòd Ius Canonicum requirat expressionem causæ, quia dum causam non exprimis cur promittas, videris per errorem promittere: quæ tamen præsumptio cessat in foro conscientiæ. vide Siluestrum v. Pactum, num.3.

Iure Can. datur actio ex promiss.

Probatur Secundò, Promissio onerosa acceptata obligat lege Iustitiæ, vt omnes fatentur: ergo etiam gratuita. consequentia probatur: quia etsi in onerosa sit perfectior obligatio, eò quòd pro obligatione rependatur æqualis obligatio: tamen hoc non facit obligationem promittentis esse alterius generis, aut non pertinere etiam suo modo ad virtutem Iustitiæ.

Dices, Qui facit promissionem gratuitam, non videtur se tam strictè velle obligare, sed solùm ex virtute fidei, ita vt si non seruet, faciat contra fidem seu fidelitatem, non tamen contra Iustitiam.

Fides.

Respond. Virtutem fidei esse eam, qua quis seruat promissum, quia promisit, & se verbis obstrinxit. vnde quantum obliget promissio, non est spectandum ex virtute fidei; sed contrà, quantum fides obliget, diiudicandum est ex natura promissionis: atqui promissio ex natura sua obligat supra simplicem assertionem, vt ostensum est: ergo fides, cuius est implere promissum, obligat plusquam virtus veritatis, cuius est verificare assertum. neque intelligi potest, quæ sit hæc maior obligatio nisi sit Iustitiæ, vel virtutis Iustitiæ valdè affinis.

Promissione datur ius ad rem.

Tertiò probatur, Quia promissione datur ius ad rem, quod etiam ad heredes promissarij transit: sicut & obligatio promissoris ad ipsius heredes traiicitur: atqui huiusmodi Iuri respondet obligatio Iustitiæ. Confirmatur: quia promissarius dicit sibi rem deberi: potestque debitum exigere, vel condonare; quod signum est esse debitum Iustitiæ, vel virtutis affinis.

Quartò, Omnis obligatio contractuum est obligatio Iustitiæ, & non oritur nisi promissione: ergo promissio inducit obligationem Iustitiæ.

Quintò, Quia homines queri solent, iniuriam sibi fieri, si promissio violetur. ergo fit contra obligationem iustitiæ

Sextò, Homines non solent acquiescere simplici assertioni, sed solent exigere promissionem, quasi tunc demum sint securi: sentiunt ergo inducere obligationem iustitiæ.

Septimò, Quia Cicero lib.1.Officio.dicit: *Fundamentum iustitiæ est fides, id est dictorum conuentorumque constantia & veritas.* Vocat *fidem, iustitiæ fundamentum*; quia est causa operum iustorum, seu cur impleantur promissa & seruentur contractus. nam *fides* nihil est aliud, quàm affectus voluntatis, inclinans ad seruanda promissa, non tantum gratuita, sed etiam onerosa, idque non tantùm ad verificandum quod dictum est, sed propriè ad satisfaciendum obligationi, quæ ex promissione est orta. vnde videtur esse pars iustitiæ.

Petes, Quanti momenti debet esse res promissa, vt violatio promissionis censeatur esse mortifera?

16 *Quanti res promissa esse debeat.*

Resp. Nauarrus cap. 18. numer.6. insinuat sufficere vt res sit notabilis. rem autem *notabilem* explicat esse eam, quæ in furto notabilis censetur. Sed certum est, in promissione longè maiorem requiri; vt docet Lopez lib.2.de contract. cap.vltimo, & Ioannes Penna, quem ibidem adducit. vnde si furtum vnius aurei est peccatum mortale; requiruntur plures aurei, vt promissio sub mortali obliget. Ratio est, quia promissum longè imperfectiore modo est debitum. nam per promissionem solùm datur ius ad rem; & multis modis potest reuocari, vel impediri. Deinde censetur maior iniuria, si vnum aureum surripias, vel ex contractu oneroso debitum non soluas, quàm si quatuor vel quinque ex liberali promissione debitos non soluas.

17 *De virtute fidei.*

Dices, Debitum ex iustitia, & debitum ex fidelitate distinguuntur: atqui obligatio promissionis est fidelitatis: ergo non est iustitiæ. maior patet ex communi modo loquendi DD. qui solent dicere, deberi quippiam ex fidelitate, non ex iustitia. Sic œconomus, & omnis qui officium aliquod nomine alterius administrat, dicitur ad quædam teneri ex fidelitate, & non ex iustitia.

Debitum fidelitatis & iustitiæ.

Resp. Si nomen *iustitia* omnino strictè sumatur, videtur debitum fidelitatis à debito iustitiæ, & fidelitas à iustitia distingui. Debitum enim fidelitatis, quod ex liberali promissione oritur, est multò imperfectius, quàm id quod debetur lege iustitiæ, ratione contractus, vel damni dati. Primò, Quia promissio solùm tribuit ius ad rem, & remotum. Secundò, Multis modis potest reuocari. Tertiò, Quia pendet ex liberalitate promittentis; non enim rependitur æquiualens. Quartò, Non ita adstringit, vt si violes, tenearis ad compensationem lucri cessantis. nemo enim sua liberali promissione censetur se ad hoc velle obligare, nisi id exprimatur. Quintò, Quia non necessariò respicit eum qui est sui iuris, vt patet in promissione domini ad seruum, patris ad filium, & Dei ad hominem. Denique quia promissio non impedit, quo minùs res dicatur posteà gratis dari. debitum autem *perfectæ iustitiæ* longè maius est; & si non soluatur, obligat ad lucrum cessans refundendum: & solùm est ad eum qui est sui iuris, & omnino distinctus; & impedit donationem gratuitam. Itaque hæc debita sunt distincta Vnde cùm virtus *fides* seu fidelitas respiciat solum debitum promissionis, iustitia autem debitum perfectum, (restituit enim cuique quod ei perfecto Iure debetur; vt si damnum datum, si contractus initus, si res aliena ablata) sequitur has quoque virtutes distinctas esse, quamuis si *iustitia* nō tam arctè sumatur, etiam *fidelitatem* sub se comprehendat. & sic fidelitas nihil erit aliud, quàm iustitia inadæquatè concepta, nempe quatenus reddit cuique ius suum ex promissione debitum. & hoc modo debitum promissionis à multis DD. dicitur debitum iustitiæ. Verùm meliùs dicitur hæc distingui sicut diximus.

Oeconomus.

Hinc patet Primò, Qua ratione œconomus teneatur ex *fidelitate* in contractibus & negotiis gerendis spectare maxima commoda sui domini, & non ex iustitia: quia etsi ad hoc principaliter ex officio suo non teneatur, tenetur tamen secundariò ex tacita quadam promissione, qua dum officium suscepit, censetur se

adstringere ad curandam summam vtilitatem domini, quantum commodè seu communi diligentia poterit. de quo plura infra cap. 32.

Deus non tenetur ex iustitia propriè.

Patet Secundò, Deum, etsi ex sua promissione debeat pœnitentibus ignoscere, non tamen teneri ex iustitia, sed solùm ex fidelitate: tum quia promissioni satisfacit fidelitas propriè, non iustitia strictè accepta: tum quia Deus non potest creaturæ lege perfectæ iustitiæ obstringi: eo quod semper sit in eius dominio, multò magis quàm seruus in potestate domini.

58 Dico secundò, Si quis vtatur verbis promissoriis,
non quidem animo seriò promittendi, sed tantùm ad
significandum firmum propositum, vel ad firmiùs
asseuerandum, vt ei credatur, non obligabitur sub
peccato mortali ad implendum quod ita promisit; nisi
ratione damni inde secuti. Probatur: quia talis non
obligatur nisi lege veritatis, qua tenetur dicta sua efficere vera, & cauere ne dixerit falsum: atqui ad hoc
non obligatur sub peccato mortali, vt rectè Caietan.
docet. Hoc modo multorum promissiones, qui leuiter
solent multa promittere, sunt intelligendæ: non enim
mens illorum est seriò se obligare, aut ius aliis tribuere
exigendi, sed dumtaxat firmiter asserere. Idem de illis, qui non intendunt se obligare absolutè, sed cum
conditione circa executionem, v.g. nisi fuerit incom-
59 modum aliquod, vel nisi aliud melius occurrerit. Si
tamen promissarius putaret alterum seriò promisisse,
& inde postea contingeret illum damni affici, (vt quia
non potest soluere ad diem condictum) promissor
tenetur implere sub peccato mortali: quia illo modo
promittendi illum decepit, eaque deceptio est causa
sine qua nō damni secuti quod vt euitetur, debet promissum præstare. Pari modo si promissio facta sit in
60 modum contractus onerosi, & altera pars impleuerit
Si altera pars contractum impleuit.
onus seu cōditionem impositam, tenetur implere promissum, etiamsi animo non se obligandi, sed decipiendi promiserit. Ratio est, quia tenetur euitare damnum
promissarij, & grauem deceptionem, cui causam dedit
fictè promittendo. Deinde, quia in contractibus huiusmodi, ex iustitia tenebatur internum consensum
adhibere, alioquin decipit alterum, & non rependit
æquale. Adde, nullam fore fidem contractuum inter
homines, si hac ratione se possent expedire, dicendo
se fictè promisisse. Si tamen res adhuc sit integra, &
61 nihil incommodi timeatur, non videtur peccatum
Ficta promissio.
mortale non seruare tale promissum, vt docet Siluester v. Pactum. num. 4. (quamuis potuerit esse peccatum mortiferum in promittendo, propter animum decipiendi) vt si quis animo decipiendi promiserit puellæ nuptias: quia reuerà nihil promisit, sed simulauit se promittere, ex qua simulatione nihil incommodi puellæ obuenit. quòd si talis à Iudice rogetur an promiserit, poterit negare etiam cum iuramento; quia re verà non promisit. quòd si per sententiam Iudicis iubeatur promissum implere, debet parere; si non parendo timeretur scandalum: alioquin non tenebat. quare potest vertere solum, ne cogatur sententiæ in falsa præsumptione fundatæ morem gerere, vt in simili docet Sotus lib. 7. quæst. 1. art. 2.

DVBITATIO IX.

Vtrùm promissioni vel donationi iam acceptatæ possit apponi aliquod onus, vel impositum tolli.

62 Dico Primò, Ante acceptationem promissionis vel donationis, potest onus imponi. vt si dem tibi domum vel agrum sine onere, priusquam acceptes, possum imponere onus, vt mihi vel alteri tenearis inde soluere aliquam pensiunculam annuam, vel post certum tempus restituere. ratio est, quia potest tota reuocari: ergo multò magis onus imponi.

63 Dico Secundò, Post acceptationem non potest vllum onus imponi absque consensu promissarij. Ita Couarruuias lib. 1. variar. c 14. n. 1. ratio est; quia iam consecutus est ius ad rem sine onere, ac proinde sine onere est ei debita. habetur expressè L. Perfecta. 4. C. de donat. quæ sub modo. *Perfecta donatio conditiones postea non capit.*

64 *Onus impositum in fauorem tertij.*

Dico Tertio, Si acceptes donationem cum onere in fauorem tertij apposito, ille tertius hoc ipso acquirit ius vt illud onus ei præstes. quod ius transit ad ipsius heredes: est tamen hoc ius reuocabile à donatore vsque ad tempus, quo onus est implendum, nisi fuerit à tertio acceptatum. Ita docet Couarruuias num. 3. & 11. Iulius Clarus §. Donatio, quæst. 13. num. 5. Prior pars colligitur apertè ex L. Quoties. 3. C. de donat. quæ sub modo. Altera colligitur ex L. Eum qui. 4. ff. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. vbi significatur à contrario sensu, in potestate venditoris, qui grauamen in fauorem tertij apposuit, esse, illud reuocare ante tempus quo erat implendum. Idem colligitur ex L. 1. & vltima, C. Si mancipium ita fuerit alienatum. &c.

65 Sed dubium est, Vtrùm sit reuocabile à donatore, postquam tempus aduenit. v.g. dedi tibi domum cum onere vt post quinquennium ea cedas Petro: transactum est quinquennium; nondum cessisti, nec Petro quidquam significatum: vtrùm possim te hoc onere liberare, vel domum meam repetere vt mihi seruem.

Potest onus illud tolli ante acceptationem tertij.

Resp. & dico Quarto, Etsi probabile valdè sit, tunc non posse ampliùs reuocari; tamen contrarium quoque est probabile, nempe posse reuocari à donatore, donec ipse vel alius nomine ipsius acceptauerit quod in ipsius fauorem est constitutum, vel donec cœperit impleri. Priorem partem tenet Clarus n. 5. multique alij, quos ipse refert. & videtur colligi ex d. L. Quoties. 3. C. De donationibus quæ sub modo, vbi corrigitur Ius vetus; quo post tempus elapsum, si onus appositum in fauorem tertij non erat præstitum à donatario, concedebatur vt a donatore & ab heredibus eius posset reuocari.

66 Alteram partem tenet Couarruuias num. 13. & Bart. in L. Qui Romæ. 122. §. Flauius. num. 1. ff. de verborum obligationibus, ratio est, quia donatio ante acceptationem non est valida: ergo cùm tertius ille non acceptauerit eam per se vel alium, poterit reuocari. Nec obstat d. L. Quoties. quia ad eius interpretationem satis est vt heredes donatoris non possint eam reuocare, & vt illi tertio competat actio in donatarium, volente donatore: non autem donatore nolente & reuocante onus impositum.

67 *Ciuitas. Causa pia.*

Aduerte tamen, si tertius ille, in cuius fauorem onus impositum est donationi, sit ciuitas vel causa pia, statim atque fuerit acceptata à donatario, acquirit ius irreuocabile ad actionem in rem: vt patet ex L. Vt inter. 23. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & docet Couarruuias num. 14.

68 Dixi, *Posse reuocari à donatore*; quia ipsius heredes non possunt reuocare onus impositum, etiamsi nondum sit impletum, nec tempus implendi aduenerit. vt patet ex d. L. Quoties, & docet Couarruuias num. 17. estque sententia communis. Ratio est, quia eius est reuocare, qui donationem liberè fecit. vnde mortuo donatore, onus illud fit irreuocabile. Similiter fit irreuocabile, quando cœperit impleri; quia tunc censetur ille tertius acceptasse. qui enim rem donatam acceptat, satis acceptat ipsam donationem.

DVBITATIO X.

Quibus euentis promissio acceptata & anteà valida desinat obligare.

69 Qvidam dicunt, eam desinere obligare, quando ita mutatur status rerum vel personarum, vt si promissor hanc mutationem præcogitasset, noluisset promittere vel donare. Ita Nauar. c. 18. num. 7. & quidam alij. quæ regula in multis casibus est idonea; præsertim quando promissio vel donatio facta est homini.

In

Promissio facta Deo. In quibusdam tameo factis Deo, habet difficultatem. multi enim vouent castitatem vel Religionis ingressum, non praecogitantes difficultates obuenturas, quas si praeuidissent, noluissent promittere, vt ipsimet testantur: tamen omnium iudicio manent obligati, nam debebant haec omnia praecogitare, & iuxta monitum Saluatoris, sedere & computare sumptus, qui ad turrim euangelicam extruendam sunt necessarij. vnde si non fecerint, sibi imputent, reuerentia enim diuinae Maiestati debita postulat, vt promissio impleatur secundum eum sensum, eamque mentem, quam promissor reipsa habuit explicitè vel implicitè, dum promitteret; non autem secundùm eam quam habuisset, si haec vel illa praesciuisset. Id tamen in promissionibus homini factis non est necessarium, quia haec faciliùs reuocantur. vide infra c.40.dub.2.

70 *Quibus casibus desinit obligare.* Respond. igitur, Faciliori modo hanc rem explicari posse, si dicamus promissionem desinere obligare, Primò, Si res promissa fiat illicita, vel inutilis, vel impossibilis. Ita Caietanus q. 113. art. 1. sub finem, & alij Doctores communiter.

71 Secundò, Si status rerum vel personarum ita mutetur, vt promissor secundùm iudicium prudentum non videatur illum euentum voluisse comprehendere: quod ex conditione rei promissae, promissionis, & promissarij dispositione, ceterisque circumstantiis iudicandum est, vt rectè Caietan. suprà. Ratio est, quia promissio non habet vim nisi ex voluntate & intentione promittentis, quam expresse vel implicitè habet dum promittit: ergo vltra hanc intentionem expressam vel prudenter interpretatam non potest obligare. Confirmatur, quia lex, quae absolutè lata est, non obligat in illis casibus, quos legislator expresse vel interpretatiuè voluit exceptos: atqui promissio est lex quaedam particularis, quam sibi quis sponte imponit: ergo non obligabit in illis casibus, quos expresse vel tacitè ex prudentum interpretatione censetur excepisse: vt si promisisti operam tuam alteri certo tempore, & filius tuus in morbum incidat, vt non possis eum deserere, non teneris praestare promissum:

72 *Sponsalia.* vt inquit Caietanus. Si puellae promisisti nuptias, putans esse virginem alioquin non promissurus, & posteà constet non fuisse virginem, non teneris eam ducere, quia secundùm affectum & intentionem, quam habebas promittendo, non censeris te voluisse obligare ad implendam promissionem, si talem defectum

73 in ea deprehenderes. Nec refert, etiamsi iuramento promissionem confirmaueris, quia iuramentum non dat vim promissioni, nisi secundùm eam mentem, qua ipsa censetur facta. vnde si promissio habet tacitam conditionem siue ex Iuris interpretatione aut dispositione, siue ex mente promittentis, iuramentum accedens non tollit eam conditionem, sed solùm secundum eam confirmat promissionem. vide infra cap.45. dub. 4. Nec obstat c. Quemadmodum, de iureiurando, vbi dicitur, *Qui iurauit se ducturum aliquam in vxorem, non posse ei posteà obiicere fornicationem praecedentem*, quia intelligitur de fornicatione sibi nota, vt colligitur ex Glossa, §. Praecedentem.

74 *Sopitur obligatio promissionis.* Aduertendum est, Eum, qui tempore constituto non impleuit promissum, cùm facilè posset, non solui obligatione, si posteà incidat in paupertatem, sed obligationem pro eo tempore sopiri: vnde cùm fuerit soluendo, tenebitur implere promissum. Ratio est, quia iam non est tantùm debitor ex promissione, sed ex delicto, eò quòd fuerit in mora, per quam moram fuit promissario causa damni. itaque ratione damni, ex mora prouenientis, tenetur. in quo damno continetur & id quod promissum est, & si quid occasione promissionis non impletae praeterea incommodi incurrit.

75 *Compensatio in promissis.* Tertiò, Desinit obligare, vel potiùs consopitur, quando duo vicissim sibi aliquid promiserunt, & alter non vult implere promissum: tunc enim alter non tenetur, sed potest vti compensatione. Nauarr.c.11.n.7. citato, putat id solùm esse concessum, quando posterior promissio facta est intuitu prioris, veluti in remunerationem: tunc enim si is qui prior promisit non impleat, alterum non teneri: non autem quando secunda promissio alio fine est facta. Sed verius est, siue hoc respectu, siue alio facta sit secunda promissio: si prior non impleat, alterum non teneri. Primò, Quia haec iura & debita sunt eiusdem rationis. ergo in illis potest fieri compensatio. Secundò, Quia secundus promissor non censetur se voluisse obligare ad praestandum promissum, eo euentu quo contingeret promissarium, qui prior promiserat, fieri ingratum & fidem violare, haec tameo ingratitudo non est sufficiens ad reuocandam donationem iam completam. etiamsi id quidam affirment, de quo infrà dubit. 14. quamuis 76
donator possit vti compensatione occulta, tantumdem subtrahendo, quantum ille promiserat, si alia via rem promissam consequi nequit.

Quartò, Quando aliquid promissum est ob causam, quae non subest: vt si promiseris, quòd putes te accepisse ab ipso aliquod beneficium, cùm non acceperis: tunc enim non teneris implere: quia est error circa causam principalem. vide infrà c.40.dub.2.

DVBITATIO XI.

Quinam possint donare, qui non?

Respondeo, Eos solos donare liberè posse, qui habent dominium & administrationem, cum facul- 77
tate alienandi. Qui tantùm habent dominium, non possunt donare: quia donatio pertinet ad regimen & dispositionem bonorum. Qui tantùm administrationem, non possunt, nisi secundùm mentem domini, vel in eius commodum. Qui carent facultate alienandi, non possunt, nisi prout Ius vel Superior id eis permittunt.

Primò igitur, Donare non potest is, qui caret rationis vsu ad id sufficiente: qui talis esse debet, qualis in contractibus, & votis.

Secundò, *Prodigus*, qui à Magistratu positus est sub curatore: quia adempta est ei administratio. vnde qui aliquid à tali acceperit, tenetur restituere.

Tertiò, *Impubes*, talis est masculus, qui nondum 78
expleuit annum 14. & femina, quae nondum 12. vt paret L. finali, C. Quando tutores vel curatores esse desinant, éstque communis sententia Doctorum hunc donare non posse. colligunt id ex L. finali, C. de testamento militis, vbi tribuno impuberi denegatur potestas testandi, etiam de bonis castrensibus: *eo quòd stabilem mentem nondum sit adeptus*, quae ratio etiam lo- 79
cum habere videtur in donationibus. ex illa tamen lege non videtur prohiberi donare ad causas pias, sed solùm extraneis. idem colligitur L.2.ff.de pollicit.

Quartò, *Filiusfamilias*, etiamsi pubes sit, non potest 80
donare sine consensu expresso vel tacito patris, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia. iuxta ea quae dicta sunt c.4.dub.3.& c.15.dubit.13. Si tamen de his bonis donauerit profusè, ita vt sentiat damnum notabile, potest petere restitutionem in integrum: vt dictum est cap.17.dub.9.

Quintò, *Minor 25. annis*, si curatori subsit, do- 81
nare nequit de bonis suis, quae neque castrensia, neque quasi castrensia sunt, absque consensu expresso vel tacito, vel debito sui curatoris. censetur autem consensus eius tacitus vel certè debitus, vt possit donare & expendere pro sua conditione & facultate, prout aliis paris conditionis passim permitti solet: qua in re spectandus est natalium splendor, magnitudo patrimonij, causa donandi, & mos receptus, vt rectè Sarmiento 1. parte de reditibus. capite 2. numero 5. Si profusè donet vel expendat, peccat: *Profusa donatio minoris.*
quia contra praescriptum eius, cui tenetur obedire. Rarò tamen ob hanc causam erit peccatum mortale: quia nemini fit iniuria. Vnde illi, quibus donatio est facta, non videntur teneri ad restitutionem, donec donatum, à curatore repetatur, vel ipse donator petat

restitutionem in integrum, vt docet Molina disputatio. 224.261.& 277.

Sextò, *Vxor* non potest donare absque consensu mariti, nisi prout explicatum est c.12.dub.14.

82 Septimo, *Ecclesiastici* non possunt de iis, quæ ex fructibus beneficiorum decenti sustentationi supersunt, donare ad vsus profanos: alioquin peccant mortiferè, si summa est magna. nisi fortè id faciant cum animo ex aliis, quorum liberam habent dispositionem, tantumdem in causas pias refundendi. Est communis sententia DD. vt ostensum est c. 4. dub. 6. qui tamen acceperint, non tenentur ad restitutionem iuxta probabilem multorum DD. sententiam. quamuis contrarium quoque non minùs videatur probabile, vt ibidem dictum.

83 *Regulares.* Octauò, *Superiores Regularium* non possunt donare ad vsus profanos (v.g. ad locupletandos suos consanguineos,) & qui acceperint, tenentur ad restitutionem. Ratio est, quia non sunt domini bonorum Monasterij, sed tantùm administratores: ergo non possunt ea conferre quibus voluerint, sed tenentur in illis tractandis leges boni administratoris & œconomi seruare, & secundùm præscriptum & intentionem Ecclesiæ impendere.

84 Confirmatur, quia Conuentus, qui est dominus istorum bonorum, non consentit in tales donationes, imò nec potest consentire, eò quòd per Canones hæc potestas sit illi adempta, qui non permittunt donationes nisi ad pias causas etsi enim Conuentus habeat dominium istorum bonorum, tamen hoc dominium per votum in paupertatis & Ecclesiæ constitutiones est restrictum & limitatum ad pios vsus: & subest dispositioni Summi Pontificis, qui est supremus istorum bonorum administrator. Vnde Prælati Regularium, qui solùm sunt administratores subordinati, non possunt ab eo præscripto recedere. Vide Constitutionem Clementis VIII. contra profanas Regularium largitiones editam: & Nauarrum comment.2. de Regular. n.9.& sequentibus.

85 Nonò, Subditi Regulares non possunt donare, ne quidem ad causas pias, nisi ex consensu Prælatorum expresso vel tacito. vnde qui versantur extra Monasterium in studiis, possunt facere eleemosynas, aliásque expensas minutas, quas vsus receptus habet: quia censetur Superioris adesse consensus, nisi constet de contrario, nullo tamen modo ad res illicitas, v.g. ad turpes voluptates. *Ad res illicitas.* & quod hoc modo acceptum fuerit, est restituendum: quia non potuit transferri ob eam causam dominium, nec valet ad hoc consensus Superioris vide Silu. Religio.6.q.7.dicto 2.& supra cap. 4. dub.5 & infra c.41 dub. 9.

DVBITATIO XII.

Vtrùm donatio inter coniuges, & inter liberos & parentes sit valida.

86 *Donationes inter coniuges sunt inualidæ.* Dico Primò, Donationes coniugum inter se, Iure communi sunt inualidæ, ita vt ad arbitrium donantis sint reuocabiles, exceptis quibusdam casibus. est communis sententia DD. ex L. 32. Cùm hic status ff. de donat. inter virum & vxorem., & cap. fin. eodem tit. Hoc autem ideo Iure statutum est, ne coniuges mutuo amore se bonis suis spoliarent. Itaque etiamsi maritus aliquid dederit vxori, potest tamen illud vendere, & pretium in commune conferre, per hoc enim tacitè donatio reuocata censetur. Alij contractus inter coniuges valent, vt venditio, mutuum, permutatio. L. 5. Si sponsus. ff. de donat. inter vir. & vxor.

87 *Confirmatur dupliciter.* Notandum tamen est Primò, Donationes duobus modis confirmari, Primò, Morte donantis, modò hæc præcedat mortem donatarij, sicut legatum & donatum causa mortis confirmatur morte. vt patet ex d.L. Cùm hic status. vt tamen morte confirmetur, requiritur vt res ante mortem fuerit aliquo modo tradita, ita vt donatarius eius possessionem aliqua ratione acceperit, vt docet Couarruuias Rubri. de testamentis p.3. n. 3. & Gomezius tom. 2.c. 4.n.23 secuta autem morte, retrotrahitur confirmatio vsque ad tempus traditionis, ita vt omnes fructus ab illo tempore collecti cedant donatario. vt ibidem docet num.7.& Iulius Clarus lib. 4 §. Donatio. p.9 n.7.

Dixi, *Si mors donatoris præcedat.* nam si mors donatarij præcedat, irrita erit donatio, vt patet ex d.L. Cùm hic status. ff. supra.

88 Secundò, Confirmatur iuramento, vt si coniunx iuret se eam non reuocaturum. vt patet ex dictis suprà dub.4.& c.17.dub.7.

Notandum Secundò, Esse quosdam casus, quibus hæc donatio statim valet, neque expectanda est mors donatoris. de quibus Silu. v. Donatio 2.q.4.

89 *Statim valet in hisce casibus.* Primus est, Si Imperator donet Augustæ, vel contrà. L.26. C. de donat. inter vir.& vx. Idem dicendum de quouis Principe supremo, eiúsque vxore. Ratio est, quia Iure naturæ valet, lege autem positiua non redduntur inhabiles, vel certè Princeps dispensat. vnde in illorum contractibus non requiruntur solemnitates Iure ciuili præscriptæ.

Secundus, Si coniux coniugi det ad instaurationem ædium succensarum. L.14. ff. eodem.

Repudiatio hereditatis, legati. Tertius, Si donans ex donatione non fiat pauperior: id est, si nihil ei detrahatur ex bonis vel iuribus iam quæsitis, vt benè explicat Gomez. tom. 2. c. 4.n. 23.& 24. vt si maritus repudiet hereditatem, vel legatum, vel fideicommissum sibi delatum & nondum acceptatum, & perueniat ad vxorem, statim valet. d. L. Si sponsus. §. Si maritus. ff. de donat. inter vir. & vxor. Hoc tamen intellige, si vxor aliàs erat successura, vt quia erat marito substituta, vel quia ab intestato debebat succedere, vt rectè notat Gomezius suprà. Tunc enim non accipit immediatè à marito, sed iure proprio, quod habebat marito non acceptante. alioquin si ipsa nullum ius habebat, & maritus repudiet in fauorem vxoris, erit potiùs cessio quam repudiatio: nam ipsa immediatè ius à marito accipiet. atqui cessio talis in fauorem vxoris non valet, quia continet tacitam acceptationem natura priorem: hoc ipso enim quo cedit alteri, censetur tacitè & natura prius adiisse, seu acceptasse, vt apertè colligitur L. Si auia. C. de iure deliberandi. Similiter non valet, si mihi donatum iubeam dari vxori: quia hoc ipso quo id mando, supponitur me tacitè acceptasse. idem enim operatur tacitum quod expressum, vt colligitur L.1. ff. de rebus eorum qui sub tut. vbi dicitur, si minor emat prædium, obligans illud pignori donec soluat integrè pretium, obligationem non valere: quia hoc ipso quo dominium quæsitum est minori, incipit nō posse obligari. censetur autem quæsitum tacitè, & priùs natura quàm possit oppignerari.

Dices, Legatarius rei certæ statim per mortem legantis acquirit dominium legati, nam vt habetur L. A Titio. 64. ff. de furtis, *Ea quæ legantur, rectà via ab eo qui legauit, ad eum cui legata sunt, transeunt.* Vbi Bartolus dicit hoc dominium transire fictè à die mortis, verè à die aditæ hereditatis, ergo repudiatio talis legati est alienatio & donatio, ac proinde non valet.

Resp. negando conseq. Quia hoc dominium non est omnino perfectum & absolutum ante acceptationem, sed habet hanc imperfectionem quòd sit repudiabile: adeò vt si repudietur, retrotrahatur repudiatio; & fingitur numquam acquisitum, vt expressè habetur L. 1. ff. Si quid in fraudem patroni. vbi dicitur, *Quamuis legatum retrò nostrum sit, nisi repudietur, attamen cum repudiatur, retrò nostrum non fuisse palàm est.* Idem cernitur in hereditate respectu heredis sui. hic enim statim accipit dominium hereditatis absque aditione (vnde & ad suos heredes transmittit) sed reuocabiliter, ita vt possit repudiare, vt constat L. Apud hostes. C. de suis & legit. heredibus. L. Si fratris. C. de iure deliber. Vide Gomezium tom.1.c.9 n.7. & 20. Valet igitur in supradictis casibus repudiatio, etiamsi bona omnia repudiantis sint hypothecata, aut fisco

iure

iure addicta ob crimen, aut quamuis fiat in fraudem creditorum, quibus potuisset soluere, si non repudiasset, quo postremo casu etsi Gomezius t.2.cap.4.n.22. putet illum licitè id posse facere: credo tamen peccare contra iustitiam. Eadem enim virtute obligatur ad finem & ad media necessaria atqui ille debitor obligatur ad finem, nimirum solutionem: ergo ad acceptationem hereditatis, quæ hic & nunc est medium necessarium. nihilominùs repudiatio est valida.

Quartus, Si donatarius non fiat ditior: vt si maritus det vxori ad fucos, & vnguenta, ad dandas eleemosynas. Denique si ipsa ita expendat, vt locupletior non fiat. l.7. ff. eodem. quamdiu tamen inde aliquid extat non expensum, potest id repeti.

Quintus, Si alter det alteri vt aliquam dignitatem assequatur, v.g. vt fiat Doctor. L. 40. Quod adipiscendæ. ff. eodem.

Sextus, Si fiat causa remunerationis, vt si maritus senex donet vxori iuueni: vel ignobilis nobili, statim valet, vt ex communi sententia docet Gomezius n.23. quia potiùs est remuneratio, quam rependit pro nobilitate, vel iuuenili flore coniugis, quam simplex donatio. colligitur ex d.L.7. Quod autem.§.Si vir. ff. eodem. Idem dicendum, si maritus ex certa scientia fateatur se dotem accepisse, quam non accepit. censetur enim eam donare vxori in remunerationem.

90 *Patris in filium.* Dico Secundò, Donatio patris in filium nondum emancipatum, est inualida, ita vt pro arbitrio patris reuocari possit, L.2.C. de inoff. donat. & L. Cùm de bonis.11. C de donat & alibi. confirmatur tamen tum morte donantis, (si res anteà fuerit tradita) tum iuramento, sicut donatio inter coniuges, vt habet communis sententia DD. Ratio cur Iura voluerint esse inualidam, est, quia quamdiu filius est sub potestate patris, censetur veluti vna persona ciuilis cum patre, & ita videtur pater sibi donare. confirmatur tamen morte, quia tunc filius desinit esse in potestate patris. Hinc infert Gomezius suprà n.25. Primò, Valere donationem patris in filium emancipatum, quia in hunc cessat patria potestas. Secundò, Donationem matris in filium esse validam, quia filius non est in potestate matris, sed patris. Tertiò, Donationem patris in filium naturalem illegitimum valere, quia Iure Cæsareo non est sub patria potestate. Quartò, Validam esse donationem filij in patrem & matrem, si det de castrensibus vel quasi castrensibus.

91 *Valet in his casibus.* Sunt tamen aliqui casus, in quibus donatio patris in filium sub patria potestate constitutum statim valet. Primo, Si aliquid detur in dotem, vel ad matrimonium. Secundò, Cùm donat bona mobilia proficiscenti ad bellum. Tertiò, Si professuro aliquam disciplinam libros donet, hæc enim duo genera efficiuntur statim castrensia, vel quasi castrensia bona. Quartò, Si vsumfructum, quem habet in bonis aduentitiis filij, condonet filio. Quintò, Si in remunerationem obsequiorum. Denique in omnibus pænè casibus, in quibus donatio inter coniuges valet statim, valet etiam parentis in filium, teste Nauarro cap. 17. num. 147. quem vide ibidem cum Siluestro Donatio 2. q. 7.

92 Aduerte tamen, In his omnibus, si donatio excedat illam quantitatem, de qua parens potest liberè disponere, eam secundùm hunc excessum reuocari, ne legitimæ aliorum proliuum officiat.

DVBITATIO XIII.

Quantum possit quis validè donare.

93 *Donatio omnium bonorum.* Respondeo & dico Primò, Donatio, qua quis donat alicui omnia sua bona tam futura quam præsentia, iure communi est inualida. est communis sententia DD. ex L. Stipulatio hoc modo. 61. ff. de verb. oblig. vt docet Clarus q. 19. n. 1. & Couarr. Rub. de testamentis, p. 2. num. 8. & l 3. var.cap.12. Ratio est, quia per hanc donationem homo aufert sibi potestatem testandi: quod leges improbant, tanquam contra bonos mores, quos in Repub. benè institutâ esse decet.

Vnde sequitur, Validam fore donationem omnium bonorum præsentium, quia non adimit sibi potestatem testandi de futuris, vt rectè infert Clarus n. 2.& Couarr.l.3.variar. c.12.n.4 Similiter si donator reseruet sibi aliquid ex bonis suis, vel saltem vsumfructum, vt idem Clarus n.8.& 9. quia de hoc testari poterit. Denique si donet omnia bona sua præsentia & futura, donatione causa mortis, (sicut sæpe fit inter coniuges, cùm paciscuntur vt superstes habeat omnia) valebit donatio, quia hæc donatio non aufert potestatem testandi. potest enim donator, non obstante tali donatione, alium heredem instituere, qui etsi teneatur posteà donatario dare iuxta conuenta in donatione, tamen potest detrahere Falcidiam (vt inquit Clarus num. 7.) id est, quartam partem, eamque sibi retinere. 94

Notandum tamen est, Esse duos casus, in quibus donatio inter viuos omnium bonorum præsentium & futurorum valet. Prior est, si fiat Ecclesiæ, vel in aliquam piam causam. Ita Clarus q.20.num.3.& Couar. Rubr. de testamentis, p.2.n.13. vbi citat multos, qui dicunt hanc communem esse DD. sententiam. Probatur Primò, Quia talis donatio non potest censeri contra bonos mores. si enim possum personam meam tradere Ecclesiæ vel Monasterio, cur non etiam omnia bona? Secundò, quia Ius ciuile non potest impedire officia pietatis & consilia Euangelica: atqui talis donatio est officium pietatis & consilium Christi. ergo. 95 *Donatio omnium bonorum ad causam piam.*

Posterior est, Si iuramento confirmetur. Ita Couar. n.14. etsi plerique Iurisperiti contrarium sentiant. sed illorum ratio est infirma: non enim donatio omnium bonorum est contra bonos mores, sicut id quod est illicitum, sed solùm quia expedit in Repub passim esse libertatem testandi. quare cùm absque vllo peccato possit quis omnia sua donare, si iuramento promittat se non reuocaturum, valet donatio, vt apertè colligitur ex cap. Quamuis pactum de pactis in Sexto. 96 *Si iuramento confirmetur, valet.*

Dico Secundò, Potest quis validè donare vsque ad 500. solidos: vltra verò hanc summam donatio est inualida, quoad excessum, nisi fiat cum insinuatione. Habetur expressè L. penul. C. de donationibus, sub finem. quod ideò statutum est, ne homines, metu vel fraude vel inconsulta temeritate impulsi, se donationibus exhaurirent. valent autem 500. solidi, teste Claro q. 15. n.1. scutis Hispanicis 700. vel vt alij volunt 750. *Insinuatio* hæc est simplex suæ mentis declaratio, qua quis declarat Iudici, se liberè donare huic tantum vel tantum. nec requiritur causæ cognitio, vel facultas à Iudice, sed sufficit eius præsentia, vt docet Clarus n.5. Iudicis autem est inquirere, an donatio sit omnino libera, an coacta. 97 *Insinuatio.*

Hinc sequitur Primo, Si quis donet pluribus, & excedat prædictam summam, donationem quoad excessum esse inualidam, modo donatio illa simul & quasi vno animi impetu fiat. detrahendum autem tunc singulis secundùm proportionem. Si tamen diuersis temporibus, animique motibus fiat, erit valida. vt patet ex L.Sancimus.34.C.de donat.§.4.

Secundò, Si quis debitum aliquod liquidum, hanc summam excedens, remittat, inualidam esse remissionem, quia remissio est instar donationis. Ita Clarus q. 16.num. 1. 98 *Debitorum condonatio.*

Aduerte tamen, Eum cui vltra hanc summam donatum est, posse retinere, nisi à donatore vel eius heredibus repetatur, quia leges non intendunt obligare donatarios, vt sponte restituant (hoc enim non pertinebat ad bonum commune) sed vt restituant, si donator vel eius heredes velint. non enim reddunt donatarium inhabilem, sed tribuunt donatori potestatem pro arbitrio repetendi. quamdiu ergo non repetit, possunt retinere. scienti enim & volenti non fit iniuria. Nec refert etiamsi donator ignoret se posse repetere, 99 *Potest retineri donec repetatur.*

repetere, quia donatarius non tenetur id illi dicere cum suo incommodo, sed potest retinere rem, donec aliunde rescicat & repetat.

100 *In quibus euentis sit valida absque insinuatione.* Excipiuntur tamen aliquot euentus, quibus donatio absque insinuatione est valida, etiamsi 500. solidos excedat. Primò, Si iuramento confirmetur. ita Clarus q. 18. qui dicit, vtramque scholam, tam Legistarum quam Canonistarum, ita sentire hoc tempore, etsi olim plurimi contrarium senserint. ratio est euidens, quia donare supra illam summam nullo Iure est prohibitum. ergo si iuramento confirmetur, est omnino seruandum: patet conseq. ex cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in Sexto. vide supra dub. 4. & c. 17. dub. 7. Secundo, Si donatio fiat ad redemptionem captiuorum. Tertiò, Si ad reparationem ædium, incendio vel ruina destructarum. Quartò, Cùm Magister militum dat militi mobilia, quamtumuis ea sint magni
101 pretij. Hæ tres exceptiones ponuntur L. penultim. C. de donationibus. Quintò, Quando donatio est remuneratoria obsequiorum vel beneficiorum. Ita Clarus q. 16. n. 6. ex L. Aquilius. 27. ff. de donationibus. Sexto, Cum quis renuntiat bonis vel iuribus speratis, nondum obtentis, vt si filius vel filia renuntiet hereditati vel legato, quod sperat ratione substitutionis. Ita Gomezius c. 4. n. 10. quiuis enim potest renuntiare iuri quod illi offertur eo modo, vt dependeat ab ipsius arbitrio acceptare vel recusare. Sed hic propriè non est donatio, quia non datur aliquid quod sit suum, sed recusatur alienum quod futurum erat suum.

Sed difficultas est, Vtrùm donatio ad pias causas sit inualida, si fiat absque insinuatione, supra dictam summam.

102 *Donatio ad pias causas sine insinuatione.* Respondeo, Absolutè validam esse talem donationem in vtroque foro, vt docet Iulius Clarus q. 17. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Silu. v. Donatio 1. q. 4. & Angelus Donatio 1. n. 10. Tabiena ibid. num. 14. etsi Gomezius supra num. 10. contrarium sentiat. Probatur Primò, Quia etsi forte Ius ciuile non permittat nisi 500. solidos, valide donari: tamen hoc non est seruandum in præiudicium piarum causarum,
Potestas Principum sæcularium. vt rectè ait Clarus. ratio est, quia Principes sæculares non possunt aliquid statuere in præiudicium bonorum operum & salutis animarum. solum enim ita possunt gubernare Remp. ad tranquillitatem temporalem, vt ea gubernatio non impediat studium pietatis & media ad finem supernaturalem, sed potius subseruiat & iuuet: atqui si talis insinuatio esset necessaria in causis piis, sæpè bona opera impedirentur, idque cum magno boni spiritualis damno.

Secundo, Capite Relatum. 1. de testamentis, Pontifex decernit, *ne pro legatis ad pias causas requiratur solemnitas, septem vel quinque testium Iure ciuili definita, sed sufficiant duo vel tres, sicut Iure gentium satis est.* vnde Panorm. ibid. n. 4. deducit donationem ad pias causas valere absque insinuatione, in quantauis magna summa, quidquid Leges ea de re disponant, addens se ita sæpe respondisse. si enim Pontifex sustulit illum numerum testium, ne pia legata impediantur, quis dubitet, quin eius mens sit, ne donationes piæ implicentur, aut circumscribantur legibus insinuationis, sed vt omnino liberum & expeditum relinquatur earum exercitium?

Tertiò, Si Imperator in fauorem militiæ liberas reliquit largitiones Ducum in milites, quanto magis idem priuilegium debetur donationibus piis in fauorem diuini cultus, salutis animarum, & sustentationis pauperum?

Quartò, Donatio quantumuis magna, ad redemptionem captiuorum est valida, cur non etiam ad alias causas non minus Deo gratas & salutares?

DVBITATIO XIV.

Quibus euentis donatio possit reuocari.

SVppono duplicem esse donationem, *Inter viuos & mortis causa. Donatio inter viuos* est, cùm quis sic donat, vt etiam se viuo velit rem absolutè esse alte- 103 *Duplex donatio.*
rius, *Donatio mortis causa* est, cùm sic donat, vt rem non velit absolutè & irreuocabiliter esse alterius. nisi post suam mortem, vt si dicam, Dono tibi hanc rem post mortem meam, vel cum moriar, vel quia timeo nunc mori vide Silu. v. Donatio 1. n. 1. & Gomezium num. 19. Nunc

Dico Primo, Donatio inter viuos, etiamsi sit acceptata, & res sit tradita, generatim triplici ex causa 104 *Donatio inter viuos, reuocatur tripliciter.*
potest reuocari. Primò, Ob ingratitudinem donatarij. Secundo, Ob prolem susceptam. Tertiò, Si sit inofficiosa. Ita Iulius Clarus q. 21. num. 1. Gomezius tom. 2. cap. 4. n. 11.

Primo, *Ratione ingratitudinis.* huius ponuntur quinque casus L. fin. C. de reuocandis donat. Primus est, *Ratione ingratitudinis.*
Si donatarius iniurias atroces in donatorem effuderit. Secundus, Si manus impias intulerit. Tertius, Si iacturam non leuem bonis eius attulerit. Quartus, Si periculum vitæ ei intulerit. Quintus, Si conditionem donationi appositam non impleuerit. His addunt DD. Sextum, Si inopia pressum non aluerit. quod est notandum pro simplicibus, qui omnia donant suis liberis & postea negliguntur, vt rectè Siluest. Donat. 1. num. 17. Idem docet Clarus num. 3. & Gomezius num 14.

Notanda tamen hic sunt tria. Primum est, Hæc non 105
habere locum, quando donatio est ob causam, vt propter obsequia, quæ eam merebantur. neque in donatione facta Ecclesiæ vel Monasterio, quia censetur facta Deo & ob grauem causam. vt notat Clarus.

Secundum est. Donatarium non teneri ad restitu- 106
tionem ante sententiam. quia est pœna, vt apertè colligitur ex L. citata. vnde debet interponi querela, & *Non tenetur ante sententiam.*
ingratitudo probari. Si tamen res nondum sit tradita, potest non tradere, & petentem, exceptione ingratitudinis repellere: cui enim datur repetitio post solutionem seu traditionem, datur exceptio ante traditionem, vt non teneatur soluere, vt suprà cap. 17. n. 68. ostensum est. Quod si re tradita donatarius per iniuriam impediat querelam, potest donator via compensationis occulte sibi consulere, quia per iniuriam patitur damnum.

Tertium est, Si donator non reuocauit in vita ob 107
hanc causam, nec heredes eius posse. Ita expresse ha- *Quando heredes possint reuocare.*
betur d. L. fin. C. de reuocand. donat. quod intellige, nisi fortè donator per ignorantiam ingratitudinis in se commissæ, eam non reuocauerit, tunc enim heredes eam reuocare possunt, sicut etiam possunt alium heredem ab hereditate repellere, vt docet Gometius supra n. 14. Silu Donatio 1. n. 18. Ratio est, quia etsi ignoretur ingratitudo, tamen tacitè censetur reuocata donatio, hereditas, legatum & fideicommissum factum ingrato, vnde heredes donatoris possunt eam reuocationem post mortem eius exequi, etiam contra heredes eius, qui ingratus extitit.

Secundò, Reuocatur ratione prolis susceptæ, vt si 108
quis prole carens, magnam partem bonorum suorum *Ratione prolis.*
donauit, & posteà nascitur ei proles. L. Si vnquam 8. C. de reuocandis donat. Ratio est, quia præsumitur fuisse facta sub tacita conditione, nisi nascerentur ei liberi. Et quidem si donatio facta sit extraneo, reuo- 109
catur tota: si facta sit alicui ascendentium, v. g. patri vel auo, reuocatur solum quoad legitimas filiorum postea susceptorum, iuxta Gomezium. Idem dicen- *Donatio ad piam causam quousque reuocetur.*
dum si donatio facta sit Ecclesiæ, vel ad aliam piam causam, solum enim reuocatur, quantum necesse est vt filij, qui post nascuntur, habeant legitimam. vt communiter docent DD. vide Gomezium num. 11. &

Clarum

Clarum q.32.n.2.Silu. Donatio 1. n. 22. Probatur Primò, Quia quod datum est priori filio, non reuocatur nisi quoad legitimas aliorum pòst susceptorum, atqui Ecclesia est instar filij, vt Panormitanus & alij docent. Secundò, Quod datur in piam causam, datur propter salutem animæ, cuius causa non est minùs fauorabilis, quam causa filiorum, vt colligitur Authent. Si qua mulier. C. de Sacros. Eccles. Interdum tamen expedit ad ædificationem populi, vt id quod Ecclesiæ vel Monasterio datum est ante liberos natos, Prælatus, iis posteà susceptis, totum restituat, sicut fecit Aurelius Carthaginensis Episcopus, vt refertur cap.fin.17. q.4. ex D.Augustino serm.58. ad fratres in eremo.

110 *Debet repeti.* Notandum tamen Primò, Donatarium non teneri ad restitutionem, donec donatum repetatur: quamdio enim non repetitur, potest præsumere donatorem non cupere restitutionem, & cedere suo iure.

Si renunciat priuilegio. Secundò, Si donator expressè & in specie renuntiet priuilegio legis *Si vmquam*, dum donat, non posse reuocare dum viuit, etsi ei nascantur liberi, poterunt tamen liberi post eius mortem reuocare, quatenus fuit eis inofficiosa, id est, quatenus legitimam eorum læsit, quia renuntiatio patris non potest tollere ius filiorum, quod post mortem patris habent ad suas legitimas. vide Clarum q.21.n.4.

111 *Si iuramento confirmauit.* Tertio, Si iurauit se non reuocaturum donationem, nihilominùs potest reuocare suscepta prole. ratio est, quia hoc iuramentum non excludit tacitam conditionem, quæ ex iuris dispositione inest illi donationi. vnde ille tantùm censetur iurare se non reuocaturum, sub hac conditione, si nati ei non fuerint liberi. Ita Iulius Clarus q.23.n.1. Gomezius n.11.& alij. si tamen ille expressè excluderet illam conditionem, velletque donationem valere, etiamsi filij nascerentur, eamque iuramento confirmaret, non posset eam reuocare, vt idem Clarus q. 22. num. 4. docet. ratio est, quia quando iuratur id quod non est malum, iuramentum est seruandum, vt suprà c.17.dub.7. ostensum est. Atqui non reuocare talem donationem est non malum. ergo, &c. poterunt tamen liberi eam reuocare post mortem patris, ob rationem paulò antè allatam.

112 *Ratione inofficiosi.* Tertiò, reuocatur si sit inofficiosa, id est, si sit contra officium pietatis paternæ in filios, vt cùm tantum donat, vt filij priuentur sua portione legitima, L. 1.& seq. C. de inofficiosis donat. Primò, Si facta est alicui ex filiis, reuocatur solùm vsque ad legitimam aliorum L.5.& 8. C. eodem. Secundò, Si facta est extraneo animo fraudandi liberos, reuocatur tota. si tamen aliquid liberis relictum est, probabile est non reuocari, nisi quoad legitimas filiorum: idque tenent plurimi DD. cum Bartolo & Panorm. quos citat Couarr. lib.1. var c.19. versus finem. Idem tenent Clarus q.24. n.4. Tertiò, Si non eo animo facta est, reuocatur solùm quoad legitimas filiorum. vide Couar. suprà, Gomezium n.13. Clarum q. 24. Quartò, Si facta est Ecclesiæ vel piæ causæ, solùm reuocatur vsque ad portiones legitimas filiorum, vt docet Iason consil. 141. & Decius consil. 247. quia Ecclesia est instar filij, & donatio est facta in fauorem animæ. Imò secundùm Nauarrum, possunt parentes minuere legitimas filiorum, tum per contractus onerosos, tum etiam per donationes remuneratorias, & ad causas pias. quia donatio talis non est vera donatio, sed donatio ob causam. ita Nauarr. c.16. n.39. ex Alberico: nec vllo Iure contrarium probari.

113 *Quando reuocetur, si parens habet liberos.* Circa prædicta duo sunt Notanda. Primò, Donationem inofficiosam, quam parens liberos habens fecit, non reuocari, nisi post mortem parentis, nam tunc primùm debetur filiis sua legitima, ac proinde tunc primùm incipit donatio illa cedere in filiorum præiudicium.

Secundò, Donationem inofficiosam, etsi valida sit vsque ad mortem donantis, tamen non fieri sine peccato, quia fit in damnum liberorum, quod post mortem donantis sentient. vnde etsi quis promittat aliquid inofficiosè, eamque promissionem iuramento confirmet, non tamen tenetur implere, quia sine peccato implere nequit, vt colligitur ex multis Iuribus, C. de inofficiosis donat.

Dico Secundò, Donatio, quæ mortis causa facta est, reuocari potest ob tres causas. Primò, Si pœniteat donatorem. sicut enim testamentum & legatum, vsque ad mortem pro arbitrio testatoris reuocari potest, ita etiam donatio, quæ mortis causa fit. Nec refert verùm expressè pœniteat, an implicitè, vt si rem illam alteri donet. colligitur L. Qui mortis causa. 30. ff. de mortis causa donat. 114 *Donatio mortis causa reuocatur tripliciter.*

Secundò, Si donator dedit intuitu alicuius periculi instantis, ex quo metuit mortem incurrere, hoc ipso, quo periculum euaserit, censetur tacitè reuocata donatio. vt si quis det in graui morbo, vel instante prælio, vt patet L. 3. & sequentibus. ff. de mortis causa donationibus. vide Gomezium num.19. 115

Tertiò, Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso Iure est reuocata. idem vsu venit in testamentis & legatis. Secùs est in promissione & donatione inter viuos, quæ non extinguitur morte donatarij, si sit acceptata, sed transit ad heredes, quamuis sit donatio conditionata, vel in diem. Quòd si donator in donatione promittat se eam non reuocaturum, transit in donationem inter viuos, vt docet Gomezius n. 19. & alij. de quo vide etiam Couarr. Rubr. de testam.p. 2. n.37.& sequentibus. 116 *Promissio & donatio inter viuos non extinguitur.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm promissio & donatio conditionalis sit valida, & quam vim habeant conditiones appositæ.

REspondeO & dico Primò, Conditio præsentis vel præteriti, addita donationi, vel alteri dispositioni, non suspendit eam, sed si conditio existit, valet dispositio, si non existit, non valet, etiamsi ignoretur: vt Do tibi hanc vestem, si fuisti Romæ, si es meus cognatus. habetur L. Cùm ad præsens.37.& 2. sequent. ff. Si certum petatur. & L. Conditio in præteritum. 100. ff. de verb.obligat. Idem dicendum si conditio est de eo, quod necessariò vel omnino certo futurum est, quia quod hoc futurum sit, iam in præsenti est verum, ac proinde conditio censetur præsens. futuritio enim (vt sic loquar) iam inest rei: vt Promitto, do, vendo tibi, si es moriturus, si iudicium est futurum. L. Si pupillus.9. ff. de nouat. éstque communis sententia DD. vt testatur Gomezius c.12. de legatis, n.63. 117 *Præsentis, præteriti, & certò futuri.*

Dico Secundo, Conditio futuri incerti suspendit donationem & alias dispositiones, vsque ad euentum conditionis, v. g. Promitto tibi 100. si nubes, vel si fies sacerdos. ratio est, quia ante euentum conditionis non potest certo constare an extabit. vnde qui ita donat, non intendit vt illud fiat donatarij, nisi conditio euenerit. Gomezius suprà n.64. 118 *Conditio futuri incerti.*

Aduerte tamen, Ex huiusmodi promissione vel donatione acceptata, statim nasci obligationem in donatore & ius in donatario, (pendens tamen à futuro quoad sui impletionem) quod non potest reuocari à donatore, nisi in casibus dub. 14. positis, nec nouo aliquo onere grauari inuito donatario, vt rectè Siluest. Donatio 1.q.15. *Inducit obligationem pendentem.*

Nec obstat, quod donatio mortis causa possit reuocari, quia ex dispositione Iuris habet hanc tacitam conditionem, vt valeat si non reuocetur, d.L. Qui mortis causa. ff. de mort. causa donat. 119

Dico Tertiò, Si conditio, sub qua donatio facta est, suo tempore impleta non fuerit, donatio non obligat, sed in irritum recidit. Idem dicendum de quauis alia dispositione, sub conditione futuri facta. Ratio est, 120 quia dispositio pendens ex hominis libertate, non habet maiorem vim obligandi, nec aliter obligare potest, quàm disponens intendit: atqui non intendit se obligare conditione non impleta. ergo.

Dico

121 *Conditio impossibilis irritum reddit contractum.*

Dico Quartò, Conditio impossibilis non suspendit, sed irritam reddit donationem, & quemuis alium contractum, ita vt nulla ex eo oriatur obligatio, nec ei possit accedere fideiussor. (non loquor modo de contractu matrimonij, & dispositione vltimæ voluntatis.) Ita Gomez. tractatu de legatis tomo 1.c.12.n 67. colligitur ex L. Impossibiles. 7.ff. de verborum obligat. & L. Non solùm. 31. ff. de actionibus & obligat. vbi etiam ratio insinuatur, *quia omnium ea cogitatio est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione, quam sciant esse impossibilem.* est enim talis conditio signum dissensus, nisi aliunde præsumatur ioco adiecta.

Reipsa impossibilis.

Notandum est, Conditionem dici dupliciter *impossibilem*, reipsa, & Iure. *Reipsa impossibilis* est quæ fieri nequit, siue id ea natura rei proueniat, vt si lunam detraxeris, siue ea impotentia illius, cui imponitur, vt si pauper millionem aureorum dederis.

Iure impossibilis.

Iure impossibilis dicitur, quæ stante Iure eoque inuiolato fieri nequit, vt est omnis conditio turpis peccatum continens. Item quæ nihil boni in se continet, & alicui bono est impedimento. qualis olim apud ethnicos erat conditio non nubendi. Item, si eleemosynam non dederis, si amicitiam illius deserueris, &c. Igitur si conditio sit priore modo impossibilis, irritum reddit contractum, siue sit de futuro, siue de præsenti vel præterito, quia talis conditio est signum non adesse consensum serium in contractum, sed dissensum potiùs. dum enim consensus dispenditur ab eo, quod est impossibile, sicut hoc eo tempore, in quod refertur, non eatat, ita nec consensus absolutus eatat. Vnde etiam non refert, vtrùm putetur possibilis an impossibilis. Si enim putatur impossibilis, signum est, ab initio deesse serium consensum, & ita nihil agitur. Si possibilis, adest quidem serius consensus, sed seriò suspenditur à conditione, quæ numquam eatitit nec extabit. & ita eapenctandus est euentus, donec sciant esse impossibilem simul autem atque id rescifcunt, cessat omnis obligatio, quæ esse poterat ratione conscientiæ errantis, quamdiu putabatur possibilis. nam ea pare rei nulla ab initio subfuit obligatio, cùm conditio ab initio fuerit determinata ad non esse.

Conditio iure impossibilis irritū reddit contractum de futuro.

Si secundo modo dicatur impossibilis, nimirum quia turpis, non irritat contractum, nisi sit conditio de futuro, non autem si de præsenti vel præterito. Ratio est: quia quando est de futuro, obstringeret vel alliceret alterum directè ad peccatum: atqui nemo potest obligari ad seruandam promissionem, qua alius obstringatur vel alliciatur ad peccatum. hoc enim contradictionem implicat. v. g. promitto vel do tibi 100. si illum occideris: vendo tibi meam domum, si fœnus in ea exercere velis. Itaque ante conditionem impletam, omnes huiusmodi promissiones & donationes sunt nullius momenti. Impleta tamen conditione obligant: quia non ampliùs ad peccatum obstringunt. & aliàs potest opera alterius, omnibus spectatis tanti æstimari, de quo vide suprà dubitat. 3. Vnde etiamsi talis conditio sit de præterito vel præsenti, non infirmat promissionem, quia ad peccatum non allicit.

132 *Excipitur contractus matrimonij in foro externo.*

* Excepi *contractum matrimonij*, propter caput finale, de conditionibus appositis. Vbi Gregorius IX. statuit, *conditiones impossibiles & turpes, contractas matrimonij adiectas, debere propter eius fauorem pro non adiectis haberi, ac proinde non irritare contractum: exceptis iis, quæ sunt contra substantiam coniugij.* de qua constitutione, etsi ea ad tractatum matrimonij pertineat, hîc etiam aliquid dicendum. Difficile enim est intelligere, quomodo conditio impossibilis possit haberi pro non adiecta in contractu matrimonij, cùm sit potiùs signum, consensum deesse, quam adesse, & Ecclesia non possit defectum consensus in matrimonio supplere. Item quomodo conditio turpis non irritet potiùs contractum, cùm alliciat ad peccatum, & etiam suspendat sæpè consensum in futurum.

Omissis variis responsionibus, quas benè refutat noster Rebellius, pro intelligentia istius Canonis, Notandum, conditiones impossibiles, & de futuro, siue turpes, siue honestas, dupliciter posse apponi contractui matrimonij de præsenti, & cuiuis alteri, ac etiam donationi.

Dupliciter potest conditio apponi alteri illi.

Primò, Vt per eam immediatè exigitur opus externum in futurum præstandum, siue illud sit impossibile absolutè, siue turpe, siue honestum. Et hoc modo suspenditur consensus vsque ad euentum conditionis, seu donec opus quod exigitur, sit præstitum. Vnde quando constat tali modo esse appositam, non est habenda pro non apposita in contractu matrimonij, etiamsi contractus fiat per verba de præsenti, sed expectandum donec opus sit præstitum, & conditio impleta. Vnde si sit absolutè impossibilis, est irritus: si solùm est impossibilis iure, seu turpis & illicita, suspenditur vsque ad euentum conditionis: quo euentu posito, consensus fit absolutus, & contractus validus, si ab initio ea fuit mens contrahentium.

Secundò, Potest apponi conditio, non vt immediatè exigatur ipsum opus externum, sed solùm obligatio ad illud: vt contraho tecum si matrem meam alueris, si inimicum meum occideris: hoc est, si te obliges ad hæc facienda. Hoc modo conditio non suspendit consensum meum, sed statim altero consentiente, & acceptante conditionem, perficitur contractus. Vnde etiamsi hoc modo ponatur conditio impossibilis quoad operis executionem, non vitiat contractum matrimonij de præsenti initum: quia id quod immediatè illa conditio exigit; non est impossibile, nempe obligatio sui saltem verbalis, & quantum in te est, ad tale opus.

Mens Canonis.

His positis, dicendum est, Gregorium IX. cap. illo finali instruere Iudices, quidnam de huiusmodi contractibus in foro externo iudicare debeant, quando non potest constare, quo animo talem cōditionem absolutè vel iure impossibilem contrahentes apposuerint: nimirum an animo immediatè exigendi ipsum opus externum, an verò solùm obligationem ad opus. Si enim constare possit, quòd illam conditionem apposuerit alter eorum exigendo ipsum opus ad plenum consensum in contractum, certum est, iure naturæ contractum non esse validum ante ipsum opus: quia consensus non est absolutus, nisi posito opere. Neque in hoc casu loquitur Pontifex. Si verò constet per conditionem non requiri immediatè ipsum opus, sed solùm obligationem, vel consensum in obligationem talis operis, vel si non constet quidem, sed de hoc dubitetur; neque re discussa possit Iudex aliquid certi habere (de quibus duobus casibus loquitur Pontifex) tunc habendam conditionem pro non apposita: quia nemo potest validè ad impossibile absolutè, vel ad id quod peccatum est (quod Iure imposibile dicitur) obstringi. Cumque conditio immediatè requisita adsit, nempe consensus in obligationem, & contractus sit de præsenti, nec aliud impedimentum habeat, statim est validus. Nec posteà propter onus non præstitum potest rescindi: quia contractus matrimonij semel validus, non potest amplius in irritum à partibus reuocari.

Hæc sine dubio est mens Pontificis. Rebellius noster paulò aliter explicat, sed in re non multùm discrepat. His adde, si constet, conditionem imposibilem non seriò sed ioco appositam, habendam pro non apposita. Similiter si dubium sit, & neutra ea parte posit moralis certitudo haberi. Tunc enim in fauorem matrimonij iudicandum. cap. fin. de sententia & re iudicata: idque propter periculum animæ, ne separati, & aliis iuncti, in adulterio viuant, si ea parte rei prior contractus fortè fuit validus.

Conditiones, quæ contra substantiam matrimonij.

Ceterùm, conditiones quæ sunt contra matrimonij substantiam (vt sunt illæ, quæ sunt contra bonum prolis, vel fidei, vel Sacramenti) non habentur pro non adiectis in foro externo, sed absolutè reddunt contractum irritum: vt si alter dicat alteri, Contraho tecum, si generationem prolis euites, vel donec inueniam ditiorem, vel si corpore quæstum facies. Ita expresse

habetur

habetur dicto capite finali. Quod intellige, si sint de futuro: sic enim solùm imponunt obligationem contrarium obligationi substantiali matrimonij. vide lib. 5. de matrimonio Thomæ Sancij, vbi de his omnibus fusè & eruditè disputat, etsi eius explicatio cap. finalis supra dicti non probetur.

125 *Vltima voluntates.* Excepi etiam *vltimas voluntates*, vt sunt institutio heredis, fideicommissum, legatum, & donatio mortis causa: nam conditio impossibilis vel turpis illis apposita, non reddit dispositionem irritam, sed habetur pro non adiecta. vt constat Lege prima, quarta, sexta, octaua, noua. ff. de conditionibus institutionum. & §. Impossibilis. Institut. de heredibus instituendis. vide Gomezium de legatis numer. 67.

Neque id tantùm in foro externo, & quoad præsumptionem, sicut in matrimonio, & sponsalibus; sed etiam in conscientia. Ratio est; quia etsi Ius non possit supplere consensum in sponsalibus & matrimonio, eò quod in his quisque sit sui Iuris, nec vlla potestas humana possit alteri dare potestatem mei corporis ad vsum matrimonij absque meo consensu: potest tamen illum supplere in vltimis voluntatibus; quia res externæ subsunt dispositioni Iuris humani, suppetente iusta causa.

Idem potuisset in aliis contractibus si voluisset, sed iustas ob causas non fecit. Causa verò, cur in vltimis voluntatibus, non in aliis ita statuerit, est, quia mortuo testatore, non superest qui possit eius mentem interpretari, quomodo conditionem intellexerit, seriòne an ioco adiecerit, an satis aduerterit qualis conditio esset: vnde nasci potuissent plurimæ lites. Deinde si conditio sit turpis, meritò reiicitur, in pœnam testatoris: si impossibilis, reiicitur tamquam impertinens.

In aliis contractibus non reiicitur, sed reddit contractum irritum: quia contrahentes rursus contrahere possunt, si velint. Si tamen testator putabat conditionem possibilem & honestam, non reiicitur, sed irritam reddit dispositionem, vt docet Gomezius suprà numer. 65. & alij, ex Lege, Seruo manumisso. 58. ff. de condictione indebiti.

Conditio nubendi vel non nubendi. Conditio, *si non nupseris, si vxorem non duxeris*, apposita vltimæ voluntati, habetur Iure Digestorum pro non adiecta. Lege, Titio 100. ff. de conditionibus & demonstration. idque fauore matrimonij, vt Respublica augeatur. posteà tamen Iure Codicis hoc restrictum est ad primas nuptias: & constitutum vt in secundis hæc conditio vim haberet, ita vt si contrà facias, legatum amittas; Authentica, Cui relictum, Codice de indicta viduitate tollenda.

Parem modo vim habet conditio, *Si Religionem non ingrediaris.* Ita Gomezius suprà numero septuagesimo octauo, & alij.

Si dicatur; *Lego tibi ducenta si nupseris*, nihil addendo de ingressu Religionis, consequeris ducenta etiamsi Religionem ingrediaris. Conueniunt in hoc omnes Doctores, teste Molina disputatione ducentesima septima, & habetur apertè Nouella centesima vigesima tertia, de sanctissimis. Episcopis cap. trigesima septima, & Authentic. Nisi rogati Codic. ad senatusconsultum. Trebellian. Ratio est: quia non censetur de Religione cogitasse, cùm id non expresserit; ac proinde noluisset eam excludere.

Si autem dicatur, *Lego 200. si nupseris, si Religionem ingrediaris*, est dubium. Multi enim tenent te habiturum 200. etiamsi Religionem ingrediaris, quia illa conditio, si nupseris, quatenus retrahere potest à Religione, habenda pro non adiecta. Syluester verbo Hereditas quarto, quæstione vltima. Medina quæstione vigesima tertia, Panormitanus in cap. In præsentia, de probationibus. estque communior sententia Iurisperitorum. colligitur ex Authenticis proximè citatis. Contrarium tenet Couarruuias libro primo variarum. capite decimo nono, numer. septimo, & sequentibus, cum aliis, quos citat. Eadem placet Molinæ disputatio. 207. etsi contrariam fateatur probabilem. Ratio est: quia testator expresè contrarium statuit, & potuit ad hoc iusta ratione moueri hoc tamen ex circumstantiis iudicandum est.

Nihilominùs prior sententia videtur Iuri conformior, vt docet Felinus capit. In præsentia. de probationibus, numero trigesimo septimo. vbi pro hac sententia adducit Ioannem Andream, Antonium de Butrio, Romanum, Bartolum, Albericum, Abbatem, Matthesilanum, & Baldum: quamuis Baldus sibi non constans alibi doceat contrarium. Pro eadem Couarruuias, libro primo variarum, capite decimo nono, citat Socinatem, Aretinum, Iasonem, & Ioannem Crottum. Idem passim tenent Summistæ. Ratio est: quia si quis benè consideret, Nouella illa centesima vigesima tertia Iustiniani capite trigesimo septimo, non nititur præsumptione tacitæ voluntatis testatoris (vt volunt auctores contrariæ sententiæ, qui proinde nolunt illam locum habere, quando testator expresè Monasterium excludit) sed absolutè intendit fauere pietati, etiam contra testatoris voluntatem: & ideò vult talem clausulam haberi pro non adiecta: sicut Iure Digestorum clausula, *Si non nupserit*, habebatur pro non adiecta, quia volebat Ius fauere nuptiis. Quomodo enim præsumi potest passim de quouis testatore, qui sic disponit; *Lego Fuluiæ 200. si nupserit, si autem non nupserit 100.* non cogitasse de statu Religionis, & si cogitasset, ita affectum fuisse erga illam, vt Fuluiæ ingredienti Religionem relicturus esset 200. perinde ac nubenti? Sanè hæc præsumi non potest, sed potiùs contrarium. nam ingredi Religionem est maximè affine ei, quod est non nubere: & homines tunc omnia expendere solent. Deinde pauci erga Religionem ita sunt affecti, vt ita vellent disponere. Quidquid enim ad Religionem peruenit, videtur familiæ perire. Vnde idem Iustinianus eadem Nouella in fauorem Religionis statuit, ne parentes possent filios Religionem ingredientes legitima priuare, sed vt hanc tenerentur Monasterio dare. Et multa alia ibidem constituit in Religionis fauorem, ne parentes & consanguinei quidquam ingredientibus detraherent. Quare etiamsi constet de contraria voluntate testatoris, nihilominùs clausula illa habebitur pro non adiecta, vt rectè docent Auctores suprà citati.

Nec obstat, quod Couarruuias obiicit: Neminem qui seriò Religionem cogitet, ratione talis clausulæ auertendum: quia etsi id verum sit quando legatum est paruum (nam ob tale, ne nuptias quidem omittet, qui seriò de illis cogitat) non tamen quando est amplissimum, ex quo manens in sæculo maxima bona ad Dei gloriam perficere poterit; quod legatum diuites amici occupabunt, & vanè expendent, si Religionem ingressus fuerit. Addo, non tantùm agi ne auertantur qui firmo animo Religionem destinarunt: sed etiam ne illi qui de illa deliberant.

***

DVBITATIO XVI.

Vtrùm donatio facta ad certum vsum, vel finem, vel sub certo onere; si illud onus, vel ille finis non præstetur, sit valida.

124 DIco Primò, Quando aliquis donat ob certum finem, si non intendat ad illum finem obligare, sed solùm allicere animum, vel præbere media ad illum consequendum, si placuerit: non est irrita donatio, etiamsi finis non sequatur. verbi gratia. Petrus legauit puellæ 100. vt nubat, nec aliud expressit, illa verò ante nuptias obiit: legatum non est restituendum, sed transit ad heredes puellæ, imò etiamsi manens in vita coleret cœlibatum in sæculo, vel ingrederetur Religionem, non teneretur restituere. vt docet Molina disputatione ducentesima octaua. quia non censetur legator malus bonum voluisse impedire, nisi aliunde de contrario constet. Ob hanc causam valida est donatio, qua quis donat collatori ad alliciendum ipsius animum, vt beneficium conferat; vel mercatori, vt ad mutuandum inclinetur; vel puellæ, vt ad consensum flectatur, quamuis finis non sequatur. quia non est donatio conditionata: sed absoluta, facta non animo obligandi, sed tantùm alliciendi ad liberum consensum. vnde potest acceptare, etiamsi non intendat præstare quod donator exoptat.

125 *Donatio ad alliciendum animum.*

126 *Donatio ad certum vsum vel finem.*

Dico Secundo, Si intendat donatarium ad illum finem vel vsum obligare, donatio erit irrita, fine non præstito, si ille sit principalis finis donationis: sit verò sit secundarius, non erit irrita, poterit tamen in irritum reuocari, si donatarius nolit præstare. Ita docet Ioannes Medina C. de restitut. quæst. vigesima quarta. Prior pars patet ex multis textibus, ff. de condictione causa data non secuta. & Cod. de condictione ob causam. quibus conceditur repetitio causa non secuta.

Probatur, quia quando dat ad certum vsum, tanquam ad finem principalem, limitat suam donationem ad illum vsum, nec habet aliam causam cur velit rem esse ipsius. sicut enim est in potestate ipsius donare, ita etiam limitare suam donationem ad certum finem & vsum, prout placuerit; nam tota vis donationis pendet ex intentione donantis. vt si parens det filio pecuniam, eo dumtaxat fine, vt emat libros; si filius non emerit, tenetur ad restitutionem; quia donator limitauit donationem suam ad certum vsum, nec aliam causam donandi habuit. si tamen filius bona fide conatus fuisset emere, & aliunde fuisset impeditus; vel si insumpsisset in res alias æquè vtiles, non esset obligandus ad restitutionem, quia parens posset præsumi id ratum habere Idem dicendum de similibus donationibus.

127 *Si finis secundarius non præstetur. Donans sub certo onere.*

Altera pars probatur: quia etsi finis secundarius non præstetur, tamen subest finis principalis, ob quem donatio est facta: & ita non censetur irrita, nisi ex circumstantiis constet aliam donatoris mentem fuisse. vt si des Monasterio 100. aureos sub aliquo onere, est valida donatio, etiamsi Monasterium onus non præstiterit. quia non censetur ille principalis finis donationis, sed salus animæ, ob quam Monasterio videtur absolutè donatum, etsi cum onere. imò nec reuocari potest, nisi id additum sit in donatione, vel nisi aliunde constet, eam donatoris mentem fuisse, vt docet Medina supra, & colligitur ex cap. Verùm, de condit. appositis. potest tamen compelli Monasterium, vt onus impleat; quòd si no-
128 lit, per sententiam Iudicis potest priuari. Si tamen impletio oneris non est in ipsius potestate, (vt quia alij impediunt, vel pendet a consensu aliorum, qui nolunt consentire) non potest compelli. sufficit enim vt sit paratum facere quantum in se, vt onus impleat. non enim donator censetur aliud intendisse, nisi expresserit; cum recta ratio non plus exigat, quàm homo possit præstare. Idem dicendum de omnibus donationibus, quæ ob aliquem finem principalem fiunt cum aliquo onere annexo.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm donatio ob causam præteritam vel præsentem sit valida, si causa non subsit.

RESpondeo, Talem donationem esse inualidam, nisi donator actu vel habitu ita sit affectus, vt illam censeatur velle valere, quamuis causa non subsit. colligitur ex Medina q. 24. Probatur Primò, Quia talis donatio est inuolontaria: procedit enim ex errore; qui si non esset, donatio non fieret: atqui donatio vt omnino valida sit, debet esse plenè voluntaria, cùm ex liberalitate procedat. Secundo, Quando error dat causam contractui vel alteri dispositioni, actus est irritus vel saltem in irritum reuocabilis. vt ostensum est supra cap. 17. dubit. 5 atqui hic dat causam actui: ergo. Tertio, Cùm quis exprimit se donare ob causam, videtur donatio fieri sub conditione, *si causa subsit*: ergo si illa conditio non subsistit, donatio est nulla. Hoc tamen argumentum non est firmum; quia expressio causæ non habet vim conditionis: vt patet in contracto matrimonij, si quis ita dicat, Accipio te in vxorē, quia es bonis moribus, quia diues, &c. talis enim contractus est validus, siue causa illa extet in re, siue non. solùm enim exprimitur quid moueat & impellat animum ad contrahendum, non autem ponitur vlla conditio consensui.

129 *Si causa non subsit.*

Circa hanc assertionem Aduertendū est, si res absolutè donetur, & error non sit circa substantiam rei donandæ, vel personam donatarij, vel circa substantiam ipsius actus (vt cùm est error circa causā principalem, dantem speciem actui) sed solùm circa conditionem accidentariam, vel causam secundariam, donationem non esse omnino irritam: dici tamen *inualidam*, quia pro arbitrio donantis reuocari potest, errore cognito. & quidem si donatarius est causa deceptionis, tenetur errorem detegere, & ponere rem totam in arbitrio donatoris, vt donationem ratificet vel reuocet. si verò non est causa, non videtur ad hoc teneri. vnde poterit retinere, donec reuocetur, iuxta ea quæ d. dubit. 5 cap. 17. diximus.

Discrimen erroris circa substantiam, & circa conditionem accidentariam.

Dixi, *Nisi actu vel habitu*, &c. quia sæpè fit, quempiam ita esse affectum, vt si sciret causam esse falsam, 130
nollet donare; tamen quia dedit, non vult donationem esse irritam. vt si donasti aliquid amico, quia putas illum curasse aliquod negotium, quod non curauit, tamen multa alia tua causa fecit, ob quæ velles donationem confirmare.

Petes, Quando causa, ob quam aliquid datur, non subest, quomodo scietur vtrùm velit donationem valere, an non?

Respondeo, Quando id non exprimitur, esse colligendum ex conditione dantis & accipientis, & rei donatæ, & ex conditione causæ. si enim causa ob quam datur non est principalis, sed secundaria, ob quam hic & nunc solùm se applicat ad donandum, & extat aliqua causa principalior; tunc donatio non est censenda irrita, etiamsi illa causa secundaria non extet, vt patet exemplo allato. item cùm datur eleemosyna pauperi simulanti fidem Catholicam, vel sanctitatem; nam principalis causa dandi est paupertas. posset tamen talis donatio reuocari, si error ei causam dedit. deinde etsi causa principalis ob quam datur non extet; si tamen conditio donantis, vel rei donata est talis, vt putetur

131 *Causa principalis & secundaria dandi.*

tetur nolle obligare ad restitut. poterit donatarius retinere.

132 *Paupertatis simulatione obtentum.* Hinc sæpe fit, vt qui simulatione sanctitatis, paupertatis vel infirmitatis, vel obsequiorum aliquid impetrarunt, non teneantur ad restitutionem: quia donatores non censentur id onus velle imponere, idque vel ob liberalitatem, vel ob beneuolentiam & amicitiam, vel ob rerum paruitatem, vel quia res est consumpta, & difficilis esset donatario restitutio. Si autem putetur donator velle vt sic per fraudem obtentum restituatur, est restituendum, maximè si quantitas est notabilis. Imo etiam in dubio est restituendum, saltem pars aliqua pro ratione dubij; quia cum non cœperit bona fide possidere, non potest ratione possessionis, ipsius conditio melior censeri; vel certè debet fraudem aperire, & rem in libero arbitrio donantis constituere.

133 *Cui restituendum.* Dubium tamen est inter DD. cui sit restituendum id, quod simulatione paupertatis obtentum est, si donator putetur illum velle ad hoc obligare. Plerique DD. docent id esse conferendum in alios pauperes, vel in alios pios vsus, quia donator illud iam à se alienauit, & Christo donauit, accepturus pro eo mercedem, non secùs ac si verè pauperi dedisset. ita Nauarrus, capit. decimo septimo, numer. 107. Scotus in quarto, distinct. decima quinta, quæst. secunda, articul. tertio. Adrianus in quarto tractat. de restitution. quæst. quinta, & Medina supra. Sotus tamen libro nono, de Iustit. quæst. septima, articul. tertio, ad quartum, putat esse restituendum donatori; quia hic non intendit donare Christo, nisi quatenus intendit donare huic pauperi. Sed possunt conciliari, si dicamus esse restituendum donatori, si is sit notus, & res sit notabilis, & ipse putetur velle vt sibi restituatur. alioqui si res sint minutæ, vel ignoti qui dederunt, vel si putentur velle illud alijs pauperibus dari, alijs dandum est.

CAPVT XIX.

De testamento & legatis.

Constat Dubitationibus 8.

DVBITATIO I.

Quid sit testamentum, & quomodo à codicillo differat.

1 RESPONDEO, *Testamentum est voluntatis nostræ iusta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult.* Ita definitur Leg. prima. ff. Qui testament. facere possunt. Verum quia hæc definitio conuenit etiam alijs vltimis voluntatibus, nempe codicillo, legato, fideicommisso & donationi causâ mortis; addunt Doctores, *cum directa heredis institutione*. per quam particulam testamentum decernitur ab alijs: quia nulla alia vltima voluntas continet heredis institutionem. vnde propriè loquendo *testamentum est heredis institutio.* Licet enim instrumentum illud dicitur *testamentum* iure ciuili, quia continet heredis institutionem: non autem quia continet legata vel fideicommissa. nam quòd hæc in eodem Instrumento scribantur, est extrinsecum, & accessorium ratione testamenti: possent enim omitti. Differt autem à *codicillo*.

2 *Codicillus.* Primò, Quòd codicillus non fiat ad instituendum heredem; (nisi interdum ex priuilegio, quale concessum militi: vt patet Lege Militis codicillis 36. ff. de milit. testament.) sed ad aliquid in testamento explicandum vel mutandum, addendum vel detrahendum: vt ad legata instituenda, vel ad substitutionem fideicommissariam faciendam, &c.

Secundò, Quòd in codicillo sufficiant quinque testes, etiamsi non sint rogati: inter quos possunt etiam esse mulieres. In testamento requiruntur 7. testes rogati masculi & puberes. vide Siluestrum v. Testamentum 1. n. 2.

3 *Clausula codicillaris.* Hinc fit vt *clausula codicillaris* testamento addita (qua significat testator se velle suam dispositionem valere per modum vel testamenti, vel codicilli; vel generatim se velle illam valere meliore modo, quo potest) eam vim habeat, vt etiamsi testamentum ob defectum solemnitatis non valeat qua testamentum, (id est, quoad institutionem heredis directam) valeat tamen qua codicillus. Vnde efficitur

Primò, Vt legata tali testamento relicta, sint soluenda.

Secundò, Si testator non habens liberos, instituat extraneum heredem; institutio illa directa habebit vim substitutionis fideicommissariæ. nam frater, vel alius, qui ab intestato succedit, tenebitur illi tradere hereditatem, retenta solùm quarta eius parte, quam vocant Trebellianicam.

Tertiò, Si verò habeat liberos, illi habebunt solùm legitimam: extraneus verò sic institutus habebit reliqua. vide Siluest. supra numer. 11. & Molinam disputat. 132. & Iulium Clarum §. Testamentum quæst. 46.

DVBITATIO II.

Vtrum testamentum factum ad piam causam sit validum, si ei desint solemnitates, quas requirit Ius ciuile.

VErbi gratia, si non adsint septem testes, vel non omnes sint masculi, & puberes: vel non omnes sint rogati, vel si non omnes subscripserint, &c. quæ habentur Leg. Hac consultissima. 21. Cod. de testamentis. dicitur autem factum ad piam causam, quando heres instituitur pia causa, vt Ecclesia, Monasterium, pauperes.

4 *Testamentum ad piam causam.* Respondeo, Vt testamentum ad pias causas sit validum, etiam in foro externo, non requiruntur solemnitates Iuris ciuilis: sed sufficiunt eæ quæ sunt Iuris gentium; nempe vt duo testes adsint. Ita Couarruuias cap. 11. de testament. numer. 9. & Iulius Clarus §. Testamentum. quæst. 6. num. primo, & colligitur apertè ex capit. Relatum primo, de testamentis. vbi Alexander III. mandat, vt Iudex causas, in quibus agitur de iis quæ relicta sunt Ecclesijs, tractet non secundùm leges, sed secundùm Canones, duobus vel tribus duntaxat legitimis testibus requisitis. quod etiam in foro ciuili seruandum esse docet Clarus supra & alij DD.

Duo testes sufficiunt.

5 Neque requiritur præsentia Parochi, vt quidam volunt: nam Pontifex dicit non nisi duos legitimos testes requirendos. potuit autem Summus Pontifex hac in re legibus ciuilibus derogare: quia potestatis Ecclesiasticæ (cuius plenitudo est in Pontifice) est, ordinare hominum actiones ad finem supernaturalem, qui est salus animæ: & consequenter potest submouere & tollere omnia, quæ studium & cursum bonorum operum ad salutem animæ pertinentium impediunt; atqui tales leges

Digitized by Google

in causis piis impedirent studium bonorum operum: ergo.

Petes, Utrum necessarij sint duo testes, ut tale testamentum sit validum in foro conscientiae?

7 Respondeo, Non esse necessarios. sufficit enim in his testamentis id, quod Iure naturali est sufficiens, nempe ut sit potestas in disponente, capacitas in eo in cuius favorem disponitur, & libertas in dispositione: quod probatur, quia nulla solemnitas Iuris civilis in his testamentis est necessaria, ut patet ex capit. Relatum primo de testament. Neque etiam necessarij sunt duo testes Iure Canonico, quia Ius Canonicum non requirit eos ut dispositio sit valida in foro conscientiae, sed ut possit probari in foro externo, quantum satis est ut Iudex pro ea sententiam ferat, ut colligitur ex dicto capitul. Relatum.

Non sunt necessarij in foro conscientia.

8 Hinc sequitur Primo, In tali testamento, ut validum sit, non requiri heredis institutionem. ratio est, quia haec necessaria tantùm est Iure civili: atqui ut testamentum ad pias causas validum sit, nihil requiritur solo Iure civili introductum. Ita Iulius Clarus q. 6. num. 8.

9 Secundo, Etsi testamentum aliquod ad causas profanas, defectu solemnitatis sit invalidum; tamen legata pia in eo contenta, valida esse. Ita Covarru. cap. 11. n. 4. ratio est, quia caput Relatum, loquitur generatim de omnibus ad piam causam relictis, unde etiam comprehendit legata.

Legata pia.

Tertio, Legata profana posita in testamento ad pias causas minus solemni, valere, esseque solvenda, est sententia communis DD. ut refert Clarus §. Testamentum. quaest. 6. num. 9. ratio est, quia solemnitas, quae sufficit ad institutionem heredis, etiam sufficit ad legata illi opposita. accessorium enim sequitur naturam principalis.

Legata profana.

10 Quinto, Etsi regulariter non valet dispositio ultimae voluntatis captatoria, (id est, quae confertur in alterius arbitrium) tamen valere in dispositione ad pias causas. Ita Clarus quaest. 6. numer. 5. citat Bartolum & alios, qui dicunt hanc esse sententiam communem. Ratio est, quia Iure gentium talis dispositio est valida & satis aperte colligitur ex c. Cum tibi, de testamentis, ubi dicit Innocent. III. *Qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit, non videtur decedere intestatus.* quod multi DD. intelligunt in causis piis, & ita exponitur in Summario illius capitis.

DVBITATIO III.

Utrùm testamentum factum ad causam non piam sit validum in foro conscientiae, si ei desint solemnitates Iure positivo requisitae.

11 COvarruvias cap. 10. de testamentis num. 12. docet tale testamentum, etiam in foro conscientiae invalidum esse, ita ut heres tali testamento institutus, & legatarius, teneantur ad restitutionem heredibus ab intestato. citat pro hac sententia Baldum & Fortunium. eandem tenent quidam recentiores. nihilominus

Sententia Covarr.

12 Respondeo, Contrariam sententiam omnino veriorem videri, Tale testamentum in foro conscientiae validum esse, & licite retineri quod ex tali testamento possidetur, sive titulo hereditatis, sive legati. Probatur Primo, Quia communis sententia DD. utriusque Iuris est, ex testamento minus solemni oriri obligationem naturalem, ut testatur Iulius Clarus §. Testamentum. quaest. 90. numer. primo, & Iason in Leg. Cum quis 10. Cod. de Iuris & facti ignorantia numer. 13. & fatetur Covarruvias numer. 10. atqui hoc nihil aliud est, quam testamentum tale in foro conscientiae esse validum, ita ut heres ab intestato teneatur ei satisfacere, & institutus possit relictum petere & retinere: quamvis Ius civile ex eo actionem non tribuat. sicut simplex promissio in foro conscientiae est implenda, etiamsi Ius civile ex ea non concedat actionem.

Contraria verior.

Obligatio naturalis.

Respondet Covarruvias, Illam sententiam Iurisperitorum intelligendam de obligatione naturali non stricta, ratione cuius heres ab intestato teneatur ex iustitia, sed laxa, qua teneatur solum ex honestate morali: unde eum, qui sic institutus est, non posse retinere hereditatem vel legatum, eo quod ius iustitiae non habeat. Verùm haec responsio non satisfacit.

Resp. Covar.

Primo, Quia obligatio naturalis apud Iurisperitos vocatur ea, quae praeciso omni Iure positivo oritur ex natura actus, & a Iure positivo superveniente non irritatur: atqui seposito Iure positivo, oritur obligatio iustitiae ex tali testamento: ergo loquuntur de obligatione iustitiae. 13

Refutatur.

Secundo, Si oritur ex tali testamento obligatio honestatis: ergo heres ab intestato tenebitur saltem sub peccato veniali illi satisfacere. nam alioquin faceret contra honestatem virtutis. similiter heres tali testamento institutus poterit retinere quod ipsi sic datum fuerit, sicut quod datur ex vi promissionis, verè debitum est & retineri potest, quamvis non sit debitum nisi ex honestate morali, ut multi DD. docent.

Denique quod Iurisperiti hanc sententiam intelligant de obligatione stricta, patet ex eo, quod inde concludant, heredem ab intestato teneri in foro animae restituere hereditatem ei, qui sic est institutus, & institutum posse retinere. vide Angelum v. Heres, num. 5. & alios infra.

Probatur Secundo, Quia plerique Theologi, qui hanc quaestionem attigerunt, aperte docent, tale testamentum in foro conscientiae validum esse. Adrianus Quodlibet sexto articul. primo allatione secunda. Angelus verb. Heres, numer. quinto. Tabiena ibidem numer. quarto. Silvestr. verb. Testamentum primo quaest. quinta. §. Quartum. secundum Archidiacon. & verb. Hereditas tertia quaestio. septima. Ioannes Medin. Cod. de restitutio. quaestio. 23. in fine. Lopez secunda part. cap. 14. Idem ex parte tenet Sotus libro quarto de Iustitia quaestio. quinta. articul. tertio. Bannes quaestio. 62. disputat. quinta; quatenus docent id quod ex tali testamento possidetur non esse restituendum, donec per sententiam heredi ab intestato adiudicetur. denique noster Molina disputat. 81. 14

Tertio, Ex Leg. Etsi inutiliter, secunda. Cod. de fideicommissis, ubi Antoninus sanxit, *Non posse peti repeti fideicommissum relictum à defuncto intestato* (id est, in scriptura minus solemni) *si eo sciens hereditatem agnovit, cuius ex heres, illud praestitit.* Et rationem subdit: *Quia neque ex sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi, defuncti voluntati satisfactum esse videtur.* Hic aperte supponit, voluntatem defuncti, de qua constet per confessionem heredis, cuius interest, validam esse debere etiam in foro externo, etsi per scripturam minus solemnem non satis probetur. Unde colligunt Iurisperiti, legata, quae in testamento minus solemni tibi sunt relicta, si a te possideantur, non solum posse in foro conscientiae retinere, sed etiam in externo defendi per legitimam exceptionem. quam sententiam Iason dicit esse communem, ut refert Covarruvias num. 19. 15 16

Quarto, Probatur ex §. ultimo. Inst. de fideicommissariis hereditatibus, ubi Iustinianus statuit, ut si testator fidei heredis sui commisit, ut hereditatem vel speciale fideicommissum tibi restituat, & postea nec ex scriptura, nec ex quinque testium numero possit probari 17

bari hanc fuisse eius voluntatem, possis ei offerre iuramentum: & si iurare noluerit, vel si fassus fuerit, cogatur tibi restituere: nec liceat ei ad subtilitatem Iuris confugere, (id est, non liceat ei opponere, testamento defuisse debitam solemnitatem) rationem subdit: *Ne depereat vltima voluntas testatoris, fidei heredis commissa.* Idem habetur L. Quæstionem 23. Cod. de fideicommiss.

18 Quintò, Quia numerus testium & similes solemnitates solùm requiruntur in testamentis, vt fidem faciant in foro externo, seu vt falsitas & omnis deceptio euitetur: vt expressè dicitur d. L. Quæstionem. C. de fideicommiss. vbi sic habemus: *Cum enim per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium & nimia subtilitas requirenda est. Lex enim, ne quid falsitatis incurrat per duos fortè testes compositum testamentum, maiorem numerum testium expostulat: vt per ampliores homines perfectissima veritas reueletur. Cum autem is, qui ex voluntate defuncti lucratur (& maxime ipse heres, cui summa auctoritas totius causæ commissa est) dicere compellitur veritatem per sacramenti religionem: qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? Cùm & in leges respeximus, quæ iustis dispositionibus testatorum omnino heredes obedire compellunt; & sic strictius causam exigunt, vt etiam amittere lucrum hereditatis faciant eos, qui testatoribus suis minimè paruerint.*

Ex quibus clarè patet, non fuisse mentem legislatorum reddere irrita talia testamenta in foro conscientiæ, sed tantùm in foro externo non assistere, seu non dare actionem: sicut non dant actionem ex nuda promissione, nisi formula stipulationis, vel simili modo sit vestita.

19 Sextò, *Nihil est tam conueniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi,* vt habetur §. Per traditionem. Instit. de rerum diuisione: ergo non est conueniens naturali æquitati, vt omissio talium solemnitatum (præsertim si per ignorantiam vel obliuionem vel impotentiam proueniat) hanc voluntatem reddat inualidam. valdè enim durum est, vt non possim testari, vel aliquid legare in fauorem amici, eò quòd desit vnus testis, vel notarius: & ob hanc causam amicus teneatur in conscientia restituere fratribus meis, vel sororibus, vel cognatis, quibus, ob iustas causas, nihil volui relictum.

20 Septimò, Ideo introductæ sunt istæ solemnitates, vt voluntati testatoris certiùs satisfieret, nec posset variis hominum artibus interuerti. homines enim maximè desiderant vltimæ voluntatis suæ dispositionem seruari: vnde Authent. de nuptiis, coll. 4. cap. 46. Imperator ait, *Vbique custodire volumus morientium voluntates.* ergo non intenderunt legislatores ob defectum illorum irritas reddere vltimas voluntates: si aliunde constet de mente testatoris. hoc enim esset euertere finem, vt seruentur media. Denique hanc sententiam tamquam maximè rationi consentaneam tenet Plinius Secundus lib. 2. ep. ad Annianum. *Ego,* inquit, *propriam legem mihi dixi, vt defunctorum voluntates, etiamsi deficerent, quasi perfectas tuerer.* Et l. 5. ep. ad Calusium, *Hoc enim si ius aspicias, irritum; si defuncti voluntatem, ratum & firmum est: mihi autem defuncti voluntas (vereor quam in partem Iurisconsulti quod dicturus sum accipiant) antiquior iure est.*

21 *Consectaria 5.* Ex his sequitur Primò, Heredem ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, teneri restituere hereditatem & soluere legata eis, quibus testamento minùs solemni debentur.

Secundò, Si dubius sit de voluntate testatoris, debet eum illis componere pro ratione dubij. Ita Molina disp. 81. ratio est, quia cùm nec ipse, nec alij cœperint adhuc possidere bona fide, in dubio par est eorum conditio. Probabilius tamen videtur, heredem ab intestato hoc casu posse totum retinere. Ratio est, quia habet ius certum, à quo non debet excludi per ius alterius dubium. hæc enim est ratio cur melior sit conditio possidentis. quia possidens qui certus est se habere ius possidendi, non tenetur rem nec totam nec partem eius deserere, ob ius dubium alterius.

Tertiò, Si heres ab intestato retineat hereditatem 22 & legata, possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat relictum, vti occulta compensatione: nam reuerà res illæ erant ipsorum. Siluester v. Hereditas 3. q. 7. *Si iudex adiudicet heredi ab intestato.*

Quartò, Si heres ab intestato fateatur mentem testatoris fuisse, vt hereditatem nomine fideicommissi 23 alteri traderet, vel legatum aliquod solueret: aut si oblato iuramento, iurare noluerit, cogendus est etiam in foro externo hereditatem tradere, (detracta tamen quarta parte, quam vocant Trebellianam) & soluere legatum. vt patet ex quarta & quinta probatione. *Si heres fatetur.*

Quintò, Idem ob eamdem causam dicendum est, si 24 fateatur voluntatem testatoris fuisse, vt hereditas non vt fideicommissum, sed immediatè perueniret ad institutum, non enim recurrendum est ad fidem testium, vel ad Iuris subtilitatem, quando is cuius interest, confitetur testatoris voluntatem: vt habetur d. L. Quæstionem 23. Cod. de fideicommissis.

Sed contrà obiicitur ex Couarruuia, Primò, ex L. Hac consultissima 21. Cod. de testamentis. *Non subscriptum à testibus ac non signatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* & subdit, *Ex imperfecto testamento voluntatem tenere defuncti (nisi inter solos liberos habeatur) non volumus.* & §. Ex eo. Instit. Quibus modis testam. infir. *Imperfectum testamentum nullum est.*

Respondent quidam, has leges niti præsumptione 25 fraudis, quæ præsumitur cõmissa in talibus testamentis, quando præscriptæ solẽnitates desunt. vnde quando constat nullam fraudem commissam, sed hanc esse veram & liberam voluntatem testatoris, leges hasce non habere locum. Sed solutio non videtur vera. Primò, Quia non potest prudenter præsumi fraus, ex eo, *Non nititur* quòd vnus vel alter testis, vel subscriptio alicuius *præsumptione* desit. nam multis modis fieri potest, vt aliquid horum *fraudis.* sit omissum. Secundò, Quia quatuor testes possunt sufficere, vt constet non subesse fraudem; sufficiunt enim in rebus maioribus, vt in causa criminali, in qua agitur de vita. Tertiò, Etiamsi Iudices sciant nullam subesse fraudem, tamen non adiudicabunt ex tali testamento hereditatem, nisi heres ab intestato fateatur hanc fuisse mentem testatoris, vel nisi recusauerit oblatum iuramentum. Vnde aliter respondetur, Illas 26 leges loqui de nullitate in foro externo; quia in foro *Est nullum in* externo non datur actio ex tali testamento. lex enim *foro externo.* ciuilis ei non assistit: non tamen ei resistit, vt rectè docet Franciscus Sarmiento de reditibus part. 1. cap. 5. num. 3. habetur itaque pro *infecto, irrito, & nullo* in foro externo: quia non conceditur actio ex tali testamento, perinde ac si nullum omnino extaret. cum hoc tamen consistit, quòd ex eo nascatur obligatio naturalis in herede ab intestato ad res illas tradendas, & ius in iis, quibus sic aliquid est relictum, ad exigendum: sicut patet in pactis nudis, ex quibus etsi nulla oriatur obligatio ciuilis, oritur tamen obligatio naturalis, vt dictum est cap. 17. dubit. 4. Potuit autem Ius ciuile 27 actionem ex huiusmodi testamentis denegare ob iu- *Cur deneget* stas causas. Primò, Ad vitandas plurimas lites, quæ *actionem.* ortæ fuissent, si licuisset heredi instituto & legatariis probare, hanc fuisse mentem testatoris. quam etiam ob causam factum est, vt certas solemnitates requireret, quæ nisi seruatæ essent, aliæ probationes non admitterentur, præter confessionem heredis ab intestato, cuius interest. Secundò, Ad excludendas varias hominum artes & machinationes, quibus conati fuissent vltimas voluntates interuertere, si satis fuisset probationibus Iure gentium requisitis vti. dum enim vident tam multa requiri ad faciendam fidem in causa testamentaria, desperant de successu, & cessant à fraudibus. Tertiò, Ne heredes ab intestato, quibus non constat de voluntate testatoris, gemino dolore afficerentur, si priuati solatio defuncti, cogerentur

extraneis dare hereditatem. quòd si illis de voluntate defuncti constet, non possunt queri, quia par est vt satisfaciant voluntati defuncti, quam ipsimet agnoscunt.

28 Obiicitur Secundò, Si illa testamenta in foro conscientiæ essent valida, inique Iudices adiudicarent heredibus ab intestato; fouerent enim apertam iniustitiam, præberent etiam occasionem heredibus illis, inique petendi, quod aliis relictum est.

Respond. Non adiudicari heredibus hereditatem illam, tanquam absolutè ad illos pertineat: sed non concedi actionem iis, qui nituntur tali testamento: quia repelluntur tamquam destituti probatione, quam leges requirunt. quòd si contingat hos esse possessores: datur quidem heredibus repetitio. quia putantur bona fide agere, nec scire aliam esse defuncti voluntatem. non tamen intendit Iudex decernere rem absolutè illorum esse: sed esse illorum, quantum apparet ex probationibus, quæ Iure admittuntur, interim relinquens eos suæ conscientiæ. Quod autem heredes inde occasionem accipiant petendi quod aliis relictum est, ipsorum malitiæ imputandum, non legum dispositioni, quæ iustis causis nititur. Simile cernitur in pactis nudis, ex quibus etsi aliquid debitum sit in conscientia Ius tamen ciuile Cæsareum non concedit actionem. imò concedit repetitionem, si alter aliquid hoc nomine absque voluntate partis acceperit. vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum, part.2.§.4. vbi docet dari repetitionem heredi, si ex ignorantia facti (nempe ex eo, quòd putauerit testamentum esse solemne) soluerit legatum, vel fideicommissum. non autem si ex ignorantia Iuris, id est, si soluerit, quod putaret testamentum minùs solemne esse validum, sed hoc ad forum externum pertinet: nam in conscientia non licet repetere, si putat illam fuisse defuncti voluntatem.

29 Obiicitur Tertiò, Si tale testamentum in foro conscientiæ est validum: ergo tutor non poterit agere pro pupillo (qui est heres ab intestato) ad rescissionem testamenti minùs solemnis in fauorem alterius conditi, si sciat voluntatem testatoris fuisse vt alius esset heres: quod est graue incommodum. si enim agat, peccabit mortaliter: si non agat, condemnabitur vt pupillum præstet indemnem.

Resp. Non posse agere. si autem ideò cogatur pupillo compensare damnum, pupillus tenetur ei in conscientia ad restitutionem, & ipse potest occultè tantumdem detrahere ex illius bonis.

30 *Sententia opposita est probabilis.* Aduerte tamen Primò, Sententiam Couarruuiæ esse probabilem, & securam in conscientia, etsi nostra sit verior & probabilior: potuissent enim legislatores ita statuere, quamuis non ita consentaneè naturali æquitati. vnde poterit tutor ea vti, & sic agere contra tale testamentum. Iuxta hanc sententiam Primò, Is, cui sic quid relictum est, non potest illud petere tamquam ex iustitia debitum. Secundò, Si possidet, non potest retinere: nisi fortè sit fideicommissum, quod testator fidei sui heredis commiserit: vel legatum, quod heres iam soluerit, sciens testamentum non fuisse solemne, iuxta ea, quæ dicta sunt in 3.4. & 5. probatione. Tertiò, Heres ab intestato potest illud retinere, &, si alter possidet, repetere in iudicio. Quartò, Quod si non possit ob potentiam aduersarij, vti potest occulta compensatione.

31 *Sententia Soti.* Aduerte Secundò, Dominicum Sotum & Bannes supra, tenere quamdam sententiam mediam: sentiunt enim, testamentum minùs solemne quadam ratione esse validum, quadam inualidum. Validum: quia institutus potest capere hereditatem, si nemo ei se opponat & retinere donec Iudex illi eam abiudicet. Inualidum: quia heres ab intestato potest eam capere & retinere, etiamsi sciat voluntatem defuncti aliam fuisse. quod si alter eam occupauerit, potest in iudicio eam petere, & cùm adiudicata fuerit, retinere. Hæc sententia non est improbabilis. nec dubitandum est, quin legislatores ita potuerint statuere; nempe vt tale testamentum non esset irritum in conscientia, ante sententiam Iudicis; & per eam irritaretur vel declararetur irritum ex vi legis, &c. Verùm non videtur illa fuisse mens illorum: nam si heres fateatur, voluntatem testatoris fuisse vt alteri traderet fideicommissum vel legatum, cogetur vi legum soluere. vt supra dictum est.

32 *Aliorum contractuum solemnitates.* Aduerte Tertiò, Ea, quæ dicta sunt de solemnitate testamentorum, à quibusdam extendi ad contractus, donationes, beneficiorum & officiorum collationes, electiones, præsentationes, & similes actus, qui ex dispositione Iuris ciuilis vel Canonici requirunt varias solemnitates. v. g. vt celebrentur certis verbis, certo loco vel tempore, per tres tractatus, coram numero testium. si enim hi actus solo defectu solemnitatis laborent, ob quem Iure positiuo decernantur irriti, non ideo desinere valere in foro conscientiæ: ita enim docent omnes DD. Iuris, qui tenent, testamentum minus solemne valere; vt fatetur Couarruuias num.10. & omnes Theologi citati in 2. argumento. Vnde si contrahentes sint per se habiles, & adsit plenus eorum consensus, contractus erit validus in foro conscientiæ. 33 Nec obstat, quod contractus matrimonij sit irritus sine Parocho & testibus; quia Concil. Tridentinum sess.24. cap.1. de reform. expressè reddit illos inhabiles ad sic contrahendum: & præterea satis significat se omnino irritum reddere in foro conscientiæ. Simili modo, si electioni ad Prælaturam adsit legitimum suffragium eorum, qui habent ius eligendi; & alienationi rei Ecclesiæ auctoritas personarum, quæ illam facere possunt: hi actus erunt validi in foro conscientiæ, quamuis aliquæ solemnitates per Canones requisitæ desint. Pro quo facit Lex Cùm amplius solutum ff. de reg. Iuris, vbi dicitur: *Is natura debet, quem Iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.* Hanc sententiam tamquam probabiliorem amplectitur Bannes disput. 3 ad q. 62 p.100. vbi docet, 34 *Bannes.* eum qui per contractum minùs solemnem possidet, iuste possidere donec a Iudice spolietur, nec teneri vitium contractus alteri parti indicare. Ratio ipsius est, quia leges positiuæ tam ecclesiasticæ quam ciuiles, quæ irritos faciunt contractus minùs solemnes, non sunt nisi iuxta hanc moderationem receptæ, nimirum vt nemo teneatur rem, quam sic habet, ante sententiam dimittere. itaque per huiusmodi contractus transferri quidem dominium, sed infirmum & reuocabile. *Dominium reuocabile.* excipit tamen electionem Prælatorum, hanc enim, si ei desit solemnitas necessaria, esse irritam, propter rei momentum quia iurisdictio spiritualis per eam conferri debet; alij tamen doctores nullam faciunt exceptionem. Videtur hæc sententia satis probabilis, maximè spectato vsu, qui passim est receptus. non enim consuetum est, vt quis ea, quæ per tales contractus habet, restituat, nisi cogatur per sententiam. Durum enim est, vt qui rem habet ex consensu eius qui poterat illam tradere, cogatur sponte ea cedere, quòd non eo loco vel tempore, vel coram illis testibus, quos lex præscribit, tradita fuerit.

35 *Contrarium verius.* Nihilominus contrarium est Iuri conformius, & verius; nimirum huiusmodi actus & contractus, quibus deest solemnitas, sine qua lex illos absolutè irritos decernit, non inducere obligationem naturalem; nisi fortè alibi explicetur in Iure, illam solemnitatem solùm requiri ad probationem in Iudicio, sicut in testamentis. Ita ferè tenent reliqui DD. & Couarr. in cap. Quamuis pactum, part.2.§.4 num.7. & Sarmiento de reditibus: part 1. cap 2. num.3. & alij. Probatur Primò, Quia non est dubitandum, quin potestas ciuilis & ecclesiastica possint talem irritationem & nullitatem actibus inducere, vt nullam omnino vim habeant: ergo iudicandum est eas reipsa id facere, quando claris verbis actum irritum & nullum decernunt, nec indicant vsquam id ad forum externum restringendum. Secundò, Quia L. In causæ cognitione. 16 ff. de minoribus, apertè insinuatur, multos esse contractus, qui defectu solemnitatis à lege requisitæ, ita sine

sint irriti, vt ad eos rescindendos non opus sit beneficio restitutionis, sed mero Iure possint dissolui: ergo tales contractus etiam ante sententiam Iudicis omni robore carent, ita vt ne naturalem quidem obligationem inducant. obligatio enim naturalis non potest elidi, nisi beneficio restitutionis, vt patet ex dictis c. 17. d. 8. & 9. Tertio, Quando contractus inducit obligationem naturalem, potest illi accedere fideiussor, vt colligitur ex L. Fideiuss. 16. ff. de fideiuss. & mandat. sed multi contractus defectu solemnitatis ita sunt irriti, vt non possit illis accedere fideiussor. L. Qui contra. 11. ff. de fideiussor. ergo. Denique ratio est, quia quando lex irritum reddit contractum ob defectum solemnitatis, facit hanc pertinere ad formam essentialem contractus, & adimit contrahentibus potestatem aliter se inuicem obligandi. Vide dicta suprà cap. 17. dub. 8. num. 61. & dub. 7. num. 56. vbi attulimus aliquot exempla.

36 *Potest rescindi.* Hinc sequitur, etiam completo tali contractu, alterum posse resilire inuito altero, & rem suam repetere, offerendo quod pro ea accepit: & alterum teneri restituere, etiam ante sententiam, nisi fortè causas probabiles habeat, quibus se possit tueri. non tamen tenetur, quamdiu alter rem traditam non repetit, vel acceptam non restituit. Nec obstat contraria consuetudo: quia negari potest esse talem consuetudinem, nisi quando is qui conuenitur, putat se habere causas iustæ defensionis, vel qui repetit, non potest rem acceptam restituere. Fieri tamen potest, vt dissoluere talem contractum sit contra charitatem: vt si bona fide erat initus, & alter sine graui incommodo non possit rem acceptam restituere.

DVBITATIO IV.

Quinam non possint testari.

37 *Impubes.* Respondeo, Eos non posse testari, qui vel sufficienti rationis vsu carent, vel Iuris dispositione prohibentur. Inter hos Primò, est impubes: id est masculus ante 14. annum expletum, & femina ante annum 12. expletum, vt aperte habetur L. A qua ætate. 5. ff. Qui testamenta vbi dicitur, illud tempus debere esse completum, ita tamen vt sufficiat vltimum diem esse inchoatum.

38 *Filiusfamilias.* Secundò, Filiusfamilias. hic tamen si pubes sit, potest testari de bonis castrensibus & quasi castrensibus: L. Nemo. 11. C. Qui testamenta. De bonis aduentitiis, si quidem ea ante clericatum ei obuenerint, non potest testari ad causas profanas, etiamsi pater consentiat, vt docet Clarus q. 18. ex communi DD. sententia: quia est contra aperta Iura. L. Qui in potestate. 6. ff. Qui testamenta & L. Nemo. 11. C. eodem. Potest tamen ad causas pias cum patris consensu. vt idem Clarus docet q. 5. n. 7. & apertè colligitur ex c. Licet, de sepulturis, in 6. éstque communis sententia DD. De bonis verò aduentitiis, quæ post clericatum consecutus est, testari potest absolutè absque patris consensu: quia illa sunt quasi castrensia. vnde eorum commoditas & dispositio ad ipsum pertinet, vt patet ex dictis supra cap. 4. d. 3 & expressè habetur Authent. Presbyteros. 1. C. de Episcopis & Clericis.

39 *Criminosi.* Tertiò, Testari non possunt, qui commiserunt aliquod crimen, cui Iure annexa est pœna, qua ipso facto sunt intestabiles, L. Is cui. 18. & L. Cùm lege. 26. ff. Qui testam. vt sunt illi, qui insecuti sunt hostiliter Cardinalem, vel eum ceperunt, aut percusserunt, & qui ad hoc fuerunt cooperati. vt habetur c. Felicis, de pœnis l. 6. Tales etiam sunt hæretici, vt patet L. Manichæos. 4. C. De hæret. Item credentes, receptatores, defensores, & fautores eorum, si intra annum non satisfecerint, vt patet Authent. Credentes. C. De hæreticis, quæ est Frederici Imperatoris. & c. Excommunicamus. 1. §. Credentes. ex Concilio Lateran. magno. vbi dicitur, *Sit etiam intestabilis, vt nec testandi liberam habeat facultatem, nec ad hereditatis successionem accedat.* Simili modo testari non potest, qui damnatus est ob libellum famosum, vt habetur d. L. Is cui. §. Si quis.

Quartò, Religiosi testari non possunt, nisi ex concessione Summi Pontificis: qui sicuti potest facere potestatem donandi ad pias causas inter viuos, ita etiam condendi testamenti, sed tantùm ad pias causas. vide Couarr. de testam. c. 1. n. 17. & 18. hæc autem facultas concedi non solet, nisi Religiosis habentibus beneficium aliquod regulare vel sæculare, vel degentibus extra Monasterium & sua industria victum quærentibus, vel quibus quotannis aliquid certi à Monasterio assignari solet, vt se inde sustentent, vt docet Nauar. comment. 2. de Regularibus n. 58. vide infra cap. 41. dub. 8. n. 73. 40 *Religiosi.*

Sed præcipua difficultas est de Clericis beneficiariis, Vtrùm de prouentibus suorum beneficiorum testari possint, etiam in suos consanguineos.

Respond. & dico Primò, Omnes Clericos qui non sunt Religiosi, posse testari, etiam ad causas profanas, de patrimonio & de aliis quæ suo labore & industria congregarunt, denique de iis quæ ex prouentibus beneficiorum congruenti sustentationi subtraxerunt. patet ex dictis cap. 4. dub. 6. vide Nauarrum tractatu de Reddit. eccles. q. 3. 41 *Beneficiarij.*

Dico Secundò, De iis verò, quæ ex beneficiorum prouentibus cõgruenti sustentationi supererant, si Ius scriptum spectemus, testari nequeunt, ne ad pias quidem causas: ex consuetudine tamen multis locis recepta, possunt de his ad opera pia testari. Prior pars patet ex cap. Quia nos, & cap. Relatum. 2. & c. Cùm in officiis, de testamentis. quæ capita explicantur à Couarr. tract. de testamentis. éstque communis sententia Doctorum, vt docet Couarr. in cap. Cùm in officiis (quod est cap. 7. de testamentis) n. 16. hoc autem ideò Iure statutum est, vt Ecclesiastici non studerent opibus accumulandis, sed eas in vita liberaliter in pios vsus expenderent. 42

Alteram partem docet Couarruuias n. 23. vbi dicit, *moribus receptum esse, vt solius Episcopi testandi licentia sit necessaria, Clericos enim ceteros omnes liberè testari de iis quæ ex redditibus ecclesiasticis adepti sunt, atque in eisdem parentes, fratres, cognatos succedere intestatis.* vnde patet, multis locis consuetudine hæc iura esse abrogata. hæc enim consuetudo non est per se mala, neque corruptela dici potest, si ad pias causas referatur. Vnde etiam in Episcopis locum habere potest, quos videmus multis locis testari, quod Pontifex non ignorat. quare potest consuetudo etiam in illis abrogare Ius illud positiuum. 43

Dico Tertiò, Peccant tamen mortiferè beneficiarij, siue sint Episcopi, siue Canonici, qui de parte illa prouentuum disponunt ad causas profanas, relinquendo eam consanguineis diuitibus, vel sponte sinunt eos succedere ab intestato, dispositio tamen huiusmodi & successio est valida, vbi consuetudo inualuit. *Quòd peccent mortiferè*, est communis sententia Doctorum, si enim peccant mortiferè disponendo de his profanè inter viuos, (vt ostensum est cap. 4 dub. 6. & sentiunt omnes Doctores) multò magis disponendo per vltimam voluntatem. nam semper minus concessum fuit beneficiariis condere testamentum, quàm donare inter viuos. Confirmari potest ex multis Canonibus, quibus grauiter prohibetur, ne de iis quæ ex bonis Ecclesiæ acquisita sunt, testentur, præsertim Episcopi, vt patet ex cap. Cùm in officiis. de testamentis, & 12. quæst. 5. per totam. & quamuis istis Canonibus sit derogatum plerisque locis quoad causas pias, minimè tamen quoad profanas, & portionem bonorum congruæ sustentationi superfluam: viri enim boni valdè ab eo semper adhorruerunt. & sanè mirum est in quibusdam Ecclesiasticis tantam esse salutis suæ incuriam & futurorum securitatem, vt etiamsi mox ad Christi tribunal rapiendi sint, ea tamen negligant, quibus facile salutem consequi possent, & insuper rem adeò periculosam, vt amicos suos locupletent, 44 *Peccant mortiferè si ad profana.*

audeant attentare. Verùm hæc est huius sæculi fascinatio, & principis huius mundi, corda mortalium excæcantis, potestas.

45 Nec obstat, quòd Summus Pontifex aliquando concedat alicui Episcopo vel Clerico facultatem testandi: hoc enim solùm est intelligendum ad pias causas, vt monet Nauarrus in Apolog. q. 3. monito 6 & alibi.

46 *Est valida dispositio.* Altera pars, *Quòd dispositio sit valida*, non est quidem certa, nam plurimi Doctores tenent contrarium cum Nauarro, vt suprà c. 4. dub. 6. ostensum est, est tamen probabilis. ratio est, quia beneficiarij sunt domini omnium fructuum, etsi cum onere & obligatione vt superflua in pios vsus expendant: ergo validè transferunt illorum dominium, siue donatione inter viuos, siue per vltimam voluntatem. supponimus enim eos ex consuetudine esse habiles ad testandum.

47 Nec refert, quòd peccent mortiferè, quia aliud est dispositionem esse illicitam, aliud esse irritam. etsi enim ex præcepto Ecclesiæ & fundatorum intentione teneantur expendere in pios vsus, non tamen decernitur irritum, si contrarium fecerint: sicut cùm quis de superfluis suis disponit in vsus profanos, cùm ea in eleemosynam, vrgente graui necessitate proximorum, conferre tenetur, dispositio valet, etiamsi ipse mor-

48 tiferè peccet. Hinc etiam patet, heredes validè succedere, accipiunt enim ab illo, qui validè poterat disponere. neque illa per se sunt obligata pijs vsibus, sed omnis obligatio erat personalis, ad solum testatorem pertinens, quæ non transit ad heredes, quo fit vt heredes non peccent ea accipiendo iure hereditario, sed solus testator, ita expressè vel tacitè disponendo, & qui ipsum ad hoc induxit.

49 *Damnati.* Postremò, Damnati ad mortem naturalem vel ciuilem: (vt eiecti in exilium perpetuum.) Item damnati ad perpetuos carceres, testari non possunt nisi ad pias causas, de quibus & alijs quibusdam minutioribus vide Silu. Testamentum 1. q. 3. & 4. nam in varijs locis sunt variæ leges & consuetudines, nec vbique seruatur Ius Codicis & Digestorum.

DVBITATIO V.

Quinam non possint testamenta institui heredes vel legatarij.

50 *Hæretici.* RESpondeo, Inter eos qui heredes vel legatarij institui non possunt, numerantur Primò Hæretici & apostatæ. L. fin C. de hæreticis. & L. Hi, qui sanctam. 3. C. de apostatis. Secundò, Credentes. Tertiò, Receptores. Quartò, Defensores. Quintò, Fautores hæreticorum, si tamen intra annum non pœnituerint, vt patet ex Authent. Frederici Imperatoris, C. de hæreticis. & c. Excommunicamus. 1. §. Credentes.

Credentes, &c.

51 Hinc sequitur, heredes Catholicos posse tales heredes excludere, &, si impediantur, vti aduersus eos occulta compensatione: quia Ius non habent. Vtrùm verò illi teneantur ad restitutionem eorum quæ tali successione acquisiuerunt, dubitari potest. videntur enim in conscientia teneri, quia facti sunt inhabiles ad succedendum, ac proinde debentur illa bona he-

52 *Non tenentur ante sententiam.* redibus ab intestato, Catholicis. Sed probabile est non teneri ante sententiam, vel certè antequam Catholici heredes sese opponant. quamuis enim ex rigore Iuris videantur teneri, tamen hoc Ius cum illo rigore non est vsu receptum. est enim valdè durum, & parum consentaneum conditioni talium hominum, vt obligentur talia commoda sponte restituere.

Sextò, qui persequuntur Cardinales, eósque percutiunt vel capiunt. cap. Felicis. 5. de pœnis, in 6.

53 *Criminosi.* Septimò, Quicumque ob crimen aliquod est intestabilis actiuè, (id est, ita vt non possit condere testamentum) est etiam intestabilis passiuè (id est, eo modo vt non possit capere ex testamento) vt docet Glossa in cap. Is qui. ff. Qui testam. quam communiter approbant DD. vt docet Clarus q. 34. de testam ex Aretino.

Octauò Fratres Minores non possunt heredes institui, vt patet Clement. Exiui, de verborum significatione §. 54
Quia igitur. Hoc tamen intelligendum, vt exponit Glossa, non posse absolutè institui heredes, ita vt ipsi acquirant Ius ad bona immobilia, & teneantur ad onera defuncti, vt heredes. potest tamen in eorum fauorem hereditas relinqui, vt per executores vendatur & detur eis pretium. simili modo potest aliquid relinqui testamento professis in Societate, neutri tamen possunt succedere ab intestato. alij tamen Religiosi possunt. vide cetera apud Silu. Hereditas. 3. q. 2. non tamen placet, quòd putet excommunicatum non posse esse heredem, cùm id nullo Iure probetur.

DVBITATIO VI.

Vtrùm illegitimus possit institui heres.

NOtandum est, *Illegitimorum* generatim duas esse species, quidam vocantur *naturales*, quidam *Spurij*. *Naturales* sunt, qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis vel natiuitatis nullum erat impedimentum dirimens, vt docet Couar. de matrimonio p. 2. c. 8. §. 4. n. 4. etsi enim Iure Cæsareo solum dicebatur naturalis, qui natus erat ex vnica concubina domi retenta, tamen Iure Canonico omnes illi vocantur naturales, qui ex parentibus solutis geniti, omnesque eodem Iure gaudent. quod etiam consuetudine receptum est in foro ciuili, vt docet Panorm. in cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi. potiùs enim fauendum est ei qui natus est absque concubinatu, quàm et qui ex concubina domi retenta, cùm hoc sit deterius, vt idem Panormitanus ait. 55 *Illegitimi dupliciter. Naturales.*

Spurij dicuntur qui nati sunt ex parentibus, inter quos tempore conceptionis & natiuitatis erat impedimentum dirimens, vt docet Couarr. §. 5. n. 1. 2. 3. Sub his duabus speciebus comprehenduntur nothi & manzeres appellati: quæ nomina variè ab Auctoribus vsurpantur, nec quidquam ad rem explicandam faciunt. vide Couarr. §. 4 n. 2. & 11. 56 *Spurij.*

Ex his patet, Eum, qui natus est ex femina foris habitante, esse naturalem, si nullum erat impedimentum inter eam & virum, etiamsi ipsa esset meretrix, cuius filius in Iure vocatur nothus. Item eum, qui natus est ex virgine vi compressa, quia etsi talis coniunctio lege puniatur, id non fit quod ipsæ personæ sint inhabiles, sed ob vim illatam. Item eum, qui natus ex Clerico beneficiario in Sacris non existente & ex soluta. quia beneficium non est impedimentum dirimens. neque illa coniunctio in Iure vocatur coitus damnatus. Idem dicendum de eo, qui natus est ex parentibus votum simplex castitatis habentibus. Denique de eo, qui natus est ex parentibus, inter quos erat impedimentum, sed illud omnino erat ignotum, saltem alteri parti: quia talis coniunctio formaliter non est nisi simplex fornicatio. Qui verò natus est ex soluta & coniugato, ex soluta & Sacerdote, est *Spurius*. His positis 57

Respondeo & dico Primò, *Spurius* non potest aliquid a patre capere, siue ex testamento, siue ab intestato, siue ex contractu inter viuos. Ita Couarr. de matrimonio p. 2. c. 8. §. 5. n. 5. & Clarus q. 31. de testam. patet Auth. Licet. C. de naturalibus liberis, in fine, vbi dicitur: *Qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur.* & Nouella 74. c. 6 dicitur: *Nulla eis participanda clementia est: sed sit supplicium etiam hoc patrum, vt agnoscant eos nihil habituros.* Quòd si pater illi aliquid in testamento præter alimenta relinquat, nihil per hoc iuris illi acquiritur, sed tenetur in conscientia legitimis heredibus, vt docet Couarr. num. 11. ratio est, quia ipse per leges factus est incapax. Hæc intellige de spurio patris. nam si vxor habeat spurium, is est marito instar extranei. vnde lex de illo 58 *Spurius non succedit patri.* *Tenetur in conscientia restituere.*

non

non loquitur. quare maritus seu pater putatiuus potest illi relinquere sicut extraneo.

59 Hinc sequitur Primò, *Spurium* à patre non posse substitui, nec vulgari, nec fideicommissaria substitutione, vt idem docet numero 7. quia perinde est, capiatne à patre immediatè, an ab alio ex patris ordinatione. Potest tamen substitui substitutione pupillari, non quidem ita vt bona paterna per pupillum ad ipsum perueniant, sed vt in alia bona pupilli succedat. hæc enim non habebit à patre, sed à fratre, cui succedere potest, vt docet Couarr. n. 6. vide infra n. 79. dub. 7.

60 Sequitur Secundo, Si pater heredem instituens, roget eum vt hereditatem restituat spurio, & ille promittat se id facturum, non teneri illum heredem implere promissum, quia promissio fuit nulla, vtpote contra legem, vnde potest hereditatem sibi retinere, tamquam verus heres à testatore institutus. conditio enim seu grauamen appositum à testatore, cùm sit contra legem, censetur tamquam non appositum in vltimis voluntatibus, vt patet ex L. Impossibilis. 7. ff. de verb. oblig. Vide Gomez. tom. 1. cap. 12. n. 67. & supra c. 18. n. 125. dub. 15.

Dices, Tenetur restituere fisco, quia bona illa hoc ipso quo heres promittit, sunt confiscata, vt ex multis legibus patet. L. penult. ff. de Iure fisci. L. Prædonis. 46. ff. de petitione hereditatis.

61 *Non tenetur fisco ante sententiam.* Resp. Non teneri ante sententiam, quia est pœna (vt rectè Couarr. n. 13.) constituta heredi à legibus in punitionem illius promissionis Iure prohibitæ, pœna autem non debetur ante sententiam condemnatoriam. vnde si à Iudice interrogetur, an tale quid promiserit testatori, non tenetur fateri, nisi præcesserit infamia: vt rectè idem Couarr. n. 14. quia agitur de crimine occulto, ob quod grauiter, si verum fateatur, mulctabitur, nempe confiscatione, non solum illius hereditatis, sed etiam omnium bonorum, & deportatione in insulam, eo quòd sponte non reuelauerit, vt patet C. de iis qui se deferunt, L. vnica. quo fit vt nec testis teneatur testari, nisi præcesserit infamia vel probatio semiplena, sicut in aliis delictis. Si tamen sponte reuelasset antequam interrogaretur, concessa fuisset ei tertia pars bonorum in præmium. Si spurius reuelasset, data ei fuisset pars dimidia. vt patet L. vnica, C. supra citato.

62 *Si heres promisit se restituturum.* Sequitur Tertiò, Si heres institutus nihil promisit testatori de hereditate restituenda spurio, potest eam restituere ex sua liberalitate, & spurius potest eam accipere, quia accipit illam voluntatem veri domini, nulla lege vetante. si verò tacitè vel expressè promisit testatori id petenti, peccauit quidē mortiferè promittendo, sicut & testator ita disponendo, si tamen illa tradat, potest ea spurius retinere. Ita Couarr. n. 12. *Quòd autem ille peccauit promittendo*, patet, quia leges talem promissionem sub grauissima pœna vetant. *quòd tamen traditio valeat*, probatur, quia fit ab eo qui est dominus bonorum, & lex, etsi prohibeat promissionem factam testatori, non tamen prohibet quin heres, qui est verus dominus illorum bonorum, possit ea dare heredi & tradere.

63 Dices, Hæc traditio fit ex voluntate parentis: ergo spurius est incapax illius per legem.

Resp. Cùm heres sciat se neque sua promissione, neque ex dispositione testatoris obligari, non censetur ea dare ex vi illius dispositionis, sed ex sua liberalitate. quòd si putaret se obligari, & idcircò ea daret spurio, spurius non efficeretur illorum dominus: quia donatio non esset voluntaria, procederet enim ex ignorantia, vnde teneretur ea ipsi restituere. si tamen ipse re intellecta permitteret ea spurio, posset retinere, colligitur ex Couarr. n. 11.

64 *Non succedit matri.* Dico Secundo, *Spurius* etiam non potest succedere matri, etiamsi nulla proles alia supersit. Couarr. §. 5. n. 20. Molina disp. 167. dicit esse omnium DD. sententiam. probatur, quia illegitimus, qui non potest succedere patri, non potest etiam succedere matri, nisi aliquo Iure sit de hoc exceptio, vt colligitur ex d. Authent. Licet, suprà. & ex Nouella 74. cap. 6. atqui nulla de successione spurij in bonis maternis extat in Iure exceptio, sicut de aliis illegitimis, vt patet Instit. ad S. C. Orficianum. §. Nouissimè. & L. Si qua illustris. 5. C. eodem.

Aduerte tamen Primò, Quosdam existimare filium coniugati ex soluta, succedere posse matri: similiter filium sacerdotis; ex soluta vno vel altero concubitu susceptum, eò quòd tales coniunctiones legibus non vindicentur. Hæc sententia non videtur improbabilis, nam in praxi plerumque est recepta, teste Couarr. n. 20. Contraria tamen est verior, quia reuera isti concubitus legibus damnantur, etsi rariùs puniantur. 65

Aduerte Secundò, Quosdam sentire (quibus accedit Emmanuel Sa verbo Hereditas, & Henriquez lib. 1. de matrimonio c. 21. num. 1.) *spurium* posse retinere ea quæ mater ipsi reliquit, donec per Iudicem priuetur, modò notabiliter non noceat legitimis liberis. Quæ sententia mihi videtur non improbabilis, præsertim de matre non illustri. nam si quis benè expendat Iura, quibus Doctores probent matrem non posse aliquid ei relinquere, non omnino vrgent. Authentica enim Licet, & Nouella 74. loquuntur apertè de patre. similiter Authentica Ex complexu. C. De incestis nuptiis, vbi dicitur: *Ex complexu nefario aut incesto, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio. ita vt nec alantur à patre.* cur hoc extendamus ad substantiam maternam, cùm odia sint restringenda? In d. L. Si qua illustris. 5. C. ad S.C. Orficianum, solùm dicitur, mulierem illustrem, si proles habet legitimas, non posse quidquam dare vel testamento relinquere suo spurio. Hinc tamen non sequitur, quin mulier non illustris id possit, etiamsi alias proles habeat. Item non sequitur, illustrem non posse, si aliis liberis careat. 66 *Sententia probabilis.*

Aduerte Tertiò, Etiam spuriis deberi alimenta, si aliunde non se possunt sustentare, vt patet ex c. Cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, &c. estque communis sententia DD. teste Couarr. §. 6. n. 9. ratio est, quia parens Iure naturali tenetur alere prolem, si possit. Nec obstat, quòd Iure ciuili fuerit vetitum, ne proles ex damnato concubitu à patre alerentur, vt patet d. Authent. Ex complexu. C. de incest. nupt. quia Ius Canonicum illud sustulit, tamquam minus consentaneum naturali pietati. & ita nunc seruatur etiam in foro sæculari, vt idem Couarr. docet. Nomine autem *alimentorum* intelliguntur omnia, quæ pro conditione personæ sunt necessaria, vt victus, vestitus, habitatio, medicinæ. &c. hæc autem præstanda sunt spectata conditione parentis & prolis, prout prudens arbitrabitur, vt colligitur ex dicto c. Cùm haberet. Vnde sequitur, filiæ spuriæ deberi dotem, quia hæc succedit in locum alimentorum, etiamsi parens esset sacerdos, vt docet Nauarr. in cap. Non liceat. §. 19. n. 11. & colligitur ex Couarr. n. 15. Neque satisfacit pater huic obligationi, si filium ponat in aliquo hospitali pauperum, vt rectè Couarr. n. 13. nisi fortè ipse pauper sit, vel nisi res sit occulta, & alias timeatur infamia. tunc enim ad tempus posset exponi ad aliquod hospitale, vitandæ infamiæ causa. nam etiam ad similes casus hospitalia quædam sunt fundata. teneretur tamen tunc parens hospitali illi compensare sumptus, etsi non ex rigore iustitiæ, (nisi fortè pro solis pauperibus sit institutum) tamen ex decentia & gratitudine. Possunt autem hæc alimenta secundùm quosdam relinqui, (præsertim si eorum quantitas lege sit definita) etiamsi filius non egeat, quamuis Couarr. n. 14. de hoc dubitet. cur enim parens non possit dare filio spurio, quod potest extraneo? Ita sentit Henriquez lib. 1. de matrimonio. c. 20. n. 4. Sed contraria sententia est communis, & ex mente legum. 67 *Alimenta debentur.* 68 *Alimenta.* *Dos spuriæ.* 69

His adde, Matrem teneri alere prolem primo triennio, vel suis sumptibus curare ali, si possit: post hoc triennium tenetur pater, donec filius sua industria se possit iuuare. vt docet Couarr. num. 19. & alij DD. 70 *Mater quando tenetur alere.*

&

& patet ex L. Nec filium.9.C. de patria potestate,vbi id expressè habetur. Idem insinuat Gregorius IX.cap. fin de conuersione infidelium,dum ait,*Pueri post triennium apud patrem ali debent*. vide Molinam disp.159 §. Mater.

71 *Filius naturalis,an patri succedat.* Dico Tertiò, Filius *naturalis* potest institui heres vniuersalis à suis parentibus, si ipsi legitimas proles non habeant. patet ex d. Auth. Licet. C. de filiis naturalibus.

72 Aduerte tamen, Si aliquis carens prole legitima, habeat ascendentes, iis Iure communi Cæsareo deberi portionem legitimam, vt patet Auth de heredibus ab intestato, Nouella 118. Couarr. §. 4 n.20. hoc tamen plerisque locis non est in vsu.vnde ibi totum potest dari filio naturali .Similiter totum relinqui potest nepotib. siue ex filio naturali sint nati, siue ex spurio, quia nulla lex id vetat. quòd si filius naturalis non in-
73 stituatur heres, non succedet patri ab intestato, nisi in duabus vnciis, id est, in sexta parte bonorum, vt habetur eadem Auth. Licet. Si pater habet liberos legi-
74 timos, non succedet cum illis ab intestato, potest tamen ei relinqui vncia, id est, pars duodecima bonorum. vide Couarr.n 19.

75 *Succedit matri.* Dico Quartò, Filius *naturalis* succedit matri carenti legitimis, etiam intestatæ, vt heres ex asse. habenti autē legitimos, succedit ex æquo cum illis.d L.Si qua illustris,5 C. ad S.C. Orficianum sed exactior horum tractatio pertinet ad Iurisperitos.

DVBITATIO VII.

Quibus modis potest aliquis heredi substitui.

DE his agit Gomezius tom.1.c 3.vsque ad 8.& Couarr toto c.16.de testamentis.

76 Respond. Generatim sex modis, vt docet Gomezius c.3.n.1.& alij passim, nempe *substitutione vulgari, pupillari, exemplari, fideicommissaria, reciproca, & compendiosa*. quatuor priores sunt simplices, duæ reliquæ sunt compositæ ex pluribus.

77 *Vulgaris.* *Substitutio vulgaris* est, qua quiuis Iure non prohibitus, potest substitui à quouis testatore. nam per hanc substitutionem testator solùm substituit sub cōditione, nempe si is,qui ipsi ex testamento vel ab intestato successurus erat, nolit aut non possit esse heres: vt si moriatur ante testatorem, si propter crimen fiat incapax, si repudiet hereditatem. his euentis succedet substitutus. Hæc autem conditio in omni substitutione vulgari vel exprimitur, vel saltem tacitè
78 *Fit tripliciter.* subintelligitur. fit enim vel *verbis generalibus*, vt si testator dicat, Titium instituo heredem, & Sempronium ei substituo. & tunc non exprimitur vlla conditio, sed subintelligitur. vel *verbis specialibus*, vt Titium instituo heredem, & si is heres non erit,substituo ei Sempronium hic exprimitur conditio,sed verbis specialibus, sub quibus continentur diuersæ conditiones singulares. vel denique *verbis singularibus*, vt quando exprimitur conditio specialissimè. vide Couarr. de testamentis cap. 16.§.3.n.3.4.5. & plurima de variis formulis huius substitutionis apud Gomezium tom.1.c.3.

79 *Pupillaris.* *Substitutio pupillaris* est, qua quis proli impuberi in sua potestate constitutæ aliquem substituit. cùm enim nemo ante pubertatem possit condere testamentum, Iura concesserunt vt pater impuberis possit loco illius quodammodo testari in suo testamento, directè substituendo ei heredem, si ante pubertatem decesserit, per quam substitutionem fit, vt non solum bona illius pupilli, quæ à patre obtinuerit, sed etiam alia ad substitutum perueniant, perinde ac si ipsemet testamentum fecisset, vt docet Gomezius c.4.n.13.Nam vt §. Igitur. Inst. de pupill. substit.dicitur, *In pupillari substitutione duo quodammodo sunt testamenta, alterum patris, alterum filij, tamquam si ipse filius sibi heredem instituisset.*

Vbi tria notanda sunt. Primum est, Vt hæc substitutio sit valida, duo requiri. Primò, Vt testator eum, cui substituit,habeat in sua potestate vnde mater non potest pupillariter substituere, vt docet Couarr. §. 5. num. 18. quia liberi non sunt in potestate matris nec pater filio illegitimo, ob eamdem causam. Secundo, Vt pupillus, cui substitutio fit, non recidat per mortem testatoris in alterius potestatem. vnde auus non potest nepotem pupillariter substituere, si pater viuit: quia nepos post mortem aui recidit in potestatem patris Nec pater filium, si auus adhuc viuit, quia nepos est in potestate aui Iure communi. vide Gomez. cap. 4. n. 2. 80 *Duo requiruntur.*

Secundum est, In hac substitutione semper exprimi, vel certè subintelligi conditionem, *si in ætate pupillari*, (id est, ante pubertatem) *decesserit*. nam ratione huius dicitur substitutio pupillaris, vt DD.tradunt. Intelliguntur etiam aliæ conditiones, ratione quarum continentur tacite aliæ substitutiones. Nam in omni formula substitutionis, continetur omnis substitutio, cuius persona, cui substituitur, est capax, seu quæ verbis illius formulæ significari potest. nisi constet de contraria mente testatoris. 81

Tertium est. Substitutionem pupillarem expressam posse fieri tripliciter, vt ante dictum est de vulgari. Primò, Verbis generalibus, vt si testator loquens de filio suo impubere, non tamen exprimens specificè quod sit impubes, dicat, Instituo filium meum heredem,& ei Titium substituo. Secundò, Verbis specialibus, vt si mentionem faciat pupillaris ætatis Tertiò, Verbis specialissimis, vt si exprimat conditionem.Instituo filium meum impuberem heredem, & si in pupillari ætate post mortem meam decesserit, substituo ei Titium; quandocumque autem vno ex his tribus modis facta est substitutio, tunc substitutus pupillaris excludit matrem pupilli, si ille pupillus in ætate pupillari mortuus fuerit: vt docet Gomezius cap.4.n. 7.& Couarr.§ 5.n.20. 82 *Potest fieri tripliciter.*

Exemplaris est, cum filio amenti vel surdo simul & muto, vel prodigo, cui bonorum administratio interdicta (qui duo posteriores testari non possunt, nisi ad pias causas) fit substitutio,vt si testator habens talem filium, dicat, Instituo filium meum, & ei substituo Titium. Si hic filius nondum fuerit pubes,eadem substitutio etiam erit pupillaris. in eadem etiam semper continetur vulgaris. si enim contingat filium mori ante testatorem, substitutus succedet ex vulgari. Idem dicendum, si nomine ipsius hereditas repudietur. Exspirat hæc substitutio, si filius redeat ad sanam mentem,nec citò in insaniam relabatur. Dicitur hæc substitutio exemplaris,quia ad exemplum pupillaris substitutionis est inuenta. 83 *Exemplaris.*

Vbi notandum Primò, Posse hanc substitutionem fieri non solùm a patre, sed etiam à matre, idque in diuersos substitutos: & patris substitutio valebit in bonis prouenientibus à patre & linea paterna: matris verò valebit in iis, quæ à matre & linea materna, vt docet Gomezius c.6.n.13. 84

Secundò, Si ille, cui fit substitutio, habet liberos vel fratres, debet vnus vel plures ex his substitui, relicta legitima eis, quibus Iure debetur, vt idem Gomezius num.6.

Substitutio fideicommissaria est substitutio indirecta seu obliqua, qua heres grauatur, vt hereditatem totam vel partem eius aliquotam (v.g. dimidiam, tertiam, quartam,&c.) restituat alteri, qui fideicommissarius dicitur, vt ait Gomezius c.5.n.1. vbi 85 *Fideicommissaria.*

Tria notanda occurrunt. Primò, Ceteras omnes substitutiones esse *directas*. quia per eas hereditas directè & immediate à testatore defertur substituto, absque ministerio alterius. Hæc autem est *indirecta* seu obliqua, quia per eam defertur hereditas ministerio alterius, vt docet Gomezius supra, & Couarruuias c.16.§.4.n.2. *Est indirecta.*

Vnde

86 *Sola potest fieri codicillo.*

Vnde sequitur, hanc substitutionem posse fieri co-
dicillo, ceteras minime. ratio est, quia per codicillum
bene potest heredi imponi onus vt hereditatem alte-
ri restituat. (vt fit in hac substitutione) non tamen
per codicillum potest aliquis directè institui heres,
quod fit in ceteris substitutionibus. nam in illis insti-
tuitur heres sub certa conditione, nempe si prior in-
stitutus non fiat heres, vel si heres factus, moriatur
in pupillari ætate, vel in amentia, &c. Si tamen ali-
quis codicillo faciat substitutionem vulgarem, vel
pupillarem, vel exemplarem, vel reciprocam, vel
compendiosam. ex benigna Iuris interpretatione ha-
bebit vim substitutionis fideicommissariæ. ita Glos-
sa communiter recepta, Instit. de vulgar. subst. in
principio.

87 *Potest detrahere quartã Trebellianã.*

Secundò. Heredem sic institutum & grauatum re-
stituere, posse detrahere quartam partem eius, in quo
institutus est, idque, tum ne vana sit heredis institu-
tio, tum vt alliciatur ad acceptandum & præstandum
quod testator cupit, vt si est institutus in tota heredi-
tate, cum onere eam restituendi alteri, detrahet quar-
tam totius: si in dimidia cum simili onere, detrahet
quartam illius dimidij: si in decima, detrahet quar-
tam illius decimæ. quòd si testator aliquid ei certi as-
signet, & reliquum iubeat restitui, si illud certum
non adæquat quartam partem totius, in quo institutus
est, poterit detrahere de reliquo, donec compleat
quartam. hæc patent §. Sed quia stipulationes. Inst. de
fideicommissariis hereditatibus. L. 1. & seq. C. ad S.C.
Trebellianum. Vocatur autem hæc quarta *Trebellani-
ca*, à Senatusc. Trebelliano, per quod est constitutum
vt detraheretur, vt colligitur ex dicto §. A legatis

88 *Non detrahitur à legatis nec à piis causis.*

non detrahitur hæc quarta, vt docet Couarr. c. 16. §. 1.
n. 10. similiter cùm fideicommissum est ad piã causam,
seu cùm substitutus, est pia causa, vt docet Gomezius
c. 5. n. 11. & Couarr de testam. c. 18. n. 13. sicut enim fauo-
re piæ causæ in legatis piis cessat Falcidia, vt patet
Auth. Similiter. C. ad L. Falcidiam, ita in fideicommis-
sis piis cessat Trebellianica. nisi fortè etiam heres, qui
grauatur, sit causa pia, tunc enim detrahet, quia vna
causa pia contra aliam non habet priuilegium, sed Iu-
re communi censetur. Silu. v. Legitima, n. 9.

Petes, Vtrùm testator possit prohibere ne heres de-
trahat Trebellianam?

89 *Potest prohibere hac quarta.*

Respondeo, Posse, vt docet Gomezius suprà, quia
potest prohibere ne heres detrahat Falcidiam à lega-
tis, Auth. Sed cùm testator, C. ad L. Falcidiam: ergo
etiam ne detrahat Trebellianam à fideicommissis. con-
sequentia probatur, quia in iure Trebelliana & Falci-
dia æquiparantur, ita vt ipsa nomina sæpè confundan-
tur. Idem docet Couarr. c. 18. n. 10.

90 *Heres primi gradus detrahit duas portiones.*

Tertiò, Si is cui imponitur fideicommissum, si he-
res primi gradus, (id est, filius vel parens, cui debetur
legitima) hunc ante omnia posse detrahere suam le-
gitimam. hæc enim fideicommisso grauari non potest,
deinde de reliquo, quando illud erit restituendum,
potest detrahere quartam Trebellianam, vt docet

Si statim sit restituendum non detrahit Trebell.

Couarr. c. 16. §. 11. n. 10. ex c. Rainutius, & ex c. Rainal-
dus, de testamentis, vbi id expresse habetur. nisi for-
tè iussus sit statim post mortem testatoris restituere
fideicommissum, tunc enim non posset quartam il-
lam deducere, sed deberet esse contentus legitima, vel
illa quarta, prout maluerit, vt ibidem docet Couarr.
A legatis tamen, habita legitima, non potest vlteriùs
detrahere Falcidiam. Vocatur autem *Falcidia* ea pars,

91 *Falcidia.*

quam detrahit heres à legatis, vel donationibus cau-
sa mortis factis. & quidem si sit heres primi gradus,
(id est, cui debita sit legitima) & testator tam multa
fecerit legata, vt non reliquerit illi integram legiti-
mam, detrahit à legatis, spectata singulorum propor-
tione, donec compleat legitimam. Si autem sit heres,
cui iure non sit debita legitima, detrahit solùm vsque
ad quartam bonorum, quam sibi potest seruare, sicut
in fideicommissis. vide Silu. v. Legitima, n. 9 & Mo-
linam disp. 213.

92 *Reciproca.*

Substitutio reciproca (quæ & *breuiloqua* dicitur) est,
qua instituti sibi vicissim substituuntur. hæc comple-
ctitur plures substitutiones quoad personas, vt si di-

Plures continet.

cas, Instituo Seium & Caium meos heredes, & eos
inuicem substituo. hic, vt minimum sunt duæ substi-
tutiones vulgares si vterque est impubes, sunt duæ
vulgares & duæ pupillares si alter est impubes, alter
pubes, sunt tantùm duæ vulgares: quia hæc substitu-
tio solum complectitur eas, quæ vtrique substituto
pariter conueniunt, vt docet Couarr. c. 16. §. 7. n. 4 Po-
test etiam continere duas fideicommissarias, vt si fiat
per codicillum, vel si fiat in testamento verbis obli-
quis, id est, quibus iubeantur, vel rogentur heredes, vt
is qui prior moritur restituat aliis hereditatem. Co-
uarr. n. 3. vide etiam Gomezium c. 5.

93 *Compendiosa. Plures continet.*

Substitutio compendiosa est, quæ plures complecti-
tur substitutiones, quoad diuersa tempora. compre-
hendere enim potest omnes heredes & omnes ætates
eorum, vt ait Gomezius cap. 7. n. 1. vt si testator dicat,
instituo filium meum heredem, & quandocumque ex
vita decesserit, substituo ei Titium. hic enim si filius
moriatur ante patrem, vel alia de causa non fiat he-
res, Titius substitutus succedet ex vulgari. si verò fi-
lius fiat heres & moriatur in ætate pupillari, succedet
Titius ex pupilla; si verò filius moriatur post pupil-
larem ætatem succedet ex fideicom. detracta legitima,
& quarta Trebellianica. si verò filius sit amens, succe-
det ei ex exemplari. Gomezius num. 2.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testamentum possit semper reuocari.

94

Respond. Testamentum per se consideratum, sem-
per vsque ad mortem potest reuocari & mutari.
nam *primùm in mortuis confirmatur*, vt ait Apostolus ad
Hebr. 9. idem omnia Iura & gentium mores docent.
vide Couarr. Rubr. de testam. p. 2. in principio.

95

Sed difficultas est Primo, Vtrùm reuocari possit, si
testator iurauerit se non reuocaturum. Multi enim Iu-
risperiti, vt refert Cou. supr. n. 48. docent liberè reuo-
cari posse absque vllo peccato. Sed omnino tenendum
est, absque peccato mortali reuocari non posse. Ratio
est, quia iuramentum, quod absque salutis præiudicio
seruari potest, implendum est, vt apertè habetur cap.
Quamuis pactum. de pactis, in 6. de quo supr. c. 17. dub.
4. atqui hoc iuramentum tale est: nam non reuocare
testamentum, & relinquere eum heredem quem insti-
tuisti, est res licita, quæ absque salutis incommodo
possit seruari. imò fieri potest vt sit multo melius
quàm oppositum, vt si testamentum factum sit ad
piam causam. tunc igitur nullo modo absque sacrile-
gij scelere potest reuocari: est enim instar voti. Nec
obstat, quòd testamentum natura sua sit reuocabile,
hoc enim intelligendum de testamento per se nudè
considerato, absque iuramento: sicut donatio inter
coniuges, & donatio mortis causa est reuocabilis per
se considerata, si tamen confirmetur iuramento, non
potest absque peccato mortifero reuocari. imo pro-
missiones & contractus, qui Iure positiuo vel naturali
sunt irriti, iuramento ita confirmantur vt omnino im-
pleri debeant, si eorum impletio licita est, vt patet in
promissione solutionis vsurarũ, quæ Iure naturæ est ir-
rita, & alienatione fundi dotalis, quæ Iure ciuili est ir-
rita. Quæ etiam vera sunt, etsi prohibitum esset iura-
mentum, eò quòd faceret contra iustam prohibitio-
nem, tamen non peccaret iuramentum implendo, nam
hoc non est prohibitum. vide suprà c. 17. dub. 7.

96 *Si iuramento confirmetur, non potest reuocari.*

Aduerte tamen, Si quis metu vel fraude inductus
esset ad iurandum, posset petere dispensationem in iu-
ramento, & tunc reuocare. sed de hoc infrà cap. 42.
dub. 12. num. 64.

97 *An reuocatio valeat.*

Secundò, An, si testator reuocet tale testamentum
iuramento confirmatum, confecto alio, reuocatio sit
valida, ita vt prius testamentum reddatur irritum?
Couarruuias n. 46. cum plurimis Iurisperitis affirmat

secundum

secundùm testamentum esse præferendum priori: ac proinde prius esse irritum, etiamsi id conditum esset ad pias causas. Probatur, quia si constituam te meum procuratorem, & iurem me non reuocaturum: si tamen reuoco, valet reuocatio, & desinis esse meus procurator. similiter si iurem me ducturum hanc in vxorem: si postea duco aliam, valet actus secundus. ratio esse potest, quia iuramentum non aufert potestatem ad testandum, quam Ius gentium & ciuile concedit: sed solùm facit vt sis periurus si aliud condas.
98 Hæc sententia benè probat, prius testamentum non habere vim testamenti, sed secundum, verùm non probat, ex priori non esse acquisitum ius ad bona testatoris, ratione iuramenti. si enim testator promitteret tibi se daturum sua bona vel partem illorum, & hanc promissionem iuramento confirmaret: acquireres ius ad illa in vtroque foro, quod ius transiret ad tuos heredes, & ipse contraheret obligationem, quæ transiret ad ipsius heredes, vt constat ex dictis suprà cap.17.dub.7. vnde heredes defuncti tenerentur satisfacere huic obligationi ante impletionem testa-
99 menti, sicut aliis debitis in vita contractis, quia succedunt in omnia onera realia defuncti. Idem dicendum de testamento, iureiurando confirmato, vt do-
100 cet Molina disp 149. & 152. hoc tamen intelligendum est, si is, in cuius fauorem testamentum illud fuit conditum, sciuit & acceptauit, si enim nesciuit, ex iuramento illo non est orta obligatio realis, quæ ad heredes transeat, sed personalis tantùm, quæ mansit in solo testatore. nam vt suprà c.18.dub 6.dictum est, ex promissione non acceptata, non oritur obligatio. itaque heredes non tenebuntur. Hæc sufficiant de testamentis: nam cetera ferè ad Iurisperitos pertinent, & diuersissimæ sunt de hisce rebus diuersorum locorum leges & consuetudines.

Restrictio illius sententiæ.

CAPVT XX.

De mutuo & vsura.

D. Thomas q.78.

Constat Dubitationibus 24

1 NOTANDVM est, lucrum vsurarium vocati *vsuram*, eò quòd ex *vsura*, id est, *vsu* pecuniæ alteri mutuatæ proueniat. *vsura* enim idem valet quod *vsus*. dicimus enim Latinè, habere vsuram huius lucis, vsuram breuissimi temporis. & Cicero: *Natura dedit vsuram vitæ, sicut pecuniæ.* Hinc factum est vt lucrum ex vsura seu vsu pecuniæ proueniens, *vsura* vocetur. Idem lucrum vocatur etiam fœnus, quasi quidam fœtus pecuniarum, Græcè τόκος, id est, partus. de quo vide pulchra apud Ambros. l. de Tobia c 12. & 13 & Basil. Hom.2. in Psalmum 14. qui dicunt vsuram vocari fœnus & τόκος, quòd cùm pecunia sit naturâ suâ maximè sterilis, tamen industria auarorum, vincat fœcunditate omnia viuentia.

Vnde vsura dicta.

2 *Τόκος.*

3 Notandum Secundò, hæc nomina non semper accipi in malum: vt Deuter. 29. *Fænerabis gentibus multis, & à nullo fænus accipies*, id est, mutuabis. Ecclesiastici 29. *Fænerare proximo tuo in tempore necessitatis.* Similiter apud profanos Scriptores sæpè pro iusto lucro seu interesse accipiuntur.

DVBITATIO I.

Quid mutuum.

NOtandum est, nomen *mutuum* aliquando accipi pro re ipsa, quæ cadit in contractum mutuationis: vt cùm dicimus dari vel reddi *mutuum*: aliquan-
3 dò pro ipsa mutuatione, quo modo hic loquimur de mutuo, & potest sic describi: *Mutuum est traditio rei, numero, pondere vel mensura constantis, facta eo animo, vt statim fiat accipientis, cum obligatione vt similis specie & bonitate restituatur.* colligitur ex Instit. tit. Quibus modis re contrah. obligat. & ꝟ Si certum petetur, L. 2.

Mutuum quid.

Explico singula. *Est traditio*, quia mutuum perficitur traditione, sicut donatio, commodatum, depositum. hinc excluduntur contractus, qui verbis perficiuntur, vt emptio, venditio, locatio, conductio, & similes.

4 *Rei, numero, pondere vel mensura constantis*, quia mutui obligatio in his rebus consistit; quæ numero, pondere, mensuráve constant, vt in vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro, vt habetur Instit. Quibus modis re contr. oblig. in principio, & d. L. 2. ꝟ. Si certum petetur. Non dico *vsu consumptibilis*. quia si tibi mutuem libram æris vel argenti, est verum mutuum, vt patet ex locis citatis: non tamen rei istius vsus est consumptio vel alienatio. Vnde non est verum quod ait Nauar. c.17.n 206. mutuum reperiri in solis rebus quæ vsu consumuntur, etsi verum sit, vt plurimùm in his reperiri. Dicuntur autem *vsu consumi*, quarum vsus est consumptio, (vt oleum, vinum) vel alienatio (vt pecunia.) Hæ res dicuntur à Iurisperitis *accipere functionem* (vt patet L. 2. ꝟ Si certum pet.) quia vna potest fungi vice alterius, vt frumentum, frumenti, pecunia, pecuniæ, vt colligitur ex eadem lege. Similiter non est propriè mutuum, si quis alteri det ouem vel bouem, recepturus aliam ouem vel bouem. quia hæc non constant pondere, numero vel mensura, vnde etiam non solemus dicere, Mutua mihi vnam ouem. sed potiùs est contractus innominatus, Dabo vt des. sicut si quis det sacculum pecuniæ vt alium recipiat similem, non est mutuum, sed contractus innominatus, vt inquit Glossa Instit. supra in principio.

Eo animo, &c. quia *mutuum* dicitur quasi ex meo tuum, ita enim à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat, vt habetur Instit. supra, & d.L.2. supra.

Cum obligatione, quia hæc traditio non habet rationem mutuationis, nisi cum obligatione fiat. hinc excluditur donatio.

Vt similis in Specie, si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit mutuum, sed permutatio: si verò eadem numero, non erit etiam mutuum, sed commodatum, vel depositum. Itaque ad rationem mutui requiritur vt mutuatarius obligetur reddere rem similem secundùm speciem: vt autem seruetur æqualitas, debet esse paris bonitatis. 5

DVBITATIO II.

Vtrùm aliqui ex mutuo non obligentur.

REspondeo, Omnes, qui possunt contrahere, Iure naturæ ex mutuo obligari, nisi priuilegio Iuris positiui eis concessum sit vt in certis casibus non obligentur, vel certè obligationem possint elidere exceptione. Tale autem priuilegium concessum est *filiosfamilias, Ecclesiæ, ciuitatibus, & minoribus.* 6

Ac Primò quidem *filiusfamilias*, qui est sub patria potestate, si mutuam pecuniâ absque consensu patris acceperit, non tenetur in effectu ad restitutionem, ne post mortem quidem patris: quia potest opponere mutuatori exceptionem Senatusconsulti Macedoniani, quo concessum est ei, vt non teneatur soluere, vt docet Gomezius tom. 2. c.6.n.2.

Filiusfamilias.

Vbi notandum, Primò, Huius Senatusconsulti occasionem dedisse quemdam Macedonem fœneratorem. 7 hic Romæ filiusfamilias petentibus pecuniam mutuabat, qui postea oppressi ære alieno, vitæ parentum insidiabantur, vt hereditate positi, possent soluere: quam ob causam Senatusconsulto cautum fuit, vt si quis filiosfamilias mutuam pecuniam dedisset, et non daretur

S.C. Macedonianum.

tur actio, petitioque; ne quidem post mortem patris, vt habetur Leg. 1. ff. de S.C. Macedoniano.

8 *Etiam naturalis obligatio tollitur.* Notandum Secundò, Quamuis verbis huius Senatusconsulti solùm videatur tolli obligatio ciuilis: (quod multi DD tenent, estque satis probabile) tamen probabilius est quòd etiam tollatur obligatio naturalis, ita vt in foro conscientiæ non teneatur vnquam tale mutuum restituere, si velit hoc priuilegio vti. vt docet Gomerius suprà, ex Innocentio in cap. Quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, & ex communi sententia DD. & Molina disput. 301. idque statuit lex, tum in pœnam eorum qui talibus mutuarent; tum vt omnis occasio machinationis prauæ contra parentes, filiis præscinderetur. vnde etiam huic priuilegio non potest filius renunciare: quia magis est in fauorem parentum, quàm ipsius.

9 *Si iurauit soluere.* Si tamen filius iurauit se soluturum, tenebitur soluere, saltem post mortem patris, quando commodè poterit. quia semper iuramentum in alterius fauorem factum seruandum est, quando absque peccato seruari potest. vt patet ex dictis suprà cap. 17. dubit. 7. potest tamen huius iuramenti peti relaxatio à Prælato: quia in fraudem legis oppositum est: & aliàs lex facilè redderetur inutilis, eaque obtenta poterit non soluere.

10 Notandum Tertiò, Hanc exceptionem competere non solùm filiofamilias, sed etiam filiæfamilias, & parentibus eorum, & heredibus, & fideiussoribus eorum, vt patet Leg. 7. & 9. ff. de S.C. Macedon. Gomezius suprà.

11 *Exceptiones, quibus filius tenetur.* Aduerte tamen, esse multos casus, in quibus filius tenetur. Primò, Si habet bona castrensia vel quasi castrensia. Secundò, Si publicè putabatur sui iuris. Tertiò, Si accepit mutuò non pecuniam sed rem, vt triticum, vinum, & similia. (nam lex solùm loquitur de mutuo pecuniario) nisi id fecerit in fraudem legis, vt inde conflaret pecuniam. Quartò, Si pecunia versa sit in vtilitatem patris. Quintò, Si pater debuisset eam secundùm rectam rationem suppeditare. vt si filius absens causa studiorum, accipiat mutuum necessarium vt viuat, vt emat libros necessarios, vt soluat didactra. vide Gomezium suprà.

12 *Ecclesia.* Secundò, Si *Ecclesiæ vel causæ piæ* mutuum datum sit, & dubitetur posteà, num pecunia illa versa sit in eius vtilitatem: non tenetur Ecclesia vel locus pius soluere, nisi creditor probet in vtilitatem eius pecuniam illam versam esse. Ita habetur in Authent. Hoc Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesiis, quæ translata est in Ius Canonicum. 10. q. 2. Idem dicendum, si mutuum datum sit *oppido*, vt patet L. Ciuitas. 27. ff. Si certum petetur. *Oppidum.*

13 Aduerte tamen, si Prælatus cum consensu Capituli, mutuum nomine Ecclesiæ accepit, & possit solui absque alienatione rerum immobilium Ecclesiæ, solui debere, etiamsi creditor non probet pecuniam in Ecclesiæ vtilitatem versam fuisse. Ratio est, quia ad alienationem rerum mobilium, non est opus vt constet illam Ecclesiæ esse vtilem. quare cùm Prælatus cum Capitulo habeant plenam administrationem, possunt hæc in hoc casu alienare. Si verò solui non possit absque alienatione bonorum immobilium, tunc creditor debet probare. quia hæc alienatio non est valida, nisi constet illam esse necessariam vel vtilem Ecclesiæ: & in hoc casu intelligenda est ista Authentica.

14 Si particularis aliquis administrationi Ecclesiæ vel pij loci deputatus, mutuum nomine illius loci acceperit, debet creditor probare esse conuersum in illius vtilitatem: nisi tali administratori concessum fuerit tantam summam accipere. vide hac de re fusè apud Panorm. in cap. Quòd quibusdam, de fideiussionibus, & Molinam disp. 300.

15 *Minor.* Tertiò, Si tutor nomine pupilli vel curator nomine minoris mutuum acceperit, non tenetur ille posteà etiam maior factus soluere, nisi creditor probarit id in eius vtilitatem esse conuersum. Ita communiter DD. ex L. 3. C. Quando ex facto tutoris.

16 In his tamen casibus datur actio aduersus eum, qui nomine alterius mutuum petierit.

Quartò, Si aliquis minor 25. annis mutuum acceperit, & inde se læsum deprehenderit, vt quia pecuniam inutiliter consumpsit; potest petere restitutionem in integrum, vt non teneatur, nisi quatenus inde factus est locupletior. vt dictum est cap. 17. dub. 9. & docet Gomezius tom. 2. cap. 14. num. 3. 17 *Restitutio conceditur.*

DVBITATIO III.

Quid sit vsura.

NOtandum est, hoc nomen in præsenti negotio accipi tripliciter. Primò, Pro lucro vsurario. Secundò, Pro contractu vsurario vnde hoc lucrum. Tertiò, Pro voluntate sic contrahendi. Si accipiatur primo modo, sic definiri potest, *Vsura est lucrum immediatè ex mutuo proueniens. Lucrum* vocatur acquisitio rei supra sortem pecuniâ æstimabilis, & aliàs indebitæ. vnde si mutuem tibi mille vt desinas iniquè nocere, vt soluas debitum, vt reddas depositum, non erit vsura: quia nihil acquiro supra sortem, nisi quod alio titulo mihi erat debitum. si mutuem vt consequar amicitiam vel fauorem, non erit vsura, quia amicitia non æstimatur pecuniâ, & quamuis fauor magni æstimetur in electionibus & suffragiis: si tamen non intendas obligare, sed solùm allicere, nulla erit vsura, vt statim constabit. 18 *Vsura. Lucrum.*

Immediatè, quia debet hoc lucrum prouenire ex vi pacti mutuationis. si enim immediatè proueniat ex amicitia vel gratitudine, vel ea spe alliciendi mutuantem ad continuandum mutuum, non erit vsura. vt autem censeatur ex vi mutui prouenire, requiritur vt mutuator intenderit mutuatarium ex vi pacti mutuationis obligare obligatione stricta seu iustitiæ, qualis per pacta indirei solet; vel certè vt mutuatarius putet hanc mutuantis fuisse mentem. 19 *Ex vi mutui.*

Ex mutuo proueniens. si enim vendas rem tuam supra iustum pretium, lucraris quidem, sed hoc lucrum non est vsura, quia prouenit non ex vi mutui, sed ex iniqua venditione. Idem dicendum de locatione, conductione, & similibus contractibus. vnde talis non incurrit pœnas vsurariorum. 20

Aduerte tamen, nihil referre, sitne mutuum illud, ex quo tibi lucrum obuenit supra sortem, expressum, (vt cùm aliquis expressè mutuauit:) an implicitum; vt cùm vendit rem pluris iusto, ob dilationem: dum enim venditor concedit dilationem, implicitè illi mutuat pretium vsque ad tempus solutionis: & dum emptor anticipat solutionem, implicitè mutuat vsque ad tempus traditionis rei emptæ. vnde lucrum hinc proueniens est vsurarium. 21 *Mutuum expressum. Implicitum.*

Ex his facilè intelligitur quid vsura pro contractu & pro voluntate. *Vsura* enim *pro contractu* nihil est aliud quàm mutuatio expressa vel implicita, cum pacto reddendi aliquid supra sortem ratione mutui. *Pro voluntate*, est voluntas capiendi lucri supra sortem ex vi mutui, quam definitionem explicat Couarr. lib. 3. variar. cap. 1. num. 2. 22 *Vsura pro contractu & voluntate.*

DVBITATIO IV.

Quo Iure sint prohibitæ vsuræ.

D. Thom. quæst. 78. art. 1.

SVppono, *vsuras* (id est contractus vsurarios, & acquisitionem lucri ex his contractibus) esse prohibitas: imò hæresim esse dicere, vsuram non esse peccatum, vt definitum est in Concilio Viennensi, & habetur Clement. vnica, tit. de vsuria, §. vlt. & colligitur ex multis Scripturæ locis. Est contra Carolum Molinæum, qui in tractatu de commerciis n. 7. 11. & alibi, probat vsuras moderatas, quas Ius ciuile permittit. vide Nauarr. comment. de vsuris. num. 11. 23

Sed difficultas est, quo Iure sint prohibitæ. Quidam 24

S enim

enim existimarunt, solo Iure positiuo interdictas esse. Ita Abul. in cap.25. Matt.q.171. & 172. Sed dicendum est, non solùm Iure positiuo (diuino & humano) sed etiam naturali illicitas esse. est communis sententia Theolog. & Canonistarum, vt videre est apud Couar. lib.3. variar. cap.2. Quòd *Iure diuino*, patet Psalmo 14. vbi dicitur, *eum, qui pecuniam suam non dederit ad vsuram, habitaturum in monte sancto Domini*, vbi indicatur, eum qui dederit ad vsuram, non habitaturum. Ezech. 18. dicitur de eo qui dedit ad vsuram, quod *non viuet*. denique Luc. 6. *Benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes*, nempe vltra sortem, vt plerique Doctores Scholastici, & Vrbanus III. cap. Consuluit, de vsuris, hunc locum explicant. Et quamuis videatur Dominus ibi tradere consilium perfectionis Christianæ, vt benefaciamus proximo, eique mutuum demus, etsi nullum simile beneficium ab ipso speremus: tamen ille etiam sensus est probabilis, & colligi potest ex illis verbis, argumento à maiori; vt inquit Sotus lib 6. quæst.1. art.1.

Iure diuino vetita.

25 *Iure Canonico.* Quòd etiam *Iure Canonico*, patet ex Decreto causa 14. quæst.3. & 4. & ex Decretalibus toto titulo de vsuris. & ex 6. Decretalium eodem titul. & Clement. de vsuris.

26 *Iure naturali.* Deinde quòd etiam *Iure naturali* sint illicitæ, probatur; quia est contra Ius naturæ: vt idem bis, seu duplici pretio vendatur. Item vt vendatur id, quod non est vendentis: atqui is qui vsuras accipit, vendit idem bis, & vendit id, quod non est suum: ergo peccat contra Ius naturæ. Minor probatur, quia qui vsuras accipit; vel accipit eas pro sorte, & sic pro eadem re duplex pretiū accipit, nempe summam sorti æqualem, & præterea vsuram, vel accipit eas pro vsu sortis, & sic vendit alteri vsum rei non suæ, sed ipsius: nam per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, & consequenter etiam vsus rei. Item vsus rei illius non distinguitur a substantia rei, si æstimationem spectes: nam vsus illius est alienatio, & quasi consumptio substantiæ: ergo pro vsu rei, & pro substantia rei non potest distinctum pretium accipi. vide Couarru. supra numero 5. vbi adfert testimonium Aristotelis, Plauti, Catonis, Ciceronis & Aristophanis contra vsuras.

27 *Qui tituli possint obtendi.* Dices, Non desunt alij tituli vsuratiis, ratione quorum videntur posse accipere supra sortem; vt ratione temporis, quo alter pecunia vtitur: ratione obligationis, qua se obligat ad non repetendam sortem intra certum terminum: ratione carentiæ pecuniæ, quia interim priuat se facultate ea vtendi: denique ratione laboris mutuandi, scribendi, numerandi.

Resp. Titulum, quo vsura accipitur, propriè esse vsum pecuniæ ad certum tempus concessum: ceteri tituli propriè & per se non sunt vsurarij, sed tantùm quatenus implicitè in illum recidunt. quod fit: dum exceditur in æstimatione. Itaque ratione temporis nihil accipi potest, quia hoc nihil esset aliud quam

28 *Labor numerandi.* accipere ratione vsus tanti temporis. Ratione laboris scribendi & numerandi dum datur & restituitur mutuum, aliquid exigi potest, vt docet Siluester ex Hostiensi v. Vsura 1. num.32. & Nauarr. cap.15. n.209. ratio est; quia hoc totum fit in gratiam mutuatarij, estque nauatio operæ pretio æstimabilis. si tamen iusta æstimatio excedatur, præsumetur vsura.

Ratione obligationis non repetendi & ratione carentiæ pecuniæ quæ duo parum differunt, an aliquid accipi possit, dicemus infra.

29 *Sunt intrinsecè malæ.* Ex his patet, vsuram eodem Iure vetitam, quo furtum; ac proinde esse intrinsecè malam, si formaliter consideretur. sicut enim intrinsece malum est, accipere rem alienam inuito iusta ratione domino: ita etiam intrinsece malum est, exigere lucrum supra sortem ex

Indispensabiles. pacto mutui seu titulo mutui. vnde nulla dispensatione possunt fieri licitæ. Potest quidem Deus tibi concedere, vt vltra sortem possis exigere, sed tunc tamquam Dominus omnium hoc tibi donabit; & sic non exiges præcisè ex vi obligationis inductæ per pactum mutui, sed ex donatione Dei, qui est Dominus omnium. sic Israelitæ spoliantes Ægyptium non commiserunt furtum, aut aliam iniuriam.

Sed contra Obijcitur Primò, Deuteron.23. *Non fænerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: sed alieno.* & c.28. *Fænerabis gentibus multis, & ipse à nullo fænus accipies.* ergo licitum est, saltem ab infidelibus exigere vsuras. 30 *Obiectiones*

Respondeo negando consequentiam. nam in priore testimonio illis verbis (*sed alieno*) vel significatur tantùm permissio vsurarum erga infideles, maioris mali vitandi causa, ne videlicet suos fratres vsuris exhaurirent, sicut exponit D.Thomas q.78. art.1. ad 2. vel conceduntur vsuræ erga infideles, qui erant hostes Iudæorum: quos Iure poterant rebus suis siue artificio, siue vi spoliare: ita Ambros. l. de Tobia cap.8. In secundo non dicitur *fænerabis ad vsuram*, sed *fænerabis*, id est, mutuum dabis, & significatur benedictio custodientium legem: videlicet, tantas fore eorum opes, vt multis gentibus possint dare mutuum. vide D.Thomam supra, & Couarr. lib.3. var. cap.2. num.7.

Obijcitur Secundò, Ius ciuile permittit vsuras, & ad eas exigendas concedit actionem: si tamen per stipulationem de eis conuenerit, vt patet L.1.2. & alijs, C. de vsuris. atqui si Iure naturali essent vetitæ, id non latuisset acutissimos illos Iureconsultos. Ob hoc argumentum Car. Molinæus lib. de commerciis, num.6. & sequent. concedit vsuras moderatas esse licitas; quales præscribuntur L. Eos qui. 26. Cod. de vsuris. sed hoc iam satis refutatum est. vnde 31

Respondeo, Vsuras ob bonum Reipublicæ posse permitti, sicut & prostibula. qua parte tamen Ius ciuile videtur eas approbare tamquam licitas, & cogit ad solutionem; eatenus est abrogatum per Ius Canonicum; dum Canones damnant illas tamquam illicitas, vt patet ex plurimis Canonibus: & insuper excommunicant Iudices cogentes ad earum solutionem; vt patet Clement. vnica, de vsuris. Quod ad Iurisconsultos attinet, puto eos facilè intellexisse, vsuras formaliter esse illicitas; tamen concessisse quasdam moderatas, tum ob bonum publicum, tum quia sæpè aliqui iusti tituli intercedunt. quamuis in eo sententia illorum non sit admittenda, quòd generatim tales vsuras tamquam licitas & iustas concedant. 32 *Possunt permitti.*

Vbi aduerte, Iure Cæsareo non quasuis vsuras concedi: sed has tantùm. Primò, Si illustres erant personæ, tantū poterāt stipulari seu exigere tertiam centesimæ; id est, pro centum aureis, singulis mensibus tertiam partem aurei. Secundo, Si erant negotiatores, vel præerant ergasterijs, tantùm bessem centesimæ, id est, duas tertias vnius aurei per mensem pro 100. Tertiò, In traiectitio contractu (idest, cùm pecunia dabatur mercatori traiicienti mare) vnam centesimam, id est, vnum pro centum in singulos menses. Quartò, Ceteri non poterant stipulari nisi dimidiam centesimæ, id est dimidium aureum pro centum, in singulos menses, hæc omnia habentur d. Leg. Eos qui. Codic. de vsuris, & Leg. vltima, eodem titulo, tollit Iustinianus omnem anatocismum idest, omnes vsuras vsurarum: quæ nascuntur ex eo quòd vsuræ nondum solutæ annumerentur sorti, & pariant similiter lucrum; quod lucrum rursus adijcitur & parit: & sic in infinitum. 33 *Vsura quænam Iure ciuili concessa.* 34 *Vsura vsurarum sublata.*

Hinc patet, in maximis vsuris non fuisse permissum exigere nisi 12. in centum, idque tantùm in fœnore nautico, vbi periculum sortis erat mutuantis, vt patet ex omnibus legibus. ff. de fœnore nautico. In secundis, octo pro centum: in tertijs, sex pro 100. in minimis, 4. pro centum: nunc passim permittuntur 33. in centum: magno miserorum hominum malo, cui magna ex parte occurri posset per Montem pietatis: vt infra dubit.23 dicetur.

DVBI

DVBITATIO V.

Vtrùm licitum sit sperare lucrum ex mutuo.

35 OMissis variis sententiis, quæ non tam re, quàm verbis differunt.

Dico Primò, Nec principaliter nec minùs principaliter licet sperare lucrum, quod detur tamquam ex obligatione iustitiæ propter mutuum. Ita Sotus lib.6. q.1.art.1. & Ioan.Medina q.1 Cod de vsuris restituendis. §.Tertiò inquirendum. Probatur Primò, Quia velle accipere & retinere tale lucrum, est iniquum, est enim velle accipere alienum: nam dando tali modo non transfertur dominium, vt infra dubit.18. dicetur: ergo tale lucrum licet sperare: non enim licet sperare, quod non licet accipere. Secundò, Per mutuum tu nullum ius acquiris ad tale lucrum, nec ille obligationem iustitiæ contrahit ad illud dandum: ergo iniquum est illud desiderare tamquam ex obligatione iustitiæ per mutuum inducta.

36 *Sperare lucrum ex mutuo.* *Cap.* Consuluit.

Hoc sensu verum est, non licere sperare lucrum ex mutuo: nempe tamquam ex pacto mutui, obligatione iustitiæ debitum. Et hoc est, quod ait Vrbanus III. cap. Consuluit. tit. de vsuris, *Qui mutuat, aliàs non mutuo daturus, eo proposito, vt licet omni conuentione cessante, plus tamen sorte recipiat; pro huiusmodi lucri intentione, quam habet, iudicandus est male agere.* Loquitur enim de eo, qui sine externa conuentione intendit lucrum tamquam debitum ex iustitia, siue principaliter, siue minùs principaliter. Neque hic est facienda distinctio inter lucri spem & lucri intentionem, quasi hæc non liceat, illa sit licita, vt facit Medina supra: quia spes & intentio non sunt actus distincti.

37 *Principaliter sperans lucrum.*

Dico Secundò, Non est iniquum etiam principaliter sperare lucrum ex mutuo, mediante amicitia vel gratitudine: ita vt non speretur immediatè ex ipso mutuo, tamquam pretium eius. Colligitur ex Soto supra, tenet Petrus Nauarra l.3. de restit. cap.2. num. 198. Probatur, quia accipere tale lucrum sic datum, non est iniquum: non enim accipitur inuito domino, cùm illum ad hoc non obliges: sed ipse omnino liberè, ratione amicitiæ vel gratitudinis illud det: ergo intendere accipere, iniquum non est, siue principaliter, siue minùs principaliter intendas per mutuationem tale lucrum adipisci: hoc enim nihil facit ad iniustitiam. quamuis fieri possit, vt sit signum auaritiæ, si principalis finis mutuationis in tali lucro constituatur.

38 Fieri tamen potest vt licitè lucrum principaliter intendas, vt si mutues alicui Principi, intendens principaliter per eius amicitiam aliquod officium vel priuilegium quæstuosum, ad bonum finem referendum. licitum enim est aliquando amicitiam alicuius ambire propter aliquod commodum temporale. ita vt eam desideres tantummodo vt medium ad illud: vt si talis amicitia tibi alioquin esset grauis, sic multi captant fauorem aulicorum.

39 Dico Tertiò, Licitum etiam est ex mutuo sperare amicitiam tam principaliter quàm minùs principaliter: & ex amicitia lucrum. Quòd licitum sit sperare amicitiam principaliter, seu vt finem principalem, & secundario lucrum ex amicitia, satis manifestum est. possum enim desiderare amicitiam alicuius, propter eius virtutem vel sapientiam, & ad eam mihi conciliandam dare illi mutuum cum spe, quòd ex amicitia illa etiam aliquid commodi mihi proueniet.

40 *Amicitia minùs principaliter intenta.*

Quòd *etiam liceat sperare amicitiam minus principaliter*, nempe tamquam medium ad lucrum principaliter speratum, (etsi Nauarrus contrà sentire videatur) patet ex dictis. quamuis enim amicitia absolutè sit bonum præstantius quàm pecunia, ac proterea non debeat tota eius dignitas æstimari ex vtilitate ad lucrum temporale; (valdè enim inordinatum esset nullam appetere amicitiam, nisi ob commodum temporale) tamen quòd me applicem ad huius vel illius amicitiam in particulari, fieri potest etiam propter solam pecuniam, idque absque omni inordinatione quod enim ad multa vtile est, potest desiderari ob hanc vel illam vtilitatem, nulla habita ratione aliarum vtilitatum, quæ illi rei insunt, modo illa res secundùm se non æstimetur tantummodò ex illa vna vtilitate. hoc enim non est facere commodum temporale finem huius desiderij, quo hic & nunc magis desideratur hoc commodum, quàm illa amicitia; quia magis necessarium, vt dum is, qui statuerat manere cælebs, mutat sententiam, eò quòd offeratur pulchra vxor, decernitque hanc ducere; hic non facit pulchritudinem finem matrimonij propriè, sed suæ applicationis seu electionis, qua hic & nunc mutat animum, & se ad matrimonium applicat, vt benè explicat Caietan.tit.1. opusc. 12.quæst.3. Idem dicendum de eo, qui amicitiam alicuius affectat, eam dumtaxat ob causam, vt inde aliquid commodi temporalis percipiat.

DVBITATIO VI.

Vtrùm qui animo vsurario aliquid accepit pro mutuo, sine vllo externo pacto, teneatur ad restitutionem.

NOtandum, hunc à DD. vocari *vsurarium mentalem*, quia sine vllo externo pacto mente vsuraria aliquid accipit, siue alter det gratis, siue non. *Vsurarius mentalis.*

Respondeo & dico Primò, Si mutuans intendat aliquid accipere tamquam pretium mutui, seu tamquam debitum ex pacto mutui, & mutuatarius eo modo det, (quod interdum accidit, quando indoles mutuantis ei est perspecta) tunc iudicio omnium, tenetur ad restitutionem. Ratio est, quia mutuatarius non intendit donare gratis, sed solùm tamquam debitum ex pacto mutui: atqui non erat debitum; ergo nihil dat. Iuxta hunc casum videtur intelligendum cap. Consuluit, de vsuris. vbi Pontifex dicit, eum, qui ex proposito mutuam pecuniam credit, vt plus sorte recipiat, (nempe tamquam debitum ex mutuo) inducendum efficaciter ad restitutionem: quamuis sine omni conuentione id fecerit. vide Couar. ad regulam Peccatum part.2. in principio num.4. 41

Dico Secundò, Si mutuatarius det gratis seu ex amicitia, & mutuator id ignorans accipiat tamquam datum ex obligatione ratione mutui; tunc non tenetur ad restitutionem ex parte rei, sed solùm ratione conscientiæ erroneæ, quamdiu illa durat. docet hoc Caietan.tom.2.opusc 8. quæst.3. Couarr. suprà. Gabr. d.15.quæst.11.dubit.penultimo. Scotus eadem distinct. quæst.2.art.2. Quòd *ex parte rei non teneatur*, Probatur Primò, Quia alter verè & re ipsa donauit, & transtulit dominium in mutuantem: (non enim dedit tamquam pretium mutui, sed ex gratitudine, vti supponimus) ergo quocumque animo alter acceperit, non tenetur ad restitutionem. Secundò, Quia nemo tenetur ad restitutionem, nisi qui habet alienum, vel qui iniuste læsit: atqui hic non habet alienum, nec iniustè læsit, etsi enim habuerit intentionē lædendi dum accipit tamquam debitum ex obligatione: tamen in re læsio non fuit secuta: nam alter non dedit ex illa obligatione iniusta, quam mutuator intendebat, sed ex amicitia: ergo læsus nō fuit. sicut si accipiendo librum a Petro, putares te furto accipere & consentires in furtum: si liber reuera sit tuus; (quamuis id ignores) ex parte rei non teneris ad restitutionem; quia in re non læsisses illum, vt rectè notat Sotus l.6. q.1. artic.2. Similiter si quis liberam condonationem obtineat à creditore, liber est à debito, quamuis habuisset propositum numquam restituendi, & eo animo remissionem petiisset. Tertiò Probatur ex Leg. Inter omnes 46.§. Rectè. ff. de furtis, vbi sic dicitur: *contrectans rem, credens inuitum dominum, committit furtum, sed furto non est obligatus, si dominus erat volens.* 42 *Si nesciat dari gratis.*

43 Dices, Quamuis mutuatarius det gratis, tamen mu-

tuator non acceptat illud vt donum, sed vt debitum: ergo donatio hæc non est valida, cùm non sit acceptata vt donatio, quod tamen requiri docent Iurisperiti.

Quomodo acceptetur hæc donatio.

Respondeo, Donationem non esse validam, quando acceptans non vult eam acceptare titulo donationis, sed debiti duntaxat. quod si velit eam acceptare omni titulo, seu modo, quo potest, (quod semper censetur facere dum contrarium non exprimit) valida est donatio. confirmatur, quia cùm hic mutuator nihil quærat nisi lucrum; nulla subest ratio cur non censeatur
44 acceptare illud omni modo, quo potest. Adde, quamuis non acceptasset tunc implicitè vt donum, posset tamen semper postea acceptare quando volet. nempe quamdiu alter in eodem proposito donandi permanere censetur, seu quamdiu non reuocat donationem. vnde non tenebitur ad restitutionem. Itaque hæc obligatio restituendi nulla est, vel certe nullius momenti, cùm ex libertate debitoris pendeat.

Petes, Quid si mutuatarius det aliquid mutuanti, dum ei restituit sortem, & ille dubitet quo animo detur: vtrùm possit retinere.

45 Respondeo Caietanus supra, videtur sentire, posse retinere. Sed dicendum est non posse cum vero dubio, siue negatiuo, (vt quando non habet signa, vnde probabiliter coniiciat dedisse, sed omninò nescit dederitne gratis, an pretium mutui) siue positiuo, (vt cùm vtrimque paria sunt motiua) retinere Ratio est, quia cum tali dubio non potest rei alicuius possessionem inchoare. vt ergo possit retinere, requiruntur tales circumstantiæ, vt omnibus perpensis, moraliter quasi certum sit gratis donari. quod ordinarie censendum est, quando mutuans non dedit vllum signum se aliquid petere; & mutuarius non præ se fert tristitiam in dando, aut aliquam molestiam, aut metum seu coactionem; nec est auarus; vt insinuant
46 Caietanus & Couarr. supra. Quod si bona fide putauerit aliquid gratis donatum, & post deprehenderit contrarium, tenebitur ad restitutionem; si tamen extet, vel factus sit ex eo locupletior. secùs si bona fide consumpsit, nec quidquam inde emolumenti supersit. vt patet ex dictis cap.14. dubit.1. & 2.

Si acceptans dubitet.

DVBITATIO VII.

Vtrùm licitum sit mutuare alteri cum pacto vt pœnam debitam, vel famæ, honorisve violati restitutionem condonet.

47 REspond. & dico Primò, Licitum est tibi mutuare alteri cum pacto vt priuatam vindictam sibi condonet. Probatur, quia sic nihil lucraris, sed solùm redimis iniustam vexationem tibi impendentem nullum enim ius habet ad talem vindictam. Idem dicendum, si exigat similiter aliquam satisfactionem pro fama, vel honore violato.

Vt priuatam vindictam condonet.

48 Dico Secundò, Si iustam vindictam vel satisfactionem exigat, non potes eum ratione mutui obligare pacto iustitiæ vt condonet, potes tamen pacto amicitiæ.

Pactum iustitiæ & amicitiæ.

Vbi Aduerte, Pactum iustitiæ esse, quo quis intendit alteri inicere vinculum & obligationem iustitiæ. Pactum amicitiæ, quo solùm intendit eam obligationem, quam amicitia vel virtus gratitudinis inducit.

Nunc probatur Prior pars, (quæ est communior sententia DD. Angeli v. Vsura 1. n. 3. Conradi q.37. concl 2. & passim recentiorum.) Primò, Quia ex vi mutui præcise non licet obligare nisi ad æquale: atqui sors est æqualis res, quæ traditur in mutuo, & redditio sortis est æqualis actui mutuationis: ergo ex vi huius contractus non licet obligare ad aliud, quam ad redditionem sortis. Secundò, Condonatio vindictæ & restitutionis famæ & honoris est res magno pretio æstimabilis, (plerique enim ingentem summa pecuniæ vix hæc condonent) ergo vsura est, si ratione mutui, pacto ciuili, seu iustitiæ ad condonationem obliges.

Dices Primò, Fama & honor, quæ mutuator iste debet restituere, non æstimantur pretio: ergo per condonationem illam non lucratur aliquid pretio æstimabile.

Resp. Dicuntur non æstimari pretio, non quasi nullo pretio sint digna, sed quia superant omne pretium pecuniarium: & ideò maximi æstimantur apud homines. deinde etsi fama non æstimatur pretio, onus ta- 49
men & obligatio restituendæ famæ pretio æstimatur; est enim opus valde molestum, plenum verecundiæ, quod homines sæpè magno redimunt. huius autem oneris remissionem tanquam debitam ex iustitia, vel potius obligationem ciuilem ad remittendum hoc onus lucratur vltra sortem.

Fama & honor.

Dices Secundò, Pœna non est debita ante sententiam: ergo saltem non erit vsura, si mutues cum pacto vt vindictam condonet, quam per Iudicem poterat exigere. Ob hoc argumentum Nauarr c.17. n.238. putat hoc non esse vsuram.

Resp. Etsi pœna non sit ante sententiam proximè debita, est tamen debita remotè, quatenus potes accusari. huius autem debiti remissionem lucraris supra sortem, quæ remissio magni apud homines æstimatur. vnde cùm supra sortem ad hanc obliges alterum obligatione ciuili, vsuram committis. 50

Altera pars, *quòd pacto amicitiæ possit quis obligare alterum vt hæc condonet*, probatur: quia tunc condonatio illa non exigitur vt pretium mutui, neque immediatè ex pacto & obligatione mutui, sed vt officium amicitiæ, præstandum non ex obligatione iustitiæ, sed ex amicitia pro obsequio ex amicitia præstito vel præstando. Si enim petis a me aliquod amicitiæ officium, possum respondere, me esse paratum tale officium præstare, si tu vicissim aliud præstare velis, quod etiam ex amicitia exhiberi solet. Imò possum exigere vt prior præstes. si tamen ego prior mutuum dedero, non obligaberis ex iustitia præstare quod promisisti, sed tantum ex gratitudine. non enim intendisti aliter te illa promissione obligare, cùm ego aliam obligationem non potuerim exigere. Iuxta hunc modum defendi facile potest sententia Soti, quam habet libro 6. quæst. 1. artic. 2. cùm dicit non esse vsuram si mutues alteri, cum pacto vt læsionem famæ vel honoris condonet; quia natura sua iure amicitiæ condonari solet. vnde patet eum loqui tantum de pacto amicitiæ. 51 52

Potes pacto amicitiæ obligare.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit vsura, si tibi mutuem, vt mihi vicissim remutues, aut vt ex mea officina quæ tibi opus sunt emas, aut meo molendino molas.

REspondeo & dico Primò, Si tibi mutuem pecuniam ea lege, vt statim mihi remutues frumentum vel vinum, non est vsura: modò tibi hoc non sit magis damnosum, quàm illud mihi. colligitur ex D. Thoma art. 2. ad quartum, cùm ait, *Licet simul mutuanti vnum, aliquod aliud mutuum recipere. non autem licet eum obligare ad mutuandum in posterum.* Probatur Primò, Quia qui à me petit officium amicitiæ, potest vicissim a me rogari simile officium, & si nolit præstare, tamquam ingratus repelli. 53

Vt statim remutues aliâ speciem.

Dices, Officio tuo, quo mihi mutuas, respondet ex æquo redditio sortis: ergo non potes pro eo aliud officium (v.g. mutuationem vini vel olei) cum quo tua functio permutetur, exigere.

Resp. Actionem illam mutuandi dupliciter posse considerari. Primò, Vt est contractus quidam, quo traditur certa summa pecuniæ, & sic respondet ei redditio sortis, vt officium iustitiæ; nec quidquam 54

Actioni mutuandi duo actus respondent diuersis modis.

amplius

amplius ramouam ex iustitia debitum, potest exigi. Secundo, Vt est officium amicitiæ, quod ab amico in commodum amici præstari solet: & sic debetur ei compensatio per aliud officium amicitiæ, eaque potest exigi in præsenti.

55 Probatur Secundò, Quia nihil hic deducitur in pactum, quod sit pretio æstimabile, si enim mea mutuatio non est pretio æstimabilis, neque etiam ipsius. Tertio, Quia non exigitur vt pretium mutuationis, sed vt conditio quædam in mutuatatio, quæ ipsi non est grauior, quam mihi mutuatio. Secùs esset si esset illi longè grauior; tunc enim videretur pretium. nam talia gratis rependi non solent. Hinc patet, non esse periculum, ne hac ratione pallietur vsura.

Dices, Omne onus à mutuo debet abesse.

Resp. Id verum esse de onere, quod maius sit quàm onus mutuantis. item de onere in futurum, non de officio amicitiæ in præsenti.

56 *Vt remutues cùm opus habebo.* Dico Secundo, Non est etiam vsura si mutuem, vt mihi vicissim in posterum cùm opus habebo, & tibi commodum erit remutues, aut vt iusto pretio à me emas, aut vt meo molendino molas, aut vt agrum meum iusto pretio colas: modò tamen ad hoc te non obligem obligatione ciuili, sed solum gratitudinis. Ita docet Angelus v. Vsura 1. num. 4. cùm ait, *non esse vsuram, cum naturalis obligatio ita deducitur in pactum, vt non magis teneatur quàm ex ipsa naturali obligatione.* Idem tenent Hostiensis & Gregor. Ariminensis citati ab Angelo. Adrianus in 4. tract. de restitut. §. Dico igitur ad quæsitum. Gabriel in 4. d. 15. q. 3. art. 3. dubio 1. Ratio est clara: quia si nulla imponitur maior obligatio in futurum quàm ex ipsa beneficij natura oritur, non potest esse vlla iniustitia: atqui ex tali beneficio oritur obligatio antidoralis seu remuneratoria, ratione virtutis gratitudinis: ergo absque vlla iniustitia potest imponi & exigi.

Petes, Vtrùm possim statuere mutuatario terminum, vt quando desierit meam apothecam frequentare, cogatur reddere mutuum?

57 *Statuere terminum mutui.* Respondeo cum Angelo, Gabriele & Adriano locis citatis, affirmatiuè. quia quilibet mutuans potest constituere terminum, quem voluerit, præsertim si alterum non obliget lege iustitiæ ad id, quod solùm lege gratitudinis facere tenebitur, v.g. apothecam frequentet. potest tamen illum obligare lege iustitiæ ad reddendum mutuum, quando illud, quod ex gratitudine faciebat, facere desierit. vt si tibi mutuem 100. toto eo tempore, quo meam apothecam frequentabis; ita vt cogaris restituere, quando illam deserueris. possum enim meum beneficium desinere, quando tu desines tuum.

58 *Obligatio impostenum.* Sed difficultas est, Vtrùm mutuans possit mutuatario imponere obligationem ciuilem ad ista rependenda in posterum, quando absque notabili suo incommodo poterit. Plerique DD. sentiunt id esse vsuram. indicat D. Thomas suprà, Anton. part. 2. titulo 1. cap. 7. §. 8. Gabriel supra, Sotus l. 6. q. 1. art. 2. Caietanus in Summa v. Vsura exterior, casu 8. Probatur, quia ista obligatio est pretio æstimabilis: vnde mutuans ex vi mutui lucratur aliquid supra sortem pretio æstimabile: atqui hoc est vsura. Hinc inferunt DD mutuantem teneri relaxare illam obligationem, & compensare pecunia arbitrio prudentis, non tamen teneri ad restitutionem eorum quæ sic lucratus est: vt si mutuatarius multa ab ipso emit eo pretio, quo apud alios emere debuisset: vel si ea occasione multi alij ad ipsius officinam confluerint, quia in re falluntur quidam, dum putant ea pauperibus eroganda. Hæc sententia est tenenda in praxi, præterquam quòd putem non esse necessarium, vt obligatio illa pecunia compensetur, si nullum ex ea damnum est secutum. quia iniuria nuda non æstimatur pecunia, vt ostensum est cap. 11. dub. 16. & cap. 9. dub. 23.

59 Contraria tamen quibusdam videtur non improbabilis, quam apertè tenet Adrianus supra. §. Sed contra, cum ait, *licere mutuando pacisci & imponere obligationem ciuilem, si per illud pactum ad nihil aliud obligetur, quàm ad quod prius erat obligatus naturaliter.* Idem tenet D. Anton. sup. §. de eo, qui mutuat rustico, cum pacto vt colat iusto pretio ipsius agrum, idque probat ex Gregorio Ariminensi. Probari potest Primo, Quia non videtur esse notabile onus, quod obliges te obligatione ciuili ad illud, ad quod iam obligatus eras obligatione naturali ex gratitudine, ita vt sine ingratitudine non posses recusare. Secundò, Amicitiæ officium, quod præstatur mutuando, videtur mereri, vt mutuatarius se obliget ad gratificandum, quando locus & tempus id postulabunt: ergo talem obligationem seu promissionem exigere non est quidquam exigere extra debitum amicitiæ & gratitudinis. Tertiò, Sicut ille se obligat ciuiliter ad rependendum beneficium, v.g. ad molendum in mola mutuantis, ita vicissim, mutuans se ciuiliter obligat ad non repetendam sortem vsque ad certum terminum, non tamen ad hoc tenebatur: cur ergo illa obligatio non poterit pro hac exigi? Quartò, Si tibi debeam 2000. in fine huius anni soluenda, possum nunc tibi offerre 1000. cum pacto, vt alia 1000. non soluam ante biennium: vt Doctores fatentur. atqui hoc est dare nunc mutuum implicitum cum pacto vt vicissim implicitè remutues in fine anni. Quintò, Licitum est mutuare ea lege, vt mox vicissim aliam speciem remutues. atqui hoc non est minùs graue quàm oligatio ciuilis mutuandi in posterum, quando gratitudo id postulabit. imò multi mallent hanc obligationem, quam mutuare statim: quia incertum est an alter indigebit: & non teneris nisi commode possis. Denique quando quis tenetur ex charitate aliquid facere, licitum est ei mutuare cum pacto imponente obligationem ciuilem, vt id faciat, v.g. vt medicus mihi vel alteri in necessitate constituto curationem iusto pretio adhibeat, vt aduocatus patrocinium necessarium præstet: vt docet Medina, de vsura quæst. 4. ergo etiam quando tenetur ex gratitudine. vtrobique enim supra obligationem naturalem imponitur obligatio ciuilis. Fateor tamen, non esse omnino eamdem in hisce duobus rationem. Neque huic sententiæ obstare videtur Diuus Thomas, quia loquitur de obligatione absoluta ad vicissim mutuandum quouis euentu, quo alter indigebit. quod posset cedere in magnum damnum. eodem modo intelligendi reliqui DD. Hæc autem sententia loquitur de obligatione conditionata, nempe si commode possit. 60

Verùm sententia prior est tenenda; nisi eo euentu, quo onus carendi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi ciuili. licitum enim est par onus exigere. vnde etiam pro obligatione ciuili, quam subeo, dum tibi mutuum promitto (vt fit inter mercatores) possum vicissim parem a te obligationem exigere. etsi enim pro actu mutuandi non possit exigi obligatio ad aliquid reddendum vltra sortem; pro obligatione tamen mutuandi non possum vicissim exigere obligationem. Hinc ad prædicta argumenta responderis: debet enim esse onerum paritas, vt iusta sit conuentio. 61

DVBITATIO IX.

Vtrùm liceat mutuare cum pacto, vt mihi vel alteri officium vel beneficium conferas.

PEtrus Nauarra lib. 3. cap. 2. num. 267. & Adrianus suprà, §. Ex his suboritur. distinguunt, si officium sit sæculare, & fructus non excedant operas, non esse vsuram cum tali pacto mutuare vt statim conferatur. secùs verò si fructus excedant. Verùm

Respondeo, & dico Primò, Siue fructus excedant operas, siue non excedant; si officium sit tale, vt ex amicitia benè idoneis conferri soleat, non esse vsuram mutuare cum pacto, vt tale officium conferatur, modo illud pactum sit tantùm amicitiæ. Idem dicen- 62 *Si ex amicitia.*

S 3 dum,

dum, si agatur de collatione in futurum, vt patet ex dictis dubit.6.& 7. sola enim obligatio iustitiæ ad aliquid supra sortem reddendum, repugnat mutuo: non autem obligatio amicitiæ vel gratitudinis. quod si ille non conferat ex amicitia, sed veluti coactus ex obligatione sibi imposita pactione mutui, collatio non est valida. vnde qui sic accepit, non potest retinere, vt docet D. Thomas opusculo ad Ducissam Brabantiæ: quia nullo titulo possidet. non enim titulo liberalis collationis, vt suppono, nec etiam titulo mutui, quia ex isto titulo non debetur aliquid vltra sortem. si tamen præsumeretur collator nolle illum obligare ad relinquendum officium, vt regulariter fit; posset retinere.

63 Dico Secundò, Si autem illud pactum sit iustitiæ, erit vsura. ita expressè docet D.Thomas opuscul. cit. ratio est, quia exigitur aliquid supra sortem tanquam ex iustitia debitum, ratione mutui.

64 *Si pro beneficio, est simonia & vsura.* Dico Tertiò, Si mutues alteri cum pacto, vt conferat beneficium Ecclesiasticum, siue in præsenti, siue tempore futuro, partim est vsura, partim simonia: modò illud pactum sit iustitiæ, secùs si amicitiæ. *Quod sit vsura*, probatur, quia supra sortem exigit obligationem iustitiæ, quam alter libens pretio redimeret, nam hæc obligatio adimit ei libertatem alteri gratificandi, quæ libertas pretio est æstimabilis. *Quod etiam sit simonia*, probatur, quia datur temporale pro spirituali.

65 Dices, Illud temporale non est pretio æstimabile, quia mutuatio non est pretio æstimabilis, cum nullum pretium pro ea liceat accipere, vt quæ omnino gratis sit præstanda: ergo non est simonia, etiamsi fiat pro beneficio vel beneficij collatione, præsentatione, electione, &c.

Resp. Etsi non sit pretio æstimabilis, est tamen quid merè temporale, ac proinde non potest dari vel permutari cum spirituali: non enim minor fit iniuria rei spirituali si commutetur cum re temporali, quæ pretio non est digna, quam quæ est digna: sed potius maior. quòd si pactum sit solùm amicitiæ, nec erit vsura, vt patet ex dictis, nec simonia: quia simonia requirit obligationem iustitiæ, vt infra dicetur.

66 Aduerte tamen, in praxi non esse facilè concedendum pactum amicitiæ in huiusmodi; nam facilè sic palliaretur vsura & simonia. vnde in foro externo condemnarentur huiusmodi pactiones tamquam vsurariæ vel simoniacæ.

67 *Varij tituli mutuationum.* Ex superioribus Dubitat. satis constat, nihil posse exigi ratione ipsius mutuationis, supra sortem. Sed quia mutuationi multi alij tituli possunt esse connexi, videndum est, vtrum ratione horum possit aliquid exigi. Præcipui sunt isti. Primò, Damnum inde emergens. Secundo, Lucrum inde cessans. Tertiò, Periculum sortis & molestiarum in ea recuperanda. Quartò, Carentia pecuniæ vel obligatio non repetendi pecuniam ante certum tempus. Quintò, Pœna conuentionalis.

DVBITATIO X.

Vtrùm ratione damni emergentis ex mutuo possit mutuator aliquid supra sortem exigere.

68 *Damnum emergens.* NOtandum est, *damnum emergens & lucrum cessans communiter vocari Interesse. Damnum emergens* dicitur, quando quis detrimentum patitur in rebus, quas habet, vel quæ ipsi debentur: vt cùm quis ratione mutui, quod alteri præstitit, cogitur ipse pecuniam fœnori accipere, & vsuram soluere, vel res suas minoris iusto vendere, &c. *Lucrum cessans* dicitur, quando quis impeditur ab aliquo bono consequendo, *Lucrum cessans.* seu à lucro, quod illi non erat debitum. His positis, Sotus in 4.d.15. q.2. §. De tertio, sentit esse illicitum exigere aliquid ratione *damni emergentis*. ratio ipsius est, quia lex diuina præcipit vt nihil exigatur supra sortem: *quòd si quis ex mutuo* (inquit) *mutuans damnificatur, referat pecuniam suam, quia non cogitur facere misericordiam.* Sed contrarium tenendum cum ceteris Doctoribus.

Resp. igitur & dico Primò, Quando mutuatarius est in mora, si inde damnum aliquod eueniat mutuandi, tenetur mutuatarius ad illius compensationem. 69 dicitur autem mutuatarius & quiuis alius debitor *esse in mora*, dum elapso iam termino non soluit, cùm tamen possit; *Esse in mora.* aduertens explicitè vel implicitè creditorem sibi velle solui. Neque necesse est vt creditor eum interpellet de solutione: quia ipsa dies satis interpellat, virtute pacti ab initio conuenti. quòd igitur teneatur de damno hinc emerso, patet Primò, quia per omissionem solutionis, est causa damni. quare cùm hæc omissio sit contra iustitiam, etiam erit causa damni contra iustitiam; ac proinde tenebitur ad compensationem. Secundo, Quando in contractibus constituitur terminus solutionis vel rei exhibendæ, initur tacitum, vt non soluens teneatur ad interesse, defectu solutionis obueniens, vt colligitur ex Leg.2. §. Non vtique, & §. Nunc de officio. & Leg.4. ff. de eo, quod 70 certo loco dari oportet. Hoc tamen intelligendum *Si absque culpa redditus impoten.* est, nisi absque omni culpa sua redditus sit impotens solutionis, vt si incendio res eius sint absumptæ, si ipse abreptus sit in captiuitatem: vel inciderit in tantam paupertatem, vt non possit soluere, quin se coniiciat in extremam vel grauem necessitatem. His enim casibus non videtur obligandus ad interesse. nam præter quam quòd omni culpa vacet tunc non soluere, non videtur etiam tacitum illud pactum se ad hos casus extendere, eò quod hoc sit nimis durum, & moribus hominum non receptum. Secùs verò est, si potest soluere, quamuis non sine magno detrimento rei familiaris: tunc enim vel tenetur soluere ad diem constitutum, vel certè in animo esse paratus compensare interesse. vide suprà cap.16. dubit.1.

71 Aduerte tamen, si bona fide putaret creditorem consentire in dilationem, non censeretur esse in mora, nec teneretur in foro conscientiæ ad restitutionem damni, nisi anteà de eo esset conuentum. de quo plura supra cap.7. num.37. & seq.

72 *Potest à principio pacisci.* Dico Secundo, Licitum etiam est à principio pacisci de aliqua pecunia vltra sortem reddenda, vel ratione periculi damni ex mutatione impendentis, etiam ante terminum & moram mutuatarij: vel ratione ipsius damni, si quod euenerit. Diuus Thomas articul. 2. ad 1. & alij. ratio est, quia illa pecunia, quæ mihi necessaria est ad aliquod damnum impediendum, non solùm mihi valet quanti ipsa nudè considerata æstimatur: sed etiam quanti est carere tali damno. non enim tantummodo æstimatur res secundùm seipsam, sed etiam quatenus domino est causa certi boni consequendi, vel mali vitandi. vnde licitè potest vendi pluris quam per se valeat, cùm in ipsa illud etiam commodum vendi censeatur. confirmatur, quia nulla æquitas postulat vt quis ex beneficio mutui damnum reportet: ergo damnum illud, & periculum illius à mutuante æstimari potest.

73 *Tres conditiones necessariæ.* Requiruntur tamen ad hoc tres conditiones. Prima est, Vt mutuum sit causa damni, sine qua non eueniret: vt si per mutuum efficeris impotens illius impediendi. Secunda, Vt mutuatarium illius damni admoneas, ne illum decipias: nam fortè nollet mutuum cum tanto onere.

74 Aduerte tamen, si re verà ex mutuo tibi damnum impendeat, v.g. si ex mutuo 100. aureorū, certò sis acccepturus detrimentum aureorum 10. non erit vsuræ peccatū, etiamsi non monito mutuatario de hoc damno, paciscaris tibi reddi 110. ratio est, quia in te nulla est inæqualitas, quāuis ipse hoc ignoret, & existimet te ratione mutui exigere, ac proinde des ei occasionem scandali. Neque ipsum decipis contra iustitiam; quia per hoc non datur ei occasio vt putet pecuniam illam pluris valere, quàm valeat, aut vt acceptet

contra

contractum quem aliàs non erat acceptaturus, vt suppono.

Dices, In venditione venditor debet emptori vitium rei vel onus, si quod habet, aperire, alioquin facit ei iniuriam: ergo similiter si mutues alteri, non significans onus tuæ pecuniæ annexum, facis iniuriam.

75 Respondeo, Est dispar ratio, Primò, Nam quòd hæc pecunia damnum emersurum sit impeditura, non est vitium eius, seu onus illi annexum, sed est bona quædam conditio, & veluti vis quædam insita, ratione cuius mihi pluris valet, quàm alteri. Vnde plus possum exigere, quam ipsa per se valeat: sicuti venditor potest pluris æstimare rem quampiam sibi peculiariter commodam, quam ipsa per se considerata valeat. Secundò, Quia si rem pluris æstimet propter suum commodum, quam ipsa per se valeat, neque id significet emptori: fortasse illum decipit, dando occasionem vt putet eam esse meliorem, quam sit: secus in pecunia. quòd si certo sciat illam non ideò esse meliorem, non video quam iniuriam faciat emptori, æstimando eam pluris, quam per se valeat ratione damni, quod eius alienatione incurrit: quamuis id non expresserit. Idem dico in pecunia: suppono autem, quòd æquè illam erat accepturus, siue causa illius æstimationis illi aperiretur, siue non.

76 Tertia conditio est, Vt non cogas illum pacisci de periculo damni potiùs quam de damno, sed relinquas ipsius arbitrio: etsi enim periculum illud damni probabiliter euenturi, sit ab initio æstimabile pretio: (quamuis minori, quàm ipsum damnum) non potes tamen alterum cogere vt pro ipso periculo aliquid promittat: nam si mutuatarius paratus est sarcire damnum omne, quod euentus patefecerit: mutuator seruatur indemnis. si tamen ipsi sit indifferens vtro modo paciscatur, vel malit pro periculo, certo pretio paeisci, quam pro incerto damno manere in ancipiti, potes acceptare pactum: & quamuis damnum posteà non euenerit, poteris tamen conuentum exigere: nam periculum, quod subiisti, pretio erat æstimabile.

77
Si non est deductum in pactum.

Aduerte tamen, si neque damnum ipsum, neque periculum damni deduxisti in pactum, mutuatarius non tenetur quidquam pro eo soluere, etiam si postea eueniat: modo ipse non fuerit in mora soluendi. quia nec tenetur ratione pacti, nec ratione culpæ: sed mutuans hoc ipso, quo non deduxit in pactum, censetur illud in se recepisse. secùs est si fuerit in mora. tunc enim damnum ex culpa ipsius euenit. similiter si per vim coactus sum mutuare: hic enim est causa damni per iniuriam. vide Nauarrum cap. 17. n. 211.

Petes, Vtrùm ratione damni emergentis possis exigere supra sortem, quantum tu supra sortem coactus fuisti soluere vsurario, v.g. accepisti 1000. aureos ab vsurario: Petrus a te petit mutuum, vtrùm possis tantum exigere, quantum tu soluis vsurario?

78
Si mutuans ipse vsuram soluerit.

Respondeo, Non ideò te posse exigere supra sortem: sicut non quia tu carè emisti, potes carè vendere, sed spectandum est, quantum illa res tibi commodet si enim ita tibi sit commoda, vt non pœniteat te tantum vsuræ nomine pro ea soluisse, potes mutuatario tantumdem exigere: tanti enim æstimas illud commodum, quo te causa alterius priuas. imò si pluris æstimares, plus posses exigere. si vero hoc commodum æstimes minoris, ita vt pœniteat te tantum soluisse nomine vsuræ, non tamen pœniteret soluisse dimidium, solum potes exigere dimidium, seu tantum, quantum ipse re velles dedisse. denique si res illa tibi non sit ita commoda vt velles pro ea aliquid dare supra sortem, nihil etiam potes exigere supra sortem, quia ex eius mutuatione nullum tibi damnum vel incommodum oritur. Iuxta hæc intellige Molinam disp. 314. Potes tamen alteri cedere toto contractu: tunc enim non tu vsuram exiges, sed vsurarius: nec tu lucraris, sed pecuniam acceptam cum toto onere in alterum volentem deponis. sicut qui rem supra iustum pretium emit, potest alteri ante solutionem contractu cedere.

DVBITATIO XI.

Vtrùm ratione lucri cessantis liceat vltra sortem exigere.

Svppono, si quis metu vel fraude, vel Principis iussu compulsus sit mutuare, & inde ei lucrum cesset, posse ab auctore exigere huius lucri compensationem, vt rectè Sot. 2. 3. & alij DD. quia talis est ei causa damni. Idem dicendum, si ex eo, quòd mutuatarius non soluat ad diem præfixum, lucrum aliquod amittat. neque in his euentis opus est vt fuerit hoc deductum in pactum. 79
Si metu vel fraude impulsus sit ad mutuandum.

Sed difficultas est, si absit omnis coactio: vtrùm liceat de hoc lucro pacisci? Quidam Doctores docent id esse illicitum. Ita Durandus in 3. d. 17. q. 2. ad primum. Sot. l. 6. de Iustit. q. 1. a. 3. (etsi fateatur contrarium esse probabile.) Idem insinuat D. Thomas art. 2. ad primum. Idem tenent multi Canonistæ, vt Ioannes Andreas, & Innoc. IV. in c. Nauiganti, de vsuris, & quidam alij. Sed contraria sententia est ferè communis. vide Couarr. lib. 3. variarum cap. 4. & Nauar. c. 17. num. 211. & in comment. de vsuris, n. 43. qui alios citant. Vnde

Resp. Licitum esse pacisci ab initio de lucro cessante cum mutuatario, quamuis ab eo vi vel fraude non sit inductus, seruatis tamen quibusdam conditionibus. Probatur Primò, Quia pecunia illa, quam mutuas alteri, quatenus subest industriæ tuæ ad lucrum ex ea faciendum, pluris tibi valet, quam ipsa per se considerata, est enim veluti semen fœcundum lucri per industriam, in quo lucrum ipsum virtute continetur: ergo plus pro ea exigi potest, quã ipsa per se valeat. Patet consequentia, quia dum illam tradis, etiam lucrum in illa latens tradere censeris, eo enim te spolias. sicut si triticum destinatum sationi (quo si careas, carebis fructu) mutuum des, plus potes pro eo exigere, quàm per se valeat, quia in illo virtute continetur fructus, & dum illud das, simul das fructum in eo latentem. Secundò, Quia dum priuas te hac pecunia lucro destinata, non solùm illa te priuas, sed etiam spe lucri, quam ex illa per tuam industriam conceperas. atqui hæc spes est pretio æstimabilis: (potest enim spes lucri, seu lucrum speratum vendi) ergo pro ea potest aliquid exigi. Tertio, Hæc spes lucri non est minoris æstimanda, quàm metus damni: atqui dum metuitur damnum ex mutuatione, licitum est de eo pacisci: ergo etiam dum speratur lucrum. Confirmatur, quia amissio rei speratæ computatur inter damna, quod enim spe possidemus, aliquo modo censemur habere. 80
Pro lucro cessante pacisci.

Ex his patet, nihil referre siue sponte mutues, siue inuoluntariè per vim, fraudem, vel præceptum Superioris impulsus: quod est contra Sotum supra. si enim qui per iniuriam cogitur mutuare, de lucro cessante pacisci potest, etiam poterit qui non cogitur. nam iniuria non facit vt centum quæ alteri mutuas sint æqualia centum & decem quæ ab illo exigis, sed lucrum speratum per 100. id facit. alioquin si ratione iniuriæ esset illa æqualitas, darentur 10. illa, pro iniuria illata, non pro lucro cessante. & ita lucrum cessans esset impertinens. Item, non possent mercatores exigere pro lucro cessante, quando coguntur à Principe vel Repub. ad mutuandum, (quod tamen non admittit Sotus) quia nulla fit illis iniuria. 81
Non refert an sponte mutues, an coactè.

Obiicitur Primò, ex D. Thoma q. 78. a. 2. ad primum, vbi dicit *compensationem damni, quod consideratur in hoc, quòd de pecunia non lucratur, non posse in pactum deduci, quia non potes vendere id quod nondum habes, & à quo potes multipliciter impediri.* *Obiectio.*

Respondeo, D. Thom. loquitur ibi de lucro remoto: nimpe quando pecunia nondum erat negotiationi destinata: vel certè solùm vult non posse tantum exigi, quantum erat lucrum possibile. non tamen negat, quin spes illa lucri, quæ minoris valet quàm ipsa 82

res sperata, possit in pactum deduci. vt colligitur ex quæst. 62. a. 4. ad 1. & docet Caietanus q. 78. a.2.ad primum.

Obiicitur Secundò, Mutuum debet fieri gratis: ergo cùm non tenearis mutuare, non potes quidquam exigere.

Quo modo mutuum debeat gratis fieri.

Respondeo, Mutuum debet fieri gratis, quia pro ipso mutuo præcisè spectato nihil potest exigi supra sortem: benè tamen potest exigi pro spe lucri, quam ex illa pecunia acceperas, qua spe simul te priuas, dum illam pecuniam tradis. quo modo licitum est aliquid accipere ratione damni emergentis.

Obiicitur Tertiò, Lucrum tibi cessare, est te à lucrando prohiberi & impediri: atqui preces non cogunt, præsertim si te ad mutuandum offeras: ergo non potest iure videri lucrum cessans, quando vel ipse te offers, vel precibus cedis. ita Sotus.

83 *Quando lucrum dicatur cessare.*

Respondeo. Non tantùm dicitur alicui *cessare lucrum*, quando inuitus priuatur vel impeditur: sed etiam quando ipse se priuat, siue id faciat sponte, siue ad preces alterius. hoc enim est pretio æstimabile. sicut si quis me roget, vt non laborem, vel vt instrumenta artis meæ ipsi commodem, possum pacisci de lucro cessante. non enim teneor me priuare meo emolumento gratis.

84 *Conditiones requisitæ. 1. conditio. Mutuatio debet esse causa lucri cessantis.*

Aduerte tamen, vt hæc pactio sit licita, requiri tres conditiones. Prima est, Vt hæc mutuatio sit causa lucri cessantis: vt si pecuniam destinatam negotiationi vel emptioni rei frugiferæ, subtraham illi destinationi, vt tibi mutuem, & ita amittam spem illius lucri.

85

Hinc sequitur, si quis relicta aliqua negotiatione propter datum mutuum, conferat se ad aliam rationem lucrandi per artificium vel aliam industriam, & ita compenset totum lucrum negotiationis, non posse ratione lucri cessantis quidquam exigere, quia per mutuum non cessat illi lucrum absolutè: datur enim ei occasio lucrandi alia via, quam non habuisset, si in negotiatione perstitisset. si tamen illa ratio lucrandi est molestior potest illam molestiam æstimare, & pro ea exigere compensationem. similiter si minus ista alia via lucretur, quàm lucratus fuisset prosequendo negotiationem, potest enim tantum exigere, quantum prudens arbitrabitur, omnibus circumstantiis perpensis.

86 *Tripliciter potest pecunia negotiationi destinata, ab ea auelli. 1. Si te petente eam auellam, vt tibi mutuem.*

Vt autem meliùs intelligatur quando mutuatio sit causa lucri cessantis, Notandum est, Pecuniam variis modis posse esse lucro destinatam, & ab ea destinatione causa mutui auelli. Primus est, Si absolutè sit destinata certæ negotiationi, vel emptioni rei frugiferæ, (vt census, agri, domus) & vt tibi petenti mutuem, eam inde auellam. tunc enim possum pacisci de lucro, quod tua causa mihi perit. Idem dico, si erat destinata negotiationi in genere, vt fit à quibusdam, qui in omnem lucrandi occasionem sunt intenti. nihil enim refert sit ne certæ an incertæ negotiationi destinata, modo æquè lucrum speretur. Hic ta-

87

men requiritur (vt notant DD.) vt non habeam aliam pecuniam otiosam, quam commodè in mutuatæ locum possim supponere, & eidem lucro destinare. Dixi, *commodè*, quia, (vt rectè notauit Nauarr. n. 212. etsi habeam aliam repositam in alios euentus, (vt ad alendam familiam, ad dotandas filias, ad soluendam senectutem, vel ne statum meum periculo exponam) quam proinde nolo propter lucrum in aliquod discrimen conicere, tamen possum pro lucro cessante pacisci, quia reuerà illa mutuatio est causa cur lucrum illud mihi pereat, quod per illam pecuniam sperabam. Nec refert, quòd inani timore non audeam illam exponere, quia ex quo absolutè decreui non amplius impendere negotiationi, quàm hanc certam summam, si ex ea mutuem, vel lucrum mihi cessat, quod aliunde

88 *2. Si abstraxi pecuniam antè quàm petas.*

non compensatur, vt etiam notauit Molina disp. 316. vnde absolutè loquendo, sufficit vt nolim aliam loco mutuatæ impendere.

Secundus modus est, Si antequam mutuum petas, ego pecuniam meam negotiationi subtraxerim, vt tibi, quem scio petiturum, possim mutuare. Hoc euentu etiam possum pacisci de lucro cessante. etsi non eodem prorsus modo, quo prius. ibi enim pecunia, quando mutuam, pluris mihi valebat, vt subest illi destinationi, quàm ipsa per se valeat, (per hanc enim facta erat veluti semen lucri futuri) & ideo plus poteram exigere, vt fieret æqualitas: vt pro 100. 110. quia 100. destinata negotiationi, valebant 110. hic verò quod do non pluris mihi nunc valeat, quàm per se æstimetur. cùm iam desierit esse semen lucri, eo quòd prius subtraxerim negotiationi, quàm mutuum peteretur. vnde dum mutuum rogor, non possum exigere supra sortem quòd illa mihi nunc pluris valeat, sed ob aliam causam, nempe quia cum damno meo pecuniam meam ex statu fecundo ad statum sterilem reduxi, idque, vt mutuarem tibi, prudenter coniectans te id cupere, & ratum habiturum. vnde ratione huius possum exigere, quanti illud lucrum, quo tua causa me priuaui, æstimabitur. Negotium enim tuum cum meo damno gessi. Etsi enim mutuum hic non sit immediata causa lucri cessantis, est tamen causa mediata: nam subtractio pecuniæ à negotiatione, est causa immediata. Hæc autem subtractio fit propter mutuum, estque præparatio & dispositio ad mutuum, quæ subtractio etiam censetur fieri voluntate eius, qui mutuum est petiturus. Hac ratione excusari videntur 89
mercatores, qui præscientes Regem petiturum, pecuniam suam a negotiatione subducunt, vel ea abstinent, vt ingentes summas paratas habeant, non enim id faciunt sine magno lucri detrimento, & alia ratio non suppetit ad tantam vim numeratæ pecuniæ simul repræsentandam.

Tertius modus est, Si pecuniam destinarim nego- 90
tiationi, non absolutè, sed dumtaxat sub conditione, vt si dicam, Vellem negotiari, nisi multi mutuum peterent, de quo modo est difficultas. Quidam enim doctissimi viri putant, etiam tunc posse aliquid exigi ratione lucri cessantis.

3. Si non fuerit destinata, nisi sub conditione.

Probari potest Primò, Quia si abstineas negotiatione, vt paratam habeas pecuniam ad mutuandum Principi, potes exigere interesse, dum ille mutuum petet: ergo similiter, si id facias vt mutues iis qui è Repub. sunt petituri.

Dices, Esse disparem rationem, quia dum id facis ad mutuandum Principi, certa mutuatio (nempe ea, quæ Principi est facienda) est causa lucri cessantis, & sic potest a Principe exigi compensatio: dum verò id facis vt mutues iis qui passim se offerent, nulla certa mutuatio est causa lucri cessantis (quamuis enim non mutuares huic vel illi in particulari, non tamen ideò lucrum ex negotiatione caperes) quare non potes ab hoc vel illo in particulari compensationem exigere.

Respondeo, Etsi nulla particularis mutuatio seor- 91
sim spectata, sit causa, tamen omnes collectim sumptæ sunt causa totius lucri cessantis. nam vt mutues passim occurrentibus, abstines à negotiatione, & subis detrimentum lucri inde prouenturi quare cùm omnes collectim sint causa, potest onus compensandi hoc lucrum distribui in singulas mutuationes secundum cuiusque proportionem. sicut quando multi collectim sunt causa alicuius damni, onus restitutionis debet distribui in singulos, prout quisque ad illud damnum est cooperatus. Simile videmus in Monte pietatis (de quo infra dub. 23.) vbi onus distribuitur in singulos mutuatarios.

Secundò, Si Resp. boni communis causa aliquem 92
mercatorem cogeret abstinere a mercatura, vt passim daret mutuum iis qui sunt petituri, posset iste mercator exigere a singulis interesse: non enim tenetur gratis abiicere spem illam quæstus, vt aliis cōmodet: ergo etiam poterit, quamuis sponte ob eam causam abstineat. consequentia patet, quia quòd coactus vel sponte abstineat, non mutuat rationem iustitiæ & æqualitatis, nec tribuit ius exigendi interesse, sed quòd lucrum ei cesset, vel non cesset.

Tertiò,

93 Tertiò, Si quis præsciret in particulari, quinam essent perituri, posset abstinere a mercatura, vt pecuniam habeat paratam, & quando peterent, exigere interesse: tunc enim certæ & determinatæ mutuationes essent causa lucri cessantis: ergo idem licitum erit, etiamsi nesciantur in particulari. quid enim refert ad institutam, vtrùm scias in particulari qui sint, an in genere esse aliquos? hinc enim non pendet ratio æqualitatis, de qua sola nunc quærimus.

Quartò, Mutuatarij in hoc casu non putant sibi fieri iniuriam, imò æquum censent, vt ei compensetur, quantum spes lucri per negotiationem (quam causa mutui reliquit) consequendi, valebat.

94 Quintò, Si quis venderet aliquod instrumentum artis suæ, quo multum poterat lucrari, & quo vellet vti nisi sciret a multis desiderari, posset exigere ab emptore nomine lucri cessantis: atqui pecunia est instrumentum mercatorum, quo possunt multum lucrari, & quo vellent vti negotiando, nisi scirent illud à multis aliis expeti: ergo si illud a se alienent, possunt exigere interesse.

95 *Videtur probabilis.* Ob has rationes, hæc sententia mihi olim visa est probabilis, & etiam nunc videtur, præsertim speculatiuè considerata, modò ille non exigat amplius quàm spes illa lucri detracta laborum & expensarum æstimatione, valebat: & semper retineat animum negotiandi illa pecunia, si mutuum non peteretur. In praxi tamen ob periculum palliandi vsuras, non est facilè admittenda. post factum tamen, non ausim cogere ad restitutionem.

96 *2. Conditio. Spes sola æstimanda.* Secunda conditio est. Vt non tantum exigas, quantum est lucrum, quod sperabas, sed minus. deducenda enim est æstimatio laborum, expensarum, & quanti pluris valet id quod certum est & præsens, quam quod futurum & incertum: vt DD passim docent. itaque solum potes deducere in pactum, quanti valet illa spes lucri, deductis laboribus & expensis: vt si paratus sis spem illam lucri vendere 10. aureis, & labores expensasque ob illud subeundas redimere tribus, non potes exigere nomine lucri cessantis nisi aureos septem: si amplius petas, iniustitiam committis, pro lucro cessante plus exigens, quam ipse illud æstimes: non tamen id esset propriè vsura: quia non peteretur nomine mutui, sed amissionis lucri.

97 *Lucri cessantis compensatio dupliciter deducitur in pactum.* Notandum tamen Primò, Dupliciter hoc lucrum posse in pactum deduci. Primò, *Indeterminatè*, nempe vt mutuatarius teneatur tantum soluere pro interesse, quantum euentus declarauerit lucri fuisse futurum: ita vt si postea ex euentu deprehensum fuerit, mutuo non dato, lucrum futurum fuisse 100. aureorum, teneatur pro eo soluere 100. (deductis tamen deducendis) si 50. solum quinquaginta, si nullum, nihil. id autem sciri poterit vel ex euentu, quem idem mercator in alia pecunia negotiationi exposita experitur: vel quem alij mercatores in simili mercimonij genere versantes, sortiuntur.

Secundò, *Determinatè*, nempe stipulando à principio a mutuatario vt aliquid determinati promittat pro spe lucri qua se mutuans per mutuum priuat. & tunc poterit mutuans hoc exigere, etiamsi euentus declaret nullum lucrum fuisse obuenturum. & fortè ipsam cum sorte periturum: quia spes illa, cùm mutuum daret, pretio erat æstimabilis, eamq; censetur vendidisse.

98 *An labor deducendus sit.* Notandum Secundò, Sotum lib. 6. q. 1. a. 3. tenere, laboris & molestiarum æstimationem non necessariò esse deducendam mercatori: quod probatur, quia si petas a mechanico vt tibi sua commodet instrumenta, vel vt te comitetur, potest tecum pacisci de toto lucro faciendo, quod eo tempore amittet: nec tenetur laboris æstimationem deducere: ergo nec mercator tenetur æstimationem laboris & molestiarum negotiationis detrahere. quæ sententia mihi placet, quando iste labor talis est, vt mercator non optet illum pecunia redimere, quia vel cupit illum subire, vt otium aliamve molestiam vitet: vel facili conatu cum ceteris negotiis eum præstabit.

99 *3. Conditio. Non statim exigenda compensatio.* Tertia conditio est. Vt lucri cessantis compensatio non exigatur statim dato mutuo, sed conuenienti interuallo. vt si ex mutuo 100. aureorum, debeantur tibi 10. nomine lucri cessantis, non potes pacisci decem statim dari, vt rectè docet Medina de vsuris q. 3. §. Septima conditio. ratio est, quia si statim velis reddi 10. iam in re non mutuas alteri 100. sed solum 90. solum enim 90. retinet dum decem tibi restituit. vnde hac ratione fiet vt tantumdem exigas pro lucro cessante ex nonaginta, quantum ex centum, quod aperte est iniquum. cum enim non cessat tibi lucrum nisi ex 90. non est æquum vt velis compensationem, quasi cessantis ex 100.

100 *Si statim exigat compensationem.* Aduerte tamen, si mutues 100. aureos ea lege vt statim reddat 9. ratione lucri cessantis ex 91. quæ ipse retinet non esse vsuram. ratio est, quia hoc nihil est aliud quàm mutuare 91. cum interesse, & alia nouem sine interesse: quæ tamen statim sunt reddenda ad soluendum interesse ex 91. prouenienS. in quo contractu non magis grauatur mutuatarius, quam si differretur solutio interesse.

101 *An non possit se offerre.* Petes, Vtrum vt pactio lucri cessantis sit licita, necessaria sit vt mutuans se non offerat ad mutuandum: sed alterius precibus compulsus mutuet?

Respondeo, Id necessarium non esse: (etsi Conradus q. 30. & quidam alij id existiment) vt rectè Nauarr. n. 213. & Sot. supra a. 3. ratio est, quia æqualitas & iustitia contractus non pendet ex eo, quod desideres vel non desideres illum fieri: sicut possum offerre alteri equum meum, qui mihi valdè est commodus, venalem, æstimato commodo, quo me priuo. in hoc tamen casu teneor patefacere emptori, me ratione commodi, quo priuor, amplius petere, ne decipiatur putando equum esse meliorem quam sit, & ita emat meum commodum nesciens, loco bonitatis equi.

DVBITATIO XII.

Vtrùm qui bona fide fecit contractum vsurarium, vel aliàs iniquum, quem si talem sciuisset, fecisset alium iustum, possit ratione lucri cessantis, veritate comperta, tantum retinere, quantum contractu illo iusto lucraturus fuisset.

102 *Quidã affirmant.* QVidam viri sanè docti affirmant, & dicunt in tali casu contractum illum iniquum bona fide initum, reducendum esse ad limites contractus iusti, quem contrahens cum eodem vel cum altero poterat facere. Probatur hæc sententia Primò, Quia iste contractus est causa cur relinquat alium contractum, quo iustè lucratus fuisset: ergo poterit exigere interesse lucri cessantis.

Dices, Ergo etiamsi mala fide contraxisset, posset exigere interesse.

Responderi potest negando consequentiam, quia dum mala fide contrahit iudicans contractum esse iniustum: tunc in contrahendo non censetur habere rationem lucri cessantis per alios contractus iustos. si enim illius rationem habere vellet, facilè in suo contractu posset constituere iustitiam & æqualitatem, & ita non esset iniquus. Qui autem putat contractum esse iustum, non intendens nisi iustè contrahere, implicitè videtur in subsidium accersere omnes titulos iustos, qui in tali contractu possunt reperiri: & consequenter etiam titulum lucri, quod cessat ex alio contractu, quem fecisset, nisi hunc contractum probum putasset.

103 Secundò, Quia in hoc contractu, formaliter & ex intentione contrahentis seruatur æqualitas: & etiam est æqualitas ex parte materiæ: nam potest in ea materia inueniri titulus iustus, etiamsi à contrahente

non

non consideretur: ergo talis contractus etsi secundùm se sit iniquus, tamen ratione intentionis & tituli latentis potest iustificari.

Tertiò, Quia nemo per talem contractum putabit sibi factam iniuriam: non enim facta est iniuria formalis, cum mutuator non intenderit nisi iustè contrahere: nec etiam materialis, quia in materia reperitur titulus iustus, quem ille implicitè censetur voluisse: non enim est necesse, vt expresse cogitant, Si hic contractus esset iniquus, vellem facere alium, aut vellem exigere compensationem lucri cessantis. quia sufficit intentio virtualis, quam videtur habere negotiator diligens, in omnem occasionē intentus. si enim rogaretur, diceret hanc esse mentem suam in omni contractu.

104 *Refutatio sententia generatim accepta.* Verùm hæc sententia ita generatim accepta, non videtur vera. Primò, Quia si emisti rem minoris iusto, bona fide: posteà tamen intellecta veritate teneris complere pretium, nec potes confugere ad alium contractum, quem cum alio inijsses, & quo plus lucratus fuisses: ratio est, quia venditor non consensit in illum titulum, non enim mens eius est rem suam minoris iusto vendere propter interesse emptoris.

Secundò, Si vendas aliquid bona fide supra iustum, teneris posteà comperta veritate restituere excessum, nec potes confugere ad lucrum cessans. ratio est, quia emptor non consentit in illum titulum: non enim intendit compensare interesse venditoris, sed tantùm emere rem iusto pretio. vnde quod amplius soluat, est quia decipitur, putatque rem pluris valere, quàm reuera valeat. si enim sciuisset rei pretium, noluisset dare quantum dedit. quòd si illum excessum volebas ratione tui interesse, hoc ei debebas explicare, nam fortasse noluisset rem emere supra iustum, ob tuum incommodum sarciendum. Idem dicendum de locato & conducto, de cambijs & censibus.

105 *Limitatio sententia.* Si tamen limitetur hæc sententia ad contractus eos, in quibus vterque contrahentium censetur consentire in eosdem titulos: ita vt is, cum quo contrahis, intendat tibi dare lucrum omni eo titulo, quo tu intendis illud accipere, vt fit in mutuo: sic non videtur improbabilis. & potest habere locum in quatuor casibus.

1 Si expressè intendat omni titulo lucrari. Primò, Si quis dum alteri tradit, v.g. 100. intendat expresse omni titulo, quo potest, lucrari sex, hic poterit posteà exigere sex, si reuera lucrum cessans, deductis deducendis, tanti æstimetur, etiamsi de hoc non cogitauerit. Similiter poterit exigere, si alio iusto titulo salua sorte tantum poterat peti, vt per tres contractus cum mercatore, (de quibus infra,) aut per contractum census vtrimque redimibilis, aut alium, quia satis est vt intendat omni iusto titulo id lucrari à tali: vt eruditè docet Gregorius à Valentia disp. 5. q. 25. dub. 3. ratio est, quia ad iustitiam, seu æqualitatem, perinde est siue titulus sit cognitus & volitus in genere, siue in specie, modo reuera extet, & propter illum exigatur æquiualens.

106 *2. Si implicitè. Id fit tripliciter.* Secundò, Si quis implicitè & virtute aliquem titulum iustum intendat, quod potest fieri tripliciter. Primò, Si intendat accipere lucrum eo titulo, quo consueuit passim a mercatoribus, v.g. in Bursa accipi. tunc enim implicitè spectat illum titulum, ex quo illa consuetudo est orta, etiamsi illum in particulari ignoret. vnde si ille titulus sit in se iustus, & reuera hic & nunc subsit, potest iustè illud lucrum accipere. Orta autem videtur hæc consuetudo ex interesse, quod incurrunt mutuando: vnde si interesse lucri cessantis subsit huic mutuo, poterit lucrum illud accipere, quia implicitè hoc interesse spectauit.

107 *Pecunia pupillorum.* Simili modo, si consuetudo illa dandi pecuniam pupillorum & viduarum in depositum (vt vocant) & exigendi 5. vel 6. pro centum, orta sit ex iusto titulo, (v. g. triplicis contractus cum mercatore aut veri interesse:) qui sic contrahunt iuxta morem receptum, implicitè spectant titulum illum vnde consuetudo illa est orta. vnde si subsit interesse, vel si ille cum quo contrahitur est talis, vt per tres contractus ab eo tantum peti queat, possunt illud exigere.

Secundò, Censetur implicitè intendere iustum titulum, si ex vi præcedentis propositi, quo statuit in hoc contractu exigere lucrum omni titulo, quo potest, sese applicet posteà ad hunc contractum celebrandum: tunc enim etiamsi actu id non cogitet, tamen implicitè censetur velle ita contrahere, & reipsa sic exequi, sicut ante proposuit. quo modo fortè excusari possent aliqui, qui initio cùm ad Bursam darent, expresse sæpius intenderunt illud lucrum omni titulo iusto accipere, & inde consuetudine contracta, non amplius postea id actu cogitant. nam censentur semper contrahere ex vi illius consuetudinis & habitus inducti per priores illos actus, in quibus erat expressa intentio omnium iustorum titulorum, quæ intentio censetur manere in habitu, & consequenter in omnibus actibus ex illo habitu seu consuetudine secutis. 108 *Ex vi præcedentis propositi contrahens.*

Tertiò, Videri potest implicitè intendere iustum titulum, qui cupit iusto modo lucrari, & non aliter. Hic enim intendit formaliter iustum titulum, & ita est affectus, vt si sciret titulum huius contractus non esse iustum, nollet contrahere, sed faceret alium contractum, vel statim titulum iustum inueniret, (vt lucri cessantis) & deduceret in pactum: vnde videtur iste virtute intendere titulum omnem iustum, qui subest, neque se alligare ad hanc formam contractus, v.g. mutui: nam ita est actu dispositus, vt si rogaretur, quo titulo quave forma contractus velit lucrari illa sex pro 100. responderet, Omni modo meliore, quo possum: quam clausulam Notarij plerumque solent addere Instrumentis, quia censetur eam esse mens contrahentium. 109

Hoc animo viri iusti, Deumque timentes solent contrahere, dum res est obscura. Iuxta hanc rationem excusari possent multi, qui pecuniam pupillarem apud homines industrios vel mercatores deponere solebant. hi enim non intendunt nisi licito modo hoc lucrum percipere: & si rogarentur, ex vi suæ consuetudinis & præsentis affectus idipsum responderent. Itaque non ausim hos cogere ad restitutionem. quamquam putem non permittendum, vt quis in posterum sic contrahat absque expresso titulo ob quem lucrum petat: quia cùm tituli non considerantur expressè, non constat an ex parte rei seruetur æqualitas. deinde non satis liquet, an iste tertius modus implicitæ intentionis sit sufficiens. videtur enim potiùs intentio habitualis quàm virtualis: & si sit sufficiens, an reipsa interuenerit, quare hunc modum non probarem in formali pacto mutui nisi expresseris te velle contrahere meliore modo, quo potes. 110

DVBITATIO XIII.

Vtrùm ratione periculi sortis, vel difficultatum aut expensarum, quæ in ea recuperanda metuuntur, liceat aliquid vltra sortem exigere.

QVidam putant id esse illicitum. Ita Nauarr. c. 23. n. 81. Sotus lib. 6. q. 4. a. 1. ad 1. & quidam alij, ob rationes infra ponendas. 111 *Ratione periculi.*

Respondeo tamen, Absolutè id esse licitum, vt docet Angel. Vsura 1 n. 28. Silu. Vsura 1. q 35. Ioan. Medina C. de restit. q. 38. §. Ad tertiam causam, Corduba in Summa q. 78. Petr. Nauarra lib 3. c. 2. n. 343. & alij recentiores. Probatur Primò, Quòd me conijciam in tale periculum ex pretio æstimabile, vt si mutuem homini non satis noto, aut decoctori, aut dubiæ fidei: aut si timeam probabiliter magnas molestias in recuperanda sorte, (quos casus ponunt Ioannes Medina & Petr. Nauarra:) ergo possum pro eo pretium exigere. iustissimum enim est, si pro eo, quod pretio æstimabile est, pretium exigatur.

Secundò,

Secundò, Quia fideiussor potest ratione periculi, quod fideiubendo subit, aliquid exigere: atqui fideiubere est quoddam mutuare.

Dices, Fideiussor accipit ratione obligationis, quam subit.

Respondeo, Non tantùm ratione obligationis, sed etiam & maximè ratione periculi. etsi enim possit ratione solius obligationis aliquid exigere, cùm omnis obligatio eiusdis sit pretio æstimabilis: tamen multò magis potest ratione periculi, vt patet in eo, qui fideiubet vbi periculum est nullum: & in eo, qui idem facit vbi magnum: hic enim longè amplius exigere potest, nec alius ei titulus in hoc suffragatur, quam periculi.

Tertiò, Qui vendit ad diem, seu creditò, potest ratione periculi, quod subit dilata solutione, aliquid exigere supra iustum rei nudæ pretium, vt infra c.21. dub.6. dicemus: atqui dilatio solutionis est tacitum quoddam mutuum: ergo si licet in hac dilatione, etiam licebit in mutuo expresso.

Quartò, Si tibi commodem vel elocem equum, domum, vestem, possum aliquid exigere ratione periculi, quod tua causa subeo, si prudenter metuo ne apud te res pereat, vel deterior efficiatur: vt quia te noui negligentem aut non probæ fidei: (quod etiam Sotus fatetur) ergo etiam quando mutuo pecuniam. Nec satisfacit quod ait Sotus, esse discrimen, quòd ibi non transferatur dominium, hic verò transferatur: hoc enim parum ad rem facit. nam sicut tu obligaris reddere locatum & commodatum, ita etiam totum mutuum: & sicut mea res tibi locata, est in periculo, ita summa mihi debita, est in periculo.

Quintò, Mutuator potest exigere vt mutuatarius ei caueat, dato fideiussore aut pignore: ergo potest etiam ipse aliquid accipere cùm periculum fideiussoris subit.

112 Notandum tamen, Vt hoc iustè fiat, tria requiri. *Tria requiruntur.* Primò, Vt non cogas mutuatarium vt te adhibeat loco fideiussoris, sed liberum ei facias pignore vel fideiussore cauere: quia obligatio illa, quòd teneatur te loco fideiussoris accipere potiùs quàm alium, est onus quoddam pecunia æstimabile. Itaque non potes id ei imponere, nisi fortè ratione lucri cessantis, vt sic illud compenses.

113 Secundò, Vt non plus exigas ratione huius periculi, quàm ipse alteri velles dare pro talis periculi redemptione, si pecuniam tuam in illud conicere cogereris. hoc enim est signum, te iustam æstimationem non excedere.

Tertiò, Vt sit verum periculum, ex quo probabiliter timeatur incommodum. Nec refert, etsi postea fortè damnum nullum euenerit: quia non pro ipso damno futuro, sed pro periculo damni pactus es.

114 Sed contra obiicitur ex Nauarro. *Obiectiones.* Primò, Quòd hæc sententia sit contra communem sententiam Theologorum & Canonistarum.

Respondeo, Est contra communem sententiam licitum esse cogere mutuatarium vt vtatur mutuante loco fideiussoris: non autem inire cum illo talem contractum, si sponte consentiat.

115 Secundò, *Ecclesia*, inquit, *determinauit contrarium, cap. In ciuitate, de vsuris, ex quo colligere licet, Ecclesiam determinasse, talia pericula non esse consideranda.* *Cap. In ciuitate.*

Respondeo, Falli Nauarr. nam in illo c. nihil aliud definitur ab Alexandro III. quam ratione solutionis dilatæ non licere merces pluris vendere, quam modò valeant: nisi dubium sit, illas plus minúsve tempore solutionis valituras.

Vbi aduerte, non damnari eum, qui plus exigit ratione periculi, cui sors per dilationem solutionis exponitur, de hoc enim nulla fit ibi mentio: imò tacitè insinuatur id esse licitum. si enim tibi ius est, rem quæ nunc valet 5. vendere 6. dilata solutione, quando dubium est, vtrùm ea tempore solutionis sit plus minúsve quam sex valitura, vt docet Pontifex: multò magis ius erit exigere aliquid supra rei præsentem æstimationem, ratione periculi totius sortis. si enim illud licet quia exponis te periculo amissionis lucri: multò magis hoc licebit, cùm te exponas periculo non minuti vel ambigui lucelli, sed totius sortis amittendæ.

Tertiò, Ex cap. Naviganti. 19. de vsuris, vbi Gregorius IX. sic ait: *Naviganti vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.* 116

Respondeo, vel Pontifex loquitur de eo, qui ita mutuat vt alterum cogat inire secum contractum præstandæ securitatis mercium aut pecuniæ: qui videlicet non vult mutuare, nisi alter alium contractum secum ineat, quo ipse certo pretio in se periculum pecuniæ vel mercium recipiat, & hoc est illicitum, & ex parte vsurarium, vt dictum est: quia hoc onus est pretio æstimabile, & fortè alia ratione, minore detrimento securitas præstari potuisset, dato pignore vel fideiussore. Ita docent Angel. & Silu. supra, & Ioann. Medina supra, ad 4. & alij DD. ferè omnes, vel certè solùm intendit damnare vsuras centesimas, quæ in traiectitia pecunia Iure ciuili permittebantur, de quibus dub.4. *Expositio cap. Naviganti.*

Quartò, Ex Soto, Quamuis, inquit, periculum, quod subis mutuando vel vendendo creditò, sit pretio æstimabile, tamen non potes pro eo quidquam exigere, nisi inuoluntariè hoc patiaris. atqui is, qui se offert vel rogatus mutuat, non patitur hoc periculum inuoluntariè: ergo non potest quidquam pro eo exigere. 117

Respondeo, Ad hoc suprà dub.11. responsum est, nam eodem argumento probabat Sotus, non licere quidquam exigere pro lucro cessante, nisi inuoluntariè id patiaris. Dico igitur, verum non esse, quod assumitur. si enim pretio æstimabile est exponere pecuniam tali periculo, nihil refert vtrùm voluntariè an inuoluntariè id facias. etsi enim dum res sponte offertur, eius pretium minuatur, (nam vt dici solet, *merces vltroneæ vilescunt*) & ideò minùs exigere debeas dum te loco fideiussoris offers, quam si ad hoc rogatus esses, tamen iudicio prudentis, spectatis circumstantiis, hoc officium meretur mercedem.

Quintò, Si posset aliquid exigi ratione metus & periculi; is, qui magis est meticulosus, posset plus exigere, quod est absurdum.

Respondeo, Metus debet niti iusta ratione, debet enim esse verum periculum, ob quod prudenter metuitur. vel tale vt ipsemet libenter tanti illud redimeret, si cogeretur subire. 118

DVBITATIO XIV.

Vtrùm ratione carentiæ pecuniæ, seu obligationis non repetendi ante certum tempus, possit aliquid exigi: vt si mutuem tibi 1000. aureos ad vnum annum, priuans me non solùm pecunia, sed etiam facultate repetendi per tantum tempus.

Quidam, vt refert Molina disp. 308. putant hoc titulo posse aliquid exigi, in qua sententia videtur esse Ioannes Medina C. de restit. q. 32. §. Inde infertur. vbi dicit: *Inde infertur, posse mutuantem aliquid supra sortem recipere sine vitio vsuræ aut iniustitiæ ratione grauaminis, quod ex carentia mutuatæ pecuniæ patitur, si inde non daretur occasio infamiæ aut scandali: quia ob illam causam licitum est vendenti, supra iustum pretium accipere.* hæc ille, quæ sententia probari potest. Primò, Quia fideiubere alterius nomine ad vnum annum pro tanta summa, est pretio æstimabile, etiamsi nullum 119 *Quorumdam sententia.*

nullum sit periculum in debitore: ergo etiam mutuare cum obligatione non repetendi. consequentia probatur, quia hoc est difficilius quàm illud. plures enim inuenias, qui nomine tuo fideiubeant pro tanta summa, quàm qui eam tibi velint ad tantum tempus mutuare, vt experientia constat. & ratio est, quia qui fideiubet in hoc casu moraliter certus est se nullam pecuniam numeraturum, & si forsasse contigerit eam esse numerandam, certus est se eam recuperaturum: imò potest eam statim repetere, & omne interesse. qui verò mutuat, iam reipsa numerat, & quidquid euenerit, non potest ante annum repetere. si quoque interim ei obuenerit interesse, non compensabitur nisi expressè de eo fuerit conuentum.

Secundò, Licitum est aliquid exigere pro obligatione mutuandi 1000. suscepta per vnum annum: ergo etiam pro obligatione non repetendi pecuniam mutuatam tanto tempore.

110 *Solutio quorumdam.* Dices, Esse disparem rationem, nam omnis obligatio est pretio æstimabilis. vnde licet aliquid stipulari pro fideiussione & obligatione mutuandi, quamuis nihil sit periculi vel damni in illis. at verò quòd quis non possit mutuatam pecuniam repetere ante annum elapsum, non est obligatio aliqua, sed liberalis concessio suæ pecuniæ, (sicut fit in donatione, vbi donator nullam subit obligationem) quæ satis compensatur redditione æquiualentis in fine anni.

Refutatio. Obligatio ad non agendum. Sed contra Primò, Non solùm dantur obligationes ad actus positiuos, sed etiã ad priuationes actuum. sicut enim me obligo ad aliquid faciendum, ita etiam me possum obligare ad non faciendum: vt si promit-
111 tam alicui non vti via vel actu per agrum ipsius, non vrgere solutionem ante certum tempus, non vocare in Ius, non egredi vrbe, in quibus constat induci veram obligationem ad aliquid non faciendum: contra quam si fecero, ius alterius violabo, & tenebor de damno secuto. Nec refert, quòd is qui donat, nullam dicatur subire obligationem, quia plus oneris subit, quam si obligationem solùm aliquam susciperet, cùm rem penitus à se alienet, non retento iure repetendi, quod omne est pretio æstimabile.

112 Secundò, Etiamsi concederetur, non dici obligationem, tamen negari non potest, quin sit onus quoddam indebitum, tale autem onus subire, est pretio æstimabile. sicut enim fieri potest, vt is qui fideiubet pro eo, qui maximè est soluendo, incommodum aliquod subeat: ita etiam fieri potest, vt is qui mutuat cum tali onere, incommodum aliquod inde reportet, etiamsi modò non appareat, vt experientia docet. sæpè enim fit vt qui ditissimi videntur, non sint, vel si sint, repentè fiant pauperes, vt non sint soluendo per infortunium, vel occultam calumniam, vt sæpè fit in magnis emporiis.

113 *Carentia pecuniæ an possit pretium imponi.* Tertiò, Probatur hæc sententia, quia sicut aliis rebus & oneribus potest aliquod pretium imponi: ita etiam oneri carendi sua pecunia tanto vel tanto tempore. cùm enim pecunia sit instrumentum negotiandi, & priuare se instrumento suæ artis sit pecunia æstimabile: cur non etiam mercatores poterunt carentiæ pecuniæ pretium aliquod communi consensu imponere, præsertim si ratio boni communis id postulet? Quòd autem bonum commune postulet vt id faciant, probatur, quia cùm plurimi pecunia præsenti egeant, nec facilè possit inueniri qui gratis mutuare velit, (partim ratione periculi sortis, vel difficultatis in ea recuperanda, partim ne priuet se commoditate variis modis negotiandi, maximè per cambia quæ hoc tempore vrgent) ratio postulabat, vt mercatores communi consensu constituerent veluti certa pretia carentiæ pecuniæ, spectatis omnibus illis circumstantiis, ex quibus ea carentia posset pro tempore pluris vel minoris æstimari: idque vt passim omnibus constaret quanti pecunia haberi possit, & ne singuli pro suo arbitratu suum interesse, suáque incommoda, cum magno mutuatariorum damno taxare possent. & hic vi-
detur esse vsus Bursæ seu Peristylij Antuerpiensis, 114
quò mercatores quotidie conueniunt, & habita ratione copiæ vel inopiæ pecuniæ, multitudinis cambiorum, mercimoniorum, omniumque lucrandi rationum, (in quibus opus est pecunia præsenti) statuunt tum per se, tum per suos proxenetas pretium carentiæ pecuniæ, quòd mercatores mutuantes, pro eo quod tanto tempore sua pecunia careant, nec ante terminum constitutum liceat repetere, possint exigere. Hoc pretium interdum est sex pro 100. in annum, aliquando 7. 8. 9. 10. 11. 12. amplius quàm 12. vetantur exigere constitutione Caroli V. edita Bruxellæ anno
1540. 41 Octobr. quæ habetur pag. 767. diuersarum 115
ordinat. vbi si ampliùs exigatur, declaratur vsurarium. Porrò hoc pretium videtur posse ibidem exigere quiuis mercator etiamsi nullum ei lucrum cesset. Primò, Quia est iustum pretium carentiæ pecuniæ inter mercatores. nam iustum pretium rei vel oneris in aliqua communitate, est, quod bona fide, causa boni communis, ab illa communitate, spectatis omnibus circumstantiis, imponitur. atqui hoc pretium sic imponitur: ergo est iustum. Secundò, Quando alicui rei vel obligationi ob iustas causas, quæ communiter adsint, est pretium impositum, possum illud exigere, etiamsi mihi talis obligatio non sit oneri, imò etiamsi sit commoda, eo quòd communiter tanti æstimetur: ergo etiamsi ex carentia pecuniæ per annum, non cesset mihi lucrum, nec sit periculum sortis, tamen quia huic carentiæ ob iustas causas tale pretium est impositum, possum illud exigere sicut ceteri: sicut pro fideiussione possum exigere pretium communiter taxatum, si quod sit, etiamsi nullum mihi sit periculum, imo etiamsi mihi sit percommoda: cùm tamen fideiussio potissimum ex periculo incommodi æstimetur.

Hæ rationes videri possint alicui probabiles, po- 116
tissimùm tertia, & iuxta eas consuetudo Bursæ Antuerpiensis excusabilis, quam præstaret seruari, quam illam quæ modo introducta est: qua multi nolunt cuiquam mutuare secundùm morem Bursæ, sed tantùm dare ad cambium. vnde fit vt qui mutuando solùm lucrarentur 7. 8. vel 10. in 100. facilè extorqueant 20. vel 30. in 100. per varia cambia & recambia intra vnum annum.

Nihilominùs sentio non esse tam laxas habenas 117
mercatoribus dandas, nec illis concedendum vt quidquam supra sortem exigant, si illis ex carentia pecuniæ nullum lucrum cessat, nullum periculum impendet, nullum incommodum metuitur. Primò, Quia sententia illa videtur noua, nec illam apud Auctores reperio: ac proinde in re morali tanti momenti non facilè admittenda. Deinde quia carentia pecuniæ & obligatio non repetendi ante aliquod tempus, est quid intrinsecum rationi mutui: (alioquin mutuum non differret à precario) vnde si mutuum debet gratis fieri (vt constat ex supradictis) nihil pro hac carentia vel obligatione petendum est.

Ex hoc fundamento elicienda est responsio ad 1. & 2. argumentum.

Ad tertium responderi potest tale pretium imponi à mercatoribus non posse, quia carentia pecuniæ non est pretio æstimabilis, nisi ratione alicuius incommodi vel periculi coniuncti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm in mutuo pœna conuentionalis locum habeat; siue, Vtrùm licitum sit pacisci, vt mutuatarius, si ad terminum statutum non restituerit, aliquid soluat in pœnam suæ moræ vltra sortem.

RESpondeo, Id esse licitum. Ita Scotus d. 15. quæst. 118
1. & ex Scoto Gabriel quæst. 11. art. 1. columna 4.

Silue

Silvester, Vsura 1.numer. 18. Ioannes Medina quæst.3. de vsura.§. Quarta causa. & Nauarr. cap.17. n. 215. & alij. Ratio est, quia debitor, qui est in mora, peccat contra iustitiam retinendo alienum seu alteri debitum; ac proinde dignus est pœna: ergo ex conuentione partium potest illi aliqua pœna constitui; sicut illi solet pœna imponi, qui a contractu resilierit: & hæc pœna poterit exigi etiamsi mutuans nihil incommodi sit passus.

Pœna conuentionalis.

129 Dices, Nemo potest alteri imponere pœnam quam teneatur subire, nisi Superior: ergo, &c.

Respondeo, Solus Superior potest inuitum obligare ad pœnam; sed priuatus potest alterum obligare consentientem; tunc enim ille per suum consensum seipsum obligat, sicut in aliis pactis.

130 Notandum tamen, hic requiri 4. conditiones. Prima est, Vt non fiat in fraudem vsurariam, vt notant Scotus, Gabriel, & alij: vt si non cures vtrùm soluat ante talem terminum, an non; sed vt possis lucrari ex mutuo, terminum illi cum pacto pœnali constituis. tunc enim non ex culpa, quæ nulla esset in non soluendo; sed ex vi mutui censeretur illud lucrum expectari. Eodem pertinet, si vt lucreris, breuem nimis terminum, intra quem scis illum soluere non posse, constituas. Necesse igitur est, vt dum mutuas, velis tibi ad talem terminum restitui, siue tua intersit, siue non; & vt is iusta temporis intercapedine, vt intra eum soluere queat mutuatarius, distet. tunc enim non restituendo peccabit; ac proinde potes pacisci de pœna; vt si contra hanc tuam voluntatem restituere omiserit, eam teneatur soluere. quòd si constituta iam pœna, optes illam incurri, peccas contra charitatem, optando peccatum proximi ob tuum commodum; non tamen contra iustitiam; nec inde fit vt exactio pœnæ sit iniusta: (etsi contrarium sentire videatur Nauarrus suprà) quia omissio solutionis non ideo desinit esse peccatum.

4. Cõditiones requisita.

1. Cõditio, vt absit fraus vsuraria.

131 Secunda est, Vt debitor verè sit in culpa non soluendo. nam sine culpa non potest imponi pœna; siue ea sit iudicialis, quam Iudex imponit per sententiam; siue legalis, quæ lege est constituta, siue conuentionalis, quæ constituitur ex conuentione partium. vnde si factus sit impotens, non potest exigi, vt rectè notat Nauarrus suprà. Pari modo si contractus, cui apposita est pœna, iure sit irritus: quia absque peccato talis contractus potest non seruari. si tamen huiusmodi contractus iuramento esset confirmatus, pœna peti posset, quia tunc obligaret, ac proinde eius violatio esset peccatum, quod pœnam meretur.

2. Vt sit culpa.

132 *Si contractus erat irritus.*

Sed quid, si culpa sua factus sit quispiam impotens?

Resp. Si aduertit vel facile aduertere potuit, ex negligentia vel actione sua culpabili secuturam impotentiam, tenebitur ad pœnam. ratio est, quia tunc non soluere est culpabile, volitum in causa culpabili. vnde meretur pœnam. vt si alea vel comessatione decoxit rem familiarem. Secus si id ita factum sit, vt nullo modo aduerterit.

133 Tertia est, Vt pœna sit moderata iuxta mensuram culpæ: quod etiam in pœna iudiciali & legali requiritur. quando enim pœna est immoderata, iniquè cogitur mutuatarius in eam consentire: ac proinde non potest pati, qua parte iustum modum excedit. Hinc pactum legis commissoriæ in pignoribus (id est, vt pignus sit creditoris, si certo tempore debitor non soluerit) est Iure prohibitum cap. Significante, 7. de pignoribus, & L.1 & 3. C de pactis pign. Hinc sequitur si pars debiti soluta fuerit, non posse totam pœnam exigi, sed partem tantùm, eam nimirum quæ parti debiti proportione respondeat.

3. Vt sit pœna moderata.

134 Quarta, Vt mora sit notabilis. non enim vnius diei, vel etiam hebdomadæ interuallum ordinariè sufficiens dici debet ad pœnam incurrendam. Hic tamen qualitas negotij & mos Prouinciæ spectandus est. Nam si concessum est spatium sufficiens, & intra illud solutio facta non sit, poterit peti, etiam si vel vnum diem excesserit, si Iuris rigore vti velit mutuator.

4. Vt mora notabilis.

Petes, Vtrùm hæc pœna post moram sit debita in foro conscientiæ ante Iudicis sententiam?

Respond. Valdè probabile est, ante omnem sententiam deberi. Ita Siluester v. Pœna numer. 14. & Couarr. in Epitome 4. Decret. part.2.c.6.§.8. num.11. & alij. ratio est; quia debetur ex vi pacti inter contrahentes initi, & sic communis sensus hominum eas accipit. vnde multùm differt hæc pœna à pœna legali & iudiciali, quæ non debentur ante sententiam, quia non ex vi pacti & promissionis rei, sed Iudicis præcepto, delictum punientis. 135

Aduerte tamen, sicut legalis & iudicialis non debentur ante sententiam Iudicis, ita conuentionalis non debetur ante actionem partis, quæ hic Iudicis vicem supplet: est enim nimis durum & moribus hominum non satis accommodatum, vt solutio debeatur ante exactionem: æquum verò, vt parte exigente, quia debetur ex pacto. quare sicut Iudici iubenti non licet resistere, ita neque parti exigenti pœnam conuentam, denegare. ita Couarr. loco citato, Molina disput.97. & multi Iurisperiti. 136

Non debetur antè quàm exigatur.

Dixi, esse *valde probabile*, quia non est certum. Imò contrarium etiam probabile est, videlicet pœnam conuentionalem non esse necessario soluendam in foro conscientiæ, antequam debitor illius per sententiam Iudicis cogatur. ita enim sentit Adrianus quodlibet.6.artic.1. conclus.2. illatione 3. vbi generaliter docet, nullam pœnam esse soluendam ante condemnationem. Lopez lib.1. de contract. cap.31. & lib. 2.cap.34. Victoria, vt refert Lopez: insinuat Nauarr. cap. 23. num. 68. eamdem tenet noster Sanches lib.1. de matrimon. disputat. 37. & dicit multos neotericos doctissimos ita sentire. Ratio est, quia illa videtur esse mens contrahentium & pœnam apponentium, nisi aliud exprimant. ideò enim apponunt pœnam, vt cogant secum contrahentem ad seruandam fidem, & vt ius habeant compellendi ad eius solutionem, si fefellerit. confirmatur, quia cùm pœna sit contra voluntatem, eius conditio naturalis postulat, vt non sit debita solutio, nisi quis cogatur. hæc tamen ratio non omnino conuincit: quia quod ex pacto debetur, non requirit sententiam Iudicis. Itaque verius puto spectandam consuetudinem: quæ nisi requirat condemnationem Iudicis, credo teneri ante sententiam, ad solam partis requisitionem. In dubio tamen de consuetudine, censeo alteram sententiam probabilem.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm is qui pignus ab alio habet, si fructus ex eo perceperit, teneatur eos in sortem putare.

DIco Primò, Si pignus creditori datum sit tantummodò in securitatem debitorum, tenetur creditor fructus ex eo perceptos in sortem computare: nisi ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel periculi sortis, vel pœnæ conuentionalis, (iuxta ea quæ suprà diximus) vel ratione expensarum in pignore custodiendo factarum, posset eos retinere. est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap.1.& 2. de vsuris. ratio est: quia nullum ius habet ad fructus illos ratione mutui. vnde etiamsi agrum sterilẽ, quem mutuator non colebat, acceperit in pignus: si sua diligentia inde fructus collegerit, tenetur eos, deductis expensis in colendo factis, referre in sortem, vt rectè Nauarrus cap 17. num.216. contra Sotum: quia fructus hoc ipso, quo nascuntur ex re alterius, pertinent ad dominum illius rei. vide suprà cap.12. dub.17. Quòd si quis vellet accipere fructus rei quæ in pignus offertur; & nihilominùs postea recipere sortem, deberet illam rẽ emere cum pacto de retrouendendo, tunc enim posset percipere fructus, donec venditor rem suam 137 138

Quomodo possint fructus pignoris percipi.

redimeret: vt rectè Caietanus q. 78 art. 2. circa resp. D. Thomæ ad seatum. nam tempore illo medio res ipsius esset, & sei periculum: vnde etiam fructus, posset autem hæc emptio fieri etiam post contractum mutui & pignoris, si vtriusque consensu rescisso contractu mutuj, iniretur contractus emptionis cum pacto de retrouendendo; de quo infrà c.21.

139 *Duæ exceptiones, in feudo, & in emphyteusi.* Excipiuntur duo casus, in quibus creditor non tenetur fructus pignoris in sortem computare. vt docet Nauarr.c.17.n.217 & Gabriel d 15. q.11. art.2. concl.4. & alij. Prior est, si feudatarius debeat aliquid domino directo, eique in pignus tradat feudum: tunc enim dominus directus feudi potest eius fructus percipere, sorte manente integra. vt patet ex cap.1. de feudis, quod est Innocentij III. & cap. Conquestus 8. de vsuris, quod est Alexandri III.

Posterior est, si emphyteuta oppigneret domino directo rem emphyteuticam: tunc enim dominus directus, etiamsi laicus sit, potest fructus rei illius percipere ratio horum est; quia contractus feudi & emphyteusis habent tacitas quasdam conditiones, cum quibus semper censentur celebrari, nisi contrarium exprimatur. inter has vna est, vt si dentur in pignus domino directo, possit ipse percipere eorum fructus, sorte non imminuta: idque ne res apud dominum directum existens fructificet alteri, quod non videtur consonum rationi. Ex similibus tacitis conditionibus fit, vt feudum in multis casibus reuertatur ad dominum directum. vt docet Siluester v. Feudum. num.17.

140 Requiruntur tamen tres conditiones vt dominus possit fructus istos percipere. Primò, Vt non exigat obsequium vel pensionem solitam. Secundo, Vt non percipiat eos, quos res producit, qua parte est melior effecta per industriam emphyteutæ. Tertiò, Vt feudum vel emphyteusis non sit comparata magna pecuniæ summa, vel magnis obsequiis antecedentibus; sed bona ex parte gratis concessa: alias iniquum esset pactum illud de fructibus horum (cùm oppignerata hæc domino directo fuerint) percipiendis. vide Siluestrum supra n.29. & 30. Nauar. & Gabrielem supra.

141 Dico Secundo, Si pignus datum sit non solùm ad debiti securitatem, sed etiam vt creditor interim eo fruatur, loco rei debitæ: tunc non tenetur eos in sortem conferre. Hoc modo intelligendum est caput Salubriter de vsuris, vt rectè ostendit Molina disp. 321. & colligitur ex Caietano loco cit. sic enim ait Innocentius III. illo cap. *Sane generum, ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, computandos in sortem non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda.* q.d. ideò fructus talis pignoris non sunt computandi in sortem (in diminutionem dotis:) quia tale pignus non consueuit dari vt dos minuatur; cum fructus dotis integræ frequenter non sufficiant oneribus matrimonij sustentandis: in quem tamen finem dos datur. non ergo mens soceri est, vt ratione horum fructuum dos minuatur: sed vt gener fruatur illis, donec ei dos repræsentata fuerit, hæc videtur esse mens Pontificis: non enim intendit aliquid statuere præter Ius commune, aut aliquod priuilegium concedere genero ratione onerum matrimonij in pignore dotis, quod ex conditione contractus non habeat: (vt ex ipso modo loquendi satis patet) sed tantùm explicat, generum non teneri, supposita consuetudine, quæ passim viget.

Cap. Salubriter, de vsuris.

142 *Non requiritur vt genero lucrũ cesset.* Hinc sequitur Primò, Generum hos fructus posse seruare, etiamsi ex dilatione dotis nullum ei lucrum cesset; quia non conceduntur hi fructus ratione lucri cessantis: (vt plerique DD. putant, teste Couarr. l.3. variar. cap.1. num.3.) sed vt onera matrimonij, donec dos soluatur, sustententur: nisi de contraria soceri intentione constet. Idem dicendum, etiamsi is qui dedit dotem, sit extraneus.

Secundò, Si constet socerum pignus non dedisse, nisi in securitatem dotis, non potest gener fructus retinere, nisi ratione lucri cessantis: (vt si socer sit in mora, non soluens tempore constituto) ratio est, quia tunc isti fructus pertinent ad socerum: neque genero alia ratione sunt debiti, vti suppono. Vnde gener in hoc casu non potest obligare socerum, vt socer ei illos fructus concedat, aut vt nouum contractum, quo illos possit percipere donec dos soluatur, secum ineat. Posset tamen lege constitui, vt etiam in hoc casu gener ad onera matrimonij sustinenda possit percipere fructus pignoris, donec dos soluatur: imò vt possit petere a socero pensionem annuam, donec dotem soluerit; idque non tantùm ratione interesse, sed etiam tanquam pretium onerum matrimonij. hoc enim æquitati est consentaneum, & pertinet ad Reip. bonam ordinationem & tranquillitatem. *Potest lege statui, vt percipiat fructus pignoris.*

Tertiò sequitur, Viduam non posse soluto matrimonio percipere fructus pignoris, ei pro securitate dotis assignati; nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis; quia tale pignus solet dari nisi ad securitatem. Contrarium tamen tenent multi DD. Bannes q.78 art.2. sub finem. Petrus Arragon. ibidem, Lopez, & quidam alij. vnde sententia illa non est improbabilis. Sed puto spectandam consuetudinem, vel mentem oppignerantis. 143

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum semper sit in mutuo pacisci, vt res restituatur in eadem mensura, etiamsi pretium eius, tempore restitutionis creuerit.

VT si mutues mihi 10. modios tritici, valentes nunc 20. aureis, Vtrùm possis exigere totidem modios, etiamsi pretium crescat ad 25. aureos.

Sotus lib.6.q. 1.art.2. putat in mutuo semper posse exigi eandem mensuram, seu idem pondus rerum. ratio ipsius est, quia in mutuo spectatur proportio seu æqualitas corporum, quæ permutantur, non pretiorum. si enim pretiorum æqualitas spectaretur, esset potiùs emptio & venditio, quàm mutuum. Sed vtendum distinctione. vnde 144

Dico Primò, Si sit dubium vtrùm res tempore restitutionis valebit pluris an minoris, potest mutuator exigere parem mensuram rei æquè in se bonæ, eamque suo tẽpore accipere, etiamsi interim pretium eius valdè creuerit. ratio est, quia tunc par est vtriusque conditio. sicut enim mutuator potest lucrari, ita & amittere. vnde si lucretur, non prouenit id est obligatione mutui: (quasi illud lucrum supra sortem exigatur ex pacto) sed per accidens, & casu fortuito, eò quòd res tempore redditionis facta sit maioris æstimationis. In casu vera est sententia Soti. 145 *Si dubium an pluris minorisue valebit.*

Dico Secundo, Si certum sit, vel saltem probabilius, rem valituram minoris, potest mutuator maiorem quàm dederit mensuram exigere. (prout id magis vel minùs certum fuerit) vt fiat æqualitas: idque siue rem illam esset tunc venditurus aut in familia consumpturus, siue seruaturus. Probatur: quia qui dat mutuum, potest spectare in re sua non solùm naturalem bonitatem, sed etiam pretium: & exigere vt restituatur æquale non solùm bonitate, sed etiam pretio. si enim in omnibus aliis contractibus potest exigi æquale in pretio: cur non etiam in mutuo? ergo si tibi mutuo 10. modios dum valent 25. aureis, possum pacisci, vt restituas mihi 12. modios & dimidium, si tempore restitutionis singuli modij non valebunt nisi duobus aureis: quia illi duodecim cum dimidio æquales erunt æstimatione meis decem. 146 *Si certum valituram minoris.*

Dico, *Si tempore restitutionis non valebunt nisi duobus.* quia non possum te obligare, vt ad illud tempus differas restitutionem; possum tamen obligare vt non differas vltra certum terminum, & intra illum soluas, eâ mensura, quæ adæquet pretium mensuræ, quam tibi nunc trado. 147.

Dices

Dices, Iste contractus non est mutui, sed venditionis frumenti tui & emptionis alterius: nam implicitè exigis pretium frumenti tui, (quod est 25. aureorum) & emis frumentum alterius, tibi suo tempore reddendum.

Sed contrà, Si esset contractus emptionis & venditionis, non possem exigere vt reddas mihi rem eiusdem speciei. si enim pretium frumenti mei est 25. aureorum; debeo illo in venditione esse contentus nec possum vlteriùs obligare emptorem vt vendat mihi vicissim frumentum vsque ad illam summam, pretio tempore traditionis currente: hæc enim obligatio exigeretur supra iustum pretium. Est igitur formalis contractus mutui, etsi implicitè venditionem & emptionem contineat.

148 *Non refert, quod eam non erat seruaturus.* Dices. Si rem illam eras seruaturus in illud vsque tempus, quo minoris erat valitura, non censetur tibi pluris nunc valere, quam tunc valebit: ergo non potes nunc pro ea amplius exigere, quam tunc valebit. Quidam concedunt totum.

Sed neganda est consequentia: quia etsi toto eo tempore, quo manebas in proposito illam seruandi, non pluris valeret: tamen hoc ipso, quo mutasti illud propositum, statuendo illam nunc alienare per mutuum, potes illam æstimare secundùm præsentem valorem, quem modò habet, ac proinde huic æquale exigere.

149 *Si non est conuentum de maiore mensura.* Petes, Quid si in contractu non fuerit conuentum de restituenda maiore mensura; vel de exæquando pretio, sed tantùm de restituendo mutuo: tenebiturne mutuatarius posteà, cùm pretium decreuerit, maiorem mensuram restituere? Petrus Nauarra l. 3. cap. 2. num. 252. & sequentibus, putat eum teneri. Primò, Quia alioquin non seruatur æqualitas pretiorum, quæ in ceteris omnibus permutationibus seruari solet. Secundò, Si mutuo tibi 100. aureos dum singuli valent 12. regalibus, & postea decrescat pretium eorum vsque ad 11. non satisfacis si mihi restituas idem pondus auri, sed maius dare debes: ergo similiter in aliis, vbi materia distinguitur à pretio. Hæc sententia est probabilis.

150 *Non tenetur reddere maiorem.* Contraria tamen videtur vsu recepta: quam tenet Sotus supra. ratio est, quia in mutuo ita vsu receptum est, vt mutuatarius non censeatur obligatus, nisi ad reddendam rem similem specie, & parem bonitate & mensura: nisi ratione mutationis pretij aliter sit conuentum. hæc enim est conditio puri mutui, cui nulla implicitè miscetur emptio aut venditio.

151 Ad Primum responderi potest, In mutuo nudo non spectari æqualitatem pretiorum, sed bonitatis naturalis & mensuræ, quamuis si mutuans velit, posse etiam habere rationem pretij: sed si non fecit, sibi imputet.

Ad Secundum: Alia est ratio nummorum alia frumenti & rerum similium. in nummis enim non spectatur nisi pretium: vnde non debet restitui nisi pretium æquale. in aliis rebus primario spectatur ipsa materia. nemo enim petit mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus & substantiam eius.

152 *Si valitura pluris, non potes exigere mensuram parem.* Dico Tertiò, Si certum est, vel probabilius, rem tempore traditionis valituram pluris, quàm modò valeat, non potes ad parem mensuram reddendam obligare; sed tantùm ad eam, quæ tunc temporis adæquabit pretium rei à te traditæ, vt si 10. modij, qui nunc valent 20. aureis, restituendi sint eo tempore, quo valebunt 25. non potes exigere vt restituamus 10. ratio est, quia non potes pacisci vt aliquid reddatur vltra id quod æquiualet rei tuæ. 10. autem modij tempore redditionis pluris valebunt, quam res

153 tua, quam modo tradis. Excipe, nisi rem tuam vsque ad illud tempus constituisses seruare; tunc enim ratione lucri cessantis posses amplius exigere quàm res valeat hic tamen detrahenda esset æstimatio custodiæ vsque ad illud tempus faciendæ, & æstimatio periculi corruptionis, tantoque minus exigendum.

Aduerte tamen, Sotum suprà & Molinam disput. 311. putare non esse contra iustitiam, etiamsi exigat in hoc casu parē mensuram; modò non obliget illum vt differat solutionē vsque ad illud tēpus, sed solùm obliget vt soluat dum mutuans repetet. ratio est, quia tunc mutuatarius sibi imputare debet quòd expectauerit donec pretium creuit. Hæc sententia etiam probabilis est, si non erat certum, pretium fore augendum; vel si mutuans constituerat rem seruare, aut erat adhuc anceps. alioquin si constabat pretium augendum, & constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, non video quo Iure possit æqualem mensuram repetere: hoc enim est manifestè aliquid lucrari supra æstimationem sortis, ex pactione mutui. 154 *Posse exigi mensuram parē, est probabile.*

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm dominium vsurarum transferatur in vsurarium.

MVlti putant vsurarium acquirere dominium vsurarium, (id est, earum rerum quas ratione mutui supra sortem accepit) siue illæ sint vsu consumptibiles, vt vinum, frumentum, pecunia; siue non, vt vestes, annuli. Ita docet Scotus in 4. d. 15. quæst. 2. art. 3. ad secundum. Palud. ibidem quæst. 2. artic. 5. Nauarrus cap. 17. numer. 265. Fundamentum præcipuum est, quia voluntas illa mutuatarij, qua illas soluit, sufficiens est ad dominium transferendum. nam absolutè voluntariè soluit, & solùm inuoluntariè secundum quid. Sed contraria sententia est communior, pro qua 155 *Sententia quorundam transferri dominium.*

Resp. & dico Primò, Si res illæ nomine vsuræ acceptæ, ita misceantur rebus vsurarij similibus, vt non possint ab eis distingui, tunc earum dominium censetur translatum. est communis sententia DD. colligitur ex §. Si duorum. & 2. sequentibus, Institut. de rerum diuisione. & L. Si alieni. 78. ff. de solutionibus, vbi dicitur, *Si alieni nummi inscio vel inuito domino soluti sunt, manent eius, cuius fuerunt. si mixti essent, ita vt discerni non possent, eius fieri qui accepit, in libris Cassij scriptum est; ita vt actio domino cum eo, qui dedisset, furti competeret,* 156 *Si misceātur.* *Dominus habet ius in re, quamdiu manet eadē.* valdè tamen credibile est, quamdiu cumulus iste extat, aliquo modo idem permanens, siue apud vsurarium, siue apud alium eum, cuius res ibi permixta est, habere ius in re, vt ante alios omnes ei ex illo satisfiat: imò eum posse sibi ex illo occultè accipere, quantum è re sua ibi permixtum esse nouit. ratio est, quia etsi quando misceo, v. g. frumentum alterius frumento meo, absque voluntate domini, aceruus ille ex vtroque resultans non fiat communis, ac proinde nec singula grana communicentur. sicut enim vtriusque consensu miscetur; tamen competit illi actio in rem, quādiu aceruus extat totus, vt habetur Inst. sup. quod est valdè consentaneum Iuri naturali. cur enim cùm certò mihi constat rem meam esse huic permixtam, non possim mihi vindicare ex mixto illo, quantum de meo inest. Confirmatur ex Leg. Marcellus. 3. §. Pomponius. ff. de rei vindicatione, vbi dicitur: *Si quid quod eiusdem naturæ est, ita confusum & mixtum est; vt separari nequeat, pro parte vindicandam: veluti meum argentum & tuum in massam redactum est.* 157

Dico Secundò, Si non ita permisceantur, non transfertur earum dominium in vsurarium, ac proinde nunquam transfertur ex vi solutionis seu traditionis factæ ratione contractus mutui. Est communior sententia DD. D. Thomæ articul. 3. Caiet. tom. 2. opusc. 8. cap. 1. Medinæ q. 4. de vsura, §. Ad tertium principale. Soti lib. 6. q. 1. art. 4. Couar l. 3. variarum, cap. 3. n. 6. & aliorum. Ratio est, quia per illam solutionem mutuarius non intendit donare gratis, vt suppono, nec plus iuris dare vsurario quàm habeat, aut quàm ei debeatur ratione mutuationis: atqui ratione mutationis nihil debetur præter sortem: ergo non intendit transferre dominium, sed solùm externā traditionem facere, quæ necessaria est vt fidē suam liberet, & pecuniam 158 *Non transfertur dominium vsurarum.*

mutuam impetret. confirmatur ex L. numquam.31. ff. de acquir. rerum domin. vbi dicitur : *Numquam nuda traditio dominium transfert, nisi præcesserit venditio, aut iusta aliqua causa.* atqui hic non præcessit iusta causa, id est, iustus titulus. ergo. Addo etiamsi quis fateri vellet, transferri dominium. hoc tamen est adeò debile, vt nullius sit momenti : quia tenetur sponte restituere propter iniuriam, & mutuatarius retinet ius in re, sicut quando aliquid metu extortum est. de quo supra cap 17 dub.6.

159 Hinc patet responsio ad fundamentum diuersæ sententiæ, Illam voluntatem non esse sufficientem, non defectu voluntarij propriè, quia est absolutè libera, sed quia per eam non est volitum vt istæ vsuræ absolutè cedant in dominium vsurarij, sed solùm vt sint ipsius, quatenus ei debentur, non aliter.

160 *Si sit res fructifera, etiam fructus deberi.* Ex his sequitur, si res nomine vsuræ accepta, sit fructifera, non solùm rem illam, sed etiam fructus perceptos restituendos esse, vt docet D. Thomas suprà, quod etiam admittunt illi, qui putant dominium vsurarum transferri in vsurarium. vide Couarruuiam l.3, variar c.3 num.6.

161 *Res pecunia vsuraria parta est vsurary.* Dico Tertiò, Res tamen lucrifactæ pecunia vsuraria, statim ac ipsi traditæ fuerint, transeunt in ipsius dominium. est communis sententia DD. D. Thomæ art.3 Adriani in 4. tract. de restitut. quæst. de vsura. §. Occurrunt. Medinæ, de vsura quæst. 4. §. Ad quartum principale, Couarruuiæ lib. 3. variat. c.3. num.6. & aliorum. & colligitur apertè ex Leg 1. Cod. Si quis alteri, vel sibi sub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit. vbi significatur, eum effici dominum, cuius nomine aliena pecunia res empta fuerit, si ei tradatur possessio, & Leg.8. ibidem, *Qui aliena pecunia comparat, non eius, cuius nummi fuerint, sed sibi tam actionem empti, quàm dominium, si ei tradita fuerit possessio, quærit.* Item Leg. Si ex ea.6. Cod de rei vindicat. ratio est, quia talis res est fructus industriæ, non pecuniæ, vt quæ per se sit sterilis.

162 *Si vendat res alienas.* Dico Quartò, Si vsurarius res alienas loco vsurarum acceptas vendat, acquirit dominium pretij, licèt dominium istarum rerum non transferat in emptores. Prior pars patet ex Leg.48. Qui vas, in fine, ff. de furtis, vbi dicitur, *Nummus qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, non est furtiuus.* & paulò antè : *Cum fur rem furtiuam vendidisset, eique nummos pretij dominus rei per vim extorsit : furtum eum nummorum fecisse, rectè responsum est.* potest tamen dominus pretium capere in compensationem, quando timet se rem suam non recuperaturum.

163 Dices, Talis contractus est inuoluntarius ex parte emptoris : (si enim sciret rem esse alienam, nollet emere) ergo est irritus. confirmatur, quia non intendit transferre dominium pretij in venditorem, nisi venditor transferat vicissim dominium rei in illum: atqui venditor hoc non potest vllo modo facere: ergo, &c.

Respondeo, Eum quidem aliquo modo esse inuoluntarium, cùm ex errore procedat : quia tamen hic error non est circa rei substantiam, sed circa conditionem quamdam extrinsecam, non est ipso Iure contractus irritus. potest tamen emptor illum rescindere vbi sciuerit, & pretium repetere, vt constat ex cap. 17. dubit.5. sed quamdiu hoc non facit, pretium est venditoris. Ad confirmationem: Non intendit pretium transferre sub conditione illa ; sed transfert illud absolutè cum onere vt venditor rem quoque transferat in ipsum. vnde venditor statim fit dominus pretij traditi, sed manet obligatus vt rem faciat emptoris, teneturque de euictione.

164 Aduerte tamen, hic requiri vt emptor bona fide res illas emerit nesciens esse alienas. si enim id sciuit, contractus est irritus. vnde tunc vsurarius non acquirit dominium pretij. vt patet L. Si in emptione. 34. ff. de contrahenda emptione.

Altera pars probatur, quia qui non est dominus rei, non potest illius dominium in alium transferre, vt colligitur L. Ex empto. 11. ff. de actionibus empti. hinc vbicumque reperta fuerit, poterit a priore domino vindicari.

DVBITATIO XIX.

Quænam possimus ab vsurariis titulo gratuito vel oneroso accipere.

HÆc quæstio locum habet in omnibus debitoribus, qui non sunt soluendo.

Respondeo, & dico Primò, Non potes ab vsurario vel fure accipere vllo titulo res alienas, quæ in specie extant, vt vestes, catenas, lectos, etiamsi ipsi eas alienando non fierent impotentiores ad soluendum. ratio est, quia cùm ipsi talium rerum non habeant dominium, non possunt illud in alium transferre. Hine sequitur, eas non posse emi : & si quis eas sciens esse alienas emeret, teneretur ad restitutionem earum, & etiam fructuum omnium. 165 *Si res sint alienæ.*

Notandum tamen est, hæc esse intelligenda, quando inuito domino emerentur. secùs verò si ex consensu eius, saltem tacito & præsumpto vnde excusandi videntur, qui emunt pignora, & alia quæ vsurarij passim in oppidis publicè vendunt. Primò, Quia non constat an hæc sint aliena ; talia enim solent sponte à mutuatarijs relinqui per modum venditionis pro sorte & vsuris. & ita dominium eorum transit in vsurarium, quamuis teneatur pretium supplere. Secundò, Quia mutuatarij postquam ea reliquerunt pro vsuris, non solent curare ad quos perueniant, & si rogarentur, libenter facerent potestatem emendi. 166 *Emptio pignorum ab vsurarijs.*

Dico Secundò, Potes ab vsurario & a fure accipere etiam titulo gratuito res eas, quarum ipse dominium habet. ratio est, quia hæc res non sunt alienæ, sed ipsius vsurarij : neque alijs sunt vlla reali obligatione obnoxiæ. non enim res vsurarij sunt tacitè hypothecatæ pro vsuris, vt quidam olim putarunt. nusquam enim in Iure positiuo talis hypotheca constituta inuenitur: Iure autem naturali nulla est tacita hypotheca. Accedit quòd ne furis quidem bona pro furtis hypothecata sint, vt communiter DD. docent. vide Nau. c.17.n.165. Siluestrum Vsura 6.n.5. Couar.l.3. variar.c. 3.n.6. & alios. ergo potest earum dominium validè in alios transferre. consequentia patet, quia dominus rei alteri non obligatæ, habens liberam administrationem, potest eius dominium transferre in alium. 167 *Si vsurarij propria.*

Petes, Quid si per eam donationem vel alienationem fiat impotens ad soluendum?

Resp. Multi DD. in hoc casu docent, eum, qui aliquid accepit, teneri ad restitutionem, quia accepit in fraudem creditorum, ac proinde iniustè. 168 *Si res alienentur in fraudē creditorum. Si non induxisti ad donādum, potes accipere.*

Sed vtendum est distinctione Primò, Si non induxis illum ad donandum vel ad alienandum, sed ipse sponte tibi donat, vel vendit, aut emit, non teneris ad restitutionem in foro conscientiæ, etiamsi scias ipsum per hoc fieri impotentem ad soluendum. Ita Petrus Nauarr lib.3 cap.4. num.218. & Molina disput.317. colligitur apertè ex L. vltima. §. 4. ff. Quæ in fraudem creditorum. & patet ex ratione allata ; quia illæ res nemini sunt obstrictæ, & ipse est earum dominus, & nulla lege est inhabilis ad transferendum earum dominium : ergo transfert reipsa. Nec obstat, quod ille peccet donando, quatenus per hoc reddit se impotentem ad soluendum creditoribus : quia tu non es causa cur velit donare ; sed supposito quòd ipse sponte velit, tu acceptas, vtens iure tuo. nec enim vel iustitia vel charitas postulat, vt negligas tuum commodum, etiamsi inde per accidens sequatur alteri tantundem damni.

Aduerte tamē, si titulo gratuito accepisti, Iure ciuili concedi creditoribus actionem, qua possint illud à te repetere & quidem si sciuisti illum ea donatione fieri impotentem, cogēris restituere, etiamsi neque res extet, neque ex ea factus sis locupletior. si verò nesciuisti, solùm teneberis quatenus extat, vel ex ea factus 169 *Conceditur actio Iure ciuili.*

es

es lapletior, vt pater ex L. Quòd autem.6.ꝟ. Quæ in fidem ereditorum Quod si titulo oneroso accepisti quidem sciuisti illum sic reddi impotentem (vt venderet domum vel agrum, vt insumat in conuiu, in ludum) cogêris reddere non restituto pretio nisi quatenùs inde aliquid extat in bonis debitoris, vt pater Leg.7.8.& vltima.ꝟ.Quæ in fraudem creditom. Si verò nesciuisti, non datur actio creditorus ad rescindendum, vt expresè habetur d. Lege qòd autem.6.d.titul.vbi dicitur; *Si quid in fraudem editorum factum sit,si tamen is qui cepit, ignorauit,cessavidentur verba edicti.*

Notandum est,hanc actionem concedi creditoribus olùm per vnum annum, qui computandus est ab eo die, quo primùm sciuerunt alienationem esse factam; vt patet ex Iuribus citatis.

170 *Si induxij eum.* Secundò, Si verò illum indoxisti ad donandum vel alienandum, putant eum per hoc fore impotenrem, teneris ad restitutionem, si hæc impotentia sit causa non soluendi. Ratio est, quia qui causam damni dat, damnum dedisse videtur. Si tamen hæc impotentia non sit causa cur non soluat, non teneris; vt si ipse ea esset industria, vt facilè possit tantumdem lucrifacere: tunc enim non impotentia, sed negligentia esset causa non soluendi. quo euentu potes licitè ab illo petere donationem vel condonationem. Pari modo si iam antè statuerat non soluere:(vt fit in multis occultis vsurariis) tunc enim etsi tua inductione fiat impotens, tamen non teneris ad restitutionem; quia hæc inopia non est causa nou soluendi, sed propositum illud prauum. confirmatur, quia creditores nihil à talibus expectant: vnde non censent sibi fieri iniuriam, si quis à talibus aliquid sibi donari vel condonari petat.

171 *Debet esse paratus restituere.* Notandum tamen est, eum, qoi induxit alium ad donandum, aduertens eum sic reddi impotentem solutionis, ita vt industriâ non possit supplere, debere esse paratum ad restituendum, quandocumque viderit illum cupere soluere suis creditoribus, & per impotentiam (cuius ipse sua inductione est causa)impediri. ratio est, quia in eo casu ipse est causa nou soluendi, cùm sit causa impotentiæ, propter quam debitor non soluit. Idem dicendum, si creditores putentur bona illius publica auctoritate occupaturi: quia tunc esset causa, cur creditores minus in bonis eius inuenirent.

172 *Per vltimam voluntatem non licet accipere.* Dico Tertiò, Si vsurarius vel alius debitor non est soluendo, nihil potest ab eo accipi per vltimam voluntatem, vt per testamentum,codicillum, fideicommissum, vel donationem causa mortis, sed totum in conscientiæ foro restituendum creditoribus. colligitur ex d.L. Quòd autem. §.9. ꝟ. Quæ in fraudem creditorum.& L. vlt. §.Etsi. C.de Iure deliberandi. ratio est, quia nemo post mortem suam habet potestatem lucrandi & compensandi creditoribus, si quid ex bonis ipsius, quod creditoribus dandum erat, in alios collatum fuerit.ergo par non est,vt de rebus suis possit pro eo tempore cum damno creditorum disponere. Confirmatur; quia ideò potest res suas alienare dum viuit,quia quamdiu viuit, manet ipsius persona obligata, quæ adhuc lucrari potest: ergo cùm post mortem non possit ipsius persona manere obligata, aut aliquid lucrari vnde soluatur creditoribus; non potest etiam in illud tempus aliquid in fraudem creditorum alienare.

DVBITATIO XX.

Vtrùm heredes vsurarij teneantur in solidum.

173 NAuarrus cap.17.num 278. sentire videtur, singulos heredes in solidum teneri. ait enim: *Si quis heredum non habeat vnde restituat,alius ad id pro sua hereditatis parte,quantum feret,obligabitur.* Probat per cap. Tua nos.9.de vsuris,vbi dicitur, *Quòd filij ad restituendas vsuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui,si viuerent, cogerentur.* Idem censet de donatario & legatario,deficientibus heredibus. Eamdem tenet Glossa in illud caput. Sed contraria est verior,pro qua

Dico Primò, Si res aliqua in specie extet apud vsurarium, quam nomine vsurarum acceptam esse constet, ea,ad quemcunque heredem deuenerit, est restituenda. Patet ex dictis; quia est aliena. secùs est de iis, quæ pecunia vsuraria sunt coëmpta: nam horum dominium est penes vsurarium, vt dictum est supra dub.18. 174 *Si res aliena in specie extet.*

Dico Secundò, Heredes non tenentur in solidum, nec alter pro altero; sed singuli tantummodò pro sua parte iuxta vires hereditatis. Ita Caietanus tom. 2. opusc.8 quod est de vsura, q.5. Siluest. Vsura. 6. q.10. Couar.lib 3.variar.cap.3. Sotus lib.6.q.1.art.4. Medina q.4.de vsuris. §. Ad quintum principale.ratio est,quia in successione hereditatis sicut bona defuncti diuiduntur in heredes, ita etiam eius obligationes personales & debita. rationi enim consentaneum est, vt qui tantummodò ex parte commodum percipit, onus quoque ex parte dumtaxat sentiat. Dico *personales*, quia si aliquid obligatione reali sit obstrictum, illud in totum conueniri potest. 175

Ad cap.Tua nos, Respondeo, ibi tantum significari, totam obligationem restituendi transire ad heredes simul iunctos,ita tamen vt singuli non teneantur, nisi ex parte.

Dico Tertiò, Etiamsi omnes heredes deficiant, tamen legatarij & donatarij nō tenentur ad restitutionem, si illa,quæ heredibus relicta sunt, sufficiant ad soluenda debita, & ad portionem heredibus Iure debitam.Ita docet Ioannes Medina suprà.Probatur,quia onera debitorum testatoris non transeunt ad legatarios, sed heredes: hoc enim ratio hereditatis includit,heres enim dicitur, qui succedit in vniuersum ius defuncti. L. Hereditas.6.3.ꝟ. de regulis Iuris; ac proinde etiam in onera eiusdem; substituitur enim in locum defuncti. 176 *Legatarij non tenentur.*

Aduerte tamen, si bona heredibus titulo hereditaris cum oneribus defuncti relicta, non sufficiunt vt ipsi solutis debitis habeant suam legitimam,vel quartam Iure debitam; tunc legatarios & donatarios,quibus aliquid causa mortis donatum est, teneri contribuere, seruata proportione, vt solutis debitis legitimam vel quartam illam, quæ Falcidia dicitur obtineant,vt patet ex dictis cap.19. dub.7. 177 *Si bona relicta heredibus non sufficiant ad onera.* *Falcidiam detrahunt.*

DVBITATIO XXI.

Quinam ex cooperantibus ad vsuras teneantur ad restitutionem.

REspondeo, & dico Primò, Omnes eos teneri,qui agunt partes vsurarij, & sunt causa efficax cur vsuræ soluantur, vel solutæ non repetantur. Tales sunt Primò, Qui persuadent alicui vt fiat vsurarius & vsuras exigat; vt rectè Nauarr. cap.17. n.263.& Sotus l.6. quæst.1.art. 4. sub finem. sicut qui suadet alteri vt fiat fur, tenetur de damno inde secuto; nisi fortè putauerit, mutuatariis, qui aliter mutuum obtinere nequeunt, id gratum fore. tunc enim quodammodò illorum partes agit, ipsisque tacitè consentientibus & rarum habentibus, suadet. 178 *Qui agunt partes vsurarij,tenentur.*

Secundò, Omnes Iudices, qui statuto vel sententia compellunt soluere vsuras, vel decernunt vt solutæ non repetantur, tenentur in solidum iis, qui eas ob hanc causam soluunt, vel solutas non audent repetere. sunt etiam hi ipso facto excommunicati, vt patet Clementina vnica, de vsuris. Secùs est, si vsurarios solùm in Repub. permittant, ad maiora incommoda vitanda, nullum eis auxilium præbentes: tunc enim non censentur vsurarum causa: nisi fortè ingentes summas pro licentia fœnerandi exigant, vnde fiat vt ipsi vsuras augeant, & pauperes magis exhauriant. 179 *Excommunicantur Iudices.* *Pretium pro licentia fœnoris.*

Abusus insignis.

Sicut in quibusdam fit locis, vbi tanta pensio vsurariis imponitur, vt pænè tertiam partem lucri soluere cogantur. Vnde augent vsuras, & exigunt à mutuatariis circiter 33. in centum per annum, id est tres quadrantes in libram Flandricam per hebdomadam, cùm pro se, remissa illa pensione, sint contenti 21. in centum & duobus quadrantibus in libram per hebdomadam. Tenentur tamen solùm secundo loco, nempe in defectum vsurariorum, quando fuerunt causa.

Denegatio actionis.

Petes, Vtrùm Iudices possint denegare actionem repetere volentibus vsuras. Videntur non posse, quia d. Clement. vnica de vsuris excommunicat omnes Iudices qui impediunt vsurarum repetitionem. at denegare actionem ad repetendum, est impedire repetitionem: ergo. Deinde, quia Iudices tenentur ex officio administrare iustitiam ius habentibus: iste autem habeor ius repetendi.

Respond. Per se loquendo Iudices non posse actionem illam reiicere, sed teneri admittere. Etsi enim Clement. illa non videatur loqui de simplici actionis denegatione; solùm enim prohibet hos actus; 1. Facere, scribere, dictare statuta, vt soluantur vsuræ. 2. Liberè & scienter iudicare vt solutæ cùm repetuntur, non restituantur. 3. Huiusmodi statuta iam edita ex libris communitatum non delere. 4. Talia statuta, vel consuetudines parem vim habentes obseruare, & hæc omnia cum præsumptione. Vbi manifestum est, non contineri simplicem actionis denegationem. Tamen secunda ratio allata satis probat, Iudices ordinariè id non posse.

Quando possit denegari.

Dico, *Ordinariè*, quia si alicubi putaretur necessarium, vel valdè expediens bono publico, vt vsura permittatur, eò quòd non suppetat alia ratio minore incommodo, pauperculis, mechanicis, & aliis indigentibus succurrendi, & vsurarij nollent mutuare, si talis actio concedatur, tunc posset Princeps supremus permittere, & etiam statuere, vt Iudices inferiores actionem denegent. Sic enim denegatur actio in multis aliis causis, vbi tamen est obligatio naturalis, vt cùm quis deceptus est citra dimidium iusti pretij. Itaque ob publicum commodum non videtur dubitandum, quin hæc actio denegari possit: in qua sententia deprehendi postea esse Azorium lib. 8. Instit. moral. cap. 22. q. 13. dub. 3 & Nauarrum in Consil. lib. 5. tit. de Iudæis & Sarracenis, consil. 3. n. 7. & 8. & consil. 4. n. 3. qui non restringunt ad casum, quo id videatur necessarium bono publico: sed absolutè docent, Principes supremos posse repetentibus vsuras denegare actionem. Imò Nauarrus ampliùs affirmat, Principem posse statuere & complectere vt vsuræ permissæ soluantur. Ratio est, quia Princeps non tenetur in omni casu iustitiam subditis administrare, sed solùm quando id fieri potest sine notabili incommodo. ergo sicut, vt videtur in commodum multarum litium, potest denegare actionem in deceptione citra dimidium, & in promissionibus simplicibus, &c. ita ad vitandum incommodum pauperum & mechanicorum in repub. potest denegare actionem in repetitione vsuræ. Confir. quia Princeps non tenetur administrare iustitiam, quando ipsa communitas id non vult, sed mauult pati aliquam iniuriam, quam priuari certo commodo. atqui in hoc casu nostro communitas non cupit. ergo, &c. Non tamen vsurarij idcircò sunt liberi in conscientia, nec minùs ab Ecclesia iuxta canones puniri possunt, aut vsuræ in foro ecclesiastico repeti.

Quando non possit.

Cùm autem nulla ratio eo vertitur boni communis vtilitas, puto Principem non posse talem actionem repellere, aut permittere vt Iudices inferiores repellant: sed tenetur eos cogere vt admittant. Tum quia tenetur impedire peccata, præsertim contra legem naturæ, vt sunt vsuræ, tum quia tenetur administrare iustitiam, & curare vt ab omnibus administretur, nisi iusta aliqua ratio permittendæ iniuriæ subsit. Clementina illa non pertinet ad supremos Principes, sed solùm ad Iudices inferiores, vt ea verbis eius manifestum est.

Tertiò, Notarius, qui Instrumentum vsurarium ita conficit inuito mutuatario, vt ex eo reipsa cogatur soluere vsuras: vt si contractui vsurario prætendatur honestum nomen mutui vel venditionis. Notandum tamen, qualecumque Instrumentum conficiat, si id faciat volente mutuatario, non teneri ad restitutionem, quia non lædit inuitum. similiter non tenetur, si exprimat contractum qualis est. nam ex vi talis Instrumenti non possunt vsuræ exigi. nisi fortè alicubi esset iniquum statutum, quo cogerentur mutuatarij eas soluere. rarò tamen vsu venit vt Notarius teneatur, quia non facit Instrumentum nisi volente mutuatorio. peccat tamen semper mortiferè talia Instrumenta conficiendo, quia facit contra suum iuramentum, quod Notarij, dum munus illud suscipiunt, facere solent. 180

Notarij.

Quartò, Famuli & factores vsurariorum, qui faciunt ipsos contractus iniquos. 181

Famuli.

Aduerte tamen, Siluestrum v. Vsura 7. quæst. 4. cum Monaldo docere, non teneri famulum. qui ex speciali mandato domini dicentis, *Mutua Petro decem libras ad vsuram meo nomine*, mutuum dedit. quæ sententia vera est, si contractus iam cum domino sit initus; ita vt famulus tantummodò pecuniam numerare debeat. Secùs verò si ipse contractus per famulum sit ineundus. tunc enim videtur efficax causa damni, imponendo illi obligationem iniustam, ob quam posteà vsuras soluit. si tamen non erat in potestate famuli absque eo contractu pecuniam dare, eò quòd dominus esset præsens; non videtur teneri, quia mutuatarius non censet sibi iniuriam fieri a famulo, qui aliter pecuniam numerare non potest, sed a domino, & hoc videtur velle Siluester supra. 182

Si famulus non potest aliter dare.

Quintò, Famuli qui cogunt ad solutionem vsurarum. quòd si nō vrgeant, & mutuatarij alioquin sponte erant soluturi putat Sotus lib 6. de Iustit. q. 1. art 4. in fine, illos non teneri: quia mutuatarij non putant sibi ab illis fieri iniuriam, & consentiunt vt dominis suis vsuras acceptas tradant. sed verius est hoc ipso quo exigunt iniuriam fieri: quia iure dominorum suorum, quod nullum est, exigunt, & directè spoliant alterum re sua. Verùm quia id sponte non faciunt, sed iussu dominorum, nec ipsis inde emolumentum prouenit, non censent debitores sibi tantam iniuriam fieri, vt velint per ipsos fieri restitutionem, vel saltem quin libenter sint condonaturi si rogentur. 183

Qui cogunt ad solutionem.

Dico Secundò, Qui verò agunt partes mutuatarij, vel certè non efficaciter concurrunt, non tenentur ad restitutionem, etiamsi videantur cooperari. Tales sunt Primò, Famuli, qui recipiunt pignora, eaque asseruant. Secundo, Qui numerant pecuniam. Tertiò, Qui referunt omnia in libros rationum. Quartò, Proxenetæ, qui quærunt eos qui pecunia egent, & adducunt ad vsurarium. hi enim potiùs beneficium præstant, quàm iniuriam inferunt. vide Siluestrum v. Vsura 7. quæst. 3. quia non est in potestate illorum vt vsurarius det pecuniam suam sine vsura. Quintò, Qui pecuniam suam apud vsurarium deposuerunt. modò tamen non suaserint vt vsuras exigeret, nec sint eorum participes, vt docet Caietanus q 78 art. 4. Ratio est, quia nemo mutuatarius censet sibi per hoc fieri iniuriam, aut id ægrè fert. quid enim illis obest quòd vsurarius pecuniis abundet? fieri tamen potest vt is qui deponit, peccet; quatenus ei præbet materiam plurium iniquorum contractuum: sic intellige D. Thomam quæst. 78. art. 4. ad vltimum, vbi Caietanus non videtur assecutus eius mentem. 184

Nō efficaciter concurrentes.

Deponens pecuniam apud vsurarium.

DVBITATIO XXII.

Quænam pœnæ sint vsurariis constitutæ.

NOtandum est, multas pœnas tum Iure Ciuili, tum maximè Iure Canonico in vsurarios manifestos esse constitutas, vt patet cap. Quamquam, de vsuris;

vsuris l.6. & alibi, de quibus fusè Couarruuias lib. 3. variar cap 3.& Siluester Vsura 9.quæst.4.

185 *Manifesti vsurarij qui dicantur.* Dicuntur autem manifesti vsurarij, qui facto vel Iure manifestè sunt tales. Facto quidem manifestè tales dicuntur, qui palam, ita vt nulla tergiuersatione negari possit, ad vsuram dant. Iure verò, qui Iudicis sententia de hoc crimine sunt condemnati, vel qui de seipsis legitimo Iuris ordine hoc crimen coram Iudice sunt confessi, vel denique de quibus id per idoneos testes in iudicio est pleoè probatum, vt docet Couarr. suprà n.4.& 5. Infamia, aut semiplena probatio non sufficit, teste Couarr. Imò nec confessio extra iudicium, coram Parocho & testibus, vt docet Molina disp. 333 quia confessio extraiudicialis non inducit notorium Iuris. vide Glossam cap. Manifesta 2. quæstio. 1.

186 *Infamia.* Prima pœna est, Infamia Iuris. L. Improbum. 20. C. Ex quibus causis irrog. infam. vnde si frater meus illum heredem instituat, possum agere contra illum actione inofficiosi testamenti, vt docet Silu. ex Bartolo: & patet ex L. Fratres. 27. C.de inofficioso testamento. Item si est Clericus, beneficij obtinendi est incapax: vtpote irregularis.

Secunda est, Quòd non sint admittendi ad communionem altaris: cap. Quia in omnibus.3 de vsuris. quibus verbis non significatur, vt quidam volunt, eos esse excludendos ab officio diuino tamquam excommunicatos, sed solùm à perceptione Eucharistiæ, hæc enim communio altaris dici solet. Addo, ipsos Iure communi non esse excommunicatos, & pœnas esse restringendas.

187 Tertia, Nec ad oblationes offerendas: dicto cap. Quia in omnibus qui oblationes eorum acceperit, ipso facto est suspensus ab officio, donec ad arbitrium sui Episcopi satisfecerit: & compellitur reddere, vt ibidem habetur.

Quarta, Nec ad confessionem peccatorum, donec satisfecerint reipsa pro sua facultate, vel idoneam cautionem dederint, (nempe pignoratitiam vel fideiussoriam) idque vel creditoribus ipsis (si sint præsentes) vel Ordinario loci, aut eius Vicario, vel Parocho coram testibus fide dignis, vel Notario publico, habenti mandatum ab Ordinario, vt patet ex d. cap. Quamquam, suprà. Si talem cautionem præstare non possunt, debent iurare se non posse, & se facturos quidquid poterunt, vt fiat restitutio. si periculum non patiatur moram, statim absoluendi sunt, & posteà cautio exigenda.

188 Quinta, Nec ad sepulturam ecclesiasticam, d. cap. Quia in omnibus. Imò qui eos scienter sepelire præsumpserit, ipso facto est excommunicatus nec est absoluendus donec arbitrio Episcopi satisfecerit, Clementina 1. de sepulturis. Vbi non solùm vespillonem seu sandapilarium, qui corpus in sepulchrum demittit, puto comprehendi, contra Nauarr.cap 27. n. 137. & Caiet.v. Excom.cap.46.in hos enim rarissimè competit illud, *qui propria temeritatis audacia præsumpserint sepelire*, quod tamen hic requiritur. Vnde ridicula foret hæc constitutio, vt rectè docet Glossa in hanc Clement. sed etiam & in primis Parochum, qui funeri præest: hic enim propriè dicitur, sepelire comitantes tamen non comprehenduntur, quia hi non propriè sepeliunt, sed funus honoris causa deducunt, & adstant. Vtrùm autem hæc censura & illa, de qua §. 3. modò incurrantur ante sententiam condemnatoriam vel declaratoriam criminis in ipsos vsurarios specialiter latam, dubitari potest. Sanè in Extrau. Ad euitanda, quam refert Nauarr. cap. 27. n. 35. videtur requiri sententia specialis: nec generalem Iuris prohibitionem sufficere. sed de hoc alibi.

Sexta, Testamenta ipsorum sunt irrita, nisi ante mortem soluerint vel cautionem legitimam dederint. d.c. Quamquam.

Septima, Ecclesiastici non possunt vsurariis exteris elocare domos, aut permittere in eis habitare imò tenentur eos expellere ea suis terris intra tres menses: alioquin ipso facto incurrunt pœnam suspensionis, si sint Episcopi: excommunicationis, si sint minores Episcopis: interdicti, si sit Collegium vel Vniuersitas ecclesiasticorum. vt patet cap.1. de vsuris, in Sexto. vide plura apud Silu. & Couarr. suprà.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm Montes, qui dicuntur pietatis, excusentur ab vsura, & qua ratione.

[*Doctrinam huius dubitationis, allatrarunt multos post annos aliqui. Eius defensionem ex ipso auctore sub finem vitæ conscriptam exhibebimus in Auctario quo hanc editionem cumulauimus.*]

Notandum est, in multis Christiani orbis locis, iam à 160. & ampliùs annis, fuisse à piis viris ingentes pecuniæ summas ad mutuandum pauperibus deputatas, quæ summæ solent vocari *montes pietatis*, constituti autem sunt hi montes cum hisce conditionibus. 189

Prima, Vt ex illis detur mutuum ad certam summam pauperibus loci, non exteris, aut diuitibus. 190 *Conditiones montis.*

Secunda, Vt ad certum tempus, v. g. annum, vel paulò ampliùs id eis permittatur.

Tertia, Vt mutuatarij dent pignus idoneum: quia alioquin talis mons facilè exhauriretur, multis posteà non soluentibus.

Quarta, Singulis mensibus aliquid minutum soluant pro sumptibus necessariis ad montis conseruationem, vt pro stipendio ministrorum, qui montem custodiunt, & administrant, semperque parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodienda, reddenda: pro conductione domus, pro libris rationum, ceterisque necessariis instrumentis.

Quinta, Si tempore præscripto non soluerint, vendatur pignus, & quod ex pretio, detracta sorte & menstruis detrimentis, superfuerit, illis restituatur. Patent hæc ex Medina, de vsuris q.10.& Nauarr.tract. de vsuris n.59.& sequentibus.

His positis, Caiet.tom.2.opusc.6.censet hunc montem & hanc mutuandi rationem illicitam esse. Idem docet Sot. lib.6.q.1.a.6. In eamdem sententiam inclinat Silu. Vsura 5. q. 4. Verùm dicendum est, certum esse hanc rationem mutuandi & hosce montes licitos esse & pios. Ita Nauarr. & Medina loco citato, & alij passim. 191 *Sententia Caietan. & Soti. Montes esse licitos.*

Probatur Primò, Quia Leo X. in Concilio Later. sess. 10. vna cum ipso Concilio approbat hosce montes tamquam pios, & cupit eos erigi cum conditionibus expositis, concedens Indulgentias iis, qui manus adiutrices ad huiusmodi erigendos porrexerint: denique excommunicationis sententiam profert in omnes, qui contrarium docere vel concionari præsumpserint, vt patet ex Bulla eiusdem, quæ tota extat apud Medinam, & in tomo 4.Conciliorum. vnde videtur hæc doctrina fide tenenda.

Respondet Sotus Primò, Caietan. qui Concilio interfuit, non obstante hac determinatione, integro Opusculo contrarium docuisse, idque esse signum, eam non esse validam. *Sotus.*

Respondeo, Caietanum scripsisse illud Opusculum ante Concilium, nempe anno 1498. vt patet ex fine Opusculi: Concilium autem hoc definiuit anno 1515. vt patet ea fine Bullæ. 192

Secundò Respondet Sotus, hoc Concilium non esse receptum in iis quæ statuit de eiusmodi montibus. Sed hæc responsio nihil valet: nam vt definitio alicuius veritatis rata sit, non eget receptione populorum: sed hoc tantummodò locum habet in legum obligatione. non enim veritas, quæ definitur, pendet à receptione aut censura subditorum, sed obligatio legis, quæ imponitur.

Tertiò Respondet, Concilium solùm approbasse hosce montes, quatenus non sunt contrarij sacris Canonibus: atqui conditiones positæ, sunt illis contrariæ, præsertim ea, qua pauperes iubentur aliquid soluere in singulos menses.

Verùm Sotus non videtur expendisse Bullam quam Concilium approbauit: nam in ea expresse habetur & approbatur illa conditio his verbis: *Declaramus & definimus, montes pietatis, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum, ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat vltra sortem, absque lucro eorumdem montium recipitur, nec mali speciem præferre, nec vllo pacto improbari.* Id autem, quod ipse dicit, scilicet montem approbari quatenus eius capitula non sunt contraria sacris Canonibus, non habetur in illo Concilio, sed Pontifices, qui fuerant ante Concilium, conditionem illam in suis Bullis adiecerant, vt patet ex Caietano. Sed quia hæc conditio maximas controuersias inter Theologos excitauerat, debuit tota res apertè definiri, sublatis illis verbis ambiguis.

Conciliorum definitio. Denique dicit Sotus, non pertinere ad Concilium huiusmodi quæstiones, quæ magis ex philosophia, quàm Sacris literis pendent definire. Sed hæc responsio parum digna est tanto viro. Nam ad Concilium pertinet, definire omnia ex quibus pendet salus animarum: vt, verùm hoc licitum an illicitum, peccatum an meritum. hoc enim nosse non minùs necessarium est, quam quæ merè speculatiua: nam proxime pertinent ad hominum mores. & sanè Ecclesiæ auctoritas esset valde imperfecta, si de his certò & infallibiliter statuere non posset. Neque opus est, dum non agitur de veritate aliqua supernaturali, vt decisio ex Sacris litteris vel traditionibus immediatè colligatur, sed satis est ex illis mediatè seu remotè aliqua adiumenta peti: ex quibus vna cum ratione naturali iunctis, veritas illa firmiter deducatur. quo modo etiam ab Ecclesia definitum est, *animam rationalem esse corporis formam.*

Secundò, Probatur ex Concilio Tridentino. hoc enim Concilium sess. 22. cap. 8. 9. 11. enumerans loca pia, quæ ab Episcopo visitari debent, ponit etiam hosce *montes.* supponit ergo esse pia opera, vt xenodochia, &c.

193 Tertiò, Probatur ratione. Primò, Quia nihil exigitur à mutuatariis ratione mutuationis, sed solùm ratione expensarum, quæ necessariæ sunt ad montis conseruationem & administrationem, vt patet ex Bulla Leonis: atqui licitum est aliquid pro his expensis exigere. ergo quod in istis montibus datur, iustè exigitur. Minor probatur, quia expensæ illæ fiunt in gratiam & commodum eorum qui mutuū petituri sunt, nempe vt maius damnum euitent, nec cogantur vsurarios accedere. ergo si quis cupiat frui commodis montis, potest cum eo iniri pactum, vt pro sua parte ad illas expensas contribuat. par enim est, vt qui commodis alicuius rei frui cupit, etiam contribuat ad illius rei necessariam conseruationem. Secundò, Nulla æquitas postulat, vt quis cum damno suo mutuet. ergo tantum exigere potest, quantum est necessarium ad damnum vitandum & consequenter quantum opus est pro domo conducenda, pro stipendiis ministrorum, pro libris, &c. atqui hæc non possunt commodiùs exigi, quàm si singuli pro ratione mutui contribuant. cùm enim ad eos simul sumptos hoc onus pertineat, debeat distribui in singulos pro ratione commodi, quod ex monte percipere volunt. Nullo tamen modo potest aliquid exigi vt mons augeatur, vel vt dominus illius ditior fiat, vt rectè Medina q. 10.

194 Hinc sequitur etiam hominem priuatum posse huiusmodi montem instituere, etiamsi pecuniam illam sub onere alicuius census accepisset: & exigere à mutuatariis quantum opus est, vt se indemnem præstet, etiamsi 8. vel 10. in 100 ab illis soluenda essent. dum enim hoc totum in commodum illorum agit, & veluti negotium illorum vtiliter gerit, potest exigere quantum opus est vt se indemnem præstet. Negotium eorum vtiliter geri, patet, quia tunc non soluerent nisi 8. vel 10. cùm iam soluant 33. & in quibusdam locis 44. vel 45. Nec obstat, quòd eò amplius exigatur, quò diutiùs sortem retinent: quia par est vt illi plus ad onera montis contribuant qui diutiùs illius commodis fruuntur, quorùmque pignora diutiùs custodiuntur. Denique non obstat, quod illi, qui dant pignora, in quibus nihil molestiæ (vt catenam auream vel annulum) tantum soluant, quantum qui dant molestiora, vt vestes: quia debuit certa quædam & æquabilis ratio erga omnes constitui. quando enim ob varias circumstantias non potest vbique seruari æqualitas, sufficit aliquid generatim determinari, quod maximè videatur accedere. Ex his patet responsio ad rationes Soti & Caietani.

Ex dictis patet, valdè optandum & adlaborandum esse, vt passim per oppida huiusmodi montes, sublatis vsurariis, qui vbique dominantur, & plebem exhauriunt, excitentur. Inde enim multiplex vtilitas in Rempub. proueniret. Primò, Impediretur peccatum vsuræ, Deo & hominibus valdè detestabile. Secundò, Pecunia remaneret in patria, cùm iam aliò exportetur: quia vsurarij ferè sunt exteri, qui sedem sæpè mutant, & vbi euaserint opulenti, in suas regiones redeunt. Tertiò, incolæ pecunia affluentes haberent locum vbi securè & fructuosè eam possent collocare, emendo census super monte fundatos: tales enim census essent optimi & securissimi. vnde numquam deessent qui pecuniam copiosè conferrent. Quartò, Homines tenuiores, in omni euentu ad sua negotia possent statim habere pecuniam numeratam, idque mediocri detrimento, soluendo 6. 7. 8. 9. vel 10. in 100. aut etiam multò minùs. nam credibile est successu temporis multos fore, qui hosce census sint condonaturi, vel testamento relicturi, aut alias summas legaturi: sicque sensim montem ad magnas opes peruenturum, vt tandem seipsum, sine notabili contributione mutuatariorum, possit sustentare, sicut in multis Italiæ locis accidisse videmus. Quintò, Venditis pignoribus, restitueretur quod sortem & detrimenta excederet: cùm vsurarij totum pretium pignoris, etiamsi multo pluris valeat, sibi reseruent. Vide plura de hisce montibus in Appendice ad finem huius Operis annexa.

DVBITATIO XXIV.

Vtrùm si vsurarius, qui mihi sit debitor 100. librarum, assignet mihi solutionem petendam ab eo qui vsuræ nomine ei debet tantumdem, possim acceptare & exigere.

QVod possim, Probatur Primò, quia Antuerpiæ, & passim per orbem dantur & acceptantur tales assignationes, nec quisquam sibi facit scrupulum: itaque videtur hoc vsu gentium receptum. Secundò, Quia nullam facio iniuriam debitori vsurarij. si enim mihi non soluisset, debuisset soluere vsurario. Tertiò, Si ille velit repetere vsuras quas mihi soluit, semper habebit recursum ad vsurarium, cui eas primò debebat. & ita nihil ego ei damni intulisse censebor.

Respondeo tamen & dico Primò, Me non posse à tali adsignatione exigere, si mihi certò constet illam vsurario nullo modo deberi. 195 *Non possum exigere.*

Probatur Primò Quia communis sententia DD. est, famulum vsurarij non posse exigere vsuras nomine sui domini, eo quod non debeantur: ergo neque creditor vsurarij potest eas exigere: non enim hic minùs exequitur iniquam exactionem, nec minùs exigit indebitum, quàm famulus.

Secundo, Ipse vsurarius non potest eas exigere, &

si

si exigat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, vt omnes fatentur: ergo nec creditor vsurarij potest. patet consequentia, quia creditor vsurarij non habet plus iuris in illum, quam ipse vsurarius: cùm non exigat illas nisi ex vi chirographi, & iuris, quod vsurarius in illum transtulit, quod ius nullum fuit, sicut & chirographum iniquum.

Tertio, Creditor vsurarij eodem titulo illas exigit, quo ipse vsurarius exigeret, nempe tamquam debitas pro vsu pecuniæ ab vsurario mutuatæ: (sicut si tibi sint debita 100. a Petro causa venditionis, & mihi soluas chirographo Petri, exigam illa 100. titulo venditionis, quo tibi debentur) atqui exigere illas eo titulo quo exigit vsurarius, est iniquum: ergo creditor vsurarij iniustè exigit.

Quarto, Si tyrannus, qui Rempublicam vi oppressit, debeat tibi 1000. & det adsignationem super subditos, quibus iniusta tributa imposuit, non potes ab eis solutionem exigere: cuius non est alia ratio, quam quod tyrannus nullum ius ad illa habeat, ac proinde nec alteri dare possit: ergo similiter si vsurarius vel alius iniquus oppressor adsignet solutionem super eos, qui nihil ei Iure debent, non potes illos conuenire.

Quintò, Qui soluit vsuras creditori vsurarij, potest solutum repetere, & si alia ratio ei non suppetat, vti occulta compensatione: quod signum est, ei factam iniuriam non solùm ab vsurario, sed etiam à creditore. Antecedens patet, tum quia si soluisset vsurario, posset repetere, & vti compensatione erga illum: ergo etiam dum soluit creditori vsurarij, qui eodem iure sciens & prudens ab illo exigit, potest repetere & vti compensatione: tum quia non est translatum dominium illa solutione. sicut enim non transfertur dominium vsurarum in vsurarium, qui proprio nomine illas exigit, ita neque in illum, qui nomine & iure vsurarij: præsertim cùm hic etiam sciat non subesse titulum.

196 *Tenetur ad restit. primo loco.* Ex dictis sequitur Primò, Eum, qui ex vi talis chirographi solutionem accepit à debitore vsurarij, tenetur ratione rei acceptæ, quandiu pecuniam eius apud se habet: ea autem alienata tenetur solùm secundo loco, nempe si vsurarius, qui principalis est auctor damni per contractum vsurarium, & in cuius commodum facta est solutio ipsius creditori, non restituerit.

Secundò, Posse vtrumque conueniri & cogi per Iudicem ad restitutionem, ratione iniustæ actionis, per quam damnum alter accepit. qui enim damnum à pluribus per iniuriam accepit, ita vt singuli in solidum sint obstricti, potest à quolibet eorum compensationem exigere, prout illi commodius fuerit, nec tenetur inter eos ordinem seruare, quamuis ipsi inter se ordinem tenere debeant: nam ratione iniuriæ habet immediatè ius in singulos. Neque potest Magistratus impedire ne vsuræ solutæ repetantur, quia Clemens V approbante Concilio generali, excommunicat omnes Iudices & Magistratus, qui statuunt vel iudicant, vt vsuræ, cùm repetuntur, non restituantur. vt patet Clement. vnica, de vsuris.

197 *Ad argumenta.* Ad primum Respondeo, Apud Christianos, vbi vsuræ puniuntur, non acceptari à viris probis tales assignationes, quando constat eas non deberi. Sed quia plerumque præsumuntur iustæ, eò quod non constet de contrario, ideò passim illis fit solutio. vbi autem vsuræ communiter fiunt, non est mirum eas acceptari. sed hæc consuetudo non facit illud licitum, cùm sit corruptela contra Ius naturæ.

Exigere illas est iniuria. Ad secundum, Nego nullam fieri iniuriam dum exiguntur illæ vsuræ: exigere enim id, quod nullo titulo est debitum, idque non gratia soluentis, vt ei commodetur, sed gratia exigentis, est vera iniuria: & solutio non minùs fit iniustè, quam si fieret ipsi vsurario, cùm eodem titulo fiat. Accedit, quod si iste non exigeret, posset adhuc pecuniam retinere. Denique quia exiguntur à creditore vsurarij tamquam iniustum debitum: quia etiam in re fit iniuria, cùm vsurarij titulus approbetur.

Ad tertium, Etiamsi idem damnum accepturus erat per vsurarium, tamen hoc non excusat alterum, tum quia fortè non tam citò, tum quia sicut vsurarius illud iniustè intulisset, & fuisset obligatus ad restituendum, ita qui loco illius infert, iniustè agit & tenetur ad restitutionem.

Dico Secundò, Si mihi non constat illam iniusto titulo exigendam, eò quod proximus non sit condemnandus vsuræ, nisi res sit euidens, possum tali assignatione vti, & exigere solutionem. Probatur Primò, quia quando res non est euidens, possum inducere in animum, subesse causas, ob quas iustè possit exigi per meum debitorem, ac proinde me etiam posse exigere. Secundò, Quia cùm inter mercatores plerumque fiat solutio per adsignationes, si propter aliquod leue dubium vel suspicionem deberent recusare assignationes, non possent inter se tractare. si tamen iustæ rationes dubitandi occurrant, inquirenda primùm est veritas, vel assignatio recusanda. manente tamen dubio post debitam inquisitionem, potes eam suscipere, quia in dubio, proximus non est censendus vsurarius, sed iustus negotiator, ac proinde eius assignatio putanda est iusta. si tamen posteà contrarium detectum fuerit, debeo esse paratus restituere, illo non restituente, nisi tempus vsucapioni necessarium effluxerit. Simile est in emptione rei, de qua dubito an sit furtiua, seu an venditor eam Iure possideat. de quo vide suprà c. 14. dub. 4. 198

Petes, Quid si ipse vsurarius vel alius iniquus possessor pecuniam ab aliquo iniustè acceperit, & eam mihi soluat, teneórne eam restituere ei, cui scio iniustè extortam vel surreptam? 199 *Si scio hanc pecuniam esse alienam, teneor eam restituere.*

Respondeo, Si mihi constat hanc pecuniam materialem alienam esse, in rigore Iuris teneor eam restituere. Primò, Quia dominium non est translatum in vsurarium, vti suppono: neque etiam in me, quia non potest vsurarius rei alienæ in me dominium transferre, ac proinde nullum ius habeo ad eam retinendam. Secundò, Dominus illius pecuniæ potest eam sibi vindicare, vbicumque eam inuenerit, etiam per occultam compensationem, accipiendo æquiualens à possessore illius. quod signum est me teneri ad eius restitutionem, præsertim si sciam, eum, qui eam dedit, non restituturum æquiualens. Tertiò, si equum, vestem, vel aliam rem, quam in specie scio esse Petri, non possum retinere inuito Petro, cur possim retinere pecuniam, quam in specie ipsius esse scio? Quartò, Non habeo vllum alium titulum ad eam retinendam, quàm illum quem habebat iniquus possessor, à quo eam accepi: sed ille non habebat iustum titulum ad eam retinendam, supposito quòd non voluerit domino reddere aliam æquiualentem: ergo nec ego habeo vllum titulum iustum illius retinendæ, supposito quòd nec ego nec ille habeat voluntatem restituendi domino æquipollentem. Quintò, Acceptum à fure, vel alio iniquo possessore, restituendum est vero domino, omnium DD. sententia: nisi vel contractum cum fure mox dissoluas, ne amittas pretium rei: vel certò scias furem domino restituturum æquiualens, quod ipsi æquè placeat ac res sua. Neque hîc excipienda pecunia: quia omnes generatim loquuntur de re aliena, & eadem est ratio pecuniæ, & aliarum rerum quæ functionem recipiunt, seu quæ in numero, pondere & mensura consistunt.

Dices, Dominus huius pecuniæ parum curat cui hi materiales nummi dentur: quia non ideò redditur ipsius conditio peior, quamdiu prior iniquus possessor est soluendo, nam æquè facilè potest recuperare rem suam: ergo non censet sibi vllam à me fieri iniuriam, si ego hanc pecuniam, mihi à priore iniquo possessore numeratam, acceptem. 200 *Obiectio.*

Respond. Illum parum curare cui illa pecunia numeretur, quia ille, cui numeratur, manet similiter obligatus ad eam restituendam, saltem ratione rei acceptæ.

ceptæ. non enim per hoc quod permittit eam alteri numerari, & ratam habet illam numerationem intendit cedere iure suo quod in rem ipsam habet, aut liberare alterum obligatione, quam ex rei alienæ vsurpatione contrahit. Idem dicendum de omnibus rebus functionem recipientibus: nam si quis eas accipiat gratis, vel contractu oneroso ab iniquo possessore, sciens esse alienas, tenetur ratione rei acceptæ vero domino, etiamsi domino perinde sit in quem hæc res fuerit alienata. Vnde patet, si is, cui hæc pecunia numeratur, eam accepter eum animo non restituendi, etiam eo euentu, quo prior possessor nollet restituere, eum facere iniuriam vero domino, cuius illa pecunia erat: non enim potest eam acceptare, nisi cum animo restituendi, in euentum quo prior nollet restituere. Idem dicendum de iis qui emunt pignora, quæ sciunt esse in specie aliena, vtpote pro solis vsuris accepta: sed hoc vix vnquam constare potest: putantur enim vendita pro sorte & vsuris, quæ venditio satis est ad transferendum dominium in vsurarium, etsi teneatur pretium supplere.

CAPVT XXI.

De Emptione & Venditione.

D. Thomas q. 77.

Habet 21. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid emptio, venditio, negotiatio; & hæc quibus prohibita.

RESPONDEO, *Emptio* dafiniri potest, *pactio pretij pro merce. Venditio, pactio mercis pro pretio.* colligitur ex L.1. ff. de contrahenda emptione. vbi tria requiruntur pro forma seu substantia huius contractus, merx, pretium, & mutuus consensus.

Merx. *Merx* vocatur quæuis res vendibilis. tales sunt res omnes mobiles & immobiles, actiones & iura, quæ pecunia æstimari & comparari solent. Item omnia bona præsentia & futura, simul sumpta. hæc enim vno actu vendi possunt, etiamsi non possint donari, vt colligitur ex L. Stipulatio hoc modo concepta. 61. ff. de verb. obligat. quia per talem venditionem non impeditur libera facultas testandi, cùm possit de pretio testari: impeditur verò per gratuitam donationem. Pari modo merx & res vendibilis est hereditas iam delata: non tamen ea, quæ nondum delata est, vt quæ expectatur ab homine viuente, huius enim venditio est irrita, vtpote contra bonos mores, vt patet ex L. 1. de hereditate vel act. vendita.

Pretium. *Pretium* verò est nummus seu pecunia: hæc enim inuenta est vt sit mensura & pretium omnium, quæ in contractus humanos veniunt, vt docet Aristotel. lib.5. Ethic. cap.5. Neque hæc per se merx esse potest, aut instar mercis vendi, nisi ratione materiæ, vel circumstantiæ, quæ ipsius rationi sit extrinseca: vt quia vetus, quia pulchra, quia commoda ad transferendum, quia absens, quia difficilis recuperatu, &c. Ante vsum nummi non erat emptio vel venditio, sed solum permutatio, vt d. L.1. ff. de contrahenda emptione, habetur, sed quia ea res erat incommoda, inuentus est nummus.

Est pactio. Hoc ponitur loco generis, quia emptio & venditio sunt species pactionis: vel potiùs partes vnius integræ pactionis, quæ sit species pactionis in genere, nam ex emptione & venditione fit integrum pactum: quod consensum duorum intrinsecè includit. istæ autem partes, etsi distinctæ sint, tamen se mutuò respiciunt, adeò vt altera sine altera non possit intelligi: sicut in aliis relatis accidit.

Porrò consistit hic contractus in nuda pactione, seu conuentione partium: nec requirit ad sui substantiam traditionem rei aut pretij: quia solo consensu perficitur, vt dictum est supra c.17. dubit. 2. & habetur d. L. ff. de contrahenda empt. in fine. vnde inter absentes contrahi potest. & per nuntium, & per literas, vt ibidem dicitur. vt tamen transferatur dominium per hunc contractum, requiritur traditio, vt constat ex c. 3. dub. 3. vnde non secuta vtrimque traditione, censetur adhuc incompletus: quia etsi secundum substantiam perfectus sit, non tamen habet vltimum suum complementum, ad quod contrahentes peruenire intendunt. Hinc quando emptioni aut venditioni pœna aliqua apponitur, ea intelligenda est de actibus vtrimque per traditionem completis, nisi expressè legislator aliud intendat. Pari modo non requiritur stipulatio, quia est contractus bonæ fidei: nec scriptura, nisi partes ante vel in contractu ita velint ad maiorem securitatem: & tunc censentur suspendere suum consensum extremum, donec conuentio scripto sit consignata & relecta, vt docet Gomezius tom. 2. cap. 2. num.17. *Perficitur consensu.*

Cùm dicitur, *pretij pro merce, & mercis pro pretio*, indicatur apertè, hunc contractum esse reciprocum, & requirere repromissionem, seu mutuum consensum. Hac parte distinguitur tum à donatione & promissione liberali, tum ab omnibus aliis contractibus, in quibus fit commutatio inter alia quàm inter mercem & pretium: vt est permutatio, mutuum, & omnes contractus innominati. item locatio, & conductio: res enim, quæ dicitur locari vel conduci, non datur pro pretio, sed solùm conceditur ad vsum: quamuis vsus ipse quodammodo vendi videatur, quia pro pretio conceditur. sed propriè non dicitur vendi, quia non tam vsus ipse, quàm res vtenda, proponitur in contractu. *Est contractus reciprocus.* *Distinguitur ab aliis.*

Petes, Quid si pro re aliqua detur pecunia & res, (vt pro domo, alia domus & 100. aurei) eritne emptio vel venditio?

Resp. Si res illa quæ datur, sit multò maioris valoris, quàm pecunia, erit permutatio: si verò pecunia sit multò maioris valoris, censebitur emptio & venditio, nam a maiori parte fit denominatio. quod sint paris valoris, vel ferè paris, censebitur talis contractus, qualem ipsi intenderunt, de quo vide Gomezium n.10. 2 *Si detur pecunia & res, pro re.*

Ex his sequitur, quando tributum aliquod soluendum est ex contractu emptionis & venditionis, hoc tributum statim post conuentionem partium incipere deberi, etiamsi res nondum sit tradita, aut pretium solutum, quia debetur ex contractu perfecto: hic autem perficitur statim per consensum mutuum verbis expressum. quod intellige, si consensus sit absolutus, & pretium sit determinatum. si enim consensus sit *conditionalis*, suspendit contractum vsque ad euentum conditionis: qua posita contractus perficitur: sed eo modo, vt eius effectus, qui est obligatio absoluta, Iuris fictione retrotrahatur ad tempus initi contractus, perinde ac si ab initio consensus absolutus fuisset, vt constat ex L. Qui balneum. 9. & L. Potior. 11. ff. Qui potiores in pignore & aliis Iuribus. 3 *Tributum in contractu emptionis.* *Si consensus conditionalis.*

Sed hoc intellige, si conditio sit casualis, secùs verò si potestatiua: tunc enim non fit retrotractio. Ita docet Bartolus in d L. Qui balneum. & fusè in L. Si is qui pro emptore. in q. 5. n.44. & sequentibus. ff. de vsucap. *Limitatio.*

Casualis conditio dicitur, cuius impletio non est vllo modo in potestate eius cui imponitur, sed pendet ab euentu fortuito: vt si naues ex India venerint hoc anno.

Potestatiua est, cuius impletio est in potestate eius solius cui imponitur, vt si tutelam susceperis, si officium tuum mihi resignaueris.

Ratio est: quando conditio est potestatiua, intendit is, qui conditionem apponit, allicere alterum ad celerem impletionem. vnde tunc impleta conditione non

non debet fieri retrotractio, sed contractus tunc primùm incipiet, quasi tunc solùm initus esset. alioquin non excitaretur ad conditionem celeriùs implendam. nam perinde esset siue citiùs siue tardiùs impleretur, cùm æquè ad initium contractus obligatio retraheretur. Hæc autem ratio cessat, quando conditio contractui apposita est casualis. Vnde cùm is qui hanc conditionem apponit, sit ita affectus, vt vellet statim inducere obligationem absolutam, si ea conditio præsens esset: ita refert se ad euentum conditionis, vt ea posita velit omnia sic geri, quasi ab initio extitisset. Atque hoc modo interpretandi sunt contractus, nisi constet aliam fuisse mentem contrahentium. Hi enim ita possunt contrahere, vt etiamsi conditio sit casualis, non fiat retrotractio, & è contrario vt fiat, quando est potestatiua. sed tunc id disertè debet exprimi, alioquin præsumendum in dubio, sicut diximus.

Hinc fit, vt etiam debitum vectigalis retroagatur, & debeat solui redemptori, qui erat tempore contractus, non autem qui est dum impletur conditio.

Si requirat ratihabitionem.

Simili modo, quando contractus requirit *ratihabitionem* alterius, etiamsi absolutè initus videatur, non censetur perfectus, nisi accesserit ratihabitio: quia talis contractus ex dispositione Iuris continet tacitam conditionem, quæ illi vim dare debet, eúmque perficere. quæ vbi accesserit, perficitur quidem contractus, sed eo modo, vt fictione Iuris hæc perfectio, & obligatio eam sequens, retrotrahantur, perinde ac si hæc omnia ab initio fuissent: nam perinde omnia sunt agenda. Colligitur ex regul. Ratihabitionem, de regulis Iuris, in 6. & L. fin. C. ad S. C. Macedon. vbi id eleganter explicatur: & ex multis aliis Iuribus, quæ citat Gomezius tom. 2. cap. 11. n. 30. vbi hanc rem fusè tractat.

Si pretium indeterminatum.

Denique non est perfectus contractus emptionis, si pretium non sit *determinatum*. vt si contrahentes consetant illud in arbitrium tertij. est quidem validus contractus priusquam ille definiat, ita vt non possint retrocedere absque mutuo consensu, non tamen est perfectus, vt patet §. Pretium, Instit. de emptione & vendit. vnde non debetur vectigal ante definitionem. hic tamen non habet locum retrotractio, quia contractus fuit absolutus, non conditionatus, aut requirens ratihabitionem, sed ob solam pretij indeterminationem imperfectus. videte de his est plura apud Gomezium suprà, & nostrum Molinam disp. 337.

4 *Negotiatio.*

Negotiatio est, cum quis rem aliquam comparat eo animo vt integram & non mutatam vendendo, lucretur, vt ait Chrysost. hom. 38. in Matth. & habetur cap. 11. Eiiciens. d 88. vbi illud *vendendo* accipitur generatim vt etiam *permutationem* contineat: nam apud barbaros negotiatio fit permutatione, & campsores permutatione pecuniæ negotiantur. Hæc res per se non est illicita, sed indifferens: quia ad bonum, malum, vel indifferentem finem referri potest: vt ostendit D. Thomas q. 77. a. 4.

Obiicies verba Chrysostomi. *Eiiciens* (inquit) *Dominus vendentes & ementes de templo, significauit, quòd mercator numquam potest Deo placere: & ideo nullus Christianus debet esse mercator.* Respódet D. Thomas, Chrysostomum loqui de eo, qui finem vltimum in lucro constituit, paratus offendere Deum mortiferè vt lucretur: quod plerique faciunt. vel (quod in idem redit) loquitur de eo qui fraudibus & periuriis negotiationem exercet.

Clericis prohibita.

Aduerte tamen Primò, Eam esse prohibitam Clericis, vt patet cap. Consequens. d. 88. vbi Gelasius ait, *Clericis ab indignis quæstibus obstinendum, & ab omni cuiuslibet negotiationis ingenio cessandum, aut in quocumque gradu sint positi, mox à clericalibus officiis cogantur abstinere.* Idem patet ex c. Negotiatorem. 8. ex Hieronymo, & c. Fornicari. 9. ex August. & cap. finali de vita & honestate Clericorum. & cap. Secundum 6. Ne Clerici vel Monachi: vbi Pontifex ait, *Sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur.* Ex his patet, esse peccatum mortale, si multùm negotiationi dent operam. quod intellige de Clericis, qui Sacris initiati: de Monachis verò generatim, vt notat Medina C. de restit. q. 30. Causa secunda, in fine. Ratio cur Ecclesia id tam seuerè prohibuerit, est, tum quia valdè indecorum est, Clericos lucris captandis incumbere: tum quia merè occupat animum & à spiritualibus auocat: tum quia plena est periculis periurij, fraudum, & iniustitiæ. vnde Ecclesiastici 26. *Duæ species & periculosæ mihi apparuerunt: difficilè exuitur negotians à negligentia* (intellige rerum ad salutem pertinentium) *& non iustificabitur caupo à peccatis.* Idem apertiùs Apostolus 1. ad Timotheum 6. *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.* rationem subdit: *Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.*

Ratio vetandi.

5 *Quid illis permissum.*

Aduerte Secundò, posse Clericos comparare rem aliquam, vt sit materia ex qua aliam conficiant, quam vendant, quia id non est negotiari, vt expressè Chrysostomus suprà docet. sic olim Religiosi sportas, storeas, & similia faciebant vt venderent, & ex pretio se sustentarent: & Apostolus artem scenofactoriam faciebat. Similiter possunt agros proprios colere, vt fructus vendant, lapides vel metalla ex suis fundis cædere vel eruere, siue mutent in aliam speciem, siue non, greges in suis prædiis alere, vt ex fœtu, lacte, lana, pecuniam conficiant, aut vt ipsa animalia adulta & saginata vendant, vt rectè docet Medina C. de restit. q. 30. causa secunda: & Molina disp. 342. hæc enim omnia sunt fructus vel quasi fructus agrorum.

6 *Conductio alieni prædij.*

Tertiò, Non posse tamen conducere aliena prædia, vel similes res fructiferas, vt fructus vendant, & ita quæstum faciant. etsi enim hoc non sit negotiatio, est tamen expressè prohibitum 21. q. 3. c. 1. 2. & 3. ex Concil. Carthag. 1. & 4. secùs si pro sua necessaria sustentatione. Ibidem prohibetur ne suscipiant administrationem vel procurationem domus sæcularis.

Per alios negotiari.

Quartò, Non esse peccatum si Clerici vel Religiosi per alios negotientur, qui totam industriam præstent: vt si pecuniam in societate mercatorum depositam habeant: quia tunc cessat ratio prohibitionis, & quia solùm prohibitum est, ne per se negotientur, vt probat Medina suprà. videtur tamen parum decorum statui ecclesiastico, vnde non putarem faciendum, nisi iusta aliqua causa excuset.

DVBITATIO II.

Quodnam censendum sit æquale seu iustum pretium rerum venalium.

7 *Iustum pretium.*

RESpondeo, *Iustum pretium* censeri, quod vel à potestate publica ob bonum commune est taxatum, vel communi hominum æstimatione determinatum.

Imponitur dupliciter. 1. Per Principem.

Dupliciter enim solet pretium imponi. Primò, Per Principem vel Magistratum, qui consideratis circumstantiis, ex quibus æstimatio rerum pendet, statuunt quanti vendi debeat, idque potissimùm ne emptores decipiantur, vel cogantur soluere pro libidine venditorum. Hoc vocant DD. *pretium legitimum*, quasi lege definitum. Quòd autem hoc iustum censeri debeat, (nisi fortè constet spe munerum, vel odio venditorum, vel crassa ignorantia taxatum esse) patet: quia quod potestas publica ex officio statuit, non potest à subditis in dubium vocari. atqui hoc pretium statuit ex officio. sicut enim ceteris in rebus bonum commune curare ad potestatem publicam pertinet, ita etiam in negotiatione, ad auertendas fraudes & pauperum expilationes. Accedit quod Superiores possunt meliùs ceteris omnes nosse circumstantias, ex quibus æstimatio rerum crescit vel decrescit, quarum quædam

8 *Circumstantiæ considerandæ in taxatione.*

dam spectantur circa merces ipsas, vt copia, inopia, necessitas, & vtilitas earum: quædam circa venditores, vt labores, expensæ, pericula, damna in illis comparandis, adducendis & conseruandis. item modus vendendi, nempe an vltrò offerant, an rogati vendant: quædam circa emptores, sitne multi an pauci, sitne pecuniæ copia an inopia.

9 *2. Communi hominum æstimatione.* Secundò, Imponi solet communi hominum intelligentium æstimatione, vnde dicitur *vulgare*: a quibusdam verò *naturale*, tamquam à naturali prudentia constitutum, cerniturque in iis rebus, quibus a publica potestate pretium non est impositum. quod autem hoc iustum censeri debeat, patet ex L. Pretia. 63. ff. ad L. Falcidiam. vbi dicitur, *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singulorum, sed communiter funguntur*, id est, definiuntur & taxantur, nisi fortè legendum sit *figuntur*. ratio est: quia iudicium priuatum est fallax, & facilè lucri cupiditate peruertitur. iudicium verò commune est minus errori obnoxium. quare cùm hic certior regula non suppetat, hoc sequendum est. Fit autem hæc communis æstimatio consideratis prædictis circumstantiis. vide Nauarr. cap. 23. n. 78. & sequentibus, Medinam C de restit. q. 31. Couarr. l. 2. variar. c. 3. in principio.

10 *Differunt pretium legitimum & vulgare.* Notandum autem, esse discrimen inter hæc duo pretia: quod *pretium legitimum* consistat in indiuisibili, *vulgare* non item: sed habeat quamdam latitudinem, vt docet Scotus d. 15. q. 2. & alij DD. ratio est, quia legitimum taxatur ab vno vel a multis in vnum conuenientibus: vulgare autem à plurimorum iudicio pendet, qui non idem omnino iudicant. quod enim aliqui æstimant 9. alij æstimant 10. alij 11. Hinc fit vt

11 *Pretium vulgare triplex.* *pretium vulgare* sit triplex, vt communiter docent DD. *Infimum* seu pium, *medium*, *summum*, quod & *rigorosum* dicitur. v. g. pretium medium sit 10 infimum erit 9. plus minus, summum 11. rursus medium sit 100. infimum 95. summum 105. vt ait Couarr. supra n. 1. ipsum quoque medium suam habet latitudinem, similiter infimum & summum.

12 Hinc vlterius sequitur, quando pretium lege taxatum est, non licere ampliùs accipere, sed restituendum. si quid supra exigatur. quando autem pendet ex vulgari æstimatione, licere eamdem rem triplici illo pretio vendere, prout occasio tulerit.

Quando pretium vulgare & legitimum discrepant. Petes, Quid si pretium legitimum discrepet à vulgari, v. g. tritici legitimum pretium sit 10. regalium, vulgare autem propter abundantiam vel raritatem emptorum sit 8. licebitne vendere pretio legitimo?

13 *Si legitimum sit maius.* Resp. & dico Primò, Si pretium legitimum maius sit quam vulgare, ordinariè non esse licitum exigere pretium legitimum. ratio est, quia ordinariè pretium taxatur in gratiam emptorum vt non excedatur: non autem vt infra non descendatur, si circumstantiæ varientur, & communis æstimatio minoris faciat. Dixi *ordinariè*, quia interdum taxatur in gratiam venditorum, vt non minuatur: (vt fit in venditione censuum perpetuorum & vitalium, & similium iurium, quæ homines non nisi coacti penuria vendunt) & tunc licebit totum pretium legitimum exigere. Imò si quis minoris emeret, non esset tutus in conscientia. ratio est, quia iudicium Magistratus præferendum est iudicio populari: nam Magistratus auctoritate publica & boni communis intuitu tale pretium constituit.

14 *Si minus.* Dico Secundo, Si pretium legitimum sit minus, vulgare maius, non licebit exigere vulgare, sed solùm legitimum. ratio est, quia hoc censendum est verum rei pretium à Magistratu definitum, ne excedatur. Aduerte tamen, si mutatis circumstantiis copiæ, inopiæ, & similibus, Magistratus esset notabiliter negligens in pretio legitimo mutando, posset res vendi pretio vulgari: nam lex censeretur iniqua, vt rectè Ioann. Medina quæstio 36. Sed hoc non est priuatorum iudicare, nisi moraliter sit euidens, (semper enim in dubio pro Superioribus est præsumendum) vt si constaret Magistratum corruptum muneribus, aut malè instructum de circumstantiis mercium, vel odio vendentium aut ementium, pretium taxasse.

DVBITATIO III.

Vtrùm res eæ, quæ non habent pretium legitimum, vel vulgare, (vt sunt quædam gemmæ, insignes canes, falcones, aues Indicæ, picturæ veteres, & similia) possint vendi quanti volet dominus.

QVidam affirmant. Ita Sotus l. 6. q. 2. a. 3. & Petrus Nauarra l. 3. c. 2. n. 11. Probatur Primò, quia cùm non sint necessariæ vitæ humanæ, si quis velit eas emere, sponte censebitur velle dare quod alter exigit: (alioquin non emeret, cùm nulla necessitas eum ad hoc compellat) quare venditor poterit accipere. 15 *Sententia quorumdam.*

Secundò, Quia *quisque in rebus suis est moderator & arbiter*, vt habemus L. In re mandata 21. C. mandati. & commune proloquium est, *rem tanti valere, quanti vendi potest*. L. 2. §. Si heres. ff. ad Trebellianum S C.

Respondeo tamen, contrarium verius videri, nempe res tales non posse vendi pro arbitrio venditoris, sed iuxta æstimationem intelligentium, vel certè iuxta æstimationem ipsius venditoris, bona fide spectatis circumstantiis supradictis, initam. colligitur ex Nauarro c. 23. n. 78. & Caiet. in 2. 2. q. 77. Probatur Primò, Quia iustum pretium earum rerum, quæ nec lege nec communi æstimatione taxatæ sunt, sumendum est ex iudicio intelligentis mercatoris, qui spectatis circumstantiis ad rei valorem facientibus, eam æstimet. atqui res quælibet debet vendi iusto pretio: ergo non est licitum tanti vendere, quanti vendi potest. Maior probatur: quia hic certior regula haberi nequit, quàm iudicium intelligentis. Secundò, Non ideò res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere: sed quia prudentum iudicio omnibus consideratis tanti æstimatur: ergo non potest eam vendere quanti lubet. Confirmatur: quia iudicium, quo iudicatur tanti valere, debet esse prudens, atqui nemo potest prudenter iudicare eam valere tanti, ex eo quod venditor tanti velit vendere. Tertiò, Quia alioquin venditor rem eam, quam bona fide æstimat 10. posset vendere 100. vel 1000. si videret Principem aliquem ea delectari, eamque velle emere. 16 *Contraria verior.*

Aduerte tamen, si venditor ei valdè afficiatur, posse hunc suum affectum æstimare, (vt docet Nauarr. c. 23. n. 83.) sed id bona fide fieri debet. 17 *Affectus æstimari potest.*

Ad primum Respondeo, Illum emptorem non censeri sponte donare excessum pretij, quia non intendit donare, sed emere, & soluere dumtaxat pretium rei. vnde cùm in re nihil respondeat incremento pretij, non potest hoc incrementum instar pretij retineri. Nec refert, quòd ei nulla vis aut necessitas emendi inferatur, quia alioquin possent vsuræ peti ab eo, qui nulla necessitate coactus, sed in lusum vel in alias oblectationes mutuum petit. 18 *Ad rationes.*

Dices, Si non intendit donare excessum pretij, cur illum dat, cùm sciat rem non tanti valere, & nemo illum cogat emere?

Resp. Quia rem illam desiderat, & mauult facere iacturam illius incrementi, quam re illa carere: sicut qui promittit vsuras vt habeat pecuniam præsentem ad lusum.

Ad secundum, Lex illa nihil ad rem facit, nam non loquitur de æstimatione rebus imponenda, sed tantùm significat, quemque de rebus suis posse disponere pro suo arbitratu etiam in suum incommodum, mandatarium autem non posse. Commune autem dictum illud, *Res tanti valet, quanti vendi potest*, intelligendum est intra limites iustæ æstimationis, quia iustitia pretij non consistit in indiuisibili. 19

DVBI

DVBITATIO IV.

Vtrùm liceat interdum pluris vendere, vel minoris emere quàm valeat.

D. Thom. q. 77. a. 1.

20 *Deceptio vltra vel citra dimidium iusti pretij.*

NOtandum Primò. In foro externo non dari actionem ei, qui emendo cariùs vel vendendo viliùs non est deceptus vltra dimidium iusti pretij. v. g. si agrum tuum valentem nunc 100. libris vendas 70. vel 60. vel etiam 50. libris, non potes intentare actionem ad rescindendam venditionem, aut ad supplendum pretium, quia non es deceptus vltra dimidium iusti pretij. secus autem si vendidisses 48. vel 49. vel minoris Pari modo, si agrum valentem 100. libris, emas 152. vel pluris: potes agere vt vel restituatur excessus ille, vel emptio rescindatur: non tamen si emeris 140. vel etiam 150. colliguntur hæc apertè ex L. 2. C. de rescindenda venditione, & L. 8. ibid. & ex cap Cùm dilecti & cap. Cùm causa, de emptione & venditione. vide Gomerium tomo 2. c. 2. n. 22. & Couarr. lib. 2. var. cap. 3. Permittit autem Ius vtrimque deceptionem, quę non est vltra dimidium iusti pretij, ad vitandas innumeras lites quæ sequerentur, si ex qualibet fraude daretur actio.

21 *Tenetur in foro conscientiæ.*

Notandum Secundò, Fraudatorem, qui citra dimidium decepit, non ideò excusari à restitutione eius in quo alterum circumuenit, siue emendo, siue vendendo: vt communis sententia DD. habet, D. Thomas hoc articulo, D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 16. §. 3. Ioannes Medina q. 32. Couar. 2. var. cap. 4. n. 11. & alij, quos ipse citat. ratio est, quia illud quod excedit, non censetur liberaliter donatum, sed solùm quatenus debitum est titulo emptionis vel venditionis, nempe tamquam iustum pretium, vel tamquam æquiualens & debitum pretio oblato. si ergo non est debitum, eò quòd superet æqualitatem, non potest retineri, nisi conuenienti modo compensetur, supplendo defectum pretij vel rei. vide Nauar. in c. Nouit, de Iudiciis, notab. 6. n. 54. & seqq.

22 *Opinio Gersonis.*

Hinc patet falli Ioannem Gerson Opusc. de contractib. p. 2. proposit. 11. (habetur in t. 2. alph. 35.) dum putat talem non teneri ad restitutionem, quamuis peccarit & confiteri teneatur) eo quòd scienti & volenti non fiat iniuria: quia ille non est absolutè volens, sed solùm modo explicato; sicut is, qui soluit vsuras. Adde, sententiam illam includere repugnantiam. si enim talis fraudatio est peccatum, certè est peccatum contra iustitiam: ac proinde obligat ad restitutionem. Neq; leges approbant hoc, tamquam licitum, sed permittunt, non cogendo restituere, aut contractum rescindere, ad maiora incommoda vitanda, vt docet D. Thomas hoc art. 1. & Bartolus in legem illam 2. & 8.

23 Nec obstat Lex, In causæ cognitione. 13. in fine, ff. de minoribus, vbi dicitur; *Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumuenire.* nam hoc intelligendum est de circumuentione intra latitudinem iusti pretij, vt ait Cou. l. 2. var. c. 3. n. 2. vel dicitur *licere naturaliter*, quia Iure gentium permittitur. His positis,

Causa vendendi pluris.

Respondeo, & Dico Primò, Esse causas aliquas, ob quas licitum est interdum pluris rem vendere, quàm per se ipsa alioquin valeret aut venderetur. Prima est, Ratione officij mercandi; sic mercatores possunt paulò pluris vendere, quàm ab aliis vendi soleat, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ita Ioan. Medina C. de restitut. q. 3. §. Secundum erat. & Caiet. art. 1. Ratio est, quia pretio est æstimabile, quod curas & cogitationes suas in rebus conquirendis, conseruandis & distrahendis assiduè impendant, aliasque multas lucrandi rationes omittere cogantur. Hinc fit vt multò pluris æstimetur res, dum vendenda est à mercatore, cui ex officio competit eam vendere, quàm dum venditur à milite, vel mechanico, qui fortuitò illam obtinet & vendit.

24 *1. Ratione officij mercandi.*

Aduerte tamen Primò, Non ideò posse mercatorem pluris vendere, quàm lege vel communi æstimatione sit præscriptum, quia in taxatione pretiorum habita est ratio officij mercandi.

25 *Potest vendi pretio vsitato.*

Secundò, Si ille, qui vendit aliquid ex occasione, tantum exigat, quantum solent mercatores, non facere iniuriam emptori, modò res sit æquè bona, quia potest eam vendere pretio currenti, etiamsi ipse eas curas & impensas non habuerit, quas mercator. non enim necesse est ipsum subiisse omnia incommoda, ex quibus æstimatio creuit, vt illam æstimationem petere possit. Nec obstat, quòd minoris in manibus eius æstimetur; quia non ideò minoris æstimatur, quòd reverà minoris valeat, supposita voluntate eam opportunè vendendi, sed quia tales nolunt vel nesciunt opportunitatem expectare, & vltrò emptoribus ingerunt.

26 *2. Ratione lucri cessantis, &c.*

Secunda, Ratione lucri cessantis vel damni emergentis ex rei alienatione, vel ratione peculiaris affectus aut oblectationis, qua se priuat, potest eam pluris vendere, quam per se valeat, iuxta æstimationem ipsius lucri vel damni, oblectationis, vel affectus. ratio est, quia hic non tantùm vendit rem illam nudam, sed etiam suum commodum vel oblectationem vel affectum: ergo etiam horum æstimationem exigere potest, etiamsi res habeat pretium legitimum. vt rectè docet Petrus Nauar l. 3. c. 2. num. 23.

27 Hic tamen tria notanda sunt, Primò, Venditorem debere emptori significare causam cur tantum exigat, ne putet rem pluris valere, quia fortè non cupis illius incommodum redimere.

Ob affectum.

Secundò, Si ratione affectus, quo erga rem afficitur, eam pluris æstimet, affectum illum debere aliqua iusta ratione niti, ob quam prudenter possit tanti æstimari: vt si gemmam valdè raram, vel statuam valdè antiquam habeas.

Sed quid, si affectus ille ratione non nitatur, & nihilominùs verè ex illo affectu rem tanti facias, quanti pretium, quod exigis? vt si domum valentem 100. aureis æstimes bis mille, quia accepta longo ordine a maioribus. Quidam admittunt, quia sua incommoda quiuis æstimare potest. Equidem non omnino probauerim, quia affectus à ratione alienus corrigendus est, non enormi pretio redimendus vel solandus.

28 *Si constitueras rem seruare. Dupliciter potest pacisci.*

Tertiò, Titulo lucri cessantis, rem posse pluris vendi, si eam constitueras seruare; donec pluris esset valitura. & iam se aliquis emptor offerat, potest autem tunc pacisci dupliciter. Primò, De pretio determinato: & quidem si certum sit rem illo tempore valituram. v. g. 30. aureos, potes ea nunc vendere 30. detracta tamen æstimatione custodiæ & periculi corruptionis vel interitus rei, vnde si custodiam & periculum æstimes solùm duobus aureis, potest vendere 28. si vno tantùm, 29. Si autem sit dubium an valebit 30. tamen certum sit valituram inter 24. & 30. potes eligere pretium, quod sit medium inter 24. & 30. idque maius vel minus pro ratione dubij. & in hoc casu intelligendum est c. In ciuitate, de vsuris. loquitur enim de eo, qui rem seruaturus erat vsque ad tempus solutioni destinatum, & dicit eum nunc posse illam vendere eo pretio, quo plus minùsve illo tempore putatur valitura; id est, pretio medio inter summum & infimum illius temporis. vide Couarr. 2. var c. 3. num. 6. Secundò, Potest pacisci de pretio indeterminato, nempe vt emptor soluat quantum euentus ostendet communiter valere eo tempore, quo venditor statuerat vendere; detracta tamen æstimatione custodiæ & periculorum. non potest tamen pacisci vt soluat ei summum pretium, quo tunc valebit, quia non est certus se eo venditurum si rem asseruet; & ita non cessat ei certò hoc lucrum detrahenda ergo æstimatio illius certitudinis, id est, quanti æstimatur, esse certum de summo pretio.

29 *Ratione laborum & expensarum.*

Tertia causa, cur possis pluris vendere, est ratione laborum & expensarum, quas subiisti in rebus illis conquirendis, aduehendis & conseruandis: hoc tamen intelligendum est, si, res istæ non habebant pretium statutum; tunc enim, cùm pretium primò sit imponendum,

potest venditor habere rationem expensarum extraordinariarum in eo taxando. vt videmus in mercibus, quę deferuntur per loca periculosa, vbi opus est comitatu manus militaris aduersus volones. non tamen hoc intelligo de expensis ratione infortunij vel per imprudentiam factis. secùs verò est si res illæ iam pretium suum, quo passim vendantur, habent: quia semper tenetur eas vendere pretio currente, vel sibi reseruare; vt docet Medina qu.31. & Couarr.l.2.var cap.3.n.3. & alij. In hoc enim pretio taxando iam habita est ratio laborum & expensarum, quæ ordinariè fieri solent quòd si ab aliquo plures factæ sint, ipsius est infortunium, nec ideo pretium commune augere potest; sicut nec tenetur minuere, etiamsi nullas expensas fecerit. hæc enim est conditio mercatorum, vt sicut possunt lucrari, si merces habuerint expensis exiguis, ita perdere, si ingentibus, & extraordinariis.

30 *Ratione copiæ emptorū, &c.* Quarto, Ratione copiæ emptorum & pecuniarum, & penuriæ mercium, possunt res pluris vendi, quàm alioquin venderentur, si emptorum vel pecuniarum esset raritas, vel mercium abundantia. Ratio est, quia ex his crescit æstimatio communis mercium. id enim pluris æstimatur, quod a pluribus quæritur, quodq; difficiliùs vel minore copia inuenitur; minoris verò, cuius maior est copia, vel quod minùs quæritur. Hac ratione interdum fit vt repentè rerum pretia valdè augescant, superueniente magna emptorum, qui opulenti sunt, & auidi ad emendum, copia; & statim illis abeuntibus ad priorem statum redeant: vt cùm Princeps cum aula subitò ad aliquod oppidum venit, vel classis Indica appellitur, vt rectè docet Molina disp.346. *An carius exteris vendere liceat.* quo casu non censet damnandum, quòd res carius vendantur externis illis, quam indigenis; si pro vtrisq; sit satis magna copia: nam respectu externorum illorum, qui pecunia abundant, & plurima emere volunt, res istæ censentur pluris valere, quàm respectu indigenarum. Si tamen res non sufficerent pro vtrisque, accresceret pretium absolutè respectu omnium: neq; venditores permittendi essent vendere carius exteris, vt viliùs dent indigenis. Vel dici potest, vtroq; casu accrescere pretium respectu omnium, neque venditores teneri minoris vendere indigenis, quam aduenis: tamen consuetudine receptum esse, vt indigenis fiat gratia, eò quòd incrementum illud sit fortuitum & transiens. non enim est illicitum vendere cariùs exteris, quam incolis, modò limites pretij rigorosi non excedantur cum exteris.

31 *Si in gratiam emptoris.* Quintò, Si vendas in gratiam emptoris, alias non vendituros, potes aliquanto pluris æstimare, quàm si venderes sponte. ratio est, quia æstimabile pretio est, quòd rem tuam, quæ venalis non erat, venalem facias. Sed hoc limitauerim, si aliquid inde incommodi vel molestiæ sentias.

Vtilitas emptoris. Aduerte tamen, non posse rem pluris vendi ob singularem aliquam vtilitatem vel necessitatem emptoris (vt multi absque vlla conscientia faciunt.) Ita D. Thomas hoc artic. & communiter DD. ratio est, quia nemo potest alteri vendere id, quod est ipsius: illa autem vtilitas est ipsius emptoris, non venditoris, & prouenit ex aliqua alia circumstantia, cuius venditor non est causa.

Causa emendi minoris. Dico Secundo, Sunt etiam aliquæ causæ ob quas emptor potest interdum emere rem minoris quam alias valeret. 32 *Si emptori parum vtilis.* Primò, Si emptori parum est vtilis, eamque in gratiam venditoris emat. Ita Medina q. 32. Nauarrus c.23.n.84. & alij pretium enim vilescit, tum ex eo, quòd ipsis res parum sit commoda. 33 *Ratione modi vendendi.* Secundo, Ratione modi vendendi; vt si vendantur auctione publica, vel si quærantur aut rogentur emptores. nam vt prouerbio dici solet (teste Caietano) *merces vltroneæ vilescunt pro tertia parte*. ita Caiet. art.1. Medina supra §. similiter. Couar. supra, n.5. Nauar cap 23 num 78. & alij. Ratio est, quia iste modus vendendi indicat copiam mercium, & paucitatem emptorum, qui communi modo velint emere: quæ duo faciunt rem minoris æstimari. sic spolia militum paruo veneunt. Similiter si res sit inutilis vel incommoda venditori, minoris æstimatur.

34 *Censu.* Notandum tamen Primò, Si res habet pretium legitimum, statutum in gratiam venditoris (vt fit in censibus, præsertim nouis) non debet diminui ratione modi vendendi, aut ratione copiæ, quia hoc pretium non statim mutatur ob aliquarum circumstantiarum variationem, si ordinatio eadem perseueret: alioquin liceret emere reditum nouum aurei vnius, aureis 12. si emptor rogaretur: quod est falsum. quia est contra legem receptam. secùs est in reditibus antiquis; quia pretium legitimum ob varias causas circa hos, consuetudine est abolitum, præsertim in Belgio.

35 *Si in auctionum pretium sit maius.* Notandum Secundò, In auctionibus interdum excedi pretium commune ex emptorum contralicitatione: & tunc probabile est venditorem non teneri ad restitutionem, vt docet Petrus Nauarr. suprà, & Mercatus. Ratio est, quia ibi res subsunt fortuito & incerto pretio, vt sicut plerumque venduntur minoris quàm sit pretium mercatorum, ob ementium raritatem & frigus, ita vendantur interdum pluris ob ementium multitudinem vel feruorem quare sicut illud ad malam, ita hoc ad bonam fortunam ipsius censebitur pertinere. Confirmatur, quia iustum pretium illius fori est, quod absque fraude potest illo modo vendendi obtineri: sic enim passim habet hominum doctorum & piorum vsus.

36 *Ratione copiæ mercium, &c.* Tertio, Si multæ sint merces & pauci emptores: vti fieri solet in fine nundinarum, maximè cùm tunc accedat etiam inopia pecuniæ: hæc enim valdè minuunt pretium vulgare rerum venalium. Dico *vulgare*, quia *legitimum pretium* non tam facilè variatur: quare non licet statim ab eo recedere.

37 *Ratione donationis.* Quartò, Ratione donationis potest res emi minoris quam sit pretium commune, quando venditor censetur defectum pretij condonare. sicut è contrario potest pluris vendi, quando emptor censetur excessum pretij donare. Ita Conradus q.57. & 58. de contract. Medina q. 32. hæc tamen donatio non præsumitur interuenire, quando vel ignorantia iusti pretij, vel necessitas emendi aut vendendi interuenit; sed requiritur vt contrahentes sciant rerum pretia, & omnino liberè contrahant, absque fraudis aut coactionis admixtione. Neque puto hæc sufficere, nisi coniunctio aliqua sanguinis, vel amicitia intercedat. nam inter extraneos non præsumitur donatio, nisi huius euidentia signa appareant. vide Caiet. art.1. & Couar. lib.2. variar. cap.4.n.9.

38 *Si simul multas emas.* Quintò, Ratione copiæ mercium, quas simul emis, potes emere minoris, quam si paucas emeres. Ratio est, quia venditorem exoneras multis curis & occupationibus, quas circa illas merces habuisset, eúmque reddis expeditiorem, vt statim alias comparet, quod magis cedit illi in lucrum, quam si eas pretio ordinario sensim vendidisset. vnde hic modus emendi facit, vt venditor pretium accidat & minuat.

DVBITATIO V.

Vtrùm si sciam pretium mercis mox minuendum, possim eam vendere pretio currente.

VErbi gratiâ, accepi literis magnam copiam aliunde aduehi, vel breui in lucem proferendam, quæ hactenus suppressa fuit, vtrùm possim id dissimulare, & vendere pretio vsitato.

39 Disputatur hæc quæstio apud Cicer.l.3. Offic. inter Antipatrum & Diogenem Babylonium. Antipater vult id esse contra officium boni viri, Diogenes negat. vtrum autem sit contra iustitiam, non clarè exprimunt. Cicero tamen id clarè affirmat. Idem tenet Medina C de restitut q 35. & Conradus q.62. & 63. de contractibus Sed contrarium est verius. vnde

40 *Potest vendi pretio currente.* Respondeo. Etiamsi venditor sciat futuram pretij remissionem, emptorque nesciat, nihilominus potest res suas absque iniustitia vendere pretio currente. Ita D.Thomas q. 77. a. 3. ad quartum. & Caietan. ibidem,

Siluester

Siluester v Emptio,q.15.Sotus lib.6. q 3. art. 2. ad tertium Couar.ad reg.Peccatum,p.2.§.4.n.5. & 6. & alij. ratio est,quia res iustè vendi potest iuxta communem æstimationem pro tempore vigentem. nam iustum pretium est,quod vel Principis lege,vel communi æstimatione constat. confirmatur, quia priuata scientia venditoris communem sensum & æstimationem non mutat,sicut nec priuata scientia emptoris illam mutat: alioquin emptor non posset emere pretio currente, si sciret pretium posteà valdè augendum, quod tamen falsum esse constat exemplo Ioseph, Genesis 41. qui sciens posteà fore maximam caritatem,omne frumentum Ægypti pretio currente comparabat.

Obiectiones. Dices ex Medina Primò, Illa communis æstimatio non est prudens: non enim facta est ex omnibus circumstantiis ad valorem rei facientibus.

41 Resp. Negando illam non esse prudentem: sufficit enim vt sit facta ex circumstantiis, quæ communiter sciri possunt. euentus enim futuri non possunt vulgò cognosci: vnde ex illis sumi non debet æstimatio rei. alioquin semper iniquo pretio res venderetur,quando imminet maior copia mercium,vel ratione fertilitatis, vel ratione nauium aliunde aduehentium,vel alio casu,quamuis vterque contrahentium id ignoraret.

Dices Secundò, Merces iam aduectæ & præsentes faciunt decrescere pretium,quia abundantia mercium minuit pretium:ergo etiam illæ,quæ breui erunt præsentes,quia quæ parum distant,non videntur abesse,& habentur quasi præsentia.

42 Resp. Abundantia præsens vel imminens facit decrescere pretium, si passim sciatur: secùs si ignoretur. vnde etiamsi merces sint in portu,vel in oppido, si id vulgò ignoretur, non decrescit pretium. vnde potes tuas pretio antiquo eatenus vsitato vendere.

43 *Potest esse contra charitatem.* Dixi *absque iniustitia posse sic vendi.* quia interdum fieri potest vt sit contra charitatem:vt si vni ingentem copiam talium mercium vendas,qui inde graue damnum incurret,statu & fortunis euertendus. regulariter tamen non est contra charitatem:(vt apertè indicat D. Thomas cùm ait, *abundantioris fore virtutis, si pretium minuat,vel futuram copiam exponat*)quia potest quis rebus suis consulere,etiamsi inde par damnum proximo obueniat.Cauendum tamen hic est,ne emptorem fraudibus vel mendaciis alliciat ad emendum. quia sic iniusto modo esset illi causa damni,ac proinde teneretur ad restitutionem.vt si subornaret aliquem,qui emptoribus persuaderet pretium breui augendum. Si tamen ipse rogatus,an non expectentur naues, vel an non sit futura maior copia,diceret se nescire,putarem non teneri ad restitutionem:quia non tenetur veritatem aperire cum tanto suo incommodo. Imò quidam putant non teneri,etiamsi diceret non fore copiam. hoc enim mendacium censeri officiosum,ad vitandum damnum proprium. sicut si pauper astans ostio diuitis,& expectans eleemosynam, diceret alteri pauperi accedenti, iam esse datam,non teneretur. secùs si alius, cuius nihil interest, sic mentiretur:censeretur enim causa nocendi esse mentitus.Ita Petrus Arragon q.77. a.3. Quæ sententia probabilis est,si ille in hoc non sit censendus fide dignus:tunc enim qui credit,suæ leuitati imputet, si quid inde incommodi sentiat.

44 Ex his patet, quid dicendum sit de casibus, quos Medina proponit. Primò,Si scias obsidionem futuram, posse te celeriter merces, quas habes in ciuitate, diuendere pretio currente, non monitis emptoribus de periculo impendente. Secundò, Posse te elocare domum tuam pretio solito,etiamsi scias pretia elocationum minuenda,ob aulæ recessum. Tertiò,Posse te vendere triticum tuum pretio currente, etiamsi scias Magistratum condidisse decretum de illo minuendo:si tamen hoc nondum est promulgatum. Idem dicendum de pecuniæ commutatione,& alienatione.

45 In hoc tamen tertio casu quidam putant non posse te plus tritici, vel alterius mercis (cuius pretium per Magistratum scis esse minuendum)vendere,quam venditurus eras, si id non sciuisses: alioquin si ratione huius scientiæ amplius vendas,teneri te ad restitutionem.Ita Molina disput.354.& quidam Iurisperiti,quos ibi citat.ratio est, quia si Magistratus alicui aperiret suum decretum ante promulgationem, qui occasione huius notitiæ cum aliorum damno ditaretur,teneretur ad restitutionem,quia dedit occasionem damni: ergo etiam ille tenebitur,qui hac occasione ditatus est,quomodocumque tandem ea scientia ad ipsum deuenerit.

Sed contrarium videtur verius,nempe non esse contra iustitiam, etiamsi occasione illius scientiæ plus mercium vendas:quod expressè tenet Couarruuias loco citato. Probatur, quia etiamsi sciam decretum à Principe vel Magistratu conditum, circa merces vel monetam:tamen quamdiu illud non est promulgatum, non obligat,nec vllam vim habet,ac proinde antiquum pretium adhuc durat:sicut prior lex vim habet,etiamsi alia,qua hæc abrogetur, iam sit conscripta, modò tamen non sit promulgata: ergo possum vendere pretio antiquo. 46

Dices, Posse me vendere pretio antiquo bona fide, vt alij vendunt,qui decretum nesciunt,donec illud decretum promulgetur:non tamen posse me ratione notitiæ huius decreti vendere plus mercium eo pretio, quàm alioquin eram venditurus:quia non possum priuatim cum aliorum dispendio vti lege, quæ omnibus debet esse communis.Sed hæc responsio non satisfacit: Primò,quia nulla lex vetat ne vtar notitia illius decreti in meum commodum. Secundò,Quod vendam aliquid permotus notitia illius decreti,vel ob aliam causam,nihil facit ad æqualitatem vel inæqualitatem,quæ seruanda est in contractibus. atqui si vendam modium frumenti pretio currente, nihil sciens de illo decreto, erit æqualitas inter rem & pretium,iustáque venditio, nec tenebor ad restitutionem, etiamsi pretium paulò pòst per decretum minuatur:ergo etiam erit æqualitas & iusta venditio,etiamsi sciam illud decretum.Tertiò, Intentio interior non potest facere vt actio exterior alias iusta fiat iniusta, & obliget ad restitutionem,vt ostensum est cap 12.n.129. 47 *Quadam resp. reiecta.*

Ad rationem in contrarium, Respondeo negando consequentiam, Magistratus enim ex officio tenetur dare operam quantum fieri potest, ne ex huiusmodi decretis, quibus pretia mutantur, aliquibus præ aliis damnum obueniat. Hinc tamen non sequitur, illum, qui notitia tali vsus est,teneri:quia non tenetur ex officio ciuium commoda curare,vel damna auertere.sicut si Magistratus sine causa excluderet alios venditores,& ita mercium tuarum pretium valdè excresceret, teneretur ille ciuibus compensare damnum illius incrementi:quia contra officij sui debitum est causa cur pretium ita creuerit:tu tamen non teneris:quia res tua tanti valuit, supposita aliorum exclusione. Si tamen 49
fuisti causa, cur Magistratus alios excluderet iniustè: teneris de damno,tum exclusis,tum Reip. idque primo loco, quia in tuum commodum ad hanc iniquitatem Magistratum induxisti Idem videtur dicendum si muneribus corruptum induxisti, vt tibi decretum suum ante promulgationem patefaceret,& hac ratione merces tuas cum graui aliquorum damno, magno pretio distraxisti. 48 *Ad rationem contrar.*

Nescio tamen an hoc secundum sit satis solidum, quia illa reuelatio Magistratus, etsi sit contra officium (ac proinde ob illam possit puniri, sicut ob violationem aliorum secretorum)tamen non videtur causa damni iniusti.Nam iste iusto pretio merces suas vendidit. Vnde nec ipse reuelator videtur ante sententiam, qua ad hoc condemnetur, ad restitutionem seu compensationem damni teneri.

Simile esset, si in caritate annonæ scriberetur ad Magistratum, magnam frumenti vim intra octiduum adfuturam:& aliquis ex ipsis,quamuis impositum esset omnibus communi consilio silentium, hoc amico patefaceret,vt interea omne suum frumentum diuenderet: non videtur eo casu ille reuelator ad compensationem vllam teneri.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat cariùs vendere dilata solutione, seu creditò, quàm vendi soleat præsenti pecunia.

50 *Venditio creditò.* RESpondeo & Dico Primò, Intra limites iusti pretij licitum est vendere rem cariùs dilata solutione: vt si præsenti pecunia vendebas infimo vel medioeri, potes creditò vendere pretio summo, quia omne illud pretium censetur iustum.

51 *Supra rigorosum.* Dico Secundò, Supra pretium rigorosum, quo res poterat vendi pecunia numerata, non licet eam vendere ob solam dilationem solutionis. est communis sententia DD. Ratio est; quia dilatio solutionis est implicitum quoddam mutuum (dum enim creditor differt solutionem, perinde facit, ac si acceptam à debitore pecuniam eidem mutuet:) atqui pro mutuo nihil licet accipere supra sortem: ergo nec pro dilatione solutionis, vltra iustum pretium.

52 *Si dubium an pluris valebit.* Aduerte tamen, si res, quæ nunc valet 10. tempore solutionis, creditur valitura plus minúsve quàm 12 posse nunc vendi duodecim creditò: si tamen eam rē venditor vsque ad illud tempus constituerat seruare. vt patet ex cap. In ciuitate. 6 de vsuris: de quo suprà dub. 4. tunc enim non ratione dilatæ solutionis, sed ratione lucri cessantis tanti vendit. vnde etiam præsenti pecunia posset tantidem vendere. secus tamen si non constituerat seruare. Qua in re fallitur Caietanus qu. 78. a. 2. ad septimum, vbi docet, quando quis vendit creditò, & res tempore solutionis erit maioris pretij, posse nunc de illo pretio paciści, etiamsi rem non constituisset seruare in illud tempus. ratio ipsius est, quia tempore traditionis pretij completur contractus ex parte ementis: atqui tunc res valet pluris, quàm tempore conuentionis: ergo postulat æqualitas, vt detur maius pretium.

Sed contrarium est communis sententia DD. vide Couarr. lib 2. variarum cap 3. nu. 6. & Medinam q. 38. causa 5. Ratio est, quia hoc ipso, quo venditor rem tradit, amittit eius dominiū, fitque emptoris: vnde si crescat eius pretium, crescit emptori: ac proinde venditor non potest quidquam pro eo incremento exigere, nisi ipse eam rem fuisset seruaturus. Nec obstat cap. In ciuitate, de vsuris: quia loquitur de eo qui merces erat seruaturus, vt exponit Glossa & DD. communiter, & colligitur ex cap. Nauiganti. 19. ibidem. vbi similis species facti expeditur.

Ad rationem Caietani Respondeo, Contractum emptionis & venditionis essentialiter compleri mutuo consensu verbis expresso, & pretium rei esse spectandum secundùm valorem rei, quem habet tempore traditionis, quando transfertur dominium in emptorem. dicitur autem compleri solutione pretij, quia est finis & terminus contractus, vt dictum est dubit. 1.

53 *Ratione lucri cessantis ex dilatione.* Dico Tertiò, Licitum est tamen augere pretium ratione lucri cessantis vel damni ex illa dilatione, seu creditò venditione emergentis. patet ex dictis cap. 20. dub. 11. sicut enim in mutuo ob hanc causam licet vltra sortē exigere. ita in vēditione supra iustū pretium: quia dilatio solutionis est quoddam mutuum implicitum.

54 *Ratione periculi sortis & molestiarum solutionis.* Dico Quartò, Etiam licitum est aliquid exigere supra iustum pretium ratione periculi sortis, cui mercator creditò vendens exponitur. Item ratione expensarum & molestiarum, quas timet in recuperanda sorte. Ioan Medina C. de restitut. q. 38. 5. Ad tertiam causam. Corduba qu. 78 Petrus Nauarra l. 3. cap. 2. n. 110. consentiunt Sotus lib. 6 q. 4. a. 1. ad 2. & Nauar. cap. 23. num. 81. quoad secundam partem: primam tamen negant.

Sed probatur Primò, Quia exponere se tali periculo est pretio æstimabile, omnium iudicio: ergo pro eo potest aliquid exigi.

Secundo, Quia venditor potest petere fideiussorem, qui vt periculum illud præstet, seu in se suscipiat, potest iustum pretium stipulari: ergo si emptor cupiat venditorem illud in se suscipere, poterit & ipse iustum eius pretium exigere. vide dicta suprà c. 20. dub. 13. vbi id pluribus confirmauimus, & ad rationes Soti & Nauarri respondimus: nam eadem vtrobique est ratio.

Aduerte tamen Primò, Debere esse verum periculum, non fictum. Secundò, Venditorem non posse cogere emptorem, vt se potiùs quàm alium pro periculo præstando accipiat. Tertiò, non posse plus exigere, quā ipse libenter alteri daret ad simile periculum redimendum, si necesse foret. Quartò, Significandum emptori, quo titulo tantum exigat, præsertim si dubium sit an illi placeat: fortè enim nolet eo titulo quidquam dare. 55 *Conditiones requisitæ.*

Dico Quintò, Licitum etiam est eas merces, quæ communiter non nisi creditò seu ad terminū (vt aiunt) vendi solent, pluris vendere, quàm venderentur, si solùm numerata pecunia distraherentur. colligitur ex Soto l. 6. q. 4. art. 1. ad quartum. Et Couarr. lib. 2. variar. cap 3. n. 6. sentit esse probabilem, citátque pro ea Salicetum & Decium. Tales sunt, quæ ingenti copia ex India aliisve locis in magna emporia deferuntur, & mox distrahuntur in varios mercatores, qui ad diuersa loca eas destinant, vt ibi sensim præsenti pecunia vendantur. Sic Antuerpiæ merces Venetæ, quædam venduntur ad terminum 10. mensium, quædam ad 8. Florentinæ ad 10. Lucensium ad 9. Neapolitanæ & Mediolanenses ad 6. vel 8. 56 *Solita vendi creditò possunt pluris vend.*

Denique merces cuiusuis generis venduntur vt plurimùm ad terminum 6. 8. 9. 10. 12. mensium. non rarò hi termini duplicantur, ea lege, vt emptor elapso medio tempore numeret dimidium pretij, reliquum in fine.

Ratio autem, cur sic possint pluris vendi, est, quia cū istæ merces non possint ea copia, qua expedit Reipub. & emptores desiderant, præsenti pecunia vendi: necessarium fuit instituere modum eas vendendi creditò, seu ad terminum, qui modus facit vt mox plurimi emptores sese offerant, quorum copia pretium incendit, facitque crescere. & sic non venduntur pluris præcisè ob dilationē solutionis: sed quia iste modus vendendi, per accidens facit pretium crescere, alliciendo copiam emptorum. Accedit, quòd cùm pretium non consistat in indiuisibili, sæpè fit vt pretium, quo venduntur creditò, non excedat pretium rigorosum, quo numeratò vendi possent. denique ferè semper mercatoribus est incommoda illa dilatio solutionis: nam sæpè videmus postquam creditò vendiderunt, eos agere cum emptoribus de anticipando termino: remittendo 8. vel 9. in 100. per annum: vel plus minúsve, secundùm numerum mensium. Itaque in taxando illo pretio potuit haberi etiam ratio illius incommodi. Nec refert, quòd aliquis in particulari hoc incommodum non sentiat, quia non ideò cessat pretium commune, vt suprà ostensum est. 57

Ex quibus patet, non esse illa pretia, quibus merces creditò pluris vendi cōsueuerunt, facilè condemnanda: nisi aliunde constet esse iniusta. Nam meritò præsumi potest illud esse verum pretium taliū mercium in tali modo vendendi, quod à mercatoribus, spectatis circūstantiis omnibus ad rem facientibus, impositum est. Si tamen magistratus pretium imponat, hoc seruandum. 58 *Iustum pretium verum quo creditò venduntur.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm liceat minoris emere ob anticipatam solutionem.

RESpondeo, Infra pretium infimum non licet emere præcisè ratione anticipatæ solutionis. est communis sententia DD. ratio est, quia hoc esset lucrari aliquid supra sortem ex vi impliciti mutui. Qui enim solutionem anticipat, implicitè mutuat; & posteà dum ei res empta pluris valens traditur, implicitè fit ei restitutio cum vsura. nam illud incrementum, quo res pluris valet quàm pretium, datur ex vi pacti præcedentis propter anticipatam solutionem, id est, propter vsum pecuniæ tanti temporis. 59 *Anticipata solutio.*

Aduerte

60 *Causa cur sit liceat emere minoris.* Aduerte tamen, interdum per accidens licere minoris emere ratione anticipatæ solutionis, vt si per illam anticipationem emptor patiatur damnum, vel lucri iacturam: vel si esset periculum fraudis in venditore, quòd vel merces non traderet, vel non sinceras, vel non stato tempore: hæc enim omnia æstimabilia sunt. Denique quia modus hic vendendi inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum; ac proinde facit pretium decrescere. Hinc patet, non esse facilè condemnandas anticipatas emptiones lanarum, quæ in Hispania & alibi fieri solent; in quibus arroba lanæ (est pondus 25. librarum) videtur multò minoris emi anticipata solutione quàm valeat tempore traditionis: quas emptiones defendi posse docet Sotus l.6. q.4. art. 1. ad 4 & fusè Corduba quæst 85. in Summa, & nouissimè Molina disp.360. qui praxim earum fusè explicat.

61 *Lana anticipata minoris empta.*

1. Ratione lucri cessantis. Probatur Primò, Quia mercatores, qui eas anticipata solutione emunt, patiuntur ex illa anticipatione iacturam lucri: nam aliquot mensibus ante traditionem mercis, carent sua pecunia, qua interim per cambia lucrari potuissent. cuius signum est, quòd libenter soluant vnum vel duos regales in singulas arrobas amplius, si venditor patiatur extrahi solutionem in tempus traditionis mercis, vel in duos tresve menses pòst. vnde sequitur, posse tantò minoris emi, quàm valeat tempore traditionis, quanti æstimatur spes lucri, qua se per anticipatam solutionem priuant.

2. Ratione metus perfidiæ. Secundò, Quia sæpè metuunt defectum ex parte venditorum; vt quòd non præstabunt totum pondus, vel non sinceram mercem; sed infectam & sordidam, aut infimæ notæ: cuius signum est, quod libenter emat pluris solitò, medio regali singulas arrobas, si sperent venditorem præbiturum sinceram: & quòd eò plus dent in singulas tales mensuras, quòd venditor maiorem copiam habiturus est; quia tunc minùs timent defectum in contractu implendo, atque hic metus pretio est æstimabilis: vnde facit mercium æstimationem decrescere.

3. Ratione paucitatis emptorum, &c. Tertiò, Sicut modus vendendi creditò facit pretium crescere, quatenus inducit multitudinem emptorum; ita è contrario modus vendendi solutione anticipata facit pretium decrescere; quia inducit raritatem emptorum, & multitudinem venditorum: nam pauci sunt, qui hoc modo lanam emant, & plurimi qui vendant. quo fit vt iustum pretium in hoc modo vendendi minus sit, quàm pretium in venditione rei præsentis.

4. Quia emtis res minùs commoda. Quartò, Res, quæ emptori primùm tradenda est post aliquot menses, minoris illi valet, quàm si statim ei tradenda esset; multas enim opportunitates habet res præsens, eiúsque præsens dominium, quas non habet res futura ergo si eam tunc emat & soluat, potest minoris emere, quàm tempore traditionis emenda foret.

62 *5. Alia ratione non emerentur pluris.* Quintò, Si nulla fieret venditio anticipata illius lanæ, (vt si edicto esset prohibita, vel si mercatores nollent eam emere ante tempus traditionis) non venderetur tunc pluris quàm nunc anticipata solutione vendatur, sed potiùs minoris, vt periti mercatores affirmant, & ratio ipsa probat: nam tunc pretium valdè decresceret, tum ratione copiæ, quæ summa est tempore tonsionis: tum quia venditores eam passim emptoribus ingererent; idque partim ad vitandos sumptus in ea conseruanda subeundos, partim ad obtinendam pecuniam, quia tunc summè ad debita soluenda, & pabulum in hyemem comparandum egent. vnde sequitur, per has anticipatas emptiones nullam iniuriam fieri venditoribus, cùm tanti emantur, quanti si nulla anticipata emptio fieret.

Obiectio. Dices, Res tempore traditionis valet pluris, quàm pro ea soluatur anticipatè: ergo non emitur iusto pretio. probatur consequentia; quia iustum pretium rei est, quanti ipsa res valet tempore traditionis; non autem tempore conuentionis. Si enim dum triticum valet 10. regalibus, emam illud anticipata solutione 10. sed tradendum post 4. menses dum valebit 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram; eò quòd res tempore traditionis pluris valet: ergo similiter si pondus lanæ, quod tempore traditionis valebit 18. regalibus, emam 14. iniqua est emptio, continens implicitam vsuram. nam excessus rei est lucrum proueniens ex anticipata solutione.

63 *Solutio. Quando non sumitur pretium rei ex tempore traditionis.* Respondeo, negando consequentiam. Ad probationem dico, Iustum pretium rei esse, quanti ipsa valet tempore traditionis; nisi ex causis extrinsecis tempore contractus minoris æstimetur: vt si ex modo vendendi tali tempore contingat esse paucos emptores & multos venditores, si ex tali modo emendi cesset lucrum, vel timeatur fraus aut defectus aliquis in venditore: tunc enim etsi res ipsa nude & secundùm se considerata pluris valeat, non tamen pluris valet cum illis circumstantiis. His adde, iustum pretium rei tempore contractus non esse æstimandum ex pretio quod erit tempore traditionis, quando hoc pretium pendet ex præcedentibus contractibus, nempe quando per illas emptiones anticipatas inducta est raritas mercium (ac proinde caritas) tempore traditionis. cùm enim ista raritas pendeat ex præcedentibus contractibus, non potest pretium in præcedentibus contractibus, quando non erat raritas, sumi ab æstimatione, quam merces habent in raritate. alioquin qui emit, dum offertur magna copia mercium, deberet emere eo pretio, quo valebunt dum erit raritas, si venditor non posset anteà tradere; quod est absurdum.

64 Requiritur ergo, vt pretium, quod erit tempore traditionis, aliunde proueniat quàm ex emptionibus anticipatis: ita vt etiamsi tales emptiones non præcessissent, nihilominùs tanti res illa tempore quo tradenda est, sit valitura: quod hic locum non habet nam si lana multis huiusmodi anticipatis contractibus vendita non fuisset, non esset carior tempore traditionis, quàm fuit tempore anticipatæ conuentionis. Denique non est eadem lana, quæ carior est tempore traditionis, & quæ venditur anticipata solutione, sed alia: nempe ea, quæ tunc adhuc vendenda superest, quæ ob raritatem carior est alioquin si tota lana anticipatè vendita, ponatur tempore traditionis non vendita, non erit carior. hoc tamen requiritur, vt pretium emptionis anticipatæ, debeat sumi ex tempore traditionis.

DVBITATIO VIII.

An chirographa, seu credita possint emi minoris quàm contineant. v.g. vtrùm ius ad 100. aureos soluendos intra annũ possit modò emi minoris, vt 96. vel 97.

65 SVppono, talia posse minoris emi, si difficilis vel ambigua sit solutio, vel cũ molestiis obtinẽda Item ratione lucri cessantis aut dãni emergentis ex emptione.

Sed tota difficultas est, Si nihil horum subsit, an secundùm se minoris emi possint? Sunt duæ sententiæ. Prior est, Posse talia iura minoris emi. ita Panormitanus & Innoc. in cap. In ciuitate, de vsuris, Caiet. v. Vsura, sub finem, Nauarr. cap.17. num.230. Idem docuit olim doctissimus Cardinalis Bellarminus Louanij, & Petrus Parra Romæ.

66 *Sententia quorumdam, posse minoris emi.* Probatur Primò, Quia talia iura, dũ proponuntur venalia instar mercis, commum hominum iudicio minoris æstimantur, quàm pecunia præsens, vt experientia patet: eò quòd hæc multarum rerum facultatem præbeat, quam iura illa non tribuunt: ergo minoris emi possunt. patet consequentia: quia illud censetur iustum cuiusque rei venalis pretium, quod communis hominum æstimatio statuit. si enim in ceteris rebus censetur iustum pretium, quod ex communi æstimatione statuitur, cur non etiam in his chirographis?

67 Dices, Quòd homines communiter hæc chirographa minoris faciant, hoc fit ob inopiam eorum, qui magis egent numerata: ergo hæc æstimatio non est prudens, ac proinde non licet ea vti. alioquin quando quis ob inopiam esset paratus dare duplum, liceret exigere duplum.

Respondeti poterit, negando conseq. nam omnium ferè rerum æstimatio pendet ex necessitate, cui subiecti sunt homines, & nihili æstimarentur, si ea necessitas abesset, vt patet in medicamentis, in cibis, in ædificiis, & eorum materia. Neque requiritur vt ea necessitas sit omnium, sufficit vt sit multorum, vel ferè omnium, ita vt ratione eius, res illa tanti æstimetur. Itaq; cùm illa iura minùs sint necessaria, quam pecunia numerata, & non præbeant eam facultatem lucrorum, & aliorum commodorum, prudenter minoris æstimantur.

Nec refert, quòd tibi in peculiari perinde sit, verùm habeas pecuniam præsentem, an tale chirographum, quia id per accidens est. non enim ex tua æstimatione pretium rei pendet, sed ex communi: sicuti etsi nullis vmquam egeres medicamentis, posses nihilòminùs ea pretio communi vendere.

68 *Census personales.* Secundò Probatur, Si talia iura non valent minoris quàm pecunia præsens: ergo iniustæ erunt emptiones censuum personalium, quæ in plurimis locis sunt receptæ. Sequela patet; quia in his nihil emitur aliud, quam ius ad recipiendam quotannis, v.g. sextam decimam partem sortis, ita vt sextodecimo anno tota sors sit exhausta. nihil autem refert ad iustitiam, siue diuisam quotannis, siue totam summam in fine totius illius temporis recipias. ergo si ius, v.g. ad *96*. recipienda diuisim 16. portionibus ad annos 16. tanti valet quanti pecunia præsens *96*. non licebit emptori census, post annum 16 quidquam amplius accipere, neque licebit recipere totam sortem, si venditor interim voluerit censum redimere; sed pensiones annis elapsis solutæ, erunt in sortem computandæ: quorum vtrumque est contra praxim multarum Prouinciarum, in quibus Bulla Pii V. de censibus non est recepta: quam praxim vt iniquam damnare, valdè durum est.

69 Tertiò Probatur L. Minùs. 205. ff. de Reg. Iuris, vbi dicitur, *minus est actionem habere, quàm rem.* ergo minoris valet, & minoris emi potest. Addunt aliqui, ob periculum palliandi vsuras. hanc sententiam non esse passim vsurpandam, sed tantùm in censibus, in quibus lege publica vel communi æstimatione pretium est taxatum, & in aliis iuribus iam antè constitutis. v. g. Petrus ex mutuo vel empto debet mihi 100. aureos soluendos post biennium, si tibi velim ius meum vendere, poteris illud minoris emere, v. g. *97*. vel *98*.

Si petas, Vtrùm ipse debitor possit illud emere, vt ita se obligatione liberet?

Debitor potest emere. Respondetur, Si creditor illud offerat venale, non videri cur debitor non possit illud emere, eo modo 70 *Nisi sit causa difficultatis.* quo quiuis alius; vt docet Nauar. loco citato. non enim ipse debet esse peioris conditionis in emptione illius iuris, quam alij. nisi fortè ipse sit causa cur creditor velit vendere; vt si se præberet difficilem ad soluendum tunc enim non posset eo pretio emere, quo alij. ratio est, quia tenetur illam difficultatem tollere, & præseferre solutionem fore facilem & securam termino elapso. vnde ob illam difficultatem non potest debitum minoris æstimare. alij tamē possunt, quia non sunt causa illius difficultatis, nec tenentur eam tollere.

Contrarium iustius. Altera sententia, Talia iura non posse minoris emi, est communis aliorum DD. Medinæ, C. de restitut. q. 38. Soti lib. 6. q. 4. art. 1. ad 3. Syluestri, Vsura 2 q. 14. Gabrielis d. 15. q. 11 dubit. 4. ad 3. & aliorum; quæ & mihi *Probatur altera sententia.* probatur. Primò, Quia est communior & securior. Secundò, Quia debitor 100. aureorum soluens minus, 71 quàm debet (v g *96*.) ob anticipationem cōmittit vsuram: implicitè enim mutuat *96*. vsque ad terminū solutioni destinatum, vt tunc pro illis recipiat 100. nam debitum 100. aureorū extinguitur. atqui hoc iste facit, qui emit chirographum 100. aureorum pro *96*. ergo.

Dices fortè, Maiorem esse veram, si ideò præcisè minus det, quia terminum solutionis præuenit: secùs autem si minus det, non gerens se vt solutorem debiti, sed vt emptorem Iuris alieni, quod per modum mercis expositum venale, non pluris æstimatur, nec pluris vendi in tota ciuitate posset. tanti interest, quo titulo, quáve forma quis contrahat. Sed hæc diuersitas videri possit magis esse in mente quàm in re ipsa: vnde

Probatur Tertiò, Nam hac ratione poterunt vsuræ multæ palliari. vsurarius enim dicere poterit, se nolle mutuare, sed esse paratum emere Ius, v.g ad 100. vel 200 aureos, quod quisque sibi potest imponere. 72

Dices forsan, Non fore vsuram palliatam, si tale Ius vel actio non minoris ematur ab vsurario, quā publicè vendi posset, addita pignoris securitate. Sed hoc suprà cap. 20. dubit. 14. discussum est, & in praxi improbatum.

Nec satisfacis, si dicas hanc sententiam non esse admittendam in nouo iure, quod quis sibi è vestigio imponit vt vendat: (nisi sit census annuus) eò quòd iste modus contrahendi non sit receptus, cùm planior sit via per mutuum; ac proinde meritò censeri vsurarium, qui eo vteretur. Secùs esse de chirographis seu iuribus iam antè aliam ob causam constitutis: hæc enim frequentissimè in emporiis vendi solere, & semper minoris, quam contineant. hoc, inquam, non satisfacit. nam saltem in re non erit inæqualitas. si enim non est in antiquis, cur sit in nouis? non ergo censendus est vsurarius, sed potiùs auarus, & durus in proximum.

Quartò, Si ius ad 10. aureos in fine anni recipiendos, minoris valet quam 100. præsentes; ergo si quis exigeret 100. præsentes, peccaret contra iustitiam, & teneretur ad restitutionem. 73

Fateor tamen hoc argumentum non conuincere. nam poterit negari consequentia. Primò, Quia 100. præsentes non omnino excedunt limites iusti pretij, sed pertinent ad pretium rigorosum; vnde si quis velit illud dare, poterit accipi. Secundò, Quia venditor non tenetur in huiusmodi iuribus vendendis quidquam remittere de pretio, etiamsi solutio sit difficilis; sed potest totum exigere, non æstimando difficultatem vel dilationem solutionis: vsu enim receptum est, vt quisque vendat talia iura quanti potest, intra tamen limites summæ debitæ. Idem videmus in censibus antiquis. Vnde si inueniatur emptor, qui sciens rei conditionem, tantum velit dare, iustè potest accipi.

Ad Primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Chirographa minoris æstimari vel propter aliquod periculū, aut difficultatē annexam; vel quia qui dat pecuniam præsentem, priuat se aliqua potestate aut commoditate, quam non habet per chirographum. *Ad argumenta.*

Ad Secundam, In reditibus personalibus semper est aliquod periculum ob temporis diuturnitatem. deinde non ipsæ pensiones, sed Ius ad illas emitur, vt infrà cap. 22 dub. 5. dicetur.

DVBITATIO IX.

Vtrùm chirographa, seu librantiæ, vt vocant, possint interdum emi dimidio pretio, si difficilis vel ambigua sit solutio.

RESpondeo, Id sæpè iustè fieri posse, nempe si solutio tam sit difficilis obtentu, vel tam incerta, vt 74 ob hanc circumstantiam coniunctam, prudenter æstimentur dimidio minoris: vt si chirographum per se consideratum valeat 100. & difficultas vel incertitudo annexa sit tanta, vt passim quiuis eam libenter redimeret 50. tunc potest emi 50. & paulò minoris. imò fieri potest vt licitè ematur 40. vel 30. prout difficultas & incertitudo solutionis maior fuerit.

Dices, Etsi aliis solutio difficilis sit impetratu, Petro tamen, eiúsque sodalibus, ob fauorem Principis vel officialium, vel ob contractus quos cum illo ineunt, non est difficilis, nec incerta: ergo ipsi non poterunt illud tam modico pretio emere: nam ratio illa detrahendi de pretio. in illis cessat. Ob hoc argumentum quidam putant, non posse librantias militares a mercatoribus, qui cum Rege contrahunt, minoris emi (saltem notabiliter) quam contineant; quia certi sunt integræ solutionis, idque absque difficultate. *Si tibi non sit difficilis obtentu.* 75

Sed contraria sententia est probabilis, & verior posse emi tali pretio absque iniustitia. in qua præter alios est 76

etiam

etiam doctissimus vir Ludouicus Molina disp.361. ratio est; quia dum hæ librantiæ offeruntur venales, earum pretium non pendet ex commodo vnius vel paucorum sed ex publica æstimatione, qua æstimarentur si publicè in foro, sub voce præconis, concurrente tota ciuitate, proponerentur. Confirmatur, quia cùm non habeant pretium lege præscriptum, illud assignandum est ex communi æstimatione. vnde si Princeps Turcarum tibi debeat 1000. aureos, nullaque vel parua sit spes obtinendæ solutionis, vel non nisi magnis sumptibus aut laboribus, fas est hoc debitum emere paruo pretio, v.g. 100. vel 50. aureis, etiamsi emptor peculiarem aliquam rationem norit, qua facilè integram solutionem obtinere queat. hoc enim ad bonam ipsius fortunam pertinere existimandum est. Sæpè tamen fit vt mercatores illi peccent contra charitatem, si miseris militibus, qui per magnam inopiam coguntur eas vendere, rationabile pretium dare nolint, cùm ipsi tam ingens lucrum inde reporteot.

Librantiarum æstimatio est iudicij publici.

Peccant sæpè contra charitatem.

77 *Possunt vendi quanti continent.* Aduerte tamen Primò, Integrum esse iis, qui talia chirographa habent, non æstimare difficultatem vel incertitudinem solutionis debitæ, ac proinde nolle vendere nisi integrè oumeretur tota summa. vsu enim receptum est, vt hæ vendantur quanti vendi possunt absque fraude & ignorantia, intra limites summæ cootentæ.

78 *Receptores & Pagadores.* Secuodò, Huiusmodi chirographa non posse emi tali pretio à debitore vel eius ministris, quorum officium est ea soluere, vt dictum est dub.8. quia ipsi suot causa malignæ solutionis: qua in re interdum grauiter peccatur à Receptoribus & Quæstoribus Principum. secùs tamen si Quæstor causa oon sit, & scandalum absit.

DVBITATIO X.

Vtrùm si sciam occultè debitorem meum non esse soluendo, possim iis, qui id nesciunt, vendere illud debitum pretio ordinario.

79 *Chirographa, quorum debitor non est soluendo.* ISte casus est frequens inter mercatores. Videri possit noo esse contra iustitiam; modò mendaciis vel fraudibus non alliciam emptorem. Primò, Quia qui vendit rem quanti communiter æstimatur, non facit emptori iniuriam; (nam hoc censetur iustum rei pretium) atqui iste sic vendit: ergo, &c. Nec refert, quòd ista æstimatio nitatur errore, dum putant illum debitorem esse soluendo, eò quòd passim pro opulento habeatur: quia iste error non versatur circa rei substantiam; (qualis esset, si quis emeret chirographum fictum, putans illud esse verum; vel vitrum, putans esse gemmam) sed circa aliquid extrinsecum, nempe circa conditionem quamdam non rei, quæ venditur, sed eius, qui debet eam tradere. Atqui talis error non facit contractum iniquum, nec tollit pretium vulgare: vt si rem meam, quæ est in potestate alterius, qui passim habetur vir bonus, vendam tibi cum onere illam recuperandi, & ego sciam, oon sine graui difficultate recuperatum iri; nemo dixerit hanc venditionem esse iniustam: non enim venditoris est, explicare conditiones illas extrinsecas rei, nisi rogetur; sed emptoris est de illis inquirere, & omnia circumspicere.

Vendens rem difficilem recuperatu.

80 Secundò, Qui vendit merces suas pretio currente, sciens maximam copiam breui proferendam in lucem, non peccat contra iustitiam, vt dictum est dubit.5. & tamen æstimatio illa nititur errore vel ignorantia: ergo similiter nec iste contra iustitiam peccabit. qui vendit tale debitum pretio, quo vulgò æstimatur inter mercatores, etiamsi illa æstimatio ex errore vel ignorantia procedat. sicut enim illæ merces ob communem æstimationem tanti valent; ita etiam istud debitum, seu obligatio chirographica.

Tertiò, Si sciam segetem delendam vel domum incendendam ab hoste, possum nihilominùs eam vendere iis qui id nesciunt, pretio ordinario; & tamen nemo vellet emere, si id sciret: ergo, &c.

Quartò, Si obligatio nihil valeret quando debitor non potest soluere; ergo etiam quando non vult soluere; nec ob potentiam potest cogi: (hæc enim idem valent, secundùm communem hominum æstimationem) ac proinde non possem tunc eam vendere pretio ordinario alicui mercatori, qui sua industria posset solutionem obtinere: quod tamen falsum esse constat ex dictis supra dubitat.9.

81 *Contrarium verius.* Verùm quidquid sit de ratione Iustitiæ, mihi videtur absolutè illicitum; quia saltem est contra charitatem, maximè quando alicui tenuiori esset occasio grauis damni. deinde videtur esse contra Iustitiam. sicut enim ius fructuum agri sterilis, in se est parui momenti, nec potest vendi eo pretio, quo Ius in agro fertili: ita Ius in illum, qui non est soluendo. Vnde hoc vitium videtur intrinsecum rei, ac proinde manifestandum. quod si non fiat, saltem contractus poterit rescindi, cùm dolus ei causam dederit; iuxta dicta cap.17. dub.5. secùs est in casibus, qui in argumentis proponuntur: res enim ibi non est intrinsecè deterior, aut minoris momenti, sed per accidens, ratione alicuius extrinseci, minoris æstimata. Ex quibus patet responsio ad argumenta.

DVBITATIO XI.

Vtrùm venditor teneatur emptori defectum rei vendendæ aperire.

D.Thom.art.2.& 3.

82 *Defectus mensuræ.* SVppono iniquum esse vendere rem habentem vitium in quantitate, (id est, cui non est iustum pondus, aut numerus, aut mensura) aut qualitate, eo pretio, quo venderetur, si omni defectu careret; vt docet D.Thom.artic.2. ratio est, quia in tali contractu deest æqualitas debita. sic peccant œnopolæ, qui vino misceot aquam, & frumentarij, qui tritico miscent secale aliáve semina, vel quisquilias: sicut illi, qui Amos 8. dicunt, *quisquilias frumenti vendamus.* Item qui sericum tincturæ, mangonio multò faciunt ponderosius, & tamen non multò minoris vendunt, quàm si fucatum non esset. qua ratione multi Antuerpiæ & alibi facti sunt ditissimi. decipiuntur enim emptores, & nollent tanti libram emere, si fraudem scireot. Denique omnes, qui mensuras adhibent dolosas, contra illud Prouerb.11. *Statera dolosa abominatio est apud Deum.*

83 *Admixtio.* Si tamen res ex illa admixtione non esset minùs bona, quàm ea quæ ab aliis venditur; non esset condemnandus iniustitiæ, qui eodem pretio venderet: quia illa fraude nullum damnum infert emptori. Cur enim rem suam non possit ad eum statum reducere, in quo sunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio quo alij? Fit hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus; dum vino valdè præstanti miscetur aliud tenue, vel aqua; aut tritico valdè puro, secale; ea tamen moderatione, vt non sint deteriora quàm quæ ab aliis passim venduntur. docet hoc apertè Lopez p.1. c.42. sui Instruct. etiam in eo casu, quo pretium à Republ. est taxatum. Crediderim tamen, talem posse puniri, tamquam specierum vendendarum adulteratorem, & emptorum deceptorem. tales enim mixtiones sunt in Republica valdè odiosæ, & auctores infames.

84 *Emens rem pretiosam pro vili.* Pari modo iniquum est, emere rem vitio carentem pro vitiosa; & pretiosam pro vili, vt gemmam loco vitri; etiamsi venditor ob ignorantiam, eam non pluris indicet, quàm si vitiosa aut vilis esset. ratio est, quia non seruatur æqualitas, non enim venditor intendit rem donare, qua parte excedit, sed totam vti est, vendere, & iusto pretio commutare. Si tamen in aliqua regione res illa passim parui æstimaretur, eò quòd ignorent alibi eam magni fieri, posset ibi paruo emi. Sic apud Indos licitum erat contra aurum aliasque

res pretiosissimas commutare specula, tintinnabula, cultellos,& similia crepundia.

Item si aliquæ gemmæ pretiosissimæ in aliquo oppido,paruo æstimarentur à gemmariis illius loci, posset alius, qui earum præstantiam nosset, eas paruo emere:quia illo loco non pluris censentur valere. Denique fascis herbarum, qui venditur ad pabulum animalium, potest emi pretio, quo talia vulgo vendi solent, etiamsi emptor sciat ibi pretiosas quasdam herbas contineri ratio est,quia tota illa res ad eum vsum, quo vendi solet,non pluris æstimatur. His positis

86 *Si venditor rogetur, tenetur aperire.* Resp & Dico Primo, Si emptor roget venditorem, an res sit bona, an careat vitio, vel si petat ad certum vsum,tenetur venditor ex iustitia aperire rei vitia maximè occulta,vel talem, qualem ille desiderat offerre. est communis sententia DD. Probatur; quia tenetur ex officio explicare conditionem rei suæ, quam vendendam exponit, præsertim si rogetur ab emptore; alioquin maximæ contingerent fraudes, quæ non possent ab emptoribus vitari.ordinariè enim nemo nouit meliùs rei conditiones, quàm ipse venditor. Itaque si venditor affirmet rem vitio carere, eámque laudet, cùm tamen occultum vitium habeat, iniuriam facit emptori; & quidem si hac ratione alliciat eum, qui alioquin emere noluisset; contractus est inualidus: quia dolos dat causam contractui, iuxta ea, quæ dicta
87 sum cap.17.d 5. Si autem voluisset quidem emere, sed non tanti, quanti nunc emit, eò quòd facilè reperisset illo pretio meliorem; non est quidem inualidus contractus, quia dolus non dedit causam contractui, sed solùm cur pluris emeret: tenetur tamen restituere ex pretio, quanti minoris emenda fuerat, quia catenus eum decepit.

Pari modo, si petenti ad certum vsum, offerat rem inutilem vel parum vtilem: vt si pannum adustum vendat pro firmo: aromata euanida pro recentibus: semina corrupta pro sanis. Item si mangonio artis ita tegat rei vitia,vt non possint facilè deprehendi: & sic vendat eam tamquam integram. tunc enim etiamsi nihil dicat, tamen facto suo mentitur rei bonitatem: vt si quis guttulam argenti viui infundat in aures equi, vt excutiat segnitiem, & præseferat generosita-
88 *Tenetur damni secuti.* tem In his & similibus casibus, in quibus dolos verborum vel factorum dat causam contractui, tenetur venditor ad omnia damna inde secuta:nisi tempestiuè emptorem admoneat. quod intellige de damnis, quæ probabiliter ea tali deceptione præuideri poterant euentura: vt si oues morbidas vendidit pro sanis, per quas totus grex est infectus: si tigna vitiosa,vnde domus ruinam est passa.Ita expressè habetur L.Iulianus. ff.de actionibus empti & vendiri.

Petes, Vtrùm teneatur rescindere contractum, & restituere pretium?

89 *An rescindendus contractus.* Resp.Si res adhuc est integra, tenetur monere emptorem vt rescindatur contractus, si velit: si tamen nullum incommodum notabile inde timetur emptori, & res alioquin ipsi, sit vtilis pro ratione pretij, non tenetur, saltem sub peccato mortali: quia etsi peccauit, nullum tamen notabile damnum intulit. sic sæpè possunt excusari, qui vinum Mosellanum pro Rhenano vendiderunt, modò iustum pretium non excesserint.Si autem res non sit integra,vt si est consumpta, nec aliquid detrimenti inde emptor accepit, non tenetur: quia non fuit excessus in pretio, vti suppono. quod si fuit aliquis excessus, reuocandus est contractus ad æqualitatem per occultam compensationem. vide Lopez p.2. cap.42. vbi pro hac senteotia multos citat.

Dixi, *Maximè occulta vitia aperienda.* quia potest existimare, manifesta facilè ab emptore esse deprehendenda: si tamen putaret non deprehendi, teneretur etiam illa aperire: quia generatim rogatur de
90 *Si venditor laudet rem supra meritum.* omnibus.

Notandum tamen, etiamsi venditor laudet rem suam supra meritum,vel celet vitium,quod illam non reddat notabiliter minùs vtilem ad vsum; cui expetitur, non censeri irritum contractum, nec teneri ad restitutionem:etiamsi forte emptor alioquin non fuisset empturus.Ratio est,tum quia hæc ferè est consuetudo mercatorum, quæ passim ab emptoribus scitur: tum quia emptor non incurrit per hoc notabilem aliquam læsionem: tum denique quia nimis durum esset tale genus hominum tam strictè obligare ad omnium vitiorum detectionem.quod maximè verum est,quando emptor expressè non rogat de vitiis,sed petit rem bonam & vtilem sibi exhiberi. Ita Lopez suprà,Victoria, & alij,quos ibidem citat.

Dico Secundò, Si emptor suo iudicio fidens, rem 91 *Si emptor suo iudicio fidat.*
aliquam ex multis deligat, nihil interrogans, præterquam de pretio,non peccat venditor contra iustitiam, etiamsi occultum vitium non aperiat:modò non vendat supra iustum, sed detrahat de pretio, pro ratione vitij. colligitur apertè ex D.Thoma art.3. solùm enim requirit vt defectus indicetur,ne emptor inde periculum incurrat:quod satis post contractum præstari potest.Idem apertè docet Quodlib.2.art.10. consentiunt Sotus lib.6.q.3. art.2. & D.Anton.2.p.tit.1.cap.17.§.6. Lopez & Victoria suprà. Probatur, quia hic nullam iniuriam facit in ipso contractu,nam vendit rem suam iusto pretio. neque per iniuriam allicit illum ad contrahendum: non enim vllo mendacio vel fraude est causa cur emptor emat. ergo nullam hic committit iniustitiam, si enim neque in contractu est iniustitia, neque in modo alliciendi ad contractum, absolutè nulla est hic iniustitia. Nec obstat quòd non indicet vitium,quia ad id non tenetur ex iustitia, nisi emptor petat: nam exploratio rei ad emptorem pertinet. nec enim emptor meritò queri potest de iniuria sibi facta per venditorem, qui vitium non aperuit: sed si deceptus est, sibi imputet, eò quòd iudicio suo præfisus, non petita sententia venditoris, rem emerit. Nec obstat L.Iulianus 13.ff.de action empti.& L.1.ff.de ædilitio edicto, vbi statuitur vt *venditor aperiat omnia vitia occulta emptori: alioquin conceditur actionem redhibitoriam.* quia vel illa lex est positiua,nec locum habet nisi vbi moribus recepta: vel intelligenda quando emptor id petit: vel solùm datur actio ad rescindendum,& redhibendum per sententiam Iudicis..

Aduerte tamen Primò,Si venditor quodam ingenio 92
artis, vitium texit, non excusari:quia dolus dedit causam contractui, vt dictum est. Idem dicendum, si rem illam ponat cum aliis vitio carentibus,vt distingui ab emptoribus non possit.

Secundò, Etiamsi non sit contra iustitiam non mo- 93
nere emptorem dum suo iudicio fidit, tamen potest esse contra charitatem:vt si videat emptorem ex simplicitate decipi.& putet rem ei fore inutilem, quamuis aliis inutilis non sit. Quòd si etiam putatur fore *Si putatur fore noxia.*
noxia,ratione occulti defectus, videtur quoque ex iustitia teneri aperire defectum,saltem post contractum, 94
vt DD. communiter docent: nam hoc ipso, quo rem suam exponit venalem cum occulto vitio, tenetur officij sui lege cauere ex parte sua, ne quis inde aliquod nocumentum capiat, alioquin videtur causam nocumenti dedisse: vt si vendat equum sternacem, oues interno morbo laborantes, tigna vitiosa. colligitur ex d. L.Iulianus.ff.de actionib. empti. Puto tamen ante contractum ad hoc non teneri, quando emptor suo iudicio rem emit, vt dictum est: modò illa post contractum monitione, omnia damna & incommoda possint caueri.colligitur ex Soto & Lopezio suprà.

DVBITATIO XII.

Vtrùm si res vendita pereat, vel deterior fiat, pereat emptori, an venditori.

RESpondeo, & Dico Primo, Si res vendita pereat, 95
vel deterior fiat post traditionem, perit emptori, *Si post traditionem pereat.*
etiamsi pretium nondum sit solutum. Ratio est, quia per traditionem translatum est dominium in emptorem,

rem, res autem domino perit. vide suprà c.3.dub.3. & infra dub.19.

96 *Si res sit certa, perit emptori.*

Dico Secundò, Si pereat ante traditionem, sitque res certa & determinata, (v.g. hic equus, hæc domus, hoc dolium vini) peracto contractu venditionis, perit emptori; vnde non tenetur venditor eius pretium restituere. Pari quoque modo eius incrementum ad emptorem pertinet. Ita Siluester v. Emptio, n.3. & Couar. practic. quæstionum cap.3. num.5. patet ex L. Quòd sæpè.35.§. In his. ff. de contrahenda empt. & L.1. & sequent. C. de periculis & commodis rei venditæ. Ratio est, quia contractus venditionis rei determinatæ, absolutè celebratus, sufficiens est Iure gentium ad transferendum dominium: quòd autem reipsa dominium non transferat ante traditionem, est ex dispositione Iuris ciuilis, quod ob certas causas ita statuit, vt dictum est cap.3.dub.3. noluit tamen hoc Ius impedire, quin ante traditionem omnia rei commoda & incommoda ad emptorem pertinerent, perinde ac si dominium translatum esset. itaque etsi impediat dominium, non tamen impedit effectum, qui ex dominio sequi solet. Idque meritò, quia mens contrahentium est, vt statim res cum sequentibus eius euentis ad emptorem pertineat, nisi aliter expresse sit conuentum. Si tamen culpa venditoris, qui ex officio tenetur rem custodire, donec eam tradat emptori, deterior fiat, vel pereat, ipse tenetur. Similiter si sit in mora tradendi, & interim pereat vel deterior fiat; nisi similiter deterior futura fuisset apud emptorem: vt rectè docet Siluester suprà.

97 *Si res sit indeterminata vel ad mensuram vendita.*

Dico Tertiò, Si autem res sit indeterminata, (vt si quis emat 10. modios tritici ex messe vel granario, 10. oues ex grege) vel si emat rem determinatam, sed ad mensuram, (v.g. totum aceruum tritici, vno floreno in singulas mensuras) tunc ante rei traditionem vel mensurationem, periculum interitus pertinet ad venditorem. Ita Siluest. supra, Couarr. c.7. & expresse habetur d.L. Quòd sæpè.§. In his. ff. de contrahenda emptione. Ratio est, quia quando fit emptio rei indeterminatæ, vel ad mensuram, intelligitur tacita conditio, si res tradatur; vt dicitur in illa lege. vnde nisi sequatur traditio vel mensuratio (in qua continetur quædam traditio, cùm coram emptore fieri debeat) emptor non tenetur; quia non censetur perfecta venditio, cùm conditio non sit impleta.

98 *Si interim fiat melior vel deterior.*

Aduerte tamen, si res fiat interim melior, vel deterior absque culpa & mora venditoris, commodum & incommodum pertinere ad emptorem. Ratio est, quia emit rem prout erit tempore traditionis, exponens se fortuitis euentibus. vide Siluestrum & Couar. suprà.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm venditor possit percipere fructus vel vtilitates rei à se venditæ, donec soluatur pretium.

99 *Sententia Couar. & Iurisperitorum.*

COuarruuias lib.3. variarum cap.4.n.1. & sequentibus, affirmat, fructus post venditionem natos, deberi venditori, donec emptor pretium soluerit: quod si res tradita fuerit, & emptor hos fructus percipiat, ipsum teneri eos compensare pecunia, quia reuera ad venditionem pertinent; etiamsi emptor non fuerit in mora, vt dum ei concessus est terminus ad soluendum. probat ex L. Curabit.5. C. de action. empti, vbi dicitur, *Curabit Præses Prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem, fructus percipit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, quas, & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licèt nulla mora intercesserit, generauit.* quod intelligit Couarruuias & alij doctissimi Iurisperiti de vsuris non lucratoriis, quæ illicitæ sunt, sed compensatoriis fructuum, quos venditor percipere debuisset. Item. L. Iulianus.13.§. Ex vendito. ff. de actio. empt. vbi dicitur, *Nam cum re emptor fruatur, æquissimum est, eum vsuras pretij pendere.* Hanc sententiam vt omnino improbabilem refutat Petrus Nauarra l.3. cap.2.n.157. Siluester Vsura 2.q.11. & alij multi.

Pro solutione notandum est, nos posse loqui vel de fructibus ex re tempore contractus pendentibus, vel de aliis post natis Nunc

100 *Fructus pendentes.*

Dico Primò, Si loquamur de fructibus pendentibus, certum est hos quoad valorem, quem tunc habent, deberi emptori, nisi aliter conuentum fuerit. habetur expresse d.L. Iulianus.§. Si fructibus. ff. de actionibus empti. estque communis sententia DD. vt docet Gomezius tom.2.c.2.num.11. & Couar.1.variar.cap.15. num.1. ratio est, quia fructus actu existentes tempore contractus, reique cohærentes, censentur pars rei emptæ: ac proinde simul cum re empti sunt pretio conuento. Itaque debentur emptori, quandocumque pretium soluerit, sicut res ipsa. Dixi, *quoad valorem, quem tunc habent.* quia non censentur pars rei emptæ, si considerentur secundùm valorem, qui crescendo ipsis accedit. vt si emas vineam, dum primùm floret, valor florum ad te pertinet, tamquam pars rei emptæ, non sic incrementum, quod crescendo capiunt. hoc enim est effectus & fructus rei emptæ, non pars.

101 *Fructus post contractum nati.* *Si emptor obtulit pretiũ, & venditor, sit in mora.*

Dico Secundò, Si verò loquamur de fructibus, qui post contractum nascuntur, vel de incremento, quod postea prouenit, distinguendum est: vel enim emptor soluit, aut certè obtulit pretium, vel non obtulit: si soluit, aut obtulit pretium venditori, & venditor sit in mora rei tradendæ: omnes isti fructus debentur emptori. imò venditor tenetur illi ad omne interesse intrinsecum: vt si plus fructuum ex re fuisset percepturus: si res deterior est facta vel minoris pretij, interim dum apud venditorem fuit, & emptor si eam habuisset, opportunè & cum lucro alienasset, vel non esset apud eum reddita deterior. ratio est, quia huius totius damni venditor est ei causa ex iniusta rei detentione. Dixi, *Ad omne interesse intrinsecum.* quia venditor non 102
tenetur emptori ad interesse *extrinsecum*, id est, quod per accidens emptori euenit. v.g. ex eo quòd rem in alium locum, vbi pluris valebat, non potuit transferre, vel ex eo, quòd mancipia fame mortua sunt, ob rem non traditam. Ita expresse habetur L. Si sterilis.21. §. Cùm per venditorem.3. ff. de actionibus empti. E contrario, emptor, si in mora fuerit soluendi pretij, non tenetur venditori, nisi ad vsuras pretij; non autem ad interesse lucri cessantis ex eo quòd pretio non sit negotiatus; vt expresse habetur L. finali. ff. de periculis & commod. rei emptæ.

Sed aduerte, hæc intelligenda in foro externo: nam in foro conscientiæ non distinguitur interesse *intrinsecum* & *extrinsecum*: neque interesse vsurarum & lucri cessantis. quicumque enim per iniuriam est causa damni, tenetur ad totum interesse, quod probabiliter poterat præuideri: vt communiter Theologi docent: & patet ex dictis suprà cap.7. dub. 6. & 8. & cap.20. dub.11. & 12.

103 *Si nec emptor obtulit pretium, nec venditor ei fidem habuit.*

Dico Tertiò, Si pretium non soluit, aut obtulit, nec venditor ei fidem de pretio habuit, tunc Iure communi Cæsareo hi fructus debentur venditori. quòd si res tradita sit emptori, & ipse fructus eius percipiat, tenetur venditori eodem iure soluere vsuras pretij, pro ratione fructuum. Ita Gomezius & Couarr. suprà, & colligitur ex Legibus citatis. vt si domum tuam vendideris simpliciter 1000. aureis, & emptor contractu celebrato non soluat, cùm tamen ei terminum non concesseris: vel si dixit se statim soluturum, & non soluat. Ratio est Primò, Quia tunc dominium non est translatum, etiamsi res sit tradita, (vt patet §. Venditæ, Instit. de rerum diuisione) idque factum culpa emptoris. vnde meritò fructificat venditori, apud quem dominium mansit Iuris dispositione. Secundò, Quia æquitas non patitur, vt emptor percipiat fructus ex re empta, & venditor non possit frui pretio, (quantùs desideret) idque proueniat culpa emptoris. vt colligitur ex L. Iulianus. 13. §. Ex vendito. ff. de action. empti.

104 *Vsura compensatoria, & lucratoria.*

Dices, Vsuræ sunt prohibitæ. Respondet Couarr.

lib.3.

lib.3.variar.cap.4.num.1.vsuras lucratorias esse prohibitas,non autem compensatorias.nempe quibus compensantur fructus,qui venditori debebantur.non enim soluit vsuras, quia pretium quasi mutuum tenet: sed quia fructus percipit,qui ad venditorem adhuc pertinent.vnde sequitur,si nullos fructus emptor percipiat, & venditor etiam nullos percepturus fuisset, emptorem ad nullas vsuras teneri. si multos percipiat,teneri ad multas, nempè quæ exæquent fructus perceptos. v. g. emisti domum 1000. aureis, cuios elocatio valet 50.si nihil ex pretio soluisti, & domum inhabites, vel eloces, teneris venditori compensare totum vsum domus; (hic enim est fructus eius) ac proinde soluere 50.si solùm pretij dimidium soluisti,teneris soluere dimidium æstimationis fructuum,nempe 25. si tertiam partem pretij soluisti,teneris soluere duas tertias æstimationis fructuum:& sic deinceps, seruata proportione inter partes pretij fructuum soluendorum, & partes pretij quæ restant soluendæ.

105 Dico Quartò, Si venditor emptori rem tradidit, habita fide de pretio,& concessa dilatione ad soluendum.fructus omnes debentur emptori,nec tenetur ad vsuras pretij non soluti.Ita Couarruuias suprà num.5. ratio est; quia quando venditor sponte rem tradit, & concedit dilationem absque alia pactione, censetur renuntiare constitutioni Cæsareæ,dictæ L.Curabit.

Si venditor rem tradidit & concessit dilationem.

Notandum tamen, venditorem in hoc casu iuxta Couarruuiam & multos Iurisperitos, quos adducit, posse stipulari vsuras,vel interesse, donec pretium solutum fuerit. Ratio ipsorum est, quia si noluisset ei rem tradere,nec habere fidem de pretio, potuisset sibi reseruare fructus. Item si rem tradidisset & noluisset habere fidem de pretio, potuisset exigere vsuras pretij,iuxta L.Curabit.5. atqui per hoc, quòd rem tradat emptori, habeátque ei fidem de pretio, non onerat illum; sed beneficium potiùs & commodum præstat. ergo ratione huius non amittit ius exigendi vsuras pretij pro ratione fructuum, donec pretium solutum fuerit.

106 Ex hac sententia sequitur Primò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, habita fide de pretio, eámque tibi tradam, posse me stipulari,vt soluas pretium elocationis.donec solueris pretium domus.

Corollaria illius sententiæ.

107 Secundò, Si eam tibi vendam, non habita fide de pretio, & tradam, teneberis soluere vsuras pretij ex Iuris dispositione, etiamsi id in pactum non sit deductum,quia censeris esse in mora.

108 Tertiò, Si vendam tibi domum 1000. aureis, posse me stipulari, vt percipiam fructum locationis, donec inuenta fuerit alia res frugifera, quæ pretio comparetur, relicto interim pretio in deposito, vel apud emptorem,prout emptori placuerit.possum enim vendere ea lege, vt non fiat traditio antequam alia res frugifera inuenta fuerit, quæ pretio comparetur: quo contractu inito, possum adiicere alium, quo faciam traditionem, & transferam dominium domus, & ius percipiendi fructus, vsque ad illud tempus, quo res alia inuenta fuerit, pro pensione annua, quæ exæquet fructus,vt docet Molina disp.368.

Circa prædicta Aduertendum est.ea quæ ad 3.& 4. assertionem,& in consectariis de fructibus a venditore percipiendis, & vsuris ab emptore soluendis dicta sunt,procedere secundùm Ius Cæsareum: contrariam tamen sententiam esse veriorem & naturali æquitati conformiorem, nempe omnes fructus peracto contractu venditionis, pertinere ad emptorem, nisi aliter conuentum expressè fuerit.quòd si conuentum fuerit, vt certo tempore maneant venditoris:tunc etiam periculum rei debere esse venditoris deinde emptorem,

Contraria sententia verior.

109 si sit in mora soluendi, solùm teneri ad interesse. Ita tenet Siluester Vsura 2. quæst.11. citans pro hac sententia Franciscum Mayronium in 4. dist. 15. sanctum Bernardinum Senensem,Rosellam & Archidiaconum. eadem est communis Theologorum, teste Archidiacono. Probatur Primò, Quia contractu celebrato, res statim censetur ita pertinere ad emptorem, vt si pereat, ipsi pereat,non venditori:vt suprà dubit.12. de iis rebus, quæ venduntur non ad mensuram, sed ad corpus,(id est,prout corpus rei obiicitur sensibus)dictum est:atqui non est æquitati consentaneum,vt totum periculum rei sit emptoris, & venditor interim fructus omnes percipiat. nam inæqualis esset contrahentium conditio:venditor enim nihil nisi commodum ex venditione perciperet, positúsque esset extra omne periculum incommodi,& emptor solum periculum & incommodum.quare si venditor fructus percipere velit, oportet vt etiam toto eo tempore res periculo ipsius constet.Secundò,Quia contractus talis videtur impli- 110
citam continere vsuram: videtur enim venditor illos fructus percipere ob dilationem solutionis pretij,non enim percipit illos ratione lucri cessantis, vt Couarruuias fatetur: (alioquin si nullum lucrum ei cessaret, non posset percipere, quod tamen ipse negat) neque ratione alicuius periculi quod ipse in se suscipiat,quia totum periculum reiicitur in emptorem:ergo ratione dilationis pretij.

Tertiò, Venditor vel patitur interesse ex dilatione solutionis,vel non patitur. Si patitur interesse, potest illud deducere in pactum ab initio contractus, & hoc modo sibi satis cauere Si non patitur, non est æquum vt exigat fructus,vel eorum compensationem, reiecto periculo rei in emptorem. eodem modo, si emptor est in mora soluendi, & venditor inde patiatur interesse, abundè ei satisfit,si illud æstimetur. quare non est ratio,cur fructus percipiat,nisi simul periculum rei præstare velit,idque ab initio in pactum deducat.

Ad legem,Curabit, responderi potest, illam legem 111
qua parte concedit vsuras, esse abolitam Iure Canonico: vnde reuocandum esse ad æquitatem naturalem, nempe vt emptor cogatur compensare interesse,si vel sit in mora, vel si ab initio est deductum in pactum. Eodem modo respondetur ad legem,Iulianus.certum est enim, illas leges loqui de vsuris pretij absolutè, siue fructus sint magni, siue parui. eæ autem vsuræ erant Iure Cæsareo semisses, id est, quibus soluebantur 6. in 100.vt patet L. Eos. 26. C. de vsuris. Quod autem Couarruuias ex Carolo Molinæo docet, leges illas loqui de vsuris compensatoriis fructuum, non videtur verum. Primò, Quia fructus reuerà pertinent ad emptorem,maximè in casu legis, Curabit.vbi emptor non erat in mora. Secundò, Quia alioquin leges non dicerent esse soluendas vsuras pretij, sed esse fructus compensandos, vel fructus pertinere ad venditorem. Tertiò, Quia alioquin non semper eædem vsuræ essent soluendæ.

Ad argumentum Couar.

Dices,Cùm re emptor fruatur,æquissimum est eum vsuras pretij dependere, vt habet dicta Lex, Iulianus, suprà.

Resp.Id non esse æquum,nisi venditor patiatur tan- 112
tumdem incommodi ex dilatione pretij: vel nisi præstet periculum rei, & fructus æquiualeant illis vsuris, idque ab initio deductum sit in pactum. Cum enim venditor suscipit in se periculum rei, potest deducere in pactum vt recipiat fructus, donec pretium sit solutum: & proinde potest emptori fructus illos pro certa pensione relinquere, quæ vsuræ nomine vocari potest.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm licita sit emptio & venditio cum pacto retrouenditionis, vel redemptionis.

RESpondeo, Esse licitam, modò iusto pretio fiat. Et quidem licitam esse *venditionem* cum pacto redemptionis in fauorem venditoris, est communis sententia DD. & patet in censibus, qui ferè semper cum tali pacto, saltem implicito, venduntur. nam ex dispositione Iuris hoc pactum subintelligitur. Idem confirmari potest ex cap.25. Leuitici, vbi Dominus filiis Israel vult esse potestatẽ redimendi possessiones

omnes

omnes venditas, præter domos intra vrbem constitutas. Ratio est, quia quisque est arbiter rei suæ, eique modum quem vult, imponere potest.

De *emptione* cum pacto retrouendutionis in gratiam emptoris, est maior difficultas. sed verius est, non esse illicitam, modò iusto pretio fiat. Ita Couar.lib.3. var. cap 9. num.3. vbi etiam pro hac sententia citat Ioannem Medinam q. de censu redimibili, quæ est vlt. de Vsura, & Ioannem Maiorem in 4. d.15.quæst.34.denique Imolensem & Alexandrum. Ratio est, quia sicut iusto pretio compensari potest onus, quod venditor imponit emptori, nempe tantumdem detrahendo de pretio:ita etiam onus, quod emptor imponit venditori, compensari potest, tantumdem augendo pretium in prima venditione. Vt autem sciatur an iustum sit pretium,

114 *Pactum retrouenditionis in fauorem venditoris.* Dico Primò, Quando res venditur cum pacto redemptionis in fauorem solius venditoris apposito.(id est, quo fiat ei potestas redimendi, si velit) debere eam minoris vendi, quam per se nuda æstimetur. ratio est, quia venditor imponit emptori onus quoddam pretio æstimabile, nempe vt ipsi volenti teneatur rem reuendere, seu restituere intra aliquod tempus. quare de pretio rei detrahendum est, quanti hoc onus æstimabitur; vt rectè Maior supra q.34.in fine.

115 *Redimere eodem pretio.* Vbi aduerte Primò, Non esse iniquum, si venditor vendat cum pacto, vt eodem pretio possit redimere: hoc enim non est aliud, quam vendere cum pacto, vt liceat post aliquod tempus contractum dissoluere. non enim tunc in redemptione est nouus contractus, sed solùm est dissolutio prioris contractus, facta ex vi pacti appositi. quare non est necesse vt venditor tantum det pro re, quanti ea absolutè tunc valet, cùm tunc nullus nouus contractus fiat. Similiter non est iniquum, vt venditor vendat ad certum tempus, cum pacto vt post illud rem suam absque vllo pretio recipiat; & si ante illud tempus velit redimere, emptor teneatur fructus perceptos pro rata annorum computare in sortem. quo modo vendebant Iudæi suas possessiones, vt patet Leuitici 25.

In eo tamen casu, quo venditor cupit sibi seruare ius redimendi, posset emptor, qui rem iusto pretio emit, ab ipso exigere, vt quando volet redimere, soluat quanti tunc æstimabitur; & consequenter vt plus soluat, quàm pro illa re accepit, si valdè probabile est tempore redemptionis pluris valituram; vel si eam aliò delaturus erat maiore quæstu. Ratio est, quia emptor non tenetur consentire in pactum, quo venditio est dissoluenda; sed potest exigere, vt quando venditor volet rem illam recuperare, eam emat nouo contractu; & consequenter eo pretio, quo tunc æstimabitur. tanti interest quem contractum ineas. Imo etiamsi non esset pluris tunc valitura, posset tamen exigere plus quam dedit: quia emit rem cum onere in fauorem venditoris apposito; ac proinde minus debuit pro ea dare, quam si absque onere emisset. cogitur autem eam reuendere absque onere: ac proinde potest exigere pretium rei per se consideratæ; quod maius est, quam pretium rei cum onere spectatæ

Aduerte Secundò, Iniquam etiam fore venditio-
116 nem cum pacto redimendi eodem pretio, si magni sumptus in re faciendi essent, & exigui fructus percipiendi, ita vt onus sumptuum, & præstatio periculi non compensetur fructibus: tunc enim non seruatur æqualitas: nam emptor plus debet restituere, quam accepit. Similiter est iniqua, si paciscatur vt minoris redimere possit, quàm vendidit; vt patet ex dictis: nisi fortè constet illam minoris valituram.

117 *In fauorem emptoris.* Dico Secundò, Quando pactum redemptionis apponitur venditioni in fauorem emptoris tantùm, (id est, vt venditor teneatur redimere, si placuerit emptori) tunc emptor debet illam pluris emere, quàm ipsa per se valeat, & consequenter, quàm possit illam vendere alicui tertio. ratio est, quia talis emptor consequitur rem in perpetuum, quantum est ex parte ipsius, perinde ac alius quiuis, qui absque vllo pacto apposito rem emeret; vlteriùs autem imponit grauamen venditori: ergo etiam illud compensare debet; cùm sit pretio æstimabile.

Petes, vtrùm emptor possit pacisci vt venditor teneatur eodem pretio rem illam redimere. Videtur non posse: quia non potest alicui tertio eo pretio vendere, vt dictum est, eò quòd res per se tanti non valeat, quanti cum illo onere quod imponitur venditori: ergo neque venditori potest imponere obligationem redimendi eodem pretio. Confirm. hoc exemplo: Habes domum æstimatam 4000. aureorum. ego illam a te emo 4300 ea lege, vt quando post aliquos annos mihi placebit, tenearis eàm redimere. itaque soluo 4000. pro domo quam mihi perfectè comparo, & 300. pro onere quod tibi impono. Valdè enim onerosum est venditori, quod semper teneatur habere paratam pecuniam apud se vel amicos, qua domum redimat, quando emptor volet. atqui hoc onus iam subiit venditur, quando domum redemit: ergo emptor non potest repetere pretium quod pro eo onere dedit; neque ab initio pacisci vt illud reddatur; sed solùm vt reddatur pretium domus, nempe 4000. Confir. Secundo. Quia si domum emerem simplici contractu emptionis absque adiectione illius pacti, deberem pro ea soluere 4000. vt suppono. & si facto illo contractu vellem pacisci cum venditore, vt eam teneatur redimere eodem pretio, nempe 4000. deberem illi dare pro illa obligatione 300. aureos, vt etiam suppono; nec postea in redemptione possem illos 300. repetere: ergo neque etiam in altero contractu, vbi pactum redemptionis annectitur ab initio, quæ enim pacta seursum inita non sunt iusta, neque etiam iunctim inita iusta sunt. 118 *Vtrùm cum venditore.*

Resp. In rigore videri tale pactum iniquum, vt rationes allatæ probant. Spectato tamen vsu communi & æstimatione hominum, posse excusari. Nam magni æstimatur inter homines, quòd emptor tam diu caret illis 300. aureis, quos pro illo onere dedit, & quod fortasse domus numquam redimetur, & quòd venditor interea potuit illa pecunia vti in suum commodum, & spem habeat fore vt non cogatur redimere, &c. quæ omnia sæpè tanti possunt æstimari, quanti illa obligatio quam in se suscepit: quo casu posset emptor pacisci vt venditor eodem pretio redimat, non per nouum contractum, sed per nudam contractus resolutionem; vt passim fit in reditibus. *Resp.*

Quòd si emptor paciscatur vt venditor rem venditam maiore pretio post aliquot annos redimat, contractus erit iniustus (nisi aliquid excuset, vt melioratio rei incrementum pretij futurum, &c.) non seruans in pretio æqualitatem. nō tamen erit vsura, sed gignet vsuræ suspicionem, maximè si fructus percepti computentur in sortem. Vnde contractus ille, quo quidam emit prædium ab eo qui egebat pecunia, 23. libris, ea lege, vt si intra biennium emptori displiceret emptio, teneretur venditor intra annum post displicentiam, redimere 26. libris, fructibus in sortem computatis; de Iure præsumitur vsurarius, ex tribus indicijs simul iunctis; vt patet cap. Illo vos. 4 de pignoribus. Primum est: Quòd fructus computentur in sortem: quod non solet fieri, quando res verè fuit empta; nam tunc pertinent ad emptorem. signum ergo est, non fuisse veram emptionem, sed oppignerationem pro mutuo. Secundum est, Quòd exigat tres libras ampliùs quam dederit. Tertium est, Quòd emptor ille solitus sit vsuras exercere. Itaque quando hæc tria signa simul conueniunt, oportet contractum vsurarium in foro externo pronuntiare. Vtrùm autem tale pactum in fauorem emptoris sit licitum in censibus, dicemus cap. 22. dubit 10. 119 *Casus cap. Illo vos, de pignoribus. Præsumptio vsurarum de Iure.*

Dico Tertiò, Si hoc pactum appositum sit contractui venditionis in fauorem vtriusque, ita vt in potestate venditoris sit redimere, & emptoris reuendere quando voluerit; tunc res debet minoris vendi quam per se valeat; pluris tamen, quam si cum pacto redimendi in fauorem solius venditoris venderetur. Itaque 120 *In fauorem vtriusque.*

que si res per se valeret 100. cum pacto autem in fauorem solius venditoris 80 dum apponitur pactum in fauorem vtriusque, valebit fortè 88. vel 90. prout prudens arbitrabitur circumstantiis consideratis. Ita docet Medina quæst. vltima de vsura.

Limitatio. Notandum Primò, Hæc omnia intelligenda esse seposito interesse ementis & vendentis. nam si emens incurrat interesse ratione emptionis, poterit minus dare pro re, & pacisci vt non redimatur, nisi post certum tempus, vt interim ex fructibus sarciat lucri iacturam. item vt venditor teneatur eodem pretio redimere.

121 *An detur actio in rem ex hoc pacto.* Notandum Secundo, Etsi probabile sit, ex pacto de retrouendendo dari venditori actionem in rem; ac proinde posse eam vindicari vbicumque reperta fuerit; (quod tenet Couarr. l. 3. var. cap. 8. n. 2. & 3.) tamen contrarium videri verius, nempe venditori solùm in factum seu in personam actionem competere. vnde si emptor domum, quam ei cum tali pacto vendidisti, vendat tertio, & tradat, tu non poteris domum illam tertio eripere, sed tantùm agere contra eum qui vendidit; vt damnum tibi inde prouenienes sarciat. Ita tenent Alexander, Iason, Curtius, & alij apud Couarr. & Gomezius cap. 2. n. 29. & Moli. disp 374. ratio est; quia illud pactum non habet maiorem vim, nec tribuit maius ius, quàm simplex venditio; atqui simplex venditio absque traditione non tribuit ius in rem, sed solùm in personam. vt patet ex cap 3. dub. 3. ergo neque illud pactum. sed de hoc plura infra dub. 19.

Notandum Tertiò, Quando venditor redimit rem olim a se venditam, reseruato iure redimendi, non teneri alterum è cuius manibus redimit, de euictione, sicut venditor in venditione, quia redemptio non est emptio. neque contractus aliquis, sed distractus, seu prioris contractus resolutio. fit enim vi primi contractus, quo ipse vendidit cum tali pacto. vnde nec requirit consensum alterius. sed eo inuito fieri potest: nec debetur vectigal venditionibus impositum.

DVBITATIO XV.

Ad quem pertinent fructus medij temporis, quando venditionis contractus dissoluitur.

122 *Quinque modis dissoluitur.* SVppono, contractum posse dissolui quinque modis, de quibus vide multa apud Gomezium tom. 2. cap 2. n. 21. & seqq. Primò, Per *nouum pactum*, vt si postquam absolutè est initus, interposito iusto interuallo temporis, pœniteat, & mutuo consensu contrahentium rescindatur & tūc est noua venditio & emptio, siue fiat eodem pretio, siue diuerso hoc casu omnes fructus. quos res protulit eo tempore quo perseueratum est in contractu, pertinent ad primum emptorem: iuxta ea quæ dicta sunt dubit. 13. quia ad eum pertinuit periculum rei. Nec refert, etiamsi contractus dissoluatur remedio legis 2. C. de rescindenda venditione, nimirum quòd venditor deceptus fuerit vltra dimidium iusti pretij, & emptor nolit pretium supplere. sed malit dissoluere contractum: quia fructus percipiendi & etiam pendentes, secundùm æstimationem quam rescissionis tempore habent, ad emptorem pertinent, vt docet Gomezius supra n. 24. ratio est; quia etsi iustum pretium non dederit: emptio tamen valida fuit, & sufficiens ad dominium, secuta traditione, trāsferendum: & ita percepti fructus ex re sua, & qui adhuc ex re illa pendent, ad ipsum pertinent. Confirmatur, quia nullam iniuriam fecit venditori, quòd rem possederit, & fructus ex illa perceperit: sed quia iustum pretium non dedit. vnde in foro conscientiæ solùm tenetur quanti intererat venditoris supplementum illud pretij ab initio fuisse solutum. vnde si bona fide actum est, nihil debet.

123 *Si resoluatur ex pacto retrouenditionis.* Secundo, Ex vi *pacti retrouenditionis*, in prima venditione appositi. quo euento si eodem pretio res debet redimi, quo vendita fuit, omnes fructus, qui à tempore venditionis vsque ad tempus redemptionis producti sunt, secundùm valorem, quem tunc habent, ad emptorem pertinent: vt docet Couarr. l. 1 var. cap. 15. n. 6. & 7. cum multis aliis DD. nisi aliter conuentum tacitè vel expressè fuerit. Secundùm valorem autē, quem acquirunt post tempus retrouenditionis, aut postquam emptor cœperit esse in mora, nolendo rem redimi, pertinent ad priorem venditorem, cui res debet restitui. Si verò diuerso pretio fieri debet redemptio, nempe pretio tunc currente, fructus omnes pendentes pertinent ad primum venditorem qui rem redimit, sicut in aliis venditionibus. ratio est; quia hic est nouus contractus emptionis & venditionis, & ita reuenditor potest pretium augere, ratione fructuum pendentium; ibi verò non est nouus contractus, sed tantùm resolutio prioris contractus; vnde non potest pretium augere, nec exigere fructuum compensationem: atqui contra æquitatem est, vt cogatur rem cum suis fructibus restituere, si illam sine fructibus accepit. vide Couaruuiam suprà, & Molinam disput. 374.

Tertiò, Ex *pacto legis commissoriæ*. Dicitur autem venditio resolui *ex pacto legis commissoriæ*, quando res alicui est vendita ea lege, vt nisi intra certum tempus pretium eius soluat, res sit inempta, & contractus irritus; & postea intra illud tempus non soluit. tunc enim ipso facto contractus est nullus: si tamen venditor velit, quia in eius fauorem appositum fuit. vnde hæc conditio subintelligitur: vt apertè colligitur ex L. 2. & 3. ff. de lege commissoria. In hoc casu, si hoc pactum conceptum fuit verbis directis, (id est, quibus significetur vt contractus ab initio censeatur irritus, vel res inempta) omnes fructus pertinent ad venditorem ratio est: quia etsi venditio fuit pura, seu absoluta, non conditionalis, & per eam translatum fuerit dominium in emptorem, si res ei tradita fuerit: (vt docet Gomezius tom. 2. c. 2. n. 30. & Couarr. lib. 3. variar. c. 8. num. 1.) tamen ex vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset: ac proinde omnes fructus sunt restituendi. quamuis enim venditio non fuerit pendens ab aliqua conditione: tamen effectus venditionis, id est, dominium rei & fructuum translatum in emptorem ita fuit pendens, vt conditione non impleta penitus euanescat ac si numquam fuisset: irritatio enim retrotrahitur ad tempus contractus. Si verò hoc pactum conceptum fuit verbis obliquis seu indirectis. (id est, quibus significetur contractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram ad venditorem) tunc fructus medij temporis pertinent ad emptorem ratio est, quia tunc irritatio contractus non censetur retrotrahi vsque ad tempus celebrationis, sed fieri solùm in posterum: ac proinde fructus prioris temporis manent apud emptorem. In his tamen non tam formula verborum inspicienda, (quæ sæpè ambigua est) quàm mens contrahentium, si in foro conscientiæ agatur. 124 *Si ex pacto legis commissoria.*

Quartò, Resoluitur *ex pacto addictionis in diem*. dicitur autem venditio *ex pacto addictionis in diem resolui*, quando res alicui est vendita ea lege, vt si intra certum tempus. (v.g. intra mensem vel annum) alius meliorem conditionem obtulerit, res sit inempta: & interim alius meliorem conditionem affert, offerendo maius pretium, vel commodiorem solutionem, vel minori cum onere: vt explicat Couar. supra. & patet ex L. 1. & 4. ff. de addictione in diem. In hoc casu idem dicendum, quod in tertio: nam eadem vtriusque est ratio, vt ostendit d. loco Couarruuias. 125 *Si ex pacto addictionis in diem resoluatur.*

Aduertendum est autem Primò, In vtroque casu, si pactum conceptum sit verbis directis, dominium redire ad venditorem, etiam antequam res ei ab emptore reddita fuerit. Si autem verbis obliquis, non redire ante traditionem: iuxta communem sententiam DD. quamuis probabile sit, in quarto casu dominium redire ante traditionem, etiamsi verbis obliquis pactum fuerit conceptum, vt docet Couarruuias supra. 126 *Dominium quomodo redeat ad venditorem*

Secundo, In neutro casu deberi vectigal ex venditione solui consuetum, si pactū verbis directis initum fuit. 127 *Vectigal.*

Digitized by Google

fuit. ratio est, quia es vi pacti ita dissoluitur, ac si numquam fuisset. retrotrahitur enim irritatio ad tempus contractus. Nec refert, quòd venditio fuit absoluta, non conditionalis, quia dominium, & omne ius acquisitum ea illa venditione, fuit quasi conditionatum, & dependens ex euentu futuro. si autem conceptum fuit verbis obliquis, debetur; quia tunc non retrotrahitur irritatio, sed solùm valet in posterum. vnde venditio vim habuit absolutam, vsque ad tempus, quo incipit esse irritum. ac proinde ea ea est ius acquisitum Principi: sicut ea venditione, quæ resoluitur per pactum de retrouendendo. vide Gomezium c.2. n.31. vbi hanc rem clarè & fusè prosequitur.

128 *Si sit conditionalis.* Quintò, *Si venditio sit cōditionalis*, & conditio impleta non fuerit: tunc enim venditio est irrita. In hoc casu, fructos omnes ante conditionem impletam percepti, pertinent ad venditorem. Nec refert, quòd res tradita fuerit, & pretium solutum: quia venditio non fuit perfecta, (nam eius perfectio & impletio pendebat à conditione) ac proinde traditio illa nullam vim habuit ad transferendum absolutum dominium rei vel fructuum in emptorem. Dico *absolutum*, quia transferi aliquale dominium & ius in re, vt colligitur ea L. Sub conditione, de solutionibus, & notant ibidem DD. cum Bartolo: sed illud pendet omnino ab euentu conditionis, eáque noo eueniente euanescit, quasi ab initio non fuisset.

Si tamen emptor es solutione pretij pateretur iacturam lucri, posset eius æstimationem ab initio deducere in pactum, vt si conditio impleta non fuerit, ei fiat compensatio. Si verò conditio impleta fuerit, tunc omneristi fructus pertinent ad emptorem, sicut & res
129 ipsa. ratio est, quia ea est natura contractus conditionalis, vt impleta conditione, eius vis retrotrahatur ad tempus contractus: quasi tunc purè celebratus fuisset, & quasi conditio tunc fuisset præsens, vt suprà dubit.1. dictum est. & docet Gomezius tom.2. cap.2. num.30. ea multis Iuribus, & fusiùs cap.11. num.30. nisi sit con-
Conditio potestatiua. ditio potestatiua, (vt aiunt Iurisperiti) id est cuius tota impletio est in potestate eius cui imponitur. hæc enim noo retrotrahit contractum, vt ibidem docet Gomesius. quod intellige, nisi alia sit mens contrahentium, quæ maximè in foro conscientiæ spectanda.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm venditiones & emptiones reciprocæ eiusdem rei diuerso pretio, quas Hispani vocant Baratas & Mohatras, sint licitæ.

Exemplum sit, Petit quis 100. aureos mutuos: mercator non vult mutuare, sed paratus est vendere illi merces creditò, summo pretio, v.g. 105. vel 106. aureis, vt eas vendat pecunia numerata cui voluerit: ille emptas offert mercatori, qui easdem emit vel potiùs redimit pecunia numerata, sed minoris, pretio nimirum medio vel infimo, v.g. 100. aureis, & ille manet debitor 105.

130 *Mohatra seu Barata.* Quidam DD existimant id esse iniustum, & palliatam vsuram, quando idem redimit, qui vendidit. Sed verius est non esse iniustum, etiamsi redimat ipse venditor, modò intra limites iusti pretij consistat, ita vt quando vendit creditò, non escedat pretium rigorosum, & quando redimit numeratò, non descendat infra iustum infimum: ita Nauarrus 23. num. 91. & Petrus Nauarra lib.3 cap.2. num.170. & alij recentiores. Ratio est: quia & venditio prima iusta est, cùm fiat iusto pretio, quamuis summo: & secunda etiam est iusta, qua eædem merces reuenduntur. Nec refert, quòd hæc reuenditio fiat pretio infimo: tum quia pretium infimum etiam est iustum, præsertim in numerata pecunia: tum quia merces, quæ à venditore ingeruntur, vilescunt. Nec etiam refert, quòd idem sit emptor, qui antè erat venditor, quia si alius quiuis poterat illo pretio emere, cur non ille, qui vendidit? Imò beneficium alteri in hoc præstari videtur, dum ille liberatur à quærendis aliis emptoribus & sumptibus in proxenetas faciendis. non tamen potest illum ad hoc cogere, sed debet omnino liberum relinquere.

131 *Sæpè peccat contra charitatem.* Aduerte tamen, hunc modum contrahendi sæpè non carere culpa in mercatore, qui es composito ita vendit, vt pretio infimo redimat nam Primò peccare potest contra charitatem: vt si cogat miserum aliquem hominem emere merces, quibus non eget, magno illius dispendio: cùm possit illi facilè, & absque suo incommodo mutuum dare. Secundò peccare potest præbendo malum exemplum: nam contractus ille habet
132 speciem mali, & suspicionem vsuræ. Tertiò, seipsum & suos infamando. non tamen tenetur ad restitutionem (vt inquit Nauarrus) quod intellige non teneri ex iustitia, sed fieri potest vt teneatur es charitate: vt si alter sit pauper, & graue sit illi tale detrimentum, cùm enim ipse sit causa illius grauis incommodi: tenetur illud amouere ex charitate, si commodè potest, cessante tamen paupertate alterius, non teneretur: quia nec charitas nec iustitia illum obligat. Quòd si vendidisset bona fide, nihil de redemptione cogitans, & posteà rogatus redimeret præsenti pecunia, ooo peccaret, vt rectè docet Angelus Vsura 1. n.60. idem dicendum si ipse iustam aliquam rationem habeat sic contrahendi cum aliquo diuite, & scandalum absit.

DVBITATIO XVII.

Vtrùm is qui vendidit rem alienam, possit retinere pretium.

Hanc dubitationem attigimus c.14. dubit.1. & 5. & cap.20. dub.18. num 163.

Notandum est, quòd ille vel bona fide vendidit, nesciens esse alienam, vel mala: rursus vel ditior factus est, vel non est.

Dico Primò, Si bona fide vendidit, & non est factus 133 *Si bona fide vendidit.*
locupletior, non tenetur domino ad pretij restitutionem. Probatur, quia neque ratione rei acceptæ, cùm hæc apud ipsum non extet, nec vllùm ex ea perceperit emolumentum: neque ratione iniustæ acceptionis, cùm nullam iniustitiam commiserit. neque etiam emptori, quamdiu emptor rem illam retinet, quia contractus fuit validus, & emptor nullum es illo damnum accepit. Si tamen res euincatur, vel domino restituatur, tenebitur emptori de euictione. Non tamen tenetur monere emptorem esse alienam, si casu contigerit id eum rescire: quia non tenetur cum pari suo damno curare, vt alteri fiat restitutio eius, quod nulla eius culpa periit, vel alienatum est. vide suprà cap.14. dub.1 & 5.

Dico Secundò, Si factus est locupletior ex vendi- 134
tione, tenetur illud lucrum restituere domino: quia illud lucrum supplet vicem rei alienæ. vnde etsi non sit alienum, tamen quia in locum eius successit, & ea ea prouenit, debet restitui, veluti fructus rei par enim nō est, vt quis ea re aliena ditescat absq; sua industria. Secùs si illud lucrum ex industria proueniat: vt si rem detulit in alium locum, vbi pluris vendidit: tunc enim non tenebitur illud restituere, quia est fructus industriæ, vt suprà loco citato ostensum est.

Dico Tertiò, Si mala fide vendidit, & non est factus 135 *Si mala fide vendidit.*
locupletior, eò quòd tantidem emerit, distinguendum est, vel enim poterat rem domino restituere, vel non poterat: si poterat rem domino restituere, & eam alienauit, communis ferè DD. sententia est, teneri ad restitutionem pretij seu æstimationis. ratio est, quia eam alienando, damnum infert: sicut si eam perimeret, & aliàs nullum ius ad illam alienandam habebat. Secus est, dum re empta a fure, eidem restituitur: hoc enim non est alienare, aut in alium transferre, sed contractum priorem resoluere: quod iuxta probabilem sententiam poterat facere, ad vitandum damnum pretij, si alia ratione caueri non poterat, vt dictum est cap. 14. dubit. 3. Verùm extra hunc casum tenebatur

etiam cum damno pretij, rem domino restituere, vnde si non fecerit, tenebitur compensare æstimationem. Si verò non poterat eam domino restituere, & per alienationem non reddidit eam recuperatu difficiliorem, non videtur domino teneri, nisi quatenus ea illa alienatione factus est ditior. Ratio est, quia per illam alienationem nihil damni intulit domino. Itaque non tenetur ratione rei acceptæ, neque ratione iniustæ acceptionis. suppono enim quòd ipse domino eam non eripuerit; neque sit causa cur ei restitui non possit. Confirmatur, quia ob hanc causam multi DD. tradunt, emptum à fure etiam mala fide, posse eidem restitui, ad pretium recuperandum; etiamsi domino restitui possit, vt suprà cap.14.dubit.3. ostensum est: ergo multò magis, quando non potest restitui, poterit absque iniuria alteri vendi.

Si non poterat domino restitui.

Qui bona ecclesiastica vendiderunt.

Hac ratione multi in Anglia & Hollandia, qui bona ecclesiastica immobilia ab alijs empta, alijs posteà vendiderunt, excusari possunt à restitutione. per hanc enim venditionem nihil damni Ecclesiæ, cui illa bona, hoc statu rerum, restitui non possunt, intulerunt. Vnde non tenentur Ecclesiæ restituere pretium, vel æquiualens. Si tamen ex fructibus, vel venditione, facti sint locupletiores, tenentur eatenus: nam fructus sunt Ecclesiæ, hoc ipso, quod in re Ecclesiæ nascuntur: & lucrum ex venditione, etsi Ecclesiæ non sit; est tamen ei debitum, tamquam id quod succedit in locum rei, nisi ex industria prouenerit.

Neque etiam hi tenentur emptoribus, qui ab ipsis ea bona emerunt; quia etsi contractus fuerit irritus, & consequenter non fuerit translatum dominium pretij, vt patet ex dictis c.20.dub.18. tamen quia venditor illud volente emptore accepit & retinet, & emptor nollet dissoluere contractum, & restituere emptum, non tenetur venditor illi pretium restituere, sed potest retinere loco rei venditæ. Si tamen emptor vellet dissoluere contractum, & emptum restituere, deberet venditor ei reddere pretium, quia ab initio contractus fuit irritus.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm licitum sit aliquando rem alienam emere, & emptam retinere.

136 Videtur non posse vmquam emi, aut retineri res talis. Primò, Quia venditor non potest eam vendere, cùm sit raptor, fur, aut iniquus detentor, sed tenetur restituere domino: ergo nec emptor potest emere. Secundò, Quia per talem venditionem non transfertur dominium (non enim venditor potest transferre in alterum ius, quod ipsemet non habet) ac proinde manet aliena in specie. atqui res aliena restituenda est domino, si fieri potest: vel si non potest, eò quòd ignoretur, danda est in pauperes; illa enim censetur domini voluntas, & sic quodammodo ipsi domino in pauperibus restituitur. nam fructus restitutionis redundat in dominum, cùm pauperes pro ipso orent: vt passim DD. docent. Tertiò, Qui emunt res furtiuas vel raptas, fiunt participes criminis, & quodammodò fouent auctores in crimine: si enim non inuenirentur emptores, non raperent aliorum merces.

Pro responsione notandum est, rem alienam, quæ à fure, raptore, vel alio possessore iniquo, venditur, vel posse restitui domino, vel non posse restitui: rursus vel esse spem fore recuperandam à domino, vel non esse: denique vel non defore alios multos emptores, qui numquam restituent, si ego non emero; vel tales defore. Nunc

Si erat spes recuperandi.

Dico Primò, Si spes erat dominum alia ratione rē suam recuperaturum, non possum illam emere, nisi animo ipsi restituendi, nec possum exigere pretium quod dedi, sed solùm quantum prudenter consideratis circumstantiis iudicabitur dominus in ea recuperanda fuisse expēsurus. Ratio est, Quia cùm res sit aliena, & possit restitui, debet restitui; nec dominus tenetur aliquid soluere, nisi quatenus vtiliter negotium eius gessi, seu quanti æstimabitur rei saluatio. si plus dedi, meæ id imputem imprudentiæ: quia non tenetur ipse meos errores luere, vt apertè colligitur L. Sed an vltrò.10. in fine, ff. de negotiis gestis.

Obiectio.

Dices, Gestor negotiorum non tenetur nisi de culpa lata: quia totum agit in vtilitatem alterius: ergo dominus tenebitur compēsare, etiamsi culpa leuis cōmissa sit: vt si putabam rem fore irrecuperabilem, vel plus solui quàm par erat pro talis rei redemptione.

Resp.

Respondeo, illum non teneri domino ex culpa leui, si per talem culpam illum lædat: v.g. expendendo ipsius pecuniam, vel rem vendendo, &c. Si tamen gerendo negotium alterius seipsum lædat, per talem culpam, v. g. suam pecuniam expendendo, dominus non tenetur illi, quia non tenetur, nisi quanti prudenter gestio talis negotij seu saluatio rei æstimabitur. Vnde si per errorem amplius de suo impenderit, sibi imputet. Si tamen hic & nunc gestio negotij prudenter instituta fuerit, tenetur eam integrè compēsare, etiãsi fortè dominus alia via minore sumptu rem erat recuperaturus. quia id per accidens est & hæc cauillatio semper opponi posset. Idem dicēdum, etiamsi postea res absque culpa gestoris perierit, vel deterior facta sit. d. L. Sed an vltrò, sub finem. & L. Siue hæreditaria, 22 ff. de negotiis gestis.

Si non erat spes recuperandi.

Dico Secundò, Si nulla probabilis spes sit dominum rem suam recuperaturum, nisi ego emero, me verò emente possit illi restitui, non possum illam emere animo mihi absolutè seruandi: & si id fecero, dominus potest illam posteà sibi vindicare absque vlla compensatione. possum tamen emere animo illi exhibendi vt vel mihi illam permittat, vel si id nolit, iustam compensationem gesti negotij soluat.

Prior pars probatur, Quia dominus neque pro reipsa mihi tenetur, vt quæ ipsius sit (nemo enim rem suam emere tenetur) neque pro gestione negotij. quia non gessi negotium ipsius, sed meum. non enim vt ipsi aliquid commodi adferrem emi, sed vt mihi seruarem. vnde si dominus posteà rem suam inueniat apud eum qui à fure in suum commodum emit, non tenetur ei quidquam dare, nisi quatenus factus est inde locupletior: vt si res sit notabiliter meliorata sumptibus emptoris, &c. Colligitur apertè L.6.§. Sed etsi ff. de negotiis gestis. Si tamen bona fide nesciens esse alienam emisset, dominus teneretur refundere expensas, saltem ad eam quantitatem, quam ipse in ea recuperanda facere debuisset. L. Liberto.31. §.1. ff. de negotiis gestis. quia vtiliter reipsa negotium eius gestum est: nec par est, vt alter absque sua culpa hoc damnum sustineat.

Si nesciebat esse alienam.

Altera pars probatur, Quia cùm sic vtiliter negotium eius gestum sit, tenetur refundere sumptus: vt patet ex L.2.3. & sequentibus ff. de negotiis gestis. vel relinquere ei rem redemptam, si fortè malit ea carere, quam sumptus præstare. Quòd si nolit, poterit nihilominus alter in compensationem retinere: quia eo animo rem alioquin perituram suo sumptu liberauit, & ita passim vsu receptum: modò tamen non valdè infra limites iusti pretij eam redemerit. Si enim res longè pluris valet quàm expensæ, & dominus nolit refundere expensas, & rem sibi restitui: debet gestor esse contentus expensis, quas vel auctoritate iudicis, vel ex re ipsa obtinere poterit, si ea fructuosa sit: vel eam retinebit veluti in pignus, donec dominus soluerit.

Si publicè vendatur.

Dico Tertiò, Quando non est probabilis spes, rem domino posse restitui, eáque publicè venditur: possum & ego per se loquendo emere, mihi seruandi vel vendendi, si dominus non comparuerit: & si comparuerit, illi eodem pretio relinquendi. Probatur, Quia in hoc casu nulla fit iniuria domino ab emptore, imò agitur negotium domini, quantum agi potest: vnde nec ipse censetur inuitus, sed consentiens in translationem dominij cum illo onere. Hoc modo Catholici in Hollandia possunt emere merces ibi publicè propositas, quas hæretici in mari ceperunt. Confirm. Quia alioquin totum hoc lucrum solis hæreticis cederet, 137

Rapta à piratis.

qui

qui iniustum bellum fouent, & Religionem oppugnant, nec emunt animo restituendi in euentu quo dominus compareret, sed omnino sibi retinendi tamquam iuste capta.

Sed aduertendum est, Rarò sciri posse qui sint domini, nisi aliqui mittant suos actores, qui nomine ipsorum illa redimant. Primò, Quia sunt res diuersissimæ, nec sciri potest, quid cuius fuerit. Deinde, quia interdum 100.200.300.vel plures partem in illis mercibus habent, plurimi enim ad huiusmodi nauticas traiectiones solent contribuere. vnde si res in tam multos diuidenda foret, singulis minimum obueniret. itaque non curant recuperare. Denique multi nolunt sciri se damnum passos, seque, quantum possunt, occultant, præsertim cùm desperant se quidquam nisi maiore sumptu recuperaturos.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in oppositum, Neganda conseq. Quòd enim raptor vendat, facit inuito domino, qui vult sibi restitui, vel si id fieri nequit, saltem pauperibus. Supposita tamen illios iniqua voluntate vendendi, non est dominus inuitus, neque verò eum ratione esse potest circa talem emptionem, qualem diximus.

Ad Secundam, Translatio dominij in emptorem non fit auctoritate & voluntate raptoris, sed tacito consensu domini, cui expedit tali modo illud transferri: quia transfertur cum onere restituendi, si dominus comparuerit. Dici etiam potest transferri dominium Iure gentium tamquam rei adespotæ, etsi cum onere in euentu domini comparentis; maximè cùm emptor ille non sit particeps iniquæ inuasionis & rapinæ, nec illi faueat. Expedit enim communiter Reipub. vt bona incerta non maneant vacantia Neque necesse est vt fiat restitutio in pauperes, quando res empta est præsertim tali animo; consulendum tamē esset, vt id in quo facti sunt ditiores, pauperibus conferant. quia illud domino restitui deberet, detracta tamen industriæ & expensarum æstimatione. Vide supra c. 14. dubit. 6. & 7.

Ad Tertiam, Qui emunt talia modo supradicto, nimirum cum illis circumstantiis quas exposuimus, non sunt participes criminis, nec fouent auctores in malo, cùm plurimi emptores alij non sint defuturi, qui absque animo restituendi sint empturi. Prædictam sententiam expresse post hæc scripta deprehendi traditam a Molina disputatione 118 §. Illud postremn.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm is, cui aliquid traditum est vendendum, possit sibi aliquid ex pretio retinere, si pluris vendiderit, quàm ei est præscriptum.

138 *Retinere ex pretio.* RESpondeo non posse, si vel mercedem pro suo labore accipiet, vel erat in famulatu, vel si gratis hoc officium præstandum suscepit. ratio est, quia non habet vllum legitimum titulum, quo possit sibi aliquid ex pretio vsurpare. non enim ratione rei venditæ, cùm hæc non sit ipsius; nec ratione industriæ vel ministerij, quia pro ea mercedem accipit; vel si erat in ministerio, tenebatur sine mercede. Ita Siluester ex Archidiacono verb. Emptio. q. 24. & alij. Nec obstat, quòd dominus rei vendendæ pretium determinauerit; quia id solùm videtur fecisse ne venderetur infra, non autem ne supra. si fortè occasio ita ferret. Vnde eo ipso quo pluris fuit vendita, totum illud cessit domino.

139 Aduerte tamen, si talis famulus rem illam pretio à domino indicato sibi compararet, & posteà suo nomine pluris venderet, non facturum contra iustitiam; ac proinde ad restitutionem obligatum non iri: quia eam iusto pretio à domino comparauit, & posteà iusto pretio suo nomine vendidit. Nisi fortè dominus ei mandasset vt venderet quanti intra latitudinem iusti pretij vendi posset. quo casu tenetur illam diligentiam præstare. quo facto, posset eam sibi vindicare eo pretio, quod alij obtulerunt.

DVBITATIO XX.

Quando res in solidum ex interuallo duobus fuit vendita, vtri debeatur.

HAnc quæstionem tractat Couar. lib. 2, variar. resolut cap. 19. ad quam breuiter 140 *Si neutri facta sit traditio.*

Respondeo & Dico Primò, Si neutri sit tradita, debetur priori emptori. est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia res illa non poterat vendi secundo emptori, cùm iam esset vendita: vnde nec potest ei tradi sine iniuria prioris: ergo ne fiat iniuria, tradenda est priori.

Dico Secundò, Si tradita sit secundo emptori, priori autem solùm vendita, debita est secundo. Est communis sententia Doctorum, vt docet Couar. supra, n. 1. & constat ex L. Quoties 15. C. de rei vindicatione, in principio, & in fine, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. Ratio est, quia solo contractu absque traditione non transfertur dominium, nec acquiritur ius in re, (exceptis quibusdam casibus) sed præter contractum requiritur traditio, vt constat ex dictis legibus, qua de re vide suprà cap. 3. dubit. 3. quod non solùm locum habet in contractu emptionis; sed etiam in promissione, donatione & similibus contractibus, imò etiam in locatione, vt docet idem Couarr. num. 8. quia etsi conductor per traditionem rei conductæ non habeat dominium: habet tamen rei detentionem, à qua si expelleretur, ante omnia Iudicis officio restituendus esset: sicut is, qui possessione fuit spoliatus. Vnde iure detentionis se defendet contra primum conductorem, qui solùm habet actionem personalem in locatorem. Nec refert, quòd contractus cum priore fuerit fortasse iuramento confirmatus, quia hoc quidem efficiet vt sit periurus, si alteri eam tradat: non tamen impediet dominij translationem, vt docet idem Couarr. epitome de spons. p. 1. cap 5. num. 9.

Si tradita secundo emptori.

Habet locum in aliis contractibus.

Notandum tamen Primò, Hoc non procedere in iis euentis, quibus peculiari Iure ex solo contractu absque alia traditione transfertur dominium. vt si aliquid venditum aut donatum sit Ecclesiis, locis piis, vel ciuitatibus. iuxta L. fin. C de sacros. Ecclesiis. tunc enim dominium transfertur per solum contractum: vnde non poterit secundus emptor vel donatarius per traditionem dominium acquirere: secùs si res solùm sit promissa, quia promissio facta pro loco, vel alteri, non transfert dominium, nec tribuit ius in re: vnde si res Ecclesiæ promissa, alteri donata & tradita fuerit, huius erit. 141 *In quibus euentu hoc locum non habeat.*

Secundò, Non habere etiam locum. quando priori emptori in securitatem contractus res fuit hypothecæ nomine subiecta: tunc enim secundus emptor per traditionem non poterit eius dominium comparare, vt docet Couar. supra num. 7. ex L. Si creditor. 13. §. fin. ff. de distract. pignorum. & ratio est. quia qui habet pignus, est simplici creditori præferendus, maximè in ipso pignore. *Si res hypothecata priori.*

Tertiò, Si secundus emptor mala fide egit, conscius nimirum prioris contractus, prior poterit ab eo rem euincere, tamquam in fraudem ipsius alienatam. Ita Glossa communiter recepta in cap. Si tibi absenti, in 6. Sponte tamen eam priori tradere non tenetur: nisi fortè induxerit emptorem, vt eam sibi venderet. quo casu est causa damni iniusta, quod prior per illam venditionem incurrit, iuxta ea quæ dicta sunt suprà c. 20. dubit. 19. Si autem non fuit conscius, non poterit ab eo euinci, nisi fortè prior titulum emptionis vel alium onerosum habeat, secundus verò titulum donationis: tunc enim etsi secundus inscius fuerit prioris contractus, tamen prior poterit illam euincere, vt colligunt Doctores ex L. Ignoti 5. C. de reuocandis his, 142 *Si mala fide egit.*

quæ in fraudem creditorum. vide Couar. num.5. Donatarius tamen non tenetur illam sponte tradere, sed solùm si emptor illam intra tempus Iure constitutum exigat, iuxta ea, quæ cap.illo 20 dubit.19.diximus.

143 *Si dubium sit vtri priori tradita.* Dico Tertiò, Si vterque emptor affirmet rem sibi traditam fuisse, nec liquere possit vtri priori tradita fuerit; adiudicanda est priori. Ratio est, quia seclusa traditione, ius prioris est potius: ergo in dubio huic fauendum. Nisi fortè posterior numerauerit pretium, prior verò nihil: tunc enim præsumptio est, posteriori factam traditionem. Ita Couarr. num.6. ex Baldo & aliis.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm omnia monopolia sint iniqua.

144 *Monopolium.* Notandum est, *Monopolium* propriè dici cùm vnus vel pauci efficiunt, vt ipsi soli aliquod mercium genus vendant eo pretio, quo ipsis libuerit generatim autem accipitur à Doctoribus pro omni machinatione & industria mercatorum, qua efficiunt, vt ipsi soli vel aliquid vendant, vel certo pretio vendant. *Potest fieri 4. modis.* Hoc autem fieri potest quatuor modis: vel enim *conspirant* inter se de pretio, vt nemo vendat minoris, vel agunt vt ipsi soli certas quasdam merces vendant: idque vel *priuilegio Principis*, vel *industria*, coemendo omnes merces; easque supprimendo donec creuerit pretium: vel *impediendo* ne aliunde importentur ab aliis. Si primo modo fiat,

145 *1. Conspiratione in pretium.* Dico Primò, Si venditores *conspirent in pretium*, modò id non sit supra legitimum, vel supra vulgare summum, non peccant contra iustitiam, (quamuis benè contra charitatem.) Similiter nec emptores, si conspirent in pretium infimum: aut rogent alios, ne pluris emant, quàm tanti vel tanti, modò id non sit infra iustum. Hoc interdum fieri solet in auctionibus publicis, dum quis rogat alterum, ne pluris licitetur, vt ipse rem illam minoris emere possit; non tamen infra latitudinem iusti pretij illius fori.

146 Aduerte tamen, si aliqui mercatores fraude vel minis impedirent alios ne minoris venderent, tenerentur ad restitutionem emptoribus, qui inde damnum caperent; iuxta ea, quæ dicta sunt c.12 dub.18.

147 *Si supra legitimum.* Dico Secundo, Si pretium, in quod venditores conspirant, sit supra legitimum, vel supra summum vulgare, peccant contra iustitiam, & tenentur ad restitutionem illius auctarij, quod emptores soluere coacti sunt, atque adeò totius damni inde secuti. ratio est, quia pretia rerum non pendent ex libidine mercatorum; sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi æstimatione, bona fide absque conspiratione & dolo inita, spectata copia & raritate mercium, emptorum, venditorum, & ceteris circumstantiis. quare is, qui suo consilio vel consensu causa est, cur aliquis supra illud pretium soluat, est illi causa damni iniusta; ac proinde tenetur ad restitutionem.

Aduerte tamen, Primo loco teneri eum, qui pretium accepit. Secundo loco, seu in subsidium huius, ceteros conspiratores, idque vel in totum, vel in partem, prout ad illam conspirationem sunt cooperati; iuxta ea quæ diximus cap.13.dub.4.

Emptores. Dico Tertiò, Pari modo emptores contra iustitiam peccant, quando conspirant vel rogant alios, vt non liceantur rem iusto pretio, sed minoris. ratio est, quia venditores ius habent ad pretium maius, nempe ad illud, quo bona fide res æstimatur: vnde per talem conspirationem fit illis iniuria.

148 *2. Priuilegio Principis.* Si secundo modo, nempe *priuilegio Principis* fiat monopolium, vt cùm aliquis à Principe impetrat priuilegium, vt sibi soli liceat aliquod genus mercium inuehere & vendere; tunc distinguendum est: vel enim illud priuilegium iusta aliqua ratione concessum est, vel non; si iusta ratione concessum est, (v. g. quia aliter nemo tales merces sufficienti copia vellet inuehere ob sumptus, quos non facile potest recuperare, nisi ad tempus aliquod priuilegium habeat; vel quia Princeps eget pecunia pro bono publico, ad quam conflandam tale priuilegium aliquibus vendit) tunc tale monopolium est licitum: modò iustum pretium à Principe taxatum, vel prudentiû iudicio, spectatis circumstantiis omnibus, taxandum, non excedant.

Vbi aduerte, quando Princeps tale priuilegium concedit in mercibus communiter Reipub. ad politicam vitam necessariis, debere simul pretium taxare. 149
quòd si id eorum arbitrio relinquat, iniquum hac in parte erit tale priuilegium; nam datur illis occasio vendendi iniquo pretio cum notabili damno Reipub. quod ipse tenebatur pro officio suo impedire, vt rectè notat Nauarrus c.23.num 92. secùs tamen si id concedat in mercibus, quæ solùm ad delicias & luxum pertinent, quas nemo cogitur emere. vt sunt picturæ, varia genera tapetum, sericorum pannorum, & holosericorum. aleæ, fritilli. chartulæ lusoriæ, latrunculi, & similia. cùm enim in his nemo grauetur, nisi qui sponte vult, (nisi fortè pauci aliqui diuites) facilè potest Princeps habere iustam causam non impediendi ne iustum pretium excedant. si verò priuilegium sine iusta ratione concessum fuerit, est iniquum; fitque iniuria & subditis, tales merces vendere volentibus, qui iniustè impediuntur; & emptoribus, qui eas meliore pretio emerent. vnde vtrisque tenentur ad restitutionem. Primo loco qui absque ratione priuilegium impetrarunt, (sunt enim causa principalis, cùm in suum commodum Principem ad concedendum, & ad alios iniustè prohibendos pertraxerint.) Secundo loco qui concesserunt. Hoc tamen intellige si iniquitas priuilegij sit manifesta vel certa, alioqui in dubio non tenetur, præsumendum enim ob auctoritatem & prudentiam Principis in fauorem priuilegij.

Si tertio modo fiat, vt quando vnus vel pauci *coëmunt omnes merces* certi generis, (v.g. frumentum tempore messis, vel ante, aut post) vt ipsi posteà pro suo arbitratu vendant: Doctores passim tenent hos peccare contra iustitiam, & obligari ad restitutionem. Ita Gabriel d.15. quæst.10. art.5. dubit.2. Ioannes Medina C de restitut. quæst.36. & alij. Probatur Primò, Quia iniuriam faciunt Reipub. inducendo caritatem, interim dum tantam copiam apud se retinent. quamdiu enim illa copia ibi manet, Respublica ius habet vt pretium nō augeatur. Secundò, iniuriam faciunt, posteà carè vendendo; nam illud pretium respectu ipsorum non est iustum, cùm per fraudem sint ipsius causa. Hæc sententia est valdè probabilis. 150 *3. Si pauci coëmant omnia.*

Contraria tamen semper mihi visa est non improbabilis; nempe hos non teneri ex rigore iustitiæ ad restitutionem, neque peccasse contra iustitiā particularem; sed tantùm contra charitatem proximorum, & contra iustitiam legalem, seu publicam vtilitatem. quam video etiam placuisse doctissimo viro Ludouico Molinæ disput.345. in fine. Probatur, quia non peccarunt contra iustitiam emendo; emerunt enim pretio currente, vti suppono. Nec refert quòd hac ratione inducta sit caritas: quia etiam multitudo emptorum inducit caritatem; non tamen ideò illi emendo peccant contra iustitiam; quia actio illa, ex qua prouenit caritas, non est contra iustitiam. Neque etiam supprimendo, seu non vendendo: quia non tenebantur ex iustitia tunc vendere, cùm nullo pacto se ad hoc obligarint. poterant enim eas in aliud tempus seruare, vel in alia loca deferre, vel etiam vastare absque iniuria cuiusquam: quia perfectum dominium earum habebant. Neque ciues habebant ius iustitiæ ad eas emendas, nisi ipsis vendere volentibus. alioquin dicendum esset ipsos peccaturos fuisse contra iustitiam, si res suas in flumen proiecissent. Nec obstat quòd possint cogi à Magistratu, vt sua proferant & opportunè vendant, & grauiter puniri ob talem compressionem: quia multa crimina per publicam potestatem puniri possunt, quæ tamen non sunt contra iustitiam particularem: sufficit enim vt aliquo modo sint contra bonum publicum. 151 *Contrarium non est improbabile.*

Hinc

Hinc patet responsio ad rationes allatas. Respub. enim non habet ius iustitiæ vt pretium non augeatur, si copia mercium, quæ est in vrbe, sit suppressa & ignota, vt patet ex dubit.5. nam pretium pendet ex communi æstimatione: alioquin alij, qui bona fide tunc carè vendiderunt, tenerentur posteà ad restitutionem. vnde etiam hoc pretium respectu eorum qui suppresserunt, non est iniustum; quia nulla iniusta actione illud procurarunt. Ad alterum argumentum

Respondeo, Hoc solum probare, illos peccasse contra iustitiam particularem, si arbitratio pretij, spectatis circumstantiis temporis quo vendunt, fuerit irrationabilis: quo modo intelligenda est illa sententia. Sicut cùm conspirant pretium, vt dictum est n.147.

153 *Quartus modus.* Si Quarto modo fiat; si quidem vi aut fraude *impediat*, ne maior copia aliunde importetur, vt maneat caritas in Repub. tenetur ad restitutionem tum Reipub. quatenus iniustè ei causa fuit maioris pretij: tum mercatoribus, quos impediuit, quatenus priuauit eos probabili lucro. Ita Siluester v. Emptio, q.13. Si vero sine vi aut fraude impediuit, non tenetur. Quo modo monopolia factitantes puniantur in foro externo, vide apud Siluestrum v. Emptio, d.q.13. & 18.

CAPVT XXII.

De Censibus, seu Redditibus annuis.

Complectitur Dubitationes 15.

POST contractum venditionis & emptionis, agendum nobis est de censibus, quorum contractus, est species venditionis & emptionis.

DVBITATIO I.

Quid sit Census.

1 *Census varia acceptio.* NOtandum, oomen *census* variè accipi, vt docet Couarruuias lib.3.variar.cap.7.num.1. Primò, Pro æstimatione fortunarum cuiusque, quæ fieri solet, vt sciatur quantum quisque Principi tributi nomine soluere debeat: censere enim est æstimare. Secundò, Pro ipsis fortunis, quæ censentur, iuxta illud, *dat census honores, Census amicitias.* Tertiò, Pro ipso tributo, siue capitatim, siue ratione fortunarũ imposito. sic Matth 22. *Licet censum dare Cæsari, an non?* Quartò, Pro omni eo, quod anouatim alicui solui solet in signum subiectionis vel dominij. Quintò accipitur non pro pecunia aut re aliqua corporali, quæ solui solet: sed pro re spiritali, nempe pro iure quodam in re alterius, vt ex ea quotannis aliquid soluatur, potéstque sic describi.

2 *Census quid.* *Census est ius percipiendi annuam pensionem ex re vel persona alterius.* Dico *est ius*, quia census in proposito non est ipsa pensio soluenda: (quamuis sæpè hoc nomen sic vsurpetur) sed ius quoddam ad exigendum quotannis certam pensionem ab alio: cui iuri respondet in altero obligatio soluendi. Hinc fit, vt qui vendit censum, non vendat pecuniam aut fructus aliquos annuos, vt quidam putarunt; sed ius quoddam exigendi certam pecuniæ summam, vel certos fructus: quæ sanè plurimùm differunt.

3 *Ex re alterius*, quia nemo super re sua propriè dicitur censum vel reditum habere: (cùm habeat in ea ius multò perfectius, nempe dominium) sed tantùm super re alterius, in quam ipse ratione census nullum ius habet, nisi ad exigendam ex ea pensionem: cùm dominium vtile & directum sit penes alterum. *Vel persona alterius.* quia etiam super persona nuda hoc ius constitui potest, vt infra dicemus.

DVBITATIO II.

Quotuplex sit census; seu de variis censuum generibus.

REspondeo & Dico Primò, Censum generatim diuidi in Reseruatiuum & Consignatiuum. 4 *Reseruatiuum.* *Reseruatiuus* dicitur, quando quis transfert rem suam in alterum quoad dominium directum & vtile, donando, legando, vendendo, aut permutando, seruata sibi pensione annua super eadem re. Talem censum constituit Ioseph in omnibus terris Ægyptiorum, prætetquam sacerdotum, cùm eas emptas & subiectas dominio Pharaonis, Ægyptiis restituit, vt patet Genes. 37. De tali non agit Constitutio Pij V. vt notat Thomas Boninsignius tractatu de censibus, & alij. vnde in huius contractu posset apponi pactum legis commissoriæ, id est, vt res, super qua constituitur, cadat in commissum, & redeat ad eum qui illam contulit, si biennio vel triennio non fuerit pensio soluta, vt docet Couarruuias lib.3. variar. cap.7. num.1. Distinguitur autem hic contractus ab emphyteusi, teste Couarr. supra. Primò, Quia in emphyteusi non transfertur nisi dominium vtile: hic autem vtrumque, directum & vtile. 5 *Differt ab emphyteusi.* Secundò, Si in emphyteusi non soluatur pensio intra biennium, dum est Ecclesiæ, vel intra triennium, dum est sæcularis: dominium vtile cadit in commissum, & ipso Iure coalescit cum dominio directo. hoc autem non fit in censu, nisi de hoc expresse sit pactum inter partes. Tertiò, Emphyteuta non potest rem vendere, domino directo non monito, aliàs cadit in commissum, & ea pretio tenetur ei soluere certam partem, quam vocant laudemium; ad neutrum tenetur debitor census.

Consignatiuus dicitur, quando quis super bonis suis, *Consignatiuus.* quorum dominium directum & vtile retinet, vel etiã super persona sua, alteri ius pensionis annuæ consignat de hoc est tota disputatio apud Doctores.

Dico Secundò, Consignatiuus census variè diuiditur. 6 Primò, Ratione materiæ, in realem, personalem, & *Diuisio.* mixtum. *Realis*, est, qui super re aliqua fundatur, ita vt *Realis.* ex ea re pensio debeatur. Huic respondet Primò in re ipsa obligatio realis, quæ rem perpetuò comitatur, etiamsi alteri vendatur, tamquam onus quoddam seu grauamen illi annexum, donec legitime redimatur. Secundo, obligatio personalis in eo cuius illa res est. nam onus rei redundat in dominum. Tertiò, relatio debiti in pensione. vnde patet, census reali triplex correlatiuum partiale ordine quodam respondere.

Personalis est, qui immediatè super personam, quæ 7 seipsam obligat ad pensionis solutionem, constituitur; *Personalis.* huic respondet tantùm obligatio in persona, & debitum in pensione. Nec obstat, quòd hic interdum interueniat hypotheca, quia hæc non interuenit ex vi contractus censualis, sed superuenit per alium contractum: *Hypotheca in personali.* nam hypotheca solùm exigitur ad securitatem contractus alterius. vnde ex ea non est soluenda pensio, nisi eo euentu, quo aliter solutio à persona debitore nequiret obtineri.

Mixtus est, qui constituitur super re & super per- 8 sona immediatè: ita vt etiamsi res pereat, persona ta- *Mixtus.* men maneat obligata. secùs in merè reali, vbi re ex parte vel in totum pereunte, perit similiter census, vt infra dicetur.

Secundo diuiditur ratione pensionis: scilicet in *fru-* 9 *ctuarium*, ex quo debentur fructus, vt frumentum, vi- *Fructuarius.* num, &c. & *pecuniarium*, ex quo pecunia. *Pecuniarius.*

Tertiò, in censum certum & incertum. *Certus* est, 10 cùm determinata pecuniæ summa vel fructuum men- *Certus.* sura, in pensionem constituta est. *Incertus* cùm indeter- *Incertus.* minata v.g. tertia vel quinta pars fructuum constitui- 11 tur soluenda, sicut fecit Ioseph in Ægypto. hic enim *Perpetuus Redimibilis, & Irredimibilis.* modus non est licitus, nisi in censu reseruatiuo.

Quartò, ratione temporis futuri, in *perpetuum* & *Temporalis.*

temporalem. Perpetuus diuiditur in *Redimibilem & Irredimibilem. Temporalis* verò in eum, qui extenditur in tempus certum,v.g.10.vel 20.annorum:& in eum,qui in incertum,vt ad vitam vnius,duorum, vel trium hominum,qui vitalitius dicitur. vide Ioannem Maiorem in 4.d.15.quæst.34.

DVBITATIO III.

Vtrùm emptio census noui sit licita.

12 *Sententia Henrici de nouis censibus.*

QVidam DD.olim putarunt, emptionem censuum nouorum, (id est, qui tunc primùm constituuntur quando vendendi sunt)illicitam esse, etiamsi in re aliqua fructifera constituamur, si pensiones recipiendæ putentur tandem superaturæ pretium. Secus tamen esse de antiquis : hos enim licitè emi posse pretio communiter taxato.Ita sentit Henricus quodlib.8. quæst.23. ratio ipsius est , quia emptio reditus noui, non emptio,sed purum mutuum est:sed in mutuo non licet plus pecuniæ accipere quàm datum sit:ergo,&c. Maior probatur , quia extreme huius contractus (inquit) sunt , pecunia simul data,& pecunia per quotas recipienda : pecunia autem vendi non potest,sed mutuò datur. Nec refert,quòd in re aliqua fructifera videatur constitui , quia hæc solùm se habet per modum hypothecæ. Idem sentire videntur Innocentius & Ioannes Andreas in cap. In ciuitate,de vsuris.

13 *Emptio censuum concessa, etiam nouorum.*

Verùm contraria sententia est communis & certa, Non minùs licitè emi nouos reditus, quam antiquos. Ita Conradus quæst.79.vbi 12.rationibus Henrici sententiam refutat Sotus lib.6.q 5 artic.1. Medina de vsura quæst 12. Couarr.lib 3.variar.cap.7. num.2. Nauarr. comment de vsuris num.69.& seqq. & alij. Probatur Primò,Quia Martinus V.& Calixt.III. in suis Extrauagantibus,quæ habentur inter communes , titulo de emptione & venditione , auctoritate Apostolica declararunt, *census eos,qui conditiones ibidem positas haberent, esse iustos & licitos, & debitores ad solutionem obligari.* Nec distinguunt hi Pontifices inter antiquos & nouos,sed in genere de omnibus loquuntur.Secundò, Quisque potest de nouo constituere ius percipiendæ pensionis in suis bonis,titulo donationis,vt ipsi fatentur : ergo etiam titulo emptionis. non enim minoris valet quod emitur,quàm quod donatur. Tertiò, Quia antiqui aliquando fuerunt noui , & lapsus temporis non fecit eos esse iustos:ergo sicuti antiqui vendi possunt, ita & noui. Quartò , Potest quis alteri vendere ius seruitutis in suo agro, de nouo constituendum:ergo etiam ius percipiendæ pensionis annuæ.Patet consequentia, quia sicut ius seruitutis est particula quædam decerpta ex iure integro,quod dominus habet in re sua ; ita & census.seu ius pensionis annuæ, est pars quædam iuris, quam dominus habet in re sua. si ergo illa vendi potest,etiam hæc.

14 *Ad rationem sententia contraria.*

Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondeo, Verum non esse,nullam hic interuenire mercem præter pecuniam,seu pensiones annuas.nam id quod venditur & emitur propriè & immediatè in hoc contractu,non est pecunia aut pensio annua, sed ius ad pensionem annuam exigendam : quod ius multum distinctum est à re ipsa;vt ostendit Conradus.deinde etiam pecunia absens & periculis exposita vendi potest pro præsente,vt infrà dicetur,cap.23 dubit.4.

Dices,Illud ius non extat:ergo non potest vendi.

Respondeo Primò,Etsi nunc non extet, tamen paulò pòst extabit:vnde potest vendi, sicut hæreditas futura,& iactus retis futurus vendi potest, vt rectè Medina quæst.12.

Respondeo Secundò , Falsum esse, hoc ius non extare antequam vendatur,extat enim in ipso vendente: nam hic ius habet percipiendi pensionem ex re sua, (quamquam tunc non vocetur census) quod ius sicuti alteri donare potest,ita etiam vendere, tamquam rem modo extantem.

DVBITATIO IV.

Vtrùm Iure naturæ emptio census personalis sit licita.

SVppono , emptionem census realis redimibilis licitam esse ; quod expressè habetur in Bulla Pij V. anno 1568. de censibus edita , & in Extrauag. Martini V. & Calixti III. titulo de empt.& vendit. Ratio est ; quia sicuti emptio prædij licita est cum pacto de retrouendendo , ita etiam emptio iuris percipiendi fructus ex illo prædio ; quod ius est pars quædam iuris existentis in domino prædij. vt enim dominus potest vendere totum ius suum , quod habet in prædio, ita etiam potest vendere partem iuris , quæ nihil est aliud quam census realis.vide Couar.lib.3. variar.c.7. num.5. 15 *Emptio census realis.*

16 *Personalis.* *Quidam putant illicitam empt. personalis.*

Sed difficultas est de personali. Multi DD. negant, quos citat & sequitur Nauarrus comment. de vsuris, num.81. Innocentius , Hostiensis , Ioannes Andreas, Ancharanus,Antonius de Butrio, Cardinalis Zabarella , Panorm. & Anani. in cap. In ciuitate , de vsuris, D.Antoninus 2.part.tit.1.cap.8.Angelus v. Vsura.§.78. & quidam recentiores. Probat hanc sententiam Nauarrus,Primò,Quia census personalis est inuentio noua , & numquam in Repub. Romana post susceptam religionem Christianam vsurpata.Secundo,Pensio non potest in libera persona constitui , eo modo , quo in prædio constituitur. Tertiò , Liber homo non potest pignori dari,c.2.de pignoribus.atqui ius census maius est iure pignoris:ergo. Quartò. Quia liber homo non potest in seruitutem rapi ob debita.

17 *De quali censu personali loquantur.*

Verùm ex his rationibus satis constat , hos Auctores non loqui de censu personali,qui passim est in vsu: sed de eo,qui ita constituitur in persona, sicut constitui solet in prædio, adeò vt si non sit soluendo, creditor possit debitorem vendere , aut trahere in seruitutem , sicut prædium vendi aut vindicari in dominium potest. Nos autem non loquimur de tali censu personali, sed de eo, qui in creditore solùm ponit ius pensionis annuæ : (cui interdum ad securitatem accedit ius hypothecæ in omnibus bonis debitoris) in debitore verò tantùm obligationem personalem illius soluendæ , (& in bonis obligationem hypothecariam) quæ transeat ad hæredes : ita tamen vt non obliget illos nisi secundùm vires hæreditatis , quo fit vt sæpè tales census pereant, etiamsi omnia bona pro illis hypothecata fuerint.

18 *Esse licitam.*

Respondeo igitur & Dico Primò, Census personalis emptionem licitam esse.docet hoc Conradus q.74. & 78.Maior in 4.d.15.q.34. Gab.ibidem quæst.12.art.1. conclus.4. Ioannes Medina de vsura quæst. 11. §. Sed quæret aliquis.Couar.lib.3.variar. cap.7. n.5. Thomas Boninsignius cap.4. num.7. denique puto fore paucos ex Auctoribus,quos Nauar.citat, qui talium censuum emptionem condemnarent. Nam Panormitanus, citatus à Nauarro qu.5. apertè eam admittit esse licitam. Probatur Primò, Quia olim etiam Ecclesiæ debebantur decimæ personales, scilicet ex labore manuum,& ex negotiatione , vt patet cap. Decimæ,16. quæst.1. & cap. Apostolicæ, & cap. Pastoralis , de decimis , quæ etiam nunc quibusdam locis soluuntur. Item Esdræ lib.2. cap. 10. fideles constituerunt annuum reditum tertiæ partis sicli pro fabrica templi,panibus propositionis,& sacrificiis,idque tantùm super personas suas, atqui talis obligatio vel sponte suscepta , vel à Superiore legitimè imposita , est certo pretio æstimabilis: ergo vendibilis. quare etiam census personalis vendibilis erit , cùm talis obligatio sit verè census personalis.

19

Secundò , Si ad censum res aliqua distincta à persona venditoris requireretur,super qua census dicatur constitui , id esset vel quia illa res deberet emptori census vendi , vel certè quia fructus eius illi vendi deberent

Digitized by Google

deberent. Atqui neutrum est verum. Non enim res illi venditur; quia dominium ei directum & vtile manet apud venditorem census, qui liberè eam potest alienare in quem voluerit, vt patet ex Bulla Pij V. Neque etiam fructus propriè illi venduntur, quia sæpè fit vt sit census pecuniarius, qui super agro constituitur. Deinde etiamsi concederemus fructus rei vendi; simili modo vendi possunt fructus, & lucra personæ. Si dicas rem fructiferam requiri, vt ius percipiendi ex ea fructus (quod ius est penes dominium rei) possit alteri vendi, in quo iure alteri collato consistit ratio census: cur non similiter potest vendi ius illud, quod quisque habet percipiendi lucri ex sua industria suisque bonis, obligando se & posteros suos ad eam diligentiam, quæ ad solutionem sufficiat? sicut enim fertilitas agri est naturalis, ita fertilitas (vt ita dixerim) hominis, qua potest acquirere lucrum, est voluntaria, ac proinde potest se homo ad eam obligare. quòd si etiam agri fertilitas esset in hominis potestate, posset similiter homo obligari ad eam procurandam: imò hoc ipso, quo census super agro constitutus est, homo, sine alio pacto, tenetur ad eum bona fide & diligenter colendum. non ergo mirum esse debet, si possit obligari censu personali ad eam industriam, qua tantum acquirat, quantum necesse est ad pensionis solutionem.

Nec obstat, quòd posteri quoque obligentur, quia sicut obligationes aliæ personales ex aliis contractibus ortæ, transeunt ad hæredes, eósque obligant lege iustitiæ: ita etiam hæc obligatio soluendæ pensionis, etiamsi merè sit personalis, ad hæredes transire potest. omitto alias rationes minoris momenti.

20 *Si pensiones superent sortem.* Dico Secundò, Hanc emptionem esse licitam, etiamsi pensiones sperentur excessuræ pretium. colligitur ex Auctoribus citatis, qui enim admittunt hunc censum, admittunt eo modo, quo passim est in vso: atqui nemo huiusmodi censum emit, nisi verisimile ei sit, pensiones cum tempore excessuras pretium: est enim census perpetuus, etsi redimibilis ex parte venditoris. vnde semper sperat emptor se plus accepturum pensiones aliquot, & posteà si venditor voluerit post aliquot annos se liberare, totam sortem. Probatur Primò, Quia per hanc emptionem non emuntur propriè pensiones futuræ, sed ius quoddam illas exigendi, quod in omni Repub. longè minoris valet, quàm pensiones speratæ, si essent præsentes, valerent. Secundò, Census realis perpetuus licitè emi potest minoris, quàm sint pensiones speratæ: ergo etiam personalis. Consequens probatur à paritate rationis: sicut enim ibi non violatur æqualitas, eò quòd non emantur propriè fructus, qui longè superant pretium, sed ius ad illos, quod censetur æquale pretio; ita etiam hic non emuntur pensiones, sed ius & actio ad illas, quæ actio communi hominum æstimatione non pluris valet. Confirmatur, quia communi hominum iudicio pluris æstimatur census realis super amplissimo agro vel copiosis decimis fundatus, quàm census personalis cum hypotheca: ergo si ille minoris emi potest, quàm sint pensiones, etiam hic potest.

Tertiò, Nisi liceret tales census emere minori pretio, quàm sint pensiones speratæ, condemnandi essent plerique census in Belgio, Germania & Gallia: nam plerique antè quàm certo modo realizentur coram Magistratu, (quod sæpè non fit, vel non nisi post longum tempus) sunt merè personales, cum hypotheca speciali vel generali omnium bonorum; & emuntur senis denis in singula annua, seu pretio decuplo sextuplo. atqui non est facilè damnandum quod tot viri docti & religiosi in tot Prouinciis faciunt.

21 Dico Tertiò, Persona, in qua census constituitur, debet esse vel fructifera, (id est, talis, vt aliquem fructum sua opera vel industria pariat, vnde soluat.) vel vt aliqua bona in re vel in spe habeat. Ita Medina quæst. 11. ratio est, quia alioquin ius illud nullius esset momenti, & ita non esset pretio æstimabile.

22 *Licita est hypotheca in censu personali.* Dico Quartò, Licitum etiam est in emptione census personalis, exigere hypothecam generalem vel specialem securitatis causa. colligitur ex iisdem Auctoribus. Probatur Primò, Quia in reliquis contractibus licet exigere hypothecam, vt in mutuo, in venditione ad terminum, & similibus, cur non etiam in emptione census? si enim contractus est validus, meritò potest exigere is, cuius interest, securitatem, vt firmus maneat & non violetur. ad hoc autem pertinet hypotheca.

23 *Census mixti liciti.* Dico Quintò, Licita etiam est emptio census mixti, id est, qui partim sit personalis, partim realis. probatur, quia si emptio vtriusque seorsim est licita, cur non etiam iunctim? exemplum sit, Si emas censum super prædium, ea lege, vt etiamsi prædium nihil vel parum aliquando ferat, teneatur nihilominùs venditor totam pensionem soluere quo casu si prædium vendatur tertio, poteris pensionem exigere, & à venditore census, ratione obligationis personalis: & à tertio, ratione obligationis realis, quæ est in prædio. Item si emas censum in prædio vel domo, ea lege vt venditor obligetur, si res omnino pereat. quamuis dici possit, pactum illud accessorium, esse pactum assecurationis pensionum ex prædio soluendarum. Denique si emas censum in prædio, cuius fructus non sufficiunt, ea lege vt tota pensio soluatur. quo casu est realis, quatenus se extendit ad fructus prædij: personalis, vt ad reliquam partem.

24 *Obiectiones.* Sed contra Obiicitur Primò, Martinus & Calixtus Pontifices in suis Extrauag. titul. de empt. & vendit. solùm reales census licitos esse declararunt: ergo personales sunt illiciti.

Respondeo, Non declararunt solos reales esse licitos, quamuis de illis solis declarationem fecerint, eò quòd de his solis essent consulti.

25 Obiicitur Secundò, Si tibi darem 100. aureos ea lege vt quotannis pro vsu mihi persolueres 10. vsuram committerem, eò quòd vsum pecuniæ seorsim venderem, sed ita fit in emptione census personalis: ergo, &c. Hoc argumentum ait Lopez Sotum numquam potuisse soluere.

26 *Emptio Iuris & rei differunt.* Resp. In censu personali non vendi ab emptore vsum pecuniæ, sed emi ius super alterum, qui sibi obligationem personalem potest imponere.

Dices, Qui emit ius exigendi pecuniam, emit ipsam pecuniam; atqui pecunia non est vendibilis, cum ipsa sit pretium & mensura rerum aliarum, iuxta Aristotelem: ergo hîc non est vera emptio, sed mutuum. Maior probatur, quia qui emit ius alicuius possessionis, principaliter censetur emere possessionem: ergo, &c. Confirmatur, Propter quod vnumquodque tale, illud magis tale: atqui illud ius emitur propter pecuniam, ergo ipsa pecunia magis emitur.

Respondeo ad maiorem, Verum non esse, eum, qui emit ius ad pecuniam, emere propriè ipsam pecuniam, nam hæc multùm differunt, vt ex communi vsu hominum patet, qui quotidie iura sua & actiones pecuniarias vendunt.

27 Ad probationem maioris Dico, Verum non esse, eum, qui emit solùm ius ad possessionem, emere propriè ipsam possessionem, vt patet dum ius litigiosum emitur: tunc enim non dicitur emi ipsa possessio, sed ius & actio alterius. deinde etiamsi ius sit liquidum, qui habet ius ad possessionem, non ideò habet ipsam possessionem, ac proinde qui vendit ius suum, non propriè vendit possessionem. sic qui transfert in alterum ius, quod habet in beneficium per præsentationem, non transfert in illum beneficium.

Ad minorem Respondeo, Verum non esse pecuniam vendi non posse: si enim distet loco, vel adiunctas habeat aliquas difficultates, aut pericula, vendi potest, sicut aliæ merces, vt cap. 23. dicetur. quamuis in censu personali non ipsa propriè, sed ius ad illam vendatur, vt dictum est.

28 Ad confirmationem, Etiamsi illud ius ematur propter pensiones, ipsæ tamen pensiones non sunt propriè id quod emitur in contractu censuali, sed sunt ratio emendi. Sicut qui emit agrum, non dicitur emere fructus, quos singulis annis ager feret, quamuis propter fructus emat. quare pensiones non habent se propriè instar mercis in hoc contractu, sed ius ad illas.

Illud autem axioma non sic est intelligendum, quasi quæuis denominatio alicui conueniens propter aliud, debeat illi magis conuenire. domus enim emitur propter vsum, non tamen vsus. emitur medicamentum ob valetudinem, non tamen ipsa valetudo.

29 Obiicitur Tertiò, Qui emunt prædium vel equos ab iis qui iis carent, eáque rursus pro annua pensione iisdem fictis venditoribus locant, censendi sunt vsurarij: atqui non essent vsurarij, si ius ad personales annuas pensiones possent emere: ergo tales pensiones non possunt emi.

Respond. Negando minorem, Primò, Quia non intendunt emere aliquem censum, sed accipere pretium fictæ locationis. quare cùm titulus sit planè confictus, ob quem expressè intendunt lucrum, nullo modo possunt illud lucrum percipere. Secundò, Quia intendunt repetere sortem, quam dederunt, quod non fit in censibus.

Obiicitur Quartò, Emptio census personalis non est aliud quàm emptio personalis debiti, successiuè soluendi, & Iuris personalis, ad illud exigendum, sed tale debitum & Ius, si nullum timeatur periculum, non minùs valeat quàm res ipsa: ergo non potest emi minoris, quam sint omnes pensiones speratæ.

30 Respondeo Primò negando minorem, longè enim pluris communi hominum æstimatione censetur valere pecunia præsens, quam actio personalis, seu ius ad illam sic per partes & per tanta interualla exigendam. cuius signum est, quòd nusquam inueniretur, qui tantum vellet pro tali iure soluere, si illud per modum mercis venale proponeretur. quod si fortè aliquis inueniretur, cui perinde sit habere tale ius, ac pecuniam præsentem, id non refert, quia communis hominum æstimatio pretium rebus & iuribus imponit. Accedit, quòd tale ius non pluris valeat, quam ius reale in optimo & securissimo agro, quod tamen minoris æstimatur, quam omnes pensiones, quæ inde sperantur, si simul essent.

31 Resp. Secundò. Cùm Ius personale ferè semper cum aliquibus periculis & difficultatibus sit coniunctum, & pecunia præsenti res fructiferæ possint emi, vel negotiatio cum magno lucro institui, meritò potuit communi hominum æstimatione vel Principis decreto, isti Iuri certum pretium imponi, omnibus istis circumstantiis probè expensis, quod pretium à quouis exigi possit, etiamsi fortè illæ circumstantiæ in ipso locum non habeant. non enim necesse est, vt omnes illæ causæ, ex quibus crescit communis æstimatio rei, in quouis locum habeant, vt suprà cap. 20. dubit. 14. dictum est.

Potest Iuribus imponi commune pretiũ, ratione circũstantiarum, quæ ordinariè adsunt.

Obiicitur Quintò, Si hoc ius minoris valet, quàm pensiones speratæ: ergo qui dat mutuos 1600. aureos, potest exigere 1700. per partes reddendos, ita vt quotannis soluantur 100. (nam mutuans solùm acquirit ius ad 1700. sic soluendos, quod ius non valet pluris quàm pretium, nempe 1600.) atqui constat id esse vsurarium, seposito lucro cessante, damno emergente, & omni periculo: ergo illud ius non valet minoris quàm pensiones.

32 Respondeo negando sequelam maioris, quia qui dat mutuo, non intendit emere aliquod ius: nec mutuatarius intendit aliquod ius vendere, (non enim proponitur hic aliquod ius per modum mercis vendibile) sed vterque tantùm intendit celebrare contractum mutui, ex cuius vi solum potest exigi res eiusdem speciei & valoris, nec habetur ratio distantiæ temporis, si nullum inde sit periculum vel incommodum. pensiones autem 17. centenûm aureorum, seposita temporis distantia pluris valent quàm 1600. aurei. secùs est, quando ius aliquod per modum mercis exponitur venale. nam æstimatio mercium & rerum, quæ subiiciuntur contractui emptionis & venditionis, pendet ex variis circumstantiis, quæ communiter adsunt. & quamuis contingat aliquas respectu huius vel illius abesse, non ideò mutatur pretium lege vel communi æstimatione impositum. quare hoc ius emi potest pretio taxato.

tanti refert quo modo quis contrahat. Cuius ratio est, quia vna eadémque res secundùm varios contractus variam æstimationem recipit, vt si illam vendas in auctione publica, minoris censetur valere, quàm si per manum periti mercatoris. simili modo si mutues operario 30. aureos, ea lege, vt iusto pretio pro te laboret, erit vsura, vt plerique DD. fatentur; si verò anticipato pretio eadem pecunia conducas ipsius operas, non erit, & tamen idem consequêris, etsi non plus pecuniæ exponas. si mutues 1000. aureos, accepto agro in pignus, non potes fructus percipere, nisi velis eos computare in sortem: si autem eadem pecunia agrum emas cum pacto retrouendendi, potes omnes fructus percipere, & postea pretium totum repetere. neque metuendum, hoc modo vsuras palliatum iri, tum quia in censu non licet repetere sortem, tum quia nemo libenter in tot annos alteri credit. 33

DVBITATIO V.

Vtrùm emptio census perpetui irredimibilis, sit licita minore pretio, quàm sint pensiones speratæ.

Respondeo & Dico Primò, Emptio census realis perpetui & irredimibilis licita est minori pretio, quam sint pensiones speratæ. est communis sententia DD. Ioan Medinæ q. 12. & 15. de vsura, Soti lib. 6. q. 5. art. 2 Couarr. l. 3. variar. c. 7. & aliorum. Probatur, Quia res ipsa, seu dominium rei, in qua census iste fundatur, est minoris pretij quàm fructus ex ea sperati: nam fructus, qui temporis successu percipiuntur, decuplo pluris valent, quàm res communiter æstimetur. atqui census realis nihil est aliud quàm pars illius iuris quod in dominio continetur: ergo multò magis emi potest minore pretio quàm fructus. minus enim est habere censum super re, quàm eius dominium. 34

Census irredimibilis licitus.

Notandum tamen Primò, si res illa casu pereat, censum quoque concidere, id enim commune est omni censui merè reali. quia sicut pereunte re, dominium eius perit, ita etiam ius omne percipiendi fructus ex illa. vnde patet falli Couarr. suprà num. 5. & 6. & Sotum supra artic. 1. dum putant, re perempta non perire censum realem, (nisi contrarium in contractu sit expressum) sed venditorem manere obligatum. ratio ipsorum est, quia putant rem censui subiectam, à qua dicitur census realis, esse veram hypothecam pro censu. atqui hypotheca pereunte, vel in alium translata, adhuc manet obligatio personalis in priore debitore: ergo, &c. Sed hoc fundamentum non est verum, neque id quod ex eo infertur. nam census realis nihil est aliud, quàm ius percipiendi fructum vel pensionem ex re fructifera alterius. vnde se habet sicut ius seruitutis, quod quis habet in re alterius, v.g. ius eundi per prædium alterius, venandi, piscandi, colligendi glandes & similia. ratione cuius iuris res non dicitur hypothecata pro illo iure. si enim res pereat, perit ius: si ad alium transferatur, prior dominus omni obligatione soluitur. quando autem res aliqua est hypothecata, tunc etiamsi pereat, vel in alium transferatur, manet tamen obligatio personalis, quia hypotheca datur in securitatem alterius debiti, maximè personalis. Itaque dicere rem subiectam censui esse hypothecam pro censu, est omnes census facere personales. Quod confirmatur ex constitutione Pij V. Martini V. & Calixti III. de quibus inf. dub. 12. vbi expressè requiritur hæc conditio tamquam intrinseca censui reali, vt pereunte re, pereat etiam pro rata ipse census.

Pereunte re, perit census realis.

Couarr. & Sotus.

35 *Res subiecta censui reali non est propriè hypotheca.*

Notandum Secundò, In census realis irredimibilis emptione posse hypothecam exigi. sed hæc hypotheca nullum habebit vsum, si res censui subiecta pereat, solùmque ad hoc seruiet, vt si fortè debitor census nolit (re censui subiecta permanente salua) soluere pensiones, possit vendi hypotheca, vt ex ea solutio petatur. 36

Vsus hypotheca in censu reali.

Notan

Census pecuniarius irredimibilis. Notandum Tertiò, non solùm fructuarium, sed etiam pecuniarium censum irredimibilem posse in re fructifera fundari. ratio est, quia non tantùm res illa quã ager profert. censetur fructus eius. sed etiam pecunia illi æquiualens sicut fructus domus, non solùm est vsus & habitatio, sed etiam pretium vsus. vnde sicut dominus agri non solùm ius habet ad agri segetem, sed etiam ad pretium ex segete capiendum, ita hoc ius vendere alteri in perpetuum potest.

37 *Census personalis irredimibilis licitus.* Dico Secundò, Etiam emptio reditus personalis irredimibilis est licita, etsi pretium sit minus quàm pensiones speratæ. colligitur ex Medina, & Soto supra. Probatur Primò, Quia minor est species vsuræ in hac emptione, quàm in emptione census personalis redimibilis: cùm nulla sit spes recuperandæ sortis. ergo si hic emi potest pretio minore quam sint omnes pensiones speratæ, etiam ille potest. Secundò, Quia certum est, hominem sibi posse talem obligationem imponere, quæ ad hæredes transeat secundùm hereditatis facultates: atqui hæc obligatio communi hominum iudicio est certo pretio æstimabilis, v.g. 30. aureis in singulos, cum tamen plures sperentur recipiendi intra annos 40. Confirm. quia si vir aliquis opulentissimus tale onus sibi suisq; posteris in perpetuum imponeret, illúdque publicè venale proponeret, nemo tantum offerret, nec tanti illud æstimaret, quanti omnes pensiones, si præsentes essent, sed longè minoris: atqui pretia rerum & iurium ex communi hominum æstimatione pendent. Tertiò. Census realis irredimibilis pretium minus est, quam sint pensiones speratæ: atqui sæpè fit vt census reales sint multò meliores & securiores quàm personales: ergo etiam pretium iustum personalis irredimibilis minus est, quàm omnes pensiones speratæ.

38 *Census realis cum pacto assecurationis non est minoris pretij, quã personalis irredimibilis.* Nec obstat, quòd pretium census personalis irredimibilis maius esse debeat, quàm pretium census realis irredimibilis nodè consideratì, eò quòd venditor ibi maius onus sustineat: (etsi enim omnia eius bona pereant, non tamen perit obligatio huius census, cùm sit personalis, sed tantùm consopitur, donec melior fortuna obtigerit) quia si census realis annexum habeat pactum assecurationis, non est minore pretio dignus, quàm census personalis perpetuus: atqui pretium eius tunc est minus quàm pensiones speratæ, ergo etiam pretium census personalis.

39 *Obiectio.* Dices, Nullum potest dari pretium censui irredimibili æquale: ergo eius emptio est iniqua. Antecedens probatur, quia si des 24. vel 25. vel etiam 30. in singula, intra totidem annos habebis sortem, & reliqua supra sortem accipies. Imò quantumuis sors sit magna, decursu annorum superabitur pensionibus.

Respon. Non emi ipsas pensiones, sed ius ad pensiones, quod communi hominum æstimatione æquiualet certæ summæ pecuniæ præsentis. vnde non refert quòd pensiones superent: quia hæ sunt instar fructuum illius iuris, quod primò & principaliter emitur, & cuius pretium vel lege publica, vel communi hominum æstimatione statuitur: alioquin non liceret emere agrum certo pretio, quia fructus agri intra aliquot annos pretium superabunt. neque censum realem irredimibilem, ob eamdem causam, nam aliquot annis pensiones superabunt pretium. id tamen est contra praxim orbis, & communem sententiam DD.

DVBITATIO VI.

Vtrùm census tẽporalis possit emi minoris, quàm sint omnes pensiones simul iunctæ.

Notandum est, temporalem dici, qui ad certum vel incertum tempus constitutus est. in cuius termino sponte extinguitur, sorte non refusa.

40 *Vitalitius census licitus.* Resp. & Dico Primò, Qui ad incertum tempus constitutus est, (vt est omnis vitalitius) emi potest pretio, quod minus sit quam pensiones speratæ. est communis sentent. DD. Gab. in 4. d. 15. q.12. art.3 dub.2. Maioris ibid. q.34. concl.2. Medinæ de vsura, q.14. Couar. lib.3. variar. c.7. n.3. & 4. & aliorum. Probatur Primò, Quia quòd pensiones simul iunctæ superent sortem, id est fortuitum sicut enim possunt superare, ita etiam superari esseq; minores sorte; cùm valdè incertum sit, an tot annos sit victurus is, super quem constitutus est.

41 Nec obstat, quòd interdum multò probabilius sit esse diutiùs victurum, ac proinde plures pensiones persoluturum, quia non emuntur pensiones, sed ius ad illas exigendas: quod ius minoris longè valet, quam pensiones præsentes; tum ob commoditatem pecuniæ præsentis: tum quia multis modis tanto tempore fieri potest, vt nihil ex eo possit percipi. Secundò, Quia census vitalitius est res quædam æstimabilis communi hominum iudicio, certo pretio, quod ferè semper minus est quam pensiones speratæ, (nemo enim emeret censum, nisi id speraret:) atqui res omnis vendibilis iustè emi potest pretio, quo communiter æstimatur. ergo.

Notandum autem, hoc pretium, si census sit ad vitam vnius ætate florentis, alibi esse octonûm, alibi septenûm nummûm in singulos: si ad vitam duorum, denûm. quod enim in quauis Prouincia lege vel communi æstimatione est taxatum, præsumendum est esse iustum pretium, nisi contrarium sit euidens.

42 *Census ad certum tempus.* Dico Secundò, Probabile etiam est, eum, qui ad certum tempus constitutus est, v.g. ad 10. vel 20. annos, posse minoris emi v. g. si quis vellet vendere pensionem 10. aureorum in decennium. probabile est licere emere 90. Tenet hoc Conradus q. 79. & 80. Couarr. cap. illo 7. n.4. Caietan. v. Vsura, sub finem. Nauar. cap. 17. n.230. & commentario de vsuris num. 71. vbi indicat centum aureis posse emi pensionem annuam 10. aureorum ad annos 15. & quidem si sit census realis, non videtur dubium. sicut enim emi potest ius percipiendi fructus seu emolumenta ex re fructifera alterius in perpetuum, ita etiam ad certum annorum numerum: quod ius semper æstimatur minoris, quàm emolumentum speratum, si præsens esset. Confirmatur, quia alioquin pluris valeret census temporalis quàm perpetuus. nam census perpetuus redimibilis emi potest denis senis nummis in singulos: hoc autem pretio non posset emi census temporalis ad 20. annos. Item census irredimibilis emi potest 30. nummis in singulos atqui hoc pretio emi non posset census temporalis ad annos 33 quæ omnia per se absurda sunt.

43 *Personalis certi temporis.* Si autem loquamur de censu personali ad certum tempus, maius est dubium. tamen probabile est licitè emi minoris, ita enim docent Auctores citati. Probatur Primò, Quia alioquin pluris valeret census personalis ad annos 17. vel 20 quàm reditus personalis, vel realis perpetuus redimibilis, imò quàm perpetuus irredimibilis, vt ostensum est.

Secundò, Quia non potest dari sufficiens ratio cur communi hominum æstimatione vel Principum lege non possit iuribus personalibus aliquod certum pretium imponi, spectatis omnibus circumstantiis, quæ communiter solent interuenire, quod pretium minus sit quàm res quæ in futurum expectatur. vt enim hoc fiat, commune bonum videtur postulare, vt suprà ostensum est.

Obiectio. Dices, Ergo licitus est hic contractus, do tibi 180. aureos ea lege, vt per 20. annos mihi soluas quotannis 10. hoc autem est absurdum: nam seposito lucro cessante & damno emergente, est aperta vsura. ergo.

44 *Alia ratio emptionis, alia mutui.* Respond. Si ille intendat emere censum, non erit iste contractus illicitus: quia intendit emere actionem personalem, quæ non pluris æstimatur in illa Repub. vt suppono. Si autem intendat solùm dare mutuum, erit illicitus. quia mutuum non datur pro iure; sed pro alia re simili in specie, eiusdem valoris. Simile erit, si dicat, Do tibi 180. aureos, vt per 20 annos soluas mihi annuè 10. aureos ex fructibus: nec minus poterit hoc modo palliari vsura, quàm illo altero. verùm non est magnopere timendum, ne hac ratione vsuræ inualescant; quia non desunt alij modi multò vtiliores, quamquàm censeam omnino dissuadendum, si quis hoc modo vellet contrahere.

DVBITATIO VII.

Vtrùm census licitè possit emi minore pretio, aut vendi maiore, quàm fuerit ab initio constitutus.

45 *Si habeat pretium à lege.* RÉspond. & Dico Primò, Si census ille habeat pretium legitimum à Principe constitutũ, non videtur posse emi minore pretio, quam initio fuerit creatus: potest tamen vendi maiore. ratio est, quia taxatur pretium in gratiam venditorum, ne miseri venditores, qui propter inopiam coguntur censum vendere, & emptores rogare, minore pretio cogantur esse contenti: non autem ne maiore possint vendere, si emptorem inueniant. quare cùm pretium legitimum consistat in indiuisibili, non potest minus dari. vnde videmus in Belgio puniri eos, qui census, dum primò creantur, emunt minore pretio quam 16. in singula: non autem eos, qui vendunt maiore v.g vel 20. in singula.

Dices, Principis decretum tantùm est intelligendum de prima census emptione & constitutione, non autem de emptione secunda vel tertia.

Respon. Negando assumptum, nisi id exprimatur: dum enim in genere taxat census pretium, iubendo ne minoris ematur, videtur loqui de omnibus: sicut dum taxatum est pretium frumenti, non solùm in prima emptione seruandum est, sed etiam in sequentibus.

46 Aduerte tamen, in Belgio hoc non seruari: nam passim videmus antiquos census emptos ad rationem 16. in singula, multò minore pretio vendi, Principe sciente nec contradicente: vnde videtur hac in parte consuetudo legi derogasse. Imò quibusdam locis ne in prima quidem constitutione pretium legitimum seruatur. emunt enim ad rationem 15 vel 14. vel etiam 12. in singula, quod quia permittitur à Principe, seu Concilio, non ausim condemnare; meritò tamen deberet prohiberi. sed non multi inueniuntur emptores, quia solutio maligna.

47 *Si careat pretio legitimo.* Dico Secundò, Si census non habeat pretium legitimum, vel si illud passim non seruetur, potest emi minore pretio, quàm initio fuerit constitutus. ratio est, quia pretium vulgare non consistit in indiuisibili. vnde quod primo emptum est pretio summo, sæpè posteà venditur pretio infimo. Accedit, quòd quando multi sunt emptores, qui quærunt census, pretium possit augeri; sicut è contrario, quando multi sunt venditores, & pauci emptores, minuitur, vt experientia in Belgio ab anno 1585. vsque ad præsentem, qui est 95. docuit.

48 *Pactum vt redimatur pretio maiori.* Hinc sequitur, seposita lege positiua, posse ab initio iniri pactum, vt si venditor velit redimere, teneatur redimere eo pretio, quo tempore redemptionis æstimabitur, & quo alius tunc vendi posset. quòd si moraliter certum sit pluris valiturum, eò quòd hypotheca erit melior, vel quia plures erunt emptores, potest etiam pacisci vt pluris redimatur. Ordinariè tamen tale pactum lege positiua prohibetur, & Pius V. in sua constitutione illud prohibuit, statuens vt venditor eodem pretio possit redimere, quo primùm vendidit. idem sanxit Carolus V non solùm de censibus, qui ab origine sua fuerunt redimibiles, sed etiam de omnibus irredimibilibus: exceptis censibus reseruatiuis & piorum locorum, qui antè fuerunt irredimibiles; vt patet ex ordinatione ipsius, facta Bruxellæ anno 1528. die 21. Februarij.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit emere censum cum pacto vt venditor, quando voluerit redimere, teneatur redimere eadem moneta.

VErbi gratia, Si emptus sit 100. coronatis in specie, vt teneatur totidem in specie, vel quanti tunc in specie valebunt, refundere?

Resp. & Dico Primò, Id quibusdam euentis esse licitum. Primò, Si certum erat æstimationem monetæ non esse mutandam. Secundo, Si vtrimque par erat dubium an esset augenda an minuenda. Tertiò, Si certum erat æstimationem augendam, & emptor statuerat pecuniam suam in illud tempus seruare: tunc enim ratione damni, quod patitur, pecuniam illam tunc exponendo, potest tale pactum apponere. Quartò, Si tanti emerem quanti emi solent irredimibiles, tunc enim non teneor reuendere. vnde possum exigere vt eadem moneta redimat, si redimere voluerit. hoc tamen non habet locum in Belgio nam Carolus V. in sua ordinatione, qua census irredimibiles vult posse redimi eodem pretio, quo primùm venditi sunt, statuit vt id fiat ea moneta, & secundùm eum valorem accepta, quem ipse vltimò imposuerat: non autem secundùm valorem antiquum. Vbi tamen non vetat, quin si monetam valdè excrescere contigerit, possit redimi secundùm eum valorem monetæ, quem pro tempore habuerit: non enim intendit venditores grauare, sed illis consulere. 49 *Redimere eadem moneta*

Dico Secundò. Extra hos casus tale pactum non esse licitum. vnde si census redimibilis ematur pretio ordinario, & addatur pactum, vt venditor quando redimere voluerit, eadem moneta redimat, hoc pactum est iniquum, nec obligat in conscientia. Probatur, quia emptor non dat nisi pretium census absolutè considerati, v.g 16. in singula, & præterea imponit venditori graue onus, magno pretio æstimabile; pro quo onere, neque dat quidquam, neque ipse vicissim aliquod incommodum æquale in se suscepit. ergo non est æqualitas inter emptorem & venditorem. Confirmatur, quia quando emptori, vel rei imponitur aliquod onus à venditore, quod non requiritur ex vi contractus; potest emptor exigere compensationem: ergo similiter quando ab emptore venditori onus imponitur, potest venditor præter iustum pretium census, compensationem illius oneris exigere, vt sit æqualitas. 50

DVBITATIO IX.

Vtrùm emptio census, cum pacto, vt non possit redimi nisi ante vel post certum tempus, sit licita.

REspondeo & Dico Primò, Absolutè licitum est emere censum cum pacto vt non possit redimi nisi intra certum tempus; (v. g. intra decennium) ita vt si intra illud tempus non redimatur à venditore, fiat irredimibilis. Ita Gabriel d.15.q.12.a.2.conclus.4. Sotus suprà ar. 3. Couar. l. 3. var. ca.8.n.7. Medina de vsura, q.15.dub.1.§.Aduerte tamen. Probatur Primò, Quia talis emptionis exemplum habemus Leuit. 25. v.29. vbi dicitur, *Qui vendiderit domum intra vrbis muros, habebit licentiam redimendi, donec vnus impleatur annus, si non redemerit, & anni circulus fuerit euolutus, emptor possidebit eam & posteri eius in perpetuum, & redimi non poterit, etiam in Iubileo.* Secundò, Tale ius est certo pretio æstimabile: ergo iustè poterit eo vendi. Tertiò, Licitum est emere censum irredimibilem absolutè; ergo etiam licitum emere perpetuum irredimibilem sub illa conditione: nam illa conditio est in fauorem venditoris. Quartò, Quia sæpe potest esse iusta occasio tale pactum apponendi; vt si intra illud tempus occursuræ essent occasiones emendi res frugiferas, vel census irredimibiles, quæ putarentur non habendæ posteà: tunc enim ratione lucri cessantis, posset tale pactum apponere. 51 *Vt non possit redimi nisi ante certum tempus.*

Notandum tamen, pretium talis census debere esse maius, quam si semper maneret redimibilis; & minus, quàm si absolutè esset irredimibilis, vt per se patet. Itẽ quò tempus illud, quo libertas relinquitur, est longius, eò debet pretium esse minus; & quò tempus illud est breuius, eò debet esse maius; vt rectè notauit Medina. 51 *Pretium huius census.*

Dico

53 Dico Secundò, Licitum etiam est emere censum cum pacto vt possit redimi post certum tempus, v. g. post decennium, ita vt antè redimi nequeat. Patet ex iisdem Auctoribus. ratio ferè est eadem: quia licitum est emere censum cum pacto vt perpetuò redimi possit: ergo etiam cum pacto, vt ante certum tempus non possit; post autem illud tempus, possit. hic autem pretium eò maius esse debet, quò tempus est longius, quo
54 redimere non licet; & eò minus, quò hoc tempus est breuius. quòd si tempus, quo non possit redimi, sit paucorum annorum, hoc onus plerumque est parui momenti.

Vt non possit redimi nisi post certum tempus.

Pretium.

DVBITATIO X.

Vtrùm licita sit emptio census vtrinque redimibilis.

55 SVppono licitam esse emptionem census redimibilis ex parte venditoris: (id est, cum pacto, vt venditor possit redimere quando voluerit) tales enim sunt census, quos approbant Pontifices, vt infrà dicemus. Sed difficultas est, Vtrùm emptioni talis census possit adiici pactum in fauorem emptoris, nempe, vt emptor possit illum reuendere, quando voluerit, vel resoluere contractum, recepto quod dedit.

Redimibilis ex parte emptoris.

Sotus l.6.q.5.art. 3. concl.1. censet tale pactum esse vsurarium. ratio ipsius est, quia vbicumque datur pecunia cum pacto eamdem rursus recipiendi & aliquid vltra sortem, illic vsura vel patet, vel latet: atqui hoc fit dum das 1000. aureos, ea lege vt quotannis recipias 50. donec refundat sortem, & vt reddat illam, quando petes. ergo.

Resp. tamen contrariam sententiam esse probabilem, & speculatiuè veriorem, hanc enim tenet Gabriel d.15.q.12 art.2.conclus.4 & a. 3. ad 3. contra 4. concl.
56 Conradus q. 84. post 5. conclus. 6. Circa enim solutionem & corollario primo, vbi docet, venditioni census posse apponi pactum multis modis, Primò, Vt neuter habeat potestatem resoluendi contractum. Secundò, Vt solus venditor habeat. Tertiò, Vt solus emptor. Quartò, Vt vterque, fructibus minime in sortem computatis. Nec obstat quod Gabriel in respon. ad 3. argumentum contra 4. conclus. addat: *Verum hoc dico recitatiuè & probabiliter, sciens quosdam DD. notabiles hoc scripsisse, offero tamen examini peritorum.* Sic enim loqui solemus ad declinandam inuidiam, quando aliquid noui & receptæ opinioni aduersum ex nostra sententia proferimus, quamuis ibi etiam apertè fateatur sententiam illam esse probabilem, & a notabilibus DD. teneri. Simile quid addit Conradus; sed argumenta eius quæ in 5. concl. & in corol. 1. & 2. inculcat, satis indicant quid in animo probet. Idem expressè tenet Ioannes Medina qu. 15. de Vsura dob. 5. Petrus Arragon. q. 78.ar.4. & optimè Gregorius à Valentia 2.2. disp.15.q. 22.puncto 6. & q. 25. puncto 2. vbi etiam refert eamdem sententiam à multis doctissimis Theologis Romæ in quadam consultatione, cui ipse interfuerit anno 1581. probabilem esse iudicatam; etsi ob periculum vsurarum minimè suadendam. Probatur Primò, Venditor potest vendere censum cum pacto vt possit redimere quando voluerit, & vt emptor teneatur tunc censum seu literas census reddere, vt omnes fatentur: ergo similiter emptor potest emere censum cum pacto, vt possit illum reuendere & reddere venditori, & vt tunc venditor teneatur illum redimere. consequentia patet à paritate rationis; si enim venditor potest sibi tale ius reseruare, & talem obligationem emptori imponere, ad rem quam alienat, recuperandam; cur emptor non possit sibi simile ius reseruare, & similem obligationem imponere venditori, ad recuperandam pecuniam, quam alienat?

Pactum venditioni census variè apponi potest.

57 Dices, Esse disparitatem rationis: quia dare pecuniam cum obligatione ad eam reddendam, est mutuare, non emere: dare tamen rem aliam vendibilem pro pretio, cum obligatione ad illam restituendam, non est mutuare, sed vendere cum pacto redimendi. ergo est dispar ratio.

Resp. Dupliciter posse dari pecuniam cum obligatione ad eam reddendam. Primò si detur immediatè pro simili pecunia eiusdem valoris, cum obligatione vt illa post aliquod tempus reddatur; & tunc est mutuum. Secundò, si detur immediatè pro re aliqua vendibili, cum obligatione vt venditor illam rem post aliquod tempus redimat, & pro ea pretium restituat: & tunc est vera emptio. hoc modo fit in proposito; non enim emptor census dat pecuniam immediatè pro pecunia refundenda in redemptione, sed pro censu, neque obligat alterum, vt reddat pecuniam pro pecunia accepta, sed vt recipiat rem, seu ius quod vendidit, & reddat pro ea iustum pretium.

Dupliciter datur pecunia cum obligatione reddendi.

Quidam vir doctus prædictam rationem conatur infringere, negando imponi onus emptori, dum cogitur admittere redemptionem. Quia, inquit, venditioni censuum id per se coniunctum est, vt non habeat effectum perpetuum, ac proinde vt possit à venditore redimi. Secùs de venditione aliarum rerum. Rationem diuersitatis adfert, ex fine venditionis censuum & aliarum rerum. qui enim vendit censum, non intendit alienare rem aliquam, qua non indiget, sicut qui res alias vendit, sed in necessitate constitutus ne magis egeat, in bonis frugiferis sibi necessariis censum constituit, sperans se felicioribus annis exoneraturum. Intendit itaque censum redimibilem vendere; quod & emptor intendere debet. Hinc sequitur, inquit, si rem penitus inspiciamus, facultatem redimendi venditori reseruatam, non esse propriè conditionem grauantem emptorem, sed ipsi contractui natiuam.

Solutio cuiusdam.

Resp. Si illud ius venditori reseruatum, dicatur non esse onus emptori, eò quòd compensetur, dum minuitur pretium census, sic fateor non esse onus: sed simili modo dicetur non esse onus venditori, quòd emptor sibi ius reseruet, quia id compensatur aucto pretio. Quòd autem sit verum onus, patet Primò. Quia omnis obligatio in futurum quam quis magno cuperet redimere, est onus: atqui hæc obligatio quæ imponitur emptori, vt teneatur admittere resolutionem contractus censualis, est talis obligatio; ergo est onus. Secundò, Hæc obligatio potest ei esse valdè incommoda: quia etiamsi offerant se occasiones pretij vtilissimè impendendi, non tamen potest illud repetere, & tamen venditor potest illud refundere quando id ipsi erit inutile, vel damnosum, vt cùm pretium pecuniæ est auctum, vel cùm est magna pecuniæ copia, & nulla fructifera sunt venalia. Tertiò, Si vendam tibi agrum meum reseruato iure redimendi, impono tibi onus; ergo similiter si vendam tibi ius fructuum, v. g. 10. modiorum, in agro reseruato iure redimendi, censeor tibi onus imponere.

Refutatur.

Illam obligationem esse onus.

Dices, Esse disparem rationem; quia est de natura census consignatiui, vt possit redimi pro voto venditoris. vnde non est onus distinctum. Sed hoc non est verum, nam plurimi sunt census, qui non possunt redimi, qui tamen sunt verissimi & perfectissimi census. Deinde census per se est ius percipiendi fructus ex re alterius, quod absolutè translatum est perpetuum. Itaque verum non est hanc esse naturam censuum, vt possint redimi: aut venditioni censuum per se conuenire, vt non habeat effectum perpetuum. fateor plerumque census ita vendi, sed non semper; nec emptores tenentur tales emere, sed possunt exigere, vt redimi nequeant. tales enim ipsum Ius ciuile admittit tanquam minimè suspectos, & si non admitteret, saltem Ius naturæ & gentium admittit, de quo nobis hic est sermo. loquimur enim de iustitia huius contractus spectato Iure naturæ & gentium. Neque peccant emptores contra iustitiam, etiamsi fini vendentis se non accommodent. parum enim ad iustitiam contractus & rerum æqualitatem referi, quo fine venditio fiat.

Secundò Probatur, Ideo venditor iustè potest emptori imponere obligationem reuendendi, quia hoc 58
onus

Obligatio illa potest compensari.

onus potest compensari, tantò minoris rem vendendo: atqui obligatio, quam emptor imponit venditori ad rem redimendam, potest similiter compensari ad æqualitatem, tantò pluris emendo: (non enim est infiniti pretij) ergo similiter potest imponi. Confirmatur, quia emptor census potest pacisci cum tertio, vt ille teneatur censum à se emere quando placuerit: ergo simile pactum potest inire cum venditore.

Obiectio eiusdem.

Dices, Nullus venditor sponte talem obligationem admittet. si ergo admiserit, coactè id faciet. atqui iniquum est cogere ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Deinde si illam obligationem redimendi suscipiat, perihit veritas emptionis, & ex emptione fiet mutuum. vnde ex vi mutui pensiones percipiet, quod est vsurarium.

Responsio.

Resp. Primò, negando maiorem; quia illa obligatio ex æquo compensatur, dum emptor dat maius pretium soluendo 20. in singula, cùm alias sine tali obligatione non solueret nisi 16. in singula. Itaque illa obligatio non est venditori notabiliter onerosa. Confir. Quia quando emptor volet resoluere contractum, facilè inueniet sortem vendendo alicui censum ordinarium, seu redimibilem ex parte venditoris. vnde patet illum minùs lædi tali censu vtrimque redimibili quàm censu ordinario. Deinde distinguo minorem. Dupliciter potest quis cogi ad aliquam obligationem vltra naturam contractus. Primo, Ex vi solius contractus principalis, absque iusta compensatione illius obligationis: & hoc est iniquum; neque hic fit, vt ostensum est. Secundo, Per distinctum contractum, saltem implicitum, & iusta compensatione, & sic non est iniquum, sed iustum & quotidianum. possum enim nolle inire vnum contractum absque alio contractu.

Ad alteram rationem, Nego per hoc perire veritatem emptionis. Si enim ex eo quòd obligo venditorem ad restituendum pretium rei venditæ, quando cupiam contractum resoluere, emptio vertitur in mutuum, nulla emptio cum pacto retrouenditionis ex parte emptoris erit licita, nec emptor poterit lucrari fructus rei, sed tenebitur computare in sortem: quod falsum esse ostendimus cap. 21. dubit. 14. estque contra Couar. & alios multos DD. Similiter in societate mercaturæ, contractus societatis & conductio operarum vertetur in mutuum, si socius cui pecunia traditur, obligatur iusto pretio ad præstandum periculum sortis. Quod etsi Sotus concedat, Couarr. tamen & alij negant, & falsum esse ostendemus cap. 25. dub. 3. itaque non per hoc emptio vertitur in mutuum. Rationem attulimus supra n. 57. in respons. ad 1. replicam.

Pro obligatione potest peti mutua obligatio.

Tertiò, Si petas a me vt emam à te censum, possum vicissim à te petere vt emas post aliquod tempus à me domum, idque in pactum deducere: (nam pro obligatione licita potest peti mutua obligatio) ergo similiter possum petere, vt post aliquod tempus eumdem censum redimas. si enim possum in pactum deducere, teque obligare vt emas à me rem aliam; cur non etiam vt eamdem, quam mihi vendidisti redimas?

Quartò, Hoc pactum potest addi emptioni aliarum rerum, v.g. agrorum, domorum, animalium, vt dictum est cap. 21. dubit. 14 cur non etiam emptioni censuum? vnde Couarruuias dum lib. 3. variar cap. 2, n. 3. admittit hoc pactum in aliarum rerum emptione, & n. 4. negat in emptione censuum, ἀσύστατα docet.

59 Quintò, Pacta quæ seorsim fieri possunt, ita vt neutrum destruat alterum, etiam fieri possunt iunctim: (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam simul iuncta sunt iusta) atqui hæc pacta seorsim fieri possunt. qui enim emit censum, redimibilem ex parte solius venditoris, 100 aureis, ei debentur quotannis 6. aurei & quadrans: sed hic potest inire pactum cum venditore, vt quotannis non soluat nisi 5. aureos, & vt pro reliqua parte se obliget ad redimendum, quando emptori placuerit: illa enim obligatio videtur satis compensari, si quotannis condonetur pro ea vnus aureus, & tres regales.

Pretium huius census.

60 Hæ rationes satis probant, probabile esse, hoc pactum emptioni census realis apponi posse. nam sicut totum rei dominium emi potest cum pacto redimendi in fauorem vtriusque apposito; ita etiam ius fructuum, quod est veluti pars dominij. Si verò agatur de emptione census personalis, maior est difficultas. Sed Auctores citati etiam de hac intelligendi sunt: nam generatim loquuntur. Imò Gabriel, Medina, & Valentia expresse de hac agunt, & iisdem rationibus probatur: nam sicut census realis est ius quoddam certo pretio vendibile, ita & census personalis: vnde eædem rationes vtrobique locum habent.

Ex his sequitur cùm in Belgio ematur communiter census personalis, redimibilis ex parte solius venditoris, 16 in singula, non fore illicitum (vbi lex positiua non obstaret) emere censum personalem vtrimque redimibilem 20. in singula. nam onus illud, quod imponitur venditori ad redimendum quando placuerit emptori, satis videtur compensari dum tanto pluris emitur. Confirmatur, quia non magis grauatur tali censu, quàm censu personali ordinario; imo minùs. qui enim vendidit talem censum. v.g. 100. aureis, quotannis non soluit nisi 5 aureos, & quando cogetur redimere, facilè inueniet pretium, vendendo alteri censum ordinarium 100 aureis, qui pendet sex aureos & quadrantem. Itaque singulis annis vnum aureum & quadrantem minus dedit in censu vtrimque redimibili, quàm debuisset dare si fuisset census ordinarius. 61

Pretium in Belgio talis census.

Hoc modo videntur posse excusari contractus quidam valdè vsitati, quibus solet pecunia pupillorum tradi mercatori vel alteri pro vsura quincunce, id est, pro quinque in 100. & quamuis contrahentes non cogitent expresse de censu vtrimque redimibili, tamen videntur implicitè in illum consentire, dum is, qui pecuniam tradit, intendit hoc lucrum percipere omni modo, quo iustè id fieri potest, & alter intendit eo titulo, quo ille accipit, dare qua de re aliquid dictum est sup. cap. 20. dub. 12. vide plura apud Valentiam disput. 5. q. 25. pun 2. Verùm hic modus contrahendi meritò in posterum deberet vbique prohiberi. 62

Pecunia pupillorum & vsura pupillares.

Petes, Vtrùm licita sit emptio census cum pacto vt non possit redimi nisi velit emptor, & ipso volente debeat redimi? 63

Redimibilis pro solius emptoris arbitrio.

Resp. Ex natura rei esse licitam, modò iusto pretio fiat, quod sanè deberet esse maius, quam pretium census absolutè irredimibilis. Ratio est, quia ex parte venditoris est absolutè irredimibilis, & præterea imponitur obligatio venditori, vt eum redimat, quando emptor voluerit, quæ etiam est pretio æstimabilis. Potest tamen emptor pacisci, vt si redemptio fiat, eodem pretio fiat, quo emptio facta est: quia potest pacisci vt resoluatur contractus. sicut enim dum emitur talis census, acquirit emptor censum & illam obligationem à venditore: ita etiam dum emptio resoluitur, restituit venditori censum & illam obligationem, ac proinde potest exigere pretium pro vtroque datum. vide supra c. 21. n. 118. vbi alia ratio eáque solidior indicata. 64

Redemptio eodem pretio.

DVBITATIO XI.

Vtrùm alia quædam pacta, quibusdam locis contractui censuali addi consueta, sint licita.

Primum est, Vt venditor semper teneatur ad pensionem, etiamsi res censui subiecta casu pereat. Quidam putant hoc pactum esse iniquum. Primò. Quia est contra naturam contractus censualis, qui postulat vt re pereunte, census pereat. Secundo, iniquus esset contractus, si emerem à te agrum, annuè reddentem 10. mensuras, cum pacto vt si ager pereat, vel minus reddat, tenearis in perpetuum supplere ex tuis bonis vsque ad decem mensuras: atqui talis est emptio census cum illo pacto: ergo. 65

1. Pactū, etsi res pereat, soluendam pensionem.

Sed verius est, hoc pactum iniquum non esse, si iusto pretio compensetur. iustum autem pretium est, quanti illa obligatio conditionalis iudicio probi & intelligentis 66

Non est iniquum.

gentis viri,considerato periculo euentus,æstimabitur. si enim paruum vel nullum sit periculum,paruo æstimabitur, si magnum,magno. Probatur Primo, Quia hic sunt duo pacta,quæ seorsim iustè fieri possunt, vt si primò ematur iusto pretio census absolutè: deinde iusto pretio fiat pactum illud soluendæ pensionis in quouis euentu:ergo etiam possunt simul fieri,quæcumque enim seorsim sunt iusta, etiam iunctim iusta sunt. non enim ex vi vnius contractus,vltra iustum pretium obligat emptor venditorem ad alium; quod est illicitum:(vt dictum est c.20.dub.7.& 8.) sed non vult celebrare vnum contractum sine alio, quod potest licitè facere. potest enim se nolle obligare, vel applicare ad vnum contractum,nisi alter se obliget, vel paratus sit applicare ad alterum.

Secundo, Pactum illud accessorium,est pactum assecurationis atqui pactum assecurationis aliis contractibus addi potest,ergo etiam contractui census.

Tertio, Istud pactum habet vim pacti census personalis:atqui census personalis est licitus,vt ostensum est dub.5. ergo etiam illud pactum. quo fit vt totus census emptus tali contractu,sit census mixtus ex reali & personali, vel certè, vt sit census realis cum pacto assecurationis. vt suprà dictum est dubit.4.

67 *Ad rationes.*

Ad primum Respondeo, Pactum non est ita contra naturam contractus censualis, quasi destruat naturam contractus censualis, sed quia obligat ad aliquid, ad quod nullo modo obligat nudus contractus census realis;idque inducendo nouum contractum,nempe assecurationis vel census personalis. sic pactum retrouenditionis est contra naturam contractus emptionis, & tamen licitè ei additur.

Ad secundum. Ille contractus non est per se illicitus,quia est emptio agri cum pacto assecurationis fructuum in perpetuum:quod pactum est licitum si enim fieri potest pactum assecurationis fructuum ad tempus,cur non etiam in perpetuum? item, si fieri potest tale pactum cum tertio,cur non etiam cum venditore agri?

68 *2. Pactum legis commissoria.*

Secundum pactum addi solitum,est, Vt si per biennium, vel triennium pensio soluta non fuerit,res censui subiecta cadat in commissum, & in pœnam negligentiæ efficiatur domini census.Hoc pactum continetur implicitè in contractu emphyteusis, cui contractus censualis est aliqua ex parte similis. vnde huic etiam addi posset, præsertim contractui census reseruatiui.In contractu verò consignatiuo addi non potest, nisi ex æquo compensetur, aucto pretio census arbitrio prudentis:quia sicut in pignoribus pœna commissi est excessiua, (non enim par est, vt ob non solutum tempore præfiso paruum debitum,amittas pignus aliquod pretiosissimum)& ideò Iure prohibita.c.a. Significante,de pignoribus:ita etiam in rebus censui subiectis (quæ sunt instar pignoris & hypothecæ) excedit iustum modum, nisi pretio compensetur. nunc enim poterit esse iusta.

69 *Quomodo possit apponi.*

Posset tamen absque pretij augmento apponi pactum, vt si per biennium non soluerit, contractus resoluatur, & censuarius cogatur restituere pretium, vt notat Medina q.15. de vsura dub. vltimo,quia pactum legis commissoriæ tali modo in contractibus est licitum,vt suprà cap. 21. dub. 15.ostensum est.

70 Aduerte tamen, si absque culpa factum sit, vt debitor non soluerit pensionem,rem non debere censeri commissam: nam vbi non est culpa,locum non habet pœna.

71 *3. Pactum,vt res non vendatur irrequisito domino census.*

Tertium pactum est, Vt debitor census non possit rem illam vendere, non requisito priùs illo, qui in ea censum habet, sicut in contractu emphyteutico. hoc pactum, etsi sit præter naturam contractus censualis, tamen non est iniquum. nam si res vendatur viro potenti,vel multis priuilegiis instructo, difficulter obtinebitur solutio pensionum.Vnde puto emptorem posse hoc pactum apponere absque augmento pretij:præsertim cùm Pius V.illud inter ceteras conditiones numeret,vt dub.12.dicetur.

72 *4. Pactum de soluendo laudemio.*

Quartum est, Vt si debitor rem vendat, teneatur decimam partem pretij dare emptori census. hoc iniquum est, nisi ex æquo compensetur; quia est valdè onerosum, & præter naturam contractus censualis. Possent tamen hæc tria vltima pacta locum habere, si prædium illud,vel rem aliam fructiferam(super quam alter censum cupit vendere) iusto pretio emeres, & reseruato tibi dominio directo & censu annuo, dominium vtile in eumdem venditorem transferres cum obligatione pensionis annuæ & decimæ partis soluendæ, si dominium vtile vendi contingeret, ceterisque pactis,sicut fit in contractu emphyteutico, quia tunc hic esset verè contractus emphyteuticus post emptionem rei. Possent autem hi contractus volente venditore simul fieri.

73 *5. Pactum, non redimendum per partes.*

Quintum pactum est,Vt non possit redimi per partes. hoc non est illicitum, imò est consentaneum naturæ contractus. nam in ceteris rebus, dum aliquid venditur cum pacto vt liceat eodem pretio redimere, non censetur venditor habere ius redimendi per partes. id enim posset cedere in graue incommodum emptoris.ergo neque in censibus. vnde nisi expressè conuenerit vt liceat per partes redimere, vel nisi Iura aut consuetudines id concedant, (omnis enim contractus censetur celebrari secundùm consuetudinem loci,nisi aliud exprimatur) non poterit venditor nolente emptore sic redimere, sed tenebitur redimere totum simul,sicut totum simul vendidit.

DVBITATIO XII.

Quæ conditiones Iure positiuo requirantur in emptione censuum.

74 *Quid Iure natura necessarium.*

HActenus explicuimus quænam Iure naturæ sint necessaria vt emptio cēsus sit iusta:& ex omnibus hactenus dictis sequitur, nihil aliud esse necessarium, quam vt sit æqualitas secundùm æstimationem inter censum & pretium, & si aliqua grauamina hinc inde præter naturam contractus per pacta accessoria imponantur,ea prudentis arbitrio debitè compensentur.

Conditiones Iure positiui.

Restat igitur vt breuiter explicemus conditiones, quas requirit Ius positiuum, maximè Canonicum seu Pontificium. cùm enim ex hoc contractu(propter procliuem ex eo lapsum ad vsuras)facilè possit animarum saluti periculum creari, pertinuit ad summum Pontificem huic occurrere, & statuere quæ conditiones sint in eo seruandæ. 75 Igitur Martinus V. anno 1423. & Calixtus III. anno 1455. in suis Extrauagantibus, tit. de emptione, varias referunt conditiones obseruari solitas in Polonia & Germania, quas ad octo reducit Nauarrus comment.de vsuris,n.72. quas tamen hi Pontifices non requirunt vt necessarias ad iustitiam census (vt quidam opinati sunt,)sed dumtaxat affirmant,census eos,qui hasce conditiones haberent, iustos esse & licitos: de hoc enim consulti erant. vnde ex hisce Extrauagantibus statui nequit,quæ conditiones ad iustitiam censuum sint necessariæ.Imò Sotus lib.6.quæst.5. art.1.censet nullam illarum esse necessariam,præter illam iusti pretij, & vt venditor ad census redemptionem non cogatur.

Conditiones censuū Martini V & Calixti III.

Conditiones autem positæ ab his Pontificibus sunt istæ. Prima est,Vt certam rem immobilem & fructiferam designet venditor,cui censum imponat. Secunda, Vt illa sola maneat obligata solutioni census, non autem ipsius persona,aut alia bona. Tertia, Vt pretium iustum soluatur,quod possit esse 10.11.12.vel 14. in singula annua, vel plus aut minus secundùm temporum qualitatem. Quarta,Vt pretium statim soluatur pecunia præsenti. Quinta, Vt venditori liberum sit censum eodem pretio redimere,siue totum simul,siue per partes. Sexta,Vt venditor ad redimendum non obligetur. Septima, Vt re, super qua census est constitutus, pereunte, ipse quoque pereat Octaua, Vt pensiones non superent æstimationem fructuum rei,in qua census

est constitutus. Sed cùm Pontifices non dicant has esse necessarias, non potest hinc ad propositam dubitationem responderi.
76 *Conditiones Pij V.* Itaque Pius V. anno 1596. edita Constitutione, multas conditiones requirit, & iubet seruari in contractu censuario, sine quibus decernit ipsum contractum irritum & fœneratitium habendum. hanc refert & explicat Nauarrus comment. de vsuris, n.84. & sequentibus. & Thomas Boninsignius, tract. de censibus cap. 4. & sequentib. Sunt autem vniuersim conditiones 14.

77 *1. Conditio. super re immobili.* Prima est, Vt census constituatur super re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, naturâ suâ fructifera & certis finibus designata, & nullo modo aliter.

Vbi Notandum Primò, Tales res censeri agros, domos, flumina, siluas, montes, portus, ripas, fodinas metallicas, & similes, ex quibus emolumentum percipitur. Item censum ipsum, habetur enim pro re immobili,
In alio censu. (vt expressè dicitur Extrauag. Exiui. §. Cumque annui reditus, de verb. signific.) & fructifera. vnde super ipsum alius census fundari potest, vti videmus supra census regios & iura vectigalium, alios constitui. debet autem ille census, super quo alius fundatur, esse irredimibilis: si enim esset redimibilis, eo redempto periret census in eo fundatus, vel maneret personalis. si tamen in hoc euentu venditor, qui secundum in primo fundauit, paratus esset eum in alia re fructifera collocare; putarem non esse illicitum in censu redimibili alium censum fundare.

78 Notandum Secundo, Illam rem debere esse certis finibus designatam, ne super omnia bona præsentia & futura census constituatur. talis enim videtur esse personalis, eiúsque totum periculum reiici in venditorem, quem Pontifex hic intendit prohibere.

Ex his patet, hic excludi omnes census personales, & etiam mixtos, siue hypothecam habeant, siue non, quia obligatur implicitè persona. vide Nauarrum à n. 85. & deinceps.

Petes, Quid si res censui supposita non possit obligari, vt si sit primogenij vinculo obstricta, vel aliena?

79 *Res aliena vel vinculata.* Resp. Si emptor ignorabat rem esse talem, potest exigere pensiones, pro eo tempore, quo ignorauit. Ratio est, quia venditor celans vitia rei venditæ, tenetur emptori ad interesse, L. Iulianus 13. ff. de action. empti. Ita Nauar. num. 118. Postquam autem sciuerit, non potest in posterum eas exigere, quia census in re non subsistit: (nemo enim in rem alienam inuito domino, aut vinculatam, ius alteri vendere potest) potest tamen eum cogere vt censum in alia re æquè bona constituat, vel vt pretium restituat. Si autem sciebat vel suspicabatur rem alienam, non potest pensiones exigere. Ita Nauarr. num. 119. Ratio est, quia neque ratione contractus censualis, vt qui non subsistat: (sicut qui emit boues ab aliquo, sciens non esse ipsius, & eosdem illi locat, non potest exigere pretium locationis, quia locatio non subsistit.) neque ratione interesse, nam venditor non tenetur ei de euictione (cùm emptor sciens & volens eam emat) ac proinde non est ei causa vllius interesse, vt patet ex L. Si fundum. 27. C. de euictione.

80 *2. Vt pecunia numeretur.* Secunda conditio est, Vt non fiat nisi numerato, & accepto iusto pretio, idque tempore contractus & coram Notario, & testibus. Notandum ex Nauar. n. 88. in foro conscientiæ posse anticipari solutionem pretij, (vt si venditor cupiat debitum, quod mihi debet computare in partem sortis, vel etiam in totam sortem.) quamuis in foro exteriori id non permittatur, propter suspicionem fraudis vsurariæ. Idem docet Boninsignius cap. 5. num 5.

81 *3. Vt pensio non anticipetur.* Tertia est, Vt non fiat, nec in pactum deducatur anticipata solutio, id est, vt venditor non cogatur soluere pensionem, nisi pro rata temporis elapsi. ex quo patet, emptorem, dum pretium numerat, non posse ex eo detrahere pensionem primi anni, per modum anticipatæ solutionis, aut elapsa parte temporis exigere ampliùs quàm pensionem illi parti respondentem. hæc conditio etiam Iure naturæ est necessaria, nisi hoc onus alia ratione compensetur.

Quarta est, Vt conuentiones directè vel indirectè obligantes ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur, non valeant. 81 *4. Pacta de casu fortuito.* vt si emptor obliget venditorem, vt ipse (etsi casu rem subiectam vel fructus contingeret perire) nihilominùs teneatur soluere. cum enim in censu reali solùm vendatur ius ad fructus rei, si casu nulli fructus sint, nihil ex vi contractus debetur. si tamen sint aliqui fructus, hi debentur emptori census: nec dominus rei quidquam ex illis percipere potest, nisi integrè emptori sit satisfactum.

Quinta est, Vt non fiat pactum restringens libertatem alienandi rem censui suppositam, 83 *5. Pactum de non alienãdo, & de laudemio soluendo.* neque venditor cogatur emptori census soluere laudemium, id est, quinquagesimam vel trigesimam partem pretij illius rei alienatæ. Ratio est, quia cùm emptor non habeat dominium directum rei, sed solùm ius quoddam ex ea percipiendi aliquos fructus, vel aliquid fructibus illis æquiualens, non postulat natura huius contractus, vt res non possit liberè vendi. nam obligatio census semper illam comitatur, & cum ea transit ad alium dominum, sicut obligatio hypothecæ transit cum re hypothecata. vnde sicut res hypothecata liberè vendi potest à dominio, ita & res censui subiecta. Laudemium autem non debetur nisi domino directo, in huius dominij recognitionem, vt infrà cap. 24. dub. 8. dicetur.

Sexta est, Vt dominus rei censuariæ, si illam vendere velit, 84 *6. Vt offerat rem domino census, &c.* indicet domino census pretium & conditiones, quibus res est vendenda. & per mensem expectet, num ipse velit emere, eumque aliis præferat, nempe iis qui antea non habebant ius prælationis, vt notat Nauarrus n.127. Hæc conditio poterat omitti, quia non pertinet ad contractum censuarium, sed ad emphyteuticum, vt idem testatur n. 92. non tamen deest causa cur meritò possit exigi, vt dictum est dub. 11.

Septima conditio, Vt non fiat pactum, quo venditor 85 *7. Pœna commissi, aut interesse.* census incidat in vllam pœnam ob moram solutionis pensionum, vt in pœnam commissi seu amissionis rei censuariæ, aut interesse lucri cessantis, aut aliquarum expensarum.

Notandum tamen, si ex dilatione solutionis damnum emptori, seu domino census obuenerit, Iure naturali debitorem teneri, sed hoc non potest in pactum deduci ob fraudem vsurariam: potest tamen posteà exigi tamquam debitum. Idem dicendum si emptor aliquas expensas in solutione adipiscenda coactus fuerit subire, idque ex culpa debitoris. Similiter si ex mora lucrum ei cesset. Hoc tamen iuxta quosdam, quos sequitur Molina disp. 390. intelligendum de lucro intrinseco, vt si tenebatur soluere triticum, dum valebat duos aureos, & tanti erat à creditore vendẽdum. Sicut enim in emptione & venditione, qui est in mora, vel rei tra- 86 *Interesse intrinsecum & extrinsecum.* dendæ, vel pretij soluendi, non tenetur nisi ad interesse lucri intrinseci, non autem extrinseci, (quale est, quod per industriam negotiationis, vt transportatione in aliũ locum, perciperetur) vt colligitur L. Si sterilis. 21. §. Per venditorem. ff. de actionibus empti, ita nec in contractu censuali, quia hîc est emptio quædam & venditio: & solutio pensionum est veluti partialis traditio rei emptæ. de quo vide Nauar n.93. 116. & 138.

Verùm etsi hoc in foro externo locum habere possit, tamen in foro conscientiæ videtur etiam ad interesse extrinsecum, cuius ipse per moram iniquam est vera causa, teneri. si enim ex eo, quòd statuto tempore mihi non soluas triticum, contingat mancipia mea mori, quibus ego alia ratione succurrere non potui, cur non tenearis ad eorum æstimationem? & tamen hoc est interesse extrinsecum; vt patet ex d. L. Si sterilis. vide suprà cap. 21. n. 102.

Octaua conditio est, Vt ex pensionibus cessis non augeatur census iam constitutus. 87 *8. Non augeatur pensionibus.* quod intellige, antequam illæ re ipsa solutæ fuerint, secùs cùm fuerint solutæ: nam ex pecuniæ numeratæ additione augeri potest, sic enim ab initio est constitutus. Nauarrus. n. 94.

Nona

9. Pacta onerum extrinseci. Nona est, Vt non fiant pacta, quibus cogatur onera aliqua soluere is, qui ex natura contractus ad ea non tenebatur: vt si consuetudo sit, vt emptor aliquid soluat fisco, non potest obligari venditor, nec contrà. vide Nauar. n. 94. & 132.

88 *10. Re peremta perit census.* Decima est, Vt re in totum, vel in partem peremta, vel effecta infructuosa, pro rata pereat census.

Vbi Notandum est Primò, Hanc conditionem intelligendam esse de re, quæ in perpetuum perit vel infrugifera est reddita, siue tota, siue ex parte: tunc enim tantummodò census perit pro rata. si enim ad tempus pars aliqua rei pereat, vel infrugifera sit reddita (vt si eam flumen ripis perfossis occupauit) non perit census ea parte, sed totus manet. vnde si *Si ad tempus solùm perit vel infrugifera redditur.* reliqua pars aliquid ferat, ea ea debetur solutio integra. etsi enim census totus ita fundatus sit in agro toto, & pars in parte agri, vt pereunte parte, vel in perpetuum reddita infrugifera, pereat census pro rata. Hoc tamen non est ita accipiendum, quasi re manente, salua & ad tempus ex parte infrugifera, non debeat pars pensionis illi respondens solui: quia si res secundùm nullam sui partem sit absolutè in perpetuum infrugifera effecta, manet secundùm se totam, & secundum omnes sui partes obligata pro tota pensione: quod omnium confessione verum est, quamdiu tota res censui subiecta, manet in dominio vnius.

89 *Res diuisa nō diuidit censū seu obligationem.* Sed dubium est, Si res diuidatur in plures heredes, vel vendatur pluribus per partes, vtrùm à singulis possit dominus census exigere totam pensionem? Cnuar. lib. 3. variar. c. 7. num. 7. negat, quia istæ obligationes sunt in rebus. diuisis igitur rebus, diuiduntur obligationes.

Sed contrarium est verius, vt docet Nauarrus numer. 114. quia conditio creditoris non debet fieri peioris conditionis ex heredum multiplicatione. Deinde quia nemo vellet tali conditione censum emere. quare dicendum est, obligationem non diuidi quamdiu res salua manet, sed totam manere in tota re, & quodammodò in singulis partibus, ita vt ex quauis totam solutionem possit accipere. & hoc vsus ipse satis comprobat.

90 *Pactum vt pensio semper sit integra, licitum.* Notandum Secundò, Non esse illicitum pacisci, vt semper pensio integra soluatur, re salua manente, etiamsi interdum ob sterilitatem vel casu minus ferat: modò tamen talis sit, vt alias tantumdem amplius ferat, ita vt illud alio anno compensetur.

91 Notandum Tertiò, Si dolo aut culpa censuarij res destruatur, teneri eum reddere pretium census, aut illum super alia re immobili constituere. quod si res *Res noua, non est subiecta.* destructa (v.g. domus, molendinum) instauretur, non est ipsa census subiecta, nisi de nouo ei supponatur, quia est distincta à priore. Ita Nauar. n. 118. In hoc tamen est spectanda consuetudo loci, quia multis locis vsus est contrarius.

92 *11. Redimendus eodem pretio.* Vndecima conditio est, Vt semper eodem pretio, quo emptus est, possit redimi, nec fiant vlla pacta, quibus directè vel indirectè talis facultas adimatur.

Notandum est Primò, Hic reiici census irredimibiles, non quidem omnes; iusta Nauar. numer. 98.) sed eos, qui non emuntur multò pluris quam redimibiles, hi enim sunt iniqui. qui verò iusto pretio emuntur, cùm per totum orbem Christianum sint *Non prohibētur irredimibiles.* receptissimi, per iustam interpretationem possunt excipi, vt ibidem rectè docet Nauarr. non enim credibile est, Pontificem tam generalibus verbis, tam obiter, census tam receptos velle tollere, præsertim cùm in illis cesset omnis præsumptio vsuræ. Reiiciuntur etiam census temporales, (v.g. ad decennium) quibus adiicitur pactum, vt si intra certum tempus non redimantur, fiant irredimibiles. Ita Boninsignius cap. 14. num. 9.

93 *Non per partes, præsertim minutas.* Notandum Secundò, Non teneri emptorem permittere venditori, vt censum per minutas partes redimat, quamuis id in censibus Martini V. & Calixti III. concessum esset. hoc enim Pontifex non requirit hoc loco, & meritò, quia id posset esse valdè incommodum emptori: qui si integram summam perciperet, vel bonam eius partem, posset prædium vel aliam rem fructiferam comparare. Ita Thomas Boninsignius cap. 14. n. 11. quare posset in pactum deduci, vt non redimat, nisi totum simul, vel notabilem partem.

Duodecima est, Vt venditor volens redimere censum, moneat emptorem ante bimestre, & post denuntiationem poterit cogi intra annum vt redimat, elapso anno non poterit cogi. *12. Vt moneat emptorem, &c.*

Decimatertia est, Vt emptor non possit ab inuito venditore pretium repetere. ex hac conditione sequitur, omnes census esse perpetuos, seu irredimibiles ex parte ementis, quamuis ex parte vendentis semper sit libera redimendi facultas: nisi sit census irredimibilis iusto pretio comparatus; vt dictum est conditione 11. 94 *13. Non posse repeti sortem.*

Decimaquarta conditio est, Vt pretium census semel constitutum non possit augeri vel minui ob temporis vel contrahentium qualitatem, aut ob aliud accidens. hoc intellige, non posse fieri in grauamen vendentis. hic enim semper eodem pretio potest censum extinguere, quo vendidit. Vtrùm autem alteri, maiori vel minori pretio, quàm initio emptus fuerit, possit vendi, dictum est suprà dubit. 7. 95 *14. Vt pretiū non augeatur.*

Circa has conditiones Notandum Primò, Eas non extendi ad contractus ante Bullam factos, sed solùm post illam faciendos. Secundò, Solùm extendi ad eos contractus, qui fiunt per modum emptionis & venditionis, in quibus dato pretio, census constituitur, non autem ad eos, qui fiunt per contractum donationis, aut dotis constituendæ, aut per viam legati, fideicommissi, vel alterius vltimæ voluntatis, vt notant Boninsignius suprà cap. 18. & Nauarr. n. 98. 96 *Circa Bullam obseruanda.*

Tertiò, Contractus sub alia forma in posterum celebrandos, à Pontifice iudicari fœneratitios. quod intellige, saltem quoad præsumptionem fori externi: nam ex parte rei fieri potest vt non sint fœneratitij. 97 Quidam ex illis verbis colligunt, dari vsuram Iuris humani, vt datur simonia Iuris humani. Ita Boninsignius cap. 17. *Vsura iuris humani non datur.* Ratio est, quia potest Pontifex absolutè prohibere formam aliquam contractus, in qua est species quædam seu similitudo vsuræ, & efficere vt ille contractus sit necessariò vitandus ob periculum vsuræ, ita vt si quis post talem prohibitionem non vitet, committat peccatum vsuræ. Sed contrarium est verius. Ratio est, quia vsura non est, nisi vbi ex parte rei est inæqualitas contra Iustitiam: sed fieri potest, vt in contractibus aliter celebratis, quam hæc Bulla postulat, nulla sit inæqualitas iustitiæ contraria, (vt si debitum aliquod conuertatur in censum: si non fiat coram Notario, & testibus, &c) ac proinde vt nulla sit vsura. De simonia est alia ratio, quia dum aliquis contractus prohibetur ob reuerentiam rerum sacrarum, committitur peccatum irreligiositatis, si quis illum attentet. sed de hoc alibi.

Quartò, Quidquid expressè vel tacitè contra has conditiones dari, remitti aut dimitti contigerit, à fisco vindicari posse. Ita habet Bulla.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm hæ conditiones obligent vbique.

RESpondeo & Dico primò, Has conditiones vi Bullæ non obligare, vbi illa non est promulgata vel recepta. 98 *Non obligat vbi non est promulgata.* Probatur Primò, Quia probabile est non solùm leges Imperatorias, sed etiam Pontificias non obligare, nec vim irritandi habere, nisi sint promulgatæ in Prouincia, vt ostensum est 1. 2. q. 90. art. 4. Secundo: Quidquid sit de aliis quibusdam constitutionibus Pontificiis, non est credibile suam Sanctitatem velle, vt hæc Bulla, quæ tot nouas & Iure naturali minimè requisitas conditiones continet, circa contractum ciuilem obseruandas, in aliis Prouinciis vim habeat ante promulgationem in iisdem factam, nam ex contrario sequerentur grauissima incommoda,

Digitized by Google

infiniti enim contractus bona fide celebrati essent irriti, cum maximo plurimorum damno, tenerentur enim plurimi, omnes pensiones receptas computare in sortem, & multi amissa sorte deberent etiam aliquas pensiones refundere: (idque absque vlla culpa) cui tamen cum pari vel maiore lucro eam in rem fructiferam vel negotiationem impendissent, si contractum censualem irritum esse putassent. neque enim ex sola promulgatione Romæ facta passim potuit innotescere noua illa ordinatio; sed paucissimis tantùm: atqui ratio postulat legem eo modo promulgari, vt commodè & humano more possit innotescere omnibus, ne (quantum est ex parte legislatoris) subditi damnum incurrant ex ignorantia, neque se iustè possint excusare, si non obseruent. Tertiò, Quia etiamsi lex sit promulgata, si tamen ipso vsu & moribus vtentium non recipiatur, nec Superiores instent, & curent executioni mandari, non obligat, vt docet Nauar. lib. 1. consil. 5. tit. de constitutionib. & in Enchirid. c. 23. num. 41. & Couarr. lib. 1. variar. cap. 16. numer. 6. vel certè desinit post decennium obligare. decreta enim Concilij generalis, quæ per decennium in aliqua Prouincia non sunt recepta, amittunt vim suam, & desinunt obligare, vt idem docet lib. 3. consil. 83. tit. de Regularibus. Sed de his plura suo loco.

99 *Non obligat in Belgio. Nec in Sicilia.*

Ex his sequitur, has conditiones non obligare in Belgio; tum quia numquam hic promulgatæ: tum quia contrarius vsus semper perseuerauit. Idem credo de Gallia & Germania. Addo nec in Regno Siciliæ vim habere. ibi enim concessum est primùm à Nicolao V. deinde à Gregorio XIII. vt cum tribus conditionibus possint census emere. quarum Prima est, Vt constituatur super re aliqua certa, vna vel pluribus, & posset addi generalis obligatio omnium bonorum. Secunda est, Vt venditor possit redimere quando voluerit. Tertia, Vt census non excedat decimam partem sortis, seu pretij. habentur hæc in Bullario nuper edito à Gregorio XIII. vnde patet, non vbique censendos esse vsurarios omnes census aliter constitutos, quàm in Bulla Pij V. præscribitur.

100 Dico Secundò, Vbi Bulla Pij V. est promulgata & recepta. est omnino seruanda in foro conscientiæ, idque eatenus quatenus recepta est. omnis enim lex iusta & recepta obligat in conscientia. hæc autem talis est: ergo. quòd si ex parte solùm recepta sit, prout visum fuit expedire bono publico regni, etiam ex parte dumtaxat vim obligandi habet. sed de hoc vide Nauar. de vsuris nom. 106. & 107.

101 Dico Tertiò, Vbi hæc Bulla non est recepta, seruandæ sunt leges & consuetudines ibidem vsitatæ, quæ tamen legi diuinæ vel naturali non repugnent. vbi autem nulla esset certa consuetudo habens vim legis, satis est seruare legem naturalem, quæ tantummodò requirit æqualitatem inter censum & pretium.

Vbi nulla est certa lex vel consuetudo.

DVBITATIO XIV.

Quomodo constituendum sit iustum pretium censuum?

102 *Iustum pretium.*

RESpondeo, illud optimè constitui ex proportione pretij rerum fructiferarum, vt agrorum, domorum, siluarum, & similium. quo enim pretio emi potest res frugifera, quę deductis expensis quotannis reddat 100. aureos, eodem, & etiam minore, iustè potest comparari census realis irredimibilis, tantumdem pendens. Ratio est, quia amplius est habere plenum rei dominium, quàm solùm ius percipiendi tantumdem fructuum, quantum res illa solita est ferre. quòd si census irredimibilis eo pretio emi potest, multò minore poterit census redimibilis, etiam personalis, quia longè minoris æstimatur quàm irredimibilis realis; imò sæpè non pluris quàm redimibilis realis, in bono fundo constitutus. Considerandum etiam est, vtrùm in ea Prouincia multùm vigeat negotiatio, hæc enim facit pecuniam præsentem pluris æstimari, & census minoris. denique sitne copia an inopia pecuniæ. nam inopia pecuniæ facit census vilescere; vt experientia superiorum annorum in Belgio docuit.

Ex his fit vt pretia censuum pro varietate temporum & locorum sint varia. nam pretium census irredimibilis in Hispania est 28. 29. vel 30. aureorum in singulos, vt restantur Medina & Nauarrus. cùm enim pretium huius non sit lege præscriptum, est varium: sicut & aliarum rerum, quæ pretio vulgari venduntur. vnde fit vt nunc infimo, nunc medio, nunc summo vendantur. 103

Pretium irredimibilis.

Pretium verò census realis redimibilis est lege taxarum, estque 14. in singula. In Sicilia tamen huius pretium est solùm 10. in singula, quod approbauit Nicolaus V. & Gregorius XIII. pro Sicilia. Calixtus quoque III. & Martinus V. idem approbarunt in censibus realibus pro Polonia & Germania, quando pro varia temporum conditione talis est consuetudo vel æstimatio, vt patet ex illorum Extrauag. Aliquando est 11. vel 13. vt patet ibidem. Hinc patet, non debere iniquam videri emptionem censuum personalium cum hypotheca, pretio 16. aureorum in singulos. nam hi census, vt experientia docet, ordinariè non sunt securiores quàm census reales, qui tamen multò minoris emi possunt. Deinde eo pretio ferè potest emi prædium, quod tantumdem reddat. Denique quia ita viget negotiatio, vt multi parum curent census personales, nam facilè tantumdem & amplius lucrari possunt per tres contractus in societate mercatorum, idque absque vlla molestia. Census irredimibiles in Belgio non habent pretium legitimum, nec possunt de nouo creari, vt patet ex constitutione Caroli V. anno 1528. Bruxellæ facta. reseruatiui tamen vendi possunt pretio 25. in singula, vel etiam minoris. 104

Pretium Redimibilis.

105 *Pretium in Belgio.*

DVBITATIO XV.

Vtrùm si census emptus fuerit minoris iusto, pensiones sint restituendæ, quatenus superant pretium datum.

QVidam docent pensiones restituendas: vt si censum valentem 15. aureis in singulos, emeris 10. restituendum esse tertiam pensionum perceptarum partem, iuxta ea, quæ dicta sunt cap. 21. dubit. 13. 106.

Sed vtendum est distinctione. Si enim pretium census est lege constitutum, cum clausola irritante contractum, tunc necessariò sunt restituendæ pensiones, qua parte excedunt iustum pretium. ratio est, quia contractus, qua parte census superat pretium, est irritus, ac proinde non subest vllus titulus, quo recipiatur ille excessus pensionum. itaque qui censum valentem 15. emit 10. debet restituere trientem, id est, tertiam pensionum partem. poterit tamen duas tertias retinere, quia respectu illarum pretium est iustum, ac proinde contractus validus. non enim lex irritare intendit contractum illum, nisi qua parte pensiones superant pretium iustum. Si verò pretium non sit lege constitutum, vel saltem non cum clausula irritante, tunc dubium est. Quidam enim putant, nihilominùs excessum illum pensionum restituendum, iuxta ea quæ dicta sunt cap 21. dub. 13. de fructibus restituendis, quæ sententia est probabilis, ob rationes ibi allatas. Contrariam tamen puto veriorem, Nempe nihil ex pensionibus esse restituendum: sed tantùm pretium esse supplendum, & interesse (si quod ex carentia iusti pretij obuenit venditori) compensandum. Ita Ioannes Medina q. 15. dub. 4. 5. Sed pone. Probatur, quia venditor non est fraudatus ex eo, quòd emptor pensiones perceperit (vt quæ ipsi erant debitæ ex

Si pretium constitutum cum clausula irritante.

107

Supplendum pretium & interesse.

valido

validò contractu) sed quod iustum pretium non fuerit et persolutum. Confirmatur, si quis emeret agrum minoris iusto, non teneretur fructus agri reddere, sed pretium supplere, & farcire damnum, si quod ex defectu iusti pretij secutum sit : atqui pensiones sunt veluti fructus census: ergo, &c.

Dices, Qui emit censum valentem 15. pro 10. non efficitur dominus nisi dodrantis, id est, duarum tertiarum census, cùm pro reliqua tertia nullum pretium dederit, vel promiserit : ergo pensiones illius tertiæ retinere non potest.

Respondeo negando antecedens. fit enim dominus totius census, nam venditor totum intendit in emptorem transferre, & emptor totum emere & pro toto pretium dare : sed quia pretium non fuit æquale tribus trientibus, sed duobus tantùm, manet obligatus vt suppleat quod deest pretio, pro reliquo.

CAPVT XXIII.

De Cambiis.

Habet Dubitationes 21.

Cambium magnam habet affinitatem cum contractu emptionis, ideò proximè post emptionem & venditionem, & post contractum censuarium (qui est species emptionis) dicendum est de cambiis.

DVBITATIO I.

Quid sit cambium & quotuplex.

Notandum est, *cambium* generatim idem esse quòd permutationem. *cambire* enim est permutare. sed ex vsu vulgato solùm accipitur pro permutatione numismatum. & hoc modo hic loquimur de cambio. solétque sic definiri, *Cambium est permutatio pecuniæ pro pecunia.* Nomine *permutationis* generatim significatur omnis contractus onerosus. nam in his omnibus est quædam commutatio, vt patet in emptione, mutuo, locatione & similibus. verùm in proposito *permutatio* accipitur propriè, vt distinguitur à contractibus nominatis, vt nihil sit aliud quàm vltrò citróque datio rei pro re, vel pecuniæ pro pecunia. hoc modo est genus ad cambium, & ad permutationem rerum.

1 *Cambium quid.*

Permutatio.

Per hanc partem excluditur mutuum à ratione cambij : *mutuum* enim propriè non est permutatio, quia non est vltrò citróque datio seu traditio, perficitur enim traditione solius rei, quæ mutuò datur : nec includit redditionem æquivalentis, sed solùm obligationem, vt post temporis interuallum reddatur æquiualens eiusdem speciei : *permutatio* verò vtrimque requirit traditionem; neque censetur perfecta secundùm suam propriam rationem, nisi vtrimque secuta sit traditio. vnde non solùm res, quæ prior datur, sed etiam quæ rependitur, dicitur permutari. Deinde non postulat vt vllam intercedat temporis interuallum inter dationem & redditionem, sicut mutuum : nisi interdum per accidens ratione rerum quæ permutantur. nam fieri potest vt permutetur res præsens cum ea quæ multùm distat, cuius non potest statim fieri traditio. Imò res quæ existit, potest permutari cum futura, vt triticum præsens cum eo quod in messe fuerit collectum; vt rectè docet Nauarrus cap. 17. num. 287. si enim talia possunt emi & vendi, cur non etiam permutari ? cùm contractus permutationis similis sit emptioni & venditioni, vt habetur L. 1. & 2. ff. de rerum permutatione. vnde non rectè dixit Sotus lib. 6. qu. 12. art. 2. & alibi ad rationem permutationis requiri vtriusque rei existentiam, & vt is qui recipit, in promptu habeat vt reddat. id enim nullo Iure, nullâve ratione requiritur, vt contra eumdem docet Nauarrus suprà. Verum tamen est, contractum permutationis non fore completum in sua ratione, nisi res, quæ reddenda est, existat. & præterea nisi sit tradita. licitum tamen est facere pactum, & inchoare ipsam permutationem, tradendo rem præsentem, etiamsi altera nondum sit. Si tamen neutra existat, non potest quidem inchoari permutatio, cùm nulla possit fieri traditio. potest tamen fieri conuentio de permutando, vt patet ex L. 1. ff. de rerum permutatione, hæc enim perficitur consensu.

2 *Mutuum differt à cambio.*

3 *Res existens cum non existente & futura potest permutari.*

Petes, Ad quam speciem contractus pertinet *cambium?*

Respon. Posse referri ad varios. Primò enim ex vi nominis pertinet ad contractum *permutationis*, tamquam eius species, vt dictum est, siue permutentur pecuniæ diuersorum generum, siue diuersorum locorum, nempe præsens cum absente. Secundò, Pertinere potest ad contractum *emptionis* & *venditionis*. Ita Caietanus opusc. de cambiis cap. 7. quod habetur t. 2. tract. 7. Syluester Vsura 4. quæst. 8. Boninsignius tract. de cambiis cap. 6. num. 7. quod maximè consentaneum est vsui mercatorum, qui pecuniam absentem spectant tamquam mercem, eámque præsenti pecunia tamquam pretio emunt & vendunt : nam pecunia non solùm est pretium & mensura rerum venalium, sed etiam potest esse merx venalis, tum ratione materiæ, quæ melior vel deterior est, tum ratione commoditatis conseruandi, deferendi, numerandi, tum ratione distantiæ localis, vt infrà patebit. Tertiò, Ad contractum *locationis* & *conductionis operarum*, præsertim si loquamur de cambio, in quo campsor accipit prior, vt alibi reddat : tunc enim censetur pecuniam alterius ex hoc loco in alium traiicere, quæ opera est pretio digna. dum verò hic dat vt alibi accipiat, non ita propriè traiicit alterius pecuniam, sed permutat præsentem cum absente, quæ minoris æstimatur, quia vt præsens fiat, traiici debet. Quartò, Referri potest ad contractum *innominatum*, do vt des. Ita Nauar. cap. 17. num. 294. sed parum refert ad quod genus contractus pertineat, modo seruetur æqualitas inter datum & acceptum, vt rectè docet idem Nauar.

4 *Cambium refertur ad varios contractus.*

Pecunia vt est merx.

Diuiditur autem à DD. *cambium* in *reale*, & *siccum*. *Cambium siccum* vocatur, quod non est verum cambium, sed fingitur esse, eò quòd imaginem quamdam cambij præseferat, vt quando habetur sola ratio temporis, aut quando fingitur alibi solutio facienda, & fit eodem loco cum vsura. dicitur *siccum*, quia caret humore, seu iusto titulo ad pariendum lucrum.

5 *Diuisio cambij.* *Siccum.*

Reale est legitima permutatio pecuniarum, ex qua iustè aliquid lucri capi potest. Hoc subdiuiditur in *minutum* & *locale*. *Minutum* est permutatio numismatum diuersæ rationis & speciei, vt aureorum cum argenteis, argenteorum cum æreis, maiorum cum minoribus, arrosorum cum integris, vetitorum cum legitimis, antiquorum cum nouis, patriorum cum externis.

6 *Reale.* *Minutum.*

Locale cambium (quod etiam vocatur *cambium per litteras*) est quando permutatur pecunia præsens cum absente.

Locale.

DVBITATIO II.

Vtrùm in cambio minuto liceat aliquid accipere supra valorem nummi lege definitum.

Vt si aureus nummus lege taxatus sit 120. grossis, vtrùm liceat exigere 122. vel 123. dum aurei nummi commutantur cum minutis argenteis.

7 *Varij tituli lucrandi in cambio minuto.*

Respondeo, Posse interuenire varias causas, ob quas id sit licitum.

1. Lucri cessantis causa.

Primò, Ratione lucri cessantis tantum potes exigere supra valorem legitimum quanti æstimabitur illa spes lucri, qua te per cambium priuas: vt si constitueras nummos aureos aliò deferre, vbi pluris valent; vel alibi merces emere, vbi sine damno alia moneta emere nequis. Nec obstat quòd pretium lege taxatum consistat in indiuisibili, quia illud incrementum non accipitur pro nummo ipso præcisè considerato, sed pro lucro ex eo sperato. Eodem modo licitum est accipere supra pretium legitimum frumenti, vini, & aliarum rerum, si aliò, vbi pluris valent, delaturus eras, vt suprà dictum est.

8 *Ratione officij cambiendi,* Secundò, Ratione officij cambiendi, præsertim si id alicui à Repub. vel Principe sit concessum. hoc enim officium includit obligationem cambiendi, & multa onera, (vt paratam habere pecuniam varij generis in gratiam aliorum, numerare cùm aliquis petierit, custodire assiduè cum solicitudine) quæ sunt pretio æstimabilia. Itaque pro hac obligatione & his obsequiis, quæ in commodum aliorum præstat, potest a singulis aliquid exigere (si aliunde stipendium non habet) nempe quantum necesse est vt tale officium ex æquo compensetur, sicut dictum est de Monte pietatis c. 20. dubit. penult. vide Conradum q. 99. conclus. 4. Ratione huius tituli non solùm potest aliquid lucrari dum monetam magnam cambit pro parua, vel auream pro argentea: sed etiam dum minutam pro magna, siue aurea, siue argentea, commutat: nam vtrumque fit in gratiam eius qui permutationem petit, & ob vtrumq; officium suscipitur & varia pecunia procuratur.

9 *An sine auctoritate Principis,* Dixi, *Præsertim si a Principe hoc officium concessum;* quia quidam putant nihil posse accipere eum, qui sponte sua absque tali auctoritate hoc officium sumit. Verùm si hic eadem obsequia præstet, non video cur non possit aliquid exigere, etsi non tantum, quantum illi, qui id ex obligatione faciunt. nam obsequia illa in gratiam eorum, qui petituri sunt, præstita, aliquam mercedem merentur. & ita tenet Nauar. cap. 17. n. 288. Imò vbi pretia cambiorum iam sunt constituta, vel scitur quantum hoc tempore campsores solent accipere, probabile est posse priuatum hominem, si fortè se offerat occasio cambiendi, tantumdem accipere, sicut in rebus venalibus.

10 *Ratione laboris numerandi.* Tertiò, Ratione laboris numerandi pecuniam Caietanus tract. de cambiis cap. 1. putat ratione huius tituli nihil posse accipi, tum quia non est pretio æstimabilis: tum quia si pretio æstimare quis velit, compensatur labore alterius, qui pecuniam etiam numerare debet.

Verùm communis sententia DD est, ob hunc titulum posse aliquid exigi, etsi parum. Ita Conradus q. 99. conclus. 5. Nauar. suprà. Sotus lib. 6. q. 9 art. vnic. ratio est, quia hic labor est pretio æstimabilis. etsi interdum gratis præstari soleat: quare cùm fiat ad petitionem alterius, poterit pro eo exigi compensatio. ab eo enim, qui petit aliquid in suum commodum præstari, potest merces repeti. vnde etiam in mutuo aliquid ratione huius laboris accipi potest. Neque verum est, numerationem vnius compensari per numerationem alterius, quia vtraque fit in gratiam eius, qui cambium petit, sicut in mutuo. nam secunda est propter primam, prima autem est propter petentem. ergo & secunda censetur esse propter eumdem.

11 *Ratione materiæ.* Quartò, Ratione puritatis materiæ. Medina qu. 7. de vsura, negat hoc titulo posse aliquid accipi à campsoribus. ratio ipsius est, quia in taxando pretio Princeps habuit rationem puritatis materiæ, ac proinde non potest ob hanc causam pluris æstimari.

Sed contrarium tenent Caietanus de cambiis cap. 6. Sotus & Nauar supra, & alij. Probatur, Quia scutum auri purissimi, cui nihil alieni metalli est admixtum, etsi non sit maioris taxæ legalis, quàm scutum auri impurioris, est tamen maioris pretij vulgaris ratione materiæ, communi enim hominum iudicio pluris æstimatur, quia materiæ æstimabilis (nempe auri) plus habet: ergo instar mercis pluris potest vendi, & commutari. sic antiqui ducati duplices pluris æstimantur quàm noui, etiamsi lege idem pretium habeant. Itaque licet veteres commutare nouis cum tanto auctario, quanto est plus auri in illis quam in his.

Resp. ad rationem Medinæ. Ad rationem Medinæ Respondeo, Principis mentem non esse, quin huiusmodi nummi puriores, si tamquam res commutentur cum impurioribus, possint ratione materiæ pluris æstimari, (id enim esset irrationabile, ac proinde non obligaret subditos in conscientia) sed tantùm præscribere pretium eorum, quatenus sunt mensura rerum venalium & solutionis debitorum, vt infra magis declarabitur.

12 *Ratione variarum commoditatum.* Quintò, Ratione commoditatis conseruandi, transferendi, numerandi, & vbiq; negotiandi. hunc etiam negat Medina & quidam alij Doctores. Primò, Quia Princeps in pretio taxando, huius commoditatis rationem habuit. Secundo, Sicut moneta magna & aurea habet sua commoda, ita etiam minuta.

Sed contrarium tenent DD. citati, & merito. quis enim non pluris æstimet 1000. coronatos in auro, quàm in pecunia minuta argentea? itaque in his permutandis potest hæc commoditas, qua se quis priuat, æstimari. nihil tamen amplius peti potest ratione commodi, quod alteri inde prouenit, vt rectè notat Caietanus.

13 *Resp. ad rationes Medinæ.* Ad primam rationem Respondeo Primò, Principem eatenus habuisse rationem huius commoditatis, quatenus maius pretium illis nummis imposuit, quàm tantumdem auri in minutissimas partes distributum haberet. eo tamen pretio imposito, adhuc pluris æstimatur, quàm pretium illud in minuta pecunia. neque id Princeps tollere potest, (quamuis possit prohibere commutationem) quia est conditio consequens rei naturam.

14 *Quomodo taxatio Principis sit intelligenda. Nummi dupliciter considerantur.* Respondeo Secundò, Principem non intendere illos nummos taxare secundùm omnem rationem, & ad omnem vsum, quem habere possunt, sed solùm, vt sunt mensura rerum venalium, & solutionis debitorum. dupliciter enim nummi considerari possunt. Primò, Formaliter vt nummi, seu vt sunt mensura rerum venalium, qui est vsus earum primarius. sic non pluris valent quam lege Principis sunt taxati, vel saltem quàm vulgò in emptionibus & solutionibus debitorum solent exponi. quod addo, quia sæpè fit vt formalis æstimatio nummorum crescat supra taxam legalem, ex appretiatione & vsu vulgi, Principe non contradicente, idque ob materiæ puritatem vel pondus, vel quia in locis vicinis pluris æstimantur: & tunc possunt passim in contractibus eo pretio exponi, quia illud censetur legitimum. *Pretium pecuniæ interdum crescit vulgi æstimatione.* Secundo, Materialiter, seu ratione conditionum, quas habent ex materia vel figura, vt ratione puritatis vel copiæ materiæ, vel raritatis, vel antiquitatis, vel commoditatis, hæc enim omnia censentur conditiones materiales. nam etiam ipsa imago est quid materiale in nummo, quà nummus est secundùm hanc rationem habent vsum secundarium, & fiunt res vendibiles & permutabiles cum aliis nummis. nec sunt taxati lege, sed habent vulgarem æstimationem, quæ non consistit in indiuisibili sicut legitima, sed constat suis gradibus pretij infimi, medij, summi. vnde possunt vendi & permutari cum aliquo lucro, iuxta receptam locorum consuetudinem. ita docent Caiet. c. 1. & 6. Conradus, Sotus, & Nauar. suprà, & alij passim. Nemo tamen in solutionem debitorum tenetur eos acceptare, nisi secundùm æstimationem legalem, seu eam, quam habent vt nummi ad vsum primarium.

Ad secundam rationem, Monetæ paruæ etiam sua commoda habent, sed exigua copia cuique sufficit, quæ facillimè potest haberi, nemo enim quærit ingentea aceruos mitarum vel stuferorum. secùs de magna, cuius summa copia quæritur.

15 *Ratione raritatis.* Sextò, Ratione antiquitatis vel raritatis. hæc enim conditio facit nummos pluris æstimari, quàm alioquin valerent.

16 Septimò, Ratione vsus seu expedibilitatis, vt ait Caietanus, vt si in aliquo loco communes nūmos, qui possunt

sunt

sunt ibi expendi, cum iis, qui non possunt. cùm enim non habeant ibidem pretium vt nummi, sed solùm vt aurum vel argentum, possunt notabiliter minoris emi, quam valeant in sua Prouincia.

17 *Campsores publici, & priuati.*
Petes, Quid si lege publica cautum sit ne quis præter publicos campsores tale cambium faciat: tenebiturne ad restitutionem qui contra fecerit? Sotus supra putat teneri.

Sed verius est non teneri; non enim tenetur Reipub. cum nihil damni huic sit illatum: neque etiam ei, qui cum cambium fecit, quia nulla ei facta est iniuria; cùm non plus ab eo sit acceptum, quam communi campsorum iudicio nummi in tali permutatione soleant æstimari.

18 *Famulus pecuniam soluendam cum alia commutans.*
Ex dictis sequitur, si tradam famulo vel negotiorum gestori mille aureos in auro, vt soluat meo creditori, non curans qua specie id fiat, & ille eam committet contra monetam argenteam cum lucro, eaque soluat creditori retento lucro; non teneri ad restitutionem illius lucri. Ratio est, quia illud lucrum est fructus industriæ, proueniens ex negotiatione pecuniaria, famuli industria & periculo facta; proinde nec mihi domino pecuniæ debetur: (sicut dum fur vel vsurarius negotiatur aliena pecunia, non tenetur domino pecuniæ ad lucri restitutionem) nec etiam meo creditori; quia hæc species illi non erat debita, & illi integrè alia specie est satisfactum. Si tamen mens mea erat, vt illam pecuniæ speciem meo creditori traderet, eo quòd cuperem illi gratificari, & dare occasionem illa lucrandi; tunc distinguendum est. vel enim creditor illa specie erat lucraturus, vel non erat. si erat lucraturus, tunc famulus tenetur ei de lucro cessante, quanti illa spes lucri æstimabitur, quia hæc species ei erat debita quam non soluendo, est ei causa iniusta amissionis lucri. si autem non erat lucraturus, sed pretio communi expositurus, ad nihil tenetur: quia etsi iniuriam fecit, speciem debitam non soluens; tamen nihil damni intulit. Sed de his plura supra cap. 20. dub. 18. & 19.

DVBITATIO III.

Vtrùm in cambio locali, quando campsor prior accipit, vt alibi restituat, possit aliquid lucrari, & quo titulo.

19 Respondeo, Posse aliquid lucrari, idque variis titulis. est communis sententia DD. Gabrielis d. 15. q. 11 art. 3. dub. 12. Conradi q 99. Caiet. cap. 6. Medinæ quæst. 9 de vsura. Nauar. cap. 17. num. 289. Soti l. 6. q. 10. art. 1. & aliorum.

1. Titulus. Translatio.
Primò, Titulo translationis pecuniæ. traiicit enim pecuniam, quam hic habes, in locum, vbi optas eam esse, v. g. Antuerpiâ Hispalim; quæ opera in gratiam alterius præstita, est pretio æstimabilis. Nec obstat, quòd reipsa non transferat; quia eam quasi transfert, faciendo id, quod æquiualet reali translationi. vnde etiam vsus communis loquendi habet, vt talis pecunia dicatur traiici & transponi. itaque cùm æquiualenter eam traiiciat, ita vt tibi tantum commodi præ-
20 stet, quantum si reipsa transferret, meritò potest pro illo obsequio pretium exigere. sicut nuntius, qui certo pretio pactus est 100. aureos in locum remotum transferre; etsi inueniat hominem, qui accepta hic illa pecunia, paratus sit tantumdem ibi gratis numerare; nihilominus potest accipere pretium translationis, perinde ac si reipsa transtulisset: quia sua industria præstitit id quod æquipollet translationi. Nec refert, quod sine incommodo vllo vel labore hoc fecerit; quia id ipsius industriæ vel bonæ fortunæ assignandum. Idem dicendum de campsoribus.

21 *Quantum hoc nomine possint exigere.*
Notandum tamen, campsores non posse tantum exigere pro hac virtuali translatione, quantum si reipsa transferrent; sed solùm quantum inter ipsos bona fide pro tali obsequio est constitutum: quod ordinariè est multo minus. quia facilitas operæ & commoditas, quam percipit is qui eam præstat, multum detrahit de pretio, secundùm communem hominum æstimationem. sicut enim aliarum rerum pretium ex communi peritorum æstimatione, consideratis omnibus circumstantiis, pendet: ita etiam huius operæ, quam ipsi præstant.

Obiectio.
Dices Primo, is, qui dat hic suam pecuniam campsori vt eam recipiat Hispali, non intendit conducere operam campsoris, sed solùm permutare pecuniam quam hic habet, cum ea quam campsor habet Hispali: ergo iste titulus est fictitius. Confirmatur, quia transfert dominium suæ pecuniæ in campsorem: ergo non conducit operam campsoris ad illius traiectionem. non enim conducit operam campsoris ad illiusmet pecuniam transferendam.

Respond. Primò, Negando antecedens: quòd enim intendat operam eius conducere, patet ex forma lo- 22 *Responsio.*
quendi; petit enim, pecuniam suam, quam campsori tradit, transponi seu traiici Hispalim. deinde etsi fortè non semper expressè intendat operam conducere; tamen id implicitè & virtute facit, cùm tradit pecuniam campsori, cum obligatione vt Hispali tantumdem reddat. hoc enim campsor non potest facere, nisi per realem vel æquipollentem translationem, procurare enim vt reddantur Hispali centum aurei accepti Antuerpiæ, secundùm communem hominum æstimationem, est eos virtute & æquiualenter transferre: quia idem commodum præstatur. Denique etiamsi concederemus illum solùm intendere permutare: tamen campsor poterit suam pecuniam, quam Hispali habet, pluris æstimare: quatenus per illam virtute potest transferre pecuniam, quæ aliis locis est, Hispalim: seu quatenus illi pecuniæ inest ea conditio, quæ pecuniis, quas hic accipit, non inest: nempe esse Hispali: pro qua conditione vt infra, dari pretium solet. nam pretio æstimabile est, quòd pecuniam, quam habes Antuerpiæ, possis recipere Hispali, vbi eam optas esse. Et ita si quis attentè consideret, semper implicitè videtur contineri in hoc contractu, operarum locatio ad pecuniam transferendam.

Ad confirmationem. Non transfertur dominium 23
præcisè ex vi huius contractus, sed tãtùm permissiuè, *Transfertur dominium permissiuè*
quia potest campsor illud nolle admittere, integro permanente campsorio contractu. quia tamen is, qui pecuniam tradit, permittit illi dominium, potest campsor illud admittere, & vti illa pecunia tamquam sua: nam alteri perinde est, siue vtatur, siue non: modò aliam æquiualentem in loco destinato repræsentet, sicut quando quis tabellario publico tradit pecuniam in alium locum transferendam, conducit ipsius operam, tamen permittit illi pecuniæ dominium: nam perinde est ei, siue eamdem numero realiter transferat, siue æquiualenter: quod et ibidem numerando æquiualentem.

Dices Secundò, Pecunia præsens pluris valet quàm absens: ergo si alter intendat commutare præsentem cum absente, non poterit campsor lucrari hoc titulo. *Obiectio 2.*

Respond. Negando consequentiam: quia quòd pluris valeat, id prouenit ratione commoditatis, quam adfert vtenti, quam non tenetur campsor æstimare, quia non cupit alterius operam, vt pro absente detur ei præsens: sed alter ipsius operam flagitat, vt pro præsenti det ei absentem. vnde potest absentiam suæ pecuniæ æstimare. quia per eam præstat id, quod pretio est æstimabile, leuando illum onere transferendi, eiúsque pecuniam æquiualenter traiiciendo. 24

Secundus titulus, quo lucrari potest campsor in 25
hoc cambio, est assecuratio. Ita Lopez tract. de cambiis cap. 4. quam sententiam dicit esse inter omnes receptissimam. Probatur, quia campsor accipiens hic pecuniam aliò traiiciendam, non solùm suscipit onus transferendi, sed etiam periculum, vt si pereat, non danti, sed ipsi pereat. atqui præstare periculum traiectionis, est pretio æstimabile: vt patet quando cum *2. Titulus. Præstatio periculi seu assecuratio.*

nuntio paciscimur, vt pecuniam suo periculo transferat. Nec refert, quòd campsori in pecunia transferenda nullum sit periculum, cùm ipse alibi eam paratam habeat; id enim ipsius industriæ vel fortunæ assignandum nam satis est,illam obligationem. qua se obligat alteri, vt rem ipsius saluam loco condicto repræsentet, esse pretio æstimabilem, etiamsi eam facillimè possit implere.

Ex his sequitur, quò longius est iter, & quò maiora sunt pericula, eò amplius ratione assecurationis & translationis posse stipulari:quia eò traiectio pecuniæ, si reipsa fieri deberet, esset difficilior & periculosior.

3. Diuersitas pretij. Tertius titulus esse potest, si pecunia sit minoris pretij in loco, vbi campsor accipit,quàm vbi restituit. de quo plura dubit.sequenti.

26 *Obseruatio vtilis.* Circa prædicta Notandum est,assecurationem implicitè contineri in obligatione transferendi, prout in praxi exercetur hoc ipso enim, quo campsor accipit pecuniam vt alibi restituat, censetur eam assecurare; quia acceptat eius dominium, ac proinde non minùs se obligat, quàm si eam assecuraret. quare videtur non minùs posse exigere pretium, quàm si duplici obligatione se obstringeret, traiectionis, & assecurationis. Verùm non ita est in praxi; quia enim dominium præsentis pecuniæ, quam hic accipiunt, est valdè commodum campsoribus, ideò communiter parui æstimant illam implicitam assecurationem & traiectionem: neque multùm curant, an locus procul absit,an sit propinquus;sintne pericula itinerum,an non. quo fit,vt sæpè is,qui petit pecuniam suam aliò traijci, prior tradens,vt posteà alibi recipiat, lucretur à campsoribus, tamquam ipsemet campsoris munus exerceret: qua in re campsores ostendunt se non satis intelligere iustos titulos, ob quos in tali cambio possent lucrari, & sæpè alia quædam spectare, in quibus est magna suspicio vsuræ; quamuis sibi aliqui ex his persuadeant,hoc negotium cambiorum, & iustos titulos, meliùs à se quàm à Doctoribus intellectos. In eo tamen quòd in pretio constituendo non omnes titulos congerant, quos alioquin possent, ostendunt se satis sincerè procedere: nec facilè eorum contractus tamquam vsurarios condemnandos, quando pretia communi iudicio,vt passim fit,sunt constituta.

DVBITATIO IV.

Vtrùm quando campsor dat prior, vt alibi recipiat,possit lucrari,& quo titulo.

27 QVidam existimant, campsorem non posse tunc quidquam lucrari: quia tunc non traiicit alterius pecuniam, sed solùm dat suam mutuò, vt alibi cum incremento recipiat.quod est vsurarium.

Sed contrarium tenendum est cum communi sententia DD. Ita Conradus suprà, Caietanus tractatu de cambiis,cap.6.Sotus lib.6.de Iustit. quæst.10.art.1. Nauarr cap.17.num.289.Probari id potest, explicando titulos,quibus videtur iustè aliquid lucri in tali cambio exigere.

28 *1.Tit.Virtualis translatio.* Primus titulus est virtualis translatio, vel (quod in idem redit) maior æstimatio pecuniæ præsentis quam absentis.Probatur Primò, Quia numerando hic pecuniam præsentem ei, qui habet absentem, tantum obsequij illi præstat, quantum si pecuniam absentem huc transferret.atqui obsequium translationis est pretio æstimabile: ergo etiam numeratio pecuniæ præsentis pro absente est pretio æstimabilis, quia æquiualet translationi. Secundò, Quia qui petit pecuniam præsentem pro absente, petit leuari onere translationis suæ pecuniæ in hunc locum; atqui hoc onere

29 *Quomodo transferre censeatur.* leuat illum campsor, numerando præsentem, & illud in se suscipit:hoc autẽ est pretio æstimabile.ergo, &c.

Aduerte tamen, quosdam Doctores non admittere hunc titulum in hoc cambio. Primò,quia is qui prior accipit à campsore, vt alibi restituat, videtur potiùs pecuniam campsoris aliò traiicere, quàm campsor ipsius: ergo illi potiùs mercedem debebit campsor, quàm ipse campsori. Secundò, Campsor non potest aliunde huc transferre pecuniam alterius, nisi anteà eam acceperit: atqui nondum accepit: ergo, &c. Verùm qua ratione campsor censeri possit transferre pecuniam alterius, iam satis est explicatum: ideò enim censetur transferre, quia præstat operam æquiualentem,& quia liberat illum onere transferẽdi. & quamuis alia ratione campsarius videatur traiicere pecuniam campsoris, non tamen ideò campsor ei debet mercedem: quia hanc eius operam non implorauit. Hinc patet responsio ad primum. Ad alterum Respondeo, Non potest eam transferre realiter antè quàm acceperit: potest tamen æquiualenter. facit enim id, quod æstimatione æquè valet ac si pecuniam alibi acceptam huc transferret sicut si petam Louanij vt tabellarius mihi centum aureos Antuerpiâ huc transferat,& ille mihi numeret eos Louanij antequam Antuerpiæ acceperit, æquiualenter eôs transtulit. Sed etiamsi concederemus, campsorem non traiicere pecuniam alterius in hoc cambio, tamen ex ratione permutationis aliquid lucrari potest: quia pecunia procul absens à loco contrahentium. minoris æstimatur quàm præsens: ergo præsens potest cum lucro contra absentem permutari. Antecedens probatur, tum quia absens non præbet ex natura rei eam facilitatem & commoditatem, quam præsens. tum quia absens (quantum est ex natura rei) sine sumptu & periculis non potest effici præsens. Hinc fit vt etiam merces absentes minoris valeant quam præsentes. Ita docet Syluester, Vsura 4. q.4. versus finem. Caietan. cap.7.de cambiis. Nauar.cap.17.n.295. & in cap.fin.de vsuris,num.62.& 63. 30 *Pecunia absens minoris æstimatur.*

Nec obstat Primò,Quòd campsor eam sine periculo & sumptu possit efficere præsentem: tum quia id non semper verum est. nam sæpè magnos sumptus & pericula ob id perferunt, & suos factores, quos alibi habent,magna mercede conducunt: tum quia si id ita est, hoc ipsius industriæ aut bonæ fortunæ est acceptum ferendum. satis enim est pecuniam absentem loco,ex ipsa rei conditione minoris æstimari,eò quòd communiter non sine periculis & sumptibus præsens haberi queat. 31

Non obstat Secundò, Quòd interdum campsori commodum sit pecuniam habere absentem;quia hoc non prouenit ex ipsa conditione absentiæ per se consideratæ:sed ex industria campsoris, qui pecuniam absentem nouit vtiliter impendere.vnde non tenetur idcircò eam secundùm se pluris æstimare. Sicut enim is, cui commodum est reducere equum Louanio Parisios, non tenetur illud commodum æstimare, aut minùs pro reductione equi stipulari.si aliquis eius opera in equo reducendo vti velit: ita campsor,cui vtile est pecuniam, quam dat Hispali,recipere Antuerpiæ,non tenetur illud compendium æstimare, aut minus pro sua opera exigere,quando aliquis flagitat ad hoc eius industriam. 32

Ex his patet Primò, Campsorem lucrari posse, etiamsi vtrobique sit idem pretium monetæ.& eadem copia vel inopia: vt docet Nauarr.in cap. fin. de vsuris num.21.& seqq. 33

Secundò, Posse lucrari, etiamsi det ad locum intra idem regnum,vt docet idem Nauarr.c.17. num.290.& Boninsignius cap. 7. num. 27. quod est contra Sotum quæst.10.art.1.& q.13.art.1. Ratio est,quia sicuti opera, quam præstat transferendo eam de vna Prouincia in aliam,est pretio æstimabilis, ita etiam ex vna vrbe in aliam in eadem Prouincia, vt Antuerpiâ Insulas, & contra. *Intra idem regnum.*

Secundus titulus, quo in hoc cambio lucrari potest, est maior æstimatio pecuniæ in loco vbi datur, quàm vbi redditur;siue ea æstimatio sit intrinseca,siue extrinseca. 34 *2. Titulus. Maior æstimatio pecuniæ.*

Vbi

Digitized by Google

Duplex pecuniæ æstimatio, intrinseca, extrinseca.

Vbi aduerte, duplicem esse pecuniæ valorem seu æstimationem; altera prouenit à lege vel communi consuetudine, qua pecunia taxatur vt valeat tot vel tot nummos minutos in eodem loco. sic in Belgio regalis æstimatur 10. grossis: philippicus 100. scutum aureum 130. hæc potest dici legitima & intrinseca, quia lege constitui solet, (etsi consuetudo interdum eam nonnihil augeat) & accipitur ex causis intrinsecis; nempe ex conditione materiæ & ponderis. Altera est extrinseca & fortuita, proueniens ex causis extrinsecis & fortuitis; ratione cuius non censetur pecunia maior pluris valere respectu minutarum in eodem loco; sed tota pecunia simul pluris vel minoris valet, tum respectu rerum venalium in eodem loco, tum respectu pecuniarum, quæ sunt in alio loco.

Prouenit æstimatio extrinseca ex 4. causis.

31 Prouenit autem hæc æstimatio ex quatuor causis. Primò, Ratione copiæ & inopiæ pecuniæ. quò enim in aliquo loco apud mercatores est maior copia pecuniæ, eo ipsa est minoris valoris ad res venales præsentes, & etiam ad pecunias dissitas (quæ tunc rerum venalium rationem subeunt) comparandas: & consequenter pro iisdem mercibus plus pecuniæ dandum est, quàm dum est inopia; copia enim pecuniæ facit pretia mercium crescere: quia pecunia, quæ pro illis datur, minoris æstimatur. Pari modo, quò minor est copia pecuniæ, eò ipsa est maioris valoris respectu mercium; quia plus mercium eadem pecunia comparari potest. hinc pecuniæ inopia facit pretia mercium decrescere; quia pecunia, quæ datur, pluris æstimatur. sic ob copiam, in Indiis pecunia minoris æstimatur quàm in Hispania, etiamsi idem sit pretium legitimum, & in Hispania minoris, quam in Belgio. sicut enim pretia mercium ob copiã decrescunt, & ob inopiam crescunt: ita etiam valor pecuniarum omnium. Secundò, Prouenit hæc æstimatio ratione maioris vel minoris multitudinis petentium ad cambium. sicut enim multitudo emptorum facit, vt crescant pretia mercium, ita etiam multitudo petentium ad cambium, facit vt crescat valor pecuniæ campsoris, siue ea sit præsens, siue absens. Tertiò, Prouenit ex multitudine vel paucitate dantium ad cambium: quò enim sunt pauciores qui velint dare ad cambium, eò pecunia campsoris pluris æstimatur. sicut quò pauciores sunt venditores, eò merces pluris æstimatur. Quartò, Ex necessitate pecuniæ: vt si Principi ingentes summæ pro bello vel alia causa publica sint corrogandæ, vel ingens copia mercium offeratur venalis: quò enim pecunia est magis necessaria ad quosdam vsus magni momenti, eò pluris æstimatur respectu aliarum rerum venalium.

Ob vtramque æstimationem potest lucrari.

36 His positis, Dico, Ratione vtriusque æstimationis posse campsorem aliquid lucrari. Primò, Ratione æstimationis intrinsecæ: vt si det 100. aureos Antuerpiæ, vt recipiat Hispali, debet Hispali accipere plus quã 100. quia Antuerpiæ habent maiorem æstimationem legalem: plus enim est Antuerpiæ habere 100. aureos quam Hispali. vnde vt fiat æqualitas, debet Hispali plus recipi quam 100. quòd si det Hispali vt recipiat Antuerpiæ, non poterit Antuerpiæ accipere tantumdem pecuniæ, sed minus, seposito pretio traiectionis, & carentiæ suæ pecuniæ: quia alioquin non esset dati & accepti æqualitas in æstimatione, quæ in omni contractu est seruanda: addito tamen pretio cambij &
37 carentiæ pecuniæ, raro fit vt minus accipiant. Secundò, Ratione æstimationis extrinsecæ seu fortuitæ lucrari posse, patet: quia sicuti merces ratione paucitatis & necessitatis, ratione multitudinis petentium & raritatis venditorum, pluris valent & emi debent quam aliàs emerentur: ita etiam pecuniæ præsentes ob hasce quatuor causas pluris valent, tum ad merces, tum ad pecunias absentes comparandas, quam si istæ causæ abessent. nam pecuniæ absentes se habent instar mercis respectu præsentium, vt rectè docet Caietanus cap.7. & Nauar num.291. Siluest. Vsura 4.q.8.§.1. & alij non enim habent pretium legitimum, nisi re-
38 spectu monetarum eiusdem loci: Princeps enim sua

Pecunia absens est mercis instar.

lege & populus communi consuetudine non intendit eis imponere pretium respectu monetarum, quæ sunt in aliis locis: sed tantùm respectu monetarum eiusdem loci. quare respectu pecuniarum dissitarum, relinquitur pretium imponendum iudicio mercatorum & eorum qui sic negotiantur. quod cùm sit vulgare, non consistit in indiuisibili: sed habet latitudinem pretij infimi, medij, & summi. itaque possunt emi & vendi sicut aliæ merces, secundùm hanc triplicem æstimationem, quam periti illius negotiationis bona fide imponunt.

Ex his patet, campsores interdum simul lucrari triplici titulo; videlicet traiectionis, & duplicis valoris explicati: tamen potissimùm solent respicere ad valorem extrinsecum, & ratione huius lucrari. vnde semper inquirunt, vbi sit futura penuria vel necessitas pecuniæ, vt ibi dare possint, & recipere vbi est vilitas & copia. 39

Ratione triplicis tituli.

Dices, Si campsor velit lucrari ratione traiectionis pecuniæ, non videtur posse simul lucrari ratione maioris valoris: & contra, si velit ratione valoris, non potest propter traiectionem. cùm enim dat tibi 100. aureos Antuerpiæ, recipiendos Hispali, traiicit pecuniam tuam Hispali Antuerpiam, vbi pluris incipit valere: atqui hoc incrementum est tuum, non campsoris: ergo non debes ei aliquid ratione maioris valoris: vel si des ratione valoris, eo quòd pecunia, quam ipse dat, pluris valet quam tua: non poterit quidquam exigere ratione traiectionis, quia non traiicit pecuniam tuam. 40

An possit lucrari ratione vtriusque tituli.

Ob hoc argumentum Sotus q.12.art.2. docet, campsorem, dum lucratur ratione maioris valoris, non posse simul lucrari ratione traiectionis. 41

Sed contrarium docent reliqui Doctores, & Probatur Primò, Quia sunt distincti tituli pretio æstimabiles. Secundo, Si pecuniæ vtrobique haberent æqualem valorem, nihilominus posset aliquid lucrari ratione traiectionis: seu quia pecunia absens minoris valet quam præsens, vt suprà ostensum est.

Quare Respondeo ad argumentum, Campsorem non transferre realiter pecuniam tuam in specie. (tunc enim non posset petere nisi pretium translationis & assecurationis: sicut baiulus) sed transferre illam secundùm æquiualentiam, dando tantundem de suo. vnde debes ei reddere æquiualens alibi, & pretium translationis.

Tertius titulus est, ratione lucri cessantis, vt si pecunia, quam tradit ad cambium, erat destinata maiori lucro, ita vt (deducta æstimatione laboris, expensæ, & periculi) illa spes lucri maioris, pluris valeret quàm commune lucrum cambij: tunc enim posset illud incrementum exigi. nam sicut in aliis contractibus potest haberi ratio lucri cessantis, vt te indemnem serues, ita etiam in contractu cambij. Pius V. tamen vetuit, ne illud ab initio definiatur, & in pactum deducatur, sed solùm ex euentu secuto constituatur. 42

3. Titulus. Lucrum cessans.

Quartus titulus esse potest Carentia pecuniæ suæ, & id quod huic carentiæ est coniunctum, nempe periculum ne non restituatur, & priuatio commoditatis ea pecunia negotiandi: magni enim æstimant omnes mercatores & campsores, quòd ad vnum, duos, vel tres menses cogantur carere sua pecunia, idque tum ob periculum, cui exponitur: tum quia interim priuantur commoditate per illam aliter negotiandi. vnde in omnibus cambiis, quò longius est tempus in quod eam concedunt, eò plus exigunt lucri, & quò breuius, eò minus. Atque hic est potissimus titulus, quem mercatores in cambiis hoc tempore spectant, vt ipsimet disertè fatentur: addentes, omnia cambia huius temporis iniqua esse, si hic titulus non sit iustus. parui autem æstimant traiectionem, quantumuis locus distet. qua in re non videntur prudenter facere. nam reuera hic titulus est præcipuus in cambio reali: ob hanc enim causam sunt cambia introducta. Secundo loco æstimant valorem pecuniæ extrinsecum, qui ex copia & inopia pecuniæ, & similibus causis prouenit. 43

4. Carentia pecuniæ.

Quem titulum potissimũ spectent campsores & mercatores.

uenit. vtrùm autem titulus iste quartus excusari possit, dicemus dub. 6.

44 *Species facti à Soto proposita.* Ex dictis patet, quid dicendum sit ad speciem facti, quam Sotus l.6.q.12.art.2.proponit, cuius æquitatem se ignorare fatetur. Tempore enim Soti, si campsor Metinæ accipiebat prior, restituturus in Flandria; lucrabatur in singulos aureos 50. dupondia, seu marauedinos: si verò prior dabat in Flandria, recepturus Metinæ, lucrabatur 70. vel 75. cùm tamen videatur non debuisse lucrari nisi 50. tunc enim tanti valebant in Flandria 360. marauedini, quanti Metinæ 400. vnde prior accipiens Metinæ, vt in Flandria restitueret, poterat accipere 400. qui valore æquantur 360. in Flandria reddendis; & præterea 10. in pretium traiectionis, & ita lucrabitur 50. Verùm non apparet ratio cur in Flandria prior dans 360. possit Metinæ recipere 430. cùm non possit Metinæ plus accipere, quàm ipse ibidem solet dare pro 360. Flandricis.

45 Sed dicendum est, quòd quando accipit prior Metinæ, tunc solùm lucratur ratione diuersæ æstimationis pecuniæ & ratione traiectionis. ratione diuersæ æstimationis, accipit 400. marauedinos Metinæ, pro 360. in Flandria. nam hæ duæ summæ sunt valore æquales, ad diuersa ista loca comparatæ. ratione autem traiectionis accipit adhuc 10. & sic lucratur 50. accipit enim 410. marauedinos, & reddit solùm 360. tunc enim dicitur lucrari, quando plus materialis pecuniæ accipit, quam dederit; etiamsi illud plus non pluris æstimetur illo loco, quam illud minùs hoc loco.

46 Si verò prior det, idque in Flandria, tunc solùm dat 360. marauedinos, & Metinæ recipit post duos menses 430. vel 435. sicque lucratur 70. vel 75. 400. enim accipit ratione diuersi valoris; cùm 400. Metinæ non pluris valeant quàm 360. in Flandria. præterea accipit 10 ratione traiectionis, & 20. reliquos ratione carentiæ pecuniæ, eò quòd prior det, & debeat per duos menses sua pecunia carere: hunc enim titulum maximè æstimant Sed hoc lucrum reuerà est nimium: & excedere videtur metas iustitiæ; nec quisquam est, qui hoc tempore tantum lucretur. duobus enim mensibus lucratur 20. in centum; nam in singula scuta lucratur 75. marauedinos. Quòd si prior det Metinæ 410. marauedinos, non recipiet in Flandria solùm 360. vt quidam putant, (sic enim nemo vmquam campsor vellet pecuniam suam dare, nam amitteret 50. marauedinos in singulos aureos) sed tanti æstimabit carentiam pecuniæ duorum mensium, vt ei in Flandria sint restituendi 410. vel circiter.

DVBITATIO V:

De praxi cambiorum, quæ hoc tempore viget.

47 VT hæc praxis intelligatur, tria potissimùm sunt consideranda: personæ, quæ ad cambium concurrunt: nummi, secundùm quos cambia ad varia loca reguntur: & variatio pretiorum, secundùm longius vel breuius tempus.

48 *Quatuor personæ requisitæ.* Quod ad primum attinet, regulariter quattuor personæ requiruntur, vt contractus cambij sit perfectus, campsor, campsarius, respondens campsoris, & respondens campsarij. dum enim campsor alicui pecuniam numerat, accipit vicissim ab illo obligationem de pecunia illa alibi soluenda, & hanc transmittit ad suum respondentem, vt ibi eam recipiat: & campsarius similiter scribit ad suum respondentem, vt ibidem soluat. si hic acceptet, & soluat respondenti campsoris, iam perfectum censetur primum cambium.

49 sæpè tamen fit, vt respondens campsarij non soluat respondenti campsoris; sed tradit illi obligationem tamquam ab eo accepisset ad cambium, quam ille remittat ad campsorem; & simul scribit ad campsarium, vt soluat campsori recambium. quòd si respondens campsarij soluat reipsa; tunc respondens campsoris dat eamdem pecuniam alicui alteri ad cambium, & accepta ab eo obligationem mittit ad primum campsorem & sic semper redit cum lucro. campsor tamen ordinariè scire non potest quantum lucretur, nisi dum pecunia per secundum vel tertium cambium, tandem ad ipsum redit.

Interdum fit vt campsarius non habeat 50 respondentem in loco vbi pecunia est restituenda, sed campsor assignat ei suum respondentem, qui acceptet debitum, & sibi soluat, quatenus diuersas personas repræsentat, seu diuersa officia subit: hic rursus obligationem scribit, tamquam ipse ad cambium acceperit, eamque transmittit ad primum campsorem, vt a campsario solutionem accipiat, cum pretio cambij & recambij. quotiescumque autem fit solutio, respondens campsoris detrahit ea tota summa suas prouisiones, (quas vocant) id est, mercedem sui laboris, quæ sunt bini vel terni aurei in singulos millenarios. Vtrùm autem hæc sint iusta, patebit ex dub. 7. & 8.

De secundo, Vario nummorum genere cambia reguntur ad varia loca; quod vt intelligatur, explicabo 51 *Quo genere nummorum regantur.* quo modo id fiat Antuerpiæ ad loca præcipua Europæ. Igitur Antuerpiæ ad pleraque loca reguntur grossis: nam campsor pecuniam Antuerpiæ numerans certo numero grossorum Flandricorum intendit emere ducatum, qui est in Italia vel Hispania; aut coronatum, qui in Gallia; aut florenum, qui in Germania, &c. Exempli gratia, anno 1600. 7. Decembris cursus cambiorum Antuerpiæ erat talis: Antuerpia Venetias dabat campsor 91. grossos & tres quartas, vt Venetus reciperet vnum ducatum intra mensem à contractu inito; qui ducatus Venetus æstimatur in Banco, id est, apud trapezitas 124. solidis seu piccolis Venetis. hoc enim intelligunt Venetiis per ducatum, dum agitur da soluendis cambiis. Antuerpiâ Mediolanum dabat 105. grossos & medium, vt Mediolani reciperet ducatum post vnum mensem. hic ducatus æstimatur 5. libris & 16. solidis, Florentiam dabat 110. grossos & medium, vt ibi reciperet ducatum intra mensem. Madritum dabat 106. grossos, vt Madriti vnum ducatum intra duos menses reciperet. Hispalim 105. grossos & medium, vt Hispali intra duos menses ducatum reciperet.

Vlissiponem 101. grossis recepturus ducatum. Vbi aduerte, in Lusitania per ducatum intelligi 10. regales, quando de Cambiis agitur: in Castella & reliquis Hispaniæ locis 11. regales.

Antuerpia Vesuntium, cambium agitur grossis & coronatis. campsor enim Antuerpiæ dabat 120. grossos & medium, recepturus Vesuntij in proximis nundinis vnum coronatum Francicum, vel eius valorem. celebrantur hic nundinæ quotannis quater, etsi exiguo concursu; nempe circa Pascha, in Augusto, circa festum omnium Sanctorum, & circa festum Epiphaniæ.

Lugdunum 117. grossis pro coronato, Lugduni proximis nundinis recipiendo. aguntur & hic quater nundinæ, quæ 14. diebus nundinas Vesuntinas præcedunt.

Parisios & Rotomagum 119. grossis & medio, pro coronato illis locis intra mensem recipiendo.

Antuerpiâ Francofurtum regitur grossis & florenis Germanicis. dabantur Antuerpiæ 76. grossi pro floreno Germanico, Francofurti proximis nundinis recipiendo. aguntur hic binæ nundinæ celeberrimæ, in Septembri & circa Pascha. Florenus Germanicus Francofurti in solutione cambiorum valet 65. cruceros; ad rationem monetæ Belgicæ, penè grossos 80. Antuerpiâ Hamburgum agitur grossis & daletis. Londinum scellingis & libris Anglicanis. Coloniam libris Flandricis. dantur enim Antuerpiæ 100. libræ vt Coloniæ recipiantur 102. libræ monetæ ibidem vsuatæ, idque intra duos, 3, 4, 6, 8, 10, vel 20, dies post litteras exhibitas, prout conuentum fuerit.

Quod ad tertium attinet, Quandocumque mercatores cambia sua dirigunt secundùm nundinas, tunc 52 *Pretium cambiorum.* quò longiùs absunt nundinæ, eò maius faciunt pretium cambij; ac proinde eò minus dant pro pecunia, quam alibi sunt accepturi: quò verò propius absunt, eò

eò minus est pretium ; ac proinde eò plus dant pro pecunia , quam alibi sunt accepturi ; ita vt sæpè non lucremur, si nundinæ fiot valdè vicinæ : quod an iustè fieri possit, dicemus dubit. seq. Hæc de praxi.

DVBITATIO VI.

Vtrùm cambium Francofurtense & similia, in quibus pretium variatur pro maiore vel minore temporis intercapedine, sint licita.

53 *Nundinæ Francofurtenses.* NOtandum est , Francofurti binas quotannis agi nundinas, alteras circa Pascha, alteras in Septembri : in quibus fiunt solutiones cambiorum. reguntur autem hæc cambia florenis Germanicis & grossis Flandricis, vt dictum est. Nam qui dant Antuerpiæ ad cambium , vt recipiant Francofurti , certo numero grossorum emunt florenum Germanicum , & contrà qui Francofurti dant, vt Antuerpiæ recipiant, floreno Germanico emunt certum numerum grossorum. In pretio autem ferè seruatur hæc ratio : Si Antuerpiæ campsor quinto mense ante nundinas pecuniam numerat, solùm dat, v.g. 73. grossos pro floreno Germanico. si quarto mense numerat, solùm dat 74. si tertio 75. si secundo 76. si vno dumtaxat ante nundinas 77. vel circiter. In nundinis autem recipiunt florenum Germanicum , æstimatum ibidem 79. vel 80. grossis ; vel Antuerpiæ suas obligationes seu literas cambij aliis vendunt; ita vt 4. 5. vel 6 grossos in singulos florenos Germanicos lucremur. Similis ferè ratio seruatur, quotiescumque datur cambium ad loca, vbi celebrantur nundinæ ; quò enim longiùs absunt nundinæ , eò campsores minus dant, & plus recipiunt : & contrà quò sunt propinquiores, eò plus dant & minus lucrantur.

54 *Ratione temporis.* Respondeo & Dico Primò , Pretium cambij non posse variari ratione solius temporis longioris vel breuioris. Ratio est , quia in cambio non requiritur temporis interuallum , nisi quatenus id necessarium ad translationem literarum , & ad præparationem solutionis, vt ea commodè in loco distanti fieri possit: si plus temporis concedatur ad solutionem , id non fiet ex vi contractus cambij , sed taciti cuiusdam mutui : atqui in mutuo aliquid exigere ratione temporis longioris, est vsura. ergo.

55 *Aliæ causæ probabiles.* Dico Secundò , Posse hoc pretium ob alias causas iustè variari , quas cùm valdè probabile sit in casu proposito subesse , probabile etiam est hanc variationem pretij iustè à mercatoribus constitui, ac proinde tale cambium licitum esse. Prior pars patet ex dictis dubit. 3. & 4. Altera verò, quòd hæ causæ reperiantur
56 in hoc cambio, Probatur Primò, Quia ordinariè campsores pluris æstimant carere pecunia sua quinque mensibus, quàm quatuor, & carere quatuor, quàm tribus ; idque partim quia interim carent facultate lucrandi illâ pecuniâ, partim quia diutiùs versatur sors in periculo. vnde hæc æstimatio non est irrationalis: nititur enim iusta ratione , idque ex communi mercatorum & campsorum iudicio. Secundo , Quia quò plures sunt menses ante nundinas , eò plures petunt pecuniam à campsoribus , vt diu pretio frui possint: atqui quò plures sunt petentes , eò magis crescunt pretia cambiorum. Hæc causa quibusdam videtur sufficiens ad inducendam tantam pretij variationem. Tertiò, Si non concederetur plus temporis , quàm natura vnius cambij postulet ; qui pluribus mensibus egent pecuniâ , deberent sæpiùs ad cambium petere, cum magno suo damno & incommodo. quod considerantes campsores concedunt longum tempus, vt in vno cambio , virtute comprehendant plura cambia, quæ ipsi interim facerent cum iisdem campsariis , si solùm tempus præcisè necessarium ad translationem concederetur; & hoc cedit in commodum campsariorum , qui longè minus soluunt , quàm si tot cambia cogerentur facere. causa igitur , cur quò tempus longius est, eò maius pretium statuant, est, quia eò plura cambia virtute censetur fecisse. Hac ratione vir quidam doctissimus illam pretij variationem excusabat; mihique probatur , præsertim accedente etiam prima & secunda causa.

Confirmatur , Quia iustum pretium censetur in quoque foro , quod periti illius negotiationis bona 57 *Iustum pretium.*
fide, consideratis omnibus circumstantiis , imponunt, & quo inter se contrahendo vtuntur , nemine contradicente vel conquerente. atqui periti campsores & mercatores, omnibus consideratis, sic pretia variant, & sic inter se contrahunt, nemine conquerente: ergo hæc variatio non est censenda iniusta.

Ex his patet, talia cambia non esse damnanda; præsertim cùm omnes passim illis vtantur : inter quos multi viri probi & conscientiæ religiosæ ; qui si iuberentur abstinere, soli laxiores illis vterentur , quo fieret vt pretia cambiorum istorum cum magno Reipublicæ incommodo valdè incenderentur. neque enim vnquam obtineri poterit , vt mercatores non pluris æstiment concessionem longi temporis, quàm breuis.

Ex hoc & supradictis dubiis facilè intelligi potest, 58
quid dicendum sit de cambio, quando ei miscetur alia *Si alij contractus misceantur.*
species contractus, & nominatim de quodam contractu, quem mercatores Antuerpienses sæpè cum Rege inierunt. de quo abhinc 18. annis ab eis consultus fui. Dabant Regi Antuerpiæ ad bellicos vsus centum millia aureorum, octoginta duo millia in pecunia , & *Contractus mercatorum cum Rege.*
18. millia in pannis , dimidio tamen supra iustum æstimatis. Nam quod valebat duobus, æstimabant tribus. vnde cùm pannus totus valeret solùm 12000. aureorum , æstimabant 18000. Porrò ipsi in Hispania intra duos menses accepturi erant 100000. aureorum in pecunia.

Respondi Primò, Hunc contractum videri sic conceptum , vt fraus fieret militibus : ideò enim totum onus cambij videri reuolui in pretium panni, vt in solutione stipendiorum , militi pannus æstimetur quasi reuera tanti valeret. Verùm quia solutio ista non fit à mercatoribus , sed ab officialibus regiis , non est hæc iniuria mercatoribus imputanda, si huius consilij caussa non sint. Si tamen possent eam absque suo incommodo impedire , ineundo aliam speciem contractus, tenerentur ex charitate.

Secundò, Hunc contractum non videri illicitum, nisi fortè sit excessus in lucro. continet enim tres contractus; per quos si seorsim ad tantum lucrum perueniri potest , potest etiam per eosdem vnitos. dantur enim 82000. ad cambium , & venditur pannus valens 12000. & hoc pretium implicitè datur ad cambium in locum dissitum. nam pretium panni soluendum est in Hispania post bimestre. Itaque si cambio 82000. Antuerpiâ in Hispaniam , & venditione illius panni, & cambio pretij illius, tantum à Rege lucrari potuissent , contractus est iustus. (quæ enim seorsim iusta sunt, etiam iunctim.) Nec obstat, quòd videantur pannum vendere supra iustum pretium; quia in eo pretio comprehendunt pretium cambij expressi 82000. & taciti 12000. Neque propriè est venditio; sed contractus innominatus, do vt des , comprehendens virtute plures contractus nominatos. Si verò non potuissent tantum exigere seorsim, contractus est iniquus, & tenentur ad restitutionem excessus. Et sanè lucrum videri posset excessiuum : nam in effectu non dant nisi 94000. aureorum, & recipiunt 100000. vnde intra bimestre lucrantur sex in 100. & consequenter, dum illum contractum quoque bimestri repetunt, lucrantur 36. in centum intra vnum annum. Accedit quòd hac ratione vendant magnam vim mercium , quod commodum etiam est pretio æstimabile. Ad hæc respondent ipsi, se tantam vim pecuniæ sine magnis sumptibus, laboribus & periculis non posse conquirere: cùm eam vel ab aliis cum graui interesse debeant accipere , vel etiam ex Italia & Hispania per mulos cum magno

magno periculo curare deferri. Deinde in contractibus cum Regibus magna esse pericula; soluere enim illos quando volunt, & facilè antiquos contractus, si per eos læsi videantur, reuocare. Quod ad pannum attinet, ideo se hunc inserere summæ, quòd id fiat sine vllo Regis incommodo: & quod ipsi tantam vim numeratæ pecuniæ non possint assiduè habere paratam. Quòd autem lucrum videatur magnum, id fieri ob crebram eiusdem contractus repetitionem. Verùm vtrùm lucrum sit moderatum, an modum excedens; non est Doctorum determinare, sed proborum virorum in arte illa peritorum. Hoc tantùm affirmo, hunc contractum ex forma sua iniquum non esse.

DVBITATIO VII.

Vtrùm cambium Besantinum sit licitum.

59 NOtandum, nomine cambij *Besantini* intelligi propriè quod ad vrbem Besançon traiicitur, vbi non est frequentia mercatorum aut mercium quidam nunc vocant *Placentinum*, quod ad eam quoque vrbem frequens detur. generatim tamen intelligi potest omne cambium, quod dirigitur ad locum, vbi campsarius nec vllam pecuniam, nec vllum respondentem, nec fidem habet; sed rogat campsorem, vt ipse nomine eius aliquem, qui respondeat, procuret, vel ipse per suum factorem respondeat, qui posteà eamdem pecuniam per recambium remittat, vt ita fiat solutio cambij & recambij, in loco, vbi fuit primò accepta. tale est cambium, quod maximè in illas vrbes à Genuensibus & alijs dicitur celebrari.

60 *Sententia quorumdam.* Quidam Doctores sentiunt, tale cambium non esse contra iustitiam, si bona fide iustum pretium, quantum fieri potest, constituatur. Ita responderunt in quadam consultatione sex viri doctissimi in Lusitania. & tenet Siluester v. Vsura 4 q. 9 dicto 6 & Nauar l. 5. consilio 1. titulo de vsuris. & in Enchirid cap. 17. n. 289. & 301. & Thomas Boninsignolus c. 7. de cambiis num. 7. 8. 9. Quæ sententia probari potest Primo, Quia si hoc cambium

61 *1. Probatio.* esset mutuum, id ideo esset, quòd campsarius non habeat pecunias eo loco, vbi soluendum est: atqui hoc non obstat, quia non requiritur vt actu ibi habeat; sed sufficit vt habeat in credito apud amicum, vel vt facilè possit habere correspondentem, qui eas ibi det mutuo, vel ad cambium; vt rectè docet Nauar. in Enchirid. c. 17. n. 289 & 301 & in Consiliis, loco citato: hoc enim sufficit vt fiat cambium verum & reale, non siccum: atqui iste hoc pacto facilè potest ibi habere pecuniam & respondentem: ergo ex hac parte non est iniustum; fiet enim tunc vera emptio vel permutatio pecuniæ quam campsarius ibi habet, vel habiturus est per mutuum, vel per aliud cambium reale.

62 *Obiectiones.* Dices Primò, Non habet ibi alium respondentem, cui debitum traiiciat, præter respõdentem campsoris. atqui hoc perinde est ac si ipse campsor responderet: quod videtur fieri in fraudem vsurariam.

Respond. Si campsor illum cogeret vt suo respondenti traiiceret debitum, id iniquum foret; (quia præter naturam contractus nemo potest obligari) sed campsor id ei relinquit liberum. quòd si ipse sponte petat à campsore sibi aliquem respondentem dari, certè nulla fit ei iniuria. sicut enim quiuis alius (qui condicto tempore ibi potest soluere) potest ei respondere, debitúmque acceptare; ita etiam is, quo ipse campsor vtitur, ibi potest hoc munere fungi.

63 Dices Secundò, Saltem hoc non licebit, quando respondens campsoris, cui creditum transmittitur, est famulus, vel merus executor campsoris: nam tunc censetur vna persona cum campsore; ac proinde dum ipsi debitum traiicitur, ipse sibi solueret; quæ solutio videtur fictitia & imaginaria.

Respond. Non esse imaginariam solutionem: potest enim vnus idémque, quatenus subit diuersas personas, seu officia, sibi ipsi soluere, sibique esse creditor & debitor.

Vbi aduerte, campsorem hic subire duas personas, nempe campsoris, quatenus hic dat ad cambium, & transmittit creditum ad suum respondentem: & campsarij, quatenus nomine eius traiicit debitum in eumdem suum respondentem: hoc enim ad officium campsarij pertinebat. Similiter respondens duplex officium præstat. Primò, Quo creditum accepiat, éstque respondens campsoris. Secundò, Quo debitum accepiat, éstque respondens campsarij, soluturus sibiipsi tamquam respondenti campsoris. nihil enim refert ad iustitiam contractus, siue hæ personæ sint diuersæ, siue eædem: modò id in arbitrio eius, cuius interest, relinquatur. nam etiam in mutuo ipse mutuans potest esse fideiussor, seu assecurator, ita volente mutuatario, vt ostensum est cap. 20. dub. 11. vnde fieri potest, vt campsor subeat officia quatuor personarum, si videlicet respondens sit eius famulus, vel collega in societate: nam socij omnes sunt instar vnius personæ.

Secundo, Probari potest, quia si tu à mercatore petas mutuum, & ille dicat se non dare mutuum: sed esse paratum vendere pannum creditò, quem ipse præsenti pecunia illi vel alteri vendas, non peccat contra iustitiam: quamuis interdum contra charitatem, vt ostensum est cap. 21: dub. 16. Similiter si dicat se esse paratum emere præsenti pecunia si quid habeas hic vel alibi venale: & si nihil habeas, offerat tibi merces (quas alibi habet vendendas) creditò, iuxta communem æstimationem: quas paratus est, si velis, præsenti pecunia redimere. Atqui hic contractus est similis illi, de quo agimus, in quo dicit campsor se nolle mutuare: sed esse paratum emere pecunia præsenti tuam pecuniam absentem, quam habes v.g. Besuntij: & si ibi non habes, nec potes habere per alios, paratus est tibi creditò ibi vendere, & præsenti pecunia eamdem emere. 64 *2. Probatio.*

Dices Primò: Iste non liberè, sed coactè accipit tale cambium: atqui coactio, seu inuoluntarium irritat contractum: ergo hoc cambium est iniquum. 65 *Obiectiones.*

Resp. esse hic sufficientem libertatem vt validus sit contractus. quia absolutè, liberè & voluntariè contrahit. & quamuis ex parte faciat inuoluntariè: (quia mallet alia ratione pecuniam consequi) tamen quia per iniuriam ad hunc modum contrahendi non compellitur, non obest hoc inuoluntarium, multi enim valdè inuoluntariè res suas vendunt: quia tamen per iniuriam ad hoc non coguntur, venditio est valida. Idem dicendum de alijs contractibus. Pactio autem vsurarum non ideò est irrita, quia inuoluntaria: sed quia mutuatarius non intendit transferre vsuras, nisi quatenus eas Iure debet pro vsu pecuniæ, vt dictum est cap. 20. dub. 18.

Dices Secundò, Pretium in hoc cambio sempet est iniustum: ergo & ipse contractus iniquus est. Antecedens probatur, quia pecunia, quam campsarius vendit campsori, pluris valet, ob sumptus, quibus eam comparare debet. sicut merces maioribus laboribus & sumptibus comparatæ, pluris valent, v.g. frumentum aduectum ex Sicilia Romam, quàm in agro Romano natum. 66

Resp. Quando merces secundùm se habent communem æstimationem, non ideò pluris valent, quòd maioribus sumptibus sint comparatæ, vt dictum est suprà c. 21. dub. 4. atqui pecunia illa habet suam æstimationem communem in illo loco, ad quem cambium mittitur, vt patet: alioqui sequeretur, si aliquis comparasset 100. vlnas panni maiori pretio, non posse eas emi pretio infimo currente: quod est contra communem sententiam. nec est simile de frumento: quia Siculum melius est Romano. quòd si non esset melius, possem illud emere eodem pretio quo vulgò venditur Romanum.

Dico tertiò, Hoc cambium videri siccum, & verum mutuum, quia litteræ remittuntur inanes: vnde eodem loco, vbi pecunia accepta est, redditur campsori cum lucro, quod lucrum non videtur exigi, nisi ratione dilationis. 67

Resp.

Resp. Non esse fictum: nam litteræ per quas fit, verè mittuntur, & virtute earum fit vera solutio in loco destinato; non enim est necesse pecuniam reipsa ibi numerari, sed sufficit ipsam ibi esse, & debita creditáque per chirographa transferri: (qui modus solutionis est vsitatissimus inter mercatores) ita vt sit aliquis qui acceptet debitum, & aliquis qui acceptet creditum; siue vnus idémque vtramque obligationem & functionem subeat, siue diuersi; hoc enim mutat rei institiam. vnde verum non est, litteras redire inanes: nam alteræ remittuntur, quibus fit recambium.

68 *Quid sentiendum in hac quæst.*

Vt explicem quid de hac sententia sentiam, Dico Primò; Si is qui petit à campsore, non sit habiturus pecunias alibi actu vel potestate, seu in credito, idque campsor norit; contra iustitiam peccat, si ei ad illum locum cambiat. est communis sententia Doctorum; Siluestri, Vsura 4.q.9. Nauarri cap.17.num.289.& 299. Thom. Boniosignij cap.7. Ratio est, quia dare ad cambium, vel est permutare pecuniam præsentem cum absente, vel est pecuniam absentem emere, aut transferre: atqui hic non est vlla res, quæ possit emi vel transferri à campsore, vel permutari cum pecunia præsente: est ergo emptio & permutatio ficta; ac proinde lucrum inde proueniens caret iusto titulo. sicut si quis emeret boues ab aliquo, qui nullos habet, eosque illi certo pretio locaret, lucrum illud esset iniustum; quia nulla hic est locatio, sed solùm fictio locationis.

Si alibi non habet pecuniam vt ipse, vel fidem.

69 *Si bona fide dedit campsor.*

Aduerte tamen, si campsor bona fide ad cambium dederit in certum locũ, putans alterum ibidem habere pecuniam, aut habiturum posse, vbi resciuerit fraudẽ, illum cogere vt contractum impleat, & ibi soluat: quòd si alter nolit illic soluere, poterit campsor repetere sortem & pretium cambij in loco, vbi dedit; & interesse, quod patitur ex eo, quòd loco constituto solutum non sit. Ratio est, quia cum ipse bona fide contractum ex parte sua impleuerit, tenetur alter quoque ex parte sua implere quantũ potest: vel soluere quantum intererat campsoris eum impleri. alioquin contractus semper paterent fraudibus, & contrahentes possent cum magno suo incommodo eludi.

70 *Si alibi habet per amicum.*

Dico Secundo, Si is qui petit, possit alibi habere pecuniam per amicum vel alium, qui non sit in ministerio vel societate campsoris, non peccabit contra iustitiam campsor, si nolit ei dare nisi ad cambium in talem locum. fieri tamen potest vt peccet contra charitatem proximi. Prior pars patet, quia ex iustitia non tenetur ei dare mutuum, sed potest nolle ei dare pecuniam, nisi aliquid emendo iusto pretio: atqui pecunia illa, quam iste habere potest alibi, est pretio æstimabilis: ergo etsi campsor nolit ei dare pecuniam, nisi emendo talem pecuniam absentem, non peccabit contra iustitiam. sicut si nolit ei dare pecuniam, nisi emendo domum, vel agrum, vel equum, non facit ei iniuriam.

Altera pars patet, vt si proximus sit pauper, & in aliqua graui necessitate constitutus: nam contra charitatem est, compellere hominem tenuem hic egentem pecunia præsenti, vt alibi, vbi non eget, cum magno suo damno eam procuret. vt enim campsarius ei, qui alibi pro se respondit, satisfaciat, cogitur ibi facere recambium, & sic in loco, vbi accepit, soluere pretium cambij & recambij, grauissimo suo incommodo.

71 *Probabile est non esse contra iustitiam.*

Dico Tertiò, Si is qui petit a campsore, non possit habere alium qui ipsius nomine satisfaciat in loco condicto, quam ipsum campsorem, vel socium eius cui pecunia in loco illo est numeranda, probabile est, esse contra iustitiam tunc ad cambium dare. Contraria tamen sententia non est improbabilis, & speculatiuè verior; tamen omnino dissoluenda, nec facilè permittenda. Prior pars probatur, quia ita censent multi DD. videtur enim esse mutuum palliatum. intentio enim non videtur esse alia, quam dare pecuniam cum obligatione; vt in eodem loco restituatur: cetera videmur agi non seriò, sed tegendi mutui causa. Secunda pars probatur rationibus supra allatis. suppono autem seriò agi, ita vt si factor campsoris, qui respondet pro campsario, fugeret vel decoqueret, campsor non sit habiturus directam & nomine suo actionem in campsarium. nam hoc ipso, quo acceptata est obligatio respondentis, liberatur campsarius, ita vt campsor in illum agere saltem suo nomine non possit: quod maximè locum habere debet, quando factor campsoris respondet. potest tamen ei competere actio indirecta, nomine sui debitoris.

Tertia pars patet; tum quia sæpè est contra charitatem: tum quia inducit præsumptionem Iuris & de Iure, vsurarum: vt patet ex Bulla Pij V. de cãbiis. vnde talis in foro externo posset plecti tamquam vsurarius. 72

DVBITATIO VIII.

Vtrùm prouisiones, quas solent campsores & bancarij accipere, iustè accipiantur.

NOtandum est, nomine *prouisionum* significari mercedem & lucrum, quod campsores & bancarij detrahunt pecuniæ numerandæ, ratione operæ, quam præstant scribendo, numerando pecuniam, soluendo pro alio, litteras mittendo, pecuniam depositam custodiendo, pro alio se obligando, alterius negotia expediendo. Itaque possunt hic interuenire varij tituli, de quibus seorsim dicendum. 73 *Prouisiones*

Dico Primò: Campsor vel nummularius, qui pecuniam mercatorum, vel aliorum accipit custodiendam, cum obligatione eam reddendi, quando & cui voluerint depositores. potest accipere iustam mercedem pro hac custodia & obligatione, si de ea antè stipulatus fuerit: vel si ex consuetudine dari soleat. Ratio est: quia tale obsequium in gratiam alterius præstitum, per se est pretio æstimabile. 74 *Pro custodia.*

Dixi, *Si antè stipulatus fuerit*, &c. quia alioquin non censebitur locasse operam suam pretio, sed gratis, vt vsu pecuniæ frueretur: vel accepisse eam mutuò. nam depositores ordinariè nihil dare solent, cùm bancarij libentissimè gratis hoc onus suscipiant, ob commodum, quod illis inde prouenit.

Vbi Aduerte, fieri interdum posse, vt bancarij lucrentur: vt si nolint pecuniam suscipere custodiendam nisi certo pretio operam suam ad hoc elocando: quod possunt facere, etiamsi ex vsu pecuniæ interim magnum quæstum capiant. etsi enim permittatur illis vsus pecuniæ: tamen pretio æstimabile est, quòd obligent se ad pecuniæ custodiam, & ad eam restituendam, quando alteri placuerit: quòd autem interim quæstum vsu pecuniæ faciant, industriæ fructus est, non pecuniæ: vnde non impedit, quin pro obsequio, quod præstant depositori, possint mercedem pacisci. Interdum fieri potest, vt deponentes lucrentur: vt si nolint pecuniam suam tradere, nisi in societatẽ negotiationis per tres contractus, de quibus infra. Hoc modo in Hispania & Gallia fortasse accipiunt depositores 6. vel 7. in 100. à bancariis, quamuis Nauarr. cap.17. n.293. putet eos committere vsuram, si ex pacto tacito vel expresso accipiant. Sed hoc intellige, nisi talis vel similis contractus interuenerit. Interdum fieri potest, vt neuter lucretur: vt si depositores nolint eam tradere titulo depositi, sed mutui vel precarij: tunc enim nihil poterit exigi ratione custodiæ, quia alter custodit rem suam, non alterius: cùm ex vi mutui trãsferatur dominium in mutuatarium. neque ratione obligationis soluendi: quia hæc obligatio tali mutuo est intrinsecè connexa. Deinde etiamsi non cogitent de mutuo, sed simpliciter apud bancarium deponant, tamen non tenentur soluere mercedem: quia cùm magnum bancario beneficium præstẽt, quòd apud ipsum potius, quàm apud alium pecuniam suam deponant: vicissim intendunt ab ipso beneficium accipere, (videlicet custodiam suæ pecuniæ) ad quod ex gratitudine tenetur. si enim indicaret se nolle id gratis præstare, facilè alij inuenirẽtur, qui id libentissimè susciperent. 75 *Quando lucrentur bancarij, & quando depositores.*

Z Dico

77 *Quibus casibus campsor à campsario prouisiones possit accipere.* Dico Secundò, Campsor potest aliquid exigere nomine prouisionis seu mercedis à campsario. Primò, Si periculum sortis, volente campsario, in se suscipiat. sicut enim mutuans vel emens anticipata solutione, vel creditò vendens, potest exigere pignus vel fideiussorem, vt sibi cautum sit de sorte: ita etiam cambiens; vt rectè docet Boninsignius cap. 7. num. 23. vnde si campsarius non habeat pignus vel fideiussorem, vel si petat vt ipse campsor id periculi subeat; poterit campsor aliquid pro eo onere bona fide æstimatum accipere. Secundò, Si fideiubeat pro campsario apud eum, cui debitum traiicitur, id est, apud respondentem campsarij; præsertim si ille non sit famulus, seu factor campsoris. Ratio est, quia obligat se pro campsario ad soluendum illi, si contigerit campsarium illi non soluere: quæ obligatio est aliquo pretio æstimabilis, quamuis exiguo; præsertim quando campsor aliunde est securus suæ sortis. est tamen alicuius momenti; quia si alius fideiussisset, campsor non posset conueniri à respondente campsarij, atqui nunc conueniri potest, si campsarius tempore constituto, suo respondenti non soluat.

78 *Si famulus vel factor, seu gestor negotiorum.* Quòd si ille sit famulus, vel factor campsoris, non potest campsor quidquam pro fideiussione exigere: tum quia verè non fideiubet; (non enim obligat se alteri pro campsario, nec vllum nouum periculum subit) tum quia hoc ipso securus est famulus de solutione sibi facienda pro debito traiecto, quo dominus eius securus est de sorte & lucro sortis (nam censetur vna eadémque persona:) atqui dominus est securus, si iam antea pignus vel aliam sufficientem cautionem acceperit: ergo non potest hic esse vera fideiussio pretio æstimabilis. Dico, *si cautionem sufficientem acceperit*: quia si nullam cautionem accepit, nec campsarius eam dare potest, aut non cupit, potest æstimare periculum, cui suam pecuniam, prior numerando, exponit: non tamen fideiussionem, qua apud suum famulum videtur fideiubere.

79 *Qui pecuniam nomine alterius numerant.* Dico Tertiò, Exigere etiam potest prouisionem is, cui debitum traiicitur, id est, respondens campsarij, vel campsoris, qui pecuniam in loco dissito numerare debet: huic tamen satisfacere debet is, cuius nomine pecunia numeratur; (iste enim illam operam suam locatam habet, & obsequium præstat) non autem ille, cui numeratur. vnde iniqua est consuetudo quorumdam, qui cùm debeant v.g. 1000. aureos, mittunt chirographum ad suum respondentem, vel ad bancarium, quo iubent solui tantùm 1000. cùm sciant ipsum nomine prouisionum detracturum 5. vel 6. de tota illa summa: debent enim curare vt integra solutio fiat. vnde tenetur illud supplere, quod ille detraxit: quamuis ille detrahendo, iniuriam non fecerit.

80 Dico Quartò, Campsor & respondens nihil possunt exigere à campsario, ratione laboris numerandæ pecuniæ, vel scribendi litteras & mittendi ad suos respondentes. Ratio est quia ex natura contractus hunc illi laborem debent. sicut emptor numerans pecuniam venditori, vel scribens ad amicum vt ei soluat, non potest aliquid pro eo labore à venditore petere. similiter nec amicus pecuniam ipsi numerans, quamuis huic merces debeatur ab eo, cuius nomine illam numerat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm possit fieri pactum de eo quod interest campsoris, vel de recambio, si campsarius fuerit in mora.

81 *Pactum de interesse.* RESpondeo & Dico Primò, Iustè posse fieri pactum de interesse, sicut in aliis contractibus: vt si campsor ob hanc moram debuerit accipere pecuniam sub vsura, aut lucris per eam speratis exciderit. Potest autem à principio dupliciter pacisci. Primo, De incerto, vt campsarius cogatur omne damnum emergens & lucrum cessans, quod postea ratione dilationis obuenisse fuerit deprehensum, sarcire. Secundò, De certo aliquo, vt si exigat certum quid pro periculo cui se exponit, concedendo dilationem vltra terminum ordinarium: sed hoc secundum non est licitum, vbi Bulla Pij V. de cambiis seruatur. aliàs verò per se non est illicitum, cum ea moderatione, qua dictum est cap. 20. dub. 13 posse id in mutuo permitti. hæc enim concessio dilationis, est tacitum mutuum.

Dico Secundò, Campsor non potest pacisci cum campsario, vt si elapso termino non soluerit, teneatur eamdem summam accipere ad recambium: nisi certò constet, tantum lucri illum ex illa mora amissurum, quantum ex recambio perciperet. Ratio est, quia non potest plus exigere ratione moræ, quàm æstimationem lucri cessantis & periculi sortis: itaque cùm detrimenta recambiorum sæpè sint maiora, non potest illum ad hæc obligare. 82 *De recambio.* Si tamen campsor moraliter certus esset, se eamdem pecuniam, si termino constituto soluta fuerit, statim ad cambium æquè vel magis lucrosum dare posse; posset stipulari vt campsarius teneatur tamdiu pecuniam illam per cambia & recambia ad singulos terminos accipere, donec tandem soluerit sortem: quia hoc nihil est aliud quàm illum obligare ad interesse lucri cessantis. 83

Petes, Vtrùm tunc ipse campsor & eius respondens possint consuetas prouisiones exigere? Videntur enim non posse: tum quia campsarius non petit illas scriptitationes & gyrationes vltrò citróque, sed illæ fiunt gratia campsoris, vt videatur semper verum cambium factitare: tum quia non fit noua pecuniæ numeratio. 84 *Prouisiones.*

Resp. Posse in rigore exigere: quamuis id sit satis inhumanum, ac proinde apud honestos non vsitatum) idque titulo lucri cessantis nam ponimus, campsorem eiusque respondentem percepturos eas ab aliis, si campsarius condicto tempore soluisset. Adde, has scriptiones non posse omitti: quia alioqui campsor censeretur vsurarius apud suos, inter quos vsu receptum est, vt nisi litterarum missio appareat, censeatur cambium ad eumdem locum, & condemnetur tamquam vsurarium. vnde etiam ratione indemnitatis, necessaria est litterum missio.

Petes, Vtrùm id quod campsoribus debetur ratione prouisionum & interesse, possit ab ipsis continenter adiici sorti, vt cambium augeant? 85 *An sorti possit adiici.*

Resp. Id fieri non posse, nisi moraliter certi sint se illud lucraturos; tunc enim ratione lucri cessantis possunt illud sorti vnire ad cambij augmentum.

DVBITATIO X.

Vtrùm campsor, quando post multa cambia & recambia debitor ei soluit partem aliquam, teneatur illam acceptare in sortem, antequam sit satisfactum detrimenti.

NOtandum est, esse consuetudinem campsorum, vt non accepteut solutionem sortis, nisi simul soluantur cambiorum detrimenta, seu lucra & interesse. 86 *Consuetudo campsorum.* Quidam putant id esse iniquum. Primò, Quia quando quis est debitor ex pluribus causis eidem creditori, in potestate debitoris est, soluere priùs vtri debito maluerit; quia debitor potest legē dicere rei suæ, nempe vt sit pro debito, quod ipsi placuerit: vt habetur L. 1. ff. de solutionibus. Secundò, Quando quis est debitor ex pluribus causis, si aliquid soluat, id censetur solutum pro debito, quod magis grauat, nisi debitor contrarium exprimat: vt habetur L. 3. 4. & 5. ff. eodem titulo. atqui magis grauat debitum sortis quam vsurarum, seu detrimentorum, quando hæc non sunt vnita sorti: ergo prima solutio censetur facta pro sorte.

Respondeo tamen, verius esse, illam consuetudinem non esse iniquam, sed Iuri consentaneam. Probatur, 87 *Non est iniqua.* Quia quando ex debito aliquo principali, tamquam ex radice, nascuntur alia debita tamquam fructus:

tunc

tunc si fiat solutio, primò censetur fieri pro fructibus illis dependentibus: deinde si quid superfit, computatur in sortem; vt expressè habetur L.1. C.de solutionibus, & L.Si vsuras 21.C.de vsuris. idque consentaneum est praxi in similibus debitis; vt in debito censuum, & in debito ex contractu societatis. Leges autem illæ in contrarium citatæ, loquuntur de debitis ex diuersis causis. hæc autem non nascuntur ex diuersis, sed ex vna eadémque radice: nam alterum ex altero, tamquam fructus à re fructifera, pendet. Idem dicendum, quando aliquid debetur ratione interesse prouenientis ex mutuo; hoc enim Iura passim vocant vsuras, quas volunt intelligi solutas ante sortem; vt patet d.L. Si vsuras, suprà.

DVBITATIO XI.

De conditionibus, quas requirit Pius V. in sua Bulla de cambiis, & an omnes obligent.

88 *Cambia sicca damnantur.* HAnc Bullam refert Nauarr cap.17.num.300.

Respondeo Primò, Damnat Pontifex tamquam vsuraria omnia cambia sicca; qualia sunt ea, in quibus ex intentione contrahentium fit solutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam habeat.

Secundò, Iubet seruari quasdam conditiones in cambio reali.

Conditiones requisitæ à Pio V. Prima est, Ne campsor ratione dilationis, vltra terminum præstitutum concessæ, pacticatur de aliquo lucro, id enim esse vsurarium.

Secunda est, Ne ab initio vel posteà paciscatur de certo interesse, etiam in euentu, quo non fieret solutio debito tempore.

89 Vbi Notandum Primò, Solùm prohiberi pactum de certo interesse futuro ratione lucri cessantis vel damni emergentis. vnde non prohibetur pactum de interesse incerto, quod postea ex mora campsarij deprehensum fuerit. Item non prohiberur ne pœna moderata adiiciatur, si ex negligentia tempore conuento non fuerit facta solutio.

90 *Pactum de certo interesse, non est irritum.* Notandum Secundò, Nauarrum existimare, hanc prohibitionem fundari in præsumptione fraudis vsurariæ: itaque in foro conscientiæ, vbi cessant præsumptiones, valere pactum de certo interesse, si moraliter constet istud iustum esse; idque etiam in locis, vbi hæc Bulla recepta fuit. Ita docet cap. 17. Enchiridij num 301. versiculo Nota quartò, quæ sententia videtur vera, præsertim cùm Pontifex non irritet tale pactum: mens tamen ipsius est, absolutè tale pactum vetare; vnde erit illicitum, vbi Bulla est recepta, quamuis non irritum.

91 *Ad proximas nundinas.* Tertia Conditio, Ne realia cambia aliter quàm ad proximas nundinas fiant: vel si nundinæ non agantur, proximis terminis, iuxta receptum locorum vsum. Vbi Nota Primò, Non licere ad secundas nundinas dare cum maiori lucro quàm ad proximas, cum pari tamen licere. Nota Secundò, Si quis ratione veri interesse plus exigeret quando ad secundas nundinas concedit, vel terminum ordinarium profert, peccaret contra hanc Bullam, vbi est ea recepta, & puniretur in foro exteriori tamquam vsurarius: non tamen teneretur ad restitutionem ante sententiam Iudicis. Ratio est, quia in re, nulla est facta inæqualitas.

92 *Termini solutionum.* Quarta est, Vt in terminis solutionum constituendis, habeatur ratio longinquitatis & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur: ne dum longiores præfigantur, quàm loca destinata solutioni desiderant, fœnerandi detur occasio.

93 *An recepta.* Vbi notandum est, non improbari hic terminos solutionum in nundinis, qui sæpè triplo vel sextuplo sunt longiores, quàm locorum intercapedo postulet; quia non possunt illis locis commodè alij termini constitui: sed de terminis extra nundinas. videtur autem tacitè improbari consuetudo illa, qua campsores eò amplius lucrantur, quò longius est tempus ante nundinas. Verùm probabile est, eam non improbari, quando illa variatio fit communi mercatorum iudicio: idque ob causas, quæ communiter ipsis videantur æquæ, vt supra dictum est. Quod ad obligationem eius attinet, puto paucis locis, & forte nusquam (saltem quoad omnes eius conditiones) esse receptam.

CAPVT XXIV.

De locatione & Conductione, Emphyteusi & Feudo.

Complectitur Dubitationes 15.

HI contractus sunt inter se valdè similes; nam in his vtilitas & fructus rei transferuntur in alterum pro aliqua pensione vel obsequio, retento dominio, saltem directo. quare de his breuiter vno eodémque capite tractabimus.

DVBITATIO I.

Quid locatio, conductio, emphyteusis, feudum, & liuellus.

REspondeo, *Locatio* est contractus, quo persona vel res aliqua ad vsum vel fructum pretio conceditur. Dico *persona*, quia potest quis seipsum, & seruum suum locare alteri. Dico *res* in genere, siue mobilis sit, siue immobilis. *Ad vsum vel fructum.* quædam enim locantur solùm ad vsum, vt seruus, equos, domos, & similia. quorum fructus non est alius quàm vsus ipsorum. quædam ad fructum, vt agri & pascua. Item Iura, vt reditus, vectigalia. *Pretio*, id est, pro pecunia: sicut emptio requirit pecuniam, ita etiam locatio. alioquin si fiat pro alia re, vel obsequio, erit contractus innominatus, do vt des, do vt facias, &c. vide Siluestrum v. Locatio, num 1. 1 *Locatio.*

Conductio est contractus, quo persona vel res ad vsum vel fructum comparatur pretio. sicut enim vnus idémque contractus ex parte vnius vocatur emptio, ex parte alterius venditio: ita etiam vnus idémque contractus, ex parte vnius est locatio, quæ est similis venditioni; ex parte alterius conductio, quæ est similis emptioni: nam emit operas, vel fructus rei aut personæ. 2 *Conductio.*

Emphyteusis idem est propriè quod ἐμφύτευσις, id est, implantatio, insitio. vnde dicitur ager dari εἰς ἐμφύτευσιν, quando datur vt conseratur arboribus, vel segetibus. Hinc accommodatum est hoc nomen ad significandum contractum, quo res datur ad emphyteusim: quo significatu nunc de emphyteusi loquimur. *Emphyteusis* igitur sic accepta (non rectè quidam vocant emphyteosim) est concessio rei immobilis cum translatione dominij vtilis, retento directo, sub onere certæ pensionis proprietario soluendæ: idque vel in perpetuum, vel ad vnius vel plurium vitam, vel ad certum tempus, quod decennio non sit minus. *Emphyteuta* autẽ dicitur, qui dominium vtile rei immobilis sic accipit. 3 *Emphyteusis.*

Differt à contractu locationis, Primò, Quòd emphyteosis solùm constitui possit in re immobili, quæ cultura potest effici melior. Secundò, Quòd per eam transferatur dominium vtile, manente solo dominio directo apud priorem dominum. Tertiò, Quòd non fiat ad breuius tempus, quàm decennij: quorum nullum cernitur in locatione strictè accepta. si enim res immobilis locetur alicui ad decennium aut vlterius, vel ad vitam conductoris, quæ censeatur decennio futura prolixior: transfertur Iure communi vtile dominium & ius in re in conductorem, ita vt ei competat actio in rem contra quemuis, vt communiter docent Iurisperiti, teste Couarr.l.2.variar.cap.16. & colligitur ex L.1.ff.de superficiebus. Quare tunc non tam est locatio quam contractus emphyteuticus: nam omnes definitionis partes illi conueniunt. secùs est, si locetur *Differt à locatione.* *Res immobilis locata ad decennium.*

breuiori tempore quàm decennio;aut si sit res mobilis,vel ius aliquod incorporale; hæc enim in emphyteusim non dantur.

5 *Feudum.* *Feudum* dictum est à fide seu fidelitate, vt communiter docent DD. & accipitur tum pro re quæ datur in feudum, id est, pro fundo beneficiario; tum pro contractu feudali. Pro contractu sic definitur, *Feudum* est concessio rei immobilis vel æquipollentis, cum translatione vtilis dominij, proprietate retenta, sub onere fidelitatis & obsequij personalis exhibendi. vide Iulium Clarum,de feudo,q.4.& 5.Differt ab emphyteusi potissimum, quòd in puro feudo non soluatur pensio vt in emphyteusi; sed solùm obsequium personale. Interdum tamen etiam in feudo aliquid soluitur in recognitionem dominij directi; sed ea ex parte declinat ad conditionem emphyteusis. In certis hi contractus sunt valdè similes, adeò vt sæpè nomina confundantur.

6 *Libellus.* Notandum est,emphyteusim vulgò vocari, *liuellum* vel *libellum* & *contractum libellaticum*, vt notat Clarus, de emphyteusi, quæst.1. & alij. idem nomen tribuitur etiam feudo. vnde communiter id, quod datur in emphyteusim vel feudum, dicitur dari ad liuellum. propriè tamen *contractus libellaticus* dicitur, quando emphyteuta vel feudatarius rem eam, quam in feudum vel emphyteusim accepit, simili contractu tradit tertio,vt sit veluti subfeudum, & subemphyteusis,vt docet Antonius Negusantius, de pig.parte 2. membro 2. num.51.

DVBITATIO II.

Vtrùm si conductor impediatur ab vsu vel cultura rei,absque sua culpa,teneatur soluere pensionem.

Verbi gratia, conduxit aliquis domum,& viciniam inuadit pestis; vel incipiunt ibi grassari milites, qui omnia vastant, vel est infesta spiritibus; conduxit famulum,qui incidit in morbum.

7 *Si impedimentum proueniat ex parte rei conductæ.* RESpondeo & Dico Primò. Si superueniat aliquod impedimentum ex parte rei conductæ absque culpa conductoris, ob quod meritò rem deserat, vel ea non vtatur, aut non colat, non tenetur ad pensionem pro illo tempore ita Nauar.c.17.n.187. & Couarruuias lib.3. variar.cap.13.n.8 de famulo ægrotante.& practic. qq quæst 30. num.3. de peste & quauis causa iusta & colligitur ex L.Habitatores.27. ff. Locati. vbi dicitur, *Si causa iusta fuisset,cur periculum timeret,quamuis periculum verè non fuisset,tamen non debere mercedem.* Ratio est, quia conductor non censetur promittere pensionem, nisi quatenus re illa poterit vti aut frui. atqui quãdo aliquid tale rei superuenit,vt iusto timore impediatur, nõ censetur posse vti vel frui:ergo,&c. Puto tamen non esse vsu receptum, vt si quis propter pestem domum deserat,aliquid de pensione ei debeat remitti. Itaque seruanda est in his consuetudo & Ius cuiusque loci.

8 *Si culpa conductoris.* Dico Secundò, Si illud impedimentum proueniat culpa conductoris, vel etiam sine culpa ab illo originem trahat,(vt si sui commodi causa vel damni vitandi cogatur aliò proficisci) non potest quidquam de pensione detrahere, nisi quatenus cum domino rei conductæ conuenerit.Ita Nauarrus cap.17.num.197.de eo, qui conducto operario non est vsus eius opera, ob impedimentum ex persona sua obueniens. hic enim conductor tenetur ei de integra mercede, perinde ac si operam præstitisset;& n.198. de eo, qui alia re conducta, ob simile impedimentum non est vsus. colligitur ex L. Qui operas.38.& L.Si vno.16.ff.Locati.

9 *Quid si res alteri non erat locanda.* Petes, An conductor teneatur ad integram pensionem vel mercedem, si æquè benè res alteri locanda non fuisset? Siluester v.Locatio,q.12.sentit non teneri; quia contra æquitatem videtur, vt cogaris operario, cuius opera non potes vti, soluere mercedem; qui si à te conductus non fuisset,æquè nihil lucraturus erat; aut integram pensionem domus, qua vti non potes, soluere,si alteri ea locanda non erat.

Resp. In eo casu non esse summo Iure agendum, sed rem ex æquitate transigendam: ita vt non tota merces soluatur,sed tamen aliquid,arbitrio prudentis, prout conditio rei postulauerit:quia conductor potestatem facit locatori, vt rem vel operam suam alteri elocet;quod est pretio æstimabile. si tamen conductio illa causa est, cur alteri, qui integram mercedem soluisset, locata non sit, aut cur reliquo tempore, quod superest, locari non possit,tunc meritò integra merces soluenda est: quia conductor est causa lucri cessantis. 10

Aduerte tamen, quando conductor re vel opera conducta non est vsus, si ea res vel opera alteri pro mercede aliqua elocata fuerit, tantumdem de pretio prioris conductionis detrahendum. v. g. conduxeram operam suam in 10.dies, postea impeditus,non sum ea vsus per 5. dies. si illis quinque diebus eam alteri locasti eo pretio,quo à me conducta fuerat, non teneor tibi soluere pro illis quinque diebus: si minoris locasti,non teneor nisi de incremento. Ratio est,quia opera illa ratione conductionis mihi erat debita: vnde si illam alteri pretio eloces,mihi debetur pretium. sicut si rem eam,quam à te emi,& nondum solui,alteri vendas,mihi debetur pretium, posito quòd priorem emptionem velis esse ratam. 11 *Si opera alteri elocata.*

DVBITATIO III.

Vtrùm locator rei fructiferæ teneatur remittere de pensione conuenta,si sterilitas,vel calamitas, absque culpa conductoris obuenerit.

RESpondeo & Dico Primò,Si pacti sint à principio, vt conductor quouis euentu teneatur ad integram pensionem, non tenetur locator quidquam remittere. posse autem hoc in pactum deduci, patet: tum quia potest conductor renuntiare omnibus casibus fortuitis, & dispositioni fauorabili legis vel consuetudinis, quæ in euentibus fortuitis concedunt remissionem: vt docet Gomezius tom.2. cap.3. num.19. tum etiam quia tale pactum est consentaneum naturæ contractus locati & conducti. est enim hic contractus valdè affinis emptioni & venditioni,vt habetur L.2.ff. Locati.locator enim agri videtur vendere colono fructus, quos ipse suo cultu & diligentia poterit percipere: & locator domus, vsum domus. vnde sicut rei emptæ periculum est emptoris, ita etiam ex natura huius contractus, periculum fructuum est conductoris, qui est veluti emptor illorum. Nec obstat, quòd fructus successiuè nascantur, (vt obiicit Gomezius) quia etiam id quod successiuè fit, simul vendi potest; qua venditione facta, totum periculum est emptoris. vnde nisi Ius vel consuetudo habeat vt fiat remissio, non est necessariò facienda. hoc tamen casu pensio deberet esse minor, quàm vbi conceditur remissio,idque quanti æstimabitur illud onus, seu illa renuntiatio casus fortuiti. 12 *Si pacti sint in casum fortuitum,* 13

Dico Secundò, Non tenetur etiam quidquam remittere,quando est partiarius,seu quando pensio consistit in parte aliquota fructuum, v. g. in dimidia vel tertia.Nauarr c.17.n 190. Ratio est,quia partiarius colonus quasi societatis iure,& damnum,& lucrum cum domino fundi partitur, vt habetur L.Si merces.25. ff. Locati. 14 *Partiarius colonus.*

Dico Tertiò,Si sterilitas vel calamitas anni sit tanta, vt conductor nihil ex re conducta percipiat, tota pensio remittenda est, nisi aliter sit conuentum. est communis DD. L. Ex conducto 15. ff. Locati.vt si eluuione, vel hostium incursione, vel grandine, vel brucho vastentur segetes: si molendini elocati aditus intercipiantur, ita vt nemo ampliùs illuc accedat molendi causa. 15 *Si nihil percipiatur.*

Dico Quartò, Si non sit tanta vt nihil percipiatur, tamen reverà sit magna, facienda est remissio pensionis 16 *Si parum.*

sionis pro rata.habetur expressè capit. Propter sterilitatem.3. de locar. & conduct. vbi Gregorius IX. ait: *Propter sterilitatem affluentem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonus Ecclesiæ tuæ pro rata, pensionis remissio est facienda: nisi cum vbertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari.* & colligitur ex L. Si merces. §.Vis maior.ff. Locati. éstque communis sententia DD.teste Gomezio num.18.Hoc autem ex quadam æquitate constitutum est, ne solus conductor sit semper in periculo damnorum, locatore securo.natura tamen huius contractus id non postulat, (etiamsi contrarium sentire videatur Gomezius) vt supra dictum est.

Qua magna sterilitas. Sed difficultas est,quando censeatur *sterilitas magna*, ob quam sit facienda remissio pro rata. Gomezius suprà num.18.& Couarr.pract q.cap.30. recensent multas opiniones Doctorum,quarũ tres sunt maximè
17 probabiles.Prima est, *Magnã sterilitatem*,vulgi iudicio definiendam. Secunda est,Eam censeri magnam, quando res conducta non dat dimidiam partem fructuum, quos dare consueuit. Tertia, Quando detracto semine & expensarum æstimatione, non superest quod sufficiat saltem dimidiæ pensionis solutioni. si autem id, quod superest, sufficiat dimidiæ pensioni, tunc nulla remissio est facienda; quia non censetur sterilitas magna,sed modica. sicut si quis sit deceptus, non tamen vltra dimidium iusti pretij, non censetur læsio enormis. Hanc tertiam amplectuntur plerique Doctores, & iuxta illam facienda est remissio reliquæ partis,quæ semper maior est quam dimidia pensio.

18 *Si fructus collecti pereant.* Notandum est, ea, quæ dicta sunt de sterilitate, etiam intelligenda esse, quando fructus iam collecti, positi in fundo vel in area, pereunt casu fortuito, antequam commodè potuerint in domum recondi;tunc enim perinde facienda est remissio,ac si sterilitas fuisset,vt patet d.L.Ex conducto 15.§.1.ff.Locati.vide Gomezium suprà. Idem puto dicendum, si conditis in horreo, fulmen,vel hostis ex improuiso superueniens calamitatem inferat;nam eadem videtur ratio.

19 *Si fertilitas compenset.* Dico Quintò, Si præcedentium annorum fertilitas compenset præsentem sterilitatem, non tenetur quidquam remittere: quòd si præcedentes anni eam non compensent, tamen sequentes id præstent; tunc id, quod remisit annis præcedentibus, potest inde repetere.est communis DD.& habetur d.L.Ex conducto.ff. Locati. & cap. Propter sterilitatem, supra. Ratio est, quia æquitas id postulare videtur,si enim ob sterilitatem fit remissio, par est vt ob fertilitatem id compensetur.

Petes Primò, Quanta debet esse *fertilitas*, vt per eam censeatur compensari sterilitas?

20 *Quæ censeatur talis fertilitas.* Resp. Si anni præcedentes & sequentes simul collati,tantum attulerint colono commodi supra consuetum modum, quantum annus sterilitatis damni: ita vt omnibus inter se collatis, non censeatur esse in damno.Ita Gomezius suprà.

21 *Si vbertas extraordinaria.* Petes Secundò, Vtrùm si aliquo anno sit extraordinaria vbertas,locator possit pensionem augere.

Resp.Posse,si ea proueniat ex casu fortuito non autem duntaxat ex coloni industria.Ita Gomezius supra ex communi sententia DD. qui id colligunt ex L. Si merces.25.§.Vis maior.ff.Locati,& similibus Iuribus, à paritate rationis. vnde infert Bartolus in d. §. Vis maior.num.8. *Si quis conduxit molendinum,& alia vicina impetu aquarum sint destructa,debere augeri pensionem.* Ratio est,quia si pensioni aliquid est detrahendum ob sterilitatem, etiam postulat æquitas, vt ob insolitam vbertatem aliquid ei addatur; vt sicut locator sentit onus ex sterilitate, ita etiam commodum ex vbertate
22 reportet. Sed hoc intelligendum est, quando ratione illius vbertatis non multum minuitur pretium, ita vt longè maiorem pecuniam tunc possit conflare quàm ordinariè solet. si enim ratione abundantiæ pretium ita decreuit,vt magna illa fructuum copia non multò pluris valeat quam consueta messis, par non est pensionem augeri.nec obstat quod dicto §. Vis maior,dicitur, *Immodicum lucrum colono non auferri*, quia id intelligendum de lucro ratione industriæ coloni, vel clementiæ cæli obueniente. Bartolus & alij antiqui Doctores pro *immodicum* passim legunt *modicum*.

Quæ diximus, seruanda sunt secundùm Ius commune Cæsareum,& nisi aliud deductum sit in pactum. secùs si alicubi hisce de rebus sint propriæ leges, vel consuetudines.

DVBITATIO IV.

Quodnam censeatur iustum stipendium operarij, famuli, & eius qui aliquod officium habet.

Respondeo, illud *stipendium* censeri iustum, quod 23 *Stipendium iustum.* passim eo loco huiusmodi operarijs, officialibus, & famulis, tali ministerio occupatis dari solet; ita vt non sit minus infimo, nec maius summo, quod dari consueuit. sicut enim pretium rerum venalium, quod non est aliqua lege taxatum, non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem summi, medij, & infimi; ita etiam pretium operarum, & obsequiorum. vnde si locator suæ operæ mercedem exigat maiorem quàm sit summa,vel si conductor det minorem,quàm sit infima dari consueta; facit iniuriam,& tenetur ad restitutionem. reducendo mercedem ad proximos limites pretij iusti. locator enim detrahet quod accepit supra summum: & conductor addet quod deest vsque ad infimum. sicut is qui vendidit aliquid supra iustum, tenetur solùm restituere quod accepit supra summum pretium iustum: & qui emit aliquid infra iustum.tenetur solùm restituere quod deest vsque ad pretium infimum iustum. sufficit enim ad iustitiam, vt contractus iniustus reducatur ad proximos iustitiæ limites qui sunt pretium summum & infimum. summum est proximus limes respectu eius qui supra iustum accepit:infimum, respectu eius qui infra iustum dedit.

Hinc sequitur Primò,Quando famulo,vel operario, 24 *Si dubium sit.* vel cuiuis alteri officiali non omnino constat, stipendium,seu pensionem, quæ ipsi constituta est,esse infra infimum iustæ mercedis gradum, non posse vti compensatione,subtrahendo de rebus domini: quia in dubio verùm aliquid sit iustitiæ lege debitum, non habet locum compensatio; vt dictum est cap 12.dub.10. non esse autem infra infimum,ex eo constare potest,si multi alij non deerunt, qui libenter tale munus, officium,vel obsequium pro tali stipendio sint præstituri; hoc enim manifestum est signum, talem mercedem, spectatis omnibus circumstantijs, non esse indignam tali functione:etsi enim functio aliqua multos labores coniunctos habeat:tamen si honores vel emolumenta alia ei coniuncta sint,stipendium poterit esse paruum; nam honor & commoda coniuncta, sunt veluti pars stipendij.

Sequitur Secundò,Etiamsi nulla facta sit conuentio *Si mercedis modus relictus arbitrio domini.* de certo stipendio, & res tota relicta sit arbitrio domini;nihilominus dominum teneri saltem ad infimum mercedis iustæ, non enim famulus mercedem ita relinquit in arbitrio domini,vt ei totum obsequium vel partem intendat præstare gratis, si ille nihil velit dare:sed mens eius est, vt soluat quod æquum & iustum ei visum fuerit.

Aduerte tamen, in duobus casibus non esse neces- 25 *Excipiuntur duo casus.* sarium vt stipendium attingat infimum iustæ mercedis modum.Primò,Si conductor non egeat opera alterius,sed solùm ex misericordia,ad preces ipsius, ipsam conducit.tunc enim satis est ei dare alimenta si tamen opera eius multò maiorem vtilitatem conductori adferret; ita vt longè amplius illi valeret quam alimenta, teneretur illam compensare, saltem infimo iustæ mercedis modo. Ratio est, quia ille non intendit operam suam donare, sed vendere. quare cùm notabiliter pluris valeat conductori, quàm alimenta, aliquid amplius pro ea dare debet. Secundò,

Si famulus sponte non perst iustum stipendium, vt ratione alliciat animum domini ad procurandum beneficium vel officium:tuoc enim censetur obsequium suum,qua parte pluris valet, donare:sicut qui munera dant alicui ad alliciendum animum ipsius ad beneuolentiam, vt ex beneuolentia & gratitudine concedat quod ab ipso sunt petituri.Si tamen tacite intenderet dominum suum hoc pacto obligare ad procurandum beneficium Ecclesiasticum.esset simonia; & dominus hanc meotem aduertens, cùm non possit talem obligationem suscipere, teneretur ei iustam obsequij mercedem rependere. non enim ille intendit obsequium suum donare gratis, sed cum eo onere, quod dominus non potest admittere. Itaque si illius obsequio velit vti,tenetur illud alia ratione iustè compensare,soluendo illi quantum meretur. Si verò intenderet illum obligare ad procurandum officium sæculare, tunc dominus id aduertens, vel teneretur obligationem illam in se suscipere, & quantum in se est facere vt id consequatur: (modò tamen sit idoneus) vel si hoc nollet, teneretur ei iustam mercedem constituere. Si dominus fecerit quantum in se est vt illi officium procuraret, videtur ad nihil amplius teneri, quamuis non sit consecutus: quia famulus non videtur ad aliud voluisse obligare, nisi id expresserit. & quamuis opera illa, quam impendit in sollicitando, non tanti valeat,quanti obsequium quod famulus præstitit,tamẽ id non refert,quia famulus sponte & omnino libere obsequium suum pro tali sollicitatione obtulit contractu innominato,Facio vt facias:vnde qua parte obsequium eius pluris valet, censetur liberaliter donatum. secùs esset,si a domino ad hoc compelleretur,

Simonia.

DVBITATIO V.

Vtrùm is, qui pluribus operam suam in solidum locat, possit plura integra stipendia accipere.

27 VErbi gratia, Titius locauit operam suam Sempronio ad reducendum eius equum Louanio Parisios 4. aureis,vtrùm possit Caio eamdem locare pari pretio,vt illius equum reducat.

Videtur non posse.Primo,Quia si vna eadémque res vendatur duobus, non potest illius rei integrum pretium exigi a singulis: atqui locatio operarum est instar venditionis, nam opera vendi censetur; ergo si duobus elocata fuerit, non potest a singulis integrum pretium exigi.

Secundo, In omni contractu iusto debet seruari æqualitas: atqui hic non videtur seruari, opera enim non valet nisi 4. aureis, & tamen accipit 8. ergo contractus ille non est iustus.

Tertiò, Quia alioquin qui pactus esset cum Titio 50.aureis obire pro illo peregrinationem sacram Lauretum, posset pacisci cum Caio pari pretio. similiter tertio & quarto. & ita 200. vel 300. aureos acciperet pro labore istius peregrinationis, cum solùm valeat 50.aureis.

Quartò, Commissarius causarum, cui pro vnius causæ expeditione,dum foras proficiscitur,permissum est in singulos dies accipere duos aureos ab eo cuius negotia gerit, poterit accipere quatuor aureos si agat negotia duorum, sex si trium:quod tamen videtur absurdum. Sic enim fieret statim valdè diues exiguo labore; nam vna profectione vnóque labore omnia illa peragit.

Pro solutione adhibendæ sunt aliquot distinctiones.Vel enim ille obligat operam suam singulis in solidum, ita vt teneatur singulis, etiamsi alij resilirent: vel obligat illam omnibus simul. Rursus, vel illa opera est æquè commoda singulis ac si pro vnoquoque illorum seorsim eius impenderetur:vel non æquè est commoda. Denique, quando certum stipendium constitutum est alicui functioni, vel constitutum est tamquam integra merces, ita vt non possit amplius accipere, siue vni illam impendat, siue pluribus seorsim; vel solùm ita vt sit integra merces pro negotiis vnius,non prohibendo interim quin tantumdem accipiat ab alio, si eadem opera eius negotium agat. His positis

Si non singulis in solidum.

Dico Primò, Quando quis non obligat suam operam singulis in solidum, ita vt teneatur eam præstare pro vnoquoque seorsim:etiamsi alij non concurrerent, non potest tantum exigere, quantum si vni soli eam obligaret. Ratio est, Quia obligatio partialis est minoris pretij, quam totalis & integra; sicut dominium partiale est minus totali. Hinc nuntius ordinarius non potest tantum exigere a singulis pro delatione litterarum, quantum si vni soli suam operam obligaret. Idem dicendum de magistro multos docente discipulos;& aliis similibus, qui nolunt suam operam singulis addici in solidum.

28

Si non sit æquè singulis commoda.

Dico Secundo, Quando opera multis præstita, non est tam vtilis aut commoda singulis, quam vni soli exhibita, non potest tantum exigi a singulis, quantum cùm vni soli impẽditur. Sic qui facit sacrum pro multis, non potest pro sustentatione sua tantum exigere a singulis, quantum posset ab vno. si pro vno solo fecisset. Quia multis applicatum, non tantum prodest singulis ex opere operato,quam vni soli attributum. Simili modo si quis pro pluribus peregrinationem piam suscipiat,non potest tantumdem accipere a singulis, quantum ab vno. si pro eo solo fecisset. quia vna peregrinatio non tantum prodest singulis per modum satisfactionis. quantum vni: vnde singuli cupiunt sibi solis totum laborem & cultum illum applicari. Idem dico, quando non æquè vtiliter & perfectè pro multis ac pro vno.

Si æquè commoda singulis.

Dico Tertiò,Quando quis pluribus obligat operam suam singulis in solidum, & illa æquè commoda est singulis, ac si pro illis solis fuisset exhibita, potest à singulis tantum exigere,quantum ab vno posset,si pro eo solo præstitisset.

Probatur Primò,Quia qui proprij negotij causa debet proficisci Romam, potest tantum pacisci ab alio qui eum suo nomine cupit ire, quantum si propria causa iturus non fuisset, vt omnes concedunt, & vsus quotidianus comprobat. Ergo idem dicendum de eo qui antè ex pacto cum quodam alio ire debebat. Parum enim refert,si illuc ire debebas,vtrùm tua, an alterius causa. id enim non variat æstimationem illius functionis.Simili modo, qui quærit equum vt negotij sui causa proficiscatur Parisios, si inueniat equum reductitium,tantum potest exigere pro reductione equi, quantum alius qui equo non egebat, nec eò ire cogitarat. Idem patet cùm quis negotia diuersi generis eadem profectione expedire potest.

Secundo, Probatur allata ratione, Quia quod vna eademque opera pluribus æquè possim commodare ac vni, non minuit æstimationem operæ respectu singulorum. non enim opera mea minoris tibi valet, quòd eadem dum tibi impenditur, simul alteri prosit: ergo si tibi soli exhibita, valet tibi duobus aureis, non minoris tibi valebit,quòd simul alteri per eam possim commodare.Sic si medicus vno eodémque suffitu posset curare tres agros, tantum posset exigere a singulis, quantum ab vno: non enim opera & suffitus ille minoris valet respectu Petri, eò quòd simul curet Ioannem. Idem & potiore ratione dicendum est quãdo functiones ipsæ, pro quibus merces exigitur, sunt diuersæ.sed requirunt per accidens aliquam actionem præuiam, quæ eadem diuersis illis subseruiat,v.g.profectionem ad locum remotum vbi diuersæ res sunt gerẽdæ.Vt cùm quis nomine diuersorum proficiscitur ad locum distantem, vt ibi illorum negotia tractet, vel testimonia & probationes in eorum causis conquirat. non enim datur tunc principaliter merces pro itinere, sed pro functione peragenda in termino: quæ tamen pluris æstimatur ratione distãtiæ loci & itineris,quod est medium quoddam ad illam actionem necessarium. Porro ad bonam fortunam vel industriam illius pertinet,

Digitized by Google

tinet, quòd plura negotia concurrant, ita vt vno medio possit ad ea conficienda vti, vel eamdem functionem pluribus impendere. Neque opus est, vt qui sua negotia ipsi committunt, eiúsque opera vti cupiunt, sciant illum etiam aliorum negotia gerere, vel plura simul expediturum sed sufficit vt tam vtiliter & opportunè ea gerere possit, ac si alia simul gerenda non haberet, & suam operam cuique seorsim impenderet.

Limitatio. Hæc tamen assertio sic limitanda est. Primò, nisi alioquin merces annua vel diurna ita sit taxata auctoritate publica, vel recepta vsu, vt siue vnius siue plurium causam agas, non possis amplius exigere, vt fit cùm salarium est constitutum ex publico, & non exigitur a priuatis, & obligatio fit singulis in solidum.

Secundò, Vt non accipiat plura stipendia nisi pro actione quam simul pluribus in solidum impendit, idque pro tempore quo illa durat, non autem pro illis, quas singulas singulis. Vnde potest accipere pro itinere quod omnium causa facit, pro numero dierum quo profectio eundo & redeundo durat, non autem pro actionibus, quas pro diuersis diuersas facit in termino constitutus. v.g si pro negotio Petri vbi peruenit ad locum destinatum, impendat vnum diem, pro negotio Pauli duos, pro negotio Andreæ medium. singuli soluent pro negotiis suis pro rata temporis.

Ad Primum, Est dispar ratio. quando enim vna res venditur duobus, non venditur singulis in solidum, nec eo modo potest duobus tradi, vt singuli tantum ex ea commodi accipiant, quantum si cuique eorum soli traderetur. vna verò eadémque opera potest duobus in solidum obligari, & impendi, vt ostensum est. Si tamen fingeremus eamdem rem duobus in solidum posse tradi. concederem illam bis posse vendi. & duplex pretium pro ea accipi.

29 *Ad argumentum.* Ad Secundum, Negandum est non seruari hic æqualitatem. etsi enim illa actio, v.g profectio ad illum locum, quatenus tendit ad confectionem vnius negotij sub vna obligatione non pluris æstimetur duobus aureis, tamen si consideretur, vt tendit ad aliud negotium sub noua obligatione cum altero in solidum ineunda, valet duplum. Simili modo opera magistri eximij, etsi non pluris valeat 10. aureis, quatenus in vno discipulo scientiam raræ alicuius artis parit, valet tamen duplum, si consideretur vt in duobus illam efficit, & triplum vt in tribus, modò erga singulos in solidum se obliget.

Ad Tertium, Patet ex dictis. peregrinatio enim pro multis obita, non prodest singulis in solidum.

Ad Quartum, Concedo totum, modò id non putetur esse contra mentem Magistratus tale pretium taxantis. Vnde vbi est talis consuetudo iam olim recepta, præsertim Magistratu qui mercedem taxauit. & ipso quoque populo sciente & non contradicente, censeo non esse iniciendum scrupulum: etsi plura stipendia diurna, dum plurium causam ex diuersa cum singulis obligatione gerit, accipiat, modò æquè vtiliter singulis ita simul conficiat, ac si seorsum pro eis ageret. Et sanè si id non esset licitum, debuisset Magistratus non solùm præscribere, quantum accipiendum sit ab vno, dum vnius causam agit, sed etiam quantum à singulis, quando plurium: v.g si duorum, si trium, si quatuor. Æquum enim est, vt si ab vno, cùm vnius causa proficiscitur, potest in singulos dies exigere duos aureos, possit exigere amplius a duobus, si duorum causam acturus erat, & amplius à tribus, si trium, & sic deinceps: ita vt singuli teneantur conferre amplius pro rata, quàm ad conficiendos duos aureos sit opus. quò enim plurium causæ sunt agendæ, eò onus est grauius notabiliter. Non tamen hinc sequitur, quòd tales statim exiguo labore ditescet: tum quia non est paruus labor singula negotia exactè peragere: tum quia multorum causæ non semper ita concurrunt, vt simul peragi possint. Denique non est mirum hominem industrium in optimo officio breui ditescere

DVBITATIO VI.

Ex qua culpa teneatur locator conductori, & conductor locatori.

RESpondeo, Teneri de dolo, de culpa lata, & de leui, non autem de leuissima, nec de casu fortuito, eò quod contractus sit in commodum vtriusque, de quo plura diximus cap. 7. dubit. 8. conductor quidem tenetur, si res, quam conduxit ad suum vsum, vel ad fructum ex ea capiendum, ipsius negligentia periit, vel deterior facta est. similiter si conduxit, vel redemit aliquod opus faciendum, vel aliquam rem transferendam, aut transuehendam, eaque res ipsius negligentia vel imperitia periit, vel surrepta est, vel aliquo modo vitiata. Numquam tamen tenetur, (nisi aliud deductum sit in pactum) si eam diligentiam & circumspectionem in re custodienda & tractanda adhibuit, quæ communiter ab huiusmodi conductoribus adhiberi solet. non enim amplius præstare tenetur, quàm passim ab aliis in huiusmodi rebus præstari solet. 30 *Conductor quando tenetur.*

E contrario locator tenetur conductori. si locet illi rem vitiosam, (v. g. vasa vitiosa, vel prauo liquore imbuta) indéque fiat vt conductor damnum capiat: vt si liquores infusi corrumpantur, vel effundantur. hic tamen requiritur aliqua negligentia, vel culpabilis ignorantia in locatore. si enim præstet id, quod passim solet ab iis, qui res huiusmodi locant, ad nihil tenetur. pari modo si locator operæ suæ, non præstet operam promissam (quod sæpè faciunt operarij negligentes) tenetur partem mercedis, quam non est promeritus, restituere, & si quid inde damni acceperit conductor, sarcire. Domini quoque & alij conductores, qui non permittunt suis famulis & operariis, aut non præstant ea quæ in contractu tacitè vel expressè promiserunt, tenentur ad compensationem damni & incommodi secuti. si maiorem operam exigant quàm conuentum sit, tenentur ad maius stipendium: quod animaduersione dignum. nisi forè stipendium sit ita largum, vt meritò plus ab ipso exigi possit. *Locator quando.* 31 *Non præstantes promissa.*

DVBITATIO VII.

Quas ob causas licitum sit conductorem expellere, vel priuare conducto.

RESpondeo, Doctores ex Iure Cæsareo passim recensent quatuor causas, quæ etiam breuiter insinuantur & approbantur Iure Canonico d cap. Propter sterilitatem. 3. §. Verùm. De loc. & cond. Prima est, Si conductor tempore constituto pensionem non soluerit. colligunt id ex L. Æde 3 C. de locato. 32 *1. Causa expulsionis.*

Dices, Ius Canonicum, §. Verùm videtur requirere vt per biennium non soluerit: & tunc adhuc concedit vt possit purgare moram, celeriter offerendo satisfactionem: ergo non potest statim expelli.

Respondet Glossa in illum §. & Nauarr. cap. 17. n. 193 & multi alij, Illud esse intelligendum, quando res fuit locata in decem vel plures annos, aut saltem in quinque vel sex; non autem quando in pauciores, vt tres, vel quatuor: tunc enim posse statim expelli.

Sed verius videtur, semper esse biennium exspectandum, quando res vltra biennium est conducta. Primò, Quia Ius Canonicum aperte insinuat biennium esse necessarium. Neque verum est, Pontificem ibi loqui de re locata in decem vel plures annos, tum quia talis locatio non est propriè locatio, sed emphyteusis, cum transferat dominium vtile rei in conductorem, vt dictum est dubit. 1. Vt autem quis possit expelli ex re emphyteutica propter pensionem non solutam, requiritur triennium, si emphyteusis sit sæcularis, vt infra dicetur: tum quia reliquæ causæ, quas Pontifex ibi enumerat, conueniunt in res locatas breuiori tem- 33 *Esse biennium expectādum.*

pote. Secundò, Quia Ius Ciuile nusquam apertè dicit posse conductorem statim expelli; sed DD. id colligunt a contrario sensu, (nempe ex eo quòd lex dicit, ade non posse expelli eum, qui soluit pensionem) quod argumentum sæpè non est firmum. Tertiò, Idem Ius Ciuile alibi insinuat requiri biennium, vt patet L. Quæro. 54. §. Inter locatorem. ff. Locati. Denique quia Pontifex Gregorius IX. ita videtur Ius Ciuile interpretari, nam ponit easdem causas, quæ recensentur L. Æde. 3. C. de locato. vnde puto Iuri esse conformius vt non expellatur, nisi biennio pensionem non soluerit.

34 *Secunda causa.* Secunda est, Casus improuisus, per quem domus, quam elocasti, tibi incipit esse necessaria ad habitandum. vt si prior, quam inhabitabas, corruat, vel comburatur, vel cogaris migrare propter hostes.

Notandum est, hanc causam tantùm locum habere in domibus causa habitandi necessarijs; non autem in prædiis rusticis, seu agris; vt rectè notat Gomezius tom. 5. cap. 3. num. 6. quia lex hoc concedens continet priuilegium, quod non debet extendi: idque meritò, tum quia in alijs locator sibi faciliùs potest prospicere, tum quia alioquin cum magno incommodo conductorum, sæpissimè res conductæ eis auferrentur: semper enim locator posset causari, rem esse sibi necessariam.

Tertia. Tertia est, Si domus vel alia res elocata necessariò egeat refectione vel instauratione, quæ non possit fieri inhabitante conductore. illa tamen peracta, domus est conductori restituenda.

Quarta. Quarta est, Si conductor re conducta abutatur, siue damnum inferendo, siue infames personas introducendo, siue alia ratione cum scandalo vtendo.

35 Insinuantur hæ causæ breuiter d. L. Æde. C. de locato. vbi dicitur, *Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluisti, inuitum te expelli non oportet, nisi propriis vsibus dominus eam necessariam esse probauerit, aut corrigere domum voluerit, aut tu malè in re locata versatus es.*

36 *Prima & quarta causa.* Circa prædicta Notandum Primò, Primam & quartam causam habere locum non solum in ædibus & prædiis vrbanis, sed etiam in prædiis rusticis; imo etiam in mobilibus. si enim harum conductor pensionem suo tempore non soluat, aut re conducta abutatur, poterit ea priuari. Ratio est, quia non præstat ea, ad quæ ex vi contractus tenetur; ac proinde locator non tenetur etiam stare contractu.

37 Notandum Secundò, Si conuenerit, vt locator conductorem non expelleret, si quidem locator intendit renuntiare iuri suo, quod leges ei concedunt, non poterit eum expellere: nisi fortè conductor ita se gerat, vt locator ad scandalum impediendum teneatur eum expellere. si autem non intendit renuntiare suo iuri, poterit illum ob causas supradictas expellere, etiamsi iuramento illa conuentio fuisset confirmata, quia in pactis non censentur comprehendi casus illi, qui Iure sunt excepti, nisi contrahentes intenderint illos comprehendere. *Si iuramento confirmata.*

38 *An remissio facienda.* Notandum Tertiò, Quando conductor priuatur re conducta, quia locator illa eget, vel quia ipsa eget reparatione, condonandam esse pensionem pro rata temporis. quando vero priuatur, quia re abutitur, si quidem possit res alteri ita elocari, vt elocator nullum damnum sentiat, facienda etiam est condonatio: si autem non possit sine damno, tenetur conductor illud compensare, quia censetur causa iniusta illius damni. Si autem priuetur ob non solutam pensionem, videtur facienda remissio pro rata, quia si quod damnum inde proueniat, censetur locatori voluntarium, nam nihil est quod ipsum cogat vt conductorem priuet.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm licitum sit locare domum vel rem aliam ei, qui putatur ea abusurus ad peccatum mortiferum.

NAuarrus cap. 17. num. 195. in principio, generatim sentire videtur id esse illicitum. Sed vtendum est distinctione. vnde

Dico Primò, Id esse illicitum, si vel fiat elocatio in illum finem, vel elocator possit & teneatur peccatum alterius impedire, vt si eloces domum furi, vel latroni, quem putas inde habiturum opportunitatem nocendi ciuibus si loces, aut vendas arma ei, qui contracto litigio parat inuadere. Imò in hisce duobus casibus, locans censetur præbere auxilium, ac proinde tenetur ad restitutionem damni secuti: si loces domum tuam meretricibus vel vsurariis, qui alibi domum commodam non inuenirent, idque eo loco, vbi nullo modo expediebat tales permitti. 39 *Si elocator teneatur impedire.*

Dico Secundò, Si locatio fiat ob finem indifferentem, (v. g. ad commodandum dumtaxat de habitatione) & locator non possit, aut non teneatur impedire illa peccata, quæ ibi committentur, non peccat talibus elocando, seposito scandalo. ita tandem sentit Nauarrus suprà, citans Maiorem, & totius orbis consuetudinem. Ratio est, quia illa elocatio per se est indifferens, nec vitiatur malo fine, aut vlla praua circumstantia. Vnde sequitur non esse peccatum (si alias absit scandalum) elocare domum meretrici: si vel multæ aliæ domus æquè commodæ non sint ei defuturæ, vel si expedit vrbi ad maiora mala vitanda, illas permitti: quia tunc vel non possum vel non teneor illarum peccatum impedire. Idem dicendum est de vsurariis. Confirmatur, quia cùm hæc duo hominum genera permittantur in Repub. nullus priuatus tenetur eos eiicere, aut illorum peccata impedire, & consequenter potest quiuis eis domos elocare, & alia necessaria vendere, absque intentione aut cooperatione peccati. Iure tamen Canonico vetitum est, ne quis vsurariis alienigenis domum elocet, vt patet c. 1. de vsuris, in Sexto. hoc tamen non videtur multis locis seruari, nam passim à Principibus & Rebuspublicis admittuntur, Episcopis minime contradicentibus. 40 *Si non teneatur impedire.* 41

DVBITATIO IX.

Quænam conditiones Iure communi requirantur ad contractum emphyteuticum.

REspondeo, Varias conditiones posse apponi huic contractui. nam pacta contrahentium huic contractui dant legem, magis quàm vlli alteri; vt patet ex L. 1. & 3. C. de Iure emphyteut. Hinc fit, vt in variis prouinciis diuersæ admodum sint de hoc contractu leges & consuetudines. Iure tamen communi Cæsareo, potissimùm sequentes (quæ habentur l. 1. 2. & 3. C. de Iure emphyteut.) locum habent, nisi aliter inter contrahentes conuenerit. 42 *Emphyteuseos conditiones.*

Prima est, Vt constituatur in rebus immobilibus & fructiferis, vt in agris, domibus, pascuis, siluis, stagnis, & similibus, quæ cultu & industria possunt fieri meliora. Institutus enim est initio hic contractus ad terras steriles fœcundandas: deinde successu temporis extensus est etiam ad fœcundas, & ad alia corporalia, quæ fructum vel emolumentum annuum reddunt. 43

Secunda est, Vt dominium directum & possessio ciuilis huius rei maneat apud priorem dominum, qui rem dat in emphyteusim: dominium autem vtile eiusdem

Digitized by Google

dem rei transferatur in emphyteutam. Ius enim, vtrumque dominum vocat.

44 *Præscriptio emphyteusis.* Ex hac conditione sequitor Primò, Agros emphyteuticos, quoad dominium directum non posse ab emphyteuta præscribi; (vt patet L. Malè. 2. C. de præscriptione 30. annorum) quia prior dominus manet in possessione ciuili. etsi enim emphyteuta vellet illos incipere possidere tamquam suos; quandiu tamen non eiicit dominum, manet dominus in possessione atqui contra possidentem ciuiliter non est præscriptio, cùm hæc ipsa possessio ad præscriptionem sit sufficiens, vt dictum est suprà cap. 6. dubit. 2. vide Siluestrum v. Emphyteusis, n. 19. potest tamen emphyteuta contra dominum directum præscribere dominium vtile & ius emphyteuticum; qoia hoc, nomine suo possidet: idque tempore 30. annorum contra sæcularem; 40. contra Ecclesiam priuatam; 100. contra Ecclesiam Romanam, iuxta dicta cap. 6. dub. 8. & 11.

Secundò sequitur, Laicum habentem agros Ecclesiæ in emphyteusim, teneri ex illis soluere tribura quæ laicis imponuntur; quia dominium vtile, ratione cuius tributum debetur, non est Ecclesiæ, sed laici.

Tertiò sequitur, Emphyteutam posse rem illam alteri donare, locare, vendere, & dare in emphyteusim quamdam secundariam; quia est res ipsius quoad ius & dominium vtile. Itaque potest illam secundùm illud ius ad alium transferre; modò tamen id faciat absque domini directi incommodo, & vt Iura præscribunt. Siluest. num. 20. Simili modo vsusfructus quiuis vendi & elocari potest, vt dictum est cap. 3. dub. 6. emphyteusis autem est quidam vsusfructus.

45 *Solutio pensionis.* Tertia conditio est, Vt emphyteuta teneator ad certam pensionem quotannis soluendam. Vbi Notandum Primò, Hanc ordinarie minorem esse, quàm fructus detractis eapensis valeant. nihil tamen vetat quin possit illis esse adæquata, sicut in locatione. Secundò, Eam solui posse vel in pecunia, vel in fructibus, proue fuerit conuentum.

Quarta est, Vt si hanc pensionem intra certum tempus non soluerit, amittat rem emphyteuticam, cum omnibus meliorationibus & emponematibus, seu operibus quæ in ea fecit, eaque redeat ad priorem dominum, & dominium vtile consolidetur cum directo. est communis sententia DD. & colligitur L. 2. & 3. C. de iure emphyteut.

46 Vbi Notandum Primò, Si emphyteusis sit ecclesiastica, (id est, si res, quæ data est in emphyteusim, sit res Ecclesiæ, vel pij loci) tunc si per duos annos non soluerit pensionem constitutam, amittit eam, nisi celeri satisfactione sibi consulere studuerit, morámque purgauerit. Ita habetur cap. Potuit, de locato & conducto. Si verò sit emphyteusis communis, seu sæcularis, requiritur vt triennio non soluerit; sed non conceditur moræ purgatio per celerem satisfactionem, sicut elapso biennio in emphyteusi ecclesiastica. Siluest. v. Emphyteusis, num. 9. Vt autem tunc res censeatur commissa, non requiritur vt debitor fuerit interpellatus de pensione soluenda; quia dies ipsa interpellat pro creditore: aut vt sententia Iudicis interueniat; quia ipso Iure cadit in commissum. Non tamen tenetur se illa spoliare, antequam dominus directus declaret, se velle pœnam illam commissi mandare exeutioni; vt docet Clarus q. 9. & Siluest. num. 7. post tamen illam declarationem tenetur cedere, sicut fit in pœna conuentionali; (ad hoc enim tacitè se obligauit ex vi contractus) nisi Iure possit excipere, opponendo aliquid, cur in commissum non videatur cecidisse. Verius autem est, pœnam non esse retrotrahendam ad punctum temporis, quo res cecidit in commissum; (quia censetur solùm cecidisse sub conditione, si dominus voluntatem suam declarauerit deinde quia pœna non retrotrahitur, nisi vbi id lege est statutum, vel stylo fori receptum. ex natura enim rei, nulla est in pœnis retrotractio.

47 *Si alia pœna adiuncta sit.* Notandum Secundò, Si præter pœnam commissi, apposita sit alia in contractu, v.g. vt si non soluerit, teneatur ad duplum pensionum non solutarum; non potest vtraque simul exigi, sed altera tantùm, prout placuerit creditori. Ita Clarus v. Emphyteusis. q. 6 n. 12. & alij: quia vtraque simul iuncta excedit iustam moderationem.

Notandum Tertiò, Si Ecclesia vel pius locus rem sæcularis in emphyteusim acceperit, & Rector loci ex negligentia pensionem intra tempus constitutum non soluerit, cadit in commissum, sicut quiuis priuatus; tamen conceditur ei restitutio in integrum, sicut minori, ne negligentia Prælati tanto sit ei detrimento, iuxta ea quæ dicta sunt cap 17. dubitat. vltima. Idem dicendum quando emphyteuta ex ignorantia non soluit pensionem, (vt si ignorabat rem esse emphyteuticam) aut quia legitimè fuit impeditus. Ita Siluest. n. 10. & Clarus q. 8. n. 9. 48 *Restitutio in integrum.*

Quinta conditio est, Vt si res sine culpa emphyteutæ omnino pereat, aut absque spe recuperandi occupetur à mari vel ab hoste, emphyteuta liberetur a solutione pensionis: nisi obligauerit se ad casus fortuitos. Ita habetur L. 1. C. de Iure emphyt. éstque communis sententia Doctorum. Ratio est; quia res emphyteutica perit proprietario. si tamen aliqua pars rei supersit, tenetur ad integram pensionem, vt ex eadem Lege colligitur. Ratio est; quia pensio soluitur potiùs in recognitionem dominij directi, quam ad compensandos fructus, vt inquit Clarus quæst. 8. num. 8. Si tamen pensio esset magna, ita vt ferè responderet fructibus; tunc ea æquitate esset remissio facienda pro rata. similiter si pensio solueretur ad mensuram rei fructiferæ: vt si pro singulis iugeribus solueretur vnus aureus, & ex viginti iugeribus perirent 10. solum esset obligandus ad pensionem decem aureorum. Ita Iulius Clarus suprà: idque potiùs ex æquitate, quàm ex rigore Iuris. Ratione autem sterilitatis dicunt DD. nihil de pensione minuendum, (quia emphyteuta manet in possessione rei, & saltem aliquid percipit) nisi fortè pensio sit magna: tunc enim æquitatem postulare remissionem. Ratione autem belli, si res coli non potuit, dicunt esse faciendam remissionem. vide Clarum suprà num. 7. & 8. Sed hæc omnia potiùs pendent ex quadam æquitate, iudicio τῆς ἐπιεικείας, quàm ea Iuris dispositione. 49 *Si res pereat.* 50

Sexta est, Vt si rem notabiliter deteriorem reddat, eam amittat, eique possit auferri. Vbi Nota, ita expressè statutum esse de emphyteusi ecclesiastica, Authent. Qui rem. C. de sacrosanctis Ecclesiis. & Doctores ob paritatem rationis illud extendere etiam ad emphyteusim secularem. Ratio est; quia cùm emphyteusis instituta sit ad rem meliorandam, meritò ea priuari potest, si reddiderit deteriorem: vt si arbores inciderit, si vineam non putauerit, vt notat Siluest. v. Emphyt. num. 21. & Clarus q. 26. 51 *Si deterior efficiatur.*

Septima est, Vt emphyteuta ius emphyteuticum & melioramenta à se facta non vendat, nisi domino directo antè admonito, vt ipse ante alios emere possit, si velit: quòd si contrà fecerit, totum fit commissum, & redeat ad dominum directum. colligitur ea L. 3. C. de Iure emphyteu. & cap. Potuit, de locato, éstque communis sententia DD. 52 *Si eam vendat.*

Vbi Nota Primò, Si emphyteuta hæc vendat quidem, sed non tradat, nisi domino antè interrogato an ipse eodem pretio emere velit, non cadere in commissum, vt rectè notat Siluest. n. 11. & Clarus q. 13. num. 3. Ratio est; quia ante traditionem venditio non est omnino perfecta; dominium enim non est translatum. vnde res non censetur adhuc alienata, quod tamen lex requirit. Idem dicendum, solùm sub hac conditione (si dominus directus emere nolet) vendat & tradat: quia ipse contractus venditionis non est perfectus, vt patet ex dictis cap. 21. dub. 1. 53 *Requiritur traditio.*

Nota Secundò, Posse eum illam donare, domino non interrogato; hoc enim Iure non est prohibitum. non tamen potest donatarium inuestire, seu in possessionem immittere; (alioquin suo iure excideret) sed debet rogare dominum directum, vt id faciat; qui non 54

non tenetur id facere, nisi sit persona idonea, (à qua facilè possit obtineri solutio pensionis) & solemni stipulatione promittat, se annuam pensionem soluturum. Ita Silu. num. 23. ex Baldo. Simili modo potest eam legare, permutare, & oppignerare, vt idem docet num. 24. ex eodem Baldo. si tamen sit res Ecclesię, non potest oppignerari, per Authent. Hoc ius, &, Quitem. C. de sacros. Eccles.

55 *Duo menses ad deliberandum.* Nota Tertiò, Postquam significauerit domino directo pretium, quod ab aliis pro iure emphyteuseos, & meliorationis offertur, domino concedi duos menses ad liberandum; post quos, si eo pretio non acceptauerit, potest emphyteuta aliis liberè eodem vel maiori pretio vendere, modò non sint personæ Iure prohibitę. patet ex L. 3. C. de Iure emphyt. & cap. Potuit. Idem tempus conceditur ei, vt deliberet an teneatur donatarium vel legatarium inuestire; vt docent communiter DD.

56 *Locatio ad decennium.* Nota Quartò, Emphyteutam non posse rem locare alteri ad decennmû, vel vltra, domino minime requisito; (nisi alicubi sit contraria consuetudo) posse tamen ad breuius tempus. Ita Clarus q. 19. Ratio est, quia locatio ad decennium vel vltra, est vera alienatio rei, quoad dominium vtile, pro pretio, vt dictum est dub. 1. non potest autem rem alienare pretio, nisi eam domino antè eodem pretio obtulerit, vt patet L. 3. C. de Iure emphyt. Simili modo non potest eam subemphyteuticare, seu dare in emphyteusim, (quod passim dicitur *dare ad libellum*,) domino minimè requisito, idque ob eamdem causam, vt docet Clarus q. 20.

57 Octaua conditio est, Vt quoties res venditur, vel donatione aut permutatione alienatur, is qui eam accipit, soluat domino directo laudemium, idque pro inuestitura seu possessione quam ab ipso accipit vt patet L. 3. C. de Iure emphyt. vbi Nota Primò, *Laudemium* vocari certam partem pretij, seu æstimationis rei venditæ, quæ Iure communi est quinquagesima, consuetudine verò trigesima, vt docet Siluester ex Hostiensi n. 28. *Laudemium.* Nota Secundo, Hoc non deberi quando heres necessarius accipit rem illam titulo hæreditatis, vel filia titulo dotis, vel quando res redit ad venditorem resoluto contractu, ex pacto de redimendo, vel quando plures hæredes eam inter se diuidunt, vt ostendit Siluest. suprà. Hæc ferè Iure communi de emphyteusi sunt sancita, de quibus plurima disputant Iurisperiti, sed inspicienda est locorum consuetudo, quæ admodum est varia.

DVBITATIO X.

Quæ conditiones requirantur ad contractum feudalem.

58 *Conditiones contractus feudalis.* RESpondeo, Ferè easdem requiri, quæ in emphyteusi, a qua non multum differt. Nam Primò, Constitui debet in re immobili: vt in regno, Prouincia, vrbe, arce, pago, agro. Secundò, Dominium directum & possessio ciuilis ipsius rei manet apud dominum, vtile transfertur in vasallum, illúdque vasallus ciuiliter & naturaliter possidet. Tertiò, Non tenetur ad vllam pensionem, (si est feudum purum;) sed loco pensionis debet obsequium, idque tantùm, quando de hoc interpellabitur. Quarto, si obsequium constitutum non præstiterit, amittit feudum, sicut emphyteuta non soluens pensionem. Quintò, Sine domini voluntate illud alienare non potest, alioqnin amittitur. Sextò, A domino debet inuestiri & mitti in possessionem. & tunc iurare domino fidelitatem. Septimò, Non potest sine domini voluntate feudum donare, vel impignorare, vel alteri in feudum concedere sine domini voluntate. vide plura apud Siluest. & Iulium, Clarum v. Feudum, & alios: nam variæ sunt locorum consuetudines, & varia feudorum genera.

DVBITATIO XI.

Vtrùm res Ecclesiæ possint in feudum vel emphyteusim à Prælatis dari, vel ad longum tempus locari, & quomodo.

RESpondeo, & Dico Primò, Si res illæ proximè antè datæ fuerant in feudum vel emphyteusim, possunt iterùm sic dari; idque absque solemnitate, quam Ius Canonicum præscribit: modo tamen id fiat ad Ecclesiæ euidentem vtilitatem, & antequam illius rei fructus Ecclesiæ incorporentur, id est, eius vsibus à Prælato applicentur. est communis sententia DD. vt refert Clarus de emphyteusi q. 6. & de feudo q. 13. & Couart. lib. 2. var cap. 17. n 4. Ratio est, quia id non censetur noua alienatio, (quæ Iure prohibetur) sed continuatio alienationis antè factæ. 59 *Si antè in feudum data.*

Dico Secundo, Si res Ecclesiæ anteà non fuerant sic traditæ, vel si post traditionem expirante contractu fuerant rursus, quoad fructus, Ecclesiæ incorporatæ, non possunt de nouo dari in feudum vel emphyteusim, vel alia ratione alienari, nisi ex iusta causa, & seruatis solemnitatibus Iure præscriptis. est etiam communis Doctorum. Probatur Primò, Ex cap Nulli. 5. de reb. Eccl. alienan. vel non alienandis, vbi dicitur: *Nulli liceat alienare rem Ecclesiæ suæ immobilem, siue agrum, siue rusticum mancipium: neque specialis hypotheca titulo obligare. alienationis autem verbum continet conditionem,* (alias conductionem, nempe ad longum tempus) *donationem, venditionem, permutationem, & emphyteuticum perpetuum contractum.* 60 *Si non fuerant antè data in feudum.* Secundo, Probatur Ambitiosæ Extrauag. commun. de reb. Eccles. non alien. vbi Paulus II. *prohibet omnem bonorum ecclesiasticorum, immobilium & mobilium pretiosorum quæ seruando seruari possunt, alienationem, omnéque pactum, per quod dominium transfertur, concessionem, hypothecam, locationem, & conductionem vltra triennium, infeudationem & contractum emphyteuticum, præterquam in casibus Iure expressis, & omnem talem contractum irritum reddit, insuper excommunicationis sententia iis, qui contra prædictam prohibitionem alienare præsumpserint.* 61 *Extrauag. Ambitiosæ.* Tertiò, Probatur ex cap. 53. Sine exceptione. 12. quæst. 2. *Sine exceptione decernimus* (inquit Leo I.) *ne quis Episcopus de rebus Ecclesiæ suæ quidquam donare, vel commutare, vel vendere audeat, nisi fortè aliquid horum faciat, vt meliora prospiciat, & cum totius Cleri tractatu atque consensu id eligat, quod non sit dubium Ecclesiæ profuturum.* & infrà requirit subscriptionem Clericotum. *Alienatio immobilium & mobilium pretiosorum.* Idem habetur cap 1. & 8. de iis, quæ fiunt à Prælato absque consensu Capituli. Eadem habentur Authentic. Hoc Ius porrectum. C. de sacrosanctis Ecclesiis Circa quos Canones

Notandum est Primò, Non solùm res immobiles Ecclesiæ non posse alienari vel impignorari absque præscripta forma, sed neque etiam mobiles, si sint pretiosæ, & seruando seruari possint, vt sunt vasa aurea, argentea, gemmæ, casulæ pretiosæ, tapetes item quæcunque triennio non corrumpuntur, & simul fructificant, vt ouium grex, teste Siluest. v. Alienatio, n. 7 Secùs de iis, quæ ipso vsu consumuntur, vt vinum, oleum, frumentum, pecunia: nisi hæc rei immobili comparandæ, voto, iuramento, vel præcepto Superioris sit destinata. tunc enim inter immobilia numeranda est. 62

Notandum Secundò, Vt valida sit alienatio rei Ecclesiæ immobilis vel mobilis pretiosæ, ex dispositione horum Canonum, duo requiri, Primò, iustam causam: ea autem est quadruplex, vt docet Siluester v. Alienatio, num. 2. ex Panormitano. Prima est, Necessitas, cui aliter occurri nequit. Secunda est, Vtilitas manifesta. Tertia est, Pietas, v.g. ad redimendos captiuos, ad succurrendum graui proximorum necessitati. Quarta est, Incommoditas, vt si res sit Ecclesiæ sumptuosa, & parum vtilis. Secundò, Requiritur certa forma, quæ consistit in quatuor. 63 *Solemnitas requisita ad alienationem rei Ecclesiæ.* *Quadruplex causa iusta alienandi.* *Forma.*

Primò,

Primò, Vt fiat super ea re tractatus, vt inquit Leo: id est, io Capitulo discutiatur, allatis vtrimque rationibus, an expediat alienari. sufficit autem vous tractatus diligens, vt colligitur ex Canonibus citatis, & docet Siluester num. 10. ex Panormitano. Vbi autem res non tractantur capitulariter, sed tantùm per Superiorem & consultores, sufficit tractatus cum consultoribus, iuxta priuilegia instituti, vt in nostra Societate, vt rectè notauit Molina disp. 468.

Secundò, Vt Capitulum expressè consentiat. Hic consensus sequitur tractatum, & est eius veluti conclusio. Sufficit autem vt maior pars Capituli præsentis consentiat, vt notat Panorm. in cap. primum, de iis, quæ fiunt à Prælatis, num. 5.

Tertiò, Vt Capitulum subscribat. hoc tamen non est necessarium, nisi in venditione, donatione, & permutatione, vt docet Panorm. suprà, & colligitur ex decreto Leonis, imò iam consuetudine receptum est, vt sufficiat subscriptio Notarij.

Quartò, Vt adsit auctoritas Superioris: qui in non exemptis est Episcopus, in exemptis autem Prælatus, cui Ecclesia vel Monasterium immediatè pleno iure subest, vt Abbas in Ecclesiis sibi subiectis: Generalis vel Prouincialis in Ordinibus mendicantium, & aliis, qui eorum fruuntur priuilegiis. quòd si Prælatus procul absit, & res non patiatur moram, puto sufficere consensum præsumptum, vt si sit periculum ne ab hæreticis confiscetur: ita Panormit. in cap. fin. de reb. Eccles. non alien. & Fumus v. Alienatio, num. 18. Siluester num. 16.

64 *Ne fiat inconsulto Rom. Pont.*

Notandum Tertiò, Præter hanc formam, in Extrauag. Ambitiosæ, etiam præcipi sub grauibus pœnis, *vt non fiat alienatio bonorum Ecclesiæ, Monasterij aut pij loci inconsulto Romano Pontifice, & si facta fuerit, sit inualida.* quæ dispositio etsi non videatur recepta quoad pœnas, (vt docet Nauarr. cap. 27. num. 149.) tamen id, quod in ea ordinatur, seruatur passim ab Episcopis, & Abbatibus iis, qui vigore litterarum Apostolicarum consecrantur. nam id ipsum io formula iuramenti fidelitatis, quod præstant Summo Pontifici, quando sunt consecrandi, insertum est. In formula enim Episcoporum sub finem sic habetur: *Possessiones verò ad mensam meam pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo, nec de nouo infeudabo, vel aliquo modo alienabo, etiam cum consensu Capituli Ecclesiæ meæ, inconsulto Romano Pontifice. & si ad aliquam alienationem deuenero, pœnas in quadam super hoc edita constitutione contentas, eo ipso incurrere volo.* Formula Abbatum, qui à Pontifice confirmantur, sic habet: *Possessiones verò ad Monasterium meum pertinentes non vendam, nec donabo, neque impignorabo*, &c. sicut in priore. Constitutio verò, cuius hic fit mentio, est ista Pauli II. quæ incipit, Ambitiosæ, vbi inter cetera dicitur: *Alienantis verò bona Ecclesiarum, Monasteriorum, locorumque piorum quorumlibet, inconsulto Romano Pontifice, aut contra præsentis constitutionis tenorem, si Pontificali vel Abbatiali præfulgeat dignitate, ingressus Ecclesiæ sit penitus interdictus. & si per sex menses immediatè sequentes sub interdicto huiusmodi perseuerauerit, à regimine Ecclesiæ vel Monasterij, cui præsidet in spiritualibus & temporalibus, sit eo ipso suspensus.* Deinde inferiores Prælati & Rectores Ecclesiarum sic alienantes, priuantur omnibus beneficiis & officiis, ita vt hæc vacent absque alia declaratione, & liberè possint aliis conferri. Hoc tamen postremum non videtur in eo rigore receptum, vt infrà cap. 29. dubit. 8. dicetur. Porro Legatus à latere non potest dare licentiam alienandi contra prædictum iuramentum, vt docet Siluester v. Alienatio, num. 16. in fine, ex Panormitano & Speculatore. & meritò, quia id esset in præiudicium Romani Pontificis, cui hoc iuramentum Prælatos obstringit.

Formula iuramenti Episcoporum & Abbatum.

Vbi non sit necessaria illa consultatio.

Aduerte tamen, in rebus parui momenti non opus esse hac consultatione. idem dicendum, si alienationem constet esse necessariam, vel si res non patiatur moram, vt docet Panorm. in cap. Vt super, de reb. Eccl. non alien num. 15. & in cap. fin. de Ecclesiis ædif. num. 8. sed solùm in rebus maioris momenti, in quibus possit esse aliqua ambiguitas: in his enim dumtaxat locum habet consultatio. Pari modo, non est necessaria (sicut nec aliæ supradictæ Iuris solemnitates) in alienatione summæ pecuniariæ ad pium vsum, quantumuis ea magna sit, si ad mensam Prælati pertineat: quia non est res Ecclesiæ, sed Prælati, de qua ad causas pias liberè disponere potest. quòd si Prælatus sit Regularis, etsi non habeat dominium, habet tamen ad causas pias administrationem. vide Siluest. v. Alienatio, numer. 7.

Petes, Vtrùm sine prædicta solemnitate Prælatus validè repudiet legatum vel hæreditatem delatam Ecclesiæ. 65 *Renuntiatio legati, &c.*

Respondeo, Valdè probabilem esse partem affirmantem, quia hæc repudiatio seu renuntiatio, non est alienatio rei Ecclesiæ, sed solùm non acquisitio, illa enim res non pertinet ad Ecclesiam ante acceptationem Prælati. Vnde etiamsi Prælatus non possit res Ecclesiæ alienare absque forma supradicta, hinc tamen non sequitur, quin possit nolle acceptare quod Ecclesiæ offertur. non enim patia sunt, lucra non capere, & quæsita perdere. L. Si sponsus. 5. §. Si maritus ff. de donat. inter vir. & vxor. de quo vide Siluestrum suprà num. 18. Potest tamen in hoc euentu Ecclesia implorare beneficium restitutionis in integrum: id enim ei concessum est, quando negligentia vel facilitate Prælati læsa est, non solùm damno accepto, sed etiam lucro amisso, vt docet Glossa cap. Auditis. v. Restituimus, de in integrum restitut. vide supra cap. 17. dubitat. 9. Potest etiam agere contra Prælatum, quia ex officio tenebatur rem Ecclesiæ agere, eiusque vtilitatibus consulere. cap. Quicumque. 12. quæst. 4.

Addo tamen, contrariam sententiam etiam esse valdè probabilem, nimirum talem renuntiationem non valere. etsi enim Ecclesia nondum acquisiuerit dominium rei, tamen acquisiuit ius ad rem, quo iure Prælatus per suam renuntiationem non potest eam priuare. de quo videri potest Geminianus in cap. 1. n. 19. de rebus Eccl. non alien. in 6.

Dico Tertiò, Seruata supradicta forma, & posita iusta causa, possunt res Ecclesiasticæ validè in emphyteusim & feudum dari, & specialiter oppignerari. patet ex dictis: quia licitum est eas sic vendere, permutare & donare: ergo multò magis dare in feudum vel emphyteusim. Quinimò si alicubi longa consuetudine forma supradicta seruata non fit, non est alienatio censenda inualida, modò consensus eorum, qui ex natura rei debent consentire, adfuerit. Ratio est, quia cùm forma illa sit Iure positiuo humano introducta, potest contraria consuetudine aboleri, etsi aliqui Canonistæ contrarium sentire videantur. Adde, multorum sententia eum, qui aliquid per supradictos contractus, non seruata forma præscripta ab Ecclesia, habet, non teneri in conscientia ad restitutionem, aut rescindere contractum, modò consensus eorum, qui necessariò debebant consentire, in contractu adfuerit, vt docet Siluester ex Antonio de Butrio, & Panormitano verb. Alienatio, num. 12. & 13. & Nauar. comment. de alien. rer. Eccles. n. 17. & sequentib. & ratio illorum est, quia in foro animæ sufficit contractum tenere secundùm limites Iuris naturalis seu gentium: ad quod sufficit adesse prædictum consensum. Sed quid de hoc dicendum sit, vide suprà cap. 19. dub. 3. 66 *Quomodo possint dari in feudum vel emphyteusim.*

Dico Quartò, Res Ecclesiarum non possunt etiam elocari ad vitam, aut ad longum tempus, imò neque vltra triennium. Prior pars est communis Doctorum, teste Conarr. lib. 2. var cap. 16. num. 1. & colligitur apertè ex Clement. 1. de rebus Eccles. non alienandis, vbi Prælato Regulari contra facienti ponitur pœna suspensionis ab officio. Idem colligitur ex cap. Nulli, eodem titulo. Altera pars expressè habetur in constit. Pauli II. suprà citata. 67 *Elocatio ad vitam.*

Notandum autem est, *longum tempus* hic vocari 10. annorum, & quidquid est vltrà. *modicum* seu breue, quod intra decennium, vt notant Couarruuias & Nauarr. 68 *Longum tempus.*

Digitized by Google

uarr.suprà. vnde ante Pauli II. Extrauag poterant res Ecclesiæ locari ad nouem annos,non seruata Iuris solemnitate.post tamen illam, non possunt nisi ad triennium.si ad plures annos fiat elocatio,est irrita;vt patet ex verbis illius constitut. n.61. adductis. Vbi intellige esse irritam non solùm quoad annos illos, qui triennium superant, sed absolutè quoad omnes, vt docet Couarr.contra multorum sententiam,supra n. 5. Ratio est, quia ex vi contractus, contrahentes non consentiunt nisi in locationem & conductionem plurium annorum: non enim conductio triennalis ita commoda est, sicut nouennalis;imò potest esse detrimentosa. Si tamen ipsi contrahentes tacitè consentirent in triennium, tunc ex parte valeret, quia implicitè esset duplex contractus, scilicet in nouennium, & (si hic non subsisteret)in triennium.

Elocatio vltra triennium est irrita absolutè.

69 Aduerte tamen Primò,d. Extranag. loqui de rebus, quæ quotannis dant fructum: vnde si aliqua res solùm alternis fructificet,poterit locari ad sexennium; si tertio quoque anno dumtaxat,poterit ad nouennium, vt notat Couar.n.6.

Secundò,Sicut pœnæ istius Extrauag. non sunt receptæ teste Nauarro cap 27.n.150.ita etiam multis locis banc dispositionem non esse receptam, vt Couarr. n.6.notat,& Siluester v. Altenatio, quæst.13.itaque ibi poterit fieri elocatio ad 9. annos absque forma Iuris supradicta.

Non videri receptam.

Non tamen est tolerabile quod quibusdam locis fit, vbi beneficiarij prædia Ecclesiæ ad multos annos exigua pensione elocant,ea lege vt statim conductor soluat poculum vini (vt vocant)mille florenorum. fraudant enim ex hoc modo successores, (si fortè intereà mori contingat)percipientes partem pensionis successoribus debitam.Vnde tenentur eorum hæredes ad restitutionem ex illa pecunia anticipata.pro numero annorum,qui post mortem beneficiarij supersunt.

70 Tertio,Non videri hic prohiberi, quin fructus beneficiorum & bonorum ecclesiasticorum possint elocari aut vendi in plures annos, (modo ipsi fundi non elocentur) quia hi non sunt res Ecclesiæ,sed priuatorum: & locatio expirat morte locantis, & beneficij amissione. nam conductor nullum acquirit ius in fundum, sed solum in fructus ad locatorem pertinentes. Secus est,quando fundus elocatur. hæc enim elocatio ipsum fundum immediatè attingit, & manet, etiamsi locans beneficium amittat. vide Panorm.in cap. Continebatur. de his,quæ fiunt à Pralatis,num.7.

Fructus beneficiorum elocari possunt,&c.

71 Petes, An Prælatos successor teneatur stare elocatione rei Ecclesiæ quam eius decessor fecit?

Resp. Teneri, si legitimè facta fuit, sicut tutor pupilli,qui alteri tutori succedit,tenetur stare contractibus à suo decessore legitimè factis. secùs si non fuerit legitimè facta. Vide Couar. lib.2.variar.cap.15. sub finem. Si tamen successor deprehendat Ecclesiam enormiter læsam ex illo contractu,poterit vti beneficio restitutionis.

CAPVT XXV.

De contractu societatis.

Complectitur Dubitationes 4.

DVBITATIO I.

Quid sit societas, & quibus modis contrahatur.

1 *Societas.* RESPONDEO & Dico Primò, *Societas* in proposito est conuentio duorum plurı́mve, ad conferendum aliquid in vsum vel quæstum communem contracta. Hic contractus perficitur solo consensu exteriùs expresso,absque vlla Iuris solemnitate,vt docet Gomezius tom. 2. c.5.n. 1. vnde collatio bonorum vel operarum in commune,non est contractus societatis,sed effectus eius.

Vt autem hæc definitio intelligatur,Notandum est, quatuor potissimùm ad hunc contractum requiri. Primum est, Vt singuli socij aliquid in commune conferant,siue pecuniam,siue operam & industriam,siue instrumenta,(v g.nauem, equos)siue animalia, siue alia bona, prout conuentum fuerit. nisi enim aliquid præstent,vel compelantur ad lucrum vel commodum,non possunt eius esse participes,vt qui titulo careant. 2 *Quatuor requiruntur ad societatis contractum.*

Secundum, Vt id, quod a singulis sociis collatum fuerit eo animo vt sit commune,statim cedat in dominium singulorum, ita vt singuli efficiantur domini totius sortis partialiter, seu partiali dominio. colligitur ex L.1.& seq ff. pro socio. Idem dicendum de iis, quæ socius nomine communi comparat, non autem quæ nomine proprio,vt docet Couarr.lib.3. variar.c.19. n.1. Dixi *Eo animo vt sit commune*,quia alioquin non cedet in dominium sociorum, vt patet quando non fit communio in capitali, sed solùm in lucro,vt quando alter pecuniam,alter industriam confert. 3

Tertium,Vt lucrum & damnum sit commune.colligitur ex iisdem legibus supra,& L.1.& sequentibus,C. pro socio.

Quartum,Vt fiat diuisio lucri,secundùm proportionem sortis a singulis collatæ, L. Si non fuerim. 29. & L.Verùm.63. ff. pro socio. hæc tamen tertia & quarta conditio intelligenda est, nisi aliter expresè fuerit conuentum, & onus,quod præter naturam huius contractus alteri parti imponitur,debitè compensetur. Ex his facile intelligi potest, quomodo hic contractus differat a ceteris.

Dico Secundò, Societatem variis modis contrahi posse. Primo, Ex parte finis; possunt enim esse varij fines proximi huius contractus. sic aliquando contrahitur ad vsum tantùm, vt quando libri,vel alia supellex,vel pecunia,in vsum & victum communem conferuntur.aliquando ad lucrum tantùm,vt in negotiatione. aliquando ad vtrumqoe,vt in matrimonio, vbi vir,& mulier conferunt bona & operas ad perpetuum conuictum & lucrum. 4 *Variis modis contrahi potest.*

Secundò, Ex parte materiæ, sic vel contrahitur societas omnium bonorum, vt fit in matrimonio, quod celebratur contractu medietatis bonorum. hic omnia bona,quomodocumqne obuenientia, sunt communia, & facto diuortio æqualiter diuidenda.similiter damna sunt communia,præter ea,quæ culpa socij obueniunt, præsertim lata,(hæc enim soli auctori sunt imputanda) & ea quæ socius malè expendit, v.g. in meretrices & comessationes. Vel contrahitur societas lucrorum dumtaxat,vt quando bona hæredum manent indiuisa. hic solùm communicantur lucra ex hæreditate illa prouenientia & damna circa eam absque culpa sociorum obuenientia. Vel denique contrahitur societas certæ alicuius partis bonorum, vel certæ negotiationis Vide Siluest.v.Peculium,2.n.2. Aliquando ita contrahitur societas,vt alter conferat pecuniam, vel gregem animalium, alter industriam & operam necessariam:vel vterque partim pecuniam,partim industriam.

Tertiò,Ex parte temporis,alia enim contrahitur ad vitam,alia ad certum tempus,alia vsque ad finem certi negotij. Ad hæredes autem hic contractus non transit, etiamsi expresè conuentum sit vt hæres in eandem societatem succedat,vt patet L. Adeò. 59. L. Verùm 63.§.In hæredem.ff. pro socio.quia in hoc contractu industria personæ eligitur,vt habetur d.l. Adeò. Si tamen socij iuramento promiserunt se continuaturos contractum cum hærede, valet pactum, & tenentur eum admittere, quidquid aliqui in contrarium senserint.Ratio est,quia iuramentum seruandum est,quando absque salutis dispendio seruari potest: imò eam vim habet,vt contractum Iure humano aliàs irritum, reddat in sua specie validum,vt dictum est suprà cap. 17. dub. 7. 5

Iuramentum. 6

DVBI

DVBITATIO II.

Quomodo contractus societatis iniri debeat, quando alter confert sortem, alter operam; & quomodo diuisio in fine facienda.

7 *Primus modus in quo pars lucri est loco mercedis.*

OMissis sententiis Doctorum qui valdè perplexè loquuntur,

Respondeo, Variis modis iniri posse. Primò, Vt is qui operas & instrumēta,(v.g. nauem vel currum) præbet, habeat aliquotam partem lucri, quam ipsius opera meretur, & reliquum totum cum sorte pertineat ad eum qui sortem contulit. Verùm hic potiùs est cōductio operarum, quàm contractus societatis, vt rectè Nauarrus cap.17.n.252.docet. Talem contractum plerumque ineunt mercatores cum suis factoribus. non enim volunt eos admittere in societatem, dum nullam pecuniam conferunt; sed vt diligentiores fiot, dant eis in mercedem partem lucri; quo fit, vt si res benè succedat, longè plus accipiant, quàm opera illa mereatur; si malè, lōgè minus. debet enim esse talis pars aliquota, vt tanta sit illis spes accipiendi amplius quàm opera præcisa meretur, quantum est pericolum accipiendi minus: aliàs noo est iusta merces.

8 *Secundus modus, in quo est particeps lucri secundùm æstimationem operarum. Est iniquus.*

Secundò, vt is qui operas confert, admittatur vt verus socius, & solùm sit particeps lucri secundùm æstimationem operarum, quasi tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent operæ. vt si conferas 1000. aureos, & opera socij æstimetur 100 aureis; fitque particeps lucri quasi contulisset solùm 100. aureos. Hic contractus, etsi à quibusdam DD. probari videatur, est tamen omnino iniquus. Ratio est: quia socius id quod confert, certò amittit: (perit enim opera illius) tu verò quod confers non amittis, sed manet tibi saluum: vnde est dispar conditio sociorum, quod repugnat contractui societatis, nisi aliunde fiat compensatio. Deinde, hoc pacto socius, qui confert operam, numquam aliquid lucrabitur, sed certò semper amittet: nisi lucrū sit plusquam 1100. aureorum, quod vix vmquam continget. cùm enim solùm vndecima pars lucri ei sit assignata, nisi hæc excedat 100. aureos, quibus opera eius æstimabatur, nihil habebit supra id quod contulit. si autem vndecima pars lucri sit infra 100. aureos, necessariò amittet, vt patet. Itaque talis societas ferè est leonina, in qua alter sociorum solùm habet damnum, alter solùm lucrum: de qua vide d. L. Si noo fuerint. 29. §. fin. ff. pro socio.

9 *Tertius modus, quo particeps sortis & lucri.*

Tertiò, Vt is qui operas confert, non solùm sit particeps lucri, sed etiam sortis, secundùm æstimationem operarum: ita vt negotiis peractis, ex tota summa, quæ ex lucro & sorte conflata erit, tantum extrahat, quantum si loco operarum pecuniam æquiualentem contulisset: vt si tu conferas 1000. aureos, socius autem operam valentem 100. aureis: & lucrū sit 500. aureorum, socius extrahet vndecimam partem, non solùm è lucro, sed etiam es sorte: id est, ex 1000. & 500. aureis. vnde ille habebit 136 aureos & vnam tertiam. tu verò habebis reliquas decem partes. Hic contractus est iustus probatur, quia qui confert operas, non minùs debet esse particeps tum lucri, tum sortis, quàm qui posuit tantumdem pecuniæ. noo enim ipsi soli opera perire debet, cùm non minùs conferat ad negotiationem, quàm is qui contulit tantumdem pecuniæ: atque is, qui in casu proposito contulit 100 aureos, extrahit vndecimam partem non solùm lucri, sed etiam sortis: ergo etiam is, qui contulit operam eiusdem æstimationis.
10 Itaque in hoc contractu opera socij æstimanda est pecuniâ: eaque æstimatio sorti addenda, vt fiat veluti vna sors communis, v.g. 1100. aureorum, in qua socius habeat partem vndecimam, perinde ac si tantumdem pecuniæ contulisset. vnde posteà in diuisione competit ei vndecima pars sortis & lucri, seu totius summæ. Si opera ipsius valebat quanti sors alterius, debetur ei dimidium totius summæ. si erat æqualis tertiæ, quartæ, quintæ, vel sextæ parti pecuniæ: debetur ei tertia, quarta, quinta, vel sexta pars totius summæ, quæ reperietur finitis negotiis. Iuxta hunc modum intellige quæ habet Couarr. lib 3. variar cap.2. & Nauar. cap.17. num.251. etsi non satis clarè explicent an socius operam conferens, debeat esse solùm particeps lucri, an etiam sortis.

Notandum est, quando hoc modo inita est societas, 11
Si sors pereat.
si sors pereat ante præstitam totam operam: socium, qui eam conferre debebat, teneri soluere alteri (cuius sors periit) partem æstimationis operarum, quæ conferendæ restabant. sicut enim salua sorte, & operâ exhibitâ, debetur socio conferenti operam certa pars sortis, vt dictum est: ita pereunte sorte, & operâ saluâ, (id est, nondum exhibitâ) debetur socio qui sortem posuit, pars æstimationis operæ restantis, iuxta modum supradictum.

Quartò, Fieri potest pactum, vt is qui operam confert, non sit particeps sortis, sed tantùm lucri: ita vt si 12
Quartus modus.
peracta negotiatione nihil supersit præter sortem, nihil habeat. hoc potest esse iustum. Verùm tunc non est comparanda pecuniæ quantitas, quam alter confert, cum pretio operarum, vt in secundo modo: neque est conflanda vna sors ex illa pecunia, & pretio operarū, vt in tertio: sed consideranda sunt ea quæ vtrique pereunt, & hæc inter se comparāda, vt rectè docet Petrus Nauarra lib.3. cap.2. num.452.
Considerāda quæ vtrique pereunt.
Ei igitur, qui pecuniam confert, duo pereunt. Primò, Æstimatio periculi, seu 13
pretium assecurationis capitalis, siue illud periculum in se suscipiat, siue alteri persoluat eius pretium: hæc enim paria censentur. Secundò perit illi æstimatio lucri, illâ pecuniâ sperati: seu pretium, quo alteri vendi poterat spes lucri illa pecunia percipiendi, detractis operis & expensis. qui enim exponit mille aureos negotiationi, facilè inueniet multos qui libenter pro lucro sperato dabunt 100. 200. vel 300. aureos, iuxta conditionem mercimonij, operis solutis. itaque hoc torum perit ei, qui sortem confert. Vnde noo rectè Sotus lib.6. q.6. art.1. docuit, solum pretium periculi sortis hic esse considerandum, quasi illud solùm periret 14
conferenti sortem: nam etiam perit pretium lucri sperati. & sanè si sententia Soti vera esset, is, qui confert decem millia aureorum ad negotiationem valdè securam, vbi periculum non æstimatur nisi centum aureis, non posset plus ex lucro accipere, quàm alter, qui posuit operam 100. aureorum, etiamsi lucrum sit quatuor millium aureorum: quod omnino absurdum est, & nusquam vsurpatum, vt rectè Nauarrus suprà, hanc sententiam refutans, ait: etsi enim pecunia per se sit sterilis: tamen vt subest industriæ alicuius, fit fœcunda, eiúsque fœcunditas magni æstimatur. Patet igitur hæc duo perire ei qui pecuniam confert.

Ei verò, qui confert operam, solùm perit æstimatio 15
operæ. hæc igitur inter se sunt comparanda, & secundùm horum proportionem lucrum est diuidendum: detracta primùm sorte pro eo qui illam posuit. vt si contuleris 1000. aureos, quorum periculum æstimetur 100 spes autem lucri, detractis expēsis, æstimetur 200. censeris contulisse 300. aureos, qui omnino tibi pereunt: opera verò alterius æstimetur 100. censetur itaque contulisse 100. aureos, qoi ipsi pereunt. lucrum autem sit 800. qui operam posuit, habebit quadrantem lucri, nempe 200. quia quartam partem contulit respectu alterius, qui pecuniam posuit, habebit 600. videlicet dodrantem lucri, seo tres quadrantes: quia tres quadrantes contulit respectu alterius. quòd si lucrum sit 400. aureorum tantùm: neuter quidquam lucrabitur, aut amittet: nam vterque solùm accipiet quantum contulit es eo, quod necessariò periturum erat. Si lucrum sit nullum, vterque amittet, eadem proportione. is enim qui pecuniam contulit, amittet 300. aureos, videlicet pretium periculi sortis, & pretium lucri sperati. is qui operam, amittet centum, id est, pretium operæ.

Dices, Sæpè fit vt etiam sors pereat: ergo hoc etiam 16
Obiectio.
est æstimandum, ac proinde ratione huius, debebitur

ei amplius ex lucro, quàm dictum est.: qui enim præstat operam, non potest amittere nisi æstimationem operæ, v.g. 100. aureorum: qui pecuniam confert, potest totam sortem 1000. aureorum amittere.

Responsio. Respondeo, Periculum sortis incertum debet reduci ad certum pretium, quod in casu proposito est centum aureorum, vti supponimus exempli causa, nec alia æstimatio huius periculi est facienda. Nec refert quòd possit amittere mille, quia hoc periculum non æstimatur nisi 100. quos si alteri dare velit, non poterit amittere 1000. in potestate enim ipsius est vel subire periculum amittendi mille, vel dando centum, efficere vt mille securos habeat. Itaque ratione periculi non pereunt ei nisi 100. aurei.

17 *Si sors pereat.* Ex his patet, si sors pereat, perire illi qui illam posuit, nec quidquam ei ab altero compensandum: si verò aliquid supersit, hoc eidem deberi: si præter æstimationem sortis aliquid supersit, id diuidendum secundùm proportionem dictam; ita vt vterque ex eo ea proportione capiat, qua contulit ad id, quod necessariò vtrique periturum erat.

18 *Si opera pluris valeat quàm sors.* Peres, Quid si opera socij pluris valeat quàm pecunia alterius, & tantùm sors sit salua; tenebitúrne is qui illam posuit, socio aliquid compensare? Quidam putant teneri; quia socius certò amittit totam æstimationem operæ, quæ pluris valet quàm sors alterius, quæ non perit necessariò. Sed dicendum est, si contractus initus est secundùm hunc quartum modum, nihil teneri ei compensare; quia dominia eorum quæ conferuntur, non fuerunt communicata; sed manserunt diuisa: (in hoc enim modo contrahendi solùm fit communicatio lucrorum, quæ deducta sorte superfuit) vnaquæque autem res domino suo perit. itaque sicut quando sors longè superat operas, nihil compensare debet qui contulit operas, etsi sors pereat, (quia tota perit ei, qui illam posuit:) ita vicissim quando operæ superant sortem, nihil compensare debet qui sortem posuit, etiãsi sola supersit. Nec refert quòd socius certo amittat totam æstimationem operarum, & quòd hæ operæ pluris valeant, quam sors alterius; quia ideò longè amplius lucri capiet, si extiterit.

19 Si autem initus fuit secundùm tertium modum, sic debet fieri compensatio, nam totum debet diuidi certa proportione vt dictum est; eò quòd dominium eorum quæ conferuntur, fiat commune, tamquam vnius massæ seu sortis, ex diuersorum collatione conflatæ.

20 *Si alter pecuniam, alter pecuniam & operam conferat.* Ex his patet, quid dicendum sit, si alter conferat solùm pecuniam alter pecuniam & operã: item si vterque conferat pecuniam & operam inæqualiter. nam iuxta tertium modum, omnia reuocanda sunt ad æstimationem pecuniariam, vnaque summa conflanda, quæ sociis sit communis; & finita negotiatione, diuisio totius quod inuentum fuerit, facienda secundum proportionem eorũ, quæ singuli contulerunt. Iuxta quartum modum, æstimandum est periculum sortis, & spes lucri per talem sortem obtinendi, deductis operis & expensis. Deinde æstimandæ sunt operæ singulorum, & hac æstimatione iuncta cum pretio periculi sortis, & lucri sperati, duæ summæ vtrimque conflandæ, & iuxta harum proportionem facienda est diuisio lucri.

Petes, Vtrùm hi tres modi contrahendi etiam locum habeant in societate circa greges ouium vel similium animalium?

21 *Societas circa greges.* Respondeo, Habere. De Primo patet; quia potest alicui tradi grex 100. ouium, vt eas pascat pro dimidia parte fructuum (id est, fœtus, lanæ, lactis) siue illi copiosi fuerint, siue exigui. Secundus probatur; quia potest iniri æstimatio pasturæ & ipsius gregis, vt ex vtroque confletur vna res communis: & finita pastura aliquot annorum, fiat diuisio totius, iuxta æstimationem eorum quæ singuli contulerunt. Tertius probatur; quia periculum gregis, & spes lucri ex eo percipiendi possunt æstimari ex vna parte; (hæc enim pereunt ei qui gregem tradit) & cura pascendi ex altera parte; (hæc enim perit ei qui gregem suscipit) & iuxta horum proportionẽ poterit fieri diuisio fructuũ.

DVBITATIO III.

Vtrùm in societate licitum sit pactum cum sociis, vt saluam præstent sortem, & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno.

CAietanus tom 1. opusc. vltim. responsione vndecima, putat formam hanc contractus, quam ei proposuerat Conradus, esse illicitam: *Petrus consignat centum florenos apud Paulum mercatorem vt ei pro parte lucri, capitali saluo assignet per annum quinque florenos, residuo lucri sibi reseruato.* Primò, Quia est contractus societatis, in quo socius obligatur ad assecurandum capitale, cùm nihil ei pro hac assecuratione detur: & ad reddendum certum lucrum, cùm tamen nemo alius pro incerto lucro vellet dare certum illud pretium, quod exigitur à socio. 22 *Caietanus.*

Secundò, Quia non est licitum illos tres contractus simul cum vno eodémque celebrare, etiamsi in singulis daretur iustum pretium: non enim licitum est in contractibus obligare, & grauare alterum vltra naturam contractus: sicut cùm quis dat mutuum, non est licitum obligare mutuatarium ad remutuandum. Pari ergo modo, qui contrahit societatem cum aliquo, non potest eum obligare ad contractum assecurandi capitale, & emendi lucrum incertum certo pretio: nisi idipsum alter cupiat, sic vt fiat communi consensu & condicto. Addit tamẽ Caietanus posse hæc pacta cum eodem fieri successiuè: modo in singulis seruetur æqualitas.

Sotus verò lib. 6. q. 6. artic. 2. & quidam alij putant hæc pacta esse illicita, siue simul fiant, siue successiuè. *Sotus.* Ratio præcipua est, quia qui ita pecuniam suam tradit, vt periculum eius transferat in accipientem, censetur eãm dare mutuò, non ad societatem: atqui ex mutuo non potest peti lucrum: ergo talis contractus est iniustus. Maior probatur, quia dum transfert periculum in socium, amittit dominium illius pecuniæ, & transfert illud in socium. is enim est dominus, cui res perit: cuius signum est, quòd illa pecunia possit emere prædium, vel dotare filiam. Confirmatur, Quia hæc formula aperit fenestram vsuris. facilè enim fiet, vt homines hoc modo tradant suam pecuniam iis, qui neque negotiantur, neque alium quæstum faciunt: & non curent vtrùm illi, quibus eãm dederunt, negotiationi an suis vsibus impendant.

Verùm contraria sententia est multò probabilior & verior, nimirum hæc pacta in societatis contractu esse licita: siue simul fiant cum sociis, siue successiuè: modò prudentis arbitrio seruetur æqualitas. Hanc expressè multi viri doctissimi & religiosissimi tenent: quorum verba breuiter adducam, vt maiorem fidem faciant apud eos qui vel aliter sentiunt, vel rem non penetrant, & magis auctorum numero quàm rationum pondere mouentur. 23 *Esse licita hæc pacta.*

Angelus v. Societas, 1. § 7. *Idem accerem* (scilicet licitum esse) *quando socius accipiens ipsum capitale, conueniret liberè cum socio dante capitale, de dando sibi tale modicum de lucro.* & infrà dicit hoc habere locum, *quando negotiatio est talis qualitatis, quod assecurationem inueniret soluendo tria vel quatuor pro centenario, & tum verisimiliter pro lucro societatis esset recepturus sex vel octo, & aliquando plus: & conueniret cum socio vt solùm daret tria vel quatuor pro lucro, & eũ de capitali assecuraret.* Vnde sequitur, si lucrũ verisimiliter sit 10. 12. vel amplius in centum, posse deponentem conuenire cum socio, vt socius det 5. 6. vel amplius in centum. Et infrà docet, non solum in pecunia dotali, sed etiam *in omni capitale dato ad societatem, posse redimi periculum à socio: modo duo concurrant. Alterum est, vt socius accipiens, liberè hoc velit facere. Alterum, quòd ponens capitale paulò amplius verisimiliter sit lucraturus supra id, quod ex lucro ipsi obueniet; nempe quantum est id, quod eius* *Probatur ex DD.*

alteri

Digitized by Google

alteri pro assecuratione solueret. Quæ omnia in nostro casu concurrunt. Non tamen est necessarium, vt socius ille vellet assecurare, etiamsi non esset in illa societate, vt videtur Angelus requirere, quia satis est, vt omnino liberè assecuret. Si enim non esset socius, fortè nollet illam pecuniam assecurare; quia non sciret quomodo impenderetur, & quæ fraudes possint interuenire. Cùm autem est socius, ipse totum negotium dirigit; & sic minus est periculi: & tota res est ei perspecta. vnde tunc eam libentiùs assecurat.

Gabriel in 4.d.15.q.11.dubit.10. ad verbum sequitur Angelum.

Maior in 4.d 15. q.27. *Si mutuatorius rogaret mutuatorem post mutuum in se suscipere periculum; vel si vltrò mutuator ad hoc se offerat, potest taliter subire onus periculi sicut non mutuator.* Idem docet quæst.49. vbi etiam dicit hanc sententiam à doctissimo Theologo Ioanne Eckio fuisse publicè Bononiæ defensam. Eamdem fuisse communem Theologorum Parisiis tempore Maioris, refert Ludouicus Lopez ex scholiis Victoriæ lib.1. de contractibus c. 65. Etsi Iuristæ forũ externum spectantes & præsumptioni innixi contrarium teneant.

Siluester v.Societas, 1.quæst.2. sub finem, etsi nonnihil confusè loquatur; hanc sententiam tamen apertè indicat: *Fallit*, inquit, *quod dictum est, si capitale sit saluum non ex contractu societatis, sed assecurationis facta ob aliquo, qui non sit socius, cui datur certum quid vt subeat periculum capitalis. Et idem est, si illa assecuratio fiat à socio: modò intentio sit recta, &c.* Rationem subdit, *Quia ibi sunt duo contractus, scilicet societatis & assecurationis, quorum quilibet per se est licitus.*

Nec refert quòd Siluester velit aliquid certum solui pro hac assecuratione, & vt socius sit paratus assecurare, etiamsi non esset socius: quia perinde est, siue id quod soluitur sit certum & definitum reipsa, vt v.g. duo in centum; siue sit in se incertum, sed certum in æstimatione, qualis est pars aliquota. v.g. quarta vel quinta lucri sperati. Hæc enim ab intelligentibus certo pretio æstimari potest, & vendi vel commutari cum re alia aut obligatione. Similiter non est necessarium, vt ille assecurator vellet assecurare, si non esset socius (fortè enim tunc assecuratio esset illi incommoda, vel suspecta ob ignorantiam periculi & fraudum) sed sufficit vt sponte sua cupiat & malit ipse præstare securitatem sortis tali pretio, quàm eam præstari ab alio; vt infra dicetur. Nec Siluester illa requirit vt absolutè necessaria, vt patet ex ratione quam adfert; sed solùm ponit exẽpla, in quibus res sit clarior.

Bartholomæus Fumus v. Societas, num.6. *Si primò fiat contractus, vt periculum pecuniæ sit apud deponentem, postmodum depositarius assecuret deponentem de capitalis salute, recipiendo tria vel duo pro centenario, vel defalcando de lucro, puta sic: Ista pecunia verisimiliter lucrabitur octo pro centum; sed quia volo te assecurare de capitali, conuenio tecum, tantùm dare quinque pro centum. hic contractus est licitus: quia etiam qui non est socius, potuisset illum hoc modo assecurare. ergo nec minus potest dum est socius, dummodò intentio sit, quòd hoc fiat propter assecurationem.* Concordat Siluester v.Societas, §.2.

Vbi aduerte, requirere hunc Auctorem, vt primò fiat contractus societatis absolutè, per quem periculum sit penes deponentem. Sed hoc ideo requirit, vt vitetur præsumptio coactionis & fraudis Vsurariæ. Certum enim est, illud non esse necessarium, quando alter sociorum cupit sua sponte periculum in se suscipere, & alio modo non vult contrahere: quia non cupit rationes suas aliis patefacere.

Eadem apertissimè & distinctissimè tradunt recentiores.

Nauarrus cap. 17. num. 255. docet licitè fieri hos tres contractus cum eodem. *Primum societatis, in quo alter pecuniam, alter operam & industriam confert. Secundum assecurationis, in quo qui operam confert, assecurat alterius sortem. Tertium vt ad tollendas suspiciones, & rationum molestias, qui operam confert, lucrum incertum aliquo certo minore redimat: vel ex lucro verisimili seu incerto, tantumdem certi retineat.* Idem docet in Consil. lib.1.tit.de quæst.34.

Couarruuias lib.3. variar.resolut. cap.2.num.3. *Potest*, ait, *licitè dari pecunia alteri, vt per eum adhibita industria, quæstuaria ars exerceatur: ita contracta societate, vt pecunia salua sit, eiusque periculum ad mercatorem pertineat: lucrum tamen, quod alioquin æquis partionibus commune foret, maiori ex parte ad subeuntem periculum pecuniæ spectet: quasi ea pars lucri, quæ dimidium excedit, iustum sit arbitrio boni viri pretium subeundi periculi: possintque hi contractus vno actu & contextu fieri.*

Gregorius à Valentia disput.5. q.24. punct.2. *Licet*, inquit, *contractum societatis inire, ac cum eodem socio contractum assecurationis capitalis pro parte lucri sperati probabiliter, & assecurationis lucri certi minoris pro alia parte sperati lucri.* Addit, hanc sententiã se præsente Romæ anno 1581. placuisse multis & doctissimis Theologis, re priùs diligẽter excussa, & pro ea citat multos DD.

Ludouicus Molina de Iustitia & Iure tract. 3. disput.417. *Potest quis*, inquit, *dare pecuniam ad negotiationem vt augeatur & pariat lucrum, cum pacto vt vel tertius, vel is qui eam accepit, securam illi reddat: ineundo insuper contractum lucri quod est in spe, pro certo & determinato lucro quotannis sibi reddendo: siue hæc pacta ex interuallo ponantur, siue à principio formaliter & expressè, siue etiam virtute, & implicitè tantùm.*

Franciscus Garcia de contract. p.2. cap.17. *Potest in contractu societatis socius assecurare sortem socij sui, & lucrum ex ea societate speratum.*

Eamdem sententiam apertè docet Ludouicus Lopez de contract. lib.1. cap. 65. vbi primùm ponit tres conditiones. Prima est, vt deponens pecuniam velit obligare mercatorem ad negotiandum. Secunda, vt non nimis multum lucri ab eo exigat. Tertia, vt mercator sponte velit capitale assecurare. Deinde addit: *Cum his conditionibus potest licitè fieri ex se contractus prædictus cum socio, siue eodem tempore cum contractu societatis, siue successiuè: & non solum formaliter & explicitè, sed etiam implicitè & æquiualenter, vt ait Nauar.* Deinde citatis aliquot Auctoribus, addit: *Sed neq; Victoria, neque Frater Ioanes de Penna, neque Caietanus (qui videntur tenere contrarium) ausi sunt hanc conclusionẽ omnino damnare.*

Eamdem tenet Bartholomæus Medina in sua Instructione §.27. vt idem Lopez refert.

Franciscus Toletus l. 5. cap. 41. *Contractui societatis possunt annecti alij duo, puta assecurationis capitalis: sicut enim vnus potest assecurationem capitalis cum tertio facere, ita etiam potest cum socio. Potest etiam locare fructus & lucrum pretio conuenienti, vel assecurationem lucri facere. Et ita sentit Caietanus opusc.16.quæst.11. & Nauar.cap.17. num.255. quamuis Soto id non recipiat. Sed non videtur id negandum, dummodò, vt Caiet. dicit, non obliget socium ad tales contractus, sed liberũ relinquat, sicut & alium tertiũ.*

Eamdem tenet Iosephus Anglea in Floribus 4. Sententiarum, quæst.de societate.

Eamdem apertè indicat F. I. Benoist lib.3. cap.9. §. *Exemple.*

Eadem nuper à doctissimis viris absque vlla difficultate fuit Romę approbata, & passim per Italiam est in vsu, vt ex formulis impressis mercatorum constat.

Denique plurimi hoc tempore per Italiam, Hispaniam, Germaniam, Galliam, S.Theologiæ professores celeberrimi eamdem absque dubitatione tradunt.

Probant Doctores Primò, ex Iure canonico c. Per vestras.de donat. inter virum & vxorem: vbi, si marito vergente ad inopiam, nec valente dare sufficientem cautionem pro dote vxoris conseruanda, dos versetur in periculo: iubetur tali dos tradi mercatori ad societatem negotiationis, vt nimirum & securè apud illum conseruetur, & ex eius lucris possint onera matrimonij sustentari. atqui hoc fieri non posset, nisi cum mercatore ineantur tres supradicti contractus formaliter vel æquipollenter. Hæc ratio est probabilis, sed non conuincit, vt ostendit Lopez supra. 24 *Secundò probant ex Iure.*

Secundò, ex Iure ciuili L.Si non fuerint.29.ff. pro socio, dicitur *ita coiri societatem posse, vt nullam partem*

damni alter sentiat. quod alia ratione fieri non potest, nisi contractui societatis addatur contractus assecurationis sortis.

25 *Tertiò probatur ratione.* Tertiò Probatur ratione. Si esset aliqua iniquitas in hoc contractu, vel id proueniret ex eo quòd non seruetur æqualitas inter ea quæ commutantur, vel quòd mercator obligetur ad aliquid supra naturam contractus, vel denique ex eo quod ratione assecurationis præstandæ à mercatore fit implicitum mutuum, ex quo non licet lucrum captare. non enim sunt aliæ causæ ob quas Auctores aliqui velint hunc contractum iniustum. sed ex nullo horum capitum est iniquitas: ergo, &c.

Ex 1. cap. non esse iniustitiam. Non ex primo, Quia supponimus esse æqualitatem, secundùm peritorum æstimationem, inter ea quæ vtrimque præstantur & commutantur, nimirum ex parte deponentis sortem, & ex parte mercatoris. Ex parte enim deponentis tria conferuntur, quæ ipsi pereunt.

Primum est Æstimatio periculi, cui pecuniam suam exponit. etsi enim mercator dicatur eam assecurare, hæc tamen securitas est valdè infida, & cum ea plurimi euertuntur. Vnde plerique libenter adhuc darent vnum in centum pro perfecta assecuratione, per pignus aut hypothecam sufficientem obtinenda. Quare exponendo sic sortem, censetur mercatori dare vnum in centum, cùm periculum sortis tanti æstimetur.

Secundum, æstimatio commoditatis, quam habebat ex pecunia præsenti. commodum enim cuique est habere pecuniam suam expeditam ad omne lucrum, quod se fortè offeret. hæc æstimatio est facilè duorum vel trium in mille.

Tertium est Æstimatio lucri sperati, quæ quando industrius est mercator, facile est 10. vel 12. in centum, & sæpè multò amplius, vt quotidiana experientia, & mercatorum confessione constat.

26 Ex parte mercatoris similiter tria conferuntur. Primum est Elocatio operarum, seu obligatio ad impendendam illam pecuniam negotiationi. hæc non magni à mercatoribus pecuniam accipientibus æstimatur: quia eadem opera illam pecuniam vna cum sua impendunt. Imò id auget illorum fidem, & facit illustriores, quòd magnam vim pecuniæ habeant. Vnde fit vt meliori pretio emant, partim propter fidem seu creditum, partim quia merces in maxima quantitate numerata pecunia comparant: quod facere absque adminiculo illo non possent.

Secundum est Assecuratio sortis. hæc etiam non magni penditur; tum quia ea securitas parum est secura, & multis periculis exposita, vtpote, nulla nitens hypotheca, sed sola fide mercatoris. (vnde non est maior, quàm sit securitas bonorum ipsius mercatoris, quæ omnia fortunæ sunt exposita) tum quia si mercator euertitur fortunis, nihil iuuabit alterum, pactum illud assecurationis. si non euertitur, libenter soluet sortem ne apud alios amittat fidem.

Tertium est Obligatio soluendi 6. & $\frac{1}{4}$ in centum, vel quantum iudicio peritorum conuentum fuerit. quæ obligatio minoris æstimatur quàm censuaria, propter infirmitatem fundamenti; nimirum quia caret hypotheca, & quia omnia bona illius magis sût exposita periculis, quàm eorum à quibus census emi solẽt.

Conferantur nunc hæc tria quæ vtrimque præstantur inter se; cui dubium esse queat, quin iudicio & æstimatione peritorum mercatorum possit inter hæc statui æqualitas? Si potest statui æqualitas, nihil obstat quin hæc inter se possint commutari iusto contractu. atqui iudicio peritorum mercatorum in formula illa est æqualitas, saltem eatenus vt non censeatur plus exigi à mercatore, aut ipse plus grauari, quàm valeat id, quod ipse præstat pecuniæ depositori. ergo illa formula hac ex parte non est iniusta.

27 *Possunt fieri in modum vnius.* Hinc patet, hos tres contractus posse fieri per modum vnius contractus innominati, *Do & facio vt des, & facias*: nimirum, Trado tibi hanc meam pecuniam ad negotiandum (exponens eam periculo, & priuans me illius commoditate) & do tibi totum lucrum, vt tu ea negotieris, & te obliges ad reddendam sortem, & ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum. Vel sic, Si velis mea pecunia negotiari, assecurare sortem, & obligare te ad soluendum 6. $\frac{1}{4}$ in centum, tradam tibi meam pecuniam, & concedam tibi totum lucrum. Hic non sunt tres contractus à se mutuò independentes; sed vnus solus inuoluens omnia, quæ vtrimque sunt conferenda & commutanda.

Ex his patet, ex primo capite nullam esse iniustitiam in hoc contractu.

Sed neque ex secundo, nimirum quòd mercator 28 obligetur ad aliquid supra naturã contractus societatis, vel conductionis operarum. Primò, Quia non obligatur ad hoc ex vi contractus societatis aut conductionis: hoc enim iniquum est, eò quod grauetur supra naturam contractus; quod grauamen nouo pretio non compensatur: vt si quis ex eo solo quòd ineat contractum societatis mercaturæ cum altero, velit sibi præstari periculum sortis, & nihilominus æqualiter particeps esse lucri, (hæc enim est societas leonina, in qua vult quis esse immunis à damno, & par vel maior in lucro) sed obligatur ex alio contractu, in quo noua datur compensatio æqualis illi grauamini. ideò enim pars aliqua lucri sperati ei conceditur. *Ex 2. cap. non esse iniustitiam.*

Nec refert, quòd sine hoc contractu assecurationis nolit depositor pecuniæ inire contractum societatis, aut conductionis operarum mercatoris: cuique enim liberum, nolle inire vnum contractum sine alio. v.g. contractum venditionis sine contractu redimendi; aut contractum venditionis vnius speciei, sine venditione alterius speciei, &c.

Accedit quòd mercatores sic malint quàm aliter; maius enim lucrum sic percipiunt. Assecurationem enim sortis sæpè non magni æstimant, quia norunt eam securè impendere; vel si exponunt eam periculis, & res malè cesserit, cogitant se non fore soluendo, ac proinde depositorem fore damni participem: quod sæpè fieri videmus. Lucrum autem incertum, quod illis offertur, libenter certo pretio redimunt, quia sperant se multò plus lucraturos: & tales venditiones & emptiones rerum non habentium certum euentum, inter eos sunt creberrimæ. Adde, quòd ex tali contrahendi formula non cogantur rationes suas & computus aliis patefacere. Itaque tantum abest, vt ad contractum assecurationis, & certæ pensionis annuæ pro lucro sperato, adigantur mercatores inuiti, vt alia ratione plerosque nolint ad societatem admittere, aut eorum negotia curare.

Denique isti tres contractus possunt iniri per modum vnius, vt antè explicatum est: modò ea quæ commutantur, exæquentur æstimatione & iudicio peritorum mercatorum: & tunc non poterit dici, quod ex vi vnius contractus obligetur ad alium, cùm reuerà tantùm sit vnus contractus. Itaque ex hoc capite secundo non est iniquitas.

Ex tertio etiam capite non est iniquitas: quia falsum 29 *Non ex 3. cap.* est quòd ratione assecurationis præstandæ à mercatore cui datur pecunia, amittatur dominium, & fiat *Non transfer in mutuum.* implicitum mutuum, vt putat Sotus. Non enim magis amittitur dominium, aut transit in mutuum, quando cum eodem, cui pecunia traditur, & veluti locatur ad negotiandum, pactum securitatis initur; quàm quando cum tertio initur.

Quod tripliciter probatur. Primò, Quia in locato & commodato non amittitur dominium, nec desinit esse contractus locati aut commodati, etiamsi conductor aut commodatarius suscipiat in se periculum rei, vt colligitur ex cap. vnico, de commodato. & L. 1. ff. depositi. & per se satis constat. ergo neque in proposito contractu, siue consideretur, vt contractus societatis, siue vt locatio pecuniæ, aut conductio operæ ad negotiandum illâ pecuniâ: quomodo ordinariè in praxi solet exerceri. Nec refert quòd pecunia illa misceatur cum pecunia mercatoris: quia id non facit amitti

dominium

dominium, sed potiùs facit depositorem dominum partialem totius summæ, cùm communi consensu misceantur; vt apertè colligitur Institut. de rerum diuisione, §. si duorum.

Secundò, Quia mercator non potest illam in alios vsus quàm in mercimonium impendere: alioquin iniuriam tibi facit, & tenetur quanti tua interest, non fuisse sic impensam. Vnde verum non est, illum ea pecunia posse emere prædium, aut dotare filiam; quia non est illi ad eum vsum concessa; nisi id faciat cum animo mox aliam eius loco substituendi: quo modo etiam deposito vti licet, cuius tamen dominium non amittitur.

Tertiò, Si contingat mercatorem non esse soluendo, depositor potest ante omnes creditores pecuniam suam, si adhuc inueniatur, extrahere tamquam rem suam, & si surrepta fuerit, actione in rem illam vindicare: quæ omnia sunt aperta signa dominij, & nullum hic esse mutuum. secùs enim res se in mutuo habet. Vnde patet, ex nullo illorum trium capitum supradictorum esse iniustitiam in hoc contractu; ac proinde contractum non esse iniquum.

30 *Secunda ratio.* Secundò, Si hic contractus esset iniquus, vel id esset ratione pacti assecurationis annexi, vel ratione lucri certi pro incerto. sed non est iniquus ratione pacti assecurationis, vt iam ostensum est: neque etiam ratione lucri certi pro incerto; quia omnes DD. fatentur hoc pactum licitum esse; vt docet Lopez suprà. sicut enim vendi potest iactus retis, ita etiam lucrum speratum.

Tertia ratio. Tertiò, Isti contractus possunt iniri cum diuersis, vt omnes fatentur. possum enim cum Paulo mercatore inire contractum societatis, vel conductionis operæ nauandæ conferendo 1000. aureos, & assignando ei pro industria sextam, vel septimam partem lucri sperati. Deinde contractum assecurationis cum Petro, vt præstet periculum sortis, relicta ei quarta, vel quinta parte lucri incerti. Denique contractum venditionis lucri incerti cum Ioanne, vt pro reliquis partibus lucri sperati certum quid mihi soluat. cur non possunt fieri cum eodem, præsertim cùm ille id petat, & alios admisceri nolit? quæ enim inita cum diuersis iusta sunt, etiam cum eodem iusta sunt, si ille sic contrahere sponte sua cupiat, vt Siluester, Lopez, Nauarrus, & alij DD. annotarunt. Iustitia enim consistit in æqualitate rei ad rem, non in habitudine ad personam, seu subiectum. In hoc enim ab alijs virtutibus præsertim moralibus distinguitur, vt omnes Theologi & Philosophi docent.

Si dicas, quando tale pactum assecurationis cum eodem contrahitur, amitti dominium pecuniæ, fierique tacitum mutuum; hoc iam antè satis refutatum est. *Quarta ratio.* Denique hæc pacta possunt fieri cum eisdem successiuè, cur non etiam simul? Antecedens fatetur Caietanus, & passim ceteri DD. excepto Soto, & per se satis constat. sunt enim pacta iusta. Primum enim est pactum societatis, vel conductionis operæ: secundum, assecurationis: tertium, venditionis lucri incerti maioris pro certo pretio minore. Consequentia patet; quia simul vel successiuè fieri, non mutat iustitiam pactorum, modò semper seruetur æqualitas, & vtrimque libertas.

Conclusio. Ex his patet, Primò, Contractum illum supradictũ, quem Conradus proposuit Caietano, ea forma qua proponitur, non esse iniquum: continet enim triplex pactum iam explicatum. *Ad rationes Caiet.* Neque verum est, pro assecuratione nihil dari. quia datur pro ea pars lucri incerti, quæ iudicio prudentis, spectatis circumstantijs, censeatur illi æquiualere. pro reliquo lucri incerti maioris, exigitur aliquid certi quod minus sit, quod iudicio prudentis, spectata conditione negotiationis, & reliquis circumstantijs, censeatur spei illius æquiualens; vel certè non pluris æstimetur.

Nec obstat, quòd fortè tertius nollet illud lucrum incertum eo pretio certo emere: tum quia sæpè contrarium est verum: tum quia id prouenit ex eo, quòd tertius non possit certo scire quantum lucri prouenerit. Nam potest ei fraus magna fieri, cùm non sit conscius eorum quæ geruntur. secùs est de socijs, vt ex dictis constat.

Secundò, constat, formulam illam, quæ in Italia & Antuerpiæ varijs linguis circumfertur, non esse iniquam, continet enim tres illos contractus, estque talis: *Ego infrascriptus confiteor hoc meo chirographo, me accepisse à Titio mille aureos, vt eos impendam legitimæ negotiationi: & loco incerti lucri maioris, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto me illi daturum 6. & ¼ in centum quotannis, & eiusdem summæ periculum præstiturum.* *Formula mercatorum.*

Ad argumentum Soti abundè constat ex rationibus supradictis. Ex quibus etiam facilè soluitur aliud argumentum, quod quidam valdè vrgent. De ratione contractus societatis est, inquiunt, vt sicut socius est particeps lucri, ita etiam sit damni. L. 1. & sequent. ff. & C. Pro socio. atqui in prædicto contractu socius ille qui pecuniam confert, est extra damnum, & solùm est particeps lucri: ergo non est ibi vera societas, sed vel mutuum cum vsura, vel societas leonina. Dicendum enim, hinc rectè sequi, non esse contractum societatis purum, de quo illæ leges loquuntur, hic enim illam paritatem in lucris & damnis requirit: sed mixtum alio contractu. verùm autem ratione illius admixti transeat in aliam contractus speciem, ita vt non debeat ampliùs dici contractus societatis, parum refert, modò in re seruetur æqualitas. vt autem passim est in vsu, potiùs est contractus conductionis operarum ad negotiandum, quàm veræ societatis. neque verum est esse contractum mutui, vt suprà ostensum. neque potest dici societas leonina: quia quòd damni non sit particeps, compensatur alio contractu sponte vtrimque inito. si illam immunitatem iusta ratione & socio inuito nollet compensare, esset societas leonina.

Petes Primò, Vtrùm hi contractus debeant semper expressè fieri? 31 *An debeant fieri expressè.*

Respondeo, Id non esse necessarium, vt rectè Nauarrus suprà ex Maiore: sufficit enim vt contrahentes implicitè illos intendant per vnicum contractum expressum, modò seruetur æqualitas; ita vt per tres expressos contractus, iustè ad id, quod ex vnico quæritur, possit perueniri. Idem enim operatur consensus implicitus & expressus. Vnde potest quis vti hac forma cum mercatore: Confero 1000. ad mercaturam, vt quotannis soluas 5. vel 6. salua sorte, eo modo, quo DD. docent id esse licitum. satis enim per hoc indicantur isti contractus: satisque intelligitur, pro lucro incerto exigi onus præstandæ sortis, & soluendæ certæ pensionis. quò autem negotiatio est magis lucrosa, eò plus exigi potest. Vnde si campsori detur, vel negotianti apud Indos, non damnarem, etiamsi 8. vel 10. in 100. exigantur.

Notandum tamen est Primò, Necessarium esse vt hi contractus saltem implicitè intendantur, iuxta aliquem istorum modorum, quos suprà cap. 20. dub. 11. & 12. explicuimus, quia requiritur iustus titulus exigendi certum lucrum vltra sortem: nullus autem apparet præter contractus prædictos, (nisi fortè quis intendat emere censum vtrimque redimibilem, de quo modò non agimus.) *Debent intendi.* Vnde si quis intendat mutuare mercatori, & exigat partem lucri, tenetur ad restitutionem. similiter si putet mercatorem non velle vti ea pecunia, aut alia eius loco ad negotiationem: quia tunc contractus negotiationis & venditionis lucri incerti non habent locum. itaque censetur mutuum cum obligatione reddendi aliquid supra sortem, quod est illicitum. Si tamen bona fide dedisset, putans illum velle vti ad negotiationem, posset exigere pretium conuentum, quia contractum ex parte sua bona fide impleuit: ac proinde potest alterum cogere vt etiam impleat, aut soluat quanti sua interrat ipsum pacta conuenta præstitisse.

Notandum Secundò, Hoc pactum assecurationis etiam esse licitũ in societate circa greges animalium.

potest enim tradi grex 100. ouium pascendus, ea lege, vt pastor præstet eum saluum, supplendo si quid etiam fortuitò perierit; & prætereà quotannis soluat aliquid certi pro fructibus. Vt tamen hic contractus sit iustus, necesse est, vt spes fructuum ex illo grege sit tanta, vt iudicio prudentis æquiualeat oneribus quæ pastori imponuntur; nempe obligationi præstandi integrum numerum, & soluendi quotannis certam pensionem.

32 *An expediat Rep.* Petes Secundò, Vtrùm expediat hoc tempore in Belgio, & aliis locis similiter constitutis, permittere huiusmodi formulam contrahendi?

Videri posset non permittenda. Primò, Ob periculum fraudis viurariæ, quæ facile sic tegi potest: vt si pecunia detur ei, qui per eam quæstum facere non cogitet; aut si non curet, vtrùm negotietur, nec ne; tunc enim erit implicitum mutuum sub specie contractus societatis. Vnde quidam ex supradictis DD. dicunt hunc contractum non esse consulendum, & posse prohiberi, & sæpè habere coniunctum scandalum.

Secundo, Quia si talis formula contractus permittatur, homines passim negligent emptionem redituum & prædiorum, aliorumque bonorum immobilium, ex qua Principi vel Reipub. tributum seu vectigal aliquod pendi solet. itaque cedet hæc res in damnum Principis & Reipub.

Tertiò, Quia contingit multos priuatos euerti fortunis, quando mercatores (quod sæpè accidit) cedunt foro quod incommodum vitabitur, si talis contrahendi ratio fuerit prohibita.

Expedire probatur. Nihilominus sentio esse expediens, præsertim hoc tempore & ad salutem animarum, & ad commodum Principis; & ad compendiũ viduarum & pupillorum, hanc formam non prohiberi, sed permitti. Quòd ad salutem animarum expediat, probatur; Quia si hæc forma prohibeatur, subtrahetur plurimis qui reditus non habent, nec venales inueniunt, ratio viuendi salua sorte quam tamen omnes conseruatam volunt. Itaque conferent se ad iniquas artes, ad occultas vsuras, ad fraudes emptionum & venditionum, ad cambia sicca & ficta, ad mohatras monopolia, furta. Alij paucis annis sortem consument; sicque filiæ non poterunt honeste elocari, nec filij in studiis liberalibus ali: aliáque plurima incommoda sequentur.

Quod ad commodum Principis & Reip. attinet, patet. Si enim hic contractus prohibitus fuerit, non poterunt mercatores Principi suppeditare pecuniam, nisi sub maximis detrimentis. cogentur enim omnem ferè pecuniam accipere aliunde per cambia, quorum pretia in annum sæpè excrescunt ad 12.14.18. vel amplius in centum. vnde etiam multo amplius nomine cambij vel interesse exigent à Principe. Cùm autem hic in patria accipiunt pecuniam triplici illo contractu a viduis, pupillis, & aliis, qui eam aliter impendere vtiliter non possunt, ordinariè solùm soluũt 6. & $\frac{1}{4}$ in centum, secundum rationem redituum: & ita minus interesse exigunt à Principe. Itaque hic contractus maximè redundat in commodum Principis & Reipublicæ.

Neque verum est, alia ratione Principi obuenire damnum, quod negligatur emptio redituum, & bonorum immobilium: quia hoc tempore raro offeruntur reditus boni venales; quin potiùs passim redimuntur refusa sorte. Nemo enim est, qui non malit reditum benè hypothecatum, quam hunc triplicem contractum cum mercatore. Itaque si omnes possent sortem suam impendere in reditus, non confugerent ad mercatores. Idem dicendum de emptione prædiorum, & aliorum immobilium. hæc enim vel se non offerunt; vel si offerunt, ita grauantur, vt ex fructibus parum percipiant: & non possint inde viuere. Durum autem est, cogere subditos ad emptionem earum rerum, quæ ipsis pro hoc tempore futuræ sint parum vtiles.

Quod etiam ad commodum viduarum, pupillorum, & plurimorum aliorum, qui alia ratione fructuosè suam pecuniam non possunt impendere, expediat hunc contractum permittere, constat ex dictis. alioquin consument sortem, & tandem redigentur ad inopiam, vel ad turpia lucra se conuertent.

Nec obstat, quòd aliquos contingat vnà cum mercatoribus euerti: quia hi pauci sunt ad reliquos qui non euertuntur. Deinde non statim euertuntur, sed plerumque post multos annos, quando iam diu fructum perceperunt. ac si viuere debuissent ex capitali, non minùs post aliquot annos ad inopiam vergere cœpissent. 33 *Ad rationes.*

Quod ad speciem vsuræ attinet, ea facilè abstergetur, si contractus ineatur cum industrio & sedulo mercatore, eique detur dumtaxat ad impendendum legitimæ negotiationi, vt formula præscribit. Quòd si quis aliter faciat, id non est vitium huius formulæ, sed hominis a formulæ præscripto recedentis. quod in omnibus contractibus vsu venire potest. atqui ob abvsum quorumdam, id quod in se rectum est, & expediens bono publico, non est prohibendum.

Nec obstat quòd Sixtus V. in constitutione edita anno 1586. 12. Kal. Nouemb. damnet & reprobet omnes contractus in posterum ineundos, per quos cauebitur personis pecunias, animalia, aut res alias, societatis nomine tradentibus, vt sors ipsa, etsi fortuito casu pereat, semper salua sit; & integra à socio recipiente restituatur: & statuat vt talis contractus posthac vsurarius censeatur.

Primò, Quia intelligi potest, quando ex vi contractus societatis exigitur assecuratio.. Secundò, Quia non obstante hac constitutione, in Italia maximè viget, & semper viguit ista forma contrahendi: & passim schedulis impressis extat, & versatur in omnium manibus. Vnde patet illam constitutionem vel numquam ibi fuisse receptam, vel certè non vetare hanc formulam, sed aliò spectare. Multò minùs fuit recepta hic in Belgio, vbi neque fuit vnquam promulgata, neque cognita.

Simili modo Pius V. anno 1569. multa statuit de censibus, (v.g. vt statuatur super re immobili, fructifera, certis finibus designata, vt re pereunte pereat census pro rata: vt pecunia reipsa numeretur, idque coram Notario & testibus, & alia huiusmodi) & iubet contractum censeri vsurarium, si aliqua ex his conditionibus defuerit: tamen quia hic in Belgio illa constitutio non est recepta, nemo sibi facit scrupulum, etiamsi eam non seruet.

Idem alia cõstitutione de cambiis edita anno 1571. statuit, vt quando solutio differtur in secundas nundinas, non plus exigatur quam cùm in primas tantùm, & vt æquè multum soluatur siue nundinæ illæ sint propinquæ tempore, siue remotæ. Neutrum tamen seruatur in praxi, nec Doctores damnant, eò quòd constitutio recepta non fuerit.

Neque etiam obstat cap. In ciuitate, de vsuris: quia solùm ibi vetatur, ne venditio creditò maiori pretio fiat, quàm ea quæ agitur præsenti pecunia. alius longè est casus noster. Nihilominus non obstante illa prohibitione, sæpè venditio fit creditò maiori pretio; non solùm quando res putatur pluris tempore solutionis valitura, quod permittitur illo cap. sed etiam in aliis euentis; vt ratione interesse, ratione periculi cui exponitur, & ratione multitudinis eorum qui sic volunt emere: vt constat ex praxi mercatorum vbique recepta, & à DD. excusata & defensa.

Dices, Vsuræ pupillares sunt vetitæ multis locis: ergo etiam hic triplex contractus vetandus.

Respondeo, Esse magnam disparitatem: nam illæ vsuræ sunt veræ vsuræ, nec habent alium titulum quam puri mutui (depositum vocant) nisi fortè deponentes explicitè vel implicitè intendant triplicem illum contractum, & agant cum mercatore. quo casu nulla est in illo contractu iniustitia. Sed revera plerique pecuniam suam vel pupillorum ita deponentes nihil cogitant, nec sciunt de illo modo contrahendi: & sæpè non agunt cum mercatore, sed cum aliquo, qui pecuniam ad suæ familiæ sustentationem, vel solutionem

Digitized by Google

lutionem debitorum, expetit. Vnde meritò talis contractus est prohibitus. addo, totam hanc deductionem a primariis professoribus sacræ Theologiæ huius Vniuersitatis esse examinatam, qui eam in omnibus & singulis suis conclusionibus probarunt, & vsui publico permittendam esse iudicarunt. Hæc fusiùs præter meum morem persecutus sum, quòd videam adhuc à quibusdam propter vmbras quasdam vsuræ hunc contractum damnari: cuius prohibitionem hoc tempore cum damno publico futuram non dubitauerim.

DVBITATIO IV.

Quæ damna & expensæ ponentis operam sint communes, quæ non.

34 RESpondeo Primò, Si quid hac de re inter eos iusta pactione est conuentum, id est seruandum. Secundò, Si nihil est conuentum, seruanda est consuetudo loci; nam contractus censentur celebrari secundùm consuetudinem loci; quando aliud non est expressum.

35 *Regula generalis.* Tertiò, Si non constet de aliqua recepta consuetudine loci, qua res possit decidi, sequenda est hæc regula, Vt impendia & damna, quæ causa negotiorum societatis sunt accepta, sint communia; vt si ad merces coëmendas profectus, in latrones incideris, pecuniamque tuam, vel res alias perdideris, si tu vel serui tui ab iis fuerunt vulnerati, & impensæ in medicos sint factæ. Ita habemus L. Cum duobus. 52. §. Venit. ff. pro socio. Similiter si captus ab hoste, te redemeris. Vtrum autem expensis itinerum detrahendum sit quod domi manens insumpsisses, dubium est. Syluester num. 12. ex Baldo & aliis affirmat. Nauar cap. 17. num. 283. negat; nisi contrarium sit deductum in pactum. Vtrumque est probabile. Sententia tamen Nauarri est conformior Iuri & praxi. Ad expensas etiam pertinet, si quid de suo socius impendit ad conseruationem mercium communium, ne perirent vel deteriores redderentur.

36 Vtrùm autem ex iustitia teneatur de suo ad hoc impendere, quærunt aliqui. Dicendum est, Teneri, si alia ratione non possit damnum commune auertere. Ratio est; quia tenetur eam diligentiam rebus communibus adhibere, quam quisque propriis adhibere solet: atqui ad res suas conseruandas quisque de suo impendit: ergo idem præstare debet ad conseruationem rerum communium. Confirmatur, quia talis tenetur petere mutuum, si aliter non potest damnum commune auertere: ergo si id nolit vel non possit ab aliis petere, tenetur accipere à seipso nomine societatis. Ita Molina disp. 418.

37 *Si culpa sua vel odio sui damnum illatum sit.* Aduerte tamen, si aliquid damni eueniat culpa socij, illud non fore commune; vt si res furto sint ablatæ defectu debitæ custodiæ, vt patet L. cit. tenetur autem non ad exactissimam diligentiam; sed ad talem, qualem rebus propriis adhibere solet. vt habetur L. Socius. 72. ff. pro socio. vel potiùs qualem socij communiter præstare solent. Pari modo, si priuato tui odio vel amore damnum vel commodum tibi quis adferat, etiamsi societas sit eius occasio, non erit commune: vt si inimicus inuentum in via, & ad negotia communia proficiscentem vulnerauerit: si absentem amicus heredem non scripserit. vide Siluestrum, Societas 1. num. 9.

Denique si alter sociorum prodigè administret ex lucris, tenetur alteri compensare. Vnde sequitur in contractu societatis inter maritum & vxorem, vbi lucra sunt communia, si maritus, cui commissa est administratio prodigè agat, soluto matrimonio, illius heredes teneri vxori: quia prodiga administratio, non est administratio, sed profusio: & alias, hoc ipso, quo lucra aliqua extant, dimidia pars est vxoris; sicut in alio societatis contractu, ad commune lucrum inito. quare tenetur sicut socius, cui concessa administratio ad bonum commune. Vnde in hoc casu vxor, si alia ratio sibi consulendi non suppetat, poterit vti occulta compensatione, quantum ex prodigè donatis, vel consumptis à marito ad eam pertinebat; vt rectè Petrus Nauarr, lib. 3. de restitut. cap. 1. num. 114.

Contrarium tamen docet Nauarr. cap. 17. num. 155. vbi dicit, maritum non teneri restituere vxori, quæ de lucris communibus malè impendit. Ratio ipsius est; quia, inquit, illa sola, quæ tempore diuortij inueniuntur lucrifacta, censentur lucra: reliqua enim, licèt pro dimidio lucrifiant vxori, lucrifiunt tamen reuocabiliter, ita vt maritus benè vel malè administrando, potuerit illa sibi & vxori reuocare. Sed hæc ratio non est solida: nam reuera vxor habet dominium & possessionem talium bonorum ab initio, quo sunt acquisita, non minùs quam maritus, etsi partiale; sicut quando res indiuisa, est communis duorum: & maritus nihil præ illa iuris in eis habet, nisi administrationis. ergo ab initio ei pars dimidia debetur; & si maritus malè administret, non potest hoc iuri vxoris officere, sicut nec in paraphernis.

CAPVT XXVI.

De Ludo & Sponsionibus.

Habet 5. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid ludus, quid sponsio, & vtrùm hi contractus sint liciti.

LVDVS propriè accipitur pro dictis vel factis ad oblectationem animi destinatis, vt colligitur ex D. Thoma 2. 2. quæst. 168. art. 2. hic verò accipimus pro *contractu, quo ludentes inter se paciscuntur, vt victori cedat quod vterque deposuit.* Itaque ludus propriè est veluti certamen quoddam duorum, ad animi oblectationem pertinens. *contractus autem ludi* est pactum, vt victori certaminis, res ab vtroque exposita tribuatur. 1 *Contractus ludi.*

Sponsio est contractus, in quo duo de veritate vel euentu alicuius rei contendentes sibi vicissim aliquid spondent, vt id eius sit, qui veritatem fuerit assecutus. 2 *Sponsio.*

Vterque contractus Iure naturæ est licitus, modò debitæ conditiones adsint. sicut enim in potestate cuiusque est rem suam alteri donare absolutè; ita etiam transferre in alterum sub aliqua conditione; siue ea fortuita sit, siue ex industria pendeat. Vnde non est verum, ex intentione lucri reddi illicitum, & mortiferum peccatum, vt vult Siluester v. Ludus q. 4. & alij, quos ibi citat, nisi affectus lucri sit immoderatus. non tamen erit ob hanc causam peccatum mortiferum, nisi affectus ille, ex quo procedit, tantus sit, vt quis ex illo paratus sit facere notabilem iniuriam proximo; vel aliquod præceptum sub peccato mortifero obligans violare, vt si amore lucrandi per ludum, die festo omittat Sacrum. 3 *Esse Iure naturæ licitos.*

Aduerte tamen Primò, Quosdam ludos Iure ciuili esse prohibitos, etiam laicis; vt sunt omnes ludi, qui magis fortunâ quàm arte reguntur, qui communiter nomine *alearum* significantur in Iure; vt patet L. 1. & 3. C. de alearoribus; vbi etiam quinque dumtaxat ludi permittuntur, *cursus, saltus, vibratio quintana* (id est, hastiludium absque spicolo) *lucta & hippodromus*; & conceditur ditioribus vt in singulas commissiones, vnum solidum (nummus erat aureus) tantummodò possint deponere. *si in plus lusum fuerit*, inquit, *neque repetitio detur, & solutum repetatur.* Causa huius prohibitionis est triplex. Prima, quòd ex hoc genere ludi sæpè iræ & blasphemiæ in Deum (cui euentus fortuiti solent assignari) concitentur. Secunda, Quòd inter ludentes sæpè oriantur lites & pugnæ. Tertia, quòd facilè tota substantia per illud exhauriatur: vnde fit vt 4 *Quidam Iure ciuili prohibiti.* *Causa vetandi.*

ad furta & latrocinia se conferant. insinuantur hæc d. L.Alearum, suprà. Iure Digestorum etiam prohibitus erat aleæ lusus, præsertim si quis in pecuniam luderet;vt habetur L.Solent. ff. de aleatoribus : vbi tamen permittuntur quinque illi ludi supradicti, virtutis exercendæ causa. vetitum etiam erat commodare illis locum ad ludendum, L.1.ibidem. Ex quibus apparet, quantò meliores fuerint in hac causa mores illius æui quàm huius.

5 *Clericis prohibetur,* Aduerte Secundò,Iure Canonico Clericis esse prohibitum ludum alearum, vt patet can.41. Apostolico; *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus alea atque ebrietati vacans, aut desinat, aut deponatur.* & can.24. *Subdiaconus, aut cantor, aut lector similia faciens, aut desinat, aut separetur*;(id est communione priuetur,)*similiter & laici.* Et c.Clerici 15. de vita & honestate Clericorum,& ex Concilio magno Lateran. *Ad aleas & taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint.* Et cap. Inter dilectos 11. de excessibus Prælatorum, collatio beneficij facta cuidam Clerico irritatur, quia erat publicus aleator, & vsurarius. Denique Concil.Trident.sess.22. cap.1. de reform. *Statuit sancta Synodus, vt quæ aliàs à Summis Pontificibus, & à sacris concilijs de Clericorum vita,honestate,cultu,doctrinaq; retinenda; ac simul de luxu,comessationibus,choreis,aleis,lusibus,necnon sæcularibus negotijs fugiendis sancita fuerunt;eadem in posterum ijsdem pœnis, vel maioribus, arbitrio Ordinarij imponendis obseruentur*, &c. Ex quibus sequi videtur, esse peccatum mortiferum : non quidem si semel, bis, térve clericus sic luserit;sed si huic ludo vacauerit, id est, crebrò & per longum tempus luserit: his enim solis pœnæ imponuntur. Itaque si ad breue tempus recreationis causa, etsi crebrò, sic luserit, non damnandus peccati mortiferi,si absit scandalum;præsertim cum hoc tempore isti Canones non videantur recepti, (nisi quatenus prohibent id fieri cum periculo scandali) neque

6 per Superiores curentur executioni mandari. Laicis tamen non est peccatum mortiferum, nisi alicubi aliqua lex politica, sub graui pœna id prohibens, sit in vigore; quia Iure Canonico non est illis vetitum, nisi canone illo Apostolorum 42. cuius hac in parte obligatio per contrariam consuetudinem iam olim cessauit;sicut & obligatio illius Authent. Iustiniani. vnde id per se in illis non est modò vllum peccatum; quamuis ratione circumstantiarum plerumque cum peccato fiat.

DVBITATIO II.

Quæ conditiones requirantur ad iustitiam huius contractus.

7 *Prima conditio.* RESpondeo. Tres potissimùm requiri Prima est, Vt ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam in ludum deponunt: non enim possunt res alienas,vel quas alienare non possunt, periculo exponere.

Secunda. Secunda est, Vt alter alterum per iniuriam (vt minis,fraude. conuitijs) ad ludum non pertraxerit; quia si ille sic pertractus perdat, alter est ei causa damni per iniuriam, ac proinde tenetur ei ad restitutionem. Ita Caietan.2.2.q.32.art.7.ad secundum.Couar.ad reg. Peccatum.p.2.§.4.num.7 Sotus lib.4.quæst.5. art.2. & alij; adeò vt hæc sententia ferè sit communis Doctorum : vt si simulet se parum peritum, vt alterum alliciat,qui alioquin ludere noluisset,si conuitiis lacessat; ad quæ vitanda alter consensit in ludum, alias non consensurus.

8 Aduerte tamen, quosdam potare, dum quis minis vel conuitiis coactus lusit & perdidit, victorem non teneri ad restitutionem. Ita Molina disp.516. & Franciscus Garçia de contractibus p.2.cap.19. Probari potest Primò,Quia talis absolutè voluntariè lusit, & solùm secundùm quid inuoluntariè:atqui tale voluntarium est sufficiens ad transferendum dominium, præsertim contractu oneroso : vt patet cum quis inuitus vendit domum suam iusto pretio.ergo,&c.

Si dicas, talem contractum posse rescindi, & alterum teneri ad restitutionem:Respondebo. id fieri posse, quando ea quæ commutata sunt, possunt restitui: non autem quando sunt aliquid transiens, sicut hîc, vbi proximè fit commutatio iuris lucrandi cum iure lucrandi : quæ non possunt restitui, quia ipso actu pereunt.

Secundò, Si ille sic inductus vincat, poterit retinere lucrum : ergo etiam inductor poterit, si lucretur: debet enim esse par vtriusque conditio.

Tertiò, Hoc ipso, quo intendis lucrari ab altero, censeris ei concedere liberè ius lucrandi à te : alioquin debebat habere animum restituendi in euentum lucri, nam aliàs non esset æqualitas : ergo non tenetur.

Hæc sententia est probabilis: contraria tamen,quæ est communis,videtur verior. Primò,Quia est contractus per iniuriam extortus : ergo ratione iniuriæ tenetur ad restitutionem damni ex illo secuti. Confirmatur, quia abstulit illi libertatem & arbitrium animi per iniuriam : ergo tenetur illam et restituere. Secundò,Si per vim cogam te ludere cum tertio, & periculo dare rem tuam, tenebor ad restitutionem, si inde damnum tibi proueniat : ergo etiam collusor tenebitur,si te cogat : nam vtrobique eadem est iniuria. Tertiò, Si cogam te mecum inire contractum societatis mercaturæ,tenebor ad restitutionem, si nauis pereat, vel si alia damna accidant : quia sunt causa sine qua damnum non incurrisses:ergo similiter hic.Quartò,Denique non est dubitandum quin collusor teneatur ad restitutionem, si tu non habebas animum lucrandi: atqui animus lucrandi ex contractu, supposita coactione iniusta, non adimit ius sarciendi damni, si quod fortè ex tali contractu secutum fuerit : nam in potestate ipsius est,contractum confirmare vel rescindere:ergo,&c. 9 *Contrarium verius.*

Ad Primum,Etsi tale voluntarium mixtum absolutè sufficiens sit ad validum aliquatenus efficiendum contractum, & ad dominium secuta traditione transferendum : tamen si illud vi vel fraude fuit extorsum, potes acta rescindere, & rem alienatam recuperare. nam ratione iniuriæ competit tibi actio in rem, & in personam, vt dictum est cap. 17. dubit.6. Nec refert, quod ea,quæ per se primò in contractu ludi commutantur, non possint restitui, id enim est per accidens, nempe quia non extant.: satis est damnum inde secutum rependi posse,qui enim coactus lusit ,non sponte sua, sed metu compulsus, alteri spem lucrandi concessit, & ludum executus est : vnde illi damnum obuenit. 10 *Ad rationes. Voluntarium mixtum.*

Ad Secundum, Neganda est consequentia : tenetur enim inductor ratione iniuriæ, ex qua damnum alteri obuenit : quia debet esse par conditio ludentium, si præcisè contractum ludi spectes : secùs si intercedat iniuria. si enim mihi iniuriam facis in numero punctorum,vel calculorum,non potes lucrari : ego tamen possum. Item debet esse par conditio, nisi alter tacitè iure suo cedat: sicut cùm quis exponit præsentem pecuniam contra creditam : nam qui ludit creditò, ei à Iure datur potestas non soluendi, & solutum repetendi. Sic qui ludit cum eo, qui per iniuriam cogitur, sponte subit hoc onus:vnde sibi ipse imputare debet, si commodum non possit reportare ex ludo. *Quomodo debet esse par conditio ludentium,*

Ad Tertium, Qui compulsus ludit, non liberè, sed coactè, dat alteri ius lucrandi : sicut qui coactus init societatem, vel alium contractum : vnde potest reuocare. nec est necesse vt habeat animum restituendi, si ipsum lucrari contigerit : quia quando quis coactus per iniuriam contractum fecit, est in potestate ipsius posteà illum ratificare, vel in irritum reuocare, prout illi commodius fuerit,vt ostensum est c.17.dub.6. 11

Importunæ preces, quibus aliquis te ad lusum attraxit,non sufficiunt vt teneatur ad restitutionem, nisi tanta sit importunitas, vt tu malis rem tuam periclitari, quam tantis molestiis affici.quod rarum est. Iuxta hæc intelligendum & limitandum quod habet 12 *Importunæ preces.*

D.Thom.

Digitized by Google

D.Thomas 2.2.quæst.32.art.7.ad secundum,de trahente ad lusum ex lucri cupiditate.

13 *Ne fraudibus vtantur.* Tertia conditio est, Vt non vtantur fraudibus contra leges ludi:alioquin tenentur tum ad restitutionem eius quod sic lucrati sunt, tum etiam ad reparationem damni, quod incurrit qui alioquin lucraturus erat: qui enim fraude vicit, non tantùm tenetur restituere id quod ab altero accepit,sed etiam quod aliter iustè lucraturus erat, nisi fraude impeditus fuisset: quia est huius damni causa iniustè. si tamen erat dubium an esset lucraturus, non tenetur ei rem suam, quam exposuerat,dare: quia in dubio melior est conditio possidentis. tenetur tamen rem, quam ab eo sic lucratus est,restituere, ob eamdem causam: quia in dubio non possum mihi rem alterius attribuere, eò quòd in dubio melior sit conditio prioris domini possidentis.

14 Leges autem ludi sunt, quas vel ipsi ludentes communi consensu inter se statuêre, vel si nihil hac de re egerint, quæ eo loco, vel apud eam gentem,cuius more ludere statuerunt, sunt receptæ:nam contractus,nisi aliud exprimatur,censentur celebrari secundùm consuetudines loci: quamuis fortè alter contrahentium, vel vterque aliquas earum ignoret.

15 *Astutia.* Fraudes tamen, seu astutiæ communi consuetudine receptæ, vel in quas expresè aut tacitè ludentes consentiunt, sunt licitæ, nec reddunt obnoxium restitutioni: vt si quis aduertens se certò lucraturum, roget aduersarium velitne deponere duplum: aut si videat errantem in numerandis signis, & non moneat: quisque enim suas tantummodò partes agit, neque censetur ludenti prodesse,quod per negligentiam non aduertit. hoc tamen non est vniuersè verum, sed tantùm vbi consuetudine id est receptum.

DVBITATIO III.

Vtrùm is qui ludo vetito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem.

16 *Sententia DD.antiquorum.* QVidam Doctores docent, acquisita ludo vetito, nullo modo retineri posse, eò quòd dominium per talem ludum non transferatur: sed esse restituenda vel pauperibus, si victus victorem induxit ad lusum:vel ipsi victo,si illum victor induxit. Ita D.Bonauentura in 4.d.15.n 67. expresè docet de aleatoribus, idemque sentit de omnibus ludis illicitis: nam ratio ipsius ad omnes pertinet. Idem tenent D. Thomas eadem dist.q.2.art 4.quæstiuncula vlt.ad secundum. Richard eadem distinct. in fine. Palud. eadem dist. qu.5. art.5.& alij quidam.

17 *Non esse obnoxia restitutioni.* Resp.& Dico Primò, Omnino verius esse,acquisita ludo vetito retineri posse, nec esse obnoxia restitutioni ante sententiam Iudicis iubentis restituere.est communis sententia DD.aliorum,Alexandri Halensis 4. p. q.86.memb.3.a 6. Adriani in 4.tractat.de rest.§. Quia in superioribus.Ioannis Medinæ C. de restit.quæst.22. Castro l.2.de lege pœnali,cap.2.Soti lib.4.de Iust.q.5. art.2.Couar.supra num.2.& 3.& aliorum.Idem tenent passim Canonistæ in cap. penult. de vita & honest. Clericorum, teste Couarr. Probatur, quia contractus ludi Iure naturæ habet vim transferendi dominij: ex eo autem, quòd talis ludus est prohibitus,neque Iure positiuo impeditur dominij translatio: ergo acquisita tali ludo, non sunt obnoxia restitutioni. Maior patet ea dubit. prima. Minor probatur:non enim impeditur Iure naturæ, quia etsi contractus aliquis sit prohibitus,vel etiam Iure naturæ illicitus, non ideò naturalis ratio dictat esse irritum: vt patet in matrimonio contracto post votum castitatis, vel post sponsalia cum alio inita, in venditione rei, quam Deo vouisti: in promissione facta meretrici pro vsura corporis. aliud enim est,contractum esse illicitum, aliud esse irritum, seu carere vi obligandi:multa enim illicitè fiunt, quæ tamen facta,tenent.

18 *Iure Cæsareo.* Sed neque Iure positiuo Cæsareo, (de quo illi Doctores loquuntur) quia Ius illud nusquam irritum reddit talis ludi contractum: sic enim habetur L. Alearum. 2. C. de aleatoribus, de quibus maximè posset dubitari: *Nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neque in genere, neque in specie, & si contrà factum fuerit, nulla sequatur damnatio:* (id est, victus non cogatur soluere) *sed solutum reddatur, & competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint,vel eorum hæredibus, aut his negligentibus,à patre, aut defensoribus illius ciuitatis, vel recipiat fiscus, non obstante quinquaginta annorum præscriptione.* In Græco reatu sic habetur:*Victum in aleæ lusu non posse conueniri,& si soluerit, habere repetitionem tam ipsum quàm heredes eius,aduersus victorem & eius heredes:idq; perpetuò,etiam post triginta annos.* Hæ leges non reddunt irritum ludi contractum, nec efficiunt ludentes inhabiles ad dominium transferendum: sed solùm concedunt perdenti repetitionem. *Debet repeti in iudicio.* 19 quod Doctores passim intelligunt de repetitione in iudicio vt per sententiam Iudicis recuperetur amissum. vnde inferunt, non sufficere vt repetitio priuatim fiat, aut etiam vt fiat in iudicio, nisi sequatur condemnatio,qua victor iubeatur restituere. ante hanc enim,victorem non teneri. Ita Couarruuias suprà num.8. Castro lib.2.de potest. legis pœnal. c.2. corol.3. Medina q.22. & alij. Ratio est, quia hæc lex, qua parte iubet solutum reddi,est pœnalis:ac proinde non obligat ad id præstandum, quod in pœnam statutum est,ante sententiam:vel si non est pœnalis, saltem est dispositiua modi, quo res perdita debet recuperari: sicut cùm concedit restitutionem in integrum contra præscriptionem, vel contractum vtrimque impletum:iuxta ea,quæ diximus suprà cap.6. dubit.18.& cap.17.dubit.9 quod etiam satis colligi potest ex illis verbis, *Competentibus actionibus repetatur ab his qui dederint*, &c. vbi solùm conceditur ius repetendi per ministerium Iudicis. Adde, non esse consentaneum moribus hominum, vt victor obligetur ante sententiam: quia rari futuri sunt, qui sponte restituent: & ita conscientiæ hominum implicarentur absque fructu. Denique consuetudine receptum est,vt nemo putet se teneri hæc lucra reddere,nisi per sententiam Iudicis compellatur.

Dices,In Græca editione dicitur,*Data super aleæ lusu cautio sit irrita & condici possit*: ergo contractus ludi est irritus, ac proinde solutum debet restitui, etiam ante sententiam.

20 *Cautio interueniens.* Resp.*Cautionem* distingui ab ipso contractu,ad cuius securitatem datur: vnde etsi cautio sit irrita,non ideò contractus ludi est irritus. dicitur autem irrita *cautio*, quia ea vi ipsius nō potest victus cogi ad solutionem, & si quis ex ea coactus fuerit soluere, eo quòd non potuerit probare illam esse datam super aleæ lusu, potest vti occulta compensatione: quia coactus est soluere ea vi cautionis,quæ nullam vim habebat.

21 *Si victor impediat sententiam.* Petes Primò, Quid si victor impediat ne Iudex illum condemnet ad restitutionem lucrorum, tenebitúrne adhuc restituere?

Respon. Si impediat per vim vel fraudem, tenebitur: quia per iniuriam impedit ne victus possit recuperare id,ad quod leges ei Ius tribuunt. si autem absque vi vel fraude impediat, non tenebitur.quia vtitur Iure suo,ne condemnetur, vt si neget se quidquam ludo lucratum, eò quòd res sit omnino occulta, nec victus habeat vllum testem quo id probet. cùm enim hic examinetur criminaliter, vt puniatur priuatione lucri in pœnam criminis; non tenetur fateri, etiamsi sub iuramento rogetur, antequam sit semiplenè probatum per vnum testem omni exceptione maiorem, vt docet Molina disput. 514. Hæc sententia probabilis est.Contraria tamen videtur verior, ex contrario fundamento. non enim ista lex videtur esse pœnalis, sed dispositiua æqui & boni, ne homines rebus suis per ludum irrecuperabiliter priuentur, cum magno Reipub.incommodo,vt dictum est dubit.5.sicut illæ leges, quæ certis casibus concedunt in integrum restitutionem. Confirmatur, quia si victor in pœnam delicti eodem

condemnaretur ad restitutionem lucri, non deberet fieri restitutio victo, qui fuit particeps delicti, sed fisco; sicut cùm aliquid datum est pro adulterio, vel homicidio. Itaque victor non examinatur criminaliter, sed ciuiliter; sicut cùm petitur restitutio in integrum: ac proinde rogatus tenetur fateri veritatem, etiamsi res occulta sit.

22 Petes Secundò, Quid si victus non audeat repetere in iudicio, metu dedecoris, poteritne vti occulta compensatione aduersus victorem?

Si victus non audet repetere.

Respon. Non posse. Ita Castro & Medina suprà. Idem tenet Sotus, etsi dubitanter. in eadem sententia est Adrianus quæst. de Ludo, §. Sed oritur ex his: etsi Sotus & Medina contrariam sententiam ei tribuant. Ratio est, quia victus non habet ius ad recuperandum amissum, nisi per Iudicis sententiam: aliud enim ei leges non concedunt. potest tamen minari accusationem & repetitionem in iudicio; & si victor, vt hoc declinet, restituat ei lucrum, poterit victus illud accipere; modo tamen verè animum haberet in iudicio repetendi, quia tunc tanti valet repetere, quanti est id,
23 quod accipit vt non repetat. Secùs si non habebat animum repetendi, sed solum fingebat, iuxta Molinam loco cit. Quamuis etiam in hoc casu verius putem, posse accipere; quia habet Ius repetendi: quo Iure cedit. vide suprà cap.17. dub.6.

DVBITATIO IV.

Vtrùm is, qui ludo vetito perdidit, teneatur soluere in foro conscientiæ.

24 QVidam DD dicunt teneri soluere; quamuis solutum possit postea in iudicio repetere. Ita Castro & Medina suprà. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur implere promissa.

Non tenetur soluere, si velit.

Respond. tamen, Iure communi Cæsareo non teneri soluere quod sic amisit. Ita Adrianus supra. Couarr. ad regul. Peccatum, p 2. §. 4. num. 8 Insinuat Nauarr. c. 20. num. 17. videtur enim probare sententiam Adriani & Couarruuiæ.

Probatur Primò. Quia Iure Cæsareo sancitur, *vt victus non cogatur soluere.* atqui parum est non cogi io foro externo, si interim cogatur in foro conscientiæ. deinde cur vult illum non cogi, nisi quia mens eius est, vt non soluat, & rebus suis se non exuat, & victor non fruatur lucro?

Secundò, Ibidem conceditur, vt victus & eius heredes possint solutum repetere: atqui hoc ipso videtur concedi, vt non teneatur soluere; cur enim non eximat illum obligatione soluendi, cui concedit Ius si soluerit, repetendi? Confirmatur: quia *qui ad agendum admittitur, est multò magis ad excipiendum admittendus,* vt habetur cap. Qui ad agendum. de reg. Iuris in 6. ergo cùm victo detur actio ad recuperandum pretium solutum, conceditur eidem etiam Ius excipiendi contra victorem, vt ei non soluat. quorsum enim per inutiles ambages ducatur, vt rem suam recuperet, cùm ab initio possit non soluere?

25 Tertiò, In lege Græca redditur *irrita omnis cautio data super aleæ lusu.* vult ergo ex aleæ lusu non nasci obligationem soluendi. cur enim vellet cautionem quæ contractum confirmet, esse irritam, si ex cõtractu vellet aliquam obligationem nasci? Nec obstat, quòd Iure naturæ teneamur promissa liberè facta implere: hoc enim verũ est, nisi maior potestas reddat ea irrita & inualida; aut nisi faciat potestatẽ nõ implendi, quod ob iustam causam facere potest. Idem dicendum de quouis alio contractu. quamuis enim lex contractum ludi non reddat propriè irritum; (victor enim potest exigere a victo solutionem rei, quam lucratus est, & cùm ei tradita fuerit, acquirit eius dominium, nec renetur eam restituere victo ante sententiam. quod est signum, contractum non fuisse irritum) tamen concedit victo potestatem liberandi se, & excutiendi obligationem per contractum inductam, si velit. Itaque etsi victor possit solutionem exigere, tamen non potest eam extorquere, si victus beneficio legis vti volens, nolit soluere.

Obiectio.

Lex dat potestatem excutiendi onus soluendi.

Petes Primò, Quid si vterque renuntiarit beneficio legis, cesseritque Iure suo; poteritne victus adhuc denegare solutionem? 26

Renuntiatio beneficij legis.

Respondeo, Si solùm renuntiauit simplici verbo absque iuramento, poterit non soluere; & si soluerit, repetere: simplex enim cessio non priuat hominem Iure, quod lex ei tribuit, in fauorem boni communis. alioquin facillimè omnis vis legis redderetur inanis & frustratoria. Si verò renuntiauit cum iuramento, iurando se non vsurum beneficio legis, tenetur soluere, & solutum non potest repetere; si tamen de ea re liberè poterat disponere. quia iuramentum de re licita, alteri factum necessario est seruandum, vt patet cap. Quamuis pactum, de pactis, in 6. Si iurauit tantùm se soluturum, tenetur quidem soluere, sed poterit solutum repetere, quia non iurauit se non repetiturum: nisi fortè mens eius fuerit etiam ad hoc se obligare; iuramentum enim secundùm mentem iurantis astringit.

Petes Secundò, Vtrùm iste in hoc euentu possit petere iuramenti relaxationem à Prælato, & tunc non soluere, vel si soluit, repetere? Molina putat tale iuramentum non posse relaxari absque consensu eius, cui factum est; quia factum est in illius commodum, absque vi & fraude: ac proinde per illud acquisitum est illi ius, quo non potest spoliari inuitus. Alij verò putant, absolutè relaxari posse, sicut iuramentum de soluendis vsuris. Verùm dicendum est, tale iuramentum posse relaxari, si solùm iurauit soluere, seu tradere rem, absque intentione non repetendi; quia tale iuramentum non confirmat contractum: cùm non excludat priuilegium legis, quo conceditur repetitio. Si autem iurauit soluere, & non repetere, vel saltem ea mens eius fuit, etsi non expresserit, non potest relaxari inuito eo, cui præstitum est, nisi vis aut fraus interuenerit. 27

An hoc iuramentum possit relaxari.

Secùs est de iuramento soluendi vsuras: hoc enim est per iniuriam extortum, & vsurarius per hoc nullum ius acquirit: sed solùm est implendum, ne Deus videatur fuisse assumptus in testem falsi. vide cap.17. dub.7.

DVBITATIO V.

Vtrùm per ludum & sponsiones possit lucrari is qui non potest perdere.

NOtandum est, Esse potissimum dubium in tribus casibus. Primus est, Si alter sit ita peritus ludi, vt moraliter certum sit ipsum lucraturum: aut si ita sit certus de re super qua fit sponsio, vt non possit amittere. Videri possit alicui, hos posse lucrari, si nihil simulatè aut fraudulenter agant, quò alios ad ludum vel sponsionem pertrahant, sed simpliciter se offerant: quod expressè docet Toletus l. 5. cap. 27. de faciente sponsionem, quod etiam docuit Decius consil. 115. & Couarr. regula Peccatum, p. 2. §. 4 num. 6. Decij sententiam approbans. eademque videtur ratio ludeoris: quia non tenetur ex iustitia suam peritiam declarare aduersario ne ille amittat: quisque enim hic suas partes agit. ille verò suæ temeritati imputare debet, quòd ignotum prouocarit, aut prouocatus, periculo perdendi se exposuerit, non examinata eius qualitate. Nec ob- 28
29
stare videtur, quòd is, qui vendit rem aliquam, teneatur vitium eius occultum aperire, ac proinde pari ratione eum, qui ludit, teneri suam peritiam patefacere. Responderi enim poterit: Primò, Venditorem ad hoc ex iustitia non teneri, si emptor id non postulet, sed suo iudicio rem explorare velit, iuxta ea quæ dicta sunt supra cap.21. dub. 11. Secundò, Quidquid sit de venditore, aliam esse rationem in ludo; quia in venditione

Si alter sit certus lucrandi.

Digitized by Google

tione & emptione quæritur æqualitas rei & pretij: in ludo verò & sponsionibus quæritur victoria, vel fortunæ, vel industriæ, vel scientiæ. vnde etiamsi tua industria vel scientia sit maior, non teneris eam aduersario patefacere. satis est vt eam non tegas aliqua simulatione, qua alter decipiatur.

30 Verùm contraria sententia est communis, vnde & nobis amplectenda. Fundamentum huius est, non quod quidam ponunt, quia debet esse par conditio ludentium, (id enim verum non est de paritate industriæ, vel notitiæ; sed de paritate in legibus seruandis, & iure lucrandi vel perdendi; vnde ad rem non facit) sed quia error seu dolus dat causam contractui. si enim hic alterius peritiam nosset, nollet suam cum ea committere: at quando error dat causam contractui, hic vel irritus est, vel in irritum reuocari potest: vt ostensum est cap.17. dubit.5. num.29. & seq. Vide, si placet, quæ ibi dicta: ex quibus rationi alterius sententiæ responderis.

Nec obstat, quòd is cui in ludo felicior sors aut partitio accidit, ita vt certus sit de lucro, possit ea re dissimulata augere sponsionem, & offerre duplum aut quadruplum in ludum, etiamsi alter decipiatur; vt docent Couarr. & Decius suprà, & Ioannes Medina C. de restit. quæst.22. & alij: quia ludi leges consuetudine receptæ id permittunt, vt iidem Auctores docent. Vnde si consuetudo simili modo permitteret excessum peritiæ in altero, non putarem cogendum ad restitutionem.

31 *Si habet animum non soluendi.* Secundus casus est, Cùm is, qui ludit, habet animum non soluendi, vel solutum repetendi. Talis non potest lucrari. Primò, Quia decipit aduersarium; (hoc ipso enim quo exponit rem suam, significat se esse paratum soluere & amittere, si ludo vincatur, cuius tamen contrarium mente gerit) quam deceptionem si aduersarios sciret, nollet ludere. Secundo, Quia debet esse par conditio ludentium; nempe vt vterque eodem modo paratus sit amittere rē depositam, si victus fuerit. qui tamen sincerò animo lusit, non cogitans de nō soluendo, vel de recuperando amisso, aut habens animum soluendi, & non recuperandi; potest peracto lusu mutare animum, & nolle soluere; vel si soluit, repetere solutum: quia hoc vtrique leges concedunt, & in eo sunt pares. idque locum habet, siue vterque præsenti pecunia: siue alter creditò, alter præsenti pecunia. sicut enim qui ludit creditò, potest posteà nolle soluere: ita etiam qui præsenti pecunia ludit, potest repetere solutum. vnde verum non est quod quidam docent, eum, qui ludit creditò, non posse lucrari ab eo, qui exponit præsentem pecuniam, nisi iuret se soluturum. satis enim est vt ludens creditò, bona fide sit contentus.

Peres, Quid si ludens creditò non teneatur soluere, & ludenti pecuniā numeratā non detur repetitio; Verùm tunc is, qui creditò ludit, possit lucrari?

Respond. Posse, si cùm luderet, animum habebat soluendi: quia alter censetur cedere iure suo, hoc ipso, quo sciens & volens cum tali ludit, præsentem pecuniam exponens. Talis lex lata est à Carolo V. in Hispania, de qua Couarr. reg. Peccatum, p.2. §.4. n.8. & Castro lib.2. de leg. pœn. cap.2.

32 *Si non possit alienare. Religiosus.* Tertius est, Cùm alter ludentium non potest rem depositam alienare: vt si sit Religiosus vel filiusfamilias. Religiosus absque consensu Superioris non potest quidquam ludo acquirere. quia sine eo non potest quidquam in ludum deponere. vnde si lucretur, tenetur ad restitutionem: sicut & ille tenetur, qui ab

33 eo lucratus fuerit. Cum consensu tamen Superioris potest lucrari & perdere, etiam notabilem summam: quia est contractus onerosus, qui potest Monasterio esse vtilis. quamuis peccet, res Monasterij sic exponendo: & quidem mortiferè, iuxta Nauarrum cap.20. num.9. Si tamen contigerit Monasterium grauiter lædi ex ludo, datur ei restitutio in integrum, sicut in

34 *Filiusfamilias.* aliis contractibus. De pupillo & minore habente curatorem, dictum est supra cap.17. dubit.8. Filiusfamilias pubertatem ingressos, si habet castrensia vel quasi castrensia, vel alia à parente concessa ad animi oblectationem, vel ad liberam administrationem, potest lucrari & perdere: & qui ab eo lucratus fuerit, non tenetur ad restitutionem. si autem solùm habet aduentitia quorum vsusfructus sit apud parentem, non potest quidem ea exponere in ludum absque parentis consensu: si tamen fecerit, & perdiderit, probabile est, eum qui lucratus fuerit, non teneri ad restitutionem parenti aut filio, vt docet Molina disput.519. Ratio est, *Aduentitia filiorum.* quia etsi filius non potuerit dominium horum transferre in alterum, eò quòd administratio pertineret ad parentem:) tamen quia ad ipsum pertinet dominium directum, poterit victor hæc retinere Iure retentionis, pro debito, quo filiusfamilias manet illi ex ludo, naturali Iure obstrictus. hoc tamen limitauerim ad eum euentum, quo parens censeri possit condonare filio vsumfructum, & cedere Iure administrandi illa bona: vel quando per filium alia ratione compensari potest. Alioquin si parens id, quod amissum est, repeteret, vel constaret ipsum velle sibi restitui, deberet reddi: sed filius teneretur de euictione ex rebus suis, quamprimùm commodè posset. Nisi fortè ludo vetito amiserit: (tunc enim sicut non tenetur soluere, ita neque compensare si fuerit euictum) vel nisi se possit eximere beneficio restitutionis in integrum, quod minori, si læsus fuerit, competit vsque ad 25. annum completum: vt dictum est suprà cap.17. dub.8. 35

36 *Res aliena si deponatur in ludum.* Si filiusfamilias non habet quidquam proprij, sed tantùm aliena, quæ ipse non potest in alium transferre, & aduersarius id nouit, neuter potest lucrari: quia contractus est irritus, cùm vtrimque sit mala fides. Idem dicendum, si quis ludat cum eo, quem scit deponere rem furtiuā. colligitur ex L. Si in empt. 34. §. Item si emptor. ff. de contrahenda emptione. Si autem aduersarios bona fide putat esse rem ipsius, aut ipsi esse concessam liberam administrationem: tunc vterque potest lucrari, quia contractus est validus propter bonam fidem alterius contrahentium: vt colligi potest ex L. Rem alienam. 28. ff. de contrahenda emptione. vide dicta cap 20. dubit.18. vbi tamen victor sciuerit, rem, quam lucratus est, esse alienam, tenetur illam curare restitui: sed tunc filiusfamilias tenetur illi de euictione, manetque obligatus ad compensandum.

37 *Dum versatur in aula vel studiis.* Duo tamen hic sunt Notanda: Alterum est, filiumfamilias, qui à parente sustentatur in aula vel Vniuersitate, posse particulam aliquam summæ sustentationi destinatæ, ludo honesto insumere, nempe 4. vel 5. in centum, vt docet Sotus l.4. q.5. art.2. & Nauar. cap.20. num.12. Ratio est, quia ad alimenta pertinet etiam recreatio, ætati & statui conueniens, & æqualibus passim concessa, sine qua non posset decorè & liberè cum sociis versari. Idem sentit Nauarrus de Religioso, qui versatur in studiis, impensis sui Abbatis, vel in negotiis Monasterij foris: modò tamen id honestæ recreationis causa faciat.

38 *Potest quis plus lucrari quàm perdere, & contrà.* Alterum est, Eum, qui solùm quatuor potest deponere in ludum, non posse singulis commissionibus ab vno eodémque lucrari plusquam quatuor: quia debet esse par conditio ludentium: nisi alter sciens conditionem socij, cedat Iure suo. potest tamen amplius lucrari, si plures sint in quos ludit: vt si quatuor ludant, & singuli deponant quatuor, poterit lucrari duodecim. diuersis etiam commissionibus poterit ab vno eodemque plus lucrari, quàm potest perdere. cùm enim non possit perdere nisi quatuor, potest lucrifacere centum. Ratio est, quia satis est ad singulorum ludorum lucra, vt possit alienare quod in quoque ludo deponit. Adde, posse etiam deponere quidquid lucratus fuerit: quia parens ad id tacitam facultatem dare censetur. Vide Nauarrum supra.

CAPUT

CAPVT XXVII.

De Deposito & Commodato.

Constat 6. Dubitationibus.

EXPOSITIS contractibus, quibus trãsfertur dominium, dicendum est de quibusdam aliis, quibus non transfertur: inter quos primò occurrunt contractus Depositi & Commodati.

DVBITATIO I.

Quid sit depositum, quid commodatum.

1 RESpondeo & Dico primò, *Depositum* vocatur & res ipsa, quæ alicui custodienda traditur, & contractus, quo aliquid traditur custodiendum, vt integrum restituatur, vt colligitur ex L.1.ff.Depositi.

2 *Perficitur re ipsa.* Dico Secundò, Contractus hic re ipsa perficitur: nempe dum res traditur à deponente, & suscipitur à depositario: tradere enim vel deponere in domo non sufficit, nisi alter significet se eius custodiam suscipere: nisi fortè ex officio teneatur eam custodire; vt sunt caupones, stabularij, nautæ, & aurigæ: sufficit enim illis videntibus rem in domo, vel naui, vel curru deponi, teste Gomezio tom.2.cap.7.num.2.

3 *Quæ res deponantur.* Dico Tertiò, Deponi ordinariè solent res mobiles aut se mouentes; non autem immobiles, nisi quando est de aliqua re immobili controuersia: tunc enim deponi solet apud sequestrum, vt custodiatur, & vt fructus eius seruetur ei, qui superior fuerit in lite. vide Siluestrum v. Depositum, num.1. Solet autem apud sequestrum fieri depositio, quando neuter litigantium est in possessione rei: aut alter contra iuris ordinem possessionem est ingressus. Item quando timetur ne alter cum re fugiat, aut eam deuastet; & in aliis quibusdam casibus.

4 *Commodatum.* Dico Quartò, *Commodatum* vocatur tum res ipsa, cuius vsus alteri conceditur: tum contractus, qui nihil est aliud, quàm rei alicuius quoad solum vsum gratuita concessio, vt colligitur § Item is, Institut. quibus modis contrahatur oblig. hinc patet esse contractum, qui reipsa perficiatur.

Differt à mutuo. Dico Quintò, *Commodatum* differt à *mutuo*, quòd per illud non transferatur dominium, sitque idem numero restituendum possitque esse tam rei immobilis, quàm mobilis: nam etiam domum nostram commodamus. mutuum verò, dominium transfert, & diuersum numero restituendum est, solumque in rebus mobilibus, quæ numero, pondere, vel mensura constant, cernitur. *A precario.* A *precario* verò, quòd commodatum sit certi temporis, expressi, vel impliciti, ante quod non possit repeti. Expressi, vt si commodem tibi librum ad mensem. Implicite, vt si commodem tibi librum, vt eum transcribas; tunc enim implicitè tantum temporis concedo, quantum necessarium est ad describendum commodè; L. 3. & 4. ff. commodati. vide Siluestrum v. Commodatum, num.1. Si ante hoc tempus repetas, commodatarius non tenetur. si inuito extorqueas, teneris illi de damno secuto. *Precarium* verò est reuocabile ad nutum concedentis.

DVBITATIO II.

Vtrùm depositarius possit deposito vti.

5 RESpondeo, Non posse, alioquin censetur furtum committere; & si vsus sit pretio æstimabilis, (vt est vsus equi, vestis, monilis) tenetur soluere pretium, si tamen putetur dominus illud velle. Ratio est, quia vsus rei non est ei concessus, sed tantùm res ipsa, vt eam custodiat. Idem dicendum de pignore, & de commodatò, si quis eo aliter vtatur quàm concessum sit; vt docet Couar. lib.3. variar. c.15. num. vlt.

6 *Potest vti in tribus euentis.* Aduerte tamen, in tribus casibus posse deposito vti. Primò, Si id illi à deponente est concessum. per hanc enim concessionem depositum transit in mutuum, vel in commodatum, hoc ipso quo vti cœperit; in mutuum quidem, si est res vsu consumptibilis, vt pecunia, triticum, oleum: in commodatum, si non est vsu consumptibilis. vide Nauarr. cap. 17. num.181. & colligitur ex L. Certi condictio. 9. § vlt. ff. de rebus creditis.

7 Secundò, Si depositarius bona fide existimet domino id non displicere: tunc enim non peccaret vtendo, nec furti actione teneretur, quamuis posteà constaret domino displicuisse, & deberet vsum, domino volente, compensare: quia fur censeri non potest, qui putat se domino non inuito rem contrectare. ita Couarruuias suprà.

8 *Si certus est se posse restituere.* Tertiò, Quando depositum est res vsu consumptibilis, v.g. pecunia, triticum, vinum; & depositarius certus est, se, quando depositum repetetur, paratum habiturum tantumdem eiusdem mensuræ & bonitatis; tunc non erit peccatum, saltem mortiferum, vti deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum irrogatur deponenti. imò hoc cedit in eius commodum: quia etiamsi res casu, vel culpa leuissima depositarij periret, maneret deponenti salua; alias ipsi peritura. Ita Molina disput.524. Idem docet Siluest. v. Depositum, num.10.

DVBITATIO III.

Ex qua culpa depositarius teneatur, si depositum periit, vel deterius effectum est.

9 *Si in commodum deponentis solùm.* RESpondeo & Dico Primò, Si depositio tantùm cedit in commodum deponentis, depositarius solùm tenetur ex dolo & culpa lata, non autem leui vel leuissima.

Si in commodum vtriusque. Dico Secundò, Si verò cedit in commodum vtriusque, tenetur etiam ex culpa leui: vt si pretium pro custodia accipiat: vt patet L.1.ff. depositi. hinc sartores, molitores, & similes artifices, quibus res aliqua traditur polienda, vel immutanda; item nautæ, aurigæ, caupones, & similes apud quos res deponitur, tenentur ex culpa leui. quia depositio etiam in ipsorum commodum cedit. Imò L. 1. cit. nautæ, stabularij & caupones dicuntur teneri ex culpa leuissima. 10 quod sanè probabile est, non solùm in foro externo (vt vult Silnester v. Nauta, num.1. & Angelus, eodem in princip.) sed etiam in foro conscientiæ, præsertim si quis rem aliquam ipsis expressè tradiderit custodiendam: id enim leges, ad fraudes omnes, quæ à talibus committi solent, excludendas, meritò potuerunt constituere. secùs tamen, si quis rem suam, ipsis tantùm videntibus, in diuersorio vel naui deposuerit: (quamuis illa lege id significetur:) quia nisi illis specialis cura committatur, censentur cuique rerum suarum custodiam relinquere: idque ob multitudinem accedentium & recedentium, quorum fidem & factum ipsi præstare nolunt. ita ferè nunc est consuetudo.

11 *Si in commodum solius depositarij.* Dico Tertiò, Si depositio fiat in commodum solius depositarij, tenetur de culpa leuissima: vt si quis deponat apud aliquem pecuniam, eo fine vt possit illa vti si opus illi fuerit. colligitur ex L. 4. ff. de rebus creditis. sic intellige L.1.§. Sæpè. ff. depositi. vbi dicitur, *Si se quis deposito obtulit, idem Iulianus scribit periculo se depositi illigasse; ita tamen vt non solum dolum, sed etiam culpam & custodiam præstet: non tamen casus fortuitos.* Loquitur enim de eo, qui tantùm sui commodi causa se obtulit: non autem de illo, qui causa vtriusque, vel deponentis dumtaxat. hic enim non magis tenetur, quàm qui se obtulit: nisi aliud expressè conuenerit: aut nisi diligentissimam custodiam promisisset.

ferit.vide dicta suprà cap.7.dub.8. vbi etiam diximus, non esse improbabile, neminem teneri in foro conscientiæ, nisi ex culpa graui; nisi aliud expresè sit conuentum.

12 Notandum est, si quid depositum sit apud Abbatem, vel Religiosum cum consensu Abbatis; idque culpa eius perierit; Monasterium non teneri depositi: quia non tenetur ex delicto Prælati, aut Religiosi. Idem dicendum de deposito apud Episcopum, vel Canonicum. patet ex c. Delictum, de regul.Iuris, in 6. & cap. Episcopum 16. quæst. 6. *quia delictum personæ, non est in damnum Ecclesiæ conuertendum*, vt ibidem dicitur. Si tamen id totum vel ex parte versum esset in commodum Ecclesiæ vel Monasterij, teneretur quatenus inde commodum percepit.

Petes, Quid si dubium sit, Vtrùm depositum vel commodatum culpa depositarij vel commodatarij perierit?

13 *Si dubium etiam culpa perierit.* Respond. Si adhibita diligēti inquisitione res dubia maneat, non tenetur; quia in dubio nemo præsumitur delictum facturus. colligitur ex L.Meritò.2.ff. Pro socio. quod maximè verum est in dubio vtrimque æquali: nam si indicia in alteram partem magis inclinent, potest fieri præsumptio in contrarium: de quo Couarruuias Clement. Si furiosus, p.2.§.2. num.1. vbi ex eodem principio colligit, consultorem damno secuto teneri ad restitutionem, quando dubium est, vtrùm ex vi consilij secutum sit, an verò auctor suopte nutu facturus fuerit; quia in dubio non præsumitur quis commissurus delictum. Itaque auctor in illo casu non præsumitur absque consilio malè facturus. Confirmatur, quia in dubio æquali censetur indeterminatus: ergo consilium accedens determinauit illum ad alteram partem. secùs vero si dubium esset an consilium datum sit: vel si constaret ex ignorantia inculpata datum: quia tunc non teneretur, partim ob eamdem regulam, partim quia non intercessit culpa: iuxta ea, quæ dicta suprà cap.7.dub.7.

DVBITATIO IV.

Quando depositori repetenti depositum possit non reddi.

14 Respondeo, Quatuor casibus. Primò, Si petat vt sibi vel alteri noceat: vt si furens repetat ensem

Si depositum generatim confiscatum. Secundò, Si bona eius fisco sint addicta: tunc enim fisco tradenda. colligunt id DD. ex L. Bona fides.31.ff. depositi. Sed ex eo loco non colligitur id esse necessarium Vnde nisi Iudex bona fisco addicens, vetuerit, puto illi posse restitui: quia ille adhuc ius ad eam rem habet, cùm dominium nondum amiserit. Ita quidam recentiores, & Emanuel Sa, v. Depositum. non tamen puto depositarium ad hoc obligari: sed posse, si velit, ad fiscum deferre, quia etiam fiscus ius habet, vt eam rem sibi vindicet.

15 Tertiò, Quando dominus & fur in repetitione rei concurrunt, non est restituenda furi, qui deposuit. Idem dicendum, si constet rem furto esse sublatam per deponentem: tunc enim ipsi non est restituenda, sed domino, nisi putetur illam repetere vt restituat domino.

16 *Compensatio in deposito.* Quartò, Causâ compensationis: probabile enim est, etiam in deposito locum habere compensationem in foro conscientiæ, quando nulla alia ratio suppetit rei sibi debitæ obtinendæ. Idem dicendum de commodato: ita tenet Nauarr. cap.17.num.115. Emmanuel Sa, & multi recentiores. Iure enim naturæ & gentium potest quis sibi ex qualibet re alterius satisfacere, quando alter solutionem obtinere nequit. In foro tamen externo hæc compensatio non admittitur, sicut nec in commodato: imò neque in rebus diuersæ speciei, in quibus constat ex communi Doctorum sententia posse fieri compensationem in foro conscientiæ. Siluester v. Compensatio, num. 3. cum Panormitano admittit compensationem indirectam in deposito, commodato, & ceteris omnibus. Indirectam compensationem vocant, qua res detinetur donec solutio fiat.

DVBITATIO V.

Vtrùm commodatum possit repeti ante tempus, cum damno commodatarij, si commodanti simile damnum impendeat.

Nauarrus cap.17. num. 182. negat. ratio ipsius est; quia commodans, sua voluntate propriæ rei vsum concessit, & suam fidem seruare tenetur. Confirmatur ex cap. vnico, de commodato. & ex L. In commodato. 17.§. Sicut. ff. Commodati. 17

Respondeo tamen, Verius esse, ob par incommodum vel damnum vitandum, posse repeti ante tempus. ita Angelus v. Commodatum, num. 4. Siluester ibidem num.4. Lopez lib.2. de contractibus, cap.34. Molina disp.294. & alij. Probatur Primò, Quia commodator non censetur talem euentum voluisse comprehendere: si enim de eo rogatus fuisset, expresè negasset. Secundò, Quia locator potest repetere rem locatam ante tempus si superuenerit euentus, quo res illa ipsi sit necessaria, vt suprà cap 24. dub 6. ostensum est: ergo multò magis poterit repeti commodatum, quod gratis concessum est. Hæ rationes probant non solùm tunc posse repeti, quando commodatarius non potuisset sibi alia ratione prospicere quam per commodatum, vt volunt Angelus, Siluest. & Lopez: sed etiam quando potuisset sibi alio modo consulere. & quamuis ita affectus fuisset, vt si sciuisset fore repetendum, non voluisset illud acceptare, sed aliunde petere, vt rectè Molina: quia locator potest expellere conductorem, etiamsi conductor rem illam non fuisset conducturus, si id præsciuisset futurum. debet enim commodatarius ab initio, quando illud acceptat, cogitare, posse talem euentum superuenire: ac proinde paratus esse tunc ea re priuari cum suo incommodo & damno, vel pacisci expresè: vt quidquid euenerit, non teneatur ante certum tempus restituere. 18 *Si vtrique par incommodum, potest repeti.* 19

Ad rationem Nauarri Respondeo: Etiamsi sua voluntate rem concesserit, id tamen intelligendum cum hac tacita conditione, Nisi interim contigerit eam commodanti esse necessariam. Quisque tenetur seruare fidem promissorum, quamdiu manet idem status rerum, qui erat tempore promissionis: si res notabiliter mutentur, non tenetur: vt docet D.Thomas q.110.art.3. ad 5. & alij Doctores: vt si quis promiserit alteri alimenta, & posteà ipsemet incidat in egestatem. si promisisti operam tuam, & interueniat morbus vxoris. si promisisti puellæ nuptias, quod putares illam esse virginem, & posteà deprehendis non fuisse. his & similibus casibus reuocatur promissio, eo quòd promissor non censeatur eos voluisse comprehendere. Idem potiori ratione dicendum, si quis alteri promiserit aliquid commodandum, vel etiam commodauerit, & euentus superuenerit, quem non intendebat complecti. 20 *Promissio desinit obligare.*

Dices, Si tibi donem librum aut vestem, & posteà contingat eius vsum mihi esse necessarium, non possum reuocare donationem: ergo neque commodatum: nam in commodato alienatur vsus rei. 21 *Donatiō.*

Respondeo negando consequent. quia commodator retinet dominium rei & ius ad repetendum vsum: donator vero non retinet dominium, sed rem omnino à se abdicat. vnde non est mirum si minus Iuris habeat, quàm commodator. deinde non censetur res donari sub hac tacita conditione, vt possit repeti, si donatori opus fuerit. Vbi tamen aliqua tacita conditio, vel ex mente donantis, vel ex dispositione Iuris interuenerit, etiam donatio reuocari potest, vt patet ex cap.18. dubit.14.

DVBITATIO VI.

Vtrùm commodatarius & depositarius possint præferre res suas rebus commodatis & depositis, si vtrasque saluare nequeant.

22 QVidam sentiunt, deposita apud te, vel tibi commodata, causâ solius deponentis, in periculo posse postponi omnibus tuis; si causâ vtriusque, tuis æqualibus; si tuâ causâ solùm, tuis pretiosioribus. Ita Angelus v. Commodatum, num.10. Siluest.n.9. Fumus num.11. & quidam alij. Sed prima pars huius sententiæ non videtur vera. si enim quis in stabulo tuo deposuerit equum 200. aureorum, contra omnem rationem facis, si orto incendio relinquas equum tanti pretij, vt salues tuum vitulum, vel vnam ouem.

Respondeo igitur cum distinctione; vel enim res tua, quæ cum altera confertur, est pretiosior re commodata deposita, conducta, &c. vel est minùs pretiosa, vel est æqualis pretij. Nunc

23 *Res pretiosior præferenda.* Dico Primò, Si tua res est pretiosior, potes eam in periculo incendij, naufragij, hostilis irruptionis, præferre rebus tibi commodatis, depositis, conductis, & oppigneratis. est communis Doctorum. ratio est, quia nemo tenetur subire damnum maius, vt auertat alterius damnum minus.

24 *Si in tuum solius commodum.* Aduerte tamen, si res aliena erat apud te, in tuum solius commodum; tunc teneris alteri interitum rei suæ compensare ex rebus tuis. Primò, Quia æquitas non patitur vt alter damnum sustineat, quod tua solius occasione obuenit, rebus tuis saluis postulat enim gratitudo, vt ipsum etiam cum æquali rerum tuarum iactura serues indemnem: quæ ratio non solùm de commodato, sed etiam de precario concludit, vt rectè Molina ostendit disp.296. Secundò, Ad hoc videris te tacitus obligare, dum illam rem in tuum dumtaxat commodum petis; nam tacitus te obligas ad diligentissimam custodiam; ac proinde teneris eam seruare præ rebus tuis. quòd si res tuæ sint magis pretiosæ, poteris quidem eas præferre, sed cum animo compensandi.

25 Mihi tamen non est improbabile, te non teneri ex iustitia compensare; quia res illa absque tua culpa perit, ac proinde perit domino. Ita Siluester, Angelus, Fumus, supra, & alij: quamuis ex decentia & quadam gratitudine tenearis. Certum tamen est, si rem alterius, periculo eripuisti, te non teneri ad expensas, ad eam curandam vel reparandam necessarias, si fortè læsionem aliquam ex incendio vel hoste contraxit: quia hanc impedire noo potuisti.

26 *Si in commodum alterius vel vtriusque.* Si verò erat in commodum alterius tantùm, vel etiam vtriusque, vt in deposito, pignore, & conducto; tunc non teneris compensare. si enim non in tuum, sed in alterius dumtaxat commodum concessa vel deposita sit, non teneris cum proprio damno illam conseruare: non enim tunc tuâ causâ est in periculo, sed alterius. vnde par non est, vt tu ex ipsius conseruatione damnum reportes. Idem dicendum, si in vtriusque enmmodum: noo enim tunc est ratio, cur alteri potiùs quàm tibi consulere debeas: in communi enim periculo, ceteris paribus, quisque potest sibi consulere præ aliis. Itaque tunc quæque res domino suo perit.

27 *Si res alterius est pretiosior.* Dico Secundò, Si res alterius est pretiosior, teneris eam præferre rebus tuis vilioribus, eamque saluare, tuis relictis. Ratio est, quia deposito, commodato, pignori, locato, ea debetur custodia, quam quisque prudens suis rebus adhiberet: quisque autem saluaret res suas pretiosiores, relictis vilioribus.

28 Hic tamen aduerte, si res illa erat apud te, tui dumtaxat commodi causâ, non potes exigere compensationem pro rebus tuis: quia cum iactura rerum tuarum quæ sint minoris vel æqualis pretij, teneris alterum præstare indemnem, cum tantùm tui commodi occasione res eius in periculum istud inciderit. Si verò causâ solius alterius, vel vtriusque, apud te erat, potes exigere compensationem: quia tunc non teneris illam cum tuo damno præstare incolumem. vnde etsi tenearis saluare rem alterius pretiosiorem, id tamen facis cum animo exigendi compensationem in rebus tuis, quas siuisti idcirco perire.

29 *Si æquales.* Dico Tertiò, Quando res tua & alterius sunt æquales, potes præferre rem tuam, si res alterius est apud te in commodum solius alterius, vel in commodum commune. Si verò est in commodum tui solius, teneris præferre rem alienam, eamque tua relicta saluare, nec ille tibi debet compensare: est communis sententia, patet ex dictis. Cetera, quæ hic dici possent, vide supra cap 7.dub.8.

CAPVT XXVIII.

De Fideiussione, Assecuratione, Pignore, & Hypotheca.

Complectitur 7. Dubitationes.

HI contractus sunt veluti subsidiarij reliquorum. ineuntur enim ad alios contractus confirmandos, vel ad rem aliquam aut obligationem periclitantem saluandam: vnde meritò de his post ceteros agendum.

DVBITATIO I.

Quid sit fideiussio, & quas conditiones requirat.

1 *Fideiussio.* REspnndeo & Dico Primò, *Fideiussio* est alienæ obligatioois in se susceptio, qua se quis obligat ad eam implendam, si debitor principalis non soluerit. vide Gomezium tom.2.cap.13.n.11.

Perficitur hic contractus Iure ciuili verbis, quia sine formula stipulationis non parit actionem in foro externo, tamquam pactum nudum; vt colligitur ex L. Blanditus. 12. C. de fideiussoribus & mandatoribus. Iure tamen Canonico, & in foro conscientiæ non requiritur formula stipulationis: sed sufficit consensus verbis expressus. Iuxta ea quæ dicta sunt cap.17. dubit.4.

2 *Conditiones requisitæ.* *Est obligatio accessoria.* Dico Secundò, Requiruntur in hoc contractu ordinariè quatuor conditiones, quibus natura eius continetur. Prima est, Vt hic contractus sit accessorius, supponens alium debitorem, & aliam obligationem principalem præsentem vel futuram. Instit. de fideiussoribus.§.1. & 3. inde enim dicitur *fideiussor*, quòd alienum contractum, vel factum, vel debitum fide sua esse iubeat, hanc pro eo obstringens. Neque refert, vtrùm fideiussor præcedat, an sequatur principalem obligationem, potest enim quis fideiubere in contractus amici futuros. Similiter non refert, vtrùm obligatio principalis orta sit ex contractu, an ex delicto, an ex sententia Iudicis: item vtrùm sit obligatio ciuilis & naturalis simul, an naturalis tantùm. his enim omnibus potest accedere fideiussor. Instit. suprà §.1. Gomezius cap.13.num.1.

3 Ex his sequitur, non esse propriè fideiussionem, cum quis constituit se pro alio debitorem principalem, quia non se obligat accessoriè, seu in defectum alterius, sed æquè primò: vnde potest statim conueniri.

4 *Non in amplius obligari potest.* Secunda conditio est, vt fideiussor non possit in plus obligari (id est, vt amplius alio loco aut tempore soluat) quàm principalis debitor. Instit. suprà §.6. Gomezius n.1. est communis DD.

Potest arctiùs obligari. Aduerte tamen, Posse fideiussorem arctiùs obligari, vt cum iuramẽto, vel cum hypotheca, vel cum instrumento

mento

Digitized by Google

mento publico, (quod Guarantigium vocant) quod habeat paratam executionem, etiamsi principalis debitor non sit ita obligatus; vt ostendit Gomezius n. 2. éstque per se satis manifestum.

Si obligatio principalis sit nula.

5 Tertia est, Vt si obligatio principalis debitoris est omnino inualida, etiam fideiussoria inualida sit, L. Cùm Lex 46. ff. de fideiussoribus. vt si quis fideiussit pro solutione vsurarum; vel pro solutione pretij promissi pro re sacra à laico vendita.

Obligatio naturalis.

6 Aduerte tamen, si ex contractu, vel facto aliquo debitoris principalis nascebatur saltem obligatio naturalis, & accesserit fideiussor, tenebitur hic non solùm naturaliter, sicut principalis debitor, sed etiam ciuiliter, poteritque conueniri hoc ipso, quo principalis non potest, vel non vult soluere, vt docet Gomezius num. 2. & colligitur Instit. suprà, §. 1. Vt si quis fideiusserit pro seruo, vel pro minore contrahente sine auctoritate curatoris, vel pro Religioso contrahente sine auctoritate Superioris, vel pro muliere contrahente sine auctoritate mariti. hi enim obligantur ad complendum contractum quantum in ipsis est: ac proinde si adhibeant fideiussorem, is obligatur, etiamsi ipsi obligationem, beneficio restitutionis in integrum, elidant, aut illi, à quibus pendet ratificatio, contractum irritum reddant.

7 Si tamen minor vendat rem immobilem, vel mobilem pretiosam absque decreto Iudicis, & adhibeat fideiussorem; fideiussor non tenetur, quia ex hoc contractu nulla oritur obligatio, nec ciuilis, nec naturalis. L. 2. C. de fideiusso. mino. Idem dicendum, si minor emat aliquid absque auctoritate curatoris, supra dimidium iusti pretij, aut vendat infra dimidium: quia non obligatur naturaliter aut ciuiliter ad seruandum contractum, vt colligitur ex d. L. 2.

Notandum tamen, quando nulla est in contractu iniustitia, si fideiussor adhibeatur ad securitatem contractus, ne rescindatur à Superiore, aut beneficio legis, tenebitur, etiamsi principalis non teneatur: quia obligauit se pro principali in euentum, quo ille nollet stare contractu. secùs verò si adhibeatur solùm ad securitatem debiti soluendi. tunc enim non tenebitur si contractus sit Iure irritus: quia tunc solùm se obligauit in euentum, si principalis deberet, & non solueret.

Excussio principalis.

8 Quarta est, vt fideiussor non possit conueniri, nisi facta excussione principalis debitoris, cōstiterit ipsum non esse soluendo; Authent. Præsente. C. de fideiussoribus. Ante hanc Authenticam poterat conueniri ante excussionem principalis, vt docet Gomezius num. 14. nisi esset fideiussor, qui dicitur *indemnitatis*. Sæpè enim fit vt creditor accepto vno vel pluribus fideiussoribus, non putet se satis securum, eò quòd nesciat, an satis habeant in bonis: vnde petit, vt aliquis pro his spondeat. hic vocatur *fideiussor indemnitatis*, quia spondet creditorem fore indemnem fideiussoribus istis, & se obligat in euentum, quo ipsi deprehensi fuerint insufficientes. hæc fideiussio natura sua postulat excussionem omnium fideiussorum priorum. hoc tamen non postulat fideiussio communis; sed id habet ex dispositione d. Authent. Præsente.

Euentus quidam in quibus nō requiritur præuia excussio.

9 Aduerte tamen, esse aliquos casus, in quibus potest conueniri fideiussor communis, ante excussionem principalis. Primus est, si renuntiauit beneficio Authent. Præsente: quod facere potest; quia tantùm eius fauore est constitutum. Secundus, Si constet, principalem non esse soluendo, aut procul abesse, & non habere bona in eodem territorio. Tertius, Si fideiussor conuentus, negauit se fideiussorem; quia per hoc perdit beneficium excussionis L. Si dubitet. 10. §. 1. ff. de fideiuss. Quidam addunt, etiam posse conueniri ante excussionem, si iuramento confirmauit suam fideiussionem.

Iuramentum.

sed vt rectè Gomezius docet. hoc non est verum: nam iuramentum intelligendum est secundùm naturam contractus, neque plus se extendit, quàm ipsa simplex natura contractus, quem confirmat, ex intentione contrahentis vel Iuris dispositione extenditur. Itaque si communi modo intendit fideiubere, poterit opponere exceptionem præuiæ excussionis. Si tamen intendisset se obligare in euentum, quo principalis nollet soluere, & solutio ab ipso non posset impetrari via amicabili; (sicut fit, dum quis fideiubet pro aliquo valdè potente) tunc teneretur ante excussionem. sic intellige cap. Ex rescripto, de Iureiurando.

Si in aliquo horum casuum, in quibus requiritur excussio, fideiussor per ignorantiam non opposuit hanc exceptionem, ideóque fuit condemnatus soluere, vel iam soluit, valet solutio; nec creditor tenetur ei restituere; quia talis exceptio non inducitur à iure contra substantiam actionis, & obligationem; sed solùm ratione ordinis procedendi. vnde oportet eam opponi ante litem contestatam, quia est exceptio dilatoria. vt docet Gomezius num. 14. 10

DVBITATIO II.

Qui possint validè fideiubere, qui non.

RESpondeo, Omnes eos fideiubere posse, qui possunt principaliter obligari, nisi per legem aliquam id eis reperiatur prohibitum. Præcipua difficultas est de mulieribus & de minoribus. 11

Si mulier fideiubeat.

Dico Primò, Si mulier fideiubeat pro marito, est irrita fideiussio. Authent. Si qua mulier. C. ad S.C. Velleianum. vnde sequitur, si causâ huius fideiussionis soluit pro marito, creditor tenetur ei ad restitutionem, quia soluit indebitum, ac proinde non transtulit dominium, cùm non subesset titulus. si tamen iuramento promisisset, teneretur; quia iuramentum seruandum est, si eius executio non est saluti noxia. cap. Quamuis pactum. de pactis, in 6. 12

Dico Secundò, Si fideiubeat pro aliquo absque Instrumento publico, vel per Instrumentum, absque tamen tribus testibus, est irritum, nec tenetur soluere, Ita habetur L. Antiquæ. 23. §. fin. C. ad S.C. Velleianum, éstque communis sententia Doctorum. vnde creditor tenetur ei restituere quod sic ipsa soluit; nisi ipsa iuramento suam fideiussoriam obligationem confirmasset. In duobus casibus prædictis non opus habet beneficio S. C. Velleiani, quia contractus per se irritus est. 13

Requiritur Instrumentum pub. & tres testes.

Dico Tertiò, Si ipsa pro aliquo fideiubeat Instrumento publico, adhibitis tribus testibus, tenetur ciuiliter & naturaliter; tamen competit ei exceptio S. C. Velleiani, per quam potest elidere hanc obligationem. Prior pars habetur expressè d. L. Antiquæ §. fin. vbi etiam requiritur vt tres isti testes Instrumento subscribant. Sed nunc passim consuetudine receptum est, vt sufficiat Notarium publicum, præsentibus tribus testibus, subscribere. 14

Elidit omnem obligationem.

Altera habetur L. 1. & multis sequentib. C. ad S.C. Velleianum, éstque communis sententia DD. vt docet Gomezius num. 16. Vbi Aduerte, quando mulier priuilegio huius S.C. vti vult, ita elidere omnem obligationem, vt etiam in foro conscientiæ non teneatur soluere. quód si per ignorantiam huius soluerit, valet quidem solutio, & creditor non tenetur sponte restituere: potest tamen ipsa posteà, vbi suum priuilegium cognouerit, hanc exceptionem opponere, & solutum repetere per condictionem indebiti; quia hæc exceptio est fauorabilis, & minimè ad certum tempus limitata, vt idem docet: & tunc creditor tenebitur restituere. Potest autem hæc exceptio à muliere opponi, etiam post sententiam definitiuam, qua iubetur soluere: modò tamen id faciat ante executionem sententiæ quod addo, quia post executionem sententiæ definitiuæ non datur repetitio, L. Iulianus 59 ff. de condictione indebiti. vnde tunc creditor non tenetur ei restituere; non enim illa habet ampliùs ius repetendi, cùm nimis diu expectauerit. Potest tamen opponere post executionem factam, si hæc facta sit non virtute sententiæ definitiuæ, sed virtute Instrumenti Guarantigij, quod ipsa creditori concesserat; Gomezius supra. 15

16 Aduerte tamen, mulierem non posse beneficio Velleiani se iuuare. Primò, Si expressè huic priuilegio renuntiauit. quisque enim potest renuntiare iis, quæ in suum fauorem sunt inducta. Verùm non sufficit simplex renuntiatio in Instrumento; (eadem enim facilitate, qua mulier inducitur ad fideiubendum, induci potest ad renuntiandum huic priuilegio; & sic esset nullius momenti, vt benè ostendit Gomezius num.17.) sed requiritur vt fiat coram Magistratu: quando enim ætas vel fragilitas personæ est causa priuilegij, non sufficit simplex renuntiatio, sed requiritur vt fiat coram Magistratu, vel cum iuramento, ne priuilegium reddatur vanum.

Quando non possit vti beneficio Velleiani.

17 Secundò, Si iuramento suam fideiussionem confirmauit. tunc enim tenetur implere, etiamsi suum priuilegium ignorauit dum iuraret. Couar. tamen in cap. Quamuis pactum. p.2. §.3. num.5. cum multis aliis putat eam hoc casu posse vti Velleiani S.C. beneficio, quia iuramentum non se extendit ad incognita. Sed contraria sententia est communis, vt ait Gomez. Ratio est, quia etiamsi sciuisset illud suum priuilegium, nihilominus iurasset. ideò enim iurauit, vt sibi omnes vias præcluderet non implendi promissionem: vnde implicitè renuntiat etiam huic priuilegio. Fatendum tamen, etiam Couarr. sententiam esse probabilem & securam in praxi; vt docet Sanchez lib.4. de matr. disput.9. num.15. quia altera non est ita communis, quin hæc quoque multos Auctores habeat. Tertiò, Si pretium pro fideiussione accepit. vide alios casus minoris momenti apud Siluestrum v. Fideiussor. num.2. & Molinam disp.540.

Si iuramento confirmauit.

18 Quod ad minores attinet. Dico Primò, Si minor 25. annis pro aliquo fideiubeat obligatur quidem naturaliter; tamen beneficio restitutionis in integrum potest obligationem elidere; quia semper præsumitur læsus, colligitur ex L. Ait prætor. 7. §. Non solùm 3. ff. de minoribus, éstque communis, teste Gomezio num.19.

Minores.

Dico Secundò, Si tamen minor fideiubeat pro patre incarcerato, efficaciter obligatur. Ratio est, quia tenetur hoc facere; imò si non faceret, posset exheredari, si sit masculus 18. annorum. colligunt DD. ex Authent. Si captiui. C. de Episcopis & Clericis, & ex aliis Iuribus.

19 Quod ad Episcopos & Clericos attinet, etsi non possint fideiubere in præiudicium Ecclesiæ, possunt tamen in damnum proprium; ita enim habet consuetudo. Nec obstat cap.1 de fideiussionibus, vbi dicitur, *Clericus fideiussionibus inseruiens abiiciatur*. agit enim de eo, qui huic rei vacat, idque forte ob quæstum. Clericus tamen non tenetur ex fideiussione, nisi quantum ex patrimonio, vel fructibus beneficij potest; sic tamen vt non remaneat in egestate. cap. Odoardus. de solution.

Clerici.

20 Religiosus non potest fideiubere, aut mutuum accipere sine consensu Prælati & maioris partis Capituli: si aliter factum sit, Conuentus non tenetur, nisi quatenus versum in eius vtilitatem, cap. Quod quibusdam, de fideiussoribus. similiter nec Prælatus, sine consensu maioris partis Capituli; nisi in re parua, de qua per se potest disponere, Siluester v. Fideiussor, num.4.

Religiosus.

DVBITATIO III.

Vtrùm singuli fideiussores teneantur in solidum.

21 Respondeo & Dico Primò, Quando sunt plures fideiussores pro eodem debito, singuli tenentur in solidum. qui tamen in solidum conuenitur, potest excipere, vt quilibet conueniatur pro sua parte: v.g. tres fideiusserunt pro debitore 300. aureorum: si debitor non sit soluendo, & vnus fideiussorum conueniatur à creditore, non tenetur hic soluere nisi 100. aureos, sed potest illum remittere, vt reliquas partes à ceteris exigat. Ita habetur L. Inter fideiussores. 16. ff. de fideiussoribus. & L. Non rectè. 3. C. de fideiuss. Concessum est illis hoc beneficium rescripto Adriani Imp. vt ibidem dicitur; sine quo singuli tenerentur totum soluere ex vi contractus fideiussorij.

Exceptio, vt singuli pro sua virili conueniantur.

Dico Secundò, Hæc exceptio debet opponi ante sententiam definitiuam, qua iubeatur soluere; vt docet Gomezius num.15. Post illam, (præsertim si executioni mandata sit, facta solutione) non potest opponi, iuxta supradicta de muliere. quòd si cogeretur soluere non virtute sententiæ definitiuæ, sed vi Instrumenti Guarantigij, posset adhuc opponi, vt ibidem Gomezius docet. similiter si post sententiam definitiuam fideiussor appellasset. 22

Dico Tertiò, Hæc tamen exceptio non competit fideiussori, si iam vel sponte, vel compulsus per sententiam definitiuam, soluit: vel si fideiubendo, huic priuilegio renuntiauit. Ita Gomezius supra. vnde minus est hoc priuilegium quàm mulieris, quæ post solutionem factam per ignorantiam sui priuilegij, potest solutum repetere, ex S.C. Velleiano. 23

Aduerte tamen, fideiussorem, si totum soluerit, posse compellere creditorem, vt sibi cedat actione, quam habebat in reliquos fideiussores, exigendi ab illis partes viriles, quas à singulis ex rescripto Adriani poterat petere, v.g. 100. aureos ab vnoquoque in proposito exemplo. à debitore autem principali potest petere eam partem, quæ se propriè contingebat, v.g. 100. aureos; & sic recuperabit 300 aureos quos soluit. reliqui verò fideiussores solùm possunt repetere suas partes à debitore principali. potest etiam fideiussor, qui soluit pro debitore principali, & inde damnum incurrit, repetere à debitore non solùm totum quod soluit, sed etiam compensationem damnorum, quæ incurrit ex culpa ipsius.

Si totum soluit.

DVBITATIO IV.

Quid sit contractus assecurationis, & quidnam ad eius iustitiam requiratur.

Respondeo & Dico Primò, *Assecuratio* est periculi alieni præstatio: seu est contractus, quo quis alienæ rei periculum in se suscipit: obligando se vel gratis vel certo pretio ad eam compensandam, si perierit. si gratis hanc obligationem suscipiat, est promissio gratuita: si pretio, est contractus similis emptioni & venditioni. qui enim pretio assecurat, videtur vendere suam obligationem, qua se obligat ad soluendam rei æstimationem, in euentum quo perierit, & alter hanc videtur emere. 24

Assecuratio.

Similis est contractus venditioni.

Dico Secundò, ad iustitiam huius contractus requiritur æqualitas inter pretium, quod assecuranti datur, & obligationem, quam in se suscipit: nempe vt tanti valeat iudicio viri intelligentis illa obligatio, quanti est pretium, quod pro ea datur. sicut enim in contractu emptionis & venditionis debet seruari æqualitas inter pretium & rem venalem: ita hic inter pretium & illam obligationem, quæ alteri venditur.

Hinc sequitur Primò, Si assecurator certus sit, rem ante contractum peruenisse ad terminum, (v. g. in portum in quem illam assecurat) non posse pretium exigere: quia obligatio quam in se suscipit, nullius est pretij. conditio enim sub qua se obligat (nempe si pereat antè quam perueniat in portum) est omnino impossibilis: idque ipse certò nouit. Confirmatur, Quia nulli periculo possibili se exponit: atqui obligatio illa non est æstimabilis pretio, nisi ratione alicuius periculi possibilis: ergo. quo fit, vt in hoc casu contractus sit nullus, tum quia venditur res nullius pretij & æstimationis: tum quia dolus dat causam contractui. vnde vlteriùs sequitur, assecuratorem teneri non solum ad restitutionem pretij quod accepit, sed etiam ad expensas contractus & damna secuta. si tamen nesciret certò illam esse in termino, posset exigere, quanti periculum, cui se exponit, æstimatur. quò enim periculum putatur esse maius, eò plus potest exigere: quò minus, eo potest minus petere,

Si sciat rem esse saluam.

etiamsi

etiamsi in re nullum periculum subsit:nam periculum censetur tale,quale bona fide æstimatur.

25 *Si mercator sciat eam periisse.* Sequitur Secundò, Si mercator, qui rem suam cupit assecurari,certò sciat eam periisse, non posse pacisci de eius assecuratione : nec petere eius æstimationẽ sibi restitui.Ratio est,quia obligatio,quam petit,est ad id quod ipse nouit esse impossibile ; impossibile enim est præstare periculum rei,vbi iam res periit.præstatio enim periculi & assecuratio, supponit rem adhuc esse in periculo,vel certè esse posse:at si scitur periisse,scitur non posse in periculo esse ; ac proinde scitur non posse assecurari. Deinde quia dolus dat causam contractui : decipit enim assecuratorem. quia dum rem, quam nouit periisse, petit assecurari, indicat eam non periisse,vel certè se putare nondum periisse. Itaque si assecurator soluit æstimationem rei quæ periit , tenetur mercator ipsi eam restituere ; & prætereà tenetur sarcire damna,si aliqua ex eo contractu sint secuta. assecurator autem tenetur ei refundere pretium acceptum ; 26 quia contractus fuit nullus. Si tamen non erat omnino certum rem periisse,videtur mercator aliquid posse exigere ab assecuratore, vt notat Molina disput. 507.quia soluendo pretium, exponit se alicui periculo amittendi illius pretij absque incommodo assecuratoris.si enim forte non perierit,assecurator absque vllo damno retinebit pretium : ergo si perierit , poterit ab illo aliquid repetere supra pretium, quia si assecurator potest lucrari , æquitas postulat vt etiam possit perdere : at non posset perdere , nisi aliquid amplius, quàm sit pretium acceptum , possit ab eo repeti. Tantum ergo poterit tunc repetere , quantum ipse oblaturus fuisset , si rei veritatem intellexisset ; vel certè quantum prudens æstimabit in tali casu,spectatis omnibus circumstantiis,debuisse offerri.

27 *Si scias non fore periculum.* Aduerte tamen , si ordinariè multum detur pro assecuratione, (v.g. tria in centum) ob magna pericula, quæ plerumque vel à tempestate , vel à piratis impendent , quamuis ego præsciam ex Astrologia vel aliunde , non fore tempestatem : aut ex litteris amici, non fore piratas,aut fore securum comitatum possum nihilominùs pretium ordinarium assecurationis accipere. quia illa obligatio passim tanti æstimatur, eò quòd pericula ordinariè occurrentia, sint magna. occultæ enim illæ causæ mihi dumtaxat notæ,quæ periculum minuunt, non minuunt communem æstimationem:quia sunt ignotæ.sicut merces possunt vendi pretio quo passim à peritis æstimantur , etiamsi ea æstimatio pendeat ex raritate,quæ exteriùs apparet,& tamen in re non est : cùm sint adhuc multæ merces occultæ vel propinquæ. Ita etiam obligatio ista potest vendi pretio , quo communiter æstimatur à peritis, etiamsi ea æstimatio pendeat ex opinione communi periculorum,quæ hic & nunc scis esse impedienda.

28 *Quid si nullæ subsint merces.* Petes Primò, Quidam nullas habens merces in naui,sed fingens se habere,easque valere decem millibus aureorum,petiit illas sibi assecurari Antuerpiâ Hispalim,datis quingentis aureis : Verùm tunc si nauis pereat,teneatur assecurator soluere 10000?

Respondeo breuiter , si assecurator sciebat vel suspicabatur nullas esse merces,vel non tanti valoris,tenetur soluere : quia censetur esse contractus sponsionis,vt rectè docet Sotus lib.6.q.7. artic.2. nempe, vt si nauis salua venerit lucretur 500. si perierit amittat 10000. Si autem bona fide putabat esse merces , vel esse tanti pretij,tunc est distinguendum.vel enim cum ea dispositione animi fecit contractum, vt etiamsi sciuisset nihil esse, nihilominus voluisset contrahere : & hoc euentu tenetur soluere , quia tacita mens erat, etiam in eo euentu se obligare , & lucro damnóque exponere. Si autem ita erat affectus, vt si sciuisset, noluisset contrahere, ob metum fraudis , vel aliam causam:non tenetur soluere. sed etiam tenebitur (quamprimùm sciuerit illam fictionem) pretium restituere: 29 *Æstimatio ex mercibus applicanda sit.* quia non consensit in contractum. Verùm ordinariè qui assecurant, parum curant an merces tanti valeant: sed solùm curant æstimationem, hæc autem æstimatio mercibus illis,si quæ sint,secundùm proportionem applicari debet. vnde si tota mercium quantitas pereat, tota æstimatio soluenda est, etsi merces illæ longè supra iustum æstimatæ fuerint.Si media pars earum pereat,media pars illius æstimationis est soluenda : si tertia,tertia:& sic deinceps.

Petes Secundò , Quid si plures sint assecuratores, quorum singuli solùm pro parte aliqua spondeant , & dimidium mercium pereat?

Respondeo,Si partes singulorum designatæ fuerint, 30 illi tantùm tenentur, quorum partes pereunt,si autem non fuerint designatæ,tũc omnes tenentur contribuere pro rata ad partẽ quæ perit.v.g.merces æstimentur 8000.aureorum,& quatuor sint assecuratores,quorum singuli quartam partem (nempe æstimationem 2000.) assecurent : si dimidium perierit,singuli tenentur conferre.1000.aureos:si quarta pars,500.& sic deinceps.

DVBITATIO V.

Quid sit pignus & hypotheca.

Notandum est,*Pignus* propriè dici rem,quæ traditur creditori. 31 Hypothecam verò, quæ sine traditione, nuda conuentione continetur,vt habetur Institut.de actionibus,§.Item Seruiana.dicitur enim *pignus* à pugno,quod manu tradatur,Græcè ἐνέχυρον.vnde *pignus* propriè est rei mobilis , *hypotheca* rei immobilis. hæc tamen distinctio non seruatur : nam hæc nomina passim in Iure idem valent:vt patet Instit.supra.

Vsurpantur tamen tripliciter. Primò, Pro re ipsa:& 32 *Vsurpantur trifariam.* sic pignus, seu hypotheca dicitur res aliqua mobilis vel immobilis, corporalis vel incorporalis, de qua inter debitorem & creditorem conuenit vt sit pro debito obligata, ita vt si debitor non soluerit, possit creditor ex ea solutionem petere. Secundò, Pro contractu, seu conuentione illa, qua pignus constituitur. Tertiò, Pro obligatione,quæ ex contractu in re nascitur.Simili modo mutuum, commodatum,depositum vsurpantur pro re ipsa , pro contractu , & pro obligatione ex contractu orta.

DVBITATIO VI.

Quot modis contrahatur hypotheca.

Respondeo & Dico Primò , Generatim dupliciter 33 contrahi.Primò,*Expressè*. Secundò, *Tacitè.Expressè* autem contrahitur dupliciter.

Primò, Conuentione partium:hæc vocatur *hypotheca conuentionalis*.ad hanc solùm opus est partium consensu , nec requiritur præsentia rei,aut traditio,vt patet L.1. ff. de pignore. de hac vide multa apud Negusantium in tract.de pign.par.3 membro 1.

Secundò,Decreto Iudicis : hæc vocatur *pignus prætorium*. ad hoc autem requiritur , vt quis mittatur in possessionem , seu detentionem rei auctoritate Iudicis vel Magistratus;vt patet L.Non est mirum.26.ff.de pignorat.act. Quidã distinguunt pignua iudiciale à prætorio : sed non esse opus hac distinctione , colligitur ex L.1. & 2. C. de prætorio pignore, vbi omne pignus auctoritate Iudicis constitutum , vocatur prætorium, siue ante sentenrentiam definitiuam, siue post eam sit constitutum. Idem colligitur ex d.L. Non est mirum, suprà:de hoc Negusantius part.3.membro 2.

Dico Secundò, *Tacitè* contrahitur,quando legis dis- 34 positione constituta est. id autem Iure communi fit multis casibus, quos enumerat Siluester v.Pignus.q.2. & Molina disp.526.& fusissime Antonius Negusantius part.2.memb.4.ex quo hæc maximè decerpta.

Primò,Qui ratione contractus , vel tributi nomine 35 aliquid debet fisco,seu Principi, eius bona omnia sunt tacitè illi hypothecata. Negusantius n. 113. Excipitur minor,qui si à fisco aliquid emerit,sola res empta manet hypothecata pro pretio. quando autem ratione criminis bona ipso facto sunt confiscata,non censentur hypothecata,sed debita fisco, si posteà feratur sententia.de quo vide Negusantium num.115.

35 Secundò, Bona omnia mariti sunt hypothecata vxori pro dote. Idem dicendum de bonis fideiussorum. si aliqui pro dote restituenda fideiussores à marito sint dati. hæc hypotheca, & fisci, habent priuilegium prælationis, vt aliis tacitis hypothecis tempore prioribus simili priuilegio non instructis præferantur: non tamen expressis prioribus, vt dictum est cap. 15. dub.4.Negusantius num.108.

Tertiò, Qui dotem promisit, eius bona manent hypothecata donec soluerit.

Quartò, Bona tutoris & curatoris sunt hypothecata minori pro administratione. Negusantius num.6.

Quintò, Bona Prælati & administratoris Ecclesiæ, pro administratione. quia Ecclesia fruitur priuilegio minoris & pupilli. Negusantius num.120.

Sextò, Bona eorum, qui administrant res ciuitatum, pro administratione: quia ciuitas fruitur priuilegio pupilli. Negus.num.119.

Septimò, Bona patris administrantis aduentitia filij, sunt tacitè hypothecata filio pro administratione, num.13.

Octauò, Omnia bona defuncti sunt hypothecata pro legatis. Idem num.157.

Nonò, Si vxori aliquid à marito, vel intuitu mariti donatum est, mortuo marito, id pertinet ad liberos communes: quòd si mulier illa transeat ad secundas nuptias, omnia eius bona quæ à tempore donationis accesserunt, manent liberis prioribus oppignerata pro illa re. Idem dicendum, si marito aliquid donatum sit ab vxore, vel vxoris intuitu. Idem n.20.& 22.

36 Decimò, Emptum pecuniâ pupilli, manet ei hypothecatum pro pretio, idque cum priuilegio prælationis ante omnes alios habentes in ea re hypothecam. Idem dicendum de empto pecunia militis. num.163.164.

Vndecimò. Fructus rei conductæ sunt hypothecati domino fundi pro pensione, num.150.

Duodecimò, Inuecta in prædium conductum sunt obligata domino prædij pro pensione soluenda: & pro damnis rei conductæ illatis; siue prædium sit vrbanum, siue rusticum. si tamen prædium rusticum sit, debent esse illata domino sciente: si enim ipso ignorante illata sint, non sunt ipsi obligata. num.128. & sequent.

Decimotertiò, Ædificium, ad quod restituendum vel reparandum pecunia mutuò data est, manet hypothecatum pro illa pecunia cum Iure prælationis ante alias hypothecas etiā expressas & priores, in eodem ædificio constitutas, excipe tamen hypothecam vxoris pro dote; quæ si prior fuerit, præfertur. numero 165.

Decimoquartò, Nauis, ad quam extruendam, emendam, ornandam, vel rebus necessariis instruendam, pecunia est mutuata, manet obligata pro ea pecunia, sicut de ædificio dictum est. num.162.

37 Decimoquintò, Omnis res, ad cuius conseruationem pecunia mutuò data est, manet obligata pro ea pecunia, idque præ aliis habentibus in ea priorem hypothecam. vt si quis dedit pro reficienda naui vel ædificio, vel pro nautis necessariis ad illam saluandam. Item si soluit pretium vecturæ mercium; si mercedem comitatui eas deducenti, &c. vide plura apud Molinam disp.438.& 536. & Antonium Negusantium tractatu de pignore. Quædam tamen ex his non sunt vbique recepta, & in diuersis prouinciis sunt diuersæ leges & consuetudines: nam in quibusdam locis, ex omni contractu venditionis, omnia bona contrahentium manent in perpetuum obligata iure specialis hypothecæ, ita vt nulla præscriptione possit hæc obligatio tolli; quæ consuetudo est valdè exorbitans à Iure communi.

38 Dico Tertiò, Vtraque hypotheca, id est, *tacita & expressa*, est duplex; alia enim est vniuersalis, alia particularis. *Vniuersalis* est in qua omnia bona obligantur; quod intellige non solùm de præsentibus, sed de futuris, quæ pro tempore habuerit; vt patet L. fin. C. Quæ res pign. obligari possint. hæc tamen non impedit quin res possit liberè vendi, quia in locum eius succedit pretium. *Particularis* est, quando res certa obligatur. hæc semper afficit rem, ad quemcumque perueniat, donec debitum fuerit solutum, vel obligatio condonata, vel præscriptione extincta.

DVBITATIO VII.

Quæ possint vel non possint esse pignori.

RESpondeo & Dico Primò, Ea non posse esse pignori, quæ non possunt vendi; vt Ecclesia, cœmeterium, sepulchrum. L.1.§.vltimo, ff. Quæ res pign. vel
hypoth. Ius etiam patronatus non potest oppignerari. 39
cap. cùm Bertholdus, de sententia & re iudicata. Ratio *Ius patronatus.*
est, quia non est res, per quam debitum pecuniarium possit compensari. Vnde etiamsi castrum, aut villa, cui hoc ius est annexum, oppigneretur, Ius tamen patronatus non censetur oppigneratum; & præsentatio manet apud priorem patronum. Si tamen res illa, cui hoc ius annexum, vendatur, simul etiam ius istud transfertur, & præsentatio incipit pertinere ad emptorem: quia accessorium sequitur principale. Mobilia pretiosa cultui diuino dicata, vt calices, casulæ, item immobilia, non possunt oppignerari, nisi ex causa necessaria, & cum debita solemnitate; vt si aliter vel debita solui nequeant, vel captiui Ecclesiæ liberari, vel fame oppressis subueniri: quia in his & similibus casibus etiam vendi possunt. vide suprà c.24. dub.10. Possunt tamen obligari tit. hypothecæ generalis, vt colligitur ex capite Nulli. de rebus Ecclesiæ alienandis vel non alienandis vide Siluestrum v. Pignus, num 3. *Bona Ecclesiæ.*

Homo liber non potest oppignerari, vt patet cap.2. de pignor. si quis tamen sit captus, potest seipsum tradere in pignus pro pretio, quod alius nomine ipsius persoluit; idque donec pretium vel obsequio vel pecuniâ restituerit; potest tamen homo liber dari obses, præsertim in causa belli, vt stetur pactis. Quòd si Respublica vel Princeps, qui illum tradidit, violet pactum absque culpa obsidis; non potest idcircò interfici, (iuxta illud Exodi 23. *insontem & iustum non interficies*) nec mutilari, nec flagellis cædi; quia hæc sine culpa directè irrogari non possunt. potest tamen spoliari bonis, & detineri, & in seruitutem rapi, si Christianus non sit. sicut alij innocentes in bello. de quo plura 2.2. quæst.40.art.1.dub.7. 40 *Homo liber.* *Obses.*

Pari modo, qui fideiussit pro reo, cui periculum capitis vel mutilationis impendebat, vt à carcere ad tempus liberetur; si reus absque culpa illius fugam capessat, non potest loco Rei pœna capitis, vel mutilationis, vel flagellorum plecti: quia hæc sunt supplicia criminum, non solutiones debitorum. Deinde quia non intendit se ad hoc obligare, sed solùm ad pœnam pecuniariam, ad quam condemnaretur à Iudice. Imò nec potuit se ad illa obligare, cùm non sit dominus vitæ & membrorum. est communis sententia DD. teste Iulio Claro l.5. Sententiar.§ fin.q.46.n.18. 41 *Fideiussor in causa criminali.*

Dico Secundò, Ceteræ res oppignerari possunt ab iis qui earum liberam habent administrationem, siue sint immobiles, siue mobiles; siue incorporales, (vt census, debita, vectigalia, imò etiam iurisdictio, quia hæc etiam sæpè magno pretio æstimatur) siue corporales. 42

Notandum est Primò; Si agrum tuum vel aliam rem fructiferam oppignerasti, etiam fructus à te satos, vel eo tempore conceptos, oppigneratos esse, & manere; etiamsi interim rem illam vendideris, & fructus sint ab emptore percepti, vt patet L. Quamuis.3. C. In quibus causis pignus vel hypoth. tacitè contrahatur, & L. Potior.11. §. Si de futura. ff. Qui potior in pign. Fructus tamen, qui post alienationem vel elocationem sati vel concepti sunt, non sunt oppignerati, nisi quamdiu sunt pendentes; seu quamdiu solo cohærent. 43 *Fructus accessoriè oppignerati.*

tunc

tunc enim quia vnum censetur cum solo, oppignerati sunt; possuntque à creditore vindicari, si opus sit; detractis tamen expensis, quas in re colenda conductor vel emptor fecit, L. Si fundus. 16. §. In vindicatione. ff. de pignor. postquàm percepti sunt desinunt esse oppignerati; nisi percepti sint ab hærede, ad quem res illa iure hæreditario deuenit. L. Paulus. 29. §. Si mancipia. ff. de pignoribus. vide Molin. disp. 529. & Silu. v. Pignus, num. 2. & 3.

44 *Pignus oppignerari potest.* Notandum Secundò, Creditorem, qui pignus ab aliquo accepit, posse illud alteri oppignerare, vt patet L. 1. & 2. C. Si pignus pignori datum sit. Ratio est, quia potest ius suum, quod in eo pignore habet, alteri in pignus dare: possunt enim iura & actiones oppignerari. simul atque tamen ipse solutionem acceperit, desinit secunda oppigneratio, quia desinit prima, in qua fundabatur secunda.

Notandum Tertiò, Quando pignus vel hypotheca transit in dominium creditoris cui erat obligata, perire actionem hypothecariam, quam habebat in priorem possessorem: quia ipsemet iam est possessor; nisi velis dicere, illum habere actionem in seipsum. Idem dicendum quando ipse destruit vel extinguit hypothecam. Sicut si census quem Titius habet super agro Caij, erat oppigneratus Caio, & Caius illũ extinguat seu redimat, refusa sorte Titio, vel Sempronio cui Titius illum vendiderat, extinguitur actio hypothecaria, quia extinguitur hypotheca. Neque dici potest, sortem succedere loco hypothecæ, sicut pretium succedit loco rei. quia obligatio realis transit cum re, & cum eadem extinguitur, neque transfertur de vna re in alteram, nisi expressè ita sit conuentum. Vt patet cùm venditur domus hypothecata; etiamsi vendatur ad destruendum, pretium tamen non manet obligatum. Confir. Quia obligationes hypothecariæ sunt onerosæ & odiosæ; ac proinde restringendæ ad sola expressa. Itaque cùm alicui reditus aliquis realis simpliciter est hypothecatus, non est id vllo modo extendendum ad pretium census.

Nec obstat, quòd quando reditus subest fideicommisso, etiam pretium quo redimitur subsit; quia reditus ille non pertinet absolutè ad hæredem grauatum, vnde nec pretium: sed solùm habet veluti vsumfructum, & tenetur illa bona transmittere in fideicommissarium absque diminutione.

Plura de his dici possent; sed ea vel ex supradictis intelligi facilè possunt, vel ad forum externum pertinent; in quo magna in diuersis Prouinciis legum & consuetudinum est diuersitas. Itaque hæc de contractibus sufficiant.

SECTIO QVARTA.

DE INIVRIIS IN IVDICIIS.

Sequitur vt dicamus de iniuriis, quæ in Iudiciis committi solent. In quibus tres personæ spectantur, Iudex, Accusator, & Reus: accusatori iungitur testis, reo aduocatus. Itaque hanc sectionem diuidemus in tria capita. Primum erit de Iudice. Secundum, de accusatore & teste. Tertium, de reo & aduocato.

CAPVT XXIX.

De Iudice.

Constat Dubitationibus 18.

DVBITATIO I.

Vtrùm Iudicium sit actus Iustitiæ.

D.Thom. quæst. 60. art. 1.

1 *Iudicium quid.* Notandum est, nomen *Iudicij* potissimùm duobus modis accipi. Primò, Generatim, pro sententia animi vera vel falsa, de quacomque re ea sit. sic distinguitur contra *apprehensionem* nudam, in qua non est veritas vel falsitas. nec per se est actus virtutis, sed potentiæ intellectiuæ, componentis, vel diuidentis suos conceptus.

2 Secundò, Strictè, pro determinatione Iuris, facta per Iudicem, id est, pro sententia Iudicis exteriùs prolata, qua in controuersiis contractuum, delictorum, aliisve Iuris quæstionibus definit quid cui sit debitum; hoc enim propriè vocatur *Iudicium*, quasi *iuris dictio*. Hinc extenditur ad significandum totum illum actum & causæ discussionem, quæ in tribunalibus fieri solet, per quam Iudex disponitur, vt iustam sententiam ferre possit.

Hoc modo est quidem actus elicitus à scientia Iuris; tamen est etiam actus iustitiæ, idque duplici ratione. 3 *Est actus scientia Iuris, & Iustitia, idq; dupliciter.* Primò, Tamquam causæ dispositiuæ; quia iustitiæ affectus inclinat Iudicem vt velit sententiam iustam ferre, ac proinde incitat eum, vt quàm diligentissimè causam examinet: deinde occulta quadam confusione facit, vt ea quæ iusta sunt, etiam iusta illi videantur. quisque enim iudicat secundùm suos affectus. affectus enim facit, vt res intellectui videatur conueniens & amplectenda. Itaque affectus iustitiæ facit, vt id quod iustum est, intellectui Iudicis appareat bonum amplectendum. Simili modo affectus temperantiæ facit opera temperata videri pulchra, & conuenientia homini: & fortitudo, opera fortia, siue illa exteriùs cernantur, siue sola imaginatione comprehendantur. Iuxta hunc modum, rectum iudicium de obiecto vel opere cuiusque virtutis procedere dicitur ex eadem virtute. vide suprà lib. 1. cap. 1. dub. 4.

Secundò, Est actus iustitiæ, tamquam causæ præcipientis & obligantis: iustitia enim imperat actum iudicij, & Iudicem ad eum obligat, sicut debitorem obligat ad solutionem debiti: quia ex officio debet hoc partibus: ideò enim stipendia accipit. hoc modo iudicium propriè ad iustitiam pertinet, vt quoddam obiectum iustitiæ, & actus externus necessarius, sine 4

quo iustitia in Iudice esse nequit;sicut reddere cuique suum, est actus iustitiæ in genere.

DVBITATIO II.

Vtrùm iudicium temerarium, sit peccatum mortiferum.

D.Thom,quæst.60.artic,3.

5 *Iudicium temerarium.* NOtandum est Primò, *Iudicium temerarium* dici, quod de alicuius peccato, alióve infami malo ex leuibus indiciis concipitur. quod enim ex iustis seu sufficientibus causis concipitur, non est temerarium, sed rationi consonum.vt si iudices aliquem impurum, quòd in tenebris sæpiùs eum videris loca impura frequentantem; si hæreticum,quod Missæ sacrificium rideat;si iniustum,quòd vsuras exigat.Fit autem hoc iudicium vel de internis;vel de externis quorum auctor est occultus; vel de futuris, vt hunc fore furem, vel nunquam emendandum, vt colligitur ex D.Augustino l.2.de sermone Domini in monte,c.18. & S.Basilio in regul.breuior.interrog.164.

6 *Tres gradus suspicionis.* Notandum Secundò, D.Thomam distinguere tres gradus suspicionis,vel iudicij temerarij.

Primus est, *Cùm homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius dubitare incipit.*

Secundus est; *Cùm pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus indiciis.*

Tertius est, *Cùm aliquis Iudex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum.* vbi rectè Caietanus sub primo gradu comprehendit etiam *opinionem.* quia D.Thomas ex Cicerone vult, *suspicionem esse opinionem mali,ex leuibus indiciis conceptam.* Propriè tamen *opinio* & *suspicio* differunt. *Possunt poni quinque gradus.* Vnde si quis hos gradus exactè distinguere velit, erunt quinque. Primus, in dubitando.2.In suspicando 3.In opinando. 4. In firmiter iudicando. 5. In ferenda sententia. *Dubitatio.* *Dubitatio* propriè est, cùm animus hæret in medio suspensus, neutram in partem inclinans. *Suspicio.* *Suspicio* est, quando in alteram partem inclinat, nondum tamen absolutè assentitur, non enim est assensus & determinatum iudicium, sed inclinatio vel concitatio animi ad assensum; quæ fit vel per motus quosdam assentiendi imperfectos & indeliberatos, vel quòd species aliqua veri subluceat in hac parte,quæ non in altera.vnde & verbum Latinum *suspicari* & Græcum ὑποπτεύειν ductum videtur, quasi aliquid subtus latens appareat. *Opinio.* *Opinio* est assensus alterius partis, & iudicium determinatum, sed infirmum & vacillans,habens coniunctam formidinem de opposito.quamobrem opinantis animus quodammodo fluctuat, & dicitur adhuc dubitare: *Quomodo dicitur dubitare.* quia etsi non maneat suspensus quoad assensum in genere, cùm alteri parti aliqualem assensum accommodet; manet tamen suspensus quoad assensum firmum, cùm neutri parti assentiatur firmiter Et hoc modo nomen dubitationis sæpè accipitur. vulgò enim dicimus, nos dubitare, quamdiu in neutram partem certi sumus:qua ratione tres priores gradus nomine dubitationis D.Thomas complecti videtur. *Iudicium firmum.* *Iudicium firmum* est assensus sine formidine veritatis oppositæ. *Sententia.* *Sententia* est iudicij interni patefactio exterior. Verùm ne sit discrepantia in vsu vocum, quæ sæpè rem obscurat, nomine *suspicionis* comprehendemus etiam *opinionem*,sicut D.Thomas, Caietanus, & alij, & nomen *dubitationis* sumemus propriè. Vide de his Nauarrum in cap. Si quis autem, de pœnit. distinct. 6. num.10. & sequent. & D.Antoninum 2.part. tit.3. cap.10.§.9. ex Alberto. vbi tamen suspicionem & scrupulum accipit pro eodem. nam in rebus agendis, scrupulus est leuis suspicio mali circa rem bonam vel adiaphoram.

7 Porrò hi gradus ita se habent, vt maiora indicia requirantur ad suspicionem,quam ad simplicem dubitationem; & maiora ad firmum iudicium quàm ad suspicionem; denique maiora ad sententiam quàm ad iudicium. vnde ex iisdem signis sententia seu iudicium externum sæpè est temerarium, ex quibus internum non est temerarium. vt enim possit ferri sententia condemnatoria exteriùs per Iudicem,requiruntur saltem duo testes,vel confessio Rei, vel euidentia facti; cùm ad iudicium internum sæpè vnus testis vel indicia aliundè satis sint.His positis,

Dico primò, Iudicium temerarium Iudicis prodiens in actum externum per sententiam, semper est peccatum mortiferum contra iustitiam. est communis sententia DD. Ratio est, quia grauem Iniuriam & læsionem irrogat reo, idque contra obligationem sui officij, quo astringitur non iudicare, nisi ex iustis idoneisque probationibus, vel Rei confessione; vnde tenetur ei ad restitutionem famæ, & damnorum secutorum. 8

Dico Secundò, Iudicium temerarium in animo tuo residens, non est peccatum, priusquam aliquo modo aduertas, vel dubites, te ex signis insufficientibus iudicare: postquam autem cœperis id aduertere, erit saltem peccatum veniale, si in eo perseueres, nunquam tamen erit mortiferum ante plenam animaduersionem. 9 *Iudicium temer. internũ quale peccatum.*

Prior pars probatur; quia plusquam animaduertas, causas,ex quibus iudicas, non esse sufficientes,vel saltem priusquam de illis dubites, nò est illud iudicium vllo modo volũtarium, saltem qua parte temerarium, sed censetur primus motus libertatem voluntatis præueniens,etiamsi longo tempore durasset. Idem dicendum de omnibus aliis motibus intellectus,voluntatis, imaginationis, & sensuum externorum: nisi enim aduertatur turpitudo, vel saltem de ea dubitetur, non potest in illis esse vlla culpa, ne venialis quidem:quia turpitudo illis annexa,non censetur vllo modo volita, cum sit omnino ignorata. vnde ibi solùm est turpitudo obiectiua,non formalis, quæ est in libero consensu expressè vel interpretatiuè adhibito,quæ sola animam coinquinat. *Animaduersio mali.*

Altera pars probatur: Quia si quis postquam aduertit aliquo modo hoc iudicium esse temerarium, vel de eo dubitare incepit, adhuc pergat, nec conetur excutere, iam turpitudo eius incipit esse voluntaria. qui voluntariè admittit in se aliquem motum vel actum cui suspicatur inesse turpitudinem mortalem, etiam ipsam turpitudinem velle, & in se admittere censetur, ac proinde peccat. Verùm quia imperfecta est illa animaduersio malitiæ, neque pro eo tempore eius grauitas satis perspici potest, (eo quòd mens simul aliis rebus sit intenta,neque regulas morales possit tunc, nisi velut per transennam, intueri) ideò est etiam imperfectus consensus in illam, ac proinde venialis tantùm. ad peccatum enim mortiferum requiritur perfectus consensus,qui ex perfecta grauitatis obiecti aduertentia procedit. perfecta autem aduertentia grauitatis est, quando mens sui compos, non abrepta aliis cogitationibus, reflectit se super suum actum, & considerat illum in materia notabili diuinæ legi esse contrarium, vel saltem de eo dubitat. Verùm de hoc plura 1.2.quæst.74 artic.8. Hinc patet tertia pars propositionis. 10 *Imperfecta aduertentia.*

Dico Tertiò,Iudicium temerarium, quod cum plena animaduersione de graui malo proximi concipitur, ordinariè est peccatum mortiferum contra iustitiam. Ita communiter Doctores,& D.Thomas art.3. Probari potest Primò;Ex Scripturis,Matth.7.& Lucæ 6. *Nolite iudicare, & non iudicabimini*, vel *vt non iudicemini: nolite condemnare, & non condemnabimini.* Hic Dominus inter cetera prohibet iudicium temerarium, (quo quis ex leuibus signis de altero malè sentit, eumque prauum & supplicio dignum æstimat) & minatur iudicium & condemnationem. Ita Basilius in Reg. breuioribus,respons.164.Ambrosius in hunc locum Lucæ, Augustinus lib. 2. de sermone Domini in monte c.28. 29. & 30. & passim recentiorés. etsi enim Dominus hanc sententiam maximè dicat propter eos, qui sua peccata grauiora dissimulant, & in minora aliorum sunt curiosi, temerarij & seueri Iudices: sententia tamen 11

tamen generalis est, & ad omnes pertinet, 1. Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* hic apertè vetatur iudicium de occultis, non autem de iis quæ per sufficientia signa manifestantur Iacobi 4. *Qui detrahit fratri suo, aut qui iudicat fratrem, detrahit legi & iudicat legem: si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex.* & infrà: *Tu autem quis es qui iudicas proximum?* Ad Roman. 14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit,* &c. Dicitur *detrahere legi*, eámque *iudicare*; quia facto suo illam improbat, & condemnat, vt passim Doctores exponunt. & ita gerit se erga legem, non vt illi subditus, sed vt Superior & Iudex.

12 Secundò, Probatur ratione, Primò, Grauis iniuria irrogatur proximo, dum sine causa habetur improbus: hoc enim perinde est ac si falsum crimen ei impingeretur. longè enim acerbior & grauior est falsa infamia quàm vera. Itaque, etsi vera infamia apud vnum contracta, quorumdam sententiâ non sit tantum malum, vt peccet mortiferè qui eam infert; (de quo, quid sentire conueniat dictum est suprà c. 11. dub. 11.) tamen infamia falsa omnium iudicio censetur graue malum, etsi apud vnum tantùm resideat. cuius signum est, quòd homines molestissimè ferant, talem de se haberi existimationem. Secundò, Ex huiusmodi iudiciis grauia mala sequi solent, præsertim si in actum externum prodeant: & quamuis in animo maneant, tamen extinguunt bonam opinionem, & bonum nomen proximi, inferunt prauam, pariunt magnum contemptum. & impediunt charitatem. Tertiò, Quia vsurpatur quodammodò iudicium Dei, cuius solius est de occultis iudicare. Hæc ratio tangitur ad Rom. 14. 1. Corinth. 4. & Iacob. 4.

13 *Si indicia sint probabilia.*

Dixi *ordinariè*, quia interdum fieri potest vt iudicium temerarium non sit peccatum mortale: vt si indicia non sint quidem omnino sufficientia ad certum iudicium, tamen magnū habeant probabilitatem: ita vt efficiant eam valdè verisimilem & credibilem. tunc enim non erit peccatum mortale, etsi quis iudicet esse moraliter certum. nam non est tanta distantia inter moralem certitudinem & magnam probabilitatem, vt censeatur notabilis irrogari iniuria, si quod valdè probabile est, iudicetur esse certum. præsertim cùm hæc certitudo non excludat omnem formidinem de opposito. Exemplum sit: si iuuenem inuenias solum cum puella in cubiculo, & inde iudices illos tractare turpia: si ex eo quòd vides quempiam ebrium, iudices eum esse in malo statu.

14 *Quale malum.*

Dixi *de graui malo.* quia si quis temerè iudicet de altero in re leuis momenti, vel quam ille parui æstimet, non erit peccatum mortiferum: sicut suprà cap. 11. dub. 3. de detractione dictum est. Idem dicendum de defectibus, qui sunt inculpabiles: vt si iudices alterum esse spurium, vel filium Iudæi, quia hæc carent omni vituperio apud sapientes, cùm non sint in hominis potestate, vt rectè Petrus Nauarra lib. 2. cap. 4. n 450. Quod limitauerim, nisi fortè idcirco illum contemnas aut infames, aut ab aliquo officio alióve bono consequendo iniquè impedias.

DVBITATIO III.

Vtrùm dubitatio & suspicio temeraria sit peccatum mortiferum.

15 SVnt tres sententiæ. Prima est, Omnem suspicionem temerariam de graui malo proximi, si deliberata sit, esse peccatum mortiferum. Ita Bannes q. 60. art. 3. Michael Salon. & Petrus Arragon in hunc articulum. Secunda est, Nullam esse peccatum mortale. Ita Caietanus hoc loco, & Nauarrus in Rubric. de Iudiciis num. 48. & Petrus Nauarra lib 2. cap. 4. num. 454. Tertia est, suspicionem temerariam plerumque esse peccatum veniale: fieri tamen interdum ratione grauitatis materiæ, vt sit mortiferum: vt si suspiceris ex leui indicio virum Religiosum esse hæreticum, vel incestasse matrem. Ita Sotus lib. 3. quæst. 4. artic. 3. & multi recentiores.

Pro resolutione notandum est Primò, Dupliciter posse aliquem malè suspicari de proximo. Primo, Ex errore quodam intellectus, quo apprehendit illa signa tamquam sufficientia ad suspicandum, paratus suam suspicionem deponere, vbi rem meliùs considerarit. Secundò, Non tam ex errore intellectus, quàm ex prauo affectu & maleuolentia erga illum de quo suspicatur, qua fit vt etiamsi aduertat signa illa non esse sufficientia, velit nihilominùs pergere in sua suspicione. 16 *Duplex suspicio.*

Notandum Secundò, Suspicionem posse dici dupliciter voluntariam seu deliberatam. Primò, Secundum se, vt cùm quis aduertit se malè suspicari de proximo, & etiam aliquo modo dubitat an causa sit sufficiens ad sic suspicandum, tamen neglecto eius examine non excludit suspicionem, paratus excludere, si aduerteret causam nō esse sufficientem. Secundò, Potest dici voluntaria, qua parte est temeraria: vt cùm quis aduertens causam suspicandi non esse quidem sufficientem, tamen ex malitia vult sic de proximo sentire. His positis, 17 *Suspicio dupliciter voluntaria.*

Dico Primò, Si priore modo suspicetur malum de proximo, non erit peccatum mortiferum, sed tantùm veniale. Probatur Primò, ex D. Augustino tract. 90. in Ioannem, vbi dicit, *Quòd de occultis hominum aliquanda, imò assiduè non vera sentimus, id pertinere ad tentationem humanam, sine qua duci ista non potest vita, ac proinde esse ignoscendum nobis, modò de rebus ipsis rectè sentiamus, & amemus quod amandum est, & detestemur quod detestandum est.* & infrà: *Quamquam & in his rerum tenebris humanarum, id est, cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus: iudicia tamen, id est, definitiuas firmásque sententias continere debemus, neque ante tempus iudicare, donec veniat Dominus vt illuminet abscondita tenebrarum,* &c. 18 *Si ex errore humano suspicetur.*

Dices, D. Augustinus videtur loqui de suspicionibus non plenè deliberatis: has enim vitare non possumus, & ad humanam tentationem pertinent: deliberatæ enim facilè vitari possunt, nec pertinent ad tentationem humanam, quia consensum includunt.

Respond. D. Augustinum non loqui quidem de suspicionibus, quæ plenè voluntariæ sint secundùm rationem temeritatis, seu in quibus temeritas sit plenè voluntaria: (hæ enim ex malitia procedunt) sed tamen loquitur etiam de iis, quæ plenè voluntariæ sint secundùm substantiam, (in quibus aduertit quis se malè suspicari) & non plenè secundùm rationem temeritatis. Duo enim sunt consideranda in tali suspicione, nempe ipsa substantia suspicionis: vt quòd sit opinio talis de malo proximi. & hæc est plenè voluntaria. Secundò, Quòd sit temeraria: (id est, quòd concipiatur ex signis non idoneis) & hoc non est plenè voluntarium, nisi quis aduertat signa non esse sufficientia. Quòd autem D. Augustinus etiam de talibus loquatur, patet ex illis verbis, *Quando ergo non erratur in rebus, vt recta sit improbatio vitiorum, virtutumque probatio, profectò si erratur in hominibus, venialis est humana tentatio.* vbi loquitur in genere de omni suspicione, quæ ex errore prouenit. Item ex hac suspicione dicit sæpè multa pio zelo fieri ab hominibus, quæ non fierent si veritas cognosceretur: atqui suspicio, ex qua multa fiunt, est voluntaria. dicit autem illas pertinere ad *humanam tentationem*, quia ex errore humano & fragilitate iudicij proueniunt, ita vt non possit omnino vitari. quis enim est qui non aliquando suspicetur malum, aduertens se ita suspicari: & dubitans an habeat iustam causam suspicandi, nihilominùs pergat in sua suspicione, absque examine causarum? 19 *Quo modo pertinent ad tentationem humanam.*

Secundò Ex D. Thoma, vbi ait *primum gradum suspicionis esse, cùm homo ex leuibus indiciis de bonitate alicuius incipit dubitare: & hoc esse veniale & leue peccatum:* Idque probat ex D. Augustino. vnde patet, D. Thomam eodem modo esse intelligendum. 20

Tertiò

Digitized by Google

Non fit notabilis iniuria. Tertiò Probatur ratione, quia tali modo suspicandi non censetur fieri notabilis iniuria proximo: tum quia non ex malitia, sed ex imbecillitate iudicij & humano errore sic suspicatur, paratus corrigere vbi meliùs aduerterit; vnde talis suspicio non est perfectè voluntaria, qua parte est temeraria: tum quia signa, ex quibus suspicatur, non carent omni verisimilitudine & proportione ad talem suspicionem. quando enim suspicio non est ex maleuolentia, sed ex humano errore, indicia non carent omni ratione; longè enim pauciora indicia requiruntur ad suspicandum, quam ad iudicandum pro certo: tum denique quia ipsa suspicio est iudicium imbecillum vacillans, cui coniuncta est notabilis formido de opposito. qui enim suspicatur, simul petat actu tacito vel expresso se posse facilè falli. qua in re multò minus iniuriæ infertur proximo, quam per iudicium, quo quis iudicat rem vel omnino certam, vel ferè certam, ita vt vix falli possit.

21 *Si ex prauo affectu.* Dico Secundò, Si secundo modo, nempe ex prauo affectu, & aduertens signa non esse sufficientia, suspicetur quis de proximo graue malum, (id est, quod illi sit magnæ infamiæ) peccat mortiferè. Probatur Primò, Quia talis suspicio non procedit ex errore humano aut fragilitate aliqua, sed ex malitia, qua quis vult ita suspicari, vt eum contemnat, & pro vili habeat, aut ne cogatur illum in corde suo sibi præponere, qua in re grauis est injuria: nam prætetquam quòd suspicio talis proficiscitur ex prauo affectu erga illum, etiam est pertinax. etsi enim suspicator ille aduertat se iustam causam non habere tamen vult in sua praua opinione persistere. Sic hæretici & politici solent malè suspicari de viris probis & Religiosis, eos esse impuros, auaros, quæstus & honoris causâ omnia facere, & similia; partim quia ipsi tales sunt, & ne cogantur eos sibi præponere, talia de ipsis pro sua libidine sibi confingunt, partim vt eos contemptui habeât. hinc libentissimè legunt & audiunt quæ ad illorum infamiam pertinent; quæ verò ad laudem, vel excusationem & defensionem, audire nolunt.

Probatur Secundò, Quia si illi merentur iudicium & condemnationem, qui neglectis suis vitiis grauioribus, minora fratrum suorum vitia acriter insectantur & condemnant, vt ipsi sanctiores videantur; (contra quos expressè Marth. 7. & Lucæ 6. agit Dominus) quantò magis merentur, qui ex odio & malignitate imaginantur, quæ non sunt? cùm enim non possint illos tales efficere, quales vellent eos haberi, imaginantur illos tales esse, vt possint eos pro talibus, affectu & interna æstimatione ducere.

22 Nec refert, quod fortasse non firmiter iudicent, puténtque se posse falli: quia non minor iniuria est, pertinaciter suspicari malum grauius, quam iudicare minus. deinde, etsi non firmiter iudicent ex parte obiecti, dum putant fieri posse vt res aliter habeat; tamen ex parte subiecti, iudicium est firmum, quia pertinaciter in eo volunt persistere; qua in re non minor est iniuria, quàm si absque tali pertinacia iudicarent.

23 Petes, Vtrùm suspicio temeraria ex genere suo sit dicenda peccatum mortale an veniale?

Quale peccatum sit ex genere suo. Resp. Posse dici ex genere mortale: quia si sit plenè voluntaria, & de graui malo proximi, est peccatum mortale, solùmque est veniale, vel quia non est de graui malo, vel quia aliquo modo procedit ex errore humani intellectus, qui error si non esset, homo nullo modo vellet ita suspicari. vnde etiam paratus est deponere suspicionem, si aduertat causam non esse sufficientem. potest etiam quodam sensu dici ex genere suo veniale, quia secundùm se & conditionem naturæ suæ habet, vt nascatur ex errore intellectus, & non sit planè voluntaria: cuius signum est, quòd sublato errore euanescat, quasi error, illius causa extiterit. hinc fit vt per se non censeatur grauis iniuria, sed solùm vt procedit ex maleuolentia. vnde etiam numquam est peccatum mortale, nisi ex hac procedat.

24 Dices. Actus ex genere suo venialis, non potest fieri mortalis per hoc quòd fiat omnino voluntarie, & cum plenissima animaduersione: atqui suspicio ex veniali potest fieri mortifera, ex eo quod accedat plena animaduersio, ipsáque fiat omnino voluntariè, vt dictum est; ergo non est venialis ex genere.

Actus venialis ex genere. Respondeo, Dupliciter potest actus dici venialis ex genere. Primò, Ratione materiæ, quæ toto genere suo in moralibus censetur lenis. & hic propriè dicitur talis ex genere; nam ex materia. seu obiecto sumitur genus actus. & qui tali modo dicitur ex genere suo venialis, non potest vmquam fieri mortalis, ratione solius animaduersionis. Tale est mendacium officiosum, &c. Suspicio autem non dicitur eo modo venialis ex genere.

Secundò, Ratione alicuius naturalis conditionis; vt si connotet errorem aliquem inuoluntarium, ex quo procedat. & hic non propriè dicitur ex genere. vnde non est mirum, si accedente pertinacia voluntatis, possit fieri mortalis. hæc autem pertinacia accedit, quando homo aduertens fundamento carere suam suspicionem, nihilominus vult in ea perstare.

25 *De dubitatione.* Dico Tertiò, De dubitatione ita ferè sentiendum sicut de suspicione. si enim quis etiam aduertens non esse iustam causam, velit tamen pertinaciter dubitare de probitate proximi, erit peccatum mortiferum: si autem non solùm ex errore humano dubitet, erit tantùm peccatum veniale. Prior pars probatur, quia talis dubitatio procedit ex maleuolentia & contemptu alterius, ac proinde censetur grauis iniuria in materia graui. maior enim est iniuria dubitare pertinaciter de viro probo an sit proditor, an Iudæus, quàm iudicare esse concubinarium. vnde indignissimè homines ferunt ita de se dubitari. Altera pars satis patet ex supradictis; dubitare enim minus est quàm suspicari: qui enim suspicatur, iam propendet in alteram partem, vel etiam assentitur, & determinatè opinatur esse improbum, etsi assensu imbecillo & ancipiti; qui autem tantùm dubitat, sustinet assensum veluti in æquilibrio, in neutram partem magis inclinando, & vtramque æquè ancipitem iudicando.

26 Dices Primò, Non tenemur positiuè opinari proximum esse probum; possumus enim mentem ad alia conuertere, & nolle circa res illas occupari; ergo nulla est iniuria in actu dubitandi.

Dubitans facit iniuriam. Respondeo negando consequentiam; qui enim dubitat, non eo præcisè facit iniuriam quod assensum sustineat seu suspendat; sed ex eo, quòd absque iusta causa iudicet huius probitatem esse ambiguam, & eum non posse prudenter iudicari probum, aut pro tali reputari.

27 *Quæ restitutio facienda.* Dices Secundò; Si temerè iudicare, suspicari, & dubitare de proximo, est contra iustitiam, ergo obligat ad restitutionem: at cui, vel quomodo fiet ista restitutio, cùm nihil sit ablatum?

Respondeo, Si loquamur de restitutione propriè, vel compensatione alicuius damni exteriùs illati, sic non obligat ad restitutionem, nisi processerit in opus externum per sententiam, detractionem, vel contumeliam: quia nullum damnum externum illatum est: & hoc vult D. Thomas in respons. ad 3. Si verò loquamur de restitutione generatim, sic verum est obligare ad restitutionem: nam hæ prauæ opiniones de proximo, sunt damna quædam famæ proximo illata in mente iudicantis, vbi vel bonam famam possidebat, vel saltem infamiæ malo non laborabat. itaque ex iustitia tenemur has opiniones, tamquam iniusta quædam damna famæ, depellere.

Nec obstat, quòd Iustitia dicator versari circa actus externos: id enim pro maxima parte verum est, non vniuersè: nam actu interno, nempe temerario iudicio, iniuria inferri potest, etiamsi nullo modo in actum externum prodeat. Adde, posse dici, illam versari circa actus externos, vt hoc nomen tribuitur omnibus actibus non elicitis à voluntate, sed ab aliis potentiis.

28 *Varij gradus iudicij temerarij.* Ex dictis patet, quando censendus sit quispiam iudicio

dicin temetario interno peccasse mortiferè: quando venialiter tantùm. Primò, Si non fuit graue malum, quod proximo temerè in mente sua impegit, non est peccatum mortale. Secundò, Si fuit graue malum, sed non perfectè aduertit se malè iudicare. Tertiò, Si aduertit quidem se malè iudicare, tamen non aduertit signa esse insufficientia, nec occurrit ei dubium de eo. Quartò, Si signa erant sufficientia ad probabilem opinionem; tunc enim etsi quasi certò crediderit, non erit peccatum, nisi veniale. Quintò, Si tantùm suspicatus est, non erit peccatum mortiferum, nisi suspicio fuerit pertinax: vt cùm prouenit ex contemptu vel ex maleuolentia, non ex humano errore, sitque de graui malo. Vt autem sciatur verùm fuerit suspicio, an iudicium firmum, præsertim quando formido de opposito non
29 est expreßè coniuncta. Notanda est hæc regula, Dum quis ita iudicat, vt rogatus an habeat pro certo, responsurus sit, sibi certum, aut ferè certum videri: tunc est iudicium firmum. si verò ita iudicet, vt responsurus sit se non esse moraliter certum, sed facilè posse ea in re falli; tunc solùm est suspicio. Ita ferè Caietanus artic.3.

DVBITATIO IV.

Vtrùm dubia in partem meliorem sint interpretanda.

D.Thomas art.4.

30 NOtandum est Primò, vel esse *dubium* de rebus, v.g. sitne talis contractus licitus, an illicitus: vel de personis, nempe de probitate vel improbitate eorum: aut quis hoc vel illud crimen commiserit. Rursus, si sit dubium de personis, possumus nos habere quadrupliciter. Primò, Interpretando in partem peiorem. Secundò, In partem potiorem. Tertiò, Habendo rem in ancipiti, seu dubitando. Quartò, Suspendendo iudicium, seu nolendo applicare mentem ad alteram partem iudicandam. aliud enim est dubitare de alicuius probitate, aliud iudicium suspendere tamquam de re ad se non pertinente.

Quadruplex interpretatio de personis.

Notandum Secundò, Dupliciter non posse aliquid in peiorem partem interpretari: speculatiuè, & practicè. *Speculatiuè* quidem, vt quando opinamur partem deteriorem esse veriorem, non tamen ideò nos aliter erga ipsum hominem gerere debere, cùm res sit incerta. *Practicè* verò, quando censemus illum habendum interno affectu & æstimatione pro improbo. His positis

Speculatiuè & practicè interpretari.

31 Dico Primò, Dubia de rebus non sunt in meliorem partem interpretanda, sed suis æstimanda momentis. ratio est, quia in iudicio rerum tantùm agitur id vnum vt attingatur veritas: nec timetur, ne cuiquam iniuria inferatur. In iudicio personarum ita quæritur veritas, vt maximè cauendum sit ne proximo iniuria irrogetur, & de possessione bonæ famæ in re dubia depellatur.

Dubia de rebus.

32 Dico Secundò, Dubia de personis, ad bonam vel malam existimationem pertinentia, sunt in meliorem partem interpretanda. Ita D. Thomas artic.4. & communiter DD. colligit hoc D. Augustinus, de serm. Domini in monte lib. 2. cap. 18. ex illis verbis Domini, *Nolite iudicare. Hoc loco,* inquit, *nihil aliud nobis præcipi existimo, nisi vt ea facta, quæ dubium est quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Idem docet Bernardus serm. 40. in Cantica, sub finem: *Etiamsi,* inquit, *perperam quid factum deprehendas, nec sic iudices proximum: magis autem excusa. excusa intentionem, si opus non potes, puta ignorantiam, puta subreptionem, puta casum,* &c. Idem docet Seneca lib. 2. de ira cap. 24. *Simplicitate opus est, & benigna rerum æstimatione, vt nihil, nisi quod in oculos incurret, manifestumque erit, credamus.* Confirmatur ex communi illo DD. dicto, *In dubio non esse præsumendum delictum:* quod colligitur ex L. Meritò. ff. Pro socio. de quo vide Couarruuiam, Clem. Si furiosus, p.2. §.2. num.1.

Dubia de personis.

Sed difficultas est, quomodo sint in potiorem partem interpretanda, vtrum negatiuè tantùm, id est, vt in dubio non putemus proximum improbum, vel auctorem criminis, vel peccasse mortiferè: an etiam positiuè, id est, actu positiuo credendo illum esse probum, non peccasse, habuisse bonam intentionem, aut ex ignorantia fecisse. Respondeo, &

Dico Tertiò, Certum videtur, in dubio nos non teneri ad iudicandum actu positiuo & speculatiuè, proximum re ipsa esse innocentem, non peccasse mortiferè, habuisse bonam intentionem, non peccasse mortiferè, habuisse bonam intentionem, & similia. Ita Caietanus q.60. art.4. & alij recentiores, nec puto Sotum id negaturum, etsi l.3. quæst.4. artic.4. generatim contra Caietanum doceat, dubia positiuè in bonam partem interpretanda. Probatur quia nemo tenetur ad assensum, aut ad modum assentiendi, in quo exponit se notabili periculo errandi: talis enim assensus non est actus virtutis necessarius, sed est quiddam errori obnoxium, quod perfecta prudentia deuitat, ex imperfectione nostri intellectus proueniens. vnde non fuisset in statu innocentiæ, neque fuit in beatissima Virgine. Confirmatur Primò, Quia omnis modus assentiendi subiectus errori, & omnis error pertinet ad aliquale malum intellectus: quod sapienti est vitandum, quantum commodè fieri potest, etiamsi non magni sit momenti. Confirmatur Secundò, Quia nulla est necessitas talis iudicij. vt enim erga proximum me geram sicut oportet, sufficit, vt iudicem probabile aut verisimile, esse probum, non peccasse: aut vt suspendam iudicium speculatiuum, nolendo in alterutram partem definire qualis ille in re sit, & hoc totum committendo Deo: cum hac enim suspensione iudicij stare potest, vt habeam illum pro viro probo, & pro tali habendum sentiam. 33

Non tenemur in dubiis speculatiuè iudicare esse probum, vel non improbum.

Dico Quartò, Non tenemur etiam semper occurrente dubio, actu positiuo practicè iudicare probum: (id est, hic & nunc habendum & tractandum tamquam probum) sed possumus etiam hoc iudicium suspendere. Probatur, quia non semper, quando occurrit aliquod dubium de proximi probitate, tenemur positiuè statuere, illum habendum pro viro probo, puro à tali vel tali crimine: sed sufficit illud iudicare, quando ratione affectus & actionis ipsum concernentis fuerit operæpretium: vt quando cum illo tractandum, vel prauus in illum animi motus vincendus. quod maximè patet, dum de illis agitur, de quibus neutram in partem habemus positiuam opinionem, eò quod res illorum nobis penitus sint ignotæ. hos enim in dubio facilè est Deo permittere, neutram in partem aliquid statuendo. Maior difficultas est, dum dubium occurrit de iis, de quibus habemus bonam opinionem: difficile enim videtur eam non minui per hanc iudicij suspensionem. sed absolutè fieri potest vt non minuatur: vt quando quis non vult causas dubij expendere, tamquam nihil ad se pertinentes, & mentem aliò deflectit. 34

Nec semper practicè, & actu positiuè.

Aduerte tamen, valdè esse consentaneum charitati, vt semper hoc pacto dubia in bonam partem interpretemur, iudicando illum loco viri probi habendum, eò quòd de contrario non constet. nec ideò me expono periculo erroris, quia non iudico illum in re esse probum & innocentem: (hoc enim Deo permitto, tamquam mihi incertum) sed esse pro tali habendum & æstimandum, id est, ita affectu interno, & externo modo agendi à nobis tractandum, ac si re ipsa probus esset: quod iudicium est verum. Adde, si velimus hic & nunc animum nostrum, etiam tenemur actu positiuo dubium in potiorem partem interpretari, iudicando illum loco viri probi habendum. 35

Dico Quintò, Tenemur tamen lege iustitiæ dubia interpretari in potiorem partem negatiuè & practicè, ita vt propter dubium non habeamus proximum pro improbo vel auctore criminis. sic potissimùm intellige 36

Tenemur semper negatiuè & practicè interpretari.

testimo

Digitized by Google

testimonia suprà allata. (quamuis etiam insinuēt, illum positiuè habendum loco probi; præsertim si iudicare velimus.) ratio est, quia iustitia postulat, vt in dubio nemo condemnetur criminis, non solùm exteriùs, sed etiam ne interiùs quidem in animo: quisque enim ius habet vt sibi non irrogetur certa infamia, pro incerto crimine. Confirmatur, quia censeri pro improbo, est notabile malum proximi, & veluti pœna quædam criminis: ergo non potest inferri sine iusta causa, de qua constet: sicut pœna irrogari non potest nisi constet de crimine.

37 *Negatiuè & speculatiuè non tenemur ex iustitia.* Dico Sextò, Non tenemur tamen lege iustitiæ, ea negatiuè & speculatiuè interpretari in meliorem partem, ita vt non opinemur seu suspicemur ipsum in re esse improbum, quando dubium est positiuum. Probatur, quia quando dubium est positiuum, tunc vtrimque suppetunt argumenta ad probabiliter opinandum vtramuis partem, cum formidine de opposito: (hoc enim vocatur dubium positiuum.) ergo si tunc assentiaris parti deteriori, opinando esse improbum, non ei facis iniuriam; quia cum argumenta ad talem opinionem ancipitem animo ingenerandam sufficiant, non habet ius vt sic de ipso non suspiceris.

38 *Tenemur aliquo modo ex charitate.* Aduerte tamen, videri aliquo modo contra charitatem sic suspicari. ratio est, quia ex charitate tenemur vitare omnem malam opinionem de proximo, etiam speculatiuam; quantum possumus, cum sit aliquod malum eius: ergo cùm possimus talem opinionem vitare, dum res est dubia, tenemur. Quod si possimus vitare, patet Primò, Quia numquam cogimur ad aliquem assensum, nisi quando res est euidens. Secundò, Non magis cogimur assentiri huic parti quam alteri, cum vtraque sit dubia. Tertiò, Quia perfectissima prudentia postulat, vt in dubiis non assentiamur absolutè alteri parti, ne fortè erremus: talis enim assentiendi modus est fallax. vnde non fuisset in statu innocentiæ, nec est in Angelis, vt suprà diximus. expedit igitur in dubiis sustinere assensum, vel solum iudicare rem esse probabilem, verique similem.

Dices, Si non est contra Iustitiam eo casu suspicari improbum; ergo etiam non est contra charitatem, nam in hac materia, si est peccatum, est contra iustitiam.

Respondeo negando consequentiam. Ad confirmationem: Sæpè fit vt in materia iustitiæ peccetur in proximum non violata lege Iustitiæ, vt cùm ille nullum ius strictum habet vt aliquid fiat, aut non fiat: & res alioquin ipsi est incommoda. vt si infames eum, cuius delictum alibi est notorium iuridicè: si occidas inuasorem inculpata defensione, quando aliter te poteras subtrahere, & aliis modis. Idem dicendum in exemplo proposito, vt mihi quidem ratio allata probare videtur. quamuis putem non esse nisi veniale.

39 *Si dubium sit negatiuum.* Dixi, *Quando dubium est positiuum.* quia si sit negatiuum, vbi in neutram partem suppetunt rationes, est contra iustitiam, male opinari. quisque enim ius habet, vt non habeatur de se mala opinio, nisi indicia aliud suadeant.

40 Dices, Si non est contra iustitiam opinari deteriorem partem speculatiuè, dum dubium est positiuum; ergo etiam non est contra iustitiam opinari practicè, quia iudicium practicum sequitur ex speculatiuo.

Iudicium practicum non sequitur necessario ex speculatiuo. Respondeo negando sequelam; quia iudicium practicum non sequitur necessario ex speculatiuo, præsertim quando speculatiuum est incertum. Iudicium enim practicum in proposito est, quo iudico aliquem habendum pro improbo; quod longè aliud est, quàm putare in re esse improbum. habere enim aliquem pro improbo, est æstimatione, affectu, & contemptu interno se gerere erga alterum ac si improbus esset. vnde fieri potest vt speculatiuè opiner Petrum esse improbum, vel furem; & practicè iudicem esse probum: quia etsi verisimile mihi sit, & opiner ipsum in re & coram Deo esse improbum: tamen quia mihi id certum non est, nolo hac opinione meum affectum & æstimationem internam erga illum regere; sed ea seposita quasi non esset vera, iudico illum habendum loco & gradu viri probi.

His addo, non videri contra iustitiam, si quis propter dubium non tanti æstimet hominem, quanti anteà; quia non tanti debet æstimari cuius incerta seu dubia est virtus, quàm cuius certa non tamen ideò potes æstimare improbum. charitas tamen suadet, vt propter dubium nihil de æstimatione & interna reuerentia detrahamus. 41 *Minor æstimatio ex dubio.*

Dico Septimò, Quando agitur de vitando aliquo damno, vel de adhibendo remedio; dubia sunt in deteriorem partem accipienda, non quidem iudicando proximum esse furem vel improbum, vel habendum pro tali, sed iudicando ita exteriùs cauendum, & sibi aliisque consulendum, ac si dubia esset eius probitas. Ita D. Thomas hoc loco ad 3. & alij DD. qui dicunt, tunc dubia in deterius interpretanda, non definitiuè iudicando, sed per quandam suppositionem concipiendo malum de proximo. Hoc modo, dum accipimus ignotum in ædes, ita cauemus rebus nostris, ac si dubia esset eius probitas, nullo tamen modo habentes illam pro improbo. Sic Superiores ob indicia quædam dubia interdum obiurgant suos subditos, pœnitentias imponunt, aliaque remedia illis corrigendis adhibent, tamquam si ipsos malos putent: quamuis eos pro malis non habeant; & eorum facta vel intentionem apud animum suum excusent. nam Superiores quoque hanc regulam de dubiis in meliorem partem interpretandis, quoad internam affectionem & æstimationem seruare debent: quamuis in ordine ad emendationem vel cautelam mali, exteriùs ita se gerere possint erga subditos, ac si mali aliquid perpetrassent, & meritò; non enim solùm ab omni malo, sed etiam ab omni mali specie abstinendum. Hic tamen cauere debent, ne vel modum excedant, vel illos aliis suspectos reddant, vel de illorum virtute diffidere videantur. Similí ferè modo dubia sunt in potiorem partem interpretanda, quando non agitur de vitando incommodo, sed solùm de interna æstimatione & reuerentia erga proximum. tunc enim etsi definitiuè non iudicemus ipsum in re bonum esse; tamen id iudicandum per quamdam suppositionem, supponendo esse probum, & iudicando ita illum æstimandum, & cum illo agendum interiùs & exteriùs, ac si reuerà probus sit. 42 *Suspicio ad cautelam.* 43 *Superiores.* 44 *Dubia interpretanda in potiorem partem, per quamdam suppositionem.*

DVBITATIO V.

Vtrùm liceat aliquando iudicare non secundùm leges scriptas.

D. Thomas artic. 5.

RESpondeo, & Dico Primò, Si leges illæ scriptæ contineant Ius naturale, semper secundùm eas iudicandum est. ratio est, quia numquam licitum est à Iure naturali recedere, cùm contrarium huius Iuris semper sit iniquum. 45

Dico Secundò, Si leges scriptæ contineant Ius positiuum, ordinariè secundùm eas iudicandum, præsertim Iudici inferiori. Ita D. Thomas & alij. 46

Dixi, *Præsertim inferiori*, quia supremus Princeps potest interdum dispensare in lege positiua, legisque rigorem, vel pœnam relaxare, vel mitigare, quando ita putat expedire Reipub. hoc autem non potest inferior, nisi ex tacita vel expressa Superioris concessione.

Dixi, *ordinariè*; quia interdum potest Iudex inferior recedere à lege scripta, iudicando contra verba legis. Primò, Quando constat mētem legislatoris esse aliam, nec voluisse hunc casum verbis legis esse comprehensum, tunc enim vtendum *ἐπιεικείᾳ*: magis enim tenetur sequi mentem legislatoris, quæ legis est anima, quàm corticem verborum. alioquin summum Ius, summa iniuria. Neque in hoc casu tenetur legislatorem vel Superiorem consulere, vt quidam volunt: quia non opus est inquirere de mente, quando de ea constat. 47 *Quando inferior contra verba legis facere possit. Epiikeia.*

Digitized by Google

ftat. Confirmatur ex L. Nulla ratio. ff. de legibus, & L.Non dubium.C.de legibus.

Secundò. Quando non quidem conftat, fed probabilius eft aliam legiflatoris effe mentem, & res non patitur moram vt Superior confulatur. tunc quoque effet contra rectam rationem verba fequi; nam femper intentio legiflatoris præferenda eft verbis legis. Quod fi Superior facilè confuli poffit, confulendus eft:qoia lex infringi non debet,ne quidem quoad verba,nifi conftet aliam effe mẽtem legiflatoris, fi tamen de ea conftare poteft: quòd fi de ea conftare non poteft,tunc fequendum id quod probabilius videtur.

Tertiò,Si vtrimque æquale fit dubium, & Princeps confuli nequeat, tenetur inferior Iudex fecundùm verba legis iudicare. Ita communiter DD. ratio eft, quia lex eft veluti in poffeffione fuæ auctoritatis;vnde in pari dubio non poteft Iudex, cùm ex officio fit cuftos legis,eam fua auctoritate priuare.

DVBITATIO VI.

Quinam peccent vſurpatione Iudicij.

D. Thomas quæſt.60.artic.6.

48 NOtandum eft, tria requiri ad iuftum iudicium, vt colligitur ex D.Thom.q.60.art.2.

Primò, Certitudinem in cognitione caufæ:& defectu huius,iudicium dicitur *temerarium*,de quo dub.2.

Secundò,Iuftitiam in ipfo actu iudicij,id eft,vt feruetur æqualitas in Iure fuo cuique reddendo. ad hoc requiritur, tum vt iudicetur fecundùm leges,(de quo dubit.5.) tum vt feruetur ordo Iuris, (id eft, ordinata ratio procedendi à Iure Iudicibus præfcripta) de quo infrà. huius defectu, iudicium dicitur *peruerſum* & iniquum.

Tertiò, Auctoritatem in iudicante:qui enim auctoritate caret, fiue in perfonas iudicandas, fiue in caufam, vt (fi fit exempta) iniuriam facit, tum partibus, caufæ illarum fe ingerendo; tum legitimo Iudici,cuius poteftatem & officium fibi affumit. huius defectu iudicium dicitur *vſurpatum*,vel præfumptũ.His pofitis

49 *Vſurpatione Iudicij peccant.*

Refpondeo & Dico Primo, Omnes eos peccare vfurpatione iudicij,qui iudicant eum,qui vel abfolutè non eft ipfis fubditus, vel non in iis caufis, in quibus eum iudicant, ac proinde fententia illorum eft irrita. ratio eft;quia in iudicijs deeft poteftas in eum qui iudicatur, quæ ante omnia requiritur, quia Iudex debet habere auctoritatem & obligandi confcientiam, (fententia enim eft veluti lex quædam particularis impofita alteri, quam ille tenetur fubire) & cogendi ad executionem eius,ad quod obligauit;alioquin fententia effet inefficax.

50 *Quinque modi ſubiectionis.*

Vbi notandum eft, Quinque modis poffe quempiam effe alteri fubiectum,ita vt ab eo iudicari queat. Primò, Ratione poteftatis ordinariæ:fic fideles Pontifici,& Epifcopis fuis, & ciues fuo Regi funt fubiecti. Secundò,Ratione poteftatis delegatæ:fic Legato Apoftolico fubfunt Prouinciæ, ad quas ipfius delegatio pertinet:& ciues Proregi vel Gubernatori. Sic Daniel iudicauit fenes poteftate fibi à Deo delegata, cap.13.

Danielis iudicium.

& iuxta probabiliorem fententiam, Muyfes Ægyptium, Exod.2. vt teftatur D.Aug. lib.quæftionum in Exod.q.2. & apertè colligi videtur Act.7. vbi Stephanus ait, *Fecit vltionem ei qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Ægyptio, exiſtimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis.* Tertiò,Ex confenfu partium, vt quando partes ex compromiffo fe alicui fubiiciunt,fiue vt Iudici,(vt fi ille alias auctoritatem iudicandi habebat, etfi non in illos) fiue vt arbitro,de quo vide Silu.v.Arbiter. Quartò,Ratione delicti in alieno loco perpetrati:nam ratione delicti fortitur quis forum. cap. Poftulafti.13. & cap.fin. de foro compet. vbi Gloffa v. Ratione delicti. Simili modo fortitur quis forum ratione contractus, domicilij, & rei, de qua contra poffefforem caufa mouetur, vt eodem c.dicitur. Quintò,Ratione iniuriæ, fubdito alterius Principis illatæ. fi enim Superior eius, qui iniuriam fecit,interpellatus, nolit illam vindicare, poterit

Moyſis in Ægyptium.

51 id facere Princeps eius,qui iniuriam accepit.Quicumque igitur iudicat aliquem, qui non eft aliquo horum quinque modorum ei fubiectus, peccat vfurpatione iudicij: quia vfurpat fibi auctoritatem iudiciariam in eum, in quem non habet. Sic Pilatus iudicando Chriftum peccauit vfurpatione iudicij; (etfi contrà fentiat Caietan.quæft.67.artic.1. & Sotus l.5.quæft 4.artic.1.) quia Chriftus non erat ei aut Cæfari reuera fubditus, cùm effet Filius Dei & omnium Dominus: (quam ob caufam neque tributum debebat Cæfari, vt colligitur Matth.17.ex illis verbis, *Ergo filij liberi ſunt*) idque facilè poterat Pilatò conftare. Neque fubiecit fe Pilato dando auctoritatem,fed folùm permifit fe iudicari.

Iudicium Pilati vſurpatum.

Simili modo peccant Iudices fæculares iudicantes Clericos: quia funt exempti ab eorum iurifdictione, tam in ciuilibus quam in criminalibus, vt patet tota diftinct.96. & 11. q.1.per totam. & in Decretalibus de immunitate Ecclefiarum,& in Concil.Trident.feff.23. c.20. de reform. vbi renouantur omnes Canones, qui hac de re agunt.Idem patet Iure ciuili,Authentica,Vt Clerici proprios Iudices conueniant, collatione 6.

Iudicium ſæcularium in Clericos.

52 Adde,nec poffe Clericos huic exemptioni renuntiare, vt à Iudice fæculari validè poffint iudicari: etiam in ciuilibus:vt patet cap.41. Inolita.11.q.1.& cap.Placuit. 42.ibidem,& cap.Si diligenti.12.extra.de foro competenti: vbi etiam redditur hæc ratio, *quia non eſt beneficium hoc perſonale, cui renuntiari valeat, ſed potiùs toti Collegio Eccleſiaſtico publicè indultum, cui priuatorum pactio derogare non poteſt.* Poffunt tamen in ciuilibus fe fubiicere Iudici fæculari vt arbitro:qui tamen nolentem ftare fententia, non poteft per fe cogere. Item poteft Clericus vt actor, laicum pertrahere ad Iudicem fæcularem, non autem vt reus pertrahi. in cafu tamen reconuentionis poteft à Iudice fæculari iudicari:vt fi dum laicum pertrahit ad iudicem, laicus viciffim illum in caufa ciuili reconueniat: vt exprefsè docet Gloffa communiter recepta, in cap. 2. de mutuis petitionibus. & colligitur tum ex illo cap. tum ex 3. quæft.8.cap.1.

Non poſſunt renuntiare exemptioni.

Reconuentio.

Simili modo cenfetur vfurpatio iudicij, & irrita eft fententia, fi eum, qui ad Ecclefiam tamquam ad afylum confugit,vi vel fraude extrahat,& ad mortem vel mutilationem condemnet: quia talis exemptus eft à Iudicis poteftate, faltem quoad hanc pœnam irrogandam, & Iudex tenetur eum Ecclefiæ reftituere, vt colligitur ex cap.Inter alia, de immunit. Ecclef. & ex multis Canon. 17. quæft. 4. de quo vide Clarum pract.criminal.quæft.30.& Salonium quæft.60.artic.4. controuerfia 2.

Confugiens ad Eccleſiam.

Dici etiam poteft vfurpatio iudicij, fi Iudex iudicium exerceat, vel fententiam ferat in Ecclefia: nam eo loco id faciendi poteftatem non habet, cùm quidquid ibi actum fuerit,fit irritum, vt ftatuitur c.Decet. §.Ordinarij,de immunit.Eccl.in 6.vbi dicitur. *Proceſſus Iudicum ſæcularium,ac ſpecialiter prolatæ ſententiæ in eiſdem locis,*(Ecclefiis)*omni careant robore firmitatis.*

Sententia lata in Eccleſia.

Denique vfurpatione iudicij peccant Ordinarij, dum exemptorum caufas difcutere præfumunt,in quibus Concilium Tridentinum eos non fubiecit.

Exemptorum cauſa.

53 *Eſt peccatum mortale.*

Dico Secundò, Hoc peccatum vfurpationis iudicij ex genere fuo eft mortiferum.ratio eft, quia fit iniuria, tum partibus, in quas ille poteftatem non habet,tum etiam Superiori,cuius auctoritatem fibi affumit.cenfetur autem hæc iniuria grauis,vt ex communi hominum fenfu conftat: nam auctoritas publica violatur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm Iudex excõmunicatus peccet vſurpatione iudicij, ſi iudicia exerceat.

54 *Sententia excommunicati valida.*

REfpondeo & Dico Primò, Si excommunicatio eft occulta, non peccat vfurpatione iudicij, &

sententia, ceteráque eius acta publica, sunt valida. Ita Glossa in cap. Ad probandum. §. Innodatus, de sententia & re iudicata, & est communis sententia DD. Richardi in 4. d. 18 principali 7. q. 1. Palud. eadem distinct. quæst. 4. & dist. 17. q. 6. artic. 2. Silu. Excom. 3. num. 3. & num. 5. vbi dicit hanc esse communem opinionem: licet ipse contrariam v. Excommunicatio 2. num. 1. putet veriorem. Couar. in cap. Alma 1. p. §. 7. num. 9. Soti d. 22. quæst. 2. art. 1. & 4. Probatur Primò, Quia non est priuatus, nec suspensus ab officio: soli enim publicè excommunicati suspenduntur per Canones, vt colligunt DD. d. cap. Ad probandum, ea illis verbis, *Si pro eo, quòd vnus ex delegatis Iudicibus excommunicationis vinculo esset publicè innodatus.* vbi à contrario sensu insinuatur, secùs esse si occultè. Secundò, Quia cùm eius excommunicatio ignoretur, sequerentur grauissima incommoda, tum in Ecclesia, tum in Repub. quæ nullo modo possent vitari: innumeræ enim sententiæ, præsentationes, electiones & collationes beneficiorũ & officiorum deberent rescindi, cum magno damno

55 & perturbatione innocentum Tertiò, Quando excommunicatio Iudicis est occulta, ipse non est publicè vitandus, sed solùm occultè; vt colligitur cap. Cùm non ab homine, de sent. excom. imò fieret ei iniuria, si quis in publico detrectaret eius communionem, propter infamiam, quæ inde sequeretur. ergo cùm partes non possint ipsius iudicium propter excommunicationem occultam recusare, (nisi fortè velint suscipere onus probandi ipsum esse excommunicatum, ad quod non tenentur) oportet vt ipsius quoq; sententia valida sit. absurdum enim est vt partes teneantur sese sistere tribunali Iudicis, à quo nisi irritam sententiam referre non possunt. denique idem probari potest ea L. 3. Barbarius de officio Pratorum, & 3. q. 7. cap. infamis. vide infrà num. 66.

Quæ diximus, intellige non solùm in sententiis & actis fori externi, sed etiam interni & sacramentalis, vt infrà magis patebit: quia DD. generatim loquuntur, & rationes eædem vtrobique locum habent.

56 *Excommunicatus publicè.* Dico Secundò, Si excommunicatio Iudicis sit publica seu notoria, ante quidem Concilium Constantiense peccabat vsurpatione iudicij, iudicando, & sententia erat irrita: post tamen illud Concilium, verius est, non sic peccare, nec sententiam reliquáque eius acta publica esse irrita, nisi sit denuntiatus nominatim, vel notorius percussor Clerici.

Prior pars est communis DD. & colligitur apertè ex c. Ad probandum 24. de sententia & re iudicata, vbi iubetur *cassari* (id est, cassa & irrita declarari, vt exponit Glossa) *sententia lata à pluribus Iudicibus delegatis, eò quòd ex illis vnus erat vinculo excommunicationis publicè innodatus*, vt ibidem dicitur. Hoc tamen intellige, quando certus numerus Iudicum ad causæ definitionem requiritur; tunc enim vnius excommunicatio

Si vnus ex Iudicibus excommunicatus. sententiam reddit inualidam: quia Iudex excommunicatus est inhabilis; ac proinde numerus Iudicum necessariorum non est completus. secùs si certus numerus ad sententiam non requiritur, sed solùm maior pars: tunc enim sententia erit valida, si maior pars Iudicum habilium consenserit. Idem probari potest ex cap. Audiuimus 24. quæst. 1. vbi dicitur, excommunicatum excommunicare non posse: quod de publicè excommunicato intelligendum est, vt ibidem Glossa v. Non potuit, annotat: vbi illud, *non potuit*, significat carentiam potestatis: ac proinde sententia talis Iudicis est irrita vide Glossam ibidem v. Absoluendo. Idem confirmari potest ex cap. Decernimus. 8. de sententia excommunicat. in 6. iuncta Glossa ratio est, quia tales, etsi non sint priuati officio, (retinent enim illud in habitu;) sunt tamen priuati eius vsu, seu suspensi ab eius executione, ex dispositione Canonum. potestas autem suspensa & à functione sua impedita, perinde est ac si non esset: vnde non plus possunt, quàm si Iudices non essent. dum ergo iudicant, peccant vsurpatione iudicij, assumentes sibi potestatem iudicandi, quam non habent. etsi enim habeant potestatem in habitu, hæc tamen ita est impedita, vt in actum exire non valeat. Vnde actus ille iudicij non ex hac procedere censetur; sed ea alia, quam temerè vsurpant. quare meritò peccatum mortiferum iudicatur.

Alteram partem, scilicet *post Concilium Constantiense, acta talis excommunicati esse valida, quamdiu toleratur ab Ecclesia*, docet Nauarrus cap. 27. num. 7. Sotus in 4. d. 22. q. 2. art. 1 Henriquez de excommunicatione cap 7. & passim recentiores. éstque probabilior, etiamsi altera quoque probabilis sit, & multorum DD. Probatur, quia Concilium Constantiense statuit, tantùm vitandos esse nominatim excommunicatos & notorios Clericorum percussores, & concessit vt fideles possint cum aliis in omnibus rebus tam diuinis quàm humanis, tam publicis quam priuatis habere communicationem; vt refert D. Antoninus 3. part. tit. 25. cap. 2. Sotus d. 22. q. 1. art. 4. & alij. ergo etiam tacitè vult eorum actus esse validos. nisi enim id vellet, non deberet concedere in omnibus. quorsum enim concederet vt ab illis possimus Ius & alios actus legitimos exigere, præsentationes, electiones, collationes, & confirmationes petere, si tales illorum actus sunt inualidi? sanè illusoria & noxia videretur talis concessio: nam plurimi per eam deciperentur, & cum magno multorum damno omnia hæc deberent rescindi vel retractari. videtur itaque Ecclesia, dum rigorem antiquorum Canonum circa communionem cum excommunicatis temperauit, tacitè etiam sustulisse illam suspensionem iurisdictionis, quam olim excommunicatio continebat: quod sanè erat expediens hoc statu rerum, quo sæpè Iudices diu in excommunicatione, vel ob hæresim, vel ob violatam libertatem ecclesiasticam, vel ob alias causas, manent. 57 *Acta excommunicati valida esse.*

Aduerte tamen, neminem teneri admittere Iudicem excommunicatum; potest enim contra illum excipere, quòd sit excommunicatus; vt patet cap. Exceptionem, in fine, de exceptionibus. quod verum est, etiamsi eius excommunicatio hoc loco non sit manifesta; modo tamen alibi sit publica, vt colligitur ex eodem cap. iuncta Glossa v. Publicè, vel ipse possit illam probare. Ratio est, quia etsi Concilium concedat vt possis cum Iudice excommunicato habere communionem, & Ius ab illo petere, non tamen cogit. itaque sicut olim poterat recusari, ita & nunc. Si tamen partes in illum consenserint, & sententia debito modo lata fuerit, non potest propter excommunicationem rescindi; quia legitima potestate, cui partes se submiserunt, lata est: sicut cùm sponte se alieno Iudici permittente Iure subiiciunt, sententia rescindi non potest. 58

Nec obstat, quòd quidam Patres affirment, hæreticos & schismaticos nullam habere potestatem, nec posse soluere & ligare, quia sunt extra Ecclesiam, & excommunicati: (ita Cyprianus epist. 76. ad Magnum, de Nouatiano. Ambros. lib. 1. de pœnitentia cap. 2. Nicolaus I. epist ad Michaelem Imper. & alij, vt videre est 24. quæst. 1.) ad hoc enim responderi potest, Primò; In his esse peculiarem rationem, quia ita ab Ecclesia se segregant, vt nullam ampliùs cum ea communionem retineant: alij verò excommunicati retinent fidem & fidei confessionem, & solùm ex parte sunt extra Ecclesiam. Secundò, Hæc procedere Iure antiquo, quo omnes hæretici publici ita erant excommunicati, vt non ampliùs essent tolerati ab Ecclesia.

Petes, An talis peccet mortiferè ex alio capite, ratione videlicet communicationis, iudicando?

59 *An sit peccatum mortiferum.* Quidam recentiores putant esse solùm peccatum veniale. ratio est, quia cùm Concilium non suspendat illum ab officio, nec priuet vsu istius potestatis, solùm videtur illum actum prohibere, quatenus est communicatio quædam humana; non autem præcisè quatenus est actus iurisdictionis & potestatis iudiciariæ. cui sententiæ fauet Caietanus v. Excommunicatio vetita: vbi docet, actus iudiciales excõmunicati, si absit iniustitia, non esse nisi peccata venialia; quia

solùm

solùm prohibentur secundariò. quæ sententia est probabilis, eámque sequitur Barthol.à Ledesma, dubit.9. de excommunicatione. Henriquez de excommunicatione cap.7.& quidam alij.

Esse mortiferum.

Verius tamen videtur, esse peccatum mortiferum, nisi ignorantia vel inconsideratio, aut functionis breuitas excuset. Est communior sententia DD. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam, non solùm generali ratione communicationis humanæ; sed etiam vt est vsus iurisdictionis & potestatis, dignitatem quamdam continens. vnde cùm illa sit res grauis, & magni momenti, non videt cur præceptum non obliget sub peccato mortali.

Nec obstat, quòd Concilium non suspendat Iudices ab officio; quia id fit propter bonum aliorum: non tamen idcircò intendit ipsos Iudices in aliquo releuare, vt expresè idem Concilium testatur. Si tamen partes iustitiam exigant, vel ratio postulet, vt in aliquo casu ex officio procedat, non peccabit; quia Concilium concedit, vt in commodum aliorum, suo munere fungi possit.

Denunciati, & percussores Clericorum.

60 Tertia pars, scilicet *Iudicem nominatim denuntiatum & manifestum Clerici percussorem peccare vsurpatione iudicij, contra iustitiam, & omnia eius acta esse irrita*, est communis sententia DD. & apertè colligitur ex cap. Ad probandum, suprà cap. Audiuimus, & cap. Miramur. 24. quæst. 1. hos enim excipit Concilium Constantiense. vnde manent suspensi ab officio, sicut erant ante Concilium.

Locum habet etiam in sæcularibus.

61 Petes, Vtrùm hoc etiam locum habeat in Iudicibus sæcularibus.

Respondeo habere; ita enim tenent passim DD: & probatur Primò, cap. Exceptionem. 12. de exceptionibus. vbi in fine dicitur, *Excommunicatus autem publicè, etsi huiusmodi exceptio non opponatur, nihilominùs est officio Iudicis repellendus.* vbi loquitur in genere de cuiusuis Iudicis officio: sicut in verbis prioribus de officio actoris & aduocati.

Secundò, Quia omnes excommunicati sunt priuati vsu iurisdictionis in suos subditos, vt colligitur cap. Nos Sanctorum. 15. q. 6. vbi dicitur, *Nos sanctorum prædecessorum nostrorum statuta tenentes, eos, qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt; Apostolica auctoritate à iuramento absoluimus, & ne sibi fidelitatem obseruent, omnibus modis prohibemus: quousque ipsi ad satisfactionem veniant.* Si subditi non tenentur eis obedire: ergo suspensa est eorum iurisdictio. ac proinde sententia non obligabit, sed erit irrita. Idem confirmatur cap. fin. ibidem.

Tertiò, Cap. Decernimus. 8. de sentent. excommun. in 6. excluditur excommunicatus à munere actoris, patroni & testis: ergo multò magis censetur exclusus à functione Iudicis. absurdum enim esset, Iudicis excommunicati acta valere: actoris verò, aduocati, & testis non valere.

Quartò, Quia non poterat commodè & efficaciter prohiberi communicatio cum tali Iudice, nisi priuando eum vsu iurisdictionis, & reddendo irrita eius acta. alioquin si acta eius valida fuissent, subditi ad ipsum in suis causis recurrissent vt anteà. Denique quia non poterat alia ratione commodiùs frangi talis hominis contumacia.

Iudex hæreticus vel defensor aut fautor hæretici.

Idem peculiariter statuitur de hæreticis, receptatoribus, defensoribus, & fautoribus eorum: si intra annum satisfacere contempserint, cap. Excommunicamus 1. §. Credentes, ex Concilio magno Lateranensi: vbi & alia quædam expresè in eosdem statuuntur, quæ tamen etiam aliis excommunicatis sunt communia: vt quòd non possint esse aduocati, nec tabelliones, quòd sint repellendi à Sacramentis, & ab Ecclesiastica sepultura, & eorum oblationes non admittendæ. Idem

Iudex grauans Clerum exactionibus.

statuit Concilium illud, *aduersus Consules & Rectores ciuitatum, & alios, qui Ecclesias, & Ecclesiasticos viros talliis, seu collectis & exactionibus aliis, grauare nituntur:* quos primùm excommunicat. Deinde subiicit: *Quis verò nec sic quamuisdiu malitia contra Dei Ecclesiam conquieuit: adiicimus vt constitutiones & sententiæ, quæ à talibus, vel de ipsorum mandato fuerint promulgatæ, inanes & irritæ habeantur, nulla vnquam tempore valituræ.* vbi Glossa, *Sententia vel constitutio per excommunicatum prolata, est nulla: nec tractu temporis conualescit.* & quamuis hic effectus sit communis excommunicatis, tamen specialiter in his criminibus exprimitur, tum ad maiorem terrorem, tum quia propriè Iudices attingunt.

Si alibi sit vbi ignoratur.

Aduerte tamen, si aliquis sic excommunicatus conferret se in aliam vrbem vel Prouinciam, vbi eius censura sit ignota, fieréique Iudex: vel si in loco suæ Iurisdictionis non haberetur pro denuntiato, vel publico Clerici percussore, acta eius fore valida. Ratio est, quia eo loco verè est excommunicatus occultè, & ab Ecclesia censetur toleratus, eadémque incommoda sequerentur, si eius acta essent irrita, quæ ex actis alterius, qui vbique occultus: vnde eodem modo de illo sentiendum: & iisdem rationibus probari potest. 62

Hic tamen grauiùs peccat, quàm alij occulti vel publici non denuntiati, actus iudiciarios & alios similes obeundo: quia reuera est suspensus, & quantum est ex parte sua, vsurpat sibi potestatem, quam non habet.

Dices, Si est suspensus, quomodo eius acta non sunt irrita?

Respondeo, Quia Ecclesia ob communem vtilitatem vel tacitè hanc suspensionem ad singulos actus in hoc casu ei relaxat, etsi velit ipsum secundùm se manere suspensum: vel certè nouam ei potestatem ad singulos actus extraordinariè tribuit, supplendo defectum, qui ex parte ipsius erat, ne cum damno aliorum, actus sit irritus: qui duo modi parum in re differunt.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm Iudex, qui propter crimen ipso Iure est priuatus titulo, vel solùm habet titulum putatiuum, peccet vsurpatione Iudicij iudicando, ita vt sententia eius sit irrita.

PRior pars huius Dubitationis pendet ex alia, quæ 63
1.2. quæst. 96. art. 4. dub. 6. tractanda est, Vtrùm leges humanæ, quæ statuunt priuationem beneficij, vel officij, aut bonorum confiscationem, eam vim habeant, vt commisso crimine, beneficium vel officium statim vacet, & bona ad fiscum pertineant: ita vt reus ipse teneatur ea dimittere ante sententiam.

Non vacat beneficium, aut officium.

Ad quam nunc breuiter Respondeo, propriè loquendo non vacare, nec teneri dimittere ante sententiam: etiamsi in lege dicatur, *ipso facto sit priuatus.* nisi apertè constet illam fuisse legislatoris mentem: vt si addat, *teneri in conscientia dimittere*, vel *non posse absolui, nisi dimittat*, vel *beneficium ea ipsa vacare, ita vt alteri liberè possit conferri.* vt in casu cap. Dudum. 2. de electione: cùm quis accipit secundum beneficium incompatibile. colligitur apertè ex D.Thom. 2.2. q. 62. art. 3. & Caietano ibidem, Soto lib. 1. de Iust. q. 6. art. 7. Adriano quodlib 6. art. 1. Couarr. de matrim. p. 2. cap. 6. §. 8. n. 9. & 13. & passim recentioribus. Vtrùm autem vacet quando dicitur in lege, *sit priuatus ipso facto absque alia declaratione*, dubium est. Couarruuias & Dominicus Soto suprà, & Henriquez de excommun. c. 56. multique alij recentiores tenent non vacare, sed requiri sententiam declaratoriam criminis: illam autem clausulam *absque alia declaratione*, intelligendam de declaratione, qua declaretur pœnam esse incursam, non autem qua declaretur crimen commissum. quæ expositio etsi nonnihil videatur violenta, tamen vsus ipse eam confirmat. ita enim sunt vsu receptæ leges huiusmodi, vt ante declarationem criminis, possessores non teneantur resignare. imò vsus habet vt nisi executio fiat per sententiam, ita vt per eam non solùm declaretur

crimen, sed etiam reus ipse priuetur beneficio vel officio ; non censeatur omnino priuatus, vt patet ex Couarruuia suprà. vnde & leges illæ, quæ statuunt vt beneficium *ipso Iure vacet*, vt in Extrauagan. Ambitiosæ, de rebus Ecclesiæ non alienandis, non videntur receptæ in illo rigore, vt sponte teneatur se reus spoliare.

64 *Quam vim habeant.*

Petes, Quam ergo vim habent huiusmodi constitutiones, quibus aliquis ipso Iure priuatur officio vel beneficio, siue propter crimen, siue propter adeptionem alterius incompatibilis?

Priuant titulo, non possessione.

Respondeo, Hoc efficere, vt statim amittat titulum ipsum, ita vt non sit ampliùs dominus beneficij, retinet tamen possessionem, qua priuari non potest, nisi causa cognita, vt docet Glossa c. Licet Episcopus. 28. de præbendis, in 6. Et quamuis illud caput solùm loquatur in casu adeptionis beneficij incompatibilis; tamen Glossa, & DD. quos ibi citat, volunt esse eamdem rationem in ceteris, vbi quis ipso Iure priuatur. id enim ad publicam tranquillitatem est valdè expediens. *Titulum* voco ius illud firmum, quod accepit per collationem, quo aliàs non poterat inuitus priuari: quo amisso, adhuc retinet possessionem beneficij, & totius iurisdictionis, quam antè habebat. & quidem si Iure permittente illam retineat, ita vt Ius non obliget ipsum ad eam deserendam, vocatur *possessio Iuris*: si verò Ius resistat illi possessioni, obstringens reum ad illam deserendam, dicitur *possessio facti*.

Confiscatio priuat dominio.

Simili modo, quando bona ipso Iure confiscantur, vt in crimine hæresis, iuxta cap. Cùm secundum leges. de hæret. in 6. vel propter incestas nuptias, iuxta idem caput, & Authentic. Incestas, C. de incestis nuptiis; vel propter specierum illicitarum transuectionem, aut rerum vectarum omissam professionem; vt d. c. & aliis Iuribus habetur: in his, inquam, & similibus casibus statim amittitur ipsa rerum, quæ dicuntur confiscari, vel in commissum cadere, proprietas, & illarum proprietas fisco acquiritur, vt expressè d. cap. habetur. permittitur tamen possessio & vsus, donec secuta sententia declaratoria, hæc quoque auferantur.

Hinc fit, vt executio retrotrahatur vsque ad tempus commissi criminis, nam ex illo tempore, dominium seu proprietas in fiscum translata est, & consequenter omnes fructus ex illo tempore percepti ad ipsum spectant. Sed de his plura 1. 2. quæst. 96. art. 4.

Sententia non sunt irrita.

Ex his sequitur, sententiam, aliáque acta talis Iudicis non esse irrita, neque iudicium vsurpatum, cùm reuera adhuc iurisdictionem suam retineat, neque ab ea sit suspensus. etsi enim ius illud prius, quo illam Iurisdictionem obtinebat, amiserit; habet tamen adhuc ius possidendi, & vtendi eadem, donec per sententiam auferatur. Confirmatur, quia cùm crimen sit occultum, vel certè non constet eum per legem esse priuatum, si acta essent irrita, idem Reipubl. obueniret incommodum, quod sequeretur si acta occultè excommunicati essent irrita: quod ex iis, quæ nunc dicturi sumus, magis constabit. Quod ad alteram partem dubitationis attinet, omissis opinionibus, quas recenset Paludanus in 4. d. 57. quæst. 6. art. 2.

65 *Habentis titulum putatiuum actus valent.*

Respondeo, Si habet titulum coloratum, & communi errore putetur legitimus Superior, eius sententiæ & alij actus iurisdictionis sunt validi. Ita passim DD. in cap. Nihil 44. de elect. & in L. Barbarius. ff de officio Prætoris. Idem fusè docet Paludanus supra, Caietanus v. Absolutionis impedimenta, Nauarr. in cap. Placuit, de pœnitentia, d. 6. num. 180. Medina C. de confessione, quæst. 22. Arragon. quæst. 60. art. 6. & alij multi recentiores, qui id docent non solùm de sententia & actis fori externi, sed etiam fori sacramentalis de quo tamen longè magis dubitari poterat. Probatur ex L. Barbarius Philippus. ff de officio Prætorum; vbi expressè casus huius assertionis ponitur. cùm enim iste Barbarius esset alibi conditione seruus, Romæ, vbi latebat eius conditio, & liber habebatur, promotus est ad præturam, cuius tamè ob illud occultum impedimentum erat incapax, nihilominùs approbantur eius acta, quæ gessit quamdiu latuit; idque ob vtilitatem eorū qui apud ipsum egerant: & ratio additur, quia *populus Romanus*, cuius auctoritate hæc dignitas collata fuerat, *potuisset etiam seruo hanc potestatem decernere.* Idem probatur ex Gratiano 3. quæst. 7. cap. 1. vbi dicitur: *Si seruus, dum putaretur liber, ex delegatione sententiam dixit; quamuis postcà in seruitutem depulsus sit, sententia ab eo dicta, rei iudicatæ firmitatem tenet.* Ratio est; quia nisi huiusmodi acta essent valida, magna sequeretur in Repub. & populo Christiano perturbatio; omnes enim sententiæ, collationes officiorum & beneficiorum, præsentationes, electiones, & alia huiusmodi, deberent rescindi tanquam inualida.

Duæ conditiones concurrere debent, Titulus & communis error.

Notandum est ex Panormitano in d. cap. Nihil, Caietano supra, & aliis Doctoribus duas conditiones debere concurrere, vt Iudicis putatiui acta valeant. Alteram ex parte ipsius Iudicis, nimirum vt habeat titulum. Alteram ex parte populi, vt communi errore putetur legitimus Superior. vtrumque colligitur ex Iuribus citatis quibus concurrentibus, Ius ipsum confert iurisdictionem extraordinariè ad singulos actus, propter bonum commune. Debet autem hunc *titulum* habere à vero Superiore, vel saltem ab eo qui alias poterat illum dare, vt insinuatur d. L. Barbarius. nam approbantur acta illius; quia populus, à quo habebat officium, potuisset ei hanc potestatem decernere. & confirmatur; quia si non accepit ab eo qui poterat dare, iam non habet titulus ille colorem, quo verus videri possit; imò non est titulus, cùm hic non nisi à Superiore dari possit. omnis enim iurisdictio à Superiore descendit. vnde Caietanus collationem Superioris titulum vocat.

Titulus est collatio Superioris.

66 *Accipiens Prælaturam in excommunicatione.*

Hinc fit, vt si beneficium habeas ab eo qui non poterat dare; vel si solùm sis electus; aut præsentatus; non autem acceperis institutionem, aut confirmationem, (quæ sunt collatio potestatis) nihil agas, vt qui sis intrusus: vt Panormitanus, Nauarrus, & alij docent. sufficit tamen in collatore titulus coloratus communi errori coniunctus, vt eius collatio sit valida. sicut enim alia eius acta valida sunt, ita etiam collatio iurisdictionis.

Ex his sequitur Primò, Valida esse acta Prælati, qui accepit Prælaturam in excommunicatione, irregularitate, vel alio impedimento occultato, ratione cuius collatio sit irrita: vel interuentu simoniæ realis completæ, aut confidentiæ, si communi errore facti habeatur pro vero Prælato. Itaque valida erit sententia excommunicationis ab eo lata, & absolutionis, & collatio beneficij, & delegatio iurisdictionis, &c.

Accipiens delegationem ad vniuersitatem causarum.

Secundò, idem dicendum non solùm de eo, cui collata est potestas ordinaria, sed etiam cui delegata: præsertim si ad vniuersitatem aliquarum causarum, vt benè ostendit Paludanus suprà: vt sunt Commissarij, Vicarij foranei, Pœnitentiarij, &c. quia horum iurisdictio non minùs spectat communem vtilitatem, quàm Ordinariorum: imò plures ad ipsos causæ deferuntur. Vtrùm verò idem sit in Delegato ad causam particularem, dubium est. Quidam negant: quia non agitur de bono communi. Sed contrarium est verius: quod tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem, & alij DD. Idem docent etiam de sacerdote delegato ad confessiones. Confirmatur, quia dicto cap. Infamis, apertè agitur de Delegato, & quidem vt videtur, ad causam particularem. Et quamuis singuli tales non deputentur nisi ad causas certas, nec de quarumlibet quæstionibus cognoscere possint: tamen maximi interest publicæ vtilitatis, vt horum acta valeant, cùm sæpè & variis casibus deputentur.

Delegatus ad causam particularem.

Nec obstat quod habetur L. fin. C. Si à non competente Iudice, iudicatum esse dicatur: vbi dicitur, *Et in priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quenquam litigatorum sententia, non à suo Iudice dicta, constringat.* quia intelligitur, quando non est occultum, non esse verum Iudicem: quod generaliter in omnibus causis, etiam publicis, verum est.

Tertiò,

Digitized by Google

Non refert an Superior sciat impedimentum. Tertiò, Eadem locũ habere; etiamsi Superior conferens officium vel iurisdictionem, sciat impedimentum alterius, aut collationem esse inualidam: modò ipse conferat quantum in se est, saltem actu externo, & communi errore populi putetur esse validum: quia si ipsius ignorantia non impedit iurisdictionem, multò minùs impediet scientia, quæ tollit inuoluntarium. *Si impedimentum non possit auferri ab homine.* Nec opus est vt ipse possit impedimentum auferre, vt rectè Paludanus suprà: vt patet cùm Episcopus confert illegitimo, vel occulto homicidæ beneficium parochiale. requiritur tamen vt supremus Princeps possit illud tollere, & personam efficere capacem. Vnde si sit impedimentum Iuris diuini, vel naturalis, nihil fiet: vt si sit femina, vel non sit Sacerdos, cui potestas absoluendi commissa est, communis error nihil iuuabit; quia potestas humana hunc defectum supplere nequit, nec vllo modo talibus hanc potestatem concedere.

Non refert an litigatores sciant. Quartò sequitur, Idem procedere, etiamsi litigatores, vel quorum causa agitur, impedimentum sciant: quia hæc iurisdictio concessa est generatim, propter errorem communem: vnde priuata scientia illam non impedit. Hinc absolutio data à Parocho, quem scis occultè simoniacum, valet, vt passim Doctores fatentur, nisi fortè tu alterius copiam haberes, vel extra necessitatem illum induxeris; & ita illi confitendo pecces mortiferè: quia tunc, etsi non sit irrita defectu iurisdictionis, est tamen ratione dispositionis pœnitentis.

67 *Si iurisdictio occultè ablata.* Quintò, Idem dicendum esse, quando alicui iurisdictio occultè est ablata, & ille nihilominùs se pro Superiore gerit, & communi errore talis habetur. Potest autem hoc quatuor modis contingere. Primò, Si ipso Iure beneficium vacet. Secundò, Si per sententiam ei sit abrogatum, vel si potestas Delegati reuocata. Tertio, Si Delegans mortuus sit. Quarto, Si iurisdictionem Delegantis contingat suspendi.

Si beneficium ipso Iure vacet. Quod ad primum modum attinet, ita tenet expressè Panormitanus in d cap. Nihil. Nauar. in cap. Placuit. num. 118. Arrago. q. 60. art. 6. Paludanus suprà, Siluester v. Confessor, 1. quæst. 19. & passim Canonistæ. Ratio est, quia hic duo illa concurrunt, titulus publici officij, (vt quia ab Episcopo institutus) & error facti. Nec refert, quòd titulus & possessio iuris ei sint adempta; quia id omnino occultum est; & non ita sunt adempta, quin adhuc aliquæ reliquiæ maneant. retinet enim possessionem facti, vt Nauarrus ait.

Resp. ad cap. Dudum. Nec obstat cap. Dudum. 12. de electione, vbi insinuatur, absolutiones datas ab eo, qui simul plures parochiales Ecclesias retinebat absque dispensatione, fuisse irritas, eò quòd obtenta secunda, vacet prior, iuxta dispositionem Concilij general. cap. De multa, de præbendis: quia publice notum erat, illas vacare. Si id occultum ratione communis ignorantiæ fuisset, non fuissent irritæ: vt ibidem notat Panormitanus & alij. Nec refert, quòd id proueniat ex errore iuris: modò sit probabilis, & causet errorem facti.

Si per sententiam abrogatum, vel expressè reuocatum. De secundo modo, etsi multi aliter sentiant, est tamen probabile valere. ita enim tenet Paludanus suprà, circa primam opinionem: vbi id affirmat in eo, cuius commissio est occultè reuocata. & Henriquez lib. 3. de pœnitentia cap. 6. vbi dicit valere absolutionem, si habet titulum coloratum, & non scitur de reuocatione. & lib. 2. cap. 4. valere confessiones factas virtute Bullæ, vel facultatis, quæ nescitur esse reuocata. Idem tenet noster Sancius lib. 3. de matrimonio, disputat. 20. num. 58. citans pro ea Baldum, Iasonem, Corneum, Mascardum, Henriquez & Manuelem, qui primo tomo Summæ cap. 60. num. 3. dicit valere confessiones Religiosis semel approbatis factas, quamuis occultè facultate audiendi sint priuati. Ratio est, quia duo illa supradicta hic etiam concurrunt, titulus & error communis: institutus enim fuit ab habente potestatem, & ideò habetur adhuc verus Iudex, cum ignoretur reuocatio.

De tertio, Verius etiam est valere: quia etsi morte vel priuatione officij Delegantis expiret potestas Delegati, re adhuc integra. vt patet L. More. 5. ff. de Iurisdictione omnium Iudicum, & cap. Licet. 30. cap. Gratum. 20. cap Relatum. 19. de officio Delegati: tamen quamdiu hoc communiter ignoratur, & ille se adhuc gerit pro Delegato, est eadem ratio, quæ in supradictis. non enim hic magis est priuatus, quàm in primo & secundo casu; & tamen ibi valent acta, ob communem errorem: ergo & hic valebunt. Ita tenet Thomas Sancius & multos pro ea citat Doctores. Et confirmatur, quia potestas Vicarij generalis magis dependet à iurisdictione Episcopi, quàm potestas Delegati à Delegante: nam à Vicario ad Episcopum non est appellatio, eò quòd sit vnum eorum tribunal, vna iurisdictio, & veluti vna persona, vt apertè colligitur ex cap. 2. de consuetud. in Sexto. Vbi per Officialem Episcopi intelligitur Officialis generalis, vt Glossa communiter recepta exponit, quem vocamus Vicarium generalem. At à Delegato ad Delegantem est appellatio, vt ibidem Glossa affirmat: quia diuersum tribunal habent, & diuersi Iudices habentur. Hinc mortuo Episcopo expirat potestas Vicarij etiam causâ integrâ, vt docent Ioannes Andreas, Dominicus, & Hostiensis in c. 1. de officio Vicarij, in Sexto. & tamen valent acta Vicarij, & litteræ dimissoriæ ab eo datæ, si communiter mors Episcopi ignoretur, vt docet Henriquez lib. 3. de pœnit. cap. 13. neque desinunt istæ litteræ valere, etiamsi postea, re integra, sciatur mortem fuisse priorem, vt idem docet de Ordine cap. 12. & consentit Sancius suprà. *Si morte Delegantis.*

Si Delegans suspendatur. De quarto non est difficultas. si enim suspensio primaria, quæ est in ipso Delegante, non inualidat actum ipsius, dum communiter ignoratur: multò minùs inualidabit acta Delegati, qui solùm secundariò suspensus est. quod intellige vt antè, si res vulgò ignoratur.

Sextò sequitur, Supradicta locum habere non solùm in foro contentioso, sed etiam in sacramentali, vt docet Paludanus circa quartam opinionem, Nauarrus suprà, & alij passim. quia eadem ratio boni communis id postulat: & Ecclesia defectum iurisdictionis non minùs hic quàm in foro externo supplere potest, & vult, concurrente titulo colorato, & communi errore. Nec obstat, quòd oppressum Ius hac de re non habeatur: quia quod Iura disposuerunt in vno casu, id etiam intelligendum in aliis, vbi est par vel maior ratio, vt est in proposito. quod confirmatur, quia supposita potestate Ordinis, in reliquis, vtriusque fori est paritas: nec plus requirit hoc forum quàm illud: sufficit enim vtrique eadem iurisdictio. vnde supposita ordinis potestate, quicumque potest soluere & ligare in foro externo, potest etiam in interno, vt rectè Paludanus dixit.

Septimò, Supradicta procedere etiam in iis, quæ geruntur ex officio publico, quamuis non sint actus iurisdictionis: vt in instrumento tabellionis: in electione & præstatione ad beneficia & officia: in actu Parochi, assistentis contractui matrimonij. hic enim actus non est iurisdictionis, sed exhibitionis præsentiæ sui, tamquam testis Iure requisiti.

Probabilis opinio DD. Adde, non solùm errorem communem, sed etiam probabilem DD. opinionem efficere vt Ecclesia det Iurisdictionem: etiamsi fortè opinio illa sit falsa. vt docet Henriquez lib. 2. de pœnit. c. 14. n. 3. & 4 & optimè Sancius suprà num. 65. vt si probabile sit talem posse absoluere à reseruatis, vel censuris, assistere matrimonio, excommunicare, eligere confessorem, priuilegium non esse reuocatum, & similia: & ille ex hac opinione operetur, validum erit, Ecclesia supplente defectum, si fortè subsit. cùm enim licitum sit operari ex opinione probabili: si omnia illa essent irrita, grauissima incommoda sequerentur. Imò vt ait Panormit. in cap. Nihil. 44. de electione, quem refert & sequitur Rosella v. Confessor. 3. in fine, & Siluester v. Confessor. 1. quæst. 19. Sancius n. 56. & sæpè indicat 68

Henricus,valent acta.etiamsi populus dubitet, an Superior sit officio priuatus. Et ratio est, quia cùm antè fuerit habitus Superior, non debent propter dubium superueniens eum reiicere, cùm in officio perseueret. in dubio enim nemo est suo iure spoliandus; quia melior est conditio possidentis.

Ex his patet, Etsi illi, qui solùm habent titulum coloratum possint generatim dici peccare vsurpatione Iudicij, quia quantum in ipsis est, vsurpant potestatem, quam non habent; non tamen sententia illorum est irrita,quia dum hæc attentant,Ecclesia iurisdictionem extraordinariè propter bonum commune, in ipso actu suppeditat.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tyrannus peccet vsurpatione iudicij,eiúsque sententiæ sint irritæ.

69 *Tyrannus duplex.*

NOtandum est, alium esse *tyrannum vsurpatione potestatis*,(qualis est, qui absque vllo iure Remp. inuasit & oppressam tenet) alium *vsu regiminis*, cùm alias sit verus Princeps, legitimam potestatem obtinens. Nos hic loquimur de eo, qui vsurpatione potestatis tyrannus est, & iam in pace imperat, Repub. non amplius ei resistente,virium defectu.nam de vero Principe constat eum non peccare vsurpatione iudicij,modò secundùm leges iudicet,etiamsi aliàs tyrannicè gubernet.

Sotus lib.3.quæst.4.art 6.docet,tyrannum,qui Rempub inuasit, non posse ferre vllam legem, nec Ius dicere, quod obliget in conscientia: ac proinde sententias eius esse irritas. Contrarium docet Franciscus Victoria, relectione de potestate ciuili, num.23. Pro solutione.

70 *Peccat vsurpatione Iudicij.*

Respondeo & Dico Primò, Tyrannus huiusmodi peccat vsurpatione iudicij Ius dicendo: sententiæ tamen ipsius sunt validæ, & tenentur ciues illis obtemperare, donec irritentur.

Prior pars probatur, quia iudicando vsurpat sibi potestatem Principis, & gerit se vt verus Princeps, cùm tamen reuera non sit: ergo peccat vsurpatione iudicij. qui enim vsurpat sibi potestatem alienam, & intendit ea vti in iudicando, peccat vsurpatione iudicij.

Dices, Ille quidem peccauit inuadendo principatum, & illam auctoritatem sibi vsurpando:non tamen peccat postea,si ea debito modo,& vt Reipubl. expedit,vtatur:quia ea censetur esse mens Reipubl. Imò si omitteret Ius dicere, peccaret.

Respondeo negando secundam partem assumpti: quia non solùm peccauit Rempubl. inuadendo, sed etiam posteà assiduè peccat tum ipse, tum eius hæres, eam oppressam sibique subiectam seruando: donec tandem vel sponte à regno suscipiatur,(quod fieri potest, si illud sit sui iuris, nulli alteri Principi obnoxium) vel longo temporum interuallo tandem nascatur præscriptio. ratio est, quia assiduè iniuriam infert, & opprimit: sicut qui per iniuriam compingit aliquem in carcerem, non tantùm peccat in principio, sed etiam posteà, idque assiduè, quamdiu voluntariè hanc calamitatem continuat, vt patet ex dictis cap.12. dubit 3.& 4. Cùm igitur tyrannus continenter peccet Rempubl.oppressam tenendo, & sibi vsurpando principatum, etiam peccat iudicando: quia in hoc actu sibi assumit auctoritatem principalem, séque loco Principis gerit.

71 *Non est nouum peccatum.*

Aduerte tamen, hoc non esse nouum peccatum, sed continuationem quamdam peccati antiqui: neque addere aliquam nouam malitiam mortiferam supra vsurpationem tituli principatus: quia per hoc non fit noua iniuria,sed continuatur prior. imò magis peccaret, si quando res postulat, Ius non diceret, retento principatu: quia magis ciuibus noceret, & maiorem iniuriam irrogaret. sicut qui rem alienam detinet & ea vitur, peccat vtendo: tamen si iste vsus est rei vtilis vel necessarius, non addit nouam malitiam supra rei detentionem:& non vtendo magis peccaret.

Dices, Si peccat iudicando, ergo ciues non possunt ab eo Ius petere: non enim licet petere ab aliquo, quod ipse sine peccato præstare non potest.

72 *Licitum est ab eo Ius petere.*

Respondeo negando consequentiam: quia non petunt absolutè,sed sub tacita quadam conditione,nempe si velit se gerere loco Principis: quia conditione posita, (sicut manifestum est eam poni) petitur id, ad quod ipse tenetur: quamuis enim peccet iudicando, magis tamen peccaret iudicium negligendo. Itaque non petitur nisi ex suppositione, & tamquam minus malum, quod eo modo petere est licitum.ita Caietanus in Summa v.Tyrannus,& alij.

73 *Sententias esse validas.*

Altera pars, *Sententias eius esse validas*, probatur: quia eius sententiæ & iusta mandata,etsi non habeant vim à tyrannica potestate, habent tamen aliunde:primò & inchoatè à Iure naturali, quod supposito tali rerum statu, dictat esse obtemperandum, propter bonum commune, alioquin omnia essent plena furtis & latrociniis: secundò & completè à Republ. idque vel quia durante illo statu, tacito quodam consensu dat ei auctoritatem, dum vult vt ille iustitiam administret,& officio vsurpato,debito modo fungatur: vel potiùs quia tacitè approbat eius mandata & acta, legibus & vtilitati communi consentanea, & vult sententias iustas, quibus lites ciuium dirimuntur,& sontes plectuntur, esse validas, & subditos obligari. nisi enim validæ essent & obligarent, nemo nisi in speciem obtemperaret: sed quisque occultè faceret contrarium, cum magno Reipub. incommodo. Potest autem Respubl. hanc vim sententiis & actis tyranni dare, quia est singulorum Superior, etiamsi tyrannide sit oppressa, & iustas tyranni sententias pro suis habere.

74

Secundò,Probant quidam; quia Romani oppresserant Iudæos per tyrannidem, & tamen Dominus Matth.22.insinuat, Cæsari reddendum tributum. Verùm credo neminem in conscientia teneri tyranno tributum soluere, nisi fortè causâ scandali,vel maioris mali vitandi, neque enim ratio naturalis id dictat, neque Respub. censetur id velle: quia expedit illum non abundare, vt faciliùs eius iugum possit excuti. Sententia Domini est generalis, solùm significans, Principi reddendum quod ei debetur. non enim conueniebat,vt alterutram partem distinctè definiret.

75 *Inferiores Iudices.*

Dico Secundò, Inferiores tamen Iudices à tyranno constituti, si eius tyrannidem non sustenteant, aut iuuent, non peccant Ius dicendo, modò alioquin omnia Iure agant. ratio est, quia nullam Reipub faciunt iniuriam,& ipsa Respub. posito hoc rerum statu, tacitè in illos consentit, cùm illorum administratio in bonum commune cedat. Verùm rarò fit vt Iudices inferiores non cogantur multa iniqua mandata & sententias dare & exequi: vnde non facilè excusantur, qui huiusmodi officia suscipiunt. Hinc patet quid dicendum de iis qui in Hollandia tyrannidem occupant.

76 *An homicida.*

Petes, Vtrùm tyrannus peccet peccato homicidij, & teneatur ad restitutionem,si sontes secundùm ordinem Iuris interficiat,aut bonis spoliet?

Respondeo negatiuè: quia Respub. tacitè ad hoc tribuit illi auctoritatem, dum consentit & cupit vt ita faciat. Itaque solùm peccat in hoc actu, quatenus in eo se gerit vt Princeps, continuans auctoritatem anteà assumptam.

Dices, etiamsi Respublica concedat illi tacitè ad hoc auctoritatem, tamen hac non intendit vti, sed ea tantùm, quam sibi assumpsit, quam reuerà non habet: ergo occidit illum auctoritate priuata: ac proinde est homicida, & tenetur ad restitutionem, sicut quiuis alius priuatus,sontem occidens.

Respondeo Tyrannus non excludit eam auctoritatem, quam Respublica ad huiusmodi actus illi concedit:sed intendit vti omni sua auctoritate, quam habet.& ita occidit illum auctoritate publica. vnde non est homicida, nec tenetur ad restitutionem.

DVBI

Digitized by Google

DVBITATIO X.

Vtrùm Iudex poßit condemnare reum, qui per testes legitimè est probatus criminosus, v.g. homicida; quem tamen certò nouit innocentem.

D.Thom.quæst 67.art 2.

77 SVppono, in tali casu teneri Iudicem omnes vias & rationes inire, quibus possit eum liberare; vt impediendo accusationem, si potest, sæpè, & per interualla examinando testes, an nihil varient; extrahendo iudicium, aperiendo carcerem, si commodè & sine scandalo fieri potest. Si his rationibus non potest eum iuuare, debet Iudex inferior causam remittere ad Superiorem, & deposita Iudicis persona assumere officium testis apud Superiorem, si putet eum hac ratione liberari posse, vt docet Caietanus q.67. artic.2.& indicat D.Thomas q.64.art.6.ad tertium. Sed difficultas est, si his modis non possit illum liberare, & pars aduersa vrgeat condemnationem. Multi Doctores docent, Iudicem tunc posse illum condemnare secundùm allegata & probata Ita D.Thomas q.67. art.2. & eius discipuli, & plerique Theologi, & Couarruuias lib.1.variar cap.1.num 6. & alij multi, quos ipse citat. Fundamentum præcipuum est, quia Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica: ergo non debet sequi priuatam, sed publicam scientiam.

Dico Primò, Hæc sententia est probabilis, quia plurimos Auctores, eósque doctissimos habet, quorum auctoritas sententiam probabilem & securam reddit.

78 Dico Secundò, Contraria nihilominùs videtur verior, nempe Iudicem nullo modo posse talem innocentem ad mortem condemnare, sed potiùs debere officium dimittere, etiamsi hoc modo nihil esset reo profuturus. Tenet hoc Nicolaus Lyranus in c.23.Exodi, explicans illud, *Innocentem & iustum.* Adrianus quodlib.6.art.3. Angelus v.Iudicare, num.7. Petrus Nauarra cap.3.num.161. Item, Hostiensis, Calderinus, & Panormitanus in cap.Pastorali, 28. de officio Delegati. & multi alij, quos citat Couarr. supra num.3.

Innocentem non posse condemnari.

Probatur, quia humana auctoritate directè & ex proposito occidere innocentem, est intrinsecè malum, sicut cognoscere non suam: ergo sicut non potes reddere debitum huic mulieri, quam certò nosti non esse tuam coniugem, etiamsi millies probatur esse tua vxor; ita non potes hunc morte damnare, quem nosti vacare culpa. Nec obstat, quòd probetur esse in culpa; hoc enim nihil detrahit eius innocentiæ, nec facit eum digniorem pœna: ergo ob id non potest puniri.

Quòd autem sit intrinsecè malum, probatur Primò, Quia per se malum est adimere alicui vitam sine auctoritate; atqui Iudex nullam habet auctoritatem in vitam innocentis, cùm hæc soli Deo sit subiecta: ergo Iudicem eam adimere, per se malum est. Secundò, Si Iudex habet hanc auctoritatem condemnandi innocentem, id ei concessum est propter bonum Reipublicæ: atqui ob nullum Reipub. bonum, etsi in proximo periculo versetur, licet directè innocentem occidere; vt ostensum est suprà cap.9.dub.7. ergo multò minùs licebit ob hoc periculum remotum, & cui alia ratione potest obuiari.

79 Dices, Licitum est indirectè occidere innocentem; vt cùm in oppugnatione vrbis dirigitur tormentum in locum, vbi multi sunt innocentes: atqui hic innocens occiditur indirectè; quia non intendit illum occidere, sed procurare bonum publicum, seruando legum præscriptum. Ita quidam.

Discrimen. Respondeo, Esse valdè disparem rationem: qui enim vrbem oppugnat, ius habet dirigendi tormenta in quamuis partem vrbis quæ ei visa fuerit; quo iure non potest priuari per hoc, quòd aliqui innocentes ibi constituantur. Deinde datur hic actus distinctus ab occisione innocentis, quem actum ille directè intendit: cui solùm indirectè & per accidens coniuncta est occisio innocentis. qui autem condemnat innocentem, non habet ius ferendi sententiam in hunc hominem, cùm hoc ipsum sit directè occidere hominem innocentem. neque intendit aliquem actum distinctum ab occisione innocentis, cui ipsa per accidens sit coniuncta; sed ipsammet occisionem.

Occisio innocentis per se intenditur.

Dices, Intendit seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum, cui per accidens coniuncta est occisio innocentis: sicut qui occidit alterum causâ defensionis sui, intendit conseruationem sui, cui per accidens & indirectè coniungitur occisio inuasoris. Ita Caietanus.

Resp. Seruare iudiciorum ordinem, & bonum publicum in hoc casu, non est quid distinctum ab occisione huius hominis. nam directè per huius occisionem intenditur hæc conseruatio: imò condemnatio & occisio huius hominis putatur esse conseruatio ordinis iudiciorum, & consequenter boni publici. Illud autem exemplum ex parte nobis fauet: qui enim seipsum defendit, directè intendit saltem læsionem alterius grauem (si aliter non possit se expedire) tamquam medium necessarium ad sui conseruationem. vnde si Iudex eodem modo intendit mortem vel mutilationem innocentis, non est dicendus eam solùm per accidens & indirectè intendere. Adde, minorem esse coniunctionem inter occisionem inuasoris & conseruationem vitæ defendentis, quam inter occisionem innocentis, & conseruationem ordinis iudiciarij: quia condemnatio & occisio innocentis putatur formaliter esse conseruatio boni publici. His adde quando Iudex interficit sontem ex allegatis & probatis, de quo nescit contrarium, directè intendit illum priuare vita, eò quòd tale crimen de illo probatum est: ergo similiter quando insontem interficit, intendit illum directè priuare vita, quia crimen de illo probatum est. Sanè non video, quo modo possit quis imaginari, Iudicem qui eum ad mortem condemnat, & iubet interfici, non intendere eius mortem, aut eum non interficere nisi per accidens, non enim refert, quòd inuitus & dolens id faciat: quia omnibus consideratis, absolutè vult & facit.

Tertiò probatur, quia ratio naturalis ideò dictat Iudicem debere sequi notitiam publicam per allegata & probata acceptam, ne facilè aberret aut discedat à veritate & iustitia in iudicando: hæc enim est ratio illius legis & obligationis: ergo quando ei est omnino euidens, iudicium fore iniustum si sequatur probata & allegata, non debet nec potest ex illis iudicare: nulla enim lex seruari debet, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est intentioni & fini legis contrarium. 80

Cur sequenda notitia publica.

Quartò, Si iudex certò sciret se non habere auctoritatem in reum, non posset eum iudicare, etiamsi multi restarentur illum habere, & ei mortem minarentur nisi faceret. similiter si sciret factum non mereri pœnam iuxta legem: ergo neque etiam poterit, quando certò scit reum esse penitus innocentem. Patet consequentia, quia ad condemnandum aliquem morte, non minùs requiritur veritas criminis in reo, quàm vera potestas in Iudice, & vera æquitas in lege, secundùm quam debet iudicari. 81

Quintò. Fieri potest vt multorum conspiratione integrum Monasterium accusetur & testibus conuincatur de proditione Reipub. de idololatria, de sodomia, & similibus grauissimis criminibus, & Iudex certò sciat illorum innocentiam: quis non horreat dicere, illum tunc posse & teneri viros innocentissimos equis discerpere, vel flammis tradere, ob calumnias & minas perditorum?

Sextò, Fieri potest vt ipse Iudex accusatorem & falsos testes apposuerit, & postea non possit illorum impetitionem impedire: poteritne etiam tunc illum condemnare?

Septimò, Si lex aliqua statueret, vt qui per calumniam oppressus est, condemnetur, etiamsi Iudex sciat illum innocentem esse, talis lex esset iniqua, & æquas aures offenderet: ergo illud ipsum opere exequi est iniquum.

Octauò, Denique hæc sententia probari potest ex illo Exodi 23. *Insontem & iustum non occides, quia auersor impium.* Respondent quidam, illum, qui conuictus est per testes, non esse insontem; quia publica opinione habetur sons & improbus. Sed contrà, Opinio & calumniæ aliorum non possunt me facere sontem aut dignum pœna; alioquin Susanna fuisset dicenda sons, quam tamen Scriptura Danielis 13. vocat innocentem.

82 *Consectaria.* Ex his sequitur Primò, Iudicem non posse innocentem illum condemnare ad mortem, etiamsi officium suum deberet amittere: imò etiamsi ipse alioquin occidendus à populo foret, quia est intrinsecè malum. Idem videtur dicendum de pœna mutilationis, vt præter alios (teste Siluestro v. Iudex 2. q. 5.) etiam docet Raymundus in sua Glossa, dicens, *debere Iudicem potiùs omnia mala tolerare, quàm condemnare talem ad mortem aut mutilationem, etiam ad præceptum Superioris, vel exponere condemnandum.* quia etiam in hac pœna homo non est subiectus dispositioni Reipublicæ, ita vt Respub. possit eam innocenti inferre, nisi ob veram culpam.

83 *Executor sententiæ.* Sequitur Secundò, Etiam ministrum iustitiæ non posse mandare executioni sententiam mortis vel mutilationis, quam certò nouit esse iniquam. sicut enim intrinsecè malum est, te iubere occidi eum, quem scis innocentem; ita malum est, te hæc iussa exequi. Confirmatur, quia subditus, qui certò nouit bellum esse iniquum, non potest inscribi, & militare, (quod est sententiam Principis contra hostes exequi) etiamsi Princeps iubeat: ergo similiter si sciat certò hunc iniquè damnatum; non potest sententiam exequi. Secùs tamen si non esset moraliter certus de innocentia, vel iniqua damnatione: tunc enim debet credere potiùs Superiori, quam sibi. Caietanus tamen q. 67. artic. 2. in fine, & Couarr. lib. 1. variar. c. 1. n. 10 putant ministrum posse exequi, si aliàs deberet officium suum amittere, nisi sententia sit notoriè iniqua, & probant ex c. Pastoralis, ad quod infrà respondebimus.

84 Sed difficultas est, Vtrùm hæc etiam locum habeant in causis ciuilibus & in criminalibus, vbi non agitur nisi de pœna pecuniaria, vel exilij vel priuationis officij aut beneficij? Liranus, Angelus, Panorm. & quidam Canonistæ putant idem in his causis dicendum. Sed contrarium est verius. vnde

De causis ciuilibus. Dico Tertiò, In causis ciuilibus & criminalibus minoribus, quando Iudex certò scit alteram partem falsis probationibus niti, tenetur quidem omni industria curare vt falsitas detegatur, vel vt processus impediatur; tamen si id non potest efficere, potest ex illis probationibus sententiam ferre. Ita ferè sentiunt ceteri DD.

Probatur Primò, Quia Respublica habet auctoritatem disponendi de fortunis suorum ciuium, easque de vno in alium transferendi, prout bono publico expediés fuerit; vt patet ex legibus vsucapionum: atqui hic videtur esse iusta causa; tum ne forma publicorum iudiciorum cum populi scandalo peruertatur; tum quia non suppetit ratio, incommodum huius hominis auertendi, ergo potest statuere, vt Iudex in tali casu formam publicam iudiciorum sequatur, etiamsi inde fiat, vt fortunis eum spoliare debeat quem priuatim innocentem, vel bonam causam habere nouit.

Secundò, Quia nemo ciuium id merito potest ægrè ferre, aut queri sibi iniuriam esse factam à Iudice per talem sententiam, cùm videat se ab illo iuuari non posse, neque par esse vt Iudex officium potiùs deserat, quam sententiam ferat.

Tertiò, Quia hæc bona possunt recuperari: nec ita per sententiam illis priuatur vt eorum dominium amittat, vt rectè docet Aragon. q. 60. art 5. in fine, & Sotus l. 3. de Iustit. q. 4. artic. 5. & alij DD. non enim ea est mens Reipublicæ, nec esse iustè potest, cùm sententia falsis probationibus nititur: id enim esset absque necessitate calumniatoribus fauere. Itaque potest ea occultis modis recuperare ab eo, cui sunt adiudicata. Hoc tamen intellige de re pecuniaria, non autem de officiis & beneficiis. cùm enim aliquis per sententiam legitimo Iuris ordine datam, his priuatur, verè amittit dominium, & possunt alteri validè conferri, vt docet Sotus suprà de beneficiis. Panorm. cap. 1. de concessione præbendæ, Innocentius in cap. Quia plerique. 8 de immunit. Eccles. & alij etiam de officiis. nam eadem quoad hoc est ratio officiorum ac beneficiorum; hæc enim sunt bona publica, de quibus Ecclesia vel Respublica potest liberiùs disponere, quàm de bonis priuatorum. Itaque quando causa subest, potest non solùm eorum possessione, sed etiam dominio priuare. hic autem iusta causa suppetit; tum ne dominia & iurisdictiones sint incerta, quæ res sæpè perturbat hominum cœtus; tum quia is qui spoliatus est, non potest ea recuperare clanculum, sicut alia bona, sed debet à collatore accipere; quia nihil faciet, nisi publicè de eius innocentia constiterit. quòd si contingat de ea posteà constare, potest Ecclesia ei aliter compensare, illud beneficium ei conferendo. In bonis autem fortunæ sufficit vt spoliet possessione. vide infra cap. 31. dub. 5.

Ex his patet Primò. Immeritò Couarruuiam suprà num. 7. §. Secundum, dicere, Non posse dari congruam distinctionem in præsenti negotio inter causas ciuiles & criminales: cùm enim Respublica possit disponere de rebus, de quibus sunt causæ ciuiles, non autem de vita & membris, de quibus sunt potissimùm causæ criminales: mirum non est, si possit statuere in illis, vt seruetur forma iudiciorum contra priuatam scientiam; non autem id possit in his. Secundò, Si quis in iudicio peteret hereditatem ex testamento, quod Iudex priuatim nouit esse suppositiuum, tamen id nullis indiciis probari potest, Iudicem posse illam hereditatem ei adiudicare: imò ad hoc cogetur à Principe. Tertiò, Posse quem condemnari ad pœnam infamiæ, si illa crimini statuta sit. nam hoc ipso, quo probatus est criminosus, nec vlla patet ampliùs ratio effugij, possessionem famæ amisit, & causam infamiæ contraxit. vnde Iudex proferendo sententiam, quam declinare non potest, non videtur aliquid noui irrogare, quod in causa non extiterit: nam potiùs est declaratio eius quod probatum est, quàm nouæ pœnæ inflictio. 85

Sed contra propositionem Obiicitur Primò, Deut. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit, qui interficietur.* & Matth. 18. *In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum.* 86 *Obiectio.*

Respondeo, Tantùm vult dicere non sufficere vnum testem, sed requiri vt minimum duos, vt quis possit interfici. non tamen mens Domini est, vt quandocumque adsunt duo testes, possit quis occidi, etiamsi Iudici constet illos calumniari, & reum esse innocentem: sed solùm vult declarare, quid regulariter fieri possit, nempe quando Iudex non nouit contrarium.

Obiicitur Secundò, Ex D. Ambrosio serm. 20. in Psal. 118. *Bonus Iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges & Iura pronuntiat, statutis Iuris obsemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert: sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit: obsequitur legibus, non aduersatur, examinat merita causæ, non mutat.*

Respondeo. Verba ista non habere difficultatem. *Nihil facit ex arbitrio suo,* non quòd non debeat vti magna industria, testes examinando seorsim, minando, promittendo, differendo iudicium, mittendo ad Superiorem, quæ omnia ex priuata scientia facit; sed quia debet pronuntiare sententiam ex legum præscripto, non contra: vt si lex irritat contractum, debet pronuntiare irritum; si iubet esse ratum, debet pronuntiare esse ratum: si constituit crimini certam pœnam, non potest eam mutare, præsertim in grauiorem. *Iudicat sicut* 87

sicut audit, nempe regulariter, quando non constat ei de contrario. Item, quia numquam iudicat contra id quod probatum est. *Nihil meditatum adiecit*, quia non statuit de sententia, nisi omnibus auditis. nimis profectò rigidè interpretatur, qui hæc verba ita accipit, quasi Iudex in omni prorsus euentu nihil debeat agere, quàm iudicare secundùm audita. Patres enim loquuntur de officio Iudicis prout regulariter exerceri debet sepositis extrinsecis circumstantiis, quæ rarissimè incidunt.

88 Obiicitur Tertiò, Iudex non iudicat vt persona priuata, sed vt publica: ergo non potest sequi priuatam scientiam, sed tenetur sequi publicam.

Respondeo, Hinc benè sequi, Iudicem ex priuata sententia non posse auctoritate iudiciaria condemnare & absoluere; (nisi fortè in casu aliquo, de quo dubit. sequenti) non tamen hinc consequens est, eum teneri sequi publicam scientiam in condemnando, quando certò nouit illam scientiam nihil esse aliud quàm iniquum errorem & calumniam: cum hac enim rationabili exceptione intelligendæ sunt huiusmodi generales sententiæ, ne id quod pro iustitia seruanda introductum est, detorqueatur ad iniuriam.

89 Obiicitur Quartò, Si nostra sententia vera est, facilè poterunt Iudices corrumpi pecunia, vt dicant se certò scire reum esse innocentem, & ita eum absoluant, vel certè non puniant: quod cedet in magnum Reipublicæ damnum.

Respondeo, Rarissimè, vel numquam accidet vt Iudices velint subire magnum illud discrimen, quod illis impendet, si verè criminosum, qui iuridicè probatus est talis, liberauerint. difficile enim est sustinere tam apertum mendacium, quod honorem accusatoris & testium tantopere attingit; quòd si id aliquando contingeret, non esset sanè tanti momenti, vt ad illud euitandum, etiam innocentes sint damnandi. melius enim est decem nocentes absolui, quàm vnum innocentem damnari.

90 *Non potest absoluere.* Adde, Iudicem, præsertim inferiorem, ex priuata scientia non posse absoluere vel dānare vt dictum est. quamuis enim debeat non damnare, non tamen potest ex auctoritate absoluere; sed potest illum detinere in carcere, donec habeat opportunitatem emittendi, aut certè remittere ad Superiorem. *Cautio scandali.* Quòd autem quidam obiiciunt de scandalo populi, parum vrget; nam facilè caueri potest, vel certè curari, vt careat iusta ratione, si reus vel detineatur ad tempus in carcere, vel remittatur ad Superiorem; vel si Iudex sit supremus Princeps, poterit interposito iureiurando apud populum, eius innocentiam testari. ferinum enim esset post tanta testimonia & innocentiæ signa, vitam miseri hominis persequi.

91 *Executio sententiæ, quam scit iniustam.* Obiicitur Quintò, Cap. Pastoralis, §. Quia verò. de officio & potestate Iudicis delegati, Innoc. III. ait, *Attendentes, quòd non cognitio, sed executio tantum demandatur eidem, respondemus, quòd cùm Ordinarius teneatur obsequi Delegato, etsi sciat sententiam illam iniustam, exequi nihilominus tenetur eamdem.*

Respondeo, Pontifex ibi loquitur de eo, qui merus est executor, & nullam habet causæ cognitionem. hic tenetur exequi sententiam Delegati, quam scit esse iniustam, id est, contra ius litigatoris: quia cùm litigator non appellet, videtur cedere iure suo; vel agnoscere crimen. si enim non putet sibi iniuriam fieri per sententiam Delegati, debet ab eo appellare ad Papam. Non tamen potest eam exequi, si sciat esse nullam; vt si esset lata auctoritate falsarum literarum, vel per falsa Instrumenta, vel per dolum aduersarii: tunc enim debet supersedere executioni. Ita Glossa. quæ expositio fauet nostræ sententiæ. Adde Pontificem hic loqui de causis ecclesiasticis, in quibus agitur de iis rebus quæ subsunt Ecclesiæ dispositioni: vt de priuatione beneficii, officii, fructuum, &c. non supplicio capitis vel mutilationis.

DVBITATIO XI.

Vtrùm Iudex possit aliquem ex priuata scientia, aut certè non citatum & auditum condemnare.

SVppono, inferiorem Iudicem nullo modo id posse: quia non potest dispensare in legibus ad ordinem Iuris pertinentibus, quarum duæ sunt præcipuæ. 92 *Inferior non potest.* Prior, Vt nemo condemnetur inauditus. Altera, Vt nemo condemnetur sine testibus; iuxta illud Deut. 17. *In ore duorum vel trium testium peribit, qui interficietur.* Imò nec in aliis minoribus, etsi merè sint Iuris positiui, dispensare potest, v.g. vt accusatio non fiat in scriptis, vt non detur certus terminus reo ad respondendum. Ratio est, quia inferior non potest dispensare in legibus Superioris. Itaque tota difficultas est de supremo Principe. Quidam sentiunt, hunc posse ex priuata scientia, etiam contra fidem actorum, sententiam proferre tam condemnatoriam, quàm absolutoriam. *Principem ex priuata scientia posse, quidam putant.* Ita Couar. lib. 1. variar. cap. 1. num. 7. Idem docent Cynus, 93 Bartolus, & alij in L. 1. C. Vt quæ desunt aduocatis partium, Iudex suppleat. Albericus in L. Illicitas. §. Veritas. ff. de officio Præsidis, & Felinus in cap. Pastoralis. §. Quia verò. Probatur Primò, Quia supremus Princeps potest dispensare in illo Iure, quo statuitur, vt ex allegatis & probatis sententia feratur, cùm non sit naturale, sed positiuum. Secundò, Quia Principi supremo non minùs credendum est, quam duobus vel tribus testibus; ac proinde ipsius iudicium & scientia æquiualet scientiæ publicæ, quæ censetur esse in duobus vel tribus testibus.

Sed contrarium est verius, vnde

Respondeo & Dico Primò, Probabilius & verius est supremum Principem non posse aliquem reum condemnare ex sola scientia sua priuata. 94 *Contrarium verius est.* Ita Caietan. v. Homicidium, in principio. Nauarrus cap. 25. num. 9. Sotus lib. 5. de Iustitia q. 1. art. 3. & colligitur ex D. Thoma q. 67. art. 3. ad 3. vbi dicit, *eumdem hominem non posse esse simul Iudicem, accusatorem & testem.* Probatur Primò, Quia quod solus Iudex vidit, censetur adhuc occultum in iudiciis humanis; vnde reus potest negare, (in sensu tamen vero) si de tali crimine rogetur: ad hoc enim ius habet, vt omnes passim fatentur; non enim tenetur ad mentem Iudicis respondere, nisi quando iuridicè interrogatur. Itaque grauis ei fieret iniuria si de tali crimine puniretur. Confirmatur, quia tollitur ei iusta sui defensio: potest enim se defendere quamdiu crimen non est probatum; & maximè si probari nequeat. Deinde, quia vsurpatur in illum potestas iudicandi, cùm solus Deus sit occultorum Iudex, vt passim Canones tradunt; cap. Erubescant. d. 32. cap. Consuluisti. 2. q. 4. & cap. Tua nos. de simonia: quibus locis est sermo de occulto quod testibus probari nequit, etsi in opus externum prodiit.

Secundò, Quia Iudex sicut ex potestate publica, ita etiam ex publica scientia iudicare debet: actus enim publicus debet à potestate, voluntate & notitia publica, tamquam à causa sibi commensurata procedere, vt rectè Caiet. supra.

Tertiò, Princeps non habet maiorem potestatem quàm sit ea quam Respub. in illum transtulit: nam omnis potestas Principis est à Repub. atqui Respublica nusquam gentium, vbi non est regimen tyrannicum, hanc potestatem Principi dedit, vt pro suo iudicio reos posset absoluere tamquam innocentes, vel damnare tamquam nocentes, contra publicas probationes: id enim esset ei licentiam exercendæ tyrannidis & omnia pro sua libidine exercendi, dare. *Potestas Principis à Repub.*

Quartò, Vt sententia feratur ex publicis probationibus, non est merè Iuris positiui, in quo Princeps possit dispensare: sed est Iuris gentium, quod apud omnes est receptum, & sub cuius onere & obligatione Respublica censetur suam potestatem in Principem

transtu

transtulisse;ita vt si Princeps non obseruet, iam manifestè videatur declinare in tyrannidem. nihil enim videtur magis tyrannicum, quàm condemnare & absoluere contra publicas probationes iudiciorum. Hinc patet responsio ad priorem rationem.

95 *Principis assertio aequiualere pluribus testibus in contractibus, & testamentis.* Ad alteram Respondeo, Etsi Principis assertio in testamentis & contractibus possit æquiualere pluribus testibus; non tamen in causis criminalibus,quando agitur de aliquo condemnando; maximè si probationes sint in contrarium. & quamuis minus incommodi sit, posse absoluere ex scientia priuata, quàm posse condemnare; tamen verius puto, nec absoluere posse auctoritate publica; tum quia hæc potestas non est ei necessaria ad liberationem innocentis: (sufficit enim impedire progressum iudicij, vel testari apud populum sub iureiurando innocentiam accusati, eò quòd tali tempore illum viderit tali loco, cum talibus, &c.) tum quia absolutio iudiciaria ex publica notitia procedere debet, secùdùm formam Iuris apud omnes receptam. Potest tamen dici, absoluere reum auctoritate priuata, quia iudicat & testatur non esse condemnandum;& habenda est ei fides, vt qui fide sit dignissimus. sed hoc nihil est aliud, quàm priuata auctoritate defendere innocentem; vnde etiam cuiuis priuato,qui id posset,liceret.

96 Aduerte tamen, sententiam contrariam non esse improbabilem, maximè si crimen sit atrox, ita vt valdè expediat auctorem puniri,& tamen non conueniat rem vulgari ob infamiam coniunctam: vt si aliquis vim Reginæ vel filiæ Regis intulerit,solusque Rex id sciat:tali enim casu videri possit Respublica consentire.quod vt meliùs intelligatur,

97 *Potest Resp. hanc potestatem dare,* Dico Secundò, Respublica posset Principi concedere auctoritatem, vt ex priuata scientia absoluere & condemnare possit. Probatur, quia potest cedere iure suo,quod habet ad famã circa occulta.item iure,quod habet vt de occultis non possit ab homine puniri, & hoc totum ius conferre in Principem:ergo tunc Princeps absque vlla iniuria poterit de occultis,de quibus ipsi certò constiterit, punire. & quamuis hæc cessio Iuris esset contra rectam gubernationem, eò quòd Princeps vel malitiâ vel ignorantiâ facilè posset peruersè iudicare,& hoc Iure cum magno Reipub. damno abuti:tamen non esset contra iustitiam:nam quiuis iure suo cedere potest. Vnde nec Princeps peccaret sic puniendo ex priuata scientia, quando causa subesset digna tali pœna Confirmatur, quia in quibusdam Religionibus ita iure suo cessere subditi,vt a Superioribus suis ex priuata scientia puniri possint, saltem pœnis modicis; cur non idem fieri possit in Republica, absolutum ius suo Principi concedente, etiam in magnis?imò si Princeps esset eius sanctitatis & sapientiæ, vt neque fallere neque falli facile posset:prudenter id ei à Republica concedi posset, vt si talis esset, qualis erat Moyses vel Apostoli.

98 *Si malũ auertendum.* Dico Tertiò, Quando non agitur de puniendo crimine, sed de auertendo in posterum malo, quod Reipub. vel innocenti intentatur, potest Princeps ex priuata scientia, si alia ratio non suppetit, iubere interfici auctorem.Patet,quia hic non agit vt Iudex auctoritate publica puniens, sed vt quiuis priuatus, se aut rem sibi commissam defendens.

99 *Condemnare non potest non auditum.* Dico Quartò, Princeps quantumuis sit certus de crimine, non potest ordinariè condemnare, nisi citatum & auditum. est communis DD ratio est, quia contrà facere, esset auferre arma reo, quibus se Iure potest defendere, negando crimen, si est occultum: vel certè excusando eo modo, quo poterit. vnde Iure gentium hoc receptum est. imò videtur esse Iuris naturalis:nam Clement. Pastoralis, versus finem dicitur: *De crimine graui delato, facultas defensionis, quæ à Iure naturali prouenit,adimi non valet:cum illa tollere Imperatori non licuerit,quæ Iuris naturalis existunt.* Sed sæpè in vtroque Iure,id quod propriè est Iuris gentium, dicitur Iuris naturalis,vt ostensum est c 6 dub.3.

200 Dixi *ordinariè*, quia in quibusdam casibus id non est necesse seruare. Primò, Si crimen est publicum, vt rectè Nauarr. cap. 25. num. 10. sic latrones reperti in crimine, interdum è vestigio suspenduntur, sine vlla defensione aut processu. ratio est, quia factum notorium seu publicum, est loco accusatoris & testium, nec relinquit illi ius vllum defendendi sui in iudicio. *Quando possit condemnari reus non auditus.*

Secundò, Quando esset periculum rebellionis vel alterius grauis turbationis, si iuridicè procederetur: vt idem Nauarrus docet,& Siluester v.Homicidium 2. q.2.ex Archidiacono: vt si esset valdè potens.tunc tamen debet eius causa priuatim discuti,nisi sit omnino euidens.

Tertiò, Quando quis machinatur Reipub.vel priuatis perniciem, quæ aliter auerti nequit, vt antè dictum est.Sed hoc non iam est punire crimen commissum,quàm impedire malum impendens.

Quartò, Si crimen soli Principi & tribus aliis notum sit, ita vt iuridicè probari possit: tunc enim posset occultè interfici reus,sine citatione & probationibus,si publicè absque graui aliquo incommodo puniri non possit.ratio est, quia quando crimen sic est probabile:manifestum est,reum non habere iustam vllam defensionem in iudicio. Ita Petrus Nauarra 0.129. & Arragon.quæst.67.art.2.qui pro eadem sententia citat Gregorium Lopez.Idem sentit Couar.lib.1. variar.c.2, num.7.& Iurisperiti supra citati. 101

Notandum est, ea quæ diximus de non condemnando ex priuata scientia, vel non auditum, potissimùm intelligenda de condemnatione ad mortem vel mutilationem;tamen videntur etiam habere locum in priuatione bonorum, officiorum perpetuorum, carcere,exilio,vt notauit Nauarrus supra: nam eædem ferè rationes accommodari possunt. 102

DVBITATIO XII.

Quot modis Iudex iuridicè procedat aduersus crimina.

RESpondeo, Communiter poni à DD. tres modos: vel enim procedit via *accusationis*,vel *denuntiationis*, vel *inquisitionis*. habetur expressè cap. Qualiter & quando.2.de accusationibus, *Via accusationis* procedit, quando est aliquis actor, qui spondet se obiecta probaturum. *Denuntiationis* verò, quando aliquis detulit crimen, qui non vult suscipere onus probandi. hoc enim differunt accusator & simplex denuntiator,quòd accusatori incumbat onus probandi:denuntiatori minimè. Est autem duplex *denuntiatio*. quædam dicitur *Euangelica*, quæ tendit ad emendationem fratris, & fit Superiori tamquam patri:de qua 2.2.quæst.32. de correptione fraterna. Alia *Iudicialis*, quæ spectat vel punitionem criminum, ob bonum commune, vel certè mali damnique impeditionem, & fit Superiori tamquam Iudici. 103 *Triplex via procedendi in Iudiciis.*

Via *inquisitionis* proceditur, quando Iudex seu Superior ex officio procedit ad purgandum Prouinciam, vel ad locum aliquem suæ iurisdictioni subiectum reformandum, vel ad inuestigandum criminis commissi auctorem. 104

Dices, Iudex non potest aliquem condemnare sine accusatore, vt docet D.Thomas quæst.67. artic. 3. ex D. Ambrosio: ergo tantùm potest via accusationis procedere.

Resp. Iudicem non posse condemnare sine accusatore generatim acceptio:nam semper requiritur accusator formalis vel virtualis. Virtualis dicitur id quod vices accusatoris supplet. vicem eius supplet in criminibus contra bonum publicum, simplex denuntiatio: in priuatis si sint notoria,ipsa facti euidentia.Imò hæc in omnibus delictis supplet vicem accusatoris, testis, & totius processus iuridici,si etiam Iudici cum hac, ipsa persona sit notoria:vt docet Caietanus q.67. art.3. Si autem non sint notoria, & per denuntiationem Euangelicam procedatur,tunc ante contumaciam *Vicem accusatoris supplentia.*

reus

reus puniri non poteſt:vnde non opus eſt accuſatore. poſt contumaciam poteſt iuridicè contra illum procedi ; & tunc ipſa contumacia Iudici & aliis quibuſdam nota, eſt loco accuſatoris. Si autem procedatur per inquiſitionem, tunc infamia, vel indicia locum illius ſupplent. Ita Sotus de ſecreto, memb.2.q.6.

105 *Commodiùs ponitur duplex via.* Aduertendum tamen eſt, commodiùs poni tantùm duos modos procedendi contra criminoſos ; alterum *ex officio*, alterum *ad inſtantiam partis*. denuntiatio enim non eſt per ſe aliqua diſtincta via procedendi, ſed eſt quiddam præuium vt Iudex procedat ex officio; vt rectè docet Iulius Clarus lib.5.§. Practica criminalis. quæſt.3.

Ex officio procedit, quando præcedente aliqua infamia vel denuntiatione, capit informationes. & format inquiſitionem contra auctorem, vt ſic ad plenam probationem & ſententiam perueniat.

Ad inſtantiam partis, quando pars offenſa, vel alius, ad quem id Iure ſpectare poteſt. accuſationem porrigit, & Iudex ea admiſſa, ſecundùm eius probationes procedit. quando igitur Iudex agit ex officio, procedit per inquiſitionem : dum ad inſtantiam partis, per accuſationem.

106 *In quibus procedatur ex officio.* Modus procedendi ex officio, ſeu per inquiſitionem, extendit ſe ex diſpoſitione Iuris Canonici ad omnia crimina, ſecundùm Archidiaconum in cap. Felicis.5.§.vlt. de pœnis, in 6. In omni enim genere criminum poſſunt Iudices per inquiſitionem procedere. Idem ex conſuetudine ſeruatur in foro ciuili. vnde in quibuſdam Regnis via inquiſitionis adeò eſt ordinaria, vt altera, nempe accuſationis, non admittatur, niſi in paucis cauſis. In regno enim Neapolitano nemo admittitur ad accuſandum, niſi vel ſuorum iniuriam exequatur. Et in regno Franciæ prohibita eſt accuſatio omnis ad vindictam publicam tendens ; & ſolùm permittitur pro intereſſe ciuili. vnde in omnibus cauſis criminalibus proceditur per viam inquiſitionis, vt docet Clarus ſuprà num.6. ex Gulielmo de Bened. & Practica Millæi.

DVBITATIO XIII.

Quando procedit Iudex via inquiſitionis generalis, vtrùm debeat præcedere infamia perſonæ vel delicti.

107 *Triplex inquiſitio.* NOtandum, eſſe triplicem inquiſitionem.

Prima eſt *Omnino generalis*, quæ in genere inquiritur, an ſubditi ſeruent leges, an nòn committantur crimina, an de nullo ſit fama vel ſuſpicio alicuius criminis. hac vtuntur Prælati & Superiores in viſitatione Prouinciæ & locorum ſubiectorum.

Secunda eſt *Omnino ſpecialis*, quæ de certa perſona & de certo crimine quæritur, v.g. an Petrus commiſerit ſimoniam, furtum, &c.

Tertia eſt *Mixta*, quando vel ſolum crimen eſt ſpeciale, vel ſola perſona : vt, quis fecerit iſtud homicidium, an Petrus ſeruet ſtatuta vel ordinationes ſynodales. His poſitis,

108 *Inquiſitio generalis.* Reſpondeo & Dico Primò, Vt Iudex faciat inquiſitionem omnino generalem, non eſt neceſſe vt aliqua infamia præceſſerit. eſt communis DD. ſententia. Probatur Primò, Quia in Iure præcipitur Prælatis eccleſiaſticis, & Superioribus, vt ſuo tempore faciant viſitationes & inquiſitiones generales, vt patet cap. Pernicioſa. 1. de officio iudicis ordinarij: *Habeant Epiſcopi ſingularum vrbium, in ſuis diœceſibus liberam poteſtatem adulteria & ſcelera inquirere, vlciſci & iudicare.* Gloſſa tamen putat hìc agi de inquiſitione ſpeciali, quæ fit præcedente infamia: ſed poteſt etiam intelligi de generali. Item cap. Romana.1.§. Sanè, de cenſibus, in 6. *Propoſito verbo Dei quærat de vita & conuerſatione miniſtrantium in Eccleſiis.* vbi apertè agitur de inquiſitione generali. Probatur Secundò, Quia talis inquiſitio eſt neceſſaria ad purgandam Rempub. moreſque in cœtibus hominum reſtituendos. Tertiò, Per eam nulli fit iniuria, cùm de nemine in particulari fiat inquiſitio. Nec refert, quòd hac ratione detegantur occulti peccatores; quia id per accidens & præter intentionẽ inquirentis contingit : & aliàs bonum commune huic incommodo anteponendum eſt. Denique niſi talis inquiſitio fieret, multa crimina manerent impunita; (quę tamen puniri omnino expedit, ne criminoſi inualeſcant) nemo enim ea ſponte deferret.

109 Dico Secundò, In hoc tamen caſu interrogati ſubditi, non debent patefacere criminoſos occultos, qui nulla talis criminis infamia laborant. eſt communis ſententia DD. D. Thomæ q.69. art.2. & Caietani in illum art. Soti, de tegendo & retegendo ſecreto, membro 2.q.6. Nauarri, cap. Inter verba, concluſ.6.num.21. & in Rubr. de iudiciis, num. 87. & colligitur ex cap. Qualiter & quando, ſupra. Ratio eſt, quia id, de quo *Occulta non debent pandi.* nulla adhuc eſt fama, cenſetur occultum, dum via inquiſitionis proceditur : atqui Iudicis poteſtas non ſe extendit ad elicienda occulta ; maxima enim inde incommoda in Repub. ſequerentur. Itaque etiamſi ſub iuramento, vel ſub pœna excommunicationis præcipiat vt dicas veritatem de eo, quod noſti ; tamen nòn teneris: ſed potes cum reſtrictione mentali dicere ; te neſcire quidquam : intelligendo tacitè, tę neſcire eo modo vt tenearis patefacere. de quo ſuprà cap. 11. dubit.20. & infra cap.30. dub.6.

110 Sed difficultas eſt, Vtrùm etiam obligentur non manifeſtare, ita vt peccent contra iuſtitiam, ſi in hoc caſu crimina occulta aperuerint. Videri poſſit alicui, ſaltem quando crimen probari poteſt in iudicio, non peccare contra iuſtitiam eos, qui illud in huiuſmodi *Si poteſt probari.* inquiſitione patefaciunt Superiori: nam eo euentu ius habent accuſandi vel denuntiandi auctorem. Quicumque enim vel teſtibus vel aliis indiciis crimen probare poteſt, non peccat contra iuſtitiam, ſi illud Iudici denuntiet : expedit enim bono publico, vt omnibus hæc poteſtas detur, generatim enim loquendo, infamia & punitio, quæ priuato infertur, abundè compenſari videtur exemplo publico & timore, qui aliis inijcitur, per quem ſibi à peccando cauent. Idem confirmari videtur ex praxi totius orbis ; vbique enim conſueuerunt tales deferri, non ſolùm quando generalis inquiſitio inſtituitur, & ſubditi interrogantur, ſed etiam ſpontè à non rogatis, vt docet Clarus quæſt.7.

111 Nihilominùs communis ferè DD. ſententia eſt, id illicitum eſſe, quando ad ſolam punitionem tenditur: tunc enim debere præcedere infamiam, vt colligitur ex cap. Qualiter. ſuprà. Nec obſtat praxis orbis contraria : nam multi hac in re peccant per ignorantiam. Multi etiam non tam punitionem ſpectant criminoſi, quàm emendationem, vel mali impeditionem & auerſionem ; quo caſu denuntiatio eſt licita, etiamſi non præceſſerit infamia, vt paſſim DD. tradunt.

His addo. Quando crimen nullo modo probari poteſt, apertè contra iuſtitiam peccari, ſi illud aperias; quia nullum ius habes illius patefaciendi. cùm enim non poſſit probari, non poteſt quoque puniri, ac proinde non poteſt ex eius reuelatione aliud ſequi quàm infamia.

112 *Occultum poteſt aperiri duobus euentis.* Excipe tamen duos caſus, quibus poteſt Superiori patefieri, etſi omnino occultum ſit. Prior eſt, quando id putatur eſſe neceſſarium ad ipſius emendationem: tunc enim aperiendum Superiori, non vt Iudici, ſed vt patri ; vt ſua prudentia & auctoritate illum emendet. Alter, dum aliquod malum ſpirituale vel temporale impendet ab aliquo, quod commodè auerti non poteſt niſi Superioris opera: tunc enim non eſt habenda ratio famæ ; vt dictum eſt ſuprà cap. 11. dubit.9.

DVBITA

DVBITATIO XIV.

Vtrùm quando crimen est publicum, sed auctor ignoratur, Iudex possit inquirere quis fecerit.

113 *Sententia Caietan. & Soti.* MVlti docent id non esse licitum: Caietanus q.69. artic.1. & 2. & Sotus de secreto membro 2.q.6. dubit.4. & quidam alij. Primò, Quia Canones vetant ne procedatur per inquisitionem, nisi de auctore sit fama, vel certè indicia. c.Cùm oporteat.19 de accusat. *Nisi super prædictis famam ipsius læsam esse nouerint, ad inquisitionem illorum non subito procedatur.* Idem habetur cap. Inquisitionis. 21. & c.Qualiter & quando.24. eodem tit. Secundò, Si liceret in genere inquirere malefactorem, sequeretur quòd ipse malefactor, si fortè interrogaretur, teneretur seipsum prodere; quod nemo concedat. Sed contrarium videtur verius, vnde

114 *Si crimen sit publicum.* Respondeo & Dico Primò, Quando manifestum est crimen, Ius est Iudici quærere in genere quis fecerit, non tamen in particulari an Petrus fecerit, nisi de eo sit aliqua fama vel indicia. Ita Siluester v. Correptio, num.6. Nauarr.in cap. Inter verba, conclus.6. num.15.in Enchir.cap.13.num.40. Innocent.in cap Bonæ.1.de electio.num.5. *Item nota,* inquit, *quod sic seruat totus mundus, quòd contingente maleficio notorio, statim inquirit Iudex generaliter, non contra certam personam: & facta inquisitione, vocat nominatos in inquisitione de maleficio, vt se defendant; & quod longam interpretationem recipit ex irritatione factorum, mutari non debet.* Idem tenent Panormitanus & Imola ibid. & alij. Probatur Primò ex praxi communi Iudicum tam ecclesiasticorum quàm sæcularium, quam durum est condemnare. Secundò, Nisi tales inquisitiones fierent, duo grauissima mala in Repub. sequerentur: nam & popolus grauiter offenderetur, videns Iudicem non inquirere auctorem aperti criminis, putaretque eum maleficio fauere, & malefici spe impunitatis inualescerent. Tertiò, Quia nemo potest queri sibi factam iniuriam per hanc generalem inquisitionem, imò tota Respub. illam desiderat.

115 Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, In illis Canonibus agi de inquisitione speciali, qua inquiritur de Petro vel Paulo; non autem de ea, qua in genere quæritur, quis fecerit; vt patet ex ipso texto.

Dices, Inquisitio illa, qua Iudex quærit in genere quis fecerit, non minùs præbet occasionem reuelandi crimina occulta, contra ordinem charitatis & iustitiæ, quàm inquisitio specialis, qua quæritur an Petrus fecerit: ergo est iniqua.

Non refert quòd occultum detegatur. Respondeo, Quòd occulta crimina detegantur, id non prouenit ex ipsa conditione interrogationis; sed ex imperitia eorum qui interrogantur; qui nescientes Iura, putant se teneri occulta patefacere. Verùm propter tale incommodum per accidens proueniens, non debet omitti inquisitio, tantopere bono publico necessaria; cùm hæc secundùm se talis sit, vt nemini iniuriam irroget. Neque Iudex inquisitionem faciens tenetur instruere rudiores ne auctorem detegant, si fortè nulla infamia laboret; id enim redderet eum suspectum corruptelæ, vel fauoris in criminosum; sed potest simpliciter inquirere, sicut videt bono publico expedire. quod si occultus auctor detegatur, poterit contra eum procedere, nec damnum secutum ei imputabitur, vt rectè Nauarrus in Rubric. de Iudicijs

116 n.87. quia Iure suo vtitur, hoc ipso enim, quo criminis auctor est publicè detectus, (etiamsi id ab altero iniquè factum sit) potest contra eum informationes accipere, & particularem inquisitionem facere, & conuictum punire: modò tamen ipse per iniuriam non sit causa illius detectionis. atqui hic non est causa detectionis per iniuriam; nam propter bonum commune potest talem inquisitionem instituere: nec tenetur cum offensione populi cauere, ne interrogati occultos auctores patefaciant; sed potest illud permittere: nam bonum commune præponderat priuato, præsertim hominis noxij, & supplicio digni. Itaque illa iniusta detectio nec directè nec indirectè censetur illi voluntaria; ac proinde contra talem criminosum ita iniustè detectum potest procedere. Simili modo potest inquirere in eum, cuius crimen cùm anteà esset occultum, iniustè per aliquem in sermones publicos est deductum; nisi fortè per reuelationem confessionis id factum esset, tunc enim nullo modo posset procedere. vide Sotum de secreto, memb.3.quæst.1.

117 Ad secundum argument. Respondeo, Etsi Iudex possit interrogare, non tamen inde sequitur, reum, si fortè interrogetur, teneri seipsum patefacere; certum enim est, Iudicem in crimine læsæ Maiestatis posse interrogare seu inquirere, reum tamen ante infamiam vel semiplenam probationem non teneri seipsum prodere. Nec obstat, quòd D.Thomas in Capitulo generali Parisiis, dicitur respondisse, occultum auctorem teneri se prodere ad præceptum Prælati. quãdo notorium est crimen, v.g. furtum esse commissum, quia tunc solùm erat Baccalaureus, & ceteri Magistri et contradixerunt, vt refert Siluester v.Correctio, n.6. vnde

118 *Subditi non tenentur patefacere, si sit occultum.* Dico Secundò, Etsi Superior in hoc casu, vt officio suo satisfaciat, possit sub iuramento generatim inquirere à subditis quis fecerit; subditi tamen non tenentur patefacere auctorem, si nulla laboret infamia, & nihil mali in posterum timeatur. Prior pars patet ex dictis. Altera est communis sententia DD. & colligitur ex Canonibus supradictis. Ratio est, quia Superior non potest obligare subditos vt reuelent occultos peccatores, sed solùm vt eos qui infamia aliqua laborant. multò minùs occultus peccator tenetur se ipse prodere. Nec obstat factum D.Gregorij epist.30.lib.5. qui sacra communione interdixit cuidam, qui libellum famosum sparserat, nisi se proderet. & excommunicat eumdem, si se non prodens accedat ad sacram communionem: vt habetur 5 quæst.1.cap.Quidam maligni. nam infamator ille tenebatur alterius famam reparare, vel certè probare quæ in libello habebantur, quorum neutrum sine sui patefactione fieri poterat. potest enim quis obligari ad se prodendum, quando id necessarium est ad falsæ infamiæ iniquè irrogatæ abstersionem; quamuis non sit necesse illam detectionem fieri coram Iudice.

119 Notandum tamen, si crimen adhuc esset perpetrandum, vel continuandum, vel si ex eo graue damnum alicui impenderet, quod alia ratione non posset commodè auerti; interrogatus posset, & etiam deberet auctorem patefacere, etsi omnino occultum & nulla infamia laborantem, & Iudex posset opportuna remedia adhibere, vt dictum est dubit. superiore.

120 Petes, Quid si Superior sub iuramento interroget, & absque vlla restrictione iuraueris te patefacturum quidquid nosti de facto & auctore?

Respondeo, Eo casu non teneris patefacere, nisi quod absque iuramento licitè posses. vnde non teneris, si auctor penitus est occultus, & per occultam monitionem corrigi potest. Secùs si de illo est rumor, vel si aliter non putatur emendandus. Pari modo, etsi sub pœna excommunicationis præceperit, non teneris; nisi de illo sit aliqua fama, vel nisi dãnum alicui inde impendeat. de tali enim est huiusmodi præceptum intelligendum. Ita Siluest. suprà, & passim alij DD Cui addiderim, vel nisi alia ratione nõ speretur emẽdandus: quia tunc tenetur etiã absque præcepto Superioris: ergo poterit ei præcipi sub pœna excommunicationis.

DVBITATIO XV.

Vtrùm ad inquisitionem specialem necesse sit infamiam præcedere.

121 *Inquisitio specialis.* REspondeo, Communis sententia DD. est, Vt Iudex possit contra aliquem instituere inquisitionem specialem

ſpecialem tendentem ad punitionem criminum, debere præcedere aliquam infamiam auctoris. Dico *Tendentem ad punitionem.* quia ad malum impediendum, vt quando agitur de beneficiorum & officiorum collatione, vel de matrimonio contrahendo, licitum eſt inquirere de impedimentis, vel delictis perſonarum particularium, etſi nullus de illis ſit rumor. omnia enim alioquin erunt plena inceſtis, ſacrilegis vel nefariis coniugiis, & prauis rerum ſacrarum & ciuilium miniſtris. debent tamen tunc crimina Superioribus aperiri ſecretò, & quàm minima fieri poteſt famæ læſione. Similiter, quando inquiſitio fit ad maleficia impedienda & eorum occaſiones tollendas, non requiritur infamia; vt ad auertenda homicidia, ſacrilegia, furta, hæreſes & ſimilia. vide Nauarrum in Rubr. de Iudiciis num.92.

122 *Infamia laborare debet.* Probatur hæc ſententia ex cap. Inquiſitionis, §. Tertiæ, de accuſation. vbi dicitur, *Ad hæc reſpondemus, nullum eſſe pro crimine, ſuper quo non laboret infamia, ſeu clamoſa inſinuatio non præceſſerit, puniendum. quinimò ſuper hoc depoſitiones contra eum recipi non debere, cùm inquiſitio fieri debeat ſolummodò ſuper illis, de quibus clamores aliqui præceſſerunt.* & cap. Qualiter. 2. eodem titulo; *Sicut accuſationem legitima debet præcedere inſcriptio, ſic & denunciationem charitatiua monitio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio præuenire.* idque probatur ibidem exemplo villici euangelici Luc.16. qui primò infamatus eſt apud dominum ſuum; deinde dicitur ei, *Quid hoc audio de te? Redde rationem villicationis tuæ.* & exemplo Sodomorum Gen. 18. de quibus Dominus ait, *Deſcendam & videbo vtrùm clamorem, qui venit ad me, opere compleuerint.* Ratio eſt, quia Iudex, quando ad punitionem criminum procedit, debet ex ſcientia publica procedere: *Scientia publica.* ſcientia autem publica eſt, quæ habetur per accuſationem vel confeſſionem rei in iudicio, vel per infamiam, aut per facti euidentiam in conſpectu Iudicis & aliorum. Confir. quia meritò quiſque poſſet queri ſibi fieri iniuriam, ſi in vitam eius iuridicè inquireretur, cuius fama alioquin eſt integra: nam per talem inquiſitionem redditur ſuſpectus.

123 Petes, Quanta debeat eſſe iſta infamia?

Quanta infamia. Reſp. Non ſufficere vt duo vel plures etiam iurati affirment ſe vidiſſe illum crimen committentem, vt expreſsè habetur cap. Inquiſitionis; quia adhuc res eſt occulta, ac proinde minimè per publicam inquiſitionem prodenda: ſed requiritur vt rumor de eo ſparſus ſit per maiorem partem viciniæ, vel Collegij, vel Vniuerſitatis in qua commoratur, vt dicatur ibidem infamia laborare, vt rectè docet Sotus de ſecreto membro 2. q.6. §. Tertium dubium, ex Bartolo. Idem ferè Caietanus q.69, art.2. vbi requirit vt ſit vox publica & frequens, per quam apud viros probos & prudentes meritò reddatur ſuſpectus. quòd ſi conſtaret à maleuolis & maledicis ortam eſſe infamiam, non ſufficeret; vt patet ex d. cap. In dubio tamen quibus auctoribus orta ſit, indicenda eſt purgatio, ſaltem propter ſcandalum; vt notat Gloſſa in d. cap. Inquiſitionis.

124 Notandum tamen eſt, excipi aliquot caſus à DD.
Quando non requiritur infamia. quibus non requiritur ad ſpecialem inquiſitionem infamia præuia de illo crimine.

Si confeſſus in iudicio. Primus eſt, Si quis confeſſus ſit crimen occultum in iudicio, etiam coram paucis; vt coram ſolo Iudice & Notario; vt colligitur ex cap.1. de accuſat. in 6. nam talis confeſſio inducit notorium Iuris. Idem dicendum, etiamſi ſolùm incidenter illud confeſſus ſit, vt communiter tradũt Iuriſperiti cum Bartolo in L. 2. §. Si publica. ff. ad L. Iuliam, de adulteriis. Neque refert, vtrùm illud, quod ſic confeſſus eſt, ſit circumſtantia delicti, de quo agitur, an diſtinctum delictum: nam etiamſi ſit omnino diſtinctum, Iudex contra illud procedere poteſt, vt rectè docet Nauarrus in Rubr. de Iudiciis num.86. contra Sotum. Non tamen ſufficit confeſſio extra iudicium, etiamſi coram multis facta ſit, niſi ex ea orta ſit infamia vt vult Nauarrus ſuprà: etſi putem contrarium ſeruari in praxi. vt infra patebit dub.17 n.127 Neque ea, quæ facta eſt metu tormentorum, ſi poſteà tamquam metu facta reuocetur. Neque ea, quæ facta eſt coram Prælato incogitanter, aut in aliqua epiſtola ſecreta, quam Prælatus aperuit, vt vult Sotus de ſecreto, membro 2.q.6. & conſentit Nauarrus ſuprà.

Secundus eſt, Quando Iudici per generalem inquiſitionem procedenti, patefactus eſt auctor: tunc enim 125
poteſt contra eum procedere, vt docet Nauarrus ſuprà *Si patefactum in generali inquiſitione.*
num.87. contra Sotum: eſtque communis ſententia Iuriſperitorum in L. 2. §. Si publico. ff. de adulter. Nec refert, quòd teſtis fortè peccauerit reuelando, eò quod nulla eſſet infamia: quia ex quo crimen deductum eſt in publicam Iudicis notitiam, ſiue benè, ſiue malè, ille tenetur contra illud procedere per particularem inquiſitionem, & punire, vt idem contra Sotum docet, & patet ex dictis ſuprà. Confir. quia ſi priuatus quiſpiam extorſiſſet crimen alterius per iniuriam, & deduceret illud in publicum, vel in Iudicium, Iudex deberet contra illud procedere, vt idem Sotus fatetur, membro 3.q.1. cur non etiam dum per iniuriam detegitur à priuato in iudicio?

Aduerte tamen, caſus ſupradictos non eſſe propriè 126
excipiendos à regula illa generali, qua dicitur, Abſque infamia non eſſe ſpeciatim inquirendum; quia notorium Iuris vel facti plus eſt quam infamia. vnde ſi præcedẽte infamia licet, etiã licet cùm res eſt notoria.

Tertius eſt, Quando delictum commiſſum eſt in iudicio: vt ſi teſtis falſum deponat in iudicio, ſi accuſator calumnietur, aut præuaricetur, aut tergiuerſetur. *Si commiſſum in iudicio.*
Ita Nauarr. num.88. ex Specul. Bart. & aliis. ratio eſt, 127
quia hæc crimina cenſentur valdè noxia bono publico, eò quòd iuſtitiam iudiciorum publicorũ vel euertant vel impediant. vnde meritò ex indiciis & vehementi ſuſpicione contra ea procedi poteſt.

Quartus eſt, In crimine hæreſis & apoſtaſiæ: in his enim ſine accuſatore vero vel ficto, (id eſt, qui vicem accuſatoris ſuppleat) etiam ſine infamia, inquiri poteſt, vt docet Nauarrus n.93. & colligitur ex cap. Excõmunicamus. §. Adiicimus, de hæreticis, & l. Apoſtatarum. 4. C. de Apoſtatis. Ratio eſt, quia hæc crimina ſunt maximè noxia Reipub. ab his enim ſemper impendet aliis periculum euerſionis. requiritur tamen alia ſuſpicio orta ex indiciis non leuibus. *Si contra bonum publicum.* 128

Quintus eſt, In omni crimine læſæ maieſtatis humanæ, vt conſtat per Extrauag. Frederici Imperatoris, quæ incipit, Ad reprimendum. & habetur poſt librum feudorum. In hoc crimine ante illam Extrauag. non poterat procedi ſine infamia vel notorietate; poſt eam poteſt, vt ait Bartolus in dictam Extrauag. v. Inquiſitionis, quod Nauar. num 94. ſic intelligit ante illam non potuiſſe procedi ad inquiſitionem illius criminis iam perpetrati, niſi quis de eo eſſet infamatus, vel manifeſtus, poſt illam, poſſe procedi etiam ex ſuſpicione: vt ſi vnus vel plures ſuſpicentur de aliquo, & id Iudici nuncient. tunc enim Iudicem poſſe procedere ad inquiſitionem, ſeu informationem ſecretam, tendentem ad punitionem. 129 *Crimen læſæ maieſtatis.*

Sextus eſt, Quando inquiritur in morte domini contra ſeruos: vt ſi dominus inueniatur occiſus, & neſciatur auctor; iuxta L.1. ff. ad S.C. Silanianum, & contra nautas nauis ſubmerſæ, iuxta L. Quoties. 3. C. de naufrag. quia etſi nulla aliquorum hominum fama ſit contra illos ſeruos vel nautas, tamen eſt quædam populi de illis ſuſpicio. Idem dicendum quandocumque eſt ſuſpicio populi vel communitatis contra aliquem; hæc enim ſupplet vicem infamiæ. vt docet Nauarrus ex Antonio de Butrio, Abbate, & Aretino n.95. 130 *Suſpicio communis.*

Sed præcipua difficultas eſt, Vtrùm in aliis caſibus licitum ſit Iudici ad inquiſitionem ſpecialem procedere; & conſequenter, Vtrùm probanda ſit praxis Iudicum ſæcularium, qui ex denuntiatione publici officialis ad id muneris deputati, vel alicuius priuati, aut ad querelam partis offenſæ, quæ tamen onus probandi in ſe ſuſcipere non vult, procedunt ad capiendas informationes & indicia: quibus habitis formãt libellum inquiſitionis. Ex doctrina enim communi Theolo- 131 *Præcipua difficultas de praxi Iudicum ſæcularium.*

Eam esse damnandam, argumenta.

gorum & Canonistarum, videri possit alicui hæc praxis damnanda; qui docent sine præuia infamia vel æquipollenti, non posse procedi ad inquisitionem.quod probatus Primò, Ex Canonibus citatis. Secundò, Probat Nauarrus, quia lege diuina & naturali prohibemur inordinatiè detrahere proximo, aut dare causam detrahendi. Tertiò, Quia eadem lege prohibemur scandalizare proximum: at publicatio peccati occulti est proximi scandalizatio. Quartò, Quia licet regulariter vtilis sit Reipub. criminum punitio, id tamen verum non est, quando crimina sunt occulta, & non est accusator verus vel fictus. tunc enim vtilior est Reipub. quieta conseruatio famæ & honoris subditorum, quàm punitio, qua turbatur Respub. & illi priuantur maximis suis bonis, honore & fama. Hinc infert, legem de non damnando sine infamia, vel alio æquipollenti, esse naturalem & diuinam, ac proinde nulla contraria consuetudine posse abrogari.

132 *Nō esse damnandam.*

Verius tamen existimo, illam praxim non esse damnandam, si circumspectè & secundùm leges vel consuetudines in prouinciis receptas fiat; idque in grauibus causis; (vt in furtis, homicidiis, sacrilegiis, incestibus, aliisve criminibus Rampub. turbantibus) & non ad nudam punitionem, sed quia censetur necessarium bono Reipub.

Hæc sententia sic limitata & explicata probari potest Primò, Quia est praxis Iudicum secularium Deum timentium, in omnibus penè Prouinciis & maximè per Italiam recepta, vt testatur Iulius Clarus q. 3. neque tamen à Summo Pontifice vel Episcopis idcirco reprehenduntur, aut censentur in malo statu.

Secundò, Quia ita sentiunt doctissimi Iurisconsulti cum Bartolo in l.2. §. Si publico. ff. ad L. Iuliam, de adult. Cardin. Alciatus in cap.1. de officio Iudicis ordinarij, Angelus in L.Si vacantia. C. De bonis vacant. & alii.

Vt infamia præcedat, est Iuris positiui.

Tertiò, Vt non fiat inquisitio sine infamia auctoris præuia, non est Iuris diuini aut naturalis, sed est Iuris positiui humani, vt fatetur Sotus de secreto, memb.2, quæst.6.dub.2. vnde infert, *Papam in Ecclesia, & Principem in sua foro posse ex causa rationabili in eo dispensare.* atqui Ius humanum potest contraria consuetudine legitimè præscripta, (vel etiam absque præscriptione, Principe sciente & non contradicente) aboleri: ergo hoc ius meritò potest videri abolitum in sæcularibus tribunalibus, si tamen vmquam fuit ibi receptum.

133 Quartò, Si essent frequentissimi criminosi, à quibus Respubl. grauiter perturbaretur, posset fieri lex, vt quotiescumque fuerint duo vel tres testes contra aliquem, infligeretur ei pœna legis, absque alio accusatore vero vel ficto, vt docet Sotus suprà, & Nauarr. in Rubri. de Iudiciis, num.89 cùm ait, *Papam & Imperatorem ex iusta causa posse inducere nouos casus, in quibus possit specialiter inquiri sine accusatore vero vel ficto:* ergo similiter potest lege vel consuetudine statui, vt Iudex possit inquirere testes, etiamsi non sit præuia infamia, & instituere fiscalem qui accuset. nulla enim videtur ratio, cur si illud fieri potest, non possit etiam hoc, cùm vtrobique absque infamia procedatur.

134 Quintò, Etiamsi esset Iuris naturalis vt non fiat inquisitio absque præuia infamia; id tamen esset intelligendum, nisi Respub. vel ipse inquirendus cesserit iure suo. quòd enim illud sit illicitum, id prouenit ex Iure, quod quisque habet ad famam suam; quo iure si cesserit, non erit illicitum: atqui Resp. videtur cessisse iure suo, dum probat tales inquisitiones, easque cupit fieri: ergo non sunt illicitæ.

135 *Est necessarium ad bonum publicum.*

Sextò, Hic modus videtur necessarius ad plurimas iniurias maleficiaque prohibenda, & ad innocentiam illæsam præstandam. cùm enim pauci sint, qui velint accusare, & sæpè ex maleficio non sequatur infamia; sine metu, improbi, viris probis, simplicibus & Religiosis iniurias & damna inferent: quam ob causam multis locis constituuntur publici officiales, qui denuntient Iudicibus ea quæ viderunt vel audiuerunt, & indicent à quibus pleniorem informationem habere possint: quæ res mirificè maleficos coërcet. etsi enim sibi persuadeant, eos qui iniuria affecti sunt, aut alios qui interfuerunt, non accusaturos, tamen valdè metuunt ne per hunc officialem ad Iudicem res deferatur; qui deinde pleniorem informationem à testibus ocularis accipiet.

136 *Iudex non potest ex se incipere.*

Aduerte tamen Primò, Iudicem non posse vmquam de seipso incipere inquisitionem, sed semper debere aliquid præcedere, quod inquisitioni viam aperiat, & Iudicem cogat vt ex officio procedat: vt notitia publica, infamia, suspicio communis, querela partis, denuntiatio officialis, vel alterius, aut simile quiddam; alioquin totus processus est Iure nullus, vt docet Clarus q.5.num.4. Vnde non potest procedere ex delatione facta ei non vt Iudici, sed vt priuato; vel incerto auctore, vel suppresso nomine, etiamsi in schedula nominarentur testes, qui nossent factum, vt idem docet, & exemplis declarat. quod ideò statutum est, ne Iudices possint pro arbitrio impetere quos volent; & quia illis casibus idem est accusator & Iudex, quod Iure gentium reprobatur.

137 *Confessio sponte facta.*

Nec obstat cap. Postquam.1. de accusat. in 6. vbi dicitur, puniendum reum ex confessione coram Delegato facta, etiamsi dicat se diffamatum non fuisse; quia ille Delegatus non processerat ad causam ex seipso, sed ad eam fuerat deputatus. vnde necesse est vt ibi præcesserint indicia. Deinde ille liberè censebatur confessus coram suo Iudice; nihil enim erat, quod illum cogeret, cùm posset excipere: ex libera autem confessione damnari quis potest.

138 *Debet constare delictum.*

Secundò, Antequam Iudex inquirat de persona, priuatas informationes capiendo, debere aliquo modo ei constare de crimine, an sit commissum. vnde si crimen relinquat vestigium, vt incendium, homicidium, perfossio domus, debet ex priùs inspicere, vel curare inspici, prout fert rei conditio. si autem non relinquat, sufficit denuntiatio vel querela, ad capiendam informationem de auctore.

139 Tertiò, Vbi iam constat de delicto commisso, si nihil sciatur de auctore, potest de eo generatim inquirere: & habito aliquo indicio, vocare illum ad se defendendum, instituturus contra illum inquisitionem particularem. vt docet Clarus quæst.5. ex Innocentio, & aliis. Neque prædictis obstat communis doctrina Theologorum & Canonistarum, (à qua in re tanti momenti non facilè recedendum) qui docent, non esse procedendum ad inquisitionem specialem, nisi præuia infamia: quia id intelligendum est quando solùm intenditur punitio criminis, neque inquisitio putatur necessaria ad bonum Reipub. & mali compressionem: hoc autem prædicta sententia non negat. & hoc modo istæ sententiæ videntur posse conciliari.

Ad argumenta.

Ad primum argumentum, qua parte prædictis aduersari videtur, Responderi potest Primò, Canones illos loqui de Iudice ecclesiastico: hic enim non debet procedere ad inquisitionem absque præuia infamia & clamosa insinuatione, qua sæpiùs ad aures ipsius res deferatur. In cap. Cum oporteat, instruit Pontifex Archiepiscopum Tarraconensem, quo modo debeat procedere contra Episcopum Vicent. In cap. Inquisitionis, instruit Episcopum Gebennensem, quomodo in causa Episcopi & Canonicorum Valentinensium. Denique in c. Qualiter, Concilium generale instruit Prælatos, quomodo ad subditorum excessus inquirendos & puniendos debeant procedere. vbi etiam Concilium requirit, vt non semel tantùm, sed sæpè clamor Iudici rem insinuet. vnde videri queant hæc ad Iudices sæculares non extendenda. Ideò enim absque præuia infamia Prælati non debent inquisitionem instituere, (140 *Modus Prælatorum.*) præsertim contra personas ecclesiasticas: tum quia harum infamia plus scandalizat sæculares, quàm castigatio ædificet: tum quia faciliùs correptione fraterna emendari solent: tum denique quia Prælatorum potiùs est in spiritu lenitatis subditos quosuis, etiã sæculares corripe-

corripere, quàm asperitate pœnarum sæuire. vnde Canones iubent vt non ad primam famæ insinuationem inquirant; sed tum demum, quando sæpius eorum aures pulsauerit: quod tamen minimè necessarium videtur in Iudicibus sæcularibus. Rursum iubent, vt depositiones contra eum, qui infamia non laborat, minimè recipiantur, etiamsi tres vel plures iurati affirment se vidisse illum crimen committentem; vt patet cap. Inquisitionis. quod etiam minimè locum habet in Iudice sæculari. hic etiam statim per suum fiscalem debet causam prosequi, etiamsi tantùm sint duo testes iurati; alioquin à Principe punietur. Denique iubent vt accusationem præcedat legitima inscriptio, & inquisitionem clamosa insinuatio: at si hoc in foro externo seruaretur, rarò possent delicta puniri, rarissimi enim sunt, qui se velint inscribere; id est, sub pœna talionis suscipere onus probandi. Imò in multis regnis non permittitur, nisi in suis & suorum iniuriis; vel in causa ciuili, vt suprà dictum est.

Respondeo Secundò, Canones illos etiam ad Iudices sæculares extendi posse, quando inquisitio solùm tendit ad punitionem delicti: tunc enim etiam præuia infamia requiritur. Quidam tamen putant illos in iudiciis sæcularibus, vel numquam moribus fuisse receptos, vel contraria consuetudine abrogatos.

142 Ad Secundum. Prohibemur quidem Iure naturæ inordinatè aliquem infamare, aut dare causam infamandi, sed negamus illos Iudices inordinatè id facere. sicut enim qui accusat aliquem de crimine occulto, quod testibus vel sufficientibus indiciis probare potest, nō infamat illum inordinatè; sic neque Iudex, qui ex denuntiatione informationes capit: nam habet iustam causam id faciendi, nempe vt criminosi non inualescant, vt innocentia in Repub. sit tuta, vt omnes securè & tranquillè degant. debet tamen Iudex vti magna prudentia, & habere rationem personarum, & donec videat an res probari possit, eo modo capere informationes, vt quàm minimùm fama lædatur, vnde si videt eam probari non posse, debet desistere. Idem dicendum de fiscali, qui grauiter peccat, si accusationem suscipiat, cuius probationē putat se defecturam.

Ad Tertium, Publicatio peccati alterius, maximè sæcularis, non est scandalizatio quando sequitur punitio: sed cedit in exemplum toti populo. ideò crimina loco celeberrimo solent publicari, & castigari.

142 Ad Quartum, Patet ex dictis: neque deest hic accusator fictus, nam denuntiator iuridicè denuntians, habet vicem accusatoris, vel illud, quod Iudici viam ad inquisitionem aperit.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis aperiatur via Iudici, præsertim sæculari, ad inquisitionem.

143 *Modi quibus via inquisit. aperitur.* RESpondeo, Multis modis, de quibus iam ex parte dictum est suprà.

Primus est, Si delictum sit notorium, & auctor occultus, sed tunc solùm potest inquirere generatim quis fecerit, vt suprà dictum est.

Secundus, Si auctor sit notorius. Probatur autem aliquid esse notorium, per duos testes; vt docet Glossa in cap. Deus omnipotens 2.q.1.

Tertius, Si sit fama de auctore In hoc tamen & secundo casu Iudex primò debet capere informationes an sit reverà notorius auctor, vel an sit fama de illo.

144 *Quomodo probetur fama.* Ad probandum famam sufficiunt duo testes, vt omnes fatentur. hi tamen non debent testari se audiuisse à maiori parte populi, (vt vult Glossa in L. 3.§. Eiusdem. ff. de probationibus, quam plerique Iurisperitorum sequuntur) sic enim vix vmquam posset fama probari, ac proinde modus iste procedendi esset inutilis: quis enim est, qui cum maiore parte oppidi aut viciniæ loquatur, aut aduertat se locutum? sed satis est vt testentur se ita publicè audiuisse, vel ita passim dici, vt docet Baldus in cap. Litteras.14.n.2. de præsumptionibus, & alij, sicque passim seruatur, teste Claro q. 6. debent tamen nominare à quibus audiuerint: vt sciatur famam habuisse originem ab honestis & probis, & testes non fingere. vnde si non nominarent eos, non probarent famam in criminalibus.

Habita informatione de infamia, si infamatus est præsens, debet illū Iudex interrogare de veritate criminis, vt si fateatur, illum puniat: sin minùs, vt inquisitionem contra eum formet. si est absens, debet illum citare, & significare se intendere contra illum de tali crimine, de quo est infamatus, inquisitionem facere.

Aduerte tamen, si Iudex absque informatione de infamia, processerit ad inquisitionem specialem, nihilominus valet processus, & potest reus condemnari: si tamen reus præsens non exceperit: vt colligitur ex cap. 1. & 2. de accusat. in 6. & docet Nauarrus num. 91. in Rubr. de Iudiciis. quòd si statim exceperit, & Iudice volente prosequi, appellauerit, non valet processus: quia per appellationem, Iudicis potestas suspenditur. 145

Quartus est, Si sit communis suspicio de auctore, de quo suprà num. 130.

Quintus, Quando de aliquo sunt indicia iudicialiter probata. hæc enim cùm pariant quamdam Iuris notorietatem, possunt pro infamia & ficto accusatore haberi: vt ait Nauar. supra n. 78 & 96.

Sextus, Quando est semiplena probatio: vt si crimen ipsum sit notorium, & accedat vnus testis omni exceptione maior, de auctore. non enim minùs hæc semiplena probatio inducit auctorem in publicam notitiam, quàm indicia probata, aut infamia. est enim plus quàm infamia, cùm fama non probet, vt dici solet, sed tantùm accuset. vnde mirum est, Sotum & Nauarrum concedere de indiciis, & negare de semiplena probatione. Confirmatur, quia nisi Iudices habita semiplena probatione possint inquirere testes, bona pars maleficiorum manebit impunita, cùm testes non sponte offerant. 146 *Semiplena probatio.*

Septimus, Si pars offensa querelam offerat, & indicia vel testes, à quibus informari possit, Iudici insinuet: tunc enim Iudex potest ab illis informationes de plano, vt dicitur, & absque strepitu accipere: quibus vbi satis instructus fuerit, poterit citare criminosum, & contra eum inquisitionis libellum formare. Ita Clarus quæst. 10. 147 *Querela partis offensæ.*

Octauos, Si publicus officialis, vel alius denuntiet iudicialiter, & testes vel indicia significet. de quo vide Clarum q. 7.

Aduerte tamen, nihil debere denuntiare, nisi quod bona fide putat legitimè per testes vel indicia posse probari: vt suprà dictum est.

Nonus, Quando pars impingit crimen testi, vt contra illum excipiat, & illud probat, etsi non omnino plenè: tunc enim Iudex de eo inquirere potest, si ad eius iurisdictionem pertinet, vt docet Clarus q. 19. hoc enim est necessarium ad causæ progressum, & aliàs illa probatio efficit illum publicè suspectum, vnde est instar infamiæ.

Decimus, Dum quis intentat actionem ciuilem, vt sibi damnum sarciatur ex delicto: vt ex incendio, homicidio, vel furto illatum: tunc enim potest Iudex etiam contra illud delictum procedere: quia iam factum quasi notorium. Idem Clarus q. 19.

Vndecimus, Si delictum sit commissum in iudicio, vt suprà dictum est.

Duodecimus, Si reus vel testis incidenter confessus sit in iudicio. Clarus quæst 19.

Duo tamen Notanda. Primum est, In omnibus casibus, quibus potest Iudex procedere ex officio, posse constituere fiscalem, qui partes accusatoris accipiat: vt docet Gomezius tom. 3 c. 1. n. 10. quod intellige, si aduocatus fiscalis ordinarius non sit constitutus. 148 *Fiscalis.*

Alterum est, Non posse formari libellum inquisitionis contra reū, nisi legitima indicia præcedant, quæ sufficerent ad ipsum iuridicè interrogandum, si præsens esset: & è conuerso, dum præsens est, non potest

iuridicè interrogari, nisi adsint indicia, quæ sufficiant ad faciendam inquisitionem contra absentem. non enim procedendum est ad inquisitionem formandam, nisi quando reus citatus vt respondeat, vel negat, vel non comparet; vt docet Clarus q.20.num.3.

DVBITATIO XVII.

Ex quibus indiciis possit Iudex reum subiicere torturæ.

149 NOtandum Primò, *Indicia* à Iurisperitis generatim vocari omnia ea, ex quibus potest aliquo modo colligi quis sit auctor criminis; vt fama, suspicio publica, testimonium vnius vel plurium, confessio Rei, & similia.

Indiciorum sunt quinque gradus.

Notandum Secundò, Distingui quinque gradus indiciorum. In primo gradu sunt leuia, probabilia tamen, quæ probabilem suspicionem de auctore criminis commouent. In secundo sunt leuia probabiliora, quæ faciunt præsumptionem, id est, valdè probabilem suspicionem. In tertio sunt indicia grauia, quæ & legitima & indicia Iuris vocantur. In quarto est probatio semiplena. hæc amplius quid est, quàm indicium legitimum. In quinto sunt indicia grauissima, quæ & indubitata dicuntur.

Captura.

150 Indicia primi & secundi generis sufficiunt ad capiendas informationes, & etiam ad capturam, spectata conditione personæ & causæ, & cæteris circumstantiis. hujusmodi sunt, assertio vulnerati morientis, vt si dicat se à Petro vulneratum; grauis inimicitia præcedens; assertio socij, qui socium criminis detegit. hæc autem indicia non sufficiunt ad formandum libellum inquisitionis contra aliquem, neque ad torturam, quia ad hæc requiruntur indicia grauia; & maximè ad torturam, quæ est graue malum, quod sine graui causa irrogari non potest.

Tortura seu quæstio.

151 Notandum Tertiò, Torturam esse introductam non in pœnam criminis commissi; (hoc enim cùm nondum sit plenè probatum, non potest puniri) sed in subsidium probationis; vt quia sufficiens & plena probatio deest, ipse reus confitendo veritatem, suppleat quod ad plenam probationem requiritur: vt docet Couarr. practic. quæst q 23. ex communi sententia DD. & Clarus q. 64. n.6. Vnde sequitur, torturam adhiberi non posse, nisi quando crimen est semiprobatum; vel quando vehementia indicia vrgent, ita vt ferè moraliter certum sit, ipsum auctorem esse. In hoc autem casu eã adhiberi posse ad confessionem, est consentaneum rationi naturali. si enim non posset, improbi audacter & impunè peccarent, dãna & iniurias aliis inferrent, quãdo putarent se testibus, vel externis indiciis non conuincendos. cùm verò vident ex indiciis vel vno teste tormentis subiiciendos, se continent. Accedit, quòd pleraque maleficia grauissima non possent puniri: quia paucis vel nullis consciis committuntur, cùm tamen id ad bonum Reipublicæ sit necessarium, alioquin omnia sceleribus & sceleratis essent plena. Nec obstat interdum fieri vt innocens torqueatur; quia in rebus humanis non omnia incommoda vitari possunt. etiam interdum fit vt innocens damnetur: non ideò omne iudicium tollendum. satis est ea media, eásque cautiones adhiberi, quibus maiora vitentur, etsi iisdem interdum minora præter intentionem eueniant.

Esse licitam.

Notandum Quartò, Torturam tantummodò adhibendam in criminibus grauioribus, quæ pœna corporali, vt mortis, mutilationis, triremium castiganda sunt, non autem in iis quæ exilio vel pecunia, vt docet Gomezius tom.3.c.13.num.2. Ratio est, quia reo nondum conuicto non potest irrogari pœna, quæ sit maior quàm illa ad quam est condemnandus.

Reus conuictus non torquetur.

152 Notandum Quintò, Iudicem non posse reum subiicere torturæ ad extorquendam criminis confessionem, quando legitimè est conuictus per testes, etiamsi nolit fateri crimen; vt rectè docet Nauarrus cap.18. num.59. & Clarus q.64. n.8. ratio est, quia cùm tortura adhibenda sit in subsidium, ob defectum plenæ probationis; frustra inferretur reo conuicto: quia confessio non est necessaria ad condemnandum.

Excipe duos casus.

Excipe tamen duos casus. Prior est, quando reus malitiosè appellat ad superius tribunal, vt executionem iustæ sententiæ impediat: quod in Italia & regno Castellæ permittitur, si non sint confessi crimen; vt testatur Nauarr. tunc enim si crimen esset atrox, vt latrocinium, sacrilegium, &c. & expediret reum ibi puniri, posset torqueri ad eliciendam confessionem, vt iniqua appellatio impediatur.

Alter est, quando putatur habuisse socios, vel commisisse alia crimina: tunc enim etiam per torturam potest de his interrogari, moderatè tamen, pro ratione causæ & indiciorum. Ita seruat tota Italia & Francia, teste Claro q. 64. n.8. debet tamen de illis esse semiplena probatio, vel indicia æquipollentia, vt ex supradictis colligitur. His positis,

Dico Primò, Ad torturam sufficere semiplenam probationem, si tamen persona talis sit, vt torqueri possit. est communis sententia DD. teste Claro lib.5. quæst.21.num.2. & Gomezio cap.13.n.7. tunc autem est *semiplena probatio*, quando vnus testis, contra quem nulla est exceptio, deponit se vidisse hunc tali loco & tempore occidentem, v.g. Petrum; auferentem hoc vel illud è tali domo, quòd si non viderit, sed audiuerit à fide dignis, aut si contra illum sit aliqua exceptio, vt si sit mulier, aut minor viginti annis, aut infamis, excommunicatus, inimicus, eius depositio non facit indicium sufficiens ad torturã. Vnde grauiter reprehendendi Iudices, qui ex tali indicio absque vllo alio probationis adminiculo torquent; quia Ius id illis non permittit: vnde iniuriam reo faciunt, & ad restitutionem damni secuti tenentur. sufficit tamen tale indicium ad capiendas informationes de auctore criminis, vt habet praxis passim recepta. 153

Sufficit probatio semiplena.

Dixi, *Si reus possit torqueri*, quia quidam Iure prohibentur torqueri, idque vel ob ætatem, vt impubes: (id est, qui nondum impleuit quatuordecim annos) vel ob debilitatem, vt senes; possunt tamen hi terreri & leuiter torqueri: vel ob periculum abortus, vt mulier prægnans, quæ etiam post puerperium differenda est, donec vires confirmatæ: vel ob priuilegium, vt vir illustris, aut in dignitate constitutus, eiúsque filij: & Doctor, eiúsque liberi, & miles: de quibus Gomerius cap.13. n.3. & Clarus quæst. 64. hi ne leuiter quidem torqueri possunt, etiamsi sit semiplena probatio contra eos nisi in hæresi vel proditione, vel simili crimine læsæ Maiestatis. Si in aliis torti fuerint & confessi, quamuis postridie confessionem suam ratificent, non possunt tamen condemnari: quia confessio fuit irrita, vtpote per iniuriam extorta, & consequenter ratificatio, quæ ex illa sequitur. colligitur ex L.penult. ff. de quæst a paritate rationis, vbi dicitur, *confessionem factam in tormentis, non præcedentibus indiciis, esse nullam, etiamsi sequatur ratificatio.* & ex L. Non dubium.5.C.de Legibus; & ex aliis Iuribus, quæ citat Gomezius num.4. Adde, neque ex huiusmodi confessione posse inquisitionem institui, vt docet Nauarrus rubr de iudiciis, num.86. possunt tamen secundùm Gomezium & alios Iurisperitos, terreri verbis; & si confessi fuerint, valet, tamquam confessio spontanea. Colligitur ex L. Item apud Labeonem.15.§. Quæstionem. 41. ff. de iniuriis: *Quæstionem, inquit, intelligere debemus, & tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictum.* vbi Glossa & communiter Doctores ita tradunt. 154 155

Quidam prohibentur torqueri.

Nec obstat, Iure paria censeri torturam, & eius terrorem seu comminationem, argumento L.Nouissimè. ff. Quod falso tutore auctore: at proinde talem confessionem huiusmodi comminatione elicitam, non esse validam censendam: illud enim de propinquo intelligendum est, vt cùm quis spoliatur & ligatur, vt patet ex d. L. Item apud Labeonem: non autem de remoto, quis in solis verbis & nuda machinæ ostensione

sione sistit, vlteriùs nihil adhibens; quo casu Iura præsumunt illam fuisse sponraneam, vt colligitur es LL. allatis. Si tamen ex circumstantiis moraliter constet non fuisse revera talem, sed extortam per metum, ita vt metus fuerit causa confessionis illius, non est sufficiens ad condemnandum, nisi secuta fuerit libera ratificatio.

156 *Alia indicia ad torturam.* Dico Secundò, Præter semiplenam probationem, etiam alia quædam indicia minora quam semiplena probatio, sufficiunt ad torturam: quorum præcipua sunt hæc.

Fama publica. Primum est, Fama publica de auctore criminis; præsertim si aliquibus aliis adminiculis iuncta sit; vt si ei accedat aliquis testis minùs idoneus: vt assertio socij, vel minoris, vel si appareat vestigium facinoris in veste, armis, &c. Quidam putant solam famam sufficere, per duos testes probatam. Ita Gomex num. 10. Sed verius est, regulariter famam non sufficere absque aliis indiciis, vt docet Clarus q.21.num 1. ratio est, quia fama in criminalibus non probat, sed se habet instar accusatoris: estque indicium remotum & fallax. deinde suppeditat Iudici aliam rationem cognoscendæ veritatis, nempe per inquisitionem.

Duplex fama sufficit. Aduerte tamen, si quis iam esset malæ famæ de similibus delictis antè commissis, & etiam publica fama grauaretur in præsenti delicto, hic posset torqueri, quia fama prior adiuncta posteriori facit vehementem præsumptionem, vt ibidem Clarus docet.

157 *Confessio Rei extraiudicialis.* Secundum est, Confessio Rei estra iudicium. vt si apud aliquos (saltem apud duos) se iactauerit de crimine, vel dixerit se auctorem. est communis sententia DD. vt docet Felinus in cap. Olim. 25. de rescriptis. num.5. & Gomexius suprà, num.8. debet hoc tamen probari per duos testes omni exceptione maiores, si neget se disisse: quia debet omnino de tali indicio constare, vt docet idem Gomexius num.18. & 19. cùm enim crimen ipsum non certò concludatur ex tali indicio, etsi de indicio constet; si ipsum quoqoe indicium dubium est, ita vt non constet an esistat: æquitas non patitur vt quis propter illud torqueatur ad criminis eliciendam confessionem.

158 *Coram Iudice alieno.* Idem dicendum de confessione facta coram Iudice incompetente: id est, qui non habet potestatem cognoscendi in causa, eò quòd vel reus non sit ipsi subditus, vel causa sit exempta: etsi enim ex tali confessione reus non possit condemnari à proprio Iudice: (vt patet ex cap. At si Clerici, de Iudiciis) potest tamen torqueri, tamquam ex indicio, quod masimam præsumptionem criminis ingerit. debet tamen illa confessio non esse extorta metu tormentorum, sed metu probationum, vel omnino esse spontanea.

159 *Confessio extraiud. iterata in tortura.* Quòd autem multi Iurisperiti cum Bartolo in L. 1. §. Diuus Seuerus. ff. de quæstionibus, docent confessionem extraiudicialem ita valere ad torturam, vt si reus in tortura idem confiteatur, possit condemnari, etiamsi posteà non ratificet confessionem; verum non est si de condemnatione ad pœnam ordinariam criminis intelligatur: quia confessio in tormentis, præcedentibus indiciis facta, semper requirit perseuerantiam & ratificationem: alioquin est nullius momenti, cùm vi tormentorum censeatur expressa: quod confirmatur, quia confessio illa non est efficacior, quàm semiplena probatio: atqui si quis torqueatur post semiplenam probationem, & in tortura confiteatur, adhuc requiritur ratificatio post torturam: ergo etiam in hoc casu. posset tamen ob huiusmodi confessionem estraiudicialem imponi aliqua pœna extraordinaria: quia in iniuriam alterius est se de crimine iactasse, vt notat Abbas, & communiter DD. in cap. Quàm sit graue. 9. de escessibus Prælatorum.

160 *Confessio facta sacerdoti.* Aduerte tamen, confessionem factam sacerdoti, tamquam locum Dei tenenti ad obtinendam remissionem, nullum effectum operari ad torturam aut inquisitionem, aut ad vllam informationem, etiamsi iniquus sacerdos eam patefaciat, & crimen deducatur in publicum, ita vt omnibus de eo constet, vt communiter docent omnes Theologi & Canonistæ, argumento cap. Si Sacerdos. 2 de Officio Ordinarij, & Baldus in L. Archigerontes. C. de Episcopali audient. ratio est, quia quod pœnitens confitetur, non dicit vt homini, sed tamquam Deo ipsi, & iudicium planè diuinum exercenti. vnde ita secretum manere par est, nec magis nocere debet, quam si soli Deo dictum esset. patet consequentia, quia reuelatiò eius, & qoidquid ex vi istius reuelationis agitur, cedit in iniuriam Dei, cui tale secretum commissum est. Adde, quòd alioqui tantum Sacramentum, omnibus qui crimen occultum commiserint, suspectum redderetur, cum magna Dei iniuria, (qui illud secretum esse voluit tamquam suum tribunal) & animarum pernicie. vide Sotum de secreto, membro 3.q.1.conclus.5.

Tertium indicium est, Assertio duorum vel trium sociorum. quando enim duo vel tres capti fatentur crimen, & produnt aliquem socium criminis, potest hic capi & torturæ subiici. Ita Clarus q.21.n.10. dicitque ita seruari in regno Neapolitano & Gallia. Debent tamen tunc cū iuramento deponere: quia agunt vt testes. hoc tamen intelligi debet, quando non est iusta suspicio id ex maleuolentia proficisci. Dictū vnius socij, etiamsi iuramento confirmetur, non facit indicium sufficiens ad torturam, nisi alter simul infamia vel graui suspicione illius criminis laboret: quia per se est testis minùs idoneus: qui tamen cum fama potest vehementem præsumptionem parere. Ita Clarus n.4. 161 *Assertio sociorum.*

Portò de sociis reus interrogari potest etiam per tormenta, quando cōstat vel fama est socios habuisse, aut quando crimen est tale, vt regulariter sine sociis non committatur. tunc enim ob famam sociorum Iudici fas est de sociis exquirere. postulat hoc etiam bonum publicum, vt sic crimina compescantur. est communis sententia, teste Gomezio cap.12 num.16. In hoc tamen casu consultissimum esset, vt reus antè condemnetur, & post sententiam disponatur per confessarium, vt reuelet sponte omnes socios, quos putat à maleficiis non abstenturos. sic enim ad socios eliciendos non erit magnis tormentis opus. 162 *Quæstio exercita vt socij reuelentur.* *Consilium.*

Assertio vulnerati persistentis in ea vsque ad mortem, non facit indicium ad torturam vt expresſè habetur L. Si quis in graui.3. ff. ad S. C. Silanianum. & ratio est, tum quia non dixit iuratus, sicut debet testis dicere: tum quia præsumitur ex offensione aliqua vel errore disisse. sufficit tamen ad capturam & ad informationes capiendas, idque non tam Iure scripto, quam consuetudine, teste Gomezio cap.13.num.16. 163 *Affirmatio læsi.*

Quartum indicium est, Fuga statim patrato delicto inita. habetur expresſè L. Lege Cornelia.25. ff. ad S.C. Silanianum. si tamen citatus compareat, abstergit omnem suspicionem. Crediderim tamen cum fuga coniungendam famam & communem suspicionem, vt ordinariè fit: alioquin fugam solam non sufficere. quod notatur in Additionibus ad Clarum q.21.n.18. quòd si quis fugiat, cùm videt de se capi informationes, vel dū citatur: talis fuga non est sufficiens ad torturam, vt tenet cōmunis opinio, teste Claro n.23. quia habet causam timendi, cùm se peti videt, etiamsi sit innocens. 164 *Fuga.*

Quintum indicium est, Inimicitia grauis, non sola, sed cum aliis indiciis ex ea pendentibus, vt si antè minatus est, & minas suas solitus sit exequi: si parauit arma, & visus est circa illum locum eo tempore, quo homicidium putatur commissum. tenet Bartol. in L. final. ff. de quæstionibus, & alij Doctores passim. *Inimicitia.*

Sextum est, Inconstantia & titubatio Rei, dum examinatur circa principalia causæ, iuncta aliis indiciis: vt docet Clarus num.30. sola tamen titubatio, vt solum mendacium, non sufficit. Spectanda etiam est conditio personæ, & causæ: quidam enim ita perturbantur in illo examine, vt vix sciant quid dicant. *Inconstantia Rei.*

Septimum indicium est, Si quis visus sit exire ex aliqua domo vel loco cum ense stricto, & ibi reperiatur aliquis interfectus. Ita Gomezius num.11. & multi Iurisperiti, quos citat. 165 *Si res apud reum reperta sit.*

Octauum indicium ad torturam est, Si res sublata,

reperiatur apud reom, nisi docere possit, vnde eam habeat. Ita communiter DD. teste Gomezio num.12. & Claro num.41. hoc tamen limitant DD. Si est persona vilis, & de qua non sit bona opinio. secùs si sit bonæ famæ: nam interdum fieri potest, vt res aliena sit apud nos, nescientibus nobis, & sine nostra culpa.

166 *Repentina diuitia.* Nonum, Si commisso aliquo magno furto, cujus nescitur auctor, aliqua vilis persona, quæ ibi crebrò versari solet, apparet repentè diues: illis enim circumstantiis concurrentibus nascitur maxima præsumptio contra eam, quæ sit sufficiens ad torturam, vt ea communi sententia DD. docet Gomezius num.13. Hæc ferè sunt præcipua indicia à Doctoribus explicata, ex quibus cetera prudenter æstimari poterunt. nam tota ferè hæc res prudentiæ Iudicis relinquitur, qui in re tanta magna circumspectione procedere debet, ne proximo contra Ius & fas torturam inferat, aut maiorem quàm par sit.

167 *Emissio sanguinis è corpore occisi.* Petes Primò, Vtrùm sit sufficiens indicium ad capturam & torturam, quòd recens occisus, emittat sanguinem per vulnus ad præsentiam huius, & non ad præsentiam aliorum. Quidam affirmant. vnde etiam aliqui Iudices eo indicio vtuntur, & deprehendunt eos culpabiles, quibus id contigit.

Sed contrarium tenendum est cum Gom. num. 15. quia hoc indicium est nobis incertum vtpore ex caussis nobis ignotis. non enim constat an id fiat operatione diuina in detestationem homicidij, & vt sic homicida occultus patefiat; an ex aliqua causa naturali, vt ex impressione aliqua affectuum animæ in sanguinem & spiritum, quæ ad præsentiam rei inimicæ veluti ad repugnandum concitetur; an fraude aliqua diaboli.

Immersio veneficarum in aquam. Idem dicendum sentio de probatione illa per aquam, qua Iudices aliqui feminas sortilegij suspectas, solent in aquam certo modo ligatas inijcere: quæ si merguntur, absoluuntur; si mergi nequeant, adiudicantur torturæ, quasi hoc sit indicium sufficiens ad torturam: incertum enim est illud signum. nam si id opera dæmonis agitur, vti omnino agi videtur, incertum est an ille non permittatur aliquando hanc calumniam struere innocentibus. Itaque vsitatis, & iam olim probatis indiciis vtendum est, ne in re proximo tam detrimentosa erretur.

168 *An sæpius quæstioni subdendus.* Petes Secundo, Vtrùm reus possit sæpiùs torqueri.

Respondeo Primò, Si nihil confessus est, non potest sæpiùs torqueri, nisi indicia sint grauissima. quia per illam constantiam videntur indicia elisa. Secundò, Si tamen noua indicia superueniant, repeti quæstio potest, vt habetur L. Vnius, 18 ff. de quæstionibus in principio. Tertiò, Si quæ confessus in quæstione est, postridie reuocet, verius est rursus subiici posse, etiamsi noua indicia non superuenerint: quia per talem reuocationem indicia non sunt elisa; imò illa variatio nouum indicium videtur fecisse. Adde, si non posset repeti, totum hoc remedium esset sine vllo effectu. nam nemo ratificaret suam confessionem, si putaret in se non posse ampliùs quæstionem exerceri.

Aduerte tamen, ne in actu iam odioso procedatur absque termino. in hoc casu reum non debere subiici quæstionibus plusquam ter. Itaque si tertiò tortus, & in tormentis confessus, tertiò etiam ductus ad ratificandum, reuocauit, non potest condemnari, imò debet absolui, vt docet Gomezius num.27.

169 *An ex indicio possit cõdemnari.* Petes Tertiò, Vtrùm reus aliquando ex indicio possit condemnari?

Respondeo, Verius est non posse condemnari ad pœnam ordinariam criminis; quia etsi violentissima inde capiatur præsumptio seu suspicio; (vt quando est indicium, quod Doctores vocant indubitatum) tamen non habetur certitudo; vt si quis visus sit facie pallida cum gladio cruento egredi è domo habente vnum tantùm auditum, & ibi reperiatur aliquis recens interfectus. fieri enim potest, vt alius fecerit: vel vt ipse quidem fecerit, sed causa defensionis. Item si constet aliquem decubuisse eodem lecto; & alia huiusmodi. In criminalibus enim debent esse probationes luce meridiana clariores, vt dici solet, & colligitur ex L. Absentem.5. ff. de pœnis. & docet Bartolus & alij in illam Legem. Posset tamen in eiusmodi euentu condemnari ad pœnam extraordinariam minorem, prout Iudici videbitur, & causa postulabit: quod receptum esse testatur Clarus supra lib.5. quæst.21. num.40. vbi etiam dicit, in arbitrio iudicis positum esse, talem vel graui quæstioni subiicere, vel pœna extraordinaria punire.

Quod probari potest Primò, Quia Iure naturæ ad puniendum reum non requiritur nisi certitudo moralis publica. atqui sæpè ex indiciis vel semiplena probatione, præsertim quibusdam aliis adminiculis suffulta, potest haberi certitudo moralis; imò tanta quanta ex testimonio duorum: ergo poterit aliqua pœna infligi, etsi ordinaria, eo quod desit illa probatio, quam Ius positiuum ad pœnam ordinariam requirit.

Secundò, Quando quis laborat infamia criminis, & desunt aliæ probationes, nec expedit adhiberi inquisitionem propter scandalum, vt si persona sit ecclesiastica vel grauis, potest ei indici purgatio canonica, assignatis ei certis compurgatoribus, in qua ipse iuret se tale crimen non commisisse, & compurgatores iurent se credere illum verum dicere; vt habetur variis capp. tit. de purgat. canon. Et si non plenè se potuerit purgare, potest ei infligi pœna, sed minor quàm sit ordinaria pro arbitrio iudicis; vt docet Panorm. c. Accedens.23. num.5. de accusatione. sed inde non habetur maior certitudo quàm ex vehementissimis indiciis, vel probatione semiplena, præsertim quibusdam indiciis adiuta. ergo poterit similis pœna irrogari.

Tertiò, Sæpè ipsa indicia culpam secum trahunt, quia non solùm ab omni malo, sed etiam ab omni specie mali abstinendum, iuxta Apostolum. ergo vel ob culpam huiusmodi indiciorum, pœna aliqua poterit irrogari.

Atque hæc sententia non solùm apud regulares, vbi modus iuridicus non est tam strictè obseruandus, (vt cap. Qualiter & quando, sub finem insinuatur) & crimina de quibus moraliter constat, non debent relinqui omnino impunita; sed etiam in foro sæculari & ecclesiastico locum habet, vt Clarus & Panormit. suprà, & alij qui ab his citantur, docent. quia æquitate naturali nititur, nec Iuri scripto repugnat, & consuetudini plerisque locis receptæ est conformis.

Excipiuntur tamen à DD. aliqui casus à legibus approbati, quos refert Gomezius cap.12. num.25. in quibus Iudex potest aliquem ex indiciis pœna ordinaria plectere. 170 *Condemnatio ex indiciis ad pœnam ordinar. in 4. casibus.*

Primus est, Si alicui ter denunciasti, ne tuam vxorem alloquatur, & posteà reperiatur aliquo loco cum illa colloquens; puniri potest pœna ordinaria adulterij, vt habetur in Nouel. constitut. 117. Iustiniani, cap.15.

Secundus est, Si Officialis fugit tempora syndicatus: habetur enim pro confesso. L. Consiliarios. C. de assessoribus.

Tertius est, Si quis sit infamatus de simonia, & non possit se purgare, debet condemnari perinde ac si crimen esset probatum. cap. De hoc.11. de simonia.

Quartus est, Quando aliquis Clericus deficit in purgatione hæresis, punitur vt conuictus, & depositus ab officio & beneficio, detruditur in Monasterium ad pœnitentiam. cap. Inter solicitudines. 10. de purgat. canonica, in fine.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm Iudex teneatur ad restitutionem heredibus Rei, si, postquam præter ordinem Iuris crimen vel extorsit, vel deprehendit, reum condemnet.

171 *Condemnans nõ subditum, vel in crimine exempto.*

RESpondeo & Dico Primò, Certum est, Iudicem teneri ad restitutionem, si condemnet non subditum,

ditum.aut in crimine exempto. Probatur, quia facit ei manifestam iniuriam:etsi enim iste dignus erat morte, Iudex tamen ille non habebat auctoritatem illum puniendi.atqui ex iniuria nascitur obligatio restituendi, si ex ea damnum secutum sit:ergo,&c.

Proprius Iudex potest ratificare.

Notandum tamen, si proprius Iudex, qui legitimè poterat reum condemnare, ratum habeat seu approbet factum alterius, illum liberari obligatione restituendi. Ratio est, quia hoc ipso, quo Iudex proprius ratum habet alterius iudicium, vult illud ex hoc tempore censeri tamquam à se factum; ac proinde liberat illum obligatione restitutionis. sicut enim Iudex poterat reum per se condemnare, si ad eum missus fuisset; ita poterat etiam alteri cognitionem causæ permittere, & factum alterius ratum habere, & approbare,quod ad substantiam operis attinet;& consequenter condonare obligationem restituendi, ortam ex defectu debitæ potestatis. Confirmatur; quia qui habet potestatem confiscandi & auferendi omnia bona tua ob crimen à te commissum, potest liberare obligatione restituendi, eum, qui bona illa per iniuriam vastauerit: ergo similiter qui habet potestatem auferendi vitam propter crimen commissum, potest condonare obligationem restitutionis, ei, qui per iniuriam, illam abstulerit. hæc tamen intellige eo casu, quo Iudex proprius erat satis instructus ad illum condemnandum, & poterat alteri cognitionem committere. si enim ipse illũ condemnare non poterat,non potest etiam condonare obligationẽ damni sarciendi, quod ab altero per iniquam damnationẽ est illatum.

172 *Condemnans ex priuata scientia, vel per iniuriam extorta.*

Dico Secundò, Etiam Iudex proprius.qui condemnat reum vel ex priuata scientia, vel ex cognitione per iniuriam extorta, ad restitutionem tenetur. Ita Sotus de secreto, membro 3. quæst.1. concl.5. Nauarr. cap.18.num.59. & alij. Ratio est, quia quando ex priuata scientia condemnat,facit iniuriam reo, tamquam Iudex minimè competens:nam non est ei concessa talis auctoritas, nisi fortè rarissimo casu, vt dictum est suprà dub.11. Quando autem per iniuriam extorquet crimen, dat iniustè causam damni; vnde tenetur ad reparationem damni, quod ex illa cognitione iniustè parta sequitur. Sicut si quis occultum crimen alterius patefaceret,vnde cõtingeret illum condemnari, teneretur ad restitutionẽ,quia causam damni iniustè dedit.

173 *Crimen per iniuriã multis modis extorquetur.*

Potest autem multis modis fieri vt per iniuriam crimen à Iudice extorqueatur, & consequenter vt confessio sit nulla,nec possit sequi condemnatio.

Primò, Si Iudex à seipso inquisitionem inchoet nulla præcedente infamia,aut denuntiatione iuridica, quæ viam inquisitioni aperiat,vt dictum est dub.15.

Secundò, Si tormentis vel propinquo metu tormentorum elicuit confessionem, cùm tamen non essent indicia idonea ad torquendum. Nec refert quòd confessio fuerit postridie ratificata, quia hæc ratificatio est ex causa iniuriosa, ac proinde est nulla, L. Non dubium.5.C.de legibus, & L. penult.ff.de quæst.

Tertiò,Si erant quidem indicia ad torturam,tamen persona non poterat torqueri,ob dignitatem, vel ætatem. Ratio est eadem; quia extorquet crimen occultum per iniuriam,de quo Gomez.cap.13.num.4.

Quartò, Si dolo induxit ad confitendum, v.g promittendo impunitatem. paria enim sunt confessionem esse factam dolo,& metu: vtraque enim per iniuriam elicita,vt probat Gomez.cap.12. n.6. & Clarus q.55.v. Circa secundum

Quintò, Si confugientem ad locum sacrum abstraxit contra Ius, tunc enim tenetur illum restituere in illum locum, nec potest vlteriùs progredi, nisi legitimè in eius potestatem deueniat. hoc tamen priuilegio non fruuntur latrones publici, agrorum nocturni populatores, & qui in loco sacro enormia committunt, fiduciâ immunitatis.vide Siluest.Immunitas.3.q.2.

174 *Si alia ratione poterat reum damnare, non tenetur ad restitut.*

In his tamen & similibus casibus; Aduertendum est Primò, Si Iudici suppetebant aliæ rationes,ex quibus reum iuridicè damnaturus erat, vel damnare poterat,non teneri ad restitutionem:quia solùm in modo inferendi damni,iniuria commissa est,cùm idèm damnum alia ratione iustè posset inferre. Itaque cùm ad ipsam substantiam damni inferendi ius habeat, non censetur iniuriam fecisse,nisi quoad modum,& consequenter non tenetur ad restitutionem damni quoad substantiam. Confirmatur, quia etiamsi restitueret illi vitam ademptam; posset tamen illam alia ratione auferre,& sic restitutio esset nullius momenti.

Secundò, Quando error à Iudice contra Iuris ordinem commissus est in aliquo puncto, in quo Princeps supremus poterat dispensare,ita vt ipsemet Princeps posset sic procedere, si de causa illa cognouisset: (vt si tortus est miles.vel vir in dignitate constitutus) tunc potest Iudici remittere restitutionem; quia potest eius factum approbare,vt suprà dictum est.

Tertiò, Quando Iudex contra Iuris ordinem procedendo, reum fecit crimen confiteri, omni modo curare debet, ne ei inde damnum sequatur; alioquin tenebitur ad restitutionem; nisi ratione supradicta excusetur.

175 *Si Princeps iubeat reum plecti.*

Dices,Quid si Princeps patefacto iam crimine,omnino iubeat illum condemnari, poteritne Iudex inferior obedire?

Respondeo, Posse obedire; ratio est, quia hoc ipso quo crimen patefactum est in iudicio absque iniuria, quæ à Principe processerit, & excepto casu reuelatæ confessionis, habet Princeps ius procedendi iuridicè contra criminosum confessum, maximè, si bonum publicum id postulet;vt si crimen sit atrox. etsi enim ex tali confessione non posset reus immediatè condemnari, eò quòd non videatur satis constare de delicto: tamen est indicium ad inquirendum, si Princeps velit. quod confirmatur, quia si priuatus extorsisset ab aliquo confessionem criminis occulti, & illud patefaceret, posset Iudex contra talem procedere: etsi enim per iniuriam patefactum sit, non tamen id factum est per ipsum Iudicem,neque ipsius consensu: ergo similiter, si Iudex inferior extorsisset contra Iuris ordinem confessionem criminis atrocis in iudicio, posset Princeps, qui in hanc iniuriam non consensit, contra talem procedere. Si potest ipse procedere, potest etiam alteri causæ cognitionem committere: ac proinde etiam illi ipsi Iudici, per quem est patefactum.In hoc tamen casu,Iudex, qui illud iniquè extorsit, tenebitur ad restitutionem, nisi vel alia ratione potuisset iustè contra illum procedere absque fundamento illius extortæ confessionis, vel Iudex supremus possit condonare, & condonet. quando autem condonare possit, antè explicatum est.

Tenetur ad restitut.

Dices,Quomodo Iudex tenetur ad restitutionem,si potest illum condemnare mandato Principis? 176

Respondeo,Quia huic necessitati damnandi,causam dedit per iniuriam: sicut si ipse solus crimen sciens euulgaret, peccaret contra iustitiam infamando occultum peccatorem: crimine tamen euulgato, posset ex officio vt Iudex contra illum procedere. nihilominùs teneretur de damno inde secuto, cui per iniuriam dedit causam.

CAPVT XXX.

De Accusatore & Teste.

Constat Dubijs.8. D.Thom.quæst.68.& 70.

DVBITATIO I.

Quid sit accusatio,& quas requirat solemnitates.

RESPONDEO & Dico Primò, *Accusatio* propriè est delatio Rei de crimine, ad vindictam publicam, libello facta. Ita Siluester, ex Azone. Finis accusationis est vindicta publica ad exemplum populi,vt omnes ab huiusmodi criminibus sibi caueant. 1

2 *Requisita ad accusat.* Dico Secundò, Ad eam Iure communi requiruntor sex. Primò, vt fiat in scriptis. Secundo, Vt exprimatur dies & annus, quo intentatur. Tertiò, Nomen accusatoris & accusati. Quartò, Species delicti. Quintò, Locus & etiam tempus nempe annus, & mensis, quo delictum commissum est. Sextò, Inscriptio accusantis. colligitur ex L. Libellorum, 3. §. 1. ff. de accusationibus, vbi in formula hæc omnia ponuntur, & deinde additur, *Quòd si libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, Rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas erit.* quibus verbis vult hæc ita pertinere ad formam accusationis, vt si omissa fuerint, totus processus sit irritus, & accusator damnandus sit in expensas: quamuis ius habeat rursus de nouo suam accusationem instituendi.

Ratio cur singula requirantur. Primum requiritur; tum vt constet quid præcisè accusatori sit probandum; tum vt in eo non possit quidquam mutare, si fortè viderit se probare non posse. consuetudine tamen receptum est, vt possit fieri verbaliter, modo Notarius eam statim in scriptum redigat; vt notat Clarus quæst. 12. num. 7.

Secundum modò non est necessarium, vt testantur Doctores: parum enim ad rem facere videtur.

Tertium est necessarium, quia debet constare quis sit accusator & quis accusatus, si accusati nomen ignoretur, potest ex habitu, officio, vel aliis circumstantiis adscribi.

Quartum est etiam omnino necessarium, quia super hoc fundatur intentio accusantis.

3 Quintum etiam est necessarium, adeó vt si in accusatione criminali omittatur, ipsa sit nulla, vt colligitur ex d. L. Libellorum. & docent communiter DD. in L. Edita. 3. C. de edendo. Ratio est, quia alioquin accusatio redderetur incerta & lubrica, & reo eriperetur facultas se defendendi, probando negatiuam, & testes conuincendo falsi.

4 *Nō debet exprimi dies.* Aduerte tamen, non teneri exprimere in libello diem commissi delicti, sed solùm mensem; vt expresſè habetur d. L. Libellorum, quia alioquin potestas accusandi & probandi nimis restringeretur, facilè enim fieri potest, vt quis diei vel etiam hebdomadæ sit oblitus: quia non ita cadit sub sensum, vt locus.

Petes, Quid si reus petat exprimi diem & horam delicti, vt probet se eo die fuisse absentem, cogendúsne erit accusator vt exprimat? Gomezius c. 11. num. 4. negat. Primò, Quia d. L. Libellorum, dicitur, *Nec diem autem, nec horam inuitus comprehendet.* Secundò, Quia alioquin reus facilè eluderet accusationem, subornando testes, qui deponerent, illum eo die & ea hora alibi fuisse.

5 *Si velit reus, tenetur exprimere.* Sed communis sententia est, cogendum esse, vt fatetur ipse Gomezius. Idem tenet Clarus suprà num. 13. & Emmanuel Suarez in Annot. in Gomezium. Ratio est, quia hoc esset defensionem reo intercludere; cùm non aliter probare possit se non fecisse, quàm ostendendo se eo tempore non potuisse facere, eò quòd esset alibi, vel infirmus.

Ad primum Respondeo; Tantùm ibi significatur, non esse per se necessarium vt ponatur dies & hora, sicut necessarium est vt ponatur mensis. hinc tamen non sequitur non esse necessarium, si reus velit.

Ad secundum: Non est præsumendum tam facilè testes subornari, cùm id magno illorum periculo futurum sit. Si tamen accusator non meminit diei, & horæ, potest iurando se non recordari, defungi; vt Clarus notat, quòd si meminit, & edat diem; non tamen tenetur probare, quia ad hoc se non obstrinxit.

6 *Etsi non possit probare diem & horam, non refert.* Petes, Quid si sponte posuit diem & horam, & non possit probare illo tempore esse commissum, sed alio; poteritne sequi condemnatio? Communis ferè DD. sententia est, non posse: quia non est probatum id quod est positum in libello.

Sed hæc sententia non seruatur in praxi, vt docet Clarus num. 14. & Gomezius num. 6. neque est consentanea Iuri aut rationi: si enim apertè probatum est per testes omni exceptione maiores, delictum, v. g. sacrilegium vel furtum talis rei à te verè esse commissum tali tempore vel loco, quid refert quòd erratum sit in die, hora, vel loco particulari? non enim puniendum delictum, quia hoc vel illo loco, hoc vel illo die commissum est; sed quia commissum est, & commissum esse constat. Nisi fortè ratio delicti ex circumstantia loci vel temporis pendeat; vt si quis loco vel tempore prohibito piscatus, venatus, vel pastus fuerit: tunc enim locus & tempus eatenus exprimendum in libello, & probandum in progressu, quatenus ad delicti substantiam opus est. Pari modo, si qualitas aliqua

7 *Sufficit probari substantiam delicti.* vel conditio delicti sit proposita in libello, tantùm aggrauans delictum & pœnam eius, (vt si accusetur, quòd occiderit proditoriè, vel quòd furatus sit bis térve) etiamsi qualitas illa non possit probari; si tamen ipsum delictum simpliciter probatum fuerit, potest, & debet sequi condemnatio: quia interest boni publici, vt tale delictum etiam semel, vel absque tali conditione commissum puniatur, quando plenè in iudicio probatum fuerit. Ita docet Gomezius num. 7. parum enim refert, quòd accusator non potuerit conditionem illam delicti probare, quando probauit delicti substantiam. Accedit quòd in libellis apponi solet clausula, qua accusator testatur, se non velle obligari, nisi ad probandum id quod est necessarium & principale.

8 *Inscriptio non est in vsu in foro sæculari.* Sextum, Nempe inscriptio accusantis, qua accusator se obligat ad pœnam talionis, modò non est necessaria in foro sæculari, imò nec in vsu: tum quia id retraheret homines ab accusando, rari enim reperientur, qui velint suscipere onus probandi sub tanto periculo: tum, quia hoc tempore Iudex ex officio procedere potest, si accusator defecerit. In foro tamen ecclesiastico, vbi seruatur Ius Canonicum, necessaria est, 9
vt colligitur cap. Qualiter & quando. 2. de accusationibus. Verùm etiamsi in foro sæculari non addatur, tamen tacitè intelligitur ex legis dispositione; præsertim si deprehensus fuerit accusator per calumniam accusasse. Patet ex L. Mulier. 4. & L. seq. Quæsitum. ff. ad S.C. Turpilian. Consuetudo tamen habet, vt non puniatur pari pœna, sed minore, pro arbitrio Iudicis: ne homines ab hoc actu omnino deterreantur, vt docet Couarruuias lib. 2. variar. cap. 9. num. 1.

DVBITATIO II.

Vtrùm accusationem debeat præcedere secreta monitio.

10 *Si crimen est probabile.* Respondeo & Dico Primò, Quandocumque crimen est probabile in iudicio, non tenetur accusator ex iustitia præmittere secretam monitionem, v. g. vt reus desistat, vt satisfaciat: sed potest sine iniuria accusationem instituere. Ratio est: quia tunc propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem denuntiatio, vt crimina in exemplum aliorum puniantur, sicque omnes à malo absterreantur. vnde reus non potest queri de iniuria sibi facta, quòd antè monitus non fuerit.

11 *Denuntiationem euangelicam præcedit monitio.* Dices, qui denuntiaturus est denuntiatione euangelica, tenetur priùs monere peccatorem, si putet eum emendatum iri, idque ex iustitia, vt multi volunt: ergo etiam qui iudicialiter denuntiat vel accusat.

Respondeo, Esse disparem rationem; quia qui vtitur denuntiatione euangelica, nullam habet causam denuntiandi, si proximus putetur priuatim emendandus: nam hæc non instituitur ad punitionem, seu ad exemplum publicum, cùm ex ea nemo puniri possit, sed solùm ad fratris emendationem, quæ cùm sine eius infamatione possit obtineri, nullum ius habere videris ad eius famam violandam. qui autem accusat vel iuridicè denuntiat, spectat punitionem ob bonum publicum. itaque etiamsi esset priuatim emendandus, tamen subest iusta ratio illum deferendi, nempe vt eius punitione alij terreantur.

Dico

12 *Interdum est contra charitatem.*

Dico Secundò, Fieri tamen sæpè potest, vt priusquam accuses vel denunties iuridicè, tenearis lege charitatis proximum monere, vt desistat à crimine: vt si delictum sit occultum, & speretur priuatis monitis esse emendandus, & ad debitam satisfactionem inducendus; maximè si persona habeatur honesta; tunc enim contra charitatem esset, tantum malum illi irrogare.

13 *Si crimen contra bonum publicum.*

Aduerte tamen, quando crimen est contra bonum publicum, & adhuc pendet, vel continuandum putatur in futurum, charitatem ordinariè non postulare vt monitio secreta accusationem vel denuntiationem præcedat, sed debere statim deferri Iudici vt malo occurrat: vt si occultè hæreticus aliquis in vrbem irrepserit, si quis cum hoste occultè tractet, vel consilia Principis significet, si quis falsam monetam cudat. Ratio est, quia periculum, quod impendet, est maioris momenti, quàm infamia & damnum omne, quod iste ex accusatione incurret Neque hic scrupulosè examinandum an fortè emendabitur priuata monitione; quia in re tanti momenti eligendum est id, quod tutius est. facilè enim posset talis priuatim monitus simulare emendationem & pœnitentiam, ac intereà occultè exequi quæ destinauerat. Itaque in huiusmodi, nisi certò constet, periculum caueri posse priuata monitione, non est adhibenda. Secùs est in aliis delictis, ex quibus non impendet incommodum, nisi ipsi peccatori, vel alteri priuato, vt dictum est cap.11. dub.9. vide D.Thomam q.68.art.1.

DVBITATIO III.

Vtrùm accusator possit desistere ab accusatione incepta, & quas ob causas.

14 RESpondeo & Dico Primò, Certum est posse, & etiam debere desistere, si deprehendit se errasse, cùm putauit hunc esse auctorem criminis: vel si res incipit ei esse dubia, perseuerante dubio post diligentem inquisitionem: vel denique si videt se probare non posse. tunc enim pergere in accusatione, esset calumniari.

15 *Iudex accusationem rescindit, seu abolet in tribus euentis.*

Dico Secundò, Certum est posse desistere, si Iudex accusationem refutet, nolendo eam admittere, vel si rescindat admissam: hoc autem Iudex facere potest, Primò, Si videt libellum habere aliquem defectum substantialem. Secundò, Si accusatur aliqua persona, quæ non potest sine magna Reipub. perturbatione puniri: tunc enim supremus Iudex seu Princeps potest accusationem inchoatam abolere, etiamsi accusator priuatâ causâ, vt suas iniurias persequatur, accuset: vt docet Caiet. q.68. art.3. Ratio est, quia Principis est, primariò gerere curam boni communis, ad quod refertur bonum priuatorum: ac proinde ipsius est cauere damnum publicum, etiam cum incommodo priuatorum. Iudex autem inferior ob eamdem causam potest accusationem ab initio non admittere, & repellere, idque non ordinario Iure & potestate, sed ea tacita quadam Principis voluntate, seu ex ἐπιεικείᾳ, vt ait Caietanus: admissam tamen non potest ex auctoritate abolere: sed potest suspendere & dissimulare, & interim totum negotium Principi exponere.

16 Tertiò, Si persona illa bono publico censetur necessaria, vel valdè conducibilis: tunc enim supremus Princeps potest accusationem abolere. Inferior autem Iudex potest eam admittere, & admissam impedire ex ἐπιεικείας, si non agitur de iniuria partis. Si autem agitur de iniuria partis, non potest; non enim ad ipsum spectat principaliter boni publici promotio, sed officij iniuncti administratio. Itaque tenetur parti ius dicere, nec potest se prætextu maioris boni publici eximere. alioqui sæpè hac arte Iudices liberarent quos vellent. potest tamen Principi scribere. quid iudicet expedire, & interim sententiam sustinere.

17 *In causa ciuili.*

Dico Tertiò, In causa ciuili potest actor à lite recedere, siue per gratiam, siue per transactionem. Si tamen actio sit famosa. qualis est actio furti, non potest is ea transigere post litis contestationem, sine Iudicis auctoritate: alioquin notatur infamia, vt patet L. Furti.6.§.Pactus.ff.de collusione detegenda.

Dico Quartò, in causa criminali, ante litem inchoatam licitum est desistere per gratiam: (quod intellige in euentu, quo non tenetur accusare vel denunciare) post litem inchoatam, non est licitum sine Iudicis auctoritate: neque etiam sine consenso Rei, si fuit subiectus tormentis, vel ex accusatione infamatus: quòd si aliter destiterit, incurrit pœnam S.C.Turpilliani, quo (si quidem erat crimen publicum, quod accusauerat) punitur infamia, & quinque libris auri, vt patet L.2. C. ad Turpillianum. Si autem erat priuatum, punitur pœna extraordinaria arbitrio Iudicis. L. Si quis 7.ff. eodem. vide Glossam suprà, & Siluestrum v.Accusatio, num.8. 18 *In causa criminali.*

19 Petes, Quod crimen dicatur publicum, quod priuatum.

Publicum crimen.

Respondeo, *Publicum* crimen dicitur, cuius accusatio cuilibet concessa est, quia ad publicam vtilitatem maximè pertinet illud puniri. vt patet ex L. 1. & sequent.ff.de public.Iudic. Tale est Primò. Omne illud, quod directè fit contra Deum vel res diuinas: hoc enim in omnium iniuriam fieri censetur. vnde meritò quiuis illud accusare potest: vt hæresis, blasphemia, euersio templorum & imaginum, & similia sacrilegia. Colligitur ex L.4 C.de hæreticis. Secundò: Tale etiam est, quod fit contra maiestatem Principis vel Reipub. vt omnia crimina læsæ maiestatis. Tertiò, Quod fit contra priuatam personam, ita demum censetur publicum, si lege statutum sit vt publicum habeatur: vt crimen homicidij, parricidij, adulterij, peculatus, falsi, vis publicæ vel priuatæ, ambitus, repetundarum, annonæ, vt patet dicta L.1.ff.de publicis Iudiciis.

Priuatum crimen.

Priuatum dicitur, cuius accusatio solùm concessa est ei, qui iniuriam vel damnum passus est, vt crimen furti, iniuriarum, stellionatus. vt patet ex d. L.Si quis.7. ff.ad Turpillian.& L.final.ff.de priuatis delictis.

20 *Transactio.*

Dico Quintò, Licitum est transigere in crimine publico capitali, (id est, quod pœna capitis punitur) præterquam in crimine adulterij: quia hîc transactio est turpis, si autem est crimen publicum non capitale, non est licitum transigere, nisi in crimine falsi. vtrumque habetur L.Transigere. 18.C.de transactionib. In criminibus priuatis, generatim transactio est licita. Ita Glossa in cap.1.de collus.insinuat. 21 hæc tamen intelligenda sunt ante accusationem: nam post accusationem non potest fieri sine auctoritate Iudicis. Verùm in his videndæ sunt leges & consuetudines Prouinciarum: nam hæc, quæ ex Iure communi allata sunt, supponunt accusationem fieri cum inscriptione: vt patet ff.& C. ad Turpillianum: quæ tamen iam vix est in vsu. 22 Adde, si accusator aliter quàm par est desistat, posse Iudicem procedere per inquisitionem, vt communiter Doctores docent.

DVBITATIO IV.

Quot testes in causis criminalibus requirantur, & quomodo plenè probent.

23 *Tribus modis delictum patere potest.*

NOtandum est, neminem condemnari posse nisi per publicam scientiam constet Iudici de crimine & criminis auctore: quia cùm ex potestate publica, iudicia exerceat, sententia præsertim condemnatoria, ex publica scientia proficisci debet. Tribus autem modis crimen per publicam scientiam constare potest. Primò, Si ipse Iudex cum tribus vel quatuor aliis deprehendat illum in flagranti delicto. Secundò, Si reus in iudicio confiteatur crimen. Tertiò, Si testibus conuincatur. hic tertius modus est ferè ordinarius. itaque inquirendum est, quot & quales testes requirantur.

24 Dico Primò, Quando per testes veritas inquiritur in causis criminalibus, requiruntur & sufficiunt duo testes

testes legitimi, fide digni, & omni exceptione maiores. est communis sententia DD. vtriusque Iuris, & Theologorum. & colligitur ex L. vbi numerus.12. ff. de testibus. & cap. Licet vniuersis. 23. de testibus. & cap. Cùm esses.10. de testamentis.

Duos testes requiri.

Duos requiri, ita vt vnus non sufficiat ad condemnandum, Iure gentium receptum est: facilè enim vnus peruerti posset. duos autem peruertere & efficere vt conformiter loquantur, ne vsquam se falsitas prodat,
25 est valdè difficile. Nec obstat, quòd quidam dicant id esse Iuris naturæ, quia Ius gentium passim vocatur Ius naturale, eò quod ratio naturalis omnes gentes id docuit. propriè tamen loquendo, non est vniuersim Iuris naturæ: posset enim Respub. Principi sapienti & iusto dare potestatem condemnandi ex propria scientia cum vno teste, vel etiam sine teste: imo probabile est Principem in quibusdam casibus hanc potestatem habere, vt dictum est cap.29 dub.11. Credo tamen Rempub. non posse dare potestatem Principi, vt etiam quando ipse alia ratione de crimine non est certus, ex dicto vnius testis condemnare possit: quia non habetur sufficiens certitudo ex vno teste, ad pœnam mortis, vel mutilationis inferendam; nisi fortè testis sit summæ auctoritatis & fidei. & hac ratione est propriè Iuris naturæ vt sint duo testes, id est, non pauciores, quàm duo.

Quadam ratione est Iuris naturalis, quadam gentium.

26 *Duos* sufficere, similiter est Iuris gentium; non quòd Ius gentium præcipiat vt duo sufficiant; sed quia non plures requirit; sed permittit reum ex duobus testibus condemnari. Huic tamen non obstat, quin Ius ciuile vel Canonicum in aliqua causa possit plures requirere. sic Iure Canonico ad condemnandum Episcopum Cardinalem requiruntur 72. testes: ad Presbyterum
27 Cardinalem 64. ad Diaconum Cardinalem 27. ad reliquos Clericos 7. vt patet cap.3. Præsul.2.q.5. ex Siluestro Papa. Ratio est, tum quia isti apud multos sæpè sunt in magna inuidia, eò quod alios corripere debeant: tum quia ex eorum damnatione multum detrahitur existimationi & reuerentiæ, quæ debetur ministris Ecclesiæ. Notat tamen Clarus q.66. hunc numerum testium in praxi non seruari. Sic etiam Iure ciuili in testamentis clausis requiruntur 7. testes, in apertis quinque, in codicillis quinque, in criminalibus tamen hoc Iure sufficiunt duo: quia in testamentis plures sunt insidiatores, & testator mortuus non potest suam mentem interpretari.

Duos sufficere.

Plures requiruntur ad condemnandos ecclesiasticos.

28 Petes Primò, Vtrùm etiam Iure diuino positiuo hic numerus testium sit definitus.

Non est modò Iuris diuini positiui.

Respondeo, In Lege veteri ita definitum fuisse, vt patet Deuter. 17. *In ore duorum aut trium testium peribit qui interficietur. nemo occidatur vno contra se dicente testimonium.* & cap.19. *Non stabit vnus testis contra aliquem, quidquid illud peccati & facinoris fuerit: sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.* In noua tamen Lege hoc Ius non obligat, nisi quatenus continet id, quod est Iuris naturæ, quia omnia præcepta Legis veteris, qua parte continetur Ius positiuum, cessarunt per mortè Christi. Nec obstat illud Matth.18. vbi Dominus iubet fratrem peccantem corripi coram vno vel duobus testibus, *vt,* inquit, *in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* Solùm enim vult ostendere id esse consentaneum Legi veteri, & rationi naturali: optimè enim poterit per duos vel tres testes conuinci, si neget se malè fecisse.

29 Petes Secundo, Vtrùm duo testes requirantur præter accusatorem?

Accusator solo Iure positiuo requiritur præter duos testes.

Respondeo, Iure ciuili & Canonico duos testes requiri præter accusatorem, vel id quod vicem accusatoris supplet, vt patet ex dictis c.29. dubit.12. quia Iudex non potest procedere sine accusatore vero vel ficto. Puto tamen id neque Iure naturali, neque Iure diuino positiuo, neque Iure gentium esse necessarium. *Non Iure naturali aut gentium*, quia accusator non requiritur vt ipse ex se adferat vllam probationem vel confirmationem delicti; sed solùm vt excitet & quodammodò cogat Iudicem ad causam cognoscendam, quam ipse illi probat tantummodò per testes; itaque tota cognitio & certitudo criminis commissi est ex testibus: atque Iure naturæ non requiritur, vt Iudex aliunde excitetur ad causæ cognitionem; sed hoc constitutum est Iure positiuo ad coercendam malignitatem, qua alioqui Iudices vti possent, si sponte sua, vel relatione alicuius priuati extraiudicialiter facta, possent causas inchoare, nulla infamia præcedente. Dein- 30
de quando crimen est manifestum, & auctor omnino occultus, si accedant duo testes, potest condemnari, & tamen nullus hic est, qui hunc in particulari accuset (nisi fortè fiscalis, qui tamen non scit aliunde quàm ex illis duobus testibus) quòd enim crimen notorium dicatur vicem accusatoris supplere, eatenus tantùm verum est, quòd instar accusatoris excitet Iudicem, vt procedat ex officio. *Non etiam Iure diuino* requiritur accusator à teste distinctus, quia Deuter.17. & 19. solùm requiruntur duo testes, vt quis possit condemnari ad mortem. & Matth. 18. is qui corripit fratrem, & postea illum denuntiat Ecclesiæ, vocatur testis; vt patet ex verbis Domini, cùm ait, *Corripe eum inter te & ipsum solum: si te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum.* si enim vnum adhibes, iam estis duo testes: si duos, estis tres. ipse ergo, qui accusat vel denuntiat, testis est, si deponat eo modo quo testis debet: & satis vnum huic accedere. vnde patet Iure diuino non fuisse necessarios duos testes, præter accusatorem vel denuntiatorem; sed vnum fuisse satis, si ipse vt testis poterat deponere.

Dices, Qui furantur fructus ex hortis, vel ligna ex 31
siluis, puniri solent ex solius custodis testimonio: ergo non requiruntur duo testes; imò vnus sufficit, qui sit accusator pariter & testis.

Respondeo, Custodis testimonium non sufficere ad condemnationem absque aliis indiciis, si reus neget; sed tantùm ad inquirendum, examinandum, & minandum. Adde, ad leuem aliquam castigationem, quæ sit absque infamia, irrogandam, posse interdum vnum testem, si simul sit accusator, sufficere; vt solet fieri in scholis inter studiosos: ad grauem autem pœnam, cui coniuncta infamia, requiruntur duo testes, præter id quod supplet vicem accusatoris.

Dico Secundò, Vt duo testes plenè probent, requi- 32
ritur Primò, Vt deponant iurati. Secundo, De eodem facto. Tertiò, Quòd sensu externo illud perceperint, (v.g. quòd viderint occidentem, furantem, audiuerint blasphemantem.) Quartò, Vt sint omni exceptione maiores.

Vt testes plenè probent.

Primùm, Vt sint iurati, patet cap. Nuper.51. de testibus, vbi Honorius III. ait, *Nullius testimonio, quantumuis religiosus existat, nisi iuratus deposuerit, in alterius præiudicium debet credi.* Idem patet cap. Tuis. q.39. eodem titulo, vbi Panorm. ait, *Ne Episcopo quidem, vt testi credi in alterius præiudicium, nisi iurato.* Ratio est, quia absque iuramento facilius est mentiri quàm cum iuramento: diuini enim Numinis reuerentia prohibet mentiri iuratum. debet autem veritas in iudiciis certissimo modo inuestigari. Porrò iurare debet se dicturum totam veritatem, quam in causa præsenti nouit, nulla falsitate adiecta, vt patet cap. 20. Hortamur.3. quæst.9.

Secundò, Vt de eodem facto, patet: quia alioquin 33
non erunt contestes, sed testes singulares, quorum alter alterius dictum non confirmat, sed vterque suum tantùm: & sic erit tantùm probatio per vnum testem. vnde debent conuenire in tempore, loco, & delicti specie: nam ex diuerso tempore & loco colligitur non esse idem factum, de quo deponunt. si tamen alter exprimat certum diem, alter dicat se nō meminisse diei, valet. Secùs tamen si alium diem exprimeret: tunc enim putaretur aliud factum: nisi ipsum sit tale vt non possit bis fieri. Vnde sequitur, si vnus testis deponat de vna propositione hæretica asserta à reo, & alius de alia, non plenè probari hunc esse hæreticum: quia neutra hæresis est plenè probata. sicut enim, nemo potest probare

probari esse homicida, aut adulter, aut fur, aut sacrilegus, nisi vnum idémque factum externum per duos testes probetur; ita etiam nemo potest probari hæreticus, nisi vna eadémque hæresis asserta, per duos testes probetur. Quare fallitur Gomezius, & Iurisperiti quos ipse citat cap.12.num.12. contrarium absque firma ratione vel textu tenentes. nam quòd ipsi dicunt hæresim continere multas species, ac proinde si vnus testis deponat de vna hæresi & alius de alia, plenè probari delictum in genere, quod ex speciebus resultat; idem dici potest de furto, & reliquis delictis; continent enim multas species seu facta, ex quibus resultat aliquem esse furem. Fatendum tamen est, huiusmodi probationem esse plus quàm semiplenam: nam vtraque est semiplena; sed quia sunt de factis diuersis, non possunt vnam plenam conficere. Altera tamen alteri addit nouum indicium, seu suspicionem. Quòd si duo de eadem hæresi asserta deponant, & solùm in tempore discrepent, plenè probant; quia in substantia delicti conueniunt: & quamuis non sit idem numero actus, tamen quia est idem numero significatum, habetur pro eodem actu: imò discrepantia temporis interdum facit ad maiorem fidem.

Vna eademq́; hæresis per duos probanda.

34 Tertium est, Vt sensu externo perceperit, L.Sola.4. C.de testibus, vbi Glossa & communiter Doctores, & cap. Si testes.4. §. Solam.4. quæst.3. Ratio est, quia non possunt esse certi de facto externo, nisi per aliquem sensum. vnde si solùm ab aliis audiuerint, non probant plenè, sed solùm faciunt indicium ad inquirendum ab illis.

Quartum est, Vt sit omni exceptione maior, de quo dubitatione sequenti.

DVBITATIO V.

Quinam sint testes idonei, qui minùs idonei.

35 Notandum est, quosdam dici *testes idoneos*, seu omni exceptione maiores, eos nimirum contra quos nihil potest Iure opponi, cur minùs sit illis fides adhibenda, seu cur non sint ad testificandum admittendi. Minùs idonei sunt quibus aliquid opponi potest, vel ex natura rei, vel ex Iuris dispositione. & quia omnes habentes perfectum vsum rationis sunt idonei, nisi aliquid in illis sit, ob quod Ius velit eos censeri minùs idoneos, videndum est quinam Iure repellantur: sic enim intelligetur quinam sint omni exceptione maiores.

36 Primùm igitur in causis criminalibus Iure Canonico repellitur mulier, ob fragilitatem sexus & ingenij mutabilitatem. Ita habetur cap. Forum. 10. sub finem, de verb.significat.& cap.16.Mulierem.33.quæst.5. Iure tamen ciuili in omni causa admittitur, L. Ex eo.18.ff.de testibus. præterquam in testamento, L.Qui testamento.20. §. Mulier, ff. Qui testam. fac. poss. Ita communiter tradunt DD. vt docet Gomezius cap.12. num.13.

Qui iure repellantur. Mulier.

37 Secundò, Repellitur minor viginti annis, L.In testimonium.20.ff.de testibus. dictum tamen eius facit indicium sufficiens ad capiendam informationem; non tamen ad torturam, vt ibidem docet Gomezius. vnde non est verum, quod ait Siluest., v. Testis, q.1. dictum impuberis facere indicium ad torturam: Si tamen sit puber, (id est, quatuordecim annorum in masculo, duodecim in femina) admittitur in ciuilibus.

Minor.

Tertiò, Inimicus eius contra quem testimonium dicitur, hic repellitur etiam in criminibus exceptis, in quibus alij testes minùs idonei admittuntur, vt in probanda simonia, hæresi, & similibus, vt patet cap. Per tuas.32.de simonia. debet tamen esse inimicitia grauis; vt si præcessit inter eos iniuria, vel lis super causa capitali, vel magna parte bonorum, sed hoc relinquitur arbitrio Iudicis definiendum.

Inimicus.

Quartò, Ascendentes & descendentes accusatoris: item collaterales: sed hi tantum vsque ad quartum gradum, vt docet Gomezius num.15. Idem dicendum de affinibus.

Sanguine iuncti.

Aduerte tamen, Consanguineos & affines Rei interdum admitti posse ad reum defendendum, eiusque innocentiam probandam: sic enim habet vsus, teste Claro quæst.24.num.12. 38

Quintò, Domesticus ipsius producentis.

Sextò, Infamis infamia Iuris; qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Infamis autem facto, etiam regulariter repellitur. potest tamen interdum admitti in subsidium, quando aliter veritas cognosci nequit; sed cum tortura, vt docet Clarus num.13.

Domesticus. Infamis.

Septimò, Periurus, qui in aliqua causa falsum cum iuramento deposuit: qui enim semel peierauit, putatur facilè secundo peieraturus.

Periurus.

Octauò, Socius criminis, L.finali, C.de accusationibus, & cap. Veniens.10.de testibus. Ratio est, hic enim facilè alium nominabit, vel quia illius priuilegio veniam sperat, vel quia odio cupit illum eodem supplicio perire, vt habetur d. L. finali. In criminibus tamen exceptis, admittitur socius vt idoneus testis; vt in hæresi, crimine maiestatis, falsæ monetæ, maleficio seu sortilegio, sodomia, & furto famoso. Addit Gomezius num. 16. idem dicendum in delictis quæ non possunt sine socio committi. Itaque in huiusmodi, depositio socij non solùm erit sufficiens indicium ad torturam, sed etiam erit semiplena probatio, & accedente alio socio, qui idem deponat, erit plena probatio. & poterit reus condemnari, vt docet Cynus in d. L.vlt. C. de accusat.& Panorm. in cap.1. de confessis. debet tamen hæc depositio fieri tamquam à teste, nempe cum iuramento, & citata parte cui etiam danda est copia depositionis, vt possit se defendere. 39

Socius criminis.

Nonò, Persona vilis, & inops, de qua suspicio est facilè posse pecunia corrumpi. secùs si sit honesta vide L.3.& 4. ff. de testibus, vbi ferè hæc omnia habentur, & Siluester v.Testis, q.1.

Inops.

Circa hæc Notandum Primò, Etsi testis minùs idoneus non probet semiplenè: facit tamen aliquod indicium, quod cum aliis coniunctum sufficiat ad torturam: nisi repellatur ob subiectionem vel reuerentiam, quam debet accusatori: vt si sit seruus, vel libertus, vel filius: tunc enim nullum facit indicium: similiter ob inimicitiam. Denique si repellatur, eò quòd sit receptus ante litem contestatam, vel parte non citata; hoc enim casu attestationes non valent: (vt habetur cap. Quoniam. 5. vt lite non contest. non procedatur) præterquam in casibus ibidem & in Glossa exceptis. Quidam tamen dicunt, testes minùs idoneos non facere vllum indicium, si tempore depositionis pars opposuit exceptionem inhabilitatis; idque approbat Gomezius num. 50. sed non puto receptum in praxi. 40

Testis minus idoneus sæpè facit indicium.

Notandum Secundò, Testes minùs idoneos admitti tamquam idoneos, quando delictum est commissum eo loco vel tempore, vbi copia testium haberi nequit: vt in campo, silua, cubiculo, monte, vel nocturno tempore, vt patet capite finali, de testibus. Item si alter testium sit valdè dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minùs idoneo, ita vt simul efficiant plenam probationem, vt tenet Baldus in L. Si quis ex argentariis. 6. §. 1. ff. de edendo, & alij Doctores ibidem. 41 42

Aliquando admittuntur.

Si alter valdè dignus fide.

DVBITATIO VI.

Vtrùm semper teneatur quis testari vel denuntiare, Iudice præcipiente, vel iuramentum deferente.

Respondeo & Dico Primò, Subditus tenetur denuntiare & testari, posito præcepto Iudicis. 43

Tenetur testari posito precepto, certis casibus.

Primò, Si auctor laboret infamia delicti.

Secundò, Si nulla quidem laboret infamia, tamen ab eo impendet damnum bono publico in futurum,

quod

Digitized by Google

quod alia ratione quàm per Iudicem auerti nequit. hoc casu etiam absque præcepto Iudicis obligatur.

Tertiò, Si graue malum impendeat alieni priuato, quod aliter nequeat impediri. nam tunc etiam charitas obligat ad denuntiandum vel testandum. In his tribus euentis Iudex habet auctoritatem præcipiendi denuntiationem & testificationem: vnde si præceperit sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, qui non obedierit, incurret censuram, quia tenebatur obedire, vt rectè docet Nauarr.cap.17.num.34. & 35. & cap.25. num.46. & 47.

Quartò, Si de auctore delicti est semiplenè probatum, si enim vnquam testem cogere potest, certè tunc potest; vnde delato iuramento, tenetur testis iurare de veritate dicenda. Confirmatur, quia delictum iam incipit esse publicum, non minùs quàm per infamiam: ergo si positâ infamiâ Rei tenetur testari, etiam tenetur posita semiplena probatione. cessat enim ratio, cur possit excusari, nempe infamatio Rei de crimine occulto.

44 Quintò, Si procedatur via accusationis & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari. colligitur ex L.inuiti.8.& 19. ff. de testibus, vbi dicitur, quinam non possint compelli ad testandum inuiti, vnde à contrario sensu intelligitur, ceteros posse inuitos compelli, inter quos etiam est iste Probatur, Nisi hoc casu testis possit cogi, nemo auderet accusare; quia non posset probare nolente teste; & sic videretur calumniator: hoc autem redundaret in damnum publicum Adde, quando quis accusauit vel denuntiauit, eò quòd in conscientia ad hoc obligaretur: tunc testis tenetur sponte se offerre in testem; vt docet Nauarr. cap.15.n.47. quod intellige, si videt suum testimonium esse necessarium.

Sponte se offeret.

45 Dico Secundò, Multis tamen casibus non teneris denuntiare vel testari.

Quando non teneatur.

1.casus.

Primò, Si nosti ex confessione sacramentali: imò tunc nulla ratione potes, etiamsi inde Reipub. salus penderet, vt communiter Doctores tradunt.

2.casus. Si causa consilij vel auxilij.

Secundò, Si tibi sub secreto patefactum est, consilij vel auxilij petendi causâ, ad salutem animi vel corporis miseri delinquentis: vt si sis medicus, aduocatus, obstetrix: tunc enim non potes denuntiare, nec testimonio tuo confirmare, etiamsi de auctore esset infamia, vel semiplena probatio. Ita Corduba lib.1. qq. quæst.43 dub.2. Nauarr.cap.25.num.46. Petrus Nauarra lib.2.cap.4. num.222. qui multos citat pro hac sententia: qui tamen id non docent in euentu infamiæ & semiplenæ probationis. Ratio est, quia non debet misero homini obesse, quòd consilij vel auxilij petendi causâ se alteri bona fide patefecerit. alioquin peccatores à consilio petendo auerterentur: vnde multa mala sequi possent.

46 Dices, Iudex habet ius inquirendi, dum est infamia vel semiplena probatio; ergo qui nouit, tenetur patefacere, etiamsi sub iuramento promiserit seruare secretum: tua enim promissio & tuum iuramentum non potest iuri Iudicis præiudicare.

Ob hoc argumentum Sotus de secreto, membro 2. q.7. concl.4. contrarium tenet. Sed neganda est consequentia: etsi enim Iudex legitimè inquirat, vt officio suo & Reipub. satisfaciat: ego tamen, qui sic cognoui, nec teneor, nec possum aperire, ob rationem dictam. multò enim magis cedit in bonum publicum vt huiusmodi sileantur, quàm vt detegantur.

47 Aduerte tamen, si denuntiatio vel testificatio sit necessaria ad damnum aliquod publicum vel priuatum auertendum, promissionem secreti, etiam iuramento confirmatam, non obligare: quia nullum iuramentum promissorium cedens in damnum iniustum tertij obligat: ac proinde talis tenetur illud aperire, non secùs ac si non promisisset.

3. Tertiò, Si auctor non laborat infamia, nec timetur damnum in futurum, (vt si speretur emendandus priuatis monitis) non teneris denuntiare, neque testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem: etiamsi tu cum duobus vel tribus aliis scias. est ferè communis sententia DD. qui docent, Iudicem non posse tunc inquirere: vel si potest inquirere, id non esse ex eo, quòd iurisdictionem habeat in auctorem occultum criminis: sed vt satisfaciat Reipub. quæ postulat vt fiat diligens inquisitio, vt malefactores timeant & compescantur, non tamen postulat vt in hoc casu reuelentur. Ita Siluester. verb. Inquisitio.1. num.7. & v. Correptio, n.6. Fumus v. Inquisitio n.10. Petrus Nauarra lib.2. cap.4. num.168. vnde hic datur species quædam belli vtrimque iusti, dum Iudex iustè testem vrget, & testis iustè negat.

Putant tamen quidam, in huiusmodi euentu non esse contra iustitiam, si denunties aut testeris: modò crimen non sit adeò occultum, quin aliquo modo probari possit. quia qui potest probare, ei concessum est propter bonum publicum, ius accusandi vel denuntiandi: hoc enim expediebat ad malefactores coercendos. verùm quousque id licitum sit, ostensum est suprà cap.29.num.111.& 112. 48

Si possit probari, non est contra iustitiam denuntiatio.

Addo, non esse contra iustitiam, dum crimen est publicum & auctor occultus, si contra eum deponas cum iureiurando tamquam testis, etiamsi solus videris: quia efficies semiplenam probationem: quâ positâ, Iudex potest procedere ex officio etiam ad torturam.

Neque cum solus nisi auctorem.

Quartò, Quando proceditur via accusationis, si testis videt rem probari non posse, eò quòd ipse solus & accusator sciant, non tenetur testari, quia accusetor non potest tunc accusare, nisi fortè id necessarium fuerit ad malum impediendum. potest tamen testari si velit: & efficiet semiplenam probationem, poteritque Iudex ex officio procedere contra reum, eum subiciendo quæstionibus. nam generali consuetudine receptum est, vt nec accusatio impediat inquisitionem, nec inquisitio accusationem, & vt hæc duo remedia possint simul concurrere in principio, medio, & fine totius causæ, & alterum alteri possit succedere, effécque adminiculo. vt docet Clarus lib.5.§. Pract.crimin. q.3.& Gomezios tom.3.cap.13. 4. 49

Aliquando potest testari, sed non tenetur.

Quintò, Quando Iudex quærit quis acceperit, non tenetur subditus patefacere eum, qui quòd non posset aliter obtinere solutionem, accepit causâ iustæ compensationis: vt rectè Nauarrus cap.17.n.115. Ratio est, quia præceptum Superioris procedit ex præsumptione alicuius iniustitiæ, quam subditus putat hic non subesse. 5. 50

Sextò, Si ex denuntiatione vel testificatione aliquod notabile damnum mihi meisve immineret, non teneor. non enim hæc officia præstare tenemur cum nostro damno, nisi bonum publicum illud necessariò postulet. Ita Nauarr.c.25.num.50. & Couarruuias qq. pract.cap.18. 6.

Septimò, Si cognoui ab iis qui fide non sunt digni: hoc enim perinde est ac si nescirem: vnde non teneor testari aut denuntiare, vt rectè Nauar.cap.25.num.46. neque expedit reuelare eos qui dixerunt, si fide digni non sunt: quia reus exponeretur periculo iniustæ infamiæ & pœnæ. Iudex enim, qui nescit fidem eorum suspectam, fortasse eis credet, & ex eorum testimonio pœnam inferet. Si non possum probare, (vt si solus noui) non teneor denuntiare, etiamsi Superior præcipiat: ita Nauar.c.17.n.136. quod intellige de denuntiatione, quæ fit tamquam Iudici, & in ordine ad punitionem. Si tamen agatur de testando, satis est me scire: quia testis non tenetur probare. 7.

Notandum autem est, in omnibus casibus, in quibus non tenetur reuelare iniuratus, non teneri etiam iuratum: modò iuramentum suum conuenienti modo intellexerit, nempe cum interna restrictione, quæ casum præscriptum excludat: vt si dum præcepto Iudicis iuras te dicturum veritatem, quam nosti, restringas mente, *quatenus Iure teneor*. quando enim non tenetur testari Iudice præcipiente: non potest Iudex ei imponere obligationem, vt secundùm mentem suam iuret: quare potest iurare alio sensu sibi commodo, neque vllum in eo committitur mendacium, vt multis exemplis 51

Iuramentum testium.

Iuramenti interna limitatio.

plus ostendi potest. vide suprà cap. 11. dub. 20. Cauere tamen debet, ne deprehensa veritate, à Iudice puniatur periurus, & pœna falsi plectatur quòd si quis absque huiusmodi restrictione iurauerit, tenetur reuelare omnia quæ absque peccato reuelare potest, vt iuramento satisfaciat.

DVBITATIO VII.

Vtrùm testis ratione falsi testimonij teneatur ad restitutionem.

52 *Si ex graui culpa dixit falsum testimonium.*

RESpondeo & Dico Primò, Si vel sciens vel ex crassa ignorantia dixit falsum testimonium, ratione cuius alter iniustè damnum acceperit, tenetur ad restitutionem damnorum in solidum. Ratio est, quia per iniuriam est causa efficax totius damni.

Si reus antè erat conuictus, non restituat.

Aduerte tamen Primò, Si reus iam erat per alios testes conuictus, & tuum testimonium accedens nihil effecit, eò quòd pœna propter illud non est aucta, nec Iudex firmior redditus est ad eam irrogandam; te non teneri ad restitutionem: quia etsi iniuriam ei facias, non tamen es causa efficax damni, quod ex prioribus testimoniis iam censetur illatum. vide suprà cap. 13. dub. 2. & 3.

53 *Tenetur reuocare, vt malum auertatur.*

Secundò, Qui hoc modo falsum testimonium dixit, ratione cuius mors vel mutilatio est inferenda, tenetur sua dicta retractare, si id profuturum putet, quamuis ipsi similis pœnæ periculum crearetur, vt communiter docent DD. quisque enim tenetur damnum, quod alteri iniquè parauit, auertere, etiam cum pari damno suo: vt patet in restitutione famæ, pecuniæ, & honoris. nam in pari damno melior censeri debet conditio innocentis. vide suprà cap. 11. dub. 20. & 22.

Dices, Quisque magis tenetur consulere vitæ suæ quàm alienæ: ergo non tenetur succurrere vitæ alienæ cum periculo suæ.

54 Resp. Antecedens solùm est verum in pari causa innocentiæ; vt si vita tua sine mea culpa sit in periculo, non teneor tibi consulere cum periculo meæ. secùs est, si meâ culpâ & iniuriâ periclitetur. Hinc fit, vt si alios ad falsum testimonium dicendum induxeris, ex iustitia tenearis eos monere vt retractent. quòd si noluerint, debes Iudici totam tuam machinationem aperire, vt innocens liberetur, quamuis inde tibi certa mors impenderet: vt rectè docet Petrus Nauarra lib. 2. cap. 3. num. 253. quod intellige, modò spes sit reuocationem illam profuturam.

55 *Si absque graui culpa dixit.*

Dico Secundo, Qui falsum testimonium dixit ex ignorantia vel inaduertentia non damnabili, vel ex obliuione, saltem non mortifera, ratione cuius contingit aliquem damnari, non tenetur ad restitutionem. Ita Caiet. q. 70. art. 4. & Petrus Nauarra suprà. Probatur, Quia neque ratione rei acceptæ, (cùm nihil inde habeat:) neque ratione iniustæ damnificationis, quia non peccauit, saltem mortiferè, vti supponimus: atqui probabile est non teneri ad restitutionem ex damno illato, eum, qui non peccauit mortiferè, vt ostensum est suprà cap. 7. dub. 6. censetur enim huiusmodi damnum quasi fortuitò illatum. Hinc etiam sequitur, illum non teneri cum vitæ periculo suum testimonium retractare. vt ibidem Caietanus.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm testis teneatur ad restitutionem, si nolit testari, vel si veritatem occultet.

56 *Tenetur aliquando se offerre.*

SVppono Primò, Non teneri ad restitutionem ex eo, quòd se non obtulit: quia non tenetur ex iustitia se offerre: quamuis interdum teneatur ad hoc ex charitate: vt si suum testimonium videt esse necessarium ad liberandum innocentem vel ad accusatorem, (qui propter bonum publicum tenebatur accusare) eripiendum periculo pœnæ talionis: vt docet Nauarrus cap. 15. num. 17.

Non tenetur cum graui damno.

Secundò, Etiam non teneri ad restitutionem, si nolit testari, quando graue damnum ei inde impenderet: quia non tenetur tunc testari: nec Superior potest eum ad hoc obligare, nisi ratio boni publici id postulet. vnde potest vel citatus non comparere, vel si compareat, aliquo artificio se eximere: vt docet Sotus de secreto memb. 2. quæst. 7. dub. 3. & Nauarr. cap. 25. num 50 & alij.

57 *Si nullum impendeat damnum.*

Sed difficultas est, si nullum damnum immineat, & à Iudice citetur, vel iussus sit citari. Multi Doctores docent, si hoc casu fugiat vel se occultet, vel aliqua arte Iudicis interrogationem eludat, teneri ad restitutionem. Ita Nauarrus cap. 25. num. 41. Sotus lib. 5. de Iustitia quæst. 7. artic. 1. Michaël Salon quæst. 70. artic. 1. dubit. 3. & alij. Probatur Primò. Quia hoc ipso, quo citatus est, vel iussus citari, misso ad eum publico nuntio, tenetur ex iustitia testimonium dicere: sicut quando alicui munus tutoris imponitur. Secundò, Si Iudex præciperet tibi vt proferas scripturam quamdam, ad causam pertinentem, & tu eam occultares vel lacerares, tenereris ad restitutionem damni inde secuti: ergo similiter si præcipiat vt proferas tuum testimonium.

58 *Occultans se vel fugiens non tenetur restit.*

Respondeo & Dico Primò, Verius omnino videri, eum, qui se occultat vel fugit priusquam Iudicis præceptum aut citatio ei legitimè denuntietur, non teneri ad restitutionem damni, defectu testificationis secuti: quamuis potuerit grauiter contra charitatem proximi peccasse. Ita tenet Salon, adducens pro hac sententia Petrum Soto & Ioan. à Penna. Probatur, quia nemo obligatur præcepto Superioris, priusquam id ei debito modo imponatur: sicut si inferior vitet conspectum Superioris, ne ab eo mandatum aliquod accipiat, non obligatur mandato, etsi malè faciat tali vtens artificio. Simili modo qui fugit vel se occultat, ne instituatur à Magistratu tutor vel curator pupilli, non peccat contra iustitiam, etiamsi norit se ad hoc quæri.

59 *Si iussio ei insinuata.*

Dico Secundò, Non videri quoque improbabile, si postquam citatio Iudicis per ministrum publicum ei est insinuata, fuga vel fraude aliqua, testificandi actum declinauerit: vt si dicat reum sibi esse inimicum. Tenet Molina disp. 83. promittens se probaturum tract. 5. & multi viri docti huius Vniuersitatis à me consulti. Idem apertè indicat Siluest. v. Testis, num. 8. vbi dicit eum qui falsum testatur peccare contra iustitiam: eum verò qui iubente Superiore non vult testari, peccare eò quòd agat contra obedientiam & charitatem proximi, non iuuando proximum vel bonum commune quando debet. Similiter alij DD etsi testem falsum dicant peccare contra iustitiam, & teneri ad restitutionem, id tum non dicunt de eo qui iussus recusat testari: sed solùm dicunt eum peccare mortiferè. ita Tabiena v. Testis, num. 10. Fumus eodem num. 10. Caiet. v. Testimonium.

Probatur Primò; Quia citatio illa & præceptum non imponit illi obligationem iustitiæ ad se sistendum & ad testandum, sed solùm obedientiæ. non enim censetur iniustus si non compareat, sed inobediens vel contumax: sicut si quis iussus à Magistratu capessere tutelam, nollet obedire, vel falsis prætextibus se excusaret, non esset iniurius in Magistratum aut in pupillum: sed esset tantùm inobediēs Magistratui, & in pupillum parum pius. Secundò, Quia obligatio, quæ quis lege iustitiæ tenetur in gratiam proximi aliquam functionem obire, non nascitur præcisè ex præcepto Superioris: sed ex acceptione eius, qui illā obit. hic enim acceptando officium vel functionem, implicitè promittit: & ita se ad illam obligat, & alteri ius tribuit ad illam exigendam. Nemo enim potest alteri dare ius ad functiones liberas alterius, nisi qui illarum est dominus. quare cùm nemo sit dominus meatū functionū præter me, nemo absque meo consensu alteri ius ad illas dare potest. Vnde vlteriùs sequi videtur, testem,

Obligatio iustitia vnde oriatur.

etiamsi à Iudice præsente interrogetur, non teneri ea iustitia respondere aut iurare de dicenda veritate; sed solùm ea obedientia: quia Iudex præcepto suo non potest imponere illi obligationem iustitiæ ad iurandum, vel ad respondendum. Quare si nolit iurare aut respondere, puniri quidem potest tamquam inobediens, sed non tenetur ad restitutionem damni secuti reo vel accusatori. Secùs est si agatur de scripto proferendo in lucem; quia est res externa, de qua Respub. potest disponere; sicut de aliis bonis, quando causa subest.

60 *Si iurauit.*

Petes, Quid si iurauerit se dicturum veritatem, nónne tunc tenebitur ex iustitia dicere veritatem?

Resp. Probabile esse non teneri ea iustitia, sed solùm ex obedientia & virtute religionis; quia per hoc iuramentum non intendit vllum ius iustitiæ conferre in eum, cuius causâ iurat; non enim intendit ei aliquid promittere, sed solùm iurare hoc futurum, nempe quòd sit dicturus veritatem, quam nouit. secùs si promiserit. Hæc dixerim non omnino asserendo, sed disputando, vt res ista à viris doctis magis examinetur. alioquin mihi sententia magis recepta est cordi.

CAPVT XXXI.

De Reo & Aduocato.

Continet Dubitationes 9. D.Thom.q.69.& 71.

DVBITATIO I.

Vtrùm licitum sit reo & aduocato, occulta crimina testium detegere ad labefactandum eorum testimonium.

1 *Non est contra iustitiam.*

RESPONDEO & Dico Primò, Si illa crimina valeant ad infirmandum testimonium, non est contra iustitiam ea aperire, maximè si alius modus illius repellendi sit incommodus. est communis Doctorum. vide Sotum lib.5. de Iustitia, quæst.7. artic.3. Ratio est, quia quisque potest seipsum tueri cum iusto moderamine, eodem genere armorum, quo oppugnatur: nec alter potest queri de iniuria, cùm sit inuasor, & sponte se huic de periculo exponat, hoc ipso, quo testatur vel accusat. Talia crimina sunt, periurium, crimen falsi, & omnia, ob quæ incurritur ipso facto excommunicatio, si nondum est absolutus. denique omnia, ob quæ incurritur infamia Iuris vel facti, vt si alibi infamis de aliquo crimine vide Clarum quæst.24.

2 *Potest tamen esse contra charitatem.*

Dico Secundò, Fieri tamen potest vt sit contra charitatem talia crimina patefacere. Primò, Si testis non se sponte ingessit, sed coactus à Iudice; & crimen, quod ei obiicitur, esset graue, ob quod capite sit plectendus; causa verò Rei non sit magni momenti. quòd si sponte se obtulisset ad testificandum, non esset tanta ratio habenda illius incommodi; sibi enim imputare debet illud detrimentum, quod per alterius exceptionem incurrit. Secundo, Si alia ratione minùs noxia possis eum repellere; vt si sit consanguineus vel affinis actoris, vel de eius familia: si testis tibi inimicus, si pauper, si mente non firma, si impuber: & in causa criminali, si nondum est viginti annorum, de quibus supra cap.30.dub.5.

3

Dices, Quando reos testem aliter repellere potest, videtur esse contra iustitiam, si occulta eius crimina pandat: quia si ratione minùs noxia se possit tueri, non habet ius vtendi defensione nocentiore: sicut qui inuasorem minore incommodo potest repellere, non potest ei grauem læsionem irrogare.

4 *Habet ius repellendi testem omni modo magis idoneo.*

Respondeo, Reum habere ius repellendi testem quouis modo magis idoneo: cùm testis hoc ipso, quo vult testari, videatur cedere iure suo, & permittere reo, vt omni modo, qui ipsi erit commodior, se tueatur. In illo tamen modo tenetur non excedere debitam moderationem. sicut is, qui inuaditur armis, non tenetur ex iustitia fugere, aut terrere inuasorem clamoribus, præsertim quando hæc decorè facere non potest, sed potest se armis tueri, faciendo id, quod necessarium est ad euasionem: quamuis aliquando ex charitate possit obligari vt alio modo vtatur.

DVBITATIO II.

Vtrùm reus, si impingat accusatori crimen mendacij seu calumniæ, peccet, & teneatur ad restitutionem.

D. Thomas quæst.69. artic.2.

5 *Debet quàm minimùm lædere.*

RESPONDEO & Dico Primò, Reus saltem ex charitate ita tenetur respondere & se defendere, vt quàm minimùm accusatorem lædat: vt si de occulto accusetur, sufficit vt simpliciter neget. quare abstinendum est ab illa verborum asperitate, qua calumniæ vel mendacij crimen accusatori ingeritur: nam contra charitatem est, si proximo maius malum inferas, quàm ad tui defensionem sit necessarium.

Dico Secundò, Reus accusatus de crimine, quod iuridicè probari nequit, non peccat contra iustitiam, etiamsi neget crimen, imò etiamsi dicat accusatorem mentiri & calumniari. Ita Siluest. v. Rest.3.q.4. Nauarr. cap.19.n.49. Petrus Nauarra lib.2. cap.4.n.348. Colligitur ex D.Thoma, q.69. art.2. vbi dicit, *reum se posse tueri quacumque via, modò non dicat mendacium.* atqui dum dicit talem accusatorem mentiri & calumniari, non dicit mendacium. Nam qui accusat de eo, quod

6 *Calumniator.*

probare non potest, calumniator præsumitur: vt docet Glossa in cap.2. de calumniatoribus: ac proinde etiam censetur mentiri: tum quia contra mentem, seu contra dictamen conscientiæ suæ loquitur: tum quia falsum præsumitur in iudicio, quòd probari nequit. Idem dicendum esse docent DD. de omni eo, qui etiam extra iudicium negat se dixisse aut fecisse quippiam, quod

7 *Illicitè patefactum negari quadam ratione potest.*

alius illicitè patefecit, vnde infamia vel offensio nasceretur: vt si sub secreto commisi quippiam, vel tamquam amico ex confidentia tibi patefeci, & tu id alteri referas, qui inde grauiter offendetur. tunc enim si ille mecum de eo expostulet, possum negare me dixisse, conuenienti modo intelligendo, vt mendacium vitetur, negando enim vtor iure meo: quisque enim ius habet sua occulta dicta & facta, vnde nasceretur offensio, tegendi quantum potest. quòd si iniquo delatori inde aliquid obueniat incommodi, id ipse sibi imputet, vt rectè Petrus Nauarr. cap.4. num.348. Secùs quando alter poterat licitè patefacere: tunc enim ei fieret iniuria, si negaretur: nam sine sua culpa infamaretur vt mendax.

DVBITATIO III.

Vtrùm reus à Iudice interrogatus teneatur fateri veritatem.

D.Thom.q.69.art.4.

8 *Iurare de calumnia.*

RESPONDEO & Dico Primò, Reum non teneri veritatem fateri, aut iurare de calumnia, (id est, se in omni parte litis veritatem dicturum) si Iudex non interroget iuridicè, seu Iuris ordine seruato. colligitur ex cap. Qualiter & quando.17. & c. Cùm oporteat.19. & cap. Inquisitionis.21. de accusationibus: éstque communis sententia DD. vide Henricum Quodlib.1. q.34. Siluest. & Angelum v. Confessio delicti, q. 1. Petrum Nauarr. lib. 2. cap. 4. num. 136. Idem expressè docet D.Thomas q.69. art.2. *Non tenetur*, inquit, *aliquis omnem veritatem fateri, sed illam solum, quam ab eo potest & debet requirere Iudex secundùm ordinem Iuris.* Ratio est, quia quando

Digitized by Google

quando non procedit iuridicè, non potest reo vllam obligationem imponere ad crimen aperiendum, aut ad iurandum, cùm Ius ei hanc potestatem non concedat. Vnde sequitur, reum non teneri ad eius mentem respondere, aut iurare; sed artificio posse eludere.

Notandum est, iuramentum de calumnia hæc quinque continere, iuxta Glossam in cap. 1. de iuramento calumniæ. Primò, Putare se bonam causam tueri. Secundò, Se interrogatum à Iudice veritatem non celaturum. Tertiò, Scienter falsas probationes se non adhibiturum. Quartò, Se litem fraudulenter non prorogaturum. Quintò, Se nihil promisisse, vel deinceps promissurum alicui causâ litis, nisi quod Iura permittunt. Sed non sunt hæc omnia semper iuranda, maximè reo, in criminalibus.

Petes, Quando Iudex dicitur interrogare reum, seruato ordine Iuris, & quando non?

Tribus euentibus vitè inquirit.

Respond. D. Thomas suprà, quem passim sequuntur Theologi, ponit tres euentus, quibus Iudex potest inquirere secundùm ordinem Iuris, & etiam debet. Primus est cùm præcessit infamia. Secundus, cùm suppetunt indicia expressa. Tertius, cùm habetur probatio semiplena. Sub *infamia* intellige etiam *notorium*; cùm videlicet delictum cum suo auctore est publicè notum. Debet autem hæc fama esse legitimè probata per duos testes omni exceptione maiores, nimirum vt iuridicè constet esse talem famam, eàmque ortam non à maleuolis, vt suprà cap. 29. dub. 16. dictum est. Itaque si reus potest excipere contra testes, vel ostendere famam à maleuolis sparsam, vel ex errore aliquo natam, non tenebitur fateri, vt rectè notat Salon. q. 69. art. 2. controuersia 5. Similiter indicia debent esse legi-

Semiprobatio.

timè probata. Semiprobatio criminis fit per vnum testem iuratum omni exceptione maiorem. hæc non sufficit ad interrogandum iuridicè, nisi sit coniuncta cum formali accusatione, vel cum eo quod vicem accusatoris supplet: vt sunt notorium delicti, fama de auctore, & denuntiatio iuridica; quia Iudex ex se iudicium inchoare non potest, sed aliquo horum modorum ad id debet prouocari. Itaque si nihil horum præcessit, non potest reum obligare in conscientia ad respondendum; vt docet Caiet. q. 69. artic. 2. Sotus de secreto, m. 5. q. 6. & alij. Ex his constat, quando Iudex in-

9 *Quando non seruetur ordo Iure præscriptus in reo interrogando.*

terroget non iuridicè siue reum, siue testem; nimirum id tunc facit, quando de crimine occulto interrogat, de quo neque est fama contra reum, neque indicia competentia, neque probatio semiplena. vt enim reo possit imponi obligatio à Iudice ad fatendum crimen, requiritur vt iam aliquo horum modorum deductum sit ad notitiam publicam, ita vt reo non suppetat probabilis ratio celandi, séque defendendi. quamdiu enim delictum est ita occultum, vel incertum, vt ipse possit se probabiliter tueri & depellere obiecta; contra omnem rationem, atque adeò contra Ius naturæ est, vt ipsi imponatur obligatio in foro conscientiæ ad illud in suam perniciem pandendum; tale enim præceptum est nimis durum, & minùs consentaneum conditioni hominum; cùm nemo vel nisi paucissimi illud sint seruaturi. Confirmatur, quia nemo spoliandus est armis, quibus videtur iustè se suáque tueri.

Si non tendat ad pœnam.

Aduerte tamen, quando interrogatio Iudicis vel Superioris non tendit ad punitionem, sed ad impediendum peccatum, teneri subditum fateri veritatem etiam de occultis, etsi nulla præcessit infamia, aut semiprobatio, aut indicia; vel certè debere abstinere ab eo in quo est peccati periculum. vt cùm promouendus ad Ordines rogatur de natalibus, de censuris, de irregularitate: cùm inituri matrimonium interrogantur de impedimentis, &c. Superior enim causa impediendi peccati ius habet interrogandi; & subditus non habet iustam causam celandi, cùm non possit sine graui peccato cum talibus impedimentis illa suscipere, aut illis vti; & alias liberè possit abstinere.

10 *Si dubitat an legitimè interroget.*

Dico Secundò, Non tenetur etiam crimen fateri, quando dubitat vtrùm Iudex iuridicè, (id est, ordine Iuris seruato) interroget. Idem dicendum de teste. Ita Caietan. q. 69. art. 1. Sotus de secreto, memb. 3. q. 5. conclus. 2. Adrianus quodlib. 2. Probatur Primò, Quia nemo tenetur parêre Superiori cum graui suo vel alterius incômodo, nisi constet eum legitimè præcipere, & habere auctoritatē obligandi. cur enim tantum onus teneatur suscipere ab eo, de quo dubitat an possit imponere? Secundò, In dubio fauendum est reo. secùs est, quando nullum inde notabile incômodum metuitur.

Hinc sequitur, Iudicem teneri aperire reo statum causæ, probationes, indicia, & testes, vt videat iuridicè contra se procedi, séque interrogari posse; & vt si quid contrà habeat, possit apponere & excipere; vt docet Caietanus q. 69. art. 1. & alij.

Sed difficultas superest, si iuridicè procedatur, idque reo satis constet. Sunt duæ sententiæ. Prior est, neque tunc reum teneri suum crimen fateri; si inde pœna temporali plectendus foret: secùs verò si pœna spirituali; vt excommunicatione; tunc enim teneretur fateri. Ita Panorm. in cap. Cùm super, de confessis, col. penult. Siluester v. Confessio delicti, qu. 1. Angelus eodem, n. 1. Fumus, eodem, num. 8. & alij quidam recentiores. Altera tenet contrarium. Pro resolutione 11

Si iuridicè procedatur.

Dico Tertiò, Si Iudex iuridicè interroget, idque reo notum sit, tenetur veritatem fateri, etiamsi capite plectendus esset: est communior sententia DD. D. Thom. qu. 69. art. 1. & Caiet. ibid. Henrici quodlib. 1. qu. 33. Palud. d. 19. q. 4. versus finem, Gab. d. 15. q. 6. art. 2. conclus. 6. Soti de secreto, memb. 2. q. 7. Nauar. cap. 25. num. 53. Couar. qq. pract. q. 23. Anton. Gomezij to. 3. cap. 12. nu. 5. Hi Auctores generatim loquuntur, nec distinguunt inter pœnas. Probatur, quia quisque tenetur obedire Superiori legitimè præcipienti: atqui Superior legitimè præcipit, quando secundùm ordinem Iuris interrogat reum, aut iuramentum ei defert: ergo reus tenetur parêre, dicendo veritatem. Secundò, In hoc casu Iudex habet ius eliciendi veritatem ob bonum publicum: ergo si reus eam occultet, facit contra ius & auctoritatem Superioris. Hinc colligunt Sotus & alij, reum non solùm teneri quando iurauit, sed etiam absque iuramento ex vi solius præcepti Superioris. 15

Communior sententia DD. est, illum teneri fateri.

Aduerte tamen Primò, in re parui momenti occultare veritatem, aut mentiri in iudicio, non esse peccatum mortiferum, si absit iuramentum: vt si mentiatur circa aliquam circumstantiam facti, vnde status causæ non pendet; quia materiæ tenuitas in præceptis excusat à mortali. 13

Secundò, Si Iudex quærat de facto, quod absque culpa, saltem lethali patratum est, testem & reum non teneri respondere ad mentem Iudicis, v. g. occidisti Petrum te inuadentem, cum isto moderamine, vel absque notabili excessu, non teneris fateri te occidisse, etiamsi de te sparsa sit infamia: nec testis tenetur illud testari: quia Iudex quærit de occisione criminosa: & si fatereris, nec posses probare te causâ necessariæ defensionis fecisse, condemnaret te homicidij, ex falsa præsumptione. pari modo si tu non es auctor criminis, non teneris fateri aliquas circumstantias, ex quibus oriretur vehemens suspicio te esse auctorem, v. g. hunc esse tuum pugionem, te eo loco fuisse, &c. quia ipsius interrogatio etsi iuridica sit, tamen ea falsa præsumptione procedit, vt docet Salon. q. 69. artic. 2. & Sotus de secreto, m. 2. qu. 7. dub. 2. In his igitur euentis negare potest quod sibi detrimentosum foret, adhibita côuenienti restrictione mentis; de qua vide Nauarr. in cap. Humanæ aures. 22. q. 5. vide infrà cap. 42. dub. 10. 14

Si facti absque culpa commissum.

Si ex falsa præsumptione procedatur.

Notandum autem est, vt reo possit iuramentum deferri in causa criminali, requiri ea indicia seu probationes, quæ sufficiant ad torturam, vt docet Couarr. & alij DD. quia iuramentum est spiritualis quædam tortura, cùm non pessimam mentem non minùs vrgeat ad veritatem dicendam, quam tortura. Idem dicendum videtur de obligatione confitendi criminis. nam non minùs est imponere hanc obligationem, quam imponere necessitatem iurandi. vnde ex simplici infamia, si nullum aliud adsit indicium, non puto pos- 15

Quando possit reo iuramentum deferri.

se imponi obligationem fatendi : & meritò, quia infamia non facit semiplenam probationem, sed solùm supplet vicem accusatoris, vt suprà cap. 29. dubit.15. dictum est.

16 *Sententia probabilis.* Dico Quartò, Non est tamen improbabile, reum non peccare mortiferè negando crimen, præsertim in causa capitali, quamdiu est spes euadendi, etiamsi iuridicè interrogetur : colligitur ex Auctoribus prioris sententiæ. Idem tenet Petrus Nauarra suprà. Emmanuel Sà v. Reus, & quidam alij recentiores. Probatur Primò, Quia quamdiu est spes euadendi, eò quòd nondum sit plenè probatum, præceptum illud fatendi criminis videtur nimis difficile, neque satis accommodatum humanæ imbecillitati. vix enim è centum vnus reperietur, qui si speret hac ratione se posse euadere mortem, non sit crimen negaturus : atqui præcepta vt obligent, debent esse consentanea conditioni humanæ, sicut & leges. Secundò, Lex humana non potest obligare cum periculo mortis, nisi magnitudo negotij aliud postulet, vt verior sententia tenet, & plerique DD. docent. ergo nec præceptum humanum: eadē enim est vtriusque ratio, si cetera sint paria atqui ex confessione criminis incurrit certissimum periculum mortis; non confitendo autem est ei spes euadendi : ergo non tenetur confiteri. Tertiò, Nemo potest cogi ad testificandum contra sanguine iunctum; vt patet ex L.4.ff. de testibus. nemo etiam tenetur testari, quando inde sibi graue damnum metuit, vt supra cap.30. dub.6. ostensum est. atqui nemo cuiquam magis est sanguine iunctus, quàm ipse sibi; nec maius potest esse damnum quam vitæ : ergo non tenetur contra se fateri. Quartò, L. Nimis graue.7.C. de testibus, dicitur, *Neminem teneri contra se exhibere id, per quod sibi negotium fiat*, ergo, &c. Confirmatur, durum enim nimis est, vt cogatur Iudici subministrare arma, quibus iuguletur, cum aliàs spes sit euasionis.

17 *Consectaria.* Ex dictis sequitur Primò, Non teneri iurare ad mentem Iudicis, sed posse vti amphibologia, vel mentali restrictione. Secundo, Eamdem sententiam non videri improbabilem, etiam in causis non capitalibus, in quibus valdè grauis pœna imponitur, vt damnatio ad triremes, vel ad perpetuum carcerem, vel confiscatio bonorum. secùs si solùm pœnæ excommunicationis, quia facilè tollitur.

18 *Ad rationem contrariæ sententiæ.* Ad rationem adductam in contrarium responderi potest, fieri posse, vt Iudex habeat ius interrogandi causà boni publici, vt officio suo fungatur; & tamen alter non teneatur respondere ad eius mentem; idque ad summum ius vitæ suæ tuendæ, per quod licitum est ei contegere & abscondere ea, per quæ vita ipsa eripietur. sicut qui est in periculo vitæ, potest fugere è carcere, etiamsi Iudex & leges præcipiant ne fugiat, & fugientem puniant: & citatus potest non comparere, quamuis Iudex præceperit vt compareat: & seruus bello captus potest fugere, quamuis dominus præceperit ne fugiat. nihil enim repugnant, Iudicem habere ius inquirendi veritatem à reo, & reum habere ius celandi. quo casu, etsi possit præcipere, præceptum tamen eius non obligat; neque fit ad obligandum, sed ad inducendum vel terrendum reum, vt veritatem fateatur. Ex his patet, sententiam supradictam non esse improbabilem ac proinde sacerdotem non debere cogere pœnitentem vt veritatem fateatur, quamdiu est spes euadendi. quod etiam notat Emmanuel Sa, supra.

19 *Si non est spes elabendi.* Quando tamen non est spes euadendi, (vt si videt crimen facilè plenè probari posse) tunc tenetur veritatem fateri, quia cessat ratio celandi, & aliàs tenetur Superiori legitime præcipienti obtemperare.

20 *Obiectio. Iuramentum Rei de calumnia.* Dices, L. 2. C. de Iureiurando propter calumniam dando, dicitur *partes debere iurare de calumnia.* hoc autem iuramentum quatenus attingit reum, duo continet principalia; alterum est, quòd putet se bonam fouere causam: alterum, quòd non negabit id quod credit esse verum; seu quod interrogatus dicet id, quod putat esse verum. vide Glossam in cap.1. de iuramento calumniæ.

Responsio prima. Resp. Primò, Quòd valdè expediret, si Summus Pontifex præciperet, vel Principes supremi legem conderent, Ne Iudex in causis ingerentibus pœnam sanguinis, posset à reo exigere iuramentum de dicenda veritate, propter euidentem occasionem periurij, vt inquit Gomezius suprà : sicut in cap. Clericos. 3. de cohabit. Clericorum & mulierum dicitur; *Clericos, qui tenent concubinas, non esse compellendos ad eas abiurandas, propter periculum periurij, sed censuris cogendos.* maius periculum est in reis. *Expediret hoc iuramentum tolli.*

22 *Secunda.* Resp. Secùdò, Per *iuramentum calumniæ* eo loco non intelligi iuramentum de dicenda veritate, sed de non agendo calumniosè; seu quòd non committet calumniam in causa. si quis enim benè aduertat, in nullo paragrapho illius Legis requiritur vt reus iuret se in omni parte litis veritatem dicturũ, sed tantùm, quòd *putans se bona instantia vti, ad reluctandum venerit; & quòd causà patrocinij Iudicibus nihil dederit vel promiserit.*

23 Nec obstat L. Marcellus 11.§.3.ff. de act. rerum amotarum. vbi in actione rerum amotarum facto diuortio, cogitur coniunx, contra quem actio instituitur, iurare; quia id intelligitur de iuramento, quod parti à parte defertur ad litem terminandam, & ad recuperandum suum, vel sibi debitum, quod pars ex iustitia debet restituere. Simili modo intelligendæ quædam aliæ Leges, quas adducit Gomezius supra. nos autem hic agimus de iuramento, quod à Iudice defertur reo in causa criminali.

DVBITATIO IV.

Vtrùm reus condemnatus secundùm allegata & probata, teneatur obtemperare sententiæ.

24 *Sententia nitens falsa præsumptione vel falsis probationibus.* Respondeo & Dico Primò, Quando sententia re ipsa est iniqua, vt quia nititur falsa præsumptione, aut falsis probationibus, non obligat in conscientia, quamuis secundùm ordinem Iuris sit lata. Est communior sententia DD. Ratio est, quia sententia est veluti lex quædam alicui priuatim imposita. at lex non obligat, quando ex eius obseruatione sequeretur id, quod est contrarium fini legis. quare cùm finis sententiæ sit vt cuique tribuatur quod suum est, si ex eius obseruatione contrarium eueniret, non obligat.

25 *Non tenetur soluere.* Vnde sequitur Primò, Eum, qui per talem sententiam aliqua re priuatus est, vt legato, vel hereditate, vel mulctatus pecunia, non teneri in conscientia ad solutionem; nisi non parendo sententiæ, maius malum aut scandalum timeretur.

26 *Cui res applicata, tenetur restituere.* Sequitur Secundò, Eum, cui res talis est applicata, si sciat sententiam falso fundamento niti, non posse eam retinere, sed obligari restituere : quia illa res est alterius. Ita Sotus l.3. q.4. art.5. & Innoc. in cap. Quia plerique.8. de immunitate Eccles. & alij.

Nec obstat quod Respub. & Princeps possit ex causa de bonis subditorum disponere, eaque aliis tribuere, vt patet in præscriptione; hic autem videatur esse sufficiens causa, nempe, vt publica iudiciorum forma seruetur : quia etsi hæc causa fortè sit sufficiens vt Iudici tribuat auctoritatem iudicandi secundùm allegata & probata contra priuatam scientiam suam, & exequendi iudicatum : tamen non est sufficiens, vt iste amittat reverà rem suam, ita vt in foro conscientiæ teneatur ea alteri cedere, aut vt alter, cui applicata est, non teneatur eam restituere, si possit, & sciat sententiam falsa præsumptione niti: hoc enim ad bonum publicum non est vllo modo necessarium, aut expediens. quis enim dicat expedire Reipub. vt si per calumniam probatum sit me esse heredem à Petro institutum, possim hanc hereditatem mihi arrogare, etsi certò sciam me heredem non esse? aut vt fiscus possit sibi vindicare bona eius, de quo illi certò constat, per falsos testes conuictum de hæresi vel incestis nuptiis? sanè nulla æquitas hæc patitur.

Aduerte

27 *Institutus in beneficio quo alius iniustè priuatus.* Aduerte tamen, si quis esset priuatus beneficio vel officio per sententiam secundùm allegata & probata latam, & illud tibi à legitimo collatore esset collatum; probabile esse te non teneri ad restitutionem, etiamsi scires sententiam falsis probationibus niti: id enim docet Innoc. in cap. Quia plerique. 8. de immunitate Eccles. & Panorm. in cap. 1. de concessione præbendæ, Glossa ibidem, & communiter Canonistæ, probant, quia hoc ipso, quo condemnatus non appellauit, acquieuit sententiæ, & ita transiuit in rem iudicatam, iuxta cap. Quod ad consultat. 15. de sententia & re iudicata. & cap. Cùm dilectus. 32. de electione.

28 Verùm hæc ratio non satisfacit: solùm enim probat, præsumendum in foro externo sententiam fuisse iustam, eò quòd non appellauerit; & ideò postea illum non esse admittendum in iudicio, si repetat beneficium: non tamen probat beneficium iustè retineri, si sciatur illum iniustè priuatum.

Vnde aliter probatur hæc sententia, quia Ecclesia & Respub. eo casu priuant reum absolutè beneficio vel officio, & applicant ei cui posteà confertur: id enim facere possunt, cùm hæc sint bona communia, in quibus multò maiorem habent potestatem, quàm in fortunis priuatorum, & aliàs subest iusta causa sic faciendi: tum ne iurisdictiones sint incertæ, quæ res multò maioris est momenti, quàm vt nemo sine culpa iure suo priuetur: tum quia cùm constiterit de innocentia Rei, facilè poterit ei alia ratione consuli, conferendo ei aliud officium vel beneficium: tum quia quamdiu non constat publicè fuisse innocentem, restitutio est impossibilis: nam beneficiū non potest restitui, nisi per collatorem: collator autem nollet restituere, vel quia de Rei innocentia illi non constat, vel quia nollet videri fecisse contra Iudicis sententiam, vel quia ipsemet est Iudex, qui reum priuauit. quare is, cui tale beneficium est collatum, poterit illud retinere, cùm resignando non possit alteri prodesse. neque etiam tenetur illi restituere fructus: si enim titulum retinere potest, & præstare officium, etiam fructus potest seruare, cùm hi sequantur titulum, & debiti sint propter officium. neque tenetur alia ratione compensare; quia causa non est, cur alter sit priuatus. vnde hic queri non potest, sibi ab illo iniuriam fieri. Idem dicendum de officiis sæcularibus.

29 *Non potest se per vim tueri.* Dico Secundò, Reus tamen in hoc casu non potest per vim se defendere contra Iudicem aut ministros, ne sententiam talem exequantur. Ita D. Thomas, q. 69. art. 4. Sotus l. 5. q. 6. art. 4. éstque ferè communis sententia DD. Probatur Primò, Quia Iudex habet ius exequendi talem sententiam, imò auctoritate Principis & Reip. ad hoc compellitur; ergo reus non potest ei resistere: alioqnin daretur bellum vtrimque iustum, absque ignorantia. Secundò, Quia nasceretur inde graue scandalum & perturbatio in Repub. nam omnes iudicarent illum committere crimen maiestatis, & concurrerent ad eum opprimendum; & si benè illi cederet, nefarij homines imitarentur. Suppono, Iudicem seruato Iuris ordine processisse.

30 *Sententia quorumdam.* Aduerte tamen, quosdam sentire, in hoc casu non esse illicitum vti mera defensione, si scandalum absit, & alioquin innocens plectendus esset morte. Ita etiam dicitur tenuisse Franciscus Victoria, & docent quidam Iurisperiti, quos citat Couarr. l. 1. variar. c. 2. n. 13. nempe Paris à Puteo, Lucas Penna, & Hippolytus. quæ sententia probari potest, quia Iudex & ministri in eo casu non habent verum ius inuadendi, cùm iste non sit dignus pœna; sed solùm præsumptum, seu in opinione: ergo potest aduersus eos vti defensione: sicut qui inuaditur ab innocente furioso, potest se contra illum tueri, etiam cum ipsius læsione & morte, si aliter eius vim declinare nequit; eò quòd ille ius inuadendi non habeat. similiter quando erratur in persona malefactoris. Idem & potiori ratione dicendum, si Iudici de iniquitate causæ constaret. Verùm ego istam sententiam in vsum non facilè admiserim, maximè propter scandalum, quod vix abesse potest. Quòd si Iudex non processisset Iuris ordine seruato, tunc omnino posset reus se defendere, vt etiam D. Thomas fatetur.

DVBITATIO V.

Vtrùm reus possit fugere ex carcere, & vincula carcerémque effringere.

Respondeo & Dico Primò, Ante sententiam fugere posse, nisi fortè iurauerit se permansurum. est communis sententia DD. (vide Couarr. l. 1. var. cap. 2. num. 11.) quam vsus omnium gentium confirmat. Ratio est, quia non conijcitur in carcerem vt ibi sponte maneat, (hoc enim nemo, vel certè perpauci facturi sunt) sed vt ibi detineatur interim dum causa eius excutitur. Nec refert, quòd ex fuga illa commentariensi damnum obueniat: quia iure suo vtitur, & ille suæ negligentiæ id assignet, vt qui non meliùs illum custodiuit. hîc tamen reus considerare debet, vtrùm tanti sua intersit fugam capessere, vt damnum illud proximi secundùm charitatis legem non sit curandum. 31 *Ante sententiam potest fugere.* 32

Dico Secundò, Etiam post sententiam fugere potest, si damnatus sit ad pœnam mortis vel mutilationis, D. Thomas q. 69. artic. 4. & Caietan. ibidem Sotus lib. 5. q. 6. art. 4. Couar. suprà. Ratio est, quia non potest ei præcipi cum obligatione vt cum tanto damno suo ibi maneat; hoc enim præceptum esset nimis difficile, inhumanum, & quodammodò superans humanam conditionem. confirmatur ex D. Thoma suprà, quia nemo potest condemnari ad faciendum aliquid, vnde ei mors sequetur; adde, vel aliquod graue corporis damnum. atqui sponte manere in carcere in hoc casu, est aliquid facere, vnde mors vel graue damnum sequetur, vt inquit D. Thomas: ergo, &c. 33 *Etiam post sententiam potest.*

Vbi Nota, etsi possit quis aliquid facere, ex quo per accidens seu ab alio mors inferretur, vt manere in carcere, ascendere scalas, præbere iugulum, & similia; nemo tamen potest ad hæc facienda ita condemnari, vt quouis euentu ad hæc obligetur. nam si ostenderetur spes euasionis, posset reus etiam sub patibulo vel ictu gladij fugam capere: tantum enim cuique iuris est ad vitæ conseruationem, vt nulla potestas humana obligare possit ad eam non conseruandam, si eius conseruandæ spes & copia ostendatur: nisi bonum publicum aliud postulet: vt si vrbs in periculo versetur: nam pars pro toto exponenda est. vbi autem talis causa non subest, nimis durum & inhumanum esset tale præceptum. Vnde patet, non posse lege humana statui vt damnatus ad mortem vel mutilationem, vel etiam aliam grauem pœnam corporalem, non possit fugere: quod est contra Caietanum, qui existimat, etsi reipsa nulla talis lex sit, posse tamen statui: & tunc reum obligatum iri vt maneat in carcere, quamuis esset capite plectendus. sed nobiscum sentit Sotus & alij, ob rationem allatam. 34 *Ius vitæ conseruandæ, quantum.*

Sed difficultas est, vtrùm possit tunc vincula rumpere & carcerem effringere. Quidam Doctores negant, Henricus quodlib. 9. qu. 25. Couarr. l. 1. var. cap. 2. num. 14. fauet Siluest. v. Accusatio, num. 12. Probatur Primò, quia carceris effractores grauissimè à legibus puniuntur, nempe pœna capitali, vt probat Couarr. ex legib. ciuilibus: ergo peccant sic fugiendo vel fugam moliendo: si enim non peccarent, tam grauis punitio esset iniusta. 35 *Effringere carcerem.*

Secundò, Si licuisset carcerem effringere, non tenerentur de damno inde secuto: atqui tenentur, vt etiam Caiet. & Sotus docent: ergo, &c.

Tertiò, Quia effringere carcerem est vim inferre publicæ potestati. Hæc sententia est probabilis. Contraria tamen est verior & probabilior, vnde

Dico Tertiò, Eum, qui licitè potest fugere, posse etiam vincula rumpere & carcerem pertundere. Ita Caiet. & Sotus suprà, Nauar. cap. 17. n. 102. & passim recentiores. Probatur Primò, Quia cui licitus est finis, licita etiam sunt media: ergo cui licita est fuga, licitum 36 *Potest effringere.*

etiam se ad eam expeditum reddere, eiúsque impedimenta remouere. Neque hoc est vim inferre potestati publicæ: quia hæc non est io vinculis & lapidibus, sed in Iudice & ministris, quibus non licet vim inferre, quando iusta est condemnatio, secùs est de vinculis & carcere; sicut si quis obiiceretur leoni deuorandus, posset se pro viribus contra eum tueri. Secundò, Reus non tenetur ibi manere, sed Iudicis est curare, vt vi maiore detineatur, ideò enim catenæ, compedes, numellæ sunt ferrea, & carceres firmissimi, alioquin si vinculis stupeis constrictus esset, non posset ea disrumpere, quod est ridiculum Tertiò, Illud præceptum, oblata occasione euadendi, nimis esset durum, & humanis moribus minimè accommodum.

37 *Ad rationes.* Vnde ad primum Respondeo, Legislatores illos fortè secutos fuisse alteram sententiam, quæ etiam est probabilis; vel certè illos procedere ex præsumptione, quòd effractores vim custodibus intulerint, quod ipsa varba legis insinuant; præsertim lex penult. ff. de custodia & exhibit & L.1. ff. de effractoribus. Vel denique, etsi culpa in tali fuga non sit, tamen ob bonum Reipub. vt faciliùs Rei possent detineri, pœnam aliquam statui potuisse, non quidem capitis, (nisi fortè vis illata esset custodibus) sed mitiorem, pro arbitrio Iudicis. non enim pœna effracturæ est supplicium capitis, sed longè clementior, & arbitraria, vt docet Gomezius tom.3.cap.9.num.11.

Ad secundum: Quòd teneantur ad reparationem carceris id prouenit non ratione iniuriæ illatæ, sed ratione taciti contractus. cùm enim iustè detineantur, videntur tacitè consentire in compensationem damni, si quod fugiendo inferant directè: idque meritò Respub potest ab illis exigere. non enim par est vt per fugam suam damnum Reipub. inferant. Puto tamen hanc restitutionem vix esse in vsu.

38 *Si alij quoque fugerint,* Notandum tamen, si occasione fugæ tuæ, carcere pertuso, etiam alij captiui fugiant, non ideò teneberis de damno quod inde actotibus vel Reipub. euenit; quia illorum fuga pet accidens sequitur ex tuo facto, nec tenebaris illam impedire, aut propter illam vitandam iure tuo non vti. vt rectè Michael Salon. qu.69. art.4. Non tamen videtur verum, quod ibidem docet iniustè condemnatum, si carcerem perfregerit, etiam ad reparationem eius teneri: quia cùm per iniuriam detineatur à Repub. seu Reipub. ministro, potest vti iure suo & erumpere absque animo compensandi incommodi, quod Respub. ax illa eruptione incurret, eò quòd ipsa non baberet ius illum sic detinendi: sicut si detinear à priuato, possum pertundere murum; nec teneor illud damnum rependere.

Ad tertium patet ex dictis.

39 *Damnatus ad carcerem.* Dico Quartò, Damnatus ad pœnam carceris temporariam non potest fugere. Probabile tamen est, damnatum ad carcerem perpetuum, grauem præsertim, item damnatum ad triremes, fugam capere posse.

Prior pars est communis, quia hæc pœna non est ita grauis, quin reus, qui ob sua crimina iustè ad eam est damnatus, debeat eam sponte subire, sicut soluere mulctam pecuniariam, concedere in exilium, seruire ad tempos in hospitali, manere ad tempus conclusus intra Monasterium, & similia.

Altera pars, *de carcere perpetuo*, præsertim graui, est contra Caietan. q 69. artic.4. Sotum suprà & Couarr. num.14. hi enim putant eum non posse fugere: quæ sententia etiam probabilis est. Crediderim tamen cum Michaële Salon, eum posse fugere, si carcer valdè grauis esset: tum quia non tam condemnatur vt ibi sponte maneat, quàm vt detineatur; tum quia nimis graue esset, obligare in conscientia ad sponte manendum, quando esset euidens spes euadendi. secùs si carcer esset laxus & commodus.

Triremes. Idem, & potiori ratione dicendum de damnatis ad *triremes*. non enim damnantur vt sponte ibi maneant, sed vt detineantur.

Exilium. De *exilio* alia est ratio; nam illa pœna non potest executioni mandari, nisi spontanea actione Rei. si tamen exilium esset grauissimum, fortè non esset illicitum fugere.

Seruitus. De pœna *seruitutis*, videtur eadem ratio atque de carcere perpetuo. Itaque si seruitus esset valdè dura, posset fugere. secùs si esset tolerabilis. Salonius tamen generatim tenet, damnatum ad seruitutem, absolutè posse fugere, sicut seruos bello captos; quod non videtur improbabile, præsertim cùm seruitus sit mors ciuilis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm alij possint reo fugam è carcere consulere, & auxilium ad eam præbere.

40 *Possunt qui non ministri iustitiæ.* Respondeo, & Dico Primò, Cuicumque fas est fugere, ei possunt alij fugam & vinculorum diruptionem consulere, modò non sint potestatis publicæ ministri. Ita Caietan. & Sotus suprà, & alij passim. Ratio est, quia quod tibi licitum est facere, id possum tibi esse suasor & auctor vt facias, nisi ratione officij prohibeat: quo modo prohibentur ministri iustitiæ; qui cùm ex officio teneantur curare vt reus detineatur, contra iustitiam Reipub. debitam facerent, si fugam suaderent.

41 *Præbere instrumenta cuilibet.* Dico Secundò, Probabile etiam est, licitum esse eidem captiuo porrigere instrumenta, quibus vincula incidat, & carcerem effringat. est contra Sotum lib.5. quæst.6. artic.4. sed ita expressè docent Caietanus & Michael Salon suprà. Probatur Primò, Quia si potes alicui consulere finem, cur non etiam porrigere media necessaria ad illum consequendum, præsertim cùm consiliũ non videatur aliud esse quàm spiritale quoddam instrumentum? Secundò, licitum est ostendere illi viam & modum, quo possit elabi, vt etiam Sotus fatetur; (hoc enim ad consilium pertinet) atqui hoc non est minùs opitulari, quàm præbere instrumenta. Tertiò, Nulla est ratio, cur non possim præbere instrumentum ei, qui licitè vtetur, nisi ob aliquam peculiarem causam id mihi sit prohibitum. Neque id est violare publicam custodiam, quia non iuuo effringere, neque porrigo instrumenta ei, qui iniustè vsurus sit.

42 Dices, Si quis probaretur instrumenta præbuisse, grauiter puniretur: ergo est peccatum.

Resp. Etiam consultor effractionis & fugæ, & ipse reus fugiens puniretur, & tamen hæc consulere licet, & fugere, etiam sententiâ Soti.

43 Aduerte tamen, quamuis reo non possit prohiberi ne fugiat, ita vt obligetur in conscientia; tamen aliis potest prohiberi ne aut fugam suadeant aut instrumenta præbeant. non enim alij tantum iuris ad hæc habent, quantum ipse reus; neque illis hoc præceptum ita est durum, sicut reo.

44 *Non possunt iuuare effringendo.* Dico Tertiò, Non tamen possumus iuuare reum effringendo exteriùs carceres & rumpendo vincula. est communis Doctorum. Probatur Primò, Quia solus reus ad id ius habet, propter maximum incommodum, quod ipsi imminet. Secundò, Alioquin nihil posset Iudicibus satis esse firmum & tutum ad custodiam reorum; quod cederet in maximum Reipub. damnum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm aduocati teneantur pauperibus patrocinari gratis.

D. Thomas quæst.71. artic.1.

45 *In extrema necessitate tenetur.* Respondeo & Dico Primò, In extrema necessitate pauperis, quando putatur nemo alius illi patrocinium præstiturus, quiuis aduocatus tenetur ei succurrere, etiam gratis. Ita D.Thomas q.71. art.1. & alij DD.

Digitized by Google

DD.dicitur autem esse io *extreme necessitate*, v. g. cùm imponitur illi crimen, ob quod plectendus sit capite, vel spoliandus omnibus bonis, & in extremam coniiciendus inopiam, nisi defendatur. ratio est, quia quisque tenetur eatremè egenti illud impendere quo ipse instructus est, si ipse similiter noo eget; vt si pauper extremè eget cibo, tenetur succurrere qui babet cibum; qui autem non habet eibum, sed pecuniam, non tenetur, nisi in defectum alterius; vt si aliter cibus obtineri non possit. si estremè eget pecuniâ, tenentur succurrere qui pecuniam habent; si opera medici vel chirurgi, tenentur hi gratis operam suam præstare; neque diuires tenentur pro eo soluere, nisi fortè illi ex sua malitia nollent aliter opitulari; tunc enim pecunia illis esset necessaria ad vitæ conseruationem. Idem dicendum de aduocato, cuius pattocinio pauper extremè eget. vide D. Gregorium Homil. 9. in Euangelia, sub finem: *Habens*, inquit, *intellectum, curet omnino ne taceat: habens rerum affluentiam, à misericordia largitate non torpescat: habens artem, qua regitur, vsum illius cum proximo partiatur: habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. talentum quippe ab vnoquoque nostrûm venturus Iudex exiget, quantum dedit.*

46 *Vtrùm etiam in graui.* Sed difficultas est, vtrùm idem dicendum sit de graui necessitate? Nauarrus cap.25.num.20. putat non teneri nisi in extrema necessitate pauperis, quando ex patrocinio vita ipsius vel ipsi coniunctorum, vt patris, matris, vxoris, prolis, pendet, quod intellige, non teneri sub peccato mortali: nam iotolerabile esset, dicere, sub nullo peccato teneri. Idem sentit Caietanus in hunc art. dicens, tunc solùm obligari sub veniali. Sed contrarium longè verius, vnde

Etiã in graui tenetur. Dico Secundò, In graui necessitate pauperis (vt si iniustè damnandus putaretur ad triremes, ad publicam flagellationem, ad durum carcerem, vel admissa lite iusta grauem morbum contracturus) tenetur aduocatus sub peccato mortali suum patrocinium eahibere, modò ipse aliquo modo superfluum suo statui habeat; id est, modò præter illam operam, quæ illi necessaria est ad statum suum sustentandum, aliquid temporis vel industriæ ei supersit. Ita Siluest. v. Aduocatus, num.11. Sotus l.5. q.8. art.1. & alij. ratio patet ex dictis de eleemosyna, q.32. art.5. dub.5. vbi ostensum est, eos, qui quoquomodo superfluum habent, teneri in graui necessitate proaimi sub peccato mortali: quod ibidem sensit Caietanus. vnde patum sibi constat, dum hîc contrarium tradit. Communis necessitas vix locum babet in ista materia: quia causæ iudiciales sunt ordinariè magni momenti respectu pauperum, vel certè pauperes non sunt. vide suprà cap.12. dubit. 12. & cap.16. dub.1.

DVBITATIO VIII.

Quando aduocatus teneatur ad restitutionem parti.

47 *Negligentia & imperitia aduocati.* RESpondeo & Dico Primò, Quando ex negligentia vel imperitia ipsius, cliens iustâ causâ excidit, tenetur de damno, quod ipsi inde obuenit. ratio est, quia lege iustitiæ tenetur suo clienti pro causæ conditione diligentiam præstare: vt si sit difficilis, si magni momenti, tenetur magis laborare, quàm si facilis vel parui momenti. similiter ex officio tenetur esse instructus conuenienti peritia, cùm pro idoneo aduocato se gerat, & vt talis stipendia exigat. vide suprà cap.7. dub.7.

48 *Si aduertit causam esse iniquam.* Dico Secundò, Quando tuetur causam, quam aduertit esse iniquam, tenetur ad restitutionem omnium damnorum, quæ parti obueniunt ratione illius patrocinij; vt eapensarum factarum, & eorum omnium quæ per litem amisit: tenetur etiam suo clienti, si eum bona fide procedentem non monuit de causæ iniustitia; horum enim omnium est causa vel committendo, vel

49 *Cliens monendus.* omitrendo contra debitum officij.

Vbi aduerte Primò, Si cliens monitus de causæ iniustitia, nolit desistere, aduocatum debere illum deserere: non tamen secreta causæ prodere parti, nisi id foret necessarium ad graue aliquod damnum prosimi impediendum: tunc enim deberet Iudici aperire, vt occurrat. quiuis enim Iure charitatis tenetur proximi damna impedire, quantum sine suo damno potest. Neque tunc potest inducere partem ad transactionem, si ea cum damno eius futura esset: quia solùm in causa dubia, transactio locum habet. vide D. Thomam q.7. artic 3. ad 2. Siluest. v. Aduocatus, num.16. & Nauarr. cap.25. n.28. vnde grauiter peccant aduocati & consiliarij, qui dum in successu litis aduertunt partem alteram tueri causam iniquam, inducunt alteram ad compositionem. *Transactio non suadenda.*

Aduerte Secundò, Aduocatum Rei, qui ipsum fraudibus defendit contra fiscũ, non teneri ad compensandum emolumentum, quod fisco es damnatione prouenisset, si illum non defendisset: sicut nec ipse reus tenetur. quia pœna non debetur, nisi secutâ sententiâ: ac proinde nec compensatio. & quamuis fraudibus istis faciat iniuriam Reipub. quatenus peruertit iudicium publicum: hæc tamen iniuria non obligat ad restitutionem, quia non est contra Iustitiam particularem, sed legalem: qualis etiam est iniuria Rei falsum testem subornantis, vt pœnam euadat. 50 *Fraudibus contra fiscum defendens.*

De aduocato fisci est maior dubitatio. multi enim Doctores, inter quos est Michael Salon. putant hunc teneri ad compensandum fisco emolumentum talis pœnæ; si causam eius negligenter aut non fideliter egit: nam ex officio tenetur fisci commodis consulere. Sed contrarium videtur verius es contrario fundamento: quia officium eius non est curare vt fiscus mulctis & confiscationibus ditescat, sed vt leges seruentur, & legum violatores puniantur. Itaque cùm ipse ex iustitia non teneatur causam prosequi vt fiscus bona Rei acquirat, oon tenetur ad restitutionem, etiamsi causæ prosecutionem omittat: præsertim cùm fiscus ius propinquum ad bona illa non habeat, nisi secuta damnatione vel criminis declaratione. vide suprà cap.13. dub.10. 51 *Aduocatus fisci.*

Aduerte Tertiò, Si clienti intentetur actio criminalis, & aduocatus eum ita defendat, vt accusator non potuerit conuincere, & ideò damnatus sit ad pœnam talionis, non teneri aduocatum ad restitutionem illius damni, nec effici irregularem: quod est contra Nauarrum cap. 27. num. 209. sed ita docet Couarruuias in Clement. Si furiosus. p.2. §.5. num.5. & Salonius q.71. artic.3. controu.1. Ratio est, quia hoc damnum per accidens & præter ipsius intentionem accusatori obuenit, cuius ipse causam non tenebatur iuuare. Idem dicendum de reo, ex cuius negatione sequitur accusatori pœna. *Si accusator deficiat in probatione.*

DVBITATIO IX.

Vtrùm aduocatus possit causam dubiam tueri.

RESpondeo Primò, Si vtraque pars est quasi æquè probabilis, potest suscipere vtrumuis, id est, siue Rei, siue actoris patrocinium: tunc enim vterque ius habet iudicio experiundi. 52 *Si causa dubia.*

Dico Secundò, Si causa Rei minùs quidem sit probabilis quàm actoris, absolutè tamen sit probabilis, potest aduocatus eam tueri. Ita Sotus l.5. q.8. art.3. Patet: quia reus tunc se potest tueri: ergo, &c.

Sed difficultas est, si causa actoris sit minùs probabilis, quàm Rei? Sotus existimat aduocatum tunc non posse causam actoris suscipere, si inde graue damnum Reo imminerct: id enim fore contra charitatem. quod interdum locum habere potest, quando causa potiri, parum interest actoris. ordinariè tamen quando causa est verè probabilis, suscipi potest, siue sit actoris, siue Rei: quia non semper id, quod videtur probabilius, est verius. imò sæpè id, quod minùs videtur, verius est. vnde etiamsi aduocato videatur causa Rei probabilior. 53 *Si causa actoris sit minùs probabilis.*

lior; potest tamen bona fide suscipere causam actoris, quæ etiam probabilis sit,& subiicere se Iudicis determinationi,allatis iis quæ pro illa faciunt.

14 *Obiectio 1.* Dices Primò, Ea pars est Iure potior, cuius causa est probabilior: atqui iniquum est agere contra eum, qui maius ius habet:ergo,&c.

Respondeo,Ille cuius causa est probabilior,videtur quidem Iure potior,non tamen semper est reipsa:vnde is,cuius causa est probabilis, non tenetur ea deserere, quòd aduersæ partis videatur probabilior; sed potest adferre quæ pro sua faciunt; & totam determinationem Iudici relinquere,cui fortè aliter videbitur.

Obiectio 2. Dices Secundò, Cuius causa est minùs probabilis, non potest alteri bellum inferre; vt patet ex dictis quæst.40.artic.1.dubit.4.ergo nec litem aduersus eum suscipere.

Respondeo negando consequentiam.Ratio est,quia per litem fit inquisitio veritatis, vtri reipsa plus iuris conueniat; & decisio relinquitur Iudici, cuius est vtriusque partis momenta expendere. sed belli illatio est sententiæ executio: vnde supponit sententiam esse latam, vel debere ferri in fauorem eius qui bellum infert.cuius autem ius est minùs probabile,non debet sententia pro illo, sed potiùs contra illum ferri; ac proinde non potest bellum mouere. *Alia est ratio litis, alia belli.*

Vtrùm autem Iudex teneatur sequi sententiam probabiliorem in Iudiciis, dictum est t. 2. quæst.19.art.6. dubit.7.

SECTIO QVINTA

DE OFFICIIS IVSTITIÆ DISTRIBVTIVÆ.

HACTENVS *dictum est de officiis Iustitiæ commutatiuæ, quæ potissimùm cernuntur in tribus, nempe in restitutione ob varias causas facta; in commutationibus contractuum; & in publicis Iudiciis, quibus puniuntur Rei, & absoluuntur innocentes. Sequitur vt breuiter agamus de functionibus Iustitiæ distributiuæ, & iniuriis quæ ibi committuntur. Hæ autem functiones maximè consistunt in distributione onerum & officiorum publicorum. Hæc onera publica potissimùm sunt vectigalia & tributa: officia autem publica sunt vel sæcularia vel ecclesiastica, quæ dicuntur beneficia, in quibus maximè committi solet simonia. Iniuria autem, quæ propriè Iustitiæ distributiuæ repugnat, vocari solet Acceptio personarum, quamuis hæc etiam contra Iustitiam commutatiuam interdum admittatur. Quare hæc sectio constabit quatuor capitibus. Primum erit, De acceptione personarum generatim, & speciatim in officiorum distributione. Secundum, De vectigalibus. Tertium, De beneficiis. Quartum, De simonia. etsi enim simonia propriè sit contra virtutem religionis; tamen quia maximè in beneficiis locum habet, de ea proximè post beneficia disputabimus.*

CAPVT XXXII.
De acceptione personarum.

Habet 4.Dubitationes. D.Thom.q.63.

DVBITATIO I.
Quid sit acceptio personarum, & quale peccatum.

1 DICO Primò, *Acceptio personarum* (Græcè *προσωποληψία*, quod nomen non minùs rectè potuisset verti *acceptio vultus* vel *faciei*, vt passim ex Hebræo constat נשא פנים) generatim iuxta modum loquendi Scripturæ dicitur, quando in aliqua distributione non respicitur causa, sed persona; id est, aliqua personæ conditio nihil ad prædictam distributionem faciens,ob quam is,qui minùs dignus est, præfertur digniori: vt si quis Prælatus beneficia, officia, vel ordines sacros, omissis dignioribus, conferat indignis, vel minùs dignis, quia amici, consanguinei, diuites. si Iudex sententiam ferat pro amico, non pro eo qui ius habet. Itaque duo propriè ad hoc vitium requiruntur. Primò, Vt bona, quæ distribuuntur, sint aliquo modo communia, saltem destinatione eius qui illa distribuit:vt si quis ludos institueret propositis præmiis, & ea distribueret posteà non victoribus,sed amicis suis,diceretur acceptor personarum.Secundò,Vt in distribuendo spectetur aliqua conditio personæ, nihil ad distributionem faciens, ob quam indignior præfertur digniori. 2 *Duo requiruntur.* Hinc patet, apud Deum non esse acceptionem personarum, etsi dona sua neque omnibus, neque æqualiter inter homines distribuat. 3 *In Deo non est acceptio personarum.* Primò, Quia acceptio personarum locum non habet, dum quis bona sua propria, ad quæ illi, quibus fit distributio, nullum ius habent, distribuit: Secundò, Deus in hac distributione non præfert indignum digno,ob aliquam conditionem in homine existentem, quæ nihil ad distributionem faciat. etsi enim interdum minùs dignos maioribus auxiliis præueniat, id facit ob iustissimas causas, nempe vt ostendat se gratis

gratis dare,& nemini se esse debitorem horum donorum. Tertiò, Quia omnibus auxilia prima salutis impertit, prout fert conditio cuiusque, & quemque iuuat ad vlteriora, saltem quatenus se ille per priora auxilia disponit & idoneum reddit. Hinc Actor.10. cùm Petrus cognouisset, Cornelium gentilem cum familia ad fidem Christi vocari, dixit: *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente, qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi.* vbi insinuat, potuisse videri acceptionem personarum apud Deum, si solis Iudæis, non etiam Gentibus eum timentibus & iustitiam operantibus, fidem in Christum contulisset. cùm enim Cornelius se per priora auxilia idoneum & dignum fecisset hoc dono, & Iudæi plerique essent indigni, debebat etiam ipsi conferri: alioquin visus fuisset Deus acceptor personarum: nam visus fuisset Iudæos minùs dignos præferre Gentibus dignis, idcircò tantùm quòd Iudæi essent; & pluris valuisset apud Deum in dono fidei conferendo esse Iudæum, quàm Deum timere, & mandata eius obseruare, in Gentibus. hæc tamen acceptio personarum non fuisset contra iustitiam: quia Gentes ad Christi fidē ius non habebant, vt probat Apostolus ad Rom.15. Simili modo Apostolus ad Rom.2. dicit *apud Deum non esse acceptionem personarum*, eò quòd cuique siue Iudęo, siue Græco, reddet secundùm opera sua. vnde insinuat, si Iudæis malè operantibus parceret, quia Iudæi; Gentibus autem malè operantibus non parceret, vel si Iudæos benè operantes remuneraret, Gentes non remuneraret, fore acceptionem personarum: etsi in parcendo his, non illis, non esset iniustitia.

4 *Quale peccatum.* Dico Secundò, Acceptio personarum ex genere suo est peccatum mortiferum, quia fit cum iniuria proximi. ratione tamen exiguitatis materiæ potest esse peccatum veniale: vt si in re parui momenti (v.g. in loco accumbendi ad mensam) præferatur minùs dignus digniori; vel si non sit magnum discrimen inter minùs dignum & digniorem.

DVBITATIO II.

In quorum bonorum distributione potissimùm locum habeat acceptio personarum.

5 *1. In Iure dicundo.* Respondeo, Primò In distributione Iuris, quam facit Iudex, dum partibus Ius dicit: vt docet D.Thomas q.63.art.4. etsi enim Ius dicere sit actus Iustitiæ commutatiuæ, quatenus ex officio est debitum: tamen quatenus fit inter duos, habet modum iustitiæ distributiuæ. Ius enim suo modo est quoddam bonum commune distribuendum partibus. In huius igitur distributione, si Iudex aliquid respiciat præter causarum merita, committit hoc vitium acceptionis personarum quod sæpè ei prohibetur in Scripturis: Leuit.19. *Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis: iustè iudica proximo tuo.* Item Prouerb.18. *Accipere personam in iudicio non est bonum*, id est, nihil habet boni, valdè est malum.

Vbi aduerte, non tantùm esse vitium acceptionis personarum, quando Iudex in ferenda sententia considerat personam potiùs quam æquitatem causæ: sed etiam quando causas pauperum differt & extrahit, causas autem diuitum expedit. Similiter quando vni parti concedit longiorem terminum ad probandum vel informandum quam alteri: cùm tamen par sit vtriusque ratio.

6 *Obiectio.* Dices, Iudicis arbitrio relinquitur vt terminos probationum constituat: ergo non facit iniuriam parti, si amico concedat longiorem.

Respondeo, Relinquitur arbitrio eius vt constituat terminos longiores vel breuiores, prout expediens visum fuerit, & causa postulauerit: non autem vt pro sua libidine & gratificandi studio vni possit concedere terminum longiorem quàm alteri, maximè cum notabili incommodo partis: nam hoc concessum est Iudicibus in gratiam vtriusque partis.

Secundò, Locum habet in collatione beneficiorum, & in electione & præsentatione ad illa. beneficia enim Iure naturali & positiuo debent conferri dignioribus, id est, qui optimè putantur officio functuri. vnde si consanguinitas, amicitia, vel simile quiddam nihil ad officium pertinens, in electione, præsentatione vel collatione spectetur, omissis dignioribus, committitur vitium acceptionis personarum. Vide D.Thomam art.5. Sed de hoc plura infrà cap.34. dub.13. 7 *2. In conferendis beneficiis.*

Tertiò, In conferendis officiis sæcularibus, vt in officio Consulis, Prætoris, Senatoris, Consiliarij, Quæstoris, & similibus: hæc enim sunt bona quædam communia Reipubl. instituta ad ipsius commodum, quorum distributio pertinet ad Principem. vnde tenetur Iure naturæ ea maximè idoneis & Reipubl. vtilibus conferre. *3. In officiis sæcularibus.*

Quartò, Locum habet in oneribus distribuendis: hæc enim iusta proportione distribui debent, ne pauperes magis grauentur quàm diuites: vt cap.33. dicetur de vectigalibus. *4. In vectigalibus.*

Quintò, In exhibendo honore seu reuerentia; vt si quis in publico consessu aut in mensa alicui non assignet locum, qui ei ratione eruditionis vel gradus debetur. debet tamen id fieri dolo vel lata culpa: alioquin non censetur iniuria. 8 *5. In honore.*

Notandum est, Titulum, ob quem alicui debetur honor, esse excellentiam naturæ rationali congruentem: quæ consistit in sapientia, virtute, & potentia: nullæ enim aliæ perfectiones reddunt naturam rationalem excellentem & honore dignam. 9 *Cur honor debitus.*

Vnde maximè honorandi: Primò, Homines sapientia & sanctitate præditi.

Secundò, Qui potentia præstant: vt Principes, quia diuinæ potentiæ sunt participes: & parentes, quia post Deum sunt nobis principium naturæ.

Tertiò, Senes, quia senium est signum prudentiæ & virtutis.

Quartò, Diuites, quatenus diuitiæ sunt instrumentum virtutis, dum ad multa bona opera facultatem præbent. Quòd si diuitiæ per se considerentur, nullo honore dignæ sunt: quia per se nullam excellentiam habent, qua naturam rationalem ornent, cùm ex rebus infirmis constent. vnde si quis diuiti propter illas (quasi illæ per se aliquid magni sint) honorem, præ aliis virtute aut scientia claris, exhibeat, committet vitium acceptionis personarum: nam in honore distribuendo non spectabitur causa, sed persona, cum iniuria quadam probitatis & sapientiæ.

Aduerte tamen, dupliciter posse diuites ob diuitias præcisè consideratas honorari. Primò, Si solùm exteriùs honorentur ob receptam consuetudinem, sine tamen interiori æstimatione & reuerentia erga diuitias: & hoc modo non est peccatum, si fiat sine cuiusquam iniuria: quia externa illa consuetudo non est per se mala. Secundò, Si fiat ex interiori quadam æstimatione, qua diuitiæ secundùm se præferantur, vel exæquentur virtuti: & sic est peccatum acceptionis personarum, quod reprehendit D.Iacobus cap.2. suæ epistolæ, cùm ait: *Fratres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri* IESV CHRISTI *gloriæ. etenim si introierit in conuentum vestrum vir annulum aureum habens, in veste candida*, &c. vbi docet esse peccatum acceptionis, talem præferre fideli pauperi ob nudas diuitias, & fieri potest: vt si fiat cum notabili alterius contemptu vel iniuria: alioquin est solùm veniale. 10 *Dupliciter diuites honorantur.*

Dices, Videtur semper esse mortale: quia præferre diuitias virtuti, eásque pluris æstimare, videtur esse peccatum mortale: tum quia est magnus contemptus virtutis, tum quia talis videtur esse paratus deserere virtutem propter diuitias. 11 *Obiectio.*

Respondeo, Si expressè & cum plena animaduersione diuitiæ præferantur vel exæquentur virtuti, sine dubio erit peccatum mortale, ob rationem allatam:

sed

ſed regulariter non ita fit: nam hæc comparatio non fit expreſsè & formaliter, ſeu vt dici ſolet, in actu ſignato; ſed ſolùm implicitè ſeu interpretatiuè, ipſo exercitio. ſolæ enim diuitiæ verſantur ob oculos, & magni æſtimantur, & relicta virtutis conſideratione honorantur.

12 *Obiectio 2.* Dices Secundò, Honoris exhibitio pertinet ad obſeruantiam, non ad Iuſtitiam diſtributiuam: ergo acceptio perſonarum in ea locum non habet.

Reſpondeo Negando conſequentiam; quia vbicumque eſt aliqua diſtributio rerum aliquo modo debitarum inter plures; ibi ſuo modo locum habet acceptio perſonarum, etiamſi talis diſtributio non ſit propriè actus Iuſtitiæ diſtributiuæ, vt patet in Iure dicendo.

Dici etiam poteſt, Exhibitionem honoris, quatenus reſpicit debitum ſingulorum virtuti ſeorſim, abſque comparatione ad virtutem aliorum, pertinere ad obſeruantiam: quatenus verò immediatè reſpicit debitum proportioni, nimirum vt honor exhibitus reſpondeat proportioni, quæ eſt inter virtutem multorum, ſic pertinere ad Iuſtitiam diſtributiuam; quia Iuſtitiæ diſtributiuæ ſeruat formam.

DVBITATIO III.

Vtrùm illi qui conferunt officia ſæcularia, peccent mortiferè peccato acceptionis perſonarum, ſi non eligant digniſſimos quoſque.

13 *Aſſumens indignum, tenetur.* RESpondeo, & Dico Primò, Eos, qui aſſumunt ad officia ſæcularia (v. g. ad officium Gubernatoris oppidi vel arcis, Prætoris, Iudicis, Capitanei, Secretarij, Commiſſarij, Quæſtoris, & ſimilia) ineptos, aut qui malè putantur adminiſtraturi, peccare mortiferè, & teneri Reipub. ad ſarcienda damna inde ſecuta. eſt communis ſententia DD. Probatur Primò, Quia qui hæc officia conferunt, vel conferunt ea ex debito ſui officij, vt Principes & Gubernatores; vel ex horum commiſſione. Si conferunt ex officij debito, tenentur lege iuſtitiæ procurare Reipub. miniſtros idoneos: nam officium ipſorum obligat ipſos lege iuſtitiæ erga Rempub. cùm propter illud ſtipendia & tributa accipiant. ſicut œconomus, cui gubernatio domus commiſſa eſt, tenetur ex officio (ac proinde ex iuſtitia) conducere famulos & operarios idoneos. Si ex commiſſione, tenetur ſimiliter ex iuſtitia: quia qui ex commiſſione facit, non minùs tenetur, quam is qui commiſſionem dedit: nam hoc ipſo, quo commiſſionem ſeu mandatum acceptat, ſeipſum obligat ad ritè exequendum. Secundò, Principes & Gubernatores tenentur ex iuſtitia Rempub. rectè adminiſtrare, & quantum commodè poſſunt eius damna impedire: atqui hoc facere non poſſunt, niſi idoneis miniſtris & officialibus vtantur: nam pleraque per hos exequenda ſunt: ergo ſi ineptos adhibeant, peccant contra iuſtitiam, & tenentur ad reſtitutionem damni ſecuti. qui enim cauſam damni dat, damnum dediſſe videtur.

14 Dices, Etſi modò non ſint idonei, ſperatur tamen aliquando valdè idoneos fore: ergo ſaltem poterunt talibus conferri.

Reſp. Id poſſe interdum locum habere tranquillâ Republicâ, dum officium per Vicarium adminiſtrari commodè poteſt, & aliæ iuſtæ cauſæ, cur ita fiat, adſunt. Secùs eſt quando Reſpub. eſt turbata, & præſentem opem virorum aptiſſimorum, tum in politia, tum in militia flagitat.

Hinc patet, eos, qui conſtituunt Quæſtores ſeu receptores, quos ſciunt malignè ſoluere, & tergiuerſando munera extorquere à creditoribus, teneri rependere damna, quæ creditores per tales Quæſtores incurrunt, ſi ipſimet Quæſtores (qui proxima cauſa ſunt) non reſtituant.

Dico Secundò, Qui omiſſis aptioribus aſſumit minùs idoneos, peccat quidem & ſæpè mortiferè, non tamen tenetur ad reſtitutionem, ſi iſti verè idonei erant. Colligitur ex Soto l 3. de Iuſtitia q. 6. artic. 4. & apertè docet Michael Salon. q. 63. art. 2. Petrus Arragonius eodem loco, qui pro eadem ſententia citat Didacum Perezium. 15 *Aſſumens minùs idoneum,*

Quod peccet, Probatur Primò, Quia iniuriam quamdam facit digniori, præferendo ei minùs dignum: maius enim ius habet, qui eſt aptior. hæc tamen iniuria non eſt contra Iuſtitiam commutatiuam, ac proinde non obligat ad reſtitutionem; ſed tantùm contra iuſtitiam diſtributiuam, cuius ius conſiſtit ſolùm in maiore aptitudine & proportione ad bonum diſtribuendum.

Secundò, Quia plerumque naſcuntur graues offenſiones & alienationes ſubditorum à Superioribus, ob huiuſmodi collationes. quæ interdum ſunt cauſa multorum malorum: vt cùm vident negligi eos, qui in fide & obſequio Principis perſtiterunt, & exilia ſunt perpeſſi; promoueri autem, qui partis aduerſæ fautores fuerunt.

Tertiò, Quia conſtituendo miniſtros minùs idoneos, quando aptiores non deſunt, facit contra fidelitatem, quam debet Reip. tenetur enim ſaltem ex fidelitate, procurare miniſtros quàm maximè idoneos, ſi poteſt: ſicuti œconomus, ſi fideliter officium ſuum præſtare velit, tenetur conducere operarios & miniſtros domino ſuo quàm maximè idoneos, quantum commodè poteſt. vnde ſicut œconomus grauiter peccaret contra fidem ex officio debitam domino ſuo, ſi in conducendis operariis ſolùm ſpectaret vt ſuos amicos promoueret, reiectis aliis, qui longè plus prodeſſent domino; ita illi qui officia Reip. conferunt, grauiter peccant, ſi promoueant eos tantùm, qui ſanguine vel amicitia ipſis iuncti ſunt, vel munera obtulerunt, vel priuatis ipſorum intentionibus meliùs ſeruient, præteritis aliis longè aptioribus: quia peccant in Rempub. præferentes commoda priuata vtilitati communi, contra fidem Reip. datam.

Vbi aduerte, eum, qui aliquam adminiſtrationem ſuſcepit, videri ſe tacitè ad duo obligare. Primò, Ad curandum vt ſuâ negligentiâ nullum damnum detur; & ad hoc ſe obligat lege iuſtitiæ, ita vt teneatur ad reſtitutionem, ſi non præſtiterit. Secundò, Quòd promouebit commoda eius, cui per officium ſeruit, in omnibus, quantum commodè poterit: ſeu quòd officium quàm optimè adminiſtrabit. etſi enim qui officium inſtituit, non obliget alterum ad diligentiam extraordinariam, ſed ſolùm ad communem; (qualem alij eiuſdem conditionis præſtare ſolent) tamen mens eius eſt vt officium, quantum commodè fieri poterit, quàm optimè adminiſtretur. & hoc ipſum cenſetur aliquo modo promittere qui officium acceptat. nemo enim vellet conducere operarium vel famulum, quem alia mente eſſe putaret. Verùm hæc obligatio, qua parte ſe extendit ad optimum modum, non cenſetur eſſe ex iuſtitia, ita vt inducat neceſſitatem reſtitutionis, ſi non omnia optimè præſtita fuerint; (modò damnum datum non ſit, nec aliquid, quod ex officio erat neceſſariò faciendum, prætermiſſum) ſed ſolùm ex fidelitate, abſque obligatione reſtitutionis. Non enim ſatis fideliter dicitur officium peregiſſe, qui aliqua domini ſui commoda, quæ facili negotio potuiſſet curare, prætermiſit; ſicut exemplo œconomi, qui prætermiſſis optimis operariis, conducit mediocres, ſibi amicitia deuinctos, oſtenſum eſt. 16 *In officio duplex obligatio.* Principes igitur & alij, qui vel ex officio vel ex commiſſione conferunt minora officia Reipublicæ, tenentur ex fidelitate, quam Reipub. debent, conferre ea maximè idoneis, quantum commodè poterunt: alioquin erunt infideles Reipublicæ; quæ infidelitas in re magni momenti poteſt eſſe peccatum mortale. & meretur puniri in ſubditis priuatione officij & molctâ pecuniariâ. 17 *Tenentur ex fidelitate conferre digniſſ. mis: ex iuſtitia, dignis.*

Confirmatur, Quia mens Reip. & ipſius Principis eſt, vt officia conferantur digniſſimis; & cum tali onere

re

Digitized by Google

re permittit quædam conferri à supremis suis officialibus, vel à Gubernatoribus oppidorum, vel à præfectis militum in militia: ergo hi omnes tenentur conferre maximè idoneis; id est, iis, qui optimè putantur functuri: alioquin peccant in re graui contra fidem, quam
18 Principi & Resp. debent; & merentur puniri, quia grauissima mala consequuntur, ex eo quòd non detur opera, vt officiis publicis applicentur aptissimi: dum enim satis est collatori, illum, cui vult conferre, videri vtcumque idoneum, sæpè fit vt fallatur, sitque ineptus, vel certè prauus & malè administraturus: quo fit vt peruertatur iustitia, & omnia per munera & extorsiones gerantur. Itaque in re tanti momenti & periculi, tenentur Superiores dare operam sub peccato mortali, vt quàm maximè idoneis conferantur.

Denique nisi in officiis conferendis summa cura adhibeatur, sensim Respub. impletur ministris atheis, politicis, ambitiosis, auaris; qui sua, & suos dumtaxat curent & promoueant, commune bonum negligant, omnia ad priuatas quasdam suas intentiones dirigant; qui ius & fas, iustitiam & religionem auro venalem habeant; ex quibus nihil aliud quàm euersio religionis & iustitiæ expectari possit.

19 Quales autem esse debeant, qui constituuntur officiales in Rep. breuiter insinuat Iethro socer Moysis Exod.18. *Prouide, inquit, de omni plebe viros potentes, timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos.* Vbi notantur quatuor conditiones, quas Principes in conferendis officiis debent habere præ oculis, teste Caiet. Prima est, Vt sint *potentes*, id est sapientia, industria, & strenuitate idonei, vt rectè Caiet. explicans illum locum. Secunda, *timentes Deum*. nihil enim ita compellit hominem iustè agere, vt timor Dei, vbique præsentis & omnia intuentis. vnde alibi Scriptura ait, *Qui timet Deum, faciet bona.* &, *Qui sine timore est, non poterit iustificari*, quare nec iustè agere. Tertia, in quibus sit *veritas*, id est, qui neminem decipiant, sed faciant quod promiserunt, & quod legibus præscriptum est. Quarta, *odientes auaritiam*, id est, qui non studeant opibus accumulandis; & multò minùs munera accipiant. hic est enim maximus iustitiæ scopulus.

Quatuor conditiones requisitæ in iis qui præsunt.

20 Ex his patet, præcipuum munus Principis esse, curare vt quàm maximè idoneos ministros habeat: hinc enim totum Reipub. bonum dependet, cùm per hos omnia administrentur. Itaque peccatum mortiferum erit si id negligat. Non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi in particulari constet aliquem ineptum adhibitum: quia alias non censetur causam damni contra obligationem iustitiæ dedisse.

Præcipuum munus Principis.

21 Notandum tamen Primò, quando Princeps aduertit, sensim multos abusus irrepere, teneri lege iustitiæ obuiam ire; ac proinde eos adhibere, qui talibus incommodis possint mederi Itaque cùm ij, qui alias possent videri idonei, hoc statu rerum non sint idonei, non potest eos applicare: debent enim esse idonei pro statu præsenti.

Debent esse idonei pro statu præsenti.

22 Notandum Secundò, Ea quæ diximus, maximè intelligenda esse de officiis maioris momenti, vt sunt omnia, quæ coniunctam habent iurisdictionem, vel à quibus multum pendet in Repub. vt officium Præsidis, Secretarij, Consiliarij, Thesaurarij & similia Si autem officium non sit tale, non erit peccatum mortale, saltem in supremo Principe, conferre minùs digno; modò tamen verè sit idoneus. Idem dicendum, si non sit inter eos magnum discrimen aptitudinis, ita vt hic non putetur notabiliter minùs benè functurus munere, quàm ille, cui præfertur. vnde diximus in propositione, *sæpè* peccare mortiferè, non *semper*. Verùm de his plura infra cap 34. De beneficiis.

Officia maiora & minora.

23 Notandum Tertiò, Caietanum v. Electio officialis, putare non esse peccatum mortale prætermittere digniorem: quia, inquit, non video hic acceptionem personarum, nec video hic habere locum Iustitiam distributiuam, cùm officium hoc non detur ciui, vt parti communitatis. Sed hæc ratio nullius est momenti, etsi enim non peccetur mortiferè ob iniuriam factam digniori, (quia nullum ius strictum ad illud officium habet, sicut is qui electus est aut præsentatus) peccatur tamen ob iniuriam vel infidelitatem in Rempub. Deinde falsum est, Iustitiam distributiuam hic locum non habere: quia pleraque officia non possunt dari nisi subditis. Denique etsi possint interdum dari extraneo; tamen si velit dare subdito, debet dare maximè idoneo: is enim maius ius habet in distributione, quamuis violatio huius iuris non sit semper peccatum mortale, vt suprà diximus.

Sententia Caietani. *Refutatur.*

DVBITATIO IV.

Vtrùm officia sæcularia possint vendi.

NOtandum, in officio sæculari quinque considerari posse. Primum est, Obligatio ad certas functiones, 24
quæ propriè vocatur officium, & est fundamentum ceterorum. Secundum, Iustum stipendium, vel ius ad tale stipendium, quod ius oritur ex officio. Tertium est, Dignitas quædam & eminentia, ob quam in Republica honoratur. Quartum, Occasio lucrandi. Quintum, Excessus stipendij supra debitum. Nunc

Quinque in officio consideranda.

Respondeo, & Dico Primò, officia sæcularia ratione 25
primi & secundi vendi non possunt, ratione tamen reliquorum trium vendi possunt, ac proinde non est per se illicitum talia officia vendere. Prior pars patet, quia nemo potest mihi vendere onus, quod mihi ipsi subeundum est: hoc enim quisque potiùs optat redimere & excutere, quàm emere & accersere. neque etiam potest mihi vendere iustum stipendium illi operi annexum, quia hoc ex iustitia debitum est ei qui onus subit. Confirmatur vtrumque, quia nemo potest operario vendere obligationem laborandi in horto suo, aut iustum stipendium labori illius debitum.

Qua ratione possint vendi, qua non.

Altera pars probatur Primò, Nam eminentia illa 26
magni æstimatur apud homines, & pecuniâ comparari solet. longè enim pluris veneunt dominia, quæ habent annexos maiores titulos dignitatum. similiter occasio & commoditas lucrandi, magni æstimatur. qualis est in officiis, quibus competit pars confiscationis vel iustæ prædæ, vt in quibusdam officiis Curiæ Romanæ. Denique si stipendium excedat operam & industriam officij, ille excessus æstimari potest, maximè ab ipso Principe, qui potest eum ab officio separare: si ergo relinquatur, potest exigi compensatio.

Eminentia seu dignitas, & occasio lucrandi, pretio sunt æstimabiles.

Probatur Secundò, Quia hæc omnia sunt res huma- 27
næ, non spiritales, & pretio æstimari solent: ergo nihil obstat quin per se vendi possint. secùs est de beneficiis quæ sunt res spiritales.

Tertiò, Quia Barones, Comites, Marchiones & Duces possunt vendere suos titulos & status, vt recepta consuetudo probat: ergo officiorum sæcularium venditio per se non est illicita.

Dico Secundò, Etsi per se non sit illicitum hæc offi- 28
cia vendere, tamen ob multa incommoda, quæ inde sequi solent, plerumque est illicitum & etiam perniciosum, maximè si aliquam iustitiæ administrationem habeant. est communis Doctorum. vide Caietanum v. Officiorum venalitas. Sotum lib.3.q.6.art.4. Nauarr. cap. 25.n.7. Probatur, quia hinc plerumque solent sequi hæc incommoda. Primò, Quòd non conferatur dignioribus, imò neque dignis: sed indignis, qui pecuniis supplent quod meritis deest. digni enim vel tantis pecuniis carent, vel certè censent indecorum hac via ad officia irrepere. Secundò, Quòd hoc modo magis prouocentur homines ad studium pecuniarum, quibus vident dignitates parari, quàm ad studium probitatis & bonarum disciplinarum, quibus in Repub. vident parum loci relictum. Tertiò, Quòd ij, qui hæc officia sunt consecuti, non administrent ea prout Reipub. bonum postulat, sed pro suo compendio, vt & pretium recuperent, quod soluerunt, & præterea ditescant. vnde

Plerumque est illicitum.

Incommoda subsequa.

fit

fit vt multa iniustè extorqueant, iustitiam venalem habeant, diuitibus & potentioribus faueant, causas pauperum negligant. Quare meritò hæc venditio censenda est pestis Rerumpublic. vnde rectè etiam in Iure prohibetur. collatione 2. titulo, vt Iudices sine quoquo suffragio fiant. cap. 1. vbi præcipitur, vt personæ, quibus conferuntur officia publica, pro iis nihil soluant; & apud Sinenses omnia officia conferuntur gratis, & non nisi maximè idoneis per longum examen iudicatis.

Petes, quibus circumstantiis licitè fieri possit hæc venditio?

29 *Conditiones requisita vt possint vendi.* Respondeo & Dico Tertiò, Vt licitè fiat, requiruntur hæ conditiones. Primò, Vt vendens habeat auctoritatem. Secundò, Vt vendantur quantum fieri potest digniori. Tertiò, Vt pretio moderato. Quartò, Vt id censeatur necessarium, vel vtile bono publico. Quod ad primam attinet, auctoritas vendendi est in solo Principe supremo, vel in Republica libera. Ratio est, quia hæc sunt bona Reipublicæ, ac proinde eorum dispensatio est supremi Principis, aut ipsius Reipubl. si sit sui iuris. Inferiores itaque, etsi Magnates sint, non possunt, nisi vel Principis concessu, vel legitima præscriptione seu vsucapione.

30 *2. conditio. Si venditum inepto.* De secunda conditione ratio est, quia omnia officia dignioribus conferenda sunt. quare si Princeps vendiderit alicui inepto, debet rescindere contractum, & officium venditum resumere; & consequenter pretium pro eo acceptum restituere. Damnum secutum primo loco sarcire tenetur emptor, secundo loco Princeps. Si tamen particularis persona ex facultate Principis vendiderit, non tenetur restituere pretium, etiamsi emptor ob dignitatem suam priuetur; quia venditor non rescindit contractum, nec priuat emptorem re vendita, sed emptor, qui suæ conditionis conscius ausus fuit emere, sibi imputet si officium amittat. neque venditor tenetur ei de euictione, quia conditionem rei non ignorauit.

3. conditio. De tertia, Nisi pretium sit moderatum, datur occasio emptori vt multa iniquè extorqueat; vt quotidiana docet experientia.

31 *Sarcire damni secutum.* Petes. Vtrùm is, qui immodico pretio dedit occasionem emptori præter ius & fas exigendi à subditis, teneatur ad restitutionem damni Reip. si ille non restituerit?

Respondeo, Non teneri, nisi talis sit, vt ex officio teneretur illud damnum impedire, vt Princeps, Gubernator, Præses, &c. Ratio est, quia illa venditione solùm est causa remota illius damni. non enim si tibi aliquid vendidi immodico pretio, & tu vt soluas, furtum committas, ego censeor causa furti. si tamen Princeps vendidit, tenetur illud damnum sarcire, non præcisè quia occasionem dedit, sed quia cùm teneretur impedire ex officio, non impediuit.

32 *4. conditio.* Quod ad quartam attinet, nempe hanc venditionem non posse licitè fieri nisi ob Reipubl. necessitatem, vel vtilitatem. probatur; quia hæc officia non sunt bona Principis propria, vt tributa, sed Reipub. communia, quorum administrationem & collationem commisit Principi, communis vtilitatis causâ: atqui Reip. mens non est vt hæc officia vendantur nisi id videatur expediens bono communi: vt si summa esset conflanda, quæ aliter commodè haberi nequiret. Nec potest alia esse iusta ratio ea vendendi; quia venditio est contra naturalem institutionem talium officiorum. Si tamen Princeps extra hunc casum venderet, non esset venditio irrita; peccaret tamen, præsertim si hoc officium haberet vllam iustitiæ administrationem. Ita Sotus & Caiet. suprà, & alij DD. passim.

* * *

CAPVT XXXIII.

De Tributis & Vectigalibus.

Constat Dubitationibus 11.

NOTANDVM est, nomine *Tributi* generatim significari id, quod Principi vel Reipublicæ a priuatis solui solet, ad onera communia sustentanda: quod variis nominibus appellari consueuit, vt videre est apud Siluest. v. Gabella primò. Duo tamen sunt præcipua nomina Latina huic rei accommodata, *tributum* & *vectigal*, quæ habentur ad Roman. 13. *Reddite*, inquit Apostolus, *omnibus debita, cui tributum*, (Græcè φόρον) *tributum; cui vectigal*, (Græcè τέλος) *vectigal.* vbi *tributum* (φόρος) accipitur strictè, vt distinguatur contra *vectigal*, (τέλος:) & hoc modo *tributum* nihil est aliud quàm pensio, quæ subditis soluenda imponitur iuxta cuiusque facultates, præsertim prædiales, ad Principis dignitatem vel communia impendia sustinenda. Sed passim à Doctoribus accipitur generalius. 1 *Tributum.*

2 *Vectigal verum.* *Vectigal* autem propriè significat, Primò, Pensionem, quæ soluitur pro rebus quæ exportantur vel importantur in ciuitatem vel prouinciam, vt ea quæ soluuntur in portubus & regnorum confiniis. & olim quidem octaua pars debita erat, vt docet Couarruuias ad regul. Peccatum, par. 2. §. 5 n. 1. & patet L. Ex præstatione. 7. C. de vectigalibus. Sed hoc tempore istud vectigal varium est pro diuersitate regnorum, ex quibus deferuntur, vel in quæ importantur.

Portorium. Secundò, Id, quod soluitur pro transuectione mercium per pontes & flumina, quod solet vocari portorium, quamuis hoc nomen etiam generaliter vsurpetur pro quouis vectigali.

Pedagium. Tertiò, Quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam seu locum, pro custodia viarum, quod pedagium seu guidagium dici solet.

3 *Ex venditione vel permutatione.* Quartò, Quòd soluitur ex rebus venditis aut permutatis; quod Hispani vocant *Alcauala*, teste Medina q. 13. vt si vendas domum 1000. aureis, quibusdam locis soluendi Principi 100. aurei, id est, decima pars pretij. ita fit in Hispania, teste Couarr. & Medina suprà; sed dimidium soluit emptor & dimidium venditor. si autem domum permutes cum alia domo, vel cum agro, ex vtraque re soluitur decima pars, quasi duplex sit venditio.

4 Aliquando vectigal accipitur amplè, vt etiam tributum complectatur, & sic agri dicuntur vectigales, ex quibus penditur tributum: vt notat Couarruuias.

Munera triplicia. Præter hæc debita, sunt quædam onera subditorum, quæ à Iurisperitis *Munera* vocantur. ea autem sunt triplicia, realia, personalia, mixta. *Munera realia* sunt obsequia, quæ Principi præstantur ex rebus subditorum, vt iumentis, plaustris, canibus. *Personalia*, quæ per ipsas personas exhibentur: vt seruire certis temporibus Principi in aula vel foris, illum ad hæc vel illa loca, aut etiam ad bellum comitari. *Mixta* sunt quæ vtroque exhibentur, vt cùm quis suis sumptibus tenetur illum ad bellum comitari. His positis, sit

DVBITATIO I.

Quæ conditiones requirantur vt vectigal seu tributum generatim acceptum censeatur iustum.

5 *Quinque conditiones iusti vectigalis iuxta Caiet.* CAietanus in Summa v. Vectigalia iniqua, requirit quinque conditiones, nempe vt sit iustum ex agente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu.

Ex agente iustum est, quando imponitur ab eo, qui habet legitimam auctoritatem, & consequenter illis, qui non sunt exempti.

Ex fine, quando est iusta causa imponendi. hæc duplcs est. Prima, Sustentatio dignitatis Principis: cùm enim Princeps pro Republica laboret, eam regendo, in pace conseruando, & defendendo, iustitia postulat vt vicissim Respublica eum pro dignitate sustemet: dignus enim est operarius mercęde sua. Hac ratione tributum est iustum Principis stipendium. Secunda, Necessitas, vel certè magna vtilitas boni publici, cui alia ratione subueniri nequit; vt si miles necessarius pro defensione patriæ, pro securitate viarum; si instauranda opera publica, &c.

6 *Ex forma*, quando debita proportione imponitur, nempe pro ratione facultatum cuiusque, & contractuum, quos quisque facit; ne pauperes grauentur præ diuitibus, & non mercatores præ mercatoribus: iniquum enim est si pauperiores amplius ad Principis statum vel communia impendia conferre cogantur quàm ditiores; aut non mercatores, quàm mercatores; aut si alij præ aliis immodicè grauentur.

Ex materia, quando imponuntur illis rebus, quæ negotiationis causa deferuntur, & non illis, quæ ad vsus necessarios & inopiæ solatium emuntur & venduntur; vt sunt panis, potus communis ciuium, caro, & similia.

Ex vsu, quando insumuntur in causam publicam, ob quam sunt imposita, & non prorogantur vltra necessitatem.

7 *Quinque modis potest esse iniquum.* Hæ omnes conditiones debent concurrere iuxta Caietanum, vt vectigal iustum censeatur: vnde etiam quinque modis fieri potest vt sit iniquum. Primò, *Ex auctore*: vt si non habeat auctoritatem Principis, aut imponat exemptis. Secundo, *Ex fine*: vt si non imponatur ob publicam necessitatem, aut magnam vtilitatem. Tertiò, *Ex forma*: vt si subditi onerentur absque proportione debita, vel si grauamen sit immodicum: vt si alicui speciei (v g cereuisiæ vel farinæ) tantum imponatur, vt qui illam faciunt & vendunt, non possint ex lucro se sustentare: respectu enim horum est immodicum. Quartò, *Ex materia*: vt si imponatur rebus ad vitam omnino necessariis. Quintò, *Ex vsu*: vt si non impendatur ad publicam vtilitatem.

8 *Medina requirit tres tantummodò.* Aduerte, illud de materia, non esse omnino necessarium, vt infrà dicemus. vnde Medina C. de restitutione q.13. solùm requirit tres conditiones ad iustitiam vectigalis. Prima est, Vt sit *auctoritas* in imponente. Secunda, Vt sit *iusta causa* ob quam imponitur. Tertia, Vt *conueniens forma* seu proportione imponatur. proportio enim est veluti forma vectigalium, cùm debeant imponi secundùm rationem Iustitiæ distributiuæ. His conditionibus concurrentibus vectigal iustum erit, & iustè exigetur. quòd si posteà non impendatur vt oportet, tunc cessat causa exigendi: non enim est iusta causa exigendi, nisi curetur vt in eam impendatur.

DVBITATIO II.

In quibus existit hæc potestas legitima vectigalis imponendi.

9 *1. In Summo Pontifice.* RESpondeo, Existere tantùm in iis Principibus & Rebuspublicis, quæ in sua administratione Superiorē non agnoscunt. Primùm igitur hęc potestas est in *Summo Pontifice*, qui in locis, quæ ipsi in temporalibus subsunt, potest tributa imponere, & ea aliis concedere. in aliis autem locis directè non potest; quia tributa debita sunt Principibus sæcularibus pro regimine ciuili seu temporali; pro spiritali autem non dantur tributa, vel vectigalia, seu gabellæ, sed decimæ.

10 *Potest vbique indirectè.* Si tamen id esset necessarium ad bonum Ecclesiæ, (vt si Turcæ infinito numero se infunderent in orbem Christianum, vel hæretici supra modum inualescerent, & Principes Christiani essent negligētes, nec alia suppeteret ratio succurrendi) posset Papa extra ditionem suam temporalem, aliquod vectigal imponere, & subsidia necessaria imperare, quia habet plenam potestatem in temporalibus, prout necesse est ad defensionem Ecclesiæ & bonorum spiritualium. & omnes Christiani non minùs tenentur obtemperare & succurrere Pontifici àd defensionem Reipublicæ spiritalis, quam Principi sæculari ad defensionem Reipub. ciuilis, cùm ipsi ad vtramque Rempub. pertineant. Posset etiam in tali casu Principem Christianum, qui nollet opitulari, deponere, & alium sufficere, qui tributa necessaria ad huiusmodi sumptus imponat, & Ecclesiam defendat. Denique posset ciuitati seu Reipubl. dare ius absolutum & independens se administrandi, & non agnoscendi Superiorem in temporalibus, priuando priorem Principem suo regno in pœnam illius criminis: horum enim omnium est eadem ratio, quia supremam potestatem habet in temporalibus in ordine ad spiritalia, vt communiter Theologi tradunt, de quo plura 2.2.q.1. art.10 dicenda sunt.

11 *Secundò, In Concilio generali.* Secundo. Hæc potestas est in *Concilio generali*, vt patet ex cap Super quibusdam. §. Præterea, de verborum significat. vbi Innocent. III. sic ait: *Duximus declarandum, illa esse pedagia, guidagia, salinaria interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Concilij Lateranensis largitione concessa, vel ex antiqua consuetudine, à tempore, cuius non extat memoria, introducta.* Ex quibus verbis colligitur Primò, Hanc potestatem concedendi vectigalia esse in quouis Concilio generali. quia omne Concilium generale parem auctoritatem habet. Secundò, Eam potestatem esse etiam in Pontifice; (vt rectè notat Caietanus v. Vectigalia) quia tota Potestas, quæ est in Concilio, est in Pontifice, cùm totum Concilium non maiorem habeat iurisdictionem quam Pontifex solus, vt passim Theologi tradunt. Porrò quando hęc potestas dicitur esse in Concilio, accipiendum est Concilium cum suo capite; quale fuit Concilium Lateranense: non enim est vlla ratio, cur hæc potestas debeat concedi Concilio acephalo. cùm hoc dici vix possit Concilium, & Iure diuino teneatur caput, si desit, eligere.

Aduerte tamen, hîc non dici Concilium posse imponere, sed solùm insinuari posse cōcedere: quod potest fieri dupliciter. Primò, Concedendo tributa ex locis Ecclesiæ subiectis; quo modo regna & ducatus, Ecclesiæ temporaliter subiecta, Principibus sęcularibus conceduntur in feudum: & hæc sicut Concilium potest concedere, ita & imponere. Secundo, Tribuendo alicui domino vel communitati ius supremi dominij, seu Imperij, quo ab alio in sua administratione non dependeat, & consequenter ius exigendi vectigalia, quod ex illo sequitur. hæc tamen non potest ipsum Concilium immediatè & directè imponere: potest tamen indirectè, sicut dictum est de Pontifice. 12

Tertiò, In Imperatore. Tertiò, Hæc potestas est in *Imperatore*, qui potest tributa imponere omnibus locis Imperio subiectis, si Principes inferiores, vel Respub. legitima vsurpatione hoc ius contra ipsum non præscripserunt; quatenus enim præscripserunt, eatenus ipse non potest, de quo vide sup. cap 6. dub. 12.

Quartò, In Regibus. Quartò, Est in omnibus *Regibus* & in aliis potestatem quasi regalem habentibus, eò quòd in sua administratione Superiorem non recognoscant. qualis est Dux Florentinus, Mediolanensis, Brabantinus, & similes: Comes Flandriæ, Hannoniæ, Arthesiæ, & similes, & multæ Respub. vt Veneta, Genuensis.

13 *Cur in solis supremis.* Petes, Quare hæc auctoritas solùm est in illis qui in suo regimine Superiorem non agnoscūnt.

Respondeo, Quia qui Superiorem non agnoscunt, immediatè habent auctoritatem à populo: vnde à populo accipere debent tum quæ necessaria ad sustentationem status dignitatis; (id enim est iustum stipendium functionis, quam subeunt boni publici causâ) tum quæ necessaria ad rectam administrationem multis enim opus habent, partim vt officialibus stipendia soluant, partim vt fines tueantur, hostes repellant, & iniurias vindicent. Itaque sicut operario Iure naturæ debetur merces, & omne id quod necessarium est ad perficiendum opus, prout expresse vel tacitè conuentum fuerit, ita Principi Iure naturæ debentur à populo, tum iusta stipendia ad sustentandam dignitatem, tum necessaria subsidia ad rectam ad-

ministrationem qui verò in sua administratione ab alio Superiore dependet, non à populo, sed ab eo, à quo constitutus est, & officium accepit, stipendia & necessarios sumptus accipere debet, nec vllum ius habet quidquam exigendi à populo, nisi quod ei à suo Superiore concessum fuerit. ab eodem enim debetur stipendium, à quo imponitur administratio. Vnde patet, Proreges, Gubernatores, & quosuis alios Principum Vicarios non posse tributa exigere. Idem dico de Ducibus, Comitibus, Marchionibus, qui à Principibus absolutis constituti, acceperunt dominium aliquorum oppidorum vel pagorum cum parte aliqua vectigalium, qua statum suum sustentent: cùm enim in sua administratione Superiorem agnoscere debeant, non habent potestatem noua vectigalia imponendi.

14 *Quintò, In iis, qui præscriptione acquisiuerunt.*

Quintò, Hæc potestas est in omnibus dominis locorum, & Rebuspub. quę legitima præscriptione ius illud quasi regium, seu liberæ administrationis obtinent: etsi enim ius exigendi vectigalia, quæ à Rege imposita & concessa fuerint, præscribi seu vsucapi possit contra alium, qui prætenderet ea à Rege sibi concessa, idque sine iure illo quasi regio; tamen ius imponendi & suo nomine exigendi vectigalia non potest vsucapi, nisi simul ius illud liberæ iurisdictionis vsucapiatur: ex hoc enim illud dependet. Sicut ius decimarum non potest à laico nomine proprio vsucapi; quia essentialiter dependet ex titulo ecclesiastico. Itaque cùm hoc ius liberæ & independentis administrationis, quod vocatur Ius meri & mixti Imperij, possit vsucapi absque titulo, tempore immemorabili, & cum titulo tempore quadraginta annorum, vt sup. c. 6 dub. 12. ostensum est, cum Couarruuia ad reg Possessor, p. 2. §. 3. num. 3. etiam ius imponendi vectigalia, quod ex illo sequitur, eodem tempore vsucapi potest. Vnde non rectè id negauit Alphonsus Castro l. 1. de lege pœnali, cap. 11.

15 *Collecta.*

Notandum Primò, Ciuitates, etiam subiectas, posse suis ciuibus ob publicum bonum imponere quædam onera, quæ vocantur *collectæ*, vt docet Caietan. v. Vectigalia iniqua; vt ad reparationem mœnium, pontium, viarum, modo non imponantur peregrinis, & id fiat per comitia, ad quæ omnes ciues, vel decani à ciuibus deputati, possint conuenire. ratio est, quia hæ collectæ non debent esse coactæ, sed Respub. debet in eas liberè consentire, vel suffragiis maioris partis, vel duarum tertiarum, vel aliter pro consuetudine locorum. Imò

16 *Episcopus potest collectam indicere.*

posset Episcopus cum consensu Capituli, in Ecclesiis sibi pleno iure subiectis, aliquam collectam imponere ad reparationem Ecclesiarum & necessaria ministrorum alimenta, quando aliter his prouidere nequit: quia cùm sit Princeps sacrorum in sua diœcesi, sicut Pontifex in tota Ecclesia, habet in temporalibus eam potestatem, quæ necessaria est ad bonum spiritale in sua Ecclesia conseruandum, & promouendum, nisi à Pontifice limitetur.

17 *Imponens sine potestate, vel sic imposita exigens.*

Notandum Secundò, Eos qui sine legitima potestate in suis terris noua pedagia seu gabellas imponunt, vel veteres augent, vel eas, quæ prohibitæ sunt imponi, vel augeri, exigunt, teneri ad restitutionem, quia rapinam committunt, extorquentes alienum sine legitima potestate, & insuper esse excommunicatos in Bulla Cœnæ Domini, vt patet ex verbis Bullæ, in quam vide Nauarrum cap. 27. num. 61. vbi docet, per *exigentes* intelligi etiam heredem imponentis, qui eas continuat, & publicanum seu conductorem, & famulos, qui iussu dominorum exigunt.

DVBITATIO III.

An Ecclesiastici à vectigalibus sint exempti.

18 *Ecclesiastici exempti.*

RESpondeo & Dico Primò, Certum est, Ecclesias & ecclesiasticas personas & res illarum a vectigalibus soluendis exemptas esse. Probatur Primò, Ex Iure Canonico, cap. Quamquam 4. de censibus in 6. vbi Bonifacius VIII. inter cetera ait: *Cùm igitur Ecclesiæ ecclesiasticæque personæ, ac res ipsarum, non solum iure humano, quinimò & diuino, à sæcularium personarum exactionibus sint immunes,* &c. & infra: *Excommunicent personas priuatas ipso facto, quæ talia ab ecclesiasticis exigunt, & communitates subiicit interdicto, à quibus pœnis non possint absolui, nisi facta restitutione.* Ibidem contrariam consuetudinem dicit esse corruptelam. Vnde sequitur, hoc Ius non posse contra Ecclesiasticos vsucapi. Idem sanxit Clemens V. in Concilio Viennensi, Clement. Præsenti, de censibus, vbi præcipitur Episcopis vt eiusmodi censuram excommunicationis & interdicti, quam incurrunt ij qui portoria vel vectigalia ab Ecclesiasticis exigunt, publicent, & à suis publicari faciant. Idem antè statutum fuerat in Concilio magno Lateranensi, sub Innocentio III. vide cap. Aduersus. 7. & cap. Non minùs, 4. de immun. Eccles. vbi statuitur vt post admonitionem, nisi destiterint, ipso Iure sint excommunicati.

Exigentes excommunicati.

Secundò, Probari potest ex Iure ciuili, Nouella Friderici Imp. quæ incipit, Item nulla, de Episcopis & Clericis, vbi sic dicitur: *Item nulla communitas vel persona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias Ecclesiis vel aliis piis locis aut ecclesiasticis personis imponere præsumat,* &c. & l. Sancimus 22. C. de sacrosanctis Ecclesiis, omnibus piis locis immunitas ista conceditur.

Petes, Vtrùm etiam bona patrimonialia & alia sæcularia, quæ ad ecclesiasticos vel ad Ecclesias, aut ad Monasteria deueniunt, sint immunia.

Resp. & Dico Secundò, Hæc esse immunia à nouis tributis imponendis. est communis sententia DD. vide Siluestrum v. Immunitas. 1. n. 6. Probatur ex constitut. Bonifacij suprà, vbi dicitur, *personas ecclesiasticas, & res ipsarum exemptas esse*, vbi de omnibus ipsorum rebus loquitur: quas intellige esse exemptas à nouis exactionibus imponendis, quamdiu sunt ecclesiasticorum. Dico à *nouis*, quia si antequam ad illos venirent, onus aliquod certum & inuariabile annexum habebant, v. g. aliquem censum vel seruitutem Principi debitam, vel onus reparandæ viæ publicæ adiacentis, hoc etiam ab ecclesiastica persona præstandum est, quia res quæque cum suo onere transit. cap. Cùm non sit. 33. & cap. Pastoralis. 28. de decimis, vide Siluestrum v. Immunitas 1. n. 19. Secundo, Probatur ex Bulla Cœnæ Domini, vbi *excommunicantur omnes, qui absque speciali, & expressa Summi Pontificis licentia imponunt collectas, decimas, talias, præstantias, aut alia onera personis ecclesiasticis, aut eorum bonis, siue Ecclesiarum aut Monasteriorum ipsorum, aut imposita exigant, aut à sponte dantibus recipiant, aut his actibus quoquomodò cooperantur.* Vbi distinguit Pontifex *bona Clericorum à bonis Ecclesiarum*, ac proinde loquitur non tantum de bonis ecclesiasticis, quæ dicuntur bona Ecclesiarum, sed de quibusuis bonis ecclesiasticorum. quod est notandum contra Nauar. cap. 27. num. 128. qui tamen c. 17. num. 102. nobiscum sentit. nam expressè affirmat, eos qui pedagia à Clericis exigunt, aut exigi iubent, incurrere censuram Bullæ Cœnæ: etsi id, quod vehunt, important, vel asportant, sit de eorum patrimoniis vel ecclesiasticis prouentibus. quod autem dicitur de *sponte dantibus*, intelligitur quando exactor recipit ab eo, qui ideò sponte dat, quia ecclesiasticis sunt imposita, siue ab eo qui dat antequam exigatur.

19 *Etiam patrimonialia ipsorum sunt immunia, &c.*

Sponte dãtes.

Dices, Princeps habebat ius imponendi vectigal huic prædio antequam peruenisset ad Ecclesiam, hoc autem iure non debet spoliari ex eo quòd fiat Ecclesiæ: ergo tale prædium non est immune. Secundò, Si ista res ad Ecclesiam non perueniret, sæpè venderetur vel commutaretur cum alia re, & tunc Principi debitum esset certum vectigal, v. g. decima pars pretij. dum autem transit ad Ecclesiam vel pium locum, numquam ampliùs venditur, vnde Princeps nihil amplius inde commodi percipit, ac proinde meritò potest legibus suis cauere, ne res immobiles ad Ecclesias vel Monasteria transferantur. Hæc argumenta valdè mouent eos, qui rem politicè considerant, ideoque Principibus consilium sanciendi tales leges suggesserunt.

Obiectio. 20 *An cedat in damnũ Principis.*

Respon

21 *Resp.* Respondeo tamen ad Primum, Principem non habere ius imponendi vectigal prædio, nisi quamdiu illud pertinet ad personam carentem priuilegio immunitatis. vnde hoc ipso, quo transit ad Monasterium, vel ad Ecclesiam fruentem immunitate amittit hoc ius. neque hoc mirum videri debet, cùm Principes Christiani iam a mille & ampliùs annis in hoc coosenserint, (vt patet ex L. Saucimus, quæ est Iustiniani) & tot sæculis seruauerint. neque vlla causa est, cur possint hoc priuilegium semel Ecclesiæ ad honorem Dei donatum auferre. hoc enim perinde esset atque si quis agrum, donium vel reditum Ecclesiæ semel donatom auferret. quod est manifestum sacrilegium. Simile omnino contingit, quando huiusmodi prædia tranxferuntur in Magnatex à vectigalibus immunes: tunc enim Principes amittunt ius imponendi vectigalis, quod antè habebant.

22 Ad secundum Respondeo, Numquam Principem vllum esse factum pauperiorem ex eo quòd ipse vel subditi eiux fuerint liberales in Ecclesiam; vt patet in Constantino & Carolo, vtroque verè magno & aliis plurimis. Deus enim, cuius protectione & directione regnorum administratio maximè nititur, infinitis modis exiguum illud detrimentum vectigalium, quod ipsi serui eius condonant, compensare potest; vel calamitates & seditiones auertendo, vel prosperos successus bellorum, noua regna, vbertatem terræ, & alia huiusmodi largiendo. Sæpè fit vt ob aliquam seditionem vel bellum, (quod forsasse pietax ista & religio Principis auertisset) vno anno plus ipse amittat, quam mille annis ex huiusmodi vectigalibus percipi posset. quid tunc prodest illi politicorum illorum consilium.

23 *Quibus euentis Clerici nō sint exempti.* Aduerte tamen, in quibusdam casibus Clericos non esse exemptos. Primò, Si negotiationem exerceant. tunc enim licitè ex eo quod emunt, vendunt, aut deferunt negotiationis causâ, possunt vectigalia exigi. patet ex cap. Quamquam, supra: quod Ecclesia concessit in odium negotiationis, quæ maximè Ecclesiasticos dedecet: vnde etiam seueré ipsis interdicitur. vide suprà cap. 21. dub. 1. & si ter moniti à Superiore nolint desistere à negotiatione, perdunt priuilegium clericale, quoad bona; vt patet ex cap. Ex literix. 16. de vita & honestate Clericorum: ex quo c. colligit Glossa, Clericoa ante trinam mooitionem non teneri io conscientia soluere vectigal; quia gaudent priuilegio clericali vsque ad tertiam monitionem.

Secundo, Si possessio aliqua habebat aliquod onus perpetuum & inuariabile annexum antequam veniret ad ius Ecclesiæ, vel ecclesiastici, vt suprà dictum est.

24 Tertiò, Quando contributio facienda est æquè primario in vtilitatem Clericorum ac laicorum. v. g. pro reparatione aggerum, ne flumen vicinos agros Clericorum & laicorum inundet. Non potest tamen potestas laica hoc casu Clericos recusantes compellere per se; sed per Superiorem ecclesiasticum. Quòd si id commodè fieri non posset, putant quidam non esse omnino improbandam realem executionem; quia in tali casu præsumi potest ratihabitio, seu tacita licentia Summi Pontificis, sed tutius censeo vt hæc expresse ad tales casus per Principes petatur.

25 Ad reparationem autem pontium, viarum publicarum, murorum vrbis, & similium, quæ primò & principaliter spectant ad communitatem, non tenentur Clerici contribuere, vt communiter Canonistæ docent; quia non tangit illos principaliter, sed solùm secundariò, vt sunt membra communitatis. alioquin nimis angustum & propè nullum esset in oneribus publicis priuilegium Clericorum.

Neque obstat L. Ad instructionex. 7. C. de sacrosanctis Ecclesiis, *Ad instructiones itinerum, pontiumque, etiam diuinas domos & venerabiles Ecclesias, libenter adscribimus*, &c. quia cùm sit contra immunitatem ecclesiasticam, vim non habet, nisi specialim ab Ecclesia approbetur; vt communiter Doctores Canonum & Theologi docent. vide Siluestrum v. Immunitas, 1. n. 20. *Contraria sententia multis placet.* Multi tamen Doctores, præsertim Iuris ciuilis, ob legem citatam contrarium tenent. Item Innocentius, Hostieosis, Glossa, Cardinal. Anchara. in cap. Non minùs, de Eccles. immunitate. sed prior sententia est verior, propter Iura supradicta.

26 *Si laicorum facultates nō sufficiant.* Quartò, Quando laicorum facultates non sufficiunt ad succurrendum publicæ necessitati, potest etiam aliqua contributio imponi ecclesiasticis. Ad hoc tamen olim requirebatur consensus Episcopi & Clerici, vt patet ex cap. Non minùs, de immun. Ecclesiarum, ex Concilio Lateran. nunc verò Summi Pontificis, vt patet ex Bulla Cœnæ Domini: quem consensum etiam requirit Innocentius III. in Concilio Lateran. cap. Aduersux, de immun. Ecclesiarum, nisi fortè periculum esset in mora; tunc enim non deberet Papæ consensos expectari; sed sufficeret consensus Episcopi cum Clero, vt notat Siluest. supra. 27 *Exempti debent consentire.* Consensus tamen Episcopi non potest obligare exemptos. Vnde necesse est vt hi quoque consentiant. posito autem consensu Prælatorum, quorum est consentire, tributum non exigitur auctoritate laica, sed ecclesiastica, & ita omnes inferiores illorum tenentur.

DVBITATIO IV.

Quo Iure ecclesiastici sint exempti à vectigalibus.

28 *Iure diuino non sunt propriè exempti.* RESpondeo & Dico Primò, Non ita sunt exempti Iure diuino, vt absque vlla alia exemptione non sint subditi Principibus sæcularibus, sic vt Principes peccent contra iustitiam, si de causis eorum temporalibus cognoscant, aut tributa ab illis exigant. est communis sententia Theologorum, præsertim recentiorum, Caietani v. Excommunicatio, cap. 31. & 37. Francisci Victoriæ relect. de potestate Ecclesiæ sub finem, Ioannis Medinæ, C. de Restitut. q. 16. Soti in 4 d. 25. qu. 2. art. 2. Couarr. qq. practic. cap. 31. num. 2. Nauarri cap. 27. n. 119. & aliorum.

Probatur Primò, Quia neque ex Sacris literis, neque ex traditione, neque ex naturali ratione, neque PP. testimonio talis exemptio probari potest.

Secundò, Initio nascentis Ecclesiæ erant subiecti Principibus sæcularibus, vt videtur colligi ex Apostolo ad Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* vbi etiam comprehenduntur Clerici, nam vt Glossa ait, cùm dicitur, *omnis anima*, nullux excipitur. & Chrysostomus in illum locum, *Ostendens*, inquit, *ista omnibus imperari & sacerdotibus & monachis, non solum sæcularibus: quod declarat cùm dicit, Omnis anima: etiamsi Apostolus sit, si Euangelista, si Propheta, siue quisquis tandem fuerit.* Theodoretus: *Siue sit sacerdos quispiam, siue antistes, siue monachus, iis cedat, quibus sunt mandati Magistratus.* Theophylactus: *Instituens omnem animam, siue sacerdos sit, vel Monachus, vel Apostolus, subijci principatibus.* D. Thomas in illum locum, dicit, exemptionem ecclesiasticorum à tributis, habere æquitatem, non tamen esse ex necessitate, quasi sit de Iure diuino. Neque dici potest id solùm scandali vitandi causâ præceptum esse: nam Apostolus causam refert in ordinationem diuinam: *Qui*, inquit, *qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* additque *eos esse Dei ministros, & idcircò eis deberi tributa*: vnde colligitur etiam, Clericos tributa debituros, nisi essent exempti.

Verùm si quis rectè consideret, locux iste Apostoli non vrget, solùm enim in genere proponit Ius diuinum naturale, quo tenetur quisque obtemperare suo legitimo Superiori. huius enim potestatem in subditum esse à Deo, & qui huic resistit, Dei ordinationi resistere, &c. quæ omnia generalia sunt, & respectiuè intelligenda, nimirum de quouis homine respectu sui Superioris. Simili modo etiam nunc post exemptionem loqui possemus. omnis enim potestas superiorum est à Deo, & omnis superior minister est Dei, & vindex in iram malè agenti. Vnde hinc probari non potest, ecclesiasticos subesse Principi sæculari quoad

vim coactiuam, etsi quoad vim directiuam in quibusdam subsint; v. g. in pretio rerum venalium, & huiusmodi.

29 Tertiò, Quia olim Ecclesia ex agris suis tributa soluit, etiam Imperatoribus Christianis, vt constat ex testimonio Ambrosij, quod habetur cap. 26. Si tributum. 11. q. 1. *Si tributum petit Imperator, non ei negamus: agri Ecclesiæ soluant tributum.* & ex Vrbano Papa, cap. 22. Tributum. 23. q. 8. *Quod in ore piscis inuenitur, pro Petro & Domino dare iubetur; quia de exterioribus Ecclesiæ, quod constitutum antiquitus est, pro pace & quiete, qua nos defensare debent, Imperatoribus persoluendum est.* hoc autem Ecclesia non fecisset, si putasset se Iure diuino exemptam: sicut numquam passa est se subiici Imperatoribus in Ecclesiarum administratione; quod sciret se Iure diuino exemptam, vt patet ex testimonio Ambrosij & Vrbani: vide cap. Conuenior. 21. & cap. 22. Tributum. 23. quæst. 8. vbi agnoscunt subiectionem in temporalibus, non autem in spiritualibus.

30 *Quadam ratione sunt Iure diuino exempti.* Dico secundò, Rectè tamen quadam ratione dici possunt Iure diuino exempti, quadam Iure Canonico & Ciuili. Prior pars probatur Primò, Quia Ius diuinum naturale etsi non efficiat illam exemptionem; (non enim Deus immediatè hanc emptionem concedit) tamen dictat eam à Principibus esse concedendam, & à Pontifice fieri posse; idque ob tres causas. Primò; Ob dignitatem status, per quem Ecclesiastici peculiari modo sunt diuinis rebus mancipati & consecrati; atqui contra reuerentiam Deo debitam est, si id quod semel Deo consecratum est, tractetur tamquam profanum. *Tres causæ. 1. Quia rebus diuinis mancipati.* Hinc Dauid ne defensionis quidem causâ vmquam fuit ausus lædere Saulem, quia vnctus erat Domini; quæ tamen vnctio solùm erat vmbra vnctionis & sanctificationis Ecclesiasticorum. Secundò, Ecclesiastici sunt Pastores & Patres sæcularium, & Iudices eorumdem loco Dei in causis summis, quæ salutem æternam contingunt, constituti: atqui contra decorum & reuerentiam debitam est, vt ouis iudicet suum pastorem, & filius patrem; & qui antè fuit reus, suum Iudicem, qui illum auctoritate diuina iudicauit & absoluit, maximè si alia commoda ratio iniri potest. *2. Quia Patres & Iudices sæcularium.* Tertiò, Etsi Principes Clericos ab iniuria defendant, & curent vt tranquillitati temporali fruantur; tamen Clerici vicissim Principibus longè maius & diuinius beneficium conferunt: ipsorum enim ministerio fiunt Christiani, accipiunt doctrinam salutis, remissionem peccatorum, animæ sanitatem, panem cælestem, & vitam æternam, ipsorum orationibus & sacrificiis fulcitur regnum, auertuntur calamitates, conciliatur pax, tranquillitas & felix status rerum. *3. Quia maiora beneficia rependunt.* Vnde Constantinus & Constans concedentes Clericis perpetuam securitatem, nempe ab oneribus personalibus, addunt, *Scientes, magis religionibus, quàm officiis ex labore corporis vel sudore nostram Rempub. contineri,* vt refertur cap. 23. in qualibet. 13. q. 8. Itaque suis muneribus ecclesiasticis abundè compensant Principi & Reipublicæ: vt omnis æquitas postulet, eos ad alia tributa adstringi non debere.

31 Ex his patet, Principes lege religionis, obseruantiæ & gratitudinis obligati, vt Ecclesiasticos exemptos habeant seu eximant: non autem ipsam exemptionem immediatè à Deo factam.

Exemplis Scripturæ probatur. Secundò, Probatur exemplis Scripturæ sacræ, nam Ioseph Gen. 47. totam terram Ægypti subiecit Regi, fecitque tributariam, vt penderet quintam partem fructuum præter terram Sacerdotum, quibus etiam ex publico dabantur, vnde colligit Vrbanus Papa cap. 22. Tributum. 23 q. 8. *agros Ecclesiæ non esse Imperatorum exactionibus subiiciendos.* & 1. Esdræ 7. Artaxerxes vult Sacerdotes, Leuitas, & alios templi ministros à vectigalibus esse immunes. Quòd si naturale lumen rationis dictabat illos Sacerdotes eximendos esse: quantò magis dictat vt Sacerdotes & ministri noui Testamenti eximantur, quorum & dignitas & functio est incomparabiliter sublimior, & Reipublicæ fructuosior.

32 In hunc sensum accipiendi videntur Canones, dum dicunt, Clericos & eorum res *non solum Iure humano, sed etiam diuino exemptos* esse: quod expressè habetur cap. Quamquam. 4. de censibus, in 6. & insinuatur cap. Non minus. 4. de immunit. Eccles. cap. 12. Si Imperator. d. 96. & Concil. Trident. sess. 25. de refor. cap. 20. vbi dicit, *Personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione & Canonicis sanctionibus constitutam esse.* quamuis dici possit, in hoc vltimo testimonio illud *Dei ordinatione* referendum esse ad immunitatem in spiritalibus: sed verius est, intelligendum esse generatim de integra immunitate, iuxta modum superadictum: vt colligitur ex sequentibus verbis Concilij. hoc modo videntur Canonistæ posse cum Theologis conciliari. *Explicatio Canonum.*

33 Altera pars, *Quòd Iure Canonico & Ciuili exempti sint reipsa,* probatur, Quia quod Ius diuinum naturale dictabat esse faciendum, id Iure Canonico & Ciuili præstitum est, vt patet ex Canonibus citatis. Item ex cap. In qualibet 13. & duobus seqq. 23. qu. 8. & 11. qu. 1. per multa capita. Item cap. Et si Clerici. 4. c. Clerici. 8. cap. Qualiter. 7. de Iudiciis.

34 *Quomodo Clerici ipso exempti.* Vbi Aduerte, toto tempore, quo Imperatores fuerunt ethnici, Clericos in temporalibus fuisse illis subiectos sicut laicos: quia neque Principes eos eximebant, cùm eorum dignitatem non agnoscerent; neque etiam Pontifex Summus, eò quòd vel non posset, vel non expediret. Postquam autem cœperunt esse Christiani, sensim eos cœperunt eximere. Primùm quidem Constantinus lege lata exemit eos ab oneribus personalibus, vt patet d. cap. 13. In qualibet. 13. qu. 8. & à solutione publici census, vt testatur Sozom. lib. 1. cap. 8. hist. in ceteris tamen manserunt subiecti. Deinde à Iustiniano fuerunt exempti in causis ciuilibus pro prima instantia solùm: in criminalibus tamen reliquit eos sub Iudice sæculari, vt patet ex Nouella 83. & 123. multa tamen vsurparunt sibi isti Imperatores in causis Ecclesiasticis, quæ Iure diuino sunt omnino exemptæ. Idem concessit immunitatem à quibusdam tributis, L. Sancimus. 21. C. de sacrosanctis Ecclesiis. Denique à posterioribus Principibus omnino exempti fuere, eâque exemptione multis sæculis consensu totius orbis sunt potiti.

35 *Non potest hæc exemptio reuocari.* Vnde sequitur, eam à successoribus reuocari non posse. Primò, Quia fuit absoluta & perpetua ex mente concedentium: omnis autem donatio vel exemptio facta communitati, in perpetuum est irreuocabilis. Secundò, Fuit facta ad remuneranda beneficia spiritualia, quæ regna percipiunt ab Ecclesia. Tertiò, Quia principaliter ad Dei honorem facta fuit: sicut donatio agrorum aut villarum, quæ offeruntur Ecclesiæ eiusque ministris. vnde sicut sacrilegium esset repetere agros Ecclesiæ donatos, ita sacrilegium erit, infringere Clericorum immunitatem. Quartò, Orbis Christianus, à quo Principes habent auctoritatem, consensit in hanc exemptionem. vnde non est in Principis potestate eam reuocare; sicut quod semel consensu regni est alienatum, non potest repeti. Quintò, Quia Concilia & Pontifices, qui sunt supra ipsos Principes, eam confirmarunt. Denique, Quia Iure diuino naturali Principes tenentur eam facere, & factam ratam habere, vt ostensum est.

36 *Pontifex potest hanc exemptionem facere.* His adde, etiamsi Principes noluissent in hanc exemptionem consentire, Summi tamen Pontifices & Concilia œcumenica habebant auctoritatem eam inducendi, vt communiter docent Doctores, & probat Couarruuias in pract. c. 31. num. 3. & 4. ratio est, quia habent potestatem à Christo, statuendi id, quod ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem videtur necessarium, aut valdè expediens: atqui exemptio Clericorum à Iurisdictione sæcularium, est necessaria ad bonum spiritale Ecclesiæ & Dei honorem: ergo. Minor patet tum ex causis suprà allatis, tum quia valde vilesceret status ecclesiasticus, & res diuinæ quas tractant, si instar laicorum ad Iudices sæculares traherentur: tum quia valdè distraherentur à rebus

diuinis,

diuinis ; nam facilè à laicis possent vexari : tum quia periret libertas illa sacerdotalis, quia in laicis instruendis & corripiendis vti debent: tum denique ; quia laici facilè etiam causas ecclesiasticas ad se pertraherent. Accedit quòd Principes sint subditi Pontifici sicut oues pastori : atqui Superior potest aliquem eximere à iurisdictione sui subditi, præsertim quando recta gubernatio & honor Dei id postulat. Quòd si Pontifex potuit Clericos eximere à Iurisdictione sæcularium Principum ; consequens est vt etiam potuerit eximere à tributis; quia tributa ob iurisdictionem penduntur, vt constat ex Apostolo ad Rom. 13. *Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed propter conscientiam: ideò enim & tributa præstatis.*

DVBITATIO V.

Quinam Clerici sint exempti.

37 *Sacris initiati, Beneficiarij, Religiosi.* RESpondeo Primò, Omnes Clericos sacrorum ordinum, & beneficiarios & Religiosos & Religiosas exemptos esse ; idque præcipuo quodam Iure. est communis sententia Doctorum, teste Couarru. in pract. cap. 31. n. 5. nam hi omnes vel firmiter ecclesiastico statui sunt addicti, vel actu Ecclesiæ deseruiunt.

38 *Clerici minores.* Secundò, Clerici minorum ordinum, & primæ tonsuræ, si non sint coniugati, secundùm Canones sunt etiam à tributis liberi; etsi neque beneficiarij sint, neque in aliqua Ecclesia deseruiant. colligitur ex cap. finali, de vita & honest. Clericorum cap. Quamquam, suprà, & ex L. Presbyteros, 6. C. de Episcopis & Clericis.

Qui priuilegio fori fruantur. Nec obstat Concilium Trident. sess. 23 c. 6. de reformat. quia loquitur solùm de priuilegio fori, quo non possint ad tribunal seculare pertrahi : quod priuilegium Concilium non concedit, nisi illis Clericis primæ tonsuræ vel minorum ordinum, qui aut beneficium ecclesiasticum habent, aut clericalem habitum & tonsuram deferentes, alicui Ecclesiæ ex mandato Episcopi deseruiunt, aut in Seminario Clericorum, vel in aliqua schola, vel Vniuersitate, de licentia Episcopi, quasi in via ad maiores ordines, versantur.

Consuetudo in subsidio. Tertiò, Longa tamen consuetudine contraria, Clerici primæ tonsuræ & minorum ordinum, qui nec beneficium habent, nec vlli Ecclesiæ deseruiunt, videntur hanc exemptionem amisisse, etiamsi coniugati non sint; quia iam à multo tempore vectigal soluunt sicuti laici. Ita Couarruuias n. 9. vbi in fine ait se vidisse litteras regias in hoc decretas, vt Clerici primæ tonsuræ etiam non coniugati, cogantur soluere decimam partem rei venditæ : quod tamen videtur esse contra Ius Pontificium, in cap. Quamquam, de censibus, in Sexto.

39 *Præscriptio an contrà valeat.* Dices, Non potest vnquam valere præscriptio aut consuetudo contra immunitatem & libertatem ecclesiasticam, vt expressè habetur in Nouella Friderici Imperatoris, quæ incipit, Cassa & irrita. & colligitur ex cap. Causam, de præscriptionibus, & cap. Clerici, de Iudiciis: ergo consuetudine non potuit hoc introduci.

Respondeo, Non posse quidem eam valere inuito Pontifice, seu non accedente libero eius consensu, sed præsumi posse hunc consensum propter commoda Principum interuenisse. nam hæc consuetudo non erat omnino à ratione aliena ; præsertim ob multitudinem talium Clericorum ; quorum plerique ideò dumtaxat Clerici fiebant, vt à tributis eximerentur, absque vllo animo ad ecclesiasticum statum conscendendi.

Quod ad priuilegium fori attinet, talibus Clericis iuxta Canones antiquos & Concilij Tridentini formam competens, si in Seminario vel studiis versentur, non est credibile Ecclesiam consentire aut consensisse vt possint eo per contrariam consuetudinem priuari: quia magis per hoc dignitas status Ecclesiastici læderetur, & Principibus nihil commodi accederet.

40 *Clerici coniugati.* Quartò, Clerici coniugati non sunt exempti à vectigalibus, neque Iure Canonico neque consuetudine, vt rectè Couarruuias, quia duo tantùm priuilegia hisce conceduntur, nempe fori & canonis. vt patet cap. vnico, de Clericis coniugatis in 6. Ad quæ tamen duo requiruntur, Primò, Vt duxerint virginem, & quidem vnicam. Secundò, Vt deferant tonsuram & vestes clericales : quibus addit Concilium Tridentinum, *vt priuilegio fori non gaudeant, nisi ab Episcopo alicuius Ecclesiæ ministerio sint deputati.*

DVBITATIO VI.

Quæ sit legitima causa imponendi vectigalis.

41 *Causa vectigalis dira, Primò, Necessitas publica.* RESpondeo, Causa iusta duplex est ; Prima *necessitas publica*, cui aliter commodè succurri nequit, vt si necessarium sit ad stipendia militaria, ad reparationes vrbium, vel aliter ad bonum publicum valdè expediens. huc etiam pertinet status principalis sustentatio : nam & hæc ad bonum publicum pertinet ; ratio est, quia sicut Principis est populum regere, ius dicere, hostes arcere, denique tranquillitatem & prosperitatem temporalem totis viribus procurare, ita vicissim populus tenetur sumptus necessarios ad hæc præbere. vnde etiam potest a Principe, si opus sit, ad hoc cogi. Sed quatuor hic sunt requisitæ conditiones.

42 *Quatuor conditiones.* Prima, Vt constet causam esse iustam, vel si de ea sint diuersæ opiniones, vt habeat probabiles rationes, ob quas possit prudenter statuere se hic & nunc posse ob talem causam tributum imponere. si tales rationes non habeat, vel certe non consideret sitne iustum, quod agit, an non, sed cæco more progrediatur, non potest exigere, quia nescit an ius exigendi habeat : vnde exigendo, iniuriam populo irrogat & ad restitutionem tenetur, nisi postea constet causam iustam fuisse, quia mala fide acquisitum est restituendum.

Secunda Vt causa sit vectigali proportionata; seu, vt vectigal non sit maius quàm causa postulet: qua parte enim excedit, est iniquum.

Tertia. Ne insumatur in alienos vsus, vt in prodigas largitiones, & alias expensas inutiles, publicas vel priuatas, ad quas populus non tenetur contribuere: teste Caietano v. Vectigalia, & Petro Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 555.

43 Quarta, Ne diutiùs quàm causa postulat, continuetur : nisi fortè noua causa superuenerit, ob quam de nouo imponi potuisset, tunc enim licebit continuare, quia causa continuatur in simili, dum in locum prioris causæ, alia æquè iusta succedit.

Si causa sit permanens. Vbi tamen Aduerte ex Alphonso Castro l. 1. de lege pœna. cap. 11. si causa immediata tributi non sit negotium aliquod transitorium, sed obligatio quædam permanens, (v.g. ad vindicandum perpetuò mare à piratis, itinera à latronibus) non statim cessare tributum, si aliquo anno piratæ vel latrones non grassentur : quia pro ipsa obligatione exigitur, quæ continua est, semperque manet, tenetur enim Princeps semper esse paratus, & habere naues & milites expeditos. secùs est quando immediatè pro aliqua necessitate transitoria inducitur, illa enim cessante tributum cessat.

44 Quòd si hæ conditiones seruatæ non fuerint, tenetur Princeps ad restitutionem, & ipso non restituente, tenetur exactor: est enim fraus & rapina, vt docet Caietanus v. Vectigalia iniqua, & consentiunt ceteri Doctores.

45 *Exactor seu redemptor in dubio.* Circa tamen exactorem Notandum est ex Caietano, §. Occurrunt, si dubium sit an vectigal sit iustum, an iniustum, aliis affirmantibus, aliis negantibus, exactor, qui est subditus Principis, & obedientia compulsus exigit, non peccat, nec tenetur restituere, quia obedientia in dubio excusat. sicuti subditus qui compellitur ire ad bellum, quod non constat ei esse iniustum, excusatur, etiamsi posteà iniustum fuisse deprehendatur. ratio est, quia in dubio melior est conditio Superioris, qui ius imperandi possidet: meritò enim inferior in dubio iudicium suum Superiori debet submit-

tere,& obsequium debitum non subtrahere. Secùs tamen esset, si sciret Superiorem suum dubitare,& dubitanter imperare;quia sciret tunc illum non habere ius imperandi. 46 Si verò non est subditus, aut si non compellitur,non potest se sponte ad talia dubia vectigalia exigenda offerre;nisi tantam sciat esse Principis probitatem & prudentiam, vt merito in eius iudicio possit acquiescere. alioqui mortifere peccat,exponens se periculo cooperandi iniustitiæ, & tenetur ad restitutionem;nisi posteà deprehensum fuerit iusta fuisse. ratio est, quia mala fide exegit, & latâ culpâ damnum intulit,sicut is,qui à suo debitore exigit aliquid, de quo ambigit an debeatur.

47 *An sit excommunicatus.* Vtrùm autem talis exactor sit excommunicatus, quando dubitatio de iustitia vectigalis oritur ea dubitatione de potestate imponentis,quæri potest. Sed dicendum est, non esse excommunicatum, nisi ea parte rei,is qui imposuit, deprehendatur potestate caruisse. si enim ille verè caruit potestate, exactor cum tali dubio exigens, ab initio excommunicatus censeri debet: quia mala fide exigit quæ imponi non poterant, & ita accommodantur ei verba Bullæ Cœnæ.& cap. Quamquam,de censibus in 6. vide Nauarrum cap. 27. num. 61. & 70.

48 *Si culpâ Principis exhaustū ærarium.* Petes,Quid si Rex sua culpa ærarium exhauserit, v. g. ludis, conuiuiis, profusis largitionibus, bellis inconsultis, poteritne vrgente necessitate, noua tributa imponere?

Respondeo,Posse,si alia ratione non possit publicum malum auertere; quia subditi in publica necessitate teneotur opem ferre. sed hoc casu deberet Princeps omnes sumptus parum necessarios accidere; & posteà cùm res meliori loco fuerint, illud extraordinarium damnum culpa sua conflatum,populo sarcire, vt rectè docet Medina quæst.13.

49 *Secundò, Compensatio sumptuum.* Altera causa iusta imponendi vectigalis est compensatio sumptuum & damnorum acceptorum, & iusta vindicta. Tale tributum solet imponi tum subditis, qui iniquè rebellarunt contra suum Principem, eique causa multorum sumptuum & damnorum fuerunt;idque partim titulo iustæ punitionis,partim iure sarciendorum damnorum: tum etiam hostibus externis iam deuictis,qui vel damnum intulerunt,vel iniquum bellum mouerunt;vt docet Victoria relect.4.de Iure belli,num.57.& probat ea c. 20. Deuteron. ratio ferè est eadem,quæ in subditis rebellibus. fit enim partim iure vindictæ,quod iniuriam irrogarint; partim iure compensationis damnorum & sumptuum, quorum causa extiterunt.

DVBITATIO VII.

Vtrùm vectigalia constituta super eis rebus, quæ ad vsum necessarium familiæ emuntur, aut venduntur, aut aduehuntur, sint iusta.

50 *Sententia Caietani.* CAietanus v.Vectigal,circa principium, §. ex forma, & circa finem §. Quintum est, condemnat huiusmodi vectigalia, & solùm admittit ea, quæ imponuntur rebus causâ negotiationis aduectis. eiusdem ferè sententiæ est Driedo quoad pauperiores, lib.2.de libert.Christiana c.5.Probatur Primò,Quia in illis non seruatur iusta forma tributorum,quæ postulat vt pauperiores non magis onerentur quam diuites; sed quisque pro portione suarum facultatum & lucrorum. In hoc autem genere magis grauantur pauperes, quibus paruæ facultates & nihil lucri ea negotiatione: quod sanè videtur iniquum. Minor probatur, quia quò quis est pauperior, pluribúsque liberis oppressus,eò plura de rebus suis debet vendere,& de rebus alienis emere ad necessarium vsum: diuites autem non coguntur sua vendere, & possunt ipsi alere pecora, & reliqua necessaria è suis villis parare; possunt etiam obseruare tempus, quo res sunt viliores, & tunc magno commodo coemere: ergo hoc vectigali multò magis grauantur pauperes, quàm diuites. Confirmatur ex Driedone suprà, vbi dicit,*iniusta esse vectigalia,si sic imponantur vt plus grauentur qui iusta ratione minùs sunt grauandi; vtpote si magis indigentes grauentur plus aut æqualiter cum ditioribus, minusque egentibus. Iniquum est, pauperem pro rebus, quas vsu suo consumendas defert, tantumdem ad supportandum Reipub. onera soluere, quantum diues soluit pro similibus rebus æqualis ponderis, ad vsum suum delatis*, &c..& infrà dicit, *non esse ingerendum scrupulum, huiusmodi vectigalia fraudantibus, præsertim pauperibus: quia non tenentur æqualiter diuitibus ad onera Reipubl. contribuere, sed solùm secundùm proportionem suarum facultatum.*

Secundò, Probatur ea Iure ciuili, nam L. Vniuersi, C. de vectigalib. sub pœna capitis prohibetur, ne ex rebus,quæ ad vsum proprium inuehuntur,vectigalia exigantur.

Tertiò,Ex capite Quamquam,de censibus, in 6. vbi dicitur,*Pedogiorum exactiones,tam Iure Canonico, quàm Ciuili,regulariter meritò esse damnatas*,quod intellige de *pedogiis*, quæ imponuntur rebus, quas ad suum quisque vsum defert. Eamdem sententiam tenet Toletus lib. 5. Instruct. sacerd. c. 73. vbi dicit, non solùm peccare exactores huiusmodi vectigalium, sed etiam esse excommunicatos in Bulla Cœnæ. nam ibi excommunicantur, qui prohibita pedagia exigunt: hæc autem sunt prohibita; vnde non minùs sunt excommunicati qui exigunt ea à laicis, quàm qui à Clericis. Idem tenet Angelus v.Pedagium,num.3.& quidam recentiores.

Respondeo, Hanc sententiam ordinariè veram esse: 51 *Quatuor casus, quibus possunt imponi.* sunt tamen quatuor casus, in quibus talia vectigalia possunt imponi. Primò, Si publica necessitas vrgeat; & vectigalia, quæ aliunde colligi possunt, non sufficiant:tunc enim hisce rebus imponi possunt,ita tamen vt non sint maiora,quàm illa grauis Reipubl.necessitas postulet.Ita diuus Antoninus 2.p.tit.1.c.13. §.9.Medina q.15.Siluest.v.Gabella,3.q.5.Nauar.c. 17.num. 202. Ratio est Primò, Quia membra Reipubl. tenentur pro bono communi omnes fortunas & etiam vitam exponere, si necesse sit: ergo multò magis ea rebus ad victum necessariis aliquid soluere; si aliter communi bono prouideri nequit. Secundò, Vectigal illud,quod soluunt mercatores pro suis mercibus,tandem recumbit in pauperes,& eos,qui sibi necessaria parant;& tamen hæc censentur iusta: ergo illa alia non sunt condemnanda, quando alia ratio commodior non suppetit.

Quòd autem non debeant hæc vectigalia esse maiora, quàm necessitas præcisè requirat, ex eo constat, quòd à iusta forma nonnihil exorbitent,à qua, quàm minimùm fieri potest,recedendum est: quam ob causam Iure Canonico & Ciuili regulariter sunt prohibita.Addo,multò æquiora esse quæ rebus non ita necessariis, vt ad delicias,elegantiam,vel luxum spectantibus imponuntur,v.g.panno pretioso,serico,holoserico, vndulato,tapetibus, vasis argenteis, pretiosis vinis & eduliis,& similibus, sine quibus homines viuere possunt:tunc enim potissimùm onerantur ditiores, & qui commodè ferre possunt.

Secundò, Si ob aliquam causam publicam ex consensu totius populi statuatur; vt inquit Medina. ratio est, quia quisque potest sibi onus imponere eo modo, quo lubet.hic tamen consensus debet esse liber, & solùm consentientes constringere.quare qui non consenserunt,vel coactè consenserunt,non obligabuntur.

Tertiò,Si pro securitate viarum,nempe personarum & rerum deuectarum imponatur, quando alia ratione consuli earum securitati nequit. satius enim est hoc onus sustinere,quàm omnia amittere vel periculo exponere:tunc tamen ratio pauperum haberi debet.

Quartò, Si sit consuetudo, quæ memoriam hominum excedat: hæc enim potest talia tributa excusare: modo tamen ratio pauperum habeatur. Adde,& 52 *Si consuetudo memoriā hominū vincat.*

modò

modò non constet, causam ob quam imposita fuetunt, cessasse: tunc enim putarentur non bona fide continuata, ac proinde non legitimè præscripta.

Crediderim tamen hanc limitationem non habere locum, quando illa consuetudo tanto tempore absque murmure & oppositione plebis fuisset seruata: quia tunc potiùs præsumendum esset aliam causam legitimam in locum prioris successisse, quàm illa tributa iniquè tam longo tempore fuisse extorta. Vsus enim temporis immemorabilis vincit omnem iniustitiæ præsumptionem, iuxta ea quæ dicta sunt suprà c.6. dub.10.& 12.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm qui vectigal, quod rebus venditis vel in proprium vsum comparatis, impositum est, fraudant, peccent mortiferè, & teneantur ad restitutionem. Item, An possint res illas vendere pretio currente.

53 *Sententia multorum Doctorum, non esse peccatum mortale fraudare.*

QVidam Doctores docent hos non peccare mortaliter, ac proinde non teneri ad restitutionem. Ita Angelus v.Pedagium num.6.Nauar.cap.23.num.55. & 60.Beja in suo libello casuum, casu 1.secundo Aprilis. Probari potest hæc sententia Primò, Quia hæc vectigalia ordinariè imponuntur per statutum, nullum continens verbum præceptiuum, sed tantùm verbum *statuimus* vel *ordinamus* vt quilibet soluat tale quid sub pœna cadendi in commissum; qua forma non significatur obligatio sub peccato mortali, sed tantùm rem posse à fisco vindicari post sententiam, si vectigal solotum non fuerit. Confirmatur, Quia lex purè pœnalis (qualis est ista) non obligat nisi ad pœnam, idque post sententiam, vt docet Henricus à Gandauo quodlib.3. quæst.22. Ita Angelus suprà, & v. Inobedientia,
54 num.1.addit, *statutum purè pœnale, ex forma statuti solum obligare ad pœnam,* (nempe post sententiam) *ex intentione autem statuentis obligare ad culpam, si passim temerariè aut causa leui violetur.* Vnde sequitur, non fore peccatum, si quis semel, bis, aut ter fraudet. secùs verò si passim vel crebrò. Secundò, Leges ciuiles, etiamsi verbo præceptiuo vtantur, non obligant ad peccatum mortale, præsertim quando apponunt pœnam in bonis temporalibus: tunc enim videntur satis habere, si illa pœna iis, qui deprehensi fuerint, irrogetur. Probat id fusè Nauarrus, citatque pro ea sententia Matthæum Matthisium virum doctissimum, & alios. Tertiò, Quia leges & statuta, quibus vetatur ne quis aurum, argentum, vel similem speciem è regno efferat sub pœna commissi, (id est, sub pœna amissionis rei) non obligant sub peccato, vt multi Doctores sentiunt; (pauci enim sunt, qui sibi inde scrupulum faciant, præsertim in efferendo auro & argento) sed solùm tribuunt ius Principi ad rem, si deprehensi fuerint, fisco vendicandam. quare idem dici non poterit de statutis vectigalium?

55 Ob has rationes videri possit alicui hæc sententia non improbabilis, præsertim in vectigalibus nouis & multùm onerosis: etsi enim per tales fraudationes aliquid Principi vel redemptori decedat; mulctæ tamen & confiscationes in deprehensos facilè compensant. Accedit quòd redemptores sciant talia fieri consueuisse, & ideò minoris conducant.

56 *Contrarium verius.*

Respondeo tamen & Dico Primò, Verius esse, quando constat huiusmodi vectigal iustè impositum esse & vtiliter expendi, eos, qui fraudant in summa notabili, mortiferè peccare, & teneri ad restitutionem. Siluester Gabella tertiò, num.21. & 22. vbi dicit omnes Sommistas ita sentire, præter Angelum; Caietan. v.Vectigalia, Fumus v.Vectigal, num.6. Ioannes Medina quæst.13. Couarruuias ad regul. Peccatum, p.2.§.5. num.5.& alij recentiores.

Probatur.

Probatur Primò, Ad Roman.13. *Ideò & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Reddite ergo omnibus debita; cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal.* vbi apertè Apostolus docet vectigal esse debitum Principi propter administrationem Reip. & Matth.22. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo.* vbi satis indicatur, vectigalia iusta esse soluenda.

Secundò Probatur, Quia Respublica lege iustitiæ 57
debet Principi iustum stipendium administrationis, & subsidium necessarium ad conseruationem publicæ tranquillitatis: hoc enim tacitè promisit, dum eum sibi præposuit: ergo quando hæc obligatio est in singulas Reipublicæ partes distributa, assignata cuique sua portione, & determinatis rebus, ex quibus soluenda sit; singuli ex iustitia tenentur illam soluere. Eadem enim obligatione, qua Respublica tenetur in genere ad sumptus necessarios, singuli in particulari tenentur ad suam partem ipsis debito modo assignatam: quare cùm singulis assignetur sua pars per tale vectigal, tenentur singuli lege iustitiæ tale vectigal soluere.

Tertiò, Facta determinatione decimæ partis soluen- 58
dæ ministris Ecclesiæ in stipendium sustentationis, *Decima.*
singuli ex iustitia tenentur decimam illam soluere: ergo similiter, facta determinatione vectigalis, quantum, & ex quibus rebus sit soluendum Principi, singuli lege iustitiæ tenentur illud soluere. est enim par vtrobique ratio: sicut enim decimæ debentur Prælatis Ecclesiæ ob gubernationem spiritalem, ita vectigalia Principibus sæcularibus ob gubernationem temporalem.

Ex his solui possunt argumenta sententiæ aduersæ. 59
Nam leges tributorum non tantùm statuunt vel præ- *Leges tributorum & vectigalium.*
cipiunt quid sit agendum; sed etiam determinant iustum stipendium Principis, vel subsidium ob onera publica ferenda necessarium. quare sicut aliæ leges, quibus pretia rerum determinantur, obligant in conscientia: etiamsi nullum verbum præceptiuum habeant; ita etiam leges & statuta vectigalium. Adde, fundamentum illud Angeli & Nauarri de lege pœnali, non esse solidum: de quo prima secundæ q. 96. artic.4.

Dices, Has rationes solùm probare de vectigali- 60
bus antiquis; quæ iam olim statuta sunt Principi in stipendium, pro administratione Reipublicæ: non autem de iis, quæ recèns instituuntur ob aliquam publicam necessitatem: quia Respublica non tenetur ex iustitia talia admittere; sed solùm ex obedientia & amore boni communis, ac proinde non censentur singuli ciues in particulari obligari ex iustitia, sed solùm ex obedientia Principis, & sub pœna pecuniaria, quam ille statuerit: hoc enim sufficit ad finem propositum.

Respondeo, Cùm Respub. totam suam potestatem in Principem transtulerit, non apparet ratio cur Princeps non possit obligare singulos, non solùm lege obedientiæ, sed etiam iustitiæ, ad vectigal soluendum: quia Respub. potuisset eos sic obstringere: quòd si potest, cur non censeatur facere, cùm hæc ratio sit efficacior ad finem consequendum?

Notandum tamen est, Primò, Multos viros doctos 61
sentire, vectigal pro rebus de loco in locum transue- *Vtrùm debeat exigi.*
ctis, (præsertim quando est graue) non debere solui, nisi exigatur; modò nihil fraude actum sit: vt si non absconderis, custodes non deceperis: non enim teneris ipse exactorem quærere. Ita Tabiena v.Pedagium.§.8. Sotus l.3.de Iustitia, quæst.6.artic.7.in fine. Henriquez de Indulgentiis cap.36. Probabilius tamen est, seruandam esse consuetudinem: hæc enim est optima legum & voluntatis Principis interpres.

62 *Si ob extremæ vel grauis necessitatis aliquid ematur aut vendatur.*

Notandum Secundò, Æquitati consentaneam esse multorum Doctorum sententiam, Eum, qui rem aliquam deferi, emit, aut vendit ad solatium suæ extremæ vel magnæ necessitatis, non debere in conscientia vectigal. Ita docet Petr. Nauarra l.3.cap.1. num.236.ex

Caietano, Pedraza, Nauarro, D. Antonino, Soto, Fomo, Siluestro, Angelo. ratio est, quia respectu talis personæ censetur immodicum, ac proinde carens debita forma iusti vectigalis. vnde infert Petrus Nauarra, pauperes, qui aliquid vendunt ex propriis fructibus, vel ex supellectili, nihil debere; cùm id faciant ad supplenda necessaria vitæ, vltra quæ nihil vel parum habent. Puto tamen hic etiam esse considerandam consuetudinem: si enim consuetudo habet, vt tales etiam partem aliquam soluant, ea meritò seruari potest; præsertim si princeps aliunde necessaria habere nequeat. Si tamen aliunde sibi posset consulere, consuetudo illa corruptela censenda esset, teste Angelo, Caietano, Gabriele & Siluestro, vt docet Petrus Nauarra num. 237.

63 *Quid si dubia sit iustitia vectigalis. Sententia multorum Doctorum est, debere constare de iustitia neutrum.*

Sed difficultas superest, Vtrùm coram Deo sit obligatio soluendi, quando sunt probabiles rationes dubitandi de iustitia vectigalis. Multi DD. affirmant, omnia noua vectigalia, & veterum vectigalium noua incrementa, (id est, quæ ab hominum memoria sunt instituta) nisi constet de eorum iustitia, præsumi iniusta, ac proinde in conscientia non deberi, si scandalum absit. Ita Angelus v. Pedagium, n.6. Gabr. in 4. dist. 15. quæst. 5. concl. 7. Caietanus supra, Siluester Gabella 3. quæst. 3. versu secundo, & q. 14. Fumus Gabella n. 18. Arragon. q. 62. art. 3. Driedo lib. 2. de libert. Christiana cap. 5. §. Ceterùm.

Fundamentum horum DD est duplex. Primò, Quia præsumptio Iuris his vectigalibus obstat. dicitur enim cap. Quamquam, de Censibus in 6. *Pedagiorum exactiones tam Iure Canonico quàm Ciuili, regulariter meritò sunt damnatæ.* cuius causa est, *quia tot conditiones requiruntur ad iustitiam vectigalis, vt difficile fortè sit iustum inuenire,* inquit Caietanus. Debent enim esse iusta ex causa efficiente, ex fine, ex forma, ex materia, & ex vsu, vt dictum dub. 1. ergo nisi moraliter certum sit esse iusta, populus non tenetur. Secundò, Quia in dubio melior est conditio possidentis, atqui populus possidet suam pecuniam & immunitatem; ergo, &c.

64 *Contrarium verius.*

Respondeo tamen & Dico Secundò, Verius esse, vt subditi teneantur ad solutionem vectigalis noui, non esse necessarium vt ipsis constet esse iustum; sed satis est, vt non habeant probabiles rationes ob quas probabiliter possint iudicare esse iniustum. si tamen tales rationes habuerint, non tenebuntur in conscientia soluere. Ita Petrus Nauarra l. 3. cap. 1. num. 263. Prior pars probatur Primò, Quia subditus in dubio negatiuo, (id est, quando dubitat ex ignorantia, quòd in neutram partem rationes habeat) tenetur se conformare iudicio Superioris; nullam enim habet causam, cur contrà sentiat.

65 *Non debet esse certum speculatiuè.*

Secundò, Quia Princeps vt possit imponere vectigal, non necessariò debet esse certus speculatiuè de iustitia vectigalis; sufficit vt de ea rationes probabiles habeat. quiuis enim in actionibus suis sententiam probabilem sequi potest, adeò, vt etiam in bello inferendo Princeps probabili sententiæ dictanti licitum esse inferre, se possit conformare: ergo subditus vt obligetur soluere, non debet esse certus, sed sufficit vt non habeat probabilem rationem credendi esse iniqua.

66 *Contra quæ sit præsumptio Iuris.*

Ad primum fundamentum sententiæ contrariæ Respondeo, Præsumptionem Iuris non obstare vectigalibus nouis, quæ à supremis Principibus constat esse imposita: nusquam enim in Iure Canonico vel Ciuili hæc damnantur: imò apertè approbantur cap. Super quibusdam. 26. de verbor signif. & L. non solent. C. vectigalia noua institui non posse. ad quas tamen duas sanctiones respicit Pontifex, cùm ait, *Iure Canonico & Ciuili esse damnata*: vt notat Glossa. loquitur ergo de vectigalibus, de quibus non constat esse legitima auctoritate instituta vel concessa, aut antiqua consuetudine, quæ memoriam hominum superet, introducta. & quia tempore Bonifacij pleraque, quæ per Italiã vigebant, erant talia, dicit ea *regulariter* esse damnata, id est, ea quæ regulariter sunt in vsu per Italiam; quia absque legitima auctoritate introducta. Ad secundum patet ex prima probatione. In eo casu, vt summum, habet ius differendi solutionem, donec diligenter de tota re inquisiuerit.

67 *Si subditi probabiles rationes habeant.*

Altera pars, *Subditum non teneri quando sunt probabiles rationes esse iniquum*, est communis Doctorum. D. Antoninus 2. part. tit. 1. cap. 14. §. 8. Petrus Nauarr. suprà num. 263 & ceteri DD. suprà citati. quod intellige, si rationes illæ, non solùm speculatione faciant rem probabilem, sed etiam practicè; vt cùm viri sapientes, qui norunt statum Reipub. iudicant esse iniquum, vel publicus rumor accedit. Ratio est: quia subditi possunt se conformare opinioni quæ practicè sit probabilis.

Nec obstat quòd Princeps iustè possit exigere, quia vtraque pars suo iure vtitur, dum probabiles rationes vel sententias sequitur: quo modo sæpè fit vt bellum vtrimque sit iustum.

Hic tamen cauendum scandalum & maior Reip. perturbatio. Quòd si rationes illæ iniquitatem vectigalis solùm faciant speculatiuè probabilem, & ex altera parte etiam Princeps putetur habere rationes probabiles pro illius iustitia, tenentur subditi soluere, quia in tali dubio parendum Superiori. Ratio est: quia cùm sit legitimus Superior & in possessione iuris imperandi, non potest ea in dubio spoliari, nec refert quòd subditi sint in possessione suæ pecuniæ, quia ius Superioris, vtpote nobilius, est præferendum.

68 *Ad alteram partem dubij propositi. An res possit vendi pretio currenti.*

Quod ad secundum attinet in ipsa dubitatione propositum, quidam putant, eos qui non soluerunt vectigal ratione rei vendendæ debitum, non posse rem illam vendere pretio ordinario, sed minore. Ratio est: quia illud pretium est taxatum ratione oneris soluendi vectigalis, quod iste fraudator non subiit. Vnde debet detrahere de pretio, quantum ei ratione illius oneris accreuerat. Sed contrarium est multo probabilius, vt ex iis, quæ cap 21. de empt & vendit. dub. 5. dicta sunt, colligitur. Ratio est, quia pretium constitutum est communi æstimatione vel lege Magistratus ratione oneris, quod communiter omnes vendentes subire iussi sunt, quod pretium non mutatur ex eo quod hic vel iste oneri isti non satisfaciat: nam qui id fecit, manet obnoxius punitioni & mulctæ Magistratus si detegatur: imò tenetur restituere redemptori vectigalis, vel Principi, si tale est, vt cum eo rigore censeatur obligare. Quòd si non putetur habere tam rigidam obligationem, nihil refert: non enim idcircò venditio fuit iniusta. Si enim non est iniusta, cùm obligatio restituendi est strictissima: cur sit iniusta, cùm non est stricta, sed persona solùm manet obnoxia punitioni si deprehendatur? Deinde si Princeps alicui condonaret hoc vectigal, ille posset rem vendere pretio currente: alioquin nullum esset istud Principis beneficium. ergo etiam is qui illud fraude non soluit. Quia sicuti condonatio Principis non mutat rei æstimationem communem: ita nec illa fraudatio. Tertiò, quando pretium auctum est ratione sumptuum, vel periculorum, quibus passim aduectio mercium est subiecta: si aliqui sint qui absque huiusmodi sumptibus vel periculis eas merces compararunt, siue Iure, siue iniuria, hi possunt eas vendere pretio communi, etiamsi causa, ob quam illud pretium est constitutum, in ipsis locum non habeat: vt omnes fatentur: ergo similiter in præsenti casu. Denique res est æquè bona, æquè commoda emptori: nec emptor expositus est, ratione fraudis quam fecit venditor, illi periculo aut damno, vt suppono; sicut ferè accidit in rebus quæ vsu ipso consumuntur. Secùs tamen foret, quando ipse ignarus fraudis exponeretur probabili periculo damni, vt si res ipsa caderet in commissum, vel ex ea deberet fieri solutio, &c. tunc enim venditor peccaret contra iustitiam, exponendo emptorem huic periculo, & secuto damno teneretur compensare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm is, qui emit à mercatore quem nouit vectigal debitum fraudare, teneatur ex mercibus emptis illud soluere, principali non soluente.

69 RE spondeo, Hoc vectigal posse esse vel partem aliquotam mercium, v. g. quintam, decimam, decimamquintam, vel vigesimam, vel pecuniam aliquam: & quidem si non est certa pars mercium, sed pecunia per venditorem soluenda, certum est non teneri emptorem in conscientia illud soluere, quamuis norit venditorem fraudasse, modo tamen illi causa non fuerit. Ratio est, quia illud tributum non est onus affixum rei, quod simul cum re transeat io emptorem; sed est onus personale mercatoris, permanens in ipso, quamuis ea mercis deportatione contractum.

70 *Res est hypothecata.* Notandum tamen, cùm mercator ante venditionem dum adhuc res erat ipsius, vectigal deberet, rem illam contraxisse obligationem hypothecæ: quia nmnia bona eius qui triburum debet, sunt tacitè instar pignorum pro tributis obligata, vt expressè habetur L.1. C. Quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahatur. quo fit vt cum hac obligatione ad emptorem transeat; ac proinde si fraudator vectigalis non sit soluendo, vel effugerit, potest super ea fieri executio: alioquin si ab ipso recuperari debitum potest, executio super re illa, postquam in alterius dominium cessit, fieri non potest, vt colligitur ex Aotbent. Hoc si debetot. C. de pignoribus & hypothecis. vbi dicitur, *Si alius quàm debitor rem hypothecatam possideat, subibetur hypothecario actio, donec personaliter actum sit cum reo & intercessore*, id est, cum debitore & fideiussore. Putarem tamen hæc intelligenda, quando emptor nesciebat has res esse hypothecatas: si enim sciebat, videtur omnino liberum creditori vt vel actione personali agat contra debitorem, vel hypothecaria contra possessorem. vt habemus L. Distractis. 14. C de pignoribus & hypothecis.

71 *Si vectigal est pars mercium.* Sed maior difficultas est, Si vectigal ex ipsis mercibus debitum, erat certa aliqua mercium portio: videtur enim tunc emptor in conscientia teneri, si sciat venditorem oon soluisse. Primò, Quia illud debitum seu onus est reale & inhærens ipsis mercibus immediatè: atqui res transit cum suo onere, ad quemcumque perueniat possessorem. Secundò, Ex cap. Cùm non sit in homine 33. tit. de decimis, vbi dicitur, *Fructus nondum decimatos*, (id est, ex quibus decimæ nondum sunt extractæ) *non posse alienari absque onere decimarum.* & ratio additur, *quia res transit cum suo onere.* ergo idem censenduio est de tributo, quando est aliquota pars ipsius mercis. Hæc sententia est probabilis: quam indicat Siluester Gabella 3. num. 18.

72 *Contrarium verius.* Contraria tamen videtur verior, quam aduerto placuisse nostro Molinæ disputat. 675. Probatur Primò, Quia onus soluendi illius vectigalis non pertinet ad emptorem, sed ad venditorem, qui tales res adducit & *Est onus venditoris.* vendit: hic enim iubetur quintam vel decimam partem mercium soluere, non emptor: ergo emptor non tenetur.

Secundò, illa pars mercium antequam sit separata & tradita, non magis pertinet ad Principem cui vectigal soluendum est, quam res vendita & nondum tradita pertinet ad emptorem. at si talis res secundo emptori vendatur & tradatur, hic acquirit eius dominium, & non tenetur priori emptori ad restitutionem, vt patet ex L. Quoties. 15. C. de rei vindicatione, & L. Traditionibus. 20. C. de pactis. estque communis sententia Doctorum, vt suprà cap. 21. dubit. 19. ostensum est: ergo similiter si merces illæ, in quibus continetur hæc pars soluenda nomine vectigalis, vendantur, non tenebitur emptor ad illius restitutionem in foro con-
73 scientiæ. Maior patet, quia Princeps non habet dominium illarum mercium, aut alicuius partis earum, antequàm ea sit separata ac tradita; sed solum habet ius ad aliquam partem indeterminatè, vt venditor eam ipsi soluat: & præterea habet ius hypothecæ in totas merces, vt vbicumque fuerint, possit ea illis partem suam decerpere; & in cetera omnia bona venditoris, vt ex dictis constat.

Tertiò, Emptor neque tenetur ratione acceptionis, qoia emit à vero domino, & non fuit causa cur ille non solueret vt suppono: neque ratione rei acceptæ, quia iam acquisiuit dominium rei per emptionem & apprehensionem. neque ratione oneris impositi illi rei: quia hoc onus pertinet ad venditorem, non ad emptorem, vt dictum est: ergo non tenetur.

Ad primam rationem alterius sententiæ Respondeo, Illud oous soluendi tributi non esse propriè reale, sed personale, solam personam vendentis afficiens. secundariò tamen potest dici reale: quatenus solutio non pecuniâ, sed ea rebus ipsis per venditorem fieri debet. *Respondetur ad urgumenta.*

Ad secundam dici potest, Aliam esse rationem decimarum: has enim iubetur soluere non solùm is qui fructus colligit, sed quiuis ad quem fructus indecimati peruenerunt: vt colligitur ea d. cap. Cùm non sit, de decimis, vbi sic habetur: *Statuimus, vt in prærogatiuam dominy generalis exactionem tributorum & censuum præcedat solutio decimarum: vel saltem hi ad quos census vel tributa indecimata peruenerint, (quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimore cogantur Ecclesiis, quibus de Iure debentur.* Idem insinuat D. Thomas quæst. 87. artic. 2. ad 4. Imò valdè probabile est, hoc ipso quo fructus exstant, decimam partem indeterminatè ad Ecclesiam pertinere, in eiusque dominium cedere, vt infrà cap. 39. dub 3. dicemus. Et quamuis Ecclesia dominium non haberet: tamen facilè statuere potest, vt ad quemcumque dominium rei non decimatæ peruenerit, is hoc ipso obligationem soluendi contrahat. sicut enim hypotheca, etsi non sit vel tota vel ex parte io dominio creditoris, tamen hoc habet onus, vt apud quemcumque reperta fuerit, possit ex ea petere solutionem, si opus sit: ita etiam res non decimata potest immediatè habere hoc onus, vt in cuiuscumque dominio fuerit, ille teneatur ex ea decimam partem Ecclesiæ dare. Simile statui potuisset in illis tributis, vbi pars rei loco tributi soluitur: sed reipsa noo videtur ita statutum: ac propterea non eadem in vtrisque ratio. 74 *Alia est ratio decimarum.*

DVBITATIO X.

Vtrùm is, cui Princeps debet, nec potest solutionem impetrare, possit fraudatione vectigalium sibi compensare.

SVpprono, non esse dubium, si vectigal non sit venditum vel locatum alteri, sed Princeps ipse per suos Quæstores illud immediatè recipiat, tunc enim manifestum est compensationem licitam esse.

Sed difficultas est, si alteri sit elocatum, qui certam summam Principi pendat, vt totum vectigalis emolumentum in se transferat.

Respondeo, Etiam in hoc casu licitam esse compensationem, vt rectè docet Siluester, Gabella 3. q. 9. & Petrus Nauarra lib. 3. cap. 1. num. 247. Primò, Quia redemptores verè damnum non accipiunt, cùm ob plurimas subditorum fraudes (quas ipsi norunt interuenire) longè minoris redimant, quàm valeant: vnde & in ipso contractu censentur esse parati talia incommoda subire. Secundò, Totum ius, quod acquirit conductor, assiduè dependet à iure Principis: nihil enim est aliud quàm facultas quædam exequendi illud ius, quod ipse Princeps decurso totius anni habet: ac proinde non potest esse maius, quam ius illud, quod Prin- 75 *Licita est compensatio.*

ceps

ceps singulis momentis per annum habet: effectus enim assiduè ab aliqua causa dependens non potest vllo temporis momento habere maiorem vim, quàm ipsa causa illo momento habeat: ergo conductor non potest habere maius ius ad exigendum à me vectigal, quàm ipse Princeps eo tempore in me habeat. quare cùm ratione iuris, quod ego vicissim habeo in Principem, ius Principis elidatur compensatione; consequens est, vt in conductorem ius vllum exigendi a me vectigal transferre non possit.

76 Idem vsu venit in censibus, decimis & similibus iuribus, quæ elocari possunt. conductor enim cùm ius habeat assiduè pendens à iure domini elocantis, non plus potest, quam ipse dominus posset, si ipsemet suo iure exigeret. quare si is, cui ego debeo decimas vel pensionem annui census, mihi vicissim alio nomine sit debitor, nec possim obtinere solutionem, licitum mihi est vti compensatione, non soluendo decimas vel pensionem. Quòd si conductor damnum incurrat, repetat à locatore: non enim potest creditor elocare ius quod habet in debitorem, cum damno debitoris.

Si totum ius translatum fuit aut contractum debitum. Secùs tamen esset, si totum ius vectigalis seu decimarum, vel census in alterum transferretur, non retento dominio directo: tunc enim si prior dominus mihi ex aliqua causa fieret debitor post illam alienationem, non possem vti compensatione, non soluendo; quia solutio census nullo modo esset debita priori domino, & ille nullum ius ad illam haberet.

77 Si tamen ante alienationem mihi debitor fuisset, possem vti compensatione, alia via non suppetente; quia non potuit transferre alteri ius in me, si ipsemet erat mihi debitor: hoc enim esset vendere rem meam; vt rectè Siluester ait, nam ius quod ille habet in me, per compensationem fit quasi meum, ita enim extinguitur in Principe ratione debiti, quod ipse mihi debet; seu ratione iuris, quod ego in ipsum vicissim habeo, ac si meum fieret.

78 Pari modo, si ego debeam tibi censum annuum 100. aureorum, & tu mihi intuleris damnum iniustum pluris vel minoris æstimatum, non potes illum censum ita vendere, vt ego compensatione vti non possim, si aliter mihi debitum à te nequeam redipisci, hoc iniquum foret: nam ratione iuris quod in te habeo, possum ius tuum quod habes in me, secundùm iustam proportionem extinguere.

79 Sicut enim debitor non potest debitum transferre in alium sine consensu creditoris; ita creditor ius suum quod habet in debitorem, non potest in alium transferre, quando ipse vicissim est debitor: quia id fieret cum alterius iniuria.

Obiectio. Dices, Si tu mihi sis debitor, & gratis vel pretio concedas vsumfructum agri tui Petro, non possum ex eo clàm mihi compensationem facere. ergo neque ex censu, quem ego tibi debeo, si eius vsum alteri concesseris.

80 *Responsio.* Respondeo neg. consequentiam; quia concesso vsufructu agri tui, fructus enati eo ipso pertinent ad vsufructuarium vel conductorem: sed si concedas vsumfructum census, quem ego tibi debeo, fructus illius census non efficiuntur vsufructuarij, sicut nec tui, antequam consignentur; sed manent in meo dominio: vnde retinendo illos non vsurpo alienum, sed retineo meum, in quod tu quidem ius habebas, sed illud ius pari iure compensatur & extinguitur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm actores mercatorum teneantur ad restitutionem suis dominis, si cum Gabellariis transigant, & sibi vectigalia retineant.

81 FRequenter id fieri in Hispania ab iis, qui ibidem negotiis mercatorum alibi habitantium præsunt, narrant mercatores Antuerpienses.

Respondeo itaque breuiter, id fieri posse quatuor modis: vel enim actor mandatum habet à domino vt transigat cum Gabellario pro mercibus quas inuecturus est, vel non habet: si habet mandatum, tenetur illud exequi si potest; alioquin tenebitur de damno, siue sibi retineat vectigal, siue non retineat; quia hoc ipso, quo mandatum acceptauit, se obligauit ad illud implendum; imò hoc ipso, quo suam operam ad negotia alterius gerenda locauit, tacitè se obligauit ad eius mandata implenda, quæ ad negotia illa pertinerent; & proinde si omisit, tenetur.

Secundò, Si autem non habet mandatum, vt quia dominus non cogitauit, tunc vel vna cum Gabellario conducit gabellas: & sic potest accipere partem sibi obuenientem per societatem conductionis, tam ex mercibus sui domini, quàm ex alienis, quia est socius Gabellarij: sicut enim alius poterat hanc societatem cum Gabellario inire, ita etiam ipse. Nec refert quòd sit actor mercatoris, quia ideò non est factus inhabilis ad alios contractus suo nomine ineundos. 82

Tertiò, Vel non inita societate emit sibi totum ius Gabellarij, quod Gabellarius in merces domini certo temporis spatio habiturus erat: & hoc modo non peccabit etiam contra iustitiam, etiamsi totum illud vectigal sibi retineat: quia non tenebatur ex iustitia illud ius in vtilitatem sui domini redimere: cùm ad hoc mandatum non haberet, neque inhabilis erat ad illud sibi emendum. sicut enim quiuis alius potuisset illud à Gabellario emere, ita etiam iste actor.

Quartò, Vel denique intendit absolutè redimere vel extinguere obligationem vectigalis: & tunc non potest sibi illud vectigal retinere, quia non transtulit in se ius Gabellarij, sed illud extinxit, dominumque suum illa obligatione liberauit. hoc enim ipso quo quis intendit redimere aliquam obligationem, intendit extinguere, vt desinat esse obligatus, qui antè erat. Vnde longè aliud est transferre in se ius Gabellarij, aliud redimere obligationem sui domini: nam potest ius Gabellarij in actorem transferri, manente obligatione in domino: non tamen potest hæc obligatio redimi, aut ius Gabellarij extingui, nisi dominus liberetur. Itaque in hoc casu tenetur domino ad gabellarum redemptarum & acceptarum restitutionem.

CAPVT XXXIV.

De Beneficiis.

Complectitur Dubitationes 38.

IN hoc capite Primò dicendum quid beneficium, & quibus modis acquiratur. Secundo, De conditionibus requisitis in beneficiariis. Tertiò, De iis ad quæ obligantur. Quarto, De amissione beneficiorum. Quintò, De pensionibus, quæ beneficiis imponuntur.

DVBITATIO I.

Quid sit Beneficium.

OMissis variis definitionibus, Respondeo, Beneficium esse *Ius perpetuum percipiendi fructus ex bonis ecclesiasticis propter aliquod officium spirituale, auctoritate Ecclesiæ constitutum.* colligitur ex Innocentio, & Hostiensi in cap. Relatum. 9. de præbend. Ioanne de Silua, de Beneficiis, quæst. 1. & aliis. 1

Vbi notandum Primo, Tria posse distingui in beneficio. *Tria in beneficio.* Primum est, *ipsum officium* seu obligationem, qua quis tenetur aliquam functionem spiritualem obire: vt legere preces Canonicas, facere Sacrum, administrare Sacramenta, prædicare verbum Dei. hoc est omnino spiritale, non tamen est beneficium, sed fundamentum & causa beneficij.

Secundum est, *Ius percipiendi certos reditus* ex bonis 2

ecclesiasti

ecclesiasticis,& hoc ius est propriè beneficium,nascitúrque ex officio tamquam ex sua causa,dicique solet præbenda, peculiariter in canonicatibus. Vnde patet beneficium esse quid spiritale,quia oritur ex re spiritali, nempe ex spirituali officio,in quo fundatur, & cui inseparabiliter est annexum; vt docent Hostiensis, & Ioannes à Silua suprà.

Tertium, sunt *ipsi fructus*, qui sunt quid temporale. hi percipiendi sunt ex bonis ecclesiasticis, id est, ex bonis Deo dicatis & Ecclesiæ donatis; de quibus suprà cap.4.dub.6. dictum est, ea fuisse olim in quatuor portiones diuisa, & ex illis auctoritate Ecclesiæ postea fuisse beneficia erecta, singulis titulis certa portione fructuum assignata.

3 *Quomodo debeat esse perpetuum.* Notandum Secundò, Hoc ius debere esse *perpetuum*; quia si sit temporale tantùm, non est beneficium. Vnde Vicaria temporalis non est beneficium, de quo loquuntur Canones, vt rectè docet Nauarrus lib.3.consil.6. de præbendis. Secùs est de Vicaria & cappellania perpetua.

Dices, Ergo Prioratus non est beneficium;quia pro arbitrio Abbatis tolli potest. Similiter Abbatiæ quibusdam locis non obtinentur nisi triennio. Denique beneficia regularia,& omnia quæ manualia vocantur, quæ ad nutum Superioris auferri possum.

Respondeo negando consequentiam,quia etsi tolli possim, id non habent ex sua institutione, sed ex eo, quòd is qui ea obtinet, subiectus sit Superiori quoad officia,habitationem, totámque vitæ directionem. Simili modo dicunt quidam Pontificem ex plenitudine potestatis posse etiam sæculares priuare suis beneficiis pro arbitrio,& aliis conferre:quod etsi non putem esse verum, nisi causa iusta subsit;(quia non est dominus beneficiorum, sed solùm supremus dispensator ad Ecclesiæ vtilitatem;& sæculares non ita ei subsunt,vt Monachi suo Abbati) tamen etiamsi verum esset, rectè tamen beneficia dicerentur perpetua, quia ex sua institutione talia sunt, nec possunt per alium quàm per Superiorem auferri Adde,beneficia dici perpetua,

4 *Auctoritate ecclef. institutum.* non quia non possum auferri, sed quia instituta sunt vt semper durent, vtque dum vni auferuntur, alij tribuantur. Secùs de pensionibus, quæ morte pensionarij extinguuntur. & ideò nomine beneficij non veniunt, etsi sint clericales, & ad Officium B. Virginis obligem,vt docet Nauar.in Enchir.cap.23.num.111.& plerique Doctores.

Notandum Tertiò, Hoc ius auctoritate ecclesiastica debere esse erectum vel confirmatum; alioquin non censebitur beneficium ecclesiasticum, vt colligunt DD. ex cap. Nemo 7. de consecrat. distinct.1. vt si quis institueret aliquem cappellanum perpetuum, vt daret prouentus Ecclesiæ pro instituendo canonicatu; nisi auctoritas Prælati accedat, non erit beneficium. Ratio est, quia solius Prælati est officia in Ecclesia instituere, eisque prouentus ecclesiasticos annectere; ipsius est dispicere quot & qualibus ministris Ecclesia opus habeat; & proinde nouos admittere vel excludere: alioquin magna sequeretur confusio.

DVBITATIO II.

Quotuplex sit Beneficium.

5 RESpondeo, Beneficium aliud est sæculare, aliud regulare Item aliud est simplex,aliud duplex. Ita Rebuffus in praxi,pag 5.& 6.& alij.

Sæculare beneficium. *Sæculare* est omne illud, quod non est pro Regularibus institutum, aut illis peculiariter annexum. Hæc regularibus sine dispensatione Papæ conferri non possunt: quia est regula generalis, *Beneficia sæcularia sæcularibus: regularia Regularibus conferenda esse*, quæ colligitur ex cap. Possessiones. 10. de rebus Ecclesiæ non alienandis, & cap. Cùm de beneficio. 5. de præbendis in 6.

6 Excipe tamen beneficia curata:hæc enim etsi sæcularia sint,possunt Regularibus conferri absque speciali dispensatione:nam vt habetur cap.Quòd Dei timorem.5.de statu Monachorum,*per antiquos Canones etiam Monachi possunt ad Ecclesiarum parochialium regimen in presbyteros ordinari*, éstque communis sententia DD. teste Panormitano in d.cap.Quòd Dei timorem.

Regulare beneficium est, quod pro Regularibus est institutum,vt Abbatia, Prioratus,Canonicatus Regularis;vel ita annexum, vt per eos debeat administrari, vt sunt quædam parœciæ.hoc genus etiam non potest conferri sæcularibus sine dispensatione, exceptis curatis, quæ cum consensu Monasterij possunt sæcularibus conferri, hæc enim in commodum populi instituta sunt:vnde sufficit vt dentur maximè idoneo. 7 *Regulare.*

Notandum autem, omne beneficium præsumi sæculare, nisi probetur esse regulare. Regulare autem esse probatur vel ex prima institutione, vel quia 40. annis possessum fuit à Regularibus absque dispensatione.nam per possessionem tanti temporis pacificam, ex regulari fit sæculare, & contra, ratione præscriptionis: vt docet Glossa in cap.Cùm de beneficio, de præbend. in 6. & colligitur apertè ex illo cap. & ex cap.De quarta,de præscriptione: tanto enim tempore completur legitima præscriptio contra Ecclesiam & Monasterium, vt patet ex dicto cap. De quarta. vide suprà cap.6.dub.8. 8 *Præsumitur sæculare.*

Beneficia duplicia vocantur omnia, quæ sunt cum administratione: inter quæ maximum est Papatus,cui nomen beneficij tribuitur cap.1.de maledicis. Deinde Patriarchatus,Archiepiscopatus,Episcopatus, & Cardinalatus:cap.2.Cleros d.21.& cap.Felicis.5.de pœnis, in 6.Item beneficia, quæ dicuntur *Dignitates*, vt Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus, Abbatia sæcularis,quæ est in quibusdam Ecclesiis instar Decanatus, Abbatia regularis,Prioratus conuentualis,& claustralis. Est autem *Dignitas* præeminentia cum iurisdictione in foro externo, secundùm Panormitan. in cap.De multa,de præbendis.vnde etiam Episcopatus & Papatus interdum dignitates dicuntur, quamuis hoc nomen pressè accipiatur pro beneficiis infra Episcopatum eminentiam habentibus. Præter hæc sunt beneficia,quæ dicuntur *Personatus*: hæc habent eminentiam in Ecclesia sine iurisdictione, vt honorificum locum in choro, in processionibus, in suffragiis dandis: vt Cantoriæ,& similes. 9 *Duplicia.* *Dignitas.* *Personatus.*

Aduerte tamen, spectandum esse vsum locorum: nam quibusdam locis Dignitates & beneficia curata vocantur Personatus: vt notat Siluester v. Beneficium,1.num.2.

Huc etiam pertinent beneficia, quæ vocantur *Officia*, vt beneficium Sacristæ, seu Thesaurarij Ecclesiæ. hæc habent administrationem rerum ecclesiasticarum sine iurisdictione.

Denique beneficia parochialia,seu curata.hæc omnia dicuntur duplicia: quia præter recitationem precum, quæ communis est omnibus, habent etiam administrationem,vel certè aliquam eminentiam.

Beneficia simplicia dicuntur reliqua omnia, quæ neque administrationem,neque eminentiam singularem habent: sed tantùm instituta sunt ad preces Deo persoluendas, aliaque diuina officia obeunda: tales sunt Canonicatus,etiam Ecclesiæ cathedralis,vt docet Nauarr.lib.3.consil.45.de præbend.Item Canonicatus regulares, cappellæ, sacella,altaria. Denique præstimonia, quæ sunt beneficia instituta vel pro studiosis, vt sua studia prosequi possint, habéntque sæpè exiguum onus,verb. gratia quinquies Pater & Aue Maria quotidie,vel in subsidium Terræ sanctæ,vt ait Rebuffus,in praxi benefic.pag.6.de quibus infra num.166. 10 *Simplicia.*

DVBITATIO III.

Quibus modis beneficia acquirantur.

OMissis modis illicitis,Respondeo,acquiri sex modis. Primò, Præsentatione patroni præuia, & institutione subsequa. Secundò, Electione & confirmatione. 11 *Sex modi acquirendi beneficia.*

tione. Tertiò, Postulatione & confirmatione. Quartò, Collatione libera. Quintò, Permutatione. Sextò, Resignatione in fauorem, cum secuta collatione. Verùm quia his duobus postremis modis beneficium prius amittitur quàm acquitatur, ideò de illis dicendum infra sub finem capitis.

12 *Præsentatio.* *Præsentatio* secundùm Panormitanum in cap. Ea noscitur, de his quæ fiunt à Prælatis, est personæ per patronum Episcopo, vel alteri ad quem institutio pertinet, legitimè facta exhibitio. *Institutio.* *Institutio* autem est beneficij & iuris in re in beneficio, collatio & attributio: vnde instirotio solùm fieri potest per ecclesiasticos; horum enim est beneficia ecclesiastica conferre, non laicorum. Præsentatio etiam per laicos fieri potest; (si ius patronatus habeant) quia per eam non datur ius in re; datur tamen ex dispositione Canonum ius ad rem, ita vt beneficium alteri conferri non possit.

13 *Electio.* Differt *præsentatio* ab *electione*, quòd electio fiat à pluribus, vt à Capitulo, & à solis ecclesiasticis, & per suffragia, & potissimùm in Prælaturis locum habeat; præsentatio verò etiam ab vna persona, etsi laica, & in quouis beneficij genere.

Confirmatio. Similiter institutio & confirmatio differunt, quòd *institutio* fit eius, qui præsentatus est à patrono. *confirmatio*, eius, qui electus vel postulatus: vtrumque tamen est vera collatio beneficij, seu iuris in re, & dominij; sed solùm connotant diuersum modum conferendi, & diuersam personæ, cui beneficium datur, præsentationem. *Postulatio.* *Postulatur* autem is, qui eligi non poterat, vel quia non erat de Capitulo, vel quia Iure non erat capax. Habet tantùm locum in Prælaturis. debent in postulatum consentire saltem duæ partes Capituli. vide plura apud Rochum, tractatu de Iure patron. in princ quæst.4.& 5. & Siluestrum v. Electio, & v. Postulatio.

14 *Collatio* dicitur, quando beneficium solo Iure Prælati datur, nec subest Iuri patronatus.

Institutio Canonica. Notandum est, omni beneficio commune esse, vt sine institutione canonica liberè obtineri nequeat, vt habetur regula prima de regul. Iuris in *6.* vbi nomen *institutionis* accipitur latè, vt comprehendat etiam collationem & confirmationem Dicitur *Canonica*, quæ facta est secundùm Canones, seu dispositionem Iuris Canonici; vt si facta sit à Prælato habente potestatem, absque simonia, &c sic electio canonica dicitur, quæ secundùm Canones facta est.

15 *Intrusus.* Tam autem canonica institutio est necessaria, vt si quis absque ea possessionem capiat, vel administrationi bonorum se commisceat, censeatur intrusus, & amittat ius, quod per electionem canonicam erat consecutus; vt patet cap. Auaritiæ.5. de electione in *6.* vnde confirmatio secuta non valebit, nisi Pontifex ius amissum ei restituat; vt docet Rebuffus, §. De missione in possessionem, n.8.9.10.& colligitur ex cap. citato. Ratio est manifesta, quia confirmatio nititur electione vt fundamento, & ex virtute illius procedit. Illud tamen non habet locum in eo, qui post præsentationem patroni, ante institutionem administrat; quia lex pœnalis non est extendenda vltra suum casum. vnde cùm loquatur solùm de electione, non est extendenda ad præsentationem vide plura infrà, num.123.

16 *Sufficit possessio conferendi.* Circa prædicta notandum est, præsentationem, electionem, & collationem validam esse, etiamsi patronus, elector, vel collator reuerà ius non habebat, sed illud competebat alteri, modò tempore illius actus fuerit in pacifica possessione iuris illius, ita vt præsumeretur talis. ita expressè habemus: de præsentatione quidem, cap. Consultationi, tit. de Iure patronatus; de electione verò, cap. Querelam, de electione & electi potest. de collatione, cap. Cùm olim, de causa posses. & propriet. Hoc ipso enim quo est in pacifica possessione illius iuris, & passim habetur talis, voluerunt Iura actum valere. argumento in L. Barbarius. ff. de officio prætoris.

DVBITATIO IV.

Quid & quotuplex est Ius patronatus.

NOtandum est, *Ius patronatus* dupliciter accipi in Iure. 17 *Ius patronatus.* Primò, Pro iure, quod habent patroni in libertos ex manumissione: & sic accipitur lib.37. ff. de Iure patronatus: nec pertinet ad nostrum institutum. Secundò, Accipitur pro Iure præsentandi ad beneficium, competens patronis beneficiorum & Ecclesiarum, quod etiam vocatur Ius aduocationis; vt patet cap. Quia Clerici, de Iure patronatus. hoc modo accipitur in proposito, & à DD. communiter sic definitur: *Quid ius patron.* *Ius patronatus* est potestas præsentandi instituendum ad beneficium ecclesiasticum vacans. Dico *vacans*: quia si non vacet, est irrita præsentatio: vt docent omnes DD. & meritò: quia est contra bonos mores, vtpote præbens occasionem captandæ mortis: cap. Nulla, de concess. præbendæ.

18 *Patron. ecclesiasticum.* Est autem hoc Ius duplex: Aliud enim est Ius patronatus ecclesiastici, aliud laici. *Ius patronatus ecclesiastici* iuxta Couarruuiam in qq. pract. cap.36. num.1. dicitur, non quod ecclesiasticus possidet: (is enim etiam laicum patronatum possidere potest) sed quod competit alicui ex eo, quòd ex bonis ecclesiasticis Ecclesiam fundauit, vel extruxit, vel dotauit, vel quod habetur ratione Rectoratus Ecclesiæ, aut dignitatis ecclesiasticæ; vt si fundasti Ecclesiam, id est, si tribuisti fundum in quo ædificata est: si eam extruxisti, vel dotasti: si beneficium pecunia ex bonis ecclesiasticis percepta erexisti, habes Ius patronatus ecclesiastici, seu patronatum ecclesiasticum. Item si habes ius præsentandi, quia Decanus, Præpositus, Abbas, vel Episcopus, &c. hoc Ius est patronatus ecclesiastici: ita Glossa in Clement.2. de Iure patron. & alij.

19 *Patronatus laicus.* *Ius patronatus laicus* dicitur, quod competit alicui, quia ex bonis patrimonialibus, seu sæcularibus Ecclesiam fundauit, vel construxit, vel dotauit, aut beneficium aliquod erexit, aut quia ab aliquo horum causam habuit.

20 Notandum Primò, Si patronatus laicus donatione vel testamento, vel alia ratione transferatur in Ecclesiam, Capitulum, vel Monasterium, vel annectatur alicui beneficio, v. g. Decanatui Præposituræ, &c. tunc fieri patronatum ecclesiasticum, & de illo tamquam de ecclesiastico iudicandum: vt notauit Couarruuias suprà. & colligitur ex cap. vnico. §. vltimo, de Iure patronatus. in *6.*

21 Secundò, Ius illud præsentandi, quod competit confraternitatibus vel sodalitatibus, quæ aliquam cappellam vel beneficium collatis symbolis vel aliter instituerunt, esse patronatus laici: quia ipsi laici sunt, & ex bonis sæcularibus instituerunt: vnde de illo tamquam de laicorum patronatu iudicandum: quamuis ipsi in quibusdam locis Ecclesia vocentur. vide Couarruuiam suprà, & Glossam in d. cap. vnicum.

DVBITATIO V.

Quibus modis acquiritur Ius patronatus, respectu Ecclesiæ vel Beneficij.

REspondeo, Primò acquiritur, si quis Ecclesiæ construendæ fundum concedat cap. Nobis, de Iure patrona. & cap. Quicumque, cap. Decernimus. 16. qu.7. 22 *Quinque modis acquirendi patronatum.* Secundò, Si eam cum consensu Episcopi constituat. Tertiò, Si eam dotet vel beneficium aliquod erigat; colligitur ex iisdem Canonibus & ex Concilio Trident. sess.25. de reform. cap.9. Quartò, Multiplicatis præsentationibus per tempus, quod memoriam hominum excedat ita Concilium Trident. suprà. Quintò, Concessione Pontificis, vt si Ecclesia ab initio fuerit libera, nulli patronatui subiecta, & vt meliùs defendatur ab aliorum iniuriis, Pontifex adoptet illi patronum. 23 *Ius patronatus Principum.* hoc modo plerumque Principes sæculares videntur consecuti Ius patronatus in Ecclesiis cathedralibus

dralibus

dralibus & dignitatibus : non enim ipsi vel eorum maiores, omnes illas Ecclesias vel dignitates fundarunt aut dotarunt : sed pleræque fundatæ & dotatæ sunt vel ex bonis ecclesiasticis, vt ex décimis & fructibus bonorum iam antè Ecclesiæ donatorum, vel ex symbolis & eleemosynis fidelium, vel ex opulentorum hominum patrimoniis, qui se suáque omnia Ecclesiæ vel Monasterio consecrabant. vnde illæ Ecclesiæ dignitates ab initio erant liberæ, nulli patrono subiectæ. Similiter beneficia pleraque libera erant; nam ex bonis communibus Ecclesiæ erecta sunt. Itaque tunc Prælati non nominabantur à Principibus, sed eligebantur, vel à clero simul & populo, vt primis sæculis fieri consueuerat; vel à clero solo, vt mediis sæculis factitatum fuit. Tandem posterioribus sæculis, partim vsurpatione, partim Pontificum concessione hoc ius nominandi plerisque locis obtentum est à Principibus, politicæ administrationis intuitu; qua in re concedenda vel permittenda Pontifices se faciliores præbuerunt, quòd sperarent Ecclesias per eos diligentiùs fore defendendas.

24 *Conc. Trid. de Iure patronorum.* Notandum Primò, Concilium Trident. circa huius iuris acquisitionem, possessionem & alienationem, multa constituisse: sessione enim 14. cap. 12. statuit, *vt nemo cuiusuis dignitatis, ecclesiastica vel sæcularis, quacunque ratione, nisi Ecclesiam, beneficium, aut cappellam de nouo fundauerit & construxerit, seu iam erectam, (quæ tamen sine sufficienti dote fuerit) de suis propriis & patrimonialibus bonis competenter dotauerit, Ius patronatus impetrare aut obtinere possit, & vt institutio reseruetur Episcopo.* hæc tamen intelligenda sunt in futurum: similiter & caput sequens. sess. verò 25. cap 9. de reformatione, dat *Examinandi præsentati omnes.* Episcopis *potestatem examinandi patronorum titulos*, & abrogat multorum Iura, quæ iuxta formam ibi præscriptam probata non fuerint. Item dat eiusdem *potestatem examinandi præsentatos*, siue ab ipsis instituendi sint in beneficiis, siue ab inferiore. Denique vetat Ius patronatus vendi, sub pœna excommunicationis & interdicti ferenda; & sub pœna amissionis illius iuris ipso facto incurrenda. puto tamen in hac amissione expectandam esse sententiam Iudicis, neque ante hanc teneri quemquam se hoc iure spoliare, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap. 29. dubit. 8. de quo plura 1. 2. quæst. 96. art. 4. Est tamen simonia, vendere illud ius per se; aut propter illud vendere pluris bona, quibus annexum est; quia est res spiritualis, vt infra dicetur cap. 35. dub. 2.

25 Notandum est, quando plures concurrunt ad donationem fundi, vel donationem Ecclesiæ vel beneficij, omnes fore patronos, ac proinde omnes debere præsentationem facere; vt colligitur ex Canonibus supra. quomodo autem id fieri debeat, dicetur dub. 8.

DVBITATIO VI.

Intra quantum temporis teneatur patronus præsentare, beneficio vacante.

26 *Quatuor menses. Sex menses.* RESpondeo Primò, Si patronatus sit laicus, patronus intra quatuor menses à vacatione beneficij vel Ecclesiæ tenetur præsentationem facere: si autem ecclesiasticus, intra sex. Ita habetur cap. vnico, de Iure patronatus, in 6. spectanda enim est conditio patronatus, sitne ecclesiasticus, an laicus. porrò etiam ecclesiasticus est censendus, quando à laicis Ecclesiæ est datus, vt supra num. 20. dictum est.

Secundò, Si patronatus partim sit laicus, (id est, laico iure competens) partim ecclesiasticus (vt sæpè fit, quando duo sunt patroni, quorum alter est laicus, alter Capitulum, Decanus, vel Pastor) tunc laicus propter societatem ecclesiastici, habebit sex menses, vt docent Ioannes Andreas & Archidiac. in d. cap. vnicum: hoc enim priuilegium ei conceditur ob communionem cum ecclesiastico: sicut qui habet rem communem cum pupillo, particeps est priuilegij pupilli, quo res illa non potest præscribi. L. Si communem. ff. Quemadmodum seruitus amittatur.

Tertiò, Si intra tempus constitutum scientes non præsentauerint, in Episcopi potestate est conferre beneficium cui voluerit, cap. Quoniam, de Iure patronatus; vbi Panormitanus & alij: quamuis id contingat ex eo quòd patroni de iure patronatus inter se contendant, vt ibidem notat Panorm. nam cap. illud generatim loquitur. quod ideò constitutum est, ne Ecclesia diu ministris careat: quod propter patronorum lites fieri par non est. Secùs est quando electio extrahitur propter contentionem super iure eligendi: quia electio est maioris momenti & magis necessaria ad bonam collationem. vide Siluestrum v. Ius patronatus, q. 5. patronis tamen vacationem beneficij ignorantibus non currit hoc tempus, sed incipit à tempore scientiæ. cap. Quia, in fine, de concess. præbendæ. 27

DVBITATIO VII.

Qualem teneatur patronus præsentare.

RESpondeo Primò, Non potest seipsum præsentare, 28
vt colligitur ex cap. Per nostras, de Iure patronatus: Episcopus tamen posset ipsi motu proprio conferre beneficium: modo ipse consentiat, vt patet ex cap. citato. potest etiam pater præsentare filium, si idoneus sit. Secundo, Tenetur præsentare idóneum, quòd si in- 29
eptum præsentet, si quidem sit patronus laicus, iubendus est alium præsentare. qui beneficio sit dignus: si autem sit ecclesiasticus, vel Monasterium, vel Capitulum, priuatus est ea vice iure præsentandi, & collator liberè potest conferre, vt docet Glossa in cap. Cùm vos. v Minùs idoneæ, de officio ordin. citans cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. Sed contrarium est valdè probabile. quia cap. Cùm in cunctis, solùm loquitur de electoribus, & quidem Episcopi. vnde cùm sit constitutio pœnalis, non debet extendi ad patronos, maximè in aliis beneficiis. qua parte autem punit Episcopum facientem contra dispositionem illius cap. continet pœnam ferendam. vnde puto patronum non esse ipso Iure priuatum ea vice, sed priuandum. quod etiam insinuat Glossa suprà, quando patronus est persona aliqua singularis, non Collegium. sed quidquid sit de patrono ecclesiastico, laicus tamen non priuatur, quia laici non tenentur ita cognoscere qui sint digni & idonei, sicut ecclesiastici. Tertio, Præsentato digno, 30
Episcopus tenetur conferre, & potest compelli, cap. *Episcopus tenetur instituere præsentatum si est dignus.*
Pastoralia. 29 de Iure patronatus.

DVBITATIO VIII.

Si multi præsententur, quisnam ex illis sit instituendus.

RESpondeo Primò, Si patronus, qui antè præsenta- 31 *Vter præferendus.*
uit Petrum, posteà præsentet Ioannem, velitque hunc præferri: tunc, si quidem patronatus sit laicus, in arbitrio Prælati erit instituere vtrum maluerit. patet ex cap. Cùm autem. 24. de Iure patronatus: quando enim patronatus est laicus, præsentatio secunda non reddit irritam primam, nec contra. Quòd si patronatus sit ecclesiasticus, tunc qui prior est tempore, potior est Iure: vt habetur dicto cap. vnde prior præsentatus, est instituendus.

Secundò, Si vnus idémque sit præsentatus à patro- 32 *An secundus possit præsentari.*
no laico & ecclesiastico, non potest laicus præsentare secundum, sed collatio debet fieri priori: quia hic à duobus est præsentatus. Panorm. in d. cap. Cùm autem. Nec refert quod secundus sit magis idoneus, quia sufficit priorem esse verè idoneum: modo beneficium non habeat curã animarum, vt docet Panorm. suprà. Crediderim tamen, si secundus sit notabiliter magis idoneus, posse huic conferri, omisso priore: quod tenet Ioannes Andreas in d. cap. Cùm autem

Prælatus enim huic fauere poteſt, tum ob præſentationem laici, qui mutare poteſt; tum ob maiorem aptitudinem, quæ maximè in beneficiorum collatione eſt ſpectanda.

33 *Si patroni diſſentiant.* Tertiò, Si duo ſint patroni, & alter præſentet Petrum, alter Ioannem, in arbitrio collatoris eſt conferre vtri maluerit. Addo, probabile eſſe, Epiſcopum tunc poſſe conferre alicui tertio: quia dum patroni inter ſe non conſentiunt, Ius non cogit illum inſtituere alterutrum ex præſentatis. Ita Silueſt. ſuprà quæſt.8. ex Panormitano.

Quartò, Quando multi ſunt patroni, & non ſunt inter ſe concordes, is inſtituendus eſt, in quem plures conſentiunt, ſiue illi præſentent per modum vnius corporis, ſiue ſeorſim.

34 Vbi Aduerte, quando plures præſentant per modum Collegij, vel Capituli, debere omnes conuocari, qui commodè conuocari poſſunt: alioquin qui vocatus non fuerit, poteſt curare illam præſentationem per Iudicem irritari, etiamſi ceteri omnes in eam conſenſerint. argumento cap. Cùm in Eccleſiis. 33. de præbendis, in 6. vbi ita diſponitur de electione & collatione, quæ à multis eſt facienda. Quando autem plures præſentant ſeorſim, non eſt neceſſe conuocare: ſed ſatis eſt vt plures ſeorſim in aliquem conſentiant. In his tamen habenda eſt ratio conſuetudinis receptæ. vide Silueſtrum quæſt.11.& 12.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Pontifex poſſit derogare Iuri patronatus, conferendo beneficia non præſentatis.

35 *Poteſt derogare.* RESpondeo & Dico Primò, Pontificem poſſe derogare, ſiue patronatus ſit eccleſiaſticus, ſiue laicus. eſt communis ſententia DD. in cap. Cùm dilectus.28. de Iure patronatus; vt docet Couar. in pract. cap.36. num.1. Ratio eſt, quia hoc Ius conceſſum eſt à Pontificibus principaliter propter bonum Eccleſiæ, vt Eccleſia haberet defenſores: ſecundariò in honorem ipſorum fundatorum. ergo quando Summus Pontifex iudicat Eccleſiæ expedire vt non expectet patronorum præſentationem, vel vt alteri conferat, poterit liberè conferre; quia ſemper maior debet haberi ratio finis principalis, quàm ſecundarij. Secundò, Quia ex eo quòd aliis hoc ius præſentandi conceſſerit, non cenſetur ſeipſum in omni euentu voluiſſe ſpoliare ſua conferendi poteſtate; ſed ſufficit vt regulariter præſentationes aliorum admittat: quod maximè verum cenſuerim in Iure patronatus, quod ex nuda conceſſione abſque fundatione ab aliquo obtinetur.

36 *Debet apponi clauſula derogatoria, ſi patronatus eſt laicus.* Notandum tamen ex Couar. ſuprà, num.2. ſi patronatus ſit laicus, non cenſeri ei derogatum, etiamſi Pontifex de facto conferat alteri beneficium, niſi id diſertè in litteris per clauſulam derogatoriam exprimatur. Ita communiter DD. in c.2. de præbendis, in 6. & colligitur ex cap. Super eo. 15. de officio Delegati. Neque ſufficit vt in litteris collationis dicatur, Conferimus Petro hoc beneficium, ad cuiuſcumque præſentationem vel collationem pertineat: ſed expreſsè debet derogare patronatui laico, vt habet Deciſio Rotæ 331. teſte Couarruuia, n.2. Quòd ſi ad Regem, Ducem vel Marchionem pertineat, debet idipſum exprimi, vt habetur in regul. Cancell 43. Si autem patronatus ſit eccleſiaſticus, poteſt ei Pontifex derogare per ſimplicem beneficij collationem, etiamſi nulla mentio eius derogationis in litteris prouiſionis fiat. vt iidem Doctores in dictum cap.2. de præbendis, docent.

37 *Reſeruationes beneficiorum quo modo intelligendæ.* Ex quibus infertur, reſeruationes Apoſtolicas beneficiorum, quæ fiunt propter crimen, vel quia contingit beneficia vacare apud Sedem Apoſtolicam, vel ob aliam rationem, ex Iuris communis, vel regularum Cancellariæ diſpoſitione non comprehendere beneficia Iuris patronatus laicorum, quoad eorum præſentationem tollendam: benè tamen quoad inſtitutionem, quæ Prælatis competit, hæc enim tunc petenda eſt à Summo Pontifice: vt docet Gloſſa in reg.40. Cancella. ſub finem. hoc tamen Couarr. ſuprà n. 3. intelligit de Epiſcopatibus, Abbatiis, Prioratibus, Decanatibus & aliis dignitatibus, quæ Summo Pontifici per regulam 2.& 3. Cancellariæ reſeruantur: non autem de beneficiis minoribus, quorum præſentatio ad laicos pertinet: hæc enim eò quòd ſint Iuris patronatus laicorum, ab omnibus reſeruationibus eſſe exempta, etiam quoad inſtitutionem à Prælatis faciendam.

Dico Secundò, Legatum à latere, & conſequenter Nuntium Apoſtolicum cum poteſtate Legati de latere, poſſe derogare patronatui eccleſiaſticorum, non tamen laicorum. Eſt communis ſententia DD. in c. Dilectus.6. de officio Delegati. & in c. Cùm dilectus.28. de Iure patronatus, vbi vtrumque habetur. 38 *Legatus.*

Dico Tertiò, Epiſcopus tamen nec patroni eccleſiaſtici, nec laici iuri derogare poteſt: ſi tamen præueniendo præſentationem patroni conferat beneficium, collatio non eſt irrita: verùm ſecuta præſentatione patroni intra tempus Iure præſcriptum, collatio illa reſoluetur & euaneſcet, vt patet cap.32. Decernimus.16. qu. 7. Si autem intra illud tempus patronus neminem præſentauerit, vel ſe non oppoſuerit, collatio manebit valida: quia iam ad Epiſcopum eſt deuoluta: & prior collatio non fuit irrita niſi ſecuta præſentatione patroni intra tempus Iure definitum: vbi ergo hæc non ſequitur, confirmabitur, & manebit valida. 39 *Epiſcopus.*

Petes, Quid ſi Ius patronatus partim ſit laici, partim Eccleſiæ? 40

Si patronatus ſit diuerſorũ, an valeat derogatio. Reſpondeo, Tunc non cenſebitur ei facta derogatio abſque expreſſa clauſula, perinde ac ſi tantùm eſſet patronatus laicorum. Ita cõmuniter DD. teſte Couar. cap 36. qq. pract. n.4. ratio eſt, quia par non eſt, vt laicus ratione ſocij eccleſiaſtici incommodum in re indiuidua ſentiat. Et quamuis laicus gaudeat Iure Clerici, quoad tempus præſentationis ſex menſium: non tamen debet pati incommodum derogationis ratione ſocij Clerici, ne fortè laici à fundatione & dotatione Eccleſiarum & beneficiorum huiuſmodi offenſiunculis anocentur: vnde etiam eorum patronatui maiora ſunt conceſſa priuilegia, quam patronatui Clericorum, vt rectè docet Couar. ſuprà. Simili modo ſi duo patroni ſint laici & totidem eccleſiaſtici, cenſebitur patronatus laicus quoad derogationem. Secùs tamen ſi eccleſiaſtici ſint plures, v.g. tres, & laici duo: tunc enim cenſebitur in derogatione eccleſiaſticum, nam Eccleſiaſtici, quorum conſenſus ſufficit, cùm ſint maior pars, tenentur admittere derogationem. quòd ſi omnes ſint laici, v.g. quinque, non erit rata derogatio, niſi maior pars conſentiat, nempe tres vt minimum: horum enim conſenſus ſufficit, etiam in præſentando. 41

Dico Quartò, Si Ius patronatus ſolùm priuilegio vel præſcriptione acquiſitum ſit, poteſt Pontifex ei derogare, ſine expreſſa clauſula derogatoria, etiamſi ſit laicorum: modò tamen non conſtet à laico eſſe fundatum: imò etiam Legatus poterit tale beneficium ſine præſentatione conferre. eſt communis ſententia DD. vt oſtendit Couar. ſuprà n.5. ratio eſt, quia talis patronatus cenſeri potiùs debet Eccleſiaſticorum, cùm originem ex Eccleſiaſticis trahat. vide hac de re plura apud Cou. pertinent enim hæc ad forum externum. 42 *Si priuilegio acquiſitum, valet derogatio.*

DVBITATIO X.

Quibus competat Ius collationis beneficiorum.

RESpondeo & Dico Primò, In quaque diœceſi Epiſcopum eſſe proprium collatorem omnium beneficiorum: hic enim in ſua diœceſi eſt Princeps & moderator ſacrorum: ac proinde ad ipſũ pertinet omnes eccleſiæ miniſtros conſtituere, & officia ſacra conferre: quod intellige, Niſi ex fundatione beneficij vel legitima præſcriptione hoc Ius alteri cõpetat, v.g. Capitulo, Decano, Prępoſito, Abbati, vel alteri Eccleſiaſtico. 43 *Propriè & per ſe Epiſcopus eſt collator.*

Dico

Digitized by Google

44 *Pontifex per totum orbem confert.*

Dico Secundò, Summus Pontifex est generalis collator, habens generalem potestatem conferendi omnia beneficia in quauis diœcesi. ratio est, quia est supremus dispensator bonorum ecclesiasticorum,& Superior omnium Episcoporum & Ecclesiasticorum, atque adeò Ordinarius Ordinariorum totius orbis; vt ait Glossa in cap Felicis.§. fin. de pœnis, in 6. & cap. vlt.Per principalem 9. quæst.3. vnde non minùs quàm particularis Episcopus potest Ecclesiis ministros dare,& ecclesiastica officia conferre, sicut vbique potest sacros ordines administrare.

45 *Tribus modis potest beneficia conferre.*

Porrò tribus modis potest beneficia conferre, vt docet Rebuffus in sua praxi.§.de deuolutionibus, num 66. Primò,Iure præuentionis, vt quando alicui confert gratiam expectatiuam ad beneficium primò vacaturum; vt patet cap. Dudum.14.de præbendis, in 6.Secundò,Concurrendo cum aliis collatoribus,cap.Quia.1 de concessione præbendæ, & Panorm. ibidem num.5. quo modo semper potest conferre, quia concurrit cum quolibet Ordinario in potestate & iurisdictione. Necesse tamen est vt io hoc casu reseruet vel conferat beneficium ante Ordinarium;alioquin collatio Ordinarij erit valida. argumento cap. Si eo tempore. 44. de electione, in 6. Hac ratione etiam Legatis à latere concedi solet vt beneficia conferant, cap.Si à sede.31. de præbendis, in 6.& DD.ibidem.Tertio,Conferi Iure deuoluto; vt quando ratione criminis, (v.g.ob simoniam confidentiæ)vel ratione negligentiæ collatoris, Ius conferendi deuoluitur ad Pontificem ex depositione Canonum. eodem Iure semper confert Episcopus, quando inferiores collatores sunt negligentes.

Quando fiat deuolutio.

46 Vbi Notandum est Primò, Dignitates infra Episcopatum & Abbatiam,& alia beneficia,regulariter conferri debere intra sex menses; alioquin deuoluuntur ad Superiorem;cap.Nulla.2. de concessio. præbend.& alibi. Simili modo si patronus laicus non præsentet intra quatuor menses,& ecclesiasticus intra sex;beneficium efficitur liberum,eiusque dispositio deuoluitur ad eum, cuius est instituere præsentatum. vt patet ex dictis dub.6.

47 *Quo modo & ordine.*

Notandum Secundò,Quod ad Episcopatum & Abbatiam attinet, si electores per tres menses absque legitimo impedimento neglexerint eligere, deuoluitur electio ad proximum Superiorem, qui cum consilio Capituli sui Ecclesiæ prouidebit. Quòd si hic etiam per totidem menses neglexerit, puniendus est secundùm Canones, & Summus Pontifex prouidebit, cap. Ne pro defectu.41.de electione. In inferioribus beneficiis,si ad Episcopum vel Capitulum spectet collatio, siue coniunctim siue diuisim;tunc negligente Episcopo per sex menses, deuoluitur ad Capitulum, & contrà. singuli autem ad quos fit deuolutio, habent sex menses in inferioribus beneficiis. vide plura apud Rebuffum,§.de deuolutionibus.

48 *Cur Pontifices fecerint reseruationes mensium,&c.*

Notandum Tertiò, Pontificem rariùs vti Iure præuentionis & concursus, vt confusio & lites vitentur, & ideò in multis Ecclesiis reseruasse sibi certos menses, quibus confert, reliquis relictis Ordinario. Porrò causa cur sibi aliqua beneficia reseruauerit, suóque Iure interdum in conferendo vtatur,est,vt Ecclesiasticorum & Ecclesiarum, quæ sunt per orbem, maior sit communicatio & coniunctio cum Ecclesia Romana matre sua, dum non solùm in spiritualibus; (quæ sæpè parum curantur,) sed etiam in temporalibus & prouentibus ecclesiasticis ab ea dependent. quò enim in pluribus ab ea dependent & ad eam confugere debent, eò magis eam reuerentur, amant, & in iis, quæ ad fidem, mores, & sacra ministeria pertinent, se illi submittunt.Quòd si in nullo ab ea dependerent,facilè vnio Ecclesiæ per schismata dissolueretur.

49 *Episcopi non conferunt in Curia.*

Notandum Quartò ex Couarr.l.3. variarum cap.20. num. 9. consuetudine receptum esse vt Episcopi existentes in Curia Romana, non possint vlla beneficia conferre, etiamsi vacent in propria diœcesi; sed necessum esse vt Curiam exeant ad ea conferenda: possunt tamen in aliena diœcesi. Quæ autem in Curia vacauerint, ea pertinent ad Pontificis dispositionem. Talia sunt eorum, qui sunt de Curia Romana, & eorum qui Romæ moriuntur,aut prope Romam ad duas dietas,id est,40. milliaria Italica. denique eorum, qui ibi resignant aut permutant; vt patet ex regulis Cancellariæ.

Petes,Vtrùm sede Episcopali vacante,vel Episcopo suspenso,Capitulum possit conferre beneficia, quæ ad liberam Episcopi collationem pertinebant. 50

Capitulum sede vacante.

Respondeo,Non posse conferre,cap.Illa.2. Ne sede vacante; nec ad ea præsentare; vt docet Ioannes Andreas in cap. vnicum, Ne sede vacante, in 6. potest tamen Capitulum tunc instituere præsentatos à patronis, quorum institutio ad Episcopum pertinebat, cap. primo de institut. in 6. Item potest conferre ea, quorum collatio communiter erat Episcopi & Capituli.cap.Si ad Episcopum,Ne sede vacante,in 6. Secùs tamen si collatio erat solius Episcopi, etsi ex consilio Capituli.vide Rebuffum suprà, §. de deuolutionibus, num.70.& seqq.

DVBITATIO XI.

Si Episcopus conferat beneficium absenti per litteras aut nuntium, vtrùm possit reuocare collationem, & alteri conferre,antequam iste acceptauerit.

Respondeo. Non posse, vt expresè habetur cap.Si tibi absenti,de præbendis,in 6. Imò alteri conferat antequam ille recusauerit acceptare, collatio viribus non subsistet,vt ibidem dicitur. quod ideò constitutum est, non quòd per talem collationem acquisitum sit dominium ante acceptationem; sed quia non decet Episcopũ variare.secùs est de donatione rei suæ, quæ non valet ante acceptationem:vnde liberè potest reuocari.imò quamdiu res tradita non est,si alteri donetur aut vendatur, valet secunda dispositio, vt suprà cap.18.dub.6. & cap.21. dub.19. dictum est. Potest tamen Episcopus illi præscribere tempus, intra quod teneatur acceptare. quo elapso, si non acceptauit,poterit alteri conferri. si tamen acceptes antequam alteri conferatur,tuum erit beneficium, quamuis terminus iam sit elapsus.patent hæc omnia ex d.cap. Si tibi absenti.17. de præbendis, in 6. & apud Couarruuiam lib.3.variar.cap.16.num.4. 51

Beneficium collatum absenti.

Sequitur nunc vt dicamus de conditione & qualitate eorum,quibus beneficia conferenda.

DVBITATIO XII.

Vtrùm aliquando liceat conferre beneficium indignis.

Notandum, *Indignum* dici, qui ad officium præstandum est ineptus ratione infamiæ,prauæ vitæ, ignorantiæ,morbi vel similis impedimenti:vel putatur non futurus vtilis,nec satisfacturus officio.Potest enim quis censeri indignus vel ratione conditionis præsentis, quæ non tolletur; vel futuræ. Dignissimus autem censetur, non qui doctissimus est aut sanctissimus: sed qui omnibus consideratis putatur optimè officio satisfacturus, Ecclesiæque futurus vtilissimus. His positis, 52

Indignus.

Respondeo & Dico Primò,Numquam licere beneficium ecclesiasticum conferre indignis, modò aliqui reperiantur digni, quibus conferri possit. Probatur ex cap.Cùm in cunctis.7.de electione, vbi tria requiruntur vt quis censeatur dignus beneficio habente curam animarum.ætas conueniens,probitas morum,& scientia debita: & Clerici, qui aliquem contra prædictam formam elegerint, eo ipso priuati sunt potestate eligendi pro illa vice,& triennio à suis beneficiis suspensi. Episcopus autem si contra fecerit aut consenserit 53

Tria requisita vt quis sit dignus beneficio.

Pœna in eligentes indignum ad curam animarum.

fieri, amittit similiter potestatem conferendi. vide tamen aliquas limitationes & explicationes huius cap. in cap. Si compromissarius.§ Si verò, de elect. in 6. & cap. Graue nimis, 29. de prębendis. vbi pręcipitur vt beneficia non conferantur indignis; qui contrà post secundam correptionem fecerit, iubetur suspendi à beneficiis conferendis. ratio est, quia beneficium datur propter officium: ergo qui ineptus est ad officium pręstandum, Iure naturę est arcendus à beneficio.

54 *Omnia penè Ecclesiæ mala ex promotione indignorum ministrorum.*

Confirmatur, quia omnes ferè hęreses & mala Ecclesię hinc orta sunt, quòd indignis beneficia fuerint collata: dum enim Episcopatus conferuntur hominibus indoctis vel improbis, qui nihil minùs quàm de munere Episcopali sunt soliciti, necesse est vt etiam Parochi similes instituantur. tales enim Episcopi parum curant quales habeant Parochos. Quòd si Parochi indocti, vel etiam improbi sint, necesse est Christianam plebem in fide & moribus non rectè instrui: hęc autem non rectè instructa, & malâ vitâ suorum Superiorum scandalizata, facilis est ad nouos Doctores, reformationem & purum verbum Dei promittentes, excipiendos; maximè cùm videat illos eloquentia, doctrina, & externę vitę probitate suis Parochis & Episcopis pręstantiores. Sanè si nascente hęresi Lutheri tales fuissent vbique Episcopi & Parochi quales esse debuissent, facilè illam in semine oppressissent. Hoc optimè significatur in parabola Domini. Matth 13. *Dum dormirent homines, venit inimicus homo, & superseminauit zizania:* vt explicat D. August. lib. qq. in Matth. cap. 11. & Chrysost. Hom. 47. in Hom. 47. in Matth. Ex quo patet, quanti momenti sit vt Principes quam maximè idoneos ad Pręlaturas promoueant.

55 *Quando possit conferri indigno.*

Dixi, *Modò aliqui reperiantur digni*; quia si nullus talis inueniatur, vel si inueniatur & non admittatur, (sicut interdum fit in locis Septentrionalibus) poterit conferri indigno ad maiora mala impedienda; nempe ne deueniat ad hęreticos, vel alios magis indignos: hic enim etsi absolutè non sit dignus, tamen respectu aliorum, qui haberi possunt, dignus censetur. Vbi tamen ei beneficium collatum est, tenetur se pręstare dignum, & satisfacere officio, tum per se, tum per alios, quantum commodè potest: alioquin tenebitur ad fructuum restitutionem. ratio est, quia lege iustitię obligatur ad pręstandum munus sui officij, & consequenter ad se reddendum idoneum officio quantum potest.

56 *Debet scire esse dignum.*

Dico Secundò, Vt collator sit securus, non solùm requiritur vt nesciat illum, cui confert, esse indignum, sed debet etiam positiuè scire esse dignum; vt rectè Adrianus in 4. tract. de restit. q. de dispensatione beneficiorum. ratio est, quia ex officio tenetur quantum in se est curare vt conferantur dignis: ergo debet positiuè iudicare esse dignum: quod intellige non de certa scientia, sed de probabili iudicio, quod pro rei magnitudine, magis vel minùs certum esse debet.

Idem dicendum de patronis.

Idem dicendum de patronis qui habent ius pręsentandi; grauiter enim peccant si aliquem pręsentent, de cuius vita, moribus & doctrina non sint satis informati per viros probos & idoneos, ita vt meritò possint confidere esse idoneum; vt colligitur ex cap. Graue nimis, de prębendis. Tales enim patroni sunt causa cur beneficia conferantur indignis, cum maximo Ecclesię damno: nam Pręlatus ecclesiasticus, qui instituit, non potest pręsentatum repellere, nisi ferè sit euidens esse indignum. cap 32. Decreuimus. 16. q. 7. & alibi. hoc autem vt euidens fiat, valde est difficile. deinde vix audet rem exactiùs discutere, pręsertim quando patronus est Princeps sęcularis.

57 Dico Tertiò, Etsi omnis conditio, quę reddit hominem indignum beneficio, sufficiat ad irritandam collationem vel electionem indigni, non tamen omnis reddit ipso facto collationem irritam, vt infra dicetur vide Nauar. in cap. Si quando. § de rescriptis, exceptione 16. & 17.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm prætermissis dignioribus, liceat interdum conferre dignis.

RESpondeo, In quibusdam euentis licitum esse. Primò, si patronus pręsentet dignum; huic enim debet conferri, etsi sint alij magis idonei. 16. q. 7. cap. Monasterium, & cap. Decernimus. quod limita, nisi sit beneficium cum cura animarum: hoc enim dandum est dignissimo, si patronus est ecclesiasticus, vt patet ex Concil. Trident. sess. 24. cap. 18. Si tamen patronus sit laicus, & pręsentet dignum, hic ab Episcopo instituendus est, aliis omnibus pretermissis, vt ex eodem loco Concilij constat. Pari modo, si fundator constituisset, vt si quis ex sua familia idoneus repertus fuerit, ei detur; seruandum esset, etiam in cura animarum aliis dignioribus pręteritis. vt docet Couar. reg. Peccatum, p. 2. § 7. 58

Dignior potest prætermitti quinque euentis.

Secundò, Si beneficium ex sua institutione dandum sit alicui ex certa familia, vel oppido; (vt sunt ea, quę dicuntur patrimonialia) vel si decreto Canonum eligendus sit aliquis ex Clericis eiusdem Ecclesię; tunc aptissimo inter eos dandum est, non aliis, etsi aptioribus. vide cap. Nullus. 13. & cap. 16. Obitum. d. 61. & cap. 19. Metropolitano. d. 63. ex quibus constat, olim ministros eligi debuisse ex Clericis eiusdem Ecclesię, si aliquis erat idoneus. Simili modo Pontifex eligendus est ex Collegio Cardinalium, modò aliquis inter eos sit idoneus. c. Oportebat. 3. cum sequenti, dist. 79. ex Concilio sub Stephano Papa III. 59

Tertiò, Si aptiores reseruandi sint beneficiis parochialibus, eò quòd pauci benè idonei ibidem reperiantur; tùc enim illis pretermissis beneficia sine cura, quamuis opima, debent conferri minùs dignis, vt rectè notauit Adrian. suprà. ratio est, quia in dispensatione beneficiorum magis spectanda est spiritualis vtilitas Ecclesię, quàm commodum temporale ministri.

Quartò, Si plures sint electores, & paucorum suffragia inclinent in dignissimum: tunc si meum suffragium nihil esset profuturum dignissimo, prodesset tamen ad vitandam electionem indigni, vel minùs digni, teneor, omisso dignissimo, conferre illud in dignum vel digniorem. ratio est, quia in hoc casu si dem suffragium in dignissimum, ipsi non prodero, & Ecclesię obero: quod Ecclesię incommodum vitare possum, si faueam digno. Neque hic cum aliis ad opus malum concurro; quia eligere minùs dignum, non est malum, nisi quando spes est posse obtineri digniorem. 60

Si suffragium non esset profuturum digniori.

Quintò, Si quis resignet beneficium suum in fauorem alterius, non est necesse vt quęrat dignissimum. 61

Resignans.

Ita Caietanus v. Beneficium, & alij: sic enim recepta consuetudo habet. ratio est, quia non incumbit illi ex officio pręficere Ecclesię ministrum: & aliàs confert id quod suum est, & propter quod cùm possideret, non tenebatur plus facere, quàm mediocriter idoneus faceret: vnde non facit iniuriam Ecclesię, talem sibi substituendo. quamuis si multò dignior se offerat vel in promptu sit, charitas boni communis obliget vt hic pręferatur.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm extra hos casus beneficia semper sint conferenda dignissimis.

RESpondeo & Dico Primò, Electores, Pręsentatores, & Collatores semper tenentur, quantum in ipsis est, curare vt dignissimis beneficia conferantur. Est communis sententia DD. D. Thom. q. 63. art. 2. ad 3. *Vt electio non possit impugnari in foro iudiciali, sufficit eligere bonum, nec oportet eligere meliorem: quia sic omnis electio posset habere calumniam. Sed ad conscientiam eligentis necesse est eligere meliorem, vel simpliciter, vel in comparatione ad bonum commune.* Ibidem ad 2. docet, 62

Dignissimi præferendi.

Prælatum

Prælatum posse eligere consanguineos suos, si æquè digni sint: non autem si alij sint digniores. Idem docet infrà q.185.art.3. Ioannes Maior in 4.d.24.q.3.Nicolaus Lyranus in illud Ioannis 21. *Simon Ioannis diligis me plus his?* D.Anton.2. p.tit.1. cap.20.§.1.Angelus v.Electio, num.20.& 21. Caiet.v Acceptio personarum, & in locum D.Thomæ citatum.Adrian.in 4. quæst.citata, Siluester v.Electio,& v. Acceptio personarum;Nauarr.in cap.Si quando.5.de rescriptis, except.16.num.10.Sotus lib.3. de Iustit. quæst.6.art.2. & alij Theologi passim. Et quamuis Alexan. Halensis p.2. q.136.§.2. putet solùm in Episcopatibus esse peccatum, prætermittere digniorem, non autem in minoribus beneficiis; alij tamen Theologi id generatim de omnibus habentibus curam animarum docent. Accedunt multi Iurisperiti, quos refert & sequitur Couarruuias ad regul. Peccatum,p.2.§.7.num.4.vt Panorm.Rochus,Ludouicus Gomezius, Cæsar Lambertinus, & alij, & addit Couarruuias, eam esse communem. Probatur Primò exemplis sacræ Scripturæ, vt electione Aaronis Leuit.8.vbi Dominus indicauit se velle præstantissimum eligi,dum omnibus Principibus ad ostium tabernaculi adductis, eius solius virgam florere fecit.in quem locum Origenes Hom.6.(habetur Can. Licet.8.quæst.1.) sic ait: *Requiritur ergo in ordinando Sacerdote etiam populi præsentia, vt sciant omnes,quòd qui præstantior est ex omni populo, qui doctior,qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium.* Item electione Saulis 1.Regum 10.vbi eligitur *qui ceteris eminebat,& quo non erat melior in Israel.* quod explicans Gregorius lib.4.cap.4.in lib.1.Regum,fusè docet,*dignissimum eligendum.* Idem docet cap.5. vbi multa pulchrè in hanc sententiam. Idem cernitur electione Dauidis, & in electione Petri: cùm enim Dominus Ioan.21. Petrum Ecclesiæ vellet præficere, non solùm rogat an ipsum diligeret, sed an plus ceteris diligeret, & ter rogat. Apostoli etiam Actor.1. conati sunt optimum eligere.

Alex. Halensis opinio.

1. Exemplis Scripturæ probatur.

63 Probatur Secundò Ex Iure Canonico;nam cap.vnico,iit.Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur,Innocentius III. inter cetera sic ait: *Non ex affectu carnali, sed discreto iudicio debuisti ecclesiasticum officium in personam magis idoneam dispensare.*

2. Ex Iure Canonico.

Tertiò Probatur ex Patribus;vide Origenem suprà. Hieronymus in cap.1.epist.ad Titum: *At nunc,*inquit, *cernimus plurimos hanc rem,* (id est, electionem) *beneficium facere, vt non quærant eos qui possint plus Ecclesiæ prodesse,sed quos vel ipsi amant,vel quorum sunt obsequiis deliniti.* Chrysost.lib.3 de sacerdotio, parum ante medium:*Equidem non opinor aliunde tam multas in Ecclesia turbas nasci, quàm ex Episcoporum & Antistitum electionibus, casu potiùs ac temerè, quàm diligenter & accuratè factis:nam caput valentissimum esse oportet,* &c. Augustinus epist.29.ad Hieronymum, non procul à fine:*Quis ferat eligi diuitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore ac sanctiore?* Idem docet Leo ep.84. cap.6.& Bernard lib.4. de considerat.ad Eugenium,& in Declamatione,*Ecce nos reliquimus omnia.*

3. Ex Patribus.

Idem confirmatur ex quadam pragmatica sanctione Concilij Basil.sess.12.vbi decernitur,*vt electores intueantur Deo & sancto Ecclesiæ patrono in quo est præbenda, se electuros quem nouerint digniorem.*

Probatur Quartò ratione; Quia beneficia primariò sunt instituta ad cultum Dei & Ecclesiæ vtilitatem; secundariò vt sint præmia virtutum, quibus digniores in Ecclesia honorentur & iuuentur, atqui contra vtrumque finem est, si digniores & Ecclesiæ vtiliores omittantur, & in iis conferendis spectetur consanguinitas, aut priuata amicitia, aut commendatio potentium.

Quartò, Ratione.

64 Dico Secundò, Ad beneficia habentia curam animarum vel aliam functionem magni momenti in Ecclesia,eligere,postulare,aut præsentare dignum,omisso digniore qui in promptu est, est peccatum mortale. Idem dico de conferente,qui liberè confert.*Digniorem* voco, qui notabiliter dignior & aptior videtur, speraturque multò meliùs functurus officio: nam si paruus vel dubius sit excessus, non erit peccatum mortale.Colligitur ex DD suprà allatis,probatúrque iisdem testimoniis; nam ea maximè agunt de talibus beneficiis. Idem colligitur ex Concil.Trident. sess.24.cap.1. de reformat. vbi dicitur: *Omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quomodocumque ius habent, mortaliter peccare, nisi quos digniores & Ecclesiæ magis vtiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus, vel humano affectu, aut ambientium suggestionibus: sed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curauerint.* Et quamuis ibi loquatur de Episcopatibus,tamen idem sentire de parœciis,patet manifestè ex cap.18.de quo infrà dub.16. Eadem ratio locum habet in aliis omnibus magni momenti beneficiis. Talia præter Cardinalatum, Episcopatum, Archidiaconatum & Parœciam;Decanatus, Præpositura cum iurisdictione, Canonicatus affectus onere docendi vel concionandi, aut pœnitentiariæ. Denique Abbatia, Prioratus,& similia. Ratio est,quia qui omittit digniorem, facit contra fidelitatem, quam Ecclesiæ ex officio debet, (iuxta illud Matth.24. *Quis putas, est fidelis seruus & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam?* (idque in re grauis momenti: nam inde contingit eam priuari ingenti bono, quod ipse tenebatur ei procurare eligendo dignissimum ministrum: atqui in re graui fidem debitam violare, est peccatum mortiferum,vt suprà cap 32. num.16. & 17. in simili diximus:ergo qui præsentant, vel eligunt,vel beneficia liberè conferunt,grauiter peccant,si digniores prætermittant, siue sit Papa, siue Episcopus, siue Princeps sæcularis: non enim sunt domini beneficiorum, sed œconomi: vnde tamquam œconomi tenentur rem domini sui, quantum commodè possunt, promouere.Confirmatur, quia in beneficiis est peculiaris 65
ratio, quæ non in aliis. nam totum ferè Ecclesiæ bonum in fide, moribus,& ritibus sacris,pendet ex bona ministrorum electione: sicut è contrario totum ferè malum ex mala prouisione: atqui nisi quàm maximè idoneos eligere conemur, periculum est ne sæpè parum apti præficiantur:quia tam multa requiruntur, vt non rarò qui valdè apti videntur, reipsa parum aptos esse, experientia & successus rerum demonstret: ergo ne in tales impingamus, tenemur in re tanta sub peccato mortali eligere aptissimos. quod non solùm verum est de electore & collatore libero: sed etiam de patrono,vt rectè Couarr.suprà,contra Cæsarem Lambertinum,qui sine iusta ratione id negat.

Est peccatum mortale omittere digniorem in maioribus beneficiis.

Conc. Trident.

66 Dico Tertiò,In ceteris beneficiis,vt in Canonicatibus, Cappellis, &c. non videtur peccatum mortiferum semel vel bis prætermittere digniorem, modò conferantur ei,qui verè dignus sit: videtur tamen esse mortiferum si quis id passim faciat,aut si rarò curet vt digniores præferantur.Prior pars est Alex.Halensis,& Soti suprà.Gabrielis in 4. d.15.q.7.a.3.vbi pro eadem citat Antoninum.& alios.Idem docet Angelus suprà.& sentire videtur D.Thom.quodlib.6.art.9. licèt obscurè,citántque illum Angelus & Gabriel Denique multi recentiores, vt Petr.Nauar.l.2.c.2.n.148. Emmanuel Sà,verbo Beneficium,Petrus Aragon.in q.63.art.2.Ratio est, quia quòd semel vel iterum dignior prætermittatur in huiusmodi beneficiis, non censetur notabile incommodum, aut notabilis iniuria in Ecclesiam: paucorum enim mediocritas, aliorum virtute facilè compensatur.

In quibus non sit peccatum mortale.

Dices,Fit iniuria digniori,qui postponitur; nam ei lege Iustitiæ distributiuæ debetur. deinde est contra Ecclesiæ & ipsorum fundatorum intentionem, quorum mens est vt dignissimis conferantur.

Obiectio.

Ob hæc argumenta multi DD. tenent esse peccatum mortale, præsertim si dignior sese offerat. Ita Couar.ad regulam Peccatum, p.2.§.7.num.4.Caietan. q.63.art.2.Salonius ibidem.in eadem sententia videtur esse D.Antoninus suprà:quia violationem Iustitiæ distributiuæ putat esse peccatum mortale, & Nauar. de oratione miscella.38.

67 Sed responderi potest ad Primum, Non fieri propriè iniuriam digniori,quia non est ei debitum stricto

Resp. Non fit propriè iniuria digniori.

Iure, sicuti debetur præsentato vel electo: sed solùm largo, quod consistit in maiore aptitudine & proportione: hoc autem Ius violare, non est per se peccatum mortiferum, neque violatio Iustitiæ distributiuæ semper est peccatum mortiferum, nisi redondet in violationem Iustitiæ commutatiuæ, vt rectè Sotus ait.

Ad Secundum, Est quidem contra Ecclesiæ & fundatorum intentionem; sed in re, quæ ad bonum Ecclesiæ non est tanti momenti. Fateor tamen, rationes istas facere illam sententiam valde probabilem; & ex illis confirmatur altera pars nostræ propositionis. qui enim sæpè hoc faceret, vel non curaret præponere digniores, censeretur grauiter peccare contra fidelitatem Ecclesiæ debitam, eiusque magnum bonum negligere: magni enim interest ad bonum Ecclesiæ vt diuina officia quàm decentissimè & deuotissimè celebrentur, vt Canonici & alij sacrorum administri doctrina & probitate populo præluceant. Denique vt spe beneficij obtinendi plurimi ad probitatē vitę & studia litterarum incitentur; sunt enim beneficia ex Ecclesiæ & fundatorum destinatione non solùm stipendia ministeriorum, sed etiam præmia virtutum: atqui hic stimulus tolleretur, si dignioribus prætermissis, fauore & affectu carnali dispensentur.

Si sæpè fieret, esset p.m. 68

Ex his patet, semper esse peccatum, saltem veniale, *digniorem & aptiorem* prætermittere. si autem id fiat, esse peccatum mortiferum. quod si ex sua institutione habeat vt debeat dari digniori vel per oppositionem, tunc semper est peccatum mortale.

69 *Obiectiones contra secundum dictum.*

Contra secundam propositionem obiicitur Primò, Iura antiqua & noua solum requirunt vt beneficia conferantur *dignis*: nam Concil. Trident. sess. 7. cap. 3. de reformat. solùm requirit, vt etiam beneficia curata *dignis* conferantur, & citat constitutionem Alexandri III. & Gregorij X. in quibus idipsum statuitur.

Respond. Concilium hoc solùm requirit, non vt collatio sit sine peccato, sed vt non sit irritanda in foro externo, vt patet ex verbis sequentibus, *aliter facta collatio omnino irritetur.* Eodem modo intelligi possunt quidam Canonistæ, dum dicunt sufficere vt eligatur idoneus, vt notat Couarruuias supra. Quòd autem Concilium velit ad parœcias eligi dignissimos, patet sess. 24. cap. 18 de reformatione.

Obiicitur Secundò, Iuxta antiquos Canones non solent beneficia conferri nisi presbyteris & Clericis eiusdem Ecclesiæ, vt patet ex cap. Nullus, & cap. Obitum. d. 61. ergo non sunt quærendi dignissimi.

Respond. Idcircò hoc solet fieri, & in multis locis adhuc seruatur, quia plerumque hi solent esse vtiliores & fideliores suæ Ecclesiæ quàm extranei: magis enim ei afficiuntur, magisque omnia norunt, cùm sint in ea educati: firmiùs quoque resident.

Obiicitur Tertiò, Apost. ad Tim. 3. & ad Titum 1. enumerans conditiones Episcopi, solùm requirit vt sit *sobrius, pudicus, doctor, hospitalis, irreprehensibilis*, &c. non autem requirit vt sit ceteris omnibus dignior.

70 *Minùs idoneus potest se offerre.*

Respond. Tot conditiones requirit Apost. vt rarissimi sint qui eas omnes habeant. vnde etiam qui dignissimus visus fuerit, vix implebit Apostoli formulam.

Quartò, Si collator teneretur conferre digniori: ergo is qui se putat minùs dignum, non poterit se offerre, nec acceptare collationem: quia alioqui consentiret peccato alterius: petere enim aliquid sibi præstari, quod alter non potest sine peccato præstare, est peccatum. similiter in illud consentire.

Respond. negando conseq. Etsi enim alius videatur aptior, potest tamen iudicium totum relinquere electori vel collatori, cuius est vtriusque merita & dotes examinare hoc enim iudicium non est eius cui fit collatio, sed eius qui confert aut eligit: vnde bona fide potes te illi offerre, non quidem desiderando & petendo absolutè vt tibi conferat, etiamsi alterum iudicet fore vtiliorem: (hoc enim peccatum esset) sed sub conditione, si bona fide iudicauerit te non minus vtilem fore. & quamuis tu putes alterum esse magis idoneum, potes tamen tecum statuere diligentia compensare quantum aliis dotibus videris superari. Quòd si certò existimes collatorem non iudicio, sed fauore eo prætulisse, hoc tibi non imputabitur, si hoc neque petiisti, neque animo desiderasti, sed bona fide solicitasti, vel non solicitanti tibi est oblatum.

DVBITATIO XV.

Vtrùm is, qui sibi vel alteri minùs digno procurat beneficium, omisso digniore, teneatur digniori aliquid restituere.

PAludanus in 4. dub. 15. quæst. 2. art. 2. & Caietanus q. 62. art. 2. dub. 3. affirmant. ratio est, quia beneficium illud secundùm Iustitiam distributiuam debitum est digniori. addit tamen Caietanus, eum non teneri qui sibi procurat, non intendens impedire digniorem: secùs verò de eo, qui ita procurat sibi, vt non curet de impedimento dignioris. 71

Respondeo & Dico Primò, Probabilius est talem beneficiarium non teneri ad restitutionem, modò sit verè idoneus, & beneficium non fuerit per oppositionem conferendum. est sententia Scoti & Richardi in 4. d. 15. vt fatetur Caietanus. Idem tenet Adrianus in 4. § Quia iam determinatum. Sotus lib. 4. q 6. art. 3. ad 6. Couar. ad regul. Peccatum. p. 2. § 7. n. 7. Nauarr. cap. 17. num. 72. & multi alij. Probatur, quia neque Ecclesiæ, neque digniori tenetur: ergo non tenetur. *Non digniori*, quia ille non habet Ius strictum ad illud beneficium; sed largum dumtaxar, consistens solùm in maiori aptitudine, vt ante dictum est: vnde non fit ei propriè dicta iniuria. 72 *Non tenetur digniori.*

Dices, Si distributor ex bonis communibus mihi debeat centum, & non det nisi quinquaginta, tenetur ad restitutionem quinquaginta: quia in illis violauit Iustitiam commutatiuam; vt colligitur ex D. Thoma quæst. 62. art. 1. ad 3. ergo cùm beneficia sint bona communia debita dignioribus, & ego sim dignior, si mihi non contulerit, tenebitur ad restitutionem. Hoc argumento potissimùm commoti sunt Paludanus & Caietanus. *Obiectio. Distributio communium.*

Resp. Hoc tantùm esse verum in communibus, quæ præcipuè ideò data sunt communitati, vt pro dignitate cuiusque, vel inopia, vel eruditione, vel meritis distribuantur: vt rectè Sotus & Couar. respondent: at beneficia non sunt talia bona communia: non enim sunt principaliter præmia meritorum & dignitatis cuiusque, vt Paludanus & Caietanus velle videntur: sed stipendia ministrorum Ecclesiæ: quia potissimùm & ferè ob vnicam hanc causam sunt instituta, vt sint stipendia eorum, qui Ecclesiæ deseruiunt: vnde dignissimi eligendi, non quòd ipsis hæc propriè sint debita, sed quia Ecclesiæ debitum est, vt quam optimi ministri, qui pro istis quasi stipendiis haberi commodè possint, adsciscantur. Itaque si qua esset obligatio restitutionis, ea esset erga Ecclesiam, non erga digniorem prætermissum. 73 *Resp.*

Sed quòd *neque Ecclesiæ* obligentur restituere, probatur: quia Ecclesia non intendit collatores & patronos sub onere restitutionis obligare ad procurandum semper maius bonum, & digniores ministros: modò procurent eos, qui verè sint digni & vtiles: neque collatores censent se sub tali onere obligari: idque tum ob multas perplexitates, quæ inde quotidie orirentur: tum quia Ecclesia non videtur damno affecta, quamuis maius bonum non sit procuratum. Idem dico de œconomo Principis, qui non conduxit optimos operarios, sed mediocres. 74 *Non obligari Ecclesiæ.*

Dixi, *Modo beneficiarius sit idoneus*: si enim non sit idoneus, tenebitur is qui procurauit, ad restitutionem, non quidem digno vel digniori, sed Ecclesiæ, quæ debito ministerio caruit, vel etiam damnum accepit, vt rectè Couar. supra, num. 3. & Sotus l. 4. q. 6. art. 3. ad 6. vel certè pauperibus, vt quidã volunt, argumento c. 1. *Si non sit idoneus.*

sess.

Si officium per alios præstitum. sess.23.Conc.Trid.5. Si quis autem.de quo infrà n. 157. & sess.9.Conc.Lateran.de quo n. 175. & 177 quod intellige,nisi beneficiarius,qui primo loco tenebatur,restituat. Si Ecclesia nullum damnum passa est . & officium per alios præstitum,ad nihil tenebitur auctor.

75 *Si dandum per oppositionem.* Dixi,*Modò beneficium non fuerit dandum per oppositionem:* quando enim per oppositionem datur,tunc dignior ius strictum habet ea lege,vt rectè Nauarrus cap. 17.n. 74.Itaque si non admittitur ad examen , vel examinatus & manifestè dignior aliis repertus reiicitur , fit ei propriè iniuria : vnde collator ei tenetur ad damnum satisfaciendum iudicio prudentis ; si tamen manifestè & notabiliter dignior sit ; nam si paruus tantummodò sit excessus,non tenebitur.

76 *Si putet se idoneum.* Dico Secundò , Qui institutus est , si verè se putet idoneum,non tenetur resignare , etiamsi alterum iudicet magis idoneum. ratio est , quia ipsi non incumbit Ecclesiæ ministros dare , sed satis est vt pro sua virili satisfaciat officio.

Obiectio. Dices,Hinc tantùm sequi , illum non teneri ea officio,seu lege iustitiæ:poterit tamen ea charitate teneri.

Resp. Quando tenetur ex charitate. Respondeo,Id quidem fieri posse,sed rarò fieri:vt si quis certò sibi persuaderet alterum Ecclesiæ longè fore vtiliorem , & ipse sine notabili incommodo suo posset illo beneficio carere. Sed valdè rarum est vt constet alterum longè vtiliorem fore. In dubio autem non tenetur se tanto commodo suo priuare.

Dices , Quid si collatorem induxerit vt sibi conferret,cùm sciret se minùs idoneum altero?

77 *Si induxit collatorem.* Resp.Tunc quidem peccauit illum inducendo vt faceret contra fidelitatem ; non tamen tenetur ad resignationem , modò sit verè idoneus : quia collatio fuit valida.vnde cùm ipsi non incumbat optimorum ministrorum procuratio , non tenetur beneficium deserere: tenetur tamen tunc(saltem ex decentia) quàm optimè muneri suo satisfacere & diligentia supplere defectus, ratione quorum ab altero superatur.

DVBITATIO XVI.

Quæ formula seruanda in conferendis Ecclesiis parochialibus.

RESpondeo , Hæc describitur à Concilio Trident. sess.24.cap.18. vbi Notandum est,Ecclesiam parochialem vacare posse ratione obitus , vel resignationis simplicis,vel permutationis,vel delicti.Item ius patronatus esse Ecclesiasticorum vel laicorum.Nunc

78 *1. Conuocandi multi.* Dico Primò , Si parœcia vacet per obitum vel crimen,& ius patronatus sit Ecclesiasticorum,Episcopus, & patronus,intra certum tempus ab Episcopo præscribendum,debent aliquot Clericos,qui videantur idonei ad Ecclesiam illam regendam , nominare. Ita Concilium.vbi Nota , posse Episcopum etiam per publicum edictum conuocare omnes , qui volent se offerre ; & quemuis posse suggerere si quos nouit idoneos : & hi omnes sunt describendi,vt ibidem dicitur.

79 *2. Examinandi.* Dico Secundò , Transacto tempore constituto , hi omnes (nempe qui voluerint & comparuerint)debent examinari ab Episcopo , vel eius generali Vicario , & tribus saltem examinatoribus à Synodo diœcesana approbatis.

Vbi Notandum , Quotannis in Synodo diœcesana ab Episcopo vel eius Vicario sex debere proponi examinatores,qui à Synodo probentur.& ex his ad quodque examen tres minimùm pro arbitrio Episcopi debent assumi.

Secundò , Hi debent iurare se omni affectione humana postposita,fideliter munus suum executuros.

Nihil pro examine accipiendum. Tertiò , Nihil ratione huius examinis possunt accipere : alioquin simoniæ vitium tam ipsi quàm dantes incurrent , à quo absolui nequeant,nisi dimissis beneficiis,etiam antè obtentis,& ad alia reddentur inhabiles.

Simonia Iuris humani. vbi Nota , simoniam Iuris humani pœna exorbitante puniri: quam tamen puto non esse receptam in beneficiis antè obtentis , ante sententiam Iudicis.

Dico Tertiò,Peracto examine,examinatores debent renuntiare quoscumque ex his idoneos iudicauerint ætate,moribus,doctrina.prudentia,& aliis rebus ad vacantem Ecclesiam regendam opportunis.

Dico Quartò,Ex his Episcopus eum eligere debet, quem ceteris magis idoneum iudicauerit,& huic , non alteri,collatio fiet ab eo,cuius est conferre. Si verò Ius patronatus ecclesiastici erit , tunc patronus debet ex his eligere quem digniorem iudicabit , & hic ab Episcopo debet institui,si institutio ad eum pertineat.alioquin si ad alium pertinet , Episcopus solus eliget digniorem suo iudicio , & patronus hunc præsentabit ei ad quem pertinet instituere. vt si institutor vel collator sit Capitulum , Decanus,Archidiaconus : Episcopi enim non est solùm conuocare & habere ius examinandi cum aliis examinatoribus,sed etiam eligendi digniorem,qui a patrono præsentetur instituendus. 80 *Episcopus eliget. Si patronatus ecclesiastici.*

Dico Quintò,Si ius patronatus est laici,non est necesse vt fiat examen per concursum:præsentatus tamen à patrono , debet examinari à deputatis examinatoribus,& si fuerit idoneus repertus,admitti. 81 *Si patronatus est laici.*

Dico Sextò,Omnis collatio seu institutio facta præter supradictam formam,censetur subreptitia & nulla; & collatio si pertinebat ad Episcopum , deuoluitur ad Sedem Apostolicam. hoc postremum statuit Pius V. qui etiam clariùs explicuit mentem Concilij in Bulla, quæ incipit,In conferendis Ecclesiis , edita anno 1567. Kal. Aprilis. *Collatio aliquan irrita.*

Vbi Notandum Primò , Hoc examen adeò esse necessarium , vt etiam in Doctore Theologiæ adspirante ad parochialem Ecclesiam sit seruandum,vt respondit Congregatio Cardinalium. non tamen est necessarium in Dignitate vel Canonicatu , qui parochialem Ecclesiam accessoriè,etiam perpetuò annexam habet;vt eadem Congregatio censuit. 82 *Examen quando necessarium.*

Notandum Secundò , Si Episcopus minùs habilem, postpositis magis idoneis post examen elegerit , possunt ij,qui reiecti fuerint,à mala electione huiusmodi ad Metropolitanum;vel si elector Metropolitanus aut exemptus fuerit,ad viciniorem Ordinarium , vt Apostolicæ Sedis Delegatum,aut aliàs ad Sedem Apostolicam appellare , & electum ad nouum examen coram appellationis Iudice prouocare , vt digniori detur. Intereà tamen electio prior executioni mandanda est, & prouisus non potest amoueri , nisi alteri debito modo collatum fuerit Ita Pius V. suprà. 83 *Appellare potest aptior.*

Dico Septimò,Si Ecclesia vacet ratione resignationis factæ in manibus Papæ,in fauorem certæ personæ, & à Papa fuerit admissa resignatio,non debet fieri examen per concursum ; sed sufficit eum examinari à deputatis examinatoribus cum Episcopo , & dignum iudicari.Ita respondit Congregat. Cardinalium.Ratio est, quia tunc Papa censetur in hoc decreto dispensare.Secùs verò si collator sit inferior Papa , vt Metropolitanus,vel Episcopus,vel Capitulum ; tunc enim resignatione in manibus eius facta , debet fieri examen per concursum , & nisi resignatarius iudicatus fuerit post examen aptior ceteris,vel certè non minùs aptus , non potest ei fieri collatio;vt colligitur ex Concilio. ratio est,quia inferior non potest in decretis Concilij œcumenici dispensare. 84 *Si vacet ratione resignationis.*

Dico Octauo , Si vacet permutationis causâ , debet nihilominùs fieri examen , & quidem per concursum, nisi permutatio fiat cum alia parochiali ferè paris conditionis : tunc enim non est opus nouo examine , vt declarauit Congregatio : quia per examen antiquum vterque censetur idoneus. Quòd si fiat permutatio cum simplici, vel cum alia parochiali , vbi maior requiritur industria , debet fieri examen per concursum, vt colligitur ex Concilio. 85 *Si causâ permutationis.*

Aduerte tamen , multa ex his passim non esse recepta ; quamuis meritò omnia recipi deberent. vnde ibi non sunt irritæ collationes , quæ secundùm hanc formam non sunt factæ. *Vbi hæc non recepta.*

DVBITATIO XVII.

Quæ conditiones requirantur in particulari, vt quis censeatur idoneus ad beneficium.

RESpondeo, Posse numerari decem. Prima, Legitimus torus. Secunda, Clericatus vel Ordo. Tertia, Ætas conueniens. Quarta, Cœlibatus. Quinta, Non esse irretitum censura vel irregularitate. Sexta, Morum probitas. Septima, Scientia debita. Octaua, Habilitas ex parte corporis. Nona, Intentio status ecclesiastici. Decima, Vt oon babeat alıud beneficium incompatibile.

DVBITATIO XVIII.

Quomodo requiratur legitimus torus.

Episcopus dispensat cum illegitimo ad beneficium simplex.

86 RESpondeo & Dico Primò, Qui ex toro illegitimo est, est incapax Episcopatus, & cuiusuis alterius beneficij habentis curam animarum, nisi per Pontificem cum eo dispensetur. Est etiam incapax simplicis beneficij: potest tamen ad hoc ei per Episcopum dispensatio dari, etiamsi sit ex incestu, vel sacrilego complexu natus. Ita habemus c.1.de filiis presbyterorum, in Sexto.

Vbi Notandum Primò, Episcopum posse cum tali dispensare ad Canonicatum etiam Ecclesiæ cathedralis, vt ibidem docet Glossa ex Archidiacono. Rebussus tamen in praxi beneficiorum, §. De dispensatione super defectu natalium, pag.169. tenet, Episcopum non posse dispensare in præbenda Ecclesiæ cathedralis cum illegitimo; dicitque stylum Curiæ Romanæ ita seruare: cuius sententia videtur tenenda post Concil. Tridentinum, in quo statuitur vt omnibus Canonicatibus Ecclesiæ cathedralis sit annexus ordo sacer, ad quem Episcopus non potest illegitimum habilitare, vt d. cap. 1. habetur. Iuri tamen conformius videtur, Episcopum posse ad talem Canonicatum habilitare eum, qui antè à Sede Apostolica ad ordines sacros admissus esset.

Non ad Dignitatem.

Notandum Secundò, Episcopum non posse dispensare cum illegitimo ad Dignitatem vel Personatum, etiam sine cura, secundùm Glossam: quia quando Papa concedit vt alicui prouideatur de beneficio, intelligitur beneficium simplex, neque extendi debet ad Dignitatem. cap vlt. de præbendis: ergo neque hîc per beneficium sine cura intelligi poterit Dignitas sine cura, aut Personatus. Confirmatur, quia non est credibile, Pontificem velle illegitimum talibus honorari, cùm illum ab omni ordine sacro excludat. Glossam sequuntur passim DD.

87 Dices, Quid si Canonicatus habeat annexum accessoriè beneficium parochiale, poteritne Episcopus dispensare?

Respondeo, Posse, vt docet Siluester v. Beneficium, q.8. ex Archidiacono, quod limita cum Lapo & Siluest. modo parœcia per Vicarium administrari soleat, alias non. Ratio est, quia accessorium sequitur suum principale. Hæc tamen omnia intelligenda sunt, nisi obstet aliquod particulare alicuius Ecclesiæ statutum iuratum, vel per Papam confirmatum, quo caueatur ne quis illegitimus ad beneficia illius Ecclesiæ promoueatur.

88 Dico Secundò, Illegitimus etiam cum dispensatione Episcopi, non potest habere vllum beneficium vbi pater est Præfectus; (v.g. Episcopus, Præpositus, Decanus, Parochus) aut etiam vbi Canonicus. habetur c. Ad præsentiam. 2. c. Cùm decorem. 15. c Ad abolendam. 16. de filiis presbyterorum. Hoc autem idcircò Canones statuerunt, tum quia alioquin pleraque beneficia ad huiusmodi sobolem industriâ parentum peruenirent; tum quia fœdum est in eadem Ecclesia parentem & filium nothum residere, totique mundo exemplum incontinentiæ paternæ, veluti cum præmio & dignitate in prole assiduè ostentari.

89 Notandum est, Concil. Trid. sess. 25. c. 15. de reformat. hisce canonibus aliquid noui Iuris adiecisse. Vt illegitimi beneficium habere nequeant, non solùm in Ecclesiis vbi parentes actu obtinent, sed etiam vbi aliquando habuerunt, qualecumque illud sit, siue paruum, siue magnum. Nec possint habere pensiones super fructibus beneficiorum, quæ parentes obtinent vel aliquando obtinuerunt: nec reciprocæ resignationes in illorum fauorem à parentibus factæ, illis prosint.

Filij legitimi presbyt.

90 Dico tertiò, Quod ad legitimos presbyterorum filios attinet, hi possunt habere beneficia in Ecclesiis vbi eorum parentes præsident, non tamen illud ipsum, quod proximè parens habuit. Prima pars habetur cap. Ad hæc 12. de filiis presbyt. Altera verò cap. Ex transmissa. 7. & cap. Conquerente. 4. eodem. Ratio est, *Ne beneficia successione hæreditaria transmitti videantur: quam speciem hæreditariæ successionis Canones semper in beneficiis valdè exosam habuerunt*, vt ait Concil. Trid. sess. 25. c. 7. de reformatione.

Si alius intercessit, filius est capax.

91 Aduerte tamen, Si inter patrem & filium alius intercessit, censebitur species illa successionis hæreditariæ absterisa; & ita filius legitimus poterit illud obtinere sine dispensatione. c. Ex transmissa. 7. de filiis presbyterorum. Adde, patrem posse habere beneficium filij, quia hic non est illa imago hæreditariæ successionis: similiter nepotem beneficium aui: quod intellige, si adhuc pater viuit; secùs autem si pater obierit: tunc enim nepos non poterit aui beneficio frui. ratio est, quia si pater viuit, nepos non potest succedere auo: vnde cessat imago hæreditariæ successionis. Verùm si mortuus sit pater, nepos tunc succedit auo, vt notat Siluester Beneficium, 3. ex Hostiensi.

Beneficium aui.

DVBITATIO XIX.

Quomodo requiratur clericatus seu ordo in singulis beneficiis.

Clericatus necessarius.

9x RESpondeo & Dico Primò, Ante omne beneficium requiritur præuius clericatus, seu prima tonsura, ita vt sine hac sis inhabilis; colligitur ex cap. Cùm adeò. 17. de rescriptis, & cap. Ex litteris. 6. de transaction. éstque communis sententia.

Prima tonsura.

Proprius Episcopus.

Episcopus domicilij.

Vbi Notandum Primò, Primam tonsuram & ordines debere conferri à proprio Episcopo. *Proprius* autem *Episcopus* hoc loco est triplex, originis, domicilij, & beneficij, vt apertè habetur cap. Cùm nullus. 3. de tempor. ordin. in 6. Episcopus domicilij dicitur Episcopus loci, vbi quis habet domicilium. Dicitur autem habere *domicilium, vbi quis larem, rerúmque ac fortunarum suarum summam constituit, vnde rursus non sit discessurus, si nihil auocet; vnde cùm profectus est, peregrinari videtur; quòd si rediit, peregrinari iam destitit*: vt habetur L. Ciues. 7. C. de incolis. Vnde patet, vt quis dicatur habere alicubi domicilium, requiri vt ibidem sedem fixerit, animo perpetuò manendi, nisi quid auocet. Itaque studiosi non habent domicilium in Vniuersitatibus, etiamsi ibi ad 8. vel 10. annos manere statuerint, si retinent animum in patriam redeundi. qui verò alicubi incipiunt habitare animo perpetuò manendi, statim ibidem domicilium contrahunt; nec opus est vt moltos annos habitauerint, vt patet ex dicta descriptione domicilij. Porrò domicilium semel acquisitum, solo animo migrandi non amittitur; sed opus est reali migratione, vt apertè colligitur ex L. Domicilium. 20. ff. ad municipalem, vbi dicitur, *Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione*: sicut enim solo animo non acquiritur, ita nec amittitur. vide Panormitanum in cap. vlt. de parœciis, & Siluest. v. Domicilium, num 2.

Episcopus originis.

Episcopus originis est Episcopus loci, cuius quis ratione originis dicitur ciuis, vel originarius. dicitur autem

tem ciuis ratione originis, non vbi fortuitò natus est, si parentes alibi habebant domicilium, sed vbi erat illorum domicilium, vt docet Panormitanus in cap. Rodolphus. 31. de rescriptis. & Bartolus in L. Filios. 3. C. de municipibus & apertè ex eadem L. colligitur, & ex d. L. Ciues. C. de incolis. Iure enim fingitur natus, vbi parentes habent domicilium tempore natiuitatis. Ratio est, quia etsi ad tempus alicuius negotij causâ aliò recesserint, tamen censentur ibi semper mansisse; vt patet L. Retrò, de captiuis, vbi dicitur, *Retrò creditur in ciuitate fuisse, qui ab hostibus educatur.* vide Silu. v. Ciuitas, quæst. 4. & Panormitanum suprà.

Episcopus beneficij. Episcopus beneficij est Episcopus loci, vbi quis habet beneficium requirens residentiam: tale enim beneficium constituit domicilium. secùs si non requirat residentiam, vel si cum eo dispensatum vt non teneatur residere; vt notant DD. in cap. Quia in tantum. 5. de præbendis.

Ex his patet, quis dicatur proprius Episcopus in tonsuræ & ordinum collatione. Quòd si quis tonsuram ab alieno Episcopo sine litteris dimissoriis, vel dispensatione Pontificis acceperit, non est capax beneficij, vt docet Rebuffus, §. Formula dimissoriarum. colligitur ex cap. Illud. 1. & cap. 3. Si quis ausus. d. 71. vbi dicitur, *vt si quis alienum sine consensu proprij Episcopi ordinauerit, irrita sit ordinatio.* intellige quoad vsum & priuilegium ordinis seu gradus accepti, quia caret priuilegio & vsu illius.

93 Sed difficultas est, quid tali sit faciendum vt capax fiat. Glossa in dictum cap. Illud, putat sufficere vt proprius Episcopus posteà ratum habeat, quod etiam tenet Decius & alij in cap. 1. de tempor. ordinand. in 6. probat Glossa ex cap. 54. Salonitanæ, d. 63. vbi Gregorius I. cùm Episcopus Salonitanus esset ordinatus ipso nesciente, scribit *se id ei ita ex animo relaxare, ac si ipso auctore ordinatus fuisset.* vbi notat Glossa, *Episcopum posse*

Probabile est Episcopum posse habilitare. *remittere quæ ad ipsum spectant:* quam sententiam puto veram, etsi Rebuffus §. Formula dimissoriarum, n. 12. & 29. contrarium teneat, velitque necessariò opus esse dispensatione Pontificis, & litteris, quæ vocantur *perinde valere.* Nec obstat, quòd ordinatio talis dicatur *irrita*; & quod ab initio est vitiosum, non possit tractu temporis conualescere, item quòd *nemo potest ratum habere, quod suo nomine non est gestum.* dicitur enim *irrita* non quasi nihil sit actum, sed quia suspenditur, quoad vsum & priuilegium: quam suspensionem Episcopus tollere potest, cùm nusquam Summo Pontifici reseruetur. dicitur *habere ratam* talem collationem, quia consentit in illam, volendo illam valere ac si à se facta esset.

94 Fortè quispiam potauerit talem non esse beneficij incapacem: nam Concilium Tridentinum sess. 7. cap. 10. de reform. cùm ademisset Capitulis potestatem concedendi dimissorias intra primum annum sedis vacantis, subdit, *Capitulum contrauenientes, ecclesiastico subiaceat interdicto, & sic ordinati, si in minoribus ordinibus constituti fuerint, nullo priuilegio clericali, præsertim in criminalibus, gaudeant.* vbi nihil illis adimit, nisi priuilegium fori in criminalibus. Sed verius est, istum casum esse specialem, nec esse extendendum ad eum, qui ordinatus est ab alieno, sede non vacante, aut absque vllis dimissoriis.

95 Notandum Secundò, Si quis acceperit tonsuram aut ordines minores in excommunicatione, suspensione, interdicto, non ideò esse incapacem beneficij post absolutionem illius censuræ obtinendi, vt rectè docet Nauarrus contra quosdam l. 5. consil. 28. n. 14. pag. 608. quia accipiendo tonsuram vel ordines minores in censura, non incurritur alia censura vel irregularitas, aut alia inhabilitas ad beneficia: vnde sublata priore censura, manet omnino habilis per ordinem susceptum. Secùs est si quis ordinem sacrum in censura accipiat, quia incurrit suspensionem, cap. Cùm illorum 32. de sententia excommunicationis.

96 *Beneficium requirens certum ordinem.* Dico Secundò, Si beneficium ex institutione requirit certum ordinem, qui illo ordine caret, est inhabilis ad illud beneficium. Ita Panorm. & alij in cap. Dudum. 1. de elect. talia sunt beneficia illa, quæ ex litteris suæ institutionis debent dari sacerdotibus, vel diaconis. ratio est, quia fundator potuit fundationi talem modum apponere, cùm rationi & Canonibus sit conformis.

Aduerte tamen, longam consuetudinem potuisse illum rigorem mitigare: sicut enim potest derogare legi, ita etiam dispositioni fundatoris, quæ est instar legis. vnde si talia beneficia alicubi consueuerunt dari iis, qui nondum sunt sacerdotes, puto valere: præsertim si intra annum fiant sacerdotes, vel certè subdiaconi, vt absolutis studiis sacerdotium capessant: iuxta eam moderationem, quam Ius concessit Parochis, qui tamen maximè deberent esse sacerdotes, dum parœciam acceptant. vnde eadem conuenienter applicatur huiusmodi beneficiis. Vide Emmanuelem Sà v. Beneficium, num. 27. vbi pro eadem sententia citat Nauarrum. 97 *Consuetudo.*

Dico Tertiò, In certis beneficiis non requiritur certus ordo præuius, sed sufficit prima tonsura, & habilitas ad suscipiendum intra annum ordinem beneficio conuenientem. patet ex Clement. Vt ij, de ætate, qualitate, & ordine præfic. excipio tamen Episcopatum, ad quem requiritur saltem subdiaconatus, cap. A multis. 9. extr. eodem. Hæc vera sunt Iure antiquo. Sed quia Concilium Trident. quædam nouo Iure de his disposuit, explicandum breuiter, qui ordines & intra quantum tempus ad singula beneficia requirantur. 98 *Dispositio Conc. Tridentini.*

Dico Quartò, Adeptus Episcopatum, si munus consecrationis intra tres menses non susceperit, ad fructuum perceptorum restitutionem tenetur, si totidem posteà menses idem neglexerit, Episcopatu ipso Iure est priuatus. Ita Tridentinum sess. 23. cap. 2. de reformatione. 99 *Adeptus Episcopatum.*

Dico Quintò, Adeptus Ecclesiam parochialem, tenetur ordinari ad sacerdotium intra annum, quòd si intra hoc tempus promotus non fuerit, ipso Iure, nulla etiam monitione præuia, suo beneficio est priuatus. habetur cap. Licet Canon. 14. & cap. Commissa. 35. de electione in 6. 100 *Adeptus parœciam.*

Vbi notandum Primò, Tempus, à quo incipit fluere prædictus annus, esse illud, ex quo pacificam possessionem habere cœpit, cap. Commissa, suprà.

Secundò, Hanc obligationem intelligendam cessante iusto impedimento: si enim illo tempore ægrotauit, vel in irregularitatem lapsus dispensationem obtinere nequiuit, vel Episcopus absens fuit, non censebitur priuatus, etiamsi intra tempus annuum non fuerit ordinatus, vt colligitur ex cap. Commissa, suprà. Ratio est, quia hæc priuatio constituta est in pœnam negligentiæ: pœna autem locum non habet vbi non est culpa. Item intelligenda est de Ecclesia parochiali cum cura in actu, id est, quam ipse beneficiatus per se obire debeat: secùs verò si solùm habeat curam in habitu, id est, si per Vicarium perpetuum vel temporalem sit administranda: hæc enim non necessariò requirit primo anno sacerdotium, vt docet Nauarrus l. 3. consil. 4 de præbendis.

Tertiò, Si promotus intra annum non fuerit, mox eo lapso esse priuatum, ita vt in conscientia teneatur beneficium dimittere. nam in cap. Licet Canon, dicitur, *Nulla etiam præmissa monitione sit priuatus.*

Dices, Pœna temporalis non debetur in foro conscientiæ ante sententiam, atqui hæc est pœna temporalis: ergo. 101 *Obiectio.*

Resp. Resp. Maiorem esse veram, quando est pœna propriè dicta, qua quis priuatur re aliqua, quæ omnino & absolutè sua erat, secùs quando pœna se habet vt priuatio rei, quæ nondum absolutè erat sua, sed solùm sub certa conditione, tunc enim eâ non impletâ, tenebitur rem illam restituere: quia solùm conditione impleta, absolutè erat futura sua. Sic officia, beneficia, & fructus eorum possunt à legitima potestate sub hac conditione concedi, vt si hoc vel illud factum aut omissum fuerit, teneantur in conscientia restituere: ita Nauarrus cap. 25. n. 158. Loper parte 5. Instructo. pag. 698. qui dicit hanc esse communem DD. sententiam.

Fortasse

Resoluitur collatio ex vi conditionis, qua Iure censetur apposita.

Fortasse meliùs diceretur illud beneficium fuisse absolutè ipsius, cùm fructus eius absolutè suos fecerit, nec teneatur eos restituere conditione non impleta: esse tamen priuatum ipso facto, si promotus non fuerit; quia resoluitur contractus seu collatio ex vi conditionis, quæ censetur fuisse apposita à principio, ex Iuris dispositione. potest enim quis rem suam transferre in alium, ita vt absolutè fiat ipsius, apposita tamen conditione, vt resoluatur contractus, si hæc vel illa conditio euenerit: vt patet ex dictis cap.21.dub.14.15. & hoc credo velle Nauarrum.

102 Quartò, Eamdem Ecclesiam non posse eidem ea vice iteratò conferri, cap. Commissa, supra; alioquin frustrà videretur disponi vt sit priuatus. vide plura infrà dubit. 26.

Petes Primò, Vtrùm pœna imposita Episcopis, intra tres vel sex menses non consecratis, eodem modo sit intelligenda?

103 *Non tenentur titulũ dimittere ante sententiam.*

Respondeo; Probabile est similiter esse intelligendam, quia Concilium eodem modo loquitur, *Ad restitutionem*, inquit, *fructuum perceptorum teneantur, & ipso Iure priuati.* Verius tamen videtur, Episcopum in conscientia non esse priuatum titulo ex dilatione consecrationis, nisi post sententiam: non enim Concilium addit, *vt nulla præmissa monitione sit priuatus*, aut *vt teneatur deserere Episcopatum*, sed solùm ait, *Ipso Iure sit Episcopatu priuatus:* quam formam loquendi ita passim in Iure consuetudo recepta interpretatur & mitigat, vt nemo teneatur officium vel beneficium, quo sic priuatus dicitur, dimittere ante sententiam: nisi alia clausula, quæ hanc benignam interpretationem excludat, apponatur. Satis enim censetur priuatus, si Iure illo perfecto, & quasi dominio, quo Episcopatum anteà obtinebat, priuatus sit, retenta tamen eiusdem possessione; vt suprà cap.19 dub.8. ostensum est.

104 Petes Secundò, Vtrùm Episcopus non possit dispensare vt Parochus differat sacerdotium vltra annum?

Episcopus potest Parocho concedere 7. annos studiorum.

Respondeo, Posse, idque ob vnicam causam studiorum, & quidem ad septeonium; modò tamen intra annum, quo debebat fieri Sacerdos, ordinetur subdiaconus; scilicet ne à statu ecclesiastico possit resilire quòd si intra annum non fuerit factus subdiaconus, ipso facto est priuatus Ecclesia. similiter si expleto septennio studiorum non fuerit intra annum factus Sacerdos. Ita habemus cap. Cùm ex eo, de electione, in Sexto. vbi Nota, hanc facultatem dispensandi videri Episcopis ademptam per Concil. Trident. sess.22.c.4. de reformat. vbi sic dicitur, *Nec aliis in posterum fiat prouisio, nisi iis, qui iam ætatem & ceteras habilitates integrè habere dignoscantur; aliter irrita sit prouisio.* vnde videtur requirere præsentem eruditionem. Sed contrarium est probabile: ita tenent Nauarrus & Lopea suprà, & quidam alij: quia quod ad scientiam attinet, non videtur velle inducere correctionem Iuris antiqui, (alioquin id clariùs explicare debuisset) sed solùm renouare id, quod Iure antiquo erat decretum, addita clausula irritante, in qua tacitè subintelligi potest exceptio Iure antiquo concessa, nempe. *Nisi Episcopus causa studiorum dispensauerit.* Itaque non est cur dicamus illis hanc potestatem ademptam.

105 Dico Sextò, Qui Dignitates, Personatus, Officia, Præbendas, Portiones, ac quælibet alia beneficia in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis vel regularibus obtinent, quibus varia onera sunt annexa, (v.g. vt alij Missas, alij Euangelium, alij Epistolam dicant) tenentur intra annum, nullo impedimento cessante, ordines suo officio conuenientes suscipere. Ita Conc. Trident. sess. 22.c.4.

Qui negligũt ordinem suscipere.

Vbi Notandum Primò, Qui negligunt ordinem debitum intra annum suscipere, non ideò priuati sunt ipsis beneficiis, alia tamen incommoda incurrunt. Primò, Amittunt vocem in Capitulo non solùm passiuam, sed etiam actiuam; vnde electiones per tales factæ possunt irritari. Secundò, Potest & debet illis subtrahi dimidia pars distributionum chori. Tertiò, Peccant mortiferè, vbi Concilium est receptum, quia violant præceptum Ecclesiæ, vt patet ex verbo *Teneantur*, idque in re graui, ad quam etiam Iure naturæ obligantur, supposito tali beneficio; quia sine tali ordine non possunt præstare id, ad quod ex officio obligantur. per alios autem non possunt sine dispensatione; quia sunt onera personalia. Vnde patet, non esse paruum abusum quòd passim altaria & cappellaniæ dentur pueris vel aliis, qui non sunt Sacerdotes: neque enim hoc Ius cum suis pœnis est nouum; nam idem constitutum fuit in Concil. Viennensi, vt patet Clemem. Vt ij, de ætate & qualitate ordinandorum, & Concilium Trident. illius Concilij decretum innouat.

Notandum Secundò, in Ecclesiis cathedralibus omnes Canonicatus habere annexum ordinem sacrum presbyterij, diaconatus, vel subdiaconatus, vt statuit Conc. Trid. sess. 24. c. 12. de refor. Permittitur tamen Episcopis cum Capituli consilio, vt designent quibus canonicatibus quis ordo annexus esse debeat, ita tamen vt saltem dimidia pars sint presbyteri. Ex quo sequi videtur, omnes tales Canonicos, etiamsi eorum Canonicatus ex primæua institutione sacrum ordinem annexum non haberent, tamen vbi Concilium seruatur, teneri sub peccato mortali, & priuatione vocis in Capitulo, intra annum ad ordinem sacrum, saltem subdiaconatus, promoueri; quamuis fortè ex negligentia Episcopi non esset facta distributio & designatio, quæ præbendæ quem ordinem habere debeant: nam ipsum Concilium sua auctoritate annectit omnibus ordinem sacrum in genere, etsi velit ab Episcopo cum consilio Capituli designari in particulari, quis connecti debeat. 106

Prabenda Eccl. cathedralis.

Notandum Tertiò, Eos, qui post monitionem ordines debitos sumere recusant, ab Ordinario priuari debere suis beneficiis, vt Congregatio Cardinalium respondit.

His adde, Quando Ius aut statutum requirit aliquem gradum in eo qui eligendus vel præficiendus est, sufficere, vt tempore electionis sit habilis ad eum statim comparandum, vt si dicatur non esse conferendum nisi Doctori vel Licentiato. qui enim iam proximè habilis est ad aliquid, ita vt possit illud statim obtinere, perinde censetur, ac si iam obtineret Confirm. Primò, Quia sacerdotium magis requiritur ad beneficium parochiale & cappellaniam, quàm gradus ad Episcopatum, archidiaconatum, vel præbendam Theologicam, cùm illud sit necessarium essentialiter ad illorum beneficiorum functionem. atqui Iura explicant, satis esse ad acceptandam Parochiam, vt intra annum possis fieri Sacerdos. Idem suprà dictum de cappellania: nec requiritur vt actu sis Sacerdos tempore collationis. ergo, &c. Confirm. Secundò, quia gradus non faciunt aptum functioni beneficij, sed solùm sunt testimonium publicum aptitudinis: atqui perinde est siue iam actu testimonium habeas, siue mox habere possis. Denique non est credibile, conditores talium Iurium & statutorum ita voluisse inhærere illi conditioni, vt eum qui actu eam non habet, velint censeri inhabilem: quia id non solùm videtur à ratione alienum, sed etiam bono Ecclesiæ noxium. Nam sæpè multi carentes gradu, doctiores & aptiores sunt gradu insignitis, qui omnes excluderentur, eò quòd actu gradum non habeant: cùm tum facilè possint illum capessere. idem praxis quotidiana declarat, cùm plurimi, facta electione, gradum suscipiant.

DVBITATIO XX.

Quænam ætas ad singula beneficia sit necessaria.

RESpondeo & Dico Primò, Ad Episcopatum requiritur ætas 30. annorum exactorum habetur cap. Cùm in cunctis. 7. de elect. ex Concil. Lateran. sub Alexandro III. 107

Dico Secundò, Ad dignitatem ecclesiasticam inferiorem

riorem Episcopatu, habentem tamen curam animarum, requiritur ætas 25. annorum saltem inchoatorum. habetur expressè d.c. Cùm in cunctis. §. Inferiora, & in Concilio Trident. sess. 24. cap. 15. vbi etiam d. cap dispositio renouatur. Vnde patet, ad Abbatias, ad Prioratus conuentuales, ad Decanatus, ad Præposituras, ad Archidiaconatus, & similes dignitates, quibus cura animarum connexa, requiri & sufficere ex rigore Iuris annos 25. inchoatos.

Abbatia, Prioratus, Præpositura, Decanatus, Archidiaconatus.

Officium Abbatissæ.

Aduerte tamen, hîc non esse sermonem de officio Abbatissæ, Priorissæ, vel Præfectæ Monialium; quia hæc non sunt beneficia ecclesiastica, de quibus hic agimus; sed officia quædam cum iurisdictione. Concilium Trident. sess. 25. cap. 7. de Regularib. in omnibus huiusmodi Præfecturis requirit vt præficienda non sit minor 40. annis, & vt octo annis post expressam professionem laudabiliter vixerit. quòd si his qualitatibus non reperiatur in eodem Monasterio, ex alio eiusdem Ordinis eligi posse. Si hoc incommodum Superiori, qui electioni præest, videatur, ex iis, quæ in eodem Monasterio annum trigesimum excesserint, & quinque saltem annis post professionem rectè vixerint, Episcopo, vel alio Superiore consentiente, eligendam.

108 Dico Tertiò, Ad alias Dignitates vel Personatus, quibus non subest cura animarum, requiritur vt quis non sit minor annis 22. Ita Concilium Trid. sess. 24. cap 15.

Vbi notandum Primò, Illâ formulâ, *Vt non sit minor 22. anno*, insinuari, annos 22 debere esse completos: qui enim nondum compleuit, est eis minor ætate. Secundò, Episcopum olim potuisse dispensare, vt hæ Dignitates, quibus animarum cura non incumbit, conferrentur anno 20 completo, vt habetur cap. Permittimus, de ætate & qualitate preficiendorum, in 6. Quod Siluester v. Beneficium, 3. num. 3. sub finem ex Paludano intelligit etiam de Archidiaconatu, quia non habet curam animarum in foro interiori, vt oporteat esse Sacerdotem Verùm post Concilium, certum est non posse dispensare pro anno 20. quia apertè inducit nouum Ius, requirens vt minimùm 25. annos expletos. Addo, Archidiaconatum videri computandum inter Dignitates, quibus animarum cura connexa est; nam cap. Cùm in cunctis §. Inferiora, apertè numeratur inter illas cum Decanatu, & requiruntur 25. anni. Idem insinuat Concilium Trid. suprà: vnde sententia Siluestri & Paludani non videtur vera.

Archidiaconatus.

Dico Quartò, Ad beneficium parochiale requiruntur 25. anni inchoati. cap. Licet Canon, de electio. in 6. Nec Episcopus in hoc dispensare potest, vt colligitur ex cap. Permittimus, de ætate & qualitate præficiendorum, in 6.

109 Dico Quintò, Ad alia beneficia, qualiacumque ea sint, requiritur vt minimùm ætas 14. annorum inchoatorum. Ita statuit Concil. Tridentinum sess. 23. c. 6. *Nemo ante 14. annum beneficium possit obtinere.* Itaque etiamsi olim poterant quædam beneficia post annum ætatis septimum pueris dari, vt docet Siluester v. Ætas. §. 2. nunc tamen non possunt, sed irrita est collatio.

Quatuordecim anni in cæteris.

110 Aduerte tamen, Canonicatus, & similia quæ maturitatem consilij requirunt, numquam pueris dari potuisse sine dispensatione, vt ibidem Siluester. Imò Caietanus v. Beneficium, dicit esse intolerabile vt pueris ecclesiastica beneficia dentur. Potest tamen Pontifex circa filios Principum, & quandocumque iudicat Ecclesiæ expedire, dispensare. Dixi *Vt minimum*, quia ætas hæc 14. annorum etsi per se sufficiat, tamen ratione Ordinis, & habilitatis ad Ordines, quam Concilium Trident. requirit, sæpè exigitur maior ætas, vt patet ex dictis. Vnde sequitur, eum, qui accipit beneficium, quod requirit subdiaconatum, (vt sunt omnes Canonicatus Ecclesiæ cathedralis) debere inchoasse annum 21. nam debet esse habilis vt intra annum fiat subdiaconus; subdiaconus autem fieri nequit ante 22. inchoatum. Quòd si beneficium requirat diaconatum, debebit saltem inchoasse annum 22. vt in principio anni sequentis possit fieri diaconus. Si sacerdotium, debebit inchoasse annum 24. alioqui irrita erit collatio, vt colligitur sess. 22. c. 4. & sess. 14. c. 12.

Canonicatus non dantur pueris.

Ætas in beneficiis Ordinem requirentibus.

In his tamen & similibus Iure nouo inductis multi poterunt excusari, vel quia Ius illud non est receptum, vel quia bona fide per triennium fuerunt in possessione, absque simonia & intrusione: quæ possessio parit veluti vsucapionem & dominium, iuxta Nauarrum l. 3. consil. 42. de præbendis, de quo dictum supra cap. 6. dub. 10. *Excusatio.*

DVBITATIO XXI.

Quomodo requiratur cœlibatus ad beneficium.

Respondeo, & Dico Primò, Omnis collatio beneficij facta ei, qui matrimonio est iunctus, irrita est. 111 colligitur hoc ex cap. 1. 2. & 8. de Clericis coniugatis, & ex Concilio Trid. sess. 22. cap. 4. Aduerte tamen, eum qui duxit virginem, si consentiente vxore castitatem voueret, posse ad beneficium admitti, vt habetur cap. 5. de Cleric. coniug. tunc tamen si vxor esset iuuenis, deberet antè Religionem ingredi; si prouectior, deberet saltem vouere castitatem in sæculo, vt notat Glossa ibid. ex cap. Cùm sis. 4. & c. Ad Apostolicam. 13. de conuersione coniugat.

Beneficij collatio in coniugatum irrita.

Dico Secundò, Si clericus minorum Ordinum, habens beneficium, contrahat matrimonium, ipso Iure illud amittit. Ita communiter DD. in cap. 1. de Clericis coniugatis; & docet Nauarrus c. 25. n. 120. Ratio est, quia suscipit statum incompatibilem, imo sub hac conditione tacita censetur ei collatum. 112

Clericus minorum Ordinum.

Dices, Capite illo primo solùm dicitur, *esse compellendos vt beneficia relinquant*; & cap. 3. *debere beneficio spoliari*; & infra, *esse beneficiis priuandos.* Idem dicitur cap. 5. Respondet Glossa, Canones istos loqui non de priuatione Iuris, sed facti seu possessionis. Nec obstat quod cap. 5. dicitur coniugatum non posse spoliari beneficio per eum qui illud ipsi contulit, sed solùm per Superiorem: quia loquuntur de coniugato, cui Episcopus in coniugio existenti contulit, quem iubet priuari, non per Episcopum, (vt consulat eius honori, ne ille proprium factum rescindere cogatur) sed per Superiorem.

Obiectio. *Resp.*

Petes Primò, Quid si Clericus minorum Ordinum contraxerit matrimonium inualidè, ob aliquod impedimentum, vacabitne beneficium? Panormit. putat vacare, modò non defuerit consensus: hunc sequuntur multi alij DD. 113

Si matrimonium sit inualidè contractum.

Verius tamen puto contrarium; quia Canones apertè loquuntur de matrimonio valido, vt patet cap. 1. 3. 5. quia fundant se in eo, quòd non possit vxori & voluptatibus carnis dare operam, & diuinis obsequiis vacare, quæ ratio cessat, si matrimonium sit irritum: idem sentiunt multi docti viri in hac Vniuersitate à me consulti. Confirm. Si enim vacaret, vel id esset in pœnam delicti, vel ob tacitam renuntiationem, vel quia capessit statum incompossibilem. Non primum, tum quia absque culpa potuit contrahere; tum quia pœna non debetur ante sententiam. Non secundum, quia etiamsi expressè renuntiasset, non vacaret: requiritur enim renuntiationis acceptatio facta per Superiorem. atqui tacitum non plus operatur quàm expressum. Non tertium, quia reverà non assumpsit statum repugnantem, cùm actus sit inualidus. Confirm. Secundò ex reg 52. de reg. Iuris, *Non præstat impedimentum, quod de Iure non sortitur effectum.*

Petes Secundò, Quid si vxor ante consummationem ingrediatur Religionem?

Si vxor ingrediatur Relig.

Respondeo, DD. plerique existimant, beneficium nihilominus vacare, ita vt retineri non possit, idque ex d. c. 1. probant. Contrarium tamen alicui verius videri posset ob rationem allatam; tunc enim cessat ratio cur debeat relinquere: vnde nisi per Iudicem priuetur, non tenetur in conscientia. & confirmatur, quia id magis

con

consentaneum verbis illius Canonis & sequentium, si rectè ponderentur. Nihilominùs non recesserim facilè à sententia communi DD. quæ in huiusmodi vim magnam obtinet.

114 *Sponsalia.*

Dico Tertiò, Si contrahat solùm sponsalia, non amittit ipso Iure; quamuis mereatur priuari. est communis DD. Primum patet; tum quia sponsalia solui possunt: tum quia Iura nihil de hoc statuerunt. Secundum patet; tum quia non potest retinere beneficium, si velit promissioni sponsalium satisfacere; tum quia dedecorat statum ecclesiasticum, contrahendo sponsalia retento beneficio.

115 *Clericus sacrorum Ordinum.*

Dico Quartò, Si Clericus sacrorum Ordinum contrahat matrimonium, non amittit ipso facto beneficium, sed est priuandus. colligitur ex dicto cap. 1. & ità docet ibidem Glossa communiter recepta. Ratio est, quia matrimonium est irritum, & compellendus est manere in Ordine suscepto, vnde non conueniebat vt ipso facto esset priuatus, ne fortè cogeretur mendicare.

Prabenda laicorum.

Notandum est, hæc esse intelligenda de beneficio propriè dicto, quod competit alicui ratione spiritualis tituli: nam præbendas quasdam temporales ratione paupertatis, vel temporalis administrationis, laici coniugati habere possunt, quales dicuntur esse in Ecclesia Carnotensi S. Martini, vt refert Siluester, v. Beneficium. 3. qu. 4.

DVBITATIO XXII.

Vtrùm requiratur vt non sit vlla censura irretitus, aut alia inhabilitate affectus.

116 *Excommunicatus inhabilis.*

Respondeo & Dico Primò, Hoc adeò requiri, vt collatio beneficij facta excommunicato excommunicatione maiore, aut suspenso, aut interdicto, sit nulla, iuxta communem DD. sententiam. De *excommunicato* habetur c. Postulastis. 7. de Clerico excommunicato. De *suspenso* probant ex cap. Cùm dilectus. 8 de consuetudine. c. Cùm inter R. seniorem. 16. de elect. & c. Cùm bonæ. 8. de ætate & qualit. De *interdicto* colligunt ex cap 1. de postulatione Prælatorum; quamuis ibi non dicatur inhabilis, qui est interdictus, sed qui interdictum violauit. videtur tamen consonum Canonibus, vt etiam ij, qui sua culpa interdictum personale incurrerunt, inhabiles sint: quia qui non possunt præstare officium publicè, vt in Ecclesia fieri solet, par est vt non sint capaces beneficiorum; vt colligitur ex Canonibus citatis. Dixi, *Excommunicato excommunicatione maiore*; quia si minore tantùm erat excommunicatus, collatio non est ipso facto irrita, sed irritanda: vt patet ex cap. Si celebrat. 10. de Clerico excommunicato. quamuis Glossa & multi alij illud *irritanda* exponant *irrita declaranda*. sed in pœnis mitior interpretatio facienda, & odia restringenda, vt habet regula Iuris. vnde hæc sententia videtur verior.

Omnis prouisio beneficiaria tali facta, est irrita.

Notandum Primo, Non solùm *collationem*, sed etiam *electionem, præsentationem & postulationem*, excommunicati, suspensi, & interdicti, & resignationem in eius fauorem esse irritam; vt colligunt ex iisdem locis, & aliis multis: & docent communiter DD. Rebuffus, §. Formula dimissoriarum, num. 24. Couarr. in cap. Alma. 2. p. § 7. num. 1. & 2. Glossa in cap. Postquam. 3. de elect. & alij.

Episcopatus.

Notandum Secundò, Hæc esse intelligenda in omnibus beneficiis, quæ potestate humana conferuntur, etiam in Episcopatu; quia Canones generatim de beneficiis loquuntur; nec vllus DD. aliquam exceptionem facit: & meritò, quia qui minorum capax non est, quomodo maiorum capax erit? Dico, quæ *potestate humana conferuntur*, vt excludam Papatum, qui non ab hominibus, sed ab ipso Christo Domino confertur ei, qui secundùm formam in Ecclesia receptam à Cardinalibus electus fuerit: etiamsi ille excommunicatus, suspensus, aut irregularis sit, vt colligitur ex cap. Licet, vbi dicitur: *Ille absque vlla exceptione, ab vniuersali Ecclesia pro Romano Pontifice habeatur, qui à duabus partibus concordantibus electus fuerit & receptus.* vnde apertè sequitur, non obesse illi vllam censuram priorem, neque suam, neque eligentium. Idem de eligentibus statuitur Clement. Ne Romani. §. Ceterùm. causa statuendi fuit vt vitentur occasiones schismatum, quæ maximè sunt Ecclesiæ perniciosa: cessat autem illo casu excommunicatio per seipsam: quia euectus in illam dignitatem non potest ampliùs lege excommunicationis, vtpote à pari constituta, constringi.

Papatus.

Probabilis sententia.

Notandum Tertiò, supradicta procedere iuxta communiorem DD. sententiam. Nihilominùs satis est probabile, etsi suspensio siue ab officio, siue à beneficio faciat hominem indignum collatione noui beneficij: & Canones velint eum priuari, & hac ratione possit dici inhabilis, non tamen ita esse inhabilem, vt collatio sit ipso Iure irrita, & ille teneatur beneficium, etiam post ablatam suspensionem, sponte dimittere. Id enim ex Canonibus non satis potest probari. Solùm enim ex illis colligitur, collationem esse irritandam, ipsúmque esse priuandum, vt patet singulos expendenti: quæ formulæ loquendi indicant requiri sententiam Iudicis. Vnde in re tam dura & difficili non videntur extendendæ ad priuationem latæ sententiæ, & inhabilitatem absolutam. Quam sententiam veriorem esse docet doctissimus Suarez tomo de censuris, partim disput. 26. sect. 3 n. 7 partim disp. 27. sect. 5. num. 15 Nec obstat cap. Cùm bonæ, de ætate & qualit. quod maximè videtur vrgere, vbi quibusdam suspensis Clericis dicitur, quòd non licet eis beneficium in suspensione obtentum aliquatenus retinere. Facilis est responsio. Non enim ibi tam ponderat Pontifex quòd absolutè in suspensione beneficium obtinuissent, quàm quòd in tali suspensione, nempe triennali, in qua per triennium contumaces perstiterant, quod indicant verba illa extrema: *Vnde Archiepiscopo dedimus in mandatis, vt eos pro tanta pertinacia & contemptu Apostolico, beneficiis quæ habent, non differat spoliare.* Quod confirmatur, quia non solùm de beneficiis in suspensione obtentis dicit Pontifex eos non posse illa retinere, sed idem omnino dicit de illis, quæ ipsi antè suspensionem habebant. ac certum videtur, quòd non tenebantur hæc sponte dimittere. Tantùm ergo dicere voluit, fore turpe & scandalosum, si post tantam contumaciam permitterentur suis beneficiis frui ac proinde à Superiore priuandos. Addo, credibile esse, tanto tempore aliquando officio Ordinum functos, ac proinde factos irregulares, & hac ratione ad noua beneficia factos inhabiles.

Quod diximus de suspensione, idem videtur probabile de interdicto: quia à Canonibus hic minus præsidij. Nam c. 1. de postulat. prælat. quo maximè nituntur, loquitur expressè de violante interdictum, non de eo qui solùm interdictus, vt suprà insinuatum. Quia tamen ei prohibita est functio aliqua, ei quoque prohibita censetur susceptio eius quod ordinatur ad illam functionem: ideò omnis collatio beneficij suspensis & interdictis facta, meritò est irritanda, & ipsi spoliandi, vt colligitur ex cap. fin. de Clerico exc. ministrante. Cùm enim non sint habiles ad officij functionem, non debent admitti ad beneficia, quæ propter officij functionem dantur.

117 *Si ignoret censuram.*

Petes Primò, Quid si prouisus ignoret se excommunicatum, ignorantia probabili, eritne tunc electio & collatio beneficij irrita? Nauarrus in cap. Fratres, de pœnit. dist. 5. n. 45. absque hæsitatione docet validam esse: pro qua sententia citat Glossam secundam in c. Apostolicæ 9. de Clerico excommunicato ministrante, Felinum, & Cardinalem. Idem potiori ratione dici potest de suspenso & interdicto. Hæc sententia probabilis est.

Contrarium tamen puto veriorem cum Glossa communi, Abbate, & aliis in dictum cap. Apostolicæ, & ita seruatur in praxi: nam Papa ad cautelam solet absoluere à censuris, dum alicui de beneficio prouidet, scilicet ad effectum dumtaxat præsentis collationis conse

consequendum : ratio est, quia etsi ignorantia excommunicationis valeat ad non incurrendam irregularitatem & alias pœnas, iis, qui aliquid prohibitum in eo statu fecerint, statutas; non tamen ad habilitandum hominem ad ea, ad quæ per illam est inhabilis; vide Couarruuiam in cap. Alma mater. p.2. §.7. n.3.

118 *Acceptatio in excommunicat. est valida pro tempore absolut.*

Petes Secundò, Quid si alicui facta sit collatio ante excommunicationem, qui posteà in excommunicatione acceptet, eritne valida acceptatio?

Respondeo, Communior sententia DD. est, illam acceptationem in excommunicatione factam valere: quam refert Couarr. l.3. variarum c.16. num.4. & in c. Alma, suprà n.4. eique fauet praxis, vt ibid. ait. ratio est, quia iam ante excommunicationem censetur illi ius quæsitum per collationem : acceptatio enim, seu consensus non tribuit nouum ius, cùm fiat priuata auctoritate : sed solùm declarat consensum beneficiarij cupientis collatum sibi ius retinere. Sed hæc ratio non videtur firma; quia etsi per talem collationem acquirat ius ad rem, non tamen in re, nec facit illud suum, ad hoc enim requiritur acceptatio, vt ostensum c.18. dub.6. de promissione & donatione : & apertè colligitur ex cap. Si tibi absenti.17. de præbendis, in 6. Itaque cùm illo tempore sit incapax noui iuris acquirendi, non videtur acceptatio pro illo tempore esse valida, sed pro tempore, quo desinit esse excommunicatus: tunc enim acceptatio prior, quæ adhuc censetur manere, cùm non sit reuocata, habebit effectum : nec opus erit noua acceptatione. Ita Couarruuias suprà. Simile est cùm quis electionem, postulationem, confirmationem, vel gratiam expectatiuam factam sibi ante excommunicationem acceptat in excommunicatione, vel cùm Canonicus senior optat præbendam lautiorem in tali censura. Valet enim talis acceptatio, etsi effectus eius quod est ius liberum, suspendatur vsque ad absolutionem : qua posita, statim sequitur ille effectus absque nouo consensu.

119 *Si electio, præsent. vel collatio facta sit excommunic. & post absolut. acceptetur.*

Petes Tertiò, Vtrùm è contrario, si is qui in excommunicatione est electus aut præsentatus, fiat capax per absolutionem, priusquam acceptet electionem, vel præsentationem, acceptatio sit valida? Similiter si collatio facta sit existenti in censura, vtrùm valida sit acceptatio facta post absolutionem. Multi DD. putant huiusmodi acceptationem validam esse : imò etiamsi acceptaueris electionem, præsentationem, collationem, aut institutionem cum impedimento excommunicationis vel irregularitatis, nihilominus sublato eo impedimento per dispensationem vel absolutionem, illum actum conualescere, & ius tribuere in foro conscientiæ, ita vt noua electione, præsentatione, aut collatione opus non sit. Ita docent Speculator, Innoc. Hostiensis, Ioannes And. Butrio, Anchar. Sapia, Calderinus, Milis, Felinus, Nauarrus, & Borgasius: quos refert Sancius lib. 8. de dispensationibus disput.7. num.12. eorúmque sententiam dicit probabilem ac tutam cum his limitationibus. Primò, Vt impedimentum sit occultum, alioquin actus nullum haberet colorem, sed esset planè irritus in foro externo. Secundò, Vt id in nullius cedat præiudicium. Si enim duo electi essent, præferendus esset qui caret impedimento : quia hic solus absolutè ius habet. Tertiò, Vt si sciens suum impedimentum, acceptaret collationem beneficij, non solùm impetret dispensationem illius impedimenti prioris, sed etiam illius quod incurrit per talem acceptationem. ita enim acceptando beneficij collationem, incurrit vitium intrusionis, per quod fit inhabilis ad idem beneficium (etsi non ad alia, vt infrà dicetur) vnde etiam eget dispensatione huius impedimenti : qua obtenta poterit beneficium retinere. Quæ sententia sic probari potest. Nam electio illa fuit valida & efficax ex parte eligentium, vt supponitur, (idem dicendum de præsentatione & collatione) sed solùm requiritur capacitas in electo. ergo simulatque fuerit capax factus sublato impedimento, ex vi prioris actus ius acquiret : sicut cùm quis acceptat in excommunicatione collationem sibi factam ante excommunicationem, sublato illo impedimento ius acquirit absolutum ex vi illius acceptationis, vt antè dictum est. Deinde, quia electores in priore voluntate manere censentur, cùm illam non reuocarint : ergo vis electionis manet, ac proinde poterit eam sublato impedimento validè acceptare. Denique, is cuius professio fuit irrita ob aliquod impedimentum, vt ob defectum ætatis, vel quia nondum completus annus probationis, sublato impedimento potest manere in religione, & ratificare suam professionem absque noua admissione Prælati, vt infrà c.41. dub. 7. num.64. dicetur. ergo similiter in nostro casu sufficit vt impedimento sublato, acceptet apud se electionem, vel collationem prætéritam. Eamdem sententiam tenet Henriquez de excommunicatione cap.13.

Sed contrarium est probabilius, & tenet Nauarrus cap.27. n.194. Panorm. cap. Innotuit. n.11. de electione, & alij passim. Probatur Primò, quia Canones sacri absolutè irritam reddunt electionem habentis tale impedimentum, nec meminerunt acceptationis. Deinde, electi, præsentati, vel prouisi in excommunicatione, vel alio impedimento, facilè possent differre acceptationem, & interim curare se absolui : & ita nihil illis illud impedimentum obesset : quod videtur contra mentem Canonum. Tertiò, quando contractus vel consensus alicuius est irritus ob impedimentum occultum alterius partis, non satis est tolli illud impedimentum, sed opus est, secundùm veriorem sententiam, nouo consensu alterius : vt patet in contractu matrimonij. ergo similiter hîc opus est nouo consensu electorum, quo confirment priorem actum, aut velint in eo perstare. Quòd si impedimentum eis fuerit notum, non opus est nouo consensu, sed sufficit eos sublato impedimento in priore consensu perseuerare, vt docet Panorm. in d.cap. Innotuit. 20. num.11. de electione. Ex his vtcumque soluas rationes sententiæ diuersæ. Ad Primum dici potest, id habere locum quando electores sciunt impedimentum. (quando enim crimen illorum est occultum, non sunt omnino priuati iure eligendi ante sententiam, vt multi probabiliter docent) secùs quando nesciunt : tunc enim error censetur causa consensus, qui proinde illum reddit inualidum ex parte eligentium. Neque est simile quod affertur de acceptatione electionis factæ ante impedimentum. *Verius esse nõ esse validam.*

Ad Secundum, patet ex dictis. Ad Tertium, dicendum infrà cap.41. dubit 7. n.64.

Præter censuras propriè dictas sunt alia quædam impedimenta acquirendi beneficij, vt Irregularitas, Inhabilitas proueniens ex eo quòd quis sit filius hæretici, vel quòd ad preces hæretici obtinuerit beneficium; vel quòd in beneficio commiserit simoniam, vel quòd sit intrusus. Non enim omnis inhabilitas ad beneficia est propriè censura, vel etiam irregularitas, sed sunt quædam inhabilitates ab illis distinctæ, vt patebit ex dicendis.

Dico igitur Secundò, Etiam requiritur vt non sit irregularis; alioquin collatio erit nulla. Est communis sententia, quam tenet & probat Nauarrus, cap.27. n.251. & Panor. in cap. Tanta. 18. de excessibus Prælatorum. Ratio est, quia inhabilis ad vnum, est inhabilis ad ei annexum : at irregularis est inhabilis ad Ordines & eorum vsum, ergo etiam ad beneficium Ordini annexum. Deinde irregularis in Iure dicitur egere dispensatione, etiam ad beneficium simplex, vt patet Can. Studeat. d.50. & c.2. de Clerico pugnante in duello. Confirmatur, quia collator non intendit conferre, nisi secundùm Canones : ergo cùm subest irregularitas, deest ei intentio conferendi, ac proinde collatio est irrita : sicut impetratio gratiæ est irrita, quando celatur illud quod impediret concessionem. 120 *Irregularis.*

Dices, has rationes non conuincere. Nam irregularis non est inhabilis ad recitandum priuatim Officium diuinum : at multa beneficia non requirunt amplius; vel si quid amplius oneris habeant, (v. g. aliquot Sacra) id potest præstari per alium; ergo saltem talium

beneficiorum non erit incapax. Deinde etsi irregularis sit inhabilis ad Ordines, non tamen collatio Ordinum ipsi facta est irrita; ergo similiter etsi dicatur inhabilis ad beneficium, collatio beneficij non erit irrita. Vt enim dicatur quis inhabilis, sufficit vt habeat tale impedimentum, cum quo non possit sine peccato obtinere. Nec refert quòd istis Can. dicatur egere dispensatione, tum quia ibi agitur de clerico homicida, (homicidium autem peculiari ratione impedit collationem & retentionem beneficij, non solùm ob irregularitatem, sed quia Canones iubent illum priuari, vt patet cap. 1. de homicidio, in 6.) tum quia sine dispensatione nullus irregularis potest licitè beneficium obtinere aut retinere. Nec obstat quòd Canones vetent talibus dari beneficia: quia inde tantùm sequitur id esse illicitum, non autem esse irritum. Imò non est censenda irrita collatio ex vi alicuius prohibitionis, nisi expressè addatur, vt si contrà factum fit, censeatur irritum & inane, vt expressè habetur cap. Si soli. 6. de præbendis, lib. 6. Atqui nullus est Canon, qui habeat clausulam irritantem: ergo. Denique non vrget confirmatio. quia error, qui non est circa causam principalem donationis vel contractus, non reddit illum irritum, vt ostensum est c. 17. dub. 5. Itaque non desunt graues DD. qui doceant hanc collationem non esse irritam, sed irritandam à Superiore. Ita expresse Innoc. in cap. Cum nostris, de concess. præbendæ: vbi dicit, *quod homicida & alij irregulares sine dispensatione iustè tenent dignitates suas, quousque renuntient, vel deponantur, etiamsi tales essent tempore collationis vel electionis.* Et Petrus de Ancharano in reg. Peccati venia. in 6. Opp. lib. 6. *Illud autem certum est, quòd si homicida promoueatur ad beneficium, recipit iniustam.* Quod confirmat ex Innoc. suprà. Idem docet Felinus in cap. Inquisitionis, num. 6. 7. 8. de accusat. vbi præter prædictos citat pro hac sententia Rotæ Decisiones & Calderinum. Eamdem sententiam expressè docet Glossa Raimundi, & Siluester v. Excommunicatio, 4. n. 4. illam Glossam adducens. Sequuntur aliqui recentiores: & quidam expressè dicunt, in rigore Iuris hanc sententiam esse probabilem. Et iuxta illam peccaret quidem irregularis beneficium acceptando, vel retinendo, solùm tamen egeret dispensatione irregularitatis ad illud licitè retinendum.

Nihilominùs in praxi sentio adhærendum nostræ assertioni tamquam securiori, etsi rationes supradictæ illius non omnino non conuincant. Primò quia est communis, a qua non facilè recedendum in praxi. Secundò, quia videtur omnino consentanea praxi & stylo curiæ Romanæ: stylus autem seu consuetudo curiæ in iudiciis, Ius facit. Tertiò, quia Canones facilè ita possunt intelligi, & plerique DD. ita eos intellexerunt. Non enim antiquiora illa Iura ita distinctè & disertè omnia exprimunt, sed satis est vt dicant, talem non posse beneficium obtinere. Ex communi autem sententia DD. facilè nascitur consuetudo, quæ instar Iuris habeat.

Irregularis secundum quid.

Notandum tamen Primò, Eum, qui sacro Ordine diaconatus vel subdiaconatus est initiatus, posse fieri irregularem ad suscipiendum sacerdotium, ita tamen vt non sit irregolaris ad functionem Ordinis suscepti, v. g. ad canendum Euangelium vel Epistolam: & Sacerdotem amissis aliquot digitis fieri posse inhabilem ad celebrandum, ita tamen vt maneat idoneus ad audiendas confessiones, quo euentu poterit ei conferri beneficium, quod non requirit aliud ministerium, quam illud ad quod ille aptus remansit, vt rectè Nauarr. sup.

Reualidatio tituli.

Notandum Secundò, Quando titulus inualidè collatus fuit ob censuram, irregularitatem vel inhabilitatem, quæ per Episcopum tolli poterat, Episcopum, sublata illa inhabilitate non posse titulum reualidare, si prima collatio ad Pontificem pertinebat: hæc enim reualidatio fieri debet per eum, cuius est beneficium primò conferre. Si tamen iusta causa subsit, vt si esset vir benè meritus, & pro ratione sui status indigens, & cui sine scandalo vix liceret beneficium deserere, quique ob paupertatem non posset commodè Romam confugere, posset Episcopus ei titulum reualidare ex tacito quodam S. Sanctitatis consensu, vt multi recentiores tenent, teste Henriquez cap. 14. de excommunicatione. Idem dicendum putant aliqui, & potiori ratione, si iusta causa subsit, & collatio ad alium pertineat, apud quem iste infamaretur si se aperiret, id enim suadere æquitatem, (præsertim cùm prior quantum in se est, suam collationem iam antè in illum fecerit) & meritò posse præsumi hanc esse S. Sanctitatis mentem, quæ in hoc casu titulum reualidare potest. quare si ille non potest Romam confugere, concedi Episcopo, sicut in casu priore.

Hæretici & filij eorum.

Dico Tertiò, Omnes hæretici, credentes, receptatores, defensores, & fautores, ipsorúmque filij & nepotes per lineam masculam, sunt inhabiles ad omne beneficium ecclesiasticum & officium publicum: item qui ad preces talium ecclesiasticum beneficium scientes obtinuerunt, sunt inhabiles ad illud & ad alia omnia. Prior pars habetur c. Quicumque. 2. §. Hæretici, & c. Statutum. 15. de hæreticis, in 6. Altera habetur d. cap. Quicumque. §. Ad hæc, eodem. 121

Quorum hæreticorū filij.

Notandum Primò, Quod hìc de filiis & nepotibus hæreticorum, credentium, fautorum, &c. dicitur, esse intelligendum de filiis eorum, quos tales adhuc esse, vel in tali statu decessisse constat, non autem eorum, quos constat esse emendatos, vt expressè habetur cap. Statutum. Imò quidam recentiores requirunt vt parentes sint damnati de illo crimine, quia cap. Statutum, dicitur, *Qui tales esse, vel tales etiam decessisse probantur*, vbi videtur sequi vt id *probatum sit in iudicio.* quæ sententia non displicet quibusdam in iis locis, vbi ob multitudinem hæreticorum non censetur infamia esse filium vel nepotem hæretici, secùs verò in aliis. Sed reuerà non est ea mens Canonis: si enim ageretur de probatione in iudicio, dicendum erat non qui tales esse vel decessisse *probantur*, sed *probati legitimè fuerint*, debuisset enim probatio præcessisse: idque non in solis defunctis, sed etiam in viuentibus. Vnde nec filij hæreticorum viuentium essent incapaces, nisi in iudicio probatum sit parentes iam esse hæreticos, & fuisse tales ante filiorum procreationem. *probantur* ergo idem est quod *noscuntur*, ita vt publicè de eorum hæresi constet. quæ forma loquendi valdè frequens est B. Gregorio, quem alij Pontifices libenter sequuntur. Itaque comprehenduntur omnes illi, quos passim constat vel adhuc tales esse, vel tales decessisse. Præterea illud intelligendum de filiis post hæresim natis, vt docet Simanchas in Enchir. c. 36. & alij. hi enim soli labem, sui ortu à tali parente contrahere videntur. Qui autem antè nati sunt, non censentur per hæresim parentis superuenientem inquinari. Denique de iis, quos constat filios esse talium, si enim res sit occulta, non adfert illis infamiam. Addunt tamen quidam, etsi supradicti filij sint inhabiles ad beneficia, posse tamen ordinari, quia Iure non prohibentur. Sed credo stylum Curiæ obstare, qui seruari debet. Imò si quis benè aduertat, deprehendet ipsum Ius obstare. Nam d. §. *Hæretici*, dicitur: *Ad nullum beneficium seu officium publicum admittantur. quòd si secùs factum fuerit, decernimus irritum & inane.* At nomine officij publici, etiam Ordines continentur. Vnde suspensus generatim ab officio, est suspensus ab Ordinibus, etsi non sit suspensus à beneficio. Addo nullam esse rationem admittendi ad Ordines, præsertim sacros, eos qui ab omni officio publico, vt Iudicis, Notarij, Aduocati, &c. excluduntur. vide Glossam ibidem.

Posse ordinari.

Notandum Secundò, Si mater sit hæretica, pater autem non sit, tunc nepotes non sunt inhabiles, sed filij soli cap. Statuimus, suprà.

Notandum Tertiò, Hanc pœnam extendi ad eos, qui hostiliter insecuti sunt Cardinales vel Episcopos, & ad filios nepotésque illorum, c. Felicis, de pœnis in 6. & Clement. 1. de pœnis.

Dico Quartò, Triplex simonia inducit inhabilitatem 122

ad

Inhabilitas ad omnia. ad omnia beneficia; nimirum simonia confidentiæ, simonia in electione Papæ,& in examine ad parœcias. de quibus infrà cap.35.n. 147. & 148. alia autem simonia realis in beneficiis inducit inhabilitatem solùm ad idem beneficium in quo admissa est, non ad alia; de quo vide infrà cap. 35.num. 139.

123 *Intrusio.* Dico Quintò, Intrusio in beneficium adfert etiam inhabilitatem ad idem beneficium,non tamen ad alia. Colligunt id DD. ex variis textibus Iuris Canonici, vt videre est apud Felinum cap. In nostra 35. num. 11. de rescriptis.& cap. Veniens. 15. notab.5.de accusationibus. Est autem *intrusio* in beneficium,(vnde quis dicitur intrusus) cùm quis sciens absque canonico titulo beneficium accipit aut retinet: vel cùm quis accipit aut retinet beneficium sciens nullum ius (saltem perfectum) sibi in eo competere, vt ex multis probat Couarr. l. 3. variarum, cap. 16. num. 7. Hoc autem fit multis modis, vt refert Felinus locis citatis, Rebuffus in Praxi beneficiorum,Regula de subrogandis, Glossa 4. Ludouicus Gomez in Regulam de triennali possessore, 47.

Primus est, cùm quis non Superioris, sed sua vel parentum auctoritate occupat beneficium: vt sunt illi, qui nullum habent titulum, iuxta Innoc. in cap. Nihil, de electione. Hos enim esse inhabiles ad illud, colligunt ex cap. Ad aures. 3. de excessibus Prælatorum, vbi tales per censuras dicuntur cogendi dimittere beneficium sic occupatum, & cap. Quia diuersitatem. 5. de concess. præbendæ. dicitur, eum qui sine collatoris auctoritate se intruserit, cogendum dimittere,etiamsi à Sede Apostolica confirmationem obtinuisset; scilicet non facta mentione intrusionis, vt notat Glossa.

Secundus est, cùm is, contra quem est lata sententia depositionis, à qua non est appellatum,retinet beneficij possessionem. ita Innoc. in cap. Qualiter. 24.de accusationibus. Hic enim propria auctoritate beneficium retinet.

Tertius modus locum habet in tribus casibus. Primus est, cùm quis electus dumtaxat, ingerit se ante confirmationem electionis, administrationi, tamquam verus possessor. Secundus est,cùm quis est confirmatus,sed illa confirmatione à Superiore cassata,retinet adhuc administrationem. Tertius casus est, cùm præsentatus seu nominatus ingerit se administrationi ante institutionem.

In primo casu est priuatus ipso facto omni iure quod per electionem habebat; vt patet per cap. Auaritiæ 5. de electione,in 6.quod Glossa v. Priuatos, cum Ioanne Andrea & Ioanne Monacho intelligit de eo, qui quæsito aliquo colore administrationi se ingerit. v. g. sub ficto titulo œconomi aut procuratoris. secùs de eo,qui absque huiusmodi colore id facit. Hunc enim tantùm esse per sententiam priuandum suo iure per electionem obtento.

In secundo & tertio casu solùm videtur priuandus per sententiam. id enim apertè insinuat Glossa & Auctores citati:cùm dicunt,etiam electum administrationi se ingerentem ante confirmationem, Iure antiquo non fuisse priuatum,sed solùm priuandum per sententiam.ergo cùm Ius nouum in cap. Auaritiæ.solùm disponat de electo, non autem de præsentato vel confirmato,cuius confirmatio est cassata,non erit pœna electi ad hos extendenda, sed solùm pœna Iuris antiqui, quod iubet tales priuari per sententiam, iuxta Glossam. Confir. Quia cap. Cùm iamdudum. 17. de præbend. & dignit.& cap. Bonæ. 1. de electione, quæ maximè huc pertinent,solùm iubent tales priuari. Rebuffus tamen suprà num. 8. dicit,intrusum in prædictis tribus casibus esse ipso Iure priuatum omni iure quod habebat; idem tenet Ancharanus consil. 51. Sed fortè solùm volunt, talem non posse beneficium illud obtinere, nisi cum eo dispensetur ob quamdam inhabilitatem illa sui intrusione contractam. Aliud enim est fieri inhabilem, aliud ius acquisitum amittere, vt etiam docet Couarr.suprà n.7.

Quartus modus est, cùm quis accipit titulum & possessionem à non habente potestatem;vt si alius erat collator:vel si iste à quo accepit, erat nominatim denuntiatus de excommunicatione aut suspensione ab officio Colligitur ex cap Quia diuersitatem. 5. de concess.præbend & cap.fin.de excessibus Prælatorum.

Quintus est,cùm quis accipit beneficium,quo alter iniustè & præter ordinem Iuris est priuatus,cap. fin.de excessibus Prælatorum.

Sextus est, cùm quis vi occupat possessionem beneficij, cap. Eum qui 18. de præbend.in 6. Hic perdit omne ius quod in beneficium illud per electionem, præsentationem, aut collationem habebat, vt ibidem dicitur. Aduerte tamen, hunc non dici propriè intrusum, si anteà collationem habebat; sed violentum, vt notat Dominicus in cap. Eum qui. & Ioannes Milis in Repertorio,v.Intrusus videtur: si tamen beneficium sic occupatum retinuerit, dicetur intrusus secundùm eosdem,quia ius omne amisit. Sed hoc benè refutat Couarr.de sponsal. p.2. cap.6.§.8.num. 8. quia non tenetur dimittere beneficium ante sententiam, sicuti nec in aliis casibus,vbi priuatio beneficij obtenti ipso facto ob crimen statuitur. Vide suprà cap. 29 dubit. 8.num. 63. Quòd si beneficium à nemine possidebatur,& is cui collatio facta est, possessionem vacuam propria auctoritate apprehendat, non incurret pœnam cap. Eum qui; nec amittet ius suum. quia hoc cap. in illo casu non loquitur, sed tantùm cum alter è possessione est deiiciendus, vt ex communi sententia DD. tradit Couart.lib.3. variarum cap. 16. num. 7. Simili modo legatarius propria auctoritate occupans rem sibi legatam,etiam post aditam hæreditatem.priùs tamen quàm possessio ab hærede fuerit apprehensa, non amittit ius quod in ea re habebat,vt docet Glossa in L. Non est dubium. C. de legatis. secùs si possessione iam apprehensa, vt patet ex dicta L.Non est dubium. An autem qui ita beneficij possessionem accipit, possit puniri, & an ea possessio habeat effectus veræ possessionis, vide Couarr.num.8.suprà. 124 *Si habebat collationem.*

Septimus est, cùm quis sine canonico & legitimo titulo scienter beneficij collationem & possessionem accipit.ita Rebuffus suprà n.5. & Nauar. cap. 27. num. 194.vt si quis in excommunicatione vel irregularitate sciens beneficium accipiat. Hunc Nauarr. dicit fieri inhabilem ad idem beneficium impetrandum: vnde non solùm egere dispensatione ratione censuræ,sed etiam rehabilitatione ratione illius intrusionis contracta non tamen efficitur quis intrusus, si electionem vel præsentationem in excommunicatione secus acceptet:hoc enim non est accipere beneficium.

Octauus est,cùm quis electioni per abusum laicorum de se factæ consentit. Hic fit inhabilis non solùm ad idem beneficium, sed etiam ad alia omnia; etiamsi nec collationem nec possessionem acceperit,ita habetur cap. Quisquis. 43. de electione. Hic tamen propriè non est intrusus,quia nondum occupat beneficium.

Notandum est, Etsi in prædictis modis non semper incurritur priuatio Iuris acquisiti ipso facto,sed solùm vbi id à sacris Canonibus inuenitur statutum: tamen incurritur inhabilitas ad idem beneficium obtinendum;ita vt in impetratione talis beneficij debeat fieri mentio intrusionis, vel certè ante impetrationem curanda rehabilitatio:alioquin gratia seu collatio erit irrita,vt docet Nauarr.cap.27.num.194. Rebuffus suprà, n.26.& probat Felinus in cap. Postulasti. 27. n. 14. 15. 16.de Rescriptis:quem sequuntur alij.

DVBITATIO XXIII.

Vtrùm requiratur morum probitas.

Respondeo & Dico Primò, Iure naturæ requiri morum probitatem, scilicet, vt non sit deditus grauibus peccatis, nec infamis. Ratio enim dictat, ministros Dei & Ecclesiæ maximè debere virtutibus esse ornatos, cum monitis, exemplis,& piis precibus 125 *Probitas requisita.*

alios debeant io pietate promouere. Dominus quoque Marih. 24. requirit vt sint *prudentes & fideles* : fideliras autem in munere ecclesiastieo, potissimùm in charitate fundatur; vnde cap. 7. Cùm io cunctis, de electione, ex Concil. Lateranen. *In cunctis sacris ordinibus & ecclesiasticis ministeriis, ætatis maturitas, grauitas morum, & litterarum scientia sunt inquirenda.* & Concil. Tridentinum sess. 24. cap. 12. de reform. morum, hanc probitatem strictè requirit. Et sanè huius conditionis in electionibus, præsentationibus, & collationibus potissima ratio est habenda; nam ex huius neglectu ferè pernicies Ecclesiæ manauit, vt sæpè queritur Rebuffus. Sicuti enim is qui improbis est moribus, maximè Ecclesiæ obest, etiamsi alioqui sit eruditus; ita valdè probus, etsi aliquid scientiæ vel habilitatis defuerit, plurimùm proderit: quod enim per se non poterit, curabit suppleri per alios. Ipse quoque eum suo exemplo plus proderit doctrinâ & concionandi gratia mediocri, quàm alij magnâ, bonis exemplis destitutâ.

126 *Criminosus.*

Dico Secundò, Collatio tamen facta criminoso, non est ipso Iure irrita, nisi illud crimen annexam habeat censuram, vel aliquam irregularitatem. Ita Nauarrus cap.27.n.251.& in cap. Si quando. exceptione 16. & 17. Est tamen irritanda ab eo qui potestatem habet; vt patet ex cap. Inter dilectos, de excessibus Prælatorum.

DVBITATIO XXIV.

Quænam scientia sit necessaria.

127 RΕspondeo, Eam scientiam ad quodque beneficium requiri, quæ ad munus beneficio annexum ritè obeundum est necessaria, vt pater ex Concil. Lateranensi, cap. Cùm in cunctis, de elect. éstque ratione naturali per se euidens. Concil. Trident. sess. 22. cap. 2. requirit, vt is qui futurus est Episcopus, *sit Doctor aut Licentiatus in Theologia, vel Iure Canonico; aut saltem publico alicuius Academiæ testimonio ad alios docendos idoneus ostendatur.*

Episcopus.

Vbi aduerte, ea omnia & singula, quæ Concilium Trident. constituit de Episcoporum præficiendorum vita, ætate, doctrina, & ceteris qualitatibus, seruanda esse in creandis Cardinalibus; vt eadem Synodus sess. 24. cap. 1. de reform. decemit. vnde pari eruditione instructi esse debent; & meritò, cùm sint Summi Pontificis in causis fidei & motum intimi Conciliarij, & summus orbis terrarum Senatus. Eamdem conditionem cap. 12. requirit in Archidiaconis; quia, inquit, oculi Episcoporum dicuntur. In ceteris nihil certi præscribitur; sed quisque debet esse instructus scientia muneri suo necessaria, quæ vtrùm adsit, iudicabit Episcopus & examinatores. quia nemo sine examine ad quodcumque demum beneficium admitti debet, vt statuit idem Concilium sess. 7. c. 13. & sess. 25. c. 9. vbi etiam reddit irritam institutionem factam ab eo, qui inferior est Episcopo, nisi institutus, fuerit antea ab Episcopo examinatus.

Cardinalis.

Archidiaconus.

128 *Examen necessarium vt benefic. possit obtineri.*

Qui eximantur.

Excipiuntur tamen præsentati & nominati ab Vniuersitatibus ad beneficia non parochialia: hi enim non sunt examinandi; vt patet sess. 7. cap. 13.

Petes, Vtrùm collatio, facta ei qui non habet scientiam requisitam, sit irrita?

129 *Omnino illiteratus.*

Respondeo, Si omnino est illiteratus, est irrita, vt docent plerique DD. cum Panorm in cap. Dudum. 1. de electione, & Innoc. in c. 7. Cùm in cunctis, eodem titulo. quod fusè probatur à Nauarro in cap. Si quando. exceptione 16. & confirmatur ex Trident. Concil. sess. 22. cap. 4. vbi *irrita decernitur omnis prouisio facta ei, qui ætatem & ceteras habilitates integre non habuerit.* ratio est, quia planè illoteratus nullo modo officium præstare potest: de quo vide plura apud Nauarr. in dictum cap. Si quando. Si autem aliquam scientiam habeat, ita vt aliquo modo possit satisfacere officio, non est quidem irrita, posset tamen & omnino debe-

Meminerit.

ret irritari; nisi breui putaretur habiturus sufficientem. colligitur ex cap. Nisi 10. de renuntiatione: tenet Innocent. in cap. Cùm in cunctis, de electione, quem ceteri sequuntur.

DVBITATIO XXV.

Quæ aptitudo ex parte corporis sit necessaria.

RΕspondeo, Eam aptitudinem requiri, quæ necessaria est ad decenter præstandum officium: hæc enim Iure naturæ necessaria est; (vt colligitur ex cap. Nisi, de renuntiatione) ita vt collatio facta ei, qui hac aptitudine caret, sit irrita; vt colligitur ex Concil. Trident. sess. 22. cap. 4. Hinc cæcus est incapax, quia preces Canonicas recitare nequit. 130

Aptitudo corporis.

Cæcus.

Notandum tamen, si debilitas aliqua superueniat, per quam reddatur ineptus ad officium; non ideò priuari beneficio antè obtento, sed posse eo liberè frui. si tamen habeat curam animarum, prouidere debet vt per Vicarium bene administretur.

DVBITATIO XXVI.

Quæ & qualis intentio sit necessaria.

RΕspondeo & Dico Primò, Ad omne beneficium requiri determinatam intentionem status ecclesiastici, & ordinis muneri suo necessarij. Est communis DD. non enim par est, vt ecclesiastica beneficia dentur iis, qui nondum statuerunt se ministerio Ecclesiæ mancipare. 131

Intentio status ecclesiastici.

Sed dubium est, vtrùm quis ita absolutè debeat sibi statum ecclesiasticum præfigere, vt non possit habere propositum deserendi, si lautior conditio in sæculo se obtulerit? Respondeo, &

Dico Secundò, Satis esse, si sincerè & bona fide proponat statum ecclesiasticum, nec velit ab eo proposito resilire, nisi causa aliqua iusta inciderit, v.g. nisi frater primogenitus moriatur; vel nisi opimum matrimonium, ad conseruandam magnam familiam vel ad lites extinguendas necessarium, oblatum fuerit. Ita Nauarrus cap. 25. n. 118. ratio est, quia non est mens Ecclesiæ, per beneficium ita firmiter ad statum ecclesiasticum obligare, vt nullam ob causam possis deserere, hoc enim nimis durum esset, & sæpè rationi non satis consentaneum, nam maiora bona impedirentur.

Intentio determinata esse debet.

Dico Tertiò, Qui accipit beneficium eo tantùm animo vt eius fructibus alatur donec studia absoluerit, vel opulentam vxorem inuenerit, cum animo tunc deserendi, peccat mortiferè, nec potest illud beneficium retinere. Est communis sententia DD. Vide Nauarrum de orat. miscell. 44. & l. 3. consilio 16. de præbendis. 132

Aduerte tamen, hunc non teneri ad restitutionem fructuum, si muneri suo satisfecit, quod est contra Gabrielem d. 15. q. 8. art. 3. & Siluestrum v. Beneficium. 3. q. 5. nec esse ipso Iure priuatum, nisi sit beneficium parochiale, vt docet Napartus suprà, & Sotus l. 10. de Iustit. q. 5. art. 6. quia nusquam id Iure statutum. Imò Sancius noster l. 7. de matrimonio, disput. 45. num. 29. putat in supradicto casu, si beneficium non haberet annexum Ordinem sacrum (vt quando illius functio huiusmodi Ordinem non requirit) non esse peccatum mortiferum, modò suo muneri, quamdiu illud retinet, satisfaciat: quia nullum Ius requirit in eo animum perseuerandi in statu clericali. Imò Canones relinquunt illi liberum transitum ad nuptias. cap. Diuersis. 5. & cap. Ioannes. 7. de clericis coniugatis. Est tamen culpa venialis, quia aliquo modo decipit Ecclesiam, quę putat eum bona fide statum ecclesiasticum proposuisse. Hæc tamen deceptio non videtur grauis, alioqui Iure alicubi statuisset, vt tale propositum adsit, nec relinqueret posteà tantam libertatem. Quæ

Non tenetur fructus restituere.

senten

Digitized by Google

ſententia mihi non improbatur; præſertim ſi cauſa ſtudiorum, vel ſimili fine honeſto id fiat. ſecùs ſi vt ſplendidè viuat: quia Eccleſia tunc magis inuita, & deceptio eſt grauior.

133 *Beneficium parochiale accipiens ſine animo ſacerdotij.*

Dico Quartò, Qui accepit beneficium parochiale ſine animo ſuſcipiendi intra annum ſacerdotij, vt fructus per annum ex eo percipiat, poſteà dimiſſurus, tenetur fructus perceptos reſtituere, niſi voluntate mutata, intra annum promotus fuerit; ita expreſsè habetur cap. Commiſſa 35. §. Ceterùm, de electione, in 6.

Vbi Notandum Primò, Sufficere intentionem ſinceram & ſeriam, quamuis tuſtam aliquam conditionem annexam habeat, vt rectè Nauarrus ſuprà. nam conditionalis intentio eſt vera intentio.

Secundò, Si voluntate mutata promotus fuerit ante finem anni, poteſt retinere fructus, non ſolùm poſt mutatam voluntatem, ſed etiam ante illam perceptos: quod eſt contra Sotum ſuprà concluſ. 1. Ita docet Gloſſa in dictum caput, & ipſe textus indeterminatè loquens ſatis indicat. ratio eſt, quia collatio in hoc caſu ab initio valida fuit, ſed pendens à conditione: quæ ſi non fuerit ſecuta, reſoluitur ab initio; ſicut cùm res venditur ea lege, vt ſi melior conditio obtigerit, ſit inempta; ſi autem ſecuta fuerit, manet valida, & omnino irreſolubilis. Idem dicendũ de perceptione fructuum.

Tertiò, Si intra præſcriptum tempus promotus non fuerit, amittit ipſo Iure beneficium & fructus ſimul, reſoluto contractu, & efficitur inhabilis ad illud, vt habetur eodem capitulo. vnde non ſufficit mutatio prioris voluntatis prauæ, niſi ſecunda voluntas habeat effectum.

134 *Accipiẽs cum animo ſacerdotij. Non amittit fructus.*

Dico Quintò, Qui tale beneficium cum debita intentione ſuſcipiendi ſacerdotij acceperit, ſi poſteà mutata voluntate promotus non fuerit intra tempus ſtatutum, non tenetur ad reſtitutionem fructuum perceptorum ante voluntatem mutatam; ſed neque etiam poſt illam, modò per idoneum Vicarium muneri ſuo ſatisfecerit; ita docet Gloſſa in cap. Commiſſa, Nauarrus cap. 25. num. 118. & Lopez par. 2. cap. 105. contrà Sotum. ratio eſt, quia per illam mutationem animi non amittit beneficium antè legitimè acceptum; nec vllum Ius ſtatuit vt etiam fructus amittat: ergo cùm muneri ſuo ſatisfecerit, non eſt cur dicamus eum fructus amiſiſſe: non enim Iure naturæ amiſit, cùm muneri ſatisfecerit: nec Iure poſitiuo, cùm hoc non ſit expreſſum.

135 Dices, Qui accipit curam ſine intentione ſacerdotij, tenetur ad reſtitutionem, ſi promotus non fuerit: ergo etiam is, qui accipit quidem cum intentione, ſed poſteà eam bonam intentionem mutauit. Ita Sotus.

Reſpondeo negando conſequentiam: tum quia multò plus peccauit qui ab initio intentione caruit; hic enim fraudulenter ad beneficium irrepſit. vnde potiori Iure puniri debuit: tum quia lex illa pœnalis eſt, ac proinde non extendenda extra ſuum caſum, etiamſi ibi eſſet par ratio, vt benè Nauarrus lib. 3. conſil. 26. de præbendis. expleto tamen anno, ſi promotus non fuit, ſtatim amittit beneficium, & in poſterum fructus ſuos non facit.

136 *Accipiens parochiale animo permutandi.*

Dico Sextò, Qui beneficium parochiale accipit animo non reſidendi, ſed tantummodò permutandi vel renuntiandi, peccat quidem, non tamen eſt ipſo facto priuatus, nec tenetur ad fructuum perceptorum reſtitutionem. *Quòd peccet*, probatur; quia decipit Eccleſiam, quæ in talibus requirit animum ſeruiendi; & niſi putaret illum talem animum habere, nullo modo vellet ei conferre. Nauarrus tamen ſuprà, conſilio 24. inſinuat non eſſe peccatum mortiferum: quia non infertur notabile detrimentum. quod puto eſſe verum, niſi fortè reſignet in fauorem eius, qui parum eſt idoneus, cui Prælatus aliàs nullo modo voluiſſet conferre. *Quòd non teneatur ad reſtitutionem fructuum*, patet; quia nullo Iure hoc eſt ſtatutum. modò interim officio curet ſatisfieri, & cetera adſint.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm licitum ſit habere plura beneficia, & qualia.

Reſpondeo & Dico Primò, Habere plura beneficia non eſt intrinſecè malum, nec omnino indifferens, ſed ſpeciem mali præſeferens; ita tamen vt adhibitis debitis circumſtantiis cohoneſtari poſſit. Docet hoc D. Thomas quodlib 9 art. 15. quem alij ſequuntur. ratio eſt, quia ſolitariè conſideratum inordinationem quamdam inuoluit. Primò, Quia minuitur cultus diuinus. vnus enim habens tria beneficia, non recitat ter preces Canonicas, nec tria facit Sacra. Secundò, Eccleſia deſtituitur ſuis operariis: vnus enim non poteſt in pluribus locis reſidere, nec plurium miniſteria obire. Tertiò, Fundatores fruſtrantur ſua pia intentione. Quartò, Quia fruſtrantur multi pauperes fortè magis idonei, magiſque vtiles Eccleſiæ futuri. Denique multa incommoda inuehit hæc pluralitas, vt nimiam ſolicitudinem temporalium, ambitionem, luxum, incontinentiam, concubinatum, lites, ſcandala puſillorum, & ſimilia, vt meritò Concilium Trident. ſeſſ. 24. c. 17. dixerit, *hanc pluralitatem eſſe peruerſionem totius ordinis eccleſiaſtici*, & Alexander III. cap. Quia in tantum. 7. de præbendis, *pluralitatem beneficiorum certum continere animarum periculum.* vide Extrauagan. Ioan. XXII. quæ incipit, Execrabilis, vbi decem incommoda recenſentur ex hac pluralitate promanantia. Cum certis tamen circumſtantiis cohoneſtari poterit; quarum præcipua eſt, ſi id Eccleſiæ profuturum putetur. 137

Habere plura beneficia.

Speciem mali habet.

Mala pluralitatis beneficiorum.

Dico Secundò. Nemo quacumque dignitate præfulgens, poteſt recipere & ſimul retinere plures Epiſcopatus in titulum aut commendam, aut alio quouis nomine. Ita Concil. Trident. ſeſſ. 7. c. 2. de reform. Quod intellige, ſine iuſta diſpenſatione Papæ. huius enim poteſtati, decretum Concilij, etiam generalis, non poteſt præiudicare: & interdum poteſt iuſta cauſa incidere. 138

Plures Epiſcopatus.

Petes, Vtrùm obtento ſecundo Epiſcopatu, vacet ipſo Iure prior, ſi abſit diſpenſatio?

Reſpondeo, Vacare, cap. De multa 28. de præbendis: quia Epiſcopatus eſt dignitas habens curam animarum. Sed de hac re non oportet nos eſſe multùm ſollicitos, quia Pontificis eſt Epiſcopos confirmare. qui cenſebitur diſpenſare, ſi habenti vnum confirmet ſecundum.

Vacat prior.

Dico Tertiò, Electus ad Epiſcopatum, obtenta bonorum adminiſtratione & conſecratione, vel ſaltem elapſo tempore conſecrationi præfixo, amittit ipſo Iure omnia beneficia, quæ antè obtinebat. Ita habetur c. Cùm in cunctis. 7. § Cùm verò, de electione. 139

Epiſcopatum conſecutus amittit priora.

Vbi Notandum Primò, Hunc Canonem non loqui de Epiſcopo titulari, non habente vllam adminiſtrationem bonorum eccleſiaſticorum, quales ſunt quidam Suffraganei.

Secundò, Si Epiſcopus eſt pauper, probabile eſt, ei beneficium ſimplex poſſe conferri, quo iuuetur: quia etſi amittat priora, non tamen extat Ius, quo efficiatur inhabilis ad futura ſimplicia, vt docet Nauarrus lib. 3. conſil. 3. de conceſſione præbendæ.

Epiſcopo pauperi.

Dico Quartò, Habens beneficium cum cura animarum, vel Dignitatem, vel Perſonatum, vel Officium, ſi ſecundum huius generis acceperit, obtenta pacifica poſſeſſione ſecundi, vacat prius. Ita habetur c. De multa, de præbendis. & multò diſtinctiùs Extrauag. Execrabilis, eodem. 140

Vbi Notandum Primò, Hæc beneficia vocari *incompatibilia primi generis.* quia ipſo Iure alterum excludit alterum, poſterius prius. Eiuſdẽ etiam generis ſunt præbendæ vniformes ſub eodem tecto, vt patet c. Litteras 9. de conceſſione præbendæ, vt duo Canonicatus, vel duæ ſacellaniæ ad eamdem functionem concurrentes in eadem Eccleſia. Vnde ſi habens vnam, obtineat

Beneficia incompatibilia primi generis.

alteram in eadem Ecclesia,vacabit prior, vbi secundæ pacificam possessionem nactus fuerit.

Secundi generis.

Incompatibilia secundi generis sunt,quæ simul quidem licitè retineri non possunt absque dispensatione,tamen non ita pugnant vt alterum vacet obtento altero.

Si secundum sit litigiosum.

141 Notandum Secundo,Si beneficium secundum sit litigiosum,non vacabit prius,donec pacificus secundi possessor fueris.si autem secundum pacificè possederis,vacabit prius,etiamsi sit litigiosum.quòd si obtento titulo vnius talis beneficij absque possessione, accipias secundum litigiosum, & posteà antequam incipias esse pacificus possessor secundi, accipias pacificam possessionem primi, non ideò amittis secundum litigiosum, vt quidam putarunt,quia id Iure statutum non est, vt docet Nauarrus lib.3.consil.31.de præbendis. Denique non satis est habere possessionem tituli secundi beneficij, sed requiritur vt etiam fructus percipere incipias. vnde si alteri reseruati sint,non amittis prius:quia inutilis est & sine effectu talis possessio. Ita expressè habetur cap. Si tibi concesso. 26. de præbendis, in 6.

Retinens simul plura incompatibilia.

142 Tertiò, Eos, qui retinent plura beneficia, de quibus Extrauag Execrabilis, & cap. De multa, scilicet Dignitates Personatus,Officia,& non statim resignant primum,esse ipso Iure priuatos etiam secundo, & inhabiles ad sacros ordines, & ad quodcumque beneficium ecclesiasticum, & ipso Iure beneficia illa esse dispositioni Sedis Apostolicæ reseruata, vt apertè habetur dicta Extrauagante.

143 Quartò, Eum, qui vtrumque retinuerit, non ita esse priuatum secundo, vt teneatur illud sponte dimittere, sed per sententiam Iudicis esse priuandum, vnde si nulla sententia sequatur, poterit illud retinere, iuxta ea, quæ dicta sunt supra cap. 29. dubit. 8. hoc enim ita constitutum est in pœnam retentionis vtriusque. Primum verò obtento secundo ita amittitur, vt non opus sit sententia, nam expresè dicit Extrauagans, *quòd vacet, & possit statim alteri conferri, sine vlla sententia.* non ita loquitur de secundo. ratio est, quia eius priuatio non est pœna, sed resolutio primæ collationis. Vnde puto ipsum non facere fructus suos, quos in posterum ex illo recipiet, etsi aliqui contrà sentiant.

Incompatibilia secūdi generis retinēs.

144 Dico Quintò, Reliqua beneficia residentiam postulantia,non sunt incompatibilia primi generis,ita vt habito secundo vacet prius,tamen videntur incompatibilia secundi generis, ita vt sine graui peccato simul retineri nequeant. Prior pars est Nauarri lib.3. consil. 29. de præbendis,vbi docet,Dignitatem & Canonicatum in diuersis Ecclesiis non esse etiam post Concilium Trident.incompatibilia primi generis,sed secundi, si requirunt residentiam. Quòd si alicubi ex consuetudine non requirunt, non esse incompatibilia, ne secundi quidem. In eadem autem Ecclesia dicit non esse vllo modo incompatibilia, eò quòd sint beneficia difformia, & vtrique simul seruiri possit: atqui difformia eiusdem Ecclesiæ sibi non repugnantia semper fuere compatibilia, vt idem affirmat. Et consilio 26. multis rationibus nititur probare, *nullum beneficium simplex esse incompatibile primi generis cum altero, nisi sint vniformia sub eodem tecto.* Idem docet consilio 24. Confirmantur hæc omnia, quia nullus est Canon, quo statuatur vacare prius obtento secundo, aut ipso facto induci priuationem vtriusque, si simul retineantur, præterquam de beneficiis cum cura animarum, Dignitatibus, Personatibus & Officiis: ergo hoc non est ad alia beneficia extendendum.

Nec obstat Concilium Trident.sess. 7. cap. 4. de reformatione, vbi priuatur ipso facto, qui plura curata vel alias incompatibilia beneficia recipere & retinere præsumpserit:quia loquitur expresè de illis,de quibus cap. De multa, quod non agit nisi de curatis,Dignitatibus & Personatibus.

145 Dices,Congregatio Illustriss.Cardinalium pro Concil. Trident. deputatorum, declarauit, vacare beneficium simplex eius, qui obtinuit parœciam, eò quòd hæc duo beneficia sint incompatibilia, si vtrumque residentiam postulet. vnde sequi videtur,quandocumque duo beneficia sunt incompatibilia, eò quòd alterum sit sufficiens, vel vtrumque residentiam poscat, semper adeptione secundi vacare primum.

Respondet Nauarrus lib. 3. consilio 42. de præbendis, si constaret Congregationem declarasse Concilium Trid. sess. 7. c. 4. ita esse intelligendum, eaque declaratio à S. Sanctitate confirmata esset, ita fore tenendum, sed quia id non constat, & aliàs ex verbis Concilij id non videtur efficaciter probari posse,(quod ipse conatur ostendere) non est quòd ad hanc sententiam nos adstringat. Equidem hanc declarationem numquam vidi. Si tamen facta est, iudico tenendam; & omnia huiusmodi beneficia in eo conuenire cum incompatibilibus primi generis.

Omnia quæ requirunt residentiā sunt incompatib. secundi generis.

Altera pars, *Quòd sint incompatibilia saltem secundi generis*, patet ex Concil. Tridentino,nam sess. 24. cap. 17. sic habetur: *Statuit sancta Synodus, vt in posterum vnum tantùm beneficium ecclesiasticum singulis conferatur, quod quidem si ad vitam eius honestè sustentandam non sufficiat,liceat nihilominus aliquid simplex sufficiens,dummodò vtrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri,hocque non modò ad cathedrales Ecclesias,sed etiam ad omnia alia beneficia tam sæcularia quàm regularia quæcumque,etiam commendata pertineant, cuiuscumque tituli aut qualitatis existant.* Vnde manifestè sequitur, omnia beneficia simplicia,quæ residentiam postulant,esse aliquo modo incompatibilia, nec absque dispensatione Pontificis posse huiusmodi plura obtineri,nec Episcopum posse in hoc dispensare:quia non potest dispensare in statuto Concilij generalis. si tamen absque dispensatione alicui conferantur,collatio erit valida,poterit tamen eo priuari, nisi quod antè habebat, dimiserit. 146

Dico Sexto,Sunt tamen aliquot casus,in quibus etiam post Concilium licet habere plura beneficia, etiam sine dispensatione. 147

Qualia possint haberi plura, absque dispensatione.

Primus est,Quando sunt beneficia simplicia, etiam Canonicatus, quorum neutrum sufficit ad honestum vitæ cultum,& alterum non requirit residentiam, siue ex sui institutione,siue ex præscripta consuetudine.

Secundus, Si Ecclesia cathedralis vel parochialis vel Dignitas sit insufficiens sustentationi,poterit simul cum ea obtineri beneficium simplex non requirens residentiam. vterque casus satis colligitur ex verbis Concilij Tridentini sess.24.cap.13.& 17.

Cura tenues.

Vbi aduerte, ante Concilium potuisse etiam plura curata possideri,si ita erant tenuia,vt non possent proprios Sacerdotes alere, vt patet c. Eam te,in fine, de ætate & qualit. Nunc verò id minimè licet absque dispensatione Pontificis,vt patet sess. 24. cap. 17. vbi habens plures parœcias cogitur sub graui pœna alteram resignare,etiamsi neutra per se sufficiat.

Crediderim tamen,si essent valdè vicinæ,ita vt vnus possit vtrique satisfacere,& non possent facilè inueniri qui vni soli vellet deseruire,posse duas eidem committi,iuxta c.1.Clericus.21.q.1. 148

Parochialis annexa Canonicatui.

Tertius,Si Dignitati vel Canonicatui accessoriè annexa sit Parochialis,quæ per Vicarium administrari solet. ratio est,quia beneficium alteri perpetuò vnitum, censetur vnum cum illo,& illius naturam induit. vnde parochiale annexum simplici,induit conditionem simplicis: quod etiam post Concil. Tridentinum locum habet,vt docet Nauarrus.

Quartus,Si vnum beneficium detur in titulum,alterum in commendam ad sex menses,etiamsi esset parochiale,vt patet ex cap. Nemo,de electione,in 6. saltem cum Ordinarij dispensatione, non tamen potest dari vnum in titulum, & alterum in commendam perpetuam,sine iusta causa & dispensatione Pontificis, quia commenda perpetua æquiualet titulo, vt probat Nauarrus cap 25.num.126.

DVBI

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm per dispensationem Pontificis licitum sit habere plura beneficia requirentia residentiam.

149 RESpondeo & Dico Primò, Id licitum esse, modò adsint iustæ causæ dispensandi. ratio est, quia Concilium nec potuit nec voluit impedire quin ob legitimas causas Pontifex possit dispensare; nam Pontifex est supra Concilium: & SS. Pontifices olim dispensarunt; inter quos est Gregorius I. vt patet l. 2. epistolarum cap.52. qui quemdam Episcopum Agnellum nomine ob certam Ecclesiæ necessitatem duos Episcopatus habere voluit.

Causæ dispensandi in pluralit. benefic. Causæ iustæ dispensandi præcipuæ sunt duæ, ad quas reuocantur ceteræ. Prima est, Ecclesiæ necessitas vel magna vtilitas; vt si desint alij vel idonei, vel satis potentes sic filiis Principum dantur interdum Episcopatus, etiam ante ætatem, vt Ecclesiæ aduersus hæreticos defendantur. Item si quis putetur magis profuturus absens, quàm alius præsens.

Secunda, Si alicui viro præclaro vnum non sufficiat ad honestè viuendum iuxta suum statum, & alterum possit ei sine Ecclesiæ incommodo dari. hæc tamen causa reducitur ad primam. nam quòd personæ sublimes & litteratæ pluribus beneficiis honorandæ sint quando vnum non est sufficiens, iuxta Conc. Lateran. cap. De multa; id non debet fieri nisi propter Ecclesiæ vtilitatem. Quod confirmatur ex D. Bernardo ep.271. ad Comitem Theobaldum: *Honores & dignitates ecclesiasticas non ignoro deberi his, qui eas dignè & secundùm Deum administrare & velint & possint; porrò eas acquiri paruulo filio vestro precibus meis vel vestris, nec vobis iustum, nec mihi tutum esse noueritis: nam nec cuiquam vel adulto plures in pluribus Ecclesiis habere licet, nisi dispensatoriè quidem ob magnam vel Ecclesiæ necessitatem, vel personarum vtilitatem*, hæc ille.

150 *Cur requiratur dispensatio.* Petes, Cur requiritur dispensatio Pontificis, si Episcopus videat Ecclesiæ suæ profuturum vt eidem plura beneficia dentur?

Respond. Primò, Quia lex obligat inferiorem, quamdiu ex eius custodia nihil euidenter sequitur contra legislatoris intentionem: atqui numquam aut rarissimè euenit aliquid contra intentionem Concilij, ex eo quòd vni non dentur duo beneficia numquam enim euidens est id esse contra maius Ecclesiæ bonum & proximorum ædificationem; quæ duo Concilium per huiusce præcepti custodiam intendit.

Secundò, Quia potissimùm Summi Pontificis est procurare bonum Ecclesiæ, & iudicare quid ad illud expediat.

151 *Si desit iusta causa, dispensatio non sufficit.* Dico Secundò, Si non putetur subesse legitima causa dispensandi, is qui obtinuit plura beneficia per dispensationem, non est tutus in conscientia, sed tenetur alterum resignare. Est ferè communis Theologorum: D. Thomæ quodlib. 9. art. 15. Maioris in 4. dist. 24. quæst. 4. Adriani in 4. quæst. de pluralitate præbendarum quæ incipit, Quia in præmissis. Caietani v. Beneficiorum multiplicatio, Soti l. 3. de Iustit. quæst. 6. art. 3. Toleti lib. 5. cap. 71. Eamdem docent multi Iurisperiti, & Canonistæ. Ratio est Primò, Quia Papa non est dominus beneficiorum, sed dispensator: atqui dispensator non potest pro suo arbitrio distribuere bona dispensanda, sed iuxta rationabilem voluntatem eorum, qui ea dispensanda reliquerunt, & eorum, in quorum vtilitatem relicta sunt, quæ in proposito est Ecclesia vniuersalis. Secundò, Quia est contra Ius diuinum naturale vt vnus habeat plura beneficia; nisi aliqua iusta ratio id excuset, vt docet Caietanus supra: atqui Pontifex non potest dispensare in iis, quæ sunt Iuris diuini naturalis, nisi interueniat iusta causa, quæ turpitudinem tollat; vt patet in votis, iuramentis, & indulgentiis, de quo vide Bernardum epist. ad Robertum nepotem, & epist. 7. ad Adam monachum.

Aduerte tamen, collationem secundi beneficij, tertij, & ceterorum esse validam, & conferre verum titulum, vt patet ex multis Canonibus, nam ad nullum eorum Iure naturæ est inhabilis. tenetur tamen resignare aliqua ex illis, quæ vel non sunt illi secundùm suum statum necessaria, vel in quibus legitima causa non intercessit: fructus tamen interim perceptus non tenetur restituere, si munere suo saltem per Vicarium satisfecit. si non satisfecit, tenetur ad fructuum restitutionem vel Ecclesiæ, vel ad pias causas, vide infrà num. 159. 152 *Collatio tamen est valida.*

Sequitur nunc vt dicamus ad quæ beneficiarij obligentur.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm teneantur beneficiarij ad residentiam, & non residentes amittant fructus.

RESpondeo & Dico Primò, Omnes qui habent beneficia, quibus incumbit cura animarum, tenentur Iure diuino residere, & per se suum officium administrare probatur ex Concilio Tridentino sess. 23. c. 1. de reform. *Cùm*, inquit, *præcepto diuino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oues suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbiq; Dei prædicatione, Sacramentorum administratione, ac bonorum operum exemplo pascere, pauperum, aliarúmque miserabilium personarum curam paternam gerere, & in cetera omnia pastoralia incumbere; quæ omnia nequaquam ab iis præstari & impleri possunt, qui gregi suo non inuigilant, & assistunt, sed mercenariorum more deseruunt*, &c. Ex quibus verbis patet, Episcopos, & alios habentes curam animarum Iure diuino teneri ad personalem residentiam, ex Concilij Tridentini sententia. Ratio est, quia Iure diuino naturali tenentur ad præstandum ea, quæ sunt sui officij. 153 *Iure diuino tenentur.*

Dices, Sufficit, vt faciant per alios. 154

Resp. Non sufficere, nisi causa maioris momenti cogat eos ad tempus abesse; nam contra rectam rationem est, vt tu officium cum emolumentis habeas, & alius præstet onus; nisi maior aliqua ratio cogat te abesse. Confirmatur, quia quicumque accipit aliquod officium, obligat suam personam ad proprias illius officij functiones, taciteque promittit se illas obiturum, quantum res feret; & nisi putaretur id facturus, non ei daretur. Numquam enim Princeps constituet Gubernatores vrbium, Præfectos arcium, ductores militum, qui putantur crebrò futuri absentes, & per alios administraturi. *Non sufficit vt regant per alios.*

Dico Secundò, Episcopi possunt quotannis siue continuè siue interruptè, à suis Ecclesiis ex iusta causa ad summum tres menses abesse, sine alia Superioris approbatione, non tamen ampliùs; habetur dicto c. 1. sess. 23. 155 *Episcopi tres menses abesse possunt.*

Vbi Nota, debere iustam causam subesse, & totum sine vllo detrimento gregis fieri: alioquin grauiter peccant, vt colligitur ex verbis Concilij: onerat enim Concilium eorum conscientias ea in re, proposito Dei timore.

Dico Tertiò, Si præter hos tres menses oporteat ob aliquas causas ampliùs abesse, (vt si Christiana charitas, vrgens necessitas, debita obedientia, euidens Ecclesiæ vel Reipub. vtilitas ampliùs abesse postulent) debebunt hæ causæ approbari à Pontifice, vel à Metropolitano, vel eo absente, ab antiquiore Suffraganeo, (qui etiam Metropolitani absentiam approbare debebit) *idq; in scriptis*. Ita Concilium ibidem. Vbi Nota, excipi debere vnum casum, nempe quando Episcopus abest ob munus vel officium Reipub. quod Episcopatui est annexum; ad hoc enim obligatur ex officio: sicut quando in Belgio & in Germania debent interesse comitiis Ordinum, in quibus ipsi primum locum obtinent. 156 *Si ampliùs causa approbanda à Superiore, &c.*

157 *Aliquin fructus non faciunt suos. Applicandi fabricæ vel pauperibus.*

Dico Quartò, Si præter tres menses supradictos aliquamdiu abfuerint fine dicta approbatione, fructus pro rata temporis absentiæ non faciunt suos, sed tenentur in conscientia eos vel fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus loci erogare. Ita decernitur eodem cap. & additur, *Prohibita quacumque conuentione vel compositione, quæ pro fructibus malè perceptis appellatur, ex qua etiam prædicti fructus in totum aut pro parte eis remitterentur.* Quibus verbis prohibet omnibus Pontifice inferioribus, & hortatur ipsum Pontificem ne vllo modo eis hæc restitutio condonetur. His adde, si Episcopus aliquis ampliùs annum continuè à sua Ecclesia fine dicta approbatione abfuerit, Metropolitanus tenetur eum, sub pœna interdicti ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrenda, intra tres menses Romano Pontifici denunciare. Ipsum autem Metropolitanum absentem, Suffraganeus antiquior residens denontiare debet. Ita habetur sess.6. cap.1. de reform. quòd autem illo cap. dicitur de quarta parte fructuum vnius anni admittenda per absentiam sex mensium, auctum est sess.23. cap.1. vbi statuitur, vt fructus omnes pro rata absentiæ amittat.

Si ampliùs annum abfuerit.

158 *Si non in scriptis approbatæ.*

Petes, Vtrùm si causæ sint approbatæ, sed non in scriptis, ista pœna incurratur.

Respondeo, Si causæ legitimæ fuerunt, & approbatæ sunt ab eo à quo debebant, probabile est ob illam solemnitatem omissam, in foro conscientiæ fructus non amitti. Insinuat Nauarrus lib 3. consil. de præbendis consil. 13. num. 11. Ratio est, quia concessio Iure gentium & naturæ valida fuit. In foro tamen exteriori posset condemnari. vide suprà cap.19. dub.3. Applicantur hi fructus fabricæ, vel pauperibus loci, vt patet ex Concilio suprà.

Vbi Aduerte, non astringi fabricæ aut Ecclesiæ, fortasse idcircò, quia nullum damnum in temporalibus Ecclesiæ per illam absentiam datum est; & aliàs illi fructus censentur quasi superflui, cùm Episcopus illorum sit incapax. Itaque permittitur vt in pauperes sicut alia superflua Ecclesiasticorum dentur; vt qui olim suam quartam in bonis ecclesiasticis habere solent.

159 *Si parochi vltra duos menses absint.*

Dico Quintò, Parochi si vltra duos menses absque legitima causa per Episcopum cognita & approbata absint, præter culpam mortalem, quam incurrunt, etiam fructus pro tempore absentiæ amittunt. colligitur ex eodem Concilio, d. cap.1.

Vbi Notandum Primò, Dubium esse, vtrùm sine tali approbatione possint abesse continuè vel diuisim vt Episcopi, saltem ad duos menses. Nauarr. cap.25. num. 121. probabiliter existimat posse, si iustam causam habeant. Ratio est, quia ante Concilium licebat, & Concilium hoc expressè non reuocauit. si tamen sine iusta causa absint, peccabunt mortiferè contra præceptum Concilij, & contra Ius naturale diuinum, de residendo.

Nec obstat, quòd Concilium dicat, vt non obtineant licentiam ab Ordinario nisi ad bimestre, & ex graui causa; quia intelligendum est de alio bimestri. Interim tamen idoneus Vicarius cum debita mercede est substituendus. Verius tamen puto, mentem Concilij esse vt non absint primo bimestri absque facultate Episcopi; quia dicit, *quandocumque eos abesse contigerit, debere causam esse prius cognitam & probatam per Episcopum.* quod facilè fieri potest, cùm Episcopus non procul absit. Credo tamen non esse receptum.

160 *Extenditur ad omnes habentes curam animarum.*

Notandum Secundò, Quod de Parochis dictum est, censendum esse de aliis, qui aliquod beneficium curam animarum habens obtinent, vt inquit Concilium. vnde etiam de perpetuis Coadiutoribus est intelligendum, vt Congregatio Cardinalium dicitur explicuisse, & meritò; quia talis Coadiutoria est beneficium cum cura.

161 *Non tamen ad Abbates vel Priores.*

Petes, Vtrùm prædictæ pœnæ pertineant ad Abbates & Priores habentes curam animarum suorum Religiosorum?

Respondeo, Non pertinere, nisi habeant curam animarum sæcularium, per ipsosmet administrandam; de tali enim cura loquitur Concilium, vt Congregatio respondit. Regulares autem, in administratione suorum subditorum Regularium relinquit suis statutis, & Superiorum Regularium ordinationibus.

162 *Alij beneficiarij.*

Dico Sextò, Qui in Ecclesiis cathedralibus vel collegiatis obtinent Dignitates, Canonicatus, Præbendas, vel Portiones, non possunt quolibet anno abesse vltra tres menses; alioquin primo anno debent priuari dimidia parte fructuum, quos ratione præbendæ suos fecerunt: secundo anno, omnibus fructibus, quos illo anno lucrati fuerint. Ita disponit Concilium Trident. sess. 24. cap.12. de reform. continet autem hæc dispositio pœnam sententiæ ferendæ, non latæ.

Reuocantur contrariæ consuetudines.

Vbi Notandum Primò, Reuocari hic omnia statuta & consuetudines, quibus antea licitum erat vltra tres menses abesse; non tamen reuocantur priuilegia, si quæ erant à Sede Apostolica concessa. vnde quod Nauarr. cap.25. num.121. ait, consuetudinem honestam, esse causam excusantem longiorem absentiam, verum quidem est Iure antiquo, non autem post Concilium, vbi hoc eius decretum est receptum. secùs verò vbi non est receptum; nam ibi Iure antiquo agitur. Consuetudo tamen absentandi se sine causa non valet, ex communi DD. sententia, teste Nauarro suprà.

163 *Causæ excusantes absentiam.*

Notandum Secundò, Esse aliquas causas excusantes à residentia.

Prima est, Audire Theologiam vel Ius Canonicum: hoc enim excusat à residentia ad quinque annos.

Secunda, Docere Theologiam vel Ius Canonicum: hoc excusat quantumuis longo tempore. In his duobus casibus non requiritur licentia Episcopi vel Prælati; nam ad Theologiam audiendam & docendam, Pontifex facit copiam in cap. Super specula, de Magistris. & hoc caput DD. extendunt ad Ius Canonicum, secuti Archidiaconum in cap.2. de priuilegiis lib.6. & Panormitanum in dictum cap Super specula. Ad litteras autem humaniores & philosophiam requiritur licentia Episcopi; nisi vbi contraria consuetudo viget, vt notat Nauarr. cap.25. num.21.

Tertia, Si duo Canonici sint in obsequio Episcopi ad Ecclesiæ vtilitatem. c. Ad audientiam, de Clericis non residentibus: quod Nauar. lib.3. consil.11. de præbendis, extendit ad obsequium Cardinalis non Episcopi, quem dicit posse habere saltem vnum Canonicum sui tituli in obsequium.

Quarta est, Obsequium Papæ ad Ecclesiæ vtilitatem. cap. Cùm dilectus, de Clericis non residentibus.

Quinta, Licentia legitima ex quauis alia iusta causa, iuxta Glossam in c. Inter quatuor, de Clericis non residentibus.

Sexta, Honesta consuetudo; iuxta Innocentium. Panormitanum, & alios Doctores, vt docet Nauarrus suprà. sed hoc intellige, vbi Concilij dispositio non est recepta. quòd si quis absque iusta causa absit, peccat mortiferè: non tamen tenetur ad fructuum restitutionem, si officio satisfecit, nisi ad eam condemnetur: vt docet Nauarrus ex Panormitano c.25. num.121. vel nisi id iure sit expressum, iuxta ea quæ suprà diximus de Episcopis & Parochis.

164 *Distributiones.*

Notandum Tertiò, Eos, qui etiam ex legitima causa absunt, non lucrari distributiones: quia Concilium illis solis vult eas dari, qui horis statutis interfuerint, quauis collusione & remissione exclusa. nisi aliquis cogatur abesse ad curanda Ecclesiæ negotia ex commissione Capituli, vel omnino inuoluntariè absit ob morbum, captiuitatem, excommunicationem iniustam. &c.

165 *Professio fidei.*

Notandum Quartò, Eos, qui intra duos menses adepti certi beneficij, non fecerint fidei professionem, fructus non facere suos. & quidem prouisi de beneficiis curam animarum habentibus, tenentur intra duos menses adeptæ possessionis coram Ordinario, vel eo impedito, coram generali eius Vicario, seu Officiali, orthodoxæ fidei facere publicam professionem, & iurare

rare se permansuros in Ecclesiæ Romanæ obedientia. Idem debent facere prouisi in Ecclesia cathedrali de Canonicatibus, vel Dignitatibus, non solùm coram Ordinario, sed etiam coram Capitulo; alioquin non faciunt fructus suos, nec possessio ipsis suffragatur. Concilium dicta sess. 24. cap. 12.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm beneficiarij omnes teneantur ad preces canonicas.

166 *Obligantur ad preces canonicas.*

REspondeo, Beneficiarios regulariter ad preces canonicas obligari. est communis sententia Doctorum in cap. 1. de celebr. Missarum, & patet ex cap. Quia per ambitiosam, de rescriptis, in 6 vbi Pontifex reprehendit quosdam beneficiarios, quòd officium precum, propter quod beneficium datur, omitterent: & ex Concilio Lateranen. sub Leone X. sess. 9. § Statuimus: vbi priuantur fructibus, qui officium diuinum non dixerint. Ratio est, quia Iure naturali quisque tenetur ad officium, propter quod beneficium datur: atque omne beneficium ecclesiasticum datur propter officium, in quo regulariter comprehenduntur preces canonicæ; vt patet ex communi sententia Doctorum, & praxi Ecclesiæ.

Dixi *regulariter*, quia sunt quædam beneficia, quæ ex sua institutione ad preces illas non adstringunt, sed ad aliquas alias: vt sunt quædam Præpositurae & aliqui Personatus & aliqua Præstimonia, quæ non requirunt quotidie nisi Horas B. Virginis, vel 5. Pater noster & Aue Maria, vel semel Psalmum Miserere. His tamen exceptis, omne beneficium Iure communi annexum habet onus horarum canonicarum. vide Nauar. de oratione cap. 7. num. 27. & 28. & in Enchirid. c. 25. num. 103.

167 *Quando incipit hæc obligatio.*

Petes, Ex quo tempore incipiunt obligari?

Resp. Certum est non obligari à tempore præsentationis vel electionis: quia per hæc nondum habent dominium seu ius in re. Nauar. cap. 7. de orat. num. 29. docet eos obligari ab eo tempore, quo per collationem & acceptationem, vel per institutionem, aut confirmationem incipiunt habere ius in re, & beneficium incipit esse ipsorum: ex illo enim tempore debentur illis fructus, etiamsi nondum possessionem acceperint. Ibidem refellit sententiam eorum, qui putant eos non teneri ante captam possessionem. Hæc sententia Nauarri est rationi & Iuri valdè conformis.

Altera tamen, *quòd non teneantur ante captam possessionem*, est probabilis, eámque tradit Flaminius Parisius Romanus lib. 1. de resignatione beneficiorum q. 9. num. 15. vbi dicit hanc opinionem esse veriorem, & crebriorem, & in praxi obseruari. Ratio esse videtur, quòd sæpè ante initam possessionem ius sit incertum, & multis modis possit impediri, qui primùm se produnt quando capienda est possessio. Crediderim tamen hanc sententiam non debere intelligi de iis, qui per industriam differunt possessionem, vt horas non recitent, sed solùm de iis, per quos non stat quò minùs eam capiant: quia fraus nemini debet patrocinari.

DVBITATIO XXXI.

Quæ excusent beneficiarium à precibus horariis, & quæ non excusent.

Loquor de illis, qui non sunt in sacris ordinibus.

168 *Causa excusantes à lectione horarum.*

RᴇSpondeo Primò, Excusari eos, qui nec per se, nec per suos, vllos fructus percipiunt, nec percepturi sunt: si per eos tamen non steterit quò minùs sint percepturi: vt docet Nauarrus suprà, Caietanus v. Horarum Canonicarum omissio, & alij Doctores communiter. neque enim beneficiarij ex sua vel Ecclesiæ intentione se obligant ad officium, nisi persoluantur eis stipendia sustentationis, propter quæ illam obligationem susceperunt. cessante enim stipendio ministri, cessat obligatio ministerij.

169 *Parum recipientes.*

Secundo, Probabile etiam est excusari eos, qui valdè parum recipiunt: vt si beneficium sit adeò tenue vt non habeat supra octo aureos. Ita tenet Sotus l. 10. quæst. 5. artic 3. quem sequuntur multi recentiores, & fatetur Nauarr suprà cap. 7. num. 27. multos viros pios & doctos ita sentire, quamuis ipse cum plerisque contrarium teneat. Probatur Primò, Quia *qui altari deseruit, de altari viuere debet*, iuxta Apostolum 1. Corint. 9. ac proinde qui Ecclesiæ seruit, de eius prouentibus viuere debet: atqui beneficiarij Ecclesiæ seruiunt: ergo beneficium tribuere debet saltem bonam partem moderatæ sustentationis: alioquin non censetur viuere de Ecclesia. Hoc argumento probat Pontifex cap. Cùm secundùm Apostolum. 16. de præbendis, eos, qui ordinantur, debere ali ab Ecclesia. Secundò, Isti beneficiarij non obligantur ratione ordinis; vt suppono: sed tantùm ratione mercedis, quam accipiunt: atqui non videtur rationabile, vt is, qui solùm septem vel octo aureos accipit pro mercede, ad tantumdem obligetur, ad quantum qui centum. Tertiò, Qui nihil accipit, ad nihil tenetur: ergo similiter qui parum, non tenebitur ad totum. Quarto, Quia vt ait Caietanus, v. Beneficiorum multiplicatio, beneficium adeò tenue vt non sufficiat ad sustentandum ministrum, non est beneficium, nisi imperfectè, cùm non possit sana ratione institui vt vnum sit in. vnius stipendium. quod confirmatur ex cap. Is cui. 19. de præbendis, in 6. vbi beneficium insufficiens habetur quasi non esset beneficium. Vnde mihi videtur probabile, eum non teneri ad quotidianum pensum precum canonicarum, cuius beneficium est adeò tenue vt non suppeditet bonam partem tenuis sustentationis, v. g. 15. vel 16. aureos. Sentio tamen, omnes qui aliquid percipiunt, aliquoties teneri per annum, v. g. festis & Dominicis, prout ratio dictauerit: non enim par est vt fructus aliquos percipiant, & numquam officium recitent: neque etiam vt ob tam exiguos fructus obligentur quotidie: sed vtendum *ἐπιεικείᾳ*, & moderandum iuxta piam Ecclesiæ mentem.

170 *Pro anno fabrica & donum mortuaria.*

Tertiò, Non excusari beneficiarium à precibus primo & secundo anno, eò quòd fructus beneficij horum annorum in quibusdam Ecclesiis debeantur fabricæ vel decessori mortuo, vt notat Nauarr. cap. 7. num. 30. tum quia debetur ei dimidia pars fructuum, prout Ioannes XXII. declarauit. Extrau. Suscepti, Ne sede vacante: tum quia potest deseruire & sustentationem Vicario debitam percipere: tum quia alterius anni fructus recipiet post mortem; alterius verò recipiet per totam vitam, nempe in eo, quod alioquin cum ceteris debuisset in fabricam impendere, quam ex fructibus suorum beneficiorum tenentur conseruare. nam quarta bonorum ecclesiasticorum, quæ ex Canonum dispositione fabricæ erat assignanda in illis Ecclesiis, Canonicorum præbendis incorporata fuit, cum onere vt ex fructibus suarum præbendarum fabricam conseruarent. vt autem se ab hoc onere liberarent, effecerunt vt quod tota vita per partes contribuendum erat, primo anno simul daretur: per quod non potuerunt efficere vt illo anno non diceretur officium. Neque credibile est, eam mentem S. Sanctitatis, si illud inuentum confirmauit, fuisse: non enim par est vt per talia compendia diuinum officium minuatur.

171 *Sententia non improbabilis.*

Aduerte tamen, etsi hæc sententia omnino vera videatur, non videri improbabile, nouos Canonicos non teneri pro anno fabricæ, si non est in eorum potestate vt aliquid ex eo recipiant. Ita enim in simili tenet Nauarr. de oratione cap. 7. num. 30. sicut enim à principio potuerunt beneficia cum hoc modo institui, vt primo vel secundo anno sint prouisis inutilia, fructibus eorum fabricæ applicatis: ita etiam longa consuetudine potuit id introduci. sic enim non videtur illis refundi posteà quod tunc amittunt: quia numquam habuerunt obligationem pro fabrica contribuendi.

Dixi, *Si non est in eorum potestate vt aliquid recipiant*: quia si residendo possunt recipere saltem ex distributionibus, quantum sufficit ad bonam partem sustentationis, non video quomodo possint excusari: cùm per illos stet quò minùs recipiant. Si enim velint munere suo fungi, recipient aliqua, etsi non omnia. nam distributiones ad fructus beneficiorum pertinent. Nisi fortè possint excusari per consuetudinem legitimè præscriptam, de qua tamen debet constare.

172 *Adolescentes habentes altaria.* Quartò, non videri excusandos eos, qui habent altaria vel cappellas, & cùm non sint Sacerdotes, expendunt maiorem partem prouentuum in substitutum, qui Sacra faciat: est enim nonnullus abusus meritò reformandus, quòd talia beneficia dentur adolescentibus. vnde non potest censeri mens Ecclesiæ vt excusentur. deinde illa beneficia per se sufficiunt ad bonam partem sustentationis. quòd autem illi maiorem partem prouentuum cogantur aliis dare, est ex eo quòd ipsi sint inepti ad beneficij primariam functionem; quod non debet eos excusare. quia tamen passim est consuetudo vt talia dentur adolescentibus, senserit aliquis non condemnandum, si quis illis aliqua moderatione causâ studiorum vtendum putet. supposita enim illa consuetudine, non plus censetur beneficium suo possessori valere, quàm quod deducto stipendio Sacerdotis superest. Sed hæc res non est amplianda; nec putarim faciendum absque expresso vel tacito Pontificis consensu.

173 Quintò, Eos, qui sunt in possessione, non excusari ex eo quòd beneficium sit litigiosum, aut quòd fructus sint sequestrati, vel ab alio percipiantur; si tamen probabile sit, ipsos in lite fore superiores, & fructus illos obtenturos: quòd si non sperant se pro illo tempore quidquam habituros, non tenentur.

Non residentes. Sextò, Non excusantur qui ideò nihil recipiunt, quòd non resideant, cùm tamen possint: qui si residerent, essent recepturi saltem distributiones: quia per ipsos stat quòd non percipiant. secùs si impediantur à residentia vel periculis hostium, vel aliâ causâ quàm ipsi non possunt tollere.

174 Petes, Quid dicendum de adolescentibus, qui magna parentum auctoritate coguntur acceptare beneficium, cùm tamen non habeant animum status ecclesiastici, & statim dimitterent, si auderent.

Adolescentes, qui coacti receperunt beneficium. Respond. Teneri illos ad officium, si tamquam beneficiarij intendunt percipere commodum fructuum: quia tunc censentur satis consentire in acceptationem & retentionem beneficij & oneris annexi. si verò nolunt quidquam ex fructibus; non videntur teneri. ratio est, quia acceptatio illa & retentio beneficij est omnino coacta per metum reuerentialem, coniunctum cum minis vel importunitate parentum, qui in adolescentibus æquiparatur iusto & graui. hic autem sicut excusat à voto, etiam solemni explicitè vel implicitè facto, vt infra cap. 40. dubit. 2. dicetur; ita etiam ab obligatione precum Canonicarum. Confirmatur, quia non est æquitati consentaneum vt ille cogatur ad preces illas, qui non cupit frui stipendio, & solùm coactus recipit titulum beneficij. debet tamen iste habere animum resignandi quamprimùm commodè poterit, & restituendi fructus perceptos: non tamen ampliùs quàm ad ipsum peruenit. *Fructus à quo restituendi.* Imò si pater nomine filij percepit, vt fieri solet, non videtur hic filius magis obligandus ad restitutionem, quàm ceteri heredes, quos pater suis bonis alit. Sed primo loco tenebitur pater; & eo mortuo, omnes heredes pro rata. ille enim est causa iniuriæ, non filius. nec emolumentum censetur magis ad filium peruenisse, quàm ad alios, cùm parens illum non minùs teneretur alere quàm ceteros. non est ergo cur illi totum onus restitutionis imponatur, debet tamen filius ceteris illam obligationem patefacere.

DVBITATIO XXXII.

Vtrùm beneficiarij non recitantes preces Canonicas, teneantur ad restitutionem fructuum.

Respondeo, Omnes beneficiarios ad preces Canonicas adstrictos, saltem ex dispositione Iuris Canonici teneri ad restitutionem fructuum, si eas omiserint, idque pro rata omissionis. Probatur ex Concilio Lateran. sub Leone X. sess. 9. *Statuimus vt nemo beneficium curatum aut simplex habens, qui elapsis sex mensibus ab eius consecutione, sine legitimo impedimento officium diuinum recitare omiserit, pro tempore quo recitauit, fructus suos faciat: imò eos impendere tamquam rem iniustè captam in fabricam Ecclesiæ aut eleemosynas pauperum teneatur.* Verùm quia prædicta constitutio videtur quibusdam, inter quos Sotus l. 10. q. 5. art. 6. non fuisse recepta, vel potiùs quia non fuit satis ad praxim reducta, nec satis distinctè rem complexa, ideò à Pio V. fuit renouata, declarata & suppleta per quamdam Bullam, quam refert Nauarr. cap. 25. n. 122. ex qua 175

Notandum Primò, Eum, qui habet beneficium cum cura vel sine cura, si primis sex mensibus officium non dixerit, peccare quidem grauiter, nisi legitimo impedimento excusetur; non tamen ad restitutionem ex prædicto Iure teneri. colligitur ex Concilio, & Bulla Pij V. vnde tenentur beneficiarij statim accepta possessione incipere. 176 *Primis sex mensibus non tenentur ad restitutionem, etsi peccent lethiferè.*

Secundò, Post sex primos menses elapsos, si omiserint, etiam tenentur ad restitutionem pro rata omissionis officij temporis; quia fructus non faciunt suos. vnde qui per vnum diem officium omiserit, tenetur restituere omnes fructus illius diei: qui Matutinum tantùm omiserit, dimidiam partem: qui reliquas omnes Horas, alteram dimidiam: qui harum singulas (v. g. Laudes, vel Primam, vel Tertiam, &c.) sextam partem fructuum illi diei respondentium; comprehensis etiam distributionibus, quas non lucrantur, etiamsi alias choro intersint: vt expressè habet d. Bulla. *Post tenentur pro rata omissionis.*

Tertiò: Hanc restitutionem faciendam fabricæ Ecclesiæ vel pauperibus, siue illius loci vbi beneficium situm est, siue alterius: nam Concilium & Bulla in genere loquuntur. vnde si beneficiarius est pauper, potest ipsi illa restitutio applicari: quod intellige, nisi ex consuetudine vel statuto, id quod alij amittunt, accrescat aliis, qui intersunt & recitant officium, vt distributiones, & interdum ipsum corpus fructuum: vt notant Nauarrus num. 123. Credo tamen, quando res est occulta, & restituendo distributiones vel alios fructus, suum peccatum proderent, posse in alios vsus pios expendere. 177 *Restitutio facienda fabricæ vel pauperibus.*

Quartò, Meritò iam seueram constitutionem esse editam, propter enormem multorum negligentiam, qui impudenter officium etiam per menses & annos omittunt: non tamen videtur passim cum eo rigore recepta. vnde in eo, qui ordinariè satis diligens est, posset fortasse aliquod moderamen adhiberi. Henriquez cap. 13 de excommunicatione, refert, praxim cum sapientum consilio ita hunc rigorem moderari, vt Parochus & Episcopus quintam partem pro rata restituant, reliquas quatuor ratione tituli & onerum retineant: Canonicus quartam partem restituat: alij beneficiarij tertiam. citat Bartol. Medinam, Lopezium, Peñam, Cueuos, Gallo, additque, cum ea moderatione Bullam Pij V. in Hispania receptam. Hæc tamen moderatio videtur iusto laxior, præsertim in Canonicis, & aliis qui non habent aliud onus quàm precum. Vnde eam limitauerim ad eos beneficiarios, qui alia onera habent, idque iuxta onerum proportionem. 178 *Moderatio quorundam.*

Sed dubium est, Vtrùm solo Iure Canonico teneantur ad restitutionem, an etiam Iure naturali? 179 *Quo iure teneantur ad restit.*

Sunt duæ sententiæ. Prior est, eos Iure naturali non teneri. Ita Siluest. v. Clericus. 4. num. 16. vbi pro hac sententia

sententiá citat Innocen. Ioan Andream, Antonium de Butrio,& Panorm.in cap.1.de celebrat. Missarum.item Rosellam,Paludanum & alios multos : quam,Couarruuias lib. 3. variar. cap.13. num.10. fatetur esse communem.

Altera est,Eos Iure naturæ ad restitutionem teneri. hanc tenet Calderinus, Dominicus Decius, & alij, quos citat Couarruuias, Adrianus in 4.quæst.An Clericus teneatur restituere,&c. Angelus v. Horæ Canonicæ,num.11.Sotus l.10.q.5.artic.6. Couarruuias suprà, & alij.

Beneficia quorum alia est functio quàm precatio Canonica.

Sed videtur distinguendum. si enim loquamur de beneficiis curatis, & cappellis, certum est, beneficiarios non teneri Iure naturæ ad restitutionem, etiamsi preces canonicas omiserint; quia hæc non sunt instituta ad illas preces, saltem vt ad finem præcipuam;sed ad alias functiones, vt ad offerendum sacrificium, administranda Sacramenta,prædicandú verbum Dei,&c. vnde qui hæc præstiterit, Iure naturæ non tenebitur quidquam restituere,vel saltem non nisi parum,etiamsi Horas omiserit. nam illa oratio est functio tantùm secundaria talis beneficij. Si verò loquamur de beneficiis, quorum tota vel præcipua functio est precatio Canonica; subest quidem ex natura rei sufficiens ratio vt stipendium possit repeti, & beneficiarij cogi ad restitutionem; tamen non tenentur sponte restituere, nisi Ecclesia significet se velle. Prior pars, *subesse sufficientem rationem.*vt possint priuari, patet : quia beneficium datur propter officium, vt habetur cap. finali,de rescriptis, in 6. & proinde si officium non fuerit præstitum, fructus beneficij possunt repeti:*datum enim ob causam, eá non secutâ, Iure repetitur.* hoc argumentum sibi obiicit Panormitanus in cap. de celeb. Missarum. quod satis probat, ipsum teneri,si Ecclesia declaret se velle vt restituat.

Beneficia quorum præcipua functio est precatio.

180 *Non tenentur restituere nisi Ecclesia significet se velle.*

Altera pars Probatur Primò, Quia ante Concilium Lateranense sub Leone X. nullus erat Canon,quo beneficiarij,qui officium omiserant, iuberentur restituere : quod signum est, eos Iure non fuisse obligatos, priusquam Ecclesia significaret se id velle.

Secundò,Concilium Lateran.& Pius V.in Bulla satis apertè insinuant, eos non obligari primis sex mensibus à capta possessione:nempe quia Ecclesiæ placuit indulgentiùs agere pro tempore,quo incipiunt : quod est.eos Iure naturæ non obligari, nisi Ecclesia velit.si enim absolutè tenentur ad restitutionem Iure naturæ, sicut mercenarius diurnus omisso opere diurno, non minùs obligantur primis sex mensibus, quàm posteà.

Fructus dantur non immediatè pro officio diurno vel annuo,sicut mercenario vel famulo.

Tertiò, Quia fructus beneficiorum non dantur illis immediatè pro officio quotidiano, sicut mercenariis pro opere diurno; neque etiam vt famulis pro obsequio annuo, sicut dominus solet constituere mercedem famulo pro ministerio annuo; (quia officium diuinum non est pretio æstimabile, sicut obsequium famuli) sed dantur immediatè ad sustentationem ministri Ecclesiæ, sub onere recitandi illas preces pro fundatore & populo Christiano, Deumque per illas laudandi. Vnde tenetur quidem lege Iustitiæ preces illas recitare, sicut Parochus lege Iustitiæ tenetur Sacramenta administrare; si tamen omiserit,non tenetur Iure naturæ fructus refundere; quia non censetur aliquid pretio æstimabile omisisse vel detraxisse,quod eo modo compensari debeat.non enim illi fructus dati sunt pro obsequio aliquo temporalem vtilitatem habente, sed absolutè in sustentationem, cum obligatione orandi. Vnde patet differentia inter famulum & beneficiarium : famulus enim etsi non teneatur ad restitutionem ob paucorum dierum negligentiam, sicut mercenarius diurnus, eò quòd stipendium ei detur immediatè pro obsequio annuo, in quo omissio paucorum dierum non censetur notabilis;tamen si multas hebdomadas omittat,tenebitur; quia subtraxit domino suo aliquid notabile, quod pretio æstimetur : ac proinde debet illud pretio vel aliquo obsequio compensare. beneficiarius autem non subtraxit aliquid pretio æstimabile, ac proinde non tenetur illud per restitutionem fructuum compensare; sed vel manet obligatus vt id quod omisit adhuc præstet per se vel per alium; (vt si omisit Sacra pro fundatore dicenda) vel obligatio cum tempore euanuit, eò quòd opus annexum esset tempori, & proinde per lapsum temporis factum sit impossibile : & sic solùm tenetur dolere de peccato cum proposito emendationis; vt si officium precum non soluit. quòd si illæ preces non essent singulis diebus addictæ, deberet eas posteà recitare.

181 *Discrimen inter famulum & beneficiarium.*

Quartò, Si Iure naturæ esset debita hæc restitutio, esset debita Ecclesiæ : atqui huic non est ita debita: tum quia non tam Ecclesia censetur læsa per illam omissionem, quàm anima fundatoris : tum quia si Ecclesiæ Iure naturæ esset debita, non posset aliis piis operibus applicari.

Quintò, Si Iure naturæ esset debita, deberetur etiam cùm absque culpa officium omissum est; sicut operarius tenetur restituere mercedem,si per morbum vel simile impedimentum ex parte sua proueniens, opus non præstiterit : atqui Ecclesia numquam tales obligauit.

Hinc patet,nisi Ecclesia constituat vt restitutio fiat, illam non esse necessariam. Potest autem id dupliciter constituere. Primò, Per modum legis pœnalis,priuando eos qui omiserint, in vindictam peccati : hoc enim Ecclesia per absolutam potestatem suam facere potest. Verùm non sic videtur fecisse,quia ratio commodior suppetebat. Secundò, Per modum oneris, seu conditionis impositæ beneficiis : potest enim Ecclesia dare beneficia cum eo onere & sub ea lege & conditione, qua iudicat expedire. Itaque potest omnibus beneficiis,etiam curatis, imponere hanc legem,vt qui illa habet, non possit fructus absolutè suos facere, si ex culpa preces omittat.Eamdem legem posset imponere fundator. vnde propriè pœnalis non est, etsi in eos solos constituta sit,qui ex culpa omittunt, seu qui cessante legitimo impedimento non recitant. 182

Potest Ecclesia restituere præscribere duplici modo.

Ex dictis sequitur Primò, Beneficiarios non habere absolutum dominium fructuum, etiam antè perceptorum, nisi postquam officium tempori illi respondens dixerint; vel certè absque culpa prætermiserint: nam expressè dicit Pontifex & Concilium, *vt fructus non faciant suos, si cessante legitimo impedimento officium omiserint.* 183

Quando acquirant absolutum dominium fructuum.

Secundò, Eos, qui per ignorantiam inculpatam omiserunt, non teneri ad restitutionem : vt si eis persuasum fuit à viris doctis, quibus meritò poterant credere, se non teneri pro anno domus mortuariæ, vel dum versantur in studiis.

Qui per ignorantiam omittunt.

Quæ attentio sit necessaria, dicetur infrà cap.37. dub.11.de Oratione.

DVBITATIO XXXIII.

Vtrùm Canonici non canentes in choro officium diuinum, teneantur ad restitutionem distributionum.

Dico Primò, Vbi est consuetudo vt ipsi Canonici canant in choro, qui non canunt, non merentur distributiones, etiamsi domi preces recitent, aut submissè in Ecclesia dicant. Ita Sotus l.10. quæst.5. art.4; & Nauarrus de Orat.cap.10.num.47.Probatur Primò, Quia distributiones non sunt constitutæ ob nudam præsentiam, sed vt cum aliis psallant, & diuinum officium decantent,vt rectè Sotus ait:Canonicorum enim officium est psallere in choro, vt habet Concil. Basileense sess.21.§.3. Secundò,Quia Caietan. opusc.31.responsione 8. docet, cum non satisfacere præcepto Ecclesiæ de dicendis horis,qui in Ecclesia alternantibus choris, suos versiculos submissè recitat, quamuis alios attentè audiat: eò quod communicet cum ceteris canendo, & sic per communicationem non censeatur 184

Dicens suum versiculum submissè in choro, an satisfaciat.

featur totum recitare : quod Naoarrus sic intelligit, non satisfacere præcepto Ecclesiæ,ita vt lucrari possit distributiones, quæ canentibus sunt constitutæ. Satisfacit tamen ita vt non peccet mortiferè , nec teneatur repetere ; vt etiam docet Tabiena §.vltimo : quia etsi non communicet cum eis quatenus canont , communicat tamen quatenus recitant.

Vbi per Vicarios canunt, non tenentur per se.

185 Dico Secundò,Vbi est consuetudo vt Cànonici per Vicarios officium peragant , probabile est , eos posse distributiones lucrifacere , etsi officiom in choro vel domi recitent ; modò temporibus constitutis præsentes sint. colligitur ea Caiet. v. Horæ canonicæ, sub finem;tenent Petrus Nauarra lib.2.c.2.num.217. & Bernardinus Sandoualis de diuinis officiis cap.16.

Probatur Primò, Quia etsi veteri Iure,& prima institutione teneantur Canonici per se diuina officia canere ; tamen consuetudine in multis locis introductum est vt per Vicarios canant,Prælatis scientibus & non contradicentibus:quæ consuetudo non est omnino contra rationem;nam sic diuinum officium magnificentiùs & suauiùs canitur,cùm Canonici sæpè voce, suauitate , vel peritia canendi careant : vnde per eam potuit Iuri antiquo derogari.

Secundò,In multis locis vtuntur cantu figurato,cui non expedit Canonicos se admiscere : sufficiet ergo vt ipsi tamquam maiores Clerici suâ præsentiâ omnia moderentur, & quæ alij canunt, ipsi attentè meditentur;(vt suprà ait Caietanus) vel reuerenter assistant.

Tertiò, Quia Concilium Trident. sess.24. cap.12.de reform. non videtur requirere aliud quàm decentem præsentiam. *Distributiones*, inquit, *qui statutis horis interfuerint,recipiant:reliqui, quauis collusione aut remissione exclusa , his careant.* Idem habetur io cap.1. de Clerico non residente, Bonifacij VIII. quod citatur à Concilio. Si Concilium vel Pontifex iste voluisset cantum esse necessarium id expressisset.

Superiores debent Canonicos cogere, &c.

186 Dico Tertiò,Superiores Canonicorum,vt Episcopi, Decani, Præpositi babentes iurisdictionem in Capitula,tenentur curare vt Canonici per se & non per substitutos diuina officia obeant. colligitur ex Concilio Trident. suprà, *Omnes verò diuina per se & non per substitutos compellantur obire officia ; & Episcopo celebranti, aut alia Pontificalia exercenti assistere & inseruire , atque in choro ad psallendum instituto , hymnis & canticis Dei nomen reuerenter,distinctè,deuotéq; laudare.* quod intellige quando non adhibetur cantus figuratus ; non enim illi cantui suas voces miscere tenentur.

Aduertendum autem , hoc præceptum dirigi non ad Canonicos,sed ad Prælatos, vt conuenientibus Iuris remediis Canonicos cogant.vnde peccant Prælati, si id negligant;non autem Canonici sua consuetudine vtentes,quamdiu à Prælatis non vrgentur.

DVBITATIO XXXIV.

Quibus modis beneficia amittantur.

DIximus de modis acquirendi beneficij , de conditionibus in beneficiario requisitis , & de iis ad quæ beneficiarij obligantur:sequitur nunc vt dicamus de beneficiorum amissione;quod quarto loco nobis in hoc capite propositum erat.

187 Porrò amitti beneficium antè possessum potest vel ea dispositione Iuris , vel per sententiam Iudicis , vel per liberam dimissionem seu resignationem.

Ex dispositione Iuris.

Ex dispositione Iuris amittitur, Primò, Propter crimen aliquod , cui pœna amissionis ipso facto per Ius est annexa.Secundò,Propter alterius beneficij incompatibilis consecutionem. Tertiò,Per professionem Religionis approbatæ. Quartò, Per matrimonium validè initum.de tribus postremis satis dictum est suprà suis locis:de primo aliquid dicendum.Multa sunt crimina, quibus hæc pœna annexa est.

Crimina quibus annexa est amissio beneficij.

Primò, Hæresis, cap.Ad abolendam 9.de hæreticis, §. 1. adeò vt hæretico non prosit regula de triennali pacifica possessione, vt docet Rebuffus pag.311.

Secundò, Schisma , cap. Nos consuetudinem, d.12. cap.Quia diligentia.5.de electione.

Tertiò , Sodomia sæpiùs eaercita , ex Bulla Pij V. apud Nauarrum cap.27.num.249.

Quartò, Percussio Cardinalis vel Episcopi, cap.Felicis,de pœnis,in 6.

Quintò,Homicidium qualificatum;nempe per sicarium pretio conductum. c.1.de homicidio, in 6. iuxta Alexandrum consil.166.

Sextò, Falsificatio litterarum Apostolicarum ; cap. Ad falsariorum.7.de crimine falsi.

Septimò,Si quis per se vel alium occidat Rectorem vel alium Clericum suæ Ecclesiæ in qua beneficium habet,cap.In quibusdam.12. de pœnis.

Octauò , Si examinatores ad parochialem, aliquid pro examine acceperint:de quo sup dub.16.

Nonò, Ob simoniam confidentiæ, ea Bulla Pij IV. & Pij V. apud Nauarrum cap.23. numer.100. de quo infrà.

Decimò , Si obtinens Episcopatum , non accepit consecrationem intra sex menses à pacifica possessione,suprà dub.19.

Vndecimò , Si obtinens parochialem', non fuerit promotus ad sacerdotium intra annum,dubit.19.

Duodecimò , Si quis duo incompatibilia primi generis simul retinere præsumpserit absque dispensatione,amittit etiam secundum,de quo suprà dub.27.

Decimotertiò , Si Prælatus vel administrator alienet bona Ecclesiæ vel Monasterij absque forma Iure præscripta , vel inconsulto Romano Pontifice, Extrauag.Ambitiosæ,de rebus Ecclesiæ non alienandis.

Decimoquartò , Si quis vi possessionem sit ingressus.cap.Eum qui.18. de præbendis, lib.6.vbi statuitur, vt *qui beneficium,cui animarum cura imminet,vi occupat, seu se scienter iniustè intrudit in eo , sit ipso Iure priuatus beneficio,quod cum cura simili primitus obtinebat.* item,vt qui vi & propria auctoritate occupat aliquod beneficium, eo ipso amittat ius, si quod antè ad illud vel in illo habebat,v.g per electionem,vel præsentationem, vel collationem.

Beneficium tale potest ab alio impetrari.

Notandum est,in his & similibus casibus (si tamen 188
Iura illa quoad pœnas non sint vsu abrogata) beneficium impetrari posse tamquam vacans;sed crimen est probandum. Ipse tamen beneficiarius non tenetur sponte sua dimittere ante sententiam,vt supra cap.29. dubitat.8. diximus, nisi in casu vndecimo & fortè decimo : quia Iura non sunt cum eo rigore recepta. Quando autem non est quis Iure priuatus, sed solùm priuandus:tunc beneficium ab alio impetrari non potest,nisi priùs feratur sententia priuatiua.Multa autem sunt crimina,ob quæ quis priuandus dicitur:vt homicidium non qualificatum, c.Clericis.5. ne Clerici vel Monachi, &c. sacrilegiom, periurium, adulterium, & similia grauia delicta depositione digna : vt docent DD. in cap. Et si Clerici.4. & c.Cùm non ab homine. 10.de Iudiciis.

Crimina ob quæ dicitur priuandus.

Ratione absentiæ non vacat beneficium ipso Iure, sed requiritur sententia, qua absens priuetur. Hæc tamen sententia ferri non potest nisi ipso ante citato, vt colligitur ea c. Quoniam. Vt lite non contestara, &c. & Glossa ibidem.& ex cap.1. de Cleric. non resident. iuncta Glossa v.Depositus.& cap.Ea parte.eod. Quòd si nescitur vbi sit,seruanda est forma quæ præscribitur cap.Ex tuæ. eod. vt docet Glossa in d. cap. Quoniam, nempe *vt in eorum Ecclesiis trinæ citationis edictum publicè proponatur,vt reuertantur.* quòd si posteà vltra sex menses redire distulerint,poteruot suis beneficiis spoliari. quòd si absentis beneficium absque huiusmodi citatione alteri collatum fuerit , reuertenti oon oberit collatio,cap. Tuæ. de cler. non resident. vbi Panorm.& alij. De quo vide Rebuffum , Titulo de Collat. oum.58.

DVBITA

DVBITATIO XXXV.

Quid resignatio in beneficiis, & quæ ad illam requiratur.

189 R*Esignatio* hoc loco est iuris sui libera dimissio seu cessio. *Libera*, inquam, non coacta, quia *coacta* per iniuriam, est nulla, vel certè annullanda, cap. Super huc, de renuntiatione, & Clem. Multorum, de pœnis, Hæc autem fit tacitè vel expressè. *Tacitè* fit ex Iuris dispositione, absque verborum expressione; vt si quis matrimonium contrahat; si lite super beneficio mota cedat; si per tres annos eam non prosequatur; si in Ordinibus constitutus, militiæ adscribatur; & aliis modis, quos vide apud Rebuffum §. De tacita resignatione, & Flaminium Parisium lib. 1. de resignat. q. 1.

Expressè fit, quando disertis verbis agitur. hæc autem est duplex, alia *pura*, quæ fit sine conditione & pacto apposito; & tunc Ordinarius potest conferre beneficium cuilibet. alia est *conditionalis* seu in fauorem: & hæc vel est *simplex* in fauorem, vt quando fit absque reseruatione; vel est *qualificata*, vt quando fit reseruato sibi iure regressus, vel ingressus, vel pensione, vel aliquibus fructibus: de quibus plura infrà c. 35. de simonia. vide Flaminium quæst. 2.

190 *Vt resignatio sit valida quæ requirantur.*

Circa quæ Notandum est, vt *resignatio conditionalis*, & id quod ea vi illius secutum fuerit, sit validum, requiri Primò, Vt beneficium sit resignantis; quia resignatio est sui iuris dimissio. vnde si ita sit priuatus, vt sponte ante sententiam teneatur dimittere, non potest hoc modo resignare. quòd si fecerit, collatio ex vi illius secuta, erit inualida. Si autem non tenetur dimittere ante sententiam, resignatio valida erit: quia adhuc beneficium est ipsius quoad ius possidendi & fruendi: potest tamen posteà per sententiam irritari: sicut contractus & alienationes eius, cuius bona ipso Iure sunt confiscata ob crimen hæresis, perduellionis, incestarum nuptiarum, &c. irritari possunt: etsi valeant donec sententia irritationis feratur. de quo vide suprà cap. 29. dub. 8.

Secundo, Debet esse libera, non metu vel dolo extorta: alioquin est inualida, vt dictum est: quando enim fraus vel metus dat causam contractui, non obligat, præsertim si velit is qui iniuriam passus est: nam saltem arbitrio eius potest rescindi: L. 1. ff. Quod metus causa gestum: de quo suprà c 17. dub. 5. quòd si quis spoliatus beneficio, coactus fuerit renuntiare, potest intentare remedium cap. 3. Redintegranda. 3. quæst. 1. Nec Iudex debet audire detentorem, nisi spoliato fuerit restituta possessio, cap. Super hoc. 5 de renuntiat. vide Gloss. in cap. penult de his quæ vi metusve causa fiunt.

191 Tertiò, Debet fieri in manibus eius, qui potest eam admittere. Hic autem est Summus Pontifex, respectu omnium beneficiorum. Deinde Ordinarius, respectu eorum quæ ipsi subsunt. Tertiò, Collator vel institutor: præsertim si habeat iurisdictionem; qua possit ex causa etiam beneficio priuare. colligitur ex cap. Admonet, 4. de renuntiat. Quidam tamen insinuant apertè, talem iurisdictionem non esse necessariam: nam solùm dicunt non esse improbabile eam requiri. Ita Innocent. in c. Quod in dubiis 8. in fine. de renuntiat. & Glossa Clement. 1. de renuntiat. v. Manibus.

Vbi aduerte, quando resignatio fit in manus Ordinarij, & collatio pertinet ad inferiorem, vt ad Decanum, Præpositum, vel Canonicum, non posse Ordinarium sine illius consensu conferre: nam non debet proprius collator vel institutor per hoc Iure suo priuari. Quòd si fiat in manibus laici, valet quidem in præiudicium resignantis, ita vt possit eo spoliari: non tamen ita vt vacet, nisi Superioris consensus accesserit: vt apertè colligitur ex d. cap. Quod in dubiis. Idem dicendum si fiat coram Notario, vel alio, qui non est Superior ecclesiasticus resignantis: c. fin. de renuntiat. vide Flam. Parisium lib. 7. quæst. 9. & Rebuffum de resignat. expressa, num. 11.

Porrò Ordinarius non potest admittere resignationem cum regressu vel ingressu, quia continet simoniam confidentiæ, vt infrà dicetur. Potest tamen Pontifex eam admittere: cuius auctoritate hæc labes potest tolli à resignatione, cùm solo Iure humano sit inuecta. De resignatione cum pensione & in fauorem tertij, est dubium: pletique enim Doctores tenent eam esse simoniacam, nisi fiat in manibus Pontificis. sed de hoc infrà cap 35 de simonia, dub. 14. & 15.

Resignatio cum reseruat. pensionis.

Quartò, Debet acceptari à Prælato, in cuius manibus fit: alioquin resignans non perdit ius suum, c. finali de renuntiat. & cap. Inter. 17. de præbendis.

192 Quintò, Debet conferri illi, in cuius fauorem cum clausula consueta est resignatum, alioquin prouisio non valebit, etiamsi à Papa sit facta, vt docet Rebuffus, § De resignatione conditionali, num. 16. & colligunt Doctores ex cap. vnico, de rerum permutatione, in 6. non enim potest ius meum mibi auferri & dari alteri, me inuito, nisi in pœnam.

Sextò, Requiritur, vt is, cui confertur ex vi resignationis, illud acceptet: alioquin resignans non amittit suum beneficium, propter clausulam, *non aliter*, &c. Vbi aduerte, etiamsi beneficium iam sit collatum resignatario, tamen resignans manet in administratione sui beneficij donec alter possessionem acceperit: quia antè non amittit possessionem. Sicut Proconsul manet in administratione, donec successor aduenerit, & quasi Prouinciæ possessionem ceperit: L. Meminisse. 10. ff. de officio Proconsulis.

Quãdo amittat possessionem.

193 Septimò, Requiritur consensus patroni, si est beneficium Iuris patronatus: vel electorum, si est electiuum: alioquin resignatio in fauorem non valebit, sicut nec permutatio. Ita Glossa in Clement. vnica, de rerum permutat. Felinus in cap. Cùm Bertoldus. 18. col. 5. de sent. & re iudicata, Rochus de Iure patronatus, verb. Honorificum, quæst. 3. Gigas de pensionibus, quæst. 53. & 54.

Consensus patroni.

Si tamen resignatio illa putaretur Ecclesiæ vtilis, posset eam Superior approbare, (sicut dicemus de permutatione) & valeret absque cõsensu patroni. Hoc tamen casu si patronatus est laici, debet ei derogari in litteris collationis. Idem dicendum in permutatione, alioquin non est valida, vt docet Gigas quæst. 24. num 5.

194 Octauò, Si resignans sit infirmus, debet superuiuere 20. dies post resignationem: alioquin censetur beneficium vacare per obitum, non per resignationem: ac proinde omnis collatio ex vi talis resignationis secuta, est irrita. Ita expressè habet regula Cancellariæ, quam explicat Rebuffus, §. Regula de infirmis.

20. dies ante mortem.

Nonò, Si resignatio fiat in Curia Romana debet intra sex menses, à die supplicationis oblatæ computandos publicari in loco beneficij. si autem fiat extra Curiam, intra mensem publicari debet: alioquin si contingat resignantem mori antè quàm resignatarius ceperit possessionem, beneficium censebitur vacare per obitum, & collatio facta resoluetur. Ita habet regula Cancellariæ, quam idem Rebuffus explicat, §. Regula de publicandis.

Publicatio resignationis.

DVBITATIO XXXVI.

Quid permutatio, & quæ ad eam requisita.

195 P*Ermutatio est certa rei ad alteram facta mutua præstatio.* vt habetur L. 1. ff. de rerum permutatione. quæ definitio etiam beneficiorum permutationi conuenit. Ad hanc ferè omnia requiruntur, quæ ad resignationem in fauorem. Primò enim requiritur, vt permutantes sint domini suorum beneficiorum: nemò enim potest permutare cum alio nisi rem suam. Vnde qui iam accepit secundum beneficium incompatibile, non potest permutare primum cum alio simplici: quia vacat, ita vt non sit ampliùs ipsius. Secùs si in pœnam delicti dicatur vacare, vt dictum est suprà num. 190. Pari modo si alter nihil iuris habeat in be-

Requisita ad permutationem.

1. Debent esse domini beneficij.

neficio quod permutat, non valet permutatio; cap. Cùm venerabilis, de exceptionibus,& L.1.ff.de rerum permut. & vterque redit ad suum beneficium, sine noua collatione, vt notat Ioannes Andr. in c.vnicum, de rerum permutatione, in 6. quia nihil censetur actum defectu conditionis necessariæ. Si beneficium post permutationem deprehendatur subiectum liti, qui illud resignauit, debet litem prosequi: & si euictum fuerit, alter redibit ad suum;cap.Si beneficia.20. de præbendis,in 6.

Secundò. Libera. Secundò, Debet esse libera, id est, non fraude vel metu extorta,vt suprà num.190.

196 *Tertiò, In manus Ordinary.* Tertiò, Requiritur vt vterque beneficium suum resignet in manus Ordinarij, cui beneficium subest, siue is sit vnus idemque, siue alius & alius. Vbi Aduerte, inferiorem Episcopo, absque præuio illius consensu permutantibus præstito, non posse recipere resignationes causa permutationis,& ex vi illius conferre: id enim solis Episcopis concessum videtur, cùm aliàs sit Iure prohibitum; vt patet cap.Quæsitum.5. de rerum permutatione.vbi dicitur, *Generaliter teneas,quòd commutationes præbendarum de Iure fieri non possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia,vel connexa spiritualibus, labem semper continet simoniæ. Si autem Episcopus causam inspexerit necessariam, licitè poterit de vno loco ad alium transferre personas*,&c. confir. ex cap.Admonet.4.de renuntiat. vbi dicitur, *Vniuersis personis tui Episcopatus sub districtione prohibeas, ne Ecclesias tuæ diœcesis ad ordinationem tuam pertinentes, absque assensu tuo intrare audeant, aut detinere, aut te dimittere inconsulto.* Itaque solius Episcopi est auctoritatem permutandi præbere, sine qua omnia erunt irrita. Si tamen collatio ad alios pertineat, Episcopus non potest sine eorum consensu exequi permutationem, recipiendo resignationes,& conferendo ipsa beneficia:sed permutantes ad collatores sunt remittendi, vt in minus eorum resignatio fiat, & ipsi iure suo vtantur. Non enim

Consuetudo. hi iure suo priuandi. Si tamen alicubi sit consuetudo, vt etiam inferior Episcopo vt Abbas, Præpositus,Decanus, sua auctoritate permutationes admittant & exequantur, valebit, vt docet Glossa & DD. in Clement.1.de rebus Ecclesiæ non alienandis. Quòd si Ecclesiæ sint exemptæ,earum permutatio à Summo Pontifice est approbanda.

197 *Quartò, Collatio fiat in permutantes.* Quartò,Requiritur vt fiat collatio in permutantes. Vbi Aduerte, beneficium causa permutationis resignatum,non posse conferri nisi compermutanti: si alteri collatum fuerit,irrita est collatio, vt expressè habetur Clem.vnica, de rerum permutatione. vnde Ordinarius,si admiserit permutationem, astringitur ipsis conferre. Neque est necesse vt resignationes aut collationes fiant eodem tempore: possunt enim sæpè multi menses intercedere.quod maximè locum habet, quando beneficia sunt in diuersis diœcesibus: tunc enim debent resignari coram diuersis Episcopis,à quibus posteà debent etiam conferri. Vnde sequitur, si Petrus & Paulus permutent sua beneficia, & Paulus resignet prior, factaque resignatione & collatione moriatur antequam Petrus resignationem sui beneficij faciat,Petrum habiturum vtrumque: vt etiam docet Rebuffus,§.De permutat.

198 *Quintò, Consensus patronorum,&c.* Quintò,Requiritur consensus illorum,ad quos electio vel præsentatio spectat:alioquin non valebit permutatio: Glossa in Clem.dictam, cum Felino & Rocho suprà num. 193. citatis. non tamen est irrita talis permutatio, sed à patrono in irritum reuocari potest, mediante sententia Iudicis, si intra tempus à Iure ad præsentandum concessum contradixerit. quòd si intra illud tempus non contradixerit, sciens illam esse factam, efficitur valida & firma. Vide Couarr.qq. Pract. cap.36.num.9.

Aduerte tamen, si patronus requisitus nolit consentire, posse Episcopum (si iudicat permutationem expedientem Ecclesiæ) sua approbatione supplere cōsensum, & valebit permutatio. Ita iudicauit totus Senatus Pariensis,teste Rebuffo num.32.

Sextò & Septimò,Requiruntur duæ vltimæ conditiones,dubitatione præcedenti positæ. 199

Ius ad rem an possit permutari. Petes Primò, Vtrùm ius ad rem possit permutari,v.g.ius præsentationis,vel gratiæ expectatiuæ cum simili iure,vel cum beneficio.

Communis sententia Doctorum est, id fieri non posse. probant ex cap.fin. de rerum permutat. Sed ibi tantùm dicitur *spiritualia cum temporalibus permutari non posse*, vt ius decimarum cum pecuniæ summa: gratia autem expectatiua, & iua nominationis non est quid temporale, sed spirituale. Nihilominùs tenenda est communis sententia. præsertim de gratia expectatiua: quia gratiæ sunt personales, & non excedunt casum expressum: vnde nec personam cui conceduntur. Ita Panormitan. in cap. Cùm olim 7. de rerum permutat. quod probatur ex cap. Cui de non sacerdotali. 27. de præbendis, in 6. vbi dicitur, *Mandata de prouidendo, seu gratias expectatiuas non debere extendi vltra casus expressos.* Puto tamen has permutationes non esse irritas,si Ordinarius illas admittat:quia nusquam hoc Iure expressum:& interueniente Superioris auctoritate, in huiusmodi non committitur Simonia, cùm sint res spirituales vnde si ob iustam causam,v.g.ad litem componendam fieret,non putarem damnandum.Vide c.35. dub.4.num.30. *Non videntur irrita ipso facto.*

Petes Secundò, Si quis velit suum beneficium resignare in meum fauorem, & Ordinarius nolit talem resignationem admittere, vt ipse possit beneficium alteri conferre: vtrùm ego possim vti permutatione ficta,resignando causâ permutationis beneficium, quod non habeo? 200 *Permutatio ficta.*

Rebuffus,§.De permutat.num.14. & 15.putat talem permutationem validam esse. ratio est, quia non interest nisi partis, cui nulla hic fit iniuria. vel enim est conscia, & sic consentit: vel si non est conscia, integrum illi manet aut redire ad suum beneficium, aut agere ad complementum permutationis.Confirmatur, quia si tibi dedi rem meam causâ permutationis, & postea nolim tuam, eamque tibi condonem, non irritatur permutatio.

Hæc sententia alicui vera videri queat, si tu bona fide putabas me habere beneficium, quod cum tuo permutarem, & ideo resignasti coram Ordinario, qui mihi illud contulit: tunc enim transfertur dominium propter bonam fidem contrahentis: iuxta ea, quæ dicta sunt suprà cap.20. dub. 18. & 19. Potes tamen me cogere vt impleam contractum, vel vt acceptum restituam. Si autem sciebas me non habere beneficium, res est minùs verisimilis: quia tunc non poteras bona fide velle permutare, sed donare gratis, seu resignare in fauorem: quam resignationem Episcopus noluisset admittere. vnde videtur collatio facta per errorem, ac proinde irrita.

Dices fortè, non esse irritam, quia Episcopus confert absolutè volente parte, cuius est beneficium: vnde hic nulli fit iniuria. Nec refert quòd Episcopus conferat per errorem, quia hic error est extrinsecus, versatur enim circa causam collationis: putat enim se conferre causâ permutationis, cùm non sit mutatio.

Nihilominùs hæc sententia mihi non probatur. Primò,Quia ianuam multis fraudibus aperit.Secundò, Quia facta permutatio non est permutatio, & consequenter nullam vim habet. vnde Lud. Gomez. qu. 19. in reg. Cancellar. de infirmis, dicit: permutationem cum beneficio, quod vocant, *de pertica*,id est,cum beneficio ficto, non valere. Tertiò, Quia collatio in hac permutatione est per errorem & fraudem extorta.Nec refert quòd error sit circa aliquid extrinsecum: nam etiam talis error quando est causa contractus vel alicuius dispositionis, reddit illam irritam, vel certè in irritum reuocabilem, vt dictum est cap. 17. dubitat. 5.

DVBITA

Digitized by Google

DVBITATIO XXXVII.

Quid & quotuplex sit pensio.

205 PEnsio hoc loco *est ius non perpetuum percipiendi fructus ex alieno beneficio.* Dico *Non perpetuum*, vt excludatur Beneficium: hoc enim ita institutum est, vt non solùm ad vitam vnius vel duorum duret, sicuti pensio, sed vt sit perpetuum. Dico, *Ex alieno*, quia nemo ex suo beneficio dicitur habere pensionem, cùm eius habeat proprietatem & fructus omnes; sicut nemo dicitur habere vsumfructum in suis bonis, sed solùm in alienis; est enim pensio similis vsufructui à proprietate separato.

202 *Pensio triplex.* Pensio est triplex, temporalis, spiritalis, media. *Temporalis* dicitur, quæ datur propter aliquod ministerium temporale præstitum vel præstandum; vt ea, quæ datur viro illustri vel Principi vt Ecclesiam defendat; quæ œconomo, vel alteri negotia Ecclesiæ agenti: item quæ datur ob bonam operam Ecclesiæ nauatam, vel ob spem nauandæ.

Spiritalis est, quæ fundatur in titulo merè spiritali, vt ea quæ datur concionatori, vel adiutori Episcopi aut Parochi.

Media est, quæ fundatur in solo statu spiritali, non tamen in officio spiritali præstando; vt ea quæ datur Clerico pauperi, vel Parocho seni, vt se sustentet; & quæ datur causâ resignationis vel litis componendæ. hæ duæ postremæ vocantur clericales, seu ecclesiasticæ pensionea, quia solis Ecclesiasticis dantur; prima verò laica, quia laicis.

DVBITATIO XXXVIII.

Quænam requirantur vt pensio ecclesiastica possit obtineri.

203 *1. Capacitas, quæ requirit. Clericatus.* PRimò requiritur vt obtinens sit capax. vt autem sit capax, necesse est Primò, Vt sit Clericus, ac proinde vt habeat primam tonsuram, vt docet Gigas quæst. 22. quod intellige, si pensio reseruetur alicui tamquam Clerico: quia etsi Ius expressum hac de re non sit, tamen ita seruat stylus Curiæ Romanæ, qui pro lege seruatur, vt dicunt DD. *Ætas.* Ætas autem ea sufficit; quæ ad tonsuram, vt docet Gigas q 13. Neque Concilium Trident. quidquam hac in re mutauit: etsi crederem magis secundùm mentem Concilij esse vt adsit ætas necessaria beneficiis. *Legitimus.* Secundò, Vt non sit illegitimus: hic enim sine dispensatione non est capax pensionum, vti nec beneficiorum; vt probat Gigas q. 16. neque Episcopus cum eo dispensare potest, nisi ad pensiones, quas ipse potest reseruare. *Non innodatus censura.* Tertiò, Vt non sit excommunicatus; hic enim sicut aliorum priuilegiorum impetrandorum est incapax, ita etiam pensionum. Vnde is cui pensio reseruatur, solet in litteris absolui ad cautelam, sicut in litteris prouisionis beneficiariæ. Idem videtur dicendum de irregularitate; ita Nauar. Consil. 35. de Homicidio. Emanuel tamen Sà v. Homicidium n. 21. dicit, homicidam voluntarium, qui tamen maximè est irregularis, non esse incapacem pensionis. itaque declaratum à Congregatione Concilij, neque id in editione Romana est correctum. vnde hæc sententia est valdè probabilis.

204 *2. Causa iusta.* Secundò, Requiritur vt subsit *iusta causa*: qui enim sine iusta causa pensiones obtinent, non sunt tuti in conscientia, etiamsi Pontifex cum eis dispensauerit: vt docet Toletus l.5.c.73 ex communi sententia Theologorû. Sicut qui accipit pecuniam ab œconomo, quem scit malè dispensare res domini sui, non potest retinere: præsertim si nullum officium pro ea præstiterit. hæc autem causa debet cedere in vtilitatem Ecclesiæ: vt propter aliquod ministerium temporale vel spiritale Ecclesiæ exhibitum vel exhibendum, vel ad pauperem Clericum alendum, vel ad litem beneficiariam componendam, vel ad permutationem beneficiorum inæqualium faciendam.

Tertiò, Requiritur *potestas* in constituente seu reseruante. hæc autem est in Summo Pontifice, ad quem plenaria dispositio beneficiorum noscitur pertinere: vt habetur cap.2. de præbendis, in 6. & Clement.1. in fine, Vt lite pendente. *3. Potestas.*

Sed dubium est, Verùm Episcopus possit pensionem constituere? *An Episcopus pensionem reseruet.*

Quidam docent, posse, si causa iusta subsit. Ita Gigas q. 6. qui pro hac sententia citat Oldradum, Felinum, Antonium de Butrio, Innocent. Imolam, Petrum Ancharanum, Decium, & Caccialupum. *Causa iusta* censetur, Primò, Si assignetur seni Parocho, non valenti ampliùs seruire, vt alatur. Secundò, Si causâ transactionis in lite; vt patet cap. Nisi essent.21. de præbendis, & c. Audiuimus.3. de collusione detegenda Tertiò, Si causâ permutationis, ob inæqualitatem fructuum, cap. Ad quæstiones.6. de rerum permutatione. vbi satis apertè id videtur concedi. ita docet Nauarr. Consil.22. de Simonia num.4. cum Anchar. & Felino. Causâ verò simplicis resignationis, Doctores Episcopo id non concedunt: nisi resignans esset senex, & ad præstandum officium ineptus, vel nisi alia rationabilis causa interueniret. In his casibus non potest eam constituere, nisi ad vitam eius cui assignatur. vt docet Gigas ex Oldrado & Ancharano. Verùm quidam dicunt, pensionum constitutionem per stylum Curiæ reseruari Summo Pontifici. Vnde Ordinarij non poterunt, nisi quatenus id eis priuilegio vel consuetudine est concessum. nam stylus Curiæ ius facit: quod maximè in pensionibus verum est, quarum ius vniuersum ferè constat consuetudine. Confirmatur, quia pensionum constitutio est contra Ius commune, quo statuitur vt beneficia sine imminutione conferantur, Decretal. lib.3. tit.12. Itaque continet in se dispensationem Iuris. at Episcopus, vtpote inferior, non potest dispensare in Iure, nisi quatenus id ei ipsum Ius, vel consuetudo legitimè præscripta, quæ instar Iuris habeat, concedit. Idem confirmari potest Extrau. Ambitiosæ. de rebus Ecclesiæ non alienandis. Nam constitutio pensionis nō minus est alienatio quàm vel decennalis locatio, vel hypothecatio: quia est alienatio rei immobilis, nempe Iuris Ecclesiæ competentis. pars enim Iuris Ecclesiæ ad fructus alienatur. quod maximè locum habet in pensionibus perpetuis Ius autem tale inter immobilia censeri constat. Idem crediderim de pensionibus vitalibus. quia non minùs inter immobilia censeri debent, quàm reditus vitalis. & vsusfructus Addo, has pensiones plerumque annexam habere aliorum bonorum obligationem, quæ etiam illi Extrau. repugnat. Requirit autem ea consuetudo de qua diximus, vt legitimè præscripta censeri debeat, secundùm communiorem sententiam DD. vel 40. annos cum titulo, vel tempus immemorabile sine titulo. quia Ius commune & Iuris præscriptio ei obstat, iuxta cap.1. de præscript. in 6. 205 206

Hæc tamen potissimum intellexerim de pensionibus quæ primariò imponuntur ipsi beneficio, ita vt simul cum beneficio tamquam onus annexum transeant in successorem beneficij. Harum enim constitutio meritò soli Papæ reseruatur, nec Iure communi conceditur Episcopis: quia id cederet in damnum successoris. Secùs fortè de illis quæ primariò imponuntur ipsi personæ beneficiarij, & solùm secundariò ipsi beneficio, nimirum pro eo tempore quo ipsius fuerit, ita vt simulatque ad alium translatum fuerit, onus pensionis extinguatur. Nam id in nullius cedit præiudicium, & sæpè grauis causa subest ita statuendi, & ipsi beneficiario expedit, qui etiam in talem pensionem consentit. Et de tali pensione intelligendi DD. & Iura supra num.205. allata.

Nec obstant Canones. quibus dicitur Beneficia sine diminutione conferenda: quia tantùm intendunt vetare, ne Episcopus vel collator sibi partem fructuum reseruet, titulo in alium collato: & ne ipsa beneficia diuidat in duo: vel ipsa primariò oneret: vt patet

ex locis citatis, & ea cap. Maioribus. cap.Vacante. & cap.Cum causis, de præbendis. denique ne sine graui causa pensiones etiam secundariò imponantur. Si tamen talium pensionum constitutio stylo Curiæ Pontifici esset reseruata, illi standum.

4. Moderata. Quartò, Debet esse moderata, ita vt beneficiario relinquatur quantum satis est ad sustentationem; præsertim si sit beneficium cum cura animarum. Vnde inoleuit consuetudo vt non excedat tertiam partem fructuum, teste Caccialupo, tractat. de pensionib. q.7. & regulariter Legatis Apostolicis datur potestas reseruandi pensiones super fructibus beneficiorum ex causa resignationis vsque ad tertiam partem prouentuum, vt testatur Gigas quæst.6. & 9. potest tamen Pontifex maiorem constituere.

207 *Consensus patroni non est necessarius,* Quintò, Etsi beneficium, cui pensio imponitur, sit Iuris patronatus laicorum; non tamen est necessarius consensus patroni, vt quidam volunt: quia id nullo Iure cauetur; & aliàs nullum fit ei per impositionem pensionis præiudicium: patroni enim non est percipere aliquos fructus, nisi in necessitate, quando ab Ecclesia deberet aliquæ necessitas, cùm non impendeat, non est considerabilis: sed tantùm eius est præsentare instituendum; quod ei per pensionem non adimitur. secùs est in permutatione & resignatione, quæ fit in fauorem, & in vnione beneficiorum; in quibus suo iure priuatur. vnde debet ordinariè eius consensus interuenire. debet tamen in litteris pensionis fieri mentio, & derogatio patronatus; si sit laicorum, vt habet stylus Curiæ; teste Gigante quæst. 24. non tamen si sit Ecclesiasticorum; vt tradunt DD. in cap. Cùm Dilectus, de Iure patronatus. difficilius enim Pontifex onerat beneficia patronatus laicorum, quàm Ecclesiasticorum.

208 *Recitat Horas beatæ Virginis.* Sextò, Pensionarius etsi Iure antiquo non tenebatur ad aliquas preces, nunc tamen post constitutionem Pij V. vbi ea est recepta, tenetur recitare Officium B. Virginis; vt patet ex Bulla eiusdem. quod si omiserit, non facit fructus suos; eodem prorsus modo, quo beneficiarius horas Canonicas omittens. vide Bullam eius apud Nauarrum cap.25. num 122.

Septimò, Pensio non est perpetua vt beneficium, sed morte pensionarij extinguitur, sicut vsusfructus morte vsufructuarij. Posset tamen Pontifex efficere vt sit perpetua instar beneficij, vtque de vno in alium transferatur. sed hoc ex plenitudine potestatis, non ex natura & conditione pensionis.

Verùm pensio possit redimi, vel vendi, dicetur capite sequenti dub.22.

CAPVT XXXV.

De Simonia.

Constat Dubitationibus 31. D.Thom.q.100.

E T S I simonia sit peccatum oppositum religioni, tamen visum est de ea proximè post beneficia tractare, eò quòd potissimùm in præsentationibus, electionibus, postulationibus, collationibus, resignationibus, & permutationibus beneficiorum locum habeat. Primùm dicemus de simonia secundùm se. Deinde de præcipuis modis in particulari, quibus fieri solet. Tertiò de pœnis eius.

DVBITATIO I.

Quid sit simonia.

1 *Dicta simonia à Simone mago ob tres causas.* *D. Thomas artic.1. quæst.100.*

NOtandum est, *simonia* peccatum à *Simone* mago nomen accepisse, idque ob tres causas.

Primò, Quòd ille primus tempore noui Testamenti legatur hoc crimine infectus fuisse, Actor.8.

Secundo, Quòd grauissimè inter omnes antiquos hoc genere peccati peccauerit: voluit enim emere pecuniâ donum illud & potestatem admirabilem visibiliter conferendi Spiritum sanctum, idque eo fine vt ipsum Spiritum sanctum posteà venderet; vt docet D. Augustinus tract.10. in Ioannem. *Volebat*, inquit, *emere Spiritum sanctum, quia vendere volebat Spiritum sanctum*: & colligi potest ex c.8. Actorum. Priores autem solùm rem spiritalem creatam vendiderunt: vt Balaam suam prophetiam, Num.22. & 23. Giezi minister Elisæi sanitatem diuinitus concessam, 4.Reg.5.

Tertiò, Quia Simon videtur etiam pertinaciter sensisse hoc ipsum esse licitum, ac proinde fuisse hæreticus hac in re: quod insinuat D. Ambros. l.2. de pœnitentia c.4. & habetur 1.q.1. can. Petrus. videtur autem hoc vitium maximè cœpisse vocari nomine simoniæ tempore Gregorij I. qui etiam vocat illud *hæresim simoniacam*, nempe quia est exterior quædam professio hæresis seu prauæ opinionis: (sicut imaginum deturbatio & conculcatio est professio hæresis internæ) præsertim si publicè & sine pudore fiat, sicut fiebat in Galliis tempore Gregorij, vbi palàm pro collatione ordinum exigebatur pecunia, vt constat ex registro epist.110.113. & 114. Priores tamen Patres vocant illud passim vitium Simonis, vt Chrysostomus, Ambrosius, & Nazianzenus. vide plura testimonia 1.q.1.

Notandum Secundo, Simoniam esse vitium contra virtutem religionis, consistens in rerum sacrarum indigna tractatione, non qualibet; (variis enim modis indignè tractari possunt) sed qua res sacræ tamquam profanæ æstimantur, & in contractus deducuntur: hæc enim est magna in Deum, à quo sanctitatem habent, irreuerentia: quæ vocatur simonia. Vnde patet simoniam esse speciem sacrilegij, qua res sacra indignè tractatur, dum pretio temporali æstimatur, & in contractum deducitur. Solet autem sic definiri. 2 *Est contra religionem.*

Simonia est studiosa voluntas emendi vel vendendi pretio temporali aliquid spiritale, vel spiritali annexum. sic Glossa in cap.11. Qui studet. 1.qu. 1. passim à DD. recepta. solùm additur à DD. *pretio temporali*, maioris explicationis causâ. Hæc definitio habet quatuor partes. 3 *Definitio simoniæ.*

Prima, *Studiosa voluntas*, id est, deliberata: vt excludantur motus voluntatis non plenè deliberati, vel procedentes ex ignorantia inculpata. loquimur enim de peccato simoniæ in sua specie perfecto. *Explicatur definitio.*

Secunda, *emendi aut vendendi*; quibus verbis significatur omnis omnino contractus non gratuitus, siue sit vera emptio, siue locatio, siue permutatio, &c.

Tertia, *Pretio temporali*, si enim detur spiritale pro spiritali, non erit propriè simonia, vt infrà dicetur. turpitudo enim huius peccati consistit in eo, quòd spiritalia æstimentur pretio humano vel re aliqua humana, quæ sit pretio æstimabilis.

Solet autem à DD. triplex pretium distingui, ex c.8. Saluator. 1. qu.3. *Pretium muneris*, vt pecunia, equus, bos, vestis, & similia vendi consueta. *Pretium linguæ*, vt laus & vituperatio, patrocinium aduocati, commendatio apud Principem: hoc enim officium est pretio æstimabile. *Pretium obsequij*, vt ministeriû aliquod in rebus temporalibus, vt est famuli, œconomi, &c. 4 *Triplex pretium.*

Quarta, *Aliquid spiritale, vel spiritali annexum*; quia res merè temporalis non est materia simoniæ: illius enim commutatio non est contra reuerentiam rebus sacris debitam. Hinc patet, malitiam huius vitij in eo consistere, quòd iniuria quædam & irreuerentia fiat rebus sacris, atque adeò ipsi Deo, dum tamquam res temporales pretio æstimantur, & contractibus subijciuntur. *Malitia huius peccati.*

Spiritale hîc vocatur non omne aut solum incorporeum: sed quod est aliquo modo supernaturale, siue sit aliquid reale, siue morale tantùm, siue in modum actus, siue in modum habitus. talia sunt virtutes supernaturales, gratiæ præuenientes, gratiæ gratis datæ, 5 *Spiritale.*

Sacra

Digitized by Google

Sacramenta, consecrationes, benedictionesque Ecclesiæ, & omnis vsus potestatis supernaturalis.

Annexum spiritali. *Spiritali autem annexum* est, quod cum aliquo spirituali connexionem habet: quod tripliciter fieri potest; antecedendo, consequendo, comitando. *Antecedendo*; vt Ius patronatus; quia supponitur præsentationi beneficiorum. Item secundùm quosdam vestes & vasa sacra, templa, altaria; quia referuntur ad sacrificium Missæ. *Consequendo*: vt beneficia ecclesiastica, quia supponunt officium diuinum. *Comitando*: vt labor in ministerio Sacramentorum.

6 *Supernaturalia sunt simoniæ materia.* Petes, Quare sola supernaturalia censentur esse materia simoniæ?

Respondeo, Quia cum hæc naturâ suâ sint talia, vt humana industria non possint comparari, sed solùm diuino munere gratis concedi; magna irreuerentia est, si pretio, sicut aliæ res humanæ æstimentur: quod locum non habet in iis, quæ naturaliter possunt haberi: etiamsi per accidens alicui supernaturaliter infusa sint, vel post amissionem restituta; vt si alicui sit infusa ars mechanica, vt Beseleel; vel oculi amissi diuinitus restituti. Non enim quia aliquid diuinitus acceptum est, ideò efficitur inuendibile, sed quia est ordinis supernaturalis, nullis causis naturalibus comparabile, & directè concessum à Deo ad animarum conuersionem & salutem supernaturalem. Vnde etsi fama & vita non sint pretio æstimabilia, tamen quia sunt bona humana ordinis naturalis, non debetur illis ea reuerentia, vt non subiiciantur pactis & pretio temporali. Nam vita licitè pecunia redimitur, & homines emuntur in seruos, & fama interdum interuentu pecuniæ vel comparatur, vel recuperatur.

7 *Vendere doctrinam licitum.* Ex his sequitur Primò, Non esse simoniam, vendere doctrinam vel notitiam cuiusuis veritatis naturali industria comparabilis: vt rectè docet Sotus l.9. quæst.5. artic.1. Victoria, de simonia, relect.1. num.5. & Adrianus quodlib.9. artic.11 vbi id fusè probat, & citat Durandum, Richardum & Paludanum. Est contra Altisiodorensem 3. part. quæst. pænult. de simonia, & Alex. Halensem 2 p. quæst.185. num.3. qui dicunt scientiam vendi non posse, quia est inæstimabilis pretij: sed solùm laborem qui in docendo ponitur. Sed probatur Primò, Quia naturali industria paratur, & ex causis naturalibus illa cognitio oritur. Secundò, Quò quis est doctior, eò maius stipendium potest exigere, & tamen minùs laborat: quod est signum, æstimari scientiam ipsam. Tertiò, Idem patet ex eo, quod pro sublimiori doctrina maiora solent peti stipendia; quod tamen non liceret, si vendere doctrinam esset simonia.

Nec refert, quòd sapientia non possit auro æstimari: quia sapientia non solùm pendet ab alterius doctrina, sed etiam à lumine interno Deinde etsi secundùm naturam suam non possit auro conferri: tamen ratione quarumdam conditionum annexarum, quæ æstimantur apud homines, vt sunt voluptas cognitionis, dignitas apud homines, vtilitas temporalis inde prouenicns, potest sine iniuria auro conferri. Simili modo, homo secundùm naturam suam est præstantior toto mundo, tamen ratione vtilitatis temporalis ex illo prouenientis, potest pretio vendi.

8 *An apud Ethnicos, Iudæos, & in statu nudæ naturæ.* Sequitur Secundò, In statu nudæ naturæ non futuram fuisse simoniam propriè dictam: quia nihil ibi fuisset supernaturale. Similiter nec apud Iudæos modò, nec apud infideles est vlla vera simonia in venditione rerum sacrarum. nisi ex conscientia erronea, qua existimant se vendere rem sacram, (sicut Ieroboam vendens sacerdoria excelsorum. 3. Reg 13.) cùm nihil sit apud ipsos verè sacrum aut supernaturale. In statu tamen nudæ naturæ potuisset esse aliquid affine simoniæ: nam fuisset ibi verus Dei cultus, veri Sacerdotes, sacrificia & sacrificandi instrumenta, quæ nonnullam habuissent sanctitatem, in morali quadam deputatione constitutam, quam pecuniâ æstimare, nonnulla videtur futura fuisse irreuerentia. Potest etiam Ethnicus committere veram simoniam in rebus Christianorum, vt si venderet Baptismum, aut vasa sacra propter consecrationem.

Sequitur Tertiò, Non esse simoniam, dare alicui beneficium ob amorem humanum: vt quia sanguine vel amicitia iunctus, &c. quia nullum intercedit pactum pro pretio. Similiter nec ob timorem: vt si des alicui beneficium ne tibi noceat, modò pactum non interueniat. Quòd si pactum interuenerit, dubium est, de quo inf. d.21. Negari tamen non potest, quin nonnulla sit in sacrum officium irreuerentia, si beneficium ob amicitiam humanam vel similem causam detur: magisque spectentur causæ priuatæ, quàm bonum Ecclesiæ. 9 *An ob amorem vel timorem.*

Sequitur Quartò, Non esse simoniam, quando Sacerdos præstat ministeria sacra, etiam principaliter, ob lucrum temporale: modò nullum pactum tacitum vel expressum interueniat: quia ratio simoniæ consistit in pactione & contractu, secundùm communem sententiam Doctorum. 10 *An ob lucrum.*

Nec obstat, quòd D. Thomas quodlibet.8. artic.10. contrarium sentire videtur in casu proposito: quia in Summa videtur mutasse sententiam, cùm ad simoniam requirat pactum: vt patet artic. 1. ad 5. Potest tamen dici latè simonia, quia qui æstimat ministerium spirituale ex vtilitate temporali, magnam irreuerentiam in illud committit, & facilè ad contractum descenderet.

Sequitur Quintò, Non esse simoniam, si quis animo non quidem verè emendi aut soluendi, sed decipiendi dumtaxat, promittat aliquid temporale pro beneficio: vt rectè Caietan. opusc.9. q.2. tom.2. & Sotus l.9. q.8. art.1. Idem sentit Toletus l.5. cap.90. ratio est, quia iste non habet voluntatem verè emendi, sed mendacio decipiendi. peccat tamen, tum quia alterum inducit ad simoniam: tum quia externum opus simoniacum facit. Potest tamen beneficium sic obtentum retinere, si à legitimo collatore sit collatum, vt iidem DD. tradunt: & fatetur etiam Nauarrus cap. 23. num.136. quamuis velit esse simoniam conuentionalem. 11 *An si animo decipiendi promittat temporale?*

DVBITATIO II.

Vtrùm omnis venditio aut commutatio rerum spiritualium pro temporalibus, sit simonia Iure diuino prohibita.

NOtandum est, rem aliquam in proposito posse dici *spiritualem* vel *sacrum*, ita vt sit materia simoniæ, quatuor modis. Primò, Quia talis est naturâ suâ: vt sunt omnes supernaturales virtutes, & gratiæ præuenientes, & omnes gratiæ gratis datæ, siue consistant in habitu aliquo, siue in quadam assistentia Spiritus sancti. Secundò dicuntur sacræ, Quia sunt causa sanctificationis: siue effectiua, vt Sacramenta: siue dispositiua & excitatiua, vt sacramentalia, concio, preces, exorcismus. Tertiò, Quia sunt effectus vel vsus sacræ potestatis, vt excommunicatio, absolutio, benedictiones, & consecrationes, quas facit Ecclesia. quamuis hæc etiam possint dici sacra secundo modo Item prophetare, miracula facere: quia sunt operationes potestatis supernaturalis. Quartò dicuntur sacræ solum, Quia annexæ sunt rebus sacris, idque vel propriæ, vt beneficia, Ius patronatus, Ius eligendi: vel impropriæ, vt officium sacristæ, officium œconomi Ecclesiæ. 12 *Quatuor modis res dicitur spiritalis seu sacra.*

Notandum Secundò, In quibusdam rebus spiritalibus esse aliquid temporale secundùm se pretio æstimabile: vt in calice consecrato, in beneficiis: in quibusdam nihil esse tale: vel si quid sit, minimi est pretij: vt in Eucharistia, in Baptismo. 13

Dico Primò, Omnis venditio & commutatio rerum spiritalium cuiusuis generis pro pretio temporali: si in ea habeatur ratio consecrationis, vel eius quod supra naturam est, est simonia Iure diuino prohibita: vt si quis vendat Sacramenta, vel sacramentalia, 14 *Simonia Iuris diuini.*

vel functiones potestatis spiritalis: vel si pluris vendat calicem consecratum, quàm non consecratum, globulos benedictos, quàm non benedictos: idque non ratione laboris vel sumptuum, quos fecit vt curaret benedici, sed ratione benedictionis. est communis sententia DD. D.Thomæ quæst.100.art.2. Durandi in 4.d.25.q.5. Richardi eadem distinctione circa tertium principale quæst.1. Adriani quodlibet.9. att.1. Victoriæ relect. de simonia num.15. Soti lib.9.q.5. artic.2. Nauarri cap.23. num.99.& 100.& aliorum.

Probatur Primò ex Scripturis, 4. Reg 5. Giezi diuinitus punitur lepra, quòd ausus fuerit pecuniam pro curatione lepræ per miraculum facta exigere. Matthæi 10. *Gratis accepistis, gratis date.* hic Apostoli iubentur functionem doni miraculorum & sanitatum gratis præstare; quia illud donum gratis acceperant: atqui cetera omnia supernaturalia gratis accepta sunt: ergo gratis dari debent.

Vbi Aduerte, causam cur gratis dare debeant, non esse præcisè quia gratis acceperunt; (qui enim scientiam vel artem naturalem à Deo infusam haberet, posset eius vsum vendere) sed quia res talis est vt non possit humanâ industriâ, sed solo Dei munere haberi, & hoc vult Dominus significare illis verbis, *Gratis accepistis.* quasi dicat; donum illud tale est, vt vestrâ industriâ non potueritis assequi, sed gratis vobis concessum est, ac proinde etiam gratis eo vti debetis. Quibus verbis etiam significat, illa spiritalia dona non esse ipsis collata ad temporalia emolumenta, sed ad fructum Euangelij, ad conuersionem & salutem animarum, vt patet ea verbis quæ proximè antecedunt: *Euntes,* inquit, *prædicate, dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum: infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite: gratis accepistis, gratis date.* nempe ad hunc finem. Itaque solùm ad hunc finem concessa sunt. Vnde ea modo concessionis & fine constat non esse nobis datum dominium istorum donorum, seu ius disponendi de illis vel eorum vsu pro nostro arbitrio, sed solùm dispensationem in spiritalem vtilitatem proximorum: ergo vendendo iniuria fit Deo: tum quia vsurpatur dominium rei ipsius, cuius ipse solam dispensationem concessit: tum quia hoc modo impeditur finis ad quem collata sunt hoc enim ipso quo aliquid venditur, insinuatur non esse quid diuinum supernaturale pertinens ad salutem æternam, sed rem temporalem & humanam ad commoda huius vitæ dumtaxat spectantem. talia enim sunt omnia apud omnes gentes, quæ in contractus veniunt. Itaque homines non putarent ista fieri virtute diuina, & desiderio salutis ipsorum, sed arte diabolica, & totum negotium religionis putarent esse

15 fictitium & ad quæstum comparatum. Vnde patet,

Non est positiuum præceptum illud Matthæi 10. Gratis accep. &c.

hoc præceptum non esse positiuum, sed continere Ius naturæ, maximè cùm in nouo Testamento nulla sint præcepta diuina positiua, præterquam fidei & Sacramentorum, vt communior sententia Doctorum tenet, & docet D.Thomas 1. 2. quæst. 100. artic.2. in corpore, & artic.1. ad 2. Actor.8. *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (ait Petrus Simoni mago.) rationem addit, *Quoniam donum Dei existimasti pecuniâ possideri.* id est, Quia voluisti id, quod sola Dei donatione haberi potest, acquirere pecuniâ. vbi apertè insinuatur esse contra legem naturæ. ratio est, quia per talem contractum fit notabilis irreuerentia rei sacræ, & consequenter Deo eius largitori, dum tamquam profana & humanis viribus parabilis æstimatur pecuniâ: in qua irreuerentia consistit malignitas simoniæ.

16 Petes, Vtrùm hæc simonia sit ita praua, vt mendacium, adulterium, & alia intrinsecè mala.

An sit intrinsecè mala.

Respondeo, Nomen *simoniæ* sonare id quod intrinsecè malum est, non minùs quàm nomen *mendacium* vel *adulterium.* An autem venditio spiritualium ita sit mala, vt ne per absolutam Dei potentiam concedi possit, est dubium. Verius videtur non ita malum esse, quin aliquando per aliquas circumstantias eius malitia possit impediri. fieri enim potest vt interdum eiusmodi sint circumstantiæ, vt prudentis iudicio non censeatur vlla iniuria fieri rei sacræ, etiamsi pecunia ad eam obtinendam detur vel exigatur, vt infra dicetur d. 7. modò tamen ipsa res sacra pecuniâ non æstimetur, quasi non pluris valeret: hoc enim nec per absolutam Dei auctoritatem videtur posse concedi. etsi enim Deus sit absolutus omnium bonorum spiritalium Dominus: tamen ipse statuere non potest vt non pluris æstimentur quàm pecuniâ: hoc enim intrinsecam inordinationem continet non minùs quàm loqui contra mentem, vel cognoscere alienam: ipsa enim conditio rerum, quam ex natura sua habent, postulat diuersam æstimationem. vnde id fieri non posset sine iudicio falso & affectu peruerso. Quidam tamen putant, Deum tamquam absolutum omnium rerum Dominum posse per suam absolutam potentiam concedere licentiam captandi quæstum ea vsu talium donorum. v.g ex vsu gratiæ sanitatum vel prophetiæ, & etiam ea collatione talium donorum, si quis posset ea in alterum conferre. Nam hæc omnia etiam temporalia commoda adferunt, v. g. sanitatem coporalem, notitiam vtilem ad negotia humana: quo casu cessaret irreuerentia. nam ille homo vteretur iure suo sibi à supremo Domino concesso, idque secundùm illius voluntatem: & tunc illa res non censeretur merè spiritalis, quia non ordinaretur neque concederetur solùm ad salutem supernaturalem sicut modo (imò parum vel nihil ad eam tunc valeret) sed potissimùm ad commoda temporalia, itaque ex fine censeretur quasi temporalis. Esset tamen huiusmodi licentia conditioni illarum rerum quasi violenta, nec satis diuinæ sapientiæ consentanea. Multa enim non repugnat fieri sola Dei potentia & auctoritate spectata: quæ tamen, si consideretur ratio diuinæ sapientiæ, & quid illam maiestatem deceat, repugnantiam inuoluere videntur. Sic etsi ea parte potentiæ nullo modo repugnet Deum assumere in vnionem hypostaticam quamuis naturam irrationalem, tamen ea parte sapientiæ potest repugnare, quia deest iusta ratio, ob quam decorè fieri possit.

Sed dubium est, vtrùm ea in quibus est aliquid 17
pretio æstimabile, possint ratione illius vendi? De quibusdam nulla est difficultas, vt de calicibus, vestibus sacris, Chrismate, & similibus, quorum materia magno constat antequam consecretur: non enim amittit suum pretium per consecrationem. Sed maxima controuersia est de beneficiis.

Sunt duæ sententiæ. Prior est ferè communis Theologorum, Beneficia Iure diuino esse inuendibilia: quia ius percipiendorum fructuum est spiritale. Ita Caietanus Tom.2. tract 9. q. 1. Victoria, de simonia, num. 42. Sotus lib. 9.q.7.art.1.& alij.

An beneficia Iure naturæ sint omnino inuendibilia.

Altera est Nauarri cap.23. num. 108. vbi multis rationibus probare nititur, beneficia quoad partem pecuniariam & temporalem vendi posse à Summo Pontifice, sicut vasa sacra. Eamdem tenent ferè omnes Canonistæ, secuti glossam in cap Ea parte 1. de officio delegati, & in cap.1. de simonia.

Respondeo & dico Secundò, Vtramque sententiam 18
rectè explicatam, veram videri: si beneficium consideretur planè formaliter, quatenus est ius fructuum, obtingens per officium sacrum, sic Iure diuino est inuendibile; quia non potest vendi officium sacrum, per quod hoc ius habetur. Simili modo ius decimarum dicitur esse inuendibile, quia non potest vendi ministerium sacrum, per quod hoc ius competit: vendere enim hoc modo ius fructuum, est vendere officium, in quo illud ius consistit. neque Nauarrus id intendit negare. Si verò beneficium consideretur materialiter, 19
nempe pro iure ad illos fructus, qui officio sunt annexi: sic beneficium vendi potest per Pontificem absque simonia Iuris diuini: quia in potestate ipsius est, ius ad illos fructus separare ab officio, & alteri date vel relinquere officio annexum. sicut ergo si illud separaret, & alteri venderet, nullam simoniam committeret, quia non venderet aliquid spiritale: sic etiam si aliquam

Respon. conciliando sententias.

Qua ratione per Pontificem posset vendi beneficium absque simonia.

quam summam pecuniæ exigeret ab eo, qui beneficium sibi cupit conferri, vt ius illud titulo annexum relinquat, vel vt separatum illi vniat, nullam simoniam Iuris diuini committeret. hæc est mens Nauarri. Idem docet Adrianus quodlib. 9. ad 5. princip. vbi dicit, *Beneficia ratione iuris fructuum posse vendi, si Papa intendat vendere ius fructuum non mediante aliquo officio spirituali: secùs autem si mediante tali officio.* Vnde sequitur, idem posse facere Episcopos absque simonia, nisi Iure esset prohibitum: quia possunt ea causa ius fructuum saltem secundùm partem ab officio separare, & illud alteri attribuere. Imò idem aliqua ratione possent priuati, nisi Iura obstarent seposito enim iure positiuo, posset priuatus partem fructuum ad vitam elocare, & beneficium cum reliqua parte in alterum resignare: ac proinde posset etiam aliquid exigere vt beneficium cum integris fructibus resignet; siue vt partem illam fructuum elocatam sibi non reseruet. Verùm quia Iure statutum est vt non possint vllo modo sine auctoritate Superioris ius fructuum in totum vel in partem ab officio seu titulo separare, vt patet toto titulo, Vt ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur. necesse est, vt si resignent titulum, simul etiam censeantur renuntiare omnibus fructibus, ita vt hoc ipso, quo alter accipit titulum, accipiat etiam ius ad omnes fructus titulo annexos. Quare si exigat aliquid temporale pro iure fructuum, censebitur illud pro ipso officio exegisse; quia ius fructuum in alterum transferre non potest, nisi mediante titulo: & ita præ-

20 sumitur commisisse simoniam iuris diuini. In re tamen non est necesse vt sit simonia Iuris diuini; quia etsi Iure non possit ius fructuum separare à titulo, & transferre in alium absque interuentu tituli spiritualis, tamen potest illud facere facto vel tentare facere. sicut cùm elocat partem fructuum ad vitam, vel etiam absque elocatione sibi seruat, & resignat titulum cum reliqua parte prouentuū, resignatario non contradicente, non committet simoniam Iuris diuini, neque etiam committet, etiamsi hoc ius posteà illi vendat: quia iam ante titulus in eum translatus erat. erit tamen iniustitia, & tenebitur ad restitutionem; quia non potuit ius fructuum à titulo separare. Vnde vnà cum titulo in resignatarium est translatum; & consequenter ipsi fructus debentur, nisi eos condonet.

21 Ex his patet Primò, Hic non esse verè simoniam Iuris diuini, nisi quis intendat ius fructuum vendere mediante officio, vt benè Adrianus dixit, licèt præsumatur esse. quo modo autem sit simonia Iuris humani, statim dicetur.

Patet Secundò, Multò minùs esse simoniam Iuris diuini in venditione officij sacristæ & œconomi Ecclesiæ; quia multò minùs sunt spiritualia, quàm beneficia: sunt enim officia merè temporalia, etsi aliquem ordinem habeant ad supellectilem sacram quam tractant, vel ad Ecclesiæ ministros cultúmque diuinum; quatenus horum prouentus, qui ad cultum diuinum sunt deputati, administrant.

DVBITATIO III.

Vtrùm permutatio rerum spiritualium inter se, sit simonia Iuris diuini.

22 Respondeo, Non esse, si nullum temporale interueniat, ratione cuius hæc permutatio fiat. Ita Victoria n. 17. qui pro hac sententia citat Innoc. in cap. Quæsitum, & D. Thom in 4. d. 25. q. 3. a. 3. ad 8. Eamdem tenet Sotus l. 8. q. 5. art. 2. & Durandus d. 25. q. 5. n. 9. & alij. Est contra Richardum in 4. d. 25. circa tertium princip. q. 1. & contra Adrianum quodlib. 9. ad quartam confirmationem, littera B.

Contra Adr. & Richard.

Probatur Primò, Quia omnes Theologi & Canonistæ tenent, licere cum auctoritate Superioris permutare beneficium cum beneficio, & titulum cum titulo; idque etiam constat ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutat. & ex Clement. vnica, eodem titulo, vbi Ecclesiarum, beneficiorum, & titulorum permutationes à Pontificibus approbantur; & tamen plerique Theologi docent, beneficia Iure diuino naturali esse inuendibilia; certúmque est, titulos ipsos omnino inuendibiles esse pretio temporali: atqui si talis permutatio esset Iure naturæ prohibita, non posset fieri cum auctoritate Superioris: hic enim à iure naturæ eximere non potest, neque facere, vt liceat, quod eo Iure est nefas.

Secundò, Quia hæc permutatio non videtur vllam irreuerentiam continere; nihil enim indecori est, si paciscamur mutuas preces, mutua sacrificia, mutuam operam in audiendis confessionibus, & similibus officiis, vt Sotus ait. Similiter si globuli benedicti & rosaria inter se commutentur, etiam habita ratione sanctitatis & benedictionis: non enim iniuria est rei sacræ si cum alia sacra componatur; sed si cum temporali. Vnde etiam non erit simonia, si duo adulti paciscantur vt se mutuò baptizent, etsi contrarium doceat Richardus suprà.

Sed contrà Obiicitur Primò, Matthæi 10. dicitur, *Gratis accepistis, gratis date*; sed is, qui permutat rem sacram cum sacra, non dat gratis: ergo, &c. Ita Adrianus. 23 *Obiectiones.*

Respondeo, negando minorem, ad sensum verborum Domini: nam *gratis dare*, est dare sine mercede vel pretio temporali, vt colligitur ex verbis sequentibus, *Nolite possidere aurum*, &c. Ita Hieronymus, Chrysostomus, & Glossa in hunc locum Matthæi, & alij Patres. *Gratis dare.*

Obiicitur Secundò, Qui permutat hoc modo rem spiritalem pro spiritali, insinuat suo facto se eius habere dominium, cùm permutatio dominium transferat: ergo committit irreuerentiam in illam.

Respondeo Primò, Negando antecedens: sicut enim is, qui rem spiritalem confert absque permutatione, non testatur per hoc se eius habere dominium, quamuis in alterum eam conferat; sed solùm se habere potestatem illam conferendi: ita neque is, qui eam commutat cum alia, indicat se habere dominium, sed solùm ius quoddam eam in alterum conferendi, & pro ea aliam exigendi, in qua non dominium propriè, sed simile ius acquiritur. *Permutatio nō necessariò requiris dominium.*

Secundò, Concesso antecedente, nego consequentiam. certum enim est, nos multarum rerum sacrarum habere dominium; vt earum quæ in nostris actionibus sitæ sunt, & quarum materia nostra est, vt rosariorum, icuncularum, &c. non tamen idcircò illis quouis modo vti possumus, sed eo, qui non repugnet illarum sanctitati; vt cùm inter se commutantur. vnde tale dominium non est vllo modo contra reuerentiam ipsis debitam.

Obiicitur Tertiò, In commutatione, quæ ex pacto præuio, nascitur obligatio naturalis, quæ quatenus hominem ab aliquo temporali commodo impedire potest, & onerosa censetur, est pretio æstimabilis: ergo si licet res spirituales interueniente pacto commutare, dabitur spiritale pro temporali.

Respondeo, Negando consequentiam; si enim ex pacto fit obligatio reciproca, tunc obligatio compensatur cum obligatione. si autem obligatio solùm fit ex altera parte; (vt quando alter in præsenti rem tradit, altero se obligante) tunc non traditur res pro obligatione, sed pro re spiritali futura, quam quia alter non potest modò exhibere, obligat se ad eam in futurum: nunc autem nihil dat. Sicut si tibi sumptus aliqui essent faciendi ad rem debitam sistendam præsentem, hi non darentur in solutionem, neque pro re alterius: ita nec obligatio illa datur in solutionem. Denique & illa obligatio per se spiritalis est, etsi per accidens incommodum aliquod temporale annexum habeat. hoc enim non refert: nam solùm habetur ratio rei spiritalis, quam hæc obligatio directè respicit.

DVBITATIO IV.

Vtrùm sit aliqua simonia Iuris humani, & in quibus contractibus ea cernatur.

24 *Sententia Durandi.* DVrandus in 4. dist. 25. quæst. 5. & quidam recentiores hunc secuti, existimant nullam esse simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. Ratio ipsorum est Primò, Quia circa id, quod non ex se, sed solùm ex prohibitione Iuris est malum, tantummodò potest esse peccatum inobedientiæ, non autem irreligiositatis: nam tota ratio peccati est ex violatione præcepti humani: atqui violatio præcepti humani solùm constituit peccatum inobedientiæ. Secundo, Quia Ecclesia suâ prohibitione id, quod non est sacrum, non potest facere sacrum; sed necesse est si velit facere sacrum, vt adhibeat aliquam benedictionem; & tunc venditio eius erit simonia Iuris diuini, non humani. Addunt tamen, dici simoniam, quia tali contractui constitutæ sunt pœnæ simoniacorum.

25 *Simonia Iuris humani.* Respondeo & dico Primò, Esse aliquam veram & propriè dictam simoniam solo Iure ecclesiastico introductam. est communior sententia Theologorum & Canonistarum in cap. Quæsitum. & cap. Cùm olim, de rerum permutatione. ratio est, quia Ecclesia solâ suâ lege & ordinatione potest facere, vt id quod naturâ suâ ob partem temporalem non erat inuendibile, fiat inuendibile, seu inhabile ad venditionem, ob partem spiritalem, seu in reuerentiam rei spiritalis connexæ, non addendo tamen nouam aliquam sanctitatem, vel consecrationem: ergo si quis tunc rem illam pretio venderet, committeret veram simoniam, violando rei illius sanctitatem per contractum. *Immunitas loci & personæ est à lege positiua.* Confirmatur à simili, quia locum sacrum ratione sanctitatis potest suo decreto reddere immunem, ita vt Iudex sæcularis non possit reum inde vi abstrahere; adeò vt si contrà faciat, peccet non solùm contra obedientiam, sed etiam contra virtutem religionis & loci sanctitatem: & eum, qui habet ordinem aliquem vel tonsuram, potest reddere immunem à potestate Iudicis sæcularis, ita vt peccet contra religionem, si eum ad suum tribunal pertraxerit. ergo etiam rem sacram potest reddere immunem à venditione, ita vt si vendita pretio fuerit, peccetur contra rei sanctitatem, & non tantùm contra obedientiam.

26 *In quibus locum habeat.* Dico Secundò, Hæc simonia Iuris humani Primò locum habet in venditione beneficiorum secundùm partem temporalem.

Secundò, in venditione quorundam minùs spiritualium, vt officij sacristæ, œconomi Ecclesiæ, aduocati Ecclesiæ, & similium; & fortè etiam in venditione pensionum.

Tertiò, in permutatione beneficiorum facta sine auctoritate Superioris, in renuntiatione reciproca, in simonia confidentiæ, & similibus.

Venditio beneficiorum. Prior pars, *de venditione beneficiorum*, probatur; quia omnium sententia constat hanc esse simoniam: id enim plurimi Canones expressè habent, atqui non est simonia Iuris diuini, si non intendant aliud emere & vendere quàm ius fructuum, & ipsam dignitatem seu officium absque pretio transferant: ergo est simonia Iuris humani. sicut Iuris humani sacrilegium est, capere rem in Ecclesia, percutere Clericum.

Venditio officiorum. Altera pars, nempe *de venditione officiorum* illorum, probatur cap. Saluator. 1. q. 3. vbi ad eamdem rem adducitur auctoritas Concilij Chalcedonensis, quæ verbatim refertur can. Si quis Episcopus. 1. quæst. 1. his locis dicitur esse simonia vendere officium *œconomi, vicedomini, aduocati, sacristæ, castaldi*: atqui non est simonia Iuris diuini, quia sunt officia temporalia, ordinata solùm ad temporalium administrationem, nec est in illis vlla sanctitas per consecrationem vel benedictionem: nam *Oeconomus* est, qui res Ecclesiæ & Canonicorum gubernat. *Vicedominus*, est œconomus rerum Episcopi. *Aduocatus*, qui causis Ecclesiæ tractandis præest. *Castaldus* est, qui aliàs dicitur Maior domus, vt Glossa explicat: ergo solùm est simonia Iure ecclesiastico.

27 *Obiectio.* Dices vocari simoniam quia pœna simoniæ tali venditioni constituta est. Sed hoc non satisfacit, ideo enim pœnæ simoniacorum statuuntur, quòd simonia commissa sit, non autem ideò dicitur commissa simonia, quòd pœnæ illæ sint contractæ, vt patet ex Canone Saluator, vbi sic dicitur: *Cur sancta Synodus Chalcedonensis, procuratorem vel defensorem Ecclesiæ, vel quemlibet regulæ subiectum, adeò per pecuniam ordinari prohibet, vt interuentores quoque tanti sceleris anathematizet; nisi quòd easdem simoniacè iudicet?* *Quomodo sit in his simonia.* Ratio est, quia in his officiis est quædam dignitas ob coniunctionem, quam habent cum supellectili sacra, vel cum rebus & ministris Ecclesiæ, ob quam dignitatem Ecclesia potuit statuere vt essent inuendibilia, & immunia à contractibus humanis; quæ immunitas non potest violari absque violatione illius dignitatis, à qua mediante Ecclesiæ statuto prouenit: sicut immunitas, & ius asyli concessum locis sacris, non potest violari absque sacrilegio & violatione sanctitatis, à qua illa immunitas mediante lege Ecclesiæ dependet. sicut enim Ecclesia per suam legem, qua prohibet à loco sacro (ob eius reuerentiam & sanctitatem) hominem auelli, constituit actum illum, quo legi obeditur in specie religionis, & contrarium, quo lex violatur, in specie sacrilegij, & ipsum locum sacrum facit materiam religionis & sacrilegij quoad hunc actum; ita hæc officia facit materiam religionis & simoniæ per suam legem, & actum venditionis & non venditionis facit actum simoniæ & religionis.

28 *Ad argumentum Durandi.* Hinc patet responsio ad prius argumentum Durandi: negandum enim est, id, quod tantùm est malum ex Iuris prohibitione, esse solùm contra obedientiam: esse enim contra obedientiam, est solùm ratio generica, præter quam debet habere malitiam certæ speciei contra aliquam virtutem particularem, in cuius materia peccatur, & ex cuius motiuo præcipitur. sic vesci carne in Quadragesima, Feria sexta, vel Sabbato, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra temperantiam vel abstinentiam Christianam, quæ temperantiæ est species: & omittere Missam die festo non solùm est contra obedientiam Ecclesiæ debitam, sed etiam contra religionem, qua Deum colere tenemur: & auellere furem è loco sacro, est sacrilegium contra reuerentiam sanctitati loci debitam. Eodem modo vendere vel emere officia illa temporalia Ecclesiæ, non solùm est contra obedientiam, sed etiam contra religionis virtutem. quia præceptum humanum in materia alicuius virtutis, potest intuitu motiui illius virtutis, *Lex facit materiam necessariã virtutis, quæ per se talis non erat.* id quod non erat materia necessaria, facere materiam necessariam; & actum, qui non erat necessarius, facere necessarium, ita vt virtus sine illo, vel certè cum eius contrario consistere nequeat, vt suprà explicatum est. Ratio à priori est, quia in his concurrit duplex ratio obligandi: altera generica, altera specifica. Generica est; quæ præcisè prouenit ex præcepto Superioris, abstrahendo ab hac vel ab illa materia virtutis. Specifica est, quæ supposito præcepto resultat ex conditione materiæ, & particulari honestate obiecti formalis seu motiui, quod Superior in illa materia respicit & ob quod præceptum imponit.

29 Ad secundum argumentum, Etsi Ecclesia per suam prohibitionem ex re profana non faciat sacram, sicut per suam benedictionem & consecrationem; tamen facit vt illa res, propter ordinem quem habet ad rem sacram, fiat inuendibilis; & hoc sufficit ad obiectum simoniæ.

30 *Permutatio beneficiorum.* Tertia pars, *de beneficiorum permutatione*, probatur ex cap. Quæsitum 5. de rerum permutatione. vbi Vrbanus III. ait, *Generaliter teneas, quòd commutationes præbendarum de Iure fieri possunt, præsertim pactione præmissa, quæ circa spiritualia vel spiritualibus annexa, labem semper continet simoniæ.* & cap. Cùm olim. 7. eodem titulo

tulo

tulo iubentur priuari suis beneficiis, qui ea propria auctoritate permutant. Ratio est, quia Ecclesia ob sanctitatem sacri ministerij potuit ea facere impermutabilia.

Dicitur simonia generaliori ratione. Aduerte tamen hanc permutationem non dici propriè simoniam, sed tantùm generali ratione & imitatione quadam; nam propriè simonia est, cùm datur temporale pro spirituali; vt suprà dictum est. & docet Sotus l.9. q.5. art.1. & q.7. art.2. Petrus Nauarra lib.2. cap.2. num.436. Arragon. qu.100. art.1. & alij: idque patet ex facto Simonis, vnde nomen traxit. Confirmatur, quia aliud genus irreuerentiæ est dum datur temporale pro spirituali, aliud dum spirituale pro spirituali contra præceptum Superioris.

31 *De permutatione aliarũ rerum, an simoniaca.* Dices, Cap. Quæsitum. 5. dicitur, *Pactio circa spiritualia vel spiritualibus connexa labem semper continet simoniæ.* & cap. vlt. de pactis: *Pactiones factæ pro quibusdam spiritualibus obtinendis, cùm in huiusmodi omnis pactio, omnisque conuentio debeat omnino cessare, nullius sunt momenti*: ergo etiam commutationes aliarum rerum spiritualium erunt simoniacæ censendæ.

Respondeo, Canones loqui vel de pactione in qua interuenit aliquod temporale, quod detur pro spirituali. vt cap. vlt. de pactis, & cap. 2. Quàm pio, 1. q. 2. vel de beneficiis, quorum permutatio propria auctoritate facta, peculiariter est prohibita, vt cap. Quæsitum, & cap. Cùm olim, supra. aliarum enim rerum spiritualium commutatio nusquam inuenitur prohibita: quod etiam Toletus fatetur lib. 5. c. 78. & Sotus l.9. q. 5. in fine.

Adde in quibusdam rebus contraria consuetudine hisce Canonibus esse derogatum, ita vt etiam temporale aliquid liceat pacisci; vt infra dubitatione 8. dicetur.

De renunciatione reciproca, & simonia confidentiæ infra dubit. 14 & 16.

DVBITATIO V.

Vtrùm Papa possit esse simoniacus.

32 *Non contrahit pœnas Iuris.* RESpondeo & dico Primò, Papam non posse incurrere pœnas simoniæ Iure ecclesiastico statutas, vt excommunicationem, suspensionem, inhabilitatem, &c. est communis DD. Ratio est, quia Princeps non subest suis legibus, quoad vim cogendi per pœnas, cùm nemo iurisdictionem in seipsum habeat; sicut nec par in parem. Vnde etiam sequi videtur, eum, qui contrahit cum Papa, non incurrere hasce pœnas; etsi contrarium sentiat Adrianus quodlibet. 9. & Ioannes Andreas ab ipso citatus, & multi alij. ratio est, *Nec qui cum illo paciscitur.* quia hoc ipso, quo cupit aliquem secum sic contrahere, censetur illum eximere à lege quantum potest: non enim credibile est quòd velit illum punire pro opere ad quod inuitat, vel certè in quod consentit, sic enim seipsum condemnaret. Idem dicendum de Episcopo, qui ludum aleæ sub pœna excommunicationis vetuit, & postea alium ad ludendum secum inuitat. Huius sententiæ est Sotus lib. 9. quæst. 5. art. 2. Siluester v. Simonia, quæst. 4. Palud dist. 25. quæst. 4. art. 1. conclus. 3. Couarruuias ad regul. Peccatum, part. 2. §. 8. num. 9. Vnde sequitur, talem non teneri renunciare.

Dico Secundò, Papa potest contrahere culpam simoniæ Iuris diuini. ratio est, quia æquè ac alij subiectus est legi diuinæ & naturali.

Sed tota difficultas est de simonia Iuris humani. Sotus putat, Papam non posse huius simoniæ labem contrahere: idem sentit Siluester quæst. 4.

33 *An labem simoniæ Iuris positiui contrahat.* Respondeo & dico Tertiò, verius esse Papam incurrere culpam simoniæ Iuris humani exigendo pecuniam pro officiis Iure vendi prohibitis, vel pro beneficiis, nisi rationabilis causa subsit, ob quam illa lege censeatur exemptus. Patet ex iis quæ 1. 2. q. 96. art. 5. tradi solent, & docet Victoria relect. de simonia, n. 39. ratio est, quia obligatio, qua Princeps tenetur seruare legem suam, non oritur immediatè à voluntate & potestate Principis volentis se obligare, sicut ea obligatio, quæ est in subdito, (nam Princeps non est sibi Superior, vt seipsum possit immediatè suo præcepto obstringere) sed oritur ex ipsa rei natura, id est, ex conditione Principis & Reipublicæ, ex qua prouenit vt Ius naturale dictet Principem debere pati legem, quam ipse subditis imponit, L. 1. tit. Quod quisque Iuris, & cap. Cùm omnes, de constitutionibus: quod intellige si ratio legis æquè in vtrisque locum habeat. *Obligatur Princeps suis legibus, quo modo.* Vnde sequitur, Principem non posse seipsum pro arbitrio lege sua eximere, cùm Iure naturali teneatur se suis subditis conformare. quare si contrà fecerit, peccabit pro conditione materiæ virtutis præceptæ, vt si non ieiunet tempore Quadragesimæ, peccabit contra temperantiam: si non seruet diem festum, contra religionem. Vnde si vendat officia Ecclesiæ vel beneficia, peccabit simonia. obligatio enim illa, qua tenetur se conformare subditis, est generalis, quæ contrahitur secundùm variam materiam, & species virtutum, ad quas subditi obligantur. Quòd si iusta causa subsit, quidam dicunt posse tunc secum dispensare, sicut cum subdito. Sed verius est, dispensationem hic locum non habere, quia non obligatur ex imperio suæ voluntatis, sed Iure naturali, in quo non potest dispensare. Neque verò eâ est opus: quia positâ causâ, *Positâ causâ, non est opus dispensatione.* cessat illa obligatio per se, eò quòd desinat illa ratio, ob quam se subditis debebat conformare.

34 *Non peccat mortiferè.* Aduerte tamen, si absque iusta causa fecerit contra suam legem, non peccaturum mortiferè, modò scandalum absit; quia non tenetur illam seruare, nisi illo Iure, quo se tenetur conformare subditis. Sed de his plura 1. 2. q. 96. art. 5.

DVBITATIO VI.

Quotuplex sit simonia.

RESpondeo, Duæ sunt præcipuæ diuisiones simoniæ. Prior est, qua diuiditur *simonia* in eam quæ est *Iuris diuini*, & in eam quæ *Iuris humani*, de qua satis dictum est dub. 2. 3. 4. 5. 35

Altera est, qua simonia diuiditur in *mentalem*, *conuentionalem*, & *realem*. vide Nauarr. cap. 23. num. 102. & *Simonia triplex.* Caietan. v. Simonia, & alios.

Simoniam mentalem vocamus propriè hoc loco, non *Mentalis.* quidem internum propositum, quo quis vult exteriùs simoniacè contrahere, (quamuis hoc etiam sic appellari possit) sed propositum internum, quo quis, dum confert alteri spirituale, intendit illum obligare ad reddendum temporale: vel contrà, quando confert temporale, intendit illum obligare ad reddendum spirituale, sine vllo pacto externo: vt si quis seruiat Episcopo hac intentione vt in mercedem conferatur ei beneficium, & tandem beneficium conferatur, nulla tamen exteriùs verbis aut nutibus facta conuentione, erit simoniacus mentalis.

Simonia conuentionalis est, quando non solùm est internum propositum obligandi, sed etiam proceditur ad externam conuentionem, sine tamen executione, saltem vtrimque facta. Et hæc conuentio non tantùm fit verbis expressis & directis, sed etiam obliquis & obscuris. interdum nutibus, vel sola pretij oblatione in speciem donationis, tamen ex circumstantiis aduerti potest. Est autem hæc conuentionalis duplex. Alia enim est *purè conuentionalis*, vtpote neutrâ ex parte completa. Alia est *conuentionalis mixta*, quæ completa est ex altera tantùm parte, ita vt quodammodò constet reali & conuentionali: vt si pactione inita conferatur beneficium, altera parte nondum soluente pretium. vel contrà, si soluatur pretium nondum collato beneficio. huius speciei est simonia, quæ dicitur *confidentiæ*, qua quis paciscitur cum eo cui confert vel renuntiat beneficium, vt eo cum suis fructibus vel eorum portione cedat alteri, v.g. nepoti, fratri, &c. 36 *Conuentionalis.*

Realis

Digitized by Google

Realis. *Realis* est, quando pactio ex vtraque parte completa est, saltem inchoatè: vt si collatio beneficij facta sit, & pretij pars soluta. hæc peior est quàm conuentionalis, excepta ea quæ est confidentiæ, vt infra dicetur.

Sequitur nunc vt explicemus modos particulares, quibus simonia videtur posse committi.

DVBITATIO VII.

Vtrùm in graui vel extrema necessitate liceat dare pretium pro Sacramentis.

Pro Baptismo. Exemplum sit: Habes infantem baptizandum morti vicinum, & sacerdos recusat eum baptizare, nisi 10. aureos numeres, nec alia tibi ratio procurandi Baptismi suppetit. Item, tu ipse nondum es baptizatus, & morte instante, alia ratione Baptismum obtinere nequis.

37 *1. Sententia.* PRima sententia est, In hoc casu non esse licitum dare pecuniam pro Baptismo, etiamsi infans sine Baptismo esset moriturus. Ita D. Thomas in 4.d. 6. q. 1 a.2.& d 25 q.3.a.2.& insinuat quæst.100.a.2.ad 1. Alexander Halensis 2. par. quæst.187.num.3.art.1.§.1.Rich. d.25.a.2.q.1.Palud.eadem distinct.q 8. & Glossa in cap. 100. Baptizandis.1.q.1.vbi dicit, in hoc casu potiùs permittendum infantem mori: addens, ego tamen potiùs darem pecuniam, quàm permitterem eum sic mori, licèt non deberem sic facere: quod sanè absurdè satis dictum est, etsi fortè benignè possit explicari. Ratio horum est, quia emere Sacramentum, est intrinsecè malum, sicut & vendere: ergo nullo casu licitum, non enim sunt facienda mala vt eueniant bona.

2. Sententia. Altera sententia est, In eo casu licere dare pecuniam, non quidem pro Sacramento propriè, sed ad vexationem redimendam. Hanc tenet Gerson. tract. de simonia, ad sextam rationem, Panorm. in cap. Cùm in Ecclesiæ corpore, de simonia, Caietan. quæst.100. art. 2. sed hi duo tantùm id concedunt in casu infantis, non adulti; quia hic potest sibi alia ratione consulere. Eamdem sententiam probabilem esse insinuat Richardus.

3. Sententia. Tertia est, Absolutè licitum esse in eo casu dare pro ipso Sacramento obtinendo. Indicat Sotus l. 9. q. 6. a. 1. & dicitur Franciscus Victoria ita sensisse, & Thomistæ dicunt esse probabile, & apertè tenet Adrianus supra.

38 Dico Primò, Non potest dari pecunia pro Baptismo, tamquam pretium æquiualens: id enim intrinsecè malum est, vt dictum est supra n.16. & iuxta hunc sensum prima sententia est vera.

Vt deponat prauam voluntatem. Dico Secundò, Si sacerdos aliquis nollet hoc vel aliud Sacramentum administrare nisi pro pecunia, possem ei dare pecuniam, vt prauam illam voluntatem deponat, & debito modo conferat. Ita Adrianus suprà. ratio est, quia hoc non est emere Sacramentum, sed inducere vt malum propositum commutet, & iniuriam rebus sacris non inferat: sicut enim potest induci pecuniâ vt ab aliis peccatis abstineat, ita etiam vt à simonia.

39 *Licitum dare pecuniam pro Baptismo obtinendo in necessitate.* Dico Tertiò, Valdè probabile est, in casu prædicto licitum esse offerre pecuniam, non quidem tamquam pretium Sacramenti propriè, sed tamquam medium alliciendi animi alterius ad obtinendum Sacramentum. tenet Altisiodorensis 3. p. Summæ q.3. de simonia, vbi dicit, *In illo casu possunt paruulum baptizare: si non habent aquam, licet eis pecuniam dare sacerdoti, non pro Baptismo:* (intellige vt pretium Baptismi) *sed pro remouenda suum sine obstaculo quò minùs habeant quod puero debetur.* Adrianus suprà: *Sicut liceret sacerdotem illum inducere minis & precibus, ita etiam pecuniâ.* idem credo velle Auctores secundæ sententiæ, dum dicunt licere ad redimendam vexationem: & Sotum loco citato.

Probatur Primò, Quia dans pecuniam eo euento, non censetur vllam irreuerentiam irrogare Sacramento, sed potiùs magnam reuerentiam. dum suo facto testatur esse necessarium ad salutem. non enim æstimat illud pecuniâ neque intendit pecuniam dare tamquam pretium, sed solùm intendit inducere illum vt velit id, quod debet velle, & explere insanam cupiditatem, quæ illum impedit quò minùs det quod alteri ad salutem necessarium.

Secundò, Extrema necessitas multa alia excusat à peccatis sacrilegij, homicidij, furti, inobedientiæ, intemperantiæ, & similibus, in quibus si abesset necessitas, esset malitia talis peccati, vt patet in absolutione data in extremis ob signa contritionis, in occisione ob defensionem, in surreptione rei alienæ ob famem extremam, &c. cur non etiam excuset in hoc casu hanc pecuniæ dationem ab irreuerentia? necessitas enim facit, vt id quod alias censeretur esse irreuerentia, hìc & nunc non censeatur, vt patet in Dauide & sociis, cùm sumerent panes propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licebit. 1 Reg. 21 & Matth. 12. Eodem modo necessitas poterit facere vt oblatio pecuniæ, causâ obtinendi Sacramenti non censeatur irreuerentia aut sacrilegium, aut propriè emptio Sacramenti, quæ tamen alias talis haberetur. *Necessitas multa excusat.*

Tertiò, Si alius sacerdotem impediret ne Sacramentum conferret, posset ei dari pecunia vt cesset impedire: cur non etiam potest dari ipsi sacerdoti, vt tollat impedimentum, quod ipse sibi per auaritiam posuit?

Quartò, Licitum est illum inducere minis, cur non etiam muneribus & pecuniis?

Quintò, Omnia bona temporalia sunt homini concessa vt iuuent eum ad suum finem: ergo si spiritalia ad salutem necessaria non possis ob malitiam ministrorum, vel diuinam dispositionem aliter obtinere quàm dando pro eis tua temporalia, nihil inordinatum ea ratione committes. Confirmatur, quia si mea salus esset in potestate tua & tu nolles me saluare nisi dem pecuniam, possem omnem meam substantiam largiri vt mihi salutem impertias.

Sextò, Simoniæ turpitudo non tam sita est in eo, quod per temporalia compares spiritalia tibi salutifera, quàm quòd per spiritalia conquiras temporalia, ex illis quæstum faciendo: boc enim cedit in magnam irreuerentiam spiritalium bonorum, quia ordinantur ad temporalia, tamquam media ad finem, ac proinde minoris videntur æstimari: & hoc est, quod passim in Scripturis prohibetur: vt Matth. 10. Actor. 8. Simon enim volebat emere vt venderet: Giezi quoque ex spiritualibus temporalia captabat. Qui autem dat temporalia pro spiritalibus, quæ gratis obtinere nequit, non destinat spiritalia ad temporalia, sed contrà temporalia tanquam media destinat ad spiritalia tamquam ad finem: vnde pluris æstimat spiritalia: si tamen ex illis alia commoda temporalia (vt fit in beneficiis) non expectat. Itaque in hoc opere non videtur alia esse inordinatio, quàm quòd dando pecuniam videaris consentire venditioni spiritalium, & pretium temporale exæquare rei spiritali. sed neutrum obstat in nostro casu: non enim magis consentit venditioni, quàm petens mutuum consentit iniquæ voluntati vsurarij: & si consentiret, solùm consentiret tamquam in minus malum. minus enim malum est vt sacerdos vendat Baptismum, quàm vt infantem perire sinat: vnde si aliter obtineri Baptismus nequiret, posset sacerdos induci, vt saltem pro pecunia administret, vt rectè Adrianus ait. neque etiam censetur æquare pecuniam Sacramento quia non dat illam, vt pretium Sacramenti, sed vt medium necessarium ad alliciendum animum & Sacramentum obtinendum. 40 *In quo sita potissimum turpitudo simoniæ.* 41

Dices Primò, Si licet aliquid dare ad obtinendam collationem Sacramenti in eo casu: ergo licebit aliquid etiam spiritale vendere, si iniquus ille sacerdos id postulet. *Obiectiones.*

Respondeo negando consequentiam, quia prætерquam quòd venditio est longè deterior vti dictum est, 42

si

si vellet sibi rem spiritalem vendi, & non gratis dari; censeretur id velle in contemptum religionis, & per consequens videreris eius prauitati morem gerere. Vnde non probo quod ait Sotus l. 9. q. 6. art. 1. *Si sacerdos ita esset malus vt nollet præbere, nisi iurares te dare pretium pro ipso Sacramento, te posse iurare, & dare pro ipso Sacramento.* quia cùm ille petat in contemptum religionis, non potes ei morem gerere.

Dices Secundò, Ille sacerdos non censetur vexare nisi negando vel non dando Sacramentum, quod saltem ea charitate tenetur conferre: atqui hoc non tollitur nisi conferendo. negatio enim actus non tollitur nisi actu opposito: ergo dare pro redimenda vexatione in hoc casu, est dare pro ipsa collatione Sacramenti.

Respondeo negando consequentiam, propriè loquendo collatio Sacramenti est quidem finis cur detur pecunia; non autem id, cui pecunia vt pretium respondet.

43 *Quomodo censeatur esse redemptio vexationis.*

Dicitur autem dari pro redemptione vexationis, quia datur ad alliciendum animum vt prauam voluntatem non dandi deponat, & in bonam commutet; quod sanè licitum est. Quando enim praua alicuius voluntas est mihi causa mali; possum precibus, promissis & donis inducere vt illam mutet, & in beneuolentiam conuertat: & quia hoc fit ad ingens malum, quod occasione iniquitatis ipsius obueniret, auertendum, dicitur redemptio vexationis. Pari modo, si non electo Petro, secuturum esset vt hæretici occuparent Ecclesiam, possem dare pecuniam, non pro electione Petri propriè, sed ad alliciendos animos electorum ad fauorem, vt sic electo Petro tantum malum auertatur.

44 *Pro adulti Baptismo.*

Ex dictis sequitur, non solùm pro infante, sed etiam pro adulto posse dari pecuniam ad alliciendum animum sacerdotis, si alioquin absque Baptismo moriturus esset: quia illa necessitas sufficiens est ad tollendam irreuerentiam, & non minùs censetur dari ad redimendam vexationem, quàm in casu infantis: quia est iustus metus damnationis. Idem dicerem quando agitur de absolutione in extrema necessitate.

Pro absolutione.

Imò si esset aliqua regio, quæ non posset impetrare prædicatores Euangelij, vel sacerdotes, qui illi Sacramenta administrent, hæc posset offerre Pontifici pecuniam, vt hoc medio illum alliciat ad eos mittendos: possumus enim temporalia nostra expendere ad ea consequenda quæ saluti sunt opportuna; viderint illi, qui ea exigunt. Confirmatur, quia ad illa obtinenda ius habent, & ille denegando facit illis iniuriam, & grauiter eos lædit: atqui illum qui facit nobis iniuriam, possumus inducere siue precibus, siue minis, siue promissis & donis, vt ab iniuria cesset, ac proinde possumus his modis allicere eius voluntatem ad concedendum, quatenus illa concessio est quædam cessatio iniuriæ & vexationis iniquæ. Vnde parum interest, siue dicas pecuniam dari, vt prauum animum deponat; siue vt ad beneuolentiam alliciatur. quia non censetur dari pro re sacra tanquam eius pretium; sed vt ab iniuria seu vexatione, quam denegando facit, cesset.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm pro spiritualibus functionibus, quibus labor aliquis coniunctus est, liceat pecuniam dare vel accipere.

D. Thomas art. 3.

V. g. pro administratione Sacramentorum, Sacrificij oblatione, concione, precibus canonicis, consecratione Ecclesiarum, & similibus.

Quatuor in tali functione spectanda.

Notandum est, in tali functione quatuor spectari posse. Primò, ipsam actionem, quà talis est. Secundò, Laborem intrinsecè coniunctum. Tertiò, Laborem extrinsecùs annexum. Quartò, Ministri sustentationem. Nunc

45 *Pro actione spiritali.*

RESpondeo & dico Primò, Pro ipsis actionibus spiritualibus, quà spiritales sunt, aliquid accipere vel dare, est simonia. Patet ex dictis d. 2. quia hoc est sanctitatem rei pretio æstimare, vt quando eò amplius exigitur, quò functio est sanctior. Vide D. Thomam art. 3.

Pro labore per accidens connexo.

Dico Secundò, Non est simonia aliquid dare vel accipere pro laboribus extrinsecùs seu per accidens adiunctis, siue præuij sint actioni sacræ, siue comitentur. Est communis DD. ratio est, quia illi labores in se sunt quid temporale, per se pretio æstimabile; neque rei spiritali necessariò connexum. sic cantor aliquid potest exigere pro labore & artificio canendi voce aut instrumentis: hæc enim per accidens comitantur officia diuina, vt quæ sine cantu fieri possunt: nec ex coniunctione cum re sacra amittunt suam æstimationem, quam alias in re profana haberent. similiter sacerdos pro obligatione faciendi Sacri tali loco & tempore, & pro labore præuio in eundo ad locum dissitum: nam labor iste per accidens annexus est sacræ actioni, & per se pretio æstimabilis.

Hæc eadem obligatio etiam pretio æstimari potest, quatenus hominem sua libertate & facultate aliarum actionum vtilium, vel commoditatum priuat, quas alibi eo tempore percipere potuisset: vt rectè Caietanus 2. 2. quæst. 100. art. 3. & in Summa v. Simonia, regul. 4. Pari modo Vicarij Prælatorum & Parochorum possunt exigere mercedem pro obligatione, qua se ad annum, mensem, hebdomadam astringunt: vt rectè Nauarrus cap. 23. num. 102. & Caietan. suprà. Item pro laboribus subeundis in visitatione, in audiendis partibus, in examinandis causis: quia vel omninò, vel secundum præcipuam sui partem temporales sunt; vt docet Caietanus ver. Simonia, reg. 6.

46 *Procurando alteri beneficio.*

Sic etiam qui procurat alteri beneficium, aliquid pro suo labore accipere potest; non tamen quatenus is ordinem habet ad beneficium; sed quanti per se in alia re non sacra, vt in causa ciuili, æstimaretur: vt si litteras scribat, si iter conficiat, si alias expensas rationi consonas faciat, non tamen licitum est hæc pluris æstimare propter felicem successum, vel beneficij opimitatem. vnde communiter docent DD. esse simoniam, si aliquid des alteri vt procuret tibi beneficium. Ita Nauarrus lib. 3. consil. 54. de præbendis, & in Enchirid. cap. 23. num. 106. §. Ad quintum, Angelus verbo Simonia 1. num. 7. Fumus eodem, num. 7. & 9. Sotus l. 9. quæst. 7. art. 3. Siluest. v. Simonia, quæst. 6. Ratio est, quia etsi labor ille procurandi (si quis sit) secundum se pretio aliquo possit æstimari, non tamen quatenus vtilis est ad obtinendum beneficium, ita vt ratione beneficij pluris æstimetur; sic enim haberet suam æstimationem, saltem ex parte, à re spiritali, & ita ipsa res spiritalis vendi censeretur. si enim medium, quatenus vtile ad finem, est vendibile, etiam finis vendibilis videtur.

47 *Pro electione, &c.*

Hinc etiam est simonia si aliquid detur pro electione, præsentatione, postulatione, vel collatione; quia hæc æstimantur ex ordine ad beneficium; vt docet Nauarrus cap. 23. num. 111. §. Nonò.

Pro sustentatione.

Dico Tertiò, Non est etiam simonia, si des aliquid pro sustentatione ministri sub obligatione rei spiritalis; aut si minister aliquid pro sustentatione exigat: ita D. Thomas art. 3. Caiet. ibid. & v. Simonia. reg. 4. estque communis DD.

Ministris ex iustitia debetur sustentatio.

Vbi Aduerte, eis, qui ministrant populo spiritalia, deberi ex iustitia sustentationem, sicut operario debetur merces; vt patet ex scripturis. vide cap. 2. prioris ad Corinth. vbi Apostolus id fusè probat, & satis insinuatur Matth. 10. vbi Dominus ait, *Dignus est operarius cibo suo:* vnde à DD. vocatur *stipendium sustentationis,* quia verè debitum est vt stipendium. Ratio est, quia qui ministerijs spiritalibus incumbunt, priuant se facultate vacandi negotijs temporalibus, ex quibus lucrum capere & se sustentare (vt alij homines) possent; idque in commodum populi: ergo sæculares ratione

huius

huius priuationis in ipsorum commodum factæ, ipsisque necessariæ, tenentur ea iustitia eos sustentare, dum illis spiritalia administrant; sicut qui vtiliter negotia alicuius gerit, ei debetur sustentatio necessaria, quam ille aliunde cepisset, nisi per negotia illius impeditus fuisset: argumento L. Ex duobus.27. ff de negotiis gestis, & L. fin. C. eodem. Accedit, quòd nemo possit spiritalia decenter administrare, nisi sustentetur secundùm suum statum: ergo qui aliquibus hæc administrat, potest ab eis sustentationem pro illo tempore exigere, non vt pretium rei spiritalis, sed vt adminiculum ex natura rei necessarium ad spiritalium administrationem. quòd enim aliunde habeat vnde possit ali, id per accidens est; nec impedire potest, quin spectata præcisè rerum natura, seu officio quod præstat, illi debeatur sustentatio. Idque etiam ratione naturali est euidens: vnde etiam apud Ægyptios publicis sumptibus sacerdotes alebantur, vt patet Gen. 47. Idem modo seruatur apud omnes gentes. Hoc titulo licitum est aliquid exigere pro Missis, pro concionibus, pro Ecclesiarum consecratione, pro visitatione iuxta consuetudinem in Ecclesia receptam, & Canonum dispositionem. Eodem titulo Episcopatibus, parœciis, canonicatibus, aliisque ministeriis ecclesiasticis annexi sunt magni prouentus; non tamquam sacrarum functionum pretium, sed tamquam stipendia necessaria sustentandis ministris iuxta suam ipsorum dignitatem & conditionem. Et quamuis hi prouentus ante ipsam annexionem non semper integrè debeantur; quia non omnibus Ecclesiæ ministris debetur integra sustentatio; (multi enim parum præstant, & minimè sunt necessarij) post annexionem tamen debentur integri; quia à legitimo dispensatore assignati sunt eorum ministerio, & ius ad eos percipiendos attributum. Cui tamen prouentus sufficiunt, nihil ampliùs exigere potest. nisi ob iustam causam Ecclesia id permittat. quo modo Episcopis concessum vt in consecratione Ecclesiarum & in visitatione accipiant procurationes, id est, expensas seu alimenta, vt infra n.55. dicetur.

48 Petes Primo, Vtrùm liceat ministris rerum spiritalium pacisci de certo stipendio ad sustentationem, v.g. pro Missis & prædicationibus? Caietanus art.3. putat id solùm ministris pauperibus licere, non autem iis, qui aliunde se possunt sustentare.

An pacisci licitum sit stipendium sustentationis.

Verùm dicendum est, Iure naturæ non esse simoniam, siue sit pauper siue diues. Primò, Quia ministris rerum spiritalium ex iustitia debetur sustentatio, siue sint diuites, siue pauperes: ergo possunt de eo pacisci: quiuis enim potest pacisci sibi dari, quod ipsi iure naturæ debetur. Secundò, Si stipendium à Prælato sit taxatum, poterit illud exigere, etiamsi diues sit, vt etiam fatetur Caietanus; ergo etiam quando non est taxatum: hoc enim non mutat nec extinguit ipsius ius.

49 *Olim fuit illicitum pacisci.*

Notandum tamen, Iure antiquo fuisse simoniam sic pacisci, siue minister esset pauper, siue diues; vt patet ex cap. fin. de pactis, cap. Quæsitum, de rerum permutatione, c. Tua nos.34. de simonia, & cap. Quàm pio.1.q.2. quibus locis prohibetur omne pactum in spiritalibus Huic tamen Iuri per contrariam consuetudinem in quibusdam rebus & functionibus spiritalibus est derogatum vt docet Sotus lib.9.q.6.ar.1. nam passim est ea consuetudo in ecclesia, Prælatis scientibus & conniuentibus; quæ potest facere vt id quod olim erat simonia Iuris humani, iam non sit aut simonia, aut aliàs illicitum. Optandum tamen esset vt hæc consuetudo abrogaretur, quia speciem quamdam negotiationis habet, præsertim apud imperitos. Qui tamen pacisci nunc volunt, debent expressè significare se non pro ipsa functione sacra, sed pro necessaria sustentatione exigere tantum, vt rectè Caietanus monet; ne alij offendantur; & vbi aliquid certi consuetudine vel statuto Prælati est præscriptum, id excedi in paciscendo non debet.

50 *An gratis ministrent.*

Dices. Si Clerici possunt pacisci & exigere hoc stipendium tamquam ipsis ex iustitia debitum, ergo non gratis ministrant.

Respondeo negando consequentiam: dicuntur enim *gratis ministrare*, quia non exigunt quidquam tamquam ministerij pretium; hoc enim tamquam maius omni pretio gratis præstant: vt tamen hoc præstent gratis, requirunt necessariam sustentationem à populo.

Petes Secundò, Quid si nimium exigant pro sustentatione, eritne simonia. 51

Quid si supra sustentationem.

Respondeo. Non fore reuerà, sed præsumetur in foro externo: cùm enim illud stipendium necessariam sustentationem vel communem taxationem superet, videbitur istud auctarium accipi non pro sustentatione, sed vt pretium operis spiritualis, vt insinuat D. Thomas art.3. ad 3. Tamen reuerà solùm erit iniustitia. cùm enim lege iustitiæ solùm debeatur sustentatio, si amplius exigas, erit contra iustitiam.

Sed difficultas superest de labore intrinsecùs sacræ actioni coniuncto, v. g. de labore in faciendo Sacro, in baptizando, confirmando, ordinando, consecrando templo, orando, &c. vtrùm pro eo aliquid pacisci vel exigere liceat? 52

Labor intrinsecus actioni sacræ.

Quidam censent, id licere Ita Adrianus quodlib. 9. ar.1. littera D Idem expressè docet Altisiodorensis 3. p. q pænultima de simonia, Bonauentura dist.25. quæst. vltima de simonia, vbi dicit, *pro labore, qui est in celebratione Missarum, & similibus, posse pretium exigi.* Richardus eadem d ar.3.q.1. dicit, *Episcopum recipere procurationem, dum consecrat Ecclesias tamquam debitam pro labore.* & *Clericos dicentes officia pro defunctis, posse accipere mercedem pro suo labore.* quæstione tertia excipit laborem, qui in administratione Sacramentorum: sed non loquitur consequenter. Armacanus l. 10. quæstionum Armen cap. 50. probat ex Scripturis, laboranti in ministrandis Sacramentis, in officio prædicationis, & similibus, licitum esse pro labore huiusmodi per censum annuum, & oblationes, aliósque modos honestos necessaria vitæ sumere, imò exigere, si aliunde non habeat; quia Numerorum 18. legitur: *Filiis Leui dedi omnes decimas pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.* & infra, *Comedetis eas vos & familiæ vestræ, quia pretium est pro ministerio, quo seruitis in tabernaculo testimonij.* Glossa in cap. Significatum.11 de præbendis, dicit, *sacerdotem posse recipere mercedem pro suo labore, si aliàs ratione beneficij ad illum non teneatur.* Idem confirmatur 1. q.2. cap. finali, ex Concilio Agathensi, vbi dicitur, *Clerici stipendia sanctis laboribus debita secundùm seruitij sui meritum à sacerdotibus consequantur.*

Alij verò docent esse simoniam, si pecunia pro hoc labore exigatur. Ita D. Thomas in 4.d. 25. q 3. art. 2. & Durandus ibidem q.3. num.10. Palud ibidem q. 3. ar. 3. Siluester v. Simonia q.9. Caiet. in ar.3. q.100. Sotus l. 9. q.6. ar.1. Idem tenent Innocentius & Hostiensis in cap. Significatum, de præbendis, & passim Canonistæ. Probatur Primò, Quia hic labor ita coniunctus est actioni sacræ, vt ipsa sine eo nullo modo fieri possit; est enim actio materialis, in qua consideratur inesse sanctitas, nempe locutio, motióque membrorum promanans ab intellectu & voluntate. vnde nihil est aliud quàm ipsa sacra actio: ergo non potest vendi sine iniuria sanctitatis intimè coniunctæ. Secundò, Quia hic labor nullam habet æstimationem inter homines, nisi ex ipsa sanctitate actionis. labor enim, qui obitur à sacerdote in muneribus sacris, non æstimatur, nisi ob gratiam spiritalem coniunctam, vel inde manantem. pro resolutione respondeo &

Aliorum sententia.

Dico Quartò, Vtramque sententiam rectè intellectam veram videri. si enim loquamur de pretio vel mercede sustentationis, sic vera est sententia prior, neque id Auctores secundæ sententiæ intendunt negare, sed solùm loquuntur de mercede quæ præcisè respondeat labori, tamquam rei vendibili, non habita ratione sustentationis, sicut fit in rebus temporalibus. Quòd igitur verè & propriè pro labore, molestia, & temporis impendio, quæ in functionibus spiritualibus subeuntur, liceat exigere mercedem ad sustentationem vitæ & status sui, patet ex illa Domini sententia Matthæi 53

Posse aliquid exigi pro labore, & quo modo.

thæi 10. *Dignus est operarius cibo suo.* & Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Idem repetit Apostolus 1. ad Timoth. 5. At quare dignus, nisi ratione laboris, molestiarum, fatigationum, & impensæ temporis, quæ ipse subit in aliorum commodum. Confirmatur: quia non est dignus mercede temporalis sustentationis ratione bonorum spiritualium, quæ ipse aliis confert, neque ratione actionis sacræ quam confert: si enim hæc omnia posset conferre sine labore, & absque temporis detrimento, non posset exigere sustentationis stipendium, imò esset vera simonia Iuris diuini. Nam rem temporalem, nempe sumptus alimentorum, exigeret pro re purè spirituali. ex quo perspicuum est, esse magnum discrimen inter actionem sacram, qua parte sacra est, & qua parte est laboriosa, requirens tempus, & impediens alias functiones lucrosas, quibus alioquin incumbere quis posset. quatenus enim sacra est, non efficit dignum mercede temporali, nec vllum ius tribuit exigendæ compensationis, quatenus autem laboriosa & diuturna, & consequenter aliorum lucrorum impeditiua, efficit propriè dignum pretio ad sustentationem necessario, & ad illud ius tribuit non minùs quàm labor in re temporali. Si enim ei qui in commodum alterius in negotio temporali vires suas impendit, labores & fatigationes sustinet, tempúsque insumit, ea iustitia debetur merces; cur non etiam ei, qui eadem facit in negotio spirituali salutis? Quòd si operarius mercede dignus est, certè ipsum quoque opus modo prædicto spectatum, dignum est pretio ad sustentationem necessario. nam operarius propter opus dignus est. hac igitur ratione qui facit Sacrum in gratiam alterius, qui concionatur, confessiones audit, &c potest exigere aliquid temporale ad se alendum pro suo labore & tempore impenso, absque vitio simoniæ. Verùm quia non omnis labor qui in singulis actionibus ponitur, meretur integram illius diei sustentationem, seruandum est id quod vsu receptum est, & à Prælatis approbatum vel constitutum. Quòd si iam habent ob talia ministeria impensas debitas quibus se alant, v. g. ex beneficio, peccabunt contra iustitiam, si aliquid amplius exigant causa sustentationis, & præsumitur in foro externo simonia. verè tamen non erit simonia Iuris diuini, si solùm ratione laboris, non autem ratione sanctitatis rei id exigant, vt suprà n. 51. dictum est. Erit tamen simonia Iuris humani, si id faciant contra prohibitionem Ecclesiæ vsu receptam & vigentem. Aduerte tamen, etsi labor iam dictus dignus sit mercede & pretio ad sustentationem necessario, & pro eo merces exigi possit, quæ veræ mercedis rationem habeat; non tamen posse dici propriè venalem aut vendibilem. Ratio est, quia illud solùm censetur vendibile, quod aliquo modo in alterum transferri potest, vt ipse inde aliquid commodi percipiat, vt patet in cultore vineæ, cuius laboris commodum transit in dominum vineæ. at labor secundùm se non potest in alterum transferri, nec alteri esse vtilis, sed solùm ratione actionis cui coniungitur: quæ actio vendibilis est ratione commodi quod per eam in alterum transit, si tamen hoc commodum vendibile sit. Itaque labor non est vendibilis, nisi ratione actionis cum qua censetur quid vnum; actio verò non est vendibilis, nisi ratione commodi seu effectus qui ex illa alteri prouenit. vnde si illud commodum sit spirituale & inuendibile, actio quoque & labor inuendibilis est. Et hoc tantùm probat ratio Durandi, cùm ait: *Concomitantia illa, maximè quæ inseparabilia sunt ab administratione Sacramentorum (vt labor corporalis) nullo modo vendi possunt sine vitio simoniæ, quia labor operantis numquam cadit sub venditionem, sed solum opus, etiam in purè corporalibus,* &c. Vnde concludit, *cum opus quatenus alteri vtile non est vendibile, nec laborem vendibilem esse.* quæ omnia sunt verissima, nec aliud videntur velle ceteri Doctores secundæ sententiæ, nec amplius probat primum argumentum ibi allatum. Verùm etsi labor ille vt commodus alteri in cuius gratiam fit, non possit vendi, nec tribuat ius ad exigendam mercedem, nec secundùm eam considerationem reddat ministrum dignum cibo aut sustentatione: hinc tamen non sequitur quin secundùm aliam considerationem, nimirum vt fatigationem & molestiam ministro adfert, & tempus requirit, & vires in commodum alterius intendit & exhaurit, dignus sit mercede, & debeat compensari. Quamuis enim labor secundùm hanc considerationem non sit æstimabilis vt res vendibilis, est tamen æstimabilis secundùm se, vt incommodum quoddam, quod in gratiam alterius subitur, abstrahendo à conditione actionis aut vtilitatis quæ inde alteri prouenit. hac enim ratione est dignus mercede & compensatione.

Laborem istū non esse propriè venalem.

54

Quod etiam ex eo confirmari potest, quia quando ipsa actio & commodum eius vendi potest, vt cùm quis excolit agrum alterius, magna habetur ratio laboris subeundi, ita vt ratione illius æstimatio crescat: imò interdum parui æstimatur actio eiúsque vtilitas per se, sed ratione laboris & temporis, magni, vt si litteræ in longinquum per loca difficilia sunt deferendæ. labor itaque æstimari potest præcisè secundùm se, ita vt quicumque talem laborem in commodum alterius subit, siue in re temporali, siue in re spirituali, dignus sit mercede ad sustentationem necessaria, idque pro ratione temporis, & conditione personæ, & laboris (quem actio requirit) magnitudine. Vnde negandum est quod assumitur in secunda ratione. Etsi enim verum sit illum laborem in ratione rei vendibilis & commodæ alteri non æstimari nisi ex actionis sanctitate, & sic pro eo nihil peti posse, id tamen non habet locum secundùm aliam considerationem, vt ostensum est. Quare qui intuitu solius laboris modo prædicto petit mercedem ad necessariam sui sustentationem, non committit simoniam Iuris diuini: quia seposita alia compensatione, hac mercede est dignus, eique debetur. Posset tamen Ecclesia prohibere, ne is qui aliunde se alere potest, quidquam possit exigere: & tunc esset simonia Iuris humani. Qui verò intuitu suæ actionis sacræ, quatenus est commoda alteri, aliquid exigit, committit simoniam Iuris diuini, quia sanctitatem sui operis vendit.

55 *Procurationes Episcoporum.*

Ex his patet, Episcopos & Archiepiscopos non committere simoniam quando exigunt procurationes, seu expensas *pro consecratione Ecclesiarum*, & *pro visitatione*: quia accipiunt in stipendium sustentationis, Iure id concedente, vt patet cap. Cùm sit Romana. 10. de simonia, vbi dicitur, *pro consecratione Ecclesiarum nihil posse exigi præter procurationes.* & cap. Romana. 1. §. Procurationes, de censibus, in 6. vbi dicitur, *procurationem pro visitatione debitam, non esse recipiendam in pecunia, sed in victualibus, idque moderatè.* Ibidem & cap. sequenti graues pœnæ contrà facienti imponuntur, nempe vt intra mensem restituat duplum, (etiamsi muneris nomine datum sit) sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ: & vt nulla remissione vel condonatione possit hoc onere liberari: tamen cap. Felicis, proximo, permittitur vt possit recipere procurationem in pecunia, si offerant eam visitanti, sed vno die non posse recipere nisi vnam procurationem, etiamsi plura visitauerit loca: etsi nunc multis in locis consuetudo permittat tot accipi procurationes, quot loca visitantur, vt notat Glossa. Pro ordinatione, confirmatione, & similibus nihil possunt exigere: quia Iure non permittitur, cùm decorè fieri nequeat, maximè cùm largum stipendium sustentationis Episcopatui sit annexum.

Pœna contra excedentes.

DVBITATIO IX.

Vtrùm Prælati possint aliquid exigere pro dispensatione in votis, iuramentis, impedimentis matrimonij, aut quibusuis legibus Ecclesiasticis.

RESpondeo & dico Primò, Simoniam esse si pro huiusmodi dispensationibus aliquid exegerint.

96 *Est simonia.* Notandum est Primò, In his actibus nihil esse laboris vel molestiæ præuiæ, aut comitantis extrinsecùs annexæ, aut intrinsecùs coniunctæ: neque etiam per eos impediuntur alij actus, ex quibus lucrum capi queat. Itaque hi tituli hîc locum non habent vt in superiori quæstione.

Secundò, Certum est, nihil accipi posse in pretium seu compensationem talis dispensationis, quia est vsus spiritalis potestatis, qui vendi non potest, sicut nec vsus gratiarum gratis datarum, vt doni prophetiæ, vel miraculorum.

97 *Pro dispensatione nihil possunt accipere Prælati.* Tertiò, Certum est Prælatos inferiores nullo titulo quidquam accipere pro his actibus posse. Ita D. Thom. a. 3. ad 3. & communiter DD. Probatur; quia à Iure non permittuntur quidquam exigere, nisi procurationes pro consecratione Ecclesiarum & visitatione, vt iam dictum est. Deinde quia Concilium Trident. sess. 25. cap. 18. De reform. id expressè prohibet. *Si*, inquit, *vrgens iustáque ratio, & maior quandoque vtilitas postulauerint cum aliquibus dispensandum esse, id causâ cognitâ, ac summa maturitate atque gratis à quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum: aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur.*

Aduerte tamen, posse Episcopum imponere onus largiendi eleemosynam pauperibus vel Monasterio: tantùm enim prohibet Concilium, ne ipse inde commodum temporale captet.

98 *Pontifex potest.* Quartò, Summus Pontifex potest à simonia excusari, etiamsi causâ dispensationis aliquid accipiat, modo illud non in pretium dispensationis, sed veluti in quamdam mulctam, per quam alter compenset recessum à communi lege, exigat. *Exemptio à lege communi, alio opere compensanda.* Probatur, quia cupienti sibi concedi exemptionem à lege, licitum est imponere aliquod onus, quo compenset hanc deformitatem, v. g. vt soluat aliquam pecuniam ad piam causam, vt ieiunet, vt peregrinationem suscipiat: quod etiam Episcopi facere possunt: decet enim hanc exorbitantiam aliquo modo compensari & sarciri, & huiusmodi oneribus homines, veluti repagulis, intra leges communes coërceri. potest autem Pontifex hanc pecuniam suis necessitatibus applicare: quia nemini est debita, nisi cui ipse eam attribuerit. Idem possent Episcopi, nisi ipsis Iure positiuo esset prohibitum. Vnde si alicubi esset contraria consuetudo iam legitimè præscripta, vel Pontifice sciente & non contradicente per aliquot annos recepta, non esset damnandum simoniæ.

99 *Obiectio.* Dices. Pontifex decreta Concilij confirmauit: ergo tenetur illorum vi directiua.

Resp. Hinc tantùm sequitur, Pontificem non posse quidquam pro suis vsibus exigere: (nisi subsit iusta causa) alioquin peccabit, saltem venialiter, non conformans se in hoc decreto aliis Prælatis.

Fideles possunt excusari. Notandum est, fideles obtinentes huiusmodi dispensationes, & aliquam pecuniæ summam Prælatis exigentibus persoluentes, excusari à simonia, partim ratione ignorantiæ inculpatæ, partim quia dant in sustentationem Prælatorum & officialium; vel saltem in quamdam redemptionem vexationis, (præsertim si exigatur dispensatione iam obtenta) nullo modo volentes emere ipsam dispensationem. Hoc modo excusari possunt ante Concilium Tridentinum, qui soluebant aliquid Episcopo titulari in collatione Ordinum, qui abusus iam in plerisque locis est sublatus, quamuis & ipsi Episcopi propter consuetudinem excusari potuerint. etsi enim sit abusus, eò quòd speciem mali habeat, tamen non est absolutè malum, seposito Iure positiuo.

Petes, Vtrùm committant simoniam, si aliquid exegerint pro ferenda excommunicatione vel alia censura. Ratio dubitandi est, quia hîc non aliquid spiritale conferunt, sed auferunt: ac proinde non videtur hîc esse locus simoniæ. Respondeo, Committere simoniam: quia excommunicare est vsus potestatis spiritalis, non minùs quàm ab excommunicatione absoluere. Vnde Prælatus, si intuitu illius vsus exhibiti in gratiam alterius, qui v. g. suum debitorem vel aduersarium, à quo iniuriam patitur, hac pœna compelli petit, aliquid exigat, simoniam Iuris diuini committit. Cùm enim hîc nullus labor vel modicus subeundus sit, ratione cuius videatur aliquid ad sustentationem posse exigi, solùm superest illa actio spiritalis, quæ vendibilis non est. Nec refert quòd commodum per illam proueniens ei, in cuius gratiam fit, sit temporale, nimirum quòd alter cogatur soluere, vel abstinere ab iniuria. quia sufficit illam actionem ex parte sui principij vnde procedit, atque adeò in seipsa spiritalem esse: sic enim efficitur inuendibilis, etiam vt alteri vtilis: sicut vsus gratiæ sanitatum, qui alteri maximum commodum temporale adfert, inuendibilis est, nec quidquam pro eo exigi potest. sicut enim hoc commodum temporale non præstatur nisi per actionem spiritalem: ita neque venditur, aut exigitur pro eo pecunia, nisi vt in illa actione tamquam in causa continetur.

Aduerte tamen, si ex vsu potestatis spiritalis graue incommodum proueniret vtenti, v. g. odia, calumniæ, pericula vitæ, famæ, fortunarum, &c. seposito Iure positiuo, non fore simoniam, si aliquid eo intuitu exigitur. Tunc enim nihil exigitur pro vsu potestatis spiritalis, sed pro incommodo, quod ipse patitur & subit, vtendo illa potestate. Atqui honor rebus spiritalibus debitus non postulat, vt dum quis in commodum alterius illis vtitur, non se curet seruari indemnem. Simili modo sacerdos periculo grauis incommodi se exponens faciendo Sacrum, posset illud æstimare absque vlla rei sacræ iniuria.

DVBITATIO X.

Vtrùm Episcopi vel eorum officiales possint aliquid exigere pro litteris Ordinis suscepti, vel dimissoriis, vel sigillo.

Respondeo & dico Primò, Nec Episcopos, nec eorum ministros (exceptis) Notariis quidquam posse pro his, etiam sponte oblatum, accipere: si contrà fecerint, contrahent simoniam, saltem Iuris humani. 60 *Soli Notarij possunt pro litteris aliquid exigere.*

Prior pars est expressè Conc. Trident. sess. 21. c. 1 de reform. *Nihil*, inquit, *pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, nec pro litteris dimissoriis, aut testimonialibus, nec pro sigillo, nec alia quacumque de causa, etiam sponte oblatum, Episcopi & alij Ordinum collatores, aut eorum ministri quouis prætextu accipiant.* vnde patet, ne expensas quidem exigere posse, sicut in consecratione Ecclesiarum & visitatione.

61 Altera verò, *fore simoniam*, colligitur ex eodem loco Concilij: quia prohibet hæc, eò quòd prauitati simoniacæ faueant; & infligit pœnam excommunicationis ipso facto, olim Iure statutam. Idem patet ex Concilio Bracar. II. c. 3. vbi dicitur, *De ordinatione Clericorum Episcopi nulla munera accipiant, sed sicut scriptum est, Gratis accepistis, gratis date, &c. quia antiqua definitio Patrum ita de ecclesiasticis ordinationibus statuit dicens: Anathema sit danti & accipienti.* vide cap. 22. Placuit 1. q. 1. Gregorius I. cap. 4. Sicut Episcopum. 1. q. 1. *Sicut Episcopum non decet manum, quam imponit, vendere, ita minister vel Notarius non debet in eius ordinatione vocem suam vel calamum venumdare.* ibidem tamen permittit *sponte oblatum* accipi: quod tamen Concilium Trident. prohibet, & meritò, quia non censetur quid facilè tunc sponte dari, maximè ante ordinationem: & facilè persuaderet sibi cupiditas, sponte dari quod coactè offertur. *Sponte oblatum.* Non tamen erit simonia, si verè sponte detur, & vt tale accipiatur; quia cessat pactio & ratio debita, quæ necessaria ad simoniam.

62 *Notarij.* Excipiuntur à Concilio Tridentino *Notarij*: sed in iis tantùm locis vbi est consuetudo aliquid accipiendi, & nullum salarium pro exercendo officio est constitutum. hic enim pro singulis dimissoriis & testimonia-

libus

libus litteris possunt accipere decimam partem aurei, non ampliùs, id est, sex asses; dummodò Episcopo nullum inde emolumentum obueniat. Quòd si eis salarium sit constitutum, simoniam committent aliquid accipiendo. Similiter si amplius acceperint. Nec potest eis suffragari contraria taxa, aut consuetudo, etiam immemorabilis; quam Concilium dicit esse corruptelam, prauitati simoniacæ fauentem: adducens, *Qui secus fecerint, tam dantes, quàm accipientes, vltra diuinam vindictam, pœnas à iure inflictas ipso facto incurrant.* Hæc pœna est excommunicatio, vt patet ex 2. Concilio Bracarensi cap. 3. Quod de dantibus dicitur, intellige de iis qui sponte dant; secùs qui coactè, iam obtento ordine.

Dantes qui excusandi.

Aduerte tamen, his non obstantibus, multis locis amplius exigi: vbi sanè dantes omnino excusandi sunt; non enim est mens Concilij vt litteris illis careant. fortè etiam accipientes excusari possunt consuetudine; quæ etsi corruptela videatur ob speciem mali, tamen per se mala non est; quamuis meritò per Episcopos vt corruptela tolli deberet.

63 *Prælati tenentur dare stipendia suis ministris.*

Dico Secundò, Prælati qui habent reditus sufficientes, tenentur lege Iustitiæ suis officialibus iusta stipendia assignare, ne cogantur pro hisce ministeriis à subditis aliquid exigere. Ita docet Sotus l. 9. quæst. 6. art. 1. Probatur, quia Prælatis non sunt assignati tanti prouentus tot millium aureorum, vt ipsi soli inde viuant; sed vt etiam ministros suos, qui ad pastoralia munia ipsis sunt necessarij, sustentent. Porrò ministri, quibus salarium debitum est assignatum, peccant, etiam contra iustitiam, aliquid amplius exigendo. Verùm in his omnibus magnam vim habet consuetudo præscripta.

DVBITATIO XI.

Vtrùm pro omissione actus spiritalis aliquid dare vel exigere sit simonia.

64 *Dare pro omissione, non est simonia.*

Respondeo & dico Primò, Non esse id propriè simoniam. Huius sententiæ dicitur fuisse Melchior Canus & Franciscus Victoria. ratio est, quia nuda omissio actus spiritalis, non est qoid sacrum & supernaturale: ergo dum pro eo aliquid exigitur, non exigitur pro re sacra: vt si aliquid accipias, vt omittas Sacrum, vt non ordines, non confirmes, non absoluas, non baptizes, non excommunices, non suspendas, non subiicias interdicto. Imò interdum potest quis pecuniâ induci vt hæc omittat, v. g. ne eligat eum, quem scio ineptum, vel hæreticum; ne absoluat impœnitentem, ne celebret dum est in statu peccati. quod si fiat vt alteri noceatur, erit quidem graue peccatum, non tamen propriè simonia.

Nec obstat cap. Nemo presbyterorum. 14. de simonia, vbi dicitur, *simoniacum esse pretio vel fauore celare peccatorem, vel reconciliare non pœnitentem, vel dignè pœnitentem à reconciliatione remouere.* quia nomen *simonia* ibi accipitur generatim & largè, quo modo collatio beneficij facta carnali affectu vel precibus interdum simoniaca dicitur; vt patet cap. 114. Ordinationes. 1. quæst. 1. Eodem modo collatio facta timore, vocatur simoniaca à D. Thoma in 4. vt notauit Victoria num. 55. certum enim est, fauore celare peccatorem, seu non deferre, non esse propriè simoniam: imò neque si pretio fiat. quia deferre vel non deferre, non sunt actus spiritales, sed ciuiles. per accidens autem est quòd referantur ad corruptionem fratris, vel punitionem; modò non ideò pluris æstimentur; vt patet ex dub. 8.

Dices, Quædam omissiones sunt vsus potestatis spiritalis, vt patet cùm quis pœnitentem & confessum non vult absoluere. ergo erit simonia si aliquid pro ea detur, vel exigatur. Respondeo, Numquam pura omissio, de qua nos loquimur, est vsus potestatis spiritalis. Vnde diximus, *nudam omissionem actus spiritalis* non esse quid sacrum. Vt omissio censeatur vsus spiritalis auctoritatis, requiritur vt quis ex auctoritate aliquem repellat, vel saltem vt illi omissioni actus spiritalis censeatur coniunctus. v. g. Si quis audita confessione alicuius illum repellat tamquam indignum, & sic deneget absolutionem, est actus spiritalis, & sic erit simonia Iuris diuini pro tali omissione in fauorem alterius facta aliquid accipere. quo modo facilè intelligi potest dict. cap. Presbyterorum: & sic *simonia* quo ad hunc casum poterit ibi propriè accipi. Non tamen erit vera simonia, si Sacerdos non repellat, nec iudicet indignum, sed dissimulanter se subducat, vel alio astu omittat absolutionem: sic enim non vtetur sua auctoritate. Similiter si Prælatus qui excommunicauit, pœnitentem repellat, tamquam indignum, nolendo absoluere, vel etiam moras sine causa nectat, erit simonia. Nam huic omissioni coniuncta est continuatio effectus prioris sententiæ; & ita omittendo, assiduè & voluntariè censetur suæ auctoritatis sententia excommunicatum lædere. Sicut Prætor aliquem vinctum tenens, postquam venit tempus quo tenetur illum soluere, si omittat; positiuè eum lædit vsu publicæ potestatis. Itaque hoc ipso quo datur aliquid pro tali omissione, datur pro continuatione læsionis, & consequenter pro continuato vsu illius potestatis.

65 *Habet simonia imaginem.*

Dico Secundò, Huic tamen contractui, quo aliquid datur vel exigitur pro omissione actus spiritalis, si fiat sine iusta causa, coniuncta est quædam turpitudo simoniæ affinis. ratio est, quia dum exigitur vel offertur pretium pro dimissione actus spiritalis, tacitè insinuatur actum illum esse vendibilem; si enim est æstimabile pretio ipsum non fieri, etiam æstimabile pretio videtur ipsum fieri. quare committitur irreuerentia in rem sacram per hunc contractum. Quia tamen contractus non fit de re ipsa sacra, non est propriè simonia: non enim est rei sacræ venditio, sed est contractus, quo insinuatur rem sacram esse vendibilem: quod in eius iniuriam cedit. Ex quibus patet, accedente præcepto Ecclesiæ quo vetetur acceptio vel oblatio pecuniæ pro huiusmodi omissionibus in reuerentiam sacrarum functionum, facile in huiusmodi fore simoniam Iuris humani.

Dixi, *si fiat sine iusta causa.* quia in multis casibus licitum est aliquid dare ministro ecclesiæ vt aliquem actum spiritalem omittat; modo illa omissio non sit connexa vsui spiritalis potestatis, vt suprà n. 64. dictum est. Possumus enim iniurias Dei pecunia oblata impedire. Idem dico de grauissimis iniuriis proximi, quæ aliter auerti nequeunt; vt si vellet aliquem iniustè excommunicare. Ipse tamen pecuniam licitè non potest exigere, nisi fortè in casu pro damni vel incommodi compensatione, quod omittendo subiturus esset.

DVBITATIO XII.

Vtrùm pro ingressu Religionis aliquid dare vel accipere sit simonia.

66 *Si pro statu religioso datur, est simonia.*

Respondeo & dico Primò, Simonia est si pro ipso statu religioso aliquid offeratur vel accipiatur. est certa & communis DD. quia hic status est res omnino supernaturalis & cœlestis.

Allicere ad Religionem muneribus.

Petes, Vtrùm idem dicendum sit, si donis & muneribus intendam te pertrahere ad religionem Catholicam, vel ad meum Monasterium?

Respondeo, Si solum intendam allicere animum, vt sponte hæc complectaris, certum est non esse simoniam: licitum enim est beneficiis allicere ad salutem & salutaria omnia: modò tamen absit scandalum, ne videantur pretio fieri Christiani vel Religiosi. Si verò intendam absolutè obligare, videtur esse simonia, vt insinuatur cap. 2. Quam pio. 1. quæst. 2. vbi dicitur, *Nusquam legimus Domini discipulos, vel eorum ministerio conuersos, quempiam ad Dei cultum, muneris interuentu prouocasse.* Sed verius puto non esse

Quid si intendam obligare.

 propriè

Digitized by Google

propriè simoniam, quia pro temporali non obligo illum, vt mihi, vel alteri meo nomine, det aliquid spiritale: sed vt sibi ipsi consulat, & salutaria amplectatur. Confirmatur, quia turpitudo illius actus non est sita in eo quòd spiritale comparetur pretio temporali: alioquin ne sub conditione quidem obligari quis posset, nimirum vt vel ingrediatur Religionem, vel refundat 100. aureos quos in hunc finem ei dedi. Quando enim agitur de comparanda re spiritali, ne hoc quidem modo obligatio potest interuenire. At satis constat illud non esse illicitum, vt statim dicemus, & vsus quotidianus probat. Consistit igitur illius actus deformitas in eo quòd homo pretio temporali obligetur ad id quod liberè & ex affectu salutis animæ, non commodi temporalis, capessi debet. Vnde in aliis rebus spiritalibus admitti potest hæc absoluta obligatio absque vitio simoniæ, v. g. vt talibus diebus facias Sacrum, tali loco, in tali altari, &c. ergo non est hic propriè simonia, saltem Iuris diuini. Cauendum tamen est tum propter scandalum, vt dictum est; tum quia Religionis professio debet esse libera. vnde non potest ita obligari quin possit resilire, si in probatione viderit sibi non conuenire.

67 Simili modo non potest Monasterium inops pacisci cum opulento, vt pro Prælato, quem illi suppeditat, certam pecuniam rependat; qui est casus dicti capitis, Quàm pio: quia reuera hic datur spiritale pro temporali. Vnde etiam simonia, si Monasterium sui commodi spiritalis vel temporalis causâ, muneribus aliquem absolutè ad ingressum obstringeret; daret enim temporale, vt ipse in gratiam & commodum ipsorum capesseret spiritale. secùs si non absolutè. nam potest quis ali in studiis vel accipere commoda à Monasterio, ea lege vt posteà ingrediatur, vel si noluerit, teneatur illos sumptus refundere; si autem ingressus fuerit, liber sit ab hac obligatione. Patet, quia licet mutuare sub conditione, vt non tenearis restituere, si religionem ingressus fueris; tenearis verò si non fueris: nihil enim hic datur pro ingressu Religionis tanquam pretium, sed datur gratis, & ingressus Religionis requiritur tanquam conditio, vt donatio vim habeat: quo modo etiam legatum quoduis relinqui potest.

Licitum obligare alternatiuè.

68 Dico Secundò, Si Monasterium est opulentum, videtur esse simonia saltem Iuris ecclesiastici, exigere aliquid pro sustentatione ingredientis. Docet hoc D. Thomas in 4. d. 25. q. 3. art. 2. ad 7. vbi ait, *Si sine grauamine Monasterij possit recipi nouitius, simoniacum est aliquid exigere.* Adrianus quodlib. 9. litera V. Victoria relect. de simonia p. 2. n. 12. vbi dicit omnes DD. sentire hoc esse simoniam. Probatur Primò, Quia ius viuendi de bonis Monasterij sic est annexum professioni sicut præbenda officio ecclesiastico: ergo sicuti pro præbenda non potest quidquam exigi, ita neque pro iure sustentationis.

Si Monasterium est opulentũ, videtur simonia.

Quidam negant antecedens, Quia, inquiunt, Monachi olim non habebant ius viuendi ex bonis communibus, sed solùm ex opere manuum. Deinde Monasterium non tenetur monachum alere lege iustitiæ; sed solùm ex misericordia.

Habent ius ad alimenta.

Sed contrà. Quia etsi olim non habebant ius, quando se omnes labore manuum sustentabant; tamen modò postquam Monasteria ad sustentationem fratrum sunt copiosè dotata, & auctoritate Ecclesiæ sic instituta, non video cur singuli Religiosi ius non habeant ad alimenta cæteraque necessaria. & cur Monasterium non teneatur lege iustitiæ singulos alere, cùm singuli sint pars illius communitatis, quæ illorum bonorum dominium, vel certè liberum vsum habet. Idem tenet Nauarr. 2. commentar. 2. de Regular. n. 29. 65. & alibi.

Secundò probatur, Quia vel exigitur aliquid pro ipso statu, vel pro iure alimentorum: si pro statu, est expressa simonia iuris diuini: si pro Iure alimentorum, cùm hoc ius sit debitum ratione status, censetur velle vendere ipsum statum, ex quo hoc ius prouenit, sicut dictum est de beneficio, dubit. 2. & 4.

69 Notandum tamen quosdam sentire, hîc oullam esse veram simoniam, quando pecunia solùm pro sustentatione exigitur, sed solùm præsumi in foro externo. Ita Siluester v. Simonia, quæst. 15. Toletus lib. 5. cap. 89. Sotus lib. 9. de Iustit. quæst. 6. art. 2. ad quartum, & multi alij recentiores. Confirmatur, quia non exigitur temporale pro spiritali tamquam pretium; sed solùm requiritur tamquam conditio vt Monasterium accessu aliorum non grauetur, cùm enim bona sint communia, neque certi prouentus singulis professis sint attributi, fit vt opes communitatis, respectu singulorum, minuantur aliorum ingressu, neque tam commodè possint recipi pauperes, qui aliàs bene idonei. ad hoc igitur cauendum paciscuntur cum iis, qui opes habent, vt infetant alimenta: quæ ratio non habet locum in beneficiis. Itaque non exigunt pro iure alimentorum propriè, sed damni vitandi causa; & ne illorum accessu, pauciores alij possint admitti. hæc ratio benè ostendit, non esse simoniam Iuris diuini. Quod tamen aliquo modo sit simonia, videtur posse conuinci ex Canonibus, qui absolutè prohibent aliquid exigi ab ingredientibus, vel pactum fieri, & puniunt tum dantes, tum accipientes: hos enim iubent suspendi ab executione ordinis & officij, illos verò ad aliud Monasterium transferri; vt patet cap. Veniens ad nos. 19. & cap. Dilectus. 30. de simonia, & Extrauag. prima de simonia, vbi suspenduntur Conuentus & Capitula; quæ pastus, vel prandia, vel similia in Religionis ingressu, etiam ex consuetudine, (quam dicit esse corruptelam) exigunt; & illi, qui hæc dant, excommunicantur. Neque dici potest, Canones loqui ex præsumptione: quia potiùs præsumendum est illa exigi non pro statu spiritali, sed vel ad leuamen Monasterij, vel tamquam conditionem, vt recreetur Conuentus in illis veluti nuptiis spiritalibus, & vt tractentur amici. non enim arbitrandum est illos velle pessimo modo facere, quando minùs malus suppetit. Probabilius dici 70
posset, olim fuisse simoniam Iuris humani, & adhuc esse, vbi illi Canones vigent; vbi verò longa consuetudine contrarium seruatur, illam simoniam desiisse. Semper tamen speciem simoniæ retinet, & verum auaritiæ est signum.

Quidam dicunt non esse simoniam.

Videtur non esse simonia, vbi longa consuetudo contrariũ seruat.

71 Dico Tertiò, Si Monasterium inopia premitur, ita vt non possit plures sustentare, non est simonia, pacisci cum ingredientibus de sustentatione. Ita D. Thomas quæst. 100. art. 3. ad 4. & in 4. Sentent. loco citato, Siluester suprà quæst. 15. Idem tenent Victoria, Sotus, Caietan. Nauarrus, Ioannes Medina, & alij plerique. Ratio est, quia hic nihil spiritale vendi censetur; illa enim pecunia solùm requiritur vt conditio quædam necessaria, vt alij Religiosi non grauentur: non enim par est vt maiorem inopiam subeant causâ eorum qui petunt admitti, quando hi ipsi facilè possunt istud incommodum auertere. Nec obstat cap. Quoniam. 40. de simonia; quia ibi agitur de Monasterio, quod falsò prætendebat paupertatem, vt notauit Siluester. Dici etiam potest, Iura antiqua in Monasteriis tenuibus per contrariam consuetudinem esse abrogata.

72 Circa prædicta Notandum Primò, Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 3. de reformatione Regul. statuisse, *vt in Monasteriis & domibus tam virorum quàm feminarum, is tantùm numerus constituatur & conseruetur, qui ex propriis reditibus Monasteriorum vel consuetis eleemosynis commodè possit sustentari.* Vnde Superiores, & illis negligentibus, Ordinarij deberent hunc numerum constituere, & non permittere vt plures admittantur, & consequenter ne fiant pacta de alimentis, aut de dote: (sic enim in Monasteriis feminarum vocari solet) quamuis enim Concilium hoc expressè non prohibuerit, tamen sequitur ex illius decreto, estque Iure antiquo vetitum.

Dispositio Concil. de numero.

73 Notandum Secundò, Non videri peccatum, saltem mortiferum, si plures admittãtur vbi hic numerus nondum est constitutus, aut si paciscantur de dote, quando

do Monasterium est tenue: quia decretum illud nondum videtur receptum, & vsus contrarius non est contra rectam rationem,& Congregatio Cardinalium nihil ausa est hac de re definire, sed censuit ad Summum Pontificem deferendum.

Nec obstat cap. Periculoso, vnic. §. Sanè, de statu Regul. in 6. *Districtiùs*, inquit Pontifex, *prohibemus, ne in Monasteriis Ordinum non mendicantium aliquæ recipiantur in sorores, nisi quot poterunt de ipsorum Monasteriorum bonis siue prouentibus absque penuria sustentari: si secùs actum fuerit, irritum decernentes.* quia responderi potest, Illa, quæ inferuntur, hoc ipso fieri bona Monasterij, & sic eam, quæ admittitur, ali posse de bonis Monasterij. Deinde non videtur vsu receptum; quia passim ignoratur dispositio huius Canonis.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm sit simonia, exigere pretium pro doctrina Theologica.

74 RESpondeo & dico Primò, Exigere aliquid pro doctrina Theologiæ naturalis seu metaphysica, non est simonia. est ferè communis DD. Probatur, quia hæc doctrina non est res supernaturalis, sed est actus naturalis intellectus, voce explicatus, adducens alterum ad cognitionem naturalem: ac proinde non est materia simoniæ. Vnde potest æstimari non solùm ea labore, qui ponitur in studendo, sed etiam ea sublimitate rei & veritatis, ad quam mentem alterius eleuat, eoque ampliùs exigi, quò veritas illa est sublimior, magisque abdita, vt dictum est dubit. 1. vnde videmus, professionibus sublimioribus maiora esse constituta auctoramenta. Idem sequitur ex sententia Altisiodorensis, & Alexandri de Ales, qui dicunt scientiam vendi non posse, laborem docendi posse, quia hic labor non habet æstimationem notabilem, nisi ex re in qua versatur.

75 *Obiectiones.* Dices, Veritas illa est quid æternum & increatum: ergo sine iniuria vendi non potest. Secundò, Non est mea vel tua, sed solius Dei, teste D. Augustino in Confessionibus. Denique omnis veritas seu cognitio veritatis est à Spiritu sancto, teste D. Ambrosio.

Resp. Respondeo, Veritatem esse quid increatum & æternum vt est in obiecto æterno, & vt est in mente diuina, & hac ratione vendi non posse. Vt autem est in mente & in intelligentia docentis & discentis, est quid creatum: non tamen propriè dici potest vendi, ea enim quæ est in docente, vel in actu intellectus illius, non venditur, quia docens, suam cognitionem & veritatem non transfert in discentem, sed sibi eam retinet. ea verò, quæ nascitur in discente, non oritur solâ docentis operâ, vt qui extrinsecùs tantummodò obiectum proponat, sed ex vi luminis intellectus. propriè tamen dici potest vendere suum docendi laborem, industriam, & vocem, quatenus vtilis est ad obiectum tam nobile proponendum, & consequenter concedi potest, veritatem indirectè vendi, videlicet quatenus oritur ex labore & industria docentis, in mente discipuli, & vtilis est ad conuictum humanum, ad dignitatem & nominis existimationem, ad oblectationem, ad opes, ad famam.

Vendit laborē & vocem suam.

76 Nec obstat quod veritas sit virtus intellectus, ac proinde bonum honestum, quod nullam cum bonis temporalibus habet commensionem: quia non venditur quà honestum, sed quà vtile & delectabile.

Ad Secundum, Veritas, quæ est in obiecto, non est mea, ea tamen quæ est in meo intellectu, quodammodò mea est, per quam proponendo obiectum medio sermonis, aliam in mente alterius gigno, pro quo actu mercedem postulo.

Ad Tertium, Omnis veritas est à Spiritu sancto, non tamen per supernaturale donum. etiam sanitas, & vires, & artes a Spiritu sancto sunt.

77 *Pro catechismo.* Dico Secundo, Exigere aliquid pro simplici catechismo seu doctrina & veritate fidei tradendi, tanquam pretium, est simonia. Ratio est, quia hæc doctrina non æstimatur, nisi quatenus disponit ad salutem. Neque ordinariè fit solùm vt res fidei memoria teneantur (qua ratione fortè aliquid exigi posset) sed vt fideles sciant illis vti & applicare ad effectus & mores suos, tum in cultu diuino, tum in Christiana conuersatione componendos. Potest tamen exigi stipendium sustentationis pro labore qui subitur, vt suprà dubit. 8. dictum est.

Dico Tertiò, Si Theologia pro cognitione mysteriorum fidei & Scripturarum diuinitus infusa (qualis erat in Apostolis) accipiatur, exigere aliquid pro eius vsu tanquam pretium, est simonia. ratio est, quia hæc Theologia erat gratia gratis data, qualis naturæ viribus haberi nequit: per hanc enim longè clariùs & certiùs sensus Scripturarum & mysteria fidei penetrabant, quàm vllo studio quis possit assequi. neque solùm consistebat in habitu, sed bonam partem in assistentia Spiritus sancti, pro tempore & loco illuminantis.

Pro vsu diuinæ sapientiæ.

Dico Quartò, Si Theologia accipiatur pro scientia, quæ ex principiis fidei per industriam rationis naturalis deducit conclusiones, pro quibusdam eius actibus pretium accipi potest, pro quibusdam non potest. 78

Theologia scholastica.

Vbi notandum, hanc Theologiam habere quatuor functiones. Prima, Ex principiis fidei deducere conclusiones, siue necessariò siue probabiliter. Secunda, Ex sacris DD. interpretari Scripturas. Tertia, Docere doctrinam Christianam, seu prædicare doctrinam Euangelicam. Quarta, Dare responsa ad pacandas conscientias. Pro tertio & quarto actu pretium exigi non potest. Ratio est, quia hi duo actus immediatè referuntur ad excitandam fidem, spem, charitatem, pœnitentiam, aliósque actus supernaturales, & ad consolationem Spiritus sancti percipiendam: nec aliam habent æstimationem apud Christianos. vnde censentur res sacræ & supernaturales: quia immediatè ad supernaturalia ordinantur, & etiam quia fiunt ab homine, vt est instrumentum Spiritus sancti.

Quatuor functiones Theologiæ. *Pro catechismo, concione, responsis ad pacem conscientiæ.*

Aduerte tamen, non fore simoniam, si pro labore præuio, qui in studendo scribendóque ponitur vt se comparet ad illos actus, aliquid accipiat, quia per accidens illis coniungitur: modò non pluris hunc laborem æstimet, eò quòd ad salutem vel conscientiæ tranquillitatem faciat. posset tamen eum æstimare, si idem ad commoda temporalia valeret, vt quando de contractibus respondetur: sicuti Iureconsultus eò pluris æstimat suum responsum & laborem, quò maior est causa ad quam iuuat. 79

Pro labore præuio.

Verùm si quis benè consideret, nihil est peculiare in illo studio præuio ad conciones vel catechesim. Si enim consideretur vt est vtile iis quorum causa suscipitur, sic nihil pro eo exigi potest, sicut nec pro ipso actu concionandi. quia vtilitas hæc est omnino spiritalis, & sic æstimaretur hoc studium & venderetur ratione commodi spiritalis. Si autem spectetur vt adfert molestiam, & requirit magnam animi attentionem & longum tempus, sic pro illo potest exigi pretium sustentationis. Sed eodem modo potest exigi pro labore ipsius concionis, vt patet ex dictis dubit. 8. num. 53. & 54. Itaque non est hic facienda distinctio inter concionandi actum, & laborem præuium, qui ad illum actum ordinariè requiritur, vel suscipitur.

De primo & secundo actu theologiæ est difficultas. Quidam putant esse simoniam, si pro eis aliquid exigatur. Ita Siluester v. Simonia q. 10. & Paludan. quem Siluester refert. Addit tamen Siluester duas limitationes. Prima est, Si doceatur ex officio magisterij, quia sic est, inquit, actus spiritalis ex parte principij. Secunda, Si ex pacto. Sed probabilius est non esse simoniam. Ita Adrianus quodlib. 9. art. 1. Sotus l. 9. quæst. 5. art. 1. & quæst. 6. ar. 2. Caietan. in art. 3. D. Thomæ, Victoria num. 6. relect. 1. & alij. Ratio est, quia in actu docendi Theologiam vel explicandi Scripturas, non habetur ratio vtrùm prouenit iste actus 80

De primo & secundo actu.

In primo & secundo actu non est simonia.

ex cognitione seu assensu supernaturali, neque verùm immediatè inducat ad assensum supernaturalem, vel ad alios pios motus; sed solùm laboris & sumptus, quo Doctor ad illam cognitionem peruenit: & laboris, quo illam tradit: & vtilitatis, honoris, oblectationis, quæ ex illa prouenire solent.

81 *Obiectio prima.*

Dices Primò, Hæc doctrina versatur circa obiecta supernaturalia, & ad eam concurrit in docente habitus supernaturalis, nempe fides, & ingenerat auditoribus assensum supernaturalem, fide illorum cooperante. Denique dirigit virtutes supernaturales, spem, charitatem, religionem; & fidem ipsam stabiliorem reddit, & mysteria fidei contra infideles tuetur: ergo hæc doctrina est sacra in seipsa, ac proinde inuendibilis.

Resp.

Qua ratione pro doctrina Theo. aliquid possit exigi.

Respondeo, Non negamus quin multa sacra possint huic actui esse coniuncta, sed non ita coniuncta sunt, quin separari possint; vt patet in theologo, qui de aliquo articulo fidei voluntariè dubitat, vel etiam aliquem negat. hic enim fide supernaturali caret: tamen eruditè docere potest. Sicut etiam cantui artificioso coniunctæ sunt preces sacræ, quæ canuntur, tamen pro ipso cantu pretium exigi potest: quia per accidens coniunctæ sunt. Itaque etsi habitus fidei concurrat in docendo, non tamen eius habetur ratio, dum aliquid pro hac doctrina exigitur: sicut nec ratio habetur quòd fidem supernaturalem defendat, aut virtutes supernaturales dirigat, sed solùm quòd intellectum in cognitionem rerum abditissimarum, quæ sine magno labore nequit obtineri, abducat, quæque obtenta, magnam oblectationem, honorem & commoda conciliet. Ob has considerationes Doctor aliquid exigere potest in pretium suæ doctrinæ, æstimando pluris suas operas, quia in sublimiori materia versantur.

82 Nec obstat quòd obiectum sit supernaturale, quia non habetur ratio verùm cognitio, qua illud attingitur, sit supernaturalis, an non, sed solùm quod labore & industria naturali attingatur.

Obiectio 2. pro licentia docendi.

Dices Secundo Titulo de Magistris, per multa capita prohibetur ne aliquid accipiatur pro licentia docendi: ergo docere est actus spiritalis.

Resp.

Respondeo, Negando consequentiam, etsi enim nihil possit accipi pro huius licentiæ concessione, eò quòd ex potestate spiritali procedat: (est enim vsus potestatis spiritalis, sicut dispensatio cum Sacerdote ad Chirurgiam exercendam) taoien pro ipso actu docendi aliquid accipi potest: sicut pro actu medendi. Adde, non solùm de licentia docendæ Theologiæ, sed etiam Grammaticæ & Dialecticæ ibi agi. Puto tamen non fore simoniam Iuris diuini, sed solùm humani, si aliquid pro licentia docendæ Theologiæ vel alterius scientiæ exigeretur, habita ratione lucri quod ex ea professor percipiet: etsi enim concessio huius licentiæ seu facultatis docendi sit vsus potestatis seu iurisdictionis spiritalis, id non refert, quia non est vsus spiritalis seu supernaturalis, sed politicus. Iurisdictio

Vsus politicus potestatis spiritalis.

enim ecclesiastica ad multos actus politicos se extendit, ad quos etiam potestas politica, vt cùm punit crimina sui vel miati fori pœnis ciuilibus, v. g. carcere, inedia, mulcta pecuniaria: cùm priuilegia ad opera lucrosa, quæ ad Ecclesiæ bonum propriè non pertinent, concedit. Itaque cùm pro huiusmodi pecunia exigitur, etsi id possit esse iniquum vel turpe lucrum, vel simonia Iuris humani, non tamen videtur simonia Iuris diuini. Confirmatur: quia quando ius administrationis vel negotij temporalis competit alicui eminenter, nimirum in altiori officio, & ad finem altiorem, transferre illud in alterum, & in eo alteri suas quodammodò vices committere, non est propriè & essentialiter vsus potestatis spiritalis, quà spiritalis est, sed quatenus eminenter etiam est temporalis. Nec refert etiamsi illa potestas respiciat finem spiritalem, v. g. bonum spiritale ecclesiæ vel subditorum, quia etiam respicit bonum temporale, quod non amittit suam æstimationem etiamsi ordinetur ad spiritale. Sic non est simonia Iuris diuini, si Episcopus vel Rector ecclesiæ vendat officium Sacristæ, Oeconomi, Aduocati, Defensoris ecclesiæ: vt suprà dubit. 4. dictum est. quia hæc iura sunt in se temporalia, vtpote ad actus temporales, ac proinde pretio æstimabilia: & eminenter competunt ipsi Prælato. Quare dum ea in alios transfert, translatio illa, quoad suum terminum, est res temporalis, etsi à principio spiritali procedat. Sed per accidens est, quòd a tali principio proueniat. Nam potest fieri absque vlla iurisdictione, vt patet si ipse Sacrista hoc suum officium vendat, & in alterum transferat. Ad hoc enim sufficit dominium rei aliunde non impeditum. Sicut per accidens est calori quòd proueniat à sole, vel ab igne, & ad hunc vel illum à sua causa destinetur finem. Idem dicendum de officio Magistri: quia eadem prorsus videtur ratio, ac proinde idem dixerim de licentia docendi, & de aliis licentiis quæ consistunt in concessione alicuius Iuris temporalis pretio æstimabilis: secùs de illis quæ solùm in dispensatione legis, vt licentia medendi in Sacerdote. dispensatio enim vendi non potest. Confirmatur. Nam licentia docendi ab officio magistri non distinguitur, nisi quòd officium sit ius docendi cum obligatione, licentia sine obligatione. Sed obligatio non quæritur, nec pro ea pecunia exigitur, aut datur, sed solùm pro ipso iure docendi. Vnde Canones tit. de Magistris eodem modo de licentia & de officio docendi loquuntur, & sub grauibus pœnis pecuniam pro illis accipi vetant, idque quia talis eaactio sordida, & contra profectum ecclesiasticum; vt ibidem dicitur, & iubent acceptum restitui: eum tamen, qui licentiam sic obtinuit, non priuant. Itaque satis indicant plus ibi esse iniuriæ & sordium quàm veræ simoniæ.

Dices Tertiò, Docere ex potestate magisterij seu doctoratus, est vsus potestatis spiritualis supernaturalis, vt ait Siluester: ergo est actus spiritalis. 83 *Obiectio 3.*

Resp.

Magisterium, seu doctoratus.

Respondeo, Magisterium non esse potestatem spiritalem seu supernaturalem, sed potiùs naturalem, vt insinuat D. Thomas quodlib. 3. art. 9. duo enim continet, titulum honorificum, seu Ius vt tali titulo compelletur, collatum in testimonium scientiæ, & ius docendi: vtrumque autem est eiusdem ordinis, cuius est ipsa scientia. Itaque cùm ipsa scientia, quatenus studio & labore paritur, naturalis censeatur, etiam testimonium illud humanum & potestas docendi naturalis est, id est, non supernaturalis. Nec refert, quod à Pontifice descendat; quia etiam potestas medendi in Sacerdote est à potestate spiritali, non tamen ipsa ideò censetur spiritalis: & potestas regia potest conferri per potestatem supernaturalem Pontificis, tamen non est supernaturalis. potestas enim supernaturalis iurisdictionis, quæ est in Prælatis, & maximè in capite Ecclesiæ, extendit se ad multa, quæ sunt ordinis naturalis, idque eo modo, quo potestas politica nam potestas Ecclesiæ continet in se potestatem politicam eminenter.

Hic explicatis, dicendum est de quibusdam modis simoniæ circa annexa spiritalibus, vt circa beneficia & pensiones.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm sit simonia, resignare beneficium in fauorem tertij, id est, cum clausula, Non aliter, nec aliàs.

MVlti Doctores censent id esse simoniam, si resignatio fiat in manus Ordinarij. ratio est, quia omnis pactio in spiritalibus simoniam continet. cap. fin. de pactis, & cap. Ea parte 1. de officio Delegati. itaque debere hanc resignationem in manus ordinarij fieri purè & absolutè: posse tamen offerri preces pro aliquo, sed illum non astringi huic conferre. secùs 84

Sententia communior DD. esse simoniam.

verò

verò si fiat in manibus Pontificis, cuius præsentia potest simoniam purgare,& veluti sol tenebras dispellere.Ita Rebuffus.de beneficiis,§. De pura resignatione; addens beneficium resignatum in fauorem coram Ordinario, & ab Ordinario collatum, posse impetrari à Papa, tanquam vacans per simoniam. Idem tenet Nauar.cap.23.num.107. & passim Canonistæ cum Glossa in dictum cap. Ea parte. 22. quam sequuntur aliqui Theologi

85 Alij verò tenent, talem resignationem in manus Ordinarij factam, nullam continere simoniam Iuris diuini vel humani;nec esse licitam; modò is, in cuius fauorem fit, verè sit dignus. Ita Sotus lib.9. quæst.7. artic.2.quem sequuntur multi Thomistæ,& Couarruuias lib.1.variar.cap.5.num.5.& 6. vbi pro hac sententia citat D. Anton. & Siluestrum. Ratio est, quia qui ita renunciat, nihil temporale dat vel accipit pro spirituali; sed solùm indicat se renuntiare,si collator velit conferre Petro, non renuntiare, si nolit. Confirmatur, quia in permutatione licitum est resignare in fauorem,etiam in manus Ordinarij, Clement.vnica, de rerum permutatione:cur non etiam in simplici cessione? Neque obstat, quòd Episcopus videatur obligari. Primò,Quia etiam obligatur in permutatione,si eam admittat. Secundò, Hæc obligatio non est pretio æstimabilis, quando alter est verè dignus. Tertiò, Quia hæc obligatio solùm quæritur vt conditio, nec vllo modo censetur pretium renuntiationis:alioquin etiam censeretur pretium,quando fit cum Pontifice.

Aliorum sententia. Non esse simoniã.

86 Respondeo & dico Primò, Hic nullam esse simoniam Iuris diuini,vt patet es rationibus allatis.

Dico Secundò, Non posse etiam ex Canonibus conuinci esse simoniam Iuris humani: quia nulla propriè hic interuenit pactio: non enim requiritur promissio Prælati, sed solùm fit resignatio sub conditione,quam si Prælatus non acceptat, nihil actum est.

Aduerte tamen plerosque DD. sentire, Episcopum posse acceptare talem resignationem, reiecto modo,& conferre cui voluerit: quia illa clausula habetur pro non adiecta; cùm resignatio in spiritalibus purè fieri debeat. Idem tenet Couarruuias suprà, & dicit esse sententiam communem.

An Episcopus possit acceptare,reiecto modo.

Contrarium tamen puto verius cum Rebuffo, §.de resignatione conditionali,num.7. & sequentibus. Primò, Quia quando fit actus cum aliqua adiectione;non potest pars illius altera recipi, & altera reiici, sed debet totus recipi,vel totus reiici;L.Aurelius.28 §.Idem quæsiit.12.ff. De liberatione legata:vbi vide Bartolum. Secundò, Quia apertè significatur resignationem esse nullam,nisi admittatur cum illo modo: vnde non potest ille modus vel conditio haberi pro non adiecta. Tertiò,Permutatio non valet,nisi beneficium conferatur compermutanti, eò quòd non aliter resignatum sit:Clement vnica, de rerum permutatione: ergo nec renunciatio simplex valebit,nisi conferatur ei in cuius fauorem resignatum est.

Verius non posse.

Si tamen resignans sciret suam resignationem inualidam esse, eò quòd sit contra stylum Curiæ, posset Episcopus illam acceptare,reiecto modo,vt docet Flaminius l. 1. de resignat. q.3.n.65. dicens ita resolutum in Rota. Credo in pœnam illius conditionis contra stylum Curiæ adiectæ.

87 Dico Tertiò, Huiusmodi resignationes, ob imaginem simoniæ, iuxta stylum Curiæ non possunt fieri, nisi in manibus Summi Pontificis.Ita Nauarrus,& Rebuffus suprà,& Flaminius q.3.vnde sequitur, non posse fieri coram Ordinario, saltem eo modo vt Ordinarius se possit obligare:nisi ea priuilegio vel consuetudine id ei sit concessum.

Vnde sequitur, resignationes seu cessiones reciprocas non posse coram illo fieri,v.g.resigno meum beneficium in fauorem tui nepotis:nam præterquam quòd hæc renuntiatio fit in fauorem, continet pactum resignationis reciprocæ, quòd omnino extra casum permutationis est Iure vetitum: vt patet cap. Quæsitum, de rerum permutatione.

Cessiones reciprocæ.

Idem dicendum de resignatione triangulari, vt vocant:v.g.Renuntio meo beneficio in fauorem Petri, vt Petrus suo cedat Paulo,& Paulus cedat suo mihi:fieri enim potest vt Pauli beneficium sit commodius mihi, Petri verò sit commodius Paulo, & meum Petro;quo proposito cupiunt inire dictam resignationem. Esse autem in huiusmodi resignatione simoniam Iuris humani, espressè docet Nauar. in cap. Si quando. de rescriptis.except.4.num.1.& in Enchiridio cap.23.n.100, §. Secundò, quòd. vbi pro eadem sententia citat Raimundum, Angelum, & Siluestrum qui idem in simili casu,vbi tamen minor est imago pactionis simoniacæ, docent. Idem Nauarr. in consil.l.5. con.22.tract.de simonia, reprobat omnes resignationes triangulares & quadrangulares tanquam simoniacas; & dicit eas inducere pœnas Iuris, si compleantur. Ratio est, quia notissimi Iuris est, in spiritualibus omnem pactionem obligantem ad id quod Iure non inest, esse illicitam & simoniacam: vt apertè colligitur cap.fin.de Pactis, vbi dicitur: *In spiritualibus omnis pactio, omnisque conuentio debet omnino cessare.*& cap.Tua nos,de Simonia; & 1.quæst.1.cap.Quàm pio, & alibi sæpè.atqui in permutatione triangulari est pactio obligans ad id quod Iure non inest. nam primus obligat secundum vt resignet in fauorem tertij,& secundus obligat tertium vt resignet in fauorem primi. nullo ergo colore huiusmodi resignationes & permutationes defendi possunt. vide Flaminium lib.14.q.7. num.63. Potest tamen hæc resignatio fieri coram Summo Pontifice, quia non continet simoniam nisi Iuris humani;quam auctoritas summi Pastoris dissipat. Coram Ordinario non potest fieri, ob causam dictam. posset tamen duplici permutatione coram ipso facta, ad eumdem terminum perueniri; vt si ego permutem simpliciter cum Petro, & habito beneficio Petri permutem cum Paulo;sic enim Paulus habebit beneficium Petri sibi commodum, & ego Pauli, quod commodum mihi, & Petrus meum, quod commodum ipsi. 88

Triangula cessio.

DVBITATIO XV.

Vtrùm licitum sit resignare beneficium reseruata pensione.

RESpondeo,Id licitum esse, modò pensio sit moderata, & legitima auctoritate constituatur. est communis sententia, & patet ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Idem confirmat vsus quotidianus. Ratio est,quia sicut Pontifes potest titulo beneficij plures fructus annectere, ita eidem titulo potest fructuum portionem detrahere, & alteri ius ad illos concedere, vel onus soluendi ex fructibus certam portionem ipsi titulo imponere, idque ad vitam resignantis; & tunc ad quem transibit beneficium, ad eumdem transibit onus soluendæ pensionis. Itaque resignare beneficium reseruata pensione, nihil est aliud quàm resignare sub ea lege & modo, vt Superior partem fructuum à beneficio separet, vel vt onus pensionis illi imponat; quod cùm Superior Iure facere possit, nihil exigitur, nisi quod Iure fieri potest. 89

Resignatio, qua fit reseruata pensione. Pensio potest imponi.

Dices,Prælatus hic obligatur ex pacto. 90

Resp. Primò, Non obligari: non enim tenetur admittere resignationem sub tali modo.Secundò,Eâ admissâ,non est opus vt se obliget:sufficit vt liberè constituat pensionem:quòd si nolit, iam resoluitur renuntiatio.Tertiò,Etiamsi se obligaret,nihil referret: quia pensio non exigitur vt pretium beneficij aut resignationis,sed vt pars eius quod dimittit: non enim paratus est renuntiare beneficio toti cum omnibus fructibus,sed cupit retinere partem.vnde non agit de lucro captando es resignatione, sed de damno vitando, ac proinde non est simonia.

An Prælatus obligetur.

Sed difficultas est, qui possint pensionem causâ resignationis simplicis imponere. 91

Qui possint pensionem imponere.

Resp. Primò, Certum est, Pontificem posse, cui plenaria dispositio beneficiorum competit. Secundò, Idem potest Legatus à latere, vt docet Rebuffus, § de resignat. conditionali num. 12. adeò vt nisi pensionem imposuerit facta tali resignatione, collatio sit futura irrita. hodie tamen non conceditur vt possit admittere resignationes in fauorem tertij, vt idem tradit. Tertiò, Vtrùm Episcopus possit, dictum est suprà c. 34. dub. 38. Verius iudico, & stylo Curiæ Romanæ, qui Ius facit, conformius, non posse; nisi priuilegium vel consuetudo præscripta id ei concesserit. cui apertè fauet Ius commune, quod statuit vt ecclesiastica beneficia sine imminutione conferantur. Extrauag. cap. vnico, titulo Vt ecclesiast. benef. &c. Vnde sequitur, non posse nisi vbi Ius id ei concedit. Vide suprà cap. 34. dubitat. 38. num. 205.

Possunt tractare.

92 Notandum est Primò, Quando quis vult resignare in fauorem tertij sub onere pensionis, posse illos inter se tractare; non tamen absolutè concludere, sed tantùm sub beneplacito Pontificis: si enim absolutè concluderent, esset simonia; quia pensio non potest solâ auctoritate partium imponi. vnde non potest resignatarius Iure esse illius debitor: & consequenter obligatur per resignantem ad aliquid temporale, quod Iure non debet. Quando autem imponenda est per legitimam auctoritatem, tunc Iure debebitur, ac proinde non obligatur nisi ad id quod Iure inerit.

An hypotheca & fideiussor exigi possit pro pensione.

93 Notandum Secundò, Interdum fieri resignationes in fauorem sub onere pensionis; & quia resignans metuit ne resignatarius malignè soluat, vult hypothecam sæcularem, vel fideiussorem, quem quauis difficultate suborta conuenire possit. Certum autem est, huiusmodi conditiones & onera pretio æstimabilia, quæ Iure non insunt, non solere nisi auctoritate Summi Pontificis admitti: quia continent simoniam Iuris humani, & habent quamdam speciem contractuum ciuilium. Vnde non dubito, quin talis pensio ab Ordinario constituta, possit non solui, & beneficium tamquam vacans impetrari.

94 Petes, Vtrùm si quis expensas fecerit in obtinendo beneficio litigioso, possit eas repetere, si beneficium velit resignare.

Quidam putant posse, si non petat aliquid pro ipso beneficio: sed tantùm pro expensis litis, vt se indemnem seruet, hæ enim totæ redundant in vtilitatem resignatarij, quasi in eius gratiam factæ essent. Ita quidam recentiores.

Mihi placet contraria sententia, quæ est communis Doctor. vt docet Flaminius lib. 14. quæst. 7. num. 2. quia omne pactum in spiritualibus de onere temporali, quod Iure non est annexum, reprobatur, si absque auctoritate Superioris fiat; de quo vide suprà dub. 2. & 4. Certè in foro externo non admittetur ista excusatio.

DVBITATIO XVI.

Vtrùm licitum sit resignare vel conferre beneficium in confidentiam.

95 RESpondeo & dico Primò, Si resignes, vel alio modo procures alicui beneficium, confidens ipsum aliquando illud nepoti vel amico tuo resignaturum: si nullam obligationem ipsi imponere intendas, non erit simonia; quamuis ob circumstantias possit esse illicitum. Docet hoc Nauarrus cap. 23. num. 109. Viualdus, de simonia, num. 28. Hugolinus tabula 1. cap. 25. ratio est, quia nullum interuenit pactum, nec internum, nec externum: sine pacto autem non potest esse simonia, vt patet ex definitione. vnde quantumuis speret quis vel confidat, si nulla est occulta vel aperta

96 conuentio, nulla intentio obligandi, nulla quoque est simonia.

Simonia confidentia interna.

Dico Secundò, Si resignes, conferas, vel aliter procures alicui beneficium cum intentione obligandi, vt post aliquod tempus nepoti vel alteri renunciet, nullo tamen signo exteriùs hanc tuam intentionem insinues, erit simonia mentalis. Patet ex dictis dub. 6. Hæc tamen non infert pœnas Iure constitutas.

Dico Tertiò, Si alicui beneficium aliqua ratione *Externa.* procures, eligendo, præsentando, postulando, resignando in fauorem, conferendo, instituendo, confirmando, vel commendando, cum pacto, vt is qui beneficium istud accepturus est, illud idem tibi vel alteri aliquando resignet, seu relinquat, aut vt pensionem ex eo vel fructus aliquos alteri præstet: erit simonia confidentiæ externa, quæ pœnas Iuris infert. Patet ex Bulla Pij IV. & maximè Pij V. quam refert Nauarrus c. 23. num. 110. in qua ponuntur varij modi, quibus in foro externo præsumi possit & debeat hæc simonia esse commissa. Porrò reipsa, & in foro conscientiæ, solùm committitur duobus modis. Primò, Si procures alteri beneficium, vt illud tibi vel alteri aliquando renuntiet. Secundò, Si illud procures, vt fructus vel pensio ex eo alteri soluatur.

Petes, Quid si procures beneficium cum pacto vt 97 tibi reseruetur pensio vel fructus aliqui.

Si resignans sibi reseruet fructus vel pensionem, non est confidentia simonia, sed simplex.

Resp. Esse quidem simoniam, non tamen confidentiæ, vt docet Hugolinus tab. 1. cap. 52 & Nauarrus consil. 76. tit. de simonia. & colligitur ex verbis Bullæ Pij V. vbi sic dicitur: *Si quis beneficium, aliquo dimittente receperit, vt illud eidem dimittenti vel alteri postea conferatur, aut vt illius fructus alij vel aliis conferantur, vel pensiones soluantur ex eodem, confidentia censeatur.* hîc cùm de conuentione beneficij agitur, dicitur, *vt eidem dimittenti vel alteri conferatur:* cùm de pensione & fructibus dicitur, *alij vel aliis.*

Altera sententia probabilis.

Altera tamen sententia est valdè probabilis, nam in Bulla Pij V. censetur simonia confidentiæ, quando aliquis præsentat, vel beneficium resignat aut confert, vt prouisus, illius fructus, aut partem fructuum, ad vtilitatem conferentis vel cedentis relinquat, vel pensionem ei, cui idem collator vel cedens voluerit, persoluat. Idem colligitur ex Bulla Pij IV. vers. *ac sibi propterea pensiones annuas.* & vers. *ac fructuum ac pensionum reseruationes;* quibus locis apertè indicat esse simoniam confidentiæ, cùm quis sibi absque legitima auctoritate pensionem reseruat. Crediderim tamen non esse in hac parte receptam.

Retrocessiones prohibitæ.

Ex iisdem Bullis patet, in beneficiorum resignatione, præsentatione, & collatione, illicitas esse & simo- 98 niacas hac specie quasdam retrocessiones, quas vocant *recessus, regressus, & ingressus,* quibus significatur ex vna parte ius quoddam in dimittente, repetendi pristinum beneficium, ex altera onus & veluti seruitus quædam in beneficio.

Regressum dicat habere, si beneficio à me possesso *Regressus.* cedam alteri, reseruato mihi iure regrediendi ad illud beneficium, in euentum, quo resignatarius naturaliter vel ciuiliter præmoriatur, aut fiat Episcopus, aut pensionem constitutam non soluerit.

Ingressum, si beneficium mihi collatum alteri, ante *Ingressus.* captam eius possessionem, resignem, seruato mihi iure ingrediendi possessionem huius beneficij, si ille præmoriatur, vel fiat Episcopus, &c.

Accessum, si Prælatus mihi cupiat prouisum de be- *Accessus.* neficio: sed quia per ætatem vel alia de causa sum incapax; confert meo pædagogo, concesso mihi iure, vt quamprimùm iustam ætatem habuero, propria auctoritate possim istud beneficium accipere vel accedere. Quicumque sibi vel alteri tale ius reseruat sine ex- 99 pressa Pontificis auctoritate, committit simoniam huius speciei. Adde, etiam Concilium Trident. sess. 25. c. 7. de reform. valdè improbare istas retrocessiones, *veluti imaginem quamdam successionis hereditariæ referentes.* ac proinde, *vt sacris constitutionibus, Patrùmque decretis contrarias.* Ob eamdem causam improbat *Coadiutorias cum futura successione, nisi vrgens necessitas, aut euidens vtilitas aliud postulet: & tunc non nisi causa diligenter à Romano Pontifice cognita, concedi debere.*

Coadiutoria cum futura successione.

DVBITA

DVBITATIO XVII.

Vtrùm licitum sit permutare beneficia, compensata fructuum inæqualitate.

REspondeo & dico Primò, Permutatio beneficiorum facta sine auctoritate Prælati, est illicita: non tamen est simonia Iuris diuini naturalis, sed ecclesiastici. patet ex dictis suprà dubitatione 4.

100 *Possunt ad sua beneficia redire.* Vbi Notandum est, cùm ex dispositione Canonum, permutantes nullam habent potestatem sua beneficia vicissim transferendi, actum eorum esse planè irritum; ac proinde sicut propria auctoritate sua beneficia alienarunt, ita sua auctoritate posse ad ea redire. possunt tamen à Superiore per sententiam priuari, in pœnam illius criminis; vt patet cap. Cùm olim. 7. de rerum permutat. non tamen amittunt ea ipso facto, nec incurrunt censuras.

Cuius auctoritate permutatio facienda sit, dictum est cap 34. dub. 36.

Dico Secundò, Si alterum beneficium sit altero dignius, & paritas sit redituum, est simonia Iuris diuini, si pecunia vel pensione excessus ille dignitatis compensetur. Ratio est, quia illa dignitas est omnino spiritalis. vide dub. 2.

101 *Permutatio inæqualium.* Dico Tertiò, Si beneficia habent prouentus inæquales, possunt nihilominùs inter se commutari, excessu prouentuum alterius, pensione vel pecuniâ compensato. Ita Sotus l. 9. quæst. 7. art. 1. Caiet. in artic. 4. q. 100. Siluester v. Permutatio 5. quæst. 6. vbi citat Panorm. Angelus v. Permutatio, num. 6. & alij. Probatur ex cap. Ad quæstiones 6. de rerum permutatione, vbi Clemens III. approbat permutationem duarum Ecclesiarum parochialium, compensato excessu opulentioris, pecuniâ.

Contrarium tenere videtur Adrianus quodlib. 9. art. 3. ad 5. quem sequitur Couarruuias l. 1. variar. cap. 5. num. 8. & 9. Sed si quis benè aduertat, nihil aliud velle videntur, quàm illum excessum non posse pecuniâ compensari, si consideretur vt manens annexus suo titulo; quod verum est: quia sic est quid spiritale; qua ratione nihil pro eo dari potest.

102 *Compensatio hæc vt fiat.* Notandum est, hanc compensationem posse tripliciter fieri. Primò, Si beneficium copiosius, non separatis prouentibus à titulo, commutetur cum tenui, & pro excessu prouentuum exigatur compensatio: & hoc non est licitum, quia ille excessus, hoc ipso quo manet annexus titulo, est debitus isti titulo; & hoc ipso, quo titulus in alterum transfertur, simul transit iste excessus: ergo pro eo nihil potest exigi, quin id etiam pro ipso titulo exigi censeatur. & hoc est quod Adrianus & Couarr. velle videntur.

Secundò, Si compensatio exigatur, non pro excessu manente annexo, sed pro incommodo temporali quod subeo, spoliando me istis prouentibus. hanc enim ob causam possum petere à Pontifice, vt vel pensionem mihi reseruet ex beneficio, quod relinquo, onere pensionis imposito eidem beneficio; & sic simpliciter transferam illud beneficium, hoc onere grauatum: vel beneficiario imponat obligationem, vt ex alio beneficio, vel ex suo patrimonio aliquid mihi pro mea indemnitate soluat. Id enim Pontifex potest, cùm hoc non sit pretium beneficij, aut prouentuum annexorum, sed conditio quædam necessaria vt me seruem indemnem, sine qua indemnitate nolo commutare.

Separantur prouentus à titulis. Tertiò, Si iura prouentuum separentur à titulis, & primò ipsi tituli nudi, simpliciter permutentur: deinde alio contractu permutentur iura prouentuum, compensato excessu opulentioris. iura enim prouentuum à suis titulis hoc modo separata, cùm non sint spiritualia, sed temporalia bona, possunt sub tali pacto commutari, vt incrementum alterius, pretio compensetur. Iuxta hunc modum intellige dictum cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Hic tamen cauendum ne hi contractus misceantur, vt ait Pontifex: quod fieret, si in permutatione titulorum apponeretur pactum de permutatione prouentuum, & compensatione.

Petes, Quo modo, qui permutant titulos suos, possunt retinere iura prouentuum, cùm hæc iura tantummodò ratione titulorum competant?

Resp. Retinere ex dispositione Iuris: idque tantisper donec illa inter se permutent, vt sic rursus coalescant cum suis primis titulis: nam solùm ad hunc finem & cum hoc onere conceditur, vt sine omni specie simoniæ, permutatio fiat. 103 *Fit hoc Iuris dispositione.*

Dices, Iuxta hunc modum sequetur, posse permutari beneficium nullos habens fructus cum alio fructus habente, compensatis fructibus pecuniâ, quod videtur falsum: quia sic tota præbenda, id est, totum ius fructuum annexum titulo, posset pecuniâ emi. 104 *Beneficium nullos habens fructus potest permutari.*

Ad hoc respondet Caietanus art. 4. dupliciter. Sed secunda responsio est tenenda, nempe id fieri posse auctoritate Pontificis, etsi non inferioris Prælati. non tamen hinc sequitur, quòd tunc propriè præbenda vendetur pecunia, quia iam supponimus ius prouentuum esse à titulo legitima auctoritate separatum, factumque temporale, & desiisse esse propriè præbendam: quod per Pontificem posse fieri non est dubitandum, modò iusta causa subsit: vt rectè Sotus loco cit. qu. 7. art. 2. in fine, & ostensum est supra dubit. 5. vbi plura de hac re diximus.

Dico Quartò: Licitum est priuatim inire pactum de facienda legitimè permutatione, & se vicissim ad hoc obligare: quo pacto posteà non potest alter altero inuito sine iusta causa resilire. Colligitur ex Sil. verbo Permutatio. 5. q. 5. Ratio est, quia licitum est se obligare ad actum Iure concessum: atqui permutare beneficia Superioris auctoritate, est actus Iure concessus: ergo licitum est se ad illum obligare. Itaque non solùm licitum est priuatim tractare de permutatione facienda, & concludere tractatum adiecta clausula, *sub beneplacito Superioris*, sed etiam coram Notario & testibus obligare se confecto instrumento ad illam faciendam, & ad non resiliendum ab hoc contractu. Aliud enim est priuata auctoritate commutare beneficia, quod est illicitum: aliud obligare se ad permutationem legitimè faciendam: quod nullo Iure est prohibitum.

Nec obstat quòd permutatio sit actus spiritalis, & consequenter etiam obligatio ad permutandum spiritalis sit: quia hæc obligatio non suscipitur pro re temporali, sed pro spiritali, nimirum pro simili obligatione quam alter subit: quod nullo Iure est prohibitum.

Dices, Ipsa permutatio fieri non potest absque Superioris auctoritate: ergo nec obligatio ad illam suscipi potest sine eadem auctoritate. Confirmatur, quia dum suscipitur talis obligatio, datur alteri ius ad illam permutationem, quod ius est spiritale.

Respondeo, Est dispar ratio. Ad permutationem enim requiritur Superioris auctoritas eo potissimùm nomine, quòd beneficium priuata auctoritate non possit in alterum conferri, Iure ita disponente, ad varia incommoda vitanda. At verò in huiusmodi obligatione suscipienda, nihil est incommodi: quia tota executio ponitur in arbitrio Superioris, sine cuius consensu illa obligatio est inutilis ac euanida, similiter omne ius quod ex illa nascitur. Idem dicendum de aliis obligationibus ad alias res vel functiones spiritales commutandas: vt suprà dub. 3. ostensum est.

Ex quibus sequi videtur, non fore simoniam, nec per se illicitum, etiamsi addatur pœna conuentionalis, soluenda ab eo qui absque iusta causa à contractu recesserit, siue ante Superioris consensum, siue post: quia Iure gentium omni contractui iusto potest apponi pœna conuentionalis accommodata, ne iniquè ab illo recedatur, nisi id Iure sit prohibitum: sicut ple-

rique sentiunt de pœna sponsalium contractui apposita. Atqui nollo Iure prohibitum est, ne huic contractui, de quo agimus, pœna apponatur. Ergo, &c.

DVBITATIO XVIII.

Vtrùm redemptio vexationis licita sit in beneficiis, & quousque.

105 *Ius in re, & ius ad rem.* NOtandum est, Aliud esse ius ad rem, aliud ius in re. *Ad rem ius habet* in beneficiis, remotum quidem, qui dignns est: propinquum verò qui electus, vel præsentatus, vel postulatus, sed nondum confirmatus, aut institutus. *Ius in re habet*, qui iam est confirmatus, vel institutus, vel collationem factam acceptauit, quamuis nondum possessionem ceperit. Quibus positis

106 *Habens ius ad rem non potest.* Respondeo & dico Primò, Qui nondum habet ius in re, non potest oblato pretio vexationem redimere ab his qui non tantùm possunt obesse, sed etiam prodesse. Ita communiter DD. & colligitur apertè cap. Matthæus, de simonia; vbi quidam electus à maiore parte Capituli, cùm pauci contradicerent, consensit vt vni ex electoribus contradicentibus daretur pecunia, vt conquiesceret: nimirum ne se opponeret eius confirmationi; in quo facto Pontifex iudicauit eum simoniam commisisse, & ideò deberc beneficium dimittere, si saluus esse velit. Ratio est, quia quando datur pecunia ei qui potest prodesse, censetur illum inducere ad non opponendum quod Iure posset opponere, & ad præbendum consensum: & ita viam sibi sternere directè, & propriè ad ipsum beneficium. sic si electus vel præsentatus reiicitur ab Episcopo, qui deberet illum confirmare vel instituere, non est licitum dare pecuniam vt ab hac iniuria cesset, quia hæc iniuria consistit in confirmationis negatione: negatio autem non tollitur nisi per affirmationem, quæ in proposito est ipsa confirmatio vel institutio, ac proinde dare vt cesset ab iniuria, est dare pro ipsa confirmatione.

107 *Si impediat modis iniquis.* Notandum tamen, si ille modis apertè iniquis conaretur impedire. v.g. infamando electum, vel corrumpendo alios pecuniâ, ne consentiant, non videri in foro conscientiæ simoniam, si electus vel alius ei pecuniam offerat, tantùm vt ab huiusmodi iniquo conatu desistat. si enim alteri dari potest pecunia ne iniquè noceat, cur non etiam huic? non enim directè aut indirectè censetur dari pro electione aut confirmatione, aut vt cesset ab actu, quem Iure probabili poterat opponere: quæ sola causa est, cur censeri possit simonia. *Si ob munus acceptum, det suffragium.* Si tamen ille postea tali munere inductus, non solùm cesset ab iniuria, sed etiam suffragetur, si quidem id faciat tamquam sentiens se ob id obstrictum tacito pacto, propter acceptam pecuniam, suffragium erit nullum, vtpote simoniacè datum: non tamen vitiabit electionem, si alij suffragantes sufficiunt. Si verò non det suffragium nisi ex gratitudine, non erit irritum.

Dixi, *modis apertè iniquis*, qoia si Iure aliqno probabili aut dubio nitatur, non licebit oppositionem illam pecuniâ redimere. Ratio est, quia talis oppositio facit ius tuum infirmum & ambiguum: ergo eo ipso quo redimis illam, efficis ius tuum firmius & certius: sicque directè paras tibi viam ad obtinendum beneficium. Secùs est qnando alterius machinatio modis apertè iniquis nititur. Omnis enim iniusta vexatio, qua parte manifestè iniusta est, redimi potest, à quocumque inferatur.

108 *Nondum habens ius in re, potest redimere vexationem, &c.* Dico Secundò, Qni nondum habet ius in re, potest oblato pretio redimere vexatinnem ab his, qui solùm possunt obesse, siue vi & frande obsint, siue muneribus & precibus, apud electores vel collarorem.

Prior pars, id est, *si vi vel fraude obsint*, explicatnr & probatur. Detinet me quispiam per vim, ne me opponam in petitione beneficij, eius amico, vel postquam me opposui, cœpit me infamare apud Episcopum: possum ei offerre pecuniam vt desinat nocere. Ita tenet Sotus in duobus istis casibus lib. 9. quæst. 6. art. 1. in responsione ad 5. Ratio est, quia hoc non est directè aditum sibi ad beneficium parare, sed iniquam machinatinnem alterius impedire: datur enim pretium pro cessatione nocumenti. Confirmatur, quia iste habet ius acquisitum in sua libertate & fama: ergo si aliquid det ne ea iniquè violetur, verè redimit vexationem.

Posterior pars, *si precibus vel muneribus obsint*, est contra Sotum. 109 *Si precibus vel muneribus obsit.*

Sed probatur Primò, Quia etsi is, qui muneribus vel precibus peruertit electores in me propensos, non faciat mihi iniuriam, ita vt ad restitutionem teneatur, tamen graue infert nocumentum absque iusta causa: ergo possum illi aliquid offerre vt cesset ab hoc nocumento; præsertim cùm illa cessatio non sit aliquid spiritale, nec directè viam ad spiritale sternat.

Secundò, Quia si ei, qui solùm potest obesse, licitum est offerre pecuniam vt cesset à nocumento, quod est contra iustitiam, cur non etiam vt cesset à nocumento, quod est contra charitatem? non enim huius cessatio est magis spiritalis, aut viam sternens ad spiritale, quàm cessatio illius. Itaque tam ante quàm post electionem licitum est hanc vexationem redimere.

Dices, Illa cessatio à precibus vel muneribus dandis, non est æstimabilis nisi ratione beneficij. ergo qui dat pro illa pecuniam, censetur dare pro beneficio. Sicut qui dat pecuniam pro labore faciendi Sacri, censetur dare pro ipso Sacro; quia labor iste non est æstimabilis nisi ratione Sacri.

Respondeo, negando consequentiam, quia illa cessatio non habet æstimationem ex beneficio, nisi remotè; nimirum ratione spei conceptæ de beneuolentia collatoris, si extrinsecùs non impediatur. Sicut esse in familia Episcopi est pretio æstimabile, ratione spei obtinendi beneficij, mediante ipsius beneuolentia. Sicut ergo qui dat pecuniam œconomo Episcopi, vt admittatur in familiam illius, eo fine vt habeat opportunitatem obtinendi beneficij ex beneuolentia Episcopi, quam bonis officiis poterit sibi conciliare, non censetur dare pecuniam pro beneficio, sed pro quadam opportunitate ordinata ad obtinendum purè beneficium; ita qui pro cessatione illius importunitatis dat pecuniam, non censetur dare pro beneficio, sed pro desitione impedimenti illiciti; qua posita concipit spem obtinendi beneficij ex collatoris beneuolentia. Neque hoc est sternere viam ad beneficium, nisi indirectè & remotè; sicut in exemplo allato. cuius signum est, quòd eo modo non magis inclinet aut determinet animum collatoris, quàm per se erat inclinatus. Vnde non est simile, si alicui des pecuniam ne alium idoneum aut seipsum commendet: quia ius pro se vel alio sollicitandi est spiritale, quo vt cedat das pecuniam, vt sic tibi soli ius sollicitandi suppetat: quod est directè parare viam obtinendi beneficij. Similiter non est simile, quod allatum est de labore sacrificij: quia ille labor est omnino intrinsecus, & per se coniunctus sanctitati illius rei. Cessatio autem impedimēti supradicti est omnino extrinseca & remota obtentioni beneficij. Denique si non est simonia cùm do pecuniam vt cesses à calumnia apud collatorem, cur sit simonia cùm do vt cesses à precibus & muneribus, quibus me illicitè impedit; cùm cessatio illa à calumnia non æstimetur à me hic & nunc nisi ratione spei quam habeo obtinendi beneficij?

Dico Tertiò, Qui habet ius in re per confirmationem, vel institutionem, vel liberam collationem, potest pretio redimere vexationem, si fortè aliquis illum à possessione capiendi impediat. Est communis DD. diui Thomæ art. 2. q. 100. Caietani tract. de simonia q. 3. Soti suprà, Nauarri cap. 23. n. 102. & colligitur ex cap. Dilectus 28. de simonia. Idem docent Canonistæ in d. cap. Dilectus. & in cap. Matthæus. 23. 110 *Habens ius in re, potest redimere vexationem. Possessio.*

Sotus

Sotus tamen dubitat, num hîc liceat redimere vexationem ab eo, cuius est in possessionem mittere. Ratio dubitandi est, quia dare aliquid tali ne impediat possessionem, est dare vt mittat in possessionem. non enim aliter desinit impedire possessionem, quàm mittendo seu introducendo in eam: possessio autem est aliquid spiritale: vnde dare aliquid pro possessione, est aliquid dare pro re spiritali.

Possessio. Sed communis sententia est in contrarium. Vnde dicendum est, possessionem secundùm se non esse quid spiritale, sed id habere ex titulo, cuius vt capitur: quem titulum cùm ille plenè iam teneat, accedente noua possessione, non accedit noua ratio spiritalis; sed possessio ipsa per se adiaphora, fit spiritalis ex coniunctione cum titulo. vnde non dat pretium pro re spiritali.

111 *Exigètes aliquid dum capitur possessio, &c. simonia pœnas incurrunt.* Notandum hic est ex Concilio Trident. sess. 24. c. 14. de refor. Capitulum aut alios nihil omnino posse exigere ab iis, qui sunt electi, præsentati, instituti, vel instituendi, confirmati, vel confirmandi, vel possessionem ingressuri, aut distributiones recepturi, &c. nisi ex antiqua consuetudine hæc in pios vsus soluta sint conuerti, alioquin censebitur simonia, & incurrent pœnas simoniacorum; vt ibidem Concilium: quod est diligenter notandum contra communem abusum. Imò Pius V. declarauit, Episcopum, qui aliquid (etsi dulciaria dumtaxat) exigit in receptione alicuius in Canonicum, esse suspensum à Pontificalibus; & Capitulum talia exigens subiacere Interdicto: priuatas autem personas, sententiæ excommunicationis. Et eos, qui sic aliquid acceperint, ad restitutionem accepti teneri, vt patet ex Bulla Pij V. declaratoria huius decreti, edita anno 1570. pridie Kal. Iunij. Video tamen passim non seruari, & omnino ignorari. Mandat tamen Concilium Episcopis, vt hæc in executionem deducant.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm licitum sit pecuniam offerre electoribus, volentibus eligere ad Pontificem, Episcopum, Parochum, aliquem indignum seu ineptum, ne talem eligant, sed quempiam idoneum.

112 Respondeo & dico Primò, Pro electione particularis personæ, etiam dignissimæ, non est licitum pecuniam offerre. ratio est, quia hoc esset emere actionem spiritalem, nempe electionem, & ipsum beneficium sine vlla necessitate: neque censeretur esse redemptio vexationis. excipio tamen casum necessitatis, de quo statim.

Vt non eligatur ineptus. Dico Secundò, Licitum tamen est offerre pecuniam vt non eligant ineptum. Est communior sententia. ratio est, tum quia hæc est mera redemptio iniuriæ, seu læsionis iniustæ. Ecclesia enim habet ius vt non detur ei minister ineptus: tum quia non eligere ineptum non est quid spiritale, nec directè munit viam ad spiritale.

113 *Vt eligatur dignus generatim.* Dico Tertiò. Etsi non videatur licitum offerre pretium pro electione particularis personæ, tamen licitum videtur offerre pro electione personæ idoneæ in genere. Ita Sotus l. 9. q. 6. art. 1. & Caietanus tract. de simonia quæst. 3. & alij.

Probatur Primò, quia, vt rectè Caietanus, eiusdem rationis censetur, offerre pretium ne eligant ineptum, & vt eligant aptum: si enim volunt eligere, hoc ipso, quo non eligunt ineptum, necesse est vt eligant idoneum. ergo si illud licet, etiam hoc.

Secundò Ecclesia ius habet vt ei minister idoneus detur, & talis est ei maximè necessarius; ne videlicet multæ animæ pereant: ergo si non potest obtineri nisi electoribus pecunia detur, non censebitur esse vlla irreuerentia eam offerre, vti suprà dubit. 7. dictum est de Sacramento Baptismi.

Tertiò, Si electores nollent eligere vllum, liceret pretio eos ad eligendum inducere, eò quòd Ecclesiæ sit perniciosum carere ministro: ergo etiam vt eligant dignum in genere; quia Ecclesiæ perniciosum est carere ministro idoneo.

Quartò, Quando datur pecunia pro re sacra necessaria ad grauissimum malum auertendum, censetur esse quædam redemptio vexationis: nam censetur dari pro malo auertendo; vti suprà dub. 7. ostensum est: ergo & hic censebitur redemptio vexationis.

Petes, Quid si vnus tantùm reperiatur idoneus, diceréne tunc offerre pretium vt eligatur, cùm electio eius sit necessaria ad malum Ecclesiæ auertendum? 114 *Si solùm vnus sit idoneus.*

Respondeo cum Soto suprà & Nauarro cap. 23. num. 102. id licere, quando nulla alia ratio obtinendi idonei suppetit: id enim rationes allatæ probant. Censetur enim redemptio vexationis. Nam non tam datur pecunia pro electione eius personæ, quàm vt auertatur electio indigni. Et quamuis hæc electio secundùm iura non prosit, tamen potest à Pontifice peti confirmatio, & ita malo imminenti occurretur.

DVBITATIO XX.

Vtrùm licitum sit conferre beneficium, vel quid aliud spiritale pro munere à manu, vel à lingua, vel ab obsequio.

D. Thomas artic. 5. quæst. 100.

Respondeo, Non licere; quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia. Vnde Vrbanus II. 1. quæst. 3. cap. Saluator, *Quisquis res ecclesiasticas non ad quod institutæ sunt, sed ad propria lucra, munere linguæ, vel obsequij, vel pecuniæ largitur, vel adipiscitur, simoniacus est*: quod sumptum est ex Homil. quarta D. Gregorij in Euangelia.

Munus à manu, teste D. Gregorio loco notato, est pecunia, & omne donum quod datur collatori, electori, vel patrono, v.g. equus, torques, annulus, &c. De hoc munere 115 *Munus, à manu.*

Dico Primò, Si tale munus des ad conciliandum amicitiam dumtaxat, vt posteà tui memor, tibi ex amicitia conferat, non erit simonia in dante, similiter nec in collatore accipiente, si ea tamquam gratis donata accipiat, nec propter illa, quasi pacto obligatus, beneficium conferat. ratio est, quia tunc non interuenit pactum, sine quo non potest esse simonia. Dixi, *Quasi pacto obligatus*: quia etiamsi agnoscat se obligatione antidorali (quæ ex virtute gratitudinis oritur) astrictum conferat vt huic obligationi satisfaciat, non erit simonia; vt rectè Nauarrus cap. 23. num. 106. & Couar. lib. 1. variar. c. 20. n. 4. quia simonia requirit vt ex obligatione iustitiæ, seu ex pacto detur. Vtrùm sit simonia si des vel exigas beneficium pro mutatione, dictum est suprà cap. 20. dub. 9. num. 64.

Aduertendum est, quamuis hæc vera sint in foro conscientiæ, tamen satis est periculosa in praxi: quia sæpè est magnum periculum simoniæ, vel certè non probæ electionis, vbi munera intercedent. vnde etiam in Scripturis & apud ethnicos Auctores δωροδοκία seu munerum acceptio passim reprehenditur. Exodi 23. *Ne accipias munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Eccli. 20. *Xenia & dona excæcant oculos iudicum, & quasi frænum in ore, auertunt correptiones eorum.* vide Platonem lib. 3. de Repub. Notum est illud Iugurthæ apud Sallustium, *O venalem vrbem, si emptorem inuenires!* 116

Dico Secundò, Si ea des cum intentione obligandi vt te præsentet, eligat, vel instituat, erit simonia, saltem mentalis, ex parte tua; similiter ex parte alterius, si eadem mente accipiat, vel posteà veluti ex pacto tacito beneficium conferat.

Quod

Quod dictum est de munere à manu, dicendum de omni obsequio. Ecclesiæ. collatori, electori, patrono, *Munus ab obsequio.* vel amicis eorum præstito, quod *munus ab obsequio* vocari solet : si enim præstes obseqoium Episcopo, cum tacito quodam pacto vt beneficio compensetur, erit simonia : si verò vt ipse tuam scientiam & dexteritatem perspectam habens, moueatur ad conferendum tibi beneficium, non erit simonia in foro conscientiæ, etiam si gratis vel exiguo pretio illi seruire velis, modo illum tacito aliquo pacto non intendas obstringere, nec ipse se obstrictum sentiat ; non enim *Vt innotescat industria.* præstas obsequia vt Episcopum obliges, sed vt talenta tua ei innotescant. Idem videtur dicendum si obsequium præstetur ad conciliandam eius amicitiam, modò intelligat se à te non obligari. Nec refert vtrùm præstetur ipsi, an consanguineis eius; modò nihil aliud immediatè intendas quam eius amicitiam, & per amicitiam beneficium. Ita Victoria num.37. ex Caietano artic.5. quamuis hoc in praxi sit periculosum, & exteriùs speciem referat simoniæ. Ipse quoque collator inducitur saltem indirectè, vt in collatione non tam dignitatem recipientis, quam priuata commoda temporalia spectet: quam ob causam talis collatio dicitur interdum simonia, quamuis largè & impropriè. vt dictum est suprà dub. 4. Hæc de munere à manu & ob- *Munus à lingua.* sequio. Per *munus à lingua* intelliguntur preces, laudes, commendationes, & similia. De his

118 Dico Tertiò, Si beneficium detur propter munus à lingua, (id est. propter preces, laudes, commendationes) non erit simonia: nisi pactum aliquod tacitum vel expressum interueniat ; vt si collator precibus flexus conferat beneficium, aut laudibus præteritis vel speratis inductus. Ita D.Thomas artic.5. & Victoria n.30. & plerique alij : quamuis quidam, inter quos Durandus in 4.d.25.quæst.4. & Adrian.quodlib.9. existiment esse simoniam, si hæc habeant se instar causæ motiuæ principalis. Idem insinuat D Thom.ad 3. Sed verius est propriè non esse, nisi intercedat pactum, vt patet ex *Simonia latè.* definitione simoniæ. potest tamen dici simonia latè, quo modo videtur loqui D.Thomas ad 3.

Quod si pactum aliquod expressum vel tacitum interueniat. iam erit simonia, quamuis Victoria num.35. aliquantulùm dubitet. Sed est communis sententia *Si interueniat pactum.* DD. ratio est, quia obligatio laudandi alterum vel commendandi apud Principem, vel rogandi pro illo, est pretio æstimabilis, & pro ea pretium accipi potest. quare quando deducitur in pactum contra rem spiritalem, constituit simoniam. Deinde etiamsi non esset pretio æstimabilis; (vt si esset commendatio ad Prælaturam) tamen si in pactum deduceretur pro beneficio, constitueret simoniam, vt patet ex dub.16. Neque refert, vtrùm quis quærat laudem & commendationem propter seipsam, an propter aliquam vlteriorem vtilitatem, quam inde sperat; quia neutro modo in pactum deduci potest.

DVBITATIO XXI.

Vtrùm sit simonia conferre beneficium propter timorem.

119 *Non est simonia nisi absit pactum.* REspondeo & dico Primò, Conferre beneficium propter timorem, si nullum interueniat pactum, non est simonia. Est communis : sicut enim non est simonia, spiritualia facere ex timore, v.g. confiteri, communicare, vt vites pœnam à Prælato constitutam ; ita etiam non est simonia dare ex timore. Pro quo

Notandum, conferre beneficium ob timorem, est conferre ad euitandum aliquod malum : hoc autem malum potest esse vel odium, quo alius te prosequitur ; & ad hoc vitandum conferre beneficium, nihil est aliud quàm conferre vt alliciatur ad beneuolentiam : vel potest esse aliquod damnum externum in vita. fama, fortunis ; & ad hoc vitandum conferre, si nulla intercedat obligatio, nihil etiam est aliud quàm allicere beneuolentiam, vt eâ conciliatâ non noceat.

Dico Secundò, Si interueniat aliquod pactum, saltem occultum, per quod alter nouo modo in posterum censeatur manere obstrictus ad non nocendum, videtur esse simonia. Ita Sotus lib.9.quæst.7.artic.3. & Victor. num. 25. Et quidem si alter Iure poterat mihi nocere, vt qui erat Iudex vel accusator, & ego crimen commiseram, omnino videtur simonia, si dem beneficium ne noceat ; quia cessio illius Iuris est pretio digna. Si vero non poterat Iure nocere, vt si erat latro; nihilominùs videbitur simonia, si ratione beneficij, nouo modo illum obligem in posterum ad non nocendum. Primò, Quia illa obligatio est pretio æstimabilis; nam est vinculum nouum superadditum Iuri naturali, quo vinculo ille obstringitur lege Iustitiæ mihi non nocere. Secundò. Quia propter tales obligationes quotidie dantur latronibus exactiones menstruæ, tanquam pretia securitatis. si tamen non tam spectetur noua illa obligatio, quàm nocumenti iniqui euasio, alia est fortasse ratio. 120 *Si pactum non nocendi intercedat.*

Dico Tertiò, Si non intercedat aliqua obligatio in posterum, sed solùm agatur de præsenti euitatione mali, iniustè in eum finem intentati, non erit simonia, ad illud euadendum, beneficium conferre vel renuntiare. Insinuat Victoria num.25. & Sotus loco citato. Idem tenent multi recentiores, præsertim in metu amittendæ vitæ & famæ. Probatur, quia cap. Abbas 2. de iis quæ vi metusque causa fiunt, iubet Alexander III. restitui Ecclesiam ei, qui ne patrimonio exueretur, eidem Ecclesiæ cum iuramento renuntiarat : ergo censet Pontifex eum non commisisse simoniam ; alioquin potiùs priuasset eum. Simile habemus cap. Ad aures. & cap. Ad audientiam. eodem tit. vbi Innocentius III. hoc extendit ad omnem metum cadentem in constantem virum, docetque eum, qui resignauit beneficium ex tali metu, posse illud repetere. Ratio est Primò, Quia talis nihil censetur accipere, quod antea non haberet : hoc ipso enim quo me non occidis, non infamas, non spolias, non das quidquam pretio æstimabile, ac proinde nihil à te accipio. Secundò, Quia beneficij resignatio vel collatio non quæritur tamquam pretium, cum quo cessationem iniuriæ committet, sed vtitur minis tamquam medio ad gratis obtinendam collationem vel resignationem. Itaque tu vteris resignatione tanquam conditione necessaria vt malum euadas. Dixi, *In eum finem intentati*, quia si ob alium intentetur, & tu, vt euadas, offeras beneficium, maior videbitur simoniæ species. Puto tamen reverà non esse, quia nihil accipis pretio æstimabile : vnde est contractus gratuitus ex tua parte, quamuis nonnulla videatur irreuerentia : nam ita vteris re spiritali ad redimendam vexationem, sicut solemus vti pecuniâ. Neque refert vtrùm malum nunc an paulò post sit inferendum : quia æquè est redemptio vexationis, nec quidquam noui acquiritur. 121 *Si agatur solùm de præsenti euitatione, non est Simonia.* *Si alio fine intentetur.*

DVBITATIO XXII.

Vtrùm pensio possit vendi, aut redimi pecuniâ.

DIco Primò, Pensio quæ datur ad officium aliquod spiritale, non potest pretio vendi absque vitio simoniæ : nec etiam potest redimi. Est communis DD. Talis est ea pensio, quæ datur adiutori Episcopi, vel concionatori. ratio *cur vendi nequeat* est, quia datur propter officium ecclesiasticum, in eoque fundatur, sicut in beneficiis; præbenda fundatur in officio spiritali. nec quidquam ei deest ad rationem beneficij, nisi quòd non sit perpetua. Vnde sicut pro præbenda non potest quidquam dari, ita nec pro tali pensione. *Non potest etiam redimi*, quia redemptione extingueretur obligatio pensionarij : supponitur autem debere hanc manere, vt officium spiritale præstetur ; quod si pen- 122

fionarius retineret suam obligationem, possent redimi fructus triennij, sicut & elocati. sed hoc non esset redimere pensionem, sed fructus.

123 Dico Secundò, Pensio illa quæ fundatur in titulo merè temporali, potest redimi, & etiam sine simonia vendi pretio, Victoria relectione 1. de simonia, num. 54. Sotus l. 9 quæst. 7 artic. 2. & alij. Ratio est, quia nec in titulo spiritali fundatur, nec refertur ad functionem spiritalem.

Quatuor pensionum species.

Sed difficultas est de reliquix pensionibus, quæ sunt quadruplices. Prima, quæ datur Parocho seni, non valenti ampliùs deseruire, vt se sustentet, beneficio eius alteri collato. Secunda, quæ datur pauperi Clerico ad sustentationem. Tertia, Quæ ad litem componendam. Quarta, Quæ datur assignanti in fauorem, vel commutanti cum altero. Nunc

124 *Licitum redimere.*

Dico Tertiò, Non est simonia, si is, qui aliquam ex his pensionibus debet, eam præsenti pecunia redimat. Ita docet Toletus lib. 5. c. 92. Caiet. tom. 1. opusc. 31. resp. 10. & passim DD. in Clement. vnicam, §. Eadem quoque auctoritate, de supplendis negligent. Prælatorum: vbi vide Gullielmum Laudunensem, Anton. de Butrio, Zabar. & Imolam. Idem patet ex praxi recepta, qua huiusmodi pensiones solent redimi seu extingui, consentiente pensionario, quinque armatis. Neque ad hoc opus est alia facultate, vt inquit Toletus. Ratio est, quia redimere talem pensionem, non est emere aliquod ius spiritale, sed extinguere onus temporale, scilicet debitum soluendi quotannis certam summam.

Notandum tamen est, dum quis resignat beneficium sub onere pensionis, non posse fieri pactum vt constituta pensio redimatur; id enim apertam continet simoniam, vt docent Caiet. & Toletus suprà. estque euidens ex dictis dub. 16. istud enim onus est pretio æstimabile. Pari modo simonia est, si pensionem redimas resignando vel conferendo beneficium, quia datur beneficium pro re temporali: eiusdem enim rationis est extinguere aliquod debitum seu onus temporale, & tantumdem acquirere.

125 *Pensio Parochi senis.*

Dico Quartò, Probabilius est, si Ius antiquum spectemus, non esse simoniam, aliquam ex his pensionibus emere aut vendere. Ita tenet Caietanus & Canonistæ suprà, de pensione, quæ datur Parocho seni. quæ tamen magis videtur annexa spiritalibus, quàm ceteræ. Sotus tamen l. 9. quæst. 7. art. 2. & Victor. num. 49. inclinant in contrariam sententiam de pensione Parochi, etsi nobiscum sentiam de ceteris. Sed probatur, quia illa pensio Parochi non datur ad obeundum aliquod officium spiritale, sed solùm ad alimenta: ergo non est spiritalis, sed merè temporalis, ex gratitudine vel misericordia à dispensatore bonorum ecclesiasticorum concessa.

Obiectio.

Dices, Datur propter officium spiritale præteritum: ergo censetur spiritalis, non minùs quàm si pro futuro daretur. Ita Victoria dubitando ratiocinatur.

126 *Respon.*

Respondeo Primò, Non datur propter officium præteritum, tamquam debita mediante officio, nam pro officio præterito mercedem sustentationis accepit, sed officium præteritum est conditio sine qua non daretur ei. datur autem ex misericordia seu gratitudine tamquam ius merè temporale. sicut si daretur vsusfructus alicuius agri ad vitam, ob similem causam.

Ius ad prouentus præstito officio, non est spiritale.

Respondeo Secundò, Ius ad certos prouentus non censeri spiritale, nisi quatenus habetur mediante officio spiritali præstando, non autem dum habetur mediante officio iam præstito, v. g. Parochus non habet ius ad fructus anni sequentis, nisi ratione officij præstandi, ac proinde non habet ius immediatum, sed mediante officio spiritali, vnde non potest illud ius vendere, nisi simul vendat officium quod est ius fundamentale, ex quo nasci debet Ius immediatum in fructus. officio autem præstito habet ius immediatum in illos, quod ius tunc est merè temporale, non ampliùs connexum rei spiritali, vt quæ iam transierit ex officio enim spiritali potest nasci ius merè temporale, sicut & dominium, & possessio. non enim est ratio cur magis ius ad 100. aureos ob officium spiritale præstitum sit spiritale, quam dominium & possessio eorumdem centum aureorum iam receptorum: nam ius in re & ad rem sunt eiusdem ordinis: atqui certum est, hoc dominium esse temporale sicut & possessionem: ergo & ius ad illud est temporale.

Dices, Quomodo ergo ius præbendarum dicitur esse spiritale. 127

Quomodo ius præbendæ sit inuendibile.

Resp. Quatenus continetur in officio tamquam in fundamento, & per officium possidetur. vnde sicut officium est spiritale, ita etiam ius præbēdæ, ratione officij competens: quare sicut officium vendi non potest, ita nec illud. postquam autem functio officij est præstita, manet ius formale merè temporale ad illos prouentus, quod per se immediatè & formaliter possidetur, vide suprà dub. 2. & 4.

Quòd etiam ea pensio, quæ datur Clerico pauperi, non sit spiritalis, probatur, quia non datur propter officium spiritale, vti suppono, sed ad sola alimenta, ob paupertatem: titulus autem clericalis solùm se habet concomitanter tamquam dispositio subiecti. sicut cùm quis relinquit legatum pauperibus Clericis, ios ad illud legatum non efficitur spiritale ratione clericatus. Confirmatur, quia ius fructuum datur personæ pauperi, non tamen titulo clericali, quamuis hic sit causa sine qua non: quod etiam interdum accidit in bursis, vt vocant, Collegiorum.

Ius datur personæ vel titulo.

Vbi Notandum, esse magnum discrimen verùm ius fructuum immediatè detur personæ, quamuis in ea requiratur certa conditio spiritalis; an verò detur ipsi spiritali titulo. si enim titulo spiritali annectatur, ita vt qui illum titulum acquirit, simul acquirat ius prouentuum, iam hoc ius spiritale erit, nec vendi poterit; vt si statui clericali in tota Ecclesia, vel in aliqua diœcesi esset annexum ius prouentuum Ecclesiasticorum ad 100. florenos. Secùs autem si immediatè detur personæ.

De reliquis probatur eadem ratione, quia non dantur ob vllum officium spiritale, nec ob vllum alium titulum spiritalem, ex quo illud ius assiduè depēdeat. & de hisce pensionibus nobiscum sentit Sotus qu. 7. art. 2. & confirmatur ex cap. Ad quæstiones, de rerum permutatione, si quis illud benè expendat; nam possessiones, (id est, iura possessionum) separatim ab officiis spiritualibus, permittuntur redimi: eiusdem autem rationis est, aliquid redimi & vendi.

Dices Primò, Beneficium potest commutari cum pensione: ergo pensio est quid spiritale. Antecedens probatur ex multorum vsu. *Obiectio.*

Respondeo, Si talis est vsus (quem tamen alij negant) illi sequuntur alteram opinionem, quæ censet pensionem esse quid spiritale. *Respon.*

Dices Secundò, Pensio est magis spiritalis, quàm ius patronatus; quia requirit titulum clericalem, & prouenit ex potestate spiritali, & pensionarius debet manere in statu ecclesiastico: alioquin si in minoribus constitutus init matrimonium, amittit ipso facto pensionem, sicut suprà cap. 34 dubit. 21. diximus, & docet Couarruuias, de sponsalibus part. 2. cap. 6. §. 3. num. 6. 128 *Obiectio 2.*

Respondeo, Ius patronatus per se vendi non posse, quia suam æstimationem habet ex ordine ad officium spiritale. est enim ius præsentandi vnde est reuerà spiritale, sicut officium; quamuis ex iure temporali dependeat, cum quo tum venditione, tum successione hereditaria transit pensio autem est ius ad rem omnino temporalem. Nec refert, quòd à potestate spiritali concedatur; quia alioquin eleemosynæ à Papa concessæ dominium esset spiritale. Status verò clericalis requiritur solùm vt conditio subiecti, sicut in bursis Collegiorum fieri potest. Vnde huiusmodi pensiones solent dici spiritales ratione subiecti. *Resp. Ius patronatus.*

129 *Constitutio Pij V. de pensionibus.*

Notandum tamen, vbi Bulla Pij V. de pensionibus est recepta, ibi pensionem esse rem spiritalem. statuit

Ll

tuit enim Pius V. vt omnes pensionatij ratione pensionis teneantur recitare Officium B. Virginis: qua ratione pensio reuerà est quoddam beneficium. sed plerisque locis hæc Bulla non videtur recepta, quia à plurimis ignoratur; vel etsi sciatur, non est in praxim vnquam deducta.

Notandum Secundò, Etsi Bulla Pij V. recepta non sit, tamen huiusmodi pensiones vendi non posse absque Pontificis facultate, quia stylo Curiæ est prohibitum, & vendens punitur vt simoniacus. permittuntur tamen redimi, teste Toleto suprà.

Sequitur tertia pars huius capitis, De pœnis simoniacorum.

DVBITATIO XXIII.

Quas pœnas inducat simonia commissa circa ingressum Religionis.

130 *Pœna Iuris solùm contrahuntur ob simoniam in Ordine, beneficiis, & Religione.*

NOtandum Primò, Nullam simoniam inducere pœnas Iuris ipso facto, nisi in *Ordine, beneficiis, & Religionis ingressu*, vt docet Nauarrus, cap.23.num.111. & Siluester v. Simonia quæst. 19. Vnde si quis in aliis Sacramentis conferendis, vel accipiendis, in consecrationibus, benedictionibus, dispensationibus, in pensione vendenda, vel emenda, vel redimenda, in vicaria temporali conferenda, simoniam committat, grauiter quidem peccabit, non tamen contrahet pœnam excommunicationis, suspensionis, aut inhabilitatis.

Simonia mentalis.

Notandum Secundò, Etiam simoniam mentalem, quæ absque externo aliquo contractu tacito vel expresso in Ordine, beneficiis, & Religione peragitur, nullas pœnas Iuris inducere, vt communiter DD. docent: imò plerique DD. sentiunt, Ecclesiam non posse simoniam internam, quæ nullo modo in opere externo natura rei deprehendi potest, punire; eò quòd eius iurisdictio solùm ad opera externa præcipienda & vetanda, & consequenter ad punienda se extendat. quod an verum sit, alibi examinandum. Interim satis constat, mentem Ecclesiæ non esse vt hæ pœnæ ob simoniam mentalem irrogentur, vt patet Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, & cap. fin. Eodem tit. in Decretalibus.

131 *Realis simonia in Religione pœna.*

His positis, Respondeo, Simoniam realem circa Religionis ingressum, Primò, Singularibus personis, tam dantibus quàm accipientibus, inducere excommunicationem.

Secundò, Conuentui seu Capitulo, si consenserit in hanc simoniam, suspensionem: (nimirum ab officio capitulari ad iurisdictionem vel administrationem ecclesiasticam pertinente.) Vtrumque patet Extrauag. Vrbani I V. quæ incipit, Sanè ne in vinea Domini, de simonia: vbi sub pœna excommunicationis ipso facto incurrenda præcipitur, *Ne dentur vel exigantur in Religionis ingressu seu receptione personarum, pastus, prandia, pecunia, iocalia, aut res aliæ, etiam ad pium vsum deputanda*, &c. vnde mirum est, Nauarr. & Siluest. suprà docere, solam simoniam in Ordine & beneficiis inducere excommunicationem, nisi fortè velint insinuare hanc Extrauag. non esse receptam; quod credo esse verum.

Aduerte tamen, hanc censuram non habere locum in dote, quæ datur Monasteriis feminarum; ita enim statuit Martinus V. vt ex Archidiacono, refert Siluester v. Simonia, num.15. Idem concessit Clemens V I I. vt refert Nauarrus cap.27. num.106. Imò consuetudo illa exigendæ dotis, non pro ipso ingressu Religionis, sed pro alimentis Monialis, passim permittitur tamquam licita, maximè si Monasterium sit tenue. vide suprà dub.12.

132 *Debent in aliud Monasterium detrudi.*

Tertiò, Simoniacè admissi ad Religionem, videntur Iure inhabiles ad manendum in illo Monasterio, vbi sic recepti sunt: nam egent dispensatione Ordinarij vt in eo possint permanere, vt patet dicta Extrauag. Secùs est si ipsis ignorantibus simonia commissa est. hoc tamen non ita est intelligendum quasi professio eorum sit nulla, aut quasi per simoniacam professionem non fiant veri Religiosi: sed quia non acquirunt ius præbendæ regularis, seu portionis ordinariæ, & vocis actiuæ & passiuæ, quod Ius est instar præbendæ canonicæ. Ad hoc igitur egent dispensatione. Ita Nauarrus comment. 4. de Regular. num.25.

Non tenetur se ipse spoliare.

Aduerte tamen, eum, qui sic receptus est, posse in Monasterio illo remanere & frui ceterorum commodis, donec per Superiorem compellatur aliud ingredi; cùm enim professio eius sit valida, & per eam ad professorum onera obligetur, nimis durum videtur vt seipsum professorum commodis spoliare teneatur. Dignus est enim operarius cibo suo: nec pœnæ simoniæ, quæ in beneficiis committitur, hic locum habent, cùm præbenda monachalis non sit propriè beneficium ecclesiasticum, sed nudum ius alimentorum, fundatum id statu regulari & professione, &c.

DVBITATIO XXIV.

Quas pœnas inducat simonia realis in Ordinibus.

133 *Conferens Ordines simoniacè incurrit has pœnas.* *1. Excommunicationem.* *An idem ad alia extendatur.*

DIco Primò, Conferens Ordines per simoniam realem, est excommunicatus: Extrauag. Cùm detestabile, de simonia Idem extendunt quidam ad eos, qui pro prima tonsura, vel pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, vel sigillo aliquid simoniacè accipiunt, idque probant ex Concil. Trident. sess. 21. cap. 1. vbi cum Concilium prohibuisset ne pro collatione quorumcumque Ordinum, etiam clericalis tonsuræ, aut pro litteris dimissoriis, vel testimonialibus, aut pro sigillo, aliàve causa quidquam etiam sponte oblatum Episcopi aut eorum ministri, quouis prætextu acciperent, tandem subiicit: *Si contra fecerint, tam dantes quàm accipientes, pœnas à Iure inflictas incurrant.*

Sed hæc extensio ita generaliter facta non placet. Primò, Quia non videtur rationi consentaneum vt incurram excommunicationem, quia soluo aliquid pro litteris testimonialibus aut sigillo, cum hoc sit mera redemptio vexationis.

Secundò, Durum videtur, vt Episcopus aut ministri eamdem censuram incurrant, si aliquid sponte oblatum acceperint.

Tertiò, Nullo Iure pro his est pœna excommunicationis statuta. Concilium autem non videtur velle nouas pœnas inducere, (alioquin clarius id explicuisset,) sed solùm renouare quod olim Iure statutum erat. vnde illa verba, *Pœnas Iure incurrant*, solùm referenda sunt ad eos, in quos Iure sunt statutæ, nempe ad conferentes vel accipientes Ordinem simoniacè. Idem colligitur apertè ex Nauarro cap.23. num.112.

134 *Hæc intelligenda de reali vtrimque completa.*

Notandum est, Concilium apertè loqui de simonia reali, id est, quæ vtrimque completa est, vt patet ex verbis, *tam dantes quàm accipientes.* de eodem loquitur Extrauagans, Cùm detestabile. vt patet ex verbis, *qui dando, vel recipiendo, simoniam commiserunt.* Vnde non est excommunicatus, qui per conuentionalem simoniam Ordinem confert, nisi res promissa soluta fuerit, vt rectè docet Nauarrus cap.23. num.104. de quo infra dubit.27.

2. Suspensionem.

Secundò, Est suspensus à collatione cuiusuis Ordinis, etiam primæ tonsuræ. Ita habet Bulla Sixti V. edita in malè promouentes & promotos, v. *Ceterùm si quis Antistes.* & quamuis hæc in ceteris punctis redacta sit ad terminos Iuris Communis à Clemente V I I I. tamen in hoc de simoniacè promouentibus & promotis, relicta in suo vigore, & ab eodem confirmata.

Tertiò, Est suspensus ab executione omnium munerum Pontificalium; ita Bulla Sixtina; vt à consecratione templorum, altarium, calicum, Abbatum, virginum, à benedictione vestium sacrarum, &c.

Vtrùm

Vtrùm Iure antiquo sit suspensus.

Vtrùm autem Iure antiquo, seposita dicta constitutione, suspensus sit, dubium est. Quidam affirmant, ob cap. penultimum de simonia. vbi per triennium Episcopus ab Ordinum collatione suspēditur, qui ab ordinando esigit iusiurandum vel promissionem, qua promittat se non petiturum ab illo prouisionem. Sed cùm in hoc casu sit peculiaris ratio, non debet ad alios dissimile extendi, vnde cùm nihil Iure sit expressum, verius puto non esse Iure antiquo suspensum.

3. Interdictum ingressus Ecclesiæ.

Quartò, Interdictus est illi ingressus Ecclesiæ; ibidem.

Quintò, Si contra suspensiooem vel interdictum illud fecerit, est suspensus ab administratione suæ Ecclesiæ, & à perceptione fructuum omnium suotum beneficiorum, ibidem.

Sextò, Nemo potest illum absoluere, præter Romanum Pontificem, etiamsi delictum sit occultum: quia Pontifex id sibi reseruat, cum clausula derogatoria omnium priuilegiorum Regularibus datorum, & concessionis factæ Episeopis à Concil Trident. sess. 24. cap. 6. Puto tamen hanc Sixtinam plerisque locis ignorari, ac proinde non esse vsu receptam.

135 *Accipiens Ordines simoniacè incurrit has pœnas.*

Dico Secundò, Qui Ordinem aliquem per simoniam realem susceperit,

Primò, Est excommunieatus ipso facto, Extrauag. Cùm detestabile.

Secundò, Est suspensus ab executione suorum Ordinum. Nec refert, vtrùm crimen sit occultum, an publicum, vt habetur dicta Extrau. Vtrùm autem ab omnibus sit suspensus, an solùm ab eo quem simoniacè suscepit, dubitari potest. Communior sententia DD. est, ab omnium Ordinum executione suspensum esse. Ita tenet Siluester v. Suspensio, num. 7. & alij: nam supradicta Extrauagante dicitur: *Simoniacè ordinati, ab executione suorum Ordinum sint suspensi.* Videri tamen queat contrarium non improbabile; quia Iure non videtur satis espressum: verba enim illa commodè posse intelligi de Ordinibus simoniacè susceptis; vt in quo quis peccauit, in eo puoiatur. quare cùm pœnæ sint restringendæ, ita illa verba esse accipienda; alioquin dicendum fuisse, Ab omniom Ordinum etiam antè susceptorum executione sint suspensi. Verùm quia Auctores noo inuenio, placet sententia communis.

136 *Si alius te ignorante pecuniam dedit, non es suspensus.*

Quòd si alius te ignorante pro tua ordinatione pecuniam dederit, certum est te non fore suspensum ab aliis Ordinibus antè susceptis. multi tamen putant te fore suspensum ab Ordine sic suscepto; qoam sententiam Felinus in cap. Per tuas. de simonia num. 3. dicit communem. eamdem tenet Siluester v. Suspensio, num. 7.

Sed contrarium videtur verius; quod tenet Nauarrus cap. 25. n. 68. vbi pro hac sententia citat Bellamerum & Cardinalem. Ratio est, quia id Iure non est expressum: & aliàs æquum videtur, vt cùm ordinatio sit valida, nec possit auferri, non prohibeatur eius vsu per iniquitatem alterius. cur enim cogetur manere cœlebs vt sacerdos, non concesso sacerdotij vsu? nihil enim commeruit cur ei hæc pœna irrogetur.

Addo, non incurrere eseommuoicationem aut suspensionem, etiamsi post ordinationem, id quod se inscio datum est ab amico pro ordinatione, eidem restituat, aut compenset: vt idem Nauarrus dicto n. 68. contra Siluestrum docet.

Tertiò, Si præsumpserit in illa suspensione ministrare, efficitur irregularis: (vt qui censoram violet) deinde per Bullam Sixtinam ipso facto priuatur omnibus dignitatibus, beneficiis, officiis, & efficitur inhabilis ad omnia.

Episcopus absoluit.

Quartò, Nemo præter Romanum Pontificem potest illum absoluere à censuris, aut cum eo dispensare, vt patet ex Bulla Sixti, vbi reuocat concessiones omnes & facoltates per quas posset quis absolui. Seposita autem hac Bulla, potest Episcopus, si casus sit occultus, & necdum ad forum externum deductus, Concilium Trident. sess. 24. cap. 6. quod verum est, etiam si cum ipso hæc simonia commissa esset, quia per hoc non est sua potestate priuatus aut suspensus.

Quidam addunt, eum qui per simoniam ordinatur, fieri irregularem, eò quòd accipiat Ordines in escommunicatione. Ita Hugolinus tab. 4. c. 4.

Ordinatus simoniacè an irregularis.

Sed contrarium est verius, nam per susceptionem Ordinis incurrit excommunicarionem, ac proinde per eamdem non potest incurrere irregularitatem, debent enim esse distincti actus. ideò enim incurritur irregularitas, quia in eseommunicatione iam antè existens, ausus est Ordinem suscipere.

DVBITATIO XXV.

Quas pœnas inducat simonia realis in beneficiis.

137 *Procurans alteri beneficiū per simoniam realem.*

DIco Primò, Qui beneficium confert vel procurat alteri per simoniam realem, eligendo, præsentando, postulando, instituendu, confirmando, commendando, est ipso facto excommunicatus, Extrauag. Cùm detestabile. hoc tamen non habet locum in officiis ecclesiasticis, quæ non sunt beneficia, neque in pensionibus, vel vicariis temporalibus; qoia dicta Extrauagans non loquitur de talibus, cùm non siut beneficia. vide Nauarrum cap. 53. num. 111.

Nomine *beneficij* etiam comprehendimus Abbatiam & Prioratum; quia secundùm Nauarrum sunt beneficia regularia, & Extrauagans expresè de illis loquitur. Idem diserim de similibus Prælaturis Regularium, quæ non consistunt in nuda commissione ad nutum reuocabili, sed in munere ordinario, vt est Recturatus, Prooincialatus, Generalatus, quia eadem est ratio, & eadem incommoda, imò grauiora, ex simoniaca horum acquisitione sequerentur.

Accipiens.

Dico Secundò, Qui verò beneficium per talem simoniam acquirit,

Primò, est ipso facto excommunicatus, Extr. sup.

Secundò, Omnis collatio & prouisio huiusmodi est nulla, nullumque ius tribuit, dicta Extrauag. vbi decernitur, vt *electiones, præsentationes, collationes, & aliæ prouisiones beneficiorum per simoniam realem facta, sint irrita, & nullum ius tribuant, & vt prouisi fructus non faciant suos, sed sub periculo animæ suæ ad eorum restitutionem teneantur.* Idem dicendum si tu quidem simoniam non fecisti, sed te sciente & noo contradicente facta est ab alio pro te. cap. Nobis fuit. 27. de simonia, iuncta Glossa. & c. Sicut tuis. 33. eodem. vide Couar. reg. Peccatum, p. 2. §. 8. num. 7.

138 *Electio non est irrita, si simonia pro institutione committatur.*

Petes, Quid si legitimè electus vel præsenratus committat simoniam pro confirmatione, vel institutione obtinenda, eritne etiam ipsa electio & præsentatio irrita?

Quidam putant esse irritam. Ita Hugolinus suprà cap. 5. ex Felino in c. Sicut tuis, de simonia.

Sed contrarium puto verius, quia Iure non repetitur expressum: imò contrarium insinuatur cap. Si confirmationem, de electione, in 6. non enim si posterior actus est irritus, etiam prior irritus censeri debet. Vnde puto sufficere vt tollatur inhabilitas contracta per actum posteriorem, nec opus esse noua electione aut præsentatione. Si verò in priore actu simonia commissa sit, omnes sequentes sunt irriti, quia vano fundamento nituntur: procedunt enim ex suppositione validitatis prioris actus.

139. *Inhabilitas.*

Tertiò, Fit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, c. Nobis fuit, de simonia, & c. penult. de electione, vbi dicitur, Episcopum non posse dispensare vt habeas Prælaturam, quæ tibi per simoniam te ignorante commissam, collata fuit; secùs verò si sit beneficium simplex. quod si hic eget dispensatione, multò magis is qui sciuit, & non contradixit, vel per se commisit simoniam, dispēsatione eget, ac proinde absque dispensatione inhabilis est, nemo enim eget dispensatione, id est, relaxatione Iuris, nisi qui Iure impeditur.

 Petes,

140 Petes, Quis possit hanc inhabilitatem tollere?

Qui eam tollat.

Resp. Certum est, si simonia sit publica, vel deducta ad forum externum, & consentiente beneficiario commissa, inhabilitatem ex ea contractam non posse tolli per Episcopum, sed per solum Papam. est communis sententia Doctorum: & satis colligitur ex Iuribus citatis. Si verò sit omnino occulta, quidam putant per Episcopum tolli posse, tum quia nullo Iure reseruatur Summo Pontifici, tum quia etiamsi reseruata esset, videretur tamen concessa per Concil. Trident. sess.24.cap.6. sub nomine suspensionis, vel irregularitatis, vel casus occulti. Ita Henriquez cap.56. de excommunicatione, & quidam alij. Quæ sententia etsi videatur satis probabilis, contraria tamen est communior DD. tutior & praxi conformior.

Regula de triennali possessore.

Quartò, Regula de triennali possessore non prodest simoniacè ingressis in beneficium, sicut nec intrusis, vt habetur in regul. Concellariæ, de triennali possessore. vide Gomezium quæst.12. in illam regulam. vnde etiam post triennij possionem potest eis lis intentari, & beneficium adimi, etiamsi solùm simoniam conuentionalem admiserint, vt idem Gomezius docet. Secùs est de alijs, qui per tantum temporis spatium colorato aliquo titulo beneficium possederunt. hi enim, si bona fide possederint, non solùm exceptione impetentes repelluot; sed etiam in foro conscientiæ beneficium retinere possunt, vt suprà cap.6. dubit.10. probabiliter ostensum est. Prodest tamen hæc regula ei, quo ignorante simonia commissa est, vt idem Gomezius suprà docet: quia hic non peccauit. maximè si res sit occulta: quia tunc semper habet titulum coloratum.

141 *Mediatores.*

Quintò, Mediatores in simonia beneficij & Ordinis, incurrunt pœnam excommunicationis ipso facto, si ad executionem vtrimque ventum fuerit, vt patet dicta Extrauagant. Cùm detestabile; vt parentes, amici, procuratores, & omnes, qui suam operam interponunt vt beneficium simoniacè obtineatur.

Petes Primò, Vtrùm qui sua auctoritate beneficia permutant, has pœnas incurrant?

Commutantes sua auctoritate.

Respondeo, Communior sententia DD. est, incurrere, quia hi in Iure dicuntur simoniaci, & suum contractum vtrimque complent.

Non incurrūt excommunicationem.

Contraria tamen sententia est probabilis, quam tenet Petrus Nauarr. l.2 cap.5. num.435. Arragon. io fine operis, & quidam alij recentiores. fauet Couarruuias l.1. var. cap.5. num.3. in fine, & num.5. Ratio est, quia hic non est propriè dicta simonia, cùm non detur temporale pro spirituali; sed generaliori modo simonia vocatur, vt suprà ostensum est: ergo quando Iura dicunt simoniacos esse ipso facto excommunicatos, non debet hoc extendi ad hanc simoniam, sed solùm ad eam, quæ propriè & strictè simonia dicitur; pœnæ enim sunt restringendæ. Confirmatur, quia Iura quæ loquuntur de hac permutatione, non habent vllam pœnam ipso facto incurrendam, sed solùm loquuntur de pœna ferenda, vt patet cap. Cùm olim. 7. de rerum permutatione. cap. Cùm pridem. 4. de pactis. cap. Sicut tuis. 33. c. Tanta 7. & cap. De hoc autem 11. de simonia. Nec obstat, quòd in Extrauag. Cùm detestabile, dicatur, *qui quomodolibet dando vel accipiendo simoniam commiserint*, &c. quia hoc intelligendum est de simonia propriè dicta.

Petes Secundò, Quid si per ignorantiam inculpatam simonia sit commissa?

142 *Si per ignorantiam commissa.*

Resp. Si ab alijs te ignorante, tuâ causâ simonia commissa est, non incurris quidem pœnam excommunicationis; efficeris tamen inhabilis ad idem beneficium, ita vt absque dispensatione non possit tibi illa vice conferri; idque in pœnam illorum, qui simoniacè te promouere voluerunt, vt patet ex cap. Nobis fuit. & cap. Sicut tuis, iuncta Glossa, de simonia. Quòd si illi laborassent ignorantia inculpata, tunc neque inhabilis efficereris, quia nulla culpa commissa est, ob quam inhabilitas est constituta. vnde posset illud beneficium tibi secundò conferri absque vlla dispensatione. Idem videtur dicendum, si contractus simoniacus ab ipso beneficiario per ignorantiam celebratus sit. In vtroque tamen casu beneficium resignari debet, nisi secundò conferatur; quia prior collatio irrita fuit, vtpote per contractum irritum facta.

Notandi tamen sunt tres casus, quibus non teneris beneficium resignare, etsi illud dato pretio consecutus sis. 143

Tres casus, quibus non debet resignari.

1. Casus.

Primus est, Si inimicus tuus occultè per fraudem pecuniam dedit, eo fine vt collatio tibi facta sit inualida, & tu inhabilis, vt habemus cap Nobis fuit. & cap. Sicut tuis litteris, de simonia. Secùs si amicus vt tibi prodesset, vt solent parentes pro filiis. Tunc enim simulatque scieueris, teneris dimittere, vt expresse habetur d cap Sicut tuis. Imò effeceris inhabilis ad idem beneficium, vt dictum est num.139.

2. Casus.

Secundus est, Si tu metuens ne quis pecuniam pro beneficio tibi impetrando daret, expresse contradixisti. Ita habemus cap. Sicut tuis litteris, eodem quod non tantùm locum habet quando pecunia datur pro confirmatione eius, qui iam est electus; sed etiam quando datur pro ipsa electione vel præsentatione, vel collatione, vt docet Nauarrus in cap. fin. de simonia, & Lopez part.5. cap.106. & colligitur ex D. Thoma quæst.100. art.6. ad 3. Hæc tamen contradictio nihil proderit, si ea non obstante, ante collationem scias pecuniam reuera datam, & nihilominùs illam acceptes. Tunc enim cùm scires collationem esse simoniacam, tenebaris eam non admittere. Vnde si admittas, peccas acceptando beneficium ex collatione simoniaca: & quamuis non incurras pœnam excommunicationis, quia non es causa simoniaci contractus: tamen teneris resignare, & efficeris inhabilis, vt patet ex dictis num.139. & 142.

In hoc tamen casu difficultas est, Vtrùm si post obtentum beneficium consentias, soluendo pecuniam per alium promissam, vel refundendo solutam, tenearis resignare beneficium, & restituere fructus perceptos quando anteà contradixisti. 144

An teneatur resignare si solueris pecuniam ab alio promissam.

Ad quam respondendum, Si non consentias in factum alterius, ratum habendo contractum, seu promissionem simoniacam amici, sed solùm ea amicitia soluas id, quod ipse amore tui dedit vel promisit, ne videlicet ipse tuâ causâ damnum sentiat: non teneris restituere, imò nec peccas vt rectè Nauar. l.5. consil.10. de simonia, probat. illud enim soluere ex amicitia, ne amicus grauetur, non est malum, neque est approbare factum amici: sicut parens soluendo debita filij, quæ ipse malè contraxit, non approbat facta illa, quibus contraxit, sed id facit ex amore filij ne ipse infamis habeatur. Si verò consentias approbando factum amici, iam incurris simoniam, & teneris resignare beneficium, & fructus restituere: iuxta D. Thom art.6. ad 3. qui id colligit ex dicto cap. Sicut tuis. Idem sentit Panormit. & insinuat Nauarrus suprà.

Non tenetur, si non approbet contractum.

Sententia Adriani.

Contrarium tamen, id est, quòd non teneatur etiam in hoc casu resignare, docet Adrianus quodlib. 9. art.3. littera C. Ratio est, quia illa ratificatio, quæ fit post legitimam collationem & ius acquisitum, non potest eam inficere, aut simoniacam efficere, *Sicut*, inquit, *si quis pro beneficio sibi gratis collato, posteà animo mercimoniali pecuniam solueret, non inficeretur, nec irrita redderetur prior collatio legitimè facta.* Idem tenet Tancredus: vt refert Glossa in dictum c. Sicut nec obstat, *Ratihabitionem retrotrahi, & mandata comparari*. reg.10. in 6 quia id intelligendum in iis, quæ pendent à consensu ratificantis, non autem quæ anteà absolutè & plenè peracta. Similiter non officit dictum c. Sicut, vbi sic habetur: *Ex eo, quòd contra prohibitionem & voluntatem tuam (à qua postmodu minimè recessisti) aliquis te penitus ignorante pecuniam promisit, & exoluit, nihil debet tibi ad pœnam vel culpam imputari, nisi posteà consenseris pecuniam soluendo promissam, aut reddendo solutam.* quia hinc nihil aliud sequitur, quàm aliquid debere tibi in culpam vel pœnam imputari, si consenseris in factum alterius.

alterius. *In pœnam vel culpam*, inquit, non autem *in pœnam & culpam*. & quamuis diceret *in pœnam & culpam*, non tamen inde sequitur, collationem vel confirmationem priorem fuisse irritam, aut beneficium debere dimitti: potest enim intelligi de pœna ferenda. Hæc sententia videtur mihi valdè probabilis. Fateor tamen, mereri priuari per sententiam causa cognita. Addi potest

145 Tertius casus, Si Papa ad Papatum per simoniam peruenisset, non teneretur resignare; modò à duabus partibus Cardinalium concorditer electus fuerit. Probari potest ex cap. Licet.6. de electione, vbi Alexander III. statuit, *vt ille absque vlla exceptione ab vniuersali Ecclesia Romanus Pontifex habeatur, qui à duabus partibus Cardinalium concordantibus electus fuerit & receptus.* Ratio est, quia si talis electio esset irrita, sæpè Ecclesia posset esse sine capite; saltem esset sæpè incerta. Hæc sententia est valdè probabilis.

3. Casus. Pontifex simoniacè electus.

Contraria tamen, nempe quòd talis non sit verus Pontifex, & teneatur Pontificatum deponere, videtur quibusdam verior. Nam cap. Si quis pecuniâ, d.79. Nicolaus II. statuit; *Si quis pecunia vel gratia humana, sine concordi & canonica electione, & Cardinalium, & sequentium religiosorum Clericorum fuerit Apostolica Sedi inthronizatus, non Apostolicus, sed Apostaticus habeatur.* Glossa hoc intelligit de eo, qui per simoniam electus est ab illis, qui non habent potestatem eligendi, non à Cardinalibus. Sed Primò, Hæc Glossa est contra textum, inquit Maior d.25. dub.1. de pœna simoniacorum. Deinde qui per simoniam electus est, etiam à Cardinalibus, non est canonicè electus: quod tamen requirit iste Canon. Idem probari potest ex Concilio Lateran. sub Iulio II. sess.5. vbi *sacro approbante Concilio statuitur, vt electio Romani Pontificis per simoniam facta, eo ipso nulla existat, & sic electo nulla in spiritualibus vel temporalibus tribuatur facultas.*

146 Aduerte tamen, etiamsi fortè ex parte rei non esset verè Pontifex ob hos vel similes Canones; tamen hoc ipso, quo recipitur à duabus partibus Cardinalium, esse habendum ab Ecclesia pro Pontifice, vt patet ex dicto capite Licet, & talis ratione tituli colorati, concurrente communi errore, in suis definitionibus habebit infallibilem auctoritatem, Deo illi propter commune bonum Ecclesiæ assistente. Vnde Ecclesia non erit incerta de suo capite; quia sciet quis ex parte rei verè sit caput, vel quis pro tali sit habendus. Sed vtra harum sententiarum sit verior, non est huius loci fusiùs examinare.

Deus illi assistit.

DVBITATIO XXVI.

Quas pœnas inducat simonia confidentiæ.

147 Respondeo, Infert Primò Excommunicationem Papalem vtrique parti contrahenti.

Pœna quas incurrunt confidentiarij.

Secundò, Priuationem beneficij, in quo commissa est simonia.

Tertiò, Priuationem reliquorum beneficiorum antè obtentorum, & pensionum.

Aduerte tamen, illum non teneri hæc beneficia vel pensiones dimittere ante sententiam: quia pœna, qua quis priuatur re sua iam possessa, non debetur ante sententiam, vt docet Glossa communiter recepta, in cap.11. Fraternitas.12. quæst.2. qua de re suprà cap.34. dub.34. & cap.29 dub.8.

Quartò, Inhabilitatem ad idem beneficium, & ad cetera omnia. Hanc tamen inhabilitatem ad cetera, quidam intelligunt solùm post sententiam declaratoriam criminis: & ita puto vsu receptum. vide Sanchum lib.9. de matrimon. disp.30.

Quintò, Omnia beneficia collata & accepta in confidentiam simoniacam, reseruata sunt Sedi Apostolicæ, ac proinde ordinarius collator non potest ea conferre.

Vnde sequitur, omnes illos, qui beneficia (in quibus anteà a decessore commissa fuit simonia confidentiæ) obtinent, ex alterius quàm Romani Pontificis collatione, non obtinere ea canonicè: quia non ab eo, qui poterat conferre: & consequenter posse priuari, nisi per triennium fuerint in pacifica possessione. vide tamen quæ hac de re dicta sunt sup. cap.34. dub.9. & iuxta ea hæc limita.

148 Petes, Quid si solùm contractus huius simoniæ sit celebratus, & neutra ex parte completus?

Debet contractus esse ex altera parte completus.

Resp. Tunc dictas pœnas non contrahi, vt insinuat Nauar. suprà, & colligitur ex ipsa Bulla: nam significatur, beneficium debere esse simoniacè receptum.

Notandum est, priuationem omnium beneficiorum, & inhabilitatem ad omnia, incurri in tribus casibus.

Priuatio omnium benefic. in tribus euentis.

Primò, In simonia confidentiæ, vt dictum est.

Secundò, In simonia commissa in electione Papæ, vt habemus in Conc. Lateran. sub Iulio II. sess.5.

Tertiò, In simonia, quæ committitur quando examinatores ad parœcias, aliquid ab examinandis, occasione examinis accipiunt: vt statuit Concil. Tridentinum sess.24. cap.18. vt suprà cap.34. dub.16. diximus. In his tamen omnibus videtur vsu receptum, vt non teneatur quis sua beneficia dimittere ante sententiam, vt suprà dictum est.

DVBITATIO XXVII.

Vtrùm simonia conuentionalis inducat pœnas Iuris.

Respondeo & dico Primò, Nulla simonia conuentionalis, excepta ea quæ confidentiæ dicitur, inducit ipso facto vllas pœnas Iuris positiui. Ita Nauarrus cap.23. num.104. estque ferè communis DD. præsertim recentiorum, si de conuentionabili loquamur, quæ neutra ex parte completa est, vel de ea, in qua datum est quidem pretium, sed nondum tradita res spiritalis. 149

Conuentionalis non inducit pœnas.

Verùm non consentiunt DD. de ea, in qua res spiritalis est tradita, & pretium nondum persolutum. Nam Sotus lib.9. q.8. art.5. & Caietanus v. Simonia, existimant hanc inducere omnes pœnas Iuris, perinde ac si vtrimque completa esset. Ratio est, quia emptio & venditio videtur perfecta, quando res est tradita, etiamsi pretium nondum sit persolutum.

Si res spiritalis tradita pretio nondum soluto.

Sed contrarium sine scrupulo teneri potest cum Nauarro, qui id benè probat, & soluit argumenta contraria. Eamdem tenent Ludouicus Gomerius. & Cassiodorus apud Nauarrum, & Couarruuias in Clementinam, Si furiosus, p.1. §.1. num.7. & p 2. §.3. n.4. Hugolinus tabula 4. cap 6. & alij recentiores. Probatur, quia etsi fortè ex rigore Iuris videantur hæ pœnæ contrahi per simoniam conuentionalem, etiam neutra ex parte completam; (eò quòd ad substantiam contractus emptionis & venditionis sufficiat conuentio seu pactum; quia consensu perficitur) tamen iuxta stylum Curiæ Romanæ non censentur incursæ nisi per simoniam realem vtrimque completam; vt testatur Nauar. non obstante Bulla Pij V. hac de re edita, quæ non videtur fuisse recepta. Cuius ratio esse videtur, quòd pœnæ (præsertim graues, & quæ ipso facto incurruntur) quantum fieri potest, sunt restringendæ; ac proinde pœnæ constitutæ iis qui spiritalia emunt aut vendunt, restringendæ sunt ad emptionem & venditionem completam: nisi expressè contrarium significetur. lex enim puniens aliquem actum, censenda est punire actum completum. Confirmatur Extrauag. Cùm detestabile, de simonia, vbi hæ pœnæ non statuuntur nisi in eos, *qui conuentione facta, quomodolibet dando vel accipiendo, simoniam commiserunt.* vide Nauar. in c. Si quando. de Rescriptis. exceptione 4. n.3. & 4.

Pœna restringenda.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Non magis emptionem & venditionem censeri completam, 150

 quando

quando res est tradita nondum soluto pretio, quàm dum pretium est solutum re nondum tradita. quod confirmatur supradicta Extrauagante, vbi hæ pœnæ statuuntur in eos, *qui dando vel accipiendo pretium in Ordine vel beneficio simoniam commiserint:* ergo non magis loquitur de eo casu, in quo beneficium est traditum, quàm in quo pretium est traditum, imò magis de hoc loqui videtur.

151 *Pœnæ retrorsum aguntur.* Dico Secundò, Si tamen posteà hæc simoniaca pactio vtrimque in totum vel in partem completa fuerit, incurruntur pœnæ & retrotrahuntur ad tempus pactionis. v.g. collator conuenit cum Petro 100. aureis de dando illi beneficio, & statim illud contulit, sed Petrus nondum soluit pecuniam promissam: nondum incurrerunt pœnas Iuris, nec collatio est irrita. si tamen posteà etiam post menses vel annos Petrus soluerit, iam incursa censebitur excommunicatio ab vtroque, & inhabilitas à Petro ab initio contractus, & contractus censebitur ab initio nullus, & collatio inualida, vt ostendit Nauarrus cap.23.num.104. Ita enim seruat stylus Curiæ Romanæ, cui in hac re standum, inquit ille.

152 *Excommunicatio pendens ab euentu futuro. Collatio pendens.* Vbi Notandus est casus, in quo excommunicatio lata pendet ab euentu futuro, & posito euentu retroagitur ad præteritum, & collatio purè facta similiter est pendens, ita vt neque sit absolutè valida, neque inualida, sed medio quodam & indifferenti modo se habens: posito autem euentu retrotrahitur. si enim pecunia promissa soluta fuerit, collatio resoluetur, censebiturque ab initio irrita, & excommunicatio & inhabilitas ab initio contracta. si autem negata fuerit, collatio ab initio iudicabitur valida, nec vlla censura aut inhabilitas videbitur contracta.

Explicatur exemplis. Amissio emphyteusis. Hoc autem explicari potest aliquot exemplis. Primò, in amissione emphyteusis ipso Iure incursa: (vt si emphyteuta per triennium soluere pensionem omiserit) quæ amissio ita pendet, vt si dominus directus declaret se velle vt res illa sit amissa, iudicetur amissa cum omnibus fructibus, idque ab eo tempore, quo triennium completum est, quando res Iure in commissum cecidit. si autem non declaret se velle illam restitui, non censebitur amissa, vt dictum est cap. 24. dubit.8.

Excommunicatio. Secundò, In excommunicatione lata contra eum, qui statuto tempore pensionem beneficiariam non soluerit: hæc enim excommunicatio, etiamsi sit latæ sententiæ, non censetur incursa, nisi pensionarius declaret se velle vt sit incursa. qua declaratione posita, retrotrahitur, ita vt censeatur incursa iam inde ab initio, quo cœpit esse in mora, vt docet Nauar. suprà, & Gigas q.77.de pension.

Status captiui. Tertiò, In statu captiui, si enim is, qui captus est ab hostibus, post aliquod tempus mortuus fuerit, censebitur mortuus fuisse ab initio captiuitatis: si verò postliminio reuersus fuerit, perinde erit ac si semper fuisset in ciuitate. itaque status eius pendet. §. Eius, qui apud hostes, iuncta Glossa, Institut. Quibus non est permissa facultas testandi.

Venditio legati. Quartò, In venditione legati: si enim legatum venditum fuerit ab herede, & legatarius repudiet legatum, valet venditio: si autem acceptet illud, & velit restitui, non valet ab initio: L. Quædam sunt. ff. de rebus dubiis. Idem videre est in omnibus actibus, qui ab alterius ratihabitione pendent: iuxta ea quæ diximus suprà cap.21.dub.1.

153 Simili modo, in proposito pendet collatio, excommunicatio, & inhabilitas vsque ad euentum conditionis: qua posita retrotrahuntur hæc omnia.

Vnde inferunt DD. eum, qui per simoniam conuentionalem beneficium obtinuit, non teneri dimittere, quia collatio non est absolutè irrita, sed aliquo modo valida, dependenter tamen ab euentu futuro: quo posito, resoluetur ab initio; (sic enim habere stylum Curiæ Romanæ, testatur Nauarrus num.104.) ac proinde tenebitur beneficium dimittere: eritque excommunicatus, & inhabilis ab initio.

Dices, Si excommunicatio illa & inhabilitas retrotrahitur: ergo si quis post contractum simoniacum ante eius impletionem celebret, erit irregularis; celebrat enim in excommunicatione.

Respondeo, Negando sequelam; quia hæc fictio retrotractionis censuræ non sufficit ad inducendam irregularitatem: vt enim incurras irregularitatem ex violatione censuræ, requiritur vt iam antè censura absolutè sit incursa; alioquin non violas censuram: non enim potest violari quod nondum est. Confirmatur, quia appellans à declaratione excommunicationis, de qua dubitare potest an valeat, celebrando non fit irregularis; etiamsi posteà iudicetur illa declaratio legitimè & verè facta; vt docet Felinus in cap. Rodulphus.35. col.vlt. de rescriptis. similiter ignorans suam excommunicationem, celebrando non fit irregularis, cap. Apostolicæ 9. de Clerico excommunicato: nempe quia bona fide egit, nec voluntariè censuram violauit: ergo multò minùs erit irregularis in casu nostro, in quo censura nondum est reipsa contracta. *Fictio retrotractionis non inducit irregularitatem.* Hæc tamen retrotractio facit, vt si interim beneficium aliud collatum fuerit, collatio reddatur irrita, quasi tunc fuisset excommunicatus & inhabilis, Ratio diuersitatis est, quia irregularitas pertinet ad damnum, acquisitio beneficij ad lucrum: plus autem requiritur ad damnum incurrendum, quàm ad lucrum non captandum. Vnde etsi retrotractio illa non sufficiat ad damnum contrahendum: tamen ad lucrum non captandum sufficit. Simili modo ignorantia Iuris excusat ad vitandam pœnam, non tamen ad captandum lucrum, L. Iuris ignorantia.7. & sequent. ff. de Iuris & facti ignorantia. Vnde collatio beneficij facta excommunicato ignoranti suam excommunicationem est inualida: vt docet Glossa in dictum cap. Apostolicæ, & Couarr. in cap. Alma.part.1.§.7.num.3. hic tamen celebrando non fit irregularis. Vide Hugolinum cap.6.tab.4. 154 *Inhabilitas tamen.*

Aduerte tamen, videri quibusdam hanc retrotractionem non habere locum in foro conscientiæ, quia Canones id non statuerunt, sed solùm in foro externo: nemo enim verè & coram Deo est excommunicatus ante contumaciam, verè autem non est contumax, nisi cùm fecerit illud, quod sub pœna excommunicationis ei erat prohibitum. Deinde contumacia non retrotrahitur: ergo nec excommunicatio, nec pœnæ illam sequentes. Denique hæc retrotractio solùm fit per quamdam fictionem Iuris, vt sic magis puniatur is qui deliquit: & solùm per stylum Curiæ Romanæ in quibusdam causis est introducta: quod est signum pertinere dumtaxat ad forum externum. Vnde in foro conscientiæ pœnæ simoniæ non censebuntur incursæ nisi à tempore completæ simoniæ, nec retrorsum trahentur. quare non tenebitur talis beneficiarius ad restitutionem fructuum interim perceptorum, nec censebitur fuisse inhabilis ad alia beneficia. quam sententiam insinuat Nauarrus cap.23.num.104 §. Non ignoro. & docet Henriquez, de excommunicatione cap.19. & mihi non displicet. 155 *Quorumdam sententia.*

DVBITATIO XXVIII.

Vtrùm pretium simoniacè acceptum, Iure diuino sit restituendum.

SVppono, si is qui accepit pretium pro re spirituali, tenebatur eam ex Iustitia gratis conferre, illum Iure diuino ad restitutionem pretij obligari: quia accipiendo pretium, non solùm virtutem religionis, sed etiam Iustitiam commutatiuam læsit: sicut si Iudex pro iusta sententia, aut testis pro testimonio veritatis, pretium exigeret, teneretur ad restitutionem. Hinc Parochus, cui assignata est congrua sustentatio, tenetur ad restitutionem, si pro Sacramentorum administratione mercedem contra Ecclesiæ consuetudinem exigat. Hoc posito sunt duæ sententiæ valdè celebres. 156

Prior

157 *1.Sententia non teneri ad restitutionem.*

Prior est, Eum, qui accipit pretium pro re spirituali, Iure diuino non teneri ad illius restitutionem. hanc tenet Nauarrus cap. 23. num. 103. & 104. & dicit eam esse communem Canonistarum & Theologorum vsque ad hoc tempus. eamdem tenet Couarruuias ad regul. Peccatum, part.2.§.8.& censet esse communem. & Petrus Nauarra l.2.cap.2. num. 400. Siluester v. Simonia, quæst.10.in principio. Victoria de simonia part. 2.num.4.Caietan.art.6.& in Summa v. Simonia cap. 3. sub finem.

Probatur Primò, Quia accepta per simoniam mentalem non sunt Iure diuino restituenda: ergo neque accepta per simoniam externam. Consequentia probatur, quia eodem titulo pretium accipit simoniacus externus, quo internus. parumque refert vtrùm id verbis exprimat, an sola mente. Antecedens probatur ex cap. fin. de simonia, vbi Gregorius IX. à Legato suo consultus, Vtrùm Monachi simoniacè recepti qui pretium dederant, & Abbates, qui receperant, teneantur ad restitutionem, & resignationem sic acceptorum: respondet, *Ad resignationes spiritalium & temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi, vtrimque taliter acquiruntur, (in quo casu delinquentes sufficit per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori) eos pro simonia huiusmodi non teneri.* ex qua responsione Pontificis euidenter colligi videtur, simoniacos internos non teneri ad restitutionem, nec temporalium acceptorum pro spiritalibus, nec spiritualium acceptorum pro temporalibus. Ideò autem Pontifex dicit eos non teneri, quia Iure diuino naturali non obligantur: ecclesiasticum enim in hoc casu locum non habet: quia non punit simoniam internam, nec irritam reddit talem conuentionem, sed solùm externam. Addit Caietan. v. Simonia cap. 3. responsum Pontificis vniuersè de omni simonia intelligendum.

Cap. fin. de simonia.

Probatur Secundò, Si Iure diuino deberet restitui, Pontifex non posset dispensare in retentione pretij, quod tamen est contra praxim, vt patet Extrauag. Sane, in communibus de simonia, vbi Vrbanus IV. dispensat vt accepta pro Religionis ingressu retineantur.

Tertiò, Qui exigit pretium pro re spiritali, quam ex officio ei præstare non tenebatur, non facit illi iniuriam: nam res, quæ datur, digna est pretio; & is cui datur, non habebat ius exigendi illam gratis à tali; sed solùm fit iniuria Deo, & rei spiritali, vti dictum est. vide Victoriam suprà.

158 *2.Iure diuino teneri.*

Altera sententia est, Simoniacum Iure diuino ad restitutionem pretij teneri. Ita tenet Henricus quodlibet.6. quæst.16. Adrianus quodlib. 9. art. 3. litera H. Sotus lib.9.quæst.8 art.1.Bartholom.Medina l. 2. Summæ,cap.14 §.11.Ioannes Medina quæst.4. de vsura rest. § Ideò videtur. Hæc sententia mihi probatur, adhibita tamen distinctione. vnde

Acceptum pro damno non tenetur restituere.

Dico Primò, Si quis in gratiam alterius priuet se aliqua re spiritali, & pro incommodo quod inde patitur compensationem temporalem exegerit; non tenetur Iure diuino ad restitutionem. Et quidem si incommodum sit temporale: vt cùm quis se spoliat suo beneficio, & in alterum resignat, res videtur clara. Hoc enim damnum per se est pretio æstimabile, ac proinde nulla erit iniuria, si pro eo exigatur compensatio. Idem dicendum de omni alio iure vel re spiritali, ex cuius priuatione incommodum temporale in honore vel fortunis obuenit. Verùm si res illa spiritalis nullum commodum temporale annexum habeat, ita vt ea eius priuatione sustineas solùm incommodum spiritale, res est magis obscura. Tamen adhuc valdè probabile est, te Iure diuino non teneri ad restitutionem, si pro eo incõmodu quid acceperis. Vt si Reliquiis Sanctorum vel corona benedicta te priues, nec similia possint recuperari. Probatur, quia nemo in me ius habet vt suâ causâ tenear talia damna gratis subire: ergo non facio illi iniuriam exigendo compensationem temporalem; maximè cùm priuare se bonis spiritualibus, sit magnum damnum subire. Confirmatur, quia is, qui causâ alterius subit damnum temporale, potest exigere compensationem: ergo etiam qui subit damnum spiritale, quod est maioris momenti, & magis vitandum, non peccabit saltem contra iustitiam.

Dices, Ergo licebit Reliquias vendere.

Resp. negando conseq quia agitur contra reuerentiam sanctitati illarum debitam, dum pretio humano æstimantur. non tamen fit iniuria illi, à quo pretium exigitur, quia ius non habet vt sibi gratis dentur. quare multò magis si tibi per vim auferrentur, nec valeres recuperare, posses absque vlla iniuria exigere aliquam compensationem pecuniariam, iudicio prudentis taxandam, pro damno accepto. qui enim damno per iniuriam affectus est, potest exigere compensationem huiusmodi, qualem spes est posse obtinere, vel oblatam acceptare. 159

Vnde sequitur, Regem Burgundiæ non fuisse obligatum ad restituenda ea, quæ ipsi Imperator Henricus Primus dedit pro lancea in qua clauus vnus Dominicæ crucis continebatur, quam precibus & minis ab eo extorserat; vt scribit Sigebertus ad annum Domini 929.

Dices, Incommodum spiritale non potest æstimari; ergo iniquum erit si aliquid temporale pro eo exigatur. Respondeo, Dicitur non posse æstimari, non quasi sit infra omne pretium, sed quia per se omne pretium excedit, vtpote superioris ordinis. Sicut incommodum infamiæ est inæstimabile, tamen non est contra iustitiam exigere pro eo compensationem temporalem, si causâ alterius sustineatur, vel si famam iniustè abstulit, & nolit restituere; quo casu potest absque iniustitia exigere quanti in animo suo hoc incommodum æstimat; vt si mallet amittere 100. aureos quàm illud incommodum sustinere.

Dico Secundò, Conferens pretio aliquid spiritale, quod annexum habet commodum temporale, Iure diuino non tenetur ad illius pretij restitutionem: vt si quis Canonicatum, Decanatum, Episcopatum venderet, si ad Religionem pretio admitteret: & in hoc casu sentio priorem sententiam esse veram. Et satis probari potest ex cap. illo finali; de tali enim casu loquitur Pontifex: admissio enim in Religionem, coniunctum habet commodum alimentorum per totam vitam, quod sanè magno pretio apud homines æstimatur. si tamen hoc pretium esset iudicio prudentis excessiuum, ille excessus Iure naturæ esset restituendus; quod eo ferè modo in beneficiorum, quo in officiorum sæcularium venditione definiendum esset. 160 *Si res spiritalis habet commodum temporale.*

Dices, Collatores non sunt domini beneficiorum, sed solùm dispensatores: atqui dispensator tenetur gratis dispensare bona domini sui, præsertim quando pro officio suo stipendia assignata habet: alioquin pro eadem re duplex stipendium acciperet. collatores autem beneficiorum habent amplissima stipendia, ratione quorum tenentur munia ecclesiastica (inter quæ est collatio beneficiorum) obire: ergo si aliquid amplius acceperint, Iure diuino tenentur ad restitutionem. 161 *Obiectio. Collatores sunt dispensatores.*

Respondeo, Tenetur quidem dispensator gratis dispensare vt non peccet; non tamen ita vt semper teneatur ad restitutionem, si gratis non fecerit: tum quia ordinariè stipendia illa non sunt ei assignata pro munere collationis, sed pro aliis functionibus ecclesiasticis: sicut Regi non dantur tributa pro munere distribuendi officia Reipub. sed pro regni administratione: tum quia non exigit illud pro illa functione, veluti mercedem illius operis: sed veluti compensationem pro emolumento, quod tibi conferre non tenebatur. Simile accidit in venditione officiorum. Quòd enim exclusis aliis te præferat, & suum affectum ad te determinet, magno pretio est æstimabile. Vnde sæpè munera non parua offerri solent ad affectum alterius alliciendum. Deinde priuat se potestate alteri gratificandi, à quo fortè maiorem beneuolentiam & gratitudinem expectabat. Addo, non videri dubium, quin non sit contra iustitiam, si Ecclesia permittat. Sicut *Respon.*

vendicio officiorum publicorum non est contra Iustitiam, permittente Regno vel Rege permissionem Regni habente. Quia dominus potest permittere suo dispensatori in rebus maximi emolumenti, vt aliquam compensationem ab iis, quos tanto beneficio afficit, exigat. Hanc tamen assertionem intellige de supremo collatore, qui est Pontifex: & de inferioribus, hoc supposito, quod eis per Superiorem non sit potestas alicuius compensationis & emolumenti exigendi adempta. si enim hæc adempta sit, tenebuntur Iure diuino ad restitutionem, vide suprà dub. 2. & 4.

162 *Si res non habet commoda temporalia annexa.* Dico Tertiò, Si quis pretio conferat aliquid spirituale absque suo incommodo, quod non habet annexum commodum temporale, (vt sunt Sacramenta & sacramentalia) Iure diuino tenebitur ad restitutionem pretij, nisi vel putetur gratis donatum, vel non excedat rationabile stipendium sustentationis. Hanc tenent Auctores secundæ sententiæ.

Probatur Primò, Quia tales res spirituales non habent aliquid temporale, ratione cuius iudicio communi possint censeri tanti vel tanti valere: ac proinde naturâ suâ postulant vt gratis dispensentur: & ex altera *Fideles solùm tenentur ad sustentationem.* parte fideles habent ad illas ius diuinitus concessum, vt à ministris Ecclesiæ possint eas petere, nec ad aliud tenentur, quàm ad ministrorum sustentationem: ergo si ministri aliquid amplius exigant, tenentur Iure diuino ad restitutionem. si enim ministri illas dispensantes non habent ius nisi ad alimenta (eò quòd non sint domini, sed dispensatores tantùm) euidens est, eos non tantùm rei spirituali vel Deo facere iniuriam: sed etiam in proximum committere iniustitiam, si amplius exigant, & consequenter teneri ad restitutionem eius, quod supra alimenta acceperint. Rursus, si fideles pro administratione omnium Sacramentorum & sacramentalium Iure naturæ non tenentur nisi ad ministrorum congruam sustentationem, iniuria illis fit, si amplius ab eis exigatur, ac proinde Iure naturæ restitui debet.

163 *Res spirit. superant omne pretium.* Secundò, Res spirituales superant omne pretium: ergo quantumuis magnum pretium quis exegerit, Iure diuino non tenebitur ad restitutionem. non enim est ratio cur magis teneatur ad restitutionem si multùm exegerit, quam si parum, si vtrumque superat congruentem sustentationem ministri, & vtrumque detur non liberaliter, sed quia aliter res spiritalis, qua egat, obtineri nequit. Vnde si quis exegisset decem millia aureorum pro baptismo, absolutione, vel communione, non teneretur ad restitutionem: quod sanè absurdum est. quis enim non iudicet illum iniquè extorsisse tantam summam, eámque solùm datam quasi redimendæ vexationis causa? Confirmatur, quia qui illam dedit: potest eam repetere tamquam iniustè exactam, & vti occulta compensatione, si alia ratio non suppetit recuperandi.

Obiectio 1. Dices, Iste minister non tenetur hoc Sacramentum ex iustitia huic administrare, cùm non sit eius Parochus, vti suppono: ergo non facit huic iniuriam, si pro eo pretium exigat, modò non amplius exigat, quàm res valeat: sicut non teneor tibi ex iustitia dare panem in extrema necessitate, non facio tibi iniuriam, si pro eo pretium exigam, nisi si amplius exigam quàm valeat.

Solutio. Resp. Negando consequentiam: etsi enim non teneatur ex iustitia conferre; si tamen conferre velit, vel si contulit, tenetur ex iustitia non amplius exigere, quàm stipendium sustentationis: ad amplius enim ius non habet. Neque simile est de pane, quia non teneor panem tibi dare gratis si habes quo soluas, est enim res natura sua & recepto hominum vsu vendibilis.

164 *Obiectio 2.* Dices secundò, Qui soluit pretium pro Sacramento, soluit illud voluntariè: ergo transfert dominium: etsi enim mallet habere gratis: tamen omnibus consideratis, absolutè vult illam pecuniam soluere: vnde cùm hoc Sacramentum non sit ei ex iustitia debitum, & alias pluris valeat, censentur satis voluntariè dare ad dominium transferendum.

Resp. Primò, Illud voluntarium esse extortum per iniuriam, (ideò enim vult dare, quia exigitur: in illa autem exactione est iniuria: sicut cùm quis exigit aliquid pro eo, quod gratis facere tenebatur) ac proinde non ita transfert dominium, quin possit repetere. imò alter sponte tenebitur restituere, propter iniuriam, qua extorsit. Secundò, Negari potest transferri dominium: quia non intendit donare, sed solùm soluere quatenus debet, seu quatenus alter iustè potest exigere: non enim intendit cedere iure suo quod habet, vel alteri dare amplius iuris quàm habet: sicut qui soluit vsuras non transfert dominium, quia non intendit vsurario plus iuris dare, quàm ei debeatur: vt enim ibi deest titulus cur soluantur vsuræ, ita hîc deest ius ad pretium exigendum. *Resp. Non datur voluntariè, nisi voluntas per iniuriam extorta.*

Ex dictis facilè est soluere argumenta alterius sententiæ. 165 *Ad argumenta initio allata.*

Ad Primum, Illud caput variè à DD. explicatur. Vide Sotum l. 9. q. 8. art. 1. ad sextum, vbi aliquot expensiones refert, & refutat: deinde ponit suam nihilo meliorem, quam fusè refutat Petrus Nauarra; & meritò, quia omnino falsa. Sed dicendum breuiter, Pontificem loqui de admisso ad Religionem pro pecunia, & hanc pecuniam non esse necessariò restituendam, nempe quia retineri potest à Monasterio pro alimentis Religiosi: nulla autem erat ratio vniuersè de omni simonia respondendi, quidquid Caietanus & alij dicant: quia non nisi de certa specie rogabatur: cur enim Pontifex sine vlla necessitate de re tam obscura vniuersè definiat?

Ad Secundum Respondeo, Pontificem non posse dispensare in retentione pretij, nisi quando res spiritalis aliquid temporale annexum habet pretio æstimabile, vel quando incommoda coniuncta eius alienationi, iuxta primam & secundam propositionem.

Ad Tertium: Satis constat ex dictis, eum, qui pretium exigit sustentationem superans, iniuriam facere; & quamuis alter non habeat ius vt sibi conferatur omnino gratis, non tenetur tamen amplius dare, quàm quod ad conuenientem sustentationem pertineat.

DVBITATIO XXIX.

Vtrùm res spiritalis per simoniam acquisita, sit Iure diuino dimittenda.

QVidam DD. sentiunt esse dimittendam. Ita Adrianus quodlib. 9 art. 3. littera I. Armacanus l. 10. quæstionum Armeniacarum cap. 23. vbi generatim docet, quoties peccatum dat causam prouisioni, prouisum teneri beneficium sic acquisitum resignare; vt si ambitione, mendacio, hypocrisi, vel adulatione adeptus est. 166

Sed communis ferè sententia DD est, non teneri Iure diuino resignare. vide Nauarrum c. 23. num. 103. & 194. & Couarr. reg. Peccatum p. 2. §. 8. Probatur de beneficio, de quo potissimum est difficultas, huius enim collatio fuit valida: nam in collatore fuit potestas & voluntas transferendi beneficij, v. g. in Petrum, & Petrus fuit capax, & habuit voluntatem acceptandi. hæc autem in quauis re sufficiunt ad transferendum dominium, seu ius in re. Nec obstat Primò, Quòd aliquid pro illa translatione sit datum; quia etsi hoc sit contra honorem diuinum, non tamen adimit collatori potestatem conferendi, nec collatarium reddit incapacem ad acceptandum, vt patet in Sacramentis. Secundò, Per alia peccata homo non efficitur Iure diuino incapax beneficij: ergo neque per peccatum simoniæ: ergo non tenetur resignare, modò pœniteat eum peccati. Tertiò, Si talis collatio esset irrita, sequeretur, eum, quo ignorante & prohibente simonia commissa est, teneri ad restitutionem, (quia obtinet per simoniam) quod tamen falsum esse constat ex cap. Sicut tuis litteris, de simonia. Quartò, Professus per simoniam est verè Religiosus, *Non tenetur Iure diuino resignare.*

Digitized by Google

giosus, vt omnes docent: ergo etiam consecutus beneficium per simoniam, est verè beneficiarius, secluso Iure positiuo. Quintò, Probatur allata ratione. Ideò tenetur venditor rei spiritalis restituere pretium, quia per iniuriam exegit: atqui hæc ratio non habet locum in emptore, quia emptor nullam iniuriam facit venditori, si pretium offerat pro re spiritali: ergo non tenetur eam restituere.

Obiectio. Dices Primò, cap. 116. Si quis. 1. q. 1. Gregor. I. significat, eum, qui simoniacè sacerdotium vel dignitatem acceperit, nisi sponte reliquerit, in æternum periturum.

Resp. Respondeo, Inde non sequitur, eum Iure diuino teneri resignare beneficium, aut esse suspensum ab executione sacerdotij, sed Iure ecclesiastico valdè antiquo, quod iam tempore Gregorij vigebat.

167 *Obiectio.* Dices Secundò, Ille accepit contra voluntatem Domini, qui sicut iubet gratis dari, ita etiam vult gratis accipi: ergo non potest retinere.

Resp. *Non retinet contra Domini voluntatem.* Respond. Neg. consequentiam. etsi enim collatio & acceptio simoniaca sit contra Domini voluntatem, (quia cùm fit, absque debita reuerentia tractatur res spiritalis, dum instar rei profanæ cum temporali commutatur) tamen postquam facta est, in retentione non est iniuria, nec agitur quidquam contra Domini voluntatem modò debitè administretur. sicut qui Ordinem sacrum accipit in peccato, accipit illum contra Domini voluntatem, vbi peccatum illud pœnitentiâ deleuerit.

DVBITATIO XXX.

Vtrùm omne id, quod simoniacè acceptum est, Iure ecclesiastico debeat restitui.

168 *Solùm beneficium dimittendum.* Respondeo & dico Primò, Si loquamur de re spiritali simoniacè accepta, non tenemur eam restituere: nisi sit beneficium ecclesiasticum: hoc enim debere dimitti Iure ecclesiastico, patet Extrauag. Cùm detestabile, de simonia. Sub *beneficio* aliqui pensionem spiritalem comprehendunt, quia videtur eadem ratio, maximè vbi Bulla Pij V. recepta. Sed contrarium verius, quia pensio non est verè beneficium ecclesiasticum, cùm non sit ius perpetuum: nam extinguitur cum pensionario, vtpote fauor personalis, vt dictum est suprà c. 34. n. 3. Cetera autem spiritalia vel dimitti non possunt, vt sunt Sacramenta, (nisi quoad vsum, quod solùm habet locum in Ordinibus, è quibus simoniacè ordinatus suspenditur) vel non sunt dimittenda ante sententiam, quia Canones aliud de illis non statuerunt sic simoniacè admissus in Monasterium, non tenetur illud ante sententiam dimittere. Idem puto dicendum de Reliquiis simoniacè comparatis, metallis benedictis, iure patronatus, licentia eligendi confessarij, &c.

Obiectio. Dices, Omnis pactio in spiritalibus est irrita, & nullius momenti, vt habetur cap. fin. de pactis, & cap. Præterea, de transactionibus, & alibi.

Resp. Respondeo, Inde tantùm sequi, rem spiritalem, quæ restitui potest, esse restituendam, si repetatur, & pretium pro ea datum restituatur: non autem altero non repetente, aut nolente pretium reddere: etsi enim pactum sit irritum, non tamen obligat ad mutuam restitutionem cum damno patris, nisi Superior in pœnam cogat.

169 *Pretium restituendum.* Dico Secundò, Quod ad pretium attinet, illud Iure positiuo restituendum.

Primò, Si acceptum pro beneficio: vt patet cap. De hoc, de simonia. vbi Alexander III. Toletano Archiepiscopo scribens ait: *Regem & Principes eius debes inducere, vt si qua receperint à præfato Episcopo, vt eius electioni præstarent assensum, Ecclesiæ Exoniensi sine diminutione restituant, cùm ea sine graui suæ salutis periculo retinere non possint.*

Secundò, Si acceptum pro collatione Ordinum, vel aliorum Sacramentorum, aut sacramentalium; & notabiliter excedat id quod pro sustentatione exigi poterat, iuxta ea quæ diximus dubitat. 28. Sed hoc Iure diuino potiùs quàm ecclesiastico restituendum. Imò Ius ecclesiasticum nihil inuenitur ea de re disposuisse.

Tertiò, Si acceptum pro admissione in Religionem: cap. Veniens. 19. de simonia. vbi Pontifex mandat, vt Abbas & Monachi compellantur restituere id quod acceperant à quodam, vt eum in Monachum admitterent. Puto tamen eos ad hoc non teneri ad sententiam, si admissus in eo Monasterio permaneat: quia ratione alimentorum videtur posse retineri. Quod confirmatur, quia restitutio ante sententiam esset facienda ei qui admissus est, vel parentibus, qui eius nomine dederunt; atqui hi consentiunt vt pro alimentis retineatur. Adde, Vrbanum IV. Extrauag. Sanè, in communibus de simonia, permittere vt sic acceptum retineatur, modò non in priuatum vsum Abbatis vel Abbatissæ, sed in communem vsum Conuentus conuertatur. *Non tamen ante sententiam, si pro admissione ad Religionem.*

DVBITATIO XXXI.

Cui debeat fieri restitutio pretij, & an ante sententiam Iudicis.

Svppono, si aliquid temporale acceptum sit pro conferendo beneficio, vel alia re spiritali, non secuta collatione, Iure naturæ restituendum ei à quo acceptum est. Ita Victoria, relectione de simonia, p. 2 n. 6. Caiet. v. Simonia, c. 3. Sotus l. 9. q. 8. ar. 1. ratio est manifesta: quia deest titulus cur possit retineri, cùm illud, pro quo datum est, non præstetur, ac proinde debet reddi ei à quo acceptum, cùm Iura non iubeant alteri dari. Couarruuias tamen ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. num. 7. in fine putat restituendum in pios vsus, sed solùm probat, non posse repeti in foro externo. 170 *Datum, re spiritali non tradita, restituendum danti.*

Si verò beneficium sit traditum, ita vt vtrimque simonia sit completa, sunt duæ sententiæ DD. Quidam enim putant, pretium acceptum in hoc casu ante sententiam Iudicis esse restituendum ei qui dedit, post sententiam, cui Iudex addixerit. Ita Sotus l. 9. q. 8 ar. 1. Bannes 2. 2. q 32. art. 7. & multi DD huius ætatis. Ratio est, quia is, qui pretium dedit, non amisit pretij dominium: non enim transtulit eius dominium in venditorem rei spiritualis; cùm hic Iure sit factus incapax illius dominij hoc titulo capiendi: neque ille intendit à se abdicare dominium alia ratione, quàm transferendo in venditorem: ergo cùm in hunc non sit translatum, verè mansit apud emptorem: ergo illi restituendum. Si dicas, Ecclesiam illum priuasse dominio; Respondent, Talem priuationem non fieri nisi per legem pœnalem: quæ neminem ante sententiam ita re sua priuat vt eius dominium amittat. Hæc sententia non est improbabilis. 171 *Sententia Soti, &c.* *Restituendum ei qui dedit.*

Contraria tamen, id est, etiam ante sententiam Iudicis pretium illud esse restituendum Ecclesiæ, est multò probabilior & verior. Tenet D. Thomas 2. 2. q. 32. a. 7. vbi dicit, *pretium simoniacum non esse restituendum danti, sed in eleemosynas erogandum.* Idem expressè docet q. 62. art. 5. ad secundum. neque intelligit post sententiam Iudicis, sed absolutè: explicat enim de quibus possit fieri eleemosyna. Siluester v. Simonia, q. 20. dicit *esse dandum Ecclesiæ, in cuius iniuriam simonia est commissa, nisi Episcopus & Capitulum sit particeps simoniæ, tunc enim dandum pauperibus, vel alteri Ecclesiæ.* Couar. ad regul. Peccatum, p. 2. §. 2. n. 7. dicit hanc esse communem DD. sententiam. Idem tenent Victoria & Caietanus suprà. Denique DD. omnes, quod sciam, qui fuerunt ante Sotum; Canonistæ in cap. De hoc, & cap. Audiuimus. 41. de simonia. Probatur ex dicto cap. De hoc 11. vbi Pontifex apertè dicit, *Regem & Principes inducendos vt restituant Ecclesiæ*, loquitur autem ante sententiam & in foro conscientiæ, & cap. Audiuimus, eodem tit. vbi præcipit vt Episcopi, *si aliquid exegerint vt permittant in Ecclesijs sibi subiectis Clericos institui, Monachos profiteri,* *Altera verior, esse restituendum Ecclesiæ.*

mortuos

Digitized by Google

mortuos sepeliri, restituant duplum, applicandum in vtilitatem loci, in cuius dispendium id factum. Intelligit *ante sententiam.* quia ordinariè non est Iudex, qui Episcopos de his condemnet: & ita parum vtilis esset illa constitutio.

172 *Ad argumenta.* Tertiò, Contra mentem ecclesiæ est vt restituatur danti; quia Ecclesia intendit vtrumque punire. Nec obstat, quòd pœna non dicatur deberi ante sententiam; quia quòd ille teneatur rem illam, quæ sua non est, dare Ecclesiæ, vel expendere in pios vsus, non est pœna, sed simplex præceptum: cùm enim non possit eam retinere, graue non est ei quòd debeat illam tali modo expendere. Similiter non obstat, quòd non sit vlla constitutio Ecclesiæ, qua dans, hoc ipso quo dat, amittat dominium, quia id non est necesse: fateor enim manere dominium apud dantem: & ideo si ei restituatur, posse retinere, quia non ipse, sed qui accepit, iubetur in pios vsus expendere: vnde non priuatur dominio vi legis immediatè, sed actu & restitutione facta per accipientem, ex præcepto legis. Lex enim potest iubere, vt rem alienam, quæ apud te est, expendas in pauperes, quando iusta causa subest, & hoc ipso, quo datur pauperibus, prior dominus amittit dominium. hæc est mens Canonum citatorum.

Dices, Cap. Veniens, de simonia, pretium iubetur restitui illi, à quo acceptum, nempe Monacho simoniacè recepto, qui illud dederat.

Respondeo, Id Ideò factum, quia ille absque culpa dederat, (fuerat enim pecunia ab eo prætextu consuetudinis exacta) & volebat se ab eo Monasterio expedire: vt rectè Couarruuias suprà, & Hugolinus cap. 2. §. 1. tabul. 4. quòd si ipse peccasset, non fuisset ei restituta, sed fuisset conuertenda in vsus Ecclesiæ Monasterij, vel potiùs in eleemosynam pauperum. 173 *Fructus cui restituendi.*

Petes, Cui sunt restituendi fructus percepti ex beneficio simoniacè accepto?

Respondeo, Hi fructus restituendi sunt, etiam ante Iudicis condemnationem: quia ex re aliena non bona fide percepti. restituendi autem sunt vel ærario Apostolico, vnde super illis potest fieri compositio cum Pontifice, vel Ecclesiæ, vel in pios vsus, vt docet D. Thomas art. 6. ad quartum: vel etiam successori, vt docet Nauarrus lib. 5. consil. 62. de simonia. puta, vbi est consuetudo vt fructus beneficij vacantis dentur successori. 174

SECTIO SEXTA

DE RELIGIONE.

Religio prima pars Iustitiæ. EXPLICATIS *iis quæ ad* Iustitiam *strictè acceptam pertinent, sequitur vt agamus de* Religione, *quæ inter partes Iustitiæ primum locum obtinet. Est enim* Religio, *vt hîc accipitur, Iustitia quædam creaturæ ad Deum, qua ipsa suo creatori debitum cultum & honorem persoluit. vnde ipsa primum & summum debitum, quod in homine nasci potest, respicit, hominémque inclinat, vt illud, quantum fieri potest, suo auctori exsoluat. Aliquando accipitur pro statu eorum, qui certis votis obstricti sunt Deo, de quo infrà suo loco. Continebit ista sectio capita decem. Primum erit, De religione in genere. Secundum, De oratione & laude Dei. Tertium, De sacrificio & adoratione. Quartum, De decimis. Quintum, De voto. Sextum, De statu religioso. Septimum, De iuramento & adiuratione. Octauum, De superstitione, eiúsque speciebus. Nonum, De magia. Decimum, De irreligiositate.*

CAPVT XXXVI.

De Religione in genere.

Constat Dubitationibus 4.

DVBITATIO I.

Quid sit Religio.

D. Thomas qu. 81.

1 RELIGIO Græcis dicitur θρησκεία à Tracibus ducta origine, vt quidam volunt, apud quos plurimùm cærimoniæ viguere, (hinc ἐθελοθρησκεία apud Apostolum ad Colossenses 2. id est, arbitrarius cultus) & θεοσέβεια, id est, cultus Dei. Nomen *Religio* ductum est vel à *relegendo*, quòd ea, quæ ad Dei cultum pertinent, sæpè animo sint reuoluenda & veluti relegenda, vt vult Isidorus lib. 10. Etymologiarum cap. 17. ex Cicerone: vel à *reeligendo*, quòd per eam, Deum, quem per peccatum reiecimus, reeligamus, vt inquit Augustinus lib. 10. de ciuitate c. 4. vel à *religando*, quòd Deo nos astringat & alliget; ita Lactantius lib. 4. diuin. instit. c. 28. D. August. lib. 1. retract. cap. 13. & D. Hieronymus in cap. 9. Amos, quæ deriuatio maximè videtur nomini & rei consentanea. *Religio vnde dicta.*

2 *Quid sit.* Definitur à D. Augustino l. 83. qq. q. 31. ex Cicerone hoc modo: *Religio est virtus, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, cultum cærimoniámque affert.* Planiùs sic, *Religio est virtus, quæ debitum cultum Deo, tamquam primo rerum omnium principio exhibet.* vbi *Cui debeatur cultus.*

Notandum est, sicut hominibus ob potentiam, sapientiam, virtutem, & cuiusuis perfectionis excellentiam, debetur quidam cultus, seu honor, quo illam eminentiam cum quadam nostri demissione testemur; ita Deo ob singularem & infinitam excellentiam in omni genere perfectionis, quam habet vt Deus est, seu vt primum principium & supremus omnium Dominus, debetur quidam singularis honor, veluti tributum quoddam ab omni creatura rationali; quo illius excellentiam, & suam subiectionem & in omnibus dependentiam testetur. Ad hunc honorem exhibendum 3

inclinat

Obiectũ religionis. inclinat *religio*. Itaque obiectum religionis est omne testimonium, & signum siue internum, siue externum, quo diuinam excellentiam cum quadam nostri submissione protestamur. Dico, *cum quadam nostri submissione*, quia non solùm Deo debitum est vt ipsius excellentiam testemur nudè & abstractè; sed etiam vt eam testemur respectu nostri, profitendo nostram subiectionem & dependentiam ab ipso: vt ait D. Thomas art. 3. & hoc ipsum, nomen *cultus* insinuat, quod submissionem inuoluit. vnde *religio* vtrumque profitetur: *Cui competat.* ac proinde non potest esse nisi in creatura, & respectu sui principij.

4 *Actus humilitatis.* Dices, Se alteri submittere, & hanc submissionem aliquo signo profiteri, est officium humilitatis: ergo non pertinet ad religionem.

Respondeo negando consequentiam; quia diuersa ratione ad diuersas virtutes spectare potest. Est enim actus humilitatis, si fiat quia congruit nostræ vilitati, vt intra limites nostræ conditionis nos contineamus, ne per elationem extra eos feramur. Est actus religionis, si fiat animo declarandi eminentiam diuinam, seu vt ipsam honoremus submissione nostri.

5 *Explicantur singula partes.* Ex his facilè potest intelligi definitio assignata. Est igitur religio *virtus*, quia habentem bonum efficit, eiusque opus bonum reddit & laudabile, laudabile enim Deum colere. In hoc autem consistit ratio virtutis, vt sæpè docet D. Thomas ex Aristot. 2. ethic. cap. 6. *Cultus.* *quæ cultum exhibet.* *Cultus* idem est hoc loco, quod honor, non simpliciter, sed cum quadam submissione nostri exhibitus: quam submissionem honor in genere non includit. Deus enim honorat Sanctos, non tamen colit. Itaque honor est quid communius cultu. Porrò *honor* generatim nihil est aliud, quàm testimonium excellentiæ alterius, siue id verbis fiat, vt cùm aliquis laudatur; siue gestu corporis, vt genuflexione, apertione capitis, submissione corporis: siue rebus externis, vt erectione statuæ, descriptione elogij, institutione festorum, ludorum, & similibus. hæc enim omnia sunt signa quædam, quibus alterius excellentiam significamus, ac proinde illum honoramus. *Deo debitum.* Cùm enim Deus, quà Deus, infinità excellentià in omni genere perfectionis simplicis & puræ sit præditus, peculiari honore supra omnes creaturas est dignus: cùmque idem sit primum principium, à quo omnia habent esse, vitam, & omnia; nascitur in creatura rationali, quæ hoc potest apprehendere, obligatio & debitum vt hunc honorem ei deferat, & in Deo ius vt illum exi- *Debitum religionis.* gat. Itaque hoc debitum fundatur in essentiali dependentia creaturæ rationalis, & omnium bonorum eius à Deo. sicut enim Principi, quia ab eo quodammodò dependet tranquillitas publica, & felix status Reipublicæ, debetur honorarium quoddam tributum, quo eius potestatem & beneficentiam, nostramque subiectionem profiteamur: ita Deo, quia ab ipso dependet esse, vita, & bonum omne nostrum, debetur singularis honor, veluti quoddam tributum, quo hoc ipsum cum profunda nostri submissione testemur. Itaque illis verbis, *tanquam primo rerum omnium principio*, significatur simul causa cur Deus hoc cultu sit dignus, (ratio enim primi principij includit vel supponit omnem excellentiam perfectionis,) & cur à creatura ei sit debitus.

6 *Quatuor actus in officio religionis.* Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum est, in officio religionis quatuor actus spectari posse, qui quò perfectiores sunt, eò perfectior est huius virtutis functio. Primus est, Consideratio infinitæ maiestatis Dei, & omnia ab ipsa pendere. Secundus est, Consideratio nostri nihili; id est, nos ex nobis nihil esse, nihil habere; sed quidquid sumus & habemus, Dei esse, & à Deo assiduè pendere. Tertius, Profunda mentis submissio & inclinatio coram Deo, qua mens hæc ipsa interiùs testetur. Quartus, Eorundem professio exterior, verbis, gestu corporis, vel aliis modis.

Primus & secundus supponuntur religioni tanquam fundamentum.

Actus internus religionis. Tertius, nempe submissio illa, est actus interior religionis, qui etiam in Angelis reperitur; & continet duos actus, alterum voluntatis, qui est affectus reuerentiæ, quo interna illa honoraria inclinatio est volita; alterum intellectus, quo eadem præstatur & executioni mandatur. cùm enim Angeli non habeant corpora, non colunt Deum signis corporalibus, sed spiritualibus, quæ non videntur esse alia quàm apprehensiones intellectus, aut locutiones spiritales: nulla enim in rebus spiritalibus possunt esse signa his meliora aut significantiora. sicut ergo homo alterum honorat, submittendo se illi gestu corporis: ita illi Deum honorant, submittendo se illi signis spiritalibus, nempe profitendo spiritali locutione ipsius maiestatem & suum nihilum respectu ipsius, & omne bonum ab ipso descendere, seque totos ad ipsius obsequium offerendo. idem facit homo interiùs implicitè vel explicitè dum Deum honorat.

Quartus actus, scilicet exterior submissio in hominibus, immediatè est signum internæ submissionis. nam vt ait D. Augustinus l. 10. de ciuitate cap. 5. *sacrificium visibile, inuisibilis sacrificij est sacramentum*, id est, *sacrum signum*. mediatè verò est signum diuinæ excellentiæ, & dependentiæ rerum ab ipsa. Sic voces immediatè sunt signa conceptuum & affectionum animi: mediatè verò ipsarum rerum.

DVBITATIO II.

Vtrùm religio à ceteris virtutibus distinguatur, & quando.

D. Thom. quæst. 81. art. 3. 4. 5.

RESPONDEO & dico primò, Religionem distingui ab iis virtutibus quæ hominem rectè componunt in seipso, seu non ad alterum, vt à temperantia & fortitudine: nam religio disponit hominem ad functiones, quæ in alterum tendunt: temperantia verò & fortitudo ad functiones, quæ tantùm ipsum subiectum respiciunt. 7 *A temperantia & fortitudine.*

Dico Secundò, Distinguitur etiam ab omnibus iis, quæ hominem disponunt in officiis ad proximum; vt à misericordia & iustitia particulari. quia religio disponit hominem ad Deum. 8 *A iustitia & misericordia.*

Dices, Iacobi 1. dicitur, *Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.* hic religio constituitur in operibus misericordiæ, quæ sunt ad proximum, & in custodia sui à peccatis, quæ per omnes virtutes agitur. *Iacobi 1.*

Respondeo, Esse locutionem causalem: vera enim religio hos effectus parit, ideóque illorum nomen per metonymiam accipit, & hi effectus sunt signum veræ religionis: nemo enim hæc præstat, nisi vera religione imbutus. sic priori ad Corinthios 13. dicitur: *Charitas patiens est, benigna est*, &c. Adde, Apostolum non velle explicare quid sit religio, sed qualis religio constituat hominem mundum & immaculatum ante Deum; ea nimirum quæ habet illos effectus.

Dico Tertiò, Distinguitur etiam à virtutibus theologicis. Ita D. Thomas artic. 5. *A fide* quidem, quia fides est virtus intellectus, religio affectus. Sæpè tamen *fides* vocatur *religio*, quia est religionis fundamentum & regula. sic vera fides dicitur vera religio; falsa fides, religio falsa. Verùm cùm fides non solùm sit habitus intellectus, sed complectatur etiam habitum quendam voluntatis, nempe piam affectionem ad credendum Deo reuelanti, quæ actum fidei imperet, ratione cuius ipsum credere est liberum & meritorium; difficultas est quomodo religio ab hoc affectu distinguatur. Sanè parum videtur differre. quia actus fidei pertinet ad honorem primæ veritatis. Potest tamen inueniri aliquod discrimen. Primò, quia religio versatur circa suos actus externos, vt sunt signa diuinæ excellentiæ: sub ea enim ratione sunt à religione voliti. 9 *A theologicis.* *Affectio credendi, an distinguatur à religione.*

At

At affectus credendi non ita versatur circa actus fidei: non enim considerat actus fidei vt signa primæ veritatis: neque sub ea ratione illos vult; sed vt sunt vitales assensus, quos illud obiectum, nempe res credenda sic proposita, & à diuina auctoritate veluti informata, eleuata, & illustrata postulat. Secundò, quia tota ratio cur religio suum actum externum imperet, est, vt Deo honorem deferat, eiúsque excellentiam testetur. At ratio cur affectio credendi imperet ipsos actus fidei, non est vt honorem Deo exhibeat (etiamsi ob hunc finem possint imperari) sed quia materia ipsa diuina auctoritate confirmata, id postulat: vel (quod ferè idem est) quia obligatio ad illum actum orta ex reuelatione sufficienter proposita id requirit. Et sic est peculiaris virtus habens peculiarem materiam, in qua considerat propriam honesti rationem. Posset etiam dici, hunc affectum pertinere ad quamdam iustitiam hominis erga Deum, quia actus ille debitus est primæ veritati tamquam necessarius, vt non censeatur contemni aut vilipendi. Nolle enim credere viro grauissimo affirmanti, est quodammodò contemnere, & paruam de illo habere existimationem. Qua in re esse iniuriam, patet communi hominum iudicio, qui hoc iniuriam interpretantur; & meritò: nam continet quemdam contemptum & vilipensionem alterius absque causa, quæ non minùs est contra iustitiam quàm temerarium de illo iudicium. *A spe & charitate* distinguitur, quia hæ virtutes immediatè attingunt ipsum Deum, tamquam proprium obiectum: charitas enim amat Deum vt ipse est bonum suum; vult enim ipsam diuinitatem, & omne bonum, ipsi Deo, vt ipsi in se benè sit: spes illum desiderat & sperat vt est bonum nostrum. Itaque inclinant in actum internum, qui proximè versatur circa ipsum Deum. Religio verò non versatur immediatè circa Deum, sed circa cultum Dei, id est, circa signa interna vel externa, quibus Deus honoratur & colitur.

10 *Obiectio 1.*

Dices Primò, Obiectum formale religionis est excellentia diuina: ergo versatur proximè circa Deum, ac proinde est virtus theologica. Antecedens probatur, quia sicut Deus propter suam bonitatem diligitur *charitate*; ita propter diuinitatis excellentiam colitur *religione*: & sicut Deo credimus per fidem, propter auctoritatem diuinam; ita ei honorem exhibemus ob excellentiam infinitam.

Respon. Religionis obiectum.

Respondeo, Excellentiam diuinam propriè non esse obiectum religionis; sed cultum diuinum, qui est actus externus religionis. illud enim est obiectum virtutis, in quod ipsa virtus immediatè tendit: atqui religio tendit immediatè non in excellentiam diuinam, sed in eius cultum: est enim affectus quidam erga cultum diuinum, quatenus Deo debitus est & congruens, vnde ratio debiti & congruentis Deo in cultu diuino spectata, est ratio formalis obiectiua religionis. cùm enim religio sit iustitiæ pars, necessariò respicit debitum alteri. Confirmatur à simili; nam ita se habet religio ad Deum, sicut Iustitia particularis ad proximum: atqui proprium obiectum Iustitiæ particularis non est proximus, sed res proximo debita: ergo similiter obiectum religionis non est Deus aut excellentia diuina, sed cultus Deo debitus; vt sacrificia, oblationes, laudes, orationes, vota, imagines, & omnes cærimoniæ, quibus diuinitas honoratur. excellentia tamen diuina est obiectum formale cultus diuini: est enim ratio cur Deus sit colendus. Quare cùm cultus diuinus sit actus externus religionis, quem religio tanquam proximum obiectum respicit, sequitur Deum esse obiectum remotum religionis, quia est id cui ob suam excellentiam religio cultum defert. Vnde Caietanus art.5. & passim DD. distinguunt duplex obiectum religionis, propinquum, & remotum. Propinquum vocant *obiectum quod*, id est quod ipsa virtus appetit & affectat; & hoc est cultus diuinus. Remotum, *obiectum cui*, id est, cui aliquid exhibet: hoc est ipse Deus, propter suam excellentiam.

Obiectũ cultus diuini est excellentia diuina.

Obiectum quod & obiectum cui.

Obiectum virt. Theol.

At virtutes theologicæ proximè in Deum tendunt & ipsum immediatè per suum actum internum attingunt, vt ostensum est. Deinde si in illis velimus distinguere *obiectum quod* & *obiectum cui*, Deus non solùm est *obiectum cui*, vt in religione; sed etiam *obiectum quod*. Id enim quod charitas Deo vult, est potissimùm ipsa diuinitas, & diuinæ perfectiones: & quod fides credit, est Deus ipse, consideratus vel in seipso, vel vt est principium & finis omnium creaturarum. Sic etiam principale *obiectum quod* spei, est ipse Deus. Nec refert *obiectum cui* esse ipsum hominem, quia spes ad amorem concupiscentiæ pertinet, qui speciem ab *obiecto quod*, non *cui*, accipit. At totum *obiectum quod* religionis est creatum: quidquid enim ipsa vult, est opus nostrum.

Charitas.

Nec obstat, quòd charitas etiam bona extrinseca & creata Deo optet & velit. Primò, Quia hæc solùm sunt obiecta secundaria & materia, à quibus virtus speciem non accipit. Simili modo quæ fides extra Deum credit, secundaria sunt.

Deinde quia proxima ratio formalis obiectiua in virtutibus theologicis est ipse Deus: charitas enim vult omne bonum Deo, immediatè ex affectu vt ipsi benè sit. fides credit omne verum, quod ipse reuelauit, propter ipsius auctoritatem at proxima ratio obiectiua cur religio aliquid Deo velit, est ratio debiti: ideò enim vult cultum Deo exhibere, quia est veluti tributum, quod creatura debet suo creatori; sicut antè exemplo Iustitiæ particularis ostensum est. Neque verum est (si propriè loqui velimus charitatem, debiti rationem in suo obiecto spectare: nam charitas non vult Deo bonum præcisè, quia illud ei est debitum, nihil aliud spectando, quàm vt huic debito fiat satis: hoc enim potius ad quamdam Iustitiam erga Deum, quàm ad charitatem pertinet; vt exemplis humanis facilè ostendi potest. sed solùm spectat ipsum benè esse Dei: ideo enim omne bonum illi vult, vt ipsi benè sit, sicut amicus vult amico bonum vt ei benè sit, non spectans an hoc sit illi debitum, an non; quamuis malis vt sit ei debitum quàm indebitum, quatenus hoc in dignitatem & maius bonum amici cedit. Hæc paulo fusiùs, quia res nonnihil difficilis, & à plerisque non satis explicata.

Ad probationem antecedentis: Ex eo quòd Deus dicatur coli propter suam diuinitatem, non sequitur, immediatè versari circa Deum virtutem religionis, sed ipsum cultum, qui est obiectum immediatum religionis. Hinc fit vt religio solùm mediatè circa Deum versetur, non tamquam *obiectum quod*, sed *cui*, vt dictum est: religio enim non inclinat immediatè in Deum, sed in aliquid Deo exhibendum, quo ipsius maiestatem significet & testetur, sicut Iustitia particularis non inclinat immediatè in proximum, sed in aliquid proximo reddendum. Cùm dico *Deum esse obiectum cultus*, non est ita intelligendum, quasi colere & honorare Deum, actu vitali ipsum tamquam obiectum materiale vel formale attingere, aut circa ipsum per modum actus vitalis versari, (sicut Deum amare, Deo credere) sed est illum attingere aliquo signo, tamquam signatum, vel sicut attingitur is, cui aliquid offertur.

Quomodo Deus sit obiectum cultus.

11 *Obiectio 2.*

Dices Secundò, Oratio & laus attingunt Deum immediatè, tamquam obiectum, & tamen sunt actus religionis.

Respon. 1.

Respondeo Primò, Non sunt actus interni immediatè à virtute religionis eliciti, sed exteri ab ea imperati. externos voco respectu virtutis religionis, quæ est in voluntate, sunt enim obiecta illius, in quæ affectus religionis immediatè tendit, & habent sedem in intellectu. Obiectum autem proprium virtutis spectandum est ex actu interno, in quem virtus immediatè inclinat qui in proposito est amor cultus diuini.

Respon. 2. Quomodo actus externi relig. imperentur à variis virtutibus.

Secundò Respondeo, Illos duos actus non attingere Deum, sicut actus vitalis suum obiectum, sed sicut signum attingit signatum: sunt enim actus religionis vt signa & testimonia diuinæ excellentiæ & nostræ subiectionis. Hinc fit vt à variis virtutibus imperari possint. oratio enim, quatenus per eam implicitè testamur

Deum esse auctorem omnium bonorum nostrorum, habere omnium scientiam,& prouidentiam,(hoc enim, orando Deum, ipso facto insinuamus)est actus religionis. quatenus per eam petimus salutem, & ad salutem opportuna, est actus imperatus spei.quatenus petimus amplificari gloriam Dei,est actus imperatus à charitate. proximè autem semper elicitur à ratione, mediante fide. Idem dicendum de voto & iuramento; quia sunt locutiones quædam practicæ, in honorem Dei resultantes,vt infrà cap. 40.num. 28. ex mente D. Thomæ ostendetur. Actus autem virtutum theologicarum longè aliter Deum attingunt, nempe vt obiectum cognitum & amatum propter semetipsum.

12 *Obiectio 3.*

Dices Tertiò, Augustinus in Enchiridio cap. 3 dicit, *Deum coli fide, spe, & charitate.* ergo religio est virtus generalis,complectens virtutes theologicas.

Respon. Deus colitur fide, spe, & charitate.

Respondetur Primò cum D.Thoma ar.5.ad 1.dictum sancti Augustini intelligendum causaliter, quia virtutes theologicæ causant in nobis virtutem religionis, qua Deus colitur,& actus eius imperant.

Secundò Responderi potest, & meliùs,Religionem & cultum interdum accipi generatim,pro omni virtutis officio,quo ordinamur ad Deum,quodque instar sacrificij Deo est acceptum. Sic potest intelligi illud Iacobi 1. *Religio munda & immaculata*, &c. & passim in Scripturis pro eodem accipiuntur *colere Deum*, & *seruire Deo. seruitus* autem (Græci λατρείαν vel δουλείαν vocant) est nomen generale ad omnia bona opera, quibus Deo obedimus & placemus, vt ex plurimis locis constat; Psal. 2. 21. 99. Lucæ 2. Matth.6.& alibi.Hoc modo videtur ibi accipi à D.Augustino. & iuxta hanc rationem lib.10. de ciuit. cap. 6. describit sacrificium, vt *sit omne opus bonum quod geritur, vt sancta societate Deo inhæreatur.* hoc modo passim accipitur in Scripturis.

13 *Actus vir. theol. dupliciter considerantur.*

Tertiò, Dici potest actus fidei,spei & charitatis dupliciter spectari posse; Primò, Vt sunt signa, quibus implicitè diuinam excellentiam profitemur: nam hoc ipso, quo credimus Deo, insinuamus illum esse primam veritatem: dum amamus supra omnia, significamus esse summum bonum, & hac ratione spectari posse tamquam actus externos seu obiecta ad virtutem religionis. Secundò, Vt sunt actus vitales, quibus immediatè Deo inhæremus, & tamquam obiecto vnimur; & sic pertinere ad virtutes theologicas. Posse tamen ob rationem prædictam à virtute religionis imperari; & quamuis non imperentur, tamen tacitum cultum continent. Nec obstat, quod ait D. Thomas art. 5. ad 1. virtutes theologicas, eò quòd versentur circa finem vltimum, Deum imperare actus religionis & aliarum virtutum, quæ versantur circa media: quia etsi hoc virtutibus illis per se conueniat, eò quòd per se & ex natura sua circa finem vltimum versentur; tamen per accidens contrarium fieri potest, vt si quis velit vti actu virtutis theologicæ ad finem virtutis inferioris. omnis enim actus, qui potest esse medium ad consequendam virtutem aliquam, vel proprium eius finem, potest ab ea virtute imperari, ita vt ex affectu eius homo se applicet ad illum actum. Sic religio potest imperare actus fidei, spei, & charitatis;quia hi actus sunt idonei ad finem religionis,qui est honorare Deum. Eosdem imperare potest affectus temperantiæ, quatenus ad obtinendum à Deo huius virtutis donum sunt idonei: eadem est ratio in ceteris. nam perfectio & finis intrinsecus inferioris virtutis potest intendi vt finis acquirendus per actus superiorum virtutum, quotiescumque hi actus per modum meriti vel dispositionis aliquo modo ad illum valent.

Virtutes theologicas posse ab aliis imperari.

Obiectio.

Dices, Actus virtutum theologicarum ne vt signa quidem videntur ad religionis virtutem pertinere:quia etsi illis Deum eximiè honoremus,tamen non honoramus vt Superiorem, protestando nostram subiectionem; quod tamen virtus religionis postulat: vnde pater etsi honoret filium, non tamen illum colit,quia superiorem in nulla se agnoscit.

Respon. Quomodo isti actus sint nota subiectionis.

Respondeo, Illos actus vt à nobis fiunt, posse accipi vt signa subiectionis nostræ: quia credimus Deo tamquam Superiori & magistro, cui subiicimus omne iudicium nostrum: & amamus illum charitate, referendo & offerendo nos ipsos & omnia nostra ad ipsius obsequium & gloriam, & speramus virtute ac omnipotentia ipsius summum bonum nostrum,id est,ipsummet. vnde patet, in his actibus contineri professionem excellentiæ ipsius,& nostræ subiectionis ac dependentiæ ab ipso.

Ex his patet religionem, etsi virtus theologica non sit, esse tamen virtutibus theologicis valdè affinem, & post eas primum locum obtinere. nam post fidem, spem,& charitatem nihil laudabilius quam Deo debitum cultum offerre. Confirmatur,eò enim virtus quæque est præstantior, quò viciniùs attingit Deum: atqui post virtutes theologicas religio viciniùs illum attingit; nempe tamquam obiectum, cui cultum defert: ergo, &c. 14

De pia affectione, obedientia & pœnitentia.

Dices, Pia affectio ad credendum primæ veritati, obedientia & pœnitentia eodem modo Deum attingunt, nimirum, vt *obiectum cui*: ergo religio non est his præstantior. Nam illius affectionis opus est credere Deo,obedientiæ obedire Deo, pœnitentiæ satisfacere Deo.

Respondeo dupliciter, Primò, Cùm religio præfertur ceteris virtutibus, quæ non sunt theologicæ,eo quòd Deum viciniùs attingat;accipitur paulò latiùs,vt omnem virtutem, qua Deo debitum reddimus, complectatur: & hoc modo prædictæ virtutes sub religione continentur. Idque meritò, quia opus illarum intrinsecè honorem Dei continet. Credere enim Deo, pertinet ad honorem primæ veritatis: obedire Deo, ad honorem diuinæ superioritatis & auctoritatis gubernandi: satisfacere Deo, pertinet ad honorem Dei instaurandum, qui peccato erat læsus: sicut petitio veniæ pertinet ad honorem eius qui ab altero iniuriam accepit.

Quomodo Religio sit præstantior istis.

Respondeo Secundò, Religionem, etiamsi strictè omnino & propriè sumatur vt ab istis virtutibus distinguitur, esse præstantiorem & viciniùs attingere Deum, quàm vel obedientia vel pœnitentia. De *pia affectione* est alia ratio, quia est veluti pars virtutis theologicæ, nempe fidei,& ita sub fide comprehenditur,ac proinde non pertinet ad hanc comparationem. De illis ergo duabus prioribus patet.quia religio considerat opus suum vt est signum diuinæ excellentiæ, illudque non solùm Deo exhibet, sed ita exhibet, vt velit illud circa Deum versari, & eius excellentiam signare. At obedientia, etsi versetur aliquo modo circa Deum vt *obiectum cui* obedit: tamen non considerat opus suum,vt est signum & protestatio quædam diuinæ excellentiæ, neque illud defert Deo vt munus quo ipse honoretur & ornetur, sed solùm considerat illud vt debitum, & necessarium propter auctoritatem diuinam præcipientem, ne videlicet si omittat, Dei auctoritatem videatur contemnere: vel præscindendo ab ista necessitate & obligatione, considerat opus vt habens specialem honestatem à diuina auctoritate illud volente & imperante. Sicut enim Deus, vt est prima veritas,aliquid reuelando facit illud dignum creditu, & credendum secundùm rectam rationem; ita vt est omnium superior aliquid præcipiendo, facit illud dignum factu, & omnino secundùm rectam rationem faciendum: estque hæc dignitas propria honestas obiectiua,quam respicit obedientia. *Pœnitentia* duplicitèr considerari potest. Primò,quatenus dolet de peccato, vt est offensio Dei, eiusque malum, illudque conatur tollere tamquam ei displicens, & vt Deo reconcilietur. quo modo non distinguitur à charitate, sed est ipsa virtus charitatis inadæquatè concepta, nimirum vt versatur circa ablationem peccati, & reconciliationem cum Deo propter ipsum bonum Dei. Eiusdem enim virtutis est,gaudere de bono alterius, illudque procurare: & dolere de eius malo, illudque depellere. Secundò,quatenus dolet de peccato

Pœnitentia.

præcisè vt est iniuria Dei, & imperat opera satisfactoria ad hanc iniuriam sarciendam. hoc modo distinguitur à charitate, & pertinet ad quamdam iustitiam hominis erga Deum. Sed non considerat neque imperat opera satisfactoria, vt sunt formaliter signa diuinæ excellentiæ, quibus Deum veluti ornet & honoret: sed vt sunt vindicta peccati, qua Deo pro iniuria illata satisfiat, & ius eius violatum quodammodò instauretur: sicut cùm quis homini pro iniuria illata satisfacit dolendo, & se accusando affligendo, veniam petendo, non intendit per hoc formaliter illum honorare, sed pro iniuria satisfacere.

15 Dico Quartò, Religio non distinguitur à virtute *pietatis*, *obseruantiæ*, & *gratitudinis* in Deum. Colligitur ex D. Thoma quæst. 106. art.1.ad 1.vbi dicit: *Sicut religio est quædam superexcellens pietas: ita est quædam superexcellens gratitudo.* & ex Caietano quæst. 107.art. 3. Probatur, quia *pietas* propriè est quæ debitum cultum reddit parentibus; *obseruantia* personis in dignitate constitutis; *gratitudo*, benefactoribus. ratio autem parentis, & personæ eminentis, & benefactoris continetur in Deo excellentissimè: ergo etiam debitum erga illum vt parentem, personam sublimem, & benefactorem, est summum: atqui hoc debitum non distinguitur à debito erga primum principium: ergo virtus, quæ respicit hoc debitum, non distinguitur à virtute religionis, quæ respicit cultum, primo nostri & rerum omnium principio debitum. Vnde rectè Caietanus infrà quæst. 107. art. 3. notat, has virtutes, pietatem, obseruantiam, & gratitudinem, dupliciter existere. Primò, Formaliter in suis propriis speciebus. Secundò, Eminenter, in superiore virtute, quæ est religio. ratio est, quia obiecta earum (quibus deferunt suas functiones) continentur eminenter in obiecto, cui defert religio: & debita earum, ob quæ deferunt, in debito religionis.

Virtus vel gionis colit Deũ vt parentem, vt Princip., & vt benefactorem.

Dupliciter existunt istæ virtutes.

Aduerte tamen, esse valdè probabile, *gratitudinem* per se esse virtutem distinctam à religione; quia formaliter respicit debitum ortum ex beneficio: religio autem hoc non respicit vt obiectum formale, sed vt motiuum seu impulsiuum ad actum. vide infrà cap. 47.dubit.1.

Fidelitas.

Idem dixerim de *fidelitate* erga Deum. hæc enim respicit debitum ortum ex promissione, illudque soluit non ex affectu Deum honorandi propriè, sed ex affectu satisfaciendi debito ex promissione contracto: qui duo affectus videntur omnino distincti; quamuis actus alterius ab altero vicissim imperari possint. Nam ex affectu Deum honorandi, possum velle soluere promissa, & gratias agere; & ex affectu soluendi promissum, & referendi gratias pro beneficiis acceptis, possum velle honorare. Rectè tamen hæ virtutes referentur ad *religionem*. Primò, quia versantur in materia religionis, nam quidquid promittimus Deo, vel pro beneficiis referimus, ad religionem pertinet, cùm nihil præter honorem ei donare possimus. Virtutes autem secundùm modum loquendi Patrum, censentur distingui vel non distingui ratione materiæ potiùs, quàm ratione interni affectus præcisè & formaliter considerati. Vnde iuramẽtum est actus religionis, etiamsi non fiat affectu religionis; similiter oratio, solutio decimarum, &c. Et ieiunium est opus temperantiæ, etiamsi non fiat affectus temperantiæ, sed iustitiæ vel pœnitentiæ. Secundò, quia debitum gratitudinis & fidelitatis erga Deum crescit ratione excellentiæ ipsius. Vnde in praxi dùm nos gratos & fideles ipsi præstare volumus, maximè spectamus diuinam excellentiam cui obstricti sumus, ne si neglexerimus, illam inhonorasse videamur. Denique hoc ipso quo quis rectè dispositus est ad debitum honorem Deo exhibendum, etiam benè dispositus est ad soluenda ei promissa, & gratiarum actionem: & neglectus horum censetur quædam Dei inhonoratio. Itaque videtur ratio religionis in illis quodammodò includi.

Quomodo pertineant ad religionem.

DVBITATIO III.

Vtrùm religio distinguatur ab ea virtute, qua coluntur Sancti.

16 QVidam putant non distingui. Ita Marsilius in 3. qu. 8. art. 1. in fine. Probat tribus rationibus, sed nullius momenti: nam vel falsum assumunt, vel aperta æquiuocatione laborant. Vnde aliter probatur, Primò, Quia eadem virtute charitatis amatur Deus & proximus: ergo etiam eadem virtute colitur, honoraturque Deus & proximus. Consequentia patet, quia sicut se habet bonitas supernaturalis, quæ est in proximo, ad bonitatem, quæ est in Deo; ita excellentia, quæ est in Sanctis, se habet ad excellentiam Dei, nempe tamquam participatio illius supernaturalis. Antecedens probatur, quia Deus diligit hominem vt amicum ex charitate, & tamen diligit illum propter suam bonitatem & gloriam: ergo ex eadem virtute. Confir. quia alioquin essent quatuor virtutes theologicæ. Nam amor proximi, quo cupio illi ipsum bonum diuinum, versatur immediatè circa Deum, non minùs, quàm virtus spei, qua cupio Deum mihi, itaque non minùs erit virtus theologa quàm spes, ac proinde si distinguitur à charitate qua diligitur Deus, erunt quatuor theologæ virtutes, contra communem sententiam Doctorum. Secundò, Cultus Sanctorum est religiosus non ciuilis. ergo pertinet ad virtutem religionis. Tertiò, Hoc ipso, quo quis benè dispositus est ad cultum diuinum, etiam benè est dispositus ad cultum Sanctorum, qui sunt dij per participationem. Hæc sententia non est improbabilis.

Eadem virtutis habitu coli Deum & Sanctos.

Sed contraria est verior, quam tenet D. Thomas qu. 81. art. 4. ad 3. & suprà q. 25. art. 1. ad 2. & infrà qu. 103. art. 3. ad 2. & passim Doctores in 3. d. 9. Pro qua

17 Notandum dupliciter posse Sanctos coli. Primò, Propter excellentiam intrinsecam & participatam. Secundò, Propter excellentiam extrinsecam ipsius Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent. quod potest rursum fieri dupliciter: vel enim eo modo coluntur vt ipsi sint integer terminus cultus, vel eo modo vt Deus sit terminus & obiectum principale illius cultus, illi verò secundarium.

Sancti tripliciter coli possunt.

18 Dico Primò, Si Sancti colantur propter excellentiam increatam Dei, ad quam ipsi aliquem respectum habent, sic eadem virtute coluntur, qua colitur Deus. Probatur, Primo de eo cultu, qui non sistit in Sanctis, sed transit immediatè in Deum, quia dum hoc modo coluntur, non tam ipsi coluntur quàm Deus in ipsis. tamquam in suis templis, tabernaculis, imaginibus, tunc enim Sancti considerantur non vt ipsi sunt cultus capaces, sed sicut res inanimæ spectari solent, per quas Deus nobis repræsentatur. vnde etsi externum signum cultus ad ipsos dirigatur, tamen ibi non sistit: nam interior submissio fit Deo, quẽ in ipsis spectamus, ac proinde exterior etiam cultus, vt subest interno, ad Deum transit. hic enim cultus omnino similis est cultui Crucis & imaginis Christi, quæ non coluntur, nisi per accidens & cultu materiali, quatenus externum signum cultus ipsi fit, sed per illa colitur Deus, sicut dum res amici, v.g. equus, benè tractatur propter amicum, hic actus non est formaliter beneuolentia aut beneficium in equum, sed in amicum, quamuis materialiter equo fiat, & sic etiam respectu illius, beneuolentiæ actus & beneficentia, & beneficium dici possit. Idem confirmari potest à simili in charitate, nam eadem est virtus qua diligitur Deus propter se, & qua diligitur proximus & omnes creaturæ propter Deum; vt dum proximo & omni creaturæ benè volumus, cuique pro sua conditione & capacitate propter Dei gloriam: ergo etiam eadem est virtus, qua Deus colitur in seipso propter suam excellentiam increatam, & qua Sancti coluntur vt aliquid Dei, eius excellentiam

Si colantur ob excellentiam extrinsecam vt terminus secundarius cultus.

Coluntur per accidens & materialiter.

Charitas quomodo diligit proximum propter Deũ.

tiam nobis exhibente: hoc enim nihil est aliud, quàm colere Deum in Sanctis, tamquam in suis templis & imaginibus. Sicut enim cùm volo proximo bonum propter Deum, illa dilectio non est formaliter dilectio & beneuolentia in proximum, (eò quòd ipsius bonum non diligatur vt est ipsius) sed in Deum: ita hic honor, quo honorantur Sancti vt Deum nobis repræsentant, formaliter est honor Dei, & latria.

Si coluntur vt terminus primarius propter excellentiam diuinam.

Secundò, probatur de cultu, qui ipsis Sanctis tamquam integris terminis propter excellentiam diuinam tribuitur: quia tota ratio huius cultus est excellentia increata Dei, ad quam ipsi certum respectum & coniunctionem habent: ergo procedit à virtute religionis, quæ excellentiam diuinam tamquam rationem sui cultus spectat. omnis enim virtus respiciens aliquam rationem formalem obiectiuam seu motiuum principale, extendit se ad omne id, cui illa ratio formalis aliquo modo communicatur vel coniungitur, vt patet inductione.

19 *Obiectio.*

Quomodo coluntur ob causam extrinsecam.

Dices. Sancti non coluntur proximè propter excellentiam increatam Dei, sed propter dignitatem quamdam intrinsecam, quam accipiunt ex ordine ad Deum, vt filij, vt amici, vt heredes, vt templa, vt imagines Dei: ergo ratio formalis obiectiua huius cultus non est excellentia diuina; ac proinde non procedet à virtute religionis.

Respon. Dignitas moralis Sanctorum habet ordinem intrinsecum ad excellentiam diuinam.

Respond. Negando consequentiam, quia etsi ob illam moralem dignitatem colantur, tamen verè coluntur propter excellentiam Dei; eò quòd ille respectus, quem habent ad Deum, includat in sua ratione formali excellentiam diuinam, saltem in obliquo, ita vt sine ea concipi nequeat: sicut ratio boni vtilis includit bonitatem finis. Vnde sicut eadem virtus, & idem affectus habitualis inclinat in finem, & in media propter finem, eò quòd bonitas medij consistat in ordine ad finem; ita eadem virtus, quæ nos incitat ad cultum Dei, incitat etiam ad cultum Sanctorum; quia illorum excellentia consistit in coniunctione & respectu quodam ad Deum. vnde verè coluntur propter excellentiam diuinam, extrinsecùs illis applicatam: sicut medium amatur propter bonitatem finis ipsi extrinsecam; quamuis ille respectus per quem fit ista applicatio, sit intrinsecus. Hoc modo plerumque à nobis coluntur Sancti; quia meliùs hanc excellentiam quàm eorum perfectiones physicas & intrinsecas apprehendimus. neque solùm Sancti cum Christo regnantes, sed etiam interdum homines mortales. sic enim colitur Pontifex dum consideratur vt Vicarius Christi; & sacerdotes vt ministri Christi; homines sancti vt amici Dei, tabernacula Spiritus sancti.

20 *Imagines non sic possunt coli.*

Imagines autem Christi & aliæ res inanimæ hoc modo coli nequeunt: quia non sunt capaces honoris formalis. sicut nec contumeliæ aut iniuriæ, cùm non possint hæc apprehendere, nec sint capaces vllius excellentiæ supra naturam rationalem. vnde non potest quis se illis tamquam Superioribus subiicere, vt eruditè ostendit Gabriel Vasquez tractat. de adoratione. Itaque solùm possunt coli per accidens, & actu materiali & externo honoris: qui vt ad illas terminatur, non est honor formaliter, sed solùm materialis actus honoris, est autem formaliter honor, vt terminatur ad exemplar.

21 *Quomodo honor imaginis transit ad prototypum.*

Hoc modo intellige quod dictum est in Nicæna secunda, *Honor imaginis transit ad prototypum*: nimirum quia signum submissionis quod fit imagini, non est propriè & formaliter honor imaginis, sed prototypi. Sic beneficentia quæ fit cani vel equo intuitu domini, cuius sunt res & possessio, transit in dominum; quia non est propriè beneficentia in res istas ratione carentes (etsi opus externum materialiter ad illas dirigatur) sed in dominum. huic enim intendis gratificari & beneficium conferre. Quod vt meliùs intelligatur, Notandum est, duobus modis posse alicui obsequium beneuolentiæ vel beneficium conferri. Primò, si opus externum immediatè impendatur ipsi personæ v. g. illam excipiendo conuiuio, vel afficiendo aliquo obsequio, vel donando aliquo munere. Secundò, si opus externum immediatè impendatur rei alteri ad illam personam pertinenti; tamen illius intuitu, nimirum vt illi benefacias. Simili modo dupliciter potest præstari alicui officium iustitiæ: vt si ex contractu tenearis alere personam, vel eius equum, vtrouis tamen modo fiat, siue immediatè ipsi personæ, siue eius rei, solùm erit formaliter actus iustitiæ, vel beneuolentiæ erga personam; & materialiter tantùm respectu rei cui immediatè propter personam impenditur. Simili modo dupliciter quis potest honorari. Primò, immediatè in sua persona, vt cùm actus externus, qui est signum submissionis internæ, & æstimationis animi de excellentia alterius, immediatè fit circa personam. Secundò, mediatè in imagine & per imaginem, cùm actus externus proximè agitur circa imaginem; qui tamen honor etsi materialiter non tendat immediatè in personam, tamen vt formaliter habet rationem honoris, immediatè illam attingit: sicut & interna submissio, & æstimatio excellentiæ, & affectus illam testandi, versantur immediatè circa personam. Sic erigere alicui statuam, non est formaliter honorare statuam, sed personam cui erigitur; etsi externi actus, v. g. collocatio in columna, impositio coronæ, & similia circa statuam fiant. Idem dicendum, si statuæ aperias caput, flectas genua, apponas flores, &c. His enim omnibus dicuntur quidem coli & honorari imagines propter actum materialem qui immediatè circa illas fit; tamen formaliter non habent isti actus rationem honoris, nisi respectu prototypi, cui se animus honorantis intendit subiicere, & cuius excellentiam intendit his signis testari. Ex quibus patet, eodem numero cultu quo coluntur imagines coli prototypum: quia id quod est cultus materialis respectu imaginis, est cultus formalis respectu prototypi. Nec obstat quòd imagines dicantur coli cultu minore quàm prototypum: quia id intelligendum est non de specie cultus formalis, sed de signo externo. Longè enim maiora sunt submissionis signa, quæ fiunt immediatè circa ipsum prototypum, quàm quæ circa imaginem eius: sicut longè alia sunt officia quæ impenduntur personæ regiæ immediatè, quàm quæ eius impenduntur equis, canibus, mancipiis intuitu ipsius. Hinc tamen non sequitur, quin ista in ratione beneficentiæ sint eiusdem speciei. Simili modo cultus quo Christus colitur immediatè in Eucharistia, & quo colitur mediante cruce dum illa honoratur, est eiusdem rationis, nimirum cultus latriæ: etsi respectu crucis non dicatur propriè *latria*, quia hoc nomen, sicut & *doulia*, significat seruitutem & internam submissionem, quæ non habetur respectu crucis, sed crucifixi. Sed de his plura in 3. Parte.

Dupliciter defertur alicui obsequium.

Dupliciter quis honoratur.

Eodem cultu coluntur.

Quo sensu cultus imaginum dicitur minor.

Distinguitur hic cultus à priore.

Notandum tamen est Primò, Hunc cultum multùm distingui à priore, etsi ab eadem virtute procedat, & ob eandem rationem formalem tribuatur: quia hic cultus non est latria, sicut prior; sed longè inferior, qui *doulia* à DD. vocatur, non enim submittimus nos Sanctis tamquam diis, sed tanquam Dei amicis & domesticis, magna apud Deum gratia & auctoritate pollentibus. Simili modo intentio & electio, etsi ab eadem virtute procedant, multùm tamen distinguuntur. deinde quia hoc cultu non colitur directè & immediatè ipse Deus, sed Sancti. altero verò colitur immediatè Deus, quamuis actus externus in Deum per Sanctos tendat.

In hoc cultu tacitè magis colitur Deus.

Notandum Secundò, Etsi hic cultus physicè terminetur ad ipsos Sanctos, tamquam ad integrum obiectum quod colitur: tamen interpretatiuè & secundùm æstimationem moralē redundat in ipsum Deum: ita vt Deus magis censeatur honrati, quàm Sancti. Ratio est, quia tota ratio honorandi est Deus & excellentia diuina: atqui *propter quod vnumquodque, illud magis.* sicut cùm quis medicinam appetit propter sanitatem, magis ipsam sanitatem appetere censetur. Confirmatur ex Patribus. Athanasius lib. de virginitate sub finem: *Si homo iustus ædes tuas ingreditur,*

cum timore & tremore occurres ei, & adorabis humi ad pedes illius : siquidem illum non adorabis,(intellige principaliter)*sed Deum , qui illum mittit.* quamuis hoc possit intelligi de priore illo modo adorationis, quo adorantur materialiter vt res aliqua Deum nobis repræsentans. Leontius in dialogo qui recitatus est in Synodo 7.act. 4. *Sanctos veneramur vt Dei amicos : & honor , qui Sanctis impenditur , in Deum recurrit. qui Martyrem colit, Deum ipsum colit : qui Matrem illius adorat , ipsi honorem assignat.* Idem docet Damascenus lib. 4. de fide cap. 16. & 17. vnde in hoc cultu virtualia quædam & implicita latria continetur : sicut in eo cultu, quo quis colit sacerdotem Iouis propter Iouem, continetur tacita idololatria. Simili modo in electione continetur virtute & moraliter intentio : quia ex vi illius affectus procedit, & assiduè pendet, & speciem accipit.

22 *Si colantur ob perfectionē intrinsecam.* Dico Secundò , Si Sancti colantur propter intrinsecas & absolutas perfectiones, vt propter visionem Dei, charitatem , sanctitatem , statumque beatum : sic non coluntur virtute religionis , sed distincta , quæ à DD. *doulia* vocatur. est D. Thomæ supra, & ferè communis Doctorum.

Probatur: Quia religio spectat excellentiam increatam & propter eam cultum defert , vt docet D. Thomas locis citatis: ergo cultus ille, qui ob excellentiam creatam defertur , non est religionis , sed alterius virtutis. Consequentia patet , quia vbi est diuersum genus excellentiæ per se honorabile, ibi est diuersum genus cultus , & consequenter diuersæ virtutes inclinantes ad illos cultos. Atqui excellentia illa Sanctorum toto genere distinguitur ab excellentia diuina, estque per se honorabilis : ergo constituit obiectum diuersæ virtutis : sicut bona diuersi generis per se expetenda , constituunt obiecta diuersorum affectuum habitualium. Hæc autem virtus vocatur à Doctoribus *doulia*: quod nomen etsi generatim *seruitutem* significet, sicut & *latria* : tamen vsu Scriptorum ecclesiasticorum & Doctorum accommodatum est ad significandum omnem cultum Sanctorum, qui ipsis propriè impenditur , siue procedat à virtute religionis , siue ab alia. Item ad peculiarem virtutem , qua Sancti propter intrinsecas perfectiones coluntur. *Latria* ad significandum cultum diuinum, & virtutem religionis, vt docet D. Augustinus lib 10. de ciuitat. cap. 1. & Isidorus lib. 8. etymolog. cap. vltimo.

Doulia.

23 *Ad argumēta initio allata.* Ad primum argumentum contrariæ sententiæ Respondeo, Proximum posse amari dupliciter. Primò, Volendo illi bonum supernaturale , vt ipsi bene sit , ibique sistendo. & hic amor non est actus charitatis, quæ est virtus theologica , qua Deus amatur propter se; sed beneuolentiæ seu amicitiæ supernaturalis proximi : neque video qua ratione id negari possit ; cum tota ratio amoris huius sit non bonum aliquod Dei , sed bonum proximi. hic amor respondet illi honori , qui exhibetur Sanctis ob intrinsecam & physicam excellentiam, absque vllo respectu ad excellentiam increatam Dei.

Secundò , Potest amari proximus volendo illi bonum quoduis , siue naturale siue supernaturale , non sistendo in eo vt ipsi benè sit , sed vt Deo benè sit; nempe volendo hoc totum, quatenus est bonum quoddam Dei. sicut dum amamus mancipium , eique benè volumus , quatenus bonum mancipij est bonum domini. & hic amor est actus charitatis ; quia formaliter est beneuolentia erga Deum ; & bonum diuinum est tota ratio amandi : bonum autem proximi solum se habet per modum obiecti materialis concupiti propter bonum Dei. est enim obiectum illius amoris , vt habet rationem concupiscentiæ , non autem vt rationem amicitiæ & beneuolentiæ. Sic intellige D. Thomam q. 81. art. 4. ad tertium, cùm ait, *charitatem, qua diligitur Deus , non esse virtutem distinctam à charitate , qua diligitur proximus.* Huic amori respondet ille honor, quo Sancti & alia honorantur, quatenus excellentiam diuinam nobis veluti imagines repræsentant. sicut enim charitate diligimus quidquid vllo modo cedit in bonum Dei ; ita religione possumus venerari quid quid nobis excellentiam diuinam obiicit.

Ad probationem antecedentis. Ille affectus quo Deus diligit hominem vt amicum, vt ipsi benè sit , est distinctus nostro modo intelligendi ab illo actu quo diligit illum propter suam bonitatem , totum ipsius bonum ad suam gloriam referens , & ad diuersam virtutem pertinet. Non enim solùm est in Deo charitas & dilectio suæ bonitatis qua illam & omnia propter illam diligat , sed sunt etiam aliæ virtutes , vt iustitia, misericordia, mansuetudo, amor amicitiæ erga creaturam rationalem, &c. quatenus ipsius affectus in obiecta istarum virtutum propter ipsorum propriam honestatem & pulchritudinem fertur. Vnde amor quo diligit hominem iustum vt amicum , distinguitur ratione ab amore quo diligit illum ad suam gloriam. Ad confirmat. Spes siue amor quo quis Deum sibi cupit , est virtus theologica , quia vnit affectum immediatè non ipsi amanti , sed Deo amato & desiderato. Ratio est, quia est amor concupiscentiæ , qui immediatè tendit in bonum amatum , affectum amantis illi coniungens. Neque oritur ex affectu actuali erga seipsum, sed proximè ex ipsius potentiæ inclinatione tendit in obiectum. Vnde non accipit speciem ab ipso amante cui bonum illud appetitur , sed ab amato quod appetitur. Amor autem quo proximo volo bonum vt ipsi benè sit , non coniungit affectum meum cum illo bono sistendo in illo , sed cum proximo ; est enim amor beneuolentiæ : imò volitio illius boni oritur ex affectu erga proximum , eúmque supponit quasi per modum intentionis. Ideò enim volo illi tantum bonum, quia cupio vt illi sit quàm optimè, hoc autem non volo ob aliam causam , sed propter se , quia id apprehendo vt per se bonum & expetendum propter affectum erga ipsam personam. Itaque in amore beneuolentiæ non sistitur in bono quod volumus , sed in eo cui volumus , & ab eo actus in ratione beneuolentiæ speciem accipit. hinc patet non esse virtutem theologicam , sed amicitiam humanam supernaturalem.

Amor proximi duplex. Cur amor, quo volo proximo possessionem diuinitatis, non sit virtus theologica.

24 *Cultus Sanctorum cur religiosus dicatur.* Ad Secundum , Cultus Sanctorum potest dici religiosus ob tres causas. Primò , Quia non est ciuilis & politicus , qualis defertur Principibus , Magistratibus , & viris magnis in Republica ; sed est supernaturalis , ortum habens ex vera fide in Deum , quæ Religio vocari solet. Secundò , Virtus , qua coluntur Sancti , vel est ipsa religio ; vt quando immediatè propter Deum honoramur : vel à virtute religionis oritur , vt quando coluntur propter perfectiones absolutas intrinsecas. sicut enim excellentia Sanctorum oritur ab excellentia diuina , estque participatio quædam illius , ita etiam virtus illa qua coluntur Sancti, oritur ex virtute religionis; eamque semper comitatur. Tertiò , Cultus Sanctorum semper in honorem Dei implicitè resultat : valdè enim Deo honorificum est, quòd ministri ipsius , in quibus solùm est radius quidam ipsius excellentiæ , tantopere honorentur. quas ob causas Ecclesia cultum Sanctorum ita cultui diuino coniunxit , vt iisdem rebus , quibus colere consueuit Deum, etiam honoret Sanctos. Sic templa, altaria , dies festi, ieiunia, vigiliæ, peregrinationes, instituuntur principaliter quidem ad cultum Dei , sed secundariò ad honorem Sanctorum.

Ad Tertium, Religio non disponit hominem proximè ad cultum Sanctorum , qui ob intrinsecam illorum excellentiam impeditur , sed remotè solùm, & ob affinitatem & subordinationem obiectorum. sicut virtus superior ad actus inferioris sibi subordinatæ , quo modo charitas Dei ad amicitiam cum proximo.

DVBI

DVBITATIO IV.

Vtrùm ratione diuersarum perfectionum in Deo existentium, vel ratione diuersorum beneficiorum ex ipso procedentium, debeantur ei cultus diuersæ speciei.

25 *Diuersa beneficia.* Respon. & dico Primò, Ratione diuersorum beneficiorum non debentur cultus diuersi, v. g. vt alius debeatur cultus ratione beneficij creationis, alius ratione redemptionis, alius ratione beneficiorum temporalium, alius ratione spiritualium. est communis sententia Doctorum Ratio est, quia ratio formalis ob quã Deus est colendus cultu latriæ, non est beneficium; sed est excellentia ipsius increata & immensa. beneficia autem solùm sunt id per quod illa excellentia nobis applicatur, vt apprehendatur tamquam ad nos pertinens, & à nobis adoranda: nam sine beneficiis & dependentia ab ipso non essemus obligari ad eam adorandam. sicut neque ad amandam supra omnia; vt dictum est tractat. de charitate. vnde si per impossibile esset aliquod numen, à quo nobis nihil boni prouenisset, vt volebat Simon magus, non essemus obligati illud honorare cultu latriæ. Iudicat hoc D. Petrus apud Clementem lib. 2. recognit. pag. 51. & 52. vbi dicit: *Ille verò qui nihil nobiscum habet negotij, si vindicare velit in nos*, (scilicet quòd illum non adoramus) *quo modo bonus erit?* &c. Idem colligitur ex D. Thoma quæst. 81. art. 3. vbi dicit, Religionem exhibere reuerentiam Deo vt primo principio creationis & gubernationis rerum: ergo si aliquis ab eo non dependeret, non deberet ei hanc reuerentiam. Ratio est; quia omne debitum saltem strictum & legale, quo alteri obstringimur, prouenit ex dependentia quadam ab ipso, siue secundùm gubernationem, vt à Superioribus; siue secundùm alia quædam beneficia, vt à benefactoribus: vel certè ratione alicuius connexionis, vt erga liberos & consanguineos: vel ratione liberæ obligationis, vt in contractibus. vbi nihil horum interuenit, nullum potest esse strictum debitum: nihil enim possum debere illi, à quo nihil accepi, qui cum nihil habeo communionis aut commercij. Confirmatur, quia *latriá* significamus nostram subiectionem & dependentiam à primo principio: ergo si illud numen non est principium nostrum, non debemus ei latriam: sicut neque tributum debetur Principi alieno.

Dependentia, & beneficia inducũt obligationẽ cultus latriæ.

Nec obstat, quòd Sancti sæpè in Deo colendo non spectent beneficia accepta, sed solam Dei maiestatem, quia etsi ad illum honorem eshibendum non moueantur beneficiorum consideratione, tamen strictè ad officium non obligarentur, nisi ab eo dependerent; imò neque latriæ cultum ei exhiberent, sed alterius rationis, vt es D. Thoma dicto articulo 3 & aliis locis colligitur. Adde, in ratione diuinæ maiestatis quodam modo comprehendi essentialem dependentiam nostri esse, sicut in ratione primi principij & entis per essentiam: ac proinde etsi sola maiestas in cultu spectetur, non tamen escluditur, sed potiùs includitur hæc dependentia, tamquam causa sine qua talis cultus non eshiberetur.

26 *Diuersa attributis.* Dico Secundò, Ratione etiam diuersarum perfectionum seu attributorum non debentur adorationes diuersæ. Ita Halensis 3. part. quæst. 30. num. 1. art. 3. Gabriel in can. lect. 49. Colligitur es D. Thoma quæst. 81. art. 3. ad primum, & quæst. 84. art. 1. ad 2. Probatur, ratio formalis cur Deus sit adorandus cultu latriæ, est, esse principium primum rerum omnium: atqui primum principium directè includit omnes perfectiones omnium attributorum: nam id quod est fons totiùs esse & omnis perfectionis, debet in se omnem rationem essendi continere. ergo pro diuersitate perfectionum non debetur diuersa latriæ adoratio: cùm ratio cur sit colendus latriá, sit vnica & simplex.

27 *Obiectio.* Dices, Glossa in illud Psalmi 7. *Domine Deus meus, in te speraui*, ait: *Domine omnium per potentiam, cui debetur doulia, Deus omnium per creationem, cui debetur latria*, quod desumptum ex August. quæst. 94. in Exodum: *Doulia*, inquit, *debetur Deo tamquam Domino, latria verò non nisi Deo tamquam Deo.* ergo diuersus cultus debetur ratione diuersorum attributorum. Confirmatur, quia per sacrificium testamur illum habere vitæ & mortis potestatem: adoratione, esse Dominum omnium; oratione, esse liberalem & omnipotentem; iuramento assertorio, esse veracem, promissorio, fidelem, laude, omnia attributa celebramus.

Resp. Diuersitas in modis colendi est materialis. Respond. Non æquè expresè omnia attributa singulis colendi modis honorantur, sed quædam aliis significantiùs. Hinc fit, vt sit quædam materialis differentia inter hosce modos colendi. vnde quidam nulli nisi Deo conueniunt, vt sacrificia, templa, altaria quidam etiam aliis accommodari possunt, vt adorationes, orationes, &c. omnes tamen hi modi, quatenus sunt cultus latriæ, exhibentur Deo, vt omnibus perfectionibus plenissimus est, omnésque illas testantur & insinuant. nam exhibentur illi quatenus est primum principium nostri & rerum omnium. Hinc patet responsio ad argumentum.

Doulia. Vbi tamen aduerte, *douliam* non accipi strictè, quatenus est actus obseruantiæ, debitus Sanctis; sed generatim pro cultu debito alicui, tamquan domino, qualecumque sit illud dominium. vnde sicut dominium conuenit Deo & creaturis analogicè, ita doulia. latria autem accipitur pro cultu, qui conuenit Deo, quatenus Deus est, seu quatenus est primum principium nostrum: vnde non potest communicari creaturis. Vide Gabrielem Vasquez de adorat lib. 1. dubit. 2.

Quænam autem cultu latriæ vel douliæ colenda sint, in tertia parte quæstione 25. exactiùs tractandum est.

CAPVT XXXVII.

De actibus internis Religionis, Deuotione, & Oratione.

Complectitur Dubitationes 12.

Actus religionis interni & externi. DIVVS Thomas enumerat varios actus religionis, alios internos, alios externos. Internos ponit duos, *deuotionem & orationem.* Externos facit reliquos, *adorationem, sacrificium, oblationem primitiarum & donorum, oblationem decimarum, votum, iuramentum, adiurationem, laudem*, quibus infrà adiungit *gratiarum actionem.* quæ duo postrema commodè sub oratione comprehendi & tractari possunt. nam secundùm D. Thomam quæst. 83. art. vlt. *gratiarum actio* est pars orationis, similiter laus, quæ ferè semper petitioni miscetur, ad orationem pertinet, tamquam pars, vel species quædam illius.

Cur oratio inter actus internos. Dices, *Adoratio, votum, iuramentum*, non minùs actu interno fieri possunt quàm *oratio*, & *oratio* non minùs actu esterno quàm illa: cur ergo illa potiùs inter actus esternos numeratur, quàm oratio? Rursus, *reuerentia* non minùs est actus internus religionis quàm *deuotio*, cur ergo reuerentiam prætermisit? Respond. Ideò D. Thomas *orationem* inter actus internos posuit, quia consistit in eleuatione mentis ad Deum, quæ interna est, & masimè requirit internam attentionem assiduam. *Adoratio* humana (de qua D. Thomas loquitur) consistit in signis esternis honoris & submissionis sui. *Votum* etsi Deo fiat, tamen non requirit mentis eleuationem, nec attentionem internam, præter eam quæ necessaria est vt homo aduertat quid agat. *Iuramentum* refertur ad homines, & ideo in actu

Reuerentia quid sit.

externo consistit. Quod ad *Reuerentiam* attinet, hoc nomen dupliciter accipi solet. Primò, vt significet omnem honorariam submissionem. Sic dicimur alicui exhibere *reuerentiam* dum ei caput aperimus, genua flectimus, corpus inclinamus; quo modo non est actus distinctus ab adoratione, & interior affectus reuerentiæ nihil est aliud quàm affectus adorandi. Secundò, vt denotet quemdam timorem & fugam animi, qua quis refugit in rebus diuinis nimiam libertatem & licentiam, metuitque ne nimis liberè, nimis audacter, non satis humiliter, non satis congruenter tantæ Maiestati, & suæ vilitati in rebus diuinis & coram Deo versetur. Sic Seraphim duabus alis velabant pedes, & duabus faciem ea reuerentia diuinæ Maiestatis Isaiæ 6. Sic Moyses & Prophetæ loquentes cum Deo cadebant in faciem, non audentes ea aduerso intueri formam in qua Deus loquebatur. Hoc modo est actus internus religionis: quia *religio* non solùm inclinat ad cultum Deo exhibendum, sed etiam ad conuenienti modo exhibendum. Vnde fugit omnem modum, qui indicat minorem æstimationem Dei, & minorem sui demissionem: vt est, nimis liberè, sine cura, sine circumspectione, sine attentione diuina tractare. Itaque hic actus est generalis, & in omni religionis opere comitari debet. Omnis enim Dei cultus postulat, vt cum debita reuerentia fiat. Simile cernitur in actibus obseruantiæ erga Principes, quia etiam hi cum reuerentia illorum dignitati accommodata fieri debent. D. Thomas autem non numerat *reuerentiam* inter actus religionis: quia agit de actibus particularibus, non de generali, qui in omnibus reperiri debet. Deinde loquitur de actibus imperatis proximè à religione, quibus Deus colitur, non de ipso affectu elicito, quo homo inclinat & eligit diuinum cultum, aut fugit ea quæ diuino cultui non congruunt.

DVBITATIO I.

Quid sit deuotio.

D. Thomas quæst. 82.

1 *Quo modo sit actus peculiaris.*

RЕspondeo, Hoc nomen dupliciter accipi. Primò, vt significet specialem actum religionis; & sic *deuotio* nihil est aliud, quàm interna quædam sui ad cultum diuinum oblatio & traditio. sicut enim qui alicuius Principis obsequio totum se tradit & deuouet, deuotus dicitur illi Principi; ita qui ex affectu cultus & honoris diuini se totum mancipat Deo, facit actum peculiarem religionis qui dicitur absolutè deuotio, & à quo dicitur quis Deo deuotus. Potest autem id fieri vel cum voto, vel sine voto: si cum voto vel iuramento fiat, nascitur obligatio, eritque deuotio magis perfecta; si autem fiat absque tali vinculo, non inducet obligationem; quia fiet solo proposito, & huius propositi explicatione: sicut dum homo explicare volens suum affectum & animi propositum, dicit Principi, Me totum trado tuo obsequio. vnde diuus Thomas ar. 1. ad primum, rectè dicit *deuotionem esse actum voluntatis hominis offerentis seipsum Deo ad ei seruiendum.* Quod intellige non de solo actu voluntatis elicito, sed etiam imperato. quia oblatio sui non fit sola volitione, sed necessarius est actus intellectus, velut locutio quædam, qua quis seipsum Deo tradat & addicat, sicuti in promissionibus, votis & donationibus, quæ non sola volitione perficiuntur.

2 *Quomodo sit condi in actus religionis.*

Secundò, Accipitur non pro actu peculiari, sed pro conditione quadam actus interni, sic *deuotio* nihil est aliud, quàm *promptitudo* quædam & *feruor* affectus ad cultum diuinum, v. g. ad orationem, ad laudem, ad sacrificium, ad adorationem, ad soluenda vota, &c. vel affectus ad hæc promptus & feruens: quicumque enim promptè & feruenter hæc affectant & faciunt, dicuntur deuoti; idque merito, quia ostendunt se esse addictos & mancipatos diuino cultui. *Promptitudo* requiritur vt superentur omnes difficultates, timores & perturbationes quæ hominem ad cultum Dei lentum faciant: & consistit in affectu absoluto & deliberato vincente omnem timorem, fugam & tergiuersationem voluntatis, ita vt nihil ampliùs illam retardet ab executione, quando occasio se offert. Quòd etiam feruor (qui nihil est aliud quam intentio, & vehementia affectus) requiratur, patet: nemo enim tepidos in oratione cultúque diuino, deuotos dixerit: sed eos tantùm, qui feruenti affectu hoc præstant. vnde deuotè orare nihil videtur esse aliud, quam cum feruenti affectu erga Deum orationem fundere.

3 *Vnde nascatur.*

Nascitur vtraque deuotio ex parte nostra, ex contemplatione, præsertim duplici. Primò, Ex consideratione diuinæ excellentiæ, & beneficiorum, quæ tanquam ex perenni fonte in nos assiduè ab illa promanant. hinc enim videmus ipsum omni cultu & obsequio esse dignissimum, ipsiusque beneficia à nobis hæc assiduè flagitare. Secundò, Ex consideratione inopiæ & miseriæ, quam ex nobis habemus: ex hac enim videmus nobis esse maximè congruum & expediens, ipsi seruire: nam nemo præter illum nos iuuare & beare potest. vide D. Thomam q. 82. art. 3.

DVBITATIO II.

Quid sit oratio.

Oratio quid.

RЕspondeo, Omissis variis definitionibus, commodè sic definiri potest: *Oratio est desiderij coram Deo explicatio, vt aliquid ab ipso impetremus.* Colligitur hæc definitio ex artic. 1. & 3. & ex Patribus. Basilius orat. in Iulittam martyrem: *Oratio est boni cuiusdam petitio, quæ à piis ad Deum effunditur.* Damascenus lib. 3. De fide orthodoxa c. 24. *Oratio est ascensio mentis in Deum, siue decentium à Deo petitio.*

4 *Tres actus in oratione.*

Vbi aduerte, in oratione tres actus spectari posse. Primus est, Desiderium nostrum, quo bonum aliquod nobis aliisve conferri, aut malum auerti desideramus. Secundus, Huius desiderij practica quædam explicatio, qua Deum conamur inducere & permouere vt id præstet; quæ nihil aliud est quàm petitio quædam: cùm enim in potestate voluntatis nostræ non sit immediatè applicare diuinam virtutem, seu potentiam executiuam Dei ad operandum, sicuti vires animæ nostræ ad operandum applicamus: neque etiam mediatè & efficaciter, imponendo obligationem, sicut inferiorem applicamus, dum ei imperamus, & imperio illi obligationem imponimus, restat vt solùm id possimus mediatè, & per modum deprecationis seu petitionis, quod fit explicando desiderium. Tertius, Collatio boni desiderati. ex hisce tribus oratio propriè est illa petitio, seu practica explicatio desiderij. per hanc enim conamur Deum permouere & inducere ad benefaciendum. Hinc Patres dicunt *orationem esse colloquium cum Deo*, vt D. Gregorius Nyssenus orat. 1. de Orat. Dominica, & D. Chrysost. lib. 1. de orando Deum.

5 *Oratio est locutio quædam & actus rationis practicæ.*

Ex his patet Primò, Orationem esse immediatè actum rationis: nam petitio est locutio quædam, qua desiderium nostrum explicamus, locutio autem interna est actus rationis, & consequenter etiam externa, quæ ab interna procedit, est rationis actus.

Patet Secundò, Esse actum rationis practicæ, quia hæc locutio non fit vt Deus nostrum desiderium intelligat, sed vt eà permoueatur ad rem desideratam præstandam. vnde in ea consideratur quædam vis mouendi & applicandi ad opus. Sicut enim iudicio practico & interna vel externa locutione seipsum homo ad aliquam functionem ordinat & dirigit, ita etiam alium: nempe imperando vel deprecando, quorum vtrumque locutio quædam practica est.

6 Nec obstat, quòd à Damasceno dicatur *oratio mentis in Deum eleuatio*, & à D. Augustino Sermone 230. de tempore, *ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium*: hæc enim causaliter

faliter vel concomitanter accipienda sunt. oratio enim ex natura sua oritur ex desiderio inuisibilium, & intrinsecè coniuncta est cum eleuatione mentis ad Deum. vnde qui sine eleuatione mentis orat, solùm verbis orat: non enim possumus mente colloqui cum Deo, nisi mentem ad eum eleuemus, eumque quasi præsentem intueamur.

7 *Est actus religionis.*

Patet Tertiò, Orationem esse actum religionis: nam per illam testamur ipsum esse auctorem bonorum nostrorum, & nos esse ipso inferiores, eoque egere: hoc enim includit petitio seu deprecatio. Hinc fit vt superbi ægrè orent. Deinde testamur, ipsum omnia scire in particulari, omnium habere prouidentiam & dispositionem, omnia posse, omnium misereri, &c.

Obiectio 1.

Dices Primò, Oratio est actus spei: ergo non religionis; nam idem actus non potest esse duarum virtutum.

8 *Respon. 1. An sit actus spei.*

Respondeo Primò, Idem actus non potest esse elicitus immediatè à duabus virtutibus distinctis, quia non potest habere duas rationes formales specificas, aut duplicem speciem intrinsecam essentialem: potest tamen à duabus imperari, quia in vno opere externo duplex ratio honesti considerari & appeti potest. potest enim quis dare eleemosynam, tum vt proximi miseriam leuet, qua ratione erit actus misericordiæ: tum vt votum persoluat, & sic erit opus religionis. Simili modo potest quis orare vt Deum honoret, & vt gratiam impetret.

Respon. 2.

Respondeo Secúdò, Orationem explicitè & formaliter esse actum spei, sed implicitè & interpretatiuè esse actum religionis, quia non fit expresè ad Deum honorandum, sed ad impetrandum: implicitè tamen redundat in honorem Dei. vnde ad orationem necesse est concurrere internum actum spei, non autem internum religionis, saltem explicitè: quia non est necesse habere expressam voluntatem Deum honorandi: quãuis debeat adesse voluntas faciendi id, quod in honorem Dei cedit: quæ voluntas implicitè censetur esse voluntas honorandi Deum. Vnde apud omnes gentes oratio habetur pro cultu Numinis.

Obiectio 2.

Dices Secundò, Deus est immutabilis, ac proinde orationibus nostris permoueri nequit: frustrà ergo funduntur. Confirmatur, quia ab æterno omnia sunt decreta & immutabiliter constituta: ergo orationes, quæ fiunt in tempore, nihil possunt mutare.

Respon. Immutabilitati Dei, orationis efficacia nihil officit.

Resp. Deus non potest ita permoueri orationibus, quasi nunc incipiat velle quod anteà nolebat, aut non volebat: hoc enim repugnat immutabilitati eius, ad quam requiritur vt omnis volitio etiam libera fuerit ab æterno in illo, sitque immutabiliter duratura in æternum. Dicitur tamen Deus permoueri orationibus, quia præuisis orationibus multa voluit & statuit ab æterno, quæ alioquin non voluisset; adeò vt oratio præuisa, sit suo modo causa cur Deus anticipata illa voluntate sic velit; non secùs ac si modo nouam voluntatem conciperet.

Ad confirmationem: Omnia quidem sunt decreta ab æterno, nempe decreto quo velit res fieri, vel quo velit permittere fieri; sed hoc decretum non est factum de omnibus ante præuisionem nostrarum orationum; adeò vt orationes nostræ causa sint cur pleraque ad salutem opportuna hoc modo Deus decreuerit. Sed de hoc plura 1.p.q.14.19.& 23.

DVBITATIO III.

Vtrùm oratio sit ad salutem necessaria, & quando obliget.

D. Thomas art.2.

9 *Error Euchitarum.*

SVnt hîc duo errores. Prior est Messalianorum, qui dicti sunt Euchitæ. hi volebant orationem solam ad salutem sufficere, ita vt nec Baptismum, nec Eucharistiæ sacræ communionem necessariam dicerent, vt habet Theodoretus l.4. Histor. cap.10. & Damasc. lib. de 100. hæresibus.

Error Pelagianorum.

Alter est Pelagianorum. Hi docebant, (saltem implicitè) orationem non esse necessariam ad salutem. hoc ipso enim, quo docebant gratiam diuinam non esse necessariam, & hominem solis naturæ viribus posse salutem promereri, cogebantur etiam fateri orationem non esse necessariam: cui enim opus non est auxilio, ei etiam petitione auxilij opus non est. vide D. Augustinum hæresi 88. non tamen negabant eam esse vtilem; nam etiam auxilium gratiæ vtile fatebantur. Eamdem quoque non esse necessariam, fateri coguntur hæretici nostri temporis; idque ob duas causas, tum quia omnia tribuunt fidei speciali, ita vt nec opera bona requirant; tum quia omnia fato euenire volunt. quod si verum est, superuacanea est orationis cura & studium: nam etsi non ores, omnia æquè euenient. quód si Deus aliquid per orationem fieri velit, ipse etiam curabit vt & illa oratio fiat; vnde non oportet hominem de ea facienda esse solicitum. Vide Castro v. Oratio, hæresi 3.

10 *Oratio necessaria ad salutem.*

Sed fide tenendum est, orationem adultis ad salutem esse necessariam; (nisi fortè vitæ breuitas obstet) nec tamen sufficere.

Quod non sufficiat, patet; requiritur etiam Baptismus, & mandatorum obseruatio, & pœnitentia in lapsis.

Quòd sit necessaria, colligitur ex multis Scripturæ locis, quibus monemur semper orare. Ecclesiastici 18. *Ne impediaris orare semper.* q. d. ne finas te vllo modo impediri à tam necessario exercitio. & Dominus Lucæ 18. *Oportet semper orare, & numquam deficere*, nempe quantum pro humana fragilitate fieri potest, vel *semper*, id est, quotidie 1. ad Thessalonicenses vltimo: *Sine intermissione orare*, id est, quantum fieri potest, vt Chrysostomus exponit. Ad Colossenses 4. *Orationi instate, vigilantes in ea.* & alibi sæpè. Non tam crebrò & seriò Scriptura hoc ingeminaret, nisi res esset apprimè necessaria: non enim ita loqui solet de consiliis.

Cur necessaria.

Ratio huius necessitatis est, quia oratio est medium quoddam, sine quo auxilium ad salutem necessarium obtineri nequit. cùm enim etiam iustificati egeamus quotidiano auxilio ad vincendas tentationes, & ad perseuerandum; Deus non statuit hoc auxilium passim conferre, nisi orantibus & petentibus: idque meritò; nempe vt intelligamus à quo nobis salus & omne bonum proueniat, eique gratias agamus. vnde Dominus Matthæi 7. *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis: omnis enim qui petit, accipit*, &c. insinuans absque petitione non accepturos. Idem insinuat Dominus Ioan 6. *Nolite murmurare inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* quasi dicat, nolite murmurare ob ea quæ dixi, sed potiùs orate Deum vt vos illuminet: nemo enim potest credere in me, nisi quem Pater traxerit. vide D. Augustinum tract. 26. in Ioannem.

11 *Quando obliget præceptum orandi.*

Sed dubium est, Quo tempore obliget. Durandus in 4. d. 15. q. 12. docet, orationem priuatam cadere sub præcepto in genere absque determinatione loci, temporis, & modi orandi. Iure enim naturæ nos solùm obligari vt aliquando Deum oremus, & necessaria ad salutem ab eo petamus, idque siue mente tantùm, siue etiam voce. quæ sententia vera est, si rectè intelligatur. nulla enim sunt certa tempora Iure naturæ determinata ad orandum, sicut Iure ecclesiastico sunt præscripta orationi publicæ. Verùm vlteriùs difficultas restat, An non sint certi aliqui euentus, quibus teneamur orare, & quinam illi sint.

Respondeo, Posse assignari aliquot euentus maximè probabiles.

Certi euentus, quibus tenemur orare.

Primus est, Quando peccator se ad gratiam disponere tenetur: vt quando ipse Sacramentum aliquod administrare vel suscipere debet: tunc enim tenetur petere veniam peccatorum & auxilium vt Deo reconcilietur. quod potissimùm locum habet si desit copia Sacramenti.

Secundò, In euidenti periculo mortis, præsertim si quis sit in peccato mortifero. si enim vnquam petenda venia peccatorum & auxilium diuinum, tunc maximè.

Tertius, In vehementi tentatione, cui alia ratione putat se non posse resistere. Ita Medina C. de orat. q. 11. sub finem. Addit Nauarrus l. de orat. cap. 5. num. 14. aliam casum, quando quis aduerit se alterius exitium impedire non posse, nisi oratione; vt si videat duos ad duellum properare, quibus non nisi oratione prodesse potest. quod verum est, si putet se hac ratione malum
15 auertere posse: (quod rarum est) alias non tenetur. His addi potest, nos obligari vt non multo tempore oratione abstineamus, v.g. ad mensem vnum vel alterum, quia est signum magnæ negligentiæ suæ salutis. Porrò in his casibus, quibus oratio ad aliquod malum auertendum videtur necessaria, eius omissio non est peccatum, nisi quis aliquo modo aduertat suam obligationem: alioquin omissio non censebitur voluntaria vt est contra præceptum: vnde nec ad culpam imputabitur. Quando autem est culpabilis ratione periculi alterius peccati, non habet malitiam distinctam ab illo peccato: nam solùm est mala, quia est interpretatiua volitio illius peccati.

DVBITATIO IV.

Quænam in oratione sint petenda.

Respondeo, Summam petendorum breuiter comprehensam esse oratione Dominica. Nam vt rectè D. Augustinus epist. 121. ad Probam ait, *Si per omnia sanctarum precationum verba discurras, quantum existimo, nihil inuenies quod non ista contineat & concludat oratio.* non tamen omnia disertè continet, sed præcipua tantùm, quæ maximè nobis præ oculis habenda: decebat enim Christum vt ea doceret petere, quæ natura non suggerit, minimeque vulgaria sunt, ad quæ tamen reliqua faclè reduci possint.

Hanc diuinissimam orationem pulchrè explicat D. Thomas artic. 9. possunt tamen quædam petitiones paulò aliter, nec minùs accommodatè ad mentem Domini exponi.

13 Constat hæc oratio compellatione Dei ad quem dirigitur, septem petitionibus & clausula approbationis. Compellatio est, *Pater noster, qui es in cælis.* dicimus *Pater noster*, potiùs quàm Deus noster, quia patris nomen magis est idoneum ad excitandum in nobis amorem filialem & fiduciam impetrandi; & ad Deum, intuitu adoptionis per Christum factæ, ad misericordiam flectendum.

Breuis explicatio orationis Dominicæ. Pater noster.

Quid, in cælis. *In cælis:* quia tantùm in cælis seu cælorum ciuibus seipsum aperit & præsentem exhibet. alibi non videtur; sed ita manet absconditus, ac si ille non esset. Hoc additur vt mentem sursum erigamus, & intelligamus verum patrem & patriam & hereditatem nostram illic esse.

Sequuntur petitiones, quarum tres primæ pertinent ad bonum Dei, quatuor reliquæ ad nostrum.

14 Prima est, *Sanctificetur nomen tuum*, id est quidquid nominaris, quidquid es, id sanctè vbique celebretur: *sanctificare* enim, phrasi Hebræa, est celebre facere & colere. hæc *sanctificatio* consistit in tribus. Primò, Vt Deus, eiusque maiestas, potentia, sapientia, benignitas, prouidentia, iustitia, misericordia ab omnibus cognoscantur. Secundò, Vt Deus ab omnibus supra omnia timeatur & ametur. Tertiò, Vt ab omnibus dignè colatur & prædicetur.

Sanctificare. *Consistit in tribus.*

15 Secunda, *Adueniat regnum tuum.* Petimus impleri numerum Sanctorum, & inchoari beatum illud regnum, quo Deus subiectis omnibus inimicis, & compressis aduersariis potestatibus, solus regnabit, eritque omnia in omnibus, iuxta Apostolum 1. ad Corinth. 15. Insinuat hanc expositionem Tertullianus de oratione, Rupertus, & Theophylactus in hunc locum. Hoc regnum Deo maximè desiderare debemus, quia in eo gloria ipsius completa erit, nec aliquis amplius eam obscurabit, aut ei resistet, sicut modò fit, quando peccatores illum contemnunt.

Regnum Dei.

Tertia, *Fiat voluntas tua*, &c. Petimus vt sicut in cælo sit omne id quod Deo placitum est & gratum, nihil quod eius voluntati repugnet; ita etiam fiat in terris. Itaque petimus Primò. Exactam (quantum humana fert conditio) mandatorum obseruationem, non quidem nostrâ causâ vt est bonum nostrum, sed vt est quoddam bonum Dei, quo ipse delectatur. vnde etiam implicitè petimus auxilium nobis & ceteris mortalibus ad hoc præstandum; & vt Tertullianus ait, *petimus substantiam & facultatē voluntatis suæ subministret nobis, vt salui simus & in cælis & in terris.* Deinde etiam in omnibus rebus aliis, diuinum beneplacitum præponimus nostris affectibus & commodis: vt si Deus velit nos esse pauperes, infirmos, inglorios, mori, viuere, si tollere vxorem, liberos, parentes, acquiescamus in eius sanctissima voluntate; & dicamus cum Christo, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* & cum Machabæo, *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat.* & cum Iob, *Dominus dedit, Dominus abstulit, sicut Domino placuit, ita factum est, sit nomen Domini benedictum.* Cùm enim verba sint generalia, & faueat modus loquendi Scripturæ, non sunt ad mandatorum obseruationem restringenda: sed generatim de omni Dei beneplacito. vnde rectè Maldonatus, explicans hunc locum, *Petimus*, ait, *non solum vt voluntas Dei fiat à nobis, sed etiam in nobis.* maioris enim momenti est etiam minimam voluntatem Dei impleri, quàm omne bonum creaturæ, qua est creaturæ. Hæc resignatio sui in diuinam voluntatem, est opus magnæ in Deum charitatis, & proinde magnæ perfectionis. nam per eam vincit omnes suos affectus; & perfectissimè conformat se voluntati diuinæ. indicat apertè hunc sensum Tertullianus. 16

Voluntas Dei.

Quarta, *Panem nostrum*, &c. Petimus hic nobis quotidiana subsidia corporis & etiam animæ, vt plerique DD. explicant, præsertim panem illum cælestem, quo alimur ad vitam æternam. Græcè est, τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον. Hoc dupliciter verti potest. Primò, vt passim in oratione Dominica recitari solet, & Lucæ 11. habetur, *Panem nostrum quotidianum*, quo modo ante D. Hieronymum verterunt passim Latini, Tertullianus, Cyprianus, & alij. Secundò, vt habetur Matth. 6. *Panem nostrum supersubstantialem*, quo modo vertit S. Hieronymus. vtraque versio bona est. 17

Panis quotidianus.

Sed aduerte, vocem *supersubstantialem*, non esse ita accipiendam, vt solùm significet id quod est supra substantiam, quod Dionys. Areopagita passim ὑπερούσιον vocat; sic enim ea petitio solùm pertineret ad panem cælestem, vt Eucharistiæ & visionis diuinæ, nec peterentur subsidia temporalia; quod est contra communem fidelium sensum. Deinde Apostoli non potuissent tunc temporis intelligere quid Dominus istis verbis sibi vellet; nondum enim nouerant illum cælestem panem. Quare vox ista est accipienda vt planè respondeat voci ἐπιούσιος, & *super* accipiatur pro non *suprà*, sed pro *ad*, seu *iuxta*, Græcè ἐπὶ: & significetur omne alimentum substantiæ nostræ congruens: hoc enim propriè est ἐπιούσιος, vt rectè Suidas interpretatur: quasi dicas ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ ἁρμόζων. vnde idem rectè dicitur, *quotidianus*, nam natura nostra quotidie refici debet, & alimento congruenti sustentari. quamuis ἐπιούσιος possit etiam deduci παρὰ τοῦ ἐπιοῦσα. quod non solùm diem crastinum, sed etiam hodiernum, qua parte nondum præsens est, significat, à verbo ἐπιέναι, *accedere*: hinc ἐπιούσιος, quod ad diem accedentem pertinet. itaque ἄρτος ἐπιούσιος est qui diei accedenti est accommodatus & necessarius. Sic enim expressa est hæc petitio, ac si prima luce fundēda esset: quare optimè interpres mentem Euangelistæ spectans (qui per ἐπιούσιον non volebat significare τὸ αὔριον, diem crastinum, sed instantem) vertit quotidianum. additur *hodie*, tum vt significetur cauendam solicitudinem in crastinum: tum quia quotidie hæc oratio fundenda, & necessaria à Deo petenda: cùm assiduè ab ipsius beneficentia pendeamus.

Quinta,

18 Quinta, *Dimitte nobis*, &c. Petimus nobis condonari delicta nostra: *nam debitum in Scripturis delicti figura est*, vt ait Tertullianus, quia delicti effectus & germen. Nam ex delicto duplex debitum contrahitur, culpæ, & pœnæ. *Debitum culpæ* est obligatio compensandæ iniuriæ per peccatum Deo illatæ. hoc debitum si ex peccato mortifero ortum sit, nullo modo ad æqualitatem solui potest à nobis, sed a solo Christo, vt in 3. part. q.1. tradi solet. *Debitum pœnæ* est obligatio sustinendi pœnam æternam vel temporalem. vtrumque petimus nobis ignosci.

Duplex debitum.

19 *Sicut & nos dimittimus*, &c. illud *sicut* non significat regulam, quam Deus in condonandis peccatis sequatur, quasi petamus vt Deus non benigniùs & promptiùs, nec maiora condonet nobis quàm nos proximis nostris; sed causam inductiuam, vt patet ex Luca cap.11. vbi sic dicitur: *Dimitte nobis debita nostra, siquidem & nos dimittimus omni debenti nobis.* est enim conditio quædam, quam Deus à nobis requirit. vnde apud Matth. immediatè post hanc orationem subdit Dominus, *si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus; nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.* Itaque allegamus hîc à nobis impletam conditionem, non quòd nihil aliud ad remissionem peccatorum obtinendam requiratur, sed quia est dispositio maximè congrua, sine qua non est nobis venia speranda; & qua posita, omnino speranda est: nisi aliud quid impediat, vt defectus doloris, vel propositi emendationis.

Sicut.

Petes, Quid tenemur debitoribus nostris dimittere?

Respond. Non pecuniam, non famæ & honoris restitutionem; sed iniuriam nobis illatam, ita vt propter illam non prosequamur eos odio, nec velimus vindictam priuatam, nec etiam publicam, nisi quando bonum publicum aut recta ratio aliud postulabit.

Quid condonandum proximo.

20 Sexta, *Et ne nos inducas in tentationem.* Petimus ne Deus permittat nos vlla tentatione vinci, sicque nos semper dirigat, vt numquam succumbamus: hoc enim est induci, seu vt Græcus textus habet, inferri in tentationem. μὴ εἰσενέγκῃς, ne inferas, id est, ne sinas inferri. Interdum enim dicitur Deus facere, quod permittit, quia fieri nisi ipso annuente & manum omnipotentiæ suæ laxante, non potest. Sic Matth.26. Dominus monet, *vigilate & orate, ne intretis in tentationem*, id est, ne tentationi cedatis causam addit, *quia spiritus* (id est, diabolus) *promptus est*, ad tentandum & incitandum ad peccatum; *caro autem*, (id est, homo) *infirma* ad resistendum, sine ope diuina.

Facere, pro permittere.

Septima, *Sed libera nos à malo.* Petimus hîc liberari ab omnibus diaboli, & consequenter etiam malorum hominum, qui sunt membra eius, insidiis. à malo, Græcè est ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, quo nomine diabolus significari solet in Scripturis: vt 1. Ioan. 5. *Malignus* (ὁ πονηρὸς) *non tangit eum.* &, *Totus mundus in maligno positus est*; id est, sub diaboli potestate. & 1. Ioan.2. *Vicistis malignum*, Matth. 5. *Quod his abundantius est, à malo est.* & alibi.

Malignus.

Clausula *Amen*, quam Hieronymus vocat signaculum orationis Dominicæ, est approbantis & optantis vt ita fiat. Græces γένοιτο. Psalm. 40. *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & in sæculum, fiat, fiat.* Græcè, γένοιτο, γένοιτο. Idem habetur Psalm. 71. versu vltimo, per se tamen idem valet, quod *verè*, teste Hieronymo.

Amen.

21 Notandum est ex D. Thom. artic.5. inter ea quæ à Deo peti possunt, quædam absolutè petenda esse, vt ferè sunt ea quæ oratione Dominica continentur. alia solùm sub conditione tacita vel expressa: vt sunt diuitiæ, honores, longa vita, opulenta matrimonia, vxor speciosa, pulchræ proles, & similia hæc enim, quia sæpissimè hominibus sunt exitio, non sunt petenda absolutè, sed sub conditione, si nobis sint futura salutaria; quod soli Deo perspectum est. Vnde in istis optima orandi forma est, rogate Deum vt nobiscum agat sicut nouit expedire ad suam gloriam & salutem nostram.

Duplicia sunt, quæ à Deo petuntur.

Petes, Vtrùm sit peccatum ea secundùm se desiderare & petere a Deo?

Respondeo, Si quis hæc ita desideret, vt non curet, sint ne ipsi futura salutaria an non, peccat: quia illa plus amat quàm suam salutem. Si tamen speret non obfutura saluti, non videtur desiderium, quo illa per se appetuntur, esse malum, modò eâ mensurâ appetantur, quæ non sit contra rectam rationem: quia sunt bona indifferentia. vnde si quis ea sic petat à Deo, non videtur peccare: nam Iudæi talia à Deo petebant, & talium bonorum in veteri Testamento promissiones pro legis obseruatione acceperunt. Si tamen desiderium & solicitudo modum excedant, peccatum est.

Si bona adiaphora per se petantur.

DVBITATIO V.

Quibus conueniens sit orare.

D.Thomas artic.3.

RESpondeo, Conuenire soli naturæ rationali Superiorem agnoscenti, à quo aliquid boni sibi vel alteri expectare possit. Ratio est, quia oratio est petitio quædam ad Superiorem directa. petitio autem est actus rationis, quo desiderium exprimitur ad aliquid impetrandum. 22

Hinc patet Primò, Orationem non conuenire personis diuinis: tum quia Superiorem non habent, à quo sibi vel alteri aliquid possint expectare: tum quia singulæ sua auctoritate & potestate omnia possunt.

Patet Secundò, Eam conuenire tum Angelis sanctis: quia etsi nihil supersit quod sibi peculiariter petant, nobis tamen bona spiritalia & salutem expetunt, & Deo aduentum regni futuri: tum animabus beatis, quæ præterea sibi petunt resurrectionem corporum: tum viatoribus, quibus & sibi & aliis multa petenda: tum defunctis, qui sunt in purgatorio, quos pro se orare vt à pœnis soluantur, non videtur dubitandum: quicumque enim in graui afflictione constitutus scit esse aliqua remedia, quibus possit liberari, dubium non est quin roget ea sibi adhiberi. defuncti autem sciunt extare huiusmodi remedia, vt sacrificia, preces, ieiunia, eleemosynas fidelium, indulgentias, orationes Sanctorum: cur ergo non orent hæc sibi applicari, & vt Deus fideles ad hæc excitet? Vnde meritò Ecclesia illud Iob, *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me*, applicat defunctis in purgatorio positis. An orent pro viuis, non satis constat. credibile est etiam pro illis orare, quia dubitandum non est quin pro suis sint soliciti: ad hoc enim charitas eos impellit. cur ergo illorum salutem Deo non commendent? nos tamen eos non inuocamus, quia preces nostras ordinariè non possunt cognoscere; & sunt in eo statu vt magis egeant auxilio nostro, quàm vt possint nobis auxilium adferre, vt ait D.Thomas q.83.art.11.ad 3. 23

Conuenit Angelis, animabus beatis, viatoribus, & defunctis qui in purgatorio.

Defuncti orant pro nobis in purgatorio.

Patet Tertiò, Damnatis orationem propriè non competere: tum quia carent pio affectu ex quo oratio debet procedere, vt sit actus virtutis: tum quia nihil illis boni à Deo expectandum, quamuis interdum aliqualis petitio in illis reperiatur: vt cùm satan petiit tentare S. Iob: cùm diues petiit mitti Lazarum, &c.

An damnatis.

Sed difficultas est, Vtrùm Christo secundùm humanam naturam in cælo conueniat. Quidam negant, Primò, Quia Christus totum negotium salutis nostræ exactè & minutè cum Patre in via composuit. Secundò, Quia aliàs liceret Christum rogare vt pro nobis oret.

Sed veriùs videtur, Christi animam etiam modò rogare diuinitatem pro hominibus. Primò, Quia id non dedecet ipsam, cùm in via sæpissimè id fecerit, & statui beatitudinis non repugnet: vt patet in aliis 24

An humanitati Christi.

Beatis. Secundò, Vtitur in Deum laude, gratiarum actione, adoratione. sicut enim summa charitate, ita etiam summa humilitate erga Deum est prædita. cur etiam non vtatur oratione? Tertiò, Etsi data sit illi animæ sanctissimæ omnis potestas in cælo & in terra, Matth.28. tamen executio huius potestatis non potest fieri virtute animæ, sed diuinitatis, vt patet in iustificatione & glorificatione: ergo decet vt id petat à diuinitate, saltem actu interno. Quartò, Sicut hostiæ veteres immolabantur in sancto sæculari, ita Christus semetipsum immolauit in hoc mundo: & sicut Pontifex veteris legis, sanguinem hostiæ inserebat in sancta sanctorum ad deprecandum Deum pro populo; ita Christus corpus & sanguinem suum intulit in cælum, vt appareat vultui Dei pro nobis, vt deducit Apostolus ad Hebræos 9. ergo Christus ibi apparet vt Pontifex, seu vt munere Pontificis post hostiæ sacrificium fungens; quod in eo consistit vt petatur sacrificij effectus: alioquin non esset apta analogia inter Christum & Pontificem veteris legis, quam intendit Apostolus. Quintò, Hæc sententia est magis consentanea Scripturæ sacræ Ioannis 14. *Si diligitis me, mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit nobis, vt maneat vobiscum in æternum.* quasi dicat, nolite ob meum discessum ad Patrem esse mœsti; quia cùm ad Patrem venero, rogabo eum vt alium meo loco mittat qui numquam discedet. 1. Ioan. 2. *Sed etsi quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem* IESVM CHRISTVM *iustum:* quod propriè dici nequit, nisi aliquid pro nobis à Patre petat. Ad Roman.8. *Qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.* Ad Hebr.7. *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* quibus verbis satis insinuatur, hanc interpellationem non solùm fieri exhibitione & præsentia obiectiua humanitatis & vulnerum, sic enim non esset quid distinctum à sessione ad dexterā, nec requireretur vt sit viuens, sed per actum animæ, quo nobis misericordiam & salutem petit: sic enim aliquid peculiare adfertur quod nostram fiduciam erigat: hoc enim intendit Apostolus. Sextò, Eamdem sententiam insinuant Patres, Iustinus quæst.105. ad orthod. *Si enim superatis iam resurrectione, carnis infirmitatibus, vt Pontifex confessionis nostræ, interpellat pro nobis, nónne magis cùm adhuc subiaceret infirmitati carnis, egebat magno validóque clamore & lacrymis, cum quibus preces offerebat?* Ambrosius in illud ad Roman. 8. Qui etiam interpellat pro nobis: *Christus resurgens, semper causas nostras agit apud Patrem, cuius postulatio contemni non potest, quia in dextera Dei est, hoc est, in honore quòd Deus est.* & infrà explicat quo modo interpellet pro nobis, nempe eo modo, quo rogauit pro Petro, vt non deficeret fides eius. & infrà: *Interpellat pro nobis, ne inimicus aliquid violenter præsumat contra nos, vt arceatur insolentia eius.* In eadem sententia videtur esse Cyprianus epist. 8. & Augustinus præfat. in Psalm.85. Idem apertè docet D. Thomas in cap.7. ad Hebr. lect.4. D. Bonauentura, de vita Christi cap 98. Toletus in cap.16. Ioannis, annot.35. & Suarez in 3.p. disp.45. sect.2.

Ad argumenta. Ad Primam rationem in contrarium adductam: Christus omnia cum Patre composuit, quia exactè pro omnibus satisfecit, & meruit omne bonum, quod temporis successu hominibus confertur. Hinc tamen sequitur, quin modò possit orare vt illis bona conferantur.

25 *Obiectio.* Dices, Christus adhuc in vita mortali præuidebat quidnam singulis hominibus expediens foret, & quid pro singulis esset petendum: ergo illud tunc poterat petere & pro singulis impetrare. Si poterat, credibile est fecisse. cur enim expectet tempus executionis? præsertim cùm hoc modo perfectius sit opus nostræ redemptionis, quod in hac vita est operatus.

Respon. Christus non opus habet oratione. Respondeo, Hoc argumentum rectè probare, non esse illi opus oratione, cùm iam omnia petierit & impetrauerit, quæ temporis successu mortalibus bona conferuntur. Hinc tamen non sequitur, quin ea ipsa oratione vtatur, non quia id necessarium, sed vt diuinitatem sic magis honoret, & omne bonum in illam tamquam in primum fontem referat. nam etiam ab initio conceptionis illa omnia præuidit, & vt verisimile est, petiit & impetrauit, (id enim facile ei erat) tamen sæpiùs in vita eadem rogauit, & impetrauit. nihil enim vetat quin idem sæpius possit rogari & obtineri ante executionem. Itaque potest etiam modò rogare vt fiat executio eorum, quæ antè meruit & impetrauit, quamuis nihil noui petat.

Ad Secundum Respondeo, Etsi per se non sit illicitum vt quis considerando Christum quà homo est, qui diuinitatem omni cultu veneratur, sic oret apud animum suum, Christe ora pro me, impetra mihi à Patre veniam & salutem; tamen absolutè non est hoc modo orandum, saltem publicè. Primò, Quia est contra morem Ecclesiæ. Secundò, Facilè insinuaretur error Arij, facientis Filium creaturam, vel Nestorij, constituentis duas in Christo personas. Tertiò, Insinuaretur, Christum, sicut alios, egere oratione, nec habere in sua potestate nos saluare sine oratione. nemo enim illum, qui per se potest dare salutem, rogat vt oret, sed vt ipse det. Quartò, Oratio dirigitur ad personam, quæ est Deus, & sua auctoritate potest dare. Quintò, Decet vt qui aliquid ab altero petit, præsertim publicè, summo titulo honoris compellet, & supremam illius potestatem agnoscat, alioquin videbitur illum potiùs irridere quam honorare. Deinque, Quia nihil noui impetrare potest, quod iam antè non impetrauerit. itaque solùm rogandus est vt illud sua potestate diuina conferat. Si tamen ipsa Christi anima per se spectetur, non absurdè priuatim rogari poterit, vt virtutes & salutem impetret. id est, faciat nobis per diuinitatem conferri. etsi enim ipse non egeat oratione, tamen ex humilitate ea libentissimè vtitur erga diuinitatem. 26 *An Christus rogandus vt pro nobis oret.*

DVBITATIO VI.

Vtrùm Sancti sint orandi, seu inuocandi.

D. Thomas quæst.83. artic.11.

NEgarunt hoc multi hæretici. Primò, Vigilantius, qui docebat mortuorum preces pro aliis non exaudiri, teste Hieronymo. vnde apertè sequitur inanem esse Sanctorum inuocationem. 27

Secundò, Quidam hæretici tempore D. Bernardi, dicti Apostolici, qui, vt refert Bernardus Serm.66. in Cantica, ridebant Catholicos quòd Sanctos inuocarent.

Tertiò, Quidam circa eadem tempora dicti Cathari & Patareni, qui nec Sanctos nec Angelos inuocandos esse docebant, teste Turrecremata l.4. de Ecclesia part.2. cap.35.

Quartò VValdenses, seu Pauperes de Lugduno, qui paulò pòst orti, dicebant Sanctos nec audire, nec attendere ad preces nostras, teste Antonino 4. p. tit.11. cap.7. §.2.

Quintò, VViclef, qui dicebat esse inutile Sanctos inuocare, teste Thoma VValdensi tom.3. cap.108.

Sextò, Hæretici nostri temporis, qui duo docent. Primò, Id esse inutile, eò quòd Sancti preces nostras non cognoscant. Secundò, Esse implicitum, quia obscuratur officium Mediatoris. Ita Caluinus lib.3. Instit. cap.20. §. 20. & sequent. vsque ad 28. Idem docent cæteri. *Hæretici nostri sæculi.*

Pro veritate Notandum est, Sanctos posse tripliciter inuocari. 28

Primò, Tamquam primarios auctores vitæ & salutis, quasi sua ipsi auctoritate & potestate possint remittere peccata, infundere virtutes, dare vitam æternam, &c.

Secundò, Tamquam adiutores ad precandum Deum.

Tertiò, Tamquam administros quorumdam beneficiorum,

ciorum quæ ipsi per se nobis conferre possunt; qualia salutaria suggerere, dæmonis machinationes impedire, varia mala auertere. & similia Nunc

Dico Primò. Nulla ratione licitum est Sanctos primo modo inuocare, nempe tamquam auctores primarios salutis: id enim esset aperta idololatria; nec quisquam Catholicorum ita vmquam illos inuocauit, aut inuocandos censuit, vt falsò illis imponit Caluinus num. 22.

Nec obstant illæ formulæ precandi, quas Caluinus obiicit tamquam intolerabiles, *S. Medarde, S. Eligi, respice seruos tuos, iuua è cælo*, quia intelligendæ sunt de auxilio precum, vel simili, quod ipsis congruat: illâ autem, *vt sancta Virgo iubeat Filium facere quod petimus*, nullus Catholicus vtitur; nemo enim nescit Filium in cælo Matri subditum non esse; ac proinde nihil ei propriè iuberi posse. Quòd si quis tamen pia mente sic loqueretur, non esset magnopere reprehendendus: nam etiam Scriptura dicit Deum voci hominis obedíuisse, latiore vocabuli significatu: & amicis dicere solemus vt iubeant & imperent nobis. Similiter non obstat quòd Virgini dicamus, *vita, dulcedo, & spes nostra*; id enim verum est ratione Filij, quem nobis peperit, per tropum, qui Metonymia dicitur, vbi nomen effectus tribuitur ei, quod aliquo modo est causa; quod in Scripturis est frequens. omitto Apostolos lucem mundi à Domino vocari Matth. 5.

Probatur inuocatio Sanctorum.

29 Dico Secundò, Pium tamen & salutare est eos inuocare secundo & tertio modo, tamquam amicos Dei charissimos, videlicet vt pro nobis orent, suámque nobis opem porrigant. Est fide tenendum, & definitum in Conc. Trident. sess. 25. de inuocat. Sanctorum. Probatur Primò. Ex Scripturis; Gen. 48. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis.* hic Iacob inuocat Angelum suum. Iob. 5. *Voca, si est qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* id est, ad aliquem Angelorum. Nec obstat, quòd hæc sint verba Eliphaz Themanitæ; quia Iob ea non reprehendit, cùm tamen alia minùs rectè dicta refutet. Exod. 32. *Recordare Abraham, Isaac & Israël seruorum tuorum*, vbi per merita Patriarcharum postulat, & exauditur. vnde sequitur infra: *Placatus est Dominus ne faceret malum*, &c. hic modus orandi erat frequentissimus apud Iudæos.

Obiectio.

Dices, Non orabant ipsos Patriarchas, sed Deum.

Respon.

Respondeo, Verum est; quia nondum erant in statu beatitudinis, vt possent preces ad se directas cognoscere. sed quia allegabant eorum merita & obsequia vt propter illa Deus misereretur, satis insinuabant, ipsos, si per se orent, multò magis impetrare posse. Falsum est autem quod ait Caluinus, solùm allegari pactum, quod Deus habebat cum Patribus, vt patet Psal. 131. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*; vbi merita allegantur. Idem patet cùm dicitur. *Seruorum tuorum, dilecti tui, Sancti tui*, Exodi 32. Daniel. 3. & alibi.

Secundò, Ex Scripturis constat, Angelos & Sanctorum animas pro nobis orare: ergo rectè eos inuocamus, vt id crebrò & efficacius præstent.

Orationum oblatio.

De Angelis, Tobiæ 12. Angelus dicit se obtulisse Deo orationes Tobiæ, quæ oblatio non fiebat nuda tantùm exhibitione coram Deo, cùm ipsi omnia sint præsentissima; sed cum deprecatione vt Deus illas exaudiret: quo modo per aulicos nobiles cupiunt homines suas preces offerri Principi. Zachariæ 1. Angelus orat Deum pro populo Iudaico: *Domine exercituum, vsquequo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est.*

De alijs Sanctis patet 2. Machab. vltimo, vbi Onias apparuit Iudæ Machabæo, orans pro populo; & Ieremias, de quo Onias dicit, *Hic est qui multùm orat pro populo, & sancta ciuitate Ierusalem*; & tamen nondum erant beati: quantò magis in statu beatitudinis orabunt, vbi charitas illorum longè feruentior?

30 Tertiò. Probatur ex Concilijs. Synodus 7. act. 6. *Cum timore Dei omnia agamus, postulantes intercessiones incontaminatæ Deiparæ & semper Virginis Dominæ nostræ Mariæ. Item sanctorum Angelorum, & omnium Sanctorum, salutantes venerandas illorum reliquias*, &c. Concilium Trident. sess. 25. in principio, mandat populum Christianum doceri, *eos, qui negant Sanctos æterna felicitate fruentes inuocandos esse: & qui asserunt vel illos pro hominibus non orare, vel eorum, vt pro nobis etiam singulis orent, inuocationem esse idololatriam, vel pugnare cum verbo Dei, impiè sentire*, &c.

Disputare contra Ecclesiæ vsum.

Quartò, Idem probari potest ex perpetuo Ecclesiæ vsu: atqui *de eo quod tota per orbem frequentat Ecclesia, disputare an ita faciendum sit, insolentissimæ insaniæ est*, vt ait Augustinus epist. 118. ad Ianuarium. Idem patet ex Litanijs, quarum vsus in Ecclesia plusquam à mille annis viguit, vt patet ex Concilio Aurelianensi I. cap. 20. & Toletano V. cap. 1.

Locus Hieron. notandus.

Quintò, Ex Patribus: solùm vnum locum adferam ex Hieronymo contra Vigilantium: *Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro ceteris, quando de se adhuc debent esse soliciti: quantò magis post victorias, coronas & triumphos? Vnus homo Moyses sexcentis millibus armatorum impetrat à Domino veniam: & Stephanus imitator Domini sui & primus Martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur: & postquam cum Domino esse cœperint, minùs valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas: & postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausurus est*: &c.

Probatur ratione.

Sextò, Probatur ratione; Sancti possunt nobis multùm prodesse, tum pro nobis orando, tum per se nobis opem ferendo: ergo pium est & vtile, illos inuocare. Antecedens probatur Primò, quòd orationibus suis nobis prodesse possunt: Quia si cùm adhuc essent mortales, exules, subiecti peccatis, soliciti & incerti suæ salutis, ita prodesse poterant, vt ex multis Scripturæ locis constat, vt Iob 42. vbi Iob iussu Dei orat pro amicis & impetrat: 1. Reg. 7. vbi populus rogat Samuelem vt pro ipso orare non cesset: ad Roman. 15. 2. ad Corinth. 1. ad Ephes. 6 ad Hebr. 13. Apostolus orationes fidelium pro suis negotijs flagitat: quantò magis nunc cum Christo regnantes, beati, securi, perfectissima charitate præditi, prodesse nobis suis orationibus poterunt? præcipua enim ratio impetrandi est amicitiæ coniunctio, quæ inter Deum & ipsos nunc omnino est consummata.

Possunt orando prodesse.

31 Quòd etiam per se multa nobis conferre possint, constat, Primò, ex officio Angelorum custodum, qui multa mortalibus beneficia præstant, vt Scriptura multis locis docet: vt in historia Tobiæ, in Prophetia Danielis cap. 3. 10. 14. Genes. 48. & alibi. Idem posse alios Sanctos post Christi mortem, certissimum est: tum quia sunt similes Angelis, sapientia, charitate, potentia: neque sunt conclusi abditis quibusdam receptaculis, vt hæretici nostri cum Vigilantio somniant; sed possunt esse vbi placuerit, vt docet Hieronymus lib. contra Vigilantium in principio, vbi sic ait: *Si Agnus vbique, ergo hi, qui cum Agno sunt, vbique* (id est, vbicumque volunt) *esse credendi sunt: & cum diabolus & dæmones toto vagentur in orbe, & celeritate nimia vbique præsentes sint: Martyres post effusionem sanguinis sui, arca operientur inclusi, & inde exire non poterunt?* Tum quia Scriptura docet, Sanctos post hanc vitam regere mortales, Apoc. 2. *Qui vicerit, dabo illi potestatem super gentes, & reget eas in virga ferrea.* Idem *esse columnas in templo Dei*, Apocal. 3. id est, sustinere Ecclesiam. *Sedere cum Christo in throno*, eodem capite, id est, vnà cum ipso regere orbem. Denique infinitis exemplis & miraculis constat, quantum commodi ex inuocatione Sanctorum in corpore & anima mortalibus obuenerit.

Et opem per se ferendo.

Sanctos vbique esse posse.

32 Sed contrà Obiicitur Primò, Sancti ignorant preces nostras; *non enim consequo illis longæ sunt aures vt ad voces nostras porrigantur*, inquit Caluinus suprà num. 24.

Obiectio 1.

Resp.

Respondeo, Non ignorant, quantumuis occultè fiant. si enim Angeli eas norunt, vt qui eas Deo exhibeant, cur non etiam Sancti? Idem si Angeli, qui in

cælo

cælo sunt, sciunt omnes peccatorum in terris existentium conuersiones, deque illis gaudent, Lucæ 15. cur non etiam Sancti, qui Angelis pares?

33 Petes, Quomodo cognoscunt eas?

Quomodo cognoscunt nostras preces.

Respondeo, Vel in Verbo, vt vult D.Thomas q.83. artic. 4. ad 2. & Caietanus ibidem. Vel per nouas & quotidianas reuelationes, vt Cyrillus Catechesi 16. Augustinus de cura pro mort. cap. 15. sic enim multi Sancti etiam in hac vita, occultissima cognouerunt; Elisæus factum Giezi, 4.Reg.5. Petrus fraudem Ananiæ & Saphiræ, Act.5 Benedictus Totilæ simulationem & futuros euentus, Gregor.l.2.Dialog.cap 15.& totum mundum veluti sub vno solis radio collectum, lib. 2. dialog. cap. 35. Similia multa libro eodem recenset Gregorius. & plurimis Sanctorum hoc donum collatum fuisse, ex historiis constat. Denique familiare erat Prophetis, occultissima nosse: quantò magis in gloria cognoscent huiusmodi secreta, quando Deus erit omnia in omnibus? Ita ratiocinatur D.Augustinus lib.22. de ciuit.cap.29.

Vel denique cognoscunt nostras preces, dum ad ipsos diriguntur, eo modo, quo Angeli & animæ cognoscunt mutuas cogitationes, mediante locutione spirituali: præsertim cùm lumine supernaturali sint illustrati, nec corpus aut interuallum loci impediat. Si enim oculus corporeus tam procul intenditur, vt in cælum vsque pertingat: quantò magis oculus mentis luce diuina perfusus poterit ad remotissima, absque miraculo, vel ope extraordinaria pertingere?

Nec obstant loca Scripturæ, in quibus mortui dicuntur non cognoscere res viuentium, Ecclesiastæ 9. *Mortuus nihil cognoscit amplius.* simile insinuatur Iob 14. & 4.Reg 22. hæc enim intelligenda sunt vel de cognitione naturali, vel de cognitione quam habebant toto tempore veteris Testamenti: tunc enim erant in limbo, nec fruebantur conspectu Dei, nec habebant illud admirabile lumen, quod illis post Christi mortem communicatum, quo omnia lustrare possunt. vide D.Augustinum de cura pro mortuis, cap.13.

34 *Obiectio 2.*

Obiicitur Secundò, Christus est vnicus mediator noster, per quem habemus accessum ad Patrem: ergo non est recurrendum ad Sanctos: imò id videtur Christo iniurium, tamquam ipsius reconciliatio sit insufficiens, aut egeat auxilio Sanctorum.

Respon. Christus quomodo vnicus mediator.

Respondeo, Christus dicitur *vnicus mediator* noster, quia principalis, idque ob quatuor causas.

Primò, Quia non tantùm officio, sed etiam naturâ est mediator, seu medius inter Deum & hominem, vtpote vtriusque naturæ particeps: quam rationem adferunt Patres in illud 1.ad Timoth.2 *Vnus est Deus, vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus* IESVS. & Augus.lib.9.de ciu.c.17. Secundò, Quia nos reconciliauit, non deprecando, sed condignum pretium exhibendo, & satisfaciendo. Tertiò, Quia ex propriis: habebat enim vim illam ex intrinseco, id est, ea natura sui suppositi. Quartò, Quia est mediator omnium: nam omnes, quantum ex parte ipsius, reconciliauit, & pro omnibus satisfecit. Sed hæ tres posteriores causæ pendent ex prima.

Sancti, mediatores secundarij.

Sancti dumtaxat sunt *mediatores secundarij*, quia nec ex propriis reconciliant nos Deo: (non enim ex iis quæ à seipsis habent, sed ex iis quæ per indebitam gratiam acceperunt) neque omnes reconciliant; neque per modum solutionis, sed deprecationis. Rectè tamen dicuntur *mediatores*, quia verè intercedunt pro nobis deprecando, & diuina munera nobis impetrando. Sicut Moyses dicitur sequester & medius inter Deum & populum, Deuteron 5 qui pro populo ad Deum locutus est, & pactum Dei ad populum detulit. Sic Cyrillus Apostolos & Prophetas vocat mediatores lib.12.Thesauri cap.10. quicumque enim interuenit inter duos vt alter alteri reconcilietur, vel aliquid alteri ab altero impetretur, vel vt pactum inter eos meatur, rectè dicitur mediator inter illos.

35 *Non obscurari officium mediatoris, sed illustrari.*

Neque hæc intercessio vllo modo obscurat officium mediatoris Christi. Primo, Quia Angeli intercedunt pro nobis orando; imò etiam homines ex viui, vt ex Scriptura constat; & tamen hæc intercessio non obscurat illud. Secúdò, Quia Sancti adhibentur vt comprecatores, nimirum vt suas orationes nostris iungant: quod non potest vllo modo in iniuriam Christi cedere. Tertiò, Quia omnem vim interueniendi & impetrandi, quam habent, acceperunt ex meritis Christi, eiusque intercessione. vnde potius ad honorem ipsius cedit, quod possint esse secundarij mediatores; sicut ad honorem primæ causæ cedit, quòd creaturæ sint causæ secundæ: nam ita efficax est Christi mediatio, vt non tantùm reconciliet, sed etiam reconciliatores sub se, qui virtute ab ipso accepta reconcilient, efficiat. in omni enim reconciliatione operatur Christi meritum vt prima causa moralis, sicut Deus in omni operatione creaturæ naturali. quod valde notandum est contra hæreticos. Decet id etiam ordinem diuinæ sapientiæ, quæ inferiora per media disponit, & ad perfectionem perducit. vide D.Thomam art.11.

Christi meritum operatur vt prima causa moralis.

36 Petes, Quibus meritis nituntur Sancti pro nobis orantes, seu per quæ merita orant?

Quibus meritis nitantur.

Respondeo, Principaliter per merita Christi: quidquid enim nobis datur, principaliter datur propter merita Christi, vt colligitur ex cap.1.ad Ephes. *Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo.* Secundariò etiam per merita sua. etsi enim ex condigno compensata sint, ita vt nihil illis debeatur ex iustitia: tamen ex amicitia multa eis deberi possunt, vt patet exemplis humanis. Itaque hæc merita sunt ratio secundaria beneficiorum Dei: nam Deus applicat se ad benefaciendum nobis propter merita Christi, orationibus Sanctorum inductus. etsi enim Christi merita semper sint ratio principalis ob quæ Deus sua beneficia confert; tamen merita & preces Sanctorum sunt causa cur Deus hic & nunc se applicet & determinet ad hæc vel illa beneficia danda ob Christi merita. Vnde etiam Sancti veteris Testamenti solent orare per merita Abrahæ, Isaac, Iacob, Dauid, &c. Exod.32. *Recordare Domine Abraham, Isaac, & Iacob seruorum tuorum.* Daniel. 3. *Ne auferas misericordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel sanctum tuum.* Psal.131. *Memento Domine Dauid,* &c. nempe vt propter hæc Deus hic & nunc se ad benefaciendum inclinaret. Sancti tamen in veteri Testamento inuocari non solebant vt in nouo: quia nondum erant in gloria vt possent nostras preces cognoscere: sicut neque illi qui in purgatorio: quos ob hanc causam non solemus inuocare: vt colligitur ex D.Thoma art.4.ad 3.

Merita Sanctorum sunt ratio secundaria.

37 *Obiectio 3.*

Obiicitur Tertiò, Qui confugit ad Sanctos, videtur diffidere de Dei benignitate & Christi meritis: ergo.

Respon. Cur Deus velit nos vti Sanctorum suffragiis.

Respondeo, Minimè diffidere: sicut neque diffidit, qui hominis mortalis preces flagitat, nec Angeli diffidunt, quando pro nobis orant. etsi enim sciamus Deum per se esse propensissimum ad benefaciendum, & Christi merita esse sufficientissima: tamen iudicamus nos indignos qui soli coram tanta maiestate compareamus: & non satis dispositos ad beneficia illius accipienda. vnde confugimus ad Sanctos vt nos veluti comitentur, nostrisque precibus suas iungant. qua in re Primò, Honoramus Sanctos. Secundò, Reueremur Dei maiestatem. Tertiò, Illa submissione nos disponimus ad faciliùs impetrandum. Etsi enim Deus sit benignissimus, & Christi merita abundantissima, vt dictum est: tamen vult suam maiestatem & beneficia agnosci, nos ad ea disponi, & suos amicos honorari. vnde etiam vult vt ipsum oremus tum per nos, tum per alios, & maximè per sanctos: idque vt ipsos honoret, & ostendat quanti eos faciat. Ex quo fit, vt per diuersos Sanctos, ad illorum inuocationem, diuersa miracula operetur, & beneficia diuersa conferat. Simile cernimus in rebus humanis. gratissimum enim est etiam clementissimis Principibus, vt Rei, quibus parati sunt indulgere, vtantur interuentu eorum, qui ipsis sunt charissimi, & sæpè non aliter volunt ignoscere; & per diuersos diuersa concedunt.

DVBITATIO VII.

Vtrùm sit orandum pro omnibus.

D.Thomas art.7.& 8.

38 Respondeo, Esse orandum pro omnibns, qui nondum sunt in termino, etiam inimicis nostris. ratio est, quia omnibus salutem desiderare, & quantum commodè possimus, procurare debemus: ergo etiam à Deo petere. confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth. 2. *Obsecro primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro hominibus.* Hoc tamen non ita intelligendum, quasi orare debeamus vt absolutè omnes salui fiant, & nemo damnetur; hoc enim frustrà & stultè oraretur, nam constat ex Scripturis contrarium euenturum. deinde nemo potest orare quod non potest sperare, hoc autem sperari non potest; nam spes supponit fidem vel opinionem, fieri posse vt res eueniat: nemo enim sperat aliquid, quod certò nouit non euenturum. Potest tamen id affectu simplici & inefficaci optari. Alio igitur sensu orandum pro omnibus. Primò, Quia nemo ab orationibus communibus excludendus: vt si quis sic oret, Dimitte nobis debita nostra, præterquam Ioanni vel Petro: Libera nos à malo, excepto hoc vel illo, hoc enim est contra charitatem: vnde est præcepti hoc modo pro omnibus orare. Nec obstant imprecationes quæ habentur in Scripturis, vt Psalm. 68. *Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur.* & 108 multæ similes habentur, & alibi frequenter. hæ enim vel propheticè intelligendæ sunt, vt sint prædictiones, non imprecationes: vel in illis significatur conformatio voluntatis cum decreto iustitiæ diuinæ circa damnationem impiorum. vide D. Thom. artic.8.

Quo modo orandum pro omnibus.

Secundò, Quia nullus est in toto genere humano, pro quo laudabile non sit speciatim orare. etsi enim in genere constet plurimos non saluandos, tamen id de nemine constat in particulari: vnde de nemine quamdiu viuit desperandum. quo fit vt etiam pro inimicis orandum sit; precando illis non quidem temporalia, vt honores, opes, vitam; (quæ sæpè rogare possumus ipsis adimi, si per ea noceant, vt multis Scripturæ exemplis constat;) sed quæ ad salutem pertineant æternam. Nemo tamen ex præcepto tenetur orare in particulari pro inimico, nisi in extrema vel graui necessitate eius spiritali, quando præter orationem non se offert aliud remedium. tunc enim si aliqua probabilis spes sit per orationem subueniendi, tenetur. secùs si moraliter spes sit nulla. tenemur tamen ab orationibus communibus eos non excludere.

39 Tertiò, Quia orandus Deus pro omnibus in genere, vt omnes illuminet & ad salutem perducat, quantum ratio diuinæ prouidentiæ patitur. sicut enim Deus secundùm certum prouidentiæ modum, quantum in se, vult omnes homines saluos fieri, nemine excepto, idque etiam secundùm illam prouidentiæ mensuram procurat; & Christus est mediator omnium, qui seipsum dedit redemptionem pro omnibus, excluso nemine: ita nos etiam omnium salutem optare, & pro omnibus orare debemus; videlicet vt neminem excludamus, & omnibus quantum statuta diuinæ prouidentiæ fert mensura, salutis auxilia conferri rogemus. Etsi enim fieri nequeat vt secundùm illam prouidentiæ rationem omnes simul salui fiant, hominum prauitate supposita: tamen multo plures, quàm reipsa saluentur, facile salutem consequi possunt. Itaque vt quamplurimi ex omnibus saluentur, rogandum est, & hoc sensu orandum pro omnibus. Non tamen est præcepti vt sic pro omnibus oret, præterquam in liturgia, de qua Apostolus loco notato loquitur, testibus Chrysostomo, Theophil. OEcumen.

Certam prouidentiæ mensuram adhibet Deus ad homines saluandos.

40 Dixi *orandum pro omnibus, qui nondum sunt in termino, tum viuis quàm defunctis.* quia hi omnes interdum auxilio egent, & spes est nostris orationibus iuuandos vt ad terminum perueniant: ceteri vel non egent, vt beati, pro quibus si quis oraret, indicaret eos beatos non esse: vnde illis iniuriam faceret, iuxta illud vulgatum, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre:* quod intellige de eo, qui iudicio Ecclesiæ martyr habetur. Vel spes non est fore iuuandos, vt damnati. Idem dicendum si de aliquo constaret ipsum reprobum esse: non enim possemus pro illius salute vel perseuerantia rogare, vt insinuat D. Augustinus lib. de corrept. & gratia cap. 15. quia spes non est illum adiutum iri.

Reprobus.

Cetera quæ hic dici possent vide apud D. Thomam art.7.& 8.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm forma precandi, quæ Horæ canonicæ vocatur, sit vtilis & retinenda in Ecclesia.

Horas canonicas vocamus eas preces & laudes diuinas, quæ ex præscripto Canonum ecclesiasticorum in Ecclesia certis horis diu noctuque canuntur. eædem vocantur *Officium Ecclesiasticum*, quia Ecclesiasticorum munus est illas recitare. 41

Hora canonica.

Hæretici igitur huius temporis hanc formam reiiciunt tanquam inutilem: sed ratione nulla, solo Ecclesiæ Romanæ odio, & cæco furore concitati. Idem olim fecerunt VValdenses, dicti Pauperes de Lugduno, teste Ænea Siluio de orig. Bohemorum c.35. & VViclef, teste Thoma VValdensi tomo 3. cap. 21.

Sed fide tenendum est, hanc formam precandi esse piam & salutarem, ac proinde in Ecclesia retinendam. Probatur Primò, Quia iam inde ab exordio Ecclesiæ semper fuit aliqua publica precandi & laudandi Deum forma, quæ etsi non fuerit ita completa & in ordinem digesta, vt posterioribus sæculis: tamen seruabat eamdem ferè temporum distinctionem, & constabat iisdem partibus principalibus. Clemens lib. 8. constitut. Apostolicarum c.34. inter traditiones Apostolicas, Episcopo & Clero seruandas, refert hanc: *Precationes facite manè, hora tertia, ac sexta, & nona, & vespere, atque ad gallicantum. Manè gratias agentes, quòd illuminarit nos, nocte sublata & reddita die. Tertia, quòd eâ horâ Pilatus iudicium aduersus Dominum pronuntiauerit. Sexta, quòd eâ horâ in crucem actus sit. Nona, quòd tum omnia mota & tremefacta sint, Domino crucifixo, quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum, & contumeliam Domini ferre non possent. Vespere, quòd noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus. Ad gallicantum, quòd ea hora nunciet aduentum diei ad faciendum opera lucis.* Vbi notanda ratio, quæ in singulis horis dicendis est spectanda. vide Franciscum Turrianum in hunc locum. Hieronymus epist. 27. *Manè, hora tertia, sexta, nona, vespere, noctis medio, per ordinem Psalterium canebant.* loquitur de Monasterio Paulæ. Cassianus lib. 2. & 3. de Instit. cœnobiorum, multa habet de canonico psallendi modo per distinctas horas, ostenditque per totum Orientem, & Occidentem in vsu fuisse. Eiusdem consuetudinis meminit Basilius interrogat. 37. in regulis fusiùs disputatis Beda in cap. 18. Lucæ, explicans quomodo oportet semper orare, sic ait: *Dicendum tum semper orare, qui canonicis horis quotidie iuxta ritum ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusq; consuetis Dominum rogare & laudare non desistit: & hoc est, quod Psalmista dicebat, Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

Esse piam precandi formam.

Ratio singularum horarum ex D. Clemente.

Secundò Probatur, Quia hæc forma precandi nihil continet quod non sit summè pium & salutare. continet enim omnes Psalmos, quibus nihil potest esse diuinius, vt qui dictati sint à Spiritu sancto, & contineant breuiter omnia Scripturæ mysteria per modum laudis, vt ait Dionysius lib. de Ecclesiast. hierar. cap. 3. 42

Quid contineat Breuiarium.

part. 3. Deinde, Selectissima quæque totius veteris & noui Testamenti. Tertiò, Selecta Patrum documenta. Quartò, Præcipua quæque gesta Sanctorum. Quintò, Breues precationes, quas Collectas vocant, quæ ferè à Summis Pontificibus compositæ fuêre. Sextò, Hymnos aliquos à Patribus compositos. vnde meritò vocatur *Breuiarium*, quia est compendium omnium prædictorum admirabile. Deinde non solum singula per se pia & salutaria sunt; sed etiam tam aptè inter se connexa, suisque temporibus & festis accommodata, vt magnam sua varietate legentibus animi voluptatem & spiritualem consolationem adferant: vt vel hinc perspici queat, singulari Spiritus sancti directione ita dispositè fuisse. quod verum esse deprehendet, qui singula attentè considerauerit.

43 Tertiò, Quia Ecclesia recitando horas canonicas, quodammodò semper orat, semper Deum laudat, semper memoriam diuinorum beneficiorum celebrat, semper gratias agit; & sic implet monitum illud Domini Lucæ 18. *Oportet semper orare, & numquam deficere.* & Apost. 1. ad Thessalon. 5. *Sine intermissione orate.* & ad Ephes. 5. *Implemini Spiritu sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini* IESV *Christi, Deo & Patri.* Sic etiam imitatur regium Prophetam, qui de se dicit Psalm. 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* &, *Media nocte surgebam ad confitendum nomini tuo.*

Quo modo semper oret.

Quòd *semper oret, & Deum laudet*, patet, quia cùm nox constet quatuor interuallis, quæ dicuntur *vigiliæ*, & dies similiter quatuor partibus, seu horis sacris, quarum crebra mentio est in Scripturis, singula interualla suas preces habent: nam pro prima, secunda, & tertia vigilia noctis, sunt preces nocturnæ. hæ vel tribus partibus constant, quæ Nocturna dicuntur, vt in festis: (sicut enim quæque vigilia continet tres horas ciuiles, ita quodque Nocturnum continet tres Psalmos & tres Lectiones: vt singulis horis singuli Psalmi & singulæ Lectiones respondeant) vel vno tantùm Nocturno, sed duodecim Psalmorum, & trium Lectionum, ita vt ferè tribus Nocturnis æquipolleat: vt in feriis & festis simplicibus. Pro quarta vigilia sunt Laudes matutinæ. Pro prima hora diei, quæ durat ab ortu solis vsque ad tertiam exclusiuè, sunt preces Primæ. Pro tertia, quæ durat à tertia vsque ad sextam exclusiuè, sunt preces Tertiæ. Pro sexta, quæ durat à sexta diei vsque ad nonam, sunt preces Sextæ. Pro nona, sunt preces Nonæ. Pro vespera appetente, sunt preces vespertinæ. Pro initio noctis est Completorium. Non tamen est necesse vt præcisè istis temporibus illæ preces dicantur: sufficit haberi respectum ad illa, & officium publicum, quantum commodè fieri potest, illis temporibus accommodari. ita enim passim nunc habet recepta consuetudo, quæ rerum huiusmodi est moderatrix. melius tamen est hæc tempora præuenire in priuato officio, quàm vlteriùs differre: vt passim Doctores notant. Imò si quis aduertat impedimentum occursurum, præsertim voluntarium, tenetur præuenire. si non sit voluntarium, (vt si febrim hora decima antemeridiana expectes) quidam putant non esse necesse præuenire: quod ego puto satis probabile: modò, si impedimentum cesset ante duodecimam noctis, prætermissa recites.

DVBITATIO IX.

Quinam ad preces canonicas obligentur, & quanta sit hæc obligatio.

44 RESpondeo & dico Primò, Tantùm tria hominum genera ad eas teneri, Clericos sacrorum ordinum, Beneficiarios, & Religiosos ad chorum professos. Est communis sententia Doctorum, teste Nauarro, de horis canonicis cap. 7. num. 1. De Clericis sacrorum ordinum probant Doctores, Primò ex cap. 1. de celebratione Missarum, vbi dicitur: *Presbyter manè, matutinali officio expleto, pensum seruitutis suæ canendo Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperamq́; persoluat.* Verùm hîc solùm agitur de presbytero, & quidem Parocho vel Rectore Ecclesiæ. vnde nihil probat de diacono vel subdiacono: præsertim cùm obligationes sint strictè interpretandæ.

Clericos sacrorum Ordinum teneri.

Secundò, Probant ex cap. 9. Si quis presbyter, d. 92. Verùm ibi non tantùm agitur de Clericis ordinum sacrorum, sed etiam de aliis: nam loquitur de omnibus Clericis alicui Ecclesiæ deputatis, id est, qui habent beneficia in aliqua Ecclesia, ratione cuius ei debent seruire. Item loquitur de officio publico, quod fit in Ecclesia: iubetque *à Clero deponi eum, qui ad quotidianum officium psallendi, matutinis & vespertinis horis non conuenerit.*

Tertiò, Probari potest ex cap. Dolentes 9. de celebr. Missarum, vbi Innocent. III. cum Concilio generali præcipit *Prælatis & minoribus clericis in virtute sanctæ obedientiæ, vt diuinum officium, nocturnum pariter & diurnum, quantum eis dederit Deus, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Sed hîc non exprimitur qui sint illi minores Clerici: & Concilium videtur loqui de officio publico.

Quartò, Probatur ex antiqua & generali totius Ecclesiæ consuetudine, qua non solùm presbyteri, sed etiam diaconi & subdiaconi censentur ad horas canonicas obligati. Itaque etsi nullus Canon scriptus extet, quo hi obligentur, (vt insinuat Nauarrus suprà:) tamen hæc consuetudo cùm vim legis habeat, sufficit. & meritò hi obligantur. quia per ordinem sacrum accipiunt in Ecclesia statum, qui ad cultum & laudes diuinas celebrandas est institutus, vnde ratione status obligantur præ ceteris in genere. Ne autem in incertum ferrentur, determinatæ sunt illæ laudes & preces in horis canonicis: & ita accedente consuetudine, inuecta est obligatio. Neque liberantur hac obligatione ratione excommunicationis, suspensionis, interdicti, aut etiam realis degradationis: vt docet Nauarrus dicto cap. 7. num. 17. & Siluester verbo Hora q. 3. quia par non est, vt ex delicto commodum referant, & soluantur vinculo obligationis præcedentis: præsertim cùm recitatio horarum illi pœnæ non repugnet. Idem dicunt aliqui de damnatis ad triremes. sed puto vsum esse in contrarium: tum quia satis habent afflictionis, dum vi in illo supplicio detinentur: tum quia animus rarò talibus ad obsequendum est comparatus: tum quia id cederet in dedecus ordinis ecclesiastici, si in illa hominum colluuie ostenderent suum statum. 45

Diaconi & subdiaconi obligantur consuetudine.

Excommunicati & degradati.

Clerici verò minorum ordinum, ratione sui gradus ad horas canonicas non adstringuntur, quia nondum sortiti sunt statum inter Ecclesiæ ministros: possunt enim matrimonio iungi. Quidam tamen putant eos teneri ad horas B. Virginis, vel ad septem Psalmos, vel ad Canticum Graduum: sed certum est neque Iure communi, neque consuetudine vniuersali eos ad aliquid horum teneri. Si tamen in aliqua diœcesi esset generalis consuetudo, quæ per modum legis sit recepta, ibi tenerentur: vt docet Medina C. de orat. q. 7. in fine. an autem sit alicubi talis consuetudo, non constat. Sotus lib. 10. de Iustitia q. 5. artic. 3 putat non esse. imò nec Episcopum suo præcepto vel statuto posse introducere. Quod probari potest Primò, Quia quod Ecclesia vniuersalis relinquit liberum, non potest Episcopus particularis in sua Ecclesia facere præceptum, nisi in ea Ecclesia sit peculiaris ratio: quæ in proposito non occurrit, alioquin facilè fieret vt nimiùm grauarentur subditi, si non solùm Pontifex, sed etiam singuli Episcopi possent onera perpetua imponere. Secundò, Quia omnes Ordines descẽdũt a summo Pontifice in totam Ecclesiã, ergo ad illum solum pertinet disponere de functionibus & obligationibus, quæ ratione Ordinis imponuntur. Tertiò, Quia alioquin non 46

Clerici minores ad quas preces obligentur.

An Episcopus possit imponere.

posset

possit seruari vniformitas : quæ tamen multùm facit ad Ecclesiæ decus & vnionem. Hinc etiam fit vt Episcopus non possit statuere de ætate vel temporibus ordinandorum,&c.

Verùm etsi non possit onus perpetuum imponere, potest tamen præcipere ordinato, vt bis térve illas preces recitet; sicut ex causa potest aliquod ieiunium bis térve in sua diœcesi imponere : hoc enim neque graue censeri potest subdito, neque per illud receditur à consuetudine vniuersali.

47 *An ad Psalmum Miserere.* Petes Vtrùm Clericus primæ tonsuræ vel minorum ordinum teneatur saltem ad Psalmum Miserere.

Resp. probabile esse teneri, saltem sub peccato veniali, quia videtur esse consuetudo generalis, & Prælati vbique imponunt.

Contraria tamen sententia videtur verior;tum quia valdè pueri accipiunt tonsuram,quos non videtur Ecclesia velle sub peccato ad hoc obligare ; tum quia plerique non agnoscunt hic vllam strictam obligationem, nec Doctures aut confessarij vllam vrgere solent ; tum denique quia si esset peccatum veniale, sequeretur esse peccatum mortale si quis semper omitteret, vel si vna volitione vellet omittere per hebdomadam, quia esset materia satis magna. quæ ratio vim habet,si obligatio non est alligata diei,ita vt cum die expiret,sicut in horis canonicis. Itaque etsi sit consuetudo vt dicatur, hæc tamen non est per modum legis obligantis,sed consilij,& ex decoro.

An iure naturali teneantur. Dices, Iure naturali tenentur ampliùs orare, quàm laici : tum quia diuino cultui sunt addicti, tum quia fruuntur priuilegio clericali : ergo saltem tenentur ad aliquid indeterminatum.

Resp.Ita sentiunt multi Doctores, inter quos Paludanus in 4.d.15.q.5.artic.1. concl.3. & Nauar. cap.7.de orat.n.14.vbi dicit *innumera peccata committi ab ordinatis prima tonsura,& quatuor minoribus, quia plerique non plus laudant Deum nec ampliùs orant pro populo, quàm si ordinati non essent* : quæ sententia est probabilis. Sotus tamen,quem multi sequuntur, non vult eos teneri aliquo præcepto ; sed solùm ex decentia, quæ non obliget ad vllum peccatum : non enim Ius naturæ dictat illos obligari,sed solùm decens esse vt id faciant.

48 *Beneficiarij.* De *beneficiariis* est communis sententia Doctorum. vide Nauarrum cap. 7. de orat. numer. 27. ratio est, quia beneficium datur propter officium spirituale, quod vel totum vel magnam partem consistit in horis canonicis. sed de hoc dictum est suprà cap. 34. dub.30.& 31.

49 *Professi ad chorum.* De *Religiosis ad chorum professis* nondum ordinatis est communis sententia Doctorum.Sed difficultas est, quo Iure teneantur:non enim Iure Canonico scripto, cùm nullus Canon ea de re extet, vt Caietanus ait: nec Iure naturæ, quia non pertinet ad essentiam Religionis. Neque ex vi voti aut professionis, quia voto se ad hoc non astringunt. Nec tenentur ratione eleemosynarum, quibus viuunt;quia non dantur cum hoc onere,sed vt viuant secundùm suum institutum.Quod si sit aliqua talis fundatio, ea Conuentum obligat,non singulos.Itaque solùm videntur teneri præscripto Regulæ, vel certè consuetudine vbique recepta. Idem dicendum de Monialibus choro mancipatis : vt docet Nauarrus suprà num.21. Caietanus tamen verb. Horæ canonicæ,de consuetudine dubitat:*Nisi*,inquit, *consuetudo eos obliget, (de qua nihil scio) non tenentur ex professione*.Idem tenet Ioannes Medina quæst.7.de oratione sub finem, vnde Petrus Aragon. quæst.83. artic.11. putat non esse peccatum mortale, si bis térve priuatim officium omittant : quia hæc consuetudo orta est ex statuto regulari, quod ad peccatum mortale non solet obligare.Certum tamen est nouitios non teneri: quia nondum firmiter diuino obsequio mancipati. neque etiam illos, qui non ad chorum, sed ad militiam vel ad alias functiones laicorum profitentur : vt sunt milites variorum Ordinum, & ij, qui dicuntur Conuersi : vt docet Nauarrus de horis canonicis cap. 7. num.22.& in Enchir.c.25.n.97.

Petes, Vtrùm Monachus fugitiuus vel eiectus teneatur, cùm à Monasterio non alatur? 50 *Fugitiuus.*

Respondeo,cum Nauarro num.20.Fugitiuum teneri,quia potest redire; & par non est vt ex sua malitia, qua abest, commodum referat. Eiectum tamen puto *Eiectus.* non teneri. (etsi Nauarro aliter videatur) quia suo arbitrio se non separauit, & non est in ipsius potestate redire. deinde videtur non esse consuetudo vt tales recitent horas,nisi sint in Sacris.Ita Sotus.

Petes, Vtrùm Superior possit in hac obligatione 51 ex causa dispensare? v.g. ratione studiorum aut negotiorum.

Resp. Cùm hæc tota obligatio ex consuetudine *Dispensatio.* pendeat, credo posse dispensare, quando causa subest: sicut in aliis statutis,etiam obligatoriis,potest. Imò si in aliquo Ordine vel Monasterio est consuetudo, vt professi nondum ordinati, in studiis versantes, vel aliis negotiis occupati, propter quæ choro interesse nequeunt, non recitent officium, ibi non opus est dispensatione.

Dico Secundò, Supradicti ita obligantur, vt morti- 52 ferè peccent, si horas vel semel absque causa prætermittant. *An peccent letaliter.* est communis sententia Doctorum, vt docet Nauarrus cap.7.n.5.Excipio Angelum verb.Hora §.10. & Richardum quem ille citat:hi dicunt non esse peccatum mortale eas omittere, nisi quis consuetudinem habeat omittendi vel ex contemptu id faciat : quam sententiam non ausim dicere probabilem, quia est contra torrentem Doctorum. Imò Nauarrus cap.7. de orat.num.6.& alij, docent esse peccatum mortiferum, si vel vna hora negligatur, v. g. Tertia, Sexta, Nona Completorium. Quòd autem idem Nauarrus & qui- *Tertia pars vnius horæ.* dam alij volunt omissionem tertiæ partis vnius horæ, v.g.vnius Psalmi cum hymno,esse peccatum mortale, id sanè durum videtur. etsi enim vna hora sit materia grauis & sufficiens vt sub peccato mortali præcipiatur; non tamen inde sequitur,tertiam eius partem talem esse : alioquin etiam tertia pars vnius Psalmi talis dicenda esset.Itaque etsi omittere Sextam vel Nonam integram,sit peccatum mortiferum,quia multæ preces omittuntur, non tamen sequitur mortiferum esse, si tertia pars Sextæ vel Nonæ omittatur.Ita tenet Angelus v.Hora.num.18.citans Palud.d.15.quæst.5.

Ex dictis sequi videtur, beneficiarium Ordinis sa- *An duplex peccatum.* cri duplex peccatum mortiferum admittere,omittendo officium, quia contra duas virtutes diuersas peccat, nimirum contra iustitiam, & contra virtutem religionis. Ratione enim ordinis sacri tenetur lege religionis. illæ enim preces ordinatis præcipiuntur tamquam officium religionis congruens eorum statui, & bono Ecclesiæ.& hac ratione ad illas tenetur,etiam cessante quauis alia obligatione.Ratione verò beneficij tenetur lege iustitiæ ; quia beneficium datur propter officium,& præbenda est veluti merces & stipendium illius operæ,iuxta modum supra cap.34.dub.31. explicatum.

Contrarium tamen tenet Henriquez lib.2. de pœnitentia cap.5. n.6. littera P. Quod ita probari potest: Quia officium vnius diei,etsi in se,vt est opus religionis & cultus, sit notabile quiddam ad quod sub mortali obligemur, si præcipiatur : tamen non videtur ita notabile vt est materia iustitiæ, præsertim respectu Ecclesiæ cui est debitum. non enim videtur notabili iniuria vel damno Ecclesiam afficere,si semel officium prætermittat.ergo ex hac parte non erit culpa mortifera.sicut qui pro altero tenetur ieiunare ex promisso vel contractu,quia ab eo sustentatur,non peccat mortiferè, etiamsi semel ieiunium omittat. quia non censetur notabilis læsio in illo genere. Vnde seposito Ecclesiæ præcepto, beneficiarius præcisè ex contractu seu obligatione iustitiæ ad Ecclesiam non peccat mortiferè semel horas omittendo. Si tamen sæpè omitteret,esset mortale : quia ex natura rei debita parua accumulantur,& efficiunt materiã magnam. sicut is qui quotidie debet facere Sacrum,nõ est damnandus peccati mortiferi, si semel vel bis omittat, etiam absque

causa. quia in isto genere non censetur graue damnum, aut grauis læsio. Fateor tamen, beneficiarios in sacris constitutos grauiùs aliis ordinaiis peccare; quamuis hic excessus non videatur mortalis.

Recitans cum socio. Circa prædicta tamen aduerte, si cum socio alternis recites, non censeri omissi quod per ipsum legitur; quia id communione socij fit tuum, modò illud audias: & Ecclesia hanc rationem in officiis diuinis permittit; quia sic minore fatigatione, & attentiùs, & plerumque iucundiùs legitur. Vnde hic modus etiam in recitanda corona B.Virginis, aliisque precibus, vbi vel plurimi sunt versiculi, vel eadem sæpissimè repetenda, adhiberi potest; etiamsi ex præcepto aut voto ad illas sis obstrictus: vt si septem Psalmos pœnitentiales vel totum Psalterium legere debeas; vt fusè probat Nauarrus tract.de orat.cap.10.num.27.& ratio est, quia non minùs hic excitatur deuotio, & obtinetur finis orationis, & moraliter totum legi censetur. Hoc tamen intellige, nisi aliud expressè sit iniunctum, quod est rarissimum.

Vnde hic mos manarit. Introduxit hunc modum alternatim psallendi in suam Ecclesiam, nimirum Antiochenam, primus B.Ignatius; vnde sensim in totum Orientem dimanauit. Causam dedit visio quædam cælestis, in qua Angelos sanctam Trinitatem ἀντιφώνως, id est alternis vocibus collaudantes audiuit, teste Socrate lib.6. hist. cap.8. In Occidente verò primus S. Ambrosius eamdem rationem in sua Ecclesia instituit, teste Isidoro lib.1 de offic. Eccles. cap.7. quem reliquæ Occidentis Ecclesiæ sunt secutæ. anteà omnes simul canebant, nec erant in choros distincti.

Petes, Vtrùm omittere omnes horas vnius diei, sit vnum peccatum, an multa?

53 *An omissio omnium horarum sit vnum peccatum.* Nauarrus cap 7.n.6.& multi alij docent esse vnum peccatum; quia septem horæ canonicæ vna tantùm sunt oratio, vnum officium diuinum.

Sed hæc ratio difficilis est, Primò, Nam singulæ horæ sunt distinctæ orationes, distincta officia, distinctis temporibus Deo soluenda, ad quorum singulas obligamur sub peccato mortali: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortale.

Secundo, Singulorum recitatio est impletio præcepti, saltem virtute distincti: nam præceptum de dicendis horis implicitè continet septem præcepta, quatenus septem opera distincta, & inter se minimè connexa præcipiuntur hinc fit, vt possim implere præceptum de precibus Primæ, etiamsi non impleam præceptum de horis Tertiæ; præcepta enim ex diuersis operibus præceptis multiplicantur: ergo singulorum omissio est distinctum peccatum mortiferum.

Tertiò, etiamsi sit vna volitio, qua volo omittere omnes horas; tamen virtute est septuplex; quia per eam septem distinctæ omissiones sunt volitæ, & ab ea procedunt: singulæ autem omissiones sunt distincta peccata externa. vnde fit vt etiam in confessione explicandum sit quot horæ sint omissæ. Hanc sententiam insinuat Tabiena v.Hora q.18.

54 *Causa excusantes.* Dixi, *Sine causa*; quia si causa iusta prætermittendi subsit, nullum erit peccatum: vt si absque notabili dolore capitis vel oculorum, vel simili molestia dicere nequeas; si periculum grauis mali incurreres, vt inter hæreticos; si concio vel alia functio publica prætermitti deberet, vel conuenienti modo fieri nequiret, nisi horæ omittantur. Item si ob cæcitatem vel debilitatem nequeas dicere saltem maiorem partem, ad nihil teneris. si maiorem partem potes, teneris illam recitare. Ita Nauarrus cap. 11. num.13. & seq. si ob infirmitatem non potes nisi ope socij, nec consueueris eo vti; non teneris: secùs si consueueris. Non tamen excusatur quis eò quòd in studiis versetur, aut iter faciat. Vide Nauarrum in Enchir.cap.25. num.100.& sequentibus: & tract. de oratione cap.11.

* * *

DVBITATIO X.

Quo modo preces horariæ recitandæ.

REspondeo, Recitandas esse *studiosè & deuotè*: ita enim præcipitur in Concilio generali sub Innocentio III. *Districtè præcipientes in virtute obedientiæ, vt diuinum Officium nocturnum pariter & diurnum, quantum eis Deus dederit, studiosè celebrent pariter & deuotè.* Et quamuis ibi videatur esse sermo de officio publico, idem tamen dicendum de eo, quod priuatim dicitur: quia est eadem ratio. 55

Vt *studiosè* celebretur, tria requiruntur, Primò. Vt absque syncopa, (vt ait Glossa) id est, absque verborum omissione, vt fit, dum priora verba versiculi iunguntur vltimis, absorptis mediis. Secundò, Vt verba non mutilentur aut truncatim proferantur, abscissis quibusdam syllabis, præsertim vltimis. Tertiò, Vt absque interruptione. *Quid requiratur vt studiosè.*

Quod ad primum attinet, si sit valdè magna *syncopatio*, erit peccatum mortiferum, maximè in officio publico: quia contra strictum præceptum Concilij in re graui. nisi enim esset res grauis, non præciperet in virtute obedientiæ. In officio priuato non facilè erit mortale, nisi sit enormis excessus, quo casu tenebitur etiam repetere. Si autem non sit magnus excessus, erit peccatum veniale, modo id voluntariè fiat. Si autem inuoluntariè, v. g. ex linguæ præcipitantia, balbutie, insolita consuetudine, quæ corrigi nequeat, vel ob iustam festinationem, non erit peccatum. 56 *Syncopatio.*

De secundo, *Absorbere syllabas* non est nisi peccatum veniale: manet enim integra precum substantia, ita vt intelligi possit. Si inuoluntariè fiat, nullum peccatum est.

De tertio, *Interruptio quauis* si fiat absque iusta causa est peccatum, quia aliquam irreuerentiam continet: sed non videtur nisi veniale in officio priuato, manet enim substantia precum, etsi in medio cursu fiat aliqua intermissio. vnde etiamsi duret per vnum vel duas horas, non necessariò est repetendum quod antè recitatum est. Confirmatur quia singuli Psalmi, imò singuli pænè versiculi per se suum habent pondus & completam significationem: suntque per se vel precatio quædam, vel laudatio, vel sententia non habens necessariam cum aliis connexionem. Colligitur ex Caietano in Summa verb. Quando horæ, §. Quoad quartum, vbi dicit, *In huiusmodi circumstantiis non incurri peccatum mortale, sine contemptu: quia non spectant ad substantialia materiæ præcepta.* Idem censent multi viri docti ea de re consulti, & Peltanus lib.3.de bonis operibus cap.6. in fine quartæ assertionis. Lælius Zeccus in Summa cap.83. de officio diuino num. 10. dicit esse probabile, & citat Arragon. 57 *Intermissio.* *Interruptio non est peccatum mortale.*

Dices, Quando est magna intermissio, priora & posteriora non efficiunt vnam orationem, vnum officium diuinum, ac proinde ex illis partibus non constituitur officium Primæ vel Tertiæ, &c. Ob hoc argumentum, Nauarrus de orat.cap.16. d.75. putat esse peccatum mortale, nisi fiat cum animo repetendi priora. Idem insinuat Ioannes Medina Cod.de orat. quæst.16. artic.3. 58

Sed verius videtur quod diximus, quia non est de substantia singularum precum vt continuentur. Secùs est in formis Sacramentorum, vbi requiritur moralis continuatio.

Ad argumentum Nauarri, Resp. Ex partibus vnius longæ orationis tempore seiunctis posse constitui vnam orationem, vnum officium diuinum: sicut ex omnibus horis constituitur vnum officium diuinum, & ex multis confessionibus vna confessio, & ex multis disputationibus vna integra disputatio. Sicut enim declamatio, confessio, vel disputatio non desinit esse vna, eo quòd diuidatur in diuersa tempora, ita nec officium Primæ vel Tertiæ, amittit suam necessariam vnitatem per hanc diuisionem: quia illa magis consistit in integritate, quàm in continuatione.

Dixi,

Dixi, *Si fiat absque iusta causa*, quia si iusta causa subsit, nullum est peccatum, vt si voceris à Superiore, si ex officio vel mandato Superioris, vel charitate proximi occurrat aliquod opus faciendum, quod non potest commodè differri. Quando tamen huiusmodi impedimenta sunt præuisa, debent vitari quantum commodè fieri potest: idque vel illa opera anticipando, vel horas alio tempore dicendo.

59 *Si animo repetendi intermittat.*

Petes, Vtrùm si quis interrumpat officium animo repetendi iam lecta, satisfaciat, si posteà non repetat, sed solùm sequentia adiungat? Medina quæst. 16. de oratione art. 3. & Nauarrus suprà num. 73. docent illum non satisfacere, nisi priora repetat. Idem censent quotiescumque aliquis facit opus præceptum animo non satisfaciendi obligationi præcepti. Probatur, quia is qui debet mihi 100. non liberatur obligatione, si donet mihi 100. gratis, & absque animo soluendi debiti: ergo similiter qui debet aliquod opus ex præcepto, non liberatur obligatione, si faciat illud animo non implendi præceptum.

Sed verius est non teneri repetere: sufficit enim vt mutet propositum, & adiungat cætera. Simili modo, qui die festo audiuit Sacrum animo non satisfaciendi præcepto, & audiendi aliud, potest mutare animum & non audire. Ratio est, quia opus præceptum, non est, v. g. audire Sacrum animo implendi præceptum, sed simpliciter audire Sacrum attentè & deuotè. hoc autem fit, etiamsi fiat animo non implendi præcepti. Itaque satisfactum est intentioni Ecclesiæ quoad rem præceptam: vnde nec incurret censuram non audienti positam. Ne tamen censeatur præceptum ipsum in animo contemnere, debet explicitè vel implicitè intendere ei obedire & satisfacere per hoc opus vel per aliud. vnde si expresè intendat non satisfacere per hoc opus, debet habere animum satisfaciendi per aliud: alioquin peccat contra præceptum, non quidem omissione operis externi, sed interno contemptu: quia non vult obedire præcepto: quamuis reipsa ei obediat, faciendo opus, illum autem animum debet habere, quandiu manet in priore proposito, quo vult non esse satisfactum præcepto, opere præcedenti. Itaque si mutet propositum, non est necesse vt permaneat in voluntate operis iterandi: nec tenetur iterare, quia non ampliùs censebitur præceptum contemnere. Idem dicendum de precum repetitione.

60 *Discrimen inter debitum obedientiæ & iustitiæ.*

Alia est ratio cùm aliquid debitum est ex iustitia: tunc enim is cui debetur, ius habet in suum commodum aliquid exigendi: quod Ius non extinguitur gratuita donatione. at cùm aliquid solùm est debitum ex præcepto, non in commodum præcipientis, sed solius subditi, satisfit huic debito, si opus absolutè fiat: quia eo ipso, quo præstatur, obtinetur id quod præcepto intenditur, nimirum bonum ipsius subditi. sed de hoc plura tract. de legibus dicenda.

Deuotè.

Altera conditio est *Deuotè*. vt autem *deuotè* celebretur, duo requiruntur, *attentio* & *reuerentia*; sola enim *attentio* non sufficit; nam oratio est actus religionis, ac proinde requirit reuerentiam: aliud enim est orare, aliud attentè aliquid legere. Verùm magna difficultas est, qualis attentio & qualis reuerentia requiratur. Vnde sit

DVBITATIO XI.

Quæ & quanta attentio requiratur in Horis canonicis.

D. Thomas art. 13.

61 *Attentio externa.*

NOtandum est Primò, *Attentionem* in oratione posse esse multiplicem: alia enim est interna, alia externa. Externam voco, quæ est circa externam pronuntiationem & totius corporis compositionem; qua quis exteriùs se gerit in speciem orantis, abstinetque ab operibus externis, cum quibus attentio interna consistere nequit.

Interna. Interna est, qua quis attendit animum ad Deum vel res diuinas, excitatque in se erga Deum reuerentiam.

Attentio quadruplex. Rursus alia est circa verba, vt rectè pronuntientur; alia circa verborum sensum, vt mente percipiatur, & affectus illi applicetur: alia circa Deum, vt verba orationis ad ipsum dirigantur: alia ad id quod petimus à Deo vel ad rem aliquam piam, per quam Deum laudari & affectum nostrum excitari cupimus. Denique quæuis ex his attentionibus potest esse vel actualis vel virtualis: item vel confusa vel distincta.

62 *Internam requiri.*

Notandum Secundò, In omni oratione Iure diuino & naturali requiri attentionem & reuerentiam internam: qui enim cum Deo colloqui, à Deo aliquid petere, Deum laudare intendit, conuenienti modo id facere debet; sicut qui hospitem aliquem recipit, eum pro sua dignitate, quantum commodè potest, tractare debet, alioquin non tam videtur illum honorare quàm contemnere. Itaque etsi non tenear nunc orare, si tamen velim, & orem, teneor debitam reuerentiam & attentionem adhibere. Hinc fit vt omnis voluntaria distractio in propriè dicta oratione, sit aliquod peccatum, vt rectè docet Caietanus art. 13. & Nauarrus cap. 15. num. 105. Hoc tamen peccatum non est nisi veniale, quando oratio est libera, vel saltem non obligatoria, nisi sub veniali. quòd si quis non tam intendat orare, quàm pio exercitio, recitando precum verba, se occupare; non peccabit, etiamsi sponte alia cogitet, & sæpè orationem interpellet.

Distractio voluntaria quando peccatum veniale.

Quando Iure diuino ad orationem obligamur sub peccato mortali, tunc voluntaria distractio erit peccatum mortiferum.

His positis, in quibus Doctores conueniunt, quæstio est, quando solùm præcepto Ecclesiæ obligamur ad orandum.

63 *Sententia quorumdam, non requiri attentionem internam.*

Multi Doctores putant non requiri ex præcepto Ecclesiæ attentionem internam. vnde etsi quis interiùs sponte distrahatur, non peccare mortiferè, nec teneri repetere, modò integrè omnia pronunciet; & exteriùs, iis rebus, cùm quibus interna attentio consistere nequit, non se occupet. Fundamentum huius sententiæ est, quia Ecclesia non potest præcipere aut vetare actus internos, sed solùm externos. Itaque non præcipit internam attentionem, nec vetat internam distractionem, sed solùm externam: vt cùm quis exteriùs facit ea, quæ non patiuntur internam attentionem, vt si fabuletur, scribat, pingat, &c. Ita Durandus in 4. dist. 15. q. 12. num. 6. *Si euagatio*, inquit, *sit solùm secundùm actum interiorem, licèt temeraria & grauis, cùm sit ex proposito, fortè tamen non est peccatum mortale, nisi esset contemptus: quia Ecclesia non habet iudicare de actibus merè interioribus, & ideò non potest eam ponere sub præcepto. Vnde minister Ecclesiæ, si dicendo Horas silenter cogitat aliud, non videtur transgressor præcepti Ecclesiæ, quantum est ex natura facti. Si autem euagatio mentis sit ex eo, quòd occupet se in actu exteriore, qui non compatitur secum attentionem orationis, tunc videtur esse culpa mortalis, & directè contra præceptum Ecclesiæ, quod habetur cap. Dolentes.* Idem iisdem verbis docent Paludanus eadem distinct. q. 5. art. 2. & D. Antoninus 3. p. tit. 13. c. 4. §. 8. Idem §. 7. pro hac sententia adfert Hostiensem, Vmbertum, Glossam, & Archidiaconum. Idem tenet Angelus verbo Hora, num. 27. Rosella, & Tabiena v. Hora, §. 3. Siluester v. Hora. q. 11. Ioannes Medina C. de orat. q. 15. & multi alij recentiores. Hæc sententia non est improbabilis; tum ob rationem, qua nititur: tum ob multos & graues Doctores, qui eam tenent: tum quia sic mitigatur nonnihil asperitas, quæ videtur esse in præcepto Ecclesiæ, dum dicitur sub peccato mortali ad singulas Horas obligare.

64 *Verius est requiri attentionem internam ex præcepto Ecclesiæ.*

Contraria tamen sententia videtur verior & probabilior, videlicet requiri attentionem internam, adeò vt si quis interiùs sponte alienis cogitationibus se occupet, non satisfaciat præcepto Ecclesiæ de Horis dicendis. hanc tenet Maior in 4. d. 12. quæst. 7. Caietan. hac q. 83. art. 13. Sotus lib. 10. de iustitia quæst. 5. artic. 5.

conclus.7.Nauar.tract. de orat. c.53.n.18.19.20.& plerique recentiores. Eadem videtur esse D.Thomæ in 4. d.15.q.4.art.2. quæstiuncula 4.ad 2.vbi dicit, *Si ad contrarium mens euagetur, etiam culpa mortalis erit.*

Probatur hæc sententia Primò, Quia Ecclesia in Concilio Lateran. districtè præcepit, *vt Officium diuinum celebretur studiosè pariter & deuotè*, vt patet cap. Dolentes: atqui *deuotio* consistit in actu interno, & requirit internam attentionem ad res diuinas. vnde Glossa, *Deuotè, quantum ad officium mentis.*

Dices, Solùm præcipi deuotionem externam, quæ sita est in eo vt quis se gerat in speciem orantis.

Contrà Primò, Quia deuotio externa sine interna, non est deuotio, sed simulatio deuotionis: vnde qui sic orat, non potest dici deuotè orare.

Secundò, Quia vt satisfiat præcepto Ecclesiæ, non requiritur externa deuotio, v.g. externus habitus precantis, genuflexio, &c. præsertim cùm Officium priuatim recitatur: nam sufficit deuotio interna.

Probatur Secundò, Quia Ecclesia præcipit Clericis verum actum orationis & laudis diuinæ: atqui ad talem actum requiritur interna attentio & reuerentia: ergo simul præcipit internam attentionem. Minor probatur, quia oratio potissimùm consistit in actu interno, vt docet D.Thomas: est enim colloquium cum Deo: vnde requirit attentionem & reuerentiam erga Deum. Confirmatur, quia qui exteriùs profert verba orationis absque animo orandi, verè non orat: sicut ergo requiritur animus orandi, ita etiam interna mentis attentio.

65 *Ecclesia potest actum internum præcipere concomitantem.*

Tertiò, Probatur ex contrario fundamento, Ecclesia potest præcipere actus internos, præsertim si necessarij sunt vt actus externi sint actus virtutis: ergo potest præcipere internam attentionem & reuerentiam, sine qua actus exterior orationis non est virtutis opus.

Antecedens probatur Primò, Quia alioquin omnibus Ecclesiæ præceptis posset satisfieri per meram simulationem & hypocrisim. sic enim satisfaceret præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui accederet animo carpendi vel irridendi diuina mysteria, & præcepto de annua confessione, qui confiteretur omnino fictè & absque consensu in absolutionem, quod sanè videtur absurdum.

Secundò, Potestas Ecclesiæ præceptiua non extenderet se nisi ad externam disciplinam sanciendam, nec posset aliquid præcipere cum iis circumstantiis, quibus vtile est ad salutem, quod etiam absurdum videtur: tum quia valdè parua esset Ecclesiæ potestas, contra illud Domini, Matthæi 16. *Quidquid alligaueritis super terram, erit ligatum & in cælis*, tum quia omnis potestas gubernandi, si sit perfecta, potest præcipere vtilia ad suum finem: atqui finis, quem respicit potestas ecclesiastica, est salus animarum: sicut finis quem intuetur potestas politica, est tranquillitas externa. ergo potest præcipere ea, quæ ad hunc finem sunt opportuna, sicut potestas politica potest præcipere ea, quæ ad publicam tranquillitatem sunt conducibilia.

Tertiò, Sicut homo constat animo & corpore, & Christianus, quà talis, fide interna & professione externa; ita opus vtriusque vt perfectum sit, debet constare actu interno veluti forma seu anima, & externo, veluti corpore. opus enim externum quantumuis magnum sine bona voluntate interna est veluti cadauer seu corpus priuatū vita, & nullius momenti ad finem Christiani: atqui Ecclesia potest præcipere actum completum, vt ita dixerim, animatum hominis Christiani: ergo potest præcipere actum internum ad hoc necessarium. Confirmatur, quia potestas præcipiendi debet habere iustam proportionem cum conditione præcipientis, & eorum, quibus præcipitur: sed horum conditio est vt constent virtute interna, veluti anima, & professione externa, veluti corpore: ergo potestas Ecclesiæ non solùm ad externos actus, sed etiam ad internos, tamquam necessarios ad constituendum integrum opus hominis Christiani, se extendit.

Ad fundamentum contrariæ sententiæ Respondetur Primò, Probabile esse, Ecclesiam posse quosdam actus internos etiam per se præcipere & vetare. tenet Adrianus quodlib.8.quæst.1.& Albertus Pighius lib.6. de ecclesiastica hierarchia cap.16. quæ sententia multis rationibus probari posset: sed id ad 1. 2. quæst.96. pertinet. 66 *Ad argumenta sententiæ diuersæ.*

Respondent Secundò, Etiamsi Ecclesia non possit actus internos per se & solitariè acceptos præcipere, potest tamen eosdem præcipere quatenus sunt necessarij ad externos debito modo præstandos, videlicet vt sint actus virtutum & idonei ad finem supernaturalem, siue vt fiat opus completum hominis Christiani. Itaque cùm possit præcipere orationem & auditionem Sacri, potest etiam præcipere eam attentionem & reuerentiam, sine qua oratio & auditio Sacri non sunt actus religionis. sic cùm possit præcipere confessionem annuam, potest etiam præcipere examen conscientiæ & internam contritionem, sine quibus confessio non est legitima. *Quomodo possit præcipere actus internos.*

Ex hac sententia sequitur, eum qui recitauerit non animo orandi, sed legendi tantùm aut ediscendi, non satisfacere præcepto Ecclesiæ, ac proinde peccare mortiferè, quia non orauit, nec laudauit Deum, quod tamen ei præceptum erat, oratio enim sine animo orandi, non est oratio. Similiter, si sponte distractus fuit, etsi animo orandi dixerit, quia non deuotè recitauit. Vnde vlteriùs sequi videtur, in vtroque casu teneri repetere, & nisi repetierit, non posse fructus percipere, quia opus præceptum non præstitit: præceptum enim erat vt deuotè recitaret. Ita Sotus, Nauarrus, & multi recentiores. 67 *Consectaria duo.* *Recitans absque animo orandi vel non deuotè.*

Aduerte tamen, quosdam DD. huius sententiæ non improbabiliter opinari, eum, qui recitauerit animo orandi, etsi sponte distractus fuerit & mortiferè peccarit, non teneri repetere, quia substantiam operis præcepti præstitit: deuotionem enim solùm præcipi vt circumstantiam, vt opus conuenienti modo fiat, sicut qui communicat indignè, satisfacit præcepto Ecclesiæ de annua communione, & qui reddit debitum ex odio, satisfacit obligationi Iustitiæ, multoque minùs teneri ad restitutionem fructuum, quia illi soli iubentur restituere, qui officium omiserunt, non qui negligenter vel distractè dixerunt. Ita Toletus lib.2.cap.12. & Medina C.de orat.q.16: 68 *Sententia quorumdam probabilis.*

Petes, Vtrùm attentio ad verba sufficiat? 69 *Attentio ad verba an sufficiat*

Caietanus verbo Horæ, §. Quoad tertium, enumeratis quatuor supradictis attentionibus, ait quamuis ex illis sufficere. Idem sentiunt ferè ceteri Doctores. Sed hæc sententia nisi explicetur, non videtur differre à sententia eorum, qui non requirunt attentionem, nisi externam: si enim attentio ad verba sufficit, non opus est attentione interna; nisi aliàs periculum sit in verbis errandi. Deinde videtur esse contra D. Thomam, qui hoc artic. 13. expresśè ait, *maximè necessarium esse attentionem circa finem orationis, id est, circa Deum, & ea, quæ à Deo petuntur.*

Resp. Attentionem ad verba sufficere, supposito animo orandi & vacandi Deo: hic enim animus includit attentionem quandam, saltem confusam ad Deum, qui enim vult orare, hoc ipso etiam censetur velle attentionem & reuerentiam debitam adhibere. Confirmatur, Quia oratio est *colloquium cum Deo, & petitio decentium à Deo.* atqui colloquium & petitio postulat attentionem saltem confusam ad eum, quicum colloqueris, & à quo petis, & vt verba ad ipsum cum reuerentia dirigas. Sic intellige prædictos DD. Itaque requiritur attentio saltem confusa ad Deum & ad verba, eáque sufficit. Vnde si quis eum hac posset simul ad alia attendere, (sicut illi, qui ternas, quaternas, vel plures simul epistolas dictant) satisfaceret præcepto Ecclesiæ, nec peccaret mortiferè. vt docet Nauarrus de oratione cap.13. num.23. peccaret tamen venialiter ob irreuerentiam. *Respon.* *Attentio confusa ad Deū & ad verba.*

Perfectiss.

70 *Varij modi recitandi preces.*

Perfectissimus tamen modus recitandi horas est, quo ita recitas, vt sensum verum Psalmorum, & ceterorum percipias, illíque affectum vbique accommodes. Proximus est, vt dum sensum non assequeris, intereà aliquid pij de diuinitate vel humanitate Christi mediteris; nam vt rectè Caietanus art. 13. docet, licitum est, dum sacra verba pronuntiantur, aliquid pij meditari: non enim opus est circa verba attendere, nisi quantum opus vt in illis non erretur. Tertius & infimus est, quando nec sensum percipis, nec aliquid pij distinctè meditaris, sed solùm das operam vt sacra verba cum reuerentia in Deum pronunties, referendo mentem in genere ad sensum Ecclesiæ; nempe intendendo singula accipere in eum sensum, quo Ecclesia intelligit, & ea à Deo petere, quæ ipsa in illis petit, & illis laudibus illum celebrare, quibus ipsa celebrat.

Facile præcepto Ecclesiæ satisfacere.

Hinc patet, facile esse præcepto Ecclesiæ in hac re satisfacere, quia nihil aliud requirit, quàm vt animo orandi & laudandi Deum, illa sacra verba recitemus, ad ipsum ea dirigendo, nec quidquam profanum sponte voluamus animo, quod attentionem necessariam ad verba & reuerentiam in Deum excludat.

Dico *Sponte*, quia si quis distrahatur inuitus, seu non aduertens se distrahi, non peccat, quod enim non est voluntarium, non potest esse peccatum.

71 *Quomodo sit virtualis attentio, dum animus distrahitur.*

Nec obstat, quòd tunc in illa oratione non videatur esse attentio, quia etsi non sit actualis attentio, est tamẽ virtualis, quæ sicut in omni alio opere, ita etiam in oratione sufficit. Censetur autem ibi esse virtualis attentio, ratione propositi, ex quo illa oratio est inchoata & continuata. cùm enim ex intentione attentè & reuerenter orandi processerit, hoc propositum censetur manere per totam orationem, nisi expresè vel implicitè reuocatum fuerit. Expresè reuocatur, si expresè nolis ampliùs attendere. Implicitè, si aduertens tuas distractiones, negligas mentem reuocare. tunc enim quod post hunc neglectum recitas, non ampliùs sequitur ex primo illo proposito attentè orandi; sed alio, negligenter. Si primum propositum nullo modo reuocetur, vel si reuocatum instauretur, manet per totam orationem, quæ ex illo sequitur. quandocumque enim multæ actiones longa serie ex aliqua intentione sequuntur, illa intentio virtute per omnes illas actiones manere censetur, vt 1.2. q. 1. ostensum est. Vnde patet, etiam attentionem virtute manere: si enim propositum attentè orandi manet, etiam attentio in illo proposito tamquam in sua causa manet. Vbi tamen aduertendum est, non esse necessarium vt quis semper initio officij distinctè proponat recitare attentè & reuerenter, sufficit vt in genere velit dicere officium more consueto.

72 *Sufficit vt confusè proponat.*

sicut ad alias actiones, quas ex habitu & consuetudine obimus, inchoandas sufficit confusa apprehensio & generale propositum faciendi opus consuetum cùm enim hæc consuetudo orta sit ex multis actibus distinctis & perfectis; id quod ea ea posteà agitur, ex vi præcedentium actuum fieri videtur.

DVBITATIO XII.

Quæ formula in horis canonicis seruanda, & quibus temporibus recitandæ.

73 *Breuiarium Romanum.*

RESpondeo & dico Primò, Omnes qui ad horas canonicas obligantur, tenentur eas recitare iuxta præscriptum Breuiarij Romani, iussu Pij V. editi: exceptis Capitulis & Conuentibus, qui iam à ducentis annis ante editionem illius alio vsi fuerunt. habetur expresè in Bulla Breuiario præfixa, vbi id præcipitur, & additur, *eos nisi hac sola formula satisfacere non posse.*

Qui non teneantur acceptare Breuiarium Pij V.

Vbi Notandum est Primò, Eos, qui alio Breuiario à ducentis annis sunt vsi, (vt sunt multæ illustres Ecclesiæ, & Ordines Regularium, vt Dominicani, Carmelitæ, Carthusiani, Benedictini) non teneri ad acceptandum Breuiarium Pij V. qui verò minore tempore, teneri; etiamsi eorum formula à Sede Apostolica fuisset approbata; quia Pontifex absolutè omnia abrogat, quæ ducentos annos non habent.

Notandum Secundò, Permitti Capitulis, quorum Breuiarium ducentos annos antecedit, vt cum Romano illud commutent; si tamen Episcopus & vniuersum Capitulum consentiat. In Monasteriis tamen exemptis non requiritur consensus Episcopi, sed sufficit Capituli, & Prælati. Hinc sequi videtur, beneficiarios & Regulares illius Ecclesiæ, quæ Romanum nondum admisit, & suum legitimè retinet, non posse etiam dum priuatim extra chorum recitant, sequi Romanum: quia quisque suæ Ecclesiæ se conformare debet, vt docet D. Thomas quodlib. 6. art. 8. & colligitur ex cap. De his. 13. & cap. 14. Placuit, d. 12. vbi statuitur, *vt omnes Clerici & Ecclesiæ Prouinciales eumdem in psallendo modum teneant, quem Metropolitanam habere cognouerint.* Confirmatur ex Clementina Dignum, de celebrat. Missarum, vbi Concilium Viennense indulget Clericis & Religiosis habitantibus cum Episcopis & Cardinalibus, vt loco sui officij recitent officium sui Prælati: ergo seposita dispensatione tenentur ad officium suæ Ecclesiæ. 74

An priuatim licitum sit officiũ Pij V.

Probabile est licere.

Nihilominùs contraria sententia est probabilis, videlicet posse priuatim Romanum Breuiarium ab illis recitari. Primò, Quia nulla est necessitas, nec vllum Ius expressum, cum priuatim teneantur se magis conformare Ecclesiæ particulari, quàm Ecclesiæ Romanæ, quæ est mater omnium Ecclesiarum, & cui omnes conformari expedit. Secundò, Quia Pius V. etsi insinuet in Bulla, non esse mutandum officium publicum ducentorum annorum absque consensu Episcopi, & Capituli, nihil tamen dicit de priuato: tacitè ergo permittit illud mutari. Tertiò, Quia iam passim dicitur esse talis consuetudo, idémque licitum esse docent multi recentiores. Nec obstant in contrarium adducta; nam cap. De iis, & cap. Placuit, loquuntur apertè de officio publico, non de eo quod priuatim dicitur. Clement. Dignum, permittit non tantùm vt dicant Romanum, sed etiam quoduis aliud, quod Cardinalis vel Episcopus, cui cohabitant, recitat; quod sine hac indulgentia non licuisset.

Tertiò, Qui nullum habet beneficium, sed titulo patrimonij sunt ordinati. secundùm Nauar. cap. 25. n. 107. quoduis Breuiarium approbatum legere possunt; quia possunt se cuiuis Ecclesiæ conformare. Sed verius puto teneri ad Romanum, quia in Bulla Pij V. non videntur excepti. non enim sunt insiti alicui Ecclesiæ particulari, cuius vsus sit ducentorum annorum. 75

Quartò, Eos qui officium nouum Pij V. legunt, non obligari diebus in rubrica præscriptis ad horas paruas B. Virginis, nec ad officium defunctorum, nec ad psalmos pœnitentiales, aut Graduales, vt expresè habetur in Bulla. si tamen in aliqua Ecclesia iam erat consuetudo, vt officium beatæ Virginis in choro diceretur, vult Pontifex hanc consuetudinem in suo vigore permanere; quod intellige, quo ad illos dies, quibus secundùm rubricas Breuiarij noui est recitandum, non aliter, vt etiam notauit Petrus Aragon. q. 89. art. 11. decet enim vt rubricæ proprij Breuiarij seruentur. Vnde si alicubi talis consuetudo erat recepta instar legis, sub peccato mortali obligantis, etiam nunc post nouum Breuiarium obligabit. Secùs de consuetudine officij Defunctorum, &c. Quicumque tamen fideliter diebus in Breuiario præscriptis legerit officium B. Virginis, vel Defunctorum, consequetur indulgentiam 100. dierum de pœnitentiis iniunctis, qui Psalmos Pœnitentiales, vel Graduales, 50. dierum. idque toties, quoties id præstiterit, vt ibidem habetur. quod valdè notandum. Qui verò officium Romanum vetus legunt, ij sub peccato mortali tenentur etiam ad officium B. Virginis ex consuetudine, vt quidam Doctores affirmant. Sed non puto hanc consuetudinem apud omnes tam strictè receptam: satis enim constat, plurimis locis id non fuisse seruatum vnde spectanda est consuetudo Ecclesiarum, & quo modo ea censeatur ibidem recepta, vt indicat Siluester v. Hora, qu. 5. 76

Horæ paruæ B. Virg. officium defunctorum, &c.

Indulgentia recitantibus.

Quintò, mutationem officij etiam dedita opera, non 77

Mutatio officij non est peccatum mortale.

esse peccatum mortiferum, vt si loco officij de feria, dicatur de sanctissima Trinitate, vel de venerabili Sacramento, vel de B. Virgine. aut contrà loco officij de festo, dicatur de feria. Ita Caietanus ver. Horæ, cap.2. Siluest.ver.Hora,n.15.& alij passim. & Azorius lib. 10. Institut.Moral. cap.10. dubitat. x.dicit hanc esse communem omnium sententiam. Nec refert etiamsi sit beneficiarius vel Religiosus, etsi Angelus hos excipiat. Ratio est, quia id, quod Ecclesia primatiò præcipit, est vt septem horæ canonicæ quotidie recitentur. vt autem dicatur de hoc vel illo festo, hac vel illa forma, solùm pertinet ad modum & circumstantiam secundariam officij, quæ non est tanti momenti. Itaque substantia præcepti seruatur, quodcumque officium Breuiarij concessi dicatur Vnde qui etiã prudens omisso proprio aliud recitauit, non tenetur repetere, vt rectè Siluester suprà, quia quæ ad substantiam legis pertinent, etsi cum peccato veniali, iam impleuit. multò minùs tenebitur, si per inaduertentiam mutauit.

Valdè tamen laudabile est repetere vel totum officium, si aliud per errorem vel sponte recitatum est, vel saltem ea, quæ ad proprium officium pertinebant; etiamsi solùm esset Hymnus, vel Antiphona, vel Lectio aliqua.

78
Tempus.

Dico Secundò, Quod ad tempus attinet, in officio publico seruanda est consuetudo recepta, in priuato, etsi laudabile sit vt singulæ horæ suis temporibus & interuallis orentur, tamen ad vitandum peccatum mortiferum, sufficit vt recitentur eo interuallo, quod est inter medium noctis præcedentis & sequentis: qui enim intereà temporis horas recitauerit, siue initio, siue in medio, siue in fine, satisfacit substantiæ præcepti.

79
Preces matutina & Laudes vesperi.

Vbi Notandum est Primò, Ex consuetudine licitum esse recitare preces nocturnas & Laudes pridie ad vesperam, vt Caietanus, Nauarrus, & alij docent. imò etiam ante solis occasum, nempe post tempus Vesperarum & Completorij, vt docet D. Thomas quodlib. 5. art. 28. vnde vbi hæc absoluta sunt in Ecclesiis hora quarta pomeridiana. licitum erit priuatim nocturnum officium sequentis diei inchoare. huic Laudes adiungi,

Parua hora quando.

vel ieiungi, & in alterum diem differri possunt. Paruæ horæ non possunt dici pridie, sed solùm post mediam noctem. possunt tamen omnes vsque ad Vesperas exclusiuè ob aliquam honestam causam recitari manè, teste Nauarro, imò si causa iusta adsit etiam Vesperæ adiungi possunt, teste Caietano, quod apertè habetur cap.1.de celebratione Missarum, suprà citato, vt si instaret profectio, vel alia longa occupatio, vel amicorum interpellatio, imò maior quies & deuotio, posset legitima causa censeri, vt notat Caietanus.

Est tamen peccatum veniale, si vltra iustum tempus absque causa differantur.

80
Mutatio ordinis precum.

Notandum Secundò, Non esse peccatum mortiferum mutare ordinem horarum, vt si prima dicatur ante Laudes, vel Vesperæ ante Primam, quia ordo horarum extra chorum non est sub præcepto, nisi secundariò, & tamquam circumstantia minoris momenti. vnde etiam facilè datur iusta causa mutandi, vt si à viro graui inuiteris ad recitandas horas posteriores, vel si in choro dicantur, & tu priores nondum persolueris. Ita Toletus lib.x.cap.13.

81
Sacrum ante preces matutinas.

Notandum Tertiò, Non esse etiam peccatum mortiferum, facere Sacrum ante preces nocturnas, seu Matutinum, iuxta Sotum lib.10. quæst. 5. art. 4. quem sequuntur multi recentiores, Victoria, Canus, Mantius, Penna, Henriquez vide ipsum lib.9.de Missa cap. 24. n. 7. quia nihil Iure de hoc præceptum, nec consuetudo contraria est recepta sub peccato mortali. non enim est vlla necessaria connexio aut dependentia sacrificij ab illis precibus, vt idcircò debeant præcedere. & sanè mirum esset, inuersionem illius ordinis esse peccatum mortiferum, cùm nec ipsæ horæ inter se tam necessarium ordinem habeant. Vnde ex causa rationabili poterunt interdum postponi sacrificio absque omni peccato, vt docet Fumus v.Missa, n 3.& Petrus Aragon. 2. 2. quæst.83.art.12.

CAPVT XXXVIII.

De Sacrificio & Adoratione.

Constat 4. Dubitationibus.

SEQVVNTVR actus externi Religionis, inter quos primum locum obtinent *sacrificium* & *adoratio*; his enim manifestissimè cultus defertur: *sacrificio* per rem externam, *adoratione* per corporis gestum. *Sacrificio* affines sunt *oblationes* & *primitiæ*, de quibus etiam breuiter aliquid dicemus.

DVBITATIO I.

Quid sit adoratio.

1
Προσκύνησις.

NOtandum Primo, *Adorationem* Græce dici προσκύνησιν, quasi dicas adosculationem, à κυνέω, quod idem est quod κύω osculor, vt ex Homero constat. solent enim antiqui venerari homines & deos, osculando genua, vel caput vel humeros. Hebræi aliquando exprimunt per verbum השתחוה, quod se incuruare significat, a verbo שחה, aliquando per עבד, quod seruire. Hinc factum est vt 70. & Scriptores sacri noui Testamenti *adorationis* actum sæpè exprimant per verbum δουλεύειν & λατρεύειν, (quæ significant idem quod seruire) secuti Hebraismum.

2
Nomina cultum significantia sunt communia Deo & creaturis.

Notandum Secundo, Omnia hæc nomina esse communia Deo & creaturis, & quemuis cultum honorarium, siue is religiosus sit siue politicus, significare. aliquando enim significant honorem qui tribuitur hominibus vel Angelis: nam Genes.18. Abraham *adorauit in terram Angelos.* & Gen. 19. Loth *adorauit Angelos* pronus in terram. 3. Reg. 1. *Inclinauit se Bethsabee & adorauit Regem.* & infrà. *Nathan adorauit Regem pronus in terram*, & alibi sæpè. quibus locis apud 70. est προσκύνησε, Hebraicè וישתחו. Eadem alibi significant honorem diuinum. Exod. 20. v. 5. *Non adorabis ea.* 70. Οὐ προσκυνήσεις. Hebr תשתחוה. Sic Matth. 4. *Adoratio*

Δουλεία.

& προσκύνησις accipiuntur pro cultu diuino. Pari modo δουλεία aliquando accipitur pro cultu diuino, Gal. 4. *Iis, qui non sunt natura dij, seruiebatis*; Græcè ἐδουλεύσατε. aliquando pro cultu & obsequio humano, ad Galat. 5. *Per charitatem seruite inuicem*, Græcè δουλεύετε. sic

Λατρεία.

λατρεύειν apud profanos significat obsequia seruilia obire, famulari, & seruiliter aliquem colere; (vt ex Hesychio & Suida patet) tamen in nouo Testamento, & (exceptis duobus vel tribus locis) etiam in veteri semper accipitur pro cultu qui Deo debetur. Vide D. Augustinum lib. 10. de ciuit. cap. 1.& Ludouicum Viuem ibidem.

3
Ex his patet, quando in Scripturis vel Patribus inuenitur nomen *adorationis*, vel *cultus*, vel *seruitutis*, vel aliud æquiualens, ex subiecta materia & circumstantiis iudicandum, vtrùm accipiatur pro cultu diuino, an pro inferiore; nam nomina ipsa per se generalia sunt, & nunc sic, nunc aliter vsurpantur: quod est valdè notandum contra hæreticos.

4
Adoratio generatim.

His positis. *Adoratio* dupliciter accipitur, Primò, Generatim, vt complectatur etiam sacrificium & oblationem. Sic Ioan. 4. *Venit hora quando neque in monte hoc neque in Ierosolymis adorabitis Patrem*, nempe per sacrificium. nam de loco, vbi Deo sacrificium offerri deberet, quærebat Samaritana: de eo enim erat quæstio inter Iudæos & Samaritas. sic sæpissimè accipitur in Scripturis.

Speciatim.

Secundò, Propriè; & sic nihil est aliud quàm *honor externo corporis gestu exhibitus*, vt genuflexione, capitis apertione, inclinatione, osculo manus & pedum, corporis in terram prostratione, &c. his enim & similibus modis alios honoramus, testamur enim nostram submissionem & alterius excellentiam. Itaque *adoratio* propriè

propriè consistit in externo illo gestu, quatenus est signum internæ æstimationis, reuerentiæ & submissionis erga alterum, & consequenter illius quoque excellentiæ.

5 Notandum est, etiam omnem externam *adorationem* secundùm se esse adiaphoram, & posse tam creaturis quàm Deo exhiberi: nam genuflexio, & totius corporis in terram prostratio, (quæ summæ videntur adorationes) etiam hominibus exhiberi solent, vt ex Scripturis patet, Gen. 43. & 50. 3. Reg. 1. 4. Reg. 4. Actor. 10. Itaque à sola intentione pendet, quòd per hæc, ista vel illa honoris species deferatur. si enim externa illa submissionis nota intendas te alteri submittere tamquam Deo, & testari eius diuinitatem, erit cultus latriæ; si vt amico Dei, erit duliæ; si vt viro sapienti, potenti, erit obseruantia politica. Vnde idem actus externus, quatenus successiuè potest procedere à diuersa intentione, & accipi vt signum diuersæ excellentiæ in honoratis, & diuersæ æstimationis reuerentiæ & submissionis in honorante, potest successiuè esse actus latriæ, duliæ, & obseruantiæ politicæ.

Omnis externa adoratio per se adiaphora.

DVBITATIO II.

Quid sit sacrificium propriè dictum.

6 HÆretici, vt excludant vnicum & verum Ecclesiæ sacrificium, ita rationem sacrificij explicant, vt vel omne opus bonum, vel saltem omne id quod Deo offertur, velint esse propriè dictum sacrificium. vnde Philippus Melanchthon in Locis communibus, tit. de sacrificio eucharistico, *sacrificium* dicit *esse omne opus, quod Deo reddimus, vt eum afficiamus.* & Caluinus lib. 4. Institut. cap. 18 §. 13. 16. 17. omnem oblationem, etiamsi nulla fiat circa illam immolatio, vult esse verum sacrificium. Idem ferè docent alij hæretici, vt refert Gregorius à Valentia Apol. de sacrificio Missæ, & Bellarm. lib. 1. de Missa cap. 2.

Hæreticorum sententia.

7 Sed certum est, & fide tenendum, neque omne opus bonum, neque omnem oblationem esse verum & propriè dictum sacrificium.

Non omne opus bonū est propriè sacrificium.

Prior pars probatur Primò, Quia apud omnes Gentes sacrificium est aliquod opus speciale, cuius laus in eo sita est, quod per illud colatur diuinitas. nam vt D. Augustinus lib. 10. de ciu. cap. 4. ait: *Nemo vnquam sacrificandum censuit, nisi ei quem aut Deum sciuit, aut putauit, aut finxit.* Hoc autem non conuenit cuiuis operi bono, vt ieiunio, eleemosynæ; hæc enim per se nullum cultum præ se ferunt, sed solùm castigationem carnis, & beneficentiam in proximum.

Secundò, Quia ad sacrificium requiritur sacerdos, & altare. *Sacerdos* quidem, quia offerre sacrificium est proprium munus sacerdotis, vt constat ex Apostolo ad Hebr. 5. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his, quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia.* Hinc Ozias Rex, cùm noo esset sacerdos, & sacrificium offerre vellet, à Deo punitus fuit; quia officium sacerdotibus proprium vsurpauit. 2. Paralip. 26. & Saul ob eamdem causam à Deo reiectus & priuatus regno, 1. Reg. 13. Idem confirmatur ex nominum affinitate; nam apud Latinos sacrificus & sacerdos idem valent: & apud Græcos ἱερεύειν sacrificare, dicitur ab ἱερεὺς, quod sacerdotem significat: vnde perspicuum est, sacrificare esse proprium sacerdotum.

Ad sacrificiū requiritur sacerdos & altare.

Altare requiri constat tum vsu omnium Gentium, tum ex Scripturis, vbi altaria non leguntur erecta, nisi ad vsum vel ad significationem sacrificij. nam etiam illud filiorum Ruben & Gad, de quo Ios. 22. erectum fuit ad sacrificium, non quidem vt in illo offerretur, sed vt per illud posteritati significarent se habere ius offerendi sacrificij cum reliquis tribubus, quæ transierant Iordanem: tum denique quia altare nomen habet à sacrificio apud Græcos & Hebræos; Græcè enim altare dicitur θυσιαστήριον à θυσία, quod sacrificium significat: & Hebraicè altaro dicitur מזבח à זבח quod sacrificium denotat.

Tertiò, Si omne opus bonum esset sacrificium, omnis homo Iure naturæ propriè esset sacerdos; quia Iure naturæ obligatur ad opera bona: atqui id est absurdum & contra commune iudicium generis humani: sic enim nascentur sacerdotes, non consecrabuntur, & feminæ sacerdotes erunt.

Dices, Opus bonum esse sacrificium, non quidem per se, sed vt fit ad honorem Dei; sic enim est cultus Dei.

Respondeo, Primò, Nihilominùs sequitur omnem hominem Iure naturæ esse propriè sacerdotem; quia Deum bonis operibus colere debet. Secundò, Hinc solùm conficitur, omne opus bonum à virtute Religionis imperari posse, & ad finem sacrificij (qui est honorare Deum) dirigi: esse autem imperatum à tali virtute, nihil ponit in actu externo, sed tantùm insinuat ipsum ab effectu istius procedere: quod non sufficit vt fiat propriè actus Religionis, (sicut adoratio, laus, votum, iusiurandum) cùm non ideò speciem cultus præ se ferat: multò minùs sufficit vt sit sacrificium, quod perfectissimum cultum continet. 8

Nec obstat quòd contritio, eleemosyna & quoduis opus iustitiæ, in Scripturis vocetur sacrificium; Psal. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* & Psalm. 4. *Sacrificate sacrificium iustitiæ.* ad Hebr. vlt. *Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur* (Græcè εὐαρεστεῖται, *placatur*) *Deus*: quia nomen sacrificij ibi largè sumitur pro omni opere, quod instar sacrificij Deum placat & conciliat. Vide Chrysostomum in Psal. 95. vbi decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, Sacrificium martyrij. Secundum, Deprecationis. Tertium Iubilationis. Quartum, Iustitiæ. Quintum, Eleemosynæ. Sextum, Laudis. Septimum, Compunctionis. Octauum, Humilitatis. Nonum, Prædicationis. Decimum, Beneficentiæ in Sanctos. Quando strictè & propriè accipitur, à bonis operibus distinguitur. 1. Reg. 15. *Melior est obedientia quàm victimæ*, Ose. 6. *Misericordiam volo, & non sacrificium.* Psal. 50. *Si voluisses, sacrificium dedissem.* vide Melchiorem Canum lib 12. de locis, cap. 13. Rursus non obstat illud Augustini lib. 10. de ciuit. cap. 6. *Sacrificium verum est omne opus bonum, quod agitur, vt sancto societate inhæreatur Deo, relatum scilicet ad illum finem boni, quo veraciter beati esse possimus*: quia accipit nomen *sacrificij* latè pro omni opere, quo assequimur sacrificij finem seu effectum, qui est adhærere Deo, eique placere. vocat tale opus *sacrificium verum*, vt distinguatur à sacrificio externo animalium; non quòd perfectiorem rationem sacrificij habeat; sed quia effectum sacrificij perfectiùs præstat: meliùs enim Deum placat quàm externum solum. Hanc esse mentem Augustini patet ex cap. præcedente. Simili modo Dominus Ioan. 15. dicit, *Ego sum vitis vera*; nimirum quia mysticè præstat excellenter ea quæ vitis sunt. Sic tyrannus dicitur verus leo: abstinere à peccatis, verum ieiunium, &c. huiusmodi formæ loquendi crebræ sunt non solùm in Scripturis, sed etiam in vsu quotidiano. 9

Obiectiones.

Decem genera sacrificiorum.

Omne opus bonum quo modo sacrificium dicatur.

Altera pars probatur. Primò, Quia Scriptura passim distinguit oblationes à sacrificiis. Psal. 50. *Oblationes & holocausta.* Psal. 39. *Sacrificium & oblationem noluisti.* ad Hebr. 5. *Vt offerat dona & sacrificia.* Secundò, Quia multa in Scripturis dicuntur offerri, quæ tamen non possunt dici sacrificari, vt primogeniti, primitiæ variarum frugum, aurum, argentum, lapides pretiosi, byssus, & similia. Vide Exod. 25. & 35. ergo sacrificia differunt ab oblationibus. Tertiò, Quia ad sacrificium requiritur aliqua rei mutatio, vt statim ostendam: hoc autem noo requiritur ad oblationem. Quariò, Sacrificare est proprium sacerdotum, oblationes facere quiuis potest. Quintò, Ad sacrificium requiritur altare, ad oblationes minimè. 10

Non omnem oblationē esse sacrificium.

His refutatis, Notandum est, ex Scripturis colligi, quinque ad perfectum & propriè dictum sacrificium requiri. Primum, Ex parte ministri. Secundum, Ex parte materiæ. Tertium, Ex parte formæ. Quartum, Ex parte finis. Quintum, Ex parte loci. 11

Quinque requiri ad perfectum sacrificium.

Ex

Miniſter. Ex parte *miniſtri* requiritur vt ſit ſacerdos, vt ex Apoſtolo ad Hebr.5.& ex aliis iam dictis num. 7. conſtat. Sacerdos dicitur qui legitima auctoritate ad offerendum ſacrificium eſt deputatus. Ratio eſt, quia cùm ſacrificium ſit præſtantiſſimus cultus externus, quo diuinitas ab hominibus colitur; par eſt vt non fiat paſſim à quouis, ſed à perſonis ſelectis, ad hoc peculiariter deputatis, vt nomine omnium faciant, per quos & ceteri cenſeantur Numen colere & ſacrificare. Vnde apud omnes Gentes ſunt aliqui peculiariter deputati, vt numen, quod ſibi delegerunt, publico nomine colant & placent. Horum eſt offerre ſacrificia. Idem patet ex veteri Teſtamento, vbi ſacrificia non niſi à ſacerdotibus offerebantur.

Confirmatur, quia ſacrificium eſt præcipua cærimonia externa, qua populus in vnum nomen religionis conſpirat per illud enim omnes ſimul inſtar vnius corporis Deum colunt, & religionem ſuam teſtantur. oportet enim aliquas eſſe actiones ac cærimonias externas, quibus non ſolùm ſinguli ſeorſim, ſed etiam tota Reſpub iunctim, veluti vnum corpus politicum vna eademque religione imbutum, diuinum Numen veneretur, eiúſque ſummum principatum & ſuam ſubiectionem profiteatur; cùm etiam omnes ſimul Deo ſubiecti ſint, & totum bonum commune ab ipſo dependeat. Itaque cùm inter has primum locum teneat ſacrificium, neceſſe eſt vt ſint aliquæ perſonæ publico nomine ad hoc deputatæ, quæ ſacerdotes dicuntur.

12 *Qui ſacerdotes in lege naturæ fuerint.* Nec obſtat quòd in lege naturæ non videantur fuiſſe ſacerdotes, cùm tamen fuerint ſacrificia: quia tûc vel primogeniti erant ſacerdotes, vt docet Hieronymus in quæſt. Hebraicis, agens de Melchiſedech. vbi dicit, eſſe traditionem Hebræorum omnes primogenitos à Noë vſque ad Aaron fuiſſe ſacerdotes: iidem etiam habebant auctoritatem quaſi regiam, & multas alias prærogatiuas; vt eruditè oſtendit noſter Pererius tomo 2. in Gen. cap. vlt. In eadem ſententia eſt Eucherius, Gloſſa, & Lipomanus in illud Gen. 25. *Vende mihi primogenita tua.* Vel certè quiuis paterfamilias ſicut habebat auctoritatem quaſi regiam in ſuos, ita etiam ſacerdotalem; quod etiam eſt valdè veriſimile, illi enim optimè congruebat pro tota familia offerre. Sic Iob pro liberis ſuis ſacrificabat, eóſque ſanctificabat, vt habetur c. 1. lib. Iob. Adde, quoſdam tunc etiam peculiari inſtinctu Dei fuiſſe ad ſacrificandum impulſos, vt Abel, Abraham, Iacob, & ſimiles, qui hoc ipſo fuere conſtituti ſacerdotes, quo poteſtatem ſacrificandi acceperunt. *Sacerdos in ſacrificio agni paſchalis.* Similiter non obſtat quòd in lege veteri agnus Paſchalis à ſingulis familiis immolabatur, vt conſtat Exod. 12. quia ſinguli patresfamilias ad hoc ſacrificium erant ſacerdotes: idque vel peculiari deputatione & ordinatione Dei, vel antiqua auctoritate, quæ erat tempore legis naturæ, conceſſu Dei quoad hoc ſacrificium perſeuerante, in reliquis abolita; cuius ſignum eſt, quòd ſacrificium agni Paſchalis inſtitutum fuerit ante legem veterem, & ante huius legis ſacerdotium. vnde in eo inſtituendo ſeruata eſt conſuetudo, quæ erat tempore legis naturæ: nempe vt à ſingulis capitibus familiarum offerretur: quæ paulò poſt in môte Sina quoad alia ſacrificia eſt abolita, inſtituta ſacerdotio Aaronico.

Res ſenſibilis. Secundò, Ex parte *materiæ* requiritur res aliqua ſenſibilis externa, viua vel inanima: omnia enim, quæ ſenſu gentium, vel in Scripturis dicuntur propria ſacrificia, verſantur in re huiuſmodi.

13 *Mutatio.* Tertiò, Ex parte *formæ* requiritur illius rei peremptio, vel aliqua alia conueniens mutatio. hoc enim potiſſimùm differt ſacrificium ab oblationibus. Probatur Primò, Nam omnia ſacrificia legis naturæ & veteris, quantum ex Scripturis colligi poteſt, fiebant non ſimplici oblatione ad altare Domini, nec ſola eleuatione; ſed rei deſtructione facta ad honorem Dei. quædam enim per occiſionem ſacrificabantur, vt viuentia; quædam per combuſtionem; vt carnes animalium occiſorum, & res inanimæ ſolidæ, vt ſimila, ſal, thus: quædam per effuſionem, vt ſanguis, vinum aqua, vide c. 1. & 2. Leuit. Idem patet ex ſacrificiis ethnicorum. Secundò, Idem colligitur ex ipſis nominibus: nam *ſacrificare* Græcis eſt θύειν, Hebræis זבח quorum vtrumque ſignificat occidere, mactare: & nomen ſacrificandi etſi dicatur à re aliqua ſacra facienda. tamen ſæpiſſimè accipitur pro occidere, quod ſignum eſt, ſacrificium, vel ipſa rei interemptione fieri, vel cum ea coniunctum eſſe. Ratio eſt, quia cùm res perimitur, eripitur vſibus humanis, & perfectiùs videtur tota in honorem Dei cedere, & ſignificare ſupremum eius in omnia dominatum, omniaque ab ipſo pendere. Nec obſtat, quòd in ſacrificio panis & vini, quod obtulit Melchiſedech Gen. 14. non videatur vlla facta mutatio: quia etſi Scriptura non explicet quomodo obtulerit; non videtur tamen dubitandum, quin eo modo, quo aliæ res inanimæ ſacrificari ſolent, id fecerit, nimirum ſiſtendo totum in altari coram Deo, deinde aliquam partem igne conſumendo, vel libando: fruges enim in ſacrificiis torreri vel incendi ſolent, & liquida effundi. Nec opus erat totum ita conſumi quando non erat holocauſtum, ſed particulam aliquam, reliquis reſeruatis ſacerdoti, & aliis, qui ſacrificij debebant eſſe participes: vt fieri ſolet in hoſtiis pacificis.

Aduertendum tamen, non eſſe neceſſarium ad rationem ſacrificij, vt res perimatur ſicut in peremptione rei, ita etiam conuerſione vnius in alteram, ſupremum dominium & ſuprema poteſtas Dei, noſtraque ſubiectio & ſeruitus deſignari poteſt: ac proinde talis conuerſio, à Deo in ſacrificium inſtitui poteſt: ipſius enim eſt conſtituere, quibus rebus & ſignis coli debeat, & ſupremum ſuum principatum ſignificari velit. vnde poteſt quaſuis res, & quaſuis mutationes ad hoc idoneas aſſumere. Sic in noua lege ſacrificium conſtituit in conuerſione panis & vini in Corpus & Sanguinem Chriſti, per verba conſecrationis: & ſimul poteſtatem ad ſic offerendum dedit, ſacerdotio ad hoc proportionato erecto. Simili modo potuiſſet inſtituere in conuerſione aquæ in vinum vel in ſanguinem, lapidis in panem, plumbi in aurum, virgæ in ſerpentem, ſerpentis in ouem, &c. data hominibus poteſtate accommoda ad hæc per verba vel alia ſigna ſenſibilia efficienda. 14 *An debeat perimi.* *Sufficit conuerſio.*

Petes, Cùm in conuerſione vnius in aliud, duo ſint, id quod conuertitur (quod deſinit eſſe ſecundùm ſuam ſpeciem) & id in quod conuertitur, quod incipit eſſe vel abſolutè, (vt ſi antè non erat) vel ſecundùm quamdam ſui replicationem, vtrum ex duobus cenſeatur hoſtia?

Reſpondeo, Id in quo fit conuerſio: id enim potiſſimùm intenditur per illam actionem: quia vt illud incipiat eſſe, alterum deſinit; éſtque hoc illius veluti materia. vnde etiam Deus magis intendit honorari per illam actionem conuerſiuam vt ponit terminum ad quem, quàm vt tollit terminum à quo. Exemplum habemus extra myſterium Euchariſtiæ in oblatione thuris, quæ fit per conuerſionem thuris in ſuffitum. hîc enim potiùs ſacrificatur ſuffitus, in quem thus conuertitur, quàm ipſum thus, quod eſt ſuffitus materia. Idem cernitur in concrematione holocauſtorum & aliarum rerum quæ per ignem offeruntur. Vnde non eſt mirandum, in ſacrificio Euchariſtiæ hoſtiam eſſe Corpus Chriſti, in quod fit conuerſio, non panem, qui conuertitur: quamuis eadem actione etiam offeratur panis ſecundariò & comitanter. totum enim, quod ibi fit, ad diuinum principatum, noſtramque ſubiectionem teſtandam agitur. Quòd ſi in aliqua conuerſione intenderet magis honorari deſitione termini à quo; tunc terminus à quo eſſet hoſtia, & ratio ſacrificij conſiſteret in actione conuerſiua, quatenus illum tollit è medio. Exemplum dari poſſet in occiſione animalium, ſi illa actio non ſolùm eſſet deſtructiua, ſed etiam productiua formæ cadaueris, (vt multi volunt:) tunc enim eſſet verè & propriè conuerſiua; & ſic daretur conuerſio, quæ primariò haberet rationem ſacrificij, quatenus eſt deſtructiua termini à quo, ſcilicet animalis; ſecundariò verò vt eſt productiua cadaueris, quod etiam eadem actione offerri cenſeretur. 15 *Id in quod fit conuerſio, eſt principalis hoſtia.* *Oblatio thuris.*

Hinc

16 *Ratio sacrificij in Eucharistia.* Hinc patet, in mysterio Eucharistiæ frustrà rationem sacrificij quæri in alia actione, quàm in consecratione: hæc enim abundè sufficit ad sacrificij rationem, siue sumptio dicenda sit pars illius sacrificij, vt à Christo est institutum, siue non. sicut enim sacrificium thymiamatis, & omnium eorum, quæ igne offeruntur, consistit in conuersione illorum in suffitum, qui primariò ibi censetur offerri; ita sacrificium Eucharistiæ consistit in conuersione panis & vini in Corpus & Sanguinem Christi, quæ ibi principaliter offeruntur, & sicut ibi ad rationem sacrificij non est opus dicere, Offero tibi hoc incensum, &c. aut materiam sursum eleuare: ita nec ad rationem sacrificij altaris opus est vlla verbali oblatione; siue materiæ, siue rei consecratæ, nec vlla eleua-

Non opus est verbali oblatione. tione; sed hæc adhibentur vt preces & cærimoniæ, quibus vel petimus exaudiri, & consequi fructum sacrificij, vel nos & alios excitamus ad considerationem eorum, quæ reipsa geruntur, & ad internam reuerentiam. ipsa enim realis conuersio, ad honorem Dei à legitimo ministro facta, est sufficiens oblatio.

Nec refert quòd exteriùs non præ se ferat speciem aliquam oblationis; quia nec ipsum sacrificium crucis exteriùs præ se fert formam oblationis; sufficit vt habeat rationem oblationis, quatenus subest intentioni offerentis, legitimam ad hoc potestatem habentis. Sed exactior horum tractatio alium locum postulat.

Petes, Si ratio sacrificij consistit in peremptione vel mutatione, quomodo illa reperitur in sacrificio crucis, cùm Christus seipsum non interemerit?

17 *De sacrificio crucis.* Respondeo, Etiamsi Christus seipsum propriè non interemit aut occidit (non enim plagas illas & vulnera, ex quibus mors secuta est, sibi irrogauit; quod verbo occidendi significatur) tamen verè fuit causa voluntaria totius illius mutationis & mortis suæ: nam in potestate ipsius erat, vel tortorum vim infringere, vel eorum ictibus se subtrahere, vel efficere vt ictus inflicti nullam læsionem aut dolorem inferrent, vel vt dolore illato anima non migraret. Itaque cùm sponte corpus flagellis & crucifixioni se obiecerit & assiduè exposuerit, nec vim ictuum, qui inferebantur, infringere, aut sæuitiam tortorum impedire voluerit: hæc perpessio & mors prorsus ei libera erat, & ab ipso, tamquam à causa passum applicante, procedebat. sicut enim qui admouet thus igni, est causa suffitus, quem ignis naturaliter causat; ita qui corpus suum obiicit tormentis, est causa dolorum & vulnerum, quæ per tormenta inferuntur; quæ ratio causandi omnino sufficiens est ad rationem sacrificij, si alia adsint, vt patet in holocaustis.

Dices, Ergo passiones Martyrum sunt vera sacrificia.

Martyrum mors non erat sacrificium. Respond. negando consequentiam: tum quia non erant instituti à Deo sacerdotes ad huiusmodi sacrificium offerendum: tum quia perpessio & mors non erat in illorum potestate, nisi remotè: nempe quatenus poterant se tyrannos offerre, vel fuga eripere. Secus in Christo Domino: quia à Deo erat institutus sacerdos ad seipsum in sacrificium offerendum, & omnem perpessionem in sua potestate proximè constitutam habebat. Vnde Ioan. 10. ait, *Nemo tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.*

Quartò, Ex parte *finis* requiritur vt explicitè vel im-

18 *Finis intrinsecus sacrificij.* plicitè referatur ad honorem Dei; si alio fine fiat, non erit sacrificium. sicut qui caput aperit non causa honorandi, sed irridendi, vel captandæ auræ, non adorat. Ratio est, quia sacrificium est in genere signorum, quibus æstimationem internam excellentiæ alterius & affectum seruitutis erga illum exprimimus. Si ergo hæc æstimatio & affectus desit, non erit verum signum, sed vel non erit signum, (vt si non fiat animo significandi:) vel erit falsum & mendax, vt si quis interiùs non habeat pro Deo, cui exteriùs adulatione vel timore sacrificat.

Quintò, Ex parte *loci* requiritur vt locus sit huic muneri dedicatus; qualem *altare* & *aram* vocamus. dignitas enim operis requirit locum specialem, ab vsibus profanis segregatum, vt mos omnium gentium confirmat, de quo satis dictum suprà num. 7. Dixi ista quinque requiri ad sacrificium *perfectum*, prout Scriptura de eo loquitur, quia ad imperfectum quemdam sacrificij modum non videntur hæc omnia necessaria: tale enim fortasse singuli homines in lege naturæ offerre poterant, priuato nomine & auctoritate, & eo loco vbi placuisset: nam apud ethnicos simile quid videmus. sed talia non erant perfecta sacrificia, quia perfectio oblationis maximè pendet ex conditione offerentis.

Ex dictis intelligi potest quid sit *sacrificium*, & posse 19 *Descriptio sacrificij.*
hoc modo describi: *Sacrificium est oblatio rei sensibilis à legitimo ministro facta Deo per realem immutationem, ad testandum supremum illius dominium & nostram subiectionem. Est oblatio*, quia *oblatio* est genus sacrificij, vt docet D. Thomas quæst. 85. art. 3. ad 3. & communiter DD. quamuis hoc nomen aliquando strictè accipiatur pro oblatione, quæ solùm est oblatio, non sacrificium. *Rei sensibilis*, vt excludatur interna oblatio, qua mens se suáque omnia Deo subiicit & offert, quæ non est propriè sacrificium, etsi perfectiùs fructum sacrificij præstet quàm sacrificia externa, & idcircò interdum sacrificium vocetur, vt paulò antè dictum est. *A legitimo ministro*, quia sacrificium habet relationem ad sacerdotem. cùm enim sit excellentissimus & publicus Dei cultus, par est vt non fiat nisi à persona ad hoc publica auctoritate delecta. *Per realem immutationem*, tum quia aliàs non distingueretur à simplici oblatione. *Ad testandum supremum*, &c. duo enim sacrificio significamus & testamur, diuinum principatum, & nostram *Duo testamur sacrificio.*
subiectionem. & hæc significatio est sacrificio essentialis. Præter hanc quædam sacrificia habent significationem accessoriam, quæ mystica vel allegorica dici potest, vt, sacrificium sanctissimæ Eucharistiæ significat oblationem crucis, & sacrificium Melchisedech præfigurabat sacrificium Eucharistiæ, & omnia sacrificia veteris legis præsignabant oblationem Crucis vel Eucharistiæ. & valdè credibile est, nullum sacrificium instinctu diuino fuisse oblatum in lege naturæ, quod talem significationem allegoricam non habuerit: omnia enim erant vmbræ Christum obscurè insinuantes, & mentes hominum ad illum excitantes. hæc tamen significatio non pertinet ad rationem sacrificij vt sacrificium est. Vnde non fuisset, si Adam innocentiam conseruasset. Potest tamen dici pertinere ad sacrificium, vt est propria huius vel illius status cærimonia. sed vberior horum tractatio alium locum postulat.

Dices, Ethnici etiam diis inferioribus, à quibus cer- 20 *Sacrificia diis inferioribus oblata.*
ta dumtaxat beneficia exspectabant, quique aliis subiecti erant, sacrificium offerebant, vt Cereri, Mineruæ, Plutoni, & aliis huiusmodi: ergo non solùm supremum principatum sacrificio testamur.

Respondeo, Ethnici in sua Religione suóque cultu multa ἄτοπα & pugnantia inuoluebant: putabant enim diuinitatem esse in multa partitam, easque partes non esse eiusdem dignitatis & gradus, in omnibus tamen sacrificio colendam: qua in re partim errabant, partim verum iudicabant: etsi enim absurdissimum sit diuinitatem in partes secare, tamen generatim verum est omnem diuinitatem sacrificio esse dignam.

DVBITATIO III.

De diuisione sacrificij.

TRibus modis diuidi potest. Primò, Ratione *mate-* 21
riæ, nam *materia* vel erat animal aliquod, vel erat 1. *Diuisio, ratione materiæ.*
res inanima, eaque vel solida vel liquida. Sacrificium animalis dicitur *victima* vel hostia. Vnde hæc nomina ducta, Grámaticos consule. Oblatio rei inanimæ solidæ vocatur *immolatio*: quamuis hoc nomen etiam ad omne sacrificium extendatur. Oblatio rei liquidæ, *libamen*.

Vbi

Vbi aduerte, libamina & immolationes esse sacrificia imperfectiora, quam victimas: vnde apud Gentiles etiam diis minutioribus fiebant; quibus tamen victimas non offerebant, sed ordinariè tantùm duodecim diis maioribus. Portò in veteri lege victima solùm cõstabat animalibus mundis istis, oue, capra, hœdo, boue, vitulo, columba, passere, turture: neque aliud genus licitum erat sacrificare. Res autem inanimæ solidæ, quæ offerebantur in sacrificium, erant panis, simila, sâl, thus, manipulus spicarum virentium, & triticum. patet Leuir. 2. & 6. Hæc leuabat sacerdos in altum, variéque conficiebat & immutabat; in qua immutatione consistebat ratio sacrificij: nam panis in frusta dissecabatur, simila sartagine, clibano, vel craticula coquebatur, sal vrebatur, thus adolebatur, manipulus spicarum torrebatur, triticum conterebatur. Liquidæ erant, sanguis, vinum, oleum, aqua. hæc effusione offerebantur.

Quibus rebus constabat.

22 Secundò, Diuidi potest partim ex *forma*, partim ex *fine*, in *holocaustum, sacrificium pro peccato, & hostiam pacificam. Holocaustum* erat sacrificium perfectissimum, quia in eo tota res in fumum resoluta, sursum ad Deum ascendebat, nihilque ex eo vsibus cedebat humanis. vnde expressiùs per hoc significabatur omnia ipsius esse, & ab ipso prouenire. quare potissimùm ad hunc finem fiebat, quamuis etiam interdum fieret pro peccato populi & sacerdotum.

2 Diuisio, ratione formæ. Holocaustum.

Sacrificium pro peccato partim cremabatur, partim cedebat in vsum sacerdotum, qui in atrio templi ea eo vescebantur. Offerebatur non pro peccatis internis, sed pro externis quibusdam, vt pro peccatis commissis per ignorantiam circa cæremonias, vt patet Leuit. 4. & 5. Item furti, periurij, calumniæ, vt patet ea cap. 6. 7.

Pro peccato.

23 Notandum autem est, hoc genus sacrificij ab Hebræis vocari Chattat, quæ vox etiam peccatum significat. Vnde Apostolus eleganter ad Hebræam vocem respiciens dixit, ad Rom. 8. *De peccato damnauit peccatum*; quasi dicat, De chattat damnauit chattat, id est, per sacrificium Crucis, quod erat pro peccato, deleuit peccatum. & 2. ad Cor. 5. *Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit*, id est hostiam peccati constituit.

Hostia pacifica partim cremabatur, partim edebatur, tum à sacerdotibus, tum ab iis qui obtulerant. Offerebatur vel in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis; & tunc eodem die comedi debebat: vel ad noua beneficia impetranda, & tunc deferri poterat eius consumptio in diem posterum, non tamen vlteriùs.

Hostia pacifica.

Tertiò diuidi potest *ex fine* in λατρευτικὸν, εὐχαριστικὸν, impetratorium & propitiatorium. quæ diuisio parum differt à priore. Λατρευτικὸν dicitur quod solùm fit ad Deum colendum, eiúsque principatum & nostram seruitutem testandam. hoc potissimum fit holocausto. Εὐχαριστικὸν dicitur, quod fit in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis. Impetratorium pro beneficiis accipiendis. vtrumque dicebatur in veteri lege *hostia pacifica*. Propitiatorium siue ἱλαστικὸν est quod offertur pro peccatis, & pro peccatorum pœnis ac flagellis auertendis. Hoc idem est quod hostia pro peccato.

DVBITATIO IV.

Vtrùm hoc tempore licitum sit offerre agnum vel vitulum.

24 Videtur id esse licitum: nam offerre sacrificium est legis naturæ, vt docet D. Thomas cum Caiet. art. 1. & 4. vnde etiam in statu nudæ naturæ fuissent sacerdotes & sacrificia. fuisset enim cultus externus, quo Deum tamquam totius naturæ conditorem & Dominum fuissent venerati, qui cultus potissimùm consistit in sacrificio.

25 Resp. & dico Primò, Fore superstitionem si Christianus vel Iudæus huiusmodi sacrificium offerat.

De Iudæo patet, quia apud Iudæos hæc sacrificia continent in se protestationem Christi venturi: offerunt enim illa vt à Deo in veteri lege instituta. sic autem sunt signa Christi venturi, abolita per Christi mortem, & sacrificium nouæ legis.

De Christiano probatur Primò, Quia in Ecclesia tantùm est vnicum, verum, & propriè dictum sacrificium, quod omnibus veteribus sacrificiis successit, vt passim docent Patres. Vnde in Collecta Ecclesiæ dicitur, *Deus, qui legalium differentiam hostiarum, vnius sacrificij perfectione sanxisti.* Sic D. Augustinus lib. 8 de ciuit. cap. vlt. probat, epulas illas, quæ à quibusdam sepulchris Martyrum solent imponi, non esse sacrificia Martyrum, eò quòd vnicum Ecclesiæ sit sacrificium, satis insinuans non posse aliud auctoritate humana addi. Vide Chrysostomum in Psal. 95. & Leonem Serm. 7. de Passione cap. 1. & 3. 26

Non esse licitum Christiano.

Secundò, Sacrificium Ecclesiæ est infinitæ dignitatis, continens in se omnium sacrificiorum virtutem: ergo superstitiosum esset velle aliud addere, quasi illud non abundè sufficiat. ideò enim plura instituuntur, quia vnum ad omnia non sufficit.

Tertiò, Sacerdotium, quod est in Ecclesia, est supernaturale, institutum à Christo: ergo non respicit sacrificium Iuris naturæ, sed solùm supernaturale ab eodem Christo institutum: sacerdotium enim & sacrificium sunt correlatiua eiusdem rationis & ordinis, vt ea cap. 8 & 9. ad Hebræos colligitur.

Quartò, Alia sacrificia ea institutione diuina sunt signa Christi venturi: ergo qui ea vsurpat, id sciens, vel aliquo modo aduertens, externo ritu Iudaizat.

Quintò, Hoc ipso quo Christus nostrum Sacrificium & sacerdotium instituit, ademit potestatem Ecclesiæ alterius sacerdotij aut sacrificij instituendi. sicuti in veteri lege hoc ipso, quod illorum sacerdotium & sacrificia præscripsit, ademit illis potestatem alia sacrificia adiungendi. Eodem modo si in lege naturæ Respublica institueret sacerdotium & sacrificia, eo ipso censeretur priuatos restringere, ne alia adiungerent: nam hæc res ad supremam potestatem propriè pertinet. Confirm. Quia sacrificium ad fundamenta religionis spectat, non minùs quàm Sacramenta: adeò vt Apostolus ad Hebr. 7. dicat, *translato sacerdotio* (& consequenter etiam translato sacrificio, quod est connexum sacerdotio inseparabiliter) *necesse est vt & legis translatio fiat.* Vnde sicut Ecclesiæ non est relicta potestas instituendi alia Sacramenta, ita nec alia sacrificia. Vide Concilium Tridentinum sess. 2. cap. 2. 27

Nec obstat quod in Ecclesia thus offeratur. quia non offertur in sacrificium, (intentio enim sacrificandi abest) sed adoletur ad odorem, & ad significationem, & vt mentes excitentur ad venerationem & deuotionem. vnde fit hominibus etiam viuis, & ab iis, qui non sunt sacerdotes. Latè tamen interdum sacrificium dicitur, vt notat Caietanus art. 4.

Dico Secundò, Probabile tamen est, non fore superstitionem apud ethnicos, qui legem Christi ignorant, si vero Deo sacerdotes illorum talia sacrificia offerant: sic enim videtur sentire D. Augustinus epist. 49. q. 3. cùm ait: *Qui Christianas litteras vtriusque Testamenti sciunt, non hoc culpant in sacrilegis ritibus paganorum quòd construant templa, & instituant sacerdotia, & faciant sacrificia: sed quòd hæc idolis & dæmoniis exhibeant.* sentit ergo, non fore superstitionem, si offerantur vero Deo: alioquin id etiam culpandum esset. 28

Non videtur illicitum ethnico.

Probatur, Quia offerre sacrificium, est legis naturæ, vt docet D. Thomas q. 85. art. 1. quod dupliciter intelligi potest, Primò, Vt sit naturalis ad hoc obligatio, vel in singulis, quòd minùs est verisimile: vel saltem in communitate, vt D. Thomas & Caietanus indicant. Secundò, vt non sit quidem obligatio, sed ratio dictet id esse consentaneum, & suadeat. Lumen igitur naturale vel obstringit, vel suadet ethnicis sacrificiorum oblationem: atqui non apparet illis alia ratio sacrificandi, quæ sit conuenientior, quàm ea quæ offer-

rur

tur aliquid ea animalibus vel frugibus terræ : ergo.

Secundò, In statu nudæ naturæ huiusmodi sacrificia fuissent licita, quia non habuissent aptiora aut congruentiora naturę, eur nō etiā modò sint licita apud Indos & Iaponios, cū alia diuinitus instituta nō habeant?

29 Petes, Vnde illi haberent sacerdotes ad huiusmodi sacrificia idoneus?

Respond. Ea electione & dedicatione Reipub. Sicut enim Respub. perfecta Iure naturæ habet auctoritatem constituendi Principem, qui illam iustis legibus regat in iis, quæ ad politicam consuetudinem, & contractus pertinent : ita etiam potest constituere sacerdotem, qui eam regat in cultu diuino, & sacra administret, iuxta modum & capacitatem illius status. Et hic eam haberet potestatem in spiritualibus illi statui accommodatis, quam Princeps in temporalibus : deberétque Princeps ei subesse in iis quæ ad cultum diuinum pertinent: nisi forté vnus idémque esset Summus Pontifex & Princeps : sicut Imperatores Romanorum olim erant, vt ea historiis constat.

CAPVT XXXIX.

De decimis.

Habet Dubitat. 6.

DVBITATIO I.

An populus Christianus teneatur decimas soluere, & quo Iure.

D. Thomas art. 1. quæst. 87.

1 *Sententia VVicles.* THOMAS VValdensis lib. 2. doct. fidei antiquæ, cap. 64. & 65. refert VViclefum docuisse. Primò, Decimas non esse vllo Iure sacerdotibus debitas, sed esse meras eleemosynas. Secundò, Populum ad libitum posse & debere eas negare sacerdotibus, propter eorum peccata.

2 *Decimæ non sunt eleemosyna.* Sed fide tenendum est, decimas non esse eleemosynas, sed subsidium sacerdotibus debitum propter ministerium spiritualium. Vnde sententia illa VViclefi damnata est in Concilio Constantiensi sess. 8.

Probatur, Quia Iure diuino & naturali, ministrantibus populo spiritualia debetur sustentatio: vt ostendit D. Paulus 1. ad Cor. 9. vbi inter cetera ait: *Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus?* & 1. ad Tim 5. *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt, maximè qui laborant in verbo & doctrina: dicit enim Scriptura, non infrænabis os boui trituranti.* Vbi Theophylactus, *Honorem vocat, necessariorum suppeditationem. Duplici honore dixit, viduarum respectu, vel Diaconorum, vel simpliciter duplici, pro multo;* Haymo, *duplici honore*, quia reuerentia & sustentatione Denique Dominus Lucæ 10. *Dignus est operarius cibo suo.* His & aliis locis apertè significatur esse debitum, non gratiam, ministros Ecclesiæ sustentari.

3 *Decimas deberi ex iustitia, postea taxatione Ecclesiæ.* Porrò hæc sustentatio præstatur per decimas cùm enim aliquid certi à singulis de populo dari debeat, vt sustentatio ministrorum sit stabilis & sufficiens, Ecclesia imitatione diuina in veteri Testamento proposita, constituit decimam partem fructuum terræ, huic rei esse segregandam. qua taxatione semel facta, singuli lege Iustitiæ decimas debent : sicut posita determinatione Principis, qua statuit quantum à singulis ad ipsius statum sustentandum, vel ad bellum gerendum, vel ad aliud opus necessarium contribuendum sit, singuli ex iustitia tenentur illam quantitatem dependere. Idem probatur Iure Canonico. vide in Decreto 16. qu. 1. & in Decretalibus tit. de decimis, per multos Canones. Hinc Concilium Trident. sess. 25. cap. 12. iubet excommunicari eos, *qui decimas subtrahunt, aut impediunt, neque ab hoc crimine*, inquit, *nisi plena restitutione secuta absoluantur.* quod intelligit Nauarrus cap. 21. n. 32. de iis, qui restituere possunt ante mortem, vel ante tempus,

Excommunicantur subtrahentes decimas.

quo tenentur sacrosanctum Domini corpus sumere.

Ea dictis patet, decimarum solutionem, si considerentur secundùm suam substantiam, nempe vt sunt necessaria sustentatio ministrorum rerum spiritualium, Iure diuino & naturali esse debitam, nec vlla consuetudine posse tolli : si vero spectentur secundum suam quotam, vt sunt decima pars fructuum; esse debitum saltem Iure ecclesiastico. 4

Sed difficultas est, Vtrùm non etiam Iure diuino hęc quota debeantur: in qua Canonistæ à Theologis dissentiunt. Illi enim ferè omnes docent etiam Iure diuino deberi. Ita Innoc. in cap. vltimo de parœciis, Glossa in cap. 1. de decimis in 6. Host. in Summa, tit. de decimis, Ioannes Andreas, Panor. Ant. de Butr. Petrus Ancharan. & alij, quos Couarr lib. 1. variar. cap. 17. recenset. 5 *An quota decimarum debita sit Iure diuino. Canonistarū senten tia.*

Probant Primò, Quia in Iure Canonico dicitur, *decimas constitutione diuina deberi*, cap. Tua. 25. de decimis. Secundò, *Deum præcepisse decimas sibi solui in signum vniuersalis dominij, ideóque non posse minui.* cap. Tua nobis. 26. eodem. Tertiò *Decimas esse Iuris diuini, esse Dei, deberi Deo.* 16. qu. 1. cap. fin. Quartò, Dominus Matth. 23. cùm dixisset, *Decimatis mentham & anethum*, subiungit; *Oportuit hæc facere, & illa non omittere.* vbi illud *oportuit* indicat obligationem Iuris diuini. Quintò, Dominus Matth. 5. ait, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* ergo si illi soluebant decimas, multò magis nos in noua lege eas soluere debemus.

Contraria sententia est communis Theologorum, qui docent illam quotam tēpore legis euangelicæ, solo Iure ecclesiastico (etsi antiquissimo, vtpote à temporibus Apostolorum, vt patet ex constit. Clementis lib. 2. cap. 29 38. & 39. & l. 8. c. 36) deberi. Ita D. Thomas q. 87. art. 1. Halensis 3. p. q. q. 51. n 1. 2. & 3. Henricus quodlib 4. q. 28 Antoninus 2. p. tit. 4 cap. 3 §. 5. Sotus lib. 9. de Iustit. quæst. 4. artic. 1. & alij. Idem tenet Nauar. c. 21. Enchiridij, n. 28 & Couarr. suprà. 6 *Deberi solo Iure ecclesiastico, vel præcepto Apostolice.*

Probatur Primò; Quia in lege euangelica nullum extat præceptum de hac quantitate fructuum soluenda: solùm enim dicitur, administris rerum spiritualium deberi congruam sustentationem, vt patet 1. Cor. 9. & Matth. 10. Vtrùm autem danda eis sit decima pars fructuum, an vigesima, nusquam habetur.

Secundò, Præceptum istud non est naturale, vt per se patet. ergo positiuum. atqui in lege noua non sunt vlla pręcepta positiua, nisi de fide & Sacramētis, vt docet D. Thom. 1. 2. quæst. 108. art. 2. & quodlib. 4. art. 13. ergo, &c.

Tertiò, Si esset Iuris diuini, id esset maximè propter ea quæ habentur Exod. 22. Leuit. 27. & Num. 18. vbi Deus præcipit vt decimæ soluantur : sed hæc præcepta non pertinent ad tempus noui testamenti : tum quia sunt iudicialia, ad politiam illius populi spectantia; quare cessante synagoga, & forma illius populi in aliam mutata, necessario cessare debuerunt; tum quia ibi solùm præcipitur vt soluantur Leuitis & sacerdotibus Aaronicis, nempe ministris illius legis: non autem ministris legis nostræ. Neque dici potest esse eamdem in his rationem: quia est alia lex, aliud sacerdotium, alia forma gubernandi: ac proinde præcepta pertinentia ad illam, non sunt extendenda ad nostram. deinde illi erant ferè decima pars populi, vtpote vna ex duodecim tribubus; nec acceperant partem suam in diuisione terræ: sicut aliæ tribus : vnde meritò fuit illis constituta decima pars fructuum terræ: quæ rationes cessant in ministris nouæ legis.

Quartò probatur, Hæc quota consuetudine potest tolli; cap. In aliquibus. 32. §. fin. de decimis: & in quibusdam locis multorum fructuum decima est sublata: quod fieri non posset, si Iure diuino deberetur.

Ad primum argumentum Canonistarum Respondeo, Decimæ dicuntur deberi *constitutione diuina:* quia quòd debeantur, id ortum habet ex constitutione & lege diuina: Deus enim primitus præcipit solui decimas in veteri Testamento : ad cuius imitationem Ecclesia idem præcepit in nouo. Itaque quòd decimæ nunc debeantur, est ex lege diuina non immediatè, sed mediatè. 7 *Ad argumenta. Quomodò dicantur Iure diuino deberi.*

Ad secundum, Eodem ferè modo respondendum: ideo non possunt minui, quia Deus olim hanc quotam taxauit in veteri Testamento, quam postea Ecclesia confirmauit, Deum imitata. vnde Deo irreuerentiam facere videtur, qui illam minuit, quamdiu Ecclesiæ lex viget. quia sicut Ecclesia in reuerentiam Dei illam sanxit, ita reuerentiâ Dei obligamur illam non accidere.

Ad tertium, Dicuntur esse *Iuris diuini*, quia Deo consecratæ & dicatæ in ministris: sicut res sacræ dicuntur Iuris diuini, quia peculiari modo ad Deum pertinent, in eiúsque sunt dominio & iure.

Ad quartum, Quando Dominus Mat. 23. ait, *oportuit hæc facere*, loquitur de tempore illius legis, tunc enim Iure diuino decimæ erant soluendæ.

Iustitia nostra quomodo maior.

Ad quintum, Iustitia nostra debet esse maior iustitiâ Pharisæorum & Scribarum, non in soluenda decima; (alioquin deberemus plusquam decimam soluere: nam illi accuratissimè decimam ex omnibus soluebant, vt patet Matth. 23.) sed in reformandis affectibus internis, illorum enim iustitia solùm erat externa: nostra debet esse non tantùm externa, sed etiam interna. illi putabant sufficere si non occiderent, non mœcharentur exteriùs: at nos etiam iram & concupiscentiam internam resecare debemus, vt ibidem Dominus explicat.

Est actus Iustitiæ & Religionis.

8 Ex dictis intelligi potest, cuius virtutis actus sit solutio decimarum, si enim consideretur vt est debita sacerdotibus ob sacrum ministerium, sic immediatè est actus Iustitiæ, mediatè Religionis. si verò vt per eam fouetur cultus diuinus, vel vt per eam protestamur Deum esse auctorem frugum terræ & rerum omnium, quibus vita humana sustentatur, (soluuntur enim decimæ in signum vniuersalis dominij, vt habetur cap. Tua nobis, & cap. Cùm non sit in homine, de decimis) sic est solùm actus Religionis. vtroque modo sit à fidelibus.

DVBITATIO II.

Vtrùm Ecclesia iusta ratione hanc quotam constituerit.

9 Videri possit excedere iustum modum. Quòd enim in veteri Testamento constituta fuit decima, id factum, tum quia filij Leui erant ferè decima pars populi, tum quia in distributione terræ non acceperant suam partem; tum quia habebant vxores & liberos. at in nouo Testamento sacerdotes vix sunt sexagesima pars populi Christiani, & habent suas possessiones hereditarias vt ceteri; nec habent vxores & liberos alendos. Denique non omnibus sacerdotibus debentur decimæ, sed solis Episcopis & Parochis.

Rationes cur Ecclesia hanc quotam constituerit.

10 Respondeo, Ecclesiam iustissimis rationibus ad hanc portionem inducendam motam fuisse.

Primò, Quia vidit Deum in veteri lege decimam constituisse, & sanctos Patriarchas diuino instinctu etiam ante legem decimas dedisse: nam Gen. 14. Abraham dedit Melchisedech decimas ex omnibus, & Gen. 28. Iacob vouit Deo decimas cunctorum, quæ ab eo acciperet. Secundò, Quia Synagoga, in qua erat consuetudo huius quotæ, mutata est in Ecclesiam; & sic quodammodo sua sponte hæc consuetudo est continuata; Apostolis & Ecclesiæ Prælatis eam confirmantibus. Tertiò, Quia conueniebat vt non soli Episcopi & Parochi alerentur à populo: (quamuis illis ante ceteros id debeatur) sed etiam multi alij ministri sacrorum, qui officia diuina obeant pro populo orent, & sacrificia offerant: omnia enim horum munia in bonum populi cedunt. vnde Ecclesia tantum poterat imponere, quantum his omnibus aliquo modo posset esse satis. Quartò, In noua lege Episcopi, Parochi, & alij Ecclesiastici debent esse patres pauperum, orphanorum, & viduarum. vnde non solùm debent habere, quod ipsis sufficiat, sed etiam quo alijs subueniant. quod si non fecerint cùm possunt, grauiter peccant: de quo plura suprà cap. 4. dubit. 6. Hanc rationem Caietanus vult esse potissimam cur Ecclesia meritò potuerit decimam imponere. Quintò, Ministri noui Testamenti sunt multò digniores; vnde pluribus egent ad dignitatem sui status in populo tuendam. Videmus enim sacerdotes iis locis, vbi egestate premuntur, contemni, & nihil illis haberi abiectius: quo fit vt vilissimis ministeriis inseruire cogantur, & parum boni præstare possint. Sextò, Multò plus laborant, eorúmque functiones sunt longè grauiores & excellentiores. Septimò, Opus est illis magna eruditione, ad quam comparandam requiruntur magni sumptus: & impediuntur aliæ rationes lucrandi, vt per mercaturam, & artes mechanicas, quas etiam non decet ab illis factitari. Octauò, Quia in lege veteri solùm erat vnum templum, idque omni suo instrumento probè instructum. in noua lege sunt innumerabilia, quorum singula suis ornamentis, & sacra supellectili instrui, & sarta tecta conseruari debent. Nonò, Sacerdotibus veteris legis maximum compendium erat ex innumeris sacrificiis, quæ offerebantur: nihil tale habent in nouo Testamento. Decimò, In veteri lege decimæ manebant in familiis, quia transmittebantur ad posteros: vnde fiebant admodum diuites: secùs in lege noua. Vndecimò, Denarius significat perfectionem; est enim terminus numerorum simplicium, omnes illos continens: ceteri ex ipso semel vel sæpiùs repetito, & ex alio simplici, componuntur. Itaque cui decimam Deo in ministris soluit, sibi nouem retinens, significat se esse imperfectum, & expectare perfectionem à Deo per ipsius ministros. Ob hanc fortè causam in lege naturæ & apud ethnicos decimæ soluebantur. Vide Plinium lib. 19. cap. 14. Plutarchum in Lucullo, & in Problemat. cap. 16. Denique hanc ipsam Ecclesiæ taxationem Deus ipse sæpè comprobauit, fertilitatem concedens soluentibus, non soluentibus sterilitatem inferens. Vnde D. Augustinus lib. 50. homiliarum, homil. 49. *Maiores*, inquit, *nostri ideò omnibus copiis abundabant, quia Deo decimas dabant, & Cæsari censum reddebant. modò autem quia discessit deuotio Dei, accessit indictio fisci, noluimus cum Deo partiri decimas, modò autem totum tollitur: hoc tollit fiscus, quod non accipit Christus.* Et Serm. 219. De tempore, *Hæc est Domini iustissima consuetudo, vt si tu illi decimam non dederis, tu ad decimam reuoceris.* vide totum illum Sermonem.

Denarius symbolum perfectionis.

Ad argumentum initio positum.

11 Ex dictis patet responsio ad rationem obiectam. si enim spectentur omnes ministri Ecclesiæ & fideles egeni, quos Ecclesia vult ali decimis, aliisque prouentibus ecclesiasticis, sunt fortè plus quàm decima pars populi Christiani. Etsi enim sacerdotes non habeant vxores & filios naturales: habent tamen pauperes, qui sunt illis loco filiorum, quos ex præcepto Ecclesiæ & lege misericordiæ tenentur de eo quod superest sustentare.

DVBITATIO III.

Ex quibus rebus decimæ soluendæ, & quo modo.

D. Thomas art. 2.

12 Respondeo, Quod ad priorem partem attinet, si Ius scriptum spectemus, decimæ sunt soluendæ ex omnibus rebus, quæ nobis diuino munere proueniunt: vt de fructibus, & quasi fructibus omnium rerum, quæ quodammodò nobis frugiferæ sunt, vt agrorum, arborum, animalium, domorum elocatarum, molendinorum, piscinarum, aucupiorum, omniúmque negotiorum lucrosorum. patet ex cap. Non est. 22. de decimis, vbi Cælestinus III. ait: *Sicut sancti Patres in suis tradiderunt scriptis, de vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, hortis, negotiatione,*

De omni re & opere frugifero.

deque

dèque ipsa etiam militia, de venatione, & de omnibus bonis, decimæ sunt ministris Ecclesiæ tribuendæ. Et cap. Ex transmissa 23.idem Cælestinus ait: *Fidelis homo de omnibus, quæ licitè potest acquirere, decimas erogare tenetur.* vnde iubet solui etiam ea iis, quæ proueniunt ex molendino,quod vento agitur. Cap. Pastoralis. 28. quod est Innocent. III. eodem tit. dicitur: *De molendinis,piscariis,& lucro venditionis dandas decimas.neque deducendas expensas,quæ fiant pro fructibus percipiendis.* D. Augustinus Serm. 219. *Quod si decimas non habes fructuum terrenorum,quodcumque te pascit,ingenium Dei est,& inde decimas expetit,vnde viuis:de militia,de negotio,& de artificio redde decimas: aliud enim pro terra dependimus, aliud pro vsura vitæ pensamus.*

Triplices decimæ.

Ex his Doctores collegêre triplices decimas. *Prædiales*, vt ex agris, piscinis, molendinis, ædium elocatione, & similibus: nomen enim *prædium* illa omnia comprehendit. *Personales*, ex negotiatione, artificio, militia, famulatu. *Mixtas*, ex animalibus, vt fœtus, lana, butyrum. horum enim fructus partim ex prædiis,partim ex industria hominis prouenit.

Expectanda consuetudo.

Aduerte tamen,multis locis solas prædiales ex prædiis rusticis, & quasdam mixtas in vsu esse; reliquis consuetudine,& tacita condonatione Ecclesiæ abolitis, vnde in his spectanda potiùs est locorum consuetudo, quàm Ius scriptum.

13 *Cur de omnibus.*

Petes, Cur Ecclesia in noua lege voluit dari decimas de omnibus, cùm in lege veteri solùm datæ fuerint de frugibus, & pomis arborum, vt animalibus, quæ transeunt sub virga pastoris: vt colligitur Leuit. vlt. in fine.

Respond. in veteri Testamento singulæ familiæ habebant suos agros vnde decimas soluere possent, & ita non erat necesse exigere personales. secùs tempore noui Testamenti, vbi non solùm familiæ multæ, sed etiam vrbes & Respublicæ quædam agris carent, vt Veneta, Genuensis, & similes. vnde oportuit decimas personales imperare: alioquin plerique nihil contribuissent, & vbi nulla sunt prædia rustica, Clerus sustentari non potuisset. Deinde quia singuli nunc longè plura à sacerdotibus accipiunt beneficia, quàm in veteri lege. Tertiò, Quia sacerdotes in nouo Testamento longè pluribus egent,vt antè ostensum est. Quartò, Vt agnoscamus, non solùm fructus terræ, sed etiam omnem alium quæstum licitum, Dei munere prouenire. *Quodcunque enim te pascit,ingenium Dei est*,vt ait Augustinus,*& inde decimas exigit,vnde viuis.*

Notandum est,etsi ex iniustè acquisitis,v. g. ex vsuris,præda,spoliis iniquis, furtis, decimæ dari non debeant:tamen si quis fructus non decimatos accepisset, deberet ex eis decimas soluere.Similiter si agrum alienum iniustè occupatum coluisset. Ratio est, quia hoc ipso, quo fructus extant, decima pars eorum debetur Ecclesiæ, vt ex variis textibus constat, vt c.Commissum.4. c. Tua nobis.26.cap.Cùm non sit.33. de Decimis.

14 *An Ecclesia habeat dominium decimarum.*

Vtrùm verò Ecclesia habeat dominium decimarum ante separationem,dubitari potest. Glossa in cap. Tua nobis, de decimis,& cap. 23. Moderamine.16. q.1. satis apertè indicat,Ecclesiam non habere dominium. dicit enim verius esse decimas peti per Ecclesiam condictione ex Canone,vel officio Iudicis, quàm rei vindicatione. *condictio* autem ex Canone est actio personalis,vt patet §. Sic itaque.Instit.de actionibus. Idem tenent multi DD. antiqui & Fredericus consilio 74. vt testatur Panormit.in d.cap.Tua nobis.

Panormitanus verò in cap. Commissum,& cap. Tua nobis, de decimis,tamquam probabilius docet, Ecclesiam habere dominium decimarum, etiam antè quàm sint collectæ,idque probat tribus argumentis. Primò, Quia Deus dicit, decimas & primitias esse *suas.* cap. Tua nobis; atqui *suam* indicat dominium. Item eum, qui eas retinet, dicit retinere *alienas* inuito domino: d cap Tua nobis. Secundò, Ecclesia dicitur posse decimas *vindicare*,cap. Moderamine. 16. q. 1. sed *vindicatio* datur domino in rem suam, L. In rē ff. de rei vindicatione. Tertiò, Venditio fructuum non decimatorum non est valida: nam Ecclesia semper potest ex illis suam portionem extrahere. cap Pastoralis, de decimis; atqui huius non potest esse alia ratio, quàm quia Ecclesia habet dominium decimæ partis in confuso: ergo,&c.

Non requirit apprehensionem.

Neque obstat,quòd dominium non comparetur sine apprehensione: quia sicut Ecclesia habet priuilegium vt in rebus emptis,donatis,& legatis dominium acquirat sine apprehensione,vt habetur L.Vt inter Ius. C.de sacrosanct. Ecclesiis: ita etiam in decimis habere potest,& reipsa habere indicant Canones citati.Hæc sententia est valdè probabilis.

Verùm,siue dicatur habere dominium,siue non,certum est Ecclesiam habere non solùm Ius ad rem, sed etiam in re, quod quodammodo æquiualeat dominio partiali, quod habent illi,quorum frumentum mutuo consensu est permixtum, quod ita fit commune vtrique,vt singula grana communicentur.§.Si duorum.Instit.de rerum diuisione.Probatur,quia apud quemcumque fructus non decimati extent,Ecclesia potest ex illis decimam partem detrahere:vt constat ex cap. Cùm non sit,de decimis,vbi dicitur:*Vel saltem hi,ad quos census vel tributa indecimata peruenerint,(quoniam res cum onere suo transit) ea per censuras ecclesiasticas decimare cogantur Ecclesiis,quibus Iure debentur.* Et cap. Pastoralis, eodem:*Fructus autem ipsos alienari posse non credimus,nisi cum onere decimarum.*Hoc autem ferè perinde est, ac si habeas dominium decimæ partis pro indiuiso.

15 *Habet Ius penè æquiualēs dominio.*

Nec obstat,quòd is,qui bello iusto incendit hostium segetes,non teneatur Ecclesiæ restituere decimam peremptam, vt docet Panormitanus in d. cap. Commissum, ex Ioanne Andrea:quia idem locum haberet, etiamsi Ecclesia vero dominio decimam illam pro indiuiso cum laico possideret; nam quòd pereat, est per accidens, ratione commixtionis cum re alterius. Hostis iure suo vtitur vt victoria tandem potiatur, à quo non debet impediri propter admixtionem tantillæ portionis ad Ecclesiam pertinentis. Imò non desunt DD. qui dicant, non teneri Ecclesiæ decimam sarcire, qui agricolam à serendo, aut piscatorem à piscando iniustè impediuit. quia decima solum debetur de fructibus perceptis vel extantibus: hic autem nulli fructus percepti. Idem dicunt de eo qui segetes inimici sui succendit, ob eandem causam. Ita Molina disp.49.recedens in ea re à Couarr.regul. Peccatum.p.2.§.8. num.12. Et sanè ea restitutio non videtur esse in vsu. Sic qui fraude sententiam Iudicis impediuit, non tenetur soluere pœnam, quia pœna non debetur ante condemnationem. Nec obstat quòd Ecclesia ius habeat in fructibus adhuc crescentibus:quia illud ius adhuc pendet à collectione seu perceptione, qua non secuta euanescit, sicut ius fisci delicto non probato. quamuis hoc exemplum non sit omnino simile. Nam si quis segetes ita vastaret, vel agricolam impediret, vt ipso opere externo id odio Ecclesiæ, ne decimas inde consequatur, facere videatur, non putarem excusari posse quin teneatur eas compensare, quia actio illa directè tendit ad Ecclesiæ læsionem, & Ecclesia ius habet, vt ille tali modo non impediatur. Secùs si inimicitias priuatas persequens id fecerit.

Qua actione petat decimas.

Ex his patet, Ecclesiam duplici actione posse decimas collectis fructibus petere,vt docet Panorm.suprà. Primò, Condictione ex Canone. id est, quia per Canones impositum est laicis onus & debitum illas soluendi. Secundò, Rei vindicatione, quæ est actio in rem,& conceditur domino,L. In rem.ff.de rei vindicatione. Prior actio est personalis,eaque priùs vti debet, tum ne debitores turbentur, si res apprehendatur antequam ipsi conuenti fuerint, tum quia diuisio est per debitorem facienda. Si tamen hac via non procedat, potest rem apprehendere, & sibi inde decimam separare. Hinc fit vt quando fructus nondum decimati sunt alienati, Ecclesia habeat actionem in venditorem & emptorem,vt apertè colligitur ex cap.Cùm nō

sit, de decimis, & D. Thoma q. 87. art. 2. ad 4. In emptorem, quia habet rem Ecclesiæ debitam. In venditorem, quia Ecclesiam fraudauit, vt ibi D. Thomas ait.

16 Quod ad alteram partem dubit. attinet, Quomodo decimæ sint soluendæ, dicendum est

Quomodo soluendæ.

Primò, Integrè & sine diminutione soluendas, cap. Commissum, cap. Tua nobis, & aliis multis, de decimis. Qui fraudat in parte notabili, peccat mortiferè peccato iustitiæ, quia retinet alienum, vel alteri debitum. Huic iniustitiæ annexa etiam est malitia quædam sacrilegij, quia decimæ debentur Deo, seu causa Dei; tum in signum vniuersalis dominij; tum ad cultum diuinum sustentandum. Vnde in Canonibus fraudatio decimarum vocatur *sacrilegium*. Inter fraudatores censendi, qui minores vel deteriores manipulos, vel partes fructuum assignant. sicut enim non tenentor seligere meliora pro decimis, ita nec possunt deteriora, sed mediocria & bona fide, prout res se offerunt, vt passim DD. tradunt.

Ex fructibus integris.

Secundò, Debent deduci ex fructibus ioregris, priusquam ex illis deducantur expensæ, vel tributa, vel census, aut vlla alia debita, vt habetur d. cap. Cùm non sit. & cap. Tua nobis, de decimis. Ratio est, Quia decimæ debentur in recognitionem & professionem dominij generalis, (vt dictis capitibus dicitur) quod sicuti reliqua omnia dominia & iura antecedit, & ad omnes fructus enatos se extendit, ita ex omnibus fructibus, & ante reliqua iura sibi satisfieri postulat. Itaque si tributa vel census, vel alia debita ante deducta & soluta sint, Ecclesia potest agere vel in dominum fructuum, qui ea deduxit, vt integram decimam omnium fructuum pendat; vel in eum, qui illa indecimata accepit, compellendo illum per censuras, vt decimam ex acceptis detrahat; vt d. cap. Cùm non sit, habetur. Simili modo, non possunt detrahi sumptus in colendo agro facti, nec seminis æstimatio. Et quando decimæ soluuntur ex elocatione ædium, ex molendinis, piscinis, alijsve rebus, non possunt deduci expensæ factæ in reparationem aut meliorationem. habentur hæc omnia cap. Non est in potestate. cap. Tua nobis, & c. Pastoralis, de decimis. Quando tamen soluuntur decimæ de negotiatione, tunc sunt deducendæ expensæ, vt dicto cap. Pastoralis, habetur. Ratio est, quia tunc solùm soluuntur decimæ de lucro: atqui id solùm in lucro censetur, quod manet deductis expensis, quæ factæ sunt in re facienda vel comparanda, conseruanda, reparanda, transferenda.

Tertiò, Quo loco, vel tempore soluendæ sint, & vtrùm sponte, an cùm exactæ fuerint, & vtrùm ad certum locum deferendæ, seruanda est consuetudo, quæ in hac, vel illa specie pro loco & tempore percepta fuerit. Regulariter tamen prædiales dantur statim perceptis fructibus, idque in loco vbi natæ: personales in fine anni: mixtæ sequuntur naturam prædialium, excepto fœtu, qui fouendus vsque ad statum vtibilem.

DVBITATIO IV.

Quibus sint decimæ soluendæ.

D. Thomas art. 3.

17 RESpondeo, Decimas ex prima Ecclesiæ ordinatione deberi cœtui Clericorum in genere qui populo spiritualia administrant, vel aliquo modo in hac administratione iuuant, vel pro illo orant, sic tamen vt distributio pertineret ad Prælatum, cuius auctoritate singulis quantum opus erat, tum ex decimis, tum ex aliis fidelium oblationibus dabatur, vt ex more antiquo Ecclesiæ patet, de quo plura cap. 4. dub. 6. Postquam autem Ecclesia diuisionem fecit, erectis beneficiorum titulis, singulis ea portio debetur, quæ cuiusque titulo attributa & annexa est.

Dices, D. Thomas art. 3. insinuat solis illis deberi decimas, qui habent curam animarum: quia ius accipiendi decimas consequitur illud debitum; quo seminantibus spiritualia debentur temporalia. Idem expresè docet Caietanus.

Respond. Solis iis, qui habent curam animarum, deberi ex iustitia decimas, quoad sustentationem, idque seposito omni Ecclesiæ præcepto & taxatione: non enim populus ex iustitia alios præter hos & horum necessarios adiutores alere tenetur, seposito Ecclesiæ præcepto: quamuis lege Religionis & charitatis etiam ad aliorum Ecclesiæ ministrorum sustentationem contribuere teneatur. Posita autem Ecclesiæ taxatione & præcepto de decimis soluendis; decimæ secundùm quotam debentur non solùm habentibus curam animarum, sed cœtui Ecclesiasticorum in genere, vt dictum est: quia Ecclesia hos omnes initio è decimis ali voluit, & omnium intuitu eas imperauit, eò quòd ab his omnibus multa in populum spiritualia bona proueniant. quia tamen multò strictiore Iure alimenta debentur iis qui curam animarum habent, ideò his ante omnes, vel ex decimis, vel ex oblationibus, vel ex fidelium contributionibus, vel ex aliis bonis ecclesiasticis est prouidendum. Quòd si illis sufficienter prouisum non sit, & decimæ alioquin abundè sufficiant, sed aliis vsibus sunt applicatæ, verbi gratia, alicui pio loco, vel canonicatui, non tenetur populus contribuere: quia quotannis quod abundè sufficiat ad eorum sustentationem per decimas soluunt. Nec refert quod hoc ad ministros ipsorum non perueniat, quia id non accidit eorum culpa, sed Superiorum. qui ex officio tenebantur illas rectè dispensare, & in primis ipsorum parochis & ministris prouidere. Hinc sequitur Canonicos, quorum præbendis annexi sunt pastoratus, quos ipsi per Vicarios vel mercenarios (vt nunc loquuntur) administrant, ex iustitia teneri ad congruam sustentationem illis præbendam: alioqnin iniuriam faciunt tum suis Vicariis, qui totum laborem subeunt, tum populo, qui hac ratione cogitur ad illis subueniendum. Sed iniuria in populum maximè in eo sita est, quòd cum largas det decimas, quibus aptissimum ministrum habere posset, parum admodum Vicario assignetur. Quo fit, vt cùm viri idonei nolunt tam tenui stipendio onus subire, sæpè indocti & improbi, qui alia ratione viuere nequeunt, præficiantur. Non enim quæruntur qui maximè populo videantur profuturi, & munus optimè administraturi, sed qui minimo stipendio velint seruire. Hinc prô dolor! multis locis tanta animarum clades.

Quomodo Parochis debeatur & aliis Clericis.

18 Hinc patet Primò, ius decimarum esse spiritale: nascitur enim ex illo debito, quo omnibus ministris rerum spiritualium à populo vicissim debetur sustentatio, præsertim accedente Ecclesiæ præcepto, & populi Christiani acceptatione. quod addo, quia absque præcepto & acceptatione non est debitum iustitiæ, nisi ad alendos ministros verbi & Sacramentorum necessarios, licèt possit esse debitum religionis & misericordiæ respectu aliorum, vt dictum est.

Ius decimarum est spiritale.

Secundò, Causam decimarum ad Iudicem ecclesiasticum pertinere, sicut causæ beneficiariæ, & aliæ spirituales. Idem dicendum quando de aliquo iure, ex iure decimarum orto, controuersia est: nam fundamentum causæ est spirituale, & accessorium sequitur suum principale.

19 Petes, Vtrùm ius decimarum possit laicis competere?

An possit laicis conuenire.

Respondeo, Primarium ius decimarum laicis competere non posse, quia est spiritale, fundatum in titulo spiritali, nempe ministerio ecclesiastico, vt rectè D. Thomas & alij Doctores. De hoc intellige Canones, dum dicunt decimas nec detineri à laicis, nec vlla vsucapione vel præscriptione ab illis possideri posse, vt cap. Causam. 7. de præscriptionibus, & cap. Ad hæc. 15. de decimis, & similia. Potest tamen illis conuenire ius quoddam secundarium decimarum, ortum ab illo primario. qui enim habet proprium ius decimarum, etsi hoc ipsum non possit in laicum conferre, tamen ex eo potest illi aliud ius ad fructus

Primarium non potest, Secundarium, potest.

tribuere,

tribuere, v.g donatione fructuum, elocatione, venditione: quod ius distinctum est à primario illo & fundamentali, quod semanet penes Clericum vel Ecclesiam: oritur enim ex contractu humano; vnde nec est spiritale. tale est ius feudale in decimis. hoc modo ius decimarũ à laico præscribi potest, cum titulo quidem spatio 40. annorum: sine titulo, tempore, quod memoriam hominum superet, vt patet ex dictis cap. 6. dubitat. 10. Sic Pontifices interdum solent decimas dare Principibus viris in feudum etiam perpetuum, ob merita illorum in Ecclesiam, & vt in posterum Ecclesiam defendant. Poterant id facere ante Concilium Lateranen'e sub Alexandro III. celebratum, etiam Episcopi, vt Doctores testantur.

Præscriptio decimarum rapid darum.

An in feudũ concedi.

20 Verùm hæc potestas illis per Concilium est sublata, vt colligitur ex cap. Quamuis. 17 de decimis, vbi iubetur succidi, id est, suspendi, qui id fecesit.

Possunt tamen laici eas decimas retinere, quæ ipsis vel ante Concilium in feudum perpetuum, ab Episcopis fuere concessæ, vel post Concilium à Summo Pontifice. Possunt etiam easdem alicui Monasterio vel pio loco donare, accedente dumtaxat Episcopi, ad cuius Ecclesiam pertinebant, coosensu: qui consensus etsi ad hoc necessarius sit, eò quòd Ecclesia illa amittat spem recuperandi, non tamen est necessarius consensus Capituli, aut tractatus, vt expresse habetur capit. Cùm Apostolica, de iis quæ fiunt à Prælato. Ratio est, quia non censetur fieri alienatio, sed reuocatio rei à laico detentæ, ad vsum ecclesiasticum, vt ibidem dicitur.

Laici possunt eas in pium locum transferre cũ consensu solius Episcopi.

Vtrùm autem posset eas in alium laicum transferre cum Episcopi consensu, dubium est. Glossa in cap. Prohibemus. 19. ver. Laicos, de decimis, sentit posse. idem tenet Siluest. v. Decima. qu. 10. Ratio est, Quia tunc non dicitur Episcopus illas dare in feudum, sed laicus, qui dat sicut eas habet. Nec obstat cap. Prohibemus, quia solùm ibi prohibetur *ne laici decimas cum periculo animarum suarum possidentes in alios laicos transferant.* vnde non prohibentur qui legitimè eas possident.

21 Contraria sententia videtur verior, quam tenet Panormitanus in d. cap Prohibemus, & alij Doctores ibidem, vt ipse testatur. Ratio est Primò, Quia id posset in maximum damnum Ecclesiæ cedere, vt si is, qui eas transfert, careat liberis, tunc enim necessariò deberent ad Ecclesiam redire Secundò, Quia eo casu reuerè Episcopus censetur eas dare in feudum, tantumdem enim facit ac si daret in feudum, cùm eius consensu fiat, sine quo nihil agi potest, & secundus in quẽ transferuntur, iure feudi eas accipiat: efficitur enim feudatarius seu beneficiarius Ecclesiæ, non illius prioris laici: at prohibitum est Episcopis in Concilio ne bona Ecclesiæ laicis feudi iure concedant. Tertiò, Quia cap. Prohibemus, id absolutè videtur prohiberi: nam ordinariè laici, qui decimas detinent, etiamsi eas ex aliquo consensu Ecclesiæ habuerint, præsumuntur illas cum periculo animarum suarum detinere; vt colligitur ex cap. Cùm Apostolica, de iis quæ fiunt à Prælato. Ratio est, vel quia non prudenter nec in commodum Ecclesiæ sunt concessæ, aut quia in illis concedendis interuenit aliqua coactio; vel quia laici posteà non ea præstant Ecclesiæ obsequia, quæ deberent.

Non in laicũ.

DVBITATIO V.

Qui teneantur decimas soluere.

D. Thomas art. 4.

22 Dico Primò, Quod ad decimas prædiales attinet, omnes, qui titulo non spiritali habent prædia alicui Ecclesiæ subiecta, tenentur has decimas soluere, idque illi Ecclesiæ, cui prædia illa subiacent, nisi consuetudo habeat vt alienæ Ecclesiæ soluantur: in hac enim re maximè consuetudo spectanda est, vt habet cap. Ad Apostolicæ. 20 de decimis. Vnde primò, Tenentur has decimas soluere omnes laici, etiam Iudæi & Pagani, quia est onus annexum rei, quam possident. Secundò, Etiam Clerici, si illa prædia titulo patrimonij vel alio, modo non spiritali, possident, ita D. Thomas ad 1. Ratio est, quia illa prædia per se illi oneri subiecta sunt, res autem cum suo onere transit, præsertim cùm per accidens sit, quòd nunc à Clerico possideantur.

Omnes laici soluunt prædiales.

Etiã Clerici.

Dices, Cap. Nouum genus 2. de decimis, dicitur *nouum genus exactionis esse, vt Clerici à Clericis decimas exigant*: ergo Clericus non tenetur. 23

Obiectio.

Respondeo, Ob hoc argumentum quidam sentiunt illum non teneri. & Siluester. v. Decima, q. 7. putat non teneri illi Ecclesiæ, cui inseruit. Tamen sententia D. Thomæ est verior, quam etiam tenet Glossa in illud cap. & probat ex cap. 44. Si quis laicus 16. q. 1. vbi sanè id apertè supponitur. Idem confirmatur cap. Quicumque, ibidem. Ad illud quod obiicitur, respondet Glossa, hoc intelligendum esse de dote Ecclesiæ, id est, de prædiis ecclesiasticis: de his enim Clericos non debere decimas. Idem sentit D. Thomas suprà. Sed hoc non videtur vniuersè verum: si enim laicus agrum suum, qui pendebat decimas Ecclesiæ S. Petri, det Ecclesiæ S. Michaelis, cur ob hanc donationem Ecclesia sancti Petri amittat suas decimas, cùm nullus Canon id statuat?

Respons.

Verius igitur est, prædium huius Ecclesiæ debere decimas alteri Ecclesiæ, si antè quàm esset huius Ecclesiæ, eas alteri debebat. secùs si non debebat alteri Ecclesiæ, sed illi, cui posteà donatum est: tunc enim decimæ extinguuntur. Ita Panormit. in cap. Nouum genus, vbi in eamdem sententiam citat Innocentium. Vnde illud cap. intelligendum videtur de Clericis eiusdem Ecclesiæ, & prædiis ad eamdem Ecclesiam pertinentibus. Nec obstat quòd in fine illius cap. dicitur, *Clericos illos, qui à Clericis spiritalium ministrorum labores accipiunt, decimas eis debere*, quia hoc intelligendum vel de decimis personalibus, vel bonorum patrimonialium, vel certè de Clericis coniugatis. Ita Glossa.

Tertiò, Tenẽtur ad has decimas etiã Monasteria & pia loca, nisi aliquo priuilegio, vel præscriptione, vel compositione, vel transactione sint exempta. patet ex cap. Nuper. 34 de decimis; vbi decernitur, vt Cistercienses de terris, post Concilium Lateranense sub Innocentio III. celebratum, acquirendis, soluant decimas Ecclesiis, quibus anteà soluebantur, etsi eas propriis manibus colant, nisi aliter cum Ecclesiis componant. Priuilegio tamen eximi posse, colligitur ex eodem cap. & ex multis aliis eodem titulo, vt cap. Suggestum 9. & cap. Ex parte. 10. vbi dicitur, *Romanos Pontifices ante Innocentium ferè III. ferè omnibus Religiosis decimas laborum suorum concessisse*, id est, vt non soluerent decimas de prædiis, quæ ipsi colerent. Idem conceditur ibidem Cisterciensibus, Templariis, & Hospitalariis. Idem patet ex cap. Licet, cap. Ad audientiam, eodem. Denique posteà quibusdam Ordinibus concessum est, vt de nullis prædiis, aut aliis bonis ab ipsis possessis teneantur vllam decimam, etiam Papalem soluere.

Monasteria.

24

Priuilegio possunt eximi.

Nec obstat quod hoc videatur cedere in damnum Ecclesiarum, quæ antea ex illis agris decimas percipiebant: quia sicut auctoritate Sedis Apostolicæ factum est vt tale prædium teneretur ad solutionem decimæ, ita eadem auctoritate ob iustam causam potest liberari, vel illa decima alteri attribui. ita enim hoc onus est impositum, vt assiduè ab illa auctoritate dependeat, & sic non fit iniuria illi Ecclesiæ. non enim intendit hoc onus ita imponere in commodum huius vel illius Ecclesiæ, vt sibi adimeret potestatem illius remittendi vel laxandi. Hinc fit vt Pontifex populum à soluendis decimis eximere possit si ex aliis bonis ecclesiasticis, vel collationibus, quibus decimæ compensentur, clero sit satis prouisum, vt docet Couas. lib. 1. variar. cap. 17. nu. 9. Præscriptione quoque & consuetudine, tum Religiosi, tum laici à decimis eximi possunt: quia hæc quota non iure diuino vel naturali, sed humano dumtaxat debita est: quare (sicut alia quæ lege humana constant) mutari & tolli contraria

25

Non fieri iniuriam.

Pontifex potest eximere à decimis.

ennsuetudine potest. Imò si aliunde clero sit prospectum, fieri potest vt nulla pars fructuum ei debeatur: quia Iure naturali solùm debetur sustentatio. Numquam tamen populus ita liberari à decimis potest, quin Summus Pontifex, quando opus fuerit, possit eas rursus imponere, quia hæc potestas ei conuenit quatenus est vniuersalis Pastor Ecclesiæ; quod ei Iure diuino competit, contra quod Ius nulla præscriptio, aut lex humana valere potest.

26 *Præscriptio immunitatis decimarum.* Porrò ad præscribendam decimarum immunitatem, requiritur sine titulo quidem tempus memoriam hominum excedens, quia Iuris præsumptio est in contrarium, cap.1.de præscriptione, in 6. cum titulo verò, tempus 40. annorum, vt ibidem insinuatur. Vt autem per consuetudinem non soluendi immunis fiat, sufficit consuetudo 40. annorum: quia vt ipsa consuetudo sit legitimè præscripta, sufficit tempus 40.annorum.cap. fin.de consuetudine. nec ad eam requiritur titulus, etiamsi Iuris præsumptio ei aduersetur, imò nec bona fides ad eam inducendam requiritur. secùs si agatur de Iure præscriptionis ipsius rei, seu Iuris non soluendi. vt docet Couar.lib.1.variar.cap.17. n. 8.§. Decimò his, & num. 10.

Qualis debeat esse consuetudo. Aduerte tamen, vt vi consuetudinis libereris, non sufficere vt tu particularis non consueueris soluere per annos 40.quia sicuti consuetudo particularis non potest legem introducere, ita neque potest legem abrogare. Lex enim respicit communitatem. Vnde requiritur, vt communitas per tantum tempus consueuerit non soluere. Neque requiritur titulus aut bona fides, vt dictum est, sed sufficit ipsa communitatis consuetudo: quæ sicut potest legem inducere, ita etiam potest legem abrogare. Vnde censetur lex decimarum abrogata per talem consuetudinem, in illo populo. Vtrùm autem requiratur tempus 40.annorum ad præscriptionem talis consuetudinis, dubium est: de quo vide suprà cap. 6. dubit. 14. Vt autem vi præscriptionis eximaris, non requiritur consuetudo communis, quia exemptio præscriptionis non fit abrogatione legis, sicut exemptio consuetudinis, sed sine titulo quidem sufficit vt tu à tempore immemorabili non consueueris soluere, modò non constet id mala fide factum. Nam ex tanti temporis vsu præsumitur bona fides, & iustus titulus. v.g. quòd maiores tui ob iustam aliquam causam fuerint consecuti hoc priuilegium, vel pacto aliquo illud onus redemerint &c. Quòd si titulum aliquem habeas, ob quem non solueris, (v.g. priuilegium, etsi inualidum ob excommunicationem, vel similem causam) sufficium anni 40. cum bona fide, vt patet ex iis quæ dicta sunt suprà cap.6.dub.12.

27 *Personales à quibus soluendæ.* Dico Secundò, Personales decimæ soluendæ ab iis solis, qui Sacramenta percipiunt, & illi Ecclesiæ à qua recipiunt: idque iuxta consuetudinem receptam. colligitur ex cap. Ad Apostolicæ, de decimis. Sed aduerte, multis locis personales decimas esse sublatas; quibusdam eas solui solùm in fine vitæ, vt Venetiis, alibi in fine anni. Simili modo multæ prædiales & mixtæ variis locis abolitæ sunt. factum id videtur plerumque permissu Ecclesiæ, cùm videret homines ægrè soluere, nec iudicaret compellendos, ad vitandum scandalum, vel quia tam multa fuerunt sensim Ecclesiæ à viris potentibus aliisque fidelibus relicta, vt putarentur vel sola, vel cum certo decimarum genere sufficere posse.

28 *Episcopi & ceteri Ecclesiastici, Pontifici. Triplici nomine potest Pontifex decimas exigere.* Dico Tertiò, Clerici omnes, etiam Episcopi, tenentur soluere decimas de omnibus locis ecclesiasticis Romano Pontifici, si eas exigat. Ita diuus Thomas art. 4. qui id probat exemplo veteris Testamenti: nam Num. 18. Leuitis præcipitur vt summo Sacerdoti decimam decimæ pendant. Ratio est primò, Quia ipse est Pastor vniuersalis omnium etiam Episcoporum: huic enim in Petro dictum, *pasce oues meas.* quicumque ergo est ouis Christi, huic subest Pastori, ab eóque, verbo, & Sacramentis mediatè vel immediatè pascitur. Secundò, Quia est supremus administrator omnium bonorum ecclesiasticorum: ergo quando bonum Ecclesiæ postulat, potest ex omnibus his ce bonis partem aliquam, prout iudicabitur conueniens, ad hunc finem applicare. neque restringitur, ad vnam decimam, sed potest plures exigere pro rei grauitate. Tertiò, Quia est supremus Princeps in spiritualibus: ergo non solùm ab ecclesiasticis, sed etiam ab omnibus Christianis potest exigere eam contributionem, quæ necessaria sit ad bonum spiritale Ecclesiæ tuendum: sicut supremus Princeps in temporalibus potest imponere tributa ad pacem publicam tuendam necessaria. non enim minus potestatis habet Pontifex in omnes Christianos ad tuendum bonum spiritale Ecclesiæ, quàm Princeps sæcularis ad tuendum bonum temporale sui regni.

Non solet tamen hanc decimam ab Ecclesiasticis exigere, nisi necessitas Ecclesiæ id postulet: sed loco decimæ quotannis pendendæ in beneficiis maioribus solet exigere fructus vnius anni pro toto tempore vitæ; quos annatas vocant, quarum vsum esse valdè antiquum, affirmant Panormitanus & Ioannes Andreas, in cap. Inter cetera.15.de officio Iudicis ordinarij. 29

DVBITATIO VI.

De primitiis & oblationibus.

PRimitiæ (quas Græci ἀπαρχὰς vocant) dicuntur primi fructus agrorum, & arborum, vt patet Deuter. 26. vbi iubentur dare primitias, *Tolles de cunctis frugibus tuis primitias, & pones in cartallo.* In pecoribus primitiua vocantur primogenita, vt constat Exodi 13. vbi *omnia primogenita masculini sexus consecrantur Domino.* 30 *Primitiæ.*

Hinc patet primitias distingui à decimis: *primitiæ* enim sunt primi fructus, *decimæ* sunt decima pars fructuum. illæ immediatè offeruntur Deo in gratiarum actionem pro frugibus terræ: deinde cedunt in vsum ministrorum. hæ proximè sacerdotibus dantur in stipendium sustentationis ob ministerium spiritale.

Petes, Vtrùm aliquo Iure teneantur fideles ad primitias? 31 *An Iure natura debeantur.*

Respondeo, Iure naturali non teneri, sicut nec ad quotam in decimis, sed solùm quatenus id necessarium est ad sustentationem ministrorum. Iure Canonico scripto videntur quidem teneri, vt colligi potest cap. Decimam.1.de decimis, & cap.67. Reuertimini. 16. q. 1. ex Hieronymo, quibus locis videnda Glossa. sed consuetudine passim hoc Ius est abolitum.

De quantitate nihil videtur vmquam fuisse constitutum, sed ea relicta fuit libera. quam in veteri Testamento ex consuetudine vel maiorum decreto soliti fuerint dare inter quadragesimam & sexagesimam partem, ita vt maximæ primitiæ essent pars quadragesima fructuum, minimæ pars sexagesima, vt colligitur cap. Decimam suprà. 32 *Quantitas primitiarum.*

Aduerte tamen, solutionem primitiarum Iuri & rationi naturali esse valdè consentaneam. Ratio enim naturalis dictat, decens esse vt Deo prima quæque offeramus. hinc etiam apud veteres Romanos non gustabant nouas fruges aut vina, antequam sacerdotes primitias libassent, vt ait Plinius lib.18.cap.2. 33

Differunt primitiæ & oblationes, quòd nomine *oblationis* significentur omnia, quæ Deo & Ecclesiæ offeruntur, vt sunt agri, oppida, dominia, fructus pecuniæ, monilia, ornamenta, instrumentum sacrum, & similia, *primitiæ* dicantur soli primi fructus Deo oblati. 34 *Oblationes.*

Nemo tenetur seposito pacto aut voto ad oblationes, nisi quibusdam casibus. Primò, Si sint necessariæ ad sustentationem ministrorum, vt si decimæ non sufficiant. Quia Iure naturæ populus tenetur alere eos qui ipsi diuina administrant, siue id fiat per oblationes in Ecclesia factas, siue per aliquam collectam, siue alio modo. Modus enim Iure naturæ est indeterminatus, sed determinatur pacto vel consuetudine, vel præscripto Superioris. Vnde si determinatum fuerit, vt sustentatio siue tota siue ex parte fiat per oblationes, populus ad eas tenebitur, & poterit ad eas cogi. Hinc fit vt *Quando populus obligetur ad oblationes.*

multis

multis locis teneantur aliquid offerre in benedictione nuptiarum, in funeribus, in Sacramentorum administratione. Secundò, Si consuetudine sint introductæ, quamuis ad ministrorum sustentationem non sint necessariæ. Nec refert etiamsi illa consuetudo initio ex spontanea deuotione, & tamquam liberè sit inchoata absque intentione se obligandi ; modo successu temporis sensim sit continuata, & vsurpata tamquam ex obligatione. sic enim acquisiuit vim legis, ab ipsis sponte receptæ:vel spontaneæ obligationis,qua se Ecclesiæ censentur liberè obstrinxisse.Si tamen illa continuatio proueniret ex errore , quod putarent se obligatos,vel ex iniqua coactione & extorsione, non obligarentur. Sicut enim qui ex errore , quo putat se debere , vel metu iniustò aliquid promittit , non tenetur:ita etiam qui ex simili causa in aliquam consuetudinem aliquid soluendi est inductus. Hoc tamen intellige, nisi accedat præscriptio,qua parochus vel ministri Ecclesiæ ius recipiendi & exigendi tales oblationes vel pensiones tempore Iure definito bona fide possederint ac vsuceperint. Possessio enim bona fide continuata,talis iuris parit præscriptionem. continuatur autem per talem consuetudinem. Quantum autem temporis requiratur ad eiusmodi iuris præscriptionem aduersus laicos , quæri potest. Puto sufficere decennium,sicut in præscriptione immobilium aduersus præsentes. De quo vide suprà cap.6. dubit.8. Accedit quòd consuetudo præscribatur decennio , vt ibidem cap.14.ostensum est.

Consuetudo.

Præscriptio.

CAPVT XL.

De Voto.

Habet Dubitationes 20.

DVBITATIO I.

Quid sit Votum.

*D.Thomas quæst.*88. *artic.*1.

1 RESPONDEO, *Votum esse promissionem Deo factam* ; *vouere* enim est aliquid Deo sanctè promittere ; vt constat ex Auctoribus Latinis ; votum est promissio ipsa. Aliquando *vouere* accipitur pro desiderare, & votum pro desiderio,id enim,cuius causâ vouemus, valdè desideramus ; sed primatiò significat Deo aliquid promittere. Itaque omne votum est promissio quædam , non tamen contrà ; nam promissio, quæ fit homini,non dicitur votum;sed ea tantùm quæ Deo.

Quinque requisita ad validam promissionem.

Vt promissio sit valida , quinque requiruntur. Primò, Vt sit deliberata. Secundò, Vt libera. Tertiò , Vt fiat cum intentione se obligandi. Quartò, Vt sit de re grata promissario. Quintò , Vt promissor possit se obligare.

2 *I. Deliberata.*

Primò,debet esse *deliberata*, non quòd opus sit longa mentis agitatione, vt quidam volunt ; sed quia requiritur perfecta quædam animaduersio eius , quod agis ; *perfecta* inquam quæ talis sit,vt in materia praua sufficiat ad peccandum mortiferè, & in bona ad merendam salutem;vt communiter tradunt DD.Siluester v.Votum,1. num.13. Caietanus quæst.88. artic.1.Sotus lib.7.de Iustitia. quæst.1. art.2. Nauar cap.12.num.26. & alij. Ratio est, quia ea consideratio,quæ satis est ad obligandos nos diabolo, eiusque seruituti dedicandos, meritò sufficiens censeri debet ad obligandos Deo. hæc breuissimo tempore fieri potest ; & , vt quidam volunt,in momento, quod est locum habere possit in Angelis ; credo tamen vix fieri posse in mortalibus: quia vno momento rem non satis considerare possumus, vt eam liberè eligamus vel refutemus ; vnde ordinariè aliquod tempus requiritur , etsi breuissimum.

An in momento.

Nec refert etiamsi paulò post pœniteat : id enim non est signum defuisse sufficientem deliberationem, vt vult Angelus v.Votum 1. num.6.Quia mutatis circumstantiis facilè hominem pœnitet , etiam eorum quæ maturâ deliberatione fecit. Quàm multi contrahunt matrimonium , aut ineunt contractus , quos statim pœnitet?

Ratio cur requiratur perfecta animaduersio , est, quia promissio est lex quædam & onus,quod sibi quis sponte imponit : nemo autem censetur sibi aliquod onus velle assumere , nisi plenè aduertat quid agat, quale onus capessat , quibus vinculis se constringat. Vnde si quis ex subito animi motu vel consuetudine, lingua mentem præcurrente , voueat , non obligatur: sicut qui simili impetu malum alicui imprecantur, non peccant mortiferè. Idem dicendum si solùm semiplenè aduertat. 3

Votum inde liberat.

Dices, Cum imperfecta seu semiplena animaduersione potest quis contrahere peccatum veniale : ergo etiam obligationem, quæ sub veniali astringat. videtur enim par ratio. 4

Imperfecta attentio.

Respondeo, Esse magnam hac in re disparitatem inter peccatum, & vinculum promissionis : promissio enim non inducit vinculum, (vel si inducit, facilè eliditur) quando vi vel fraude extorquetur : at hæc non excusant peccatum. Deinde promissio debet esse directè volita & acceptata:ad peccatum sufficit voluntarium indirectum & interpretatiuum. Denique peccatum contrahitur solâ negligentiâ in debito vsu potentiarum , cùm re oblata non satis attendimus animum : imò interdum sola omissione : at hæc non sufficiunt ad vinculum promissionis , sed requiritur actus positiuus & directus.

Simili modo , ad opus meritorum non sufficit imperfecta attentio:nam bonum debet esse directè volitum, & quia tale ; malum verò minimè. Deinde modus iste operandi est imperfectus , & ex peccato proueniens:vnde per se potiùs vituperationem quàm laudem meretur. nam homo tenetur perfectè attendere qualis res sit, priusquam illam acceptet, ne aliquando contingat illum decipi. Verùm plenior horum tractatio pertinet ad 1.2.

Itaque etsi ad violandam obligationem voti sufficiat imperfecta consideratio , non tamen ad vinculum voti inuehendum.

Imperfecta consideratio hoc loco censetur , cùm solùm confusè & tenuiter aduertis quid agas , alteri rei intentus : ita vt res non offerat se qualis est , nec absolutè vt grauis. Vnde si antequam pleniùs eam introspicias, promittas , mirum non est te non obligari: quia videris quasi per ignorantiam promisisse , cùm rem promissam formaliter non apprehenderis: nec aliquid occurrerit , quod te ad hoc satis excitauerit, vnde posteà aduertens pleniùs , miraris te promisisse, & statim reuocas.

Secundò,Debet esse *spontanea*. id est, non metu vel dolo iniustè extorta.verùm de hoc fusiùs dub.2.& 3. 5

2. Spontanea.

Tertiò,Requiritur vt fiat *cum intentione se obligandi*. actus enim agentium ex intentione , non operantur vltra intentionem : cùm ab ea omnem suam vim habeant. sicut enim lex non habet vim, nisi iuxta intentionem legislatoris. ita nec votum aliave promissio (quæ est veluti lex quædam , quam quis sibi imponit) vim habet,nisi iuxta intentionem promittentis.& sicut potestas Superioris non inducit obligationem subdito, nisi applicetur à voluntate, ad eam mediante præcepto causandam:sic ius, quod quis in seipsum habet, non infert obligationem mediante promissione , nisi quis intendat eam inferre. Vnde nec ampliùs,nec aliter,nec diutiùs quàm intendit. Non tamen est necesse vt formaliter intendat : sufficit vt implicitè , vt dum sciens & volens vouet : & in dubio semper præsumitur intentio , quia hæc formæ promissoriæ naturaliter & ex vsu omnium gentium est coniuncta. 6

3. Cum intentione se obligandi.

Intendens vouere, non tamen se obligare. Sententia Soti.

Petes Primò. Quid si quis intendat vouere, tamen interiùs nolit se obligare, tenebitúrne voto? Sotus lib.7.q 1. art.2. putat teneri Ratio est, quia obligatio oritur ex voto, sicut effectus necessarius a sua causa: ergo posito voto, nequit impediri.

Sed contrarium est longè probabilius: tenet Nauar. cap.12.num.27. Siluest.v.Metus, quæst.8. & v. Pactum, num. 4. Angelus v. Votum 1. quæst. 7. Glossa in cap. Litteraturâ 3.de voto & voti redempt. Richardus in 4. d.38.quæst.3 circa tertium principale. Probatur Primò, Quia quando actui apponitur aliqua conditio vel clausula, quæ est contra substantiam actus, ille actus est irritus. sicut si quis dicat se vendere vel donare rem; ita tamen vt nolit eam à se alienare. si contrahat matrimonium ita vt nolit obligari ad reddendum debitum. at hîc apponitur talis clausula voto, saltem tacitè, & ipso animo: ergo votum est irritum. Secundò, Qui vouet cum expressa intentione se non obligandi, reuerà non intendit vouere, sed fingere & simulare votum externa specie verborum: dicendo enim, *voueo, promitto*, mentitur; quia contra mentem loquitur; cùm mens interiùs contradicat. Quòd si putet se posse vouere absque obligatione, fallitur; quia quid nomine voti significetur, non intelligit. vnde nec talis actus inducet obligationem; cùm procedat ex errore circa substantiam actus: & actus agentium non operentur vltra intentionem eorum.

Verum votū parit obligationem, non fictum.

Ad argumentum Soti Responden, Obligationem nasci ex voto, si sit verum votum: at non est verum votum, sed simulatio voti, si mens interiùs nolit se obligare: ista enim interior voluntas est contra substantiam voti.

Dices. Hoc ipso, quo quis naturam voti vult vouere, implicitè vult se obligare.

Respond. Primò, Id verum esse si verè velit vouere: at is, qui habet animum non se obligandi, non vult verè vouere, sed simulat se vouere.

Respond. Secundò, Id verum esse, quando animus interiùs obligationi non contradicit secùs quando expressè contradicit: non enim potest censeri implicita voluntas se obligandi, vbi adest expressa voluntas resistens obligationi.

7

Quid si non intendat implere.

Petes Secundò, Quid sit vouens intendat quidem vouere, non tamen implere votum? Quidam viri docti putant etiam in hoc casu non teneri voto. Probant Primò, Quia D. Thomas art.1. dicit, *Ad votum tria ex necessitate requiruntur, deliberatio, propositum voluntatis, & promissio.* loquitur autem de proposito non tantùm se obligandi, vt quidam volunt, sed de proposito exequendi: quia dicit *promissionem sequi ex proposito faciendi.* Secundò, Promittere non solùm est se obligare, sed etiam significare se facturum quod promittitur: ergo qui habet animum non faciendi, non verè, sed fictè promittit; ac proinde non obligatur. Tertiò, Si quis promitteret, & adderet se non habere animum implendi, videretur potiùs alteri illudere quam promittere; ergo idem censendum si mente id ipsum addat.

Quorundam sententia.

Contrarium verius.

Sed contraria sententia est communis Doctorum, Soti, Caietani, Nauar. Probatur Primo, Qui iurat se aliquid daturum, tenetur, etiamsi dum iurat non habeat animum dandi: ergo similiter qui promittit, tenetur, etiamsi dum promitteret, non haberet animum implendi promissum. Consequentia patet, quia in iuramento promissorio non minùs significas te habere animum implendi, quàm in simplici promissione: ergo si defectus illius animi, & mendacium in tali iuramento commissum non tollit vim iuramenti, non tollet etiam vim promissionis. Secundò, Quando Superior aliquid præcipit, significat se velle vt illa res fiat, & tamen contingit interdum vt nolit illam executioni mandari; nec ob id, præceptum carebit vi obligandi: ergo potest quis etiam sibi ipsi imponere aliquam obligationem ad aliquid faciendum: etiamsi careat animo exequendi. Tertiò. Possum aliquid alteri validè donare vel vendere absque animo tradendi: cur non possim etiam validè promittere? Quartò, Denique multi sunt fortassis in quibusdam Ordinibus, præsertim militaribus, qui profitentur castitatem vel paupertatem absque proposito eam seruandi: quis tamen audeat dicere tales coram Deo non astringi suo voto? Quintò, Probatur allata ratione: quia sicut de ratione promissionis non est vt præstetur ipsa res, sed solùm vt detur aliquod ius remotum ad illam: ita neque de ratione ipsius est, vt habeas animum rem promissam præstandi, sed solùm vt habeas animum conferendi ius aliquod ad illam exigendam, & ad obligationem aliquam tibi imponendam.

Ad rationes.

Ad Primum Respond. Illa tria requiri vt promissio legitimo modo, & absque peccato fiat.

Ad Secundum, In promissione duo significantur. Primò, Quòd te ipsum obliges, ac proinde quòd habeas animum te obligandi. Secundò, Quòd sis facturus, & habeas animum faciendi. Prior significatio pertinet ad essentiam promissionis. Vnde vt promissio sit vera, debet quoque hæc significatio esse vera. Altera non pertinet ad rationem promissionis, vnde etiamsi vera non sit, non ideò promissio erit nulla.

Ad tertium, Qui suæ promissioni adderet se non habere animum implendi, putaretur non seriò, sed ioco promittere, nec velle obligari. alioquin si constaret illum seriò voluisse se obligare, posset cogi ad implendum quod promisit.

Ex supradicta tertia conditione sequitur. Primò, Eum, qui aliquid vouit, si post votum aliquid se aperiat quod ante latebat, vel quid noui eueniat, quod ille suo voto prudentum iudicio non videtur voluisse comprehendere, ad illud non teneri. Ita docet Sotus lib.7.quæst.2.art.1.ad 3.ex D.Thoma, Nauarrus cap.12. num.50. Lopez cap.45. Fumus v. Religio, num.8.v.g. vouisti peregrinationem, & intereà viæ sunt redditæ infestæ latronibus: vouisti ingressum asperæ Religionis, & interuenit morbus, cum quo, medicorum iudicio, non poteris perferre: quibus euentis suspenditur executio. sed de hoc plura dubitatione secunda. 8

Consectaria duo.

Sequitur Secundò, Nullum votum obligare vltra expressam vel tacitam intentionem vouentis. Vnde qui professus est in Religione, vbi non seruabantur nisi essentialia, non intendens se vltra receptam consuetudinem astringere, non obligatur ad arctiora, vt docent Fumus, Nauarrus, & Lopez supra & Siluest. ex Panormitan. Religio 3.quæst.12 quod limita, Nisi fortè illa sint necessaria ad seruanda substantialia. talis tamen si nollet accedente reformatione duriora illa admittere, cogeretur aliud Monasterium, vel etiam aliam Religionem ingredi, quia propter tales non debet impediri reformatio

Votum non obligat vltra intentionem vouentis.

Quarta conditio est, Vt res promissa sit *grata* promissario: promittere enim cuipiam quod ei displicet, non est promittere, sed minari.

4. Vt res sit grata.

Quinta est, Vt promissor *possit se obligare*: quidam enim per leges non possunt se promissione aut voto obligare, vel saltem non ita validè quin possit in irritum reuocari. Sed de his infrà.

5. Vt possit se obligare.

DVBITATIO II.

Vtrùm votum cui error causam dedit, sit validum.

Videri possit votum ex errore profectum, numquam esse validum. Primò, quia deest consensus: 9 qui enim errat, non videtur consentire. L. Nihil consensui.116 ff.de regulis Iuris. Secundò, quia DD. passim docent, votum non obligare vltra intentionem vouentis: ac proinde non obstringere in euentu, quem vouens excepisset, si cùm voueret, ei occurrisset: sicut in generali concessione non veniunt ea, quæ quis verisimiliter in specie non esset concessurus. regul. 81. de reg. Iuris, in 6. Tertiò, Votum est promissio liberalis: ergo debet omnino esse libera: ac proinde nullo modo

modo proficisci ex errore: nam ea ex parte caret libertate.

Pro solutione notandum est, errorem posse esse vel circa aliquid aatrinsecum & accidentarium rei promissæ, vt si res putetur facilior, iucundior, commodior, &c. vel circa aliquid pertinens aliquo modo ad rei substantiam. Nunc

10 *Error circa extrinseca.* Dico Primò, Si error sit solùm circa aliquid accidentarium, non tollit obligationem voti, quamuis sine illo errore non voluisses vouere. Colligitur ex dictis cap.17.dub.5. vbi ostensum est, errorem circa extrinseca, Iure naturæ non violare contractum. Idem docet Caietan. v. Votum. §. Ea parte in fine. Sotus lib.7. de Iustitia quæst.1.art.2.ad 1.argumentum. Nauar.in Summa cap.12.num.39. & alij passim. Confir. Quia si talis error tolleret obligationem, sequerentur grauissima incommoda, vt rectè docet Caietan. loco citato. plerique enim contractus humani possent dissolui; & pleræque professiones in irritum reuocari. plurima enim superueniunt, vel latent, quæ si ab initio cognita fuissent, noluissent homines contrahere aut vouere. & ita nihil in contractibus aut statibus hominum esset firmum aut stabile. Sufficit igitur ad obligationem notititia eorum, quæ rei vel actui sunt intrinseca, & aliquo modo ad substantiam pertinent; nisi lege positiua in quibusdam aliter statuatur.

11 *Error circa substantiam.* Dico Secundò, Si error sit circa substantiam voti, aut aliquo modo in substantiam redundet, sitque causa vouendi, irritum reddit votum. Est communis sententia DD. Censetur autem esse circa substantiam multis modis. Primò, Si sit circa partem notabilem rei promissæ; vt si vouaas peregrinationem Lauretanam, putans illam esse 10. dierum, cùm sit 20. non enim intendis nisi dimidiam operis partem. Secùs si error sit circa partem, quæ modica sit respectu totius: tunc enim excessus ignoratus non censetur exclusus, nisi contraria intentione constet: vel si intendebat se absolutè ad tale opus obligare, non curando quantum esset, tunc enim error non est causa voti. Secundò, cùm erratur circa materiam operis: vt si voueas certum nummum, quem putas argenteum, cùm sit aureus. Si voueas ingredi certum Monasterium putans esse Ordinis S. Benedicti, cùm sit Canonicorum Regularium. Si putes disciplinam esse integram, cùm essentialia, aut alia principalia non seruentur. Secùs si deceptio solùm sit circa aliqua minutiora. ita Sotus suprà. Tertiò, cùm erratur circa personam cui opus præstandum, vt si voueas dare eleemosynam huic, quem putas esse Titium, cùm sit Caius. Quartò, Cùm erratur circa causam formalem: vt si voueas dare aleemosynam Titio, putans esse pauperem, cùm sit diues. tunc enim non subest ratio formalis eleemosynæ, quam vouisti. Eleemosyna enim est subleuatio miseriæ paupertatis: quæ esse non potest, nisi vbi est paupertas quæ leuetur. Quintò, Cùm erratur circa causam finalem vouēdi extrinsecam. hoc enim modo error etiam in substantiam voti redundat, quamuis nō semper: verùm tunc solùm quando votum fit ad aliquē finem à Deo impetrandum, qui expectetur à Deo tamquam merces operis voti, vt si voueas peregrinationem pro salute patris, quem putas ægrotare, cùm non ægrotet, vel iam obierit. Ratio est, quia peregrinatio non vouetur absolutè, sed vt medium & veluti pretium ad impetrandam depulsionem morbi paterni. atqui reuerà hic & nunc non est medium ad illum finem, cùm finis sit impossibilis. non enim potest depelli morbus qui non est. ergo est deceptio circa substantiam eius quod formaliter vouetur. medium accipit rationem formalem ex fine. Confirmatur, quia tale votum habet hanc tacitam conditionem, si morbo laborat, si tali bono caret, &c. Nam vouetur peregrinatio non absolutè, sed cum restrictione ad talem finem. Non enim totum votum est, Voueo peregrinationem, sed Voueo peregrinationem pro salute parentis. vbi apertè implicatur conditio votum determinans & conditionale efficiens: ergo si non extet, votum est irritum. Idem dicendum quando votum fit ad aliquem finem principalem obtinendum, & posteà contigit animum mutari. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam vt felix tibi obtingat matrimonium, & posteà velis viuere cælebs. accessorium enim sequitur suum principale. vnde cessante fine cessat votum, quod se ad illum habebat accessoriè. Si autem finis exspectetur non vt præmium voti, sed alio modo, vt ex industria vel fauore hominum, error circa finem non reddet votum irritum: quia non redundat vllo modo in substantiam voti. Neque refert vtrùm sit finis principalis quem sibi vouens proposuit: an secundarius, quem vocant causam impulsiuam. nam vterque est prorsus extrinsecus voto, cùm non ingrediatur ipsum votum, nec illud afficiat aut restringat: vt si voueas Religionem principaliter eo fine vt peruenias ad Prælaturam, falsò persuasus monachos statuisse te eligere: si voueas peregrinationem ad limina Apostolorum, falsò persuasus hac ratione à Pontifice obtenturum te canonicatum: aut si id facias vt inuisas fratrem quem ignoras obiisse. Non enim consideratur quid moueat ad vouendum, sed quid absolutè sciens & volens promittas. Nec refert quòd ita sit affectus animo, vt si scires te decipi circa causam motiuam, nolles vouere: quia ille affectus re ipsa nihil operatur contra votum, cùm conditio ad hoc requisita, nempe scientia veritatis, desit: & non obstante eo affectu habes alium affectum quo absolutè vis vouere, & voues. sicut si des eleemosynam pauperi existimans esse probum, cùm sit improbus: & ita sis affectus, vt si scires eius improbitatem, nolles dare: nihilominùs valida est donatio. quia reipsa das absolutè ad leuandam inopiam, etsi probitatis opinio te ad dandum mouerit: affectus illa non dandi ex hypothesi si scires, est inefficax ob defectum conditionis, vnde nihil operatur contra votum. idque verum est non tantum de affectu habituali & implicito, sed etiam de actuali & expresso. Confirm. quia error circa accessoria & extrinseca rei promissæ, non tollit consensum circa principale & substantiam. Idem cernitur in contractu matrimonij & sponsalium.

Sextò, si sit arror circa vim voti. vt si persuasus sis votum non obligare nisi sub peccato veniali: aut posse à te ipso relaxari facili negotio. talis enim ignorat naturam actus quem facit. Idem dicendum si quis putaret matrimonium solubile, sicut passim soluitur apud ethnicos. debet tamen error esse causa actus: alioquin non reddet illum irritum, cùm sit error speculatiuus & impertinens ad actum, qui censetur fieri absolutè iuxta conditionem suæ naturæ.

Ex his patet, non esse constituendam differentiam in proposito inter votum simplex & solemne: quia sicut votum solemne non est irritum ratione erroris, nisi error redundet aliquo modo in substantiam voti: ita neque votum simplex est irritum, nisi error sit aliquo modo circa substantiam. Vnde si quis fraude alterius (v.g. falsis promissis) induceretur ad nuncupandum votum simplex continentiæ vel obedientiæ, non minùs esset validum, quàm si sic induceretur ad professionem Religionis: qui est casus cap. fin. 20. quæst. 3. Similiter in casu cap. Ex parte 9. de conuers. coniugatorum. vbi susceptio veli seu professio ex causa falsa est valida, etiam votum simplex Religionis validum esset. Idem dicendum in casu cap. Veniens. 16. eodem titulo. vbi professio mariti, in quam vxor dolo inducta consenserat, iudicatur valida, etiam votum simplex Religionis & castitatis validum fuisset. 12

13 *Discrimen inter votum & promissionem homini factam.* Dices Primò, Promissio homini facta non est valida, si ex errore procedat, quamuis ille error non sit contra substantiam: vt si res fiat difficilis, quæ putabatur facilis: si persona sit improba cui promisisti, cùm putares esse probam: ergo idem dicendum erit de promissione facta Deo. Respon. neg. cons. promissiones enim vulgares quæ inter homines fiunt, si ex aliquo errore procedant, dicuntur inualidæ, non quòd sint Iure naturæ irritæ, sed quia in irritum reuocari possunt arbi-

ttio

trio promittentis. ita enim vſu paſſim receptum eſt, ad virandas multas difficultates (præterquam in quibuſdam promiſſionibus, vt v.g. mutui inter mercatores)vt ſicut homo homini facilè aliquid promittit, ita etiam facilè poſſit reuocare, ſi deprehendat ſe es errore aliquo promiſiſſe; vel aliquid detegatur, quod ſi anteà noſſet,non promiſiſſet. Secùs eſt in promiſsionibus quæ Deo fiunt. hæ enim hoc ipſo quo ſemel valent ſtatim fiunt inſolubiles, ita vt non niſi ſuperiori poteſtate, & iuſta cauſa relaxari queant: ſicut matrimonium ſi ſemel valeat, inſolubile eſt. Accedit quòd in promiſsionibus & contractibus humanis les poſitiua ſæpè tollat obligationem, vel ius illius tollendæ & elidendæ tribuat, ſi ex errore procedat. L. Et eleganter.7. ꝟ. de dolo & 15. quæſt.6 cap.1. de quo vide ſuprà cap.17 dub.6. Id autem non facit in votis:idque meritò ob reuerentiam diuini Numinis. Vnde Gloſſa in d.c.Es parte, v.*Falſa ſit cauſa*, dicit, *Dolum aduerſarij in ſpiritualibus non vitiare contractum; nec conſiderari cauſam intentionem contrahentis*: quod masimè vetum eſt in votis, iuramentis, matrimonij contractu, ſuſceptione Baptiſmi,&c.

Dices Secundò.qui vouit ieiunium in certam diem, aut peregrinationem ad certum locum, non tenetur, ſi inde notabile damnum referret, vt ſi valetudo læderetur; ſi iter latronibus ſit infectum, &c. atqui hîc non eſt error vel ignorantia circa ſubſtantiam, ſed circa estrinſeca. ergo,&c. Reſp. Iſta vota tali euentu non obligare, non quia es errore, ſed quia ſecundùm legem prudentiæ, & ex communi hominum vſu, atque adeò ipſo Iure habent tacitam conditionem, *ſi abſque notabili damno potero*: vt patet in præceptis Ecſiæ de ſimili materia. Multæ enim difficultates extrinſecùs obuenire poſſunt, ob quas non expediat mandari executioni. Itaque ratione illarum conueniebat ſubeſſe tacitam conditionem. Difficultatum autem quæ ex intrinſeca rei natura oriuntur, non ita habetur ratio, præſertim in voto rei maximæ, vt caſtitatis & Religionis. Debuerunt enim antè eſſe præcogitatæ.vnde nec vſu,nec Iure,ratione illarum ſubeſt tacita illa conditio.

Ad rationes. Ad Primam rationem initio propoſitam Reſpond. Non deeſſe conſenſum neceſſarium; quia qui conſentit io principale, cenſetur conſentire in acceſſoria & coniuncta. qui errat, non videtur conſentire, ſi error ſit circa rei ſubſtantiam:vel certè non ita conſentit,quin poſſit reſilire,quando contractus eſt ſolubilis.

Ad Secundam: Votum non obligat vltra intentionem vouentis: ſed quando error eſt circa acceſſoria, intentio vouentis etiam ad illa ſe extendit ſaltem virtualiter, vt dictum eſt. Non obſtringi vouentem in euentu quem excepiſſet, verum eſt, ſi ex vi affectus quo votum fecit, illum euentum excepiſſet: ſecùs ſi excepiſſet ſolùm es vi alterius affectus, quem actu vel habitu tunc habuit. Illa autem regula,In generali conceſſione, &c. intelligitur de conceſſione Principis vel Superioris facta inferioribus, & de iis quæ non ſolent generalibus vel obſcuris terminis concedi, ad quæ iudicio prudentum intentio concedentis non ſe extendit.

Ad Tertiam: Non requiritur vt promiſſio liberalis ſit omnino libera. poteſt enim fieri vt quis promittat aliquid gratis abſque obligatione (quod eſt promittere liberaliter) & tamen id faciat es metu vel errore aliquo. Aliud enim eſt liberè promittere, aliud liberaliter. quamuis eo euentu ſæpè poſſit reuocari, vt dictum eſt. Et quamuis qua parte eſt ex errore, non ſit libera formaliter; tamen eſt libera virtualiter, ratione ſcientiæ circa principale.

DVBITATIO III.

Vtrùm metus votum irritum reddat, & quo Iure.

14 NOtandum eſt, *metum* alium dici *grauem*, vtpote grauis mali, & qui virum conſtantem percellat: alium *leuem*, qui in virum conſtantem non cadat; de quo vide ſuprà cap.17. dubitat. 6. Rurſus alium iuſtè incuti,alium iniuſtè. Item alium incuti ad extorquendum votum,alium ex alia cauſa prouenire.

Si metus grauis ad hoc incuſſus. Quibus poſitis omnes Doctores conueniunt, metum grauem iniuſtè incuſſum ad extorquendum votum,tollere voti obligationem, illúdque omnino irritum reddere.Colligitur ex cap.Perlatum.1. & cap.Abbas.2. de his quæ vi metuſve cauſa fiunt. Ratio eſt, quia in iis quæ ad ſtatum & votorum obligationem pertinent, homo eſt ſui iuris & arbitrij:vnde non poteſt ad illa cogi à cauſa extrinſeca. Vnde regul.116. ꝟ. de regulis Iuris dicitur: *Nihil conſenſui tam contrarium eſt, quàm vis atque metus, quem comprobare, contra bonos mores eſt.*

Iniuſtè incuſſus. Debet autem hic metus eſſe *iniuſtè incuſſus*;vt plerique DD. tradunt, Silueſter v. Metus quæſt. 6. Sotus lib.7.quæſt.2.art.1.ad 1.Angelus v.Metus num.8. & 10. & alij. Ratio eſt, quia hic ſolus cenſetur repugnare libertati, tamquam cauſa estrinſecùs cogens. Quare metus iuſtè incuſſus non irritabit votum; ſicut nec matrimonium aut alios contractus irritos reddit.Vnde ſequitur,ſi maritus vxori in adulterio deprehenſæ priuata auctoritate mortem minetur,niſi profiteatur Religionem, profeſſionem inde ſecutam fore irritam, vtpote metu iniuſtè irrogato extortam Non enim poterat illam Iure priuatim occidere. Si autem minetur accuſationem & mortem via Iuris, profeſſio erit valida: quia Iure poterat id facere. Pari modo, ſi reo mortis detur poteſtas redimendi ſupplicij profeſsione Religionis, vel matrimonio puellæ ſe offerentis, erit validum quod actum fuerit.

Aduerte tamen, non deeſſe DD.qui putant metum grauem etiam iuſtè incuſſum irritam reddere profeſſionem Religionis, & matrimonium. Ratio eſt, quia hæc duo requirunt ſummam libertatem, quæ non minùs aufertur cùm iuſtè incutitur, quàm cùm iniuſtè.Ita Couarr.in 4.p.2.cap.3.§.5.n.7.vbi citat Gloſſam in cap. Veniens.2. de ſponſalib.& in cap.2. de iis quæ vi,Felinum, & alios Pro qua ſententia Sanchez lib.4. diſput.13 citat Goffredum, Hoſtienſem,Ioannem Andream, Ancharanum, Henricum, Fortunium, & alios multos,dicítque eſſe probabilem. Alij eſiſtimant metum iuſtè intentatum irritare profeſsionem & matrimonium, quando incutitur auctoritate priuata, non autem ſi incutiatur à lege vel Iudice præſcriptum legis exequente:vt ſi lex ſtatuat,vt violator virginis cogatur per Iudicem ad eam ducendam. 15

Si iuſtè poterat inferri. Sed verius eſt, quod iam diximus, metum numquam irritare votum aut matrimonium, quando malum quod proponitur,iuſtè inferri poteſt: ita ferè ceteri Doctores. Ratio eſt, Quia quando metus iuſtè irrogatur ob crimen, non tam cenſetur inferri ab extrinſeco, quàm prouenire ab intrinſeco, nempe à propria voluntate, & natura delicti:& is qui votum proponit, potiùs aufert quàm infert metum, oſtendens viam euadendi mali. Id autem quod es propria voluntate oritur, non cenſetur moraliter libertati repugnare. Confir. Quia talis metus non reſcindit ceteros contractus, vt omnes fatentur: ergo nec votum, aut matrimonium: non enim maior libertas ad naturam profeſsionis vel matrimonij requiritur, quàm ad alios contractus; quamuis vt illa conuenienti modo fiant, maior requiratur,ob vinculi inſolubilitatem, & graue onus quod ſecum adferunt. Hinc patet reſponſio ad primam partem rationis contrariæ ſententiæ. Id autem quod ſubſumitur, falſum eſt, ſi res moraliter expendatur: nam metus iuſtus, cùm oriatur ab intrinſeco, non cenſetur libertati officere. De quo vide ſup. cap.17.dub.6.

Ad votum eliciendum. Pari modo debet hic metus non ſolùm eſſe incuſſus iniuſtè, ſed etiam aliquo modo ad votum eliciendum,ita vt is qui metum infert,nolit deſiſtere à malo iniuſtè irrogando niſi votum emittas.quòd ſi ob aliam cauſam incutiatur: v g ad vltionem iniuriæ (vt ſi voueas Religionem, vt Deus te liberet è manibus Tyranni, 16

ranni, aut inimici persequentis) valet. Tunc enim votum non emittitur vt satisfiat voluntati inuasoris, neque in eius gratiam exhibetur, vt sit velum pretium, quo cesset ab iniuria; sed exhibetur Deo, vt ab eo impetretur auxilium: sicut cùm quis iniustè oppressus ab inimico, promittit aliquid alteri vt auxilium ferat, tenetur: secùs si inimicus illum ad promittendum cogat. Ratio est, quia quando aliquis iniustè cogit promittere, promissio non est libera, nec ex spontaneo proueniens affectu, sed extorta ab extrinseco: secus verò quando quis ea se promittit, vt opem ab aliquo impetret.

Non tamen est necessarium, vt metus incutiatur principaliter ad votum eliciendum, sed satis est vt incutiatur iniustè, & concedatur votum ad redemptionem mali intentati, vt constat ex d. cap. Perlatum, de iis quæ vi, &c. vbi mulieri ob suspicionem adulterij intentatur mors à famulis mariti, & ex affectu misericordiæ conceditur vt redimat mortem professione Religionis; quæ tamen professio ibi declaratur irrita.

Ex dictis sequi videtur, si alius, qui metum non intulit, votum postulet, vt opem ferat; votum fore validum: vt si inimico persequente fugias ad Monasterium, & Abbas nolit concedere latebras aut asylum, nisi voueas te fore monachum. Abbas enim non infert metum, sed hic iam est illatus ab inimico, & ille proponit tibi rationem euadendi, spondétque opem (quam tibi ex iustitia non debet) si velis vouere; qua in re non facit tibi iniuriam. Nihilominus contraria sententia in hoc casu est etiam probabilis. Nam Abbas recusando asylum censetur metum continuare. tenebatur enim concedere, etsi non ex iustitia, at certè lege charitatis, & quidem gratis, absque tali obligatione. Vnde iniquè recusando est causa continuationis metus; idque directè ad extorquendum votum. sicut si alicui extrema inopia confecto nolim succurrere, nisi religionem voueat, videbor metu mortis votum extorsisse. quare non obstringet.

17

Quo Iure metus irritet votum.

Sed difficultas est, quo Iure metus votum irritum reddat. Multi censent id fieri Iure naturali. Insinuat Sotus lib 7. quæst. 2. art. 1. Nauar. cap. 12. num. 52. Glossa in c. Abbas. 2. de his quæ vi. Bonauentura in 3. dist. 39. art. 3. quæst. 5. vbi dicit: *Vota coacta esse irrita, quia Deus vult sacrificia non coacta, sed voluntaria.* Denique idem sentire coguntur omnes, qui tenent metum Iure naturæ irritum reddere matrimonium, vt D. Thomas, Scotus, Gabriel, Couarr. Turrecremata, Antoninus, Richardus, & alij quos citat Sanchez lib. 4. de matrimonio disp. 14. Probari potest Primò, Quia nullus est canon, qui id statuat: omnes enim ita loquuntur, vt videantur supponere tale votum per se irritum esse: vt patet d. cap Perlatum. 1. de his quæ vi, & aliis Iuribus. Secundò, Quia Deus promissiones per iniuriam extortas non acceptat, ne socius iniquorum & approbator iniuriæ esse videatur. Confirm. Quia nemo probus promissionem tali modo sibi factam acceptaret, aut aliquid ex ea Iuris prætenderet. Tertiò, Quia talis promissio homini facta est irrita, vel saltem pro arbitrio promittentis reuocari potest: vt ostensum est c. 17. dub. 6. quia non refert à quo metus illatus sit, quando constat metu factum: ergo etiam promissio Deo facta reuocari potest ob iniuriam quæ intercessit.

Probabile est irritare Iure natura.

Hæc sententia est satis probabilis: eaque posita sequitur non solùm metum grauem, sed etiam leuem, irritum reddere votum in foro conscientiæ, si per iniuriam incussus sit. Ratio est, Quia Iure naturæ non est distinctio metus grauis & leuis, si eodem modo est causa consensus: sed hoc discrimen pertinet ad forum externum, vbi cùm metus est leuis, non præsumitur fuisse causa consensus, sed libertas animi: vnde non iudicatur actus inualidus. Confirm. Quia metus grauis non reddit votum irritum quia grauis, (potest enim esse grauissimus, & non irritare, vt patet cùm quis metu mortis in naufragio vouet: cap. Sicut nobis. 17. de Regular.) sed quia per iniuriam incussus, ad extorquendum consensum: ergo si metus leuis eodem modo sit incussus, & eodem modo impellat ad consensum, cur non similiter inualidum reddat? Hanc sententiam de leui metu expressè tenet Nauarrus, non solùm de voto per talem metum extorto, sed etiam de matrimonio, in Enchirid. cap. 22. num. 51. §. Septimum. & lib. 1. consil. tit. 39. consil. 1. num. 7. Vbi pro hac sententia citat Hostiensem, Ioannem Andream, Adrianum, & Sotum. Eamdem in casu matrimonij tenet Decius in cap. vlt. de appellationibus num. 3. & sequent. & aliqui recentiores, quos refert Sanchez lib. 4. de matrimonio disput. 17. eorúmque sententiam satis probabilem iudicat. Si in matrimonio est probabilis, multò magis in voto & professione; quia plurimi Doctores tenent, professionem irritam reddi metu reuerentiali. non tamen matrimonium: quos citat Couar. in 4. Decret. c. 3. §. 6 n. 7. vbi dicit hanc sententiam esse communem. Itaque metus, qui matrimonium reddit inualidum, etiam votum reddet. *Metus leuis.*

Ex qua sequitur, votum & professionem solo metu reuerentiali, quo quis per pudorem & reuerentiam non audet contradicere parenti vel Superiori, etiamsi aliud malum non timeat, esse inualida. Item eum, qui tali metu ordinatus fuit, non teneri voto castitatis, aut ad lectionem precum canonicarum, aut ad statum ecclesiasticum.

Contrarium tamen puto veriorem, nimirum metum solo Iure positiuo irritum reddere votum. Siluest. v. Metus quæst. 8. Arragon. q. 83. art. 3. Henriq. lib. 1. de matrimonio cap. 9. num. 1. & 5. & ferè quotquot sentiunt matrimonium metu contractum, solo Iure positiuo irritum esse. 18

Verius irritare Iure positiuo.

Probatur Primò, Quia metus Iure naturæ non reddit irritos alios contractus, aut promissiones, sed solùm dat potestatem irritandi propter iniuriam, quando contractus natura sua est solubilis; vt ostensum est cap. 17. dub. 6. ergo neque votum Iure naturæ inualidum reddet. Neque dici potest, ei qui sic vouit, dari potestatem irritandi, sicut in aliis contractibus: quia votum est natura sua insolubile, sicut matrimonium. quare sicut matrimonium semel validè initum non potest solui arbitrio contrahentis, etiamsi dolo vel alia iniuria extortum sit, eò quòd natura sua sit insolubile: ita nec votum arbitrio vouentis. Confirm. Quia per tale votum Deo ius absolutum & ab alio independens acquiritur: hoc autem ius tolli non potest, nisi per ipsius condonationem.

Secundò, Deus nullam iniuriam intulit: ergo ratione iniuriæ rescindi nequit. Nec obstat quòd iniuria illata sit à tertio, & alij contractus, si metus incussus sit à tertio, reuocari possint: id enim prouenit vel quia illi sunt solubiles, votum verò natura sua insolubile: vel quia homines non habent ius cogendi, Deus autem per se cogere poterat: vnde mirum non est, si ipsi ius irreuocabile acquiratur per coactionem iniustam alterius. vel denique quia hæc reuerentia debetur diuinæ maiestati, vt quidquid illi quouis modo pleno iudicio promissum est; insolubiliter, nisi ipse condonauerit, seruandum sit. id enim ad honorem diuinum pertinet. *Coactio tertij non impedit.*

Tertiò, Matrimonium metu graui extortum, solo Iure naturæ spectato, est validum, secundùm veriorem sententiam, nec propria auctoritate solui potest; similiter & iuramentum: ergo etiam votum simili metu expressum, eodem Iure validum erit.

Hinc sequitur, cùm Ecclesia id solùm statuerit de metu graui, metum leuem non irritare, nec tribuere potestatem irritandi: quamuis in aliis contractibus sufficiens sit, vt metum passus in foro conscientiæ non obligetur, & metum inferens ad restitutionem teneatur, vt dictum est cap. 17 dub. 6. *Solus grauis irritat votum.*

Quòd solus metus grauis hoc faciat, colligitur ex cap. 1. de his quæ vi, vbi requiritur *metus mortis*, vt professio censeatur irrita. Sub *metu mortis*, intellige quemuis alium grauem. fit enim ibi solùm mentio metus mortis, quia species facti aliud non postulabat. Et cap.

Cùm

Cùm dilectus.6.eodem,requiritur *metus cadens in constantem virum*,cap.final. Qui clerici vel vouentes, &c. insinuatur *imperium parentum* non sufficere vt votum sit irritum. Idem dicit Glossa ibidem de *imperio regio.* quia etsi hæc metum aliquem causent, non tamen grauem. Hoc intelligendum de simplici imperio, cùm nihil aliud mali timetur, quàm breuis aliqua offensio, vt colligitur ex eodem cap. alioquin si timeatur perpetua offensio, vel mala tractatio, vel simul adsint preces importunæ, sufficiet tale imperium ad votum irritandum: quia gignet metum grauem. Sic intellige cap.8.Puellæ.20 quæst.1. *Puellæ,quæ non coactæ parentum imperio habitum susceperunt, si posteà nuptias elegerint, præuaricantur.* vbi à contrario sensu insinuatur non præuaricari, si *coacta parentum imperio* fecerim.

19 *Ad rationes.* Ad Primam rationem pro diuersa sententia: Nullus Canon id expresse statuit; quia fortè intercidit, vel numquam scripto editus est, sed sola consuetudine seruatus. sicut etiam nullus canon extat, qui matrimonium metu cootractum statuat esse irritum: cùm tamen probilius sit hoc esse ex decreto Ecclesiæ. Idem dicendum de matrimonio fidelis cum infideli: de quo etiam non est dubitandum quin Ecclesia statuerit vt sit irritum; quamuis Canon non reperiatur.

Ad Secundam: Non ideò Deus censetur approbare iniuriam, quia acceptat tale votum: sicut nec approbat, dum acceptat iuramentum sic extortum.

Ad Tertiam, patet ex dictis.

Aduerte tamen, æquitatem naturalem postulare vt huiusmodi vota facile per Prælatos Ecclesiæ, nomine Dei, relaxentur. quamuis ob reuereotiam diuinæ Maiestatis, seposito Ecclesiæ decreto, solui non possint propria auctoritate. posito tamen Ecclesiæ statuto, quo talia vota reddit irrita, Deus illa non acceptat, & sic nullam obligationem inducunt.

DVBITATIO IV.

Vtrùm propositum aliquando habeat vim voti.

20 *Propositum perseuerandi.* PAludanus in 4.d.38.quæst.1.conclus.3. dicit *propositum* æquipollere voto simplici in vno casu, nempe quando quis intrat Religionem cum proposito perseuerandi, & Deo perpetuò famulandi. Idem tenet D.Antoninus 2.part.tit.11 cap.1.in principio. In eadem sententia sunt ferè omnes Canonistæ. ex quibus plerique putant tale propositum cum susceptione habitus habere vim voti solemnis, vt refert Siluest.v.Religio.1.quæst.8.& D.Antoninus suprà.

Probatur Primò, Ex cap. Statuimus.13. de Regularibus, vbi Gregorius IX. ait, *Nouitios posse liberè ad priorem statum intra annum redire, nisi euidenter appareat, quòd tales absolutè voluerint vitam mutare, & in Religione perpetuò Domino seruire.* & cap. Consulti. 20. eodem titulo. Innoc.III. coosultus sic respondet: *Licet super hoc senserint diuersi diuersa: nos tamen credimus distinguendum, Vtrùm is qui conuertitur proposuerit absolutè vitam mutare, vt sic in habitu regulari omnipotenti Deo de cetero famuletur: An conditionaliter experiri obseruantiam regularem, vt ita demum si intra annum ei placuerit, profiteatur Ordinis disciplinam, aut fortè si non placuerit, moribus emendatis ad statum reuertatur pristinum. In primo casu debet, vt regulariter viuat, ad laxiorem saltem regulam pertransire.*

Secundò, Qui contra propositum tale facit, inconstans est in re magni momenti: ergo peccat, ac proinde tenebatur in proposito perseuerare.

Tertiò, Quod habeat vim voti solemnis, probari videtur ex cap. Beneficium, de Regul in Sexto, vbi dicitur, Beneficium eius, qui ingressus est annum probationis, posse alteri dari, *si constet, absolutè vouisse vitam mutare*: at non daretur alteri, nisi ipse putaretur professus.

Verùm contraria sententia, scilicet non sufficere propositum, sed requiri vlteriùs promissionem, est ferè communis Theologorum, eámque tenet D.Thomas hoc loco artic.1.Bonauent.in 4.d 38.artic.1.quæst.1.Richardus eadem dist.quæst.3 circa tertium princip.Abbas in cap.Litteraturam, de voto & voti redempt. Angelus, Votum 1. quæst.7.Siluester, Votum 1.quæst.2.& Religio 5. quæst.8. Nauarr. cap.12. num.26. & passim recentiores. 21 *Præter propositum requiri promissionem.*

Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ apertè indicant obligationem votorum nasci ex promissione, Deut.23. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere. si nolueris polliceri, absque peccato eris.* Et infra: *Facies sicut promisisti.* Eccles.5. *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio.* nusquam dicit *propositum* obligare, sed promissionem.

Secundo, Probatur ex cap. Litteraturam, vbi dicitur, *eum qui vltra propositum mutandæ vitæ non est progressus in voto, non teneri.*

Tertiò, Votum importat quamdam obligationem sui erga alterum: atqui homo non solet se alteri obligare solo proposito, sed promissione: nisi enim ad propositum accesserit promissio, non putat se alteri obstrictum. Confirm. Quia sicut imperando obligat quis alterum sibi, & ordinat quid ab ipso erga se fieri velit: ita promitteodo obligat se erga alterum, & indicat quid à se alteri fieri velit.

Quartò, Nemo seipsum obligat nisi intendat seipsum obligare: quamuis nec intentio sufficiat: atqui solo proposito faciendi aliquid noo me inteado obligare: ergo non habet vim voti.

Quintò, Quia Concilium Tridentinum sessione 25. cap.15. & 16. concedit nouitiis anoom probationis, & toto illo tempore vult illos manere liberos, vt si putent disciplinam sibi non conuenire, liberè possint egredi: ergo solo proposito non censet hominem astringi.

22 *Ad argumenta.* *Intellectus Canonum.* Ad Primum Respondeo, Illos Canones intelligendos de proposito, quod fit animo vouendi, & se obligandi: etiamsi exteriùs verbis vel nullis, vel nullam voti speciem præ se ferentibus fuerit expressum: vt cùm quis dicit, Domine, ego hîc perpetuò volo tibi seruire, intendens Deo se obligare. Colligi id potest ex illa distinctione, quæ habetur dicto c.Consulti: nisi enim quis hoc modo proposuerit vt simul tacitè vouerit, non videtur omnino absolutè proposuisse: quia aliàs semper est aliqua saltem tacita conditio, nempe nisi animum mutare contigerit. Alij respondent (& eodem recidit) agi de proposito, quod promissione seu voto firmatum est. *Propositum intentione vouendi expressum.*

Aptior responsio. Dici etiam potest, Olim ex vsu Ecclesiæ susceptionem habitus cum absoluto proposito mutandæ vitæ factam, habuisse vim voti simplicis. Dupliciter enim habitus suscipiebatur. Primò, Animo experiundi. & tunc liberè poterat resilire. Secundò, Non animo experiundi, sed perpetuo manendi; & tunc censebatur se tacitè obstringere saltem voto simplici. tale enim votum isti susceptioni habitus erat annexum: vnde non poterat redire ad sæculum, sed tenebatur regulariter viuere: ita tamen vt posset transire ad regulam laxiorem, vt colligitur ex cap.Coosulti. Posteà tamen ille mos est abolitus, & Canones vtrisque vsque ad professionem liberum esse voluerunt, nisi votum expressum interuenisset, vt patet cap. Litteraturam. 3. de Voto. & cap. Qui post votum. 5. eodem, in 6. Habuisse id vim voti simplicis tantùm, non autem professionis, vt plurimi Doctor. Canonum tenuere, docet egregiè Panorm. in d. cap. Consulti. 22. de Regular. num. 3. citans pro eadem seotentia Cardioalem Zabarell.

Inconstantia. Ad Secundum Respondeo, Esse aliquam inconstantiam, si absque vlla causa, sola animi leuitate propositum mutes: sed hæc inconstantia non est nisi venialis. Si autem aliqua ratione nitaris, vt quia sentis incommoda, &c. non est propriè inconstantia, nec vllum peccatum: nemo enim tenetur persistere in bono,

quantum

quantumuis illud magnum sit, ex solo proposito, sed vt teneatur, debet aliunde ad illud esse adstrictus: v.g. præcepto, promissione, contractu. vide infrà lib.3. c.6. dubit.6.

23 Ad Tertium, Ex eodem illo cap. colligi potest, illud propositum in Nouitio non habere vim professionis: quia distinguitur à professione tacita & expressa, sic enim ait Pontifex: *Beneficium Nouitij intra annum probationis non esse alteri conferendum, nisi ipsius accedat assensus, aut constet quòd vitam voluerit absolutè mutare, vel professionem expressam fecerit, vel scienter habitum receperit professorum.* Vnde dico cum Panormitano in c. Litteraturam, ibi agi de proposito, quod voto simplici firmatum est, vel cum susceptione habitus habet vim voti simplicis, vt dictum est. qui enim cum tali proposito habitum suscipit, cùm tacito voto se obstringat, videtur beneficio renuntiare, & ita permittit Pontifex vt alteri conferatur.

Mutatio boni propositi.

24 Obijci etiam potest cap.4. Qui bona. 17. quæst.1. vbi dicitur, *Qui bona agunt, si meliora agere deliberant, & pòst deliberata non faciunt: licet in bonis prioribus perseuerent, in conspectu tamen Dei ceciderunt ex deliberatione.*

Respondeo, Inde non sequi, propositum melioris boni habere vim voti, sed vt summum inducere aliquam obligationem, etsi non grauem: non enim qui tale propositum deserit, idcireò dicitur cadere coram oculis Dei, quòd peccet mortiferè, nam etiam qui venialiter peccat, *cadere* dicitur, iuxta illud, *Septies in die cadit iustus*: &, *Iustus si ceciderit, non collidetur.* Addo etiam, dici *cadere* vel *retrocedere* (de quo ibi propriè agitur) qui perfectiora exercitia deserit, quamuis id sine peccato faciat. vnde ex illo loco non potest colligi in ea re commissum esse vel peccatum veniale. vide Gregorium Homilia 3. in Ezech. sub finem, vbi paulò aliter habetur quàm hîc à Gratiano refertur. nec dicit Gregor. tales *cadere* absolutè, sed *cadere in deliberatione. Hi*, inquit, *ante iudicia humana stare videntur in opere, sed ante omnipotentis Dei oculos ceciderunt in deliberatione*: nimirum quia recesserunt animo à perfectioribus, quæ proposuerant: qui excessus absque peccato fieri potest, quando aliqua causa subest.

Multa in voto concurrunt.

Ex dictis patet, cùm multa in voto reperiantur, videlicet deliberatio, propositum boni operis, propositum vouendi, promissio, obligatio: solam promissionem esse votum, propositum & deliberationem esse quid præuium, obligationem, effectum.

DVBITATIO V.

Cuius virtutis actus sit votum.

D. Thomas art.5.

25 Ratio dubitandi est, quia fiunt etiam vota Sanctis, quorum cultus non procedit à virtute religionis, sed duliæ vel obseruantiæ. Deinde votum est promissio quædam: promissio autem vel est gratuita vel remuneratoria promissio gratuita est actus liberalitatis, remuneratoria verò est actus gratitudinis.

Est actus religionis ob duas causas.

Respondeo, & dico Primo, Votum esse actum religionis, quando fit Deo. Probatur, Quia non promittimus aliquid Deo, vt ipsi inde aliqua vtilitas proueniat, sicut promittimus homini: sed vt ipsum honoremus, & vt nos ipsos reuerentiâ Dei in bono firmemus. vtrumque autem ad religionis virtutem pertinet. Confir. Quia omnis laus, quæ est in actu vouendi, ex hisce duabus causis pendet: ideò enim laudabile est vouere, quia laudabile est Deum honorare, & eius reuerentiâ se in bono proposito firmare.

Quo modo Deus honoretur voto.

Sed obscurum est quomodo Deus voto honoretur, præsertim si id quod vouetur, non sit cultus aliquis, v.g sacrificium, hymnus, &c. sed aliquid ad alias virtutes pertinens, vt paupertas, castitas, obedientia, ieiunium, & similia, quæ nullum cultum præ se ferunt.

26 Respond. Honoratur Deus ipso actu vouendi, Primò, Quia vouens, suo facto significat, ipsum habere cognitionem & prouidentiam rerum humanarum. Secundo, Testatur ipsum esse ad quem in angustiis sit confugiendum, & qui solus possit opem ferre. Tertiò, Quia vouens, illâ ipsâ re quam vouet, intendit illum honorare, & gratum obsequium exhibere: etsi enim illa res non sit naturâ suâ cultus aliquis, strictè accepto hoc nomine: eò quòd per se non significet diuinam excellentiam, & nostram subiectionem: tamen ut cultum assumi a nobis potest: nam possumus eo animo facere vt testemur nostram seruitutem & diuinum principatum. Sic ieiunium etsi nullum cultum præ se ferat, tamen assumi potest ad honorandum Deum vel Sanctum aliquem, & ab omnibus gentibus in hunc finem vsurpatur. Idem dicendum de paupertate, castitate, & obedientia: quidquid enim scitur esse gratum Numini, potest fieri ad eius honorem, & ad suam testandam seruitutem. nam etsi facere aliquid præcisè quia gratum alteri, potiùs sit beneuolentiæ quàm honoris: tamen si facis hoc totum vt sic declares tuum obsequium & affectum seruitutis erga alterum, est honor & cultus. Vnde olim virgines Vestales in honorem Vestæ seruabant virginitatem: idque ea mente factum, erat idololatria. Quartò, Quia vouens intendit se reuerentiâ Dei in bono proposito confirmare. Inter ceteras enim causas ideo vouemus Deo paupertatem, castitatem, & obedientiam perpetuam, vt memores cui promiserimus, eius reuerentiâ non deflectamus à proposito. continere autem se in bono reuerentiâ Dei, est religionis: eiusdem enim virtutis est, facere aliquid affectu honorandi alterius, vel soluendi promissi: & abstinere à contrario, timore inhonorandi, vel promissi violandi. quare cùm illud sit ex virtute religionis, etiam hoc ex eadem virtute procedit.

Dico Secundò, Etiam quando votum fit Sanctis, est actus religionis. 27

Dupliciter vota Sanctis fiunt.

Vbi Nota, dupliciter intelligi posse vota fieri Sanctis, vel Prælatis. Primò, Quia fiunt coram ipsis vel tamquam testibus ad maiorem reuerentiam, vel tamquam patronis, quibus cupimus ea cordi esse, vt gratiam ad exequenda promissa nobis impetrent. Sic intelligi potest formula illa multis Religionibus vsitata, *Promitto Deo, B.Virgini, B.Augustino*, vel *B.Francisco paupertatem*, &c. Hoc etiam modo est actus religionis: quia principaliter ad Deum dirigitur. quamuis qua parte etiam Sancti honorantur, possit esse actus obseruantiæ, seu duliæ supernaturalis.

Quo modo Prælatis voueatur obedientia.

Secundò, Vt promissio ipsis facta cadat sub votum materialiter; ita vt voueamus Deo, nos præstituros quod Sanctis vel Prælatis promisimus. Ita D.Thomas art.5. ad 3. Sic intelligeodum votum, quo Prælato vouemus obedientiam: per illud enim vouemus Deo nos id præstituros, quod Prælato promittimus. vnde tale votum respectu Prælati non habet rationem voti, sed nudæ promissionis, quæ inducit erga illum obligationem fidelitatis: respectu autem Dei habet rationem voti. Simili modo accipiendum videtur votum, quo calicem vel statuam vouemus B.Virgini, B.Benedicto, vel alteri Sanctorum: censemur enim vouere Deo (quem in Sanctis agnoscimus) nos præstituros quod ipsis promittimus. itaque respectu Dei est votum: respecto Sanctorum promissio honoraria, pertinens ad cultum duliæ. Sic cùm quis vouet Deo, B.Francisco, &c. paupertatem, castitatem, obedientiam; respectu Dei propriè est votum, respectu Sanctotum potest esse honoraria promissio.

Posset addi tertius modus, vt dicantur fieri Sanctis, quia fiunt Deo in Sanctis: sed hic modus non differt à secundo.

Peres, Cuius potentiæ actus est votum? 28

Est opus intellectus practici.

Respondeo, Esse actum intellectus practici, vt rectè D.Thomas artic. 1. quia est locutio quædam practica, qua quis seipsum alteri obligat. sicut enim præceptum & oratio sunt locutiones quædam, quibus alterum obligamus, vel mouemus ad aliquid: ita votum est locutio quædam interna vel externa, qua nos ipsos

ipsos obligamus alteri. Confir. Quia votum est promissio quædam: atqui promissio non est solùm volitio se obligandi, aut iudicium, sed locutio practica. cuius signum est, quòd quantumuis velit aliquis se obligare, & iudicet id expedire, non tamen obligetur quamdiu in his actibus sistit: sed oportet vt vlteriùs locutione quadam in alterum directa promittat. Hæc tamen locutio supponit voluntatem se obligandi, estque veluti instrumentum voluntatis, sine quo non potest sibi obligationem imponere: sicut nec alteri absque præcepto. Simili modo non potest alteri aliquid donare absque locutione, vel simili signo practico.

DVBITATIO VI.

De diuisione votorum,

29 MVltæ reperiuntur diuisiones voti apud Doctores.

1. In votum commune & singulare.

Primò, Diuidunt in votum commune, & singulare. Ita Magister in 4 d.38. D.Thomas, Durandus, Richardus, & alij, eadem distinctione.

Votum commune vocant actum illum, quo quis in Baptismo profitetur se renuntiare satanæ, & adhærere Christo: hic enim est omnibus commonis: & quia est de rebus necessariis ad salutem, vocant etiam votum *necessitatis*. sed hic actus reuerà non est propriè votum, vt iidem docent, & benè ostendit Caiet. art.1. tum quia in verbis hominis baptizandi nulla continetur promissio: solùm enim dicit, *abrenuntio, credo, volo.* tum quia alioquin omne peccatum Christiani esset sacrilegium, & duplicem malitiæ seu peccati speciem contineret; quod est contra communem hominum sensum. Denique verum votum de talibus rebus ne in Sacramento quidem pœnitentiæ exigendum est: esset enim pœnitenti nouus laqueus, & causa grauioris lapsus absque necessitate, multò igitur minùs exigendum in Baptismo.

Sponsio quæ fit in baptismo, non est verum votum.

Vocatur tamen interdum à Patribus & Doctoribus *votum, sponsio, promissio*: quia speciem promissionis habet. dum enim petitur à baptizando, Abrenuntias satanæ, & omnibus operibus eius, & omnibus pompis eius? respondet, *Abrenuntio*: vbi videtur promittere; verùm quia non intendit sibi nouam obligationem imponere, sed solùm declarat se acceptare eam, quæ Iure diuino inest, non est propriè votum aut promissio. Sic dum rogamus pœnitentem an promittat emendationem, non exigimus votum, sed simplicem promissionis formam, (quæ non inducit nouum vinculum, saltem sub mortali obligans) vt eo modo firmius propositum concipiat, & meliùs declaret se acceptare, sibique cordi fore obligationem, quæ ante inerat.

Votum singulare vocant, quod quisque pro suo arbitratu de rebus non necessariis concipit: vnde etiam dicitur votum voluntatis. quamuis reuerà hoc genus voti etiam ad res præceptas pertinere possit, quatenus nostro arbitrio subsunt, vt dictum est.

30 Secundò, Diuiditur votum in *conditionale*, & *absolutum*. Differunt autem hæc vota triplicitet. Primò, quòd votum conditionale constet particula *si*, vel æquipollente, quæ habet vim conditionis; absolutum verò minimè. quòd si hoc interdum continet talem particulam, ea non habet vim conditionis, sed temporis: & idem valet, quod quando; vt cùm quis ita vouet, Voueo me relicturum sæculum, si mater obierit.

2. In conditionale & absolutum. Discrimen inter hæc vota.

Secundò, Votum conditionale suspendit obligationem exigendi voti vsque ad euentum conditionis: quæ si non euenerit, penitus euanescit. parit tamen statim obligationem expectandi euentum conditionis, (sicut omnes alij contractus conditionales) à qua inuita parte non potes liberari. Votum absolutum non suspendit, sed statim omnem suam obligationem imponit: quamuis interdum executionem ipsam in diem certum vel incertum differat: vt, Voueo me Religionem ingressurum, cum mater obierit.

Tertiò, In voto conditionali affectus vouentis non fertur directè in ipsum votum, sed in id quod mediante voto cupit obtinere, vel quod timore obligationis voti cupit vitare. In voto absolutio affectus directè fertur in ipsum votum, etiamsi fortè ex alia causa ad illud emittendum moueatur.

Votum conditionale aliud est simpliciter *conditionale*, aliud *pœnale*. *Pœnale* est, quando quis vouet aliud in pœnam delicti, si fortè in illud inciderit, vt timore oneris voti diligentiùs sibi caueat. quod potest fieri bifariam; Primò, Si solùm voueas pœnam delicti, non autem euitationem: vt, Voueo me daturum eleemosynam, vel ingressurum Religionem, &c. si inebriatus fuero. & hoc est simplex votum pœnale. vnde talis non peccabit contra votum per ebrietatem: sed purificatur conditio, & absolutè ex voto tenebitur ad pœnam, quam si non præstiterit, tum demum votum violabit. Secundò, Si non solùm voueat pœnam in euentum delicti, sed etiam cautionem delicti: vt, Voueo non ampliùs inebriari, alioquin dabo largam eleemosynam. hoc votum non est simplex, sed duplex: quia duo vota continet, alterum absolutum de non inebriando; alterum conditionale, de eroganda eleemosyna. vnde si te inebries, peccabis contra votum absolutum, & purificabitur conditio voti pœnalis.

Votum simplex *conditionale* est, quod non fit sub conditione delicti futuri veluti in pœnam, sed sub alia; v.g. sub conditione mali alicuius diuina ope vitandi, quasi per modum contractus: vt, Voueo Religionis ingressum, si isto morbo curatus fuero. quamuis hoc votum possit accipi tamquam absolutum, si directè ex affectu Religionis sic voueas: & tunc illud *Si* designabit tempus, non conditionem: quo modo sæpè accipi solet, dum dicimus, Voueo ingredi religionem, si vxor vel mater obierit, &c.

Tertiò, In *simplex* & *solemne*. *Solemne* vocatur, quod susceptioni status immutabilis coniunctum est. quale est illud, quod annexum est ex Ecclesiæ decreto susceptioni Ordinis sacri, per quem immutabiliter dedicatur quis statui ecclesiastico; & illud, quod continetur promissione Religionis approbatæ. Ita habetur cap. vnico de voto & voti redemptione, in Sexto. hæc enim duo, Ordo sacer, & professio Religionis, sunt solemnes quidam actus, à quibus votum solemne dicitur; & certam quamdam vim seu qualitatem ex decreto Ecclesiæ obtinet: nempe quòd votum castitatis irritum reddat matrimonium, si attentetur: paupertatis, incapacem faciat dominij, vt infrà dicetur cap. 41. dubitat. 8. denique quòd ægerrimè possint laxari. 31

3. In simplex & solemne.

Simplex est omne aliud votum, etiamsi perpetuum sit: quale est etiam professio Religionis non approbatæ.

Quartò diuiditur in *expressum* & *tacitum*. *Expressum* est, quod verbis disertis exprimitur. *Tacitum* est, quod censetur fieri eo ipso, quo voluntariè aliquid agitur, cui ipsum connexum est, vel supponitur. tale est quod fit susceptione Ordinis sacri: & gestatione habitus professorum expleto anno probationis; de quo infrà capite proximo, dub.7. 32

4. In expressum & tacitum.

Quintò diuiditur in *personale*, *reale*, & *mixtum*. *Personale* est, vbi promittitur quod personam solam attingit, vt actio aliqua vel omissio. *Reale*, quo res aliqua externa promittitur. *Mixtum*, quo vtrumque, v.g. peregrinatio cum oblatione.

5. In personale, reale, mixtum.

Sextò, In *perpetuum* & *temporale*. Vbi aduerte, in quibusdam piis Congregationibus emitti votum castitatis & obedientiæ, appellatum perpetuum; non quòd absolutè perpetuum sit: sed quia tale est pro tempore, quo in illa Congregatione manserint. vnde tale votum non eget dispensatione: nam hoc ipso, quo egrediuntur, cessat. Vide de his diuisionibus Siluestrum, Votum 1. quæst.5. Angelum v. Votum 1. q.8. & alios.

6. In perpetuum & temporale.

DVBITA

DVBITATIO VII.

Quænam cadant sub votum.

D.Thomas artic.2.

33 *Tria requiruntur ad materiam voti. 1. vt sit in nostra potestate. Votum non peccandi venialiter.*

REspondeo, Vt aliquid sub votum cadat, tria requiri. Primò, Vt sit in nostra potestate. Secundò, Vt sit bonum. Tertiò, Vt sit melius quàm oppositum.

Primò debet esse *in nostra potestate.* stultè enim quis promittit alteri, quod in eius potestate non est vt fiat vel non fiat, vt si quis voueat se moriturum, aut non moriturum. Hinc fit vt votum de numquam peccando venialiter, non valeat. quia cum auxilio ordinario non est in nostra potestate, omne peccatum veniale vitare. si tamen intenderes te obligare ad vitanda omnia non absolutè, sed quantum diuina gratia consequi posses, & humana infirmitas permittit, eatenus esset validum. sicut dum quis vouet ieiunare totum annum, tenetur omnibus diebus, quibus potest, etiamsi totum annum explere nequeat. *Non peccandi mortiferè.* Valet tamen votum de non peccando mortiferè: quia cum auxilio diuino possumus omne peccatum mortiferum per totam vitam cauere. Ob eamdem causam valet votum de non mentiendo iocosè, de cauenda distractione voluntaria, & similibus, quæ auxilio diuino caueri possunt: quamuis ob rei difficultatem & periculum expediret huiusmodi vota commutari.

34 *An teneamur ad partem voti.*

Petes, Quando votum non potest integrè impleri, vtrùm non tenear ad partem quæ potest impleri? Respondeo, Non semper teneris ad partem, sed solùm in duobus euentibus. Prior est, quando animus fuit obligandi ad partem, in euentum quo non posses præstare totum. Votum enim non obligat secundùm intentionem vouentis, vt si voueris extruere templum, eo animo vt si non posses totum, saltem te obstringeres ad partem prout facultates ferrent. Secundò, si dubium sit de animo, consideranda est conditio rei, ad quam te obligasti. In dubio enim interpretanda est obligatio iuxta conditionem obiecti. Non enim potest esse certior regula, vbi non constat de animo vouentis. Itaque si res est talis, vt obligatio ad illam more recepto soleat diuidi, teneris ad partem: si autem non solet diuidi, non teneris ad partem nisi possis præstare totum. vt si vouisti ieiunium per totum annum, etiamsi non possis nisi tertia parte anni, tamen teneris pro illa parte: quia hæc obligatio solet diuidi, tamquam ad diuersa opera per se completa, vt patet in obligatione ieiunij quadragesimalis imposita ab Ecclesia. Si vouisti ieiunare certo die, & nunc non potes abstinere à carnibus, vel à ientaculo, non teneris etiam abstinere à cœna; quia hæ obligationes in ieiunio sunt connexæ, nec solent separari. Si vouisti recitare Preces canonicas die Dominico, etsi tunc non possis totum ob febrim vel profectionem, teneris tamen ad partem, quam commodè potes: quia obligatio est diuidua, sic enim obligat Ecclesia. Secùs tamen in Officio Defunctorum, & Psalmis Pœnitentialibus, vt notat Sancius lib. 9. de matrimonio disputat. 35. Si vouisti extruere templum vel Monasterium, & postea deprehendas te non posse id integrè præstare ob damna rerum tuarum, vel alia de causa, non teneris ad partem: quia est obligatio vnius operis perfecti, quæ non solet diuidi. ita Sancius suprà. Hæc intellige, quando dubius est animus: nam si constat de animo, is exequendus est. Si probabiles in vtramque partem habes rationes, potes te conformare vtrilibet parti. Prædicta doctrina applicari etiam potest illis votis in quibus apponitur aliqua circunstantia, vel clausula mala, indifferens aut impossibilis. Si enim animus fuit ita adhærere illi circumstantiæ, vt sine ea non volueris te obligare, votum est irritum: si autem non constet de animo, nec probabilis de eo sit coniectura, præsumitur non voluisse inhærere, vtpote circumstantiæ inutili, & alienæ ab obiecto voti. & sic locum habet illa regula Iuris 37. *Vtile non debet per inutile vitiari.*

35 *2. Vt sit opus bonum.*

Secundò, Debet esse *opus bonum.* nemo enim aliquid promittit alteri nisi quod ei gratum est: Deo autem nihil gratum, nisi quod bonum est seu honestum. Per *opus* intellige etiam operis abstinentiam: vt ieiunium, paupertatem, castitatem, in quibus abstinentia aliquorum operum vouetur. res enim externæ non cadunt sub votum, nisi quatenus subsunt liberis actionibus vel omissionibus nostris. itaque votum immediatè est de actionibus vel omissionibus nostris.

1. Consect. de opere malo. Votum Iephte.

Hinc sequitur Primò, Opus quod ex se malum est, non esse materiam voti, vt sacrificare hominem. tale fuit votum Iephte, saltem implicitè; dum vouit offerre in holocaustum quidquid primùm ei fieret obuiam reuertenti à victoria, vt habetur Iudicum 11. nam vi illius voti filiam obtulit in sacrificium, vt communiter docent Patres. quamuis Lyranus & quidam recentiores velint non obtulisse occisione corporali, sed ciuili dumtaxat, eam ab hominum commercio secludendo. Idem dicendum de operibus, quæ ex aliqua circumstantia ita mala sunt, vt ea exequi sicut in voto proponuntur, sit peccatum: vt si voueas eleemosynam ad obtinendam vindictam: petere enim à Deo auxilium ad priuatam vindictam, est peccatum: item dare eleemosynam ob illum finem, est enim Deum facere fautorem & opitulatorem iniquitatis. eadem est ratio si quis in gratiarum actionem pro huiusmodi vindicta obtenta, vel sub conditione illius obtinendæ aliquid Deo voueat. nam non solùm ipso actu vouendi, sed etiam solutione significat Deum esse adiutorem operum iniquorum.

Simili modo si voueas dare eleemosynam ob vanam gloriam, irritum est votum: quia dare ob hunc finem, malum est. secùs verò si voueas aliquid, quod non sit peccatum, eo modo quo intendis illud exequi: quamuis enim ex prauo fine te ad illud vouendum applices, vt ita ipsum votum sit peccatum ex fine illo extrinseco: tamen validum erit votum. vt si quis ex ambitione seu cupiditate Prælaturæ voueat Religionem: vel ex affectu vanæ gloriæ voueat ædificare templum, Monasterium. vouit enim illa facere absolutè, non autem facere ob prauum finem: quamuis ex affectu praui finis motus fuerit ad hæc absolutè volenda & vouenda. etsi enim actus vouendi sit peccatum propter finem prauum, executio tamen voti non est peccatum.

36 *Dupliciter voueri potest bonum opus ob malum finem.*

Vt hæc meliùs intelligantur, Notandum est, duobus modis fieri posse vt quis voueat opus bonum ob malum finem. *Si malum sit finis operis.* Primò, Si ita voueas, vt prauus ille finis sit non solùm finis voti, sed etiam operis quod vouetur, & tunc votum est irritum: vt si voueas eleemosynam ad obtinendam vindictam, aut illicitos amores. opus enim quod vouetur, nempe datio eleemosynæ, proponitur exequendum ob prauum finem, nempe ad petendam à Deo opem ad malum: quæ petitio peccatum est, & blasphemiam continet. Idem dicendum, si voueas sub conditione mali finis obtinendi, vel in gratiarum actionem pro obtento, vt dictum est. *Si sit finis vouendi.* Secundo, Si ita voueas, vt malus ille finis solùm sit finis voti, vel potiùs applicationis voluntatis ad vouendum: vt si profitearis in Religione vt lautè viuas: lautè enim viuere non est finis castitatis, paupertatis & obedientiæ, vt in voto proponitur: (non enim voues te hæc seruaturum ad illum finem, sed absolutè) verum est finis, cur hîc & nunc applices te ad actum vouendi & profitendi: sicut diuitiæ puellæ & forma sunt finis cur te applices ad matrimonium. vnde huiusmodi professio est quidem peccatum, non tamen est irrita: etsi enim fiat ex causa impulsiua praua, tamen id quod vouetur, absolutè est bonum, & executio sancta. Caietanus art. 2. quæst. 88. distinguit hos duos modos in tres: sed si quis benè aduertat, primus & tertius eius modus non distinguuntur, quantum ad præsens negotium.

37 *Conditio Turpis.*

Ex dictis patet, quid dicendum sit de quibusdam

votis habentibus turpem conditionem : ſi enim opus bonum vouetur tamquam medium ad obtinendum à Deo malum finem, vel in gratiarum actionem pro tali fine obtento, votum erit irritum; nam executio praua eſt, & blaſpemiam contingens ſi autem voueatur non vt medium,ſed vt quiddam,quod certo euentu malo poſito ſit conſecuturum, ſic erit validum; vt, Si in duello inimicum occidero, voueo me ingreſſurum Religionem. non ſolent tamen homines ſic vouere, vt rectè ait Caietanus : ſæpe tamen ſic vouemus in pœnam praui operis;vt,Si fornicatus fuero, voueo me ingreſſurum Religionem : quod votum eſt ratum, & poſita conditione tranſit in abſolutum.

38 *Si finis coniunctus operi malo.* Quòd ſi finis non prauus, etſi coniunctus operi prauo, votum erit validum, etiamſi voueas opus bonum tamquam medium ad illum finem impetrandum : vt ſi voueas eleemoſynam te daturum, ſi ex concubina prolem ſuſceperis, vel ſi ex duello ſaluos euaſeris : etſi enim malum ſit fornicari, & duellum inire;tamen ſuppoſita voluntate hæc faciendi, non eſt malum petere a Deo prolem, & ſalutem : vnde nec votum eo fine ſuſcipere.

39 *Votum operis mali peccatum.* Petes,Quale peccatum ſit vouere opus malum.

Reſpondeo,Si illud opus ſit peccatum mortale,votum illius erit mortiferum,idque duplici ratione;tum propter affectum illius operis, tum ob irreuerentiam ſeu contumeliam, quæ per tale votum Deo irrogatur. Si opus ſit veniale tantùm, multi Doctores ſentiunt votum illius eſſe ſolùm veniale Ita Silueſt.verb.Iuramentum 2.q.7.Sotus lib 7. de Iuſtitia q 1.art.3 Nauarr. cap.12.num 33. Primò, Quia materiæ paruitas videtur excuſare. Secundò, Quia impletio talis voti ſolùm venialis eſt.

Videtur peccatum mortale. Sed contrarium videtur mihi verius cum Caietano in Summa v.Voti materia ſi enim ſcias eſſe peccatum, & Deo id voueas,eſt grauis irreuerentia : nam vel eſt irriſio quædam; vt ſi promittas alicui tamquam gratum, quod ſcis eſſe ingratum : vel implicita blaſphemia; quia dum ſeriò promittis Deo, quod ſcis eſſe malum, inſinuas Deo placere peccatum, eóque coli & honorari. Similis irreuerentia erit, ſi eodem animo impleas. Confirmatur; Malach. 1. grauiter reprehenduntur qui victimam claudam, cæcam, vel alio defectu notabilem offerebant : quantò magis reprehenſibilis eſſet, qui opus malum illi offerret? Idem dicendum de voto contra conſilia. ſi tamen non voueas vt Deo gratum,ſed ſolùm vt te confirmes,ſicut ſit interdum abſque plena mali animaduerſione,ſic erit ſolùm veniale.vt ſi dicas, Voueo Deo me nunquam te allocuturum : me numquam hanc domum ingreſſurum. Pari modo ſolùm veniale eſt ſi quis huiuſmodi propoſitum iuramento confirmet,vt infrà dicemus.

40 *3.Conſect. de opere indifferente.* Sequitur Secundò, Opus indifferens, id eſt, quod neque habet rationem honeſti, nec praui, non cadere ſub votum : quia Deo non magis eſt acceptum illud fieri, quam omitti. v. g. vouiſti Deo te nunquam ingreſſurum domum Petri, eò quòd ibi ſuppetant occaſiones peccandi, votum eſt ratum, quamdiu illæ durant : quia tamdiu abſtinere domo illa eſt honeſtum & Deo gratum. ſublatis occaſionibus mali, deſinit obligatio voti, quia tunc abſtinere cœpit eſſe res adiaphora : quia ratio abſtinendi ſublata eſt. ſi poſteà rurſus incipiat eſſe bonum,ratione illa priore reuiuiſcente,rurſus incipiet obligatio voti. Ratio eſt, Quia votum illud reſpicit totum tempus vitæ : vnde incipit vel deſinit eius obligatio pro mutatione materiæ.

41 *Si opus adiaphorum fiat bonum.* Petes. Quid ſi opus, quod anteà, cùm voueretur, erat adiaphorum.poſteà fiat bonum : verbi gratia,vouiſti abſtinere perpetuò fraternis ædibus, ob aliquam offenſionem in fratrem, deinde contingat ibi habitare aliquos,quorum conſuetudo tibi foret noxia.

Reſpondeo, Tale votum numquam obligare.Ratio eſt, Quia ab initio irritum fuit : non enim hoc promiſiſti Deo quia bonum & ipſi gratum, ſed vt te in vindictam fratris in propoſito non bono confirmares: vnde etſi ſpeciem voti habeat, tamen votum non eſt. Confirmatur ea regula Iuris 18. *Non firmatur tractu temporis, quod de Iure ab initio non ſubſiſtit.* Secùs eſſet, ſi boni alicuius intuitu ab initio vouiſſes,& poſteà illa boni ratio mutetur in aliam. v.g. vouiſti abſtinere perpetuò tali modo, ob pericula impuritatis : poſteà ſublatis illis periculis ſuccedunt pericula ſocietatis in furtis vel inimicitiis. hoc euentu manet obligatio voti, quia periculum peccati & offenſionis diuinæ & damnationis manet : & abſtinere tali domo manet ſemper bonum & Deo gratum. Nec refert quòd alterius ſpeciei bonitatem accipiat : quia vouetur abſolutè quatenus Deo gratum : non autem præcisè quia huius vel illius ſpeciei bonitatem obtinet. *Quid ſi ratio boni mutetur.*

42 *3.Requiritur vt ſit melius oppoſito.* Tertiò requiritur vt id quod vouetur,*ſit melius* quàm eius oppoſitum ſeu contradictorium. Ratio eſt, Quia nemo promittit alteri aliquid, cui gratius eſſe nouit illud non fieri:& ſi tale quid promitti aliquando contigerit, non eſt ſeruandum : nam & ipſe promiſſarius cupit non ſeruari cuius ratio eſt clara, quia omnis promiſſio fit vt alteri gratificemur : ac proinde debet eſſe de eo,quod illi eſt gratius.

43 Hinc ſequitur, votum de non mutuando, de non danda eleemoſyna, de non ingredienda Religione, de non ſuſcipiendis Ordinibus ſacris, non valere : quia contrarium eius, quod vouetur,eſt ex ſe melius & Deo acceptius.

Votum matrimonij. Idem dicendum de voto matrimonij ineundi. etſi enim poſſit ſe quiſquam voto aſtringere ad hanc pauperculam propter Deum ducendam, ſuppoſita matrimonij conſtanti voluntate:(eò quòd perſeuerante hac voluntate melius ſit hanc ducere quàm aliam) ſi tamen eam voluntatem deponat,deſinit obligatio voti, quia abſolutè melius eſt nullam ducere. Eadem eſt ratio quorumdam aliorum actuum, qui etſi ſint actus virtutum, tamen non cadunt abſolutè ſub votum, quia melius eſt propter Deum illis abſtinere, & melioribus incumbere, vt ſunt ea,quæ multùm implicant mentem rebus inferioribus,v.g capeſſere quæſturam Reipublicæ,militiam extra cauſam Religionis, officium Iudicis, & ſimilia.

44 Sed difficultas eſt de eo, qui non poteſt continere, Vtrùm votum matrimonij ad vitandam fornicationem ſit validum. Quidam docent validum eſſe. Ita Caietanus art.2. Nauarrus cap.12.num.43.

Sed verius eſt, non eſſe validum abſolutè, ita vt non poſſit irritum reddi : ſed ſolùm ex ſuppoſitione.nempe ſuppoſito quòd ipſe nolit alia remedia aduerſus carnis tentationes adhibere : tamdiu enim obligabitur ex voto ad matrimonium ſuſcipiendum. Quòd ſi torporem illum excutiat,& alia remedia capeſſere velit, iam ceſſabit illius voti vinculum : quia iam eſt ei melius non ducere vxorem, quàm ducere. Nec puto Auctores ſupradictos hoc velle negare.

45 *Votum non vouendi.* Pari modo irritum eſt votum, ſi voueas te non ampliùs voturum:melius enim abſolutè eſt vouere, quam non vouere. Si tamen aliquis facilior ſit ad vouendum, is validè vouere poterit ſe in poſterum non voturum, niſi re priùs cum prudente confeſſario communicata: melius enim eſt, præſertim tali homini, vouere ex matura deliberatione cum viro prudente quàm vouere abſque huiuſmodi deliberatione : vnde hoc ipſum poteſt cadere ſub aliud votum. Quare ad huiuſmodi leuitatem comprimendam aulicis quibuſdam, qui mirè ſe votis intricabant, auctor interdum fuit talis voti faciendi, optimo ſanè ſucceſſu : faſſi enim ſunt poſt, huiuſmodi votum numquam ampliùs aliquid leuiter vouiſſe : metu violandi illius voti, leuitatem animi ad vouendum retundente. Si tamen poſt tale votum rurſus ex animi leuitate voueret, valeret hoc votum: modo ea conſideratio adſit, quæ in aliis rebus ad peccatum mortiferum vel meritum ſufficeret. peccaret tamen ſic vouendo : quia prius illud votum, quo promiſerat Deo non ampliùs ſe vouere, violaret. Fortaſſe tamen hæc violatio non eſſet mortifera : quia ſæpe contingit, vt adhibere vel prætermittere illam maturam deliberationem, non cenſeatur res magni momenti, *Conſilium aduerſus leuitatem vouendi.*

præſer

præsertim quando res, quæ vouetur, facilis est. Simili modo valet votum, quo quis ad scrupulos, qui de votis ipsi solent occurrere, arcendos, vouet se non votutum, nisi verbo vel scripto expresserit se vouere; vt docet Siluester v. Votum 2. quæst. 7. Angelus votum 3. quæst. 4. Richard. distinct. 38. quæst. 3. circa secundum principale.

46 *Opera præcepta.* Petes, Vtrùm opera præceptorum cadant sub votum?

Quidam Doctores videntur negare. Probari potest, Primò, Quia votum à Doctoribus definitur. *Promissio melioris boni ex deliberatione firmata*, vt refert D. Thomas in 4. dist. 39. quæst. 1. art. 1. Nomine *melioris boni* intelligunt opus consilij, seu supererogationis, vt patet ex D. Thoma art. 2. quæst. 88. Secundò, Quia D. Thomas ibidem & artic. 2. indicat huiusmodi vota esse solùm analogicè vota, vocatque ea vota communia, quasi non propriè, sed generali solùm ratione dicantur vota, sicut ea quæ in Baptismo fiunt. Idem docet Richardus eadem dist. circa tertium princip. quæst. 2. Tertiò, Ad opera præcepta iam antè obligamur, eáque obligatio est sufficiens; frustrà igitur homo sibi inducit vinculum voti. Quartò, Si votum inducit nouum vinculum supra vinculum præcepti; ergo etiam inducet nouum vinculum obligationi prioris voti; & ita si homo centies idem voueat, centuplici obligatione tenebitur, & violando votum centuplum peccabit, quod est absurdum. Hæc sententia à quibusdam tribuitur Gersoni, & Tabienæ in Summa, verb. Votum.

47 *Opera præcepti laudabiliter voueri.* Sed contrarium est omnino certum, nempe laudabiliter posse voueri Deo aliquid ad quod præcepto naturali vel positiuo astringimur, & per tale votum nouum vinculum induci colligitur ex D. Thoma quæst. 88. art. 2. vbi dicit, *ea opera, sine quibus salutem consequi non possumus, cadere sub votum quatenus voluntariè fiunt.* Idem expresè docet Durandus in 4. d. 38. quæst. 1. n. 6. vbi sic ait: *Bonum necessarium ad quod obligamur ex alterius auctoritate, non pertinet propriè ad votum, cuius obligatio est ex mera voluntate. Verumtamen quia ad idem potest obligari pluribus obligationibus, ideò nihil prohibet quin ad illud ad quod obligamur per præceptum ex alterius auctoritate, obligemur etiam per votum ex propria voluntate. vnde firmiter tenendum est, quòd vouens continentiam, & committens fornicationem, peccat dupliciter, videlicet peccato fornicationis & fractione voti.* Idem tenet Richardus suprà & ceteri Doctores. Probari potest Primò, Gen. 28. vbi Iacob vouit votum Domino, se illum solum culturum pro Deo, & nullos deos alienos; id enim significant verba illa, *Erit mihi Dominus in Deum.* Secundò, Ex perpetuo vsu Ecclesiæ: vbi non solùm vouetur abstinentia à nuptiis, quæ non est præcepta; sed etiam abstinentia ab omnibus illicitis voluptatibus extra matrimonium, quæ omnibus est præcepta. Tertiò, Iuramento possumus nouum vinculum inducere ad seruanda ea, ad quæ alias tenebamur; cur non etiam voto? Quartò, Si homini debeam ex mutuo vel alio contractu, possum me rursus illi ad idem promissione obstringere: ergo similiter possum in iis quæ Deo debemus. Denique opera præcepta sunt Deo gratissima: ergo possunt illi promitti, & hæc promissio nouum vinculum adferret. sicut enim creditor pluribus titulis potest idem exigere à debitore; ita debitor potest se pluribus nominibus ad idem obstringere.

48 *Ad rationes.* Ad Primum Respondeo, Doctores facere vim in nomine *voti*, quasi eo significetur promissio rei liberæ, quam aliàs non tenemur præstare: concedunt tamen induci nouam obligationem; & rem præceptam cadere sub votum, si consideretur non vt est iam debita, sed vt est in nostra potestate eam facere vel omittere.

Ad Secundum: D. Thomas solùm vult dicere, promissionem illam, quæ fit in Baptismo, esse analogicè votum. nam ipsius sententia posse rem præceptam absolutè sub verum votum cadere, patet art. 2.

Ad Tertium: Etsi obligatio præcepti sit absolutè sufficiens ad nos inducendos in eius obsequium: sæpè tamen expedit vinculum voti superinduci: tum vt languidam voluntatem nostram magis in bono firmemus, & à præcepti violatione auertamus; tum vt plus mereamur, dum duplici de causa facimus, duplicemque virtutis rationem intuemur.

Ad Quartum responderi potest Primò, Si is qui secundò idem vouet, intendat se nouo modo obstringere, concedi potest fore nouam obligationem, etsi eiusdem speciei: vel certè priorem intra eamdem speciem auctum iri: sicque futurum vt duplum peccet, si violet. Vnde probabile est, Religiosum sacerdotem, si peccet contra votum castitatis, duplicem malitiam contra votum committere. Si tamen non intendat sibi nouam obligationem inducere, sed solùm renouare priorem, ad excitandum spiritum. sic non inducetur noua obligatio, nec crescet prior intra eamdem speciem: quia votum non operatur vltra intentionem vouentis. *Duplex obligatio eiusdem speciei.*

Respondeo, Secundò Esse disparem rationem. Aliud enim est vinculum præcepti, aliud voti, & diuersa ratione vtrumque nititur: sicut aliud est esse debitorem ex præcepto Iudicis, aliud ex propria promissione, vel stipulatione. vnde obligationi præcepti facilè noua obligatio ex voto superuenire potest. *Quando censeatur esse duplex obligatio.*

Cum autem aliquid ex promissione cuipiam est debitum, si idem secundò illi promittatur, non nascitur nouum vinculum, aut nouum ius; sicut neque cùm idem secundò alicui donatur vel venditur: nam primus actus omnem effectum, quem habere potest, iam posuit: ac proinde secundus non potest aliquid noui causare, sed solùm confirmat & approbat obligationem & ius inductum per priorem. Vnde sequitur, non esse duplex peccatum, neque ita augeri intra eamdem speciem vt æquiualeat duabus voti violationibus. vide infrà lib. 4 cap. 3. dub. 12.

Ex dictis patet, omnia ea sub votum cadere, quæ gratiora sunt Deo, quàm ipsorum opposita: qualia sunt omnia opera consilij: siue consistant in actione positiua, siue in omissione aliqua. Similiter opera omnia præceptorum: quamquam hæc non dicantur ita propriè materia voti, sicut ea quæ sunt consilij. 49 *Quæ cadant sub votum.*

DVBITATIO VIII.

Vtrùm sit bonum vouere, & ex voto aliquid facere animo colendi Deum, & quantum sit bonum.

D. Thomas art. 4. 5. & 6.

HÆretici huius temporis docent, non esse bonum, sed impium, vouere Deo, cum opinione cultus, aliquid quod non sit præceptum: posse tamen tale quid voueri ob alium finem: v.g. ad vitandum aliquod peccatum vel molestiam, vel ad alia vitæ negotia. Ratio illorum est, quia nihil vsurpandum ad cultum, nisi quod Deus præceperit: alioquin committetur ἐθελοθρησκεία, id est voluntarius cultus & superstitio: quam reprehendit Apostolus ad Coloss. 2. v. vltimo. Ita Caluinus lib. 4. Instit. cap. 13. n. 1. 2. 3. & seqq. & Lutherus de libertate Christiana, &c. Vnde inferunt, vota Religiosorum impia esse & irrita: & SS. Franciscum, Dominicum, Bernardum, damnatos esse: nisi fortè commoditatis causà, nempe vt liberi essent ab vxoris, filiorum, & rerum temporalium molestiis, non autem studio cultus, & sic placendi Deo, ea vota susceperint. Sed est stolidus error. Vnde 50 *Sententia hæreticorum.*

Dico Primò, Fide tenendum est, bonum esse vouere Deo etiam opus non præceptum, animo deferendi cultum, & illi placendi. Probatur Primò, Ex Scripturis, quæ ad hoc hortantur, Psal. 75. *Vouete & reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu eius affertis munera:* 51 *Vouere animo cultus.*

acra : terribilis , & ei qui aufert ſpiritum Principum, &c. vbi etiam ponitur cauſa,cur ei meritò vouere & vota reddere debeamus , nempe quia *terribilis* eſt , & vitæ necíſque in omnes ſummum ius habet. Iſaiæ 19. *Cognoſcent Ægyptij* (id eſt gentes conuerſæ) *Dominum, & colent eum in hoſtiis & in muneribus , & voto vouebunt Domino & ſoluent.* Secundò Probatur,Quia contradictionem implicat fieri votum , & non animo colendi,ſaltem implicitè : cùm votum intrinſecè ſit quidam Dei cultus ; nulla enim Deo fit promiſſio vel oblatio causâ leuandæ inopiæ, vel vtilitatis conferendæ,ſed ſolùm cauſa honorandi,& gratum deferendi obſequium,vt vſus omnium gentium teſtatur. Tertiò, Si ob aliam cauſam fieri poteſt, cur non etiam vt Deus honoretur, vtque Deo per hoc placeamus? nam & Apoſtolus hortatur vt omnia ad Dei gloriam faciamus ; & ex Scripturis conſtat vota Deo placere: cur ergo non poſſumus ea facere animo cultus, id eſt, vt Deo per hoc placeamus vt ei gratum obſequium deferamus?ſic enim ipſi cultum interpretantur. Quartò,Ratio naturalis dictat bonum eſſe.Numini vota facere illudque ſic honorari. vnde omnes gentes diis ſuis vota faciunt,& ſoluunt ; putantque ſe hoc modo illos colere ; & ſi ea non impleuerint,grauiter in illos delinquere,

52 *Soluere votum animo cultus.*

Dico Secundò, Fide quoque tenendum, non ſolùm bonum eſſe vouere,ſed etiam vota animo colendi ſoluere.Probatur Primò,Ex Scripturis allatis,vbi dicitur: *Vouete & reddite : Vouebunt & ſoluent.*& Deuteron.23. *Si votum voueris, non tardabis reddere:quia requiret illud dominus. ſi moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. ſi nolueris polliceri, abſque peccato eris.* vbi apertè loquitur de voto rei liberæ non præceptæ.Secundo,Quia eiuſdem virtutis eſt vouere & votum reddere ; etſi enim promittere homini,& promiſſa ſoluere, non ſint eiuſdem virtutis , cùm illud ſit liberalitatis , hoc fidelitatis ; tamen promittere Deo , & promiſſa ſoluere ad eamdem virtutem Religionis pertinet : vtroque enim actu Deum honoramus , & bonorum noſtrorum auctorem profitemur ; quamuis vouere ſit voluntatis, ſoluere neceſſitatis. Tertiò,Facere aliquid vt Deo ſeruemus fidem datam,eſt cultus Dei & bonum : ſed facere ex voto , eſt facere vt Deo ſeruetur fides : ergo facere ex voto,eſt cultus Dei & bonum.Quartò,Omne opus bonum factum vt Deo placeamus , eſt cultus quidam Dei , iuxta modum loquendi Scripturæ: nam *viſitare viduas & pupillos , & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo* (vbi omnes virtutes continentur) *eſt vera religio apud Deum,* Iacobi 1.*Beneficentia & eleemoſyna* vocatur *hoſtia Deo acceptabilis* , ad Philippenſ.4. & ad Hebr. 13. Ieiunium & obſecrationes vocantur *ſeruitus & latria* , Lucæ 2. Caſtitas & corporis caſtigatio *hoſtia ſancta, rationabile obſequium,* ſeu *rationalis latria.*ad Roman.12.atqui laudabile eſt hæc facere etiam dum non ſunt præcepta : ergo poſſumus Deo cultum exhibere etiam quando non præcipit. Quintò , Iacob vouit Deo decimas, quas ipſe non præceperat, Geneſ. 28. nec dubium quin etiam ſoluerit. Dauid voluit ædificare templum , Pſalm. 131. Denique vota omnia, de quibus agitur Leuitic. 27. Deuter. 12. 23. & alibi, ſunt de rebus non præceptis. Imó res præcepta non poteſt cadere ſub votum , niſi quatenus conſideratur vt ſubeſt noſtræ libertati , vt infra oſtenderur. Sextò, Vouere idolo, & ſoluere,eſt idololatria : ergo vouere Deo & ſoluere eſt cultus Dei.

Promittere & promiſſa ſoluere , an eiuſdem virtutis.

Cultus Dei quid.

Ad argumentum hæreticorum.

Ad rationem hæreticorum Reſpondeo. Abſurdum eſſe nihil poſſe vſurpari ad colendum Deum,niſi quod eſt præceptum. cootrarium enim conſtat exemplis Scripturæ & aperta ratione Omne enim opus bonum fieri poteſt in honorem Dei. imò quò aliquid minùs eſt debitum,eò magis idoneum vt offeratur Deo,iuxta illud, *voluntariè ſacrificabo tibi.* Neque illud eſt ἐθελοθρησκεία,de qua Apoſtolus;quia non quiuis cultus voluntariè aſſumptus vocatur ab Apoſtolo ἐθελοθρησκεία; ſed is tantùm qui ſola inuentione humana conſtat. quod fieri poteſt dupliciter : vel enim defertur numini falſo, & ab hominibus inuento, qualis eſt cultus Angelorum , quem Platonici & Simon Magus eis deferebant, de quo ibi agit Apoſtolus vt plerique interpretantur:vel exhibetur Deo vero, ſed non eſt idonea cultus materia ; vt ſi quis abſtineat à cibis , quòd putet eos natura ſua, vel Legis veteris decreto, etiam in nouo teſtamento immundos : vel ponat vim in re aliqua vel circumſtantia in qua noo eſt ponenda , vt in numero, in ſitu,in colore,&c.

Dico Tertiò,Facere aliquid ex voto, non ſolùm eſt bonum , ſed etiam melius quàm illud idem facere ſine voto. eſt fide tenendum. Probatur Primò , Qoia Scriptura hortatur ad vouendum ; quod non faceret, niſi ex voto præſtitum eſſet Deo gratius. Secundò, Quando opus aliàs bonum fit ex voto , habet duplicem laudem ; tum quia per ſe & ſecundùm ſuam ſpeciem bonum eſt,vt dare eleemoſynam, ieiunare : tum quia fit ex affectu Religionis in Deum , ſeu ex fide, quam Deo debemus. Tertiò , Qui vouet , & votum ſoluit , non ſolùm offert Deo bonum opus , ſed etiam boni operis facultatem ; nam priuat ſe facultate illius omittendi. Vnde ſimilis eſt illi , qui donat non ſolùm fructus arboris,ſed etiam ipſam arborem,vt ait Anſelmus lib. de ſimilitudinibus cap. 84. qui autem ſolum opus præſtat abſque voto , non dat Deo operis illius facultatem. Quartò , Qui facit ex voto , operatur ex propoſito firmiore, magíſque immutabili. hoc autem eſt melius.vide D.Thomam art 6. 53 *Opus ex voto eſt melius, quàm ſine voto.*

Dices Primò,Quod fit ex neceſſitate,minùs gratum eſt Deo quàm quod liberè:id autem quod fit ex voto, fit ex neceſſitate:ergo quod fit ex voto,minus eſt gratum Deo, quàm quod ſine voto. Maior probatur 2.ad Corinth. 9. *Non ex triſtitia , aut ex neceſſitate : hilarem enim datorem diligit Deus.*Minor patet,tum quia votum inducit vinculum : tum quia Apoſtolus votum vocat *laqueum* 1. ad Cor. 7. *Non vt laqueum vobis iniiciam,* quaſi dicat , Hortor ad continentiam , non ad votum, ne ſit vobis in laqueum. 54 *Obiectiones.*

Reſpondeo , Tribus modis dicitur aliquid fieri ex neceſſitate.Primò,Quia fit ex abſoluta determinatione ad vnum : quomodo beſtiæ ex neceſſitate operantur, & homo iuxta hæreticos ex neceſſitate agit quidquid agit, quia ad omnia & ſingula motione diuina impellitur , ita vt reſiſtere nequeat.vt docet Caluinus lib.2. Inſtit.cap.18.§.1.& 2.Secundò, Quia fit ex aliqua coactione. dicitur autem ex *coactione* fieri , quod fit repugnante voluntate : nollet enim voluntas , niſi timor alicuius mali , aut vis aliqua vrgeret. Nec refert quale id malum ſit , temporale , an æternum. Tertiò, Quia fit ex obligatione , (ſiue ea proueniat ex præcepto, ſiue ex voto, ſiue aliunde) abſque vllo affectu repugnante. *Ex neceſſitate fieri tripliciter.*

Quod fit ex neceſſitate primo modo , non eſt laudabile aut meritorium:quia non eſt noſtri arbitrij,ſed eius , qui determinationem illam impreſſit. Vnde ſi Deus hominem ad omnia opera ſua prædeterminaret, nullum eſſet meritum,nullumque demeritum fieri tamen poteſt vt id,quod fit ex huiuſmodi neceſſitate, ſit maximum bonum : non quidem bonum morale,meritorium , laudabile , ſed honorabile & diuinum:vt patet in viſione & amore beatifico , in productione Filij & Spiritus ſancti.

Quod ſecundo modo fit ex neceſſitate , etiam non eſt meritorium : quia non fit ex affectu honeſti,ſed timore incommodi temporalis:& conſequenter ex affectu commodi temporalis, vt opum, honoris, ſanitatis. non eſt tamen quod ſic agitur malum:etſi affectus ille non faciendi , qui coniungitur , malus eſſe poſſit : vt quando opus eſt præceptum : quia affectus ille , quo nollet facere, niſi cogeretur , non influit in opus , ſed ſolùm eſt quid comitans per accidens. Vnde etiam timor ſeruilis, & id quod fit ex tali timore,malum non eſt : licèt ſeruilitas eius,quæ in affectu illo coniuncto conſiſtit,mala ſit. *Quod fit coactè & timore ſeruili,non eſt malum.*

Tertius modus non repugnat bonitati operis , aut merito , vel laudi eius : imò quò plures ſunt tales ne-

ceſſitate

cessitates ex quibus opus agitur, eò est laudabilius & meliùs; modò non adsit affectus operi repugnans, nimirum quo nolles opus, nisi obligareris. Ratio est, quia quò plures spectantur obligationes, eò plures sunt rationes virtutum, quarum affectu opus agitur; sicque opus exterum affectu omnium illarum virtutum informatur.

Applicatur distinctio.

Ex dictis patet Responsio. Ad maiorem igitur dicendum, Id, quod fit ex necessitate coactionis, esse minùs gratum Deo; (vt rectè D. Thomas artic. 6. ad 1.) quia fit repugnante affectu. & de tali necessitate loquitur Apostolus, cùm ait, *non ex tristitia*; tristitia enim nascitur cùm aliquid fit affectu repugnante. *aut ex necessitate*, id est, non quasi coacti imperio aut timore dedecoris repugnante voluntate. Et ad Philemonem; *ne velut ex necessitate bonum tuum sit; sed voluntarium*, id est, non coactum repugnante voluntate, sed ex proprio affectu. at quod fit ex voto, non fit ex tali necessitate, sed ex necessitate obligationis, non inuisa, sed amata, cui non repugnet affectus, sed sponte consentiat: qui modus operandi est Deo gratior; quia ex affectu plurium virtutum. vt si des eleemosynam non solùm affectu misericordiæ, quia pauper eget; sed etiam affectu Religionis, quia Deo id promisisti; & affectu charitatis, quia Deo id placet. Vnde etiam melius est, ceteris paribus, facere opus bonum ex præcepto, quàm suo arbitrio absque præcepto. qui enim ieiunat ex præcepto, facit ex affectu temperantiæ, & obedientiæ: qui sine præcepto, temperantiæ tantùm. Hinc patet ad minorem: etsi enim votum inducat vinculum, tamen hoc est voluntarium, & necessitas amabilis, vtpote sponte suscepta. Neque Apostolus 1. ad Corinth. 7. votum vocat *laqueum*, sed præceptum inuitis impositum. quamuis votum etiam possit dici *laqueus* iis qui inuiti vouent, & qui post vota tepescunt. & retrò respiciunt: sed hoc modo etiam præcepta Iuris naturæ laquei sunt peccatoribus.

Quomodo opus ex præcepto sit melius.

Petes, Quid si quis repugnante affectu faciat opus ex voto?

55 *Implens votū affectu repugnante.*

Respondeo, Id posse fieri multis modis. Vel enim displicet opus secundùm se: vt quia asperum, molestum, verecundum: tamen quia vouit, vult facere. & hoc etiam modo opus ex voto melius est quàm sine voto. melius enim est ieiunare affectu Religionis, quàm affectu temperantiæ: vt rectè diuus Thomas ad 2. Sic Religiosi facientes ex voto id quod aliàs nollent facere, plus merentur quàm illi qui id faciunt sponte sua.

Vel displicet etiam votum, ita vt homo vellet se non vouisse: tamen quia vouit, vult facere, vt voto suo satisfaciat. & sic quoque melius est facere ex voto: nam displicentia illa non influit in opus, sed solùm comitatur: nec est per se peccatum, quia potest interdum subesse iusta ratio dolendi de voto. Quòd si iusta ratio non subsit, est quidem peccatum: (quia est quædam in Deum ingratitudo dolere de tanto beneficio, de quo gratiæ maximæ essent agendæ.) non tamen est peccatum mortiferum, modò propositum exequendi perseueret.

Vel ita displicet votum, vt non sit ei curæ facere ex affectu voti; facit tamen timore peccati, ne grauiter Deum offendat & hoc quoque modo opus factum ex voto potest esse melius, quam idem opus factum sponte ex affectu suæ virtutis: quia timor peccati, vt offendis Deum, est actus charitatis: vnde tale opus fit ex affectu charitatis.

Vel denique facit opus ex voto tantummodò timore damnationis, aliàs non facturus, hoc modo opus non est melius, quia ex timore seruili: tamen non est malum; quia talis timor ex virtute fidei & spei excitatur, affectus tamen ille, qui comitatur opus, Nollem seruare votum, nisi metuerem damnari, est peccatum; quia est affectus & amor eius, quod per se malum est, & contemptus iustitiæ & rectitudinis: imò continet implicitè quemdam contemptum Dei, & diuinæ amicitiæ. secùs de illo affectu, Nollem facere nisi omissio esset peccatum, vel displiceret Deo.

Dices, Melius est aliquid donare gratis, quàm ex obligatione; ergo melius est facere sine voto. 56 *Obiectio.*

Respons. Respondeo Primò, Si illa obligatio orta sit ex liberali promissione; quod ex ea datur, etiam gratis datur: non enim obligatio quæ nascitur ex promissione liberali, repugnat liberalitati; sed est eius effectus.

Obligatio ex promissione nō repugnat liberalitati.

Secundò, Etsi hominibus gratius sit vt aliquid ipsis detur gratis, quàm vt detur ex obligatione, (quia cùm gratis accipiunt, videntur aliquid lucrari) Deo tamen non est semper gratius: quia non quærit lucrum ex operibus nostris: sed id semper est ei gratius, quod ex pluribus vel melioribus affectibus procedit.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum sit violare votum.

D. Thomas art. 3.

Respond. Ex genere suo esse peccatum mortale; 57
quia est contra reuerentiam Deo debitam, & notabilem quemdam contemptum & vilipensionem Dei continere videtur: sicut qui fidem homini datam violat, censetur illum parui æstimare. si enim illum magni æstimaret, commoueretur ipsius reuerentiâ, ne fidem ipsi datam ausit fallere. fieri tamen potest vt ex paruitate materiæ, vel defectu animaduersionis sit veniale, sicut in ceteris peccatorum generibus accidit: vt si vouisti recitare Psalterium, & omittas paucos versiculus: & in hoc consentiunt DD.

Potest esse veniale ratione paruitatis materiæ, & defectu considerationis.

58 *Si tota materia sit tenuis.*

Sed difficultas est Primò, Vtrùm violatio voti sit aliquando veniale rationis tenuitatis materiæ, quando totum violatur. vt si voueris Salutationem Angelicam, & posteà omittas. Caietan. q. 89. de iuramento art. 7. & Angelus, Votum 3. §. vltimo, existimant semper esse mortale, quando id, quod omittitur, est tota materia voti vel iuramenti.

Probabilius esse veniale.

Sed etsi hæc sententia sit probabilis, Contrarium tamen est probabilius, nempe esse solùm veniale, quando materia est valdè exigua. Ita plerique recentiores hoc tempore, Nauarr. cap. 12. n. 40. Sotus lib. 8. qu. 1. art. 7. vbi acriter hoc tuetur. Probatur Primò, Quia etsi bona cogitatio, breuisque precatio sit res magni meriti: tamen ad vouendum, & inter ea quæ voueri solent, censetur humano more materia parua. Secundò, Quia inter ea quæ homini debentur ex iustitia, datur mater magna & parua: cur non etiam inter ea, quæ debita Deo? Tertiò, In ceteris peccatis contra virtutes, quæ non versantur immediatè circa Deum, inuenitur materia magna & parua: est enim superstitio magna & parua: item in decimis & oblationibus, fraudatio magna & parua, in voluptatibus prohibitis, magna & parua. cur non etiam in peccatis contra votum? Idem censendum de iuramento promissorio, vt quidam volunt. de quo infrà cap 42. dubit. 5.

Dices Primo, Nihil, quod ad Dei honorem pertinet, 59
censendum est parui momenti, cùm vitam æternam *Obiectio 1.*
promereatur: ergo ratione paruitatis materiæ non excusatur.

Respond. etsi non sit absolutè parui momenti respectu meriti, tamen ad vouendum, (id est, in ordine ad votum, & honorem Dei) paruum censetur. alioquin etiam mortale esset omittere aliquot versiculos, dum sunt pars materiæ votæ. nam recitatio illorum tamquam partis materiæ est tam meritoria, quàm recitatio illorum vt sunt tota materia: nec minùs Deum honorat, si pari affectu fiat. *Respons.*

Dices Secundò, Quando versiculi illi sunt pars materiæ, si omittantur, nondum violatur votum quod per se primò respicit totam materiam: (v. g. cùm vouisti legere Psalterium) sed tantummodò cum quadam imperfectione soluitur: dum autem sunt tota materia, violatur totum votum: ergo est dispar ratio: nam totius voti violatio videtur esse magna irreuerentia. *Obiectio 2.*

Respons. Respond. Non esse disparitatem notabilem. ideò enim omittere istos versiculos est veniale, quia violatur votum in re parua, siue illa res parua sit tota materia, siue pars: hoc enim non facit illam strictiori obligatione deberi. Confirmatur, quia si quis promiserit decem, & non soluat nisi nouem, violat promissum in vno, & hæc violatio censetur esse in re parua: cur non etiam censeatur esse parua si non soluat, quando tantùm illud vnum promiserat? Nec refert quòd ille dicatur soluere votum, hic verò nullo modo: quia ille ita soluit, vt etiam ex parte violet, quæ pars tanti est, quanti tota materia alterius. Nec obstat quòd illa pars non fuerit per se primò vota: quia sufficit illam verè votam esse in toto. parum enim interest an aliquid sit promissum per se & solitariè, an cum multis aliis: quia non ideò plus vel minus est debitum, vt ex communi hominum sensu constat.

60 *Obiectio 3. Mendacium de peccato veniali in confessione.* Dices Tertiò, Mendacium de peccato veniali, si sit tota materia confessionis, est peccatum mortale: non autem si solùm sit pars materiæ, vt communiter DD. docent. ergo similiter quando aliquid est tota materia voti, si violetur, erit peccatum mortale.

Respons. Respond. Esse disparem rationem. Ideò enim tale mendacium est peccatum mortiferum, quando est tota materia confessionis, quia reddit irritum Sacramentum, quod est peculiare opus sacerdotij Christi, ab illo singularem sanctitatem habens. votum autem non est functio sacerdotij Christi, nec vllam sanctitatem habet, nisi à vouente, nec redditur irritum, cùm iam præterierit: sed solùm agitur contra obligationem eius remanentem: idque solùm in re parua.

Obiectio 4. Dices Quartò, Lege diuina tenemur soluere vota: sed violatio legis diuinæ est peccatum mortale.

Respons. Violatio legis diuinæ in re parua. Respondeo, Violatio legis diuinæ in re magna est peccatum mortale, non autem in re parua: nam lex diuina præcipit nihil furari, nihil, quod proximi sit, concupiscere: tamen contrarium facere in re parua, non est peccatum mortale.

Exiguū opus si frequentandum. Secundò difficultas est, cùm quis vouit aliquid minutum singulis diebus faciendum, Vtrùm sit peccatum mortiferum, illud per vnum vel plures dies omittere?

Si obligatio sit diei annexa. Resp. breuiter, & dico Primò, Si ita intendat se obligare in singulos dies, vt obligatio sit diei affixa, & vnà cum die expiret, non erit peccatum mortiferum, etiamsi per plures dies omittat; sed erunt tot peccata venialia, quot erunt omissiones, seu dies quibus omittit: vt si voueris singulis diebus Sabbati in honorem B. Virginis recitare Salue Regina, vel Aue maris stella. Ratio est, Quia cùm obligatio non continuetur, sed euanescat quotidie, non accumulantur quoque obiecta parua ad constituendum vnum magnum, sed manent diuisa, sicut & obligationes. itaque cùm numquam sit obligatio ad obiectum magnum, numquam omissio erit peccatum mortale. Confir. Quia in huiusmodi votis non est vna aliqua obligatio respiciens materiam magnam, sed sunt plurimæ obligationes distinctæ respicientes distinctas materias paruas. Nam perinde se habent ac si quis singulis diebus faceret nouum votum de recitanda prece illo dumtaxat die: quo casu violatio plurium dierum non efficeret peccatum mortale, sed totidem venialia. Colligitur hæc doctrina ex Soto lib. 7. de Instit. q. 2. a. 1. dubit. 2.

61 *Si non sit annexa diei.* Dico Secundò, Si ita se quis obliget in singulos dies vt obligatio non sit diei affixa, nec expiret cum die, sed continuetur; erit peccatum mortiferum, complures dies omittere. Vt si voueas quotidie dare assem in eleemosynam, si omittas per plurimos dies, accumulatur debitum, fitque materia notabilis, ac proinde erit peccatum mortale non soluere. Similiter si vouisti recitare quotidie Orationem Dominicam, aut Hymnum Veni creator, non affigens orationem diei, si diu omittas, crescit debitum, fitque notabile: quare erit peccatum mortiferum illud non soluere, aut vna volitione per multos dies talia minuta debita velle omittere. Idem dicendum quando alicui imponitur in pœnitentiam; vt per mensem recitet quotidie Psalmum Miserere. non enim obligatio affigitur diei tamquam proprius illius cultus (nisi aliud intendat Confessarius) sed diuiditur onus in plures dies, & singuli dies præfiguntur tamquam termini, vltra quos non sit executio differenda. Vnde si omittatur, non ideò euanescit obligatio.

Porrò in istis & similibus casibus non solùm est peccatum, velle per plurimos dies minuta & quotidiana illa omittere, aut omittere soluere debitum cùm excreuit; sed etiam omittere minorem precationem eo die quo hæc precatio cum reliquis omissis materiam magnam constituit, seu quo debitum esse notabile incipit. Exempli gratia, sint 20. precationes Dominicæ materia notabilis: omissio vigesimæ erit peccatum mortiferum; non per se quidem, sed vt coniuncta præcedentibus omissionibus subest vni volitioni liberæ, qua quis aduertens se etiam reliquarum debitorem, hoc totum negligit, & vult omittere: quia hęc vigesima precatio primùm complet quantitatem notabilem, circa quam fit obligatio sub peccato mortali: sicut vigesimus assis v. g. in materia furti, constituit quantitatem notabilem: vnde qui antè sensim accepit vsque ad octodecim vel nouemdecim, etsi non peccarit mortiferè, tamen accipiendo vigesimum voluntate retinendi vnà cum ceteris, peccatum mortiferum admittet. Vide suprà lib. 2. c. 12. dub. 8.

His adde omnia peccata contra votum qua parte votum violant, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis est irreuerentia & infidelitas erga Deum, siue in hac siue in illa materia fiat. Vnde qui vouit castitatem, si contingat illum fornicari, vel pollui, & confessus fuerit hoc peccatum, omissa per obliuionem circumstantia voti, sufficit vt posteà eidem vel alteri confessori explicet se votum in re graui violasse; vt multi DD. tradunt. *Malitia violationis voti sunt eiusdem speciei.*

DVBITATIO X.

Vtrùm votum alterius possit alterum obstringere, vt parentis, filium; testatoris, heredem; decessoris, successorem.

VT respondeatur huic dubitationi, adhibenda est distinctio votorum in personale, reale, & mixtum: de qua sup. dub. 4. Qua posita,

Dico Primò, Si votum sit *personale*, non obligat nisi personam vouentis. tale est votum ieiunij, peregrinationis, militiæ sacræ, ingrediendæ Religionis, & similia. Ratio est, Quia hæc vota solùm sunt de actionibus personalibus, quæ à sola persona vouentis sunt exequendæ hæ enim solæ promittuntur, nulla autem res externa: ergo non pertinent ad personam heredis. itaque si huiusmodi votis nondum solutis vouens decesserit, non tenetur heres. 62 *Vota personalia.*

Sed difficultas est de parentibus, Vtrùm illi voto suo non possint obligare filios. Videntur posse; nam multis Canonibus habetur, filium, qui à parente in infantia sua Monasterio dicatus fuerit, non posse, cùm ad pubertatem venerit, egredi. Ita habetur 20. q. 1. cap. 3. Monachum, ex Concilio Toletano 4. cap. 48. *Monachum aut paterna deuotio, aut propria professio facit. quidquid horum fuerit, alligatum tenebit. proinde his ad mundum reuertendi intercludimus aditum, & omnes ad sæculum interdicimus regressus.* Idem habetur expressè cap. Addidistis. 2. & cap. Quicumque. 4. & capit. Quem progenitores. 6. ibidem. *An parentes obligent filios.*

Respond. Nec votum, nec oblationem parentis posse obligare filium impuberem ad Religionis ingressum, vel permansionem in ea, nisi filius cùm ad annos discretionis peruenerit, consenserit, & factum parentis ratum habuerit. Ita Glossa in cap. Addidistis, vbi sic ait: *Intelligas hæc tria capit. de illis, qui post ætatem adultam consensum accommodarunt.* vnde patet responsio ad prædictos Canones, & habetur expressè cap. Cùm 63 *Respon.*

simus

Digitized by Google

fimus.14.de Regularibus, quod est Cælestini III. & cap. 10. Illud autem. 20. q. 1. quod est Marcelli. Colligitur etiam cap. Puellæ. 8. & cap. Sicut. 9. ibidem. Confirmatur ex Concilio Trident. sess. 25. cap. 17. de Regularibus, vbi statuit vt professio virginum liberrima sit & c. 18. excommunicat eos, qui aliquo modo virgines vel alias feminas ad ingrediendum Monasterium, ad habitum, vel professionem cogunt, &c. Ratio est Primò, Quia nemo potest vouere aut promittere alteri, nisi quod habet in sua potestate: atqui arbitrium & actiones filij non sunt in potestate parentis. Vnde parens non potest aliud vouere, quàm se curaturum vt educetur dum adhuc impuber est, in Monasterio: & quantum in se est inducturum ad Religionem amplectendam: quandocumque enim aliquis promittit factum alienum ad quod cogere non potest, non censetur aliud promittere, quàm se, quantum poterit, inducturum alterum vt faciat; vt omnes Iurisperiti docent, & colligitur L. Stipulatio ista, ff. de verb. obligat. & Institut. de inutilib. stipul. §. Si quis alium.

Deinde in his, quæ ad statum vitæ pertinent; quisque est sui iuris, nec potest ad ea nisi suo consensu obligari; vt patet in matrimonio, sacerdotio, cælibatu, &c. tantum enim onus, quod perpetuò homini adhæret, & in negotio salutis tantum in vtramque partem momenti habet, non ex alieno arbitrio pendere, sed sponte suscipi debet; ergo idem dicendum de statu Religionis. Denique quia Christus Dominus consilia sua voluit esse libera, idque tum propter illorum excellentiam, tum quia non sunt necessaria ad salutem. Vnde nulla potestas humana potest ad ea obligare. Itaque Religio duplici nomine libertatem postulat, nimirum quia & ad totius vitæ statum pertinet; & quia est bonum supernaturale consilia Christi complectens.

Quæ parens possit præcipere. Nec obstat, quòd parens possit quædam filio præcipere: quia non potest præcipere ingressum Religionis, sed ea tantùm, quæ ad domesticam disciplinam, & obseruationem mandatorum Dei pertinent. Deinde etsi ad hæc possit filium obligare præcepto, non tamen voto.

Petes, Quid si voto personali implendo occurrat impedimentum; tenebitúrne vouens per alium implere.

64 *Si occurrat impedimentū.* Respond. Non tenebitur, quia sola ipsius persona obligabatur, quæ iam per impedimentum excusatur. quòd si per alium fecerit, non ideò liber erit cessante impedimento, nisi commutetur votum. Excipe, nisi dum voueret, intendisset se obligare ad implendum per alium, in euentum quo per se non posset: tunc enim teneretur id curare, & sic liberaretur.

65 *Si reale.* Dicò Secundò, Si votum sit *reale*, nisi ante mortem persolutum fuerit, obligat heredem. colligitur ex cap. Si heredes, de testamentis, vbi dicitur, *heredes, qui iussa testatoris non impleuerint, esse interdicendos hereditate.* talia enim vota inter iussa ipsius censenda sunt. Idem patet ex L. 2. ff. de pollicitationibus, vbi dicitur, *Si decimam quis bonorum vouit, decima non priùs in bonis desiit esse, quàm fuerit separata, & si fortè qui decimam vouit, decesserit ante sepositionem, heres ipsius hæreditario nomine obstrictus est decimæ: voti enim obligationem ad heredem transire constat.* Idem docent communiter DD. vide Siluest. v. Votum 2. q. 11. Ratio est, Quia sicut heres succedit in bonis, & in actionibus ac iuribus defuncti, ita etiam in oneribus, quæ hereditatem attingunt, etiamsi nulla res per se sit obligata. Vnde sicut ea, quæ testator promisit homini, tenetur soluere, ita etiam quæ promisit Deo.

Votum peregrinationis. Idem dicendum videtur, si defunctus vouerat aliquam peregrinationem, vel militiam sacram, ea intentione, vt si per se non posset exequi, per alium curaret: tunc enim sub conditione videtur tacitè vouisse se daturum sumptus ad hæc præstanda, & proinde fecisse votum reale; quare tenebitur heres, quod est notandum. idem dicendum quando testator ordinat vt heres mittat hominem.

Simile est, Si quis vouit ædificare Monasterium, vel aliam piam fundationem instituere. Ita docet Abulensis q. 98. in cap. 30. Numerorum.

Petes, Quid si heres non curet fieri, peccabitne contra votum?

Respond. Non peccabit propriè contra votum, nec erit voti violator, quia ipse nihil vouit, aut promisit Deo, (sicut heres, qui tenetur promissione testatoris iuramento confirmata, non tenetur vinculo iuramenti) sed partim contra obligationem, quia defuncto obstringitur ratione hereditatis acceptæ, seu taciti pacti, quo eo ipso, quo hereditatem adit, acceptat onera defuncti: partim contra Religionem; quia non soluit quod Deo debet. etsi enim Deo non promiserit, tamen factus est Deo debitor, suscipiendo in se obligationem alterius Deo debentis. Sicut is qui promittit se votum viuentis impleturum accepta mercede, si fallat, & ipsi & Deo iniuriam facit. 66 *Si heres negligat.*

Dico Tertiò, Si votum sit *mixtum*, partim obligat, partim non obligat hæredem: obligat quà reale, non obligat quà personale. vt si vouisti peregrinationem Lauretanam, & offerre ibidem calicem, heres tuus tenetur mittere calicem, non autem curare peregrinationem. 67 *Si mixtum.*

Petes, An teneatur sumptus itineris in pios vsus conferre. *Sumptus itineris.*

Respondeo, non teneri: quia sunt accessorij voto personali. non enim sub illud cadunt, nisi indirectè, & vt necessarij ad expletionem voti personalis: illo igitur euanescente, desinunt deberi. secùs si ille vouendo intendisset vt per alium expleretur. Horum tamen habenda ratio in commutatione votorum, teste Nauarro cap. 12. n. 77. & colligitur cap. Magnæ deuotionis, de voto hoc tamen non videtur absolutè necessarium, sed decens.

DVBITATIO XI.

Quot modis possit quis voto solui.

RESpondeo, Quinque modis, vt colligitur ex DD. vide Siluestrum, Votum 4. qu. 1. Nauar. cap. 12. n. 63. Primò, Desitione materiæ. Secundò, Absentiâ conditionis. Tertiò, Irritatione. Quartò, Commutatione. Quintò, Dispensatione seu absolutione. 68 *Quinque modis obligatio voti tollitur.*

Desitione materiæ soluitur, si id quod antè erat legitima materia, desinat esse materia voti, vel absolutè, vel respectu vouentis. vt si fiat impossibilis, si mala, si maioris boni impeditiua, si indifferens, si inutilis.

Desitione conditionis: vt si votum factum sit eueniente vel durante certa conditione, & illa non eueniat, vel desinat.

Irritatione, Quando materia, quam vouemus, vel voluntas vouentis, subiecta est aliquo modo alienæ potestati, & ab eius consensu dependens. talia enim habent hanc tacitam conditionem, Nisi Superior, seu ille cuius interest, contradixerit.

Commutatione, Quando obligatio voti ab vna materia transfertur in aliam. Quòd si obligatio voti personalis transferatur ad opus reale, vt ad eleemosynam vel ædificationem loci pij, dicetur *redemptio.*

Dispensatione, Quando auctoritate ecclesiastica quis omnino à voto absoluitur. Differunt hi tres modi, quòd irritatio non requirat auctoritatem ecclesiasticam, commutatio verò & dispensatio requirant.

DVBITATIO XII.

Quorum vota possint irrita reddi, & quale peccatum irritatio absque causa.

RESpondeo, Generatim omnia illorum vota irritari posse, qui alteri vel perfectè & in omnibus, vel saltem quoad materiam, quam vouerunt, subiecti sunt. Ratio est, quia horum vota pendent à consensu alterius ac proinde tacitam quamdam conditionem, vel ex 69

natura

natura rei, vel ex Iuris dispositione includunt, nempe hanc, *Nisi Superior vel ille cuius interest, contradixerit.* quare si ille intelligens votum, repugnauerit, cessabit obligatio.

Vnde sequitur, ad irritationem non requiri causam, sed sufficere irritantis voluntatem, vt docent communiter DD. quia executio pendet ab eius consensu.

An sit peccatum. Vtrùm autem peccet qui sine causa irritum fecerit, non ita constat. Certum videtur, non peccare mortiferè. Imò per se non videtur vllum peccatum, quia totum votum in ipsius arbitrium collatum est; nec vlla lege cogitur illud approbare. Denique suo Iure vtitur, siue probet siue improbet. Ita docet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4. art. 2. Siluester, Votum 4. quæst. 2. Angelus, Votum 4. num. 10.

70 Dices, Irritare votum alterius sine causa, saltem est actus otiosus, quia caret fine honesto: ergo est peccatum saltem veniale. Confirmatur Num c. 3. v. 16. vbi dicitur, *Sin autem contradixerit, postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem eius.*

Respondeti potest, Non esse propriè opus otiosum; quia non caret fine honesto, eo tempore, quo tenetur illum habere. Ad Confir. dicetur, Ibi agi de marito, qui sciens votum vxoris, diu dissimulauit, & posteà contradixit; cùm tamen statim id facere debuisset? *hic portabit iniquitatem vxoris*, quia voti violatio materialis non imputabitur vxori, sed marito, qui pro illa punietur: vel quia impediuit voti validi executionem, vel quia votum in irritum reuocauit quando id ei minimè licuit: etsi valida voti irritatio fuerit. Crediderim tamen, non excusari à peccato veniali, si absque vlla causa solo arbitratu suo votum subditi in irritum reuocet. quia sine causa bonum opus alterum impedire velle, vituperabile est & malum. cùm enim alia causa non subest, videtur ex displicentia operis fieri quòd obligationem ad illud elidat.

71 *Non reuiuiscit.* Porrò votum semel in irritum reuocatum, numquam reuiuiscit, etiamsi Superior facultatem tribuat exequendi, & suam irritationem retractet, quia obligatio per veram irritationem non suspenditur, sed extinguitur. Secùs est quando non est vera irritatio, sed dumtaxat suspensio executionis, vt fit in votis Nouitiorum, & in votis coniugis emissis ante contractum matrimonium. Ea enim vota non possunt irritari, sed solùm suspendi: quia emissa sunt ante subiectionem, cùm persona adhuc esset sui iuris. tunc enim cùm nec voluntas personæ vouentis, nec materia esset alteri subiecta, contracta est obligatio absolutè & independenter à consensu alterius: & ita non potest ab eo irritari. Secùs verò in iis quæ emittuntur quando vel voluntas personæ, vel materia est perfectè subiecta alteri. quia tunc non potest obligatio contrahi per actum vouendi, nisi sub tacita conditione consensus alterius: vt infrà magis constabit.

72 Petes, Quomodo scietur, sitne irritatio, an suspensio dumtaxat? Qui enim potest irritare, potest etiam suspendere.

Respondeo, Id ex ipsis verbis colligendum esse. Si enim is qui potestatem irritandi habet, dicat se irritare vel dissoluere votum alterius, vel nolle vt voto obstrictus sit: non est dubium, quin sit vera irritatio. Similiter si ille sciens votum dicat, Nolo id facias. quia cùm non restringat ad tempus, absolutè denegat executionem: vnde videtur simul tollere obligationem. Si autem non sit conscius voti, etsi deneget executionem operis, non ideò censetur irritare, quia voluntas non fertur in incognitum: imò nec suspendere ob eamdem causam. si enim sciret votum, fortè non prohiberet executionem. itaque teneris ei aperire vt probet, vel irritet, vel suspendat, prout ei visum fuerit. In dubio, censenda potiùs est suspensio quam irritatio: quia votum est veluti in possessione obligandi: vnde pro voto interpretatio facienda. Porrò quod ad irritationem attinet, difficultas est de tribus votorum generibus, Religiosorum, Impuberum, & Coniugum, de quibus sint tres dubitationes sequentes.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm Prælatus possit omnia vota Religiosorum sibi subditorum irritare.

SVppono, Religiosos validè & meritoriè posse multa vouere: nempe ea, quæ regulę vel Superioris pręcepto non repugnant: quia vouere per se est opus consilij, & alias non est Religiosis prohibitum. Vnde obligantur etiam antequam Superior consentiat, aut rescišcat, vt rectè Palud. in 4. d. 38. q. 4. at. 2. Siluest. Votum 3. q. 3. Caiet. q. 88. a. 8. Sotus li. 7. de Iustitia, q. 3. art. 1. Nau. cap. 12. n. 67. & alij passim. 73 *Possunt vouere.* *Valet ante consensum Superioris.*

Dices, Cap. 2. Monacho, 20. q. 4. dicitur, *Monacho non licet vota vouere sine consensu Abbatis sui; si autem vouerit, frangendum erit.* Confirm. Quia Monachus non habet propriam voluntatem, sed eam transtulit in Abbatem. Ob hoc argumentum Richardus distin. 38. circa quartum principale qu. 1. Maior eadem distinct. qu. 4. & Angelus Votum, 2. §. 3. putant Monachum non posse vouere sine Abbatis consensu, & ante illius consensum votum non habere vim. Sed quod diximus est verius.

Vnde Respondeo, Canonem illum esse dubiæ auctoritatis: non enim est alicuius Pontificis aut Concilij: neque est S. Basilij Magni: (etsi Gratianus id insinuet) quia in toto Basilio non est nomen Abbatis. Dici tamen potest cum Glossa, cap. illud intelligendum de voto abstinentiæ, quo scandalizantur ceteri. Ad confirmationem: Monachus non ita transtulit suam voluntatem in Superiorem, quin in multis, quæ Superior non vetuit, sui sit arbitrij.

Aduerte tamen, si vouisti aliquid regulæ repugnans, (vt orare ea hora in templo, qua debes esse in cubiculo) non posse te votum exequi antequam Superior consentiat, & in regula dispenset. Vnde teneris tale votum Superiori indicare: ad hoc enim censeris te tacitè obligasse: alioquin frustra factum esset. quòd si illud ita voueris, vt clam Superiore intenderis exequi, est irritum; quia materia prohibita. Si autem vouisti aliquid, quod initio non erat prohibitum, postea tamen prohibetur; non potes exequi eo tempore quo durat prohibitio: cessante tamen prohibitione, rursus teneris, & voti obligatio reuiuiscit, quia non fuit irritatum à Superiore; (cùm ignarus voti, id non intenderit) sed solùm consopitum ob mutationem materiæ. *Si regulæ repugnet.* *Si materia mutetur.*

His positis, sunt duæ sententiæ DD. Prior est Caiet. art. 8. omnia vota Religiosorum à Prælato irritari posse, præter ea quæ sunt de rebus necessariis: vt sunt illa quibus vouetur euitatio alicuius peccati venialis vel mortiferi contra præceptum Dei; vt non mentiri, non peierare: & præter votum transeundi ad Religionem arctiorem. Quòd autem hæc irritare nequeat, causa est, quia materia nullo modo est ei subiecta. neque enim potest præcipere contrarium, aut materiam reddere illicitam, neque potest aliquid impetrare, quod executionem materiæ impediat. Hæc sententia est valdè probabilis. 74 *Caietan.*

Altera est, Omnia absolutè irritari posse à Prælato præter votum Religionis arctioris. Ita Angelus Votum, 2. n. 3. Siluest. Votum, 4. q. 2. Sotus supra. Nauar. num. 65. & alij, estque ferè communis. Hæc sententia videtur verior, & colligitur ex D. Thoma art. 8. ad 3. vbi docet, *Nullum votum Religiosi esse firmum nisi de consensu Prælati*; etsi Caietanus id solùm intelligat de voto, quod sit de opere consilij, non præcepti. Probatur. Quia voluntas Religiosorum debet esse perfectè subiecta & dependens à voluntate Superioris, in omnibus quæ ad vitæ directionem pertinent: ergo etiam in nouis obligationibus suscipiendis. Sed hæc ratio non videtur firma; ex ea enim sequeretur Superiorem posse præcipere vel prohibere actus merè internos, quod tamen cõmuniter negatur. Vnde non puto id validè posse probari ex natura rei, siue professione, siue status Religiosi; 75 *Omnia possunt in irritum reuocari, &c.*

giosi; (nihil enim hotum tantam subiectionem vel dependentiam voluntatis postulat) sed causa referenda est in dispositionem Iuris. sicut enim ex dispositione Iuris in omnibus votis impuberum est tacita conditio, *Si parent vel tutor non contradixerit*:ita in omnibus votis Religiosorum ex eiusdem Iuris dispositione videtur inesse hæc tacita conditio,*Nisi Prælatus contradixerit*,vt docet D Thomas q 88 ar.8.ad 4. Habet enim Ecclesia potestatem ita statuendi in votis & iuramentis, quando iusta causa subest : sicut potestas ciuilis potest præscribere formulas in contractibus, & apponere conditiones,quæ semper intelligi censeantur,etiamsi à contrahentibus additæ vel cogitatæ non fuerint. Subest autem hîc iusta causa : quia vt meliùs Religiosi in via spirituali à suis Prælatis dirigantur, expedit vt in omnibus à directione ipsorum pendeant;nec possint se nouis obligationibus etiam circa materiam præceptam ita implicare, quin Prælatus possit eas tollere. Simili modo,quia expediebat,eos qui nondum annos pubertatis impleuerunt, in omnibus dirigi à parentibus,vel iis qui ipsis loco parentum sunt, (eò quòd sæpè iudicium illius ætatis non sit satis maturum) statuit vt omnia illorum vota & iuramenta promissoria haberent tacitam conditionem,*Si parent non contradixerit*, vt infrà hoc capite n.78.& cap 42.n.61.dicetur.

Sed vnde constat,Ecclesiam ita de votis Religiosorum statuisse?

Respondeo.Id colligi ex vsu ipso, & praxi recepta in Religionibus;quæ non potest aliunde quàm ex Ecclesiæ concessu prouenire.

Votum arctioris Religionis. Excipitur tamen votum arctioris Religionis; quia Iura concedunt hunc transitum;etiam inuito Superiore;ac proinde non intendunt tale votum in illius arbitrio constituere. Absurdum enim videtur, vt illud votum in arbitrio Superioris ponatur, per quod extra illius potestatem est constituendus. Confir. Quia neque ratione materiæ subest hoc votum arbitrio Prælati, vt constat ; neque ratione personæ,quia persona per executionem voti desinit esse subdita, & non ampliùs ad Prælatum pertinet.

76 *An post consensum possit irritare.* Petes Primò,Vtrùm postquam Prælatus consensit in votum, possit illud irritum reddere. Richard. distinct. 38.circa 4 princip. q. 3. & quidam recentiores negant. Ratio ipsorum est, Primò, quia postquam Prælatus consensit, non ampliùs votum est pendens, sed transit in absolutum:tacita enim conditio,quæ inerat voto,est impleta.ergo Prælatus nihil ampliùs habet,quod circa illud agat.Secundò,Si subditus ex consensu Prælati aliquid homini promittat, non potest reuocari : ergo neque si Deo. Iuxta hanc sententiam dicendum est, votum Prælato vetante & impediente solùm suspendi, donec impedimentum istud tollatur : quo sublato,vouentem teneri in futurum,si votum ad illud tempus se extendebat.

Contraria tamen sententia videtur communior & probabilior : quamuis si absque iusta causa id faciat, peccet. Tenet Panormit. in cap.Charissimus.num 4 de conuersione coniugatorum. Siluest. Votum,4.qu.5.Caietan.art.8.Nauarrus num.61.Sotus lib.7.qu.3.art.1. Fumus v.Votum,num. 12. & alij. Probatur Primò, ex D. Augustino quęst.59.in Numeros,vbi apertè docet vxorem non teneri ampliùs voto,si vir contradixerit,etiamsi concesserat antè illud impleri. Loquitur autem D. Augustinus de votis ieiuniorum,& similibus,in quibus vir est caput mulieris. idem ergo dicendum de omnibus Superioribus. Secundò,Quia Superior per consensum priorem non desinit esse Superior, nec censetur amisisse ius illud,quod habet in subditum,quoad illam actionem. si ergo Superior illam vetet,inferior tenetur obedire.Tertiò,Si sit iusta causa,Superior potest irritare.atqui non est inferioris,discutere an talis causa subsit:ergo quandocumque Superior irritauerit,potest inferior se absolutè censere liberum. Quartò, Successor potest irritare votum Religiosi, in quod Prælatus decessor consenserat, vt ipsi fatentur : ergo idem poterat ipse decessor,dum adhuc præest::non enim minùs pendebat à priori Prælato, quàm à posteriore,nec minor est potestas prioris quàm posterioris.

Nec refert,Etiamsi superior,quando consensit in votum,dixerit se ea in re cedere iure suo,se eximere subditum ea in re à sua iurisdictione : quia inefficax est ea cessio & exemptio, si alter manet verè subditus. vnde tenetur obedire si contrarium imperet. Etsi enim Superior mediatus possit subditum à potestate Superioris immediati partim eximere.& partim illi subiicere:non tamen id potest respectu potestatis suæ, quia potestatem suam non habet a se,sed ab alio:nec facultatis eius est aut arbitrij,illam patriri,minuere,vel augere. Si tamen subditus in ea actione efficeretur sui iuris, & omnino independens à Superiore, tunc Superior non posset validè irritare. *Si cessit suo iure.*

Similiter non refert, etiamsi votum collatum sit in tempus quo amplius non erit subditus;quia nihilominùs manet subiectus quoad personam ; nec per executionem voti est eximendus.Vnde DD. hunc casum non excipiunt,sed generatim loquuntur.

Peccabit tamen Superior mortiferè, si absque iusta causa votum in quod consenserat irritet ; vt rectè docet Caietanus ar.8.dub.3.& Panormit.in cap. Charissimus.11.num.4.de conuers.coniugat.& alij: Idem docet D Augustinus suprà ex illis verbis Numeror.30.*Portabit ipse iniquitatem eius*;id est,viro imputabitur violatio voti,non mulieri. Ratio est, Quia etsi materia sit viro subiecta.& in eius potestate, tamen ex eius consensu est Deo obstricta. ipse autem impedit ne Deo offeratur. Itaque si materia sit talis,vt violatio voti sit mortifera ; irritatio quoque absque causa, mortifera erit. *Peccabit mortiferè.* Huius tamen successor qui in votum non consensit, non videtur peccare tale votum irritando : quia cùm non consenserit in illud, non est cur obligetur non irritare. sicut enim iuramentum & votum prioris Superioris, quo promisit non reuocare facultatem inferiori à se concessam, non obstringit successorem ; ita nec consensus in votum inferioris. quia hæc obligatio personalis, nec transit in successorem. Confirm. cap. Noluit. 33. q. 5. ex D. August. q. 59. super Numeros. vbi D. August. apertè insinuat, maritum posse elidere votum quod vxor in puellari ætate cum consensu patris emiserat ; & DD. ibi notant id posse absque peccato. *An successor potest.*

Dices, ibi agi de suspensione, non autem de irritatione. Sed si potest suspendere, cur non & irritare, quando votum tale est vt à successore irritari possit? non enim in illud consensit ; si enim consensisset, ne quidem suspendere posset absque iusta causa;sicut nec parens qui consensit, suspendere potest. Sicut ergo prior Superior,quia consensit, absque causa iusta nec irritare potest nec suspendere:ita successor, quia non consensit,vtrumque poterit pro suo arbitrio.

Ad primam rationem pro sententia Richardi : Non ita fit illud votum absolutum,vt à nulla ampliùs conditione dependeat, alioquin non posset irritari à Prælato successore.Itaque manet in illo hæc tacita conditio,Nisi aliquando Superior contradixerit:idque meritò,quia non decet vt sit litigium inter subditum & Superiorem in iis,in quibus aliàs ille Superior est. 77 *Ad rationes.*

Ad secundam neganda consequentia:promissio enim homini facta ex consensu Superioris,validè reuocari à Superiore non potest,vt rectè docet Sancius lib. 9. de matrim.disput.4.contra Arragon.s.2.qu.88.ar. 8. Ratio est,Quia in regendo subdito non sustinet locum illius hominis, vt quasi vice illius ius illi acquisitum possit remittere : regit tamen illum loco Dei, & ita potest tollere obligationem quam ille sibi erga Deum imposuerat. Non tamen potest subditus repugnante Superiore exequi quod homini sic promisit ; quia traditio rei & executio à Superioris nutu adhuc pendent.

Petes Secundò, quando Superior censeatur consentire in votum subditi. Resp. Non sufficere taciturnitatem & dissimulationem, quamuis sciat votum. nam potest id facere, vt videat successum,vel vt maturiùs deliberet : & nihil est quod illum vrgeat statim con- 78 *Quando censeatur consentire.*

sentire

sentire vel dissentire. imò etiam cùm expressè petitur consensus vouendi, sæpè differi responsum. Pari modo non sufficit vt faciat subdito potestatem operis, si votum ignorat. quia etsi consentiat vt aliquod opus facias; non ideò consentit vt nouam tibi obligationem ad illud faciendum imponas. Si voti est conscius, & consentit in opus, præsumitur consentire in obligationem voti: quia adeò videtur consentire vt votum impleas. si non intenderet per hoc approbare votum, non confirmaretur. Sufficit etiam consensus Superioris in votum, etiamsi subdito non innotuerit. quia non requiritur acceptatio subditi, sicut in promissione, donatione, & contractibus. siue enim subditus acceptet illum consensum, siue repudiet, si superiori placet votum, verè ratificatur. Imò sufficit ad hoc cōsensus internus, vt rectè docet Sancius lib.9.de matrim.disp.40. Ratio est, Quia iste consensus primariò non respicit subditum, sed Deum, cui Ius acquiritur. sicut si meus subditus tibi aliquid promittat sub meo beneplacito, & ego tibi clam insinuem mihi placere, ille obligabitur, nec potero reuocare. E contrariò si Superior fictè consentiat, exteriùs concedens & interiùs contradicens, non ratificabitur, sed postea liberè poterit irritare.

79 *An in propriis talis conditio.* Petes Tertio, Vtrùm sicut votis Religiosorum Iure inest tacita conditio, *Nisi Superior repugnauerit*, ita possit quis statuere vt suis votis similis conditio insit respectu confessarij.

Respondeo, Quadam ratione id fieri posse, vt si quis ad vouendum procliuior, protestetur coram Deo se nullum votum velle absolutè esse firmum, nisi confessarius illud approbauerit. Quod confirmatur, Quia potest quis ita statuere de promissionibus faciendis homini, præsertim si hanc suam ordinationem explicet illi, cui promissio facienda est; ergo etiam de promissionibus faciendis Deo. Itaque tale votum poterit à confessario irritari: nisi vouens renunciauerit illi conditioni, seu nisi à priore mente recesserit: quod non censetur fecisse, nisi expressè intenderit; vel nisi ita affectus sit dum vouet, vt etiamsi recordaretur illius conditionis, nollet eam in hoc voto locum habere; imò illam ex vi illius affectus excluderet. quibus euentis votum censebitur absolutum, nec confessarius poterit irritum reddere.

Addo, Neminem posse vllo proposito vel protestatione votis futuris eam conditionem apponere, quin posteà, si velit, possit eam reuocare & absoluta vota facere, nisi fortè se alteri quoad materiam voti anteà per obedientiam subiecerit, ita vt ea in re non ampliùs sit sui iuris, quia quamdiu manet sui iuris, potest prius propositum mutare, & absolutè absque vlla ad alterum dependentia se obstringere.

80 *Vota Nouitiorum.* Petes Quartò, vtrùm vota Nouitiorum possint à Prælato irritari. Respondeo, Non posse irritari siue emissa sint ante ingressum, siue in ipso Nouitiatu. Ratio est, Quia nec ratione imperij in voluntatem personæ, nec ratione materiæ sunt illi subiecta, cùm Nouitij adhuc sint sui iuris. Quòd si, cùm vota fecerunt, suberant parentibus vel curatoribus, qui ea potuissent irrita reddere, poterit etiam Prælatus, qui in potestatem parentum & curatorum ad regendam illorum voluntatem succedit, vt infrà dubit.15. dicetur. Possunt tamen vota illorum, cùm irritari nequeunt, à Prælato suspendi, quia subest iusta causa differendi executionem, cùm satis grauentur exercitiis probationis. quod intellige, quando executio voti est impedimento probationi, aliàs non possunt, vt docet Siluest. Votum, 4. qu. 7. ex Paludano. Vnde vota realia non possunt à Prælato suspendi: possent tamen huiusmodi vota commutari in onera Religionis à Prælato vel Confessario, & vt quibusdam videtur etiam ab ipso Nouitio: quia est commutatio in id quod apertè melius est. Hoc tamen casu tenebitur ex voto ad ea opera, in quæ commutatio facta fuerit.

Potest nihilominus Prælatus in votis Nouitiorum dispensare: quia in illos habet iurisdictionem quasi episcopalem: non enim decet vt in difficultatibus, quæ Nouitiis in probatione occurrunt, adeatur Episcopus. ita Sancius lib. 9. disput. 39. Imò potest Prælatus dispēsare cum Nouitio, vt promoueatur ad sacros Ordines, vt docet Siluest. v. Dispensatio, n. 20. Et Angelus eodem n.8. & apertè constat cap. Monachus, d.77. Vnde colligit Sancius, posse cum Nouitiis dispensare in iis, in quibus cum professis. Imò potest cognoscere & iudicare eorum crimina etiam grauia, vt homicidia, adulteria tempore Nouitiatus perpetrata. vt docet Azorius libro 12. cap. 2. q. 11. ex Nauarro. quia fauore Religionis exempti sunt à ciuilibus magistratibus. Potest etiam Episcopus in votis Nouitiorum dispensare, sicut in votis sæcularium, quia nondum ab eius iurisdictione planè exempti.

Quando votum fuit dumtaxat suspensum, reuiuiscit obligatio, si contingat illum egredi ante professionem. Si professionem fecerit, omnia ex dispositione Iuris commutantur in votum professionis, vt infra n. 106. dicetur.

Ex dictis responderi potest ad dubium illud, Vtrùm Summus Pontifex omnia vota laicorum irritare possit. Videtur posse, quia est omnium Superior; ac proinde eius auctoritas vbique videtur excepta. 81 *Vota laicorum.*

Sed hæc sententia non est probabilis. vnde contrariam tradit D. Thomas q.88.a.2.ad 2. & Caietan. ibid. dub.2. circa resp ad 2. & alij passim. Probatur, Quia neque ratione materiæ omnia vota sunt illi subiecta, neque ratione subiectionis personæ. Non ratione materię, quia non omnia negotia priuata & publica singulorum, nec omnia bona opera, siue præcepti sint siue consilij, ab ipsius arbitrio pendent, sed ea tantùm, quæ totam Ecclesiam spectant. Vnde non potest impedire, ne laicus ieiunet, ne peregrinetur, oret, humi cubet, eleemosynam largiatur, &c. Non ratione subiectionis personæ, quia non ita sunt illi subiecti vt habeat dominium in eorum voluntatem, possitque in omnibus illam regere, sicut Prælatus regularis regit voluntatem suorum subditorum. alioquin laici non minùs essent subiecti Pontifici in regimine vitæ, quàm religiosi suis Prælatis: & pro suo arbitrio posset, etiam sine causa, vota Religionis & castitatis in irritum reuocare. Itaque in votis illorum non inest illa tacita conditio, quæ eius consensum respiciat. Idem dicendum de votis Clericorum sæcularium: nisi materia voti ab ipsius arbitrio & dispositione pendeat. Vt si voueat quis resignare beneficium suum in fauorem Monasterij: si Episcopus voueat longam peregrinationem, aut ingredi Religionem, aut non egredi suam diœcesim.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm vota impuberum possint irritari, & à quibus.

Respondeo & Dico Primò, Vota omnia impuberum, (id est marium vsque ad annum 14. expletum, fœminarum vsque ad 12. expletum) in irritum reuocari possunt à patre. Colligunt id DD. ex c. 14. Mulier. 32. q.2. & ex c.1. de Regularibus in 6. & cap. Ad nostram. 8 extrau. eodem. est communis sententia. Idem dicendum de *tutore*, qui pupillo est loco patris. Mater tamen non potest, nisi mortuo patre sit loco tutoris, quia non ipsa, sed tutor habet patriam potestatem. Quidam putant idem posse magistrum vel herum, si pupillus parentibus & tutoribus careat: quia est loco patris: quod videtur rationi consonum. Ratio cur Iura sic statuerunt est, quia ante illud tempus non præsumuntur passim habere satis iudicij, vt maturè de huiusmodi rebus statuere possint. itaque ne imprudenter se votis inuoluant, voluit Ius omnia illorum vota esse subiecta potestati eorum, quibus subsunt, per tacitam conditionem, quæ votis insit. 82 *Vota impuberum. Pater & tutor.*

Petes Primò, An hæc vota post illud tempus irritari ab iisdem possint? Sotus lib 7. q.3. ar.2. putat non posse, quia iam non ampliùs illis ita subsunt. sicut dominus 83 *An post tempus pubertatis.*

vorum

votum serui emissum in seruitute, non potest irritum reddere post seruitutem; eò quòd iam sit extra ipsius potestatem.

Verius est posse irritari. Sed contrarium est verius. Ita tenet Caietanus q. 189.ar 5.& Nauar.cap.12.n.71. Lopez p. 1. c.48. & alij. Ratio est, Quia illud votum ea interpretatione Iuris erat conditionatum; nempe *si parens vel tutor non contradixerit.* quam conditionem per tractum temporis non amisit. supponimus enim, nullam circa ipsum votum mutationem esse factam, neque illud in ætate pubere fuisse ratificatum. Itaque cùm conditio adhuc maneat, & firmitatem voti quasi suspensam teneat; si parens nolit esse firmum, desinet obligatio.

Nec obstat quòd filius habuerit intentionem seruandi, aut posteà fortè illud renouauerit; quia hæc omnia ex errore prouenerunt, quo putauit votum suum ab initio firmum absolutè fuisse; vnde non sufficiunt ad *Ratificatio.* ratificandum. Vt enim quis censeatur aliquid ratificare, necesse est vt sciens esse inualidum, velit esse validum, vel si nihil de ea re sciat, vt saltem intendat illud confirmare etiam eo euentu quo inualidum fuisset; vt rectè docet Nauarrus ex Caietano suprà.

Ad rationem Soti. Ad rationem Soti Respondeo, Esse disparem rationem: nam dominus solùm potest irritare votum serui, quatenus officit illius obsequiis; non quia iudicium illi non satis maturum. vnde quando non ampliùs potest officere, non potest irritare. vota autem impuberum possunt irritari, quia ea ætate emissa, quæ sæpè iudicij maturitate caret; quæ qualitas semper manet in illis votis, nisi de nouo confirmentur.

84 *Vota collata in tempus pubertatis.* Petes Secundò, Quid dicendum de votis impuberum, quæ conferuntur in tempus pubertatis, vt si voueant aliquid exequendum cùm adoleuerint.

Respódeo, Hæc eodem modo irritari posse. Ita sentit Siluest. Votum.4.q.2.& Religio 2.n.15. ex Panormit. in cap. Scripturæ 4. de voto & voti redemp. Nauarr. n. 67. Sotus lib. 7. quæst.3. art. 2. Ratio est, quia omnia vota impuberum habent tacitam conditionem ex dispositione Iuris, ob ætatis illius imprudentiam, quæ in omnibus illorum votis locum habet. Idem dicendum de votis Religiosorum, quæ referuntur ad tempus, quo non suberunt Prælato, quia hæc vota in fauorem Religionis similem conditionem habent, vt ante dictum est, & tenent Auctores prædicti.

85 *Vota puberum.* Dico Secundò, Vota puberum, (id est, quæ nuncupata sunt post annum 14. impletum in mare, & 12. in femina) non possunt à parentibus irrita reddi, nisi quatenus disciplinæ familiæ, & patriæ potestati obsunt. Horum enim vota solùm subsunt parentibus ratione materiæ, non ratione dominij in voluntatem. Itaque votum Religionis, castitatis, sacrorum Ordinum, certarum precum, confessionis, communionis, & similia, irritari non possunt. Secus de votis ieiuniorum, præsertim multorum, peregrinationum, & similibus, quia hæc ad gubernationem domesticam pertinent. Realia quoque irritari possunt (nisi fortè habeant bona castrensia vel quasi castrensia) non solùm à parente, sed etiam à curatore vsque ad vigesimum quintum ætatis, quia ante illud tempus non habent administrationem. Ita Siluest. Votum. 4.q.2. Nauar. n.64. Lopez c.47.& alij. secùs tamen est de votis realibus relatis in tempus, quo erunt sui iuris: quia non officiunt administrationi curatorum.

86 *Vota seruorum.* Dico Tertiò, Vota seruorum seu mancipiorum irritari possunt à domino, quatenus eius obsequio possunt esse impedimento, vt votum peregrinandi, recitandi horas canonicas. Si ante seruitutem, cùm essent sui iuris, emissa sint, non possunt irritari propriè, sed suspendi. Si non impediunt, non possunt, vt votum castitatis, votum se non inebriandi, signandi se cruce, commendandi se Deo, &c. & omnia illa, quæ referuntur ad tempus finitæ seruitutis.

Votum serui complectens tempus libertatis & seruitutis. Petes, Quid si ad vtrumque tempus referatur, vt si seruus voueat toto tempore vitæ recitare officium diuinum. Siluest. Votum.4 qu.2.§. Quintum, putat tale votum posse simpliciter a domino irritum reddi, sicut professio viri inuita vxore facta, est ita irrita, vt ne post mortem quidem illius teneatur ad Religionem redire, vt patet cap. Quidam, de conuers. coniugat. & cap. Placet nobis, eodem.

Sed verius est, non posse irritari nisi pro tempore, quo domino erit subiectus, quia solùm illo tempore potest domino obesse: nihil autem ad dominum pertinet, quid postea acturus sit.

Ad argumentum Siluestri Respondeo, Qui profitetur inuita vxore, non obligatur post mortem ingredi: quia id nullo modo promisit, aut intendit, non enim mens ipsius erat vt si nunc impediretur, teneretur ingredi vxore mortua, iam senex factus. Neque dici potest, eum teneri ratione professionis, quia hæc Iure fuit inualida, vxore nolente consentire: nemo enim potest donare quod est alterius. Vnde etiam non tenetur ad paupertatem & obedientiam Prælati; quia hæc non habent locum nisi in Religione, nec alia ratione intendit se ad illa obstringere. Ad castitatem tamen tenetur ex interpretatione iuris, quia hanc vouere poterat inuita vxore. Vnde Ius præsumit illum voluisse hanc absolutè vouere. itaque non potest petere debitum: & post mortem vxoris non potest aliam ducere. Secùs tamen in conscientia, si non fuit animus se obstringere ad castitatem nisi in statu religioso. quia promissio non obligat vltra intentionem promittentis. Tenetur tamen petenti reddere, quia contrarium promittere non poterat sine ipsius consensu. at iste, de quo agimus, directè vouet facere perpetuò, id est, in seruitute & post. vnde pòst tenebitur voto, quia nemini obest, sicut ille post mortem vxoris tenetur seruare continentiam.

DVBITATIO XV.

Vtrùm coniux possit omnia vota coniugis irrita reddere.

NOtandum est, vota coniugum, de quibus hîc agitur, posse esse emissa vel ante coniugium initum, vel post coniugium ante consummationem, vel matrimonio iam consummato. Rursus, vel eo tempore quo coniunx iam est sui iuris, vt quando alter commisit adulterium, aut damnatus est hæreseos, vel quando coniugi est obnoxius. Denique vel ita sunt emissa, vt sint exequenda constante matrimonio, vel collata sunt in tempus quo vouens erit sui iuris. 87

His positis, multi DD. sentiunt maritum posse irritare omnia vota vxoris constante matrimonio emissa, & implenda, sicut Prælatus potest irritare omnia vota Religiosi, & parens omnia vota puellæ impuberis. Ita expresè videtur tenere D. Thomas qu. 88. art. 8. ad 3. *Nullum*, inquit, *votum Religiosi est firmum, nisi sit de consensu Prælati: sicut nec votum puellæ existentis in domo, nisi sit de consensu patris, nec vxoris, nisi sit de consensu viri.* Idem docent Panormit. in cap. Charissimus. 11. num. 5. de conuers. coniugat. Sotus lib. 7. de Iustitia qu. 3. art. 1. Abulensis in cap. 30. Numerorum, qu. 80. Lopez p.1.cap. 47. dicit esse satis tutam. Eamdem vt probabiliorem tenet Sancius libro 9. disp. 39. & citat pro ea multos recentiores viros doctissimos. Probatur Primò, Quia vir est caput vxoris in omnibus præterquam in actu coniugali. ad Ephes. 5. *Mulieres viris suis subditæ sint sicut Domino, quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ. sicut Ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis omnibus.* Secundò, probari potest ex D. Augustino q. 59. super Numeros, & Scriptura ipsa c. 30. Numerorum. Nam eodem modo loquitur de voto vxoris, & puellæ quæ est in domo parentum: & vult neutram vllo voto teneri, si ille cui subsunt contradixerit. Tertiò, Quia consentaneum erat, Deum ita constituere ob leuitatem, inconstantiam, & imprudentiam sexus muliebris, qui se facilè votis implicat. *Maritum posse omnia irritare.*

Hæc sententia est satis probabilis, & ea ea sequitur 88

Est probabilis. In voto continentiæ.

Primò, maritum etiam irritare posse votum continentiæ vxoris suo consensu factum. excipe tamen nisi ipse expresse cesserit iure petendi, aut nisi mutuo consensu & ex pacto vtrimque sit emissum, vt infrà dicetur. Confirmari potest ex loco illo Num. 30. Nec obstat, quod ibi agatur de votis abstinentiæ. quia votum continentiæ est votum abstinentiæ, vt docet Panormitanus in d. c. Charissimus, num. 5. idque probat ex cap. 24. Si tu abstines. 27. quæst. 5. ergo cùm Ius diuinum & humanum det marito plenum ius in votis abstinentiæ, etiam dat in voto continentiæ. Confirm. Quia vxor subiecta est viro non solùm ratione materiæ, sed etiam ratione directionis voluntatis, ne nouis obligationibus sese sua imprudentia & leuitate implicet, etiam circa materiam viro non subditam.

In voto de necessariis.

Secundo, Posse etiam irritare votum de rebus necessariis seu præceptis, vt de non mentiendo, non fornicando, de audiendo Sacro, & similia: ob eamdem causam, quia subest illi quoad directionem voluntatis.

In voto relato in futurum.

Tertiò, Idem dicendum quando executio voti refertur in tempus, quo nec materia nec persona erit coniugi subiecta. Sufficit enim vt eo tempore quo votum fit, persona sit plene subiecta: tunc enim obligatio contrahitur, ac proinde à marito pendet eius confirmatio vel irritatio. Nec refert etiamsi sit votum castitatis vel Religionis, nam eadem est ratio, vt supradicti Auctores docent.

Hæc sententia, vt dixi, in praxi est probabilis.

89 *Contrarium verius.*

Verum contraria videtur verior & probabilior, Ea tantùm vota vxoris à marito irritari posse, quæ vel iuri eius incommodant, vel ad familiæ administrationem pertinent. Ita expresse docet Angelus, Votum, 5. n. 8. Siluest. Votum 5. num. 2. & 3. Nauarrus cap. 12. Enchiridij, n. 64. citans Angelum & Siluestrum. idem docet D. Antoninus p. 3. tit. 1. cap. 55. in principio, & passim Canonistæ.

Probatur Primò, Quia vxor non est subiecta viro, sicut subditus Prælato, aut impubes patri, sed sicut socia minor maiori. Nec est ea iudicij tenuitate, vt in omnibus à viro dirigi debeat, sicut impubes à patre. Secundo, Quia si tanta esset subiectio vxoris erga virum, id proueniret ex Iure illo quod habetur Numerorum 30. vnde Doctores hanc sententiam maximè probare solent. sed hoc Ius est cærimoniale, pertinens ad politiam illius populi, ac proinde cessauit per mortem Christi, nec vllam modo vim habet. Confirm. ex aliis, quæ ibidem habentur. Non enim est lex naturæ, vt pater posset omnia vota puellæ, quamdiu in eius domo manet, irrita reddere: neque vt sola taciturnitate parentis vel mariti vota firmentur, neque vt votum ratum sit, si statim non contradixerint. est igitur ista lex cærimonialis. Adde, loco illo Num. 30. agi tantum de votis abstinentiæ quarundam rerum, vt colligitur ex fine cap. & ex D. Augustini explicatione. Neque sub nomine *abstinentiæ* ibi videtur posse comprehendi *continentia*; quia tunc non erat tempus continendi. Idem expresse docet Gratianus 33. qu. 5. cap. fin. Confirm. Secundo; Quia Ius naturale non dictat tantam subiectionem vxoris ad virum, cùm non solùm sit subdita, sed socia etiam in familiæ administratione, etsi viro subordinata. Imo nec in Religiosis, nec in impuberibus, lex naturæ tantam subiectionem, nec tantum dominium in ipsorum voluntatem Prælato aut patri concedit. Vnde & illa distinctio quæ est in votis puberum & impuberum (de qua supra dub. 14) non est ex lege naturæ, sed ex Iure positiuo.

90 *Ad rationes.*

Nec obstat, quod *vir sit caput mulieris*; & quod Apostolus ad Ephesios 5. præcipiat vt *mulieres viris suis subiectæ sint in omnibus, sicut Ecclesia Christo.* Hæc enim commodè intelligenda sunt, nimirum in iis quæ ad familiæ administrationem pertinent. In iis enim quæ pertinent ad actum coniugalem, non est ipsa magis subdita viro, quam vir ipsi; itaque est viro par. Simili modo Apostolus ad Tit. 2. monet *seruos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, & in omnibus bonam fidem ostendentes*: non tamen idcircò dominus omnia seruorum vota irritare potest, sed solùm quæ iuri ipsius officiunt. Deinde in multis vxor non est subdita viro, nec tenetur ei morem gerere, nisi ratione scandali, vt vitentur odia, lites, blasphemiæ. Nullo enim Iure potest ei maritus prohibere ne det eleemosynas de suis paraphernis, vt inquit Angelus & Siluester supra, aut ne interdum det eleemosynas de bonis communibus, ne moderatè corpus domet, ne vespere & manè oret. poterit ergo hæc vouere, & exequi, etiam inuito marito. Cauere tamen debet ne hæc faciat cum ipsius scandalo: & huc maximè spectat Apostolus, cuius sententia non habet vim præcepti, nisi ratione materiæ vel scandali.

Itaque vir non poterit irritare vota vxoris de rebus præceptis, vt de non omittendo Sacro diebus festis, de non mentiendo, &c. neque ea quorum executio refertur ad tempus soluti matrimonij, quia nullo modo ipsius iuri incommodant, neque vota certarum precum aut eleemosynarum de rebus quarum integram habet administrationem. potest tamen vota ieiuniorum, præsertim quibus posset fieri ineptior ad vsum matrimonij, peregrinationum, humi cubationum, habitus simplicioris, &c.

Vt autem hæc omnia distinctiùs explicentur,

Dico Primò, Vota quæ facta sunt à muliere ante matrimonium irritum, non possunt postea à viro irritari propriè, sed solùm suspendi. Ratio est, Quia quando obligatio est contracta, ipsa erat sui iuris; neque ratione materiæ, neque ratione gubernationis voluntatis viro subdita. vnde non habebant tacitam illam conditionem, Nisi maritus contradixerit. quare non possunt ab eo irritari, nisi irritatio accipiatur latè, vt comprehendat etiam suspensionem, vt sæpè accipitur à DD. Possunt autem suspendi, vt apertè colligitur cap. 15. Noluit. 33. qu. 5. ex D. Augustino q. 59. in Exodum. Ratio est; Quia executio potest esse viro molesta, & non decet vt ea faciat ipso repugnante: soluto matrimonio, vel vxore sui iuris effecta, reuiuiscit vis voti, & tenebitur exequi, si vsque ad illud tempus votum se extendebat. 91 *Vota ante matrimonium edita.*

Dico Secundò, Si tamen mulier erat impubes cùm votum faceret, vel si votum erat tale vt à parente vel tutore posset irritari, probabile est, etiam à marito posse. Colligitur ex d. c. Noluit. Nam agitur de voto puellæ facto cùm esset sub potestate patris, in quod pater etiam consenserat. multò ergo magis poterit irritare votum, si is, cui suberat non consensit. Ratio est, quia maritus succedit in locum parentis, tutoris & curatoris ad gubernandam eamdem voluntatem, eiúsque leuitati & imprudentiæ succurrendum. ergo sicut votum, quod emisit eo tempore quo parenti vel tutori erat subiecta, erat pendens ab eorum consensu, ita etiam pendet à consensu mariti, qui in horum potestatem succedit. Nam potestas prima quasi continuatur, etsi in diuersis subiectis. Vnde sequitur, si puella emisit votum castitatis aut Religionis ante pubertatem, vel realia post pubertatem adhuc minor existens, id est, ante vigesimum quintum annum expletum, absque eorum quibus suberat facultate, maritum posse ea irritare, etiam ante consummatum matrimonium. quia statim per ipsum contractum matrimonij tali succedit in illorum potestatem. Ita Sanchius lib. 9. de matrim. disp. 41. n. 4. Quæ omnia rectè procedunt secundùm priorem sententiam, quæ marito plenam potestatem in omnia vxoris vota concedit, quam diximus esse satis probabilem. In altera non procedunt nisi in votis, ut quorum executio auctoritati mariti potest officere, in quibus vxor tenetur illi parere. 92 *Si ante pubertatem.* *Successor in eadem potestate.*

Dico Tertiò, Si carebat parentibus vel tutoribus cùm votum faceret, maritus contracto matrimonio adhuc poterit irritare, modo ipsa tunc temporis, cùm sibi obligationem imponeret, fuerit in ea ætate, in qua filiorum vota à parentibus, tutoribus, vel curatoribus irrita reddi possunt. Ratio est, Quia toto illo tempore, quo secundùm leges congruit ei habere tutorem vel 93 *Si carebat tutore vel curatore.*

curatorem,

curatorem, votum pendet ab illius arbitrio, si contingat illum constitui: atqui maritus succedit in eamdem potestatem; ergo etiam ab eius arbitrio pendent. ita Sancius suprà.

Idem dicendum de aliis qui parentibus vel tutoribus carent, & alicui magistro, domino, vel Superiori posteà subesse incipiunt. Hinc dominus potest irritare vota serui impuberis omnia, etiam personalia; & omnia realia puberis. quia est ei loco tutoris & curatoris. secùs si erat maior: tunc enim solum sibi præiudicantia, vt suprà dictum est. Simili modo si Nouitius in sæculo vel in Nouitiatu emisit vota in ea ætate, in qua parens, tutor vel curator potuisset ea irritare: eadem poterunt etiam à Prælato Religionis irritari, cùm in illorum potestatem succedat, vt ibidem Sancius notat.

94 *Vota ante consummatū emissa.* Dico Quartò, Vota vxoris emissa contracto matrimonio ante consummationem, possunt eodem modo irrita reddi à marito, sicut emissa consummato matrimonio, excepto voto castitatis & Religionis. Ratio est, Quia auctoritas mariti in vxorem acquiritur per ipsum contractum. Itaque si vxor aliquod votum fecit in iis in quibus ipsi est superior & caput, potest illud ab eo in irritum reuocari.

Votum Religionis. Excipio Primò, Votum ingrediendæ Religionis; tum quia ius facit ei potestatem ingrediendi etiam inuito marito: tum quia per huius voti executionem constituenda est extra mariti potestatem. Vnde par non est, vt maritus possit irritare. Si neglecto voto matrimonium consummarit, non poterit absque consensu mariti intrare. quia consummato matrimonio illud ius intrandi amisit, & tenetur marito adhærere, eique debitum reddere. cúmque non vouerit castitatem, poterit etiam petere. mortuo marito tenetur voto satisfacere: quia non fuit extinctum, sed suspensa executio. idem dico si maritus adulterium committat, aut velit pariter conuerti; vt infrà cap. 41. dub. 5. dicetur.

Probabile tamen est, matrimonio consummato, maritum posse illud votum irritare. Ita enim tenent DD. primæ sententiæ initio allatæ: quo casu non tenebitur marito mortuo intrare. Quòd si ante consummatum matrimonium voueat Religionem in tempus soluti matrimonij; maritus poterit hoc votum, iuxta prædictam sententiam, irritare. quia per executionem huius voti vxor non erat constituenda extra illius potestatem. quòd si maritus non irritauerit, peccabit ipsa quidem mortiferè, si illo mortuo ad secundas nuptias transierit; quia faciet contra votum. hic tamen maritus secundus poterit illud irritare: quia in ius prioris mariti, a quo illud pendebat, successit.

Votum castitatis. Secundò, Excipio votum castitatis ante consummatum matrimonium ab vxore emissum. hoc enim, secundùm veriorem & communiorem sententiam, à marito non potest irritari. Verùm autem teneatur ingredi Religionem, vt voto faciat satis, dicetur infrà cap. 41. dubit. 6. Si matrimonium consummauerit, non potest integram castitatem seruare, sed tenetur reddere debitum. itaque ex hac parte non eget irritatione. non tamen potest petere, nec maritus votum illius quoad hoc irritare potest, vt plerique Doctores nobiscum sentiunt. Iuxta tamen aliorum probabilem sententiam suprà n. 87. relatam poterit maritus hoc votum absolutè irritare ratione iuris quod habet, non quidem in materiam, sed in personam, ac proinde etiam obligationem non petendi tollere: quo pacto poterit ipsa, etiam petendo, matrimonium consummare.

95 *Consummato matrimonio.* Dico Quintò, Vota ab vxore consummato matrimonio facta, secundùm veriorem sententiam non possunt irritari a marito, nisi quatenus eius iuri incommodant, vel materia eius iurisdictioni subest: secundùm tamen probabilem multorum opinionem possunt irritari omnia (vt patet ex supradictis) exceptis istis, quorum primum est, Votum castitatis vxoris factum non solùm consensu mariti, sed etiam ipso iuri petendi cedente. *Prima exceptio, votum castitatis vxoris.* quo casu cùm ipse non retineat ius petendi nisi remotum, & quasi in radice (quatenus videlicet vinculum essentiale matrimonij perseuerat) potest ipsa liberè negare petenti, ac proinde tenetur negare, quia tenetur seruare votum quantum potest.

Dices, Maritus semper manet superior, ac proinde etsi non habeat ius in materiam, habet tamen ius in voluntatem vxoris ad eam in omnibus dirigendam. ergo poterit adhuc irritare: sicut Prælatus etsi iure suo cesserit apud inferiorem, nihilominùs votum eius irritare potest, vt supra diximus. Resp. Hoc argumentum valdè confirmat sententiam nostram. quia videtur conuincere, maritum non habere ius in voluntatem vxoris, quale habet Prælatus in voluntatem subditi, & pater in voluntatem filij impuberis: & consequenter non posse omnia vxoris vota irritare, quamuis absque consensu eius sint facta. Nihilominùs tenendo alteram sententiam, dici potest, maritum posse restringere suam potestatem, quam habet in vxorem, faciendo illam ex parte sui iuris: hoc autem non potest facere Prælatus erga subditum. Ratio est, Quia potestas Prælati est ex regula, & ex approbatione Ecclesiæ; quorum neutrum ipse potest mutare, aut vim & effectum priuato pacto impedire, vel restringere: at potestas mariti in vxorem est ex contractu priuato. Vnde vel in ipso contractu limitari (vt si addatur vt vxor habeat administrationem dotis,) vel postea nouo pacto superueniente restringi aut suspendi potest.

Dixi, *non solùm consensu*, &c. Consentiendo enim simpliciter, vt vxor voueat castitatem, non videtur cedere iure petendi, vt illius sententiæ Auctores docent, *Consentiendo vt vxor voueat, an iure suo cedat.* quia non censetur sibi in tantum velle præiudicare, nisi id explicet, præsertim cùm ille consensus operetur aliquid: partim vt votum sit firmius, cùm ipse sine peccato mortali non possit irritare, partim vt licitè fiat. debet enim vouens seiungi toro, alioquin exponeret se periculo violandi voti: non potest autem toro separari sine consensu mariti, quare nec licitè absque eius consensu tale votum edere. Hoc tamen votum solùm obligabit illam ad non petendum debitum, & ad abstinendum à fornicatione, aliisque peccatis luxuriæ: tenebitur tamen marito petenti reddere debitum, nec maritus petendo peccabit, cùm nec ipse vouerit, nec iure suo cedere cogitauerit. Quòd si maritus hoc votum posteà irritauerit, peccabit quidem mortiferè, valida tamen erit irritatio, vt docet Sotus lib. 7. de Iustitia q. 3. ar. 1. Arragon. qu. 88 ar. 8. Sancius lib. 9. de matrimonio, disp. 40. n. 17. vbi pro hac sententia citat multos alios recentiores. ita vt hæc sententia sit satis probabilis: etsi contrariam putent veriorem.

Secundò excipitur votum quo vterque mutuo consensu & ex pacto vouet castitatem. Tunc enim maritus 96 *Secunda exceptio.* non potest votum vxoris irritum reddere, nec vxor viri; vt expressè docet D. Augustinus epist. 199. ad Ediciam. Consentiunt DD. in 4. d. 32. & Canonistæ. Ratio est, quia vterque ita ex pacto vouendo, omni iure suo ad actum matrimonij cedere censetur, vel etiam expressè cedit, vt patet ex cap. Dudum, de conuers. coniugat. Ideò enim mutuum consensum & votum exigunt, vt se omnino tutos præstent à mutua petitione: at non essent omnino tuti, nisi renuntiarent omni iuri, quod ad illum actum habent. qui enim iuri suo non renunciauit, potest alterum cogere ad reddendum: eo autem renunciato non potest. Ad quod etiam non parum iuuat illud votum, quo renuntians iuri erga coniugem, obstringit se Deo. Nam petendo non solùm iniuriam faceret coniugi, sed etiam esset sacrilegus & infidelis in Deum. Constituit ergo alter alterum extra ius suum & iurisdictionem, facitque omnino sui iuris in actu matrimonij. vnde non retinet vllam auctoritatem irritandi aut suspendendi voti alterius. Tertiò excipitur votum quo vterque ex pacto vouet in- *Tertia exceptio.* gressum Religionis, vel maritus susceptionem Ordinis sacri, vxor castitatem in sæculo si est vetula, & extra periculum incontinentiæ, vel ingressum Religionis, si est iuuenis aut in periculo. Ratio est, Quia cùm hoc votum tendat ad perfectam separationem, & mutationem status in quo seruent perpetuam continentiam, videntur

renunciare iuri reuocandi. Ita Sancius suprà. Confirmatur, Quia vterque per tale pactum voto firmatum acquisiuit ius iustitiæ ad exemptionem à iurisdictione & seruitute mutua, possùmque se mutuò ad executionem vrgere & cogere. ergo non videntur ius irritandi reseruasse. Secus tamen est, si mutuo consensu voueant, se soluto matrimonio seruaturos castitatem. quo casu docet Sancius, maritum posse votum vxoris validè irritare; quia per executionem, status non est mutandus, sed supponitur mutatus, quando executio fiet, & alias nullum fit præiudicium vxori illa irritatione. peccaret tamen mortiferè irritando; quia ante consensit. Idem dicendum de aliis mutuo consensu factis, quæ non mutato statu sunt exequenda: quia vxor manet sub potestate viri.

97 Dico Sextò, facto diuortio ob viri adulterium, aut condemnationem hæreseos, si vxor aliqua vota faciat, non poterit vir posteà reconciliatus illa irritare, sed tantùm suspendere, sicut si ante matrimonium emissa fuissent. Ita Sancius lib. 9. disp. 39. num. 40. Ratio est Quia cùm vxor vouit, erat sui iuris, & omnino independens a potestate mariti. vnde eius vota perinde se habent ac si ante matrimonium facta fuissent: in quibus maritus solùm habet ius suspendeodi, vt dictum est suprà num. 91.

98 *Quid possit vxor in vota viri.*

Dico Septimò, Vxor non potest vlla viri vota in irritum reuocare, nisi quatenus eius iuri officiunt. Est communis DD. Ratio est, Quia cùm sit subdita, non habet vllam auctoritatem in virum, nisi quatenus habet ius in materiam, nempe in iis in quibus vir ex lege matrimonij vel alterius contractus tenetur se vxori accommodare; vt in actu matrimonij, in coniunctione tori & domicilij, & similibus, in quibus requiritur consensus vxoris. Vnde si vouit gestare habitum religiosum, si longa ieiunia, si cubare humi, præsertim ad longum tempus, si longas peregrinationes absque graui causa, potest vxor irritare, si tamen subsit voto grauis causa, non potest irritare; vt si voueat assumere crucem in subsidium Terræ sanctæ, vel contra hæreticos aut infideles, vt passim docent Doctores.

99 *Votum mariti de non petendo debito.*

Sed quid si maritus vouerit non petere debitum? Respondeo, Multi DD. putant, vxorem tale votum posse irritum reddere: quia ipsi onerosum & verecundum semper petere. Ita D. Thomas in 4. d. 32. qu. vnica ar. 4. ad 1. vbi dicit hoc esse probabilius. Idem sequitur Nauarr. c. 12. n. 60. & multi alij, estque satis probabile.

Contrarium tamen videtur verius, & tenet D. Thomas quolibet 3. art. 18. Gratianus in cap. fin. 33. quæst. 5. & multi alij. Confirmatur ex cap. Quidam. 3. de conuersione coniugatorum; vbi dicitur, eum, qui inuita vxore professus fuerat, etsi professio non valuit, non posse petere debitum: *quia cum esset in eius potestate id promittere, votum quoad hoc tenuit.* secùs tamen esse quoad non reddendum debitum: quia id non erat in eius potestate. Et cap. Placet. eodem tit. idem dicitur de muliere, quæ cum maritum putaret mortuum, professionem fecit. Ratio est, Tum quia onus petendi, quod imponitur coniugi, est parui momenti; potest enim minimo indicio petere; & alter tenetur se tunc paratum exhibere: tum quia etsi est alteri aliquod onus, tamen iure suo vtitur. non enim lege matrimonij tenetur petere, sed solùm petenti reddere.

Distinctio quam adfert Nauarrus inter petere & exigere, non videtur hic habere locum: Quia Pontifex apertè insinuat, ideò non posse exigere, quia quantum in se, tenetur seruare votum continentiæ. Vnde sequitur, nec posse benignè petere, aut rogare. Qui tamen alteram sententiam tenere vellet, respondere posset, eum qui sic vouit, non posse petere, nisi votum à coniuge irritetur. sed non videtur ea mens Pontificis. si enim tam facile poterat votum elidi, cur tam seriò & absolutè respondetur non posse petere?

100 *Votum continentiæ mariti.*

Ex his patet quid dicendum si maritus voueat continentiam. Cùm enim non possit vouere continentiam absolutè absque facultate coniugis, hoc votum non habet vim, nisi quoad ea in quibus ipse est sui iuris, per quæ nullum fit præiudicium coniugi, nimirum quoad non petendum debitum, & abstinendum ab omni actu libidinis præter eum in quo debet morem gerere vxori. Itaque etsi hoc votum, secundùm probabilem sententiam iam dictam, possit irritum reddi ab vxore quoad non petendum debitum, non tamen quoad abstinendum ab aliis libidinibus, v.g. à sui pollutione, &c.

Adde, votum continentiæ, & non petendi debitum, ordinariè censeri illicitum & indiscretum in coniugio, nisi ex consensu coniugis, qui permittat vouenti vt seorsim cubet: tum quia exponit se periculo violandi voti, si assiduè cum coniuge cubet; tum quia alteri coniugi sæpè est molestum & odiosum tale votum, eò quòd semper cogatur petere. Ita D. Thomas in 4. d. 32. supra, & Durandus ibidem q. 2. & alij non tamen idcircò desinit obligare; quia est de bono consilij, etsi absque periculo non mandetur executioni.

DVBITATIO XVI.

Quinam possint vota commutare, & quo modo.

101 *Quisque potest in melius.*

Dico Primò, Quisque potest sua auctoritate votum suum commutare in id, quod constat esse melius. Est communior sententia Doctorum: ita enim sentit Maior in 4. d. 38. qu. 3. Angelus, Votum 4. qu. 1. Caietan. qu. 88. ar. 12. Sotus lib. 7. qu. 4. ar. 3. Couar. in cap. Quamuis pactum, p. 1. §. 3. n. 4. Nauar. cap. 12. n. 75. Probatur ex cap. Peruenit. 2. de iureiurando: *Propositum seu promissum non infringit qui in melius illud commutat.* Ratio est, Quia in eo, quod melius est, censetur contineri quod minus est. vnde dando melius, excellenter soluit quod promiserat. Sic inter homines optimè soluit promissum, qui dat id quod promissario est gratius; vt si loco canis promissi, des equum; vel loco ouis, bouem; loco nummi argentei, aureum.

Hinc fit vt votum orandi septem Psalmos, possim commutare in votum faciendi Sacrum; & peregrinationem ad S. Mariam Hallensem, in peregrinationem ad S. Mariam Lauretanam; & omnia vota personalia & realia in votum Religionis, & votum ingrediendæ Religionis laxioris, in strictiorem.

Melius, quid.

Melius voco, non quod ex genere suo est præstantius, sed quod omnibus expensis Deo gratius est nos facere. Etsi enim per se & ex suo genere melior sit oratio quàm ieiunium, & eleemosyna quàm carnis afflictio per cilicium; tamen qui vouit ieiunium vel cilicium, non potest suo arbitrio ista in orationem aliquam vel eleemosynam commutare: quia non semper Deo gratius est nos id facere, quod per se est excellentius, sed quod pro tempore, loco, & dispositione nostra magis congruit ad nostram salutem à nobis fieri. Itaque in hoc poterit fieri commutatio: abundè enim satisfacit promissioni, qui loco rei promissæ, soluit promissario id quod ei est gratius. Nisi fortè ex alio capite ad hoc soluendum erat obstrictus, & solutio huius non impediat voti executionem. tunc enim non potest votum in illud commutari, sed vtrumque præstandum est non enim potest fieri commutatio voti in id quod aliàs erat debitum, nisi quando executio vtriusque nequit constare: quamuis tunc non opus sit commutatione, cùm obligatio voti cesset, si alterum omitti nequeat.

102 *Obiectiones.*

Sed contra obiicitur Primò, Commutatio votorum pertinet ad auctoritatem Superioris, sicut & dispensatio, vt patet cap. 1. de voto & voti redempt. vbi dicitur, *commutationem voti pendere ab arbitrio Superioris.* ergo sicut nemo priuata auctoritate potest in suo voto dispensare, ita nec commutare. Secundò, Quia debitor soluens creditori rem meliorem, non liberatur obligatione, sed tenetur soluere quod debet, vt habetur l. 2. ff. Si certum petatur. Tertiò, Quia nemo potest esse Iudex in propria causa. Ob hæc argumenta quidam sentiunt, vota non posse propria auctoritate etiam

in

in apertè melius commutari. Ita Siluester, Votum 4. quæst. 7. citat pro se Ionocentium, Ioannem Andream, & Goffredum. Sed quod diximus est verius. vnde

Resp.

Ad Primum Respondeo, Commutatio non requirit auctoritatem Superioris, nisi quando non constat id esse melius in quod fieri debet commutatio. vel enim requiritur Prælati auctoritas in commutatione, vt in persona Dei determinet quid sit Deo acceptum, vt docet S. Thomas articul. 12. ac proinde non erit necessaria, quando id per se satis notum est: vel sequitur vt nomine Dei condonet priorem obligationem pro posteriore; & hoc necessarium non est in proposito casu; quia promissio rei minoris abundè soluitur in re maiore, ita vt non sit opus condonationis beneficio.

Ad Secundum: Lex illa intelligenda de re meliore, quæ tamen non est gratior creditori. sæpè enim quod melius est, non est homini gratius: secùs in Deo, cui opera quò meliora, eò gratiora.

Ad Tertium: Nemo potest esse Iudex in propria causa, inuita parte; secùs si pars consentiat, vt in proposito.

103 *Commutatio in Episcopatum.*

Petes Primò, Vtrùm votum ingrediendæ Religionis possit propria auctoritate commutari in susceptionem Episcopatus? Quidam affirmant, vt Viualdus n. 75. Ratio est, quia Episcopatus est status perfectior, vt pote perfectionis acquisitæ.

Sed contrarium expresè habetur cap. penult. de voto: vbi Pontifex dicit, *eum, qui solemniter emisit votum suscipiendi habitum regularem, & postea electus fuit Episcopus, debere Ecclesiæ regimen resignare, & votum implere, si conscientiæ suæ consultum velit.* Ratio est,

Episcopat quo modo dicatur status perfectionis.

Quia Episcopi status dicitur perfectior, non quia hominem perfectiorem Deóque gratiorem efficit quàm Religio, aut illum ad perfectionem magis adducit; sed quia secundùm rectum ordinem perfectionem supponit: est enim status postulans perfectam charitatem, qua animam suam ponat pro ouibus suis, & eas ad perfectionem nitatur adducere. Deinde quia munus Episcopi est conferre Sacramentum Confirmationis & Ordinis, quibus efficimur perfecti Christiani & ministri Ecclesiæ. Vnde temeritatis & arrogantiæ esse videtur ad Episcopatum aspirare; quia videtur sibi perfectionem, quam ille status supponit, arrogare, & se idoneum tanto muneri iudicare. status autem Religionis adducit ad perfectionem, Deóque magis charum efficit. Itaque etsi ille status dicatur perfectior, tamen non est Deo gratius, vt illum hic & nunc amplectaris potiùs quàm statum Religionis; vel certè si gratius est in aliquo casu, id non constat. Idem docent passim DD. & Abulensis in cap. 30. Numerorum quæst. 94.

104 *Votum factũ in fauorem sacrį, potest in melius commutari.*

Petes Secundo, Vtrùm quis sua auctoritate votum reale factum in fauorem huius Ecclesiæ, vel piæ causæ, possit commutare in votum reale melius, quod sit in commodum alterius Ecclesiæ? vt si vouisti dare tres aureos Ecclesiæ S. Petri, an possis commutare in calicem dandum Ecclesiæ S. Martini, vel Monasterio? Quidam putant, ne auctoritate quidem Episcopi id fieri posse. Ratio est, quia in causis piis per promissionem ius acquiritur absenti, vt possit rem promissam exigere, vt patet L. Illud. & L. Vt inter C. de sacrosanctis Ecclesiis. & ita tenent Archidiaconus & aliqui alij Canonistæ apud Siluestrum v. Votum 4. p. 7. §. Quartum.

Respondeo, verius esse, posse tale votum etiam ab ipso vouente in melius commutari; & ab Episcopo in æquale vel minus; etiam alterius generis. Ratio est, Quia per tale votum nullum ius acquiritur pio loco vel Ecclesiæ, sed solum Deo, cui ipsum votum fit; cui gratum est illud in melius commutari, vt eruditè ostendit Caietanus tomo 2. opusculo 11. de voto, qu. 3.

Si promissio ipsa dirigatur in Ecclesiam.

Sed quid si addatur promissio, qua res promittatur Ecclesiæ, vel Sancto illius Ecclesiæ præsidi?

Respondeo, Tunc esse distinguendum; si enim verba promissionis dirigantur ad Sanctum, solùm acquiritur ius ipsi Sancto, cui gratum est promissionem illam in melius commutari, teste Caietano suprà. Si autem dirigantur ad Ecclesiam vel Prælatum, Ecclesia nullum ius acquirit, nisi promissio acceptetur. Vnde ante acceptationem potest commutari in melius ad commodum alterius propria auctoritate. Post acceptationem non potest, nisi à Prælato vel Rectore Ecclesiæ: quia Ecclesiæ acquisitum erat ius per acceptationem Prælati. Potest autem huiusmodi promissiones absenti factas ad piam causam acceptare quiuis, modò verba promissionis ad ipsum dirigantur: alias minimè, vt dictum est capite 18 dubit. 7.

Hinc patet responsio ad rationem diuersæ sententiæ.

Petes Tertiò, Vtrùm propria auctoritate possit votum commutari in æquale? Quidam censent id fieri posse, si causa iusta subsit, modò constet non esse minus. Ita Sotus lib. 7. q. 4. ar. 3. & Lopez cap. 49. in fine: tutius tamen est vt id non fiat nisi auctoritate Superioris, vel saltem prudentis confessarij, vt docet Viualdus cap. 14. §. 15. ex plurium DD. sententia. 105 *Vtrùm in æquale.*

Dico Secundò, Omnia vota antè emissa commutari possunt propria auctoritate in vota Religionis, quæ in professione fiunt, scilicet in votum paupertatis, castitatis, & obedientiæ perpetuæ. Est communis DD. ex cap. Scripturæ, de voto, vbi Alexander III. ait: *Reus fracti voti aliquatenus non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam Religionis obseruantiam noscitur commutare.* Vbi aduerte, satis hìc insinuari, non requiri vllam ad hoc auctoritatem, sed ex natura rei validam esse. Vnde hoc ipso, quo quis profitetur, censetur hanc commutationem velle facere, vel certè ipsius Iuris auctoritate ea fieri videtur, nisi explicitè contrarium intendat: quia dum totam vitam suam alterius directioni subiicit, non censetur priuatas illas obligationes retinere velle. Idem colligitur ex cap. penult. de Regular. in Sexto. 106 *Possunt commutari in professionem.*

Hinc sequitur. Etiam votum subsidij Terræ sanctæ commutari posse in votum Religionis; quia bonum Religionis est melius, Deóque gratius. nisi fortè votum illud ab Episcopo vel Pontifice sit acceptatum; tunc enim ius acquiritur Ecclesiæ ad tale subsidium. vnde saltem sumptus præstandi erunt.

Dico Tertiò, Vota Nouitiorum personalia antè emissa, possunt durante Nouitiatu, auctoritate Prælati (& fortè etiam priuata ipsorum) commutari in exercitia probationis, donec vel profiteantur, vel egrediantur. Quòd *auctoritate prælati*, non est dubium, quia hic potest ea etiam suspendere absque vlla commutatione, vt meliùs per exercitia Ordinis probari possint, vt docet Siluester, Votum 4. qu. 7. & alij DD. idque ipse vsus confirmat: non enim solent commutari, sed suspendi, donec per professionem quodammodò expirent, & facessant in onus Religionis. Quòd etiam, *auctoritate propria* commutari possint, probatur, quia hæc commutatio fit in illud, quod manifestè est melius. facta tamen huiusmodi commutatione, si iste egressus fuerit ante professionem, redibit obligatio prior, sicut quando fuit sopita seu suspensa executio: quia solùm facta est commutatio pro tempore Nouitiatus. 107 *Vota Nouitiorum.*

De votis realibus Nouitij est maior difficultas. Puto tamen posse commutari in onera probationis auctoritate Prælati, quia cùm per illa nullum ius acquisitum sit tertio, non video cur non possint sicut alia commutari.

Dico Quartò, Quicumque habet potestatem dispensandi ordinariam vel delegatam, habet etiam potestatem commutandi, non tamen è contrario. De habente potestatem *ordinariam* est communis sententia DD. sed de habente *delegatam* est dissensio. Nauarrus enim cap. 12. n. 79. putat, eum qui habet potestatem delegatam dispensandi, non continuò habere potestatem commutandi. Probat, Quia hæ facultates sunt omnino distinctæ: ergo cui conceditur vna, non eo ipso conceditur altera. Confirmatur, Quia maior prudentia requiritur ad rectè faciendam com- 108 *Qui potest dispensare, potest etiam commutare.*

mutationem, quàm ad dispensationem. Nam in commutatione perpendendum an sit æquiualens in quod votum commutetur; quod non est, cuiusuis iudicare.

Sed contrarium est verius. tenet Paludanus in 4. d. 38. qu. 4 ar. 3. Siluest. Votum 4. qu. 3. Sotus lib. 7. q. 4. a. 3. Couarr. de pactia 1 p. §. 3. n. 10. Ratio est, Quia commutatio est pars quædam dispensationis; est enim imperfecta quædam dispensatio, seu relaxatio, vt patet ex cap. 1. de Voto. Quod vt intelligatur,

Notandum est, *dispensare*, in voto nihil aliud esse, quàm nomine Dei absolutè condonare voti obligationem. *Commutare* verò est condonare cum onere, nempe vt loco prioris obligationis suscipias aliam: secunda enim obligatio in quam fit commutatio, non tam nascitur ex auctoritate Prælati commutantis (quod valdè notandum est) quàm ex consensu acceptantis, in quo consensu implicitè continetur votum alterius boni. Itaque in dispensatione Prælatus condonat absolutè, in commutatione condonat solùm sub conditione; nempe si voueas aliud. Vnde patet, commutationem esse imperfectam dispensationem, & minus quiddam: atqui ei, cui licet quod amplius est, licet etiam quod minus est; vt qui potest dispensare in tertio gradu consanguinitatis, potest etiam in tertio affinitatis: ergo, &c.

Ad rationem Nauarri Respondeo, Has facultates non esse omnino distinctas, sed alteram in altera contineri, sicut pars in toto, & minus continetur in maiore.

Ad confirm. Non minor prudentia requiritur in dispensatione, quia expendi debet an subsit causa iusta, vt omnino obligatio tollatur, & nihil in eius substituatur locum; quod sanè difficilius est quàm aliquid inuenire quod videatur non minùs gratum Deo, & non minus vtile: vt patebit infrà assertione 6.

Hinc constat altera pars assertionis: cùm enim longè minus sit commutare, quàm omnino absoluere & relaxare; non eo ipso, quo quia potest commutare, potest dispensare, quod est absoluere. Pari ratione, qui ex potestate delegata potest commutare vota, non eo ipso potest commutare iuramenta: quia iuramentum nouum vinculum addit. quamuis contrarium non sit improbabile, vt infra cap. 42. dub 12. dicetur.

Pœna ex voti violatione debita. Addo, Quicumque ex potestate ordinaria vel delegata potest commutare votum; posse etiam commutare debitum seu obligationem ex violatione voti contractam. v. g. vouisti dare eleemosynam 10. aureorum, si peccares contra castitatem: peccasti deinde quinquies, & ita teneris in eleemosynam dare 50. aureos. Qui potest commutare votum, potest etiam illud debitum in alia opera conuertere. Ratio est, Quia illud debitum non debetur nisi ex vi voti: & aliàs materia non est reseruata. Confirmatur, Quia obligatio illa soluendi ex voto conditionali, impleta conditione, contracta, non est maior quàm obligatio voti, quo quis absolutè & directè vouet dare 50. in eleemosynam: sed potiùs minor, cùm non procedat ex affectu ad illud opus, vt constat ex dictis suprà dubit. 6. num. 30. & infrà dubit. 18. num 130. atqui hæc potest commutari à priuilegiatis. ergo & illa pœnalis. Confirm. Secundò, Eiusdem rationis est obligatio ex voto ad soluendum in futurum, & ad soluendum præterita: vt cùm quis aliquot diebus omisit dare eleemosynam, quam vouit dare quotidie. sed obligatio ad futurum potest commutari. ergo & illa ad præteritum. Contrarium tenet Nauarrus lib 3. tit. de voto, consil. 33. & 35. vbi docet, eum qui potest commutare aut relaxare vota, non posse idcircò commutare, aut relaxare pœnam, aut debitum ex fractione illius incursum sed nulla firma ratione, quæ ex dictis non facilè soluatur. Nostram quoque sententiam tenet Sancius lib. 8. de matrim disp. 15. num. 14.

109 *Modus commutandi.* Dico Quintò, Quod ad modum commutationis attinet, qui solùm habet potestatem commutandi, debet commutare in æquale vel penè æquale: si enim notabiliter esset minus, admisceretur dispensatio. Quamquàm valdè probabile sit priuilegium commutandi ita intelligendum, vt possit fieri in minus. nam vt fiat in æquale, multorum sententiâ non requiritur priuilegium. itaque parua dispensatio admiscetur. *Æquale* voto, quòd æque gratum est Deo à te hîc & nunc præstari.

Hinc sæpè fit, vt peregrinationes, etiam longinquæ, prudenter commutentur in ieiunia, largas eleemosynas, crebras confessiones, & sacræ Eucharistiæ perceptiones. quia plerumque hæc magis salutaria, Deóque magis grata. Et quamuis vota realia optimè commutentur in realia, & personalia in personalia; tamen etiam contrarium fieri potest, prout videbitur magis expedire ad Dei gloriam & salutem vouentis. Sic votum eleemosynæ corporalis potest ex causa commutari per Superiorem in eleemosynam spiritalem per sacrificia, vel preces, vel bonam instructionem. Imò quando in bulla vel Iubilæo dicitur commutatio votorum facienda in subsidium certæ rei, (v.g. belli contra infideles, vel hæreticos) potest fieri commutatio in subsidium spiritale per preces, sacrificia, ieiunia ad intentionem & finem Bullæ, vt docet Viualdus, cap. 14. num. 39. ex Deça, quæ sententia non est improbabilis, quando legitima causa subest. Ratio est, Tum quia subsidium spiritale non est minùs præstans quàm temporale, tum quia alioquin vota pauperum tunc commutari non possent: nam nihil subsidij temporalis conferre possunt, vel certè adeò modicum, vt pro nihilo reputetur. Securius tamen est, vt etiam aliquid subsidij temporalis conferant pro suo modulo: quia indulgentiæ non sunt extendendæ vltra verborum proprietatem.

Potest etiam fieri commutatio hoc modo: Commuto votum tuum in id quod talis vir doctus præscribet: nec refert, etiamsi non nisi exacto Iubilæo ille præscribat: quia commutatio antè facta est. ita Nauar. c. 16. num. 13. Neque peccabit contra votum, etiamsi ante præscriptionem nouæ materiæ contra prius votum fecerit: quia huius obligatio iam est extincta, & translata in aliam materiam in genere. Ille enim acceptando talem commutationem, implicitè vouit id quod ille Doctor præscripturus est. *Commutatio in genere.* Vbi etiam aduerte: Si quis tempore Iubilæi per obliuionem, vel alia de causa non curauit vota sua commutari, vel relaxari, posse id posteà fieri, etiam post annum, si ipse intra tempus Iubilæi, opera ad Iubilæi consecutionem præscripta præstitit. *Si omissa in Iubilæo.* Ratio est, Quia hoc ipso, quo debito tempore fecit opera ad Iubilæi consecutionem necessaria, acquisiuit priuilegium, quo possint eius vota laxari, quod priuilegium non est certo tempori adstrictum, vt colligitur ex tenore verborum Iubilæi. Idem dicendum de absolutione à reseruatis, quæ tempore Iubilæi fuit oblitus, quia ius acquisiuit cuilibet ea confitendi. Ita Sancius lib. 8. disp. 15. n. 17. & Suares de pœnit. disput. 31. sect. 4.

Dico Sextò, Quod ad causam attinet, ad commutationem minor requiritur causa, quàm ad dispensationem, quòd dispensatio omnino liberet, commutatio aliud subroget. Si fiat in melius, nulla alia causa requiritur. Si in æquale, & auctoritate Superioris, sufficit voluntatis maior in illud propensio. Si autem dubitetur an sit æquale, sufficit notabilis aliqua molestia in implendo, vel magna fragilitas cum periculo violandi, vel repugnantia parentis, aut mariti, vel simile quiddam, quod prudens æstimabit. 110 *Causa commutationis qualis esse debeat.*

Petes, Vtrùm facta commutatione possit vouens redire ad votum prius, omisso eo in quod facta est commutatio. 111 *Potest redire ad prius votum.*

Respondeo, Posse, tum quia facta est in ipsius fauorem, vnde potest ei renunciare: alioquin non tam esset fauor quàm onus, tum quia solum videtur facta sub conditione, si nolit prius votum implere.

Vnde sequitur, si sæpiùs facta sit commutatio, posse seruari quiduis illorum in quæ facta fuit. v.g votum peregrinationis annuæ commutatum est in menstruam confessionem, menstrua confessio in ieiunium hebdomadarium, ieiunium hebdomadarium in certas preces quotidianas: potest vouens satisfacere voto, vel

reci

recitando illas preces, vel ieiunando singulis hebdomadis, vel confitendo singulis mensibus, vel annuam peregrinationem suscipiendo.

DVBITATIO XVII.

Quinam possint in votis dispensare, cum quibus, & quas ob causas.

112 SVppono Primò, *dispensare* in voto (vt loquuntur Theologi & Canonistæ) non esse idem quod declarare materiam voti non esse Deo gratam; vt videtor velle D Bonauentura d.38.art.1. quæst.3. & Palud. ibid. quæst.4. artic.4. tum quia id potiùs ad Doctores pertinet quàm ad Prælatos Ecclesiæ: tum quia cùm materia Deo grata non est, obligatio voti per se euanescit, nec opus est dispensatione. Tum quia denique cum multis dispẽsatur, qui gratissimum Deo facerent, si votum executioni mandarent. Pari modo non est idem quod dispensare in lege humana, quam homo sibi imposuit vouendo, vt vult Sotus lib.7.qu. 4. art.1. quia votum non solùm est lex quædam priuata, sed etiam tribuit ius alteri, quod illi adimi non potest, nisi consentiat. Confirmatur, Quia dispensatio in lege humana fit per hoc, quòd is, qui sua auctoritate obligationem imposuit, eam in particulari tollat: hoc autem fieri non potest, quando per eam alteri ius est acquisitum; id enim cederet in iniuriam tertij: ergo tali modo non potest tolli obligatio voti; alioquin ipse, qui vouit, posset sua auctoritate ab obligatione voti se eximere.

Quid dispensare in voto. Est igitur *dispensare* in voto nihil aliud quàm relaxare voti vinculum, & tollere eius obligationem, condonando nomine Dei debitum, quod erga Deum vouendo contraxisti; vt Caietanus insinuat art.12. cùm enim vouendo te obstrinxeris Deo, eique factus sis debitor certi operis, solui eo debito nequis, nisi ipse vel alius eius nomine & auctoritate condonet: sicut videmus im promissionibus humanis.

113 Suppono Secundò quando dubium est vtrùm votum emiseris, non opus esse dispensatione: quia in dubio nemo priuandus est sua libertate, nec grauandus onere incerto. Idem dicendum in dubio legis, quando dubium est, vtrùm lex sit lata. Talia enim onera non tenemur acceptare, nisi quando constat, causas, quibus imponuntur, exstare; ita vt non sit nobis probabile non exstare. Vnde non solùm in dubio negatiuo, quando neutram in partem habemus rationes probabiles melior est conditio possidentis; sed etiam in positiuo, quando rationes probabiles habemus, causam obligationis non exstare, quamuis ex altera parte magis inclinemur ad opinandum exstare, vt alibi fusiùs explicatum. Secùs est quando constat de voto, sed dubitas de intentione obligandi, vel de sufficientia considerationis, aut libertatis. Hæc enim cùm natura voti ea requirat, & secum trahat, præsumuntur adfuisse, nisi de contrario tibi constet, vel probabiles rationes habeas. itaque opus est dispensatione. His positis

114 *Hac potestas est in Ecclesia.* Dico Primò, In Ecclesia esse potestatem dispensandi in votis, iuramentis & similibus obligationibus & debitis erga Deum contractis. Est fide tenendum, vt patet ex perpetuo vsu Ecclesiæ. Probatur Primò, ex Scripturis, 2. ad Corinth.2. *Nam & ego quod donaui, si quid donaui, propter vos in persona Christi.* vbi Apostolus significat se condonasse debitum pœnæ contractum ex culpa; quod Ecclesia facit conferendo indulgentias. Nec dubium quin Deus hanc donationem ratam habuerit. vnde meritò colligunt DD. etiam in aliis debitis, ortis ex voto vel iuramento, Ecclesiæ Prælatos nomine Dei condonare posse; ita D.Thomas art.12. colligit. Idem insinuatur in diplomatibus Pontificum, vbi potestati condonandi debita pœnarum per indulgentias, iungi solet potestas condonandi debita votorum: Matthæi 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis.* & rursus Matthæi 18. *Amen dico vobis, quæcumque solueritis super terram, erunt soluta & in cælis;* quæ verba sicut generalia sunt, ita intelligi debent de omni vinculo, quod homo erga Deum contrahere potest, & aliquando solui expedit. Secundò, Probatur ratione: Si Dominus Ecclesiæ suæ contulit potestatem soluendi à vinculo culpæ & à vinculo pœnæ, vt ex Scripturis & Ecclesiæ traditione constat; cur non etiam à vinculo votorum & iuramentorum? præsertim cùm id sæpè ad salutem animarum, & suauem Ecclesiæ administrationem sit necessarium? Idem confirmari potest à simili in regno terreno: qui enim Principis locum tenet in regno vel prouincia, potest condonare subditis aliqua Principi debita, quando id bonum commune postulat: ergo qui in Ecclesia locum Dei tenent, possunt condonare aliqua Deo debita, quando salus animarum, qui est finis spiritalis gubernationis, id poscit.

Dico Secundò, Hæc potestas Iure ordinario competit solis Prælatis habentibus iurisdictionem in foro externo.

Probatur Primò, Quia pertinet ad externam Ecclesiæ gubernationem; sicut potestas relaxandi leges, conferendi indulgentias, excommunicandi: ergo iis solis competit, qui Ecclesiæ administrandæ præsunt. 115 *Competit Prælatis.*

Secundò, Quia hæc potestas non est Ordinis, sed iurisdictionis; vnde non competit cuiuis sacerdoti, nec ad eam requiritur sacerdotium, aut alius Ordo sacer; sed solùm iurisdictio Ecclesiastica in foro externo, qualis est in Episcopo confirmato, ante ordinationem. Ex delegatione tamen vel priuilegio Principis sacrorum potest etiam aliis conuenire, qui in foro externo iurisdictionem non habent: vt Ordinibus mendicantium, & aliis quibusdam, iuxta varia ipsorum priuilegia. Hinc patet in quorum votis Prælati dispensare possint, nimirum in votis suorum subditorum, in quos habent iurisdictionem; non autem in votis eorum, qui ipsis non sunt subditi.

Sed difficultas est, An Prælati possint directè dispensare in votis propriis. 116 *An in suis votis.*

Dico *directè*, Quia non est dubium, quin Prælatus possit indirectè; nimirum dando alicui ex subditis potestatem, qua in ipsius voto dispenset. Sicut enim sacerdoti subdito potest dare potestatem, qua ipsum absoluat à peccatis, etiam à casibus reseruatis, vt colligitur ex cap. fin. de pœn. & remiss. vbi datur illi potestas eligendi confessorem: ita etiam qui liberet ipsum ab obligatione voti. Alioqoin Superior esset deterioris conditionis quàm subditi.

Neque satisfacit, si dicas, Papam tunc conferre potestatem confessori electo: quia etiam ipse potest sibi eligere, & sic idem in seipsum confert potestatem alteri.

Respondeo & Dico Tertiò, Valde probabile esse, posse Prælatum etiam directè in suis votis dispensare. *Potest in suis.* Probatur Primò, quia sicut potest dispensare cum suis subditis in legibus etiam Superiorum, quando id ei permittitur, vt in lege ieiunij, esus carnium, audiendi Sacri, recitandi Officij; ita in iisdem potest dispensare secum, quando iusta causa subest. Ergo sicut potest dispensare in votis subditorum, potest etiam in votis suis. Non enim hic plus iurisdictionis requiritur in seipsum, quàm ibi. Secundò, Potest se eximere, quando causa subest, ab obligatione, quam Iure naturæ contrahit occasione legis propriæ, cur non etiam ab obligatione, quam adfert votum proprium? Tertiò, Papa potest sibi ipse conferre indulgentias, absoluendo se à debito pœnæ etiam iniunctæ, vt docet Henriquez de indulgentiis cap. 32. ergo etiam potest se absoluere à debito voti. Quartò, Quia si quid obstaret, cur minùs posset Prælatus in voto suo dispensare, id esset defectus iurisdictionis in seipsum: nemo enim potest in seipsum iurisdictionem exercere. Vnde nemo potest seipsum à peccatis absoluere nemo seipsum censuris ligare aut soluere. Atqui hic defectus non

obstat. Primò, Quia non magis requiritur hæc iurisdictio in dispensatione votorum, quàm in dispensatione legum, collatione indulgentiarum, & obligatione per suas leges. Atqui defectus iurisdictionis in seipsũ non impedit quò minùs quis hæc possit in seipsum; vt patet ex dictis. Secundò, quia quòd iurisdictio postulet distinctionem personarum, est, vel quia est coactiua, quæ exercenda est in inuitum, vt est potestas inferendi censuram: vel quia est contentiosa, inter partes Ius distribuens. non enim videtur æquum, vt quis in sua causa sibi ius dicat contra ius aduersarij se opponentis; sic enim esset sibi & iudex & reus: vel quia pertinet ad absolutionem sacramentalem; quæ Iure diuino postulat distinctionem Iudicis & rei. atqui iurisdictio illa quæ requiritur ad dispensationem voti, nihil horum est, vt per se patet; ergo non est cur requirat distinctionem personæ. Confirm. Primò, ex D. Thoma in 4. d. 20. quæst. vnica, artic. 5. versus finem ad 3. vbi dicit, *Neminem posse seipsum excommunicare, quia excommunicatio fertur per modum sententiæ, quam nemo in seipsam ferre potest, cum idem non possit esse Iudex & reus: posse tamen sibi dare indulgentias, quia indulgentia non datur per modum sententiæ, sed per modum cuiusdam dispensationis.* Vnde clarè sequitur posse etiam se eximere ab obligatione sui voti, quia hic est propriè dispensatio. Confirm. Secundò, Quia si in dispensationibus requireretur distinctio personarum, sicut in in irrogandis & tollendis censuris, non posset quis esse particeps dispensationis & beneficij à se collati communitati, sicut non potest incurrere censuras à se constitutas in cõmunitatem; quod est contra D. Thomam loco citato communiter ab aliis receptum. Confirm. Tertiò, Quia dispensatio votorum nihil est aliud quàm quædam condonatio nomine & auctoritate Dei facta: atqui condonatio non postulat distinctionem personarum. Qui enim habet auctoritatem condonandi omnibus Regi aliquid debentibus, potest etiam condonare sibi. sicut qui aliquid habet distribuendum, potest etiam se numerare inter eos quibus facienda distributio, si eadem causa locum in ipso habeat: & quæstor sibi ipse soluere potest. Confirm. Quartò, Quia vt docet Panormit. cap. Ea literis. n. 11. de probationibus, in iurisdictione voluntaria potest quis sustinere vices plurium, dummodò exercitium vnius actus non præstet impedimentum exercitio alterius. idque probat ea L. Si consul. ff. de adoptionibus: vbi dicitur quod filius familias si præses sit, possit seipsum apud seipsum emancipare, vel in adoptionem dare. & L. Vna. ff. de offic. consul. vbi consul potest apud se manumittere seruum suum: & sic repræsentat personam consulis, & personam domini. Ratio est, quia idem secundùm diuersas qualitates & officia potest seipso esse superior & inferior: vt patet in Pontifice Summo qui simul est Princeps sæcularis, & in Episcopo qui simul est canonicus: in Rege, qui simul est Dux vel Comes coronæ subiectus seu vasallus. Idem cernitur in omni Prælato & Superiore: quia in eo est qualitas Superioris (vt Iurisperiti loquuntur) & qualitas personæ priuatæ. Itaque gratias & beneficia, quæ in alios inferiores diffundit per illam eminentem conditionem, qua quodammodò similis est Deo, & veluti quoddam terrenum numen; potest etiam in seipsum, qua similis est aliis subditis, & iisdem subiectus incommodis, diffundere. Nam vt superior habet veluti vim actiuam: vt persona priuata, capacitatem ad recipiendum. Neque id mirum videri debet: cùm etiam in naturalibus possit idem agere in seipsum, & esse agens & patiens, vt patet in actionibus vitalibus, &c.

Confirmantur hæc omnia, Quia dispensatio hæc non requirit maiorem distinctionem quàm actus iustitiæ: atqui eiusdem in seipsum secundùm diuersas rationes & officia potest esse obligatio & actus iustitiæ: vt patet cùm quæstor vt debitor, nomine Regis soluit sibi vt creditori: cùm Christus vt homo satisfecit sibi vt Deo.

117 *Obiectio. Collator. Patronus.*

Dices, Collator non potest sibi ipse beneficium conferre, vt habetur cap. final. de institutionibus, quia, vt ibi inquit Pontifex, inter dantem & accipientem debet esse distinctio personalis. Similiter patronus non potest seipsum præsentare, vt habetur cap. Per nostras. 26. de Iure patronatus. ergo, &c.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, non posset Prælatus sui voti dispensationem alteri committere: sicut nec collator potest committere suam potestatem alteri, qui ipsi beneficium conferat: vt docet ibidem Panorm. num. 6. Itaque hoc peculiariter statutum est in beneficiorum collatione & præsentatione: tum quia nemo debet se *ingerere Ecclesiasticæ Prælationis officio, quantumuis sit idoneus*, vt habetur d. cap. Per nostras: tum quia esset perniciosum exemplum, si quis sibi prouideret, qui aliis conferre tenetur, vt ait Panormit. suprà. Potest tamen quis seipsum eligere (nisi fortè sit solus elector) quia id non est prohibitum: non enim à se solo tunc ius accipit, sed etiam à coelectoribus: & rarissimè vsu venit, vt sic promoueatur. Quod autem quidam obiiciunt ex L. 1. ff. de auctorit. & consensu tutorum, ad rem non facit: solùm non dicitur, *In rem suam tutorem auctorem fieri non posse*: id est, non posse dare pupillo auctoritatem in negotio quod ad ipsum tutorem principaliter pertinet: non autem, vt illi citant, neminem posse præstare auctoritatem in suo facto. Id enim falsum esse, patet in exemplis allatis, & multis aliis. Est tamen vetitum, quando agitur de alterius præiudicio. Vide Panormitanum loco citato.

118 *Episcopi.* *Prælati regularium.*

Ex dictis patet, non solùm Pontificem posse in votis propriis dispensare, sed etiam Episcopos: idque in omnibus, in quibus possunt cum suis subditis: quia rationes supradictæ in illis locum habent. Idem dicendum de Prælatis regularium, qui toti conuentui præsunt, vt sunt Priores, Præpositi, Rectores. Imò etiam Vicepriores & Vicerectores, qui in absentia aliorum regunt. quia hi omnes habent iurisdictionem quasi Episcopalem in suos, & sunt Pastores ordinarij suorum, sicut Episcopi sæcularium. Ita Sancius suprà, & Molina disput. 184. vbi dicit, *superiorem Monasterij quas facultates & dispensationes potest aliis concedere, iisdem posse secum vti, quando aliud in ea Religione non est statutum.* Emanuel Sa v. Religio, *Prælati*, inquit, *in religione possunt secum dispensare, sicut cum subditis.* quam sententiam dicit esse rationabilem. Firmus v. Monachus n. 9. Idem colligi potest ex Caietano t. 2. q. 96. art. 5. dub. vlt. Siluestro v. Lex, num. 14. in fine. Soto lib. 1. de Iustitia, quæst. 6. art. 1. & aliis, qui docent, Superiorem posse dispensare secum in lege ieiunij, & aliis in quibus potest cum suis inferioribus, ne sit deterioris conditionis quàm subditi: quare poterit etiam in votis, cùm sit eadem ratio.

Quod ad causam attinet,

119 *Causa iusta est necessaria.*

Dico Quartò, Vt dispensatio sit valida, requiritur vt subsit iusta causa. Est communis sententia DD. Docet D. Thomas. art. 12. ad 2. & Caiet. ibid. Sotus lib. 7. quæst. 4. art. 3. Nauar. num. 52. & alij omnes. Ratio est, Quia nulla auctoritas potest validè condonare quod Deo debetur, si iusta causa condonandi non subsit: Deus enim huiusmodi condonationem ratam non habet: vt si quis absoluatur sine legitima dispositione, est inualida absolutio: & si Indulgentiæ dentur sine causa, vel supra causæ mensuram, eatenus vim non habent. Confirmatur, Quia potestas dispensandi data est Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem: atqui in destructionem cederet, si valeret sine causa.

Sufficit bona fide iustam videri.

Sufficit tamen vt causa bona fide, adhibito congruo examine pro rei qualitate, à Prælato & subdito putetur iusta seu legitima. tunc enim valebit, etiamsi forte postea deprehendatur non fuisse omnino sufficiens. Deus enim ab homine amplius non requirit, quàm vt faciat quod in se est: quo facto concedit ei vsum auctoritatis & potestatis suæ. quod etiam locum habet in dispensatione iuramenti, impedimentorum matrimonij, & matrimonij dissolutione: vt inquit

Sancius

Saocius lib.8.disp.17.num.8.Secùs ramen quando sententia est tantùm declaratoria,non dispensatoria.

120 *Quæ sint iustæ causæ.* Petes, Quæ sit iusta causa dispensationis voti?

Respondeo,Generatim iustæ causæ sunt vtilitas Ecclesiæ, & honor Dei, vt docet D.Thomas art.12. item vtilitas vouentis, & magna fragilitas eiusdem, per quam timetur sæpè violaturus. Faciliorem impetrationem reddunt leuitas vouentis, (etiamsi non sit periculum violandi) consideratio, inconstantia, timor, vel alia perturbatio animi in vouendo. Vide Nauarr. num.77.Sotum q.4.art.3.Caiet. art.12. Hoc etiam Notandum, raró vtendum pura dispensatione seu relasatione voti; quia rarò iusta causa subest vt sine vllo onere condonetur: quare plerumque vtendum commutatione,quæ dispensationem admixtam habeat; & extendatur iuxta tempus voti: vel saltem opus aliquod semel vel sæpiùs faciendum in compensationem sublati voti est imponendum.

DVBITATIO XVIII.

In quibus votis possint dispensare Episcopi & inferiores Prælati, siue sæculares siue regulares: & quo modo.

121 DIco Primò, Episcopi Iure ordinario possunt dispensare in omnibus votis suorum subditorum, exceptis iis quæ Summo Pontifici sunt reseruata. Est communis sententia DD. Ratio est, quia Episcopus, seposita reseruatione Pontificis, in sua diœcesi potest in iis, quæ sunt iurisdictionis, quidquid potest Pontifex in tota Ecclesia: est enim Princeps sacrorum in sua Ecclesia, ac proinde habet omnem potestatem necessariam ad eius rectam administrationem.

Subditi. *Subditi* autem quoad hoc,sicut & quoad omnia Sacramenta (excepto Ordine) censentur omnes, qui in diœcesi habent domicilium; vt docet Nauarr.in cap. Placuit 3.de pœnit.d.6. num.92. & sequentib Neque hi tantùm; (quia hi etiam ad Ordines suscipiendos subditi sunt)sed etiam qui etsi non habeant in diœcesi domicilium, tamen ibi habitant, cum animo ibidem permanendi maiore parte anni; vt docet Henriquez lib.3. de pœnitentia cap.14. Petrus Arragon.quæst 88. art.12.Sancius lib.3. de matrimonio, disp.23.num.13.& molti alij Doctores. *Propria parochia.* nam etiam hoc modo valdè probabile est contrahi parœciam, & acquiri proprium Parochum non solùm ad Sacramenta quæ Parochus confert, sed etiam ad sepulturam, vt fusè docet idem Sancius loco citato *Vagi.* Denique vagi, qui nusqitam domicilium aut parœciam habent. hi enim sortiuntur diœcesim in qua se pro tempore reperiunt. vnde ab illius Episcopo dispensationem accipere possunt.

122 *Vota Pontifici reseruata.* Petes,Quænam vota sunt Pontifici reseruata? Diuus Thomas dicit vota perpetua ei reseruari: quod Caietanus art.10 & Fumus v.Dispensatio, num. 18. intelligunt de voto continentiæ & Religionis, quæ natura sua perpetua sunt, cetera non item. His addit D.Thomas art.12. in fine, votum peregrinationis Terræ sanctæ. Quidam Doctor lib.3. de conscientia cap. 23. dicit, *Ex consuetudine, quæ est optima legum interpres, Episcopi in omnibus votis, exceptis tribus, castitatis, Religionis, & peregrinationis Ierosolymitanæ, dispensare possunt.*

Quinque reseruantur Pontifici. Sed communis ferè sententia DD est, Hæc quinque esse illi reseruata; *castitatis perpetuæ, Religionis approbatæ, peregrinationis ad limina Apostolorum, ad S.Iacobum Compostellam, & vltramarinam,sca in Terram sanctam.* Probari potest Extrauag.Et si Dominici,vbi Sixtus IV. iuter cetera,Sedi Apostolicæ horum quinque votorum absolutionem reseruat, & excommunicat eos, qui ab his præsumpserint absoluere. Sed responderi potest, ea solùm subtrahi confessariis, qui prætextu facultatum à Sede Apostolica concessarum absoluebant, quos etiam ibidem excommunicat. Verum quamuis in iure non inueniatur expresse aliquod votum absolutè reseruari, nisi vltramarinum causâ subsidij(de quo cap. Quòd super his.8. & cap. Ex multa, de voto) tamen stylus Curiæ Romanæ etiam cetera reseruat;cui parendum est, nisi alicubi alia sit consuetudo legitimè præscripta. Non desunt tamen Doctores, qui putent tria illa peregrinationum vota non reseruari Pontifici, nisi fiant in subsidium. Vnde si solùm fiant causâ deuotionis, posse Episcopum dispensare. Ita Panormitanus in d. cap. Ex multa. 9. Et Glossa ibidem,Fumus v.Dispensatio,num.16.Iosephus Angles de voto art.8.difficult.9. Viualdus cap. de voto,num.55.Tabiena v. Dispensatio, oum.11. & quidam recentiores. Sed & hic consuetudo videtur esse in contrarium,etiamsi solùm deuotionis causâ facta sint. Idem dicendum de horum votorum commutatione, si ea in aliud opus quàm Religionis ingredientiæ facienda sit.

Ex his patet, Episcopum posse dispensare, Primò, in voto Religionis non approbatæ,& in voto paupertatis & obedientiæ perpetuæ in tali Religione: quia tale votum non est verè Religionis votum, cùm Religio non approbata à Sede Apostolica non sit Religio,vt infrà cap.41.dub.1. dicetur. 123 *In quibus Episcopi potestatem habeant dispensandi.*

Secundò, In voto castitatis non perpetuæ, vt 10. 15. 20. annorum, non autem 100. quia censetur perpetuum.

Tertiò, In voto non fornicandi, non petendi debitum; quia non sunt vota castitatis integræ, sed partis tantùm. Nec refert etiamsi communi consensu coniuges vouissent nec petere debitum, nec reddere, nec fornicari; quia adhuc non est votum integræ castitatis. relinquitur enim libertas transeundi ad secundas nuptias. *Si communi consensu.*

Idem dicendum, si consummato matrimonio, alter etiam cum alterius facultate voueat continentiam; quia nisi concedens facultatem simul cedat iure petendi, non erit votum integræ castitatis, cùm vouens non se possit eximere ab obligatione reddendi: vt patet ex dictis dub.15.

Quartò, Idem dicendum de voto non nubendi: vt docent Angelus Votum.4. num 9. Siluest.ibidem q.4. Nauar.cap.12.num.76. (etsi Caietanus tom.2.opusc.22. quæst.1.contrarium teneat)quia multùm differt à voto castitatis, cùm per fornicationem non violetur. Si tamen hoc votum factum sit solùm in gratiam alterius, v. g. coniugis: ob ipsius honorem, vel commodum prolium, & acceptatum ab eo in cuius fauorem factum: Episcopus non poterit inuito illo dispensare. quia non potest ius illud, per promissionem voto firmatam illi acquisitum, tollere. potest tamen ille, in cuius fauorem est factum, condonare: quia habet tacitam conditionem, *si tibi placuerit*, cupit enim gratificari. Quòd si non solùm in gratiam alterius, sed etiam intuitu pietatis factum sit & acceptatum: adhuc Episcopus non poterit dispensare, nisi alter ius suum condonet, sed posita illa condonatione poterit. ita Sancius lib.8.disp.9. Idem dicendum de iuramento,vt docet Sotus lib.8. de Iustitia, quæst.1.art.9. ad 2.quia quatenus est in alterius fauorem, potest ab eo remitti: quatenus verò factum intuitu pietatis, habet vim voti: & ita cessante præiudicio tertij potest in eo dispensare Episcopus: vt infrà cap.42. dub.15. num.62. dicetur. 124 *Si in gratiam alterius factum sit.*

Quintò, In voto suscipiendi sacros Ordines: quia non est votum castitatis, etsi hoc votum susceptioni Ordinum sit annexum.

Sextò, Potest etiam dispensare in qualitatibus quibusdam substantiæ voti reseruati adiunctis: vt si vouisti ingredi Religionem strictam, potest commutare in laxiorem; hoc enim non est dispensare in voto Religionis: quia dispensatio est absolutio & liberatio, ille autem non liberatur à Religione, sed solùm à quadam Religionis qualitate. itaque non est dispensatio in voto vt ad substantiam Religionis obstringit, sed solùm vt ad illius quamdam qualitatem, ita Sylu,

Votum.

Votum.4 num.3.5.Sextum. Similiter potest dispensare, vt professus in arctiori transeat ad laxiorem. quod intelligo, nisi statutum aliquod peculiare à Pontifice approbatum obstet. Idem potest Abbas, cum consensu tamen conuentus, vt ibidem docet Syluest. & iisdem verbis D. Antoninus p.2.titul.11.cap.2.§.9. Idcircò autem requiritur consensus conuentus, quia (inquit D. Antoninus) non potest Abbas absque consensu conuentus alienare personam conuentus, nisi hoc habeat ex priuilegio speciali.

Septimò, Si Pontifex votum sibi reseruatum commutasset in aliud non reseruatum, posset Episcopus posteà in hoc dispensare; quia est nouum votum, per se non reseruatum. Nec potest dici reseruatum ratione commutationis; quia non obligaris ea vi præcepti commutantis, sed ex proprio consensu: est enim nouum votum, quod suscipitur pro absolutione prioris.

Octauò, Potest etiam dispensare in voto virginitatis, si vouens nihil aliud intenderit quàm obligari præcisè ad integritatem carnis conseruandam: tunc enim amissa virginitate per primum peccatum, extinguitur obligatio voti: quia res est impossibilis. Verùm communiter non sic intelligitur, sed vt inuoluit votum castitatis: vnde in dubio sic interpretandum.

Petes, Vtrùm in nullo euentu Episcopus possit in voto integræ castitatis dispensare?

125 Respondeo, Posse assignari aliquos casus, in quibus videtur hanc potestatem habere.

In voto castitatis.

Primus est, Si aliquis habens votum simplex castitatis contraxit matrimonium, & consummauit: Episcopus ob periculum incontinentiæ potest dispensare vt petat debitum, vt plurimi recentiores docent. Imò, si nondum consommauit, ob idem periculum videtur posse dispensare vt consummet petendo debitum. nam valdè probabile est, talem non teneri ingredi Religionem vt satisfaciat voto castitatis: (vt Sotus disp.38. quæst.2.art.1. & multi recentiores docent) eò quòd sit res longè difficilior, quam ille nullo modo vouere intendit. Sed de hoc infra cap.41. dubit.6. quo posito, potest consummare matrimonium reddendo, absque dispensatione, (quod etiam tenet Angelus 2. Impedimentum matrimonij 3. num. 2. & cum dispensatione etiam petendo: vt iidem Auctores & alij docent. Hic tamen mortua coniuge tenetur seruare castitatem. vnde hæc dispensatio non fuit integra, sed partialis tantùm, & ad tempus.

Secundus est, Si coniuges post contractum matrimonium, communi consensu vouerunt continentiam, & posteà idem periculum vtrique, vel saltem alteri eorum ingruat. Ita docet Angelus, Votum 4.num.9.& notant Doctores in cap. Rursus 6. Qui Clerici vel vouentes. Probari possunt supradicti casus, quia Episcopus non relaxat absolutè & simpliciter hoc votum, sed solùm ex parte & secundùm quid, nempe vt eius executio ad tempus differatur: vnde mortua coniuge redit vis voti, & tenetur seruare castitatem: quod est signum, solùm fuisse sopitum, & executionem suspensam. Verùm nec hoc Episcopus posset, si Summus Pontifex hoc votum in eo euentu rigidè sibi vellet reseruare: quia inferior non potest suspendere votum superiori reseruatum nisi quatenus ipsius iuri officit. Sed credibile est, numquam fuisse mentem suæ Sanctitatis hoc votum eo casu ita strictè reseruare, vt ab Episcopo non posset prædicto modo suspendi: idque tum propter periculum incontinentiæ, quod plerumque non patitur tam longam moram obtinendæ dispensationis: tum quia hæc res est valdè frequens. Accedit, quòd etsi ab initio reseruationis id non fuisset eis concessum, tamen longo vsu & consuetudine etiam à tempore immemorabili ab Episcopis sit vsurpatum, præsertim consummato iam matrimonio, vt ex DD. constat, quamuis esset facilis ad Regulares priuilegio instructos, vel etiam ad Summum Pontificem recursus. atqui consuetudo ius tribuit & iurisdictionem, cap. Cùm contingat, de foro competenti. Et quamuis hæc consuetudo ortum habuerit ea periculo peccati incontinentiæ, cui per alios occurri non poterat, tamen sensim absolutè obtinuit, ita vt Episcopus dispenset, etiamsi alius potestatem habens adiri possit. Vnde hanc sententiam absolutè docent præter supradictos. Toletus lib.7.Summæ, cap.14. Fumus v. Matrimonium, num.55. vbi addit, ita *communiter teneri modernos in cap. Rursus. Qui clerici vel vouentes*, Rosella v. Impedimentum 4. n. 5. idem docet n. 6. etiam cùm ambo votum continentiæ fecerunt, siue ante matrimonium, siue post. *Consulendum*, inquit, *est eis vt petant dispensationem ab Episcopo, maximè vbi timeretur de incontinentia amborum vel alterius*. Sotus in 4. d.37. art.2. in fine; & alij.

126 *Quomodo Episcopus id possit.*

Aduerte tamen in secundo casu. Quando coniuges communi consenso vouerunt continentiam, etsi probabile sit Episcopum absolutè posse dispensare modo supradicto, vt debitum petant & reddant: (ita enim præter Rosellam & Angelum tenet Maior in 4. d. 32. quæst.2. col. 2. Emmanuel Sa v. Debitum coniugale, num.2. & quidam alij recentiores) contrarium tamen videri verius, nimirum, Episcopum non posse, nisi quando in periculo incontinentiæ non esset facilis recursus ad Summum Pontificem, vel alium habentem potestatem, vt in quarto casu dicetur. Ita Sancius l.8. disp.11.num.10. Ratio est, quia hæc res rariùs occurrit, estque maioris momenti: nam passim huiusmodi vota solent esse publica: & periculo sæpè aliter potest occurri cùm neuter habeat ius petendi, possintque habitatione separari. Vnde non est ea consuetudo quæ in aliis, vbi res est occulta, & alter habet ius petendi, nec possunt separari. Nec fuit ratio id concedendi Episcopis ob periculum incontinentiæ, nisi quando ad Pontificem aditus non esset facilis. Si tamen coniuges condonarent sibi mutuò renuntiationem iuris quam sic vouendo fecerunt, restituendo sibi ius petendi, quo vterque in alterum cesserat (quamuis id absque sacrilegio facere non possint, cùm in iniuriam voti ea condonatio seu restitutio cedat) tunc Episcopus absolutè posset dispensare ad petendum debitum, etiamsi facilis esset ad Pontificem recursus. ita Sancius num. 15. Ratio est, quia vterque, etiam absque dispensatione, tenetur reddere petenti. Vnde perinde se habent ac si vterque ante matrimonium, vel iam constante matrimonio cum mutua facultate absque cessione iuris seorsim continentiam vouissent. quibus euentis Episcopus potest dispensare, consuetudine id ei permittente ob periculum incontinentiæ. quando enim alter tenetur reddere, præsumitur ordinariè magnum & vrgens periculum peccati, nisi idem etiam possit petere. Vnde consuetudo permittit Episcopo absolutè in omni tali casu dispensare, non absolutè, sed ad petendum dumtaxat, quare talis si fornicetur, peccabit contra votum, quia hoc ex parte non potuit ab Episcopo relaxari. neque etiam vt possit inire secundas nuptias, nisi sit periculum incontinentiæ, nec facilis sit ad Papam recursus, vt iam dicemus.

Si condonant mutuam renuntiationem.

Tertius, Si votum castitatis sit metu emissum, licet non omnino iusto seu graui, ratione cuius sit irritum, videtur Episcopus posse dispensare vt matrimonium contrahat. Ita Angelus, Votum 4. num.9.& Glossa in cap. Veniens. 5. Qui Clerici vel vouentes. Nauarrus cap.12.num.59. Fumus v. Dispensatio num.17. reseruatio enim videtùr intelligenda de libero, ne ita reseruetur coactum sicut spontaneum. 127

Quartus, Quandocumque est magnum periculum incontinentiæ. Ita Cardinalis & Anton. de Butrio in d. cap. Veniens, Angelus suprà. Sed verius est, hoc non sufficere extra casus supradictos & similes, (maximè quando agitur de matrimonio contrahendo) nisi aliud concurrat, nempe vt non sit facilis aditus ad Summum Pontificem vel eius Delegatum: vt requirunt Siluester, Votum 4. quæst.4. & v. Dispensatio num.15. Nauar. cap.12.num.59. & 76. Sotus lib.1. de Iustitia q. vlt. art. vlt. & alij recentiores: tunc enim quia est necessitas, censetur Pontifex non intendere reseruare, sed permittere Episcopo, vt sua potestate ordinaria,

quam

Google

quam sepofita refcruatione habet, vtatur: non enim vult fuam refctuarionem effe in euerfionem, fed in ædificationem animarum. Hoc tamen non cenfetur facere, quando facilis ad ipfum vel Legatum eius, cui hanc poteftatem commifit, eft acceffus: nunc enim nulla eft neceffitas tollendæ referuationis.

128 *Legum.* Dico, *cui hanc poteftatem commifit*: quia Iure communi Legatus a latere non poteft amplius in difpenfationibus in prouincia fuæ legationis, quam Ordinarius in fua diœcefi: vt docet Panormitanus in cap. Dilecto. num.5. de præbendis, Couar. de matrimonio c.6. §. 10. num.25. inde probans, non poffe difpenfare in gradibus prohibitis.

Nec refert vnde proueniat quòd non fit facilis ad Papam recurfus, ob paupertatem, an ob aliam caufam; Auctores enim generatim loquuntur. Idem docet Sancius lib.8.difp.9.num.22. Idem locum habet, quando etfi poffit facile adire, tamen caret fumptibus neceffariis ad difpenfationem impetrandam. eft enim eadem ratio, quando ex mora adeundi graue incontinentiæ periculum imminet. quod etiam exprefsè tradit Siluest. Votum 4. q. 4. & Sancius fupra, citans ad hoc alios DD.

129 *Si fcandalum impendeat.* Denique idem concedunt DD. non folùm quando eft periculum incontinentiæ, fed etiam impendente fcandalo, vel damno tertij ex mora. ita Sancius fupra: vbi ponit exemplum in iuuene voto Religionis adftricto, qui virginem deflorauit, & grauidam fecit; quæ nifi ab eo ducta fuerit, infamabitur: & periculum eft in mora, ne vel a fuis confanguineis impediatur, vel voluntas eius mutetur. Ad huiufmodi enim mala vitanda, multa conceduntur, quæ aliàs minimè licerent: vt patet in Parocho celebrante in excommunicatione vel irregularitate occulta, vitandi fcandali vel infamiæ caufa: in Rectore alienante rem Ecclefiæ, quando periculum eft in mora, fine facultate Superioris, & contra iuramentum fuum de non alienando fine illius licentia; vt probat Panormit. in cap. fin. de ecclefiis ædificandis, num.8. in difpenfationibus impedimentorum matrimonij, concurrentibus certis circunftantiis, vt Doctor. tradunt; & aliis multis cafibus.

130 Quintus eft, Quando votum caftitatis eft acceffo-rium, & dependens ab alio voto principali in quo Epifcopus poffit difpenfare; tunc enim fublato principali, ceffat alterum: vt fi voueas non ludere, non inebriari, non fornicari, fub pœna feruandæ caftitatis, aut ingrediendæ Religionis. Ita Nauarrus cap.12. num.43. & 75. impleta tamen conditione, putat Epifcopum non poffe difpenfare.

Sextus eft, fi votum fit conditionale, & conditio nondum fit impleta. Ita Sotus lib. 7. de Iuft. quæft. 4. artic.3. Toletus lib.4. cap.18. vbi citat pro hac fententia Francifcum Victoriam. Ratio eft, quia votum conditionale pendente conditione eft imperfectum: Pontifici autem non cenfetur referuari nifi abfolutum & perfectum.

Septimus eft, Si votum fit non folùm conditionale, fed etiam pœnale; id eft, emiffum fub conditione in pœnam delicti; tunc enim probabile eft, Epifcopum poffe difpenfare, non folùm ante impletam conditionem, vt vult Sotus fupra, fed etiam poft. Ita tenet Lopez cap. 44. vbi pro hac fententia citat Melchiorem Canum, & Barthol. Medinam: Couarruuias in cap. Quamuis pactum p.1.§ 3.num.12. Petrus Arragon q.88. art.12. Viualdus c.14. num.50. qui addit multos Theologos Salmanticenfes confultos ita refpondiffe, & doctiffimos quofque Hifpaniæ Epifcopos in praxi fecutos. Ratio eft, quia tale votum non fit ex affectu illius boni, cùm animus ab illo valdè abhorreat; fed folùm in pœnam, vt illius metu caueat a peccato. vnde non videtur tanti momenti, nec tam infolubile, quam fi fpontaneo affectu nuncupatum effet; quale cenfendum quod Pontifici referuatur. Confirmatur, quia cùm iftæ referuationes fint contra poteftatem ordinariam Epifcoporum, ftrictè funt interpretandæ, vt Sotus ait. communiter autem per votum caftitatis & Religionis non folet tale votum pœnale intelligi, fed quod directo affectu emiffum.

Sed difficultas eft de aliis votis conditionalibus, impleta conditione: vt, Voueo Religionem vel caftitatem fi hunc morbum euafero, fi hoc periculo defungar. Multi putant, etiam tunc Epifcopum poffe difpenfare. ratio eft, quia non fit ex directo affectu ad rem votam, fed ad beneficium quod a Deo expectamus. Vnde obtento beneficio multi dolent fe obftrictos voto, indicantes animum per fe a voto auerfum; fed folo timore mali impendentis incitatos, qui multa cogit quæ aliàs nollemus. 131 *Vota conditionalia.*

Nec refert, quòd conditione impleta videatur abfolutum & perfectum; quia radix eft imperfecta, quæ in illo voto intrinfecùs imbibitur quæ eft affectus ille indirectus, vnde totum votum procedit. Non intelligitur autem referuari nifi votum perfectum, nimirum, quod & in fe iam perfectum eft, non amplius pendens, & in fua radice tamquam ex affectu directo ad rem promiffam procedens, ita Sancius lib. 8. difp.10. num. 13. vbi pro ea citat aliquot recentiores; addens eam teneri à viris doctiffimis noftræ ætatis, effeque praxi virorum fapientiffimorum frequentiffima receptam. Eamdem tenere videtur Toletus lib. 4. cap.18. citans pro ea Victoriam: *Notandum*, inquit, *quod notauit Victoria: illa quinque vota tunc referuari Pontifici cum abfoluta funt; cum verò conditionata vel pœnalia, pertinent ad Epifcopum.*

Verum etfi hanc fententiam non negem effe probabilem, tamen contrariam puto veriorem: quia tale votum impleta conditione videtur arctiùs obligare, quam fimile factum abfolutè. Ratio eft: Nam factum eft in modum contractus onerofi, & Deus præftitit contractum ex fua parte: vnde nifi ipfe etiam impleat, eft ingratus & iniquus in Deum. quare talis hac ex parte videtur magis reprehenfibilis, quam fi gratis promififfet. ficut qui promittit Deo facrificium gratuitum & voluntarium, non videtur tantum obligari, quantum qui promittit ad impetrandum aliquod beneficium, impetrato beneficio. Nec refert quòd affectus non fit principaliter ad votum, quia faltem eft fecundario. amatur enim vt medium ad obtinendum id quod volumus. Itaque fecurius eft in hoc cafu adire Pontificem.

Octauus eft, Si votum fiat disiunctiuè, hoc modo, Voueo caftitatem, vel ieiunium perpetuum: tunc enim in poteftate vouentis eft eligere alteram partem, in qua Epifcopus poteft difpenfare: iuxta regulam Iuris 70. *In alternatiuis electio eft debitoris, & fufficit alterum impleri.* Quòd fi eligat partem Pontifici referuatam, Epifcopus non poteft: femel autem facta electione, non poteft vouens mutare, vt docet Azorius lib.11.cap.19. quæft.10. Sancius lib.8. de matrimonio, difput.9. num.14. Cuius ratio eft, quia iam obligationem determinauit ad materiam referuatam, perinde ac fi nihil aliud vouiffet. Hanc enim vim habet illa electio. Nam in alternatiuis vouetur id quod poftea te meliùs confiderata vouens eft electurus. Simile eft in promiffione, quæ tali modo facta eft homini. ficut enim vbi debitor femel elegit, idque creditori patefecit, non poteft mutare illo inuito: ita cùm Deus eor intuetur, fi femel tacitus elegifti, non potes retractare, quia hoc vouifti. 132

Dico Secundò, Prælati Regularium habentes poteftatem quafi Epifcopalem in fuos, poffunt difpenfare in votis Regularium, ficut Epifcopus in votis fuorum fubditorum. Eft communis fententia DD. Soti lib 7. quæft.4. art.3. Nauarri num.75. Silu. Votum 4. num.3. & aliorum. quando enim aliqua Religio vel Monafterium eximitur per Pontificem a iurifdictione Epifcopi, conceduntur Prælato ea quæ funt iurifdictionis Epifcopalis. Hinc fit vt etiam poffint difpenfare in voto tranfeundi ad Religionem arctiorem: quamuis fortè non poffint illud irritare: & vt profeffus in arctiori, tranfeat ad laxiorem: fi tamen confenfus com- 133 *Prælati regulares.*

communis

munis Capituli adsit, vt insinuat Sotus suprà, & docet expressè Siluest. Votum 4. num. 3. §. Sextum.

In votis Nouitiorum non possunt dispensare, nisi fortè habeant in omnes domesticos quasi Episcopalem auctoritatem, vt ferè Abbates exempti habere solent. Prælati non exempti non habent hanc potestatem, sed Episcopus, cui cum toto Monasterio subsunt. Insinuat Nauarrus suprà num. 75 §. Tertiò.

Abbatissæ, etsi possint vota suarum Monialium irritare, non tamē possunt propriè in illis dispensare, quia iurisdictione spirituali carent, vt docet Sotus in 4. d. 20. q. 1. artic. 4. Viualdus num. 95. & alij. vide Siluestrum v. Fœmina num. 4.

134 *Mendicantes.* Dico Tertiò, Confessores Ordinum mendicantium possunt ex priuilegio Pontificis dispensare in omnibus votis in quibus possunt Episcopi, excepto voto peregrinationis vltra duas dietas, (id est 40. milliaria Italica) vt patet ex compendio priuilegiorum Fratrum Minorum num 115. quorum priuilegia cum reliquis Ordinibus mendicantium communicantur. Imò etiam in hoc voto possunt, si sint participes facultatis à Martino V. concessæ Benedictinis. Vide Nauarrum cap. 12. num 79. & Lopez cap. 50. Vide etiam possunt dispensare in voto non petendi dispensationem; hoc enim non est reseruatum. Imò sæpè per se desinit obligare; nempe quādo ratio dictat expedire vt petatur. Hæ tamen facultates non competunt singulis personis, nisi per Superiorem & iuxta illius moderationem. Sed quid singuli Ordines possint, ex eorum priuilegiis colligendum est.

Non extenditur ad obligationem hæredis. Aduerte tamen, hanc facultatem dispensandi & commutandi in votis, non extendi ad obligationem quam testator imponit hæredi. v.g. vt mittat hominem ad B. Virginem Lauretanam, aut quam hæres ex voto reali ipsius defuncti contrahit. Nam hæc obligatio non est immediatè ex voto, sed quasi ex contractu. hoc ipso enim quo adit quis hæreditatem, suscipit omnia onera quæ defunctus imponit, vel quæ ipse, si realia erant, iam contraxerat. hæc enim ad hæredem transeunt. Sicut si promittam Titio me eius votum impleturum, non possum à Regularibus hoc onere liberari; quia teneor ex pacto, & cederet in præiudicium tertij.

Nec obstat quod origo sit ex voto, & votum possit commutari: quia non potest commutari nisi ex consensu vouentis, qui cum non viuat, non potest consentire.

135 *Parochi.* Dico Quartò, Parochi non habent potestatem, ne in articulo quidem mortis, dispensandi aut commutandi vota, præsertim in id quod notabiliter minus est. Probatur, quia cùm careant iurisdictione fori externi, non habent potestatem ex officio; & cùm nulla extent hac de re eorum priuilegia, non possunt dici habere ex priuilegio. Idem dico de Archidiaconis & Decanis: nisi consuetudo legitimè præscripta aliquid illis hac in re alicubi tribuerit: quia per hanc ius Episcopale acquirere possunt, vt rectè Siluester, Votum 4. num 3. § Septimum, ex Archidiacono & Paludano.

136 *Seruanda in forma dispensationis. Cognitio causæ.* Quod ad formam in dispensatione seruandam attinet, tria requiruntur. Primò, vt præcedat cognitio causæ: si enim causa iusta non subsit, non valet dispensatio. Etsi enim cùm quis in sua lege dispensat, non sit necessaria cognitio causæ, (nam valet etsi causa non subsit) quando tamen inferior dispensat in lege Superioris, vel in iis quæ ius Superioris concernunt, est necessaria, ob rationem allatam. Vnde etiam Summus Pontifex diligenter debet inquirere de causæ grauitate, priusquam dispenset in votis: quia agitur de Iure diuino. Si tamen ex parte rei subsit iusta causa, dispensatio valet, etsi cognitio causæ non præcesserit. ita Fumus v. Dispensatio, num. 14. in fine, Sancius l. 8. disput. 17. num 11. citans pro hac sententia Innocent. *Non est absolutè necessaria.* & Ioannem Andr. in cap. Diuersis. 5. de clericis coniugatis: & alios. Ratio est, quia cognitio ista non est absolutè necessaria vt valeat dispensatio, sed vt legitimè & absque peccato fiat, nec se exponat periculo faciendi actum inualidum contra ius Dei, vel Superioris, & inuoluendi subditum multis peccatis, saltem materialibus.

Quòd non sit absolutè necessaria, patet: quia neque Iure naturæ, cùm hac in re sufficiat potestas & voluntas dispensantis: neque Iure positiuo, quià etsi hoc Ius requirat causæ cognitionem, nusquam tamen irritum reddit, si contrarium fiat.

Nec obstat Concil. Trident. sess. 25. cap. 18. vbi dispensationem sine causæ cognitione factam vult censeri subreptitiam, quia loquitur de præsumptione fori externi. Idem statuit de dispensatione quæ non est gratis facta: & loquitur non tantùm de ea quæ ab inferioribus Prælatis, sed etiam quæ à Summo Pontifice facta est. Valet autem lex temerè indicta, si causa boni communis intercedat: cur non etiam legis dispensatio? Item valet electio sine examine causæ, si re verà erat dignus: vt colligitur è contrario sensu, cap. Nihil. 44. de electione, ex illis verbis, *Decernendus est indignè promotus, ergo*, &c.

137 *Actus externus.* Secundò, vt fiat aliquo actu externo qui possit exteriùs percipi. debet enim ita fieri vt possit alteri innotescere: aliquin nihil ei proderit. Confirm. quia dispensatio est quædam condonatio & remissio debiti: sed condonatio non potest fieri inter homines, nisi mediante actu externo: sicut nec donatio, nec promissio. Sicut enim homines constant animo & corpore: ita actus, quibus inter se communicant, debent constare volitione interna, quæ est velut anima operis, & opere externo. Non est tamen necessarium, vt verbis fiat (quamuis hæc sint maximè accommodata) potest *Potest fieri ipso opere.* enim fieri ipso opere, vt si Prælatus conscius voti, iubeat vel concedat vt contrarium fiat: tunc enim censetur velle dispensare, præsertim si iusta causa subsit: quamuis cognitio causæ non præcesserit. Simili enim modo potest dispensare in legibus & in irregularitate. Neque id solùm locum habet in Summo Pontifice, sed etiam in Episcopis, & aliis potestatem dispensandi habentibus: quia Iure naturæ satis est, vt quouis signo suam voluntatem declarent, & nullo Iure positiuo statuitur contrarium. Sic Episcopus ordinando eum quem scit esse irregularem, ipso facto cum eo dispensat, si aliàs poterat. Similiter Superior mittens subditum ad Ordines. ita Siluester ex Archidiacono v. Irregularitas, in fine: & v. Dispensatio, in fine. Idem generatim docet de dispensatione voti & quauis alia Sil- *Potest fieri dissimulatione.* uester Votum, 4. num. 8. citans Paludanum & Archidiaconum, & D. Antoninus part. 2. tit. 11. cap. 2. §. 9. sequuntur passim recentiores. Imò si superior sciens votum vel impedimentum subditi videat illum facere contrarium, & non contradicat cùm facilè possit, censetur hac ipsa dissimulatione dispensare, vt expressè docet Paludanus in 4. d. 39. q. 4. art. 4. *In omnibus*, inquit, *in quibus Prelatis non est taxatus modus cum formula dispensandi, eo ipso dispensant: quo faciunt effectum animi dispensandi, vel sciunt, & non contradicunt, quando facilè & liberè contradicere possunt.* Idem iisdem verbis docent D. Antoninus & Siluester loco citato, & multi recentiores. Ratio est, quia nisi tali dissimulatione intenderent dispensare, grauiter peccarent non reprehendendo, cùm nullam habeant causam tacendi, vt supponimus. Confirm. Quia talis dissimulatio censetur ratihabitio de præsenti, quæ etiam confert iuris- *Ratihabitio de præsenti.* dictionem ad assistendum matrimoniis, & ad audiendas confessiones, vt multis probat Sancius lib. 3. de matrimonio, disput. 35. Vt cùm Parochus videt aliquem sacerdotem assistere matrimonio, vel audire cōfessiones, nec contradicit, cùm facilè possit. hac enim patientia & taciturnitate censetur ei conferre auctoritatem pro illis actibus in quibus dissimulat: alioquin grauissimè peccaret non contradicendo. ergo eadem sufficiunt ad dispensationem.

Non obstat, quòd ad absolutionem ab excommunicatione non sufficiat, vt Prælatus ipso facto ad communionem admittat, aut cum eo communicet, vt constat ex cap. Cum consideres: & Panormitan. ibidem num. 3. de sententia excommunicationis: & Clement

Si

Si Summus Pontifex,eodem ; quia forma verbalis,qua ea absolutio significetur, à Iure est præscripta, vt ea illis locis constat ; quamuis non certorum verborum formula.secùs in dispensationibus.

138 *Acceptatio.*

Tertiò requiritur acceptatio eius qui vouit:sicut vt condonatio debiti valeat, requiritur acceptatio debitoris.Confirm. Quia Deus non remittit obligationem voti nisi volenti eo solui ; ita nec Prælato concessum remittere nomine Dei nisi volenti.Secùs est in dispensatione legum. impedimentorum matrimonij, irregularitatum,absolutione censurarum,& similium, quæ à sola voluntate Prælati pendent : in his enim non requiritur acceptatio,nec consensus eius qui liberatur.

Fictè acceptans.

Si quis fictè acceptauit dispensationem vel commutationem voti, non est liber : potest tamen se liberare mutando animum,& interiùs acceptando,vel priorem inualidam acceptationem ratificando. Idem locum habet in contractibus, quando quis fictè vel metu consensit.potest enim posteà etiam longo tempore interposito interiùs consentire. Ratio est,quia nihil defuit ad firmitatem actus præter consensum internum acceptãtis,cùm exteriùs acceptauerit.atqui consensus internus semper præstari potest,quãdo alter manet in priore consensu.De quo vide suprà c.18.dub.7.in fine.

DVBITATIO XIX.

Vtrùm Summus Pontifex possit dispensare in voto solemni castitatis,præsertim Religiosorum.

D.Thomas artic.11.

139 VOtum solemne castitatis est duplex:aliud est annexum Ordini sacro, aliud in professione Religionis approbatæ nuncupatur.

Votum annexum Ordini sacro.

Quod ad prius attinet, Auctores ferè consentiunt (exceptis paucis qui continentiam Iure diuino connexam putant Ordini sacro) Pontificem posse in hoc voto dispensare.hoc autem potest fieri dupliciter.Primò, tollendo legem cælibatus ab ordinatione alicuius, seu concedendo vt ordinetur absque obligatione vel promissione continentiæ. Sed hoc non tam esset dispensare in voto continentiæ, quàm in lege Ecclesiastica, per quam hoc votum Ordini sacro est coniunctum. talis enim numquam vouit,sed solùm exemptus est ab obligatione vouendi & continendi, quæ obligatio est solùm ex lege Ecclesiæ. Vnde valet illa dispensatio, etiamsi facta esset absque causa, &, si ille accepto Ordine matrimonium contraheret, esset validum : neque peccaret contrahendo matrimonium & petendo debitum, nisi sicut is qui vtitur dispensatione absque causa obtenta. Vnde seposito scandalo non esset peccatum mortale in illo contractu ; quia solùm esset quædam inordinatio, quæ in eo sita est, quòd pars vna non sit conformis aliis in eodem corpore. multò minùs in petitione debiti, cùm ille nullo voto aut præcepto positiuo impediatur.

Secundò, dispensando propriè in voto iam facto. Sed hæc dispensatio non erit valida ad tollendam obligationem continentiæ, si non subsit iusta causa: erit tamen valida ad tollendum impedimentum matrimonij. Vnde si contrahat matrimonium, erit validum : non tamen poterit petere debitum : quia vis voti manet, quantum patitur status, tenebitur tamen reddere ob vinculum iustitiæ, quo coniugi est obstrictus : sicut is qui fecit votum simplex castitatis ante matrimonium. nam votum illius iam solùm habebit vim voti simplicis.

Votum cast. Religiosorum.

De altero, nimirum de voto castitatis Religiosorum,est maior difficultas.D.Thomas art.11.docet,Pontificem hoc votum non posse relaxare. Ratio ipsius

140 *Sententia D. Thomæ, non posse.*

est, quia votum castitatis statui religioso est essentialiter annexum : ac proinde non potest ab hoc statu diuelli. si non potest diuelli à statu, non potest etiam tolli ab homine habente illum statum:quia ille status ab homine tolli non potest. quod probatur, quia hic status consistit in quadam cõsecratione, per quam totus homo Deo consecratur:id autem quod semel Deo consecratum est,non potest ampliùs ad vsus humanos conuerti,nec potest desinere esse consecratum, quamdiu integrum manet : vt patet in calice consecrato,& in homine consecrato in sacerdotem : ergo qui semel est consecratus Deo per votum solemne Religionis, non potest desinere esse Religiosus. Vnde vlteriùs infert D.Thomas, non posse dispensari in voto solemni paupertatis,& obedientiæ:quia etiam hæc vota essentialiter statui religioso sunt annexa,vel potiùs innexa, & intrinsecè inclusa. Hic est totus discursus D. Thomæ, qui consistit in duabus propositionibus : Prior est, Votum castitatis, seu debitum continentiæ essentialiter est annexum statui religioso. Hæc est verissima,& ab omnibus conceditur, & apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Altera est,Status religiosus non potest tolli ab homine,quamdiu viuit. Hæc est ambigua,& à multis negatur. Eamdem sententiam de voti castitatis insolubilitate ; licet non eodem fundamento, tenet Altisiodorensis lib.3. Summæ cap.22. Glossa in d. cap. Cùm ad Monasterium. & in c.1. de voto & voti redemptione. Albertus in 4.d.38.art.7. Almainus tract. de potestate Papæ cap.3.Siluest.5.Votum 4. quæst.5. Sotus lib.7.de Iustitia q.4 art.2.Petrus Arragon. q 88. art.11.Armilla v.Dispensatio, num.12.

Duo fundamenta illius sententiæ.

Probatur hæc sententia Primò, Quia nihil est melius continentiâ, quo possit pro ea fieri compensatio, iuxta illud Ecclesiastici 26. *Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.* Ita Altisiodorensis & Glossa. Secundò, In voto solemni est traditio sui:in voto simplici solùm promissio:id autem quod semel est traditum, non potest vmquam repeti. Tertiò, Apostolus Matthæus noluit dispensare cum Iphigenia Regis Æthiopum filia, vt Hirtaco nuberet, etiamsi ipse promitteret conuersionem sui, & Regni. Quartò, Si posset dispensare in voto continentiæ solemni, fieri posset vt viuente priori vxore posset quis ducere secundam : vt si Petrus ducta vxore, ante matrimonium consummatum ingrediatur Religionem : deinde Papa dispensante egrediatur,& ducat secundam. Quintò,Si talis voti vinculum posset tollere, posset etiam vinculum matrimonij rati,quod soluitur professione : atqui hoc videtur absurdum : ergo.

Probatio illius.

Verùm contraria sententia est multò probabilior, pro qua

Contrarium verius. 141

Dico Primò, Summus Pontifex, si iusta causa subsit, potest relaxare votum solemne castitatis Religiosorum,& concedere,vt matrimonium contrahant. Est communis sententia Canonistarum, teste Nauarro cap.12.num.77.& ferè communis Theologorum,Henrici quodlib.5. quæst.28. D.Thomæ in 4. d 38.quæst.1. artic.4.quæstiuncula 1.ad 3. quamuis hic mutarit sententiam, ex prauo intellectu Decretalis Cùm ad Monasterium,teste Caietano. Richardi ead. dist. art.9.q.1. Scoti ibid. quæst.vnica. Duran. ibid q.2.Palud.ibidem quæst.4.art.4.concl.11.& 12.Anton.2 p.tit.11.cap 2.§.9. Angeli v.Votum q.5.Caiet.artic.11.Idem tenent plerique recentiores.

Probatur Primò, Pontifex potest relaxare votum simplex castitatis perpetuæ:ergo etiam solemne.Consequentia probatur, quia solemnitas voti sola Ecclesiæ constitutione est introducta : vt expresse habetur cap.vnico,de voto,in 6.vbi Pontifex sic ait : *Quod votum debeat dici solemne, ac ad dirimendum matrimonium efficax,nos consulere voluisti. Nos igitur attendentes,quòd voti solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione est inuenta, matrimonij verò vinculum ab ipso Ecclesiæ capite, rerum omnium conditore,ipsum in paradiso & in statu innocentiæ instituente vnionem & indissolubilitatem acceperit : præsentis declarandum duximus oraculo sanctionis,illud solum votum debere dici solemne, quantum ad post contractum matrimonium dirimendum, quod solemnizatum fuerit per*

Votum solemne quod sit.

susceptionem sacri Ordinis. aut professionem expressam vel tacitam alicui de Religionibus per Apostolicam Sedem approbatu. Idem expresse habetur in constit. Gregorij XIII. quæ incipit, Ascendente Domino. Si solemnitas ex sola Ecclesiæ constitutione: ergo potest ipsa in ea dispensare, quia potest relaxare suam constitutionem.

In quo solemnitas voti sita sit.

Ex his apertè colligitur, voti solemnitatem consistere in eo, quòd ipsum coniunctum sit professioni Religionis approbatæ, vel susceptioni Ordinis sacri, & ex coniunctione cum tam præclaro actu, solemne dici: ait enim Pontifex, *votum solemnizari per susceptionem Ordinis sacri, aut professionem Religionis*, id est, *solemne* fieri. consistit ergo *solemnitas* eius formaliter in hac coniunctione. Sicut enim per Ordinem sacrum tradit quis sese irreuocabiliter statui Ecclesiastico: ita per professionem tradit se irreuocabiliter statui Religionis; ita vt nec ipse vnquam possit Religionem deserere, nec Religio possit illum dimittere sic, vt omni vinculo quo se obstrinxerat, maneat solutus. talem enim traditionem ex vsu recepto nomen professio insinuat. Dicitur autem hæc *solemnitas* esse ex constitutione Ecclesiæ: tum quia Ecclesia approbat Religiones: sine qua approbatione vota illa non essent solemnia, sed simplicia; & Ordini sacro annectit votum castitatis: tum quia statuit vt ratione huius coniunctionis censeantur solemnia, & certos effectus habeant, quos per se non haberent; nempe vt votum castitatis reddat inhabilem ad matrimonium, & votum paupertatis priuet omni dominio, & reddat illius incapacem; vt singula ex tribus inducant firmiorem minusque solubilem obligationem: quæ omnia, ipsa per se non possent. Denique quia Ecclesia potest plura vel pauciora ad voti solemnitatem requirere; plures vel pauciores effectus ei tribuere; sicut etiam ad solemnitatem matrimonij plura vel pauciora potest exigere. Sic olim erat votum solemne, etiamsi Religio non esset à Sede Apostolica approbata: vt infrà dicetur.

Non consistit in benedictione.

Hinc patet, solemnitatem voti Religiosorum non consistere in aliqua *benedictione* vel consecratione, vt innuit D. Thomas: quia nulla benedictio aut consecratio est necessaria, præter eam, quæ fit ab ipso vouente per votum, quo se Deo consecrat: qualis reperitur etiam in voto simplici. Nec refert quòd in aliquibus Religionibus fiat aliqua benedictio à Superiore, quia hæc non fit in omnibus: nō enim in Ordinibus mendicantium. nec est constitutiua rei sacræ, qua res accipiat quoddam esse sacrum, maneatque immobiliter ad vsum sacrum deputata; (qualis est benedictio aquæ, salis, vestium sacrarum) sed inuocatiua tantùm, vt Deus peculiariter ope sua Religioso adsistat: sicut benedictio Episcopi & Pontificis super populum, & benedictio mensæ, &c. de quo vide Caietanum art. 11.

Non in traditione.

Neque etiam in *traditione* & acceptatione, vt volunt Sotus suprà, Arragonius, & quidam alij. Quia si loquamur de traditione respectu Dei, & acceptatione ipsius Dei, hæc non magis fit in voto solemni quàm simplici. Vtrumque enim votum est promissio alicuius rei. Nam votum generatim definitur promissio. quòd si votum solemne etiam est promissio, qua Deo aliquid promittitur soluendum: ergo non est illius traditio, Hæc enim inter se multùm differunt, & se habent sicut via & terminus: & sicut contrahere debitum & soluere. Nec obstat quòd in professione homo dicatur tradere seipsum ad cultum Dei. quia hæc traditio, quatenus respicit Deum, nihil est aliud quàm deputatio vel obligatio sui ad talem cultum, nempe ad abstinentiam libidinis, & paupertatem, &c. quæ deputatio non priuat dominio corporis: & non minùs fieri potest voto simplici quā solemni. Acceptatio quoque ipsius Dei non minùs habet locum in voto simplici quàm solemni; vtrumque enim illi gratissimum: sicut non minus acceptat promissiones quam oblationes.

Si autem loquamur de traditione respectu Prælati, eiusque acceptatione, hæc non fit præcisè vi voti, sed est quid annexum voto in professione, maximè voto obedientiæ; vt dicetur cap. sequenti dubit. 8. Sed hæc traditio potest etiam esse annexa voto simplici; vt patet in iis qui nuncupant tria vota substantialia in nostra Societate; statim enim emissis votis post biennium probationis in Societate, manet vouens eodem modo ligatus, quo Professus, & transit in ius Religionis. Et sanè nulla fingi potest ratio, cur homo non possit se tradere tum Deo, tum Prælato per votum simplex, ita vt Prælatus in illum ius acquirat, accedente præsertim ordinatione Ecclesiæ, qua hic modus approbetur, & Prælato auctoritas acceptandi detur.

Secundò Probatur, Pontifex potest dispensare in voto solemni Clericorum; vt fatetur D. Thom. & communis sententia Doctorum. cur non etiam in voto Monachorum? non enim illud est minùs solemne, nec minùs continet sui traditionem, quàm hoc. Nec refert quòd illud non sit essentialiter annexum Ordini sacro, sicut hoc statui Religioso; quia inde solùm sequitur, fieri non posse vt quis maneat Religiosus soluto voto: sicut fieri potest vt quis maneat ordinatus sublato voto. non autem sequitur votum tolli non posse vnà cum statu religioso. imò conuincit, ipsum quoque statum religiosum auferri posse: cùm hic non constet nisi votorum obligatione.

Tertiò Probatur, Quia, vt fide digni Auctores referunt, Pontifex sæpè vsus est hac potestate. Primò, Cum Nicolao Iustiniano Monacho professo dispensauit Alexander III. vt posset vxorem ducere, ne familia tam illustris extingueretur, ex qua susceptis sex filiis & tribus filiabus, ad Monasterium rediit, miraculis posteà clarus. Habetur in Vita S. Laurentij Iustiniani, & apud Volaterranum lib. 4. Historiæ. Secundò, Cum rege Arragoniæ, qui cùm esset Monachus professus, & eius pater sine liberis obiisset, solutus est votis monasticis vt vxorem duceret, teste Paludano d. 38. q. 4. art. 4. conclus. 11. & referunt Annales Hispaniæ. Tertiò, Cum Constantia filia regis Siciliæ, Moniali professa, vt nuberet Henrico VI. refert Platina in Cælestino III. Omitto alios: atqui durum est, dicere, Pontifices in re tanti momenti errasse. *Exemplis probatur.*

142

In voto paupertatis & obedientiæ.

Dico Secundò, Potest etiam dispnnsare in voto solemni paopertatis & obedientiæ, si legitima causa subsit. non enim in his est maior difficultas, quàm in voto castitatis. Dixi, *si subsit causa*, quia Nauarr. comment. 2. de Regularibus num. 17. putat, non posse iustam causam subesse, præsertim vt dispensetur in voto paupertatis: quia sufficit vt ei concedatur plena administrato absque dominio. quæ tamen sit aliquo modo dependens ab arbitrio Pontificis: hæc enim sufficiens est ad omnes actus necessarios; vt ad donandum, ad acquirendum, ad contrahendum, ad condendum testamentum. Idem videtur dicendum de voto obedientiæ: non enim necesse est hoc vinculum laxari, sed satis est materiam subtrahi, tollendo subiectionem, quam habet subditus ad suum Prælatum, & tunc manebit soli Pontifici subiectus; sicut accidit quando Monachus fit Episcopus vel Cardinalis. Hæc sententia est valdè probabilis.

Contrariam tamen puto veriorem, nempe posse iustam causam subessn: vt si dispensetur vt Monachus fiat Princeps sæcularis & ducat vxorem: tunc enim est sufficiens causa vt votum paupertatis ei omnino laxetur, ne affectu proprietatis largitionibus, sumptibus superfluis, aliisve modis, qui facilè in hoc statu possunt occurrere, peccet contra votum. Idem dico de voto obedientiæ. imò videtur hoc votum sponte cessare hoc ipso quo desinit esse Religiosus: quia non intelligitur nisi de iis, quæ continentur in regula, vel ad regulæ obseruationem diriguntur. In Episcopis tamen non desinit, sed mutatur in obedientiam congruentem illi statui, ipsorum tacito vel expresso consensu, vel nouo & formali voto. *Votum obedientiæ in Religioso Episcopo.*

143

De Episcoporum paupertate.

Notandum est, Sotum lib. 10. de Iustitia quæst. 5. art. 7. insinuare, reipsa dispensatum esse cum Episcopis Monachis in voto paupertatatis: nam quod ad prouentus ecclesiasticos attinet, Episcopi ex Monachis facti

eodem

eodem modo obtinent portionem sibi assignatam, quo Episcopi sæculares suam: atqui sæculares ita suam obtinent vt eius habeant dominium, vt verior sententia tenet: ergo etiam Episcopi Monachi dominium habent portionis suæ. Idem probatur de bonis sæcularibus ex cap.1. Statutum.18.q.1.vbi sic dicitur: *Statutum est, vt Monachus, quem electio canonica à iugo regulæ & professionis monachalis absoluit, & sacra ordinatio de Monacho Episcopum fecit, velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem posteà iure vendicandi potestatem habeat.* Vbi duo dicuntur: Alterum est, Monachum per electionem canonicam (intellige confirmatam à

Liberatur à iugo regulæ.

Pontifice) *liberari à iugo regulæ*, ita vt non ampliùs teneatur ieiuniis, abstinentia carnium, vsu laneorum, silentio, & reliquis monasticis obseruationibus in regula præscriptis. Excipio tamen *habitum*, quem vt seruent, statutum est cap Clerici officia, de vita & honestate Clericorum: quamuis in quibusdam locis, vt in Italia, teste Soto, hoc non seruetur. Alterum est, *illum habere ius successionis hæreditariæ*: quod intellige, etiamsi

Succedit in hæreditatem.

fortè illud fuerit quasi extinctum; vt si fit ex Ordine mendicantium: quia non fuit extinctum absolutè, sed sub conditione, nisi fieret Episcopus. Confirmatur, quia Pontifex huiusmodi Episcopis interdum concedit potestatem vt emant bona sæcularia, eaque relinquant quibus volunt; quod est signum dominij.

Verius est, non esse liberos.

Sed verius est, eos hoc voto non esse absolutos, sicut nec voto obedientiæ; ita D. Thomas expressè art.11.ad 4.éstque communis sententia Doctorum, Nauarri de reditibus q. 3. monit. 12. Siluestri Religio 6. num.10. Armillæ v. Religio num.25. & aliorum. Ratio est, quia obligatio horum votorum est de essentia Religionis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium. Vnde cum per Episcopatum non desinat esse Religiosus, non soluitur his votis.

Deinde quia necesse non est, Religiosum Episcopum factum, esse dominum suæ portionis: satis est vt habeat administrationem, qualem Canones illi permittunt, tum ad suam sustentationem, tum ad pias causas. hæc enim administratio sufficit ad tales actus. Ius autem successionis non acquirit per Episcopatum: nam illud etiam antè habebat, existens Monachus, vt constat ex cap. 9. Si qua mulier.19.quæst.3. & ex l. Deo nobis C. de Episc. & Cler. sed per Episcopatum fit, vt si quid in posterum acquirat, id cedat non Monasterio, sicut antè; sed ipsius Ecclesiæ: & hoc est quod disponitur cap. Statutum. Quòd si ipse sit ex Ordine mendicantium, extinctum quidem aliquo modo fuit ius successionis, sed per Episcopatum reuiuiscit in commodum Ecclesiæ ipsius, ita vt Ecclesia habeat dominium rei sic acquisitæ, & ipse administrationem. Vide Siluestrum Religio 4 q.10.

144 Ad argumentum D. Thomæ, Negandum est statum religiosorum non posse auferri ab homine: hic enim

Ad argumenta.

Status relig. potest tolli ab homine.

status non in aliqua consecratione distincta ab obligatione votorum consistit, vt supponit argumentum; sed in ipsa votorum obligatione. vnde cùm obligatio huius voti possit auferri ab homine, (vt patet in voto sacris Ordinibus annexo) etiam consecratio illa, quæ est per votum. Quod confirmatur exemplo aliorum, quæ sic Deo consecrãtur, (vt sunt omnia quæ ex voto offeruntur) quæ tamen ex causa ad vsus profanos conuerti possunt. Sic etiam panes propositionis etsi Deo essent consecrati, & soli sacerdotes iis vesci possent; tamen in necessitate Dauid & socij illis vsi fuere. Idem sæpè factum in armis, vestibus Deo oblatis, in terra

Alias consecrationes tolli posse.

consecrata, & similibus. Addo valdè probabile esse, etiam alias consecrationes ab Ecclesia institutas, à rebus consecratis & benedictis tolli posse eiusdem Ecclesiæ auctoritate, rebus ipsis saluis manentibus: vt à templis, altaribus, calicibus, aqua benedicta, vestibus sacris, & similibus. Cur enim Ecclesia non possit constituere vt templum consecratum amittat consecrationem dum polluitur vel profanatur? aut calix dum a fabro malleo tangitur? vel etiam vt consecratio non duret nisi ad certum tempus, & tunc per se euanescat? omnis enim talis benedictio & consecratio non videtur esse aliud quam deputatio ad vsum sacrum, cum inuocatione diuinæ virtutis & assistentiæ, vel ad debitum vsum, vel ad excitandam reuerentiam, & deuotionem, vel ad consequendum finem nostrarũ precum. nam duo illa abunde sufficiunt vt res dicatur consecrata, & sacrata, nec alia ratione videtur Ecclesia posse rei sanctitatem conferre extra Sacramentum: atqui illa, nimirum deputatio & inuocatio, non habent vim nec durationem, nisi secundum intentionem deputantis & inuocantis.

Quid consecratio & benedictio.

Ad aliorum argumenta:

Ad primum respondet D. Thomas, negando nihil esse, quo continentia possit compensari: oratio enim & contemplatio multò est præstantior, cùm sit finis continentiæ: & tamen votum horum potest relaxari. Adde aliam esse Scripturæ mentem: non enim continentiam ceteris virtutibus, sed talentis auri præfert. 145

Ad argumenta aliorum.

Ad secundum: Etiam in voto simplici est traditio sui non tantùm promissio, quia per votum simplex castitatis homo statim tenetur ad omnia ea, ad quæ per votum castitatis solemne. Imò per vota simplicia potest quis fieri verus Religiosus, si Sedes Apostolica ad hunc finem ea acceperit, vt infra cap.41.num.8. ostendemus. Vnde verum non est, votum simplex se habere ad solemne sicut sponsalia ad matrimonium, nisi loquamur de certo & peculiari illo voto simplici, quo quis vouet se fore Religiosum: hoc enim ad vota solemnia se habet vt sponsalia ad matrimonium, & de hoc intelligendus est D. Thomas art.11.

In voto aliquo simplici etiam est traditio.

Ad tertium: Non est certum, Hircanum petiisse ab Apostolo vt cum Iphigenia dispensaret, vt Caietanus & alij testantur. Deinde si petiit, non videtur sincero animo promisisse conuersionem. Denique illis initiis Ecclesiæ fortè non erat expediens.

Ad quartum: Negandum est illum habiturum duas vxores viuas: nam prior desiit esse vxor per professionem Religionis soluto vinculo coniugali.

Ad quintum: Non est absurdum, sed probabilius quàm oppositum, Pontificem ea causa posse dispensare in matrimonio rato non consummato. Ita tenent communiter Doctores Canonum & Legum, Nauarrus cap.22. num.21. dicit Paulum III. & Pium IV. ter vel quater se petente dispensasse. Caietanus tom. 1. Opusc. 28. dicit Pontifices suo tempore sæpè dispensasse. Henriquez, de matrimonio cap.8. num. 11. dicit Gregorium VIII. dispensasse vno die cum vndecim. sed plura de hoc dicenda tractatu de matrimonio. 146

Potest dispensare in matrimonio rato non consummato.

DVBITATIO XX.

Vtrùm obligatio voti habentis tacitam vel expressam conditionem cesset, si conditio tollatur per vim vel fraudem vouentis?

Verbi gratia, Vouit aliquis Deo & Superiori, perpetuò seruire in Hospitali, vel monasterio, sub hac tacita vel expressa conditione, Si Superior me voluerit retinere, & Superior hoc votum legitimè acceptauit; Quæritur, Vtrùm obligatio voti cesset, si ipse de industria malè seruiendo, damna supellectili inferendo, & omnia turbando dimissionem extorserit.

Pars affirmans probari potest, Primò, Quia si Superior talem dimitteret sponte sua, ille ad nihil ampliùs teneretur, etiamsi nulla causa dimissionis subesset: idque ob tacitam conditionem, quæ voto ipsius subest: ergo similiter in casu proposito liber erit, cùm absolutè dimittatur. 147

Probatio partis aientis.

Secundò, Illud votum habebat tacitam conditionem, Si me retinere voluerit: ergo si retinere noluerit & dimiserit, ero liber. Conseq. probatur, Quia non refert ex qua causa proueniat quòd nolit retinere, quando reuerà liberè dimittit.

148 *Contrarium tenendum.* Sed contratium videtur omnino tenendum, scilicet talem non esse tutum, nisi paratus sit impedimenta per malitiam posita tollere, & tursum ad obsequium præstandum se offerat, si Superior velit eum admittere. Ita expresse docet Richardus in 4. dist.38. attic.5.quæst.3. Syluest.Votum 2. quæst.2. Angelus v. Votum 1.num.10.& alij.

Probator Primò, Si alicui elocarem operam ad decennium certo pretio, sub hac conditione, si ille me volet in domo sua retinere; & posteà malè agerem, eo fine vt me domo sua eiiciat, vel conuitiis aut minis id extorquerem; nemo censeret me liberum, nisi rursus offerrem me ad præstandum contractum promissa emendatione; quia fraus & iniuria nemini debent pattocinari: & sicut contractus debent esse liberi, ita etiam distractus, seu contractuum dissolutiones. *Dissolutio contractuum & condonationes debent esse libere.* atqui hic noster casus est planè similis: non enim minor libertas requiritur ad condonationem voti & talis promissionis, quam ad dissolutionem alterius contractus.

Secundò, Si hac forma votum conciperem, Voueo Deo & tibi Prælato perpetuum obsequium in hoc Monasterio, si me voles retinere; ita tamen vt si fraude, minis, aliòve modo dimissionem extorsero, nolim vlteriùs obligari; imprudenter & irreligiosè conceptum censeretur, nec Prælatus vellet acceptare, atqui hoc modo intelligi deberet, si quiuis modus tollendæ conditionis, & obtinendæ missionis ad liberationem sufficeret.

Tertiò, Qui illo modo vouet, non minùs obligatur ex parte sua, quam si nulla talis conditio subesset: non enim illa conditio additur vt ipse vouens minùs sit obstrictus, aut faciliùs obligationem possit excutere; sed vt Prælato sit integrum, si aliquando deprehenderit ipsius obsequium minùs esse necessarium vel vtile, illum dimittere atqui si illa conditio abesset, & eo modo dimissionem extorqueres, nemo te censeret liberum, nisi rursum te paratum exhibeas: ergo nec apposita tali conditione liber eris.

149 Quartò, Qui minis & fraudibus nititur extorquere dimissionem, facit iniuriam Prælato & Monasterio adimēdo illi libertatem, quam habere debet ad talem actum, & cogendo ad id quod aliàs nollet: ergo tenetur illum restituere in priorem statum, reddita libertate vt faciat quod bonum illi videbitur. hoc autem fieri non potest, nisi paratus sit rursus ad obsequium recipi, & quantum in se est, omnia reddere infecta, ea in statum priorem reuocando. Confirmatur, quia quicumque per iniuriam cogit alterum ad aliquem contractum vel distractum, tenetur illum restituere suæ libertati, & paratum se exhibere ad omnia reducenda in priorem statum, vt omnes Doctores docent, de quo vide suprà cap.17.dubit 6. at in tali voto, inter Prælatum & vouentem est aliquis contractus, & hic cogit illum per iniuriam ad contractum dissoluendum: ergo. Nec refert vtrùm cogat per metum grauem, aut leuem, modò iniuria sit causa sine qua alter nollet dissoluere. Pari modo qui per iniuriam extorquet ab aliquo condonationem eius rei, quam illi debet ex iustitia, vel alia stricta obligatione, non liberatur, nisi illum restituat suæ libertati, vt liberè condonet: at iste vouens ex iustitia tenetur manere, & extorquet dimissionem per iniuriam: ergo non liberatur, &c.

Vouens finem, vouet tacitè media. Quintò, Qui vouet aliquem finem, censetur tacitè etiam vouere media ad illum finem necessaria, vt per se patet: atqui medium necessarium est, non ponere directè impedimenta implendi voti, & si posueris, ea tollere quantum potes: ergo qui vouit perpetuum obsequium in Monasterio, si directè aliqua impedimenta obiecerit, tenetur ea pro sua virili tollere; ac proinde mutatis moribus se rursus exhibere.

150 *Obiectio.* Dices, Id esse verum ante dimissionem, quando votum principale adhuc obligat: secùs quando sublatum est per dispensationem.

Respon. Respondeo, Certum est hoc votum non posse tolli per dispensationem; quia non subest iusta causa, vti supponimus, cuius defectu omnis dispensatio est irrita. Per irritationem tamen, vel potiùs desitionem conditionis, sub qua factum est, tolli potest: sed cùm hæc per iniuriam extorta sit, non potest illa tollere votum vt cesset omnis obligatio; nec potest alterum reddere securum, nisi paratus sit omnia in priorem statum reducere. Sicut si aliquid mihi vel tertio in meum fauorem promisisti, & cogas me ad condonationem, non liberaris, vt antè dictum est.

Sextò, Talis non videtur posse verè pœnitere coram Deo, nisi paratus sit sarcire iniuriam, quam intulit Monasterio & Prælato, vtendo modis illis iniquis, & ita se ab obsequio promisso subtrahendo: præsertim cùm ei lege iustitiæ, vel quasi iustitiæ esset obstrictus; nam fides est pars quædam iustitiæ, vt suprà cap.18. dubit. 8. ostensum est. Hoc enim habet omnis iniuria, vt non possimus de ea pœnitere sicut oportet ad salutem, nisi parati simus illam reparare vel tollere, si alter velit. Idem dico de iniuria facta Deo, cogendo Prælatum condonare quod ipsi promiserat: sed iniuria ista non potest sarciri nisi dolendo ex animo de eo quod factum est, & paratum se exhibendo ad omnia in integrum reuocanda quantum fieri potest.

Denique, Omnis promissio facta alicui sub conditione posita in arbitrio tertij, ita interpretanda est, vt illi tertiò debeat relinqui libertas vt conditionem ponat, vel tollat, & si promissor cogat ad tollendum conditionem, non censebitur idcircò liber. v.g. promisisti puellæ nuptias, si parens eius consenserit; deinde cogis parentem vt non consentiat: non ideò censendus es liber, quia non sic ab initio conditionem intellexisti. Item omnis conditio ita interpretanda est, vt non det occasionem violandi voti vel contractus: atqui daretur maxima occasio violandi, si ita intelligeretur vt posset huiusmodi malis artibus euerti: ergo, &c.

Ad Primum: Prælatus eo casu dimittit quidem absolutè, sed coactè, non liberè: at quæ vi vel metu facta sunt, in irritum reuocanda sunt: cap.2. de iis quæ vi. 151 *Ad argumenta.*

Ad Secundum: Ideò illa dimissio est valida, quia sponte facta: tollitur enim illa conditio, quæ tacitè inerat, omnino liberè: hic autem extorta est per iniuriam. Ad probat. conseq. Maximi refert à qua causa proueniat consensus in omni contractu: si enim extorqueatur per iniuriam, contractus est irritus, vel in irritum reuocabilis: & qui extorsit, tenetur reducere omnia ad priorem statum, si alter velit. Neque verum est, hunc liberè dimitti ea libertate, quæ sufficiat vt actus sit omnino validus, reddátque alterum securum, vt patet in condonationibus simili modo extortis.

Petes, Quid si talis non solùm vouit obsequium & famulatum, sed etiam continentiam perpetuam, sub eadem tacita vel expressa conditione: Verùm dimissione extorta teneatur adhue voto castitatis. 152

Respondeo, Probabile est non teneri immediatè hoc voto quia mens ipsius non videtur fuisse ad hanc se obstringere, nisi maneret in Monasterij obsequio: non autem si contingeret illum dimitti. Tenetur tamen mediatè, quatenus obligatur se rursus exhibere, vt recipiatur ad præstandum seriò & bona fide famulatum, quem promisit. vbi enim receptus fuerit, rursus tenebitur vi prioris voti. *Quid si vouit etiam continentiam.*

Contrarium tamen videri possit probabilius, quia conditio sub qua promisit, non fuit sublata eo modo quo debuit vt votum cessaret: mens enim vouentis erat se obligare, nisi sponte ipsum Superior dimitteret, seu quamdiu illum sponte retinere vellet: atqui nunc illum non dimisit sponte, sed coactus ab ipso per iniuriam: & adhuc cupit illum retinere quantum est ex parte sua: ergo conditio non est sublata eo modo quo debebat tolli, ac proinde manet obligatio.

CAPVT

CAPVT XLI.

De statu Religioso.

Constat Dubitationibus 15.

EXPLICATO voto, sequitur vt dicamus de statu religioso, de quo D. Thomas q.186. & tribus sequentibus. Tamen quia hic status totus constat voto, commodissimè hoc loco tractabitur.

Status Episcoporum in tractatu de Sacramento Ordinis explicandus.

DVBITATIO I.

Quænam requirantur ad statum religiosum.

1 *Quid status, & quotuplex.* NOtandum Primò, Nomen *status* in proposito dupliciter accipi. Primò, Generatim: sic quæuis vitæ conditio, in qua homo ad tempus vel perpetuò perstat & permanet, *status* dicitur, vt status innocentiæ, status legis naturæ, status legis Mosaicæ & Euangelicæ; status huius vitæ, & vitæ futuræ; status beatorum, & status damnatorum; status incipientium, proficientium, perfectorum: status ecclesiasticus, & status sæcularis: status seruorum & liberorum: viduarum, & virginum, &c. Vide Caietanum quæst.183. art.1. Secundò, strictè, pro conditione vitæ immobili, per quam alteri obstricti sumus: hoc enim nomen quamdam firmitatem denotat, vt docet D. Thomas quæst.183. art.1. & passim alij Doctores. *Tres status.* Hoc modo D. Thomas constituit tantùm tres status in Ecclesia, Episcoporum, Religiosorum, & coniugatorum: Episcopi enim perpetuo vinculo obstricti sunt obsequio suæ Ecclesiæ: Religiosi obsequio diuino: coniuges obsequio mutuo. ea his duo sunt spiritales, & vocantur status perfectionis: tertius est sæcularis.

2 *Religionis nomen tripliciter accipitur.* Notandum Secondò, Nomen *religionis* tripliciter accipi. Primo, Pro virtute qua Deus colitur, de qua supra cap.36. Secundò, pro formula cultus diuini omnibus communi, vel pro talis formulæ professione, per quam homo mancipatur obsequio diuino quantum præcisè necessarium est ad salutem: qualis est modò religio Christiana, & olim religio Iudaica. Tertiò, Pro peculiari quadam formula & professione, per quam homo ex libera sua electione penitus obsequio diuino mancipatur. hæc supponit omnia ad quæ obligat communis religio Christiana, & propriè includit aliqua alia, quæ maximè ad perfectionem conducunt. vnde peculiari ratione vindicat sibi nomen Religionis. *Religiosi. Cur dicti.* huius professores propriè dicuntur *Religiosi:* quasi toti diuino cultui addicti. Dionysius de ecclesiastica hierarchia cap.6. dicit eos *à suis ducibus*, id est, ab Apostolis *appellatos* Θεραπευτὰς, *à puro Dei obsequio & cultu.* *Θεραπευταί.* eodem nomine vocat illos Philo in lib. de contemplatione: idque ob duas causas, vt ibi insinuat: tum quia cultui & obsequio Numinis penitus dediti: tum quia toti sunt in animo suo curando & virtutibus excolendo. Θεραπεύειν enim duo significat, *colere* & *curare*, seu mederi: eodémque modo vsurpatur apud Græcos, quo hæc apud Latinos. *Monachi.* Vocati sunt etiam ab Apostolis *Monachi*, teste Dionysio suprà, *à vita indiuisibili & singulari, qua in Deiformem monadem colliguntur & perficiuntur.* *ἀσκηταί.* Dicuntur etiam ἀσκηταὶ à D. Basilio & alijs, id est *exercitores*, quia eorum munus est, se in virtutis palæstra exercere. Hinc ἀσκητικὰ eiusdem Basilij, quæ ad instructionem Monachorum pertinent. Nomen tamen *Monachi* propriè non conuenit omnibus Religiosis, sed solis vitæ contemplatiuæ deditis. non enim Mendicantes propriè sunt Monachi, cùm assiduè inter homines versentur, multò minùs qui ea instituto sunt Clerici seu sacerdotes, vt sunt Canonici regulares, & Religiosi Societatis IESV. alia enim est Religio Clericorum, alia Monachorum, vt constat ea cap. Licet 18. de Regularibus, cap. Nullus.1. & cap.2. Mandamus.19. quæst.3. & aliis multis Iuribus. in fauoribus tamen, nomine Monachorum veniunt omnes Religiosi, vt docet Panormitanus in cap. Ex parte. 2. de postulat. Prælat. & alij Doctores.

Patres. Vulgò in Italia, Hispania, & Gallia vocantur Patres: quod nomen potiùs est beneuolentiæ & charitatis, quàm honoris. nam etiam laicis Religiosorum à sæcularibus tribuitur. vnde etiamsi sæcularibus sacerdotibus, & in primis Parochis tribui possit: tamen honoris causâ hi potiùs vocantur Domini quàm Patres, sicut & Magnatum filij, patres suos dominos vocant. Itaque Religiosis, qui in plebem & pauperes quoslibet parentum affectum & officia præstant, & magis amoris, quoad beneuolentiam excitentur, quàm honoris, quo intumescant, titulis delectari debent, hoc nomen propriè tribuitur.

Notandum Tertiò, Religionem, seu *statum religiosum*, sicut & quoduis officium, dupliciter posse spectari. 3 Primò, In actu primo, seu in habitu, & sic nihil est aliud quàm debitum religiosè viuendi. Secundò, In actu secundo, & sic est ipsa religiosa vita voto firmata.

His positis, difficultas est de tribus votis, de solemnitate votorum, de regula, & de Pontificis approbatione.

Ad essentiam Religionis requiri tria vota. Qood ad primum attinet, Certum est, ad statum Religionis essentialiter requiri tria vota, eáque perpetua, paupertatis, castitatis, & obedientiæ. Est communis sententia Theologorum & Canonistarum. 4 Nec sufficit seruari hæc tria sine voto; quia sic non constituunt statum, cùm non habeant firmitatem: nec homo perfectè dedicatur Deo nuda illa obseruatione absque voto: quia libertatem resiliendi sibi retinet, quæ per votum abdicatur. *Nazaræi.* Hinc Nazaræi, qui erant typus nostrorum Religiosorum, voto consecrabantur Domino, vt constat ea cap.6. Numer. Deinde ad perfectionem Religionis requiritur vt homo totam vitam suam Deo consecret. nam vt Gregorius homil. 20. in Ezech. ait: *Cùm quis omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotenti Deo vouerit, holocaustum est:* addens, illud offerri ab his qui sæculum deserunt, & relicta Ægypto sacrificium offerunt Domino in eterno, id est, in statu Religionis: atqui non potest quis vitam suam totam simul Deo consecrare ipso actu: quia non tota simul agitur, vt inquit D Thom. quæst.186. art.6. ad secundum: ergo id voto fieri debet. Nec sufficit votum, nisi sit perpetuum: quia alioqnin est imperfecta sui mancipatio retrò respiciens, & ios retrocedendi retinens.

Quòd hæc tria requirantur, Probatur, Primò, Quia Religio est forma quædam vitæ, vel obligatio ad formam vitæ ducentem ad imitationem Christi, & ad perfectionem charitatis: sed hæc tria maximè sunt conuenientia ad imitationem Christi, & perfectionem charitatis consequendam: ergo, &c. Maior per se patet. Minor probatur. Ac primùm quòd *paupertas* ad hoc sit maximè conueniens, constat ea illo Matth. 19. *Paupertatem requiri.* *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* & infrà: *Amen dico vobis, quòd vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis.* Hinc Dominus Matth.5 *pauperes spiritu*, (id est, affectu & libera electione, non misera & ingrata necessitate) *beatos* vocat: quia ipsis regnum cælorum rependetur. hinc in primitiua Ecclesia omnia erāt communia, nec quisquam aliquid suum esse dicebat, maximè apud Iudæos conuersos: idque voto videntur promisisse: *Anania & Saphira votum.* alioqnin Ananias & Saphira non adeò grauiter puniti fuissent, quòd aliquid de pretio sibi retinuissent: nec Petrus diceret illos *mentitos Deo, non hominibus.*

Mentiri enim Deo, est non seruare quod ei promiseris. Ita expressè docent Patres, Hieronymus epist. ad Demetriadem, Augustinus serm. 12. de diuersis, Chrysost. Hom. 12. in Acta; & alij. Denique Apostoli paupertatem seruarunt, Matth 19. *Ecce nos reliquimus omnia*: & Christus ipse pauperrimus fuit. Matth. 8. & Lucæ 9. *Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.*

5 *Castitatem requiri.* *De castitate*, Matth. 19. *Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei. qui potest capere capiat.* quasi dicat, res ista est valdè eximia, hortor vt quisque pro suo captu ad eam aspiret, & qui difficultatem paratus est vincere, amplectatur: dicimur enim *posse*, quando audemus, & non sinimus nos difficultate rei superari; *non posse*, quando cedimus difficultati, quamuis eam possemus absolutè vincere. sic vulgò dicitur, Non possum hanc iniuriam diutiùs ferre, Non possum condonare, Non possum tam tenuiter viuere, &c. 1. Corinth. 7. *De virginibus præceptum Domini non habeo: consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis. Beatior erit, si sic permanserit secundum meum consilium.* Denique toto illo capite hortatur ad continentiam; quia hæc præbet facultatem Domino meliùs seruiendi. Vnde Dominus, Apostoli, & clarissimi Sanctorum, continentiam coluerunt. Quòd autem voto firmari soleat, patet ex Apost. 1. ad Tim. 5. *Adolescentiores viduas deuita*, (Græcè παραιτοῦ, recusa, non admitte) *cum enim luxuriatæ fuerint in Christo* (id est, in iniuriam Christi sponsi sui fornicatæ) *nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem* (quam Christo dederant vouendo continentiam) *irritam fecerunt.* Ita exponit hunc locum Concilium Carthaginense 4. cap. 104. & omnes Patres.

Obedientiam requiri. *De obedientia*, ad Philippen. 2. *Christus obediens fuit vsque ad mortem*: & qui Dominum vult sequi, debet *abnegare seipsum*, Matth. 16. quæ abnegatio maximè fit per obedientiam, dum iudicium & voluntatem nostram in omnibus Superiori subiicimus.

6 *Probatur ratione.* Secundò Probatur; Status religiosus potest considerari vel vt est quoddam *holocaustum*, quo homo omnia sua consecrat Deo; vel vt est *exercitium* tendens ad perfectionem, vel vt est *remotio impedimentorum* salutis. Si primo modo consideretur, requiruntur illa tria: nam per votum obedientiæ offert Deo animam, subiiciens iudicium & voluntatem in rebus agendis Superiori propter Deum. Per votum castitatis offert corpus, abstinens se causa Dei à voluptatibus carnis. Per votum paupertatis offert res exteriores, se illis propter Deum priuans. *Vt exercitiū perfectionis.* Si secundo modo, eadem requiruntur. vt enim homo exerceat se ad perfectionem, debet exuere affectum & sollicitudinem rerum terrenarum; (vt multis docet Dominus Matth. 6.) quod fit paupertate voluntaria. Debet abstinere à voluptatibus carnis, quæ mentem ad spiritualia reddunt maximè ineptam; (vt patet 1. ad Corinth. 7.) quod fit cultu castitatis. Denique debet dirigi tamquam discipulus, ne proprio iudicio & affectu fallatur: vt sæpè Scriptura monet, Prouerb. 19. 22. Eccles. 6 & alibi. hoc autem fit obedientiâ.

Vt remotio impedimentorum. Si tertio modo, eadem requiruntur. nam tria sunt quæ maximè salutem hominis impediunt, cupiditas rerum terrenarum, oblectationes carnis, & amor proprij iudicij & voluntatis; quæ tria insinuantur 1. Ioannis 2. *Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Itaque cùm hæc tria tollantur votis Religionis, per Religionem exuitur mundus.

Vt amotio sollicitudinum. Denique eadem requiruntur vt mens hominis à sollicitudine sæculi liberetur, & tranquillitatem assequatur. tota enim sæculi solicitudo versatur in rebus temporalibus, in vxore, & liberis, & in gubernatione vitæ propriæ. vide D. Thomam q. 186. art. 7.

7 *Imperfecta Religio.* Ex his patet, Illa Instituta, in quibus non faciunt votum castitatis absolutæ, sed solùm castitatis coniugalis; vt fit in quibusdam Ordinibus militaribus, non esse propriè & perfectè Religiones, sed solùm imperfectè, & secundùm quid: quia non continent primaria consilia Christi. castitas enim coniugalis non est consilij, sed præcepti. Vnde in tali Instituto non fit holocaustum perfectum: quia corpus Deo non offertur. Deinde mens hominis non abducitur à delectationibus carnis, quæ maximè illam ad spiritalia reddunt ineptam: nec à studio placendi vxori, quod hominem diuidit, teste Apost. 1. ad Cor. 7. nec ab aliis solicitudinibus innumeris, quas status matrimonij ingerit, quæ hominem à rebus diuinis maximè auocant. Denique quicumque iam inde à temporibus Apostolorum se Deo dedicare voluerunt, ante omnia castitatem ei vouerunt, tamquam hac vna re potissimùm reddamur diuino obsequio idonei. Idē docet D. Thomas quæst. 186. art. 4. ad 3. *Illi*, inquit, *modi viuendi, secundum quos homines matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolutè loquendo Religiones: sed secundum quid, in quantum scilicet in aliquo participant quædam, quæ ad statum Religionis pertinent.* Et Sotus lib. 7. de Iustitia, quæst. 5. art. 3. In eadem est Glossa in Clement. Ex eo, de sent. excomm. & alij. Quæ verò Nauarrus de redditibus quæst. 1. monito 55. adducit, solùm probant tales posse dici *personas Ecclesiasticas & Religiosas* imperfecto modo.

Obiectio. Dices cum Nauarro, Qui verè est Religiosus, non desinit esse talis ex eo quòd Papa cum illo super aliqua parte voti dispenset: sed Papa dispensauit cum illis vt possint ducere vxores: ergo, &c.

Respon. Resp. Maior vera est, si illa pars voti talis sit, vt sine ea possit essentia Religionis consistere: at obligatio castitatis non est talis, vt apertè colligitur ex cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum, vbi dicitur, *Abdicatio proprietatis, sicut & custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachali, vt contra eam nec Summus Pontifex possit licentiam indulgere*: quod DD. passim intelligunt, remanente statu Monachi, seu religioso.

Vnde vlteriùs sequitur, si eorum professio ab initio fiat cum illa moderatione ad castitatem coniugalem, eos non fore propriè Religiosos. Cetera, quæ Nauar. adfert, omitto, quia parum vrgent.

Quod attinet ad secundum, non est necessarium ad essentiam status religiosi, vt vota ista sint solemnia; sufficit vt ab Ecclesia in eum finem acceptentur. Probatur Primò, Quia solemnitas votorum est ex intentione Ecclesiæ, vt suprà cap. 40. dubit. penult. ostensum est: quæ sicut in vna Religione potest aliquam solemnitatem vel conditionem requirere vt acceptet illam pro Religione, ita & in alia potest non requirere. Ea autem, quæ ipsi Religioni secundùm se essentialia sunt, Iure diuino sunt constituta. Secundò, Quia illa solemnitas solùm inducit quamdam inhabilitatem ad proprietatem bonorum, & ad matrimonium: quæ inhabilitas non est necessaria ad statum perfectionis: nam potest quis esse verus Religiosus manente vinculo matrimonij, si præscindatur facultas eo vtendi: vt patet quando coniux ex consensu alterius profitetur. Simili modo dominium non magis repugnat statui Religionis quàm vsus, si omni momento dependeat à nutu superioris, ita vt ad omnem nutum illius sis paratus resignare. Nec obstat cap. Cùm ad Monasterium, suprà citatum, vbi dicitur, *abdicationem proprietatis adeò esse annexam regulæ monachali, vt nec Summus Pontifex contra eam possit licentiam indulgere.* quia loquitur de *proprietate* quatenus significat ius independens à voluntate Superioris, quo quis possit rem tenere, & vti tamquam non subiecta Superioris auctoritati. quo modo passim accipitur, quando de proprietate Regularium agitur, vt patet cap. 2. & 4. eodem titulo. vbi dicitur, Religiosum, qui in extremis *habere peculium* (nempe absque Superioris concessu, vt ibidem apertè insinuatur) vel *habere proprium* deprehensus fuerit, non esse in loco sacro sepeliendum. vbi nihil aliud est *habere proprium*, quàm aliquid tenere inscio Superiore quasi iure proprio, & tamquam non subiectum Superioris dispositioni, ita vt non sit paratus ad Superioris arbitrium relinquere.

8 *Solemnitas an sit necessaria.*

Itaque

Itaque *proprietas* non accipitur ibi pro qualicumque dominio rei etiam separato à libero rei vsu. neque talis dominij abdicatio pertinet ad essentiam Religionis, cùm nullo modo officiat perfectioni; præsertim quando iusta causa est illius dominij ad tempus retinendi. parui enim æstimatur dominium rei, si non magis possis ea vti, aut de ea disponere absque Superioris arbitrio, quàm si dominium non haberes, & quouis momento paratus esse debeas illud abdicare. Sicut enim dominium, quod maritus habet in corpus vxoris, non repugnat statui Religionis, sed solùm vsus: ita nec dominium rei, nec vsus illi repugnat, nisi sit independens à Superioris arbitrio. Tertiò, Quia per vota simplicia in Societate IESV post probationem emissa, efficiuntur veri Religiosi, vt motu proprio & ex certa scientia de- *Constitutio Greg. XIII.* clarauit & definiuit Gregorius XIII. in sua Constitutione, quæ incipit, Ascendente Domino, anno 1584. edita, vbi etiam excommunicat, & inhabiles ad omnia beneficia & officia sæcularia ac regularia reddit eos qui contrarium ausi fuerint affirmare. Idem colligitur ex Concil. Tridentino sess. 25. cap. 16. de Regularibus, vbi agens de professione Nouitiorum, quomodo in aliis Religionibus fieri debeat, approbat peculiarem modum Societatis (quam & Religionem Clericorum vocat) quo, peracto biennio probationis, emittunt vota simplicia, & desinunt esse Nouitij, habenturque Religiosi: ergo tacitè insinuat illos fieri verè Religiosos.

Probatur ex bullis aliorum Pontif. Idem apertè colligitur ex aliorum Pontificum, Pauli III. Iulij III. Pij IV. & Pij V. diplomatibus; quibus Primò totum Societatis institutum & modus procedendi approbatur & confirmatur.

Deinde declarantur apostatæ & excommunicati omnes eius desertores; quæ declaratio falsa esset, nisi ipsi essent verè Religiosi. nemo enim in Iure vocatur apostata, nisi qui religionem Christianam, vel Institutum religiosum ab Ecclesia approbatum, cui insitus erat, deserit. Neque sententia excommunicationis in iure causa desertionis cuiquam, nisi talibus infligitur.

Tertiò, Istis desertoribus aditus ad alios Ordines etiam mendicantium intercluditur, & professio in eis facta seu attentata decernitur irrita, præterquam in Religione Carthusianorum; atqui nemini, qui non sit in statu perfectionis, aditus ad statum perfectionis est intercipiendus: ergo supponebant isti Pontifices, illos iam esse in statu perfectionis. Ex quibus est perspicuum, illos sensisse, per ista vota simplicia fieri verè & propriè Religiosum. & sanè nisi ita esset, grauiter illi errassent, habendo apostatarum loco eos qui egrediuntur, & excommunicationis sententiam, etiamsi alium Ordinem ingrediantur, in eos proferendo, & professionem irritam reddendo. quid enim hoc aliud esset quàm impedire statum perfectionis, & sequelam consiliorum Christi, & pro ea hominem eiicere extra Ecclesiam? Itaque de hac re non potest esse vlla dubitatio.

Quartò, Si per vota simplicia non posset quis fieri Religiosus, id esset vel quia per illa non fit traditio sui, sed solùm promissio: vel quia per illa non sortitur statum immobilem: vel quia non obligamur ad illas functiones perfectionis, ad quas obligamur per solemnia. Non primum, Quia per illa fit vera traditio, vt suprà ostensum est, & Ecclesia acceptat illa, mediante Prælato, cui hanc auctoritatem dedit. Non secundum, Quia qui sic se astrinxit, non potest se vllo modo illa obligatione eximere: vnde ex se est perpetua & immutabilis.

Nec obstat quòd possis dimitti, & votis liberari; quia etiam professi auctoritate Pontificia votis solemnibus eximi possunt, vt cap. 40. dubit. vlt. ostensum est. Ad statum sufficit, vt te ipse non possis ab ea vitæ conditione eripere; quamuis Superioris potestate, præsertim suprema, eximi possis. Confirm. exemplo serui, qui propriè est in statu seruitutis, quia seipsum ab eo eximere non potest; quamuis dominus possit illum manumittere. & coniugum, qui mutuo consensu possunt ad Religionem transire, & solui obligatione mutui obsequij: sic etiam Episcopus potest auctoritate Pontificis Ecclesiam suam deserere, & sibi soli viuere. Non tertium, Quia vota simplicia possunt obligare ad omnia exercitia perfectionis, sicut solemnia.

Nec obstat quòd DD. passim requirant votum solemne; quia loquuntur de Religione secundùm Ius antiquum, quo iure non acceptatur votum simplex ad statum: non tamen negat quin auctoritate Ecclesiæ acceptari possit.

De tertio, Ad essentiam status religiosi absolutè 9 non requiritur alia regula, præter eam quæ diuinis *An regula* mandatis & ipsis votis continetur. Ratio est, quia hæc *requiratur.* absolutè sufficiunt vt ducant hominem ad perfectionem. Confirmatur, quia ad reliqua non est obligatio in singulis, præsertim essentialis: potest enim quis eximi à choro, ab vsu piscium, ab vsu laneorum, & similibus, manente essentia Religionis. Quia tamen ob multas causas Ecclesia non consueuit huiusmodi statum approbare pro Religione, absque aliqua particulari regula, ea est necessaria, non per se, sed per accidens.

Quod ad quartum attinet; Ad statum Religionis, 10 saltem perfectum necessaria est Ecclesiæ approbatio, *An Ecclesiæ* & votorum admissio. Vnde etiam initio Ecclesiæ, Mo- *approbatio.* nachi per Episcopos initiabantur, vt patet ex Dionysio c. 6. Ecclesiasticæ hierarchiæ, vbi formulam huius initiationis describit: & virgines ab Episcopis velabantur, teste Tertulliano, Cypriano, Ambrosio, & aliis. De quo ritu exstat decretum Pij I. qui vndecimus Papa fuit, c. 25. Virgines. 20. qu. 1. nec vmquam fuit perfecta Religio, nisi quæ à Prælatis Ecclesiæ approbata fuit. Ratio est Primò, Quia sine hac approbatione non po- *Cur approbatio* test esse status spiritalis supra communem statum *necessaria.* Christianorum, sed omnes merè sunt laici, subiecti potestati sæculari, nisi fortè aliqui ex illis sint Clerici vel sacerdotes, quod non competit illis per istam vitæ conditionem, sed aliunde. Religio autem perfecta est status spiritualis & supernaturalis, distinctus à communi statu Christianorum, & proinde à Christo peculiari modo descendere debet, idque mediante ipsius Vicario; sicut omnes gradus ecclesiastici, & omnis iurisdictio spiritalis; iuxta illud Apostoli ad Ephes. 4. *Ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis*, &c. Secundo, Quia votum paupertatis & obedientiæ religiosæ respiciunt auctoritatem Prælati habentis iurisdictionem spiritalem. paupertas enim religiosa non potest vlla re vti, nisi dependenter à voluntate Prælati; obedientia verò præceptum Prælati intuetur. Itaque requirunt in Superiore spiritalem potestatem à Christo descendentem. Confirmatur, quia Religiosus obedit Prælato tamquam Christo, in eoque Christum intuetur; nimirum, quia à Christo potestatem accepit, & Christi vices gerit.

Dices, Possum me alteri subiicere eligendo illum in 11 Superiorem, eique vouendo castitatem, & obedien- *Obiectio.* tiam, & paupertatem, &c.

Respond. Eo casu non habebit ille potestatem spi- *Respon.* ritalem, sed solùm naturalem quam tu illi dedisti. sed hæc potestas non erit iurisdictionis, nec poterit imponere necessitatem parendi. Sicut enim nemo habet in seipsum iurisdictionem, qua se cogere, sibique obligationem præcepti imponere queat, ita nec eam potest alteri dare. Vnde solùm teneberis illi præcipienti obedire ratione voti; sicut si vouisses parere eius consiliis.

Nec refert etiamsi te illi subieceris, & promiseris illi te eius mandatis pariturum; quia hoc totum non dat illi iurisdictionem: neque promissio illa, cùm tota sit in tuum fauorem, strictè obligat; quamuis ratione promissionis Deo factæ obligari possis. Denique huiusmodi priuata obedientia, ob multa incommoda & pericula plerumque improbatur à sapientibus. Vnde etiam in nostra Religione confessariis vetitum est ne eam admittant.

Quòd si plures in vnum corpus & communitatem coirent, possent vni potestatem ad illam regendam

etiam in spiritualibus conferre; & tunc tota illa communitas, & singuli quamdiu essent pars illius communitatis, ei tenerentur obedire. Sed hæc potestas non esset spiritualis, sed politica, qualis est potestas Principum sæcularium, qui non habent aliam iurisdictionem, quàm quæ illis data est à Repub Omnis enim Resp. & omnis communitas libera, Iure naturæ habet potestatem in singula membra, sicut totum in singulas partes; & hanc potest conferre in vnum vel duos, qui ipsam gubernent. itaque hæc potestas est omnino naturalis: atqui talis est omnis potestas, quam Superiores accipiunt ab inferioribus, etiamsi ad aliquos spiritales actus imperandos se extendat. Hinc fit vt talis Superior non possit infligere pœnam spiritalem excommunicationis vel alterius censuræ, & vt possit ab inferioribus ea potestate priuari. quare non potest per hanc propriè Christum repræsentare, nec vices Christi gerere; cùm ab ipso potestatem illam non acceperit. vnde talis conditio vitæ non habebit eam connexionem aut dependentiam à Christo Domino, quam habet Religio approbata; nec ita ab ipso protegetur & gubernabitur. Tertiò, Quia sine hac approbatione non habet tantam immobilitatem: facilè enim talis congregatio potest dissolui: vt si nolint eligere Superiorem, &c. acceptatio quoque voti nō est omnino firma: quia hoc ipso, quo ille renuntiabit suo iuri, vel eo spoliabitur, subditus desinet obligari. Quartò, Quia sine hac non habet securitatem; quia facilè potest continere errores, vt patet in Instituto VValdensium, qui initio formam quamdam religiosæ vitæ meditabantur, quam cùm Summus Pontifex ob varios errores qui in illa continebantur, approbare nollet, se ab Ecclesia, multis hæresibus excogitatis, segregarunt. de quo vide D. Antoninum p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 2.

Ex quibus patet, absque hac approbatione magnum deesse Religioni ornamentum, & quamdam perfectionem non parui momenti.

An approbatio sit de essentia. Petes, Vtrum pertineat ad Religionis essantiam?

Respondeo, Si nomine *Religionis* intelligamus statum & formam viuendi secundùm primaria Christi consilia, omnino stabilem habentem perfectionem supradictam, quomodo passim accipitur in Iure, sic approbatio Ecclesiæ potest dici pertinere ad essentiam Religionis: quia sine hac non habet tantam stabilitatem, nec potestatem spiritalem, neque eximit hominem iurisdictioni sæculari: quod maximè verum est post constitutionem Concil. Lateran. qua inuentio nouarum Religionum prohibetur.

Nec obstat, quòd communiter dicatur Religio consistere solùm in tribus votis substantialibus: quia hoc intelligendum est de iis, quæ requiruntur ex parte vouentis seu Religiosi: neque negatur quia necessaria sit auctoritas in eo, in cuius manibus vota illa fiunt, & eorum acceptatio, sed excluduntur aliæ obligationes Religiosi, v.g. ad cantum, ad carnium abstinentiam: essentia enim Religionis ex parte Religiosi nihil requirit, nisi obligationem trium votorum. Absolutè tamen aliquid amplius requiritur, nimirum ex parte eius in cuius manibus hæc vota fiunt, qui nomine Ecclesiæ debet ea acceptare: alioquin non inducunt obligationem satis firmam, nec efficiunt statum spiritalem, & exemptum à iurisdictione laicorum.

12 *A quo hæc approbatio fieri debeat.* Aduerte tamen non esse per se necessarium, vt hæc approbatio fiat immediatè à Summo Pontifice: Religiones enim SS. Antonij, Basilij, Augustini, Benedicti non videntur initio fuisse sic approbatæ, sed ab Episcopis, quibus tunc suberant, ipso vsu admissæ sunt, non repugnante Pontifice: deinde sensim à Conciliis & Summo Pontifice laudatæ & confirmatæ. Ante admissionem Prælatorum non erant perfectæ Religiones, sed inchoatæ dumtaxat, & veluti mancæ.

13 *Pontifex sibi reseruat approbationem.* Posteà tamen Pontifices totam hanc causam sibi reseruarunt: idque ob iustissimas rationes.

Primò, vt compescerent quorumdam hominum indiscretum ardorem, qui nouis Religionibus seu formulis viuendi excogitandis erant intenti, quæ rea magnam confusionem & alia incommoda in Ecclesiam potuisset inuehere.

Secundò, Ne irreperet aliqua Religio errores continens, aut aliter noxia Ecclesiæ vel saluti animarum: qualis erat Religio VValdensium.

Tertiò, Quia maiores Ecclesiæ causæ Sedi Apostolicæ reseruandæ, cap. Maiores. 3. de Baptismo & eius effectu: approbatio autem Religionum, sicut & canonizatio Sanctorum, ad maiores Ecclesiæ causas pertinet. vnde in Concilio Lateran sub Innocent. III. cap. vlt. Ne nimia, de religiosis domibus, sic dicitur, *Firmiter prohibemus, ne quis de cetero nouam Religionem inueniat*: intellige, mandando eam executioni absque Pontificis approbatione, nam paulò pòst multæ sunt inuentæ, & approbante Pontifice seruatæ, vt patet cap. Religionum, in sexto. Idem constitutum in Concilio Lugdunensi, sub Gregorio X. vt habetur d. c. Religionum: *Religionum* (inquit Concilium) *diuersitatem nimiam, ne confusionem induceret, generale Concilium consulta prohibitione vetauit.* & infrà: *Repetita constitutione districtiùs inhibentes, ne quis de cetero nouum Ordinem aut Religionem adinueniat, vel habitum nouæ Religionis assumat.*

Ex quibus sequi videtur, professionem in tali Religione fore inualidam, nec obligatum iri profitentem voto paupertatis & obedientiæ. Ratio est, quia Ecclesia prohibet illam formulam viuendi & profitendi, nec tribuit potestatem acceptandi. hoc ipso enim, quo prohibet nouarum Religionum inuentionem, & susceptionem habitus in iisdem, prohibet etiam vsum illarum; & consequenter qui eam amplexi sunt, possunt illam deserere. imò videntur teneri, quamuis per bonam fidem possint excusari. Si possunt illam deserere, non tenentur voto paupertatis ac obedientiæ; quia illud ad illam vitæ formulam restrinxerunt, non intendentes se obligare ad paupertatem vel obedientiam, nisi in illo Ordine, & iuxta Superiorum illius Ordinis directionem. 14 *An professio ibi sit inualida.*

De castitate fortè est alia ratio, quia huius executio non dependet à Superiorum potestate & directione. Verius tamen puto esse eamdem rationem, quia cùm Ecclesia absolutè prohibeat talem Religionem, cur professionem in ea factam acceptet quoad castitatem? Accedit, quòd ille non intendat vouere castitatem, nisi in Religione, vt sic vouendo fiat Religiosus: & si rogaretur, diceret non aliam esse suam mentem. quare cùm non sit Religio, sitque ipse in eo deceptus, non videtur teneri.

Aduerte tamen, cùm aliquæ ex nouis illis Religionibus in Ecclesia longissimo tempore sint permissæ, & ipso vsu quodammodò confirmatæ, non vt Religiones, sed vt pia instituta, videri professionem earum, ratione tacitæ approbationis, habere vim votorum simplicium: ac proinde subditos non posse redire ad sæculum sine dispensatione Episcopi qui eos ex causa à voto paupertatis, obedientiæ, ac stabilitatis loci absoluere poterit, non tamen à voto castitatis, vt ex dictis c. 40. n. 105. & 106. constat. *Habet vim votorum simplicium ex consuetudine.*

Ex his patet, ad essentiam Religionis perfectæ seu completæ, per se nihil necessariò requiri præter tria vota supradicta, & Ecclesiæ approbationem seu acceptationem. Nec obstat quòd obseruatio votorum aliquando dicatur pertinere ad essentiam Religionis: id enim intelligendum est, vel quia essentia Religionis ad eam obligat, debitum enim & obligatio seruandi vota est Religionis essentiale: vel quia pertinet ad essentiam Religionis consideratæ in actu secundo. 15 *Quæ ad essentiam Religionis pertineant.*

DVBITATIO II.

Vnde proueniat Ordinum religiosorum diuersitas, & quis sit inter eos perfectior.

D. Thom. quæst. 188. art. 1. & seqq.

RESpondeo & Dico Primò, Diuersitas Ordinum religiosorum non prouenit ex aliquo quod Religioni 16

gioni est essentiale, vt sunt tria vota essentialia, & approbatio Ecclesiæ. hæc enim omnibus sunt communia. Itaque si essentialia spectentur, omnes sunt eiusdem speciei: consistit enim omnium essentia in obligatione trium votorum ab Ecclesia acceptatorum.

17 *Diuersitas Ordinum Regul. ex duobus. 1. Ex fine. Contemplatiui Ordines.*

Dico Secundò, Hæc diuersitas Ordinum prouenit ex duobus. Primò, Ex particulari fine seu functione, ad quem quisque Ordo speciatim est institutus. ita D. Thomas suprà art. 1. Quidam enim sunt instituti, vt præter obseruantiam votorum essentialium, potissimùm se exerceant in operibus vitæ contemplatiuæ. Tales ferè sunt quos antiquiores Patres instituerunt, Antonius, Pachomius, Basilius, Benedictus, Bruno, Ordo Cisterciensium, & Cluniacensium. Horum cultores propriè vocantur Monachi, quia vacant solitudini, & τῇ μονάδι, id est, vnitati, quæ Deus est, sunt intenti. Ad hos referendi Canonici regulares, quorum præcipua functio est, Horas canonicas in choro piè decantare. *Actiui.* Alij instituti sunt ad opera vitæ actiuæ corporalia: vt ad redimendos captiuos, ad suscipiendos peregrinos, ad seruiendum infirmis, ad defendendam Ecclesiam contra hostes fidei. hæc enim omnia sunt opera charitatis quibus tenditur ad perfectionem, vnde ad ea peculiari studio obeunda potest aliquis Ordo Religionis institui. Vide D. Thomam quæst. 189. *Mixti.* Alij partim ad contemplationem, partim ad opera vitæ actiuæ, sed spiritualia, quæ contemplationem supponunt; vt sunt Ordines mendicantium, & Societas nostra, quæ etiam inter Mendicantes auctoritate & iudicio Sedis Apostolicæ censenda est.

18 *2. Ex mediis.*

Secundò, Ex particularibus mediis & ritibus, quibus vtuntur vel ad vota sua meliùs seruanda, vel ad functionem propriam meliùs obeundam. Sic inter Ordines ad contemplationem institutos videmus magnam varietatem in habitu, victu, ieiuniis, aliisque piis exercitiis. Similiter inter Ordines mendicantium. Hinc fit vt diuersæ sint regulæ & constitutiones Religionum, quibus hæc omnia in particulari præscribuntur. Et quamuis non numerentur à DD. nisi quatuor regulæ *Regulæ approbatæ.* approbatæ, sub quibus omnes Ordines religiosi militent, (præter Carthusianos, qui habent sua statuta, & Societatem IESV, quæ suas constitutiones) videlicet Basilij, Augustini, Benedicti, & Francisci: tamen singuli suæ regulæ proprias constitutiones adiunxerunt, quibus inter se discrepant, etiamsi eamdem regulam sequantur. sub regula enim D. Basilij viuunt penè omnes Græci Monachi: sub regula B. Augustini omnes Canonici regulares, Dominicani, Augustiniani, Seruitæ, Hieronymiani, Hospitalarij, Cruciferi, & aliqui alij. sub regula S. Benedicti, Monachi nigri, Cluniacenses, Cistercienses, Camaldulenses, Cælestini, & alij. Hi tamen omnes propriis constitutionibus regulæ superadditis, & habitu multùm differunt. Vide Siluestrum, Religio 1. qu. 7.

19 *Varietas Ordinum religiosorum est Ecclesiæ ornamento.*

Hæc autem varietas Ecclesiæ est ornamento. sicut enim Reipub. politicæ est ornamento habere omnia genera opificiorum, quæ iuuent & oblectent vitam istam temporalem; ita Ecclesiam, quæ est diuina quædam Respublica, exornat tanta varietas opificiorum & exercitiorum spiritualium ad excolendam animam & vitam spiritalem inuentorum. Deinde est etiam summè vtilis, sic enim quamplurimis patet aditus ad statum perfectionis: nam qui non est idoneus ad hoc genus exercitij, v. g. ad contemplationem; est idoneus ad aliud, scilicet ad actionem, & contrà, &c.

20 *Quæ Religio sit perfectior.*

Ex dictis facilè colligi potest quis Ordo Religionis sit perfectior. perfectio enim Religionis primario spectatur ex fine: secundariò ex mediis. Illi igitur Ordines absolutè sunt perfectiores, qui ordinantur ad finem intrinsecum, seu functionem perfectiorem. Itaque Ordines illi, quorum proprius finis est vacare operibus vitæ contemplatiuæ, sunt perfectiores iis, qui operibus vitæ actiuæ; & qui non tantùm contemplationi vacant, sed etiam contemplata in alios transfundunt, perfectiores sunt, quàm qui soli contemplationi incumbunt. Tales sunt in Ecclesia Ordines illi, qui instituti sunt ad docendum, prædicandum, & Sacramenta administranda. Primò, Quia perfectius est illuminare, quam lucere tantùm. Secundò, Quia illi sunt maximè affines statui Episcoporum, quorum est alios ad perfectionem adducere. Tertiò, Quia hoc fuit officium Apostolorum, & ipsius Christi Domini. Quartò, Quia nihil potest esse excellentius, vel Deo gratius, quàm studium salutis animarum: ob hanc enim Deus creauit mundum, factus est homo, tanta fecit & pertulit. ob hanc instituta Angelorum ministeria: ob hanc Euangelia, Sacramenta, & omnis ordo Ecclesiasticus. Quintò, Quia illi ex vtraque vita sunt mixti, & continent excellentissimas functiones vtriusque. Denique sunt humanæ naturæ accommodatiores, quæ aliquam varietatem functionum postulat, & plerumque in vno genere torpescere solet. Et quamuis vacare soli Deo videatur esse quid melius quàm vacare proximo, tamen non semper. melius enim est, humana conditione spectata, suis temporibus vacare Deo, & suis proximo, quàm semper vacare soli Deo, præsertim cùm vacare proximo propter Deum, sit excellens actus charitatis in Deum, & mens humana fatiscat, si assiduè in diuina sit intenta. Vnde D. Thomas qu. 188. art. 6. ita scribit: *Sic ergo summum gradum in Religionibus tenent, quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum, quæ & propinquissimæ sunt perfectioni Episcoporum: sicut & in aliis rebus fines primorum coniunguntur principiis secundorum, vt Dionys. ait 7. cap. de diuin. nom. Secundum autem gradum tenent illæ, quæ ordinantur ad contemplationem. Tertius est earum, quæ occupantur circa exteriores actiones,* &c. Rursus inter eos Ordines, qui operibus vitæ contemplatiuæ vel actiuæ vacant, is est perfectior, qui pluribus vel perfectioribus vacat. Denique inter eos, qui eumdem finem habent, præstantior est, qui aptioribus mediis & exercitiis ad illum finem & ad vota sua præstanda vtitur.

Hinc sequitur, perfectionem Religionis non esse austeritate metiendam, vt rectè D. Thomas art. 6. ad 3. 21 *Non ex austeritate.* quia fieri potest vt hæc austeritas minùs sit conueniens ad functionem principalem, ob quam Religio est instituta; vel vt etiam impediat mentem in spiritualibus exercitiis, quibus præcipuè perfectio comparatur.

Est tamen moderata corporis afflictio, præsertim per ieiunium, vtilis ad multa. *Vtilitas moderatæ austeritatis.* Primò, Ad excutiendam mollitiem animi in rebus asperis. Secundò, Ad domandam carnem & spiritui subigendam. Tertiò, Ad meditationem & amorem rerum diuinarum. Quartò, ad varia beneficia à Deo impetranda, iuxta illud, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia.* vide infra lib. 4. cap. 2. dub. 10.

Secundò, Neque etiam ex rigore paupertatis, vt 22 *Non ex rigore paupertatis.* quòd nihil omnino, ne communiter quidem possideant, vt docet D. Thomas art. 7. tum quia fieri potest vt hic paupertatis modus non sit ita commodus ad finem illius: tum quia religiosa paupertas non postulat vt nihil communiter possideant (nam præterquam quòd Dominus & Apostoli loculos aliquando habuere, vt colligitur Ioannis 4. 6. & 13. sanctissimi viri Religiones suas bona in communi possidere voluerunt: vt Basilius, Pachomius, Augustinus, Benedictus, Bruno, Bernardus) sed vt singuli non habeant nisi necessaria, idque solùm cum assidua dependentia ab arbitrio Superioris. Ceteris tamen paribus, quò maior est paupertas, eò Religio est perfectior.

Denique ad perfectionem Religionis non esse ne- 23 *Non requiritur chorus.* cessarium chorum: (etsi contrarium parum considératè insinuet Sotus lib. 10. de iustitia q. 5. art. 3. vbi dicit, Ordinem illum qui choro careat, vix mereri nomen Religionis. Primò, Quia officium diuinum non minùs attentè & deuotè dici potest sine cantu, quàm cum cantu. Secundò, Quia fieri potest vt chorus impediat functiones principales, ad quas potissimùm talis Religio est instituta; vt prædicationem, administrationem Sacramentorum, institutionem rudium, Gentilium conuersionem. Vnde videmus etiam in Ordine Dominicano, & aliis, primarias personas, quæ illis ministeriis

vacare

vacare possunt, passim à choro exemptas. Tertiò, Etiamsi Ecclesia non haberet cantum, posset tamen esse perfecta Religio. Quartò, perfectio consistit in officiis charitatis erga Deum & proximum, quæ omnia possunt sine cantu præstari. Pari modo vota essentialia, & cætera pietatis exercitia non requirunt cantum. Quintò, Quia, vt inquit D. Thomas quæst. 91. a.2.ad 3. *diacones & Prælati, quibus competit per prædicationem & doctrinam animos hominum prouocare in Deum, non debent cantibus insidere, ne per hoc à maioribus retrahantur.* & cap. 2.In sancta Romana, dist. 92. dicitur esse *valdè reprehensibile vt cantus vocent, qui ad prædicationis officium sunt destinati.* ergo Ordo, qui huic officio incumbit, non debet habere chorum. Vnde Caietanus quæst. 118. art. 7. ait, ad talem Religionem non debere omnes recipi ad professionem, sed solùm idoneos ad officium prædicandi, & confessiones audiendi, & ministros eorum necessarios.

DVBITATIO III.

Qui possint ingredi Religionem, qui non,

D. Thomas quæst. 88.

24 *1. Episcopi.* RESpondeo eos posse absolutè ingredi, qui sui iuris sunt: qui autem alteri sunt obstricti, non possunt, nisi illius consensu. Tales sunt Primò Episcopi; hi enim iureiurando sunt adstricti obedire Romano Pontifici, vt patet ex forma iuramenti ipsorum; vnde sine illius consensu non possunt. Idem patet ex cap. Nisi cùm pridem 10. de renuntiatione; vbi causâ ingrediendæ Religionis non permittitur Episcopus renuntiare Episcopatui, & ponuntur hæ solæ causæ, ob quas renuntiatio conceditur, nimirū *conscientia criminis*, (videlicet quod etiam post pœnitentiam impedit executionem officij, vt Glossa notat) *debilitas corporis, defectus scientiæ, malitia plebis, graue scandalum, & irregularitas.* Deinde quia sunt obstricti suæ Ecclesiæ sicut maritus vxori; vnde & animam suam pro ea ponere tenentur, sicut Christus pro Ecclesia posuit, d. cap. Nisi cùm pridem. 10. quare sicut maritus non potest deserere vxorem absque eius consensu; ita nec Episcopus Ecclesiam absque consensu Ecclesiæ: quem consensum Pontifex, qui omnium Ecclesiarum curam habet, sibi reseruauit. Denique quia si pro arbitrio licitum ei esset Religionem intrare, posset id in magnum damnum Ecclesiæ cedere.

Aduerte tamen, si voueret Religionem, votum non fore inualidum; quia fieri potest vt id & ipsi & Ecclesiæ sit melius. Itaque tenetur Summo Pontifici suum votum aperire, & copiam exequendi petere: nam sub hac conditione, *Si Pontifex concesserit*, censetur factum. vnde etiam implicitè vouit eidem proponere: alioqui non serium, sed illusorium votum esset. Vide Syluestrum Religio, 2.qu 8 & votum, 3.qu.3.

25 *Coniuges.* Secundo, Coniuges post consummatum matrimonium cap. Quidam 3.& cap. Placet. 12. de conuersione coniugat. vnde si alter altero ignorante, vel saltem non consentiente profiteatur, alter potest coniugem repetere; & ille tenebitur redire, & debitum petenti reddere; non tamen poterit exigere, sed quantum in se est seruare castitatem, vt suprà cap.40. num.82.& 84.dictum est, & patet ex duobus capp. iam dictis. Ratio est, quia Ecclesia ita interpretatur ipsius professionem, vt absolutè valeat quoad seruandam castitatem, quatenus id non cedit in præiudicium alterius.

Si non voluit se absolutè obligare. Aduerte tamen, si ipse sibi conscius sit, saltem per rationes probabiles, quòd dum profiteretur, non voluerit se independenter à statu religioso ad castitatem obligare, sed solùm supposito statu religioso, non tenebitur a debiti petitione aut a secundis nuptiis abstinere: quia votum habuit tacitam conditionem, quæ cùm non extet, cessat obligatio, non enim obligat vltra intentionem vouentis. Ecclesia tamen in dubio interpretatur illum se voluisse absolutè, & quantum licitè posset, ad continentiam obstringere; vnde in foro conscientiæ idem in dubio præsumendum.

An in cæteris sit valida. Vtrùm autem in cęteris professio illa censenda sit irrita, an valida sub conditione, si nimirum coniunx non repugnauerit (quomodo vota Religiosorum impuberum, & vxoris valida esse diximus) dubium est. Multi DD. insinuant esse validam sub conditione, & solùm dici inualidam, quia est in irritum reuocabilis. Vnde si coniux illum non reuocarit ad commercium coniugale, aut adulterio commisso ius reuocandi perdat, professionem confirmari, nec posse redire ad sæculum, quamuis illa repugnante, aut dolo metuque consentiente, sit professus. Colligitur ex d.cap Placet.12. de conuers. coniugat. vbi sic dicitur: *Redire verò ad sæculum in eius potestate non erat, sed in potestate mariti: & ideò quantum ad ipsam, tenuit votum, quod post viri obitum tenere non debet*, &c. Idem colligitur ex cap. Constitutus 15.& cap. Veniens 16. eodem tit. Confirmatur, quia illa professio videtur habere tacitam conditionem, si coniux non contradixerit. profitetur enim quantum in se est.

Probabilius non esse validam. Verùm contraria sententia est valdè probabilis, nimirum talem professionem omnino esse irritam in foro conscientiæ, excepta obligatione castitatis iam dicta. Vnde etiamsi vxor, qua ignorante vel contradicente maritus professus est, nō reuocet illum, aut etiam posteà consentiat, non ideò conualescit professio, vt docet Sancius lib. 7.de matrim. Ratio est, quia per professionem homo se transfert in ius & potestatem Religionis. atqui is qui est in alterius potestate, non potest absque eius consensu se in potestatem Religionis transferre: id enim cederet in prioris iniuriam. ergo. Vnde nec coniux absque consensu coniugis, nec seruus absque consensu domini profiteri valide potest. est ergo professio talis irrita: sicut si seruus alteri se venderet, aut alterius obsequio se obstringeret ignorante domino, contractus esset irritus. atqui, quod ab initio est irritum, tractu temporis non conualescit. regul. 18. de regul. Iuris, in 6.

Neque sufficit, si dicas, talem professionem esse conditionalem: quia supponimus absolutè factam esse, quo modo Iure & consuetudine fieri debet. Non enim solet conditionalis professio admitti in Ecclesia. Vnde etiam non rectè dicitur habere tacitam conditionem à Iure: quia contra Ius est, si aliqua conditio adiungatur, cùm eius effectus non possit esse pendens. Vnde Ius requirit ætatem congruam, & annum probationis, & diligentem inquisitionem de conditione personæ, priusquam admittatur ad professionem: nimirum, quia per illam statim inducitur status immobilis. Vnde vlteriùs sequitur professionem non posse irritari sicut alia vota: quia non habet illam tacitam conditionem, ratione cuius alia possunt irritari, vt docet D. Thomas qu.88.ar.8.ad 4 & suprà cap.4. dubit. 13. ostensum est. Et confirmatur Primò, quia matrimonium carnale semel validum non potest vnquam in irritum reuocari: ergo nec professio, quæ est matrimonium spirituale. Hæc enim in Iure quoad firmitatem solent æquiparari: imò professio videtur firmior, quia soluit matrimonium ratum. Confir. Secundò, quia si professio esset vllo modo valida, deberet redire ad Monasterium vxore mortua, sicuti tunc debet seruare castitatem: atqui hoc est contra cap. Quidam.3.& cap. Placet 12. de conuers. coniugat. vbi dicitur, *Non teneri redire.* maior patet, quia mens vxoris non fuit irritare professionem, sed solùm vti suo iure quamdiu ipsa viueret, cohabitando marito, itaque si valuit illa professio, solùm fuit suspensa ad tempus: ac proinde tenebitur redire. quare cùm constet non teneri redire, rectè colligimus fuisse irritam. Neque etiam dici potest, illam professionem habere vim voti simplicis: quia dicto cap. Quidam, dicitur. *Tale votum non tenuit, vnde ratione voti ad Monasterium non tenetur redire*, &c. Vbi apertè insinuatur, fuisse irritum quoad ceteras obligationes, præter illam castitatis. Eadem locum habent, quando consensit qui-

Si metu vel dolo inducta consensit. dem cōiux, sed metu graui vel dolo inducta. talis enim

consen

consensus non officit iuri ipsius. De metu colligitur cap. Accedens 17.de conuers. coniugat. Vnde Glossa in cap. Veniens,eodem tit. v. Captiosè asserit, ait *licentiam profitendi minus extortam esse nullam.* idque probat ea cap.2.Notificasti.33. quæst. 5. De dolo docet Glossa d. cap. Veniens,v. Sponte supposuit,vbi dicit, *quòd votum ex tota non tenuit,eò quòd ipsa decepta licentiam marito dederit.* vnde maritum posse egredi, & adulteram recipere in gratiam.

Nec obstat, quod dolus in spiritualibus non noceat, vt ibidem Glossa v. Captiosè: tum quia id non est vniuersè verum; tum quia cessio iuris maritalis non est quid spiritoale.

Ad argumenta sententia prim. Illa sententia est probabilis.

Ad cap. Placet, pro sententia contraria adductum, Respondeo, Ob illud cap. sententiam illam esse valdè probabilem: eámque sequitur Panorm, in illud c. n. 5. Silu.v. Diuortium,q.14. & Angelus Matrimonium 4.0. 13. Verùm dici potest, illa verba sic intelligenda, *vt votum illud tenuerit*, non obligatione iustitiæ seu Religionis. sed decentiæ: quod apertè insinuatur verbis sequentibus, vbi dicit talem inducendam vt redeat ad Monasterium, vbi bona intentione professionem fecit, non tamen cogendam inuitam. idem satis insinuat Glossa ibidem, v. In eius potestate, & v. Non cogendam.sicque optimè conciliatur hoc cap. cum cap.Quidam,eodem. quo loco vide Innocent. n. 1. vbi, vt professio ista valeat, requirit, vt maritus non reuocatus, post mortem vxoris illam ratam habeat. Dici etiam potest, illud votum ex parte vxoris tenuisse, quia Monasterium ratione illius ius habebat illam retinendi, nisi maritus illam repeteret, quamuis ipsa cessante scandalo posset occultè recedere. Sicut fictè contraxit, potest cogi vt impleat contractum, si potest. Colligitur hæc responsio ex Glossa d. cap. Veniens, v. Spontè supposuit

Ad cap. Constitutus, Respondeo, Ibi solùm dici, vxorem adulteram non posse maritum professum repetere:quod verum est etiamsi ante adulterium ea inuita fuisset professus. nam repetenti opponetur exceptio adulterij. In casu tamen illius cap.Si ordinatus & professus fuerat post adulterium; & ita valuit professio.

Hinc patet responsio ad cap. Veniens. Etsi enim illa dolo fuerat inducta ad præbendum consensum marito volenti profiteri, tamen quia posteà commisit adulterium,amisit ius repetendi,etiamsi nondum esset professus.

Aduerte tamen, quando vxor absque dolo & metu sponte consensit,valere promissionem; vt colligitur c. Ex parte 1. de conuers. coniug. iuncta Glossa, & cap. Agathosa. 27.qu. 2.Si tamen ipsa non vouit,poterit officio Iudicis illum repetere,ipse tamen mortua coniuge tenebitur reuerti ad Monasterium, iuxta d. cap. Ex parte,de conuers. coniugatorum.

16 *Quibus casibus possint intrare. Possunt mutuo consensu.*

Possunt tamen coniuges ingredi Religionem duplici ratione. Primò, accedente mutuo consensu. Vxor nihilominùs consentiens in ingressum mariti, tenetur etiam ingredi, si iuuenis est, vel talis vt in sæculo manenti meritò timeri possit de incontinentia. Si autem sit senex, aut certè talis vt non sit morale periculum in sæculo, sufficiet votum continentiæ in manibus Episcopi. vtrumque habetur cap. Cùm sis.4.cap. Vxoratus. 8. cap.Ad Apostolicam. 13. de conuers. coniugat. quòd si ipsius consensu vir professus sit, & ipsa nec continentiam nec Religionis ingressum vouit, inducenda est vt id faciat: si nolit,& periculum sit incontinentiæ, debet Episcopus suspendere professionem viri ad vitam vxoris. vel donec ipsa faciat quod Ius postulat; & illum vxori reddere. mortua vxore redit vis professionis, & tenetur redire ad Monasterium; quia cùm vxoris consensu facta sit, non potuit irritari, sed solùm ad tempus suspendi executio, cap. Consuluit. 10. cap. Ex parte 9. de conuersione coniugatorum.

Si ipsa non vouit continentiam.

Sed quid si ipsa Iuris dispositionem sciuit cùm consentiret,videlicet se non posse consentire,nisi Religionem intrare vellet?

Respondeo, Eo casu si periculum sit incontinentiæ, posse compelli ad Religionem,vt colligunt DD. ex c. Significauit. 18. à contrario sensu. Hoc tamen non sic intelligendum puto,vt possit cogi ad profitendum:quia nullo modo intendit se ad hoc obligare, vti suppono: & si rogata fuisset, respondisset non eam esse mentem suam;poterat enim cogitare Ius sibi fore relaxandum: & illud cap. non loquitur tantùm de ea quæ sciuit Iuris dispositionem, sed in genere. Vnde illud intelligo, vt si periculum incontinentiæ sit in sæculo,possit compelli habitare in Religione seu Monasterio, vbi custodiatur:nemo enim potest cogi ad professionem,nisi qui eam promisit;vt infra dubit. 4. ostendemus. 27

Si sciuit Iuris statutum.

Circa prædicta aduerte,quòd sicut vxor consentiens in ingressum mariti,tenetur ingredi,vel saltem profiteri continentiam; ita etiam maritus consentiens in ingressum vxoris; d. cap. Cùm sis. & cap. Quia. 25.cap. 26. Scripsit nobis. 27. quæst. 2. & hæc omnia debent fieri auctoritate Episcopi, vt habetur cap.23. Si vir 27. q.2.non tamen est irrita professio, si aliter facta fuerit. 28

Maritus tenetur etiam ingredi.

Secundò,Potest alter inuito altero ingredi,idque potissimùm quatuor euentis. Primò,Antequam matrimonium sit consummatum,cap.Verùm. 2.& cap.Ex publico.7. de conuers. coniugat. Secundò, Etiam post consummatum potest vxor ingredi, iuxta probabiliorem sententiam, si vir per vim consummauit ante expletos duos menses, qui ei à Iure d. c. Ex publico conceduntur:quia ei grauem iniuriam intulit; ratione cuius non debet ipsa priuari suo iure. Paludanus in 4. d. 27.qu.3. art. 2. Panorm. in d. cap. Verùm, de conuers. coniug. Silu. v. Diuortium, q. 5. Fumus eodem nom. 6. & alij multi, quos citat & sequitur Sanches l. 2. de matrimonio disput. 23. num.6. Idem dicendum contra Siluestrum, si per metum grauem extorsit:quia est similis iniuria. Tertiò, Si alter coniugum committat adulterium,innocens potest Religionem ingredi,cap.21. Agathosa. 27.qu.2.Idem colligitur ex cap. 15.16.17. de conuers. coniugat. Idem dicendum de crimine Sodomiæ: vt communiter tradunt DD. in cap. Maritis, de adult. vide Couarr. de matrim. p.2.cap.7.§ 9. Sed vt id ordinatè fiat, debet primò fieri separatio auctoritate Iudicis,causâ cognitâ, cap. Porrò.3.de diuortiis, idque partim ad vitandum scandalum, partim ne possit repeti, & cogi ad redeundum. Quòd si ipse quoque adulterium occultè commisit, non potest coniugem dimittere vt Religionem ingrediatur;quia paria delicta mutua compensatione tolluntur,cap fin.de adult. Idem dicendum, si cognito illius peccato debitum petiit, vel reddidit;quia illi censetur reconciliatus,& ius suum condonasse, 32. q.1.cap.1. Vide Siluestrum v. Diuortium q. 8. & 9. Quartò, si alter incidat in hæresim, & iudicio Ecclesiæ separatio fiat. tunc enim innocens non tenetur illum admittere,sed potest ad Religionem transire, etiamsi ille conuerti voluerit, cap. final. de conuers. coniugat.Si tamen non fuit facta separatio iudicio Ecclesiæ,tenetur emendatum recipere, nec potest ingredi Religionem. cap. De illa.6.de diuortiis,& Glossa in d. cap.fin. Ratio est,quia pœnæ in hæreticos statutæ non sunt mandandæ executioni ante sententiam.vt patet ex cap. Cùm secundùm leges.19.de hæret.in 6. hæc autem priuatio iuris in coniugem est pœna: itaque requiritur aliqua sententia. Sufficit tamen sententia declaratoria criminis, vt docet Alfonsus à Castro l.2. de iusta hæret.punit c.7.& Couarru.de matrimonio p.2.cap.7 §.8. quia ad reliquarum pœnarum executionem non plus requiritur, vt constat ex d. cap. Cùm secundùm leges. Idem colligitur ex cap.finali, eodem tit. 29

Potest altero inuito ingredi in 4. euentis. Si per vim consummauit. Adulterium. Hæresis.

Tertio loco,inter eos, qui non possunt ingredi Religionem, est, qui virginem sub promissione matrimonij deflorauit. Nec refert verùm seriò an fictè promiserit: hic enim tenetur implere contractum, ob graue damnum quod alioquin illa incurreret, de quo dictum est supra cap. 10. dub. 4. 30

3. Qui virginem decepit.

Quarto, serui non possunt capessere statum Religiosum absque consensu dominorum, cap. Si quis. 17. quæst. 2. quia quoad actiones vtiles seruus totus est domini. 31

4. Serui.

domini. vnde furtum sui faceret, si se illi subtraheret. quare etiamsi professionem fecisset, esset domino petenti restituendus. tenetur tamen tunc seruare castitatem;(si tamen intendit se ad illam absolutè & independenter à statu Religionis obligare) quia ad hanc se potuit obstringere domino inuito: non cetera; quia professio quoad illa fuit irrita. Hoc intellige de seruo, qui talis manet, non de eo, qui per fugam ad suos libertatem est consecutus.

Aduerte tamen, non esse restituendum, si triennio quæsitus non est, vt habetur d.c.Si quis:tunc tamen iusta compensatio domino facienda est, ne damnum inde capiat; vt notat Glossa in d. c. Si quis. Hoc autem triennium numerandum est non a tempore quo dominus resciuerit vbinam seruus existat, vt vult Siluester Religio 2. qu.3. & alij,quos ipse citat; se ab inchoato anno probationis, vt Glossa tradit, & ex d. cap.. Si quis, colligitur.

32 *5. Qui non soluendo.* Quintò,Qui creditoribus non est soluendo:hic enim non potest ingredi,si intra paucos annos manens in sæculo possit satisfacere, æquitas enim non patitur, vt cum damno aliorum ingrediatur,si illud absque graui incommodo aliquamdiu in sæculo manens potest impedire. Si autem non est probabilis spes satisfaciendi intra illud tempus,vel manendo diutiùs in sæculo, incurreret notabile periculum salutis,potest ingredi, relinquendo bona sua creditoribus diuidenda pro rata. vide sup.c 16.dub 8.D.Tho. q. vlt. a.6.ad 3. apertè docet,non teneri in sæculo remanere vt soluat, sed sufficere si bonis præsentibus cedat creditoribus:quia persona hominis liberi non est pro pecunia obligata.Idem tenet Siluester Religio 2.q.4. vbi pro hac sententia citat Palud. Videricum, Archidiac. Summam confessorum,Innocentium,Raynerum,& Hostiensem.In eadem sententia sunt ceteri Summistæ,Astensis,in Summa l.6. tit.19.q.6.Angelus v.Religiosus num. 6. Rosella Religio 2.n.5.Fumus v.Religio n. 5. vnde hæc sententia est probabilis. Vide Medinam C. de restitut. q. 3. causa 8. vbi pro vtraque sententia rationes adducit. Si obstrictus debitis admissus fuerit,non tamen idcirco obligatur Monasterium, nisi quatenus ea ingressu factum est locupletius.

33 *6. Quæstores.* Sextò,Qui reddendis rationibus sunt obnoxij, quia illorum persona est ad illam functionem obstricta, estque solùm vna actio transiens: secùs si ad aliquod officium longo tempore obeundum se obstrinxit, v. g. ad docendum aliquot annos, ad seruiendum perpetuò in hospitali,ad Rempub.administrandam.In his & similibus contractibus videtur exceptus status perfectionis,vnde intelligitur tacita conditio, Nisi Religionem ingressus fuero, non enim illi contractus ita interpretandi sunt, vt censeatur promissor sibi aditum ad statum perfectionis voluisse intercludere:id enim magnæ esset insipientiæ. Vnde etiamsi iuramento sint confirmati, nihilominùs potest intrare, quia iuramentum sequitur naturam promissionis, & actus super quem cadit, vt dictum est cap. 17. dub. 7. Vide Siluestrum Religio 2.q.5.

34 *7. Filius, &c.* Septimò, Filius non potest intrare Religionem, si parens eius graui egestate prematur, & ipse nequeat illi,nisi manendo in sæculo,prouidere. Ratio est, quia Iure naturæ tenetur eo casu parentem alere. Ita D. Thomas qu.vlt.ar.6 & quodlib. 3. art. 16. Idem dicendum de parente, si filius simili necessitate prematur. *Non tenetur alere fratres.* Non tamen est ea obligatio erga fratres & sorores, quia non est inter illos vlla dependentia,sicut inter parentes & proles:parens enim proli alimenta debet Iure naturæ,quia est fructus eius,cui dedit esse, vnde debet ei conseruationem & educationem;donec se possit iuuare,vt videmus in animalibus. Item est veluti pars ipsius,vnde debet illi alimenta sicut sibi ipsi Filius parenti,quia est principium ipsius & radix vnde accepit esse:quare lege gratitudinis tenetur. Sorores & fratres non habent inter se illud vinculum.

Illud tamen quod dictum est, *Filium non posse Religionem intrare patre multum egente*, limitandum est,nisi fortè ita res sint constitutæ,vt non possit diutiùs in sæculo sine dispendio salutis,id est,absque probabili periculo peccati mortiferi, remanere, quia non tenetur causâ parentis se tali periculo exponere. Ita Siluester Religio 2.qu.7.ex Richardo.

Si filius parente in graui necessitate constituto professus fuerit, tenetur egredi,si aliter ei subuenire non potest: quia ingredi non poterat, obligatione subueniendi iam contracta. Ita Nauarrus cap. 14. num.14. & comment.3.de Regularibus,num.45. & Ioannes Maior in 4.d.38.q.2.professio tamen non est irrita,sed suspenditur executio donec parenti prouiderit. Si verò inciderit parens ex improuiso in hanc egestatem post filij professionem,non tenetur filius egredi,nec verò potest repugnante Prælato. Ita D. Thomas quodlib. 3. art.16. & 2.2.quæst.101. artic.4. ad 4. Caietanus ibidem, Siluester suprà. Ratio est ,quia iam mutauit statum, nec subest ampliùs patriæ potestati, sed Prælati: vnde illi obligationi superuenienti non tenetur satisfacere, nisi quantum potest saluo statu. Sicut si esset coniunctus matrimonio,non teneretur deserere vxorem,ad subueniendum patri.Hoc intellige de egestate non extrema, sed minori,in qua potest vtcumque viuere,licet multa incommoda perferat: si enim esset extrema, teneretur filius omni modo subuenire, etiam egrediendo Religionem, petita tamen priùs licentia,etsi non obtenta: quia id etiam externo in pari necessitate præstare deberet. *Si professus fuerit dum parens est in graui egestate.* *Si in extrema.*

Dixi suprà, *non teneri egredi*;quia etsi non teneatur; tamen potest,obtenta licentia à Prælato. Hoc tamen casu non potest deserere habitum, nisi fortè in habitu non posset succurrere, de quo vide Nauarrum comment.3. num. 44.

Octauò,Pueri non possunt Religionem ingredi sine consensu parentum,vel tutorum, ante annos pubertatis:quia subsunt illis quoad vitæ dispositionem.Vbi verò ad annos pubertatis peruenerint,efficiuntur sui iuris in iis quæ ad statum vitæ pertinent.vnde possunt Religionem ingredi, etiam inuitis parentibus;etsi ante 16. annum completum non possint professionem facere. de quo vide D.Thomam quæst. 88. ar. 9. & 101.a.4. & qu.vlt. art. 4. & Hieronymum Platum de bono status Religiosi. 35 *8. Pueri.*

Supradictis exceptis,ceteri liberè possunt Religionem intrare, quia ab alterius consensu non pendent. potest tamen esse aliquod impedimentum ex parte Religionis,idque vel ratione Iuris communis, vel ratione propriarum constitutionum. Ratione Iuris communis,vt si Monasterium vel domus non possit plures commodè alere ex suis reditibus vel consuetis eleemosynis.Ita Concilium Trid.sess.25.cap. 4. Imò si Monasterium est fœminarum,viuens ex reditibus, receptio est irrita,si plures recipiantur, quam sine penuria possint sustentari,cap.Periculoso.§.Sanè, de statu Regul.in Sexto.Huic tamen incommodo solet occurri per dotem, quam communiter exigunt huiusmodi Monasteria,de qua suprà cap.35.dubit.12.& 13. 36 *Impedimentũ à Iure.*

Illegitimus quoque non potest admitti in religionem in qua pater eius siue ante siue post natiuitatem professus fuerit, si adhuc sit superstes, vt habet Gregorius XIV. in sua constitut. in qua ea, quæ Sixtus V. statuerat de illegitimis, reuocantur ad terminos Iuris communis. 37 *Illegitimus.*

Ratione propriarum constitutionum excluduntur à quibusdam Religionibus,homicidæ, infames, nati ex Iudæis,&c.

DVBITATIO IV.

Vtrùm aliquis possit compelli ad Religionem.

RESpondeo,Neminem posse compelli, nisi qui expressè vel tacitè seipsum sponte obligauit. Probatur Primò,Quia quisque in statu vitæ deligendo est 38 *Neminem posse compelli.*

sui

fui iutis: non enim par est vt tantum onus ex alieno arbittio pendeat. Secundò, Nemo potest compelli ad religionem Christianam amplectendam, quam tamen Deus omnibus præcepit, tamquam necessariam ad salutem: ergo multò minùs ad statum vitæ religiosæ, quem Deus omnibus liberum esse voluit, quique ad salutem non est necessarius. vide supra cap. 40. dubitat. 8. Tertiò, Quia hic status est eius conditionis vt non possit ei satisfieri nisi quis sponte sua, & ex interno affectu illum colat & seruet: magis enim pertinet ad internam reformationem affectuum, quàm ad disciplinam externam. Quartò, Quia eius excellentia & sublimitas postulat, vt sponte & ex amore, non compulsione externa, suscipiatur. Vnde contra dignitatem eius esset, si quis alias non obligatus cogeretur hunc statum suscipere. Ob eamdem causam Deus noluit aliquem compelli ad religionem Christianam: vtilitas enim & excellentia, cum interna vocatione & illuminatione, abundè sufficit ad hominem alliciendum. vnde omnibus dicitur, *qui potest capere capiat.* Denique si hic status inuitis imponi posset, & obligatio ad illum extorqueri, cederet in maximum animarum laqueum; quia vota Religionis non nisi à volentibus & animo benè ad illa affectis, seruari possunt.

39 *Decreta Cōcilij Trid. circa professionē, & renunciat. bonorum.*

Hinc Concilium Trid. sess. 25. de Reg. c. 16. 17. & 18. vt libertati ingredientium consuleret, & omnem coactionem arceret, statuit sequentia:

Primò, Cap 16. *Vt nulla renuntiatio aut obligatio facta ante professionem, etiam cum iuramento, vel in fauorem cuiusuis piæ causæ valeat; nisi facta sit cū licentia Episcopi, vel eius Vicarij, idque intra duos menses proximos ante professionem, & vt etiam sic facta non sortiatur effectum suum, nisi secuta professione. aliter facta, etiamsi cū expressa huius fauoris renuntiatione, etiam iurata, sit irrita nullius effectus.*

Renuntiatio Nouitiorum irrita.

Secundò, *Ne ante professionem, excepto victu & vestitu Nouitij vel Nouitiæ illius temporis, quo in probatione est, quocumque prætextu à parentibus vel propinquis aut curatoribus eius, Monasterio aliquid ex bonis eiusdem tribuatur.* idque præcipit dantibus & recipientibus *sub pœna anathemat.*

Tertiò, *Vt abeuntibus ante professionem, omnia quæ sua erant, restituantur.*

Puellarum ingressus.

Quartò, Statuit c. 17. *vt puella non suscipiat habitum nisi duodecim annis sit maior, nec emittat professionem, nisi Episcopus, vel eo absente aut impedito, eius vicarius, aut aliquis, eorum sumptibus ab eis deputatus, diligenter explorauerit virginis voluntatem, an coacta, an seducta sit, an sciat quid agat. Præfecta autem tenetur Episcopum de tempore professionis vnum mensem antè certiorem reddere: si omiserit, est suspensa ab officio quamdiu Episcopo videbitur.*

Excommunicantur cogentes mulierem ingredi Monast.

Quintò, Cap. 18. *Anathemati subiicit omnes quacumque dignitate fungentes, qui quomodocumque coegerint aliquam virginem vel viduam, vel aliam mulierem inuitam (præterquam in casibus in Iure expressis) ad ingrediendum Monasterium, vel ad suscipiendum habitum cuiuscumque Religionis, vel ad emittendam professionem. Item qui consilium, auxilium, vel fauorem dederint. Denique qui conscij, eidem actui præsentiam vel consensum vel auctoritatem interposuerint.*

Impedientes mulierem ingredi Monast.

Sextò, *Anathemati subiicit eos, qui sanctam virginum, vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi, vel voti emittendi, quoquo modo sine iusta causa impediuerint.*

40 *Testamentū.*

Circa prædicta, maximè circa primum, secundum, & tertium, Notandum est Primò, Non prohiberi testamentum: quia non est renuntiatio vel obligatio, nec adimit libertatem egrediendi, cùm nullam vim habeat ante professionem. Idem dicendum de omni alia dispositione conditionali, collata in tempus professionis.

Renuntiatio conditionalis.

Renuntiatio facta ante nouitiatum.

Secundo, Etsi Concilium non loquatur expresè nisi de renuntiatione & alienatione Nouitij; tamen idem intelligendum videtur de ea, quæ facta est ante nouitiatum, contemplatione Religionis ingrediendæ; nam eadem ratio locum habet, hæc enim potest non minùs cogere ad Religionem, quam ea, quæ facta est in nouitiatu. Vnde etiam censebitur facta in fraudem huius Canonis.

Tertiò, id non habere locum in Societate IESV; nam Concilium expresè excipit Societatem his verbis: *per hæc tamen sancta Synodus non intendit aliquid innouare aut prohibere quin Religio Clericorum Societatis* IESV *iuxta pium eorum institutum à S. Sede Apostolica approbatum, Domino & eius Ecclesiæ inseruire possint.* Itaque ante ingressum validè potest quis disponere in quascumque causas. Ingressus etiam potest disponere, sed iuxta formam in constitutionibus præscriptam, & à Sede Apostolica confirmatam, quam Concilium hic apertè approbat. Societas tamen nullum ius ad bona suorum prætendit. 41 *Societas* IESV.

42

Circa Quintum, vbi dicitur, *præterquam in casibus Iure expressis.* Notandum est, Iure excipi, Primò, Eos, qui sponte Religionem vouerunt: hi enim compelli possunt vt votum impleant: sicut is, qui sponsalia contraxit, potest compelli vt procedat ad matrimonium. Deinde quando coniux conscius dispositionis Iuris, consensit vt alter profiteatur Religionem, vel sacros Ordines suscipiat, tunc enim compelli potest vt ingrediatur Monasterium, eo modo, quo supra dub. 3. n. 27. dictum est. Tertiò, qui crimen aliquod commiserunt, ob quod iubentur detrudi in Monasterium. hi quoque non tenentur profiteri, sed solùm pœnitentiæ opus impositum peragere, vt ex supradictis colligitur. Et confirmatur Primò; Quia nemo potest in pœnam cogi ad matrimonium: ergo neque ad Religionem. Secundò, Quia status supernaturalis non potest habere rationem pœnæ, cùm requirat liberam electionem, pœna autem sit contra voluntatem. Itaque solùm ibi præcipitur inclusio & alia opera pœnitentiæ eidem imponenda.

Ob crimen nō potest ad professionem cōpelli.

DVBITATIO V.

Ad quid teneatur qui vouit ingredi Religionem.

43 *Dupliciter vouetur Religio in genere.*

NOtandum est, posse voueri Religionem vel in genere, vel in particulari. In genere dupliciter. Primò, Indeterminatè, vt cùm eo animo voues, vt si non admittaris in vno Ordine, velis ingredi alium. Secūdò, Determinatè, vt si dum voues, non determines hunc vel illum Ordinem, sed tamen non intendas ingredi nisi vnum, quem habita matura deliberatione seliges.

In particulari verò, cùm certus aliquis Ordo ab initio deligitur.

Si vouit in genere primo modo.

Qui primo modo vouit, hic si non admittitur in vno Ordine, debet tentare alium, idque ad tres, vel quatuor, prout expresè vel tacitè intendit. ita Siluester Religio 2. qu. 16. Sotus lib. 7. de Iustitia q. 2. ar. 1. ad 3. & alij. Dico, *tacitè*, quia spectanda hic est etiam habitualis affectio, in qua erat dum voueret, & quidnam rogatus, fuisset responsurus. Si in Ordinibus suæ Prouinciæ non admittitur, non tenetur quærere extra Prouinciam, nisi fortè id intenderit. In dubio non præsumitur intendisse, quia est insolitum, vt quis ita se Religioni ingrediendæ velit obstringere, vt non admissus in Ordinibus suæ prouinciæ, teneri se velit ad foris extra patriam solicitandum. Si talis in probatione deprehendit se ad hunc ineptum, ideóque egressus fuerit; tenetur probare alium, si verisimile est illum fore accommodatiorem, secùs si bona fide non speratur melior successus.

Si secundo modo.

Qui secundo modo vouit, non tenetur ingredi nisi illum, quem pòst delegit, non enim mens eius fuit ad amplius se obligare. vnde si in probatione deprehendit se ineptum, non tenetur alium tentare, sed manet liber à voto. Si vno loco illius Ordinis receptus non fuit; tenetur tentare duo vel tria alia loca eiusdem Ordinis, si tamen spes est admissionis. Secùs si nihil vel parum spei, quia non tenetur tentare, nisi cum spe probabili, nec ad amplius censetur se voluisse astringere. Itaque cessat obligatio voti, cùm ex parte sua fecerit totum illud, ad quod tali voto se intendit obligare. Nec refert quòd non sit ingressus, quia non vouit ingressum

absolutè, sed sub hac tacita conditione, *Si admittar;* quæ conditio non est in ipsius potestate, nisi quatenus pendet ab ipsius sollicitatione, vnde si per hanc posita non fuerit censetur impossibilis.

44 *Si tertio modo vouit.*

Qui tertio modo vouit, nempe determinando à principio particularem locum, si ibi non recipiatur, non tenetur alia tentare, sed absolutè cessat votum, quia conditio sub qua vouit ingredi, non extat, nec est in ipsius potestate vt extet.

Quatuor obseruanda.

Hic tamen quatuor notanda. Primò, Si impedimento aliquo temporali tenebatur, ob quod repulsus est, obligatur eo cessante se rursus offerre: quia solùm videtur dilatus ad tempus. *Si repulsus ob impedimentum temporale.* Secùs si absolutè repulsus est, tali impedimento non extante: quo casu non tenetur, etiamsi posteà illum reuocent, quia non videtur ipsius intentio fuisse se vlteriùs obligare, si absolutè repelleretur: alioquin semper deberet manere incertus & suspensus.

Si ipse est causa impedimenti.

Secundò, Si culpâ suâ impedimentum obiecit ne reciperetur tenetur illud quantum potest tollere, & seriò adlaborare vt recipiatur, quia qui vouet ingredi, tacitè etiam vouet opportuna media ad hoc adhibere, & impedimenta quantum in se est amouere: alioquin non serio, sed delusoriè videtur Deo promisisse.

Non tenetur in sæculo seruare ea quæ sunt Religionis.

Tertio, Qui repulsam tulit, non tenetur in sæculo seruare ea, quæ sunt Religionis, paupertatem, castitatem, obedientiam, &c. quia hæc non vouit, sed solùm vouit se hæc voturum si admissus fuerit. Vnde nec admissus ad hæc tenetur, sed solùm ad votum horum peracta probatione faciendum: quo facto, tenebitur. Sic qui vouit suscipere Ordinem sacrum, non tenetur ad horas, nec ad castitatem, priusquam Ordinem illum susceperit. Ethnici quoque etsi teneantur ad religionem Christianam, non tamen ad Sacramenta Eucharistiæ vel pœnitentiæ, antequam religionem illam cum Baptismo susceperint. Hinc fit vt si quis post votum Religionis duxerit vxorem, & consummauerit matrimonium, non peccet petendo debitum, quia nondum tenetur vinculo seruandæ castitatis. ita Caietanus q. 88. art. 3. Nauarr. cap. 12. num. 47. Sotus suprà, & alij. *An mortua vxore teneatur intrare Religionem.* mortua tamen vxore tenetur Religionem ingredi. nisi fortè per ætatem vel corporis dispositionem factus sit ineptus, aut non possit difficillimè duriorem illam vitæ rationem perferre: quam exceptionem tenet Lopez cap. 44. Idem dicitur docuisse Franciscus Victoria. & ratio est, quia non videtur rebus ita notabiliter mutatis, se voluisse ad hoc obligare, ad cautelam tamen expedit petere dispensationem, quia nemo securus Iudex in sua causa.

Si essentialia non seruentur.

Quartò, Qui vouit ingressum certi Monasterij, vbi essentialia non seruantur, non tenetur ingredi, si non sit spes breui futuræ reformationis, quia est ei periculum peruersionis. Nec refert etiamsi habeat propositum omnia integrè seruandi, quia æstus communis consuetudinis facilè abripit mentem. Excipe tamen, nisi sentiret se adeò firmum vt prudenter putet sibi non esse probabile periculum, quin potiùs speret se alios conuersurum. vide Nauarrum cap. 12. n. 46. & Maiorem in 4. d. 38. qu. 2.

45 *Si non admittitur nisi vt laicus.*

Petes Primò, Quid si non admittatur, nisi ad statum laicorum?

Respondeo, Spectandam esse tacitam vel expressam mentem ipsius: si enim solùm cogitauit de statu sacerdotum eum viueret, vel ita erat affectus, vt si rogatus fuisset, noluisset nisi ad illum statum in Religione suscipiendum se obligare, non tenebitur ex voto ad statum laicorum. Si dubium sit, spectanda est conditio & cursus vitæ, & qualitates personæ, & ex his coniectura facienda: nobiles enim mediocriter litterati, & studiosi adolescentes præsumuntur intendisse statum sacerdotum; milites & mechanici statum laicorum.

Petes Secundò, Quid si non solùm vouit intrare, sed etiam profiteri & perseuerare?

Si vouit perseuerare.
1 Sententia, cum differentia.

Sunt duæ sententiæ. Prima est, Hunc non obligari ad amplius quam eum, qui solùm vouit ingredi: hoc est, ad bona fide probandum an ea vitæ norma ipsi sit conueniens; & si deprehendat eam minùs congruere, asperitatem vel aliam causam, non teneri. Ita Sotus l. 7. q. 2. ar. 1. ad 3. & Ioannes Penna apud Lopezium cap. 45. & aliqui recentiores. Probatur Primò, Qui vouet ingredi Religionem, etiam tacitè vouet perseuerantiam, nam ingredi Religionem est fieri Religiosum: hoc autem perseuerantiam includit: ergo est eadem ratio vtriusque voti. Secundò, Votum ingrediendæ Religionis ex dispositione Iuris includit hanc tacitam conditionem, *Si bona fide deprehendero in probatione eam mihi conuenire;* ideò enim constitutus est annus probationis: atqui eamdem includit votum profitendi, quia vouens non intendit hoc votum exequi nisi secundùm iuris dispositionem, vtendo priuilegio anni probationis: alioquin frustrà esset probatio. Tertiò, Concilium Tridentinum sess. 25. cap. 15. de Regul. irritam decernit professionem ante annum probationis impletum, ne videlicet adimatur Nouitio potestas retrocedendi, si intra annum deprehenderit formam illam viuendi sibi non congruere. Idem confirmatur ex cap. 16. vbi omnes renuntiationes suspendit in tempus professionis. Ex quibus videtur colligi, mentem Concilij esse, vt nemo possit se absolutè Religioni obstringere ante professionem; sed omnem talis voti promissionem intelligendam conditionaliter, nimirum, Si bona fide deprehendero illum Ordinem mihi conuenire.

Hæc sententia est probabilis, & iuxta illam qui vouit perseuerantiam, potest egredi, si bona fide in probatione putet sibi eam non esse accommodam. 46

Contraria tamen est probabilior, quam expressè tenet D. Thomas 2. 2. quæst. vlt. art. 4. in corp. Caiet. ibid. Nauar. cap. 12. num. 47. & alij. *Contrarium probabilius.*

Probatur Primò, Qui dicit, Voueo ingredi Religionem, & in ea profiteri vel perseuerare, ampliùs intendit promittere Deo, & se magis obligare quàm qui more consueto vouet solùm ingredi. cur enim hoc addat, nisi vt præscindat sibi libertatem egrediendi?

Secundò, Si quis impetraret dispensationem in voto Religionis, & non exprimeret se vouisse non solùm Religionis ingressum, sed etiam perseuerantiam, subreptitia censeretur dispensatio, vt docet Nauarrus suprà: ergo est amplius.

Tertiò, Etsi non possit quis ante exactum annum probationis obligari professione ad perseuerandum in ea Religione, potest tamen se obligare voto simplici; nusquam enim tale votum redditur irritum, nec restringitur vt vim non habeat in euentum si aliquid in Religione displicuerit.

Quartò, Qui vouet se ingressurum Religionem, solùm duo censetur promittere; nempe bona fide probare, & si in probatione deprehenderit eam sibi conuenire, profiteri. *Vouens ingredi Religionē.* vnde si bona fide iudicet eam sibi minùs conuenientem, ob illius asperitatem, vel ingenium suum præfractius, vel quia metuit inconstantiam, non tenetur, vt docent Caietanus & Nauarr. suprà. Imò non tenetur, si modus ille viuendi displiceat, vt Nauarrus ait: vel si ob aliquam causam non sit gratus; vt vult Caietanus. Quod tamen intelligendum est, si displicentia illa sit ex causa iusta, vel non possit facilè superari. Item nisi amplius, vouendo intendisset: tacita enim intentio potissimùm in huiusmodi expendenda. In dubio tamen non videtur amplius intendisse, quam quod dictum est. *Qui vouit perseuerantiam.* Qui verò etiam perseuerantiam vouit, videtur se ita voluisse obstringere, vt non possit egredi vllo modo, si iudicaretur idoneus, & ratio vouendi esset tolerabilis; nam tantum se obligat quantum potest: ergo nisi tanta sit difficultas vt censeatur intolerabilis, & votum per se cesset ratione impossibilitatis, vel ineptitudinis, obligabitur. poterit tamen in hoc voto dispensare Episcopus, vt docet Sancius lib. 8. de matrim. disp. 9. n. 18. quia hoc non est dispensare in voto Religionis, sed in modo exequendi.

Ad primam rationem alterius sententiæ: Qui vouet solùm ingredi Religionem, non censetur se obstringere ad perseuerantiam, nisi sub hac conditione, Si deprehendero Religionem illam mihi conuenire. Itaque

si

si ob aliquam causam minùs conueniat, non tenetur. alter verò obligat se absolutè, modò sit idoneus: quamuis enim ob aliquam causam minùs conueniat, paratus est id incommodi tolerare.

Ad secundam: Qui vouet profiteri, videtur renuntiare priuilegio probationis, quantum est ex parte sua. non tamen frustrà ei conceditur probatio; tum quia debet innotescere Religioni, vt sciant verùm ipsis conueniat; tum quia debet experiri an possit formulam illam viuendi perferre.

Ad tertiam: Concilium non adimit potestatem sese obligandi voto simplici ad perseuerandum: sed solùm voto solemni.

Si coniux votum Religionis habeat.

47 Quæ diximus, pertinent in genere ad quosuis qui Religionis votum habent. Sed peculiaris difficultas est de coniugibus voto Religionis obstrictis, quid possint, quid non possint, & ad quid teneantur.

Si vouit ante consummationem.

Dico Primò, Qui ante consummatum matrimonium vouit ingressum Religionis, non potest illud consummare siue petendo, siue reddendo. Ratio est, quia consummando redderet se impotentem implendi voti: semel tamen matrimonio consummato, potest liberè reddere, & etiam petere: quia id non est contra eius votum; nec voti executioni impedimentum obicit, cùm hæc ei facta sit impossibilis. simulatque tamen ei liberum erit exequi, tenebitur, vt si coniux simul velit conuerti, si contingat coniugem committere adulterium, si ob suum adulterium repudietur à coniuge, & licentia ingrediendi tacitè vel expressè detur, si contingat coniugem damnari hæreseos, vel mori.

Si vouit post consummationem.

Dico Secundò, Si consummato matrimonio coniux, v.g. maritus vouit Religionem, vel id fecit absque consensu vxoris, vel cum consensu. Si absque consensu vouit, vel intendit statim implere, & sic votum est irritum; quia de re illicita: vel non restrinxit suum votum ad certum tempus, & ita præsumendum est, illud referri ad tempus, quo libera erit executio. Non enim præsumendum peruersè factum, quod rectè fieri potuit. Si cum consensu eius vouit, valet votum; non tamen inducit obligationem exequendi absolutè, sed sub conditione, si nimirum vxor præstare voluerit quæ Ius requirit, id est, ingredi Religionem, si est iuuenis, vel talis vt in eam cadere possit suspicio incontinentiæ, aut vouere castitatem in sæculo, si est vetula, & expers periculi. itaque hoc votum habet tacitam conditionem à Iure: Ius enim non aliter permittit huius voti executionem. Vnde si vxor posteà nolit ea præstare quę Ius requirit, maritus non obligabitur, quia deest conditio Iure requisita. Secùs est in professione. hæc enim semper fit absolutè. vnde statim valet, vel est irrita, vt patet ex dictis dubit. 3. Quòd si maritus eo casu ingressus fuerit, & professionem fecerit, valebit professio, etsi contra Ius facta sit. multa enim non rectè fiunt, quæ facta tenent, vt patet c. Ad Apostolicam. 16. de Regular. & transact. Ita docet Glossa in cap. Ex parte. 9. de conuers. coniugat. Vtrùm verò eo casu sit restituendus vxori, dubium est.

Si professus fuerit.

An vir sit restituendus.

Videtur non restituendus, sed ipsa potiùs compellenda ad Religionem: nam consentiendo in ipsius ingressum, videtur tacitè vouisse Religionem, & ita sentiunt multi DD. de ea quæ Iuris ignara non fuit; vt suprà dubit. 3. dictum est. Valdè tamen probabile est, quando vxor quæ consensit, non potest induci ad vouendam continentiam, vel Religionem ingrediendam, virum etiam professum ipsi esse restituendum. ita habetur expressè cap. 1. de conuers. coniugat. *Dicimus quòd nisi vxor ad Religionem transierit, aut perpetuam castitatem seruare promiserit, vir potest & debet de Monasterio reuocari.* Nec distinguit, sicut nec alij Canones vsquam distinguunt, inter eam quæ sciuit Ius, & quæ ignorauit. Vnde sequitur, etiamsi ipsa illum non repetat, tamen esse restituendum. Si tamen ipsa vouit castitatem, non debet ei restitui, vt ex d. c. 1. apertè colligitur. sed ipsa, si iuuenis sit, concludenda est in monasterio ad custodiam. si autem vouit ingressum Religionis, compellenda est vt exequatur.

Dico Tertiò, Si consummato matrimonio pari consensu & ex pacto vouerunt ingressum Religionis, valet votum. si tamen alter resiliat, alter non tenetur exequi: tum quia Iure non potest alter absque altero statum mutare, vt patet ex dictis: tum quia tale votum habet tacitam conditionem, si coniux perseuerauerit in proposito. Itaque etiamsi contingeret alterum qui resiliit mœchari, alter tamen non obligaretur: quia conditio sub qua votum obligabat, non extat. Cùm enim sic ex pacto vouent, mens illorum non est se obstringere seorsim & independenter ab altero: sed vtroque statum mutante, sicut Ius præscribit, neque præsumuntur aliud intendisse, nisi de ea intentione constet. Hoc tamen quod de mutatione status dicitur, intellige, quando vterque Religionem vouit. Si enim ex mutuo consensu vxor voueat continentiam tantùm, & maritus Religionem vel Ordinem sacrum, adhibenda est distinctio. Si enim vxor sit vetula, id est, sexagenaria, & expers periculi, vtriusque votum erit validum, & vir poterit votum suum exequi, etiamsi vxor suum seruare nolit. Ratio est, quia quando est vetula, Iure non requiritur aliud ab vxore, quàm vt continentiam voueat. hoc enim sufficit, vt virum à suo iugo absoluat, & sui iuris efficiat. Si autem erat iuuenis, neutrius votum obligabit: non viri, quia Iure non potest ordinari secundùm veriorem sententiam, nisi vxore vouente ingressum Religionis. quamuis enim id Iure non sit expressum, nisi de vxore eius qui promouendus ad Episcopatum, de qua id dicitur cap. Sanè, de conuers. coniugat. tamen de vxoribus omnium qui Sacris initiandi, colligunt id DD. ex eo quòd non minor, sed maior sit ratio, cùm vir promouetur ad Ordinem sacrum in sæculo, quàm cùm ipse ingreditur Religionem: ob maius periculum incontinentiæ ex libera conuersatione cum vxore manente in sæculo. Itaque si vxor debet ingredi Religionem, vt vir possit ingredi, potiori ratione debebit ingredi, vt vir possit ordinari. Non etiam obligat votum vxoris; quia pendet ab obligatione viri, cùm sit respectiuum: habet enim se per modum contractus, Facio vt facias. Vnde si viri votum non obligat, nec vxoris.

48 *Si pari consensu vouerunt.*

Si vxor voueat continentiam & vir Religionem.

Aduerte tamen, non esse improbabile, vtriusque votum valere: quia probabile est, cùm agitur de ordinatione viri, sufficere votum continentiæ vxoris in sæculo, vt colligitur cap. Coniugatus, iuncta Glossa in fine. Secùs cùm agitur de ingressu viri in Religionem, propter expressos textus in contrarium.

An possint petere debitum.

Petes, Vtrùm in prædictis euentis possint coniuges petere & reddere debitum? Respondeo, non esse dubium quin possint, quando communi consensu vouerunt ingressum Religionis. tunc enim vsus coniugij nullo modo repugnat voto, nec impedit eius executionem. Nec refert, etiamsi matrimonium nondum erit consummatum: quia etiam eo consummato possunt ingredi. quòd si vxor tunc nolit, peccat mortiferè, sed maritus excusatur, quia per ipsum non stat, quò minùs fiat executio. Similiter possunt, quando vxor vetula vouit continentiam, & maritus susceptionem Ordinis sacri: quia cùm votum vxoris sit respectiuum, referenda est eius executio ad tempus quo maritus ordinabitur. ita Sancius lib. 9. de matrimon. disput. 35. num. 7. præsumitur enim, etsi nunc votum faciat, vouere solùm seruare castitatem in futurum, si vir ordinatus fuerit. vnde est pendens à conditione futuri, quæ si non extiterit, euanescit votum. itaque ante impletam conditionem non obligatur. hoc intelligo, nisi ipsa expressè aliud intenderit. In prædictis tamen casibus non tenentur reddere debitum; quia videntur renunciasse iuri exigendi & cogendi, hoc ipso quo dederunt sibi mutuò potestatem mutandi statum ad perpetuam continentiam: imò plerumque etiam expressè hæc renunciatio fieri solet. Vide cap. Dudum. 10. de conuers. coniugat.

49 *Si vxor continentiam, maritus Relig. voueat.*

Dico Quartò, Quando ante consummatum matrimonium communi consensu vouerunt, vxor continentiam, maritus ingressum Religionis, si vxor erat

verula,non impediuntur petere & reddere debitum: si autem sit iuuenis,vir nec potest reddere nec petere.

Prior pars patet: Quia vir nondum tenetur voto castitatis,nec actu coniugali redditur impos voti: votum enim continentiæ vxoris cum renunciatione expressa vel tacita iuris coniugalis sufficit, vt possit ingredi Religionem, etiam consummato matrimonio. Similiter vxor non tenetur seruare castitatem ante mariti ordinationem vel professionem,vt ostensum est.

Altera pars probatur: Quia maritus consummando matrimonium reddit se inhabilem ad votum suum præstandum. nam votum continentiæ vxoris iuuenis non sufficit vt consummato matrimonio possit maritus Religionem capessere. Imò non potest vxor eo casu debitum reddere marito petente,si nondum expletum est tempus constitutum exequendo voto. quia efficeret illum inhabilem executioni voti, & aliàs nullum ius habet ad illum actum, quandiu maritus non est in mora præstandi sui voti. quòd si tempus arbitrio prudentis effluxerit, ita vt maritus incipiat esse in mora, & monitus nolit ingredi, poterit vxor reddere debitum petenti,& etiam petere: quia marito nolente ingredi iuxta conuenta, soluitur ipsa voto, nec tenetur diutiùs expectare, sed potest vti iure suo. Ita Sancius suprà n. 8. Mora enim mariti ita illam eximit voto, vt ampliùs non obligetur, alioqui posset illam maritus semper suspensam tenere,& cogere sine fine expectare. Si tamen velit, potest ei negare debitum. quia potest velle vt stetur contractu, quo maritus iuri suo renuntiauit.

Porrò consummato semel matrimonio, vir non potest ingredi vxore iuuene inuita; quia & ipsa simul ingredi deberet, ad quod cogi non potest, cùm non promiserit. Simulatque tamen licitè poterit, tenebitur; vt si contingat illam adulterium committere. itaque viri votum Religionis ingrediendæ non extinguitur,sed solùm consopitur & suspenditur per matrimonij consummationem.quia posito voto continentiæ vxoris in prædicto casu, fit absolutum, nec ampliùs pendet ab vlla conditione: sicut in contractibus alter tenetur absolutè, cùm alter suum munus præstitit. Votum autem castitatis vxoris extinguitur absolutè per moram viri;quia pendet à conditione futuri,nempe si vir constituto tempore Religionem ingressus fuerit.Quòd si vir non fuerit in mora,non extinguitur.vnde etsi tunc consummet ipsa matrimonium siue petendo,siue reddendo,nihilominùs manet obligata voto ad seruandam castitatem, cùm ille Religionem debito modo ingressus fuerit, vt si facto diuortio ob adulterium vxoris, maritus votum suum impleat. quo etiam casu non poterit ipsa etiam petenti debitum reddere, ne rursus in eamdem inhabilitatem implendi voti illum conijciat,vt notauit Sancius suprà.

DVBITATIO VI.

Ad quid teneatur qui obstrinxit se voto castitatis perpetuæ.

NOtandum est, hoc votum factum esse vel ante initum matrimonium;vel post initum quidem,sed nondum consummatum;vel matrimonio iam consummato;idque vel seorsum,vel ex mutuo consensu.

Dico Primò, Qui obstrinxit se voto castitatis ante matrimonium,tenetur ad multa.

50 *Tenetur abstinere à matrimonio.*

Primò,Tenetur abstinere à matrimonio:si enim contrahit, vel id facit animo consummandi, & sic peccat contra votum,vel animo ingrediendi Religionem ante consummationem;& sic facit iniuriam,decipiendo coniugem;quæ si id sciuisset,noluisset contrahere:& fortè damnum incurret,quia fortasse putabitur deflorata,nec tam commodis potietur nuptijs.etsi enim coniunx possit intrare Religionem ante matrimonium consummatum,si Deus illi intereà hanc voluntatem inspiret: tamen quando contrahit, non potest animum absolutè ingrediendi habere;neque ius id ei concedi:solùm tribuit ius ingrediendi, supponens contractum bona fide esse initum. Accedit quòd contrahens matrimonium ordinariè se exponat periculo consummandi,cui is,qui voto tenetur,se obiicere non potest.

An possit contrahere animo ingrediendi.

Dices,Cap. Ex publico 7.de conuers. coniugat.conceduntur nouis coniugibus duo menses, vt possint ingredi Religionem:ergo qui tali mente contrahit,vtitur iure suo,& cap.Commissum.16. de sponsalibus,dicitur,eum,qui iurauerat puellæ sponsalia,& posteà volebat ingredi Religionem,tutiùs facturum si antè contraheret,& pòst ingrederetur Religionem: ergo nulla fit iniuria per talem contractum. Confirmatur, quia aliàs qui tali animo contraxisset matrimonium, non posset posteà Religionem intrare.

Sententia quorundam.

Ob has rationes quidam Doctores putant non esse peccatum,post votum castitatis contrahere matrimonium animo firmo ingrediendi Religionem.Ita Gulielmus Altisiod.l.3.Summæ tract.2.qu.3.Scotus in 4. d.38. versus finem, Angelus,Matrimonium 3. Impedimento 5.n.1.Caietan. v. Matrimonium,c.1. Iosephus Angles 2. p.q.11.de impedim.matrimonij: quæ sententia est satis probabilis.

Sed quod diximus est verius.

Respondetur ad rationes.

Nec obstant rationes allatæ: nam cap. Ex publico, concedit quidem duos menses; (quia fieri potest vt Deus intereà alteri eorum inspiret propositum Religionis) non tamen concedit vt animo determinato intrandi contrahas. Cap Commissum,loquitur de eo,qui non statuerat quidquam de ingredienda Religione,sed dubitabat, & tamen iurauerat se contracturum matrimonium cum quadam ad certum diem: hic enim vrgente iuramento tenebatur contrahere, quia non habebat determinatum propositum Religionis, quo excusatur.

Potest intrare Religionem.

Ad Confirmationem. Quidam putant talem non posse Religionem ingredi, propter illam fraudem in contractu admissam. Sed verius est posse:quia non fecit iniuriam nisi in contrahendo:imò propriè non fecit iniuriam eo animo contrahendo,sed solùm contra charitatem peccauit.animus enim interior non facit actum externum iniustum, qui alioquin per se iustus erat: at ille contractus exterior per se erat iustus: ingrediendo quoque iniuriam non facit,quia Ius id absolutè concedit.sed neque in eo contra charitatem peccat:quia non tenetur se tanto bono priuare ob aliquod incommodum,quod fortè alteri obueniet, cùm suo iure vtatur. quare si votum Religionis habebat, non solùm poterit, sed etiam tenebitur intrare,non obstante tali contractu. In ipso tamen contractu,contra charitatem, si causa iusta non suppetebat,peccauit,vt dictum est.

51 *Quando licitum contrahere post votum castitatis.*

Aduerte tamen,licitum esse eo animo contrahere,si iusta causa subsit, vt si metu compellaris, qui tamen non cadit in virum constantem; si id facias vt proles antè suscepta legitimetur,si non possis aliter parentum custodiam euadere, qui te continent ne Religionem ingrediaris,&c.si aliàs graue scandalum timeretur, de quo vide Sancium lib.2.de matrimonio,disp.43. num.8. & Henriquez lib.2.de matrimonio,cap.2.

52 *2. Tenetur abstinere vsu matrimonij.*

Secundò,si voto castitatis obstrictus matrimonium contraxerit,tenetur abstinere illius vsu,ita vt non possit petere vnquam debitum, quamuis consummato matrimonio teneatur tacitè vel expressè petenti reddere.Est communis DD.vide Nauar.cap.16.num.30.

An possit consummare reddendo.

Solùm dubium est,An possit consummare matrimonium reddendo?Plerique DD.docent non posse,sed teneri ante consummationem ingredi Religionem, vt possit voto suo satisfacere, hanc enim solam rationem illius seruandi superesse. Nauarrus cap. 12. n. 80. Silu. Matrimonium 7.q. 5. & ferè ceteri Summistæ. insinuat D.Thomas 2.2.q.vlt.a.8.in 3.argumento.

Posse consummare reddendo.

Sed contrarium non minus est probabile, & fortè verius, scilicet non teneri intrare Religionem vt votum castitatis seruet, & si coniugi castitatem persuadere nequit, posse reddendo consummare. Ita Sotus in 4.distinct. 38. qu. 2. ar. 2. Corduba in Summa

qu 136. Angelus Matrimon. 3. Imped. 5. num. 2. & quidam alij recentiores. Probatur, Quia eo casu perfecta voti obseruatio censetur ei facta impossibilis; vnde non tenetur, nisi quatenus potest pro eo statu rerum, videlicet non petendo debitum. Antecedens probatur; quia illud censetur alicui Iure impossibile, quod facere non potest per media ordinaria seu ad id ordinata: atqui iste est in eo statu, vt per media ordinaria non possit absolutè continentiam seruare: ergo, &c. Nec obstat quòd possit illam seruare capessendo statum Religionis: quia hic status non est medium ordinarium eò pertinens. Secundò, Quia iste nec expressè Religionem vouit, vt suppono, nec etiam implicitè. non enim censetur ei fuisse animus eo euentu se ad Religionem obstringere, nisi de contrario constet: non enim homo rem quantumuis arduam semper paratus est aggredi vt votum seruet. Tertiò; Religio est status supernaturalis, consistens maximè in interiore affectu & animi promptitudine; & obligans ad multa difficilia: ergo nemo ad eam cogendus, nisi qui sponte sciens & volens se ad illam obstrinxerit. Quartò, Quia alioqui qui vouisset Ordinem sacrum, & duxisset vxorem, cogendus esset ad Religionem. Nam non potest hoc votum ad executionem perduci, nisi Religionem ingrediatur: atqui id est nimis durum, nec DD. id fatentur. Quintò probari potest efficaciter cap. vnic. Extrau. de voto, vbi Ioannes XXII. statuit, vt is qui post matrimonium ratum suscepit Ordinem sacrum, moneatur vt Religionem ingrediatur. Deinde addit: *Quòd si forsitan renuerit adimplere, ipsum, si sponsa eius institerit, per censuras Ecclesiasticas compellendum decernimus contractum matrimonium consummare.* Vbi expressè supponit, quòd possit renuere, vt inquit Glossa ibidem v. Renuerit. alioquin deberet compelli. Itaque si is qui suscepit Ordinem sacrum, & habet solemne votum castitatis, non tenetur Religionem ingredi, vt voto suo satisfaciat, multò minùs qui solùm habet votum simplex castitatis. Denique si compelleretur ad Religionem, graue incommodum inferretur vxori, & malus exitus ex tali compulsione esset metuendus.

Idem dicendum, etiamsi contracto iam matrimonio rato votum fecerit: nisi fortè sciuerit se alia ratione continentiam seruare non posse, & nihilominùs, etsi id aduerteret, voluerit se voto ad illam obstringere. Tunc enim præsumitur se etiam ad Religionem voluisse obligare. qui enim adstringit se ad finem etiam adstringit se ad medium sine quo videt finem obtineri non posse. Secùs si id actu non aduerteret. ita Sancius lib. 9. de matrim. disput. 34. num. 3.

53 *3. Tenetur non reddere.* Tertiò, Si coniux adulterium committat, tenetur alter qui votum castitatis habet, non reddere illi ampliùs debitum, sed perfectè seruare suum votum. Ratio est, quia tenetur illud seruare quantum potest sine iniuria coniugis, tunc autem potest sine iniuria. Idem dicendum secundùm quosdam, si alter ante contractum sciebat votum alterius: tunc enim non habet ius exigendi, quia mala fide contraxit: sciebat enim se non posse rem Deo consecratam ad vsum profanum conuertere, & alterum non posse eam tradere. vnde sibi imputet quòd matrimonio suo vti non possit. secùs quando bona fide contraxit; quia absque culpa sua non tenetur seruare continentiam, quam non promisit.

Sed contrarium in priore casu verius puto, quia per matrimonium transiuit in alterius potestatem. Vnde etsi coniunx petendo peccet in Deum, vt ratio iusta probat, tamen alter tenetur reddere, quia sui corporis potestatem non habet, sed coniunx. nullo tamen modo potest petere. posset tamen alter in pœnam à Iudice priuari potestate petendi, quia id meretur.

Quartò, Si coniunx obierit, tenetur absolutè seruare castitatem, nec potest alteri rursus connubio iungi: quia obligatio est perpetua, id est, vsque ad mortem, estque præstanda quantum status præsens patitur.

54 *5. Si votum præcedat sponsalia.* Quintò, si votum castitatis vel Religionis præcedat sponsalia, reddit ea irrita, etsi iureiurando firmata fuerint. ratio est, quia executio est peccatum. quod enim Deo consecratum est, non potest sine sacrilegio alteri promitti vel donari. Estque communis sententia DD.

Si sequatur. Si verò sequatur post sponsalia, est dubium. Multi enim Doctores volunt sponsalia, etiam iurata dissolui per votum castitatis superueniens, eò quòd intelligatur exceptus status perfectior, qualis habetur per votum castitatis. Ita tenent Richardus in 4. d. 27. ar. 3. q. 4. Paludanus d. 38. qu. 3. ar. 3. Maior dist. 27. qu. 5. Sotus ibidem qu. 2. art. 5. Caiet. v. Periurium cap. 2. Henriquez lib. 1. de matrimonio cap. 14. numer. 4. & multi Canonistæ.

Alij negant sponsalia per votum castitatis superueniens dissolui, sed esse implenda volente parte. Ratio est, quia tale votum fieri non potuit in præiudicium sponsæ: rem enim alteri promissam non posse Deo dicari per votum castitatis. secùs de voto Religionis; quia hoc votum in sponsalibus Iure censetur exceptum, cùm Ius tribuat facultatem ingrediendæ Religionis, etiam post matrimonium ratum nondum consummatum: hoc tamen non potest ostendi de voto castitatis. Ita Hostiensis, Innoc. Ioannes Andreas, Panormit. Archidiac. in cap. Rursus 6. Qui Cler. vel vouentes, &c. Palud. dist. 27. qu. 1. ar. 3. casu 5. Anton. 3. p. tit. 1. cap. 18. §. 2. Siluester matrimonium, 7. quæst. 5. dicto 5. & v. Sponsalia q. 7. Tabiena eodem, q. 10. Fumus eodem, num. 12. Nauarrus cap. 22. n. 27. & multi recentiores.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque sententia est valdè probabilis, & secura in praxi. secunda tamen est Iuri conformior: quia Iure probari non potest, conditionem melioris vitę in sponsalibus censeri exceptam, præter statum Religionis. imò Ecclesia talem cogere solet vel Religionem ingredi, vel sponsalia perficere. Sed hæc res non est huius loci: de qua vide plura apud Sancium nostrum lib. 1. de matrimonio, disputat. 46.

55 *Si coniunx vouit castitatem ante consummationem.* Dico Secundò, Si alter coniugum (v. g. vxor) post matrimonium ratum nondum consummatum vouit castitatem; vel id fecit animo ingrediendi Religionem, vel absque tali animo. Si animo ingrediendi Religionem, tenetur ingredi; si tamen aduertit, cùm voueret, se aliter votum suum integrè implere non posse. Si autem id minimè aduertit, sed cùm haberet animum ad Religionem, & supponeret se ingressurum, vouit castitatem, non tenetur ad Religionem: quia ad hanc voto se non obstrinxit: neque propositum ingrediendi illum obligat, vt ex supradictis constat. Tenetur tamen ad castitatem non minus, quàm si ante matrimonium vouisset, censetur enim integram castitatem vouisse. Vnde non solùm non poterit petere debitum (quamuis teneatur reddere, nisi malit ante primum actum intrare Religionem) sed etiam si contingat virum mœchari, non poterit eum sibi conciliare. quia, quantum in se est, tenetur integram castitatem seruare. Si autem non cogitauit de Religione, solum videtur vouisse castitatem partialem, quam matrimonij status permittit, nimirum, vt non possit petere debitum aut fornicari. Vnde si contingat virum fornicari, non tenetur ab eo diuertere, & potest separatum conciliare. vt docet Sancius lib. 9. disput. 35.

Contrarium tamen in hoc casu videri possit verius. si enim non afficiebatur matrimonio, & optabat esse libera ab illo iugo, & sic vouit castitatem (vt plerumque fit) videtur vouisse absolutè seruare quantum in se est, & sine iniuria coniugis posset: vnde etiam post mortem ipsius non potest nubere alteri. quare si contingat coniugem fornicari, tenebitur ab eo separari, si absque graui incommodo possit, nec dimissum poterit reconciliare. itaque spectanda est mens vouentis vtrùm intenderit vouere seruare castitatem quantum sine alterius iniuria posset.

Si post consummatum. Dico Tertiò, Si consummato matrimonio alter vel vterque vouit continentiam, vel id factum absque alterius consensu: vel cum consensu, sed seorsum, vel mutuo consensu per modum pacti. Si primo modo factum sit, certum non esse nisi votum partiale castitatis,

nimirum quantum est ex parte vouentis,quale in matrimonio seruari potest,siue vterque seorsim,siue alter tantùm vouerit.Si secundo modo, nimirum accedente consensu alteriur,non tamen per modum mutui pacti; etiam erit solùm votum partiale,quale matrimonij status permittit. Et quamuis neuter tunc possit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere:quia neuter censetur renunciasse iuri petendi, nisi fortè expresè aliud intenderint. Licentia enim vouendi data à coniuge non est renunciatio sui iuris,vt suprà cap. 40. dubitat.15.n.95. ostensum est, & consentione plerique Doctores.

56 Si tertio modo factum sit, neuter potest petere aut reddere:quia ad hunc finem vterque iure suo cessit, & coniugem à iugo coniugalis seruitutis absolute, vt sic integram continentiam perpetuò seruare posset,vt suprà dub.15.n.96.ostensum est.

Si ius vicissim reddant.

Aduerte tamen,coniuges alterum alteri posse hanc renuntiationem validè condonare, & ius pristinum in corpus restituere. etsi enim ea in re committant sacrilegium contra votum(quia quod semel Deo consecratum est,non potest alteri dari) tamen illa condonatio & iuris restitutio valida erat. Nam si cùm femina est omnino sui iuris.validè potest ius sui corporis conferre in virum,etiamsi ipsa castitatem vouerit;multò magis iam matrimonio copulata poterit validè reddere viro ius,cui vir renuntiarat cùm numquam ita renuntiare potuerit,quin apud eum habitu & in radice manserit.Ratio est,quia votum simplex,quo vouit Deo castitatem,non transfert dominium corporis in ius alterius. secùs est in professione,cui ex parte voti obedientiæ annexa est traditio in ius Religionis. Vnde etsi vouerit castitatem,retinet tamen dominium corporis sibi (quamuis Deo obnoxium ratione voti)ac proinde potest illud validè marito reddere,similiter maritus vxori. Itaque hoc casu etsi neuter possit petere debitum, vterque tamen tenetur petenti reddere,sicut cùm seorsim castitatem vouerunt. Tunc enim eorum votum ad similem statum est redactum,vide supra c. 40. dub.18. n.126. Si tamen contingat maritum mœchari,vxor non poterit ei ampliùs reddere debitum. quia ille rursus ius petendi amisit: & ita tenetur ipsa votum suum integrè seruare sicut priùs,antequam restituisset viro ius illud,quo ipse vouendo cesserat.

DVBITATIO VII.

Quid requiratur vt professio sit valida, & vt inualida ratificetur, & an non ratificans possit ingredi.

57 *Professio expressa Tacita.*

NOtandum est, professionem posse fieri vel *expresse*,vel *tacitè. Expressè*, cum quis vtitur aliqua formula promissionis, qua mentem suam explicet & intendat Religioni incorporari. Nec refert ex natura rei quibus verbis vtatur: modò per illa intendat se Deo & Religioni obstringere ac tradere, idque ipsis aliqua ratione exprimatur. Sicut in absolutione ab excommunicatione,non refert quibus verbis vtatur Prælatus,modò significent effectum, quem per illa intendit. Vnde in multis Religionibus non vouent expressè

Varia formula professionis expressæ.

paupertatem,& castitatem; sed promittunt solùm *seruare regulam*,(intellige de præceptis regulæ)vel *obedire regulæ*,vel *viuere secundum regulam*,vel promittunt *obedientiam & conuersionem morum secundùm hanc vel illam regulam*. His aliqui adiungunt *stabilitatem*,vt Benedictini & Carthusiani:castitatem verò & paupertatem promittunt,tum in obedientia,tum in promissione regulæ, in qua illa exprimuntur.

Professio tacita triplex.

Tacitè fit tripliciter. Primò, Cùm exacto probationis anno defert quis habitum professorum (vbi is aliquo signo externo distinctus est) per triduum;cap. Ad nostram.8.de Regul.& cap. Constitutionem. 3. de Regul. in 6. Secundò, Si tali habitu suscepto faciat aliquod opus professis proprium;vt si in Capitulo suffragium dederit, statim sit professus, nec requiritur triduum;c.Vidua.4 de Reg. Tertiò,Si in ea Religione vbi nulla exteriùs est distinctio habitus, deferas habitum per totum annum,in termino anni censeris professus;c. Ex parte.22.de Reg & Clement.Eos qui,de Regul. vide Nauarr.comment.4.de Reg.n.73.& 74.Silu.Religio. 4.q.19.Debent autem hæc fieri animo saltem tacito profitendi,& consentiente illo,cuius est admittere, vt rectè iidem DD.& alij docent,& ex infrà dicendis patebit.Si talis animus non adsit, non erit coram Deo professus:etsi in foro externo præsumatur.

58 *Requisita vt valida sit professio.*

His positis,vt professio sit valida,multa requiruntur, Primò,Ætas.Secundò,Annus probationis. Tertiò,Animus profitendi. Quartò, Vt non metu vel fraude impulsus faciat. Quintò,Vt fiat auctoritate eius,cuius est admittere,& cum consilio eorum, quos tenetur adhibere. Sextò,Vt fiat in Religione approbata,ac proinde secundùm Regulam approbatam. Septimò,Vt tria vota substantialia saltem implicitè emittantur.Octauò,vt nulla adsit conditio substantiæ Religionis repugnans. Nonò,Vt non habeat aliquod impedimentum,quod in ea Religione habeatur essentiale. Decimò,Vt persona non sit alteri obstricta.

1. Ætas.

Primò, Requiritur ætas:hæc ante Concilium Trid. in feminis erat 12.annorum, in maribus 14. completorum. Ad Ordines tamen mendicantium requirebatur præterea vnus annus,qui erat probationis.Itaque in illis Ordinibus ante annum 15.completum non erat valida professio,de quo vide Siluestrum Religio. 3.qu.2. Verùm post Concilij Tridentini decretum, quod habetur sess. 25. c.15. de Regul. requiruntur in omnibus Ordinibus anni 16. compleri: *In quacumque*, ait,*Religione, tam virorum,quàm mulierum, professio non fiat ante 18.annum completum: nec qui minore tempore quàm per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur. professio autem anteà facta sit nulla, nullamque inducat obligationem ad alicuius regulæ vel Religionis vel Ordinis obseruationem,aut ad alios quoscumque effectus.*

Conc. Tridét. requirit. 16. annos completos.

Ordinatum ante pubertatem.

Pari modo si quis ante pubertatem accipiat Ordinem sacrum, non obligatur voto continentiæ Ordini annexo,vt docet Panorm.c.vnico,num.3. de clerico per saltum promoto,secutus Hostiensem.Innocent. Archidiaconum,Hugonem, Goffredum. Ratio est,quia illa ætate non poterat se expressè obligare voto solemni continentiæ:ergo nec tacitè per susceptionem Ordinis. Vnde infertur: Si quis hoc tempore ordinaretur ante annum sextum decimum ætatis,non obligatum iri voto continentiæ,quia ante illud tempus non valet professio, ac proinde nec teneri ad Preces canonicas, & posse inire matrimonium. Idem docet Nauarr. in Enchirid.cap.22.num.51.de ordinato metu maximo reuerentiali. Hoc ipso enim quo tenetur ad castitatem,non tenetur ad statum Ecclesiasticum, cùm Ecclesia hunc nemini permittat absque continentiæ voto. Si non tenetur ad statum ipsum, neque etiam ad ea quæ statui sunt connexa & accessoria. Hæc tamen intellige, nisi completo anno sexto decimo ratificet Ordinis susceptionem.Neque sufficit ante ratificare, vt insinuat Panorm. ex Hostiensi, quia debet esse in ætate habili ad se obligandum Censetur autem ratificare,si Ordine sacro tunc vtatur,nisi fortè vtatur ea ignorantia,qua putabat se teneri.Nemo enim ratificat quod ignorat.

Secundò,Requiritur integer annus probationis post susceptum habitum. patet ex verbis Concilij.

59 *2. Annus probationis. Quando inchoandus.*

Vbi Notandum Primò, Hunc annum posse inchoari & expleri ante annum sextum decimum,quia Iure antiquo poterat, & Concilium nihil circa hoc innouauit: non enim est opus vt statim expleto illo anno ad professionem admittatur. Nec obstat illud, quod cap. 16. dicitur,*Finito tempore nouitiatus,Superiores,Nouitios, quos habiles inuenerint, ad profitendum admittant, aut è Monasterio eiciant.* quia loquitur de iis qui sunt habiles, in quibus non est iusta causa differendi, vt declaratum est à Cardinalibus qui decretis Concilij interpretandis

pretandis præsunt. non enim Concilium vetat differri professionem, si causa aliqua iusta subsit ; (vt si morbo aliquo laboret, si ætas desit, si in probatione non omnino satisfecerit) hoc enim esset contra rectam administrationem, & contra Monasterij ac ipsius Nouitij bonum.

Debet esse continuus.

Secundò, Hunc annum debere esse continuum. Ita Siluester Religio 5. quæst.4. Nauarr. lib.3. titul. de Regularib. consil.34. & 37. & alij passim. Ratio est, quia quando Ius certum tempus, vt annum vel mensem requirit, intelligendum est de tempore continuo ; vt docet Ioan. Andreas in c.1. de elect. in 6. & alij. Deinde quia annus assignatur vt experiatur austeritates Religionis ; has autem meliùs experitur continuando, quam diuidendo. Denique ita habet consuetudo. Glossa tamen in reg. Eum qui, de reg. Iuris in 6. tenet sufficere annum interpolatum; quod Panormitanus in cap. Ad Apostolicam.16. de regularib num.9. non reiicit, etsi contrarium putet verius. Idem tenet Barthol. Brix. vt refert Panormitan. & Speculat. p.4. tit de statu Monach. §.1. q.37. etiamsi longa fuerit intermissio. crediderim sanè, paucorum dierum interpolationem non impedire. Ratio est, quia non minùs idcircò experitur austeritates Religionis, si posteà totidem dies, quot intermisit, suppleat. atqui tota ratio, cur annus debeat esse continuus, est, vt experiatur austeritates Religionis, vt alij DD. fatentur. accedit quòd paucorum dierum intermissio non censeatur impedire moralem continuationem.

In habitu.

Tertiò, Hanc probationem debere fieri in habitu; (etsi Panormitanus id neget) quia est pars austeritatis Ordinis. Item in ipso Monasterio, nisi à Superiore ei concessum sit vt foris moretur. vt docet Siluester, Religio 5 quæst.5.

Quomodo computandus ipse annus.

Quartò, Annum probationis, & annos sexdecim ætatis, computandos esse à momento ad momentum. vt si habitum acceperis primo Octobris post meridiem, non potes eodem die recurrente in termino anni profiteri ante meridiem, sed expectandum est punctum suscepti habitus. Similiter in ætate expectandum vt recurrat punctum natiuitatis. Colligitur ex L.3. §. Minorem. ff. de minoribus, vbi dicitur, *Minorem adhuc dici vltimo die anni 25. donec hora natiuitatis recurrat.* & ratio additur, *quia ante illam horam nondum completi 25. annos.* vnde colligit, *in huiusmodi à momento in momentum tempus spectari.* quod maximè verum est, quando certum tempus, ab aliquo die determinato incipiens, alicui constitutum est in ipsius fauorem: v. g. vt possit restitui in integrum, vel vt non possit obligari aliquo contractu, vel lege. secùs si tantùm requiratur, quia non putatur antea satis idoneus; vt cùm requiruntur 7. anni ad sponsalia, & 14. ad matrimonium : tunc sufficit vltimum diem anni 7. vel 14. esse inchoatum, nec opus est expectare punctum natiuitatis, vt docet Sancius l.1. de matrim. disp.16. num.2. Idem credo dum requiruntur anni 14. ad beneficium ; quia id fauorabilius. vide Azonem in Summa, in L. 2. Cod. Rubric. de in integrum restitutione minorum. num.1.2.3.4.

Bissextus.

Hinc sequitur, si ætas annorum 16. compleatur anno bissexto 24. Februarij, non sufficere vigesimum quartum priorem ; sed addendum esse alterum ; (bis enim tunc vigesimusquartus numeratur, & bis dicitur sexto Kalendas ; vnde etiam annus bissextus nomen accepit) quia hic est necessarius ad complendum quadriennium præcedens, cùm senæ horæ singulis annis defuerint. Ita in simili docet Molina disp 573.

Professio tacita intra annum probationis sublata.

Quintò, Per hoc decretum Concilij sublatam esse omnem professionem tacitam, quæ intra annum probationis fieri poterat, per quam profitens obligabatur non huic Religioni in qua erat, sed Religioni in genere; quamuis hac Religio ipsi esset obstricta, si ipse vellet. de quo cap. Ad Apostolicam, de Reg. & c. Constitutionem.3. in 6. eodem. Similiter sublata professio expressa intra illud tempus.

Sextò, Eum, qui in Ordinibus mendicantium aliquem admittit ad professionem ante expletum annum probationis, peccare mortiferè, quia id ei sub pœna excommunicationis ferendæ strictè prohibetur : & esse suspensum ab officio admittendi ad professionem. cap. Non solùm. 2. de Regul. in 6. in aliis Ordinibus peccare quidem mortiferè ; quia contra præceptum Concil. Trid. in re graui : non tamen esse suspensum, quia Iure non est statutum.

Annus probationis in coniuge.

Septimò, Annum probationis etiam habere locum, quando ante consummatum matrimonium alter coniugum ingreditur Religionem. Etsi enim cap. Ex publico. 7. de conuers. coniugat. non concedantur tunc nisi duo menses ad profitendum, vt tenet Glossa, quam communiter sequuntur DD. teste Panorm. in illud c. num.12. & ipse Panorm. ibid. tamen Concilium Trid. generaliter loquens & nihil excipiens requirit annum integrum, irritam reddens professionem, quæ ante finem anni facta fuerit. Vnde etiam in tali euentu annus requiretur. Confirmatur, quia ratio cur annus probationis sit statutus (nimirum *vt conuersus experiatur asperitates Monasterij, & Monasterium illius mores:* vt habetur cap. Ad Apostolicam.16. de Regular.) non minùs habet locum in coniugatis quàm in solutis. Vnde sequitur, vxore Religionem ingrediente, marito expectandum per annum, donec probatione peracta fecerit ipsa professionem cumque professio non valeat ante annum sextum decimum completum, si vxor ingrediens sit solùm duodecim annorum, marito expectandum per quatuor annos.

Dices, d. cap. Ad Apostolicam, dicitur hoc tempus constitutum in fauorem vtriusque, nimirum conuersi & Monasterij : ac proinde vtriusque consensu posse hoc tempus accidi, & professionem citiùs fieri. quemuis enim posse renuntiare ei quod in suum fauorem est introductum.

Respondeo, Olim id quidem validè fieri potuisse: verùm per Concilium Tridentin. hoc est correctum quod insinuant generales illæ locutiones & clausula irritantes : *Non admittatur, professio sit nulla, nullum effectum operetur.* & quòd velit non valere renuntiationem bonorum anteà factam ita Nauar lib.3 de Regul. consil.33. Vnde concludit, etsi olim cùm quis transferebatur à Religione mendicante ad non mendicantem, vel non mendicante ad mendicantem, poterat renuntiare anno probationis: nunc tamen non posse.

Ad rationem allatam respondet, Etsi olim annus probationis solùm videretur concessus ob fauorem priuatum, ac proinde tunc ei potuisse renuntiari ; à Concilio tamen in eo statuendo spectari fauorem publicum, ob graues abusus contra bonum publicum ex illa renuntiatione prouenientes. v.g. vt quis fieret Abbas qui vix paucis mensibus fuerat Nouitius : atque adeò vt fieret Magister perfectionis, qui nondum aut via fuerat discipulus. Nemo autem potest renuntiare iuri quod in fauorem publicum introductum. Vide Panorm. in d. cap. Ad Apostolicam, num.10.

Aduerte tamen, contrariam sententiam in vtroque casu non esse improbabilem, vt docet Sancius l.2. de matr. disp.24. & insinuat Nauar. suprà, vbi argumenta varia in hanc adducit.

Aliud est vbi Concil non receptum.

Octauo, Prædicta de ætate sexdecim annorum, & anno nouitiatus integro, procedere maximè vbi Concilium Tridentinum est receptum : vbi enim non est receptum, probabile est valere professionem ante annum nouitiatus exactum in Ordinibus non mendicantibus. ita docet Nauarr. libr.3. titul. de Regular. consil. 28. num. 2. Similiter ante annum sextum decimum ætatis. nam eadem est ratio : nimirum quia lex non recepta vim non habet : & ita Ius antiquum manet in vigore.

3. Animus profitendi.

Tertiò, Requiritur animus profitendi si enim hic abfit, ita vt nec tacitè nec expressè intendas profiteri, nulla est professio: quia nec votum, nec vlla promissio per se obligat sine voluntate obligandi. cùm tota hæc obligatio à libera voluntate pendeat, vt dictum est cap.40. num.5. & 6. Dico *per se* : quia potest obligari 60

ratione scandali, vel damni vitandi, quod sequeretur si promissio exteriùs facta non præstaretur. vnde si horum periculum absit, qui sic professus est, posset fugere & recipere se ad caeteras prouincias.

4. Non fraude vel metu impulsus.

Quartò, Vt non fraude vel metu inductus, de quo supra cap.17.dub 5.& 6.& c.40.dub.2.& 3.

61

5. Consensus Superioris.

Quintò, vt fiat consensu eius, cuius est incorporare Religioni. Ita Nauarrus comment.4. de Regul. n.74. Siluest. Religio 3. quæst. 19. & alij omnes. Ratio est, quia nulla professio est valida nisi duæ personæ concurrant, quarum altera se obliget Religioni, tradendo se in ius eius, & obstringendo ad manendum in ea; altera Religionem obliget illi, recipiendo illum in filium, & iura reliquorum illi communicando. continet enim professio obligationem reciprocam inter eum qui illam facit & qui recipit, iuxta cap. Ad Apostolicam.16. de Regul. & cap. Porrectum, eodem. vbi optimè Panorm.num.10.& 11. & Nauarr. lib.3. de Regularib. consilio 5. Debet autem hic consensus esse liber, non fraude aut metu iniusto extortus, sicut in aliis contractibus. Vnde si Prælatus metu graui iniustè ad id incusso cogatur aliquem admittere ad professionem, professio erit inualida, quia in contractibus ex vtraque parte requiritur libertas. Confir. quia ad valorem professionis non minùs requiritur admissio & receptiio quàm traditio: ergo sicuti ad firmitatem professionis requiritur libertas in traditione: ita etiam in receptione. Hæc potestas ordinariè est apud Prælatum; eius enim est incorporare congregationi, huiusque priuilegia & iura communicare, qui illi præsidet.

Consilium Capituli.

Debet hic etiam (nisi aliud consuetudo vel regula præscribat, aut priuilegium aliud concedat) adhibere consilium Capituli: quia regula Monachorum præscribit, Abbatem præcipua quæque cum consilio Capituli debere explere: admissio autem vnum est ex præcipuis. Vnde sequitur, admissionem esse irritam Iure communi, si absque illo consilio fiat: quia vbi à Iure requiritur consilium, nisi adhibeatur, actus est nullus, cap. Nouit.4. de his, quæ fiunt à Prælato, iuncta Glossa. non tamen tenetur consilium illud sequi, sed satis est exquirere & intelligere, vt docet Siluest. ver. Religio 3. quæst. 13. Alij tamen putant non sufficere consilium, sed etiam requiri consensum. Probari potest ea cap. Ea noscitur. 6. de his, quæ fiunt a Prælatis, &c. vbi requiritur consensus maioris vel sanioris partis Conuentus, vt præsentatio vel collatio per Abbatem facta, sit valida. Vnde hæc sententia Iure communi videtur verior. Verùm spectanda maximè est in huiusmodi recepta consuetudo, vt docet Panorm. 10 c. Ad Apostolicam.num.11. de regul. Episcopus etiam potest admittere ad professionem, sed tantum in Monasteriis sibi subiectis; Siluester suprà quæst.14. quia est Superior, cui etiam Abbas subest.

Si non habens auctoritatem admiserit ad professionem.

Si alius admittat absque mandato Prælati, professio est inualida; quia non potest Religioni incorporare. Si tamen nomine Prælati admiserit, potest Prælatus ratificare, vt docet idem Siluest. Religio 3. quæst.18. Ang. ver. Professio, n.1. & alij. Anteà tamen non habebit vim professionis, sed solùm voti simplicis, quia non obligat omnino & absolutè sicut professio; sed sub conditione, Si Prælatus ratum habuerit.

Professus sine auctoritate admittentis.

Si tamen nomine Prælati admissus non sit, non poterit Prælatus ratificare: quia *ratum nemo habere potest quod suo nomine gestum non est*, vt habetur reg.9 de regulis Iuris, in Sexto. itaque nisi rursus profiteatur, non erit professus.

Petes, Vtrùm ex huiusmodi professione maneat obligatus?

Respondeo, Probabile esse, manere obligatum voto simplici ad ingrediendum, si velint illum recipere; quia obligauit se quantum potuit ex parte sua: cum hac tamen tacita conditione, si ipsi vicissim illum vellent recipere. vnde debet inquirere an velint. & si velint, rursus profiteri: si nolint, erit omnino liber.

Contrarium tamen etiam probabile est, & fortè verius: quia in contractibus reciprocis potest reuocari consensus & obligatio quamdiu ab altera parte non est acceptata, nisi fortè tempus concessum sit ad deliberandum. atqui hic non censetur acceptata, quia altera pars nullam potestatem ad acceptandum habuit. Idem accidit in emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. secùs est si fiat sub ratihabitione Superioris: quia tunc expectanda est illa ratihabitio, cùm in illam consenserint. vide Nauarrum lib.3. de Regul. consil.6.num.4.& 5.

62

6. In Religione approbata.

Sextò, Vt fiat in Religione approbata, cap. vnico, de voto, in 6. Non enim sufficit tria vota substantialia emittere, & regulam aliquam ab Ecclesia approbatam profiteri: sed debet etiam alicui Religioni approbatæ incorporari, eiusque membrum effici, idque ab eo qui incorporandi habet potestatem, vt dictum est. Vnde si quis in manibus Episcopi profiteretur regulam S. Benedicti, Augustini, vel Basilij, non ideò efficeretur verus Religiosus. vide Nauarr. lib.5. consil. tit. de Regul. consil. 6. & consil. 81. Si fiat in Religione prohibita, (qualis est omnis, quæ instituta est post Concilium Lateran. & non approbata) non est vera professio, qualis Iure requiritur. vnde nec irritum reddit matrimonium, nec impedit dominij acquisitionem. obligat tamen talis professio ad religionem in genere, iuxta Siluestrum Religio 3.q.10. ex Archidiacono. quod intellige, si illa fuit mens vouentis: secùs si voluit se huic soli obstringere, non vlli alteri: quo casu videtur totum iure irritum, & nulla obligatio: quia actus non operantur vltra intentionem agentium. Præsumitur autem se huic soli voluisse obligare, nisi expressè aliud intenderit. Aduerte tamen, si talis Religio prohibita permittatur in Ecclesia vt pium institutum, professionem habituram vim votorum simplicium, vt suprà num.14. dictum est.

7. Vota substantialia nuncupanda.

Septimò, Vt tria vota substantialia nuncupet. quia sine his non est perfecta Religio, vt ostensum dubit.1. sufficit tamen vt id faciat implicitè, vt suprà num.57. dictum est. vide Panormitan. cap. Porrectum. num.3. de Regular.

8. Conditio repugnans substantiæ Religionis.

Octauò, vt nulla adsit conditio Religionis substantiæ repugnans, vt si quis profiteatur ea lege, vt possit retinere suæ bona, viuere suo arbitratu, ducere vxorem moriente fratre, egredi si ferre non poterit: talis enim professio est irrita, nec vllam inducit obligationem. secùs si profiteatur absolutè, quamuis anteà pactus sit vt sibi concedatur aliquod peculium, vel vt maneat domi suæ, retineátque vsum bonorum suorum, dependenter tamen ab arbitrio Superioris, vt patet cap. Insinuante, Qui Clerici vel vouent. & cap. De viduis.27.q 1. de quo vide Nauarrum comment.2. de Regul. num. 15. & 16. Post Concilium tamen Tridentinum talia pacta non possunt fieri sine Pontificis auctoritate.

9. Si impedimentum essentiale subsit.

Nonò, Vt non habeat aliquod impedimentum, quod in illo Ordine censeatur essentiale: hoc enim professionem redderet inualidam. Ratio est, quia per impedimentum redditur inhabilis ad professionem huius Religionis. sicut enim constituta sunt varia impedimenta dirimentia, quibus redditur quis inhabilis ad matrimonium, vel simpliciter, vel cum hac aut illa persona; ita etiam possunt constitui impedimenta, quæ reddant inhabilem ad professionem vel simpliciter, vel in hac aut illa Religione. Si tamen admittat is, qui potest dispensare, & nouit impedimentum, valebit professio: quia admittendo tacitè videtur dispensasse. Si autem ignorauit impedimentum, altero id in examine celante, non valebit: propter causam prædictam, nimirum quia mansit inhabilis. Idem dicendum, quando fuit impedimentum, sed non potuit in eo dispensare. Porrò nullum impedimentum habet vim irritandi professionem, nisi à Pontifice sit constitutum vel confirmatum, vt fusè probat Nauarr. lib.3. tit. de Regular. consil. 5.

Impedimentum à Papa solo constituitur.

Sicut enim ipsius solius est constituere impedimenta dirimentia matrimonij, ita etiam professionis: præsertim cùm Religionis & professionis ratio ab eius approbatione dependeat, vt suprà dubit.1. num. 11. ostensum est. Posset tamen Prælatus aliquem

aliquem admittere cum protestatione, non esse sibi animum admittendi, si habeat hæc vel illa impedimenta: & tunc professio esset irrita, si tale impedimentum suberat, non quòd impedimentum subsit, sed quòd animus admittendi desit. ita Nanar. suprà. Quòd si impedimentum non reddat quidem irritam professionem, tamen fraudulenter sit suppressum in examine, eáque fraus dedit causam receptioni, poterit talis professus posteà eiici à Religione; vt docet Nauarr. lib.3.tit.de Regular. consil.25. quando enim dolus dedit causam contractui, vel est irritus, vel certè in irritum reuocabilis, iuxta ea quæ dicta sunt suprà cap.17. dubit.5. Nec obstat quòd professio semel valida, non possit irritari: quia id verum est quoad obligationem erga Deum, non autem quoad illam quæ est inter Religiosum & Monasteriom.

Decimo, Vt persona sit sui iuris alteri non obnoxia. hinc professio serui absque consensu domini, & viri absque consensu coniugis consummato matrimonio est inualida, vt patet ex dictis suprà dub. 3. Ratio est, quia per professionem traditur potestas & quasi dominium corporis Religioni. atqui isti non habent potestatem sui corporis, ergo non possunt illam tradere. nemo enim potest id quod est alterius dare alteri absque eius consensu. itaque requiritur consensus expressus: nec in re tanti momenti & præiudicij sufficit dissimulatio. Etsi enim is qui tacet consentire videatur, quando agitur ipsius commodum: non tamen quando præiudicium. Deinde vt iste consensus non sit metu graui vel dolo extortus. Si vxor absque dolo alterius sponte consensit, valebit quidem professio viri: si tamen ipsa non vouit continentiam aut ingressum Religionis, nec potest induci vt id faciat, restituendus ei erit maritus iuxta cap. 1 de conuers. coniugat. tenebitur tamen maritus redire ad Religionem, simulatque ab illius iugo liberatus fuerit. Vide suprà dubit.3.

63 *An possit egredi.* Petea Primò, Vtrùm quando professio fuit irrita defectu ætatis, vel quia professus est ante exactum annum probationis, vel quia metu fraudéve impulsus, & multos annos mansit in Religione, possit egredi?

Respondeo, Posse, si absit scandalum: quia vt habet regula Iuris, *Non firmatur tractatu temporis, quod de Iure ab initio non subsistit.* Quod limita, nisi posteà sciens esse irritam, ratificauerit, vel certè nisi expresse ita apud se statuerit. Volo illam esse validam; etiamsi forte ob aliquam causam ab initio valida non fuisset. non enim sufficit illam ratificare ex eo quòd putet ab initio fuisse validam; quia hæc ratificatio proficiscitur ex errore; vnde non est libera, ac proinde non inducit nouam obligationem. Vide Nauarrum in Summa c.12. num.71.& comment.4.de Regul.num.71.& 75. Vt autem hæc res absque scandalo fiat; & ne fraus aliqua subsit, statuit Concilium Tridentin. sess.25.de Regularibus cap.19. *vt quicumque Regularis prætendat se per vim & metum ingressum Religionem, aut etiam dicat ante ætatem debitam professum fuisse, aut quid simile: velitque habitum dimittere quacumque de causa, aut etiam cum habitu discedere sine licentia Superiorum, non audiatur, nisi intra quinquennium tantùm à die professionis; & tunc non aliter, nisi causas, quas prætenderit, deduxerit coram Superiore suo & Ordinario. Quòd si autem habitum sponte dimiserit, nullatenus ad allegandam quamcumque causam admittatur, sed ad Monasterium redire cogatur, & tamquam apostata puniatur. Interim verò nullo priuilegio suæ Religionis iuuetur.* hæc Concilium. *Confirmatio Conc. Trid.*

64 *Tria requiri vt possit reclamari.* Vbi Notandum Primò, Tria requiri à Concilio, vt inualidè professos reclamans possit audiri.

Primum, Vt reclamet intra quinquennium, nimirum à tempore professionis computandum.

Secundom, Vt causas nullitatis quas prætendit, coram Superiore suo & Ordinario deducat.

Tertium, Vt non dimiserit habitum ante hanc deductionem.

Si aliquid horum absit, vult Concilium vt non audiatur, nimirum ad eum finem vt iuridicè declaretur liber à vinculo Religionis.

Notandum Secundò, Quod dicitur, *Nullatenus audiendum si habitum dimiserit:* statutum esse in pœnam, vt patet ex verbis sequentibus. vnde non habet locum si bona fide ad tempus habitum deposuerit: item si habitum resumat. intelligendum enim ex æquo & bono, nempe si habitum dimiserit ita vt non resumpserit. Si enim resumat, est audiendus, vt probat Nauarr. comment. 4. de Regular. in fine. Similiter illud, *Non esse audiendum nisi intra quinquennium*, &c. intelligendum videtur cum simili exceptione, nempe, nisi toto illo quinquennio impotentia reclamandi durauerit, vt docet in simili Glossa in cap. 2. de Regular. vbi statuitur, vt qui post annos pubertatis per vim clericus (id est Monachus, vt Doctores communiter exponunt) factus est, permaneat in illo statu, nisi ipse, vel parentes eius intra annum apud Principem, Episcopum vel Nuntium Apostolicum reclamauerint. vbi Glossa, *Intellige*, inquit, *si potuit reclamare.* Idem colligitur ex cap. de iis quæ vi, &c. vbi mulieri non obfuit, quòd durante metu viri reclamauerit. Confirm. quia decretum Concilij nititur præsumptione ratificationis intra illud tempus factæ. atqui hæc præsumptio non habet locum, si impotentia reclamandi durauit. Ad hanc impotentiam videtur etiam pertinere ignorantia impedimenti: quia hæc non minùs reddit impotentem ad reclamandum quàm metus. Vnde Panor. in cap. Vidua.4.num.7. de Regular. dicit, Data ignorantia cessare præsumptionem. Itaque quando de impotentia constaret, putarem Iure ordinario absque alia in integrum restitutione audiendum. Idem dicendum quando suberat impedimentum perpetuum, aut temporale durans vltra quinquennium. quia tunc non potest præsumi ratificatio. *Impotentia reclamandi.* *Ignorantia.*

Verùm quia regulariter de impotentia reclamandi non constat, opus est plerumque restitutione in integrum, vt quis audiri possit. Nam Concil. absolutè statuit post quinquennium non esse audiendum: puta, Iure ordinario. Itaque hoc seruandum, nisi constet de impotentia reclamandi. Ratio est, quia Concil. intra illud tempus præsumit illum ratificasse professionem, & vult ita à Iudicibus Ecclesiasticis præsumi, & illum pro professo haberi. Vnde silentium illud quinquennij inducit præsumptionem Iuris, & de Iure; contra quod non admittitur probatio: idque ad tollendas inquietudines, sollicitationes, & scandala quæ euenirent, si sine fine liceret religiosis in iudicio suam professionem oppugnare. *Præsumptio Iuris & de Iure.*

Simili modo cap.2. de Regular. inducitur præsumptio Iuris & de Iure, ex eo quòd quis intra annum à professione per vim facta non reclamarit. Et cap. Vidua, eodem tit. inducitur similis præsumptio ex eo quòd vidua nouitia se actibus professarum immiscuit, inter velatas oblationem Deo offerendo.

Simili modo inducitur præsumptio ratificationis matrimonij metu contracti ex habitatione sesquianni. cap. Ad id. 21. de sponsalibus. & olim ante Concilium Tridentinum ex copula carnali post sponsalia habita, nascebatur præsumptio matrimonij. cap. Is qui 30. eodem. Et contra huiusmodi præsumptionem non admittitur in foro externo iuramentum, nec probatio per testes, vt habetur tribus proximè notatis capp. quia Ius ex huiusmodi indicio præsumit consensum (vnde vocatur præsumptio Iuris) & statuit vt Iudices consensum præsumant, & ita iudicent: ideóque dicitur præsumptio de Iure; nimirum quia Iure constituta, vt ex ea in foro externo iudicetur. Et hæc est causa cur contra illam non admittatur probatio aut iuramentum.

Notandum Tertiò, Non manere tamen tales sine remedio: etsi enim contra præsumptionem Iuris, & de Iure non admittatur probatio in iudicio ordinario; datur tamen ex causa restitutio in integrum Iure extraordinario, vt ex Menochio probat Sancius lib.7. de matrim. pag.253. & colligitur apertè ex L. Si mater. ff. de 65 *Restitutio in integrum.*

de excep tei iudicatæ. vbi datur restitutio contra sententiam, quæ transfit in rem iudicatam (quod locum habet etiamsi tres sententiæ conformes datæ fuerint,) & tamen pro tali sententia est præsumptio Iuris, & de Iure, per quam omne Ius agendi amittitur. Et cap Coram.7.de in integrum restitutione, dicitur,non audiendam Ecclesiam post terminum peremptorium; tamen ibidem per beneficium restitutionis conceditur eadem actio ad certum tempus. Pari modi in præsenti casu potest restitui ius agendi, quod per lapsum quinquennij amissum erat,minoribus quidem duplici ex causa. Primò, ratione minoris ætatis, etiamsi intra illud tempus sciuerint suam professionem esse irritam,& potuerint reclamare : sicut iisdem datur restitutio contra præscriptionem, etiamsi illis scientibus & negligentibus facta fit. Secundò, ratione impotentiæ reclamandi, siue ex metu, siue ex ignorantia prouenerit. Maioribus autem solùm ex vna causa, nimirum ratione impotentiæ reclamandi, quam prætendunt,siue ex metu, siue ex ignorantia. Ita Sancius suprà,& Nauar.d.comment.4.num.76. dicit, *Si metu vel impotentia reclamandi plus quinquennio durauit posse illum audiri vel Iure vel restitutione.* vide suprà cap.6. dubit 18. vbi ostensum est, quando maiori & quando minori detur restitutio in integrum contra præscriptionem. Eadem est ratio in præsenti negotio. Ignorantia tamen iuris non proderit maiori in foro externo, quia non excusat, nisi sit rusticus, minor,vel mulier : in his enim ignorantia Iuris toleratur,vt dictum est suprà cap.6.num.17. Addit Sancius, probabile esse in foro conscientiæ,maiorem,etsi intra quinquennium sciuit suam professionem esse inualidam,& non reclamauit, posse nihilominùs reclamare post quinquennium, & negare cum iuramento se sciuisse suam professionem fuisse inualidam, nimirum cum hac restrictione tacita, *ad eam ratificandam*; sicut innocens rogatus à Iudice an illac transierit vbi cadauer iacebat, potest negare cum iuramento se illac transiuisse. Iudex enim rogat de transitu, vt ex eo sumat indicium homicidij:at ille non sic transiuit.simili modo qui ante Concil. Trident. cognouerat sponsam animo fornicario, rogatus à Iudice poterat negare cum iuramento se eam cognouisse. Nam Iudex rogabat de actu, vt ex eo præsumeret matrimonium. at ille talem actum qui matrimonium efficeret, non habuit. Idem dicendum quotiescumque Iudex procedit ex falsa præsumptione, interrogans aliquid, vnde sumeret indicium falsum, aut falsam præsumptionem facti. Vide suprà cap 31.dub.3.num.14.

Restitutio minoris,

Maioris,

Potest negare se sciuisse.

An possit fugere.

Notandum Quartò, Eum qui non potest obtinere restitutionem vt audiatur,eò quòd non possit probare ignorantiam professionis inualidæ, aut aliud impedimentum, posse fugere, modò sine scandalo;nec teneri ad regulam, nisi ratione scandali, vt docent Nauarr. comment.4. n.77. & 78.& Sancius suprà.quia re verà non est professus. Simile est in matrimonio præsumpto. Potest enim vir fugere, non obstante præcepto Ecclesiæ, vt passim tradunt Doctores. Neque sanè Concil Trident.illum intendit obligare in conscientia ad manendum in Religione. Nam præterquàm quòd procedat ex præsumptione, totum præceptum suum dirigit ad Iudices Ecclesiasticos, instruens eos quid in foro externo seruare debeant. Imò oblata commoda occasione tenetur fugere, vel ratificare suam professionem. quia non potest frui commodis Religionis & sustentatione, nisi velit esse Religiosus, aut nisi res ita sint constitutæ, vt non possit se subducere sine scandalo. quamdiu autem non potest se subducere, non tenetur ratificare suam professionem, etiamsi culpâ ipsius professio fuisset irrita; vt si fictè fuisset professus, vt docet Sancius suprà, & Henriquez lib.1. de matrim. cap.11. num. 11. quia Religio est res tanti momenti, vt non possit infligi in pœnam, sed spontè suscipi debeat, vt suprà dubit.4. ostensum est. Simili modo qui fictè contraxit matrimonium, non tenetur ratificare, si aliud damnum quod præpondetet secutum non est. Quo casu expectando commodam occasionem,potest ille quidem alimenta percipere ex monasterio, sed cum animo compensandi, vel tunc sua industria; vel posteà : quia causam damni sua fictione dedit. Tenetur abstinere à Prælatura, quantum sine nota potest : si non potest,acceptet ; & gesta per eum erunt valida ratione tituli colorati, communis erroris, & vitij occulti, iuxta ea quæ diximus c.29. dub.8. Tales tamen, præsertim quando culpa intercessit, non poterunt frui priuilegiis Religiosis, vt indulgentiis, irritatione votorum à Prælato, ordinatione absque dimissoriis,& similibus, vt notat Sancius : nisi quando id absque graui nota non possunt declinare.

Petes Secundò, quid requiratur ad ratificandum 66
huiusmodi inualidam professionem.

Ratificatio professionis,

Resp. Primò requiritur notitia illius inualiditatis, alioquin ratificatio non erit libera : nisi quis fortè velit expressè illam esse ratam, etiamsi ab initio fuisset inualida,vt suprà n.63.dictum est.

Secundò, vt intendat illam ratificare. est enim nouum votum.vnde requiritur formalis intentio : neque sufficit negatiuè se habere ; quia voti vinculum non contrahitur nisi voluntate positiua, sicut nec matrimonij : maximè cùm hæc res sit maximi momenti, totum vitæ statum spectans. In dubio vtrùm consenseris, verius est te teneri : quia præsumptio Iuris tibi aduersatur. itaque si post lapsum quinquennij dubitas an ratificaueris intra illud tempus, teneris. Idem dicendum, si dubitas an in actu professionis consenseris : item an liberè consenseris, an metu. præsumitur enim consensus,& liber consensus ex ipso actu externo professionis tacitè vel expressè. quia naturaliter comitari solet. Itaque teneris : nisi de contrario, saltem per probabiles rationes, tibi constet.

In dubio teneris.

Contrarium insinuat Henriquez lib.1. de matrim. cap.11. Qui æquali, inquit, dubio nescit an consenserit (sicut olim quando sponsalia per copulam affectu maritali transibant in matrimonium) potest se liberum censere ab onere matrimonij : sicut ab onere dubij voti : sed quod diximus, verius est ob rationes allatas.

Tertiò, secundùm probabilem quorumdam sententiam, si nouitiatus fuit inualidus, requiritur eius repetitio: vt si ante completam pubertatem factus : si cum inhabilitate ad illum Ordinem. Ita tenet Nauar. lib.3 de Regular.consil.5.num.19.

Sed contrarium est verius, vt rectè docet Sancius. Nouitiatus enim non requiritur, nisi vt ingressus experiatur austeritates Ordinis, & Ordo ipsius mores: vt habetur cap. Ad Apostolicam.16. de Regular.atqui hoc fieri potest, etiam si Nouitius sit inhabilis, aut aliud vitium subsit admissioni.

Non requiritur repetitio nouitiatus.

Quartò, Requiritur noua acceptatio Prælati : sicut quando matrimonium fuit irritum ob aliquod impedimentum, requiritur nouus consensus vtriusque : ita Azorius lib.14. cap.4. quæst.7.Sed contrarium est verius,siue ex fictione aut metu professio fuerit irrita(vt docet Sà v.Religio.num.23.& Nauar.lib.3.tit.de regular. consil. 24.) siue ex inhabilitate aliqua temporali, ratione defectus ætatis,anni probationis,&c. vt docet Nauar.consil.35.num.3.& 46. num.2. siue ex inhabilitate perpetua, vt docet Sancius ; qualis in quibusdam Religionibus est esse ortum ex Iudæis, vel Mauris; commisisse homicidium,&c.Sublata enim ista inhabilitate per dispensationem,sufficit ratificatio Religiosi. Ratio est:nam in primo casu cùm ex fictione vel metu fuit inualida professio, cùm persona esset habilis, admissio fuit valida ea parte admittentis : vnde cùm maneat virtute (nam habetur à Prælato pro Religioso)solùm requiritur consensus ex parte admissi : sicut in matrimonio & aliis contractibus, vt ostensum est suprà, cap.17.dub.11. In secundo & tertio, cùm persona est inhabilis, fuit etiam admissio, & consensus Prælati inualidus, ac proinde deberet repeti, nisi aliunde suppleretur.Sed hic suppletur à Summo Pontifice, qui est supremus Prælatus omniũ Religionum, habens

Vtrum noua acceptatio Prælati.

habens potestatem admittendi omnes. Colligitur c.1. de Regular. in 6. vbi statuit Innoc. I V. vt professio, quæ erat irrita defectu ætatis, conualescat, si in legitima ætate eam expressè ratam habeat, vel professorum habitum suscipiat, & per triduum sine alia probatione gestet: vel vbi non est distinctio habitus Nouitiorum & professorum, habitum per annum gestet. Idem de ratificatione statuitur ab Alexand. I I I. cap. Ad nostram.8.& cap.Significatum.11. Extrau.de regularibus, quibus locis non requirunt aliam Prælati admissionem:sed ipsi statuentes talem ratificationem expressam vel implicitam valere,Religiosum admittunt. Confirm. quia Concil.Trident.præsumit silentio quinquennij ratificati professionem.cap.2. de regular.præsumitur ratificari silentio vnius anni. ergo non requiritur noua admissio. Secùs est in matrimonio, quando subest impedimentum. quia Pontifex non potest supplere defectum consensus coniugis, eius loco consentiendo: potest tamen supplere defectum consensus Prælati; quia est supremus Prælatus, vt dictum est.

Aduerte tamen, hæc locum non habere, quando Superior, nullitate professionis intellecta, repugnat admissioni, volens ob aliquam causam illum eiicere. Non enim Pontifex intendit admittere ratificationem, Superiore positiuè repugnante;quæ species facti mihi nuper fuit proposita.

DVBITATIO VIII.

Quam vim habeat professio in Religione approbata.

67 IN professione continentur tria vota solemnia, quibus homo se totum Deo & Religioni obstringit & dedicat. Itaque ratione diuersorum votorum habet diuersos effectus.

1.Transfert Religiosum in ius Ordinis.

Primò, Transfert Religiosum in ius & potestatem Ordinis & Superiorum, faciens membrum illius: ita vt Superiores possint illum,si discesserit, apprehendere sua auctoritate tamquam rem suam, & reducere ac punire; sicut dux belli militem desertorem, maritus vxorem fugitiuam, dominus seruum fugitiuum. facit hoc professio ratione voti *obedientiæ*;non præcisè quatenus hoc votum obligat Deo, sed quatenus continet tacitam vel expressam promissionem erga Superiorem, & sui traditionem in corpus Religionis, coniunctam cum legitima acceptatione Superioris. Idem facit in Societate votum obedientiæ simplex peracto biennio.Superior enim a Summo Pontifice habet omnem iurisdictionem ex parte principij agentis necessariam; sed per votum obedientiæ modo iam dicto fit applicatio materiæ, in quam hæc iurisdictio se exerat.

An fugiens peccet contra iustitiam.

Hoc ius Superioris secundùm quosdam non est iustitiæ strictæ,sicut ius ducis in militem,domini in seruum,mariti in vxorem; quorum obligatio est propter mutuum, vel alterius commodum; (quia Religiosus non obligatur se Ordini vel Superiori propter commodum ipsorum,sed propter suam salutem,vt ab ipsis rectè gubernetur) sed est ius obedientiæ, quod Superiori competit in inferiorem: vnde per fugam non peccat contra iustitiam,sed contra obedientiam & fidem debitam Superiori & Ordini, & contra Religionem debitam Deo quæ sententia probabilis est,eamque tenet Bañes quæst.62. art.2. dub.6.& quidam alij recentiores.

Verius tamen puto,peccare etiam contra iustitiam; quia inter Religiosum & Religionem est contractus quidam,per quem ille se tradit in potestatē Religionis ad obsequium Ordinis, & vicissim Religio se illi obstringit ad illum tractandum tamquam filium: vt ostensum est dub.7.vnde in hoc contractu non solùm spectatur commodum priuatum Religiosi, sed etiam publicum communitatis.vide supra,c.8 dub.3.

Secundò,Facit inhabilem ad matrimonium contrahendum, ita vt si tentet contrahere, sit irritum; cap. 68

2.Inhabilitas ad matrimonium.

Quod votum, vnic. de voto, in 6. habet hoc ratione voti *castitatis*; non præcisè, alioquin quoduis votum castitatis id efficeret: neque quia acceptatum ab Ecclesia, quia votum castitatis emissum publicè in manibus Episcopi id non facit, cùm tamen ab Ecclesia sit acceptatum: sed facit ex vi constitutionis Ecclesiæ, quæ vt illud votum meliùs seruaretur, illi in professione hanc vim annexuit,vt colligitur apertè ex dicto cap.Quod votum, vbi dicitur,*voti solemnitatem, quoad matrimonium dirimendum, ex sola Ecclesiæ constitutione esse inuectam.*

Obiectio.

Dices, Homo per professionem tradit se Deo & Religioni: ergo si posteà tradat coniugi, Iure naturæ est inualidum; sicut quod tibi donaui & tradidi, non possum alteri validè donare.

Respon.

Respondeo negando consequentiam.Non enim per vota tradit potestatem corporis sui ad vsum matrimonij,sed se tradit Religioni vt ab ea gubernetur; Deo verò,vt ipsi sit velut donarium consecratus: quæ traditiones non inducunt vinculum repugnans vinculo matrimonij,(nam hæc vincula simul stare possunt: vt patet quando coniuges communi consensu vouent continentiam,vel etiam profitentur in Religione) sed solùm repugnans vsui matrimonij. Itaque nec professio nec votum continentiæ irritum reddit contractum matrimonij superuenientem Iure naturæ, sed solùm Iure ecclesiastico. Hoc tamen Ius antiquum esse colligitur ex Concil. Carthag.4. cap.104.cui D.Augustinus interfuit: & ex multis Canonibus 27. q.1.cap.Viduas.ex Gregorio.cap.Quæ autem. Innocentij I. cap. Impudicas.ex Concilio Triburiensi &c.

Tertiò, Matrimonium ratum nondum consummatum anteà contractum dissoluit. Est fide tenendum,vt 69

3.Soluit matrimonium ratum.

patet ex Concil.Trident. sess.24. can.6. *Si quis dixerit matrimonium ratum non consummatum, per solemnem Religionis professionem non dirimi, anathema sit.* Idem patet cap.Ex parte. Innocentij I I I. cap. Verùm. & cap.Ex publico.Alexandri I I I. de conuers. coniugat.

Quo iure.

Petes quo Iure professio id faciat?

1 Sententia, Iure naturæ.

Est triplex sententia.Prima est,Iure naturæ id facere: ratio est, quia est mors quædam spiritualis: ac proinde potest dissoluere vinculum spiritale, quale est matrimonij rati, vtpote ex solo consensu ortum: sicut mors naturalis soluit vinculum matrimonij consummati, quod est carnale, ortum ex copula. Deinde quia Iure naturæ licitum est transire ad statum perfectiorem: quando nulli per hoc fit iniuria. hic autem nulli fit iniuria: quia Ius concedit: ergo, &c. Ita videntur sentire multi Doctores in 4. distinct. 27. D.Thomas, Richard. Durand. Paludan. Lopez part.2. cap.39. & nonnulli alij. Hæc sententia non est improbabilis.

Sed verius est, professionem non habere hanc vim Iure naturæ Primò,Quia hæc vincula non repugnant: possunt enim simul stare. Secundò, quia alioquin matrimonium Iure naturæ potiùs dicendum esset solubile quàm insolubile: suppeteret enim commune quoddam remedium, quod vi sua naturali illud dissolueret. Tertiò,Si professio ideò soluit matrimonium ratum, quia est status perfectior, etiam soluet matrimonium consummatum,saltem quando nulla est proles, & coniunx consentit: hoc autem constat esse falsum. Quartò, Professio non est vera mors, sed metaphoricè dicitur mors, quia vita mundana deseritur. Vnde non sequitur solui matrimonium ratum; sicut nec aliæ obligationes priores professione soluuntur. Quintò, Quia matrimonium est vinculum non omnino spiritale, cùm ex mutua corporum ad vsum corporalem traditione nascatur. quomodo ergo ex natura rei soluitur vinculo merè spiritali? Sextò, Si ratio naturalis consulatur, professio superueniens matrimonio potiùs videtur esse irrita, quàm matrimonium dissolui: quia res huic tradita, non potest validè tradi alteri. Denique, Professio Iure naturæ non dirimit

matrimonium contrahendum: ergo multò minùs dirimit iam contractum. Antecedens patet; Quia quatenus professio respicit Deum, est solùm promissio sicut votum simplex; non autem propriè traditio: atqui promissio non priuat dominio rei promissæ. retinet ergo talis dominium sui corporis; ac proinde poterit validè illud tradere coniugi. Quatenus autem respicit Religionem, sic continet quidem traditionem sui, sed non magis priuat dominio corporis quàm seruitus. Quare sicut seruitus Iure naturæ non dirimit matrimonium contrahendum; ita nec professio, sed id habet ex Iure ecclesiastico.

2. Iure diuino. Secunda sententia est, Professionem habere hanc vim Iure diuino positiuo: nam concessu & ordinatione Christi, matrimonij contractum habere hanc tacitam conditionem, Nisi ad Religionem ante consummationem me contulero. Ita multi recentiores, Victoria, Sotus vterque, Ledesma vterque, Angelus, Corduba, Henriquez, & alij, quos citat & sequitur Sanchez lib.2.de matrimonio, disp.19.num.3. Probatur, quia initium huius rei non inuenitur in Iure ecclesiastico, sed à principio nascentis Ecclesiæ fuit in vsu: nam beata Thecla contracto matrimonio, & nondum consummato, sponsum deseruit, & se Deo consecrauit, teste Ambrosio lib.2. de virg col.3. Idem fecerunt S.Alexius, teste Metaphraste, & S.Cæcilia, vt habetur in eius gestis, & S.Macharius, vt refert Gratianus ex Hieronymo cap.26. Scripsit nobis.27.q.2. Hæc quoque sententia est valde probabilis.

3. Iure ecclesiastico. Tertia est, Id prouenire ex Iure ecclesiastico iam inde à temporibus Apostolorum instituto: quæ sententia videtur verior, eámque docet Michael Medina lib.5 de continentia sacrorum hominum, cap.86.& 87. Henricus lib 5. quæst.35. Hostiensis, Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in cap. Ex publico, de conuersione coniugat. Felinus consil.26. & multi alij. Probatur Primo, Si professio iure diuino dirimeret matrimonium ratum iam contractum, non solùm id faceret in Religione approbata, sed etiam in non approbata, quia hæc quoque est status perfectionis, (etsi non habeat omnem eam excellentiam, & firmitatem quam habet Religio approbata) & continet consilia Christi, & multis sæculis non solent Religiones approbari, sed sensim ipso vsu permittebantur ab Episcopis, nec dabatur Superioribus iurisdictio spiritualis. Confirmatur, quia professio in Religione approbata & non approbata non differunt Iure diuino, sed solùm ecclesiastico. Secundò, Idem facerent vota simplicia in Societate, & vota Coadiutorum formatorum, præcisa omni noua ordinatione Ecclesiæ; quia per hæc efficitur quis verus Religiosus Religionis approbatæ, vt supra dubit.1. ostensum est atqui id verum non est: etsi enim hæc vota ex ordinatione Ecclesiæ dirimant matrimonium contrahendum illis superueniens, non tamen dirimunt iam antè contractum, ergo, &c. Tertio, Si professio Iure diuino id facit, sine dubio id habet ratione voti castitatis, eò quòd vsus matrimonij repugnet huic voto: ergo etiam votum castitatis emissum in manibus Episcopi id faciet, quod constat esse falsum. Confirmatur, quia exempla quæ ipsi adferunt, magis probant de voto castitatis, quam de professione Religionis approbatæ: illi enim Sancti non sunt professi aliquam Religionem approbatam: sed vel castitatem tantùm, vt sanctus Alexius, S.Cæcilia, & S. Thecla: (quamuis huius exemplum non vrgeat, cùm maritum ob infidelitatem relinquere potuerit) vel vitam eremiticam, vt S. Macharius. Quartò, Professio Religionis non reddit Iure diuino irritum matrimonium contrahendum, sed solùm ex constitutione Ecclesiæ, cap. Quod votum, de voto in Sexto. ergo multò minùs illo Iure dirimit iam contractum: hoc enim est multò difficilius. Confirmatur, quia professio hoc habet ratione solemnitatis: sed solemnitas est ex institutione Ecclesiæ: ergo habet ex institutione Ecclesiæ. Quintò, Pontifex potest ex causa graui dissoluere matrimonium ratum, vt probabilior opinio tenet: atque hîc est sufficiens causa, nimirum transitus ad statum perfectionis, ad Christi consilia & imitationem: ergo potuit statuere vt in hoc casu dissolueretur: ergo non est recurrendum ad Ius diuinum. Confir. Quia Summus Pontifex debet habere omnem potestatem necessariam ad suauem & humanæ fragilitati accommodatam Ecclesiæ gubernationem: iugum enim Christi suaue est, & humanæ conditioni attemperatum, atqui suauis gubernatio Ecclesiæ, & saluti animarum accommodata postulat, vt vinculum matrimonij non consummati ob grauissimas causas interdum relaxetur, vt experientia constat. ergo oportuit Summum Pontificem habere hanc potestatem. Idem dicendum de relaxatione votorum & professionis. Confirm. Secundò, quia cùm Summus Pontifex sit Vicarius Christi Domini ad Ecclesiam in eius absentia regendam, nec ad Christum in hac vita sit recursus, quantauis inciderit difficultas: oportet illum habere omnem potestatem quam decet habere Vicarium perpetuum in regno remotissimo, cùm ad Regem nullum est refugium, quæ potestas valdè est affinis potestati ipsius Regis. Vnde sicut talis Vicarius posset in quibusdam legibus sui Regis grauissima aliqua causa vrgente dispensare: ita mirum videri non debet, si Pontifex in quibusdam Iuris diuini (nempe quorum obligatio non est à Deo immediatè imposita, sed nititur actu humano, illumque supponit, sicut obligatio matrimonij rati & voti, & si maneret, saluti detrimentum vel impedimentum graue adferret;) dispensare possit. Sed de hoc alibi plura.

Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Id solùm probare hoc Ius esse antiquissimum, sicut & multa alia, quæ Apostoli, vel Pontifices primis temporibus constituerunt, quorum institutio non inuenitur in Iure scripto, vt suprà dictum est. Exempla illa si quid probant, probant non solùm professionem Religionis approbatæ soluere matrimonium ratum, sed etiam professionem castitatis & vitæ eremiticæ, & fortasse ita olim fuit ex ordinatione Ecclesiæ: sed posteà statutum est, vt sola professio Religionis approbatæ hanc vim habeat.

Quartò, Professio priuat omni dominio bonorum mobilium & immobilium, & reddit inhabilem ad illud, cap.7. Quia ingredientibus.19 quæst.3.& cap.9. Si qua mulier. ibidem: quod cap. ex Iure Ciuili, Authent. de sanctiss. Episcopis, collat.9. §. Si qua mulier, translatum est, & Iure Canonico approbatum. *Dominio priuat* ratione voti *paupertatis*, quia hoc votum in professione continet non solùm abdicationem vsus independentis, sed etiam omnis dominij: hoc enim perfecta paupertas requirit, estque secundum consilium Domini, Matth.19. *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Idem statuit Ecclesia in Religione faciendum, vt tum ex dictis Canonibus patet, tum ex cap. Monachi.2. cap. Super quodam.4. & cap. Cùm ad Monast. 6. de statu Monachorum. 70 *4. Priuat dominio.*

Dices, Quid si quispiam dum profitetur, intendat dominium non abdicare, sed retinere, saltem ad tempus?

Si intendat non abdicare dominium. Respondeo, Eo casu non fore validam professionem, ac proinde talem non fore Religiosum, spectato Iure communi. & quidem si ita intendat retinere dominium, vt non sit paratus illud abdicare, quando Superior iusserit, professio erit omnino irrita: quia non intendit se obligare ad id, quod est de substantia status religiosi: abdicatio enim dominij saltem in præparatione animi, & quoad vinculum abdicandi, ad substantiam Religionis pertinet. Si verò solùm intendat retinere dominium ad tempus, & posteà quando Superiori videbitur illud à se alienare, maior difficultas est quia id statui Religionis non repugnat. Nihilominus certum videtur, stante Iure communi, talem actum non habere vim professionis, nec constituere hominem in statu religioso. Primò, Quia professio Iure communi includit actualem abdicationem:

ita

ita vt nulla fiat in Ecclesia sine tali abdicatione. vnde qui profitetur, hoc ipso priuatur dominio, perinde ac si naturaliter moreretur, & heredes ei tamquam mortuo succedunt. Secundò, Si quis non intenderet se in omnibus secundùm regulam subiicere Superiori, sed aliquid exciperet, in quo sit sui iuris & arbitrij; aut si pro certo tempore non vellet se obligare nisi ad castitatem coniugalem, non valeret professio: ergo etiam non valebit, si non velit abdicare dominium, Iura enim hæc omnia æquè ad professionem requirunt. Tertiò, Quia Prælatus non habet potestatem ad acceptandum talem actum tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni: nam Ius ei resistit, & est contra essentialia regulæ.

Dupliciter posse haberi intentio proprij.

Notandum tamen, hanc intentionem retinendi proprium, posse dupliciter haberi in professione. Primò, Ex errore priuato, ita tamen vt iste error non sit causa professionis, nec illam restringat. & tunc non irritat professionem; sed per accidens ei coniungitur. Ille enim intendit profiteri absolutè sicut oportet, sed priuato errore putat se posse retinere proprium saltem ad tempus: qui error non vitiat professionem, cùm illam non afficiat, neque limitet. Simile est in matrimonio, vt si putes te posse seruare continentiam in eo statu, vel ingredi Religionem quando placebit; nihilominus absolutè contrahas cum animo te obligandi absolutè, & absque limitatione, ad ea quæ ratio matrimonij requirit.

Secundò, Si error sit causa professionis; vel saltem si intendas, vt professionem restringas, nolendo te nisi hoc modo obligare; tunc professio erit irrita. Error enim iste est circa substantiam professionis & obligationis. vnde tollit consensum necessarium. non minùs quam cùm est error circa substantiam materiæ, vt patet ex dictis suprà cap.40.dubit.5. Pari modo intentio illa restringit vim professionis, tollendo id quod Iure communi ad eius substantiam pertinet, nimirum vim abdicandi dominij: & retinet Ius illi repugnans. Vnde puto nullam in foro conscientiæ ex tali professione oriri obligationem, etsi fortè independenter à valore professionis intenderet se ad aliquid obligare.

Dixi, *Stante Iure communi*: quia Ecclesia nouo Iure vel priuilegio posset talem professionem, tamquam sufficientem ad incorporandum Religioni, & ad reliquos effectus professionis suo tempore inducendos, admittere: & tunc valida esset.

71 *Inducit inhabilitatem.*

Inhabilitatem ad dominium inducit, non ratione voti paupertatis præcisè, quia non ideò quis est incapax iuris & dominij, quòd Deo paupertatem promiserit: nec ratione tacitæ renuntiationis, quia aliud est se dominio spoliare, aliud inhabilem se ad illud reddere: sed id prouenit ex duabus aliis causis. Prima est, Traditio sui in ius Ordinis: ita enim se tradit Ordini, vt partim mancipio, partim filiofamilias comparetur, quorum neuter sibi acquirit, sed ei in cuius potestate est, vt infrà dubit.11. dicetur. Secunda est, Decretum Ecclesiæ professioni annexum. hoc enim non solùm traditionem illam confirmat, ita vt ille non possit veluti manumitti aut emancipari sicut seruus vel filius, aut sui iuris effici: sed etiam illum directè incapacem dominij acquirendi facit, sicut eiusdem Ecclesiæ decretum reddit profitentem inhabilem ad matrimonium. Confirmatur, quia non apparet ratio, qua quis seipsum sua auctoritate ad huiusmodi inhabilem & incapacem facere possit. quantumuis enim quis promittat, voueat aut iuret, se numquam matrimonium cum hac vel illa contracturum aut rem aliquam comparaturum: non ideò efficitur inhabilis, ita vt si contrà faciat, sit irritum. Idem dicendum de dominij abdicatione: debet igitur hæc res ex lege & potestate Superioris prouenire, sicut irregularitas & inhabilitas ad beneficia, vel officia: quam nemo sine Ecclesiæ constitutione sibi irrogare potest. Qui autem huiusmodi inhabilitates constituere possint, pertinet ad 1.2.q.96. Similis inhabilitas annecti potest voto simplici, & re ipsa annexa est votis Coadiutorum formatorum in nostra Societate.

5. Priuat potestate vtendi suo iure.

Quintò, priuat potestate vtendi rebus suo iure, seu absque dependentia à voluntate Superioris. facit hoc præcisè per votum paupertatis: in hoc enim paupertas Religiosi essentialiter consistit, vt quis non possit vlla re vti, aut vllam rem possidere absque Superioris arbitrio; & vt sit paratus omni momento omne ius à se abdicare, vt autem careat re ipsa omni dominio, vel vt sit incapax illius, non est de essentia paupertatis religiosæ: sicut nec de essentia castitatis religiosæ est, non esse coniugatum, aut esse incapacem coniugij.

Consectaria.

Ex dictis sequitur Primò, Religiosum, si aliquid donauerit vel alienauerit absque consensu Superioris, non solùm peccare mortiferè violando votum paupertatis: sed etiam dispositionem esse irritam, & eos, qui acceperint, teneri ad restitutionem: quia caruit potestate disponendi. Idem dicendum, si fecit quidem ex consensu Superioris, sed Superior consensum dare non poterat: vt si expendit in rem turpem, vt suprà cap.41 dub 5 & cap.18 dub.11. dictum est.

Non potest donare.

Non potest testari.

Sequitur Secundò, Religiosum non posse validè testari: quod etiam habetur expressè cap. Quia ingredientibus.19.quæst.3.& Authent.de Monachis, §.Illud quoque. Ratio est: tum quia per professionem priuatus est omni dominio, & incapax illius redditus: tum quia quicquid acquirit, Monasterio acquirit: vnde nihil habere potest de quo testetur. vide Nauarrum comment.2. de Regul.num.44. & sequentibus. Potest tamen hæc facultas testandi de aliquibus rebus, quarum administrationem vel vsum habebat, ei concedi per summum Pontificem, vt idem Nauarrus num.57. & 58.probat, & Coaur. cap.5.de testamentis num.17. sicut enim potest ei fieri potestas alienandi donatione inter viuos: ita etiam donatione mortis causa, & per testamentum, ad hoc enim non requiritur dominium, sed sufficit administratio, & consensus eius qui illum dare potest. Sic Pontifex aliquando concedit potestatem testandi Religiosis beneficiariis, vt extra Monasterium sua industria viuentibus, vel in Monasterio administrationem aliquarum rerum in proprium commodum habentibus. vt tamen hoc licitè fiat, debet subesse iusta aliqua causa, quia est contra Canones. vnde non solus Pontifex hanc facultatem concedere potest, vt docet Nauarrus suprà, quidam putant esse quamdam voti relaxationem & dispensationem: sed verius est non esse, sicut nec est dispensatio voti, quando Pontifex alicui concedit peculium.

Sextò, Professio soluit vota simplicia priora, etiam Religionis strictioris ingrediendæ, eaque commutat in vota solemnia Religionis illius in qua agitur: cap. Scripturæ. 4. de voto, & cap. Qui post votum. 5. de Regularibus, in 6. Simili modo matrimonium dissoluit sponsalia etiam iurata, vide suprà cap 40. dub.16. num.106. 72 *6. Commutat vota.*

7. Delet omnia.

Septimò, Delet omnia peccata Ita D. Thom. quæst. 189.artic.3.ad 3. & Caietan.ibidem Antoninus 3.part. tit.16.cap.3. §.3. vbi pro eadem sententia adfert Paludanum in 4.dist.38.quæst.4. art.1. Thomas VValdensis de Sacramentis, titul.9. cap.80. Angelus verb. Religiosus, num.47. & alij Summistæ. Vide Hieronymum Platum lib.1. de bono status religiosi cap. 13. vbi hoc eleganter explicat & confirmat. Sed hoc intelligendum de reatu pœnæ, quæ remissâ culpâ manet: culpa enim, præsertim mortifera, non remittitur nisi per contritionem vel vsum Sacramenti. Ratio est, tum quia per professionem vetus homo & veteres mores exuuntur, (saltem proposito & statu ipso) & induuntur noui: vnde censetur mors quædam vitæ mundanæ: tum quia qui se suáque omnia diuino obsequio mancipat & obstringit, huiusmodi beneficio dignus est. Hinc Patres susceptionem habitus monastici solent comparare Baptismo. Hieronymus epist.8.& 25. Leontius in Vita Simeonis Abbatis, Anselmus lib. de similitudinibus, cap. vltimo: Bernardus lib. de præcepto

& dispensat. quorum testimonia refert Platus.ex quibus etiam colligas, professionem habere hanc vim quasi ex opere operato, sicut martyrium, si nullus ponatur obex.

73 *8. Irregularitatem tollit.*

Octauò, Tollit irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, cap. 1. de filiis presbyterorum, & cap. 1. d. 56. ceteras autem Iure communi non tollit; quia Iure non est expressum, vt docet Abbas in cap. Ex litterarum, de apostatis: aliæ verò tolluntur specialibus variorum Ordinum priuilegiis. Vnde falluntur qui putant tolli irregularitatem, quæ est ex homicidio, vel bigamia, vt benè notat Nauarrus comment. 2. de Reg. n. 60. Nec obstat Authent. de Monachis, vbi significatur, vt quidam dicunt, omnem irregularitatem Religionis ingressu tolli: quia non loquitur de irregularitate, sed de peccatis: ait enim, *vitam monachicam ita hominem Deo coniungere & appropriare, vt omnem humanam labem abradat & purum reddat*, vt patet ex textu Græco: ῥύπος enim ἀνθρώπινος apud Græcos sunt peccata, & peccatorum sordes, non irregularitas. Adde, irregularitatem, quæ est ex defectu natalium, non penitus tolli per professionem; (quia talis non potest eligi ad Prælaturam: vt ad Abbatiam virorum aut feminarum, nec ad beneficium habens curam animarum) sed solùm ex parte, vt possit ordinari, & beneficium simplex obtinere, vt rectè Nauar. suprà, ex cap. 1. de filiis presbyterorum.

DVBITATIO IX.

Ad quid teneatur Religiosus ex vi cuiusque voti.

74 *Votum obedientiæ ad quid obliget.*

RESpondeo, Ratione voti obedientiæ tenetur Primò, Ad præcepta regulæ.

Secundò, Tenetur non agere contra regulam aut mandatum Superioris ex contemptu: nam per votum obedientiæ subiecit se regulæ & potestati Superioris: ac proinde se obligauit generatim ad viuendum secundùm regulam, & ad obediendum Superiori præcipienti consentaneè regulæ: in qua obligatione primò omnium continetur, vt regulam & mandata Superiorum non contemnat; sed generale propositum retineat iis se conformandi; contemptus enim euertit rationem formalem obiectiuam, atque adeò totum fundamentum obedientiæ. Hinc passim Doctores tradunt, Regularem peccare mortiferè, si ex contemptu regulam vel Superioris iussa violat. de quo vide D. Thomam 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad primam, & Caiet. ibidem.

Ex contemptu peccare.

Censetur autem ex contemptu violare, qui contrà facit non ex negligentiâ, vel cupiditate, sed quia non vult regulæ aut Superiori esse subiectus, vt ait Caietanus. deinde qui directè eo fine violat, vt Superioris mandatum, aut regulæ ordinationem ostendat se nihili facere: hæc sunt valdè grauia, nec possunt cadere nisi in malignum animum, Instituti sui, & iudicij auctoritatísque Ecclesiæ, qua Institutum est confirmatum, & potestas Superiori tradita, contemptorem. Putat tamen Caietanus verb. Inobedientia, contemptum præcepti in re minima non esse peccatum mortale; de quo infrà cap. 46. dub. 6. num. 45.

Præcepta Superioris.

Tertiò, Tenetur ad omnia, quæ Superior iuxta regulam seu Institutum præcipit. & quidem si præcipiat in virtute sanctæ obedientiæ, tenetur obedire sub peccato mortali; tunc enim Superior ex more Religionibus vsitato intendit illum obligare quantum potest, atque adeò sub peccato mortali. Si autem hac forma præcipiendi non vtatur, non videtur velle obligare sub peccato mortifero, nisi id aliunde constet: videtur tamen obligare sub veniali, si aliquo modo mandet: tum quia non intendit consulere & suadere dumtaxat, sed aliquo modo præcipere & obligare, quamuis non tantum, quantum posset. (valdè autem probabile est, Superiorem posse suam potestatem, suúmque præceptum ita moderari, vt solùm ad peccatum veniale obliget, etiamsi alioquin materia sit grauis) tum quia ipsa ratio disciplinæ religiosæ postulat vt inferior obtemperet; etiamsi illi extremum præceptum non imponatur. Si tamen ita præcipiat, vt non intendat absolutè obligare pro conditione materiæ, probabile est subditum non obligari sub aliqua culpa, sed solùm sub pœna & correctione regulari; quo modo ipsæ regulæ obligant; de quo plura 1. 2. q. 96. tract. de legibus.

Si contra regulam.

Quartò, Si Superior præcipiat aliqua *contra regulam*, non tenetur inferior obtemperare; nisi fortè ille possit in ea parte regulæ dispensare, & legitima causa contrarium præcipiendi subsit. ita Caietanus q. 104. art. 5.

Si supra regulam, vel infra.

Quintò, Si præcipiat aliquid supra regulam, non tenetur inferior. Est communis sententia DD. vt ostendit Corduba in regulam S. Francisci cap. 10. quæst. 2. Idem dicendum si præcipiat *infra regulam*, id est, laxiora quàm regula præscribat, nisi causa iusta subsit. Hinc D. Bernardus lib. 1. de præcepto & dispensat. col. 4. *Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis, nec vltra extendi potest, nec contrahi citra. Nihil me Prælatus prohibeat horum quæ promisi, nec plus exigat quàm promisi. vota mea nec augeat sine mea voluntate, nec minuat sine certa necessitate.* Et infrà: *Monentes eos, non cogentes ad celsiora, condescendentes eis, cùm necesse fuerit, ad remissiora.* Ratio est, quia Superior est custos regulæ & Instituti, non auctor; eique potestas datur vt subditos secundùm illum perficiat, non vt ad maiora obliget. quæuis enim Religio suam vitæ mensuram, suum exercitiorum modum sibi præscriptum habet: qui regulis & constitutionibus cuiusque exprimitur, ad quem vt perducatur, instituuntur Superiores. Accedit quòd inferior ex vi voti sui non intendat se obligare nisi ad viuendum & obediendum secundùm proprium Institutum, vt docet D. Thomas quodl. 10. art. 10. & alij communiter.

Hinc sequitur non solùm Superiorem Regularem non posse ratione voti obedientiæ obligare subditum ad ea quæ sunt *super* vel *contra* vel *infra regulam*: (nisi ex causa, quæ tamen sit secundùm regulam) sed non summum Pontificem: quia hic non potest ampliùs ex vi voti, quàm Superior Regularis, cùm inferior non magis illi quàm huic se intenderit per votum obediẽtiæ obligare. quamuis vt Pastor vniuersalis Ecclesiæ (cui Dominus omnem potestatem necessariam ad bonam Ecclesiæ administrationem in oues contulit) plura præcipere possit quã Superior regularis, v. g. capessere Episcopatum, vel aliam dignitatẽ extra Religionem: quòd tamen Prælatus Regularis præcipere non potest, vt ex D. Bernardi sententia apertè conuincitur.

75 *Supra regulam quæ sint.*

Supra regulam, iuxta Cordubam, sunt, ire ad infideles, vbi est manifestum periculum mortis vel seruitutis, ieiunare longo tempore, abstinere à carnibus ad vnum mensem, quando regula non præscribit, & similia.

Hîc tamen duo Notanda sunt. Alterum est, Etiamsi huiusmodi longæ abstinentiæ, & similia quæ non sunt secundùm regulam, non possint imponi ad exercitium virtutis: possunt tamen ob alias causas. Primò, In iustam pœnam alicuius criminis: id enim est secundùm regulam. Secundò, Si putentur necessaria ad seruanda vota. Sic præcipitur clausura Monialibus arctissima, etiamsi talem antè non vouerint: quia experientia docuit, hanc esse necessariam ad custodiam castitatis, quam vouerunt. Sic etiam possunt præcipi ieiunia, & aliæ austeritates ad superandam aliquam tentationem. si tamen non putentur necessaria, non potest subditus ad ea obligari, vt docet Corduba suprà, & Siluester Religio 6. q. 6. Tertiò, Ob aliquam publicam necessitatem possunt quædam austeriora ad tempus omnibus imponi: quia & hoc regulæ consentaneum. Sic Ecclesia præcipit ieiunia, vigilias, &c.

Ob quas causas possint austeriora præcipi. Clausura Monialium.

Alterum est, Regulas & constitutiones in diuersis Religionibus esse varias: ac proinde potestatem

præcipien-

præcipiendi & obligationem obediendi variam esse, & ad plura vel pauciora, prout regula disponit, extendi, nam in regulis Minorum cap.10. præcipitur *vt obediant in omnibus, quæ non sunt contra regulam vel animam*: in constitutionibus Societatis IESV, *vt obediant in omnibus, in quibus non cernitur manifestum peccatum.*

Quando censetur aliquid præcipi secundum regulam. Itaque omnia supradicta, quando iusta causa præcipiendi subest, censentur secundum regulam præcipi, & subditus tenetur ex vi voti obedire. In aliis Ordinibus obligatio obediendi non tam latè patet.

Dico *quando iusta causa subest*, quia nullus Superior, ne Pontifex quidem, potest ad aliquid obligare sub peccato mortali, nisi sit materia grauis capax tantæ obligationis. *grauis*, inquam, vel per se, vel ratione circumstantiarum, quæ iustam causam sic præcipiendi adferant, vt docet Siluester suprà; estque communis sententia DD. vnde nec præcepta diuina obligant sub tali peccato, nisi talis materia sit.

76 *An in dubio obediendum.* Petes, Vtrùm in dubio sit obediendum Superiori? Videtur non esse. Primò, quia nemo potest cum dubia conscientia operari: alioquin exponit se periculo peccandi. Secundò, quia in dubio melior est conditio possidentis. at subditus est in possessione suæ libertatis. Tertiò, in dubio fauendum est reo, & illi de cuius præiudicio agitur.

Si dubium sit de potestate. Dico Primò, Si dubium sit de potestate, nimirum, vtrùm sit legitimus Superior in tali dubio non est necesse parère. Et hic locum habet secundum argumentum, *Melior est conditio possidentis*: subditus enim per se ab huius obedientia liber est; ergo non debet ei subiici, nisi moraliter constet esse Superiorem. sic nemo obligatur lege, de qua dubitatur an sit lex. In dubio tamen habendus est Superior, si communis præsumptio illi fauet; argumento L. Barbarius. ff. de officio Prætoris.

Si dubitetur an sit licitum. Dico Secundò, Si constat de potestate, sed dubitatur de materia, an sit licitum hoc facere; perseuerante hoc dubio, non potest obedire. Hoc probat primum argumentum. nullo enim casu licitum est facere id de quo dubitat an sit licitum. quia exponit se periculo peccati. Hoc modo intelligendus Adrianus quodlib.2. art.2. litera D. cùm dicit; *Nullus dubitans de actu an sit mortalis an non, licitè obedit, ipso sic dubitante.*

Tenetur dubium deponere. Dico Tertiò, Tenetur tamen subditus, si potest, consideratis omnibus circumstantiis & principiis practicis, hoc dubium deponere: quo facto tenetur obedire. & hoc sensu communiter docent DD. subditum in dubio teneri Superiori suo obtemperare. D.Thom.1.2. quæst.96. art.6. in corp. & ad 2. Caiet. & Medina ibid. D.Bonau. in 2.d.39.a.1.q.3. in fin. Angelus v. Obediētia, num.6. Siluest. num.2. Fumus num.4. Sotus de Secreto, mem.3 q.2. Lopez 1. part. cap.56. &c. Teneri subditum *deponere dubium* si potest, perspicuum est, quia tenetur considerare actum vt hic & nunc faciendus præcipitur, id est, cum omnibus circumstantiis occurrentibus, illúmque expendere non solùm secundum principia intrinseca & propria actui, sed etiam secundùm intrinseca & communia: & si secundùm hæc appareat esse licitum, tenetur facere. Nam dubium tunc non perseuerat practicè, sed solùm speculatiuè, nimirum, an per se absque istis circumstantiis, & consideratis principiis propriis sit licitus: practicè autem constat esse licitum, & prudenti iudicio talis iudicatur. Confirm. Quia Superior est in possessione Iuris imperandi & in dubio nemo est spoliandus iure suo, ergo parendum. Neque similiter dici potest, etiam subditum esse in possessione suæ libertatis, quia generatim constat illum abdicasse suam libertatem in Superiorem. Vnde cùm in cæteris Superiori subsit, præsumendum etiam in hoc casu subesse, nec esse sui iuris. Principia autem communia, vnde præceptum Superioris possit prudenter iudicari licitum, sunt hæc: multum deferendum auctoritati & prudentiæ Superioris: Superiores à Deo singulari modo gubernari in subditis dirigendis: prudentis esse non suo iudicio in rebus propriis confidere, sed potius alterius, & maximè Superioris, quem loco Dei habet: ex recusatione obedientiæ, cùm causa manifesta assignari non potest, posse nasci scandalum aliorum, & ex duobus malis, quod minus est eligendum: & similia, quibus etiam doctissimi viri sese Superioris iudicio accommodare in dubio possunt.

Limitatio. Aduerte tamen, cùm diximus in dubio obtemperandum, limitari à multis DD. vt à Soto, Medina, Lopezio, & aliis nonnullis: nisi obediendo aliquod graue incommodum in persona, honore, vel rebus ei qui obedit, vel alteri timeatur: non obediendo verò, nihil incommodi metuendum sit. tunc enim si dubium sit de bonitate operis, vel de obligatione præcepti, non tenetur parère: sed vt obligetur debet moraliter constare rem esse licitam, & præceptum hic & nunc esse obligatorium: vt cùm præceptum tendit ad punitionem, sicut quando Iudex reum & testes examinat criminaliter. Nam in dubio fauendum est reo, & ei de cuius damno agitur. etsi enim inferior non sit in possessione suæ libertatis, est tamen in possessione suæ securitatis, seu Iuris, quo se potest in rebus periculosis conseruare. Confir. quia in dubio non debet præsumi auctoritas Superioris valere in alterius graue præiudicium, cùm nihil incommodi notabilis ex non obediendo sequatur: vt patet in exemplo de reo & testibus, quorum inobedientia est occulta, & punitio ista non est necessaria. Idem dicendum in causa vectigalium, & similibus, vbi agitur de graui subditorum præiudicio: Vbi suprà cap.33. dub.1. & 6. Si tamen par vel grauius incommodum sequeretur ex non obediendo: in dubio teneretur obedire: vt si graue damnum publicè vel priuatim impendens non possit aliter impediri. iuxta ea quæ dicta sunt cap.29. dub.15. & cap.31. dubit.3. vbi vtrimque incommoda sunt expendenda: & illis paribus, etiam in dubio obediendum.

Dico Quartò, Quando seposito præcepto, ceteris omnibus circumstantiis spectatis probabile est opus esse illicitum, non tenetur subditus parère. Ratio est, quia potest se probabili sententiæ conformare. Confir. quia in tali casu, nec votum, nec iuramentum, nec ipsa lex diuina aut naturalis obligat: ergo nec præceptum superioris. Potest tamen obedire, si contrarium etiam est probabile, vel si per extrinseca principia sibi iudicium prudens de opere formare potest.

Ex voto castitatis tenetur, Primò, Abstinere à coniugio. Deinde ab omni actu interno & externo, qui sit contra castitatem: vt à turpibus cogitationibus & delectatione morosa, à pollutione, ab omni actu venereo, à turpi contactu, ab impudico aspectu: denique ab omnibus iis, quæ aliquo modo sunt contra virtutem castitatis. Quidquid enim in sæcularibus extra coniugium est aliquo modo peccatum contra castitatem, est in Religioso etiam sacrilegium contra votum: ac proinde duplicem habens malitiam: ita tamen vt malitia sacrilegij sit mortalis in iis actibus, in quibus malitia libidinis est mortalis: venialis verò, in quibus illa est venialis. 77 *Votum castitatis.*

Ex voto paupertatis tenetur, Primò, Vt nihil velit habere, possidere, vel vti tamquam proprium, id est, affectu retinendi iure suo, seu independenter à voluntate Superioris: cap. Cùm ad Monasterium, de statu Monachorum. 78 *Votum paupertatis.*

Secundò, Vt sit paratus exui possessione & vsu, omni momento quo Superior iusserit, quia non potest hæc retinere nisi cum dependentia à voluntate Superioris: alioquin esset proprietarius, vt constat ex d. cap. Cùm ad Monasterium.

Tertiò, Non potest aliquid dare vel alienare, nisi cum facultate Superioris: & si contra fecerit, est irritum.

Quartò, Si est dispensator aliquarum rerum, non potest eas distribuere pro suo arbitratu, sed solùm ex præcepto & mente Superioris, ita vt non det alia, nec plura vel pauciora, nec meliora vel deteriora, quam scit Superiorem velle: qua parte enim recedit à mente Superioris, incurrit in vitium proprietatis: nam *Dispensare, erogare.*

ita dispensat ac si esset dominus, & ab alterius erbitrio non penderet.

Commodare. Quintò, Non potest mutuò vel commodatò quidquam ex iis, quæ ad vsum ipsi permissa sunt, dare alteri absque Superioris facultate. Ratio est, quia est solùm vsuarius habens nudum vsum facti; vt Nicol IV. Extrauag. Exiit, eit) Idque precario, quamdiu Superiori videbitur. vsuarius autem non potest alteri vsum rei concedere; hoc enim non est vsuarij, sed vsufructuarij. Institut. de vsu & habitat. §. 1. & 2. In rebus tamen paruis & crebrò occurrentibus censetur esse facultas tacita vel generalis, saltem ad breue tempus.

Ab aliis accipere. Sextò, Non potest ab externis vel domesticis quidquam accipere absque Superioris consensu: sicut enim non potest quidquam retinere sine illius consensu, ita nec acquirere, d. cap. Cùm ad Monasterium. §. Si quidquam alicui.

Vsurpare sibi aliquid. Septimò, Non potest ex rebus, quæ domi sunt, sine illius consensu aliquid sibi vsurpare, siue sint esculenta, siue poculenta, siue libri, siue alia vtensilia; cùm enim nihil istorum ipsius sit, sed communitatis, cujus loco Superior habet administrationem omnium, non potest inuito Superiore quidquam sibi vsurpare: alioquin furtum committit, vsurpans rem alienam inuito domino seu administratore, qui est loco domini, & consequenter peccat contra votum paupertatis: omne enim furtum in Religioso est contra votum. & prout est mortale vel veniale in ratione furti, ita in ratione sacrilegij: cùm eadem vtriusque sit materia. Deinde vsurpat rem tamquam proprietarius, quæ absque dependentia à Superiore: ergo, &c.

Abscondere. Octauò, Non potest quidquam abscondere, vt illud Superioris liberæ dispositioni subducat: hoc enim semper iudicatum fuit continere culpam proprietatis, Colligitur cap. Super quodam. 4. & cap. Cùm ad Monast. 6. de statu Monachorum; vbi Ioannes Andreas, Archid & alij Doctores notant, *proprium* dici quidquid celas Prælatum, vel contra eius voluntatem tenes.

Proprium quid.

Expendere in vana. Nonò, Non potest expendere in res illicitas aut vanas, etiamsi Superior id ei permitteret. Ratio est, quia Iura & Canones non concedunt administrationem Regularibus, nisi ad res necessarias, vtiles, aut honestas: prohibent autem ad vanas & illicitas: atqui non habent maiorem facultatem quam Iura eis concedant; nec Superior potest aliquid contra Iura concedere. Vnde peccat Regularis contre votum paupertatis si in huiusmodi expendat; v.g. si in turpia, si in vestes sericas, in sumptuosa conuiuia, in canes venaticos, falcones, equos generosos, in vanas picturas, lectisternia, &c. vide Clem. 1. de statu Monachorum.

Conseruare. Decimò, Tenetur præstare eam diligentiam in rebus ipsi permissis conseruandis, quam vsuarius, qui precario vtitur. vnde tenetur vitare culpam latam: hanc enim tenetur vitare omnis qui aliquid precario accepit; L. Quæsitum est. §. Eum quoque. ff. de precario: itaque si res ipsius negligentiâ pereet vel deterior fiat, peccat contra iustitiam, & consequenter contra obligationem voti. Quod confirmatur: quia si dolo illam destrueret, vel deteriorem redderet, peccaret contre votum: ergo etiamsi ex culpa lata: nam hæc ad eamdem speciem pertinent, & culpa lata dolo æquiparatur. Quòd si res concessa sit etiam in ipsius proprium commodum, videtur etiam teneri ex culpa leui: sicut in commodato, quod in vtilitatem commodantis & commodatarij præbetur, iuxta L. in rebus. v. Hoc itaque. ff. Commodati. & cap. vnico, de commodato. Sed non videtur hoc ite seuerè in Religione interpretandum.

Superfluum. Vndecimò, Denique tenetur cauere ne habeat superflua, saltem notabili quantitate, quę religiosam mediocritatem notabiliter superant. quia nec Superior id ei concedere potest, cùm sit per Canones prohibitum. Idem dicendum de pretiosis vestibus, vt docet Nauarrus comment. 4. num. 27. quia prohibentur Clement. 1. de statu Monachorum. si tamen ille paratus est omnia ad nutum Superioris relinquere, non est dicendus proprietarius, vt docet Siluest. Religio 6 quæst. 7. vers. Quartò, ex Archidiacono.

Circa prædicta tria Notanda, Primum est, Considerandum esse in quibus rebus, & quousque censeatur in singulis Ordinibus & Monasteriis concessa facultas generalis: hæc enim sufficit vt non pecces contra votum, dando vel accipiendo, retinendo vel vtendo. In Monasteriis tamen benè ordinatis non conceditur hæc facultas passim omnibus, nisi in rebus minoris momenti & crebrò occurrentibus. 79 *Facultas generalis.*

Secundum est, Interdum excusari inferiorem per *ἐπιείκειαν* à facultate petenda: vt si res vrgeat, nec Superior præstò sit: tunc enim potest agere perinde ac si veniam expressam haberet: nam adest consensus præsumptus. non enim mens est Superioris, vt eo casu non agat quod ratio dictat, aut vt consensum expressum requirat. non tamen adest consensus præsumptus, quando res facilè differri potest, vel Superior adiri. *Ἐπιείκεια.*

Obiectio. Dices, si peterem à Superiore, consentiret.

Respon. Respondeo, Id satis non esse, alioquin omnes ferè donationes, acceptationes, & vsus, qui è Superioribus concedi solent petentibus, in Religione essent liciti absque expressa venia: quod est euertere obedientiam regularem. Ratio est, quia non ex eo cessat vinculum legis, quòd Superior dispensaret si peteres: per hoc enim non dispensat reipsa. nec ideò rem istam retinere potes, quia dominus eam donaret si rogares: nam per hoc non donat reipsa cùm enim conditio illa non ponatur in re, non ponitur quoque id quod ex ea sequeretur. eodem modo dicendum in nostro casu. Itaque requiritur, non solùm vt concederet si peteres; sed etiam vt reipsa censeatur concedere, quamuis non petas, & vt ipse non velit te cum illis circumstantiis petere. Sicut vt vinculum legis cesset per *ἐπιείκειαν*, requiritur vt mens legislatoris sit, hoc casu te non obligare vt agas secundùm verba legis, aut vt petas dispensationem. *An sufficiat quòd concederet si peteres.*

Crediderim tamen hoc esse peccatum mortale, quando sciret, vel bona fide putaret inferior, eum erga se esse Superioris affectum, vt libenter esset concessurus, si sciret ipsum tali re egere, vel tale quid desideraret, tunc enim censetur habere ex voluntate Superioris, saltem virtuali, quæ in affectu illo latet. Peccat tamen venialiter, quia etsi illam rem habeat quodammodò ex voluntate Superioris, modus tamen illam sibi vsurpandi est contra eius voluntatem. Pari modo, in furto non est peccatum mortiferum, quando quis scit affectum domini in se talem esse, aut certè quando dominus rem parui æstimat, aut ita in aliquem est affectus, vt nollet illum graui obligatione teneri, iuxta ea quæ dicta sunt supra cap. 12. dub. 8.

Tertium est, Quando Religiosus peccat contra votum, ferè semper esse duplex peccatum, cum duplici malitia diuersæ speciei contra diuersas virtutes. Idque primùm manifestum est in peccatis contra votum castitatis: in quibus omnibus ratione materiæ est prauitas luxuriæ contra castitatem, & ratione voti malitia sacrilegij, aut infidelitatis in Deum contra virtutem Religionis. In iis quæ sunt contra paupertatem, præter malignitatem violationis voti, ferè semper connexa est alia contra iustitiam, vt cùm rem alienam inuito domino sibi vsurpat, aut res monasterij clanculùm externis donat. Non tamen hæc absolutè semper adest, vt si clam Superiore aliquid ab externis accipiat & abscondat, quòd ille externus in ius Monasterij venire nolit. Tunc enim etsi peccet contra votum vsurpando sibi ipsius rei dominium & vsum, independenter à Superiore: non tamen contre iustitiam. Si tamen illud absolutè daretur absque tali restrictione, transiret statim per acceptationem & traditionem in dominium Monasterij. Nam quidquid Religiosus acquirit, Monasterio, non sibi acquirit. vnde si tunc contra voluntatem Superioris sibi vsurpet, etiam furtum committet. Denique quando cõtra votum obedientiæ violando præceptum Superioris in re graui agit: peccat 80 *Peccatum Religiosi contra votum est duplex.*

non

non solùm contra votum ac promissionem Deo factam, cui promisit huic homini tamquam eius vicario obedire; sed etiam contra virtutem obedientiæ, quam subditus omnis debet Superiori legitima potestate prædito. atqui Prælatus in Religione habet potestatem regendi & imperandi communicatam sibi à Summo Pontifice, vt supra dub. 1. num. 10. dictum: ac proinde hoc ipso quo sumus membrum communitatis illius cui ipse præest, tenemur ei obedire. sicut si quis voueret Deo obedire Episcopo vel Principi legitimè præcipienti, duplex peccatum admitteret non obediendo. Secùs si confessario vel alteri nullam iurisdictionem in eam communitatem, cuius est membrum, habenti; vt patet ex dictis dub. 1. num. 10. tunc enim non obediendo solùm peccaretur contra votum.

Obiectio. Dices, Quòd ego sim membrum huius corporis, ac subditus Prælato, id totum prouenit ex voto. ergo solùm peccatur contra votum: tota enim ratio obligationis ex voto pendet. sicut cùm qui habens votum solemne contrahit matrimonium, solùm peccat contra votum, etiamsi contra legem impedimenti dirimentis faciat, quia impedimentum ex voto pendet, & propter votum inductum est. vbi enim votum est propter votum, ibi tantùm censetur esse votum.

Respon. Resp. Negando antecedens propriè loquendo. non enim formaliter per votum, sed per traditionem sui in ius Religionis, & acceptationem Superioris, fit membrum illius corporis & subditus: votum autem solùm est conditio. sicut promissio seruandi statuta collegij est conditio, vt quis fiat collegialis; non tamen per illam formaliter inseritur collegio, sed per traditionem sui in ius collegij, & acceptationem Superioris. Itaque obligatio voti, & obligatio parendi Superiori habenti iurisdictionem, sunt diuersæ obligationes. Secùs si ille non haberet iurisdictionem. Quod autem affertur de voto vt est impedimentum matrimonij; si loquamur de Religioso professo ducente vxorem, committit duplex peccatum, vel potiùs triplex. primò, contra religionem voti: secundò, contra castitatem, præsertim si habet animum consummandi: tertiò, contra iustitiam. facit enim iniuriam Religioni cuius est membrum, & in cuius est potestate, tradendo se in potestatem alterius. si verò de ordinato sacris non Religioso, peccat contra votum & castitatem. Neuter tamen committit peculiare peccatum contra legem matrimonij: quia tota ratio cur impediatur contrahere, pendet ex voto, & ex eo quòd sit in potestate alterius: vnde in contrahendo non reperitur noua deformitas distincta à prædictis.

DVBITATIO X.

Vtrùm bona Religiosi transeant in Monasterium per professionem, si aliter de illis anteà non disposuerit.

81 RESpondeo, & Dico Primò, Si Monasterium habet ius successionis, omnia bona Religiosi, de quibus ipse anteà non disposuit, per professionem iure communi transeunt in illud Monasterium. est

Monasteria habentia ius succedendi. communis sententia DD. vide Nauarrum comment. 2. num. 44. & sequentibus. ius autem succedendi habent omnia Monasteria Regularium, præter Domos & Collegia Societatis IESV, Minorum de obseruantia, & Cappucinorum. Societas enim per suas Constitutiones hoc iure caret, non solùm in Domibus professis, sed etiam in Collegiis: Minoritæ & Cappucini per suas Regulas. ceteris omnibus Ordinibus virorum & mulierum etiam Mendicantibus concessit Concilium Tridem. sess. 25. de Regul. cap. 3. vt bona immobilia possidere possint: vnde etiam vt in eis succedant. nam

Mendicantes qui succedant. ante Concilium poterant ceteri Mendicantes succedere, sed tenebantur bona immobilia vendere, vt docet Nauarrus ex aliis num. 50. nunc autem possunt retinere.

Probatur conclusio ex Nouella Iustiniani 5. quæ est de Monachis, cap. 5. *Illud quoque decernimus, qui in Monasterium intrare voluerit, antequam Monasterium ingrediatur, licentiam habere suis vti quo voluerit modo. ingredientem namque vnà sequentur omnino res, etiamsi non expressim dixerit se illas inducere: & non erit dominus illarum vlterius vllo modo.* quæ posteriora verba etiam habentur Authent. Ingressi, C. de sacrosanctis Ecclesiis. Additur in prædicta Nouella; *Si filios habeat, iis solùm legitimam deberi, cetera Monasterio.* & Nouella 123. cap. 38. *Si qua mulier, aut vir Monasticam elegerit vitam, & intrauerit Monasterium, filiis non extantibus, Monasterio quod ingreditur, res eius competere iubemus. Si verò talis persona filios habeat, & non antè quàm intret Monasterium, de suis rebus fecerit dispositionem, & legitimam partem filiis deputauerit: etiam sic liceat ei postquam Monasterium intrauit, suam substantiam in proprios filios distribuere, ita tamen vt nulli filiorum suorum minuat legitimam partem. pars verò quam filiis non dederit, Monasterio competat. Si verò omnem substantiam inter filios diuidere voluerit, propria sua persona filiis connumerata, vnam sibi partem omnibus modis retinent, quæ iure Monasterij competere debeat. Si verò in Monasterio degens moriatur antequam inter filios res suas distribuat, legitimam partem filij percipiant, reliqua verò substantiæ pars Monasterio competat.* eadem habentur Authent. Si qua mulier. de sacros. Ecclesiis & cap. 9. Si qua mulier. 19. quæst. 3. Idem probatur cap. 7. Quia ingredientibus, 19. quæst. 3. ex epist. 7. lib. 7. registri Gregorij Magni, vbi sic dicitur: *Quia ingredientibus Monasterium conuertendi gratia vlteriùs nulla sit testandi licentia, sed vt res eorum eiusdem Monasterij sint, aperta legis definitione decretum est.*

Est autem hæc Constitutio rationi valdè consentanea. Primò, Par enim non est vt dum quis se totum mancipat obsequio diuino, res suas faciat seruire mundo: & qui corpus suum tradit ad pœnitentiam, bona sua relinquat sæcularibus ad luxum. postulat enim ratio vt non solùm se, sed etiam omnia sua Deo seruire faciat. Secundò, Quia cùm in Monasterio viuere, & ab eo alimenta percipere cupiat, par est vt illi potiùs res eius cedant, quàm aliis quibus nihil debet, & à quibus nihil expectat. Tertiò, Quia cùm sit consilium Christi vt dentur pauperibus, nullis pauperibus conuenientiùs dari possunt, quam iis qui sunt pauperes spiritu, quorum est regnum cælorum, & qui possint recipere in æterna tabernacula, quales sunt Religiosi. Denique quia sic augetur cultus diuinus & numerus Deo seruientium. 82 *Ratio Constitutionis Iustiniani.*

Circa prædicta quædam sunt annotanda. Primò, Si is qui profitetur, habet liberos, ei permitti vt distribuat eis sua bona post professionem, si id antè non fecit. facit autem hoc non vt dominus, sed vt administrator constitutus à Iure ad hunc effectum: testari tamen tunc non potest, quia id ei non est permissum, vt docet Nauarrus commentar. 2. num. 45. & meritò. quia factio testamenti maiorem præ se fert imaginem dominij, quam nuda illa distributio. *Quomodo post professionem bona sua distribuat.*

Dices, Hæc constitutio est Iuris ciuilis, per quod non potest concedi administratio aliqua Religioso professo.

Respondeo, Eam non habere vim vt est Iuris ciuilis; sed vt est recepta Iure Canonico, seu approbata à Summis Pontificibus. vnde etiam relata est in Corpus Decreti à Gratiano cap. Si qua mulier. 19. quæst. 3. de quo vide Nauarrum comment. 2. num. 44. & seqq. vbi hanc constitutionem explicat & expendit.

Secundò, Ex æquitate canonica legitimam filiis statim post professionem tradendam, nec esse expectandam mortem naturalem parentis, vt docet Nauarrus num. 48. & Couar. cap. 2. de testam. num. 12. & colligitur ex cap. Cùm simus. 14. de Regularib. nimis enim durum esset, si filij deberent alimenta petere à Monasterio. 83 *Quando filiis danda legitima.*

Contraria tamen sententia non est improbabilis, quam tenent plerique Doctores, refert Couarruuias *Vsusfructus.*

vsusfructus tamen, quem fortè pater habebat in bonis aduentitiis suorum liberorum, transit in Monasterium vsque ad mortem eius naturalem, vt docet Nauarrus num. 55. quia omnia transeunt, & Ius nihil particulare de hoc disposuit. quamuis & in hoc contrarium probabiliter teneri possit; de quo videri potest Couarruuias num.14. Pari modo, pater in sæculo manens, vsumfructum, quem in bonis aduentitiis filij habebat, non amittat per filij professionem, vt idem Nauarrus docet; nam professio filij non potest officere iuri paterno iam antè acquisito. secùs est quando filius egreditur patriam potestatem ob crimen paternum; tunc enim amittit pater vsumfructum vnà cum patria potestate, vt rectè cum aliis docet Molina de iustitia, disput.9.

Tertiò, Si is qui profitetur, non habet liberos vel nepotes, sed patrem vel matrem, auum vel auiam, Iure communi illis debet legitimam: nimirum si hoc Ius eo loco sit receptum. Nec obstat, quòd Monasterium habeatur pro filio vel herede, vt colligitur cap. In præsentia.8. de probationibus, & Nouella 123.cap.37. ac proinde nihil videatur deberi ascendentibus; quia hoc non est verum, nisi ad effectus Iure expressos, qualis non est iste qui proponitur in casu.

84 *Fideicommissum.*

Quartò, Non solùm bona tua libera per professionem transeunt in Monasterium, sed etiam quædam grauata; vt si tibi relictum sit fideicommissum, cum onere vt si absque liberis discesseris, restituatur alicui tertio, vt fratri. si ingrediaris Monasterium, cedit Monasterio, quia est instar filij. Ita expressè habetur d. c. In præsentia. & d. Nouella. Secùs si grauatum sit vt in aliam piam causam conferatur; vt ibidem habetur.

Feudum.

Quintò, Etiam feudum cedit Monasterio, modò sit francum, id est, liberum ab obsequio, vel concessum feminæ, vel cum onere obsequij, quod Monasterium præstare possit, vel concessum cum facultate præstandi per alium. Ita Nauarrus n.55. & alij passim. Commoditas feudi durat solùm ad vitam illius Religiosi: eo enim mortuo deuoluitur ad proximos heredes, quibus ex sua institutione debetur; vel si desint, ad dominum directum. Ita Clarus §. Feudum q.78. n.2. ex Baldo, qui tamen Clarus num 3. addit, sibi non placere sententiam communem, scilicet feudum transire in Monasterium: sed ratio eius solùm probat de feudis quæ requirunt seruitium sæculare, Religiosis indecorum & prohibitum.

Emphyteusis.

Pari modo emphyteusis in monasterium transit. si tamen dominus directus velit, tenebitur in alium transferre, qui nō sit maiori priuilegio præditus, quàm prior emphyteuta. Ita Iulius Clarus §. Emphyteusis. q.22. dicitque esse communem sententiam. Ratio est, quia conditio domini directi deterior redditur, cùm amittat spem laudemij, id est, trigesimam vel quadragesimam partem pretij, quam percipere solet quotiescumque venditur. vide supra cap.14 num.57.

Possessio.

Sextò, Non solùm dominium, sed etiam possessio transit in Monasterium per professionem. Primò, Quia sicut persona transit in ius Monasterij; ita simul cum illa dominium, & possessio quam illa habebat. Secundò, Quia Monasterium succedit non sicut heres extraneus, qui vt comparet dominium, debet adire hereditatem, & vt possessionem capiat, debet apprehendere; sed sicut filius, seu vt heres, qui in iure dicitur *heres suus*, qui non comparat nouum dominium, sed continuat dominium, & possessionem eius, cui succedit. Ita Innocentius & alij in cap. In præsentia, de probationibus.

85 *Si disposuit in extraneos.*

Dico Secundò, Si ante professionem per testamentum disposuit de bonis in heredes non necessarios, vt in fratres vel amicos, Monasterium ita fruetur vsque ad mortem ipsius naturalem, sicut ipse testator facturus erat, si in sæculo mansisset. vnde si illi moriantur ante testatorem, euanescit dispositio, & bona pertinebunt absolutè ad Monasterium, nisi alia mens testatoris fuerit. Ita Nauarrus suprà num.54. & Couar. cap.2. num. 11. vbi dicit esse communem sententiam.

Dico Tertiò, Si Monasterium non habet ius successionis, omnia bona Religiosi (nisi ipse ante professionem aliter de illis disposuerit) statim per professionem deuoluuntur ad heredes ab intestato, perinde ac si ipse morte naturali defunctus esset. Est communis sententia DD. quia cùm ipse per professionem se spoliet omni dominio & possessione nec transeat hæc in Monasterium; sequitur ea Iure deuolui ad alios heredes. non enim debent ea bona manere adespota & suspensa. 86 *Si Monasterium caret iure succedendi.*

Petes. Vtrùm possit fieri statutum, vt ij qui transeunt ad Religionem, non possint sua bona, vel legitimam sibi debitam secum ad eum transferre, vel in alios pauperes distribuere: sed teneantur illa suis propinquis relinquere, etiamsi illi pauperes non possint? Quod ego propono, non quòd putem aliquem Catholicum & pium Principem tale statutum fecisse, aut facturum: sed quia intelligo talia subinde quibusdam locis à politicis ventilari.

Respondeo breuiter, Tale statutum fieri non posse. Probatur Primò, Quia tali statuto directè oppugnaretur consilium Christi, tamquam iniquum, & noxium Reipub. Christus enim Matthæi 19. adolescenti diuiti animæ suæ salutem quærenti dixit: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me.* Illo autem statuto contrarium præcipitur: nimirum, non des pauperibus, sed relinque consanguineis, etiamsi illi pauperes non sint. Atqui oppugnare consilium Christi, graue peccatum est, continens grauem in Christum irreuerentiam cum tacita quadam blasphemia, quasi consilium Christi sit noxium. idque eò maius peccatum est, quò sit maiori auctoritate, & patet latiùs. Nec refert quòd non sit graue peccatum, si quis nolit sequi consilia Christi, cùm non sint præcepta, sed libera: quia longè aliud est, nolle sequi, aliud volentem sequi, vi impedire. Nemo tenetur ingredi Religionem, aut inire matrimonium: volentem tamen ingredi, vel inire matrimonium, impedire, graue peccatum est.

Secundò, Quisque lege diuina & naturali ius habet vt non solùm se, sed etiam sua Deo offerat, & sibi amicos de mammona iniquitatis conciliet, qui eum, cùm defecerit, in æterna tabernacula recipiant: ad quod etiam Dominus Matthæi 6. vehementer hortatur. Ergo impedire huius Iuris executionem, est vera iniuria, idque in re grauissima. Quare cùm omnis iniuria in re graui sit peccatum mortiferum (vt omnes DD. fatentur) manifestum est condere tale statutum quo illius Iuris executio directè impeditur, esse peccatum mortiferum, idque eò maius, quò latiùs patet, & ad plures se extendit. Non enim est iniuria priuata sed publica, ad omnes personas, quibus Deus sua consilia inspirauerit, & ad omne tempus futurum se extendens. Neque dici potest, Neminem vi impediri, quia lex maximam vim infert, cùm ei non possit resisti.

Tertiò, Qui impedit ne quis Christum heredem faciat, meretur ipse exhæres fieri non solùm regni cælestis, sed etiam terreni, & bonorum temporalium, cùm ipse omnia ista à Christo omnium Domino acceperit; vt eleganter ostendit Saluianus lib.3. de Auaritia: vbi etiam in parentibus & priuatis hominibus acriter reprehendit illam in Deum ingratitudinem, dum liberos Religionem ingressuros priuant sua legitima, ne illam Christo consecrent. Atqui tali statuto ingressurus in Religionem vi impeditur, ne Christum bonorum suorum heredem faciat. Pauperum enim causa, est causa Christi, præsertim eorum pauperum qui obsequio Christi peculiariter sunt consecrati: vt constat ex illa sententia Domini, quam in extremo Iudicio in iustos & peccatores proferet; & ex illa clausula: *Quod vni ex his minimis fratribus meis fecistis, mihi fecistis.* Matth.25.

Quartò, Tali statuto fit etiam iniuria Ordini religioso: nec vni tantùm, sed plurimis. Etsi enim fortè Religio talis sit, vt nullum ius habeat ad bona sui Nouitij: tamen verum ius habet, ne quis vi vel fraude

impedia

impediatur, qui ei aliquid relinquere voluerit. Vnde qui sic impedierit, tenetur in vtroque foro ad restitutionem Religioni: sicut cùm quis vi vel fraude impedit ne testator relinquat mihi legatum, vel ne collator mihi conferat beneficium, tenetur ad reparationem istiua damni: vt omnes Doctores tradunt. Itaque qui tale statutum conderet, teneretur ad sarcienda omnia damna, quæ inde Religionibus obuenissent.

Quintò, Tale statutum est contra Ius & libertatem Ecclesiæ & status Ecclesiastici, cuius Religio est pars eximia. ac proinde auctor talis statuti incurrit excommunicationem ipso facto contra violatores Iuris Ecclesiæ pluribus Canonibus statutam. quos omnes renouat Concil. Trid sess. 25. cap. 20. de Reform. Omitto plurima quæ hic ea sanctis Patribus adferri possent. Videatur Basilius qu. 9. in Quæstionibus fusiùs disputatis. vbi dicit esse sacrilegium, talia bona detinere. & q. 187. in Regulis breuioribus. Hieron. epist. 8. quæ est ad Demetriadem, & epist. 26. ad Pammachium, Ambrosius lib. 1. Officiorum, Gregorius Homilia 37. in Euangelia, & alij.

Dices, Hasce rationes locum habuisse priscis temporibus, cùm Religiones erant pauperes: non verò hoc tempore, cùm Monasteria sunt opulentissima. alioquin decursu aliquot sæculorum, omnia bona sæcularium transirent ad Religiosos.

Respondeo, Non solùm tunc, sed etiam modò locum habere, quia etiam nunc sunt multæ Religiosæ domus verè pauperes, quæ ægrè suos sustentant, & semper debitis grauantur. Multæ etiam aliæ sunt pauperum causæ, in quibus consilium Christi possit impleri. Si cauendum ne domus Religiosæ supra modum ditescant: id non ita faciendum, vt tenues non possint assurgere ad iustam mediocritatem.

Sed inquiunt, Etiam tenues satis habent, si non admittant plures, quàm possint alere: cur admittunt tam multos? quid opus tot Monachis & Iesuitis? Respondeo, Non admitti ab Ordinibus Religiosis plures quàm opus sit ad finem & ministeria proprij cuiusque instituti. Vt omittam parum dignum esse animo Christiano, velle præscribere Spiritui sancto, qui propositum Religionis inspirat, & restringi numerum seruorum Dei, & operariorum vineæ Domini, ob res istas infimas, & terrenas, ob modicum alimenti, quo opus habent vt viuant, & Deo & Ecclesiæ seruiant. Addo, manentibus in sæculo per ingressum fratris vel sororis in Religionem nihil detrahi, sed plerumque plurimum accedere; cùm bona substantiæ pars ipsis relinquatur, ex qua ne teruntium quidem habuissent, si illi mansissent in sæculo.

Neque metuendum, ne omnia penè sæcularium bona ad Religionem transeant. Satis enim huic periculo iam est prouisum; sat multi inuigilant, ne id aliquando fiat: hæresis, atheïa vel politicismus facilè impedient, quibus paucis annis plus Ecclesiæ & Religioni ademptum, quàm multis sæculis accesserit. Denique non est modò idem affectus fidelium in huiusmodi causis, qui olim tempore nascentis fidei in singulis prouinciis fuit.

DVBITATIO XI.

Cui acquirat Religiosus post professionem.

87 SVppono, Religiosum vel habere beneficium aliquod post professionem; vt Prioratum, Abbatiam, Parœciam, Episcopatum, vel non habere.

Si non habet beneficium.

Nunc Dico Primò, Si non habet beneficium, acquirit suo Monasterio vel ordini, siue id ei ex industria proueniat, siue ex eleemosynis, siue hereditaria successione, siue alio modo. Colligitur apertè ex Iuribus suprà citatis, & c. 16. Abbates. 18. q. 2. vbi dicitur, *omnia quæ Monachus acquisierit, ab eo auferenda, & hæc Monasterio profutura.* Dixi *siue hereditaria successione*; quia non minùs post professionem succedit ex testamento & ab

Potest monachus Iure cõmuni succedere ab intestato.

intestato, quàm si esset in sæculo; nec possunt eum parentes legitima priuare; vt patet L. Deo nobis. §. Hoc etiam, de Episcopis & Clericis. ex qua L. etiam patet, nec ob ingratitudinis culpam in sæculo admissam priuari posse: & meritò, quia hæc insigni illa vitæ mutatione videtur abstersa. idem patet ex cap. Non liceat, 19. qu. 3.

Dices, Quomodo potest succedere, cùm sit incapax dominij, & omne ius in Monasterium sit translatum?

Respondeo, Non habet ius vt in suum commodum succedat, aut sibi aliquid acquirat; hoc enim totum in Monasterium translatum est; retinet tamen ius succedendi in commodum Monasterij, vt illi acquirat. Hinc fit, vt Monasterium possit adire vel repudiare talem hereditatem etiam ignorante vel inuito Religioso. Imò si hereditas aliqua ante mortem Religiosi delata sit & nondum adita, potest Monasterium etiam post mortem illius eam adire, vt docet Couarruuias cap. 1. de testamentis, n. 31. ratio est, quia ius adeundi ante mortem ipsius, Monasterio erat acquisitum; quod proinde per mortem ipsius non amittit. Religiosus autem ipse sine consensu Superioris validè illam adire non potest.

Hinc Religiosus in acquirendo partim comparatur seruo, partim filiofamilias. Seruo, in eo cui acquiritur; quia sicut seruus non acquirit sibi, sed domino; ita Religiosus acquirit non sibi, sed Monasterio. Filiofamilias, in modo acquirendi; quia sicut hæreditas vel legatum delatum filio, potest acceptari à patre, ignorante, vel inuito filio, ita Religioso delatum potest acceptari à Monasterio inuito Religioso. Hereditas tamen delata seruo non acquiritur domino, inuito seruo. vide Nauarrum comment. 2. num. 4. & 30. & Molinam disput. 140. vbi alios refert.

Religiosus cõparatur partim seruo, partim filiofamilias.

Circa prædicta Notandum Primò, In Ordinibus, qui non habent ius succedendi, etsi Religiosi aliis modis possint acquirere Monasterio vel Ordini, non tamen successione ab intestato. nam per professionem omne tale ius amittitur, & quodammodò extinguitur, quamuis non omnino irrecuperabiliter. nam si contingat talem Religiosum transferri ad alium Ordinem, qui capax sit, reuiuiscet hoc ius in cõmodum illius Ordinis. & incipiet illi acquirere successione ab intestato. vnde non tam fuit extinctum quàm consopitum. Sed hoc intelligendum de hereditatibus, quæ post transitum ad alium ordinem deferuntur, non autem de iis, quæ antè obtigerunt, vt docet Couarruuias cap. 1. de Testamentis, n. 28. & tribus sequentibus. Idem dicendum si talis Religiosus fiat Episcopus, vt patet cap. Statutum. 18. q. 1. & docet Siluester Religio. 4. q. 10. 88

Ius succedendi quomodo reuiuiscat.

Notandum Secundò, Quosdam docere, eos Regulares, qui Summi Pontificis priuilegio sunt exempti à potestate Prælati, & foris viuunt acquirere non Ordini, à cuius obedientia sunt exempti, sed Pontifici; idque siue acquirant ex aliqua pensione ipsius à Pontifice concessa, siue ex eleemosynis, siue sua industria, siue successione hereditaria. quæ sententia est satis rationi consentanea. Nauarrus tamen, qui pro hac sententia citatur, comment. 4. de Regul. num. 68. id non docet, sed contrarium, nempe talia acquiri Monasterio. Sed spectanda est consuetudo recepta. 89

Regularis ab obedientia exẽptus cui acquirat.

Notandum Tertiò, Etiamsi Monachus acquirat Monasterio, Monasterium tamen non teneri ex delicto Monachi, quamuis sit Prælatus, nisi quatenus inde aliquid conuersum est in monasterij commodum, cap. Delictum 76. de regulis Iuris, in 6. vbi dicitur, *Delictum personæ in damnum Ecclesiæ non est conuertendum.* Ex contractu etiam Monachi non tenetur, nisi quatenus tacitè vel expressè ei commissa est aliqua administratio. Si vlteriùs suo vel Monasterij nomine contrahit, probabile est obligari naturaliter, ac teneri dare operam quantum in se est, vt Prælatus approbet. Est tamen in potestate Prælati, contractum ratificare vel irritare, prout commodiùs ipsi fuerit, vt docet Nauarrus comment. 2. n. 42. Vnde is cum quo contraxit, non potest resilire, si Prælatus contractum approbet. 90

An ex delicto & contractu Monachi teneatur Monasterium.

Contraria tamen sententia, scilicet ex tali contractu

non nasci obligationem naturalem in Religioso, nisi damnum intulerit, est etiam valdè probabilis, & plurimorum Doctorum, quos citat Nauarrus. Iuxta quam dici potest, eum cum quo contraxit, non teneri, & posse resilire, nisi post approbationem Prælati ipse quoque ratificet. vide supra cap. 17. dub. 8.

91 *Si beneficiarius.* Dico Secundo, Si Religiosus habet beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem, acquirit non Monasterio, sed beneficio. Est communis sententia DD. colligitur cap. 1. Statutum. 18 q. 1. vbi dicitur, *Religiosum promotum ad Episcopatum acquirere non Monasterio, sed Episcopatui.* Idem dicendum si ad Abbatiam extra suum Monasterium, vel ad Prioratum aut Parœciam illi Monasterio subiectam, vt docet Nauarrus comment. 2. n. 6. Vnde Prælatus non potest illi pensionem de nouo imponere, vel fructus in vtilitatem Monasterij conuertere, quia ad beneficium pertinent; vt idem docet. Nec obstat quòd tale beneficium sit manuale, id est, quod nutu Superioris dari & auferri possit; quia quamdiu obtinetur, ipsi acquiritur, non Monasterio. si tamen iure vel consuetudine aliqua pensio annua Monasterio soluenda tali beneficio sit imposita; hanc exigere potest.

92 *An omnia beneficio.* Petes, Verùm omnia, quæ promotus ad beneficium extra suum Monasterium vel Ordinem quouis modo acquirit, cedant beneficio.

Respondeo, Si sit Episcopatus, omnia cedunt beneficio; etiam ea, quæ successione vel donatione obtinet. Insinuatur d. cap. Statutum: & meritò, quia ab Ordine suo est exemptus. Idem dicendum si est Abbas vel Prior in alieno Monasterio; quia tunc est exemptus à suo. De ceteris est distinguendum: si enim habet Parœciam, vel Canonicatum, vel aliud beneficium, quod habeat corpus bonorum seorsim ab aliis, tunc omnia cedent beneficio. Si autem beneficium non habeat corpus distinctum; tunc ea quæ proueniunt ex beneficio, cedent beneficio; quæ verò aliunde, Monasterio. Ita Nauarrus comment. 4. de Regul. num. 69. hoc modo concilians opinionem Bartoli in L. Seruus communis. ff. de stipulat. seruorum, (vbi dicit Bartolus, Regularem beneficiarium ea quæ ex beneficio accepit, acquirere ipsi beneficio; ea quæ aliunde Monasterio) cum opinione communi Canonistarum, qui dicunt omnia acquiri beneficio, nihil Monasterio.

93 *Regularis beneficiarius an possit disponere de fructibus.* Ex prædictis infert Nauarrus comment. 2. de Regul. n. 10. & 11. & tract. de redditibus ecclesi. q. 3. monito 25. Regularem beneficiarium posse disponere de fructibus beneficij ad honestam sustentationem sui, & ad pias causas, perinde ac sæcularis potest de fructibus beneficij sui, & addit ad firmè tenendum. Primò, Quia est sententia Card. Zabar. in toto orbe vsu recepta, & a nemine in theoria reiecta. Secundo, Quia apertè insinuatur Clement. 2. §. Sed & tales, de vita & honestate Clericorum: vbi ponitur differentia inter Regularem simplicem & beneficiarium, quòd hic absque facultate Superioris possit immediatè in opera pia impendere, ille non possit. Tertio, Quia omnis titulus canonicus beneficij tribuit facultatem disponendi reditus in sui congruam sustentationem & opera pia. qui enim est administrator beneficij, est etiam administrator fructuum. Quartò, Quia Prælatus non potest illos fructus aut eorum partem mensæ suæ applicare, nec imponere nouas pensiones aut antiquas augere, vt expressè habetur Clement. 1. de suppl. neg. Prælatorum. quod intelligendum de omnibus Prioratibus, administrationibus, aliisque beneficijs, quæ mensæ Abbatis non sunt vnitæ, & a proprijs Rectoribus administrari solent, etiamsi illi ad nutum Abbatis reuocari possint, vt ibidem dicitur; vt, tacitè insinuatur & supponitur, fructus horum administrandos esse ab ipsis beneficiariis.

94 *An sententia Nauar. sit certa.* Hæc sententia est certa, si loquamur de Regularibus qui præsunt, & non subsunt Prælato Regulari, à quo in aliis regantur, vel de iis, quibus à Summo Pontifice collatio est facta. Verùm non est ita certa de aliis, qui ad nutum Prælati possunt amoueri. etsi enim Prælatus non possit imponere beneficio pensionem, tamen postquam ex beneficio inferior fructus aliquos percepit, quos in commodum suæ Ecclesiæ non erat impensurus, non videtur à ratione alienum vt Prælatus de illis possit statuere, vel præscribere modum expendendi. vnde Franciscus Sarmiento defensionis suæ parte prima, monito 11. contrarium tenet. Sed Nauarri sententia videtur verior, nisi priuilegio vel consuetudine memoriam hominum superante contrarium alicubi sit receptum. Idem docet Nauarrus cum limitatione & distinctione supradicta de omnibus aliis, quæ Religiosus beneficiarius aliunde acquirit. vide consil. 70. de Regul. Vbi tamen si Religiosus amotus fuerit, non habet ampliùs administrationem. vnde si quid pecuniæ secum attulerit ad Monasterium, subest dispositioni Prælati.

DVBITATIO XII.

Quorum beneficiorum ecclesiasticorum sint capaces.

Dico Primò, Regularis est capax beneficiorum regularium sui Ordinis, vt sunt Abbatia, Prioratus conuentualis, Prioratus claustralis, Præpositura, Parœcia Monasterio annexa. nam vt Clement. 1. de suppl. negl. Prælat. dicitur, *Beneficia regularia Regularibus conferenda sunt.* Imò sæculari clerico beneficium, quod per se regulare est, conferri non potest: quia Iure incapax: nisi auctoritate Summi Pontificis, qui etiam idcircò non confert ea nisi in Commendam, quo modo videmus passim conferre Abbatias & Prioratus. quod autem sola annexione regulare est, vt sunt quædam Parœciæ, potest conferri sæculari, si regularis non reperiatur idoneus. 95 *Est capax beneficij regularis.*

Dico Secundò, Est enim Iure communi capax quorumdam beneficiorum sæcularium. 96 *Etiam quorumdam sæcularium.*

Primò, Episcopatus, vt apertè habetur cap. Nullus Religiosus. 28. de electione, in 6. vbi etsi Pontifex, vt Religiosus sit capax Abbatiæ, requirat vt sit expressè professus; addit tamen, id non esse necessarium vt possit eligi ad Episcopatum. *1. Episcopatus.*

Vbi notandum est verbum *Eligi*, quo significatur, Iure communi esse idoneum. Si enim aliquid obstaret, non posset eligi, sed solùm postulari; cap. finali, de postulatione Prælatorum: de quo vide Siluestrum Religio 7. quæst. 6. Idem patet ex cap. Quorumdam. 24. de electione, in Sexto, vbi etiam statuitur, vt nemo ex Ordine mendicantium aliquid iuris sibi acquirat ea electione postulatione, prouisione, ad aliquam extra suum Ordinem Prælaturam, in discordia.

Aduertendum tamen, non posse Religiosum, qui sub potestate Prælati est, consentire in electionem vel promotionem sui ad Episcopatum, vel ad aliud beneficium extra suum Monasterium, nisi petita & obtenta licentia sui Prælati; alioquin consensus est inualidus; & in pœnam illius præsumptionis, electio ipso facto est irrita; vt habetur cap. Si Religiosus. 17. de electione, in Sexto. Posset tamen Prælatus cogi per Superiorem ad concedendam facultatem, si necessitas vel vtilitas Ecclesiæ postularet, vt docet Glossa in illud cap. v. Obtenta, referens Tancredum & Bernardum, & Siluester suprà q. 3 & 4. Vel potiùs eo casu recurrendum esset ad Summum Pontificem, vt ipsemet, qui est Superior omnium Prælatorum Regularium, facultatem concedat. Porrò vt Prælatus consensum validum ad hoc præbeat, non opus est consilio aut consensu Conuentus, quamuis id vnum sit ex grauioribus Monasterij causis: ita enim expressè statutum est dicto cap. Si Religiosus. §. Quia verò, idque *vt ordinationes Ecclesiarum ac Monasteriorum, in quibus tales electi extiterint, celeriùs & faciliùs valeant expediri*, vt idem Pontifex ait. 97 *Requiritur facultas Prælati.*

Secundo, Est capax curæ animarum. patet ex cap. Doctos. 21. & multis sequentib. 16. quæst. 1. ex quibus constat, a temporibus Ambrosij consueuisse Monachos ad 98 *2. Cura animarum.*

ad curam animarum assumi. quòd si Monachi, qui ex instituto vacant tantùm contemplationi, possunt ad talia beneficia promoueri, etiam possunt Mendicantes, & alij Regulares; quorum functiones isti officio sunt magis affines. Idem tenet Siluester Religio 7. quæst. 4. ex Panormitano. quod intellige, nisi aliquod particulare statutum Ordinis obstet.

Vbi Notandum, Si hoc beneficium pleno Iure subsit Monasterio, non requiri auctoritatem Episcopi vt Religiosus promoueatur; sed sufficere voluntatem Prælati Regularis, qui etiam quando placuerit, potest illum amouere, & alium substituere. posset tamen inferior excipere, si probare posset malo animo fieri, vt tradit Nauarrus lib. 3. consil. tit. de Regul. consil. 50. num. 15. Episcopi tamen est illum examinare & visitare, vt patet ex Concilio Tridem. sess. 7. cap. 7. & 8. & sess. 24. c. 3. & 18. de reformat. nisi fortè Prælatus Regularis ibi iurisdictionem quasi Episcopalem exerceat; nam iit locis ipsius est examinare ad beneficium parochiale, & approbare confessarios: quod & vsus ipse confirmat, cui Episcopi non contradicunt; & ratio quoque probat; nam talis actua est iurisdictionis, non ordinis: quare cùm ille Prælatus iurisdictionem habeat Episcopalem in suis locis seu terminis, ita vt subditi ipsius non agnoscant vllum superiorem illo in spiritualibus præter Summum Pontificem, non est cur illi potestas ad talem actum denegetur. qua de re vide nostrum Suarez tom. 2. de Sacramentis, disputat. 28. sect. 5. Si autem beneficium non subsit Monasterio, præter consensum Prælati requiritur & auctoritas Episcopi vt promoueatur, nec potest à Prælato puniri aut deponi, quia exemptus est ab eius iurisdictione, & subiectus Episcopo. Colligunt Doctores ex cap. 31. In parochia 16. q. 1. vide Siluestrum Religio 7. quæst. 11. Quo casu veluti reiectus est à Monasterio, nec ampliùs eius commodis frui potest, nec habet vocem actiuam nec passiuam in Capitulo, vt docet Panorm. in cap. 2. n. 3. de statu Monachorum. translatus enim est à Monasterio ad beneficium sæculare. Vnde sequitur, ipsum etiam non habere ius reuertendi ad Monasterium & pristinum locum occupandi, etiamsi deposito onere reuerti velit. sicut enim per translationem illam factum est, vt Prælatus & Conuentus nihil in ipsum iuris habeant, nec possint illum reuocare: ita etiam ipse ius redeundi amisit, vt vtrimque sit paritas: vt apertè colligitur ex Can. Ne pro cuiuslibet. 16. q. 2. vbi Gregorius I. statuit, vt si quis Monachorum ex aliquo Monasterio ad clericatus officium vel sacrum Ordinem accesserit, non ibi aliquam vlteriùs habeat potestatem. Idem expressè tenet Nauar. comment. 3 de Regulat. n. 46. sub finem. & alij passim. Sanè graue onus esset Monasterio, si iam senes, fractos, inutiles officiis monasticis, & moribus sæpè parum religiosis, aut noxiis, teneretur recipere.

Si Prælatus habeat iurisd. Episcopalem.

Sed quid dicendum, si beneficium ita sit annexum Monasterio, vt debeat à Religioso administrari, Abbas tamen non possit conferre, sed solùm præsentare vnum ex suis Religiosis, & institutio fieri debeat ab Episcopo? Videtur enim tunc Religiosus illa beneficiarius exceptus ab obedientia Abbatis, nec posse ab illo reuocari. Resp. Ita sanè videri, quia non est pleno iure subiectum Monasterio, sed solùm quoad Ius patronatus actiuum & passiuum, vt ita loquar, id est, vt Monasterium præsentet & præsentetur. Vnde cùm Prælatus regularis non possit conferre, sed solùm præsentare, non videtur posse auferre. & ita tenet Nauarrus in cap. Non dicatis. num. 7. Hoc tamen limitauerim dupliciter. Primò, nisi aliter in ipsa annexione vel institutione fuerit constitutum, nempe vt Religiosus ille non sit omnino ab obedientia sui Prælati exemptus, & ex causa reuocari ad Monasterium possit. alioquin huiusmodi annexiones essent valdè damnosæ Monasteriis. & daretur Religiosis illis beneficiariis occasio dissolutioris vitæ. Secundò, nisi Prælatus ius illud tam legitimè præscripserit seu vsuceperit. sufficit autem ad hoc possessio 40. annorum, si nimirum Abbas tanto tempore putauerit bona fide se hoc ius habere, gerendo se tamquam Superiorem erga illum Religiosum; & ille Religiosus se erga Abbatem tamquam suum Superiorem gesserit, habueritque recursum ad Monasterium tamquam filius Monasterij; vel si Abbas interea aliquoties vsus fuerit auctoritate reuocandi, & nemo se opposuerit.

Tertiò, Est capax dignitatis in Ecclesia sæculari, vt Præpositurę, & Decanatus, si propriè habent curam animarum sæcularium, quia ratione huius curæ, ad quam Religiosi in primis videntur idonei, Iure illis concessum est vt possint beneficia habere. 99

3. Dignitatis.

Si verò non habent curam animarum nisi respectu Capituli, dubium est. Tamen probabile est esse capacem, quia nusquam prohibetur. Ita Siluester, Religio 7. qu. 4. & 6. ex Panormitano, & meritò, quia hic etiam ratio curæ & doctrinæ (ob quæ concessum est illis à Iure beneficia obtinere) locum habet. Ad hoc tamen & alia sæcularia beneficia non est Regularis promouendus, nisi necessitas vel magna vtilitas Ecclesiæ postulet, ne & Monasteria præcipuis viris spolientur, & ambitioni porta aperiatur.

Canonicatus.

Ad Canonicatum & alia beneficia sæcularia Iure communi non sunt habiles. Ita communiter DD. & Panorm. in cap. Super eo. 9. de Regular. & in cap. Quod Dei timorem. de statu Monach. Ratio est, quia in beneficiis simplicibus cessat ratio curæ & doctrinæ, ob quam promotio Regularis ad Ecclesiam sæcularem est concessa, vt notat Panorm. in d. cap. Quod Dei timorem. 5. Vnde nec Episcopus in eo dispensare potest. Accedit, quòd hac ratione daretur occasio otij & mollioris vitæ, contra professionem regularem.

DVBITATIO XIII.

Vtrùm regularis ex suo Ordine possit ad alium transire & qua ratione.

D. Thomas quæst. 189. art. 2.

Dico Primò, Omnibus Regularibus Iure concessum est vt possint ad Religionem arctiorem transire; cap. Licet. 18. de Regularibus. hoc tamen non est laudabile, nisi ob notabilem necessitatem vel vtilitatem. Primò, Quia monet Apost. 1. Cor. 7. *vt quisque in vocatione in qua vocatus est, permaneat;* quod maximè locum habet in statu perfectionis. Secundò, Quia ex hoc transitu plerumque scandalizantur illi qui relinquuntur. Tertiò, Quia faciliùs quisque proficit in Religione in qua consueuit, quàm in alia, cuius consuetudines illi sunt peregrinæ & insolentes, vt notat D. Thomas 2. 2. qu. 189. art. 8. Quod confirmatur sententiâ Abbatis Nesterotis apud Cassianum collat. 14. cap. 5. *Cuique vtile est,* ait ille, *vt secundùm propositum, quod elegit, summo studio ac diligentia ad operis arrepti perfectionem peruenire festinet, & nequaquam à sua, quam semel elegit, professione discedat.* 100

Possunt transire ad arctiorem.

Dico *arctiorem* non perfectiorem, quia in hoc transitu non quæritur vtra sit absolutè perfectior, (etiamsi D. Thomas suprà, Siluester & alij quidam Doctores contrarium non improbabiliter tenere videantur) sed vtra arctioris obseruantiæ, in qua tutiùs & meliùs possit salutem suam operari, vt colligitur ex dicto cap. Licet. & tenent communiter Canonistæ. Hinc permittitur omnibus Religiosis, etiam Mendicantibus, transitus ad Ordinem Carthusianorum, vt habetur Extrauagante Martini IV. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus, quamuis absolutè hic Ordo non sit omnium perfectissimus. Non est tamen necesse vt illa Religio in omnibus sit arctior. nam Religio Minimorum in victu est arctior quàm Carthusianorum, quia non vtitur ouis nec lacticiniis, & tamen possunt huius cultores, cùm numerentur inter Mendicantes, transire ad Carthusianos. Idem dicendum de Cappucinis. Religio tamen Carthusianorum est arctior in silentio,

An debeat esse absolutè perfectior.

Omnes possunt transire ad Ordinem Carthusianorum.

tio, & solitudine, & Officij diuini prolixitate.

Canonici regulares ad Ordinem Monachorum.

Simili modo permittitur Canonicis regularibus vt transeant ad Religionem Monachorum, vbi disciplina benè seruatur, cap. Sanè. 10. de Regular. quia Monachorum Religio est strictior, vt habetur cap. Quod Dei timorem, de statu Monachorum. Nec obstat cap. Mandamus. 2. & cap. 1. Nullus. 19. qu. 3. vbi id videtur prohiberi: quia solùm prohibetur ne transitus iste fiat cum detrimento Ecclesiæ, vel ex ira, odio, leuitate animi, aliáve perturbatione, vt ibidem notat Glossa. ex Ordine etiam Cluniacensium possunt transire ad Cistercienses, cap. Licet, de Regular. Denique sicut Mendicantes possunt transire ad Carthusianos, ita vicissim Carthusiani ad Mendicantes; vt docet Nauarrus tit. de Regular. consil. 68. Siluester Religio, 4. quæst. 6. Paludanus in 4. dist. 38. quæst. 3. art. 1. vbi probat ex omni alia Religione Iure communi posse transiri ad Ordinem Prædicatorum. Idem docet D. Antoninus 3. p. tit. 16. cap. 4. §. 4. citans Ioannem Dom. & Monaldum, qui dicit se vidisse Parisiis determinationem factam per Doctores vniuersitatis illius, fratrem Carthusianum posse Iure communi transire ad Ordinem Prædicatorum regulariter viuentem. Idem docet D. Bonauentura Opusc. Determinatio qq. circa Regulam S. Francisci, c. 12. vbi dicit, ex quolibet Ordine Iure communi Religiosum transire ad Ordinem S. Francisci. Hæc sententia est probabilis, & maximè procedit iuxta opinionem S. Thomæ & aliorum Theologorum, qui putant in transitu isto non tam spectandam austeritatem & solitudinem, quam perfectionem Religionis & fructum: atqui Religio Mendicantium est perfectior, vt probat Palud. & Anton. suprà, quia est Religio Christi & Apostolorum; nobilissimam & Deo gratissimam functionem, nimirum procurationem salutis animarum, miscens contemplationi. Hæc intellige de Religione vbi disciplina viget, & transitus sine lite alióve graui incommodo fieri potest.

Carthusiani ad Mendicantes.

101 *Conditiones requisitæ in transitu.*

Hic tamen aliqua sunt notanda. Primò, Vt hic transitus fiat matura deliberatione, & studio melioris vitæ. Secundo, vt petatur licentia à Prælato, (ne obedientia contemni videatur) qui tenetur eam dare. si non det, hoc ipso Ius concedit; vt habetur dicto cap. Licet. Si non petita facultate transeat, potest reduci ad prius Monasterium, vt faciat quod Iure debet, iuxta Nauarrum de Regularibus, consilio 59. Si tamen non leuitate animi, sed matura deliberatione transiuit, non est reducendus, vt alij tradunt, & colligitur cap. Sanè, de Regularib. Tertiò, Vt Monasterium ad quod transit, non solùm Instituto, sed etiam vsu & obseruatione sit arctius. Ideò enim fit commutatio vt ibi sanctiùs & tutiùs viuat. Quartò Debet explere annum probationis, vt docet Nauar. lib. 3. consil. de Regular. consil. 3. quia Concilium Tridentin. generatim hunc annum requirit. quo expleto debet profiteri, & iuxta ordinem huius professionis obtinebit locum in Capitulo. vt idem docet consil. 60. quod intellige, si transit ad Ordinem distinctum, vel ad Monasterium sui Ordinis, in quo arctior disciplina. Si transeat vt fit Prælatus, sufficit professio tacita, nec requiritur annus probationis: imò non videtur requiri professio noua, quia substantialia sunt eadem: & ad cetera satis censetur obligari ea lege & consuetudine, qua Prælati Regulares tenentur se communi regulæ & statutis loci conformare. Ita tenet Fredericus apud Nauarrum consil. 3.

102 *Ad laxiorem.*

Dico Secundò, Possunt etiam Regulares, si iusta causa subsit, cum facultate Prælati transire ad Ordinem laxiorem. Ita docet Panormitanus in cap. Non est. 7. & cap. Significatum. 11. de Regular. Innocent. ibidem, Hostiensis in Summa, Siluester Religio 4. quæst. 2. Nauarr. comment. 4. num. 11. vbi prædictos citat. Idem tenet Glossa in d. cap. Non est, de Regular. & vsus ipse confirmat.

Dico, *si iusta causa subsit*, quia sine causa nec Pontifex concedere potest, nam interuenit quædam votorum relaxatio, quæ sine causa validè fieri nequit. Cùm autem transitur ad strictiorem, vel illa est absolutè perfectior, & sic solùm fit commutatio in melius, in qua non est opus relaxatione: vel solùm est arctior, & sic etiam fit aliqua votorum relaxatio, quia liberatur ab obligatione operum perfectiorum, atque commutantur in obligatione operum pœnitentiæ, quæ minùs sunt perfecta, quamuis illi ob fragilitatem magis salutaria. Causæ iustæ sunt, Primò, Si collapsa disciplina in strictiore. Secundò, Si odia & simultates in ea vrgeant. Tertiò, Si ipse aliis exosus. Quartò, Si ob corporis debilitatem non possit ferre rigorem.

Causæ iustæ.

Dico *cum facultate Prælati*, quia quando transitur ad Religionem laxiorem, non sufficit petiisse facultatem, sed oportet obtinuisse: nam Ius non aliter hoc concedit. non tamen si absque facultate dimisso habitu transeat, censetur apostata, vt quidam volunt: quia non deserit absolutè statum religiosum, sed commutat.

Si absque facultate.

Vtrùm verò incurrat excommunicationem, dubitari potest. Quidam affirmant, ob cap. 2. Ne Clerici vel Monachi, in 6. ita Nauarrus cap. 27. Enchirid. num. 131. in fine, citans Siluestrum & Caiet. Sed contrarium verius ob similem rationem: quia non tam dimittit, quam commutat habitum Religionis, præsertim quando immediatè assumit alium, neque id fecit causâ euagandi, quæ fuit ratio tam seuerè id prohibendi. vnde cùm lex pœnalis strictè sit interpretanda, non videtur extendenda ad hunc casum. Sic tenent Angelus v. Religiosus, numero 37. Dominicus, & Ioannes Andreas in cap. 2. Ne clerici vel Monachi, in 6. Panormitanus in cap. Sanè de Regularibus, & colligitur cap. ex parte 10. de tempor. ordin.

Non incurrit excommunicat.

Petes, Quis potest dare hanc potestatem? 103

Quis dat hãc facultatem.

Respondeo, Si Monasterium est subiectum Episcopo, hic dare potest. Si est exemptum, Prælatus, qui iurisdictionem quasi Episcopalem in suos habet, dare potest, cum consensu tamen Capituli. Ita Siluester Religio 4. quæst. 2. & Glossa in cap. Non est dubium. de Regular. Consensus Capituli requiritur, quia hæc res est vna de maioribus negotijs Monasterij, in quibus iuxta regulam & Canones requiritur Capituli consensus.

Dices, Concil. Tridentinum sess. 25. cap. 19. decernit, vt nemo Regularis cuiuscunque facultatis vigore transferatur ad laxiorem Religionem. *Obiectio.*

Respondet Nauarrus lib. 3. consil. 56. de Regular. mentem Concilij esse solùm prohibere ne id fiat absq; iusta causa, & sine consensu Conuentus, aut non præmissa causæ cognitione; vt olim interdum fiebat, quibusdam Prælatis id suo arbitratu concedentibus. *Resp.*

Notandum tamen est, Mendicantes Iure communi, etiam cum facultate sui Generalis non posse transire ad non Mendicantes (præterquam ad Carthusianos) absque facultate Pontificis: si contra fecerint, tam recipientes quam recepti sunt ipso facto excommunicati, & professio est irrita; vt patet Extrauag. 1. de Regular. quæ incipit, Viam ambitiosæ, in communibus. hæc tamen non videtur recepta, nam Nauarrus consilio 56. de Regularibus absolutè docet, Generalem Ordinis S. Augustini posse facere potestatem transeundi ad Religionem laxiorem, ex iusta causa, idque probat Iure communi, nec meminit huius Extrauagantis, vel certè illa Extrauagans agit de iis qui iustam causam non habent, quod insinuatur illis verbis, *fucatis coloribus, & vt liberius degant, & beneficia monastica consequi valeant.* 104

Dixi *Iure communi*, quia interdum Generales ex priuilegio possunt dare hanc licentiam.

Circa Mendicantes illud quoque aduertendum, si aliquis ex Mendicantibus transeat ad Carthusianos, vel ad alium Ordinem non Mendicantem, etiam cum facultate Pontificis, redditur inhabilis ad omnes dignitates & beneficia intra vel extra Ordinem obtinenda, ad curam animarum, & ad omnia officia, etiam nomine vicario, seu vt locum tenens, & caret loco, & voce actiua ac passiua in Capitulo, vt patet Clementina 5. Vt Professores, de Regularibus, vbi sub nomine officij 105

Mendicantes transeuntes, inhabiles ad officia, &c.

officij DD. intelligunt etiam officium prædicatoris, quidam & lectoris Theologiæ; hæc enim omnia dicuntur in Religione officia. Adde, generatim omnes Religiosos translatos ad aliam Religionem, etiam arctiorem, esse incapaces beneficiorum sæcularium, etiamsi curata sint; & debere perpetuò manere in claustro sub obedientia Superioris. Ita statuit Concilium Trident. sess. 14. cap. 11. Notandum tamen, Ordini Carthusiensium à Iulio II. concessum priuilegium, vt non obstante hac Clementina, possint illi qui ex aliis Ordinibus etiam Mendicantibus ad eos transierint, fieri Superiores, & habere vocem actiuam & passiuam in Capitulo etiam Generali, sicut alij eiusdem Ordinis.

Omnes translati incapaces beneficiorum sæcularium.

DVBITATIO XIV.

Vtrùm Religiosus ob aliquas causas possit eiici vel dimitti à Religione, & ob quas.

106 *Possit expelli.*

DIco Primò, Certum est, Religiosum ob aliquas causas posse expelli è Religione. Est contra Cardinalem Zabarel. qui, vt tradit Nauarrus, commentario 2. n. 33. docuit, ob nullum crimen expelli posse, sed carceribus includendum.

Probatur Primò, Ex praxi omnium Religionum. Secundò, Quia Regula S. Augustini, cap. 50. & B. Benedicti cap. 28. expresè tradunt posse eiici, si nolit emendari. Tertiò, Regula S. Benedicti cap. 29. habet, Monachum tertiò fugientem, non esse amplius admittendum, quod perinde est, ac si reuersum expellas. Quartò, idem præsupponitur in cap. vlt. de Regular. vbi Glossa & Panormitanus id expresè tradunt. Idem habetur cap. Cùm ad Monasterium. 6. de statu Monachorum. Ratio est, quia melius est vt pereat vnus, quàm vnitas, vt inquit S. Bernardus. & cap. Resecandæ. 24. quæst. 5. ex Hieron. dicitur. *Resecandæ sunt putridæ carnes, & scabiosa ouis à caulis repellenda, ne tota domus, massa, corpus, & pecora, ardeat, corrumpatur, putrescat, intereant.* Vnde in Repub. sunt exilia, & in Ecclesia excommunicatio. Itaque hoc Ius ex naturali Iure descendit. Carcere autem omnes tales concludere, nimis graue onus Religioni, & sæpè propter amicos fieri non potest, multáque alia incommoda secum trahit.

Causæ expulsionis.

Causæ autem sunt, Prima, Nolle corrigi seu emendari. hæc sola Iure communi expressa. Secundò, Commisisse aliquod crimen, propter quod in illa Religione constituta est eiectio, vel ratione cuius timetur infamia Ordini: sicut enim Ordo non tenetur retinere subditum cum damno disciplinæ, quando est incorrigibilis; ita neque cum damno famæ, si suis sceleribus factus sit infamis. Tertiò, Tacuisse aliquod impedimentum, quod in illa Religione censetur essentiale, vel valdè graue. Ratio est, quia dolus dedit causam admissioni, ac proinde Monasterium non tenetur eum retinere. Nec refert quòd hæ duæ causæ non sint Iure expressæ, quia sufficit illas approbatas esse à Iuris auctore Sede Apostolica, & cognitas cuilibet ante professionem. accedit quòd sint consentaneæ Iuri Gentium & naturali.

107 *An peccet contra iustitiam.*

Petes, Vtrùm si Religio aliquem dimittat absque iusta causa, peccet contra iustitiam.

Respondeo, si ille est professus, & recusat dimitti, fit ei iniuria, & Religio iustitiæ lege tenetur eum recipere. Ratio est, quia professio est contractus reciprocus, vt suprà ostensum est, per quem sicut Religiosus obstrictus est Ordini ad manendum & perseuerandum, ita Ordo vicissim obligatur ad illum retinendum, & tractandum tamquam filium, nisi contingat illum Ordini esse noxium.

Si verò nondum est professus, factus tamen est Religiosus per tria vota substantialia, fieri potest vt absque vlla iniuria dimitti queat, etiamsi alia causa non subsit, quàm quòd temporis decursu deprehenditur illi Ordini minùs conueniens. Ratio est, quia statui potest vt vota illa, quibus efficitur Religiosus, habeant tacitè vel expresè hanc conditionem, Si Religio me retinere voluerit: quo posito, etsi ipse obstringatur Ordini, & in ius eius transeat, Ordo tamen non obstringitur illi ex vi acceptationis voti, & contractus, qui in admissione initur. Vnde quantum est ex vi huius contractus, potest ille absque iniuria dimitti, quamuis ipse ex parte sua obligatus sit ad perseuerandum.

Quòd autem hoc absque vlla iniuria statui possit, Probatur Primò, Quia qui admittuntur, sciunt & acceptant tale statutum ab initio: at scienti & volenti non fit iniuria, vt habet Reg. Iuris 57. in Sexto. Secundò, In multis euentis Iure fieri potest vt non sit vltrò citróque obligatio in contractu, sed solùm ex altera parte, quando causa subest.

Multi casus in quibus non est vltrò citróque obligatio.

Primò, In contracto sponsalium impuberis cum pubere; nam puber resilire non potest, impuberi verò, vbi ad pubertatem venerit, licitum est à contractu recedere, vt communiter tradunt Doctores, & habetur cap. 7. De illis. 1. de desponsatione impuberum.

Secundo, In contractu pupilli sine auctoritate tutoris, & in contractu minoris inito cum maiore sine auctoritate curatoris. hi enim possunt maiorem sibi efficaciter obligare, etsi ipsi non possint obligari illi, vt expresè habetur Institut. de auctoritate tutorum, initio; & §. Pupillus, de inutilibus stipulat. & L. Non eò minùs, C. de procuratoribus; & de quo dictum suprà cap. 17. dubit. 8.

Tertiò, In contractu sæcularis cum Religioso, teste Nauarro, comment. 2. de Regul. num. 30. & 65. vt ibidem dictum est, & hoc cap. n. 90.

Quartò, In contractu ludentis credito cum eo qui præsenti pecunia hic enim in regno Castellæ post constitutionem Caroli V. si amittat, non potest repetere solutum: ille verò non tenetur soluere, ne quidem in foro conscientiæ, vt tradit Couarruuias ad regulam Peccatum, par. 2. §. 4. n. 8. & Alphonsus Castro lib. 2. de potestate legis pœnal. cap. 5. coroll. 2. de quo suprà cap. 26. dubit. 2.

Quintò, In professione tacitè facta intra annum probationis, per susceptionem habitus professorum in Ordine non mendicantium, ante Concilium Trident. qui enim ita professus erat, non erat obstrictus illi Religioni: Religio tamen ipsi obstricta erat, ita vt teneretur illum retinere, si ipse manere vellet, vt tradunt DD. in cap. Constitutionem, de Regul. in Sexto.

Sextò, Multis est concessum priuilegium restitutionis in integrum, cum quibus si contrahas, non est par conditio; nam tibi hoc priuilegium non competit. de quo dictum est cap. 17 dubit. 9.

Quòd si in fauorem minoris ætatis, & eorum qui in aliena sunt potestate, & ob similes causas minoris momenti, Iure statui potest hæc inæqualitas, & alteri parti potestas recedendi à conuentione concedi, altera manente obstricta: cur eadem statui non poterit in admissione ad Religionem ob causas maximi momenti, nempe, vt Religio magnis & difficillimis muneribus addicta in Ecclesia, non grauetur personis inutilibus, vel parum idoneis, quique aliis possint esse impedimento vel scandalo? Sanè longè minus incommodi est tales dimitti, & eorum loco idoneos & selectos sufficere, quàm Religionem huiusmodi hominibus grauari, cum magno præcipuarum functionum detrimento. Accedit quòd hac ratione singuli faciliùs contineantur in officio, & meliùs ad suum institutum se applicent, dum vident se posse dimitti, si secùs fecerint. Denique experientia satis probat quàm salutare sit hoc statutum, adeò, vt dubitari non possit, quin sit non solùm iustum, sed etiam diuinitus inspiratum: quod etiam satis constat per S. Sedis Apostolicæ & Concilij Tridentini luculentam approbationem.

Dixi *posse dimitti quantum est ex vi admissionis, & illius contractus*; quia si Constitutiones spectentur, non possunt dimitti nisi ob graues causas ibidem expressas. Itaque etsi Religio non obligetur ex vi admissionis, obligatur tamen ex vi Constitutionum.

Dices, Si possunt dimitti: ergo non sunt verè Reli- 108
giosi;

giosi; quia non habent statum firmum & immobilem. Deinde iniquum videtur vt postquam renuntiauerint bonis absque vlla spe recuperandi, eijciantur extra Religionem, & cogantur sibi quærere victum.

Respondeo ad Primum, negando consecutionem. Ad essentiam enim Religionis aut alterius status propriè dicti non requiritur tanta firmitas vt per Superiorem non possis solui; sed sufficit vt teipsum non possis soluere, vt patet in statu seruorum, qui tamen à domino possunt manumitti, vt in statu Religiosorum professorum, qui auctoritate Summi Pontificis liberari possunt. Itaque cùm illi seipsos nullo modo possint vinculis votorum eximere, habent eam firmitatem, quæ sufficiat ad statum perpetuum & immobilem. Fateor tamen non habere omnem firmitatem, quam habent professi; sed hæc non est ad essentiam Religionis necessaria, vt supra dubit. 1. ostensum est. Vide Nauarrum comment. 1. num. 49.

Ad Secundum: Ratione Constitutionum non possunt dimitti sine graui causa, vnde non plus est incommodi, quàm in dimissione professorum; & rarissimè contingit vt quis post renuntiationem dimittatur, ob hanc etiam causam interdum permittitur vt renuntiatio ad aliquod tempus differatur.

DVBITATIO XV.

Quid intersit inter eiectum, fugitiuum, & apostatam, & ad quid eiectus teneatur, quid-ve possit.

109 *Fugitiuus. Apostata.* SVppono, *Eiectum* non esse *Apostatam*, nec censeri fugitiuum: *Fugitiuus* enim est, qui sponte discedit, idque vel animo deserendi institutum, & sic est *Apostata*; vel certè vt sit extra potestatem Superioris; & ad tempus liberè vagetur, cum animo redeundi; & sic solùm dicitur *fugitiuus*. *Eiectus.* Qui *eijcitur* non sponte recedit, sed iussus vel compulsus. Itaque qui eiectus vel dimissus discedit, non incurrit excommunicationem, aut alias pœnas apostatarum.

Dimittens habitum. Qui verò fugit dimisso habitu, est excommunicatus; etsi non animo apostatandi id faciat, c. Vt periculosa. 2. ne Clerici vel Monachi, in 6. quia habitum suæ Religionis temerè dimittit, si tamen non dimittat habitum, non est excommunicatus, etsi fugiat ex Monasterio, nisi fortè animo apostatandi fugiat: quo caso secundùm quosdam erit excommunicatus, etiamsi habitum retineat.

Sed verius puto Iure communi non esse excommunicatum. Nam dicto cap. Vt periculosa, solùm excommunicatur is, qui temerè habitum dimittit. Vnde DD. fatentur quidem talem esse apostatam, quod per se euidens est. (*apostata* enim dicitur a desertione Instituti Religiosi; non autem ab habitus depositione) non tamen dicunt incurrere excommunicationem. Imò Syluester v. Apostasia, quæst. 8. & Caiet. in Summa, eodem verbo, apertè insinuant non esse excommunicatum nisi habitum dimiserit. Confirmatur, quia lex pœnalis non est extendenda vltra verborum proprietatem.

Obiectio. Dices, Si est apostata, ergo incurrit pœnas apostatarum, inter quas est excommunicatio.

Responsio. Respondeo, Posse puniri vt apostatam, videlicet excommunicatione, carceris inclusione, suspensione ab Ordinibus, non tamen incurrit pœnam excommunicationis latæ sententiæ, Iure communi, nisi habitum dimiserit, quod ordinariè fieri solet.

Dico *Iure communi*, quia quædam Religiones habent priuilegia, quibus ipsarum apostatæ absolutè excommunicantur, etiamsi habitum retineant.

110 Quod autem ad *eiectos* attinet, quædam hîc sunt notanda. *Eiecti an teneantur redire.* Primò, Si quis solùm eiectus sit ad tempus, vt se emendet, hunc teneri se emendare, habilemque reddere, & tunc rursus se offerre Religioni vt denuò recipiatur. Si verò per sententiam absolutè eiectus sit, non teneri se offerre, imò nec posse compelli per Superiorem Monasterij vt redeat, iuxta Nauarrum consil. 51. de Regularibus, & comment. 2. n. 33. & 36. *Sententia Nauarri.* Ratio ipsius est, quia per sententiam talem, Religiosus desinit esse membrum illius Ordinis, ac proinde eximitur eius iurisdictioni, sicut seruus eiectus à domino, efficitur sui iuris, & desinit esse sub domini potestate.

Si dicas, Cap. vltimum de Regular. (quod est Concilij Lugdun. sub Gregorio X.) iubet vt Visitatores, vel Abbates maiores, vel Priores requirant fugitiuos & eiectos, & cogant Monasteria vt eos recipiant, & si nolint reuerti, eos excommunicent.

Respondet Nauarrus locis citatis, hoc esse intelligendum de eiectis iniustè vel inordinatè, vel saltem non per sententiam definitiuam.

Alij dicunt dispositionem illius cap. non esse ampliùs in vsu: nam ne fugitiuos quidem requirere solent, etsi enim eiecti possint compelli ad reditum per Summum Pontificem, qui etiam statuere potest vt quærantur & reducantur, si tamen hoc statutum non est receptum, vel si contraria consuetudine abolitum, non obligat.

Verius est teneri redire. Verius tamen puto, eos teneri reuerti, maximè si à suis Superioribus requisiti fuerint. Probatur Primò, Quia si nolint redire, possunt & debent excommunicari tamquam contumaces, vt expressè habetur d. cap. vlt. de Regular. vbi supponit Concilium, eos saltem tunc teneri: non enim illis nouam obligationem imponit, sed eorum Superioribus, vt eos quærant & compellant. loquitur autem de omnibus eiectis & fugitiuis. Secundò, Facto diuortio per sententiam definitiuam, nocens tenetur reuerti, si innocens velit eum in gratiam recipere & sibi reconciliare: vt communiter Doctores tradunt. non enim innocens per diuortium iure suo priuatus est, cùm illud in fauorem ipsius factum sit. quod autem in fauorem alicuius inductum est, non debet in eius damnum retorqueri, vt habet reg. Iuris 61. in Sexto. ergo Religiosus per sententiam eiectus tenebitur reuerti, si Ordo illum repetat. sicut enim professio est spiritale coniugium, ita eiectio spiritale diuortium. Tertiò, Quia ex vi votorum & professionis suæ tenetur manere in Religione sua vsque ad mortem: ergo quantum in se est, tenetur id præstare, & impedimenta amouere: ac proinde cùm iam facta sit illi potestas redeundi, tenetur redire, vt soluat quod Deo promisit. Confirmatur, Quia antea solùm excusabatur per impossibilitatem, eò quòd non esset in ipsius potestate ibi manere: ergo cùm iam id ei factum sit possibile, recurrit vis obligationis. Hanc sententiam insinuat Siluester Religio 6. qu. 12. cùm ait, eiectum cogi posse vt redeat, & D. Bonauentura quæst. 2. in Regulam S. Francisci. Si tamen alium Ordinem ingressus fuerit, non tenebitur redire, quia Prælatus hoc ipso quo illum expulit, & habitu priuauit, ei facultatem fecisse censetur alium Ordinem ingrediendi (non enim cupit illum manere in sæculo) quam reuocare non potest, quando res non est integra.

Non tenetur aliud intrare. Secundò, Eiectum non teneri intrare aliud Monasterium. Ratio est, quia ad hoc se non obstrinxit. vel enim tenetur redire ad suum, cui erat obligatus, vel ad nullum.

Si voueat Religionem in genere. Dices, Quid si anteà vouerat Religionem in genere?

Respondeo, Quidam putant, eo euentu illum teneri ingredi alium Ordinem, si in suo non recipitur, quia manet votum Religionis, cui tenetur & potest satisfacere. Insinuat hoc Sotus lib. 7. de Iustitia, quæst. 2. art. 1. ad 3. & quidam alij recentiores.

Sed verius est non teneri. Ratio est, quia hoc votum Religionis in genere, fuit extinctum per professionem factam in hac Religione: omnia enim vota simplicia commutantur in solemnia Religionis, vt suprà c. 40. n. 92. ostensum est. Adde mentem ipsius non videri fuisse se obligare ad ingrediendam aliam Religionem, si post professionem contingeret eiici ea ista: nisi fortè id expressè

expresse cogitauerit,& apud se statuerit cùm voueret. quo casu si de eo constaret,putarem debere aliam Religionem capessere,nec posse in sæculo remanere:quia illud votum non fuit per professionem commutatum, cùm nulla ratio commutationis subfuerit. Executio enim eius non concurrit simul cum executione professionis,sed solùm inducitur in locum huius,si contingat hanc impediri.

112 Tertiò, Posse eiectum in sæculo vti veste clericali; quia spoliatus habitu suæ Religionis per sententiam, non tenetur, imò nec potest eo vti,vt docet Nauarrus comment. 2.n.36. Superest igitur vt vtatur veste clericali,statui suo conueniente.

Quartò, Non posse acquirere sibi alicuius rei dominium:quia manet verè Religiosus, obstrictus tribus votis substantialibus. Itaque est dominij incapax.

Cui acquirat. Petes, Cui ergo acquirit? Nauarrus comment.2.n.33. docet non acquirere Monasterio,quia non est ampliùs illius membrum, nec illi subiectus. sed si exemptus sit, acquirere Summo Pontifici: si non exemptus,Episcopo loci. Hæc sententia est probabilis.

Verius est acquirere Monasterio. Verius tamen puto cum Molina disputat. 140.ipsum acquirere Monasterio, vel dominium, si est capax; vel saltem commoditatem post mortem suam, si non est capax. Ratio est,quia Monasterium per culpam & punitionem Religiosi, ius suum quod in bona illius habebat, amittere non debuit. Nec est simile de seruo; tum quia seruus per eiectionem à domino efficitur planè liber,& dominij capax,Religiosus verò minimè: tum quia hic non ita præcisus est à Religione sua, quin teneatur reuerti, si Religio velit;& si se emendauerit, cogi possit Religio illum admittere, nisi iustas causas habeat recusandi.

Infans & seruus expositus. Dices, Si infans fuerit expositus à parente, eximitur à patria potestate,nec acquirit parenti, similiter si seruus à domino, efficitur liber,vt colligitur cap. vnico, de infant. & languidis; ergo pari modo si Religiosus eiectus fuerit è Monasterio, eximitur iuri illius, nec acquirit illi,sed Pontifici vel Episcopo.

Respondeo negando consequentiam; quia illud statutum est in pœnam crudelitatis parentum & dominorum: pœna autem non debet extendi vltra suum casum; præsertim cùm nulla sit crudelitas aut culpa in expulsione Religiosi. Deinde si hac in re est culpa aliqua,vel illa est in solo Prælato,& sic non debet nocere Monasterio; nam delictum personæ non debet in Ecclesiam redundare, vt habetur Regula 76.in Sexto. Idem dicendum, si est in minore parte Capituli. Vel est in Capituli maiore parte, & sic, etsi Monasterium possit priuari, non tamen priuatum est iure suo ante sententiam. Quòd si beneficium obtinuerit, acquiret beneficio & suæ Ecclesiæ.

De fugitiuis & apostatis dubium non est hos Ordini acquirere,quia Monasterium eos à se non abdicauit.

113 Quintò, Religiosum eiectum, eorum, quæ acquirit, habere administrationem, tum ad alimenta, tum ad pias causas, hæc enim tacitè conceditur dum eiicitur. non tamen potest testari, quia Iure ad hoc inhabilis.

Si expendat in illicita. Dices Quid si in illicita expenderit,tenebiturne accipiens ab eo aliquid ad restitutionem? Videtur teneri, quia ille non est dominus,sed solùm administrator: atqui ob hanc causam obnoxius est restitutioni quod Abbas vel alius Regularis illicitè expenderit, vt suprà dubit. 9. dictum est. Hæc sententia est valdè probabilis: nam DD. generatim loquuntur.

Contrarium tamen magis est vsu receptum, idque verius esse docet Molina disput. 276. Ratio est, quia tota commoditas interim dum viuit ita ei relinquitur ac si Religiosus non esset, nec cuiquam curæ est quomodo expendat: nam Monasterium non censet res illius in bonis suis ante eius mortem.

114 *An recidat in obedientiam Episcopi.* Sextò, Verum est, non recidere in obedientiam Episcopi ex vi sui voti & professionis: etsi Nauarrus multis locis(vt comment. 2.num. 34. 35.& alibi) contrarium probare nitatur, sed solum teneri illi obedire, sicut alij de Clero. Ita Molina disput. 140. & Azor. lib. 12. cap. 16. quæst. 11. sic enim toto orbe vsu receptum: nec Episcopi aliquid peculiaris Iuris in illos vsurpant. Ratio est, quia in professione non intendunt se obstringere Episcopo per votum obedientiæ, sed solùm suis Prælatis Regularibus, & Romano Pontifici, qui est omnium Religiosorum communis Superior, cùm ab ipso omnis iurisdictio spiritualis ad illos descendat. Itaque cùm promissio & votum non operentur vltra intentionem promittentis, non tenentur Episcopo ex vi voti, quod maximè locum habet in iis, qui erant ab Episcoporum iurisdictione exempti. nam in non exemptis valdè probabilis est sententia Nauarri, quia ex vi voti subsunt Episcopo. non tamen tenentur se illi offerre vt ipse eos dirigat, & ab ipso in omnibus dependeant, vt vult Nauarrus, quia hunc modum viuendi non vouerunt: sicut nec ad aliam Religionem tenentur; imò nec à Romano Pontifice compelli possunt vt aliam capessant, vt idem Nauarrus docet de Regular. consil. 17.

Septimò, Eiectum non esse solutum suis votis, etsi 115
cesset ex parte executio ob defectum materiæ; nempe *An solutus*
quia caret Superiore, à quo dirigatur, debet tamen ea *suis votis.*
seruare in præparatione animi. A reliquis verò monasticis obseruantiis,vt à ieiuniis, vigiliis, delectu ciborum,silentio,est liber. quia hæc comitantur vitam monasticam.

CAPVT XLII.

De Iuramento & Adiuratione.

Constat Dubitationibus 14.

EXPLICATA naturâ voti,& status Religiosi,qui voto constat,sequitur alius religionis actus,qui iuramentum,iusiurandum, & interdum sacramentum(eò quòd sit rei sacræ attestatio) à Iure & Scriptoribus vocatur. Huic affinis est adiuratio, quæ etiam per aliquid sacrum fit, quam eodem capite tractabimus. de iuramento agit D. Thomas quæst.89.de adiuratione,quæst.90.

DVBITATIO I.

Quid sit Iuramentum.

D. Thomas qu. 89.art 1.

IVramentum dicitur à *Iure*, quia instar Iuris haben- 1
dum. vnde à Latinis passim vocatur Iusiurandum. *Iuramentum.*
Græcis dicitur ὅρκος quasi ἕρκος, & septum firmum, extra quod non liceat procedere. Est autem *Iuramentum* nihil aliud quàm attestatio diuini Numinis,vel inuocatio diuini testimonij ad fidem faciendam, vel promissionem firmandam.

Attestatio. Est *attestatio*,id est,actio illa seu inuocatio,qua Deus adducitur in testem, quæ actio est opus intellectus, nam est locutio interior vel exterior,supponens actum voluntatis, quo intendimus illum in testem vocare.

Dices,Ergo qui iurat,petit miraculum: Deum enim 2
præbere testimonium dictis hominum, est res insolens *Obiectio.*
supra naturæ ordinem. Deinde si iuramentum est inuocatio diuini testimonij: ergo est actus orationis, quia inuocatur Deus vt opem ferat ad persuadendum: ac proinde Sancti, quando inuocabant Deum vt miraculis prædicationem comprobaret,iurabant.

Resp. Non petit miraculum. Respondeo ad Primum, negando conseq. Non enim iurans petit absolutè vt Deus nunc testetur, sed quando ei placuerit, vel saltem *quando illuminabit abscondita tenebrarum, & reuelabit occulta cordium*,quod testimonium nulli deerit: hoc autem valet ad fidem faciendam, quia non facilè putatur quis ita esse improbus,vt ausit Deum facere testem falsi.

Ad Secundum: Qui iurat, non inuocat diuinum testimonium per modum orantis, sed per modum testantis; sicut dicitur inuocare testimonium Principis vel populi, qui dicit, Testor Principem, testor populum. hoc enim non est propriè orare, deprecari, sed testem constituere, & quantum in se est ad testandum mouere. simili modo dicimus, Facio Deum meum Iudicem, meum patronum, procuratorem, vindicem, &c. exprimentes affectum, quo illum ad hæc, quantum in nobis est, mouemus absque alia deprecatione.

Cur periuriũ graue peccatum.

3 Hinc patet Primò, Cur periurium sit graue peccatum; quia nimirum qui falsum iurat, quantum in se est, facit Deum approbare falsum pro vero; quæ est atrox iniuria. Sicut enim, qui dicit, Deus sit mihi socius, adiutor, fautor huius furti, homicidij, &c. affectu ipso & quantum in se est, facit ipsum auctorem & fautorem peccatorum: sic qui in mendacio dicit, Deus sit mihi testis, facit ipsum, quantum in se est, approbatorem mendacij.

Duo requiri ad iuramentum.
Variæ formulæ.

4 Patet Secundò, Duo requiri ad essentiam iuramenti, intentionem iurandi, seu Deum testem faciendi, & locutionem, qua in testem vocetur. vnde si alterum horum absit, non erit iuramentum. Itaque illis formolis, *Per fidem meam, Fide boni viri, Fide boni Christiani*, vel *Sacerdotis*, vt ordinariè accipiuntur, non est iuramentum, vt docet Nauarrus cap. 12. num. 2. Caiet. qu. 89. art. 6. Sotus lib. 8. q. 1. art. 1. & alij multi. nam qui sic loquuntur, non intendunt iurare, sed solùm significare se loqui ex virtute fidei vel veritatis, quam vir probus, Christianus, Sacerdos, in dictis & promissis suis adhibere debet, & si fallat, vt non habeatur verax aut fidelis. Si tamen intelligant fidem Catholicam, erit iuramentum: qui enim dicit, *Per fidem Catholicam, per sanctum Euangelium*, censetur auctorem illius in testem adducere. Nihilominùs si alio sensu & alia mente huiusmodi verbis vteretur, non esset iuramentum; vt si dicendo, *Per fidem meam* feci, dixi, faciam, &c. vellet significare causam efficientem vel impulsiuam. Neque in his est iuramentum, *Per meam conscientiam* (etsi Soto de hoc aliter videatur) *super meam conscientiam, in conscientia, in veritate*. tantùm enim significant se loqui ex conscientia & veritatis notitia. & idem valent, Per conscientiam, & in conscientia, neque etiam in hac, *Amen, amen dico vobis*, iuxta probabiliorem sententiam: etsi Origenes tract. 35. in Matthæum, & quidam Patres illum secuti, & recentiores contrarium putent. Incredibile enim est, Dominum tam sæpè iurasse; quin potiùs verisimile, numquam iurasse, qui omne iuramentum, quantum fieri posset, vitandum docuit. tantùm igitur volebat illâ formâ loquendi insinuare, se ex certissima veritatis notitia docere. Apud Græcos idem ferè valet ναί, id est, certè, verè, vt colligitur 2. ad Corinth. 1. v. 17. 18. 19.

In istis verò, *Coram Deo* loquor, *Deus scit* ita esse, *Deus videt* me vera dicere, *videt meam conscientiam*, prout vulgò accipi solent, censetur esse iuramentum. Sic Apostolus ad Galat. 1. *Ecce coram Deo quia non mentior*. Si tamen quis non intendat iurare, sed solùm affirmare Deum ista scire, intueri, non erit iuramentum, quia deest intentio, vt rectè Caietanus art. 1. & Sotus suprà.

Denique in his, *Ie renie Dieu*, vt Galli dicunt, & *Pese à Dios*, vt Hispani, & similibus, potiùs est blasphemia, quàm iuramentum, vt docet Couar. in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 12. etsi in illo secundo implicitè etiam contineatur iuramentum execratorium, vt ex eodem, & ex Soto suprà colligitur.

Obiectio.
Iuramentum per falsos deos.

5 Dices, Quidam iurant per falsos deos, in quibus nihil est numinis, vel per creaturas: ergo non omne iuramentum est attestatio diuini numinis.

Respondeo, Iuramentum per falsos deos non esse verum iuramentum, nec obligare nisi ex conscientia erronea; quia nulla reuerentia illis debetur: nec metuendum est ne illos videamur fecisse testes falsi. Vnde non est per se peccatum mortale iurare falsum per Iouem, si scias Iouem nihil esse; quia verè non iuras, sed iocaris & ludis imagine iuramenti: perinde ac si chimæram testeris, vel rem aliquam ratione carentem, nisi fortè fiat seriò, vel ad imperium tyranni, vel cum illius circumstantiis, vt videaris honorem diuinum deferre. Infidelis tamen putãs Iouem esse Deum, erit periurus, saltem affectu & culpa, si falsum iuret vel promissa iurata non seruet. Vide Couarruuiam suprà n. 24.

Nec obstat quòd D. Augustinus Serm. 30. de verbis Apostoli sub finem ait, *esse periurum, qui falsum iurat per lapidem* (id est, *per Iouem*, vt patet ex antecedentibus) *etiam si sciat Iouem nihil esse*, quia intelligi potest esse periurium ex opinione ethnici, cui tale iuramentum præstatur, & cui fides in contractibus seruanda; vel quia externa specie periurus videtur: nam seriò videtur iurare, sicut qui thus adolet idolo, exteriùs est idololatra, etiamsi in animo non habeat illud pro Deo, nec intendat illi honorem deferre. Iuramentum au- 6

Per creaturas.

tem per creaturas est verum iuramentum: quia cùm sic iuramus, non volumus ipsas nobis esse testes, sed eum, qui in ipsis singulari modo præsidet & relucet, cuius ipsæ sunt templum, sedes, thronus, tabernaculum, scabellum pedum, vt patet Matthæi 5. & 23. de quo infrà dubit. 3. Accipitur enim continens pro contento, & signum pro signato. Possumus tamen etiam Sanctos secundùm se in testes vocare, (vt testor B. Virginem, B. Petrum, & Apostolus 1. ad Timotheum 5. *Testor coram Deo, & Christo* IESV *& electis Angelis eius*) sed tunc non erit propriè iuramentum, aut actus Religionis, sed obseruantiæ, seu duliæ supernaturalis, sicut supra dictum est de oratione & voto ad Sanctos directo. Ordinariè tamen tales formulæ ita accipiuntur, vt illis censeatur primariò in testem vocari Deus qui in Sanctis habitat, & secundariò ipsi Sancti, qui etiam res nostras cognoscunt: sicque idem actus externus, vt subest diuersis intentionibus, ad diuersas virtutes pertinet.

Additur in definitione, *ad fidem faciendam vel pro-* 7

Finis iuramenti.

missionem firmandam, vt explicetur finis immediatus vsus iuramenti, qui duplex est, vnde etiam duplex est iuramentum, *assertorium* & *promissorium*. Docet id Gregor. Nyssenus in Cantica, explicans illud, *Adiuro vos*, &c. *Iusiurandum*, inquit, *est oratio per se confirmans veritatem*, *Est autem duplex iuramenti operatio: aut enim quispiam ei, qui audit, facit fidem veritatis, aut aliud per iuramentum affert necessitatem vt minimè mentiatur, vt, Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum, his fides promissi confirmatur iureiurando.*

Dices, Multi iurant ex ira, qui non intendunt fidem facere, aut se aliquid obligare.

Respondeo, Illi non intendunt propriè iurare, sed potiùs imprecari malum, vel patefacere iram.

DVBITATIO II.

De multiplici iuramenti diuisione.

MVltæ sunt iuramenti diuisiones: aliud enim verbis 8
concipitur, aliud metu, vel alio signo, vt manu sublata. sicut enim votum & professio fit tacitè vel expressè, ita & iuramentum.

1. Diuisio.

Deinde aliud est *per simplicem contestationem*, in quo Deus solùm vt testis vocatur, v. g. Testis mihi sit Deus, Testor Deum, Iuro per Deum, quæ omnia idem valent, vt docet D. Augustinus Serm. 28. de verbis Apostoli.

2. Diuisio. Per contestationem simplicem.

Aliud *per execrationem*, in quo etiam vocatur in vindicem, vt puniendo testetur si falsò. Sic Apostolus 2. ad Corin. 1. *Testem inuoco Deum in animam meam*. Item, Peream, Dispeream, Ita me Deus amet, adiuuet, Ita mihi sit propitius. nam in his non solùm significatur vt sit propitius, si est verum, sed etiam vt non sit propitius, si falsum. Item illud, quod olim frequens erat apud populum Iudaicum, *Hæc mihi faciat Dominus, & hæc addat*, eumdem sensum habet: sicut & ista, *Per animam meam, Per caput meum, Per vitam meam*. Simile

Per execrationem.

videtur

videtur illud,quo Deus in veteri Testamento aliquando vsus est, muribus humanis se accommodans, vt Psal.94. *Quibus iuraui in ira mea,si introibunt in requiem meam.* quasi dicat, *non sim Deus.* Alij tamen dicunt *Si* accipi pro *Non.*

Aliquando non nostram personam, sed aliam nobis coniunctam obligamus Deo,vt in ea nos puniat,si fallimus, vt *per vitam filij,vxoris,per salutem Regis.*

9 Dices, Hoc est imprecari malum; quod est contra charitatem. *Obiectio.*

Resp. Respondeo, esse contra charitatem,si mentimur; si autem verum est quod dicimus,non est contra,sed potiùs secundùm charitatem:ostendimus enim quanti alterum faciamus,eumque sic honoramus. Neque solùm imprecamus malum si fallimus, sed etiam bonum si non fallimus.Itaque *Per salutem Regis*,idem est ac si dicas,Ita Deus saluet,vel non saluet Regem;saluet,si verum dico; non saluet, si fallo. vtrumque enim includitur. Idem dicendum de istis,Per animam meam, per caput meum, &c.

Petes, Vtrùm *execratorium* differat specie à *contestatorio.*

An differant specie. Respondeo,Non differre specie in ratione iuramenti; quia vtroque Deus vocatur in testem;sed in contestatorio solùm,et generali modo restetur & veritatem aperiat in execratorio,vt aperiat puniendo,si fallo.Periurium tamen execratorium videtur specialem malitiam continere contra charitatem sui, quatenus homo sibi ipsi imprecatur malum, Deùmque ad illud infligendum expressè prouocat. vnde pro diuersitate mali, est diuersa malitia huic periurio cõiuncta,vt rectè Caietanus a.1.Hoc tamen intellige cum Caietano,si periculum sit præsentis punitionis,vt si fiat v.g.ad altare S. Antonij,vbi peierantes statim solent puniri.Alioquin si putetur non esse periculum, non habebit peculiarem malitiam contra charitatem ratione execrationis:nã in omni iuramento vt tacitè includitur quædã execratio, quatenus se exponit vindictæ, si Deum faciat testem *Periuria omnia sunt eiusdem speciei.* falsi Itaque omnia periuria sunt eiusdem speciei: quia deformitatem vitiis rationis continent. Quare non est absolutè necessarium explicare in cõfessione an fuerit per execrationem, an per simplicem contestationẽ,excepto illo casu iam dicto: nisi fortè fuerit solemne in iudicio,quod quibusdam locis est reseruatũ Ordinario.

10 Tertiò,Aliud est *per Deum*,aliud *per creaturam*.Potest *3. Creatura quadrupliciter spectari potest.* autem creatura spectari quadrupliciter. Primò,Secundum se. Secundò, Vt in ea elucet vel apprehenditur numen diuinum. Tertiò, Vt est aliquid ad nos pertinens,quod obligamus Deo. Quartò, Vt falsò putatur habere aliquid diuinitatis. *Quadrupliciter per creaturam potest iurari.*

Si primo modo; Sic per creaturam non est verum iuramentum:quia vel ipsa per se testis esse non potest, *1. Per creaturam secundũ se spectatam.* vel non vt prima veritas. vel enim ipsa non cognoscit quid dicamus,& sic stultũ est illã in testem adducere: de quo vide Nauarrũ c.12.Enchir.n.5.vel cognoscit;(vt Sancti)& sic potest quidem vocari secundùm se in testem,sed non vt suprema veritas. vnde non est propriè iuramentum,sed actus duliæ,vt antè dictum est.

2. Per creaturam vt continet Deũ. Si secundo modo consideretur, vt continens singulari modo & simul quodammodò inuoluens diuinum numen, sic per illam est iuramentum. hoc modo qui iurat per cælum, censetur iurare per eum qui in cælo habitat,qui per terram,per illum qui terram suspendit de nihilo,cui ipsa instar pedum scabelli: qui per templum, per eũ qui ibi colitur,vt patet Matth.23.vbi Dominus corrigit errorem Iudæorum,qui putabant iuramenta per creaturas(vt per templum, per altare) non obligare,nisi essent tales,quę seruirent eorum commodis:vt per aurum templi,per donum,quod altari imponitur. Sic dum iuramus per euangelia,intelligimus simul eorum auctorem, dum per crucem, crucifixum, per reliquias Sanctorum,numen diuinum ibi singulari modo assistens, & in Sanctis habitans. Hoc modo si quis Deum in omni re norit contemplari, per omnem creaturam iurare potest, quia ipse omnium viuentium vita,& omnium existentium assa, & fundus essentialis.vt Dionysius loquitur; omnia creans,formans, sustentans,& assiduo influxu conseruans. Non tamen solemus iurare per res viles, vel sordidas, ob speciem indecentiæ: sed solùm per nobiliores, in quibus manifestiùs elucet, quæque absque indecentia adhiberi possunt.

Si tertio modo considerentur,erit iuramentum *execratorium*, vt cùm iuramus per animam,per vitam parentis, vel rem aliam nobis valdè charam. Sic Ioseph iurauit per salutem Pharaonis, (Gen.42.) à qua ipsius felicitas pendebat, obligans illam Deo, si verum non esset quod dicebat. Quamuis hoc etiam possit intelligi per simplicem contestationem, vt docet D. Thomas art.6. Verius tamen existimo, fuisse formulam iurandi vsitatam apud Ægyptios: nihilque aliud esse *Per salutem Pharaonis*, quàm per eum qui saluat & tuetur dignitatem Regiam Pharaonis, nempe per Deum. nam phrasi Hebræa communiter in aliis linguis recepta *Deus* dicitur *salus regum & regnorum*,quia ea conseruat & tuetur. ac proinde hoc iuramentum non videtur fuisse execratorium. *3. Vt exponitur vindictæ.*

Si quarto modo spectetur,tamquam ipsa aliquid diuinitatis habeat,erit blasphemia & species idololatrię. Similiter blasphemia erit,si quis inuerecundè iuret per membra Christi,& Sanctorum,quasi in illis sit aliquid pudendum.vide Couarr.in cap.Quamuis pactum, §.1. n.16.& 17. *4. Vt ipsa habet aliquid diuinitatis.*

Petes,Vtrùm iuramentum per creaturas sit eiusdem speciei ac per Deum? *An sit eiusdem speciei.*

Respondeo,esse,si ritè fiat, quia qui iurat per creaturam in modum simplicis contestationis, implicitè testatur ipsum Deum, qui per modum execrationis, etiam testatur Deum explicitè vel implicitè,etsi simul maledictionem inuoluat.

Quartò.Aliud est *simplex*,aliud *solemne*. Solemne est, 11
quod habet aliquam notabilem circumstantiam externam,vt si fiat coram testibus vel Notario,vel in tribunali,vel tactis euangeliis,reliquiis, &c. Simplex,quod caret huiusmodi circumstantia. vtriusque eadem via coram Deo. Si tamen solemne violetur,est maius peccatum ob scandalum. *4. Diuisio.*

Quintò,Aliud est *assertorium*,aliud *promissorium*,aliud *comminatorium*. *Assertorium* adhibetur solùm vt credatur aliquid,quod aliter probare non possumus, siue sit præsens,siue præteritum,siue etiam futurum, etsi hoc rariùs:vt si iurem Petrum cras moriturum,aut futuram pluuiam,&c. *5. Diuisio, Assertorium, Promissorium, comminatorium.*

Promissorium est, quo intendimus nos alteri obstringere,seu quo confirmamus nostram promissionem.

Comminatorium est,quo minamur alteri pœnam.

Differunt hæc, quòd in assertorio nullam intendimus nobis imponere obligationem, sed solùm facere fidem,vt aliquid credatur. In promissorio intendimus nos obligare ei, cui promittimus. In comminatorio intendimus nos obligare non ei,cui minamur, sed absolutè ad infligendam alteri pœnam,nempe,vt constricti reuerentiã iuramenti non audeamus condonare.

Deinde in primo requiritur tantùm vna veritas,quæ expressè asseritur. hæc si absit, semper est peccatum mortiferum.quamuis res sit exigua:quia omnes veritates in ordine ad testimonium Dei eiusdem sunt rationis.In secundo & tertio requiritur duplex, nempe vna præsens, quòd habeas animum exequendi: altera futura, quæ consistit in executione. Harum prior est principalis, & necessariò requisita, si enim absit, erit periurium mortiferum. Altera est secundaria, & sæpè absque peccato abesse potest.Sæpè enim expedit,quod prudenter promissum vel comminatum est., non mandari executioni,mutatis circumstantiis. Sic Dauid iuramentum comminatorium aduersus Nabal non est executus,1. Reg. 25. vel quia tacita suberat conditio, vel quia calore iracundiæ conceptum. *Veritas requisita in singulis.*

Sextò, Aliud *absolutum*, aliud *conditionale*. hoc habet tacitam vel expressam conditionem. Tacita conditio subest vel ex Iuris dispositione, vel ex iurantis intentione. 12
6. Diuisio.

Ratio harum diuisionum. Ratio harum diuisionum est. In iuramento quinque spectari possunt. Primò, Id quod iuramento confirmatur; & ratione huius est diuisio quinta & sexta. Secundò, Id per quod iuratur; & sic est tertia. Tertiò, Modus, quo Deum testamur; & sic habetur secunda. Quartò, Circumstantia notabilis exterior; & sic habetur quarta. Quintò, Signa quibus exprimitur; & sic habetur prima.

DVBITATIO III.

Vtrùm licitum sit iurare, siue per Deum, siue per res creatas.

D.Thomas art. 2. & 6.

13 MVlti hæretici olim docuerunt, non esse licitum iurare; vt Messaliani, qui & Euchitæ dicti, Pelagiani, VValdenses; & nostro tépore idem docent Anabaptistæ, qui etiam id exactè seruát. Idem docuit VVicless in contractibus humanis. Vide Castro contra hæreses v. Iuramentum, & Iansenium in Concord. c. 40.

Iuramentum esse licitum. Sed contrarium est fide tenendum. Primò, Quia in Scripturis legimus viros sanctissimos in contractibus iurasse; Genes. 21. Abraham fœdus init cum Abimelech, & illud iuramento confirmat; idem facit Isaac, Genes. 26. cum eodem Abimelech, vel eius successore; & Iacob, Genes. 31. cum Laban. Alij ob alias causas sæpè iurarunt. Moyses Deut. 4. *Testes inuoco cælum & terram, citò vos perituros*: & c. 3. idem repetit. Dauid sæpè iurauit, *Viuit Dominus*, q. d. per vitam Dei. & Psal. 62. ait: *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo.* id enim erat signum esse Dei veri cultores: & Deut. 6. *Dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis.* Apostolus quoque in nouo Testamento, ad Rom. 1. 2. ad Cor. 1. ad Philip. 1. 1. ad Tim. 5. Imò ipse Deus sæpè legitur iurasse, Psal. 94. 109. &c. non quòd iuramentum Dei firmius sit quàm simplex assertio; (hæc enim omnem firmitatem habet, quæ à diuina auctoritate potest accedere) sed partim quia homines magis iurato credere solent, quàm iniurato, partim vt illis magis inculcet & ostendat immobilitatem consilij sui, vt ait Apostolus ad Hebr. 6. ne videlicet suspicentur subesse aliquam tacitam conditionem, cuius mutatione fieri possit vt non eueniat quod Deus promisit, vt interdum in propheticis comminatoriis accidit. Ita D. Thom in illum locum Apostoli.

Cur Deus iurat.

Secundò. Probatur ex vsu omnium gentium, & omnium tribunalium. omnis enim controuersiæ finis est iuramentum, teste Apostolo ad Hebræos 6.

Tertiò, iuramentum est cultus latriæ apud omnes gentes: per hoc enim tacitè testamur, Deum habere prouidentiam rerum humanarum, & omnium rerum cognitionem & potestatem.

Quartò, Iuramentum facit vt reuerentia & timore diuini Numinis, veritatem dicamus, pacta custodiamus, fidem seruemus, pacem retineamus, ab iniuriis abstineamus, controuersias desinamus, quæ omnia valdè bona sunt, & rebus humanis necessaria.

14 *Obiection 1. 1. Locus. Matth. 5. de iuramēto.* Obiicitur Primò, Matth. 5. *Audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis, reddes autem Domino iuramenta tua, ego autem dico vobis, non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum est pedum eius, neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis. sit autem sermo vester, Est, est, Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est.* Et Iacobi 1. *Nolite iurare quodcumque iuramentum.* Omissis variis interpretationibus, quas videre est apud Iansenium, Maldonatum, & alios.

Resp. Duo errores Pharisæorum circa iuramentum. Respondeo, Christum hic corrigere duos errores Pharisæorum: quorum alter erat, Licitum esse quauis occasione iurare per creaturas. Alter, Iuramentum per creaturas non obligare; vt suprà dictum est ex cap. 23. Matth. Itaque docet *non iurandum omnino*, id est, nullo iuramento, nec per Deum, nec per creaturas, intellige quantum in nobis est, seu nisi necessitas compellat. Iuramentum enim non est de genere eorum, quæ per se bona sunt & frequentanda, vt ieiunium, oratio, eleemosyna; sed quæ solùm bona censentur, posita necessitate, vt antidota & medicamenta, & sicut occidere hominem, capere alienum. Ratio est, quia irreuerentia est, tantum testem adducere ad confirmandam rem parui momenti, aut quando necessitas non postulat, vt optimè ostendit Chrysostomus Homilia 9. in Acta. Quando verò res est grauis, & alia ratio commoda non suppetit, bonum est iuramentum adhibere, si debita circumspectione & reuerentia fiat. Colligitur hæc expositio tum ex ipsa Scriptura, tum ex D. Augustino, lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 30. & 31. eodem modo intelligendus est locus Iacobi. Addit Dominus, *quod his abundantius est*, (extra necessitatem) *à malo est*, id est, à diabolo, *ἐκ τοῦ πονηροῦ*: qua voce diabolus significari consueuit, cùm *πονηρὸς* propriè non quamuis, sed morum malitiam denotet, vt suprà cap. 37. n. 20. dictum est. Ita hunc locum explicant aliqui Græci, & noster Maldonatus. Significat ergo Dominus, iuramentum extra necessitatem adhibitum, vbi simplex affirmatio vel negatio sufficit, à diabolo, non à Deo introductum esse, ideóque valdè cauendum. Vnde etiam in veteri Testamento fuit prohibitum, Ecclesiastici 23. *Iurationi non assuescat os tuum: multi enim casus in illa.* & paulò pòst: *Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga*, & quæ sequuntur: quæ sanè à concionatoribus valdè sunt inculcanda. vide Chrysostomum Homilia 4. 5. 6. 7. 8. 9. & 10. ad populum Antioch. vbi omnibus viribus hanc consuetudinem exterminare conatur.

Quomodo iuramentum dicatur esse à malo.

Obiicitur Secundò, Multi Patres docent, *Iudæis tamquam paruulis esse permissam iurare per Deum, vt minus malum, ne iurarent per creaturas, sicut permissus illis fuit libellus repudij: Euangelicam autem veritatem non recipere iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iureiurando sit.* Ita Hieronymus in cap. 5. Matthæi, Chrysostomus Homil. 15. in Genesim, & Homil. 9. in Acta. Basilius in illud Psal. 14. Qui iurat proximo suo, & non decipit. 15 *Obiect. 2.*

Resp. Respondeo, Patres loquuntur de iuramento per Deum passim adhibendo absque necessitate, hoc enim illis causa maioris mali vitandi permissum fuit, ne videlicet more ethnicorum iurarent per creaturas & idola: Dominus autem hanc permissionem sustulit. itaque veritas euangelica non recipit iuramentum, intellige, absque necessitate, quo modo in vsu erat apud Iudæos. non enim in omni euentu voluit esse illicitum iuramentum, præsertim per Deum, vt ex Hieronymo & Basilio patet, sed solùm quando res sine iuramento potest expediri. Chrysostomus maximè insectatur iusiurandum per Deum, sed id facit vt in contrarium nitendo, consuetudinem prauam iurandi in populo reprimat.

Obiicitur Tertiò, Cap. 9. Clericum. 22. qu. 1. Concilium Carthaginense 4. decreuit, *Clericum per creaturas iurantem esse acerrimè obiurgandum, & si perstiterit in vitio, excommunicandum.* Hieronymus etiam loco citato apertè docet, *Iudæos iurantes per creaturas, honore & obsequio diuino illas veneratos fuisse.* & Innocentius II. in c. Etsi Christus, de iureiur. dicit: *Dominum prohibuisse iuramentum nō per Creatorem, sed per creaturas, ne per tale iuramentum transferretur ad creaturas honorificentia Creatoris.* 16 *Obiect. 3.*

Resp. Respondeo, Cap. illud Clericum, loqui de iurante per creaturas more ethnico, tamquam Deos quosdam, (vt per Iouem, per Mineruam, per Solem.) quamuis enim non credantur dij, tamen turpe est Christiano & scandalosum sic iurare, quia externo actu videtur illis deferri cultus diuinus, & periculum est ne sensim putetur aliquid diuinum illis inesse. simili modo videtur intelligendum cap. Etsi Christus.

Quòd si Iudæi hoc modo per creaturas iurauerunt, id factum more ethnico & ex praua intelligentia, hinc tamen non sequitur, quin benè fieri possit à rectè intelligente.

Obiect. 4. Obiicitur Quartò, Iuramentum est cultus quidam Dei: atqui non licet cultum diuinum ordinare ad res

humanas

humanas; ergo non licet vti iuramento ad contractus. Omissa solutione Caietani,

Resp. Respondeo Primò, Iuramentum esse cultum diuinum.non absolutè,sed in certo negotio, quando aliter fidem facere non possumus. sicut enim in aliis angustiis ad diuinam opem confugere possumus, ita in hac; idque Deo est honorificum. Secundò, Possumus vti re diuina ad finem humanum,quando alia ratio non suppetit,& illa res nõ æstimatur ex solo humano commodo Sic ad sanitatem consequendam vtimur aliquando Sacramentis,reliquiis Sanctorum,votis,&c.& Deus ad hominum salutem vsus est incarnationis mysterio.

Ex his satis constat,iuramentum esse licitum,etiam ad humanos contractus.

17 *Tres comites iuramenti.* Vt tamen in vsu non peccent, requiruntur tres comites,vt docet D.Thomas art.3. & ceteri Doctores,videlicet,*veritas,iustitia* & *iudicium*, quæ insinuantur Ieremiæ 4.*Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio,& in iustitia.*quasi dicat, non iurabis tunc ampliùs per idola,sed per Deum verum,idque super re vera,& iusta,& cum debita discretione & reuerentia.

Si veritas desit,&c. Si veritas desit, vel putetur deesse,vel dubia sit iuranti,est peccatum mortiferum.Debet enim esse moraliter certum id ad quod Deum in testem vocamus; alioquin exponimus nos periculo faciendi eum testem falsi. Fieri tamen potest vt sit peccatum veniale; vt si iures ex aliqua negligentia cognoscendæ veritatis,non tamen graui. Ita Siluester v.Periurium,quæst.1.

Si iustitia desit,id est,si res non sit licita,erit peccatum mortale,vel veniale,pro grauitate materiæ, vt infrà n.18.dicetur.

Si iudicium,vt si super re leui,vel quæ maius bonum impediat, ferè non erit plusquam veniale.ita communiter Doctores.

DVBITATIO IV.

Quando iuramentum promissorium liberè factum obliget, quando non.

18 NOtandum est,Id quod promittitur,vel est bonum exequi, vel est malum, vel indifferens. Item vel promittitur sub aliqua conditione,vel sub nulla.

Dico Primò, Si executio eius quod est promissum, est peccatum, iuramentum promissioni adiectum non obligat.inuoluit enim contradictionem,obligari quempiam ad peccatum: tali iuramento dicitur deesse Iustitia.

Iurans id, quod scis esse peccatum. Petes, Quale peccatum est,si iures te facturum aliquid,quod scis esse peccatum?

Respondeo, Si desit animus exequendi, erit periurium defectu veritatis primariò requisitæ; ac proinde erit peccatum mortale.Si autem adsit animus, iam ratione illius affectus,quem includit,erit peccatum mortale vel veniale pro grauitate operis exequendi.

An iuramentum super re illicita. An autem per se,quatenus est testificatio Dei super re illicita facienda, habeat distinctam malitiam, dubitari potest.Multi Doctores sentiunt,si opus quod te iuras facturum,sit peccatum mortale, iuramentum quoque mortale futurum.si opus sit veniale, iuramentum fore veniale. Ita Sotus lib.8.q.1.art.3.Caietan.art 7.Anton.p.2.tit.10 cap.4.§ 1.& alij. Sed hæc sententia difficultatem habet: vel enim Deum adducis solùm vt testem propositi tui,& operis futuri, & sic non videtur referre vtrùm opus sit peccatum mortale an veniale: vel vt approbatorem & sponsorem,& sic vtrobique videtur esse peccatum mortale. nam facere Deum approbatorem peccati venialis, est blasphemia. Deinde Deus non adducitur in iuramento vt approbator aut sponsor,sed solùm vt testis:qui enim aliquem testatur, non agit vt ille approbet vel spondeat, sed solùm vt veritatem latentem aperiat,& vt idem dicat quod ipse dicit: ergo si veritas subsit, non videtur in ratione iuramenti esse peccatum mortale.

Obiectio. Dices,In eo est magna irreuerentia,quòd auctoritate diuina se velis firmare in malo proposito,quasi Deo placeret,& ipse vellet illud fieri.

Respondeo, Non apprehendit opus tamquam Deo placens,nec cupit vt Deus illud approbet;sed concipit confusè, esse immutabile, quod iuramento confirmatum fuerit.& sic adhibet illud vt suum malum propositum immutabile reddat.quia in re est quidem magna inordinatio,tamen non videtur mortifera. *Resp.*

Verùm cùm contraria sententia ferè sit communis, ab ea non est recedendum. Itaque si id,quod iuramento quis proponit facere, sit peccatum mortale, ipsum quoque iuramentum ea parte sua malitiam mortalem habebit; nisi fortè inaduertentia excuset.

Dico Secundò, Pari ratione non obligat, quando promissio,cui additur, tribuit licentiam peccandi, aut est contra legem,aut contra publicam vtilitatem. Vide suprà cap. 17. dubit. 7. numer. 54. vbi allata sunt exempla,& ratio singulorum explicata. 19

Ex quibus sequitur,Eum, qui promisit latroni,se illum non denuntiaturum iudici; si agitur de delictis cõmittendis,non teneri: quia daretur licentia peccandi. Si autem de commissis, vel ille est status rerum vt denuntiatio sit præcepti,& tunc cessat obligatio iuramenti;quia non obligat contra præceptum Superioris: vel solùm est consilij,& tunc non videris posse denuntiare,nisi relaxetur vinculum iuramenti.quia cùm sit in fauorem alterius,& possit sine peccato seruari,videtur obligare donec relaxetur. Nisi fortè agatur de denunciatione Euangelica necessaria ad emendationem.Vide Panormitan.in cap. Quemadmodum. 25. de iureiur. n. 7. & 14. Si tamen iuramentum de non accusando vel denunciando criminaliter ob crimen commissum esset metu extortum, probabile est non obligare,vt infrà n. 26.dicetur. *Promittens latroni non denunciare.*

Dico Tertiò,Si quis iuret aliquid se facturum quod est indifferens, vel quod non fieri est melius;non obligatur,nisi fortè sit factum in fauorem alterius.Colligitur ex D.Thoma art. 7. Caietano ibidem,& in Summa v.Periurium.Nauarro cap.12.n.12.Soto l.7.q.1.art.3. circa 2. conclus. vbi dicit esse in hoc eamdem rationem voti,& iuramenti. 20 *Indifferens, & minùs bonum.*

Probatur, Quia quando iuramentum non est in fauorem alterius,solùm potest obligare per modum voti.cùm solùm Deum respiciat: atqui votum de re tali non obligat,ergo nec iuramentum. Secundò, Quando iuramentum factum est in fauorem alterius, non obligat ipso nolente,vel condonante debitum: ergo si factum sit in proprium fauorem,non obligabit,si is, qui fecit, mutet propositum, & nolit impleri. Exempla sunt,Si iures te hodie non ambulaturum,non egressurum domo; vel contrarium huius, nullo fine honesto, sed vel ex indignatione, vel ob aliquod commodum aut incommodum naturæ. Item si iures te initurum matrimonium absque vlla promissione alteri facta,non daturum eleemosynam,non mutuaturum,&c.

Dices,Teneris facere ne Deum adduxeris in testem falsi:si enim non facis quod iurasti,falsum erit, Deúmque falsi testem feceris. 21 *Obiectio.*

Respondeo,Non fore falsum, quia huiusmodi iuramenta habent tacitam conditionem, Nisi mutauero, Nisi aliter visum fuerit. cùm enim nullius intersit ea impleri, præterquam iurantis, iure suo cedere potest, & sibi ipse condonare. *Resp. Non iurat tunc falsum.*

Dixi, *Nisi factum sit in fauorem alterius*: tunc enim obligat, etiamsi sit de re indifferenti, nisi ille remittat, quia in promissione facta homini, spectatur quid gratius sit homini, non quid in se melius. Secùs in promissione facta Deo, cui semper magis placet quod est melius.

Dico Quartò,Quando promissio vel propositum de re bona habet tacitam aliquam conditionem, vel restrictionem,siue ex mente loquentis,siue ex dispositione Iuris, vel recepta consuetudine, iuramentum illi appositum censetur eamdem conditionem habere. est communis DD. de qua vide Couarruuiam in cap. Quamuis pactum.p.2.§.4.in principio. Probatur, quia 22 *Tacita conditio vel restrictio.*

 iuramen

iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit; *accessorium enim sequitur naturam principalis*, vt habet regula Iuris 42. in Sexto. Itaque si actus habet tacitam conditionem, etiam iuramentum habere censetur. Confirmatur, quia iuramentum non additur, vt promissio, propositum vel contractus aliter accipiatur quã per se accipi solet, sed vt eo modo intellecta quo solent intelligi, non possint reuocari. Itaque non tollit nec excludit solitas conditiones. Exempla sunt: Iurasti Petro seruare promissa, subintelligitur tacitè, nisi ipse quæ tibi promisit non seruet. Facta pace cum inimico, iurasti te illi non nociturum; nimirum ex causa præterita, siue, Nisi ipse causam nouis inimicitiis dederit, aut nisi ob flagitia proscribi contigerit, &c. Iurasti puellæ te illam ducturum, scilicet, Nisi ipsa fornicetur, vel in morbum incurabilem, paupertatem, infamiam, &c. incidat, vel nisi ipse Religionem ingressus fueris. Iurasti seruare secretum, scilicet, Nisi vergat in damnum alterius. Iurasti te castigaturum filium vel famulum, scilicet, Nisi fortè inde nasceretur maius incommodum, vel nisi veniam deprecando impetrauerint, vel ob aliquam causã aliud expediens visum fuerit. Iurasti parẽte Superiori, scilicet Nisi excommunicetur, nisi officio priuetur. Iurasti honoris causà te non præcessurum alterum, scilicet, Nisi te cogat: cùm enim sit in fauorem ipsius, censetur relaxare, dum non vult prior intrare; vel subintelligitur, quantum in te est, vt vult Caietanus art.7. & Nauar. n. 9. Promisisti aliquid absenti cum iuramento; sed nemo iuramentum nomine ipsius acceptauit, vel certè is qui acceptauit, non poterat validè acceptare, non teneris; quia promissio habet hanc tacitam conditionem, *Si validè acceptetur.* Hoc tamen intellige, nisi alia sit mens iurantis, vt si intendat illam tacitam conditionem excludere. tunc enim tenebitur, ne Deum faciat testem falsi; nisi is in cuius fauorem factum est, condonet: vel nisi iuramentum habeat vim voti, aut fiat intuitu pietatis: vt si iures te fore Religiosum. Si enim intendas id Deo promittere, habet vim voti. imò est tacitum votum iuramento confirmatum. itaque Deus illud acceptat, nec potes vllo colore resilire, cùm duplici vinculo tenearis. Si autem non intendas quidem promittere, sed solùm proponas intuitu pietatis, & vt te in proposito confirmes, apponis iuramentum, non habebit quidem vim voti, quia deest intentio promittendi; tamen necessariò seruandum iuramentum, ne Deum facias testem falsi: quia non habet tacitam conditionem, quæ falsitatem excludat. cùm enim factum sit studio salutis, redundat in honorem Dei: ac proinde interest Dei, propositum illud impleri. quare accedente iuramento, planè confirmatur. Itaque etsi propriè non habeat vim voti, est tamen voto simile. Quod dictum est de tacita conditione, idem dicendum de quauis alia restrictione seu limitatione. Iurasti seruare statuta Capituli, scilicet, Quæ nunc sunt in vigore, & maioris momenti (seu quæ ex vi iuramenti sunt in vso. non enim se iuramento vult astringere ad minima; neque ad ea, quæ non seruantur, vel si seruentur, non ex religione iuramenti: neque etiam ad statuta futura, nisi aliud intenderit. Iuramentum enim strictam habet interpretationem ob periculum animæ, vt docet Panormitan. in cap. Clericus, de iureiurando, Siluester Iuramentum 4. q. 23. Iurasti dicere in causa quidquid nosti, scilicet, Si secundùm ordinem Iuris dici debet, non autem si occultum sit.

Varia exempla.

Mens iurantis spectanda.

Hæ & similes conditiones in iuramento promissorio sunt expendendæ, vt sciatur eius obligatio. Insunt autem hæ conditiones promissioni cui iuramentum apponitur, interdum ex parte rei promissæ, siue ex dispositione Iuris id fiat, siue ex natura rei, siue ex communi hominum intelligentia vel consuetudine, interdum ex parte ipsius promittentis, qui talem conditionem tacitè vel expressè apponit. Numquam autem iuramento apposito huiusmodi conditiones exclusæ censentur, nisi quando ipsum in eum finem apponitur, vt excludantur, ne promissor se per illas ab executione promissionis possit eximere.

DVBITATIO V.

Vtrùm violatio iuramenti promissorij, præsertim in re parua, sit peccatum mortale.

RESpondeo. Si promissio sit rei notabilis, violatio iuramenti erit peccatum mortiferum. Est communis sententia Doctorum. Probatur, Quia iurando, quantum in te est, fecisti Deum testari non solùm te habere animum faciendi, sed etiam te facturum, nisi iustum impedimentum interueniat. Itaque nisi facias, quantum in te est, facis vt Deus falsum testatus sit. 23

Violatio iuramenti in re magna.

Sed difficultas est, si in re parua violetur. Caietanus art.7. distinguit. Vel enim, inquit, res parua est tota materia promissionis, vel pars solùm. Si sit tota materia, violatio iuramenti in re parua erit peccatum mortale, quia tota promissio violatur, vt si iuramento promiseris assem, & nihil soluas. Si autem solùm sit pars materiæ, erit tantùm peccatum veniale, vt si promiseris tres aureos, & vnum assem in solutione prætermittas. Idem tenet Couarruuias lib.1. variar. c.1. n.x. Simili modo distinguit in voto.

In re parua, an sit peccatum mortale. Sententia Caietani.

Alij generatim docent, si res promissa sit parua, siue ea sit tota materia, siue pars tantùm, non fore nisi veniale, Siluester, Iuramentum 4. q.1. Sotus lib.8. q.1. ar.7. & q.2. ar.3. Nauar. c 12, n.10. Idem tenet Antoninus p.2. tit. 10. c.4. §.1. Vtraque sententia probabilis est.

Verius tamen videtur, violationem iuramenti in re parua, si seriò promissa sit, nec sit aliquid quod excuset, esse peccatum mortale, siue sit tota materia, siue pars. Ita Gabriel in 3. d.22. q.1. conclus.4. & 7. Tabiena v. Iurament. n.11. Caietan. in Summa v. Periurium, Fumus eodem, n.1x. Valentia disp.6. q.7. puncto.x.

Verius est esse peccatum mortale.

Probatur Primò, Qui rei paruæ promissionem, quam iuramento confirmauit, non implet, is quantum in se est, facit Deum testem falsi: hoc autem est peccatum mortale, cùm sit magna in Deum iniuria: ergo. Maior probatur, quia dum ita iuras ipso affectu & quantum potes, facis Deum testari te hoc præstiturum: ergo si non præstes, cùm possis, facis quantum in te est, vt Deus falsum testatus sit. Secundò, Eiusdem rationis est falsum reddere id, quod Deus anteà testatus est, & facere vt Deus in præsenti falsum testetur: atqui hoc est peccatum mortale, siue res sit parua, siue magna, ergo & illud. Tertiò, Homo sub peccato mortali tenetur curare vt sit veritas in iuramento assertorio. idque ideò ne Deum faciat testem falsi: ergo sub eadem obligatione tenetur curare vt etiam in promissorio sit veritas. Solùm est differentia, quòd veritas iuramenti assertorij debeat esse præsens, & sit speculatiua: veritas promissorij sit futura, pendens ab ipso iurante. Sed hæc diuersitas non facit vt ipse non teneatur pari modo procurare, esseque solicitus vt verum sit quod iurauit. Quartò, Iuramentum respicit materiam quatenus est magni vel parui momenti, multùm vel parùm vtilis homini, sed quatenus vera: ergo ex magnitudine vel paruitate materiæ non debet iudicari eius obligatio, sed ex veritate: atqui omnes veritates sunt eiusdem rationis in ordine ad testimonium diuinum: eiusdem enim rationis est, in re parua, & in re magna falsum testari: ergo eiusdem rationis est, in re magna & in parua Deum testem falsi facere.

Aduerte tamen, non esse peccatum mortale, si putet promissarium non curare rem paruam, & facilè condonaturum, modo alioquin paratus sit soluere, si secùs esset. quo modo is, qui iurasset dare tres aureos, & in solutione omitteret vnum assem, posset excusari: vel si promissio habeat aliquam tacitam conditionem aut restrictionem, tunc enim iuramentum non violatur vlla ex parte, sed integrè impletur iuxta mentem iurantis. 24

Si promissarius non curet.

Petes, Cur iuramenti violatio in re parua potiùs est peccatum, quàm violatio voti in simili? 25

Differentia voti & iuramenti.

Respon

Respondeo, Quia in voto spectatur an res sit parua, an magna in ordine ad honorem Dei. Si parua, non censetur honor Dei ex violatione voti nisi parum lædi; & sic solùm est veniale. in iuramento hoc non spectatur, sed solùm curatur vt sit verum quod iuratur; quia Deus adducitur in testimonium veritatis.

DVBITATIO VI.

Vtrùm iuramentum promissorium metu graui extortum obliget.

26 VIdetur non obligare. Primò, Quia talis promissio est irrita, vel saltem arbitrio promittentis potest in irritum reuocari; vt ostensum est supra c.17.dub.6. ergo & iuramentum illi appositum: nam iuramentum sequitur naturam actus super quem cadit. Secundò, Votum tali metu extortum non obligat, vt ostensum est cap. 40. dub.3. ergo nec iuramentum. Tertiò, Tali iuramento deest consensus; nihil enim tam contrarium consensui, quam vis & metus; vt habetur L. Nihil consensui.ff.de regul. Iuris. Quartò, cap. Quamuis pactum. 2. de pactis, in 6. dicitur: *Pactum si iuramento, nec vi nec dolo præstito, firmatum fuerit, omnino seruari debet.* ergo à contrario sensu, si vi vel dolo præstitum sit, non debet seruari. Confirmatur, quia iuramentum dolo elicitum non obligat, vt dicemus dubitatione sequenti. ergo neque metu extortum: quia vis & dolus æquiparantur. vt patet d. cap. Quamuis pactum. Quintò, L.2.C.Si aduersus venditionem, dicitur: *Per vim autem vel metum iustum extorta* (sacramenta) *etiam à maioribus, maximè ut querimoniam maleficiorum commissorum faciant, nullius esse momenti iubemus.* vbi generatim Imperator Iustinianus omnia iuramenta metu extorta vult esse nullius momenti. Ob hæc & alia argumenta plurimi tenent, huiusmodi iuramenta esse inualida, nec egere relaxatione. ita sentit Panorm. in cap. Cùm contingat.28.num.3. de iureiur. vbi docet, quando actus secundùm se est lege prohibitus (id est Iure irritus, vel in irritum reuocabilis, vt exponit Couarruuias l.1. variar. cap.4. num.6.) iuramentum quoque metu appositum esse irritum. pro qua sententia citat Vincentium Mediolanensem insignem Canonistam; Panorm. sequitur Alciatus in d. cap. Cùm contingat. not.3. Felinus in cap.2. de iureiur. Francus in cap.2. de pactis, in 6. & D.Antoninus 2.p. tit.10. cap. 6. §. Quintus casus. Hi omnes docent non esse opus absolutione, quando iuramentum metu præstitum fuit super contractu inualido, vt refert Couarruuias de matr. p.2. cap.3 §.5. num.2. Idem tenent multi alij, quos citat Sancius lib. 4. de matrim. disp.20. num.3. dicitque sententiam esse probabilem, eámque in praxi seruari apud Iudices sæculares affirmat Couar. l.1. variar. cap.4. num.7. nimirum quatenus eum, qui sic iurauit, admittunt ad agendum ante absolutionem à vinculo iuramenti.

Sententia multorum DD. non obligare.

Contraria tenenda.

Verùm contraria sententia est multò probabilior, & meo iudicio penè certa; nempe tale iuramentum metu expressum obligare, modò factum sit animo obligandi, & de re licita. Est communis sententia Theologorum in 3.d.39. D.Thom. & Caiet. quæst.89. artic. 7. Idem tenent plerique Canonistæ, quos citat Couarru. de matrimon. suprà, & Alexand. Imolensis in cap. Verùm 15. de iureiur. dicit esse opinionem communem.

Probatur Primò, ex Canonibus cap. Si verò, de iureiur. vbi de eo, qui grauissimo metu compulsus fuerat renunciare beneficio suo, & eam renuntiationem religione iuramenti confirmare, dicitur debere petere absolutionem. & ratio additur, *Quia non est tutum quemlibet contra iuramentum suum venire, nisi tale sit, quod seruatum vergat in interitum salutis æternæ.* & cap. Verùm, eodem tit. dicitur: eos, qui inuiti pro vita aut rebus seruandis iuramenti vinculo se obstrinxerunt, esse absoluendos: ita enim consueuisse facere Romanos Pontifices. Vide plura suprà cap. 17. dubitat. 7. num.51.

Probatur Secundò, ratione, quia Iure naturæ tenemur efficere vt verum sit quod iurauimus, ne Deum faciamus testem falsi: hoc enim est magna iniuria in tantam Maiestatem, quam ne committamus, antè mors nobis præoptanda. Neque refert vtrùm id, quod iuramento promissum est, sit per se actus virtutis, an non: sufficit rem esse indifferentem, quæ sine peccato posita promissione fieri possit. Quod confirmatur, quia soluere vsuras non est per se bonum, sed potiùs habet speciem mali, cùm præbeat occasionem maioris iniquitatis: & tamen si iuramento promisisti, teneris: cap. Debitores.6. de iureiur.

Dixi, *modò factum sit animo se obligandi*, quia si absque tali animo factum sit, quidam docent non obligare: de quo infrà dubit. 8. Idem dicendum si addiderit restrictionem aliquam, vel clausulam tacitam.

Hinc sequitur Primò, Eum, qui pro redimenda vita promisit cū iuramēto latroni 100. aureos, teneri soluere, vt docet Caietan. art.9. Sotus l.8.q.1.art.7.& alij. etsi enim latro ex hac promissione nihil iuris acquisierit, eique nulla iniuria fiat si non soluas: tamen Deus ius habet vt verifices id, ad quod illum testem adduxisti. Vbi tamen soluisti, potes repetere, quia momentanea solutione satisfacis, quando iniuria causam dedit. quòd si latro condonet, etiam coactus metu, non teneris. Idem dicendum si Prælatus absoluat, vel Superior latronis relaxet. Ratio est, quia hæc omnia tacitè in tali iuramento subintelliguntur.

27 *Promittens latroni 100.*

Sequitur Secundò, Eum, qui iureiurando promisit se redituram ad carcerem, quamuis iniuriosum, teneri, etiamsi sciat se iniustè plectendum. Ita Caiet. & Sotus suprà. Siluest. Iuramentum 4.q.26. Toletus l.4.cap.22. Colligitur ex D.Thoma art.7. ad 3. vbi dicit, iuramentum coactum in foro conscientiæ inducere obligationem, etiam cum damno temporali. Probatur Primò, Ista promissio fuit prudens, quia absque illa non poteras obtinere reditum ad res suas componendas: ergo eius executio est licita, licitum enim est exequi, quod prudenter promittitur, si licita: ergo si firmetur iuramento, est seruanda. Nec refert quòd res sint mutatæ, sublato metu & coactione, quia circa rem promissam non est facta mutatio: promisit enim redire absolutè, etiamsi coactio & metus tunc absfutura essent: & tamen prudenter promisit: ergo etiam prudenter exequi potest. executio enim nihil est aliud quàm promissionis completio. Secundò, Supposita promissione redeundi, iste reditus non solùm est licitus, sed etiam est honestus, vtpote opus virtutis fidei, veritatis, & fortitudinis, vt ex sensu omnium gentium constat: ergo si iuramentum accedat, nascitur obligatio. Tertiò, Si quis violet tale iuramentum, communi iudicio censebitur periurus: & iniurius in numen diuinum, quod in testem adduxit: nisi fortè cum aliqua restrictione animo concepta iurauerit.

28 *Iurans redire ad carcerem.*

Aduerte tamen quosdam Doctores contrarium docere, scilicet non teneri redire, si carcer erat iniuriosus, vt tyranni, vel Iudicis non competentis: vel Iudicis legitimi, sed non procedentis secundùm ordinem Iuris. Ita Nauarrus cap.12. num.18. qui pro se adducit Tabienam v. Iurare.§.10. Panorm. in cap. Si verò.8. de iureiur. Glossam communiter receptam in Clement. Pastoralis, de sententia & re iudicata verb. Per violentiam. Ioan. Andream in spec. Rubr. de iureiur. Idem docet Couar. l.1. var. cap.2. num.7. vbi citat Baldum, Curtium seniorem, Ancharanum, & Maiorem in 4. d.15. quæst.22. additque non solùm non teneri redire. (de quo dicit non esse dubitandum) sed si redierit, grauiter peccare. Fundamentum huius sententiæ est, quia redire in tali casu, est seipsum quodammodò occidere, & vitam suam prodigere: hoc autem est illicitum, quia tenetur homo vitam suam conseruare. Confirmatur Primò, Quia detentus tali carcere tenetur capessere fugam si potest: ergo sit liber sit, non potest redire. Confirm. Secundò, Quia iuramentum non est seruan-

29 *Quorumdam sententia.*

dum, quando vergit in deteriorem exitum, cap. Quintauallis de iureiurando: at hic vergit: ergo. Hinc sequitur, non solùm non teneri, sed etiam non posse redire.

Est sententia probabilis. Hæc sententia est probabilis & secura in praxi, propter Doctores.

Sed quod diximus est verius ob rationes allatas, vnde

Ad rationes. Respondeo, Illud fundamentum non esse verum. qui enim ob iustam causam se in certum vitæ discrimen conicit, non censetur seipsum occidere, aut vitam prodigere. Nec homo tenetur quouis euentu vitam conseruare; sed si commodè & decorè potest: hic autem iusta causa subest: tum ne videatur mendax, & promissi violator, quod minimè decet virum grauem; tum ne censeatur periurus. Itaque exponit vitam propter opus virtutis, quod laudabile esse ostensum est suprà cap. 9. dub. 6.

Ad Primam Confirmationem: non tenetur fugere, si promisit, præsertim cum iuramento, non fugere. imò etiamsi absque iuramento promiserit.

Ad Secundam: Tunc iuramentum censetur vergere in deteriorem exitum, quando executio est illicita; vel si sit licita, quando est maioris boni impeditiua, & iuramentum non est factum in fauorem tertij; vt si iurasti non ingredi Religionem. Colligitur ex Diu. Thoma art. 7. ad 2.

30 *Quale peccatum violatio talis iuramenti.* Petes, Quale peccatum est violare tale iuramentum metu extortum? Multi Doctores, præsertim Canonistæ, putant esse solùm veniale. Ita Panormitanus in cap. Si verò. 8. de iureiuran. Ioannes Andreas, Hostiensis, & alij in cap. Verùm 18. eodem, Angelus v. Periurium, num. 7. vbi citat pro se Petrum Aureolum, Cardin. & Ioan. Andream. Probant ex dicto cap. Verum. 18. de iureiur. vbi Pont. Cælestinus III. respondet, eos, qui inuiti pro vita vel rebus suis seruandis iurarunt, si non seruauerint, non esse tanquam pro mortali crimine puniendos.

Est peccatum mortale. Sed communis sententia Theologorum est, esse peccatum mortale, præsertim si materia sit grauis, & is in cuius fauorem factum est, vel alius potestatem habens, non relaxet. Ratio est, quia facere Deum testem falsi, est grauis iniuria. Caiet. & Sotus suprà. Nau. num. 14. Siluest. Iuram. 4 q. 7. & alij.

31 Ad cap. illud Respon. Tantùm vult dicere, in foro ecclesiastico externo non esse puniendos pœna Canonibus in periuros constituta; sed mitiùs agendum; quia metus culpam attenuat, & venia ex parte dignos reddit. Ita Glossa; vel vt Caietanus ait: hoc pertinet ad iudicium præsentis clementiæ Pontificiæ, alioquin eodem c. satis significatur eos esse periuros.

Ad argumenta initio proposita. Ad Primum argumentum num. 26. positum Respondeo, Vt iuramentum obliget, non requiri vt promissio per se obligationem indicat, satis est vt executio eius sit licita.

32 Dicitur Iuramentum sequi naturam contractus, non quoad esse firmum vel irritum, vt per se notum est; sed quoad conditiones tacitas, & alias limitationes, quas contractus ex Iure, consuetudine, vel contrahentium mente habet.

Dices, Promissio metu extorta habet hanc tacitam conditionem, Nisi ob iniuriam illatam reuocauero, aut obligationem elisero: ergo ratione istius conditionis poterit iuramenti vis elidi & non impleri.

Respon. Si talem conditionem dum iuraret expressè cogitauit, & saltem mente adiunxit, fateor non teneri, poterat enim ratione iniuriæ quam patitur, huiusmodi restrictionem facere. Si autem de ea non cogitauit, sed simpliciter iurauit, tenetur: quia iuramentum eo fine exigitur, vt talis conditio, quæ alias Iure naturæ promissioni sic iniustè extortæ inerat, excludatur, & promissor non possit vti iure quod alioquin ratione illius conditionis competebat. Itaque per iuramentum censetur & præsumitur vsus istius Iuris exclusus, nisi conditio illa expressa voluntate fuerit instaurata, siue interiùs in animo, siue exterius voce.

Ad Secundum: Alia est ratio voti, alia iuramenti: nam in voto spectatur solùm vtrùm executio operis sit Deo gratior, an eius omissio. In iuramento, vtrùm executio sit licita, & promissatio commoda.

Ad Tertium: Non deest consensus, qui Iure naturæ ad substantiam actus est necessarius: qui enim metu consentit, absolutè, voluntariè & liberè consentit, secundùm quid inuoluntariè. hinc dicitur consentire voluntariè mixtè, vide suprà cap. 17. num. 43.

Ad Quartum: Solùm inde sequitur non debere seruari omnino: id est, ita vt non possit obtineri relaxatio. Illud enim *omnino* excludit dispensationem, vt inquit Glossa in cap. 2. de pactis in 6. & Archidiaconus ibidem. Confirmatur: Etsi vis & dolus in multis aliis æquiparentur, tamen hac in re minimè. nam metus non excludit consensum plenum sicut dolus.

Ad Quintum: Illud Authent. non videri receptum ab Ecclesia, ne via sternatur periuriis. Imò expressè videtur ei derogatum per cap. Verùm. 15. & cap. Si verò. 8. de iureiur. & cap. 2. de pactis, in 6. quibus locis dicitur iuramentum seruandum, *quando non vergit in detrimentum salutis æternæ.* Excipiendum tamen videtur iuramentum de non facienda querimonia maleficij, id est, de accusando vel denunciando, quod videtur statim irritum reddi, si metu sit extortum. Id enim bonum publicum postulare videtur. alioquin non posset hæc querimonia sine periurio fieri, quod in damnum publicum redundaret. Verius tamen puto, etiam hoc iuramentum, nisi à Superiore relaxetur, obligare, excepto casu quo tenetur denuntiare ad malum impediendum, vel quo iuridicè interrogatur, ob regulam illam generalem, quia extra illos casus non vergit in detrimentum salutis æternæ.

DVBITATIO VII.

Vtrùm iuramentum dolo vel errore extortum obliget.

Notandum est, dolum & errorem posse versari vel circa substantiam rei, vel circa qualitatem. 33 *Si dolus circa substantiam.* Si circa substantiam, vt si putes vitrum esse gemmam, vel aurichalcum esse aurum: certum est, iuramentum appositum contractui, cui talis error causam dederit, irritum esse: quia deest consensus. itaque qui læsus est ex huiusmodi contractu vel promissione, non tenetur; quia mens ipsius non fuit contrahere super hac re, sed super alia.

Sed difficultas est, si dolus versetur solùm circa rei qualitatem, vel causam promissionis aut contractus, 34 *Si circa qualitatem.* Doctores generatim docent, si dolus causam dederit, iuramentum non obligare. Probatur Primò, Quia vbi dolus est, excluditur voluntas: L. 1. ff. de dolo. Secundò, Quia iuramentum non obligat extra mentem & intentionem iurantis. cap. Quintauallis. & cap. Veniens, de iureiur. atqui intentio iurantis non est se hoc casu obligare: nam mens eius tacitè repugnat: si enim sciret rei qualitatem, nollet contrahere. Tertiò, Quia Deus non acceptat iuramentum, nisi secundùm intentionem eius qui bona fide iurat, non autem secundùm intentionem eius qui fraude extorsit: cap. Humanæ aures. 22. quæst. 5. Ita Nauar. cap. 12. num. 13. vbi insinuat hanc sententiam esse communem: Siluest. Iuramentum 4. quæst. 8. ex Archid. Panorm. Ioan. Andrea, & Frederico. Idem quæst. 19. Emmanuel Sà verb. Iuramentum. Idem expressim docet Panorm. in cap. Cùm contingat. 28. num. 3. & 23. de iureiurando: cuius opinionem esse communem fatetur Alciatus in illud notab. 3. D. Anton part. 2. tit. 10. cap. 6. § Quintus casus. vbi docet, quando dolus dat causam contractui, iuramentum non egere absolutione: vbi non dat causam (vt si voluisset contrahere, etiamsi non fuisset deceptus) tunc iuramentum requirere absolutionem: & hanc debere facilè dari in odium deceptoris. Couar. lib. 1. variat. cap. 4. num. 6. approbat sententiam Panormitani omitto alios.

Hæc

34 *Sententia probabilis.* Hæc sententia mihi omnino videtur vera, tum ob rationes allatas, tum maximè ob has. Primò, Quia promissio, cui error vel dolus causam dedit, etiamsi (quando non fuit error circa substantiam rei vel causam principalem, & quasi formalem ipsius actus) per se obliget donec reuocetur: tamen detecto errore potest in irritum reuocari, idque vel ob tacitam conditionem, quæ huiusmodi promissioni inesse censetur, scilicet, Nisi rem talem vel talem esse deprehendero; vel ob tacitum dissensum & repugnantiam animi: vel quia prudenti iudicio talis euentus censetur exceptus, etsi hæc tria parum differant. Accedente autem iuramento, hæc conditio & exceptio non tollitur. iuramentum enim non additur, vt mutet qualitatem actus; sed vt illum secundùm naturam ipsius confirmet. Vnde dici solet, Iuramentum sequi naturam actus super quem cadit. Itaque actus retinet omnes suas conditiones & tacitas restrictiones, quas aliàs per se habet: nisi iurans expressè aliud intendat, volens sibi etiam in illis libertatem adimere. Secundò, Quia iuramentum promissorium interpretandum, Si res in eodem statu permanserint, si notabiliter mutatæ non fuerint, vt docet Siluester Iuramentum. 3. quæst. 1. §. Nam tertiò, ex communi sententia Doctorum, atqui non censetur manere in eodem statu, quando posteà aliquid se aperit, quod anteà latebat: nam paria sunt in Iure, aliquid superuenire, & apparere seu incipere cognosci: sicut è contrario, paria sunt, non esse, & non apparere; vt colligitur L. 77. ff. de contrahenda empt. Denique quotiescumque post iuramentum aliquis casus euenit, quem prudenti iudicio non censeris voluisse tua promissione comprehendere, non obligaris ex vi iuramenti: ergo si ab initio idem casus subsit, sed ignoretur, non censetur comprehensus promissione, ita vt obligeris quando scitueris.

35 *Exempla.* Explico exemplis. Primò, Iuramento promisisti puellæ nuptias, putans esse virginem; posteà intelligis occultè fornicatam; non teneris iuramento, quia error dedit causam promissioni: non enim voluisses promittere, si sciuisses; & iudicio prudentis hic euentus censetur exceptus.

Secundò, iuramento promisisti emere domum Petri, quia putabas bonam; posteà deprehendis vitium in fundamentis, vel esse subiectam lemuribus: non teneris, ob eamdem causam.

Tertiò, Puella dolo inducta à fratribus, renuntiauit cum iuramento hereditati paternæ pro certa dote; non tenetur, si hæreditas multò pluris valebat; vt docet Fredericus consil. 115.

Quartò, Vendidisti domum tuam, & iuramento promisisti stare contractui: posteà deprehendis te grauiter læsum, potes agere ad supplementum pretij: non enim iuramento intendisti cedere iure tuo si deceptus esses in pretio. omitto alia. Neque contra hanc sententiam sic explicatam sunt vlla argumenta difficilia. Secùs nonnihil se res habet in votis: quia promissio fit Deo, vt patet ex dictis cap. 40. dub. 2. vnde si semel est valida, non potest in irritum reuocari propter ea quæ posteà se aperiunt. secùs in promissione quæ fit homini, quæ potest reuocari errore detecto: & hoc sensu iuramentum dicitur inualidum.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm si quis ficto animo aliquid iuramento promittat, obligetur, & quale peccatum hoc sit.

36 *Tripliciter fictè iurari potest.* NOtandum est, In iuramento promissorio posse distingui tria externa, scilicet iuramentum externum, promissionem, & executionem: & tria interna; scilicet intentionem iurandi, intentionem promittendi seu obligandi seipsum, & intentionem exequendi. Itaque tribus modis fieri potest vt quis animo ficto iuret. Primò, Si quis exteriùs iuret sine animo iurandi. Secundo, Si iuret animo quidem iurandi, non tamen se obligandi. Tertiò, Si iuret animo non implendi.

Si primo modo iures, scilicet absque animo iurandi, non obligaris ex vi iuramenti coram Deo: quia reuera non iuras, nec intendis iurare aut Deum testari, sed simulare & fingere te iurare, sicut qui fingit se contrahere matrimonium, exteriùs verba contractus pronuntians absque animo contrahendi, non obligatur contractu matrimonij. Similiter qui fictè promittit, non obligatur vi promissionis. denique omnis actus, qui essentialiter requirit intentionem agentis, est inualidus, si ea intentio desit: vt patet in collatione Sacramentorum, excommunicatione, absolutione, &c. quod maximè locum habet in promissione, donatione, & contractibus, quorum vis tota ex intentione pendet. *Si desit animus iurandi.*

Aduerte tamen, si occasione talis iuramenti obueniat damnum parti, teneris illud sarcire, quia causam dedisti: nisi fortè per iniuriam extortum fuisset; tunc enim iure tuo aduersus illum vti censeris sic iurando. Similiter si scandalum iuramento non seruato nasceretur, teneris ratione scandali. Denique in foro externo cogêris seruare prout sonat: nisi fortè metu extortum fuisset: tunc enim est per Iudicem relaxandum. *Si hoc sit causa damni.*

De secundo modo est maior difficultas, suntque duæ sententiæ. Prior est, eum, qui iurat animo se non obligandi, non teneri vi iuramenti. Ita D. Bonauentura in 3. Siluest. Iuramentum 4. quæst. 7. vbi citat Panormitan. & alios, & quæst. 19. Angel. Iuramentum. 5. 0. 31. vbi citat Richardum, & alios, Gabriel d. 39. quæst. 1. art. 2. concl. 5. 37 *Si desit intentio obligandi. Prima sententia, non obligari.*

Probari potest hæc sententia, Primò, Qui in aliquo contractu apponit clausulam, quæ sit contra substantiam contractus, non obligatur: quia talis clausula irritum reddit contractum: vt si contraham matrimonium, ita vt nolim obligari ad reddendum debitum, aut ad vinculum perpetuum: si vendam domum, ea lege vt eam à me non alienem: si promittam alicui 100. aureos, sic tamen vt nolim teneri: atqui hic apponitur clausula, quę sit contra substantiam iuramenti ergo iuramentum non obligat. Nec refert quòd verbis non exprimatur, quia exprimitur mente, à qua sola contractus vim habet. Secundò, Qui ita iurat, reuerà non habet animum seriò iurandi, sed solùm exteriùs verbis: sicut qui contrahit matrimonium cum animo non se obligandi ad reddendum debitum, non censetur seriò velle contrahere: nemo enim potest simul intendere contradictoria. quòd si putet se posse sic contrahere, decipitur, nec ideò contractus vim habet. Tertiò, Deus non acceptat iuramentum, nisi secundùm hominis intentionem, cap. Humanæ aures. 22. quæst. 5. vbi dicitur, *diuinæ iudicia talia foris nostra verba audiunt, qualia ex intimis proferantur.*

Hæc sententia est valdè probabilis, quia ferè communis, & rationibus probabilibus nititur. 38

Altera est, Tale iuramentum, si seria intentione iurandi factum sit, obligare, etiamsi animus se obligandi defuerit. Ita Caietanus art. 7. circa respons. ad 4. quem sequitur Sotus l. 8. q. 1. art. 7. & multi recentiores: quæ mihi videtur verior. *Altera est verior.*

Probatur Primò, Quia obligatio est omnino inseparabilis à iuramento promissorio: nec est in potestate hominis, efficere vt sit tale iuramentum, & ex eo non nascatur obligatio. Secundò, Quicunque aliquid iurat, tenetur efficere vt verum sit quod iurat, nec vlla arte potest hanc obligationem euadere: quia cauendum ei quàm maximè, vt non adducat vel adduxerit Deum in testem falsi. ergo tenetur exequi quod iurauit se facturum, volente eo in cuius fauorem iurauit. Tertiò, In iuramento promissorio est duplex veritas: præsens, scilicet quod habeas animum implendi: & futura, quòd reipsa implebis: sed non potes efficere vt non obligeris ad veritatem præsentem: ergo neque

vt

Obligatio iuramenti non ex intentione, sed ex ipsius operis substantia nascitur.

vt non astringaris ad futuram. Quartò, Ex iuramento nascitur obligatio, non ratione intentionis obligandi, vt in contractibus; sed ex natura operis, sicut ex damno illato nascitur obligatio restitutionis, & ex facto vnde damnum metuitur, nascitur obligatio impediendi: ergo etiamsi intentio obligandi absit, nihilominùs orietur obligatio vi iuramenti.

39 *Respondetur ad rationes diuersæ sententiæ.*

Ad primam rationem contrariæ sententiæ Respondeo, Hoc esse verum in contractibus, quorum obligatio tota pendet ex intentione; nam hi consistunt in eo, quod est se obligare alteri, & alterum sibi: secùs in iuramento, quod consistit in eo, quòd Deum adducat in testem veritatis præsentis vel futuræ. hoc enim efficaciter facere potes, etiamsi dicas te eius reuerentiâ nolle teneri ad exequendum, nam nihilominus teneberis, ne eum facias testem falsi circa executionem. Itaque talis clausula, Quòd nolis obligari, non potest efficaciter addi iuramento promissorio, sicut nec contumeliæ, nec detractioni, vel alteri actui, ex quo secuturum est damnum vel alia iniuria in alterum. Addo, illam clausulam non esse contra substantiam iuramenti, quia potest Deus verè in testem adduci, etiamsi nolis eius reuerentiâ obstringi, sed vt summum est est contra effectum.

Ad Secundum: Negandum est, talem non habere animum iurandi; supponimus enim, illum velle adducere Deum in testem, quamuis inde nolit obligari: nam simili modo potest quis testari Regem, & nolle teneri eius reuerentia vel sponsione.

Quomodo possint intendi contradictoria.

Ad Confirmationem: Non potest quis intendere contradictoria expressè, & efficaci affectu: potest tamen implicitè & inefficaciter: vt quando quis vult peccare, & tamen non vult esse reus mortis æternæ.

Ad Tertium: Deus non acceptat, &c. Hoc intelligendum est quoad id quod quis iurat, non autem quoad modum obligandi vel non obligandi.

Discrimen inter votum & iuramentum.

Es quibus apparet discrimen inter votum & iuramentum: qua in re falluntur Caietanus, Sotus, & quidam recentiores, putantes vtrobique esse eamdem rationem: nam obligatio promissionis pendet es intentione, obligatio iuramenti ex ipso facto externo.

40 *Si absque animo.*

Si tertio modo iures, scilicet *absque animo implendi*, quidam insinuant, non nasci obligationem. Silu. enim, Iuramentum 4. quæst.26. ex Panorm. dicit eum, qui iurauit se rediturum ad carcerem iniquum, nó teneri, si iurauit animo euadendi: secùs si animo se obligandi; & D.Bonauent. in 3.d.39.art.3.quæst.2. aperte insinuat, eum, qui iurauit non animo implendi, sed euadendi periculum, non teneri. Confirmatur, quia quicumque habet animum non implendi, censetur etiam se nolle obligare, vt docet Valentia disput.6. quæst.7. p.4. quorsum enim vellet se obligare, si nollet implere? Sanè si rogaretur, statim diceret hanc esse mentem suam. Itaque sicut probabile est non teneri eum qui iurat absque animo se obligandi: ita probabile erit eum non teneri, qui animo non implendi, quia in hoc illud tacitè censetur contineri.

41 *Animus implendi non requiritur ad obligationem.*

Hæc sententia non videtur improbabilis, quando iuramentum iniquè extortum est. Contrarium tamen est verius & multò probabilius: vt patet ex iis, quæ suprà cap.40.num.7. de voto dicta sunt. Et probari potest, Primò, Quia est verum iuramentum, factum animo iurandi, & adducendi Deum in testem: ergo inducit obligationem verificandi quod iuratum est, ne facias Deum testem falsi circa executionem. Nec refert vtrùm metu extortum sit an non: quia hæc obligatio prouenit es natura iuramenti. Secundò, Quia in contractibus, animus non soluendi non tollit obligationem: ergo neque in iuramento. Tertiò, Prius est obligari quàm exequi: obligatio enim non nascitur ab executione, sed executio ab obligatione: ergo ex eo quòd desit animus esplendi, non tollitur obligatio, nec animus obligandi: quia sublato posteriore, non tollitur quod prius est. Denique hæc est communis sententia Doctorum.

Ad Confirmat. Qui facit aliquem actum vnde necessariò nascitur obligatio, non potest præsumi nolle se obligare, nisi expresso actu id nolit: nam ipso actu contrarium facit: quod maximè locum habet in casu proposito, quia obligatio iuramenti non pendet es intentione iurantis, vt dictum est, sed ex ipso facto. Nec obstat, quòd diceret se nolle obligari, si rogetur: quia quiuis contrahens cum intentione non soluendi, idem diceret, si rogaretur: tamen non ideò censetur se noluisse obligare, cùm absolutè intenderit contrahere, & contrahendo se obligauerit. Itaque talis præsumptio locum non habet, quando factum contrarium obstat.

42 *De culpa grauitate in 3. modo.*

Quod ad grauitatem culpæ attinet; si tertio modo fictè iures, videlicet absque animo implendi, erit periurium mortiferum: quia cùm duplex veritas requiratur in iuramento promissorio, præsens & futura, deest veritas præsens, nempe animus exequendi. quòd si posteà non exequaris, accedat noua culpa letalis, quia deerit veritas executionis, Deúmque de nouo facies testem falsi.

In 2. modo.

Si secundo modo, ita vt ipsa fictio versetur circa obligationem, (vt cùm non intendis te obligare) est etiam peccatum mortale, vt rectè Siluester Iuramentum 4. quæst.7. Primò, Quia deest veritas præsens, id est, animus exequendi: iurat enim se facturum, quod non intendit facere. Secundò, Quia non intendit se obligare, in eo enim est peculiaris irreuerentia, quòd velit Deum adducere in testem, & tamen nolit eius testimonio obstringi. vnde videtur esse grauius peccatum sic iurare, quàm solùm animo non implendi. Confirmatur, quia si iurares animo implendi, nolendo te obligare non solùm homini promissione, sed neque Deo ratione iuramenti: insignem iniuriam Deo irrogares: ergo addit peculiarem malitiam. quòd si solùm intenderes te non obligare homini, aliquod ius ei tribuendo, sed soli Deo ratione iuramenti, cum intentione exequendi, erga hominem non videretur esse peccatum mortale, quia nihil falsi significatur verbis iuramenti, & non deest animus obligandi, quem natura iuramenti requirit, etiamsi desit animus promittendi homini.

In 1. modo.

Si primo modo, ita vt fictio sit circa actum iurandi, (vt cùm non intendis iurare, sed simulare iuramentum) distinguendum est: vel enim id, quod iuras, est verum, vel est falsum. si est verum, probabile est non esse peccatum mortale, siue iuramentum sit assertorium, siue promissorium: quia nec homini notabilis fit iniuria, nec Deo grauis irreuerentia. Non homini: quia in opere externo idem futurum est atque si ex animo iurasses: & si opus sit, in foro externo ex tali iuramento cogi potes. Non Deo: tum quia reuerà non adducitur in testem, sed solum id fingitur & simulatur: tum quia etsi externo actu adducatur, adducitur solùm in testem veritatis.

Iurans verbis verum absque animo iurandi.

Contrarium tamen videtur verius, si iures mandato iudicis, vel in contractu magni momenti: oportet enim tunc sincerè & ex animo iurare, alioquin censetur grauis deceptio, quæ etiam euertit vsum & finem iuramenti, rebus humanis tam necessarium. Ita Caietan. suprà artic.7. ad 4. Sotus artic.7. Si tamen iniquè exigeretur, non esset peccatum mortale sic iurare, vt Sotus docet contra Caietan. quia nulli fit iniuria.

43 *Iurans verbis falsum.*

Si verò sic falsum iures, plerique putant esse peccatum mortale. Ita Caietanus & Sotus supra, Couarr. in cap. Quamuis pactum 1.p.§.5.num.3. & alij passim. Ratio est, quia externo actu Deus adducitur testis falsi: quod perinde est ac si quis offerret illi sacrificium Iudaicum, v.g. agnum vel vitulum, absque animo sacrificandi: vel adoleret thus idolo absque animo venerandi. Sed hæc ratio non videtur conuincere, alioquin esset peccatum mortale iurare in tali casu cum restrictione mentali: nam externo actu Deus adducitur in testem falsi, & cum simili restrictione adolere thus idolo, laudare Mahumetem, vel solemnia illa Turcarum verba pronunciare, *Vnus Deus & propheta*

phera illius Mahumet, eſt peccatum mortale, ſatia enim eſt, io honore exhibendo actum externum ita fieri, & cum illis circumſtantiis, vt meritò videri poſſit velle ſacrificare, laudare,&c. Itaque contraria ſententia videri poſſit non improbabilis, ſcilicet non eſſe id peccatum mortale, ſi per iniuriam cogaris, & falſitas ſit penitus occulta: quia neque reipſa iuras falſum, cùm non intendas Deum in teſtem vocare, ſed ſimulare; neque ſecundùm prudentem æſtimationem potes cenſeri iuraſſe falſum;tum quia falſitas eſt penitus ignota, tum quia iuſta cauſa erat alia mente iurandi. & in hoc caſu locum habere poſſet ſententia Panormitani, Angeli, & aliorum, qui volebant iuramentum metu expreſſum non obligare ſub mortali: de quo ſuprà dubit.6.

Verùm ſatius eſt tenere cum communi, ob rationem allatam.

DVBITATIO IX.

Vtrùm ſi alio ſenſu quàm alter intelligit iures, obligaris, & quale peccatum hoc ſit.

44 *Iuramentum vi ſua obligat ſecundùm mentem iurantis.*

NOtandum eſt, hoc dupliciter fieri poſſe. Primò, Si oratio ſit ambigua, & tu de induſtria alium ſenſum intendas, quàm is qui iuramentum exigit. Secundò, Si non ſit per ſe ambigua, ſed illi tacitè aliquam reſtrictionem addas. Rurſus vel ſponte iuras, vel compulſus ab alio, idque vel Iure vel iniuria.

Dico Primò, Qui alio ſenſu iurauit, non tenetur præcisè ea vi iuriſiurandi, niſi iuxta ſuum ſenſum. Ita Couarr. in cap. Quamuis pactum.p.1.§.5.in principio, Caietan.& Arragonius art.7. Sotus l.8.quæſt.1.artic.7. circa 4. argumentum, & multi alij. Probatur Primò, Iuſiurandum vi ſua ſolùm obligat ad id quod per ipſum eſt confirmatum & aſſertum; quia ad hoc ſolùm is qui iurat, Deum in teſtem adducit: ſed ſolùm id aſſertum eſt, quod iurans in mente habuit: ergo ſolùm ad illud præſtandum obſtringit. Secundò, Quia iuramentum ſequitur naturam promiſſionis, cui accedit: atqui promiſſio non obligat vltra intentionem promittentis; ergo nec iuramentum. Tertiò, *Humanæ aures talia verba noſtra iudicant, qualia foris ſonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferantur. apud homines, cor ex verbis: apud Deum verò verba penſantur ex corde*: vt ait Gregorius l.26 Moral. cap.7. & habetur 22. q.5. cap.11. Humanæ aures. ergo cùm ex intimis alio ſenſu proferantur, Deus etiam ſic ea accipit,& ita confirmare cenſetur.

45 *Obiectio.*

Dices, Reuerentia diuina obligat non ſolùm vt verifices id quod intendiſti iurare, ſed etiam quod aliis rationabiliter viſus es iuraſſe. ſi enim id non ſerues, videberis periurus, & quantum in re, minues apud illos honorem diuinum. Confirmatur ex cap. 9. Quacumque art.22.quæſt.5.ex Iſidoro lib.2.de ſummo bono cap. 31. *Quacumque arte verborum quis iuret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille, cui iuratur, intelligit.*

Reſp.

Reſpondeo, Ob hoc argumentum multi DD. videntur ſentire contrarium, ſed facilè poſſunt conciliari: nam etiamſi iuramentum non obliget per ſe & vi ſua niſi ſecundùm mentem iurantis, vt dictum eſt: tamen ratione damni vel ſcandali ſecuturi, poteſt obligare iuxta mentem exigentis; & hoc ſolùm probat argumentum allatum, reuerentia enim diuina etiam obligat ad vitandum ſcandalum in materia religionis; & non ſolùm vt nihil agas quod contra honorem diuinum verè ſit: ſed neque quod videatur eſſe. Deus etiam accipit ſicut alter intelligit; quia cenſet te ad hoc obligatum non præcisè vi iuramenti: ſed quia teneris alterum non decipere, cauſam damni & ſcandali non dare. ſepoſito tamen periculo damni & ſcandali, nulla obligatio grauis naſcitur in foro conſcientiæ:

Quomodo obliget iuxta mentem exigentis.

nam deceptio illa per ſe non eſt mortifera. In foro tamen externo cogendus eſt implere quod ſecundùm verborum legitimam interpretationem viſus eſt promiſiſſe.

Verùm autem teneatur parêre ſi res ſit integra: & impletio illi valdè detrimentoſa, & ſcandalum abſit, quæri poteſt. de quo vide ſuprà c.18.num.61.

Dico Secundò, Quando quis ſe ſponte ſua offert ad iurandum, vel legitimè ad hoc compellitur, peccat mortiferè, ſi alieno ſenſu iuret. Ita Nauarr.cap.12.n.8. Caietanus, Sotus, Arragon. ſuprà,& alij. quod maximè verum eſt in Iudiciis & contractibus: in his enim eſt grauis deceptio partis, in illis ſit contra obedientiam Superioris, & peruertitur Iudicium. Accedit, quòd quando non ſubeſt cauſa legitima vtendi illa calliditate, videatur falſum iuraſſe: præſumitur enim iuraſſe ad mentem exigentis, vt communiter fieri conſueuit. 46

Petes, An ſit peccatum mortale, quando inſtitores iurant rem ſibi tanti vel tanti ſtetiſſe, alio ſenſu quàm emptores intelligant? Ratio dubitandi eſt, quia dicunt ſe alia ratione iuſtum pretium ab emptoribus non poſſe obtinere, nec per hoc velle aliquid iniuſti committere.

Inſtitores iurantes.

Reſpondeo, Non facilè id eſſe credendum: tamen ſi verum ſit, non videri eo caſu peccatum mortale; ſed tunc mortale cenſendum, quando hac ratione intendunt decipere, & extorquere ſupra iuſtum, vel obtinere pretium ſummum, quod alioquin emptor dare noluiſſet: vel alia ratione ſunt ei cauſa damni.

Dico Tertiò, Quandocumque aliquis iniuſtè cogitur ad iuramentum, vel aliàs habet iuſtam cauſam celandi mentem ſuam oratione ambigua, vel tacita reſtrictione: non peccat, etiamſi alieno ſenſu iuret. quod intellige, ſi neceſſitas vel vtilitas iuramentum exigat. De *oratione ambigua* eſt ferè communis ſententia, Soti, Caietani, Arragon. ſuprà,& aliorum. Ratio eſt, quia cùm non teneatur loqui ad mentem alterius, poteſt orationem in aliam ſententiam vſurpare, & aliena à propoſito alterius reſpondere, & conſequenter ſi ratio poſtulet, poteſt illi in eo ſenſu adiungere iuramentum. 47

Si iuſta cauſa ſubſit.

De *reſtrictione occulta* negant Sotus, Caietanus, Arragon. & quidam alij: quia oratio illa, quæ exteriùs profertur, eſt falſa: vt ſi promittas latroni 100. tacitè addendo, ſi debeo, ſi iua habes,&c. exteriùs mentiris, quia oratio externa id non ſignificat.

Reſtrictio occulta.

Sed contrarium eſt probabilius, & tenet Nauarrus cap.12.num 8.9.& 19.& comment.in cap. Humanæ aures.22.q.5. Silueſter, Iuramentum 3.quæſt.2.Iuramentum 4.q.7. Angelus, Iuramentum 5. num 9. Adrianus in 4.q.de ſigill. confeſſionis. Maior in 4.d.15. quæſt.18. Toletus lib.5 cap.21.& l.5.cap.58. à Valentia diſput.5. q.13.p.2.& diſp.6.q.7.p.4.& alij multi. v.g. Si reus non iuridicè rogetur, poteſt dicere, Non feci; mente addendo, in carcere: Non habui complices: puta, in alio crimine. Ita Toletus cap.58. Si venis ex loco qui putatur falsò infectus peſte, potes cuſtodibus oppidorum reſpondere, te inde non venire, te illac non tranſiſſe, intelligendo vel addendo tacitè, Hoc die, vel vbi ſit infectio, ſic enim reſpondes ad intentionem eorum remotam: ita Silueſt. v. Iuramentum 3 q.2. Toletus l.4. cap.21. Nauarr. ſuprà. Addit Toletus, *quamuis locus ſit infectus peſte, ſi tamen viator non ſit infectus, poteſt vti æquiuocatione: quia non facit contra præcipuam intentionem illorum.* quod intellige, ſi ſit omnino certus à ſe nihil eſſe periculi.

Hanc autoris doctrinam acerrimè inſectatus eſt Monachus Anglus iuſto contra Leſſium volumine. Tuetur autē eſt Leſſium, & calumnias ei impoſitas depulit R. P. Theophilus Raynaudus Societ. Ieſu Theologus, egregia diſputatione, quam noſtra huic editioni operu Leſſij attexere, vt eius & præſidiū, & decus, placuit.

Probatur, Quia in his & ſimilibus euentis non tenetur homo totam mentem ſuam circa rem de qua interrogatur aperire: ergo nec tenetur omnia verba exprimere, quibus ea aperiatur. poterit igitur partem exprimere, & partem tacitus addere. Confirmatur, Quia non magis tenetur totam mentem ſuam exteriùs declarare coram iſto, quàm dum ſolus agit & ſecum loquitur: cùm iſte nihil ad hoc iuris habeat. ſed dum ſecum loquitur, non tenetur totum exprimere, ſed poteſt partem in animo retinere: ergo etiam cùm

Probatur eſſe licita.

agit

agit cum illis ad quorum mentem non tenetur respondere.

Nec obstat, quòd illud, quod exprimis, per se sit falsum: quia non intendis per se solitariè affirmare, sed coniunctum cum eo, quod tacitus addis, cum quo est verum. quod enim exprimitur, solùm est pars totius orationis, quæ constat partim locutione mentali, partim externa. quòd autem talis coniunctio rectè fieri possit, si causa subsit, patet Primò, ex Gregorio hom.1. in Ezechielem, vbi dicit, Prophetam connectere orationem externam cum interna, & ideò incipere suam prophetiam particulâ copulatiuâ, *Et factum est*, &c. Secundò, Multis Scripturæ exemplis; Genes.27. *Ego sum primogenitus tuus Esau*: scilicet iure & priuilegio. Iudith 10. quædam dicit sancta Iudith, quæ via aliter à mendacio excusari possunt, quàm aliqua conditione vel restrictione tacitùs addita. Marci 13. *De die illo vel hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque Filius*: scilicet vt legatus & hominum Doctor. Sic Legatus solet dicere se nescire, quod non habet in mandatis vt aperiat. Ioannis 7. *Ego non ascendam ad diem festum hunc*, scilicet modo, vel manifestè, vt soleo. neque etiam obstat quòd alter inde decipiatur, quia non directè intendis decipere, sed regere tuam intentionem, ne ipse eam cum tuo incommodo cognoscat. quòd autem ipse falsum iudicium sibi formet, ad hoc solùm permissiuè te habes, quia iure tuo vteris: & ipse si omnino prudenter agere voluisset, debuisset iudicium suspendere, & cogitare posse iustam causam celandæ veritatis subesse, accedit, quòd nihil incommodi ex alia deceptione ei proueniat.

48 *Quando fas adhibere iuramentum.* Ex his patet, quotiescumque licitum est, vti oratione ambigua, vel tacita restrictione: licitum etiam esse vti iuramento, si necessitas vel notabilis causa postulet, numquam tamen licitum est vti hoc artificio orationis, nisi quando iustè possumus veritatem occultare, vt si aliquod malum vel incommodum aliter non possit auerti. Si absque iusta causa fiat, est abusio orationis contra virtutem veritatis, & ciuilem consuetudinem, ac proinde est peccatum: etsi propriè non sit mendacium.

Si ioci causa. Quòd si tali orationi, cùm iusta causa non subest, addatur iusiurandum; vt si iures Principem esse in oppido, intelligendo pictum, ioci causâ erit graue peccatum; quia est magna irreuerentia, suis iocis Deum testem adhibere. Fortè tamen non erit mortiferum, si scandalum absit: nam reuera non est periurium, cùm id quod iurare intendis, falsum non sit. quia tamen falsum esse exteriùs videtur, in foro externo periurium esse præsumeretur.

Iurans quòd se non commendarit. Ex dictis etiam colligitur quid dicendū sit, quando quis electus ad magistratum cogitur (vt quibusdam locis fit) sub graui pœna acceptare, & nihilominus cogitur iurare se nihil egisse vt commendaretur. Eo enim casu si contra fecit, & res adhuc est integra, tenetur quantum in se est curare ne electores, apud quos se commendauit, habeant rationem illius commendationis, sed purè spectent bonum commune, & merita personarum. quod si illi fecerint, poterit iurare quòd se non commendauerit, intelligendo tacitè *commendatione efficaci*, ex qua sit electus. De tali enim intelligendum est statutum postulans iuramentum. verba enim cum effectu intelligenda sunt. actus enim inefficax perinde est ac si non fuerit. Non enim tenetur delictum occultum fateri quod est impertinens ad propositum. Sic si aliquid promisisti alicui electorum vt te eligeret in Prælatum; si ille te non eligat, vel tuæ promissionis nullam rationem habeat, electio non est vitiosa: & si cogaris, potes cum debita limitatione interna iurare te nihil promisisse. Ratio autem cur teneatur, re adhuc integra, reuocare suam commendationem, est, quia tenetur curare vt possit iurare secundùm mentem statuti, alioquin tacitè consentit in periurium, illius periculo sponte se exponens. Si autem res non est integra (vt si electio iam facta est) vel non possis reuocare quod fecisti; adhuc sentio te posse iurare cum restrictione mentali: nimirum, quia non fecisti publicè, vel eo modo vt sit probabile in iudicio. quia non teneris fateri crimen occultum, cùm non est infamia, aut probatio semiplena, aut indicia æquipollentia, vt communiter Doctores tradunt; de quo suprà cap. 31. dub. 3. Confirmatur ex doctrina Alexan. Imolensis & Bartoli communiter recepta in L.2.C.Si seruus aut libertus. num.2. Vbi docent, eum qui eligendus est in Iudicem, si interrogetur an habeat aliquod impedimentum, non teneri vitium occultum (v. g. infamiam ibi occultam) pandere: nimirum quando impedimentum est tale, vt non impediat officij administrationem. si non tenetur fateri, poterit etiam sano sensu iurare, se illius expertem, si necesse fuerit, vt si nec officium nec iuramentum detrectare possit.

Secùs est cùm quis rogatur de impedimento matrimonij vel Ordinum: tum quia hæc impedimenta impediunt executionem: tum quia sponte quis se ad illa offert. Quòd si sub graui aliqua pœna cogeretur matrimonium vel ordinem capessere, non teneretur occultum impedimentum, vnde infamia gigneretur, patefacere: & sufficeret, coactione cessante, facere quod Ius præscribit.

Addo tamen grauiter peccare eos, qui vbi huiusmodi sunt statuta & iuramenta in vsu, se commendant: quia præterquam quòd faciunt contra statutum in re graui, faciunt etiam contra iuramentum futurum, quod intendunt iurare: & ita consentiunt in periurium. vnde & posteà tenentur suam commendationem irritam reddere, si res adhuc est integra: & in iurando non possunt vti restrictione interna, si vllo modo absque graui incommodo possunt illud vitare, etiam magistratum detrectando.

DVBITATIO X.

Vtrùm fas sit deferre iusiurandum ei, quem putas peieraturum.

Respondeo, Fas non esse, nisi iusta causa subsit, quia quantum in nobis est, tenemur tantam Dei iniuriam & proximi peccatum vitare & impedire. vide D Augustinum serm.11. de Sanctis, vbi refert exemplum de quodam Tutolymeno, qui diuinitus in raptu flagris affectus fuit, eo quòd iuramentum à proximo in tali casu exegisset. 49 *Tutolymenus.*

Casus quibus liceat. Potest tamen sæpe iusta causa subesse, ob quam hoc sit licitum. Primò, Si sis Iudex, & pars id postulet, vel aliàs ratio officij exigat: vt cùm adducuntur testes, vel proceditur via inquisitionis. Ita D. Thomas quæst.98. art.4. & Caiet. ibidem. Couar. in cap. Quamuis pactum, p.1. §.6. num.3. & alij. Iudex enim non debet sequi priuatam scientiam, sed præscriptum Iuris, adhibendo ea quibus solet elici veritas: alioquin daret iustam occasionem scandali, quod illi magis cauendum, quàm peccatum priuati. quando tamen Iudex id commodè potest declinare, (vt si aliud remedium facile possit adhibere) tenetur. sic non potest exigere iuramentum à Clerico de relinquenda concubina, vt habetur cap. Clericos. 3. de cohabitatione Clericor. & mulier. quia metuendum est ne periurium incurrat: & alia remedia suppetunt. *Iudex Ecclesiasticus.* Secundò, Si alterius causam agas, & ratio officij tui postulet vt ab aduersario iusiurandum petas: si enim omittas, videberis præuaricari. Tertiò, Si speras illum reuerentiâ Numinis non ausurum peierare, & aliàs magni tua interesit, D. Thomas suprà: quia quod exigitur, per se licitum est, & finis qui speratur, bonus, & iusta necessitas interuenit. Quartò, Addi potest si eius periurio possis vti in tuum commodum, v. g. ad eius fraudes detegendas, & fidem ei detrahendam, vt sic iniuriam euadas, aut Ius obtineas: tunc enim licitum est illius periurium permittere. Sic Deus ob bonos fines multa mala permittit: sic licitum permittere furtum famuli, vel filij,

vt

vt explores indolem, vt ipsos corrigas, vt tibi in posterum eaueas.

50 *Si per falsos deos.* Petes, Quid si norim illum iuratum per Mahumetum, vel idolum?

Respondeo, Nihilominùs in contractibus & aliis eausis, vbi est iusta ratio ad damnum vel iniuriam cauendam, potes exigere, vel etiam engere vt iuret; non quidem determinatè tali modo, sed absolutè & in genere: quod est quotidianum apud mercatores qui cum infidelibus contrahunt. Sic Laban iniens fœdus cum Iacob, iurauit per Deum Abraham, & Deum Nachor, Gen.31. fine tamen iusta eausa non licet. Vide Augustinum expist.154.ad Publieolam, & Serm.30. de verbis Apostoli, qui totus est de iuramento.

51 *Vtrum maius peccatum.* Petes, vtrum sit maius peccatum, iurare per verum Deum fallaciter. an per falsum veraciter?

Respondeo, Per se maius peccatum esse, iurare per falsum deum veraciter, si ex animo iures: quia veneraris illum animo & affectu pro vero Deo, quod est idololatria. potest tamen minus esse peccatum vel ratione ignorantiæ, per quam gentiles multùm excusantur; vel quia non iuras ex animo: & hoc modo intellige D.Augustin.epist. illa 154. vbi contrarium affirmare videtur.

DVBITATIO XI.

Vtrùm sit maior obligatio iuramenti quàm voti.

D. Thomas art.8.

52 *Iuramentum promissorium.* NOtandum est, hanc quæstionem potissimùm habere locum in iuramento promissorio, quo aliquid Deo vel homini promittitur. Ac primú si aliquid iuramento promittas Deo, certum est te magis obligari, quàm si solùm voueas Deo; quia illud iuramentum etiam continet votum. vnde est duplex in eo vinculum Nec refert vtrùm expressè an tacitè promittas; vt si iures te daturum eleemosynam; quia tale iuramentum soli Deo factum, censetur continere votum: continet enim tacitam promissionem ad ipsum directam. Sed

Sententia D.Thomæ. Difficultas est, si nihil Deo promittas, sed solùm homini, vtrùm talis iuramenti maior sit obligatio, quàm voti, quo simile quid Deo voues. D.Th. negat; quia magis tenemur esse fideles Deo in promissis, quàm reuerentes in verificando quod per nomen eius promisimus qui enim est infidelis Deo, peccat contra reuerentiam & fidelitatem; qui autem non verificat quod per Deum iurauit, solùm contra reuerentiam Deo debitam. Hæc sententia est probabilis, eámque sequuntur Caiet. & alij Thomistæ, & multi DD. Sed contrà

53 *Rationes ob quas iuramenti obligatio videtur maior.* Obiici potest Primò, Qui non implet quod iurauit, facit Deum testem falsi: at hoc est grauius, quàm et non seruare fidem in promissis; per illud enim tribuitur Deo aliquid, quod ipsius naturæ repugnat. per hoc solùm officium debitum deseritur. Secundò, Periurium contra veritatem præsentem (vt cùm quis iuramento assertorio iurat falsum, vel promissorio absque animo implendi) est grauius peccatum quàm violatio voti: ergo iuramentum magis obligat, saltem ad illam veritatem procurandam, quàm votum ad soluendum promissum. Antecedens patet, tum es grauissimis pœnis, quæ periuris apud omnes gentes statutæ sunt; plectuntur enim vel morte, vel manus aut linguæ præscisione, vel aliis modis corporaliter: & Iure Canonico depositione: tum quia sunt infames vel ex vno actu: tum denique quia in tali periurio censetur esse maior contemptus Numinis. qui autem semel vel iterum violat votum, non habetur ita sceleratus, nec infamis. Tertiò, Iuramentum duplicem obligationem inducit: obligat enim non solùm erga Deum, sed etiam erga hominem, cui fit iniuria si violetur: votum solùm obligat Deo; ergo, &c.

Obiectio. Dices, Potest quis iurare nemini aliquid promittendo: vt si iures te daturum eleemosynam.

Respon. Respondeo, Tale iuramentum fit intuitu Dei, vt illi placeas: itaque continetur in eo tacita promissio erga Deum, quæ iuramento confirmatur: vnde erit in eo duplex vinculum. Quòd si quis tale iuramentum ita faciat vt non intendat quidquam alicui permittere, sed solùm affirmare quid sit facturus, nihilominùs hoc vinculum per se fortius erit vt verificet quod dixit, quàm vinculum voti, vt ex secundo argumento patet.

Ob has rationes hæc sententia est valdè probabilis, quam tenet Ioannes Maior in 4. d.38.q.5. Michaël Medina lib.5. de continentia c.22. & 23. & alij quidam recentiores. Nauar.c.22. num.32. conatur has sententias conciliare: dicitque sententiam Maioris esse veram, quando vtrumque fit principaliter in honorem Dei, vel vtrumque principaliter in commodum proximi. sententiam autem D.Thomæ esse veram, quando votum fit principaliter in honorem Dei, iuramentum in commodum proximi. vbi satis indicat Nauarrus, Iuramentum per se & ceteris paribus maius vinculum inducere. Quod si verum est, sequitur etiam in hoc vltimo casu (quando votum fit potissimùm in honorem Dei, & iuramentum in commodum proximi) magis obligare: nam in iuramento est duplex obligatio, scilicet religionis erga Deum, quæ per se est firmior: & iustitiæ erga proximum: in voto solùm est vna obligatio, scilicet religionis erga Deum. *Conciliatio Nauarri.*

54 *Ad rationem contrariæ sententiæ.* Ad rationem alterius sententiæ: Periurium non solùm est contra simplicem reuerentiam Deo debitam, sed etiam contra perfectionem diuinam: nam periurus, quantum in se est, facit Deum testem falsi. In violatione voti, esse contra reuerentiam & contra fidelitatem. non sunt duæ malitiæ disparatæ, sed altera pendet ex altera: ideò enim est contra reuerentiam quia est contra fidelitatem debitam ex promissione supremo Domino: violare enim fidem domino suo irreuerentia est in illum. & quamuis essent distinctæ, non tamen omnino æquarent malitiam periurij.

Ratio tamen D.Thomæ benè probat, opus, quod ex voto fit, esse Deo gratius, & magis meritorium quàm quod ex iuramento: quia illud immediatè offertur Deo, & ex affectu illum honorandi: itaque induit speciem actus religionis. hoc verò ordinariè non procedit ex tali affectu, sed ex affectu iustitiæ erga proximum, vel timore iniustitiæ aut periurij, neque exhibetur Deo, sed proximo.

DVBITATIO XII.

Quibus modis tollatur obligatio iuramenti, & cuius auctoritate.

55 *Impeditur obligatio iuramenti per legem.* DVpliciter tolli potest obligatio à iuramento, Primò impediendo ne illam ab initio inducat. Secundò, Tollendo iam inductam. Impediri potest obligatio iuramenti per legem, si lex statuat vt iuramentum contractui vel promissioni alicui adiectum, sit irritum, & inducat obligationem. Sic Concilium Trident. sess.23.c.16 de Regul. irritum reddit iuramentum adiectum renuntiationi bonorum, si fiat ante bimestre, quod præcedit professionem: de quo suprà c.41. num. 39. 40. Sic in regno Lusitaniæ irriti redduntur per legem omnes contractus, obligationes, conuentiones, promissiones, remissiones, & distractus iuramento confirmati, si alioquin ad forum sæculare eorum cognitio pertinebat: nisi cum Regis faculiare iuramentum appositum fuerit. Simili ferè modo in regno Castellæ: exceptis quibusdam contractibus, vt refert Molina disp 149. Quod ideò factum est, ne lites super huiusmodi contractibus traherentur ad forum ecclesiasticum. iuramentum enim facit, vt causa, quæ aliàs merè est ciuilis, fiat fori mixti. vt patet ex cap. fin. de foro competenti, in 6.

56 *Quomodo fiat vt obligatio impediatur.*

Sed difficultas est, quomodo potestas humana hoc possit, cùm obligatio naturaliter & necessariò resultet ex iuramento; Iure enim naturæ tenemur cauere ne Deum faciamus testem falsi, vt suprà ostensum est num.38. Omissis variis sententiis, quæ rem non explicant, nec punctum tangunt.

1. Reddendo inhabilem ad acceptandum.

Respondeo, Dupliciter intelligi posse id fieri. Primò, Eum in cuius fauorem fit, reddendo inhabilem ad acceptandum. cùm enim iuramentum promissorium non obliget, nisi promissio accepretur ab eo in cuius fauorem factum est, si hic sit inhabilis ad acceptandum, nulla potest nasci obligatio. Quòd autem talis inhabilitas etiam lege ciuili induci possit, non videtur dubitandum; quia lex ciuilis potest reddere inhabilem ad officia, ad contractus, ad alienationes, ad acquisitionem bonorum, & similia, cur non etiam ad validè acceptandum alterius promissionem? Verùm hic modus non videtur sufficiens: quia etiamsi acceptatio sit inualida, & contractus irritus, iuramentum tamen non reuocandi talem contractum potest esse validum, vt patet in contractu minoris quo alienat rem immobilem sine auctoritate Iudicis, adhibito iureiurando de non contraueniendo: & in contractu pupilli qui pubertati proximus.

2. Condonando obligationem.

Secundò, Intelligi potest id fieri condonando seu remittendo obligationem, hoc ipso quo iurans tenetur illam inducere: cùm enim iuramentum promissorium non obliget, si ille, cui fit, statim remittat, (nam sub hac tacita conditione, *Si velis, Si non remiseris*, fieri censetur) etiam non obligabit, si Superior illius ex iusta causa remittat. hæc enim remissio non est minùs efficax quàm remissio inferioris, cuius interest, & eam virtute continet: vnde non minùs resistit obligationi, quàm illa. quare etiam lex irritans eidem obligationi resistet, cùm talem remissionem continere censeatur. Et hoc modo videntur etiam leges ciuiles, posita iusta causa, posse impedire iuramenti vinculum in materia ciuili. de quo vide Couarr. in cap. Quamuis pactum part.1.§.3.num.15.& sequentibus.

3. Prohibendo executionem.

Alio modo impediri potest obligatio, quando prohibetur executio, ita vt sine peccato fieri non possit: quomodo putant multi impediri obligationem pœnæ conuentionalis sponsalibus appositæ & iuramento confirmatæ, de quo suprà cap.17.dub.7.

57 *Quo modo tollatur iam inducta.*

Obligatio iam inducta tolli potest quinque modis.

1. Mutatione materiæ.

Primo, Mutatione materiæ; vt si res iurata fiat impossibilis iuranti, aut illicita, Superiore vetante: quo modo etiam potestas sæcularis subinde vti potest.

2. Condonatione.

Secundo, Condonatione; vt si is, in cuius fauorem factum est, remittat obligationem: quiuis enim potest condonare promissionem factam in suum fauorem, etiamsi facta sit in modum voti: vt si voueas Deo, & iures te ducturum Catharinam pauperem, vel daturum illi dotem vt meliùs nubat. Contrarium tenet Sotus lib.8.de Iustitia q.1.art.9.& quidam alij.

Sed Probatur; Quia qui facit tale votum vel iuramentum, non intendit se obligare nisi sub tacita conditione, Si ille, de cuius commodo agitur, velit acceptare. non enim intendit inuitum ad beneficium acceptandum cogere, vel nolenti obtrudere: ergo si ille nolit, vel condonet, non obligatur; cessat enim conditio sub qua obligatio inducta est. eodem ex iusta causa vti potest ciuilis potestas.

3. Commutatione.

Tertiò, Commutatione; vt si ille, cui factum est, concedat aliud opus loco illius quod iuramento promissum est, præstari. Vbi Notandum est, quando talis commutatio facta est, iurantem non teneri ex vi iuramenti ad illud in quod facta est; quia illud iuramento non promisit: sed ex pacto, quo illud loco alterius acceptauit. Pari modo si iurasti soluere ad certum diem, & creditor terminum proroget ad mensem, non teneris post illum diem ante finem mensis ex vi iuramenti, sed solùm ex pacto. Secùs tamen est in commutatione voti: quia dum accipias commutationem, tacitè Deo promittis id in quod fit commutatio: quæ promissio cùm Deo fiat, habet vim voti. Ratio est,

Discrimen inter commutationem voti & iuramenti.

quia Prælatus commutans non condonat nomine Dei priorem obligationem, nisi ea lege vt loco illius aliam suscipias; non erga seipsum, sed erga Deum; quia non suo, sed Dei nomine agit: atqui hæc obligatio erga Deum est voti: ergo, &c. Confirmatur, quia si creditor commutet volente debitore aliquod debitum in aliud, hoc ipso, quo debitor acceptat, censetur illud promittere & se obligare.

58 *A quo fieri possit commutatio iuramenti.*

Vt autem intelligatur à quo hæc commutatio fieri possit, Notandum est, omne iuramentum promissorium fieri vel in honorem Dei, & sic continet votum: vel in fauorem hominis; & tunc vel acceptatur, vel non acceptatur. Si fiat in honorem Dei, (vt si iures te auditurum Sacrum, daturum alicui pauperi eleemosynam, seruaturum continentiam) commutari potest ab eo, qui simile votum potestate ordinaria commutare potest, vt communiter docent DD.

Consectaria 3.

Vnde sequitur Primò, Episcopum & alios Prælatos habentes iurisdictionem quasi Episcopalem in suos subditos, posse omnia talia iuramenta, præter ea quæ implicant votum Pontifici reseruatum, commutare. Secundò, Omnia talia iuramenta extingui professione Religionis approbatæ. Tertiò, Quemuis posse talia à se facta in melius commutare. quod colligitur apertè ex cap Peruenit.2. de iureiurando. Nec refert, etiamsi tale iuramentum cedat in commodum tertij; quia si promissionis verba ad illum directa non sint, nullum ille ius requirit, sicut suprà cap.40. *n.*90. de voto dictum est. Si autem fiat in fauorem hominis, & validè sit acceptatum, non potest commutari ab alio, ipso inuito: nisi intercesserit iniuria, vel in pœnam iustam, vel bonum commune aliud postulet, vt statim dicemus.

59 *An Regulares possint. Multorum sententiâ possunt.*

Petes, Vtrùm Regulares, qui ex priuilegio & potestate delegata commutant vota, possint etiam commutare iuramenta de eadem materia? Multi sentiunt, posse. Primò, Quia iuramenti vinculum per se minus est quàm voti, secundùm D.Thomam & plurimos DD. at cui concessum quod maius est, censetur etiam concessum quod minus. Secundò, Quia obligatio iuramenti promissorij per se euanescit, sublata promissione per condonationem vel commutationem: ergo qui potest vinculum promissionis seu voti tollere, potest etiam tollere vinculum iuramenti. Confirmatur, quia accessorium sequitur naturam principalis: reg. 42. de regulis Iuris, in *6.* sed iuramentum est accessorium voto: ergo sublato voto tollitur iuramentum. Tertiò, Quia huiusmodi iuramenta etiam sunt vota: ergo qui potest in omnibus votis, potest etiam in illis iuramentis. Hanc sententiam tenet Petrus Arragonius art.12. Didacus Lopez tract. de voto q.5.n.42. Viualdus cap.14. q.8. & alij multi recentiores. Idem sentire videntur, qui dicunt idem iudicandum de absolutione à iuramento, vt Silnest. Iuram.5.q.3. Sotus lib.8.q.1.art.9. Fumus v.Iuram.num.19.& alij.

60 *Obiectio. Priuilegia.*

Dices, Hæc facultas commutandi & dispensandi est priuilegium: priuilegia autem sunt strictè interpretanda, cap. Cùm in illis.16.cap. Cui de non sacerdotali.27. de præbendis, in *6.* quia Iuri communi derogant: vnde etiam dicuntur odia Iuris: odia autem sunt restringenda, vt habetur regula 15. de regulis Iuris, in *6.*

Respon.

Responderi potest, talem facultatem, concessam in fauorem aliquorum particularium, censeri priuilegium, & odium Iuris: ac proinde strictè esse interpretandam: secùs verò quando concessa in fauorem publicum: etiamsi alicui particulari concessa sit: tunc enim censeri non priuilegium & odium Iuris, sed fauorem & beneficiū Principis. vnde latè esse interpretandam, quantum verba patiuntur, iuxta regulam dictam, *Odia restringi, fauores conuenit ampliari*. Ita Panormitanus in cap. final. de simonia, & Glossa ibidem. & alij passim. quod multò magis locum habet, quando concessa est non particulari alicui, sed integro Ordini: tunc enim non solùm non censetur odium Iuris; sed etiam æquatur Iuri communi, inserto corpori Iuris, adeò vt per Bullas & alias reseruationes ei non derogetur,

getur, nisi habeant expressam clausulam derogatoriam: quod etiam signum est esse merum fauorem & beneficium, ac proinde latissimè interpretandum; beneficium, inquam, non tam Ordinis, quàm populi Christiani. Nec obstat si dicatur vinculum iuramenti esse fortius; hoc enim intelligendum manente vinculo promissionis: si tamen hoc per condonationem soluatur, statim per se euanescit vinculum iuramenti. Hinc videmus, iisdem causis solui sponsalia iurata, quibus soluuntur simplicia; quia eamdem tacitam conditionem habent.

Contrarium tenet Nauarr.cap.27.num.175. Enchiridij, Ioannes Azorius lib.11.cap.10.quæst.2. & quidam alij recentiores, quorum sententia est magis conformis stylo Curiæ Romanæ. solet enim tamquam speciale priuilegium concedi potestas commutandi iuramenta.

Dupliciter apponitur iuramentum. Sed vtendum videtur distinctione. Si enim iuramentum fiat animo promittendi Deo, ita vt includat votum, commutari potest ab iis qui vota similia commutant. Ratio est, quia iuramentum est voto accessorium. vnde qui potest tollere obligationem voti, eo ipso potest tollere obligationem iuramenti. accessorium enim sequitur suum principale; & sublato fundamento, ruit quod illi innititur. Simili modo qui potest tollere promissionem factam homini, potest etiam iuramentum tollere, quo illa promissio confirmata fuit. Excipio promissionem minoris iuramento confirmatam. quia iuramentum dispositione legis facit ipsum quasi maiorem, vt infrà num.61. dicetur. Si verò non fiat animo promittendi Deo, sed solùm firmandi se in bono proposito; vel si apponatur voto principaliter & non accessoriè, non potest commutari à priuilegiatis, nisi priuilegium habeat vt possint commutare iuramenta absque præiudicio tertij. Ratio est, quia tale iuramentum vel non includit votum, vel saltem non est voto accessorium, sed additur principaliter & immediatè ad obligandum se ad opus. Vnde cùm vinculum iuramenti sit valdè diuersum à vinculo voti, potestas concessa circa vota non potest extendi ad iuramenta. *Quando sit accessorium voto.* Tunc autem iuramentum est voto accessorium, quando solùm fit ad confirmandum votum, ne videlicet contrà fiat quamdiu manet obligatio promissionis. & tunc iuramentum retinet omnes tacitas conditiones quas habet votum. ita cùm votum habeat hanc conditionem, *nisi condonatum vel commutatum fuerit*, &c. posita hac conditione, cessat vis iuramenti. Similiter cessat, si quo casu desinat obligatio voti, nam iuramentum solùm obligat, quamdiu manet vis voti *Quando non sit accessorium.* seu promissionis. Tunc verò non est accessorium, sed principale vinculum, quando apponitur non solùm ad confirmationem voti, sed per se primò ad firmandum animũ in bono opere siue esset obligatio voti, siue non. nam mens est obligare se ad opus, quia Deo gratum, salutare animæ, &c. Vnde non cessat obligatio talis iuramenti, nisi contingat opus non esse Deo gratum, vel maius bonum impediat, vel reddatur impossibile. Nec alias tacitas conditiones habet tale iuramentum.

61 *4. Irritatione.* Quartò, Tolli potest irritatione, vt quando materia iuramenti promissorij subest alterius potestati, siue ille sit Ecclesiasticus, siue laicus; siue persona publica, siue priuata. sicut dictum est de voto. Hoc modo interdum irrita redduntur à Conciliis & Summis Pontificibus iuramenta, quæ fiunt in Capitulis à Canonicis de seruandis statutis & consuetudinibus, de acceptando vel non acceptando beneficio, & similia. & quæ fiunt in Vniuersitatibus à Baccalaureis de non suscipiendis alibi gradibus, & alia id genus: vt notat Caiet. artic.9. censetur enim in huiusmodi semper excepta potestas Superioris, quam inferiores per suum iuramentum restringere non possunt.

Hinc patet, omnes eos posse irritare iuramenta, qui vota eiusdem materiæ irrita reddere poterant.

Iuramenta minorum non irritantur. Hic tamen excipienda iuramenta minorum: etsi enim curatores possint irrita reddere vota realia ipsorum, quatenus eorum administrationi officiunt, vt suprà cap.40.dub.14. dictum est: non tamen iuramenta, vt colligitur L.1.& 2.C. Si aduersus venditionem; vbi etiam non conceditur illis restitutio in integrum, etiamsi ex contractu læsi sint, si iuramento illum confirmarunt: quia iuramentum supplet defectum ætatis, eósque dispositione legis efficit maiores: vt ibidem Doctores notant. Nec refert quòd prædictæ leges loquantur solùm de contractibus: quia eadem est ratio in votis, vt patet ea dicta L.1. non enim minùs perfidia & periurium in votis locum habere potest, quàm in contractibus.

Impuberum tamen iuramenta irritari possunt à tutoribus, sicut & vota: quia nihil iura in contrarium statuerunt, & aliàs non sunt sui iuris, sed subsunt in omnibus regimini tutorum: & habetur expressè 22. quæst.5.cap.Pueri 15.

De iuramentis filiifamiliàs dicendum sicut de votis eiusdem. Vnde sicut pater potest in irritum reuocare vota filij de bonis aduentitiis, non solùm ante vigesimumquintum annum facta, sed etiam in vlteriore ætate, eò quòd illa iuri ipsius officiunt: ita etiam iuramenta de iisdem: non enim per ætatem eximitur à patria potestate, vt communiter tradunt Doctor. in L. vlt. §. Pupillus. ff. de verb. obligat. nec ratione illius acquirat vsumfructum aut administrationem suorum aduentitiorum. Vide Sancium lib.6. de matr.disp.39. num.10.

Quintò, dispensatione, seu absolutione. hæc fit auctoritate solius Superioris. Et quidem si iuramentum 62 *5. Dispensatione.* habeat speciem voti, absoluere ab eo potest, qui potest à voto eiusdem materiæ absoluere ordinaria potestate. Si autem solùm delegatam potestatem à voto absoluendi habeat, multorum quidem iudicium est, etiam posse à iuramento eiusdem materiæ. sed dicendum est iuxta distinctionem datam suprà num. 60. Si verò factum est in fauorem tertij, & acceptatum, Superior absoluere non potest, nisi legitima causa subsit: quia non potest ius alterius tollere sine iusta causa. Causæ iustæ sunt: Primò, Si metu vel fraude extortum. Secundò, Si alia iniustitia intercessit: vt cùm vsurarius exigit iuramentum de soluendis vsuris. Item quando quis in contractu grauiter læsus est, & coactus est illum iuramento confirmare, vel non aduertens illam læsionem, sponte confirmauit. Tertiò, In iustam pœnam. Quartò, Si bonum commune postulet: vt si filiusfamiliàs cum iuramento renuntiet Macedoniano: de quo suprà cap.20.num.9. si cum iuramento promittas non accusare, &c. *Causa dispensandi in iuramento in fauorem tertij.*

Sed difficultas est, qua ratione possit Superior in 63 his euentis iuramenti vinculum relaxare. non enim sicut Prælatus nomine Dei condonare potest promissionem Deo factam, ita etiam condonare potest obligationem, qua teneris Deum non facere testem falsi, cum nec ipse Deus hanc obligationem tollere possit: hinc enim esset dare licentiam periurij, ac irreuerentiæ & iniuriæ in Deum. *Quomodo possit vinculum iuramenti laxari.*

Hanc difficultatem apud nullum Auctorem inueni explicatam: cùm tamen sit satis obscura & perplexa. Mihi dicendum videtur, iuramenti vinculum non posse vllo modo tolli, nisi appositione vel subtractione alicuius conditionis, quæ tacitè censebatur ex natura rei vel Iuris dispositione inclusa promissioni, vel iuramento promissioni apposito. Qui enim aliquid promittit alteri, tacitè subintelligit has conditiones, *Si velis, Nisi remittas, Nisi Superior, cui materia subest, contradicat, Nisi ipse sua auctoritate condonet*, &c. Hinc dici solet: in iuramento censeri exceptam Superioris auctoritatem. *Subtractione conditionis soluitur.* Itaque quando per iniuriam extortum est, ille Superior potest relaxare iuramentum, qui sua auctoritate potest remittere solutionem. quod vt meliùs intelligatur,

Notandum est, in iuramento promissorio binas interuenire obligationes erga eum in cuius fauorem præstatur. quarum altera præcisè oritur ex promissione, altera ex ipso iuramento. Ex promissione oritur *Duæ obligationes in iuramento promissorio.*

quædam obligatio saltem fidelitatis aut veritatis; cuius si non satisfacias, censeris perfidus aut mendax. Verùm si promissio per iniuriam extorta est, facilè potest hæc obligatio elidi ab eo qui iniuriam passus est, ita vt ne quidem ex decentia aut honestate teneatur ei satisfacere, quando est solitaria. potest enim ratione iniuriæ seipsum restituere in integrum, vel vti quasi compensatione non soluendo promissum, cùm solùm agatur de commodo promissarij qui per iniuriam promissionem extorsit. Ne autem promissor id facere possit, & sic eludere promissarium, exigi solet iuramentum quo Deus vocatur in testem, nimirum vt puniat promissorem nisi præstet quod promisit, & ita promissor reuerentia & timore Dei moueatur ad soluendum; sicque ex iuramento nascitur noua obligatio erga promissarium ad præstandum promissum in ipsius commodum. Ita enim Deus adducitur in testem promissionis & solutionis futuræ, vt nisi eam præstes, censearis Deo fuisse irreuerens & iniurius, vt qui illum feceris testem falsi.

Vnde patet, hic esse duas obligationes, seu duo debita erga promissarium, quibus censeris ei debere soluere promissum; alterum ex fidelitate vel veritate, alterum ex vinculo Religionis erga Deum. Vtraque tamen obligatio ex natura rei habet hanc tacitam conditionem, *Nisi promissarius remiserit*, vel, *Nisi legitimè remissio interuenerit*. Potest enim promissarius omnem obligationem, & omne debitum quod illi siue ex promissione nuda, siue ex iuramento accedente, obuenit, condonare, cùm totum in ipsius gratiam & fauorem factum sit. Itaque si promissarius condonet promissionem seu promissionis executionem, tum debitum euanescit, etiamsi promissio iuramento fuerit stabilita: quia obligatio iuramenti erat accessoria promissioni, eique tanquam fundamento nitebatur, & hanc tacitam includebat conditionem. Vnde non potest condonari promissio, quin simul condonetur & euanescat obligatio iuramenti. potest tamen condonari obligatio iuramenti, salua manente obligatione promissionis vel contractus, quia hæc non pendet ab illa, cùm sit prior, & fundamentum illius. Vnde quando contractus aliquis inter duos est initus, & vtrimque iuramento confirmatus, potest vterque alteri facere gratiam iuramenti, condonando obligationem ex iuramento ortam, salua manente propria obligatione contractus. Idem dicendum quando promissio aliqua fuit iuramento stabilita, potest enim promissarius, in cuius fauorem & promissio & iuramentum factum est, condonare omnem obligationem quæ ad implendam promissionem erga ipsum ex iuramento orta est, salua manente obligatione nudæ promissionis.

Duobus modis potest tolli obligatio iuramenti.

Ex quibus patet, duobus modis posse tolli obligationem iuramenti, nimirum mediatè & immediatè. Mediatè tollitur, quando condonatur ipsa promissio seu eius executio. tunc enim ex consequenti simul euanescit obligatio iuramenti. Immediatè, quando condonatur ipsa obligatio orta ex iuramento erga promissarium ad exequendam promissionem.

Relaxat Superior per modum condonationis.

His positis tamquam certis & perspicuis, facilè intelligi potest quomodo Superior possit relaxare iuramentum. Sicut enim is in cuius fauorem & commodum præstitum est, potest illud relaxare; ita etiam eius Superior, cui vel ille pleno iure subest, sicut pupillus tutori, vel Religiosus Prælato, vel saltem cui materia promissa subest, ita vt possit eam prohibere, vel de ea disponere, sicut filiusfamilias in quibusdam subest patri; & subditus suo Principi. Sicut enim Superior potest cogere inferiorem vt obligationem iuramenti remittat, quando iusta causa id postulat vel subest, ita ipse per se potest eam remittere, illo nolente vel non comparente; vel aliàs quando sic expedit; & tunc consensus Superioris supplet defectum consensus inferioris. Vnde cùm Christus Dominus omniū sit Superior, potest ipse omnem talem obligationem condonare. Et consequenter idem potest Summus Pontifex Christi vicarius in omnibus Christianis, quando iusta causa subest; quia Deus omnem illi potestatem concessit, quæ erat necessaria ad ritè gubernandam Ecclesiam, & ad obuiandum periculis animarum quæ ex obligationibus iuramentorum & votorum solent inter homines incidere. Nisi enim talis potestas Ecclesiæ data esset, grauissima sequerentur incommoda: & multæ animæ ratione huiusmodi vinculorum perirent.

64
Qua ratione Summus Pontifex.

Itaque Summus Pontifex, vt Christi Vicarius & omnium Christianorum Superior, potest immediatè tollere & condonare omnem obligationem ex iuramento promissorio ortam erga aliquem, quando iusta causa subest: quæ condonatio non minùs efficax est, quàm si ipse promissarius, in cuius fauorem iuramentum erat, eam fecisset.

Nec obstat quòd iuramentum factum sit infideli qui Pontifici non subest: satis enim est, eum, à quo infidelis per iniuriam iuramentum extorsit, ei subditum esse. Sic enim ad Pontificem pertinet eum in rebus quæ ad salutem eius pertinent, gubernare, & vinculis iniquis soluere. Et quamuis non sit propriè Superior infidelis, ac proinde non possit nomine proprio condonare obligationem ipsi factam: tamen cùm sit Vicarius Dei qui omnium est Superior, potest nomine Dei condonare obligationem illam subdito suo per iuramentum ab infideli iniectam.

Et Episcopus.

Pari modo Episcopus potest dispensare in iuramento promissorio, etiamsi in fauorem eius qui ipsi non est subditus, factum sit: modò iusta causa subsit. iusta verò causa subest, quando per iniuriam exactum est, siue metus interuenerit, siue non. Hinc Doctores in cap. Doctores 6. de iuramento, generatim docent, iusiurandum quo quis vsurario promisit soluere vsuras, ab Episcopo relaxari posse. Etsi enim vsurarius ille non sit subditus Episcopi, ac proinde non possit Episcopus proprio nomine tamquam Superior illius condonare obligationem, tamen potest illam condonare tamquam Vicarius Dei qui omnium Superior.

Simili modo possunt huiusmodi iuramenta per iniuriam extorta relaxare Religiosi, quibus per priuilegium Sedis Apostolicæ concessum relaxare iuramenta, quorum absolutio non est in præiudicium tertij. Quando enim per iniuriam exactum est, nullum ius strictum acquisitum est exactori, aut alteri in cuius fauorem exactum: ac proinde absolutio non censetur esse in eius præiudicium, id est, in damnum iniquum.

65
Relaxatio in pœnam.

Sæpè etiam ista iusta causa relaxandi iuramenti etiam debito modo præstiti & exacti, est punitio delinquentis, & cautio periculorum quæ ab ipso impendent. Hoc modo relaxatur iuramentum subditorum quo obstricti sunt suo Principi vel alteri Superiori, quando ille ob crimen per summum Pontificem, vel aliàs per suum Superiorem legitimè priuatur dignitate vel officio, ratione cuius ei præstitum erat iuramentum, vel quando suspenditur ab officij sui executione. vt patet cap. Absolutos. 16. de hæreticis, vbi sic dicitur: *Absolutos se nouerint à debito fidelitatis, dominij & totius obsequij, quicumque lapsis manifestè in hæresim, aliquo pacto, quacumque firmitate vallato, tenebantur astricti*, vt subditi, serui & vasalli. Idem dicendum de iis qui publicè excommunicatis simili modo obstricti erant, vt habetur cap. Nos sanctorum. 15. quæst. 6. ex Gregorio VII.

Ratione boni communis.

Denique interdum ratione boni communis relaxari potest, vt cùm quis promisit alteri cum iuramento non accusare, non denuntiare, non contra testari, & similia. nisi enim talia relaxari possent, crimina detegi & puniri, iudicia exerceri, innocentia defendi, iniquitas opprimi non posset: quæ omnia sunt contra bonum commune. Hæc tamen iuramenta per se non cessant, sed seruanda sunt, nisi quando alioquin teneris hæc officia præstare: vt proximus aliter non putetur emendandus, aut si à Iudice legitimè rogeris. tunc enim hæc iuramenta non egent relaxatione

rione. Qoòd si talia iuramenta non sponte facta in gratiam alterius, sed metu extorta sint, non obligant, nec egent relaxatione, vt colligitur ex L. 2. C. Si aduersus vendit. vide supra dob.6. in fine.

66 *Quando censeatur dispensatio.* Circa prædicta Notandum est, non omnem relaxationem iuramenti esse dispensationem propriè in iuramento. Cùm enim is, in cuius commodum factum est, illud condonat, non est dispensatio, nec actus spiritualis potestatis, sed nuda condonatio. Similiter cùm fit per Superiorem illius positâ legitimâ causâ: vt si Iudex ad puniendum vsurarium qui absque Principis permissu vsuras fecisset, condonaret seu irritaret obligationem iuramenti præstiti vsurario à mutuatariis de soluendis vsuris. Verùm tunc est propriè dispensatio, quando Prælatus Ecclesiasticus, vel alia persona Ecclesiastica ab illo auctoritatem habens, tamquam Dei Vicarius, & nomine Dei obligationem condonat, & vinculum iuramento inductum dissoluit. Vnde patet, dispensationem iuramenti esse solius potestatis Ecclesiasticæ.

DVBITATIO XIII.

Quid sit adiuratio, & in qua competat.

D.Thomas quæst. 90.

67 *Adiuratio.* RESpondeo & Dico Primò, *Adiuratio* est rei sacræ contestatio ad permouendum alterum. sicut enim *iuramentum* est contestatio rei sacræ, per quam homo alteri seipsum obligat & ordinat ad aliquid; ita *adiuratio* est, quando rem sacram contestamur, & veluti in rem præsentem adducimus, vt eius reuerentiâ permoueamus alterum ad aliquid faciendum vel non faciendum. dum enim adiuramus aliquem, Deum ipsum, eiusque numen, quantum in nobis est, abducimus, vt eius reuerentia, timore vel amore, alterum permoueamus ad id quod petimus, idque eo modo, vt si nolit, videatur Deum quasi parui pendisse. sic enim illum adducimus, vt ipsemet nobiscum quasi petere videatur. non tamen idcircò alter obligatur nisi sit inferior, cui possimus imperare: gratissimum tamen Deo est, si reuerentia vel amore ipsius, adiuranti obsequatur.

68 *Fit duobus modis.* Dico Secundò, Adiuratio duobus modis fieri potest, præcipiendo, & deprecando, vt docet D.Thomas artic. 1.

Exemplum prioris est 2. ad Timoth. 4. vbi Paulus adiurat Timotheum, *Testificor coram Deo & Christo* IESV, *per aduentum ipsius & regnum eius, prædica verbum*, &c. & 1. ad Thessalon. vlt. *Adiuro vos per Dominum, vt legatur epistola hæc.* Matth. 26. Princeps sacerdotum adiurat Christum *per Deum viuum.* Genes. 24. Abraham adiurat seruum *per Dominum cæli & terræ.* Denique sic adiurantur dæmones in exorcismis Ecclesiæ.

Exemplum posterioris est in precationibus Ecclesiæ, quando per Christum petit exaudiri. Item in Litaniis, Per *mysterium sanctæ incarnationis tuæ*, Per *aduentum tuum*, &c. Quamuis si propriè loqui velimus, hoc potiùs sit obsecratio, quàm adiuratio. generatim tamen adiuratio dici potest, quando aliquid diuinum interponitur, vt eius reuerentia vel amore alterum flectamus.

69 *Sola rationalis natura adiuratur.* Dico Tertiò, Sola natura rationalis est idonea quæ per se adiuretur; quia hæc sola potest percipere diuina, eorúmque reuerentia & amore impelli ad agendum. sic Deum adiuramus obsecrando per bonitatem, misericordiam, & omnes miserationes ipsius, per Christi passionem & merita, per merita B. Virginis, & Sanctorum, quæ omnia allegamus, exhibemus, & veluti offerimus illi, vt horum intuitu & amore permoueatur ad præstandum quod cupimus. Simili modo possumus adiurare Sanctos.

Vbi aduertendum est, dum Sanctos & eorum merita interponimus, tacitè etiam ipsum numen diuinum, quod illis est causa sanctitatis & meritorum, subintelligi; alioquin si solùm bonitas, quæ est in meritis & sanctitate illorum spectetur, non tam est actus religionis, quàm obseruantiæ in hac allegatione.

70 *Dæmones adiurantur imperio.* Dæmones quoque adiurari possunt, non obsecrando, sed imperando & terrorem hac Dei & rerum diuinarum contestatione incutiendo. adiuratio enim non tantùm fit vt quis amore vel affectu reuerentiæ in Deum commoueatur; sed etiam vt timore concutiatur, & sic abscedat vel nocere desinat. Sic etiam Ecclesia per exorcismos, qui sunt adiurationes quædam solemnes ab Ecclesia institutæ, dæmones expellit tum ab hominibus, tum etiam ab aliis creaturis: estque in Ecclesia Ordo exorcistarum ad hoc munus institutus. Imò hæc potestas est propria Ecclesiæ, & veræ religionis nota: nulla enim alia religio potest dæmones eiicere. Vide Iustinum apologia 1. pro Christianis, & dialogo cum Tryphone, Tertull. in Apologet. cap. 37. August. lib. 10. de ciuit. cap. 22. Fuit quidem apud Iudæos ante Christi aduentum cùm apud ipsos erat vera religio: sed posteà vnà cum religione desiit apud ipsos, & translata est ad Ecclesiam Christi, vt colligitur Actor. 19.

71 *Commercium cum dæmone, cur illicitum.* Dixi, *non obsecrando*: quia obsecrare aliquem, est se illi subiacere tamquam maiori, & illius beneuolentiam & societatem captare, vnde etiam est signum beneuolentiæ erga illum: nullo autem modo possumus nos dæmoni subiicere, aut illius fauorem expetere, aut beneuolentiam erga illum gerere. Primò, Quia est hostis Dei, omniúmque Deo adhærentium; nihilque aliud nisi honorem Dei & salutem animarum impedire studet. itaque in iniuriam Dei cedit, si honor aut aliqua beneuolentia ei deferatur: sicut iniurios est in Principem, qui hosti proscripto beneuolentiam politicam exhibet. Secundò, Quia nihil vmquam sponte facit, nisi vt decipiat & noceat saluti: itaque omne ipsius beneficium est maleficium. Hinc Apostolus 1. ad Cor. 10. *Nolo vos fieri socios dæmoniorum.* & 2. ad Cor. 2. *Vt non circumueniamur à satana: non enim ignoramus cogitationes eius*, & B. Petrus epist. 1. c. 5. *Aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret.*

Quæ possint peti à dæmone in obsessis. Vnde sequitur, non esse licitum à dæmone in obsessis posito petere nisi ea, quæ pertinent ad eius expulsionem; vt quod sit eius nomen, quàm sint multi, quare ingressus; (hæc enim petiit Dominus Marci 5.) vel ad aliorum vtilitatem, vt docet D. Antoninus 2. p. tit. 12. cap. 1. §. 5. qualia ab hoste absque vllo signo beneuolentiæ peti possunt. Si tamen aliqua solùm ex curiositate petantur, non videtur peccatum mortale: vt docet Nauarrus cap. 11. num. 28. ex Caietano: quia quando ipse non aduocatur, sed se sponte offert in corpore assumpto, vel obsesso, non censetur talis collocutio signum societatis & beneuolentiæ, præsertim notabilis.

72 *Res inanimæ quomodo adiurentur.* Res inanimæ per se & directè adiurari non possunt, quia non intelligunt; sed adiuratio dirigitur ad naturam rationalem, quæ illis præsidet, eásque mouere potest, vt ait D. Thomas art. 3. Sic exorcizatur aqua, sal, domus: partim enim inuocatur virtus diuina, vt in vsu harum rerum assistat, & diaboli vim coërceat: partim per virtutem diuinam præcipitur diabolo vt abscedat, & in his non noceat. Item locustæ, mures, grandines, tempestates, & similes rerum humanarum noxæ, vt Deus damna eorum auertat, & diabolus per illa non noceat. Vide Sotum lib. 8. de Iustitia quæst. 3. art. 3.

Huc pertinet adiuratio illa S. Brixij, qui infantem triginta dierum adiurauit vt diceret si ipse esset pater eius, vt quidam sparserant: cui infans respondit, *Non pater meus es tu*, vt refert Gregorius Turon. l. 2. histor. Franc cap. 1. continebat hæc adiuratio tacitam orationem, qua Deus rogabatur vt infanti vocem daret.

DVBITATIO XIV.

Quid periurium, & quæ eius pœnæ.

73 *Periurium dupliciter accipitur.* Nomen *periurij* dupliciter accipitur. Primò Propriè, pro iuramento, cui deest veritas, siue præsens, vt si falsum sciens confirmes; siue futura, vt si fidem datam & iuramento confirmatam, sine iusta causa non serues. Secundò, Generatim pro omni iuramento, cui ex tribus comitibus aliquid deest, siue *iustitia*, siue *iudicium*, siue veritas. Si enim iustitia desit, etiam quodammodo deest veritas: quia quod promittitur, seruari non potest. Si verò iudicium, tunc etsi fortè ex parte rei non desit veritas, tamen periculum est ne desit; vt cùm quis iurat re non satis perpensa. Quando tamen Iura loquuntur de periurio, intelliguntur primo modo.

Periurij 4. modi. Inter periuria primum locum tenet cui deest veritas præsens, tempe quo quis sciens & volens falsum confirmat. Deinde cum quis fidem iuramento promissam violat. Tertiò, Quando iurat contra iustitiam. Quartò, Quando absque iudicio.

74 *Pœna periurij.* Pœnæ periurij propriè dicti apud omnes nationes sunt valde graues, vt docet Couarruuias in cap. Quamuis pactum. p. 1. §. 7. num. 2. Apud Scythas & Ægyptios plectebantur pœna capitis. Apud Indos manuum pedumque extremorum abscisione. In multis locis puniuntur præcisione manus. Iure Ciuili sunt infames, si periurium erat in nocumentum alterius; non autem si nemini noceat, vt docet Glossa in L. Si quis maior. 14. C. de transactionibus. Iure Canonico etiam sunt infames; cap. Infames. 16. & cap. 17. Quicumque. 6. q. 1. & 1. quod intellige, si res est notoria. Hæc tamen infamia non adducit propriè irregularitatem, nisi irrogata sit per sententiam Iudicis: vt si quis de periurio sit côdemnatus; tunc enim irregularis est, & eget dispensatione, etiam post vitæ mutationem. alia infamia tollitur bona vita, obliuione, & loci mutatione, vt Couarruuias & alij docent. Præterea in foro externo imponitur illis grauis pœnitentia; nam d. cap. Quicumque, dicitur: *Quicumque sciens peierauerit, quadraginta dies in pane & aqua, & septem annos pœniteat sequentes, & numquam sit sine pœnitentia; & numquam in testimonium recipiatur. communionem tamen post hoc recipiat.*

75 *An periurium grauius homicidio.* Petes, Vtrùm periurium sit grauius homicidio? Quidam putant esse grauius. Ita Siluester v. Periurium, q. 2. D. Thomas quodl. 1. art. 18. & Sotus l. 8. de Iustitia, q. 1. art. 3. Primo, Quia hoc est contra Deum & virtutem religionis; illud contra proximum & Iustitiam particularem. Secundò, Quia homicidæ interdum defertur iuramentum ad se purgandum, & ille mauult fateri homicidium, quàm incidere in periurium. Sed hæ rationes non conuincunt, vt ostendit Gabriel in d. 39. q. 1. art. 3. dub. 4.

Itaque contraria sententia est Gabrielis ibidem, vbi pro eadem adfert Richardum. Idem tenet Maior ibidem q. 5. & Angelus. Ratio illorum est, quia homicidium est directè contra charitatem, periurium contra religionem. sed hæc ratio conuincit: quia, vt benè Siluester ait, homicidium est directè contra Iustitiam particularem. Deinde non est directè contra charitatem Dei, sed proximi; quæ non est præferenda virtuti religionis.

Vtraque sententia probabilis. Vtraque sententia est probabilis. Puto tamen homicidium omnibus spectatis esse grauius & detestabilius: tum ob grauissimum & irreparabile damnum, quod proximo directè infertur; tum quia difficilius multò committitur: periurium autem facile committitur, & solum indirectè honor Dei læditur: non enim id intenditur. Accedit, quod violatio voti non censeatur tantum peccatum, quantum homicidium, etsi honor Dei in eo lædatur. Est tamen periurium crimen valdè graue, dignum depositione: vt habetur cap. Cùm non ab homine. 10. de Iudiciis.

His adde, omnia *periuria* propriè dicta, nimirum quæ sunt contra veritatem, esse eiusdem speciei. quia eiusdem rationis deformitas & irreuerentia est, Deum facere testem falsi, siue res sit magni momenti, siue parui, siue id fiat in iuramento assertorio, siue promissorio. Potest tamen accedere alia deformitas ratione nocumenti, vel peruersionis Iudicij, &c. Vide suprà dub. 1. num. 9.

CAPVT XLIII.

De Superstitione, eiúsque speciebus.

Complectitur Dubitationes 10.

EXPLICATIS functionibus religionis, dicendum est de vitiis oppositis. Hæc duplicia sunt: quædam per excessum cultus, quæ nomine *superstitionis* comprehenduntur: quædam per defectum vel contemptum, quæ nomine *irreligiositatis*: qualia sunt periurium, tentatio Dei, sacrilegium, & simonia. periurio enim & tentatione ipsi Deo in se iniuria irrogatur: sacrilegio verò & simonia (quæ est species sacrilegij) in rebus sacris. De periurio & simonia dictum est suprà: de tentatione & sacrilegio dicemus infrà cap. 45. hoc verò capite de superstitione.

DVBITATIO I.

Quid sit superstitio, & quænam eius species.

Superstitio dicta est vel ex eo quòd homines nimij erant in precando & immolando vt liberos relinquerent sibi superstites, vt vult Cicero lib. 2. de natura deorum: vel quòd relictis veteribus diis colerent superstitem memoriam suorum maiorum, vt placet Lactantio lib. 4. diuinarum Instit. c. 28. vel certè quòd homines nimiùm timerent iram deorum supernè impendentem & quasi superstantem, vt vult Seruius in 8. Æneidos: quæ originatio videtur maximè accommoda. Porro Lactantius reprehendit Ciceronem, quòd putarit Superstitionem esse excessum in vera religione, cùm in hac excedi non possit; Deum enim non posse nimiùm coli. vnde ipse vult superstitionem tantùm esse cultum falsorum deorum, & eos solos superstitiosos, qui multos & falsos deos colunt: eos verò religiosos, qui vnum & verum. 1 *Superstitio vnde dicta.*

Verùm etsi maximè in cultu falsorum deorum *Superstitio* committatur; tamen etiam in cultu veri Dei hoc vitium locum habere potest: non enim Iudæi hoc tempore religiosi, sed superstitiosi dicendi sunt: & heretici, qui aquam pro vino, vel semen humanum, aut sanguinem infantum in Eucharistia offerebant, superstitiosi erant, etsi vero Deo hæc offerebant. Itaque superstitio vtrumque complectitur, cultum falsorum deorum, & excessum in cultu veri Dei, vt rectè docet D. Thomas artic. 1. & D. August. lib. 3. de doct. Christiana cap. 18. & 20. *Excessum* dico, non quod Deus vero cultu nimiùm coli possit, vel maiore quàm dignus sit (omnis enim cultus, quem creatura ei exhibere potest, infinitè eius dignitate minor est) sed quia assumuntur alia quàm debent, quæ ad illum honorandum non sunt idonea. itaque est excessus non respectu dignitatis diuinæ: sicut cùm Comes vel Marchio afficitur honore regio, sed respectu eorum, quibus coli debet. *Superstitio potest esse in cultu veri Dei.* *Excessus in cultu.*

Est igitur generatim *superstitio falsa religio*, id est, vitiosus cultus veri vel falsi numinis. Si quis excedat in vero cultu nimiùm continuando, verb. gr. orando ita diu & continenter vt se lædat; vel necessarium officium prætermittat, non est superstitio; quia cultus ille 2 *Quid superstitio.*

ille secundùm se bonus est: sed solùm viciatur per circumstantiam extrinsecam, quæ in omni opere cauenda.

2 *Duæ eius species, superstitio cultus incongrui, & superstitio ratione rei cultæ.*

Hinc patet, duas esse ipsius species, in quas immediatè diuiditur, scilicet superstitionem cultus indebiti, seu incongrui, & superstitionem ratione rei cultæ. illa est cultus peruersus veri Numinis; hæc est cultus falsi. Dupliciter enim in cultu excedi potest; vel enim assumitur id, quod non congruit; vel exhibetur ei, cui non congruit. Prior modus propriè dici potest ἐθελοθρησκεία, quasi dicas *religio voluntaria*, id est, mera voluntate, non iusta ratione assumpta. (quo nomine vtitur Apostolus ad Colossenses 2.) quamuis hoc nomen etiam possit generaliter accipi, vt simul cultum falsorum deorum comprehendat; quia hic quoque voluntate humana, non rectâ ratione constat, quomodo videtur illud Apostolus accipere, vt plerique interpretantur. Alter modus propriè dicitur δεισιδαιμονία, quasi dicas *dæmonum timor & veneratio*; nam omnis cultus idolorum ferè est cultus dæmonum. hoc nomine Festus appellabat religionem Iudaicam, Act. 25. v. 19. & Paulus Act. 17. superstitionem Atheniensium.

3 *Superstitio cultus incongrui.*

Rursus *superstitio cultus congrui* diuiditur in superstitionem cultus falsi & superstitionem cultus superflui.

Cultus falsus.

Cultus falsus dicitur vel ratione falsæ significationis; vt si quis Deum colere vellet cærimoniis Iudaicis, quæ significant Christum venturum: vel quia imitatur & simulat verum cultum, cùm non sit, vt si quis falsis miraculis vel testimoniis doctrinam fidei confirmare vellet, vel falsas reliquias proponeret. Item si quis mutaret formam vel materiam Sacramentorum, præsertim Eucharistiæ, animo colendi Deum. Sic hæretici huius temporis superstitionem falsi cultus admittunt in sua cœna profitentur enim se imitari Christum, & eius institutum sequi, cùm suas inuentiones suáque somnia pertinaciter sectentur.

4 *Quale peccatum cultus falsus.*

Hæc superstitio ex genere suo est peccatum mortale, quia ex infidelitate, vel crassa ignorantia rerum fidei proficiscitur, & continet falsam significationem contra doctrinam fidei, vel certè notabilem irreuerentiam in Deum. Vide Nauarrum in Enchiridio cap. 11. n. 27. Fumum v. Superstitio n. 2. Caiet. in Summa v. Superstitio, & 2.2. q. 93. art. 1. Fieri tamen potest vt non sit mortiferum, vt si ex ignorantia excusabili proueniat. Sic multi Æthiopes excusari possunt, qui circumciduntur, putantes se per hoc Christum imitari, quia sic instituuntur à suis Episcopis & sacerdotibus, nec vmquam contrarium audiuerunt.

5 *Superfluus.*

Superstitio cultus superflui est, cùm præter Ecclesiæ morem ponitur religio in quibusdam circumstantiis vel rebus, in quibus non est ponenda; vt in numero, colore, situ, v.g. vt tot sint candelæ, non plures; tot orationes dicantur, non plures, vt cera potiùs sit alba, quàm flaua, &c. Denique ad hanc speciem pertinere videtur, cùm quis in Horis dicendis & Sacro faciendo, relictis rubricis & directorio Ecclesiæ, alias cærimonias pro sua deuotione adhibet, vt docet Caietanus v. Superstitio, Toletus lib. 4. c. 14. Nauarrus c. 11. num. 23.

Est peccatum veniale.

Hæc tamen ordinariè non videntur esse plusquam venialia, vt iidem Doctores notant: quia ex bona intentione fiunt, nec videtur in his committi grauis irreuerentia, cùm diuino cultui non repugnent. posset tamen esse tanta in cærimoniis Missæ peruersio, vt à mortali culpa non esset excusanda.

6 *Superstitio ratione rei cultæ.*

Superstitio ratione rei cultæ diuiditur in tres species, iuxta D. Thomam, *idololatriam*, *diuinationem*, & *obseruantiam superstitiosam*. vel enim colitur diabolus, vt honoretur tamquam numen, & hæc est idololatria: vel vt aliquid occultum reuelet, & sic est diuinatio: vel vt iuuet & dirigat in operando, & sic est superstitio vanarum obseruationum.

Magia.

Vbi aduerte, magiam debere referri ad superstitionem vanarum obseruationum, si omnes superstitiones his tribus speciebus complecti velimus: propriè tamen loquendo distinguitur à vanis obseruationibus, tamquam aliquid deterius. Itaque si hoc nomen vanarum obseruationum strictè sumamur, erunt quatuor species superstitionum ratione rei cultæ, & magia quartum locum obtinebit.

DVBITATIO II.

Quid sit idololatria, & quantum peccatum.

D. Thomas quæst. 64. art. 1. 2. 3.

7 *Idololatria.*

NOtandum est Primò, *Idololatriæ* nomine significari omnem cultum falsorum deorum, vt dæmonum, solis, lunæ, siderum, hominum mortuorum, & similium. etsi enim hæc propriè non sint *idola*, tamen à gentibus plerumque non nisi in idolis colebantur. Itaque omnis cultus, quo creatura instar Dei colitur, *idololatria* dicitur, quia plerumque in idolo, & per idolum exercebatur.

Idolum.

Est autem *idolum* imago vana & instabilis, vel rei quæ non est, vnde Eustachius ait, Homerum pro eodem accepisse εἴδωλον, σκιάν, καὶ ὄνειρον, id est idolum, vmbram, & somnium: imò apud Homerum εἴδωλον esse quiddam vmbra imbecillius, quia est vmbra rei quæ non est, vt eius, qui videtur in somnio, vel hominis defuncti. sic εἴδωλα καμόντων, apud Homerum sunt defunctorum vmbræ. Vnde meritò imagines falsorum deorum vocantur εἴδωλα, quæ sunt similitudines numinum quæ non sunt. Imagines autem Sanctorum & Christi Domini idola dici non possunt, quia sunt imagines rerum verarum, institutæ ad repræsentandum id quod illis verè inest. Sicut nec imago Regis idolum dici potest, quia repræsentat id quod est.

8 *Idololatria dupliciter accipitur.* *1. Metaphoricè.*

Notandum Secundo, Nomen *idololatriæ* dupliciter accipi. Primò, Speciatim & propriè pro cultu, quo creatura colitur loco Dei. Secundo, Generatim & metaphoricè, pro omni peccato, quo quis mirificè inhæret creaturæ. Sic Apostolus ad Ephes. 5. *auaritiam* vocat *idololatriam*. & ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est*. Et Hieronymus in cap. 2. Amos explicans illud, Super tribus sceleribus Iudæ: *Auarus aurum, gulosus ventrem, libidinosus penem & Beelphegor colit. lasciua mulier, quæ cum sit in deliciis, mortua est, adorat venereas voluptates.* Ratio est, quia id propter quod homo recedit à Deo vt ei adhæreat, censetur pluris facere quàm Deum, ac proinde illud habere loco Dei, & ita est illi instar idoli.

2. Propriè.

Verùm hoc loco accipimus *idololatriam* propriè, quo modo nihil est aliud quàm cultus, quo quis aliquid creatum colit loco Dei, seu eo cultu, qui soli Deo congruit. Hoc autem fit non tantùm sacrificio, quod per se soli Deo debetur; sed etiam quouis alio signo honoris, quo illi excellentiam aliquam Deo propriam tribuere, vel te illi tamquam deo vel deæ submittere intendis. vt si aperias caput ad statuam Mineruæ, tamquam numini belli & sapientiæ, si hymno celebres, si per illam iures, si aliquid illi voueas.

9

Vbi aduerte, Sicut in cultu religionis concurrunt tres vel quatuor actus, ita in idololatria. Primò, Opinio diuinitatis vel perfectionis Deo propriæ. Secundò, Affectus reuerentiæ, quo quis vult se illi tamquam numini submittere. Tertiò, Externum signum, quo interior existimatio & submissio significetur, quod signum quale sit, non refert. nam omnia externa signa honoris præter sacrificium, communia sunt Deo & creaturis: sed ex intentione vtentis determinantur ad excellentiam diuinam vel creatam significandam, vt suprà cap. 36. dubit. 3. dictum est.

10 *Grauitas huius peccati.*

Hinc patet, peccatum idololatriæ genere suo grauissimum esse, quia honorem diuinum & diuinitatem ipsam quantum in se est, transfert ad creaturam: sicut grauissimum in Repub. censetur crimen, si quis alium quàm legitimum Principem pro Rege agnoscat & habeat, eique honorem regium deferat. Est itaque crimen læsæ maiestatis diuinæ, sicut illud humanæ.

Obiectio. An odium sit grauius.

Dices, Odium Dei & blasphemia ex odio, est maius peccatum: ergo idololatria non est maximum.

Resp. Esse maximum inter ea quæ opponuntur cultui diuino & religioni. Deinde ex genere suo est maximum, quia si fiat ex perfecta notitia & libertate, includit odium & blasphemiam, vt docet D. Tho. ar. 3. vt si quis noscens verum Deum, vellet alium facere Deum, eique honorem diuinum tribuere, non posset id facere nisi quodammodò odisset verum Deum, & insinuaret non esse Deum; quod est summa blasphemia.

Dico *quodammodò*, quia hoc peccatum, etiamsi fiat cum plena scientia, non necessariò includit odium directum Dei: sicut qui alium Regem agnoscit, non est necesse vt legitimum directè oderit; quia non vult hoc vt ei malè sit, sed vt alteri benè, & vt se præstet ab illius potentia securum. Indirectum tamen odium includit: quia ex intentione malum infert, priuando Deum, quantum in se est, suo honore singulari. Si quis tamen formali odio directè in Deum feratur, optando illum non esse, vel esse miserum, &c. hoc peccatum est grauius idololatriâ: quia grauius est, diuinitatem è medio absolutè tollere, quàm illam alteri tribuere. vnde grauius peccatum est ἀθεΐα, quàm πολυθεΐα. item grauius est, velle alicui malum vt ei malè sit; quàm illud idem velle vt alteri benè sit. Quòd si fiat ex odio directo, tunc erit absolutè maximum peccatorum.

Odium directum Dei est grauius.

Sed etsi idololatria ex genere suo sit tantùm peccatum; tamen ratione dispositionis subiecti, potest in plerisque idololatris esse minus peccatum, quàm sit hæresis in Christianis: quia illa potius ex ignorantia, quàm ex malo affectu erga Deum verum, aut veram religionem procedit; hæresis verò non ex ignorantia, sed ex malo affectu & contemptu veræ religionis & Ecclesiæ Dei vide D. Augustinum lib. 21. de ciuit. cap. 25. & Chrysost. homil. 50. ad populum. Simili modo fieri potest, vt idololatria exterior sit maius peccatum, quàm ea quæ ex interna infidelitate procedit: vt si fidelis committat idololatriam ex metu, vel vt placeat Principi. etsi enim interiùs non agnoscat idolum pro Deo, nec affectum reuerentiæ illi deferat, sicut infidelis; tamen externo actu tribuit illi diuinitatem, vel saltem simulat se tribuere, cùm sciat ei non competere, quod in maiorem iniuriam Dei & scandalum aliorum cedit.

Idololatria exterior.

Ob eamdem causam homicidium, adulterium, periurium, in Christianis potest esse maius peccatum quàm idololatria sit in Ethnico; quia ignorantia valdè diminuit culpam. vnde Dominus Lucæ 12. *Seruus, qui cognouit voluntatem domini, & non fecit secundum voluntatem eius, vapulabit multis. qui autem non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis.*

11 *An excommunicatus.*

Aduerte tamen non esse verum, quod hic ar. 1. docet Caiet. fidelem, qui solo actu externo committit idololatriam, esse excommunicatum: quia nusquam in Iure extat talis excommunicatio. de quo vide Siluestrum v. Hæresis 3. q. 6. & Nauarr. cap. 11. n. 27. Excommunicantur quidem hæretici, & apostatæ, sed hic hæreticus dici non potest, cùm hoc vitium in pertinaci assensu mentis consistat: nec etiam propriè apostata, quia reuerà fidem Christi non deserit, sed solùm externam professionem: quamuis ex actu externo præsumatur in foro externo fidem deserere, & consequenter in excommunicationem incurrere, præsertim quando metu graui non compulsus id committit.

DVBITATIO III.

Quæ fuerit origo idololatriæ, quis progressus.

D. Thomas art. 4.

12 *Origo idololatria.*

RESpondeo, Prima origo idololatriæ fuit desiderium præsentiæ mortuorum. nempe quo parens mortuum filium prosequebatur, et statuam erigens, in qua veluti præsentem retineret & cerneret. Huic accedebat tyrannix, per quam iubebat eum à domesticis coli, vt non mortuus, sed in deos relatus videretur. Colligitur hoc Sapientiæ 14. vbi sic dicitur: *Initium fornicationis, exquisitio idolorum, & adinuentio illorum, corruptio vitæ est. neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominum hæc aduenit in orbe terrarum, & ideò breuis illorum finis est inuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, citò sibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cœpit, & constituit inter seruos suos sacra & sacrificia. Deinde interueniente tempore, conualescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta*, &c. Nec obstat quod quidam dicunt, primum, qui erexit idolum, fuisse Ninum, qui illud statuerit parenti suo Belo, vt pro deo coleretur: ita Commentarius, qui tribuitur Ambr. in cap. 1. epist. ad Romanos. Eusebius in Chron. Isidorus lib. 8. etymol. cap. 11. quia iste fuit fortè primus, qui publicè erexit, constructo templo, & potestate regia populos ad illius cultum compulit. cum hoc tamen stat, vt prius parens priuatim filio idolum & cultum constituerit, vt Sapiens refert. Imò si quis benè aduertat, vtramque originem insinuat, cùm ait: *Hæc fuit vitæ humanæ deceptio, quoniam aut affectui aut Regibus seruientes homines incommutabile nomen lapidibus & ligno imposuerunt.* affectui enim seruierunt, quando desiderio prolis mortuæ statuam erexerunt, & colere cœperunt: Regibus verò quando statuas vel illorum, vel ab illis erectas coluerunt.

Primus idololatria modus, in cultu mortuorum.

Ad hanc idololatriam pertinet genus theologiæ, quod fabulosum vocabat Varro, vt refert D. August. li. 6. de Ciuit. c. 5. & à Poëtis tractatur. sic cœpit coli Iupiter, Mars, Mercurius, & similes, quibus Poetæ tribuunt adulteria, stupra, præposteram libidinem, fraudes, bella, & alia crimina grauissima: magno sanè diaboli artificio, vt homines dum similia faciunt, putent se deos imitari. Deinde hæc consuetudo lensim serpit imitatione per genus humanum, accedente oblectatione, quæ capitur tum ex pulchritudine & artificio statuarum, tum quòd per eas, absentes nobis quasi præsentes sistamus, vt ibidem Sapiens ait: accedente etiam fraude diaboli, qui se statuis immiscebat, eisque motum, vocem, & quasi vitam dabat, ac responsa per eas edebat.

13 *Secundus in cultu statuarum.*

Hinc ortus est secundus idololatriæ modus, quo ipsæ statuæ per se, tamquam numine plenæ & animatæ coli cœperunt: & quia diabolus statuis illis, mox vt dicatæ erant, se insinuabat, putabant ethnici se posse deos facere, quam potestatem miratur & extollit Mercurius Trimegistus, vt refert D. August. lib. 8. de ciuit. cap. 23. Ad hunc modum pertinet theologia ciuilis, iuxta Varronem vt docet idem Augustinus lib. 6. cap. 5.

3. In cultu partiũ mũdi.

Posteà capti pulchritudine & admiranda virtute corporum cælestium & elementorum, nec considerantes vnde eam haberent, etiam his cultum diuinum cœperunt exhibere, & eorum imagines dedicare. vnde Sap. 13. *Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei: & de his quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex: sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum si specie delectati, deos putauerunt, sciant quantò his dominator eorum speciosior est.* Et hic est tertius idololatriæ modus, ad quem pertinet theologiæ genus physicum, iuxta Varronem suprà: quem non parum confirmarunt Philosophi, præsertim Pythagorici & Platonici, qui putabant mundum esse animatum, singulasque eius partes habere animam, quam volebant esse numen quoddam & quamdam diuinitatem: quam sententiam etiam docuit Varro, teste Aug. l. 7. de ciuit. cap. 6.

14

Præterea crescente parua consuetudine, eousque hæc idolomania inualuit, vt si aliquid esset quod aliquam

vtilitatem

4. In cultu cuiusuis rei vtilis vel noxiæ. vtilitatem vel noxam adferret hominibus,mox pro deo coleretur, vt commoda sui generis conferret, incommoda auerteret. Sic bouem,ouem,capram,canem, serpentem,crocodilum,murem Ægyptium,quem ichneumonem vocant, imò febrem,& πυρετὸν coluerunt.prouenicbat id ex falsa imaginatione, quòd putarent omnibus huiusmodi rebus vim aliquam inuisibilem præsidere, & connexam esse,à qua regerentur; quam proinde precibus & sacrificiis conciliandam & placandam censebant.

Denique omnibus ferè rebus & operibus, quæ ad vsum humanum pertinent,deos vel deas diuersas præficiebant vt meliùs succederent, vt ostendit D. Aug. li.4.cap 8.de ciuit. & lib.6.c.9. & lib. 7. cap. 23. Cùm enim persuasum haberent,ad negotia huius vitæ,vt rectè cedant, & aduersitates vitentur, occulta quadam directione alicuius numinis, & inuisibilis cuiusdam virtutis opus esse (hæc enim apprehensio naturaliter omnibus est insita) hoc numen cùm nescirent esse simplex & vnicum, in partes innumeras pro diuersitate negotiorum vel operum secuere,& singulis negotiis singula numina præposuere, v.g aliud rei bellicæ, aliud mercaturæ,aliud agriculturæ aliud venationi,aliud nuptiis, &c. Rursus sicut negotia alia sunt aliis præstantiora, magisque vniuersalia & latiùs patentia; ita etiam numina statuerunt alia aliis maiora & præstantiora; singula tamen in suo ordine, & ad proprium negotium putarunt esse suprema, & ab aliis independentia. Et quia spiritalia apprehendere non poterant, posuerunt hæc numina seu virtutes inuisibiles, vel in hominibus mortuis, quos putabant ob aliquam industriam vel beneficium mortalibus collatum ad hoc eleuatos, vt tali vel tali numine pleni essent, eóque veluti animati; vel in statuis, quibus putabant numen certo modo connecti postquam in deos erectæ & dedicatæ essent, vel in partibus mundi,v. g.sole,luna,stellis,mari,fontibus,fluminibus, quas putabant huiusmodi virtute quasi animari, aut assiduè possideri; vel in animalibus aut arboribus, quibus etiam numen sibi accommodatum præesse vel adesse putabant.

Ex dictis patet primam idololatriam fuisse cultum hominum mortuorum;qualis est cultus Iouis, Saturni, Martis, & similium. secundam,ipsarum statuarum, & dæmonum in statuis. tertiam, elementorum & partium mundi, vt solis, lunæ, siderum. quartam, aliarum rerum generi humano commodarum, vel noxiarum.

Petes,Quomodo ergo Psal. 95.dicitur,*Omnes dij gentium dæmonia?*

15 *Omnes dij gentium dæmonia.* Respondeo, Quia quidquid gentes colebant, per idola & in idolis colebant: hæ autem dæmoniis plena erant, quæ statuas ipsas veluti animabant: & ita dæmones in ipsis colebantur. Intendebant enim gentes honorem deferre numini,quod in statuis se manifestabat,quod ipsi quidem putabant esse numen solis, lunæ, Iouis, Veneris, aut alterius rei:tamen re vera erat diabolus, qui illarum rerum & personarum nomina assumebat vt ipse sub illis coleretur: de quo vide Lactantium lib.2. diuinarum instit. cap. 16. & Euseb. de præparat.euangel. lib. 4. cap. 6. Hinc Apostolus 1.ad Corinth.10. *Scimus quia nihil est idolum in mundo*; (id est, nulla est diuinitas in mundo, quæ per idolum repræsentetur) *sed quæ immolant gentes, dæmoniis immolant*, (nimirum qui in statuis se exhibent) *& non Deo: nolo vos socios fieri dæmoniorum*. Vide D.Augustinum lib. 8. de ciuit.cap.24.vbi hanc responsionem insinuat.

Aduerte tamen, pro *dæmonia* in Hebræo esse *Elilim*, quæ vox etsi à 70. rectè vertatur *dæmonia*, tamen etiam significat *res vanas*,& consequenter idola, quia nihil his vanius aut imbecillius:& ita sensus est, *omnes dij gentium vani*; cui benè respondet altera pars versiculi per antithesim,*Dominus autem cælos fecit*. q. d. omnes dij gentium nullius virtutis, sed noster Deus est omnipotens, &c.

16 *Platonici etiam summum Deum colebant.* Nec obstat,quòd Platonici & alij Philosophi etiam coluerint Angelos, quos appellabant minores deos, & prætereà summum Deum,deorum minorum patrem & conditorem, idque absque statuis. quia Propheta loquebatur de diis populorum qui publicè colebantur, non autem de diis aliquorum philosophorum, quos ipsi colebant priuatim: quamuis etiam dum hos se colere existimabant,diabolum,qui se fingebat esse de numero illorum, coluerint. Ita enim diabolus est auctor hominibus colendæ creaturæ loco Dei, vt hunc honorem aliqua arte ad se transferat, sibique impendi, etsi sub alieno nomine, curet; vt tradit D. Augustinus tum alibi,tum l.8.de ciuit.cap.24.

DVBITATIO IV.

Vtrùm idololatria sit tantummodò in cultu,quo creatura instar Dei colitur.

QVidam hæretici docent, non solùm tunc propriè *idolatriam* committi, quando creatura colitur loco Dei, sed etiam quando Deus verus colitur aliquo cultu, quem ipse non mandauit.vnde concludunt, Catholicos idololatriam committere, quando colunt Deum vel Sanctos per imagines, quia Deus hoc non mandauit. Ita docet Herbrandus Lutheranus, vt refert noster Gregorius à Valentia,2. 2. disput.6. q.11.puncto 1.quem ibi fusè refutat.Idem antè docuit Caluinus lib. 1.Instit. c. 11. n. 8. & 9. vbi id etiam ex eo confirmat, quòd Iudæi adorantes vitulum aureum in deserto, non intenderint cultum deferre illi imagini, quam scirent nullam vim habere;(neque enim tam citò potuisse obliuisci eorum quæ Deus fecerat in Ægypto & mari rubro)sed Deo vero per ipsam:iudicari tamen idololatras,quòd id fecissent per imaginem, quod Deus ipsis non mandauerat. Idem censet de paganis, quorum idololatriam vult in eo consistere, quòd Deum verum voluerint sibi præsentem habere per imagines, & in illis eum coluerint. Sed hæc sententia non solùm est hæretica,sed etiam absurda & apertè falsa. 17 *Sententia hæreticorum.* 18 *Est absurda.*

Primò, Quia nomen *idololatria* in Scriptura sacra, & apud Scriptores ecclesiasticos numquam accipitur nisi pro cultu,quo creatura colitur loco Dei, vel pro affectu, quo quis adhæret creaturæ tamquam Deo, seu fini vltimo: adeò vt etiam quando metaphoricè capitur, (vt cùm auaritia vocatur idololatria) respiciat creaturam quodammodò tamquam Deum.

Secundò, Apertè falsum est,Iudæos & paganos in idolis coluisse verum Deum:nam de gentibus dicitur ad Roman. 1. *Seruierunt creaturæ potius quàm creatori.* 1.ad Cor.10. *Quæ gentes immolant, dæmoniis immolant, & non Deo*, & alia innumera De Iudæis, Deuter. 32. *Immolauerunt dæmonijs & non Deo, diis, quos ignorabant: noui recentésque venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.* quid dici potest clarius contra illud figmentum Caluini? Idem habetur Psal. 105. Denique sexcentis locis reprehenduntur, quòd Deum reliquerint,& deos, qui nihil possunt,nihil norunt, nihil sentiunt,adorent. *Ethnici.* *Iudæi.*

Tertiò, Si volebant fingere similitudinem veri Dei, vt per eam ipsius recordarentur, & cultum ad ipsum dirigerent, cur potiùs finxerunt formam vituli, quàm alterius rei, cùm Deus numquam sub hac forma illis apparuerit? Itaque hoc euidens signum est,voluisse illos colere primarium deum Ægyptiorum Apim, qui forma bouis pingebatur: idque faciebant, quia putabant illius ope se eductos,vt apertè Scriptura insinuat, & fortè eo fine faciebant, vt illius auxilio in Ægyptum redire possent.

Quartò, Iudæi habebant Deum verum præsentem per signa externa multò expressiora, scilicet per columnam ignis nocte & per nubem interdiu,quę diuino nutu mouebantur, & sistebantur: non ergo credibile est, eos fecisse similitudinem vituli, vt præsentem haberent Deum,sed deum Ægyptium.

Quintò,Ridiculum est dicere, ideò aliquem cultum esse malum vel idololatriam, quia non est à Deo mandatus: 19

datus:

datus: multa enim sunt bona in omni genere virtutum, quæ non sunt mandata, vt in abstinentia, in eleemosyna, in oratione, in gratiarum actione, in laude, voto, &c. Nec vmquam aliquis sapiens obsequium sibi delatum iniuriæ loco habuit, aut repudiauit, eo solo nomine, quòd illud non mandasset. quæ enim esset ista exotica barbaries, nullum officium admittere, nisi sub pœna mortis præceptum? Imò subditus aut seruus, qui nullum obsequium aut cultum vult deferre suo Principi vel domino, nisi præcepto compulsus, hoc ipso parum obsequiosus, & parum amans honori sui Principis, & parum illi addictus aut vtilis censetur. Vnde meritò Dominus Lucæ 17. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.*

20 *Fundamentū hæreticorum.* Dicent fortè, non ideò malum esse quia Dominus non mandauit, sed quia vetuit omnem cultum, quem non mandauit: nam Deuter. 12. v. vlt. dicitur: *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas.* Hoc est antiquum eorum fundamentum, per quod opus omne non præceptum volunt esse malum, si fiat cum opinione cultus, id est, animo placendi Deo.

Sed millies à Catholicis responsum est, ibi non excludi nisi ea quæ diuinis præceptis aduersantur, vt sunt cærimoniæ gentilium de quibus agitur ibidem, vt patet duobus versiculis immediatè præcedentibus: testimonia enim Scripturarum intelligenda sunt iuxta subiectam materiam. vnde ea quæ sunt consentanea, vel iuuant ad præcepta diuina, non excluduntur. *Aliquē cultum non præceptum esse licitum.* Confirmatur, quia non obstante hoc præcepto, Iudæi instituerunt aliquot dies festos, quos Deus non præceperat, vt patet Esther 9. Iudith 15. & 1. Machab. 10. & Apostolus 1. ad Cor. 7. commendat abstinentiam coniugij tamquam Deo gratissimam; quam tamen ait non esse à Deo præceptam.

Sextò, Etiamsi nullus cultus esset licitus præter eum quem Deus præcepit, non tamen idcircò esset idololatria. sicut qui non colit Principem debita cærimonia, non eo ipso agnoscit alterum pro Principe, aut defert alteri honorem Principi debitum.

Confirmatur Primò, Quia alioquin Iudæi modò dum circumciduntur, lauantur, seruant Sabbatum, edunt agnum, & alias cærimonias obeunt, vt legem seruent & Deo placeant, dicerētur propriè committere idololatriam, quod est contra communem hominum sensum. Secundò, Is, qui orat negligenter & animo vagabundo, esset idololatra: ille enim cultus non solùm est à Deo non præceptus, sed etiam vetitus. Tertiò, Ministri Lutherani & Caluinistæ obeuntes ministerium non euangelij, committerent idololatriam, (vt rectè colligit Valentia) quia Deus nusquam hunc cultum eis præcepit. quamuis fortè multò deteriùs in hoc peccent, quàm si idololatriæ priuatim operam darent: tunc enim se solos perderent; nunc verò & infinitos secum in barathrum præcipitant, & totam Christi religionem ac doctrinam euertunt.

Argumenta illorum nullius sunt momenti, & solùm egent inspectione locorum Scripturæ vnde desumpta: ex illis enim clarè liquet, ibidem agi non de cultu veri Dei, sed idolorum. Vide Valentiam supra.

Obiectio. An intenderēt colere verum Deum. Dices, Gentiles & Iudæi, quando adorabant idolum aliquod, putabant illud esse verum Deum: ergo ex intentione ipsorum cultus ille tendebat in verum Deum. Sicut si diabolus in persona Christi loqueretur per imaginem crucifixi, & tu putans esse Christum, adorares ipsum, honor iste tenderet in Christum. Confirmatur, Propter quod vnumquodque, & illud magis: sed ipsi colebant idola propter diuinitatem, ergo magis colebant diuinitatem.

Respons. Respondeo, negando primam consequentiam: inde enim solùm sequitur, eos cultum suum direxisse in id quod stolidè putabant esse verum Deum, non autem in verum Deum. Sicut si quis agnoscat & honoret pro Rege aliquem Regis hostem, sibi absque ratione persuadens illum esse verum Regem, non potest dici honorare verum Regem. Perinde enim faciunt idololatræ, ac si quispiam, non facta priùs diligenti inquisitione quis & qualis sit Rex, diligenter aliquem ex plebe in Regem, ob aliquod commodum ab ipso perceptum, eique honorem deferret: qui sanè non censeretur velle honorare eum qui verè est Rex, sed alium, cui nefariè hanc dignitatem tribuit.

Ad probationem: Est dispar ratio. idololatria enim dirigit cultum externum & internam submissionem ad personam vel rem creatam, cui diuinitatem absque ratione attribuit; iste verò ad personam increatam, nempe ad Christum, non enim intendit se submitere diabolo, nec illi putat inesse diuinitatem, sed Christo. In eo tantùm fallitur, quòd diabolum apparentem in persona Christi putet esse Christum; & sic tribuit illi diuinitatem sub ratione formali personæ Christi: qui error non est Iuris, sed facti: potest tamen hîc etiam esse graue peccatum, si enim facilè possis aduertere non esse Christum, vel meritò dubites, & non adhibita inquisitione vel debita cautione, adores tamquam Christum, committes idololatriam saltem interpretatiuè & æstimatione morali, ac proinde peccatum mortale: etsi enim formaliter & expressè non intendas colere diabolum, sed Christum: tamen ita agis ac si intenderes aut certè parum curares vtri è duobus cultum deferas. Si verò non possis id facilè aduertere, ita vt ignorantia vel inconsideratio non censeatur crassa, sed leuis tantùm; non erit quidem peccatum mortale, quia non erit absolutè voluntarium: à veniali tamen excusari non poterit, quia erit voluntarium imperfectè, scilicet ratione illius negligentiæ in considerando. quòd si nulla negligentia interueniat, erit formaliter actua latria, & materialiter tantùm idololatria, quia quòd tendat in creaturam nullo modo est volitum. Ad confirmationem: etsi Gentes id, quod colebant, intendissent colere propter veram diuinitatem, & ipsa diuinitas fuisset ratio formalis obiectiua, tamen in eo peccassent, quod hanc tribuerent rei creatæ, & colerent creaturam tamquam terminum integrum, & obiectum quod adorationis. Vt si quis haberet veram apprehensionem diuinitatis, & putaret eam conuenire alicui homini, vel alteri creaturæ, sicut inerat Christo, vel alio modo peculiari. Qua ratione Montanistæ, qui putabant Montanum esse Paracletum, non poterant scelus idololatriæ effugere, si consentaneum suæ opinioni cultum ei deferebant. Similiter qui Simonem Magum credebant esse virtutem illam magnam, quæ condidit Angelos, quam se esse iactabat. Idem dico, si Christus non esset verè in Eucharistia: nam adoraretur id quod ibi latet, ob veram diuinitatem quam non haberet, & ita latria tribueretur creaturæ, quod nihil est aliud quàm vera idololatria. Vnde ipse Ecclesiam suam perniciosissimè decepisset, dicendo, *Hoc est corpus meum.* nam his verbis necessariò impulisset eam in idololatriam. Deinde tantum scādalum Ecclesiæ per talia verba datum debuisset tandem aliquando tollere, & suam mentem clarè explicare, vt Ecclesia errare in re tanta desineret. sed id non fecit, quin potiùs infinitis modis eam in hac sententia & adoratione confirmauit. Quare tam absurdum & blasphemum est, dicere Christum in Eucharistia verè non esse, quàm dicere Ecclesiam suam perniciosissimè decepisse, & fraudulenter fecisse idololatricam. Hoc obiter dixerim ob pestes huius æui, ex quibus patet quomodo possit idololatria esse, cùm creatura colitur ob veram diuinitatem, si hæc illi verè non competit. Sed re verà Ethnici non colebant res creatas propter veram diuinitatem, sed propter tenuem diuinitatis speciem & vmbram, quam putabant esse veram diuinitatem, nescientes quid sit vera diuinitas, & cui tribuenda: & ita non sequitur, illos coluisse veram diuinitatem. Potest tamen dici, veram diuinitatem ab eis cultam remotè, nimirū quatenus conceptus illius confusus mouet hominē ad cultū deorum, sicut conceptus confusus felicitatis mouet ad appetitionem tam falsæ quàm veræ felicitatis, & conceptus confusus boni, ad appetitionem boni, tam delectabilis quàm honesti.

DVBITATIO V.

Quid sit diuinatio, & quænam eius species.

52 Diuinatio propriè tantùm est futurorum, quæ ex causis indeterminatis proueniunt, quorum prænotio est solius Dei. vnde dicitur diuinatio, quasi actio diuina & propria diuinitati. Græci μαντικὴν vocant ἀπὸ τῆς μανίας à furore, vt ait Cicero lib. 1. de diuinatione. fit autem vel reuelatione diuina, & sic vocatur *prophetia*; vel ope dæmonis, & sic propriè dicitur *diuinatio*, estque species superstitionis. Hoc modo passim accipitur in Scripturis: vbi soli illi vocantur diuini, qui ope dæmonis diuinant, vt notat Hieronymus in cap. 3. Michææ. Hoc modo accepta *diuinatio* nihil est aliud quàm illicita vsurpatio notitiæ vel prædictionis futurorum contingentium. Sumitur tamen passim latiùs, vt extendat se etiam ad aliorum occultorum, quæ quis humano modo cognoscere non potest, illicitum studium & patefactionem: nam *diuini* vocantur qui occultum furem indicant, qui res perditas ostendunt, qui causas occultas mortis vel morbi animalium aperiunt, &c.

53 *Generatim accepta quid sit.* Itaque *diuinatio* est, quando quis ope vel disciplina dæmonis, de aliquo occulto, quod humano modo cognoscere non potest, inquirit.

Vbi aduerte, etiamsi dæmones non possint certò cognoscere futura, quæ à libero arbitrio alterius pendent, vt docet D. August. lib. de diuinat. dæmonum cap. 5. & 6. & lib. 2. de Genes. ad litteram cap. 17. tamen possunt longè plura de rebus futuris, aliisque occultis nosse quam homines, idque quinque modis. *Dæmones multis modis possunt plura de futuris nosse quàm homines.*

Primò, Quia cognoscunt exactè omnes causas naturales & vim earum; vt solis, lunæ, siderum, elementorum, plantarum, animalium, &c. vnde facilè colligere possunt qui effectus ex iis secuturi sint, vel absolutè, vel si certo modo applicentur. Sic facilè possunt prædicere ventos, tempestates, naufragia, mortes.

Secundò, Quia sciunt quid ipsi & alij dæmones malorum socij, Deo permittente facturi sint, sic poterant prædicere euersionem familiæ Iob, & ipsius calamitates.

Tertiò, Quia summam habent experientiam. millies enim obseruarunt quid ex quo sequi in causis liberis soleat; quibus rebus voluntas humana huc vel illuc impelli: vnde sæpè fit vt de futuris liberis verè coniectent.

Quartò, Quia vident in longinquis locis causas iam positas, vel effectus inchoatos, & possunt celeritate naturæ illos præuertere, & alibi prænuntiare. sic prædicere solent incrementa Nili in Ægypto, visa copia aquarum in Æthiopia, vt refert Athanasius in vita B. Antonij.

Quintò, possunt interdum aliquid de rebus futuris cognoscere ab Angelis, Deo permittente, vel ex Scripturis, quas meliùs intelligunt quàm homines.

Porrò diuinatio fit bifariam. Primò, Per expressam
24 *Diuinatio fit dupliciter.* dæmonis inuocationem, vt cum diuinator intendit, & eo fine aliquid agit, vt ipse se immisceat. Secundò, Sine expressa inuocatione, interueniente tamen quadam tacita: & hoc rursus dupliciter, vel enim fit per solam inspectionem dispositionis aliquarum rerum, vt motus, situs, figuræ, vocis, lineamentorum: vel per considerationem eius, quod ex aliqua actione humana ad hoc directa prouenit; vt cùm consideratur, quæ figura in plumbo liquefacto aquæ iniecto resultet, aut quid in sortibus obueniat.

Tres species diuinationis. Itaque generatim sunt tres species diuinationis. Ad primam pertinet *necromantia*: ad secundam *augurium*: ad tertiam *sortilegium*; singulæ autem harum rursus habent multas species & modos.

55 *1. Fit per expressam inuocationem,* Prima enim species, in qua diabolus expressè inuocatur, complectitur multos modos, prout diabolus variis modis consulitur; aut consultus variis modis respondet. Primò, Consuli potest per sacrificia animalium; & tunc respondere solet per signa quædam apparentia in extis animalium: hoc genus vocatus *haruspicium*. Secundò, Per preces in idolis, & tunc responde- *Varijs modis inuocatur.* re solet per idola: & vocatur *oraculum*. Tertiò, In suis prophetis, quos ipse possidet, qui vocantur *pythonici* & *pythonissæ* & ἐγγαστρίμυθοι, & tunc respondere consueuit per vmbilicum, vel per partes pudendas; (dignum sanè os tali numine) vt docet Origenes lib. 7. contra Celsum in principio. Quartò, Inuocari solet certo modo, vel loco, vel cum certa vnctione, aliisque cærimoniis, cubando, vt respondeat per somnia: & tunc facit hominem somniare ea, quæ vult ipsi persuadere, & vocatus ὀνειρομαντεία. Quintò, Sæpè inuocari solet vt excitet aliquem mortuum, qui respondeat: hæc vocatus νεκρομαντεία. Hac vsa est pythonissa, petente Saule cùm vellet sibi excitari Samuelem, 1. Reg. 28. quamuis non illius vi Samuel apparuerit. Sextò, Aliquando petitur vt respondeat per caput hominis mortui; & dicitur κεφαλομαντεία. Septimò, Denique multis aliis modis per varias adiurationes, vnctiones, figuras, specula, aliaque signa quæ ipse instituit, inuocari solet à diuinis, vt occulta patefaciant, & ipse variis modis respondet.

Primò, Per speciem aliquam præstigiosam, oculis obiectam. Secundò, Per vocem in auribus formatam, quam nemo alius audire potest. Hi duo modi pertinent ad *præstigium*. Tertiò, Per varia visa in imaginatione: hæc *pseudoprophetia* dici potest. Quartò, Per aliquam figuram externam, quam ipse in re aliqua inanima efficit, & conspici facit. quæ quidem si conspiciatur in terra, vel re terrestri, vt in metallo, lapide, planta, generatim vocatur γεωμαντεία, si in aqua, ὑδρομαντεία; si in aere, ἀερομαντεία, si in igne, πυρομαντεία. Huc pertinent diuinatio per cribrũ, quæ Græcis dicitur κοσκινομαντεία, per peluim aqua plenam, quæ λεκανομαντεία, per speculum, quæ κατοπτρομαντεία; & similes, quibus dæmon inuocatur, & in quibus, signis quibusdam respondet. de quibus vide plura in erudito Opere nostri P. Martini Delrionis.

Ex quibus patet, diabolum omnes ferè modos qui- 26
bus vera religio Deum consulit, & quibus Deus ipse vicissim suis seruis respondere solet, esse imitatum, vt hac ratione speciem aliquam diuinitatis captet & ostentet. *Diabolus imitatur modos reuelationis diuinæ.* Solet enim Deus respondere per propitiatorium, per sacrificia, per Prophetas numine diuino plenos, per somnia, per mortuos viuis apparentes, per Angelum specie humana indutum, per voces in auribus Prophetarum formatas, per visa imaginaria, per varias species & affectiones in elementis procuratas, vt ex Scripturis & historia Ecclesiastica facilè ostendi potest.

Petes, Quale peccatum sit in hac prima specie diui- 27
nationis. *Quale peccatum in prima specie diuinationis.*

Respondeo, In omnibus modis huius speciei esse graue peccatum mortiferum. Primò, Propter expressam societatem cum dæmone, quæ per se graue crimen est, ob duas causas. *Expressa societas cũ dæmone cur graue peccatum.* Prior est, quia est societas & amicitia cum professo & perpetuo hoste Dei, ac proinde redundat in iniuriam & contemptum Dei, (sicut in Republ. societas & commercium cum hoste Principis, est crimen læsæ maiestatis) maximè cùm omne studium diaboli in omnibus actionibus sit honorem Dei obscurare & animas perdere. Itaque cùm à diabolo opem petis, perinde facis atque si opem petas ab hoste Principis & Reipub. qui in ea ipsa ope ferenda conetur te perdere, & Principi contumeliam facere. Altera est, quia exponit se periculo apostasiæ à Deo, & damnationis æternæ. facilè enim diabolus, Deo permittente, hominem, qui societatem ipsius flagitat, suis artibus à Deo auertit, sibique obstringit, ita vt rarò contingat elabi, vt experientia docet. tanta enim est ipsius potentia, tam multiplex nocendi artificium, vt nisi Deus sua benignitate illum coërceret, facilè totum mundum breui tempore sit peruersurus: qui autem societatem cum illo perit, ingratus est in hanc Dei benignitatem: vnde meretur vt Deus permittat ipsum tyrannidi illius subiici. Vnde benè dixit Caietan. qu. 95. art. 4.

art.4.quòd sicut consuetudo cum Angelis in hac vita est inchoatio quædam æternæ beatitudinis; ita commercium cum dæmonibus est initium quoddam æternæ damnationis, cuius etiam signum est fœditas, miseria, & horridus voltus eorum, qui ipsis obstricti sunt.

Commercium cum dæmone.

Itaque omne commercium cum diabolo sacrilegium est, & religioni aduersum, quia contra fidem & honorem Deo debitum, qui postulat ne cum hoste tractemus. est etiam ex parte superstitiosum, tum quia periculum apostasiæ & superstitionis, qua Diabolus pro Deo colatur, continet: tum quia plerumque cum eo tamquam cum numine quodam agitur. Hinc prohibetur hæc societas multis locis in Scripturis, Leuit. 19. Deut.18. Eccli.34. & alibi; & Leuit. 20. diuini iubentur interfici.

2. Causa.

28 Secundò, Est peccatum mortiferum in hac diuinatione, quia diabolo tribuitur id, quod Deo est proprium, quod intellige cùm ab illo quæritur de futuris liberis, quorum cognitio solius Dei est. Vnde Isa. 41. dicitur: *Annuntiate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos.* Itaque cùm de huiusmodi consulitur, tribuitur ei honor diuinus, & committitur tacita blasphemia. Hoc tamen non habet locum, quando consulitur de aliis quæ ipse naturaliter scire potest.

3. Causa.

Tertiò, Sæpè coniuncta est huic diuinationi infidelitas vel hæresis, vt si quis credat diabolum esse aliquod numen, vel non esse miserum, aut damnatum, aut scire futuros mortalium euentus, &c. sæpè etiam pactum subest cum diabolo, in quo renuntiatur Christo, Baptismo, & Sacramentis omnibus, & renuntians se tradit diabolo. aliquando idololatria, & varia sacrilegia. Itaque de his omnibus isti diuini tum in foro pœnitentiæ, tum in foro externo sunt diligenter examinandi, vt infrà cap.44.dub.4. de magis dicemus.

Quartò, Si diuinus de occultis inquirat, vt ipse sanctus vel Propheta habeatur, accedit malitia sacrilegæ ambitionis & hypocriseos. si solùm vt ipse sciat, erit curiositas, quæ tamen per se non addit malitiam mortalem diuinationi.

29 Petes, Vtrùm sint excommunicati, qui diuinationes exercent, vel diuinos consulunt?

Respondeo, Videri excommunicatos, propter Canonem. Si quis ariolos 24. quæst. 5. vbi dicitur ex decretis Gregorij III. *Si quis ariolos, haruspices, vel incantatores obseruauerit, aut phylacteriis eorum vsus fuerit, anathema sit.* & cap. Sortes, ibidem. prohibet Leo IV. *sortes diuinatorias*, sub anathematis interdicto. Quidam tamen, inter quos Siluest. v. Superstitio qu.vlt. putant non esse ipso facto excommunicatos, sed excommunicandos, vt eadem qu. in aliis Canonibus dicitur. nisi fortè huic facto coniuncta sit hæresis. Nec obstat ille Canon, quia *anathema sit*, potest significare excommunicationem ferendam, vt *sit exul, sit extorris*, id est, eiiciatur in exilium, &c. Vide Nauarr.cap.27.n.12. Deinde hoc nomen non semper significat excommunicationem propriè dictam; nam generatim denotat quidquid est valdè execrabile vel exitio deuotum. quomodo aliquando accipitur in sacris Canonibus antiquorum Conciliorum, & apud Apost.1.Cor.12. *Nemo in spiritu Dei loquens dicit anathema* IESV: vel vt Græca habent, IESVM, id est, nemo IESVM execratur. & cap.16. *Si quis non amat Dominum nostrum* IESVM *Christum, sit anathema*, ad Roman. 9. v.3. & alibi; vnde etiam in mortuos anathema dicitur, qui tamen excommunicari non possunt.

De 2. specie diuinationis.

30 Altera species diuinationis, quæ continet inuocationem tacitam, & capitur ex sola dispositionis quarumdam rerum inspectione absque alia hominis actione, tribus generatim modis agitur. Primò, Ex consideratione motus, situs, vel numeri aliquarum rerum. Secundò, Ex obseruatione vocis, aut cantus, aut soni alicuius. Tertiò, Ex lineamentis, figuris, coloribus.

Si primo modo fiat, vel consideratur motus & situs siderum ad diuinandum de futuris, & sic erit *astrologia iudiciaria*, cuius pars *genethlialogia*; vel motus, aut situs, aut numerus auium, & erit *auspicium*.

Si secundo modo, vel capitur ex garritu auium, & vocatur *augurium*, vel ex voce humana alia intentione prolata, aut ex hominis sternutatione, & hoc vocatur *omen*.

Si tertio modo, vel considerantur lineamenta manus, & hæc dicitur χειρομαντία; vel frontis & dicitur μετωπομαντία; vel dorsi, & dicitur νωτομαντεία; & alia huius generis

Ad hos modos reducitur diuinatio, quæ ex motu, situ, voce, numero, lineamentis aliorum animalium, vel aliarum rerum capitur, omnium enim eadem est ratio, nec differunt nisi materialiter.

Tertia species, quæ capitur ex iis, quæ fortuitò ex actione humana ad diuinandum directa proueniunt, fit etiam variis modis, vt rectè docet diuus Thomas q. 95.art.3. sed omnes pertinent *ad sortes*, de quibus infrà dub.8. 31

De 3. specie diuinationis.

Notandum est, omnes modos diuinandi secundæ & tertiæ speciei ex genere suo esse peccata mortifera, vt docent omnes Doctores: cuius rationem infrà dubit. 5. & 6. adferam. Rarò autem per simplicitatem excusari possunt, quia qui volunt diuinare de futuris, non sunt simplices, sed versuti, & plerumque maligni. in vanis tamen obseruationibus ad praxim pertinentibus, est facilior excusatio, hic enim non intenditur prædictio, sed cautio alicuius mali, vel prosper successus, vt infrà dicetur, in quibus homines facilè sunt creduli ex affectu commodi, vel incommodi timore. Quomodo in istis speciebus sit inuocatio implicita dæmonis & superstitio, dicetur infrà num.36.37.47.52.& 62.

DVBITATIO VI.

Vtrùm omnis prædictio ex astris sit illicita.

D. Thomas art. 5.

Respondeo breuiter, Non omnis prædictio ex astris per se illicita est, sed eorum tantum euentuum, quorum astra causa esse non possunt, vt sunt ea, quæ ex libero arbitrio, tamquam integro vel partiali principio pendent. 32

Hinc distingui solet duplex Astrologia, *Naturalis* & *Iudiciaria*.

Duplex Astrologia.

Naturalis quæ sit.

Naturalis est, quæ ex astrorum, maximè planetarum ortu, occasu, coniunctione, oppositione, varióque aspectu tum inter se, tum ad stellas fixas; item ex colore, scintillatione seu micatione, de futuris elementorum affectionibus coniectat, vt de serenitate, pluuiis, tempestatibus, niuibus, grandine, æstu, frigore, & similibus, quæ à cælo pendent, de quibus multa Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis. Hæc non est quidem prohibita, tamen magna ex parte est incerta & parum vtilis, excepta ea parte, quæ sumitur ex ortu, occasu, aspectu & colore solis ac lunæ. nam virtus reliquorum astrorum est valdè obscura, & omnis experientia, quæ de illis haberi potest, incerta. Primò, Quia sciri non potest an talis effectus proueniat à sidere, v.g. Veneris, an Iouis, an aliunde. Secundò, Numquam hactenus idem aspectus siderum restitutus est, idque ob motum proprium sphæræ octauæ & nonæ, & sic nulla certa experientia capi potuit. Tertiò, Quia ex aliis causis, vt à ventis, vaporibus, æstu, frigore, aer potest esse variè affectus, vnde facilè actionem siderum variabit, varia enim affectio medij mutat actiones causarum. Quartò, Denique vt quis aliquid certi in particulari possit prædicere ex astris, multa scire debet, quæ humanam scientiam longè superant. Primùm enim perspectas habere debet omnes astrorum proprias virtutes: si enim aliquæ illum latent, non potest scire an effectus non impedietur. Deinde non solùm quid singula per se possunt, sed etiam quid coniunctim, & in quouis aspectu, v.g. in aspectu trigono, tetragono, hexagono, opposito, &c. qui aspectus infinitis modis variati potest. Præterea simul considerare debet, quid omnibus locis operentur, ne fortè alibi quid faciant, quod effectum

Qua parte sit vtilis.

33 Cur incerta experientia.

Quanam noscenda ad prædictiones Astrologicas.

effectum hoc loco impediet. Sæpè videmus nubes imbrium grauidas & ad pluuiam proximè paratas, discuti à ventis alibi excitatis, ne hic se effundant. Vnde patet quàm hæc res sit supra facultatem humanam, & quàm venæ sint prædictiones, quæ quotannis euulgentur per Ephemerides, quamuis & hoc ea euentu, qui rarò respondet, satis cognosci possit. Vnde Ioannes Picus lib. 2. contra Astrologos cap. 9. ait, ex 130. prædictionibus nobilissimi cuiusdam Mathematici de mutatione cæli & auræ, se adhibita accurata obseruatione, tantùm 7. veras deprehendisse, idque iureiurando confirmet.

34 *De temperamẽto ex astris & hora natiuitatis nõ potest probabiliter iudicari.* Quòd si de pluuiis, ventis, & similibus, certò, aut multùm probabiliter pronuntiare non possunt; multò minùs de inclinationibus hominum, eorúmque temperamentis, vt hunc fore iracundum, melancholicum, &c. quia horâ natiuitatis illius, talis vel talis erat siderum aspectus, qui procreat copiam bilis, melancholiæ, &c. Quod confirmari potest, Primò, Nam istæ inclinationes multò magis pendent ex temperamento parentum & alimentis eorum, quàm ab astris. Deinde quia impossibile est notare exactè aspectum siderum in cælo, quem habent ipso natiuitatis puncto, quod tamen iuxta Astrologos est necessarium: at minimus hac in re error totum iudicium reddet falsum, nam in ictu oculi omnis aspectus siderum mutatur, tum inter se, tum respectu prolis. cælum enim octauum intra centesimam vnius horæ particulam plusquam trecenta millia milliarium conficit, vt ex doctrina Astronomorum patet: quam velocitatem inferiores orbes in suis gradibus non exæquant. Tertiò, Quia gemini simul editi sæpè diuersissimas habent propensiones, temperamenta, mores, euentus, vt patuit in Esau & Iacob.

Si dicas id fieri, quia aliqua parua nascendi mora intercedit, quæ in tanta cœli pernicitate magnam adducit mutationem: iam singula membra debebunt habere diuersa temperamenta & fata, vt pulchrè contra Astrologos ratiocinatur beatus Gregorius homil. 10. in Euangel. Quartò, Quia ad hæc prædicenda non erat considerandum punctum natiuitatis, sed animationis in vtero, quod sciri nequit. non enim minùs astra agunt in infantem, quando est in vtero, quàm dum egreditur. si enim vis eorum sese in profunda terræ penetrat, quantò magis in vterum maternum? Confirmatur, quia tunc maximè astra suos effectus imprimere debent, quando fœtus est tenerrimus, hoc autem est tempore animationis, & reliquo, quo existit in vtero. Itaque mera amentia est ex aspectu siderum, qui tempore natiuitatis viget, velle de temperamento, vel inclinationibus prolis iudicare.

Naturalis Astrologia non est per se peccatum. Aduerte tamen, hoc iudicium, si vlteriùs non procedat, sed sistat in naturalibus affectibus & temperamento, non esse damnatum per Canones aut Leges, sed permitti, sicut multa alia friuola, quæ per se noxia non sunt, permittuntur.

35 *Astrologia iudiciaria.* *Astrologia iudiciaria* est, quæ aspectu siderum obseruato iudicat de futuris euentis à libero arbitrio aliqua ratione dependentibus, vt de conditione vitæ, de matrimoniis, de liberis, honoribus, opibus, de infortuniis, inimicitiis, præliis, exilio, carcere, morte, aliisque casibus humanis. Interdum iudicat etiam de præteritis ex præsenti constellatione; vt docet Origenes apud Eusebium l. 6. præparat. euangel. cap. 9. vt quis huius sit parens, cuius fortunæ & conditionis fuerit, quis furtum vel homicidium commiserit. huius cultores vocantur Astrologi, Genethliaci, Mathematici (quamuis aliàs hoc nomen honestum sit) & aliquando Chaldæi; quia hi præcipuè huic vanitati erant dediti. Scriptura vocat *augures*, Isa. 47.

Est peccatum mortiferum. Huius Astrologiæ vsus est per se malus & graue peccatum mortiferum.

Probatur Primò, Ex Scriptura, Deut. 18. *Gentes istæ, quarum possidebitis terram, augures & diuinos consulunt, tu autem aliter à Domino Deo tuo institutus es.* vbi per *augures* intelliguntur Astrologi, vt docent Hebræi, & colligitur apertè Isa. 47. *Stent & saluent te augures cæli,* (το. Astrologi cæli) *qui contemplabantur sidera, & supputabant menses, vt tibi vera prædicerent.* Vbi etiam insinuat Propheta, ex astris non posse calamitates bellorum & euersiones regnorum prædici. Ierem. 10. *A signis cæli nolite metuere, quæ timent gentes: quia leges populorum vanæ sunt.*

Secundò, Probatur ex vtroque Iure: nam L. Nemo. & L. Etsi, C. de maleficis & Mathematicis, iubentur puniri Astrologi iudiciarij eodem modo, quo Necromantici & alij magi. Et in Concilio Tolet. 1. cap. vltim. dicitur: *Si quis Astrologiæ vel Mathesi credendum esse duxerit, anathema sit.* Vide plurima de his in Decreto 26. quæst. 3. 4. 5.

Tertiò, Quia omnes Patres hanc damnant. Vide præ cæteris D. Augustinum lib. 2. de Genesi ad litteram cap. 17. & lib. 2. de doctrina Christi. cap. 21. 22. 53. 54. lib. 5. de ciuit. cap. 1. & sequentibus, quibus locis contra hanc vanitatem fusè disputat, & ostendit eam pertinere ad occulta cum dæmonibus commercia. Idem post expositionem Psalm. 61. egit de pœnitentia cuiusdam Mathematici, quem & libros comburere, & publicam pœnitentiam agere coegit. Vide etiam Ciceronem lib. 2. de diuinat. & Phauorinum in disceptatione contra Chaldæos, apud Gellium lib. 14. noct. Atticarum cap. 1. vbi hæc Astrologia refutatur: denique disputationem Bardesanis Syri & Origenis contra eosdem, apud Eusebium, de præparatione euang. lib. 6. cap. 8. & 9.

Quartò, Probatur ratione: Primò, Quia hæc diuinatio supponit actiones humanas pendere è stellis: quod est grauis error contra fidem, inducit enim fatum, & consequenter tollit liberum arbitrium, Deúmque facit auctorem peccatorum, vt eleganter ostendit Origenes apud Eusebium, suprà. vnde omnes antiqui Astrologi posuerunt *Fatum* tamquam fundamentum suæ artis, quod dicebant esse immutabilem omnium euentuum dispositionem, à stellis dependentem; vt testatur Origenes suprà, & Augustinus lib. 5. de ciuit. cap. 1. 36 *Inducit fatum.*

Secundò, Vtendo hac diuinatione subiicis te disciplinæ diaboli, ex cuius traditione, per homines curiosos ab ipso deceptos, regulæ huius artis & similium processerunt, vt docet Lactantius lib. 2. diuinarum inst. cap. 17. Apuleius apud Augustinum lib. 8. de ciuit. cap. 16. & ipse D. Augustinus multis locis. non enim seria aliqua humana ingenij inquisitione inuentas esse vel ex eo patet, quòd nulla in his experientia capi possit, vt antè ostensum est: omnis autem inuentio humana est per experientiam. Itaque tacitè honoras diabolum, vtendo eius documentis, eique futurorum prænotionem, quæ soli Deo est propria, tribuis. & hac ratione est peccatum superstitionis. *Regula Astrol. à dæmone, & ita diabolus honoratur.*

Dices, Si diabolus aliquid veri tradat, possum illa veritate vti, quia veritas non est ipsius, sed Dei, & omnis notio veritatis è Deo est. *Obiectio. Veritas illarũ est à dæmone.*

Respondeo ita esse, si id, quod traditur, per se verum sit, secùs si in se sit falsum & vanum, nec habeat veri speciem, nisi diabolo procurante. tales autem sunt regulæ Astrologorum, Aruspicum, Chiromanticorum, & similium: in seipsis enim sunt vanissimæ, & nullam cum natura rerum affinitatem habent, sed vt veræ videantur, diabolus effectum procurat. *Resp.*

Tertiò, Quia per vsum huius artis allicitur diabolus vt procuret ea, quæ prædicuntur, vt docet D. Augustinus lib. 2. de doctrina Christ. cap. 24. loquens enim de Mathematicis & aliis curiosis diuinatoribus, ait: *Illi enim spiritus, qui decipere volunt, talia procurant cuique, qualibus eum irretitum per suspiciones, & consensiones eius viderint.* Et paulò antè: *Quæ omnia tantum valent, quantum præsumptione animorum* (id est, anticipata conditione) *quasi communi quadam lingua, cum dæmonibus fœderata sunt. quæ tamen omnia plena sunt pestiferæ curiositatis, cruciantis sollicitudinis, mortiferæ seruitutis. non enim quia valebant animaduersa sunt, sed animaduertendo & signando factum est vt valerent, & ideò diuersis, diuersa proueniunt, secundùm cogitationes & præsumptiones suas,* &c. Cùm enim diabolus videt ista credi, dat operam vt eueniant, vel videantur euenire, vt homines in hac 37 *Allicitur diabolus.*

pestifera opinione confirmet. Vnde patet secundùm D. Augustinum in vsu Astrologiæ subesse tacitum fœdus cum diabolo, quo ipse promittat Astrologis se illa procuraturum, si credantur & prædicantur, ac proinde in eodem vsu contineri etiam tacitam inuocationem vt ista procuret, & dogmata sua verificet.

Hæ duæ rationes locum etiam habent in reliquis diuinationibus secundi & tertij generis, quæ fiunt absque expressa inuocatione: vnde etiam D. Augustinus de omnibus loquitur, & omnes eodem modo condemnat.

38 *Verùm astra possint poni saltem signa euentuum.*

Dicet fortè aliquis Astrologus, se non facere stellas causas futurorum euentuum, sicut faciebant antiqui; sed signa duntaxat; Deum enim in cælo, veluti in tabula quadam, descripsisse omnes euentus etiam liberos, ab initio sæculi vsque in finem futuros: quo modo in membranis per Prophetas descripsit ea, quæ futura erant circa Christum & Ecclesiam. quam sententiam expressè tradit Origenes apud Eusebium suprà: vbi cùm fusè & eruditè ostendisset stellas non esse causas futurorum euentuum, eò quòd sic introducatur fatum, tollatur libertas, & Deus constituatur malorum auctor: docet tamen esse signa diuinitatis, instituta ad omnia futura præsignanda: signa enim non officere libertati, sed causas. Quemadmodum enim potestas arbitrij humani minimè tollitur, etsi Deus quæcumque facturi sumus præuiderit: ita quælibet signa ad præsignandum diuinitùs constituta, libertati nostræ nequaquam obesse: statuit igitur Origenes, vniuersum cælum quasi volumen quoddam apertum & membranam expansam, omnia futura in se descripta continentem. Probat Primò, Ex oratione Ioseph, vbi Patriarcha Iacob introducitur sic loquens: *Legi in tabulis cæli quæcumque contingent vobis, & filiis vestris.* Secundò, ex illo Apoc. 6. *Complicabuntur cæli vt liber*, vbi declaratur, inquit, *significatiuas futurorum rationes adimpletas fore*, sicut prophetias adimpletas dicimus cùm iam euenerunt. Eamdem sententiam secutus est Albertus Magnus in Speculo, (si tamen hic liber est illius) & Cardinalis ab Alliaco q.30. in Genesim, & lib. de legibus & sectis, vbi etiam docet, totam Christi vitam, eiúsque miracula ex astris prædici potuisse.

39 *Respon. Refutatur hac sententia. Non esse signa naturalia. Tripliciter potest aliquid esse signum naturale.*

Respondeo Primò, Fundamentum huius sententiæ esse absurdum & impossibile. vel enim stellæ sunt signa naturaliter significantia, vel ex arbitraria Dei institutione: si naturalia sunt, necesse est vt sint vel causæ futurorum euentuum, vel effectus illorum; (quorum vtrumque est manifestus error contra fidem, & rationem naturalem) vel vt aliquam naturalem connexionem cum euentis futuris habeant, ratione eiusdem causæ communis, sicut iris est signum serenitatis, quia causa, quæ facit iridem, solet plerumque facere serenitatem: & sol *cæruleus imbres denuntiat, igneus euros*, teste Virgilio, quia causa, cur hi colores in sole appareant, solet imbres & ventos gignere: & hoc etiam modo sidera non possunt esse signa futurorum euentuum, quia Deus est agens liberum, vnde ex eo quòd talia sidera fecerit, eisque talem motum dederit, colligi non potest quòd tales vel tales euentus causabit. Secundò, Quia Deus non est per se causa operum humanorum, sed solùm per liberum arbitrium hominis. Tertiò, Quia non potest dici causa operum malorum, quare saltem hæc non poterunt sic præsignari. Quartò, Quia impossibile est, tam infinitam varietatem euentuum humanorum significari distinctè rebus tam paucis tam vniformiter se habentibus: nam ea, quæ semper eodem modo & necessariò fiunt, non possunt præsignare ea, quæ liberè, & numquam ferè eodem modo fiunt: signum enim debet accommodari signato, & illud quodammodò sequi, vt ei possit accommodari & respondere. Itaque cælestia illa vel non significant actiones humanas, vel actiones humanæ necessariò eueniunt.

40 *Non esse arbitraria.*

Si dicas, ea significare ex diuina institutione, sicut voces inter homines, eadem obijci possunt: nam ea quæ necessariò & vniformiter fiunt, non sunt idonea signa rerum contingentium & infinitam varietatem subeuntium; sed similem varietatem habere debent. vnde non minor penè est vocum varietas quàm rerum.

Deinde nemo, ne Angelus quidem, hanc significationem poterit intelligere, nisi Deus eam reuelauerit. quis enim scire potest quid Deus hoc vel illo aspectu vel concursu stellarum velit significari, nisi ipse mentem suam patefaciat, cùm hæc significatio sit denominatio extrinseca ab actu diuino nihil ponens in ipso signo? itaque inutilis erit tota illa descriptio, & superuacanea, cum absque reuelatione nihil iuuet, & reuelatio sola sufficiat. Denique per se absurdum est & ridiculum, Deum in illis stellis describere, quis, quo loco, quibus parentibus nascetur, quibus nuptiis, honoribus, operibus, opibus potietur, quæ scelera commissurus, qua morte obiturus, & similes minutias, quæ mille modis in eodem variari possunt. Quare cùm hæc sententia nullam probabilitatē habeat, non possunt Astrologi per eam excusari. Oratio autem Ioseph, quam citat Origenes, est apocrypha. Illud ex Apoc. cap. 6. *Cælum recessit sicut liber inuolutus*, solùm significat, cælum oculis subductum fuisse & desiisse videri.

41 *Respons. 2. Hæc sententia non excusat Astrologos.*

Respondeo Secundo. Etiamsi sententia ista probabilis esset, tamen excusari non possent Astrologi à dæmonum commercio & superstitione, quia hanc significationem humanum ingenium assequi non potest, vt etiam Origenes fatetur. Itaque necesse est, vt eam norint vel diuina reuelatione, vel diaboli traditione. Quòd autem regulæ non sunt ex diuina reuelatione, satis constat, tum quia sæpissimè falsæ sunt, tum quia sunt eædem, quæ aliorum Astrologorum, qui stellas faciunt causas euentuum, nisi quòd in illis loco *causæ* dicatur *signa*, v. g. vbi alij Astrologi dicunt *sidus Martis facere homicidam*, hi dicunt *sidus Martis significare homicidam*, vt inquit D. Augustinus lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 1. vbi hanc sententiam refert & refutat: itaque eadem prorsus est prædictio. Quare cùm eædem sint regulæ, (vno dumtaxat verbo mutato) & eædem omnino prædictiones, perspicuum est prouenire ab eodem magistro, qui hanc moderationem adhibuit ad dedecus artis & fraudes tegendas, & discipulos suos tuendos. Vnde etiam hic diabolo tribuitur prænotio futurorum, quæ Dei est propria: quod ad superstitionem pertinet. Deinde tacitè inuocatur vt procuret quod prædicitur. cùm enim ipse præscire nequeat quid euenturum sit, nisi se immisceat, necesse est si regulas suas tueri velit, manum adhibeat.

Confirmantur hæc omnia, quia absolutè damnatur ab Ecclesia & sanctis Patribus omnibus huiusmodi prædictio, siue tamquam ex causis, siue tamquam ex signis capiatur: nam reuera eamdem solicitudinem, curiositatem, desperationem, animositatem, præfidentiam, religionis contemptum, dæmonum societatem, apostasiam animis hominum inducit. non enim tam curant homines scire causas euentuum, quàm præscire ipsos euentus. Quibus præscitis nihil non audent, vt præsciant nihil non agunt, si spes sit præsciendi. Denique hæc astrologia est fundamentum magiæ & omnis diuinationis, vt docet Agrippa magus lib. 2. Occultæ philosophiæ cap. 54. nam signa magica plerumque sub aliquo synasterismo seu constellatione fabricanda sunt; & ea per quæ quis diuinat, similiter ad aliquos siderum aspectus referenda sunt & componenda.

Iudiciaria astrol. est fundamentū magiæ.

Petes, Vtrùm sit peccatum mortiferum, etiamsi non prædicant tamquam certò euenturum?

42 *Si non certò affirmant.*

Respondeo, Si aliquid particulare prædicant absolutè, v. g. hunc tali vel tali morte, hoc tempore vel loco periturum; hunc futurum homicidam, furem, Episcopum, & similia; grauiter peccant, & sunt puniendi, etiamsi postea dicant se non certò, sed probabiliter affirmare voluisse: quia alioquin omnes facilè se excusarent, & contra Iudices defenderent. Secundò, Si prædicunt aliquid, maximè in particulari, cum circumstantiis, quarum non possunt reddere rationē nisi ex regulis Astrologiæ iudiciariæ; v. g. quia horà natiuitatis erat talis cæli catastasis, non sunt excusandi, etiamsi solùm

dixerint

dixerint esse probabile aut verisimile: quia cùm reuerà nihil tale ex astris colligi possit, omnis talis prædictio referenda est ad disciplinam malignorum spirituum & occultam eorum societatem. Et sanè perniciosum est, putare regulas illas esse probabiles, cùm eadem ferè incommoda sequantur: & ipsi astrologi, quos Ecclesia damnat, sæpè non plus dicant. fatentur enim suas prædictiones non esse semper certas, & posse interdum aliter euenire. nihilominùs meritò reiiciuntur tamquam impostores & occulta commercia cum diabolo habentes, fallacique eius disciplinæ dediti. Si verò solùm in genere pronuntient, ita vt probabilis ratio reddi possit ea ætate, dispositione corporis, temperamento, consuetudine vitæ, aut aeris affectione, quæ ex siderum concursu vel aspectu proueniat; non sunt condemnandi.

43 *Vnde prædicant vera.* Petes, Vnde ergo fit vt astrologi interdum etiam in particulari vera prædicant?

Respondeo, Id fieri ex quatuor vel quinque causis; vt colligi potest ex D. Augustino lib. de diuinat. dæmonum cap 3. & habetur cap. Sciendum. 26. q. 4. & lib. 2. de Genesi ad litteram, cap. 17. Primò, Id fit ex eo, quòd dæmon sæpè procuret quod prædictum est, vt pestiferam artem commendet. vnde maximè illi cauendi, qui sæpiùs vera dicunt, vt monet idem Augustinus lib. 2. de Genes. cap. 17. quia certius est illos cum dæmone habere commercium. Secundò, Quia interdum casu ita accidit, vt idem docet lib. 7. confess. cap. 6. Tertiò, Quia animus hominis, cui bona denuntiantur, excitatur ad audendum, omniáque tentanda vt assequatur; persuadet enim sibi fauorem cæli & numinis se habere: & è contrario cui mala, deiicitur in desperationem, putans numen sibi esse aduersum; & sic mirum non est si vtrique quod prædictum est obueniat. sic exercitus sæpè vicerunt & victi sunt. Quartò, Quia res sæpè ex aliis circumstantiis sagaci ingenio conici potest. Quintò, Quia sæpè dæmon suggerit sibi nota, præsertim cùm hoc genus hominum plerumque expressum cum illo pactum & commercium habeat, vt docet D. Augustin. lib. 5. de ciuit. Dei cap 17. in fine. His adde, eos multò sæpiùs falsa prædicere quàm vera, sed illa non notari: imò Phauorinus apud Gellium lib. 14. c. 1. ait, partem millesimam eorum, quæ quotidie prædicunt, veram non esse. Vide de eadem re Ciceronem lib. 2. de diuinatione, vbi dicit: *promiserunt astrologi Pompeio, Crasso, & Cæsari lætissima omnia: non nisi iam senes domi cum summa gloria morituros: at quisque eorum infeliciter & immaturè periit.*

DVBITATIO VII.

Quousque diuinatio ex aliis signis, ad secundam speciem pertinētibus, vt ex motu, volatu, vocibus auium, vel aliorum animalium, aut hominum capi possit.

D. Thom. art. 1.

44 *Quomodo hæc signa inspiciantur.* NOtandum est Primò, Hæc signa non posse inspici tamquam causas euentuum futurorum, (neque enim vllus vmquam haruspex aut chiromanticus ita illa accepit aut intellexit) & multò minùs tamquam effectus illorum euentuum, cùm præcedant illos. Itaque considerantur vt signa instituta & directa ab eadem causa, à qua euentus illi vel efficienter proueniunt, vel saltem vt res futuræ, præuisi sunt: quo modo Origenes dicebat, aspectus siderum, futuros euentus præsignare.

Notandum Secundò, Hæc signa posse prouenire vel à sola causa naturali, vel ea peculiari directione diuina, vel procuratione dæmonis. His positis,

45 *Possumus illis vti vt signis naturalibus.* Dico Primò, Licitum est ex huiusmodi signis prædicere omnes euentus, qui per illa, vt à causa naturali proueniunt, significari possunt; seu illos euentus, qui ab eadem causa naturali sequi solent. sic ex volatu auium aut cantu prædici possunt tempestates, venti, pluuiæ, serenitates, de quibus multa rei rusticæ Scriptores, & Virgilius in Georgicis, & Aratus in Phænomenis, versus finem. hi enim motus in auibus & aliis animalibus ex eo proueniunt, quòd dum mutatio auræ ingruit, *Quomodo motus & cantus auium sit signum tempestatis.*

Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris;

vt ait Virgilius. mutatio enim aëris afficit corpuscula auium, vel cerebrum aut spiritus animales, quam affectionem occulta naturæ consensione phantasia statim percipit, & per modum conuenientis aut disconuenientis apprehendit, & exteriùs volatu vel voce significat: homines non ita præsentiunt ista, tum quia phantasia aliis est intenta; non enim gubernatur à rebus externis in homine vt in bestiis, sed à ratione & libera voluntate: tum quia insita non est hominibus (nisi fortè ratione morbi, debilitatæ partis, aut peculiaris temperamenti) occulta illa & peculiaris sympathia cum mutatione cæli, quam videmus in variis animantibus. Fatui tamen & stupidi, quia brutis affines, & sensibus non ratione reguntur, magis diuinant de rebus naturalibus quam prudentes; & dormientes magis quàm vigilantes; & morti propinqui (nisi fortè doloribus vel stupore sensuum impediantur) magis quàm sani: partim quia corpora faciliùs afficiuntur externis mutationibus, partim quia phantasia faciliùs percepit.

Huc etiam pertinent coniecturæ Medicorum de temperamento, inclinationibus, ingenio, valetudine, longa breuíque vita; quas ex habitu corporis, ex conformatione vultus & figura membrorum, ex colore & similibus capiunt. Item prædictiones illorum de morbis, morte, sanitate, crisi bona vel mala; ex pulsu, colore, sudore aliisque naturæ excretionibus, suppressionibus, motibus, conturbationibus, & aliis signis, de quibus Hippocrates in Coacis; & Galenus opusculo de Crisibus, & aliis locis.

Dico Secundò, Quando certum est vel probabile, aliqua signa prouenire à Deo, vel singulari eius prouidentia dirigi ad aliquid præsignandum, (quod tamen perrarum est) non est illicitum aliquam ex illis prædictionem capere de euentibus liberis. Sic columba deferens ramum oliuæ virentibus foliis, erat signum, placatum esse Dominum, & aquas diluuij exhaustas, Genes. 8. Sic iris est signum non ampliùs delendi mundi per aquas, Genes. 9. Verbum Rebeccæ, *Bibe domine mi, quin & camelis tuis hauriam aquam donec cuncti bibant*, erat signum ipsam fore vxorem Isaac, Gen. 24. id enim pro signo petierat Eliezer famulus Abrahæ. Sic narratio somnij de pane subcinericio, Iudic. 7. erat signum Gedeoni cædendorum hostium: & verba illa Philisthæorum. 1. Reg. 14. *ascendite ad nos*, erant signum Ionathæ, ipsos fore cædendos: Deus enim hæc ita dirigebat & instituebat vt talia significarent; idque occulta inspiratione iis, qui inde omen caperent, significabat. 46 *Si dirigantur à Deo.*

Dico Tertiò, Si non constet, vel non sit probabile, huiusmodi ex peculiari Dei prouidentià ad certum euentum liberũ præsignandum destinari, superstitio est ea talibus diuinationem capere. Itaque superstitio est; ex volatu, garritu, situ, numero auium aut aliorum animalium; ex lineamentis manus, vel aliarum partium corporis, secundùm regulas augurum & chiromanticorum, de futuris à causa libera pendentibus pronuntiare. Exempla complura vide apud Valerium Maximum lib. 1. cap 4. 5. 6. Ratio est, quia signa ista non significant illos euentus naturali modo, cùm neque sint illorum causæ, neque illorum effectus, neque vna cũ illis ab aliqua communi causa pendeant: neque ex directione peculiari diuinæ prouidentiæ; tum quia plerumque sunt fallacia; tum quia sic potiùs à viris sanctis obseruarentur quàm à magis & incantatoribus: ergo significant illos euentus ea directione & institutione dæmonis, qui huiusmodi signa instituit, & euentum, quem præsignari voluit, interdum procurat, vt mentes hominum superstitione & curiositate 47 *Si non dirigātur à Deo.* *Ratio, cur sit superstitio.*

Interdum est peccatum veniale.

implicitas, quocumque lubet impellat. Confirmat id D. Augustinus lib.2.doct.Christ.cap.24.ex augurum ritu, *qui, vt ipse ait, & antequam obseruent, & posteà quàm obseruata signa tenuerint, id agunt ne videant volatus, vel audiant voces auium*; quod est euident argumentum, hæc nihil valere nisi ex dæmonum pacto.

Itaque qui ex talibus diuinat, Primò, Se subiicit disciplinæ diaboli, viens regulis ab ipso traditis, tacitúmque cum illo commercium habet. Deinde, Attribuit illi futurorum liberorum prænotionem, quę Deo soli est propria. Tertiò, Tacitè illum inuocat vt procuret quod prædictum est, ne ars fallere videatur. Huc pertinent omnia quæ dubit.5.n.37.dicta sunt ex D.August. lib. 2. de doct.Christ.cap.23.& 24. Fieri tamen potest vt solùm sit veniale peccatum; vt si homo cogitet, in hoc vel illo casu fieri posse vt talia signa sint a Deo ad aliquid ipsi insinuandum directa; & ideò aliquid faciat vel omittat vt sibi caueat vel consulat in omnem euentum: modò id per se licitum sit. hoc modo feminæ & homines parui iudicij huiusmodi signa obseruare solent, & actiones suas ex illis moderari.

Quòd interdum vera ex huiusmodi prædicantur, prouenit ex iisdem causis, ex quibus supra n.43. Astrologos aliquando verum diuinare dicimus. Vide exempla quædam huc spectantia apud Valerium Maximum locis supra notatis.

48 *Obiectio.* Obiicies Iob 37. *Qui in manu omnium hominum signat, vt singuli nouerint opera sua.* vbi videtur commendari chiromantia, & Gen. 44. Ioseph dicit fratribus, *An ignoratis quòd non sit similis mei in augurandi scientia?* & œconomus eius, *Scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, & in quo augurari solet.* ergo Iosephus fuit augur, vel saltem videri voluit: non voluisset autem vir tam sanctus & sapiens talis esse vel videri, si id malum fuisset.

Respons. Respondeo, Illâ sententiâ ex lib. Iob adductâ iuxta Lyranum & D. Thomam significari, Deum imprimere varias inclinationes ad varia opera, in potentia operatiua, vel in phantasia cuiusque, vt singuli norint quid sibi congruat. alij enim inclinationem habent ad Mathesim, alij ad Musicam, alij ad Poësim, alij ad Metaphysicam, alij ad hanc artem mechanicam, alij ad aliam. item pro temporum diuersitate & opportunitate ad diuersa quoque incitantur aggredienda, vt in agricolis constat.

Quidam recentiores, vt Mercerus & Vatablus sic exponunt, qui *in manu*, id est per potentiam suam, qua imbres, niues & tempestates inducit, *omnes homines signat*, id est, domi concludit, eos impediens ne possint visere operas suas in agris. Sed & 70. & noster Interpres intelligunt de *manu hominis*, non *Dei*. Deinde minutum est illud, quòd homo non possit suos visere operarios.

Vnde accommodatiùs sic intelligetur: *Qui in manu omnium signat*, id est, qui per tempestates, niues, imbres, manus omnium hominum claudit, & otiosas reddit, impediens ab operibus agriculturæ & pasturæ. *Signare in manu* dictum est more Hebræo, pro signare & claudere manum. *Vt singuli sciant opera sua*, id est, vt singuli sibi prospiciant quid quouis tempore agere debeant. vel vt singuli sciant, opera sua pendere a Deo: vnde 70. vertunt, *vt singuli norint infirmitatem suam.* Vide nostrum Pinedam hunc locum fuse & egregiè explicantem.

49 Ad locum Genesis dici potest cum D.Thoma art. 7. ad 1.& D.August.qq in Genesim cap. 145. id à Iosepho ioco dictum; vel illum locutum ex vulgi opinione, qua summus augur habebatur. Adde, nomen *augurandi* esse generale, & extendi ad omnem diuinationem, etiam ex signis à Deo directis. Itaque Ioseph non voluit videri *augur* vel *diuinator* talis quales erant alij in Ægypto, sed longè excellentior; vt qui spiritu Dei diuinaret, sicut iam antè aliquoties ostenderat; & pro tali illum habebant Ægyptij.

DVBITATIO VIII.

Quousque diuinatio ex somniis sit licita.

D. Thomas art. 6.

NOtandum est, *somnia* posse prooenire ex quinque causis. Primò, Ex singulari Dei prouidentia. Secundò, Ex constitutione cæli vel aeris. Tertiò, Ex affectione corporis humani. Quartò, Ex prauis cogitationibus. Quintò, Ex procuratione dæmonis. Nunc 50 *Somnia ex quinque causis fit.*

Dico Primò, si constet, vel probabile sit, somnium ex peculiari Dei prouidentia fuisse immissum, fas est homini ex eo capere futurorum prænotionem: Deus enim illa non immittit, nisi ad aliquid significandum, quo hominem moueat vel instruat.

Dupliciter in somnis aliquid significatur. Potest autem id fieri duobus modis. Primò Apprehensione verborum, quando Deus per Angelum facit vt phantasia vel sensus communis concipiat per modum auditus, & veluti alio loquente, certa verba quibus quid fieri debeat, significetur: & simul mentem reddit certam, vel interna illustratione, vel occulto quodam gestu & experimento non subesse fraudem. Tale fuit somnium Ioseph de virgine non deferenda, de fuga in Ægyptum, & de reditu ex Ægypto, Matth.1. & 2. & somnium magorum de non redeundo ad Herodem, & alia plurima in Scripturis. Sæpissimè enim Deus in somnis loquebatur, vnde n. 12. dicitur, *Si fuerit Propheta inter vos, per somnium loquar ad eum.* hoc genus somnij vocatur χρηματισμός, Latinè *oraculum*, vt docet Macrobius lib.1. in Somnium Scipionis.

Secundò: apprehensione aliquarum rerum, quæ vel similes sint rebus euenturis, vel aliquam saltem analogiam cum illis habeant. Hoc si perspicuè rem exhibet sicut futura est, vocatur ὅραμα, id est *visio*: si obscurè & ænigmaticè, dicitur ὄνειρος, Latinè *somnium* Tale fuit somnium Iacob, Gen.31.v.10 de ouibus: vbi etiam prior modus admiscetur, nam loquitur ei Angelus in somnis: & somnia Ioseph, Gen.37. pincernæ & pistoris, Gen. 40. Pharaonis de 7. bobus & 7. spicis, Genes. 41. Nabuchodonosor de statua illa mystica, Daniel. 2. & alia in Scripturis & prophanis Auctoribus. Tale etiam fuit somnium Theodosij, quãdo adhuc priuatus per quietẽ vidit sibi coronam Imperij per Episcopum Meletium imponi, cùm tamen ea de re non cogitasset, nec Episcopum illum nosset: vt refert Theodoretus lib.5. hist.c.6.& 7.& S.Polycarpi, cui in somnis suum ceruical comburi visum est: quo præsignatum fuit illi genus sui martyrij.

Petes, Vnde poterit cognosci verùm sit à Deo, an à dæmone. 51 *Vnde possit discerni.*

Respondeo, Id cognosci partim ex eo ad quod homo per somnium impellitur: vt si ad deserendum sæculum, ad timorem inferni, ad dolorem peccatorum incitetur, existimandum esse à Deo: partim ex effectu, qui relinquitur: vt si inde remaneat illustratio animi, consolatio sancta, promptitudo ad obsequium Dei: partim ex intimo quodam sapore & gustu; aliter enim afficiunt mentem somnia diuinitus immissa, aliter aliunde prouenientia, vt docet Gregorius lib.4. dial. c.48. *Sancti*, inquit, *viri inter illusiones atque reuelationes, ipsas visionum voces aut imagines quodam intimo sapore discernunt, vt sciant vel quid à bono spiritu percipiant, vel quid ab illusore patiantur.* vnde B.Monica (vt refert Aug.lib.6.confess.c.13.) *dicebat se discernere intimo quodam sapore, quem verbis explicare non poterat, quid inter reuelantem te, & animam suam somniantem.* cùm enim sint supernaturalia, sapiunt etiam plerumque aliquid diuinum & supernaturale, ita vt si homo diligenter consideret, facile aduertere possit à Deo prouenire. Interdum tamen res est obscura. & tunc opus est consilio sapientũ, ne fraude dęmonis, quod multis accidit,

circum

circumueniamur. Idem dicendum quando significatio est obscura. quando autem est clara,& simul constat esse à Deo,nullo modo est dubitandum de euentu.

52 *Si non est probabile,esse immissũ à Deo.* Dico Secundò,Si non est probabile,Somnium esse à Deo, non est licitum ex eo capere prænotionem de euentis liberis. Ratio est,quia somnia non possunt illa futura præsignare naturâ suâ, nec etiam vt proueniunt à causis naturalibus, vt ex dictis patet: ergo solùm ex directione Dei,vel malignorum spirituum:ergo quando non est probabile esse à Deo,si quis ex illis diuinet, subiicit se disciplinæ dæmonis, eique tribuit futurorum prænotionem, & tacitè illum allicit vt procuret quod ipse putat præsignatum.

Est peccatum mortale ex genere suo. Nec refert si dicas te hæc non intendere; quia ipso facto & interpretatiuè intendis; positis enim illis circumstantiis talis diuinatio ad nihil aliud valet,nec vllam habet speciem assequendæ veritatis, nisi eo modo accipiatur. Itaque ea genere suo est peccatum mortiferum;vnde prohibetur Leuit.21. *Non augurabimini,neque obseruabitis somnia.* & Ecclef. 34. *Vana spes & mendacium viro insensato, & somnia extollunt imprudentes,* &c. & infrà: *Multos enim errare fecerunt somnia, & exciderunt sperantes in illis.* quod quàm verum sit, ostendit Gregorius lib.4.dialog.cap.49. de quodam,*qui dum somnia vehementer attenderet, ei per somnium longa vitæ spatia promissa sunt: cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, ita repentè defunctus est, vt intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret.*

53 *Potest esse peccatũ veniale.* Potest tamen esse veniale. Primò, Ratione simplicitatis,quia homo rudis facilè putat esse a Deo.Secundò, Quia solùm tenuiter ipsis credit. Tertiò,Si propter sõnium metuat aliquid aduersi, vel speret aliquid prosperi,cogitans secum(etsi nullo fundamento)illud fortè à Deo immissum,ideóque aliqua faciat vel omittat, modò ea non sint contra aliquod præceptum naturale vel positiuum,vt docet Caietanus in summa, v. Somniorum obseruatio,& Nauar.cap.11.n.33. Si tamen quis ita deditus esset obseruationi somniorum, vt passim illâ in rebus agendis vteretur, non posset è peccato mortali excusari. 54 *Quærens diuinationem per somnia.* Multò maius peccatum est, quando quis per somnia quærit diuinationem, certo modo vel ritu in se componendo ad somnium:hoc enim expressè est inuocare diabolum.Sic olim ethnici præmisso ieiunio in pellibus cæsorum animalium dormire solebant, vt responsa in somnis acciperent.vnde Virgilius:

Pellibus incubuit stratis,somnósque petiuit.

de quo vide Cælium Rhodiginum l. 27. Antiquarum lectionum cap. 14. facile autem est diabolo somnia qualia iubet immittere, concitando humores & spiritus, sic enim varia visa excitantur in febribus, in atra bile,in phrenesi,aliisque morbis & affectibus.

55 *Si sit à causa naturali.* Dico Tertiò,Si somnia putantur esse ex causa naturali,licitum est ex illis coniecturam de euentis,quæ ab illa causa prouenire solent, facere:vt de mutationibus auræ,de morbis,de corporis temperamento,de humorum redundantia, de quibus multa scripsere Medici, Hippocrates de insomniis, & Galenus de præsagio ex insomniis. cælum enim & aer impressionem aliquam in corpus humanum,sanguinem & spiritus faciunt,ratione cuius per sympathiam phantasia consentanea visa apprehendit, maximè per quietem, dum sensuum externorum operatione non distrahitur,eo ferè modo, quo dictum est fieri in auibus vigilantibus.

56 *Coniectura de corporis affectibus ex somniis.* Sæpiùs tamen & certiùs ex somniis capiuntur coniecturæ de affectionibus corporis, quàm de mutationibus cœli, quia immediatè ex corporis dispositione oriuntur. Hoc modo si quis incendia per somnium videat,flaua bile infestari iudicatur:si fumum,caliginem, profundas tenebras,funera, & alia id genus tristia, atra bile. Si pluuiam,niues, grandines, glaciem,pituita, vel frigido phlegmate. Si somniet se volare, aut velocissime currere, signum est leuis & temperatæ complexionis. Si grauia onera ferre aut in angustis locis, vbi vix se mouere queat, versari, signum est,vim animalem multitudine humorum grauari. Si ea quæ ad libidinem pertinent, signum est redundantiæ spermatis. Si versari in cœno, fimo; indicium est abundare humoribus putridis, aut intestinorum excrementis. Sic qui somniatat crus effectum sibi lapideum, paulò pòst præter opinionem omnium factus est entre illo paralyticus.Sic etiam Galenus eum, qui somniarat se in cisterna plena sanguine constitutum, coniecit plethora sanguinis laborare. Vide hæc & plura apud illum in Libello de præsagiis somniorum.

Huc pertinet somnium illud, quo aliquod spectrum irruere & opprimere hominem videtur, quod ἐφιάλτην & πνιγαλίωνα Medici vocant, Latini incubum. hoc enim prouenit à crasso tetróque vapore in cerebrum irruente,& vias spirituum animalium intercipiente, vt docet Galenus lib.3. de locis malè affectis,cap. 4. Itaque signum est crassi & melancholici sanguinis,& cruditatũ, & esse periculũ epilepsiæ si quis crebrò patiatur.hoc genus vocatur *phatasmata*,Cicero *visum* vocat.

Dico Quartò, Quando somnia proueniunt ex præuiis curis vel cogitationibus, nihil de futuris significant, sed solùm insinuant suam causam. hæc vocantur propriè ἐνύπνια, id est, *insomnia.*

Ex dictis constat,quinque genera somniorum distingui posse, *oraculum*, *visionem*, *somnium*, *insomnium*, *phantasmata.* de quibus fusè agit Macrobius ex sententia veterum, lib. 1.In somnium Scipionis. sed quæ diximus,ad nostrum institutum sufficiunt.

DVBITATIO IX.

Vtrùm vsus sortium sit licitus.

D. Thomas art. 4.

NOtandum Primo, *Sortes* dici quando aliquid eo fine agitur vt eius euentu spectato, innotescat aliquid occultum, v. g. quid cui competere debeat. ad hoc autem necessarium est, vt sortibus sua significatio imponatur, siue vt præcedat aliqua conuentio inter partes,(si inter plures aguntur)vel homini secum,quid quæque significare,quam vim habere debeat. 57 *Sortes.*

Sunt autem sortium species ex fine petitæ, *diuisoriæ, consultoriæ, diuinatoriæ.* *Diuisoria* sunt quando iudicio sortium quæritur quid cui tribuendum,siue illud sit res possessa, siue honor,siue pœna,siue functio aliqua. *Consultoria*, quando inquiritur sortibus diuinum consilium, vt sciatur in negotio obscuro quid agendum. *Diuinatoriæ* sunt, quando per eas inquiritur de futuris euentis. *Tria sortium genera.*

Notandum Secundò, Directionem sortium posse expectari vel à cælo,vel à casu,vel à Deo, vel à dæmone. His positis, 58

Dico Primò, Sortes diuisoriæ licitæ sunt, si euentus expectetur è casu, vel ex peculiari Dei prouidentia: non tamen in rebus omnibus licitæ sunt, sed in plerisque.Primò,In rebus externis,& aliis quæ aliter commodè non possunt distribui.Sic hereditates, & alia bona communia sæpissimè sorte diuiduntur.Huc pertinet contractus sponsionis & sortium, qui frequens est inter homines, consentiunt enim partes vt eius sit res vel electio, cui sors & casus fauerit. Secundò, In functionibus, vbi de honore vel periculo agitur, vt quando oppidum inuadendum, sorte inter milites diuersarum nationum decidi solet, quæ natio prior inuadere debeat. Sic D. Augustinus epist. 180. scribit sorte eligendum sacerdotem, qui tempore pestis & persecutionis maneat in oppido, & fidelibus res sacras administret. Tertiò, In dirimendis litibus, maximè de rebus sæcularibus,L.Si cùm ambo, ff. de Iudiciis. Quartò,In pœnis,vt cùm duo vel plures sunt rei mortis, & Princeps vt clementiam in sancienda disciplina adhibeat, vult aliquos punire, aliis ignoscere. Denique quotiescumque non apparet ratio cur alter alteri in aliquo commodo vel incommodo debeat præferri. Vide D. August.lib.1.de doctrina Christiana cap 28. *1. Sortes diuisoria.* *In quibus habeant locum.*

An in officiis. Officia tamen etiamsi secularia sint, regulariter non sunt sorte distribuenda, sed conferenda maximè idoneis, quos diligens inquisitio & examen rationis, non casus & cæca sors ostendit. nihilominùs, si plures sint benè idonei & ferè pares, poterit res sorti committi. *In beneficiis.* Hoc tamen permissum non est in electionibus ad beneficia ecclesiastica, vt patet cap. Ecclesia de sortilegiis, sub finem. Fortasse tamen ad litem beneficiariam, quando ratio commodior iniri non potest, terminandam, sortes non essent improbandæ; quia non est mens Ecclesiæ vt lites diu protrahantur, & aliàs Iure naturæ id non solùm est licitum, sed etiam optimum consilium, nec Ecclesia id vsquam prohibuit.

59 *Obiectio.* Dices, Saul sorte electus est, 1. Reg.10. & Matthias Apostolus, Actor. 1.

Saul, Matthias, Resp. Respondeo, Non esse dubitandum quin Saul ita electus sit inspiratione diuina: nam electioni eius præerat Samuel, qui illum antè vnxerat iussu Dei: vnde etiam sortes certissimè a Deo ita erant dirigendæ vt ipsum essent confirmaturæ. Idem de Matthia Apostolo: quod colligi potest tum ex mirabili illa exhortatione Petri, quæ tota erat à Spiritu sancto; tum ex communi oratione omnium, qua petebant vt Deus ostenderet quem elegisset. Quidam tamen ex textu Græco putant Matthiam non sortibus, sed suffragiis electum. sed manifestè repugnat textus Græcus & Latinus. non enim Græcè est, *ἔδωκαν ψήφους αὐτοῖς, dederunt eis suffragia:* sed, *ἔδωκαν κλήρους αὐτοῖς, dederunt sortes eis,* vt Interpres vertit. vnde sequitur, *καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Ματθίαν, & cecidit sors super Matthiam.* Nec obstat quod subiungitur, *καὶ συγκατεψηφίσθη,* quod *per suffragia annumeratum* indicat; quia nihil aliud significatur quàm ipsum communi decreto vel consensu, postquam viderunt sortem in illum cecidisse, vndecim Apostolis connumeratum; quod nihil aliud fuit, quàm iudicium sortium communi suffragio vel decreto fuisse approbatum. Accedit quòd sicut alij Apostoli immediatè à Christo, non suffragio humano electi erant; sic etiam decuisse vt eligeretur is qui in locum Iudæ succederet. Denique magna exteriùs apparebat paritas, vnde non facilè erat humano iudicio alterum alteri præferre. Dionysius Areopagita lib. de ecclesiastica hierar. cap. 5. parte 3. putat sortem appellari à Scriptura (quando dicitur, *cecidit sors super Matthiam*) *diuinum quoddam donum, insinuans illi cœtui, quem Deus elegisset.* fieri enim potest vt Deus sortem mox approbauerit, collato dono prophetiæ vel sapientiæ, vel vt sortes miraculosè omnibus aduertentibus direxerit. non enim negari potest quin verè sortes miserint, cùm expressè dicatur, *dederunt sortes illis,* quod de tali dono intelligi non potest. Item, *cecidit sors super Matthiam.*

60 *2. Consultoria.* Dico Secundò, *Consultoriæ* sortes regulariter sunt illicitæ, nisi quando humanum consilium non suppetit, vel nisi Deus inspiret illis vtendum. ratio est, quia sine necessitate velle vt Deus suam voluntatem peculiari modo manifestet, pertinet ad Dei tentationem, vt D. Thomas ait. Deinde Deus non promisit se has sortes temperaturum: ergo vanum est inducere in animum, hanc Dei esse voluntatem, quam sortes indicant: imò etiam est periculosum, quia facilè dæmon se immiscebit & hominem decipiet. vnde meritò hic vsus reprehenditur à D.Augustino epistola 119. cap. 20. & Leone IV ad Episcopos Britanniæ, habetur cap. 7. Sortes. 26. qu.5. *Sortes,* inquit, *quibus cuncta vos vestris discriminatis Prouinciis, quas Patres damnauerunt, nihil aliud quàm diuinationes & maleficia esse decernimus. quamobrem volumus illas omnino damnari, & inter Christianos vltrà nolumus nominari, & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.*

Si desit humanum consilium. Quando tamen humanum consilium non suppetit, licitum est has sortes adhibere, cum bona spe, fore à Deo singulari prouidentia moderandas, iuxta illud Prou. 16. *Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur.* Hoc tamen faciendum cum magna reuerentia, & adhibita precatione vt Deus adesse & eas regere dignetur. Huc referri possunt exempla quædam superiùs posita de sortitione in oppugnatione oppidi, & in deligendo sacerdote tempore pestis, vel persecutionis, & similia: si tamen eo fine sortes iaciantur vt diuina voluntas exquiratur, secùs si euentus à casu expectetur, nemo enim casum consulit. itaque tunc ad diuisorias referuntur. Item si diuina inspiratione mittantur, sicut dictum est de electione Saulis & S.Matthiæ Apostoli. quò etiam pertinet exemplum, quod habetur Ios. 7. vbi indicio sortium inuentus est Achan, qui de anathemate aliquid sibi vsurpauerat. Simili modo deprehensus est Ionas à nautis Ionæ 1. & quamuis hi ex inspiratione diuina id non facerent, nec euentum à Deo, sed à dæmonibus expectarent, Deus tamen propter Ionam eas moderatus est.

61 *3. Diuinatoria.* Dico Tertiò, Diuinatoriæ sortes omnino sunt illicitæ: vnde prohibentur cap. 1. de sortilegiis. & 26. qu. 5. cap. Sortes, cap. Peruenit. 18. cap. Si quis Clericus. 3. e. Contra 18. cap. Episcopi. 12. quibus locis prohibentur sortilegia, sicut aliæ diuinationes & incantationes.

Ratio est, quia vel expectatur eorum moderatio à Deo, vel à cælo, vel à casu, vel à dæmone: atqui non est expectanda à Deo, quia non est probabile, Deum illas ad præsignanda futura vel occulta aperienda temperaturum: nusquam enim id promisit, & euentus sæpissimè contrarium ostendit. Denique nulla est necessitas ordinariè tam peculiaris concursus, vnde vanum est sine alio fundamento illum expectare. Nec à cælo, quia hoc esset actiones humanas à cælo suspendere, & fato subiicere, non enim possunt sortes euentis futuris vi cælorum & astrorum accommodari, nisi vel vtraque à cælo necessariò proueniant, vel euentus ipsi cælo sint præcogniti, vt sortes iis possit aptare: quomodo Deus futura præsignare vel occulta declarare per sortes potest. Non etiam à casu moderatio earum expectatur, quia vt sortes casu sic vel sic cadunt, nihil præsignare possunt: ergo expectatur à dæmone: ac proinde dæmoni tribuitur futurorum prænotio, & ipse tacito quodam pacto & consensu inuocatur, tum vt sortes regat, tum vt effectum præsignatum procuret. Quòd autem Agrippa lib. 2. Occultæ philosophiæ cap. 54. contendit, in anima humana esse sufficientem potestatem ad sortes dirigendas, præsertim si accedat cælestis opportunitas, id est, congrua constellatio; vanum est, & vnum ex magiæ fundamentis, vt infrà dicemus cap. 44. dubit. 2.

DVBITATIO X.

Quæ & quotuplices sint vanæ obseruationes, & quale in his peccatum.

D. Thomas quæst. 69.

62 *Vanæ obseruationes.* V*Anæ obseruationes* dicuntur, cùm aliqua fiunt vel adhibentur ad aliquem effectum, ad quem nec à Deo nec à natura vllam vim habent: item cùm ex consideratione alicuius euentus fortuiti conicit quis aliquid prosperi vel aduersi, & inde actiones suas moderatur. Harum tres sunt species, ad quas omnes reduci possunt, vt ex D.Thoma colligitur, *ars notoria, obseruantia sanitatum, & obseruantia euentuum. Ars notoria* est ratio quædam consequendi scientiam infusam per quædam ieiunia, inspectiones figurarum, & similia adminicula vana & inefficacia. *Ars notoria.*

Est peccatum mortiferum. Esse hoc peccatum mortale, constat, quia saltem tacitè inuocatur diabolus, eique attribuitur potestas infundendi animæ subitò habitus scientiarum, quod solius esse Dei docet D.Augustinus lib. 10. de ciuit. cap. 9. ex testimonio ipsius Porphyrij. Cùm enim hæ cæremoniæ non habeant illam vim à Deo, (si enim eam haberent, Ecclesia id non ignoraret) nec à natura rerum quæ adhibentur, nec ab astris, consequens est, effectum non posse expectari nisi à diabolo, cui proinde tribuitur potestas scientias animæ infundendi.

Nec

Nec obstat quòd aliqui repentè videantur opera diaboli scientiam Scripturarum consecuti, quod experientia quotidiana confirmat apud Anabaptistas, sumpto bolo detestabilis illius cœnæ; quia diabolus illos occupat, & per os illorum legit, Scripturas profert, & disputat; eósque ita dementat vt se hæc omnia posse putent; quomodo quidam mania laborantes videntur sibi valdè sapientes, & omnia scire: cuius signum est, quod redeuntes ad fidem Catholicam, recedente spiritu nequam, sint rudes, vt erant ante hæresim.

63 *Cæremonia vana.* *Obseruatio sanitatum*, est quando adhibentur aliqua verba, vel alia signa, aut cæremoniæ inanes ad hominum vel aliorum animalium curandos morbos, sistendum sanguinem, mitigandos dolores, ad conseruandam vitam vel valetudinem, ad se præstandum immunem contra læsiones hostium vel casus fortuitos, & similia. Huc item pertinet cùm adhibentur quidem medicamenta naturalia, tamen iis aliqua friuola adiunguntur tamquam necessaria. Eodem etiam pertinent omnia periammata, amuleta, breuia, iouolucra, reliquiæ, verba sacra, preces descriptæ, quæ gestantur à quibusdam ne possint lædi, aut ne effluat sanguis, aut ob similes alios fines, si contineant aliquas circumstantias parergas, tanquam necessarias. *Circumstantia varia.* omnis enim circumstantia inutilis, si tamquam necessaria adhibetur, facit vt opus sit superstitiosum: cum enim illa non iuuet vt causa; necesse est vt adhibeatur instar signi; quod cùm non sit à Deo, consequens est vt ad pacta occulta cum dæmonibus pertineat. Quod confirm. quia effectus non potest expectari à vi naturali illius rei; nec etiam à Deo, qui talia nec per se, nec per Ecclesiam instituit: ergo expectatur à malignis spiritibus. *Imagines astronomicæ.* Eódem referendæ sunt imagines astronomicæ sub certa constellatione fabricatæ: vt si quis sub signo leonis sculpat in auro figuram leonis, quam dicunt valere contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem, febres, de quibus multa scribit Cornelius Agrippa lib 2. de occulta philosophia à cap.35. vsque ad 48. vnde mirum est quid Caietano hoc loco art.2. in mentem venerit, vt eas defenderet, certum enim est, figuram illam leonis, arte impressam, non facere aurum illud magis idoneum ad influxum & impressionem signi Zodiaci, quod leonem vocant, suscipiendam, quam faceret figura bouis vel aquilæ. Itaque pertinet illa figura ad occulta pacta cum dæmonibus; qui viso tali charactere, tali modo & cærimonia insculpto, alliciuntur ex pacto à seipsis constituto ad præstanda illa, ad quæ ex ipsorum disciplina & regulis homines persuasi sunt ea valere de quo plura cap. sequenti dub.5. *Reliquiæ cum certa persuasione affectus gestata.* Denique huc pertinet, si quis aliquas reliquias, vel schedulas sacris verbis aut signo crucis inscriptas gestet, cum certa persuasione se propterea non posse lædi ab hostibus, aut mori sine confessione: quia etsi nihil superstitionis admisceatur exteriùs, animus tamen illis rebus superstitiosè vtitur: nempe ad effectum, quem neque natura sua, neque ordinatione diuina habent, scilicet ad certam salutem animi vel corporis, &c.

De Salutatoribus. Sed difficultas est, quid dicendum sit de quibusdam, quos Hispani vocant Salutatores: quorum quidam hîc ante aliquot menses multos milites grauiter vulneratos curabat. Primò faciebat tres cruces super vulnus, dicendo Hispanicè, In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, idque cum quadam inhalatione. Deinde prolato vino & oleo dicebat Hispanicè: In nocte sanctissimæ Natiuitatis Domini nostri Iesu Christi, beata Virgo salua virginitate peperit Dominum nostrum. Per mysterium istud altissimum supplico diuinæ maiestati, vt hoc oleum & vinum benedicere dignetur ad vulnerum curationem, per istorum sanctissimorum verborum virtutem. Deinde applicabat vulneri, & breui admodum tempore sequebatur curatio.

Respon. De qua re consultus respondi cum distinctione, vel illa virtus putatur annexa illi formulæ verborum, ita vt à quocumque adhibeatur, effectum habeat: vel censetur annexa personæ, sic vt ab aliis eodem modo adhibita nihil operetur. *Si forma per se efficax.* Si priore modo se habeat, non dubito quin sit vitanda tamquam superstitiosa. Non enim habet hanc vim à natura, vt suppono, & satis per se notum est: nec etiam à Deo, quia Deus nulla signa per se efficacia instituit præter Sacramenta: & hæc non ad curationem corporum, sed animorum: neque etiam ab Ecclesia, vt constat: quia Ecclesia talem modum curandi non instituit, imò nec instituere potuit: quia non potest signa per se efficacia instituere, præsertim ad effectus corporales. Vnde etiam sacramentalia non habent vim nisi per modum impetrationis ad obtinendum à Deo aliquod auxilium gratiæ præuenientis, vel diuinæ protectionis aduersus dæmonum infestationes, & similia incommoda: quo fit vt sæpè non habeant effectum. Accedit, quòd illa debeant ab Ecclesiæ ministris, & nomine Ecclesiæ applicari.

Superest ergo, vt habeant vim ex institutione & occulto pacto dæmonis inuisibiliter concurrentis, & sanantis hominem remediis naturalibus, quæ ipse optimè nouit. Nam subitò vulnera curare non potest: nec absque adminiculis rerum naturalium, vt herbarum, liquorum, fossilium, & similium. Sed quia potest ipse vim & quintam essentiam (vt vocant) facilè ex illis extrahere, & aptissimè applicare nemine aduertente: fit vt breuiori tempore, quàm vlli medici, curare possit.

Si efficacia est in persona. Si verò secundo modo formula illa se habeat, non ausim condemnare superstitionis. Primò, quia in omnibus signis à dæmone institutis, quæ ex pacto illius operantur, vis operandi est annexa ipsis signis immediatè: ita vt à quocumque applicentur, eumdem effectum habeant, modò applicatio cum tali animo fiat. Diabolus enim cupit cum omnibus concurrere, qui ipsius signa adhibent, vt omnes sibi obliget. Quòd si effectus aliquando non sequatur, id prouenit, vel quia signa ex præscripto ipsius non applicantur, vel aliqua conditio vel pactum ex parte personæ deest: vel quia diuinitus impeditur. Secundò, quia constat, quibusdam à Deo concedi gratiam curationum, eamque non auferri etiamsi malæ sint vitæ. Itaque præsumi potest, istum de quo agitur, hac gratia esse præditum, si nihil quod apertè sit superstitiosum, in vsu illius deprehendatur. At hic nihil tale videtur adhiberi. Nam verba illa nihil continent præter inuocationem sanctissimæ Trinitatis, confessionem natiuitatis ex beata Virgine, & inuocationem diuinæ virtutis per mysterium sanctissimæ Natiuitatis Domini super oleum & vinum ad curationem vulnerum. Illud autem postremum, *Per virtutem istorum sanctissimorum verborum*, potest sano modo intelligi, nimirum de virtute rei significatæ, non autem de virtute quæ annexa sit sono verborum. possent etiam ista verba mutari in alia magis aperta. Similiter signum crucis non potest esse suspectum, nisi aliqua parerga ei coniungantur.

Inhalatio. Solùm difficultas superest de inhalatione super vulnus. At hæc non videtur omnino damnanda. quia illa potest habere peculiarem vim etiam naturalem, siue naturalis ordinis ad talem effectum ratione temperamenti personæ, vel occultæ proprietatis quibusdam diuino munere insitæ: vt colligitur ex Francisco Victoria, Relectione de arte Magica, num.16. & confirmat exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis. Scribit enim Plinius lib.28. historiæ naturalis c.3. fuisse Psyllos in Africa, & in Italia Marsos, ex quorum familia *De Marsis & Psyllis.* qui ducebant originem, tales fuisse quorum corpora tactu ipso suctuque modico leuabant percussos à serpentibus, & manu imposita corpori venena extrahebant: alios verò fuisse, quorum corpora solo aspectu erant terrori serpentibus: & quemdam in dolium coniectum experimenti causa circummulcentibus linguis illæsum penitus extitisse alios item quorum sudor medebatur multis morbis: alios quorum saliua contra ictus serpentis valeret, &c. Idem lib.7. cap. 2. docet

aliquando aliquas partes humani corporis nasci ad aliqua mirabiles : sicut, inquit, Pyrrhi regis pollex in dextro pede tactus lienosis medebatur. Possem alia plura referre ex Cardano. Crediderim tamen hæc non esse ita naturalia,vt ea temperamento sequantur ; sed pertinêre ad occultas proprietates diuinitus insitas, vel dona quædam quæ dicuntur gratis data, & referri aliquo modo possunt ad gratiam sanitatum , concessa in commodum hominum quibusdam locis , maximè vbi id erat necessarium : vt de Psyllis scribitur , quorum regio serpentibus abundat. Sic quidam habent gratiam curandi strumas,quam passim habere putatur masculus ,qui septimo loco continuato ordine nascitur. Sanè non est dubitandum , quin Deus possit quibusdam hominibus vel familiis eam vim concedere, vt suo tactu vel habitu vel odore possit aliquos morbos curare , sanguinem sistere , spiritus euanescentes cohibere , partem læsam corroborare , venena extrahere,& similia Quare etsi gratia sanitatum plenè alicui concessa, sicut erat collata Apostolis, & aliis miraculorum patratoribus, non sit alligata istis externis actibus ; tamen collata solùm ea parte, vel ad certum morbum , potest esse alligata externis actibus tamquam instrumentis necessariis. Sic Reges Galliæ non curant strumas , nisi contactu loci affecti , & Marsi ac Psylli non nisi contactu curabant. Omitto curationes mirabiles ad S. Hubertum. Ob has rationes videtur mihi iste vsus posse permitti , nisi alia aliqua, quæ putentur superstitiosa. interueniant. Idque maximè quòd Auctores Hispani , qui de istis scribunt , & optimè res illas norunt , vtpote apud quos sunt vsitatæ,non audeant damnare,& dicant posse permitti. Ita Franciscus a Victoria suprà , cùm dixisset se dubitare, & aliqua attulisset in contrarium ; nimirum tales curatores sæpè esse malæ vitæ , vnde verendum ne sint impostores , & effectus potiùs sit à dæmone quàm à Deo ; statim subdit : Hæc dico non definiendo : nam gratiæ dantur propter bonum commune. fieri potest vt Dominus illam misericordiam velit impertiri hominibus per istos,qualescumque illi sint. Deinde alio modo excusat exemplo Psyllorum & Marsorum. Nauar.cap.11. n.36. absolutè dicit illos licitè posse fungi suo munere, quia est gratia gratis data ; & citat Margaritam confessorum. idem fusè docet noster Azor. lib.9.Moralium cap.25. q.2. allatis exemplis ex Plinio de Psyllis & Marsis.

64 Petes , Quale peccatum est in huiusmodi obseruantiis?

Respondeo,Earum vsum ex genere suo esse peccatum mortale , maximè quando opus externum superstitiosum est.Ratione tamen ignorantiæ & bonæ fidei plerique excusantur à mortali : nisi ignorantia sit valdè crassa, vel adsit dolus : vt si moniti à Parocho vel aliis , quibus tenentur credere , nolint desistere , vel suborto dubio non inquirant. vide Nauarrum cap.11. num.33.

65 *Obseruantia euentuum.*

Obseruantia euentuum est , quando fortuitò aliquid occurrit vel accidit homini, ex quo sibi vel alteri aliquid aduersi vel læti coniectat , & inde actiones suas moderatur. vt si quis manè domo egrediens , pedem offendat, ideóque domum reuertatur, putans vel metuens iter infaustum fore: si calceos induens sternutet, & idcircò lectum repetat vt omen auertat : si egresso foras prima occurrat virgo,& idcircò putet diem fore sterilem ; prosperum verò & fœcundum, si meretrix. Vide hæc & plura exempla apud D. Augustinum lib.2. de doctrina Christiana cap. 20. & Chrysostom. homil. 21. ad populum Antiochenum. Sic occursus vulpis,& canis prægnantis, vel Æthiopis,censebantur infortunati. Similiter quidam putant dies aliquos infortunatos:vnde nihil illis aggredi audent : alios fortunatos. quò pertinent quidam Canones superstitiosi ad rem medicam pertinentes , quales multos habet Ioannes de Indagine lib. 4. vt, non abluendum caput diebus Martis : ad subuentionem hypochondriorum dies auspicatos esse Iouis,Lunæ & Solis:inauspicatos, Martis & Mercurij:natis in Leone,infaustos esse diem Iouis & Saturni : & similes næniæ sine iudicio confictæ. quasi verò planetæ cælestes dies istos peculiariter sibi vindicent , quibus suas vires effundant, quomodocumque calendaria ab hominibus disponantur.

66 *Discrimen inter diuinationem & vanam obseruationem.* *Est peccatum mortiferum*

Notandum est , hunc modum superstitiouis esse valdè affinem diuinationi : differt tamen in duobus. Primò, Quòd in diuinatione homo de industria quærat signa vnde diuinet : hic verò non quæruntur , sed coniectura capitur ex iis quæ fortuitò incidunt. Secundò , Quòd ibi quæratur principaliter notitia : hic verò directio operationum.Est autem hæc obseruatio peccatum mortiferum ex genere suo : sæpè tamen est veniale , ratione ignorantiæ & bonæ fidei. homines enim communiter non apprehendunt in his quidquam mali,sed vtuntur tamquam regulis à maioribus traditis, & experientia comprobatis, & ad causas sibi ignotas referunt,vt docet Caietanus v.Superstitio obseruationum. Addit Caietanus, posse hominem quandoque absque omni peccato ex aliquo præsagio cauere prudenter ab imminentibus , dubitando ne præsens occursus sit signum futuri , ex communi vtriusque causa,cælesti vel diuina : vt si quis cadens corporaliter , timeat aliquem casum sibi futurum in statu vel honore. Idem sentit in obseruatione somniorum, & diuinatione.Sed hoc limitandum, posse fieri, quando adsunt circunstantiæ , ex quibus tale quid prudenter vel rationabiliter timeri aut suspicari possit. alioquin à peccato veniali excusari non potest : nam est gradus quidam ad superstitiones, & ad mentem curis vanis implicandam.

CAPVT XLIV.

De magia.

Constat Dubitationibus 6.

DVBITATIO I.

Quid sit magia, & quotuplex.

SEQVITVR *Magia*, quæ est quarta species superstitionis , per quam mira quædam & insolita ab hominibus fiunt , dæmonum operà. Accipitur hoc nomen aliquando generaliter , & ita duplex distinguitur *magia, naturalis & superstitiosa. Naturalis* est ratio quædam operandi mira per causas naturales , absque dæmonis opera. Huius extant multæ regulæ & exempla apud Cardanum de varietate rerum, Alexium Pedemontanum , Baptistam à Porta, & alios : qui tamen Auctores quædam superstitiosa passim admiscent. Et quamuis hæc *magia* per se mala non sit , tamen est periculosa : quia ingenia humana rebus curiosis & inutilibus implicat , & ea curiosis magis curiosa reddit , ac sensim ad magiam superstitiosam introducit : nam sub specie occultæ operationis naturæ, diabolus facilè se admiscet , & ita occultæ virtuti causæ naturalis tribuitur , quod ipsius præstigiis agitur. Vnde videmus , maximos quosque magos velle haberi tantùm professores magiæ naturalis, & omnia sua conari regere imagine quadam occultæ virtutis naturæ. etsi enim interdum quasdam causas naturales adhibent , hæ tamen vel nihil prorsus valent ad effectum intentum , vel insufficientes sunt : & sic necesse est,quædam signa,quæ ad magiam superstitiosam pertineant , adiungere. quare meritò D. August. lib.8.de ciuit. cap.19.dicit : *Omnia miracula magorum, doctrinis fiunt, & operibus dæmonum.* & Apuleius apud Aug. eodem lib. cap. 16. dicit , *ad dæmones pertinere diuinationes augurum , haruspicum , vatum , atque somniorum : ab his quoque esse miracula magorum.* & Lactan-

Duplex magia. 1

tius lib.2. diuin.instit. cap.17. dicit : *Inuenta dæmonum sunt Astrologia, haruspicina & auguratio, & ipsa quæ dicuntur oracula, & necromantia, & ars magica.* & cap.14. *Magorum ars omnis & potentia horum adspirationibus constat.* Idem docet Ioannes Franciscus Picus lib.7.de prænotione rerum cap.2. Omnes itaque libri, qui magiam naturalem tradunt, suspecti habendi sunt, & tamquam periculosi vitandi iuuentuti.

2
Magia superstitiosa.

Magia superstitiosa est ratio quædam operandi mira per signa ope dæmonum. Sicut enim magia naturalis vtitur causis naturalibus, ita hæc vtitur signis, quæ sunt causæ morales : his enim ea pacto allicitur dæmon vt faciat quod magus petit, & sic ipsa signa facere videntur. vnde D.August. lib.21. de ciuit. cap.6. *Alliciuntur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus creauit : vt non animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusque delectationi congruunt, per varia genera herbarum, lapidum, lignorum, animalium, carminum rituum.*

Est à dæmonibus instituta.

Instituta autem sunt hæc signa & tota disciplina primùm à dæmonibus, vt ibidem Aug. docet. *Neque enim potuit*, inquit, *nisi ipsis docentibus disci, quid quisque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur: vnde magicæ artes, earumque artifices extiterunt.* Vbi tamen aduerte, dæmones non delectari signis per se spectatis, sed quatenus illis honorantur, aut ab eorum instituto pendent. hoc modo intellige Augustinum. Idem luculentè docet Euseb.l.5.de præparatione Euang.cap.7.ex Porphyrio, & Cyprianus oratione de idolorum vanitate. Vnde parum refert quis inter homines inuentor primus, seu primum instrumentum per quod diabolus mundo hanc pestem infudit, extiterit. Gregor. Turonensis lib.1 hist. Francorum cap.6. scribit, Cus primogenitum Cham diabolo imbuente fuisse totius magicæ artis inuentorẽ, quem Persę ad se venientem vocauerunt Zoroastrem, hunc igne cælesti consumptum, ab ipsis pro Deo habitum. D.Clemens lib.4. recognitionum, putat etiam ante diluuium viguisse, & post diluuium à Chamo traditam filio Mizraim, à quo Ægyptij, Babylonij, & Persæ genus ducunt; qui his artibus maximè dediti fuere. Hunc appellatum *Zoroastrem* communior opinio est, quam refert D.August. lib. 21. de ciuit. cap. 14. Zoroastrem inuentorem magiæ fuisse Regem Bactrianorum, vixisse temporibus Nini Regis Assyriorum, à quo & bello superatum; hunc solum in lucem editum mox risisse.

3 Hæc *magia* duplex est, vel potiùs duplicem finem habet : vel enim refertur ad ostentationem, aliúdve commodum suum vel alienum; & sic vocatur nomine communi *magia* : vel refertur ad aliquam noxam inferendam alteri, & propriè dicitur *maleficium* aut *veneficium*, qualis est, quæ vulgò dicitur *sortiaria*. Græci hanc vocant φαρμακείαν. id est, *venenariam*, illam θεουργίαν, quasi dicas *diuinam operationem*, & τερατουργίαν, id est, *operationem portentorum* & rerum mirabilium. De magia & aliis superstitionibus scripserunt eruditè nostri Bened. Pererius, & Mart.Delrio : ille breuiter, hic copiosissimè. Nobis satis est fundamenta aperire, & selectiora dumtaxar persequi : qui plura volet, ab illis petat, licet.

DVBITATIO II.

Quæ sint magiæ fundamenta.

4 Diabolus, vt non statim appareret ipsum esse operum magicorum auctorem, & vt faciliùs hominibus curiosis hanc artem commendaret, excogitauit quædam principia & fundamenta, quibus positis, hæc ars videretur licita & in naturalium rerum concursu, cooperatione, sympathia & antipathia fundata.

1. Fundamentum magorum.

2. Fundamentum.

Primum est. Mundum & singulas mundi partes esse animatas anima intelligente, quæ & ipsis vitam tribuat, & vim intelligendi & sentiendi habeat. Secundum, Nomina deorum & dearum, vt Iouis, Iunonis, non esse nomina malorum dæmonum, sed animarum istarum naturalium. quatenus enim quæque animarum istarum habet vim intelligendi, eatenus vocari nomine masculino: quatenus autem animat corpus, feminino. Itaque Plutonem & Proserpinam nihil esse aliud quàm animam terræ, quatenus duplicem illam vim habet: Neptunum & Thetym, animam aquæ: Iouem fulminatorem, & Iunonem, animam aëris : Phanetam & Auroram, animam ignis. nouem Musas & nouem Bacchos, esse animas nouem cælorum : animas septem planetarum significari nomine Saturni, Iouis, Martis, Solis, &c. quibus etiam alia nomina & epitheta tribuunt. vocant enim Saturnum patrem deorum, dominum temporis, dominum altum, magnum, sapientem, arcanæ contemplationis auctorem, absconditorem, custodem & ostensorem, auctorem vitæ & mortis Lunam vocant Dianam, Lucinam, Proserpinam, Hecatem, reginam cæli, summam numinum, reginam manium, elementorum omnium dominam, rectricem mundi, calcantem tartarum, &c. similia plurima epitheta diuinitati propria ceteris tribuunt.

Hæc duo fundamenta excogitata sunt, vt quando magi expreſsè inuocant dæmones, non videantur ipsos inuocare, sed animas stellarum, vel elementorum, quas dicunt esse bonas virtutes, à Deo in ministerium & vtilitatem hominis, qui illis vti nouerit, per mundum distributas.

5
Refutatur primum fundamentum Elementa non esse animata.

Sed hæc omnino vana sunt: Primò, Absurdum enim est dicere, terram, aquam, aërem, ignem, esse animata anima rationali & sentiente. si enim habent animam sentientem, etiam debent habere vegetantem, quæ sentienti subseruit, & sanguinem spiritúmque illius functionibus suppeditat. debent etiam habere organa suis figuris & temperamentis distincta. non enim potest esse sensio sine organo conuenienti, vt Aristoteles lib.2. de anima probat, & omnia sententia nobis nota declarant. Item si illa anima intelligit, bruta, plantæ, saxa & metalla non solùm sentient, sed etiam intelligent : erunt prædita sapientia, scientia, arte, prudentia : tenebunt logicam, physicam, metaphysicam: mathesim, theologiam, & similia, quæ nullus sanæ mentis dixerit. Rursus, partes elementorum dum separantur à toto, vel retinent animam, & sic erunt innumerabiles animæ in singulis elementis : vel amittunt eam & rursus vnitæ toti recipiunt, & sic morientur assiduè, & resurgent. Denique illæ animæ cùm sint intelligentes, erunt liberi arbitrij : ergo iustæ vel iniustæ, beatæ vel miseræ, in via vel in termino : quorum nihil probabiliter dici potest. Secundò, Absurdum etiam est, cælum & stellas animatas ponere : est enim contra communiorem sententiam SS. Patrum & Theologorum, & numeratur à D.Hieronymo epistola ad Pammachium & Auitum inter errores Origenis. Nicephorus etiam lib.17. hist cap.28. inter anathematismos, quos Synodus 5.Constant. contorsit in Origenem, ponit etiam hunc : *Si quis dicit, cælum, & solem, & lunam & stellas, & aquas, quæ supra cælos sunt, animatas quasdam esse & materiales virtutes, anathema sit.* Eadem sententia erroris damnata est à Facultate Parisiensi, tamquam occasionem idololatriæ præbens. Vnde Conradus VVimpina lib. de superstitione cap 7. & 8. docet, diabolum philosophis inseruisse opinionem de anima mundi, vt cultum diuinum tribuerent creaturæ & partibus mundi. Hinc ferè omnes Platonici vel magi fuêre, vel magiæ fauêre : adeò vt etiam Marsilius Ficinus ab hac peste non fuerit omnino immunis, vt patet ex lib.3.de vita cælitus comparanda.

6
Stellas non esse animatas.

Præter rationes prædictas, quibus illud refutari potest, hæc vna sufficiat, quòd sacra Scriptura & Religio Christiana nullas agnoscat creaturas rationales præter homines & Angelos. Si aliæ essent, non deberent ignorari, cùm ad eamdem societatem pertineant. 7

Aduersarij in contrarium.

Nec obstant quædam locutiones Scripturæ, vt docet Damascenus lib.2. de fide orthodox.cap 6.in fine, sic scribens : *Nullus etiam cælos aut luminaria arbitretur animata;*

animata; inanimata enim sunt insensibilia. quare si Scriptura ait: Lætentur cæli, & exultet terra, Angelos, qui sunt in cælo, & homines, qui in terra, ad lætitiam vocat. Nouit etiam Scriptura prosopopœia vti, & de rebus inanimis tamquam animatis differere, vt, Mare vidit & fugit, &c.

Similiter non obstat quòd quidam Patres cælo animam & spiritum tribuere videantur; quia intelligunt animam assistentem, non informantem, quæ nihil est aliud, quàm intelligentia motria cæli, vt Peripatetici loquuntur. Vide D. Thomam 1. p. quæst. 70. art. 3. & comment. nostrorum Conimbr. in lib. 2. de cælo cap. 1. q. 2.

8 His adde, Etiamsi essent tales animæ, parum tamen iuuare posse magicas operationes, tum quia alligatæ essent suis corporibus, nec rebus humanis possent interesse; tum quia non possent iuuare nisi per virtutes astrorum, nimirum per lumen & influentias, (si tamen præter lumen & calorem sunt influentiæ) quæ minimè ad effectus magicos sufficiunt. Præterea vel illæ animæ essent bonæ, vel malæ: si bonæ, non vellent iuuare ad opera vana & noxia, qualia ferè sunt magorum: si malæ, quid opus est ad illas confugere, cùm dæmones ad iuuandum in huiusmodi sint paratissimi?

Ex his patet, nominibus illis non animas inuocari, quæ nullæ sunt, sed dæmones, qui se fingunt esse animas stellarum & elementorum, vt sub his nominibus ipsi colantur.

9 *3. Fundamentum.* Tertium fundamentum est, Præter Angelos bonos & dæmones malos, esse multa genera dæmonum bonorum, quorum alij sint cælestes, & præsint stellis, & animabus illarum: alij elementares, ea quibus alij sint ignei, alij aërei, alij aquatici, alij terreni. Ita tradit Agrippa lib. 3. cap. 16. Eadem est sententia Platonicorum.

Sed est contra Scripturas, & Ecclesiæ doctrinam, quæ nullos dæmones nisi malos agnoscit. vide D. Aug. lib. 8. de ciuit. cap. 13 & 14. & sanè si boni sunt, quomodo iuuant ad opera vana, & curiosa, ad ostentationem, ad maleficia? quomodo homines decipiunt, & in varias fraudes impellunt? si boni, cur magia sub pœna mortis in veteri Testamento prohibita? cur damnata ab Ecclesia? cur olim proscripta à Repub. Romana? statim enim Euangelio illucescente Respub Romana, etsi persisteret in infidelitate & cultu idolorum, tamen magiam cœpit cognoscere esse perniciosam, & malorum spirituum auxilio subnixam; vt ex gestis Martyrum constat, & L. 2. C. de maleficis & mathematicis.

10 *4. Fundamentum.* Quartum fundamentum est, Animam humanam, quando in magnum desiderium exardescit, habere sufficientem potestatem ad imprimendam verbis, scripturis, imaginibus, & characteribus vim quamdam, quæ naturaliter efficax & energiam habeat ad effectum desideratum, modò illa proportionem quamdã ad hunc effectum habeant quæ in eo significando sita sit. v. g. si alicui velis inferre noxam aliquam, adhibenda sunt verba, vel alia signa, quæ noxam illam aliquo modo designent: si concitare ad amorem, debent ea adhiberi, quæ amorem significent, depictis duobus sese mutuò complectentibus, vel alia ratione: si ad odium duobus inter se pugnantibus.

5. Fundamentum. Quintum est, Imagines & characteres siderum & signorum cælestium sub congrua sibi constellatione fabricatos, concipere vim siderum, ad occultos & mirabiles effectus, ad quos ipsa sidera valent. Hæc duo fundamenta excogitata sunt ad persuadendum, omnes incantationes, adiurationes, characteres, & sigilla, quæ ab ipsis adhibentur, naturaliter operari per vim ipsis à sideribus vel ab ipsa anima impressam, atque adeò omnem operationem magorum per signa, esse naturalem.

11 *Refutantur hæc duo fundam.* Sed hæc omnino vana esse, nec vlla probabili ratione niti, constat ex Philosophiæ principiis. Primò, Quia anima imaginando vel desiderando non potest res externas alterare, aut illis aliquam qualitatem imprimere: nam actiones illæ sunt immanentes, quæ nullum effectum in rem separatam producunt. possunt quidem concitari spiritus & humores: sed hæc ipsi substantiæ animæ sunt præsentissima, & naturalem ad illam subiectionem habent. Quod autem magi dicunt esse similem subiectionem & obedientiam rerum externarum ad animam, quando vehementi desiderio fertur, est contra rationem, & omnem experientiam, & contra illud Domini, Matth. 6. *Non potest ad staturam suam adiicere cubitum vnum.* & Matth. 5. *Non potes vnum capillum album facere aut nigrum.* si non possumus rem tam coniunctam mutare, quomodo rebus externis vires effectrices imprimere?

Secundò, Verba non sunt capacia talis virtutis; nam in substantia nihil sunt aliud quàm voces & soni meri, quibus nihil magis euanidum, aut ineptum stellarum virtutibus, aut aliis qualitatibus excipiendis. Vnde sicut vox non potest esse propriè alba aut nigra, (alio enim sensu Græci φωνὴν λευκὴν, & Latini Claram vocem dicunt) lucida aut tenebrosa, calida aut frigida, ita nec accipere vires à stellis vel anima impressas, quibus corpora immutet. sed nec significatio quidquam ad hoc iuuare potest: quia nihil in ipsis vocibus ponit, cùm solùm sit denominatio extrinseca ab institutione hominis, quæ præteriit. Vnde ridiculum est in vocibus requirere significationem effectus, vt possint virtutem physicam ad effectum illum producendum recipere.

Idem dicendum de aliorum signorum significatione. cùm enim hæc nihil sit aliud quàm extrinseca quædam rationis ordinatio vel relatio circa vocem facta, non potest vllo modo esse dispositio ad aliquam qualitatem realem suscipiendam, nec iuuare quidquam ad physicam actionem, sed solùm ad moralem, quæ fit alliciendo naturam intelligentem ad aliquid ex pacto efficiendum. Itaque pertinent omnia illa signa & significationes ad pacta quædam cum spiritibus malignis, vt sæpè ostendit D. August. lib. 2. de doctrin. Christ. cap. 21. & sequent.

Tertiò, Etsi anima aliquid imprimeret illis signis, id tamen statim euanesceret, nec posset hærere & diu operari: at signa magica diutissimè vim habent. Denique non possent operari in res valdè dissitas, quod tamen signa magica præstant.

Vanissimum etiã est quod de imaginibus & characteribus astronomicis docẽt: vt cùm dicunt imaginem leonis insculptam auro, sole existente in prima facie leonis, (id est, in aliquo ex decem primis gradibus illius signi) & manè exoriente, concipere vim contra phantasmata melancholica, hydropem, pestem & febres. Eamdem, si fiat sole in corde leonis existente, & medium cæli obtinente, accipere vim, contra calculum & nephriticos dolores, & alia huius generis innumera, quibus eorum libri sunt pleni. 12 *De imaginibus & characteribus astronomicis.*

Hæc vana esse, Probatur Primò, Quia ipsa astra tales vires non habent, vel si habent, non constat quænam ea omnibus illa sint: hoc enim nulla experientia deprehendi potest. Secundò, Etiamsi constaret quænam astra hanc vim habeant, tamen ea ab hominibus secerni, colligi, & veluti sensim coaceruari non potest: nam omnia agunt in omnem partem, & effectus inter se miscentur; vnde nullius astri mera & sincera virtus colligi potest. Tertiò, Si quam vim habent, eam potiùs imprimerent herbis, lapillis, & metallis, in quæ longo temporum tractu assiduè agunt, quàm rebus arte factis, quæ ad breue tempus illis obiiciuntur. Item si quid illis imprimerent, id statim euanesceret, nec posset ad vsum adhiberi. Quartò, Figura arte impressa non est idonea dispositio ad qualitatem, aut virtutem physicam excipiendam: videmus enim, ignem, solem, & alia æquè agere in aurum, vitrum, & similia subiecta, qualiscumque demum figura in illas descripta sit. vnde sæpè Aristoteles docet, res mathematicas abstrahere à materia sensibili. itaque superstitiosũ est insculpere formam leonis, scorpij, aut alterius animalis, vt possit excipere vim illius astri, quod tali nomine ab hominibus vocatur. Quintò, In cælo non sunt tales

figuræ,

figuræ, quales ponunt mathematici, sed illæ conficta sunt ex aliqua confusa & rudi similitudine dispositionis astrorum cum tali figura, vt omnia astra 48. figuris seu asterismis possint comprehendi & exprimi. Itaque non magis est ibi imago leonis quàm vulpis, virginis quàm asini, arietis quàm lupi, scorpij quam catuli, & ita de ceteris. potuissent enim hæc aliis rebus assimilari, si mathematicis placuisset. Simili modo ponunt 36. facies in Zodiaco, quas mirificè describunt, & miram vim habere asserunt. Ex quibus perspicuum est, ad excipiendam virtutem leonis cælestis, non magis valere imaginem leonis terreni, quàm bouis vel hominis: idémque dicendum in ceteris: vt mirum sit, Caietanum q. 69. a. 2. potuisse in mentem inducere, huiusmodi imagines aliquid valere. refutat easdem Diu. Aug. lib. 10. de ciuit. cap. 11. & D. Thomas q. 69. art. 2. & lib. 3. contra gentes cap. 105.

Alia ceremonia adhiberi solita. Adde, his imaginibus interdum adiungi alios characteres, interdum etiam illis adhiberi suffitus ex thure, galbano, storace, aloë, & similibus, vt vim habeant; quod est mera idololatria.

Ex his patet, effectus & operationes magorum non posse per hæc fundamenta reduci ad causas naturales. quare cùm alia non habeant, superest eas referendas ad malorum dæmonum opem, cum quibus plerique eorum etiam expressa pacta contrahunt.

DVBITATIO III.

Quomodo cognosci poterit an aliqua operatio ad magiam pertineat, & quibus indiciis spiritus redeuntes discerni.

13 *Tribus modis id cognosci tur.* RESpondeo, Id tribus modis cognosci posse. Primò, Ex conditione causarum, quæ adhibentur. Secundò, Ex conditione operationis. Tertiò, Ex conditione effectus.

1. Ex conditione causæ. Quod ad primum attinet, Ipsa conditio & qualitas causæ indicat magiam; Primò, Si expressè inuocetur diabolus. Secundò, Si preces adhibeantur, quibus falsa permixta sunt; vt Christum habuisse febres, & spasmum. Tertiò, Si verba exotica. Quartò, Si characteres, imagines, sigilla. Quintò, Si ligaturæ, si specula, vnctiones, & similia, præter Ecclesiæ morem: cùm enim effectus ad quem diriguntur, non possit expectari ex virtute talium causarum, vt quæ nullam in se habeant: nec etiam à Deo. cùm nec ab ipso, nec ab Ecclesia, quæ Spiritu Dei regitur, sint instituta, imò ab ipsa Ecclesia reprobentur; sequitur eum expectari à malignis spiritibus, qui huiusmodi rebus tamquam signis alliciuntur ad præstandum id ad quod ipsi ea instituerunt. itaque omnia ista sunt magicæ illecebræ & tacitæ dæmonum inuocationes. Nec obstat quòd interdum nihil nisi verba sacra, aut versiculus aliquis sacræ Scripturæ adhibeatur; quia talis versiculus non dirigitur ad Deum, nec eo sensu profertur, quo sacer est: sed animo profano, vt aliquis effectus vanus, vel alius, ad quem ex Deo vel Ecclesiæ institutione non valet, proueniat. Sic illo versiculo, *consummatum est*, quidam vtuntur ad luxationes equorum curandas: & illo, *In camo, & freno*, &c. ad sopiendos canes. Itaque implicitè diriguntur ad dæmonem, qui etiam in rebus sacris sua signa instituit, vt & homines faciliùs decipiat, & Deo maiorem contumeliam faciat.

Dæmon aliquando in rebus sacris sua signa constituit.

14 *2. Ex conditione operationis.* Secundò, Ex conditione operationis, vt cùm repentè curatur equus vel homo, absque diuino miraculo, cùm breuissimo tempore multa milliaria conficiuntur, cùm operatio ad rem valdè distantem se extendit; vt si hic pungatur imago cerea Petri, & ille alibi doloribus conficiatur.

3. Ex conditione effectus. Tertiò, Ex conditione effectus, si hic industriam humanam superet: sunt autem huiusmodi complura, quæ a magis operâ dæmonum, vel reipsa vel in speciem fiunt, possuntque reduci ad tria genera. Vel enim fiunt circa elementa; vel circa alia corpora, præsertim hominum aut animalium, vel circa animas & spiritus. quæcumque autem exhibent reipsa, possunt etiam exhiberi in speciem per præstigium.

Circa elementa excitare possunt tempestates, grandines, tonitrua, fulmina, ventos, iisque lædere & euertere arbores, segetes, animalia, ædificia, & similia: vt experientia quotidiana docet, & ex lib. Iob cap. 1. euidenter colligitur. non enim difficile est illis spiritibus nubes aliis in regionibus collectas, & ventos alibi spirantes, huc vel illuc, quò Deus permiserit, impellere, ibíque sistere, stipare, collidere. Simili modo possunt facere inondationes, terræmotus, ruinas ædium, repentina incendia, & similia, si Deus id illis permittat. possunt excantare segetes, seu transferre ex agro in agrum: quod olim videtur fuisse adeò frequens, vt legibus duodecim tabularum apud Romanos vindicari debuerit. possunt transferre arbores & pomeria integra: ídque vel singulis transplantatis, vel superficie terræ ad certam altitudinem simul abrepta & translata. Vnde Plinius l. 17. cap. 25. dicit *suo tempore Vellij Marcelli oliuetum vniuersum viam publicam transgressum, & arua inde è contrario in locum oliueti profecta.* Neque hoc mirum videri debet; possunt enim plurimi simul ad huiusmodi opus concurrere.

Circa elementa quid possint.

Circa corpora hominum & animalium: Primò, Possunt ea celerrimè transferre de loco ad locum; sunt enim & ipsi celerrimi & potentissimi, quibus nulla potestas super terram comparari valeat; Iob 41. 15 *Circa corpora hominum.*

An sagæ reipsa transferantur. Hic tamen notandum est, non deesse qui negent sagas reipsa transferri à dæmone, & eas, quæ se putant transferri ad conuentus, dicunt decipi. hanc enim translationem, & cetera quæ in conuentibus sagarum fieri videntur, vt conuiuia, tripudia, adorationes dæmonis, nefarios concubitus, & similia, non fieri reipsa exteriùs, sed solùm in imaginatione: sopiri enim ipsas, & dæmonem hæc omnia facultati phantasticæ ita repræsentare, ac si reipsa fierent, ita vt illæ mulierculæ sibi persuadeant se hæc omnia reipsa egisse: quod confirmant exemplis quarumdam, quas constat sopitas fuisse, quæ tamen posteà excitatæ narrabant se mira fecisse & vidisse.

Sententia perniciosa. Sed hæc sententia falsa est, & Reipub. perniciosa. Falsa; Primò, Quia repugnat innumeris experientiis, & exemplis eorum, quos translatos fuisse reipsa deprehensum est; de quo vide Alphonsum Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. cap. 16. & Malleum maleficarum Iacobi Sprengeri, & nostrum Delrio l. 2. disquisit. magic. q. 16. Secundò, Repugnat innumeris reorum & non reorum confessionibus, non tantùm mulierecularum, sed etiam virorum prudentium omnis ordinis, & conditionis. Tertiò, Repugnat etiam rationi, cur enim diabolus id non possit; cuius tanta potentia vt non sit ei par in terra? aut cur Deus id non permittat, cùm magi & sagæ in id consentiant, & diabolum ad hoc aduocent; & ipse Dominus se permiserit à diabolo ex deserto deferri in pinnaculum templi, & inde in montem excelsum, vt ex cap. 4. Matth. colligitur, & Patres passim docent.

Est Reipub. perniciosa; Primò; Quia patrocinatur crimini grauissimo & nocentissimo Reipub. & Ecclesiæ; & impedit illius dignam castigationem. Iudices enim, quibus hæc opinio est persuasa, vel non puniunt sagas, vel non nisi leuiter concessa vita. hinc fit vt innumeri eo inficiantur, & diabolus tutò grassetur. Secundò, Condemnat omnia penè tribunalia orbis Christiani tam Ecclesiastica quàm sæcularia, non solùm imperitiæ & imprudentiæ, quòd non possint distinguere inter ea quæ fiunt reipsa, & quæ sola imaginatione: sed etiam iniustitiæ & crudelitatis, quòd tam sæua morte afficiant homines ob maleficia, quæ ipsi reuerà non fecerunt, sed solùm somniarunt & illusione diabolica sibi visi sunt fecisse. Itaque hæc opinio nullo modo est toleranda.

Nec obstant exempla quarumdam, quæ adhibita vnctione consopitæ fuerunt, & mira se interim egisse

putarunt

putarunt: quia hoc interdum diabolus facit vt idem putetur semper fieri, & ita persuadeat Iudicibus totam hanc rem esse imaginationis, & nemini exteriùs nocere.

Dices, Si interdum deluduntur, ergo non poterunt tutò puniri, quia fortè sunt innocentes. vnde enim constare potest hanc non deludi?

16 Respondeo negando consequentiam: Primò, Quia rarum est vt ita deludantur. itaque præsumi debent non delusæ, nisi probetur contrarium; sicut in aliis criminibus, qui fatetur, non præsumitur delusus, si est sanæ mentis. & si alij de ipso testantur, non potest præsumi diabolum loco illius fuisse suppositum, sed hoc clarè tunc probandum, alioquin secundùm leges iudicandum.

Secundò, Plerique optimè norunt distinguere vtrùm sola imaginatione, an reipsa quid actum sit: cur ergo illis fides non adhibeatur? Tertiò, Ex indiciis & variis circumstantiis à prudente & perito Iudice facilè deprehendi poterit quomodo res gesta sit. Sæpè enim apparet aliquis effectus exterior; sæpè accedunt aliorum testimonia; sæpè ipsæ personæ sunt boni & integri sensus, & fatentur rem exteriùs gestam; explicant causam, & modum, & locum, & tempus, & personas coram quibus, &c. Quartò, Quia etiam illæ, quæ in somno delusæ, puniri possunt; tum propter expressum pactum cùm dæmone & apostasiam ordinariè coniunctam; tum propter desiderium & conatum faciendi ea, quæ consopitæ videntur facere & approbationem postquam ad se redierint: ideò enim se inungunt, & signa magica ponunt, vt illa fiant reipsa; & postea cùm putant facta, approbant & gaudent, & proponunt rursus facere, quæ se iam fecisse putant: inter quæ sunt idololatria, commercium cum dæmone, renuntiatio Christianismi, studium aliis in corpore vel substantia nocendi, & similia. vide plura de his apud Delrium l.5.sect.16.

17 Similer non obstat cap.12. Episcopi.26.quæst.5. vbi significatur saga non reipsa transferri, aut alia similia perpeti; sed solùm imaginatione: quia non agitur illo cap. contra sagas aut maleficas, quales nostræ sunt; (vt docet Alphonsus Castro dicto lib.1. cap. 16. sed contra alias quasdam mulierculas, *quæ deceptæ à diabolo variis illusionibus, credebant se nocturnis horis cum Diana dea paganorum, vel cum Herodiade, & innumera multitudine mulierum equitare super quasdam bestias, & multarum terrarum spatia intempestæ noctis silentio pertransire: eiusque iussionibus velut dominæ obedire, & certis noctibus ad eius seruitium euocari*: vt dicto cap. Episcopi habetur. Si enim erant sortiariæ & maleficæ, cur tam immane flagitium in illis non reprehenditur? cur sola praua credulitas damnatur? Deinde etiamsi concederemus fuisse sortiarias, nihil referret, quia non damnatur in illis quòd crederent ea, quæ nostræ de se referunt, nimirum se à diabolo in specie hirci ad conuentum sagarum transferri: ibidem conuiuia & tripudia cum ipso & veneficis agitari, diabolum adorari, nefarios cum ipso concubitus misceri, &c. sed quòd crederent longè alia, nimirum, hæc & similia esse vera, Dianam & Herodiadem esse deas; illis honorem & obsequium esse exhibendum, posse ab his naturas rerum mutari & transformari, esse veras bestias ab ipsis conditas, quarum ope per aërem vectarentur. nihil horum credunt nostræ sagæ: sciunt enim esse diabolum, qui cum habent negotium. Denique si hic Canon aliquid contra nostram sententiam faceret, sequeretur eum fidem perdere, & esse infidelem, qui crederet sagas per diabolum specie hirci transferri: quod omnino absurdum est.

Cap. Episcopi.

18 Secundò. Possunt etiam corpora hominum & animalium transformare, non quidem intrinsecè figuram mutando, sed extrinsecùs ex vaporibus aliam circumponendo. Sic aliqui operâ dæmonis conuertuntur in speciem lupi, & dicuntur λυκάνθρωποι, quasi dicas luphomines: accommodant enim se ad speciem bestiæ quantum possunt, manibus & pedibus incedendo: & diabolus adiicit reliqua, circumposita alia figura, ita vt speciem lupi exactè referant. deinde ingreditur, mutat phantasiam, & animum ferinum inducit, quod ei perfacile est commotis humoribus & venenatis succis adhibitis: denique agilitate lupina corpus regit, hinc fit vt tales inuadant, lacerent & deuorent homines, vt veri lupi solent. Potest etiam veram bestiam, homine repentè sublato, substituere, ita vt ipse homo oculorum iudicio videatur in lupum conuersus, quomodo D. Augustinus lib.18. de ciuit. cap.18. docet, socios Diomedis conuersos fuisse in aues, & Iphigeniam in ceruam. Simili modo credibile est, virgas magorum fuisse conuersas in serpentes: non enim diabolus causas naturales virgis applicando poterat tam breui tempore ex materia tam dissimili veros serpentes efficere. Potest etiam, homine consopito, ipsemet formam bestiæ assumere, & in ea varia ministeria subire, & interim per alium dæmonem efficere vt ille homo dormiens videatur sibi in bestiam mutatus hæc omnia præstare. Hoc modo D. Augustinus loco citato putat socios Vlyssis mutatos à Circe venefica in porcos: & alios quosdam suo tempore, veneno in caseo accepto à feminis stabulariis, conuersos in iumenta, quæ onera gestabant quamdiu illæ volebant, & posteà videbantur sibi in formam humanam reuerti. Denique potest hanc mutationem facere nudo præstigio. sicut enim melancholici & phrenetici videntur sibi mira exteriùs videre, cùm totum sit interiùs ex qualitate & commotione humoris, ita etiam operâ dæmonis fieri potest, vt mira exteriùs videantur vel audiantur sola humorum agitatione & infectione. hac ratione potest exhibere palatia, vrbes, exercitus, flumina, incendia, tempestates, fulmina, tonitrua, & similia.

An possint corpora trāsformare.

Ex his patet, quatuor modis has transmutationes à magis opera dæmonis fieri posse. non tamen est negandum, quin possit dæmon aliquas veras transformationes efficere, applicando actiua passiuis, quales etiam ab hominibus fieri possunt, etsi ipse plura, subtiliora, & expeditiùs possit. sic potest efficere ranas, mures, muscas, &c. Item quæ ex semine, sed infusis seminibus in locum naturalem genitura.

Tertiò, Possunt inferre morbos occultos, qui nulla arte medica valeant curari facilè enim diabolo est instillare venena ignota, eáque ita regere vt lentè operentur, vel infringere vim medicamentorum, vel si sinat illa operari potest renouare quotidie noxam, intercipere vias spirituum & humorum, & aliis mille modis nocere: potest etiam inferre in corpus buorum pilorum villos, clauorum & vitrorum fragmenta, & alia huiusmodi, quæ maleficiis affecti excernunt. quamuis etiam præstigio facere possit vt hæc videantur è corpore eiici, cùm reuerà ibi non fuerint. 19

Irrogare morbos.

Quartò, Possunt curare morbos omnes, qui naturalibus remediis curari possunt, & omnes qui à dæmonis actuali nocumento pendent. Possunt impedire sanguinis è vulnere effluxum, imò omnes læsiones, quæ gladio, igne, aliísque instrumentis irrogari possunt, si Deus permittat. facile enim ipsis est ictum iuxta corpus hominis excipere, & impetum frangere, & ea quæ vim ignis impediant assiduè interponere: sed Deus rarò hæc permittit. 20

Curare morbos.

Quintò, Possunt eruere thesauros occultos, & opes mari abditas: sed Deus rarissimè id permittit, quia esset maxima ad malum illecebra. vnde videmus omnes pænè magos & sagas esse pauperes, viles, abiectos.

Eruere thesauros.

Sextò, Possunt etiam aliquo modo se efficere inuisibiles: idque vel efficiendo vt subitò transferantur aliò, astantibus non aduertentibus: quo modo fortè Apollonius se inuisibilem reddidit, quando à Domitiano capiendus erat: de quo Philostratus in vita ipsius: vel aliquod corpus instar veli interponendo, quod simile sit corporibus adiacentibus, v. g. parieti, tapeti, &c. vt ab illis non videatur distinctum: vel alienam figuram interponendo, vt etsi videatur, non agnoscatur: vel certè subtrahendo aut impediendo 21

Reddere inuisibilem.

spiritua

spiritus visorios, qua parte ad illius obiecti visionem debent concurrere.

Immittere dæmones.

22 Septimò, Possunt immittere dæmones in hominem, & facere vt ab iis obsideatur, Deo permittente. huius multa exempla extant in historiis. Possunt etiam eosdem expellere: idque vel ex pacto cum ipsis & volentibus iisdem; (quamuis simulent se cogi ad egrediendum vi incantationis) vel ex pacto cum dæmone potentiore, qui etiam inuitos expellere potest: de quo vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 10. hoc tamen numquam facit iste dæmon, nisi vt magis noceat; vt exemplo Gregorius docet.

Circa animam.

23 Circa animam humanam coniunctam corpori, omnia ea possunt opera dæmonum, quæ ex corporis dispositione & imaginatione pendent; vt inferre amentiam, incitare ad amorem, odium, libidinem erga hunc vel illum, & similia. facilè enim est dæmoni efficere vt obiectum aliquod assiduè obuersetur phantasiæ in modum conuenientis vel disconuenientis, & simul concitentur humores & spiritus consectaneè affectui amoris vel odij, &c. Huc pertinent philtra, & odiorum maleficia: de quibus vide Gregorium lib. 1. dialog. cap. 4.

Circa animas separatas nihil possunt magi, quia nec dæmones ipsi aliquid in has valent; præterquam quòd damnatis possint irrogare supplicia secundùm modum & mensuram à diuina iustitia pro meritis cuiusque constituta. Itaque non possunt illas ab inferis excitare & viuis repræsentare; sicut nec tortor potest reum ducere quò libuerit. quòd si id non possunt in animas damnatas, quantò minùs in sanctas, quæ ipsis, veluti domini & Iudices, sunt admodum formidabiles?

An Samuel excitatus fuerit.

24 Nec obstat illud 1. Regum 28. vbi cùm Saul petiisset excitari Samuelem per pythonissam, ipse Samuel apparuit, vt verior sententia tenet, quæ maximè confirmatur Ecclesiastici 46. vbi Samuel dicitur post mortem prophetasse, & Regi interitum prædixisse, non enim Samuel vi magica excitus prodiit: sed iussu diuino in pœnam impij Regis, cuius signum est, quòd magicam incantationem præuenerit: vnde & turbata fuit pythonissa: & rectus capite sursum elato, è terra emerserit, contra morem vmbrarum magicarum: quæ pedibus sursum versis, & capite deorsum prodire dicuntur, insinuare hoc videtur pythonissa, cùm ait: *Deos vidi ascendentes è terra*: id est, virum instar Dei, vel similem Deo. etsi enim Elohim sit numeri pluralis, tamen plerumque apud Hebræos accipitur pro vno: quo modo hic accipi patet ex verbis proximis. *Qualis est forma eius?* itaque non de vmbris, sed de Samuele augusto modo apparente loquitur pythonissa. Spectra autem illa, quæ ad inuocationem magorum se exhibent, sunt dæmones, qui se horum vel illorum animas fingunt.

25 Petes, Quibus indiciis poterunt spirituum apparitiones internosci, vt non decipiamur acceptantes malos pro bonis?

Respondeo, Indicia mali spiritus sunt ista: Primò, Si ad præsentiam vel vsum rerum sacrarum diffugiat, nimirum signi crucis, aquæ benedictæ, nominis IESV, B. Virginis, aut alicuius Sancti, sacrarum reliquiarum, sacræ imaginis, agni Dei, cerei benedicti, stolæ sacræ, & similium, quibus Ecclesia vti consueuit contra diabolicas fraudes, quæque veræ Religionis sunt [illegible] & certa signa. Item si hæc improbet aut dissuadeat. hæc enim indicia sunt manifesta, dæmonem esse.

Secundò, Si falsam vel prauam causam suæ apparitioni prætendat, vt si dicat se redire imperio alicuius magi: aut vt aliqua reuelet, quæ friuola sint, curiosa, vel noxia.

Tertiò, Si aliqua dicat, quæ sunt contra fidem & Ecclesiæ doctrinam; vel suadeat aliquid, quod sit à moribus Sanctorum alienum. sicut puella, quæ nuper prope Louanium repentè reuixit, & mira per triduum coram omnibus retulit. horum summa erat, se vidisse sanctissimam Trinitatem, & ibi intellexisse, parentibus & fratribus nullam superesse spem salutis, nisi ipsa rediret ad corpus & pro illis martyrium subiret, & illi deinde ex ordine idem martyrium paterentur. Modus martyrij erat iste: Imponendus erat faciei puluillus, deinde validè pedibus erat conculcanda, donec fracto capite vita exprimeretur. persuasit vt sibi id fieret. inde processum ad fratres, quorum primus cœptus calcari, grauiter est læsus: sed interuentu vicinorum res impedita. Exempla vetera extant plurima.

Quartò, Si sua oratione excitet mentem hominis ad superbiam, ad vanam gloriam, ad præsumptionem animi, ad desperationem, vel ad alium minùs ordinatum affectum. numquam ad talia alloquium boni spiritus excitabit.

Quintò, Si blandè accedat, sed posteà relinquat mœrorem, desolationem, turbationem animi, tenebras: hoc enim signum esse mali spiritus, docuit B. P. N. Ignatius in suis Exercitiis, & D. Macarius hom. 7. sicut enim boni spiritus est illuminare, solari, & tranquillitatem animi adferre: Ita maligni est relinquere in animo tenebras, mœrorem, perplexitatem, turbationem: nam quisque sibi consentanea operatur.

Sextò, Si rem non patitur tractari cum Superiore, vel confessario: boni etiam spiritus non quærunt tenebras, nec volunt ordinem, quem sancti Patres & sacra Scriptura tradiderunt, peruerti: facile enim ipsis est & Superiores permouere.

Septimò, Si in forma tetra aut abiecta appareat v. g. Æthiopis, serpentis, bufonis, canis: vel cum fœtore, tumultu, horrore, clade discedat.

Octauò, Si vbi semel præstitum est quod subsidij causa petiit, rursus quæsitis aliis occasionibus friuolis redeat: animæ enim, vbi satisfeceris, vel non redeunt, vel semel tantùm redeunt, vt gratias agant. dæmones quia paucis congressibus conficere nequeunt quod volunt, varias occasiones quærunt vt sæpè appareat. vnde hæc crebritas debet esse suspecta. vide Thyræum lib. 1. de apparit. spirit. cap. 16. Peltanum de purgat. c. 5. & Delrium lib. 2. q. 16. sect. 3. vide etiam infrà dub. 5. alia quædam huc pertinentia.

DVBITATIO IV.

Quale peccatum sit magia.

Per se est mortiferum.

RESPONDEO, Ex genere suo esse mortale: quia continet tacitam vel expressam dæmonis inuocationem, ac proinde societatem & beneuolentiam erga illum. 26 Fieri tamen potest vt aliqui actus magici excusentur à peccato mortali ratione ignorantiæ: vt si quis ignoret, vel non aduertat tacitam illam inuocationem cùm hæc sæpè sit valdè occulta. plerumque tamen ingeritur homini aliqua suspicio latentis mali, ratione cuius tenetur abstinere donec pleniùs de re cognouerit: quod si non faciat, peccat saltem venialiter. Ratione leuitatis materiæ præcisè non videtur vmquam esse veniale: quia quòd in re parua vel ludicra dæmon inuocetur, per se non minus crimen est, quàm si id fieret in magna. similiter tacita vel remota inuocatio, si plena consideratio adsit, est eiusdem rationis ac expressa. sæpè tamen contingit vt quando res est modica, non apprehendatur mali magnitudo: & sic potest esse veniale defectu animaduersionis.

Ignorantia potest excusare.

Crimina coniuncta.

Notandum est, huic crimini in iis, qui ei sunt addicti, ordinariè alia crimina grauissima esse coniuncta: de quibus à confessariis & Iudicibus sunt interrogandi. 27 Primum est, Hæresis: multi enim ex his non credunt diabolum subiturum pœnas æternas, aut esse damnatum & miserum: & eos, qui ipsi adhærent esse damnandos, aut eum nihil posse nisi Dei permissu, & similia. Denique pauci ex his sunt firmi in fide: & plerique deprehenduntur vel hæretici, vel nullius religionis. Secundum, Apostasia: abnegant enim Christum &

Christi fidem,& sæpè ipsum Deum:renunciant Baptismo & Confirmationi, eáque conantur in se quibusdam cærimoniis extirpare. Tertium, Idololatria; accipiont enim diabolum loco Dei; huic fidem spondent, se totos deduot & mancipiant, sacrificia offerũt, aliósque deferũt honores. Quartum, Blasphemiæ in Deum, in Christi humanitatem, in B. Virginem, & Sanctos omnes. Quintum, Sacrilegium; sæpè enim in suis incantationibus vtuntur rebus sacris, & interdum ipsa sanctissima Eucharistia. Sextum, Luxuria; vt nefariæ cum dæmone commixtiones. Septimum, Damna proximorum; vt homicidia, præsertim infantium, è quorum corpusculis decoctis conficiunt vnguina, pulueres, & alia magica symbola; varij morbi hominibus irrogati, mortes animalium, vastationes segetum, & similia. Ex quibus patet, magos & sagas dignos esse morte, & omnino è Republica extermenandos ob apostasiam, idololatriam, nefandos concubitus, & similia, etiamsi fortè damna non intulerint. vnde etiam Exodi xx. præcipitor, *Maleficos non patieris viuere.*

DVBITATIO V.

Quæ remedia aduersus maleficia possint adhiberi.

28 *Remedia naturalia.* Remedia maleficij esse possunt vel naturalia, vel supernaturalia, vel moralia. *Naturalia* plerumque paruam vim habent; quia diabolus facilè omnem illorum actionem eludit, si velit. bonum tamen est illa initio experiri, ex præscripto medicorum adhibendo ea, quæ ipsi ex symptomatibus congrua iudicabũt: vt si indicia sint veneni, si abundet humor melancholicus, vel alius, quo diabolus in hac affectione vti videtur: si alicui parti intemperies illata, & similia.

29 *Ecclesiastica.* *Supernaturalia*, seu Ecclesiastica, sunt optima. hæc decem numerari possunt.

Magna fides. Primum est, *Magna fides* & fiducia in diuina protectione. Colligitur hoc clarè ex Psalmo 90. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur*, & quæ sequuntur; quibus docemur, diabolum nihil posse in eos, qui omnem spem in Deo locant. Idem patet multis exemplis. vide Cassianum collat. 8. cap. 18. & 19. Paulinum in vita D. Ambrosij, Gregorium lib. 1. Dialog. cap. 4.

Baptismus. Secundum est, *Susceptio Baptismi*, si non sis baptizatus. Huius extat memorabile exemplum in historia Peruana Petri Chieza p. 1. cap. 18. Ratio est, quia Baptismo exuimus veterem hominem, quem diabolus induxit, & induimus Christum: efficimur eius membra, eius filij, & domestici; transferimur de potestate tenebrarum in regnum Filij Dei, vt Apostolus ad Coloss. 1. ait.

30 *Confessio.* Tertium, *Confessio peccatorum.* Sæpè enim ob peccata permittitur diabolo potestas in hominem, quibus deletis, illa quoque euanescit, quibus permanentibus, frustra alia remedia adhibeas, vt docet Petrus Cluniacensis lib. 1. de miraculis cap. 6. de quo etiam vide lib. 1. vitæ S. Bernardi cap. 8. Itaque qui maleficiis infestantur siue in se, siue in rebus suis, exhortandi ad accuratam peccatorum confessionem & vitæ emendationem.

Eucharistia. Quartum, *Sumptio Eucharistiæ*, vel eius præsentia: nulla enim conuentio lucis ad tenebras, nec Christi ad Belial. hoc pacto maleficia fuisse curata, refertur in vita S. Bernardi lib. 1. cap. 10. & D. Augustinus l. 2x. de ciuit. cap. 8. scribit, domum quamdam ab infestatione dæmonum liberatam oblato in ea Sacrificio. Palladius l. 1. histor. c. 19. refert, S. Macharium, cùm ei oblata esset femina maleficio affecta, dixisse, Illud propterea vim in eam habuisse, quòd quinque septimanis à sacra Eucharistia abstinuisset.

31 *Exorcismus.* Quintum, *Exorcismi Ecclesiæ*, hi varij sunt. alij enim instituti sunt ad expellendum dæmonem à corporibus hominum, alij ab infestatione ædium, alij ad illum compescendum, ne damna per tempestates, vel alia ratione inferat. Horum autem maximam esse vim, patet tum ex vsu quotidiano: tum quia in Ecclesia est ordinatio specialiter instituta à Christo, vel (vt quidam volunt) ab Apostolis ad dæmones pellendos & coercendos, vt patet ex Conc. Carthag. 4. c. 7. & ex Cypriano epistola 1. 55. & 76. & aliis Patribus: tum quia preces illæ & adiurationes fiunt nomine Ecclesiæ Christi sponsæ. Refert Ioseph l. 8. antiquit. c. 2. Salomonem quoque instituisse coniorationes, quibus dæmones fugentur, non tamen constat quales hæ fuerint; sanctæ an superstitiosæ: quia non extant, nec scitur quando instituerit, in cultu veri Dei, an in idololatria.

Sextum, *Aqua benedicta.* hæc habet vim ex precibus Ecclesiæ, per quas factum est vt diuina virtus ei assistat, ac quodammodò insideat & connexa sit ad dæmonis infestationes auertendas, hoc remedio plurimi vsi sunt, vt B. Marcellus Episcopus, apud Theodoretũ l. 5. histor. cap. 21. S. Marius, apud Palladium lib. 1. c. 19. S. Bernardus l. 2. vitæ eius cap. 3 & alij innumeri; éstque modò frequentissimum apud Indos. 32 *Aqua benedicta.*

Septimum, *Reliquiæ Sanctorum*, & res aliæ ab Ecclesia benedictæ, vt Agnus Dei, cerei sacri, panis & sal benedictum, & similia. Horum exempla quotidie se offerunt. *Reliquiæ Sanctorum.*

Octauum, *Signum crucis.* huius est vis magna contra omnes diaboli machinationes. Primò, Quia continet tacitam inuocationem Sanctissimæ Trinitatis, per meritum passionis Christi. sicut enim voce, sic gestu Deum inuocare & mentem nostram exprimere possumus. Secundò, Quia continet totius doctrinæ Christianæ compendiariam professionem. significatur enim (præsertim adiuncta formula, *In nomine Patris*, &c. quia fieri solet) Primò, In Deo esse vnam essentiam, potentiam, maiestatem: & tres personas, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum. Deinde, Patrem esse principium, Filium procedere à Patre, Spiritum sanctum ab vtroque & hunc esse amorem & vinculum vtriusque. Tertiò, Filium à Patre descendisse in vterum Virginis hominem factum, & nos per mortem suam transtulisse à sinistris ad dexteram, à damnatione ad gloriam. hæc omnia Ecclesia, & fideles eius intendunt hoc signo insinuare & profiteri. Quartò, Quia crux est instrumentum, quo Christus diabolum vicit, & eius potentiam fregit: quod etiam ipsum Christum crucifixum refert & obiicit. Vnde crux triplici modo vim habet. Primò, In modum inuocationis. Secundò, Tanquam opus fidei & professio Religionis Christianæ. Tertiò, Ratione diuinæ virtutis ex ordinatione diuina assistentis: nam etiam in infidelibus vim habet, vt constat de Iuliano apostata ex historiis ecclesiast. & de quodam Iudæo ex lib. 3. dialog. S. Gregorij cap. 7. His addi potest quartus, scilicet, quatenus diabolo ingerit memoriam probri & ignominiæ, quam per crucem accepit, & timorem virtutis Christi. Hæc sufficiunt ad hoc signũ contra hæreticos defendẽdum. Simili modo reliquæ cæremoniæ ecclesiasticæ defendi possunt. nihil enim sunt aliud quàm professiones tacitæ veritatum fidei, & sacræ precationes. excitant etiam animum ad maiorem reuerentiam, & recreant sua varietate & pulchritudine. De efficacia crucis aduersus dæmones extant infinita exempla. vide Chrysostomum homil. 8. in epist. ad Coloss. Lactant. lib. 4. cap. 27. Cyprianum, vel quicumque est auctor, sermone de passione Domini, Vitam D. Bernardi lib. 2. cap. 2. & 3. & nostrum Gretzerum de cruce. 33 *Signum Crucis.* *Cæremoniæ Ecclesiæ.*

Nonum, *Inuocatio nominis* IESV, *B. Virginis*, Angeli custodis, & etiam aliorum Sanctorum. exempla plurima extant apud auctores. 34 *Inuocatio nominis* IESV.

Decimum, *Oratio*, præsertim coniuncta ieiunio. Hæc valent etiam ad pessimum quoddam genus dæmoniorum expellendum, vt patet Matth. 17. Vide Gregorium lib. 3. dial. cap. 33. & Palladium lib. 2. hist. cap. 28. Qui plura supradictorum exempla desiderat, consulat Delrio lib. 6. cap. 2. *Oratio.*

Moralia

Moralia remedia voco, quæ pertinent ad pactum cum dæmone dissoluendum, quando ex pacto nocet: quod fit amouendo signa magica, ad quorum præsentiam nocumentum irrogat; de quo dubitatione sequenti.

DVBITATIO VI.

Vtrùm liceat tollere ligaturas, nodos, volumina capillorum, & alia signa malefica, posita à maleficis, eo fine vt diabolus desinat nocere.

35 HÆc quæstio ante complures annos ad me è longinquo missa fuit, multis argumentis pro parte negante (quam viri quidam docti & pij tenere dicebantur) instructa: quam deinde tractaui in materia de matrimonio, cap. de impedimento maleficij. verùm quia propria est huius loci quæ ibi dicta, huc transferenda, bonâ illorum, qui aliter sentiunt, veniâ, puraui: solius enim veritatis & proximi iuuandi amore hæc à me tractantur: & eos qui secùs sentiunt non damno, sed pietatis, doctrinæ & dignitatis causâ veneror. Fundamentum partis negantis præcipuum est, quòd tollere illa signa vt diabolus nocere desinat, videatur quædam implicita illius inuocatio, vel pactionis implendæ monitio. Sed

Signa magica non posse tolli maleficio. *Angeli & Aureoli sententia.*

Dico Primò, Nullo modo fas esse aliquo maleficio signa magica tollere, quamuis ad id paratum sese maleficus offerret. Est certa, & communis DD. sententia, excepto Angelo, v. Superstitio, §. 13. & Petro Aureolo, quem Angelus adducit. hi enim etsi concedant non esse licitum facere incantationes, licitum tamen putant, alterius, qui ad id paratus sit, incantatione & maleficio vti, vt à nobis vel aliis noxam maleficij tollamus. Confirmatur hæc sententia, quia licitum est petere ad vsuram ab vsurario parato dare; & exigere iusiurandum ab eo, qui paratus est per falsos deos iurare: vt supra ostensum. Sed horum sententia refutatur ab omnibus tamquam error. vide Caietanum tomo 2. opusc. 12. Siluest. v. Maleficium quæst. 8. & Castro l. 1. de iusta hæreticorum punit. cap. 5. Ratio est, quia illa malefici operatio est intrinsecè malè, cùm sit vsus artis magicæ, & tacita vel expressa dæmonis inuocatio ad aliquem effectum obtinendum: ac proinde nullo modo benè fieri potest: ergo nec petere, nec consentire potes vt fiat; iuxta illud ad Rom. 1. *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Secùs est, cùm petitur iuramentum ab eo qui putatur per falsos deos iuraturus, aut mutuum ab eo, qui solet exigere vsuras: nam id, quod hic petitur, malum non est, & benè fieri potest si velit is à quo petitur.

36 *Posse amoueri industria naturali.*

Dico Secundò, Ius tamen est cuique, tollere & destruere illa signa absque maleficio, vbi inuenta fuerint. Est communis sententia Doctorum, qui hanc doctrinam attingunt. Inter quos Henricus à Gandauo quodlib. 5. q. 33. Scotus in 4 distinct. 34. vbi dicit, *ridiculum esse quærere an liceat tollere maleficium intentione euerendi maleficium: non enim*, inquit, *solùm licet, sed etiam est meritorium, destruere opera diaboli.* Idem docet Gabriel iisdem ferè verbis in 4. d. 8. q. 2. a. 4. dub. 2. Caiet. tom. 2. opusc. 12. *Duobus modis*, inquit, *contingit maleficium à maleficis folui. Primò, Per simplicem dissolutionem seu destructionem maleficij priùs facti, puta dissoluendo ligaturam capillorum, cum annulo ligneo, &c. & hoc absque dubio licitum est, nec est opus malefici vel maleficus est, sed hominis scientis impedimentum boni proximi sui: quoniam hic nulla euenit dæmonum inuocatio, sed sola dissolutio signi: qua durante diabolus stouerat malum alterius continuare. Secundò, Per inuocationem dæmonum, seu aliud maleficium: & hoc absque dubio peccatum est mortale.* hæc ille. Idem docet Siluest. v. Maleficium, num. 2. Castro l. 1. de iusta hæret. punit. cap. 15. valdè fusè. Dominicus Sotus d. 34. q. vnic. art. 3. *Potest quisque conuenire maleficum, & rogare, & pecuniâ ab illo extorquere, vt illas ligaturas, quas habet sepultas, aut suspensas, aut alicubi asseruatas, inde dimoueat: quia illud maleficium facere virtus est*, &c. Ioseph Angles in Florib. q. 6. de maleficiatis. Nauarr. cap. 11. num. 29. Petrus Binsfeldius in tit. de malef. & mathem. quæst. 5. & alij. Hi omnes docent hanc sententiam vt indubitatam, incredibile autem est omnes decipi, præsertim cùm non agatur de positiuo aliquo dogmate, cuius ratio sola Dei sit voluntas, sed veritate naturali ad moralem philosophiam, vbi ingenij acumen maximè valet, pertinente.

Probatur ratione Primò, Si esset illicitum amouere huiusmodi signa vt diabolus nocumentum desinat, id esset quòd ille actus amouendi censeretur esse tacita quædam dæmonis inuocatio; sed id verum non est: ergo non est illicitum amouere. Maior est euidens, & conceditur ab Auctoribus diuersæ sententiæ, nulla enim potest alia vel in speciem causa fingi: sepono enim scandalum, quod vbique vitandum est. Minor probatur, quia amotio illa signorum neque ex natura rei est inuocatio dæmonis, vt per se patet: neque ex intentione amouentis: non enim intendit dæmonem inuocare, sed inuocationem per magum illo signo factam impedire, & dissoluere. neque ex pacto aliquo antecedente: quia qui amouet signum, non est pactus cum dæmone vt ad amotionem signi desinat nocere. Nec refert, quòd fortè magus id pactus sit, quia qui amouet signum, non intendit ex pacto ipsius magi operari, aut dæmonem inducere vt pactum cum mago initum seruet: sed solùm intendit pactum nocendi rescindere, quod licitè & meritoriè potest. Confirmatur à simili: si quis cum hoste esset pactus vt dato certo signo (v.g. suspenso funiculo coccineo, sicut fecit Raab, Iosue 2.) accurrat, & mœnia conscendat, vel ignem vrbi iniciat, & ego tale pactum scirem, possem illud signum tollere. nec vllo modo censerer consentire illorum pactis; sed potiùs illa odisse & destruere: ergo similiter, si sciam inter magum & dæmonem esse pactum vt dato certo signo (v.g. posito capillorum glomo sub limine) noceat, potero illum glomum tollere, vt euersa pacti conditione, non noceat: neque censebor vllo modo in illud pactum consentire: cur enim hic potiùs quàm ibi consentire videar? 37

Probatur ratione.

Secundò Probatur, Si quis verbis alliceret dæmonem vt mihi vel alteri noceat, possem omni ope impedire; similiter si per scripturam vel characteres: cur non etiam possim impedire si aliis signis illum accersat? quid enim interest, verbisne an scriptis, an aliis quibusuis signis dæmonem allicias ad nocendum? possum igitur illa signa remouere & destruere vt dæmon desinat allici, & consequenter vt desinat nocere.

Tertiò, Qui habet pactum cum sicario, vt posito certo signo ad fenestram vel ostium Petri, ipsi vel rebus eius noxam inferat, tenetur signum, quod ad hunc finem ibi posuit, tollere, si aliter nocumentum impedire non potest; similiter & quiuis alius, qui illud nouit: ergo etiam qui tale pactum habet cum diabolo, & quicumque nouit signum pacti, tenetur illud tollere, vt damnum impediatur.

Sed contrà obiiciuntur multa argumenta. 38

Primum: Est certum dæmoniorum genus quod non eiicitur nisi in oratione & ieiunio, vt Dominus Matth. 17. ait: ergo si hoc genus ingressum esset per maleficium, non liceret eius egressum procurare per signi ablationem.

Respondeo Primò, Si hoc argumentum aliquid concludit, etiam conuincit non licere exorcismis agere in hoc casu. Secundo, Quomodo potest nobis constare an sit ex illo genere? fortasse enim est ex alio, ac proinde nihil vetat quin possim tentare per signorum amotionem. Tertiò, Dominus agit de dæmonum eiectione qui hominem possident, quos non legimus eiici per amotionem signorum, sicut neque permittuntur ingredi operâ magorum, nisi fortè rarissimè &

interueniente nocumento, quòd dæmon magicis signis illectus infert.

Secundum argumentum: Hieronymus in vita S. Hilarionis refert, cùm quædam puella per incantationes à dæmone obsessa adducta esset ad Hilarionem, *noluisse virum sanctum, antequam purgaret virginem vel adolescentem, signa iubere perquiri: ne aut solitis incantationibus recessisse dæmon videretur, aut ipse sermonis eius accommodasse fidem*: ergo perquirere & tollere signa vt nocumentum cesset, ad incantationem pertinet.

Respondeo Primò, Hieronymum non dicere, *ne solitis incantationibus recederet*, sed *recessisse videretur*, scilicet, vulgo spectanti, cui meritò id visum fuisset, si vir tantus ad hoc auxilium confugisset, maximè cùm dæmon hoc consilium suggessisset, indicato signorum loco, & dixisset se illis ligatum teneri, neque posse egredi illis non sublatis.

Secundò, Hieron. disiunctiuè dicit, *ne aut solitis incantationibus recessisse videretur, aut ipse sermonis dæmonis accommodasse fidem*: verebatur enim Hilarion, ne si signa quæri iussisset, alterum horum sequeretur. Adde, prorsus indignum fuisse tanto viro, signa illa iubere inquiri, quasi absque illis non posset expellere, qui excellenti miraculorum dono præditus erat.

39 *Non miscet se pacto magico.*

Tertium argumentum: Qui signum tollit vt cesset noxa, miscet se pacto, quod malefico cum dæmone intercessisset; quod est huiusmodi, vt signo posito dæmon nocere incipiat, ablato desinat.

Respondeo Primò, Plerumque solùm est vnum pactum, scilicet vt posito tali signo noceat. quando enim diabolus aliquo signo debet allici vt faciat aliquid extraordinarium, non est opus nouo pacto vt desinat facere, sed satis est vt desinat allici; quod fit sublato signo hinc enim sequitur, vt desinat operari, eò quòd vis prioris pacti, ex quo ad operandum est inductus, sit elisa. Secundò, Etsi fortè tale pactum esset inter magum & dæmonem, is tamen qui signum tollit, id ignorat, & potest existimare tale pactum non esse, sicque signum illud tamquam dæmonis illecebram submonere. Tertiò, Quamuis sciret esse tale pactum, non tamen idcircò se huic misceret; aut ei vllo modo consentiret: quia amotione signi non intendit dæmonem inducere ad pactum seruandum, neque vtitur amotione ligaturæ veluti signo alterius pacti; sed solùm intendit destruere signum prioris pacti, quo dæmon ad nocendum alliciebatur: hæc enim multum distinguuntur, aliud enim est amouere signum ea mente vt moneas dæmonem vt seruet pactũ, & ex fide data desinat nocere; aliud amouere vt destruas dæmonis quasi realem inuocationem, & pactum cum mago initum, vt per se patet: quando enim aliquod signum ex natura sua non est ordinatum ad aliquid significandum, facilè per intentionem aliò referri potest; vt patet in adoratione Naaman Syri, 4 Regum 5. qui adorante Rege in templo Remmon, simul flectebat genua ante idolum, vt Regi sibi innitenti se apparet. quæ actio etsi videbatur esse idololatria, tamen reuerà non erat: quia non intentione adorandi idoli, sed sustentandi domini fiebat. Multò apertiùs id cernitur in proposito: cùm enim amotio signorum, facta eo fine vt cesset dæmonis noxa, non sit inuocatio dæmonis ex natura rei, sed potiùs euersio prioris pacti; neque etiam ex intentione amouentis, vt quæ illi prorsus sit contraria; nullo modo censeri potest illicita.

40 Quartum argumentum: Qui signum tollit spe nocumenti cessaturi, hunc effectum non expectat à causa naturali, neque ab humana voluntate, neque per miraculum à voluntate Dei: ergo expectat à diabolo, ac proinde est opus superstitiosum: nam perinde est ac si diabolo dicat, Pactus es amoto signo te cessaturum. ecce amoueo signum, præsta quod promisisti.

Effectus priuatiuus potest à dæmone expectari.

Respondeo, Effectus qui hic expectatur, non est aliqua actio positiua dæmonis, sed cessatio seu priuatio actionis, quem effectum licet à dæmone expectare: multa enim quotidie facimus vt diabolus aliquid non faciat, vel cesset facere, non solùm coactus diuina potestate, sed etiam quasi offensus & abhorrens, vt dum gestamus agnos Dei, & reliquias; dum vtimur aqua benedicta, dum benedicimus domos & templa: cur non etiam possumus destruere signa magica, vt desinat nocere, tanquam non amplius ad nocendum allectus? Itaque non quouis modo illicitum est expectare effectum priuatiuum à dæmone, sed expectare illum ex fide data & accepta, seu ex vi alicuius pacti cum dæmone initi; quod hîc non fit: non enim expectatur ex vi pacti, sed ex euersione pacti seu inuocationis: est enim effectus priuatiuus, qui sufficienter ex hoc sequitur quòd non amplius per signum prouocetur, seu quòd prius pactum destruatur.

Vnde qui sic expectat cessationem à diabolo, non perinde facit ac si dicat, Præsta quod promisisti: sed potiùs perinde facit ac si dicat, Pactum tuum cum mago rescindo, signa tua quæ instituisti ad nocendum, destruo: non est ergo quòd noceas ampliùs.

Quintum argumentum: Diabolus numquam cessat sponte à nocumento corporali, nisi vt grauiùs noceat in anima: beneficia enim illius nocentiora sunt omnibus vulneribus, vt testatur D. Leo serm. 19. de passione: ergo per cessationem nocumenti, quæ fit amoto signo, grauius damnum infert vel amouenti, vel maleficiato, vel vtrique. 41

Respondeo negando consequentiam: Etsi enim diabolus id fortè intendat, non tamen semper assequitur quod intendit, præsertim cùm in nostra sit potestate per Dei gratiam ne in animo noceat. Neque verum est, expectari cessationem tamquam beneficium eius; nisi quis dicat, eum, qui amouet signum proditionis vrbis, expectare cessationem proditionis tamquam beneficium proditorum.

Sextum argumentum: Diabolus non est alligatus signis; potest enim nocere sine signis, & desinere nocere etiam positis signis, & non desinere sublatis signis: ergo frustra tolluntur signa, nisi intercedat pactum, vt illis sublatis desinat nocere. 42 *An possit nocere sine signis.*

Resp. Primò, negando consequentiam: Tolluntur enim signa vt euertatur pactum magicum & tacita dæmonis inuocatio, vt dictum est. Quòd autem diabolus possit continuare vel non continuare nocumentum, parum refert, modò constet semper vel ferè semper desinere nocumentum sublato signo.

Secundò, Sæpè diabolus non potest nocere corporaliter, nisi humana malitia ei cooperetur: ita enim ligata est eius potestas, vt nihil ferè solus possit in hominis corpus vel bona externa, vt patet ex historia Iob, nisi Deo id ei specialiter permittente: quia tanta est eius malitia, vt nihil prætermitteret mali, quod posset inferre, humana tamen potestas non sic ligata est (quia homo homini resistere potest) quæ dum dæmoni cooperatur, plura ei Deus permittit quàm soli. Vnde Franciscus Victoria relect. de arte mag. sub finem, *Mirum*, inquit, *est & mysterium, quòd cùm dæmones per se nocere non permittantur, tamen non adeò impediantur nocere per homines, vt magos, lamias, & alias maleficas*: quod etiam cæteri Doctores tradunt. Quare falsum est, dæmonem ordinariè posse nocere sine signis magicis, sicut potest cum illis; vel posse continuare noxam sublatis signis, sicut potest positis signis. Hinc fit vt non frustrà tollantur: nam illi fortasse permissum non est sublato signo nocere. Neque hinc sequitur, Deum habere aliquod pactum cum dæmone: sicut si Rex non impediat hostem in iis quæ facit cooperantibus subditis: non inde sequitur, Regem habere pactum cum suo hoste.

Saptimum argumentum: Si licet Signa malefica amouere, vel ad eam rem malefici opem implorare. ergo qui maleficium patitur, tenetur id procurare, si aliud remedium non occurrat. 43 *An teneatur procurare amotionem.*

Respondeo, posse contingere vt tenear signum amouere, si sciam, & commodè possim: maximè autem ad id tenetur maleficus qui posuit: nec video quomodo de hoc dubitari possit. neque refert quòd DD. hoc expressè non doceant: satis est id ex eorum doctrina

sequi.

sequi. sicut enim maleficus, qui diabolum inuocat verbis vel scriptis vt noceat cuipiam, tenetur cessare ab ista inuocatione, non solùm quia superstitiosa, sed etiam quia noxia; ita quoque tenetur signa posita, quibus allicitur ad nocendum, tollere, si aliter nocumentum impediri nequit. Et confirmatur, quia sicut is qui posuit puluerum tormentarium certo loco, vbi damnum illaturus est, tenetur illum tollere, si aliter damnum nequit auertere: ita qui signum posuit, ex quo nocumentum sequitur, illud amouere debet. quid enim refert quòd puluis vi naturali sit nociturus, signum vi morali, seu vi pacti; quando æquè certò & efficaciter nocumentum sequitur? Sanè perinde se habet illud signum, ac si vis diabolica illi esset alligata. vnde tamquam res nocentissima est tollendum.

44 *Abradere pilos maleficatum.* Octauum argumentum: Si licet signa amouere: ergo rectè faciunt qui maleficis ad quæstiones vocatis abradunt omnes pilos corporis, ne quo maleficij signo corpori adhærescente, reddantur insensibiles, & ita non possint cogi ad confessionem: atqui hoc est superstitiosum: Confirmatur ex Victoria relectione de magia, num. 16. vbi dicit, *Si ad expulsionem dæmonum radunt pilos, aut capillos, aut aliquid huiusmodi, est magia manifesta.*

Respondeo, Si id faciant ne sub capillis aliquod tale signum occultatum lateat, non sunt damnandi superstitionis. Vide Damhauderium. An satis decorè faciant non disputo.

Quod Franciscus Victoria ait, ad propositum non facit: loquitur enim de expulsione dæmonum è corporibus hominum, per gratiam gratis datam, qualem habent viri sancti, ad quam expulsionem nihil facit rasura pilorum. non enim pili sunt signum maleficum, ibi positum à mago, ac proinde non sunt amouendi vt pactum aliquod magicum cesset.

Argumentum nonum 33. quæst. 1. cap. 4. Si per sortiarios: Hincmarus Rhemensis enumerat remedia contra maleficium concubitus coniugalis, nec meminit huius remedij, nec alij Patres meminerunt.

Respond. Primò, Non est necesse huius remedij mentionem facere, quia vulgò satis notum semper fuit, nec decuit eos nisi remedia ecclesiastica & diuina proponere. Secundò, Si illicitum putabant hoc remedium, non solùm debebant eius nullam facere mentionem, sed etiam expressè prohibere, cùm scirent esse vulgare; quod nobis argumento est, eos non improbasse. Adde, eos loqui in casibus in quibus humana auxilia non suppetunt: plerumque enim ignorantur signa & eorum loca, nisi à magis indicentur. Vnde nisi remedia ecclesiastica & diuina prosint, censent impedimentum maleficij esse perpetuum, iubéntque eos separari: quod tamen non facerent, si signa malefica cognita essent, & illis sublatis maleficium posset solui. Communis enim Doctorum sententia est, impedimentum non censeri perpetuum, quando ope humana sine nouo maleficio tolli potest.

45 Dico secundò, Non solùm fas est tollere signa magica, sed etiam per se loquendo, ponere alia, quibus positis expirat vel destruitur pactum prius, & diabolus desinit nocere: vel certè priora signa vim suum amittunt. Colligitur ex iisdem DD. & Probatur Primò, Quia licitum est aliquid facere, quo posito finitur prauum pactum, & diabolus desinit nocere: hoc enim non est signum pacti noui, sed euersio vel impedimentum antiqui. Nec refert vtrùm hoc proueniat ex eo quòd diabolus tali signo offendatur, an quòd ipsemet statuerit vt tali re inuenienre pactum non constet, si non fiat modo deprecatorio; aut affectu aliquo beneuolentiæ. Exempla sint; si venefica te tangat, inficeris: si tamen illam mox repercutias, impeditur noxa: vel quia diabolus statuit tunc non nocere: vel quia signum veneficæ non est tale, quale ipse requirit. Item cum à saga quis est infectus, dicitur cessare nocumentum, vel reddi inefficax, si infectus det illi panem & salem, vel ab illa panem accipiat: fortasse propter Eucharistiæ mysterium. Nec refert quòd diabolus ipse forte hoc statuerit: quia solùm statuit his positis non nocere, & vt pactum præcedens expiret: atqui licitum est aliquid facere quod per se indifferens est: vt diaboli pactum expiret, & nocumentum cesset, hoc enim non est signum amicitiæ, quia etiam erga inimicum potest quis talibus signis vti absque vlla specie beneuolentiæ.

Dices, Hic expectatur effectus à dæmone.

Resp. Non expectatur vllus effectus positiuus, sed solùm cessatio à malo, qualis effectus expectari potest, modò non ex amicitia. Secundò, Licitum est tollere signa vt desinat pactum & nocumentum: ergo licitum est apponere alia signa ad eumdẽ finem. Tertiò Licitum est petere verbis à diabolo vt desinat nocere, modò id non petatur deprecando, aut ex amicitia aliqua, sed indignando: ergo idem licitum est petere signo. Secùs est si petas vt aliquid agat: hoc enim est beneuolentiæ. Quartò, Si diabolus haberet tale pactum cum mago, vt posito tali signo noceat donec ponatur signum aliud contrarium, & non esset aliud remedium ad desinendum nocumentum, posset magus illud alterum signum adhibere. sicut enim posset diabolo dicere, Cessa: ita potest idipsum signo aliquo exprimere.

Hæc tamen omnia intelligenda sunt de pura cessatione: non autem de aliqua actione positiua, aut fauore eliciendo à diabolo. vnde si putaretur nocumentum per actionem positiuam eiusdem vel alterius dæmonis desinendum, non liceret: similiter si res sit dubia. non enim licitum est vti remedio superstitioso: aut de quo dubium est an contineat tacitam dæmonis inuocationem hoc enim est se exponere manifesto periculo superstitionis: nisi forte id fiat cum expressa voluntatis contrariæ protestatione. Pari modo fas non est à mago petere vt maleficium dissoluat, si dubitas an absque nouo maleficio id possit: quia id de quo dubium est an sine peccato fieri possit, sicut absolutè non est faciendum, ita nec absolutè ab alio petendum vt faciat. secùs quando constat sine peccato fieri posse: & causa iusta petendi subest, vt supra c. 43. dub. 10. dictũ est. 46 Nec refert etiamsi purè iniquo modo id facturus: *Si iniquo modo facturus sit.* id enim eius malitiæ imputandum, non meæ petitioni, cùm petam id quod licito modo facere potest: sicut cùm exigo iuramentum ab eo, quem per falsos deos vel pseudoprophetam Mahumetum iuraturum scio, non mihi imputatur illud sacrilegium: vt loco citato ostensum. Hinc patet, nõ peccasse militem, qui equum suum misit curandum ad hippiatrum a quo naturaliter curari poterat: quamuis multùm formidaret id eum superstitiosè præstiturum, sicut & fecit. Si tamen miles præsens fuisset, & vidisset illum signa superstitiosa parantem adhibere, non potuisset permittere: quia permittere vt circa te, vel rem tuam, te præsente, magica medicatio fiat, est in illam consentire: quia sine tuo consensu nemo tibi vel rebus tuis in tuo conspectu medicamina applicare potest: imò est moraliter illis vti, & applicare. Medicus enim se habet instar instrumenti respectu eius qui eum adhibet, qui per illum curare dicitur. Vnde propriè dicimus nos vti opera Medicorum.

CAPVT XLV.

De Irreligiositate.

Habet 5. Dubitationes.

EXPOSITIS vitiis religioni oppositis per excessum, proximum est vt dicamus de iis quæ eidem opponuntur per defectum quæ nomine *Irreligiositatis* comprehenduntur. & à D. Thoma quatuor numerantur, vt dictum est c. 43. in principio: *Tentatio Dei, Sacrilegium, Periurium, Simonia.* His adde *Blasphemiam & Infidelitatem.* id est, voti violationem. Etsi enim *blasphemia* à D. Thoma 2. 2.

quæst.13 statuatur vitium confessioni fidei oppositum, tamen etiam opponitur religioni per defectum cultus, vel potiùs contemptum: sicut conuitium & contumelia in hominem opponitur obseruantiæ. Vnde propriè ad irreligiositatem pertinet. similiter *infidelitas*, quatenus hoc nomine significatur voti violatio. Alia enim deformitas est in eo quòd fides Deo data violetur, & promissum non præstetur; alia in rei sacræ Deóque consecratæ indigna contrectatione. Vnde videtur species à sacrilegio distincta, quamuis sacrilegium quoddam interdum sit coniunctum, vt infra n.11. dicetur. De *Periurio, Infidelitate, & Simonia* suprà satis dictum est. Itaque superest *Tentatio, Sacrilegium & Blasphemia*; de quibus hoc capite nobis est tractandum.

DVBITATIO I.

Quid sit tentatio Dei, & quale peccatum.

D. Thomas quæst.97.

1 *Tentatio.*

TEntatio generatim est dictum vel factum ad capiendum de aliquo experimentum, vt sciatur qualis sit potentiâ, scientia, bonitate, voluntate, &c. vt cùm quis examinatur in aliqua scientia, vel cùm fit alia contumelia, vt videatur quid facturus sit. neque tantùm dicitur quis tentare dum id faciat vt ipse sciat, sed etiam quando aliorum causâ: quo modo Deus dicitur tentasse Abraham, Iob, Tobiam, & alios sanctos, vt mundo illorum virtutem manifestam faceret, & in exemplum proponeret. Aliquando *tentare* idem est quod ad malum incitare: inde enim capitur experimentum virtutis vel vitiositatis hominis quomodo diabolus & concupiscentia dicitur hominem tentare, & Deus dicitur *intentator malorum*, ἀπείραστος κακῶν, *& neminem tentare*, Iacobi 1. In proposito, *Tentatio Dei* est, quando quis absque iusta causa aliquid dicit vel facit ad capiendum experimentum diuinæ potentiæ, sapientiæ, iustitiæ, misericordiæ, voluntatis, aut alterius attributi. Colligitur ex D. Thoma artic. 1. & sequenti.

Tentatio Dei.

Dico, *absque iusta causa.* quia si iustam causam habeat, non erit tentatio; vt si fiat ex diuino instinctu, vel habeat quis donum miraculorum, aut sanitatum; vel si honor Dei & Religionis defensio postulet opus ad quod tale experimentum sit necessarium. Voco autem *experimentum* diuinæ potentiæ, &c. omne extraordinarium opus vel auxilium Dei supra communem rerum ordinem præstitum, quo eius potentia, sapientia, iustitia quasi experiendo cognoscitur. Debet autem hoc à Deo peti vel expectari: alioquin non dicetur fieri ad capiendum experimentum. vnde non erit tentatio Dei; vt si quis coniiciat in ignem, vt si interficiat, non expectans vt à Deo conseruetur illæsus. Hic enim non committit hoc peccatum, sed solùm sui homicidium.

Malitia huius vitij in quo sita.

Consistit itaque huius vitij deformitas in illa irreuerentia, quæ Deo fit, cùm absque iusta causa opus aliquod vel auxilium extraordinarium ab eo petitur vel expectatur. Vult enim Deus ordinem naturalem seruari, & causas naturales iam institutas adhiberi quantum fieri potest, neque absque necessitate statuit hunc ordinem prætermittere, nisi cùm ipsi ob causas occultas aliter visum fuerit. Itaque cùm nulla est necessitas, & nullum nobis suppetit indicium istius voluntatis, irreuerenter agimus, extraordinariã opem ab eo petendo, vel expectando. Nimia est illa familiaritas, & veluti cum socio, non considerans illius maiestatem & nostram indignitatem, neque sese intra suum modum continens, & veluti dedignãs modis ordinariis vti.

Reuerentia Dei.

Sicut enim reuerentia Dei in eo sita est, quòd cõsiderata illius maiestate, & nostra vilitate, non audemus nos liberè & soluto curis animo rebus diuinis ingerere, diuina scrutari, cum Deo agere, ab eo quidlibet petere: sed semper metuimus & circumspicimus, ne liberiùs, solutiùs, audaciùs quàm conueniat nostræ humilitati & illius celsitudini cum eo agamus: ita irreuerentia nascitur ex defectu illius considerationis, & consistit in quadam audacia & libertate tractandi diuina, vel agendi cum Deo, & quidlibet ab eo petendi, nulla habita ratione illius maiestatis, & propriæ vilitatis. Vnde patet, hoc vitium esse contra reuerentiam diuinam, quatenus illi reuerentiæ aduersatur petitio auxilij extraordinarij absque necessitate.

3 *Fit dupliciter expressè, implicitè.*

Potest autem hæc tentatio fieri dupliciter, Primò expressè, quando directa intentione talis experimenti capiendi aliquid agitur: vt si petas miraculum, vt tu vel alius sciat Dei in aliquo negotio voluntatem: si salias in puteum, vt experiaris an Deus te sinet lædi, quomodo fecit quidam Monachus apud Cassianum collat.2. Abbatis Moysis cap.5. Si petas miraculum vt scias verum Deus possit facere. quæ tentatio eò grauior est, quòd coniunctam habeat infidelitatem, & ex ea procedat.

Secundò, interpretatiuè, quando non intendis tale experimentum sciendi causa, facis tamen aliquid ob alium finem, quod ex se auxilium Dei extraordinarium requirit, illúdque temerè à Deo expectas & expetis. vt si quis vellet abstinere cibo & potu tota Quadragesima, vt Christum imitetur, persuasus Deum vires præbiturum; nisi diuino instinctu id in animum inducat, vt Simeon Stylites. si alicui alteri periculo sine necessitate committat, à quo sine extraordinaria ope Dei non possit eripi, eámque opem à Deo temerè expectet. Huc pertinẽt purgationes vulgares, quæ fieri solent ferro cãdenti, vel aqua feruente, in quibus expectabatur incolumitas ab ope diuina extraordinario modo præstanda. quæ reprobantur à Iure cap. Omnibus, & c. Consuluisti. 2. quæst. 4. Item purgationes quæ duello, in quo expectabatur vt Deus tueretur partem innocentem. quod damnatur cap. Monomachiam. ibid. & cap. 1. & 2. de purgatione vulgari, & à Concil. Trid. sess. 25. c. 9. de reformatione.

4 *Quale peccatum.*

Porrò hæc tentatio Dei peccatum est: mortiferum quidem, Primò, Quando prouenit ex crassa ignorantia, vel dubitatione earum rerum, quas homo scire debet: vt potentiæ, sapientiæ, misericordiæ, iustitiæ, prouidentiæ, aut alicuius articuli fidei. Secundò, Quando coniunctum est cum aperto vitæ periculo, aut grauis læsionis: vt si te ex turri des præcipitem, putans Deum te excepturum, quod prohibitum est Deut. 6. vt constat ex capite 4. Matth. Item si in graui morbo remedia naturalia spernas, temeraria persuasione expectans à Deo sanitatem supernaturali modo. Est autem in huiusmodi peccatis duplex malitia: nimirum propria huius vitij, quæ in eo sita est, quòd homo non satis reuerenter agat cum Deo, petendo vel expectando ab illo sine iusta causa opem extraordinariam, vt dictum est. quia irreuerentia sæpè non est mortifera, sed venialis tantùm, & malitia alicuius alterius vitij, v.g. infidelitatis, vel læsionis aut occisionis sui, &c. pro ratione materiæ in qua versatur opus, aut finis qui intenditur, vel alterius circumstantiæ.

Nec obstat quòd Deus olim videatur sæpè purgationibus vulgaribus periculosissimis miraculis fauisse: vt ex multis historiis constat, quas commemorat noster Delrius lib. 4. de magia cap. 4. quia id factum vel ob simplicitatem illius sæculi, cùm multi etiam Episcopi putarent in quibusdam euentis esse licitas: vnde etiam erant satis vsitatæ: vel quia innocentes suspecti ad ea cogebantur, interdum quoque euentus non respondebat.

Tertiò, Quando est periculum scandali: vt si quis publicè absque necessitate offerat experimentum miraculosum ad confirmationem fidei: nisi fortè sentiret se dono miraculorum præditum, vel peculiari instinctu Dei se ad hoc impelli.

Quartò, Si ex curiositate, vt videat res mirabiles, petat miracula: est enim magna in Deum irreuerentia: quia agit cum illo tanquam cum ludione, & fautore curiosorum. Veniale autem erit vel ratione

ignoran

ignorantiæ non crassæ, aut inconsiderationis, vel ratione exiguitatis materiæ aut periculi. Vide Toletum lib.4.cap 16.& Caietanum in Summa v. Tentatio.

5 *Si iusta causa subsit non est propriè tentatio Dei.*

Si iusta causa suppetit, non erit peccatum, nec propriè tentatio Dei. Iusta causa est Primò, Diuina inspiratio. Sic Abraham Genesis 15. petiit à Deo signum, vnde sciret semen suum possessurum terram Chanaan, quam ei Dominus promittebat:& Gedeon, Iudicum 6. petiit bis signum in area & vellere, vnde cognosceret an reuerà Deus per ipsum vellet populum liberare, sicut Angelus dixerat. eòdem pertinet illud Isaiæ 7. vbi Dominus videtur præcipere Achaz vt signum petat: *Pete*, inquit, *tibi signum*, (scilicet futuræ liberationis) *à Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum suprà.* Quamuis dici possit, Dominum non præcepisse, sed obtulisse. peccauit autem Achaz recusando petere. quia ex infidelitate noluit. Secundò, Necessitas: vt si infidelis, cui alia ratio cognoscendæ veritatis non occurrit, bona mente petat miraculum, vt sciat vtrùm hæc doctrina sit à Deo. Sic Epiphanius hæresi 30. narrat Christum apparuisse cuidam Iudæo, & præcepisse vt peteret miraculum, & sic crederet.

DVBITATIO II.

Quid sit sacrilegium?

D. Thomas quæst. 99.

6 *Sacrilegium vnde dicatur.*

SAcrilegium dicitur à *sacris legendis*, id est, suffurandis: Græcè ἱεροσυλία, quod idem valet, ac συλᾶν τὰ ἱερὰ, quod est prædari vel violare sacra: vtrumque enim συλᾶν seu συλεῖν denotat. Accipitur interdum generatim, vt etiam contineat impios cultus: sic sacrificia idolorum vocantur ab Augustino & aliis Patribus sacrilega sacra, & pacta cum dæmonibus, sacrilega pacta. Propriè tamen accipitur *pro violatione rei sacræ*, siue pro iniuria & irreuerentia, quæ fit Deo indigna tractatione rei sacræ. Multis enim modis Deo iniuria irrogari potest, blasphemia, idololatria, magia, variis superstitionibus, periurio, & indigna rerum sacrarum tractatione: sed ea sola quæ postremo modo fit, propriè *sacrilegium* dicitur.

Quid sit. *Res sacra* vocatur, quæ ad cultum Dei peculiari modo dedicata est, siue sit persona aliqua, vt sacerdos, siue res alia, vt templum, altare, calix.

Violatio. Hæc dicitur *violari*, quando indignè seu contra reuerentiam Deo in rebus ipsi dicatis debitam tractatur. Hinc patet, *sacrilegium* distingui à *periurio* & *tentatione*, quòd his ipsi Deo immediatè & in se iniuria irrogetur: *sacrilegio* verò in rebus ipsi dicatis.

7 *Discrimē eius à cæteris.*

A simonia verò iuxta Caietanum distinguitur, sicut furtum vel rapina ab emptione rei alienæ à latrone. sicut enim furtum & rapina sonant commutationem inuoluntariam, emptio à latrone voluntariam; ita sacrilegium dicit circa rem sacram commutationem inuoluntariam: agitur enim inter Deum & hominem, & res Deo sacra contra ipsius voluntatem malè ab homine tractatur. simonia verò agitur inter duos homines, & fit consentiente parte.

8 *Simonia videtur species sacrilegij.*

Sed hoc discrimen benè probat in simonia aliquid amplius includi, quàm in ratione sacrilegij: tamen non conuincit in illa non contineri malitiam sacrilegij: nam qui vendit rem sacram, indignè eam tractat, & violat eius sanctitatem contra voluntatem Dei, qui est illius Dominus, ac proinde sacrilegium committit. Confirmatur, quia huiusmodi contractus est contra reuerentiam Deo in rebus sacris debitam, nec minùs cedit in ipsius iniuriam & contemptum, quàm violatio loci sacri.

Nec refert quòd id fiat consentiente parte; inde enim benè sequitur, non fieri parti iniuriam; non tamen tollit iniuriam quæ fit Deo; sed potiùs auget. quia etiam ipsa sanctitatem rerum illarum emendo violat, & contra reuerentiam Deo in rebus illis debitam agit. Itaque simonia videtur species quædam sacrilegij: consistit enim in eo, quòd speciali modo, nempe emendo & vendendo, res sacra violetur. Confirmatur ex Gregorio, cap. 1. Audiuimus 1. quæst. 3. *A sacrilegio hoc facinus non dispar dixerim, cum id quod gratis fieri debuit, sub pecuniæ pactione causatur.* Vbi Glossa: *Dicitur hic quòd sacrilegium & simoniam committunt qui Ecclesias vel ecclesiasticum beneficia per pecuniam acquirunt vel concedunt.*

DVBITATIO III.

Quomodo species sacrilegij sint distinguendæ.

D. Thomas art. 3.

9 *Vnde sacrilegiorum distinctio.*

REspondetur, Esse distinguendas secundùm diuersitatem rerum sacrarum, seu iuxta diuersam rationem sanctitatis, quæ in rebus sacris reperitur. Ita D. Thomas a. 3. tantò enim, cæteris paribus, sacrilegium est grauius, quantò maiorem sanctitatem obtinet res ea quæ violatur. Dico, *cæteris paribus*; quia non tantùm consideranda est rei sanctitas, sed etiam conditio operis, quo violatur, vtrùm multum an parum illi sanctitati repugnet. maius enim peccatum est confringere imagines Sanctorum, quàm indeuotè accedere ad Eucharistiam.

10 *Tria genera rerum sacrarum.* *Tres species sacrilegij.* *1. Species.*

Diuus Thomas ponit tria genera rerum sacrarum: tribuitur enim sanctitas *personis*, & *locis*, & *aliis rebus ad cultum Dei ordinatis*; & hoc modo statuit tres species sacrilegij. Primam, Qua violatur persona. Secundam, Qua locus. Tertiam, Qua res aliæ. Ad Primam speciem pertinet percussio Clerici, fornicatio Ordine sacro initiati, Religiosi, & Religiosæ, & cuiuslibet votum castitatis habentis. Idem tenet Caietanus de violatione cuiuslibet voti personalis: hoc ipso enim quo aliquod opus virtutis Deo voues, teipsum illi dedicas & consecras, vt ei cultum exhibeas. itaque si omittas, violas tuam personam vt sacra est, iuxta Caietanum.

11 *Præcipua malitia violationis voti in perfidia.*

Aduerte tamen, Præcipuam malitiam contra religionem in violatione votorum esse, non qua parte res Deo dicata indignè tractatur; (in qua indigna tractatione consistit sacrilegij ratio) sed qua parte non seruatur promissio Deo facta, & fides irrita redditur, vt Apostolus loquitur. Votum enim est promissio Deo facta, qua non tam sanctificatur aut sacra efficitur persona vouens, quàm res quæ vouetur: atqui violatio promissionis per se non est sacrilegium, sed perfidia. Itaque perfidia in Deum est præcipua in huiusmodi peccatis: quę potest accidere, etiamsi aliàs propriè nulla res sacra malè tractetur; vt fit quando per nudam omissionem rei votæ peccatur. Vnde peccatum contra votum, propriè & per se est perfidia in Deum, sicut peccatum contra iuramentum est periurium.

Est tamen etiam in omni violatione voti aliquo modo ratio sacrilegij, clariùs aut obscuriùs, perfectiùs vel minùs perfectè. Qui enim vouet castitatem, corpus suum Deo consecrat, vt immune & purum maneat ab omni contaminatione libidinis: ex qua consecratione & dedicatione peculiarem sanctitatem contrahit; contra quam si agatur, erit propriè sacrilegium. hinc virgines Deo dicatæ dicuntur sponsæ Christi In votis autem, quibus alios virtutum actus, vt paupertatem, obedientiam, orationem, peregrinationem, ieiunium vouemus, non tam apertè cernitur hæc sanctificatio personæ. nihilominùs quia persona aliquo modo se dedicat cultui diuino obligando se per votum ad cultum Deo tali opere exhibendum; videtur & ipsa quodammodò sacra fieri, & ita potest ibi sacrilegium aliquo modo locum habere, dum voluntariè contra illam sanctitatem agitur, vel omittitur id, quod ipsa postulabat: quamuis, vt verum fatear, parum propriè id sacrilegium dicatur. Aduerte tamen, in huiusmodi perfidiam & sacrilegium non esse duo peccata, sed vnum tantùm; quia alterum ex altero necessariò sequitur, soló-

que respectu distinguuntur. In votis realibus, res, quæ vnuetur, sanctificari censetur. Vnde si hæc postea ad profanum vsum applicetur, sacrilegium erit: nisi fortè illius fiat iusta redemptio. hoc tamen potiùs ad tertiam speciem pertinet.

12 Ad primam quoque sacrilegij speciem pertinet pertractio personarum ecclesiasticarum ad tribunal sæculare, exactio vectigalium ab iisdem per Principes sæculares, contra Canones; quia Ecclesia in reuerentiam status sacri voluit illas ab his esse immunes, & hac immunitate seruanda Deum in illis per sæculares honorari: quod meritò facere potuit, vt ostensum est suprà cap. 33. dubit. 3.

13 *2. Species.* Ad secundam speciem pertinent omnia, quæ fiunt contra sanctitatem loci sacri. Primò effractio vel incendium loci sacri, euersio altaris. Secundò, Effusio iniuriosa sanguinis, effusio seminis, excommunicati vel infidelis sepultura, extractio violenta personæ, quæ asyli causa eò se contulit: quod intellige, nisi sit latro publicus, vel nocturnus populator agrorum, vel commiserit enorme maleficium in loco sacro fiducia asyli, de quibus vide Siluestrum, Immunitas 3. q. 2. Ratio est, quia Ecclesia in reuerentiam loci sacri & cultus diuini voluit loca sacra ab his esse libera, & huiusmodi priuilegio illa honorari. Tertiò, Huc etiam referri possunt mercatus, deambulationes, clamores, & alia huiusmodi profana, quæ per se cultum diuinum impediunt, cap. Decet. 2. de immunitate Eccles. in 6. quamuis in his posterioribus non semper sit peccatum mortale, maximè si scandalum absit, & non sit grauis excessus, nec

14 *Furtum in loco sacro.* cultus diuinus impediatur. Quartò, Furtum in loco sacro, & quidem si asyli & securitatis causa res ibi sit deposita, vt reuerentia loci tuta sit, circumstantia loci sacri addit furto malitiam sacrilegij mortiferam: quia sanctitas loci sacri violatur & contemnitur, acceperat enim locus sacer, vel potiùs Deus, quatenus loco sacro præsidet, rem illam in suam veluti fidem & custodiam. Si autem eam ob causam ibi deposita non sit, probabile est rationem sacrilegij mortiferam non esse; quia res illa custodiæ loci sacri non erat concredita, sed per accidens ibi posita. Quare non censetur loco per tale furtum maior iniuria irrogari quam per confabulationes, risus, detractiones, contractus sæculares & similia; in quibus tamen, si scandalum absit, & cultus diuinus non impediatur, non videtur malitia sacrilegij mortifera: non enim habent ista peculiarem repugnantiam cum loci sanctitate, sed solùm generalem, sicut omnia peccata externa; nec Ecclesia peculiariter statuit horum abstinentia locum sacrum honorari; sicut constituit ibi non fieri actum matrimonij, effusionem sanguinis, homicidium, &c.

15 *3. Species. Variis modis res dicuntur sacra.* Ad tertiam pertinent ea peccata, quibus aliæ res sacræ temerantur. Dicuntur autem aliæ *res sacræ*, vel quia sanctitatem efficiunt, vt Sacramenta: vel quia rebus sacris administrandis sunt instrumenta, vt vasa sacra, vestes sacræ, ornamenta: vel quia sacra significant, vt verba sacra: vel quia ea repræsentant, vt imagines Christi & Sanctorum: vel quia sunt particulæ aut res sacrorum, vt reliquiæ: vel quia sunt mensura actionum sacrarum, vt dies Dominici & festi: vel denique quia ad sustentationem sacrorum sunt dedicata, vt bona Ecclesiarum. Hæc omnia continentur nomine *res sacræ*, vt distinguitur à persona, iuxta D. Thomam.

16 *Violatio Sacramentorũ. Sanctiss. Eucharistia Sacramentum.* Inter hæc primum locum tenent Sacramenta. Itaque ad hanc speciem sacrilegij Primò referenda est omnis iniuria, omnisque abusio Sacramentorum: item perceptio & administratio eorumdem in statu peccati mortiferi. & quia inter Sacramenta supremum locum tenet Eucharistia, quæ non solum sanctitatem efficit, sed etiam ipsum fontem sanctitatis realiter continet; violatio huius est grauissimum sacrilegium, vt rectè D. Thomas dixit. quod intellige de sacrilegiis quæ committuntur in res sacras, non autem quæ in personas: nam grauius est sacrilegium, quod committitur in ipsam Christi humanitatem in sua specie se exhibentem, quale erat Iudæorum, Christum malè tractantium & occidentium. Nec obstat quòd in Eucharistia sit etiam persona Christi, eiúsque sanctissima humanitas viua & intelligens, quia non exhibet se in modum naturæ intelligentis, sed rei inanimæ. Vnde D. Thomas Eucharistiam refert inter res sacras, non inter personas sanctitatem habentes.

Secundò, Abusio & violatio vasorum sacrorum; vt si quis vtatur calice consecrato ad potandum, sicut Baltassar vasis templi: si ex vestibus sacris conficiat sibi caligas vel thoraces, sicut multi fecerunt hæretici; si res huiusmodi surripiat.

Tertiò, Abusio sententiarũ sacræ Scripturæ, ad superstitiones, ad facetias, ad amatoria, &c. Item ad stabiliendas hæreses, vt docet D. Thomas art. 2. vnde omnes hæretici hac ratione sunt sacrilegi; iniuriam enim faciunt verbo Dei, eo abutentes ab stabilienda perniciosa mendacia: qua in re etiam ipsum Deum auctorem mendacij faciunt, & sic tacitè etiam blasphemiam committunt. Item irreuerentia omnis, quæ committitur in recitando vel cantando Officio diuino, sacrísque cæremoniis obeundis: hæc omnia reuerenter & decorè, tamquam res quæ ratione significationis & institutionis suæ sacræ sint, peragi debent. Eòdem pertinet musica lasciua vel profana rebus diuinis adhibita: qua in re multis locis peccatur, & meritò à Summo Pontifice & Prælatis Ecclesiæ remedium adhiberi deberet. 17 *Abusio S. Scripturæ. Hæretici sacrilegi.* *Musica profana.*

Quartò, Mala tractatio vel confractio imaginum sacrarum, si id fiat vt Sancti per eas non colantur, vel ex contemptu illorum, sicut fit ab hæreticis, si indecorè pingantur, vel sculpantur, vt cùm D. Virgo instar fœminæ mundanæ exprimitur. in his etiam tacita blasphemia continetur.

Quintò, Si reliquiæ Sanctorum indecorè habeantur, si dissipentur, eo animo ne colantur.

Aduerte tamen, si hæc indigna tractatio reliquiarum & imaginum spectetur vt est iniuria in ipsos Sanctos, sic non esse sacrilegium, sed peccatum contra obseruantiam & reuerentiam Sanctis debitam ob eminentiam sui status, & opponitur douliæ. Sed habet rationem sacrilegij quatenus hoc ipsum redundat in iniuriam Dei, cuius sunt ministri, & filij cum ipso regnantes, & ipsius gloriæ consortes. Sicut enim ad honorem Dei pertinet, vt ipsius filij, quos ipse tantopere euexit, & tam sublimes fecit, ipsius intuitu honorentur; ita & moltò magis illorum dedecoratio in ipsum refunditur. Sic domestici regis & familiares honorantur maximè ob respectum & coniunctionem quam habent cum rege, & contumelia ipsis temerè facta videtur ad regem pertinere.

18 *Omissio Sacri.* *Sanctitas dies festi.* Sextò, Si dies sacri operibus seruilibus vel aliis prohibitis violentur. Omissio Sacri non tam videtur esse sacrilegium quàm cultus debiti neglectus. sacrilegium enim sonat indignam rei sacræ tractationem: vnde dicit aliquem positiuum actum circa rem sacram. Itaque in operibus seruilibus potiùs cernitur ratio sacrilegij, quia per ea sanctitas diei (quæ consistit in eo, quod dies ille deputatus sit cultui diuino, per auditionem Sacri & abstinentiam operum seruilium, præstando) violatur & quasi contaminatur: quamuis & hic satis imperfectè ratio sacrilegij reperiri videatur. Confirmatur, quia sacrilegium est contra præceptum negatiuum, *Non violabis sacra*; omissio Sacri contra affirmatiuum. Itaque est contra virtutem religionis, tamquam priuatio actus debiti religionis.

Septimo, Inuasio bonorum vel Iurium Ecclesiasticorum, retentio Ecclesiæ legatorum, &c. hæc enim sæpè in Iure sacrilegia vocantur, vt patet multis Canonibus. 17. quæ. 4. etsi enim hæc bona nullam in se sanctitatem habeant, tamen Iure naturæ & Canonico ob reuerentiam, quæ cultui diuino debetur, debent esse ab occupatione sæcularium immunia.

Circa prædicta aduerte, non omnia sacrilegia, quæ ad hunc tertium modum pertinent, esse eiusdem speciei propriè loquendo, sicut nec omnia, quæ ad primum, vel secundum. sicut enim longè aliter Sacramenta sunt sacra, quàm vestes sacræ, vel verba sacra, vel re-

liquiæ

quiæ Sanctorum; ita quoque indigna horum tractatio diuersæ rationis malitiam continet. Dicuntur tamen eiusdem speciei nimirum generalis & subalternæ, quæ alias sub se species peculiares continet.

DVBITATIO IV.

Quando sacrilegium censendum sit esse peccatum mortiferum, quando veniale.

20 *Quale peccatum.* RESpondeo, Mortiferum esse, Primò, Quando procedit ex contemptu rei sacræ, vel cultus ad quem refertur: talia sunt sacrilegia hæreticorum, cùm vasa sacra, Sacramenta altaria, templa, imagines Sanctorum, reliquias & similia violant, profanant, proterunt, vastant: cùm Sacerdotes, Religiosos, vel alios viros ecclesiasticos, quia tales sunt, malè tractant, contumeliis afficiunt, &c. tunc enim ipsum sacrilegium, seu violatio sanctitatis rei directè est intenta. Secundò, Quando fit aliquid voluntariè in materia graui, quod peculiarem repugnantiam habet cum rei sanctitate; vt si habens votum castitatis fornicetur, si actus matrimonij fiat in loco sacro, etsi occultè, extra casum necessitatis, &c. si longum opus seruile die festo.

Secùs si materia sit parua, vt si opus sit breue, vel si non habeat repugnantiam peculiarem cum sanctitate rei, sed solùm generalem, quo modo omnia peccata repugnant sanctitati loci, & temporis, & personæ, vt si quis loco sacro vel die sacro detrahat proximo, se inebriet, malum alteri imprecetur, cõtractum iniquum faciat, &c tunc enim malitia sacrilegij per se non est nisi venialis, etiamsi peccatum, cui coniungitur, per se mortiferum sit. Tertiò, Quando ex ignorantia vel negligentia crassa fit aliqua notabilis iniuria rei sacræ; vt si quis malè baptizet, consecret, absoluat; si in irregularitate vel censura ordinetur vel ordinet; si in peccato mortali vel excommunicatione Sacramentum administret, vel accipiat, & alia huiusmodi. Si autem ignorantia vel inaduertentia, ex qua procedit opus, sit leuis, erit solùm veniale: si inculpata, nullum.

De pœnis sacrilegorum vide multa 17.q.4.

21 *Pena Sacrilegorum.* Solùm Notandum est hoc loco, non omnes sacrilegos incurrere pœnam excommunicationis latæ sententiæ ipso facto, sed quosdam tantùm. Primò, Percussores Clericorum, cap. 27. Si quis suadente. 17. q 4. Secundò, Incendiarios, qui Ecclesias vel alia loca sacra incendunt & vastant, cap. Tua nos. 19. de sententia excommunicationis; éstque communis sententia Canonistarum. Verùm iste Canon hoc non efficaciter probat, vt ostendit Caietanus v. Excommunicatio, cap. 22. & Nauarrus cap. 27. n. 94. solùm enim dicitur, *etiam incendiarios, ex quo sunt per Ecclesiæ sententiam publicati, pro absolutionis beneficio ad Sedem Apostolicam mittendos,* vnde Glossa dicit primùm excõmunicandos per Episcopum, iuxta hunc canonem, & tũc publicandos. nullus autem alius canon est, per quem ipso facto excommunicentur, vt docent Caietanus & Nauar. suprà. Itaque nisi consuetudine à Prælatis approbata (quæ ex communi sententia Doctorum orta esse potuit) excommunicati sint, videri possint non esse ipso facto excommunicati. Suarez noster & quidam alij dicunt, illos

22 esse excommunicatos per cap. Conquesti. 22. de sentent. excomm. vbi excommunicantur qui effringunt & spoliant ecclesias: qui enim incendunt, possunt dici illas effringere. cùm omnino destruant, & spoliare, quia hoc nomine quæuis damnificatio rebus Ecclesiæ illata continetur, vt si quis frangat, vel laceret, vel comburat imagines, vestes sacras, &c. non minùs spoliat quàm qui hæc secum asportat. Hæc sententia mihi probatur, cùm enim hic Canon editus sit in Ecclesiæ fauorem, verba amplè sunt interpretanda quantum orationis proprietas patitur.

Tertiò, Qui effringunt & simul spoliant ecclesiam vel alium locum pium, d cap. Conquesti. 22. de sententia excommunicationis. Vbi nota, alterum non sufficere, sed vtrumque debere coniungi, effractionem & spoliationem, vt Caietanus cap. 21. v. Excommunicatio, & Nauarr. num 94 docent.

Quartò, Qui gabellas, collectas, & similia imponunt Clericis, vel imposita exigunt, vel exigi curant absque Summi Pontificis concessu. de quo & aliis quibusdam contra libertatem ecclesiasticam, vide Bullam Cœnæ Domini. vide etiam Concilium Trident. sess. 22. cap. 11. de inuasoribus bonorum & Iurium ecclesiasticorum, & locorum piorum.

DVBITATIO V.

Quid sit blasphemia, quotuplex, & quàm graue peccatum.

BLasphemia generatim significat omne conuitium & maledictum in aliquem, præsertim alicuius dignitatis & excellentiæ, vt ex Auctoribus profanis constat, & ex Apostolo 1. ad Corinth. 4. *Blasphemamur & obsecramus.* & ad Titum 3. *Admone illos neminem blasphemare:* hoc est, maledicere, conuitiari, vt Hieronymus ibidem docet. Tamen ex vsu Patrum & Theologorum ordinariè accipitur pro contumelia in Deum, qui est summæ excellentiæ & dignitatis: nimirum cùm aliquid dicitur, quo eius honori derogatur. Vnde D. Augustinus lib. de moribus Manichæorum cap. 11. *Est autem blasphemia, cùm aliqua mala dicuntur de bonis. Itaque iam vulgò blasphemia non accipitur, nisi mala verba de Deo dicere. De hominibus namque dubitari potest: Deus verò sine controuersia bonus est.* Quod igitur in homines est contumelia, hoc in Deum est blasphemia. Nauar. cap. 12. num. 81. sic definit: *Blasphemare est tacitè vel expressè verba vel scripta contra Deum vel Sanctos eius aliquid contumeliosum dicere.* Sed qua parte tendit in Sanctos non tam videtur esse blasphemia, quæ Deum imperit, & religioni opponitur, quàm peccatum contra honorem Sanctorum, oppositum douliæ. Verum tamen est quod Nauarrus dicit. Nam contumelia Sanctorum in Deum redundat, & hac ratione habet rationem blasphemiæ, non autem quatenus sistit & terminatur in Sanctos. Formaliter itaque definiri potest: *Blasphemia est iniuriosa in Deum locutio,* siue: *Est locutio in Deum contumeliosa,* siue: *Est contumelia in Deum verbis irrogata.* *Contumelia* generatim dicitur omnis inhonoratio, seu omne signum vel factum, quo honori alterius derogatur. Directè enim opponitur honori. Nam etsi potissimùm fiat verbis, quæ significandi principatum obtinent, sæpè tamen fit aliis signis, vt ex vsu probatorum Auctorum constat, & docet diuus Thomas quæst. 72. art. 1 Alia enim est contumelia verborum, alia factorum, vt si quis alteri in faciem spuat, si alapa feriat, &c. Sed ea tantùm contumelia in Deum est *blasphemia,* quæ verbis agitur: sicut non omnis honoratio Dei est laus, sed ea sola quę verbis fit. Blasphemia autem directè opponitur laudi diuinæ. Itaque sicut *laus* est honor qui Deo verbis & sermone defertur, cùm excellentia eius prædicatur: ita *blasphemia* est contumelia quæ sermone infertur, cùm indignè de Deo quis loquitur. Potest autem iste sermo vel esse interior, & sic erit blasphemia cordis, vel exterior, & erit blasphemia oris. Potest etiam fieri instrumento Musico, vel scriptura. Omnibus enim his modis vsitatum est inter homines loqui. 23 *Quid sit.* 24 *Contumelia.*

Contumeliæ quæ aliis signis fiunt, v. g. quas Iudæi Domino nostro inferebant conspuendo, velando, alapis cædendo, inter latrones crucifigendo, & similes, non erant propriè blasphemiæ, quia non erant iniuriæ verborum, sed factorum, neque consistebant in malè loquendo, sed in malè & iniuriosè ipsius personam tractando: quamuis simul plurimas verborum iniurias seu blasphemias his adiunxerint, erántque non tam sacrilegia quæ versantur immediatè non circa ipsum Deum, sed circa res ipsi dicatas & consecratas, quàm infandæ contumeliæ in ipsam personam diuinam ob suam atrocitatem proprio nomine carentes & ineloquibiles.

Ex

25 Ex his patet,blaſphemiam propriè & formaliter eſſe contra religionem,cùm ſit contumelia quædam verbalis in Deum, & eius turpitudo ſita ſit in eo quòd verbis honori diuino detrahatur.

Eſt contra Religionem.

Non obſtat quòd D.Thomas 2.2. quæ.13. art.1. velit blaſphemiam opponi confeſſioni fidei: quia id verum eſt de ea quæ ex animo infideli procedit;vt cùm hæreticus(quia ſic ſentit) dicit Filium eſſe minorem Patre; Deum eſſe auctorem malorum. Hæc enim blaſphemia eſt confeſſio infidelitatis,ac proinde opponitur contrariæ confeſſioni fidei;ſicut infidelitas fidei.Ea verò quæ non procedit ex animo infideli,ſed ex ira,præſertim ſi imprecando vel optando fiat, non opponitur propriè confeſſioni fidei. Non enim opponitur priuatiuè ſicut omiſſio confeſſionis fidei vigente obligatione, vt per ſe conſtat:neque etiam contrariè, quia non cenſetur confeſſio infidelitatis,aut doctrinæ fidei denegatio, ſed ſolùm contumelia quædam,& læſio honoris diuini Confirmatur, quia talis nihil enuntiat quod ſit contra doctrinam fidei,ſed ſolùm optat & imprecatur,non quia putat id fieri poſſe,aut eſſe conueniens, ſed vt ſe de Deo quodammodo vindicet. Simili modo qui odit Deum,optat illum non eſſe, aut non eſſe omnipotentem; non tamen agit contra fidem, aut eius profeſſionem:quia non indicat nec ſignificat id ita eſſe, aut eſſe poſſibile, aut conueniens in ſe; quamuis iudicet eſſe conueniens ſuo affectui.

26 Addo,etſi pleræque blaſphemiæ etiam aliquid contra fidem enuntient aut inſinuent,hæc tamen deformitas formaliter eſt diſtincta ab ea quæ conſtituit rationem blaſphemiæ. Alia enim malitia eſt,nolle credere, vel repugnare doctrinæ fidei,alia,repugnare honori diuino. Nam illud eſt commune multis aliis quæ non ſunt contra honorem diuinum, nec vllam blaſphemiam continent;v.g negare purgatorium,indulgentias, Sacramentum matrimonij, & ſimilia, eſt contra fidei confeſſionem, non tamen eſt blaſphemia. Non enim omnes hæreſes ſunt blaſphemiæ. Itaque ratio blaſphemiæ conſiſtit in eo, quòd dicatur aliquid repugnans non fidei confeſſioni,ſed honori diuino. quamuis ſemper aliquo modo implicitè vel explicitè illud ſit coniunctum. Idem confirmatur ex eo quòd blaſphemo in confeſſione non ſufficiat ſi dicat,Feci contra fidei confeſſionem, vel dixi hæreſim; ſed oportet dicere, Blaſphemaui: & tamen omnia peccata quatenus præcisè repugnant confeſſioni fidei, ſunt eiuſdem ſpeciei,ſicut omnes hæreſes, vt ſunt contra fidem, ſunt eiuſdem ſpeciei.

Eſt diſtincta malitia.

27 *Blaſphemia* tripliciter diuidi poteſt. Primò,ex parte actus, qui vel eſt interior vel exterior, & ſic alia eſt *blaſphemia cordis*, alia *oris*. Quidam addunt *blaſphemiam operis*,cùm ipſo opere falſum de Deo ſignificatur, v. g. per idololatriam, vel aliis in Deum factorum contumeliis:ſed hæc propriè non eſt blaſphemia, vt dictum eſt, quia blaſphemia eſt iniuria verborum, non factorum.Secundò ex parte modi,& ſic alia eſt *enuntiatiua*, alia *imprecatiua*,alia(vt ſic dicam)*dehoneſtatiua*.

Diuiſio.

Enuntiatiua fit affirmando vel negando,idque tripliciter. Primò, cùm Deo aliquid tribuitur, quod eius excellentiæ non congruit, vt ſi dicatur auctor malorum,crudelis,iniuſtus: ſi probroſo nomine compelletur. Secundò, cùm negatur id quod ipſi competit, vt cùm negatur trinitas perſonarum, vel generatio Filij, vel æqualitas Filij cum Patre, vel proceſſio Spiritus ſancti ex Filio. Eòdem pertinet cùm dicitur, Renego Deum: quamuis quidam putent id dici per modum iuramenti,vt ſenſus ſit Niſi ita ſit,nego Deum. Sed reuera eſt blaſphemia ſaltem conditionalis. Non enim adducitur Deus in teſtem, ſed negatur exiſtere, niſi quod dicitur ſit verum. qua in re eſt maxima iniuria, quòd ex tam vili cauſa homo tam indignè de Deo loquatur,& paratus ſit illi tantam contumeliam abſolutè irrogare Tertiò,cùm id quod proprium eſt Dei tribuitur creaturæ,vt cum Phariſæi dicebant,*In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia*.quibus in verbis duplex erat blaſphemia.Nam diabolo tribuebant id quod manifeſtè diuina fiebat virtute, & Chriſto, qui erat Deus,tribuebant commercium cum diabolo. Similiter cùm idolo vel creaturæ dicitur: Tu es Deus meus, tu me ab hoſtibus meis liberaſti. Sic cùm Iſraelitæ dicebant de vitulo conflatili: *Iſti ſunt dij tui Iſraël, qui te eduxerunt de terra AEgypti*, Exodi 32. Hi tamen tres modi non diſtinguuntur ſpecie,ſed ſunt vnius rationis, vt docet D. Thomas q. 13. art. 1. ad 3. Nam attribuere Deo quod ei non conuenit,& remouere ab eo quod ei conuenit,non differunt niſi ſecundùm affirmationem & negationem,quæ non variant rationem iniuriæ vel contumeliæ,ſicut nec rationem notitiæ vel erroris. Ea autem quæ Deo ſunt propria tribuere creaturæ,nihil videtur aliud,quàm tribuere Deo quod ipſi non conuenit, & ſignificare ipſum non diſtingui à re creata, vt ibidem docet.

Imprecatiua blaſphemia eſt,cùm quis optat ſiue imprecatur Deo malum. Talis eſt blaſphemia damnatorum,& peſſimorum hominum.

Dehoneſtatiua eſt, cùm quis membra Chriſti, vel Sanctorum, indecorè & inhoneſtè nominat. Vide Nauarr.cap. 12. num. 85. & Caiet. in Summa v. Blaſphemia.

Petes,Vtrùm ſit blaſphemia,cùm iuratur, vel ex ira 28 dicitur,caput Dei,corpus Dei,ſanguis,mors Dei:quibus loquendi modis milites lingua vulgari ſæpè ſolent vti. Reſpond. Si velint indicare, Deum iſta habere ſecundùm diuinitatem, eſt vera blaſphemia, quia tribuitur diuinitati,quod ei non congruit: ſi verò loquantur in genere, & velint ſignificare illa in Deo eſſe,eo modo quo in eccleſia audiuerunt illa Deo competere,non eſt blaſphemia,quia poſt incarnationem Domini illa verè Deo conueniunt. ita Caietan. & Nauarrus ſuprà. Sunt tamen peſſimi modi,& valdè ad blaſphemiam vergentes. quia illæ locutiones potiùs indicant iſta per ſe conuenire diuinitati & proferuntur modo ſatis indecoro.

Tertiò diuiditur ex parte termini: hoc modo alia 29 eſt in Deum immediatè,alia immediatè in Sanctos,vel in creaturam, vt ad Deum pertinet, mediatè verò in Deum. Prior iam ſatis explicata eſt.Altera quæ in Sanctos, non habet rationem blaſphemiæ propriè vt in ipſos terminatur ſed contumeliæ oppoſitæ honori Sanctorum, & obſeruantia ipſis debitæ. quatenus tamen in Deum redundat,habet rationem blaſphemiæ,vt dictum eſt ſuprà.

Blaſphemia in Sanctos.

Dices, Cultus & laus Sanctorum non habet rationem latriæ,ſed duliæ tantùm & obſeruantiæ ſupernaturalis:ergo neque contumeliæ Sanctorum habent rationem blaſphemiæ. Reſpond. negando conſequentiam:quia minus requiritur ad rationem peccati quàm virtutis. Vt enim dicatur latria, requiritur vt directè intendatur honor Dei tanquam principale motiuum: vt autem ſit iniuria Dei & contumelia,non requiritur vt ea ſit directè intenta, ſed ſufficit vt ex opere quodammodò redundet,idque ſit animaduerſum. Sicut ſi quis diceret aulicos Regis quos ipſe magni facit, & honorari vult,eſſe homines imprudentes, vel mendaces,vel parum dignos illo gradu,&c. iniuriam faceret Regi: quia ſignificaret Regem vel ignorare iſtos illorum effectus,vel talibus hominibus delectari,&c. Pari modo,cùm quis maledicit creaturæ, non eſt blaſphemia,ſi id fiat abſque reſpectu ad Deum. Vnde non eſt peccatum mortale,ſi abſit iniuria alterius.ſi verò id fiat in ordine ad Deum, quatenus eſt res Dei,ſic eſt blaſphemia in Deum. nam eſt ipſi Deo imprecari malum in ſuis bonis externis,vt cùm quis maledicit rebus ſui inimici, ipſi malum imprecatur. Similiter ſi quis aliquid in creaturis calumnietur tamquam non benè factum, vel quaſi meliùs & perfectiùs in ſua ſpecie fieri 30 potuerint. Maledicere autem creaturæ quatenus nobis fuit occaſio peccati, vel magnarum calamitatum, per ſe non eſt peccatum. ſic Iob maledixit diei natiuitatis ſuæ, & Dauid montibus Gelboë. ſecùs ſi moleſtia ſit parua. Hæc enim non eſt iuſta cauſa maledicendi,quomodo aurigæ maledicunt interdum ſuis equis & nau-

Maledicere creaturæ.

tæ

re ventis. Verùm ordinariè non est nisi peccatum veniale, vt docet Caiet. 2. 2. qu. 13. art. 2. & Nauar. cap. 12. num. 86.

31 *Grauitas peccati.*

Quod ad peccati huius grauitatem attinet, constat ex genere suo esse mortiferum valdè graue. Est enim contumelia in Deum, & ipsum Deum directè impetit. Cùm enim aliter Deo nocere non possit homo, lingua sua veluti funda contumelias & verborum iacula in eum vibrat. Et quidem si sit directè volita, vt dum fit animo contumeliandi Deo, siue ex odio in Deum, siue ex furore iracundiæ, sic est grauissimum inter ea quæ religioni opponuntur, quia intenditur malum Dei: in ceteris autem hoc non intenditur. Vnde etiam est grauius idololatria, periurio, violatione voti, & sacrilegio. Hoc modo Glossa in cap. 18. Isaiæ ex Hieronymo dicit: *Omne peccatum comparatum blasphemiæ leuius est.* Imò ex hac parte videtur grauius infidelitate: quia per infidelitatem non intenditur malum Dei. Si autem non fiat animo contumeliandi Deo, sed ex ira in hominem vel impatientia; sic non est grauius idololatria, & quibusdam aliis: est tamen peccatum mortiferum valdè graue; quia grauiter lædit honorem diuinum, sicut qui proximo detrahit, vel contumeliam facit aduertens quid agat, grauiter peccat, etiamsi directè non intendat illum lædere, sed ex quadam loquacitate, vel nimia libertate id fiat. Fieri tamen potest vt

Posse esse veniale.

sit veniale: Primò, Si ioco vel in modum apologi dicatur, vt subinde fit in quibusdam narratiunculis. Tunc enim non est vera blasphemia, quia non intendit aliquid significare, quod sit Deo indignum, etsi modis loquendi non satis idoneis vtatur. Secundò, Si non aduertat saltem perfectè quid dicat, siue id fiat ex passione aliqua & subita indignatione, siue ex praua consuetudine, lingua mentem præuertente, vt docet Nauar. num. 84. Hoc ipso enim quo deest animaduersio, deest nouum voluntarium, & noua libertas, ac proinde noua culpa lethalis. Vnde si nullo modo aduertat, vacabit omni culpa etiam veniali. Cui tamen ea consuetudine id accidit, tenetur sub peccato mortali illam consuetudinem corrigere, & operam dare ne in huiusmodi actus etiam inculpatos prorumpat: quia sunt honori diuino iniuriosi. Vnde id omittendo censetur honorem Dei parui pendere, & parum curare quòd ipsi faciat contumeliam. Itaque etsi in confessione non teneatur illos actus explicare, cùm non sint voluntarij vt actus, sed vt effectus, & solùm confusè in illa omissione & negligentia; tamen tenetur explicare se habere talem consuetudinem, eámque neglexisse emendare. Idem dicendum de simili consuetudine in iurando.

32 *An eiusdem speciei.*

Petes Primò, Vtrum blasphemia possit esse venialis ex materiæ paruitate? Respond. Non posse; quia nulla in Deum contumelia potest esse parua, si cum plena animaduersione fiat. Sic neque periurium, neque idololatria venialis esse potest.

Petes Secundò, Vtrùm omnes blasphemiæ sint eiusdem speciei? Caietan. qu. 13. art. 1. affirmat, ait enim: *Aduerte, quod quia species blasphemiæ non diuersificantur per Deum & Sanctos, nec per tria illa in littera numerata, nec per enunciationem & desiderium, nec per honorem, famam, & huiusmodi, in vna & eadem specie est blasphemia Dei & Sanctorum, siue id fiat per modum maledictionis, siue contumeliæ, siue irrisionis, siue detractionis.* Et infrà: *Hinc habes confessor, quòd varietas blasphemiorum pro diuersitate specifica non est inquirenda, sed pro maiori grauitate iudicanda.* Hæc sententia Caiet. est satis probabilis, si sola blasphemiæ malitia consideretur. Confirmatur, quia valdè probabile est, omnes contumelias seu apertas iniurias contra honorem alterius esse eiusdem speciei, similiter omnes detractiones siue iniurias occultas, quibus fama læditur, vt docet Emmanuel Sa in vltima editione Romana: ergo idem dicendum de contumeliis in Deum. Et quamuis detractio & contumelia in homines distinguantur, sicut furtum & rapina, quia contumelia læditur honor violentè, nimirum in præsentia hominis, vel vt ipse cognoscat & sentiat; detractione occultè, vt non sentiat; tamen in Deum hæc distinctio locum non habet. Nam omnia in eius præsentia fiunt. Vnde contumelia & detractio in Deum sunt eiusdem rationis, vt docet D. Thomas qu. 76. art. 4. ad 1. & Caietan. hoc loco.

Addo tamen Primò, Si blasphemia procedat ex odio, 33 *Quomodo confitenda.*
vel desperatione, vel infidelitate, id esse necessario in confessione explicandum; quia etiamsi ipsa malitia blasphemiæ per se sit eiusdem rationis, tamen accedit noua & distincta malitia ex motiuo à quo procedit, & cuius affectu imperatur. Vnde cùm malitia horum actuum sit planè distincta à malitia propria blasphemiæ, accedit blasphemiæ noua deformitas, quatenus ab illis procedit, & tamquam actus externus informatur. Secundò, aperiendum quoque vtrùm procedat ex odio in Deum, vt fit in damnatis, & interdum in pessimis hominibus, an ex iracundiæ furore. Nam & hæc peccata sunt diuersæ rationis, & consequenter ipsi actui externo diuersam malitiam impertiunt. Tertio, vtrùm fuerit directè volita, vt cùm fit animo faciendi contumeliam Deo; an indirectè solùm, vt cum fit ex ira erga hominem, ad ostendendam animi indignationem, vel ex impatientia absque prauo motu in Deum. *Quando directè volitum efficiat distinctam speciem.*
Etsi enim indirectè volitum censeatur absolutè voluntarium, & esse eiusdem speciei ac volitum directè; tamen id non habet locum, quando obiectum volitum est aliqua iniuria vel deformitas honestati virtutis contraria, vt patet cùm inobedientia vel ingratitudo est volita directè. Longè enim alterius rationis peccatum est, cùm facis aliquid directa intentione vt legem vel præceptum Superioris violes, aliud cùm solùm indirectè id velle censeris: vt dum alia intentione vis & facis opus, quod contra legem esse nosti. Idem patet in violatione voti, iuramenti, & aliarum virtutum. Quare idem dicendum, cùm quis directa intentione blasphemat, Dei contumeliam intendens. Hæc enim est formalissima blasphemia. Ratio est, quia cùm aliquid directè est volitum, est peculiaris & positiuus affectus erga illud obiectum, qui ab illo speciem accipit: qui affectus non est in eo qui solùm indirectè & interpretatiuè illud vult. Vnde si illud obiectum sit aliqua malitia, affectus ille incomparabiliter peior est, quam is quo solùm intenditur aliqua voluptas, vel aliud non per se malum. habet enim positiuam tendentiam in malum tamquam in suum proprium obiectum: cùmque in illud tendat tamquam in finem, respicit illud sub ratione illimitata, & non solùm vt est in hoc vel illo actu. Itaque altiori modo est malitia in actu, cùm est directè volita, quàm cùm indirectè solùm. Sic incomparabiliter peius est violare legem odio legis, quàm affectu voluptatis vel commodi: & facere alicui iniuriam affectu ipsi nocendi, quàm tibi consulendi. Pari itaque modo multò peius est blasphemare Deum vt ipsi contumeliam irroges, quàm vt iram tuam in hominem declares. Vnde non dubium est, quin hoc in confessione tamquam peculiaris species, in qua ipsa malitia est directè volita, sit aperiendum. Quartò, si fuerit blasphemia in Sanctos, id etiam aperiendum: quia etsi fortè, qua parte redundat in Deum est eiusdem rationis ac aliæ blasphemiæ; tamen additur noua malitia, quatenus ipsum Sanctum in se iniuria afficit. Verius tamen puto, blasphemiam in Sanctos, etiam vt in Deum redundat, esse diuersæ rationis; quia solùm mediatè circa Deum versatur, nisi fortè fiat expressè in ipsos quatenus habent respectum ad Deum.

De pœnis in blasphemos vide Castro lib. 1. de iusta 34
hæreticorum punitione cap. 13. In veteri lege iussit Dominus lapidibus obrui, Leuit. 24. *Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo populi, siue ille ciuis, siue peregrinus fuerit.* Iure etiam ciuili morte plectendi: Authent. Vt non luxurientur. in fine. Sed hæc pœna his temporibus ob defectum religionis & iustitiæ non seruatur, vt ait Lucas de Penna in L. Omnes. C. de delatoribus. & Iulius Clarus §. Blasphemia, num. 3. atroces tamen quibusdam locis puniuntur morte; aliæ triremibus, exilio, linguæ abscissione vel pertusione, vt refert Clarus. Iure

Pœna blasphemiæ.

Canonico

Canonico laicis blasphemantibus olim erat constituta solemnis pœnitentia, vt patet cap.2. de maledicis. Sed hæc modò non est in vsu. Concilium Lateranense sub Leone X sess.9.§. Ad abolendam. iubet vt non absoluantur in foro conscientiæ absque grauissima pœnitentia. *Pœnitentia.* Hîc tamen prudentia opus, & conditio ac capacitas personarum consideranda. Fumus v. Blasphemia in fine dicit, hoc non esse vsu probatum: vnde totum relinquitur prudentiæ Confessoris sicut in aliis criminibus. Ibidem statuitur, vt qui blasphemantem audierit, eum *Corripiendi.* acriter obiurgare teneatur, si citra periculum id fieri possit. Ad quod etiam tenemur, etiamsi non speretur emendatio, modò aliud malum non timeatur; v. g. ne ampliùs blasphemet. Ratio est, quia tenemur honorem diuinum tueri: hîc tamen prudentia opus est. Sufficit plerumque rei grauitatem absque alia verborum asperitate ob oculos ponere. Nulla censura huic sceleri annexa, nec Iure communi absolutio reseruata Episcopo. Quibusdam tamen locis Episcopi sibi reseruant: sed hoc DD. intelligunt de blasphemia publica.

Hactenus de Religione & vitiis ei aduersis.

SECTIO SEPTIMA.

DE RELIQVIS VIRTVTIBVS IVSTITIÆ ANNEXIS, IN QVIBVS EST RATIO DEBITI LEGALIS, VEL MORALIS.

Quæ virtutes iustitiæ annexæ. *Duplex debitum.* *ILLÆ virtutes dicuntur esse annexæ Iustitiæ, eiúsque veluti partes quædam, in quibus cernitur quidem aliquod debitum ad alterum; tamen illud vel est adeò magnum, vt illi non possit satisfieri ad æqualitatem; vel est ita paruum, vt non inducat obligationem legalem & strictam, sed solùm moralem, quæ ex quadam honestate virtutis procedit: estque talis, vt nisi illi satisfiat, honestas morum conseruari non possit, vel non commodè & decorè possit. vide D.Thomam qu.80, art. vnico. Prioris generis sunt, Primò,* Religio. *Secundò,* Pietas. *Tertiò,* Obseruantia. *Quartò,* Obedientia, *quæ est pars* obseruantiæ. *Posterioris, Primò,* Gratitudo. *Secundò,* Vindicatio. *Tertiò,* Veritas, *cui opponitur* mendacium *&* hypocrisis; iactantia *&* ironia. *Quartò,* Amicitia, *cui opponitur* adulatio *&* litigium. *Quintò,* Liberalitas, *cui opponitur* auaritia *&* profusio. *Sextò,* Ἐπιείκεια *seu* Æquitas. *De Religione iam dictum est, de ceteris nunc breuiter dicendum, vt singularum ratio constet. Fusior tractatio non est necessaria, quia pleræque difficultates aliis locis sparsim sunt tractatæ. Itaque hæc Sectio continebit duo capita. Prius erit de virtutibus prioris generis. Posterius de illis quæ sunt generis posterioris.*

CAPVT XLVI.

De reliquis virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est debitum legale.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO I.

Quid sit pietas, & quæ eius officia.

D. Thomas quæst. 101.

1 *Pietas pro religione.* NOTANDVM est, hoc nomen accipi tripliciter, vt colligitur ex D. Augustino libro 10. de ciuit. capit. 1. Primò, vt sit idem quod Græcis εὐσέβεια & θεοσέβεια, & sic non distinguitur à *religione*, & idem est *esse pium*, quod esse *religiosum*, seu cultui diuino addictum, cumque omni opere bono Deus dicatur coli, iuxta D. Augustinum & Scripturæ phrasim, omne opus bonum dicitur opus *pietatis*. Hoc modo accipitur passim in Scripturis, vt 1. ad Tim. 4. *Exerce te ipsum ad pietatem. pietas* (θεοσέβεια) *ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* vbi nomine *pietatis* videtur intelligere studium internæ deuotionis, & sincerum affectum erga Deum & proximum: opponit enim illam corporali exercitationi, quæ consistit in multis ieiuniis, vigiliis, labore manuum, aliísque corporis afflictionibus, vt rectè exponit Anselmus. Eodem modo sæpiùs accipitur in eadem Epistola, & Isaiæ 11. *Spiritus scientiæ & pietatis.* 2. Machabæorum 12. *Qui cum pietate dormierunt*, & alibi sæpè. Hinc cultores Dei passim vocantur *pij*: idololatræ & peccatores, *impij*: quod nomen maximè in atheos competit, qui diuinitatem & omnem θεοσέβειαν tollunt.

Secundò, Accipitur pro *misericordia*, seu benigno affectu, præsertim erga filios opis nostræ egentes. hoc modo *pietas* sæpè tribuitur Deo; vt quando dicitur *pius* Pater, *pius* Saluator; Ecclesiastici 2. *Quoniam pius & misericors.* 2. Paralip. 30. *Pius enim & clemens est Dominus*, vbi Græcè est ἐλεήμων quod misericordiam significat. 2 *Pro misericordia & benignitate.*

Tertiò,

3 Tertiò, Pro speciali virtute, qua colimus parentes, tamquam vitæ & educationis nobis secundùm Deum auctores. hoc modo accipitur hic à diuo Thoma, & definitur à D. Augustino lib. 83. qq. q. 3. ex Cicerone hoc

Quid pietas. modo: *Pietas est per quam sanguine iunctis patriæque beneuolis, officium & diligens tribuitur cultus.*

Vbi notandum est, *pietatem* Primò & principaliter respicere Parentes, quia hi post Deum sunt præcipui auctores ortus & educationis. Secundò, Patriam, quia etiam patria aliquo modo est principium ortus; tum quia parentes fouet, tum quia opportuna ad ortum & educationem suggerit. *patriam* voco oppidum, vicum, Prouinciam cum habitatoribus suis. Tertiò, Alios consanguineos; non quòd illi sint ortus principium, sed quia in illis quodammodò repræsentantur nobis parentes, qui mediatè vel immediatè nobis sunt ortus principium. ob eamdem rationem potest etiam extendi ad liberos & ad vxorem; quia in liberis repræsentantur nobis parentes nostri, & vxor est instrumentum per quod natura à parentibus accepta in posteros deriuatur. rarò tamen in praxi vtimur hac consideratione: filios enim diligimus & honoramus tamquam aliquid nostri; quia sunt veluti pars à nobis decisa, in qua natura nostra conseruetur. itaque nosipsos potiùs, quàm parentes nostros in illis intuemur & curamus. vxorem verò, quia vna caro nobiscum, & quia adiutrix ad procreationem liberorum, & ad omnia vitæ subsi-

Pietas generatim ad omnes sanguine iunctos pertinet. dia. nihilominùs tamen, quia in his consideratur coniunctio sanguinis & naturæ, rectè à Cicerone & D. Thoma hi affectus ad pietatem referuntur; quæ generatim ad omnes propagine coniunctos pertinere dicitur.

4

Debitum quod pietas intuetur. Notandum Secundò, Rationem, quam *pietas* in suis obsequiis principaliter respicit, esse debitum illud, quod habemus erga parentes & erga patriam, quantenus sunt nobis principium ortus & educationis, (quæ etiam bonam institutionem complectitur) quod debitum, præsertim erga parentes, tale est, vt exhaurire illud nequeamus, reddendo illis æquiualens, iuxta Aristotelem. quod intellige, in eodem rerum ordine & obsequiis ordinariis. nam beneficium à parente & etiam à patria acceptum, obsequiis supernaturalibus vel extraordinariis compensari & etiam vinci potest: vt si filius conuertat parentem & patriam ad fidem Christi; vel si vitam pro eorum liberatione exponat. qua de re vide disputationem apud Senecam lib. 3. de beneficiis cap. 34. & 35. vbi ostendit beneficium paternum à filio etiam vinci posse. Hoc tamen non soluit filium obligatione naturali, qua patri obstringitur; quia semper manet filius. Adde, debitum illud, quo peculiariter patriæ nostræ præ reliquis Prouinciis vel locis obstricti dicimur ratione beneficij ortus, non esse ita magni momenti, vt pulcbrè ostendit Lipsius in sua Constantia c. 11. quia hoc beneficium potiùs est astrorum & elementorum, quàm angusti natalis soli. Hinc videmus viros sapientes vulgarem illum patriæ affectum non magni fecisse, quasi non hic vel ille vicus, aut oppidulum aliquod patria sit, sed mundus totus. quia tamen communia elementorum & cælorum beneficia ad nos non nisi per loca, quæ incolimus, perueniunt, non est, ceteris paribus, hic affectus patriæ omnino contemnendus.

5

Obiectũ quod, & cui ratio formalis obiectiua. Ex dictis colligi potest Primò, Quod sit *obiectum quod*, & *obiectum cui*, & *ratio formalis obiectiua* huius virtutis, quæ tria, sicut in omni virtute ad Iustitiam pertinente, ita etiam in hac reperiri debent. *Obiectum* enim *quod* huius virtutis est cultus, & obsequium externum ad quod hæc virtus ordinatur. actus enim externus virtutis habet se per modum obiecti respectu actus interni, & consequenter respectu ipsius habitus. Nec obstat, quòd idem actus sit opus eiusdem virtutis, quia virtutes operatiuæ faciunt suum obiectum, & in eo distinguuntur à speculatiuis, quæ illud supponunt, non faciunt. Deinde non est opus virtutis immediatè

Quis cultus parentibus debitus. à virtute elicitum, hoc enim non potest esse obiectum, sed imperatum & productum mediante alia potentia, cui operi non repugnat esse obiectum virtutis imperantis. consistit autem hic cultus partim in honore parentibus suo tempore & loco deferendo, partim in necessariis vitæ subsidiis præbendis, quando ea aliunde non habent, vt si capti sint ab hostibus, liberentur, si egestate laborent, sustententur, si pressi mœrore, recreentur: vt colligitur Matth. 15. In quem locum vide Hieronymum & D. Thomam art. 2. cùm enim ipsi nobis sint causa vitæ & educationis, tenemur vicissim Iure naturali cuiusdam gratitudinis, illorum vitam & statum, si in periculo versetur, quantum in nobis est, conseruare. Alioquin indignus est vita, qui vitæ suæ auctorem negligit: sicut è contrario dignus, qui fouet. vnde in lege promittitur longæuitas illis, qui parentes honorant. Neque solùm hæc naturalia obsequia continet ille cultus, sed etiam supernaturalia quibus iuuentur ad salutem: nam etiam hæc illis præ ceteris debentur.

Obiectum cui sunt parentes & consanguinei, patria & 6 *Obiectum cui.* patriæ beneuoli. pietas enim cultum defert parentibus, tamquam vitæ auctoribus, & propter parentes aliis consanguineis, quia in ipsis parentum sanguis existit. Deinde patriæ, & propter patriam sociis, & patriæ fœderatis: sicut enim consanguinei honore & obsequio digni sunt, quia parentes in ipsis quodammodò conspicimus. ita beneuoli patriæ; quia in ipsis fauorem & auxilium patriæ conspicimus.

Ratio formalis obiectiua potest considerari vel in *ob-* 7 *iecto quod*, vel in *obiecto cui*. In *obiecto quod* nihil est *Ratio obiectiua.* aliud quàm ratio *debiti*: hæc enim non solùm tenet se ex parte subiecti, sed etiam obiecti in Iustitiæ partibus. In *obiecto cui* est ratio *principij nostri*: quæ rationes ita se habent, vt altera alteri subordinata sit. ideò enim pietas præstat cultum & obsequium parentibus & patriæ, quia hoc illis est debitum, ideò autem est debitum, quia ipsi sunt principium ortus. vnde hæc est prima ratio obiectiua, quam hæc virtus mediatè respicit. ab hac autem altera illa, (nempe ratio *debiti*) quam respicit immediatè, speciem accipit. vnde etiam hæc virtus ab eadem speciem habet, etsi mediatè. habet igitur speciem ab vtraque ratione obiectiua, ab altera mediatè, ab altera proximè. Idem cernitur in aliis Iustitiæ partibus, vt suprà c. 2. dub. 1. num. 7. dictum est.

Verùm autem filius aliquando propter officium pietatis impediatur ab ingredienda Religione, vel si ingressus sit, teneatur egredi, dictum est suprà cap. 41. dub. 3. vide D. Thom. q. 101. art. 3.

Colligitur Secundò, Hanc virtutem meritò sibi pri- 8 mum locum post religionem vindicare: quia parentes sunt veluti secundarij quidam dij respectu filiorum, tamquam secundaria principia essentiæ, vitæ & doctrinæ. vnde repræsentant filiis quodammodò ipsum Deum, qui est primarius & summus omnium parens. Hinc fit vt post præcepta primæ tabulæ, quæ ad cultum Dei pertinet, primum secundæ tabulæ sit de honore parentibus exhibendo. Hæc tamen intellige, considerato statu hominis naturali, & intra limites legis naturæ: nam in iis, quæ ad statum supernaturalem pertinent, parentum non est illa auctoritas.

Vnde quæ dicta sunt de *pietate* in parentes carnales, 9 accommodari possunt cuidam virtuti, quæ respicit de- *Pietas in parentes spirituales.* bitum, quod parentibus spiritalibus (qui nobis secundùm Deum sunt auctores vitæ spiritalis, per quam sumus Christiani vel Religiosi) debemus, quæ etiam *pietas* dici potest, sicut illi *parentes* dicuntur: non enim his minus debetur, quàm parentibus carnis, quia ab illis naturæ diuinæ communionem & vitam quamdam supernaturalem accepimus: sine qua natura prodesset totum id, quod à parentibus carnis nostræ habemus. sed hæc virtus non distinguitur ab *obseruantia* supernaturali.

* * *

DVBITATIO II.

Quid sit obseruantia.

D. Thomas q. 102.

10 *Quibus deferenda.*

RESpondeo, Sicut virtus *pietatis* defert cultum parentibus, quia sunt auctores vitæ & educationis, ita *obseruantia* omnibus Superioribus, quia sunt auctores nostræ gubernationis. quicumque enim nos aliqua in re gubernant, aliquo cultu digni sunt; & cultus eis, ratione huius eminentiæ coniunctæ cum beneficio gubernationis est debitus. Sic honor & obsequium debetur magistro à discipulo, duci à milite, Magistratui à ciue, Principi à subdito, Abbati à Monacho, Episcopo à Clericis, domino à seruis. in his enim omnibus est excellentia quadã & auctoritas per quã gubernant alios.

11 *Obiectio.*

Dices, Non solùm eos, qui nos gubernant, obseruantiæ cultu prosequimur, sed etiam eos, qui sapientia, sanctitate, virtute, vel auctoritate sunt insignes: quamuis nullam in nos iurisdictionem habeant, aut nulla in re nos dirigant: ergo hæc virtus non respicit debitum ex gubernatione proueniens.

Respons.

Respondeo negando consequentiam; quia etsi isti actu nulla in re nos gubernent; tamen idonei sunt gubernare ratione excellentiæ quam habent: & ideò cultus illis debetur. Itaque obseruantia respicit tamquam *obiectum cui*, id quod est principium gubernationis actu vel potentia, vt docet D. Thomas art. 1. ad 2. primariò tamen id, quod actu gubernat; secundariò quod aptum est gubernare. Quare cùm omnis virtus ad hoc rectè disponat hominem, facit eum obseruantiæ cultu dignum; vt docet Caietanus quæst. 103. art. 4. quamuis debitum erga hunc hominem non sit tantum, quantum erga illum, qui actu gubernat. cuius signum est, quòd si omittas cultum debitum Superiori, possis puniri per leges; secus si cultum alius debitum negligas; quamuis in hac omissione peccatum esse possit.

Extendit se primariò ad eos, qui actu gubernãt, secundariò ad idoneos gubernare.

12 *Quid sit obseruantia. Obiecta eius.*

Hinc patet Primò quid sit *obseruantia*; est enim virtus cultum deferens Superioribus & aliis personis excellentibus, quæ nos gubernant, vel gubernare sunt idoneæ. vbi explicatur actus virtutis, & obiectum quod & obiectum cui, & ratio obiectiua. Actus enim est, *deferre cultum*, id est, honorem & obsequium, quando ratio postulat. Idem cultus est *obiectum quod*, cùm sit opus externum virtutis, quod virtus intendit. *Obiectum cui* est Superior & quæuis persona excellens. *Ratio obiectiua* in obiecto cui, est excellentia, vt est principium gubernationis actu vel potestate. hinc oritur *ratio obiectiua proxima*, quæ cernitur in *obiecto quod*, nempe ratio debiti ob talem causam.

Ex quibus facilè intelligi potest definitio illa, quam ex Cicerone refert D. August. libro 83. qq. qu. 31. *Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate antecellentes, cultu quodam & honore dignamur.*

13 *Discrimen pietatis & obseruantiæ.*

Patet Secundò, quid intersit inter pietatem, & obseruantiam: *pietas* enim defert cultum debitum alicui vt principio ortus & educationis; *obseruantia* debitum vt principio gubernationis: quæ debita sunt diuersæ rationis, sicut & beneficia & causæ ex quibus oriuntur. vnde

14 Patet Tertiò, *Pietatem* esse præstantiorem obseruantia per se loquendo; & ceteris paribus magis obligare, vt docet D. Thomas qu. 102. art. 3. quia maius magisque intimum est beneficium ortus & educationis, quàm gubernationis reliquæ vitæ, in eodem ordine rerum.

15 *Quomodo Princeps parenti præferendus.*

Dices, Magis obligamur erga Principem quàm erga parentem: si enim vterque esset in extrema necessitate, Princeps esset parenti in ope ferenda præferendus: atque Princeps colitur *obseruantia*, parens *pietate*; ergo obseruantia magis obligat quàm pietas.

Respondeo, Principem esse parenti præferendum, non præcisè vt me gubernat; quo modo illi debeo *obseruantiam*; sed vt patriam gubernat, & commune bonum continet, qua ratione illi debetur officium *pietatis*, vel *Iustitiæ legalis*. *Pietatis* quidem, quia hæc est etiam ad patriæ beneuolos & benefactores: *Iustitiæ legalis*, quia bonum commune continet. Pari modo patria colitur officio *pietatis*, si spectetur vt principium ortus. *Iustitia* verò *legali*, si spectetur vt quoddam *totum*, seu corpus politicum, cuius ego sum pars. respectus enim & debitum partis ad *totum*, ad Iustitiam legalem pertinet, vt supra cap. 1. dub. 3. ex D. Thoma dictum est. Denique etiam *obseruantiâ* coli potest patria, si consideretur præcisè vt est mihi auctor gubernationis per suas leges & statuta; potiùs tamen erga patriam, sicut & erga parentem dicitur esse pietas, quàm obseruantia: vel quia ista virtus est præstantior, & præuenit alteram; quia parens & patria potiùs sonant principium ortus quàm gubernationis.

Porrò Primus gradus huius virtutis, sicut & pietatis, est propositum, quo quis statuit parentibus & maioribus omnibus honorem & obsequium debitum impendere. 16 *Gradus obseruantiæ & pietatis.*

17

Secundus est, Æquo animo ferre eorum molestias, asperitatem, morositatem, iniurias; nec propterea ab officio desistere, iuxta monitum Sapientis Ecclesiastici 3. *Fili, suscipe senectam patris tui, & non contristes illum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas illum in virtute tua, eleemosyna enim patris non erit in obliuione.* si tamen in via Domini (vt in consiliis Christi sequendis) impedire vellent, non sunt hac in re tolerandi; vnde Dominus Lucæ 14. *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* In quem locum vide Gregorium homil. 37. in Euang. Rectè Chrysostomus homil. 84. in Ioannem: *Sicut cùm spiritualia impediunt parentes, ne cognoscendi quidem sunt; ita cùm nihil impediunt, meritò omnia ipsis tribuenda, & omnibus anteponendi.* Hieronymus epist. 1. quæ est ad Heliodorum: *Licet paruulus ex collo pendeat nepos; licet sparso crine & scissis vestibus, vbera, quibus te nutrierat, mater ostendat, licet in limine pater iaceat; per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis euola: solum pietatis genus est, in hac re esse crudelem.* vide totam illam epistolam. Idem tradunt reliqui Patres.

Parentes si officiant pietati, non sunt audiendi.

Tertius est, Cum voluptate illis seruire, & incommoda eorum tolerare. vide plura apud nostrum Bernardinum Rossignolium lib. 4. de perfectione Christiana cap. 23.

DVBITATIO III.

De diuisione obseruantiæ.

MVltæ sunt obseruantiæ species, sicut & multæ dignitatum & excellentiarum. Illæ tamen magis interna æstimatione & affectu reuerentiæ distinguuntur, quàm opere externo, vt patet ex dictis cap. 46. dub. 1. Idem enim opus externum, vt procedit à diuerso affectu interno, & ad testandam diuersam excellentiam ordinatur, est diuersæ speciei moralis, & diuersæ virtutis. 18

Primò igitur diuidi potest obseruantia in *politicam* & *religiosam*. *Politica* est quæ ob dignitatem politicam vel excellentiam humanam cultum defert: talis est qua coluntur Principes, Magistratus, & alij dignitate sæculari conspicui: item magistri à discipulis, domini à seruis, patroni à clientibus. *Obseruantia politica.*

Religiosa est, quæ ob dignitatem vel perfectionem cum religione coniunctam vel diuinum numen respicientem, cultum exhibet: vt quando quis honoratur vt sacerdos, vt Propheta, vt sanctus, vt beatus. Dicitur *religiosa*, non quia actus eius est à virtute religionis, sed quia ipsi religioni affinis, & cum ea coniunctus. 19 *Religiosa.*

Hæc rursus duplex est: alia enim est *naturalis*, qualis fuisset in statu nudæ naturæ, & modò esse potest, vbi sacerdotium & cultus diuinus sola ratione naturali *Naturalis. Supernaturalis.*

vel

vel constat, vel æstimatur. Alia *supernaturalis*, quæ ob ministerium supernaturale, vel ob aliquam excellentiam supernaturalem cultum defert. talis est qua honorantur sacerdotes, Episcopi, Pontifices, & alij Ecclesiæ ministri & Religiosi; si tamen eorum dignitas apprehendatur & æstimetur vt oportet. cùm enim hæc non sit politica, sed supernaturalis, & ad Deum specialem ordinem habeat; necesse etiam est, vt æstimatio interna, affectus reuerentiæ, animique submissio sit alterius rationis, quàm in cultu politico; & consequenter externus quoque cultus, quo hanc submissionem nostram & illorum excellentiam testatur, induit alterius virtutis rationem; signum enim accipit speciem ex ordine ad rem signatam. Multùm ergo falluntur hæretici, cùm putant homines in hac vita non posse nisi cultu politico coli. qui enim ob causam sacram & supernaturalem defertur, sacer est & supernaturalis, non politicus; etsi externa nota submissionis politico cultui accommodetur.

20 *Dulia.* *Supernaturalis obseruantia* diuiditur in *duliam* & *hyperduliam*. *Dulia* dicitur, quæ cultum exhibet beatis ob sanctitatem vel beatitudinis statum. eamdem puto etiam extendi ad viatores, quando ob sanctitatem vel dignitatem supernaturalem honorantur: sanctitas enim huius vitæ & futuræ est eiusdem ordinis; etsi ibi sit perfectior.

Deferuntur tamen sanctis beatis quidam externi cultus, quibus eorum gloria significatur: qui non consueuerunt mortalibus tribui. Ad eumdem ordinem pertinent dignitates & officia Prælatorum, & aliorum ministrorum Ecclesiæ. Meritò autem vocatur hic cultus *dulia*, quia Sanctos debemus æstimare & reuereri tamquam nostros dominos, & summa animi demissione nos erga illos velutì serui erga dominos gerere, felices nos ducendo, si in seruos recipere dignentur.

Hyperdulia. *Hyperdulia* vocatur, quæ cultum exhibet creaturæ ob singularem præcellentem ad Deum vnionem aut respectum, vt Beatæ Virgini, quia mater Dei, & humanitati Christi, quia Verbo diuino substantialiter vnita. esse enim matrem Dei, est singularis & suprema quædam dignitas, qua maiur infra Deum, seu in supposito quod non est Deus, cogitari non potest, ratione cuius debetur ei singularis æstimatio, reuerentia, & submissio animi, ab omni creatura rationali. vnio verò hypostatica cum Verbo, est summa dignitas creaturæ communicabilis, quia per eam creatura efficitur Deus. quia tamen non efficitur Deus per essentiam, sed per vnionem & communicationem idiomatum, ideò si ipsa consideretur præcisè vt terminus integer cultus, non colitur latriâ, sed hyperduliâ. de quo plura diximus 3.p.q.25.

21 *Vtrùm sit vnus habitus.* Vtrùm autem sint habitus specie diuersi, à quibus hi cultus procedunt, non ita constat. valdè probabile est, cultum hyperduliæ, & etiam duliæ, qui defertur ob aliquam dignitatem vel relationem supernaturalem ad Deum, posse elici ab habitu religionis, quia tota ratio colendi est Deus, seu respectus ad Deum. quamuis etiam probabile sit, dari proprium habitum & distinctum, qui absque consideratione Dei, immediatè possit, ob illas morales dignitates & excellentias, cultum internum & externum exhibere: sicut in habitibus intellectus, etiamsi ex vi assensus principiorum possis assentiri conclusioni, tamen datur habitus scientiæ, quo immediatè possimus assentiri conclusioni absque consideratione principiorum.

Quod attinet ad cultum, qui defertur ob beatitudinem vel sanctitatem, hic omnino referendus est ad habitum à virtute religionis distinctum. vide supra cap. 36. dub. 3.

DVBITATIO IV.

Quid obedientia; & quænam eius functiones.

D. Thomas quæst. 140.

NOtandum est, *obedientiam* dici quasi *obaudientiam*, quòd vox & præceptum Superioris audiatur & admittatur: Græci ὑπακοὴν dicunt, quasi subauditionem. accipitur autem hoc nomen tum pro *obedientia formali*, tum pro *materiali*. *Materialis obedientia* est omne opus virtutis, quo impletur præceptum, etiamsi non ea intentione expressum fiat. satis enim est illa intentione fieri potuisse, quæ intentio si adesset, illi formalem obedientiæ rationem superadderet. Hæc obedientia non est specialis virtus, sed omnes virtutes complectitur, quæ aliquem actum cadentem sub præceptum habent. 22 *Materialis obedientia.*

Formalis. *Formalis obedientia* est, quæ ideò expressè aliquid facit, quia præceptum est. hæc est virtus specialis, quia etsi ad omnis virtutis materiam se extendat, tamen sub speciali ratione honesti id facit, videlicet quatenus opus eius debitum est ratione præcepti.

Itaque *obiectum quod* huius virtutis, est omne opus præceptum. ad hoc enim volendum & faciendum hæc virtus per se & directè inclinat. *Obiectum cui*, Superior, huic enim dicimur obedire. Vnde qui non habet vllum Superiorem cui possit obedire, is non habet obedientiam. quamobrem hæc virtus non conuenit Christo secundùm naturam diuinam, eò quòd Superiorem non habeat: quamuis secundùm naturam assumptam, quæ Superiorem habet, ei perfectissimè competat. *Ratio obiectiua in obiecto quod*, est debitum auctoritati Superioris ratione præcepti. obedientia enim vult & facit opus præceptum, quia ratione præcepti cœpit certo modo esse debitum, non quidem ita, quasi in commodum vel honorem Superioris faciendum sit, sicuti opus religionis, (plerumque enim in eo spectatur commodum inferioris) sed quia ratione præcepti ita fit necessarium, vt sine aliquo contemptu interpretatiuo & vilipensione auctoritatis Superioris non possit eius executio prætermitti. Sicut cùm Deus aliquid reuelat, illud obiectum ita fit necessarium ad credendum, vt sine iniuria aliqua primæ veritatis, eius fides non possit prætermitti. Itaque quia teneor vitare illam iniuriam Superioris, teneor non omittere, sed exequi opus præceptum, & hoc debitum voco rationem formalem *obiecti quod*. Potest etiam dici, rationem *obiecti quod* esse specialem illam honestatem, quam accipit ex eo quòd sit præceptum auctoritate Superioris. Sicuti enim ex reuelatione diuina res fit digna creditu, & necessariò credenda: ita ex præcepto diuino res fit digna factu, & necessariò est facienda. Auctoritas enim diuina mediante præcepto illam materiam veluti informat, & hanc dignitatem ac bonitatem tribuit. Sed hic modus parum differt à priore, imò prior videtur conformior praxi: quia etsi obedientia faciat opus, quia dignum est fieri ob præceptum Superioris; tamen non solùm dignitatem illam respicit, neque ea sola mouetur, sed potissimùm mouetur necessitate, nimirum quia necessarium est factu, ne Superioris auctoritas violetur. Deinde de ratione præcepti est, vt non solùm faciat opus dignum factu ob diuinam auctoritatem, sed etiam necessarium: alioquin non tam erit præceptum de cuius ratione est inducere obligationem; quàm consilium. *Ratio obiectiua in obiecto cui*, est auctoritas seu potestas Superioris. Ideò enim Superiori obediendum, quia Superior est, & potestate regendi præditus: sicut ideò credendum Deo, quia prima veritas est. 23

Hinc patet, primam *rationem formalem obiectiuam* in hac virtute esse *Ius & potestatem regendi*, seu imperandi. circa quam potestatem considerandum est, eam triplici ratione prouenire. Primò, Ex ratione *causæ & effectus*: causa enim naturaliter habet potestatem in 24 *Ius imperandi ex triplici radice.*

 effectum.

effectum.hac ratione Deus potest imperare omni creaturæ rationali; quia ipse est auctor,& illa est opus & figmentum eius. Idem suo modo competit parentibus in filios. Secundò, Ex ratione *totius, partis*: pars enim naturaliter subest toti, & regitur à toto. hoc modo Respublica habet auctoritatem in singula membra. Tertiò, Ex ratione *agentis, & patientis, vel instrumenti*. Agentis enim est mouère patiens, & causæ principalis suum instrumentum. Si marito competit potestas in vxorem, quia naturaliter præstantior, & in illa combinatione se habet instar agentis, & domino in seruum, quia seruus est instrumentum domini. Idem dicendum de hero & famulo conductitio. Ab his mediante commissione deriuatur ad alios, qui eam ex se non habent: ex prima enim radice descendit omnis potestas Ecclesiastica, hoc est, ea quæ gubernat in cultu diuino, & in ordine ad vitam æternam. Nam primò à diuinitate (quæ omnem potestatem in creaturas habet à seipsa ratione causæ) descendit in humanitatem, idque plenissimè & illimitatè, iuxta illud Matth. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra.* A Christi humanitate proximè deriuatur ad Summum Pontificem, sicut ab Ordinario in Vicarium. Vnde in eo est tota plenitudo potestatis ecclesiasticæ hominibus communicata. Ab hoc descendit vlteriùs ad omnes rectores Ecclesiarum & Religiosarum congregationum, secundùm varias restrictiones locorum, personarum, actionum. A secunda radice per commissionem prouenit omnis potestas politica Imperatorum, Regum, Principum, Magistratuum: & consequenter omnium eorum qui ab his auctoritatem habent. Respublica enim libera per se & ex natura rei habet potestatem regẽdi sui & omnia sua membra: vnde eam potest alteri committere, siue vni, siue pluribus, idque secundùm varias limitationes & conditiones, prout ei expediens visum fuerit. Ex tertia per commissionem potest deriuari aliqua potestas priuatim aliquid imperandi, & certas aliquas functiones. Omnis enim cui primariò aliqua potestas imperandi conuenit, potest eam alteri committere, & suum in ea viendа constituere vicarium: quia est ordinarius, cui vniuersè conuenit posse suam potestatem delegare.

Potestas Ecclesiastica.

Potestas Politica.

Omnis ordinarius potest delegare.

25 Neque his obstat, quòd omnis potestas dicatur esse è Deo: quia Deus est prima radix. Prouenit autem ab eo dupliciter, per positiuam ordinationem & per naturalem institutionem rerum. Priore modo deriuatur ab ipso tota potestas Ecclesiastica seu supernaturalis: posteriore tota potestas politica. hoc ipso enim quo fecit singulos homines sui iuris, & dedit inclinationem ad vitam communem & politicam, censetur etiam dedisse communitati, quæ ex singulis illis iunctis conflatur, potestatem regendi sui & singula sua membra. Nam naturaliter ex potestate singulorum sic in societatem vitæ coeuntium resultat potestas communitatis, à communitate autem vlteriùs per commissionem deriuatur ad Reges & Principes, ab his ad officiales inferiores. Hoc sensu dicitur potestas politica esse à Deo, non quod potestas Principum aut etiam Reipublicæ sit ex immediata Dei commissione, sicut potestas Summi Pontificis, vt quidam parum peritè voluerunt tueri: sed ratione institutionis naturæ socialis, conficientis vnum corpus politicum. Similiter potestas patris in filium, & mariti in vxorem, est à Deo mediante institutione qua instituit procreationem liberorum, & coniugium maris & feminæ. Domini in seruum est à Deo mediante auctoritate Reipublicæ, qua seruitus & herilis potestas instituta, vel interueniente cessione, cùm quis libertatem suam sponte in ius alterius transfert, se illi seruum vel gratis vel pretio constituendo.

Quomodo omnis potestas à Deo.

Ex his perspicuum est, potestatem imperandi esse quadruplicem. Alia enim est diuina, alia humana: & hæc vel est Ecclesiastica, vel Politica, vel domestica, quibus potest vinculum voti vel iuramenti superuenire ita vt tenearis obedire non solùm lege obedientiæ, sed etiam ex voto vel iureiurando.

Dices, Si est quadruplex potestas imperandi, ergo etiam est quadruplex species obedientiæ: sicut enim potestates sunt diuersæ rationis ita etiam affectus obediendi propter illas videtur esse diuersæ rationis nam potestas est ratio formalis in *obiecto cui*: obedimus enim Superiori propter illam potestatem. atqui diuersitas obiecti formalis inducit diuersitatem specificam in affectibus, ergo affectus obediendi sunt specie diuersi. Confirmatur: quia velle facere opus, quia id debitum auctoritati diuinæ, est alterius rationis, quàm velle idem, quia debitum auctoritati humanæ. Simili modo possumus ratiocinari de auctoritate Ecclesiastica & Politica. Responderi posset, Non esse magnum incommodum, si vbi diuersum est genus potestatis imperandi, diuersa quoque specie ponatur virtus obediendi. Sed verius videtur, virtutem obediendi qua obeditur præcepto diuino, & qua humano, non esse specie distinctam, sed eiusdem rationis. quod indicat D. Bernardus tractatu de præcepto & dispẽsatione, circa principium: *Siue Deus*, inquit, *siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* Ratio est, quia obedientiæ non est, operari in commodum aut honorem Superioris, sicut facit religio, tunc enim deberet considerare diuersitatem auctoritatis, & cuique congrua deferre: sed operatur in commodum proprium propter obligationem præcepti sufficienti auctoritate impositam. Itaque respicit auctoritatem Superioris, non vt est tanta vel tanta, sed vt est sufficiens ad obligandum per præceptum. grauitas enim præcepti & obligationis in obedientiæ functionibus non sequitur magnitudinem potestatis, sed materiæ præceptæ. Cuius ratio vlterior est, quòd in omni potestate imperandi quodammodò includatur potestas diuina, à qua illa descendit, & omnem vim obligandi accipit; & in omni præcepto humano (loquor de iusto & legitima auctoritate facto) includitur præceptum diuinum, quo præcipit Deus vt subditi suis legitimis Superioribus obtemperent, quod præceptum est Iuris diuini naturalis. Etsi enim non teneamur Iure diuino ad ea quæ sunt Iuris humani, per se considerentur, seu in sensu diuiso, tamen supposito præcepto vel iure humano tenemur ad ea Iure diuino in sensu composito, hoc est, si considerentur vt præcepto humano substant: quia Iure diuino iubemur implere iustum Superioris præceptum, & consequenter ipsum opus materiale, quod ipse præcepit. Itaque numquam obedimus præcepto humano, quin simul implicitè obediamus præcepto diuino: & numquam violamus præceptum humanum, quin simul violemus præceptum diuinum. Vnde non minùs violatur auctoritas diuina in transgressione præcepti humani, quàm in transgressione diuini, cùm in humano diuinum sit inclusum. Confirmatur, quia omnis potestas obligandi in præcepto humano est ex vi præcepti diuini. Quare non est quòd diuersa obedientiæ species pro diuersitate potestatum constituamus: quod etiam docet D. Thomas quæst. 104. art. 2. ad 4. Quæ ibi adnotat Caietanus, obscura sunt. Ex quibus patet, quomodo etiam in Superiore politico Deum intueri, & in eius præcepto diuinum præceptum agnoscere debeamus. 26

An quadruplex obedientia.

Verius est esse vnius rationis.

Potestas diuina in omni Superiori quodammodo reperitur.

Ad argumentum in contrarium allatum patet ex dictis. Illa enim diuersitas potestatis habet se per accidens ad obedientiam, estque ratione illius extrinseca: quia obedientia in opere suo non spectat vt cuique potestati pro sua dignitate satisfaciat quasi honorem deferendo (hoc enim pertinet ad obseruantiam & religionem) sed vt præceptum Superioris impleat etiam in suum commodum, præscindendo à magnitudine potestatis, à qua hoc præceptum est impositum. Accedit quod potestas suprema includatur implicitè etiam in infima, & hac ratione vtraque eamdam specie obligationem suo præcepto inducit, vt ostensum est.

Ad confirmationem. Si consideretur conditio & excellentia potestatis imperantis, & opus fiat affectu illi satisfaciendi, admiscetur alia virtus, qua talis potestas honoratur,

Dupliciter potest quis obedire præcepto.

Digitized by Google

honoratur;vt si obedias mandato diuino,quia id debitum est tantæ maiestati, admiscetur virtus religionis: si mandato Pontificis,quia id postulat dignitas Vicarij Christi, erit actus obseruantiæ religiosæ: si mandato Principis, quia id debitum eius dignitati, erit actus obseruantiæ politicæ. Itaque dum quis sic obedit,duæ virtutes concurrunt; virtus quidem obedientiæ, quatenus opus procedit ex affectu satisfaciendi præcepto præcisè considerato; virtus vero religionis vel obseruantiæ, quatenus simul procedit ex affectu debitum honorem & obsequium soluendi tali vel tali dignitati seu excellentiæ. Confirmatur: quia dum obedio præcepto Superioris, simul honorem & obsequium ei defero: nam tali modo operandi tacitè insinuo internam æstimationem, quam de illius excellentia habeo, & me illi subiicio. vnde possum idipsum in obediendo expressè intendere, idque iuxta conditionem potestatis,cui obedio:atqui hæc intentio pertinet ad virtutem qua talis potestas honoratur: ergo in tali modo obediendi illa virtus admiscetur. Insinuat hæc D.Thomas art. 3 ad 1.

57 *An obedientia requirat præceptum.* Diximus suprà, *obedientiam respicere præceptum Superioris*. Sed contrà facere videtur, quòd Religiosus non dicatur perfectè obediens Prælato, qui expectat præceptum, & absque eo nihil vult facere. similiter nec seruus domino, nec filius patri,nec vxor marito: imò sancti Patres commendant maximè eam obedientiam, quæ præceptum non expectans,ad nutum obedit. vide Basilium constitut. monast. cap. 23. & Bernardum de præcepto & dispensat. col. 4. ergo obedientia non solùm respicit præceptum, sed etiam nutum & inclinationem Superioris.

Obedientia dupliciter accipitur. Respondeo,*Obedientiam* sæpè accipi pro virtute,qua quis morem gerit alteri,præsertim Superiori,faciendo quod ille cupit, siue præcipiat, siue non. & hoc modo obedientia non solùm respicit præceptum;(nisi hoc nomen latè sumatur, vt comprehendat *omne id, quod Superior fieri cupit*, etiamsi propriè non præcipiat) sed etiam inclinationem & nutum Superioris.nam huic in bonis & adiaphoris propter Deum se accommodare, per se honestum est & laudabile. *Nomen præcepti aliquando latè capitur.* Iuxta hunc modum non dicitur perfectè obediens,qui requirit præceptum propriè dictum. sed qui statim cognita propensione Superioris, facit opus. vnde Albertus cap.3.de virtutibus,ait: *Verus obediens numquam præceptum expectat,sed solùm voluntatem Prælati sciens vel credens,feruenter exequitur pro præcepto;exemplo Domini nostri* IESV CHRISTI, *cui voluntas & complacentia Patris summum præceptum fuit*. Talis obedientia maximè requiritur in Religiosis; éstque necessaria non solùm ad bonam & suauem gubernationem, sed etiam ad perfectionem religiosæ vitæ. sicut enim valdè imperfectus & reprehensibilis est Christianus, qui nihil vult facere,nisi quod Deus, vel Ecclesia strictè præcepit: ita valdè reprehensibilis est Religiosus, qui Superiori aut Regulis se non accommodat, nisi interueniat tale præceptum. ratio est, quia Superior locum Dei tenet, eique loco Dei inferior se subiecit. Itaque in illo Deum intueri debet, eiúsque vocem tamquam Dei vocem accipere, iuxta illud Lucæ 10. *Qui vos audit,me audit*; præclarè docet D.Bernardus lib.de præcepto & dispensat.col. 6. Sicut ergo si à Christo visibiliter regeretur, eius voluntati morem gerere deberet, etiam absque præcepto; (id enim perfectio charitatis & religionis, ad quam Religiosus adspirat, postularet) ita morem gerere debet voluntati Superioris, qui Christi locum tenet,& eius præest nomine.

58 *Cuius virtutis opus sit.* Petes, Ad quam virtutem pertinet iste obediendi modus? non enim ad virtutem obedientiæ strictè acceptæ,quia non interuenit strictum præceptum.

Respondeo,Pertinere ad virtutem illam, quæ generatim & vulgò obedientia dicitur,cuius ratio præcisè in eo consistit, quòd quis se voluntati Superioris in operando accommodet, siue præcipiat,siue non: hoc enim per se peculiarem honesti rationem & laudem habet. potest etiam esse actus imperatus religionis, charitatis; & aliarum virtutum. Si enim obtemperes Superiori ex reuerentia erga Christum, cuius ille est vicarius, erit actus Religionis. Si autem quia Christo gratum, erit actus charitatis.pari modo,si facias ex reuerentia erga Prælatum,erit actus obseruantiæ: si quia illi gratum est, erit amicitiæ seu beneuolentiæ. vide Gregor. lib. 4. exposit. in 1. lib 1. Regum, cap.10. Secundum tamen modum loquendi S. Scripturæ & sanctorum Patrum, propriè virtus obedientiæ est,quando quis ex animo præstat quod Superior mandat,siue mandatum obliget,siue non obliget,siue id faciat ex reuerentia Superioris,siue ex reuerentia Christi quem in Superiore intuetur,siue vt Deo placeat, siue vt seipsum suósque affectus mortificet. Simili modo dicitur quis temperans,abstinens,patiens,qui actus externos illarum virtutum præstat,ex quocumque honesto affectu id fiat. Non enim ex interno affectu, sed ex materia & opere externo virtutes distinguuntur: quod valdè notandum.

DVBITATIO V.

Quæ conditiones in obedientia, præsertim religiosa maximè commendentur.

59 RESpondeo,Tres potissimùm,*cæcitatem,promptitudinem, fortitudinem: obedientia* enim perfecta debet esse *cæca,prompta,& fortis*.

1. Cæca obedientia. *Cæca* dupliciter,Primò, Ad imperfectiones & vitia Superioris,vt hæc non consideret, nec ob hæc minùs ad obediendum parata sit, sed solùm consideret eum, cuius locum tenet: ad hunc enim quàm maximè oculatam esse decet.monet hoc Dominus,Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcumque dixerint vobis,seruate & facite,secundum verò opera illorum nolite facere.* & Apostolus ad Ephesios 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore,in simplicitate cordis vestri,sicut Christo: non ad oculum seruientes*,&c. multò ergo magis hoc requiritur in religiosis respectu suorum Prælatorum.

Secundò,Debet esse cæca ad rationes præcepti scrutandas,nempe vt non velit scire causas cur quid præcipiatur,sed satis ei sit præcipi vel proponi ab eo, qui locum Dei tenet,nec constet per se esse illicitum hanc conditionem maximè commendant Patres, Basilius constitut. monastic. capite 23. *Quemadmodum pastori suo oues obtemperant, & viam quamcumque ille vult ingrediuntur, sic qui ex Deo pietatis cultores sunt, moderatoribus suis obsequi debent, nihil omnino illorum iussa curiosius perscrutantes, quando libera sunt à peccato.* Deinde docet, Religiosos debere se gerere *sicut instrumentum in manu artificis*, quod sine repugnantia seruit ei ad omnia ad quæ voluerit. Cassianus de Institut. renuntiantium lib. 4. cap. 41. *Quartum hoc præ omnibus extole, & stultum te secundum Apostoli sententiam facias in hoc mundo, vt sis sapiens, nihil scilicet discernens, nihil diiudicans ex his, quæ tibi fuerint imperata, sed cum omni simplicitate & fide obedientiam semper exhibeas, illud tantummodò sanctum, illud vtile, illud sapiens esse iudicans, quidquid tibi vel lex Dei, vel Superioris examen indixerit.* Et cap. 10. loquens de Monachis Ægypti: *Vniuersa complere quæ fuerint ab eo præcepta, tamquam si à Deo sint cælitus edita, sine vlla disquisitione festinant.* *Superiori tanquam Deo obtemperandum.* D. Greg. l. 2. cap. 4. in 1. Regum: *Vera obedientia nec Præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit: quia qui omne vitæ suæ iudicium maiori subdidit, in hoc solo gaudet, si quod sibi præcipitur, operatur: nescit enim iudicare,quisquis perfectè didicerit obedire.* D.Bernardus l. de præcept. & dispensatione col. 6. *Siue Deus, siue homo vicarius Dei mandatum quodcumque tradiderit,pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum, vbi tamen Deo contraria non præcipit homo.* & infrà. *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit,tamen certum displicere Deo,haud secus omnino accipiendum est quàm si præcipiat Deus. quid enim interest,*

vtrùm per se, an per suos ministros, siue homines, siue Angelos, hominibus innotescat suum placitum Deus? Idem alij passim; & in primis præclarè B.P.N. Ignatius in sua de obedientiæ virtute epistola.

30 *Cur cæca obedientia commendetur.* Ratio cur hoc tantopere commendetur, est, Primò, Quia sine tali modo obedientiæ vix potest constare pax & bona administratio in congregatione religiosa: erunt enim assiduæ disputationes & altercationes inter subditos & Superiores.

Secundò, Quia est contra humilitatem & modestiam religiosam, velle à Superioribus rationes exigere mandatorum: hoc enim non est se gerere vt subditum, sed vt parem; neque facere opus quia præcipitur, sed quia iudicatur expediens; sicut cum homo illud suo iudicio & arbitrio facit.

Tertiò, Quia debet in Superioribus agnoscere Christum, & illis tamquam Christo obedire; vt passim docent Patres, & D. Bernardus suprà. vnde in regula S. Benedicti dicitur, *Obedientia, quæ maioribus præbetur, Deo exhibetur.* Idem colligitur ex Apostolo ad Ephes. 6. vbi iubet etiam seruos obedire dominis suis sicut Christo; & ex verbis Domini, Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit.*

Dices, Superior non est Christus, nec infallibiliter à Christo regitur: nam & falli in Dei voluntate de rebus dubiis percipienda, & in præcipienda fallere potest.

Quid si fallatur. Respondet D. Bernardus: *Quid hoc refert tuâ, qui conscius non es? præsertim cùm teneas de Scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex ore eius requirent; quia Angelus Domini exercituum est.* & infrà: *A quo denique diuina potiùs consilia requiruntur, quàm ab illo, cui credita est dispensatio mysteriorum Dei? Ipsum proinde quem pro Deo habemus, tamquam Deum, in his, quæ apertè non sunt contra Deum, audire debemus.* hæc ille. Itaque etiamsi absolutè falli possit Superior: tamen id non est vmquam in particula præsumendum, nisi de eo constet; eò quòd singulari modo à Deo dirigatur; vtpote ab ipso ad alios in via salutis dirigendos constitutus.

In dubio obtemperandū. Vnde etiam quando res post diligentem discussionem manet dubia, & de nullius graui præiudicio agitur, debet inferior obedire, vt omnes Doctores tradunt; de quo suprà cap. 41. n. 77. Deinde etiamsi fortè in aliquo falleretur, id tamē inferiori non nocebit, nec quidquam de merito ipsius detrahet; quia est error ipsi inculpatus, qui non impedit quò minùs obedientia sit actus virtutis ex charitate vel religione proficiscens. Sicut cum quis dat eleemosynam homini opulento vel impio, putans esse pauperem vel sanctum: actus enim ex ipso motiuo, quo voluntas ad electionem operis impellitur, virtutis rationem accipiunt.

31 *Certior directio ad salutem in obedientia.* His accedit quarta ratio, quòd homo in hac vita non possit scire quid sibi in particulari expediat ad salutem: sæpè enim illa exercitia, quæ ipsi videntur maximè salutaria, sunt occasio lapsus & perditionis. vnde cuique in hac vita maximè desiderandum est vt ita à Deo in omnibus dirigatur, sicut ipse nouit illius saluti expedire: in hoc enim situm est donum perseuerantiæ: atqui si hoc vllo modo à Deo obtineri potest, obtinetur per simplicem & cæcam obedientiam: ergo hæc maximè facienda. Minor probatur, quia si Christus per seipsum visibiliter nos regeret in terris, & ad hunc finem prorsus illi nos permitteremus, & rogaremus ita ab illo regi, non est dubium quin nos ita regeret: ergo cùm suo loco constituerit Superiores, quibus tamquam sibiipsi voluit nos morem gerere; si nos illi totos permittamus propter Christum, fiduciâ bonitatis & prouidentiæ ipsius non videtur dubitandum quin ita nos reget, sicut saluti expedire nouit. non enim minùs potest nos regere per suos Vicarios, quàm per suam præsentiam corporalem. alioquin magno nobis damno fuisset huius præsentiæ subtractio; quod tamen falsum esse constat ex Scripturis. Hæc ratio benè expensa maximè debet mouere Religiosum, vt totam vitæ suæ directionem Superiori purè permittat; sibi persuadendo, illud, quod ipse constituerit, meliorem exitum in ordine ad salutem habiturum.

Altera conditio est *Promptitudo* ad exequendum; nempe vt non expectet strictum præceptum, non differat, non tergiuersetur, non excuset, non lentè & cum torpore ad opus accedat. hanc commendat Bernardus lib. de præcepto & dispens. col. 4. *Perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, neque contenta angustiis professionis, largiori fertur voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne, quod iniungitur spontaneo vigore liberalis, alacrisque animi, modum non considerans, in infinitum extenditur.* & tamen Superior non potest obligare nisi ad ea, quæ intra terminos professionis continentur, vt idem docet. vnde loquitur de non obligatoriis. Idem sermone de virtute obedientiæ: *Verus obediens mandatum non procrastinat, sed parat aures auditui, linguam voci, manus operi, pedes itineri, & sic se totum intra se colligit, vt mandatum peragat imperantis.* Idem commendat Basilius cap. 23. constitut. monasticarum. 32 *2. Promptitudo.*

Valdè tamen notandum est, non in omnibus hanc promptitudinem exhibendam; sed in iis tantùm quæ ad Religionis exercitia, vel regularem disciplinam, aut mortificationem pertinent. Si enim Prælatura, Episcopatus, vel aliud munus honorabile imponitur, non est ordinariè laudabile se promptum & alacrem exhibere; sed expedit modestè deprecari, & expectare etiam præceptum; præsertim si agatur de Prælatura extra Ordinem suscipienda: sic enim doctissimi & sanctissimi viri fecerunt, qui quantum potuerunt huiusmodi dignitates semper detractarunt, nec nisi compulsi acceptarunt, ita fecerunt SS. Gregorius Nazianzenus, Ambrosius, Augustinus, Gregorius magnus, Bernardus, Anselmus, Thomas, Laurentius Iustinianus, & alij. Ratio est, quia tam multæ dotes requiruntur vt quis sit idoneus ad Prælaturam, præsertim ad Episcopatum: (vt patet ex Apost. 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1.) vt arrogantiæ sit putare se omnibus illis præditum. Accedit, quòd status ille multis expositus sit periculis, propter opes & honores, propter occasiones & potestatem malè agendi, propter onus conscientiæ alienæ, propter defectum monitorum, propter delicias & blandimenta carnis, propter assiduas curas, distractiones & rerum externarum tractationem, & alia id genus salutis turbamenta. 33 *In quibus hæc promptitudo exhibenda.* *Dignitates non facilè acceptandæ.*

Confirmantur hæc omnia ex D. Gregorio l. 35. siue vltimo Moralium cap. 13. vbi docet, obedientiam in quibusdam rebus debere nihil propriæ affectionis habere, sed solo alterius imperio moueri, in aliis contrà, debere multum habere de suo: *quia* inquit, *nonnumquam nobis huius mundi prospera, nonnumquam verò iubentur aduersa, sciendum summopere est, quòd obedientia aliquando si de suo aliquid habeat, nulla est, aliquando autem si de suo aliquid non habet, minima: nam cùm huius mundi successus præcipitur, cùm locus superior imperatur, is, qui ad percipienda hæc obedit, obedientiæ sibi virtutem euacuat, si adhæc etiam proprio desiderio anhelat. rursum cùm mundi despectus præcipitur, cùm probra adipisci & contumeliæ iubentur, nisi ex se ipso animus hæc appetat, obedientiæ sibi meritum minuit,* &c. *Confir. testimonio Gregorij.*

Idem confirmat exemplo Moysis & Pauli: Moyses enim à Deo ipso vocatus ad præfecturam populi, ex humilitate detrectat & excusat, & alium præfici rogat. Paulus verò ex diuina reuelatione Ierosolymam proficiscens, vbi grauia passurus erat, non detrectat, sed alacriter ad omnia se comparat. *Moyses itaque* (inquit Gregorius) *ad prospera de suo nihil habet, quia precibus renititur, ne Israeliticæ plebi præferatur. Paulus ad diuersa etiam ex suo voto ducitur, quia malorum imminentium cognitionem præcipit, sed deuotione spiritus etiam ad artiora feruescit. Ille præsentis potestatis gloriam Deo volens iubente declinare: iste Deo data & aspera disponente, se studuit ad grauiora præparare. Præeunte ergo vtrorumque ducum infracta virtute, instruimur vt si obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, prospera huius sæculi ex sola iussione, aduersa autem etiam ex deuotione militemus.* Hæc ille.

Dices,

34 *Obiectio.*

Dices, Religiosus voluntatem Superioris ducere debet pro diuina, atqui fas non est diuinæ voluntati refragari; ergo.

Respon.

Respondeo, Maior vera est, Primò, In præceptis. Secundo. Extra præceptum, in iis, quæ pertinent ad vitæ directionem, & exercitia Religionis. Tertiò, In honoribus verò & Prælaturis acceptandis, non est voluntas diuina vt statim acceptemus; sed vt quantum in nobis est, declinemus, deprecemur, & expectemus præceptum. Idem placet prudenti Superiori, qui etiam huiusmodi declinationem laudare, & celerem acceptationem vituperare consueuit. facit enim inferior declinando huiusmodi, consentaneè suo statui; sicut & Superior imponendo: quare vterque facit laudabiliter. Itaque inferior declinando non facit contra voluntatem Superioris nisi materialiter, donec accedat præceptum. Quod confirmatur exemplo Moysis, qui detrectabat præfecturam populi, quam Deus illi volebat imponere; qua in re non faciebat contra voluntatem diuinam, nisi materialiter; nam Deo idipsum placebat, vt ex Gregorio dictum est, nisi cùm nimiùm tergiuersabatur; tunc enim dicitur iratus Dominus, Exodi 4. vers. 14. vt sciamus in hac quoque re modum seruandum.

Declinando non facit contra voluntatem rationabilem Superioris, nisi materialiter.

35 *3. Fortitudo.*

Tertia conditio est, Vt *sit fortis*, scilicet in opere præcepto aggrediendo, & perseuerando in illo; vt non detrectet exequi difficilia, & postquam inceperit, non resiliat ob difficultates occurrentes. Huius exemplar exhibuit *Dominus, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis*, ad Philip. 3. Hanc fortitudinem commendat D. Basilius cap. 20. monast. constitut. *Oportet*, inquit, *in primis, vt is, qui se ad vitæ huius rationem contulerit, stabilis, firma, immobilique voluntatis constantia sit, iudicióque tali, vt à malignis spiritibus neque concuti, neque loco pelli queat. Deinde animi firmitate tanta, vt ad mortem vsque constantiam martyrum exhibeat, tum diuinis præceptis retinendis, tum obedientia erga magistros suos conseruanda. hoc enim totius vitæ instituti est caput.* Chrysost hom. 3. in 2. ad Corinth. valdè fusè. Cassianus de Institut. renuntiant. lib 4. c. 20. & alij.

36 *An sit aliis virtutibus præstantior.*

Petes. Vtrùm obedientia sit præstantior ceteris virtutibus?

Respondeo, Posse id quæri vel de obedientia omnibus Christianis communi, quam *Christianam* vocare possumus: vel *de obedientia religiosa*. Si loquamur de *Christiana*, hæc est præstantior ceteris virtutibus moralibus, excepta religione. Ratio est, Primò, Quia per hanc virtutem homo se subiicit Deo, Superioribus ecclesiasticis & temporalibus, in omnibus eorum præceptis exequendis; quæ subiectio valdè difficilis est, & ad plurima se extendit: hoc autem multò præstantius est, quàm restituere ablata, seruare modum in voluptatibus, & cetera, quæ per alias virtutes morales à religione distinctas, præstantur. Secundo, Quia continet actiones omnium virtutum, quatenus sunt in præcepto. respicit enim debitum, seu obligationem ex præcepto prouenientem in omni virtutis materia. Tertiò Quia *obedientia sola virtus est, quæ ceteras menti inserit, insertásque custodit*, vt S. Gregorius lib. vlt. Moral. cap. 12. ait: ex motiuo enim obedientiæ homo impellitur ad officia & functiones omnium virtutum, (v. g. nunc ad ieiunium, nunc ad audiendum Sacrum, nunc ad frequentanda Sacramenta, nunc ad eleemosynam, & sic de ceteris) per quas functiones illæ virtutes generantur, augentur & conseruantur.

Christiana obedientia præstantior ceteris moralibus, excepta religione.

Obedientia ceteras virtutes inserit.

Hinc tamen non sequitur, esse omnibus virtutibus priorem: tum, quia illa necessario prior est, qua auctoritas præcipientis innotescit, nempe fides: tum quia sæpè actus aliarum virtutum fiunt absque præcepto; tum quia infusio gratiæ & virtutum potest præcedere omne opus virtutis, vt patet in paruulis. Ita D. Thomas art. 3. ad 2.

Non tamen est prima.

Similiter non sequitur eam esse præstantiorem Theologicis, quia hæ immediatè cum Deo mentem coniungunt, & ad omnes alias se extendunt; fides dirigendo, spes & charitas imperando, idque ex altiori motiuo, nec tantùm ad opera præcepta, sed etiam ad consulta pertinent. Idem dico de virtute religionis: hæc enim ipsum Deum colit, cùm obedientia eius præceptum dumtaxat intueatur. Deinde religio officia aliarum virtutum non minùs ad suum finem, quàm obedientia refert. Nec obstat quod *obedientia sola* dicatur ceteras virtutes menti inserere: quia *sola* obligat ad actus omnium virtutum, nimirum quando sub præceptum cadunt: & sola omnia præcepta intuetur; quæ dum seruantur, omnes virtutes acquiruntur.

Non est præstatior Theologicis & religione.

Si de *obedientia religiosa* agatur, hæc etiam ceteris moralibus, etiam obedientia communi (non tamen religione) est excellentior. Primò, Quia per illam homo non solum in communibus & alias præceptis; (vt obedientia communis) sed etiam in totius vitæ directione subiicit se alteri propter Deum. itaque deserit propriam voluntatem & potestatem viuendi arbitrio suo, & consequenter omnia solatia & oblectamenta, quæ homines hinc capere solent, quod sanè maius est & difficilius, quàm relinquere opes, aut honores, aut carnis oblectationes. opes enim & honores sunt bona externa quæ interdum ethnici propter cognitionem rerum naturalium adipiscendam deseruerunt: oblectationes carnis solum ad corpus & sensus externos pertinent, & cum turpitudine, verecundiaque coniunctæ; vnde etiam à multis ethnicis spretæ. At potestas viuendi iudicio & arbitratu suo, est bonum spirituale, & præcipuum homini quà homo est, quod nullus vnquam Philosophus sibi contemnendum aut deserendum duxit. Itaque hoc ipsum propter Deum relinquere, est maioris perfectionis & meriti, quàm relinquere opes, vel honores, vel carnis illecebras. 37

Obedientia religiosa præstantia.

Confirmatur quia in eo deseritur proprium iudicium & arbitrium in vitæ directione; ac proinde omnia ea, quæ homo iudicio suo agere, pati, consequi, habere, retinere, elargiri potest. Itaque per hanc obedientiam homo non minùs deserit spontè, quàm per seruitutem amittit inuitè: quæ tamen morti æquiparari solet.

Secundò, Quia cùm in hac obedientia subiiciat se Religiosus homini propter Deum, includit ipsa non solùm nudam virtutem obedientiæ, quæ respicit debitum præcepti, sed etiam virtutem religionis & charitatis: vt colligitur ex D. Thoma art. 3. ad 1. 38

Tertiò, Quia obedientia religiosa est ex voto: hæc enim subiectio Deo promittitur: vnde est instar sacrificij, quo homo seipsum totum, animam & corpus, intellectum & voluntatem, & totam vitæ rationem Deo offert. Itaque etiam hac ratione includit virtutem religionis.

Hinc facilè intelligi potest, quomodo *melior sit obedientia quàm victima*: etsi enim oblatio victimarum sit actus religionis; tamen subiectio suæ voluntatis sub Deo (in qua consistit obedientia) est etiam actus religionis, si fiat ex voto, aut ex reuerentia erga maiestatem diuinam: vel charitatis, si studio gratificandi Deo. deinde res nobilior exhibetur: nam vt ait Gregorius lib. vlt. Moral. c. 12. hunc locum ad suum propositum exponens vel accommodans: *Per victimas aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur*, id est, propter Deum deseritur. Quamuis alium sensum videantur habere verba illa: (quæ sunt Samuelis & Saul 1. Reg. 15.) nimirum melius esse, omissis victimis non præceptis, facere quod Deus præcepit, quàm omisso diuino præcepto offerre victimas voluntarias, aut etiam prohibitas: sicut fecit Saul.

Obedientia quomodo melior quàm victima.

Ex dictis colligi possunt quatuor obedientiæ gradus.

Primus est, Exequi exteriùs quod præcipitur. 39

Quatuor gradus obedientiæ.

Secundus est, Voluntatem suam omnino subiicere voluntati Superioris, ita vt libenter facias propter Deum, quidquid ipse mandauerit.

Tertius est, subiicere iudicium suum iudicio Superioris, credendo id melius esse, vel meliorem exitum habiturum quod ipse iusserit.

Quartus, Hæc obseruare non solùm in iis quæ stri-

etiā præcipit, ſed etiam quæ non præcipit, ſed ſolùm fieri deſiderat.

DVBITATIO VI.

Quid inobedientia, & quale peccatum.

D.Thomas quæſt. 105.

40 Sicut dictum eſt *obedientiam* dupliciter accipi: ita quoque *inobedientia* dupliciter vſurpatur, *materialiter* & *formaliter*. *Materialis inobedientia* eſt cuiuſuis præcepti præuaricatio. hoc modo omne peccatum eſt inobedientia quædam; nam per omne peccatum violatur aliquod præceptum magnum vel paruum, in re graui vel leui, cum perfecta vel imperfecta animaduerſione, adeò vt contradictionem implicet, eſſe peccatum, & non eſſe contra præceptum. Itaque hæc notio inobedientiæ includitur in omni peccato, tanquam ratio generica, vel vt circumſtantia quædam generalis, iuxta diuerſum modum explicandi rationem peccati. Similì modo in omni peccato eſt offenſio Dei, quatenus eſt contra amicitiam & amorem ipſi debitum; vilipenſio & quidam contemptus, vt eſt contra æſtimationem Dei; irreligioſitas, vt eſt contra reuerentiam & honorem; ingratitudo, vt eſt contra beneficiorum ipſius recognitionem. *Inobedientiæ* tamen ratio clariùs apparet in omni peccato, magiſque videtur intrinſeca: quia deſciſcere à lege & regula operandi in omni gente peccatum dicitur. vnde *peccatum* ea D. Ambroſio definiri ſolet *cæleſtium inobedientia mandatorum, & diuini præuaricatio præcepti.*

Omne peccatum inobedientia quædam eſt.

Multæ turpitudines & malitiæ generales in omni peccato.

Formalis eſt, quando quis præceptum violat ea intentione vt illud violet, & ei ſuo facto aduerſetur. hac ratione eſt propria ſpecies peccati ab aliis diſtincta, per quam contemnitur præceptum, vel ipſe præcipiens.

Formalis inobedientia.

41 Notandum autem eſt, hanc inobedientiam eſſe contra duplex præceptum, videlicet contra præceptum, quod expreſſa intentione violatur, à quo habet ſuam ſpeciem, & rationem inobedientiæ formalis, & contra præceptum quo talis violatio prohibetur; ſcilicet, Non contemnes præceptum Superioris, non violabis ex contemptu: & hinc habet rationem genericam, ſicut alia peccata: nam hoc modo eſt contra præceptum materialiter, & ſolùm materialis inobedientia, eùm hoc præceptum non contemnatur.

42 Petes Primò, Vtrùm ſicut datur præceptum, quo vetatur inobedientia formalis, ita quoque detur præceptum, quo obedientia formalis præcipiatur.

An obedientia formalis ſit præcepta.

Reſpondeo, non dari, ſi loquamur de executione bonorum operum. ratio eſt, quia numquam eſt neceſſarium vt faciamus opus bonum præciſè quia debitum eſt præcepto: ſufficit vt illud faciamus propter intrinſecam ipſius honeſtatem, aut vt Deo placeamus; ſic enim abundè ſatisfacimus præcepto: *plenitudo enim legis eſt dilectio.* Itaque nullum inuenitur præceptum Dei, aut Eccleſiæ, quo iubeamur facere opus hac intentione: omnia enim præcepta iubent opus fieri ſimpliciter ſecundùm propriam honeſtatem.

43 Nec obſtat præceptum, quo iubemur *obedire Superioribus, eiſque ſubiacere*: huic enim ſatisfit, partim ſi ea quæ iubent faciamus, etiamſi non illa intentione formali ſatisfaciendi præcepto: partim ſi velimus illis ſubeſſe; quod velle poſſumus propter amorem Dei, abſque formali affectu obedientiæ. Dum tamen implemus aliquod præceptum, obligamur non habere intentionem impletioni contrariam: hoc enim eſſet contemnere præceptum. cum hac tamen intentione non implendi præcepti poteſt impleri præceptum re ipſa, ita vt non ſis illius præuaricator, nec tenearis rurſus opus præceptum exequi: nam per præceptum ſolùm intenditur vt opus virtutis fiat, non autem vt ex affectu ſatisfaciendi præcepto fiat. vt tamen euites internum peccatum contra præceptum, requiritur vt reuoces animum non implendi præcepti, & ita cupias opere illo præterito ſatisfeciſſe obligationi. Ordinariè tamen homo non implet præceptum, niſi cum expreſſa vel implicita intentione implendi: quia ſine intuitu præcepti vix fieri poteſt vt opportunè ſe applicet ad operis præcepti executionem. In executione tamen non tenetur hoc motiuo vti, ita vt opus ex illo procedat, ſed ſatis eſt vt procedat ex affectu propriæ honeſtatis.

Petes Secundò, Vtrum Prælatus non poſſit imperare ſubdito ſuo Religioſo, vt hoc modo operetur. 44

An poſſit his modus præcipi.

Reſpondeo, Verius videri, non poſſe. ratio eſt, quia iſte modus operandi non eſt neceſſarius vt opus ſit actus virtutis: poteſt enim eſſe actus virtutis ratione propriæ bonitatis, vel quia fit ex affectu charitatis, aut religionis, abſque intuitu præcepti. vnde non videtur ſubeſſe iuſta cauſa, cur talis modus operandi præcipi poſſit circa aliquod opus. Sed nec ſecundùm ſe præcipi poteſt, nempe vt velis & proponas ſic operari. tum quia ſi non poteſt præcipi vt ſic opereris, multò minùs vt ſic velis operari: velle enim eſt propter operari: tum quia actus interni ſecundùm ſe præcipi humana poteſtate non poſſunt, ſed ſolùm vt ſunt neceſſarij ad conſtituendum actum externum in aliqua ſpecie virtutis, vt plerique DD. tenent: vel ſi poſſunt præcipi, non tamen omnes, ſed ij tantùm ad quos Iure diuino vel naturali, abſque determinatione temporis, loci, vel modi adſtringimur: in quibus poteſtas Eccleſiæ hæc poteſt determinare. de quo plura 1.2 quæſt.96.

Petes Tertiò, Quale peccatum ſit formalis inobedientia? 45

Quale peccatum.

Reſpondeo, Ex genere ſuo eſſe peccatum mortale. poteſt tamen eſſe peccatum veniale, vel defectu perfectæ attentionis, vel ratione leuitatis materiæ. materia autem leuis hic, eſt præceptum de re leui, vel quod ſolùm obligat ſub peccato veniali. Ita Valentia diſp.7. quæſt.9. puncto 3. Idem inſinuat Caietanus in Summa v. Inobedientia, dicens, *in inobedientia formali interuenire peccatum veniale, propter imperfectionem actus, vel materiæ minimæ.* & Lopez 1.p.cap.55. in fine. Verùm hoc eget limitatione & explicatione. Dicendum igitur, hanc obedientiam naſci immediatè vel ex contemptu præcepti, vel præcipientis. Si ex contemptu præcipientis, vel contemnitur expreſsè Deus ipſe: & hoc eſt directè contra æſtimationem & reuerentiam ipſi debitam, ac proinde contra virtutem religionis, quæ tota tali contemptu euertitur: vnde eſt graue peccatum mortale. Vel contemnitur homo, qui eſt Superior: & tunc conſiderandum eſt quomodo contemnatur: ſi enim contemnas ipſam poteſtatem, tamquam nullius momenti: vel ipſum hominem, (etiam ob aliam cauſam) ita vt abſolutè nolis illi parêre, erit peccatum mortale. Si autem non contemnas poteſtatem, nec recuſes parêre in rebus maioris momenti: etiamſi contemnas perſonam ob defectum eruditionis, prudentiæ, nobilitatis, &c. & ex hoc contemptu aliquod præceptum eius in re leui violes, fortè non erit mortale. Similiter ſi offenſus Superiori, quaſi in vindictam id facias: negari tamen nequit, quin ſit graue peccatum veniale.

Contemptus præcepti & præcipientis.

Si autem naſcatur ex contemptu præcepti tantùm, vel eſt præceptum rei grauis, & ſic eſt etiam peccatum mortale: vel eſt rei leuis, & minoris momenti: eſtque vel præceptum diuinum vel humanum. ſi ſit diuinum, & contemnas tamquam inutile aut vanum, & ideò nolis ei parêre, ſine dubio eſt peccatum mortale: continet enim tacitam blaſphemiam. Si non reputes inutile, ſed ſolùm parui æſtimes, quia non obligat ſub peccato mortali: & ideò violes, fortè non erit peccatum mortale: erit tamen graue veniale, quia magna eſt inordinatio, ſi ideò pecces vt oſtendas te peccatum veniale parui facere. Si autem non ſit præceptum diuinum, ſed humanum, & in materia leui, faciliùs poteſt eius contemptus eſſe peccatum veniale: quia homo poteſt in præcipiendo errare: & cum hoc ſtare 46 poteſt

potest obedientia, respectu præceptorum maioris momenti.

Cetera, quæ de præcepto & obedientia dici possent, pertinent ad 1.2.quæst.96.

CAPVT XLVII.

De virtutibus Iustitiæ annexis, in quibus est solùm debitum morale.

Constat Dubitationibus 9.

TALES sunt Gratitudo, Vindicatio, Veritas, Amicitia, Liberalitas, Æquitas, quibus sua vitia opposita adiungemus.

DVBITATIO I.

Quid sit gratitudo, & quod eius officium.

D.Thomas quæst.106.

1 *Gratitudo quid.*

GRatitudo generatim est virtus quæ respicit debitum ex beneficio accepto natum, & vt illi aliquo modo satisfaciat, rependit aliquid benefactori; vt actionem gratiarum, obsequium, cultum, vel aliud beneficium. Itaque extendit se ad omnes, à quibus aliquid beneficij accepimus, nimirum ad Deum, parentes, Superiores, & homines priuatos.

Vtrùm autem sit vna virtus, vt ad omnes hos se extendit, an plures, ita tamen vt identificetur religioni, pietati, & obseruantiæ, quatenus earum obiecta respicit, dubium est.

2 *An sit vna communis gratitudo.*

Videri possit esse vna, Primò, Quia *obedientia* statuitur vna virtus, eò quòd respiciat debitum ortum ex præcepto, nec diuersa est pro diuersitate præcipientium, aut præceptorum: ergo similiter *gratitudo* erit vna virtus respiciens debitum proueniens ex beneficio accepto, nec erit diuersa pro diuersitate beneficiorum, aut benefactorum. videtur sanè vtrobique eadem ratio.

Secundò, Compensare pro suo modulo beneficium acceptum, à quocumque demum acceptum sit, habet peculiarem rationem boni, sicut satisfacere præcepto, à quocumque demum sit impositum, specialem honestatem & laudem continet: ergo est aliqua peculiaris virtus, quæ hanc rationem honesti præcisè & nudè consideratam respiciat, nimirum virtus gratitudinis.

Beneficia sunt causa impulsiua ad actus religionis, pietatis, & obseruantiæ.

Tertiò, Etiamsi homo interdum se applicet ad colendum Deum ex intuitu beneficiorum: tamen ratio formalis cur Deum colat, non sunt beneficia, sed eminentia primi principij: ideò enim cultu latriæ dignus est, eique hic cultus congruit, non quia beneficia contulit, sed quia habet excellentiam principij rerum. beneficia quidem obligant nos ad cultum; (non enim aliter possumus pro illis satisfacere, nisi reddendo cultum) ipse tamen cultus formaliter non impenditur ob beneficiorum collationem; sed beneficia sunt causa impulsiua & applicatiua animi ad cultum, sicut præceptum in omnibus virtutibus: non autem formalis ratio colendi. honoramus enim Regem propter beneficia, tamquam causam impulsiuam; propter dignitatem regiam, tamquam causam formalem. vnde consequens videtur, *gratitudinem*, qua grati sumus erga Deum, distingui à virtute *religionis*; qua vero in parentes, à virtute *pietatis*; qua in Superiores, à virtute *obseruantiæ*. erit enim vna virtus, quæ vniformiter debitum ex beneficio natum respiciet, & pro eo satisfacere studebit; quamuis actus, quos ob hunc finem imperat, sint diuersarum virtutum. Hæc sententia est valdè probabilis, & facilè defendi potest.

Valdè probabile est esse vnam communem distinctam.

3 *Contraria magis ex mente diui Thomæ.*

Nihilominus contraria est diui Thomæ art.1.q.106. nimirum *gratitudinem*, si erga Deum spectetur, non esse habitum à virtute *religionis* distinctum; si erga parentes, non distingui à *pietate*: si erga Superiores, non distingui ab *obseruantia*. Si tamen consideretur vt respicit priuatum benefactorem, & debitum ex eius beneficio proueniens, hac ratione esse virtutem specialem à supradictis distinctam; quia hac ratione respicit specialem rationem debiti, quæ non est tam stricta, quam in prædictis virtutibus, nimirum erga Deum, parentes & Superiores: non enim est debitum legale, sed morale tantùm. Itaque iuxta hanc sententiam *gratitudo* est specialis virtus, quæ propriè solùm respicit benefactorem particularem.

Qua ratione sit virtus specialis.

Confirmatur hæc sententia, quia virtutes annexæ iustitiæ, distinguendæ sunt secundùm speciales rationes debiti ad alterum: atqui primum & principale debitum est illud, quo obstringimur Deo vt primo principio: quod debitum intuetur religio. Secundo loco est illud, quo parenti & patriæ, vt principio secundario, quod respicit pietas. Tertiò, quo Superioribus, vt principio gubernationis, & beneficiorum communium: cui respondet obseruantia. Quarto loco est illud, quo obstringimur priuatis ratione beneficiorum particularium: & huic satisfacit gratitudo. Itaque *gratitudo* est virtus particularis, distincta à supradictis: sicut quodlibet posterius distinguitur à priori tamquam deficiens ab eo. Ita D.Thom.art.1.vbi

4 *In religione continetur pietas, obseruantia, & gratitudo eminenter.*

Notandum est, Sicut in obiecto, cui *religio* defert cultum, continentur excellenti modo obiecta, quæ reliquæ tres virtutes respiciunt: (Deus enim vt est primum principium rerum, est *pater, dominus, & benefactor per excellentiam*) ita in *religione* continentur reliquæ tres virtutes eminenter. est enim *religio* eminens *pietas, dulia & gratitudo.* simili modo in obiecto *pietatis* continetur excellenter obiectum *obseruantiæ* & *gratitudinis.* parens enim vt est principium generationis, habet potestatem gubernandi, & est maximus benefactor. vnde *pietas* erga parentem est excellens quædam *obseruantia* & *gratitudo.* Denique in obiecto obseruantiæ continetur obiectum gratitudinis: quia gubernatio est magnum beneficium. vnde in virtute *obseruantiæ* quodammodò continetur *gratitudo.*

Verùm hæc omnia solùm probant, actus illarum virtutum esse actus gratitudinis materialiter, sicut sunt actus obedientiæ: quia etsi illis actibus beneficia accepta compensentur, non tamen respiciunt formaliter hanc compensationem. colere enim Deum, honorare parentes vel Superiores, non est formaliter eorum beneficia compensare, sed materialiter tantùm: quia sunt actus, qui hac intentione fieri possunt, etsi in sua specie hanc intentionem non includant.

Nec obstat quòd *religio* dicatur eminens *gratitudo*, tum quia hoc non impedit quin detur aliquis actus, quo formaliter in Deum grati simus: tum quia etiamsi religio contineat eminenter rationem gratitudinis, vt hæc respicit priuatum benefactorem, non tamen vt respicit ipsum Deum: sic enim solùm est materialis gratitudo, vt patet ex dictis. Addo tamen, *gratiarum actionem* erga Deum, esse actum religionis secundùm se, (etiamsi ex affectu compensandi beneficij proueniat) quatenus in illa agnoscimus & testamur illum esse primum principium & fontem beneficiorum acceptorum: sicut oratio per se est actus religionis, quatenus est quædam protestatio diuinæ potentiæ, prouidentiæ & bonitatis, etiamsi ex affectu spei procedat.

5 *Officia gratitudinis.*

Officia gratitudinis sunt quinque: Primum, Beneficij æstimatio. Secundum, Benigna acceptatio. Tertium, Gratiarum actio. Quartum, Grata commemoratio. Quintum, Responsio. Colligitur ex D. Thoma art 3.quæst.5.

Primum est *Beneficij æstimatio*; nempe vt ostendamus nos illud æstimare, si non ex rei magnitudine, saltem ex affectu & animo donantis: hic enim in beneficiis

neficiis gratuitis potissimùm est ponderandus. vnde conferentes aliquod beneficium, præsertim manitibus, solemus excusare & rogare, ne rem ipsam, quæ datur, sed affectum, quo datur, intueantur: vnde Seneca lib.1. de benef. cap.6. *Beneficium non in eo, quod fit aut datur, consistit: sed in ipso dantis & facientis animo.* & Cicero lib. 1. de Offic. *Acceptorum beneficiorum sunt delectus habendi, & in primis quo quisque studio vel beneuolentia fecerit, ponderandum.*

Secundum, *Benigna acceptatio*: si enim repudies, vel absque indicio, quo significes gratum esse, acceptes, videris contemnere, vel certè parui facere beneficium & affectum donantis. Si autem benignè acceptes, ipso modo illum honoras, & affectui eius quodammodò satisfacis. vnde Seneca lib.2. de benef. cap.35. *Vis reddere beneficium? accipe benignè.* & cap.24. *Qui gratè beneficium accepit, primam eius pensionem soluit*: gaudio enim afficitur donator, videns beneficium suum gratum esse, & aliquid commodi vel oblectationis afferre donatario: tunc enim censet se non frustra collocasse, & fructum, quem principaliter intendit, retulisse.

6 *Gratiarum actio quid.* Tertium, *Gratiarum actio*: hæc nihil est aliud, quàm beneuola protestatio gratiæ acceptæ, seu beneficij gratis & absque debito dati, cum quadam sui subiectione & demissione, ad ipsum benefactorem directa. hæc actio est quædam beneficij compensatio; quia per illam honoratur benefactor, & alter se illi quodammodò submittit tanquam maiori; dare enim gratis, est signum abundantiæ & perfectionis; accipere gratis est signum defectus & egestatis. secùs de muneribus, quæ honoris causa à subditis dantur Principibus: hæc enim non sunt beneficia; sed veluti honoraria tributa. Hinc fit vt gratiarum actio non semper sit necessaria, nec soleat vsurpari à magnatibus erga homines infimæ sortis. Vt autem conuenienter fiat, magis accommodanda est ad affectum benefactoris, quam ad beneficij quantitatem. vt ostendit D. Thomas artic.5. cuius ratio est, quia gratitudo respicit beneficium, prout est gratis impensum id est, absque intuitu mercedis, vel debiti: hoc autem ex affectu pendet. Huic adde aliam: quia affectus benefactoris longè maior est, quam beneficium externum: vellet enim longè maiora donare, si facultas vel opportunitas adesset.

Quartum est, *Grata commemoratio*, videlicet vt primò apud nos tempore & loco simus memores beneficij accepti. vt enim, ait Seneca lib. 3. cap. 1. *Ingratissimus omnium est, qui beneficij oblitus est: cui enim totum beneficium elapsum est, gratus fieri numquam potest.* Deinde vt apud alios, quando occasio se offert, libenter referamus: hoc enim ad honorem & laudem benefactoris pertinet. vnde est quædam compensatio.

7 *Beneficij relatio.* Quintum est, *Beneficij relatio*, quando vicissim beneficium re vel obsequio redditur. circa quod

Notandum Primò, Si non suppetit quod rependas, reddendam huius loco bonam imprecationem: vt, *Deus remuneret, compenset id centuplum*, vel pias ad Deum pro salute benefactoris preces hæc enim nemini desunt: & his vtcumque beneficia temporalia compensantur, & interdum etiam vincuntur.

Secundo, Si suppetit aliquid, non statim referendum beneficium, sed opportunitas expectanda. ratio est, quia, vt inquit Seneca lib.4. de beneficiis in fine, *qui festinat reddere, non animum habet grati hominis, sed debitoris*. nam non videtur æstimare id, quod in beneficio est præcipuum, scilicet gratuitum animum benefactoris: ita enim soluit, ac si ille non gratis, sed intuitu compensationis dedisset. deinde ostendit beneficium non esse gratum, & se illud animo reiicere: nam *renuendi genus est, protinus aliud in vicem mittere, & munus munere expungere*, vt ibidem Seneca ait. Denique es ingratus in benefactorem, dum videri beneficio affectus non vis, aut illi ratione beneficij obstrictus. Vnde Seneca suprà: *Qui nimis citò cupit soluere, inuitus debet: & qui inuitus debet, ingratus est*: nimirum quia non vult agnoscere beneficium. Sed hoc intellige, nisi alter expectet statim remunerationem: vt quando intuitu illius confertur: vel nisi aliæ circumstantiæ aliud poscant.

Tertiò, In compensando magis nobis spectandum animum benefactoris, quàm rem datam, curando pro nostra facultate vt beneficium, quod reddimus, respondeat potiùs illius affectui, quam rei. Itaque si maior vel etiam æqualis potestas adsit, plus rependendum est, quàm sit acceptum. vnde Cicero lib.1. de Offic. *In referenda gratia (si modò Hesiodo credimus) imitari debemus agros fertiles, qui plus multò afferunt, quàm acceperunt*: si enim reddis æquale, non videtur esse redditio gratiæ, sed solutio debiti; tantumdem enim accepisti. Oportet igitur reddas amplius, vt ratione excessus sit beneficium; & ita beneficium beneficio compensetur: & affectus affectui respondeat.

DVBITATIO II.

Vtrùm innocens magis teneatur ad actionem gratiarum, quàm pœnitens, & quomodo gratitudo excitanda.

D. Thomas artic. 2.

NOtandum est, hanc quæstionem supponere aliam, videlicet, Vter maius beneficium acceperit à Deo: qui enim maius accepit, tenetur magis ad actionem gratiarum. Dupliciter autem potest beneficium dici maius, Primo, Quia res quæ datur, est melior, aut maioris æstimationis. Secundò, Quia magis datur gratis: vtrumque enim ratio beneficij complectitur. Similiter gratiarum actio dupliciter potest esse maior. Primò, Quia est professio maioris boni accepti. Secundò, Quia profitemur esse magis gratis datum. Vnde patet, has magnitudines in beneficiis esse diuersarum rationum, similiter in actionibus gratiarum: cùm ex causis diuersarum rationum proueniant, vnde etiam non possunt commodè inter se comparari. His positis, 9 *Beneficium maius dupliciter: similiter & actio gratiarum.*

10 *Quomodo innocens teneatur ad maiorem actionem gratiarum.* Respondeo, Innocentem teneri quodammodo ad maiorem actionem gratiarum, quatenus actio gratiarum est professio boni accepti: est enim innocentia maius bonum, quia includit continuam existentiam iustitiæ in homine, quæ magis optabilis est, quàm iustitia interrupta per peccatũ mortale. Itaque si bona data spectentur, tenetur magis, & ad maiorem gratiarum actionem, profitendo se gratis maius bonum accepisse. Pœnitens verò magis tenetur, si spectentur gratiæ, quia enim ei maior gratia facta, seu magis gratis datum, tenetur id magis profiteri: & ita ipsius gratiarum actio debet esse maior in confessione gratiæ: alterius verò in confessione doni in se spectati.

11 *Quomodo pœnitens magis tenetur.* Aduerte tamen etsi bonum innocentiæ per se maius sit & optabilius: tamen bonum, quod confertur pœnitenti, maius est respectu pœnitentis, quam bonum collatum innocenti respectu ipsius. & hac ratione pœnitens absolutè magis obligatur ad gratiarum actionem, & non solùm ex parte. Primò, Quia pœnitenti vsque ad tempus lapsus collatum est æquale auxilium & æqualis protectio, vt supponimus. quòd enim hic ceciderit, non prouenit ex defectu auxilij diuini, quasi illud minus fuerit, quàm in altero: sed ex propria libertate, qua potuit auxilio non vti, & illo præsente consentire peccato. itaque vsque ad illud tempus non debet Deo minores gratias, quam innocens. A tempore verò lapsus vsque ad restitutionem iustitiæ inclusiuè, non accipit minus beneficium quàm alter, sed multò maius, facta comparatione ad accipientes. ipsi enim longè maius est beneficium, quòd à Deo toleretur dum est in peccatis, quòd ad gratiam excitetur, quòd pœnitentia inspiretur, peccata condonentur, iustitia restituatur: quam alteri sit beneficium illud, quo à Deo intereà in iustitia accepta conseruatur. nam vel vna remissio peccatorum præcisè considerata tanti æstimanda est à peccatore, quanti *Beneficium remissionis peccatorum.*

iustitia

iustitia & spes vitæ æternæ ei qui non est peccator. Sicut maleficus, qui liberatur à pœna ignis, cui iam erat addictus, non minùs gaudet;nec minoris hoc beneficium æstimat, quàm vir probus gauderet, si conferretur ei regnum: liberatio enim a summo malo est instar summi boni. Itaque hac ratione tenetur absolutè ad maiorem gratiarum actionem. Deinde quia dona, quæ peccatori dantur, magis gratis dantur: gratis enim datur, quod absque meritis datur. quò ergo quis longiùs abest à merito & ab omni dignitate, qua possit videri dignus munere, eò magis gratis ei datur: peccator autem longissimè abest ab omni dignitate, qua dignus sit venia & amicitia Dei;ergo hac ex parte summum est illius beneficium, & consequenter summam & humillimam debet gratiarum actionem. vnde etiam in compensationem huius beneficij tenetur ad humiliora obsequia, & maiorem sui demissionem, quàm innocens. Beneficium enim, qua parte datur magis indigno, compensatur maximè demissione sui, confessione suæ indignitatis, & obsequiis humilibus: sicut qua parte est excellentius, compensatur maximè æstimatione, laude prædicatione illius boni, & dantis;& obsequiis maioribus.

12 Illa autem distinctio Caietani inter *magis obligari ad gratiarum actionem*, & *obligari ad maiorem actionem gratiarum*; cùm ait, pœnitentem magis obligari ad gratiarum actionem quam innocentem, hunc tamen obligari ad maiorem gratiarum actionem; neque rem explicat, neque vera est: nam pœnitens etiam ad maiorem actionem gratiarum tenetur, quatenus debet confiteri sibi maiorem gratiam factam, magisque gratis donatum, & beneficia accepta respectu sui esse maiora. Deinde sicuti obligatio crescit ex magnitudine gratiæ, ita etiam ex magnitudine boni collati: ergo qui obligatur ad maiorem gratiarum actionem, ceteris paribus etiam magis obligatur.

13 *Quomodo gratitudinis affectus excitandus.*

Ex dictis colligi potest quomodo *gratitudo* in Deum sit excitanda.

Primò enim consideranda sunt ipsius dona in sé ipsis; quam magna, quàm varia, quàm innumerabilia, siue quæ ad animam, siue quæ ad corpus pertinent: corporalia enim omnia facta sunt propter hominem vt ab illis obsequium, commodum, oblectationem & auxilium aliquod ad salutem caperet; vt sol, luna, sidera, cæli ipsi, & motus eorum, elementa, & omnia quæ in eis & ex eis: de quibus vide Senecam lib.4. de beneficiis cap.5. & 6. Spiritales quoque substantiæ ad eius ministerium deputatæ: *omnes enim sunt administratorij spiritus, in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis*, ad Hebr.1. Itaque omnes creaturæ vel conditæ propter hominem, vel benignitate conditoris seruiunt homini, vt eum dirigant ad salutem; & hæc omnia externa sunt. Iam interna omnem æstimationem superant: præter enim integritatem corporis, & sensuum, quorum nullum vel cum regno amplissimo commutare velis, dedit animam immortalem & inexterminabilem, capacem vitæ æternæ: dedit vim intelligendi, qua totum mundum & ipsum Deum pulcherrimè in te depingas; & vim amandi, qua omnes virtutes atque adeò Dei amicitiam, omnis boni supernaturalis fontem, consequaris. Ad gloriæ suæ consortium te supra naturæ conditionem destinauit, in filium adoptauit, spiritus sui participem fecit; media salutis obtinendæ facilia contulit, assiduè sua benignitate ad bonum excitat ac iuuat, & à malis innumeris protegit. visionem sui, qua ipsi planè similes veluti quidam dij, diuinitate fulgentes, euadamus, promittit, & omnium bonorum suorum fruitionem. Ad hæc iacentem in peccatis, & reum æternæ mortis, gratia sua excitauit & erexit, peccata condonauit, iustitiam & ius vitæ beatæ restituit. hoc autem beneficium remissionis peccatorum tantum est, quantum malum est mors æterna. Constituit prætereà thesaurum meritorum suorum veluti fontem gratiarum perennem, quo à peccatis, quotiescumque opus fuerit, ablui possimus, Sacramentis inclusum. Denique, quod omnem vincit admirationem, reliquit nobis sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum, corpus & sanguinem ipsius, cum anima dotibúsque eius omnibus, cum vnione hypostatica & diuinitate perfectè continens & nobis repræsentans ac reipsa exhibens. Hæc si quis attentè consideret & expendat, abyssum beneficiorum inueniet.

Secundò, Considerandum est, hæc omnia præstita indignis, ingratis, & supplicio dignis.

Tertiò, Consideranda maiestas & sublimitas Dei conferentis: quò enim maior est qui beneficium confert, eò pluris æstimatur beneficium: amari enim & æstimari à magnis, magnum per se est beneficium.

Quartò, Considerandus modus, quo Deus hæc præstitit, quàm extraordinariis viis, quantis difficultatibus & laboribus: ideò enim semetipsum exinaniuit & factus est homo; ideò tot labores, tot asperitates, tot probra, tot supplicia, & denique crucis sustinuit: hoc enim mirificè auget beneficij rationem. magnum est beneficium, si rex malefico ad mortem damnato benignè condonet, & illum pristinæ dignitati restituat: sed incomparabiliter maius erit, si dum aliud remedium liberandi non suppetit, iubeat filium suum è solio descendere, vestibus regiis spoliari, & morte plecti, vt ille liberetur.

Quintò, Considerandus affectus, quo Deus omnia beneficia sua nobis contulit, nimirum, non vt ipsi inde sit meliùs, sed vt nobis sit quàm optimè, & per ea ad beatitudinis suæ communionem aptet & disponat. vide Albertum de Virtutibus cap. 25. & nostrum Rossignolium lib.4. disciplinæ Christianæ cap. 55. vbi sententias quasdam sanctorum Patrum de gratitudine adducit.

Ex his diligenter perpensis intelliget homo, infinita quadam obligatione & immenso debito se obstringi Deo tum ad perpetuam & humillimam gratiarum actionem, tum ad vitam suam diuino obsequio penitus consecrandam, & honorem ipsius omni industria promouendum. etsi enim tantum laborauerit pro gloria Dei, quantum Apostolus Paulus, nondum tamen millesimam diuinorum beneficiorum partem exæquauerit. 14

Aduerte tamen, hoc debitum ad ista omnia præstanda non esse legale, seu strictum, nouerat enim Deus imbecillitatem & vanitatem sensus nostri, ideóque noluit imperare, etsi iustissimè potuisset, sed est debitum morale, seu decentiæ, hoc enim perfecta ratio gratitudinis postulat, ita vt sine eo præstito non possimus, nisi imperfectè, grati audire.

DVBITATIO III.

Quid ingratitudo, & quale peccatum.

D.Thomas quæst.107.

Dupliciter admittitur *ingratitudo, formaliter & materialiter*: hæc enim distinctio non solùm in inobedientia, sed etiam in sacrilegio: impietate, inobseruantia, & similibus vitiis, in quibus contra virtutem oppositam peccari ex contemptu & alio fine contingit, locum habet.

Formalis ingratitudo est, quando beneficium, vel benefactoris animus contemnitur, vt non videaris ei obnoxius, seu debitor, ratione beneficij: sicut formalis inobedientia est, quando contemnitur præceptum, vel potestas Superioris, vt ei non videaris subesse, aut non pareas. hoc modo ingrati sunt, qui beneficium, vel affectum benefactoris eleuant, aut sinistre interpretantur, ne videantur ei aliquid debere, aut ne cogantur esse grati agendo gratias: aut ne impediantur à malo ei rependendo. Iuxta hæc intellige quod habet D.Thomas art.2.ad 1.& Caietan.ibidem, & in Summa v. Ingratitudo: non enim satis explicant in quo hæc ingratitudo consistat. 15 *Formalis ingratitudo.*

Hæc

16 *Est mortale ex genere.*

Hæc ingratitudo ex genere suo est peccatum mortale, vt docet D Thomas artic.3.cum Caietano suprà: contemptus enim beneuoli affectus benefactoris, & sinistra interpretatio beneficij non videtur minus peccatum,quàm iudiciom temerarium,cùm tale iudicium inuoluat:iudicat enim affectum esse simulatum, vel alio quàm beneuolo animo rem dari. hoc autem iudicium ex genere suo est peccatum mortale,vt constat ex communi DD.sententia; de quo suprà cap.29. dubit. 2. *Potest esse veniale aliunde.* Accedit, quòd homines longè magis offendantur huiusmodi contemptu quàm iudicio temerario, vnde magis lædit charitatem. potest tamen esse veniale,vel ob imperfectum consensum,vt quando ex repentino choleræ motu accidit, vel ob materiæ exiguitatem, vt si beneficium sit paruum : cootemptus enim parui beneficij non censetor notabilis iniuria benefactoris, modò absit scandalum. si enim ita fieret vt benefactor grauiter offenderetur,posset esse peccatum mortale. *Varij gradus contemptus.* Adde qoòd varij sint gradus contemptus : contemnitur enim aliquid tanquam noxium, aliud vt vile & dignum probro, aliud tamquam minùs vtile vel dignum quàm eateriùs videatur,vel gradus eius requirat. In omni autem contemptu est iudicium, quo res vel persona iudicatur talis, & voluntas tractandi illam exteriùs vel interiùs pro tali. Itaque si contemptus non sit grauis, sed leuis,vt si beneficium aliquod temporale, & affectum benefactoris reputes minoris momenti, ne illi videaris obnoxius, non erit peccatum mortale, modò occasionem grauis offensionis non præbeas.

17 *Materialis ingratitudo.*

Materialis ingratitudo est, quando absque contemptu vel omittitur debitum gratitudinis officium, vel committitur aliquid contra benefactorem. Colligitur ea D.Thoma art.3. & Caietano ibidem. Officium autem gratitudinis est quintuplex,vt suprà num.5. & 6. dictum est. D. Thomas art.2. reducit ad tria. Primum est,Beneficium agnoscere. Secundum, Laudare,& gratias agere. Tertium, Retribuere loco & tempore, pro sua facultate *Tripliciter officium gratitudinis prætermittitur.* Itaque tripliciter officium gratitudinis prætermittitor:& quia id, quod est vltimum in generatione, est primum in resolutione, ideò (inquit Diu. Thomas) *Tres gradus ingratitudinis in omittendo.* Primus gradus ingratitudinis est, Beneficium noo retribuere. Secundus, Dissimulare, non agendo gratias. Tertius, Nolle agnoscere. Circa quæ

18 Aduerte, oon retribuere benaficium, non esse peccatum, nisi quando benefactor est in necessitate, & tu illi opem ferre potes; vel quando ex omissione putatur iure offendendus. beneficium enim cùm gratis collatum sit, non inducit strictam obligationem : nisi quando benefactor eget opera nostra; vel id necessarium est ad vitandam eius offensionem. vnde non erit peccatum mortiferum, nisi quando charitas sub peccato mortali ad tale officium obligaret. In gratiarum actione omittenda faciliùs peccatur, quia hæc omnibus est facilis,& statim fieri debet:seposita tamen offensione benefactoris, non videtur hæc omissio esse peccatum mortale, quia nihil inde notabilis incommodi percipit. Loquor de ea, quæ facienda homini, non Deo : est enim gratiarum actio cultus quidam Deo ob immensitatem beneficiorum eius debitus, quamuis tempus reddendi non sit determinatum,vnde de ea loquendum sicut de obligatione dilectionis super omnia.

19 Nolle agnoscere beneficium hominis priuati (de quo nobis est sermo)non videtur quoque per se mortale:quia parum incommodi adfert benefactori,seposita ipsius offensione. posset tamen ratione grauis offensionis & turbationis,quæ inde prouentura putaretur,esse graue peccatum.

Tres in committendo.

Porrò ad supradictos tres gradus ingratitudinis, quæ in omittendo consistont, addendi tres alij,qui in committendo. Itaque Quartus est, Retribuere mala pro bonis. Quintus, Vituperare beneficium. Sextus, Reputare beneficium loco maleficij, qui est summus ingratitudinis gradus. hi tamen gradus, præsertim secundus & tertius, pertinent ad ingratitudinem formalem.

Ex dictis facilè intelligi potest, qui sint gradus ingratitudinis erga Deum.

Primus enim est, Non conari obsequio & cultu diuina beneficia pro suo modulo compensare. 20 *Sex gradus ingratitudinis in Deum.*

Secundus,Raro vel numquam gratias agere.

Tertius. Raro vel oumquam de diuinis beneficiis eogitare.

Quartus est, Malum pro bono reddere. Ad hunc gradum pertinet omne peccatum,vnde omne peccatum est ingratitudo in Deum, sicut & inobedientia: repugnat enim obligationi illi, qua ratione beneficiorum acceptorum ipsi obstringimur,ad ea cauenda, quæ ipsum offendunt.

Quintus est, Extenuare, negare vel vituperare beneficia Dei huc pertinet, si neges beneficium redemptionis Christi & gratiæ necessitatem. qua ratione Pelagiani à sanctis Patribus vocabantur ingrati; contra quos D. Prosper scripsit opusculum Aduersus ingratos.

Sextus, Illa loco maleficij æstimare : quod faciunt damnati;& etiam quidam impij huius sæculi, qui non reputant loco beneficij, sed potiùs maleficij, quòd Deus non siuat ipsos perpetuò hoc mundo frui.

DVBITATIO IV.

Quid sit vindicatio, & cuius virtutis opus.

D. Thomas quæst. 108.

Vindicatio, Græcè *ἐκδίκησις, est vltio iniuria*; videlicet cùm pro iniuria rependitur pœna. Itaque est redditio mali pro malo; mali pœnalis pro malo culpabili. Latiùs accipitur apud D.Augustinum lib.83. qq.q.31.cùm definitor *vindicatio, per quam vis aut iniuria,& omnino omne quod obfuturum est, defendendo aut vlciscendo propulsatur*:nam defensio priuata auctoritate fieri potest:nec in malom alterius tendit.secùs in vindicta Potest autem hæc fieri ob varias causas. 21 *Vindicta ob varias causas irrogari potest.*

Primò,Ea intentione,vt ei,qui te læsit,malè sit.nihil aliud spectando:illi enim malè esse,apprehendis tamquam tuum bonum.hoc modo est actus odij,& contra charitatem proximi.

Secundò,Vt emendetur; quo modo pater vindicat delicta filij,& magister discipuli. hoc modo est actus charitatis proximi; *quæ charitas* (vt inquit D.Bernardus epist.2.) *piè solet sæuire, sine dolo mulcere, patienter nouit irasci, humiliter indignari.*& Prouerb.3. *Quem diligit Dominus,corripit.*

Pœna congruit malefactori.

Tertiò fieri potest,quia per se decens est malefactorem puniri:& pœna per se congruit & quodammodò debita est malefactori, sicut laus benefactori; idque vt rectus ordo seruetur, & quod extra ordinem recti prolapsum est, ad ordinem reuocetur. hac ratione est actus virtutis specialis : quia rationem specialem honesti respicit. Sic Deus per vindictam, omnes eos,qui ab ordine pulcherrimo Iustitiæ & legum diuinarum prolapsi sunt, & ordinatissimam dispositionem fœdè perturbarunt, ad ordinem Iustitiæ reducet, infligendo congruam pœnam : vt nihil in mundo remaneat informe, nihil inordinatum, nihil confusum,sed omnia pulchrè suis locis & gradibus sint disposita, vt sæpè docet D. Augustinus. vide illum lib.5. de ciuit. cap.9.& lib.11. cap.17. & 18. & lib.1.de ordine, multis locis.

Reparatio iniuriæ.

Quartò,Vt fiat aliqua reparatio iniuriæ, & satisfactio : dum enim ille punitur propter iniuriam illatam, restituitur ex parte honor parti læsæ, eique aliqua satisfactio exhibetur : qui enim lædit,plus iusto suo affectui indulget,sibique sumit,& alteri detrahit : dum autem punitur, illud ei quodammodò adimitur, cùm contra voluntatem patiatur. Et quia id agitur in gratiam

tiam læsi,censetur ei donari : & sic fit nonnulla compensatio,vt experientia probat. tunc enim animus læsi acquiescit,& sibi satisfactum putat.est igitur in vindicatione moralis quædam restitutio honoris, & iniuriæ reparatio. hic finis intimè coniunctus est cum tertio & ex eo necessariò resultat.

Quintò, Vt qui læsit,& alij eius exemplo in posterum ab iniuria coerceantur. hic finis est magis extrinsecus: vnde post hanc vitam non ampliùs spectabitur, sed solùm tertius & quartus. In hac tamen vita spectatur, tum à Deo,tum à Iudice humano,sicut tertius & quartus.

12 *Quomodo sit virtus specialis.* Igitur *vindicatio* facta intuitu tertij & quarti finis, videtur esse specialis virtus, qua inclinamur ad reddendum malefactori pœnam debitam pro iniuria;sicut gratitudine ad reddendum benefactori obsequium debitum pro beneficio : hoc autem debitum in quadam congruitate & decentia consistit. Si autem fiat intuitu quinti finis, scilicet vt coërceatur à maleficio, sic est actus eius virtutis, ad quam pertinet defensio Reipub.vel priuati, vel sui ipsius.est enim hæc *vindicatio* quædam defensio. Itaque sicut hæc defensio pertinere potest ad Iustitiam legalem, ad pietatem, ad amorem Reipub.vel hominis priuati,vel suiipsius ; ita etiam vindicatio.

13 *Debet fieri auctoritate non priuata, sed publica.* Vt autem hæc meliùs percipiantur, Notandum est, *vindicationem*, vt sit actus virtutis, conuenienti modo fieri debere. si enim fiat priuata auctoritate, non est actus virtutis, sed vitij;quia vsurpatio alienæ potestatis, nempe Superioris, ad quem solum executio huius actus pertinet : vnde illa multis locis in Scripturis prohibetur. Ad Romanos 12. *Non vosmetipsos defendentes*(Græcè ἐκδικοῦντες id est, vlciscentes) *charissimi,sed date locum iræ : scriptum est enim, Mihi vindicta, & ego retribuam*,&c.

Parua vindicta permissa. Permittuntur tamen passim in Repub.priuatæ quædam vindictæ paruæ, si fiant ea incontinenti, accepta iniuria : hoc enim aliquo modo putatur necessarium ad publicam pacem, vt quisque à minoribus iniuriis, quæ ad tribunalia non solent deferri, tutus sit. Hoc modo quidam Doctores eum, qui percuiit alterum alapa,pugno vel baculo, dicunt statim posse repercuti, ne alter audacior in posterum ad similia euadat; esse enim hoc genus quoddam defensionis.Sed de hoc dictum suprà cap 9.dub.12.

14 *A publica potestate potest fieri ex varia virtute.* Eo autem seposito, priuatus non potest per se actũ vindictæ facere, sed solùm curare fieri per publicam potestatem. Vt autem fit à publica potestate, potest pertinere ad varias virtutes. Si enim iudex vindictam faciat ,quia id debet Reipub. ratione officij quod gerit, erit actus Iustitiæ commutatiuæ Iudicis in ordine ad Rempub. quæ illum ad Ius administrandum veluti conduxit : si autem quia id debet Reipub. ratione obligationis, quam habet erga illam vt pars ad totum : quatenus pars debet curare bonum totius,sic est actus iustitiæ legalis:si quia debitum patriæ, est actus pietatis : si quia leges præscribunt, est actus obedientiæ : si quia pars postulat, est actus Iustitiæ commutatiuæ respectu partis. Porrò in ordine ad malefactorem erit actus virtutis particularis, quæ *iustitia vindicatiua* dicitur. Si iudex faciat illam quia congruit eius meritis, aut vt fiat aliqua reparatio iniuriæ ; ob eumdem finem pars læsa illam desiderare potest, eritque eiusdem virtutis actus.

Dices, Desiderare vindictam vt reparetur iniuria, videtur esse actus odij, quia desideras alteri malum, vt illi sit malè, & hoc reputas tuum bonum, quod proprium est odij.

15 *Cur non sit actus odij.* Respondeo, Esse magnum discrimen: in odio enim desideratur alterj malum, solùm vt ei sit malè, idque absque modo vel mensura : in vindicta solùm secundùm mensuram delicti. ibi sistitur in malo proximi, hic in recto ordine Iustitiæ. ibi non fit reparatio iniuriæ eo modo quo debet fieri ; sicut nec in damno, cùm quis propria auctoritate latronis bona inuadens, damnum acceptum sibi sarcit, hic verò fit debito modo.

16 *Appetitio vindictæ ex quo affectu procedat.* Aduerte tamen, quando pars læsa expetit vindictam ob iniuriam priuatam, hoc desiderium esse actũ amoris proprij : id enim petit in proprium commodum vel honorem.Itaque cùm hoc desiderium non sit actus virtutis,sed quid indifferens, vindicatio,vt ea vi huius sequitur, non est actus virtutis, sed indifferens. huic tamen desiderio coniungitur aliud, quo quis non vult vindictam mandari executioni, nisi legitimo modo,scilicet per potestatem publicam,& iuxta mensuram delicti : & hic affectus est iustitiæ vindicatiuæ; & consequenter ipsa vindicatio, vt ea vi huius sequitur:proprium enim opus Iustitiæ vindicatricis est non vindicta absolutè,sed debitus in vindicta modus.Simili modo cùm quis petit solutionem debiti, vel damni reparationem, illud desiderium est ex affectu proprij commodi, & sic non est actus virtutis, sed quid adiaphorum : huic tamen coniunctus est alius affectus, quo non vult illam reparationem fieri, nisi secundùm regulas Iustitiæ, & hic est actus Iustitiæ. *Quo modo vindicatio sit actus virtutis.* Id enim quod volumus affectu proprij commodi,possumus ex affectu Iustitiæ vel alterius virtutis velle exequi secundùm leges illius virtutis : & sic executio operis quoad modum est actus virtutis, quoad substantiam præcisè consideratum,non est.

17 *Melius ignoscere priuatas iniurias.* Ex dictis sequitur,multò melius esse propter Deum ignoscere, quàm vindictam expetere ; nisi fortè publicum bonum aliud postulet.ratio est, quia appetitio vindictæ ob iniuriam priuatam, per se non est virtus, cùm ea amore proprij commodi oriatur ; vnde nemo propter hoc laudari solet. Ille autem affectus circa modum executionis, etiamsi sit actus virtutis, tamen hæc virtus est valdè parua, multum habens adiunctum ea amore proprio, à quo & ipsa applicatur ad moderandum actum punitionis. est hic etiam periculum ne & affectus charitatis violetur,& odia excitentur. Denique res non est optimi exempli.In condonatione est officium charitatis in Deum & proximum, est imitatio Christi Domini & Patris cælestis.est consilium euangelicum,est ædificatio proximi,est victoria sui, est magna pax animi & tranquillitas vitæ, est singularis fiducia impetrandæ remissionis à Deo.remissio enim peccatorum iis,qui proximis iniurias remittunt, peculiariter promissa est. Denique sæpè est lucrum animæ malefactoris *Aliquando vindicta expetenda.* Interdum tamen ratio postulat vt desideremus vindictam,vt diximus:tum vt malefactor in posterum coërceatur, tum ad exemplũ aliorum, ne similia audeant attentare. hoc tamen magis in iniuriis Dei, quàm nostris faciendum. Interdum tamen etiam in nostris, ita tamen vt pœna,quam petimus irrogari; minor sit iniuriâ acceptâ. vide epistolam D.Basilij ad Candidianum.

18 *Vitia opposita.* *Vindicationi* per excessum opponitur *crudelitas* : per defectum *omissio*, vel *nimia remissio* in malefactoribus castigandis,ex qua fit vt eorum audacia crescat.

DVBITATIO V.

Quid sit veritas, & quæ eius functiones.

*D. Thomas quæst.*109.

19 *Veritas duplex.* VEritas propriè est conformitas iudicij ad rem iudicatam,vel signi ad rem significatam: sed hoc loco accipitur pro virtute, quæ procurat vt in sermone. scriptura, gestibus, aliisque signis, quibus aliquid significare intendimus, sit veritas, saltem secundum nostram conscientiam, seu prout eam nouimus: siue quæ curat vt sit conformitas & consensio linguæ & mentis, signorum externorum & internæ conscientiæ. vnde hæc virtus dicitur *veritas*,quia veritatẽ in signis, quibus aliquid significare volumus, affectat & procurat.facit itaq; nos rectè vti signis,quæ nobis data

ſunt ad mentem alteri patefaciendam,qui rectus vſus in eo conſiſtit,vt ſigna ſint menti conformia.

30 *Eſt virtus ſpecialis.* Ex quibus patet Primò, Veritatem eſſe virtutem ſpecialem à ceteris diſtinctam: quia ſpeciale bonum rationis ſpectat; videlicet veritatem in dictis & factis; & ſpecialis laus eſt in oratione & vita colere veritatem.

Patet Secundò, Eſſe virtutem annexam Iuſtitiæ: tum quia verſatur circa ea quę diriguntur ad alterum, nimirum circa ſigna quibus aliquid alteri intendimus ſignificare: (ſigna enim non ſunt data homini propter ſe, ſed propter alterum, cui aliter mentem ſuam aperire nequit) tum quia ſpectat in his rationem debiti, non legalis ſeu ſtricti,ſed moralis.

31 *Obiectum huius virtutis.* *Obiectum* igitur materiale huius virtutis eſt, ſigna externa, quibus mentem noſtram patefacimus proximo. *Ratio obiectiua* eſt, eſſe verum,ſeu conforme menti,quatenus id quodammodo debitum proximo, *debitum*,inquam,non ex parte ipſius, ſicut benefactori debetur compenſatio; ſed ex parte noſtra,ne nos turpes ſimus, & parum ad vitam ciuilem idonei. nam Primò per ſe turpe eſt,linguam à mente diſſidere, & cum ea velut pugnare. Deinde ſine veritate vita ſocialis non benè & commodè conſtare poteſt. Itaque hoc debitum eſt ſolùm morale & ex honeſtate virtutis proueniens.quod intellige de debito veritatis per ſe conſideratæ, ſepoſito omni alio vinculo: nam in contractibus debetur ex iuſtitia, in iureiurando ex lege religionis.

Obiectum cui, eſt proximus. huic enim debetur hæc veritas; quia talis eſt,quicum conuerſatio & amicitia haberi poſſit.

32 *Functiones veritatis.* Functiones huius virtutis ſunt, Primò, Amor veritatis in dictis & factis. hic eſt primus & intrinſecus actus huius virtutis:nam ipſa eſſentialiter in habituali amore veritatis conſiſtit.

Secundò, Cautio ne quid contra iudicium mentis dicatur,aut ſignificetur:ad hoc autem obligat lex huius virtutis pro omni tempore.

Tertiò,Patefacere iudicium mentis.ad hoc non obligat pro quouis tempore, nam ſæpè expedit mentem non aperire,ſed tegere: & multis aliis circumſtantiis opus eſt vt patefacere mentem ſit opus virtutis.vnde meliùs diceretur opus huius virtutis eſſe, quando mens patefacienda eſt, procurare vt oratio menti ſit conformis: hoc enim eſt quod hæc virtus ſpectat tanquam proprium bonum in debita materia: materia autem debita non eſt, niſi adſint circumſtantiæ, quæ efficiant vt mens honeſtè aliis patefieri poſſit.

Quartò, Inquirere veritatem rei, quando aliquid abſolutè affirmandum vel negandum eſt.qui enim affirmat vel negat aliquid, cuius eſt neſcius vel dubius, non eſt verax, quia dicta non ſunt conformia menti, aliter enim loquitur,aliter ſentit. Deinde quia omnis virtus, vt præſtet opus ſuum, debet adhibere conuenientem circumſpectionem & diligentiam, ne offendat.

Quintò, Exequi promiſſa: hoc enim neceſſarium vt promiſſio ſit vera: quamuis ad hoc magis ex virtute fidei obligemur: quam eſſe diſtinctam à virtute veritatis, ſupra cap 18.dub.8.oſtenſum eſt.hæc tamen intelligenda,niſi quid accidat quod excuſet,vt ibidem dictum eſt: promiſſio enim multis euentis non eſt præſtanda.

DVBITATIO VI.

Quid mendacium, quotuplex, & quale peccatum.

D.Thomas quæſt. 110.111.112.113.

33 *Quid ſit.* MEndacium propriè eſt locutio contra mentem, cum videlicet aliud loquimur exteriùs,aliud interiùs ſentimus.Nomine *locutionis* accipi poteſt omnis ſignificatio, ſiue verbis fiat, ſiue geſtu,ſiue alia ratione. poteſt enim mendacium fieri nutibus & geſtibus, his enim ſæpè vice verborum vtimur. vnde *ſimulatio* eſt mendacium in geſtu.Porro ſicut ad actum veritatis tria requiruntur: ſcilicet voluntas dicendi verum, (id eſt edendi ſignum conforme menti,) ipſa locutio, & ſignificatio, mentis iudicio conformis: ita tria ad mendacium requiruntur,voluntas dicendi falſum,ipſa locutio, & ſignificatio mentis iudicio contraria. ex quibus conſequitur quartum, id eſt, *deceptio alterius* *Tria ad mendacium requiruntur.* ſed hoc non eſt neceſſarium ad rationem mendacij, ſicut nec intentio deceptionis, vt rectè D. Thomas art.1.poteſt enim quis velle mentiri,vt non poſſit conuinci ex propria confeſſione, etiamſi norit alterum non crediturum. regulariter tamen qui mentitur, intendit falſam opinionem alterius animo ingenerare, ſeu decipere.vnde deceptio eſt affectus ordinariè conſequens mendacium.

Ex his patet Primò, *Mendacium* formaliter & directè opponi *veritati*,ſeu veritatis actui: quia ſicut hæc 34 *Mendacium actui veritatis opponitur formaliter.* procedit ex affectu veri, ſeu vt locutio ſit conformis menti:ita illud ex affectu falſi,nempe vt oratio à mẽtis iudicio diſſentiat: non quod falſitas per ſe ametur, ſed quia abſolutè eſt volita,etſi propter aliud. & ſicut actus veritatis eſt expreſſio veri opinione noſtra; ita mendacium eſt expreſſio falſi opinione noſtra. Dico *opinione noſtra*;quia ſi dicas verum,cùm putes eſſe falſum,mentiris,& mendacium formaliter dicis: nam ex *Non ſemper opponitur materialiter.* affectu falſi & intentione ſignificandi falſum loqueris, quamuis materialiter ſeu præter intentionem verum ſit quod dicis. è contrario ſi dicas falſum, cùm putes verum,ea virtute veritatis & formaliter verum dicis; quia ex affectu veri, & intentione ſignificandi veri, etſi materialiter falſum ſit.

Patet Secundò,Non eſſe mendacium cùm quis vti- 35 tur amphibologia,vel reſtrictione tacita:quia non intendit dicere falſum,nec loqui contra mentem:ſed vel mentem ſuam aliter exprimere quàm alter intelligit, vt in amphibologia: vel non totam exprimere,ſed ſolùm ex parte, altera parte orationis interiùs retenta: de quo dictum eſt ſupra cap.42.dub.9.& c.31.dubit.3. cap.11.dub.10.

Tertiò, Malitiam huius peccati intrinſecam conſi- 36 ſtere in abuſu ſignorum, quòd illis vtamur contra *Malitia mendacij.* naturalem inſtitutionem & finem. cùm enim ſigna non ſint data niſi ad exprimendum iudicium mentis, vtimur illis contra iudicium mentis, ita vt ſit contradictio inter mentem & linguam.quod enim lingua affirmat,mens negat: & quod mens negat, lingua affirmat: atqui per ſe turpe eſt & vituperabile, vt in vno eodémque homine inter interiora & exteriora ſit contradictio, cùm exteriora debeant interioribus conformari. ſic ergo vti ſignis externis vt contradicant iudicio interno, per ſe malum eſt. Ad hanc accedit alia, quòd mendacio proximus decipiatur: vnde oſtendit amicitiam & politicam conuerſationem.Itaque omne mendacium malum eſt. Primò,Quia in eo eſt voluntas falſi & contradictionis, qua contradicit quis ſuæ conſcientiæ. Secundò, Quia regulariter in eo eſt voluntas deceptionis proximi. intendit enim,qui mentitur,alteri falſam opinionem ingenerare. Tertiò, Quia in eo eſt falſitas & repugnantia cum propria conſcientia.Quartò,Quia eſt deceptiuum proximi,& violatiuum amicitię.Ex his duo priora pertinent ad malitiam mendacij formalem,ratione cuius imputatur ad culpam: duo poſteriora ad obiectiuam, ratione cuius non poteſt vllo caſu rectè appeti.

Hinc omne mendacium prohibetur in Scripturis, 37 Eccleſiaſtici 7. *Noli velle mentiri omne mendacium.* hic *Prohibetur in Scripturis.* tamen locus non omnino conuincit de omni,vt oſtendit diuus Auguſtinus lib. de mendacio cap. 17. Prouerb. 13. *Verbum mendax iuſtus deteſtabitur.* & cap.30. *Vanitatem & verbum mendacij longè fac à te.* ad Coloſſ. 3. *Nolite mentiri inuicem.* hæ locutiones vim habent vniuerſalis. vnde Innocentius III. cap.Super eo, de vſura dicit, *diuini præcepti verbo conſtanter vetari,ne*

quis

quis etiam pro alterius vita seruanda mentiatur. Idem fusè docet D. Augustinus libris duobus ad Consentium, quorum alter est de mendacio, alter contra mendacium. Denique est communis sententia Patrum & Theologorum in 3 d. 37. & 38. quã & Aristoteles probe intellexit, quando Ethicorum lib 4. cap. 7. ait: *Per se autem mendacium quidem malum & vituperabile est verum autem & honestum & laudabile.*

38
Qui putarint mendacium aliquando esse licitum.

Aduerte tamen, olim non defuisse qui putauerint licitum esse mendacium, quando videtur necessarium ad vitandum aliquod graue incommodum, vel obtinendum maius bonum. Ita sensit Origenes in 6. stromatum, vbi approbat sententiam Platonis, quam habet lib. 3 de Repub. *Deo quidem indecens & inutile esse mendacium, hominibus verò quandoque vtile & necessarium, vt eo tamquam medicamento vtantur.* Idem fusè tradit Abbas Ioseph apud Cassianum collat. 17. cap. 8. vbi inter cetera dicit, *mendacio vtendum tamquam elleboro, quod sumitur imminente aliquo exitiali morbo:* cui videtur Cassianus consentire. Eamdem sententiam videtur approbare Chrysostomus in fine lib 1. de sacerdotio, & Homil. 32. & 53. in Genesim. Denique Hieronimus, Theodoretus, Theophylactus, OEcumenius, & plerique Græci in cap 2. ad Galatas, dum docent obiurgationem Pauli fuisse simulatam, & factam ex composito: licitum enim esse, boni alicuius causa, vti simulationibus, atqui *simulatio est mendacium in facto.*

39
Est contra Scripturas.

Verùm hanc sententiam esse falsam, & contra Scripturas, fusè docet D. Augustinus, præsertim lib priore, qui est de mendacio, cap. 5. 6. 7. & sequentibus; & satis patet ex dictis. Eamdem damnat Hieronymus apologia 1 contra Rufinum, arguens ob illam Origenistas. vide Sixtum Senensem annotat. 89. & 107. Putarem plerosque ex prædictis Patribus excusari posse, quod *mendacium* vocent etiam orationem alio sensu dictam, vel habentem tacitam mentis limitationem, ita vt alter aliud intelligat & decipiatur: & nomine *simulationis* etiam *dissimulationem* intelligant; vt patet ex Chrysostomi & Hieronymi exemplis. poterat etiam illa obiurgatio Pauli fieri ex composito absque propriè dicto mendacio & vera simulatione: sicut aliquando ex composito obiurgamus aliquem, vt tertius, qui offensus est, placetur, vel ne audeat imitari factum ipsius. quæ obiurgatio intelligenda est secundùm externam speciem facti, quod malum videtur, vel videri possit. sed de hoc plura 1. 2. q. 103. artic. 4. de cessatione legalium.

Quomodo aliqui ex Patribus possint excusari. Appetiit Lessium hac in parte, & falsa disputatione exagitauit Pseudo monachus Angius. Quem R. P. Theophilus Raynaudus Soc. IESV Theologus, recens fortè apologia, qua editioni hanc operis Lessij cumulauimus.

In exemplis aliis, quæ adferuntur ex Scripturis, vel satis clarum est non esse propriè dictum mendacium aut simulationem, sed solùm veritatis occultationem; vt quando Abraham dixit Saram esse sororem suam; quando Michol posuit statuam in lecto Dauid; quando Moyses spoliauit Ægyptum; quando Paulus circumcidit Timotheum, totondit caput in Cenchris, &c. Vel possunt excusari per restrictionem mentalem; vt cùm Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac, & multa, quæ dixit Iudith ad Holofernem. Vel non est opus excusare; vt ea quæ Dauid dixit ad Achimelech, quæ Ionathas ad Saul de Dauidis absentia, quæ Iehu ad sacerdotes Baal, quæ Raab pro exploratoribus, quæ obstetrices ad Pharaonem. hæc enim narrantur, non laudantur à Scripturà; etsi laudetur interdum bona intentio per se spectata.

40
Mendacium per se est peccatum veniale tantùm.

Aduerte tamen, mendacium per se non esse peccatum mortale, sed solùm veniale, quia inordinatio illa neminem grauiter lædit: & deceptio proximi, quando nihil interest sic an aliter res habeat, est parui momenti, nec euertit vitam socialem, etsi illi nonnihil incommodet.

Obiectio.

Dices, D. Augustinus lib. de mendacio cap. 6 & sequentibus apertè indicat, omne mendacium esse peccatum mortiferum: nam vult, etiam illum, qui pro vita corporali vel sua vel aliena conseruanda mentitur, amittere æternam: vnde sequitur esse mortiferum. quòd si tale mortiferum est, quod tamen inter omnia mendacia penè est leuissimum, vt constat ex cap. 14. eiusdem libri; consequens est, cetera quoque omnia mortifera esse. Et confirmatur ex illo Psalmi 5. *Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendacium.* & Sapient. 1. *Os, quod mentitur, occidit animam.*

Respondeo, Bona pars eorum, quæ illo libro habentur, non dicitur asserendo, sed disputando: nam vt D. Augustinus lib. 1. Retract. cap. vltimo scribit, *Illius libri magna pars in inquisitione disputatione versatur.* neque ipsi omnino satisfecit, vnde etiam de Opusculis suis librum illum auferre decreuerat, quia obscurus & anfractuosus, & omnino molestus ei videbatur: quam ob causam scripsit alterum contra mendacium, vt ibidem refert. Intentio ipsius solùm erat, ostendere omne mendacium esse malum, adeò vt ob nullam causam sit licitum, ad quod probandum induxit quasdam Scripturæ sententias, quæ non de omni, sed de solo pernicioso contra Deum vel proximum sunt intelligendæ, quales sunt duæ illæ in confirmatione allatæ, vt facilè ex antecedentibus & sequentibus ostendi potest. *Respon.*

Quod ad diuisionem mendacij attinet, tripliciter diuidi potest. Primò, Secundùm propriam rationem, scilicet vt opponitur veritati. hoc modo diuiditur à D. Thoma ex Aristotele l 4. Ethic. cap 7. in *Iactantiam* & *Ironiam.* Sed hoc intellige non de omni mendacio, sed de eo, quo quis in iis quæ ad laudem suam pertinent mentitur. 41
1. Diuisio laici.

Iactantia (Aristoteli ἀλαζονεία) est cùm quis maiora de se prædicat quàm insint. hic Aristoteli vocatur ἀλαζὼν, id est, *iactator.* *Iactantia.*

Ironia est, cùm minora quàm insint, vel cùm laudabilia quæ insunt, negat. hi Aristoteli vocantur εἴρωνες, *dissimulatores.* si parua sunt & manifesta quæ de se negat, dicitur Aristoteli βαυκοπανοῦργος, quasi dicas *delicatus veterator.* Si quis se iactet de malo quod fecit, non est propriè iactantia, quia deest mendacium, sed est vana gloriatio, similis iactantiæ: eò peior, quò res de qua gloriatur peior est. Si autem illud non fecit, est peccatum iactantiæ: quia est mendacium, quo de se maiora prædicat quàm insint. *Ironia.*

Nec obstat, quòd illud quod de se dicit, malum sit: quia accipit illud instar boni & laudabilis, & ita opinione ipsius bonum est.

Est autem *Iactantia* per se, seu ex genere suo peccatum veniale, continens malitiam mendacii & vanæ gloriæ. Potest tamen esse peccatum mortale quinque casibus, vt colligit Caietanus quæst. 112. artic. 2. ex D. Thoma. 42
Iactantia quale peccatum.

Primò, Si quis se iactet cum iniuria Dei, sibi tribuendo quod Dei est, sicut rex Tyri, qui dicebat, *Deus ego sum,* Ezech. 28. *Aliquando mortiferum, idque sex euentis*

Secundò, Cum iniuria proximi, sicut Pharisæus Lucæ 18. qui contemnebat, se iactando publicanum.

Tertiò, Si procedit ex superbia vel inani gloria mortifera: vt si quis glorietur de donis Dei, tamquam sit illis dignus.

Quartò, Si iactet se cum intentione nocendi proximo, aut emungendi pecunias iniustè, aut exponendi se periculo nocumenti, vt cùm quis se prædicat præclarum medicum, aduocatum, &c.

Quintò, Si ita sit addictus iactantiæ, vt paratus sit peierare vel aliud peccatum mortiferum committere. his adde

Sextum casum, Quando quis iactat se de opere, quod est peccatum mortiferum: nam videtur illud approbare. Si tamen solùm narret vt inde appareat eius dexteritas, ingenium, virilitas, absque approbatione vel affectu ipsius operis, non videtur esse mortiferum.

Iactantia peior est quàm *Ironia*, teste Aristotele suprà, quia regulariter ex turpiori causa procedit, nimirum ex cupiditate vanæ gloriæ vel lucri. Qui verò *ironiá* vtitur, minùs dicendo, vel negando quæ insunt, plerumque id facit vt fastum & iactantiam fugiat, vt Aristoteles ait, sicut Socrates faciebat, qui, vt 43
Est peior quàm ironia.

vt idem testatur, gloriosa omnia de se negabat. Fieri tamen potest, vt ex peiore motiuo procedat, & tunc peior erit; vt si quis minora de se diceret, animo peruertendi alios, sicut hæretici faciunt, dum sibi omnia bona detrahunt, & omnia Deo soli tribuunt, vt videantur humiliores, & gloriæ Dei studiosiores, de quibus maximè intellige illud Ecclesiastici 19. *Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo.* & Prouerb. 26. *Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde ipsius.*

44 *2. Diuisio. Iocosum. Officiosum. Perniciosum.* Secundò, Diuidi potest ratione finis vel effectus, in *iocosum, officiosum, & perniciosum. Iocosum* est, quod causâ voluptatis vel suæ vel alienæ dicitur. *Officiosum,* quod causâ vtilitatis: vtrumque autem tale esse debet vt nemini noceat. *Perniciosum* est, quod alicui iniustè nocet, siue alteri prosit, siue non: seu quod est contra honorem Dei, vel bonum proximi. tale est omne mendacium in religione, in Sacramento Confessionis, in iuramentis, in detractione, in falso testimonio, in contractibus iniquis, &c. est autem hoc mendacium peccatum mortale, quia est contra charitatem Dei, vel proximi; ratione tamen materiæ, vt si nocumentum sit paruum potest esse veniale; vt in parua detractione vel deceptione proximi. reliqua duo genera solùm sunt peccata venialia; nam culpa mendacij minuitur ex eo quod ad aliquod bonum siue delectabile, siue vtile, siue ad alicuius mali auersionem absque vllius iniuria ordinetur.

45 *3. Diuisio. Simulatio.* Tertiò, Diuidi potest ratione signi, quo quis vtitur. hoc modo aliud consistit in verbis, aliud in factis. illud propriè vocatur *mendacium*, de quo iam satis dictum est: hoc *simulatio*, quæ nihil est aliud quàm mendacium in actionibus vitæ; nimirum cùm quis per has intendit aliud significare quàm interiùs in animo sentit. hoc modo mentiuntur, qui externis gestibus & actionibus præ se ferunt gaudium, dolorem, compassionem, amorem, amicitiam, & similia, cùm nihil tale subsit. *Hypocrisis.* Huius species est *hypocrisis*; quod nomen etsi propriè significet simulationem seu fictionem alienæ personæ, vt solet fieri in theatro & scena, vt docet D. Augustinus lib. 2. cap. 3. de serm. Domini in monte, tamen in sacra Scriptura & apud Auctores ecclesiasticos accipitur pro ea, qua quis se simulat esse iustum, cùm non sit.

Quale peccatum. Est autem *hypocrisis* per se peccatum veniale, sicut mendacium & iactantia: potest tamen esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis; vt si quis simulet se iustum, sanctum, Prophetam, doctorem veritatis, vt falsam doctrinam seminet; sicut faciunt hæretici, præsertim ministri. hi sunt verissimi hypocritæ, interiùs lupi, exteriùs oues; quos in primis cauendos Dominus monuit, Matthæi 7. Item si talia simulet, vt ad ecclesiasticam dignitatem indignus irrepat, aut alio modo noceat.

46 Secundò, Si hoc nomen simul inuoluat contemptum sanctitatis vel religionis internæ, qui sæpè cum hypocrisi est coniunctus. Hoc modo multi politici huius ætatis sunt hypocritæ; solùm enim curant vt exteriùs videantur iusti vel Catholici, cùm internam religionem nihili faciant. talis hypocrisis est peccatum mortale, ratione illius contemptus quem includit. hoc modò sæpè reprehenditur in Scripturis, vt notat D. Thomas q. 111. art. 4. Matth. 6. & 23. Lucæ 12. & 16. Isaiæ 63. Iob 8. & 20. &c.

Gradus mendacij. Gradus mendacij à D. August. lib. de mendacio cap. 14. ponuntur octo: quorum primus & infimus est, cùm quis mentitur ad impediendum stuprum seu castitatis violationem sibi vel alteri inferendam. Secundò, Cùm ad impediendum homicidium. Tertiò, Ad impediendam fortunarum direptionem. Quartò, Cùm placendi cupiditate. Quintò, Cùm sola mentiendi libidine. Sextò, Cùm quis ita mentitur, vt vni prosit & alteri obsit. Septimò, Cùm ita mentitur vt nulli prosit, & obsit alicui. Octauò, Quando mentitur in doctrina religionis. hi gradus ab infimo mendacio crescunt ad summum. Tres primi gradus pertinent ad mendacium officiosum; quia nemini nocent, & prætereà aliquam vtilitatem adferunt, dum graue malum, vel stupri, vel mortis corporalis, vel amissionis pecuniarum vitatur.

Vbi aduerte, D. Augustinum insinuare, maius malum esse pati stuprum quàm mortem; quod facilè admiserim: maximè propter periculum peccandi, quod illi voluptati coniunctum est. *Stuprum est morte deterius.* Vnde minùs peccatum est mentiri ad vitandum stuprum, quàm ad vitandam mortem: sicut minus est ad vitandam mortem, quàm ad cauendum damnum pecuniarum. Quo enim maius est bonum propter quod mentiris, eò mendacium est minus peccatum, quia malitia & deformitas illius minus est voluntaria: qui enim nollet mentiri, nisi necessitas magni boni consequendi vel mali auertendi cogeret, satis ostendit sibi non placere per se mendacium, & se inuitum & cum displicentia illius per se considerati, ad illud descendere: idque eò magis, quò causa, qua impellitur, maior est, vel saltem iustior apparet. Hinc dici solet, bonitatem intentionis minuere malitiam operis. *Intentio bona minuit peccatum.*

Quartus & quintus gradus pertinent ad mendacium iocosum, minus tamen culpæ est in quarto quàm in quinto: quia minùs turpe est mentiri vt alterum oblectes, quàm vt libidini mentiendi satisfacias. Sextus, septimus & octauus pertinent ad mendacium perniciosum.

DVBITATIO VII.

Quid sit affabilitas, & quæ vitia illi aduersa.

D. Thomas quæst. 114. 115. & 116.

Affabilitas est virtus, quæ procurat vt conuersatio nostra cum proximis in rebus seriis sit grata, & talis qualem esse decet, spectata conditione nostra, personarum quibuscum agimus, negotiorum, & reliquis circumstantiis: ita vt neque nimis blandè, neque nimis asperè in congressibus nos geramus. 47 *Affabilitas quid.*

Dico, *in rebus seriis*: nam vt in *iocis* sit nostra conuersatio grata, præstat alia virtus, quam Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 9. vocat *εὐτραπελίαν*, quæ nos decorè facit vti iocis & ludicris, quæ animi causa assumuntur, ita vt nec in illis modum excedamus, tamquam scurræ: nec ab illis abhorreamus tamquam agrestes quidam & rupicones. *Eutrapelia.*

Affabilitas apud Græcos proprio nomine caret, teste Aristotele c. 6. non malè tamen quis *εὐπροσηγορίαν* vocauerit, ex Isocrate ad Dæmonicum. apud Latinos vocatur *affabilitas* & *comitas*, vt ex Cicerone 1. Offic. constat. Etsi enim non in solo alloquio consistat, sed etiam in aliis actionibus & officiis, quibus nos accommodamus proximo, vt ipsi nostra consuetudo grata sit, tamen potissimùm in sermone & affatu sese ostendit; sicut & *adulatio* & *litigium*. Addit Aristoteles, esse similem *amicitiæ*: nam exteriùs ita se ad omnes gerit tamquam ad amicos. 48 *Affabilitas.* Differt tamen ab *amicitia* propriè dicta, quia hæc nihil est aliud quàm mutua beneuolentia in peculiari quadam communione fundata; quæ communio & consociatio causa est amandi alterum sicut seipsum, & comiter cum illo tractandi. 49 *Differt ab amicitia.* Sic inter milites est amicitia, ratione societatis & communionis militiæ: inter eruditos, ratione communionis in eruditione: inter consanguineos, ratione communionis sanguinis. inter Religiosos, ratione societatis vitæ religiosæ. inter Deum & hominem, ratione communionis bonorum supernaturalium, & maximè ratione communionis gloriæ, quam præstolamur in cælo, qua Deo erimus simillimi. Interdum communio est causa inimicitiæ, non per se, sed quia impedit bonum alterius. Sic figulus figulum odit, & faber fabrum, iuxta Hesiodum. Denique quando communio ad nimis multos se extendit, laxior fit amicitia, & facilè euanescit: sic

commu

communio religionis Christianæ,quæ olim,cùm pauciores essent Christiani,erat vinculum arctissimæ amicitiæ, posteà cœpta est negligi tamquam ad amicitiam, sine alio magis particulari nexu, insufficiens. Sed de his plura in tractatu de charitate, & apud Aristot.8.Ethic.

At *affabilitas* non requirit talem communionem, neque ideò benignè cum alio tractat, quòd illi sit amicus,aut ei benè velit, sed quia ita congruit ad vitam socialem.

50 *Obiectum materiale.* *Obiectum* igitur materiale *affabilitatis* est tota conuersatio hominis cum proximo, consistens in colloquiis,conuictu,& actionibus, quibus cum illo tractamus. Hæc omnia nititur affabilitas ita moderari, vt proximo nostra consuetudo grata sit & delectabilis; (seruata tamē decori ratione)idque ideò quia hoc debitum est,nō quidem ex parte proximi, quasi ipse aliquo beneficio id meruerit, vel ad aliquod ius habeat; (quomodo aliquid est debitum parentibus, Principibus,Superioribus, benefactoribus)sed ex parte nostra, quia naturæ socialis sumus, & sine hac moderatione non sumus benè idonei ad vitam socialem sicut dicere *veritatem* extra contractus & alia negocia, in quibus haud magni interest nosse sic an sic res habeat,debitum est non ex parte proximi,cui loquimur; sed ex parte nostrâ, vt dictum est suprà dub.6 Itaque hoc *debitum* solùm est morale, seu ex honestate virtutis,& minus quàm debitum gratitudinis, vel obseruantiæ.

Formale. Vnde patet, *obiectum formale*, seu rationem obiectiuam huius virtutis esse attemperationem nostræ conuersationis cum proximo. qua ita sit ei accommodata,secundùm normam rationis, vt ei sit grata,idque quia hoc debitum vitæ sociali. hanc enim attemperationem hæc virtus in ipsa conuersatione tamquam in proxima materia intendit & procurat. Huic tamen virtuti non repugnat, si interdum seueriùs cum illo agamus,quando res postulat,non enim omni tempore tenemur nos affabiles cuiuis offerenti præstare, sed quando culpa illius vel iusta ratio aliud non postulat.

Obiectum cui est proximus, huic debemus affabilitatem, quia nos & ipse ad vitam socialem & amicitiam apti sumus.

51 *Vitia opposita.* Dupliciter in hanc virtutem peccatur, excessu delectandi & defectu: id est, *blanditia* & *morositate*.quidam enim nimiùm student in conuictu esse blandi & placidi: vnde in omnibus se accommodant aliis, omnia probant, omnia laudant:qui si id faciant vtilitatis causa, vocantur *adulatores*,
Adulatores. Aristoteli κόλακες, quibus Principes sæpè obsepti, magnarum aularum magna
Blandi. pestis.Si solùm vt placeant,vocantur *blandi*, Aristoteli ἄρεσκοι, à studio placendi. Alij nimis parum curant placere,sed vbique sunt difficiles,vbique contradicto-
Morosi. res, nusquam se accommodant: hi vocantur *morosi* & asperi.Aristoteli δύσκολοι καὶ δυσέριδες, genus hominum parum ad societatem & amicitiam idoneum. sunt tamen in hoc varij gradus:alij enim plus alij minus hoc absynthio motum suoi imbuti. D.Thomas hoc vitium vocat *litigium*, ex antiqua versione: proni enim sunt homines morosi ad contradicendum, & consequenter ad litigium: quam ob causam Aristoteles vocat eos δυσέριδας, id est, *contentiosos*, vel *pugnaces in contentionibus*.

52 *Quale peccatum adulatio.* *Adulatio* per se est solùm peccatum veniale; quia est tantùm excessus in studio placendi & oblectandi in communi congressu. potest tamen esse peccatum mortale trifariam,vt docet D.Thomas quæst.115.art.2. Primò,Ratione materiæ; si laudes alicuius peccatum, præsertim mortiferum:iuxta illud,*Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur*. Et Isaiæ 5. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum*: vt cùm quis laudatur à constantia in hæresi, à rebellione,&c. Sic plerumque adulatores vitia nominibus virtutum tamquam fuco honestant & laudant: de quo pulchrè D. Basilius in illud Psalm. 61. *Cucurri in siti*. Secundò, Ratione finis: si aduleris vt noceas, vt ad libidines pertrahas, &c. Tertiò, Ratione effectus: vt cùm per adulationē præbetur occasio alicuius grauis peccati, etiam præter intentionem: nihil enim est quod tam facilè mentem hominis corrumpat, quàm adulatio: teste Hieronymo epist. ad Celantiam. vide plura de hoc vitio apud D.Antoninum p.2.tit.10.c.2.§.2.

Morositas etiam, seu litigium per se est solùm peccatum veniale, quia tantùm adfert proximo nonnullam molestiam & tædium in congressibus, quæ res non censetur grauis aut contra charitatem: nec euertit vitam socialem,etsi ei nonnihil incommodet, eámque minùs suauem reddat. est tamen deterior quàm adulatio,si vtrumque præcisè & per se spectetur:nam peius est esse molestum in congressibus, quam nonnihil excedere blanditiis: illud enim longiùs abest ab officio huius virtutis, cuius est delectabilem efficere nostram consuetudinem.ratione tamen finis,vel materiæ, vel effectus consequentis, adulatio ordinariè est multò deterior:vnde magis ab adulatoribus, quàm ab asperis ingeniis cauēdum,vt etiam insinuat Propheta, Psal.140.*Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* 53 *Quale morositas & litigium.*

DVBITATIO VIII.

Quid sit liberalitas, & quæ vitia ei opposita.

D.Thomas quæst.117.118.119.

Liberalitas, Aristoteli ἐλευθεριότης, est virtus, quæ moderatur amorem pecuniæ,& reddit nos faciles & promptos ad eas expendendas,quando ratio dictat: vt rectè docet D. Thomas quæst.117. artic.1.2. & 3. ex Aristotele lib.4. Ethic. cap. 1. *Pecuniam* vocamus non solùm nummos, sed *omnia quarum pretium pecunia metitur*, vt Aristoteles ibidem ait. cùm enim cupiditas pecuniæ & diuitiarum in hominibus admodum sit vehemens, & grauia inducat incommoda, (*omnium enim malorum radix est cupiditas*,teste Apostolo) oportuit esse aliquam virtutem, quæ hanc cupiditatem moderaretur.hanc vocamus *liberalitatem*. 54 *Quid liberalitas.* *Pecunia.*

Itaque *liberalitas* immediatè versatur circa æstimationem & affectum diuitiarum, vtrique modum imponendo, & faciendo eas æstimari & amari in suo gradu,non suprà,nec infra,mediatè circa earum vsum: idque dupliciter. Primò,Tollendo impedimentum recti vsus. hoc ipso enim quo temperat amorem earum, promptiores nos reddit ad eas erogandas, quandocumque casus inciderit quo id iudicetur conueniens: nimius enim earum amor & cupiditas promptam erogationem impediebat. Secundò,Inclinando directè ad earum elargitionem,vel potiùs ad certum in elargiendo modum. Liberales enim maximè ex eo vocantur, quòd libenter & hilariter de rebus suis largiantur aliis:idque non quia hi egent,hoc enim est misericordiæ:nec quia amici,hoc enim amicitiæ: neque ob beneficia, quia hoc gratitudinis: nec intuitu compensationis, quia hoc amoris concupiscentiæ, qui maximè repugnat liberalitati: sed quia hic modus elargiendi, in vita politica & sociali decet hominem, & consentaneus est eius affectui & habitui.Itaque inclinat propriè in modum,qui in largiendo seruandus est,quatenus hic congruit illius affectui, siue vt effectus illius, siue vt signum:& vitæ sociali. *Circa quid versetur & quomodo.*

Ex quibus patet Primò, Hanc virtutem esse magni momenti, quod ad primarium eius officium attinet: nam res est summè vtilis & necessaria in hac vita,cupiditatem diuitiarum esse compressam, & secundùm rationis regulam temperatam. & hoc munus potest habere in omnibus, etiam pauperibus, imò in nullis magis, quàm in iis qui voluntariè pauperes sunt, qui minimè cupiditate diuitiarum tenentur; quamuis in his aliquid maius sit quàm liberalitas vulgaris: quia est diuitiarum contemptus & fuga, propter amorem 55 *Liberalitas in gradu heroico.*

bonorum cælestium & Christi imitationem: qui est gradus heroicus liberalitatis.

Secundarium officium, scilicet elargitio & modus debitus in ea seruandus, quatenus præcisè declarant hunc moderatum affectum & quamdam vilipensionem diuitiarum, est minoris momenti, etsi per hanc liberalitas se maximè ostendat: nec omnibus conuenit, cùm non omnes habeant quæ largiantur.

56 *Considerationes incitantes ad hanc virtutem.*

Porrò ad illam moderationem cupiditatis diuitiarum considerandum est Primò, Quid ipsæ sint in se, quàm viles, quàm exiguæ, quàm incertæ & instabiles. Secundò, Ad quid valeant, nimirum ad fastum, ad oblectationes sensuum, & ad omnem mali licentiam. Tertiò, Quantas curas & molestias secum trahant. Quartò, Quàm paucis natura contenta, & quàm multa illi superflua. Quintò, Denique melius & honestius esse dare quàm accipere.

57 *Obiectum, & materia.*

Patet Secundò, Obiectum materiale & immediatum huius virtutis, seu materiam proximam esse *cupiditatem pecuniæ*: huic enim cupiditati modum imponere, est primarius finis huius virtutis; & consequenter *modus* ille est obiectum formale. mediatum est *erogatio pecuniæ*: nam & huic modum imponere debet, vt libenter, hilariter & copiosè, prout ratio decori in vita ciuili postulat, fiat. vt tamen erogatio sit materia seu obiectum liberalitatis, debent adesse circumstantiæ illæ, cum quibus ipsa secundùm substantiam suam honestè fieri possit; alioquin circa illam non erit liberalitas, (cuius materia debet esse honesta) sed profusio. Hæc autem erogatio, quia tendit in alium, estque quodammodo debita ex honestate huius virtutis, vt per eam affectus internus se prodat, facit vt hæc virtus ex parte sit similis iustitiæ, & numeretur inter eas quæ iustitiæ dicuntur annexæ. materia remotissima huius virtutis est *pecunia*: circa huius enim elargitionem & vsum versatur. quæ intellige non de ingenti summa; hæc enim ad magnificentiam pertinet; vt infrà lib. 3. c. 2. dub. 4. dicetur, sed de mediocri & ordinaria.

58 *An liberalitas in Deo.*

Petes, Vtrùm in Deo sit propriè liberalitas.

Respondeo, Si *liberalitas* accipiatur pro virtute moderante cupiditatem diuitiarum, sic in Deo non est liberalitas, nisi metaphoricè, sicut nec ira: sed quia hoc nomen propriè & magis ordinariè accipi solet pro affectu ad promptè, copiosè, & absque intuitu compensationis de rebus suis erogandum aliis, siue interueniat cupiditatis moderatio, siue non; ideò absolutè dicendum est in Deo propriè esse *liberalitatem*; & quidem maximam; sicut & beneficia ipsius maxima sunt & propriissimè beneficia, quorum collatio est actus liberalitatis: ipse enim est propensissimus ad erogandum, & quidem hilariter, copiosè, & merè gratis, idque quia decet ipsius benignitatem & beneficam naturam.

59 *Vitia opposita.* *Auaritia.*

Liberalitati opponuntur duo vitia *auaritia* & *profusio*. *Auaritia* (quæ ἀνελευθερία Aristoteli vocatur; quia res illibera & homine maximè indigna) excedit in æstimatione & amore diuitiarum, & consequenter in illis nimiù retinendis, vel nimio studio quærendis, vel per quæuis media, vt per fas & nefas: vnde apud Græcos etiam dicitur πλεονεξία, à studio plus habendi. opponitur tamen liberalitati per defectum, quia deficit in erogando, non enim erogat quando ratio postulat: ab erogatione autem potissimùm liberalitas appellatur.

Est periculosa.

Hoc vitium etsi per se sit solùm peccatum veniale, vtpote inordinatus amor diuitiarum; tamen est valdè periculosum: facilè enim hic amor ita crescit, vt propter diuitias homo paruipendat præcepta diuina, paratus quiduis ad eas assequendas patrare. vnde crebrò & grauissimè reprehenditur in Scripturis. Ecclesiastici 10. *Auaro nihil est scelestius*: nimirum, quia paratus est quamuis iniuriam facere propter diuitias, vt ex versu præcedente patet: deinde statim additur: *Nihil est iniquius quàm amare pecuniam: hic enim & animam suam venalem habet: quoniam in vita sua proiecit intima sua.* Ad Ephes. 5. Apostolus dicit *auaritiam esse idololatriam*, quia auarus auro afficitur præ Deo, omnia paratus propter aurum agere & pati. 1. ad Timoth. 6. *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. radix enim omnium malorum est cupiditas.* nimirum quia nullum est malum, ad quod cupiditas diuitiarum aliquando non impellat.

Vnde meritò auaritia inter peccata capitalia numeratur, quæ sunt veluti fontes & radices multorum aliorum. Hinc Greg. lib. 31. moral. cap. 31. septem auaritiæ filias enumerat. *De auaritia*, inquit, *proditio, fraus, fallacia, periuria, inquietudo, violentia, & contra misericordiam obdurationes cordis oriuntur.* Quarum ratio sic breuiter iuxta D. Thomam explicari potest. *Auaritia* enim excedit in duobus, in retinendo, & in acquirendo. Vt excedit in retinendo, parit filiam *obdurationem cordis*, claudens viscera sua ad preces pauperis: vt verò in acquirendo, sic in affectu quidem parit *inquietudinem* & superuacaneas curas, semper in crastinum solicita. nam vt Ecclesiastæ 5. dicitur, *Auarus non implebitur pecunia.* In effectu autem interdum impellit vt *vim* proximo inferas: (vt faciunt fures & raptores) interdum vt dolo vtaris. vt sæpè fit in contractibus: qui dolus, si committatur simplici verbo, erit *fallacia*; si additum fuerit iuramentum, erit *periurium*. Si verò committatur in opere, vel id fiet circa rem aliquam, & erit *fraus*; vel contra personam, & dicetur *proditio*. Ex quibus iam patet, prædictas filias ex auaritia oriri secundùm rationem causæ finalis: impellit enim auaritia ad ista peccata, sicut intentio ad electionem, omnia enim ista fiunt ex inordinato affectu pecuniæ vel retinendæ, vel acquirendæ: vnde cùm in moralibus finis habeat rationem principij, modus iste nascendi propriè est moralis. — 60 *Est vitium capitale.* *Filiæ auaritiæ.*

Aduerte tamen, etsi hoc vitium dicatur capitale, non tamen idcircò putandum semper esse mortiferum: sed tunc solùm, cùm propter diuitias consequendas, vel retinendas, paratus fuerit aliquod præceptum obligans sub mortali, violare. — *Quale peccatum.*

Profusio, Aristoteli ἀσωτία, aduersatur liberalitati tum defectu in opibus conseruandis, tum excessu in erogandis: prodigus enim dat quibus non oportet, vt histrionibus, adulatoribus: vel plusquam oportet, vt cùm magnis expensis facit quæ paruis fieri possunt; vel in res friuolas multa expendit: hoc tamen vitium per se non est nisi veniale, quia homo est dominus suæ pecuniæ, & pecunia ex infimis bonis: estque minus quàm auaritia. Primò, Quia est vicinius liberalitati. Secundò, Prodigus est vtilis multis: auarus nec sibi nec aliis prodest. Tertiò, Quia faciliùs emendatur. His accedit, quòd auaritia sit ignominiosior, cùm per eam homo se faciat mancipium pecuniæ, rei infimæ: vnde Cicero quodam loco ait, *nihil esse tam angusti tamque parui animi, quàm amare pecuniam.* — 61 *Profusio.* *Per se est veniale.* *Est minus peccatum quàm auaritia.*

Potest tamen profusio esse peccatum mortale. Primò, Ratione finis, si ad finem referatur in quo est peccatum mortale. Secundò, Ratione effectus: cùm quis se reddit impotentem ad soluenda debita, vel quando, vt profusè expendat, omittit eleemosynas in casu extremæ vel grauis necessitatis. Tertiò, Ratione offensionis proximorum. Quartò, Ratione peculiaris obligationis expendendi superflua in pias causas: sic profusio ex bonis Ecclesiasticis est peccatum mortale. Denique sæpè profusio est causa auaritiæ: qui enim multa profundunt, cùm opes non sint ipsis inhaustæ, coguntur malis artibus, auarisque modis aliunde conquirere, vt fomenta vitio profusionis suppeditent: hinc plerùmque fit, vt qui sunt in quibusdam profusi, in aliis sint auari, parum vel nihil pauperibus erogando, & iniquè corrogando vt profusionem contineant. — 62 *Aliquando est mortiferum.* *Profusio & auaritia se mutuò gignunt.*

Exempla habemus in multis mercatoribus & nobilibus. vide Aristotelem 4. Ethicorum cap. 1. sub finem.

* * *

DVBITATIO IX.

Quid sit ἐπιείκεια, *seu æquitas.*

D. Thomas quæst. 120.

63 *Quid sit.*

Ἐπιείκεια est, quando aliquid agitur contra verba legis, eò quòd bonum commune, vel ratio virtutis, vel certè ratio maioris boni, id postulet. cum enim leges vniuersaliter proponantur, & regulæ vniuersales multas patiantur exceptiones, sæpè casus incidunt, in quibus malum esset verba legis sequi, v.g. lex sit, *Depositum esse reddendum*: accidit autem vt quis gladium depositum repetat causa pugnandi cum inimico, non est parendum verbis legis, sed contra faciendum. hoc igitur est officium huius virtutis, quæ Græcis ἐπιείκεια, Latinis *æquitas* dici potest. Item lex sit, *Nemo mœnia transcendat*: incidit casus, vbi nisi mœnia transcendero, hostis vrbem capiet: æquitas iubet facere contra verba legis. Idem dicendum de lege ieiunij, audiendi Sacri, confitendi, & aliis innumeris. nec solum in positiuis, sed etiam in naturalibus quibusdam generaliter expressis locum habet, vt rectè Caietanus qu. 120. art. 1. docet; vt, *Non occides, Depositum reddes*, &c. Secùs si lex naturalis consideretur propriè, nempe cum illis circumstantiis, cum quibus habet legis naturalis rationem: sic enim in omni casu seruanda tamquam per se iusta & recta. vnde nullam ἐπιείκειαν admittit. Hac ratione dicitur hæc virtus esse *directiua & correctiua* legum, quando ob suam vniuersalem expressionem deficiunt à recto, vel repugnant maiori bono, quia inclinat vt contra verba legis agatur, idque ob altiorem quamdam considerationem. vnde patet, quando quis eximitur per dispensationem à lege, hanc virtutem non habere locum, quia non est opus correctione legis, cùm non cesset eius obligatio ob vniuersalitatem.

Est directiua legum & correctiua.

64

Gnome eam dirigit.

Synesis aliàs virtutes.

Iudicium, quo dirigitur hæc virtus, vocatur *gnome*, sicut iudicium, quo diriguntur ea quæ fiunt secundùm verba legis, vocatur *Synesis*, vt dictum est suprà lib. 2. cap. 2. de Prudentia, dub. 3. *Synesis*, enim secundùm D. Thomam, est iudicium rectum de rebus agendis, ductum ex consideratione verborum legis & finis proximi, quem lex respicit. v.g. esse hodie mihi ieiunandum, quia Ecclesia præcipit, vel quia caro castiganda, & subiicienda spiritui. quòd si ieiunium grauiter læderet valetudinem, gnome ex altioris principij consideratione iudicat verba legis non esse hic seruanda, sed esse comedendum; nempe ex eo, quòd lædere valetudinem, sit contra charitatem sui, & impediat obsequium Dei vel proximi; quæ cùm sint maioris momenti, quàm id quod legislator in sua lege intendebat, cessat obligatio verborum legis.

Petes, Vtrùm æquitas sit vna aliqua virtus?

An sit vna virtus.

65 *Valdè probabile est non esse.*

Respondeo, Valdè probabile est, non esse vnam virtutem à reliquis distinctam, vel saltem talem virtutem non esse necessariam. Ratio est, quia *æquitas* in omni genere legum, & in omni materia virtutum locum habet, & non respicit vnam rationem formalem, (sicut obedientia, quæ vbique intuetur debitum præcepti, & iustitia legalis, quæ debitum ciuis erga Rempublicam) sed diuersas rationes honesti (ob quas à verbis legis recedit) in diuersis materiis, imò in diuersis casibus circa eamdem legem intuetur: quod ex prædictis exemplis est perspicuum. nam legem illam de mœnibus non transiliendis, non seruat hoste imminente, ex affectu boni communis: depositum negat, ex affectu iustitiæ vel charitatis proximi: legem ieiunij non seruat, ex affectu charitatis sui vel proximi, vel obsequij diuini, quod est religionis: aliquando etiam ex affecto iustitiæ erga proximum: vt si non possit aliter reddere debitum vxori, vel soluere creditoribus. Itaque cùm virtus speciem contrahat ex obiecto, cuius affectu operatur, & hoc obiectum sit valdè varium, & diuersorum generum, perspicuum est, æquitatem quoque ad varias virtutes pertinere. Confirmatur, quia quando lex propter suam generalitatem offensura esset aliquam virtutem, nobis eius verba sequentibus, illa virtus sufficiens est vt contra verba legis honestè agamus, modò prudentia adsit quæ dirigat, vt ex prædictis exemplis colligitur: ergo non est opus ad hoc aliqua peculiari virtute appetitus, sed solùm prudentiâ, quæ ostendat, legis verba in hoc casu huic vel illi virtuti aduersari, ac proinde tali modo & fine contrà agendum: quæ prudentia multis deest, vel ob scrupulos, quibus impliciti verbis legis ita præstringuntur, vt rationes altiores, ob quas in hoc vel illo euentu sequenda non sint, expendere nequeant, vel ob iudicij tenuitatem.

Ex his sequitur singulas virtutes habere rationem æquitatis, quatenus contra verba legum ex affectu propriæ honestatis operantur, ac proinde non distingui æquitatem à singulis, nisi ratione. *Singulæ virtutes vt habeant rationem æquitatis.*

Dices Primò, Æquitas respicit correctionem legis: atqui hæc est vna quædam ratio obiectiua. Secundò, Aristot. 5. Ethic. cap. 10. dicit, *æquum esse quoddam iustum & melius quàm iustum legitimum, esse enim correctionem iusti legitimi.* Item *æquitatem esse quamdam iustitiam, & iustitia legali meliorem*: hoc autem non potest dici de quauis virtute. 66 *Obiectio.*

Respondeo ad Primum: *Correctio* legis propriè fit per prudentiam vel gnomen, quæ est pars prudentiæ, & regula huius virtutis. Dicitur autem fieri per hanc virtutem, tum quia fit per regulam qua hæc virtus dirigitur, tum quia opus huius virtutis repugnat verbis legis, & ita ipso opere lex corrigitur. vnde non est necesse hanc virtutem accipere speciem ab hac correctione, quia non ideo facit opus vt legis verba non seruet, aut vt legem corrigat, sed propter aliam rationem honesti, quæ cogit à verbis legis recedere, quæ ratio varia esse potest. *Resp.*

Ad Secundum: *Æquum* est quoddam Ius seu iustum, quia est conforme menti legislatoris, quæ est legis anima, vel potiùs altior quædam lex, quàm ipsis verbis contineatur. vnde etiam est meliùs quàm *Ius legitimum*, quia altiorem finem respicit *legitimum* enim Ius, verbis legis & proximo legis fine continetur. *æquum* verò continetur sola mente legislatoris, & altiorem finem habet. vnde etiam est correctio Iuris legitimi: nam Ius legitimum prætermittitur, vt æquitatis ratio seruetur, hic tamen finis altior non est vnius rationis: vnde nec vnam constituit virtutem. Simili modo *æquitas est quædam iustitia*: quia satisfacit menti legislatoris, éstque melior iustitia legali, *si iustitia legalis* accipiatur pro ea, quæ solùm satisfacit legi scriptæ. meliùs enim est sequi mentem legislatoris secundùm altiorem finem, quàm sequi verba secundùm finem inferiorem. Si autem *iustitia legalis* accipiatur generatim pro virtute quæ satisfacit verbis legis, vel menti legislatoris: sic æquitas est pars iustitiæ legalis, vt rectè D. Thomas art. 2 ad 1. explicat. 67 *τὸ ἐπιεικές.*

Sed ex his non sequitur, esse vnam virtutem secundùm Aristotelem, quia neque iustitia legalis Aristoteli vna virtus est: sed omnis virtus, quatenus legi satisfacit, vt suprà lib. 2. c. 1. dub. 3. ostensum.

His tamen addo, Sicut *obedientia* constituitur vna virtus, quæ respicit præceptum seu legem, maximè verbis expressam: ita *æquitatem* posse statui vnam virtutem, quæ respiciat tacitam legislatoris mentem: quæ est, vt in certis euentis non agatur secundù verba legis, sed secundùm dictamen altioris finis: nam in omni materia virtutis potest quis hac cõsideratione legẽ corrigere, & contra verba legis honestè operari, vt menti legislatoris obtemperet. sicut enim per se honestum est præcepto expresso Superioris se conformare, ita etiam per se honestum est, tacitæ menti Superioris se conformare quando verba legis non sunt sequenda. Hoc modo videtur intelligendus D. Thomas, qui *æquitatem* vnam virtutem statuit, & præfert iustitiæ legali, quæ verbis legis obtemperat. vbi etiam per *iustitiam legalem* videtur intelligere *obedientiam*. Eodem modo potest explicari Aristoteles. Iuxta hunc modum *æqui-* 68 *Quomodo possit vna virtus statui.*

tas definiri poteſt, virtus inclinans ad recedendum à verbis legis, quando ob vniuerſale bonum deficit à re-
69 cto, vt intentioni legiſlatoris nos accommodemus. Fatendum tamen eſt, quando æquitate vtimur, & à verbis legis recedimus intuitu altioris conſiderationis, nos id non facere principaliter vt nos menti legiſlatoris accommodemus, (quamuis eo motiuo vti poſſimus) ſed ne aliam virtutem offendamus. vnde ſuprà dixi, præter virtutes particulares non eſſe diſtinctam virtutem (quæ vocetur ἐπιείκεια ſeu æquitas) neceſſariam. ſed quamuis neceſſaria non ſit, eſt tamen vtilis, vt quis etiam illo motiuo operetur.

Ex quibus patet, hanc virtutem eodem ferè modo Iu- 70
ſtitiæ annexam eſſe, quo obedientia, quia ſicut hæc ſatisfacit legi & præcepto, eius verbis ſe conformando; ita illa ſatisfacit intentioni, à verbis legis recedendo.

Hæc dicta ſint de Iuſtitia & Iure, & virtutibus illi annexis: & ita finis eſto libri ſecundi.

LIBER

LIBER TERTIVS

DE FORTITVDINE, TERTIA VIRTVTE CARDINALI.

EXPLICATA PRVDENTIA & IVSTITIA, *sequitur* FORTITVDO, *quæ est tertia virtus cardinalis. Hæc posterior quidem est dignitate quàm Iustitia: quia Iustitia omnes vitæ nostræ actiones, quæ alium respiciunt, rectè componit; vnde & latissimè patet, & sine ea nec pax humano generi, nec vlla societas aut Respub. constare potest, vitaque hominum, ea sublata, merum erit latrocinium, qualis apud Cyclopes & Canibales: Fortitudo autem solùm in eo versatur, vt impedimenta quædam rectè operandi ex periculis & malis huius vitæ occurrentia remoueat, ne propter illa ab honesto recedamus: prior tamen quàm Temperantia; quia difficilius est timorem mortis & verberum vincere, quàm cupiditatem voluptatum refrænare. cuius signum est, teste Aristotele, quòd etiam immanes belluæ à maximis voluptatibus metu verberum abstineant. deinde quia functiones Fortitudinis magis ad bonum commune, defensionem patriæ, & Iustitiæ pertinent, quàm Temperantiæ.*

Constabit autem hic liber duobus capitibus. Prius erit de Fortitudine secundùm se, eius functionibus, & vitiis ei aduersantibus: Alterum de virtutibus Fortitudini affinibus, & vitiis iisdem oppositis.

CAPVT PRIMVM.

De Fortitudine secundùm se, & eius functionibus.

Habet 6. Dubitationes.

DVBITATIO I.

Quid fortitudo, & quæ illius officia.

D. Thom. quæst. 123.

1 *Fortitudo dupliciter accipitur. 1. Acceptio.* NOTANDVM, hoc nomen dupliciter accipi, vt docet D. Thomas articulo secundo.

Primò. Pro firmitate animi in bono honesto. hoc modo vel est virtus generalis, nimirum obiecto & extensione materiæ, quamuis specialis essentia & habitu; sicut amor honesti in genere. vt enim possim habere firmum propositum sequendi in omni negotio bonum honestum, quod recta ratio dictabit, ita etiam perstandi in eo firmè, nec sinendi ab eo vllis incommodis me auelli: quod propositum habitu permanens, videtur esse virtus quædam. Hoc modò accipit Ambros. lib. 1. de officiis cap. 36. cùm ait: *In duobus generibus fortitudo spectatur animi. Primò, Vt externa corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis quàm expetenda ducat. Secundò, Vt ea quæ summa sunt, omnésque res in quibus honestas & illud πρέπον cernitur præclara animi intentione vsque ad effectum persequatur.* Itaque fortitudo, iuxta Ambrosium, complectitur contemptum diuitiarum, honorum, & voluptatum, & firmum propositum inhærendi bono honesto, sic vt nullis malis te sinas ab eo diuelli, vt idem fusiùs prosequitur.

2 Vel certè est conditio omnis virtutis: nam omnis virtus facit nos firmiter inhærere suo obiecto, si tamen perfecta sit. qui enim perfectè temperans est, ita amat bonum temperantiæ in opere suo, vt nullis malis impelli possit ad illud violandum.

Dixi, *Si perfecta sit*, seu *in gradu heroico*; quia etsi omnis virtus, quà habitus, aliquam firmitatem tribuat, iuxta Aristotelem; hæc tamen facilè expugnabitur, nisi alia perfectio accedat, qua bonum suum omnibus commodis & incommodis anteponat, idque firmo & inexpugnabili proposito, quò cum peruenerit, dicitur esse in gradu heroico.

Secundò, Pro firmitate animi in sustinendis & repellendis iis, in quibus difficillimum est animum regere, 3 *2. Acceptio.* & statum rationis retinere. vt sunt pericula mortis. Vbi enim est peculiaris difficultas in retinendo rationis præscripto (quod rationis bonum dicitur) ibi necesse est nos peculiari virtute dirigi & iuuari: atqui in periculis mortis est peculiaris difficultas, vt quis decorè & ex rationis norma interiùs & exteriùs se gerat: in his enim vel excitatur ingens timor ad mali fugam, quem difficillimum est ita coërcere vt non perturbet, & ad aliqoid indecori compellat: vel excitatur motus audaciæ, ad mali repulsam, qui etiam moderandus est, ne temerè in periculum præcipitet: vel vtraque affectio, alternantibus animi motibus, & veluti inter se confligentibus

gentibus (quod sæpissimè fit) exoritur; & tunc vtramque simul ad rationis præscriptum temperare oportet. Itaque opus est peculiari virtute, quæ has difficultates superet, & motus illos secundùm rationis regulam moderetur. hanc vocamus *Fortitudinem*, ex analogia ad robur corporis. sicut enim magno robore corporis opus est, vt immotus sustineas vel etiam repellas id, quod corpus tuum validè impellit; ita magno animi robore opus est vt pericula mortis, quæ animum mediante apprehensione vehementer concutiunt, sustineas, aut repellas, immotus in honesto permanens.

4 *Obiect.* Dices, Virtutes singulæ ad hoc in sua materia sufficiunt, præsertim in gradu heroico: ergo hæc non est necessaria.

Resp. Respondeo Primò, Negando consequentiam; quia pauci eas habent in illo gradu: itaque saltem ceteris est necessaria. Deinde aliæ virtutes non moderantur timores & audaciam, quia id per se bonum & congruum homini; sed quia necessarium ad finem ipsarum; vnde potiùs dicuntur id facere imperando quam eliciendo: ergo debet esse aliqua virtus, quæ id faciat ex affectu illius per se boni, & eliciendo.

5 Vt autem penitiùs intelligatur quod sit officium huius virtutis.

Officium & functio fortitudinis. Notandum Primò, Quòd sicut *Iustitia* versatur circa actiones quæ alium respiciunt, modum & mensuram rationis, quam in se habet, illis imponendo, vt congruant habitu, & deceant virum iustum; ita *Fortitudo* immediatè versatur circa passionem timoris & audaciæ in periculis mortis, debitam rationis mensuram sibi insitam illis imprimendo, vt respondeant fortitudinis virtuti, & deceant virum fortem. Omnis enim virtutis

Modus rationis quomodo descendat in opus. habitualis finis est, imprimere similitudinem sui in actionem vel passionem animi, tamquam in propriam & proximam materiam, vt colligitur ex diuo Thoma q.123.art.7. modus enim rationis primò & essentialiter existit in virtute prudentiæ, & ab habitu transit in actum prudentiæ. Ab actu autem prudentiæ transit & veluti imprimitur actui interno voluntatis, qui alioquin vt a voluntate procedens, erat indifferens, capax illius & contrarij. Ab actu volũtatis interno transit in habitum, qui per actum in voluntate generatus. habitus verò genitus hanc rectitudinem intendit immediatè imprimere vel actioni externæ, si circa eam immediatè versetur, vt in Iustitia; vel passioni, si hæc eius proxima sit materia: mediatè tamen etiam actioni externæ; nam huius moderatio est finis principalis virtutis illius.

6 Vnde patet Primò, Quo modo bonum prudentiæ, & rectitudo quæ est in prudentia veluti in regula, descendat in vim appetitiuam, & ibi habeat rationem virtutis, & à vi appetitiua in actiones & passiones.

Passiones internæ se habent instar materiæ circa quam. Patet Secundò, Actiones externas & passiones animi internas ad virtutem se habere instar materiæ, sicut lignum & æs ad artem statuariam: sicut enim statuaria intendit æri vel ligno sui quamdam similitudinem imprimere, ita virtus moralis actionibus externis & affectionibus animi intendit sui speciem iuxta materiæ capacitatem inserere. Rursus, sicut proprium opus artis statuariæ non est lignum vel æs, sed forma statuæ impressa illi materiæ, & ipsum compositum ex forma & materia, (quod etiam est proprium obiectum & proprius finis illius artis) ita proprium opus fortitudinis non est timere absolutè, vel audere, vel aggredi periculum, sed quando timendum vel audendum est, ponere in his rectitudinem rationis, & consequenter opus eius est compositum ex passione & illa rectitudine, quod est timere & audere moderatè, sicut fortem decet. Insinuat hæc Aristoteles 3. Ethicorum, cap.7. cùm ait: *consentanei enim habitus*, (Græcè καθ' ἕξιν, non κατ' ἀξίαν, vt Lambinus & alij quidam Interpretes non rectè legunt) *& vt ratio præscribit, patitur & agit fortis: finis autem operationis omnis est congruere habitui*, &c.

7 *Etiam tristitiam moderatur.* Porrò sicut moderatur *timorem & audaciam*, antequam malum euenerit, vel quando superari potest, ita postquam euenit, & superari nequit, moderatur passionem *tristitiæ*, ne quis nimiùm se affligat, aut aliquid indecori ex mœrore agat.

Patet Tertiò, Proximam fortitudinis materiam esse *timorem, audaciam*, & *tristitiam* in periculis mortis, his enim moderationem & rationis mensuram imprimere ante omnia conatur. Remotiorem, *externam actionem & compositionem*, vt fugam, permansionem, aggressionem, totúmque corporis motum & gestum: nam conatur hæc omnia moderari, vt consentaneè viro forti fiant, non enim solam aggressionem fortitudo temperat, sed etiam fugam, quando ratio fugiendum esse dictat, & totam externam constitutionem. Remotissimam, *ipsa pericula*.

Notandum Secundò, Hæc pericula debere esse talia, 8 vt honestè suscipi vel sustineri possint, vt sunt ea quæ *Pericula sint honesta.* pro salute Reipub. vel proximi, pro honore Dei, aut virtutis defensione suscipiuntur. vnde Aristoteles lib. 3. cap.7. ait, *Qui ea quæ oportet & cuius causa oportet, & vt oportet, & quando, perfert & timet, similiter & confidit, fortis est.* satis est, nam materia virtutis non potest esse inhonesta, alioquin rationi virtutis repugnaret, & eius capax non esset. sicut materia, quæ repugnat figurationi, non est capax figuræ statuæ. Vnde latrones, grassatores, duella ineuntes, & iniqua bella gerentes, non sunt dicendi fortes, sed temerarij, feroces, crudeles: quia eorum audacia & aggressio est iniqua, plenáque temeritatis vel belluinæ immanitatis, ac proinde incapax honesti & decori fortitudinis. Vnde talis actus erit temeritatis & proiectæ audaciæ, non fortitudinis. Quare vt affectus interni vel actus externi sint materia fortitudinis, requiritur vt per se tales sint, vt accedente moderatione fortitudinis sint absolutè honesti, & rationi consentanei.

Notandum Tertiò, Fortitudinem potissimùm spectari in periculis bellicis, vt docet Aristoteles lib. 3. Ethic. 9 cap.6. hæc enim honestissima & maxima censentur, & *Potissimum in periculis bellicis cernitur.* humanam conditionem non superant. Huc pertinent non solùm illa communia, quæ ad patriæ defensionem suscipiuntur in bello publico, sed etiam priuata, quæ ab iniquis hominibus, priuata impugnatione, propter iustitiam inferuntur, vt rectè D. Thomas art.5. Secundariò spectatur in aliis periculis siue mortis, siue aliorum malorum, & grauium calamitatum: qui enim benè ad illa bellica comparatus est etiam alia, præsertim minora, facilè sustinebit. Itaque se ad omnia grauia & honesta, siue pericula, siue mala, vt mortis, mutilationis, flagellorum, exilij, morborum vinculorum, sustinenda extendit. quamuis ex eo quòd quis in periculo minoris mali confidenter agat, non sit absolutè fortis dicendus, vt si quis flagellis cædendus confidat, vt ait Aristoteles supra cap. 6. quia virtus ex perfectioribus actibus suis metienda est.

Notandum Quartò, Hanc moderationem fieri imperio virtutis fortitudinis, mediante consideratione rationis & imaginatione phantasiæ: non enim aliter appetitus inferior à superiore moueri potest, vt ostensum est 1.2. qu.17. art. 7. Considerandum igitur est. Primò, Mortem non esse tantum malum, quantum vulgò putatur, vt quæ tot malis hominem liberet, & maxima bona, si rectè obita fuerit, conciliet. Secundò, Melius esse gloriosè mori, quam ignominiosè viuere. Tertiò, Proponenda exempla Sanctorum & Domini nostri, &c. talibus enim cogitationibus minuitur timor, excitatur fiducia, audacia, si nimia sit, comprimitur consideratione periculi, & quòd vita non sit sine causa proiicienda. 10 *Quibus considerationibus excitetur fortitudo.*

Ex dictis perspicuum est quid sit *fortitudo*, est enim 11 virtus, quæ motus animi in rebus terribilibus, præser- *Quid fortitudo.* tim periculis mortis sustinendis vel repellendis, moderatur. D. Augustinus lib.83. qq. qu. 31. ex Cicerone illam definit *consideratam periculorum susceptionem, & laborum perpessionem.* vbi per *consideratam* intellige *prudentem, congruam viro forti, & eo nomine amatam.* Si enim suscipias periculum amore patriæ, erit actus Iustitiæ legalis, vel pietatis: si amore rectæ fidei, erit confessio fidei: si amore commodi, vel honoris, non erit opus

virtutis,

virtutis, sed amoris sui commodi: si ex audacia & timoris vacuitate, erit temeritatis. Itaque vt sit formaliter opus fortitudinis, debes adire periculum amore boni fortitudinis, quod in illo opere obiectiuè relucet: nimirum vt illud effectiuè in eo ponas, quod bonum situm est in congruentia illius operis cum statu & conditione viri fortis, qua fortis, id est, cum virtute, vnde dicitur fortis. Passim tamen in Scripturis & Patribus non tam strictè hoc nomen vsurpatur: sed fortes dicuntur, qui ex quauis causa honesta opus fortitudinis præstant, vt infra dicetur.

DVBITATIO II.

Vtrùm martyrium sit opus fortitudinis.

D. Thomas quæst. 124. *art.* 2.

12 *Martyrium* in genere idem est quod testimonium. Verùm hoc loco & passim apud Scriptores Ecclesiasticos accipitur pro testimonio veritatis fidei vel alicuius virtutis per mortis tolerantiam: nimirum cùm quis pro veritate fidei, vel opere virtutis mortem subit. Hoc autem dupliciter fieri potest. Primò, Cum aliquo actu, quo mors ipsa propter illum finem acceptetur, quo modo agitur in adultis ratione vtentibus. & hoc est martyrium perfectum & formale; quia sequitur ex intentione testificandi. Secundò, Absque vllo actu, sicut in paruulis propter Christum occisis; *quos in honorem martyrum receptos veneratur Ecclesia*, vt ait D. August. lib. 3. de libero arbitrio, cap. 23. & Origines hom. 3. in varios Euang. locos, vbi etiam dicit eos esse *primos martyres pro Domino occisos*, & *primitias martyrum*. sed hoc erat solùm *martyrium materiale*, nam intelligentia rei testificandæ & voluntas aberat, quia tamen illa mors propter Christum inferebatur & tolerabatur, *testimonium, quod nondum poterant sermone, perhibebant passione, & sufficit causa testimonio, licet non eloquio distinguatur*, vt pulchrè ait Auctor Sermonis, De stella & magis apud Cyprianum. Idem significat Ecclesia in Collecta, *Deus, cuius præconium Innocentes martyres non loquendo, sed moriendo confessi sunt*, &c. vnde Deus acceptat illam mortem instar formalis martyrij: nimirum vt sicut voluntas & peccatum Adam illis obfuit, vt nascendo ex ipso contraherent peccatum: ita voluntas & meritum Christi illis prodesset, vt renascendo per ipsum consequerentur iustitiam.

Dupliciter subitur martyrium.

Martyrium paruulorum.

Supplet igitur Christi meritum defectum propriæ voluntatis, quia dum pro ipso patiuntur, singulari modo ipsi conformantur, & ad ipsum tamquam membra ad caput pertinent, & ita voluntas Christi, qui est caput, ipsis veluti membris tribuitur, cùm ipsi aliam habere nequeant.

Christi meritum supplet in illis defectũ voluntatis propriæ.

13 Verùm hac specie martyrij omissa, (cùm constet non esse opus virtutis in paruulis) quæstio est de martyrio adultorum, de quo Martinus apud Caietanum art. 2. contendit non esse opus fortitudinis, sed virtutis, quæ impugnatur in gradu heroico constitutæ. quod sic probari potest. Nam qualibet virtus in eo gradu est sufficiens vt amore sui honesti mortem contemnat: in eo enim gradus heroicus virtutis magna ex parte consistit, quod voluntatem ita firmè honesto faciat inhærere, vt illud vitæ anteponat. Itaque cùm quis solo amore Dei eligit mortis tolerantiam, erit actus charitatis: cum amore fidei, erit actus fidei: cum amore castitatis, erit actus temperantiæ.

Martyrium esse opus virtutis quæ oppugnatur à tyranno.

Confirmatur Primò. Quia eiusdem virtutis est amare finem & medium ad finem necessarium: atqui amare castitatem, est virtutis temperantiæ. ergo & amare mortem, eamque subire, quando hæc ad castitatem conseruandam est necessarium medium, est opus virtutis temperantiæ.

Ad hoc respondet Caietanus, Maiorem non esse veram quando medium & finis sunt diuersi generis: tunc enim amorem finis & medij non pertinere ad eamdem virtutem. quare cùm perpessio mortis sit bonum alterius generis quam castitas: amorem illius, & amorem castitatis non esse virtutis vnius, sed diuersarum. Sed hæc solutio solùm probat, ipsam secundùm se perpessionem mortis, esse actum materialem alterius virtutis, & posse formaliter ab illa procedere si fiat amore propriæ honestatis, non autem si fiat amore castitatis. si enim illam perpessionem solùm consideres, vt hic & nunc est medium seruandæ castitatis, eamque sic eligas, haud dubiè hæc electio est virtutis temperantiæ, quia immediatè ex vi amoris castitatis procedit: & consequenter ipsa perpessio externa sequens illam electionem formaliter temperantiæ opus erit. intensio enim finis, electio medij, & executio ex vi electionis secuta, ad eundem habitum pertinent: vt constat ex 1.2. qu. 12. art. 4. Nec refert vtrùm medium per se sit eiusdem generis ac ipse finis, an diuersi: quia non consideratur per se & secundùm propriam honestatem; sed solùm vt medium vtile ad finem, & propter illum expetendum.

Respon. Caietani.

Confirmatur Secundò, Si possum moderari timorem mortis, eamque velle sustinere affectu boni fortitudinis, quod satis obscurè se ostendit, cur non etiam affectu castitatis, religionis & aliarum virtutum, quando euidens est id esse medium ad earum bonum tuendum necessarium? non enim minùs efficaces sunt affectus boni illarum virtutum quàm boni fortitudinis. nec minùs perpessio mortis illo casu est necessaria ad bonum illarum, quàm ad bonum huius. 14

Hæ rationes conuincunt, perpessionem mortis posse procedere ab aliis virtutibus, absque formali actu specialis virtutis fortitudinis. non est tamen negandum, quin aliquando & plerumque ipsa virtus fortitudinis se immisceat, ita vt martyrium etiam ex proprio illius affectu procedat: quia rarò virtutes eum gradum perfectionis habent, vt solæ ad hoc sufficiant, vnde aliarum adminiculo opus habent, & tunc idem actus externus à diuersis virtutibus internis (prout in actu illo externo per se, vel in ordine ad diuersos fines, diuersæ rationes honesti possunt considerari) procedit: quod vt intelligatur in re proposita,

Martyrium posse ex affectu variarum virtutum procedere.

Notandum est, in martyrio tria considerari posse. Primum est, Irrogatio mortis, odio fidei vel virtutis. Secundum, Acceptatio. Tertium, Perpessio. Primum non est opus virtutis, sed impietatis, & iniustitiæ: semper enim est contra iustitiam, quia fit grauis iniuria proximo, dum sine causa occiditur. est etiam contra eam virtutem quæ impugnatur, & cuius odio supplicium infligitur. 15

Tria in martyrio.

Nec obstat quòd aliquæ mulieres seipsas amore virtutis occiderint, quæ tamen vt martyres coluntur: de quibus Eusebius lib. 8. hist. c. 15. & 17. & Ambrosius lib. 3. de virginibus, ante medium: quia etiam hæ à tyrannis occisæ censentur, cùm ad hoc quodammodo ab illis compulsæ fuerint, stupri timore incusso, cui impulsioni meritò potuerunt cedere, seipsas interficiendo, Deo id illis suo instinctu permittente. non enim minùs testimonium perhibet virtuti, qui eius retinendæ causa, alio moliente auferre, seipsum occidit, si id ei licitum sit, quam si ab alio patiatur occidi quod in primis locum habere potest in castitate, quæ & vi nobis inuitis eripi potest, (qua parte ad corpus pertinet) & in cuius ereptione est magnum discrimen salutis, ob voluptatem.

Secundum & tertium ad varias virtutes pertinere potest. si enim acceptatio & perpessio mortis consideretur quatenus fit ad testandam fidei veritatem in se ipsa, vel in opere virtutis elucentem, (quo modo semper à martyribus mors acceptari & sustineri solet: hinc enim martyrium dicitur) sic est confessio fidei, procedens à virtute fidei. eiusdem enim virtutis est aliquid interiùs credere, & exteriùs profiteri Si spectetur vt fit ad placendum Deo, est actus charitatis: si vt præcepto diuino obedias, est obedientiæ: si vt fit conformitas inter signa externa & iudicium internum est actus veritatis. Denique si fiat quia in tali rerum 16

Acceptatio & perpessio mortis ex affectu diuersarum virtutum.

peristasi

peristasi decet virum fortem acceptare & sustinere mortem,sic propriè procedit à virtute fortitudinis:hæc enim operatur ea affectu proprij boni,quod est similitudo seu conformitas eum habitu a quo fortis dicitur, vt suprà ex Aristotele ostensum est. Similiter moderatio timoris & tristitiæ,quæ etiam necessaria est vt mors fortiter sustineatur & cohibitio animi intra limites patientiæ, potest fieri affectu variæ virtutis:nec procedit à virtute fortitudinis, nisi fiat affectu proprij boni, nempe quia hoc per se honestum est,& congruum viro forti. In praxi autem,omnes supradictæ rationes & aliæ similes considerandæ sunt,& mors propter omnes & singulas acceptanda & sustinenda,passióque timoris & tristitiæ moderanda. sicque formaliter hi actus ad varias virtutes pertinebunt.

Item moderatio affectus,

17 *Cur semper dicantur actus fortitudinis.*

Aduertendum tamen,siue hi actus(scilicet acceptatio & perpessio mortis causâ fidei,itémque timoris & tristitiæ io illis malis moderatio)procedant ab affectu specialis virtutis fortitudinis,siue alterius virtutis,semper tamen secundùm communem modum loquendi Patrum,esse dicendos actus fortitudinis,idque ob duas causas. Prior est,quia in bis potissimùm actibus robur & firmitas animi in bono,elucet; vnde etiam sunt propria fortitudinis materia. Altera est,quia reipsa procedunt ex summa animi in bono honesto firmitate:atqui ea firmitas,qua quis ita alicui bono honesto inhæret,vt paratus sit pro eo retinendo mortem oppetere, passim à Patribus vocatur fortitudo, vt constat ex Ambrosio lib.1.de officiis cap.36.Augustino lib.1.de moribus Ecclesiæ cap.22.& 23.& aliis,nullus enim Partum,fortitudinem ad eas angustias restringit, vt solùm id, quod decet virum fortem, respiciat, eiúsque solius intuitu operetur.

18 *Quo modo martyrium sit actus fortitudinis.*

Ex quibus perspicuum est, martyrium verè & propriè esse actum fortitudinis,etiamsi solius charitatis & fidei affectu subeatur non simplicem & vulgarem,sed excellentissimum, quia in nobilissima fortitudinis materia;(vt etiam ex Aristotele lib.3.Ethic.cap. 6.colligitur)nimirum in periculis bellicis, iisque pulcherrimis versatur. In martyrio enim est bellum contra tyrannum pro defensione fidei & religionis, (iuxta illud Apostoli ad Hebr. 11. *Fortes facti sunt in bello*, vt diuus Thomas interpretatur)quod non inuadendo, sed tolerando conficiendum est: at multò difficilius tolerare quam inuadere, vt docet Aristoteles suprà, idque ob tres causas. Primò, Quia qui tolerat, veluti à fortiore inuaditur & opprimitur:qui inuadit, aggreditur tamquam fortior,difficilius autem est cum fortiore pugnare quàm eum debiliore Secundò,Qui tolerat,iam sentit malum præsens:qui inuadit, æstimat tamquam futurum. Tertiò, Tolerantia diu durat: inuasio fit motu repentino:vnde Prouerb. 16. *Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore vrbium.* & D. Amb. lib. 1. Offic. cap. 41. fusè ostendit fortitudinem plus in tolerando quàm in vincendo constare. Idem eleganter prosequitur Chrysostomus hom. 85. in Matth.

Difficilius est tolerare quàm inuadere.

DVBITATIO III.

Quænam ad martyrium requirantur.

19 *Martyrium paruulorum.*

RESpondendum eum distinctione martyrij paruulorum & adultorum: nam ad *martyrium paruulorum* non requiritur aliud, quàm vt in odium Christi, aut religionis Christianæ occidantur. est communis sententia Doctorum & sensus Ecclesiæ, quæ innocentes pueros pro martyribus colit, eò quòd occisi sint propter Christum, de quo suprà n.14. Si enim hi censendi sunt martyres ob hanc causam, cùm tamen nullam aliam relationem ad Christum haberent, quàm quòd Christus putaretur inter eos esse,& posse eorum indiscreta cade inuolui,non minori iure etiam censendi, qui maiorem coniunctionem cum illo habent; vt sunt illi,qui occiduntur quia Christiani,quia baptizati, quia filij Christianorum, &c. hi enim occiduntur quia inest illis certa cum Christo coniunctio, vel ad illum respectus, & ita ipsa mortis perpessione dant testimonium Christo & religioni eius.

Ad martyrium adultorum, vt sit quale oportet ad salutem,requiruntur quinque. Primò,Mortis irrogatio. Secundò,Acceptatio eiusdem ex pia causa. Tertiò, Vt non resistat tyranno. Quartò,Vt fide teneat veritatem pro qua patitur. Quintò,Status gratiæ. 20 *Martyrium adultorum quinque requirit.*

1. Irrogatio mortis odio Christi.

Primò,Requiritur vt mors inferatur odio Christi,vel religionis Christianæ, vel alicuius veritatis fidei, vel propter opus virtutis. martyrium enim est testimonium externum, quod Christo vel doctrinæ eius præbetur per hoc quòd mortem pro ea subimus. hoc autem fieri non potest, nisi aliquis mortem inferat, vt Christum vel eius doctrinam nobis auferat. Hinc hæretici, etiamsi putent se pro doctrina Christi occidi, non sunt martyres: quia mors illa non infertur illis odio doctrinæ Christi, sed hæreseos, quæ Christi doctrinæ repugnat. Vnde rectè D. Augustinus concione 2. in Psalm. 34. ait: *Martyrem non pœna, sed causa facit: pœna enim communis est latroni & martyri,hæretico & Catholico,sed causa dispar.* Nec refert, quòd ipsi putent se iustam causam habere: tum quia est error culpabilis, tum quia supplicium non irrogatur odio veritatis, & ita moriendo non dant testimonium veritati. *Hæretici.*

Sed dubium est,Vtrùm necesse sit reipsa mortem sequi. Martinus contendit id non esse necessarium, imò propositum sustinendæ mortis sufficere: quia martyrium est actus virtutis, hic autem à nostra libertate pendet:reipsa autem mortem subire, non est in nostra potestate,sed pendet ab arbitrio tyranni. 21 *An requiratur mors.*

Verùm hoc benè refutat Caietanus art.4.inde enim sequeretur, omnes illos, qui tale habent propositum, esse martyres:quod est contra communem sensum Ecclesiæ. Neque mirum est, fieri martyrem, non esse in sola nostra potestate, quia est opus externum, supponens tyrannum in nos sæuientem.Simili modo sæpè fit vt non sit in potestate hominis baptizari, confiteri,ordinari,dare eleemosynam,&c.

Dicendum igitur est, quatuor gradus martyrij distingui posse. 22 *Quatuor gradus martyrij.*

Primus & supremus est, martyrium omnino completum:hoc requirit vt mors reipsa sequatur,per hanc enim fit extrema & summa testificatio veritatis.quamdiu enim vita superest,semper restat aliquid,per quod vlteriùs testari possimus.

Secundus est, Cùm martyrium completum est ex parte causæ proximæ & intrinsecùs penetrantis: vt quando inflicta sunt vulnera letalia,quæ nulla vi naturali prohiberi possunt à morte inferenda: hoc enim censendum verum martyrium, etiamsi contingat mortem diuinitus impediri:quia est proxima & necessaria ad mortem dispositio.

Tertius est, Cùm est completum ex parte tantùm causæ extrinsecùs applicatæ,etiamsi martyr nihil inde incommodi sentiat, tale fuit S. Ioannis, cùm in dolio feruentis olei positus fuit:hoc enim est subire mortem in causa per se efficaci, & naturaliter impediri nescia, vnde non est minùs efficax testimonium veritatis apud homines,quàm si reuerà mors secuta fuisset: quinimò quòd mors diuinitus impediatur, auget vim testimonij,nam per hoc omnibus fit manifestum, Deum illius causam approbare.

Quartus est,Quando martyrium seu perpessio mortis solùm est inchoata per tormenta, vt quando quis propter confessionem fidei coram tyranno,tormentis non lethalibus afflictus est.nam tales passim à Cypriano,Tertulliano, & aliis martyres vocantur, & distinguuntur à confessoribus, qui etsi Christum confessi essent,nondum fuerant tormentis subiecti: quamuis in carcerem conclusi, vel in exilium eiecti essent. vide Cyprianum ep. quæ inscribitur *martyribus & confessoribus.* & 10. *Honorem martyrum & confessorum pudorem turbare conatur.* & infra: *Hi sublato honore, quem nobis beati martyres cum confessoribus seruant, contempta Dei* 23 *Confessores.*

lege

lege, quam iidem martyres & confessores tuendam mandant, &c. Idem apertè colligitur ex epistola 15. 30. 37. 81. & aliis. Tertullianus scripsit librum ad martyres, quos etiam vocat *designatos martyres*. & paulò pòst *martyres*, cum ait: *Quam pacem quidam in Ecclesia non habentes à martyribus in carcere exorare consueuerunt.* & lib. aduersus Praxeam, dicit *Praxeam de iactatione martyrij fuisse inflatum; ob breue carceris tedium.* Interdum iidem vocantur etiam *confessores*, vt patet ex epistola 17. quæ est Luciani, & 18. Cypriani. &c. nam martyrium etiam est confessio. quia tamen est eximia & qualificata, ordinariè distinguitur à nuda confessione.

Ex his patet, martyrium omnino perfectum requirere mortem, reliqua non. Posteriore tamen æuo non vocantur martyres, nisi qui mortem per tormenta vel afflictiones pro Christo inflictas obierunt.

24 *1. Acceptatio.* Secundò, Requiritur mortis acceptatio ob causam honestam & piam. De acceptatione probatur, quia sicut adultus non potest absque suo consensu contaminari peccato, ita neque consequi iustitiam. vnde nec Baptismus quidem adulto prodest, nisi in illum consentiat, eumque acceptet. non tamen est necessarius consensus præsens, sufficit præcessisse, nec esse reuocatum mutatione propositi. *Occisus pro Christo in somnis.* vnde si quis ob fidem coniectus in vincula, statueret apud se, perpeti potiùs mortem, quàm fidem negare; & ille posteà in somnis odio fidei interficeretur, esset verè martyr, & haberet martyrij coronam, sicut patet in simili de Baptismo: nam illam mortem acceptauit; eiúsque perpessio est ei voluntaria, quatenus pendet à voluntate præcedente, & *Quid si antè nihil de martyrio cogitauerit.* in habitu perseuerante. Si tamen nihil de morte anteà cogitarat, verisimilius est non esse propriè martyrem: sicut cùm quis baptizatur in somnis, vel amentia, qui nihil de Baptismo cogitauit, hic non est verè baptizatus, quia defuit consensus.

25 *Obiectio.* Dices, Datur Eucharistia & Extrema vnctio in periculo mortis ei qui repentè priuatus est vsu rationis, etiamsi anteà hæc non petierit; & hæc Sacramenta in illo vim habent, quia ille bona vita sua & modo viuendi Christianè, censetur petiisse: ergo similiter martyrium vim habebit si homo iustus in somnis interficiatur: nam hoc ipso quòd iustè vixit, videtur satis acceptasse mortem pro Christo sustinendam, si articulus necessitatis vrgeret. Hæc ratio facit hanc sententiam non improbabilem, eamque insinuat Caietanus 3.p.qu. 87.art.1.& tenent aliqui recentiores. Contraria tamen videtur verior, ob rationem allatam. vnde

Respon. Respondeo, Esse magnum discrimen: nam illa Sacramenta sunt remedia salutis ordinaria, quæ omnes Christiani in extremis petere solent, si ratione vtantur: & antequam incidant in morbum, habent propositum illis vtendi in eo articulo: quod propositum manet etiam dum ratione non vtuntur, quia numquam fuit reuocatum. Ipso etiam vsu Sacramentorum per vitam, satis declarant, quid sibi fieri velint in morte. At perpessio mortis pro fide non est remedium ordinarium, nec omnes ita sunt comparati vt id desiderent: neque ipso modo viuendi satis declarant se id cupere. Deinde etiamsi quis sæpè optaret mori pro Christo extra periculum positus; hoc tamen non sufficeret: tum quia qui extra periculum id optant, sæpè in mediis periculis animum mutant. tum quia de hac morte, quæ ei inopinatò infertur in somnis, nihil cogitauit, nec eam acceptauit. hæc enim acceptatio in eo consistit, quòd quis proposita morte & fidei negatione, vel alia impietate, eligat mortem tamquam minus malum: hoc autem ille non fecit, cùm id ei propositum non fuerit.

26 *Causa honesta.* Debet etiam hæc acceptatio fieri ob *causam honestam*. alioqui ipsa perpessio mortis non erit opus virtutis, nec grata Deo. vt si quis statueret mortem pro fide subire ad vanam gloriam, v.g. ad famam patientiæ aut sanctitatis, vel ad nobilitandam familiam. Et quamuis per se non sit peccatum mortale, huiusmodi finem intendere in mortis discrimine subeundo, si alias causa sit iusta, (quia quando opus per se licitum est, non est peccatum mortale, si quis ad illud ob finem indifferentem aut venialem se applicet, & per illud huiusmodi finem quærat, vt patet in milite bello iusto operam dante) tamen in proposito via sine peccato mortali fieri potest: nam in huiusmodi negotio tenetur se ad Deum conuertere; & robur ab eo flagitare, vt susceptum agonem decorè decertet. quod quomodo faciet, nisi opus illud tamquam Deo gratum præstare velit? Deinde in huiusmodi negotio occurrunt homini multæ rationes ob quas mors sit acceptanda, vt præceptum diuinum, præmium vitæ æternæ, euitatio damnationis, exemplum Christi & Sanctorum, dignitas religionis Christianæ, & similia: atqui moraliter fieri vix potest, vt quis omnibus istis prætermissis sola vana gloriâ moueatur in illo necessitatis articulo; nisi illas causas contemnat; & hanc vnam tanti faciat, vt ob eam paratus sit mori, quamuis alia causa non subesset. loquor enim in eo euentu in quo vana gloria vel similis finis est integrum motiuum hominis.

27 *Causa pia.* Denique debet esse *causa pia*, id est, quæ cum vera religione & fide coniuncta sit, verbi gratia, vt placeat Deo, ne Deum offendat, ne à Christi doctrina recedat, ne à vita æterna excidat, &c. vnde 1.Petri 4. dicitur: *Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est eius spiritus super vos requiescet. nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine.* quibus verbis satis explicatur, causam patiendi debere esse piam. ratio est, quia alioquin non erit martyr Christi, sed sæculi vel Philosophiæ. martyr enim Christi dicitur, qui dat testimonium doctrinæ Christi, quæ doctrina omnia quæ ad piè viuendum pertinent complectitur. Itaque si quis pro aliqua assertione philosophica mortem sustineat, non erit verè martyr, quia Christus eam non tradidit. Secùs si pro vitando in ea re mendacio, quatenus id est contra doctrinam Christi, qui docuit omne mendacium esse vitandum, vel quatenus id displicet Deo. Simili modo si quis pateretur pro aliqua virtute absque vllo respectu ad Christum vel Deum, non esset martyr Christi, quia non pateretur vt Christianus, vt cultor Dei, sed vt Philosophus, more Stoico: vt si quis nollet mentiri, vel peierare, quia id dedecet Philosophum, sectatorem Epicteti aut Zenonis: secùs si quia indecens Christiano seu cultori Christi. Idem dicendum de ceteris virtutibus, vbi

28 *Omnis causa patiendi in martyrio reducitur ad confessionem fidei.* Aduertendum est, hoc ipso quo quis patitur pro opere virtutis, cum respectu ad Christum vel religionem Christianam, pati etiam pro veritate fidei, quæ tale opus approbat vt Deo gratum, & contrarium improbat vt ei displicens. Itaque martyr semper dat testimonium doctrinæ fidei, & patitur pro illa, nimirum in seipsa fidè, vel in opere virtutis (cuius ipsa est regula) spectata, vt rectè D.Thomas art.5.qu.124.

Dices, Quid si mors inferatur propter opus bonum iam factum, sicut sancto Ioanni Baptistæ accidit?

29 *Martyrium pro opere transacto.* Respondeo, Tunc eam ita acceptari debere, vt malis eam subire, quàm factum tuum improbare. improbare enim opus bonum, est contra doctrinam fidei, quæ habet, Tale opus esse laudabile & Deo gratum: vnde nolendo improbare, pro fide pateris, eique testimonium tua morte præbes. Nec est contra rationem martyrij, etiamsi doleas te id fecisse, (si ea præcepto non tenebaris) ob incommoda, quæ idcircò perfers, (quamuis id gloriam operis nonnihil obscuret) modò in eo persistas esse opus bonum, & malis mortem oppetere, quàm id negare: quia in hoc testimonium veritatis situm est.

30 *Acceptatio debet esse à Spiritu sancto.* Petes Primò, Vtrùm actus acceptandi debeat esse supernaturalis?

Respondeo, Haud dubiè debere esse aliquo modo supernaturalem, seu ex motione Spiritus sancti. quia solis naturæ viribus non potest quis subire martyrium sicut oportet ad salutem, sicut nec alia pietatis opera facere: estque in martyrio peculiaris ratio ob summam difficultatem;

tatem; & quia fidei Christianæ professionem continet, quam nemo sine auxilio Dei profiteri potest; vt ex Scripturis constat: *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* actus autem quo quis salutem consequitur, sine gratia fieri nequit.

31 *An ex dilectione Dei supra omnia.*

Petes Secundò, Vtrùm hæc acceptatio debeat procedere ex dilectione Dei super omnia? Ita videtur sentire Caietan. ar. 4. vbi contra Martinum conatur ostendere, martyrium ex genere suo esse actum charitatis imperatum. ratio ipsius est, *Quia*, inquit, *qui ponit vitam pro Christo, ipso facto præponit Christum vitæ suæ, ac per hoc omnibus bonis vitæ minoribus*, & consequenter omnibus bonis exterioribus, opibus, honoribus, gloriæ, famæ.

Id non esse necessarium.

Sed contrarium est verius. Primò, Quia multæ sunt aliæ causæ piæ, ob quas mors illa acceptari potest, vt præceptum diuinum, dignitas fidei, exemplum Christi, ædificatio proximi, promissio vitæ æternæ, comminatio damnationis: multi enim Martyres elegerunt mortem pro fide Christi, ne vita æterna exciderent, & æternam mortem pro momentanea incurrerent, vt ex gestis Martyrum constat. Sic Eleazarus lib. 2. Machab. cap. 6. *Etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiar, sed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam.* Et hæc est præcipua ratio, quam Dominus ipse nobis ob oculos ponit, cùm dicit Marci 8. *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam, & qui perdiderit animam suam propter me & euangelium, saluam faciet eam.* quibus verbis efficacissimè nos deterret, ne in tormentis, vitæ saluandæ causa, fidem negemus, proposito æterno exitio, & animat ad constanter vitam temporalem profundendam, proposito vitæ æternæ præmio. Igitur qui hæc sibi in martyrio proponit, & ex his se firmat in confessione contra tormenta, facit ex mente Christi. Idem patet ex multis alijs Scripturæ locis, quibus excitamur ad patientiam in tribulationibus, per remunerationem, Lucæ 21. ad Hebræos 10. Iacobi 5. &c.

Secundò, Quia quando aliquid per se pium & religiosum est, nulla est necessitas vt id ex affectu charitatis fiat. (vt patet in actu fidei, spei, religionis) quia satis per se placet Deo: atqui eligere mortem pro fide Christi est per se pium, est enim opus fidei & fortitudinis Christianæ: ergo.

Tertiò, Matth. 10. Dominus ait: *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo.* vbi non requirit vt hæc confessio procedat ex dilectione Dei super omnia.

32 *Ordinariè tamen procedit ex affectu charitatis.*

Fateor tamen, ordinariè hanc acceptationem etiam ex charitate procedere, quia fit affectu placendi Deo, eique gratum obsequium exhibendi, qui affectus est charitatis: quo modo intellige diuum Thom. art. 2. ad 2. *martyrium esse actum charitatis vt imperantis*: imperari enim à charitate, nihil est aliud, quam procedere ex affectu charitatis.

Hic affectus nō semper est dilectio Dei super omnia.

Hic tamen affectus non est idcircò dilectio Dei super omnia, quia non omnis affectus charitatis in Deum est dilectio super omnia: hæc enim includit propositum seruandi omnia mandata propter Deum, quod propositum non includitur in simplici affectu illi placendi per martyrium. aliud enim est velle placere Deo in illo opere, aliud velle placere in omnibus præceptis obseruandis. Vnde etiam velle ponere vitam pro fide Christi, non est dilectio Christi super omnia, vt vult Caietanus. Primò. Nam ex vi huius solius voluntatis non est paratus seruare omnia præcepta: multi enim mallent mori, quam fidem Christi negare, non tamen idcircò deserunt fornicationem, ebrietatem, & similia peccata, quæ ipsi minoris æstimant, quàm Christi negationem: quod signum est, illam voluntatem non includere propositum seruandi omnia mandata, ac proinde non esse dilectionem Dei super omnia. Confirmatur, quia qui horret maiora peccata, non statim hoc ipso etiam horret minuta: & qui ita detestatur abnegationem Christi vt præ ea potiùs mortem eligat, simul potest habere propositum fornicandi. Secundò,

33 *Velle ponere vitam pro Christo, non est dilectio Christi supra omnia.*

Si iste actus esset dilectio Dei super omnia, statim per eum homo consequeretur remissionem peccatorum, nec opus ei esset contritione: quia dilectio illa iustificat hominem, conformans eum perfectè legi diuinæ, & delet omnia peccata mortifera: atqui non est probabile, eo ipso peccatorem iustificari, quo statuit secum potiùs mortem subire, quàm fidem negare: quia cum illo proposito potest consistere voluntas minoris peccati; ergo hoc propositum non est dilectio Dei super omnia. Tertiò, Esse paratum mori pro aliquo, non est, illum diligere supra omnia, tum quia vita corporalis non est maximum hominis bonum, (multi enim pluris faciunt honorem, famam, posteritatis splendorem;) tum quia qui pro amico vitam ponit, non diligit eum supra omnia: non enim habet illum pro vltimo fine suo.

Dices, Qui paratus est vitam fundere pro Christo, paratus etiam est cetera omnia, etiam voluptates suas, quibus fruitur in vita, propter ipsum deserere, atque adeo reipsa deserit illas, mortem acceptando: ergo acceptatio illa est dilectio Christi supra omnia. 34 *Obiectio.*

Respondeo, Inde vt summum sequi, illum malle omnia deserere quàm Christum negare; non autem velle absolutè omnia deserere vt Christo placeat: vnde non est dilectio super omnia. cuius signum est, quòd possit quis velle mori, ne fidem datam amico violet: hic tamen non ideò diliget amicum super omnia. Simili modo possum affici in Christum absque dilectione super omnia. Nec obstat illud Domini, Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.* quia hoc est intelligendum, quando absque intuitu proprij commodi, sola dilectio amici, vt eum à malis liberes, vel bonis cumules, te ad ponendam animam impellit: tunc enim ponere animam pro amicis, est signum maximæ dilectionis, non simpliciter, (non enim ideò diligit amicum super omnia) sed quæ honestè ipsi impendi possit. quòd si proprium commodum ad hoc incitet, ne talis quidem maximæ dilectionis signum erit. *Maxima charitas in proximum.*

Hinc patet, ponere animam pro Christo, non esse per se infallibile signum dilectionis Christi super omnia: quamquam fatendum sit, inter signa dilectionis diuinæ, quæ homines exteriùs dare possunt, martyrium esse vel maximum. quia etsi per se illa mortis acceptatio non sit dilectio super omnia, hæc tamen illi ordinariè est coniuncta, tum quia Deus singulari modo hominem in illo articulo constitutum ad eam excitat, tum etiam quia homo se quantum potest disponit, & omnium virtutum præsidia ad illum agonem accersit. 35 *Est maximū signum dilectionis.*

Similiter non obstat illud Apostoli 1. ad Corinth. 13. *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil prodest*, quia solùm vult docere cetera omnia nihil prodesse, nisi charitas adsit in eodem homine; non autem omnia ex charitate debere procedere. Itaque hinc solùm colligitur, martyrium non prodesse, nisi saltem circa finem, dum adhuc durat, charitas adsit. simili modo dicere potuisset, Baptismum sine charitate non prodesse. *Debet charitas adesse saltem in fine.*

Tertiò, Requiritur vt non resistat tyranno. hinc milites, quamuis pro fide pugnent, & multum mereantur, si pura intentione id faciant, non tamen sunt martyres, cùm in bello occumbunt; nec Ecclesia vnquam tales pro martyribus coluit. ratio est, quia martyr Christi debet in patiendo imitari Christū, cuius passio est exēplar martyrij. Vnde sicut ille dedit testimonium veritati patiendo, non repugnando; (*cùm enim pateretur, non comminabatur*, sed *tamquam ouis coram tondente se, sine voce*) ita omnes, qui volunt esse martyres Christi, non debent persecutori armis repugnare, sed sinere se tranquillè occidi. Confirmatur, quia qui pugnans moritur, non eligit pro fide mortem perpeti, sed inferre; vnde reuera non acceptat mortem, nisi indirectè, quatenus se periculo exponit. Deinde moriendo non dat testimonium veritatis fidei, quia non videtur mori vt Christianus, sed vt miles victus ab hoste: nec mortem eligit voluntariè, sed patitur necessitate, eò quòd 36 *3. Non resistit.*

non

Digitized by Google

non potuit illam hosti inferre. erit tamen martyr, si iam victus, odio religionis occidatur, & ille ob eam causam mortem acceptet.

37 *4. Vt fide teneat veritatem.*
Quartò, Requiritur vt fide supernaturali veritatem illam credat, pro qua potissimùm tuenda mortem eligit. Primò, Quia si proprio iudicio illam teneat, sicut hæretici, non tam tuetur doctrinam & auctoritatem Christi, quàm suam. non enim quia Christus ita docuit, sic sentit, sed quia ipsi ratione aliqua infirma ita videtur. Confirmatur, Quia eadem ratione, qua illam veritatem credit, etiam suas hæreses credit, & pro illis paratus est mori: quod est signum, illum reuerà non moueri auctoritate Christi, aut alia pia ratione ad ita firmiter credendum, & mortem pro sua fide acceptandam sufficiente, licèt exteriùs ita videatur.

Obiectio.
Dices, Fieri potest vt patiatur mortem pro aliqua veritate fidei, quam ratione naturali nouit esse veram, pro confessione vnius Dei, vel detestatione idolorum, &c. quæ notitia & sufficiens est ad firmiter credendum, & ad mortem subeundam.

Resp.
Respond. Etsi hæc notitia sit sufficiens, tamen non ideò propriè erit martyr Christi, quia non credit propter auctoritatem Christi, vel Dei, sed propter rei perspicuitatem.

38 *Hæretici non sunt martyres.*
Secundo Probatur, quia Patres docent, hæreticos, etiamsi pro nomine Christi mortem subeant, non esse veros Christi martyres, & extra Ecclesiam martyrium nihil prodesse: idque tùm quia Christo per veram fidem non sunt coniuncti, tum quia charitate (quæ sine vera fide esse non potest, & sine qua mors pro Christo, iuxta Apostolum, nihil prodest) sunt destituti. Cyprianus epist. 73. ad Iubaianum: *Numquid potest vis Baptismi esse maior aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & sanguine suo baptizetur? & tamen neque hoc Baptisma hæretico prodest, quamuis Christum confessus, & extra Ecclesiam fuerit occisus, nisi si hæreticorum patroni & aduocati hæreticos in falsa confessione Christi interfectos, martyres prædicant*, &c. vocat *falsam confessionem*, quia non procedit ex vera fide, sed simulata & falsa. Idem docet epist. 52. ad Antonianum, & alibi sæpè. Idem tradunt D. Augustinus epist. 61. & 167. lib. 3. contra Crescon. Grammat. cap. 47. lib. 4. contra Donatistas cap. 17. Hieron. in cap. 5. ad Galatas, Chrysostomus Oratione prima contra Iudæos.

39 *5. Status gratiæ vel dispositio ad eam.*
Quintò, Requiritur status gratiæ, vel saltem legitima ad gratiam dispositio: nam vt ex Apostolo 1. Cor. 13. & Patribus citatis constat, martyrium sine charitate nihil prodest. Nec refert quòd absque statu gratiæ possit esse actus martyrij, si solam operis substantiam spectes, quia cùm hic nihil prosit, nec Christus tales pro suis agnoscat, meritò non habentur pro veris martyribus.

Sed difficultas est, quænam sit illa dispositio. De qua sit

DVBITATIO IV.

Quænam dispositio in peccatore sit necessaria, vt martyrium ei prosit ad salutem.

40 *1. Sententia, requirit contritionem.*
SVnt tres sententiæ. Prima est, Necessariam esse veram contritionem, ex dilectione Dei super omnia profectam. Ratio est, quia putant Auctores huius sententiæ, martyrium non conferre gratiam per se & vi sua, sed solùm ex opere & affectu patientis. quare sicut peccator extra martyrium non potest iustificari sine vera contritione, (nisi Sacramentum pœnitentiæ suppleat) ita nec in martyrio. Ita sentit Paludanus in 4. d. 4. qu 3. art. 1. vbi dicit: *Ad Baptismum sanguinis non sufficit attritio, sed requiritur contritio. Ad Baptismum autem sufficit attritio, & ratio est, quia ille iustificat ex opere operato, iste ex opere operante.*

Nec obstat quòd paulo pòst dicat *martyrium æquipollere Baptismo aquæ in duobus effectibus primarijs, qui sunt amotio omnis culpæ, & remissio omnis pœnæ*, quia tribuit illi hos effectus ratione charitatis ex qua procedit. Bonauentura eadem dist. p. 2. quæst 2. *Baptismus sanguinis solum à veniali liberat, à mortali non, quia præsupponit charitatem, aliter nihil valeret ad salutem.* & infra: *Gratiam non tribuit, sed consummat.* Alex. Halensis 4 p. qu. 22. memb. 5. art. 1. *Virtute martyrij non confertur gratia, sed collata confirmatur*, &c. eamdem sententiam sequitur Canus relect. de pœnit. par. 3. Probatur Primò, Quia non est Sacramentum: ergo non habet vim ex opere operato, sed solùm ex interno motu animi. Secundò, Quia Apostolus 1. Corinth. 13. ait: *Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.*

Secunda est, Sufficere voluntatem patiendi pro Christo, nec opus esse alia pœnitentia, etiamsi homo recordetur suorum peccatorum. Ratio est, tum quia hæc voluntas est virtualis quædam dilectio Dei super omnia, & peccatorum detestatio; tum quia non expedit, hominem tunc occupari circa peccata sua, sed totum intentum esse martyrio sustinendo. Ita Vega lib. 6. in Concil. Tridentinum cap. 36. sub finem: vbi addit hanc rationem. Quando duo sunt remedia salutis per se sufficientia, possumus eligere vtrumlibet: sed martyrium per se est sufficiens. ergo possumus illud amplecti, omissa formali pœnitentia. 41
2. Sententia, Sufficere voluntatem patiendi pro Christo.

Tertia est, Requiri saltem attritionem, si homo sit conscius peccati. 42
3. Requiri attritionem.

Pro solutione Notandum est, contritionem posse dupliciter requiri ad fructum martyrij. Primò Directè, tamquam necessariam dispositionem. Secundò Indirectè, tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum. his positis

Contritio requiritur indirectè.
Dico Primò, Si is, cui martyrium imminet, sit in peccato mortifero, necessaria est illi ad fructum martyrij contritio indirectè, (vel saltem attritio, quæ putetur esse contritio) tamquam opus necessarium ad vitandum nouum peccatum, quod fructum illius impediret.

Probatur Primò, Quia si vmquam obligat præceptum contritionis, maximè in periculo mortis: atqui is qui subiturus est martyrium, est in periculo mortis: ergo ratione illius præcepti tenetur tunc contritionem concipere: quare si id voluntariè omittat, peccat mortiferè, & continenter manet in actuali peccato, quamdiu omittit: vnde martyrium ei prodesse non potest. impossibile enim est hominem iustificari, quamdiu manet in affectu peccati. Vnde patet, contritionem requiri, si non per se vt dispositionem, saltem vt opus necessarium ad vitandum nouum peccatum contra præceptum contritionis, quod tunc obligat, non propter fidei confessionem, sed generatim ob periculum mortis, ex quacumque causa id impendeat. Deinde attritionem, si putetur esse attritio, non sufficere, quia per eam non satis fit præcepto contritionis. secùs verò si bona fide putetur legitima contritio, quia ita ei satis fit vt contra illud non peccetur.

Dices, Contritio non requiritur in periculo mortis, nisi propter iustificationem: atqui probabile est, attritionem cum martyrio sufficere ad iustificationem, sicut sufficit cum Baptismo & Pœnitentia, vt statim dicemus. ergo sufficit attritio, etiam cognita pro tali. Confirmatur, Ille error non potest iuuare ad iustificationem: ergo est impertinens. 43
Obiectio.

Resp.
Respondeo, Etsi sit probabile, attritionem sufficere cum martyrio ad iustificationem, tamen non est certum, quia multi Doctores tenent contrarium. in illo tamen extremo æternæ salutis discrimine homo non potest sequi vias dubias, relictis certis, sed tenetur eligere certam quantum fieri potest: alioquin sine causa exponit se periculo damnationis. nam si illa opinio non sit vera, eius probabilitas non supplebit defectum necessariæ dispositionis, & ita martyr ille non saluabitur. Secùs est in Baptismo & Pœnitentia: tum quia certius est attritionem ibi sufficere, tum quia non subest periculum præsens damnationis,
Tenetur homo in periculo mortis sequi viã certam quantũ potest.

loquimur enim extra casum mortis. Satis tamen probabile est, in simili discrimine, etiam in his opus esse contritione.

Error per accidens iuuat, Ad confirmationem: Ille error iuuat ad iustificationem per accidens; quia excusat à violatione præcepti contritionis. Itaque cùm non peccet contra præceptum, si aliàs attritio est legitima dispositio, homo per martyrium iustificabitur.

44 *Martyrium supponit benè constitutionẽ in homine.* Secundò Probatur. Martyrium non est institutum vt remedium delendi peccati, sicut Baptismus & Pœnitentia; sed est opus heroicum, supponens hominem benè constitutum ad mortem subeundam; est enim voluntaria mortis perpessio: ergo non tollit obligationem remediorum ordinariorum sed potiùs ex se requirit, vt homo quantum in se est, faciat omnia quæ Deus præscripsit ad gratiam ante mortem consequendam. vnde si non est baptizatus, tenetur quatenus ei facultas suppeditat, procurare Baptismum; si non suppeditat, tenetur conuerti in Deum per dilectionem super omnia, & concipere contritionem. Pari modo, si baptizatus est conscius peccati mortiferi, tenetur confiteri: si non potest, tenetur concipere contritionem. hæc enim omni tempore fuit medium necessarium ad remissionem peccati, præsertim quando Sacramentum externum ad hunc effectum institutum (quod contritionis vicem suppleat) adhiberi nequiuit.

45 *Non est directè necessaria.* Dico Secundò, Contritio non est necessaria per se & directè vt dispositio ad fructuum martyrij, sed sufficit attritio. Est sententia D. Thomæ 3.p.qu.87.ar.1.ad 2. *Passio*, inquit, *pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi, & ideò purgat ab omni culpa veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem.* Idem docet Caietanus ibidem, & passim Thomistæ sequuntur.

Martyrium per se vim habere. Probatur prior pars; quia fundamentum contrariæ sententiæ, scilicet martyrium per se nullam vim habere ad remissionem culpæ mortiferæ, sed solùm ex interno affectu patientis, videtur omnino falsum.

Primò Quia alioquin etiam in paruulis sanctificandis nullam vim haberet; quod etsi Alexander Halensis loco citato concedat, & Adrianus in 4. q. vltima de Baptismo ad 3. probabile putet; est tamen contra sensum Ecclesiæ, quæ Innocentes pro Christo occisos, semper tamquam martyres sanctos coluit: & contra communem DD. & Patrum sententiam, qui docent, illos, dum pro Christo occiduntur, esse factos martyres Christi consecutos statum melioris vitæ, regnum cælorum, gloriam martyrij, esse factos consortes Agni, &c. vt suprà ostensum est.

Neque dici potest, paruulis esse factum particulare priuilegium præ adultis: quia priuilegium annexum martyrio non est concessum intuitu personæ, sed causæ; id est, non quia erat martyrium paruulorum; sed quia erat passio pro Christo, & conformatio cum Christo patiente; quæ causa perfectiùs cernitur in adultis, quàm in paruulis.

46 *Æquatur Baptismo à SS. Patribus.* Secundò, Quia illud fundamentum non est consentaneum doctrinæ Patrum, qui martyrium adultorum in vi delendi peccati, æquant Baptismo. Clemens lib. 5. constitutionum Apostolicarum cap. 5. *Qui martyrio habitus est dignus, is lætitiam in Domino percipiat, quòd tantam coronam adeptus sit, & quòd propter confessionem ex hac vita exeat, & si catechumenus sit, recedat ad Deum lætus; cruciatus, qui propter Deum afficitur, erit ei verior Baptismus, quòd is quidem experientia ipsa moritur cum Christo, reliqui verò mystica repræsentatione.* vbi non actum internum, sed ipsam mortem externam pro Christo obitam, præfert Baptismo quoad efficaciam, quia est realis configuratio cum Christo. Tertullianus in Scorpiaco: *Martyribus nulla delicta posse imputari, quibus in lauacro vita ipsa deponitur.* & in Apologet. sub finem: *Quis non pati exoptet vt totam Dei gratiam redimat, vt omnem veniam ab eo compensatione sui sanguinis expediat? omnia enim huic operi delicta donantur.* quibus locis causam remissionis peccatorum & iustificationis tribuit passioni & morti. Cyprianus epistola 73. *Num quid potest vis Baptismi esse maior aut potior quàm confessio? quàm passio? vt quis coram hominibus Christum confiteatur, & suo sanguine baptizetur?* Sanè si passio pro Christo non haberet vim nisi ex opere operantis, longè maior esset vis Baptismi, qui per se ad salutem valet. D. Augustinus lib. 13. de ciuit. cap. 7. *Quicumque, etiam non percepto regenerationis lauacro, pro Christi confessione moriuntur, tantum eis valet ad dimittenda peccata, quantum si abluerentur sacro fonte Baptismatis.* quod probat, *quia dixit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua,* &c. *etiam dixit, Omnis qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Addit: *Hinc est quòd scriptum est, Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius. quid enim pretiosius, quàm mors per quam fit vt delicta omnia dimittantur, & merita cumulatius augeantur?* Denique toto eo capite morti tribuit hoc priuilegium. & cap. 6. *Si pro pietate iustitiâque pendatur* (mors) *fit gloria renascentis, & cum sit mors peccati retributio, aliquando impetrat, vt nihil retribuatur peccato.* Idem docent alij Patres.

Vbi Notandum est, ipsam mortis perpessionem secundùm se comparari cum Baptismo, eique non minorem vim tribui in peccatis abluendis, quam Baptismo; neque hanc vim tribui internæ contritioni, sed operi externo: ergo sicut Baptismus non requirit contritionem vt gratiam conferat, ita nec martyrium.

Tertiò, Si contritio esset necessaria, numquam martyrium posset conferre primam gratiam iustificationis; nam hæc haberetur iam per ipsam dispositionem. hoc tamen est contra sententiam Patrum, qui non minùs omnem culpam per martyrium deleri volunt, quàm per Baptismum.

Quartò, Si solùm haberet vim ex opere operantis, non magis deleret peccatum quàm exilium pro Christo, carcer, direptio bonorum, eleemosyna Christi amore data: quod est contra Patres supradictos, & communem sensum Ecclesiæ.

Quintò, Non esset certum, martyrio defunctos regnare cum Christo; imò posset meritò sæpè de eo dubitari: quia si quis multa commiserit peccata, opus est longa satisfactione, vel feruentissimis actibus internis, vt opere operantis omne debitum pœnæ tollatur. Sæpè autem fit vt martyr parum patiatur, & actus internos pàrum feruentes habeat. Itaque temerè faciet Ecclesia, quòd illos statim pro martyribus sine vllo discrimine habeat, & pro illis orari nolit. Neque rectè dixerit Innocentius III. c. Cùm Marthæ, de celebrat. Missarum. §. finali, ex D. Augustino, *Iniuriam facit martyri, qui orat pro martyre.*

Dices, Martyrium in adultis habere id priuilegij, vt per se tollat omnem pœnam, quia adimit tempus necessarium ad satisfactionem. non autem vt per se tollat omnem culpam; hanc enim momento temporis tolli posse per actum proprium hominis, dilectionem vel contritionem: vnde non fuisse opus vt ipsi martyrio per se hoc priuilegium daretur. vt enim martyrium deleat omnem culpam & pœnam, statimque cœlo inferat sicut facit Baptismus, satis esse, si ratione actus interni, qui ordinariè adest, deleat culpam; & ratione passionis externæ, reatum pœnæ. In paruulis autem habere priuilegium delendæ culpæ originalis, tum quia hæc aliena voluntate contracta est, tum quia illi non sunt capaces actus proprij: vnde vt aliquem fructum possent ex martyrio reportare, necessarium fuit vt id ei concederetur. 47 *Obiectio.*

Hic modus dicendi non videtur improbabilis, & iuxta illum defendi posset sententia D. Bonauenturæ, Paludani, & aliorum, qui requirunt actum charitatis vel contritionis. *Est probabilis.*

Verùm Patres citati ampliùs velle videntur dũ ipsam perpessionem mortis non minorem vim ad salutem habere volunt, quam Baptismum: quod verum propriè non esset, nisi etiam per se haberet vim sanctificandi. Deinde non distinguunt de culpa & pœna, & generatim docent, omnem culpam etiam originalem, per illam passionem veluti per Baptismum sanguineum *Non satisfacit hic modus.*

deleri;

deleri, idque quia est realis configuratio Christi. Si enim Baptismus aquæ, qui est tantùm configuratio mystica, tantam vim habet; quomodo martyrium quod est configuratio realis, non habebit?

Denique, alioquin sæpè valdè incertum esset an martyr esset saluus; quia sæpè fit, vt non tam perfectos actus internos habeat, vt per eos omnia peccata deleri queant.

48 *Sufficere attritionem ad martyrij fructum.*

Ex his facilè probari potest altera pars, nimirum sufficere attritionem. Si enim non est necessaria contritio vt peccatori prosit martyrium ad salutem, ergo sufficit attritio; nam post contritionem & dilectionem Dei super omnia, non potest esse melior dispositio quàm attritio.

Quod confirmatur Primò, Quia attritio sufficit vt Baptismus prosit: ergo etiam vt martyrium; cùm hoc non minorem vim habeat, vt patet ex dictis. Secundò, Nisi attritio sufficeret, numquam martyrium deleret peccata mortifera; hoc autem non est consentaneum sententiis Patrum: ergo. Tertiò, Martyrium per se habet vim augendæ gratiæ: ergo conferet primam iustificationis gratiam peccatori non ponenti obicem. consequentia patet à simili in Sacramentis omnibus, quæ conferunt primam gratiam non ponenti obicem, vt communiter Doctores tradunt; idque ideò, quia per se & vi sua gratiam conferunt: atqui non ponitur obex, sed tollitur per attritionem; quia per hanc affectus absolutè recedit à peccato, & conuertitur ad iustitiam, ergo sufficit attritio ad fructum martyrij. Confirmatur, quia attritio est vltima dispositio ad gratiam, inter eas quæ per se gratiam non includunt vel adducunt: ergo est sufficiens, vt martyrium, quod per se gratiæ est efficax, superueniens, primam iustificationis gratiam conferat. Quartò, Multi acceptant martyrium timore damnationis æternæ, & ex eadem causa dolorem peccatorum concipiunt: hi tamen coluntur pro sanctis martyribus, cùm solùm habuerint attritionem.

Neque dici potest, Ecclesiam præsumere, omnes qui patiuntur pro Christo, si in peccatis sint, concipere perfectam contritionem; quia satis constat experientiâ, plurimos perstare metu damnationis, idque sufficere ad fructum suprà ostensum ex verbis Domini, *Qui amat animam suam*, &c.

Si aduertat esse attritionem.

Notandum tamen, si martyr aduertat suum dolorem esse imperfectum, ob metum gehennæ, debere conari ad excitandum perfectiorem, quò certiori modo se disponat, vt antè dictum est. si autem non aduertit, excusatur & attritio per se sufficit.

49 *An voluntas patiendi pro Christo sufficiat. Pœnitentia peccatori necessaria.*

Dico Tertiò, Etsi voluntas patiendi pro Christo per se sufficiens sit ad fructum martyrij in iustis, nō tamen videtur satis esse in peccatore. & primùm, si est sibi conscius peccati mortiferi, videtur certum; quia tenetur excitare in se dolorem, & petere veniam, vt Deo reconcilietur poenitentia enim est medium per se necessarium ad reconciliationem, quando homo aduertit se esse in peccato: cuius ratio est, quia qui cupit reconciliari, debet factum suum, quo offendit, quantum in se est, abolere & reddere infectum, quod non fit, nisi illud detestando, & de eo dolendo, cum proposito emendationis: atqui martyrium non tollit obligationem adhibendi remedia salutis ordinaria, si adhiberi possunt, sed potiùs facit vt illa obligatio hic & nunc vigorem habeat, cùm hominem in periculo mortis & extremi certaminis constituat.

Dolor de peccatis non impedit considerationem necessariam martyrii.

Neque ille dolor distrahet animum, aut debiliorem reddet circa martyrium, sed magis excitabit & confirmabit. consideratio enim & dolor peccatorum efficiet, vt libentiùs mortem pro Christo feras: tum vt ingratitudinem præteritam corrigas; tum vt pro peccatis satisfacias, vt patet exemplo Bonifacij martyris, & aliorum. Neque enim martyr ita debet esse intentus cogitationi mortis pro fide subeundæ, vt non cogitet varias rationes & motiua cur eam subire & amplecti debeat.

50 *Peccator non aduertens se esse in peccato.*

Quòd si non aduertat se esse in peccato, est maior difficultas. Sed vtendum distinctione: si enim voluntas patiendi pro Christo talis sit, vt ex vi illius necessariò sequeretur contritio vel attritio, occurrente peccato, sufficiet cum martyrio: quia est contritio vel attritio virtualis. si autem non sit talis per se, credibile est non sufficere. Exemplum hoc esse poterit: Sit catholicus aliquis feruens pro religione, sed vitio carnis vehementer deditus: hic ab hæreticis interceptus, repentè iubeatur abnegare fidem Ecclesiæ Romanæ, & iurare in sectam Caluini, & ille amore fidei orthodoxæ & odio hæresis eligat potiùs mori, & priusquam alia cogitet, occidatur. non enim illa voluntas moriendi pro fide videtur esse talis, vt ex ea necessariò secuturus sit dolor de peccatis carnis, si illa memoriæ occurrerent.

Obiectiones.

Contrà obiici potest Primò, Dominus generaliter dixit, *Omnis, qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo: & quicumque perdiderit animam suam propter me, & propter Euangelium, viuificabit eam*: atqui hic confitetur Christum, & perdit animam suam propter illum: ergo. Secundò, Quia D. Thomas 3. p. q. 87. art. 1. ad 2. dicit, *Passio pro Christo suscepta purgat ab omni culpa & veniali & mortali, nisi actualiter voluntatem peccato inuenerit inhærentem*: atqui hic non inuenit voluntatem actualiter peccato inhærentem: ergo. Tertiò, Nisi talis sit saluus, meritò poterit Ecclesia de multis martyribus dubitare, ac proinde etiam pro illis orare, quod est contra dictum Innocentij suprà allatum. Quartò, Decet diuinam bonitatem, vt illam bonitatem acceptet pro dispositione ad hoc sufficiente vt per realem conformationem cum Christo patiente gratiam consequatur. Nec refert quòd ad Baptismum requiratur attritio formalis vel virtualis, nec sufficiat illa voluntas, tum quia hæc voluntas non sufficit, nisi coniuncta cum opere externo, cui annexum est illud priuilegium: tum quia Patres maiorem vim tribuunt martyrio quàm Baptismo: tum denique quia illa acceptatio mortis pro Christo in illis terroribus & doloribus, censeri potest virtualis quædam dilectio Dei opere ipso exhibita, ex qua sequeretur actualis dolor, si peccatum memoriæ occurreret.

51 *Resp.*

Respondeo, Ob has rationes est satis probabile, hanc voluntatem sufficere in casu proposito, & quotiescumque non aduertit quis se esse in peccato. & sanè ea videtur esse mens D. Thomæ, & Caiet. supra, & Soti in 4. dist. 3. q. vnica, ar. 11. vbi dicit, martyrium in eo solùm differre à Baptismo flaminis, (quod sola contritione vel dilectione supra omnia cum voto Baptismi constat) *quòd illud non requirat formalem detestationem, sed solùm hunc actum, Volo mortem pro Christo perpeti: hunc enim actum cum opere exteriori sufficere ad plenissimam indulgentiam omnium peccatorum quoad culpam & pœnam, si non opponatur obex complacentiæ vllius criminis.* Hic tamen in duobus falli videtur. Primò, Quòd videatur existimare cum Vega, martyrium non requirere formalem detestationem, etiamsi peccata memoriæ occurrerent, quod sine dubio falsum est. Secundò, Quòd putet illud solùm operari per modum meriti, vt patet ex verbis Soti, quæ paulò antè habet eodem art. inde enim sequeretur, peccatorem, dum vult pati pro Christo, mereri remissionem peccati mortalis: quod sanè falsum est, nisi quis impropriè & largè de merito loquatur, vt se extendit etiam ad dispositionem non vltimam, & aptitudinem cum qua consistere possit peccatum. Eamdem probabilem censet noster Suarez disput. 39. sect. 3. de Sacramentis. Facilè tamen argumenta proposita solui possunt.

52

Vnde ad Primum dicendum est: Generales huiusmodi sententias habere tacitam conditionem vel limitationem, Si necessaria dispositio, & alia requisita adsint, vt multis exemplis ostendi potest. Simili modo dicitur de Baptismo, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*: & tamen requiritur saltem attritio.

Ad Secundum: D. Thomas ibi non plus tribuit martyrio quàm Baptismo, ait enim: *Passio pro Christo suscepta obtinet vim Baptismi: vnde purgat ab omni culpa*, &c. Itaque supponit aliquam formalem vel vir-

tualem poenitentiam præcessisse; sicut in Baptismo est necessarium.

Ad Tertium: Ecclesia non statim habet aliquem pro sancto martyre, nisi constet illi quomodo in confessione & passione se gesserit.

Adde, rarissimum esse vt non adsit saltem virtualis attritio, quia Deus singulari modo tunc opitulatur, iuxta illud Marci 13. *Dabitur vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.*

DVBITATIO V.

Quam vim habeat martyrium, & quando conferat suum effectum.

53 *Actus interni in martyrio.* IN martyrio duo sunt consideranda; actus interni, & externa perpessio. Interni, sunt affectus varij, ex quibus passio acceptatur. potest enim hæc acceptari ex affectu charitatis, vel obedientiæ, vel religionis, vel fidei, vel spei, vel fortitudinis Christianæ. quo posito,

Dico Primò, Hi affectus & acceptatio ex vi illorum prouenienis in iustis, sunt meritorij vitæ æternæ; quia sunt opera pietatis Christianæ: & delent omnes culpas veniales, quarum continent virtualem detestationem. debitum pœnarum per se non tollunt integrè, sed nonnihil minuunt, sicut omnia bona opera, præsertim laboriosa & pœnalia In peccatoribus verò solùm disponunt ad gratiam iustificationis, idque vel proximè, vt affectus dilectionis super omnia, vel remotè, vt ceteri.

54 *Externa perpessio habet vim quasi ex opere operato.* Dico Secundò, Externa perpessio pro fide suscepta, per se & quasi ex opere operato habet vim delendi omnem culpam, & conferendi gratiam iustificationis, subiecto debitè disposito, & tollendi omnem reatum pœnæ, vt colligitur ex testimoniis Patrum & D. Thomæ suprà. Idem docet Durandus in 4. d. 4. q.8.n.6. & 14. Richard. eadem dist ar.1. q. 3. in fine. Maior ibidem q 3. Suarez disp. 39. & plerique alij recentiores. ratio est, quia si vis delendæ omnis culpæ & pœnæ collata est Baptismo, eò quòd sit mystica quædam configuratio mortis Domini, vt ex Apostolo ad Rom. 6. constat, multò magis conueniebat hanc vim tribui martyrio, quæ est talis conformatio cum Christo moriente. hanc rationem apertè habet Clemens lib.5.cap.5. & reliqui Patres, qui martyrium vocant *Baptismum sanguinis.* Vndè rectè Durandus suprà num. 6. *Non minus*, inquit, *operatur passio Christi ad salutem in eo, qui ei conformatur secundùm realem susceptionem, quàm in eo, qui conformatur ei solum secundum figuralem repræsentationem.* Et in fine: *Martyrium non solùm habet efficaciam à charitate patientis, (licèt illa requiratur secundùm Apostolum) sed ex causa patiendi, & ex conformitate ad passionem Christi: propter quæ virtus passionis Christi æquè plenè vel plenius communicatur martyrio quàm Baptismo.* vbi nota, Durandum requirere charitatem, non ea qua martyrium procedat, sed quæ adsit vnà cum martyrio, saltem in fine, quam ipsum martyrium adducere potest. quantam autem ad hoc dispositio requiratur in peccatore, patet ex dub. 4.

55 *In iusto per se habet vim augendæ gratiæ.* Hinc sequitur, martyrium in homine iusto habere vim augendæ gratiæ, & tollendæ omnis pœnæ: si enim habet vim delendi peccati, & conferendæ gratiæ instar Baptismi, vbi non inuenit impedimentum, maximè eam conferet iustis, qui nihil habent gratiæ infusioni repugnans: ac proinde in ipsis gratia augebitur. Confirmatur, quia Iustitia est melior dispositio ad suscipiendum incrementum sanctitatis quàm attritio (quæ simul consistit cum peccato) ad primam sanctificationem: ergo si homini attrito confert gratiam, multò magis iusto conferet. Denique ipsum significant Patres suprà citati.

56 *An deleat per se culpam venialem.* Petes, Vtrùm deleat etiam culpam omnem venialem?

Respondeo, Si affectus nullo modo ei inhæret, valdè probabile est deleri, quia tunc voluntas patiendi pro Christo potest censeri sufficiens dispositio, vt accedente ipsa passione, illa peccata deleantur: quod sanè multò credibilius est de venialibus, quàm de mortiferis.

Si verò affectus illi actu inhæret, quidam putant adhuc deleri, non quidem eo ipso tempore quo inhæret, (hoc enim contradictionem implicat) sed posteà, vel saltem post mortem, vt si affectus ille peccati venialis duret toto tempore martyrij. Ita Gregorius à Valentia disp.8.quæst.2.p.2. Idem videtur sentire Caietanus 3.p.q 87. a 1. vbi dicit, *Si quis iuisset dormitum cum proposito dicendi manè mendacium officiosum, & interim dormiens occideretur pro Christo: crediderim ego ex diuina largitate etiam illius peccati plenissimam remissionem per martyrium consequi: quamuis per Baptismum illius remissionem non consequeretur, propter voluntatem actualiter actualitate virtuali inhærente.*

Sed hæc sententia non videtur consentanea D. Thomæ, qui eodem loco ad 2. satis insinuat, martyrium non habere maiorem vim delendi peccati, quàm Baptismum, nec delere peccatum veniale, si voluntatem inuenerit ei actualiter inhærentem, sicut hîc inuenit, saltem actu virtuali, vt Caietanus fatetur. Neque etiam veritati, quia ad remissionem peccati actualis, cessante iam actuali vel virtuali inhæsione, semper requiritur aliquis motus animi, quo peccatum illud actu vel virtute displiceat; vt apertè docet D. Thomas suprà q. 87. art. 2. ad 2. qualis est contritio, attritio, displicentia peccati, dilectio Dei supra omnia, voluntaria susceptio eius quod peccati est remedium, v. g. susceptio Baptismi, Pœnitentiæ, extremæ Vnctionis, & aliorum Sacramentorum, iuxta D. Thomam eadem q. art. 3. denique acceptatio martyrij. sed de hoc plura alibi.

Quod attinet ad momentum temporis, quo martyrium suum effectum confert, Caietanus 2. 2. quæst. 124. art. 4. ad 2. argumentum Martini, insinuat conferri in instanti vitæ terminatiuo. Ratio ipsius est, quia in eo instanti martyrium terminatur, & adhuc existit veluti in termino; & homo tunc adhuc meretur veluti in termino: ergo tunc effectum suum conferi. Confirmari potest hæc sententia; quia sicut Sacramenta conferunt gratiam in instanti terminatiuo quo perficiuntur, ita etiam martyrium: atqui hoc in martyrio est instans mortis: ergo, &c. 57 *Quo momento confert martyrium suum effectum. Sententia Caietani, dari in instanti vitæ terminatiuo.*

Sed hæc sententia non videtur probabilis, si illud momentum ponatur vitæ extrinsecum, sicut Caietanus ponit. Primò, Quia posset anima mereri & accipere gratiæ augmentum, iam separata à corpore. Secundò, Fieri posset vt ipsa toto tempore, quo vnita est corpori, fuerit in peccato, & caruerit fide, spe, charitate, & primo momento, quo desinit esse in corpore, consequatur fidem, gratiam & remissionem, & immediatè post illud momentum videat Deum; vt patet in paruulis ante Baptismum pro Christo occisis. Tertiò, Non omnes essent iudicandi secundùm statum, quem habuerunt in corpore, quod non est consentaneum illi sententiæ Apostoli 2. ad Cor. 5. *quemque relaturum propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum.* nam id, quod ille in corpore gessit vel passus est, non est tale vt possit delere peccatum, aut efficere dignum vita æterna, nisi accedat aliquid post vnionem corporis, quod iam non est in ipso homine, sed in partibus eius, anima & corpore, nimirum priuatio vnionis. *Refutatur illa sententia.*

Dices, Hanc ipsam priuationem tribui homini, quia illam in vita acceptauit, & supplicia ad illam necessariò ducentia sustinuit. 58 *Reiectio cuiusdam responsionis.*

Sed Primò, Hoc non habet locum in paruulis. Deinde si ideò hoc dicitur gessisse in corpore, quia illud adhuc viuens acceptauerit: ergo acceptatio illa & passio quam sustinuit in vita, erat digna vita æterna & gratia, ante separationem animæ. ergo tunc data fuit

gratia.

gratia : Deus enim ne momenro quidem temporis differt condignum præmium ad quod ſatis diſpoſiti ſumus.

Quartò, Quia iuxta hanc ſententiam dabitur aliquod momentum in quo anima poterit conſequi gratiam & remiſſionem peccatorum non tamen peccare: & ita ſtatus merendi & demerendi non erunt pares. quæ omnia ſunt parum conſentanea Scripturis & ſenſui Eccleſiæ & SS.Patrum.

59 *Si momentum terminans ſit intrinſecum.* Si tamen illud momentum ponatur vitæ intrinſecum, ita vt homo deſinat per vltimum ſui eſſe : (quæ ſententia non eſt improbabilis) ſic valdè probabiliter dici poteſt, martyrium conferre gratiam in illo inſtanti ; quia idem inſtans eſt terminus intrinſecus martyrij. conſentaneum autem eſt vt effectum ſuum conferat in termino, ſicut Sacramenta, quæ non in termino extrinſeco, ſed intrinſeco complentur, & gratiam conferunt. *Quando detur gratia.* Si verò illud inſtans, quo vita terminatur, ponatur eſſe extrinſecum, ita vt homo deſinat per primum non eſſe ſui, ſicut communior ſententia habet, dicendum eſt gratiam conferri non in illo inſtanti, tum ob rationes dictas, tum quia illud inſtans non eſt intrinſecum paſſioni hominis & vitæ: ſed vel in aliquo inſtanti, quod imperceptibiliter mortem antecedit, vel certè quando homo ex paſſione ita eſt conſtitutus, vt ſine miraculo mors impediri nequeat. Ita docet Vega lib.6. in Conc. Trident. cap.37. in fine; Suarez 3. part. diſp.29. ſect 3. & paſſim recentiores. ratio eſt, quia tunc martyrium cenſetur conſummatum : mors enim erat in cauſa proxima & neceſſaria.

60 *An poſſit paſſus peccare.* Dices, Tunc adhuc poteſt peccare & conſequenter damnari.

Reſpondeo, Moraliter non poſſe peccare, quia credibile eſt corpus ita eſſe perturbatum, vt non poſſit vti ratione, vel ſi poteſt vti, adeſt magna gratiæ copia, quæ illum cuſtodiat, ita non vt peccet. Accedit, quòd confecto iam pænè certamine, & præſente æterno præmio, vix aliquid poſſit occurrere, quod hominem ad peccandum moueat. quòd ſi miraculo curetur & ſuperueniat, veriſimile eſt ſingulari gratia cuſtodiri, ne qui iam erat veluti in ianuis cæli, & præmium pænè manibus tenebat, occaſione miraculi excidat.

Idem probabile eſt de iuſtis à mortuis excitatis. alioquin ſi in eodem incerto verſaturi eſſent, magnum incommodum ex illo beneficio reportarent: nec quiſquam eſt, qui non ſummopere illud deprecaretur.

DVBITATIO VI.

Quæ vitia opponantur fortitudini, & quale in his peccatum.

D. Thomas queſt. 125. 126. & 127.

61 Reſpondeo, Tria cenſeri à D.Thoma, & Ariſtotele 3. Ethicorum cap. 7. *Timiditatem*, quam Ariſtoteles vocat δειλίαν, id eſt, ignauiam: *Intimiditatem*, quam ille ἀφοβίαν, id eſt, timoris vacuitatem ; & *Audaciam*.

Ignauia. *Timiditas* ſeu *ignauia* eſt vitium excedens in timendo ; (timet enim quod non oportet, vel quando non oportet, vel pluſquam oportet) & deficiens in audendo, vt rectè Ariſtoteles ſuprà : non enim audet aggredi quando ratio dictat, aut ſicut dictat : & hac conſideratione apud Latinos vocatur *ignauia*, priore verò *timiditas*.

Quale peccatum. Hoc vitium ſi in ſeipſo ſiſtat, nec ad alium prauum affectum vel conſenſum impellat, eſt ſolùm peccatum veniale, ſicut exceſſus aliarum paſſionum, qui nullam aliam noxam infert, niſi quòd mentem perturbet, & curis cogitatinnibj;ſque inutilibus impleat. Si verò impellat ad alterius peccati conſenſum, erit peccatum mortiferum, vel veniale, pro conditione illius ad quod impellit: vt ſi timore mortis (id eſt, vt mortem, quam times, euadas) paratus ſis aliquid facere vel omittere, cuius commiſſio vel omiſſio eſt peccatum mortiferum, erit peccatum mortiferum : ſi veniale, erit veniale. Et hoc eſt quod vult D.Thomas art. 2. quæſt. 125. Hunc timorem vetuit Dominus Matth. 10. cùm ait : *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, & poſt hæc non habent quod faciant.*

Notandum eſt, non omnem inordinatum timorem opponi virtuti ſpeciali fortitudinis, ſed eum tantùm, 62 *Timor inordinatus aliorum malorum.* qui eſt circa pericula mortis, vel grauium calamitatum: in his enim ſolis fortitudo verſatur, vt ſuprà dubit. 1. oſtenſum eſt, ac proinde etiam vitia fortitudini aduerſa. Itaque alij timores mali ad alia vitia pertinent. ſicut enim in omni virtute eſt inordinatus amor, & conſequenter etiam inordinatus timor (omnis enim timor naſcitur ex amore boni amati, & omnis amor parit timorem, ſi bonum amatum poteſt amitti, vt ex 1. quæſt. 25. art. 1. & 2. conſtat) ita in omni vitio habituali eſt inordinatus amor alicuius boni creati, & conſequenter inordinatus timor. vnde intemperans timet amittere ſuas voluptates, auarus pecunias, ambitioſus honores : ſolus autem timor inordinatus amittendæ vitæ in periculis mortis aduerſatur fortitudini.

Intimiditas, vel potiùs vacuitas iuſti timoris, eſt al- 63 *Intimiditas.* terum vitium fortitudini oppoſitum, deficiens in timendo : non enim timet quando timendum aut quæ timenda. Fortitudo enim ſolùm reprimit timorem, ne excedat, ſed interdum etiam excitat, vt malum declinetur: vt quando illud vires ſuperat, nec eſt iuſta ratio cur ſuſtineatur. tale eſt terræmotus, fulmen, naufragium vis hoſtilis longè ſuperior. Denique omnia manifeſta pericula mortis, quando deeſt cauſa ſubeundi. In huiuſmodi ergo non timere, vitioſum eſt : quia eſt cauſa cur malum non declinetur : timere autem, laudabile, quia eſt cauſa declinandi. Huc pertinet ſecuritas pernicioſa eorum, qui ſe manifeſtis periculis mortis, cùm in peccato mortifero ſunt, exponunt, nec æternam mortem timent.

Prouenit autem hoc vitium ex triplici cauſa. Pri- 64 *Ex qua cauſa proueniat.* mò, Ex eo quòd vitam ſuã minoris faciat quam oportet: qui enim aliquid parui æſtimat, non multùm timet illud amittere, etiamſi periculo ſit expoſitum. ſicut autem vitioſum eſt, pluris facere vitam quàm oportet: (vt cùm anteponitur virtuti) ita etiam vitioſum eſt, eam minoris facere quàm oportet ; vt cùm vanæ gloriæ vel rerum temporalium causâ manifeſto periculo obiicitur: eſt enim bonis temporalibus longè præſtantior: tum quia res temporales ſunt propter vitam humanam ad eam fouendam, ſolandam, ornandam : tum quia vita iſta temporalis facultatem iuſtitiæ & meritorum vitæ æternæ ſuppeditat.

Secundò, Ex ſuperbia; hæc enim facit vt homo ſibi præfidat, & alios contemnat, quaſi ab illis lædi non poſſit, & ita non timet, iuxta illud Iob 41. *Factus eſt vt nullum timeat, omne ſublime videt.*

Tertiò, Ex animi ſtoliditate : vnde Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 7. ait *furioſos nihil timere*. ſic quidam milites nihil timent : quia per vecordiam non concipiunt animo quid ſit mors, & quæ mortem ſequantur. Hoc vitium eſt peccatum mortale vel veniale, pro ratione mali & periculi. cui ſe defectu timoris exponit : ſi enim ſit magnum malũ, (v. g. mors) cui ſine iuſta cauſa ſe obiicit, erit peccatum mortale, niſi fortè per ſtuporem animi excuſetur. ſi autem malum ſit paruum, vel periculum non ſit notabile, erit veniale. vide Caietanum in Summa verb. Inſimiditas. Hæc tamen timoris vacuitas non eſt diſtinctum peccatum ab eo, quo quis ſe periculo exponit : ſolùm enim eſt peccatum quatenus eſt cauſa illius, continens tacitum in illud periculum conſenſum. *Audacia* ſeu temeritas 65 hîc accipitur pro exceſſu in audendo, & aggrediendo, *Audacia.* cùm quis vt malum imminens repellat, aggreditur aliquid quod non conuenit, vel quando non conuenit, vel quo non conuenit. Oritur hoc vitium ex iiſdem

causis ex quibus vacuitas timoris, quæ est maxima dispositio ad temeritatem. plerumque tamen ex cupiditate vanæ gloriæ, sicut & *iactantia*, cui vt plurimùm hoc vitium est connexum: nam audaces ferè sunt iactabundi, & volunt videri fortes, cùm non sint. hinc fit vt plerique talium etiam sint timidi, quos Aristoteles θρασύδειλοι vocat, quasi dicas *audacitimidas*, quia audaciam cum timiditate coniunctam habent. *Iusta enim* (vt idem Aristoteles ait) *sunt præpropere, & antè quàm res vrgeat, adire pericula volunt, in ipsis autem periculis cedunt & absistunt. at viri fortes, in factis ipsis sunt acres & celeres, ante facta sedati & quieti.* Quando verò cupiditati vanæ gloriæ simul coniunctus est vitæ contemptus, vel stoliditas animi, mortem non apprehendentis, tunc se in pericula cæco quodam impetu proiiciunt, & persistunt, etiamsi parua sit spes victoriæ. hos Aristoteles vocat ῥιψοκινδύνους, id est, proiectæ audaciæ homines, qui mortis pericula lusum faciunt & iocum, & instar belluarum depugnant. hoc vitium est peccatum pro ratione mali & periculi cui se exponunt, sicut dictum est de timoris vacuitate.

66 *Quatuor vitia fortitudini aduersa.* Circa prædicta Aduerte, etsi solùm tria vitia *fortitudini* opposita numerentur, re verà tamen esse quatuor: sicut enim fortitudo moderatur timorem, ita etiam audaciam. vnde sicuti peccatur contra fortitudinem excessu & defectu timoris, ita etiam excessu & defectu audendi. Verùm defectus audendi continetur sub *timiditate*, qua parte hæc consistit in eo, quòd quis refugit aggredi quando oportet: & vocatur propriè *ignauia*. sed sicut inter *timoris vacuitatem* & *temeritatem* est magna affinitas, ita etiam inter *excessum timendi* & *defectum audendi*. Hinc apud Aristoteleos eodem nomine continentur: vtrumque enim δειλίαν vocat. Latini habent nomina distincta, illud vocant *Timiditatem*, hoc *Ignauiam*.

CAPVT II.

De Virtutibus fortitudini connexis, & vitiis oppositis.

Constat 6. Dubitationibus.

DVBITATIO I.

Quæ sint partes fortitudinis.

D.Thomas quæst. 128.

1 *Subiectiuæ partes.* NOTANDVM ex D.Thoma, virtuti triplices partes assignari posse, subiectiuas, integrantes, & potentiales. *Subiectiuas* fortitudo propriè, iuxta D.Thomam, non habet, quia ipsa est species specialissima, cùm versetur circa pericula mortis, quæ omnia sunt eiusdem generis, etsi alia aliis maiora. Hoc tamen intellige de fortitudine vnius ordinis: nam si diuersos virtutũ ordines spectemus, duplex erit fortitudinis virtus, alia enim est ordinis *naturalis*, qualis esse potest sine fide, hæc timorem mortis temperat, pericula & acerbitates sustinet, hac tantùm consideratione, quia decet hominem ratione præditum, vel Philosophiæ præceptis imbutum, vel illustri familia clarisque maioribus ortum.

Fortitudo naturalis.

Supernaturalis. Alia *supernaturalis*, quæ fidem & affectum supernaturalem supponit, & prudentia supernaturali vt regula vtitur. Hæc eadem sustinet, quia decet Christianum, crucis Christi cultorem, immortalitatis candidatum, &c. etsi enim istæ fortitudines circa eadem pericula & circa easdem passiones moderandas, ac proinde circa eadem obiecta versentur; tamen non eamdem prorsus rationem formalem in illis spectant. vnde nec ob eamdem causam ad suas functiones mouentur, sed ob diuersam, & affectibus planè diuersis. qua ratione etiam in fortitudine naturali discrimen specificum fortasse inuenire posset.

Partes integrantes vocat, non ex quibus ipse habitus intrinsecè coalescat, sed quæ necessariæ ad integrum fortitudinis officium. 2 *Partes integrantes.*

Potentiales verò, quæ virtutem fortitudinis in materia minùs difficili imitantur. Porrò huiusmodi partes quatuor numerantur à D. Augustino lib. 82. qq. quæst. 31. ex Cicerone: *Fortitudo*, inquit, *est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, cuius partes magnificentia, fidentia, patientia, perseuerantia*; quod D.Thomas optimè declarat quæst. 128. artic. vnico in corp. & ad 5. *Potentiales.* *Esse quatuor partes fortitudinis.*

Officium enim *fortitudinis* in duobus situm est, *in aggrediendo*, & *in sustinendo*. Ad *aggrediendum* autem duo requiruntur. Primò, Promptitudo animi ad periculum suscipiendum: hanc præstat *fidentia*; qui enim confidit se malum imminens superaturum, facilè periculum suscipit. Secundò, Strenuitas in executione; hanc tribuit *magnificentia*, quæ teste D.Augustino ex Cicerone, *est rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, cogitatio & administratio.* Itaque hæ duæ virtutes, quatenus versantur in periculis mortis, sunt partes integrantes fortitudinis, concurrentes ad actum aggressionis.

Similiter ad sustinendum, qui est alter fortitudinis actus, duo requiruntur. Primum est, Ne animus difficultate & asperitate malorum frangatur. ad hoc valet *patientia*, quæ tristitias & dolores moderatur: animúmque continet ne hisce passionibus victus, à recto & decoro decidat.

Alterum est, Ne diuturnitate malorum fatiscens, cœpta bona abrumpat & desinat; & ad hoc est *perseuerentia*: quo nomine hîc intelligimus non eam, quæ est iustitiæ vsque ad finem continuatio, sed propositum durantibus malis in cœpto perseuerandi.

Ex his patet, qua ratione hæ quatuor virtutes dicantur partes *integrantes* fortitudinis; nimirum si considerêtur vt versantur in propria fortitudinis materia, id est, in periculis mortis, sic enim ad integrum illius officium concurrunt, suntque veluti quædam illius membra. 3 *Quomodo sint integrantes.*

Si verò spectentur in aliis quibusdam materiis minùs difficilibus, dicentur partes fortitudinis *potentiales*, quia fortitudinem imitantur, licet eius perfectionem non assequantur. vide suprà cap. 46. dub. 1. Sic *fidentia*, est virtus, quæ in aliis rebus difficilibus extra pericula mortis, promptum animum præstat; *magnificentia*, quæ talia splendidè exequitur: *patientia*, quæ tales difficultates tolerat; *perseuerentia*, quæ in finem in illis perdurat. *Quomodo potentiales.*

Notandum est Primò, Prædictis partibus fortitudinis tres alias adiici à Macrobio lib. 1. in Somnium Scipionis; *magnanimitatem, securitatem*, & *constantiam*. Verùm magnanimitas & securitas sub *fidentia* possunt comprehendi; *fidentia* enim continet credulitatem mali superandi vel boni consequendi, & spem conficiendi. vtrumque parit *magnanimitas*: facit enim, vt id quod arduum est, videatur confici posse, & simul eius desiderium iniicit. 4 *Reducuntur ad supradicta.*

Securitas est perfectio quædam *fidentiæ*; excludens timorem & anxiam curam. tunc enim securus est animus, quando ita confidit vt non ampliùs timeat vinci à malo, vel excidere à bono. item quando malum est superatum.

Constantia ad *perseuerantiam* pertinet. quid enim est aliud *perseuerantia* quàm *constantia* vsque in finem? eodem pertinet *longanimitas*, quæ ob mali diuturnitatem non finit animum à recto desciscere.

Notandum Secundò, Non omnes prædictas partes esse virtutes distinctas, sed satis esse vt sint actus distincti: eiusdem enim habitus est, præbere se magnanimum & confidentem in periculis, & securum absque anxietate. Item eiusdem virtutis est, efficere patientem, constantem, longanimem & perseuerantem. 5 *Non sunt omnes distincti habitus.*

Cetera vide apud D.Thomam in respons. ad 6. vbi

corruptè

corruptè in multis exemplaribus legitur *lenia* pro *lema*, Græcè λῆμα; quod non patientiam aut tolerantiam, sed animi confidentiam & promptam audaciam significat. Plerumque accipitur in bonum; aliquando etiam in malum, vt ex Græcis Auctoribus constat. hinc λημιτίας vir strenuus & animo confidenti, quod est virtutis; vel etiam præfidenti, quod est vitij.

DVBITATIO II.

Quid sit magnanimitas, & qui eius actus.

D. Thomas quæst.129.

Quid magnanimitas.

6 M*Agnanimitas*, seu magnitudo animi, Græce μεγαλοψυχία, est virtus ad opera magna & heroica in omni virtutum genere inclinans. Magnus enim dicitur animus, qui ad magna adspirat, eaque sola æstimat & cogitat, parua negligit vel dispicit. ex affectu enim & studio rerum magnarum vel paruarum, animus magnus vel paruus dicitur. nihil autem verè magnum in rebus humanis, præter virtutem, quæ sola est hominis bonum, & ornamentum quà homo est, animum perficiens, & æternum permanens, æternamque vitam concilians: cetera omnia, vt diuitiæ, voluptates, honores huius mundi, parui sunt momenti, vtpote ad vitam istam corporalem dumtaxat & temporalem pertinentia. Et quamuis omnia virtutum opera ad res temporales collata magna sint bona; tamen non omnia in suo genere sunt magna vel ardua: sunt enim minora & maiora, facilia & difficilia. propriè autem dicuntur *magna*, quæ in singulis virtutum generibus magna seu ardua censentur, magnoque honore sunt digna, vt sunt magnæ abstinentiæ, magna vitæ austeritas, magni labores pro salute animarum, eximia patientia in magnis calamitatibus, eximium orationis studium, &c. Itaque virtus illa, quæ magnitudo animi dicitur, ad hæc inclinat.

Quid verè magnum.

Nec obstat, quòd omnis virtus, si perfecta sit, ad opera magna sui generis incitet; (magna enim virtus abstinentiæ, ad magna ieiunia; magna religio, ad magna in Deum pietatis officia impellit) quia aliam rationem formalem, seu aliud motiuum intrinsecum aliæ virtutes in suis obiectis spectant, aliud magnitudo animi. hæc enim inclinat ad opera magna virtutum, non quia in illis elucet honestas peculiaris illius vel illius virtutis, v.g. bonum abstinentiæ, vel Religionis; sed quia magna sunt & ardua; id est, quia consentanea animo magno & generoso, magnis gratiæ præsidiis adiuto, magna rerum cœlestium cognitione instructo magnis præmiis illecto, magnis exemplis prouocato. qui enim hæc perpendit, facilè videt, magna virtutum officia sibi congruere, & decorum esse nonnisi magna cogitare, æstimare, affectare, moliri Itaque esse *magnum* seu *arduum* in operibus virtutum aliorum, est ratio formalis obiectiua huius virtutis, ob quam ad illa inclinat, & quam in illis efficere & veluti in sui materia imprimere conatur. Reliquæ verò virtutes, si perfectæ sint seu in gradu heroico inclinant ad opera magna sui generis; non ratione magnitudinis, sed ratione peculiaris honestatis, quam habent ea sua materia, quæ honestas in magnis operibus est illustrior. Itaque magnitudo operum non se habet tanquam motiuum principale seu formale illarum virtutum, sed vt circumstantia obiecti, ratione cuius honestas obiecti magis elucet; & vt circumstantia operis, in executione respondens circumstantiæ quæ est in causa. sicut enim magnus ignis magnum calorem generat, ita magna virtus iustitiæ, fortitudinis, temperantiæ, magna opera sui generis.

Quomodo hæc virtus inclinet ad magna opera virtutum.

Ratio formalis obiectiua huius virtutis.

7

Quomodo aliæ virtutes inclinent ad magna.

8 Hinc patet, virtutem hanc, etsi ad opera illustriora aliarum virtutum inclinet: tamen ab illis distingui specie, & esse virtutem specialem. habet enim distinctum obiectum formale; a quo suam speciem accipit: & illa opera solùm se habent instar materiæ, cui suam formam inserat, quæ est, esse magnum & arduum.

Distinguitur specie ab aliis.

Hanc doctrinam expressè tradit Caietanus q.129 artic.1. & 4. & est D. Thomæ ibidem. sed clariùs in 3. cap. lib. 4. Ethicorum, exponens illa verba Aristotelis, *Etiam viri magnanimi esse videatur quod in quaque virtute magnum est*, vbi dicit: *Per hoc magnitudo est specialis virtus distincta ab aliis, quia tendit ad rationem magni in cuiuslibet virtutis opere, v.g. fortitudo intendit fortiter agere, magnanimitas intendit magnum operari in fortiter agendo*, & sic de aliis. Idem docet quæst.134. art.2. ad 2. Eadem est mens Aristotelis in verbis allatis: & infrà cùm ait, *Videtur animi magnitudo quasi quoddam virtutum omnium ornamentum, nam & maiores eas ampliorésque facit, & sine illis constare nullo modo potest.*

Dices, Aristoteles cap. illo 3. & D. Thomas q.129. art.2.3. & 4. docent *magnanimitatem* versari circa *magnos honores*, idcóque esse virtutem specialem: ergo non extendit se ad actus eximios aliarum virtutum. 9

Obiectio.

Respon.

Respondeo negando consequentiam: aliter enim versatur circa honores, aliter circa actus virtutum. Circa honores enim versatur, non quidem eos propter se expetendo; (hoc enim laudabile non esset) sed tamquam circa materiam remotam, moderando appetitum honorum, vt eis rectè vtamur, nec pluris, quàm par est æstimemus: sicut liberalitas versatur circa diuitias, & fortitudo circa pericula mortis. circa verò actus virtutum versatur tamquam circa obiectum materiale, seu materiam propinquam, magnitudinem & excellentiam quamdam in illis appetendo, procurando & efficiendo. Sicut enim fortitudo moderatur timorem & audaciam in periculis, vt fortiter agat, & liberalitas amorem pecuniæ, vt ea rectè vti possit, & facilè donare vbi ratio dictat: ita magnitudo animi temperat appetitum magnorum honorum, vt opera magna sincero affectu designet, ne vel si honor absit, desistat, vel si adsit, eius affectu potissimùm moueatur. qui enim magna præstare in aliquo virtutum genere student, potissimùm infestantur appetitu honoris, qui illustria facta comitari solet, & vehementer affectum ad se trahit, itaque eget moderatione, quam efficit hæc virtus, eiusdem enim virtutis est bonum opus operari, & intrinseca eius impedimenta, quæ ratione materiæ proueniunt, tollere: tale autem impedimentum est honoris immodicus appetitus. neque solùm in honoribus moderationem animi parit hæc virtus, sed etiam in cõtumeliis & omni fortunæ conditione, vt Aristoteles loco citato docet: *Maximè, inquit, in honoribus versatur vir magnanimus. verum tamen in diuitiis quoque & principatu, in omni denique secunda & aduersa fortuna quicquid acciderit, in ea se moderatum præbebit: neque in rebus secundis lætitia efferetur, neque in aduersis mærore contrahetur, nam ne in honorem quidem sic animatus est, qui tamen quàm maxima res est.*

Quo modo versetur in magnis honoribus.

Etiam in contumeliis & fortuna aduersa.

Ex his perspicuum est Primò, Quodnam huius virtutis sit officium: principale enim munus eius, quod ipsa potissimùm intendit, est opera magna, seu quæ magno honore sint digna efficere, non propter honorem huius mundi (non enim est vera virtus, quæ honorem humanum sibi propositum habet, vt docet D. Augustinus lib.5. de Ciuit. cap. 12. quia est res caduca, fragilis, fallax, bonis & malis communis) sed propter ipsorum operum excellentiam, ratione cuius honore sunt digna. 10

Officium magnanimi.

Secundum munus eius est, appetitum honorum moderari, ita vt eos neque multùm appetat, neque plus quàm par est refugiat: si deferantur, iis non extolli, non exultare lætitia, sed moderatè se gerere, vnde Aristoteles ait: *Magnis honoribus, & iis qui à viris bonis deferentur, modicè delectabitur, tamquam sibi accommodatis: qui autem a vulgo & ob res paruas tribuentur, prorsus contemnet.*

Tertium, In omni prospera & aduersa fortuna moderatè agere. cùm enim nihil magni æstimet, nisi quod

quod verè magnum est, fit vt omnia temporalia parui pendat; ac proinde non multùm curet illorum secundos vel contrarios successus.

11 *Quem honorem possit magnanimus quærere.* Quamuis autem magnanimus honorem huius mundi parui æstimet, neque propter illum operetur, maximè tamen facit honorem cælestem, vt apud Deum & Angelos magnus habeatur & fit. hic enim honor est pars nostræ felicitatis, & præmium virtutis, & inter bona nostra externa maximum. Itaque propter illum honestè operari potest, & ad ardua virtutum conniti: vnde 2. Corinth. 10 dicitur: *Qui gloriatur, in Domino glorietur, non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* & Ioannis 5. vers. 38. apertè indicatur, *gloriam quæ à solo Deo est*, esse quærendam.

12 *Quibus insit hæc virtus.* Patet secundò, Hanc virtutem maximè reperiri in iis, qui spretis omnibus quæ in mundo sunt Christi consilia sunt secuti, & ad eius imitationem vitã componunt. magnitudo enim animi potissimùm in duobus sita est; in contemptu earum rerum quæ maximi vulgò æstimantur & quæruntur, vt sunt diuitiæ, voluptates, & honores; & in conatu nisuque ad ea quæ sunt maximè ardua & honore cœlesti digna; vt sunt consilia Domini, perfectio vitæ Christianæ.

13 *Fidentia & securitas.* Patet tertiò, Ad hanc virtutem pertinere *fidentiam* & *securitatem*. *Fidentiam* quidem, quia non potest quis ardua generosè aggredi, nisi multùm confidat se posse confidere. Deinde *fidentia* oritur ex eo quòd quis aduertat sibi suppetere vires & auxilia ad res arduas peragendas, & quod earum perficiendarum desiderio teneatur; quorum vtrumque est in hac virtute. *Securitatem* verò, quia qui res humanas non multum curat, & solis æternis est intentus, ad quas satis opis & præsidij a Deo se habere sentit; multis curis est solutus, & magna animi securitate fruitur, magna quoque confidentia securitatem parit.

14 *Mores magnanimi.* Vt meliùs huius virtutis indoles intelligatur, Notandum est, ab Aristotele assignari viginti mores seu conditiones viri magnanimi, quæ nobis breuiter explicandæ: sunt enim notæ quædam eximiæ huius virtutis. meritò vitã & moribus exprimendæ.

Prima. *Dignum se magno honore existimare*, intellige, spectato officio quod gerit, vel donis Dei quibus est ornatus. Cum hoc tamen stare potest vt sit humillimus coram Deo, dum considerat se ex seipso nihil boni habere, nihil posse, nihil esse; sine Deo in profundum malorum, imò in nihilum ruere, &c. Sic sancti in cælis & humillimi sunt, & tamen ab hominibus coli volunt, diuersa sui consideratione.

Secunda, *Modicè honoribus etiam magnis, & à bonis viris oblatis delectari, à vulgo & ob res paruas delatos contemnere.*

Tertia, *In prosperis & aduersis moderatum se præbere.*

Quarta, *Non offerre se casibus paruorum periculorum, nec amare pericula eò quòd paucas res magni faciat, magnis tamen*, vbi de rebus præclaris agitur, *se exponere, & tunc vitæ non parcere.* Aristoteles tribus verbis: Οὐκ ἔστι δὲ μικροκίνδυνος οὐδὲ φιλοκίνδυνος, μεγαλοκίνδυνος δέ.

Quinta, *Acceptum beneficium maiore beneficio compensare.* vnde fit vt non multum meminerit beneficiorum acceptorum; quia maioribus illa beneficiis obruit. quod intellige de beneficiis humanis & vulgaribus, quæ ipse facilè potest vincere.

Sexta, *Neminem, aut vix quemquam rogare.* vel enim parua sunt quæ ab aliis potest accipere; & ita non curat: vel certè sua industria potest consequi: & sic non vult ab alio pendere, nec alteri molestus esse.

Septima, *Libenter alteri operam dare atque inseruire:* hoc enim est perfectionis & ἀνταγωνίας signum.

Octaua, *Cum viris Principibus & opulentis præstare se magnum & excelsum:* nimirum illis non adulando, nec sinendo suam libertatem opprimi eorum auctoritate. *cum mediocribus & infimis modestum ac moderatum.* sic enim Deum quodam modo imitatur, *qui humilia respicit.*

Nona, *Non se locis aut functionibus honoratioribus ingerere:* hoc enim potiùs ambitiosi, quam magnanimi.

Decima, *Cunctari, & quietem agere, nisi res magna sit proposita:* quia parua non mouetur, vnde fit *vt pauca faciat, sed magna.*

Vndecima, *Apertè odisse, & apertè amare*, puta quæ odio vel amore digna: Græcè est, φανερόμισος καὶ φανερόφιλος. *quia timentis est, frontè occultare sententiam.*

Duodecima, *Apertè omnia dicere & agere:* intellige intra limites prudentiæ. Addit Aristoteles: *Amat enim orationis libertatem, quia ad alios contemnendos est propensus.* id est, Cùm res humanas parui faciat, facilè ita se gerit, vt etiam alios parui pendere videatur. quod intellige, quando de veritate vel iustitia agitur. exempla habemus in martyribus, & aliis viris sanctissimis.

Decimatertia, *Vti dissimulatione in vulgus:* non enim sua patefacit omnibus, sed tegit, non enim quærit vulgi laudes. 15

Decimaquarta, *Non posse alterius nutu viuere, nisi amici:* seruile enim id est, nec sine assentatione fieri potest: à qua ille longissimè abest. quòd si amici nutu viuere potest, multò magis nutu Superioris, qui & maximè est amicus, (cùm omne bonum subdito ex sincera beneuolentia velit ac procuret) & loco Dei præsidet. vnde patet, religiosam obedientiam cum magnanimitate non pugnare, sed et consentaneam esse.

Decimaquinta, *Non facilè admirari: nihil enim ei magnum est*, inquit Aristoteles, puta in rebus humanis.

Decimasexta, *Non meminisse iniuriarum: viri enim magnanimi non est*, ait idem, *memorem esse, præsertim iniuriarum, & malorum, sed eas potius pro nihilo putare.* Itaque viles animæ sunt, Aristotelis sententiã, qui iniurias priuatas sine fine persequũtur. quo modo enim nõ viles, quorum status & dignitas omnis vno verbo labefactatur, nec nisi eo vindicato, constare potest? quantò generosius est, statum suum extra fortunæ aleam repositum ducere, nec se à quoquam nisi a seipso lædi posse? Multùm igitur errat vulgus, qui illos generosos & magnanimos putat. 16

Decimaseptima, *Non cupidè loqui de hominibus: quia neque vt laudetur sollicitus est, nec vt alij vituperentur: nec aliorum laudator est, nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi accepta contumelia*, vbi Aristoteles permittit illis rependere κακολογίαν. id est, probrum seu conuitium, acceptã contumeliã ab inimico: tunc enim non videtur esse contra virtutem, si moderatè & absque scandalo fiat, vt sic contumelia repellatur. plerumque tamen melius est dissimulare, ne videamur reddere malum pro malo, aut maledictum pro maledicto, contra præceptum Apostoli, & Domini nostri: idque maioris animi est signum. *Leo ad latratus canum vix lentus respicit.* 17

Decimaoctaua, *In rebus, quæ necessariò perferendæ, vel quæ exiguæ sunt, non esse queribundum aut supplicem: quia est animi nimium rebus humanis addicti.*

Decimanona, *Malle possidere res honestas quàm fructuosas, hoc enim magis proprium est hominis seipso contenti.*

Vigesima, *habere motum tardum, vocem grauem, orationem stabilem ac sedatam: quia festinare non solet, qui paucis rebus studet: nec vehementer contendere, cui nihil magnum esse videtur.* Ita Aristoteles.

DVBITATIO III.

Quæ vitia magnanimitati aduersentur.

D. Thomas quæst. 130. & 131.

18 OPponuntur magnanimitati tria vitia per excessum, *præsumptio, ambitio, & inanis gloria. Præsumptio* respicit propriè opus aliquod, *Ambitio* honorem, *Inanis gloria* opinionem & famam. Vnum per defectum, *Pusillanimitas*: quæ tamen illis tribus respondet.

Præsumptio quid sit. *Præsumptio*, quam etiam *præfidentiam* Latini vocant, est

est nimia suarum virium confidentia, qua fit vt quis aggrediatur aliquid, vel paratus sit aggredi, quod est supra ipsius vires. *Vires ipsius* intellige quas vel in seipso, vel in aliis paratas habet. quod enim per amicos possumus, nos ipsi posse dicimur. consistunt autem vel in facultate naturali, vel in virtute aliqua infusa aut acquisita, vel in arte aliqua, vel in gratia gratis data, vel in potestate Ordinis, vel in potestate iurisdictionis: nam ratione horum omnium si quis aliquid supra suam facultatem tentet, erit vitium præsumptionis, vt patet ex Caietano v. Præsumptio, in Summa.

19 *Supponit falsam opinionem.* Hoc vitium in intellectu supponit oppinionem falsam de suis viribus, ex culpabili ignorantia vel inconsideratione ortam: si enim hæc non esset culpabilis, neque opinio inde nascens, neque affectus voluntaris consequens culpabilis esset; vt cùm quis bona fide ignorans rei conditionem, aliquid supra suam facultatem tentat. In voluntate verò requirit affectum vel absolute exequendi tale opus: vel sub conditione, si nimirum res ad se pertineret, si tempus & locus posceret, &c.

In quibus hoc vitium. Hoc modo præsumptuosi & præfidentes censendi hæretici, qui Scripturas audent exponere non præuio longo studio, vel sanctorum Patrum lectione: qui tentant miracula vel futurorum prædictionem, absque dono miraculorum vel prophetiæ: qui solis naturæ viribus putant se posse bene viuere & legem implere. Item qui absque debita peritia suscipiunt officium Medici, Aduocati, Parochi, Confessoris, &c. qui vsurpant sibi potestatem quam non habent, vel maiorem quàm habent; vt si Diaconus vellet offerre sacrificium, absoluere, baptizare coram sacerdote; si Iudex sæcularis cognoscere de causis Ecclesiasticis.

Esse peccatum. Hoc autem peccatum esse probat D. Thomas, quia per illud violatur lex naturæ, orta ex lege æterna, quam omnes res naturales tenent: hæ enim omnes ex diuina ordinatione hanc seruant legem, vt nihil conentur supra suam facultatem; sed solum inclinentur ad opera viribus suis commensa: præsumptio verò impellit ad id quod est supra facultatem.

20 Est peccatum mortiferum, quando fit cum periculo vel iniuria alterius; sicut præsumptio Medici, Iudicis, Confessoris: vel quando prouenit ex errore contra fidem, sicut præsumptio hæreticorum in multis actibus. extra tales euentus ferè est peccatum veniale. Ita Caietanus supra.

Præsumptio misericordiæ. *Præsumptio de misericordia Dei*, (quæ dicitur peccatum in Spiritum sanctum) qua quis non curat diuinam iustitiam, confidens Deum ipsi præstiturum veniam, etiamsi non sit solicitus de conuersione vitæ, potiùs opponitur spei quàm magnanimitati; excedit enim modum in sperando, indebitè confidens de diuina bonitate, non de sua virtute; sicut desperatio deficit, non satis de ea confidens. nisi fortè hæc præsumptio proueniat quòd sibi tale Dei beneficium deberi putet: tunc enim immediatè præsumit & præfidit de sua virtute, per eam volens consequi id, quod longè illam superat: & sic erit contra magnanimitatem.

21 *Ambitio.* *Ambitio* est inordinatus appetitus honoris: *honor* autem est testimonium excellentiæ: quod multis modis deferri potest, vt detectione capitis, inclinatione corporis, genuflexione, concessione loci honoratioris, erectione statuæ delatione officij, magistratus, principatus, &c. vt dictum est suprà c. 30. dub. 3. hos omnes modos respicit ambitio: qui enim aliquid horum sibi inordinatè appetit deferri, est ambitiosus.

Inordinatè appetitur honor trifariam. Porrò honor tripliciter inordinatè potest appeti. Primò, Si appetas honorem ob rem quæ tibi non conuenit, vel notabiliter maiorem quàm par sit: vt si quis velit honorari ob gradum vel doctrinam, quam non habet: si laicus velit præcedere sacerdotem aut Episcopum: si aspires ad officium honorabile, quo es indignus: aut velis præferri multò dignioribus: si ratione diuitiarum velis tibi magnum honorem haberi. Secundò, Si quæras honorem ex re quæ tibi conuenit, sed illicita, v. g. ex rebellione, quòd audeas resistere tuo Principi; ex arte magica, &c. Tertiò, Si ita ames honorem, vt paratus sis Deum offendere causa illius acquirendi vel conseruandi: vt si Episcopatum compares per simoniam, Principatum per bella iniqua: si vt officium retineas, iniquum præstes iusiurandum, &c.

In primo est peccatum veniale tantùm, nisi appetatur cum iniuria alterius. In secundo est peccatum mortale vel veniale pro ratione materiæ, ex qua honorem captat. In tertio similiter, pro ratione mediorum, quibus vtitur vel paratus est vti. 22 *Quale peccatum.*

Reprehenditur hoc vitium à Domino, Mat. 23. *Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in Synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi*, &c. & Ecclesiastici 7. *Noli quærere ab homine ducatum, nec à Rege cathedram honoris.*

Oritur hoc vitium ex superbia sicut enim superbia est inordinatus appetitus excellentiæ: ita ambitio est inordinatus appetitus honoris, qui est testimonium excellentiæ: vnde omnes ambitiosi sunt superbi, & omnes superbi ambitiosi. habet enim se ad superbiam vt propria passio, vel vt effectus adæquatus. *Oritur ex superbia.*

Si autem honor appetatur moderatè ex re bona, nullum erit peccatum, etiamsi nullus alius finis spectetur, vt colligitur ex D. Thoma q. 131. art. 1. ad 3. qui a per se est obiectum indifferens, proximè accedens ad rationem honesti, cùm sit testimonium & imago quædam virtutis.

Inanis gloria, quam Græci κενοδοξίαν vocant, hoc accipitur pro vanæ gloriæ cupiditate: alioqui propriè ipsa non est peccatum, sed peccati obiectum, in alio existens. *Gloria est clara cum laude notitia*, inquit Cicero: puta de excellentia alicuius. Itaque complectitur *opinionem & laudem*, & consequenter *famam*, quia bona fama in laude consistit: supponit autem excellentiam aliquam veram his dignam, tanquam materiam & obiectum opinionis & famæ, vnde patet, gloriam ab honore distingui, & consequenter ambitionem a cenodoxia seu vanæ gloriæ cupiditate. Gloria enim in notitia excellentiæ alterius, & laude, quæ verbis agitur, sita est. Honor verò in dignitatibus, magistratibus, & aliis testimoniis excellentiæ, quæ signis exhibentur. quando tamen vana gloria statuitur vitium capitale, etiam ambitio hoc nomine intelligenda est. 23 *Inanis gloria.*

Potest autem gloria tripliciter esse vana in proposito. Primò, Si de simulata excellentia quæratur opinio vel fama: sicut faciunt hypocritæ, & omnes, qui se fingunt peritos alicuius disciplinæ, cum non sint. Secundò, Si maior quæratur quàm par sit, aut de rebus aliàs indignis; sicut faciunt iactabundi, & omnes qui de opibus & rebus friuolis gloriantur. Tertiò, Si apud eos qui de rebus non possunt rectè iudicare: sicut si quis coram imperitis disputaret, vt sapiens ab eis habeatur: nisi fortè id ad vlteriorem finem honestum referret.

Erit autem hæc cupiditas peccatum mortale. Primò, Si hæc vana gloria appetatur ex facto, quod est peccatum mortiferum: vt de magia, de adulterio, de duello de homicidio: nam talis gloriatio includit facti approbationem. si tamen non de ipso facto, sed de robore corporis, audacia, ingenio, quæ tali facto patefiunt, gloria quæreretur, non esset per se peccatum mortale, quia cum eo stare potest facti praui detestatio. Secundò, Si ob illam acquirendam vel retinendam negligat ea quæ ad salutem sunt necessaria: vel aliter paratus sit mortiferè peccare: quales erant multi ex primoribus Iudæorum, de quibus Ioan. 12 dicitur, *Dilexerunt magis gloriam hominum, quàm Gloriam Dei.* & Ioannis 5. *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis?* Extra hos casus solùm est veniale, vt docet Caietanus verb. Gloriæ humanæ appetitus: nam per se veniale est: neque fit mortale, nisi ratione alterius peccati, quod interdum in affectu vanæ gloriæ inuoluitur. 24 *Quale peccatum sit.*

Numera

25 *Est vitium capitale.*

Numeratur *vana gloria* inter vitia principalia seu capitalia, à D. Gregorio lib. 31. Moralium cap. 31. quem sequitur D. Thomas q. 132. art. 4. & 5. ceteri Doctores; quia *vitium capitale* dicitur, ex quo tamquam radice virulenta, multa alia vitia veluti propagines venenatæ nascuntur. talia sunt quæ versantur circa obiectum valdè appetibile, cuius causa plerique mortalium parati sunt multa mala facere & pati; vt circa gloriam, (sub qua etiam famam & honorem intellige) diuitias, voluptates gustus, voluptates tactus. hinc vitia capitalia sunt *cupiditas vanæ gloriæ, auaritia, gula, & luxuria.* Item quæ versantur circa obiectum valdè molestum, saltem in imaginatione, cuius mali pellendi, vel molestiæ solandæ causâ, etiam multa mala facere solent, vt sunt *inuidia, ira & tristitia.*

26 *Septem filiæ vanæ gloriæ.*

Sic igitur vanæ gloriæ cupiditas est vitium capitale, ea qua nascuntur hæ septem filiæ, iuxta D. Gregorium, *inobedientia, iactantia, hypocrysis, contentiones, pertinacia, discordia, & nouitatum præsumptiones.* Ratio est, quia *vana gloria* consistit in manifestatione suæ excellentiæ siue veræ, siue fictæ. Dupliciter autem excellentiam tuam inordinatè patefacere potes. Primò, *Directè*, idque vel per verba; & sic est *iactantia*, vel per facta: quæ si vera sint, & aliquid admirationis habeant, erit *præsumptio nouitatum*; (has enim solent homines magis admirari) si falsa sint, erit *hypocrisis*. Secundò, *Indirectè*, quatenus videlicet vis ostendere te non esse altero minorem, idque quadrupliciter. Primò, Ratione intellectus; quod fit *pertinacia*, qua quis nimis inhæret suæ sententiæ, nolens cedere meliori. Secundò, Ratione voluntatis; quod fit *discordia*, qua quis non vult alteri consentire. Tertiò, Quoad verba; sicque est *contentio*. Quartò, Quoad facta; dum quis non vult exequi præceptum Superioris, ne videatur minor, quod fit per *inobedientiam*. vide D. Thomam artic. 5. quæst. 132.

27 *Aduersantur magnanimitati tria prædicta vitia.*

Quòd autem hæc tria vitia magnanimitati aduersentur, perspicuum est ex dictis. *Magnanimitas* enim versatur circa tria. Primò & principaliter circa magnum opus, ad quod iuxta mensuram suarum virium tendit. hac ratione aduersatur ei *præsumptio*, quæ ad idem supra vires tendit. Secundò, Versatur circa honorem, tamquam materiam, cuius appetitum moderatur: sic opponitur ei *ambitio*, quæ immodicè in honorem tendit. Tertiò, Circa gloriam, laudem & famam, quorum etiam moderatur affectum: hæc enim ad eamdem virtutem ad quam honor, pertinent. sic opponitur ei *cupiditas vanæ gloriæ*, quæ ex quibusuis rebus, etiam ex mustaceo, & apud quosuis gloriolam captat. Aristoteles non expressit distinctè omnia vitia, quæ magnitudini per excessum opponuntur, sed solùm vnum, quod ille χαυνότητα vocat, quo is, qui est indignus, seipsum dignum magnis honoribus æstimat, splendoréque vestium & opum ostentatione honores vbique captat. hos vocat χαύνους. quasi dicat laxos aut tumidos, vel περὶ τὰς τιμὰς κεχηνότας, honoribus inhiantes: χαῦνοι enim à χαίνειν hiare, ductum. eosdem dicit esse stolidos, & seipsos ignorare.

28 *Pusillanimitas.*

Pusillanimitas, quam Aristoteles μικροψυχίαν vocat, est alterum extremum magnanimitati directè oppositum. hoc vitium supponit apprehensionem, qua quis omnia tamquam nimis magna, & suam facultatem vel dignitatem escedentia concipit: vnde fit vt diffidens viribus suis refugiat officia ad quæ probè est idoneus, & detrectet bona opera aliquid difficultatis habentia quæ facilè alioquin posset præstare. Si vocetur à Deo ad Religionem, imaginatur rem esse nimis grauem, tristem, intolerabilem; nec audet capessere. Rursus considerans suam conditionem, putat se indignum honore qui defertur, (quasi honor sit magnum quiddam) nec vult illum admittere, etiamsi recta ratio aliud postulet: séque nimium abijcit, non habita ratione officij vel gradus, in quo est constitutus. Eodem modo se habet etiam ad gloriam, laudem, & famam: etsi his verè sit dignus, vnde perspicuum est, hoc vitium respondere in altero extremo tribus illis vitiis explicatis, præsumptioni, ambitioni, & vanæ gloriæ, vt enim nimiùm refugit opera & officia suis viribus commensa, repugnat præsumptioni: vt nimis honorem, ambitioni: vt veram gloriam & famam, vanæ gloriæ.

Hoc vitium est peccatum mortale, si id, quod detractat, tale sit, vt ad illud suscipiendum sub peccato mortifero teneatur. si autem solùm teneatur sub veniali, erit veniale. Idem dicendum etiamsi res sit consilij tantùm; nam etsi non tenearis amplecti, tamen ex pusillanimitate animi refugere, quasi vires, quas Deus tibi dedit vel paratus est dare, superet, malum est. 29 *Quale peccatum.*

Aduersus *pusillanimitatem* facit consideratio diuini auxilij, quod in iis, quæ ad salutem, aut vocationem nostram pertinent, nobis præstò est, exempla Sanctorum, magnitudo præmiorum, & alia quæ fiduciam augent. *Contra pusillanimitatem.*

DVBITATIO IV.

Quid magnificentia, & quod vitium ei aduersetur.

D. Thomas quæst. 134 & 135.

NOmen *Magnificentiæ* dupliciter accipi potest, vt colligitur ex D. Thoma, q. 134. art. 1. Primò in genere, pro quauis virtute, quæ facit res magnas: siue illæ sint actiones, quas Græci πράξεις vocant: siue res effectæ, quæ ποιητά. *facere* enim aliquando generatim sumitur, vt actiones & effectiones comprehendat. Hoc modo *magnificentia* non est virtus specialis, & conuenit etiam Deo & Christo: cernitúrque in opere creationis, redemptionis, gubernationis, sanctificationis, glorificationis. hæc enim valdè magna sunt, & horum ratione Scriptura tribuit Deo & Christo *magnificentiam*, 1. Paralip. 29. Psalm. 8. 110. 144. & alibi. 30 *Dupliciter accipitur. 1. Generatim.*

Secundò, Pro virtute humana, quæ magnis sumptibus in externa materia aliquid magni efficit. hoc modo est peculiaris virtus, quam explicat hîc D. Thomas, & Aristoteles lib. 4. Ethicorum cap. 2. eamque vocat μεγαλοπρέπειαν, q. d. *magnidecentiam*. 31 *2. Specialiter.*

Distinguitur à *magnanimitate*, secundùm Caietanum art. 2. quòd hæc intendat magnitudinem in actione virtutis: (hanc enim vult magnam & splendidam efficere: vnde dicit Aristoteles, ipsam esse omnium virtutum ornamentum; nimirum quia earum actiones illustriores facit) illa verò intendit magnitudinem in opere externo, quatenus est opus artis, vel vsibus humanis accommodatum, magnos sumptus requirens, vt in extruendis Templis, Monasteriis, Collegiis, in constituendis piis fundationibus, in epulo publico exhibendo, quando ratio postulat. De huiusmodi intellige definitionem Ciceronis, quam refert D. Augustinus, q. 31. tract. 83. qq. *Magnificentia est rerum magnarum & excelsarum, cum ampla quadam & splendida propositione cogitatio atque administratio.* In iisdem tamen versari etiam potest magnanimitas, si spectentur vt sunt magna virtutum opera, vt expreßè docet D. Thomas art. 2. ad 2. cùm ait: *Ad magnanimitatem pertinet non solùm tendere in magnum, sed etiam in omnibus virtutibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercumque agendo, vt in 4. Ethic. dicitur.* Itaque *magnificentia* videtur vel pars quædam esse magnanimitatis: vel parum ab ea distingui, vt versatur in tali materia. *Quomodo distinguatur à magnanimitate.*

Officium primarium huius virtutis est, res magnas, ad quas magno sumptu opus est, efficere, quando ratio id postulat, vel suadet. Deinde huius rei causâ affectum copiosæ pecuniæ ad id necessariæ moderari, ne per illum vel opus non audeat suscipere quando oportet, vel susceptum relinquat, vel non decorè perficiat. tota enim difficultas in huiusmodi splendidis operibus suscipiendis & perficiendis prouenit ex affectu 32 *Officium magnificentiæ.*

fectu

fectu pecuniæ non mediocris, sed grandis,& ingentis summæ, quæ impendenda: hic enim affectus facit vt homini valdè difficile sit tantam copiam profundere, quantum opus postulat. Itaque requiritur aliqua virtus quæ hanc difficultatem vincat. neque ad hoc sufficit *liberalitas*, quia hæc solùm moderatur affectum circa mediocres & ordinarias expensas, tollitque difficultatem, quam homo in illis sentire solet, non ex affectu magnitudinis summæ; sed simpliciter ex affectu pecuniæ;at longè alia sentitur dũ magnæ expensæ faciendæ; vnde oportuit maiorem quamdam esse virtuté,quæ id præstet in magnis, quod *liberalitas* in mediocribus:hãc *magnificentiam* vocamus.Simile cernitur in honoribus:affectũ enim in magnis honoribus regit *magnanimitas*: in mediocribus virtus ἀνώνυμος, quam φιλοτιμίαν vocare possumus, hoc nomine in bonã partẽ accepto.vide Arist.lib 4.Eth.c.4.& D.Th.q.129.a 2.

Duplex virtus circa honores, & duplex circa pecunias.

33 *Cur non duplex virtus voluptates, &c.* Petes, Cur non simili modo ponitur duplex virtus circa voluptates corporis,altera circa maximas,altera circa mediocres?

Respondeo, Quia illa virtus, quæ affectum moderatur in maximis voluptatibus, sufficiens est vt illum moderetur etiam in mediocribus,v.g.ciborum vel venereorum, cuius ratio est, quia idem motiuum seu obiectum formale in vtrisque spectatur: siue enim cibi sint multùm delicati,siue parum, hoc tantum agitur vt eorum vsus externus sit temperatus, & interna affectio sub hac ratione in eorum vsum feratur. Itaque solùm opus est vna virtute abstinentiæ, quæ sicut affectum & vsum temperat in magnis ciborum voluptatibus, ita & in paruis. Similiter in rebus venereis moderandis idem motiuum spectatur: siue magna in illis sit voluptas.siue parua: vnde eadem virtus castitatis vtrique moderandæ sufficit. Pari modo fortitudo quæ maximos timores mortis temperat, etiam ad mediocres pertinet: & mansuetudo, quæ maximas iras domat, etiam mediocres regit. Istæ enim virtutes non spectant nisi vnum obiectum formale. siue passio magna sit, siue mediocris. Cùm enim voluptates maximæ, & timores magni, & iræ magnæ omnibus sint communes, nec in his magnitudo & mediocritas diuersum faciant hominis statum, sufficit vna ratio honesti in quoque horum genere.quæ principaliter moderetur affectum in magnis,& secundariò se extendat ad moderandum in mediocribus.

Circa voluptates gustus. *Circa voluptates tactus.* *Circa timores.* *Circa iras.*

34 *Circa honores & opes.* Secùs verò res habet in affectu pecuniæ & honoris: magni enim honores & magnæ diuitiæ sunt paucorum:vnde diuersum efficiunt statum,& consequenter mutant rationem decori & honesti.Hinc fit vt qui magnis honoribus sunt digni,vel magnas expensas facturi sunt,aliam rationem honesti in moderando affectu,& in vsu talium bonorum vel opum spectent & adhibeant, quam passim solent homines in mediocribus. Itaque alia est virtus circa magnos honores, alia circa mediocres. Confirmatur, quia magni honores pertinent ad eos tantùm qui magna cogitant & moliuntur; hi enim soli magnis honoribus sunt digni:atqui magna moliri,est proprium magnanimitatis. ergo moderatio affectus circa magnos honores, & rectus eorum vsus pertinet ad magnanimitatem.

Simili modo expensio magnarum opum secundùm rectam rationem non solet fieri nisi ad magnifica opera externa,quæ magnos sumptus requirunt; talia autem pertinent ad magnificentiam:vnde etiam ad eamdem pertinet, affectum in huiusmodi sumptibus regere. Longè autem aliud spectant homines vt moderentur affectum in mediocribus tum honoribus, tum sumptibus, vt per se satis constat. Non tamen negauerim, quin ex eodem motiuo, quo magnæ opes vel magni honores contemnuntur, possint etiam contemni parui. Verùm quia plerumque aliud motiuum respicitur, quando de magnis agitur, aliud quando de mediocribus: ideò ad vsum humanum & moralem diuersa virtute opus fuit. Vide D. Thom. quæst. 129. artic.2. vbi tamen paulò aliter hæc explicat, etsi in re non sit discrepantia.

35 *Per excessum, Banausiam.* Opponuntur magnificentiæ duo vitia, alterum per excessum, quod Aristoteles vocat βαναυσίαν, q.d.operariam & indecoram diligentiam in sumptu faciendo; vt cùm quis de industria sumptus auget supra quam res poscat aut decorum patiatur: sicut faciebat ille,qui in filij epulo natali, omnes cibos cum patinis argenteis,cùm referrentur è mensa, proiiciebat in Tiberim. Item qui in res paruas sumptus magnos facit; aut inconcinnè splendorem & magnificentiam ostentat; sicut ille, qui scenæ præpositus substernebat histrionibus purpuram; & mercator, qui conuiuis ad cœnam vocatis, cùm hiems esset, faciebat ignem ex cinnamomo, &c. hos etiam ἀπειροκάλους vocat Aristoteles,id est,decori inexpertos & ignaros.

36 *Per defectum, μικροπρέπειαν.* Alterum per defectum, quod Aristoteles vocat μικροπρέπειαν, D.Thomas *paruidecentiam*,cùm quis præ angustia animi, operi magno pares sumptus non exhibet: vt si Templo,vel Cœnobio, quod extruendum suscepit, vellet facere parietes cratitios, aut tectum stramineum, vt minus expendat. *Hic* (vt Aristoteles ait) *magna pecunia consumpta, in parua honestum omne perdet, & extinguet: quidquid facturus est,procrastinans, & cunctabundus efficiet, & qua ratione quam minimo sumptu id conficere possit, considerabit:& in his lamentabitur, & ingemiscet, omniaq́ se efficere maiora quàm oporteat arbitrabitur.*

Est peccatum veniale. Hoc vitium per se non est nisi peccatum veniale; nisi fortè ex voto, testamento,vel alia ratione ad opus illud magnificum, in quo perficiendo deficit, sit obstrictus.

DVBITATIO V.

Quid patientia, & longanimitas: & de illius incitamentis & gradibus.

D.Thomas quæst.136.

PAtientia dupliciter,iuxta D.Thomam,accipitur.

37 *Patientia quomodo sit pars integralis.* Primò, pro virtute, quæ firmat animum aduersus timores, & dolores mortis, & malorum mortem inferentium; quæ enituit maximè in Martyribus:hæc est pars fortitudinis integralis, vel ipsa virtus fortitudinis inadæquatè concepta. de qua supra cap.1. dub.1. huius libri tertij.

Quomodo potentialis. Secundò, Pro virtute quæ in aliis malis animum confirmet, moderando mœrores qui ex illis percipi solent; ne videlicet propter hos à præscripto rationis recedat, seu aliquid indecori agat, vt in morte parentum,filiorum,amicorum; in exilio,in damnis, in morbis, in contumeliis, aliisque id genus malis:hæc enim magnos mœrores adferre solent, qui hominem sæpè ab arce rationis, & officio virtutis deturbant, & ad malum concitant hoc modo est virtus annexa fortitudini,vt secundaria principali.

Materia Proxima igitur huius virtutis materia est tristitia & afflictio animi ob mala prædicta incidere solita: hanc enim vel planè comprimit, vel moderatur, ei quamdam sui similitudinem veluti formam imprimens, & ita eam temperans,vt recta ratio præscribit, & virum patientem decet:nimirum,vt rationem planè sui compotem relinquat,nec virtutes alias in suis officiis impediat. Remota, sunt actiones, verba & gestus externi,quæ ita regit, vt interna moderatio in eis eluceat,ità vt per tristitiam nihil indecori foris agat: sed mala se æquo animo ferre ostendat. Remotissima autem, sunt ipsa mala: hæc enim dicuntur materia patientiæ: non quòd patientia illis formam seu modum virtutis imprimat:(hanc enim solis affectibus internis & actionibus externis communicat)sed quia sunt obiectum & causa tristitiæ, quæ proxima patientiæ est materia. Simili modo pericula mortis dicuntur materia fortitudinis.

38 *Ex vario affectu passimus moderari tristitiam.* Sed Notandum est, hanc moderationem posse fieri dupliciter.

Primò. Ex affectu solius honestatis, quæ in illa relucet. moderari enim tristitiam, & mentem in quadam æquanimitate conseruare, statúmque externum corporis huic conformem reddere per se bonum est & honestum. & hoc modo patientia est virtus specialis, à ceteris distincta.

Secundo, Ex affectu alicuius peculiaris virtutis, quæ per tristitiam & afflictiones oppugnatur. & hoc modo, quod ad internum affectum actualem vel habitualem attinet, non est virtus distincta à ceteris: nam quæuis virtus sicut amat honestum sui generis, ita ex vi huius amoris resistit iis, quæ illi directè vel indirectè repugnant, animumque aduersus ea firmat. hoc modo passim accipitur in Scripturis, & Patrum scriptis, & in sermone vulgari. quicumque enim affectu alicuius virtutis moderatè fert afflictiones, patiens dicitur.

Definitio Ciceronis.

Hoc modo definitur à D. Augustino q. illa 31. ex Cicerone cùm ait: *Patientia est honestatis aut vtilitatis causâ, rerum arduarum ac difficilium voluntaria ac diuturna perpessio.* vbi illud *honestatis*, intellige generatim de omni honesto, quod propter se expetitur. *Vtilitatis*, de eo quod ad aliud honestum vtile est, vt patiaris pecuniæ consequendæ causa, qua soluas creditori: nam solius vtilitatis causa, si vtile ab honesto distinctum sit, pati, non est virtutis patientiæ. *Voluntaria*, non quod semper sit in potestate non pati: sed quia in potestate est malle pati quam ab officio rationis desciscere, quàm improbè vel indecorè agere. *Diuturna*, intellige vel in re vel in animi præparatione. debet enim patiens esse animo comparatus ad patiendum longo tempore, si opus sit. Eòdem pertinet descriptio D. Augustini, quam habet lib. de patientia (quem ex Indiculo constat esse ipsius, etsi Erasmus reclamet) cap. 2. *Patientia hominis, est quo mala æquo animo toleramus; ne animo iniquo bona deseramus, per quæ ad meliora perueniamus.*

39
Necessitas huius virtutis.

Ex his perspicuum est, quàm patientia sit necessaria. tam enim est necessaria ad salutem, quàm est necessarium, hominem per huius vitæ mala, quæ vel nostra mortalitas inuehit, vel ab aliis irrogantur, à bono non abstrahi, aut ad malum non impelli. & quia huiusmodi mala maximè oppugnant Christianos vt rectam religionem deserant, aut iuxta eius præscriptum non viuant, ideo his maximè necessaria est, iuxta illud Domini, *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* quo significatur, salutem animæ non nisi per patientiam acquiri posse. *Possidere* phrasi Hebræa accipitur pro acquirere; sicut ibi, *Possedi hominem per Deum*, Genesis 4. & *Dominus possedit me, in initio viarum suarum*, Prouerb. 8. Parum aptè hunc locum explicat Martinus de perfecto animæ dominio per patientiam. non tamen refert vtrùm hæc tolerantia malorum affectu solius honestatis, quæ propriè ad hanc virtutem pertinet, an illius quæ oppugnatur, an vtriusque fiat. nihil enim horum peculiariter est præceptum. expedit tamen quamplurimas rationes sibi propositas habere, ob quas mala fortiter sint perferenda: efficaciùs enim multa bona, quàm vnum mouent.

40
Longanimitas.

Longanimitas, quam Græci μακροθυμίαν vocant, potiùs est pars patientiæ; vel ipsa virtus patientiæ inadæquatè concepta, (vt ex D. Thoma art. 5 colligitur) quàm virtus distincta: nam inter mala, quæ patientia æquanimiter tolerat, vnum est molestia, quæ percipitur ex rei expectatæ dilatione; huius autem mali seu incommodi tolerantia vocatur longanimitas. Itaque *longanimitas* nihil est aliud, quàm patientia, vt circa tale malum versatur, spectata. Sic Deus longanimis dicitur, quatenus dum nos ad pœnitentiam inuitat & expectat, moras nostras & tergiuersationes tolerat, quæ illi quodammodo molestiam adferunt.

41
Vitia patientiæ aduersa.
Insensibilitas.

Vitia patientiæ aduersa, sunt *insensibilitas* & *impatientia*. illud per defectum: non enim est laudabile, nec naturæ humanæ consentaneum, nullis malis neque suis, neque proximorum tangi; id enim signum est vel brutæ stoliditatis, vel inhumanæ duritiei: nec congruit amicitiæ & vitæ politicæ. Hoc verò per excessum: vt cùm quis nimium dolet, aut etiam ex dolore à recto discedit. Quicumque enim ob dolorem vel mœrorem, vt illum vitet, pellat, aut soletur, animóque suo sic affecto indulgeat, aliquid mali facit, *impatiens* est, iustum dolendi modum, quem patientia præscribit, exuperans. *Impatiens* etiam dici solet, qui ira vel indignatione excedit, præsertim si hunc motum animi sui foris ostendat: nam ira etiam tristitiam & afflictionem includit. è contrario, qui non facilè irascitur, patiens. quamuis hic potiùs mansuetus sit dicendus, alter iracundus, vt infra lib. 4. cap. 4. ostendetur.

Impatientia.

Quale peccatum sit.

Est autem hoc vitium per peccatum veniale tantùm; quia solùm est excessus in dolore, vel iracundiæ motu, signo externo expressus. potest tamen esse mortiferum vel ratione scandali, vel ratione mali, quod quis ex impatientia facit. *Insensibilitas* seu duritiest rarò est peccatum mortale; certè per se non potest esse nisi veniale.

42
Patientiæ adminicula.

Patientia Dei.

Quia verò patientiæ virtus maximè est homini Christiano necessaria, notanda duxi ex Scripturis & Patribus quædam præcipua eius incitamenta quæ ad eius cultum & exercitationem vehementer possint commouere. Primum sit patientia ipsius Dei: in qua duo potissimùm consideranda. Alterum, quòd tanta beneficia assiduè in peccatores conferat. Alterum, quòd eorum iniurias tam benignè toleret. Vtrumque eleganter expressit Tertullianus libro de patientia, cùm ait: *Nobis exercendæ patientiæ auctoritatem, &c. diuina dispositio delegit, Deum ipsum ostendit as patientiæ exemplum: iam primum qui florem lucis huius super iustos & iniustos æqualiter spargit: qui temporum officia, elementorum seruitia, totius genituræ tributa dignis simul & indignis patitur similiter occurrere: sustinens ingratissimas nationes, ludibria artium, & opera manuum suarum adorantes, nomen & familiam ipsius persequentes, luxuriam, auaritiam, iniquitatem, malignitatem quotidie insolescentem, vt sua sibi patientia detrahat: plures enim Dominum idcircò non credunt, quia sæculo iratum tam diu nesciunt.* Eumdem locum pulcherrimè prosequitur Cyprianus libro de bono patientiæ, in principio: *Si Dominus, inquit, nobis Pater & Deus est, sectemur patientiam domini pariter & patris, quia & seruos oportet esse obsequentes: & filios non decet esse degeneres. Qualis verò in Deo & quanta patientia, quod in contumeliam suæ maiestatis & honoris instituta ab hominibus profana templa, & terrena figmenta; & sacra sacrilega patientissimè sustinens, super bonos & malos æqualiter facit diem nasci, & lumen solis oboriri: & cùm imbribus terras rigat, nemo à beneficiis eius excluditur, quò minus iustis indiscretas pluuias largiatur? videmus inseparabili æqualitate patientiæ nocentibus & innoxiis, religiosis & impiis, gratias agentibus & ingratis, Dei nutu tempora obsequi, elementa famulari, spirare ventos, fontes fluere, grandescere copias messium, fœtus mitescere vinearum, exuberare pomis arbusta, nemora frondescere, prata florere: & cùm crebris, imò continuis exacerbetur offensis Deus, indignationem suam temperat, & præstitutum semel retributionis diem patienter expectat, &c.*

43
Obiectio.

Dices, Hanc patientiam esse alterius rationis: Deum enim non esse capacem mœroris aut molestiæ, quam patientià sustineat: ac proinde non debere nobis in exemplum proponi.

Respon.
Quomodo patientia Dei sit nobis exemplo.

Respondeo, In patientia duo posse considerari. Primò, Compressionem tristitiæ ex iniuria, vel malo, quod nobis accidit, obortæ. Secundò, Compressionem vindictæ, cum affectu quodam benigno coniunctam. Primum non inuenitur in patientia Dei; quia in illum tristitia non cadit, quam patientia soletur. vnde neque hac ratione ipsius patientia proponitur nobis imitanda. Alterum verò maximè in patientia Dei relucet: quò enim ipsius Maiestas est maior, & creatura indignior, magisque ipsi obnoxia; eò iniuria in ipsum est grauior, ac proinde magis ipsum

prouocat

prouocat ad indignationem & vindictam: vt nihil sit admirabilius quàm Deum cohibere manus, irámque in peccatores non effundere, & beneficia sua protelare. & hac ratione proponitur nobis patientia Dei imitanda; nimirum vt ad exemplum ipsius cohibeamus vindictam, continuemus beneficia, & benignum retineamus affectum in eos qui iniuria nos affecerint: *ve sitis*, inquit, *filij Patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos*; Matth.5.

Patientia Christi. Secundum, Patientia Christi, *in quo Deus*, vt inquit Tertullianus, *spiritum suum cum tota patientia collocauit*; cuius tota vita eximium fuit patientiæ speculum; passio verò supremum exemplar. *Saginari enim*, vt idem Tertullianus ait, *voluptate patientiæ discessurus volebat.* Prosequitur hoc pulcherrimè Cyprianus loco citato. Hic considerandum, quis patiatur, & quantus, quid, à quibus, pro quibus, cur, vbi & quando.

Patientia Sanctorum. Tertium, Patientia Sanctorum veteris Testamenti, Abelis, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moysis, Dauid, Tobiæ, & in primis S.Iob, *qui*, vt Tertullianus loquitur, *omnem patientiæ speciem aduersus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illæ in pecore diuitiæ, non filij vno ruinæ impetu adempti, non ipsius denique corporis in vulnere cruciatus à patientia fide Domino dedita exclusit.* & infrà: *Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo exstruxit, quale vexillum de inimico gloria sua extulit, cùm ille homo ad omnem acerbum nuntium, nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias!* &c.

Quòd si illi, rudi illo sæculo, ante Christi doctrinam & exemplum, tantam in aduersis patientiam præstitere, quantum nos perpetrare oportet (vt Tertulliani verbo vtar) in luce Euangelij, in schola Christi, in hac copia gratiæ, inter infinita exempla Sanctorum noui Testamenti?

Patientia fructus. Quartum, Maximus patientiæ fructus, cùm in hac vita tum in futura. In hac enim vita Primò, Parit satisfactionem pro peccatis: exiguâ enim tolerantiâ maximas futuri sæculi pœnas redimimus. facilè toleratur iactura decem aureorum, qua redimitur confiscatio decem millium. vide Concilium Tridentinum Sessione 14 cap 9 & Gratianum de pœnitentia dist.3. Secundò, Iuuat omnes virtutes, eásque reddit stabiles & perficit: qui enim virtutis bonum in aduersis retinet, ostendit affectum suum illi perfectè & firmiter inhærere, & quouis alio casu inhæsurum declarat hoc Tertullianus: *Patientia*, inquit, *fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuuat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat, carnem regit, spiritum seruat, linguam frænat, manum continet, tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat*, &c.

Similia habet Cyprianus libr. de bono patientiæ. hinc Iacobi 1. dicitur: *Omne gaudium existimate, fratres, cùm in tentationes varias incideritis, scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur: patientia autem opus perfectum habet, vt sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.*

In futura vita maximam adducet gloriam; nam vt Apostolus 2. ad Corinth.4. ait, *id quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis: non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur.* vbi in verbis illis, *momentaneum* & *æternum*, *leue* & *pondus*, *tribulationis* & *gloriæ*, *in præsenti* & *sublimitate*, emphasin & antithesin considera.

Eodem pertinet illud Domini, Matth.5. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Beati estis cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.*

Omitto alia Scripturæ testimonia. pulchrè ut hanc sententiam dixit Tertullianus: *Adeò satis idoneus patientiæ sequester Deus: si iniuriam deposueris penes eum, vltor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, vt Deum habeat debitorem!*

Tormenta inferni. Quintum, Tormenta inferorum, quibus sæpè digni fuimus, & tamen euasimus: qui enim hæc attentè considerat, omnia huius vitæ incommoda nihil æstimabit; sed veluti in deliciis ponet. Sicut qui considerat maximam calamitatem, qua plurimi sunt oppressi, se cum paucis euasisse, modicam iacturam nihili facit: sed se eum illa felicem reputat, sibique gratulatur, quòd licuerit tam paruo incommodo elabi. Vide Albertum de virtutibus cap. 6.

Impatientiæ incommoda. Sextum, Impatientiæ incommoda. Nam Primò, Amittis meritum patientiæ. Secundò, Afflictio non minuitur per impatientiam; sed exasperatur: maius enim ipsa tormentum, & diriùs animum excrucians quàm ipsum originale malum, vnde impatientia excitatur. è contrario per patientiam dolor valdè mitescit. Tertiò, Impellit ad omne genus peccati, ad blasphemiam, contumeliam, homicidium, adulterium, furtum, &c. Vnde Tertullianus: *Vt compendio dictum sit, omne peccatum impatientiæ adscribendum: malum impatientia est boni.* hic tamen nomen istud paulò laxiùs vsurpatur. Idem prosequitur Cyprianus. Hæc de patientiæ incitamentis; nam minutiora prætermitto. vide infrà lib.4. dub.3. de mansuetudine.

Quod ad gradus patientiæ attinet, variis modis assignari possunt. Primò, Ex parte malorum quę quis patitur: & sic Primus gradus est, Cùm patientiam retinemus in damnis fortunarum. Secundus, In detrimentis famæ. Tertius, In detrimentis corporis & vitæ: quò pertinet patientia Iob, & sanctorum Martyrum, & in primis Christi Domini. 44 *Gradus patientiæ.*

Secundò, Ex parte modi perferendi: sic Primus gradus est, Tolerare sine murmuratione. Secundus, Sine lamentatione & querimonia apud alios. Tertius, Cum gaudio: sicut Apostoli, *qui ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Ad hunc hortatur Apostolus Iacobus capite 1. suæ Epistolæ: *Omne gaudium existimate, fratres*, &c.

Tertiò, Ex parte causæ ipsius mali, quod patimur, Hoc modo Primus gradus est, Si patienter feramus mala, quæ pro culpis nostris siue à Deo siue ab hominibus irrogantur. Secundus, Si absque nostra culpa ab inimicis, vel aliis qui nobis obstricti non sunt, illa patiamur. Tertius, Si inferantur ab iis, qui multis beneficiis à nobis affecti fuerunt: illa enim ingratitudo maximè auget iniuriæ atrocitatem, & prouocat iram. vnde difficillimum est erga tales retinere patientiam. Quartus est, Huiusmodi iniurias non solùm æquo, sed etiam libenti animo perferre, & etiam desiderare: vt sic aliquo modo Dominum nostrum imitemur, qui omnia iniuriarum & afflictionum genera ab iis quos summis beneficiis affecerat, patientissimè sustinuit, & pro iisdem etiam Patrem rogauit. vide Cyprianum & Tertullianum locis citatis.

DVBITATIO VI.

De perseuerantia, & constantia, vitiisque oppositis.

D. Thomas quæst. 137. & 138.

PErseuerantia dupliciter accipitur. Primò, Pro continuatione iustitiæ vsque ad mortem: & sic non est peculiaris virtus, sed conditio quædam, seu circumstantia virtutis, in eo consistens, quòd iustitia adhæreat homini vsque ad mortem. Hanc perseuerantiam nemo habet completè & in actu secundo, nisi in termino vitæ: estque magnum illud donum proprium electorum, de quo D.Augustinus lib. de bono perseuerantiæ. 45 *Perseuerantia dupliciter accipitur. 1 Continuatio iustitiæ.*

2. Propositum persistendi in opere. Secundò, Pro proposito perseuerandi in bono opere, quandiu ratio dictabit. hoc autem dupliciter

fieri potest. Primò, Ex affectu peculiaris honestatis, quæ in illo opere spectari potest ; vt cùm quis vult perseuerare in ieiunio Quadragesimæ vsque ad finem, vel vt carnem domet, vel vt pro peccatis satisfaciat, vel vt obediat Ecclesiæ, &c. aut in aliquo alio pio exercitio, bonáque consuetudine ob peculiare bonum illius hac ratione etiam non est vna aliqua virtus, sed omnis ; nam omnis virtus ex affectu proprij boni potest velle operis sui continuationem & durationem vsque ad finem : omnis autem volitio, quæ ex affectu peculiaris boni alicuius virtutis oritur, ad illam virtutem pertinet: electio enim & intentio eiusdem sunt virtutis.

46 *Quomodo sit virtus peculiaris.* Secundò, Præcisè ex affectu ipsius perseuerantiæ & continuationis: nam vsque ad finem constitutum in bono opere perseuerare & continuare, per se honestum est, peculiaremque laudem meretur. hoc modo *perseuerantia* est virtus peculiaris, de qua hoc loco D.Thomas. sicut enim *magnanimitas* est peculiaris virtus, quia in opere virtutis peculiarem rationem honesti intendit, & efficit, (nimirum vt magnum sit, & animo generoso congruens) & impedimentum ex honoris immodico affectu proueniens tollit : ita *perseuerantia*, cùm in opere virtutis intendat, & efficiat peculiarem rationem honesti, nimirum diuturnitatem & continuationem vsque in finem; vincatque tædium & molestiam, quæ ex diuturnitate obrepere solet, est virtus peculiaris.

47 *Materia huius virtutis.* Huius igitur virtutis principalis materia est opus bonum cuiusuis virtutis. Forma, quam huic inserere intendit, est illius continuatio vsque in finem, quem ratio præscripserit, siue ille sit finis vitæ, siue certi negotij, vel temporis præfiniti. *continuationem* voco, non qua opus nomquam interpelletur (hæc enim homini ad longum tempus non est possibilis) sed qua suis temporibus repetatur, & non omittatur, dum statæ vices recurrunt.

Secundarie autem materia est molestia animi, quæ ex illa diuturnitate rei laboriosæ & difficilis capitur; hanc enim moderatè fert & vincit hæc virtus : sicut patientia vincit molestias aliorum malorum. Dixi *materiam secundariam*, quia præcipuum officium huius virtutis cernitur circa opera bona; vnde & nomen ab his contraxit, non è molestiis quas sustinet. secùs in patientia, cuius cùm præcipuum munus sit, mala æquanimiter ferre, ab illorum perpessione etiam nomen sortitur. Quæ autem hic Martinus apud Caietanum contra D.Thomam disputat, parui sunt momenti, sicut & alia pleraque eiusdem Auctoris, cùm Diu. Thomam oppugnat : est enim in illis vt plurimùm vel mera logomachia, vel aliena intelligentia.

Constantia parum à perseuerantia differre videtur, in eaque includi. quid enim est aliud *perseuerare*, quam vsque in finem *constantem esse*, sibique in bono constare? nisi fortè quis ita velit distinguere, quòd *constantia* vincat difficultatem continuandi boni, quæ prouenit ex naturali quadam animi mutabilitate, & impedimentis extrinsecis incidentibus : vt sunt blanditiæ, promissiones, displicendi timor, placendi cupiditas, &c. *Perseuerantia* verò difficultatem, quæ ex diuturnitate rei molestæ & laboriosæ oritur. Sed hæc distinctio neque ab Auctoribus, neque vulgò seruari solet, estque in re morali satis minuta : nam propriè ille etiam constans dicitur, qui in re ardua vsque ad finem perstat : & perseuerans, qui ab externis impedimentis non vincitur. Distinguuntur tamen ratione & conceptibus : ratio enim *constantiæ* in eo sita est, quòd homo sibi in bono proposito constet, sibique similis permaneat contra omnes difficultates occurrentes, idque quamdiu ratio dictabit. *Perseuerantiæ* verò in eo, quòd in cœptis pergat, eaque vsque ad finem continuet. 48 *Constantia.*

His virtutibus duo extremà aduersantur, *pertinacia* & *mollities* animi, vel *inconstantia* : hæc per defectum, illa per excessum. Qui enim perseuerat & firmus manet in proposito siue sentiendi, siue agendi vbi non oportet, vel plus quàm oportet, *pertinax* dicitur : Aristoteli 7. Ethicor. cap. 9. ἰσχυρογνώμων quòd fortiùs æquo suæ sententiæ inhæreat, & ἰδιογνώμων, quia suæ sententiæ amantior : estque hoc veniale vel mortale, pro materiæ grauitate, vt cùm quis non vult mutare fidem aut religionem falsam quam semel suscepit, ne videatur inconstans, cùm Princeps non vult reuocare legem, quam vsus deprehendit perniciosam, &c. 49 *Vitia extrema.* *Pertinacia.*

Qui verò facilè mutat propositum, vocatur *inconstans*. si id faciat tædio diuturnitatis, vel similis incommodi, *mollis*. Est peccatum mortiferum, si tenebaris ex voto, vel præcepto, & materia sit grauis, vt cùm quis deserit Institutum religiosum, &c. Si verò sit leuis, veniale, si nullo modo tenebaris, non erit peccatum, mutare propositum, & relinquere primum exercitium : nisi fortè id fiat ex inordinata aliqua passione, tunc enim inordinatè à bono proposito desistis, vt rectè Caietanus v. Inconstantia. de qua vide Gregorium Hom. 3. in Ezechielem, sub finem. *Inconstantia.* *Quale peccatum.*

Hactenus de fortitudine.

LIBER

LIBER QVARTVS DE QVARTA VIRTVTE CARDINALI TEMPERANTIA.

Hic liber constabit quatuor capitibus. Primum erit de Temperantia eiusque partibus in genere. Secundum, De speciebus Temperantiæ, seu partibus illi subiectis, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, & Virginitate. Tertium, De vitiis, quæ Temperantiæ speciebus aduersantur; scilicet, Gula, Ebrietate, Luxuria. Quartum, De virtutibus Temperantiæ annexis, Continentia, Clementia, Modestia, vitiisque oppositis.

CAPVT I.

De Temperantia, eiúsque partibus in genere.

Habet Dubitationes 4.

DVBITATIO I.

Quid sit Temperantia, & quod eius Officium.

D.Thomas quæst. 141.

1 *Temperantia dupliciter accipitur.* TEMPERANTIA, Græcè σωφροσύνη, dupliciter accipitur, vt notat D.Thomas artic. 1. in corp. Primò, Secundùm amplitudinem suæ significationis, pro virtute, quæ refrænat affectum ab his, quæ ipsum contra præscriptum rationis alliciunt. *Temperantia* enim insinuat quamdam *temperiem* & moderationem, quam ratio actionibus & affectibus humanis imponit. quo modo non est virtus specialis; nam omnis virtus moralis id præstat. Iustitia enim retrahit affectum à furtis, à rapinis, ab iniquis contractibus, & similibus, quæ ipsum ratione lucri ad se trahunt: fortitudo, à fuga: magnanimitas, à sectandis rebus caducis, & honoribus humanis, &c.

2 Secundò, Strictè, & κατ' ἐξοχὴν, pro virtute, quæ refrænat appetitum in his quæ maximè alliciunt: & sic est virtus magis specialis, & cardinalis, de qua hic agendum.

Materia. Huius virtutis materia sunt delectationes corporales, non omnes, sed quæ tactu percipiuntur ex esculentis, & poculentis, & rebus venereis.

3 *Delectationes duplices.* Vbi Notandum est ex Aristotele 3. Ethicorum c. 10. quasdam delectationes esse *spirituales*, quasdam *corporales*. *Spirituales* dicuntur quæ sequuntur operationem mentis, vel phantasiæ, vt sunt omnes, quæ ex contemplatione rerum diuinarum, vel naturalium, vel cuiusuis veritatis nascuntur. Itē ex honoribus, & fabularum narratione, &c. circa huiusmodi non est propriè temperantia: nemo enim dicitur temperans, aut intemperans, quòd huiusmodi oblectationes moderatò, vel præter modum quærat, sed vel curiosus, vel ambitiosus, vel alio nomine. impropriè tamen & metaphoricè possunt dici intemperantes, qui in rebus spiritualibus sensibilem quamdam suauitatem nimiùm sectantur; quasi hæc sit præcipuus illius fructus. non quòd talis delectatio sit mala, vel prohibita, sed quia pluris, quàm oportet, æstimatur, & solidæ virtuti proponitur.

Corporales sunt quæ capiuntur per sensus externos. sed neque circa has omnes versatur hæc virtus: quia nemo iudicatur temperans aut intemperans, quòd aspectu cœlorum & figurarum, aut cantu, aut odoribus moderatè aut immodicè delectetur: nisi quatenus hæc incitant ad delectationes gustatus, vel tactus. restant igitur horum duorum sensuum voluptates; inter quas & illas hæc est differentia, quòd hæ sint homini cum reliquis animalibus communes, reliquorum verò sensuum homini propriæ. solus enim homo delectatur coloribus, & vocibus, & odoribus, propter ipsam obiectorum suauitatem, & perfectionem, absque vllo respectu ad voluptates tactus aut gustatus: cetera verò animalia nequaquam; sed solùm vt hæc imaginationem cibi aut commixtionis ingerunt, horumque simul cupiditatem excitant. non enim lupus delectatur figura ouis per se, aut balatu, aut odore, sed esca: & illis per accidens tantùm quatenus apprehensionem escæ vicinæ conciliant. Sic aues cantu, non ob dulcedinem & proportionem, sed vt excitat ad coniunctionem: cuius signum est, quòd non delectentur nisi voce sui generis, non enim passer cantu lusciniæ, sed suæ speciei gaudet, eique respondet. *Delectationes corporales.*

Igitur temperantia primario versatur in voluptatibus gustus & tactus moderandis: hæ enim & vehementissimæ sunt, & à ratione longissimè abducunt; sunt enim nobis cum bestiis communes, & ea parte, qua cum illis conuenimus, percipiuntur: vnde etiam maximè turpitudinem, & dedecus coniunctum habēt, cùm similes brutis faciant, quare maximè necessaria fuit virtus quæ has frænaret, & secūdùm rationis præscriptum, 4 *Voluptates gustus & tactus.*

scriptum, (quæ humanarum actionum est mensura) vt homine sint dignæ, moderaretur. Secundariò tamen etiam in oblectatione aliorum sensuum; nimirum quatenus horum obiecta ad voluptatem tactus vel gustatus, mediante imaginatione, incitant: eiusdem enim virtutis est moderari finem, & ea quæ sunt ad finem.

5 Aduerte tamen, voluptatem gustatus, si per se & solitariè spectetur, non esse sufficientem materiam temperantiæ; tum quia hæc non magni æstimatur, neque magnam difficultatem adfert, vt patet in iis, qui vina probandi causâ degustant, aut obsonia condiunt; tum quia non dicitur quis intemperans (Græcis ἀκόλαστος) quòd in deliciis ciborum, & saporum oblectamentis excedat, si in aliis modum seruet; sed delicatus & τρυφερὸς: tum quia præcipua oblectatio cibi & potus non est in gustando, sed in fruendo; quæ fruitio fit per contactum, maximè dum traiiciuntur per œsophagum. Vnde helluo quidam Philoxenus nomine, optabat sibi collum longius collo gruis, vt qui contactu cibi, quàm gustatu magis delectaretur, vt Aristoteles 3. Ethic. cap. 10. refert. Itaque hæc voluptas non sufficit, nisi accedat ea quæ est per sensum tangendi. Verùm quia etiam ex saporibus per sensum gustatus magna voluptas capitur, & propter hanc multi intemperanter edunt & bibunt, vtramque ad materiam temperantiæ dicimus pertinere: maximè cùm gustatio fiat per contactum, & Aristoteles dicat gustatum esse quemdam tactum.

6 *Proxima materia temperantiæ.* Ex his patet Primò, Quæ sit proxima huius virtutis materia, cui suam formam imprimit: cùm enim circa delectabilia tactus, id est, esculenta, poculenta, & venerea versetur, vt in horum appetitione, delectatione & vsu externo modum rationis seruemus; sequitur, proximam temperantiæ materiam esse horum appetitionem & delectationem: his enim animi affectibus immediatè modum rationis imponit, eos frænando & coercendo, ne debitum modum excedant, ne vim menti inferant; sed tales sint, vt animum sui compotem, suæque spontis relinquant.

Remotior, est ipse externus vsus: huic quoque modum imponit, faciendo vt talis sit, qualis temperantem virum decet.

Remotissima autem, sunt ipsa obiecta delectabilia.

7 *Officium temperantiæ.* Itaque officium temperantiæ est, moderatè se habere in illis delectationibus, non solùm vsu & actu externo, sed etiam affectibus internis: nimirum interiùs appetendo quantum, quale, vbi, quando, & quo modo oportet, & similiter exteriùs vsurpando; sicut principale officium fortitudinis, fortiter agere, non solùm exteriùs in opere, sed etiam interiùs in affectibus. Idem docet D. Augustinus lib. de morib. Eccles. cap. 19. *Munus eius* (temperantiæ) *est in coërcendis sedandisque cupiditatibus, quibus inhiamus in ea quæ nos auertunt à legibus Dei, & à fructu bonitatis eius, quod est beata vita.* Fusiùs & distinctiùs officium huius virtutis expressit D. Prosper lib. 3. de vita contemplat. c. 19. *Temperantia,* inquit, *temperantem facit, abstinentem, parcam, sobrium, moderatam, pudicam, tacitum, seriam, verecundam. hæc virtus si in animo habitat, libidines frænat, affectus temperat, desideria sancta multiplicat, vitiosa castigat, omnia intra nos confusa ordinat, ordinata corroborat, cogitationes prauas remouet, inserit sanctas, ignem libidinosæ voluptatis extinguit, animi teporem desiderio futuræ remunerationis accendit, mentem placida tranquillitate componit, & totam semper ab omni vitiorum tempestate defendit,* &c. vbi quasdam functiones tribuit temperantiæ, (vt, cogitationes sanctas inserere, desideria sancta multiplicare, animi teporem accendere, mentem ab omni vitiorum tempestate defendere) nō quòd ipsa hos actus eliciat, sed quia est optima dispositio, hominem ad eos *Omnia peccata quomodo ex defectu considerationis.* præparans, & expeditum reddens: facit enim mentem maximè idoneam rerum diuinarum meditationi; ex meditatione autem & ex consideratione omnes reliquæ virtutes procedunt: nam omnia pænè vitia & peccata prouenium ex defectu considerationis, quòd bona & mala pro meritis non expendantur. vnde videmus, omnes pænè Sanctos per abstinentiam ad virtutum culmen peruenisse, eámque esse ceterarum veluti fundamentum. vnde Philo in libello de supplicum virtutibus: *Continentiam primum tamquam fundamentum in anima collocant, deinde ceteras virtutes superstruunt;* & Menander ipsam ἀρετῆς ταμιεῖον, penum virtutis vocat; quia omnis virtus ex illa facilè veluti ex quodam penu depromitur.

Patet Secundò, Temperantiam meritò dici virtutem *cardinalem* seu principalem. sicut enim fortitudo est virtus cardinalis, quia confirmat animum aduersus ea, quæ inter omnia ardua contra rationem maximè absterrent, ita temperantia, quia coërcet in iis, quæ inter omnia delectabilia maximè contra rationem alliciunt. sicut enim illa versatur in principali arduo & terribili, animum contra illud confirmando, ita hæc in principali delectabili, appetitum coërcendo. 8 *Est virtus cardinalis.*

DVBITATIO II.

Quæ sit regula temperantiæ statuenda.

D. Thomas artic. 6.

RESpondeo, Hanc à sanctis Patribus & Scriptura 9
sacra statui in ipsa rerum ad hanc vitam & huius vitæ officia pertinentiam necessitate. Ita D. Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ cap. 21. *Habet,* inquit, *vir temperans, in huiusmodi rebus mortalibus & fluentibus, vitæ regulam, vtroque Testamento firmatam: vt eorum nihil diligat, nihil per se appetendum putet: sed ad vitæ huius atque officiorum necessitatem, quantum satis est vsurpet, vtentis modestia, non amantis affectu.* vbi nota illud, *Vitæ & officiorum necessitatem.* Hieronymus in cap. 44. Ezech. explicans illud, *Et dices ad exasperantem: Carne similiter circumciditur, vt nequaquam faciamus terrena opera, quæ pro necessitate corporis facere compellimur: cibum capere, & potum & somnum, & vti vestibus: quæ tunc circumcidimus, si non ad delicias, & ad luxuriam, & ad inertiam, sed ad necessitatem naturæ, & corporis illius sustentaculum cuncta faciamus. qui bibit vinum modicum propter stomachum & frequentes infirmitates, & odit ebrietatem, circumcidit carnem suam,* &c. Idem tradunt alij. *Regula temperantiæ.*

Hic tamen sub *necessitate* intelligunt etiam vtilitatem & conuenientiam. non enim illud solùm dicitur necessarium vitæ humanæ, eiúsque officiis, sine quo viuere, aut ea officia obire non potes, sed etiam sine quo non potes commodè & conuenienter tuo statui, spectata conditione loci, personarum quibuscum viuis, & negotiorum occurrentium. Eodem pertinent multæ sententiæ Scripturarum, Ecclesiastici 29. *Initium vitæ hominis aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem.* Initium, id est, caput & summa eorum quæ vitæ hominis sunt necessaria. simili phrasi dictum est Psal. 110. *Initium sapientiæ timor Domini.* & Psalm. 118. *Principium verborum tuorum veritas.* 1. ad Cor. 7. *Hoc itaque, dico fratres, tempus breue est: reliquum est vt & qui habent vxores, tamquam non habentes sint: & qui gaudent, tamquam non gaudentes, & qui vtuntur hoc mundo, tamquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* & 1. ad Tim. 6. *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.* & similia. *Necessitas quæ.*

Vt autem clariùs quænam sit temperantiæ regula intelligatur,

Notandum est, aliam esse eius regulam vt versatur in esculentis & poculentis: aliam vt in venereis. nam alius debet esse finis in horum vsu, alius in illorum. Vt igitur circa cibum & potum versatur, eius regula sumenda est ex fine, ob quem illa vsurpantur: hic autem est bona corporis valetudo, & mentis ad suas functiones idonea dispositio: quorum vtrumque indicauit D. Augustinus illis verbis, *ad vitæ & officiorum necessitatem.* ob hanc enim causam, & quatenus ad hunc finem expedit, secundum rectam rationem est edendum & bibendum: non amplius, nec alio modo: 10 *Explicatur clariùs.*

nisi

nisi fortè in aliquo casu, vbi id necessarium foret ad finem maioris momenti: (v.g. ad euadendam mortem, vel aliud graue malum.) Nec etiam minùs, nisi ob similem causam, vel nisi finis altior intendatur, v.g. satisfactio pro peccatis, &c. Ratio est, Quia cibus & potus, & omnis voluptas quæ est in illis, à natura, seu à Deo naturæ conditore ordinata est ad corporis assiduas, quas calor efficit, ruinas sarciendas; illudque quantum ista mortalitas patitur, in sua integritate & vigore conseruandum. corporis autem bona constitutio est propter animæ functiones; nam si *corpus corruptibile ag grauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*; magis id facit si mala affectio accesserit. quare mensura in appetitione, delectatione & vsu ciborum seruanda, ex hoc fine sumenda est. Itaque qui plus comedit aut bibit, vel sæpiùs, vel alio modo, vel res alias quam congruit valetudini, aut mentis functionibus, non seruat temperantiæ regulam. Idem dicendum de eo, qui solius voluptatis causâ; vt ex testimonio D. Augustini colligitur. appetere enim vel facere aliquid solius voluptatis causâ, etiamsi ea licita sit, non est opus virtutis, aut vlla laude dignum; quia hoc motiuum non est per se honestum, sed inferioris ordinis; quale etiam in brutis locum habeat.

11 Qua verò parte versatur in re venerea, temperantiæ regula extra coniugium est, ab his penitus abstinere. in coniugio eatenus vti, quatenus expedit prolis causâ, non voluptatis. vide D. Augustinum lib. de bono coniugali, cap. 6 & 7.

DVBITATIO III.

Quæ vitia temperantiæ in genere aduersentur.

D. Thomas quæst. 137.

12 Respondeo, hæc duo ei aduersari, *Intemperantiam & Stuporem.* hoc D. Thomas vocat *Insensibilitatem*; id enim sonat ἀναισθησία, quòd Latinè vsitatiùs *stupor* dicitur: *Stupidi* enim dicuntur, qui parum sentiunt. Illud opponitur temperantiæ per excessum, hoc per defectum. *Stupor* enim est, cùm quis ita auersatur & fugit delectationes tactus & gustus, vt nolit eis vti, quando, vel vbi vel quantum secundùm rectam rationem oportet: quod vitium rarum est. pauci enim in voluptatibus ideò peccant, quòd parum eas expetant, vt Aristoteles ait lib. 3. Ethic. cap. 7. Erit peccatum mortiferum, si ea eo prætermittat quis id ad quod sub peccato mortifero obligatur; quale est reddere debitum coniugi exigenti, sumere cibum ad vitam necessarium. Veniale, si ad illud obligemur sub veniali. Vide Caietanum verb. Insensibilitas. Denique peccatum erit, saltem veniale, quamuis non obligetur, si omnem delectationem gustatus fugere velit, tamquam per se malam & peccatum, nisi ignorantia excuset: quia hoc iudicium est contra rectam rationem, & ex falso fundamento procedit, est enim delectatio illa per se bonum indifferens; non autem bonum vel malum morale. Secùs, si ob aliquam iustam causam, v.g causâ castigandi corporis, satisfaciendi pro peccatis, &c. sicut multi Sanctorum fecere.

Stupor.

Quale peccatum.

13 *Intemperantia* (Aristoteli ἀκολασία) est excessus in concupiscendis vel fruendis delectationibus gustus vel tactus: vt cùm appetuntur, vel vsurpantur, quando vel vbi non oportet, vel plusquam oportet, vel non eo modo quo oportet, vel quas non oportet. estque peccatum mortiferum, aut veniale, pro conditione materiæ in qua versatur; vt infra ex speciebus eius constabit.

Intemperantia.

14 Notandum autem Primò, hoc vitium inter omnia vitia humana esse maximè probrosum & infame, vt docet Aristoteles 3. Ethic. cap. 12. Ratio est, tum quia homo vincitur à delectationibus infimis, quas cum brutis habet communes, & ita similis fit brutis, & in eorum ordinem redigitur, humanæ naturæ dignitate, & rationis luce veluti extincta, fit mancipium ventris & gulæ, & rerum vilissimarum seruus: *à quo enim quis victus est, huius & seruus efficitur*, Apostolo teste, tum quia in illis voluptatibus fruendis, nihil, sicut in aliis vitiis, elucet ingenij, nihil industriæ, nihil generositatis, nihil quod hominem deceat, sed brutus sine ratione impetus, & cæca sui ad pastum & venerem adiectio. Dixi *inter vitia humana*, id est, quæ hominis naturæ aliquo modo sunt conformia, quia magis probrosa sunt quæ à natura humana prorsus abhorrent, vt delectari esca carnis humanæ, vel brutorum aut masculorum concubitu: quæ vitia Aristoteli lib. 7. Ethic. c. 5. non sunt humana, sed ferina, vel morbosa, (quia ea praua dispositione, & corrupta phantasia fit vt videantur delectabilia, à quibus natura aliàs maximè abhorret) & ideò sunt peiora quàm simplex intemperantia. non tamen negat ea ad intemperantiam pertinere: sed potiùs vult in illis summam intemperantiam esse, vt quæ modum humanum excedat.

Est vitium probrosum.

Notandum Secundò, Idem vitium ab Aristotele lib. 3 Ethic. cap. 12. ad puerilia vitia referri; quia concupiscentia est similis puero; idque ob quatuor causas, quas ibi attingit. Primo, Quia sicut puer impetu fertur ad ea quæ oblectant, absque rationis directione, ita concupiscentia. Secundò, Puer si suo arbitrio permittatur, crescit in propria voluntate, magisque fit in dies rebellis, iuxta illud Ecclesiastici 30. *Equus indomitus euadit durus, & filius remissus euadit præceps*: concupiscentia, si suis motibus sinatur, augetur indies, magisque fit rationi refractaria. Tertiò, Puer emendatur, si coërceatur: concupiscentia, si coërceatur & comprimatur, ad debitum honestatis modum perducitur. Quartò, Puer debet viuere ex præscripto pædagogi; concupiscens animæ facultas, ex imperio rationis. 15

Esse vitium puerile.

DVBITATIO IV.

Quæ sint partes temperantiæ.

D. Thom. quæst. 143.

Diuus Thomas partes triplices statuit huius virtutis, sicut suprà fortitudinis; integrantes, subiectiuas & potentiales. *Integrantes* duas, *verecundiam & honestatem*: nam integrum officium temperantiæ duabus partibus constat, fugâ turpitudinis intemperantiæ, & amore decoris temperantiæ: ad fugam turpitudinis iuuat verecundia, ad amorem decoris, honestas. 16

Integrantes.

Vbi aduerte, *verecundiam* non esse propriè virtutem, sed passionem, dici tamen latè virtutem, quatenus laudabile est fugere turpia & probro digna, quod facit hæc passio. est enim timor probri ex consideratione rei vel facti turpis seu probrosi. Itaque cùm probrum fugiat, facit etiam vt vitemus ea quæ probro sunt digna; qualia maximè sunt peccata intemperantiæ: & hac ratione iuuat virtutem temperantiæ, estque aliqualis ad eam dispositio.

Verecundia.

Honestum in moralibus dupliciter accipitur. Primò, Generatim, & sic conuenit omni operi virtutis: nam ratio honesti moralis consistit in conformitate cum iudicio rectæ rationis, tamquam regulâ operationis naturæ rationalis; & cum ipsa natura rationali vt fundamento illius regulæ. Hæc autem conformitas rationem virtutis constituit in operibus humanis, ac proinde reperitur in omni actu virtutis. differt autem à ratione delectabilis, quæ est in eodem opere, consideratione. Ratio enim delectabilis in eo sita est, quòd aptum sit parere delectationem, ratio honesti, in conformitate cum iudicio recto. Verùm hæc est causa & fundamentum illius in opere virtutis: quia delectatio sequitur ex eo, quòd obiectum sit conforme. Itaque honestum, cùm sit conforme rationi, erit etiam delectabile rationali parti, sicut ea quæ sensibus sunt consentanea, sunt delectabilia parti sensitiuæ: omnis enim delectabilitas nascitur ex conformitate & consensione, vel cum ra- 17

Honestum.

Delectabile.

Honestum est fundamentũ delectabile.

tione, vel cum sensu, vel cum natura, vel cum aliqua dispositione ingenita, aut acquisita naturæ sentientis, aut intelligentis.

18 *Honestum strictum.* Secundo, Capitur honestum strictè pro eo in quo peculiariter elucet decor temperantiæ. hic autem decor elucet. Primo, In operibus temperantiæ: hæc enim habent peculiarem pulchritudinem, quatenus excludunt ea quæ hominem maximè dedecorant; vt sunt voluptates brutorum. Secundò, In ipso habitu virtutis, quatenus ad opera temperantiæ inclinat. Tertiò, In quadam inclinatione speciali, quam quidam habent ad castitatem, & alia temperantiæ opera: videntur enim quidam natura casti & sobrij. Si primo modo spectetur, est conditio quædam operum temperantiæ. Si secundo modo, sic potest dici pars temperantiæ; quia reipsa non videtur distingui ab habitu, sed esse ipsemet habitus temperantiæ inadæquatè conceptus; quatenus nimirum inclinat ad honestum sui generis. sicut enim sunt duo officia huius virtutis, fugere turpia, & sectari honesta, ita etiam possunt duæ eius partes statui vt ad hæc se extendit. Si tertio modo, sic etiam potest dici pars temperantiæ, quia iuuat ad sectandum temperantiæ decus, sicut verecundia iuuat ad fugiendam eius turpitudinem. Vide diuum Thomam q. 145. art. 4. vbi satis breuiter & obscurè hanc rem expedit.

19 *Partes subiectiua quatuor.* *Partes subiectiuæ*, seu species temperantiæ sunt *abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia*: quod ex D. Thoma sic ostendi potest. Species enim virtutum, distinctionem accipiunt ea ordine ad diuersa obiecta vel materias, materia autem temperantiæ sunt delectationes tactus, quarum duo sunt genera: quædam enim pertinent ad alimentum, quod constat cibo & potu, & in his quoad cibum, est *abstinentia*, quoad potum, *sobrietas*. Aliæ delectationes pertinent ad vim gignendi, quarum alia est principalis ex ipso actu coniunctionis, & circa hanc versatur *castitas*. Aliæ secundariæ, ex osculis, tactibus, amplexibus: circa has est *pudicitia*.

20 Ex quibus patet, temperantiam, secundùm D. Thomam, non sic esse virtutem specialem, quasi sit species specialissima. (cùm alias species sub se complectatur) sed quia non est communis, sicut quando significat communem virtutis conditionem, nec ad materiam alterius generis se extendit.

Partes potentiales sex. Partes potentiales temperantiæ sunt virtutes quædam secundariæ, quæ modum illum, quem temperantia seruat in frænanda cupiditate circa maximas & principales voluptates, retinent circa materias secundarias. Itaque omnis virtus refrenans appetitum in aliquid inordinatè tendentem, & efficiens in aliqua materia moderationem potest dici pars temperantiæ, seu virtus ei adiuncta. Tribus autem modis potest fieri hæc moderatio. Primo, In motibus animi internis. Secundò, In motibus externis. Tertiò, In rebus externis. Motus interni, quibus anima prosequitur aliquid, (præter concupiscentiam, quam moderatur temperantia) sunt tres. Primus est, Motus voluntatis concitatæ impetu passionis: & hunc refrænat *continentia*, qua fit vt licet pars inferior patiatur magnos impetus concupiscentiæ, superior tamen non vincatur. Secundus est, Motus spei, tendentis inordinatè in excellentiam aliquam: hunc refrænat *humilitas*. Tertius est, Motus iræ tendens in vindictam: hunc coercet *mansuetudo*, cui affinis est *clementia*. Externa autem quæ moderatione indigent, sunt duo, motus externi, & cultus externus. Motus externos (sub quibus etiam verba intellige) temperat virtus quædam, quæ *modestia morum* dici potest. Cultum autem externum & omnem apparatum externum regit alia virtus, quam *modestiam cultus* vocare possumus. Itaque partes potentiales temperantiæ sunt *continentia, humilitas, mansuetudo, clementia, & modestia* duplex. Interdum tamen *modestia* accipitur generaliùs, vt contineat etiam humilitatem & studiositatem, vt patet ex D. Thoma q. 143. & 160. art. 2. vbi quatuor ponit species modestiæ.

CAPVT II.

De speciebus Temperantiæ, Abstinentia, Sobrietate, Castitate, Pudicitia.

Habet Dubitationes 16.

DVBITATIO I.

Quid sit Abstinentia.

D. Thomas quæst. 146.

1 *Abstinentia.* ABSTINENTIA in materia temperantiæ significat propriè alimentorum subtractionem, quæ maior sit, quàm ratio temperantiæ per se postulet. non enim qui temperatè bis vescitur carnibus per diem, sumpto fortè manè ientaculo, dicitur abstinere, vel esse abstinens, sed temperans. vnde propriè significat maiorem quendam & insigniorem virtutis temperantiæ, circa cibos versantis, actum, & hanc ipsam virtutem, qua parte ad talem actum se extendit. hoc modo passim accipitur à Patribus, qui de abstinentia loquuntur, & 2. Pet. 1. *Ministrate in scientia abstinentiam.* Tamen D. Thomas hoc loco accipit hoc nomen vt significet integram virtutem temperantiæ, circa cibos, quæ alioquin nomine specifico caret, & solet nomine communi temperantiæ appellari.

2 *Quid sit.* *Abstinentia* igitur hoc modo accepta, est virtus, cupiditates & delectationes esculentorum inordinatas refrænans, & in ipso vsu debitam moderationem constituens. *Inordinata* autem illæ esse possunt, vel quia trahunt ad id quod est illicitum, (v. g. ad vescendum cibo vetito) vel loco aut tempore incongruo; vel ad nimiam quantitatem, vel ad modum indecorum, vel quia nimis sunt vehementes & importunæ, non sinentes hominem aliud quàm de cibo & ventre cogitare. Hæc igitur omnia resecat & tollit virtus abstinentiæ. facit autem hoc eo modo, quo ratio & appetitus superior rationi conformis, appetitum inferiorem regere & coërcere solet, de quo suprà lib. 3. cap. 1. num. 5. & 6. & 1. 2. q. 9. art. 1.

3 *Debita moderatio* in ipso vsu requisita est, quæ valetudini & officiis mentis congruit. vnde diuus Augustinus lib. 10. confess. cap. 31. *Hoc me docuisti, vt quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam.* vel certè quæ congruit castigationi corporis & carni subiugandæ spiritui, absque notabili valetudinis læsione. etsi enim delectationes ciborum non sunt appetendæ aut vsurpandæ, nisi quatenus valetudini corporis & idoneæ dispositioni mentis ad suas functiones obeundas congruit, (nisi fortè in casu aliquo particulari, ob causam extrinsecam ratio aliud poscat) tamen hæc mensura non semper est seruanda in illis subtrahendis, possunt enim occurrere circumstantiæ & iustæ causæ, ob quas expediat abstinere etiam plus quàm valetudini congruit, v. g. vt caro castigetur & spiritui subiiciatur, vt pro peccatis satisfiat, &c. etiamsi vires corporis minuantur: modo tamen non grauiter breui tempore valetudo frangatur, ita vt mens reddatur ad suas functiones ineptior: ea enim bona est corporis valetudo, quæ optimè menti seruit, nam corpus est propter animæ functiones.

4 *Ex variis virtutis affectu fieri potest.* Notandum tamen est quando abstinentia est maior quàm ratio temperantiæ per se postulat, non semper illam fieri ex affectu virtutis, quæ sit species temperantiæ, ac proinde nec esse semper actum talis speciei formaliter: si enim fiat tantùm affectu placendi Deo, erit formaliter opus charitatis, si vt satisfacias pro pec-

catis

catis,erit opus pœnitentiæ ; si vt carnem subiicias spiritui,erit opus castitatis, huius enim est frangere libidinem,ac motus carnis inde sequentes,& facere illam rationi parêre ; si autem quia congruit tibi ad hoc vt mens sit magis idonea ad suas functiones, sic erit propriè actus huius virtutis. Ex cuiuscunque tamen virtutis affectu procedat,semper dicetur actus temperantiæ & abstinentiæ, quia est actus virtutis in materia abstinentiæ.

5 Porrò qui abstinentiæ sunt dediti,his duo vitia potissimùm vitanda sunt,*impatientia & superbia*;vt eleganter docet D.Gregorius 3. parte pastoralis,admonit. 20. *Impatientia* quidem, quia abstinentia exsiccat corpus, humores accendit,& biliosos efficit. *Superbia* verò,quia magni æstimantur ab hominibus ; est enim res vulgo ardua,foris apparens,& speciem eximiæ sanctitatis præ se ferens. vide plura hac de re loco notato,& apud D. Augustinum lib.10. Confess. cap.30.

DVBITATIO II.

Quid sit ieiunium,& quænam ad eius legitimam obseruationem requirantur.

D. Thomas quæst. 147.

6 NOmen *ieiunij* abstinentiam ciborum importat,vnde per metaphoram transfertur ad abstinentiam vitiorum. Sic D. Basilius homo. 1.de ieiunio dixit : *Verum ieiunium est,ab omnibus vitiis esse alienum.* & D.Augustinus tract. 17. in Ioannem: *Ieiunium magnum & generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus sæculi.*

Ieiunium quid. Propriè autem significat maiorem quamdam victus parsimoniam & abstinentiam, quàm communis temperantiæ regula postulet: *maiorem* inquam,tum temporis diuturnitate, tum ciborum qualitate:vt enim quis propriè dicatur ieiunare, aut ieiunium colere iuxta modum loquendi Scripturæ & SS. Patrum ; requiruntur hæc duo,abstinentia longior,& victus ratio durior. vnde Danielis 10. de tali ieiunio dicitur : *Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum.*

7 Potest hoc variis modis fieri,vt patet ex gestis Eremitarum & Monachorum;quorum plerique solo pane & sale ad cibum, & aqua ad potum vtebantur:alij etiam pane abstinebant,radicibus, herbis,vel leguminibus contenti.alij semel in die, idque ad vesperam reficiebantur:alij alternis,alij duobus,tribus,quatuor, aut pluribus interpositis, sicut Simeon Stylites, qui extra tempus Quadragesimæ, solùm octauo die cibum sumebat, lupinos nimirum aqua maceratos ; per totum tempus Quadragesimæ nihil omnino, vt refert Theodoretus in Vita ipsius. Quod si fiat eo modo, quo Ecclesia omnibus fidelibus præscribit,dicetur propriè *ieiunium ecclesiasticum.*

Ieiunium ecclesiasticum.

8 *Tria requirit.* Vt autem eo modo fiat, tria requiruntur. Primò, Abstinentia ciborum certi generis. Secundò,Abstinentia pluriū refectionum. Tertiò,Certa refectionis hora.

Cibi à quibus abstinendum. Quod ad primum attinet, cibi à quibus abstinendum, sunt in primis carnes vulgò dictæ,nempe vt carnes distinguuntur à piscibus. nam & pisces suam carnem habent,sed vulgo caro non vocatur. Secundo loco,oua: sed tempore Quadragesimæ ; nam extra hoc tempus Iure communi non sunt vetita.sed solæ carnes, teste diuo Thoma art.vlt. quibusdam tamen locis consuetudo ea non permittit in ieiuniis,etiam extra Quadragesimam, vt in Hispania, & quibusdam partibus Galliæ,teste Nauar.c.21 n.15. vnde ibi ab illis abstinendum.Tertiò,lacticinia:sed Iure communi solùm tempore Quadragesimæ vetantur, extra illud permittuntur, quibusdam tamen locis consuetudo permittit lacticinia,etiam in Quadragesima,exceptis paucis diebus, vt in Belgio:aliis non permittit,etiam extra Quadragesimam,sicut de ouis dictum est.

Porrò hæc tria genera prohiberi tempore Quadragesimæ,patet cap.7.Denique,dist.4. ex Gregorio I. *Par est, vt nos, qui his diebus à carnibus animalium abstinemus,ab omnibus quoque,quæ sementis eorum trahunt originem carnis,ieiunemus,à lacte videlicet, caseo, & ouis.* Verùm consuetudo hæc mitigare, sicut & alia Iura humana, potuit,cuius quanta sit auctoritas in Ecclesia docet D. Augustinus epist.68.ad Casulanum, & 119. ad Ianuarium. Itaque generatim dicendum est,ab illis cibis abstinendum tempore ieiunij,quorum vsum consuetudo loci non permittit. secus de iis quos permittit. Neque requiritur,vt consuetudo ius commune relaxans, quadraginta annorum spatio bona fide fuerit obseruata, sed sufficit aliquot annorum spatium,si Prælati,præsertim Summus Pontifex sciat & non contradicat:de quo suprà cap. 6. dubit. 14. vide Medinam de Ieiunio q. 8. Olim etiam à vino abstinebant,vt colligitur ex Cyrillo catechesi 3. Theophilo Alex. epist. 3. de cyclo Paschali,& Chrysost. homil. 6. ad populum. Verùm modò non est obligatio talis abstinentiæ,saltem in Ecclesia Latina.

Secundò, Requiritur abstinentia plurium refectionum, ita vt intra spatium diei naturalis non nisi semel corpus cibo reficias. hoc etsi Iure non videatur expressum, vsus tamen Ecclesiæ antiquissimus, & ratio ipsa docet:ita enim Ecclesia vult per ieiunium corpus castigari & concupiscentiam coërceri,vt tamen natura ipsa non notabiliter lædatur:læderetur autem,nisi vna refectio permitteretur : & corpus non castigaretur, si permitterentur duæ. Refectionem intelligo sumptionem cibi ad alendum corpus. 9 *Vna refectio.*

Ex his infertur Primò, Potus sumptionem crebriorem non vetari, vt notat D. Thomas art. 6. ad secundum : quia potus ordinatur potiùs ad cibi per corpus distributionem,& sanguinis refrigerium, quàm vt per se corpus alat. quòd si interdum alat, id per accidens est,& non tantum alit, quantum cibus. vnde Ecclesia eius rationem non habuit. quare etiamsi quis eo fine vtatur, etiam immoderatè, non violabit præceptum Ecclesiæ de ieiunio, etsi contra temperantiam peccet. 10 *Sumptio potus.*

Petes, Vtrùm immoderato potus vel cibi vsu amittatur meritum ieiunij, sicut insinuat D. Thomas art. 6. ad 2.

Respondeo, si tantus sit excessus vt peccet mortiferè,amittit meritum ieiunij, sicut & aliorum bonorum operum.si autem non peccet mortiferè,non amittit absolutè, sed solùm ex parte. quia qua parte voluntariè abstinet à cibis vetitis,& à secunda refectione propter Ecclesiæ præceptum,meretur, quod meritum non eliditur,etiamsi in vsu cibi vel potus non seruet debitam moderationem. qua tamen parte excedit,non meretur. Idem videre est in pluribus aliis operibus externis, quæ multis partibus constant, vt in oratione, Sacro audiendo, distribuenda eleemosyna,concionando,studendo,&c. *An meritum perdatur ieiunij.*

Infertur Secundò, Non prohiberi etiam vsum electuariorum, & conditorum, quia non sumuntur vt alimenta, sed vt medicamenta. nisi quis hæc sumat magna copia in fraudem ieiunij, vt diuus Thomas art. 6. ad 3. ait. 11 *Lectores.*

Infertur Tertiò,Excusari lectores & ministros mensæ in Monasteriis,aliquid præsumentes,secundùm Caietanum v. Ieiunium,& Nauar.c.21. num. 13. tum quia id faciunt ne vires notabiliter debilitentur : tum quia illud est inchoatio quædam prandij, & illa diuisio seu interpositio temporis fit ex iusta causa. *Cænula.*

Item sumentes collatiunculam vespertinam,etiamsi id faciant non solùm ne potus noceat,vt olim, sed etiam alendi causâ & absque potu:quia consuetudo permittit. Ita Nauarrus & Caietanus suprà,& Medina C, de ieiunio,q 8. mensura autem huius est,quam pro varietate locorum & personarum, consuetudo recepta tenet. non tamen permissum est vt collatiuncula illa sumatur mane,aut meridie, cœnâ in vesperam dilatâ, iuxta Caietanum & Nauarrum suprà : quia est contra ius, & consuetudo id non concedit, nisi forte aliqua

causa

causa iusta subsit; vt ratione debilitatis, negotioru̅ per diem agendorum, studiorum, &c. Si tamen absque causa fiat, non erit nisi veniale, iuxta Toletum, lib. 6. cap. 2. quia non violatur ieiunij substantia, sed solùm circumstantia illius cœnulæ mutatur.

Interruptio refectionis. Infertur Quartò, Qui ante iustam refectionem auocatur, potest negotio illo absoluto perficere, donec satia habeat: nam ea intentione censetur vna solùm refectio. secùs si satis sumpserat, & surrexerit animo non redeundi: nisi fortè prandium adhuc duraret. tunc enim si mutata intentione rediret ad conuiuas à quibus recesserat, non censeretur bis prandere, quia est vnicum prandium.

Infertur Quintò, Etsi semel vel iterùm comedere paucas buccellas extra tempus prandij non sit peccatum mortiferum, si tamen id sæpiùs fiat eodem die, v.g. septies vel octies, poterit esse peccatum mortiferum. Ratio est, Quia crebræ illæ comestiunculæ æquiualent notabili refectioni. Nam effectus singularum manet, & ita corroborant naturam, & tollunt ieiunij difficultatem perinde ac si simul fierent, sicuti etsi furtum vnius vel duorum assium, non sit nisi veniale; tamen si quis sæpè furtum vnius assis committeret, tandem peccaret mortiferè; quia multi efficiunt quantitatem notabilem, cuius retentio est peccatum mortale.

22 *Hora refectionis.* De tertio, Requiritur certa refectionis hora. hæc ex consuetudine iam passim recepta, est circa meridiem. olim erat circa nonam diei, id est, tertiam pomeridianam; vt colligitur cap. Solent, de consecr. dist. 1. ex Concilio Cabilonensi: quæ consuetudo adhuc tempore D. Thomæ durabat, vt patet ex art. 7. Hanc horam dico requiri, non positiuè, quasi necesse sit ea hora cibum capere; quia possumus toto die abstinere, si velimus: sed negatiuè, ne videlicet ante illam sumamus, notabili temporis spatio illam præuertentes.

23 Petes, Vtrùm notabilis anticipatio, v.g per vnam vel duas horas, sit peccatum mortiferum? Plerique DD. putant esse peccatum mortale; si absque iusta causa fiat. Ita Couarruuias lib. 4. variar. cap. 20. num. 16. & Nauar. cap. 21. num. 27. citant hi duo Auctores Glossam in cap. Vnum dist. 25. v. Ieiunantibus. Sed notat Archidiaconus, Glossa quærit, non asserit. Idem sentire videtur Paludanus distinct. 15. q. 4 art. 4. vbi dicit, notabili anticipatione sine causa facta, frangi ieiunium, & Caietanus in Summa, horam conuenientem tamquam vnam ex principalibus conditionibus requirit. Ratio esse potest, quia terminus ille præscriptus est, tamquam notabiliter faciens ad mortificationem carnis, & augens ieiunij difficultatem, & meritum: hoc autem tollitur illa præuentione.

Contraria tamen sententia, id esse tantùm veniale peccatum, est probabilis, quam tenet Angelus verb. Ieiunium, num. 2. & Innocentius in Rubricam de obseruat. ieiuniorum, num. 3. Alexander Halensis pag. 4. q. 103. num. 3. Palacius in Summam Caietani verb. Ieiunium, Toletus lib. 6. Instruct. cap. 2. & alij quidam recentiores. Ratio est, Quia non violatur substantia ieiunij; (quæ solùm in duobus sita est, in abstinentia ciborum vetitorum, & abstinentia secundæ refectionis) sed circumstantia quædam accidentalis: quæ manente ieiunij substantia variari potest, & successu temporis magnam varietatem in Ecclesia habuit. Nec obstat quòd dilatio prandij multùm videatur facere ad ieiunij difficultatem & carnis mortificationem. quia sicut anticipatio minuit difficultatem, quæ ante meridiem sentiri solet, ita auget eam, quæ percipitur ad vesperam: & sic omnibus consideratis non notabiliter impedit mortificationem, quæ per ieiunium intenditur.

Quòd si iusta aliqua causa subsit, (v.g. si iter ineundum, si hospites dimittendi) non erit peccatum, vt Nauarrus suprà & alij notarunt, addentes, quamuis honestam causam ad hoc sufficere. In multis Monasterijs ex priuilegio vel consuetudine receptum est, vt sesquihora vel amplius ante meridiem in ieiunio prandeant.

24 Porrò ius est cuique pro arbitrio tempus refectionis prorogare, vt Caietanus notat, id enim ieiunij difficultatem auget, & conformius est moribus veteris Ecclesiæ: nam ex indulgentia hora vicinior concessa est.

DVBITATIO III.

Vtrùm in ieiunio ita vetentur plures refectiones vt in singulis peccetur mortiferè.

D. Thom. quæst. 147. art. 6.

QVidam docent toties peccari mortiferè, quoties plus quàm semel comeditur. Ita Ioãnes à Neapoli, teste Angelo ver. Ieiunium, num. 22. quam sententiam Medina quæst. 5. de ieiunio, & Couarruuias lib. 4. variar. cap. 30. num. 13. putant probabiliorem. Probatur hæc sententia, nam in aliis omnibus rebus quando vetamur aliquid sæpiùs quàm semel vno eodemque die, vel intra certum tempus facere, non solùm vetamur facere secundò, sed etiam tertiò & quartò, sicut cùm sacerdos vetatur sæpiùs quàm semel eodem die celebrare, aut fidelis sæpius communicare, aut sæpiùs in vita baptizari, confirmari, aut ordinari, sæpiùs quàm semel in eodem morbi statu inungi. his enim & similibus euentis, non solum secundo, sed etiam tertio & quarto actu peccatur contra præceptum. Accedit, quòd etsi ieiunium non possit perfectè seruari post secundam refectionem, potest tamen imperfectè, scilicet reliqua diei parte. 15 *Singulis peccari refectionibus.*

Contraria tamen sententia est probabilior, Non peccari, saltem mortiferè, nisi in secunda, hanc tenet Durandus in 4. d. 15. q. 11. num. 9. Gabr. in 4. d. 16. q. 3. dubit. 5. Angelus v. Ieiunium, n. 22. vbi dicit hanc esse communiorem, Siluest. eodem, num. 22. Caietan. in summa eodem, & q. 147. art. 8. Nauar. cap. 21. n. 14. quam passim sequuntur recentiores. *Contrarium probabilius.*

Probatur Primò, Quia nemo obligatur ad impossibile: at post secundam comestionem ieiunium est impossibile illo die, ergo. Ita Angelus. Sed hæc ratio videri possit parum firma: quia qui semel comedit carnes, non potest eo die seruare ieiunium, vt ab Ecclesia præscribitur, non tamen ideò potest secundò comedere siue carnes, siue pisces. deinde etiamsi non possit seruare præceptum ieiunij quatenus vetat secundam comestionem, potest tamen seruare quatenus reliquias, sicut patet in simili de Sacerdote, qui sine necessitate bis celebrauit: etsi enim hic non possit seruare præceptum Ecclesiæ, quo prohibetur plusquam semel Sacrificium offerre, potest tamen illud seruare vt vetat tertiam, quartam, quintam oblationem. 16

Secundò probatur, Non vetantur Plures comestiones absolutè, sed solùm vt per eas transgredimur limitem in ieiunio præstitutum, qui est vnica refectio: atqui per solam secundam hunc limitem transilimus: ergo solùm secunda prohibetur. Confirmatur à simili: si certus limes constituatur, vltra quem vetèris progredi, eò quòd oporteat intrà illum consistere, parum interest (si illum transilias) vtrum decem, 20. an. 100. passus vlteriùs procedas. ita parum refert si limitem ieiunij per secundam refectionem transeas, vtrùm bis, ter, an quater comedas. Ita ferè Durandus & alij. Sed non satis explicant cur per solam secundam illum limitem transeamus.

Tertiò igitur probari potest, & clariùs, plures refectiones non prohibentur in ieiunio, nisi quatenus earum abstinentia videtur pertinere ad mortificationem carnis: sed solùm abstinentia à secunda videtur ad hoc aliquid valere, non autem à tertia vel quarta, nisi fortè valdè parum: passim enim homines extra tempus ieiunij (exceptis mechanicis) non nisi bis comedunt: & qui bis comedit, non potest, abstinendo à tertia, videri aliquid notabile facere, quod ad mortificationem carnis pertineat. Itaque sola secunda principaliter subtrahenda erat, vt ieiunij ratio constaret, non tertia vel quarta. 17 *Solidior probatio.*

Confirm.

Confirm. Primò, Quia in confessione non solet explicari, nec rogari numerus refectionum: (quod tamen erat necessarium, si singulæ refectiones sunt peccata mortifera) sed simpliciter dici solet non seruatum ieiunium. Confirmatur Secundo, Qui ratione debilitatis vel ætatis excusatur lege ieiunij, ita vt bis possit comedere, potest etiam ter vel quater comedere. vt passim DD. notant: quod signum est, in præcepto ieiunij non haberi rationem nisi secundæ refectionis. hic tamen non excusatur à ciborum vetitorum abstinentia; sed toties peccat quoties illis vtitur. harum enim abstinentia absolutè præcipitur: quia siue vna siue duabus aut tribus refectionibus vtaris, semper abstinentia carnium ad mortificationem pertinet. Denique Ecclesia potuit hoc modo ieiunium instituere, & expediens erat ita fieri propter hominum fragilitatem.

Credibile tamen est, in tertia & quarta refectione esse aliquod peccatum, saltem veniale: etsi enim hæ non sint primariò prohibitæ, quasi earum abstinentia magnum ad corporis castigationem momentum habeat; tamen videntur prohibitæ secundariò: tum quia per eas longiùs itur vltra ieiunij limitem, & magis receditur à fine intrinseco ieiunij, quàm per secundam solam; (vnde etiam communi hominum iudicio magis censetur violare ieiunij legem qui quater comedit, quam qui bis tantùm) tum etiam quia illa abstinentia est nonnulla corporis castigatio, præsertim gula incitante.

18 *Sumens ientaculum.* Ex dictis inferunt aliqui Doctores, eum, qui die ieiunij sciens sumpsit ientaculum, siue id cum colpa fecerit, siue absque culpa, (vt causâ profectionis) non teneri eo die ieiunare, etiamsi contingat non proficisci. Ratio est, Quia ieiunium iam est voluntariè violatum; vel certè causa violandi data, nec potest illud reparari. Ita Nauarrus cap. 21. n. 27 Paludanus in 4. dist. 15. q. 4. art. 5. Viualdus de ieiunio, n. 60. Siluest. v. ieiunium, num. 21. quæ sententia est probabilis; maximè si ponamus illum non posse reliquum diei sine cibo transigere; si enim id sine incommodo posset, videretur teneri; quia ieiunium adhuc quoad vnicam refectionem seruari posset.

Quod autem Paludanus addit, talem teneri alio die ieiunare; passim ab omnibus reijcitur: nam omnia Ecclesiæ ieiunia sunt certis diebus affixa, tamquam proprij illorum cultus, sicut & festorum celebratio.

19 *Sumens ientaculum nesciens esse ieiunium.* Qui verò nesciens esse ieiunium, manè comedit, tenetur reliquo tempore seruare ieiunium, eo modo quo alij, perinde ac si nihil sumpsisset: vnde potest cum aliis prandere. Ratio est, Quia illa prior comestio, cùm prorsus fuerit inuoluntaria respectu violationis ieiunij non computatur: non enim violatur præceptum nisi per actum aliquo modo voluntarium. Ita Nauarrus, Palud. Siluest. Viualdus suprà.

Putarem tamen, illum non posse prandere cum aliis, aut cœnare, si commodè possit abstinere, quia tunc absolutè posset seruare ieiunium, quoad vnicam refectionem. deinde si potest prandere, cur non potest etiam cœnare sicut ille qui absque culpâ sumpsit ientaculum causâ profectionis, & posteà non est profectus? qui enim bonum ientaculum & prandium sumpsit, non potest seruare præceptum de vnica refectione, & parum videtur referre vtrùm addat tertiam. Nihilominùs Doctorum sententia quam attulimus probabilis est.

20 *An amicus possit inuitari.* Petes, Vtrùm si tibi ratione laboris vel debilitatis sit licita cœna die ieiunij, possis inuitare amicum ad cœnam, quem scis solere violare ieiunium domi cœnando?

Nauarrus cap. 21. num. 24. ex Caietano docet, licitum esse, eum, qui paratus est cœnare, inuitare causâ vrbanitatis, vel hospitalitatis ad cœnam, quatenus cœna est actus secundùm se indifferens. Id probat Primò; Licitum est inuitare ad actum per se bonum, vel indifferentem, quando iusta causa subest. Secundò, Quia Deus inuitat & iuuat ad agendum aliqua, quatenus sunt entia, quæ alias etiam sunt peccata. Tertiò, Quia licitum est gaudere de occisione Christi, qua parte est nostra redemptio; etsi de illa doleamus vt fuit peccatum. Quartò, Licitum est egeni petere mutuum ab vsurario, & parochiano Sacramenta à suo Parocho, quem putat peccaturum. &c.

Nihilominùs dicendum est, non posse talem seriò & absolutè inuitari vt tecum cœnet, nec in mensa vrgeri vt comedat. Ratio est, Quia nemo potest inuitari aut incitari ad id quod sine peccato præstare non potest: atqui hic non potest sine peccato comedere, vt supponitur. 21 *Non potest seriò inuitari.*

Ad rationes. Vnde patet responsio ad Primum; Quia etsi cœnare in genere sit actus per se indifferens, non tamen est indifferens vt hîc & nunc à tali agitur, sed malus.

Ad Secundum: Deus numquam inuitat ad aliquid, quod sine peccato fieri nequit, ne vt ens quidem est: nec ad illud iuuat, nisi auxilio generali, & per se indifferente, vt alibi fusiùs ostensum est.

Ad Tertium: Licitum est quidem gaudere de occisione Christi, sub illa ratione: non tamen licitum fuit ad illam incitare aut inuitare Iudæos: gaudium enim potest esse de bono præcisè & per se considerato, absque approbatione causæ vel circumstantiæ prauæ: non autem incitatio & inuitatio.

Ad Quartum: Id quod ibi petitur, sine peccato præstari potest. Idem dicendum de elocatione domus facta meretrici, & aliis quæ ibi adfert Nauarrus.

DVBITATIO IV.

Vtrùm caupo peccet, si die ieiunij cœnam apponat, aut cibos vetitos.

Res est frequentissima per Germaniam & in locis hæreticorum.

22 *Apponere cibos vetitos.* Respondeo, Quod ad cibos vetitos attinet, in locis Catholicorum eos apponere, præsertim carnes, est graue peccatum: & grauiter punirentur si qui id facerent: quia ibi censetur hæreseos quædam tacita professio. nisi fortè in casu aliquo particulari ratione euidentis necessitatis, vel si nihil aliud suppeteret, vel si aliquis hospitum, qui videretur fide dignus, diceret id sibi à Superioribus indultum.

23 In locis verò hæreticorum, vbi passim ab aliis solent apponi, credo id esse licitum cauponi Catholico, positis tamen duabus conditionibus. Prima, Si hospites petant: non enim ingeri possunt non petentibus, hoc enim esset illos ad illicita inuitare. nisi fortè simul apponat carnes & pisces, vt plerique illis locis, maximè Catholici faciunt, vt vtrique parti faciant satis, quemque suæ conscientiæ relinquentes.

Secunda, Si non potest recusare sine suo notabili incommodo: vt si alioquin ab hospitibus esset deserendus, vel aliquid incommodi passurus à Magistratu. Ratio est, Quia id per se malum non est, sed quiddam indifferens: ergo supposita legitima causa, fieri potest sine peccato. hæc enim facit vt non censeatur esse professio hæreseos, aut cooperatio ad malum. Confirmatur, Quia hac ratione excusantur à DD. ancillæ dominorum hæreticorum, quæ diebus ieiuniorum carnes coquunt, & cœnam apponunt, quia id sine notabili incommodo suo non possunt detractare: & auriga vehens dominam suam ad locum adulterij: & Naaman Syrus comitans dominum suum ad locum idoli, eumque in adoratione sustentans & veluti iuuans: de quo alibi dictum est. etsi enim hæc & similia speciem mali habeant, & reuerâ mala sint, quando commodè vitari possunt, quia censentur fieri affectu cooperationis ad malum: tamen quando absque notabili incommodo non possunt detractari, non sunt mala: non enim tunc censentur fieri causâ cooperationis, sed vitandi incommodi; & inuoluntariè. Huc pertinent rationes, quas congerit Nauarr. cap. 21. n. 25. vide suprà lib. 2. cap. 13. n. 19. & seq. cap. 9. num 122.

24 *Cœnam apponere.* De cœna apponenda est distinguendum: vel enim constat istos non teneri ad ieiunium, vel constat teneri,

vel

vel est dubium. Si primum, potest eis cœna dari, modò scandalum adsit: quod vbique exceptum volo. Si secundum, non potest, si tamen absque incommodo possit negari. hoc fusissimè probat Gabriel in 4. dist. 16. q. 3. dub. 6. & ratio est, quia tenetur impedire offensionem Dei, & lapsum proximorum, quantum commodè potest: atqui in hoc casu non solùm non impedit, sed etiam cooperatur, præbens illis instrumentum peccandi, quod facilè potuisset negare. hoc tamen maximè locum habet quando illi alibi habere non possunt: si enim aliò ituri, & ibi cœnaturi erant, non est necesse recusare, quia peccatum non potest sic impediri: iuxta ea, quæ scribit Nauarr. cap. 21. n. 24. & Caietanus q. 147. art. 4. Idem dicendum si grauius offensuri essent Deum murmurando, conuitiando, maledicendo, cœnâ negatâ. quo modo excusantur interdum patresfamilias, famulis & domesticis cœnam permittentes, vt Gabriel notat.

Si tertium: vel decorè possunt interrogari an excusentur à ieiunio, vel non possunt. Si possunt, sunt interrogandi, & iuxta quod responderint, faciendum. Si non possunt, propter auctoritatem, præsumendum excusari. Ratio est, Quia in dubio nemo præsumitur velle peccare, L. Meritò. ff. Pro socio. & dubia in meliorem partem sunt interpretanda: de quo sup. lib. 2. cap. 29. dub. 4.

DVBITATIO V.

Quo Iure obligemur ieiunare, & quanta sit hæc obligatio.

D. Thomas q. 47. art. 3.

15 *1. Sententia est hæreticorum.* SVnt tres sententiæ. Prima est hæreticorum nostri temporis, qui docent, fideles nullo Iure ad ieiunia adstringi, sed omnia esse libera. Ratio ipsorum est, quia obligatio ieiuniorum pertinet ad iugum & seruitutem legis veteris, à qua per Christum liberati sumus: cui Ecclesia non potest nos rursus subiicere. Vnde inferunt esse superstitionem, si veluti ex obligatione ieunes: quia id est professio quædam seruitutis legalis. Ita Caluinus lib. 4 Institut. cap. 12. & Confessio Augustana art. 26. Idem ob eamdem rationem docuit olim Aerius, vt referunt S. Epiphanius hæres. 75. & S. Augustinus lib. de hæresib. cap. 53.

16 *Refutatur.* Sed hæc sententia est aperta hæresis, olim à Patribus in Aerio damnata, quam etiam consensus & vsus omnium sæculorum iam inde à temporibus Apostolorum refutat: nam ab eo tempore semper in Ecclesia multa ieiunia vt obligatoria seruata fuere, non ad satisfaciendum præcepto legis veteris: (nusquam enim in lege veteri quadragesimale ieiunium, aut vigiliarum præceptum fuit) sed ad obediendum præcepto Prælatorum Ecclesiæ, quibus dictum est à Domino, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit.* & Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo.* & Ioan. 20. *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.* id est, simili cum potestate ad Ecclesiam gubernandam quibus locis apertè significatur potestas præcipiendi, & præceptis obligandi, vt Patres omnes explicant.

17 Nec obstat, quòd ieiunia in veteri lege præcepta fuere: sunt enim bona sunt & salutaria: cur non possit Ecclesia illa præcipere etiam in noua lege? alioquin non poterit etiam præcipere orationem, aut eleemosynam, quia hæc in veteri lege præcepta fuere. *Ieiunia legis veteris habuê aliquid ceremoniale.* Nec refert, quòd ieiunia illa vetera aliquid cæremoniale habuerint illi legi proprium, quia cum tali circumstantia ab Ecclesia non præcipiuntur; & ipsa secundùm se illam non requirunt, cùm ad Ius naturæ pertineant, & apud omnes gentes vsurpentur.

Non pertinet ad iugum legis veteris. Neque hæc obligatio dici potest pertinere ad iugum legis veteris; sicut nec obligatio, qua potestatibus sæcularibus in variis rebus, solùm ad disciplinam externam & commodum temporale pertinentibus, obedire tenemur, ad seruitutem illius legis pertinet. Quod si hæc obligatio, quæ etiam conscientiam vinctam tenet, (vt Apostolus expressè ad Rom. 13. ait) ad illam seruitutem non pertinet; multò minùs ea, qua tenemur obedire Prælatis Ecclesiæ, quorum potestas directè descendit à Christo, & dirigit nos ad salutem.

Hinc patet responsio ad fundamentum hæreticorum: nam libertas Euangelica, qua Christus nos liberauit, non soluit nos à lege ieiunij, neque ab aliis, quæ ab Ecclesiæ Prælatis imponuntur; (sicut neque à legibus ciuilibus & Principum subiectione) hæ enim obligationes non sunt fugiendæ; neque ab his liberandi eramus, cùm ad iustitiæ seruitutem pertineant, sed ab aliis quibusdam vinculis, nimirum à quintuplici seruitute. 18 *Responsio ad argumentum hæreticorum.* Primò, A seruitute peccati, quod duplici vinculo nos firmiter constrictos tenebat, vinculo culpæ & vinculo pœnæ seu reatu. à neutro nos eripere poteramus: ab vtroque liberauit nos per mortem suam Christus. *Libertas Euāgelica à quintuplici seruitute nos soluit.* Secundo, A tyrannide diaboli, cui propter peccatum eramus subiecti, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. *A quo capti tenentur ad ipsius voluntatem.* Tertiò, A seruitute concupiscentiæ, cui gratia destituti seruiebamus: & consequenter à necessitate peccandi. Hæc tria insinuantur ab Apostolo, ad Rom. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.* Liberatio enim à peccato, secum trahit vel includit liberationem à tyrannide dæmonis, & à seruitute concupiscentiæ, quam etiam Apostolus passim nomine peccati comprehendit. Quartò, A seruitute legis moralis, partim quatenus nos sua pœna vinctos tenebat: de quo Apostolus ad Galatas 3. *Christus redemit nos de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* partim quatenus solo timore (quod seruile est) ei obediatur. vnde Apostolus ad Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege,* nimirum seruili modo, sicut mancipium subest domino amara necessitate: sed sicut filius patri spontaneo amore. Item *non estis sub lege,* quoad vim puniendi: quia non dominatur iustis infligendo pœnam. & ad Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* Quintò, A seruitute legis veteris, præsertim cærimonialis, cuius iugum erat valdè graue & quasi importabile, vt constat ex verbis D. Petri, Actorum 15. præsertim cùm absque gratia esset inutile ad salutem. De hac sæpissimè loquitur Apostolus in Epistola ad Galatas, & alibi. In his igitur Christiana consistit libertas: non in libertate à ieiuniis & præceptis Prælatorum, quibus libertas spiritus iuuatur & conseruatur.

19 *2. Sentent. Ieiunium Quadragesimæ esse Iuris diuini.* Secunda sententia est quorundam, qui etsi concedant cetera ieiunia esse Iuris humani: tamen ieiunium Quadragesimæ putant esse Iuris diuini. Primo, Quia nusquam inuenitur eius institutio: imò Iura quæ illius meminerunt, insinuant & supponunt iam antea institutum. Secundo, Quia aliqui Patres id apertè indicant: D. Augustinus in Psalm. 110. dicit *Quadragesimam nobis præcipi ex Lege, & ex Prophetis, & ex ipso Euangelio.* D. Ambrosius Serm. 23. dicit *Quadragesimam à Domino consecratam.* Ser. 25. *Non leue peccatum est fidelibus, indictam Quadragesimam à Domino non ieiunare, & ieiunia consecrata ventris voracitate dissoluere.* & Serm. 27. *Istud autem præceptum eius est primum, vt his quadraginta diebus, ieiuniis, orationibus, vigiliis operam commodemus.* D. Leo Serm. 12. de Quadragesima, vocat illam *ieiunia diuinitus instituta.* Sed hæc sententia est parum probabilis, vt statim patebit.

30 *3. Sentent. Omnia esse Iuris humani. Probatur.* Tertia sententia est communis Doctorum, & nobis amplectenda, Omnia Ecclesiæ ieiunia, etiam Quadragesimæ, esse Iure humano instituta, eoque solo obligare. Sub *Iure humano* comprehendo etiam ordinationes Apostolorum, quas ipsi vt Ecclesiarum Rectores fecere. Probatur Primò, Quia Patres passim docent ieiunium Quadragesimæ esse ab Apostolis institutum, & Ecclesiæ traditum: S. Hieronymus epist. 56. ad Marcellam, de erroribus Montani, *Nos vnam Quadragesimam, secundùm traditionem Apostolorum, toto anno, tempore con-*

grue

gruo ieiunamus. D.Leo Serm.6. de Quadragesima, *Apostolica institutio quadraginta dierum ieiunijs impleatur.* Idem indicat Epiphanius hæres. 75. in fine. Eiusdem meminit S.Ignatius epist.ad Philadelphios,& Clemens lib.5.Const.Apost.cap 12.

Secundo, Si esset a Domino institutum, non posset in illud incidere tanta variatio quoad tempus, modum, cibos, ætatem ieiunantium, exemptiones plurimorum, quantam consuetudine varijs temporibus & locis videmus inductam, sed ab omnibus eodem modo seruari deberet: nam Ius diuinum non potest consuetudine mutari.

Tertiò, Si Christus instituit, id fecit solùm exemplo, vt Patres indicant, nullum enim aliud in Euangelio huius rei habemus vestigium: sed exemplo non instituit, quia illud nimium a nostro ieiunio discrepat: ille enim nullam discretionem ciborum habuit, sed per 40. dies & noctes omni cibo & potu abstinuit: nos delectum ciborum habemus, & quotidie semel comedimus, & sæpiùs bibere possumus: ille nullum diem excepit, nos Dominico non ieiunamus: ille statim post Baptismum & in deserto ieiunauit, nos ante Pascha inter homines versantes. Itaque etsi hoc exemplo nos prouocauerit ad ieiunium totidem dierum pro modulo nostro suscipiendum, (vt apertè tradit Ambrosius) non tamen præcepit nec instituit nostrum; sed id Apostolis, & Rectoribus Ecclesiæ reliquit, sicut & cetera quæ ad Ecclesiæ disciplinam pertinent. satis enim erat Domino fundamenta Religionis, quæ inconcussa manere debebant, per se instituisse.

31 *Respondetur ad Patrum dicta.*

Nec obstant dicta Patrum. Dicitur enim *præcipi ex Lege*, &c. tum quia ad imitationem Moysis, Eliæ, & Christi præcipitur; tum quia occasio præcipiendi, ex Lege, Prophetis, & Euangelio accepta est. Dicitur *à Domino consecrato*: quia hunc dierum numerum suo facto sacrum & religiosum fecit; & hunc explendo, imitamur & colimus Christum. Dicitur *indicta* a Domino, & ab eo *præcepta*: quia exemplo suo eam nobis commendauit, quod exemplum nobis debet esse instar præcepti, præsertim accedente mandato Apostolico. Item, Quia Apostoli instinctu diuino præceperunt. Dicitur etiam non esse *humana cogitatione* inuenta, quia numerus iste dierum primitus a Deo constitutus fuit in ieiunio Moysis, Eliæ, & Domini nostri. Denique Patres interdum indicant ieiunium esse *à Deo institutum*, quia Iure diuino est nobis præceptum in genere absque determinatione temporis, & modi, quæ relicta est Ecclesiæ dispositioni. Seposita autem hac determinatione, tenemur, Iure diuino ieiunare, quando id putatur necessarium ad aliquas tentationes, præsertim carnis, superandas, & eam spiritui subiiciendam, vel ad flagella impendentia auertenda.

32 *Quantum obliget.*

Quod ad alteram dubitationis partem attinet, *Quanta sit huius præcepti obligatio*: quidam putant, non obligare ad mortale, nisi vt non agatur contrà ex eo contemptu. Idem dicunt de omnibus præceptis humanis. vnde si quis ea violet absque contemptu, non peccare mortiferè, sed solum venialiter. *Ex contemptu* autem violare dicunt non solum illum, qui eo fine id facit vt Ecclesiæ potestatem, vel ieiunij opus contemnat, sed etiam qui facit ex consuetudine: quia consuetudo peccandi est quidam interpretatiuus contemptus præcepti.

Sententia quorundam.

Ita Angelus v.Ieiunium n.14. vbi citat pro hac sententia Cardinalem Zabar. & v. Inobedientiam, vbi citat pro ea D.Thomam, Richardum, Archidiaconum, Geminianum, & alios. Confirmatur, Quia qui habet propositum seruandi ieiunij præceptum, & ordinariè seruat, sed ex infirmitate, dum superuenit tentatio, labitur, & statim concepto dolore rursus proponit & conatur implere, multò magis venia dignus est, quàm is cui nullo modo præceptum est cordi, & liberè illud violat: nec videtur mens legislatoris illi laqueum culpæ mortalis inijcere, præsertim cùm finem principalem sui præcepti in illo magna ex parte assequatur, qui est, vt subditus, quantum fert communis fragilitas, benè agat.

33 *Refutatur. Obligat sub mortali.*

Verùm communis & recepta DD. sententia est, hoc præceptum ita obligare ad mortale, vt si absque causa violes, mortaliter pecces, quamuis id non ex consuetudine, sed ex aliqua tentatione, & semel tantùm facias. Ratio est, Quia res præcepta capax est huius obligationis: (est enim opus virtutis, homini ad salutem necessarium, aut valdè expediens, & in suo genere graue,) & Ecclesia absolutè præcipit, nec temperat obligationem secundùm hunc vel illum modum violandi: ergo imponit obligationem sub mortali. Consequentia patet ex communi regula, Præcepta obligare pro materiæ capacitate & grauitate: quæ nisi admittatur, nulla alia superest norma discernendæ obligationis: nam eò confugere ad intentionem legislatoris, est diuinare: præsertim cùm hæc se accommodet materiæ, nisi disertè aliud in lege exprimatur. Confirm. Quia præcepta diuina obligant absolutè in re graui, sub mortali, etiamsi vel semel violentur, nec admittunt illam distinctionem *ex consuetudine & ex infirmitate*: ergo etiam humana. Consequentia patet, quia præcepta humana debent imitari diuina, & Deus non est minùs in præcipiendo suauis, nec minùs se infirmitati humanæ accommodat, quam Ecclesia. Hinc patet responsio ad fundamentum sententiæ aduersæ.

34 *Probatur ex sensu veteris Ecclesiæ.*

Idem confirmatur ex sensu veteris Ecclesiæ. nam Canone 68. Apostolorum dicitur: *Si quis Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Lector, aut Cantor sacram Quadragesimam Paschæ, aut quartam Feriam, aut Parasceuen non ieiunauerit, deponitor: præterquam si imbecillitate impediatur corporis. si laicus sit, communione priuator.* Vbi nota, tunc temporis & aliquot seculis pòst, etiam Feria quarta, & sexta solitum ieiunari per annum. vide Epiphanium hæresi 75. Sexta Synodus in Trullo, Græcis dicta πενθέκτη, q.d. quinsexta, can. 56. *Visum est, vt omnis Dei Ecclesia, quæ est in vniuerso terrarum orbe, vnum ordinem sequens, ieiunium perficiat* (quadragesimale) *& abstineat sicut ab omni mactabili, sic ab ouis & caseo: quæ quidem sunt fructus eorum, à quibus abstinemus. Qui autem hoc non seruauerint, si quidem sint Clerici, deponantur: si autem laici, segregentur.* Hic violatores ieiunij iubet deponi, vel excommunicari. Concilium Gangrense ante annos 1200. can. 19. *Si quis ieiunia, quæ communiter ab Ecclesia custodiuntur, dissoluat, anathema sit.* Ambrosius serm. 25. *Si ignorans Ionathas indictum à patre ieiunium, quia resoluerit, morti addicitur: quid sciens à Christo indictum resoluit, quid meretur?* Eòdem pertinent testimonia, suprà in secunda sententia allata.

Si quis tamen putaret subesse iustam causam non ieiunandi, & ita bona fide comederet, non peccaret, saltem mortiferè, quamuis in ea re fallatur, suæque sensualitati indulgeat, vt notauit Caietanus in art.3. & Nauarrus cap. 21. num. 20. quod intelligo, modo non sit ignorantia crassa, quæ dolo æquiparari possit. In dubio an causa sit iusta, tenetur inquirere veritatem: & manente dubio, debet seruare ieiunium, nisi petat à Superiore, potestatem habente, dispensationem: quia in dubio tenetur legem seruare, cùm illa sit veluti in possessione libertatis subditi: vt constat ex dictis lib. 2.cap.41.dub.9.

35 *Vesci carnibus.*

Grauissimum autem semper in Ecclesia iudicatum fuit, tempore ieiunij vesci carnibus, vt constat ex Concilio Tolet.8.can.9.& ex d. can. Apostolorum 98. & Synodo Trullana can. 56. Vnde non facilè Catholicus eas comedet, etiam inter hæreticos: quia id facere non possunt, si absque graui periculo possint vitare, & alij cibi suppetant. Quare grauiter reprehendendi mercatores Belgæ, qui dum in Quadragesima ad nundinas Francofurtenses proficiscuntur, carnibus liberè cum alijs vescuntur: cùm alij cibi suppetant, modò petant.

Dixi, *si absque graui periculo possint vitare*: quia si ceteris carne vescentibus, ipsi abstinendo incurrerent graue periculum vitæ, aut fortunarum, vt interdum accidit vbi viget persecutio in Catholicos, possent comedere, ne abstinendo se prodant: modo id non fiat in contemptum potestatis Ecclesiæ, aut cum damno

EE e

Religionis.

Religionis. Numquam enim quouis periculo posito comedi possunt in contemptum Religionis, aut cum eius præiudicio, vt aliàs sæpè in similibus monuimus.

DVBITATIO VI.

Qui teneantur ieiunij ecclesiastici præcepto, & qui excusentur.

D. Thomas art. 4.

36 *Sententia Begardorū, &c.* QVidam hæretici, circa annum Domini 1310. tempore Clementis V. ex Begardis & Beguinis, docuerunt, posse hominem in hac vita ad eam perfectionem conscendere, vt sit impeccabilis, & non amplius proficere possit; quò cùm peruenerit, non teneri ampliùs ieiunare, vel orare, sed posse concedere corpori quidquid lubet. Vnde solos imperfectos ad ieiunia obligari volebat. Ita refert Turrecremata lib. 4. de Ecclesia, p. 2. ca. 36. & D. Anton. p. 4. tit. 11. cap. 11. cap. 7. §. 4.

37 *Est hæresis.* Sed hæc doctrina tamquam hæretica damnata est in Concilio Viennensi a Clemente V. vt habetur Clement. Ad nostrum, de hæreticis. Et facilè refutari potest. Primò, Quia fundamentum eius falsum est, & hæreticum, quamdiu enim in hac vita sumus, peccare possumus, & proficere, vt ex multis Scripturis constat. vnde Apostolus 1. ad Cor. 9. qui tamen perfectus erat, si quis alius in hac vita, *Castigo*, inquit, *corpus meum & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* & Apoc. vlt. *Qui sanctus est, sanctificetur adhuc: & qui iustus est, iustificetur adhuc.*

Secundò. Etiamsi quis ratione suæ perfectionis & tranquillitatis carnis, non egeret ieiunio, non tamen idcircò à præcepto esset exemptus: quamuis enim ratio præcepti in aliquibus cesset, non tamen idcircò desinit illos obstringere, nisi ex eius obseruatione aliquid, quod sit contra intentionem legislatoris, sequatur; vel certè nisi ratio præcepti vniuersè vel in plerisque ita cesset, vt lex censeatur inutilis; de quo plura 1. 2. q. 96.

Tertiò, Quia qui maximè in hac vita perfecti fuerunt, maximè ieiunarunt, vt Ioannes Baptista, Apostoli, SS. Patres Eremitæ, Fundatores Ordinum. Denique hanc hæresim cum suo fundamento refutat D. Leo serm. 11. de Quadragesimâ. *Adest*, inquit, *maximum sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denuntiat, quia nemo tam sanctus est, vt non sanctior, nemo tam deuotus est, vt non debeat esse deuotior*, &c.

38 *Omnes obstringi.* Hoc igitur errore refutato, Respondeo Omnes Christianos, cuiuscumque sint perfectionis aut dignitatis, præcepto ieiunij obstringi, nisi iusta aliqua causa excusentur. Ita communiter DD. D. Thomas hic, art. 4. & ceteri in 4. d. 15. vel 16. Innocentius & Canonistæ in Rubr. de obseruat. ieiuniorum, Summistæ v. Ieiunium; & colligitur apertè ex testimoniis suprà allatis: maximè ex can. 68. Apostolorum, & Synodo in Trullo. can. 56. & dicto ser. S. Leonis. Ratio est, Quia causa huius præcepti in omnibus locum habet, vt benè ostendit Caietanus: omnes enim egent castigatione carnis, vt spiritui sit subiecta, satisfactione pro peccatis, & aptitudine mentis ad orandum. & quamuis aliqui interdum pro aliquo tempore his omnibus non egeant; tamen vt plurimùm egent, & semper sunt valdè vtilia. Itaque Ecclesia potuit omnibus præcipere id quod ad istos fines iudicabat maximè opportunum, quod est ieiunium, vt dubit. 8. dicemus.

39 Dixi, *nisi iusta causa excusentur*: quia etsi in præceptis diuinis non facilè cadat excusatio, cùm sint de necessariis ad salutem: vt patet in præcepto fidei, baptismi, pœnitentiæ, Eucharistiæ; tamen in humanis, quæ versantur circa vtilia dumtaxat, vel circa determinationem præceptorum diuinorum, sæpe multæ causæ possunt incidere, ob quas cesset obligatio.

Reduci autem possunt ad tria capita, *impotentiam, laborem*, & *pietatem*. *Causæ excusantes à ieiunio.*

Ob *impotentiam*, excusantur quotquot sine notabili noxa non possunt ieiunare, vt sunt infirmi, conualescentes, & debiles, præsertim Medicorum accedente iudicio: quia crebriore refectione opus habent: prægnantes, & lactentes: quia pro se & pro fœtu egent. Denique pauperes, qui iustam refectionem non habent: non enim mens Ecclesiæ est, cum graui dolore vel læsione naturæ ad ieiunium obstringere: cùm ad medendum non solùm animis, sed etiam corporibus illud instituerit. 40 *1. Impotentia.*

Ob eamdem causam D. Thomas ad 2. & communiter DD. excusant pueros & adolescentes vsque ad finem tertij septennij: quia cùm vsque ad illud tempus magnis incrementis augescat corpus, eget copioso alimento: vnde sæpiùs capere cibum debent, ne accretio & perfectio naturæ intercipiatur. Et quamuis valdè conueniat vt interdum ieiunent, præsertim cùm ætas illa vitiis carnis sæpè sit valde subiecta, quibus ieiunium est optimum remedium: tamen Ecclesia non voluit generatim aliquid statuere, sed hanc rem prudentiæ Confessariorum & Rectorum reliquit, vt quibus & quando videbitur esse opus, præscribant. *Adolescentes.*

Excusantur etiam senes, iuxta communem DD. sententiam: quia senectus ipsa est morbus, & quidem incurabilis, & opus habet refectione crebra & modica. Ætas autem qua incipit hæc senectus non est determinata, vt multi DD. notant: quia, vt inquit Caietanus, alij trigesimo anno senescunt, alij quadragesimo, alij quinquagesimo. Secundùm Medicos prima senectus incipit circa annum quinquagesimum, & in quibusdam circa quadragesimumquintum, nimirum quando vires & calor naturalis notabiliter incipiunt minui, & humor primæuus absumi. Vnde puto paucos excusari anno 30. vel 40. ob senium. Omnes autem conueniunt, excusari ordinariè sexagenarios: hac enim ætate est media senectus, iuxta Medicos: in qua natura facilè inedia & repletione grauiter læditur, & præcipitatur. Vnde nisi constet euidenter (teste Caietano) alicuius naturam adeo tunc esse viridem & vegetam vt non sit lædenda ieiunio, non tenetur. neque in dubio tenetur tentare, iuxta eumdem auctorem: quia in illa ætate præsumitur non posse, nisi de contrario constet: præsertim cùm experimentum sit periculosum. 41 *Senes.*

Ob *laborem* eximuntur, Primò, Quotquot labore suo victitant, cum quo probè ieiunium consistere nequit: quales sunt agricolæ, & ferè mechanici omnes. Nec refert vtrùm diuites sint, an pauperes: quia hoc ipso quòd ex officio laborant, possunt æquè diebus ieiunij ac aliis laborare, ac proinde à ieiunio excusantur, si reipsa laborem subeant. Ita declarauit Eugenius IV. (teste Siluest. v. Ieiunium, q. 21. & Rosella, quem citat ibidem) quia multi DD anteà putabant non excusari, nisi qui necessitate aliqua compulsi, diebus illis laborarent. Vnde famuli & ancillæ solita ministeria etiam diebus ieiunij præstare debent, volentibus dominis; etiamsi cum illis ieiunium constare nequeat. 42 *2. Labor.*

Dixi, *ferè omnes*: quia si qui sint mechanici, vel alij, quorum labor sit exiguus, hi non sunt excusandi, vt sunt pictores, quorum opus est ingenij potiùs quàm virium & ars ferè liberalis; sculptores, tonsores, sartores, quibus Toletus addit etiam sutores; quorum tamen ars videtur laboriosa. 43

Deinde eximuntur, qui damni vitandi, vel notabilis lucri (cuius occasio non semper datur) captandi causa laborant, etiamsi ex officio non soleant; vt qui ad nundinas proficiscuntur, præsertim pedites; vel ad alia negotia, quæ commodè differri nequeunt. Denique omnes, qui officio suo fungi nequeunt cum ieiunio, etiamsi labor non sit nisi ingenij: quia parum refert qualis sit labor, si non patitur secum ieiunij vsum.

Ob *pietatem* excusantur omnes, qui operibus præstantioribus vel maioris momenti incumbunt, quæ ipsi vna cum ieiunio perficere non possunt: qualia sunt 44 *3. Pietas.*

opera

opera misericordiæ spiritalia & corporalia, & opera Religionis: vt concionari, docere, visitare infirmos, administrare Sacramenta, ornare templa, peregrinari ad loca sancta: si tamen hæc non possint commode differri. Ratio est, Quia Ecclesia ita præcipit ieiunia, vt alia officia pietatis, quæ pro tempore & loco se offerunt, nolit impedire. Vnde non est necesse vt hæc fiant ex voto, aut præcepto superioris, vt docet Nauar. num. 58. Malè tamen facit, qui peregrinationem, quam commodè poterat differre, potiùs instante ieiunio quàm alio tempore suscipit, vt ieiunio non teneatur. Excusatur etiam coniunx, qui cum ieiunio debitum reddere coniugi non potest: & vxor, quam maritus ieiunare non permittit, eò quòd metuat eius valetudini, vel formæ, aut quia putat esse nimis debilem, &c. vt notat Tabiena, v. Ieiunium, num. 20. & Siluest. num. 15. Nauarrus num. 16. secùs si fortè maritus id faciat in contemptum Ecclesiæ; vt si hæreticus vellet vxorem cœnare, vt hac ratione ostendat vxoris facto se potestatem Ecclesiæ aspernari; tunc enim potiùs mors appetenda quàm parendum.

45 *Exemptio à ieiunio quomodo intelligenda.* Circa prædicta Notandum est, Cùm ieiunium Ecclesiæ duo contineat, abstinentiam à cibis vetitis, & abstinentiam à secunda refectione, vt dubitat. 3. dictum est: quæ de exemptione ab ieiunij præcepto dicta sunt, intelligenda potissimùm de exemptione à præcepto, qua parte vetat abstinentiam à secunda refectione; non autem quà abstinentiam à carnibus & cibis vetitis; hæc enim sunt distincta præcepta pauci enim sunt quibus concedatur vsus ciborum vetitorum: plurimi quibus secunda refectio. Vbi tamen est euidens necessitas, etiam cibi vetiti conceduntur, absque vlla Superioris dispensatione. *In dubio.* In dubio opus est dispensatione Superioris, qui respectu sæcularium est Ordinarius, & illo absente, Parochus: nam & huic ob creberrimos & quotidianos casus, potestas in hac lege Ecclesiæ dispensandi concessa est; vt passim DD. notant: respectu Religiosorum, Prælatus Regularis. *Si concessus vsus carniũ.* Quibus tamen concessus vsus carnium, his etiam censetur permissa secunda refectio, vt docet Toletus lib. 6. cap. 3. quod tamen ex sententia Caietani & Nauarri limitauerim, habere locum, si ratione debilitatis naturæ, vel corroborationis id concessum sit: non autem, si quis à piscibus abhorret, vel putantur nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur.

DVBITATIO VII.

Vtrùm peregrini teneantur speciali ieiunio loci in quo versantur.

HÆc quæstio pendet ex illa generali, Vtrùm peregrini, ratione transitus vel hospitij teneantur consuetudinibus loci, vbi versantur. quam fusè tractat noster Sancius lib. 3. de matrimonio disput. 18.

46 *Constituens domicilium.* Respondeo breuiter, & Dico Primo, Si peregrinus venerit eò vt ibidem constituat domicilium, statim contracto domicilio tenetur seruare ieiunia, festa, & alias loci illius consuetudines, sicut alij ciues. In hoc conueniunt omnes Doctores: nam hoc ipso, quo ibi constituit vel contrahit domicilium, desinit esse peregrinus, & fit incola, & pars illius Reipub. ac proinde incipit obligari illius legibus & consuetudinibus.

Ad contrahendum autem alicubi nouum *domicilium*, requiritur vt incipias ibi habitare cum animo perpetuò manendi, vt ex communi sententia Doctorum docet Siluester v. Domicilium num. 2. & Sancius 3. de matrim. disput. 23. Vnde si venias cum animo manendi solùm ad tempus aliquot annorum, sicut studiosi ad Academias, non contraxisti domicilium. In dubio tamen an statuerit quis manere perpetuò, præsumitur voluisse (ac proinde habere domicilium) ex habitatione decennali, vt iidem tradunt. Quòd si quis duobus locis, vicissim habitet cum animo ita perpetuò faciendi, in vtroque domicilium habebit, vt Siluester num. 2. & alij docent. Vnde consuetudinibus loci, vbi præsens fuerit, tenebitur. Domicilium autem semel contractum non amittitur animo recedendi, sed requiritur vt reipsa deserat, ita vt non dicatur ibi ampliùs habitare. vnde non desinet obligari, donec reipsa recedat.

Dico Secundò, Etiamsi non constituat ibi domicilium, sed solùm cogitet manere per maiorem anni partē, tenetur similiter ieiuniis loci & aliis consuetudinibus. 47 *Manens per maiorem anni partem.* Hanc etiam credo esse communem sententiā: quia plerique DD. etiam strictiùs loquuntur. Probatur, Quia etsi talis habitatio non est sufficiens ad contrahendum domicilium absolutè: sufficit tamen ad domicilium parochiale, & ad contrahendam parœciam quoad omnia Sacramenta necessaria, vt docet Siluester v. Domicilium nu. 2. & Angelus eodem, & vterque v. Parochia, nam hoc ipso, quo quis cum tali animo incipit habitare alicubi, fit parochianus illius loci, & subiectus illi parœciæ. quod non solùm verum est quoad Sacramenta necessaria, sed simpliciter quoad omnia ecclesiastica, vt Confirmationem, Matrimonium, sepulturam, dispensationem votorum, &c. præter Sacramentum Ordinis, (sub quo intellige etiam primam tonsuram) vt benè ostendit Sancius disput. 23. & tenent plerique recentiores, vsusque confirmat: ergo etiam talis habitatio est sufficiens ad contrahendam obligationem statutorum & consuetudinum loci.

48 *Si minore anni parte.* Sed difficultas est, Vtrùm obligetur, si non statuerit ibi tanto tempore manere; sed minore anni parte? Sancius probabilius censet non teneri, si scandalum absit, & illa in loco domicilij non obligent. *Sententia quorumdam, non obligari talis.* Primò, Quia tali mansione non contrahitur parœcia, seu obligatio Sacramentorum in illo loco percipiendorum: ergo nec consuetudinum loci. non enim videtur esse maior ratio in his, quàm in illis. Secundò, Quia illæ consuetudines solùm obligant ibi habitantes; sed quia solùm minore parte anni ibi versatur, non censetur ibi habitare: ergo. Maiorem docet Ioannes Medina C. de ieiunio, q. 10. dicens non obligari eos, qui illuc aliunde conueniunt non animo habitandi. Idem apertè insinuat Paludanus d. 15. q. 4. artic. 3. D. Anton. p. 2. tit. 6. cap. 2. §. Siluest. v. Ieiunium n. 7. & multi alij. Quod confirmatur, quia Episcopus loci & Magistratus non possunt obligare nisi suos subditos, qui sunt soli incolæ. Minor probatur, quia à minore parte non fit denominatio, sed solùm à maiore. Tertiò Quia hæc sententia est media inter eam, quæ requirit domicilium, quæ est nimis laxa, & inter eam, quę solùm transitum, vel vnius diei præsentiam, quæ est nimis stricta: nec commodior terminus videtur posse assignari, quàm is, qui à DD. assignatur ad contrahendam parœciam Nec obstat versiculus ille vulgatus,

Si fueris Romæ, Romano viuito more,
Et si sis alibi, viuito sicut ibi.

Nec illud D. Ambrosij, quod refert D. Augustinus ep. 118. c. 2. *Ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serua.* quia hæc continent non præceptum, sed bonum consilium, seposito scandalo, vt ex toto Augustini discursu, & ex Glossa in cap. Illa dist. 12. colligitur.

Hæc sententia est probabilis; eaque non solùm de peregrinis, qui alibi fixum domicilium habent, sed 49 *Est probabilis.* etiam de vagis, qui nusquam firmam sedem obtinent, intelligi potest. Nam eadem ratio in illis locum habet, nimirum quia non sunt incolæ aut inhabitantes; & DD. generaliter loquuntur, nec distinguunt hoc loco inter peregrinos & vagos, sed volunt omnes alienigenas, qui veniunt animo non manendi, non teneri. Ita Paludanus, D. Anton. Siluester, & Medina supra. Nec obstat quod possint percipere Sacramenta vbicumque se inuenerint; quia illud est priuilegium, non obligatio: ad nullam enim in particulari astringuntur parœciam; nisi per maiorem anni partem aliquo loco consistere decreuerint. Neque absurdum videri debet,

eum, qui vsquam sistit, nullis statutis particularium locorum teneri. Verùm etsi hæc probabilia sint, tamen

50 *Contraria videtur verior.* Dico Tertiò Contrariam videri veriorem, spectata consuetudine fidelium passim recepta. Probatur Primò, Quia fideles non solùm rudes, sed etiam doctiores passim vbique putant se obligari ad ieiunia & festa locorum, vbi ipsos versari contigerit, si constituerint ibi ad aliquot dies manere: adeo vt si quis deprehenderetur vesci carnibus die ieiunij, vel violare festa, puniretur ab Ordinario tamquam transgressor: maximè si duos vel tres menses ibi mansisset: atqui consuetudo ex tali opinione orta inducit obligationem, non minùs quàm lex vniuersalis: non enim alio modo id quod antè non obligabat, incipit per consuetudinem esse obligatorium, quàm quòd homines putent se obligari, & incipiant illud passim tamquam obligatorium seruare, vt communiter Doctores tradunt. Itaque cùm consuetudo seruandi aliquod statutum, vel consuetudinem etiam liberam, ex opinione obligationis inducat obligationem, & hæc consuetudo talis sit: videtur omnino inducere obligationem. Nec refert, quod hæc consuetudo orta sit ad scandalum vitandum: quia non respicitur ex qua occasione vel causa impulsiua inducta sit, quando tamquam absolutè obligatoria est inducta: sicut enim vitatio scandali est sufficiens ratio ad aliquid absolutè vetandum per legem: ita etiam ad absolutè vetandum per consuetudinem.

Consuetudo, Dices, Consuetudo populi non potest inducere obligationem legis ecclesiasticæ: quia populus non potest ferre legem ecclesiasticam. Eiusdem autem potestatis est obligare consuetudine & obligare lege. Resp. Consuetudinem talem non habere vim legis directè ex voluntate populi, sed ex tacito vel expresso consensu Ordinarij loci: qui hoc ipso quo sinit illam obseruari tamquam obligatoriam & non contradicit, censetur eam approbare, eique vim legis dare: & potest populum cogere vt eam seruet. Nec obstat quod Ordinarius non videatur peregrinos posse obligare, sed solùm incolas: quia quamdiu in loco ipsius iurisdictionis versantur, potest eos communibus statutis, quatenus id ad bonam administrationem sui populi est necessarium aut expediens, obstringere. Imò Iure gentium id videtur receptum, vt omnis Princeps possit in sua ditione externos, quamdiu ibi versantur, legibus suis constringere, & delinquentes punire. Id enim est necessarium ad bonum commune, ne illi suis moribus vel actibus populo sint damno vel scandalo. Sic constituuntur à magistratibus in diuersis locis pretia rerum, quæ etiam exteros in vendendis suis mercibus seruare tenentur. Sic prohibetur armorum certi generis delatio, rerum quarumdam exportatio, importatio, distractio & similia, quæ etiam ad externos transeuntes pertinent. Simili modo prohibentur vitia sub grauibus pœnis, quæ etiam externis ea committentibus infliguntur, etiamsi inter se absque iniuria alicuius incolæ peccauerint. Ex quibus fit vt etiam statuta particularia ieiuniorum & festorum externos obstringere possint, qui eo tempore intra diœcesim vel oppidum, vbi seruanda sunt, versantur.

An ordinarius possit obligare peregrinos.

Secundò, Quia id est magis consentaneum rationi, & moraliter necessarium, vt alij præceptum seruent: si enim peregrini possent vesci carnibus & cœnare, magna daretur occasio iis, apud quos versantur, se illis causâ hospitalitatis & amicitiæ adiungendi, & violandi præcepti: idque probat quotidiana experientia, quando aliquis tempore ieiunij accedit foris, vel recedit: nam sub prætextu tractandi amici, qui causa itineris non obligatur, hospes & domestici simul comedunt, & præceptum ieiunij violant. Vnde ob hanc causam puto Episcopum loci posse etiam peregrinos ibidem per aliquot dies subsistentes obligare vt se aliis accommodent.

Tertiò, Quando quis est extra suum oppidum, non obligatur amplius ieiuniis & festis oppidi, vt statim dicemus: ergo par est vt subeat obligationem loci in quo versatur: qui enim sentit commodum, debet etiam sentire onus, iuxta 55. regulam iuris.

Hanc sententiam tenet Driedo lib. 1. de libertate Christiana, cap. 17. circa medium, vbi probat illam ex D. Augustino, Couarrun. lib. 4. variar. cap. 20. n. 8 vbi pro ea adducit Imolam, Bonifacium & Zabarel. in Clem. 2. de celebratione Missarum, & Maiorem d. 15. quæst. 5. eamque probat ex cap. Illa d. 12. vbi referuntur verba diui Augustini ex epist. 118 cap. 2 Nauar. cap. 13. n. 5. in fine, & cap. 23. n. 120. vbi præter dictos adducit Panormitanum, addens, communi consuetudine ita seruari. Lopez 1. p. cap. 52. & alij multi.

Non tamen ita strictè intelligendam puto, vt ratione simplicis transitus obligetur: non enim consuetudo id tam strictè obseruat. Vnde si eodem die, quo venit vel postridie cogitet discedere, non tenetur. secùs si integro die, vel pluribus ibi manere statuerit, multóque magis, si aliquot hebdomadis, vel mensibus, tunc enim postridie quàm venit, debet se conformare: quia talis dicitur ibi manere & habitare pro tempore. quòd si ab initio non statuit ibi manere, & singulis diebus captet occasionem redeundi, non puto teneri etiamsi fortè non proficiscatur, quia non censetur ibi vllo die manere, sed esse assiduè veluti in transitu. Quod intelligo, si putet se eo die profecturum. alioquin si putat se mansurum, videtur teneri ad ieiunium illius diei; quia pro illo die non se habet per modum transeuntis, sed manet ibi toto tempore quo præceptum obligat. Similiter videtur teneri in dubio an sit profecturus; quia certus est se iam esse in loco vbi præceptum ieiunij obligat, & non constat ei de profectione per quam esset excusandus. Idem dixerim de Sacro, si die festo particulari illius loci maneat ibi toto tempore, quo hoc præceptum implendum est. hoc est, vsque ad meridiem. alioquin si durante illo tempore exiuerit terminos loci, extra quos non extendit se illud festum, non videtur teneri. 51 *Non sufficit simplex transitus.*

Petes. Vtrùm is qui expleuit ieiunium Quadragesimæ, vel aliud, si venerit ad locum vbi nondum illud est peractum, (vt sæpè modò fit ratione noui Kalendarij, non vbique recepti) teneatur ibidem rursus ieiunare, & à carnibus abstinere? 52 *Qui ieiunium vno loco expleuit.*

Respondeo, Non teneri. quia præceptum illud iam impleuit in sua Ecclesia. vnde etiamsi constitueret ibi domicilium, non teneretur. quia etiamsi per hoc domicilium dicatur contrahere omnes obligationes ciuium illius loci, id tamen solùm est intelligendum de obligationibus particularium statutorum & consuetudinum loci, non autem præceptorum communium toti populo Christiano, quibus iam satisfecit. Cauendum tamen ne alij inde scandalizentur. Idem dicendum de celebratione festorum & communione Paschali.

DVBITATIO. VIII.

Vtrùm ciuis teneatur peculiari ieiunio sui oppidi, dum absens est.

PAludanus d. 15. q. 4. art. 3. putat eum teneri, donec alibi incipiat habitare, & statutis illius loci obligari. Ratio ipsius est, quia par est quemque obligari statutis sui loci, donec incipiat astringi statutis loci alterius: sicut Iudæi tenebantur ad legalia, donec post Christi mortem cœperunt obligari ad euangelica Sacramenta: atqui non incipit obligari statutis loci alterius, nisi incipiat ibi esse animo habitandi: ergo si solùm transeat, vel maneat ad breue tempus, manet obstrictus legibus & consuetudinibus sui loci. Idem ex Paludano docet D. Antonin. p. 2. tit. 7. c. 2. §. 2. in fine, & Siluest. v. Ieiunium. num. 7. 53

Sed contraria sententia est multò probabilior, & ferè communis, quam tenet Driedo, Nauarrus, Couarr. & Lopez supra, & alij, quos isti citant. Denique Sancius lib 5. disputat 8. vbi complures adducit. Probant Doctor. communiter ex cap. Illa. disp. 12. desumpto ex 54 *Probabilius est, peregrinũ non teneri statutis sui loci.*

D. Augu

D. Augustino epistola 118. cap. 2. vbi adducit Ambrosium respondentem sibi in hæc verba: *cùm Romam venio, sabbato ieiuno; cum Mediolani sum, non ieiuno: sic & tu ad quamcumque fortè Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi.* Vbi aperte indicat, licitum fuisse B. Monicæ existenti Mediolani, non seruare ieiunium suæ patriæ, eò quòd in loco, vbi tunc præsens erat, non ieiunaretur. Idem confirmatur ex illo versiculo, *Si fueris Romæ*, &c. Ratio est, quia statuta & consuetudines locales sunt veluti affixa loco, & ligant ratione existentiæ in loco. vnde statuta Episcopi non ligant extra territorium, & excommunicatio ab eo lata in fures, non incurritur a subditis furtum extra territorium committentibus, vt habetur cap. 2. de constitution. in 6. quia extra territorium Ius dicenti non paretur impunè, vt ibidem dicitur.

55 *Possunt se accommodare incolis in cibis.*

Hinc sequitur Primò, Vbi incolæ, vel parochiani possunt vesci carnibus, vel ouis, certis diebus, ibidem id posse etiam peregrinos, etsi illo tempore in oppido vel parœcia illorum non liceat, & illi eodem die domum sint reuersuri, vel ab ea discesserint. Vnde Lusitani & Nauarri per Castellam iter agentes possunt diebus sabbati comedere extrema & viscera animalium, quamuis id in patria eorum sit illicitum, vt Nauarrus cap.13.n.5. Couar. suprà & alij DD. Hispani tradunt.

In festis celebrandis.

Secundò, Quando est festum in vna parœcia oppidi, in altera autem non est, vt interdum fit, possunt subditi parœciæ in qua est festum, extra limites suæ parœciæ laborare. Hi tamen manè debent audire Sacrum, iuxta Nauarrum suprà, quia præceptum, in loco vbi vim habet, ipsum deprehendit. Confirmatur, Quia præscius impedimenti superuenturi, quod ab implendo præcepto impedies, teneris præuenire: vt si tempore Paschali posterioribus septem diebus à communione es impediendus, teneris prioribus communicare, vt præceptum impleas.

56 *An teneatur audire sacrū.*

Aduerte tamen, etsi hæc sententia Nauarri sit tutior, alteram tamen esse valdè probabilem, vt Sancius ex quibusdam doctis recentioribus testatur, nimirum tales non teneri ad Sacrum, si durante adhuc commoditate implendi præcepti, sint futuri extra limites loci: nam quamdiu adhuc superest illa commoditas, non peccant contra præceptum non audiendo; dum verò sunt extra limites loci, desinunt obligari. Neque tenentur præuenire, audiendo ante abitum; quia tunc solùm tenemur præuenire, quando manente vi præcepti, seu nostra subiectione, impediendi sumus, vt cùm quis manens in loco vbi viget præceptum, videt se horis posterioribus impeditum iri. secùs verò quando intra tempus implendi desinet esse subditus præcepto. Ratio est, Quia quando præcipitur vt intra tale tempus hoc vel illud facias, intelligitur tacita conditio, Si toto illo tempore subditus præcepto manseris. vnde si te contigerit interea eximi à subiectione præcepti, siue per dispensationem, siue alio modo, non teneberis tempus exemptionis præuenire. Ex quibus patet responsio ad argumentum.

57 *Discedens ex oppido vbi nō est ieiunium.*

Tertiò, Qui mane discedit ex oppido, vbi non est ieiunium, potest comedere, etiam carnes vt alij, etiamsi vesperi, vel meridie peruenturus sit ad oppidum domicilij vbi abstinetur. hoc tamen loco non poterit carnibus vesci; quia in loco domicilij [illegible]m eius legibus tenetur. Poterit tamen cœnare, quia ieiunio semel violato non tenetur à cœna abstinere; quòd si nondum violatum est, tenetur illud seruare, & à secunda refectione abstinere.

58

Quartò, Qui discedit manè ex oppido domicilij vbi est ieiunium, peruenturus ad locum, vbi non est ieiunium, non potest quidem in loco domicilij vesci carnibus, quia quamdiu ibi est, obligatur præcepto abstinendi à carnibus, sicut alij, potest tamen sumere ientaculum, vt rectè docet Sancius, si certus sit se peruenturum ad locum illi præcepto non subiectum. Ratio est, Quia non tenetur illo die abstinere à secunda refectione, cùm in loco, quò peruenturus est, possit secundò & tertiò comedere: ergo potest primam refectionem sumere manè antequam discedat. quicumque enim potest intra diem bis comedere, non tenetur illo die præcepto ieiunij quoad vnicam refectionem, vt suprà dub. 3 ostensum est.

Petes, Vtrùm is qui durante Quadragesima in oppido vbi versabatur, recedit aliò, vbi illa iā est transacta, teneatur ibi etiam perficere. Res est, quæ quotannis accidit ob mutationem Kalendarij, quibusdam locis non recepti. Videntur teneri: quia hoc præceptum est generale: ergo obligat vbique, & vbique impleri debet. 59 *Qui recedit è loco vbi adhuc durat Quadragesima in alium vbi trāsacta.*

Contrarium verius fortasse alicui videri ob rationem illam generalem, quòd possit se moribus eorum, quibuscum viuit, accommodare. Confirmatur; Quia qui primis quatuor diebus Quadragesimæ veniunt Mediolanum, non tenentur ieiunare, vt communis in Italia est opinio; eò quòd ieiunium illud ibi nondum sit inchoatum: ergo etiam qui veniunt aliquò, vbi iam est transactum, non tenetur; sed possunt se incolis accommodare. Idem dicendum de Festorum celebratione. *Non obligari.*

De confessione annua, & communione, alia est ratio; nam qui in Paschate non impleuit, tenetur posteà ad primam opportunitatem, iuxta veriorem sententiam: hoc enim onus absolutè personam, absque respectu ad locum, afficit.

Ad rationem Respondeo, Etsi ieiunium Quadragesimæ obliget omnes, & vbique; non tamen omnino absolutè, sed sub tacita conditione, si sint in loco vbi nondum est expletum, sicut festa communia. Hæc sententia videtur satis probabilis, si loquamur de iis, qui non in fraudem ieiunij, sed bona fide negotiorum causa locum mutant, præsertim cùm valdè difficile sit in conuictu humano seorsim ab aliis seruare ieiunium, ceteris omnibus à ieiunij lege solutis, & minimè ieiunantibus. 60 *Ad rationem.*

Contrariam tamen sententiam etiam valdè probabilem sentio, & in praxi suadendam: neque dubium est quin Ecclesia sic possit obligare.

DVBITATIO IX.

Vtrùm tempora ieiunij ab Ecclesia sint rectè determinata.

D. Thomas art. 5.

Respondeo affirmatiuè: cùm enim ieiunium vsurpetur ad expiationem peccatorum, & eleuationem mentis in Deum, illis maximè temporibus indicitur ab Ecclesia, quibus in hæc præcipuo quodam studio est incumbendum, nimirum ante solemnitatem Paschalem, Quatuor anni temporibus, quibus Ecclesiæ ministri ordinandi, & in Vigiliis maiorum Ecclesiæ Festorum. 61

Ac Primò quidem, Ieiunium Quadragesimæ indicitur tempore verno ante solemnitatem Paschæ, ob quatuor potissimùm caussas. Primò, Quia maximè illo tempore vacandum fidelibus orationi, & recolendis iis, quæ Dominus pro nobis gessit, præsertim passione, morte, & resurrectione. ad hoc autem præstandum aptissima dispositio est ieiunium. Secundò, Quia tunc debent se parare ad confessionem, & Eucharistiam, agendo pœnitentiam, castigando carnem, & gratiam à Domino vitæ emendandæ impetrando, ad quæ omnia nihil accommodatius ieiunio: vnde in Collecta dicitur; *Deus, qui Ecclesiam tuam annua quadragesimali obseruatione purificas.* Tertiò, Istud tempus est ieiunio accommodatissimum, ratione castitatis, & vt caro non dominetur spiritui. nam verno tempore natura maximè incitari solet ad libidinem, ob sanguinis & spirituum augmentum ac feruorem. Itaque parsimoniâ victus & vsu ciborum refrigerantium, minúsque alentium comprimenda. Quartò, Est aptissimum ratione valetudinis, vt nuper Clar. Medicus D. Viringus edito libello 62 *Ieiunium Quadragesima cur tempore verno*

eruditè ostendit: tunc enim humores augeri & efferuescere incipiunt: vnde opus est detractione, & temperatione per medicamenta cathartica, & sanguinis missionem, quorum locum saluberrimè supplet ieiunium, vt inquit D.Basilius orat.2.de ieiunio.

63 *Cur eo dierũ numero.* Porro hic numerus dierum potiùs quàm alius est definitus. Primò, Vt Dominum aliquo modo imitemur, qui vnico solido ieiunio hunc numerum impleuit. Secundò, Ob varia mysteria huius numeri, quibus designatur tempus huius vitæ esse tempus pœnitentiæ. vnde & Moyses 40. dies in deserto ieiunauit, vt Legem acciperet: & Elias totidem dies, per desertum fugiens Iezabel, & ad montem Dei Oreb proficiscens. Filij Israel 40. annos in deserto peregrinati sunt, & 24. mansionibus ad terram promissionis peruenerunt. Denique diluuium 40. dierum pluuia totum mundum inundauit, eumque peccatis expiauit. vide Ambrosium, ser. 23. 24. & 34 Chrysost. hom. 1. in Genesim, Cyprianum, ser. de ieiunio Christi. Tertiò, Quia sic Domino, cui de omnibus decimas dari lex iubet, soluimus decimas dierum anni, vt pulchrè tradit Gregorius hom. 16. in Euangel. constat enim annus diebus 365. huius numeri decima pars sunt 36. Primis Ecclesiæ temporibus, Quadragesimæ ieiunium propriè solum constabat sex hebdomadibus seu 36. diebus, & inchoabatur à Dominica Quadragesimæ, vt habetur cap. Quadragesima. dist. 5. dicebatur tamen ieiunium Quadragesimæ includendo Dominicas, etsi illis non ieiunabatur. Posteà Telesphorus, qui fuit nonus Pontifex, addidit septimam hebdomadam pro Clericis, nimirum eam, quæ est à Dominica Quinquagesimæ, vt patet cap. Statuimus. dubit. 5. Verùm quia hæc lex moribus vtentium non est approbata, (vt Gratianus ad cap. In istis, ait) vel certè contraria consuetudine est abolita, præterquam in quibusdam Monasteriis, modò non obligat. Multi tamen pij viri abstinentiam carnium à Quinquagesima incipiunt.

64 Mansit autem in Ecclesia consuetudo inchoandi hoc ieiunium à feria quarta Quinquagesimæ; tum vt 40. dies ieiunij expleantur; tum quia olim per totum annum extra tempus Paschale, feria quarta & sabbato ieiunabatur: & ita etiamsi solùm 36. dies propriè ad Quadragesimam dicerentur pertinere; tamen reipsa erant 39. assumptis tribus ex hebdomade Quinquagesimæ.

Ieiunium feria 4. & 6. De ieiunio feriæ quartæ & sextæ constat ex Epiphanio hæresi 75. vbi dicit hoc ab Apostolis institutum, & toto orbe receptum.

Sabbati ieiunium. Sabbati ieiunium etsi non vbique, tamen in Ecclesia Romana & in Africa receptum erat, vt constat ex D. Augustino epist.118. cap.2.

65 *Quatuor temporum.* Ieiunium Quatuor temporum respondet quatuor anni quadrantibus, quibus insignes existunt aëris & corporum mutationes, nimirum veri, æstati, autumno, hiemi. Olim solùm ter celebrabatur, sed Calistus I. epist.2. constituit quater fieri, vt habetur c.1. Ieiunium, d.76. Quibus autem temporibus fieri debeat, statuit Vrbanus I. cap.4. Statuimus d.76. vbi multa alia de hoc videre licet, & apud Couarr. lib.4. var c.20.n.9.

Ex his colligi videtur, ieiunium feriæ quartæ, sextæ, & sabbati per annum non ita strictè obligasse, nisi ad abstinentiam carnium: alioquin superfluum fuisset instituere ieiunium Quatuor temporum.

66 *Ieiunia vigiliarum.* Ieiunia vigiliarum sunt ista, vigiliæ Natiuitatis Domini, & Assumptionis B. Virginis: vtrumque habetur cap.1. de obseru. ieiun. Vigiliæ omnium Apostolorum, excepta vigilia Philippi & Iacobi, & Ioannis Euangelist. 2. Ita habemus c.2. eodem, vbi Innocentius III. *Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd omnium Apostolorum vigiliæ sunt in obseruatione ieiunij celebrandæ, præter vigilias Apostolorum Philippi & Iacobi, & B. Ioannis Euangelistæ: quoniam ipsorum solemnitas intra solemnitatem Paschalem, istius autem intra Natalem Domini celebratur.* Vnde patet, Concilium Prouinciale non posse ieiunium vigiliæ sanctorum Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, vel Thomæ tollere, quia non potest tollere legem aut consuetudinem Ecclesiæ vniuersalis. Si tamen in aliquo loco longa consuetudine receptum esset vt illis diebus non ieiunetur, excusaret à peccato: sicut enim consuetudo potest tollere obligationem seruandi festi S.Bartholomæi, vt habetur d.cap.2. ita etiam obligationem ieiunij. eadem est ratio aliorum festorum & ieiuniorum, quamquam difficilius sit consuetudinem contra illustriora inualescere, quàm contra minùs illustria.

Quatuor ieiunia ex consuetudine. Præter hæc sunt quatuor ieiunia, quæ etsi Iure scripto non contineantur, tamen generali Ecclesiæ consuetudine seruantur: Vigilia S.Ioannis Baptistæ, S. Laurentij omnium Sanctorum, & Pentecostes, vt communiter tradunt DD.

Ex his patet, ieiunia, ad quæ Iure scripto obligamur, esse 56. nimirum quadraginta in Quadragesima, 67
nouem ratione Quatuor temporum, (nam tria incidunt in Quadragesimam) & septem vigiliarum. His *Ieiunia 60.* adde quatuor vigiliarum ex consuetudine, & præterea quæ cuique loco sunt peculiaria.

Petes, Vtrùm Dominico die fas sit ieiunare?

Respondeo, Si non fiat ex aliquo errore, vt fiebat à *An die Dominico.* à Manichæis, nec ex contemptu moris ecclesiastici, & 68
scandalum absit, posse ex aliquo honesto motiuo fieri. vnde & multi Eremitæ diebus Dominicis ieiunabant, vt ex vitis Patrum constat.

DVBITATIO X.

De ieiunij commodis.

MAxima commoda adfert ieiunium, sed potissimùm 69
quinque. Primò, Præstat corpori bonam valetudinem, *1. Bona valetudo.* & agilitatem, arcendo omne penè genus morborum: nam ferè omnes morbi ex eo proueniunt, quòd homo plus ingerat quàm natura possit rectè conficere ac dispensare, & superflua discutere. Hinc vertigines, apoplexia, paralysis, & varij capitis dolores: hinc tusses, asthmata, & phthisis, & pectoris mala: hinc variæ cruditates & lancinationes in stomacho: ileus, colica, dysenteria, diarrhœa in intestinis: obstructiones in mesentereo, in hepate, in splene, calculi in renibus: hinc omnes morbi articulares: hinc crudis humoribus corruptis multæ febrium species. vnde meritò dixit Demetrius Epagomenus: Ἀδηφαγία καὶ πολυποσία πλείστων νοσημάτων αἰτία. *Saturitas & larga potio plurimorum morborum causæ,* & vulgò dici solet, *Plures occidit gula, quàm gladio.*

Ieiunium verò causas morborum tollit: nam facit vt perfecta sit concoctio, & facilè consumit & discutit quidquid ex prima, secunda, vel tertia concoctione est superfluum, quod alioquin istorum morborum est causa. Hinc Cyprianus, vel quicumque est auctor serm. de ieiunio Christi, *Ieiunium carnes azymas mundat, & solidat, & putredines, quæ ex adipe prodeunt, consumit & siccat.*

Secundò, Longæuitatem præstat: dum enim arcet 70
vel consumit humores naturam grauantes, & calorem *2. Longæuitas.* natiuum opprimentes, vis naturæ manet integra & sui iuris, vitamque extendit quamdiu naturaliter produci potest: ita vt homo non nisi mero senio, & naturæ defectu viuere [illegible]nat. Confirmatur, Quia plerique ante istam ætatem morbis oppressi decedunt: quos morbos ieiunium excludit. Denique exemplo sunt Eremitæ, & multi SS.Patrum, qui vitam per ieiunium in extremam ætatem extenderunt, vt Paulus, Antonius, Hilarion, Hieronymus, Romualdus, Franciscus à Paula, & alij innumeri.

Neque est quòd hîc recurrat quis ad miraculum, quia ferè omnes ieiunio dediti, qui aliis laboribus fracti non fuêre, longæui fuêre. Noui Monasterium feminarum, tenuissimo victu viuentium, vbi etiam sexagenariæ & septuagenariæ nondum inter seniores censentur: vt meritò dixerit Sapiens Eccles. 37. *Qui abstinens est, adiiciet vitam.*

Tertiò,

71 *3. Tentationes carnis sedat.* Tertiò, Carnis tentationes extinguit, eamque spiritui subiicit: hæ enim ferè proueniunt ex copia humidi & calidi redundantis: ieiuniom autem siccat & refrigerat. Ita natura comparatum est, vt sanguis & succus alendo corpori redundans, dispensetur in semen ad procreationem. tantum enim natura appetit in alimentis quantum satis est ad proprij indiuidui conseruationem, & ad speciei propagationem. Sed illud vbi in sanguinem conuersum fuerit; ita distribuitur, vt primò inde quantum opus cedat alendo corpori, deinde quod superest facessit in semen ad generationem. Hinc illi stimuli libidinis, & imaginationes eò pertinentes. semen enim copiosum sollicitat ad expulsionem, & simul vim phantasticam congruentibus ad hoc imaginibus implet, vt difficillimum sit illam aliò diuertere. Itaque qui his carere cupit, illi gula ieiunio frænanda, vt non plus alimenti sumat quam opus est ad corporis sustentationem; ita vt nihil vel parum succi supersit quod in sperma abeat. Cyprianus serm. de ieiunio, *Ieiunio vitiorum fomes siccatur, petulantia marcet, concupiscentia languent, fugiunt obennes voluptates, extinguitur ardens Aetna incendium, & flamminomis fornax Vulcani extincta intrinsecus, mētes contermines non adurit. Ieiunium, si discretione regitur, omnem carnis rebellionem edomat, & tyrannidem gulæ spoliat & exarmat. Ieiunium extraordinarios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos distringit & ligat.* Basilius orat.1.de ieiunio: *An ignoras, quòd perinde atque in acie hinc atque hinc instructa ad conflictum, qui alteri parti fert suppetias, facit vt altera vincatur: ita qui carni se adiungit, expugnat spiritum: & qui stat à spiritu, carnem in seruitutem redigit. proinde si cupis mentem reddere validam, fac vt carnem domes ieiunio.* Augustinus libro de vtilitate ieionij tomo 9. (videtur esse sermo ad plebem) cùm dixisset non esse audiendum tentatorem, suggerentem, *Quid facis, quòd ieiunas? defraudas animam tuam, tibi ipse ingeris pœnam, tuus ipse tortor es,* &c. subiicit: *Responde ei per hanc similitudinem: Si iumento fortè insideres, si equo vtereris, qui te gestando posset præcipitare, nonne vt securus iter ageres, cibaria ferocienti subtraheres, & fame domares quem fræno non posses? Caro mea iumentum est: iter ago in Ierusalem: plerumque me rapit, & de via conatur excludere: via autem mea Christus est. ita exultantem non cohibebo ieiunio?* Denique omnes Sancti hoc præcipuè remedio ad carnem domandam vsi sunt.

72 *4. Sensus exacuit.* Quartò, Sensus externos & internos exacuit, ac proinde etiam intellectum serenat, & ad omnes suas functiones aptiorem reddit: consumptis enim humoribus & vaporibus caput opplentibus, magna serenitas oboritur menti, & facilitas ad studia pulcherrimarum disciplinarum, ad orationem, meditationem, & rerum diuinarū contemplationem, vt quotidiana experientia docet. Idem testantur Patres, Chrysostomus hom.1. in Genesim: *Ieiunium leues pennas animæ producit, vt in sublime feratur, & summa contemplari queat, voluptatibusque & omnibus quæ in hoc mundo habentur suauia, ipsa sit superior. Et sicut leuiores naues maria faciliùs transeunt; contrà multis oneribus grauatæ submerguntur: ita ieiunium leniorem reddens mentem, efficit vt faciliùs huius vitæ pelagus transmittat, & in cælum, ne[illegible] in cælo sunt respiciat, & nihili faciat præsentia: [illegible] umbras & somnia, & si quid minus diffugere cens[illegible].* Leo serm.2. de ieiunio decimi mensis: *Semper virtuti cibus ieiunium fuit: de abstinentia prodeunt castæ cogitationes, rationabiles voluntates, salubria consilia: & per voluntarias afflictiones caro concupiscentiis moritur, virtutibus spiritus innouatur.* Vbi aduerte, vocari *cibum virtutis*, quia virtus alitur & crescit ieiunio. Sic ieiunium est alimentum animæ: sicut enim cibus iste corporalis impinguat corpus, ita ieiunium animam habiliorem & valentiorem reddit.

73 *5. Illustrationibus animam aptat.* Quintò, Animam ad diuinas illustrationes aliáque charismata præparat, idque duplici ratione. Primò, Quia mens in sereno versans, aptior est à Deo tangi, & cælestia sentire. etsi enim Deo volenti illuminare, nullum impedimentum aut ineptitudo hominis possit obsistere, ordinariè tamen requirit vt homo se disponat, & quantum potest idoneum reddat. Secundò, Qui se à carnis solatiis auocant, merentur solatia spiritus. Cyprianus suprà: *Quotquot viros virtutum vidimus, sine ieiunio non legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinentia præcessisset.* & paulò antè: *Ieiunium Scripturarum deliciis pascitur, contemplatione reficitur, gratia stabilitur, cælesti pane nutritur. Danieli interpretatio somniorum reuelatur ieiunio, & tres pueri de Babylonia egrediuntur incendio.* Basilios orat. de ieiunio, fusè hunc locum prosequitur, allatis exemplis Scripturæ. Primum de Moyse, qui 40. dierum ieiunio cùm animum præparasset, admissus est ad colloquium Dei, & Legem accepit: idque tabulis ob peccatum populi fractis, secundò factum est. Deinde de Elia, *Eliam*, inquit, *magni illius miraculi spectatorem ieiunium fecit*, &c. De Daniele sic ait: *At ne Daniel quidem ille sapiens visiones videre meruisset, nisi ieiunio reddidisset animam limpidiorem. siquidem è corpulentiore pastu, ceu fumosi quidam vapores exhalantur, qui lucem S. Spiritus in hominis mentem irradiantem, quasi densa nubes interueniens, intercipiunt.* Eadem habet Chrysostomus hom.1.in Genesim. Adde, donum prophetiæ & miraculorum vix illi concessum, qui non eximius ieiunij cultor fuerit.

Sextò, Flagella impendentia auertit, & pro peccati reatu satisfacit. constat exemplo Niniuitarum, Ionæ 3. & Regis Achab, 3. Regum 21. qui flagellum impendens ieiunio redemerunt. Denique Prophetæ passim ad hunc finem ieiunium prædicabant; Ioel 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio & fletu & planctu, & scindite corda vestra,* &c. Matth.3. *Progenies viperarum, quis demonstrauit vobis fugere à ventura ira? facite ergo fructum dignum pœnitentiæ.* Inter *fructus* seu opera pœnitentiæ, maximè semper habitum est ieiunium, vt constat exemplis allatis, & aliorum, qui pœnitentiæ se dederunt. 74 *6 Flagella auertit.*

Septimò, Quæuis beneficia impetrat, præsertim orationi coniunctum. Cyprianus id fusè declarat: *Quoties* (viri sancti) *aliquid à Deo obtinere conati sunt, ieiuniis incubuere & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt, nec defuit prouentus,* &c. Danielis 10. *Noli metuere Daniel: quia ex die primo, quo posuisti cor tuum ad intelligendum vt te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua.* Illa autem afflictio erat per ieiunium, vt ex verbis præcedentibus constat. Matth.13. de pessimo genere dæmoniorum dicitur, *Hoc genus in nullo eiicitur, nisi in oratione, & ieiunio.* D. Thomas in difficultatibus sacræ Scripturæ orationi iongebat ieiunium, vt à Domino intelligentiam impetraret, vt refertur in vitæ ipsius historia. 75 *7. Impetrandi vim habet.*

Octauò, Est meritorium mercedis apud Deum etiam vitæ æternæ, Matth. 6. *Tu autem cùm ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito, & Pater tuus, qui est in abscondito, reddet tibi:* nimirum mercedem cælestem, de qua mox subdit, *Thesaurizate vobis thesauros in cælo,* &c. Ieremiæ 35. Rechabitis, quòd obediuissent patri in abstinentia vini, & mansione in tabernaculis, promittitur luculenta merces; nimirum vt non deficiat ex stirpe eorum stans in conspectu Domini cunctis diebus. Denique, esse meritorium, est commune omnibus operibus bonis, in statu gratiæ factis; vt orationi, & eleemosynæ, vt ex Scripturis constat, quibus virtus orationis & eleemosynæ commendatur: ergo etiam ieiunio; est enim opus bonum, & commendatur cum ceteris Tobiæ 12. *Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere.* 76 *8. Est meritorium.*

Ex his patet quantum bonum sit ieiunium.

Porrò has & alias commoditates quidam Patres confertim expressere, vt simul menti propositæ magis alliciant. Basilius Oratione 1. *Ieiunium Prophetas generat, potentibus robur addit. Ieiunium legumlatoribus sub-*

ministrat sapientiam, bona animæ custodia, corpori tutus conuictor, armatura fortiter bellantibus, athletis exercitatio. hoc tentationes depellit, hoc vngit ad pietatem, vigiliæ familiaris comes, sobrietatis architectus, in bellis addit fortitudinem, in pace docet quietem. Nazaræum sanctificat, Sacerdotem reddit sacris idoneum, &c. Chrysostomus Homil.1.de ieiunio, tom.5. *Ieiunium Angelorum imitatio est pro nostra virili, contemptus præsentium, schola precum, alimonia animæ, frænum oris: & mitigat concupiscentias; sciunt qui ieiunarunt: & mitigat voluptates, non ignorant qui tentarunt: mollit furorem, compescit iram, sedat fluctus naturæ, excitat rationem, claram facit mentem, alleuiat carnem, fugat nocturnas fœditates, ab ebrietate liberat, capitis dolores tollit, claros efficit & colores & aspectus.* & alia, quæ sequuntur. Vide plura apud prædictos Patres, & Ambrosium lib. de Elia & ieiunio.

DVBITATIO XI.

Quid hæretici in ieiunio Catholicorum reprehendant, & eorum breuis refutatio.

77 *Heretici in nostro ieiunio sex conditiones calumniantur. 1. Delectum ciborum.*

HÆretici huius temporis, sex quasdam conditiones vel circumstantias in nostro ieiunio calumniantur. Primò, Quòd in eo seruemus delectum ciborum, abstinentes à carnibus, & etiam ab ouis & lacticiniis in Quadragesima; esse enim doctrinam dæmoniorum *abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem*, vt inquit Apostolus 1. ad Tim. 4. quod confirmant, *quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: sanctificatur enim per verbum Dei & orationē.* vnde Matt.15. *Non quod intrat in os coinquinat hominem, sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.* Deinde delectum ciborum pertinere ad seruitutem legis veteris & Iudaicas cærimonias. Ad Coloss. 2. *Nemo vos iudicet in cibo, & potu, & parte diei festi*, &c.

78 *Respon.*

Ad hoc respondendum est, Nos non abstinere à carnibus aut aliis cibis tamquam immundis, sicut ab illis abstinebant Iudæi, & quidam hæretici; (alioquin numquam illis vesceremur, sicut nec illi vescebantur) verum causâ domandi corporis, & vacandi meliùs orationi, & ob alios fines supra dictos: vt docet D. Augustinus contra Adimantium cap. 14. & contra Faustum lib.30. cap.5. & Theodoretus, de diuinis decretis cap.vlt. quo modo Daniel à carne, vino & pane delicatiore per tres hebdomadas abstinuit, Dan 10. & Rechabitæ à vino, Ierem.35. & Nazaræi ab omni eo quod inebriare posset, Num.6. & Ioannes Baptista ab omnibus deliciis solo melle siluestri & locustis contentus: quo modo ab initio nascentis Ecclesiæ viri sancti & fideles omnes, in ieiunio, à carnibus & aliis quibusdam cibis abstinuerunt; vt ex supradictis constat.

79 *Locus Apostoli explicatur.*

Ad testimonium Apostoli Respondeo, Ipsum loqui de abstinentia, quæ fit à cibis tamquam naturâ suâ immundis. prædicit enim spiritu Prophetico fore hæreticos, qui instinctu dæmonum iuberent abstinere à nuptiis, tamquam malis: & à cibis quibusdam, tamquam immundis. Tales fuerunt postea Tatiani, qui & nuptias damnabant, (vnde dicti Encratitæ, quasi continentes) & à carnibus, tamquam immundis abstinendum docebant, teste D. Augustino hæresi 25. Tales Manichæi, qui similiter damnabant nuptias, & *vinum* dicebant esse *fel Principum tenebrarum*; vnde ab eo prorsus abstinendum. Item *à carnibus, tamquam de mortuis vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in electorum ventre purgari*, vt inquit D. Augustinus hæresi 46. & ab ouis, *quasi & ipsa cum franguntur, expirent*: vt ibidem ait. Tales etiam Priscillianistæ quoque, qui & nuptias detestabantur, & *carnes tamquam immundas escas vitabant*, teste eodem, hæresi 70. De his & similibus loquitur Apostolus: & contra eos valet eius ratio. Ita passim hunc locum exponunt Patres, Augustinus contra Adimantium c.14 Chrysostomus Hom.12. in 1. ad Timoth. Ambrosius, Theodoretus, & alij in hunc locum.

Ad confirmationem: Illo loco Matthæi solùm significatur non coinquinari ex eo, quod non lotis manibus manducet, sicut Pharisæi putabant, non enim agitur ibi de ciborum delectu: neque Pharisæi reprehendebant discipulos quòd cibis lege vetitis vterentur. Potest tamen illa sententia etiam generaliter accommodari: etsi enim durante lege veteri essent aliqui cibi, qui censerentur immundi, non naturâ, sed mysterio & significatione, ex illius legis decreto: tamen post mortem Christi omnis hæc immunditia est sublata: vnde Actor.10. dicitur Petro, *quæ Deus purificauit, tu ne commune dixeris.* & Apostolus ad Titum 1. *Omnia munda mundis.* Itaque modò à nullo cibo tamquam immundo abstinendum est: quia neque naturâ immundus est, vt hæretici volebant: neque significatione, vt tempore legis veteris. Quare *nihil, quod intrat in os, coinquinat hominem*, nimirum per se & vi suâ, sicut Iudæi putabant: potest tamen coinquinare ratione scandali, cum quo sumitur: quo modo vesci carnibus die ieiunij coinquinat animam. 80 *Ad locum Matthæi.*

Ad alterum Respondeo, Iudaïcum esse abstinere à certis cibis tamquam ex lege immundis: hæreticum autem, tamquam naturâ immundis: Christianum & Catholicum, tanquam per se bonis, sed mortificationi carnis non satis accommodis, & ob eam causam ab Ecclesia certis diebus vetitis. Apostolus autem loco illo ad Coloss. 2. loquitur de primo & secundo modo abstinendi, non de tertio. 81

Secundò, Reprehendunt quòd certis diebus ieiunia sint dicata more Iudaico. Idem olim criminatus est Aërius, vt patet ex Epiphanio, hæresi 75. & Augustino, hæresi 53. 82 *2. Delectum dierum.*

Ad quod Respondeo, Nos neque iisdem diebus quibus Iudæi, neque ob easdem causas ieiunare: itaque nihil hîc Iudaïcum. Quinam verò sint illi dies, & quas ob causas delecti, suprà dub.9. dictum est.

Tertiò, Quòd ex præcepto ieiunemus: hoc enim pertinere ad iugum legis veteris, non solùm nostri hæretici, sed etiam olim Aëriani docuerunt: vt ex Epiphanio & Augustino locis notatis constat. Sed hoc satis suprà refutatum est dubit. 5. & sanè si ieiunium liberè obitum bonum est, nulla est ratio cur reddatur malum ratione præcepti: præceptum enim operi bono non aufert bonitatem, quam per se habet, sed potiùs nouam addit, dum facit vt agatur, non solùm ex affectu boni proprij, sed etiam ex affectu obedientiæ. 83 *3. Quòd ex obligatione.*

Dices, Si quis ieiunet ex præcepto legis veteris, peccat superstitione: ergo præceptum potest opus alias bonum efficere malum. *Obiectio.*

Respondeo negando consequentiam, si loquamur de vero præcepto: præceptum enim legis veteris non est præceptum huius temporis, sed solùm valet pro tempore veteris Testamenti. vnde ex affectu illius nunc ieiunare est superstitio. quia est professio doctrinæ perniciosæ, nimirum legem veterem adhuc durare. Secùs au[illegible] cùm ex præcepto Ecclesiæ, quia tali modo nul[illegible]rorem profitemur, sed agnoscimus Ecclesiæ [illegible]tatem ad huiusmodi opera bona & salutaria præcipienda, quam potestatem, illam habere constat ex Scripturis, vt suprà dub.5. dictum est. *Resp.*

Neque per hoc præceptum Ecclesia nos seruituti legis subiicit, quia non præcipit tamquam cærimoniam legis: sed tamquam cultum quemdam nouæ legi accommodatum: sicut nec per cultum diei Dominicæ, & aliorum festorum, nec per solutionem decimarum vel primitiarum, legi veteri subiicimur.

Quartò, Quòd ieiunemus cum opinione cultus, putantes per hoc nos Deo placere, hoc enim putant esse superstitiosum; nihil enim ad cultum adhibendum, nisi quod Deus præceperit. 84 *4 Quòd cum opinione cultus.*

Sed respondendum est, Id fundamentum esse vanissimum;

finmum : non enim ideò opus est bonum, & Deo placens, quia præceptum ; sed ideo præcipitur, quia bonum, & quia placet. Denique quis vmquam Princeps noluit sibi deferri vllum obsequium, nisi quod ipse præcepisset? vel repudiauit sponte oblatum, eò quòd ipse non mandasset? quinimò gratiora solent esse obsequia sponte oblata, quàm quæ solius præcepti auctoritate exprimuntur. Verùm de hoc plura sup.lib 2. cap.40.dub.6.

Itaque etsi ieiunium non sit à Deo præceptum, tamen optimè fit ad eius cultum ; Primò, Quia in Scripturis commendatur, sicut oratio & eleemosyna, quibus Deus colitur, Tobiæ 12. Danielis 10. Ioelis 2. Matth.6.Act.13. Secundò, Quia Lucæ 2. expresse dicitur de Anna Prophetissa, *Non discedebat de templo ieiuniis & obsecrationibus seruiens nocte & die.* quibus verbis apertè significatur ieiunium esse cultum & seruitutem Dei : nam Græcè est λατρεύουσα. quod cultum latriæ significat. Idem insinuatur Actor. 13. & 2. ad Cor.6. Tertio, Idem comprobat vsus omnium gentium, quæ ieiuniis numen se colere putant. Quartò, Quia omne opus bonum, quod fit studio honorandi Deum, vel illi placendi, vocatur cultus & seruitus in Scripturis; vt supra ostensum est, & ipsi hæretici fatentur : tale autem est ieiunium.

85 *5. Quòd pro peccatis.* Quintò, Quòd vsurpemus ieiunium ad satisfaciendum pro peccatis. Sed ad hoc valere colligitur Ioelis 2.& Ionæ 3.& ex aliis locis. vide dub.10.

6. Quòd ad promerendum. Sextò, Quòd illo vtamur ad aliquid à Deo promerendum vel impetrandum. de quo suprà dub. 10. Hæ duæ postremæ criminationes non ad solum ieiunium, sed generatim ad omnia bona opera pertinent : de quibus plura 1. 2. quæst.114. & 3 part. tractatu De satisfactione.

DVBITATIO XII.

Quid sobrietas, & quod eius officium.

D. Thomas quæst.149.

86 *Accipitur tripliciter.* HOc nomen tripliciter accipitur. Primò, Generatim pro virtute temperantiæ : Sap. 8. *Sobrietatem & prudentiam docet.* vbi Græcè est σωφροσύνην, id est, temperantiam. Simili modo accipitur ad Titum 2. *Sobriè, & iustè, & piè viuamus :* Græcè σωφρόνως. Secundò, Magis strictè, pro temperantia cibi & potus. ita vulgò dicuntur *sobrij*, non solum qui parcè bibunt, sed etiam qui parum comedunt. Tertiò, Strictissimè & propriè pro moderatione potus valentis inebriare. propriè enim *sobrij* dicuntur, (Græcè νηφάλιοι,) qui in potu inebriante ita sibi temperant, vt iudicij serenitatem conseruent. sicut è contrario *ebrij*, qui debitam mensuram excedunt, ita vt iudicium notabiliter offuscetur : sic accipitur crebrò in Scripturis, Ecclesiastici 31. ad Tit.2.1.Pet.5. & alibi.

87 Hoc modo accepta *sobrietas est virtus, quæ affectum & vsum potionis inebriare valentis, debitè moderatur. Affectum,* quia cùm sit species temperantiæ, versatur immediatè circa passiones. *Vsum,* quia in vsu externo materiæ perficitur opus virtutis moralis: nimirum quando formam suam, hoc est, rationis regulam, non solùm affectui interno, sed etiam operi externo imprimit, vt suprà sæpiùs ostensum est. Imò ideò formantur affectus interni ad virtutis normam, vt illorum moderatio in opera externa redundet.

Materia sobrietatis. *Potus inebriare valentis,* hæc enim est propria materia, etsi remota, huius virtutis. si non possit inebriare, non pertinebit ad hanc virtutem : neque excessus erit contra *sobrietatem,* sed contra virtutem *abstinentiæ,* vt rectè D Thomas art.2. ad 1. vt si quis excedat in potu aquæ ob voluptatem, quam percipit vel ex refrigerio, vel ex eius dulcedine, si sit saccarata.

Officium sobrietatis. *Debitè moderatur.* Vt hæc moderatio debito modo fiat, debet congruere serenitati mentis & iudicij, ita vt eam nullo modo lædat, aut notabiliter obtenebret. hoc enim propriè est officium huius virtutis, eâ mensurâ vti potu inebriante, quando eo vtendum est, quæ mentis functiones non impediat, vel offendat.

Dices, Ergo hæc virtus non distinguitur à virtute abstinentiæ; quia etiam huius officium est, vti moderatè cibo & potu, vt congruit valetudini & functionibus mentis. 88 *Obiectio.*

Resp. Respondeo, Si nomen abstinentiæ sumatur vt vulgò solet, & sicut à sanctis Patribus passim vsurpatur, *sobrietas* est pars abstinentiæ : nemo enim dicitur habere virtutem abstinentiæ, qui est intemperans vini, vel alterius potus inebriantis, quamtumuis alioquin sit moderatus in vsu cibi & potus imbecillioris.

Si verò hoc nomen strictissimè sumatur, vt accipit D.Thomas, sic potest inueniri aliqua distinctio : nam congrua moderatio in vsu vini (sub vino intellige omnem potum vinosum, & inebriantem) habet peculiarem difficultatem, quæ non est in moderatione cibi & potus alterius : tum quia homines passim sunt magis procliues ad excessum in vino, quàm in cibo : tum quia excessus in illo est multò facilior : tum denique quia est grauior, & maiorem noxam infert ; vt Prouerb. 23.dicitur : *Ingreditur blandè, & in nouissimo mordebit vt coluber.* Hinc fit vt in eius vsu requiratur peculiaris virtus, quæ hæc præstet ; quam propriè vocamus *sobrietatem,* à seruanda bria ; (quæ vox mensuram vini significat, iuxta Donatum) eò quòd maximè in vsu vini, moderatio seu mensura sit adhibenda. Quæ verò moderationem adhibet in vsu cibi & potus alterius, (v.g.aquæ, vel lactis) in qua non est tanta difficultas, nec tantum periculi, communi nomine dicitur *abstinentia.*

Peres, In quibus maximè hæc virtus requiratur.

Respondeo. Esse quidem aliquo modo necessariam omnibus, peculiari tamen ratione Episcopis, Principibus, & senibus: præterea feminis, & adolescentibus, rectè D.Thomas artic.4. Prima pars patet, tum quia omnes debent resistere tentationibus carnis, quas absque hac virtute moraliter impossibile est vincere: *Luxuriosa* enim *res vinum,* vt ait Sapiens, Prouerb.20. (nimirum si immoderatè sumatur) & Apostolus ad Ephes.5. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria :* tum quia omnes debent esse vigilantes, & excubare animo aduersus insidias diaboli ; quod absque hac virtute fieri nequit. vnde Apostolus Petrus epist.1. cap.5. *Sobrij estote,* (Græcè νήψατε) *& vigilate, quia aduersarius vester diabolus, tamquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide.* & 1.ad Thessal.5. *Nos, qui diei sumus, sobrij simus:* Græcè νήφωμεν: tum denique quia *ebriosi regnum Dei nõ possidebunt,* 1.ad Cor.6. 89 *Quibus hæc virtus maximè necessaria.*

Secunda pars probatur : Episcopi enim, Principes, & senes præ ceteris ad functiones sibi proprias requirunt mentis serenitatem, quam præstat sobrietas. 90

Episcopi quidem, (sub quibus intelligendi ceteri Ecclesiæ ministri, vt notat D.Thomas) quia ipsorum est vacare orationi, lectioni sacræ erudiendo populo, & Sacramentorum administrationi : quæ omnia mentem puram, serenam, & peruigilem requirunt. Vnde Apostolus inter cetera, quæ in Episcopis requirit, ponit sobrietatem.

Principes, quia debent populum sibi subditum iustè gubernare: ad quod summa vigilantia opus est, tum vt idoneos ministros constituant : tum vt iam constitutis inuigilent, vt hi officium præstent, ne priuatis potiùs incommodis, quàm bono publico studeant. tum denique vt peculiariter curent ne causæ pauperum negligantur, vel peruertantur. Vnde Prouerb.31. *Noli Regibus, ò Lamuel, noli Regibus dare vinum : quia nullum secretum est, vbi regnat ebrietas.* & : *Ne fortè bibant & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Vide de hoc plura apud Alexandrum ab Alexandro lib.. cap.11.

Denique senes, quia in his ratio vigere debet ad aliorum eruditionem : nihil enim turpius ebrioso & fatuo sene. vnde Apostolus ad Tit.2. iubet moneri *senes vt sobrij sint.*

Tertia

91 Tertia pars patet; adolescentibus enim est necessaria sobrietas, ob feruorem illius ætatis. vnde ante annum trigesimum vinum bibere, etiam viris apud Romanos criminosum erat; vt Alexander ab Alexandro loco citato refert.

Feminis verò ob iudicij debilitatem, quod facilè vsu vini perturbatur: eo verò perturbato, facilè aliquid indecori committunt. vnde olim apud Romanos mulieribus vinum bibere non licebat, teste Plinio lib.14. cap.13 & Valerio Maximo lib.2.cap.1.

DVBITATIO XIII.

Quid castitas, & in quibus rebus versetur.

D.Thomas quæst.151.

92 *Castitas generalis.* CAstitas propriè significat puritatem quamdam, à voluptatibus & actibus carnalibus, in quibus est peculiaris quædam turpitudo & impuritas, alienam. Generatim verò, vel potiùs per metaphoram, puritatem animi ab omni amore & delectatione inordinata creaturarum; atque adeò ab omni labe peccati, quæ in amore creaturarum malè ordinato consistit. quo modo dixit Apostolus 2. ad Corinth.11. *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo.* Sic D.Augustinus lib. de mendacio, cap.20. *Castitas animi est amor ordinatus, non subdens maiora minoribus*, & hanc dicit pudicitiæ corporis anteferendam. Verùm nos hic de *castitate* propriè loquimur, quæ circa voluptates carnis versatur.

93 *Officium castitatis.* Igitur sicut abstinentia moderatur affectum & vsum in esculentis, sobrietas in poculentis, ita *castitas* in venereis, ne plus alio tempore, loco, modo illis delectemur, vel vtamur, quam rectæ rationis præscripto secundùm præsentem statum congruit.

Castitas perfecta. Est autem *castitas* alia perfecta, alia imperfecta. *Perfecta* est quæ ab omnibus voluptatibus carnis, tam licitis quàm illicitis, perpetuò abstinere proponit: vnde etiam affectum nuptiarum excludit.

Imperfecta. *Imperfecta* est quæ vel solùm ad tempus id proponit, vel solùm ab illicitis abstinere, & licitis moderatè *Castitas coniugalis.* vti, vt in matrimonio. Hæc autem moderatio consistit in debito loco, tempore, modo, & fine. qui enim cùm hisce circumstantiis matrimonio vtitur, ab aliis abstinet, castitate coniugali præditus est.

94 *Obiectio.* Dices, Etsi abstinere à voluptatibus illicitis, & in licitis adhibere debitam moderationem, sit per se honestum, ac proinde virtutis obiectum, tamen non videtur per se honestum, abstinere licitis & moderatis, tum quia nemo in statu innocentiæ ab illis abstinuisset, cùm pertineant ad speciei humanæ propagationem; tum quia vsus illarum est actus virtutis; ac proinde abstinentia illarum non potest esse virtutis opus; quia virtus virtuti non est contraria.

Resp. Respondeo, Si *per se honestum* dicatur id, quod in omni statu, & cum quibusuis circumstantiis honestum est: sic abstinere ab illis voluptatibus non est per se honestum; quia initio mundi, genere humano nondum satis propagato, honestum non fuisset: sicut neque ieiunia, aliæque afflictiones honestæ fuissent in statu innocentiæ. Si verò per se honestum dicatur, quod in præsenti statu cum circumstantiis nunc passim occurrentibus, absque relatione ad finem extrinsecum, honestum est; sic abstinere à licitis voluptatibus matrimonij est per se honestum, quia non solùm, quatenus fit propter Deum est honestum, sed etiam ex propria ratione, quatenus id per se hominem liberat multis rerum sæcularium curis, & reddit magis idoneum & expeditum ad functiones mentis, facitque similiorem spiritibus Angelicis. & hac ratione est obiectum virtutis castitatis. Vnde castitas perfecta vide- *Castitas coniugalis specie distinguitur à perfecta.* tur specie distingui à castitate coniugali; (quod etiam insinuat D.Thomas quæst.152. artic.3.) quia alia ratio honesti & laudabilis reperitur in absoluta abstinentia, alia in moderato vsu.

95 *Materia castitatis.* Ex dictis facilè intelligas quæ sit castitatis materia, & quod officium. Proxima enim materia sunt interni concupiscentiæ motus; hos enim vel comprimit, vel secundùm rationis normam componit.

Remotior, sunt actus externi, qui vel sunt præuij coniunctioni, vt aspectus, oscula, tactus; vel sunt ipsa coniunctio. Et quidem vt hæc virtus circa ipsam coniunctionem versatur, affectum ab ea auocando, vel debito modo ea vtendo, vocatur *castitas*: vt verò circa actus præuios simili modo se habet, *pudicitia*, vt Diu. Thomas annotauit. *Pudicitia* est tamen vna eademque virtus circa præuia, & circa principale. Vel certè dicitur *castitas*, quatenus inordinatum affectum & vsum venereorum resecat; *pudicitia*, quatenus pudori, qui in vsu illorum esse solet, est conformis. De laude castitatis, vide D.Augustinum serm 249. de tempore.

DVBITATIO XIV

Quid sit virginitas.

D Thomas quæst.152.

96 *Dupliciter accipitur.* VIrginitas à virore dicta putatur, quia denotat immunitatem à concupiscentiæ adustione: quæ adustio fit cùm homo illius motibus consentit.

Dupliciter hoc nomen accipitur. Primò, Pro carnis integritate, libidinosæ contagionis experte: & sic non est virtus, sed quid naturale, cum quo nascimur: quod etiam inuiti perdere possumus.

Secundò, Pro voluntate & proposito illius integritatis & puritatis seruandæ, vel perpetuò, vel saltem vsque ad tempus coniugij: & hoc modo virtus est. & quidem si vsque ad tempus coniugij dumtaxat, non est propriè virginitatis virtus: (nam simul consistit cum proposito virginitatis & integritatis violandæ) sed status quidam castitatis, vt inquit Caietan. artic 1. §. Ad euidentiam: vbi ad virginitatem, vt denotat statum castitatis, duo requirit: Ex parte quidem corporis, non esse voluntariè pollutum: ex parte animi, propositum ita se seruandi, nisi matrimonio iungatur.

97 At virtus *virginitatis* prorsus tale propositum excludit: quia neque in re, neque in affectu cum violatione stare potest. Hanc D. Augustinus libro de Sancta *Definitio virginitatis.* virginitate cap.13. sic definit: *Virginitas est in carne corruptibili incorruptionis perpetua meditatio.* Itaque hæc virtus in subiecto supponit & connotat *integritatem carnis*, & *immunitatem* à contagio libidinis, & formaliter in eo sita est, quòd hanc perpetuò tueri intendat, omnia illi contraria vitando.

Meditationem vocat, quia est propositum multam curam & meditationem postulans, vt illum thesaurum conseruet.

98 *Obiectio. Integritas carnis.* Dices, Illa integritas & puritas est quid naturale: ergo eius conseruatio non est virtus, sed quiddam per se indifferens. Confirmatur: Quia habere illam, non est obiectum per se honestum: ergo circa illam per se non versatur aliqua virtus, omnis enim virtus est amor, & affectus boni per se honesti

Resp. Respondeo, Illam integritatem carnis dupliciter spectari posse. Primò, Vt est à natura, vel vt eius conseruatio non est in nostra potestate: & hoc modo non est obiectum huius virtutis, quia non est laude aut vituperio digna. & hac ratione rectè dixit D Thomas artic 1 Integritatem carnis per accidens se habere ad virtutem virginitatis: nam sine huius virtutis amissione potest amitti.

Quo modo sit obiectum virtutis. Secundò, Vt subest nostræ potestati: & sic est obiectum virtutis, quia laudabile est, cùm in potestate sua fuerit libidinis contagione inquinari, non esse tamen inquinatum: sicut laudabile est, cùm potueris transgredi, non esse transgressum, & seruasse innocentiam: nam

nam illud ipsum per se est dignitas quædam & ornamentum naturæ rationalis, per quod & longiùs recedit à conditione brutorum, & propiùs accedit ad similitudinem Angelorum, vt dictum est de castitate.

99 *Obiectio. Innocentia quid.*

Dices, Innocentia, quæ consistit in numquam peccasse mortiferè, est res laudabilis, & magnum ornamentum naturæ, non tamen requirit aliquam peculiarem virtutem, sed sufficiunt illæ virtutes, quæ impediunt peccata, quibus amittitur innocentia: ergo similiter integritas illa non requirit aliquam virtutem, præter eam quæ impedit actus carnales, quibus illa amittitur, quæ est castitas.

Resp. Virginitas quomodo à castitate distinguatur.

Respondeo, Hoc argumento rectè probari, virtutem *virginitatis* non distingui à *castitate*, nisi connotato 3. sed esse ipsam virtutem castitatis in subiecto incorrupto. vtriusque enim officium est vitare omnem libidinis contagionem, & subiectum seruare immune in posterum à tali labe. Sed virginitas vlteriùs connotat hoc subiectum numquam anteà fuisse libidine contaminatum: quod non includit ratio castitatis. Itaque *virginitas*, vt est virtus, nihil est aliud quàm castitas perfecta integritati & puritati carnis coniuncta. *Perfectam* voco, quæ consistit in proposito abstinendi perpetuò ab omni voluptate carnali tam licita, quàm illicita. Imperfecta enim est, quæ solùm ab illicita, vel ad tempus abstinere proponit.

100 *Ad castitatē coniugalem se habet vt magnificentia ad liberalitatem.*

Nec obstat, quòd D. Thomas artic. 3. in corp. dicat virginitatem se habere ad castitatem sicut magnificentia ad liberalitatem; quia loquitur de castitate imperfecta, quatenus dicit propositum abstinendi à voluptatibus illicitis, seu *ab inordinatione venerea voluptatis*, vt ipse inquit: respectu enim huius virginitas habet quamquam excellentiam, sicut magnificentia ad liberalitatem: quia sicut liberalitas versatur circa sumptus, & opera mediocria, magnificentia circa magna, ita castitas illa solùm mediocre aliquid præstat; dum illicitas dumtaxat voluptates abdicat. virginitas verò magnum quiddam & arduum, etiam concessas perpetuò repudians. Proportio tamen non tenet in omnibus; quia virginitas non respicit suum obiectum sub ratione magni & ardui, sicut magnificentia: neque hoc D. Thomas intendit, vt rectè Caietanus artic. 3. contra Martinum.

101 *Obiectum virginitatis*

Notandum est, etiamsi obiectum virginitatis, nempe conseruatio integritatis & puritatis carnis, per se honestum sit, tamen quia est valdè difficile, & nuda ratio honestatis, quæ illi per se inest, non satis virium habet ad animos hominum absque maioris boni spe alliciendos, raros vel fortè nullos in mundo esse, qui solo intuitu honestatis illius, rem tam difficilem amplectantur. Itaque plura motiua, & consequenter plures virtutum rationes concurrunt ad animum promouendum, v.g. quia Deo gratum, quia ipsi voto dicatum; quia præbet facultatem meliùs Deo seruiendi, quia liberat à multis inutilibus & superfluis curis. Vnde ad diuersas virtutes iste integritatis affectus pertinere potest. Et hac ratione D. Thomas indicat, virginitatem, vt est virtus, importare propositum integritatis perpetuæ voto firmatum; (sub hac enim consideratione passim colitur) quo modo formaliter ad Religionem, & ratione solùm materiæ ad temperantiam pertinet. Non tamen negat D. Thomas, quin virginitas etiam sit virtus absque voto, ratione propriæ honestatis, & pulchritudinis sui obiecti.

DVBITATIO XV.

Vtrùm virginitas sit præstantior matrimonio.

D. Thomas quæst. 152. art. 4.

102 COmparatio fit non inter Sacramentum matrimonij (quod consistit in ipso contractu) & virginitatem, sed inter statum matrimonij & statum virginitatis, vt diuersas viuendi formas continent. In statu virginitatis generatim cœlibatum intellige.

Iouinianus, etsi fateretur, propter huius vitæ necessitatem, ne coniugales patiamur molestias, virginitatem esse præferendam, vnde nec ipse vxorem habere volebat, vt refert D. Augustinus hæresi 82. tamen apud Deum hos status pares fecit; affirmans non maioris esse meriti cultum virginitatis, quàm matrimonij. *Dicit*, inquit Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, *virgines, viduas, & maritatas, quæ semel in Christo lotæ sunt, si non discrepent cæteris operibus, eiusdem esse meriti.* *Sententia Iouiniani.*

Eadem docent hæretici nostri temporis, quibus addunt etiam deteriora. Primò, Virginitatem non solùm non esse maioris meriti apud Deum, sed esse impiam superstitionem, si cum opinione cultus, id est, veluti obsequium Deo gratum seruetur: Quia, inquiunt, omnis cultus à Deo non præceptus est superstitio. Secundò, si seruetur ob huius vitæ commoditatem, vel ob Euangelij prædicationem commodiùs obeundam, non esse quidem per se malam, stultum tamen esse se ad illam obstringere, aut illam velle seruare, nisi quis habeat singulare quoddam donum continentiæ, quod paucissimis detur, & sciat se illud habere. Ita Lutherus in libello, quem inscripsit Epithalamium. & Caluinus lib. 4. Institutionum cap. 13. §. 18. & 19. *Sententia nostrorum hæreticorum.*

Sed fide tenendum est, statum virginitatis coniugio esse præferendum, non solùm ratione commoditatis huius vitæ, sed etiam propter fructum spiritalem & maius meritum apud Deum, atque adeò propter vitam æternam. Probat id fusè diuus Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, & D. Augustinus lib. de bono coniugali, & lib. de sancta virginitate. Nos præcipua dumtaxat argumenta adducemus. 103 *Sententia Catholica.*

Probatur ergo Primò Ex Scripturis. Matth. 19. cùm discipuli dixissent: *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere*; Dominus dixit illis: *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est: sunt enim eunuchi, qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus: & sunt eunuchi, qui seipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Qui potest capere, capiat.* *1. Probatur ex Scripturis.*

Ex hoc loco tria perspicuè colliguntur. Primò, Virginitatem esse coniugio præferendam, approbat enim Dominus quod dixerant discipuli, Non expedit nubere. Si non expedit nubere, ergo expedit non nubere, vt Hieronymus inquit. melior ergo virginitas nuptiis.

Secundò, Virginitatem esse præferendam propter regnum cælorum, id est, vitam æternam, & non tantum propter vitæ huius commoditatem. Hæretici per *regnum cælorum* intelligunt prædicationem Euangelij. Sed contrà. Quia sic castratio illa, quam Christus commendat, non pertineret ad feminas, (his enim non competit Euangelij prædicatio) sed ad solos viros, eósque paucissimos, nimirum verbi diuini prædicatores. quod repugnat ipsi Caluino, qui supra n. 18. & 19. professionem cœlibatus etiam feminis, sed senioribus permittit. Deinde est contra communem sententiam Patrum, qui hic præmium vitæ æternæ intelligunt. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, exponens hæc verba, *Proponit*, inquit, *ἀγωνοθέτης præmium, inuitat ad cursum, tenet in manu virginitatis brauium, ostendit purissimum fontem, & clamitat: Qui sitit, veniat & bibat.* Diu. Augustinus l. de sancta virginit. cap. 23. *Quid veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, eos qui pro proposito ab vxore ducenda se continuerint, castrare seipsos propter regnum cælorum: & contrà humana vanitas impia temeritate contendit, (notent hoc hæretici) eos, qui hoc faciunt, præsentem tantummodo necessitatem molestiarum coniugalium deuitare, in regno cælorum amplius quidquam cæteris non habere.* Chrysostomus homil. 63. in Matth. *His omnibus ad optandam eligendámque virginitatem inducit. Possibile namque id esse hominibus, hoc ferè modo confirmat. Cogita tecum, si aut à natura eunuchus esses, aut iniuria hominum sis effectus: quid faceres, cùm & huiusmodi voluptate careres, & nullam carendo mercedem consequereris? Gratias igitur* *Quid sit propter regnum cælorum.* *Omnes inuitantur.* *Merces virginitatis.* *Virginitatem omnibus esse possibilem.*

Google

igitur Deo agit, quia magna præmia, rutilantésque coronas habebit, si ita viues, quemadmodum sine aliquo præmio illi,&c. D Basilius lib de vera virginitate, de illis spadonibus loquens: *Ipsi semet propter regna cælorum ad virginitatem præclarum certamen exercent: coniugium que & simul omne sæculum eius seruandæ causâ, contemnunt, regnum cæleste cum sudore & gloriosis laboribus capessunt.* Omitto ceteros; omnes enim idem docent.

104 Tertiò, Colligitur, virginitatem præponi omnibus, illámque seruare, per gratiam Dei esse in nostra potestate: omnes enim ad illam inuitat, cùm ait: *Qui potest capere, capiat*: sicut omnes inuitat, ad finem & doctrinæ suæ considerationem, cùm ait: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ita docent Patres omnes, Hieronymus & Chrysostomus in verbis allatis, & idem Chrysostom. Homilia illa 63. explicans illa verba, *Qui potest capere, capiat. Ita*, inquit, *magis animat atque incendit, vel quia magnitudinem virtutis ostendit, vel quia inæstimabili misericordia sua noluit rem in necessitatem legis concludere. Et ad hæc possibile id esse monstrat, vt eligendi cupiditas crescere possit.* Deinde obiicit: *Si electionis opus, id est, inquies, quo modo dixit: Non omnes capiunt, sed quibus datum est?* Respondet: *Vt singulare id esse certamen perdiscas, non vt fatee datam necessitatem suspiceris. his enim datum est, qui sponte id eligunt. quod ideo dixit, vt ostenderet superiore auxilio nobis opus esse, quod quidem omnibus paratum est, si volumus in hac lucta superiores euadere. solitus quippe est, quando res ardua proponitur, vti hoc modo dicendi.* similia habet Cyprianus lib. de habitu virginum; Basilius lib. de vera virginitate, & alij, qui docent generatim omnes ad continentiam inuitari.

Quibus datum est capere.

Obiectio.

Dices, Si omnes id possunt capere, quo modo dicit Dominus: *Qui potest capere, capiat?*

Quo modo omnes possunt vel non possunt capere.

Respondeo. *Capere* hoc loco est practicè intelligere, id est, iudicare hoc sibi expediens esse ad salutem, ita vt affectus quoque in id trahatur. Itaque non omnes possunt *capere*, nimirum potentia propinqua & sufficiente: quia non omnes satis sunt instructi vt tantum bonum intelligant, nec diuinitùs excitati vt illud ament. omnes tamen possunt *capere* potentiâ remotâ, quæ in actum reduci valeat, si velint. omnes enim (de Christianis loquor) cùm audiunt virginitatis fructus prædicari, possunt petere à Deo vt illuminentur, & illam valeant amplecti. Simili modo, omnes qui audiunt fidei prædicationem, possunt credere, quamuis fides non minùs sit donum Dei, quam continentia. cur autem tali modo loquendi vtatur, supra explicatum ex Chrysostomo.

105 Eadem veritas probari potest ex cap. 7. prioris ad Corinth. vbi multa in hanc sententiam habetur. Apostolus enim quæstionibus Corinthiorum respondens, dicit Primò, *Bonum est homini mulierem non tangere.* vnde infert Hieronymus: ergo malum est tangere, id est, minus bonum. Nec obstat quod subdit Apostolus; *Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat.* Non enim vult dicere vt quisque propter fornicationem ducat vxorem; alioquin, vt rectè Hieronymus ait, *hac excusatione libidini freno laxasset, vt quotiescumque vxor moreretur, toties ducenda sit alia, ne fornicemur: sed suam*, inquit, *habeat, id est, sua vtatur, quam habebat antequam crederet*, quod sequentibus verbis fusiùs explicat, *Vxori vir debitum reddat*, &c.

Probatur ex cap.7. prioris ad Corinth.

Secundo dicit, *Volo omnes vos esse sicut meipsum*, id est, opto vos omnes esse cœlibes: præfert ergo cœlibatum coniugio.

Tertiò, *Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego.* Hic rursus cœlibatum præfert.

Quartò, *De virginibus præceptum Domini non habeo*, (nimirum vt maneant in virginitate) *consilium autem do tamquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis.* Nec obstat quod subdit; *Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem*: quasi virginitatem præferat propter necessitates huius vitæ. nam per instantem necessitatem intelligit necessitatem moriendi quotidie impendentem, & vitæ huius breuitatem; vt ipsemet paulò post explicat, cùm ait: *Hoc itaque dico, fratres, tempus breue est: reliquum est, vt & qui habent vxores, tamquam non habentes sint*, &c. Vt ergo tempus redimamus, & breue illud incertúmque spatium vitæ, quod nobis superest, salubertimè expendamus, nobis vtilissima est virginitas.

Instans necessitas.

Quintò, *Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem*, &c.

Sextò, *Qui matrimonio iungit virginem suam, benè facit, & qui non iungit, melius facit.*

Septimò, *Beatior erit, si sic permanserit*, (nimirum libera à viro) *secundum meum consilium: puto autem quod & ego spiritum Dei habeam.*

Denique probat idipsum Apostolus hac ratione; *Mulier innupta & virgo, cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro*, &c. vbi rationem adfert cur virginitas matrimonio sit præstantior: nimirum quia illa liberat hominem vinculis sæculi, & præbet facultatem perfectè seruiendi & vacandi Deo; hoc verò sæculi vinculis astringit, & istam facultatem eripit.

Idem probatur Apocalypsis 14. *Nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt qui cum mulieribus non sunt coinquinati, virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocumque ierit.* Vbi insinuatur eximium quoddam præmium præparatum virginibus, quod aliis non dabitur. quem locum eleganter tractat Augustinus lib. de sancta virginitate, cap. 27. 28. & 29 & Hieronymus suprà.

Secundo Probari potest ex Patribus, quorum testimonia sunt infinita, nec hæretici diffitentur. Vide Augustinum, & Hieronymum locis citatis, Cyprianum de habitu virginum, Ambrosium lib 1. de virginibus, Basil. de vera virginitate.

2. ex Patribus.

Tertio Probatur ratione. Primò, Coniugium per se non est bonum virtutis, sed naturæ, & indifferens, per se nulla laude dignum. Vnde Hieronymus, *Non peccat*, inquit, *si ducit vxorem, non tamen benè facit, si duxerit*: intellige *non benè facere* per se loquendo; nempe si nihil aliud quàm ipsum matrimonium, eiusque commoda, voluptates & sobolem spectauerit, vt passim homines solent: nam nec amor sobolis & posteritatis per se est virtutis, sed naturæ tantùm affectus, vnde omnibus communis; & nemo inde præcisè laudem meretur. Idem colligitur ex lib. 3. hypognost. vbi inter cetera, quæ de bono naturæ oriuntur, & adiaphora censentur, numeratur *velle ducere vxorem.* Virginitas verò est bonum honestum, eximiæ virtutis obiectum, adeò vt apud omnes gentes semper in admiratione fuerit habitum, quasi humanam conditionem superans, & soli Numini dicandum, vt constat de Vestalibus Romanorum, de Bonziis Iaponensium & Sinensium de Monachis Turcorum. 106

3. Probatur ratione.

Secundò, Matrimonium quoad vsum & inclinationem conuenit homini secundùm portionem inferiorem, qua similis est brutis: virginitas autem conuenit homini magis secundùm portionem superiorem, qua similis est Angelis. Etsi enim integritas incorruptionis sit in carne, inclinatio tamen ad illam & affectus non inest carni, sed spiritui, neque est naturalis, sed supernaturalis, & cælestis, vt pulchrè explicat Ambrosius lib. 1. de virginibus. Vnde similes facit Angelis, iuxta illud Domini, Matth. 22. *In resurrectione non nubent neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo.* Et D. Augustinus lib. de sancta virginit. cap. 13. *Habeant coniugia bonum suum, non quia filios procreant, sed quia honestè, quia licitè, quia pudicè, quia socialiter procreant, & procreatos pariter, salubriter, instanter educant, quia tori fidem inuicem seruant, quia sacramentum connubij non violant: hæc tamen omnia humani officij sunt munera. Virginalis autem integritas, & per piam continentiam ab omni cõcubitu immunitas, angelica portio est, & in carne corruptibili, incorruptionis perpetuæ meditatio. Cedat huic omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis*, &c.

Est angelica portio.

Tertiò,

Digitized by Google

Tertiò, Actus proprius & præcipuus matrimonij habet coniunctam maximam verecundiam: vnde etiam requirit secretum: nec quisquam est tam impudens, quin testes omnes, famulos, cognatos, paranymphos, etiam suos liberos, qui sunt ipsius matrimonij fructus, abesse velit, quando illi actui dat operam, vt docet D. Augustinus lib.14. de ciuit. cap.18. & 20. quod est euidens signum, in hoc opere inesse turpitudinem & dedecus, illúdque minùs decere hominem, quà homo est: non enim nisi de re turpi & dedecorosa erubescimus. Ratio est, Tum quia præterquam quòd iste actus conuenit homini, qua parte similis est brutis, membra in illo non obediunt rationi: de qua inobedientia, cùm sit pœna peccati, inflicta propter inobedientiam mentis erga Deum erubescit animus, vt docet D. Augustinus dicto libro 14. cap.17. & sequentib. Quamquam non dubitauerim, etiam in statu naturæ nudæ talem verecundiam fuisse futuram. Turpe enim est animo, carnem suam regere non posse: tunc tamen non fuisset pœna peccati, sed naturæ imperfectio. Deinde quia in actu illo *penè omnis acies & quasi vigilia cogitationis obruitur*; vt Augustinus ait. Indecorum autem est menti, ita à carnis voluptate vinci, vt quasi sui compos, suique iuris non sit.

Duplex causa erubescendi.

117 Quartò, Matrimonium implicat hominem voluptatibus carnis, quæ maximè mentem à studio orationis & rebus spiritualibus impediunt. vt enim D. Augustinus lib.14. de ciu. Dei, cap.16. docet, illa voluptas hominem intrinsecùs & extrinsecùs sibi vindicat, totúmque commouet, animi simul affectu cum carnis appetitu coniuncto atque permixto: vnde animus efficitur carnalis, plenus cogitationibus & affectibus carnalibus. Itaque Apostolus 1. ad Cor.7. monet abstinere ab vsu coniugij, quando orationi vacandum. Et Hieronymus, *Ora te*, inquit, *quale illud bonum est, quod orare prohibet? quod corpus Christi accipi non permittit? quamdiu impleo mariti officium, non impleo Christiani*, &c.

Quintò, Implicat solicitudinibus huius sæculi. Primò, Vt alter alteri placeat. Secundò, vt ipsi cum familia honoratè inter suos viuant. Tertiò, Vt proles decenter educent. Quartò, Vt amplam hereditatem illis relinquant: quibus in rebus videmus coniuges passim adeò occupari, vt vix dimidiam horam per hebdomadam seruitio diuino impendere queant. Colligitur ex Apostolo suprà. Declarat hoc diuus Basilius libro de vera virginitate: *Quæ*, inquit, *mortali connubio coniuncta est, ad suam ipsius curam, viri quoque alterâ adiectâ, geminam in vna anima ex coniuncto sibi corpore solicitudinem necessariò sustinet: nec ea vnius tantùm corporis cura laborat, sed in vna anima, & ad suum, & ad viri corpus curandum iugiter intenta diuiditur. Vbi verò filios post cubiculi solemnia, & secreta commercia parturire, ac in lucem edere cœperit, per vnumquemque nascentem animo scinditur, & præsentibus miseriis, nascituri cura semper adiicitur*, &c.

Sextò, Adfert intolerabile onus viuendi semper cum eodem coniuge, & ei in officio coniugali obsequendi. Nisi enim summa sit morum consensio, diuturna illa cohabitatio parit mutuum fastidium & multæ intercurrunt offensiones, quæ animos diuellunt, & veluti antipathiam quamdam ingenerāt, vt sæpè mutuū conspectum vix ferre possint: nihilominùs matrimonij nexu tamquam compedibus vincti, non possunt se inuicem effugere, sed coguntur semper vnà manere, vnà viuere, comedere, bibere, dormire, & vel inuiti in actu coniugali sibi mutuò obsequi. vt meritò dixerit Sapiens, Ecclesiastæ 7. *Inueni amariorem morte mulierem.*

108 Ex his discriminibus possumus sic ratiocinari. Id est melius & Deo gratius, per quod homo magis auocatur à voluptatibus carnis & curis huius sæculi: sed virginitas est talis; ergo est præstantior & gratior Deo quàm coniugium. Secundo, Id est melius & Deo charius, quod maximè præbet facultatem orandi, & Deo seruiendi: sed virginitas talem facultatem maximè præbet, & matrimonium eamdem impedit, vt patet ex dictis, & docet expressè Apostolus 1. ad Corinth.7. ergo, &c. Tertiò, Id est melius & Deo charius, per quod homo propter Deum abstinet à maximis carnis voluptatibus, & se totum Deo consecrat, quàm id per quod se totum rebus sæculi & voluptatibus immergit: atqui talis est virginitas; ergo, &c. Denique, Id est melius, quod Dominus noster, quod Apostoli, & præcipui Sanctorum complexi sunt: sed hi complexi sunt virginitatem, vel si aliqui eorum iuncti erant matrimonio, abstinuerunt ab vsu coniugij, vt Hieronymus de Apostolis ait; ergo, &c.

Rationes in forma.

Sed contrà obiicitur Primò, Genes.1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terram.* Hic Dominus videtur dare præceptum coniugij, ac proinde vetare virginitatem. Confirmatur ex Apostolo 1. ad Timoth.5. *Volo iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse.* 109

Obiect.1.

Respondeo Primò, Præcepto illo Geneseos non imponi obligationem singulis, sed primò & per se ipsi multitudini, seu generi humano; vnde non tenentur singuli illud exequi, sed satis multos esse in genere humano, qui huic officio non desint, quantum nimirum opus est ad generis humani propagationem. Ita D. Thomas art.4. ad 1. Et sanè si hoc argumentum aliquam vim haberet, sequeretur, Christum Dominum, vtrumque sanctum Ioannem, & præcipuos Sanctorum contra præceptum diuinum fecisse.

Resp.1.

Respondeo Secundò, Illis verbis non tam significari præceptum, quàm benedictionem, per quam tribuit eis generandi facultatem & fœcunditatem, quod apertè indicant illa verba: *Benedixitque illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris*, &c. Sunt ergo verba benedicentis, fœcunditatem & dominium tribuentis, non præcipientis. Simili modo paulò antè benedixit piscibus & auibus, dicens: *Crescite & multiplicamini, & replete aquas maris, auésque multiplicentur super terram.* vide D. Augustinum lib.14. de ciu. Dei cap.21. Fateor tamen, initio mundi non vi illius præcepti, sed Iure naturali ob necessitatem propagandæ naturæ singulos ad matrimonium contrahendum fuisse obstrictos: qua necessitate, propagato iam satis humano genere, cessante, cessauit etiam obligatio illius præcepti: sicut cessante necessitate & inopia pauperis, desinit obligatio præcepti naturalis eleemosynæ. *Desinit*, inquam, non in actu primo; (manet enim semper habitualis obligatio pro tempore, quo posset incidere necessitas) sed in actu secundo, quia hic & nunc non tenemur ad opus. Pari modo non tenemur hic & nunc ad matrimonium, nisi fortè posita tali necessitate, qualis erat initio mundi, & statim post diluuium.

Resp.2.

Est benedictio, non præceptum.

Ad locum Apostoli Respondeo, Illum loqui de iunioribus feminis, maximè viduis, quæ se non continebant, & patet ex illis verbis: *Nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia.* id est, ne malè viuendo & fornicando dent occasionem gentilibus malè loquendi de Christianis, & eorum religionem calumniandi. has expedit nubere, quia id melius est, quam sub specie cœlibatus malâ vitâ religionem Christianam infamare.

Obiicitur Secundò, Id est melius, quod plus boni confert mundo: sed matrimonium plus boni in mundum adducit, quàm virginitas: parit enim multas proles, quæ posteà piè institutæ multa ad gloriam Dei acturæ sunt, & Deum perpetuò in beatitudine laudaturæ. Confirmatur, Quia totum bonum generis humani est ex matrimonio: sublato enim matrimonij officio, periret mundus, & omnia bona opera conciderent. 110

Obiectio 2.

Respondeo, Si hoc argumentum valeret, probaret etiam, opus matrimonij omnibus aliis operibus bonis esse præferendum: quia sine illo cetera omnia concident. priùs enim quisque debet nasci, quod fit per vsū matrimonij, quàm possit aliquid boni operari. vnde etiam expediet ducere quàm plurimas vxores, vt plurimæ proles suscipi possint, quæ postea saluæ fiant. vide

Resp.

An cõiugium plus boni conferat mundo.

D. Augustinum de sancta virginitate cap. 9. vbi hoc argumentum soluit. Primùm igitur negari potest maior in sensu ad nostrum propositum accommodato. *Melius* enim hic vocamus, quod est magis salutare, magisque expediens homini ad salutem: quo modo non semper est melius, quod plus boni confert mundo, vt patet in cura pastorali, in administratione regni, aliisque functionibus publicis, per quas etsi multum boni possit fieri in mundo, tamen melius & perfectius est seruire Deo in Religione. Sic qui pecunia sua emit multos seruos ethnicos vt eos faciat Christianos, non audebit pecuniam suam comparare muneri sacræ virginitatis, vt Augustinus ait. Id enim melius, quod hominem magis cum Deo coniungit, eique magis gratum efficit: quale non est matrimonium, sed virginitas. Secundò, Negari potest minor: matrimonium enim non plus boni confert mundo quàm virginitas, sed multò minus. matrimonium enim per se solùm producit peccatores & filios iræ, virginitas autem producit eosdem in esse Christiani & filij Dei: sanctificatio enim illorum per Sacramenta, & pia institutio fit per ministros Ecclesiæ, qui virginitatem seu cœlibatum colunt. Deinde plus boni est vacare Deo, eiusque obsequio totum esse addictum, quod facit virginitas, quam vacare liberorum procreationi. minimum enim bonum diuinum maioris est momenti, quam totum bonum creaturarum. Denique Deus, mundo iam satis repleto, non quærit qui filios hominum & peccatores procreent, quorum satis magnus est numerus, sed qui illos conuertant & regenerent in filios Dei: ad quod aptissima dispositio est virginitas, non matrimonium. sicut enim matrimonium est institutum ad replendam terram, ita virginitas ad replendum cælum, vt Hieronymus ait lib. 1. contra Iouinianum. & Tertullianus lib de monogamia.

Ad confirmationem. Bonum virtutis est ex matrimonio solùm remotè, quatenus natura supponitur gratiæ. vnde non potest ex hoc colligi eius perfectio: sicut nec perfectio carnis aut sensuum externorum, ex eo quòd sine his concideret mundus. & non possemus mereri. Addo, virginitatem esse præferendam per se, & quamdiu non est periculum, defectu coniugij periturum mundum.

Obiectio 3. Obiicitur Tertiò, Nihil assumendum in cultum, nisi quod Deus præcepit, iuxta illud Deuteronomij 12. *Quod præcipio tibi, hoc tantùm facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas*: sed Deus virginitatem non præcepit: ergo non potest assumi ad colendum. & gratum obsequium Deo exhibendum, quinimò est superstitio & ἐθελοθρησκεία.

Respon. Resp Maiorem esse non solùm falsam, sed etiam fatuam, & omni specie veritatis destitutam, vt suprà lib. 2. cap. 40. dub. 6 ostensum est.

111 *Obiectio 4.* Obiicitur Quartò, Nemo potest continere, nisi habeat donum continentiæ, Matth. 19. *Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus datum est.* & Sapientiæ 8. *Nemo potest esse continens nisi Deus det.* sed hoc donum non omnibus datur: ergo stultè facit, qui continentiæ se addicit, nesciens an hoc donum habeat. stultum enim est se obstringere ad id, quod nescit an possit implere.

Resp. Respondeo Primò, Si hoc argumentum valeret, nemo etiam posset amplecti fidem Christi, nisi antè sciret se donum fidei & perseuerantiæ habere: nec quisquam posset iungi matrimonio, nisi sciret se donum continentiæ coniugalis habere, quæ non minus est donum Dei, quàm continentia virginalis, iuxta illud Apostoli 1. ad Corinth. 7. *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic.*

Dupliciter haberi potest donum continentiæ. Respondeo Secundo, Sicut auxilium amici dupliciter haberi potest, nimirum in actu primo, cùm amicus est paratus ferre opem, si rogetur, & in actu secundo cùm teipsa iuuat: ita donum continentiæ dupliciter haberi potest, in actu primo, seu in præparatione diuina, & in actu secundo. Omnes igitur qui cupiunt continere, habent donum continentiæ in actu primo: Deus enim ex parte suâ paratus est illos iuuare, vt reipsa continentiam præstent: ac proinde in potestate illorum est habere donum continentiæ in actu secundo, si ex parte sua collaborare & idonea remedia adhibere voluerint, vt docet D. Chrysostomus suprà homilia 63. in Matthæum, Hieronymus in caput 19. Matthæi, Augustinus lib. 6. confessionum cap. 11. in fine.

Remedia contra tentationes carnis ex parte nostra. Remedia autem quæ ex parte sua adhibere debent, potissimùm sunt tria; *oratio, ieiunium, & feminarum deuitatio.* cùm enim tentationes carnis oriantur vel ex suggestione diaboli, vel ex redundantia cibi & potus, vel ex feminarum aspectu & consuetudine, contra primum adhibenda oratio, (sub qua comprehendimus etiam Sacramentorum, præsertim sanctissimæ Eucharistiæ, vsum: hoc enim est *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Zachariæ 9.) Contra secundum, ieiunium. Contra tertium, vitatio aspectus & nimiæ familiaritatis feminarum, quibus ex parte nostra adhibitis, non deerit donum continentiæ in actu secundo, quo facili negotio continentiam præstemus.

DVBITATIO XVI.

Quibus modis virginitas amittatur.

Dico Primò, Virginitatis virtutem amitti omnibus illis modis, quibus amittitur castitas: quia reipsa ab hac non distinguitur, sed solùm ratione & connotato, vt dictum est, vnde etiam desideriis turpibus perditur: quod confirmatur ex D. Augustino lib. 1. de ciuit. cap. 18. vbi docet, etiam corporis sanctitatem amitti per consensum in opus turpe. Idem dicendum de morosa delectatione. 112

Petes, An etiam voluntate perdendi?

Respondeo, Ipsam virtutem virginitatis amitti; 113
quia hæc in proposito abstinendi perpetuò etiam à concessa voluptate consistit. *Virginitas* tamen amitti vulgò non dicitur, quia manet corporis integritas, atque adeò ipse status, qui communiter nominatur virginitas. *Virginitatis virtus, non status, nudo consensu amittitur.*

Dico Secundò, Non amitti violatione carnis, si hæc nullo modo est voluntaria. est communis sententia DD. quam pulchrè docet D. Augustinus suprà, *Quis*, inquit, *sana mente putauerit se perdere pudicitiam, si fortè in apprehensa vel oppressa carne sua exerceatur & expleatur libido non sua? Si enim hoc modo pudicitia perit, profectò pudicitia virtus animi non erit, nec pertinebit ad ea bona, quibus rectè viuitur, sed in bonis corporis numerabitur: qualia sunt vires, pulchritudo,* &c. *Si autem animi bonum est, etiam oppresso corpore non amittitur.* & infrà: *Et ideò cum eis* (concupiscentiis) *non cedere inconcussa intentione persistit, nec de ipso corpore perit castitas, quia eo sanctè vtendi perseuerat voluntas, & quantum in ipso est, etiam facultas.* 114

Petes, An ergo talis virgo, quæ vi oppressa fuit, possit accipere velum consecrationis?

Respondeo, Si ipsa est certa, se nullo modo delectationi isti consensisse, & res est occulta, videtur posse consecrari: nam vt ait D. Thomas art. 1. ad 3. si contingat præter animi propositum aliquo casu membri integritatem corrumpi, non magis præiudicat virginitati, quàm si manus vel pes corrumpatur. vnde talis potest dicere se incorruptam, nimirum corruptione voluntaria Confirmatur ex D. Augustino suprà, vbi dicit, tali virgini *nihil de corporis sanctitate periisse*: eamque parem facit illi, *cuius integritatem obstetrix, ex iusta causa, manu velut explorans, siue, dum inspicit, perdidit*: atqui non est dubitandum hanc posse velari: ergo & illa poterit. 115 *An possit consecrari.*

Nec obstat decretum Leonis, quod refertur capit. Illæ autem, 32. quæst. 5. quia loquitur quando res erat notoria: tunc enim ob suspicionem consensus, & indecentiam externam non sunt velandæ. Deinde non tam videtur esse præceptum, quàm consilium, sic enim ait: *Illa autem famulæ Dei, quæ integritatem pudoris*

oppressione

oppressione barbarica perdiderunt, laudabiliores erunt in humilitate ac verecundia, si se incontaminatis non audeant comparare virginibus. quamuis enim omne peccatum ex voluntate nascatur, & potuerit corruptione carnis mens inuita non pollui: minùs tamen hoc illis oberit, si quod potuerunt animo non amittere, se doleant vel corpore perdidisse.

116 *Amissio recuperabilis.*

Dico Tertiò, Si violatio integritatis vel puritatis carnis fuit voluntaria, amittitur virginitas irrecuperabiliter, est communis sententia DD. D.Thomæ art.3. ad 3. Caietan. ibidem. & colligitur ex D.Hieronymo, epist.22. quæ est ad Eustochium, de custodia virginitatis: *Audacter loquar, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam: valet quidem liberare de pœna, sed non valet coronare corruptam.* Idem docet D.Basilius libro de vera virginitate: *Ceterum*, inquit, *si hoc amittas patrimonium integerrimæ castitatis, quamuis illa omnia facias quæ dixi, cœlumque ac terras, maria, & abyssos, immensumque aërem peruagata fueris, nulla omnino ratione hoc recuperare iam poteris. Quo enim pacto quod corruptum semel, incorruptum fiet? qua ratione quæ cognouit virum, quasi non agnouerit, existimabitur?* Et infrà: *Pœnitentia quidem peccatum relaxari certum est: verum quæ corrupta est, quasi inuiolata perstiterit, redintegrari omnino non valens, dum viuit, lugebit.* Ratio est, quia sicut innocentia denotat animam numquã peccato mortifero fuisse contaminatam: ita virginitas includit vel connotat, carnem numquam voluntariè esse violatam, aut libidine pollutam. vnde sicut vno peccato mortifero, irrecuperabiliter perit innocentia, ita virginitas vno actu libidinis. sicut tamen omnes virtutes, quæ cum innocentia erant, & quidquid est positiuæ perfectionis, recuperari possunt, ita etiam quidquid est positiuæ perfectionis in virtute virginitatis, recuperari potest: non tamen dicetur virginitas; quia hoc nomen negationem experientiæ voluntariæ libidinis denotat. tota enim ratio cur innocentia & virginitas recuperari nequeant, est, quia negationem connotant: quæ semel ablata nequit restitui; quia ad actum præteritum, quo ablata est, tollendum, non est vlla potentia: qui enim semel ruit, fieri nequit vt numquam ruerit.

Cur non possit recuperari.

117 *Quibus modis amittitur.*

Petes, Quibus modis ita amittitur, vt non possit absolutè recuperari?

1. Per copulam.

Respondeo. Primò, Ex parte viri, per copulam carnalem: ex parte feminæ, per voluntariam claustri virginalis violationem, siue in matrimonio, siue extra, idque siue per copulam, siue per aliam turpitudinem. Hic modus est maximè notus, adeo vt etiam vulgò sciatur hac ratione virginitatem in perpetuum amitti.

Talis non potest velari.

Vnde tali modo corrupta non potest vnquam velari, nimirum velo consecrationis, quod ab Episcopo anno 25. ætatis accipitur, de quo est Canon Pij Papæ cap. Virgines.15. & Gelasij cap. Deuotis.11 & Concilij Africani 3 c.14. Placuit. 20. quæst.1. Huius consecrationis forma habetur in Pontificali Romano pag. 186. & sequentibus. Secùs de velo professionis. Nec refert etiamsi res sit occulta, & passim habeatur virgo, sicque pro virgine admissa & professa, & scandalum nasceretur, si reiceretur, vt multi DD. tradunt, D.Thomas in 4.d.14. q.1. art.5. & Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Fumus eodem, num.3. Siluester verb. Consecratio virginum, n.2. quia, vt iidem aiunt, in sacramentalibus Ecclesiæ actionibus non debet interuenire fictio, sicut nec in Sacramentis: atqui fictio esset, si ea quæ verè non est virgo, vocaretur virgo. Deinde illa consecratio est propria virginum: ergo nullo modo potest non virginibus applicari, sicut consecratio aquæ non potest applicari vino.

Addunt tamen, hoc casu, quando esset periculum scandali, posse illas benedici, omissis iis quæ sunt de substantia consecrationis, & mutato nomine virginitatis, in nomen castitatis vel continentiæ.

118 *Obiectio. Si res solùm ex confessione constet.*

Dices, Quid si Episcopus rem norit ex sola confessione? Quid si illa cautela nihil prosit ad virginis famam tuendam, & re detecta impendeant grauissima incommoda? Deinde si nomina, quæ ponuntur in forma, sic commutari possunt, cur non etiam eorum significatio absque commutatione potest extendi, vt per virginitatem etiam intelligatur virginitas putatiua, & appelletur virgo, quæ passim talis putatur & vocatur, sicuti dicitur Doctor, Prætor, Comes, qui talis passim habetur, & sicut Ioseph in Scriptura vocatur pater Christi?

Respondeo. In priore casu, Episcopum, si illi persuadere non potest vt sponte abstineat, posse & debere illam more aliarum consecrare, nihil mutando vel omittendo: quia alioquin illam apud eos qui adsunt, periculo suspicionum exponeret, & secreta confessionis facto suo panderet: quod nullo casu est licitum.

Idem videri possit dicendum in secundo casu, quãdo scandalum impendens esset graue, & nulla alia ratio illius euitandi suppeteret, quod tamen rarum est. Hoc probari videtur ratione adducta: & confirmari potest, quia preces, & cetera quæ in consecratione virginum adhibentur, solùm habent vim per modum deprecationis factæ in persona Ecclesiæ, concurrente ad hoc ipso ordine Episcopali, & tota significatio cærimoniarum est ex institutione Ecclesiæ: ergo in potestate Ecclesiæ est, hanc formam consecrandi, quando periculum grauissimi incommodi ita postulat, etiam illis accommodare, quæ publicè virgines habentur: nam & hæ quoque suo modo possunt esse sponsæ Christi, & sunt omnium gratiarum, quæ ibi postulantur, capaces. Hanc sententiam tenent aliqui antiqui, vt patet ex Siluestro. & quidam recentiores.

Secundus modus est per voluntariam pollutionem, etiamsi fiat absque copula. hac enim virginitatem perire absque spe recuperandi, docet D. Thomas artic.1. ad 4. & art.3 ad 3. Caietanus ibidem & passim alij Doctores. Probatur, quia Præcipua voluptas carnalis in hac consistit, & omnes alij actus, etiam copula, & violatio claustri, ob istius voluptatem fiunt: ergo si vllo actu amittitur, maximè isto, qui est ceterorum finis. Neque ad hoc requiritur alius actus exterior, quo hic excitetur, vt putat Martinus, quem refutat Caietanus artic.1. in 3. quæstione: quia alioquin qui sola imaginatione huiusmodi fœditatem sponte in se procuraret, etiamsi millies id fecisset, esset virgo, & habiturus esset laureolam virginitatis post pœnitentiam: quod est absurdum. etsi enim cum mulieribus non sit coinquinatus, non minùs tamen fœdè, imò turpiùs, & magis contra virtutem castitatis, vt infra cap.3. dicemus. 119 *2. Voluntaria pollutione amittitur.*

Nec refert, etiamsi in somno contingat, modò in vigilia procurata fuerit: vt si quis eo fine certo genere cibi vel potionis sit vsus. Secus tamen si non fuit procurata, sed præter intentionem absque culpa, saltem letali, euenerit: etiamsi fortè postea placeat, quia approbatio illa superueniens, non facit actum illum præteritum esse voluntarium, vt rectè Caiet. art.1 dub.3. *Si in somnis accidat.*

Aduerte tamen, puellam, quæ hoc modo, vel etiam accedente contactu externo polluta fuit, si carnis integritatem retinet, posse velari, vt rectè docet Caietanus in Summa, v. Virginum consecratio, Siluester, & Fumus, supra. Ratio est; quia etsi coram Deo non sit virgo, nec habitura sit laureolam, tamen apud homines censetur virgo. omnes enim vocant virginem, quæ claustrum virginale retinet illæsum, etiamsi sæpius intra se spermatis effusione sit contaminata: quamuis enim non sit virgo virtute, est tamen virgo statu, vt inquit Caietanus. Vnde Ecclesia, quæ vtitur nominibus vt plures, idem per nomen *virgo* & *virginitas* intelligit, quod vulgò intelligi solet; cuius signum est, quod in Pontificali Romano, vbi de hac consecratione agitur, non dicatur roganda de aliqua contaminatione, sed *de vita, conscientia, & carnis integritate*, vt notat Caietanus. Itaque non requirit Ecclesia nisi carnis integritatem. 120 *Polluta potest velari.*

Tertius modus est per turpes contactus, animo libidinoso factos vel admissos, nimirum si tales sint, & eo modo fiant, vt in natura sana necessariò pollutionem excitarent: quamuis fortè reipsa in hoc homine 121 *3. Per contactus impudicos.*

ob naturæ debilitatem, vel morbum id non faciant: id enim per accidens est. Confirmatur, Quia non videtur dubium quin per sodomiam amittatur illa carnis puritas, quam postulat virginitas, etiamsi fortasse non adsit pollutio, quia actus ille ob eam caosam fit, & ex se est ad hoc sufficiens in tali ætate. Idem dicendum de aliis turpibus contactibus. Ita sentit Rosella v. Virginitas, citans Vldericum, & insinuat Caietanus art. 1. versus finem, ad 5. quamuis paulò pòst dubitet de viro. In puero tamen, cui ratione ætatis deest potestas seminandi, sentit nullo actu turpi virginitatem ex parte corporis amitti. Contrarium fortè verius, si adsit perfectus rationis vsus. Ex his patet, qua ratione virginitas sit recuperabilis, qua non sit.

112
Obiectio.
An virtus possit recuperari.

Dices, Etiam ipsa virtutis species non videtur posse recuperari: nam hæc consistit in proposito seruandæ integritatis: hoc autem propositum amissa integritate est impossibile, quia conseruari non potest quod non potest recuperari. Ob hoc argumentum Martinus etiam ipsam virtutem, qua talis est speciei, irrecuperabilem esse tradit contra D. Thomam.

Resp. 1.

Respondeo Primò, Hoc argumento solùm probari, non posse hanc virtutem recuperari actibus efficacibus, non autem, non posse inefficacibus, qui in simplici affectu & bonis desideriis consistunt: hi enim sufficiunt ad virtutem comparandam, & suo modo exercendam. sic pauper potest comparare virtutem magnificentiæ, etiamsi illi materia ad opus externum necessaria desit.

Resp. 2.

Respondeo Secundò, Etiam posse recuperari efficacibus actibus, non quibus velit conseruare integritatem, sed quibus velit in posterum abstinere ab omni actu, quo posset violari integritas, si esset. Virtus enim virginitatis non aliter conseruat integritatem carnis, quàm cauendo omnia quæ illam possent lædere. quare cùm eadem omnia, etiam amissa integritate, caueri possint, potest habere omnes actus, quos antè habebat. Non tamen dicetur *virginitas*, quia hoc nomen connotat integritatem.

CAPVT III.

De Gula, Ebrietate, & Luxuria.

Habet Dubitationes 15.

HÆC vitia virtutibus superiore capite expositis opponuntur, gula abstinentiæ, ebrietas sobrietati, luxuria castitati.

DVBITATIO I.

Quid gula, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 148.

1
Comessatio.

HOc nomen dupliciter accipitur. Primò, Generaliùs, vt etiam comprehendat inordinationem quæ contingit in potu: & hoc modo diuiditur à quibusdam in *comessationem* & *ebrietatem*, tamquam in species, quarum meminit Apostolus ad Romanos 13. *Nõ in comessationibus & ebrietatibus*, puto tamẽ, *comessationem* ibi amplius inuoluere; κῶμος enim (qua voce ibi vtitur Apostolus) significat lasciuam compotationem cum impuro cantu, aliisque temulentis dictis & aliis Auctoribus Græcis constat. hoc apud Latinos vocatur comessatio non tam à comedendo, quàm à κωμάζειν, quod est compotationi lasciuæ deditum esse.

Secundo, Strictè, vt opponitur virtuti *abstinentiæ* strictè acceptæ: & hoc modo sicut abstinentia est virtus, quæ facit nos moderatè appetere & vti cibo, & potu nos inebriante, ita *gula* est vitium in appetitione & vsu delectationis cibi & potus debitum modum, id est præscriptum rationis, excedens.

Hoc autem fieri potest quinque modis, vt pulchrè ostendit D. Thomas artic 4. ex D. Gregorio lib. 30. Moralium cap. 27. qui hoc versiculo continentur, *Præproperè, lautè, nimis, ardenter, studiosè.* nam excessus spectari potest vel circa ipsum cibum, qui huic homini non congruit, vel circa illius sumptionem. circa cibum, vel ratione substantiæ, vel qualitatis, vel quantitatis. 2
Quinque modis exceditur.

Ratione *substantiæ* est excessus, cùm appetuntur cibi pretiosiores, quàm conueniat statui, vt si Religiosus contemptis aliis nolit comedere nisi perdices, phasianos, ficedulas. hoc insinuatur per *lautè*.

Ratione *qualitatis*, vt cùm in condimentis & studio præparandi est excessus: vt si nolit comedere, nisi multo saccaro, vel succis variis sit conditum. hoc indicat *studiosè*.

Ratione *quantitatis*, cùm nimiùm comeditur, id est, plus quàm natura requirat: qui modus est frequentissimus.

Circa ipsam *sumptionem* potest esse excessus vel ratione *modi*, vt si quis voraciter comedat, cibos non mansos deuorando, sicut canes, & leones. hoc significat *ardenter*.

Vel ratione *temporis*, debitum tempus præueniendo, vel etiam sæpiùs quam deceat comedendo, quod indicat *præproperè*.

Differunt autem hæ inordinationes specie, secundùm diuum Thomam, vnde etiam diuersæ in diuersis reperiuntur: alij enim solùm peccant in pretiositate ciborum, quia nihil illis sapit, nisi peregrinum & sumptuosum: alij in qualitate, & palati teneritudine: alij in quantitate: alij in voracitate: alij in crebritate sumendi: alij in pluribus horum: alij in paucioribus. Expressit hos quinque modos D. Gregorius loco citato, his verbis: *Quinque modis nos gulæ vitium tentat: aliquando namque indigentiæ tempora præuenit: aliquando lautiores cibos quærit: aliquando quæ sumenda sunt, accuratiùs præparari appetit: aliquando in ipsa quantitate sumendi, mensuram refectionis excedit: aliquando in ipso æstu immensi desiderij aliquis peccat.* 3
Discrimen illorum modorum.

Petes, Vtrùm his modis omnes gulæ species contineantur, videntur enim esse aliquæ aliæ: nam qui comedit carnes tempore vetito, peccat peccato gulæ, similiter qui comedit ante communionem: & tamen nullo horum modorum peccant. Idem videtur de illo, qui loco indebito v. g. in templo, vel in foro comedit. Item qui cibis noxiis vtitur. Denique qui carne humana, vel carbonibus, aliisque cibis execrandis delectatur. 4
Obiectio.
An omnes species contineantur.

Respondeo, Illas solas esse gulæ species, quæ constituuntur per circumstantias inducentes diuersas inordinationes, oppositas virtuti abstinentiæ. tales autem videntur esse solùm quinque supradictæ, quia inordinatio, quam inducunt, non repugnat propriè alteri virtuti, quàm abstinentiæ. Circumstantiæ verò, quæ inducunt inordinationem repugnantem alteri virtuti, non constituunt speciem gulæ, sed alterius vitij, ad quod illa inordinatio per se pertinet. v. g. ex eo quòd cibus sit noxius, non constituitur species gulæ: quia nocere naturæ suæ non est contra virtutem abstinentiæ, sed contra charitatem sui. vnde in vsu talis cibi non est alia inordinatio propria gulæ, quàm quòd cibus nimis ardenter appetatur, ita vt ex eius affectu homo velit nocere valetudini. Itaque in casibus propositis non constituitur distincta species gulæ, sed inordinatio gulæ, quæ in illis reperitur, pertinet ad aliquem ex modis prædictis, etsi in quibusdam, alterius speciei malitia sit coniuncta.
Respon.
Quæ dicantur propriè vitij alicuius species.

Itaque in primo casu est species gulæ, quatenus comeditur *præproperè*, seu quia conueniens tempus vtendi tali cibo præuenitur. Caietan. respondens Martino refert ad primum modum, vbi cibus ratione substantiæ non congruit homini: sed hic reuerà congruit ratione substantiæ, sed solùm ratione temporis congruit; sicut cùm debitum tempus præuenitur. 5
Quo modo in prædictis casibus sit species gulæ.

In

In secundo similiter præuenitur tempus conueniens. vel dicito potiùs esse peccatum sacrilegij quam gulæ, quia non tam peccat tunc comedendo, quam volendo post cibum communicare.

In tertio casu, cùm loco incongruo, si id fiat affectu gulæ, vt quia non potest differre donec venerit domum, reducitur ad præproperè, vel nimis ardenter. Circumstantia autem loci illius non constituit speciem propriam gulæ, quia non inducit inordinationem contra abstinentiam, sed contra religionem vel modestiam.

De quarto, cùm quis cibo notabiliter noxio vtitur, iam dictum est.

In quinto non tam est vitium gulæ humanum, quàm feritas belluina, praua consuetudine contracta, vel affectio morbida, aut belluinæ naturæ constitutio. Ex his ferè soluas multas minutias, quas contra istos quinque modos obijcit Martinus.

Verùm verò illæ inordinationes sint species vltimæ, vt vult Caietanus; an alias sub se habeant, vt contendit Martinus, parui est momenti, & nihil facit ad negotium morale.

6 *Quale peccatum sit gula. Potest tripliciter finis vltimus poni in delectatione gulæ.*

Quod ad alteram partem dubitationis attinet, Quale peccatum sit gula: Dicendum est esse peccatum mortiferum, si quis in illa delectatione vltimum finem constituat. Hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Expressè, vt cùm quis expressè, seu in actu signato illam voluptatem summum esse bonum iudicat, sicut olim Epicurei. Secundò, Implicitè, cùm id quidem expressè non iudicat, tamen erga illam sic afficitur, vt paratus sit propter illam omnia humana & diuina Iura violare. Tales sunt multi hoc tempore hæreseos ministri, qui sanam doctrinam & Religionem propter ventrem adulterant, cauponantes verbum Dei: de qualibus dicit Apostolus ad Philipp. 3. *Quorum Deus venter est.* Tertiò, Interpretatiuè, vt cùm quis affectu gulæ paratus est, non quidem quoduis, sed aliquod peccatum mortiferum admittere. hic enim etsi minùs perfectè & propriè ponat vltimum finem in voluptate ciborum, quàm secundus, qui omnia ad illam refert, tamen aliquo modo id conuincitur facere: nam hoc ipso, quo mortiferè peccat, Deum propter voluptatem deserit, & hanc illi suo facto præponit: vnde etiam de talibus dici potest, *Quorum Deus venter est.* Sed de hoc plura 1.2 q.1.art.5.

7 *Varij casus in quibus gula est peccatum mortiferum.*

Porrò tertius ille modus in multis casibus locum habet. Primo, Quando propter gulæ voluptates furatur, vel iniquos contractus facit. Secundo, Cùm omittit id, ad quod ex præcepto diuino tenebatur, vt si non soluat creditoribus, vt opiparè victitet. Tertiò, Quando violat ieiunia Ecclesiæ, vescendo carnibus, vel sæpius comedendo. Quartò, Quando ex gula grauem noxam infert valetudini, id aduertens, vel saltem suspicans euenturum. Si nocumentum non sit graue, erit solùm peccatum veniale. Quintò, Si cum scandalo proximi: vnde Apostolus 1. Cor. 8. *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem.* Sextò, Quando probabiliter timeretur aliquod peccatum mortiferum ex quantitate vel qualitate cibi sumpti committendum: vt si experientia nosses te inde ad turpia solere concitari & consentire. Si tamen omnino putares te satis firmum ad resistendum, & solius gulæ affectu vescereris, non esset mortiferum. Imò quando quis ex certo genere cibi aut potus putat se nocturnam pollutionem passurum, non peccat mortiferè, si non eo fine vtatur, nec sit ei periculum consensus in delectationem, vt post Nauarrum & alios docet Toletus de 7. peccatis mortalibus cap.60. Sed de hoc infrà dub.14.

Septimò. Si quis vesceretur carnibus humanis. Verùm quia hoc habet peculiarem difficultatem instituens de eo alteram dubitationem.

8 *Est vitium capitale.*

Numeratur etiam gula inter peccata capitalia, quia ex hoc vitio, tamquam radice, multa alia velut rami pullulant, quæ gulæ filiæ appellantur. Cibus enim & potus, circa quæ gula versatur, duplici ex causa trahunt affectum hominis, & maximi æstimantur. Primò, Per se; quatenus sunt media necessaria conseruandæ vitæ, quæ homini præ cæteris rebus est chara. Secundò, Ratione voluptatis, quæ quia est quædam felicitatis propiciatio, etiam maximè appetitur. Hinc fit, vt horum causa homines plurima & facere & pati soleant; adeò vt totus ferè labor humanæ vitæ ad cibum & potum referatur, iuxta illud Ecclesiastæ 6. *Omnis labor hominis in ore eius.*

Quinque filiæ gulæ.

D. Gregorius lib. 31. quinque gulæ filias recenset, quarum ratio sic accipi potest. Gula consistit in eo quòd immoderato vsu cibi & potus superflua delectatio quæratur. Ergo ea vitia inter filias gulæ numeranda sunt, quæ ex tali immodico vsu nascuntur. Porrò ex immodico vsu cibi & potus & superflua delectatione coniuncta, primùm in intellectu nascitur *hebetudo mentis*; idque tum ratione vaporum, quibus cerebrum oppletur: tum quia affectus & imaginatio est tota in ollis & patinis, nec de alijs mentem cogitare sinit. Deinde in appetitu nascitur *inepta lætitia*, & alij motus animi, qui ad hanc referuntur. Cum enim mens hebetata non percipit altiora, & in voluptate illa magnum bonum imaginatur, exultat animus, tamquam partem quamdam felicitatis in cibo & potu adeptus; & exteriùs per risum & alia signa lætitiæ se effundit. Tertiò, In ore parit *stultiloquium* & *scurrilitatem*. *Stultiloquium*, quia ratio, cibi & potus suffusa vaporibus, & voluptati intenta, non considerat quid dicat, sed facilè quidquid videtur iucundum effutit. *Scurrilitatem*, quia inepta lætitia incitat ad indecora vel turpia agenda vel dicenda, risus mouendi causâ. Denique in corpore parit *immunditiam*, tum quia ex saturitate nascuntur vitia carnis; tum quia gula sæpè parit vomitus, & alias superfluorum fœdas excretiones. Vide D.Th. quæst.148.art.6. Nec obstat quòd idem art.5. dicat ista vitia oriri ex gula secundùm rationem finis, cùm potiùs videantur nasci ex ea secundùm rationem causæ efficientis: quia etiamsi ista vitia per se non fiant propter gulam tamquam propter finem, ac proinde neque vt media, neque vt electiones mediorum ex ipsa sequantur: tamen eorum acceptatio & permissio; ex affectu gulæ sequitur: nam ex affectu voluptatis gulæ fit, vt quis paratus sit illa vitia in se permittere: eaque acceptare, vt rectè explicat Caietanus.

Quomodo nascantur secundùm rationem.

DVBITATIO II.

Vtrùm aliquando licitum sit vesci carne humana.

9 *Extra necessitatem.*

RESpondeo, & dico Primo, Extra grauissimam necessitatem vesci carne humana, est peccatū mortiferum. Ita passim DD. qui hoc attingunt. Caietan. q.148.artic.1.ad 5. Victoria relect.de temperantia, n.5. Nauar.cap.23.n.121. Valentia disp.9.q.1.puncto 1. Toletus de peccatis mortal.c.60.& alij.

Probant id aliqui ex sententia illa Domini, Genes.9. *Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in escam. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quòd carnem cum sanguine non comederis.* nisi enim hic prohiberetur vsus carnis humanæ, id quod sequitur, non rectè cohæreret: *Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, & de manu hominis: de manu viri & fratris eius requiram animam hominis. Quicumque effuderit sanguinem humanum super terram, fundetur sanguis illius.* Ita locum illum intelligunt Lyranus & Burgensis. Sed verius est, loco illo prohiberi non esum carnis alicuius coctæ, sed esum sanguinis, non solùm humani, sed etiam pecorum, sicut prohibitum postea fuit Leu.7. & 17.& Actor.15. Vnde Caiet. putat non prioribus, sed sequentibus verbis, *Sanguinem enim*, &c. vsum carnis humanæ prohiberi. Et sanè ex illis potest vtcumque colligi: (etsi non putem, Scripturam eò spectare) si enim per se licitum esset humana carne vesci, etiam fas esset viuam occidere;

quidquid enim in cibum concessum est, licitum est occidere & præparare. Vnde Petro Actor. 10. dicebatur, *occide & manduca*: at nullo modo licitum occidere viuam: ergo nec mortuam comedere.

Secundò, Alimentum debet esse ignobilius alito, secundùm rectum ordinem, vt ex inferiore gradu ad superiorem enehatur; plantæ enim aluntur ex succo terræ, animalia ex plantis: perfectiora & robustiora animalia, ex speciebus animalium debiliorum & imperfectiorum: homo ex plantarum & animalium genere. Quòd si aliquando animalia hominem deuorent, id ex peccato est: ergo similiter est contra naturæ ordinem, si homo vescatur carne humana.

Tertiò confunderetur magna ex parte distinctio corporum in resurrectione. Nam plurimæ particulæ quæ aliis corporibus resurgentibus deberentur, miscerentur in corpore Antropophagi. Vnde fieret vt non esset illa perfecta identitas inter corpus quod resurgit & quod concidit, quæ alioquin esse deberet, cùm multæ particulæ non possent suis corporibus restitui, sed aliunde deberent suppleri.

Quartò, Quia omnes gentes, apud quas aliquid ciuilitatis fuit, ἀνθρωποφαγίαν tem extremæ barbariei & feritatis semper censuerunt; vt colligitur ex Homero & Virgilio de Cyclopibus; & Aristotele lib. 7. Ethic. cap. 5.

Denique est contra naturalem pietatem corporibus defunctorum debitam, quibus impendendum est officium sepulturæ.

10 Sed difficultas est, Vtrum saltem in extrema necessitate id fieri possit.

An in extrema necessitate.

Dico Secundò, Vtraque pars est probabilis: Affirmans tamen videtur omnino verior. Negantem tenet Victoria n. 6. & probat multis rationibus. Affirmans placet Caietano q. 148. art. 2. ad 2. Martini. Eamdem insinuat Martinus q. 2. de gula, & Nauarrus suprà. Eamdem docet Abulensis in 4. Reg. cap. 6. & Toletus, de peccat. mortal. lib. cap. 60. mihique probatur præ altera. Primò, Quia licitum est causâ morbi vti carne humana in medicamentis, vt vsus receptus declarat in mumia, quæ nihil est aliud quàm caro corporis humani, cum pretiosis vnguentis sepulti: cur non etiam in extrema necessitate famis, quæ morbi maximi est instar, licitum sit vti non condita?

Secundò, Licitum est haurire sanguinem humanum ex vena adolescentis detractum, causâ conciliandi vigoris corpori senili, & senectutis prorogandæ: vnde quidam Medici (inter quos Marsilius Ficinus, lib. de sanitate tuenda) hoc tamquam singulare remedium ad istum finem præscribunt, etsi fortè in ratione medica decipiantur: cur non etiam ob similem causam liceret vti carne humana, si ars medica præscriberet?

Tertiò, Quia caro mortua est res inferior, & licitum est eam exponere feris & auibus dilaniandam, quando viui ob crimina sont commeriti: cur eo casu non possit homo ea ea sumere, extrema vrgente fame? cessat enim hic ratio iniuriæ, & aliunde succurritur extremæ necessitati.

Quartò, In extrema necessitate Iudæi potuissent vesci carne immunda, v. g. suilla, equina, coruina. (vt docet Victoria suprà, num. 10.) quod tamen extra illam fuisset nefas: ergo etiam hic extrema necessitas excusabit.

11 Dices Primò, Ergo licebit etiam hominem eo fine occidere. Secundò, Si barbari compellant, licebit vesci. Tertiò, Cur in obsidione Ierosolymitana non sunt vsi, vbi erant tot corpora mortuorum? Cur tam horribile visum quòd mater comederit filium? vt refert Iosephus lib. 7. de bello Iudaico cap. 8. Denique si tunc fas est vti, ergo quisque tenetur: quia tenemur omni modo vitam conseruare.

Obiectiones.

Ad 1. Respon. Ad Primum Respondeo, negando consequentiam, quia homo non est destinatus homini in cibum, sicut cetera animalia. Vnde etsi medicamenti causâ sit opus carne vel adipe humano, non tamen idcircò licitum occidere: nisi aliàs sit meritus mortem, & executio debito modo fiat.

Ad Secundum: Negatur, quia illa compulsio fieret in odium nostri moris; & illius virtutis, per quam ab huiusmodi extra necessitatem abstinemus. Similì modo si cogeretur vesci idololothytis, non liceret obsequi. *Ad 2.*

Ad Tertium: In illa obsidione non sunt vsi nisi paucissimi: quia reputabant huiusmodi cadauera maximè immunda. Deinde quia res videtur belluina, & natura abhorret ob insolentiam, & anticipatas opiniones. Factum illius mulieris visum valdè horribile, non quia cadauer hominis per se mortui comederat: sed quia oblita maternæ pietatis, proprium filium, vt comederet, occiderat, & reipsa iam medium deuorauerat. *Ad 3.*

Ad Vltimum: Neganda consequentia. non enim tenemur omni modo licito vitam conseruare, sed possumus illam negligere vel exponere, quando honesta ratio suppetit: vt benè docet Victoria d. relect. de temper. *n. 9.* ratio est, quia bonum virtutis est præstantius vita: vnde propter illud potest vita deseri. deinde cùm vita non sit ex bonis supremis, & semel necessariò deserenda, non tenemur eam nisi mediis ordinariis secundùm proportionem nostræ conditionis fouere & prorogare. Explicatur & probatur exemplis. v. g. non tenemur in obsidione vesci canibus, felibus, muribus, calceorum segmentis, &c. nec tenemur pretiosissimis vti medicamentis vel cibis, ad morbi, alias letalis, curationem. non teneor me tueri contra inuasorem, si non possum sine ipsius interitu. non teneor mutare solum patrium, etiamsi Medici id dicant necessarium ad vitam conseruandam, teste Victoria suprà, potest vxor ministrare marito in peste, ad coniugalem amorem demonstrandum, etiamsi eius opera non sit marito necessaria. 12

Ad 4. Non tenemur quouis modo vitam conseruare.

Denique potest Carthusianus, etiam in extrema necessitate abstinere à carnibus, (etsi possit iisdem etiam vesci) propter exemplum virtutis & decus abstinentiæ in suo Ordine tenendum: ne videlicet aperiatur aditus dispensationibus & interpretationibus, sicque sensim relaxetur ille communis abstinentiæ rigor, vt docet Victoria suprà n. 10. Idque verum puto, etiamsi illa necessitas proueniat ex fame, & nullus alius cibus suppeteret. sicut enim si a morbo proueniret, non censeretur à se, sed à morbo perimi, vt ibidem rectè ait Victoria ita etiam cùm prouenit a fame, censetur fame vel calore interno absumi: non enim magis tenetur famē tali esca pellere, quàm morbum, ceteris paribus. Confirmatur, quia, vt idem docet, Iudæi tempore Machabæorum in solitudine versantes, non tenebantur vesci cibis lege vetitis, etiamsi fame alioquin fuissent morituri: tamen potuissent iis vesci. poterant enim vesci ob necessitatem extremam, & poterant abstinere ob reuerentiam diuinæ legis: ergo idem dici poterit de Carthusiano in simili casu, maximè cùm non nudo statuto humano, sed etiam voto videatur obstrictus, dum vouet obedientiam secundùm statuta. Itaque ob reuerentiam statuti, quod strictissimè abstinentiam præcipit, & etiam in extremis morbis in Ordine seruatur: & ob reuerentiam Dei, cui se per votum obstrinxit, & ob commune decus Religionis tuendum poterit abstinere.

Carthusianus an in necessitate teneatur vesci carne.

Dixi obiter, Carthusianuos posse vesci carnibus in extrema necessitate, siue ea necessitas proueniat ex morbo (quam quidam putant non dari, si alij cibi suppetant) siue ex aliorum ciborum inopia. Quia statutum humanum non obligat cum periculo mortis, vt communiter DD. tradunt: nisi vel necessitas boni communis postulet (quod hic non fit) vt cùm præcipitur militi ne stationem deserat, ne fugam capessat: vel nisi scandalum graue impendeat, cui aliter occurri non possit: quod etiam hic locum non habet. nec refert etiamsi illud statutum voto aut iuramento firmatum sit: quia periculum mortis censetur exceptum. vt patet in voto ieiunij, peregrinationis, obedientiæ, non ducendæ vxoris, &c. Si tamen expressè vouisset

se

se nullo euentu, etiamsi mors impenderet, carnes esurum, puto non posse comedere; quia votum, meo iudicio, est validum, vt ex supradictis colligitur; ac proinde seruandum in tali periculo. existimo tamen nullum huiusmodi votum in ordine illo fieri; quia multi DD. censent inualidum & illicitum.

DVBITATIO III.

Quid ebrietas, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 150.

13 EBrietas dupliciter accipitur, vt notat D. Thomas art. 1. Primò, Pro defectu vsus rationis, nimio potu inducto, vnde dicitur quis *ebrius.* & sic non est peccatum propriè, sed peccati effectus. Secundò, Pro ipsa potatione, quæ hunc defectum efficit. sic est peccatum, & definiri potest hoc modo.

Ebrietas pro peccato quid.

Ebrietas est excessus in potando, causâ voluptatis, vsque ad violentam vsus rationis priuationem. vel sic; Est violenta rationis intereeptio per nimium potum, causâ voluptatis assumptum.

Hæc definitio habet tres partes. Prima, *Est excessus in potando.* sicut enim gula consistit in excessu in cibo & potu inebriante, ita ebrietas in excessu vini, vel cuiusuis alterius potus inebriantis. Hinc *ebrietas*, iuxta D. Thomam, dicta est, quasi *extra briam*, quod debitam vini mensuram excedat. Vnde dum quis odore lupuli salictarij, vel suffitu tabaci, vel opio, aliisque narcoticis priuatur vsu rationis, non est ebrietas; quia hoc non fit excessu potandi.

Si causâ medicinæ.

Secundo, *Causâ voluptatis.* si enim causâ medicinæ, ex præscripto Medicorum, non esset ebrietas, etiamsi vsque ad intereeptam mentem sumeretur, vt rectè docet Caietanus art. 1. ad 3. & in Summa v. Ebrietas, Siluester v. Ieiunium, q. 3. Nauarrus c. 23. n. 119 vt si in subito pestis terrore, aliis remediis æquè commodis non suppetentibus, magnus haustus vini generosi sumatur, vel aduersus venenum frigidum (vt opium, solanum, cicutam, hyoscyamum) aut contra cantharides magna vini copia bibenda, ex qua rationis vsus sic impediendus, præscribatur. non enim est excessus respectu talis subiecti, & ad talem finem: neque causâ delectationis gustus vel tactus, palati, vel œsophagi sumitur: vnde non repugnat temperantiæ, quæ circa tales delectationes versatur

Ob eamdem non peccat peccato gulæ, qui iudicio Medicorum varia edulia inordinatè & copiosè ingerit, ad vomitionem mouendam, quia neque ob delectationem id agitur, neque modus rationis respectu talis subiecti exceditur.

14 *Duplex vsus rationis priuatio.*

Tertiò, *Vsque ad violentam*, &c. Dupliciter aufertur rationis vsus, modo naturali, & violento. *naturali* per somnum, spiritibus animalibus in centrum retractis, & neruis sensoriis, qui in sensuum externorum organa terminantur, vapore quodam frigido occupatis. Hic modus à natura est institutus ad spirituum, & consequenter ad virium instaurationem: nam per quietem nulla fit dissipatio, & copiosa nouorum spirituum generatio. *violentè* aufertur, quando tanta vaporum copia cerebrum implet, vt etiam in vigilia, ratione vti non possit. Idem interdum accidit vel ex nimio spirituum feruore, vt in phrenitide, vel ex humore maligno, cerebrum per idiopathiam assiduè occupante, vt in melancholia primaria; vel ex vapore noxio, cerebrum per interualla petente, vt in melancholia hypochondriaca.

15 *Est peccatum mortiferum.*

Quod ad alteram partem attinet, dicendum est, talem ebrietatem, si voluntaria sit, esse peccatum mortiferum. Ita D. Thomas art. 2. quem omnes alij sequuntur. Est autem voluntaria, Primo, Directè, quando quis ebrietatem intendit. Secundò, Indirectè, vt quando quidem expressè non cupit inebriari, sed tantum bibit, quantum potest, non curans an sequatur ebrietas, an non. Item quando aduertit se inebriandum, si pergat potare, nihilominus non desistit.

Probatur ex Scripturis.

Nunc probatur id esse peccatum mortiferum. Primò, Ex Scripturis, Prouerb. 23. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui foueæ? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? nonne his, qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis?* vbi breuiter attinguntur mala, quæ ebrietas etiam in hac vita infert. Est igitur & ipsa graue malum in moribus. Ibidem: *Ne intuearis vinum quando flauescit, cùm splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, sed in nouissimo mordebit vt coluber; & sicut regulus venena diffundet:* nimirum quia sicut illa venena sunt corpori letifera, ita vinum in fine mortem æternam adferet animæ & corpori. Sequitur: *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruersa,* Vbi significatur, ex multo vino sequi fornicationes & adulteria, maledicta & blasphemias, &c. Ecclesiastici 19. *Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & arguent sensatos,* id est, faciant reprehensioni obnoxios. Et cap. 31. *Vinum multum potatum, irritationem, & iram, & ruinas multas facit.* vide plura ibidem. Isaiæ 5. *Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & ad potandum vsque ad vesperam.* & infrà: *Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem,* quasi dicat, qui strenuè incumbitis compotationibus. *væ* autem in Scripturis passim comminationem damnationis æternæ significat. 1. ad Cor. 6. *Nolite errare, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* hic ebrietatem connumerat aliis vitiis mortiferis, & pari modo à regno excludere affirmat.

Nec obstat, quòd *ebriosus* non ebrium, sed deditum ebrietati designet; ac proinde requirat consuetudinem *ebriosus* enim dicitur non qui semel aut bis ebrius est, sed qui ebrietati est deditus: hoc, inquam, non obstat, quia Græcè est μέθυσος, quod ebrium significat, & idem valet ac ἄσωτος, vnde sicut is, qui alia illa vitia vel semel commiserit, excludetur à regno, nisi pœnitentiam egerit, ita etiam qui vel semel ebrius fuerit. Ad Galat. 5. *ebrietates* ponuntur inter opera carnis, quæ à regno Dei alienum reddunt.

Secundò, Probatur ex Patribus. D. Augustin. serm. 16 *Ex Patribus.*
231. de tempore, sæpiùs dicit, per ebrietatem *perire animam, hominem Deo fieri inimicum, & reum in die iudicij.* Similia habent alij Patres, vt S. Basilius hom. in ebrietatem, D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 14. S. Chrysost. homil. contra luxum & crapulam; & alij. Præterea D. Augustinus sermone illo citato sic ait: *Qui contra calumniam & amicam suam ebrietatem loquentibus irascitur, libera à nobis voce audiant, Quia quicumque ebriosus pœnitentiam de ipsa non egerit, sed vsque ad mortem suam in ipsa ebrietate permanserit, in æternum proculdubio peribit, quia non mentitur Spiritus sanctus per Apostolum dicens, Neque ebriosi regnum Dei possidebunt.* Deinde docet quomodo auxilium diuinum sit ebrioso implorandum, vt eripiatur de luto fæcis, & cloaca ebrietatis, nimirum dicendo totis animæ viribus cum Propheta, *Eripe me de luto fæcis, vt non infigar.* & *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.* & rationem subdens, cur ita illam vocet, addit: *Ebrietas enim quasi infernus puteus, quoscumque susceperit, nisi digna subuenerit pœnitentia, & emendatio fuerit subsecuta, ita fortiter sibi vendicat, vt eosdem ipsos de inferni tenebroso puteo, ad charitatis vel sobrietatis lucem redire sine pœnitentia non permittat.* Idem serm. 232. *Qui credit ebrietatem esse paruum peccatum, si se non emendauerit, & pro ipsa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis æterna illum pœna cruciabit.* idque probat ex Apostolo 1. Corinth. 9. ad Ephes. 5.

Obiectio.

Dices, D. Augustinus serm. 41 de Sanctis, crimina enumerans capitalia, non ponit ebrietatem absolutè, sed cum restrictione. *Ebrietas*, inquit, *si assidua sit,* &c. vbi videtur insinuare, si non sit assidua, sed rara, non esse peccatum mortiferum.

Respons.

Resp. D. Augustinum solùm enumerare ibi aliqua

crimina capitalia, de quibus non poterat esse controuersia apud populum: nam simili modo ponit iracundiã; *Si longo tempore*, inquit, *teneatur iracundia*; & tamen certum est, etiam breuem iracundiam, si plenè sit voluntaria, & graue malum imprecetur, esse crimen capitale, seu mortiferum. vel certè, vt D. Thomas art. 2. ait, addit illam restrictionem, vt indicet se loqui de ebrietate plenè voluntaria. qui enim rarò inebriantur, non videntur id voluntariè, sed præter mentem pati, nimirum ex eo quòd ignorent vim potus, vel debitam mensuram, aut non aduertant ebrietatis periculum.

17 *Probatur ratione. 1. Ratio.* Tertiò Probatur ratione. Primò, Quia se inebrians priuat se violentè, non solùm vsu rationis, sed etiam potestate propinqua vtendi; impedimentum & veluti vinculum menti suæ iniiciendo, vt etiam vigilans ratione vti nequeat, idque causâ voluptatis: vnde propter voluptatem se ad brutorum abiicit stoliditatem. hoc autem censetur maximum malum & grauis inordinatio; quia præcipuum bonum hominis, & quo à brutis distinguitur, est posse vti ratione, & sua omnia hac regula dirigere: quod valdè ponderat D. Basilius, & alij Patres, vt infra dicemus. Confirmatur, quia si quis alteri hanc potestatem etiam ad aliquod horas eriperet, grauem inferret illi iniuriam, & peccaret mortiferè: ergo etiam qui sibi ipse illam adimit.

Obiectio 1. Dices Primo, Est dispar ratio, quia quisque cedere potest iure suo, & nemo sibi ipse facit iniuriam: sed non potest cedere iure alterius.

18 *Respons.* Respondeo. Etsi quisque possit cedere iure, quod habet ad vsum rationis hic & nunc adhibendum; & ita possit se illo vsu priuare, dormiendo, vel nolendo mentem applicare; tamen non potest cedere iure, quod habet ad potestatem vtendi: huius enim non est dominus; sicut nec integritatis membrorum, aut sensuum. Vnde non minùs peccat dum sibi hanc potestatem eripit, quàm dum alteri id facit. etsi enim non sit propriè iniuria, dum sibi hanc potestatem adimit, cùm non fiat nolenti; est tamen contra charitatem, & debitum custodiendi sui, & suæ naturalis integritatis.

19 *Alia est ratio somni.* Hinc patet responsio ad obiectionem de somno; etsi enim somnus priuet vsu rationis, non tamen potestate propinqua vtendi, quia relinquit organa expedita, vt statim secutâ vigiliâ mens possit ratione vti: ebrietas verò ita ligat & obsidet, vt etiam secutâ vigiliâ, ratione vti nequeat. Accedit quòd somnus est institutus in bonum naturæ, vt illa quiete vires tum sensitiuæ tum motiuæ reficiantur, corpus roboretur, & officiis mẽtis instrumentum debitum, id est, spiritus animalis reparetur. Vnde etiamsi vsus rationis in somno tollatur; tamen hoc detrimentum multis commodis compensatur.

Respons. Dices Secundò, Suffitu peti seu tabaci tollitur violentè potestas vtendi ratione, similiter odore lupuli, si quis in eo cubet, & tamen in his non est peccatum mortiferum.

Resp. Illo suffitu non tolli potestatem vtendi extra somnum, sicut per ebrietatem, sed solùm in somno (qui modus est naturalis) sua facultate refrigerante & constringente inducendo soporem: est enim ex genere narcoticorum, sicut & hyoscyamus. vnde etiamsi suffitus ille hauriatur causâ voluptatis, quam Indi dicuntur in illo sapore percipere, non erit mortiferum. Odor lupuli turbat quidem caput, non tamen puto planè inebriare. si etiam inebriaret sicut ipse potus, putarem eodem modo vitandum, maximè quando nulla est in eo cubandi necessitas.

20 *2. Ratio. Mala ebrietatis. 1 Exhaurit substantiam.* Secundò Probatur: Ebrietas multa alia grauia mala secum trahit, ob quæ meritò graue crimen censeri debeat. Primo, Facultates exhaurit, Prouerb. *Qui amat vinum & pinguia, non ditabitur.* & cap. 23. *Noli esse in conuiuiis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui conferunt ad vescendum carnes: quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio.* Hinc sequitur grauis familiæ afflictio, liberorum neglectus, creditorum fraudatio, furta, latrocinia, &c. vt quotidiana experientia docet.

2. Eneruat & fœdat corpus. Secundo, Corpus fœdum, imbecillum & morbidum efficit: hinc enim est oculorum lippitudo, narium corysa, oris graueolentia, anima fœtida, membra tremula. hinc capitis destillationes, tusses, fœdique screatus. hinc apoplexia, & paralysis membrorum, articulares morbi. D. Chrysostomus homil. contra crapulam tomo 5. *Oculi, nares, & os coryza, muco & putredine, & his, quæ intus generantur cœnosis & impuris affectibus sunt plena: & ipsa turnis substantiæ laxior fit quàm naturæ proportio requirat, & fœtida, ac inutilis, neque ad omne opus bonum inepta.* Confirmat similitudine: *Etenim & terra aquarum abundantia oppressa, innatum perdit calorem, perdit & suas vires, neque ad suum opus vel procreationem est idonea. hinc & incurabilibus & difficillimis implicantur* *Obnoxij morbis.* *morbis, tremoribus, palloribus, podagris, chiragra, & aliis pluribus*, &c. addens, tanta esse illa mala, vt etiamsi nulla esset gehenna, nullúmve aliud incommodum, meritò propter illa ebrietas sit fugienda. D. Augustinus *Incommoda corporis ex ebrietate.* serm. 231. *Est in illis oculorum caligo, vertigo, fatigatio, & dolor capitis, suffusio vultus, membrorum omnium tremor, animæ, ac mentis stupor. In talibus impletur quod scriptum est: Cui væ, cui tumultus, cui rixæ, cui rixa, cui sine causa vulnera, cui suffusio oculorum? nonne his, qui morantur in vino, & student calicibus epotandis?* Similia habet D. Basilius homil. in ebrietatem, circa medium, & S. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 16.

21 *3. Ad omnia reddit inutilem.* Tertiò, Reddit hominem ad bonum inutilem, nimirum non solùm ad opera pietatis, sed etiam ad studia litterarũ, ad politica, ad mechanica: denique ad omnem vitæ vsum. Docet hoc pulcherrimè D. Augustinus supra: *Quia*, inquit, *corpora nostra terrena sunt, quo modo* *Simile ab agris.* *pluuia nimiùm grandis & diuturna si fuerit, terra infunditur, & in lutum resoluitur, vt nulla in ea cultura fieri possit: sic & caro nostra quando abũdantiore potu fuerit inebriata, nec spiritalem culturam recipere, nec fructus animæ necessarios poterit exhibere.* Vnde infert: *Si volumus vt ager corporis nostri bonos fructus proferat, non plus bibendum quàm oportet, ne per nimiam*, inquit, *ebrietatem ipsa corporis terra velut in paludem conuersa, magis vermes & serpentes generare, quàm fructus bonorum possit offerre.* Deinde sub- *Sunt similes stagnis.* dit: *Omnes ebriosi tales sunt, quales paludes esse videntur: quod enim in paludibus nascitur, nullum fructum habere cognoscitur. nascuntur ibi serpentes, sanguisugæ: nascuntur ibi ranæ, & diuersa genera vermium, quæ magis horrorem possint generare, quàm aliquid ad victum exhibere. istæ enim herbæ, vel arbores, quæ aut in ipsis paludibus, aut circa ripas nasci solent, nihil vtilitatis habere videntur, in tantum vt annis singulis incendio concrementur. Videte, quod de ebrietate nascitur, igni præparatur.* Eamdem similitudinem attingit D. Chrysostomus loco citato. D. Basilius homil. in ebrietatem: *Periculum, o miser, est, ne pro homine cœnum lutumque fias: sic penitus vino deditum marcescis, ac quotidianam crapulam haud aliter quàm vasa putida oles.*

22 *4. Assimilat brutis.* Quartò, Facit hominem bestiis similem, & etiam viliorem. D. Augustinus suprà: *Considerent ebriosi, si non peiores animalibus iudicandi sunt. cùm enim animalia amplius quàm eis opus est, bibere nolint, illi & duplum, & triplum quàm eis expedit, potum accipiunt. & vnde trium vel quatuor dierum refectionem poterant habere, vno die tam grandi peccato contendunt perdere potiùs quàm expendere. & vtinam potum tantummodò perderent, & non etiam ipsi perirent.* D. Basil. suprà: *Qua in re, dic homo miser, à brutis differs? nónne rationis munere, quam à Deo omnium conditore accepisti, reliquæ creaturæ factus dominus & imperator? hoc igitur te mentis lumine per ebrietatem priuans, inter bestias ratione carentes numerari poteris, & illis similis videri.* Hæc sanè est præcipua iniuria, quam ebrietas per se & proximè dignitati naturæ rationalis, qua parte est imago Dei, infert, ob quam maximè diximus esse peccatum mortiferum. Addit S. Basilius: *Imò* *Brutis peiores.* *& bestiis longè peiores existimauerim eos qui ab ebrietate superantur, cùm illæ coeundi statas habeant leges & horas, hi verò nullam temporis & horæ rationem habentes, nequissimis complexibus & amoribus inter se vtuntur.* Idem

ostendit

Google

ostendit ex vsu sensitium: *Nec solùm eò peiores brutis, quòd mente insani, sed etiam quòd sensibus longè infra illas deficere videantur. An non vmbras supenumerò tamquam fossas, vel loco prærupto transiliunt? aures terrifico sonitu, tamquam fluctuantis maris refertas habent; terra interdum insurgere & in rectum erigi, montes verò circumagi videntur, &c. Hi somni sunt grauec, ac reuerà morti vicini: vigiliæ verò somnis stupidiores. Insomnium quoddam est vita ipsorum, &c.* D. Chrysostom homil. 58. in Matth. *Quantò melior asinus ebrioso est? quantò canis præstantior? omnes certè animantes, quæ rationis expertes sunt, cùm bibunt aut comedunt, vltro quàm satis, etiamsi mille homines cogerent, numquam eloquuntur. peiores igitur irrationabilibus vos estis qui inebriamini*, quod fusiùs deinde prosequitur.

5. Secreta pandit. Quintò, Secreta prodit. Prouerb. 31. *Nullum secretum vbi regnat ebrietas.* Huius rei multæ extant historiæ. hinc Horatius,

Reges dicuntur magnis vrgere culullis,
Et torquere mero, quos perspexisse laborant.

D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. 17. *Plerique etiam vino vtuntur vt equulea, & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. quis inter cyathos texit quod latere cupiebat.*

23 *6. Est causa multorum criminum.* Sextò, Ad mores absurdos & grauia crimina excitat. hoc exprimit ex parte diuus Basilius suprà D. Hieronymus in cap. 1. Epist. ad Titum, explicans illud, Non violentum, *Longum est ire per singula, & insanius, quæ ebrietas suggerit, explicare. Videas alios pocula in tela vertentes, scyphum in faciem iacere conuiuarum alias scissis vestibus in vulnera aliena proruere, alios clamare, alios dormitare. qui plus biberit, fortior computatur: accusationis occasio est, adiuratum per Regem, frequentiùs non bibisse. vomunt vt bibant, bibunt vt vomant. digestio ventris & guttur vno occupantur officio.* *Pugna ex ebrietate.* *Fœditas ebriosorum.* Deinde addit: *Hoc nunc dixisse sufficiat, quod secundùm Apostolum, in vino luxuria est, & vbicumque saturitas atque ebrietas fuerint, ibi libido dominatur. Specto ventrem & genitalia, pro qualitate vitiorum, ordo membrorum. numquam ego ebrium castum putabo.* *Ebriosus numquam castus. Libidinosus.* Nota grauissima verba tanti Doctoris. D. Ambrosius de Elia & ieiunio cap. *Ebrietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum insipientiæ, hæc sensus hominum mutat & format, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam, vini calore flammati cohibere se nō queunt, & in bestiales libidines excitantur:* & cetera, quæ elegantissimè persequitur. Similia habes c. 12. & apud D. Chrysostomum homil. 58. in Matth. sub finem. S. Basilius homil. in ebrietatem: *Ebrietas dæmon est voluntarius, ex voluptate animabus nostris inditus. Ebrietas malitiæ mater est, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, ex temperato lasciuum, iustitiam ignorat, prudentiam extinguit, &c.*

7. Difficillimè curatur. Septimò, Difficillimè curatur: ratio est, quia vinum corporis habitum immutat, hepar accēdit, fauces exsiccat, & siticulosos reddit; quo fit vt sitis bibendo augeatur, faucibus magis & magis arescentibus. D. Basilius: *Denique huius mali finis est nullus: ipsum namque merum inexplebilem continuò sitim addit, nec necessarium quærit vsum, sed ad alium irrefragabiliter potum inuitat, cùm ardentes ebrias & semper bibendi cupidiores reddit.* Diuus Ambrosius c. 14. *Meritò Deus per Moysen non solum venena, sed etiam draconum veneno vinum comparauit, dicens: Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis: & pulchrè additur, insanabilis: multi enim reliquarum serpentum venena curarunt, nemo ebrietate.*

Vbi Aduerte, locum illum Deuteronom. 32. positum ab Ambrosio iuxta editionem 70. Nostra lectio sic habet, *Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile.*

24 *Quomodo possit curari.* Quomodo autem his curatio adhiberi possit docet pulchrè diuus Augustinus serm. 231. *Qui si de hoc malo desiderat liberari, quo modo sibi interualla dierum potum addendo, ad ebrietatis tenebras peruenit, ita paulatim subtrahendo ad sobrietatis lucem redeat. qui si simul totum, quod amplius accipiebat, subtraxerit, vbi nimia sitis cœperit exardescere, cum grandi amaritudine clamet & dicat, malle se mori, quàm sibi bibendi & inebriandi consuetudinem tollere: nec attendit quòd tolerabilius erat illi carne mori, quàm in anima per ebrietatem interfici. Et ideò vt nec ardorem nimium patiatur, & de tam graui malo liberetur, per interualla dierum, sicut diximus, aliquid de nimietate potus subtrahat, quousque ad rationabilem bibendi consuetudinem redeat.*

Hæc paulò fusiùs ex Patribus dixerim, propter fœdam huius æui apud multas gentes sese inebriandi consuetudinem plura licet videre apud iratos, maximè Ambrosium & Basilium.

Peres Primò, Verùm ea, quæ homines in ebrietate committunt, sint peccata, ita vt imputentur ad culpam? 25 *An commissa in ebrietate sint peccata.*

Respondeo, Vel ebrietas est voluntaria, seu culpabilis, vel non est voluntaria. Rursus, vel malum inde secuturum poterat præuideri, vel non poterat. Si non est vllo modo voluntaria, ita vt sit prorsus inculpata, quidquid ex ea secutum fuerit, etiam culpâ vacat; non minùs quàm id, quod committitur ab amēte. *Si nullo modo voluntaria.* ratio est, quia nullo modo est liberum. nec enim per se liberum est; nam cùm agitur, deest vsus rationis. nec etiam in causa; quia supponimus causam non esse voluntariam. talis erat nuditas Noë, ex ebrietate inculpata, consecuta: ignorabat enim vini efficacitatem, vt Patres docent. Ita communiter D. Thomas quæst. 150. art. 4. Caietanus ibidem, D. Bonauentura in 2. d. 22. art. 2. q. 3. ad vltimum & alij.

Si verò ebrietas sit aliquo modo culpabilis, & malum preuideri poterat, (vt si aliàs erat expertus, in simili dispositione tale quid à se commissum; vel si dubitans nōn adhibuit sibi custodem, vel aliam cautionem) etiam ipsum ad culpam imputabitur. 26 *Si sit aliquo modo voluntaria.* Et quidem si solùm venialiter peccauit se inebriando, malum inde secutum solum erit veniale. Si verò mortaliter, morte. Ratio est, quia illud malum (v. g. homicidium in ebrietate commissum) non est in seipso voluntariū seu liberum, cùm ab eo patretur, qui iam vsu rationis caret, sicuti quod fit à dormiente: sed solùm est voluntarium in causa, quæ est ebrietas: *Si ebrietas sit venialis, effectus non potest nisi venialis censeri.* ergo non potest maiorem contrahere culpam, quàm ipsa causa hic & nūc habeat, atque adeò quàm voluntas illa, a qua ebrietas illa dicitur voluntaria: ergo si hæc voluntas solùm est venialis, illud malum, etiamsi fortè sit homicidium, non imputabitur nisi ad culpam venialem. Confirmatur, quia tota culpa est in illa voluntate: & solùm per denominationem extrinsecam tribuitur ebrietati & effectui secuto: nam ebrietas, & opus secutum solùm imputatur ad culpam, quatenus ab illa voluntate pendet. Vnde euidens est, non posse esse maiorem culpam in opere secuto, quàm in voluntate illa prævia ebrietati. Vnde patet, fieri non posse vt ebrietas sit peccatum veniale; & opus ex ea secutum imputetur vt mortiferum.

Fieri tamen potest vt ebrietas sit mortifera, & malum ex ea secutum, etiam aliàs per se grauissimum, non imputetur ad culpam, vel saltem non nisi ad venialem. 27 *Si malum nō poterat præuideri, non imputatur.* ad nullam culpam, si malum nulla ratione præuideri poterat: quod enim nullo modo est cognitum, nullo modo censetur volitum, aut voluntarium, vt si nihil ei occurrit quod excitaret dubitationem vel timorem talis mali euenturi: quod facilè accidit ei, qui nihil tale est anteà expertus: vel si occurrit, humano modo sufficientem cautionem adhibuit: quo modo incestus Loth videtur fuisse incolpatus, etsi fortè ebrietas eius excusari non possit. Vnde D. Augustinus lib. 22. contra Faustum cap. 44. dicit: *Inebriauerant eum, & se nescientes miscuerunt: quapropter culpandus est quidem, non quantum ille incestus, sed quantum illa merebatur ebrietas.* Idem docet S. Chrysostomus homil. 44. in Genesim.

Ad venialem imputabitur, si aliquo modo præuideri poterat, (vt si aliqua leuis de eo dubitatio incessit animum) & per venialem negligentiam maior consideratio fuit prætermissa. 28 *Si præuisum imperfectè, erit veniale.* Ratio est, quia etsi tenebatur ebrie

ebrietatem sub peccato mortifero vitare, ob intrinsecam ipsius malitiam, eius periculo, satis animaduerso; non tamen pari obligatione tenebatur illam vitare ob malum, v.g. homicidij, eò quòd non satis eius periculum aduerterit, sed solùm leuiter, & in eo neglectu non peccauerit nisi venialiter, vti suppono. Confirmatur, quia in homicidio casuali potest esse peccatum veniale, ob defectum considerationis necessariæ ad culpam letalem: atqui tale homicidium est casuale respectu illius hominis & voluntatis præcedentis, ergo, &c.

Si perfectè animaduersum. Quando autem perfectè quis aduertit periculum mali, si hoc malum graue sit, tenetur sub peccato mortali vitare periculum. Vnde si hoc etiam per se sit peccatum mortiferum, sicut est ebrietas, in voluntate illa præuia, qua periculum acceptat vel non vitat, erit duplex malitia mortalis; altera quatenus terminatur expressè vel implicitè ad ebrietatem: altera vt respicit malum inde secututum: quarum alteram habet ab ebrietate, vt per se spectatur; alteram ab eadem vt est causa continens periculum alterius mali.

29 *An rationis defectum & mala secuta sint peccata.* Vtrùm autem ebrietas, vt rationis defectum denotat, & mala secuta dicenda sint peccata, potiùs ad modum loquendi, quàm ad rem ipsam pertinet, quia constat totam malitiam moralem & culpam esse in voluntate, quæ ebrietatem antecessit. Si tamen propriè loqui velimus, potiùs dicenda sunt effectus peccatorum, quàm formaliter peccata. Ratio est, quia non dependent à voluntate vt actiones liberæ; sed vt effectus consequentes, qui positâ semel causâ, non sunt ampliùs in nostra potestate posito enim potu largiore vini, cóque in stomachum infuso, non est in nostra potestate vt non sequatur mentis defectus: & posito tali defectu, non sunt in nostra potestate opera quæ inde sequuntur: atqui de ratione peccati est esse liberum, & in nostra potestate. Confirmatur, quia aliter actiones externæ peccatorum dependent à voluntate libera, aliter hæc opera. illæ enim ita dependent, vt omni momento sit in nostra potestate eas inchoare, vel non inchoare, & inchoatas abrumpere, vel continuare. Vnde ipsæ per se sunt propriè voluntariæ, laudabiles, vel vituperabiles, peccata, vel merita: quia secundùm se assiduè à voluntate pendent, & conseruantur; & consequenter ab ea informantur, & veluti animantur ad vnum perfectum opus morale constituendum. Hæc verò non sic, sed remotè solùm à voluntate libera pendent, nimirum quatenus liberè facta est applicatio causæ: qua posita, necessariò sunt secutura: nec ampliùs est in potestate nostra ea inchoare vel differre. Vnde per se non sunt peccata, sed solùm vt considerantur in libera applicatione causæ inebriantis, in qua dicuntur voluntaria.

Quatuor actus considerandi. Quod vt meliùs intelligatur, notandi sunt in proposito quatuor actus. Primus est, Voluntas illa, qua quis expressè vel implicitè vult se inebriare etiamsi videat periculum ex ebrietate impendere. Secundus, Actus potandi. Tertius est, Operatio vini, qua tollitur vsus rationis. Quartus est, Homicidium ex ebrietate commissum. Primus est fons totius mali, & in eo residet tota culpa. Secundus est actio libera, assiduè pendens ex illa voluntate: vnde cum illa constituit integrum & completum opus morale. Tertius est effectus secundi, qui posito secundo naturaliter & necessariò sequitur. Quartus sequitur ex tertio. Itaque cùm tertius & quartus per se non pendeant à voluntate libera, sed solùm ratione secundi, non sunt etiam per se peccata, sed solùm vt continentur in secundo, vt in causa.

Idem dicendum de omissione, quando ex aliqua causa libera sequitur necessariò, ita vt non maneat ampliùs libera: vt cùm ex ebrietate omittitur Sacrum, vel lectio precum: vel abiecto sponte Breuiario lectio facta est impossibilis. Verùm de his fusiùs agendum 1. 2. q. 20.

30 Petes Secundò, Quibus signis cognosci poterit an quis fuerit ebrius?

Signa prædictæ ebrietatis. Respondeo Primò, Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit: quomodo domum venerit, aut cubitum concesserit, à quo deductus, vel adiutus, aliàs autem id probè meminisse solet, magnum signum habet hesternæ ebrietatis. Ratio est, quia dum quis ratione vtitur, reflectit mentem super suos actus, & ita retinet gestorum memoriam. Vnde si non retinuit memoriam, non videtur rationis compos fuisse.

Secundò, Si commisit quæ numquam integra mente solet: vt si locutus aut fecit turpia & absurda, cùm alias sit castus & prudens: si iurauit, blasphemauit, vxorem & familiam turbauit, cùm alias sit modestus & benignus: indicia enim hæc sunt rationem & prudentiam fuisse consopitam, & hos insolitos motus, ex vino perturbata imaginatione processisse.

Tertiò, Qui nouit discernere inter bonum & malum, licitum & illicitum, vitare mala, ac eligere bona, non videtur esse ebrius, etiamsi non possit rectâ incedere, & omnes domus ei verti videantur: talis enim discretio non potest cum defectu rationis consistere. Pari modo si adhuc solita officia possit vtcumque exequi, etsi cum vertigine & difficultate. Vide Caietanum v. Ebrietas, & alios Summistas.

DVBITATIO IV.

Vtrùm sit peccatum prouocare ad æquales calices, & an fas respondere.

31 *Est cōtra rationem.* Respondeo & dico Primò, prouocationem illam sonare per se quid alienum à ratione, & in moribus turpe: nam regula bibendi statuitur non ratio, non necessitas naturæ, non bona valetudo, non animi vigor, aut sensuum alacritas, sed venter alterius, vel tota ventris, viscerum, & venarum capacitas. *vtres* vel *lagenas* (vt eos vocat diuus Basilius) rectiùs hoc dixeris, aut certè *tubos*, vel potiùs *cloacas*, quàm homines, solùm ad hoc idoneos, vt plurimum vini tamquam lagenæ capiant, vel corpus tamquam per tubum aut cloacam transfundant & perdant. Et mirum non simili modo institui certamina comedendi, dormiendi, & aliorum naturæ officiorum.

32 *Est peccatum mortiferum.* Dico Secundo, Prouocationem illam esse peccatum mortiferum, si eam facias animo te vel alterum inebriandi, vel si aduertas aut facilè aduertere possis inde in te vel altero ebrietatem secuturam, etiamsi non eo animo facias: nisi fortè causa aliqua iusta excuset. Sequitur ex dictis dubit. 3. si enim inebriare seipsum directa vel indirecta voluntate, est peccatum mortiferum, etiam inebriare alterum. & quia plerumque vbi tales prouocationes & certamina potandi fiunt, sequitur ebrietas, & alia peccata non leuia, ideò grauissimè hæc consuetudo à sanctis Patribus reprehenditur.

D. Basilius homil. in ebrietatem: *Deinde potatione procedente eò veniunt, vt de augendo hac insania certent, & de ebrietate per ambitionem contendant: cuius auctorem legis, diabolum habent; victoria verò praemium, peccatum, nam qui plus hauserit meri, is præ ceteris laudatur, is victoriam refert: atque ita gloriam in ignominia captant. Inter se namque contendunt, & velut in Iudicio aliquo desensicant. Quisnam sermo, eorum, quæ hîc fiunt, turpitudinem vnquam satis explicet?* &c.

Certamina potatorum. D. Ambrosius de Elia & ieiunio c. 13. eadem elegantissimè prosequitur, & morem nostri sæculi ad amussim describit in conuiuiorum apparatu, ministrorum obsequiis, vasorum ordine & ostentatione, certamine potandi, & aliis insaniis. *Primò*, inquit, *minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verùm hæc non sobrietatis est species, sed disciplina bibendi, vt irritent sitim*, &c. *ergo vbi recalere cœperint, poscunt maioribus poculis, se non inardescit.* Et infra: *Deinde procedente potu longiùs, contentiones diuersæ, & magna certamina, quis bibendo præcellat. nota grauis, si quis se excusat, si quis temperandum forte vinum putet. & hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummatæ fuerint epulæ, putes iam esse surgendum: tunc de integro potum instaurant suum, & cùm consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferantur phialæ, tunc maximi crateres, quasi instrumenta bellorum. ac ne*

inmode

Reiicitur excusatio.

immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub Iudice, sub lege decernitur. agonothetes illic furor est, stipendium debilitas, victoria præmium culpa pendent anceps diu & dubius belli euentus,&c. Idem cap.14. *Nec vos excusamini, qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos, quantò melius in terram tua vina fudisses? quid te delectant damna sine gratia? rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem, inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulchrum, cibos promittis, tormenta irrogas, vina prætendis, venena suffundis*,&c.

Excusatio quorundam.

Reiicitur.

D. Augustinus serm. 231. *Maiora pocula prouidentur, certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem mereretur ex crimine.* Et infrà adfert illorum excusationem: *Sed illi, qui tales esse volunt, miserabiliter se excusare conantur, dicentes: Ingratum habeo amicum meum, si quoties illum ad conuiuium vocauero, potum ei quantum voluerit, non dedero.* quam sic refutat: *Et non sit tibi amicus, qui te Deo vult facere inimicum, qui & tuus & suus est inimicus. si & te & alium inebriaueris, habebis hominem amicum, habebis Deum inimicum, & ideò sapienter considera, Si iustum sit vt te à Deo separes, dum te ebrioso coniungis, cùm extremum, tu eum noli inebriare, noli cogere, sed in potestate illius dimitte, vt quantum sibi placuerit, bibat, & si sic se inebriare voluerit, vel solus pereat, & non ambo pereatis. O infelicitas generis humani!*&c. Et in fine sermonis: *Ergo fratres charissimi, dum hæc suggero, me absoluo apud Deum. Quicumque me audire contempserit, & ad bibendum pronus fuerit, vel in conuiuio suo alios adiurare vel cogere voluerit, & pro se & pro illis in die Iudicij reus erit.*

Esse peccatũ mortiferum.

Excusatio quorundam.

Et quia, quod peius est, aliqui etiam Clerici, qui hoc deberent prohibere, cogunt alios bibere plus quàm expedit, amodò incipiant & seipsos corrigere, & alios castigare, vt cùm ante Christi tribunal venerint, nec de sua, nec de aliorum ebrietate incurrant supplicium. Idem serm.232. *Solent ebriosi ita se excusare, vt dicant: Persona potens me coegit vt amplius bibam, & in conuiuio Regis non potuit aliud facere. Ad excusandas excusationes in peccatis istis prætendimus, & quod implere nolumus, non potuisse nos dicimus: nolle in culpa est nostra, & non posse prætenditur. Etiamsi ad hoc veniretur, Aut bibas, aut moriaris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur*,&c.

33 *Vtrùm ad graue malum impediendum, possit quis alterum inebriare.*

Petes, Quid si grande aliquod malum impendens non possit alia ratione impediri, nisi inebriando auctorem qui illud machinatur; verùm tunc licitum sit illum inebriare? v.g. aliqui meditantur proditionem oppidi in certam horam, vel impediét ne oppidum, quod est in rebellium hæreticorum potestate, suo Principi, condicto tempore tradatur, nec suppetit mihi vlla facultas id auertendi, nisi eos lautè excipiendo & sopiendo per potum. Item captus à volonibus deducor ad tabernam, & spes est euadendi, si eos inebriauero.

Respondeo & dico Tertiò, Hoc casu videri licitum prouocare ad æquales haustus, & alterum inebriare, hoc est potu consopire: ideóque in secunda assertione dixi, *Nisi iusta causa excuset.* Probatur, quia licitum est suadere & inducere ad minus malum vt impediatur maius, vt communiter DD. tradunt: atque hic nihil aliud fit: ergo &c.

34 *Obiectio.*

Dices, Tunc solùm fas est suadere minus, quando hoc fit vt mens alterius auocetur ab eo quod est maius, illa enim est bona commutatio: hic verò non auocatur.

Responsio.

Respondeo. Non solùm id esse licitum ad mutandam ipsius mentem, sed etiam ad impediendum maius malum quamuis mens eius non sit mutanda: volenti enim occidere Petrum, possum suadere vt primùm spoliet eius domum, vel abigat pecora, vt intereà illum subducam, si copia liberandi aliter non datur. Et paranti prodere vrbem, possum suadere vt expilet ærarium, vt interim proditio impediatur. Et captus à latronibus potest eis suadere vt alium quemdam insequantur, (quem certò scit euasurum ratione celeritatis, vel ob insidias eo loco positas) vt ipse interim possit fugere, vel vt illi incidentes in occultatos capiantur. Sic Iudas fratribus occidere Ioseph volentibus auctor fuit vt demitterent in cisternam veterem, ibique fame emori sinerent, Gen. 37. Vbi non minus, sed æquale peccatum suasit; vt etiamsi in illa voluntate mortis per famem inferendæ perstarent, effectum tamen ipse impediret. Denique quando non potest quis in seipso impedire quin faciat id quod per se est peccatum, licitum ei amplecti id, quod re prudenter expensâ videtur minus, vt colligitur ex c.Dominus.2.de secundis nuptiis. & c. Inquisitionis 44 de sententia excomm. Ergo quando non potest impedire in altero, quin è duobus peccatis alterum committat, potest illi suadere quod est minus.

Nec refert, quòd minus malum in illo casu videatur absolutè suaderi, cùm solùm comparatiuè id facere liceat, v.g. fac hoc potiùs quàm illud: quia non est opus id exprimere, quando nihil ad malum impediendum prodesset, vt cùm vides planè obfirmatum: sed sufficit vt mens tua sit, illud minus obiicere velut illecebram, vt dum circa illud occupatur, possit impediri maius. Itaque non suades illud eo animo vt absolutè faciat, sed vt potiùs faciat, quàm illud maius; quamuis ob iustas causas id non exprimas. Et sanè si possum ei dicere, Fac hoc potiùs quàm illud, & vt faciat, rogare; cur non possum, non expressa comparatione tali, rogare vt hoc, quod minus est, faciat, vt intereà impediam maius, quando video non posse à proposito abduci? Sic medici in morbis quibusdam desperatis, vt mortem auertant, venena quædam minorem noxam inferentia adhibent.

35 Dices, Non sunt facienda mala vt eueniant bona: ergo neque vt vitentur mala.

Respondeo, Nemini quidem fas esse vt ipse malum faciat, vt aliud malum à se vel alio faciendum impediat: potest tamen alteri suadere minus malum, vt impediat in illo maius, quod alia ratione impedire nequit: illa enim suasio mala non est, sed bona, quia non tendit ad hoc vt minus malum fiat absolutè, sed vt præferatur malo maiori, licet id non semper exprimatur: imò si quis benè aduertat, talis suasor solùm permissiuè ad illius consensum in minus malum se habet: vtitur enim suasione vt propositione obiecti, vt alter à maiore malo abducatur, non intendens vt consentiat in minus, sed id permittens, vt relinquat maius. vnde etiam minus dissuaderet & impediret, si posset absque maiori vel pari incommodo. vide suprà lib. 2. cap.13. dubitat.3.

Iuxta hæc excusari poterit quidam, qui ante aliquot annos captus à volonibus hæreticis, & ductus ad tabernam, cœpit strenuè cum illis potitare, vt eos inebriaret, & se fugâ proriperet: quod ita est consecutum.

36 *Vtrùm aliquando liceat se inebriare.*

Sed hinc alia dubitatio nascitur, Vtrùm causâ vitæ saluandæ possit quis seipsum inebriare, vel potando, se periculo ebrietatis exponere, vt in casu proposito, vel cùm quis cogitur ab altero, quibusdam enim locis dicuntur esse adeò barbari, vt nisi æquali cyatho respondeas, prouocent ad duellum, vel inuadant gladio.

Videtur sanè id non esse licitum, nam ob nullam causam fas est facere peccatum: atqui se inebriare peccatum est, & quidem mortiferum, vt dictum est. Confirmatur ex D. Augustino sermone. 232. *Etiamsi*, inquit, *ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas, aut moriaris, melius erat vt caro tua sobria occideretur, quàm per ebrietatem anima moreretur.* vbi apertè dicit hoc non esse licitum, & indicat esse peccatum mortiferum. Idem docet Caietanus art.2.in respons.ad 3.

37 Contrarium tamen videtur verius, loquendo de ebrietate vt solùm dicit priuationem vsus rationis ex pôtu, quæ per se non est peccatum. Ita mecum tenent multi viri docti in hac Vniuersitate consulti. Probatur Primò, Quia id licitum est causâ medicinæ (vt suprà ex Caietano & aliis ostensum est) ad pellendum vel arcendum morbum: cur non etiam ad vitandam mortem ab alio intentatam?

Respondet Caietanus, Quia non est medium per se ordinatum ad hoc, sicut ad illud: vnde ibi ille potus non censetur immoderatus, hic verò censetur. Sed hoc non satisfacit: nam licitum est ad vitandam mortem multa

multa facere, quæ per se ad hoc non sunt ordinata, sed solùm ex malitia alterius. Sic suprà lib. 2. c. 9. dub. 14. ostensum est, probabile esse licere sibi amputare manum vel digitum iubente tyranno ad mortem redimendam, & tamen hoc nullo modo per se est ad istud idoneum, & extra illud periculum, est etiam graue peccatum. Secundo, Ob similem causam possum ieiunare plus quam valetudo ferat, aut ratio virtutis abstinentiæ extra illum casum: cur non similiter amplius comedere & bibere? Tertiò, Possum vesci fungis aut aliis rebus noxiis, bibere copiam vini eliquati, etiam cum periculo febris, possum haurire medicamentum valetudini noxium, & similia, quæ tamen extra illam necessitatem nullo modo essent licita. sicut ergo ista non sunt contra virtutem, quando sunt necessaria ad mortem vitandam; ita nec immoderatus potus contra virtutem erit: quia cum omnibus illis circumstantiis, In ordine ad salutem corporis re vera immoderatus non est. sicut enim licitum est lædere sanitatem, & corporis integritatem ad vitandam mortem ex alterius malignitate impendentem: ita etiam licitum est lædere rationis vsum ad breue tempus, ob eamdem causam: etsi enim dominium istorum non habeat, tamen habet custodiam in ordine ad bonum totius: ac proinde potest de illis disponere prout necessarium ad salutem totius. denique priuatio rationis hic non est intenta, sed solùm permissa: quam non tenetur cum tanto suo malo impedire.

38 *A rationem cōtrariæ sententiæ.* Ad rationem contrariæ sententiæ Respondeo, In eo casu non esse peccatum, saltem mortiferum, sicut nec quando fit causa medicinæ.

Ad testimonium D. Augustini Respondeo, Illud esse Intelligendum quando quis cogit bibere in contemptum virtutis, vt sobrietatem & modestiam suggillet: non autem cùm id solùm facit quòd putet se contemni aut sibi fieri iniuriam, nisi tantumdem bibatur quantum ipse propinquauit; vel certè quando is, qui initio coactus bibit, posteà causa delectationis sponte pergit in potando, vt sæpè fieri solet: vel quando facilè potest se subducere vt ad ebrietatem non perueniat. talis enim si inebrietur, non potest excusari.

DVBITATIO V.

Quid luxuria, & quale peccatum.

D. Thomas quæst. 159.

39 *Luxuria dupliciter accipitur.* LVxuria vel luxuries à *luxu* dicitur, & ab Auctoribus æquè generatim accipitur: quo modo significat omnem excessum non solùm in re venerea, sed etiam in vestitu, epulis, vnctionibus, & similibus deliciis. Græci ἀσωτίαν vocant.

Strictè autem pro excessu in re venerea accipitur: nam luxuriosus dicitur, teste diuo Thoma, quasi luxatus & solutus in voluptates: maximè autem animum hominis dissoluunt voluptates venereæ. Hoc modo passim vsurpatur à Theologis, & opponitur castitati, & vocatur ab Apostolo ad Galatas 5. ἀσέλγεια, quod intemperantiam libidinis significat.

40 *Est peccatum mortiferum.* Porrò hoc vitium genere suo est peccatum mortiferum & præterea vitium capitale. Esse peccatum mortiferum colligitur ex Apostolo ad Galatas 5. vbi *luxuria* ponitur inter *opera carnis*, de quibus ibidem affirmat Apostolus, *quòd qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Et probatur ratione: Vsus rei venereæ ex natura sua est opus necessarium ad naturam propagandam & perennandam, sicut vsus ciborum ad conseruandum indiuiduum. nam vt inquit D. Augustinus de bono coniugali c. 6. *Quod est cibus ad salutem hominis, hoc in concubitu ad salutem generis.* ergo hic vsus censetur res grauis & magni momenti in rebus humanis: ergo inordinatio in hoc vsu, est in re graui, ac proinde ex genere suo est mortifera. Confirmatur; Quò enim bonum est excellentius, quod ex opere prouenit, eò maioris censetur illud opus; & maius peccatum & grauior error, qui in opere committitur: atqui propagatio naturæ & conseruatio generis est bonum excellentius quàm conseruatio indiuidui: ergo inordinatio, quæ committitur circa opus illud, est grauior, quàm quæ circa cibum & potum. Sed de hoc plura infrà, cùm de speciebus agetur.

Esse autem luxuriam vitium capitale, docet diuus Gregorius lib. 31. moral. cap. 31. & ratio est, quia ex hac, tamquam ex fonte, plura alia vitia manant: nam ex affectu delectationis venereæ homo multa alia peccata facit; vel certè sinit se in illa incidere, vt rectè hîc explicat Caietanus a. 4. non enim est necesse vt omnes filij alicuius vitij capitalis oriantur ex affectu illius, sicut electiones mediorum ex affectu finis, vt obiicit Martinus, quia quædam vitia non sunt media ad consequendam v. g. delectationem luxuriæ, vel gulæ, quæ tamen ponuntur illarum filiæ: sed sufficit vt homo ex affectu illius paratus sit alia illa vitia incurrere. Si tamen mentem B. Gregorij spectemus, non est opus filias vitiorum capitalium restringere ad modum nascendi secundùm rationem finis. nam quædam multò euidentiùs nascuntur secundùm rationem causæ efficientis, aut dispositiuæ; vt cæcitas mentis, & similia, ex luxuria: mentis hebetudo & scurrilitas, &c. ex gula. Sed hæc res est parui momenti. 41 *Est vitium capitale.*

Numerantur filiæ luxuriæ octo à D. Gregorio supra, quarum rationem reddit eleganter D. Thomas art. 5. nimirum, *cæcitas mentis, præcipitatio, inconsideratio, inconstantia, amor sui, odium Dei, affectus præsentis sæculi, & horror futuri.* Ratio horum sic accipi potest: Quatuor priora pertinent ad intellectum: quatuor posteriora ad voluntatem. In intellectu enim sunt quatuor operationes. Prima est, Simplex consideratio, v. g. boni spiritalis, per quam homo dicitur benè apprehendere & intelligere quàm bonum sit rectè viuere, seruire Deo, relinquere sæculum, & similia. Secunda est, Bona consultatio de mediis ad hoc exequendum. Tertia, Examen & iudicium de modis & mediis occurrentibus. Quarta, Imperium, quo ratio dat operam vt mandentur executioni. Hæ quatuor functiones turbantur & impediuntur per luxuriam; tum quia voluptas illa est vehementissima, & consequenter impedit considerationem & attentionem circa spiritalia, vtpote totam animam & omnes eius vires ad se violentè rapiens: tum quia est infima, & secundùm infimum sensum, & communis cum brutis; vnde etiam mentem maximè deprimit, & in brutalem indolem format, peruersâ phantasiâ, & affectu hominis. Et quidem vt mentem reddit ineptam ad considerationem rerum spiritalium, earumque dignitatem apprehendendam generat *cæcitatem mentis*: vt ad consultandum de mediis, *præcipitationem*; immersus enim rebus carnalibus, ineptus redditur ad consultandum, non solùm de modo rectè viuendi, sed etiam de aliis rebus: & ita præcipitanter omnia agit. Vt autem reddit ineptum ad rectè iudicandum de mediis salutis, eaque expendenda, *inconsiderationem*. Vt verò mollem & debilem ad exequenda bona proposita, ob speciem quamdam difficultatis, *inconstantiam.* etsi enim sæpe aliquid boni proponant, tamen quando animus imperare debet executionem, statim retrocedunt asperitatis specie territi; vt pulchrè D. Augustinus sui exemplo ostendit lib. 8. Confess. cap. 5. & 11. 42 *Filiæ luxuriæ octo. Ratio earum.*

Hinc patet, hoc vitio maximè euerti *prudentiam*: nam actus supradicti ad prudentiam pertinent, & totam eius vim & functionem comprehendunt, quod confirmatur ex Aristotele libro 7. Ethic. cap. 11. *Prudens indolentiam persequitur, non voluptatem. Deinde prudentiam impediunt voluptates, eòque magis, quò quisque magis delectatur: qualis est ea, quæ ex rebus venereis percipitur: in hac enim neminem posse quid intelligere.* Hinc patet quàm perniciosum sit hoc vitium omnibus, qui prudentia vel sapientia ceteris antecellere debent: vt sunt Prælati, Principes, Gubernatores, Iudices, Consiliarij, Doctores, Parochi, & similes. *Luxuria totam prudentiam euertit.*

In

43 In voluntate sunt operationes duæ, Intentio finis, & Electio mediorum. Intentionem peruertit hoc vitium, voluntatem trahendo ad delectationes carnis, & sic ingenerando *amorem sui*: quod intellige, non tantùm quia homo hoc ipso, quo appetit voluptates venereas, inordinatè se amat; sed etiam quia ita sensim æstimat carnem suam, eiusque voluptates, vt in eis finem vltimum collocet, omnes suas cogitationes & curas ad eas consequendas referendo. Hinc mox sequitur *odium Dei*, qui voluptates illas grauiter prohibet, & punit. Electionem peruertit, ingenerando *amorem huius sæculi*, id est, vitæ præsentis, & rerum hanc vitam oblectantium, quo ita istis inhærent, vt hîc perpetuò manere exoptent. vnde statim nascitur *horror & desperatio futuri*. *Horror* quidem, quia norunt se ibi voluptatibus priuandos, & earum loco pœnas grauissimas subituros. Hinc nemo magis horret mortem, quàm homines voluptuarij; iuxta illud Ecclesiastici 41. *O mors, quàm amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis: viro quieto, & cuius viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum.*

Desperatio, quia vinculis concupiscentiæ constricti, desperant se posse eripere, & salutem consequi.

44 Præter has luxuriæ filias, quæ internæ sunt, ponuntur ab Isidoro quatuor externæ, *turpiloquia, scurrilia, ludicra, stultiloquia.*

Turpiloquiū. *Turpiloquia*, quia *ex abundantia cordis os loquitur*, vt Dominus ait Matth. 12. cor autem hominis luxuriosi (id est cogitatio & affectus) turpitudine plenum est.

Scurrilia. *Scurrilia*, sunt verba aut facta parum honesta, risum mouentia: hæc ex eodem nascuntur fonte. sicut enim fœdi homines delectantur verbis turpibus, quibus actus venerei exprimantur, ita etiam aliis, eòdem, etsi remotiùs, pertinentibus; iisque risum mouere student.

Ludicra. Nec solùm parum honestis, sed etiam *ludicris*, aliàs indifferentibus quæ ad iocos pertinent, impensiùs delectantur. vnde videmus quosdam libidini addictos ex variis libris colligere turpes, scurriles, & ludicras narrationes & facta, vt ea in promptu habeant, cùm in consortio sunt aliorum.

Stultiloquiū. *Stultiloquium* sequitur ex cæcitate mentis; mens enim libidine cæca, multa stulta, seu ratione carentia effutit. Vide diuum Thomam art.5. ad 4. & D. Hieronymum in c.5. ad Ephesios, vbi explicat quid sit stultiloquium, & scurrilitas.

DVBITATIO VI.

Quæ sint luxuriæ Species.

D. Thomas quæst 154. art. 1.

45 Species luxuriæ. Diuus Thomas ex Gratiano 36.q.1.cap Lex illa, sex species luxuriæ assignat; *fornicationem*, *adulterium*, *incestum*, *stuprum*, *raptum*, & *vitium contra naturam*. cuius numeri ratio vt intelligatur, Notandum est, principalem actum venereum, ad quem reliqui referuntur, esse spermatismum, seu seminationem; in quo dupliciter potest committi inordinatio. Primò, Quoad substantiam illius actus; vt cùm non fit in organo naturali, vel cum persona legitima. Secundò, Quoad modum, vel alias circumstantias; vt cùm inter coniuges in eo tantùm peccatur, quòd debitus modus in congressu, aut debita moderatio, vel congruum tempus, aut locus non seruetur, &c. Luxuria generatim vtramque inordinationem complectitur; sed hîc accipitur, & assignatur ei species vt dicit inordinationem quoad substantiam actus: hæc enim absolutè vocatur luxuria, estque peccatum secundum speciem suam letale. Inordinatio quoad modum, per se est solùm luxuria secundùm quid, & peccatum veniale in ratione luxuriæ, quamuis ratione sacrilegij annexi vel scandali, vel praui affectus possit esse mortifera; vt bene ostendit Caietanus in art. primum. Hinc soluas plurima, quæ hîc obiicit Martinus.

Ratio istarum specierum. Ratio autem harum specierum sic accipi potest: vel enim est inordinatio circa actum principalem, quòd ita fiat vt non possit sequi generatio; & sic est peccatum *contra naturam*: aut quia ita fit vt non possit sequi commoda institutio & promotio prolis vsque ad statum perfectum; & ita est *simplex fornicatio*, quæ est soluti cum soluta: aut quia fit cum persona incongrua: idque quadrupliciter. Primo, Quia nimium propinqua; & ita est *incestus*. Secundò, Quia alteri iuncta; & sic est *adulterium*. Tertiò, Quia sub potestate parentis; & ita est *stuprum*. Quartò, Quia non consentit, & sic est *raptus*. Simili ferè modo D.Thomas artic. 1.

Vtrùm tamen stuprum sit species distincta a simplici fornicatione, quando puella consentit, dictum est suprà cap.10.dub.1.

Sacrilegum concubitum refert diuus Thomas ad adulterium, quia personæ sacræ connubio quodam spirituali Deo sunt coniunctæ.

Inordinatio quæ in tactibus & osculis impuris sita est, & *impudicitia* dici solet, refertur ad illam speciem, ad quam disponit; vt si fiat cum alterius coniuge, refertur ad adulterium; si cum consanguinea, ad incestum.

An sit aliqua species ratione distantiæ. Dices, Sicuti propinquitas facit vt persona sit incongrua, ita etiam nimia distantia, vt si discrepet religione. maius enim peccatum est habere commercium cum Iudæa, quàm cum meretrice Christiana: ergo est statuenda aliqua species ratione discrepantiæ, sicut ratione propinquitatis.

Resp. Hoc peccatum pertinere ad sacrilegium, quia illa coniunctio est prohibita in honorem Christianismi ab Ecclesia. Simili modo, quando ex aliqua alia causa est inhabilitas seu impedimentum dirimens constitutum ratione peculiaris inordinationis, quæ reperitur in copula, ad aliquam ex prædictis speciebus reducitur. v.g. si est inhabilitas ratione publicæ honestatis, ad incestum, ob speciem quamdam affinitatis: si ratione cognationis spiritalis, ad incestum, vel ad sacrilegium: si ratione cognationis legalis, quæ ex adoptione, ad incestum: si ratione impotentiæ, ad peccatum contra naturam. Vbi autem inhabilitas illa non est inducta ob peculiarem inordinationem in copula, sed ob aliam causam, v.g. ob crimen, ignorantiam, metum; est simplex fornicatio: vt cùm est impedimentum criminis, vel metus, vel erroris personæ, aut conditionis seruilis, vel raptus. Circa prædicta

Notandum ex Caiet. art.1. *adulterium*, *incestum*, *raptum*, *stuprum*, & *sacrilegium* non esse propriè & metaphysicè species luxuriæ, sed solùm morali & vulgata ratione loquendi, qua minùs communia species dicuntur, etiam si solum per accidens communem aliquam rationem contrahant. Nam deformitas, quam addit circumstantia illa personæ vel loci luxuriam contrahens, non est contra castitatem, sed contra aliam virtutem: in *adulterio*, *raptu*, & *stupro*, contra iustitiam: in *sacrilegio*, contra Religionem: in *incestu*, contra pietatem, quæ parentibus & sanguine iunctis debitam reuerentiam defert. Fieri autem nequit vt circumstantia vel deformitas, quæ est contra aliud genus virtutis, ita contrahat malitiam luxuriæ, vt simul cum ea propriè dictam speciem constituat. vna enim species non potest esse in diuersis generibus: nec vnum genus potest contrahi per differentiam alterius generis. itaque circumstantia propriam luxuriæ speciem constituens debet addere deformitatem, quæ solùm sit contra castitatem; qualis est circumstantia vasis indebiti, & personarum debito vinculo non connexarum. Hinc infert Caietan. huiusmodi actus propriè esse sub duplici genere: adulterium enim ratione iniutiæ, quæ fit coniugi, esse speciem iustitiæ: ratione carentiæ vinculi coniugalis inter personas, esse speciem luxuriæ. idem dicendum in cęteris. Dicuntur tamen species luxuriæ potiùs quàm iniustitiæ, vel sacrilegij ob duas causas. Prior est, 46

Quomodo dicātur species.

Sunt sub duplici genere.

Cur dicantur species luxuriæ.

quam adfert D. Thomas, quia luxuria magis est formalis, cùm se habeat in illis peccatis per modum finis: iniustitia verò & sacrilegium magis se habet materialiter & per accidens. adulterium enim committitur non vt fiat iniuria, sed propter voluptatem carnalem: similiter sacrilegium, & aliæ species. Quòd si quis adulterium committeret eo fine vt contumeliam inferat marito; vel sacrilegum concubitum, vt iniuriam Deo vel rebus sacris, &c. tunc potiùs dicerentur species iniustitiæ, vel irreligiositatis, quàm luxuriæ: quia finis non esset luxuria, sed iniuria & violatio rei sacræ: luxuriæ autem peccatum se haberet instar medij. Altera causa est, quia illa peccata committuntur in materia luxuriæ, & per actum eius, & ita potiùs dicuntur species luxuriæ, quà iniustitiæ, &c. luxuria enim magis ibi elucet. In raptu tamen res paulò aliter se habet; nã iniuria præcedit, & luxuria sequitur.

Malitia luxuriæ in speciebus naturalibus.

Ex dictis sequitur malitiam luxuriæ in prædictis speciebus naturalibus, quæ aliis virtutibus opponuntur, si præcisè consideretur qua castitati repugnat, esse eiusdem rationis, & pertinere ad fornicationem, quamuis ex parte affectus humani diuersam grauitatem sortiatur, vt ex D. Thoma art. 1. colligitur. nam quò quis plura vel grauiora peccata in se admittere paratus est affectu venereæ voluptatis, eo affectus ille est peior. nam in illo tamquam in causa continentur. vnde infert, illas circumstantias, etsi sint contra alias virtutes, non tamen omnino per accidens se ad luxuriam habere. vide Caietanum.

DVBITATIO VII.

Vtrùm fornicatio sit peccatum mortiferum.

47 QVidam hæretici docuerunt fornicationem non esse peccatum. Ita Nicolaitæ, & mulier illa, quæ se Propheten dicebat temporibus Apostolorum: de quibus Apocalyp. 2. & Gnostici qui etiam alias impuritates admittebant; vnde dicti Borborita, de quibus Epiphanius hæresi 26. Et Græci schismatici, teste Guidone in Catalogo. Denique nostri temporis Anabaptistæ, qui non solùm fornicationem, sed etiam promiscuum concubitum, spiritu instigante, permittunt, & patrant.

Fornicationẽ esse peccatum mortiferum.

Sed fide tenendum est, esse peccatum mortiferum. Probatur Primò ex Scripturis: 1. ad Corinth. 6. *An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt.* Ad Galat. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* Ad Ephes. 5. *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. nemo vos seducat inanibus verbis, &c.*

Idem docent omnes Patres, & DD. Scholastici.

Nec obstat, quòd aliqui Iurisperiti concubinatum dicant esse *coitum legitimum*: ita Bartolus in L. penult. ff. de concubinis, & quidam alij, quia solùm voluit dicere legibus permitti, & non puniri: vt enim in d. L. penult. dicitur, *quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnam est.* vnde meliùs dicerent esse lege permissum, quàm legitimum, vt notat Cou. de sponsalibus, p. 2. c. 4. n. 8.

48 *Sicut vir gignendi, ita etiam matrimonium à Deo.*

Vt autem ratione probetur, Notandum est, sicut Deus instituit id quod erat necessarium ad prolem concipiendam & pariendam, nimirum vim generandi & organa opportuna, ita etiam instituit id quod erat necessarium ad prolem rectè educandam, & promouendam ad perfectum statum hominis. nam finis generationis humanæ est proles perfecta; hoc autem est vinculum insolubile maris & feminæ, posito mutuo consensu, quod matrimonium vocamus: sine enim tali vinculo, humano more fieri non poterat vt proles rectè educaretur, cùm ad hoc non solùm materna, sed etiam paterna cura sit necessaria. vnde etiam in aliis animantibus, vbi vtriusque parentis cura ad sobolis educationem requiritur, (vt in feris quibusdam, & in auium genere) videmus quamdam matrimonij speciem in maris & feminæ societate, nec eas vti vago concubitu. Et sanè nisi hunc instinctum & inclinationem accepissent, non fuisset illis in necessariis ad speciem propagandam & conseruandam satis prospectum: nam ferè semper soboles moreretur, cùm mater illi educendæ & fouendæ sola non sufficiat. Simili modo, nisi in genere humano esset illud vinculum, proles raró benè posset educari, & ad statum hominis perfectum adduci, nam cura paterna plerumque abesset, vt experientia docet.

49 *Probatur ratione.*

His positis, sic possumus ratiocinari; In fornicatione prætermittitur illa conditio, quam naturæ lex in generatione humana ad eius finem, qui est bona prolis institutio, obtinendum requirit, ac proinde ipsa repugnat illi fini: atqui hæc inordinatio est grauis & in re graui: ergo est peccatum.

Extrinseca prouisio non sufficit.

Nec refert quòd incommodo prolis educandæ alia ratione possit occurri, vt si cum certa pensione constituatur vir probus, qui curam prolis suscipiat: tum quia in paucioribus id locum habet, nimirum in diuitibus: & ita his solis, non autem pauperibus licita, vel non mortifera erit fornicatio, & quò quis erit ditior, eò cum pluribus fornicari poterit, quæ sunt absurda. tum quia id non tollit inordinationem quam actus per se habet, quatenus in eo prætermittitur illa conditio personarum, quam ipsa natura instituit, & requirit in illo actu ad prolis suscipiendæ perfectionem. Confirmatur, quia sicuti esset grauis inordinatio in natura rerum, si animantes, quæ habent instinctum vt certis vtantur coniugiis, inciperent vago modo coniungi: ita etiam censenda est grauis inordinatio, si homines vago concubitu vtantur. sicut enim natura humana est sublimior quam brutorum, & eius conueniens propagatio, institutio, & perfectio est maximi momenti: ita etiam vinculum coniugij est sublimius, & magis necessarium ad actum generationis, ac proinde maior erit peruersio recti ordinis, si ille actus sine eo fiat.

50 Hinc sequitur, fornicationem Iure naturæ non solùm esse malam, sed etiam esse graue malum, & consequenter peccatum mortiferum, quia caret conuenienti ordine & habitudine, quam natura requirit ad prolis educationem & perfectionem, quæ habitudo est magni momenti, sicut & prolis bona instructio.

Opinio Durandi, non esse Iure naturæ peccatum mortiferum.

Durandus in 4. dist. 33. q. 2. n. 10. fatetur, fornicationem Iure naturæ esse quidem malam & inordinatam, non tamen esse malam quod sit peccatum mortiferum, sed hoc habere à lege positiua Dei. Ratio ipsius est, *Nam fornicatio simplex non meretur mortem æternam secundùm legem naturalem, quia lex naturalis nihil dicit, nec nominat aliquid de morte æterna: & ideò quòd fornicatio simplex sit peccatum mortale, hoc procedit ex Iure diuino pluribus locis expresso.* Eiusdem sententiæ est Martinus à Magistris apud Caiet. art. 2. licet non ob rationẽ Durandi. sed quia quando educationi prolis aliunde prospicitur, non videtur grauis inordinatio. Confirmatur, quia neque est contra dilectionẽ Dei, neque proximi, neque sui ipsius.

Refutatur.

Sed satis ostensum est hanc inordinationem esse grauem, cùm sit omissio debiti ordinis, quæ iure & instituto naturæ est necessaria in illo actu ad prolis complementum. Et sanè si leuis esset Iure naturæ, Ius diuinum superueniens non efficeret grauem, sed relinqueret eam in suo gradu. nam Deus prohibens aliquid Iure naturæ illicitum, non facit illud peius, sed eius malitiam inculcat, & expressiùs proponit: non enim ideò malum est quia prohibetur, sed quia malum, ideò prohibetur, vt patet in mendacio, verbo otioso, & similibus, quæ ex genere suo leuia sunt.

Soluitur ratio Durandi.

Ratio autem Durandi nullius est momenti: ea ea enim sequeretur, nec homicidium, nec adulterium, nec

Sodomiam

Google

Sodomiam fore peccata mortifera, nisi Iure diuino positiuo essent prohibita. Imò seposito Iure positiuo nullum esse peccatum mortale: quod omnino absurdum est.

Nec est necesse vt ratione naturali non constet tale peccatum mereri mortem æternam, sufficit vt illa dictet esse graue peccatum, & Deo grauiter displicere. inde enim ratione naturali est conicere, graues pœnas, & quæ offensioni tanti maiestatis respondeant mereri.

Ad confirmationem: Reducitur ad ea peccata, quæ sunt contra charitatem proximi, cùm sit contra bonum prolis nasciture, vt inquit D.Tho.art.4.

Nec refert, quod illi qui conueniunt, fortè sint steriles, idque sciant: quia actus ex se talis est vt careat ordine debito, quem natura propter bonum prolis requirit, siue reipsa sit secura proles, siue non.

51 *Obiectio.* Dices, Melius est proli sic esse, quàm non esse: atqui in potestate parentum erat vt non esset, abstinendo ab illo actu: ergo non videntur ei nocuisse. Deinde possunt impedire ne id nocumentum reipsa sequatur, sicut non magnam infert iniuriam, qui accendit domum, sed statim cauet ne comburatur, incendio extincto.

Respons. Respondeo, Etsi melius sit proli sic esse quàm non esse, tamen si parentes velint dare operam generationi, debent id ita facere, vt opus habeat conuenientem ordinem, non solùm ad prolem suscipiendam, sed etiam ad educandam & instruendam: vnde si careat illo ordine, priuant quantum est ex vi actus prolem hoc bono: nam hoc ex tali actu non est natum sequi, sed contrarium.

Nec obstat quòd illud nocumentum possit aliquando impediri, quia id per accidens est, nec impedit quin illi quantùm est ex vi operis censeantur proli nocuisse, prætermittendo in eo illam conditionem, quam propter bonum prolis tenebantur adhibere. quando enim aliquid ob certum finem est absolutè præceptum, qui illud omittit, facit contra illum finem, etiamsi alia ratione illum procurare nitatur. Alia argumenta obiicit Martinus, quæ vide apud Caiet.art.3.

52 *Obiectio 2.* Dices Secundo, Dominus Oseæ 1. præcipit Prophetæ his verbis: *Sume tibi vxorem fornicationum, & fac filios fornicationum.* ergo non est semper illicita.

Respons. Respondeo Primò, Inde vt summum sequi, diuina dispensatione posse fieri licitam, vt inquit D. Thomas ar.2.ad 2. Secundo, & meliùs, ibi solùm præcipi vt sumat meretricem, seu mulierem quæ valdè dedita fuerat fornicationi, in vxorem (id enim Hebraismo illo significatur) & ea ea procreet filios, qui suis nominibus & ordine nascendi repræsentaturi sint filios Israël, (qui erant verè filij fornicationum per assiduam & multiplicem idololatriam fornicantes à Deo) & vltionem diuinam illis impendentem. vnde hic non agitur de actu carnali fornicationis permittendo.

53 *Fornicatio Christianorum est grauior quàm ethnicorum.* Porrò præter ea quæ diximus, quatuor hîc sunt Notanda. Primò, Fornicationem in Christianis habere peculiarem deformitatem, ratione Baptismi & Confirmationis, quibus corpora nostra sunt membra Christi, & in templum Spiritui sancto consecrata. Vnde Apostolus 1. ad Cor.6. *Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit*, &c. & infra: *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? empti enim estis pretio magno.* vbi tribus argumentis deterret a fornicatione. Ex quibus colligitur, in hoc actu, dum à Christianis fit, esse peculiarem ingratitudinem, & irreuerentiam in Deum, & consequenter speciem quamdam sacrilegij (latius accepto hoc nomine) vnde est multo grauius peccatum in illis quàm in ethnicis.

54 *An sit grauius peccatum cæteris contra proximum.* Secundò, Fornicationem non esse grauius peccatum, quàm cetera, quæ sunt contra Deum vel proximum, vt rectè ostendit D. Thomas art. 3. grauitas enim peccati per se spectatur ex magnitudine boni, cui ipsum opponitur: maius autem est bonum diuinum quàm humanum. vnde peccata quibus bonum diuinum contemnitur, vt ea quæ repugnant directè virtutibus Theologicis, vel religioni, sunt deteriora secundùm suam speciem, quàm fornicatio, quæ bono humano repugnat. Rursus inter ea quæ bonum humanum violant, peiora sunt quæ tendunt in nocumentum vitæ hominis, quàm quæ in damnum fortunarum; & quæ contra vitam hominis nati, quàm quæ contra vitam nascituri. vnde infert D.Thomas: Cum fornicatio ex se tendat ad læsionem vitæ, & quidem certæ prolis: nimirum quæ ex hoc actu nasci potest, est deterior furto, quo solùm fortunæ læduntur: minor tamen est homicidio, quia per hoc læditur vita hominis iam nati, per illam nascituri. Hæc tamen comparatio furti & fornicationis non parum habet difficultatis. Primò, Quia furtum est contra iustitiam, fornicatio solùm contra castitatem: atqui peccatum est eò grauiùs, quò præstantiori virtuti opponitur, vt constat ex 1.2.q.73.art.4. Secundò, Per furtum læditur homo iam existens in re actu possessa: per fornicationem nemo propriè læditur: nam proles non est, & nihil ei detrahitur, imò melius est ei sic esse quam non esse. Solùm in eo peccatur, quòd actus ille careat conuenienti ordine ad prolis futuræ educationem, cuius ordinis carentia est contra castitatem, non contra iustitiam: quod signum est non esse propriè læsionem. Ob hæc & alia argumenta Martinus apud Caietanum tenet contrarium: cuius sententia est etiam valdè probabilis.

Nec obstat quòd fornicatio in Christianis præ se ferat speciem sacrilegij, quia simile quid etiam in reliquis illorum peccatis inuenitur, etiamsi spiritalia sint: sicut enim membra nostra sunt membra Christi, & templum Spiritus sancti, ita etiam spiritus noster est vnum cum Christo; (*qui enim adhæret Deo, vnus spiritus est*, 1.ad Corinth.6.) & est templum Spiritus sancti.

Tertiò, Etsi fornicatio non sit ex maximis peccatis mortalibus, tamen quadam ratione posse dici maximum, quia hominem maximè detinet, & difficillimè superatur, idque propter concupiscentiam homini congenitam, cuius motus sunt maximè importuni. Vnde D.Isidorus lib. 2. de summo bono c.39. dicit: *Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur diabolo, quàm per aliquod aliud peccatum.* Et D. Augustinus, de honestate mulierum cap.2. *Inter omnia Christianorum certamina, sola duro sunt prælia castitatis, vbi quotidiana pugna, & rara victoria.* vnde præcipua industria in eo collocanda vt hoc vitium superetur. 55 *Quomodo censeatur ex maximis peccatis.*

Quartò, Eum, qui versatur in ipso actu huius flagitij tenere se retrahere ante spermatismum, etiamsi complex iam seminarit; imò etiamsi ex vi prioris commotionis, post retractionem esset futura seminatio extra vas. Ratio est, quia omni momento tenetur opus prauum abrumpere. Nec refert quòd inde sequatur aliud incommodum, quod sit contra naturam generationis, quia illud per accidens & præter intentionem obuenit. nullo enim modo erat intenta effusio illa extra vas, sed solùm abruptio operis mali, ex qua illud præter intentionem sequitur. Simili modo tenetur abstinere à copula, etiamsi dum se ad illam præparauit, ita esset concitatus, vt nisi pergat, sit futura effusio extra. Confir. quia ante spermatismum actus est solùm inchoatus & imperfectus in genere luxuriæ: ergo voluntariè continuando committit nouam culpam. nam finis & consummatio operis illius est in seminatione. quod confir. quia iniuria prolis est in seminatione: ex hac enim sequuntur incommoda supradicta. Aliqui tamen in supradicto casu contrarium tenent; quia retrahere se est contra naturam generationis, quorum sententiam esse probabilem affirmat noster Sanchius lib. 9. de matrim. disput.19 n.7. Sed quod diximus est verius, & ipsi quoque placet. nam quod directè ibi fit, non est contra naturam generationis positiuè, sed negatiuè. quia actus inchoatus non completur: sed huius rei subest iusta causa imò nec maritus semper actum inchoatum complere tenetur, vt statim dicemus. *Retractio.*

In actu coniugali huiusmodi retractio fieri nō potest,

 nisi

nisi forte in mora sit periculum vitæ (vt si hostis repentè irruat ;) vel insignis verecundiæ, vt si amici vel alij es improuiso superueniant. tunc enim incommoda inde secuta non sunt voluntaria; vnde nec imputantur ad culpam. Potest tamen fieri absque peccato mortali in duobus euentis, extra prædicta pericula. Primò, Si mulier viri suscepta genitura se retrahat, priusquam ipsa suam conferat. Ratio est ; tum quia secundum veriorem & probabiliorem sententiam, sperma muliebre etsi sit valdè conueniens, non tamen est necessarium ad generationem. tum quia si ipsa in actu nihil effecit, potest statim se ad illud excitare, cùm hoc nihil sit aliud quam actum coniugalem complere ; vt infrà dubit. 14. dicetur.

Secundò, Si vir se retrahat muliere consentiente. nam absque eius adsensu fieri non posse certum est, cùm ius habeat maximè ad genituram viri, & ad talem actum vnde possit sequi procreatio liberorum. Hic tamen duæ debent adesse circumstantiæ. Prior, vt in muliere seminatio non sit facta, neque sit periculum illius, ex vi concitationis prauiæ. Altera, vt marito post retractionem non impendeat periculum effusionis extrà. His concurrentibus cùm ob paupertatem non possunt plures alere proles, dicunt multi DD. non damnandos coniuges peccati mortalis si se in opere retraxerint. ita Angelus v. Debitum, n. 26. citans Paludanum, qui id docet in 4.d.31.quæst.3.conclus.5. Siluest. v. Debitum, num 9 Fumus eodem, num. 9. Fauet Caietanus q.154 art.11. versus finem. Hæc breuiter in materia verecunda verecundè dixerim ob confessarios, qui ob crebros euentus hæc non debent ignorare. vide Sancium lib 9. de matrim. disp. 19. qui rem hanc fusè & doctè prosequitur.

DVBITATIO VIII.

Vtrùm in osculis, tactibus, & aspectibus sit peccatum mortiferum.

D. Thomas q. 154. art 4.

Osculum tripliciter fieri potest.

56 NOtandum est, Osculum posse fieri tripliciter. Primò, In signum amicitiæ. Secundò, Causâ delectationis concubitus. Tertiò, Causâ delectationis ipsius osculi secundùm se considerati. Idem dicendum de contactu partis honestæ.

Contactus etiam partis verendæ potest fieri totidem modis. Primò, Causâ medicandi vel aliâ necessariâ. Secundò, Causâ voluptatis concubitus. Tertiò, Causâ voluptatis illius contactus per se spectati. His positis,

Osculū causâ amicitiæ.

Dico Primò, Osculum causâ amicitiæ, secundùm consuetudinem patriæ, per se est licitum ; similiter & delectatio inde consequens. Est communis sententia DD. & patet ex Scripturis & vsu generis humani. Ratio est, quia hoc nihil est aliud, quam testari signo externo beneuolentiam & vnionem animorum, (cuius osculum est symbolum) fundatam in coniunctione sanguinis, vel professionis, vt olim inter Christianos, vel in alia causa honesta. vnde etiam delectatio hinc consequens licita est. Sicut enim licitum est delectari amicitia & coniunctione, ea qua amicitia est orta, & præsentiâ amici, ita etiam testificatione & vsu signi illius amicitiæ. seruandum tamen hîc decorum, & consuetudo recepta, cauendúmque scandalum : non enim decet viros Ecclesiasticos, maximè Religiosos, hoc modo testari amicitiam erga fœminas ; etiamsi aliquo modo sanguine iunctæ essent ; vel pueros, ex quibus aliquid periculi vel scandali nasci posset.

Causâ delectationis concubitus.

57 Dico Secundò, Oscula, si fiant causâ delectationis concubitus extra matrimonium, sunt peccata mortifera & pertinent ad speciem illius actus, ad cuius delectationem referuntur. Ita D. Thomas hoc art. 4. & alij Doctores omnes. Potest autem id fieri dupliciter. Primò, Si quis vtatur osculo tamquam dispositione ad concubitum, nimirum cum animo per illas blanditias ad concubitum excitandi ; & de hoc est res manifesta ; nam ordinatur ad finem mortiferum : vnde pertinebit ad speciem illius actus ad quem ordinatur, & disponit, siue ille sit fornicatio simplex, siue adulterium, siue incestus, siue alterius speciei.

Secundò, Si vtatur tamquam signo, quo phantasiæ repræsentetur ipse concubitus, vt sic voluptate concubitus in signo fruatur. Hoc modo constat etiam esse mortale : quia exhibet voluptatem actus illiciti tamquam præsentis, simili modo corpus commouens, & ad seminationem spiritus concitans.

Nec refert quòd ille non cupiat vlteriùs progredi, quia etsi non cupiat opus ipsum facere exterius, tamen vult illud habere præsens in imaginatione, eóque sic frui: quomodo fit in delectatione morosa absque signo externo, vt infra dubit.15. dicemus.

Sed difficultas est de osculo, quatenus ipsum per se est actus delectabilis carni, & remotè disponens ad seminationem, Vtrùm si quis hac ratione illo vtatur, non intendens vlteriorem voluptatem, quàm quæ præcisè ex ipso osculo nascitur, peccet mortiferè, seposito periculo pollutionis, & vlterioris consensus. 58

De osculo per se spectato.

Videtur enim non tam grauiter peccare. Primò, Quia non intendit frui voluptate concubitus, aut seminationis, neque alia, quæ ad hanc propinquè excitet, (qualis est in contactu turpi) sed longè minore, & quæ solùm remotè ad illam disponat : ergo non pertinet ad eamdem speciem, nec est peccatum mortiferum: sicuti nec ea, quæ ad alia peccata longinque dirigunt, vt ad ebrietatem, furtum, homicidium, sunt peccata mortifera: vnde nec denegatur absolutio Sacramentalis, qui ab huiusmodi nolunt abstinere.

Secundò, In aliis peccatorum generibus dantur non solùm peccata grauia, sed etiam leuia, ratione paruitatis materiæ, vt patet in furto, in detractione, in contumelia, in læsione corporali, in timiditate, seu ignauia, in impatientia, in gula, in sacrilegio, in votorum & iuramentorum violatione, & aliis peccatis, exceptis illis, quæ directè opponuntur virtutibus Theologicis, quarum materia vel obiectum est Deus: cur non etiam in peccatis luxuriæ detur paruitas ratione materiæ, quod non sit nisi veniale, etiamsi cum plena deliberatione fiat? Sanè non videtur posse dari vlla ratio cur id sit peculiare in hoc genere peccati, præsertim cùm in materia eius sint diuersi gradus, tum actuum, tum voluptatum, ordine quodam secundùm magis & minùs se habentium.

Tertiò, Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quæ præcisè ex osculo & contactu manus vel faciei percipitur, ita vt nec venialiter quidem in ea peccent, vt docet Nauar. c.16. n. 12. Toletus lib. 5.c.14. Valentia disput. 9 q.3. part. 3. (quamuis Caiet. art. 4. insinuet esse peccatum veniale ;) quia cùm sponsalia sint dispositio ad matrimonium, sponsi ius habent ad id, quod est dispositio & præparatio ad actum matrimonij, vt iidem docent: atqui id nullo modo eis esset licitum ; nisi esset dispositio & voluptas remota & parua in hoc genere, & ex se insufficiens ad excitandum actum principalem. Itaque hoc signum est, non esse peccatum mortiferum inter non sponsos.

Dices, Osculum tale naturâ suâ ordinatur ad concubitum, vt etiam patet ex vsu & instinctu quorumdam animantium, in quibus huiusmodi signa solent præcedere : ergo qui consentit in illud, censetur consentire in voluptatem concubitus, ac proinde peccat mortiferè. *Obiectio.*

Respondeo negando consequentiam: etsi enim naturâ suâ eò tendat, tamen hæc tendentia est remota, & ab agente non eò refertur, sed sistitur in voluptate, quam actus ipse per se habet : quæ multùm distinguitur à voluptate concubitus. Vnde non est necesse, vt qui in illam consentit, etiam videatur in hanc consentire. sicut qui consentit in litigium, non ideo consentit in homicidium : aut qui in potum largiorem quàm necessitas postulet in ebrietatem. Confirmatur, quia alioquin etiam inter sponsos essent illiciti, cùm hi non

Respons. Remotè tendunt ad concubitum.

possint

Digitized by Google

possint consentire in voluptatẽ concubitus præsentem.

59 Hæc sententia videri possit alicui probabilis; vnde in eam valdè inclinat Nauarrus, de pœnitent. d. 1. cap. Si cui. 30. in fine, eamque tenet Martinus de Magistris, & aliqui recentiores, quibus idem videtur de visu; eò quòd hic sensus sit magis spiritalis, nec ita moueat aut alteret naturam ad carnalia, vt contactus turpis.

Sententia recepitor. Verùm communior sententia est, in istis esse peccatum mortiferum; quæ & mihi probatur: tum quia communior; tum quia tutius est vt omnia ista quam maximè vitentur: tùm quia sæpè est periculum vlterioris consensus, vel morosæ delectationis, vel etiam pollutionis, ratione temperamenti, aut peculiaris dispositionis corporis; quam ob causam expedit in huiusmodi non esse laxum. Vnde etiam inter sponsos censeo planè dissuadenda, si causâ voluptatis fiant. Confirm. hæc sententia, Primò, Ratione suprà indicata. quia osculum vt est delectabile carni, naturâ suâ est signum copulæ vel instantis vel futuræ: vt etiam ex vsu animalium constat. sicut enim osculum amicitiæ, signum est vnionis animorum; ita carnale, coniunctionis corporum. explicatur enim hoc signo interior affectus; & priùs quodammodò fit in signo, quod posteà implendum in opere. itaque in eo contineri videtur tacitus quidam consensus in copulam. Secundò, Quia materia non debet censeri remota, quæ tantam vim habet ad libidinis ignem excitandum, & eiendum spermatismum. Alia tamen est ratio adspectus, vt rectè Caietan. v. Impudicitia, sub finem. quia natura sua eò non tendit, vnde nec habet tam sensibilem voluptatem, nec corpus ita commouet. Tertiò, Quia talis contactus est impudicitia quædam, nam fit causa voluptatis impuræ. atqui impudicitia excludit à regno cælorum, vt infrà ex Apostolo dicetur: ita Caiet. suprà. Itaque sententiam illam non dixerim probabilem. Idem sentiendum de amplexibus.

Ad Primam rationem pro ea adductam, negandum est esse dispositionem remotam in natura sanguinea, aut feruente. Ad Secundam, etiam hic fortè potest dari materia parua, vt si contactus sit adeò leuis & breuis, vt non sit aptus notabilem commotionem excitare. dici etiam potest, etsi in contactu non sit materia leuis, posse tamen eam dari in visu; & hoc sufficere. Ad Tertiam, Sponsis conceditur, quia est signum copulæ futuræ, in quam ratione matrimonij inchoati consentire possunt.

60 *Contactus partium inhonestarum, ex causa iusta.* Dico Tertiò, Contactus partium verendarum, si fiat causâ medicandi, vel alia, quæ censeatur necessaria, aut iusta, nullum est peccatum. est communis sententia DD. talis enim contactus est honestus moraliter, quia consentaneus rectæ rationi.

Nec refert, quòd interim aliqua delectatio vel motus turpis suboriatur; quia id est planè inuoluntarium.

Aduerte tamen, mulieres, præsertim virgines, non teneri huiusmodi genus medicandi in locis secretioribus à viris admittere, vt rectè docet Nauarrus d. cap. Si cui. n. 13. Ratio est, quia nemo tenetur admittere curationem à qua non minùs abhorret quàm ab ipso morbo, vel morte: at multæ virgines pudicæ malunt tolerare morbum, vel mortem, quam à viris contingi. Deinde nemo tenetur admittere id, cui coniunctum est periculum turpis motus, aut delectationis carnalis: imò ad heroïcum castitatis gradum pertinet malle mori, quàm permittere in se turpes imagines, aut sensum vllum libidinis.

Si causâ voluptatis, est peccatũ mortiferum. Dico Quartò, Si talis contactus fiat causa voluptatis eius, quæ præcisè ex ipso nascitur, est peccatum mortiferum, etiamsi desit vlterior intentio. est communis DD. D. Thomæ & Caietani art. 4. Nauarri suprà, & in Enchiridio, c. 16. num. 13.

61 *1. Ex Scripturis.* Probatur Primò ex Scripturis: ad Galat. 5. *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria.* &c. vbi *impudicitia* ponitur inter peccata, quæ excludunt à regno, atqui *impudicitia* propriè consistit in turpibus contactibus, vt D. Thomas docet. Aduerte tamen in Græco non haberi *impudicitiam*; sic enim ibi legimus: *Ἅτινά ἐστι μοιχεία, πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια.* Latinè: *Quæ sunt adulterium, fornicatio, immunditia, luxuria.* sed rectè hoc genus impudicitiæ per *ἀσέλγειαν* significatur, quod generatim omnem luxuriæ intemperantiam complectitur; vel per *ἀκαθαρσίαν*, quæ omnem turpitudinem & impuritatem designat. Vnde etiam alibi sub hoc nomine ista turpitudo damnari intelligenda est: vt ad Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia nec nominetur in vobis*, &c. & infrà: *Hoc autem scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus.* &c. *non habet hereditatem in regno Christi & Dei.* non enim Apostolo est curæ, omnes libidinum species à fornicatione & adulterio distinctas propriis nominibus exprimere, sed satis ei est verbis generalibus indicare; vt notat D. Hieronymus in c. 5. ad Galatas, explicans illud, *Manifesta autem sunt opera carnis.*

Secundò, Probatur ex Patribus. D. Cyprianus epist. *2. Ex Patribus.* 62. ad Pomponium: *Certè ipse concubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio, & osculatio, & coniacentium duorum turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* quibus verbis docet, esse graue crimen virgini, dormire cum masculo, etiamsi ab eo non corrumpatur; propter complexus, oscula, & fœdam corporum nudorum vicinitatem, quibus voluptas carnalis quæritur.

D. Basilius lib. de vera virginitate: *Tactum verò vt sensuum omnium perniciosissimum, & sauissimè blandientem, sensusq́ reliquos in suas illecebras pellicientem, immaculatum quàm maxima poterit cura seruabit.* loquitur de virgine. Vide sequentia. Vbi etiam ostendit, aspectum non allicere ad voluptatem, nisi per tactum quemdam: *Iactis enim*, inquit, *luminum radiis, veluti quibusdam incorporeis manibus, quemcumque voluerit eminus tangit: & quæ corporeis manibus attingere non potest, oculorum tactibus potiùs complectitur.* &c.

Tertiò, Ratione: Primò, Quia huiusmodi contactus 62 *3. Ratione.* non solent fieri nisi propter voluptatem resolutionis seminis: atqui intendere hanc voluptatem extra matrimonium, est peccatum mortiferum: ergo, &c.

Secundò, Quia per se & proximè ad hanc disponunt, & hæc ordinariè ex illis sequitur, vt passim Doctores tradunt: ergo pertinent ad eandem speciem moralem, tamquam occasio & causa propinqua.

Aduerte tamen, secundùm quosdam, si talis conta- *Si causâ curiositatis fiat.* ctus non fiat causâ voluptatis carnalis, sed solius curiositatis, per se non esse peccatum mortiferum; præsertim si periculum pollutionis absit: quia tunc sub alia ratione magis spiritali & eleuata apprehenditur, quæ tantam vim ad naturam concitandam non habet: & affectus non quærit in eo voluptatem carnalem, sed curiosæ cognitionis. Videntur id insinuare DD. cùm dicunt illa esse peccata mortifera, si causâ voluptatis fiant. quam restrictionem non adderent, si idem putarent, dum causâ curiositatis. Verùm talis curiositas est periculosa: vnde non solùm vt peccatum veniale, sed etiam ob periculum mortalis cauenda.

Petes Primò, Vtrùm in turpiloquio sit peccatum 63 mortiferum.

Respondeo, Si fiat animo se oblectandi rebus ipsis *Vtrùm turpiloquium sit peccatum mortiferum.* narratis, & imaginationi obiectis tanquam præsentibus, est peccatum mortiferum; sicut & ipsa delectatio morosa, cuius causâ fit. Similiter si animo excitandi se vel alios ad turpia, vel cum periculo in illa consentiendi, etiamsi animus iste desit. Si verò solùm fiat ob voluptatem, quæ præcisè ex ipsa narratione capitur, absque vlteriore intentione, est peccatum veniale; vt docet Toletus lib. 5. cap. 14. Ratio est, quia est solùm voluptas remota, ex confusa apprehensione rerum narratarum, tamquam absentium, proueniens, solùm remotè ad turpia disponens: non enim narrata & audita leuiter, ita mouent vt visa: & multò minùs quàm contacta. Nec refert etsi fortè talia dicens vel audiens rideat, videatúrque illis affici, modò reuera delectationis venereæ, sed ioci causâ id faciat, & vrbanitatis. Non tamen excusandi, qui volunt videri turpibus dediti,

& inde æſtimari. nam de letali peccato gloriam quærere,eſt letale, ob illius complacentiam. Si complacentia in turpitudinem abſit,& ſolùm velit apud ſocios videri fuiſſe huiuſmodi deditus,vt æſtimetur ingenium, dexteritas,vtilitas, experientia,ſepoſito ſcandalo non videtur damnandus peccati mortiferi, vt dictum eſt ſup.lib.2.cap.47.n.42. Numquam tamen caſtus animus huiuſmodi narrationibus & iocis ſciens & volens delectabitur.

64 *Si contractus per ſe honeſtus, ex affectu turpi procedat.* Petes Secundò, Vtrùm femina aduertens ſe tangi ab alio affectu libidinoſo,teneatur ſub peccato mortali ſe retrahere,vel impedire talem contactum.

Reſpondeo, Si contactus ſit exteriùs honeſtus, & iuxta receptum patriæ morem fiat;vt cùm in aduentu, vel receſſu amicorum,oſculum figitur,vel dextera apprehenditur,non tenetur illum refugere,etiamſi impurum alterius animum nouerit, vt rectè Caiet. hoc loco docet.Ratio eſt,quia hic actus per ſe eſt licitus.

Nec refert, quòd iſte praua intentione faciat: quia quando duo ad vnum opus concurrunt,poteſt alter facere vel pati bona intentione,quod alter facit malâ:vt multis exemplis oſtendi poteſt. Quod generaliter verum eſt, quotieſcumque ille iuſtam cauſam habet non detrectandi:qualis in propoſito eſt patriæ conſuetudo, & amicitia vel conſanguinitas. Idem dicendum de contactu locorum ſecretiorum, cùm medicamenta applicanda,vel alia cauſa iuſta intercedit: quia actus externus cum iſtis circumſtantiis eſt honeſtus. Hæc intellige quantum eſt ex lege virtutis temperantiæ. nam lege charitatis,ne videlicet alter peccet,tenetur huiuſmodi contactus,ſi commodè poteſt,declinare.

Si per ſe inhoneſtus. Si autem contactus per ſe, & ſpectatis externis circumſtantiis ſit inhoneſtus, tenetur ſub peccato mortali illum vitare, ſi poteſt. Ratio eſt, quia ſicuti lege caſtitatis tenemur vitare pollutionem, ita etiam id quod ad eam proximè excitat: atqui non minùs ad eam excitat talis contactus paſſiuus quam actiuus, id eſt, non minùs ita tangi quam tangere: ergo ſicuti tenemur vitare actiuum ſub mortali, ita etiam paſſiuum. Dicitur autem non poſſe vitare, quando ſine graui incommodo non poteſt: quod incommodum debet eſſe tale, vt perpeſſioni iſtius contactus vel violationis præponderet, vel ſaltem ſit æquale: vt ſi periculum mortis,infamiæ, vel amiſſionis bonorum non permittenti impendeat. Vide Caietanum artic. 4. ſub finem.

65 *Aſpectus.* Quod ad aſpectum attinet, ſi verſetur circa partes honeſtas,nullum in eo per ſe præciſè eſt peccatum,niſi fortè actus otioſi,aut ſi ad concupiſcendum fiat,vt docet Caiet.v.Impudicitia Et ratio eſt quia cùm aſpectus ſit ſenſus magis eleuatus & ſpiritalis,per ſe non mouet

Periculum ex aſpectu. ad voluptatem carnalem. Poteſt tamen eſſe peccatum ratione periculi,maximè ſi ſit diuturnus. v.g. circa feminam pulchram. Nam aſpectus facit vt phantaſia apprehendat rem illam non ſolùm vt delectabilem viſui, ſed etiam vt delectabilem tactui,& carni: ex qua imaginatione naturaliter ſequitur in affectu complacentia & delectatio, in ſpiritibus & ſanguine commotio, & hinc in membris rebellio. Itaque curioſi aſpectus ſunt valdè vitandi. nam innumeri ea illis ſunt perducti ad lapſum. Hinc Pſalm. 118. *Auerte oculos meos ne videant vanitatem:in via tua viuifica me.* & Eccleſiaſtici 31. *Nequius oculo quid creatum eſt?* Iob. 31. *Pepigi fœdus cum oculis meis,ne vnquam cogitarem de virgine.* Admiſcet ſe plerumque diabolus,& facit vt ſpecies viſa aſſiduè obuerſetur phantaſiæ, quæ ſenſim affectum allicit,& naturam commouet.

Si autem verſetur circa partes inhoneſtas, etſi non tantam vim habeat,quantam contactus, nec tam directè moueat;tamen plerumque naturam concitat,& voluptatem carnalem excitat, quam ſine peccato mortifero intendere non potes,vt docet Silueſt. v. Delectatio, q. 4. Si autem ob cauſam neceſſariam vel vtilem fiat,& nulla talis voluptas intendatur,non erit peccatum,etſi ea præter intentionem ſubrepat.

Ex curioſitate. Si autem ex curioſitate fiat, non poteſt excuſari à peccato veniali: imò nec à mortali, ſi circa diuerſum ſexum, quia eſt res valdè fœda contra naturalem honeſtatem, & valdè libidinem prouocans. Idem ob eamdem rationem dicendum, ſi fiat ſpecie mortificationis;vt docet D.Anton.2.p.tit.5.cap. 1. §. De quibuſdam qui huiuſmodi prætextu feminam coram ſe nudari faciebant. adeò enim id repugnat naturali honeſtati, vt primi parentes ſtatim poſt tranſgreſſionem non ſint paſſi ſe nudos videri, vt idem ait. Circa eumdem ſexum, ſi ex curioſitate fiat,eſt minor indecentia; tamen poteſt eſſe peccatum mortale ratione periculi conſenſus in voluptatem,vel in actum turpem, aut ratione ſcandali.

DVBITATIO IX.

Quale peccatum ſit ſtuprum & raptus.

D. Thom. art. 6. & 7.

Stuprum generatim ſignificat omnem concubitum legibus vetitum. vnde paſſim apud Auctores *adulterium*, *inceſtus*, & *libido præpoſtera* ſtuprum vocantur, vt ex Plauto,Cicerone,& aliis conſtat. 66 *Stuprum generatim.*

Strictè verò accipitur pro virginis violatione,maximè ſi per vim fiat.quo modo addit malitiam mortiferã contra iuſtitiam, actui fornicationis:eſtque graue crimen, quod etiam morte per leges punitur, ſiue virgo ſit,cui vis illata eſt,ſiue corrupta. Grauius tamen eſt in virgine,propter florem pudicitiæ vi ereptum. *Strictè.*

Si verò non fiat per vim,ſed ipſa ſponte conſentiente,probabilius eſt circumſtantiam virginitatis non addere malitiam mortiferam, vt oſtenſum eſt lib. 2. cap. 10.dubit.1.quo cap.de hoc vitio & obligatione iuſtitiæ ex eo orta ſat multa diximus.

Raptus propriè dicitur, cùm perſona aliqua libidinis causâ, vi illata abducitur, ſiue ſit maſculus, ſiue femina: ſiue nupta,ſiue innupta: ſiue vis inferatur ſoli abductæ, ſiue iis quorum poteſtati ſubeſt, ſiue vtriſque: vt colligit Gratianus ex c. 3. De raptoribus. 36. q. 1. Ad raptum enim tria requiruntur; nimirum vis illata,abductio,& vt fiat causâ concubitus, aut alterius libidinis. *Raptus.*

Si non abducatur, ſed in loco violetur, non propriè dicetur *rapta*, ſed vim ſeu *ſtuprum* paſſa: quamuis generatim id etiam raptus vocetur, iuxta D. Thomam art.7.& Nauar.cap.16.n.3.& Gratianum d.c.3.De raptoribus.36.q.1. quem ſequuntur alij. vnde & pœnæ raptorum ad tales pertinent.Similiter ſi nulla vis inferatur,ſed ipſa ſponte diſcedat cum amaſio, parentibus neſcientibus, non erit propriè raptus, ſed voluntaria fuga Itaque requiritur vt vis inferatur vel ipſi, vel ſaltem iis ad quos pertinet,v.g.parenti,marito,ſponſo,curatori;abducendo illam ipſis contradicentibus, & repugnantibus.

Si abducatur non causâ libidinis, ſed redigendi in ſeruitutem,& vindicandi dominij,dicetur *plagium*,non raptus:eſt enim furtum hominis, non luxuria. non tamen requiritur ad raptum vt reipſa concubitus ſit ſecutus: ſufficit vt eo fine rapta ſit,vt ex variis textibus Iuris colligitur.

Petes, Quomodo ergo *raptus* ponitur ſpecies luxuriæ,cùm potiùs ſit ſpecies iniuriæ? 67 *Quomodo pertineat ad luxuriam.*

Reſpondeo,Ratione intentionis pertinere ad luxuriam, quia libidinis causâ fit: ipſe tamen actus exterior ſecundùm ſe ſolùm eſt contra iuſtitiam, niſi ei coniungatur violatio. Vel certè dicendum eſt,raptum completum eſſe ſpeciem luxuriæ;completur enim per concubitum, ad quem proximè tendit: & ſic ratione ſui termini pertinet illud opus externum ad luxuriam, veluti quædam ſpecies eius: non tamen eſt propriè, ſeu metaphyſicè loquendo,ſpecies:quia circumſtantia illa, per quam contrahitur communis ratio luxuriæ in raptu,non eſt propriè contra caſtitatem,ſed contra iuſtitiam.

In raptu est duplex malitia.

Ex his patet, duplicem malitiam in hoc actu includi: alteram contra iustitiam, alteram contra castitatem, ac proinde ad vtrunque vitium pertinere: quamuis ratione finis inter species luxuriæ numeretur.

Pœna in raptores.

68 Notandum est, graues pœnas vtroque Iure in raptores esse constitutas, L.vnica, C.de raptu virginum, &c. pro raptu puellæ, vel mulieris honestæ, siue nuptæ, siue innuptæ, statuitur supplicium capitis tum raptori, tum iis qui ipsi auxilio fuerint: & bona eorum addicenda per Iudicem mulieri raptæ. Deprehensus in flagranti crimine, potest à coniunctis personis, & à tutoribus, vel curatoribus raptæ impunè interfici. Si rapta sit serua, etiam supplicium capitis decernitur, absque tamen bonorum addictione. Hîc sub raptu Doctores etiam vim illatam libidinis causa, etsi persona non sit abducta, intelligunt.

Iure verò Canonico cap.Raptor.33. & cap.34. Statutum 27.q 2.statuitur. Primò, Vt raptor alienæ sponsæ publicæ pœnitentia mulctetur.

Est impedimentum impediens.

Secundo, Vt sine spe coniugij maneat. Itaque est impedimentum non quidem dirimens, sed impediens ab omni coniugio. Potest tamen Episcopus in eo dispensare. imò quibusdam locis non est hoc impedimentum in vsu, vt Nauarrus notauit cap.22.num.74.

Sunt excommunicati.

Tertiò, Raptor alicuius puellæ, vel mulieris cuiuscumque, & omnes illi consilium, auxilium & fauorem præbentes sunt ipso Iure excommunicati, & perpetuò infames, omniúmque dignitatum incapaces, & si Clerici fuerint, de proprio gradu deiiciendi. Ita Concilium Trident.sess.24.de reform.matrim.cap.6.

Est impedimentum pro tempore dirimens.
An per nuptias cum rapta, tollatur infamia.

69 Quartò, Inter raptorem & raptam, quamdiu ipsa in eius potestate manserit, nullum potest consistere matrimonium, etiamsi ipsa liberè consenserit, vnde pro eo tempore est impedimentum dirimens. Vbi tamen à raptore fuerit separata, & in loco tuto & libero constituta, potest illi nubere, si velit. Ita Concilium suprà. quo casu putant quidem tolli infamiam, & incapacitatem ad dignitates, per raptum contractam: alioquin rapta cogeretur nubere viro infami; quod esset in ipsius grauamen, contra fauorem, quem Concilium intendit dare matrimonio. vide Henriquez lib.2.de matrim.cap.vlt.

Contrarium puto verius: nam Concilium id apertè videtur excludere; sic enim ait: *Quòd si rapta, à raptore separata, & in loco tuto ac libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in vxorem habeat; & nihilominùs raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, fauorem præbentes, sint ipso Iure excommunicati, ac perpetuò infames,* &c. quasi dicat, etiamsi illam duxerit, incurrat in has pœnas.

Ad rationem.

Ad rationem in contrarium dico, non cogi illam nubere infami, sed posse abstinere, si velit. imò Iure ciuili non poterit ei nubere, vt patet C. de raptu virginum, quod fuit confirmatum Iure Canonico antiquo, cap. Raptores.2. & cap. 11. Placuit.36. quæst.2. quamuis id posteà reuocatum fuerit, vt constat ex cap. fin.de raptoribus. vnde Concilium non cupit illi matrimonio fauorem præstare; sed restringit concessionem d.cap. finalis, vbi non requiritur vt constituatur in loco tuto, sed solùm vt liberè consentiat.

70 Circa prædictum decretum tria notanda. Primum, Valdè probabile videri, illud non habere locum in raptu, qui fit tantùm causâ libidinis explendæ; de quo iam dictum est: sed dumtaxat in eo qui dirigitur ad contrahendum matrimonium, ita docet Sancius lib.7. de matrim.disp.13.num.4. Congruum enim erat, vt ille raptus esset matrimonij impedimentum, qui propter matrimonium attentatur; nimirum, vt nemo audeat attentare per quod se suo fine videt frustrandum. quæ ratio non habet locum in raptu causâ libidinis facto. Accedit, quòd rariùs ex tali sequatur matrimonium. nam plerumque raptam, vbi libidinem expleuerint, repellunt. Confir. quia verba intelligenda iuxta præsentem materiam. alioqui dicendum erit, etiam ex raptu fœnerandi causa facto, impedimentum nasci.

Secundum, Non habere etiam locum, cùm puella sponte consentit abductioni, etiamsi parentibus repugnantibus fiat. Ratio est, tum quia propriè non est raptus; quamuis ratione violentiæ quæ fit parentibus, sub quorum cura est, raptus dicatur, & Iure ciuili puniatur: tum quia iste raptus non repugnat vllo modo libertati matrimonij, cui Concilium eo decreto solùm voluit consultum, cuius signum est, quòd semper permittat matrimonium, quando puella suæ libertati est restituta, nec requirat consensum parentum.

Si sponsus rapiat sponsam.

Tertium, Non habere locum in raptum, quo sponsus rapit propriam sponsam, quia id in Iure non vocatur crimen *raptus*; eò quòd ex desponsatione aliquid iuris in eam habeat, vt rectè notat D. Thomas art.6. ad quartum, & reliqui Doctores. Vnde Gelasius Papa (vt habetur 36.quæst.1. cap. Lex illa 2.) dicit: *Lex illa prætéritorum Principum, ibi raptum dicit esse commissum, vbi puella, de cuius nuptiis antè nihil actum fuerat, videbatur abducta.*

DVBITATIO X.

Quid adulterium, & quale peccatum.

D. Thomas artic. 8.

ADulterium iuxta D. Thomam, dictum est quasi *ad alienum torum* accessio: nihil enim est aliud quàm alieni tori violatio: vnde requiritur vt vterque vel alter sit iunctus matrimonio: nam circunstantia coniugij in viro vel in femina facit vt actus luxuriæ dicatur adulterium. 71

Est peccatum mortale.

Porrò hunc actum esse peccatum mortiferum, constat ex pluribus sacræ Scripturæ locis: Exod.20. *Non mœchaberis.* Leuit. 20. *Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi sui, morte moriatur & mœchus & adultera.* Idem Deuter. 22. & 27. *Maledictus qui dormierit cum vxore proximi sui.* Iob 31. *Si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum: scortum alterius sit vxor mea, & super illam incuruentur alij: hoc enim nefas est & iniquitas maxima. Ignis est vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.*

Bruta nonnulla adulterium plectunt.

Vide pulcherrima in hanc sententiam Ecclesiastici 23. Prouerb.6. Ieremiæ 5. 1.ad Cor.6 *Nolite errare, neque fornicarij, neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt.* Addo etiam, animalia quædam adulterium detestari & vindicare, vt Guillelmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso, parte 3. cap.8. de ciconiis testatur: *Tempore,* inquit, *meo, ciconia tamquam de adulterio conuicta per olfactum masculi sui, congregata multitudine ciconiarum, nescio qualiter accusante masculo, vel detegente eius crimen, à tota illa multitudine deplumata atque dilacerata est, tamquam consilio aut iudicio omnium esset adulterij iudicata.*

Cur sit peccatum mortale.

Ratio est manifesta, quia continet totam malignitatem fornicationis, quam ostendimus esse mortiferam: & præterea iniuriam in coniugem. quatenus enim est inter personas nullo vinculo coniugali copulatas, habet deformitatem & omnia incommoda fornicationis: quatenus verò est contra ius coniugis in re graui, est grauis iniuria contra iustitiam admissa: nam *vir non habet potestatem corporis sui, sed vxor:* & contrà, *vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir,* vt docet Apost. 1.ad Corinth.7. Consistit autem hæc potestas, seu hoc ius in duobus. Primò, Quòd alter teneatur alteri volenti debitum coniugale persoluere. Secundò, Quòd teneatur à persona extranea abstinere. Itaque duobus modis fit coniugi grauis iniuria in causa matrimonij. Primò, Si nolit petenti debitum reddere, tunc enim ei denegat vsum rei suæ. Secundò, Si alteri copulet; tunc enim id quod est coniugis quoad vsum, tribuit alteri: imò cùm sit vna caro cum coniuge, carnem coniugis miscet & vnit carni extraneæ. quanta autem sit hæc iniuria, patet ex communi hominum æstimatione, qui illam tanti faciunt, vt putent vix posse irrogari maio- 72

Ius coniugis.

Dupliciter fit coniugi iniuria.

rem: vnde etiam morte vel perpetuo diuortio illam vindicare solent.

73 *Si coniunx cedat iure suo.*

Dices, Quid si coniunx cedat iure suo, vel etiam fiat leno suæ vxoris vt sit particeps pretij, vel alterius commodi?

Respondeo, Eo quidem casu non fore propriè iniuriam in personam coniugis, vt constat ex dictis sup. cap. 7. dub. 3. *Scienti enim & consentienti non fit iniuria;* vt habet regula Iuris 27. l. 6. de Regul. Iuris: nihilominùs erit iniuria in ipsum matrimonij statum & ordinem coniugatorum: sicut si Clericus cedat iure suæ exemptionis, quo non potest conueniri coram Iudice sæculari, & sponte sinat se ad tribunal sæculare pertrahi, non fiet ei propriè iniuria, sed statui clericali & ordini ecclesiastico. Simili modo qui occidit hominem volentem, non facit illi propriè iniuriam; sed peccat in naturam humanam. Vnde patet, in illo actu adhuc remanere duplicem malitiam, alteram contra castitatem, alteram contra matrimonij statum, etsi non dicatur propriè iniuria in personam coniugis, v. g. in Petrum, eo quod non fiat ipso nolente & inuito, (quod tamen propriè hoc nomen connotat) nec obliget ad restitutionem vel satisfactionem, ob præuiam condonationem: tamen verè est contra iustitiam, quia est contra ius coniugij, & coniugis vt coniunx est, quo ille cedere efficaciter non potest, eò quòd competat ipsi non ad bonum priuatum, sed ratione status, qui est communis. vnde cùm cessio sit nulla, ius manet, & ita contra illud peccatur.

74 *Adulterium tripliciter patratur.*

Notandum est, adulterium triplici modo posse committi. Primò, Ex parte viri tantùm. Secundò, Ex parte feminæ tantùm. Tertiò, Ex parte vtriusque.

Si primo modo fiat, (vt si coniugatus solutæ copuletur) erit quidem graue peccatum mortiferum, vt ex dictis patet; minus tamen, quàm si coniugata soluto. Ratio est, quia longè magis repugnat Iuri naturæ vt vna femina iungatur duobus viris, quàm vt vnus vir duabus feminis. vnde etiamsi hoc aliquando fuerit concessum, (vt patet in Patribus veteris Testamenti, qui habebant plures vxores) illud tamen numquam.

Cur vna non possit iungi pluribus.

Causa cur magis repugnet, est Primò. Quia vna mulier pluribus viris satisfacere nequit, quin ordinariè impediatur generatio, quæ est finis istius coniunctionis. Secundò, Quia etsi fortè interdum generatio non impediatur, tamen erit contra certitudinem prolis. nam incertum erit vtri viro proles sit assignanda, marito an adultero: quod est contra bonam prolis educationem, quæ maximè paterna opera indiget. Tertiò, Quia fit peculiaris iniuria marito, dum ei aliena proles supponitur, vel saltem ipsa se constituit in periculo id faciendi. Quartò, Fit iniuria proli legitimæ, adducto à matre in partitionem hereditatis extraneo. Hæc incommoda non sequuntur ex adulterio viri cum soluta. Hinc fit vt adulterium coniugatæ vindicetur morte, si maritus illam iure prosequatur, coniugati verò nequaquam. quamquam in veteri Lege vterque morti addicebatur, vt patet Leuitici 20. & Deuter. 22.

Si vterque matrimonio iunctus.

Grauissimum autem erit, si tertio modo fiat, nimirum vtroque coniugij vinculis adstricto: tunc enim in illo actu est duplex iniuria mortifera. nam duorum matrimoniorum iura violantur, & duobus coniugibus iniuria irrogatur. Vnde eo casu in confessione non sufficit accusatio sui de adulterio in genere, sed explicanda est illa circumstantia, ratione cuius iniuria duplicatur.

Nec refert, etiamsi illæ iniuriæ sint eiusdem speciei; quia non solùm species peccati, sed etiam numerus explicandus, non tantùm numerus actuum materialium, sed etiam numerus malitiarum, quæ sunt in vno actu, vt si quis vno ictu occidat duos homines, vel duobus maledicat, detrahat, conuitietur.

Adulterium ex parte feminæ.

Pari modo, quando est adulterium ratione solius feminæ, puto id explicandum, propter peculiarem deformitatem & mala coniuncta; ob quæ hoc videtur longè grauius.

Nec obstat, quòd vir in hoc actu nihil agat contra fidem à se datam, cùm nulli fidem coniugalem dederit: quia satis est quòd feminæ cooperetur in violanda fide, quam ipsa suo dedit marito, & ad alia damna, quæ inde sequuntur.

DVBITATIO XI.

Quid incestus, & quale peccatum.

D. Thomas artic. 9.

INcestus est congressus cum consanguinea vel affine intra gradus prohibitos: quales sunt omnes gradus consanguinitatis & affinitatis ex matrimonio contractæ, vsque ad quartum gradum, vt communiter Doctor. tradunt: ex fornicatione verò vsque ad secundum, vt constat ex Concilio Tridentino sess. 24. cap. 4. 75 *Incestus.*

Gradus autem cognationis legalis, quæ nascitur ex adoptione, & cognationis spiritalis, quæ ex Baptismo & Confirmatione, propriè ad hoc vitium non pertinent, quia sunt vincula magis spiritalia, nec faciunt coniunctionem carnis & sanguinis, sicut consanguinitas & affinitas. negari tamen non potest, quin violatio talis cognationis per actum luxuriæ habeat specialem deformitatem, cùm illa cognatio constituat impedimentum dirimens: vnde talis actus poterit etiam dici *incestus*, pauló latiùs extensa hac voce, quia fit cum persona, cui ratione istius coniunctionis specialis debebatur reuerentia in ista materia, nec est aliud nomen, quod ei meliùs conueniat, si cognatio sit ex adoptione. si verò sit ex Sacramento, rectiùs referetur ad sacrilegium.

Porrò *incestum* esse graue peccatum, constat ex Scripturis: 1. ad Corinth. 5. *Omnino auditur inter vos, fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes: ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. & vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, vt tollatur de medio vestrûm qui hoc opus fecit,* &c. vbi etiam Apostolus illum tradit satanæ, eiiciendo extra Ecclesiam: & vult totam Ecclesiam ob tale facinus esse in luctu. Leuit. 18. *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedat, vt reuelet turpitudinem eius: ego Dominus Deus vester.* Deinde recensentur omnes gradus Iure diuino pro illo tempore vetiti: & prohibetur coniunctio: & cap. 20. constituitur pœna mortis in transgressores. additur causa, *quia rem illicitam, rem nefariam operati sunt.* 76 *Est peccatum mortale.*

Vetabatur autem illo tempore inter consanguineos quidem primus & secundus gradus: præterquam inter neptem & patruum, vel auonculum: & inter consobrinos. Inter affines, primus & secundus lineæ rectæ: vt inter nouercam & priuignum, eiusque filium: inter vitricum & priuignam, eiusque vel priuigni filiam. Item primus gradus lineæ transuersæ: vt inter maritum & sororem vxoris: inter vxorem & fratrem mariti. mortuo tamen marito sine liberis, poterat frater eius accipere vxorem defuncti, vt patet Deuteron. 25. Similiter mortua vxore videtur maritus defunctæ potuisse accipere sororem illius: vnde d. c. 18. signatè dicitur: *Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc ea viuente:* indicando, *post mortem* non esse impedimentum. 77 *Qui gradus vetabantur in Leuitico.*

Ratio, cur hoc tantum peccatum sit, est, quia est contra reuerentiam & honorem debitum, in hoc genere actuum, consanguinitati; quam causam passim indicat Scriptura, cùm ait, *Ne discooperias, ne reueles turpitudinem* matris, sororis, &c. cùm enim in consanguineis & affinibus principium ortus nostri intueamur, vt supra lib. 2. cap. 46. dub. 1. dictum est, debetur illis certa quædam reuerentia, quoad ea, quæ ad actum gignendi pertinent. Hinc filij Noë, Sem, & Iaphet, cum tanta cautione & eulabia virilia patris texerunt: & Cham maledictionem patris ob irreuerentiam & irrisionem incurrit, Gen. 9. Imo etiam quibusdam animantibus similis quibusdam reuerentiæ instinctus erga parentes est ingenitus, vt Aristoteles lib. 1. historiæ animalium, 78 *Est contra reuerentiam iure sanguinis debitam.*

Google

animalium,cap.47. docet: vbi refert, camelos nec vi adigi posse vt matribus congrediantur:cumque fraude camelarij pullus quidam contectam matrem, ne posset agnosci, inscendisset, & posteà detracto regumento eam cognouisset, morsu interfecisse auctorem. Ibidem narrat, equum quemdam generosissimum regis Scytharum cùm matri congredi nollet, simili artificio deceptum, posteà re detecta fugisse, & ex alto se præcipitem datum elisisse. Simile refert Guilielmus Parisiensis primæ partis de Vniuerso part.3.c.8. de quodam equo, qui pari modo admissus in matrem, sibi genitalia mordicus præscidit: natura ipsa testante quàm id sit graue piaculum.

Accedit, quòd per illum actum ex duobus fiat vna caro, & veluti vnus homo completus. vnde natura quærit eos, inter quos antè non erat coniunctio carnalis; & refugit, qui iam antè ratione consanguinitatis vel affinitatis erant vna caro. Denique ad illud opus requiruntur mas & femina, tanquam duo principia partialia distincta: at per consanguinitatem & affinitatem duo sunt veluti vnum quid, tenens se ex parte alterius principij: vel potiùs abstrahens ab hoc vel illo sexu: nam frater & soror non aliter sunt vnum quàm duo fratres, vel duæ sorores &c.

Grauior tamen multò est incestus cum consanguinea, quàm cum affine in eodem gradu, v.g. cum sorore sua, quàm cùm sorore vxoris: quia illud vinculum est multò arctius: nam plus est esse coniunctum alius ratione proprij sanguinis, quàm ratione sanguinis vxoris: maior enim est vnio ad suam carnem quàm ad carnem vxoris; vnde etiam hoc vinculum est magis naturale.

79 Dubium tamen est, vtrùm id faciat diuersitatem specificam in incestu.

An diuersitas graduum faciat diuersitatem specificam in incestu.

Caietanus in artic. 9. negat, & vult solùm esse circumstantiam aggrauantem; sicut maior quantitas rei ablatæ in furto. Idem docet de diuersitate graduum vtriusque: addens, non oportere esse solicitum in ea explicanda in confessione. Idem sentiunt aliqui recentiores.

Sed verius est esse diuersitatem specificam. Primò, Ratione consanguinitatis & affinitatis: hæc enim vincula specie differunt, sicut vnio mediata & immediata, naturalis & voluntaria. Confirmatur, quia multò immanior censetur incestus cum matre, quàm cum nouerca: cum sorore, quàm cum vxore fratris. Secundò, Ratione lineæ rectæ & lateralis, nam nullo vnquam casu fuit licitus concubitus inter consanguineos in linea recta. Et confirmatur, quia longè alia reuerentia debita est matri, alia sorori, & longè fœdior illius, quam huius violatio. Tertiò, Ratione primi gradus consanguinitatis lineæ lateralis & reliquorum. item ratione primi gradus affinitatis lineæ rectæ, & reliquorum, præsertim lineæ transuersæ; vt colligitur ex Apostolo 1. ad Cor.5. Ratio est, quia illi Iure naturæ prohibiti, & matrimonium dirimunt; hi solùm Iure positiuo.

80 Quod ad gradus reliquos attinet, qui solo Iure positiuo prohibiti sunt, etsi probabilis sit sententia Nauarri cap.16.num.3. & multorum aliorum, omnes specie differre, & efficere incestum specie diuersum; tamen contrarium est probabile, nimirum illos gradus in consanguinitate esse eiusdem inter se speciei, similiter in affinitate. Ratio est, quia nullus horum Iure naturæ matrimonio repugnat, & omnis repugnantia, quam habent ad illum actum, est solùm ex Iure illo positiuo, quod ob easdem causas, eademque motiua eos vetuit: quorum præcipuum est, vt propinquis in illis gradibus reuerentia deferatur: accessoria, vt affinitates ac amicitiæ multiplicentur, occasiones libidinis inter propinquos (qui sæpè cohabitare solent) vitentur, & amor carnalis vinculis multiplicatis non nimiùm increscat: vt ex D.Thoma art.9. & Caietano ibidem colligitur. Et quamuis hæ rationes eò magis appareant & locum habeant, quò gradus est propinquior: vt in secundo plus quàm in tertio, & in tertio quàm in quarto: hoc tamen non conuincit diuersitatem specificam, sed solùm differentiam secundùm magis & minùs intra eamdem speciem.

Notandum est, etsi incestus cum sua consanguinea sit grauior quàm cum affine, consanguinea vxoris, ceteris paribus: tamen hic habet peculiarem effectum, eumque duplicem. Prior est, quòd impediat petitionem debiti: eò quòd cognoscendo consanguineam vxoris, factus sit vxoris affinis eo gradu, quo ipsa vxori erat sanguine iuncta. Hoc tamen intelligendum, nisi fortè ignorabas esse affinem: tunc enim non esset formaliter incestus, sed simplex fornicatio: vnde nec pœnam incestui constitutam, vt est non posse petere debitum, induceret. 81

Impedimentum ex incestu cum consanguinea vxoris.

Vbi tamen aduerte, petitionem debiti post Conc. Trident. non impediri, nisi sit consanguinea vxori in primo vel secundo gradu: non autem si in tertio vel quarto. Concil. enim sess.24.c.4. de reform.matr. constituit vt affinitas ex illicita copula non dirimat matrimonium vltra secundum gradum: & Pius V. Extrau. Ad Romanam anno 1566. declarauit, vltra illum gradum ne impedire quidem. Vnde sequitur, nec petitionem debiti, qui est vsus matrimonij, impedire. cui enim conceditur quod maius est, conceditur etiam quod minus est, & in illo maiore inclusum.

Alter est, quòd mortua vxore non possit aliam ducere, & si duxerit, non poterit exigere debitum absque dispensatione. inducit enim hoc peccatum impedimentum, non quidem dirimens, sed impediens. vtrumque colligitur cap. Transmissæ. 4. de eo qui cognou. consang. vxoris, & 32. quæst. 7. multis capitulis.

Vtrùm verò simile impedimentum inducat incestus cum consanguinea, disputatur inter DD. D.Thomas in 4.d.34.quæst.1. artic. vltimo negat, quem communiter sequuntur Theologi, teste Nauarro cap.22. num.74. & Couaruuias in epitome 4. decret.cap.7. in princ.num.4. Idem tenet Toletus lib.5. cap.15. & Silvester, Matrimonium 7.num.6. cum Rosella & Archidiacono. Nauarrus verò & plerique Canonistæ cum Panormitano in cap.1. & 2. de eo, & qui cognou. consang. vxoris, affirmant. Sed certum est, incestum cum sua consanguinea non inducere affinitatem cum vxore, nisi fortè illa etiam sit consanguinea vxoris in primo vel secundo gradu: ac proinde nec impediri debiti petitionem. Itaque si impedit secundas nuptias, id aliunde, nimirum ex vi peculiaris ordinationis Ecclesiæ, prouenit. Et quamuis Canonistarum sententia sit probabilis, mihi placet sententia Theologorum: nam cap.8. de incestis. 35. quæst.3. imposita pro tanto crimine satisfactione, additur in fine: *Sanè quibus connubio illicita interdicitur, habebunt ineundi melioris coniugij libertatem.* Vbi generatim omnibus id conceditur. & cap.4. Si duo. 35. quæst.6. de incestuosis iam separatis dicitur, *Qui iuuenes sunt, alia matrimonia contrahere non prohibeantur.* vbi, vt benè notat Caietanus contra Glossam, non disponitur vt si non sint iuuenes, prohibeantur; sed determinatur causa, cur in futurum illi non sint prohibendi. Olim tamen aliquando in pœnam prohibebantur contrahere secundas nuptias, sicut & alij, qui pœnitentiam publicam egerant, quod videtur adhuc seruari in Curia Romana. nam quando dispensatur inter consanguineos vt possint contrahere; si præcessit copula, additur clausula, vt mortuo coniuge, alter maneat cœlebs. Quidam tamen dicunt, id non obstare in foro conscientiæ: esse enim clausulam ordinariam. Imò omnia impedimenta Iure humano impedientia, vsu contrario esse abrogata, ita vt non necessariò petenda sit dispensatio. 82

Incestus cum consanguinea propria.

* * *

DVBI

DVBITATIO XII.

Quid sacrilegium in materia luxuriæ, & quale peccatum.

D. Thomas art.10.

83 *Res sacra.* SAcrilegium hoc loco nihil est aliud, quàm violatio rei sacræ per actum venereum. *Rem sacram* voco personam Deo per votum castitatis dicatam, & locum, vel aliam rem consecratam. *Violatio.* *Violatio* est cùm aliquid agitur, quod peculiariter sanctitati illius vel reuerentiæ illi vel potiùs diuino in illa Numini debitæ, repugnat: tunc enim illa res, quantum ex facto hominis quodammodò contaminatur, polluitur, & veluti profana efficitur. Potest autem res sacra dupliciter violari.

Dupliciter res sacra violatur. Primò, Actione, quæ fit contra aliam virtutem, v.g. contra iustitiam, vel castitatem; vt si persona sacra verberetur, vel occidatur, si res consecrata furto surripiatur; si reus ad locum sacrum confugiens, vi inde contra Ius abstrahatur; si persona sacra se polluat: & tunc opus habet duplicem malitiam & duplicem speciem, & sub duobus vitiorum generibus ponitur, iuxta ea quæ dub.4.diximus.

Secundò, Actione, quæ non fit contra aliam virtutem, sed solùm inde malitiam contrahat, quòd rem sacram indignè tractet; vt si opus matrimonij in loco sacro absque necessitate fiat. Nos hic solùm de violatione illa rei sacræ agimus, quæ fit per *actum venereum* internum, vel externum, siue ille simul sit directè contra castitatem, vel iustitiam, siue non sit. De aliis sacrilegiis dictum est lib.2.cap.45.

84 *Quinque modis fit hoc sacrilegium.* Hoc autem fieri potest quinque modis. Primò, Si persona sacra in turpe opus externum, vel etiam in delectationem internam consentiat: violat enim sanctitatem suæ personæ, quæ in eo sita est, quòd Deo per votum castitatis sit consecrata.

Secundò, Si persona non sacra consentiat in turpe opus circa personam sacram.

Tertiò, Si vtraque sit sacra: tunc enim duplex est sacrilegium; sicuti est duplex adulterium, cùm vterque est coniugio copulatus.

Quartò, C..m fit in loco sacro absque necessitate, etiamsi sint coniuges.

Quintò, Cùm fit circa aliam rem sacram, vel eius interuentu: vt olim fecerunt quidam hæretici, excipientes sperma calice, horrendo prorsus sacrilegio.

85 *Si coniuges longo tempore in loco sacro conclusi.* Dixi in quarto modo, *absque necessitate:* quia si longo tempore maneant conclusi in loco sacro, ratione belli vel concussionis militaris, & immineat alteri periculum incontinentiæ, non erit peccatum, reddere aut etiam petere debitum in loco sacro, si alibi non est opportunitas: vt docet Siluester v. Debitum, num.5. & verb. Consecratio, 2. num.5. Richardus in 4. d.32. art.3.quæst.2. Alphonsus à Castro lib.2.de potest.legis pœnal.cap.7.docum.2. Couarruuias, de sponsalib p.2. cap.7.§.2.num.3. Toletus lib.5.cap.12. (quamuis Paludanus in 4 d.32. quæst.4. & quidam alij, putent esse peccatum mortiferum.) Ratio est, quia in eo casu id non censetur ab Ecclesia vetitum: hoc enim nimis esset durum, nec satis congruum indulgentiæ Apostoli, 1.ad Corinth 7. *Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram.* quando ergo est periculum incontinentiæ, non est id prohibendum. Vnde etiam Ecclesia tunc non polluitur, vt rectè docet Castro supra, & alij; sicut nec cùm sanguis licitè in sui vel rerum sacrarum defensionem effunditur, aut semen per pollutionem nocturnam: quia vbi nulla est culpa contra loci sanctitatem, nulla est violatio. Danda tamen est opera vt quàm occultissimè fiat, propter scandalum.

86 Si tamen nullum sit periculum incontinentiæ, non videtur licitum; quia in eo loco tenentur abstinere quantum commodè possunt. *Si non sit periculum incontinentiæ.* Vnde passim DD. requirunt vt actus ille sit necessarius ad vitandam incontinentiam. Hinc infert Toletus cum Siluestro, fore peccatum mortiferum, si sobolis vel delectationis causâ conueniant: quod intellige de petente: nam reddens faciliùs excusari potest, cùm nesciat alterius dispositionem.

Contrarium tamen non videtur improbabile, quod docet Angelus verb. Debitum, num.vlt. citans pro se Richardum & Alexandrum, hominibus enim plebeiis maior quædam licentia est necessaria: vix enim possunt definire quando sit periculum sufficiens incontinentiæ, ad petendum. Deinde alter non potest scire an in petente sit reverà periculum, an fingat, nec petens id facilè fatebitur. præterea nisi interdum conueniant, facilè incident in tale periculum. vnde Apostolus insinuat vt reuertantur in idipsum, ne in periculum incidant. Denique res illa satis est in praxi intricata & perplexa. Quando diu sunt conclusi, v.g. per 15. vel 20. dies, puto illos non solum liberè posse reddere, sed etiam petere, idque non tantùm in fine illius temporis, sed etiam in medio, imò etiam in principio, quando putatur conclusio tam diuturna futura: secùs si paucorum dierum.

Adde, quosdam DD. existimare, copulam coniugalem in loco sacro si occultè fiat, etiam cùm non sunt conclusi, non esse peculiare peccatum sacrilegij. quam sententiam satis videri probabilem affirmat Gabriel Vasquez 1.2.disput.98 cap.3 num 6. Idem dicit de occulta effusione sanguinis. quia, inquit, secundùm communem sententiam solùm violatur locus sacer pollutione & sanguinis effusione notoria; ergo cùm in his solùm sit sacrilegium, quia locus sacer per hæc profanatur; solùm erit peccatum sacrilegij, cùm sunt notoria. Vnde sequitur, etiam fornicationem & pollutionem in loco sacro, si omnino occultè fiat, non fore sacrilegium mortiferum; vt expressè ibidem tradit. Eamdem sententiam insinuat Sotus in 4. disp.32. colum. penult. & Angles in Floribus de matrimonio, pag 313.

Sed contraria sententia mihi probatur cum aliis DD. quia etsi occulto actu non ita polluatur locus sacer, vt teneamur eo abstinere, tamen reverà polluitur, id est, sanctitas eius violatur; adeò vt simulatque res in notitiam aut famam publicam venerit, egeat reconciliatione: vt colligitur cap. Significasti, de adulteriis. Confirm quia notitia hominum non polluit locum, sed factum præcedens, licet cùm occultum esset, non teneamur tamquam à polluto loco abstinere. Simile est in peccato occulto, cui annexa excommunicatio. Hoc enim verè inducit excommunicationem, etiamsi non teneamur illum vitare, nisi res deueniat in publicam hominum notitiam. Confirmatur quia Ecclesia ob reuerentiam loci sacri non solùm tales actus ibi publicè fieri, sed absolutè ibi fieri vetuit: voluit enim immunitate talium operum loci sanctitatem honorari, quamuis ad vitandos scrupulos & molestias noluit expiationem esse necessariam, nisi res in publicum deueniret. Quamdiu enim res manet occulta, etsi quàm maximè contra sanctitatem & reuerentiam loci actum sit, tamen eius sanctitas non est læsa in mentibus hominum, vnde non eget reconciliatione, quæ propter hominum apprehensionem est introducta.

Petes, Verùm si is, qui peccat luxuriæ peccato, sit sacerdos simul & Religiosus, committat duplex sacrilegium, alterum contra sanctitatem quæ est ex voto castitatis, alterum contra sanctitatem Ordinis? 87 *Si sacerdos monachus fornicetur.* Videtur enim esse duplex, quia illæ rationes sunt specie diuersæ: aliter enim Religiosus ratione voti dicitur persona sacra, aliter ratione sacerdotij: ergo etiam erit diuersa obligatio vitandi actum venereum. Confirmatur, quia constitutio illa, qua Ecclesia ob honorem Ordinis sacri vetat illum actum, constituit illum in specie sacrilegij, & imponit obligationem Religio-

nis

nis: atqui hæc obligatio est specie diuersa ab ea, quæ inducitur per votum castitatis in Religione: sicut obligatio audiendi Sacri ex voto, & ex præcepto Ecclesiæ, est diuersa: ergo sicut hic est duplex sacrilegium, si Sacrum amittatur, ita ibi, si contra illam duplicem obligationem peccetur.

Probabile est esse duplex sacrilegium. Contrarium etiam probabile. Ob hoc argumentum hæc sententia videtur mihi valdè probabilis, & iuxta eam vtraque circumstantia distinctè in confessione explicanda.

Multi tamen recentiores tenent esse solùm simplex sacrilegium: etsi altera circumstantia alteram nonnihil iuuet ad augendum peccatum intra eamdem speciem. Ratio est, Quia illæ obligationes sunt eiusdem rationis, vel potiùs non sunt nisi vna obligatio; sicut cùm idem bis eidem diuersis occasionibus promittitur, si postea fides violetur, non est duplex iniustitia, aut duplex peccatum contra fidem, sed simplex; quia secunda promissio non inducit nouam obligationem promittenti, nec tribuit nouum ius promissario, cùm omnis obligatio, & ius omne, quod tali actu induci potest, iam priori actu sit inductum, sed confertus idem quod antè, repetito eodem titulo. Simile est, cùm idem bis donatur: secundus enim actus est inefficax respectu noui iuris, cùm iam totus effectus eius sit productus. Vnde sequitur, votum castitatis Ordini sacro annexum non inducere nouam obligationem distinctam ab ea, quam induxit professio Religionis; sed eamdem per illud confirmatam, & veluti repetitam.

Hæc sententia est valdè probabilis, si ponamus non esse peculiare præceptum Ecclesiæ, quo ordinati teneantur continere sine voto; sed totam obligationem esse ex voto, sacris Ordinibus constitutione Ecclesiæ annexo. Sed hæc pertinent ad disputationem de Ordinibus sacris.

88 *Pœna in sollicitatores & corruptores virginum sacrarum.* Notandum, graues pœnas in sollicitatores & corruptores sacrarum virginum, & in eos qui consilium vel auxilium præbuerint, esse constitutas, vt patet 27. quæst. 1. cap. Si quis rapuerit: nimirum supplicium capitis, & bonorum priuationem Monasterio addicendorum. Acceptum est hoc caput ex Nouellis Iustiniani.

DVBITATIO XIII.

Quæ peccata luxuriæ dicantur esse contra naturam.

89 *Dupliciter dicitur peccatum contra naturam.* DVpliciter peccatum dicitur esse *contra naturam*. Primò, Generatim, quia est contra dictamen rationis naturalis: & hoc modo etiam fornicatio, incestus, adulterium, raptus & sacrilegium dicuntur esse contra naturam. Secundo, Strictè, quia est contra ordinem, quem natura etiam in ceteris animantibus requirit; seu quem natura illius actus postulat, vt possit sequi conceptus. Cùm enim hic ordo ita peruertitur vt conceptio fieri nequeat, dicitur propriè peccatum *contra naturam*. Natura autem actus venerei, vt ex eo possit conceptio fieri prolis eiusdem speciei, postulat quinque. Primò, Coniunctionem duorum. Secundò, Eamdem in vtroque naturam. Tertiò, Sexum diuersum. Quartò, Organa, seu vasa congrua. Quintò,

Quinque modis potest peccatum esse contra naturam. Debitum modum. Hinc fit vt quinque modis possit esse peccatum contra naturam in hac materia.

Primò, Si quæratur voluptas carnalis per sui corruptionem absque coniunctione. Hoc vocatur *mollities*, vel *pollutio*.

Secundo. Si quæratur in coniunctione cum re alterius naturæ, v. g. cum bruto, vel dæmone. quod rursus diuersis modis fieri potest, vt dæmone comparente in forma bruti (v. g. hirci) vel hominis, vel alicuius dei gentilium, Iouis, Martis, Saturni, vt olim quibusdam feminis. Item vel in vase naturali, vel contra naturam. Vnde possunt hic plures turpitudines ratione diuersarum circumstantiarum concurrere.

Tertiò, Si in eodem sexu: vt si mas cum mare, femina cum femina. cùm enim est idem sexus, coniunctio non solùm repugnat naturæ generationis, ratione vasorum, seu organorum, sed etiam ratione personarum, quæ secundum se sunt prorsus ineptæ.

Quartò, Si in diuerso sexu eiusdem speciei, sed in congruo vase, vel instrumento. Hi duo posteriores modi ad *sodomiam* pertinent, tertius tamen est grauior, & iuxta D. Thomam & Caietanum continet deformitatem alterius speciei, ratione circumstantiæ eiusdem sexus.

Quintò, Si coniunctio quoad cetera sit naturalis, sed inordinatio sit in modo, (vt si auersè fiat, vel viro succumbente) ita vt non possit sequi generatio, nimirum quia genitura non potest recipi vel attrahi. eodem pertinet si vir de industria, in congressu, genituræ emissionem impediat: vel ante illam factam se retrahat. est enim contra naturam generationis. secùs tamen si mulier suscepta genitura se retrahat, modo id fiat absque periculo viri, vt suprà dubit. 7. in fine dictum est. Si autem non sit tanta peruersio in modo, quin possit sequi conceptus, non erit per se peccatum mortiferum, neque dicetur peccatum contra naturam, sed præter naturam. Quòd si ratione constitutionis corporis coniuges non possint seruare modum vsitatum, non peccabunt vtendo altero, modò fieri possit conceptio, genitura in matricem attractâ: quia tunc ille modus non erit incongruus, sed conueniens illorum dispositioni. Imo etiamsi possent facilè vsitatum modum seruare, non erit culpa mortifera, in peruersione modi, si conceptio fieri possit. Ita multi DD. D. Antoninus 3. part. tit. 1. cap. 20. §. 3. vbi pro hac sententia citat Albertum Magnum, qui in 4. dist. 31. dicit, *nihil eorum quæ faciunt maritus cum vxore, seruato debito vase, esse de se peccatum mortiferum.* Angelus verb. Debitum, num. 24 Siluest. v. Debitum, n. 7. Caiet. q. 154. a. 1. 6. ad 2. de modo. Nauarrus cap. 16. n. 31. Omnes tamen iudicant esse valdè reprehensibilem & culpam venialem, cum etiam bestiæ naturalem modum seruent. vnde credo vxorem non teneri reddere sic petenti: quia non tenetur quouis modo soluere debitum, sicut nec alius quiuis debitor, sed modo congruo & rationabili. Neque Caietanus loco citato contrarium docet, vt quidam volunt. cùm enim dicit vxorem esse ad omnem modum, ex quo potest sequi generatio, solum vult dicere, talem modum non egredi limites vsus matrimonialis, & solutionis debiti. Inde tamen non sequitur, vxorem ad talem modum posse cogi, nisi subsit rationabilis causa, vt cùm alter commodè fieri nequit. — *Si modus sit contra naturam.*

Notandum est, suprà dictos modos specie distingui, quia singuli continent peculiarem & distinctam turpitudinem repugnantem castitati, vt ex dictis colligitur: cui turpitudini coniungi possunt aliæ deformitates, quibus constituuntur species luxuriæ naturalis, nempe *adulterium, stuprum, raptus, incestus, sacrilegium*, vt benè declarat Caietanus. si enim vxor alterius cognoscatur in vase non naturali, erit non solùm peccatum sodomiæ, sed etiam adulterij; quia per luxuriam fit iniuria toro coniugali, quamuis non propriè dicatur adulterium, eo quod hoc nomen violationem tori per luxuriam naturalem denotet. continet tamen similem iniuriam, etsi non parem, secundùm Caietanum, quia proprium vas coniugale non violatur. Idem dicendum proportione in *raptu*, *stupro*, & *incestu*: nam circumstantia personæ, & vis illata talem malitiam addent luxuriæ contra naturam, qualem naturali, etsi non omnino parem, & nomina illa non soleant tribui nisi naturali. Similiter in *sacrilegio*, nisi quòd hoc nomen æquè propriè dicitur de luxuria contra naturam, si per eam locus sacer, vel persona Deo dicata violetur, atque de naturali. — 90 *Distinguuntur specie.*

Quòd autem omnes istæ species sint peccata mortifera, est communis sententia DD. & colligitur manifestè ex Scripturis. nam de tertia & quarta specie, quæ sodomia dicitur, multa habentur Leuitici 18. — 91 *Esse peccata mortifera.*

&

& 20. & constituitur illi pœna mortis : & Apostolus ad Romanos 1. valdè exaggerat grauitatem istius peccati, docétque Deum permisisse gentibum Sapientes in tantam turpitud.nem & ignominiam labi, in pœnam idololatriæ. ad Gal. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, immunditia, impudicitia,&c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.* vbi sob *immunditia* hoc peccatum comprehenditur; nam ita vocat illud ad Rom 1. Similia de *immundis* habet ad Ephes. 5. Idem patet ex vindicta qua Deus olim hoc peccatum persecutus est igne sulphureo in pentapolim cælitus immisso, & oppidis illis cum omnibus habitatoribus suis momento deletis, Genes. 19. Io historiis Peruanis legimus nationem quamdam robustam, & giganteæ staturæ, ob idem flagitium, simili ferè modo delatam; immisso de cælo iuuene quodam instar solis splendido, qui fulminibus in eos vibratis omnes exusserit, & huius facti multa adhuc extare vestigia. Hinc passim receptum apud Christianos vt hoc crimen flammis expietur. & iam olim à temporibus Constantini, vel Constantij, morte plecti consueuit, vt patet ff. ad L. Iuliam de adul. lib. 31. *Cùm vir nubit in feminam viris porrecturam, quid cupiatur, vbi sexus perdidit locum? vbi scelus est id quod non proficit scire? vbi venus mutatur in alteram formam? vbi amor quæritur nec videtur? iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore; vt exquisitis pœnis subdantur infames, qui sunt, vel futuri sunt rei.* Imò non ita multò pòst edita est constitutio ab Imperatoribus qua plectuntur pœna ignis, vt constat ex C. Theodosiano lib. 9 tit. 7. vbi sic habetur: *Imperatores Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. Orontio Vicario vrbis Rom. Omnes, quibus flagitij vsus est, virile corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientia (nihil enim discretum videtur habere cum feminis) huiusmodi scelus spectante populo flammæ vindices expiabunt.*

Vlsio diuina in sodomitas.

Eidem flagitio Iure communi constituta est ipso facto confiscatio bonorum, iuxta Glossam in c. Cùm secundum 19. v. Naturæ contrarias. de hæret. in 6. quam communiter à DD. approbari ait Bermon. de concubitu, fol. 183. num. 27. Denique est sufficiens causa diuortij perpetui, sicut adulterium, cap. 7. Omnes causationes. 32. q. 7. éstque communis sententia DD. idque siue agendo siue patiendo commissum sit, quia violatur fides matrimonij, per quam coniunx coniugi totum corpus suum tenetur castum seruare, ita saltem vt illud alteri aliquo genere concubitus non misceat, nec carnem suam in alterum diuidat.

Ex quibus patet, etiam secundam speciem, quæ duas infra se comprehendit, concubitum cum bruto, & cum dæmone, esse peccatum mortiferum, quia hæc sunt grauiora, quàm sodomia, cum diuersitas speciei magis repugnet illi congressui. Complectitur ista Apostolus generali nomine *immunditia* vel *luxuria.* Concubitus cum bruto prohibetur expressè Leuit. 18. & 20. sub pœna mortis, & iubetur quoque brutum interfici: quod etiamnum vsu receptum apud Christianos.

De quinta specie est etiam communis DD. sententia; quia iste modus repugnat conceptui, & naturæ generationis: vnde non est minus peccatum, quam pollutio. Confirmatur ex Scriptura Genes. 38. vbi Dominus ob simile peccatum puniuit morte Onam filium Iudæ: quamuis ibi aliud quoque crimen accesserit, nimirum inuidia in fratrem, ne illi nasceretur semen.

De mollitie dicemus dubitatione sequente.

92 *Quod ex his sit grauissimum.* Ex his facilè potest intelligi quis sit ordo inter hæc peccata: nam grauissimum est *congressus cum dæmone:* tum quia cùm sit spiritus, longissimè abest à debita proportione, quæ requiritur inter congredientes; tum propter commercium & societatem cum ipso, quæ est contra virtutem religionis. Deinde *bestialitas.* Tertiò, *Sodomia* cum eodem sexu. Quartò, *cum diuerso sexu.* Quintò, Quando *modus est contra naturam.* Sextò, *Pollutio simplex.*

Porrò omnes hæ species sunt peiores quàm reliquæ supradictæ, si consideremus qua parte sunt contra castitatem: non autem si spectentur absolutè vt inuoluunt malitiam alterius speciei, contra iustitiam, pietatem vel Religionem; simplex enim pollutio, vel inordinatus concubitus cum vxore, non est absolutè maius peccatum, quàm concubitus cum matre, vel cum moniali: est tamen maius in ratione luxuriæ; quia per se magis est contra naturam generationis; cùm ista non sint contra naturam illius actus, sed solùm contra conuenientem ordinem requisitum ad prolis educationem, & contra alias virtutes. Hoc modo intellige DD. qui omnia peccata contra naturam videntur ceteris facere maiora. Alia tamen ratione in istis videri possit esse maior luxuria, nimirum ex parte affectus: qui enim voluptatis causâ paratus est adulterium & incestum admittere, non abstinebit etiam à sui pollutione. pronitas quoque & facilitas ad pollutionem nonnihil minuit in ea luxuriæ culpam. 93

DVBITATIO XIV.

Quale peccatum sit pollutio voluntaria, & quibus euentis possit excusari.

RESpondeo, Eam, si plenè voluntaria sit, esse peccatum mortiferum: si autem non sit plenè voluntaria, solùm veniale, vel nullum. Est communis sententia Doctorum. 94 *Pollutio est peccatum mortiferum.*

Probatur prior pars ex Scripturis 1. ad Cor. 6. *Nolite errare: Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, &c. regnum Dei possidebunt.* Vbi DD. passim per *molles* intelligunt huic peccato deditos; quod etiam inde vocant *mollitiem.* Verùm Græci per *molles* (*μαλακοὺς*) intelligunt pathicos, seu turpia patientes, quibus respondent masculorum concubitores (*ἀρσενοκοῖται*) Neque vsquam alibi in Scriptura hoc nomen pro crimine libidinis ponitur; nihilominùs satis probabile est etiam istud peccatum significari: nam est signum peculiare mollitiei animi. Deinde probari potest ex iis locis, vbi *immunditia* damnatur, vt ad Gal. 5. & ad Ephes. 5. nam hoc nomine omnes anonymæ libidines significantur, vt D. Hieronymus notat: & alioquin est quoque specialis quædam impuritas in hoc actu.

Denique ratione probatur, quia iste actus est contra primarium finem, ob quem à natura est institutus: qui est generatio, vel conceptio hominis. vnde caret principali ordine, & habitudine quam natura in eo requirit: ac proinde grauem inordinationem continet. Confirmatur, quia si fornicatio est peccatum mortiferum, quæ tamen solùm caret debito ordine ad prolis educationem: multò magis hic actus, qui repugnat conceptioni.

Hinc patet, mulierem non admittere hoc peccatum, aut aliud præsertim mortiferum, quando in actu coniugali, suscepto virili spermate, ipsa non seminauit, si immediatè pòst ad hoc se concitet: quia id nullo modo est contra naturam generationis, sed illi maximè consentaneum. Est enim complementum actus coniugalis, & multùm iuuat ad perfectionem prolis, vt Medici tradũt. Confirmatur, Quia alioquin grauissimo periculo peccati mortalis feminæ per actum coniugalem exponerentur. Sæpè enim fit vt vel ratione tardioris naturæ, vel quia voluptatem paruam sentiunt, in actu illo non seminent, & tamen inde maneant plurimùm incitatæ. ita Sancius lib. 9. de matrim. disp. 17. & aliqui alij Doctores.

Potest autem hic actus dupliciter esse voluntarius. 95 Primò, Per se, Secundò, In causa. *Per se*, vt cùm directè est volitus & procuratus. Dico, *& procuratus*: quia *Dupliciter est voluntarius.* vt actus dicatur voluntarius, non sufficit esse volitum, sed etiam requiritur vt ab illa voluntate proce- *1. Per se.* dat. Hoc modo est peccatum mortiferum, etsi non voluptatis, sed solius sanitatis, vel tentationis miti-

gandæ

Digitized by Google

gandæ caosâ procuretur,vt commoniter DD. tradunt. *Si causa sanitatis vel molestia carnis mitiganda.* Confirmatur, quod enim tentationis causa non liceat, pater, tum quia sic oon vincitur rentatio,sed ei ceditur & succumbitur, rum quia si id licitum est, cur Sancti tantam inediam & alias asperitates carnis domandæ causa subierunt? cur hoc certamen durissimum & præcipuom hominis Christiani à sanctis Patribus est habitum? rum denique, quia si quis aliis præsidiis vti uolit, hoc opur concessum est quidem in remedium concupisceotiæ, sed in legitimo coniugio, non extra. non enim naturalis institutio peruertenda est ob finem extrinsecum & accidentarium. Vnde si quis hoc opere in hunc finem vti velit, debet capessere matrimonium. Confirmatur, quia finir primarius illius operis est proles: ac proinde postulat eum statum in quo proles suscipi & rectè educari possit, qui est matrimonium.

Ob eamdem causam non est etiam licitus sanitatis ergò, nisi io legitimo cooiugio.

Licitũ emittere sanguinem, non ita semen. Nec obstat, quòd fas sit detrahere sanguinem ob hunc finem, & etiam secare membrum, quia hæc solùm sunt instiuuta propter bonum indiuidui: partes enim sunt proprer bonum totius: vnde de illis disponere possumus prour expedir saluti indiuidui. genitura autem solùm proprer naturæ propagationem: vnde illa vti non possumus, nisi eo modo vt possit sequi generatio.

96 *Obiectio.* Dices, Ipsa vasa spermatica sunt instituta ad propagationem, ramē propter salutem corporis possunt exscindi, vel intercipi: cur non etiam emitti quod illis continetur, si corporis saluti officere incipiat.

Resp. Respondeo, Est dispar ratio: quia illa vasa etiam suot pars corporis: vnde de illis, sicut de aliis partibus statuere possumus: at semen non est pars corporis, nec propter illius bonum est institutum, sed sobolis causâ, tamquam eius rudimentum. Deinde etsi fortè semen in illo caso detrahi posset medicamento catharrico, (si tamen eo modo, quo bilis, pituita, & melancholia absque libidinis sensu subduci potest, quod ego non puto) ramen non potest pelli eo actu & impetu, quem natura fecir illi proprium, quia hic solius sobolis causâ institutus est: vnde nec à Medicis præscribi pharmacum eo fine vt naturam ad illum impetum concitet.

97 *2. In causa.* *In causa voluntarius* est, quando præuidetur ea aliqua causa secuturus; & illam idcircò tenemur vitare, nec tamen vitamus.

Vt peccatum sit voluntarium in causa, tria requiri. Vbi aduerte, rria requiri vt aliquod peccatum sit voluntarium in causa. Primò, Vt aliquo modo præuisum sit illud secuturum: quod enim nollo modo est cognitum, non potest censeri voluntarium, seu liberum, ac proinde nec potest impurari: atqui hîc non *1. Vt sit præuisum.* esse præuisum, est non esse cognitum: agitur enim de effectu secuturo ea aliqua causa, qui non cognoscitur nisi præuidendo. Itaque etiamsi causa sit culpabilis, si ramen nullo modo suspicabaris inde ralem effectum secuturum, non impurabitur tibi ad culpam, quia non erit voluntarius. etsi enim erat in tua potestate vitare causam & non vitare, & consequenter pecces in ea quantum ipsa secundùm se peccatum est, non tamen erat in tua potestate illam vitare vt est causa talis effectus, quia sic non erat tibi cognita.

98 *2. Vt causam tenearis vitare.* Secundò, Vt causam, propter illum effectum, tenearis vitare. si enim causam vitare non teneris, iam effectus ille non potest tibi imputari ad culpam, vnde non censebitur tibi voluntarius, sed solùm permissus maioris boni causa.

Quando non tenearis vitare. Non rencor causam vitare, quando ipsa secundùm se est licita, præsertim si sit consentanea officio vel pietati, vel habeat notabilem commoditatem, vel finem honestum. Sic DD. passim tradunt, confessarium non teneri vitare suam functionem, nec studiosum sua studia, etiamsi inde tale quid patiantur: de quo vide Nauarrum cap.16.num.7. vbi idem docet de veredario, cui id ea equitatione obuenire solebat; & alibi de Medicis, chirurgis, & aliis, qui infirmos tractant. Et meritò, quia hæc omnia non sunt ex natura rei dispositiones ad illum effectum, sicut nec ad turpem vllum motum, sed solùm ex miseria naturæ, per peccatum originale contracta, quæ non est culpa, sed pœna, cui interdum accidit peculiare corporis temperamentum, vel praua consuetudo olim contracta, eódem tuoans. Itaque hic effectus planè per accidens se habet ad illam causam, sicut defectus prouenienis ex conditione materiæ, ad operationem artificis in ea materia operantis, v.g. vt rubigo obueniens cultro ad intentionem & actionem cultrarij, vt rectè dixit Caietanus opusc. 22. Vnde sicut artifex non debet relinquere opus ob defectum, quem contrahet ea necessitate materiæ, ita nec homo tenerur honestas actiones vitare ob turpem motum, vel pollutionem ex conditione naturæ corruptæ, illarum occasione obuenientem.

Hoc tamen intelligendum, si absit morale periculum consensus: vt cùm quis se satis firmum credit vt huiusmodi illecebrâ non sit voluntas rationalis permouenda. *Si absit periculum consensus.* Si subsit morale periculum, ita vt non confidat se fore satis firmum, renetur causam vitare, non enim ob vllam rem potest se formali periculo peccandi exponere, iuxta illud Ecclesiastici 3. *Qui amat periculum, peribit in illo.*

Petes: Quid si ob alium finem tenear vitare causam, & non vitem, censebitúrne tunc pollutio inde secuta voluntaria & mortifera? Exemplum sit in esu copioso bulborum, vel aliorum ciborum calidorum & flatulentorum, & in largiore potu vini affectu gulæ,io studio rerum medicarum, vel anatomicorum, ex affectu curiosæ cognitionis. 99 *Si causa aliunde sit illicita.*

Videri possit hoc casu non esse voluntaria, etiamsi putetur secutura. Primò, Quia illæ causæ vt sic fiunt, non sunt natura sua dispositiones propinquæ aut remotæ ad illam, sed solùm per accidens ex naturæ imbecillitate, vel peculiari temperamento: non enim fiunt eo modo, vel eo fine quoad venerem fieri solent, vnde motus, qui inde sequuntur, potiùs veluti necessitate materiæ, quàm ea illis causis sequuntur: ergo non eo ipso, quo quis illas vult, censetur velle istum effectum.

Secundò, Si illæ actiones per se essent licitæ, non essent vitandæ ob effectum illum euenturum, eò quòd per accidens sequi censeatur: atqui non minùs per accidens sequitur, dum illæ ponuntur ob causam alterius generis illicitæ, cùm illarum deformitas non repugnet castitati, & planè per accidens se ad hunc effectum habear: ergo etiamsi sint vitandæ ob propriam malitiam, non tamen ob illum effectum.

Respondeo breuiter, In hoc euentu pollutionem censeri aliquo modo voluntariam, nimirum in sua causa, etsi remota: ac proinde in illa esse peccatum. quod non rantùm verum esse puto quando causa ea alio capite est illicita, sed etiam quando est honesta, & sine vllo incommodo omitti vel differri potest. Ratio est, quia etsi ille effectus non sit ita per se malus vt adulterium, homicidium, furtum, tamen habet indecentiam, & mentem ad malum allicit: ergo quantum commodè possumus, vitare tenemur: atqui præsenti casu possumus sine notabili incommodo causam vitare: ergo, &c. quod confirmatur communi sensu & vsu omnium castitatem amantium, qui semper ab eo multùm abhorrent. 100 *Effectus censetur aliquo modo voluntarius.*

Crediderim tamen ex hac parte non esse peccatum mortiferum in causa, nisi ipsa ea intentione eò dirigatur, vel nisi per se sit propinqua dispositio; vt contactus turpis. quod apertè docet Nauarrus cap.16. n.8. vbi dicit, non esse peccatum mortale, comedere nimis, aut edulia calida, vnde pollutio euenit; dummodo non comedat eo fine vt eueniat, sed vt suæ gulæ satisfaciat. Idem ante illum iisdem penè verbis docuit Diu. Antoninus p.2.tit.6.cap.5. Angelus v.Pollutio. num.2. Siluester, eodem verbo. Idem tenet Toletus lib.5.c.13. Lopez part.1. cap.74. & alij multi. Et quamuis aliqui ex his DD. requirant vt dubium sit an ille effectus *Non videri mortiferum.*

sequetur an non, vt Angelus, Siluester, Toletus; alij tamen id non requirunt: vnde Lopez supponit illum solitum ea tali causa sequi. Idem indicat Nauarrus, & meritò: si enim in causa est peccatum mortale, dum valdè probabile est talem effectum secuturum; etiam erit dum est dubium; vt patet in periculo homicidij, vel adulterij, quia sicut non licet se exponere periculo manifesto, ita nec dubio, in quo non potest hic & nũc prudenter confidere se vitaturum incommodum.

101 Ratio cur non videatur mortiferum, est, quia illa causa non est propinqua dispositio, sed remota ex natura rei; & effectus ex illa per accidens & præter intentionem prouenit, nimirum ratione dispositionis corporis, & veluti necessitate materiæ: vnde valdè imperfectè censetur volitus in causa. Deinde, quia effectum illum hoc modo prouenire veluti necessitate materiæ absque vlla intentione vel dispositione ad illam directa, non censetur graue incommodum: imò per se non est obiectiuè malum, etsi ad malum incitet, vt statim dicetur: ergo nec permittere, vel non impedire ne sic eueniat, non censetur grauis culpa. Confirmatur. Quia si id per se esset malum, non liceret, etiam dum causa est honesta, permittere: sicut non licet in se permittere homicidium, vel adulterium: & si timeas tale quid à te committendum in somnis, teneris omni ratione euitare: secùs tamen in hoc effectu. Ratio huius discriminis est, quia hic effectus prouenit necessitate materiæ, vt dictum est: nam in natura est causa ad illum sufficiens absque vlla cooperatione voluntatis: & aliàs etiam habet sua commoda, ob quæ natura sic est instituta. Homicidium verò, adulterium, & similia, non habent similem causam in natura, nec similia commoda: quamuis etiam hæc ob grande aliquod bonum permitti aliquando possint, vt infra dicetur.

102 *3. Vt non vitetur.* *Causa positiua.* Tertium, quod requiritur ad voluntarium in causa, est vt causa non vitetur. Hæc causa potest esse vel positiua, vel priuatiua. *Positiua*, vt cum quis liberè vacat alicui actioni, v. g. cogitationi vel operi, ex quo sequitur talis naturæ concitatio.

Priuatiua. *Priuatiua*, cùm præter voluntatem incidit vehemens imaginatio naturam incitans, quam neque fouet, neque conatur diuertere, sed negatiuè se habet. In priore modo tenetur abstinere ab illa actione: & si in illa pergat, effectus secutus censebitur in illa volitus & voluntarius: volitio enim, qua vult continuare istam actionem cum tali periculo, virtute est etiam volitio effectus, & eo ipso, quo illa actio ab ista volitione procedit, censetur effectus: vt in causa existens, voluntariè fieri.

Propinqua dispositio. Vbi ad clariorem horum omnium intelligentiam aduerte, Si actio illa, seu causa sit per se propinqua dispositio ad pollutionem (qualis est contactus & aspectus partium inhonestarum, &c.) tenemur illam ratione pollutionis sub peccato mortali vitare, nisi aliqua necessitas ad illam actionem nos cogat. Ratio est, quia eiusdem moria est, per se loquendo, consentire in effectum & in causam eius propinquam. quando tamen subest alia iusta causa illius actionis, tunc effectus ille non censetur volitus, sed solùm permissus, vtpote præter intentionem obueniens. Confirmatur in proposito: nam contactus ille non mouet nisi vt apprehensus à phantasia, sed apprehensus à phantasia, v.g. vt medium necessarium ad curandum, non habet vim concitandi libidinem. quòd si cum ea apprehensione simul subrepat alia vt rei delectabilis, eaque moueat; id per accidens est, ex miseria naturæ, & præter intentionem agentis: non ex natura obiecti sub ratione medij ad sanitatem considerati. vnde ob talem effectum non tenemur nos eo commodo priuare. Dicitur autem per se dispositio seu causa propinqua, quia quando secundùm se, non vt medium ad alium finem apprehenditur, talis est.

Remota. Si verò causa illa sit dispositio remota, non tenemur illam ratione huius effectus sub peccato mortali vitare: etiamsi fortè ob aliam causam vitare teneamur. Tales sont omnes actiones, quæ per se ad luxuriam non pertinent, vt nimiùm, aut nimis calida comedere, bibere: nimiùm dormire, equitare. Idem dicendum quando actio illa per se pertinet quidem ad luxuriam: tamen non est nisi peccatum veniale, vel ratione tenuitatis materiæ, vel ratione semiplenæ attentionis: vt rectè Caiet. 2.2.q.64.art.8. vbi dicit: *Actus materialiter mortalis, quando non est voluntarius nisi indirectè & in causa, iudicandus est secundùm illam causam: & ideò effusionem seminis humani extra matrimonij actum posse esse solùm veniale definitum est, quando actus in causa solùm fuit peccatum veniale: vt patet in pollutione nocturna ex delectatione veniali per diem habita consequente.* Emanuel Sà v. Luxuria num. 9. *Si pollutionis inuoluntariæ causã, quæ vitari debuit, est peccatum veniale solùm: vt aspectus curiosus fœminæ, aut lectio turpis: & ipsa solùm venialis est, etiamsi quis præuiderit inde secuturam, sed contra voluntatem.* Idem expressè docet Henriq. lib. 1. de matrim. cap. 16. n. 6 & fusè Sancius lib. 9. de matrim. disput. 45. num. 19. & DD. qui culpam pollutionis non intentæ, ex causa metiendam tradunt. vt Sotus in 4. d. 12. q. 5. artic. 7. Ledesma in 4. part. 1. quæst. 21. art. 1. D. Thomas 3 part. q. 80. art. 7. Nauarrus supra, & alij: quod intellige, si causa ad genus luxuriæ, fieri potest, vt causa (ratione alterius deformitatis) sit peccatum mortale: & pollutio sit solùm venialis: eò quòd illam causam ratione pollutionis non teneamur nisi sub veniali vitare, cùm sit causa remota, & per accidens, vt suprà dictum est.

In altero modo cùm causa est priuatiua, nempe negligentia amoliendi causam positiuam inuoluntariam, v.g. turpem cogitationem, tenetur homo illam apprehensionem excutere, mentemque aliò transferre quantum potest: quòd si omittat, illa omissio erit causa voluntaria effectus. sicut negligẽtia nauarchi est causa submersionis nauis. quæ quidem in genere physico est causa per accidens: tamen in moralibus censetur quasi per se, quia subest intentio interpretatiua.

Hîc tamen aduerte, Si opus illud, vnde præter intentionem oritur illa imaginatio turpis, sit licitum, non teneris illud ad eam vitandam prætermittere, modò absit periculum consensus: vt ex supradictis constat. Si autem non sit licitum, tenemur illud omittere etiam propter illum effectum per accidens prouenientem, non tamen sub mortali (nisi opus sit mortale, & secundùm se ad luxuriam pertinens) sed sub veniali: vt cùm opus per se ad luxuriam non pertinet: vel, si pertinet, solùm est veniale, iuxta supradicta. Non enim magis teneris vitare talẽ imaginationem, quàm pollutionem: cùm illa solùm sit medium & via, hæc verò finis & terminus. Vnde sicuti istas actiones non tenetur sub peccato mortali vitare ob periculum pollutionis præter intentionem secuturæ: ita nec propter imaginationem & voluptatem inde præter intentionem consurgentem: seposito tamen in omnibus periculo consensus.

Si tamen alia ratione, opere priore non intermisso, facilè potes huiusmodi imaginationem & voluptatem partis sensitiuæ depellere, teneris, & quidem sub peccato mortali. Vnde non potes tunc habere te negatiuè, id est, medio modo absque consensu & positiua displicentia. Ratio est, quia non depellendo cùm commodè potes, interpretatiuè in eam consentis. quare cùm obiectum per se sit graue, erit peccatum mortiferum. Neque hîc est cõsensus dumtaxat in causam, sicut cùm causa non amouetur; sed est consensus immediatus in ipsam delectationem: quia etiam manente causa, facilè potes eam tollere, vel impedire. *Si opere non intermisso posses depellere.*

Idem dicendum de pollutione. Vtrùm autem quando tolli non potest nisi amotione causæ, & causam non tenemur tollere sub peccato mortali, eò quòd sit causa remota, aut per accidens, possimus nos negatiuè circa illam delectationem habere, ita vt per hoc non peccetur nouo peccato, aut saltem non mortaliter, dubitari potest. *An negatiuè se habere possit.*

Respon

Digitized by Google

Respondeo breuiter, Non fore peccatum mortale, si absit periculum consensus. Ratio est, quia tunc negatiuè se habere, non est vllo modo consentire nisi in causa, quem consensum ponimus ex dictis non esse mortiferum. Confirmatur, Quia non potest depelli nisi amotione causæ, vt supponitur; ergo non teneor conari illam aliter depellere. non enim teneor conari quod mihi moraliter impossibile; ergo neque teneor positiuam illius habere displicentiam. Hæc enim erit inefficas ad depellendum, & ex alia parte minimè est necessaria ad impediendum consensum. In praxi tamen, quia magna est hominis fragilitas, & facilè durante diu delectatione trahitur in consensum, vitanda est hæc subtilitas & excitanda quàm primùm detestatio illius voluptatis.

103 *Altera pars assertionis.*

Altera pars assertionis initio positæ, nimirum *Pollutionem non esse peccatum mortale, quando non est plenè voluntaria*; est etiam certa & communis DD. id enim commune est omnibus peccatis. Potest autem id fieri dupliciter.

Dupliciter non plenè voluntaria.

Primò, Si nullo modo aduertas, ex actione in qua versaris, (siue ea sit externa, siue cogitatio) periculum illius impendere; vel illam actionem ratione periculi esse illicitam & tunc si sequatur, nullum omnino erit peccatum: quia quod non est cognitum, non est voluntarium, vt antè dictum est. Hoc maximè locum habet in ea, quæ fit in somnis ex cibo, potu, vel cogitationibus prauiis in vigilia. Interdum etiam in ea, quæ accidit vigilanti; præsertim antequam ille habeat rerum suarum experientiam.

Secundò, Si aliquo modo aduertas periculum & actionem idcircò esse illicitam; tamen confusè & imperfectè, animo ad alia intento: & tunc est quidem peccatum, sed veniale: imperfecta enim consideratio facit vt res vel obligatio non appareat grauis.

Dupliciter res non apprehenditur vt grauis.

Duobus enim modis fit vt res non offerat se tamquam grauis. Primò, ratione ignorantiæ, quæ grauitatem ita occultat, vt etiamsi mens plenè attendat, non tamen aduertat. Secundò, ratione imperfectæ considerationis, seu attentionis animi: dum enim imperfectè & obiter, & quasi eminus aliquid videtur, eius magnitudo non percipitur.

Imperfectio attentionis.

Potest hæc imperfectio esse vel in consideratione periculi, vt cùm parum apprehenditur periculum euentus: vel in apprehensione illiciti in actione; vt cùm parum consideratur, actionem, ex qua periculum, esse ob hanc causam illicitam, quod interdum accidit inexpertis. Vtrouis modo fiat, effectus non erit nisi venialis, quia effectus non habet vllam culpam nisi in causa, cùm in illa solùm sit voluntarius; at causa hic solùm est peccatum veniale: ergo, &c. Potest tamen effectus interdum imputari vt veniale quamuis causa sit mortifera: quamuis tunc hæc culpa in causa, proueniat non ex ordine causæ ad illum effectum, sed aliunde, nimirum ratione materiæ vel finis, aut alicrius circumstantiæ; vt constat ex iis, quæ de admissis in ebrietate dicta sunt supra dub.3.num.26.

Tertiò, Si solum sit voluntarium in causa remota. quo casu est imperfectè voluntarium, & potiùs permissum quàm volitum. quia tamen tenemur (etsi imperfecta obligatione) causam vitare, propter periculum talis effectus, ideò si non vitetur causa, censetur effectus aliquo modo voluntarius in causa, vt suprà explicuimus. Notandum tamen cùm effectus ille non

Effectus.

sit secundùm se voluntarius (cùm enim fit, non pendet vllo modo à voluntate libera) solùm censetur voluntarius in causa; quatenus continetur in causa, quæ à libera voluntate dependet. Vnde sequitur Primò, Esse valdè imperfectè voluntariam: quia in causa illa valdè imperfectè continetur, ac proinde consensus in causam valdè imperfectè ad illum effectum extenditur, & ratione huius imperfecti consensus dicitur peccatum veniale, cùm tamen ipsa causa rea ordine ad talem effectum potius sit dicenda peccatum veniale.

Sequitur Secundò, Totam culpam esse in consensu in causam, ita vt effectus superueniens nihil culpæ addat. vbi enim non est noua libertas; ibi non potest esse noua culpa: atqui tota libertas hic est in consensu in causam.

Sequitur Tertiò, Illam pollutionem non posse dici propriè peccatum, quia non pendet à voluntate libera vt actio, sed vt effectus: vnde non constituit vnum opus morale cum interna voluntate à qua proficiscitur, sicut consensus internus & opus externum; sed solùm est effectus quidam per accidens operis moralis: & dicitur peccatum, quia est effectus peccati, & obiectum aliquo modo volitum. vnde propriè dicitur peccatum in causa tantùm, in se verò peccati effectus, vt docet D.Thomas q.154.art.5.

104 *An licitum desiderare, gaudere.*

Petes, Vtrùm licitum sit aliquando desiderare vt tibi vel alteri eueniat pollutio, vel quod euenerit, gaudere?

Quidam negant. Ita Sotus in 4.d.12. quæst.1.artic.7. & Lopez supra cap.74. putat hanc sententiam esse probabiliorem, citans pro ea Cordubam, Adrianum & Medinam. sed Adrianum aliter sentire constabit infra.

Probatur Primò, Quod licet desiderare, fas etiam est procurare vt fiat, saltem per alios: atqui nullo modo possumus procurare vt fiat pollutio: ergo non licet eam desiderare. Secundò, Id quod per se est illicitum, non potest desiderari propter bonum finem; vt patet in adulterio, mendacio, homicidio; sed pollutio per se est illicita: ergo. Tertiò, Quando id quod per se malum est, ita fit per somnum, furiam, vel ignorantiam, vt excusemur à culpa, non est licitum in illud consentire, aut de eo posteà gaudere, vt passim Doctores tradunt, & patet in aliis peccatis: ergo.

Contraria tamen sententia videtur verior: pro qua

Dico Primò, Causâ voluptatis nullo modo licitum est illam desiderare, aut de ea iam facta gaudere, etiamsi sine culpa acciderit: consensus enim in illam delectationem, secundùm omnes Doctores est peccatum mortale.

Non est fas ad eam iuuare.

Dico Secundò, Nullo etiam modo fas est illam procurare, aut aliquo modo ad illam iuuare, aut aliquid eo fine vt eueniat, facere. patet ex dictis. Vnde medicus non potest aliquid eo fine præscribere, aut infirmo suadere. nec vlla ratione potest quis eam ita sibi desiderare, vt ex vi illius desiderij disponatur aut incitetur ad illam. vnde debet hoc desiderium esse omnino inefficax: sicut earum rerum, quæ nec ipsæ sunt in nostra potestate, nec vlla ad eas dispositio.

Potest desiderari simplici affectu.

Dico Tertiò, Probabile est, licitum esse illam desiderare simplici affectu, causâ alicuius boni effectus cum ea coniuncti; verbi gratia, causâ sanitatis, sedandæ tentationis, obtinendæ tranquillitatis animi, &c. Ita docet Nauarrus cap.16. num 7. Toletus lib.5.c.13. Angelus verb. Pollutio, num.2. D. Antoninus part 2. tit.6.cap.5. Adrianus in quarto, tractatu de Eucharist, quæstione de consensu in opus prauum in furia vel somno committendum, sub finem, & alij. Ratio est, quia id quod hic desideratur, non est peccatum, sed per se indifferens: desideratur enim vt fiat via naturali per causas à natura constitutas, sine omni libera cooperatione: & finis, ob quem desideratur, est bonus & verè optabilis: ergo in tali desiderio nullum est peccatum. Ego tamen huiusmodi desideria admitti, cuipiam non sum auctor: tum quia etsi per se mala non sint, tamen imperfectum indicant castitatis affectum: tum quia sanctiora remedia, & à sanctis viris vsurpata non desunt. idem dixerim de gaudio, de quo in 4. assertio cauenda quoque in omnibus huiusmodi, vt iam sæpè monuimus, omnis cooperatio, & periculum consensus.

Gaudere de facta.

Dico Quartò, Simili modo licitum gaudere de illa iam facta: docent iidem Doctores, & Paludanus in 4. dist.9. quæst.3. art.1. (qui tamen non admittit de desiderio) & Diu. Thomas ibidem artic.4. ad quintum.

Probatur, quia quod licitum est desiderare vt fiat, licitum etiam est de eo gaudere quod factum sit: & contrà, si fas gaudere de facto, etiam licitum desiderare vt fiat. hæc enim sunt eiusdem motis; nam gaudium necessariò resultat ex bono desiderato obtento, & supponit, vel implicitè desiderium includit. Confirmatur, quia obiectum materiale huius gaudij non est malum, & formale est bonum: ergo gaudium de eo conceptum non est malum. Neque solùm licitum est gaudere de ipso effectu bono, vt quidam volunt; v. g. quòd molestia illa seu tentatio cesset, (quamuis hic sit ratio formalis obiectiua, seu totum motiuum desiderij & gaudij, consideratus cum conditione futuri vel præsentis) sed etiam de ipsamet causa propter effectum: sicut gaudemus non solùm de tranquillitate publica, sed etiam de morte illius qui eam turbabat, & de facto illius qui eam intulit, si innocenter fecit: etsi tota ratio gaudendi sit bonum publicum. Quod vt meliùs intelligatur, notandum est, Obiectum gaudij (sicut & desiderij, & aliarum affectionum voluntatis) esse quid complexum; includit enim coniunctionem boni & remotionem mali. Gaudemus enim quòd illa res sit, vel non sit; sit talis, aut non talis; quòd mihi vel alteri insit, vel quòd absit: quòd aliquid efficiat, vel non efficiat, &c. Itaque cùm quis dicitur gaudere de opere malo quatenus illud est causa boni, dupliciter potest intelligi. Primò, quòd ob bonum effectum gaudeat illud opus esse, vel fuisse, vel a se factum esse: & hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsecè peccatum: quia hoc est approbare peccatum, & illius habere complacentiam propter bonum finem. Sic nullo modo licitum est gaudere de peccato Adami, quamtumuis magnum inde bonum sit secutum. Sicut enim effectus ille, vel respectus ad illum effectum non potest efficere, vt illud opus, quod est intrinsecè peccatum, sit licitum aut bonum: ita neque vt sit dignum gaudio aut complacentia. possumus tamen ob huiusmodi effectum gaudere de permissione peccati, hæc enim bona est, & Deus illam vult ob bonos effectus inde resultantes. Item si opus non sit peccatum, vel absque peccato sit factum, possumus ob iustas causas de eo sic facto gaudere. Si autem cum peccato per accidens tantùm factum sit, possumus de eo gaudere secundùm se, & præciso peccato, quia secundùm se peccatum non est. Secundò, potest intelligi, quód gaudeat illud opus prauum, talem effectum bonum habuisse vel habere: & sic est licitum gaudere de opere malo. Non enim gaudemus illud opus malum factum esse: sed supposito quòd factum sit, gaudemus quòd boni effectus causam dederit. verè enim gaudio dignum est, quòd diuina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proueniant. sed hoc est potiùs gaudere de effectu quàm de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni, quæ tali operi competit.

Obiectum gaudij,

Ad rationem. Ad primam rationem sententiæ contrariæ: Non semper qui potest aliquid desiderare vt fiat, potest etiam procurare vt fiat, vt patet in passione Christi, & in morte multorum. quãdo enim nemo est qui ius habeat faciendi, procurari non potest. cùm tamen est aliquis, qui tale ius habet, fas est illũ inducere vt faciat.

105 Ad secundam: Primò, Concessa maiore potest negari minor: pollutionem enim sic fieri non est quid per se malum, sed indifferens, vt antè dictum est. Secundò, Potest negari maior. etsi enim aliquid per se sit illicitum si cum iudicio rationis fiat, ac proinde non possit desiderari ob bonum finem vt ita fiat: tamen si fiat absque iudicio seu culpa, poterit aliquando desiderari causâ alicuius magni boni, quod inde proueniat, v. g. vt tyrannus pereat manu furiosi: vt matrimonium inter duos Principes inculpatè contrahatur, quamuis inualidè, & proles suscipiatur, si inde pax regni secutura putetur. Docet hoc Adrianus suprà: *Nullo,* inquit, *modo licet consentire consensu, qui sit causa actus, in aliquid, quod de se esset mortale, si in vigilia fieret: vt in homicidium pro tempore furiæ, vel somni perpetrandum, aut in stuprationem virginis, vel pollutionem in somno committendam: sed consensu nuda complacentia in tale præteritum vel futurum consentire propter bonum inde secutum vel secuturum.* Idem sequitur ex sententia eorum, qui id admittunt in pollutione, quia eadem est ratio: tota enim ratio cur hæc ob bonum finem possit appeti sic fieri, est, quia eam sic fieri non est peccatum, & subest aliquod commodum, quod illud materiale incommodum compenset: atqui idem locum habet in exemplis prædictis. Idem expressè docet noster Vasquez 1.2. disp.115. cap.5.

Potest vel per se illicita desiderari vt fiat inculpatè.

Ad tertiam, Quando id, quod per se malum est, ita fit, vt per somnum, furiam, vel ignorantiam excusetur: non est licitum antè vel pòst liberè in illud consentire. Respondeo, Hoc esse intelligendum de consensu, quo istud placeat per se & absolutè, vt docet Adrianus suprà: sic enim consentires in illud prout est obiectiuè malum, & consequenter consensus traheret inde malitiam formalem. Hoc modo fas non est gaudere de pollutione vel homicidio secundùm se considerato: sed solùm ob aliquod bonum, quo illud incommodum rependatur.

DVBITATIO XV.

Vtrùm delectatio, quæ ex imaginatione operis venerei percipitur, sit peccatum mortiferum.

Notandum Primò, In imaginatione (sub qua intellige quamuis aliam apprehensionem & notitiam per intellectum, vel sensum) operis illiciti duo considerari posse: nimirum ipsam imaginationem, quæ est actus vitalis, ac notitia quædam, & opus illicitum, eius obiectum. vnde duobus modis percipi potest delectatio. 106

In imaginatione operis illiciti duo spectari.

Primò, Ex ipsa imaginatione, quatenus est notitia seu apprehensio veritatis, aut rei pulchræ, subtilis, raræ, exoticæ, admirandæ: talis enim notitia delectat, & magni inter homines æstimatur: vnde magno studio ad huiusmodi spectacula solent concurrere.

Delectatio ex ipsa imaginatione.

Secundò, ex ipsa re, seu obiecto imaginato. Inter hos modos est hoc discrimen, quòd in priore ipsa imaginatio vel perceptio rei per intellectum aut sensum sit immediatum obiectum delectationis: vt apertè indicant D. Thomas 1.2. q.74. art.8. Gabriel in 4. dist.15. q.13. art.3. dub.3. & alij DD. Delectamur enim huiusmodi res intelligere, videre, vel audita narrari: etiamsi ipsas detestemur, ac tristissimas iudicemus. vnde sola notitia talis rei apprehenditur vt bonum delectabile: non autem res ipsa secundùm se, nisi quatenus subit rationem veri, rari, admirandi: quo modo est obiectum notitiæ, & mediante notitia oblectat. sed hoc nihil aliud est quàm ipsam notitiam delectare, & esse immediatum talis delectationis obiectum.

Delectatio ex re imaginata.

Discrimen harum.

In altero modo, immediatum obiectum delectationis est ipsa res imaginata, (hæc enim concipitur vt bonum delectabile) & imaginatio solùm se habet vt applicans & proponens obiectum. nulla enim res potest ciere delectationem, nisi per sensum vel intellectum fuerit apprehensa, & affectui applicata.

Vnde vlteriùs fit, vt hæc delectatio sit planè similis illi, quæ ex rei præsentia & actuali fornicatione percipitur: & sequatur ex affectu & amore erga ipsam rem. Nam dupliciter potest à nobis aliquid fieri, vel esse præsens. Primò, Reipsa. Secundò, Vi phantastica per imaginationem: & vterque modus eandem delectationem parit, vt constat ex iis quæ nobis in somnis accidunt, cùm videmur nobis comedere, bibere, loqui cum amicis, &c. quod etiam docet D. August. lib.12. de Trinit. c.9. Ratio est, quia phantasia habet vim sensuum exteriorum, vt apertè etiã somnia testantur. Vnde sicut res, dum actu fit, vel præsens est, percepta sensibus externis, delectationem causat: ita etiam dum vi phantasiæ percipitur vt præsens, etiamsi reuera non existat.

Hæc est similis illi, quæ ex rei præsentia.

Altera

Altera verò delectatio, cuius obiectum est ipsa imaginatio vel notitia, longè alterius est generis, vtpote magis spiritalis, & sequens ex affectu non erga rem, sed erga rei cognitionem. His positis,

108 *Delectatio de ipsa imaginatione.*

Dico Primò, Si priore modo delectatio percipiatur, non est per se peccatum. Est communis sententia Doctorum. Ratio est, quia delectatio sequitur conditionem operis ex quo nascitur: talis enim est delectatio, quale est opus vnde oritur, iuxta Aristotelem 10. Ethic. cap. 4. est enim quiddam necessariò ex operatione nobis congrua resultans: atqui opus, ex quo nascitur, non est malum, sed bonum, vel quid indifferens; nimirum notitia veritatis, vel rei raræ aut admirandæ visio; quam notitiam & visionem homines magni æstimant, etiamsi obiectum, circa quod versatur, maximè execrentur: ergo talis delectatio non est per se mala. Hoc modo delectantur homines lectione vel narratione præliorum, duellorum, & rerum admirandarum, quæ per artem magicam fiunt: vel eorum, quæ pertinent ad opus generationis, & conceptum prolis, absque tamen vllo affectu ad res ipsas.

Dixi, *per se*, quia potest esse peccatum ratione curiositatis, vel etiam periculi vlterioris: vt si quis talium rerum cognitione tantopere delectaretur, vt desideraret easdem in se experiri, vel ab aliis fieri, vel esset periculum ne ipsæ per se placere incipiant. talia enim ex nimis curiositate sequi solent.

109 *Delectatio ex re imaginaria.*

Dico Secundò, Si altero modo delectatio percipiatur, & voluntas in eam consentiat; erit peccatum mortiferum vel veniale, pro ratione obiecti mortiferi vel venialis. Est communis sententia Doctorum, quam docet D. Thomas 1.2. quæst. 74. artic. 8 & ibid. Caietanus, Conradus, & Medina. Idem docet Magister in 2. dist. 24. ex D. Augustino, quem sequuntur ibidem Doctores Scholastici, Bonauentura, Richardus, Durandus, & Scotus, in 2. dist. 42. quæst. 4. §. Sequitur. vbi dicit: *Quando voluntas imperat cogitationem alicuius illiciti, qua vult vt obiectum sit sibi præsens ad continuandam delectationem & complacentiam in illo, si illud cogitatum sit illicitum, in complacentia plena illius est peccatum mortale. Et hoc non solùm de carnalibus, vt cogitare luxuriam, sed etiam in actibus intellectus, respectu aliorum obiectorum; vt imaginari & morari cum delectatione & cogitatione mortis inimicorum,* &c. Angelus v. Cogitatio, num. 2. vbi pro hac sententia citat Bonauenturam, Richardum, Alexandrum, & D. Thomam. Caietanus ver. Delectatio, & passim Summistæ eodem verbo, & ceteri recentiores; vnde contraria sententia non est probabilis.

Probatur ex D. Augustino.

Et probatur clarè ex D. Augustino lib. 12. de Trinitate cap. 12. quem etiam adducit Magister in 2. dist. 24. *Nec sanè*, inquit, *cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse facienda, tenens tamen & voluens libenter, quæ statim vt attigerunt animum respui debuerunt, negandum est esse peccatum, sed longè minus quàm si & opere statuatur implendum. & ideò de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, pectúsque percutiendum & dicendum; Dimitte nobis debita nostra,* &c.

Dices, Illis verbis insinuat D. Augustinus, hoc esse peccatum veniale.

Respondeo negando assumptum: nam vt D. Thomas ait, Oratio Dominica etiam valet contra mortifera. Tantùm vult dicere esse minus peccatum, & faciliùs veniam impetrare, quàm propositum operis exequendi. nam esse mortiferum, manifestè indicat verbis sequentibus, cùm ait: *Neque enim sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat, & ideò si sola mulier cibum edisset illicitum, sola vtique mortis supplicio plecteretur: ita dici potest in vno homine, si delectationibus illicitis, à quibus continuò se deberet auertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec facienda decernat mala, sed tamen suauiter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari: absit hoc credere. Hic quippe vna persona est, vnus homo est, totúsque damnabitur, nisi hæc quæ sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per Mediatoris gratiam remittantur.* Quibus verbis (quod etiam loco notato aduertit Scotus) apertè docet, consensum in delectationem esse peccatum mortiferum: nam dicit *totum hominem propter illud damnandum*, nisi per gratiam Mediatoris fuerit remissum: sicut mulier etiamsi sola pomum illicitum edisset, morte fuisset plectenda. Idem probari potest ex Gregorio in Pastorali part. 1. cap. 11. vbi docet, eum, qui huiusmodi delectationibus, etiam absque proposito operis inquinatur, non esse idoneum ad offerendum Deo sacrificium, aut aliena peccata diluenda, *cum ipsum vastent sua*; apertè significans esse peccatum mortiferum.

110 *Probatur ratione.*

Idem probatur ratione. Primò, Illa delectatio, quæ hoc modo ex imaginatione rei turpis existit, est planè similis ei, quæ ex rei ipsius præsentia & vsu nascitur: cuius signum est, quòd simili modo corpus immutet, & ad illicita concitet: atqui delectatio, quæ ex vsu talis rei percipitur, est mortifera; ergo etiam illa quæ ex imaginatione.

Excitat ad pollutionem.

Secundò, Contactus turpis, & opera venerea externa sunt peccata mortifera: quia sunt propinqua dispositio ad illicitam genituræ profusionē, vt suprà dub. 8. ostensum est: atqui turpis imaginatio & delectatio subsequa etiam disponunt naturam ad eumdem effectum: nam delectatio non sequitur ex opere imaginario, nisi quatenus ipsum est dispositio naturam commouens, & ad seminationem excitans: ergo, &c.

Tertiò, Qui ex imaginatione occisionis inimici vel crudelis tractationis ita delectatur & interiùs afficitur, sicut affici solet is qui inimicum reipsa in potestate habet, & malè tractat, peccat mortiferè contra charitatem, quia placet illi malum inimici: illa enim delectatio oritur ex affectu odij, seu complacentia erga malum inimici: ergo similiter qui cogitatione turpi ita sensibiliter delectatur, sicut is qui ipsi operi incumbit, peccat mortiferè contra castitatem; quia habet complacentiam circa opus, quod castitati repugnat. Neque dici potest hoc esse peccatum veniale; quia versatur in materia graui contra castitatem; v.g. circa turpem contactum, vel copulam: vnde si est peccatum, (sicuti manifestè constat esse) est mortiferum, non veniale.

111 *Vtrùm consentiens in delectationem consentiat in opus.*

Quartò, Probant aliqui hac ratione: delectatio sequitur ipsum opus: ergo hoc ipso, quo consentis in delectationem, consentis tacitè in opus, eiúsque executionem, etiamsi ob aliam causam nolis exequi.

Verùm hæc ratio non videtur firma. Primò, Quia constat interdum aliquos delectari imaginatione operis, qui tamen nullo modo vellent opus explere: ac proinde non consentiunt in opus. Secundo, Quia alioqui Carthusianus oblectans se imaginariis carnium epulis, vel per somnium tali voluptate frui desiderans, consentiret in opus externum comestionis, & ita peccaret mortiferè contra votum, vel contra regulæ præceptum. Similiter qui die ieiunij tali imaginatione delectaretur, peccaret contra præceptum Ecclesiæ. Hoc autem etsi quidam concedant, parum tamen videtur verisimile: quia non est illis vetitum frui delectatione carnium per somnium, vel imaginationem, sed solùm exteriùs vesci, & velle vesci. Tertiò, Alioqui Sacerdos fingens se esse Iudicem, & plectere sontes, qui turbant Rempublicam, eóque figmento se oblectans, consentiret in opus externum ipsi vetitum, & peccaret mortiferè. Idem dicendum esset de iis, qui imaginario regno, ludo, prælio, vel alio opere ipsis ratione status illicito, delectarentur.

Consentit in opus re vel imaginatione præsens.

Hæc argumenta benè probant, ex consensu in delectationem non necessariò inferri determinatè consensum in opus vt reipsa exequendum, sed solùm sub disiunctione, vt re vel imaginatione præsens.

112 *Requiritur affectus in opus, seu simplex operis complacentia.*

Verùm quia opus imaginatione propositum non potest placere, ac proinde nec oblectare, nisi ipsum secundùm se sit conforme affectui voluntatis, vel

appetitus inferioris, vt rectè docet D. Thomas 1. 2. quæst.74. artic.8. (ideò enim res per imaginationem præsens delectat, quia ipsa per se est conformia affectui, & apprehenditur vt bonum hominis) hinc fit vt eo ipso, quo consentis in delectationem, etiam consentis in affectum & complacentiam operis externi, qua illud opus, qua parte est obiectum delectabile, placet affectui. Vnde si talis complacentia sit illicita, necesse est etiam coosensum io illam illicitum esse, idque pro grauitate vel leuitate illius complacentiæ, quæ pendet ea conditione obiecti, seo operis eatemi, quod placet. Itaque cùm affectio & complacentia circa res venereas in materia graui sit illicita & censeatur grauis, consensus in illam erit peccatum mortale. Idem dicendum de complacentia occisionis inimici, & aliorum operum, quæ lege naturæ sunt prohibita. Vnde manifestè sequitur, etiam delectationem, quæ ea horum imaginatione percipitur, si materia grauis sit, mortiferam esse.

113 *Discrimen delectationis veneræ, & esus carnium.* Ex his intelligi potest, cur is qui imaginatione rei venereæ delectatur, potiùs mortiferè peccet quàm Carthusianus imaginario carnium esu, supposito neutrum velle ad opus eaternum procedere. Ratio enim est, quia ille consentit in venerem imaginariam, & phantasticam fornicationem, (vt D. August. lib.12.de Trinit. cap.9. loquitur) & consequenter in corporis commotionem, ac libidinosam pruriginem, quæ ex tali imaginatione naturaliter sequi soles, & ea qua immediatè illa sensibilis voluptas fluit: atqui phantastica illa actio, sicut & corporalis immutatio inde consequens, est illicita; cùm ad pollutionem disponat, ac proinde etiam voluptas inde resultans illicita est. Item consentit in complacentiam operis eaterni, qua parte est delectabile, sine qua complacentia non apprehenderetur illud opus vt delectabile: atqui hæc complacentia etiam est obiectum sufficiens peccati mortalis: nam affectum habere conformem operi, quod per se est peccatum mortale, est graue malum: & consequenter consensus in illud, mortalis.

Carthusianus autem ille solùm consentit io imaginarias carnium epulas, & in corporalem commotionem, (si qua fortè in spiritibus, humoribus, aut corde sequatur) & in voluptatem hinc resultantem, quorum nihil illi est prohibitum. sola enim actio externa illi vetita, idque non tam causâ vitandæ voluptatis, quàm mortificandæ carnis per eaternam abstinentiam. Itaque satisfacit præcepto exteriùs abstinendo, & volendo abstinere; quantumuis imaginario esu & sapore delectetur.

Nec obstat quòd videatur consentire in affectum erga carnes, qoia hic affectus malus non est, sicut nec affectus comedendi tempore ieiunij. Sepono omne periculum vlterioris consensus in opus eaternum. est tamen in huiusmodi sæpè peccatom veniale, quia superflua delectatio quæritur.

114 *Si opus solo iure positiuo vetitum.* Confirmari hæc possunt ea iis, quæ tradit Gabriel in 4.dist.15.quæst.13.artic.3.dub.3. vbi ex Rosella verb. Ludus §.2. docet non esse peccatum mortiferum, delectari opere cogitato vel viso, si illud non Iure naturæ, sed solo positiuo est prohibitum: vt cùm quis imaginatione vel aspectione ludi vetiti recreatur. Quod intellige, etiamsi illa recreatio talis sit, qualem ipsi ludentes percipiunt. Secùs esse cùm opus Iure naturæ est illicitum. Ea qua doctrina sequitur, delectationem illam ea imaginario carnium esu non esse peccatom mortiferum. cùm realis earum esus Iure naturæ non sit illicitus.

Petes, Quæ sit ratio huius discriminis.

115 *Ratio discriminis.* Respondeo, Quia id quod per se malum est, non solùm exteriùs & re ipsa facere non licet, sed neque interiùs vi phantasticæ per imaginationem, neutro enim modo licitum illud appetere, aut voluntatem ei habere conformem. Non vt exteriùs, quia per se malum est: non etiam vt faciendum per imaginationem, quia affectus in opus imaginarium includit affectum operis in se considerati. Non enim potest placere opus in imaginatione, nisi etiam placeat in seipso: atqui omnis affectus & simplex complacentia obiecti per se mali, est mala, & tentatio, quæ non est à Deo, iuxta illud Iacobi 1. *Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat*; eamque oportet à se depellere, & nullo modo ei consentire. Quod autem solo Iure positiuo est illicitum, id non est vetitum practicari per imaginationem, cùm solùm externum exercitium operis prohibeatur. Suppono enim, Iure positiuo non prohiberi reipsa actus merè internos. Neque affectus ille ad opus eaternum in se spectatum malus est, quando solùm est simplex complacentia appetitus inferioris, non mouens ad eaternum executionem prohibitam. Affectus enim naturales ad bona adiaphora, per se mali non sunt, etiamsi voto vel præcepto positiuo vetêris illa sectari, vt affectus cibi vel potus tempore ieiunij, affectus opum, honorum, dignitatum, affectus vitæ, longæuitatis, &c. vnde tales affectus interdum sine peccato directè appeti & excitari possunt, vt si quis appetat famem vel sitim, vt difficultate ieiunij plus mereatur. Sic Dominus in seipso naturalem affectum vitæ & horrorem mortis excitauit, quamuis præceptum de morte subeunda haberet. Quando autem obiectum per se est illicitum, eius affectus seu complacentia nullo modo appeti potest, aut voluntariè excitari.

His adde, cùm opus solo Iure positiuo vetitum est, facile posse à ratione illiciti præscindi, & solitariè tamquam licitum menti obiici; quæ præcisio in opere per se malo fieri neqoit.

Ea qoibus infertur, eum, qui vouit abstinere ab vsu feminæ, solùm intendens se voto illo obstringere ad abstinentiam actus externi, non peccare peccato sacrilegij contra votum, etiamsi interiùs morosè delectetur: quia per votum hanc delectationem sibi non præscidit, sed solum opus externum. Idem dicendum in aliis similibus. Secùs si absolutè vouit continentiam, non intendens votum suum ad actum eaternum restringere.

Dixi, *Si voluntas in eam consentiat*, quia absque consensu peccatum esse nequit. Debet autem iste consensus esse ea plena deliberatione, seu animaduersione intellectus. Si enim nullo modo aduertas illam cogitationem aut delectationem esse illicitam, nullum erit peccatum, etiamsi per diem in ea verseris, vt passim DD. tradunt, qui vt illicita, nullo modo est voluntaria, quod enim oullo modo est cognitum, non potest esse volitum. Si imperfectè aduertas, erit solum veniale. Imperfectus enim rationis vsus io opere aliquo non potest nisi imperfectum consensum, & consequenter imperfectum peccatum causare. talis autem animaduersio est cùm res confusè se offert, instar mali certi vel dubij, sed mens aliis intenta & vix sui compos, tenuiter id apprehendit, ita vt ad pleniorem considerationem remissè & languidè excitetur. Si plenè aduertas quid agas, & opus esse illicitum, etiamsi sub dubio se offerat, tamen si voluntas consentiat, & positiuè illa delectatio placeat; erit peccatum mortiferum, & tunc propriè dicetur delectatio *morosa*, eò quòd homo illi post plenam considerationem immoretur, quamuis breuissimo tempore id fiat. 116 *Qualis debeat esse consensus.*

Sed dubium est, Si voluntas oon consentiat positiuè, nec etiam positiuè dissentiat, sed permissiuè se habeat, an sit peccatum mortale? Quidam DD. negant, putantes necessariam esse positiuam complacentiam. Ita Caietanus v. Delectatio morosa, vbi dicit: *Si ex complacentia illius delectationis prouenit quòd negligas prohibere illius continuationem, voluntaria fit delectatio, & verè morosa. Si autem non ex complacentia, sed ex non æstimatione commotæ cogitationis & delectationis, negligentia prouenit, (puta quia scit voluntatem suam constantem, & confidit quod propter huiusmodi commotiones phantasiæ & concupiscentiæ non ruet in consensum malum) peccas quidem, non tamen mortaliter*, &c. Idem docet Angelus verb. Cogitatio, num.2. *Quando*, inquit, *non imminet periculum casus, non est mortale peccatum si non repellit*, 117 *Si voluntas se habeat negatiuè.* *Caietani sententia.*

repellit, est tamen periculosum. Eamdem refert D. Bonauentura in 2.distinct. 24. part. 2.art.2 quæst.5.nec omnino reiicit:quamuis contrariam dicat tutiorem.

Probabilius est teneri repellere. Verùm probabilius est hominem teneri positiuè dissentire,& etiam conari repellere. Ita docet D.Thomas 1. 2. q. 74. art. 6. vbi dicit rationem in directione passionum dupliciter deficere. Primò Imperando illicitas passiones. Secundò, Illas non reprimendo. vnde concludit, peccatum morosæ delectationis esse dupliciter in ratione:semel igitur esse peccatum morosæ delectationis, quando voluntas negatiuè se habet. Idem docet D.Bonauentura suprà;vbi dicit talem *interpretatiuè consentire.* & D.Antoninus p. 2.tit.5.§.5.in fine, & passim recentiores. Probatur, Quia talis delectatio est illicita & contra castitatem: ergo tenetur homo illam in se non permittere:& consequenter tenetur excitare in se illius displicentiam,& illam expellere. Confirmatur,Quia ob hanc causam tenetur impedire in se contactus turpes ab alio illatos, etiamsi ipse nullo modo positiuè ad illos concurrat; nimirum quia isti contactus castitati repugnant,& ad luxuriam excitant:ergo cùm talis delectatio etiam ad luxuriam excitet, imò ipsamet essentialiter sit luxuriosa,repelli debet. Neque dici potest hanc obligationem esse leuem;cùm in materia graui & sufficiente ad peccatum versetur. Confirmatur, Quia expressus consensus in talem delectationem est peccatum mortale: ergo etiam interpretatiuus,quo quis negligit eam reprimere: hi enim consensus sunt eiusdem moris; nam indirectum & interpretatiuum in moralibus reducuntur ad speciem expressi, cùm idem habeant obiectum. Neque verum est quod ait Caietanus,*saltem in veritate dissentire virtualiter saltem.* quia cùm non habeat illius positiuam displicentiam, nullus in eo potest assignari actus, qui hunc virtualem dissensum contineat. Nec refert quòd parui illam æstimet, & non metuat ab illa superari: quia illam interim sponte in se permittit, & locum ei in animo suo tribuit,vnde etiamsi non consentiat in id ad quod ipsa sollicitat, consentit tamen vt secum moretur: cùmque nullam causam extrinsecam habeat illius in se permittendæ,censetur ex affectu erga illam id facere ac proinde interpretatiuè consentit.

118 *Si causa subsit.* Aduerte tamen,si causa iusta subsit insistendi alicui operi vel cogitationi, vnde talis delectatio præter intentionem nascatur, non fore peccatum eam non repellere,vt passim Doctores tradunt.& dubitatione superiore dictum est. Quòd si causa non sit quidem iusta,tamen aliquid commodi vel humanæ vtilitatis habeat,ratione cuius illi actioni incumbitur,erit quidem peccatum,probabile tamen est non fore mortale,modò affectu illam detesteris, & prudenter confidere possis te non consensurum. ratio est,quia tunc nec expresse, nec etiam interpretatiuè videris in illam consentire, cum aliunde causam habeas, cuius affectu operi incumbis, tibique displiceat quod talis delectatio vel commotio in parte inferiore exurgat. Exemplum sit in studio curioso artis medicæ vel anatomicæ.Vide suprà dub.14.vbi id probauimus in simili multis Auctoribus adductis, & in tali euento sententia Caietani locum habere posset.

119 *Quale peccatum respectu cuiusque sit illa delectatio.* Dicò Tertiò,Quod ad rationem peccati attinet,talis cuique est delectatio venerea imaginatione percepta, quale est ipsum opus secundùm se in præsentia: vnde cui ipsum opus in præsenti est mortale, ei quoque delectatio est mortifera:cui veniale,venialis. Est communis sententia Doctorum.& sequitur ex dictis.Ratio est, quia præciso Iure positiuo, delectatio sequitur conditionem operis, ex cuius præsentia reali vel imaginaria resultat. est enim velut passio quædam appetitus necessariò ex opere apprehenso tamquam præsenti, & adamato efflorescens,ac proinde eiusdem moris. Confirmatur Primò, Quia talis est delectatio, qualis est amor seu complacentia operis:talis est autem complacentia operis,quale est ipsum opus,seposito Iure positiuo,quo solum opus externum vetatur: ergo talis est delectatio,quale est ipsum opus vt præsens spectatum.

Confirmatur Secundò,Quia delectatio operis vt reipsa præsentis, & delectatio eiusdem vt præsentis per imaginationem, sunt eiusdem rationis; eodem enim ferè modo corpus & sensualitatem afficiunt:atqui delectatio operis vt re ipsa præsentis talis est,quale est ipsum opus: ergo etiam delectatio operis vt præsentis per imaginationem.

Ex his infertur Primò,Sponsos de futuro non posse se oblectare imaginatione copulæ futuræ, eam tamquam præsentem fingendo. Ratio est, quia cùm hoc opus,& corporis immutatio quæ inde sequitur,illis sit illicita in hoc statu,etiam illicita est voluptas quæ inde proximè resultat. Si tamen illam apprehendant solùm tamquam futuram, possunt de ea gaudere. Hoc enim nihil est aliud, quàm gaudere spe & expectatione boni futuri, quæ spes modò præsens est, & per se licita. 120 *Sponsi de futuro.*

Secundò,Viduam non posse delectari actu coniugij præterito, si illum tamquam præsentem & nunc exercitum per imaginationem constituat,quia ille actus,& corporis immutatio quæ inde sequitur,in hoc statu illi non sunt concessa.Secùs si solùm gaudeat de illo tamquam de re præterita:hoc enim nihil est aliud, quàm consentire in rem licitam;seu approbare actum præteritum,& gaudere de cognitione experientia,vel simili effectu bono, ex tali actu consecuto:nam de præterito non potest esse gaudium vel delectatio, nisi vel illud vi apprehensiua statuatur tamquam præsens, in quo modò verseris, (qua ratione similem parit voluptatem ac si reipsa præsens esset)& hoc modo diximus illam non posse delectari: vel ratione alicuius effectus, v.g experientiæ,famæ,honoris,vel similis rei inde relictæ,quæ mala non est. Et hoc modo intellige Auctores, qui dicunt viduam de copula præterita gaudere posse,vt Angelum v.Cogitatio,n. 5. Nauarrum cap. 16. num.10 Caietanum tomo 1.opusc.14.quæst.1. & 2.& in Summa v.Delectatio morosa,& alios. *Vidua.*

Tertiò,Coniugem in absentia coniugis non peccare mortiferè,etiamsi imaginaria copula oblectetur,modò absit omne periculum pollutionis. Nam qui est in eo statu,vt ei opus externum reipsa præstitum sit permissum,ei quoque permissum est opus imaginarium, seu vi phantastica præstandum, aliis incommodis seclusis. Ita docet Caietanus suprà v. Delectatio morosa, §. Rursos.Eumus eodem v.nom. 4. Idem indicat Paludanus in quartum,dist.9.quæst.3. 121 *Coniuges.*

Quia tamen periculosum est huiusmodi cogitationibus immorari absente coniuge,sæpè potest esse mortale, & ideò quidam Doctores strictiùs hac de re loquuntur,nec facilè est permittendum. In præsentia tamen coniugis,vbi periculum illicitæ pollutionis abest, non est vmquam peccatum mortale: vt colligitur ex D.Chrysostomo homil.17. in Matthæum,explicante illud, *Qui viderit mulierem,&c. Neque propterea*, inquit, *tibi Deus oculos effinxit, vt per illos ad animum adulteria transmittas, sed vt creaturas eius aspiciens mireris auctorem. Sicut ergo est temerè irasci,ita etiam temerè videre, si id ad libidinem facias.* Deinde addit: *Si enim vis videre,atque ex visu capere voluptatem, aspice propriam coniugem,& illius vsque amore perfruere:hoc enim nulla lex prohibet omninò. Si verò alterius venustatem penetriùs intuebere,etiam tuam varia afficis,à qua in aliam oculos auertis,& illam quoque quam contueris, nefariè eam tangens. Etsi enim illam non attrectasti manu, at oculis tamen & voluntate palpasti*, &c. Vbi Chrysostomus apertè insinuat,delectationem ex aspectu coniugis non esse peccatum (saltem mortale:) eam tamen quæ ex aspectu capitur alienæ, mortiferam esse. Videri tamen posset Chrysostomus loqui de consensu in opus,cùm ait, *voluntate palpasti*. Sed hoc intelligi potest de voluntate tangendi per oculos, tamquam per longas quasdam manus. Vasquez pro *voluntate* legit *voluptate*. sed voluptate potiùs dicimur tangi quàm tangere.

122 *An peccatum delectationis & operis sint eiusdem speciei.* Petes, Vtrùm peccatum delectationis pertineat ad eamdem speciem,ad quam peccatum operis?

Respondeo, Si delectatio talis sit, qualis ex ipso

opere præsente ab eius auctore percipi solet, ad eamdem speciem pertinere, ad quam ipsum opus, vt est obiectum formale illius delectationis, pertinet. Est communis sententia DD. Ratio est, quam supra attigimus; quia delectatio sequitur complacentiam operis, éstque eiusdem moris: complacentia autem operis pertinet ad speciem operis, qua parte opus est illius obiectum: ergo etiam delectatio ad illam speciem pertinebit. Et confirmatur, quia in consensu delectationis est tacita approbatio operis. quod proxima delectationis est causa.

Hinc sequitur, delectationem ex cogitatione fornicationis pertinere ad speciem fornicationis; & quæ ex cogitatione peccati contra naturam ad speciem peccati contra naturam, quæ ex imaginaria occisione inimici, ad speciem homicidij: quæ ex phantasia indebitæ excellentiæ, ad speciem superbiæ, & sic de ceteris.

123 Dubium tamen est, Vtrùm si opus duplicem malitiam habeat, etiam delectatio vtramque contrahat, quamuis circa illud solùm sub vna ratione versetur? vt si quis delectetur cogitatione coniugis alienæ absque desiderio operis explendi, vtrùm illa delectatio habeat non solùm deformitatem contra castitatem, sed etiam contra iustitiam, sicut ipsum opus adulterij. Idem quæri potest de reliquis luxuriæ naturalis speciebus, vt de stupro, raptu, incestu, & sacrilegio. quæ, vt suprà dub. 6. ostensum est, in ratione luxuriæ sunt eiusdem speciei.

An duplicem habeat malitiam.

Videri possit non habere duplicem speciem malitiæ, sed vnicam tantùm, nimirum luxuriæ. Primò, Quia non versatur circa illud obiectum, quatenus est iniuriosum alteri; (non enim delectatur quod persona sit iuncta matrimonio, aut quòd marito fiat iniuria) sed solùm quatenus est delectabile secundùm tactum, nimirum quia mulier pulchra: ergo non contrahit deformitatem ab illa circumstantia. Consequentia patet, Quia in illa delectatione neque expressè, neque interpretatiuè approbatur iniuria in maritum, cum nullo modo consentiatur in opus externum, vt reipsa exequendum, quo solo iniuria irrogatur. Idem videtur dicendum si persona sit affinis, vel Religiosa: præscinditur enim ab hac circumstantia, nec ea quidquam confert ad illam delectationem.

Argumenta pro parte negante.

Secundò, Qui videt inimicum suum malè tractari & vulnerari in loco sacro, & delectatur illa inimici calamitate absque consideratione loci sacri, peccat solùm peccato odij inimici, & non sacrilegij, quamuis sacrilegium sit circumstantia obiecti: ergo similiter qui delectatur circa vxorem alterius, peccat solùm peccato luxuriæ, non autem iniustitiæ.

Tertiò, Qui delectatur verbis contumeliosis in alterum dictis, non vt contumeliæ sunt, sed vt facetiæ, non peccat contra iustitiam: similiter si illa verba sint impura, & ex illis voluptatem capiat, vt impura sunt, non vt contumeliosa vel detractoria: ergò similiter qui cogitatione vel narratione adulterij delectatur, non vt est adulterium, sed præcisè vt est opus libidinosum, non peccabit contra iustitiam sicut adulter, sed solùm contra castitatem. Simile argumentum fieri potest de eo qui videt personam sacram fornicantem, eoque aspectu delectatur.

Denique, ideò consensus in executionem operis siue efficax sit, siue inefficax per modum desiderij, contrahit duplicem operis malitiam, quia in executione neutra potest ab altera separari, vnde qui vult executionem, consentit in vtramque executioni necessariò coniunctam. At hæc ratio non habet locum quando quis consentit in delectationem. facilè enim mens potest diuersas illas rationes (v.g. luxuriæ & iniuriæ, delectabilis secundùm tactum, & iniuriosi in proximum) in opere distinguere, & alteram sine altera sibi proponere, & circa eam absque vllo affectu ad alteram per complacentiam & delectationem versari.

Hæc sententia ob has rationes mihi semper visa est valdè probabilis, eamque docet Angelus v. Luxuria, n. 2. quamuis ibi etiam amplius videatur velle, nimirum, consensum in opus in omni luxuria naturali esse eiusdem speciei. Eamdem eruditè tradit Vasquez 1. 2. disp. 112. Ex qua sequitur, in confessione delectationis morosæ circa species luxuriæ naturalis non esse necessarium explicare circumstantiam personæ imaginationi obiectæ, eò quòd hæc non mutet speciem illius delectationis, quando abest consensus in executionem operis.

Verùm quia altera est magis recepta, & ferè communis Doctorum, ac proinde tutior in praxi, mihi quoque placet, maximè quia huiusmodi delectationibus morosis dediti plerumque etiam optant operis executionem, & solum abstinent ob periculum infamiæ vel alterius incommodi. Itaque in confessione talium delectationum explicanda est etiam conditio personæ, quæ animo fuit proposita: v. g. An fuerit coniugata, consanguinea, affinis, Religiosa. Quæ sententia confirmari potest ex D. Chrysostomo suprà hom. 17. in Matth. vbi insinuat: *eum, qui ad hoc adspicit mulierem vt oblectet aspectum, iam in corde esse mœchatum.* sic enim illa verba, *Qui viderit mulierem*, &c. interpretatur. & hoc modo intellectâ illa communiori sententiâ, argumenta prædicta contra illam vim non habent.

CAPVT IV.

De partibus Temperantiæ potentialibus, Continentia, Mansuetudine, Clementia, Modestia; & vitiis oppositis.

Constat Dubitationibus 14.

DVBITATIO I.

Quid sit continentia.

D. Thomas quæst. 155.

NOMEN *continentiæ* dupliciter accipitur. Primò, Vt significet virtutem quamdam, qua quis sese ab omni delectatione venerea cohibet: quomodo passim accipitur in Scriptura sacra, & apud sanctos Patres: nec differt à castitate. & hac ratione tres continentiæ gradus à DD. ponuntur, virginalis, vidualis, & coniugalis, de quibus suprà cap. 2. dubit. 13. & 14. 1

Continentia dupliciter accipitur.

Secundò, Vt significet firmitatem animi contra impetus passionem. hanc Aristoteles 7. Ethicorum vocat *ἐγκράτειαν*, & de ea sicut & de eius opposito, fusè toto eo libro disput. 2. Hoc modo accipitur in hac quæstione: & nihil est aliud quàm firmum propositum animi, quo quis se continet in bono rationis contra impulsus concupiscentiæ, quibus ad voluptates tactus, & præsertim venereas, impellitur. *Est propositum*, quia omnis virtus & bona dispositio voluntatis consistit in proposito seu affectu honesti: in hoc enim sita est huius potentiæ perfectio: atqui continentia est virtus vel dispositio voluntatis, & in ea sedem suam habet, vt docet D. Thomas art. 3. Debet autem hoc propositum esse firmum, quia alioquin facilè concupiscentiæ motibus expugnabitur, sicut in eo qui est incontinens, qui etiam bonum propositum habet, sed infirmum: vnde facilè suis cupiditatibus cedit.

Isto proposito *se continet voluntas in bono rationis*; quatenus vult inhærere ei quod ratio dictat, nec sinere se impetu concupiscentiæ abripi ad illicita, quorum alterum ex altero sequitur. Ex eo enim quòd quis firmè alicui rei inhæret, consequens est vt à contrariis non sinat se aliorsum abduci. *Contra impetus concupiscentiæ*, &c. Quia hi motus maximè voluntatem ad bona sensibilia contra rationis præscriptum alliciunt, & propensioni naturali, quæ homini ad conseruationem indiuidui & speciei insita est, sunt maximè conformes.

Continet in bono rationis. Obiectio.

Itaque

Itaque in iis, qui nondnm virtutem moralem, qua isti motus comprimantur, adepti sunt, præcipuè opus fuit quadam dispositione animi, qua voluntas se in bono contineret, ne ab illis ad illicita abriperetur, quam *continentiam* vocamus.

Obiectio. An circa alias passiones sit continentia.

Dices, Etiam aliæ passiones magnam vim habent voluntatem à rationis præscripto abducendi; vt cupiditas honorum, opum, vindictæ, & similes: ergo in quibus per virtutes morales illæ passiones nondum sunt compressæ iis etiam opus est *continentia*, quæ illis resistat, & voluntatem à recto discedere non sinat.

2 *Respons.*

Respondeo, Hoc argumento rectè probari similem quamdam animi dispositionem contra illos affectus ponendam: hæc tamen non vocatur absolutè *continentia*. neque ab ea dicitur quis simpliciter *continens*, sed secundùm quid, seu cum restrictione; vt continens iræ, continens cupiditatis, honorum, opum, &c. Ratio est, quia istæ passiones neque sunt ita consentaneæ naturali propensioni, vt concupiscentiæ delectabilium tactus (vnde etiam non sunt tam importunæ & assiduæ) neque hominem ita ad turpia trahunt. Quare in continendo se ab istis non est illa peculiaris laus & difficultas: quæ est in resistendo gulæ, & veneris cupiditatibus.

3 *An distinguatur à temperantia.*

Petes, Vtrùm continentia distinguatur à temperantia, & qua ratione? Videtur enim non distingui, quia versatur circa eadem circa quæ temperantia, vt docet Aristoteles lib. 7. Ethic. c. 4. & idem officium præstat: nam etiam temperantiæ est, voluntatem in bono honesto continere aduersus voluptates.

4 Respondeo, Continentiam absolutè dictam non distingui a temperantia, nisi vt imperfectum & inchoatum a perfecto & completo, & sicut dispositio distinguitur ab habitu, vt docet D. Thomas a. 4. in corpore, & Caietanus in art. 3. *temperantia* enim consistit in firmo proposito continendi se in bono rationis, per quod passiones iam sunt domitæ, & rationi subiectæ, vnde includit (saltem in obliquo) habitum illum appetitus inferioris, quo motus huius appetitus rationi conformantur. *Continentia* verò est propositum simile, sed quod nondum eò peruenit vt passiones edomuerit, & rationi subiecerit: vnde adhuc pugnat cum hoste, cùm temperantia de illo victoriam obtinuerit, & subiecerit seruituti. Quare continens similis est illi, qui feras agrestes cicurandas accepit: temperans ei, qui iam cicurauit. Per temperantiam bonum rationis descendit, non solùm in voluntatem, sed etiam in appetitum inferiorem: per continentiam, in solam voluntatem. Vnde patet, continentiam esse inchoatam quamdam temperantiam. quod maximè locum habet in sententia eorum, qui sedem temperantiæ & fortitudinis faciunt ipsam voluntatem, & has virtutes non pertinere ad appetitum inferiorem, nisi per quamdam extensionem, & veluti ramum sui.

5 Hæc tamen non sic intelligenda sunt, quasi temperans nullos ampliùs concupiscentiæ motus patiatur, (hoc enim non est huius mortalitatis) sed quòd rariùs patiatur, & ordinariè non tam vehementes: est enim intrinsecus multò meliùs compositus quam continens, tum quia habitus voluntatis est firmior, tum quia præter hunc includit habitum appetitus inferioris, per quem compressis passionibus, appetitus iste rationi subiicitur. Hinc fit vt ab intrinseco non possint magnæ passiones exsurgere. Hæc tamen interdum excitari possunt à causa extrinseca: vt à dæmone humores & spiritus commouente, & obiectum delectabile assiduè phantasiæ proponente. quo casu virtus temperantiæ sese exeret, & munus continentiæ præstabit, perfectiori tamen modo quam ipsa.

6 *Continentia secundùm quid.*

Quod attinet ad continentiam secundùm quid, quæ circa alias passiones versatur, hæc eodem modo se habet ad virtutes illarum passionum moderatrices, sicut se habet continentia simpliciter dicta ad temperantiam. Itaque continentia iræ nihil est aliud quàm inchoatio mansuetudinis: continentia cupiditatis honorum vel opum nihil est aliud quam inchoatio magnanimitatis, magnificentiæ, liberalitatis; vt apertè colligitur ex diuo Thoma, & Caietano, art. 2. Eædem enim virtutes, quæ, vbi completæ fuerint, appetitum inferiorem rationi subiectum & passiones compressas tenent, iam primum inchoatæ & quasi in cunabulis constitutæ passionibus nondum edomitis resistunt, & voluntatem in bono rationis aduersus illas continent, idque eiusdem honesti amore.

7 *An sit virtus.*

Ex dictis intelligi potest, Vtrùm continentia sit dicenda virtus. Si enim virtus dicatur habitus completè potentiam circa aliquam materiam (v. g. circa passiones) perficiens; continentia non tam est virtus, quam virtutis inchoatio & rudimentum. Vnde Aristot. 4. Ethic. cap. vltimo in fine, dicit *continentiam non esse virtutem, sed quiddam virtutis habere admixtum*, nimirum quia voluntatem quidem rationi conformat, sed appetitum inferiorem, contra quem pugnat, rationi non subiicit, & ita a perfectione virtutis moralis deficit. Si tamen nomen virtutis accipiatur communiùs, (vt passim solet) pro dispositione animi ad opus rectæ rationi consonum, seu pro principio laudabilium operum, vt inquit D. Thomas, sic continentia est virtus; disponit enim voluntatem ad rationis dictamen sectandum, & passionibus repugnandum, quod est honestum & laude dignum.

8 *Quomodo possit esse virtus generalis.*

Notandum tamen est, *continentiam* posse constitui virtutem quamdam generalem, (non essentia & attributione, sed obiecto & extensione) qua voluntas bono rationis in genere contra quaslibet passiones inhærere decernit: illud enim obiectum habet quamdam communem rationem honesti per se expetendam, ac proinde potest constituere virtutem, atque adeò certam virtutis speciem: affectus enim & propositum voluntatis ex ordine ad tale obiectum certam speciem contrahit, & hæc virtus ex eo quòd voluntatem in bono honesto contra passionum illecebras & impetus continet, rectè continentia dicetur. quamuis hoc nomen præcipue ei conueniat, quatenus delectationibus tactus resistit. Hoc modo videtur explicari continentiæ ratio à Martino, sed non ex mente Aristotelis, vt rectè ostendit Caietanus art. 2.

Neque hic modus est consentaneus praxi: non enim solent homines ex nudo illo & generali motiuo honesti passionibus resistere: sed ob particularem aliquam boni honesti rationem, quæ pro diuersitate materiæ se offert.

9 *Incitamenta continentiæ.*

Quæ ad continentiæ cultum possint nos incitare, multa sunt, vt videre est apud D. Antonin. p. 4. tit 4. cap. 2. §. 4. & Guil. Peraldum in Summa tit. de Beatitudinibus, parte 61. è quibus sex præcipua recensebimus. *Continentiam* accipio generatim pro refrænatione animi à voluptatibus. Primum sit exemplum Christi & sanctorum. *Christus enim qui falli non potest, vtpote ipsa Dei Sapientia, voluptates contempsit, & quod carni molestius est, elegit. Id ergo est melius, id vtilius, id potiùs eligendum, & quisquis aliud doceat vel suadeat, ab eo tamquam à seductore cauendum*, vt sermone 3. de natali Domini D. Bernardus ait.

1. Exemplum Christi.

2. Pœna voluptatis.

Secundum, Exemplum eorum, quibus voluptas noxam attulit, vt exemplum Euæ, de qua Genes. 3. dicitur: *Vidit mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum*, &c. quæ voluptati consentiens mundum perdidit, marito simul in præuaricationem pertracto. Exemplum generis humani diluuio propter voluptates deleti: Sodomitarum, qui cælesti igne propter voluptates consumpti: Salomonis, qui per voluptates infatuatus, & cultor idolorum effectus est. denique quia maior pars mundi per voluptates perit.

3. Locus.

Tertium, Consideratio loci in quo degimus, nimirum nos esse in loco exilij, in valle lacrymarum, non deliciarum; qualis erat Gehennom, id est, vallis Ennom, à qua putatur dicta gehenna: & meritò, nam delicias tormentum gehennæ sequitur.

4. Tempus.

Quartum, Consideratio præsentis temporis. Vniuersum enim vitæ nostræ spatium est tempus pœnitentiæ, & tamquam peruigilium quoddam magnæ illius solemnitatis,

lemuitatis,& æterni ſabbati quod præſtolamur:vigilia autem non eſt tempus voluptatis, ſed ieiunij, & afflictionis carnis.Huc referri poteſt illud Apoſtoli, *Redimentes tempus,quoniam dies mali ſunt.*

10 *5.Conditio voluptatum.* Quintum,Conſideratio conditionis ipſius voluptatis,quam ſit vilis,quàm breuis,quàm permixta doloribus,quam inutilis. Vilitas eius ca eo conſpicitur,quòd in ea nihil ſit magnificum,nihil generoſum,nihil maſculum, & brutis nos ſimiles efficiat,carni dumtaxat & ſenſibus externis lenocinans; vnde etiam pudorem & dedecus homini iniicit. Breuitas,quia ſequitur operationem tranſeuntem;& quò auidiùs hauritur,eò citiùs in contrarium recidit. Doloris promixtio; tum quia magno labore comparatur, tum quia omnis voluptas corporis nihil eſt aliud quàm mitigatio quædam & ſolatium moleſtiarum, vt rectè Ariſtoteles dixit; tum quia relinquit quamdam amaritudinem & veluti aculeum in animo, ac tacitum quoddam conſcientiæ flagellum. vnde rectè Geneſ.1.Dominus in typo *congregationes aquarum appellauit maria*; quia tota delectationum huius mundi congeries, quæ inſtar aquarum diffluit, multam habet admiatam amaritudinem. Et Eccleſiaſtæ 7. dicitur, *Inueni amariorem morte mulierem, quæ laqueus venatorum eſt*,&c.nimirum ratione voluptatis.Inutilitas,ſeu vanitas; quia deſiderium non ſatiat, ſed magis accendit, & animi inquietudinem relinquit. Vide Eccleſiaſtæ 2.*Dixi in corde meo, Vadam & affluam delitijs, & fruar bonis: vidi quod hoc quoque eſſet vanitas. Riſum reputaui errorem, & gaudio dixi, Quid fruſtrà deciperis?*

6. Mala comitantia. Sextum,Conſideratio malorum,quæ ipſa ſecum trahit:nam corpus eneruat, & effeminatum reddit. ſpiritum carni ſubiicit,obliuionem ſalutis inducit,mentem obtenebrat, & ſapientiæ percipiendæ ineptam reddit; vt meritò dictum ſit Iob 28. *ſapientiam in terra ſuauiter viuentium non inueniri*: bonorum operum ſterilem reddit,diuinis conſolationibus priuat, æternam afflictionem adducit. Momentaneum enim eſt quod delectat, ſed æternum quod cruciat, vt quodam loco dicit Gregorius.

DVBITATIO II.

Quid ſit incontinentia,& quale peccatum.

D. Thomas quaeſt 156.

11 INcontinentia, vt opponitur continentiæ ſuprà explicatæ eſt, quãdo paſſio,præſertim ea,quæ verſatur circa delectationes tactus, vincit rationem, vſu rationis manente. Dico *Rationis vſu manente*: dupliciter enim *Manens debet vſus rationis.* paſſio rationem vincere poteſt. Primò, Si adeò ſit vehemens,vt iudicium rationis impediat,& conſequenter moralem libertatem adimat:ſicut ſit in iis, qui amore fiunt amentes. quo caſu non eſt propriè incontinentia. Sicut enim beſtiæ non dicũtur *incontinentes*:ita nec illi, qui rationis vſum amiſerunt, quantumuis turpia committant.Confirmatur quia *incontinens* eſt,qui nõ continet ſe in bono rationis,cùm poſſit & debeat:atqui talis non poteſt;ergo,&c. Dicitur enim incontinentia quaſi per priuationem continentiæ: priuatio autem locum non habet,niſi vbi & quando habitus adeſſe deberet.

Manente vſu rationis poteſt reſiſtere. Secundò, Si rationis vſum non tollat: & tunc locum habet *incontinentia*, ſi voluntas paſſionem ſequatur. Ratio eſt,quia manente rationis vſu,ſemper poteſt homo paſſionibus reſiſtere,& in rationis præſcripto ſe continere,quantumuis illæ vehementes fuerint; vt rectè docet D.Thomas qu.156.art.1. Si poteſt,ergo debet: ſi debet continere & non facit, iam eſt incontinens. deeſt enim continentia,vbi & quando debebat ineſſe.

12 Porro dupliciter paſſio rationem vincit, manente rationis vſu,vt colligitur ea Ariſtotele l. 7. Ethicorum c.7.& D.Thoma a.1. Primò, Si impetu ſuo rapiat ad ſe voluntatem, priuſquam ratio conſultet, aut exactiùs deliberet; & hæc vocatur effrænata concupiſcentia,& incontinentia. Accidit autem hoc vel ob paſſionis celeritatem,vt in cholericis;quia humor iſte ob tenuitatem & calorem facilis eſt moueri & accendi:vel ob illius vehementiam;vt ſit in melancholicis, qui ob ſiccam & terreſtrem conſtitutionem vehementem accenduntur. In huiuſmodi igitur voluntas non diu cunctatur,neque ſinit negotium ratione expendi; ſed ſtatim cedit: ſatis tamen in confuſo aduertens malum eſſe quod proponitur.

Secundò, Si voluntas tenuiter bono rationis inhæreat: tunc enim etſi paſſio magnum impetum non habeat,facilè tamen voluntatem ad ſe trahit;vt ſit in mulieribus, & iis quorum conſtitutio mollior eſt, & feminea, vt ſunt phlegmatici, teſte D.Thoma art.1.ad 2. & Ariſt.ſuprà.

Petes, Quomodo paſſio poteſt vincere rationem, manente rationis vſu,quo res iudicatur eſſe illicita. 13

Reſpondeo, Rationem non ita vinci quin poſſit reſiſtere;& ideò meritò illi imputari,quòd ſe vinci ſinat, vel potiùs quod ſponte cedat & conſentiat. Paſsio enim ſolùm allicit, blanditur, & ſuadet per modum propoſitionis obiecti;facit enim vt obiectum appareat valdè ſuaue & conueniens homini. Hinc per ſympathiam potentiarum intellectus ſimili modo illud apprehendit, & voluntati proponit.Et quamuis ex altera parte iudicet illud eſſe illicitum, nihilominùs quia apprehenſio delectabilis eſt vehementior, magiſque ſenſibilis,ac naturalis, & ea ratione illicità non cernitur præſens periculum,vincit iſta apprehenſio, & voluntati perſuadet vt delectabile hic & nunc honeſto præponat,paſsionique conſentiat. In poteſtate tamen voluntatis erat ſe continere, & illam delectationem contemnere, tum quia ſatis per rationem aduertit eſſe illicitam,tum quia minimè ſibi neceſſariam.

Ex his colligitur Primò,Incontinentiam eſſe peccatum,tum quia turpe eſt rationem vinci à paſsione, & voluntatem deſerere bonum rationis, vt inhæreat bono delectabili: tum quia voluntas trahitur ad infimas delectationes,quæ homini cum brutis ſunt communes, vnde etiam hoc vitium peculiarem turpitudinem continet, vt docet D. Thom. art. 2. & Ariſtoteles lib. 7. Ethic. cap 8.eſt autem mortale vel veniale pro ratione materiæ. 14 *Incontinentia eſt peccatum.*

Secundò,Incontinentiam ceteris paribus eſſe minus malum quàm intemperantiam.Primò,Quia *intemperans* non peccat ea paſsione, ſed ſpontanea electione, & propriæ voluntatis malitia: *incontinens* verò ea impulſu paſsionis, tamquam ab intrinſeco contra ſuam voluntatem incitatus:nam & ante & poſt paſsionem voluntati diſplicet opus, eóque commiſſo ſtatim pœnitentiâ ducitur. Secundò, *Intemperans* habet intellectum prauè diſpoſitum quoad iudicium obiecti, (non enim reputat illud inhoneſtum, vel certè paruì æſtimat tamquam exiguum malum) & voluntatem prauè diſpoſitam habitu vitioſo, & appetitum inferiorem ſimiliter: *incontinens* verò iudicium habet rectum & voluntatem rectam extra paſsionem,& appetitus inferior non eſt adeò corruptus. Nec refert quòd incontinens ſæpè vincatur; ex actibus autem frequentatis naſcatur habitus; quia etſi dum labitur, aliqua praua diſpoſitio voluntati & appetitui inferiori per actus prauos veluti affricetur; hoc tamen paulò poſt diſplicentia & dolore commiſsi abſtergitur, vt in habitum ſolidum non faceſſat. Denique intemperans multò difficiliùs emendatur quàm incontinens, propter iudicij & voluntatis malitiam longa conſuetudine peruerſitatem. 15 *Eſt minus malũ, quàm intemperantia vitium.*

Tertiò,Incontinentiam concupiſcentiæ plus habere probri & dedecoris,quam incontinentiam iræ,turpius enim eſt à voluptatibus quàm ab ira ſuperari: idque propter quatuor rationes quas profert Ariſtoteles lib. 7.Ethicor.cap.6.& D. Thomas art. 4. Prima eſt, Quia motus iræ habet aliquam ſpeciem & imaginem rationis; (offert enim ſe vindicta menti ſpecie iuſtitiæ) ſed in eo deficit,quod modum,qui à ratione præſcribitur, non attendat. ſicut veloces famuli, qui ſimul atque 16 *Incontinentia iræ minùs dedecoroſa.*

dominum

dominum aliquid imperantem audiunt,anticipant, & priusquam totum imperium perceperint,ruunt ad esecutionem. Motus autem concupiscentiæ nullam habet rationis speciem,sed totus est secundùm sensum,totus mollis,femineus,carnalis,ad hoc solùm tendens vt carni & sensualitati seruiatur.

17 Secunda, Quia motus iræ magis sequitur corporis temperamentum, & humoris conditionem, propter choleræ (quæ huic passioni seruit) tenuitatem & calorem. Hinc enim fit, vt posita apprehensione iniuriæ, humor biliosus statim efferuescat,& concitetur ad vindictam:concupiscentiæ verò deseruit sanguis & pituita,quorum motus lenior,nec ira accenduntur. Itaque motus iræ magis est venia dignus quàm concupiscentiæ, qui non ita ratione corporalis dispositionis concitatur.

Tertia, Quia ira quærit manifestè operari, quasi in opera nihil sit dedecoris; concupiscentia verò quærit latebras,veluti conscia suæ turpitudinis.

Quarta, Quia concupiscentia quærit voluptatem superfluam,ita verò repellit malum immeritum. Plus autem habet excusationis qui in malo à se depellendo modum rationis excedit,quàm qui in voluptate superflua adsciscenda.

Incontinentia iræ periculosior. Incontinentia tamen iræ plus habet periculi,propter malum proximi,ad quod irrogandum ira prosilit. hinc enim seditiones,bella,cædes,incendia, & tota ferè generis humani turbatio. vnde vt plurimum incontinentia iræ absolutè est grauior.

DVBITATIO III.

De mansuetudine.

D.Thomas quæst.157.

18 Mansuetudo(quæ Græcis πρᾳότης & ἠπιότης dicitur) *est virtus irarum moderatrix*:vel vt Glossa in capit. 5.Matthæi esplicans illud,*Beati mites*,ait:*Mansuetudo est dulcedo animi, quam non vincit amaritudo.* Sicut enim temperantia moderatur cupiditates delectationum gulæ & veneris, appetitum inferiorem ita rationi subiiciens,vt etiam oblatis occasionibus non plus quàm par est concupiscat: ita *mansuetudo* moderatur iram, subiiciens rationi appetitum inferiorem,ita vt oblatis irritantibus in motum iræ non prorumpat, vel saltem iustum modum in eo teneat. *Materia proxima mansuetudinis.* Proxima igitur materia huius virtutis est ita, cui modum à ratione præscriptum veluti formam quamdam imponit; nimirum, vt irascamur quando & cui oportet: & cùm non irascendum,iram omnino comprimamus.

Hæc virtus multis locis commendatur in Scripturis, vt Ecclesiast.10. *Fili in mansuetudine serua animam tuam, & da illi honorem secundum meritum suum.* Psal.36.*Mansueti autem hæreditabunt terram,& delectabuntur in multitudine pacis.* & Matth.5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*

Ad hanc colendam tes potissimùm considerationes

19 possunt nos impellere. *Incitamenta mansuetudinis. 1. Mansuetudo Dei.* Primò,Consideratio mansuetudinis diuinæ, quæ infinitis mortalium peccatis prouocata iram cohibet, & solita beneficia largissimè effundere non cessat; iusta illud Matth. 5. *Qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.*

2. Mansuetudo Christi. Secundò,Consideratio mansuetudinis Christi, *Qui cùm malediceretur non maledicebat,cùm pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti se iniustè.* vt ait B. Petrus epist 1.cap.2.Qui etiam Matthæi 11.de se inquit, *Discedite à me quia mitis sum & humilis corde.* Hæc eius mansuetudo tota vita in conuersatione cum peccatoribus & rudibus enituit, sed masimè in iniuriis & contumeliis atrocissimis, quas toto tempore prædicationis & præsertim in passione sustinuit,cùm tamen facillimè se vindicare posset.

20 Tertium est,Consideratio nocumenti, quod sibi ipse infert, qui iniuriam facit. *3. Nocumentum iniuriæ.* Hic enim se antè grauissimè lædit,quàm alteri nocere possit. nam ipsa nocendi voluntate coram Deo occidit suam animam, perdidit æternam vitam, & reum se æternæ mortis constituit: *Coram hominibus verò dedecore & infamia se afficit, & multorum aduersus seipsum aperit ora, tibique maiores texit coronas, & multos patientiæ ac magnanimitatis tuæ constituit præcones*:vt pulchrè docet Chrysostomus homilia 62.in Matth. Vnde rectè Psalm. 10. dicitur, *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam*:nimirum,quia ante omnia illam grauissimè lædit.itaque magis commiseratione quàm ira dignus est:sicut si quis vt tibi taliterum inferat, vel pomum eripiat, per medios rueret enses, & in spicula se indueret, potiùs miserandus quàm plectendus esset.

Quartum, Consideratio nocumenti, quod accipies, 21 si illi irascaris, quod longè maius est quàm quicquid *4. Nocumentum irascentis.* aduersarius inferre potuit. pulchrè enim à Chrysostomo demonstratum est; neminem lædi nisi à seipso. Itaque si irasceris,aduersarium iuuas, & crudelior tibi ipse es, quàm ille fuerit:si iram contines,irritum ipsius conatum reddideris, & illæsum te custodieris, & præclarè illum non solùm viceris,sed etiam vltus eris.Docet hoc pulcherrimè Chrysostom. homil.85. in Matth. *Illa,inquit,fulgentissima victoria est, qua iniuriam inferentem,patiendo superasti. Sic scopulis fluctibus casi faciliè ipsos dissoluunt:sic Sancti omnes præclaro coronati præconio, trophæa præclara statuerunt, hanc victoriam laboris expertem consecuti: non enim luctari te aut laborare oportet.Deus eas tibi vires concessit,vt non manuum consertione,sed patientia vincas,&c.*

Quintum est,Confirmatio illa B. Thomæ Mori: Vel *5. Consideratio. B. Thomæ Mori.* bonus est,cui irasceris, vel malus. Si bonus, immeritò illi irasceris, vt quem Deus amet, qui Dei sit amicus & filius. Si malus est, vel talis erit in æternitate, vel mutabitur,& erit bonus:si semper erit malus,sat habebit miseriarum æternis incendiis addictus, vnde magis commiseratione quàm ira dignus; si verò in æternitate futurus est bonus,iniquum est illi irasci, qui æterna amicitia sibi futurus sit deuinctus,Deóque charissimus.

Sextum, Consideratio bonorum, quæ mansuetudo 22 secum adfert. *6 Bona mansuetudinis.* Primò enim,facit similem Deo & Christo Domino, qui infinitam mansuetudinem erga peccatores præstant. Secundò, Meretur remissionem peccatorum(iusta illud Matthæi 6. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater cælestis peccata vestra*) & beatæ patriæ possessionem: vnde Matth. 5. dicitur, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*: nimirum terram viuentium, de qua pelli non poterunt, vt Diu. Aostinus & alij communiter esplicant. Tertiò, Reddit vitam in hoc mundo tranquillam & pacatam: quod insinuatur Psalm. 36. *Mansueti autem hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* quod etsi potissimùm in futura vita impleatur, tamen etiam in ista locum habet. Et Ecclesiastici 3. *Fili mansuetudine opera tua perfice,& super gloriam hominum diligeris.*quasi dicat, consequêris gloriam & amicitiam apud homines. Denique omnes penè mortalium turbæ, dissensiones & bella ex ira procedunt, quam mansuetudo præcidit. Quartò, Reddit animam serenam, & idoneam percipiendæ veritati, quam ita maximè perturbat & impedit.vnde Iacobi 1.dicitur: *In mansuetudine suscipite insitum verbum, quod potest saluare animas vestras.* Mansuetudo enim facit vt non contradicat doctrinæ veritatis, quod plerique ex commotione iræ faciunt.vnde D.Augustinus lib.2.de doct. Christ.cap.7.ait:*Opus est mitescere, neque contradicere diuinæ Scripturæ, siue intellectæ, si aliqua vitia nostra percutit; siue non intellectæ, quasi nos meliùs sapere, veriusque percipere possimus: sed cogitare potiùs & credere id esse melius & verius, quod ibi scriptum est, etiamsi lateat: quàm id, quod per nosipsos sapere possumus.* Vide D.Thomam art.4.ad 1.Idipsum confirmat experientia: nihil enim adeò impedit hæreticos quò minùs conuertantur ad fidem, quàm iracundia in Ecclesiam Romanam, qua fit vt tranquillo animo eius doctrinam audire vel expendere nequeant.

DVBITATIO IV.

De ira & iracundia.

D. Thomas quæst. 158.

23 MAnsuetudini, sicut & aliis virtutibus, quæ passiones moderantur, duo vitia opponuntur; *ira* vel potiùs *iracundia* (quæ actum & habitum vitiosum irascendi designat) per excessum, & lentitudo per defectum. Ita per se nec bona est, nec etiam mala, sed quiddam indifferens, quo benè & malè vti possumus; sicut & reliquæ passiones.

Ira est quid indifferens.

Vtilitas iræ.

Malam non esse, vel ex eo constat, quia naturæ est apprimè vtilis ad ardua facta, & ad sui conseruationem. Sicut enim passio amoris data est homini ad boni prosecutionem: ita passio iræ ad repulsionem malorum & nocentium; ne ea in re natura sit torpida & languida. Itaque habet eum locum in homine, quem miles in Republica. Vnde pulchrè Nemesius lib. de natura hominis cap. 21. dixit, *ὡς ὁ θυμὸς τὸ δορυφορικόν ἐστι τοῦ λογιστικοῦ, Iram esse satellitium rationis.* Nec obstat quòd rationem turbet, & sanum consilium ac iudicium de rebus impediat, quia non debet excitari nec adhiberi nisi post consilium; nimirum quando veniendum est ad executionem: sicut miles non adhibetur nisi post Senatus vel Principis decretum; sed iubetur quiescere, donec accersatur ad opus. Deinde ira nihil est aliud quàm appetitio vindictæ: atqui vindicta bona est, si debito modo fiat.

24 Erit peccatum, si modum à ratione præscriptum non seruet, & tunc dicetur propriè *iracundia*, quam Aristoteles vocat ὀργιλότητα, distinguens eam à simplici ira, quæ ὀργὴ dicitur.

Quale peccatum sit.

Dupliciter autem fieri potest vt ira præscriptum rationis non seruet. Primò, Ex parte obiecti, si iniustam vindictam appetas, vt ob causam non legitimam, vel maiorem quàm oportet, vel absque publica auctoritate exequendam. Et hoc modo ex genere suo est peccatum mortiferum, quia contra proximi charitatem & iustitiam. Potest tamen esse veniale ob imperfectionem actus, quæ spectatur vel ex parte voluntarij, vt cùm motus iræ perfectum rationis iudicium præuenit; vel ex parte obiecti seu materiæ, vt cùm quis modicam vindictam appetit, v. g. si parum trahas puerum per capillos, vt inquit D. Thomas: modicum enim instar nihili reputatur. Nec obstat quòd ex genere suo dicatur mortifera, quia hoc intelligendum de actu perfecto tam ex parte voluntarij quàm ex parte obiecti, vt rectè explicat Caietanus, nimirum vt actus sit ex pleno iudicio rationis, & obiectum sit notabilis quantitatis: hoc enim modo accipiendus est actus, cùm ex genere suo dicitur mortalis vel venialis.

25 Secundò, Potest præscriptum rationis non seruari ex parte ipsius motus, vt si nimiùm interius irâ exardescas, vel exteriùs eam per signa nimiùm patefacias. Hoc modo non est quidem ex genere suo mortale, potest tamen esse mortale, vel ratione affectus & præparationis animi, quam inducit, vt si tantum irâ accendaris, vt paratus sis aliquid facere, quod sit peccatum mortale: vel ratione scandali, vt interdum accidere potest in Prælatis, vel iis qui in infidelibus conuertendis occupantur.

26 Dices, Omnis ira videtur esse peccatum mortiferum, nam Dominus Mat. 5. generatim dicit: *Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Quibus verbis significatur, illum mereri condemnationem mortis, nimirum æternæ: nam *reus iudicio* Hebræis dicitur, qui dignus est condemnatione, puta mortis: illa enim est præcipua, & absolutè dicitur condemnatio, & iudicium: vnde translata ad tribunal Dei, designat damnationem æternam.

Obiectio.

Resp. Respondeo, Dominum ibi loqui non de omni ira, sed de ea, quæ tendit ad homicidium: complet enim illud præceptum, *Non occides*: addens, non solùm externum homicidium esse peccatum mortiferum in iudicio diuino, sed etiam occultam iram, qua quis proximi mortem optat: vt rectè D. Thom. art. 3. ad 2.

De eadem ira intelligendum id, quod sequitur, *Qui dixerit fratri suo raca, qui dixerit fatue*, &c. nimirum ex ira, qua mortem illius desiderat: vt idem D. Thomas aduertit art. 5. ad 3. ponit enim Dominus tres gradus ad homicidium. Primus est, Ira interna optans mortem proximi. Secundus, Eadem ira prorumpens in contumeliam, sed leuiorem. Tertius, Eadem erumpens in contumeliam grauem. In quarto est ipsum homicidium, & quodlibet aliud graue nocumentum.

Vt autem qualc sit peccatum iræ, meliùs intelligatur, notandum est, illud per se minus esse peccatum, 27
quàm odium vel inuidiam, vt docet D. Thomas art. 4. *Odium* enim appetit malum proximi, quia malum, & eo dumtaxat fine vt ei sit malè illi enim malè esse apprehendit tamquam suum bonum. Hinc fit vt nulla mali mensura satietur. quia quæ per se appetuntur, sine mensura & termino appetuntur, sicut auarus appetit diuitias, & voluptuarius delectationes sine termino. *Ira* verò appetit malum alterius sub ratione iustæ vindictæ: nimirum, vt qui offendit, sentiat & doleat se malè fecisse, & ita fiat compensatio. Vnde non appetit malum alterius nisi secundùm certam mensuram, nimirum ad æqualitatem iniuriæ, vt pœna sit commensa culpæ. cuius signum est, quòd si vindicta hanc mensuram excesserit, ira vertatur in misericordiam.

Discrimen iræ ab odio & inuidia.

Itaque spectat in obiecto imaginem quamdam iustitiæ, vt iustitiam vindicatiuam imitari videatur.

Ira imitatur iustitiam.

Sicut enim hæc appetit malum proximi sub ratione iustæ vindictæ, sic ira sub specie & imagine iustæ vindictæ. sed in eo est discrimen, quòd iustitia illa regatur vera prudentia: ira non verâ, sed imagine dumtaxat prudentiæ. vnde etiam in obiecto non spectat veram rationem iustæ vindictæ, sicut iustitia vindicatiua, sed speciem tantùm iustæ vindictæ. *Inuidia* dolet de bono alterius, quatenus id aliquo modo propriam excellentiam videtur obscurare.

Inuidia.

Vnde desiderat illi malum, nempe illius boni priuationem, vt suam existimationem & excellentiam illibatam conseruet, ac proinde affectu proprij boni mouetur. Vnde patet, *inuidiam*, quæ non appetit alteri malum vt ei sit malè, sed vt sibi sit benè, esse minus quidem malum quàm *odium*, quòd solùm appetit vt alteri sit malè, maius tamen quàm *iram*: nam ira spectat imaginem iustitiæ, & omnis irascens iustam causam iræ suæ prætendit, qua se excuset. Vnde etiam iudicio generis humani minùs probrosa aut inhonesta quam inuidia, quæ nullam iustitiæ vel honesti speciem præfert. Ob eamdem causam ira censetur honestior, seu minùs dedecorosa quàm concupiscentia, vt suprà dub. 2. num. 16. dictum est.

Aduerte tamen, etsi ira ex parte obiecti formalis sit 28
minùs mala vel minùs dedecorosa quàm odium, inuidia, & concupiscentia, tamen ex parte modi, cum quo fit, habet præ reliquis passionibus peculiarem quamdam inordinationem.

Ratione modi ira habet peculiarem deformitatem.

Primò, quia maximè rationem perturbat. Secundò, quia maximum in agendo habet impetum. Tertiò, quia corpus maximè immutat, adeò vt hominem furiosæ belluæ similem efficiat. Vnde Prouerb. 27. *Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor, & impetum concitati spiritus ferre quis poterit?* Et Gregorius lib. 5. Moralium cap. 31. *Per iram sapientia perditur, vt quid, quóve ordine agendum sit, omnino nesciatur, sicut scriptum est, Ira in sinu stulti requiescit, quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permouendo confundit.* Et infra: *Nam iræ suæ stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti: lingua quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur, ignorat. In quo itaque iste ab arreptitiis longè est, qui actionis suæ conscius non est?* &c. Ratio est, quia sicut amori, desiderio & gaudio, deseruit sanguis, odio, timori, tristitiæ melancholia, ita bilis deseruit iræ. Hæc enim, motu iræ insurgente, statim efferuescit & concita-

Cur ira maximè perturbet mentem.

tur,

tur,tamquam in malum præsens factura impetum. Motus enim spirituum & humorum respondent motibus animorum, propter mutuam corporis & animæ consensionem, & illius ad hanc naturalem subordinationem. Rationem igitur perturbat, non solùm, vt aliæ passiones, faciendo obiectum aliter quàm in se fit, apprehendi; sed etiam, quia suo calore spiritus accendit, & commouet: qui tamen vt functionibus mentis sint idonei, debent esse temperati & tranquilli; deinde quia nimiùm calefactis humoribus fumi excitantur, qui caput opplent & offuscant. Dat impetum passioni, ratione caloris & incitationis: sicut enim passio bilem concitat, ita vicissim bilis concitata passionem auget per quamdam sympathiam, mediante tamen imaginatione, qua res vehementiùs apprehendatur. denique corpus immutat, quia calidissima: vnde accendit spiritus & sanguinem, & simul cum illis veluti foras contra malum ruitura, exteriùs, in vultu præsertim, & oculis, sese prodit.

29 *Species iræ apud Arist.* Notandum Secundò, ab Aristotele 4. Ethic. cap. 5. poni quatuor species seu modos iræ; etsi D. Thomas art. 5. tres solùm enumeret, secutus in eo Gregorium Nyssenum, vel potiùs Nemesium lib. de natura hominis cap. 21. & Damascenum lib. 2. fidei orthodoxæ. cap. 16.

ὀργίλοι. Prima est eorum, qui simpliciter dicuntur *iracundi*, Aristoteli ὀργίλοι, qui celeriter irascuntur, & quibus non oportet, & quam ob causam non oportet, & vehementiùs quàm oportet; sed paulò pòst placantur.

ἀκρόχολοι. Secunda est eorum, qui dicuntur ἀκρόχολοι, id est, *summè iracundi*, qui celerrimè ad omnia, & ob quamuis causam iracundia exardescunt. Hi duo modi fundamentum habent in temperamento bilioso, & in copia humoris biliosi, eiúsque feruore, & tenuitate. Hinc enim prouenit illa celeritas irascendi ad minimas quaslibet occasiones. Hi, iuxta Gregorium lib. 5. Moralium capite 32. *accensæ calamis similes, dum vocibus perstrepunt, quasi quosdam accensionis suæ sonitus reddunt, & citiùs quidem flammam faciunt, sed protinus in fauilla frigescunt.*

πικρόχολοι. Tertia est eorum, qui dicuntur πικρόχολοι, quasi dicas, *amarobiliarij*: qui postquam excanduerint, propemodum sunt implacabiles. cuius ratio est, quia cùm laborent humore melancholico, diu tristitiam ex offensione conceptam retinent; & consequenter retinentiam, quæ tristitiæ quærit medicinam: tollitur autem illa tristitia, vel temporis tractu concocta & euanescens, vel vindicta obtenta: vtrumque enim, & tempus, & vltio, est tristitiæ illius medicina. De his intelligi potest quod ait Gregorius suprà: *Alij ligna grauioribus durioribúsque non dissimiles, accensionem tardè suscipiunt; sed tamen accensi semel, difficiliùs extinguantur: & quia se tardiùs in asperitatem concitant, furoris sui diutiùs ignem seruant.*

χαλεποί. Quarta est eorum, qui χαλεποί, id est, *sæui & difficiles*, qui numquam placantur, nisi iniuriam vlti sunt: non propter tristitiam, vt isti priores, sed quia imaginationem in vltionem defixam habent. His rectè aptaueris illud Gregorij: *Alij, quod neque est, & citiùs iracundiæ flammas accipiunt, & tardiùs deponunt.* quamuis & hoc interdum in prioribus, nimirum πικροχόλοις, locum habeat.

In prima igitur & secunda specie est inordinatio, ratione nimiæ celeritatis, qua fit vt rationis præscriptum non expectent: quæ celeritas in prima est maior quàm oportet, sed non summa: in secunda est summa, seu in summo gradu. In tertia & quarta specie est inordinatio ratione diuturnitatis; quæ in tertia quidem prouenit ex tristitia, in quarta ex vehementi imaginatione vindictæ.

30 *Diuisio Nemesij & Damasceni.* Nemesius loco citato tres iræ species constituit. Primam vocat ὀργὴν & χολὴν, quam *excandescentiam* vocare possumus: estque nihil aliud quàm ira, principium & motum habens. Hæc primam & secundam speciem Aristotelis complectitur. Secundam vocat μῆνιν, παρὰ τὸ μένειν, quòd diu maneat: quæ nihil est aliud quàm ira inueterascens, & *simultas* dici potest. Hæc pertinet ad tertiam Aristotelis. Tertiam vocat κότον, ἀπὸ τοῦ κεῖσθαι, quòd vindictam repositam habeat: quæ est ira obseruans occasionem vlciscendi. hæc *inimicitia* vocari potest, & pertinet ad quartam Aristotelis.

Possunt supradicti modi considerari vel vt habent initium, & veluti fundamentum in naturæ dispositione: & sic sunt passiones, quæ per se moraliter nec bonæ nec malæ sunt, vel vt proueniunt ex dispositione voluntaria, aut aliquo modo à consensu voluntatis pendent: & sic sunt distincta peccata, habentia inordinationes specie distinctas, vt rectè ostendit Caietanus, & satis colligitur ex dictis. quod intellige de secundo, tertio, & quarto modo, nam primus & secundus non videntur specie, sed solùm secundùm magis & minùs distincti. 31 *Qua ratione sint passiones, & qua vitia.*

Notandum Tertiò, Iram seu iracundiam poni à DD. vitium capitale, quia ordinariè plura alia ex eo nasci consueuerunt: idque duplici ratione. Primò. Ex parte obiecti, quod est vindicta, habens speciem iustitiæ: ratione cuius homines multa facere consueuerunt. nam & appetitui naturali, vt est depulsio mali, & rationali, vt habet speciem iustitiæ, est valdè conformis. Secundò, Ratione illius impetus, quo mentem ad multa inordinatè agenda, & ad quiduis audendum vindictæ desiderio præcipitat. Huius vitij D. Gregorius lib. 31. Moralium cap. 31. recenset has sex filias: *De ira*, inquit, *rixæ, tumor mentis, contumeliæ, clamor, indignatio, blasphemia, proferantur.* Quarum ratio, iuxta D. Thomam, sic accipi potest: Ira potest tripliciter considerari. Primò, Vt est in corde. ibi parit *indignationem* & *tumorem mentis*. *Indignatio* est, qua is, cui irascimur, contemnitur, & vilipenditur tamquam indignus à quo tale quid patiamur. *Tumor mentis* est quo seipsum irascens extollit, & alteri præfert. Facit enim ira vt is qui offensus est, se apprehendat vt magnum, & extollat, eum verò qui offendit, vt vilem, & contemnat, sic animalia in ira intumescunt, & se extollunt. 32 *Esse vitium capitale.* *Filiæ iræ sex.*

Secundò, Vt est in ore, & sic parit *clamorem, contumeliam* & *blasphemiam*. *Clamorem*, faciendo vt vocem extollamus, multa inordinatè & confusè iactantes: *contumeliam*, iactando conuitia verborum in proximum, *blasphemiam* contra Deum.

Tertiò, Vt procedit ad factum, & sic parit *rixas*, seu *pugnas*, & quæ ex rixis sequuntur, vulnera, homicidia, &c.

Notandum Quartò, Remedia iræ esse eadem, quæ sunt adminicula ad mansuetudinem, de quibus dubit. 3. Inter omnia autem meritò primum locum tenet consideratio illa qua perpendimus nobiscum, quoties & quàm grauiter ipsi Deum post infinita ab eo percepta beneficia offenderimus, & tamen quòd exigua vel nulla satisfactione oblata cupiamus nobis ignosci, & Deus promptè ignoscat. Quantæ igitur impudentiæ erit, si fratri, qui nihil vel parum beneficij à nobis accepit, exiguum in nos peccatum non condonauerimus? Deus decem millia talentorum ad primam petitionem statim nobis condonat: nos fratri pauca minuta nobis debenti non ignoscemus? Hanc considerationem proposuit Dominus, Mat. 18. Secundum locum tenet exemplum Christi, qui tot & tantas iniurias ab iis, in quos tanta beneficia contulerat, sustinuit: & iisdem etiam veniam & pacem à Patre rogauit. Gregorius lib. 5. Moral. cap. 32. duos modos frangendæ iræ recenset: *Primus*, inquit, *est, vt mens sollicita antequam quodlibet agere incipiat, omnes sibi, quas pati potest, contumelias proponat, quatenus Redemptoris sui probra cogitans, ad aduersa se præparet*, &c. *Secundus est, vt cum alienos excessus aspicimus, nostra, quibus in alios excessimus, delicta cogitemus. considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusat aliena*, &c. 33 *Remedia iræ.*

34 *Alterum extremum per defectum.* Quod ad alterum extremum mansuetudini oppositum attinet, id proprio nomine caret, sed dici potest *defectum.* *lenitudo*, vel *stupor*, vitium non ita frequens. Aristote- *Lenitudo.*

les vocat *ἀοργησίαν*: quasi dicas, *inirascentiam*, vel iræ vacuitatem; nimirum cùm quis ita insensibilis est mali & iniuriarum, vt non excitetur ad iram, quando etiam secundùm rectam rationem oporteret. Est autem id signum stoliditatis, iusta Aristotelem, quia tales non videntur habere sensum mali, aut apprehendere iniuriam. quod intellige, si id à stupore quodam naturæ proueniat: secùs, si philosophica consideratione & exercitio comparatum; vt in aliquo forasse è Stoica disciplina, quæ omnem iram vult exclusam, & *ἀπάθειαν* profitetur.

35 *Nec est per se vitiosa.*

Hæc tamen iræ vacuitas non est per se vitiosa. Sicut enim irasci non est per se bonum: ita nec iræ motu vacare, aut esse ad irascendum stupidum, est malum. Potest tamen esse vitiosum, quatenus est causa, vt quis defectu iræ & animositatis, prętermittat aliquod officium iustitiæ, vel charitatis, ad quod erat obstrictus: vt monere, corripere, castigare, retundere contumaces, occurrere malis, &c. In quibus etiam Dominus interdum ira vsus legitur; vt Marci 3. *Circumspiciens eos cum ira.* & Ioannis 2. cùm eiecit vendentes è templo. Quando enim ad tale quid obligamur, si per se friget animus, & detrectet tamquam rem arduam, excitanda est ira, quæ addat calorem & audaciam, torpore illo excusso. Ea enim est humana conditio, vt sine huiusmodi stimulo & præsidio, ad ardua esequenda via excitemur; nam ira est satellitium rationis; sine satellite in Repub. mala non impediuntur: nec sine ira ratio in homine contra malum strenuè insurgit. vnde in eiusmodi euentis non excitare iram, est vitiosum, & contrarium mansuetudini per defectum. mansuetudinis enim est non solùm iram comprimere, sed etiam cùm opus est, excitare & assumere: quamuis hoc nomen magis compressionem insinuet. illa tamen iræ vacuitas non habet distinctam malitiam à malitia quæ est in omissione officij debiti, cuius est causa: nam solùm est mala, quatenus in ea omissio debitæ actionis censetur volita.

DVBITATIO V.

De clementia, & crudelitate.

D. Thomas quæst. 157. & 158.

36 *Distinctio clementiæ, & mansuetudinis.*

CLementia est virtus mansuetudini affinis, non tamen eadem, iusta D. Thomam. Distinguitur enim obiecto formali, & materia proxima. Mansuetudo enim proximè versatur circa iram, clementia circa vindictam externam. Illius officium est iræ imponere moderationem, & cum recta ratione conformitatem: huius verò diminuere, seu mitigare externam punitionem, quantum iustitiæ ratio patitur. Illa pertinet non minùs ad subditos & infimos quàm ad Superiores: hæc propria est virtus Superiorum, & maximè Principum.

37 *Obiectio.*

Dices, Eiusdem virtutis est moderari affectum internum & opus externum, ad quod ille affectus inclinabat. Eadem enim virtus temperantiæ, quæ concupiscẽtias voluptatum carnis refrænat, etiam vsum externum temperat: & eadem fortitudinis virtus, quæ timorem & audaciam moderatur, etiam fugam & aggressionem dirigit. Similiter liberalitas, quæ diuitiarum cupiditatem, etiam externam largitionẽ moderatur. Idem cernitur in *φιλοτιμίᾳ*, (prout est virtus circa honores mediocres occupata) magnanimitate, & magnificentia: ergo etiam virtus illa, quæ moderatur iram, nempe mansuetudo, etiam moderabitur externam punitionem, minuendo eam consentaneè suo affectui, ac proinde non distinguetur à clementia. Confirmatur, quia ira est cupiditas vindictæ & punitionis: atqui minuit cupiditatem vindictæ, hoc ipso etiam externam vindictam, quæ ex illa cupiditate sequitur, minuit.

Esse eumdem habitum.

Ob hoc argumentum videri posset alicui idem habitus virtutis, qui quatenus temperat iram, dicatur *mansuetudo*; quatenus verò externam punitionem, *clementia*. Quæ sententia confirmari potest; quia vterque, nimirum mansuetus & clemens, videtur quærere in seipso benignitatem quamdam & suauitatem affectus in proximum (vnde etiam vocantur lenes, & habitus eorum lenitas) & ex eodem affectu operari.

38 *Responsio. Videri distinctos habitus.*

Nihilominùs placet sententia D. Thomæ. Vnde respondeo, dupliciter fieri posse vt quis incitetur ad maiorem vindictam quàm conueniat.

Primò, Ex impetu iræ. Et hoc modo vindictam minuit mansuetudo, vt rectè probat argumentum, imminuta enim vindictæ cupiditate, sequitur imminutio vindictæ. sicuti imminuta concupiscentia delectationum, sequitur moraliter imminutio in ipsarum vsu externo.

Secundò, Ex consideratione suæ potestatis, qua inclinatur ad intemperantes ea vtendum: ita enim est humanum ingenium, vt delectetur ostentatione potestatis, & aliorum sub se depressione, & miseria. Hoc modo mitigat punitionem clementia, quæ retinet animum, ne tota potestate in vindicta inferenda vtatur.

Spectant diuersa obiecta formalia.

Vnde patet, has virtutes diuersas rationes formales spectare. *Mansuetudo* enim vindictam mitigat ne obtemperet iræ, & quia id consentaneum animo iræ dominanti: *clementia* verò, quia id consentaneum & decorum homini, potestate in alium prædito. Decet enim in malis pœnisque inferendis non vti tota potestate, sed aliquid remittere, & infra meritum punire: sicut è contrario in præmiis conferendis honestum est etiam supra merita remunerare: vt benignitas præmio aliquid adiiciat, & supplicio aliquid detrahat. Sic Deus dicitur punire citra condignum, & vltra condignum præmiare. Cùm enim pœna sit malum, & præter Dei primæuam institutionem, decet eam minui quantum ratio boni patitur. Et è contrario cùm præmium sit bonum, & ex primo Dei instituto ac intentione, decet illud augeri quantum iusta proportio & bona gubernatio permittit.

Mala minuenda, quia contra naturam.

39 *Definitiones clementiæ.*

Ex his facilè intelligas quid sit clementia. Seneca libro 2. de clementia, capite 3. sic definit: *Clementia est temperantia animi in potestate vlciscendi: vel lenitas Superioris aduersus inferiorem in constituendis pœnis.* Et infrà: *Clementia*, inquit, *est moderatio, aliquid ex merita ac debita pœna remittens.*

Tria ad clementiam requisita.

Quæ definitiones idoneæ sunt, & insinuant tria ad clementiam, vt in actum externum exire possit, requiri. Primò, Potestatem puniendi; quæ tantùm reperitur in Superioribus: vnde hæc virtus est propria Superiorum, & maximè Principum, qui pœnas legibus definitas possunt mitigare.

Secundò, Vt mitior pœna irrogetur, quàm Iure irrogari posset. Est enim clementia quædam gratia & condonatio, non perfecta, (distinguitur enim à venia) sed ex parte, ita vt iustitiæ vindicatiuæ officium non excludat, sed solùm asperitatem nonnihil mitiget.

Tertiò, Vt id proueniat ex animi lenitate; qua fit vt quis proximo benignè afficiatur, eiúsque commodis faueat, incommoda abhorreat. Itaque si quis pœnam fonti mitigat inductus pecunia, vel amicitia, vel timore, non erit formale officium clementiæ: quia non ex affectu huius virtutis, sed ex alio motiuo id facit. dicitur tamen actus clementiæ, qua ratione materiæ ad hanc virtutem pertinet.

40 *Motiua clementiæ. 1. Exemplum Dei.*

Porrò quæ ad clementiam moueant, præcipua sunt ista. Primum, Exemplum Dei, in quo maximè hæc virtus elucet. quàm exigua pœna finit in hac vita innumerabilia peccata lui, quorum singula æternos cruciatus merebantur? vnde meritò Psalm. 144. *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* & Sap. 11. *Parcis omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. O quàm bonus & suauis est Domine spiritus tuus in omnibus!* In futura vita etsi summam seueritatem exerceat, quatenus de pœna statuta nihil remittit; in eo tamen est aliquid clementiæ, quòd minorem statuit quàm iure potuisset, non continens in ira misericordiam suam; vt communiter Theologi tradunt.

2. Misericordia inquirenda. Secundum est, Consideratio modi, quo peccatum commissum est, vt si perpetratum est aliqua ignorantia, vel passione; quò pertinet, si ea paupertate, ex praua institutione, ex graui tentatione, si iniuria prouocatus, si ex ebrietate vel inconsideratione. hæc enim omnia apta sunt flectere animum ad clementiam, & ad miniora in pœna statuenda.

Tertium, Cogitatio illa, qua quisque apud se statuere debet, similia vel grauiora fortasse se perpetraturum fuisse, si diuina gratia destitutus, & in similibus occasionibus deprehensus fuisset. nullum enim peccatum facit homo, quod non faceret alius homo, nisi tueretur ab eo, per quem factus est homo; vt quodam loco D. Augustinus ait.

Quartum est, Clementiæ fructus: conciliat enim Principi amorem subditorum, præstat ei securitatem, & confirmat regnum. Vnde Prou. 28. dicitur: *Misericordia & veritas custodiunt Regem, & clementia roboratur thronus eius.* E contrariò crudelitas alienat animos, parit odia, & inimicos plurimos, à quibus assidua pericula & euersio status impendent. *Sicut enim præcisæ arbores plurimis ramis pullulant; ita Principis crudelitas auget numerum inimicorum*, vt rectè quodam loco dixit Seneca.

Aduerte tamen, quibusdam euentis bono publico
41 *Quando vtē dū seueritate. 1. In militia.* magis expedire *seueritatem* quàm clementiam. Est autem *seueritas* inflexilis animi rigor, nihil de merita vel statuta pœna remittens. Hac vtendum, Primò, *In militia*: hic enim omne erratum capitale est, propter publicum periculum. vnde exactè disciplina seruanda, vt si semel peccatum fuerit, saltem non contingat secundò, vt quidam ait, quod absque rigore fieri non potest.

Accedit, quòd illa hominum colluuies, nisi seueritate & præfractis imperiis regi non possit. Refert in hanc sententiam nonnulla Valerius Maximus libr. 2. cap. 2. & libr. 6. cap. 3. & Lampridius in Alexandro Seuero. sed in primis memorabilis fuit seueritas disciplinæ militaris in Aureliano Imperatore, quæ ita militi formidolosa erat, vt post vnam castrensem animaduersionem nemo sub eo deliquerit amplius. Illius epistola ad Tribunum militum, quem præsidio præfecerat,
Disciplina militaris. talis extat: *Si vis Tribunus esse, imò si vis viuere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ouem nemo attingat, vuam nullus auferat, segetem nemo deterat: oleum, salem, ligna nemo exigat: sua quilibet sit annona contentus. Hostis præda, non prouincialium lachrymis ditescant: arma detersa sint, calceamenta fortia: noua vestis veterem excludat; stipendium habeat in balteo, non in popina.*

Secundò, In præfectos & ministros iustitiæ, præser-
2. In præfectos. tim qui muneribus corrupti iustitiam peruertunt, & ius omne veniale habent. Hi enim potestate publica, qua, tamquam sacrosancta, castissimè vti deberent, abutuntur ad oppressionem innocentium, & priuatum compendium. Huius seueritatis præclarum exemplum refert Herodotus in Terpsichore, seu libr. 5. & Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. attingit: *Otanem*, inquit Herodotus, *Darius Rex oræ maritimæ præfecerat. Huius patrem Sisamnem vnum è regiis Iudicibus, quòd iniustè ob pecuniam iudicasset, Rex Cambyses, qui ante Darium fuit, interemit; interemptíque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicarat, intendit, ibidémque filium eius Otanem sedere Iudicem iussit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.*

Tertiò, cùm populi ingenium est malignum & refractarium, ita vt in officio aliter contineri nequeat. Ob hanc causam tota lex vetus, cuius ipse Deus erat auctor, & qua populum Iudaicum regi volebat, erat seuera, & acres pœnas infligebat, vt pro adulterio, pro violatione Sabbati, pro esu panis fermentati tempore Paschatis, &c. pœnam mortis: quia populus iste duræ ceruicis erat, vt Scriptura loquitur. Item quando crimen ex pura malitia commissum: tunc enim clementiam non meretur. Denique seueritate vtendum, quando id magis iudicatur expediens, vel ad emendationem delinquentis, vel certè ad publicam disciplinam sanciendam hic enim est finis punitionis: ac proinde mensura vindictæ hinc capienda. finis enim est mensura eorum, quæ sunt ad finem. alioquin decet vt animus ea se propensior sit ad clementiam, eamque adhibeat, quando bonum publicum, vel correctio delinquentis aliud non postulat.

Clementiæ opponuntur duo extrema, *Crudelitas* per 42
excessum. & *Nimia lenitas* per defectum. *Crudelitas* *Vitia opposita clementiæ.*
nihil est aliud quàm atrocitas animi in exigendis pœnis. Sicut enim clementia minuit pœnam quantum ratio permittit, ita crudelitas illam supra iustum modum exaggerat: idque ex animi quadam asperitate, malo alterius minimè compatientis.

Supponit hoc vitium in opere suo potestatem puniendi siue legitimam, siue vsurpatam. nam in eo consistit, quòd in vsu istius potestatis modus excedatur, dum pœna maior infligitur quàm culpa meretur. Secundò, Supponit etiam causam, nimirum iniuriam quæ vindicetur, aut delictum quod puniatur. Vnde Seneca libro 2. de clementia cap. 4. *Illos*, inquit, *crudeles vocabo, qui puniendi causam habent, modum non habent. Sicut in Phalari, quem aiunt non quidem in homines innocentes, sed super humanum ac probabilem modum sæuisse.*

Crudelitas enim est excessus in pœnis exigendis. pœna autem delictum vel speciem delicti supponit. ita crudelitas propriè respicit ad aliquam culpam, & prætendit speciem quamdam iustitiæ.

Dices, Quidam non exigunt pœnas, crudeles tamen 43
videntur, tanquam qui ignotos homines & obuios non *Obiectio.*
in compendium, sed occidendi causa occidunt; nec interficere contenti, sæuiunt, vt Busiris ille, & Procrustes, & piratæ, qui captos verberant, & in ignem viuos imponunt: ita Seneca obiicit.

Respondeo cum eodem Seneca, Tales non tam esse *Respons.*
crudeles, quàm *feros*, & vitium eorum *feritatem*, cui *Feritas.*
voluptati est sæuitia. Sicut enim immanes belluæ dilaniant homines, & ea re delectantur, nullam iustitiæ aut rationis speciem attendentes, sed solam voluptatem pastus: ita qui non vindictæ causa (quæ aliquam iustitiæ imaginem præfert) cruciatus inferunt, sed quia tormentis & sanguine humano delectantur, meritò dicuntur *feri*, & sæui, vtpote belluis quàm hominibus affectu & truculentia morum similiores. tales se præstant quidam hæretici in Catholicos, præsertim Sacerdotes, inusitatis suppliciis eos afficientes, non vt puniant aut vindicent aliquam iniuriam, (quæ enim iniuria est, antiquam religionem toto orbe diffusam, & tot sæculis florentem colere?) sed vt animum tormentis & sanguine eorum expleant. Latronum sæuitia, qui propter compendium homines torquent & occidunt magis ad feritatem, quam ad crudelitatem referenda est: quia non vindictæ aut punitionis causa id faciunt, sed sui commodi, sicuti immanes feræ, quæ ob pastum occidunt.

Alterum extremum clementiæ oppositum est *nimia* 44
lenitas. Hæc inconsultè pœnam mitigat, vel omnino re- *Nimia lenitas.*
mittit, etiam cùm bonum delinquentis, & exemplum aliorum aliud requirit: vitium non minùs Reipublicæ perniciosum quam crudelitas. Inde enim criminosi & turbatores pacis publicæ inualescunt. vulgò tamen *clementia* vocatur, cùm potiùs crudelitas in Rempubl. quàm clementia in priuatos. Prouenit hoc vitium ex nimia alieni mali compassione; cùm fortuna & calamitas quam patitur, non causa spectatur. hanc Seneca vocat *misericordiam*, nomine non satis in eum sensum, præterquam apud Stoicos, vsitato. potest etiam prouenire ex naturæ quadam lenitudine & stupore, culpæ magnitudinem non percipiente, de quo suprà dubitat. 4. denique ex amore alicuius commodi vel timore incommodi, vt cùm Iudex muneribus corruptus, vel metu officij amittendi impulsus sontibus parcit, quamuis hic non tam sit vitium nimiæ lenitatis, quàm auaritiæ vel ambitionis.

DVBITATIO VI.

Quid modestia, & quæ eius species.

D. Thomas quæst. 160.

45 *Modestia.* MOdestus vocari solet, qui intra modum & limites sui status, ingenij, & fortunæ se continet, suo modulo contentus. Vnde *modestia* est virtus qua quis hanc mediocritatem in se amat & præstat, motus suos internos & externos, & omnem rerum suarum apparatum intra mensuram sibi congruam coërcens. Hinc patet, modestiam esse affinem & annexam temperantiæ. Sicut enim temperantia moderationem adhibet in iis in quibus difficillimum est adhibere, nimirum in delectationibus tactus: ita modestia in aliis quibusdam modum ponit, vbi id minùs quidem est difficile, tamen ad rectè præstandum opus est virtute. D. Thomas huius virtutis quatuor statuit species; *humilitatem, studiositatem, modestiam motuum exteriorum, & modestiam externi apparatus.* Moderatis enim delectationibus carnis per *temperantiam*, & impetu iræ per *mansuetudinem*; quatuor supererant, quæ potissimùm moderatione quadam, & intra certos limites restrictione egere videbantur. inter quæ Primum est, motus animi ad excelsa, ad quem coërcendum est *humilitas*. Secundum, Nimium desiderium cognitionis, præsertim curiosæ: hos refrænat *studiositas*. Tertium, Motus & gestus externi corporis: hos componit *modestia morum*. Quartum, Externus cultus & apparatus in vestibus, conuiuiis, supellectili: hunc moderatur alia quædam modestiæ species, quæ *modestia cultus* dici potest.

DVBITATIO VII.

Quid sit humilitas, & quod eius officium.

D. Thomas quæst. 161.

46 *Humilitas duplex.* HVmilitas ab humo dicitur, quia per illam ad ima, & veluti ad humum vsque deprimimur. Dupliciter autem id fieri potest.

Primò, Si contra voluntatem ab alio depressus sit; & hoc modo humilitas est pœna: sicque dictum est, *Omnis qui se exaltat, humiliabitur.*

Secundò, Si quis sua sponte ex consideratione suorum defectuum se deprimat; & hoc modo est virtus; quæ variis modis definiri potest. D. Thom. art. 1. ad 1. *Humilitas*, inquit, *est virtus qua quis defectum suum considerans, se in infimis secundùm modum suum continet.* Idem ad 2. *Est laudabilis sui ad imo deiectio.* Ioannes Rusbrochius lib. de præcipuis virt. cap. 1. *Humilitas est animi demissio,* *Humilitatis definitiones.* *id est, interna quadam & profunda cordis & animi coram celsissima Dei maiestate inclinatio & submissio.* Aptissimè D. Bernardus libro de gradibus humilitatis in principio: *Humilitas est virtus, qua quis verissima sui cognitione sibiipsi vilescit.*

Ex quibus patet humilitatem supponere cognitionem sui, id est, suæ imperfectionis, suique defectus. 47 *Supponit notitiam sui.* Hæc *sui cognitio* comparatur, dum quis se coram Deo & Angelis constituens, considerat qualis sit tum animo, tum corpore: quàm ignorans, quàm ad malum pronus, ad bonum lentus & infirmus, quàm rebus infimis addictus, quàm leuis & instabilis, quantis peccatis obnoxius, quantis miseriis subiectus, quàm in Deum ingratus: *Quo modo ista notitia habeatur.* propterea se ex se nihil boni habere, nihil posse, nihil esse: sua omnia assiduè à diuina bonitate pendere, sicut imago in speculo pendet ab obiecto, sicut pondus suspensum in aere à manu tenentis; sicut lumen à sole, & sicut vmbra à corpore; denique sine assiduo Dei influxu se in nihilum ruere.

Dixi, Coram Deo hanc considerationem faciendam; *quia ad illud lumen veritatis constitutus homo, seipsum & sine dissimulatione inspicit, & sine palpatione diiudicat*, vt inquit D. Bernardus serm. 42 in Cantica. Sicut, vt quis næuos omnes sui corporis perspectos habeat, seipsum soli exponit, vt in eius lumine omnia detegantur.

Hac cognitione posita in intellectu, sequuntur in voluntate multi affectus & motus, qui sunt humilitatis actus & functiones. 48 *Actus humilitatis.*

Primò, Vilipensio & contemptus sui; per quem se, quoad ea quæ ex seipso habet, nihil æstimet.

Secundò, Reputat se omnibus Dei donis indignum, & ad omnia ineptum: idque sine falsitate, vt docet D. Thomas art. 6. ad 1. talis enim reuerà est secundùm ea, quæ ex seipso habet.

Tertiò, Hinc sequitur, vt veritatis amore impulsus, non cupiat ab aliis magni æstimari, honorari, vel laudari: quia videt id sibi non congruere, sed ei à quo omne bonum accepit. Vnde cum Apostolo dicit: *Regi sæculorum immortali & inuisibili soli Deo honor & gloria.* non enim imago vel pictura laudem meretur, sed pictor: nec olla, sed plastes.

Quartò, Quantum in ipso est, desiderat etiam vilis haberi, & ab aliis contemni. talem enim cupit se ab aliis iudicari & æstimari, qualem se veritatis sententiâ, & in oculis Dei nouit esse. Vnde D. Bernardus serm. 16. in Cantica: *Verus humilis vilis vult reputari, non humilis prædicari: gaudet contemptu sui, hoc solo sanè superbus, quòd laudes contemnat.* Dixi, *quantum in ipso est*; quia non semper expedit vt alij nostros defectus nouerint, aut nihili nos æstiment; propter ædificationem, & fructum aliorum: vt D. Bernardus sermone 42. in Cantica notat.

Quintò, Cùm videt se magni fieri vel honorari, dolet; nec illum honorem in animo sibi attrahit, imò nec admittit, nisi fortè ratione officij aut doni, quod habet; & ita illum in Deum, saltem implicitè, refert.

Sextò, Conferendo se aliis, censet se omnibus viliorem & deteriorem: considerat enim se iuxta ea, quæ ea seipso habet: alios verò secundùm ea, quæ ipsi ex Deo, & sic illos sibi præponit: vt benè D. Thomas art. 3. declarat. Hoc enim est ingenium humilitatis, in se intueri sua mala, in aliis, eorum bona: sicut è contrario superbiæ indoles est, intendere in sua bona, & in aliorum mala. quisque autem secundùm sua est deterior quàm sunt alij secundùm ea quæ sunt Dei, vt benè docet Anselmus lib. de similitudinibus c. 109. & D. Thomas art. 6. ad primum, & Caietanus ibidem contra Martinum.

Septimò, Subiicit se Deo veluti infimum mancipium, vel potiùs, sicut testa figulo, & opus suo factori, vt de se disponat pro suo beneplacito in omnibus, præsertim quæ ad hanc vitam pertinent: verbi gratia, quod ad paupertatem vel diuitias, sanitatem vel morbum, infamiam vel gloriam, mortem vel vitam attinet. vnde 1. Petri 5. *Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis.*

Octauò, Subiicit se hominibus propter Deum, sinens se ab illis tamquam instrumentis Dei gubernari. Vnde 1. Petri 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, quasi præcellenti, &c.*

Nonò, Denique in externis rebus & functionibus, quantum in se est, amplectitur semper id quod est abiectius & minùs honoratum, v. g. locum inferiorem in consessibus, latus sinistrum in congressibus, socios simpliciores, officia vulgò minùs honorata, vestes, supellectilem, &c. In vsu tamen externo debet habere rationem decori & officij, quod gerit, vt antè dictum est. Hæ sunt actiones humilitatis, & hoc ferè ordine ad ipsam virtutem comparantur, ab eaque procedunt.

Notandum est, à D. Bernardo sermone 42. in Cant. 49 duplicem humilitatem distingui, alteram iudicij, *Duplex humilitas.* quæ adhuc imperfecta est: alteram affectus, quæ perfecta. Iudicij humilitas est, qua quis seipsum ad lumen veritatis intuens agnoscit suam vilitatem, & se coram Deo demittit: non tamen vult ab aliis vilis haberi aut contemni, sed potiùs magni æstimari & honorari.

Digitized by Google

honorari. Dicitur *iudicij*, non quòd nullo modo transeat ad effectum; (demittit enim se in abſcondito coram Deo) ſed quia non ita efficaciter tranſit, vt ſicut ſe vilem iudicat, ſic quoque ab aliis vilis haberi cupiat. vnde potiſſimùm in iudicio remanet.

Affectus.

Affectus humilitas eſt, qua quis etiam ab aliis talem ſe haberi cupit, qualem ſe coram Deo cognoſcit. De his ita Bernardus loco citato: *Eſt humilitas quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & eſt humilitas, quam charitas format & inflammat: atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione conſiſtit. Etenim tu, ſi temetipſum intus ad lumen veritatis & ſine diſſimulatione inſpicias, & ſine palpatione diiudices, non dubito quin humilieris & tu in oculis tuis, factus vilior tibi ex hac vera cognitione tui: quamuis necdum fortaſſe id eſſe patiaris in oculis aliorum. Eris igitur humilis, ſed de opere interim veritatis, & minimè adhuc de amoris infuſione. Nam ſi veritatis ipſius, quæ te tibi veraciter atque ſalubriter demonſtrauit, ſicut ſplendore illuminatus, ita amore affectus fuiſſes: voluiſſes proculdubiò, quod in te eſt, eamdem de te omnes tenere ſententiam, quam ipſam apud te veritatem habere cognoſcis.* Et infrà reprehendit eos, qui ſolam iudicij ſeu veritatis humilitatem habent. *Pondus*, inquit, *& pondus, abominatio eſt apud Deum. Quid enim? Tu te depretiaris in ſecreto apud teipſum, veritatis trutina ponderatus: & foris alterius pretij mentiens, maiori te pondere vendis nobis quàm ab ipſo accepiſti? Time Deum, & noli hanc rem peſſimam facere, vt quem humiliat veritas, extollat voluntas: hoc enim eſt reſiſtere veritati, hoc pugnare contra Deum*, &c.

Humilitas de opere veritatis & de charitate veritatis.

50 *Obiectio 1. An diſtinguatur à magnanimitate.*

Dices Primò, Humilitatis eſt cohibere affectum, ne feratur ad excelſa ſupra conditionem & proportionem hominis: atqui idem præſtat magnanimitas; ergo non videtur diſtingui à magnanimitate. Ob hoc argumentum Martinus ponit humilitatem virtutem reipsà non diſcrepantem à magnanimitate. ſed fallitur, vt rectè oſtendit Caietanus.

Reſponſ.

Primò, Quia virtutes ex principalibus functionibus ſuis diſtinguendæ ſunt: atqui principalis functio *magnanimitatis* eſt, non coërcere affectum, ſed impellere ad ardua & magna, quibus homo eſt dignus: ſecundariò autem retrahit ab his, quæ dignitatem ipſius ſuperant. *Humilitatis* autem primarium munus eſt non impellere, ſed retrahere animum inordinatè ad excelſa tendentem, & intra ſuam menſuram coërcere, vt iis, quæ hominis vilitati congruunt, acquieſcat. Itaque hæ virtutes contrario modo procedunt: magnanimitas impellendo ad ardua, quæ ſua difficultate animum abſterrent, & deſperationem iniiciunt: humilitatis retrahendo à magnis, quæ ſplendore & excellentiâ ſuâ animum alliciunt. Itaque ad quod magnanimitas affectum impellit, ab eo humilitas retrahit, licet ſub diuerſa ratione. Deinde etiamſi magnanimitas ſecundariò à quibuſdam animum retrahat, à quibus retrahit etiam humilitas, ſub alia tamen ratione formali id facit. Illa enim retrahit animum à quibuſdam excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ad illa ex parte donorum Dei: (non enim vult magnanimus maiora quàm ipſi ratione donorum, quibus præditus eſt, congruant) hæc verò retrahit animum ab omnibus excelſis, quatenus ſuperant proportionem, quam habet homo ex parte ſui. Ratio itaque coërcendi & retrahendi animi eſt diuerſa, nimirum exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet à Deo: & exceſſus obiecti reſpectu eius, quod homo habet ex ſe ipſo. Hunc reſpicit humilitas, illum magnanimitas. Vide Caietanum art. 1. ad ſecundum.

51 *Obiectio 2. An humilitas impediat magnanimitatē.*

Dices Secundò, Si humilitas coërcet affectum ne feratur ad aliquid, quod eſt ſupra proportionem & menſuram hominis, quam ex ſeipſo habet: ergo non permittet hominem quidquam magni agere, conari, vel appetere; quia omne bonum ſuperat hanc proportionem: ac proinde impediet præcipuam functionem magnanimitatis.

Reſponſ.

Reſpondeo, Non poſſe hominem quidquam appetere, vel conari, tamquam ipſe per ea quæ præcisè ea ſe habet, eo ſit dignus, aut illud poſſit efficere. poteſt tamen, quatenus per id quod accepit à Deo, ſufficientem ad illud proportionem habet. Hinc fit vt is, qui ex ſe eſt humillimus, ex dono Dei fit ſummè magnanimus.

Summè humilis eſt ſummè magnanimus.

Etſi enim ex ſe nihil poſſit, nulloque bono aut honore dignus ſit; tamen ex dono & auxilio Dei plurima poteſt, (iuxta illud Apoſtoli: *Omnia poſſum in eo, qui me confortat*) & maximis bonis, honoribuſque dignus eſt, & ſe dignum iudicat. Declarat hoc Gregorius lib. 6. in 1. Regum c.3. explicans illa verba cap. 16. *Adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues.* Meritò, inquit, *paruulus iſte dicitur oues paſcere: quia electus quiſque humilis eſt, & ſterilis non eſt: quia quotidie magna agit, ſed de ſe magna non ſentit. Meritò ergo non ſolùm paruulus, ſed paſtor aſſeritur: quia qui verè humiles ſunt, foris ſe deiiciunt, ſed per internam ſocietatem in ſummis & æternis paſcuis immorantur: nam ſcriptum eſt: Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Quæ autem gratia, niſi vt ſumma videant & cognoſcant, cognoſcant & diligant, atque ad ipſa dilecta quaſi fortes & pingues currant.* Idem cernitur in omnibus beatis. ſunt enim & ex ſe humillimi, & ex donis Dei ſummè magnanimi. Imò nulli ſunt magis magnanimi, quàm illi qui verè ſunt humiles. Cùm enim non ſuis viribus, ſed Dei tantùm auxilio, cui ſe penitùs ſubiicere, nitantur, eiuſque omnipotentiam & bonitatem aſſiduè cogitent: nihil eſt quod hac ratione illis impoſſibile aut valdè arduum appareat: ac proinde etiam quiduis aggredi cùm honor Dei poſtulat, non dubitant. Exemplo nobis ſunt maximi quique Sanctorum, & in primis Apoſtoli, qui ſtupenda, Deo confiſi, ſunt aggreſſi, & perfecerunt. Itaque humilitas non reddit ſegnem, aut timidum, aut puſillanimem, ſed ad veram animi magnitudinem diſponit mundi magnanimitas, quia ſuis viribus nititur, ſuperbia potiùs eſt, quàm magnanimitas.

52 *Fundamentum humilitatis.*

Ex dictis colligi poteſt. Primò, Fundamentum humilitatis eſſe notitiam ſui, quæ vt ſit perfecta, poſtulat etiam cognitionem Dei: vnde fit vt coniunctiſſimæ ſint humilitas & charitas: ſicut cognitio ſui & cognitio Dei non poſſunt à ſe inuicem ſeparari. humilitas enim ſequitur cognitionem ſui, charitas cognitionem Dei Itaque rectè dictum à D. Auguſtino: *Nouerim te, nouerim te, nouerim me, vt amem te, & contemnam me.*

Secundò, Hanc virtutem eſſe non in intellectu, ſed in voluntate. Inclinat enim voluntatem vt ſe intra menſuram ſui ſuppoſiti contineat, nec ad aliquid per motum ſpei vel deſiderij ſupra illam feratur.

Obiectum humilitatis.

Tertiò, Obiectum huius virtutis eſſe id, quod congruit noſtræ vilitati. hoc enim eſt quod per humilitatem & interiùs appetitur, & exteriùs agitur.

53 *Obiectio.*

Dices hoc non eſſe appetibile. eſſe enim vile vel probroſum, non eſt bonum neque laudabile, ac proinde non poteſt eſſe obiectum virtutis, quod debet eſſe honeſtum & honore dignum. Hæc res non videtur ſatis à Doctoribus explicata.

Reſponſ.

Quomodo illud obiectum ſit expetendū & honeſtum.

Reſpondeo tamen, Id quod vile eſt, non eſſe quidem per ſe expetendum, aut honeſtum: poſſe tamen ſub alia conſideratione, honeſti rationem induere. Primò, Si ſpectetur vt eſt congruens noſtræ conditioni: honeſtum enim eſt amplecti ſibi congruentia. In hac tamen congruentia non conſiſtit totum bonum & honeſtum humilitatis: non enim per ſe eſt magnæ laudis vilem vilia amplecti, quòd hæc ipſi congruant. Itaque adhuc vlterior ratio formalis requiritur, reſpectu cuius prior illa ſe habeat inſtar fundamenti quaſi materialiter. Secundò igitur, Id quod vile eſt, ſeu amplecti vilia, poteſt honeſti rationem induere, vt eſt profeſſio quædam ſeu teſtificatio noſtri nihili, qua profitemur nos ex nobis nihil boni habere, nihil poſſe, nihil eſſe: & conſequenter omne bonum noſtrum eſſe ex Deo, ad ipſum veluti auctorem omnia referenda in ipſum omnem laudem & honorem, qui nobis tribuitur, refundendum. Hoc ipſo enim quo noſtram vilitatem profitemur, tacitè etiam ſignificamus omne bonum noſtrum Deo aſſignandum. Sub hac igitur ratione vilia & probroſa ſunt obiectum humilitatis, quatenus nimirum per illa noſtram ſortem, & tacitè diuinam in

nos benignitatem testamur:quod sanè honestum est,& valdè laudabile;tum quia est professio veritatis,maximè in vita necessariæ : iuxta illud , *Nosce teipsum* : tum quia id redundat in honorem Dei,vt dictum est.

54 Quartò , Hinc patet humilitatem sic rectè definiri: *Humilitas est virtus inclinans nos ad nostram vilitatem signis vel factis profitendam. Signis* siue internis, siue externis,vt locutione spiritali , vel corporali submissione corporis,prostratione humi,genuflexione,&c. *Factis*,vt humilibus obsequiis , humili loco , humili sodalitio, &c.

Nec obstat , quòd humilitas non solùm inclinet in hanc professionem,vt procedit ab ipsius supposito,sed etiam amet illam vt procedit ab alio , & auersetur quod illi est contrarium : (humilis enim non solùm se ipse vilipendit , & variis modis suam vilitatem testatur : sed etiam gaudet & amat contemni ab aliis , & laudari dolet)Hoc,inquam,non obstat:quia virtus bonum sui obiecti amat,nou solùm in suo supposito , sed etiam in quouis alio , & vbicumque illud inuenerit, quamuis primariò in illud inclinet,vt à proprio subiecto procedit.

Iuxta hanc definitionem facilè est omnes supradictos actus humilitati assignare,& ostendere quomodo ab ea procedant. in omnibus enim illis est professio suæ vilitatis,vel certè inclinatio & amor in illam,iuxta modum nunc explicatum.

55 *Excellentia humilitatis.* Quintò , Colligitur humilitatem esse virtutem valdè excellentem. Primò,Quia inclinat ad subiiciendum nos Deo in omnibus , & nostris superioribus tamquam Dei instrumentis. Cùm enim inclinet generatim ad omnia,quibus nostram vilitatem testamur , maximè inclinat in hanc subiectionem, per quam vniuersalitùs nostrum gradum profitemur. Hoc modo intelligendus est diuus Thomas articulo 4. cùm excellentiam humilitatis in eo constituit , *quòd ordinationi iustitiæ legalis faciat hominem bene subiectum in vniuersali quantum ad omnia , cum qualibet alia virtus moralis id faciat solum quantum ad aliquam materiam specialem.* Secundò , Quia , vt dictum est,eo ipso,quo profitemur nostram vilitatem , & nihil boni nos habere ea nobis, implicitè testamur omne bonum nostrum esse à Deo: & ita Deum honoramus.

Itaque humilitas inclinat ad quosdam actus , qui tacitam continent religionem , cùm implicitè Deum honorent , etsi non ex formali affectu religionis procedant. sicut enim actus Religionis primariò & formaliter continent professionem diuinæ excellentiæ , secundariò verò & quasi materialiter professionem nostræ vilitatis,&,vt ita dixerim,infirmitatis:ita è contrario præcipuus actus humilitatis (qui est vilipensio sui & veluti annihilatio coram diuina maiestate) continet formaliter & primariò professionem nostræ vilitatis, secundariò verò & ex consequenti, professionem diuinæ excellentiæ. Tertiò , Denique signum excellentiæ virtutis huius est , quòd Philosophi eam non agnouerint.Non enim intellexerunt, nisi fortè perpauci , quo modo homo nihil ex se boni , sed solùm defectum & malum habeat:& quo modo omne bonum ex liberali Dei munere dependeat.

56 Aduerte tamen, hanc virtutem non esse præstantiorem theologicis , quia hæ proximè nos Deo coniungunt.neque religione,quia præstantius est Deum colere,eique honorem & reuerentiam exhibere,quàm suam *Comparatio eius cum aliis virtutibus.* abiectionem profiteri,& cohibere se ab inordinato affectu excellentiæ.Ob eamdem causam non est præstantior obedientiâ,quia hæc benè ordinat affectum ad totam legem,illum legi conformans:neque Iustitia legali,quia vel hæc non distinguitur ab obedientia , vt suprà lib.2.cap.1.dubit.3.ostensum est:vel si distinguitur, respicit bonum commune,& ad omnia,quæ ad bonum commune pertinent,rectè nos ordinat. Humilitas verò non conformat nos formaliter legi,neque intendit bonum commune,sed facit hominem benè subiectum Superiori,& ordinationi tum legis tum Iustitiæ legalis,vt diuus Thomas art. 5. in corp. indicat. Est tamen præstantior fortitudine & temperantia , vt docet Caiet. ar.5. sub finem,ex sententia D Thomæ,quia in illa maius bonum rationis cernitur.reddit enim humilitas hominem subditum & paruulum bono rationis,non in hac vel illa materia , sed vniuersè : quod est præstantius quàm rectè se habere circa pericula mortis vel voluptates tactus.Ob eamdem rationem videtur etiam præstantior Iustitia particulari , etsi Caietanus dissentiat. Notandum tamen has virtutes non posse exactè inter se comparari , cùm habeant proprias excellentias diuersorum generum,quibus se mutuò excedunt , & exceduntur. vnde quæ vna ratione videtur præstantior, altera est inferior.

Incitamenta humilitatis præcipua sunt tria.Primum Ratio veritatis. hæc enim si ad eius libellam nos appenderimus , quodammodò ad humilitatem nos cogit. Quis enim dum suam vilitatem,prauitatem , imbecillitatem,suumque nihilum intuetur, se magni æstimare queat? vt supra ex D.Bernardo ostensum est. 57 *Incitamenta humilitatis.* *1. Professio veritatis.*

Secundum,Exemplum Christi , qui etsi omnium esset summus,tamen in natura humana fuit humillimus. Matth. 11. *Tollite iugum meum super vos , & discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Vbi allicit omnes ad suam capessendam disciplinam , ea eo quòd cùm ipse sit mitis & humilis,consequens etiam est,vt eius disciplina,eiusque iugum suaue sit & onus leue:mitis enim & humilis aspera & intolerabilia non imponit.D. Augustinus lib.14.de ciuit. cap. 13. *Nunc in ciuitate Dei & ciuitati Dei in hoc sæculo peregrinanti maximè commendatur humilitas , & in eius rege , qui est Christus , maximè prædicatur : contrariùmque huic virtuti elationis vitium in eius aduersario , qui est diabolus, maximè dominari Sacris litteris edocetur.* Hæc humilitas mirificè elucet in tota eius vita & passione , tamquam in absoluto quodam exemplari. Vnde meritò Ecclesia in Collecta dicit,*Deus,qui ad imitandum humilitatis exemplum,Saluatorem nostrum carnem sumere & crucem subire fecisti*,&c. *2. Exemplum Christi.*

Dices,Non videtur Dominus verè humilis fuisse interno iudicio,sed solùm externa conuersatione.humilitas enim supponit iudicium vilitatis & imperfectionis sui: atqui Dominus non poterat se vilem aut imperfectum iudicare.Confirmatur ex diuo Bernardo sermone 42. in Cantic. *Ipse,inquit,se exinaniuit, ipse se humiliauit, non necessitate iudicij , sed nostri charitate.poterat nimirum vilem se & contemptibilem demonstrare , sed planè non reputare,quoniam sciebat seipsum. Voluntate proinde humilis fuit & non iudicio , qui talem se obtulit,qualem esse nesciuit:magis autem placuit minimum reputari,qui se summum non ignorabat.* *Obiectio. An Dominus fuerit humilis interno iudicio.*

Respondeo,Dupliciter posse quempiam se vilem & contemptibilem iudicare.Primò,Absolutè,vt cùm quis iudicat se esse peccatorem , posse peccare,esse dignum probro & supplicio. Secundò , Ex parte,& secundùm quid,nimirum consideratis iis quæ præcisè à se,& non à Deo habet. Priore modo humanitas Christi non iudicabat seipsam vilem,qua sciebat suam excellentiam, quam ex vnione Verbi habebat,& ratione illius se omni honore esse dignam. Hoc modo intelligendus est Bernardus cùm ait , Dominum non fuisse humilem iudicio,sed affectu. Vnde paulò pòst subdit: *Non enim quo modo ego vel tu inuenimus nos in veritate dignos dedecore & contemptu , dignos omni extremitate & inferioritate, dignos etiam suppliciis,dignos plagis : non , inquam , ita & ille , qui tamen omnia expertus est , quia voluit , tanquam humilis corde.* *Dupliciter potest quis se vilem indicare.*

Altero modo poterat se vili , imò nihili reputare. Sciebat enim illa illuminatissima humanitas se nihil ex se boni habere , sed omne suum bonum à diuinitate prouenire:imò si à diuinitate , eiusque donis desereretur,se relapsuram repentè in ignorantiam,pronitatem peccandi , atque adeò in peccatum,& posse damnari: subtracto quoque influxu illo substantifico , quo conseruatur , se in suum nihilum redituram. Itaque hac ratione diuinitati se profundissimè submittit , eique omne suum bonum acceptum refert , in eam omnem honorem & gloriam sibi exhibitam refundens.

Ex

Ex simili consideratione est humilitas in sanctis Angelis, & Beatis. Vnde & coronas suas mittunt ante thronum, dicentes: *Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem,& virtutem, quia tu creasti omnia,& propter voluntatem tuam erant, & creata sunt*; vt Apocal.4. dicitur. Verùm sicut Christi humanitas antecellit omnibus cognitione diuinitatis, & consequenter charitate: ita etiam cognitione sui,& dependentiæ, quâ ipsa cum omnibus donis suis à Deo dependet;ac proinde etiam vera humilitate,quam etiam præ omnibus declarauit humiliando se vsque ad mortem crucis, & ad omnes illas indignitates quas Iudæi intulerunt.

58 *3. Quia virtutum fundamentum.* Tertium, Quia humilitas est fundamentum virtutum. *Virtutum*, inquit D.Bernardus lib.5.de consideratione, in fine, *bonum quoddam & stabile fundamentum est humilitas.* D. Augustinus lib. 1. de verbis Domini, serm.10. *Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento priùs cogita humilitatis.* Et infrà: *Hoc in te fode fundamentum humilitatis, & peruenies ad fastigium charitatis.* D.Basilius Constitut. monastic.cap.17. dicit *humilitatem esse* θησαυροφυλάκιον *virtutum*, quo virtutes tutissimè custodiantur. Est fundamentum virtutum;non quidem directè & principaliter; (sic enim sola fides est supernaturalium virtutum fundamentum, iuxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est.*) sed indirectè & dispositiuè. Indirectè quidem, quatenus remouet virtutum impedimentum, quod est superbia. Dispositiuè verò,quatenus facit hominem Deo subditum,ac paratum ad eius gratiæ influxum recipiendum,qui est virtutum semen,origo,& conseruatio.

Vtrumque insinuat D. Iacobus in sua Epistola c.4. *Deus*,inquit,*superbis resistit,humilibus autem dat gratiam.* Si Deus illis resistit: non ergo dat illis gratiam. Impedit igitur superbia influxum diuinæ gratiæ: & consequenter virtutum studium, quod sine auxilio gratiæ constare nequit. Humilitas verò influxum illum attrahit,excipit,& colligit. Vnde D.Augustinus serm.27. de verbis Domini: *Confluit aqua ad humilitatem vallis, deuatat de tumoribus collis.* & serm.157.de tempore: *Videte magnum miraculum. altus est Deus, erigis te, & fugit à te: humilias te,& descendit ad te. quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit vt attollat: alta, id est superba,de longè cognoscit vt deprimat.* vide eumdem de sancta virginitate,cap.39. Præterea humilitas,sicut facit vt homo seipsum vilipendat, ita etiam omnia terrena parui facit æstimari: atqui æstimatio terrenorum maximè impedit studium virtutis: tollit igitur humilitas virtutum impedimentum. Denique sola humilitas euadit omnes diaboli laqueos, quibus totum mundum plenum vidit beatus Antonius, per quos virtutes eliduntur & perimuntur. habet autem hoc, partim quia subiicit hominem Deo, facitque illum niti in omnibus diuino auxilio, partim quia affectum auocat ab omnibus illis, quorum obiectu diabolus tentationes solet excitare.

DVBITATIO VIII.

Quid sit superbia, & quomodo ab aliis vitiis distinguatur. Item de nimia sui abiectione.

D.Thomas quæst.162.

59 HVmilitati opponuntur duo extrema vitia; *Superbia*, per excessum; & nimia *sui abiectio*, per defectum.

Superbia dicitur à *super* & *eo*: quòd supra suam mensuram eat, iuxta illud Psal.130. *Neque ambulaui in magnis,neque in mirabilibus super me.*

Definitio. Definitur à D.Augustino lib.14.de ciuit.cap.3. *Quid est*,inquit,*superbia, nisi peruersæ celsitudinis appetitus?* & à Prospero sententia 295. *Superbia est amor excellentiæ propriæ*,nempe inordinatus.

Peruersam celsitudinem vocat, non quæ in seipsa, sed quæ respectu appetentis peruersa sit; eò quòd ipsi non congruat. Vnde cùm dicitur, *peruersæ celsitudinis appetitus*, idem valet ac si diceretur, *appetitus peruersæ excellendi.* superbus enim appetit excellere, sed peruerso modo,id est,qui fit contra rectam rationem. vnde & ipse appetitus peruersus est. Si enim obiectum est prauum,etiam appetitio eius praua est.

Sed difficultas est quo modo excellentia hîc accipiatur, absolutè an relatè, id est, verùm superbia appetitus excellendi absolutè, an solùm præcellendi aliis: Martinus, vt refert Caietanus, putat, superbum solùm appetere præcellere aliis, vnde definit superbiam *amorem excellentiæ despectiuæ*,id est,quo ita amat excellere vt alios præ se contemnat. Sed verius est, superbiam ad hoc non esse restringendam, vt rectè ostendit Caietanus. Potest enim quis esse superbus, etsi nemini explicitè se præferat. Superbia enim est æquare se maioribus, & non solùm illis se præferre; quamuis implicitè in actu superbiæ semper aliqua contineatur prælatio. Effert enim se supra se,ac consequenter supra alios eiusdem sortis: vnde fit vt quotiescumque se cum æqualibus confert, se illis etiam expressè præferat. sed de implicita illa prælatione hîc non est quæstio. explicita verò non habet locum nisi in quibusdam actibus. Itaque obiectum superbiæ adæquatum, est *excellentia in genere*, vt extendit se ad excellentiam absolutam & relatiuam,ab vtraque tamen per se abstrahens;sicut obiectum Metaphysicæ est ens communiter se habens ad absolutum & relatiuum, vt inquit Caietanus. — 60 *Qualis excellentia.* — *Excellentia in genere est obiectum superbia.*

Quomodo ab aliis vitiis distinguatur. Dices, Etiam quædam alia vitia spectant excellentiam tamquam obiectum. *Præsumptio*, in functionibus; inclinat enim ad functiones, quæ proprias vires superant: *ambitio*, in dignitatibus & honoribus, tendens ad dignitates proportionem subiecti excedentes: denique *cenodoxia* in fama & gloria. Virtus quoque *magnanimitatis* in iisdem rebus magnitudinem & excellentiam spectat: inclinat enim ad excellentes functiones, ad excellentes dignitates & honores, ad excellentem famam & gloriam, vt patet ex dictis suprà lib.3.cap.5.dub.3. Quo modo ergo ab his distinguitur superbia, cùm hæc quoque excellentiam spectent & pro obiecto habeant?

Respons. Respondeo,Superbiam ab istis vitiis distingui,quòd ipsius obiectum sit in genere excellentia personæ: istorum verò excellentia non personæ, sed functionis, vel dignitatis, vel famæ, applicata nimirum ratione excellentiæ & magnitudinis ad certam materiam. Quod vt meliùs intelligatur,

61 *Tripliciter suppositum comparatur ad virtutem & vitium.* Notandum est, personam posse tripliciter ad virtutes & vitia comparari. Primò,vt subiectum. Secundò, vt obiectum. Tertiò,vt mensuram obiecti,siue vt terminum commensurationis illius, quæ in obiecto spectatur. Primus modus est communis omnibus virtutibus & vitiis. Persona enim seu suppositum se habet ad omnia tamquam subiectum; cùm ipsa nihil sint aliud quàm bona vel mala dispositio suppositi ad suũ opus. Tertius modus est communis respectu omnium virtutum & vitiorum, in quibus medium constituitur in obiecto ex ordine ad proprium suppositum; vt in temperantia, quæ inclinat ad cibum & potum secundùm eam mensuram, quæ congruit supposito: & in magnanimitate,quæ inclinat ad magnas virtutum functiones;tamen iuxta mensuram propriæ personæ. præsumptio verò inclinat ad magnas functiones, sed supra personæ mensuram, intemperantia ad cibum & potum,sed supposito non commensum. Secundus modus est proprius superbiæ & humilitatis, hæc enim respiciunt suum suppositum per modum obiecti: superbia enim intendit illius exaltationem, humilitas depressionem. Vnde in definitione superbiæ signatè dicitur *Excellentiæ propriæ*, id est, quæ primò & per se circa personam consideretur. Confirmatur, quia per superbiam ipsa persona sese inflat & extollit; & si quid in operibus externis magni vel splendidi faciat,

hic refert, nimirum vt ipsa magni fiat. Itaque generatim excellentia personę est obiectum superbiæ: præsumptionis verò obiectum est excellentia operis: ambitionis excellentia in dignitate: & inanis gloriæ in famæ opinione.

Nascuntur ex superbia. Aduerte tamen, hæc vitia non ita distingui à superbia, quin ipsius sint fructus qui ea ipsa nascantur, eámque supponant. Nam ex inordinato appetitu excellentiæ personæ fit vt quis aggrediatur opera præsumptuosa, & ad magnas dignitates honoréisque supra suam proportionem adspiret. Ideò enim hæc appetuntur, vt ipsum suppositum excellens videatur. itaque ea affectu superbiæ procedunt, & ad illius finem ordinantur: & sic ad superbiam pertinent, saltem tamquam actus imperati, ex natura rei illi maximè coniuncti. Magnanimitas manifestè à superbia distinguitur; tum quia non appetit principaliter magnitudinem personæ, sed operis; tum quia magnitudinem illam non appetit, nisi secundùm præscriptum rectæ rationis, & commensionem ad proprium subiectum; quorum vtrumque contrario modo se habet in superbia.

62 *Fundamentum superbiæ.* Porrò vt natura & functiones superbiæ meliùs intelligantur, Notandum est, quod sicut humilitas supponit considerationem suæ imperfectionis, & ex ea oritur: ita superbia considerationem suæ perfectionis (sub qua intellige quidquid vllo modo ad excellentiam facit) & ea hac consideratione nascitur. Dum enim quis suam perfectionem considerat, dissimulatis imperfectionibus, & non aduertit se illam à Deo habere, videtur sibi multò excellentior quàm reuerà sit: sicut & merces præstantiores videntur emptoribus, quando vitia non considerant. Nam purum bonum multò est excellentius quam imperfectionibus permixtum. Hinc nascitur amor istius excellentiæ apprehensæ quo illa placet homini. & homo propter illam sibi plus quàm oportet: ex his verò æstimatio sui, qua

Primus actus completus superbiæ. pluris se facit quam oportet. Atque hic est primus superbiæ actus in animo completus. Sicut enim primus actus humilitatis est vilipensio sui: ita primus superbiæ est magnipensio sui, qua quis seipsum æstimat supra id quod est: qui actus non consistit in solo iudicio vel apprehensione, sed etiam in affectu, quo erga se tanquam quid magnum afficitur. & talem quodammodo se facit, qualem apprehendit. Vnde superbus dicitur seipsum inflare, tumefacere, exaltare: quia quantum in se est, affectu & apprehensione, vt affectui seruit, maiorem se facit & celsiorem quam reipsa sit. Dixi, esse *primum actum completum*, quia affectio illa voluntatis, quæ præcedit hanc æstimationem, non est actus completus, à quo quis dicitur superbire & se eleuare; sed est inclinatio interna ad actum completum. sicut inclinatio Religionis ad cultum Dei non est actus completus Religionis, sed ipse actus colendi. est igitur hic ordo actuum animi. Primo, Est consideratio perfectionum coniuncta cum defectu considerationis imperfectionum & dependentiæ à Deo. Secundò, Apprehensio maioris excellentiæ quàm insit. Tertiò, Amor illius, seu simplex complacentia. Quartò, Æstimatio sui ex illa apprehensione & amore orta. Amor enim accedens illi apprehensioni, facit excellentiam maiorem videri & pluris æstimari.

Hæc igitur æstimatio sui est Primus actus superbiæ completus, & fundamentum ceterorum qui superbiæ tribuuntur.

Secundò, Hinc sequitur, vt æstimet se dignum & idoneum rebus magnis, suamque mensuram excedentibus.

Tertiò, Vt inordinatè appetat dignitates, & alia quæ ad excellentiam pertinent, tamquam sibi congruentia.

Quartò, Vt ab aliis quoque velit magni fieri, honorari, & laudari.

Quintò, Si videat id se non obtinere, indignatur, irascitur, dolet.

Sextò, Conferendo se aliis, censet se meliorem, doctiorem, potentiorem, &c. vnde & alios contemnit, & quæ ab aliis fiunt paruipendit. Ad suos enim defectus clausos habet oculos, & ad suas perfectiones apertos: contrario verò modo gerit se in iis quæ sunt proximi. Hinc fit vt sua pluris æstimet, & præferat rebus proximorum, & seipsum personæ proximi.

Septimò, Recusat se subiicere Superioribus, quasi id ipso sit indignum: persuadens sibi, se illis esse prudentiorem, & meliùs seipsum gubernaturum.

Octauò, Recusat etiam se Deo subiicere, apprehendens illud tamquam sit contra suam dignitatem, &c. volens suo arbitratu viuere, quasi Deo opus non habeat. Hi actus huius vitij, & hoc ferè ordine ab illo procedunt.

Ex dictis colligitur, hoc vitium esse speciale. habet enim speciale obiectum per quod à ceteris distinguitur, vt ostensum est; & speciales functiones, quas modò recensuimus quadam tamen ratione potest dici vitium generale, nimirum potestate causandi, quatenus ex superbia quoduis peccatum nasci potest. Id autem fieri potest dupliciter, vt explicat D. Thomas art. 2. Primò, Directè, vt si quis peccet eo fine vt videatur excellens & neminem curare, neminem timere. tunc enim directè ex affectu superbiæ illud peccatum imperatur. Secundò, Indirectè, & quasi per accidens, scilicet remouendo prohibens, quatenus semel per superbiam diuina lege, qua à peccando prohibebatur, abiecta, veluti remoto fræno, facilis est homo in quoduis peccatum ruere, iuxta illud Ieremiæ 2. *Confregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, Non seruiam*, priore modo peccatum est ex contemptu; hoc verò ex affectu voluptatis, commodi, honoris, &c. His adde, quadam ratione posse dici generale essentia & attributione: quia omne peccatum tacitam quamdam superbiam continet ipso opere: magna enim est præsumptio, audere Deum offendere, & veluti contra se lacessere: non timere fulmen maledictionis, non curare præsentem maiestatem. Simili modo omne peccatum est quidam Dei contemptus interpretatiuus. 63 *Est vitium speciale.* *Generale tamen causalitate.* *Directè.* *Indirectè.*

Alterum vitium humilitati oppositum est *inordinata sui abiectio*. Humilitas enim etsi inclinet ad sui abiectionem, non tamen quouis modo, sed prudenter, nimirum, cum iis circumstantiis, quibus debet. debet enim ita fieri vt non redundet in iniuriam status, vel officij quod geris, vel talenti quo præditus es, aut in eorum incommodum quibus prodesse potes vel debes. Si ergo aliqua talis circumstantia desit, erit vitium humilitati oppositum per defectum, quatenus nimis parum tuam dignitatem & excellentiam curas: vt si Sacerdos subiiciat se iudicio sæculari: si Superior flexis genibus petat veniam ab inferiore: si Episcopus præponat sibi Sacerdotem vel Diaconum, &c. 64

Dices, Talis abiectio sui videtur opponi humilitati per excessum, nimiùm enim se humiliat. *Quomodo opponatur humilitati.*

Respondeo, Humilitatem dupliciter posse considerari. Primò, Quatenus refrænat appetitum excellentiæ, & hoc modo *superbia* ei opponitur per excessum, nimia verò *abiectio* per defectum. Sicut enim superbia nimium appetit ea, quæ ad excellentiam pertinent, ita nimia sui abiectio nimis parum. Humilitas verò inter hæc extrema medium rationis tenet. Secundo, Quatenus inclinat ad ea, quibus suam vilitatem profitetur. hoc modo nimia sui abiectio opponitur humilitati per excessum, superbia verò per defectum. quamuis deformitas superbiæ magis consistat in nimio excellentiæ appetitu, quàm in humilitatis defectu.

Nec obstat quòd nimia sui abiectio videatur pertinere ad pusillanimitatem, quæ opponitur non propriè humilitati, sed magnanimitati: quia si fiat ex nimio affectu ad se dimittendum, opponitur humilitati: si verò ex nimia honoris, tanquam rei nimis magnæ, fuga; opponitur magnanimitati, & pertinet ad pusillanimitatem. quale autem hoc sit peccatum, patet ex dictis lib. 3. cap. 2. dubit. 3. æstimandum enim est ex iniuria quæ fit statui, & incommodo quod sequitur, &c. *An pertineat ad pusillanimitatem.*

DVBI

DVBITATIO IX.

De speciebus superbiæ, & quale peccatum sit superbia.

D. Thomas art.4. & seqq.quæst.162.

65 Diuus Gregorius lib 23. Moralium cap.7. quatuor species superbiæ constituit. *Quatuor,* inquit, *sunt species, quibus omnis tumor arrogantium demonstratur: cùm bonum aut à semetipsis habere se æstimant, aut si sibi datum desuper credunt, pro suis se hoc accepisse meritis putant; aut certè cùm iactant se habere quod non habent, aut despectis cæteris, singulariter videri appetunt habere quod habent.* *Ratio istarum specierum.* Ratio harum specierum est. Superbia consistit in eo quòd homo se æstimet excellentiorem quàm reuerà sit: hoc autem fieri potest tripliciter. Primò, Si putet se esse causam sui boni: magni enim refert ad excellentiam, si sua industria vel meritis bonum illud sit consecutus. Secundò, Si putet se habere bonum, quod non habet. Tertiò. Si putet se habere iam excellenti gradu, vt id, quod est in ceteris, quasi nihili reputet respectu boni sui. Et quidem si putet se causam sui boni, vel censet se causam illius physicam, (v. g. se industria, ingenio & labore suo id comparasse, cùm aliunde acceperit) & sic erit prima species: vel causam meritoriam, & sic erit secunda species. Si putet se habere bonum, quod non habet, vel in eo sitam excellentiam, quæ non est, & inde se extollat, erit tertia species. Denique si putet se illud habere iam excellenti gradu, respectu aliorum, vt illorum bona non videantur ipsi cum suo posse conferri, erit quarta species.

An seriò debeat indicare. Vbi aduerte, non esse necessarium ad istas species, vt quis apud animum suum seriò indicet se bona à se habere, aut suis meritis absque Dei gratia obtinuisse: (sic enim deberet esse hæreticus) sed satis est vt apprehendat illa tamquam sua & à se dependentia, absque formali iudicio, & simul non consideret quo modo illa acceperit, tunc enim poterit se ita gerere, & in animo se extollere, ac si sola sua industria haberet: vt patet in paupere, qui alienis opibus affatim fruens, non aliter se effert, quàm si essent suæ, vel sua industria partæ. quia non meminit, vel certè non aduertit esse beneficium alterius, quamuis expressè id non neget, nec contrarium iudicet.

66 *Obiectio.* Dices, Si indignus affectet Doctoratum vel Episcopatum propter dignitatem, committit peccatum superbiæ, & tamen in nulla dictarum specierum; similiter si tanti Doctoratum iam obtentum faciat, vt malit peccare mortiferè quàm illum gradum perdere.

Respondeo, Priorem modum pertinere ad tertiam speciem. Dum enim adspirat ad gradum, quo est indignus, intumescit de bono quod non habet: quia effert & gerit se tamquam idoneum cùm sit ineptus. De altero modo respondet Caietan. eum non comprehendi speciebus enumeratis, eò quòd in illo non sit inordinatio ex parte obiecti, sed solùm ex parte appetentis: species autem istæ sunt assignatæ ex parte obiecti. Posset tamen referri ad tertiam speciem: quia qui tanti facit gradum, tribuit illi excellentiam, quam reuerà non habet. Sicuti cùm diues sese effert propter diuitias, & parem facit aliis sapientia vel sanctitate conspicuis, tribuit sibi per diuitias sua æstimatione quod non habet in veritate.

67 *Possunt singula quatuor modis exerceri.* Notandum est, supradictas species singulas posse quatuor modis exerceri. Primò, Si æstimes bonum tuum iuxta aliquam istarum specierum in animo tuo, & ibi te extollas, verbi gratia, te illud industria tua parasse, vel ex meritis habere, vel illud maius esse quàm sit, vel ceteris te per hoc longè præstare.

Secundò, Si velis vt ita etiam æstimetur in animo alterius.

Tertiò, Si coneris illud ipsum opere declarare: vt si ita te opere externo geras, ita loquaris, ac si illud bonum tali modo, tali gradu ac perfectione haberes.

Quartò, Si aduertens te tali modo non habere, optes saltem ita habere vt inde te possis extollere & gloriari: item si desideres id aliis esse persuasum. vide aliqua in hanc sententiam apud Toletum lib. de septem peccatis mortalib.cap.4.

Quod ad alteram partem dubitationis attinet, quale peccatum sit superbia: D.Thomas artic.5. docet ex genere suo esse peccatum mortiferum; & art.6. docet esse grauissimum peccatorum. Sed hoc intelligendum est de superbia in gradu completo, quæ omnem humilitatem & subiectionem excludit; vt cùm quis tantum sese effert, vt nolit etiam Deo & legi diuinæ esse subiectus, qualis est in diabolo, & in hominibus quibusdam pessimis. Hæc sola est superbia completa: quia quamdiu homo vult manere Deo subiectus, adhuc habet aliquid humilitatis, ac proinde superbia eius est adhuc imperfecta. 68 *Quale peccatum sit.* *Superbia completa.*

Dicitur grauissimum peccatorum, non quòd inter omnes peccatorum species sit grauissimum, cùm odium Dei sit grauius: sed quia ad genus grauissimorum pertinet, nempe eorum in quibus auersio solùm censetur volita interpretatiuè; vt sunt quæ ex ignorantia, infirmitate, vel alicuius boni temporalis amore committuntur: vt rectè D.Thomas art.6.docet. Quòd autem auersio directè sit volita in superbia, patet; quia nolle subiici Deo, est directè auertere voluntatem ab eius subiectione, & consequenter ab eius obedientia & regimine, ac nolle habere superiorem ac rectorem. Prouenit autem hæc auersio ex amore peruersæ excellentiæ, quam affectat per hoc, quod est esse planè liberum & sui iuris: cui libertati repugnat omnis subiectio. itaque recusat subiectionem, quatenus hæc repugnat excellentiæ libertatis, quam quærit. Potest etiam ista auersio prouenire ex ira in Deum, vel odio; sicut ex iisdem causis potest quis recusare subiectionem alicuius Principis terreni. *Grauissimum peccatorum.*

Si verò loquamur de superbia incompleta, hæc non semper est peccatum mortale, nisi quatenus nobis est causa alicuius peccati mortalis; verbi gratia, violandi alicuius alterius præcepti diuini, vel subtrahendi se ab obedientia Ecclesiæ aut alterius Superioris, vel in integrum, vel ex parte; quoad aliquod præceptum obligans sub mortali: vel si fiat cum notabili iniuria aut contemptu proximi. Extra hos casus superbia solùm est peccatum veniale: vt docet Nauarr. cap.23. num.6. Toletus de peccatis mortal. cap.4. Caietan.v. Superbia, & passim alij. nam in genere pluris se facere quàm oporteat, per se non est grauis inordinatio. Est tamen hoc peccatum valdè periculosum; quia facilè parit contemptum aliorum, & inobedientiam erga Superiores, redditque hominem ineptum ad bonam instructionem capessendam, & ad functiones aliarum virtutum, quæ absque humilitate vix fiunt.

Notandum est, Superbiam esse primum mundi peccatum: Ecclesiastici 10. *Initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subuertet eum in finem.* Et Tobiæ 4. *Superbiam numquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipsa enim initium sumpsit omnis perditio.* nam primum peccatum fuit Luciferi, qui peccauit superbia, diuinam similitudinem peruersè appetendo. Colligitur Isaiæ 14. & Ezechielis 28. à peccato autem Luciferi reliqua manarunt tum in alios Angelos, qui etiam primò superbia creduntur peccasse: tum in genus humanum, cuius etiam primum peccatum superbia fuit, vt communiter Theologi tradunt. 69

Nec obstat quod 1. ad Tim.6. *cupiditas omnium malorum radix* dicatur: non enim vult Apostolus cupiditatem opum, de qua ibi loquitur, esse primum peccatum generis humani: sed ex hac cupiditate omne genus peccati committi posse, & pleraque in genere humano reipsa committi, vt suprà lib.2.cap.47.dub.8. ostensum est. 70

Notandum

Notandum Secundò, Superbiam à D. Gregorio lib. 31. Moralium cap. 31. non annumerari aliis vitiis capitalibus, sed poni reginam & matrem omnium vitiorum, propter vniuersalem eius influentiam, quam habet in omnia vitia; & quia interpretatiuè in omni vitio includitur; vt superiori dubitatione ostensum est. Vnde Gregorius loco citato, *Tentantia*, inquit, *vitia, quæ inuisibili contra nos prælia regnanti super se superbiæ militant, alia more ducum præeunt, alia more exercitus sequuntur.* Et infrà: *Ipsa namque vitiorum regina superbia, cum deuictum plenè cor ceperit, mox illud septem principalibus vitiis, quasi quibusdam suis ducibus deuastandum tradit.* Rursum infra: *Radix cuncti mali superbia: prima autem eius soboles, septem nimirum principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur.* A quibusdam tamen, vt à Cassiano lib.5.cap.1. numeratur inter vitia capitalia, eáque octo statuuntur: sed modus Gregorij est magis receptus.

71 Notandum Tertiò, Eadem esse ex parte nostra superbiæ remedia, quæ humilitatis adiumenta; præcipua tamen sunt hæc septem Primum est, Consideratio suæ vilitatis & miseriæ tum in anima, tum in corpore; quæ tanta est, vt vtrumque nihil videatur aliud quàm omnis miseriæ & mali lacuna: in corpus enim influit omnis miseria corporalis, in animum, omnis spiritualis. Vnde merito quisque sibi dicat illud Ecclesiast.10. *Quid superbis terra & cinis?*

Secundum, Consideratio magnitudinis diuinæ, ad quam omnia sunt instar nihili Item perfectionis Angelicæ, & quàm modica sint omnia nostra ad illorum excellentiam.

Tertium, Quàm imperfecta sint & vilia ex quibus superbimus. Quid enim sunt diuitiæ? lutum, mixtura terræ & aquæ. Quid scientia? opinio. Fama? ventus. Gloria? fumus. Vita vniuersa? vapor ad modicum parens: modica scintilla ad commouendum cor nostrum. *Omnis caro fœnum: & omnis gloria eius quasi flos agri*, Isaiæ 40. Hæc tria insinuat D.Thomas art.5. ad 1.

Quartum, Omnia bona, quæ habemus, esse Dei, gratis ab eo accepta, & precario possessa: vnde & aufert illa quando placet.

Quintum, Superbiam esse vitium diabolicum, & notam eorum qui ad ipsum pertinent, id est, ciuitatis diaboli, qui dicitur *rex super omnes filios superbiæ*, Iob 41. Vnde Apostolus 1.ad Timotheum 3. vetat ordinari neophytum: *ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli*: apertè insinuans, superbiam esse diaboli vitium. E contrario humilitas est propria virtus Christi, & eorum qui ad Christum pertinent: de qua re vide D.Augustinum lib.14. de ciuit. cap.13. vbi docet duas illas ciuitates, societatem nimirum iustorum & impiorum. & duos ipsarum duces, Christum & diabolum, his notis potissimùm, superbia & humilitate, distingui.

Sextum, Superbiæ nocumenta: vt, quòd Deus superbis resistat, superbos disperdat & humiliet: vt benè explicatur Ecclesiastici 10. & plurimis constat Scripturæ exemplis: vt in Lucifero & sociis, in primis parentibus, in Pharaone, in Dathan & Abiron, in Saule, in Roboam, in Sennacherib, in Nabuchodonosor, in Holoferne, in Aman, in Antiocho, in Herode, &c. Item quòd diuinas inspirationes impediat, & cetera, quæ supra insinuauimus, de quibus videri potest Cassianus lib.12. cap 27. Tantum enim malum est superbia, vt Deus ad illam curandam permittat interdum hominem cadere in alia peccata, vt agnita sua miseria humilietur. Vnde D. Augustinus loco citato, *Audeo*, inquit, *dicere, superbis esse vtile cadere in aliquod apertum manifestumque peccatum, vnde sibi displiceant, qui iam sibi placendo ceciderant, salubrius enim Petrus sibi displicuit quando fleuit, quàm sibi placuit quando præsumpsit. Hoc dicit & sacer Psalmus: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.*

Septimum, Exercitium operum humilium: contraria enim contrariis optime curantur. Vide Cassianum supra cap.32. & 33.

DVBITATIO X.

De gradibus humilitatis, & superbiæ.

D.Thomas quæst.161. artic.6.

Gradus humilitatis variis modis assignari possunt. Primò, Ex parte obiecti, cui ipsa se subiicit: sic Glossa in illud Matth. 3. *Sine modo: sic enim decet nos implere*, &c. constituit tres gradus. Primus est, Subdere se maiori, & non præferre se æquali. Secundus est, Subdere se æquali, nec præferre se minori. Tertius est, Subiicere se minori. Primus, inquit, est sufficiens: secundus abundans: in tertio est omnis iustitia. Per primam subiicimus nos omnibus Superioribus tam sæcularibus quàm Ecclesiasticis, debitam obedientiam illis præstantes. Cum æqualibus verò socialiter & æquabiliter viuimus, nolentes illis præferri, aut maiores videri, nec ad nostrum sensum aut modum eos pertrahere. 72 *Tres gradus humilitatis ex parte obiectioni.*

Per secundum ita nos æqualibus subiicimus, vt eos nobis in animo præferamus, eos honoremus, honoratiorem locum libenter concedamus, & facilè in rebus honestis nos ipsis accommodemus.

Per tertium præponimus nobis inferiores, tum interiùs in animo: tum etiam exteriùs, quando id decorè fieri potest, libenter profitendo illos nobis doctiores, sanctiores, &c.

Tres gradus superbiæ his oppositi. His opponuntur tres gradus superbiæ. Primus est, Præferre se minoribus, non simpliciter, sed cum supercilio & contemptu, quasi nihil sint respectu nostri, vel indigni quibuscum agamus. Secundus est, Præferre se æqualibus, nec posse cum eis pacificè viuere, nisi ipsi se nobis in omnibus accommodent. Tertius est, Præferre se etiam maioribus, vel saltem illis se æquare: vt si diaconus velit præcedere presbyterum, presbyter Episcopum, discipulus magistrum.

Secundò, Assignari possunt humilitatis gradus iuxta naturalem ordinem actionum, quibus ad perfectissimum humilitatis actum ascenditur. Hoc modo à D Anselmo lib. de similitudinibus à cap. 99. vsque ad 108. ponuntur septem gradus, quos sigillatim ibidem explicat. 73

Septem gradus humilitatis ex parte functionum. Primus est, Cognitio sui, nimirum quoad peccata & defectus culpabiles. Hæc cognitio est humilitatis fundamentum, vt suprà ostensum est. Secundus est, Dolor de suis peccatis, & imperfectionibus. Tertius, Confessio illorum, nempe, non solùm in Sacramento, sed etiam cùm rogatur a Superiore, & aliàs quando ratio dictat. Nolle enim culpam fateri, signum est arrogantiæ. Quartus, vt non solùm fateamur nos peccasse, sed vt etiam velimus id ab aliis credi. Quintus est, vt patienter feramus hoc de nobis dici. quidam enim semetipsos satis iudicant, inquit Anselmus, & culpam fatentur: sed ferre nequeunt vt tale quid ab aliis dicatur, vel ab aliis vituperentur. Sextus, Patienter ferre se pro sua culpa contemptum tractari, vel puniri. Septimus est, Desiderare culpam in nobis vindicari, & de eo gaudere. Ille enim perfectissimè pro culpa se humiliat, qui non solùm se culpabilem & dignum punitione fatetur, & pœnam sine murmuratione sustinet: sed etiam ipsam punitionem amat.

Septem gradus superbiæ illis respondentes. Gradus superbiæ his aduersi, contrario modo sunt statuendi. Sicut enim bonum procedit construendo, ita malum destruendo: id autem quod in constructione est vltimum, in destructione est primum: v. g. in domo construenda, à fundamento proceditur ad culmen: in destruenda, à culmine ad fundamentum. Itaque primus gradus est, Etiamsi constet de peccato, nolle tamen ob id puniri. Secundus, Impatienter ferre punitionem. Tertius, Impatienter ferre si ab aliis dicatur te deliquisse. Quartus, Agere vt alij non credant te peccasse. Quintus, Si nolis fateri, præsertim Superiori, tuam culpam. Sextus, Nullum signum doloris ostendere. Septimus, Si peccatum tuum defendas tamquam bonum factum.

Tertiò,

74 *12. Rationes exteriorum quibus acquiritur.* Tertiò, Statui possunt secundùm ordinem, quo humilitas ab interioribus ad exteriora progrediens primò moderatur animum in maioribus, deinde in minoribus, donec ad minima quæque pertingat. Hoc modo D Benedictus in Regula cap. 7. duodecim gradus disponit. Primus est, Dei timorem habere præ oculis; & memorem esse omnium, quæ ipse præcepit. Secundus est, Delectari implere non suam voluntatem, sed diuinam. Tertius est, Pro Dei amore, omni obedientia se subdere maiori. Quartus est, In duris & asperis non recedere ab obedientia, sed amplecti præsidium patientiæ. Quintus est, Prauas cogitationes, & mala à se in occulto commisso, humiliter Superiori confiteri. Sextus est, Ad omnia se indignum & inutilem iudicare. Septimus est, Omnibus se inferiorem & viliorem non solùm lingua pronuntiare, sed etiam intimo cordis affectu credere. Octauus, Accommodare se communi regulæ, singularitate vitata. Nonus est, Seruate taciturnitatem vsque ad interrogationem. Decimus, Non esse facilem aut promptum ad risum. Vndecimus, Pauca verba & rationabilia loqui, non clamosa voce. Duodecimus est, Non solùm corde, sed etiam corpore humilitatem vbique præ se ferre, inclinato in terram aspectu.

75 *Ratio istorum graduum.* Ratio horum graduum est: Ad perfectam humilitatem, præsertim Religiosorum, de qua in Regula Diu. Benedicti est sermo, tria requiruntur. 1. Vt hominem benè subiiciat Deo; quod fit 1. Per Dei timorem: qui est primus humilitatis Christianæ gradus, omnibus maximè necessarius, vtpote totius vitæ Christianæ fundamentum. 2. Per studium implendæ non suæ, sed diuinæ voluntatis. quod fit gradu secundo. 2. Vt hominem faciat benè subditum suis Superioribus, quod fit quatuor gradibus sequentibus. Primùm enim oportet vt Superiori suam voluntatem per obedientiam subiiciat, quod fit tertio gradu. 2. Vt in hoc, quod semel Deo & Superiori promisit, sit firmus; ita vt propter dura & aspera ab obedientia non recedat: quod fit gradu quarto. 3. Vt etiam in ceteris, quæ ad conscientiam pertinent, à Superiore tamquam Dei locum tenente. dirigi velit. ad hoc est gradus quintus, quo quis arcana conscientiæ suæ illi vult patefacere. 4. Vt medicinam à Superiore adhibitam humiliter excipiat, & seruet; nec sua prudentia aut industria in via spiritali vllo modo fidat. quod fiet, si defectibus suis benè expensis se ad omnia indignum & inutilem iudicet: qui est gradus sextus. 3. Requiritur vt benè illum ordinet ad proximos, tum quoad internam æstimationem, quod fit gradu septimo, dum quis se omnibus viliorem ex animo credit: tum quoad externam conuersationem, quod fit quinque gradibus sequentibus, quibus exteriora nostra ad humilitatem formantur. 1. In accomodando se in iis, quæ vitam communem attingunt ceteris, & vitanda singularitate. 2. In taciturnitate & seruando silentio 3. In vitando risu, & aliis ineptæ lætitiæ signis. 4. In vitando multiloquio, & elatiori voce in loquendo. 5. In modestia aspectus Paulò aliter hæc explicat diuus Thomas, sed nonnihil intricatè. nostra explicatio consentit omnino cum ea, quam insinuat D Bernardus gradu 10.

76 *Gradus superbiæ 12. illis oppositis.* Idem D. Bernardus, tractatu de gradibus humilitatis, constituit duodecim gradus superbiæ, prædictis humilitatis gradibus directè oppositos, quos etiam pulcherrimè explicat. 1. est Curiositas. 2. Leuitas animi. 3 Inepta lætitia. 4. Iactantia 5. Singularitas. 6. Arrogantia. 7. Præsumptio. 8. Defensio peccatorum 9. Simulata confessio 10. Rebellio. 11. Libertas peccandi. 12. Consuetudo peccandi. Procedunt autem hi gradus contrario ordine, nimirum humilitatis ædificium destruendo, ob causam supradictam vnde primus opponitur duodecimo, eumque euertit; secundus vndecimo; tertius decimo; quartus nono, & sic deinceps.

1. Curiositas. Primus est, *Curiositas*, quæ consistit in hoc, quòd quis huc illuc vago adspectu circumspiciat, cupidus omnia videndi & audiendi, *Si videris*, inquit Bernardus, *monachum de quo prius benè confidebas, vbicumque stat, ambulat, sedet, oculos incipientem vagari, caput erectum, aures portare suspensas: è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoscas.* Adfert exemplum Dinæ, quæ sua curiositate perdidit virginitatem.

2. Leuitas animi. Secundus est, *Leuitas animi.* Hæc in eo consistit, quòd quis sit facilis ad iudicandum de aliorum factis, & ad suam sententiam de illis proferendam: ad quiduis effutiendum, ad facilè aliis contradicendum, ad sua sine fine tuenda. Vide de hoc pulcherrima apud diuum Bernardum.

3. Inepta lætitia. Tertius est, *Inepta lætitia.* Nascitur ex prosperis successibus, & ex eo quòd homo non considerat sua mala, sed solùm bona, læta, & suæ vanitati consentanea. *Illum*, inquit Bernardus, *qui eiusmodi est, aut numquam, aut rarò gementem audies, aut lachrymantem videbis: in signis scurrilitas, in fronte hilaritas, vanitas apparet in incessu. Pronus ad iocum, facilis ac promptus in risum*, &c. Deinde dicit eum esse similem vesicæ vento inflatæ, quæ puncto perforata dum subinde stringitur, varios crepitus emittit, &c.

4. Iactantia. Quartus est, *Iactantia*, Qui ad hunc gradum conscendit, *plenus est sermonibus*, inquit Bernardus, *& coarctat eum spiritus vteri sui. Esurit & sitit auditores, quibus suas iactitet vanitates, quibus omne quod sentit, effundat, quibus, qualis & quantus sit, innotescat. Inuenta autem occasione loquendi, si de litteris sermo exoritur, vetera proferuntur & noua, volant sententiæ, verba resonant ampullosa. Præuenit interrogantem, non quærenti respondet: ipse quærit, ipse soluit, & verba collocutoris imperfecta præscindit*, &c. Eòdem pertinet libenter de suis rebus, quæ aliquam admirationem vel commendationem habere videntur, loqui vel audire.

5. Singularitas. Quintus est, *Singularitas*: cùm scilicet aliquis agit aliqua vltra communia, vt præ ceteris æstimetur. Huc pertinet, teste Antonino part. 2. tit. 3. cap. 3. §. 8. si in sermone vtaris verbis peregrinis & obscuris; in disputatione nouas secteris opiniones; in tractatione cum aliis de rebus agendis, discrepes à communi iudicio aliorum, vt aliis doctior, subtilior, prudentior videare.

6 Arrogantia. Sextus est, *Arrogantia*; qua quis sibi plura tribuens quàm habet, aliis se præstantiorem æstimat scientiâ, virtute, nobilitate, aliâve re, quæ inter homines sit in pretio. Hic quidquid de se laudatum agnouerit, non ignorantiæ aut beneuolentiæ laudatoris, sed suis meritis adscribit.

7. Præsumptio. Septimus est, *Præsumptio*, qua quis ad omnia se parem æstimat, & multa supra vires audet. *Qui enim*, inquit D. Bernardus, *aliis se præcellere putat, quo modo non plus de se quàm de aliis præsumat? Primus in conuentibus residet, in conciliis primus respondet, non vocatus accedit, non missus se intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipse non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchrè existimat ordinatum: iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

8. Defensio peccati. Octauus est, *Defensio peccatorum*. sub qua etiam friuolas excusationes, quas procaciter quis prætendit, intellige. *Multis verò modis*, vt inquit Bernardus, *fiunt excusationes in peccatis. aut enim dicit qui se excusat, Non feci: aut feci quidem, sed benè feci. aut si malè, non multùm malè: aut si multùm malè, non mala intentione.*

9. Simulata confessio. Nonus est, *Simulata confessio*, nempe cùm quis manifestus peccati vel conuictus, & videns excusationi non esse locum, fatetur delictum, & etiam fortasse exaggerat, præ se ferens magna signa doloris & emendationis, vt hac ratione existimetur humilis & verè pœnitens. Gloriosa enim res humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat. Hæc hypocrisis sic detegitur: *Cuius simulata confessio est*, inquit Bernardus, *vna vel leui contumelia, vel exigua pœna interrogatus, iam humilitatem simulare, iam simulationem dissimulare non potest: murmurat, frendit, irascitur: nec in quarto stare humilitatis, sed in nonum superbiæ gradum corruisse probatur.*

10. Rebellio. Decimus est, *Rebellio*, id est, nolle Superioribus obedire, mandata eorum paruipendere. Oritur hic gradus

gradus ea priore: vbi enim simulatio pœnitentiæ retecta fuerit, videns se hac ratione non posse honorem suum tueri, ad impudentiam se conuertit, & tantò deterius, quantò desperatiùs in decimum gradum Rebellionem corruit: quique priùs latenter arrogans fratres contempserat, iam patenter inobediens etiam magistrum contemnit.

11. Libertas peccandi. Vndecimus est, *Libertas peccandi.* excusso enim Superioris, quem timebat, iugo, & fratribus, quos reuerebatur, remotis, quantò securius, tantò libentiùs sua desideria implet.

12. Consuetudo peccandi. Duodecimus est, *Consuetudo peccandi*: cùm quis reiecto penitùs Dei timore, in omne genus peccati se præcipitat, & in eo continuat, donec eum praua consuetudo penitus constringat. *Postquam*, inquit Bernardus, *terribili Dei iudicio prima flagitia impunitas sequitur, experta voluptas libenter repetitur, repetito blanditur, concupiscentia reuiuiscit, sopitur ratio, ligat consuetudo; trahitur miser in profundum malorum, traditur captiuus tyrannidi vitiorum: ita vt carnalium voragine desideriorum absorptus, suæ rationis diuini, ne timoris oblitus dicat insipiens in corde suo, Non est Deus.* Qui plura de his desiderat, videat D. Bernardum. Hoc solùm addam, istos duodecim gradus posse ad tres reuocari. nam in sex primis est contemptus fratrum; in quatuor sequentibus contemptus Superioris; in duobus postremis contemptus Dei; vt notat idem Bernardus gradu 10.

DVBITATIO XI.

De studiositate & curiositate.

D. Thomas quæst. 166. 167.

77 *Studiositas. Materia eius.* Studiositas est virtus secundùm diuum Thomam, quæ affectum & studium cognoscendi iuxta rectæ rationis normam temperat. Proxima huius materia non est ipsa per se cognitio; (hæc enim non est libera, nec eget vlla moderatione vt in se sit qualis esse debet) sed studium cognoscédi: hoc enim est actus liber, elicitus vel imperatus à voluntate, & rationis moderatione indigens vt sit actus virtutis. *Studium.* Nam *studium* cognoscendi nihil est aliud quàm vehemens animi applicatio ad aliquid cognoscendum; quæ applicatio fit per voluntatem. huius enim est reliquas potentias, quarum liberum est exercitium, ad suas functiones applicare, vsque ad suum finem vti. In ista autem applicatione duo actus continentur; affectus sciendi, & conatus. Affectus est in voluntate, & vocatur vsus actiuus: nam per ipsum velle, potentiæ actiuè applicantur. Conatus, in ipsis potentiis cognitiuis, & dicitur vsus passiuus, vel formalis; quo ipsæ potentiæ intrinsecè & formaliter applicantur ad suum opus. Nihil enim est aliud quàm ipse actus cognitionis, vel certè productio eius, vt voluntati subest, vt colligitur ex 1.2 quæst. 16. art. 1. Itaque studium hoc loco continet & vsum actiuum, quo voluntas actiuè potentias cognitiuas ad suas functiones applicat: nimirum oculos ad legendum, aures ad audiendum, phantasiam ad imaginandum & apprehendendum, intellectum ad considerandum & iudicandum: & vsum passiuum, nimirum actus istarum potétiarum vel actuum productiones, vt vsui actiuo subsunt, ab eoque dependent, & moraliter informantur: hi enim propriè studium dicuntur.

78 *Officium huius virtutis.* Officium igitur huius virtutis est, Primò, Moderari appetitum sciendi, vt quis non velit plura aut altiora scire, quam ipsius conditioni & capacitati conueniat: nec pluris faciat scientiam, quàm oportet, præponendo illam virtuti, aut rebus ad salutem necessariis: sed vt illam æstimet & amet in suo gradu.

Secundò, Moderari ipsum studium, & conatum animi in acquirenda scientia, vel ea vtenda, rectæ rationis regulam illi imponendo: nimirum vt studeamus ea diligentia, qua oportet, & eo fine, quo oportet, & illis rebus, quibus oportet, illis adminiculis, illis etiam locis & temporibus, quibus oportet,

Tertiò, Non solùm refrænare affectum & moderari studium: sed etiam interdum vtrumque impellere & incitare: nempe quando quis ob laborem coniunctum studium sibi necessarium vel congruum refugit, vel in eo languidè se gerit, vel si congrua adminicula non adhibeat. Et quia hoc plerisque accidit, (plures enim in rebus necessariis vel vtilibus addiscendis deficiunt quàm excedunt) ideò hæc virtus potiùs ab impellendo quàm à refrænando dicitur.

Ex his colligitur, hanc virtutem, qua parte refrænat affectum ne nimiùm in scientiarum studium feratur, annexam esse temperantiæ: cuius munus est moderari affectum ne nimiùm in voluptates corporis effundat: magna enim est voluptas cognitionis: vnde & *omnes homines naturaliter scire desiderant*, Aristotele teste: itaque oportuit hunc affectum aliqua virtute temperari & veluti cohiberi, ne modum excedat. qua verò contra laborem impellit, posse reduci ad fortitudinem. Opus enim est aliquo animi robore ad difficultates studiorum superandas, quod robur non debet alteri virtuti assignari quam huic: quia ordinatus sciẽdi affectus ad illud sufficit. 79 *Est annexa temperantiæ, & quodammodò fortitudini*

Studiositati duo vitia opponuntur, *Curiositas* & *Negligentia*: illa per excessum, hæc per defectum. 80

Curiosus generatim dicitur, qui maiorem curam circa rem aliquam inutilem cognoscendam, vel efficiendam, vel comparandam adhibet, quàm ratio postulet. sic dicimus aliquem curiosum in vestibus, in supellectile, in sermone, in rebus peregrinis conquirendis, in arte sua, & similibus. Itaque *curiositas* generatim denotat superfluam diligentiam circa res inutiles, vel qualitatem earum, minimè necessariam. Propriè verò locum habet in studio & amore cognitionis nihil ad nos pertinentis: nimirum cùm quis superfluam diligentiam adhibet vt aliquid sciat, quod nihil ad ipsum scire attinet, vel quod captum ipsius superat: idque affectu solius cognitionis. tales enim propriè curiosi dicuntur: vt sunt qui res alienas scire cupiunt & inuestigant, tantùm vt illas sciant. Quòd si non affectu cognitionis, sed operationis scire conentur: verbi gratiâ vt aliis noceant, vel sibi consulant, non erit propriè curiositas, nec illi dicentur curiosi. Vnde patet, non omnem inordinatum affectum sciendi, nec omnem excessum in studiis esse curiositatem: sed illum, qui tendit in ipsam scientiam propter se, maximè in eam, quæ est homini inutilis. *Curiosus.* *Curiositas strictè.*

Et quia omnis ferè nostra cognitio parui est momenti, si in sola speculatione maneat, nec ad vsum vitæ, vel ad rectè viuendum, Deumque cognoscendum adhibeatur: ideò curiosi etiam dicuntur, qui cognitionem aliquam philosophicam, vel etiam Theologicam quærunt, vt in sola sterili speculatione sistant. vnde diuus Augustinus lib. de vera religione cap. 29. ait: *Non frustrà & inaniter intueri oportet pulchritudinem cœli, ordinem siderum, candorem lucis, dierum & noctium vicissitudines, lunæ menstrua curricula, anni quadrifariam temperationem quadripartitis elementis congruentem, tantam vim seminum species numerosque gignentium, & omnia in suo genere modum proprium naturamque seruantia. in quorum consideratione non vana & peritura curiositas exercenda est; sed gradus ad immortalia & semper permanentia faciendus.* Vbi apertè D. Augustinus talem cognitionem curiosam vocat. 81

Obiectio. Dices, Talis cognitio, v. g. Physica vel Mathesis, est virtus intellectus: ergo per se appeti potest: ergo illam per se appetere, & in illa sistere, non est curiositas.

An cognitio philosophica sit per se appetenda. Respondeo, Non esse curiositatem, saltem vitiosam, illam per se appetere, modo æstimetur in suo gradu, seu non pluris quam oportet: secùs verò si ita appetatur & quæratur quasi in ea magna quædam felicitatis portio consistat: sicut fit à vanis hominibus & philosophis ethnicis. Item si sic quæratur vt Dei vel rerum ad salutem pertinentium cognitio vel cura negligatur. Hoc igitur modo in illa sistere curiositatis est.

Addo

Addo, etiamſi æſtimatur in ſuo gradu,nec ita quæratur vt neceſſaria ad ſalutem prætermittantur,tamen appetitum & ſtudium ſciendi propter nudum ſcire non eſſe laude dignum; ac proinde neque opus virtutis:ſed pertinere ad quamdam curioſitatem,ſi non malam, at certè adiaphoram. Nec refert quòd ſcientiæ dicantur virtutes; quia non ſunt virtutes ſimpliciter quæ hominem reddant probum, ſicut iuſtitia, temperantia,fortitudo: ſed ſecundùm quid; quia perficiunt intellectum ad ſuas operationes, & in ordine ad proprium obiectum. alioquin inter bona naturalia & adiaphora cenſendæ ſunt,ſicut viuere, ſentire, intelligere, propter quæ nemo laude vel vituperio dignus eſt, etſi hæc per ſe ſint expetenda. Vnde patet, curioſitatem eſſe,ſi quis maiorem partem cogitationum & curarum ſuarum in hac tanta vitæ breuitate & incertitudine in illas expendere velit,niſi ad meliorem vſum referantur: quia reverà tanta temporis induſtriæ iactura non ſunt per ſe dignæ. & hæc videtur mens D.Auguſtini.

82

Curioſitas ſenſuum.

Neque ſolùm in cognitione intellectua, ſed etiam in notitia ſenſuum curioſitas locum habet, nimirum, cùm quis appetit videre, audire, olfacere, guſtare, tangere, ſciendi, iudicandi, vel diſcernendi causâ, ea, quorum notitia ad ipſum nihil attinet.

Si cupiamus ſenſu percipere non cauſa notitiæ, ſed voluptatis, vel actionis.

Dico *ſciendi* vel *iudicandi causâ*: quia ſi non causâ notitiæ, ſed voluptatis, quæ ex ipſa re percipitur, vel actionis, videre,vel alio ſenſu apprehendere quid velis; non erit propriè curioſitas; ſed poterit eſſe alterius generis peccatum, vel etiam quid adiaphorum: vt ſi muſicam audire velis,non vt iudices de vocibus, ſimphonia vel alia re ſimili, ſed vt voluptatem auribus captes. Simile eſt in aliis ſenſibus, etiam in tactu; aliud enim eſt tangere causâ noſcendi, vt diſcernas inter calidum & frigidum, humidum & ſiccum, durum & molle,elatum & depreſſum, aliaſque qualitates tactiles & figuras: aliud voluptatis causâ. Itaque ſenſuum vſus pertinet ad curioſitatem, quatenus ordinatur ad nudam notitiam, & diſcretionem ſenſibilium;nec per illum quæritur voluptas illa, quam ipſa res per ſe affert. cuius ſignum eſt, quòd ex curioſitate non minùs ea quæ offendunt, quam quæ delectant, ſentire velimus. Vnde facile eſt diſtinguere vtrùm aſpectus vel contactus ad libidinem, an ad curioſitatem attineat.

83

Petes,Quale peccatum ſit curioſitas.

Quale peccatum.

Reſpondeo, Per ſe ſolùm eſſe veniale: quia non eſt magna inordinatio quòd homo appetat ſcire quæ ad ſe non pertinent, aut ſuperfluam in huiuſmodi rebus operam ponat,modò neceſſaria non negligat. Ratione tamen circumſtantiarum poſſe eſſe mortale.

Quando ſit mortiferum.

1. Ratione prohibitionis.

Primò,Ratione prohibitionis,vt ſi tale quid legere, audire, ſpectare ſit prohibitum. vt ſi quis legat libros vetitos: ſi ſpectet duella,vel ludos ſpectari vetitos: ſi velit audire vel cognoſcere quæ dicuntur in confeſſione abſque conſenſu pœnitentis: ſi Religioſus exeat monaſterium vt audiat Ius ciuile, vel Medicinam: ſimiliter ſi Sacerdos vel beneficiarius habens Dignitatem vel Perſonatum, eaſdem diſciplinas publicè audiat; & ſunt hi tres ipſo facto excommunicati, ſi per duos menſes continuent; vt patet ex cap. Non magnopere.3. & cap. Super ſpecula. 10. Ne clerici vel Monachi negot. ſæcul. & cap. 1. eodem, in Sexto. Non tamen peccant ſi iſti priuatim ob bonum finem huiuſmodi diſciplinis vacent. Crediderim quoque, aſpectum duelli vel alterius ſpectaculi prohibiti non eſſe mortale peccatum,ſi quis caſu aliquo ex occulto ſpectet; ac proinde talem non eſſe excommunicatum per Concilium Trident. ſeſſ.25.cap.19. vbi ſpectatores duellorum excommunicantur: quia talis inter ſpectatores non cenſetur. nam ſpectatores vocari non ſolent,niſi qui in publico ſe exhibent,& ſua præſentia ſpectaculum cohoneſtant: & alias pœnæ ſunt reſtringendæ.

84

2. Ratione materiæ.

Secundo, Ratione materiæ, idque tripliciter: vel enim materia eſt per ſe illicita; vt ſi contineat occultum pactum cum dæmone, vt ſunt omnia magica, & pleraque aſtrologica, chiromantica, hydromantica,& ſimilia ad prædictiones futurorum, vel pateſactionem occultorum pertinentia: hæc enim propriiſſimè dicuntur *curioſæ*, quia omnino ſuperuacanea, plena ſuperfluis curis, & vanis imaginationibus: de quibus Actor.19. *Multi ex iis, qui fuerant curioſa ſectati,contulerunt libros,& combuſſerunt eos coram omnibus.* Vel materia eſt periculoſa,vtpote inductiua in peccatum: hoc modo lectio curioſa de rebus amatoriis poteſt eſſe peccatum mortiferum, ob probabile periculum conſenſus.Similiter viſus & cōtactus curioſi. Vel eſt intellectui improportionata: vt ſunt myſteria fidei,quæ ſi quis ingenio ſuo ſcrutari velit, & de illis iudicium ferre, erit mortifera curioſitas:qualis eſt in hæreticis, qui nihil volunt credere, niſi prius à ſe examinatum deprehenderint ſuis phantaſiis conforme.Hanc curioſitatem vitare monemur Eccleſiaſtici 3. *Altiora te ne quæſieris,& fortiora te ne ſcrutatus fueris*: nempe animo illa perfectè capiendi,aut de illis iudicandi,aut nimio ſtudio aut conatu, *ſed quæ præcepit tibi Deus illa cogita ſemper, & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus.* Et infrà: *Multos quoque ſupplantauit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus eorum*,id eſt,multi decepti ſunt, & vani effecti, cùm putarent ſe capere quæ non intelligebant.Græca hîc paulò aliter habent, ſed ſenſus eòdem redit Huc etiam pertinet illud Prouerb.25. *Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria*:& illud Apoſtoli ad Romanos cap. 12. *Non plus ſapere quàm oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem: & vnicuique ſicut Deus diuiſit menſuram fidei.*

Tertiò, Ratione mediorum: vt ſi quis illicitis mediis notitiam aliquam parare velit, verbi gratia, arte notoria, vel magiſterio dæmonis. Item ſi non poſſis ſcire niſi alterum ad malum inducas: vt ſi velis ſcire arcanum alteri commiſſum, vel quod ipſe patefacere non poteſt,præſertim ſi iuramento prohibeatur. Si, vt ſpectes mira,alterum inducas vt magia vtatur,vel deſideres,vel conſentias vt vtatur: ſecùs ſi tibi non placeat ipſum illa facere,nec poſſis impedire.

3. Ratione mediorum.

Quartò, Ratione parui finis: vt ſi intentione decipiendi,vel alicui notabiliter nocendi aliquid ſcire velis.quamuis propriè tunc non ſit curioſitas, niſi materialiter: quia non affectu ſciendi quæritur notitia,ſed operandi.

4 Ratione finis.

Quintò,Ratione incommodi connexi: vt ſi ita alicui ſtudio minùs vtili incumberet, vt ea quæ neceſſaria ſunt ad ſalutem diſcere vel exequi prætermitteret:vel ſi cum ſcandalo aliorum ſtudium aliquod tractaret.

5.Ratione incommodi coniuncti.

Denique. Quandocumque appetitus ſciendi eſt illi cauſa committendi alicuius peccati mortiferi: quacumque ratione id fiat,eſt peccatum mortiferum.

Alterum extremum eſt *negligentia* ſtudiorum: quæ nihil eſt aliud quàm voluntaria omiſſio diſcendi illius, quod diſcere vel ſcire tenetur:vt ſi quis negligat diſcere articulos fidei, & alia ad ſalutem neceſſaria:ſi Medicus, Aduocatus, Parochus, Epiſcopus,negligant ea diſcere, quæ ſuum cuiuſque officium attingunt: ſi ſtudioſus negligat ſua ſtudia. 85

Alterum extremum negligentia.

Eſt autem hæc negligentia per ſe, quatenus procedit ex tædio laboris, & defectu amoris ad cognitionem ſibi congruentem, peccatum veniale:ſæpè tamen poteſt eſſe mortale ratione materiæ, nimirum ſi ſub peccato mortali ad eam diſcendam, Iure diuino vel humano erat obſtrictus. quòd ſi ſolùm ſub veniali tenebatur, erit veniale.

Quale peccatum.

DVBITATIO XII.

De Modeſtia in motibus externis.

D.Thomas quæſt.168.

MOdeſtia.à modo ſcientiæ quid deceret hominem appellata eſt, teſte Diu. Ambroſio libro 1. offic. 86

cap.18. vel à modo nostris motibus imponendo. Græci vocant *εὐταξίαν*. à Stoicis apud Ciceronem lib.1.offic. sic definitur: *Modestia est scientia earum rerum, quæ aguntur aut dicuntur loco suo collocandarum.* Dicunt esse *scientiam*, quia virtutes omnes scientias esse putant, eò quòd prudentia est omnium bonarum actionum regula. Meliùs sic definietur: *Modestia est virtus, externos motus & gestus corporis ex præscripto rectæ rationis temperans.* vel sic: *Est virtus decorum in externis motibus & gestibus seruans.*

87 *Materia.* Materia ergo huius virtutis est motus corporis & gestus exterior sensibus obuius; vt incessus, statio, sessio motus capitis, contractio & explanatio vultus, membrorum iactatio, vox, risus aspectus. Vnde Cicero lib.1.offic. *Ex oculorum obtutu, superciliorum aut contractione aut remissione, ex mœstitia, ex hilaritate, ex risu, ex locutione, ex reticentia, ex contentione vocis, & submissione, ex ceteris similibus faciè iudicabimus quid aptè eorum fiat, quid ab officio naturáque discrepet.*

Ratio est, Quia motus externi membrorum sunt liberi; ac proinde subsunt rationis ordinationi. id autem quod subest rationis ordinationi, cùm rectè & prauè ordinari possit, est materia virtutis & vitij.

88 *Forma.* Forma verò quam huic materiæ modestia imprimit, est congruentia ad personam spectatam, tum absolutè, in ordine ad eos, cum quibus, vel coram quibus agitur: & ad locum, tempus, & negotia, de quibus agitur.

Primùm enim debent hi motus & gestus ita fieri, vt congruant personæ, cuius sunt. Decorum enim est, quod congruit naturæ rationali in eo, cui inest: seu quod secundùm rectam rationem congruit ei, cui decorum dicitur. Vnde Ambrosius lib.1. cap.19. *Hoc est,* inquit, *pulchritudinem viuendi tenere, conuenientia cuique sexui & personæ reddere.* Debet etiam congruenter fieri ad alios: quia pro diuersitate personarum, quibuscum agitur, diuerso quoque modo tota conuersatio & ratio agendi est moderanda. Similiter pro diuersitate temporis & loci. Vnde Stoici modestiam in eo constituebant, vt omnia suis temporibus & locis agantur & dicantur: quod Cicero explicans, *Tanta,* inquit, *vis est & temporis & loci, vt si quis cùm causam sit acturus, in itinere aut in ambulatione secum ipse meditetur, non reprehendatur: at hoc idem si in conuiuio faciat, inhumanus videatur, inscientia temporis.*

89 *Officium.* Officium igitur huius virtutis est ista omnia sic moderari, vt congruant personæ, tum in se consideratæ: tum vt habet ordinem & respectum ad circumstantes, ad locum, tempus, & negotium.

Moderatio gressus. Et quidem quod ad gressum, qualis esse debeat in viro graui, docet luculentè Ambrosius l.1.offic. cap.18. vbi inter cetera ait: *Est etiam gressus probabilis, in quo sit species auctoritatis, grauitatisque pondus, tranquillitatis vestigium: ita tamen si studium desit, atque affectatio: sed motus sit purus ac simplex, (nihil enim fucatum placet) motum natura informet. Si quid sanè in natura vitij est, industria emendet, vt ars desit, non desit correctio.* quod postremum in ceteris externis formandis tamquam regula est adhibendum.

Moderatio vocis. De voce cap.19. sic ait: *Vox ipsa non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans, qualem multi grauitatis specie simulare consueuerunt: sed formam quamdam & regulam, ac succum virilem reseruans.* Et infrà: *Vt mulierculum & infractum, aut vocis sonum, aut gestum corporis non probo: ita neque agrestem aut rusticum. naturam imitemur, eius effigies formula disciplinæ, forma honestatis est.*

Moderatio orationis. Oratio qualis esse debeat, siue in colloquiis, siue in tractatu seu concione, docet c.22. his verbis. *In vtroque seruandum ne sit aliqua perturbatio, sed tanquam mitis & placidus, beneuolentiæ plenus & gratiæ, sine vlla sermo ducatur contumelia: absit pertinax in familiari sermone contentio.* Et infrà: *Disceptatio sine ira, suauitas sine amaritudine, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione.* Et infrà, qualis esse debeat oratio concionatoris: *Oratio sit pura, simplex, dilucida, atque manifesta, plena grauitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.* Vide plura apud eundem ad huius virtutis officium pertinentia.

90 Ex quibus constat quanti hæc virtus sit momenti, vtpote necessaria ad bonum nomen, ad proximi ædificationem, & ad amicitiam vitámque communem. Nam vt idem Ambrosius cap.18. ait: *Habitus mentis in corporis statu cernitur. hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior: aut contrà grauior, & constantior, & purior, & maturior æstimatur. Itaque vox quædam est animi, corporis motus.* Idem insinuat illud Ecclesiastici 19. *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Denique in hac totum ferè externum decorum, & pulchritudo vitæ consistit.

91 *Potest à diuersis virtutibus imperari.* Notandum tamen, hanc externam moderationem ex diuersarum virtutum affectu præstari posse, eáque ratione ad diuersas pertinere virtutes. Si enim externam modestiam præstes, vt talem te foris exhibeas, qualem te intus esse putas, pertinebit ad virtutem veritatis: sicut hypocrisis est aliud foris simulare, aliud animo gerere. Si id facias vt te aliis commodum, & suauem in conuersatione exhibeas: erit officium amicitiæ, seu affabilitatis: si vt reuerentiam rebus sacris habeas, erit officium religionis. Ratione tamen materiæ semper dicetur modestia, ad quam etiam formaliter pertinebit, si fiat affectu congruentiæ, quam habet ad ipsam personam, cui inest, cum circumstantiis occurrentibus spectatam.

92 *Vitia modestio opposita. Per excessum.* Contra hanc virtutem peccatur per excessum & defectum. Per excessum, cùm plus agitur, quàm præscriptum rationis habeat. Primò, Si externi motus vel gestus communem modum excedant. hoc vocatur vulgò *petulantia* vel *insolentia.* Secundò, Si alienum modum tibi non congruentem assumas: vt si Religiosus vtatur motibus aulicis. quò pertinet mollities quædam in voce, gressu, gestibus, quam D.Ambrosius sæpè reprehendit. Tertiò, Si ficto animo modum aliquem assumas, quod est hypocrisis. Ceterùm in his non est peccatum mortale, nisi ratione praui finis, vel scandali, vel alterius grauis nocumenti.

Per defectum. Per defectum peccatur contra hanc virtutem, morum ruditate & rusticitate: hæc per se non est peccatum nisi veniale: per accidens tamen mortale esse potest: v.g. ob scandalum vel offensionem, cùm alij putant se tali ratione contemni.

DVBITATIO XIII.

De Eutrapelia.

D. Thomas quæst.168. art.2.3.& 4.

93 OMnes motus gestúsque externi vel seriò fiunt, vel ludi iocive causâ. *Seriò* fieri dicuntur, cùm non ad ludum vel iocum. *Ludus* propriè in factis, *iocus* in verbis est. *Ludus.* Generatim tamen *ludi* nomine etiam *iocum* intelligimus: nam verbis quoque ludere dicimur, & ludere hominem, & in hominem.

Moderatio eorum, quæ seriò aguntur. Si seriò agantur, eorum moderatio ad virtutem, quæ communi nomine dicitur modestia, pertinet. Si ludi causâ, moderatio quidem ad modestiam pertinet: tamen vt sit distinctio inter hanc modestiam, quæ est in ludicris, & illam, quæ in seriis, hæc proprio nomine vocari solet *εὐτραπελία*, & qui ea præditi, *εὐτράπελοι*, quasi *εὔτροποι*, (vt Aristoteles lib.4. Ethic. cap.8. ait) id est, flexibili ac versatili ingenio: quia dicta & facta quædam, dextrè ad recreationem animi conuertere norunt. Est igitur eutrapelia species modestiæ. Vnde definiri potest, vt sit *modestia in ludicris:* vel hoc modo, *Eutrapelia est virtus qua ludis & iocis rationis modum imponit.* vel sic: *quæ in ludicris decorum seruat.* *Quid eutrapelia.* aliter hoc nomine vtitur Apostolus ad Ephes.5. nimirum pro scurrilitate. facilis enim in iocis ad scurrilitatem lapsus.

94 *Materia eutrapeliæ.* Itaque materia huius virtutis sunt *actiones ludicræ,* siue in factis, siue in dictis sitæ: sunt enim istæ actio-

nes

nes liberæ, vt constat, & per se non illicitæ, sed indifferentes; ac proinde capaces ordinis recti vel praui, à ratione imponendi, in quo ratio virtutis & vitij consistit. Quòd autem etiam viris grauibus tales actiones interdum illicitæ non sint, patet: quia sicut corpus fatigatur corporali labore, propter consumptionem spirituum, & membrorum exsiccationem; ita anima rebus seriis intenta fatigatur labore spiritali. cogitando enim attentè, consumuntur spiritus animales, quibus ipsa vtitur ad functiones, non quidem ipsius per se intellectus, sed phantasiæ, à quibus omnis functio intellectus dependet. Ipsum quoque cerebrum incalescit & exsiccatur. vnde sicut corpus eget quiete ad refectionem spirituum, & virium instaurationem; ita etiam anima sua quiete opus habet: quies autem animæ propria est ludus & iocus, quia in his non laborat, cùm magnam attentionem non requirant, & voluptate quadam sensus internos afficiant: & intereà dum animus ita recreatur, natura nouos spiritus suppeditat, & organa ad temperiem priorem reducit. Hinc Cicero libro 1. officior. *Ludo*, inquit, *& ioco vti illo quidem licet, sed sicut somno & quieto, tum cùm grauibus seriisque rebus satisfecerimus.* Vnde sequitur, eos, qui grauibus studiis, & rebus spiritualibus multùm intendunt, hoc solatio subinde vti posse. quod etiam docet Cassianus Collat. 24. seu vltima cap. 20. idque confirmat cap. 21. exemplo & responso B. Ioannis Euangelistæ, qui similitudine arcus assiduè intenti & nunquam laxati hanc rem declarabat. Idem insinuat D. Augustinus l. 2. de musica, in fine cùm ait: *Volo tandem tibi parcas: sapientem enim interdum remittere aciem, rebus agendis intentam, decet.* Constat igitur materiam istam licitam esse.

95 *Forma.* Forma, quam hæc virtus ludo inserit, est *congruentia* ad personam ludentem, tum in se spectatam, nimirum vt eius dignitati non repugnet; tum in ordine ad alios, & ad locum, tempus ac negotium præsens. Facit enim vt ludus sit congruens personæ cum istis circumstantiis spectatæ: sicut modestia reliquos motus & gustus conuenienter personæ disponit.

96 *Tria cauenda circa materiam & formam.* Porrò tria hîc sunt maximè cauenda. Primò, Vt absit omnis iniuria, obscœnitas, & illiberalitas. Vnde Cicero suprà: *Vt pueris non omnem licentiam ludendi damus, sed eam, quæ ab honestis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat.* Deinde explicans quales ioci vitandi, addit: *Duplex omnino est iocandi genus: alterum illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum: alterum elegans, vrbanum, ingeniosum, facetum. Illiberale* vocat, quod homine ingenuo est indignum, quale aurigarum, nautarum, & similium, ex hominum fæce, qui sordibus & nugis delectantur. *Petulans*, quod habet contumeliam. *Flagitiosum*, quod blasphemiam, vel aliud graue crimen implicat. *Obscœnum*, quod impuritatem.

Secundò, Ne nimiùm in ludicra simus profusi. Vnde Ambrosius lib. 1. offic. cap. 20. *Caueamus, ne dum relaxare animum volumus, soluamus omnem harmoniam & quasi concentum quemdam bonorum operum.* Et Cicero: *Ipsum genus iocandi non profusum, nec immodestum: sed ingenuum & facetum esse debet.*

Tertiò, Ne ista adhibeantur in rebus sacris; verbi gratia in concionibus, neque per sacra exerceantur. quod, iuxta D. Thomam, insinuat Ambrosius lib. 1. offic. cap. 23. cùm ait: *Nam licet interdum honesta ioca ac suauia sint, tamen ab ecclesiastica abhorrent regula.* Et sanè graue peccatum est, in sacris concionibus iocos adhibere: est enim contra reuerentiam & attentionem verbo diuino debitam; nam in ioco est remissio attentionis, & reuerentiæ, in eóque assumitur quædam libertas, & tamquam si cum æqualibus de nullo serio negotio ageretur. Est etiam contra fructum & ædificationem: quia vis verbi diuini in animis auditorum veluti retunditur, & impressio mentibus eorum facta euanescit. Denique concionator existimationem suam amittit, & vanitatis à populo damnatur. Similiter graue peccatum est, verbis sacris ad iocos & facetias vti. vnde Concilium Trident. sess. 4. in fine *mandat, & præcipit, ne de cætero quisquam vllis sacræ Scripturæ locis vtatur ad scurrilia, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, diuinationes, sortes, libellos etiam famosos*; & iubet eos puniri per Episcopos, sæpè tamen ex leuitate materiæ, vel ratione inconsiderationis, huiusmodi ioci sunt peccata venialia.

Porrò sicut in ludis & iocis potest esse moderatio, ita excessus & defectus. Excessus est, cùm quis ampliùs in istis sibi indulget quàm ratio recta permittit. Defectus, cùm minùs. Dupliciter autem potest esse excessus, vt docet D. Thomas art. 3. Primò, Ex ipsa specie actionum, quæ ad ludum assumuntur, nec tamen ad hoc sunt idoneæ: idque vel quia per se sunt peccata; (vt cùm ludi iocive causâ quis vtitur verbis vel factis obscœnis, vel proximo noxiis) vel quia sunt sacra, & maiorem reuerentiam postulant. Quòd si verba illa vel facta per se sint peccata mortifera, excessus erit letalis; quia non ideò propriam malitiam amittunt, quòd ad ludum & recreationem ordinentur. Si autem illa per se tantùm sint venialia, erit excessus venialis: quia ordinatio ad ludum superueniens, non addit culpam letalem. Vnde simplex turpiloquium ex ioco profectum non est peccatum mortale, vt rectè Caiet. art. 3. Secùs si animo trahendi ad libidinem. Si verba sint sacra, & absit scurrilitas, contumelia, infamatio, iocus plerumque est venialis: nisi fortè esset magnus excessus, ita vt grauis videretur irreuerentia. 97 *Vitia opposita eutrapeliæ. Excessus dupliciter. 1. Ex specie actionis.*

Secundò, Potest esse excessus ex circumstantiis, scilicet personæ, loci, temporis, finis, qualitatis ludi, & modi ludendi. Primò, Ratione circumstantiæ personæ: vt si propter dignitatem dedeceat personam sic ludere. sic aleæ lusus vetatur Clericis ob dignitatem personæ. Non tamen est peccatum mortiferum, si absque scandalo recreationis causâ interdum fiat: quia vsus permittit. neque etiam si ob pecuniam: modò scandalum absit, & de ea liberè possint disponere. Secùs tamen si aleæ sint dediti. de quo vide sup. lib. 2. cap. 26. dub. 1. & Nauarrum in Enchiridio cap. 20. num. 3. Ob eamdem causam illicitus est illis laruatum vsus, quãuis non videatur peccatum mortale, si scandalum & prauus finis absit, vt indicat Caietanus in Summa, verb. Laruatum vsus. Secundò, Ratione loci, vt fiat in loco sacro: non tamen erit peccatum mortiferum, nisi vel ratione scandali, vel quia diuina officia impediuntur, vel quia speciatim prohibitum est talem ludum ibi fieri: sicuti vetitum est de ludis theatralibus, vt patet cap. Cùm decorem. 12. de vita & honest. Cleric. Tertiò, Ratione temporis: vt si quis bonam diei festi partem ludis absumat. Hoc tamen non erit mortiferum, si Sacrum, & si quod aliud officium diuinum præceptum sit, non omittat: vt docet Nauarr. cap. 20. num. 3. & Caietanus art. 3. Ludus enim etsi operosus sit & laboriosus, vt ludus pilæ, prælij vmbratilis, & similes, tamen non est opus seruile, aut aliàs speciatim ob cultum festi prohibitum. Quartò, Ratione finis: vt si quis ludat animo ad malum pertrahendi. Si finis principalis sit lucrum, erit peccatum, iuxta Caietanum art. 3. Siluest. v. Ludus. quæst. 4. & alios quosdam quorum ratio est, quia cùm ludus natura sua ad recreationem & animi quietem referatur, abusio est illum ordinare ad lucrum. vnde etiam huiusmodi lucrum volunt esse sordidum & illiberale, vtpote acquisitum per id, quod natura aliò destinauit. Fatentur tamen non esse peccatum mortiferum. Contrarium tamen est verius, vt suprà lib. 2. cap. 26. dub. 1. ostensum est. nam ludus etiam includit vel supponit contractum, éstque illius executio. Itaque possunt eo sic vti, qui rerum suarum liberam habent administrationem. quare nullum per se est peccatum, illo ad lucrum vti. plerumque tamen quando quis ad talem finem vtitur, est aliquod peccatum, ratione immodicæ cupiditatis, ea qua ordinariè tunc procedit. Quintò, Ratione qualitatis materiæ prohibitæ ad ludum vsurpari. Sic olim ludus alearum (quo nomine omnes for- 98 *2. Ex circumstantiis.*

tuirum euentum habentes continentur) prohibitus erat ob varia incommoda, quæ inde sequebantur.illa tamen lex iam pridem contrario vsu est abrogata.Tales enim ludi maximè rationem ludi habent,quia animum attentione non fatigant, & incerto euentu excitant ac recreant. Qui autem multa attentione opus habent, vt est ludus latrunculorum, pessimi sunt ad finem ludi,vt Caietanus ait;ad vitandum tamen otium optimi.Vnde huiusmodi numquam vetiti;quia vitatio otij maximè necessaria.Sexto,Ratione modi;vt si quis vtatur fraude contra leges ludendi,de quo suprà lib.2. cap.26.d 2.

99 *Peccatur defectu.* Defectu quoque in his peccari potest. Primò, Quando quis eget hac animi remissione, & eam præ austeritate animi non vult admittere.Secundo,Quando aliis sua austeritate molestum se eshibet,honestos eorum ludos & iocos non admittens : hoc tamen vitium minus est peccatum quàm excessus: sicut minus malum est nimis aspernari voluptates, quàm nimis easdem sectari.Tales vocat Aristoteles lib.4.ethic.c.8. σκληροὺς καὶ ἀγρίους, duros & agrestes : & qui iocis excedunt, βωμολόχους, scurriles.

DVBITATIO XIV.

De modestia circa res externas, & præsertim ornatum corporis.

D.Thomas quæst.169.

100 Sicut circa motus & gestus externos, tum in seriis, tum in ludicris,versatur quædam virtus & vitium, eò quòd secundùm normam rationis vel contra temperari possunt : ita circa exteriorem apparatum & cultum (quatenus hic nostris actionibus, & consequenter dispositioni rationis subest) est virtus quædam,quæ est species modestiæ, & vocari potest *modestia cultus* Ea sic definiri potest : *Modestia cultus est,quæ in rerum externarum apparatu, rationis moderationem adhibet.*vel sic : *quæ decorum in cultu corporis,& alio rerum externarum apparatu seruat.*

101 *Materia.* Materia huius virtutis est,remota quidem externus apparatus,consistens maximè in cultu ornatúque corporis, domus,supellectilis, & conuiuiorum : proxima *Forma.* verò sunt nostræ actiones, quibus ista procuramus & vtimur. Forma verò, quam huic materiæ imprimit,est congruentia ad personam, ad receptam consuetudinem. ad tempus, locum,negotium præsens,&c. Facit enim hæc virtus, vt exterior apparatus talis sit vt congruat personæ, spectatæ in ordine ad consuetudinem,locum, tempus,& reliquas circumstantias,idque ex affectu honestatis, quæ in ea re elucet. si enim alio affectu fieret, non esset actus huius virtutis, nisi ratione materiæ.

Peccatur dupliciter. Peccari contra hanc virtutem circa eamdem materiam potest per excessum,& defectum.

1. Per excessum. *Si contra consuetudinem vel supra statum.* Per excessum dupliciter. Primò,Ratione ipsius cultus, nimirum quando per se talis est, vt non congruat receptæ consuetudini proborum in tali loco. Quò pertinet omnis insolentia apparatus in conuiuiis, in vestibus,& similibus, à peregrinis gentibus mutuata, & à consuetudine patriæ abhorrens : & quidquid in loco vbi viuit, censetur supra conditionem status; vtrumque enim est inordinatum,& vanitatem vel delicias redolens. Accedit etiam *quòd turpis sit omnis pars suo vniuerso non congruens,*vt dicit D.Augustinus lib.3. confess.cap.8.

105 *Si ex affectus inordinatione.* Secundò, Ratione affectus ipsius hominis, qui istis rebus ambitiosè, deliciosè, vel luxuriosè vtitur. vnde D.Augustin.l.3. de doct. Christ.cap.12.ait : *In omnibus talibus*(scilicet externis)*non vsus rerum,sed libido vtentis in culpa est.* Et infrà : *In omnibus rebus, non ex earum rerum natura,quibus vtimur,sed ex causa vtendi,& modo appetendi vel probandum est vel improbandum quod facimus.* Potest autem ille affectus esse inordinatus, vel ex parte finis, vel ex parte agentis. Ex parte finis, vel propinqui & quasi intrinseci ; vt si ex cultu corporis quærat vanam gloriam apud homines ; vel delicias apud se (ad vtrumque enim horum cultus corporis referri potest : quia est corporis & ornamentum & fomentum:vt ornamentum,ad vanam gloriam ; vt fomentum,ad delicias.) Vel ex parte finis remoti & extrinseci ; vt si per talem cultum intendat pellicere ad impuros amores.

Ex parte agentis affectus est inordinatus, quando nimium studium in huiusmodi rebus ponitur;vt sæpè faciunt feminæ, aliquot horas in se ornandis ponentes : & molliculi iuuenes vt femina compti. hoc ad quamdam curiositatem pertinet. sed hæc inordinatio rarò est sola ; quia ferè semper ad vanam gloriam,vel delicias, vel ad libidinem, vel ad hæc omnia simul ordinatur. 103

Per defectum quoque dupliciter hic peccatur. Primò, Ex parte agentis, ratione negligentiæ ; cùm quis 104 præter decorum, in cultu corporis & rerum suarum *2. Per defectum.* est negligentior. Secundò,Ex parte finis,vt si ex vtilitate cultus quæratur vana gloria,quod ad hypocrisim pertinet. De quo D.Augustinus lib.2.de serm. Domini in monte,cap.19. *In hoc,* inquit, *capitulo maximè aduertendum est, non in solo rerum corporearum nitore atque pompa,sed etiam in ipsis sordibus luctuosis esse posse iactantiam, & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei decipit.*Idem lib.3.de doct.Christ.c.12.*Quisquis*,inquit, *rebus prætereuntibus restrictius vtitur quam sese habent mores eorum cum quibus viuit, aut temperans, aut superstitiosus est.Superstitiosum* vocat, quòd putet huiusmodi re externa numen coli, qua ille ad vanam gloriam abutitur.

Quod ad rationem peccati attinet, Aduertendum 105 est esse peculiarem difficultatem de excessu ornatus *De ornatu feminarum.* feminarum per pigmenta & comam appositiuam, per intortos capillos, per pectoris nuditatem, per ornamenta aurea & gemmata, per nouas vestium formas; præsertim si his vtantur supra statum,vel præter receptam consuetudinem. Videtur enim talis excessus per se esse letalis, etiamsi nullus malus finis extrinsecus *Cur videri possit peccatum mortiferum.* intendatur.Primò,Propter scandalum,quia talis ornatus allicit intuentes ad libidinem, & istarum concupiscentiam. Secundò, Quia adulterant opus Dei, & illud emendare volunt; quod in iniuriam cedit auctoris. Tertiò, Quia Scriptura & Patres hunc excessum grauiter reprehendunt,nam 1.Per.3.sic dicitur:*Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorumve cultus.* vbi prohibetur cultus,id est,ornatus (Græcè κόσμος) capillaturæ, monilium aureorum, & indumentorum. In quem locum Glossa ex Cypriano : *Serico & purpura indutæ Christum sincerè induere non possunt : auro & margaritis adornatæ & monilibus, ornamenta mentis & corporis perdiderunt.* Et 1.ad Timoth.2.*Similiter & mulieres in habitu ornato,* (id est,decoro)*cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus,aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.*Cyprianus libro de disciplina & habitu virginum : *Ceterùm,* inquit, *si tu te sumptuosiùs comas,& per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentium post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, suspirandi fomenta succendas, vt, etsi ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te ad venenum videntibus præbeas : excusari non potes quasi mente casta sis, & pudica.* vbi agit contra illas, quæ etiam nullo malo fine se ornant, & vult id esse non solùm scandalum, sed etiam contra castitatem. Idem docet, artem fucandi à diabolo mortali- *Ars fucandi inuentum dæmonum.* bus traditam.*Illi*,scilicet dæmones,*& oculos circumducta nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptela sua impugnatione docuerunt.* Deinde ostendens per hoc Deo fieri *Fit iniuria Deo.* iniuriam, ait : *Manus Deo inferunt, quando id, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt,*

nescientes

vestientes quia Dei opus est omne quod nascitur, diabolo quodcumque mutatur. Declarat id exemplo periti pictoris: qui iure indignatur, si quis imperitus opus eius iam perfectum emendare velit. deinde addit: *Tu te existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam,* *Peior adultera.* *Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines, & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatisque quæ Dei sunt, peior adultera detineris.* & infrà: *Audaci conatu, & sacrilego contemptu crines tuos inficis, malo præsagio futurorum, capillos tibi flammeos auspicaris.* & *Nō potest videre Deum.* paulò pòst: *Deum videre non poteris, quando oculi tibi non sunt quos Deus fecit, sed quos diabolus infecit. Illum tu secuta es, rutilos atque dictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter & arsura.* Quæ omnia iudicant id esse peccatum mortale. Denique mortale esse videtur commutatio vestium inter virum & feminam, vt colligitur Deuteronomij 22. *Non induetur mulier veste virili, nec vir vtetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc.* atqui non minor est inordinatio in excessu ornamentorum, ergo, &c.

106 *Sententia quorundam.* Ob hæc argumenta quidam Doctores putant in tali excessu esse peccatum mortale. Primò, Quando pulchritudo quæritur apertione pectoris & mammillarum. Secundò, Quando per fucos. Tertiò, Quando curiosis, pretiosis & superfluis vestibus supra conditionem status. Ita Angelus v. Ornatus, num. 3. 4. & 6. citátque Alexandrum Halensem.

Contraria verior. Sed contraria sententia est communior Doctorum. Pro qua Notandum est, Cultum corporis posse ordinari ad quatuor fines. Primus est, Fouere corpus, & contra iniurias aeris defendere. Secundus, Tegere verecunda naturæ. Ex his duobus illud est necessitatis, *Quadruplex finis vestium.* hoc communis honestatis. Tertius est, Ornare hominem secundùm suum statum. Quartus, Efficere pulchrum, & delectabilem aspectu. His positis,

107 *Ornatus decori.* Dico Primò, Quiuis potest petere & procurare cultum corporis, non solùm necessarium ad corporis fomentum & tegumentum; sed etiam ad sui status decorum, nimirum vt pro conditione sui status decorè compareat. Ratio est, Quia hoc est laudabile: contrarium verò dedecorosum. Dictat enim ratio, vt in vita politica membra singula in suo ordine se aliis accommodent, vt aptè sibi mutuò respondeant & decorè inter se versari possint. Item vt suum statum in Repub. ornent. Hinc viri nobiles & Magistratus vtuntur splendidioribus vestibus quàm alij, vt suam nobilitatem, vel officij dignitatem declarent. Sic in rebus diuinis adhibent sacerdotes pretiosum apparatum, ad declarandam officij illius excellentiam, & maiestatem eius cui seruiunt.

108 *Ornatus pulchritudinis.* Dico Secundò, Præter hos fines possunt mulieres matrimonio iunctæ, vel ad id aspirantes, in cultu corporis intendere etiam ornatum pulchritudinis. Ita D. Thomas art. 2. ad 4. vbi dicit: *Mulieres licitè possū se ornare, vt conseruent decentiam sui status;* (quod pertinet ad finem tertium) *vel etiam aliquid superaddere vt placeant viris.* Vbi apertè præter ornatum necessarium ad decorum status, permittit ornatum, qui fit ob solam pulchritudinem. Idem docet Caietanus in illum locum, Nauarrus cap. 23. num. 18. & sequentibus, & alij passim.

Probatur Primò, Quia sicut in viris commendatur robur corporis, & forma mascula, ita in feminis pulchritudo, vt à viris suis amentur, eósque ab extraneis auertant, & ad opus coniugale aspectu sui alliciant: vnde natura pulchritudinem in feminis posuit, tamquam propriam illius sexus dotem, & veluti illecebram amoris & officij coniugalis, & delectabilioris conuersationis, ergo femina potest eam desiderare ac procurare, & si minor sit, arte iuuare & augere, ita tamen vt in ea re modum non excedat.

Secundò, Quia vxor potest appetere viro suo placere, & ea de re esse solicita. Vnde Apostolus 1. ad Corinth. 7. *Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.* atqui inter cetera, quibus maximè viro placere solet mulier, est pulchritudo. Vnde sequitur, etiam eas, quæ nondum nuptæ sunt, sed nubere cogitant, ornamenta pulchritudinis sibi posse adsciscere, vt virorum adspectibus placeant, ad commodas nuptias consequendas, nam iusta ratio subest: secùs est in iis, quæ nubere nolunt, præsertim si votum non nubendi habeant: hæ enim non possunt se, vt viris placeant, ornare, quia causam ad hoc non habent. imò hoc esset illis dare incentiuum peccandi, vt D. Thomas ait.

Confirmatur vtrumque ex diuo Augustino ep. 73. ad Possidium: *Nolo,* inquit, *de ornamentis auri vel vestis præproperam habeas in prohibendo sententiam: nisi in eos, qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debent quomodo placeant Deo.* vbi non vult huiusmodi ornamenta facilè prohiberi coniugatis, aut ad coniugium adspirantibus, quòd sine peccato his vti possint, sed iis tantùm, qui coniugium nolunt: quia in his non subest iusta ratio vtendi.

Si tamen istæ sese ornent non vt à viris concupiscantur, sed vt censeantur inter pulchras, & laudentur vt pulchræ, non peccant mortiferè, vt apertè docent D. Thomas & Caietanus locis citatis, Siluester v. Ornatus, quæst. 4. Rosella num. 12. Fumus num. 1. Nauarrus cap. 23. num. 18. quamuis in eo notabiliter modum excedant, vt Caietanus & Nauarrus notant. Ratio est, Quia id per se non continet grauem inordinationem, sed solùm iactantiam & vanam quamdam gloriam. Pari ratione non est peccatum mortiferum in adolescentibus & viris, pulchritudinis esse studiosum, si nullo alio malo fine, sed solùm ex simili vanitate id fiat. Est tamen in his magis reprehensibile, quia feminarum est, non virorum pulchritudinem affectare: vnde etiam ethnici id turpe iudicabant, iuxta illud: 109

Sint procul à nobis iuuenes vt femina compti.

Dico Tertiò, Excessus in hoc ornatu per se non est peccatum mortale, sed solùm veniale. Ita expressè diuus Thomas & Caietanus suprà, & reliqui locis citatis. 110

Probatur Primò, Quia quando aliquid non est per se malum, sed indifferens, excessus in appetitu vel vsu illius, (seposita omni alia malitia extrinseca) non est nisi peccatum veniale, vt patet in appetitu & vsu diuitiarum, honorum, voluptatum. vnde & excessus in potu non est peccatum mortale, nisi ratione nocumenti quod infert, priuando vsu rationis, &c. atqui esse pulchrum, lautum, splendidum in cultu corporis, per se non est malum, sed indifferens: ergo inordinatio, quæ est in nudo excessu istorum, non est mortifera, sed pertinet ad quotidiana peccata, quæ homines in amandis vtendisque temporalibus plerumque solent committere: difficile enim est in huiusmodi mensuram rationis seruare.

Secundò, Quia talis excessus neque est contra charitatem Dei, neque proximi, neque ipsius vtentis, neque enim honor Dei læditur, nec proximus, nec ipse vtens: & potest quis cum tali excessu seruare præcepta Dei & Ecclesiæ, & suæ salutis curam gerere: ergo non est peccatum mortiferum.

Nec refert quòd adhibeatur fucus & varia pigmenta, & ita interueniat quædam fictio, qua intuentes decipiuntur. quia fictio, quando in nullius cedit detrimentum, non est mortifera. Deinde non est propriè fictio, nisi id fiat eo fine vt intuentes putent hunc colorem esse natiuum: at plerumque non eo fine id faciunt, sed solùm vt sint & appareant pulchræ, abstrahendo à causa vnde id proueniat. vnde etiam fieri potest vt sine peccato vtantur. Primò, Causâ regendæ alicuius maculæ. Secundò, Si maritus iubeat; nimirum vt vxor inter alias magis decora appareat: etsi enim mariti non cupiant adulterina illa fallacia decipi, vt Diu. Augustinus loquitur, sæpè tamen vxores suas cupiunt sic ornari. Tertiò, Si aliqua alia rationabilis causa subsit: sicut Iudith & Esther omni genere ornamentorum sibi pulchritudinem conciliarunt, 111 *De pigmentis.*

quam & ipse Dominus adauxit. Et quamuis fortè aliqui decipiantur, putantes illam pulchritudioem adscitiam esse natiuam, parum id refert: tum quia deceptio non est intenta, sed permissa, & vsus istorum est adeò frequens, vt intuentes facilè illud artis mangonium possint suspicari: tum quia etiamsi deceptio esset intenta, parum interesset, cùm sit innoxia, nec limites mendacij officiosi excedat. Denique pingere faciem, eique varios colores inducere, non est per se malum, sed indifferens: similiter per hoc intendere pulchritudinem, & artificio iuuare ac exornare opus naturæ: ergo nihil hic est mali, nisi ratione excessus in affectu & vsu rei indifferentis; qua in re non est peccatum mortiferum, vt ostensum est. Idem dicendum de vsu comæ adoptiuæ, futilisque capillamenti, vt Tertullianus loquitur. Sicut enim pellibus & crinibus animantium ad ornatum vti licet, ita etiam capillis humanis arte compositis.

De vsu vestis pretiosæ, anoulorum, catenarum, & aliorum monilium, horúmque multitudine & varietate, eadem ferè est ratio, excessus enim in his solùm est peccatum ratione profusionis opum, & inordinati affectus erga pulchritudinem. Itaque sicut in his non est per se peccatum mortale, ita nec in illorum vsu. Nec refert, etiamsi forma sit noua, & non vsitata eo loco: quia etiamsi maius tunc sit peccatum, eò quòd aliis datur exemplum vanitatis; non tamen est per se mortale, ob rationem supradictam. Vnde nec inuentores nouarum formarum mortiferè peccant, quia illæ formæ per se malæ non sunt, & bonum vsum habere possunt, etiamsi multi abutantur ad vanam gloriam vel alium prauum finem.

112 *Quando sit peccatum mortiferum.* Dico Quarto, Potest tamen in excessu istius ornatus esse peccatum mortiferum per accidens, ratione alicuius prauitatis connexæ.

Primo, Ratione mali finis, vt si fiat animo pertrahendi ad libidinem.

Secundò, Ratione præcepti positiui, vt talis excessus esset vetitus aliqua lege sub pœna excommunicationis, eáque seruaretur. Quòd si lex non habeat annexam pœnam, vel saltem non grauem, non erit plus quam venialis: imò credibile est. plerasque leges ciuiles de huiusmodi, quæ passim variis locis habentur, esse solùm pœnales, & obligare tantùm ad mulctam.

Tertiò, Ratione scandali, vt si quis vteretur veste adeò tenui, vel ita conformata, vt per eam pudenda non satis tegerentur. id enim iudicio morali non tam esset pulchritudinem ostentare, quàm homines directè ad libidinem allicere. Secùs est in nudando pectore, vt Caietanus, Fumus, & Nauarrus notant, præsertim vbi est ea consuetudo: nam pars illa honesta censetur, nec natura, aut pudor humanus postulat illam absolutè tegi. Graue tamen peccatum esset huiusmodi morem introducere vbi id non est consuetum, insolita enim magis mouent: & res ipsa meritò ob periculum, etiam vbi est recepta, tamquam illicitum libidinis esset abroganda, vt DD. monent.

113 *Ornatus scandalosus.* Notandum tamen, non ex eo censeri ornatum scandalosum, quòd multi occasione illius putentur ad praua desideria prouocandi, vt rectè prædicti DD. tradunt. alioquin etiam pulchritudo naturalis scandalosa esset, nam multò magis prouocat quàm artificiosa, cùm natura longè superet artem. Itaque etiamsi femina putet aliquos peccaturos, non tamen idcircò sub peccato mortali tenetur talem ornatum dimittere: sicut is qui à multis odio habetur, non tenetur à publico abstinere vt inimicis non detur occasio odij. Ratio est, Quia ornatus iste solùm remotè ad malum prouocat: ergo non tenetur ab eo abstinere ne alij peccent: alioqui perpetuò abstinere deberet, (cum illa occasio sit perpetua & vniuersalis,) quod nimis graue esset humanæ conditioni. sufficit igitur vt ei peccatum proximi displiceat: & illius salutem non contemnat. Et confirmatur, quia quòd illi peccent, ex eorum prouenit malitia, non ex conditione ornatus: sicut enim circa hanc peccant, ita etiam circa alias eximiæ pulchritudinis: atqui id quod ex aliorum malitia prouenit, non tenemur cum tanto grauamine nostro impedire. secùs si aliquo casu ad breue solùm tempus ob peculiare periculum alicuius abstinendum esset: tunc enim charitas postularet vt pro eo tempore talem ornatum superfluum omittam, ne proximus, qui alioquin putatur non peccaturus, inde peccandi occasionem habeat.

Quartò, Ratione contemptus proximi; vt si quis ita propter ornatum se extollat, vt proximos despiciat, vel affectu ornatus proximi salutem nihili pendat, non curans an scandalizetur, vel non.

Quintò, Ratione effectus, vt si ornatus esset illi causa furandi, non soluendi debita, non dandi eleemosynam, quando sub peccato mortali tenetur.

Sextò, Ratione affectus, si nimirum ita afficiatur ornatui, vt in eo vltimum finem collocet: siue vt paratus sit propterea mortiferè peccare: qui modus ceteros ferè complectitur.

Nunc ad rationes respondendum. Ad Primam: Patet responsio ex dictis; ostensum enim est, id per se non esse scandalosum. Ad Secundam: Non propriè dicitur adulterare opus Dei; quia non facit illud deterius, sed solùm facit videri pulchrius. neque id facit intentione emendandæ artis diuinæ, vel operis Dei, quà Dei est, sed supplendi defectus naturæ, vel iuuandi opus naturæ, qua naturæ est. Potest enim naturali pulchritudini aliquid ab arte apponi, & natura per artem iuuari. Ad Tertiam: Scripturæ illæ vel continent exhortationem, cùm nullum verbum præceptiuum habeant, vel si continent præceptum, agitur de illis, quæ se ornabant vt aliis placerent, vt notat Div. Thomas ex Glossa: vel certè propter ædificationem ethnicorum expediebat illo tempore præcipi. Cyprianus verò loquitur de illis, quæ ornabant se propter lasciuiam, vel in contemptum Dei, vt D. Thomas ad secundum ait, vel quæ id faciebant cum contemptu salutis proximi, quomodo primum eius testimonium videtur intelligendum. Addo illis temporibus propter exemplum ethnicorum, huiusmodi moderationem fuisse magis necessariam, ideóque potuisse à Prælatis Ecclesiæ præcipi. Ad Quartam: Vsus vestis alieni sexus non est intrinsecè malus: vnde ob causam iustam fieri potest. verbi gratia, si alia desit, vel opus sit occultare ab hoste, vel causâ repræsentationis, vt in comœdiis, si ex leuitate fiat, erit peccatum veniale. Nec obstat locus Deuteronomij, quia pertinet ad cærimonias vel politiam illius populi. vide D. Thomam ad tertium, & Caietanum ibidem. 114 *Respondetur ad rationes.*

Ex his patet quomodo confessarij se in huiusmodi gerere debeant: etsi enim omnes sint hortandi ad moderandum cultum corporis, totumque externum apparatum iuxta conditionem sui status; (*nam verus ornatus Christianorum & Christianarum non fucus mendax, non auri vestisque pompa, sed mores boni sunt*, vt ait diuus Augustinus epist. 73.) non tamen aliquis cogendus est superfluum ornatum deponere denegata ei absolutione; nisi constet aliunde connexum esse peccatum mortale: quod ex prædictis causis est iudicandum.

Hactenus de temperantia: atque hic esto FINIS totius de Virtutibus cardinalibus tractationis, ad gloriam eius, qui virtutis omnis largitor est, conseruator, adiutor, altor, & merces.

AD LIBRVM

LEONARDI LESSII

DE IVSTITIA ET IVRE,

APPENDIX GEMINA.

PRIOR nunc primùm LESSIO attexta, qua licitus vſus ÆQVIVOCATIONVM ET MENTALIVM RESTRICTIONVM, traditus *cap.* 11. *dub.* 20. & *cap.* 49. *dub.* 9. aduerſus falſas Ioannis Barneſij, Angli, Monachi Benedictini, criminationes, propugnatur, à THEOPHILO RAYNAVDO, Societatis IESV Theologo.

POSTERIOR, qua defenditur doctrina de monte pietatis, tradita *cap.* 20. *dub.* 23. ab ipſo LESSIO conſcripta, non ita multo ante quàm viuere deſineret.

PROGRAMMATIS BARNESIANI ex verſ. 6. Abdiæ,

Quomodo ſcrutati ſunt Eſau, inueſtigauerunt abſcondita eius?

Antiſtrophe ex Pſal. 63.

EXACVERVNT vt gladium linguas ſuas, intenderunt arcum rem amaram, vt ſagittent in occultis immaculatum. Subitò ſagittabunt eum, & non timebunt; firmauerunt ſibi ſermonem nequam.

Narrauerunt vt abſconderent laqueos; dixerunt: Quis videbit eos?

SCRVTATI ſunt iniquitates, defecerunt SCRVTANTES SCRVTINIO.

Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur DEVS.

Sagittæ paruulorum, factæ ſunt plagæ eorum, & infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum.

Telum infantium facti ſunt. Etenim infantes, etiamſi accipere velint tela, inualidi ſunt, non potentes manibus ſuis quicquam perpetrare. Si verò etiam conturbentur infantes, magis ſeipſos iugulant, ac ſeipſos iniuria afficiunt, cùm non poßint per teli conatum alios impetere. Quemadmodum etiamſi contra ſeipſos excitarunt bellum erroris; minimè verò irruunt in FILIOS VERITATIS. Epiphan. hæreſ. 69.

GLORIOSISSIMO
RELIGIOSORVM OCCIDENTALIS
ECCLESIÆ PRIMICERIO,

LECTISSIMÆ SANCTORVM
ſtirpis præcipuo iure parenti,

Gratia & nomine BENEDICTO.

De filio apud patrem, de corporis myſtici membro apud auguſtum caput, apud gregis paſtorem de pecude expoſtulationem depono, HIEROPHANTA BEATISSIME. Quem enim iuſtiùs aut conuenientiùs huiuſmodi querelæ pulſarent? Tantùm vix effatus, agnoſco lapſum, & præcipitem linguam damno. Imprudens filium dixi, quem, ſi ſpiritus degeneres ſpecto, ſpurium vitulamen & germen nothum dicere oportuit. Nominaui membrum ſanctiſſimi corporis cui caput præës, quem par fuit illius corporis ſtrumam & carcinoma appellare. Contactam ouem ac morbidam, quam ipſe, ne lues ſerperet, à ſancto & puro grege arcuiſti, iniuriâ inter oues paſcuæ tuæ annumeraui. Qualiſcumque tamen eſt, qui ſanctum Monachi nomen, quod facere vetabas, in fœdam vocem commutauit, tuus fuit, aut eſſe videri voluit.

ITAQVE quem ordinem, te ductore, Sol Romanæ Eccleſiæ GREGORIVS vndecumque MAGNVS, exornauit; quem alij non pauci Pontifices Maximi, virtutum doctrinæque ſydera luciſiſſima, illuſtrarunt; quem Cardinalium ſapientiſſimorum examina, Epiſcoporum ac Præſulum eo gradu ac infulis digniſſimorum populi numeroſiſſimi condecorarunt; quem etiámnum tot eruditiſſimi ac ſanctiſſimi te ſatore ac educatore digni, longè clariſſimum & ſanctæ Dei Eccleſiæ fructuoſiſſimum præſtant; eum vnus Achan, filius alienus ſtirpem tuam ementitus, vir inutilis, gradiens ore peruerſo, domi foríſque iurgia ſeminans, fœdè ac turpiter dehoneſtauit. Nec te probra iſta latuerunt, qui videntem omnia vides, & ex altiſſima cœli ſpecula indefeſſas excubias agis ſuper cœtum tuum. In ipſam Eccleſiam eiúſque viſibile caput meditatus eſt inania, mináxque & ferociens, caput ſuccuſſit: in ſuperiores domeſticos, genuinum ſtrinxit: calces illiſit ei familiæ, quæ extorrem exceperat, fouerátque; mœror ei ac probrum factus.

Quaſi turbæ domeſticæ, & inteſtina in filios tuos fratres ſuos dedecora, eius nequitiam non exſatiaſſent; etiam S. IGNATII ſobolem, domi primum

mùm tuæ in monte Martyrum Lutetiæ conceptam, postmodum verò instituti idea absolutissima, parenti exorata, fœlici enixu in Cassinensi tuo Asceterio veluti editam, quam túmet sanctissimam & Ecclesiæ fructuosissimam prospiciens, sacro sinu excepisti atque fouisti; homo fronte attrita, perfossa vndecunque conscientia, lingua mendaciis tantum & imposturis armata, fœdè, quantum per vires licuit, conscissam atque laceratam, connisus est facere opprobrium hominum & plebis abiectionem, tantùm vt vnam vanam suam suspicionem vltum iret, ac iis quibus propter vnam escam calamum locauit, exagitatione corporis innocentissimi commodaret: reportaturus à Geneuensi spelæo, (sustine Pater horrendam de discincto nepote vocem,) decus amplissimum STRENVI VINDICIS PROSTRATÆ PER OMNES RETRÒ DOCTORES VERITATIS, omnibus nominibus digni, qui in Caluinianæ alicuius mandræ Opilionem ob egregia hæc facinora gregi pusillo fructuosissima assumatur.

SED hæc ille magnam partem domo tua iam exactus, admisit. Neque enim veriùs excusso iugo postibúsque transcensis effugit ipse, quàm tua innocuo gregi inuigilante sollicitudine, mercedem quam oportuit, multiplicis iniquitatis accepit, putrefactus & proiectus extra portas Hierusalem. Hic exitus, eam vitam irreuerentem & infrunitam operiebatur. Doctrina tua est, quandoquidem à filio tuo verè optimo, verè mellifluo, propinata. *Filium gratiæ, fructum ventris sui, cella fouet, nutrit, amplectitur, & ad plenitudinem perfectionis perducit, ac colloquio Dei dignum efficit: alienum verò vel suppositum, abdicat à se citiùs, & proiicit. Morticinium enim mortuarum affectionum, vel hominem mortuum à corde, locus sanctus, vel terra sancta, nequaquam diu patitur. Alienum, qui non est filius, citiùs à se proijcit quasi abortiuum; euomit tanquam inutilem ac noxium cibum; nec diu talem pati potest in visceribus suis officina pietatis; venitque pes superbiæ, & asportat eum manus peccatoris, & mouet eum, & expulsus non potest stare: sed fugit miser, nudus & tremebundus, sicut Cain à facie Domini, expositus vitiis & dæmonibus, vt qui prior inuenerit eum, morte animæ eum afficiat & occidat: vel si aliquandiu durauerit in ea, non virtutis constantia, sed pertinaci miseria, sic ei cella est quasi carcer, aut sicut viuenti sepultura. Pestilente verò flagellato, sapiens sapientior erit, & lauabit iustus manus suas in sanguine peccatoris.* Itaque meritò pestilentem, & peccatorem facientem in domo tua scelera multa, omnium asperrima flagellatione amandasti, quò eum iampridem ferox & exlex ingenium pacis ac subiectionis inimicum præcipitabat; vbi nullo cohibente auriga, effusis nequitiæ habenis; in tuos, in alios Dei famulos, in quicquid rectum & sanctum est, quâ verbo, quâ scriptis excurreret.

QVANQVAM vel si intra septa tua & sacra religiosæ domus penetralia, machinatus esset malum, & infœlici potestate exprompsisset; nulla inde fœda aspergine cœtus tuus, vitæ integer scelerísque purus sorderet. Possis enim & ipse, quod lectæ stirpis in Dei Ecclesia ante te parens, alterum Occidui Orbis iubar MAGNVS AVGVSTINVS, fidenter dicere. *Quantumlibet vigilet disciplina domus meæ, mihi arrogare non audeo, vt domus mea melior sit quàm arca Noë, vbi tamen inter octo homines reprobus vnus inuentus est: aut melior sit quàm domus Abrahæ, vbi dictum est: Eijce ancillam*

&

& filium eius ; aut melior ſit quàm domus Iſaac , cui de duobus geminis dictum eſt, Iacob dilexi , Eſau autem odio habui : aut melior ſit quàm domus ipſius Iacob , vbi lectum Patris, filius inceſtauit : aut melior ſit quàm domus ipſius Dauid, cuius filius cum ſorore concubuit ; cuius alter filius contra Patris tam ſanctam manſuetudinem rebellauit: aut melior quàm cohabitatio Pauli Apoſtoli, qui ſi inter omnes bonos habitaret, non diceret, foris pugnæ, intus timores, nec diceret cum de ſanctitate & fide Timothei loqueretur , neminem habeo qui de vobis germanè ſollicitus ſit , omnes enim quæ ſua ſunt quærunt , non quæ Ieſu Chriſti : aut melior quàm cohabitatio ipſius Domini Ieſu Chriſti, in qua vndecim boni, perfidum & furem Iudam tolerauerunt : aut melior poſtremò quàm cœlum, vnde Angeli ceciderunt. Euanuit itaque effluente hac ſanie putor omnis, nec domum tuam , abſcedentis ſciſſa vomica purulentiæ , teter afflatus contaminauit.

QVOD tamen tua quandoque quadrâ vixerit , & iuri tuo poteſtatíque, ruptis licèt vinculis , vt maximè voluerit , non ſe ſubduxerit ; liceat abs te, PATRIARCHA SANCTISSIME , pro tam multiplici grauiq; noxa, vnam vltionem referre. Tandem ad anteriora flagella ſenſum adiunge ac mentem , ſine qua fruſtra hîc vexatus , nouíſque in dies flagitiorum acceſſionibus cumulatus , Orco denique ludibrium debeat. Qua olim poteſtate & charitate virgam inferens , intemperiis importuni hoſpitis , malè pium Monachum liberum præſtitiſti, & hunc exolue. Etiam hîc ſtringe manum, impinge ſalubrem alapam, qua alteri ſtatus animi idoneus, & mens compoſita reuênit. Aſpice Pater piis oculis , veſte ſaltem & cucullo tenus, aliquando filium. Animum indocilem ad honeſti ſemitam reuoca ; pectus ære triplici munitum contunde, ac emolli ad pietatem. Id ſi feceris, te ſi id ſtatus fœlicitatis tuæ ferret , mœrore; familiam tuam cordolio, filium exitio liberaueris.

LECTORI

LECTORI BENEVOLO.

NON fuisse consilij nostri hac lucubratione nunc edenda, calamum quassatum conterere, aut linum fumigans extinguere, quæ subiicio, perspicuè docebunt. Opella hæc à nobis exeunte Augusto anni superioris concepta fuerat, per occasionem nouæ editionis operum Lessij quæ tunc adornabatur, & transmissæ tunc primum ad nos Gallicæ interpretationis operis Barnesij, nouis mendacijs supra latinam editionem suffarcinatæ. Ineunte autem Octobri, exhibita idoneis censoribus, móxque eorum suffragijs munita, Typographo ad prælum data. Dilato tamen interim certas ob causas Lessij recudendi consilio, seorsim cudi cœpta. Iámque ex parte typis mandata erat, & ego certus Barnesij loquacitatis, pro secundo missu apparabam illi commentarium in partem capitis primi regulæ sancti Benedicti, quæ de Monachis Sarabaitis, eorúmque DEO *perfida, & corrupta viuendi ratione disputatur: cum ecce certis nuncijs perfertur, Barnesium à Regiorum satellitum Præfecto correptum, eóque abductum esse, quò illum tanta honestatis laceratio iampridem vocabat.*

Causas calamitatis nihil attinet exponere, cum constet ingenia malè domita & effrania; præsertim postquam Iudæ proditoris æmulatione è Collegio aliquo Apostolico; ex aliquo, inquam, sacro cœtu, transcensis postibus eruperunt, in perniciem plerumque suam ferocire; & œstro suo acta, post aliquam virtutis & honestatis conculcationem, præcipitari in abruptum aliquod, ibique illidi; & contundi contumaciam in peius alioqui ruituram; non exiguo diuinæ benignitatis argumento. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. *Quod Oraculum est ipsiusmet Spiritus sancti* 2. Machab. cap. 6. *Pulchrè item de more Synesius epist.* 44. Cum nihil omnino peccare maximum omnium bonorum est, tum ad iustitiam reuocari, secundum in bonis locum obtinet. Quisquis autem longo tempore iniuriam faciens pœnæ expers manet, cum par est infœlicissimum haberi, qui neque DEO, neque homini curæ sit. Hoc enim considerato, impunitum esse, inter mala connumerari, & dicitur & auditur: igitur punitum esse, in bonis censebitur. Contrariis enim contraria, ratio attribuit.

Barnesio igitur sic in arctum compacto, meum ipse eius resellendi & Lessij purgandi consilium, minus necessarium perspexi. Præterquam quod concluso Barnesio, factóque impotente ad dissolutionem debitorum ex tot erroribus calumnijsque contractorum, euanuisse videri poterat vniuersum ius in illum, quippe qui iam non esset soluendo: atque ita destitutum est, intercisáque opella huius editio. Quod tamen viri graues & periti qui de labore hoc nostro inaudiuerant, extare posse censuerint pretium aliquod operæ, ad dedocendos eos quos partim vulgaris error & bibulus calumniarum animus, partim Barnesij & Theologi & Monachi de hoc argumento liber, Latina & vernacula lingua editus, malè imbuerat. Quod item Hetruscus Apostata, qui Genenæ in Italica Caluini hara subulcum agit, homo parum sanus ac mentis emotæ; (testes vulgatæ eius ante annos aliquot per vicos & compita oberrationes fanaticæ;) opusculum Italica lingua superioribus diebus ediderit de hoc ipso argumento; tanquam vindex exurgeret vinculorum Barnesij, cuius laus est in Æquiuocationum criminatione per omnes Ecclesias; cui impudentia orísque duritiei contundenda, hæc scriptio nostra accommodata videbatur. Quòd denique Typographus suum ex abrupta editione dispendium non dissimularet: passus sum vt quale apud se libero adhuc Barnesio opus meum habuerat, publici iuris integrè faceret. Itaque non secus in eo nunc agitur cum Barnesio, ac cùm de homine ad solutionem vrgendo spes superabat; quam nunc spem per eius calamitatem video intercidisse. Nisi quod amicus, homo oculatus & tricarum fori benè peritus, suggerit, concluso licet Barnesio, factóque impotente, saluum esse ius creditorum; quod duo Sapientissimi Magistri, VRBANVS GARNIER, ET ELIAS DV FRESNE DE MINCE, *non tantùm Barnesij opus tanquam vtile & bonum approbarint, sed etiam* DE EO SPONDERE *se dixerint, pro Barnesio fideiubentes: itaque conueniri eos posse ex* l. non rectè. C. de fideiussor. & mandat. *& ex* l. potest accipi. versic. fideiussor. ff. eodem.

SPLENDOR

SPLENDOR VERITATIS MORALIS,

COLLATVS CVM TENEBRIS MENDACII, & nubilo Æquiuocationis ac mentalis restrictionis.

ADITVS AD DISPVTATIONEM.

OCCASIO ET SCOPVS SCRIPTIONIS; Leßius, & Barnesius comparati; Disputationis breuiculus.

1 NON multum est, ea quo prodiit opus quoddam cuius hæc inscriptio: *Dissertatio contra æquiuocationes auctore Ioanne Barnesio Benedictino, artium & S. Theologiæ Doctore*; subiuncto ea Abdia hoc programmate. *Quomodo scrutati sunt Esau? inuestigauerunt absçondita eius.* Quod nihil ab homine & Theologo & Monacho nisi eruditum & sanctum videretur expectandum; sperarémque fore vt, gliscens apud quosdam abusus, sine causa, saltémque iusta æquiuocandi, idoneo aliquo potentique remedio per eum adhibito curaretur; librum auidè arripio. Sed vix paucas lineas Epistolæ operi præfixæ oculis delibo, cum pro dissertatione hominis Theologi & Monachi quam titulus ementiebatur, suppositam lectori propudiosam & virulentissimam Satyram deprehendo. Pergo tantisper in ipso libro, nec prius oculis vsurpo statum quæstionis qui in ipso ferè eius limine proponitur, quàm pertæsus impudentiæ & tantæ mendacitatis, quantam frons ipse operis exhibebat, facta ex vngue de vniuerso feræ corpore coniectura, librum abiicio, nec me vlteriùs, inde exspirante tam tetra mephiti, contaminari sustineo.

Quod tamen nominatim eo opere P. Leonardus Lessius impeteretur, quasi autor doctrinæ de vsu licito æquiuocationum & restrictionum mentalium ex idonea causa, impetrauit iam tunc ex me Bibliopola, de re literaria optimè meritus (qui illud Lessij opus quod ea dissertatione mordebatur, prælo subiicere destinatum habebat,) vt stipularer, in noua quam meditabatur operis Lessij editione, distractis intra breue spatium prope omnibus anteriorum editionum exemplaribus, non defuturum veneno antidotum, & fascino amuletum. Fore inquam vt lectoribus Lessij doctrinæ studiosis, & veri amantibus, notum facerem quanta iste sub Monachi nomine interfector veritatis, mendacia obtrusisset. Itaque cum nuper exeunte Augusto significasset tempus appetere Lessium denuò prælo subiiciendi, & ego data fide adstringerer, accidit insuper vt tunc primum huc transmissa operis Barnesij Gallica editio, illustrissimo & calumniosissimo mendacio in ipso operis fronte auctior, in manus meas veniret, & ad petulantiæ per non repressionem crescentis, castigationem permoueret. Tandem miranti de tam alto eorum quorum potiùs intererat, in coërcenda tanta temeritate silentio, siue quòd indignum responsione librum arbitrati sint; siue quòd Christianæ patientiæ specimen præbere satius duxerint; aut quocunque tandem consilio per eam impunitatem maleuolorum in se ferociam fouere ac animare non laborarint; certa insedit sententia debitum illud confestim dissoluere.

Nostrum scribendi consilium.

2. Opus igitur Barnesij resumo, nec iam in extima cute hærens, sed scrutans Esau, & inuestigans abscondita eius, comperio opus esse non modo maledicentissimum, quódque verè ab hispido homine, & Esau gemino profectum, quisque illico quantumlibet hebete visu absque perspicilus agnoscat: sed etiam perpetuæ calumniæ plenum, & vno iugi mendacio contextum. Qua enim alia ratione loquendum est, de opere nulla fide conscripto, nullo pudore, nullo conscientiæ respectu; & eo de lectorum oscitantia præiudicio, vt perinde ac si pecora forent qui ea lecturi erant, (quod de Adimanto scripsit Augustinus,) liberũ sibi censuerit autor, quicquid peruersitas concipere, malignitas fouere, parere atrocitas posset, in vnum Lessij caput effundere? Et allatrauit ille quidem etiam Personium, Societatis item Theologum Anglum; hominem qui tradidit sæpe animam suam pro nomine D.N. Iesu Christi, & fidei Catholicæ in Anglia adiumento. Sed quod infrequentiùs Personium appetat; fortassis licet in tanto pudoris naufragio, reueritus hominis pro communi patria labores, & quia ab eo nunquam violatus, à Lessio autem vnóve aut altero Patrum Societatis Belgarum, (vt mox disces,) læsus videri, & illatæ per metam ipsius suspicionem iniuriæ, vltor à consciis agnosci voluit: Ego quoque Personium dimittam, & in vno Lessio cuius patrocinium aliquod stipulatus sum, hoc quicquid est operæ collocabo, illúdque vt spero efficiam, vt æquus lector agnoscat rectè huic scrutatori, & iis quibus seruiuit, vendens propter vnam escam primogenita sua, accommodari hoc loco posse illud Psaltæ, *firmauerunt sibi sermonem nequam; narrauerunt vt absconderent laqueos, dixerunt quis videbit eos? scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus, sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.*

Leßij decora, in scriptione præsertim.

3. Verum quia vt est apud Philonem lib. *quis rerum diuinarum hæres*, de Heracliti sententia oppositorum scientia & meliùs & faciliùs acquiritur iisdem sibi inuicem oppositis: eáque oppositorum & antithetorum contentione vt S. Augustinus 11. *Ciuit. cap.* 18. egregiè disputat, nitor quidam efflorescit,

Digitized by Google

vt idcirco disponente Deo quod idem Doctor post sapientem rectè considerat, *in omnibus operibus altissimi, vnum contra vnum sit, contra malum bonum, & contra mortem vita, sic contra pium peccator:* operæpretium facturus videor, si in hoc lumine, hinc Lessij, inde Barnesij genium & ingenium, contentione vtriusque facta, lectoris oculis breuiter subijciam.

Quanquam de Lessio, exoluit me propè eo labore, communis Doctorum sensus. Vt enim hominis mititatem & suauitatem morum prætercam, quod via per biduum lenissima & humanissima eius consuetudine, ante annos vndeuiginti per Romam itineris ab eò tūc initi occasionem frui licuerit, (sed erit vt spero qui ei iustum & rebus quàm verbis plenius, etiam quoad hanc partem, elogium pangat & operi præfigat:) vt inquam hoc tanti viri decus quod in eo transitu singulare mihi visum est, hoc loco prætermittam, nemo est qui à multis iam annis, & ex quo tempore prodit Lessij prima lucubratio, non suspexerit summam illam quæ in eo vbique se prodit scriptionis nitelam, & in difficultatibus quantumcumque implexis, ac siue rerum obscuritate, siue Doctorum, vt fit, obscuratione tenebricosis, limpiditatem ac pelluciditatem singularem, diffusam item rebus & succi plenissimam, verbis autem subtilitèctam tractandi rationem; delectum sententiarum, solidaque vbique doctrinæ curam insignem, in penetrando ac perspiciendo difficultatis nodo acumen, & in dissoluendo dexteritatem, ad extremum perpetuam & nusquam desideratam eius fidem in referendis ac proponendis aduersariorum sententiis, modestiàmque tanto viro dignam in iisdem refellendis. Quod enim vsus ipse docet, diuturnóque experimento propè attrectamus, quo quisque in rebus Theologicis doctrina superior est, eo modestia quoque eminet, quam tunc maximè prodit, cum conferendæ sunt maious, & aliqua aliorum sententia intra fines per Ecclesiam liberos constituta, quæ tamen non placet improbanda & refellenda est. Nam tunc imperitiorum fastus & ad pauca attendentium arrogantia, placitum à quo abhorret, petulanter & seruiliter excipit; hominis autem periti, nec tyronis & fortius pedem figentis animus, eam à se eiusmodi sententiæ alienæ reuerentiam exigit, quæ & illi plenitudini luminis qua collustratur, & omnes probabilitatis villos peruadit, consentanea sit, & cum Christiana modestia rectáque voluntatis compositione auctius lumen intellectus affectante, probè cohæreat. Præsertim cum non ignoret turbato per æstum & animi impotentiâ spiculo luminе nobis prælucente, eripi fructum omnem disputationis, nec collustrari intellectum, sed auerti, & ad veri perspicientiam, trahente aliorsum affectu, hebetem effici. Vt prouidè propterea Romani quod ex Galeno discimus *sermone de libris propriis*, & ex Mercuriali *l. var. c. 13.* congressiones literarias in templo pacis frequentarent. Hoc igitur Lessius, qua erat & intellectus luce, & voluntatis compositione, semper retinuit, vt aduersariorum sententias summa fide referret, parique modestia & lenitate reijceret, non negata, cum res fert, probabilitatis indicatione & commendatione. Qua in re nullius iudicium defugio, qui Lessij opus de quo agimus, aliáque ab eo edita vel tenuiter euoluerit. & vt dixi, ita planè fert Doctorum sensus. Vix enim intra paucos annos prælum frequenti alterius vllius operis Theologici editione toties caluit: non exiguo argumento, adamatæ à doctis Lessij doctrinæ, eo quo dixi ingenio ac perspicuitate & modestia traditæ. Itaque de Lessio non plura hoc loco, quem vt spero hac lucubratiuncula demonstrabo, posse de se hac in parte gloriari in Domino, vsurpatis illis Basilij Magni verbis *epist. 63. Tantam contra nos impudentiam induerunt, vt & somnia quædam in nos comminiscantur, doctrinam nostram tanquam noxiam traducentes. Qui tamen etiamsi capitibus suis vniuersa eorum mendacia quibus arborum folia sternuntur phantasmata complectuntur, nullam nobis prorsus poterunt aspergere calumniam.*

Barnesij genius, & impetiti ab eo Lessij causa.

4. Vellem fas esset de Barnesio non dissimilia scribere salua veritate. Nam cum & professione Monachus sit, & Theologi nomen præferat, optandum esset eum & moribus & scriptis eiusmodi esse, quem alij & Religiosi & Theologi, fratrem; ac in tanta temporum calamitate, & operarum præsertim apud Anglos egestate, inconfusibilem operarium agnoscerent. Sed quia charitas commenta repudiat, mauultque veritati, cum res fert exigitque iustitia, (vt hîc planè exigit,) quàm assentationi & mendacitati esse locum, cogor euulgare quæ pressa mallem, & turpitudinem quam celatam oportuerat educere in publicum. Quanquam non educam ipse, nec publica faciam, qui ea duntaxat referam, quæ in omnium oculis gesta, neminem latuerunt qui hominem norit. Nam scrutari hunc Esau & inuestigare abscondita eius, quod in tanta eius erga alios malignitate, iustitia permitteret, charitas non sinit: nec est certè necesse, cum in iis quæ patentissima sunt & in conspectu Solis peracta, suppetant tam multa, vt superuacuum sit in abditis conquirendis operam ludere. Verum ne meam qui procul absui ignorationem causetur, non celabo Barnesium, quæ me, ipsi eius ciues & familiares docuerunt, quamquam ne fastidium prolixitas pariat, vnicum è pluribus vnius scriptum proferam. Vir est cui in hoc negotio nec seritur nec metitur, quique Barnesium intus & in cute habet perspectissimum. Eius verò sinceritatem ac in scribendo fidem, ipsi eius apices spirant; vt propterea appendenda ducam ipsa eius verba. Sic habent.

5. *Ioannes Barnesius Anglus, Monachus heteroclitus, in Hispaniis habitum induit, non tam Deo quàm hominibus placendi studio. Inde post annos aliquot, Duacum in Belgium reuersus philosophiam docuit, & sui specimen præbere cœpit, discolus semper & superioribus vbique perouerosus. Ibi forte Patres Societatis, inter quodlibeticas pro more hanc proposuerunt.* An Ioānes in Hispaniis infamis, posset alibi sine nota talis propalari. *Ille per fas & nefas se intelligi volebat, conscientia, vt videtur, teste, quamuis Patres nil minus somniarent, & hinc implacabile in illos odiū concepit, quod paulo post deprompsit acri in æquiuocatores insectatione palam prolatum, & hæc primo libelli huius incunabula, quem Parisiis postea, annis aliquot interiectis, in lucem dedit aduersus æquiuocatores. Quid mirum? conceperat egregius iste pullus etiamnum Duaci existēs, atrocem libellum in ordinem suum, id est, congregationem Diui Benedicti Anglicanam, quam misère lacerat, & persuadere conatur, probare nitens* nullam esse istā congregationem, nisi aëriam & fictitiam, & chimæricam, *vt illius verbis vtar*, quippe Bullis Pontificum innixam malesanis & surreptitiis. *Hoc libello, Domino Du Val Sorbonico, egregiè inuisus est, & in Summum Pontificem atrox & minax. Ob eiusmodi scripta, & mores feros & refractarios, à Superioribus suis Duacenis in arctum compactus est, iuramento præstito se nolle eiusmodi scripto in lucem dare vnquā aut perficere. Paulo post erupit, euasit, & Parisios (vbi Benedictini Angli inter se diuisi) rectà se confert. Hic ad Patres Anglos (qui in Scholis commorantur) confugit, à suis nimirum Duacenis dissidentes, vbi egregiè litem illam accendit, etiam edito libello suprà nominato. Conati sunt Patres Duaceni Benedictini, omnibus modis eum demulcere & ad se reuocare, sed laterem lauant. Fulminata in illum à Generali suo Hispano excommunicationis sententia, risit, se prædicat Diffinitorem ordinis, ac proinde supra vel extra excommunicationis aleam, imo quod ridiculum planè, retorquet ille excommunicationis sententiam in Patres Benedictinos Anglos Parisiis commorantes, & plena die in eorum sacello, à Notariis pronuntiari curat. Tandem causa suæ diffidens, cum ab Ecclesiasticis omnibus condemnaretur; confugit . . . . . . & sub eorum alis in tuto est. Ab eo tempore, profitetur calamum se habere venalem, omnibus causis & materiis, siue sustinendis siue conuellendis aptum. P. Franciscus cuius causam scriptis gessisque egregiè defenderat, hominis mores exosus, eum extra Scholas deturbauit. Ab eo tempore, id est, ferè à biennio,*

ictu

ieus Parisiis tanquam bobo agit, gyrouagus & lucifugus, modo cameræ locandæ incola, modo mensa obambulatoria, egregius Papæ insectator, ac proinde Richerio eiusque asseclis, perdilectus, & superfamiliaris. Dum matrimonium cum Anglo tractaretur, intimè agebat cum legatis Anglis, & ab eorum nutu suum in Angliam aduentum pendere voluit. Iam secundò aut tertiò se itineri comparauerat, vocante Rege Angliæ, sed nescio quis genius eum dimouit. Hoc scio, eius in Angliam aduentum, à bonis omnibus perinde timeri, atque alicuius Apostatæ aut religionis desertoris. Dum in Scholis ageret, scripta omnia sua satis liberaliter non nemini communicauit, qui mihi sanctè iurauit, Marcum Antonium de Dominis prima eorum lineamenta radicitur posuisse respectu istius. Hæc pauca raptim prout memoriæ succurrunt, bene ut non multum curioso, nec res alterius indaganti. Verùm si opus sit, salius proborum naribus, camarinam hanc ampliùs mouebimus. Hactenus ille quem dixi, Barnesium habens perspectissimum.

6. Hîc ego nihil de meo adiiciam; quod per se res ipsa ingerit, indicabo. Habet hinc lector generatim, aduersarij ingenium inquietum, turbulentum, ac ferox; qui ne suis quidem pepercerit, & tantas tragœdias, quantas breuis relatio indicauit potiùs quàm retulit, domi & foris concitarit. Habet Ismaëliticum, hominis verè feri, cuius manus contra omnes & manus omnium contra eum, & è regione vniuersorum fratrum suorum fixit tabernacula. Habet infidum & periurio infame, quod nulla præstiti iuramenti ratione habita, scripta virulenta, publici iuris fecerit. Habet implacabile, quod à nihil minùs cogitantibus, vel potius ab inani sua suspicione violatum, nullæ bonæ fidei, & simplicis animi contestatione leniri potuerit; & annos aliquot, homo & Sacerdos & Monachus pectore abditum fouerit inde conceptum odium, quod effractis etiam iuramenti repagulis euomuerit. Habet denique in fide Catholica lubricum, quod non modo censuram & virgam Ecclesiasticam contempserit; (quam euigescentis & intermorientis Catholicæ fidei notam habent Canonum Doctores:) sed etiam, quæ semper fuit spiritus ad hæresim inclinantis, vel etiam præcipitantis veluti characteristica, posuerit in cœlum os suum, & minacibus scriptis, ipsum Pontificem Maximum, Christi in terris Vicarium allatrare sustinuerit.

Habeo & ego, quid causæ sit cur in disputatione de æquiuocationibus & mentalibus restrictionibus, Barnesius, Lessio tanta obfirmatione dicam impegerit; ac dimissis innumeris qui de eo negotio plenè & apertè ante Lessium egerant, præsertimque Nauarro, qui integro commentatio & variis aliis tractationibus Lessio præiuit: perinde tamen in Lessium confutandum incubuerit, quasi is primus autor huius doctrinæ extiterit, vel eius patrocinium peculiari studio susceperit. Qui tamen illam non nisi vt probabiliorem tradidit, allegatis aliis qui eam sine vlla trepidatione & constantissimè asseruerant. Támque in ea tradenda parcus fuit, vt si omnia quæ variis locis ab eo in hanc sententiam tradita sunt, adunentur in vnum, vix suffectura sint ad explendam vnam paginam ex iis quibus ordinariè editum est Lessij opus. Quæ mihi vt verum ingenuè fatear, diuturna admirationis non modicæ causa fuit, donec suspicantem quod erat, relatio adducta, veram originem, hoc est genium hominis & alta mente repostam quæstionem quodlibeticam, tandem edocuit.

7. Orsa ab his initiis scriptio, & tali concepta spiritu, eodem ad infelix incrementum & maturitatem perducta est. Iugis toto opere ferocia, & impotentis animi æstus intolerabilis. Conuicia in singulis propè apicibus: calumniarum immensa prodigalitas, & vt in magna messe vnam dumtaxat alterámve spicam legam, obiectiones & rationes dubitandi quas in libris Patrum Societatis legerat, impugnandas suscipit tanquam sententias ipsorum. Idipsum aliàs præstat in allegandis pro se Autoribus vt docebo suis locis, & testatum facient indices in quibus signati loci monstrosæ huius rationis agēdi apud Barnesium. In statu quæstionis, hoc est in ipso operis limine, tam fœdè imponit, vt persuasum velit quæstionem esse an mentiri liceat, & Lessio tribuat mendacij patrocinium. Apertiore etiam & inuerecundiore impudentia in Gallica operis editione, quæstionis statum ait esse, *an Christus mendacia & falsitates elocutus sit; & vtrùm in Scripturis sacris conscripta mendacia; & an Ecclesia, quæ verbo Dei nos pascit, docuerit nos mendacia verbo & scripto.* Lessióque affingit, quòd falsitatum Dei ore profusarum & per Ecclesiam orbi obtrusarum assertor sit; quodque fidem nostram eo redigat, vt incerti simus, verène mysteria proposita credenda sint prout proposita sunt; an verò duntaxat secundum alium abditum sensum in Dei mente reseruatum, veritatem contineant. Denique Scripturarum & Patrum ac Doctorum loca, vt causam suam promoueat, non erubescit additamentis suis infercire, & quod illis ad rem suam deest, de suo supplere, vt spurios adulterationum suarum fœtus minùs attentis & incautis obtrudat pro legitima sobole Scriptorum sacrorum atque Doctorum. Nolo lectorem malè credulum. Quare vt loca in iis quos dixi indicibus ad huius disputationis calcem subiiciendis signata adeat, etiam atque etiam obtestor, & præsto deprehensurum eam scribendi peruersitatem, & mordendi ac fingendi licentiam, quam vix apud apertè Hæreticos, & manifestos transfugas, sit reperire.

Barnesius Philalethem se nominat, & quorum exemplo.

8. Nec refert quod veritatis zelum & tam ardens studium obtendat, seque in præfatione ad Lectorem N.S. vt minimum Theologum rectè prædicat, ita maximè *Philalethem* ementiatur. Non hæc noua stropha est. Et Celsus etiam Epicureus, homo mendaciorum loquacissimus, quem Origenes libris octo confutatum dedit, *Philalethes* audire voluit, eodem referente Origene. Sed & Seuerus hæresiarcha, vt est apud Anastasium cap. 6. *Ducis viæ.* librum confertissimum mendaciis quæ aduersus Catholicam fidem, & Patres Catholicos vomebat, *Philalethem* inscripsit. Hierocles, cuius in Christianos rabiem & in fingendo licentiam, Lactantius *lib. 5. Instit. cap. 2.* tacito licet nomine testatam fecit, eodem tamen auctore Lactantio citati libri capite tertio, & disertè Hieroclis nomen proferente Eusebio initio confutationis, *Philalethes* dici voluit. VViclesfi hominis pestilentissimi ad mentiendum proiectissimi, teterrimo operi, titulum fuisse ἀλήθεια, lego apud Molanum *lib. 2. de fide hæret. seru. cap. 1.* Denique Author blasphemi & multis nominibus execrandi operis, quod ante annum Senatus Diuionensis, pro sua in Deum & cœlites turpissimè ac nequissimè in eo proscissos religione ac pietate, ignibus adiudicauit, *Alithophilum* se dixit, & opus suum *veritatis lacrymas* inscripsit: in eo vno titulo probandus, quia verè multas lachrymas spurcissimus ille liber, veritati ipsi omnibúsque proborum virtutibus excutere idoneus erat. Et hanc ipsam S. Hilarius sub initio sexti *de Trinitate* monet esse communem artem mendaciloquorum, & erronum quorumcumque. *Quis non sentiat,* inquit, *lubricos serpentinæ via flexus, vel tortuosi spiritus nodos vipereos non intelligat, quibus venenati oris principalis potestas, collecto inflexi corporis orbe concluditur. Sed extensis omnibus atque absolutis, totum occultati capitis virus patebit. Ingerunt enim nobis primùm nomina veritatis, vt virus falsitatis introeat.* Hæreticos quoscunque & Philosophos, etiam Epicureos, eundem veritatis amorem ac possessionem iactasse, discimus ex Theodoreto initio dialogi primi. Confirmátque Augustinus, qui hanc esse *ornatam ianuam*, qua errores omnes imperitorum animis latenter irrepunt, libro contra epistolam fundamenti c. 11. rectè obseruauit. Quare ementium veritatis studium & prætensus veritatis tuendæ & amplificandæ zelus, frustra obtenditur, cum tam densa mendacia toti operi inspersa contrarium euincant, & vt est in veteri effato, *dicta factis deficientibus erubescant.*

AEquitas & necessitas aliqua Philalethem impugnandi, Origenis ac Eusebij imitatione.

9. Ex hac igitur Lessij & Barnesij quoad genium & scribendi rationem comparatione, arbitror augurari Lectorem, quo tandem res sit inclinatura; quive exitus motæ à Barnesio litis, apud æquos & peritos æstimatores expectandus sit. Perspicuam item existimo æquitatem defensionis, quam Lessij in rem Theologicam meritis, & veritatis aduersum prætensum Philalethem tuitioni, exemplo Origenis atque Eusebij priscos Philalethes impugnantium, rependere in animum induxi. Ausim etiam necessitatem eius aliquam profiteri. Nam cum Barnesius, & latinè & vernaculè contra licitum vsum æquiuocationum ea quacunque causa vsurpatarum, tanto impetu connisus sit, vt scribere non erubuerit æquiuocationis quomodocumque licitæ assertionem, hæresim esse in plurimis Conciliis damnatam, ab omnibus retrò Patribus ac Doctoribus reprobatam, seque altè stertentibus omnibus Ecclesiæ Prælatis & Doctoribus; ipso etiam Pontifice Maximo qui in Ecclesiæ specula indefessas excubias agit, ad grassantem hæresim non aduertente; coactum accurrere, & gliscens Ecclesiæ incendium comprimere. Interfuit omnino non deesse qui hos spiritus & audaciam cohiberet, & eadem opera Lessij doctrinæ soliditatem, ac Prælatorum Ecclesiæ in munere suo vigilantiam; Doctorum item Catholicorum in depellendis erroribus, qui verè errores sint, diligentiam iugem ac perpetuam, (meritò aduersus Lessium mutam,) patefactam daret. Præterquam quòd eo præsertim nomine perniciosam Barnesij dissertationem existimo, quod vt à Nauarro & Emanuele Roderico iampridem proditum est locis infrà adducendis, in plerisque euentibus in quibus ambigua vel restricta locutio iustè adhibetur; præcluso hoc remedio, permulta mendacia & peccata admittenda indubiè sint, quæ metus damni grauis veluti extorqueret à permultis, studium habentibus damnum illud à se auertere, nec tamen aliud obstructo exitu æquiuocationis patens mali effugium habituris, quàm mendacium. Vt necessarium proinde videatur, Barnesij doctrinam quæ tot peccatorum seminium esse incautis potest, non sinere indiscussam; & omnibus perspicuum facere, sicut mentiendi semper & vbique omnibus interclusa facultas est, ita non deesse viam honestam qua se damnis alioqui irruituris subducant, absque numinis violatione & veri dispendio. Et quemadmodum in negotio contractuum & vsurarum idem plerumque tuta conscientia præstatur ab iis qui ritè edocti sunt, quod alij cum scelere efficiunt mutata dumtaxat agendi & contrahendi ratione; ita & in re præsenti contingere.

Summa disputationis.

10. In publica itaque commoda contulisse aliquid videbimur si tutam illam declinandorum tam multiplicium lapsuum viam aperuerimus, vnàque Lessij, in quem Barnesius præcipuè consisteat, doctrinæ soliditatem demonstrauerimus. Quod assecuturi commodè videmur, si dilucidè exponamus tria illa quæ Disputationis epigraphe prætulit: Veritatis inquam splēdorem, & inextinctum semper ac fulgentissimum iubar: Mendacij è contra tenebras densissimas, & noctem æternam: locutionem denique ambiguarum aut ex parte suppressarum nubilum, vt ait Ennod. lib. 12. epist. 7. fine vt Cassianus *collat.* 17. *cap.* 17. appellat, nubeculam, seu lucem obscuritate permixtam, id est, implexitatem, aliquando quidem vitiosam, aliàs autem culpa & labe vacantem. Nam si eiusmodi locutionibus virtus aliqua à veritate & simplicitate distincta interdicat, vt fides, vt religio, vt obedientia Superiori aut Magistratui debita in iudicio vel extra iudicium, vt iustitia aliáve huiusmodi aliqua virtus, improbandæ sunt ac damnandæ. Si item silentibus illis virtutibus collocutioni veluti extraneis; sola autem veritate & simplicitate ad candidè loquendum vrgente, desit idonea causa ad vsurpandas locutiones illas aut ambiguas aut ex parte suppressas; illicitæ sunt & refugiendæ tanquam mendacio continentes, & aliqua eius veluti aspergine sordentes. At si virtutibus illis locutioni quasi extraneis non vrgentibus, idonea autem aliqua causa interueniente, puta graui damno alioqui secuturo, ad implexitatem istam locutionum siue ambiguarum, siue ea parte suppressarum adigaris, nihil præstas probo homine, nihil virtutis studioso indignum, ambiguè vel restrictè loquendo, iusta necessitate nubilum illud collustrante, & vitium quod alioqui interueniret, dispellente.

Hæc est summella huius Disputationis, cuius vt cum Cassiodoro loquar *cap. 2. de Anima*, his paucis *editum est quasi parturiale ouum, vbi vitæ futura auis, pennarúmque grata varietas continetur. Nunc aperiatur in partes, quia hominum consuetudo est faciliùs discere, quæ diuisa possunt euidentius elucere.*

DISPV

DISPVTATIO
DE VERITATE MORALI, CVM MENDACIO ET LOCVTIONIBVS æquiuocis ac mente restrictis, comparata.

CAPVT I.

Veritatis moralis, natura & decus aperitur.

1 QVIA autore Philosopho, rectum sui & obliqui regula est; & vniuersa hæc disputatio, de oppositis morali veritati defectibus instituitur, operæpretium est, ante omnia de ipsa morali veritate quædam annotare, quibus & ad reliquam disputationem aditus muniatur, & quanti sit de quo quæritur, apertius fiat. Restringo autem sermonem ad veritatem moralem, quia cum multiplex sit veritatis acceptio, nos hoc loco de sola morali veritate sermonem instituimus. Et interdum quidem Veritatis vox, veritatem rebus quibusuis suapte natura insitam, siue transcendentem designat, quam S. Anselmus dialogo *de verit. cap. 7. & 10. veritatem quæ est in essentia rerum* nominat, & à paucis considerari obseruat. Aliàs autem ea vox veritatem cognitionis, eique adiunctam veritatem locutionis, vel scripturæ, aut cuiuscumque alterius signi complectitur, quæ dici potest veritas significationis, prout etiam à S. Anselmo supra *cap. 2. & 10.* nominatur. Tandemque aliquãdo denotat virtutem quandam qua inclinamur ad dicendum aut quomodolibet significãdum verum, ita vt locutio & quælibet alia significatio vera, supponatur veritati in hac postrema consideratione spectatæ, tanquam obiectum. Cùm ergo tam multiplex sit veritatis vsurpatio pro multiplici adæquatione, in qua sitam esse veritatis rationem, rectè declarat varia inde eius membra eruens Magnus Albertus 4. *ethic. tract. 3. cap. 2.* nos hîc vnam moralem veritatem postremo loco propositam siue veracitatem spectamus; quia ipsa est cuius violatione mendacium aliique defectus morum, quos hic ad examen vocamus, admittuntur.

Quidditas Veracitatis.

2. Ex D. Thomæ doctrina 2. 2. *q.* 109. *art.* 1. 2. & 3. hæc eius definitio eruitur. Veritas, siue veracitas, est pars potestatiua iustitiæ, qua verba nostra vel facta debitè ordinantur ad aliquid, sicut signum ad signatum, vt ei debito quod humana societas & conuersatio postulat, satisfiat.

Ratio generica caret difficultate. Neque enim vel memoranda hoc loco videtur antiqua lis de veritatis genere, quam excutit Sextus Empyr l. 2. pyrrhon. hypotip. c. 8. & in opere aduersus Mathem. cum exagitat logicos, capite *an sit aliquid quo iudicetur veritas.* quo loco, nonnullos, & maximè Stoicos, veritatem à vero trifariam discriminare ait; nempe essentia, constitutione, & virtute. Essentia quidem, quatenus veritas est corpus, verum autem est incorporeum. Est quippe veritas inata eos scientia pronunciatiua verorum. At scientia cum sit hegemonicon certo modo se habens, ad corporum classem pertinet. Ergo eodem referenda est veritas; quæ proinde genere est corporea. Constitutione autem, differentem à vera veritatem statuebant iidem Stoici, quòd verum sit suapte natura aliquid simplex, veritas autem ex multis coalescat, séque ad verum habeat, sicut populus & ciuitas ad ciuem. Denique discrimen inter verum & veritatem quod penes virtutem assignabant, ex eo petebant Stoici, quod veritas scientiæ adhæreat, sitque in solo studioso probitatis: at verum, etiam in improbo esse queat, & in stulto, ac puero, qui ea scientia non considerant, quod veritas facit. Hanc litem aio in præsentia dimittendam, quod quantum attinet ad genus veritatis in quo versamur, non sit fortassis nisi de nomine, vt ferre videntur nonnulla quæ profert Lipsius l. 2. physiol. Stoic. dissert. 4. & 5. Modus tamen loquendi, (quicquid sit de reipsa,) est absurdissimus, ipsisque Stoicis sanioribus improbatus, ac nominatim Senecæ, quem adduxi, referens suo loco placitum Stoicorum de corporeitate affectuum, atque virtutum. Cœtera quæ à Stoicis verum à veritate discriminantibus asseri a dixi; quod attinet ad tertium discrimen, infra excutientur agendo de mente Philosophorum circa restrictiones. Quod autem spectat ad secundum, mirabilis sanè videtur ea Stoicorum philosophia, qua statuunt concretum esse simplicius abstracto, verum inquam veritate. Quam item perperam cum multitudine & populo conferunt. Rectiùs id de mendacio protulissent, iuxta illud Gytonis Petroniani. *Multa vnà oportet consentiant, & ratione mendacium constat.* Sed de his gerris plus satis.

Extra controuersiam ergo est, veritatem de qua agimus esse virtutem, & quidem ad alterum. Nam hæc virtus respicit alios quibus nostra manifestanda sunt, atque ita meritò ad iustitiam reducitur, cuius est voluntatem hominis benè ad alios afficere, vt propterea S. Ambrosius *l. de parad. c. 3.* & sæpè aliàs, iustitiam, *virtutem publicam, aliisque non sibi natam* appellet. Veritas ergo quandoquidem ipsa quoque alios respicit, membrum aliquod Iustitiæ est, & voluntati inexistit, æquè ac Iustitia. In quo hallucinati sunt aliqui apud Bassolim *in 3. d. 38. q. vnica art. 3.* qui mendacium, atque adeò etiam virtutem veritatis mendacio oppositam, in intellectu locauerunt; decepti vt videtur nomine veritatis, quod aliquid ad intellectum pertinens sonare videtur. Sed obseruandum istis fuerat, actum intellectus posse substerni actioni voluntatis tanquam obiectum, & nihilominùs virtutem cui cura volitionis illius honestæ circa verum occupatæ incumbit, non esse virtutem intellectus, sed voluntatis, vt perspicuum est in habitu piæ affectionis ad credendum impellentis, qui voluntati insidet, quamuis circa assensum fidei occupetur, tanquam circa obiectum actus sui eliciti. Idem ergo statuendum est de virtute veracitatis: quam propterea Aristoteles, non *6. ethic.* vbi agit de virtutibus intellectus, sed libro quarto, vnà cum aliis virtutibus ad alterum voluntati insidentibus exposuit. Est enim ipsa quoque

vt præmisi Iustitia quædam. Quia tamen à ratione Iustitiæ deficit, eo quod non spectet debitum illud arctum, quo Iustitia simpliciter dicta destinetur, sed tantùm spectet debitum morale, quo ex mera honestate vnusquisque debet alteri conformem menti manifestationem veritatis, vt D. Thomas supra *art.*3. rectè tradit: propterea non numeratur inter simpliciter dictas Iustitiæ partes siue subiectiuas, sed inter potestatiuas & potentiales, in quibus ratio virtutis ad quam reuocantur, veluti luxata reperitur.

3. Non nego quin possit aliquando manifestatio menti cõformis deberi ex strictè accepta Iustitia. Plerumque enim titulo contractus, aut in iudicio legitimo, ea manifestatio debetur ex iustitia: sed illud debitum non spectat ad moralem virtutem veritatis, quæ debitũ dumtaxat spectat in humana societate eiúsque exigentia fundatũ; ita vt vnusquisque eo obstringatur, præcisè quatenus est sociale animal, & cum aliis conuersatur, etiamsi omnes alij strictiores tituli excluderentur. Ita disertè ferũt illa Philosophi 4 Ethic. cap. 7. *Veracem non eum intelligi volumus qui in pactionibus verũ dicit, atque in iis quæ ad iniustitiam vel iustitiam spectat, id enim est alterius virtutis: sed eum qui licet nihil huiusmodi intersit, & vita & verbis propterea verum dicit, quia talis eo habitu est. Qui sanè cum sit huiusmodi, meritò esse probus videtur. Qui enim veritatis est studiosus, & vbi nihil refert, verum dicit; multo magis vbi referet, id faciet. Vbi enim turpe est, mendacium, cauebit profectò, quod per se etiam euitabat.* Quod ait, veracem, etiam vbi nihil refert consectari veritatẽ, non eo spectat vt velit veracẽ tunc quoque veritati enunciãdæ operam daturum, cùm nulla culpa foret veritatem violare: id enim vt ea ipsomet Philosopho mea dicam, planè falsum est, quia semper cernitur culpa in violatione veritatis. Sensus itaque est, veracem *etiam vbi nihil refert*, id est, vt Eustratius rectè interpretatur & D. Thomas *ibid. lect.*15. vbi nullum nocumentum contra Iustitiam ex falso sermone imminet, veritati nihilominus adhæsurum. Et multo magis à mendacio alienum fore, cùm continget mendacium eo iniustitiæ titulo turpe esse; quandoquidem etiam cum eo turpitudinis auctario destitueretur, auersabatur illud nihilominus, per se, & solo honestatis moralis, in ea mentis & locutionis conformitate elucentis, decore pellectus. Illustrissimè hæc omnia tradidit Themistius orat. 1. exponens quartam Germani Philosophi notam, quam statuit esse veritatem: ita vt homo Philosophus sponte sua auersans omni ex parte falsitatem, diligat & consectetur veritatem. Distinguit autem duplicem veritatis quasi materiam. prior continetur pactis atque conuentis, & iis quæ quis de altero enunciat. Qua in parte delinquere, ait esse mendacij genus malitiosum & improbum, planeque è Philosophi animo exterminandum. Quandoquidem falsitas quam quis in disciplinis comparandis incurrat, soli obest ei qui fallitur: in commerciis verò si quæ insit, iniuria insuper alterius implicatur. Sicut intemperantia qua quis solutam & innuentem fœdat, intemperantiæ finibus concluditur. Eos autem prætergreditur, consuetudo cum muliere coniugio alterius illigata. Alteram veritatis materiã profert Themistius, res ipsius loquentis proprias. Quo in genere minus grauiter quis labitur quia absque alterius detrimento, non tamen absque turpitudine sua; præsertim si non extenuando ac deiiciendo res suas, sed eas impensè attollẽdo violetur veritas. Quo in genere multa putidè & cum magna audientium molestia, peccantur à plerisque, impensè iactãtibus, & collaudantibus ipsismet, de quibus per alios celebratis erubescere eos par fuerat. Philosophum ergo, ait Themistius, veritatem in omni planè materia consectari, sed in ea maximè in quam impingens actus, numerosiori & tetriori fœditate sorderet: quandoquidem, etiam vbi accessio illa malitiæ deest, quia nemini infertur damnum mentiendo, perstat tamen in amore veritatis eámque colit quàm studiosè

Obiectum materiale & formale veracitatis.

4. Habemus ex dictis, veritatis moralis siue veracitatis naturam, ex eius materiali & formali obiecto ductam. Proprium enim virtutis huius munus est, curare veritatem in signis externis quibus aliquid alteri significamus, siue curare conformitatem signorum illorum externorum, & mentis, in eo qui talia signa vsurpat: ita vt saltem secundum conscientiam proponentis & vsurpantis signa prædicta, non sit dissonantia inter signa & obiectum per ea significatum: & in id homo sollicitè incumbit, quia nisi huiusmodi dissonantia studiosè declinaretur, pessum iret ciuilis societas, actúmque esset de humana conuersatione. Inde ergo liquet, hanc virtutem, vt paulo ante etiam dixi, non inesse intellectui, sed voluntati, esséque verè virtutem moralem. respicit enim consonantiam signorum quibus sensa nostra de rebus enuntiamus, & nostri de rebus iudicij, ita vt quod iudicamus, hoc significemus, eámque consonantiam vult & curat hæc virtus, quæ idcirco circa signa illa externa, tanquam circa materiale obiectum occupatur. Formale autem siue motiuum quod est fons honestatis materiali obiecto affusæ, non aliud hoc loco est quàm illud debitum quod protuli, in humana societate eiúsque exigentia fundatum, ac proinde non est legale, sed morale duntaxat, vt cum D. Thoma *q. illa* 109. *artic.* 3. passim loquuntur, ad designandum debitum à perfecta & stricta Iustitiæ ratione deficiens. Et ita de huius virtutis debito, annotatum rectè est à Burlæo 4. *Ethic. parte* 3. *tract.* 4. *cap.* 2.

5. Consultò porrò addebam, eam conformitatem signi & obiecti significati quam hæc virtus consectatur, debere esse saltem secundum conscientiam proponentis, quia vt eleganter inquit S. Augustinus *lib. de mendac. cap.* 3. *non omnis qui falsum dicit mentitur, si credit aut opinatur verum esse quod dicit.* Et mox. *Quisquis hoc enunciat quod vel creditum animo vel opinatum tenet, etiam si falsum sit, non mentitur. Hoc enim debet enunciationis suæ fidei, vt illud per eam proferat quod animo tenet, & sic habeat vt profert. Nec ideo tamen sine vitio est, quamuis non mentiatur, si aut non credenda credit, aut quod ignorat, nosse se putat, etiamsi verum sit; incognitum enim habet pro cognito. Quapropter ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis vel quibuslibet significationibus enunciat. Vnde etiam duplex cor dicitur esse mentientis, id est, duplex cogitatio; vna rei eius quam veram esse vel scit vel putat, & non profert: altera eius rei quam pro ista profert, sciens falsam esse, vel putans. Ex quo fit vt possit falsum dicere non mentiens, si putat ita esse vt dicit, quamuis non ita sit, & vt possit verum dicere mentiens, si putat falsum esse, & pro vero enunciat, quamuis reuera ita sit vt enunciat. Ex animi enim sui sententia non ex rerum ipsarum veritate vel falsitate, mentiens aut non mentiens iudicandus est. Potest itaque ille qui falsum pro vero enunciat, quod tamen verũ esse opinatur, errans dici & temerarius: mentiens autem non rectè dicitur, quia cor duplex cum enunciat non habet, nec fallere cupit, sed fallitur.* Hoc ipsum est quod affirmabam ad conformitatem veritate morali, siue veracitate quæsitam, sufficere, vt interueniat secundum conscientiam vsurpantis signa, quibus ea conformitas inædificanda est.

Reiiciendus porrò est Gilbertus 4. *Ethic. q. vltima dub.* 2. vbi contra expressam D. Augustini sententiam affirmat, eum qui enunciat aliquid sicut se habet à parte rei, non mentiri, etiamsi contra conscientiam loquatur existimans rem aliter se habere quàm ipse enunciet. Hoc inquam reiiciendum est, quia mendacium opponitur contrariè veritati morali: hæc autem non spectat nudam consonantiam propositionis vocalis eum obiecto prout à parte rei se habente, sed præcipuè attendit consonantiam obiecti & locutionis prout indictæ per voluntatem. Nec enim locutio est alio modo moralis, aliterve ad veritatem moralem pertinet. Itaque rectè statuebat D. Augustinus, posse men

mentientem, dicere verum reipsa, & nihilominus labefactare veritatem moralem, quæ pensatur ex affectu loquentis, eiusque conscientia. Posset tamen statui euentus Metaphysicus, in quo homo non loqueretur contra conscientiam, & tamen loqueretur contra mentem. Nimirum si iudicaret locutionem menti dissonantem vitio vacare, vt facere potuerunt qui inuincibiliter censuerunt licere loqui contra mentem in quibusdam euentibus. Ex quo Angestus cap. 7. moral. t. 1. §. *Secundum dubium*, colligit, quamuis omnis mentiens dat contra mentem siue contra iudicium speculatiuum, dictans esse falsum quod ipse asserit verum; tamen non omnem mentientem ire contra conscientiam, quæ est iudicium practicum indicens operationem eáve interdicens. Ratio tamen quam contra Gilbertum adhibuimus, æquè probat, illam locutionem contra mentem, non indictam à volumate contra regulam morum siue conscientiam, malè vocari mendacium, formaliter & in genere moris loquendo vt nunc facimus. Quare doctrina proposita, rata manet vndecunque.

Dignitas & necessitas veritatis.

6. Sic exposita veritatis moralis ratione atque natura, superuacuam propè videtur summam eius dignitatem simul ac necessitatem oratione complecti velle, cùm sit per se perspicuum non minorem esse eius necessitatem, quàm sit humani conuictus ex naturæ rationalis præscripto inini. Dignitatem verò tantam esse quanta cernitur in ipsa societate humana prout humana. Cum enim non possint homines, spiculo intellectuum suorum lumine, alieni pectoris latebras per seipsos peruadere; sanè nisi is penes quem duntaxat, secundùm D E V M, abyssi illius ius est, syncerè enunciet quid animo versauerit, aut etiamnum verset, intercluditur omne sermonis commercium, quo vno humana societas, & inter nos conuersatio maximè continetur. Et idcircò D E V S pectori altè infixum hoc veritatis studium exoptans, & internæ & huius foras manantis veritatis symbola, Pontificio pectori appressa voluit, vt Philo scitè notauit *lib. de Iudice* verbis illis. *Quid in vita est æquè pretiosum quàm veritas. Eam vates sapiens inscripsit loco sacratissimo, ex parte vestis Pontificiæ, vbi est principalis vis animæ, vt Sacerdotem per hoc ornamentum augustiorem faceret. Veritati autem adiunxit cognatam virtutem, declarationem vt vocat: vt essent, ceu imagines orationis quæ vel animo concipitur, vel etiam profertur. Nam huic declaratione opus est; per quam aperiatur aliis, quicquid latet in animo; sicut veritate illi alteri, ad perfectionem vitæ actionúmque per quas itur ad felicitatem.* Quid si hoc, vt alia innumera, adulterauit ea parte, Dei simius, apud Iapones? Refert sanè S. Franciscus Xauerius lib 3 epist. 5. Iaponum Pontificem, *Niaxit* id est *cor veritatis* appellari, vt quod Hebræus Pontifex, apposita pectori, veritatis tessera exhibebat, hoc Poppa ille Iaponius, nomine ipso præferret, autore Satana?

7. Quinetiam tam singularem veritatis dignitatem agnoscunt Sacræ literæ, vt quasi antonomasticè virtus sit, aut vniuersas virtutes ambitu suo coërceat, quarumcumque virtutum operationes, frequenter nomine actionum veritatis insigniant, idémque sit iuxta Scripturæ phrasim, facere veritatem, ac bonum aliquod operari; & è contra idem mendacium, atque iniquitas, vt obseruauit S. Gregor. 18. *moral. cap.* 2. post Augustinum *lib. contra mendacium cap.* 20. qui idcircò illud ex Psalte & Apostolo, *omnis homo mendax*, perinde interpretatur ac si dictum esset, *omnis homo peccans.* Optimè S. Chrysostom. *in Psal.* 5. tractans illud, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium*, ita habet: *Loquentes mendacium, hic dicit, eos qui malè viuunt: eos qui res fallaces persequuntur: eos qui libidini, gulæ & auaritiæ sunt dediti: hæc enim omnia appellat mendacia seu falsa: ψεῦδος enim vtrumque significat.* Eodem sensu S. Augustinus *tract.* 5. *in Ioannem.* (exscriptúmque est à Concilio Arausic. 2. cap. 22.) ait: *Nemo habet de suo nisi mendacium & peccatum. Si quid autem homo habet veritatis atque iustitiæ, ab illo fonte est quem debemus sitire in hac eremo, vt ex eo quasi guttis quibusdam irrorati, & in hac peregrinatione interim consolati ne deficiamus in via, venire ad eius requiem satietatémque possimus.*

Item quemadmodum iuxta easdem sacras litteras, prima mali hominis nota, & veluti characteristica improbitatis, est, non stetisse in veritate, & ad mendacium deflexisse; ita veritati addictum esse, eámque studiosè consectari, est certa veluti tessera totius honestatis moralis. Vt proinde Apostolus, D E V M ipsam sanctitatem ab omni culpæ labe seiunctissimam, & hominem culpis scatentem expressurus, verba illa vsurparit: *Est autem* D E V S *verax, omnis autem homo mendax.* Vnde etiam est illud eiusdem Apostoli ab Augustino 14. *de Ciuit. cap.* 4. optimè animaduersum: *Veritas Dei in meo mendacio abundauit.* id est, sanctitas diuinitus infusa & largiter non parcè demissa, tot meis malefactis condonandis & expiandis prodita est. Itaque Apostolus, nomine diuinæ veritatis, sanctitatem creatam sibi concessam, quasi participationem ac veluti stillicidium diuinæ increatæ sanctitatis intellexit: nomine autem mendacij, quæuis scelera vniuersè designauit. Rationem subtiliter subdit D. Augustinus ex eo ductam quòd *cùm viuit homo secundum veritatem, non viuit secundum seipsum, sed secundum* D E V M: D E V S *est enim qui dixit: Ego sum veritas. Cùm vero viuit secundùm seipsum, hoc est, secundum hominem, non secundum* D E V M, *profectò secundum mendacium viuit: non quia homo ipse mendacium est, cum sit eius autor & creator* D E V S, *qui non est vtique autor creatórque mendacij, sed quia homo factus est rectus, vt non secundùm seipsum, sed secundum eum à quo factus est viueret: id est, illius potius quàm suam faceret voluntatem. Non autem ita viuere, quemadmodum est factus vt viueret hoc est, mendacium. Beatus quippe vult esse, etiam non sic viuendo, vt possit esse. Quid est hac voluntate mendacius? vnde non frustra dici potest, omne peccatum esse mendacium.* Hæc & alia in eam sententiam Augustinus loco allegato.

8. Sed quod obiter eius loci initio ab eo tactum est, de diuina similitudine in veracibus luculenter expressa, pulcherrimè ac vberiùs confirmat, *tract.* 42. *in Ioannem*, addita dæmonis antithesi, quem autore Christo mendacij parentem, cum D E O componit: *vt quomodo* D E V S *Pater genuit Filium veritatem, sic diabolus lapsus, genuerit quasi filium mendacium.* Pulchrè autor qq. veteris ac noui Testam. q. 90. & 89. ea Christi verba de Diabolo, *mendax est, & pater eius*, interpretatus de Caino, quem Diabolum à mendacitate & Dæmonis imitatione dictum censet: patrem mendacij dictum Satanam docet, quod sibi ipse mentiendi autor fuerit, nec illum habuerit priorem mendacem quem imitaretur: cùm è contra Cain autore Satana ac præcessore mentitus sit; ideóque non aliter eius filius dicatur, quàm fideles omnes dicantur Abrahæ filij, quia fideles dicuntur sicut & ille qui prior exquisitè credidit. Est ergo Diabolus, mendaciloquorum vt sic, ac mendacij pater. Ex quo efficitur, mendaces diabolici seminis traducem, agnoscere aliquatenus in seipsis posse. E contra autem veraces, diuinum seminium, per quod ad aliquam cum ipsomet numine veluti cognationem euehuntur.

Quo etiam spectat quod ex Pythagora refertur apud Stobæum *serm.* 11. Interrogatus enim Pythagoras, quid D E O simile facerent homines, respondit, exercere veritatem. Forteque idipsum voluit Sextus ille Pythagoræus, cuius sententias Ruffinus Latinè fecit & interpolauit. Ait enim sententia 158. *Nihil tam vernaculum sapientiæ quàm veritas.* Et senten. 344. *Verbum verum vt Deum honoro.* S. item Hieronymus Apol. 3. aduersus Ruffinum, sub finem inter varia à Pythagora præclarè tradita quæ enumerat, recenset istud: *Post* D E V M *veritatem colendam, quæ sola homines* D E O *proximos faciat.* Nimirum iuxta Nyssenum *in orat. Catech. cap.* 34. *Quomodo in vnoquoque eorum quæ*

sunt, est quadam proprietas qua notam reddit naturam, ita diuina natura proprium est veritas. Vnde concluditur qui veritatem æmulantur, ad DEVM quàm maximè accedere, eique se quodammodo affines & cognatos prodere, ea in seipsis repræsentando quæ sunt numini adeò intima, eiusque naturæ tantopere cohærent. Hæc est nostra cum DEO Pythagoricæ per veritatem similitudo; quæ duplici sensu accipi, vtroque ad veritatis commendationem accommodatissimo potest.

9. Primus Pythagoræ incognitus, apud Christianos autem Doctores creber, spectat ad supernaturalem in nobis exortum absconditi cordis hominis, qui similitudine ad DEVM summâ veritatem, atque adeò veritate, iuxta scripturarum phrasim vsurpata, constituitur. Expressit egregiè nunc sensum S. Augustinus *serm. 51. de diuer.* tractans illud Apostoli, *Deponentes mendacium loquimini veritatem.* Iuncto illo Psaltis dicto, *omnis homo mendax. Quid est,* inquit, *deponentes mendacium, loquimini veritatem? Et omnis homo mendax? An impossibilia per Apostolum* DEVS *iubet? Non. Quid ergo iubet? Audeo dicere, sed sine contumelia dictum accipiatis, quia in meipsum quoque dico. Hoc iubet* DEVS, *vt non simus homines, &c. Plus dico sanctitati vestræ, inuenimus Apostolum tanquam crimen obiecisse hominibus quia homines sunt. Obiurgans enim illos hoc dixit. Quomodo nos irati dicimus alicui, bestia es sic ille in flagello dominica disciplina, obiecit hominibus quia homines erant. Quid illos fieri volebat, quibus crimen erat quia homines erant? &c. Quid ergo eos fieri volebat, nisi quod in Psalmo dicitur, Ego dixi, Dij estis & filij altissimi? Hoc quidem dixit* DEVS: *ad hoc enim vocat. Sed quid subiunxit? Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus ex Principibus cadetis. Et ibi opprobrium obiectum est, cum dicitur: Vos autem sicut homines moriemini. Homo enim Adam, & non filius hominis & DEVS. Ad mendacium vetus homo pertinet, id est, Adam: ad veritatem nouus homo, filius hominis, hoc est, Christus* DEVS. *Si deponis mendacium, exue Adam: si loqueris veritatem, indue Christum: & non tibi erunt contraria qua modò in scripturis sunt posita. Quia & Apostolus exuendum veterem hominem & induendum nouum monens, dicit: Deponentes mendacium loquimini veritatem. Et psalmus, illos admonebat & plangebat, qui nolentes exuere Adam, & induere Christum, non nous homines, sed tantum homines esse cupiebant: qualibus dicitur, Nonne homines estis? & in hos cadit quod dictum est, omnis homo mendax. Si homo vis esse, mendax eris. Noli velle esse homo, & non eris mendax. Indue Christum & eris verax, vt qua locutus fueris non tua sint quasi propria & abs te instituta, sed illustrantis te & illuminantis veritatis, &c. Non est ergo vnde quisquam calumnietur, & dicat mihi, mentitus quia homo sum: dicam enim & ego fidenissimè, Noli esse homo, vt non mentiaris. Ergo inquit, homo non ero? Non vtique: vt enim non sis homo, ad hoc vocatus es, ab illo qui propter te factus est homo. Noli succensere. Non enim ita tibi dicitur vt homo non sis, sed vt sis inter eos quibus dedit potestatem filios Dei fieri.* DEVS *enim* DEVM *te vult facere, non naturâ, sicut est ille quem genuit, sed dono & adoptione.* Vides, qua ratione veritas hominem DEO similem, & quadantenus DEVM, participatione efficiat. Et quamuis hæc veritas longè altior est morali veritate de qua in hac disputatione agimus, tamen idcirco vtrique idem nomen communiter tributum videtur, quod ij soleant veritatem moralem exactè retinere, qui supernaturali illa veritate collucent: è contra verò frequentissimus & maximè obuius abactæ eiusdem supernaturalis veritatis effectus sit, moralis mendacij adamatio atque frequentia.

10. Alter sensus & huius loci maximè proprius, quo veritas hominem assimilare Deo dicitur, dicendus est ex eo quòd homo ex ipsamet naturæ suæ conditione, verè est ad diuinam imaginem & similitudinem. Dei namque imago, ac similitudo in homine, tametsi à plerisque tanquam duo distincta habeantur, reipsa tamen vt Nicetas *ad orationem 1. de Paschate Nazianzeni* ex S. Cyrillo obseruat, & Delrius *in 1. Genes.* vnicam hominis perfectionem designant, nec aliam quàm naturalem; hoc est, naturam ipsam humanam, prout diuinam refert, éstque ei similis. Quod vtique non habet ratione corporis, sed ratione animæ: non quoad gradum vegetatiuum & sensitiuum spectatæ, vt per se notum est ex vilitate graduum illorum, quorum vterque brutis, prior etiam plantis competit: sed quoad gradum supremum siue intellectualem, qui homini peculiaris est inter creaturas inferiores, quemque voluntas libera & aliæ intellectualitatis appendices, affectantur tanquam radicem primam. Homo enim gradu intellectiuo & substantiali constituitur, & ab aliis creaturis corporeis, per se primò secernitur. Gradus autem substantialis prædicti, veluti oculus, vt loquitur Philo *lib. quod* DEVS *sit immutabilis,* ad illud *recogitauit, &c.* & Nicetas *1. thesau. cap. 45.* est potentia intellectiua cui tanquam proximo principio, insidet flos ipse vitæ, hoc est, intellectio actualis qua homo vltimò perficitur in suo esse ac veluti consummatur tanquam complemento & actu connaturali potentiæ illius quæ est actus primi hominem constituentis velut obsignatio. Vnde tanta naturæ rationali cupido cognoscendi veri, quod perspectum habeat ea se functione maximè perfici, redigique ad actum, & formari potentiam illam quæ est homini secundum principia sua essentialia, maximè consentanea, atque conueniens. Nam cognitio falsi, cùm sit malum facultatis illius, tantum abest vt eam perficiat, vt potius fœdissimè turpet, & pessimè afficiat. Itaque D. August. l. de vera relig. c. 49. obseruat, etiam in spectaculis, & omni illa (vt loquuntur) curiositate, palmam deferri comprehensioni veritatis, & immunitati à deceptione ac falsitate. additque: *Quid ergo admirabilius, quid speciosius ipsa veritate, ad quam omnis spectator peruenire se cupere confitetur, cum vehementer ne fallatur inuigilat, & inde se iactat si quid acutiùs cæteris & viuacius in spectando cognoscat & iudicet?* Interim scilicet dum alij deluduntur, & colentes abducuntur in falsitatem.

Hinc igitur liquere videtur, qua ratione homo per veritatem assimiletur DEO. Quod illustrissimè exponitur iuxta sententiam illam quæ Deum intellectione tanquam differentia essentiali constitui affirmat, quæ est grauium Theologorum, nec leuiter videtur firmari ex diuini Verbi generatione, quæ est processio in naturæ similitudinem, cùm tamen sit per viam intellectionis. Supposita autem alia sententia quæ Deum constituit per independentiam, siue, quod eodem recidit, per esse exercitum dicens omnem perfectionem simpliciter: idem exponere licet, ex eo quòd inter illas Dei perfectiones, vna ei respondens quæ in nobis est eminentissima & per se primò distinctiua, sit perfectio intelligendi, cuius in nobis veluti sanitas & ad diuinam intelligendi perfectionem indefectibilem, semperque & in omnibus ex necessitate verissimam, accessio, sita est in possessione vsuque veritatis. Attigit id egregiè Plato *lib. 6. de Repub.* docens, qui abrepti cupiditatibus animo obnubilantur, & à veritate desciscunt, eundere prorsus mortales, ac deficientes à perfectione homini conuenientissima, in despicatiorem sortem propè transire. Qui autem veritatis vbique assequendæ magno studio flagrauerint, etiamnum corpore inclusos sustolli ad immortalitatem, quatenus hîc ad eam humana natura euehi potest.

Addamus hîc alia externæ Sapientiæ bellaria, vt loquar cum Clemente 1. *Strom.* Magi vt est apud Stobæum loco allegato, maximum Deorum, quem Oromasden ipsi vocabant, corpore quidem luci similem esse asserebant, anima autem veritati. Pytagoras præterquam quod veritate hominem Deo effici quàm simillimum affirmabat, vt iam ex eo retuli, apud Ælianum *lib. 12. var. histor.* aiebat hæc duo diuinitus hominibus data esse longè pulcherrima; veritatem amplecti, & beneficiis alios afficere: & addebat vtrumque inter diuina Deúmque decentia opera numerari posse. Plato *in Cratylo sub medium,* Mercurij filium

Pana

Pana, superiore enrporis parte hominem, inferiore caprum ab antiquis confictum scribit, quod cum Mercurius sermonis Deus haberetur; Pan proles eius, id est, oratio, omnia euoluens & explicans, aut vera esset aut falsa. Et veritas quidem, quæ superiore monstrosi illius Panis parte exprimebatur, quod superioribus oris addicta videatur diuináque virtus sit, & vt Plato ait, *cum Dijs habitans; mollis,æquo, & plena exhibebatur: Mendacium verò, infrà inter hominum vulgus ac fæcem degens, exhibebatur asperum, tortuosum, & trogicum. Multarum enim fabularum commenta & mendacia in hac tragica vita versantur.* De Græcorum in veritatis laudem acclamatione, sic scribit Clem. Alex. *6. Strom. cap. 4. Veritas quomodo Sol illuminans colores, & album & nigrum ostendit qualis sit vnusquisque eorum; sic ipsa quoque refellit omnem sermonis probabilitatem. Meritò ergo à Græcis quoque acclamatum est; Principium magnæ virtutis est Regina veritas.* Imò idem esse virtutem & veritatem aiebat Socrates referente Seneca *epist.* 71. Et veritate duce abigi malorum chorum, omnémque motum sanctitatem & iustitiam induci, autor est Plato *6. de Repub.* cuius hoc (vt appellat) oraculare dictum, certum omnino esse tradit Eunapius in Prohæresio. Et illud etiam vsurpat Marinus in Procli encomio n. 4. commendans eum quod esset veritatis quasi necessarius. Nec dubium quin eodem respexerit eiusdem scholæ alumnus Philo l. de vita supplicum, cum de illis ita scribit. *Exercent modestiam, vt fontem veritatis, sicut è fastu mendacium prognatum autumant. Profluunt enim è mendacio, variæ malorum species: contra ex veritate, omnium felicitatum humanarum diuinarúmque copia.* Ausim autem coniectare, quemadmodum isti à Platone, illud veritatis encomium mutuati sunt, in Platonem hoc loco vt sæpè aliàs ex Hippocrate profecisse qué priore ad Philopœmenen epistola, lego describentem regionem veritatis, in qua neque pater, neque mater, nec vxor, nec liberi, quam virtutes omnis generis incolunt, stellæque micantissimæ collustrant, & magnus polus stellis illis multùm nobilihus coronatus. Eandem virtutem posteriore ad illum ipsum Philopœmenen epistola, describit *communem mortalium & immortalium Deam, specie mulieris pulchra & magnæ, simplicitet ornatu, splendidæ, cuius oculorum circulis puro lumine micabant, vt stellarum fulgorem putares.* Epimeniden philosophum ferunt sciscitantibus Rhodiensibus quid esset veritas, respondisse in hunc modum. *Res est quam Dij pariter omnibus amant & profitentur; cuius virtus cælum calfacit & terram illuminat, iustitiam firmat, Rempublicam gubernat: quæ nihil in se mali continet, omnesq́; dubias res, claras & perspicuas reddit.* Celebratur item illud Chilonis ad Corinthios responsum. *Veritas certum est lucrum quod numquam minuitur, scutum quod nulla potest violentia perforari, tempus quod nullam perturbationem sentit, exercitus qui numquam perit, flos qui numquam marcescit, mare quod nullam tempestatem, nullam pertimescit fortunam, portus tutus qui nullum sentit naufragium.* Denique iuxta Anaxarchum *veritas est sanitas* mentis continua, vita perpetua, medicina omnem sanans languorem, Sol semper lucens die noctéque, luna quæ nunquam defectum patitur, semper clara, semper plena, herba numquam emoriens, porta semper patens solatio aut requie egentibus, via in qua nemo ambulans fatigatur.

13. Non fraudabo Lectorem meum Rabbinicis quibusdam cupediis, quod sint qui iis delectentur; & quamuis saporis sint non admodum exquisiti, saltem tamen hoc præstent, vt cum eis collatæ Christianæ dapes, suauiùs reficiât. Refert igitur Franciscus Georgius *in harmonia cantico secundo Tono quarto cap.* 1. Hebræos vt veritatis propriam vim & decora proderent veritatis nomen tribus literarum elementis, primo, medio, & vltimo, *Aleph, Mem, & Tau* compegisse. Quibus litteris indicasse eos ait, totam rerum texturam, expressam videlicet à principio in rem ipsam, & regressionem in finem; in quibus rei veritatem locatam insinuabant. Ad signandam verò firmitatem stabilitatémque veritatis, nomen eius litteris construxisse quadratis, & figura & numero. Figura enim ipsarum litterarum, ea est quæ firmos habeat pedes, & bases quibus stet quælibet earum seorsim, & fortiùs omnes simul. Sicut è contrario, nomen ab Hebræis mendacio impositum, scribitur iis litteris quæ stabilitate carent, nec stare possunt, vel seorsim vel simul iunctæ; vt verum sit adagium, pedes mendacio esse breues, imo claudos ac debiles. In numeris quoque, litteræ nomen Hebræum veritatis constantes, præcellentissimæ sunt. Denotant enim numerum quaternarium solidum & firmum. Nam *Aleph*, vnum significat & mille. Quod vnum, est principium solidum, & essentia omnium numerorum. Millenarius autem est cubus denarij completi. Iam verò *Mem* signat quadragenarium numerum, qui est numerus deductus per denarium numerum completum, & per quaternarium, numerum radicalem, & solidum fundamentum omnium numerorum. *Tau* denique, significat numerum quadringentorum, deductum per denarium & quadragenarium, siue per quaternarium & centenarium, qui est quadratus denarij: decies enim quadraginta, aut quater centum, constituit quadringentos. Sicque numeri & figuræ literarum, quæ nomine veritatis continentur, semper solidæ sunt. Literis autem quibus nomen mendacij construitur, nec figuræ nec numeri, soliditatis aliquid habentes denotantur. Quia mendacium facilè corruit: veritas è contra firmissima est, & in æternum perstat. In iisdem denique vtrarumque literarum numeris, insignis diuersitas obseruari potest: litteræ enim Hebræam mendacij vocem construentes, omnes notant centenarios: vtique numeros rebus crassioribus & inferioribus addictos, vbi viget mendacium & falsitas. Et tribus quippe litteris quibus constat Hebræa mendacij appellatio: *Coph* signat centum, *Resch* ducentos, & *Sin* trecentos. At trium elementorum nominis Hebraici veritatem designantis, vnum notat vnitatem & millenarium, aliud quatuor denarios, tertium quatuor centenarios: vt innuatur, veritatem deprehendere & colligare res diuinas, denotatas per *Aleph*: & cœlestes, notatas per *Mem*, & quadragenarium: ac denique terrestres, designatas per *Tau*, & quatuor centenarios. Sed de Rabbinicis mysteriis ad veritatis commendationem plus satis.

Omisi alia ad veritatis decus proposita à S. Antonino *4. p. summæ titulo 5. cap. 15.* §. 1. 2. 3. *&* 4. Viguerio in Zecachordo, chorda 7. cap. 114. Chassanæo *in Catal. glor. mundi parte* 12. *considerat.* 26. Paschalio *lib. de virtut. & vitiis cap.* 9. 10. *&* 11. quod ferè confundant veritatem in toto vocis huius ambitu spectatam, cum veritate morali, de qua sola hic disputamus. Figmenta autem, quibus Gnostici veritatem exhibebant, literarum elementis quatuor & viginti, configuratam humana specie legere licet apud S. Iræneum l. 1. aduers. hær. cap. 10. Ego surfurem illum, huic farinæ non admisceo. Illa verò tanquam Grammaticum minutiloquium planè sapientia, imo vt insulsa prorsus ac exsucca dimittamus, in quibus operam lusit Camerar. decur. 5. probl. 7. *veritatem* à *vere* deductam statuens, *verum* autem à *vere*, quo tempore cuncta opportuno fœtu oriuntur. Vtique quod veritas, sit veluti virtutum omnium ver amœnissimum. Addit posse etiam *verum*, existimari dictum quasi *veerum*, fixum scilicet ac firmum. Posse item à vi deduci, sicut *Vesta* mutatione neutiquam inusitata. Quæ quantæ sint soliditatis, non est quod admoneam. Exosculor tamen optimam ex Alexandro clausulam, qua obsignat orationem, ac velut abstergit fastidium ea illis minutiis,

Αἰεὶ κράτιστόν ἐστι τ' ἀληθῆ λέγειν
Ἐν παντὶ καιρῷ· τοῦτ' ἐγὼ παραινέσω
Εἰς ἀσφάλειαν τῷ βίῳ πλεῖστον μέρος.

hoc est.

Semper quæ vera sunt loqui, res optima est,
Quodcunque tempus incidat. Moneo hoc ego,
Pars maxima in quo vita inest tuta & bona.

CAPVT

CAPVT II.

Mendacij dedecus & fœditas inexpurgabilis.

Varij sub eo defectus, directè veracitatem impetentes, attinguntur.

1. VTINAM non fuisset mentitus circa ipsum mendacium, Platonicus Euthydemus; eum nullum esse qui mentiatur, nec omnino dari posse mendacium, inani disputatione adstruere conatus est. Dimissa autem eius ratiocinatione planè inani & ipso experimento satis conuulsa, existimo ex tanta veritatis pulchritudine, perspicuum esse cuiuis posse, quanta sit extremorum veracitati oppositorum fœditas. Operæpretium tamen videtur, de iisdem extremis quæ vniuersè vno mendacij nomine denotantur, aliquid seorsim in huius disputationis fundamentum statuere: cum vt mala iuxta Philonem *lib. de Iudice* naturaliter animis nostris quasi agnata, & longa quod idem meritò expostulæt, institutione altiùs impressa, stirpitus quantum in nobis erit eradicentur; tum vt ad institutam disputationem, quæ hinc maximè pendet, via muniatur, expeditiórque reddatur eius progressus, quem alioqui interposita naturæ ac dedecoris horum extremorum expositione, intercidere necesse foret, non sine ordinis & perspicuitatis dispendio. Iaciam autem pro fundamento, doctrinam philosophi de oppositis veracitati, vt appareat quid vel ipsum naturæ lumen hac in parte statuat. Sed & D. Thom. 2.2. *q.*110. rationem & partitionem mendacij, ex ea Philosophi doctrina petit, vt propterea operæpretium videatur eam diligenter excutere, præsertim cum difficultate non vacet, vt videhimus. Retinebo autem genericum horum extremorum nomen, longo vsu receptissimum; neglecta Nigidij apud Agellium *lib.*11. *cap.*10. opinatione, qui mendacium de sola falsi improuisa enunciatione dici voluit; mentitionem autem de falsa significatione animo fallendi facta, quam mendacium formale nominamus. Sed loquamur vt plures.

Doctrina Philosophi de Mendacio.

2. Aristoteles igitur 2. *Ethic. cap.*7. & pleniùs 4. *Ethic. cap.*7. duo extrema vitia media, veracitati opposita, siue factis siue verbis admittantur, (vtroque enim modo admitti posse docet,) ita describit & cum veracitate componit. *De veracibus & mentientibus, atque id tam verbis quàm actionibus & fictione, dicendum est. Arrogans quidem est is qui illustria quædam vel quæ non habet, vel maiora quàm habeat, fingit ac sibi vendicat. Dissimulator contra, qui quæ sibi insunt, vel negat vel diminuit. At medius, cum sit ipse ille qui est & tum vita quàm verbis verax, ea ipsa planè quæ sibi insunt, neque maiora neque minora esse confitetur.* Et mox. *Ac per se quidem mendacium prauum est & vituperatione dignum; verum, honestum & laudabile. Idcircò fit, vt verax ipse qui est medius, laudem mereatur: mentientes autem vituperia afficiendi sunt, vtrique illi quidem, sed magis tamen arrogans.* nimirum quia vt in calce capitis subditur, *magis opponitur veraci, estq. dissimulatore peior.* Rationem præmiserat ipse philosophus eodem capite, ex eo ductam quod quia inuidiosæ sunt nimiæ excellentiæ, moderatius esse videtur atque aptius, si à veritatis orbita deflectendum sit; ad id potius declinare quod est infra veritatem: id, quod etiam à Socrate, ad falsum importunitatémque vitandam, factitatum refert.

Placet hanc Philosophi de hisce extremis doctrinam, breui paraphrasi Themistij *lib. de mediocritate affectuum* illustrare. *Mendacium*, inquit, *de seipso & rebus suis duplex est: aut enim committitur, leuiora & minora dicendo quàm reuera sint, aut maiora & splendidiora. Hoc quod fit circa minus, dissimulatio dicitur, illud verò quod circa maius, arrogantia. Id autem quod inferius est quàm verum sit, lautum & elegans est ac interdum Philosopho non inutile. Quamobrem etiam à Socrate vsurpabatur in dicendo, cum opus erat illudere superciliosum aliquem Sophistam, sibique plurimum de sua doctrina placentem. Tum enim vanitatem suam magis sentiunt, cum indoctiores deprehenduntur illo qui se nihil scire simulat. Supra modum verò se suáque iactare, auditu graue ac molestum est, nec vlla narratio tam odiosa, quam sui ipsius laus. Decet enim præsertim in laude doctrinæ nostræ, etsi ab aliis prædicetur, ingenuo pudore suffundi reuera doctos.* pleniùs hæc ipsa iterat orat. 1. Plurima quoque ad confirmationem & illustrationem huius doctrinæ Philosophi, adducit Ægid. Rom. *lib.* 1. *de regim. princ. parte* 2. *cap.* 29.

Quæ in ea Philosophi doctrina, difficilia videantur.

3. Hæc Philosophi doctrina, in eo à Lorca reprehenditur 2.2. *quæst.*1. *art.*3. *disp.*7. *num.*10. quòd mendacij materiam adæquatè non exponat. Arctat enim mendacium ad arrogantiam qua nostra supra veritatem extollimus; & ad dissimulationem qua infra verum ea deprimimus. At constat posse aliquem aliter mentiri quàm circa res suas, nec se vel extollendo vel deiiciendo; & sicut veritas in huiusmodi negotio propriè spectat ad humilitatem quæ est pars temperantiæ, non iustitiæ, ad quam pertinet veracitas, ita & mendacium in ea materia, spectat ad vitia temperantiæ opposita; non autem ad opposita iustitiæ, de quibus agimus. Et idcircò Lorca supra ait se numquam assequi potuisse quæ fuerit mens Aristotelis in huiusmodi doctrina.

Præterea illud in ea doctrina difficile videtur, quod mendacio adscribatur minora de se referre quàm reuera insint. Hoc enim videtur esse contra Sanctorum praxim & manifestam rationem. Nam qui minora de se enunciat quàm reuerà habeat, illa tamen enunciat quæ habet: atque adeò non mentitur, cum eius enunciatio sit conformis obiecto. Si enim habet reuera decem, affirmátque se habere duo, non mentitur, quia reuera habet duo, etiamsi præterea habeat plura.

Tandem videtur in ea Philosophi doctrina desiderari quod est maximè intimum & quasi formale mendacio; nempe vt quod enunciatur obiecto dissonum, tale sit secundum conscientiam enunciantis, vt in simili circa veritatem supra obseruauimus, & eleganter tradit S. Bernard. *serm.*17. *in Cant.* *Est qui dubiè profert mendacium*, inquit, *nec mentitur: & est qui veritatem quam nescit affirmat, & mentitur. Nam & ille, non quidem quod non est esse, sed se quod credit, credere dicit, & verum dicit, etiam si hoc verum non sit quod credit. Et iste cum se certum, vnde non est certus, dicit, verum non dicit, etiamsi verum sit, de quo asserit.* Et idcirco D. Augustinus *lib. de mendac. cap.* 3. monet ex animi potius sententia quàm ex ipsius enunciationis inadæquatione cum obiecto, pendendum esse mendacium. Et *serm.*28. aliàs 30. *de verb. Apost.* post longam huius rei expensionem concludit. *Interest quemadmodum verbum procedat ex animo: Ream linguam non facit, nisi mens rea.* Atqui Philosophus nusquam animi seu voluntatis fallendi meminit, sed solius dissonantiæ enunciationis & obiecti. Diminutè igitur mendacij rationem & naturam exposuisse videri potest, tacita ea decipiendi intentione quæ in mendacio eminet. Vt propterea Theologi Augustinum imitati, *cap.*22. *Enchir.* (habetúrque etiam apud Gratianum 22. *q.*2. *cap. is autem*) mendacium semper definiant, falsam significationem cum intentione fallendi. vt videre est *in* 3. *d.* 38. & apud Summistas v. *mendacium.*

Enodantur. Ac primum cur arctauerit mendacium ad res loquentis proprias.

4. Non est tamen difficile ista diluere, & Philosophi doctrinam præstare indemnem. Ac primùm admitto,

Digitized by Google

mitto, mendacium ad plures fundi materias, quàm ad propria vniuscuiusque. Tam quippe latè patet mendacium, quàm veracitas ei opponitur. At multa possunt à nobis verè enunciari, præter ea quæ ad nos spectant. Nec id inficiari voluit Aristoteles, cùm veracitatem & eius opposita, exposuit per veracitatem & opposita vitia, in iis quæ vnumquemque nostrum attingunt. Tractabat enim eo loco à capite sexto, ternarium illum virtutum, quas Græcus Scholiastes, communi nomine eleganter vocauit ὁμιλητικάς; quod spectent humanam conuersationem, & opposita communi conuictui vitia eliminent. Inter has igitur virtutes, cernitur ea qua vnusquisque moderatè de se rebusque suis sentit, & loquitur; & idcircò Aristoteles, (quod attigit Tartaretus 4. *Ethic. q. vltima*, & Gifanius 2. *Ethic. cap.7.*) ad huiusmodi veracitatem eique opposita extrema, orationem restrinxit; prætermissa, nec tamen negata, ratione vniuersa veracitatis, & ei oppositi defectus, siue mendacij, quoad totum ambitum suum considerati. Propterea enim & 2. *Ethic. cap.7. & lib.4. cap. item 7.* fatetur, veracitatem ad quam ibi sermonem restringebat, & eius opposita, nomine vacare. Quod de veracitate vniuersè sumpta, eiusque oppositis non diceret, cùm sint in promptu, ipsa veracitatis & mendacij vocabula. Quia tamen ex arrogantia & dissimulatione, facillimum est vniuersè statuere de quocunque veracitati opposito, siue per excessum siue per defectum, cùm non sit inter ea nisi materiale discrimen; formali autem ratione prorsus conueniant; videri meritò poterat Aristoteles, missam prorsus non fecisse vniuersalem mendacij rationem & partitionem. Cæterùm quod Lorca veritatem in rebus propriis ad humilitatem spectare aiebat, verum est, sed sub diuersa ratione formali; nam veritas spectat conformitatem mentis & dictorum humilitas autem mediocritatem in sensu de seipso, quæ sunt rationes diuersissimæ.

An minora de se prodere quàm quis habeat, spectet ad mendacium, déque praxi Sanctorum ea in parte.

5. Alterum quo doctrina Philosophi proposita impetebatur, nullo negotio disiicitur. Admittendum siquidem est, mendacem esse, non modo qui plus sibi tribuit quàm reuera competit, sed etiam qui negat de se aliqua, quæ reuera in se agnoscit. Ita enim accipiendum est, quod Aristoteles tradit de eo qui veritatem violat per defectum; non autem prout in ratione dubitandi proposita accipiebatur; ita nimirum vt deficiat hoc modo à veritate, qui sibi tribuit quod reuera, nec tamen totum tribuit quod habet. Nisi siquidem ita enunciet partem eius quod in se agnoscit, vt reliquum contra mentem excludat, mendax non erit. Efficietur autem reuera mendax, si exclusionem illam adhibeat, quantumcumque humilitatem prætexat, iuxta illud Augustini *serm.31.* alias 29. *de verb. Apost. Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod euitaueras. Veritas in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, vt etiam esse cognoscas Veritas autem ipsa est, vt quod es dicas. Nam quomodo est humilitas, vbi regnat falsitas?* libro item de natura & grat. c.34. subscribit Pelagio affirmanti quod verum est, nullo modo posse asseri superbum, eo quod humilitas non possit se ex falsitatis parte tenere, vt neque superbia ex parte veritatis. Alia in eam rem ex eodem Augustino *tract.34. in Ioan.* & ex Gregorio 26. *Mor. cap.2.* refert Gratianus *cap. in eaute*, & *cap. non sic* 22. *quæst.2.*

Nec praxis Sanctorum est in contrarium, vt malè assumebatur in ratione dubitandi. Non enim vera sanctitas, etiam ad captandam humilitatem & vilem de se æstimationem conciliandam, mendacio eget; cùm suppetant cuique tam multæ éæque verissimæ rationes, demissè de seipso sentiendi, mentémque saburra humilitatis firmandi, præsertim ex tanta gratiæ necessitate ad supernaturalia opera, ob quæ duntaxat, iure in speciem posset quis inflari. Vt propterea Augustinus, humilitatem, ex tanta nostri à DEO in spiritualibus dependentia, semper stabiliat. Nam reliqua, mutualia potiùs bonorum quàm vera bona, non habent vnde sanis mentibus tumorem inferant. Itaque Sancti viri, cum aliis humilitatis incentiuis abundant, tum ex eo maximè capite quod proposui, ad sui deiectionem, vilemque de seipsis sensum impelluntur, nec egent mendacio ad retinendam humilitatem.

Quod si interdum maximos se peccatores profitentur, cùm sint sanctissimi, aliisque quos reuera longè superant postponunt sese; nequaquam per mendacium ita se dimittere censendi sunt: sed aciem mentis perpurgatam habentes, dum minimas quasque labeculas in seipsis deprehendunt: dum perspectis tot diuinorum in se beneficiorum imbribus, suam in Deum ingratitudinem, quæ in illis quoque peccatorum minutiis proditur, suis momentis æstimant: dum se cum diuina summa innocentia componunt: tandémque dum quid ex seipsis possint, attentè considerant, pensantque quo ruerent, si à Deo sibi ipsis permitterentur, vt alij plerique quos ruentes intuentur, meritò infra omnes se despiciunt, & maximi peccatores audire volunt. Esseque hunc insignem effectum profectus in animi puritate, notauit Cassia. 12. *de instit. cap.15.* Alia in eam sententiam subministrabit D. Thom. 2. 2. *q.161. art.6. ad* 1.

6. Ex quibus constat quàm à mendacio remoueatur vera humilitas, in ea sui ipsius præ quibusuis aliis depretiatione. Et ita seruatum ab Apostolo omnibus omnia facto, & se infra omnes deiiciente, (non mentiendo, vt quidam mentiebantur, sed quàm ex se nihil esset æstimando,) notauit Augustinus *q.71. ex 83.* subdens quantum ea cogitatio valeat ad contundendam edomandámque superbiam, absque mendacij & fictionis mixtura. Aliam humilitatis & veracitatis, in hoc abiectissimo de seipsis sensu, Sanctorum conciliationem, habet Dorotheus *doctrina* 2. *num.11.* qua satisfactum refert Sophistæ cuidam, qui Zozimam Abbatem mendacij insimulabat, quod se peccatorem profiteretur, cum reuera DEVM exactè coleret; idque ipse Zozimas non diffiteretur. Sed ea conciliatio minus commoda est, & ægrè aptatur ad difficultatem. Quare eam missam facio.

Quæ fallendi intentio sit mendacio intrinseca, etiam iuxta Philosophum.

7. Tertium quod Philosopho opponebatur, nullo negotio dissoluitur. Intentionem quippe fallendi ad mendacium exigi, adeo pro comperto habuit ex generalibus principiis doctrinæ moralis voluntarium ad omnem culpam exigentibus, vt superfluum putarit id exprimere. Nihil porrò aliud ab Augustino & Scholasticis ac Summistis, per eum fallendi animum, siue decipiendi intentionem, (quam mendacij velutí animam statuunt,) intellectum esse, quàm voluntatem enunciandi aliquid iuxta proponentis cõscientiam obiecto dissonum, ex qua enunciatione prænoscatur apta sequi alterius deceptio: perspicuum est ex S. Thoma *in 3. d.38. q.1. artic.1. in corp.* Declarans enim mendacij definitionem, & quæ fallendi intentio ad mendacium requiratur. *Oportet*, inquit, *quod sit talis falsa significatio in mendacio, quam quis volens à recto deuiet. Hoc autem non est, nisi quando sciens falsum loquitur, quia ignorans, non voluntarius est. Ex hoc autem ipso quod aliquis sciente falsum loquitur, falsitatem intendit significare: ideo completiuum in definitione mendacij ponitur intentio fallendi, sed quasi materiale, falsa vocis significatio.* Hæc D. Thomas, indirecta, vt vides, fallendi intentione, adiuncta volitioni directè enunciandi falsum, contentus ad rationem mendacij essentialiter constituendam.

8. Voluntas autem directa fallendi, non exigitur ad rationem

rationem mendacij, vt neque passim ad alias culpas: quamuis si contingat eam interuenire, exaggeratura haud dubiè sit virus mendacij, iam essentialiter constituti, aut rectè sufficienter constituendi per solum voluntarium indirectum. Quo pacto intelligendus est Richard. *in* 3. *d.* *illa* 38. post D.Thomam 2.2.*q.*110.*art.*1. *in corp.* & *ad* 3. cum ait, materiam mendacij esse falsam significationem; formam verò mendacij esse voluntariam enunciationem eius quod scitur aut creditur esse falsum; & ex his duobus constitui mendacium: ad accidentalem verò mendacij perfectionem, spectare intentionem fallendi quæ potest à mendacio abesse, hoc est, intentionem directam fallendi. Quanquam potest etiam ea intentio fallendi quæ iuxta hos Doctores mendacium accidentariò perficit, intelligi de indirecta intentione, respiciente non falsi enunciationem, sed effectum ei adiunctum, hoc est, deceptionis ingenerationem: vt contingit in mendacio iocoso, quod quia continet voluntatem falsum enunciandi, est essentialiter mendacium, etiamsi careat accidentaria illa perfectione mendacij, quæ sita est in actuali ingeneratione deceptionis. Hæc enim in mendacio iocoso non cernitur, quamuis ea ipso genere operis habeat rationem fallendi, vt D. Thomas supra dixit *art.* 3. *ad* 6. id est quamuis suapte natura aptum sit fallere, etsi interdum ea deceptio non consequatur, eo quòd audiens conscius sit veritatis; nec loquens intendat (etiam indirectè) eam deceptionem alterius, quem nouit veritatis conscium; sed tantum intendat oblectare audientem atque iocari.

Itaque fallendi intentio essentialis mendacio, non est necesse vt sit directa, sed sufficit indirecta, tendens in erroris alieni causationem; sin minùs actualiter propter contrariam audientis dispositionem loquenti perspectam, at saltem radicaliter, & quantum est ea parte operis ac voluntatis enunciandi falsum. Sic omnino accipienda est communis illa doctrina, qua voluntas mentiendi statuitur mendacio intrinseca. Tradiderunt eam iam olim Stoici apud Sextum Empyricum in opere aduersus mathem. cum logicam impugnat cap. *an sit aliquid quo indicetur veritas*, & perspicuè apud Stobæum to eclog. Ethic. c. 4. in breuiculo dogmatum Zenonis. *Mentiri* inquit *sapientem negant, cum non tam qui mendacium dicat, quàm qui mendaciter ac dolo id faciat, mentiatur.* Non recessit ab hac receptissima doctrina Ocham *in* 1. *d.* 27. *quæst.* 2. *littera O*, cùm dixit intentionem illam fallendi quæ in definitione mendacij includitur, consistere in actu quo qui loquitur vult decipere, ita vt secluso eo actu voluntatis, non detur mendacium. Cum inquam hoc dixit Ocham, non intellexit ad mentiendum exigi actum positiuum voluntatis, directè intendentis ingenerare in audientis intellectu falsam sententiam: sed sensus eius fuit, ad mentiendum exigi volitionem fallendi, formalem, vel interpretatiuam, siue indirectam qualem exposui: quæ tametsi non est actus voluntatis elicitus, habetur tamen pro actu, & sufficit ad contrahendam malitiam.

Barnesij circa eam intentionem calumnia.

9 Hæc ego à me ferè frustra obseruari non negarem, cum sint per se euidentia & receptissima, nisi Barnesij de mordendo Lessio sollicitudo ad non necessariam rei euidentissimæ expositionem adegisset. Criminatur ille §.15. *sub finem*, & fusius §.16 intentionem fallendi quæ iuxta omnes Doctores est de ratione mendacij, accipi à Lessio pro intentione directa decipiendi alium. Et hanc Barnesius §.26. *num.* 4 ait esse picem Nominalisticam, Nominalium: qui vt quis mentiendo peccet, exigunt prauam mentiendi intentionem, & è contra, modò adsit recta intentio, non agnoscunt culpam in mendacio. Et in hac pice hærere Lessium, affirmat ibidem Barnesius.

Verùm homo minimè malus, ea duplici criminatione, directè intendit deceptionem lectoris. Nam Lessius quo loco naturam mendacij ex professo exponit, hoc est *lib.* 2. *de virtut. cap.* 47. *num.* 33. conceptis verbis negat quod Barnesius per calumniam ei impingit. Quare cum Lessius eodem libro *cap.* 42. *num.* 47. imitatus Glossam *cap. ne quis* 22. *q.* 2. *ad versic. non occidetur*, ait, cum aliquis mentali restrictione vtitur, non referre quod alter inde decipiatur, eo quod is qui restrictionem adhibet non directè intendat decipere: sensus non est, ad mendacium exigi directam intentionem deceptionis alienæ, quod expressè vt dixi negat Lessius: sed sensus est, eum qui ita premit partem mentis suæ, non intendere directè deceptionem audientis: atque adeò cum neque indirectè, (etiam radicaliter,) censendus sit eam intendere, eo quod ob iustam causam interuenientem non teneatur amouere causam illam alienæ deceptionis, nec sit eius causa moralis: meritò censeri immunem a mendacio, quod necessariò inuoluit talem aliquam intentionem fallendi alium vi sui operis, & vt Nigidius apud Agellium *lib.* 11. *cap. item* 11. obseruat, quantum est in ipso qui falsum loquitur: ita vt cùm error alienus consequitur, necesse sit, eum qui locutus est, saltem per modum causæ moralis, censeri errorem illum alienum ingenerasse, eo quod teneretur talem originem erroris excludere.

10. Itaque iniusta & à Lessij mente planè abhorrens est ea prima criminatio. Verùm nisi aduersarius singulos Lessij apices excuteret, eisque alienos sensus inædificaret, non esset vnde moles voluminis augesceret; quod cauillando, & peruertendo Lessij mentem, cum alias frequentissimè, tum perspicuè hoc loco assecutus est Barnesius. Nam decem solidas paginas in huius criminationis dilatione loquacissimè consumpsit: illud pro coronide apponens in calce §. decimi sexti, eam intentionem directam decipiendi, esse impossibilem, eo quod nemo possit directè ac per se malum intendere: in quam sententiam multa corradit ex Aristotele, D.Dionysio, & D.Thoma sæpè docentibus, malum morale non nisi per accidens ac indirectè appeti. Verum quidquid sit an malum quà malum possit directè appeti (de quo inter plerosque Nominales affirmantes, & D.Thomam cæterosque negantes controuertitur:) certum est, neminem vnquam ita crudè accepisse intentionem illam fallendi quæ in mendacio exigitur, vt necesse sit, mentientem directè ferri in malum mendacij, quatenus malum est: quia tametsi admitteremus intentionem fallendi mendacio intimam, debere esse directam, tamen sufficeret ea intentio directa quæ in aliis peccatis locum habet: vbi nemo somniat, oportere directè appeti malum quà malum: sed eo ipso quod voluntas directè fertur in escam boni sensibilis cui malum morale adiunctum est, dicitur adhibuisse intentionem directam ad peccatum illud: alioqui iuxta D. Thomam & vniuersam propè scholam quæ reiicit Nominales affirmantes malum quà malum posse directè appeti: dicendum esset neminem vnquam peccare ex directa intentione: quod quàm friuolum sit, etiamsi ex Barnesij disputatione apertè habeatur, nemo non videt. Quinimò Barnesius suo se gladio in ea disputatione apertè confodit. Nam velle falsum dicere, est directè velle mendacium: negare autem non potest Barnesius, quin possit quis directè velle falsum dicere: ergo negare etiam non potest, quin possit quis directè velle quod malum esse nouit, non quidem sub ratione mali, sed sub ratione boni sensibilis adiuncti. Atque ita vniuersa illa disputatio de directa mali inappetibilitate, est omnino inutilis: præterquam ad conciliandam operi molem, & maleuolentiam erga Lessium contestandam.

11. Posterior Barnesij aduersus Lessium calumnia ea eo perspicuè deprehenditur, quod quam §. 15. & 16. dixerat esse directam mentiendi intentionem, posteà §. 26. allegans tamen illos ipsos §§. 15. & 16. ait esse intentionem bonam ex qua mendacium indicitur, & ex qua fingit iuxta Lessium Nominales secutum, licere

mentiri

mentiri absque culpa. Quæ per se constat non cohærere. Valdè enim differunt hæc duo, quorum vnum vno loco, alterū altero, asseri à Lessio dicit Barnesius, & accipit pro vno & eodem: nempe *necesse esse mentientem intendere directè mendacium vt peccet mentiendo:* & *mentientem, si ex bono fine mentiatur, non peccare.* Itaque oportebat calumniantem & mentientem esse memorem. Deinde quæ ista adeò impotens calumniandi libido viget Barnesium, vt fingat statui à Lessio, fas esse ex bono fine mentiri? Quoties potius apud Lessium legit ingeminatum illud Apostoli, *non sunt facienda mala, vt eueniant bona.* De Nominalibus alia est ratio; nam hi non censuerunt mēdacium esse intrinsecè malū: ideóque facilè adduci potuerunt vt dicerent, mendacium iubente Deo admissum, ex fine Deo parendi, bonum & licitum esse. Quanquam quod id ab Holcotho, ferrei (vt vocat) capitis Nominali, scriptum esse ait *in 2.q.1.ad 1.principale* per errorem eius apud quem Holcothum citatum reperit Barnesius, contigisse videtur. Nam apud ipsum Holcothum, eo loco, nihil tale legitur.

12. Sic stabilita mendacij natura, ex Philosophi doctrina superius proposita & communi sensu doctorum, non erit difficile duo præterea huc spectantia in eadem Philosophi doctrina obseruare, alterum ad mendacij multiplicitatem pertinet, alterum ad malitiam impræcisibiliter & indissociabiliter cum eo coniunctam.

Mendacij partitio.

Mendacij partitionem Aristoteles duplicem disertè proponit. Primam in illud quo quis mentiendo excedit, narrans de se plura & maiora, quam norit sibi reuera inesse; & in illud quo quis minora & pauciora de se profert quàm reuera habere se sciat. Quæ partitio ad alias quoque materias accommodanda est, continétque extrema, veri ac mediæ, vtrinque opposita per excessum & defectum, vt notauit D.Tho. 4. *Ethic. lect.15.* & Dur. *in 3.d.34.q.1.a.7.* qui notat hanc diuisionem fieri secundum propriam rationem mendacij, atque adeo esse formalem quod habet etiam D.Thom. 2.2.q.110 *art.2.* Alteram mendacij partitionem proponit Aristoteles, in illud quod verbis, & illud quod factis externis rationem signi sortientibus perficitur. Nam vt homo interiore dumtaxat animi operatione mentiatur homini, fieri non potest; vt rectè notauit Ocham *in 1.d.27.q.2.litera O.* addens, fieri tamen posse, vt mentiatur Angelo; quod eodem planè modo proportione seruata intelligendum ac probandum est, quin de mendacio intelligentiæ cum alia intelligentia colloquentis, id exposui *in Natur.Theol.dist.4.num.144.* Admittit porrò huiusmodi mendacia Intelligentiarum mutuo colloquentium Gulielm. Vorrillongus *in 3.d.38.q.vnica art.1.* in quem postea incidi.

13. Mendacium ergo, externo aliquo signo contineri necesse est. Cuiusmodi præsertim est enunciatio vocalis. & idcircò illi mendaciorum generi quod huiusmodi signo superstruitur, accommodatum est vniuersale nomen mendacij, quod iuxta communem vsum arctatur ad falsam significationem ore prolatam: iuxta illud Augustini in Psalmum 5. *si hoc dicitur quod est, verum dicitur: si autem hoc dicitur quod non est, mendacium est.* Et illud Gregorij 11.*moral.cap.15.* *sicut ædificium lapidibus, ita mendacium sermonibus fabricatur.* Quæ verò mendacia, alijs signis, v.g. nutibus certisve actionibus externis ad aliquid alteri innuendum adhibitis, ædificantur; suntque quodammodo mendacia realia, solent appellari simulationes. Nec sanè dubitari potest, quin pressè accepto nomine alioqui indifferenti, falsum aliquid contra mentem significare, adhibitis signis aliquibus non vocalibus, æquiualeat significationi quæ interuentu signorum vocalium perficitur: ac proinde eadem vtrobique fœditas cernitur. Quid enim interest verbóne an factis, aliquid contra mentem tuam significes, cum æquè sit in alijs signis, vis excitatiua alterius ad percipiendam significantis mentem? Itaque quod de Monacho Cluniacensi ob anteriorem inobedientiam prostrato, dixit Petrus Damiani *opusc.33. cap.8. tacuit ore prompsit verbum, sed humi prostratus de toto corpore linguam fecit*, alibi quoque proportione seruata locum habet. Proinde & manus, & oculi, & alia quæcumque membra quibus aliquid innuimus, rationem linguæ induunt. Peruersio autem & abusus signi ad significandum adhibiti, eadem est, siue voce siue facto significetur falsum: atque ita eadem vtrobique fœditas moralis, vsurpationi signi illinitur.

14. Hinc liquet, hypocrisim quæ est simulatio qua quis externis actionibus intendit significare alijs sanctitatem qua destituitur, esse speciem mendacij. Luculenter de eius veneno disputant S. Max. cent. 3. ex var.c.67. Richardus Vict.l.3.de erudit. inter hom.à c.11. Chrysost. homil.74. in Matth. & tom.6.homil. *de fugienda simulata specie.* Petr. Damia. serm. de S.Barbati. Thomas Bosius toto opere *de Imperiorum dependentia à veris virtutibus.* & Petrus Ribaden. *lib.2.de Princ.c.3. & 4.* Adamus Gontzen 2. polit. cap.13. refellentes impium Macchiauelli placitum, de hypocrisi populorum rectoribus vsurpanda. Nec potest satis exagitari illud, vt Chrysologus præter cætera *serm.7. & 9.* nominat *subtile malum, secretum virus, venenum latens, virtutum fucus, tinea sanctitatis.* Apparet Chrysologum ex autore libri de Cardinal. Christi operibus profecisse. Is enim *serm.de ieiunio & tentatio.* his coloribus depingit nascentem & progredientem hypocrisim. *Iam importuna se ingerit & subtilissimis aculeis penetrans animam, dum extollit, emollit, & pungit cum vngit. Virtutem in hypocrisim vertit, & simpliciter inchoata peruertit. Quasi tinea quod integrum erat rodit & occupat: & sanctitatis fundamenta euellit & dissipat. Subtilissimum malum proprio laqueo hypocritam iugulat, & proprio armo sanctitatem impugnat. Castigatio carnis spiritum inflat, & macies corporis attenuatum arrogantem impinguat. Contemptus venerationem venatur, fames & calamitas laudibus saturatur. Mens hoc veneno imbuta in miserijs delectatur, & occupata hac scabie, in viceribus gloriatur. Religio fit superstitio, & succedit ei ambitio subornata. Extincto spiritu, quatriduano cadauere, solæ supersunt exuuiæ, virtutum species exanimes & simulachrum sanctitatis. Tanta est hypocritarum dementia, vt fœtoribus pro odoribus abutantur: & pretiosa vilia, & aspera suauia arbitrentur, & sanorum sapor, amarum dulcedinum superet condimenta, omnique cœlesti suauitate cantorum delectetur.* Habes hinc expositum quod Superbiam ex larua virtutis, fere sibi viam ad conscensum parare, obseruat Lactant *6. instit. cap. item 6.* Et in summa rectè Plato apud S Basilium *orat. de legenda cum fructu libris gentilium*, in ipso impietatis vertice sedem hypocrisi statuit, dicens; *Summæ esse iniustitiæ terminum, velle bonum apparere, qui non sit.*

Et quia iniustitiam, eodem autore Platone, assectatur semper supplicium; saltem primum illud, vt Seneca & Epictetus sæpè nominant, quod vnicuique à flagitio ipso & conscientia illud architectante imminet; mirum non est quòd hypocrisi cumulus sollicitudinum & angorum miseram mentem fodicantium & lancinantium comitetur; iuxta illud Senecæ *lib.de tranquill.animi c.13.* *Est & illa sollicitudinis non mediocris materia, si te anxiè componas, nec vlli simpliciter ostendas, quale multorum vita est ficta & ostentationi parata. Torquet enim assidua obseruatio sui, & deprehendi aliter quàm solet metuit: nec vnquam cura soluimur, vbi toties nos æstimari putamus quoties aspici. Nam & multa incidunt quæ inuitos denudent: & vt bene cedat tanta sui diligentia, non tamen iucunda vita aut secura est, semper sub persona viuentium. At illa quantum habet voluptatis, sincera & per se ornata simplicitas, nihil obtegens moribus suis?* Accedit porro tandem aliquando ad internum illud supplicium, externum quoque ludibrium reducto seriùs ocyùs sipario. Rectè enim idem mutum Magister, Tertulliano iudice, sæpè notter *epist. 79.* *Nulli non virtus & viuo & mortuo retulit gratiam si mendà illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit siue ea denunciato videbatur, siue im-*

ratm ac subitò. Nihil simulatio proficit, paucis imponit leniter extrinsecus inductu facies : veritas in omnem partem sui, semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium; perlucet si diligenter inspexeris.

Exemplis innumeris testatum id facere possem si juberer, nec satius videretur obductam simulationis & hypocriticos tectorio plurimam nequitiam, etiam apud Christianos & eos qui sanctiorem vitam profitentur, abditam & silentio æterno pressam velle. Probrosissima enim sunt quæ apud varios legũtur, & non infrequentibus experimentis innotescũt in dies. Varia capita attigit Iouianus Ponta.lib.2.de sermo.cap 13.& seqq. Apud Petrum Gregorium l.35. syntax. c.10. varia exempla prostant ementientium inediam longam, ad aucupandam sanctitatis famam. Sed illud illustrissimum in eo genere quod Pontanus loco allegato c. 16. profert de vano quodam per ea tempora abstinentiæ ostentatore. Antonium Picetinum vocat Panorm.lib 2. de gestis & dictis Alphonsi Regis c. 9. Post completum Sanctitatis ementitæ fama orbem, tandem deprehensus est victitare è candelis nocturni luminis causa subministratis, quę è saccaro cinnamomóque & gallinarum phasianorúmque pectoribus minutissimè contusis constarent, seuo tamen super illito. Nec deerat vinum quod Hippocraticum vocant, quod cingulo fistulato asseruabat planus improbissimus. Idem Pontanus cap 13. adolescentem narrat patri imposuisse, & vt diis auocaretur effecisse, vultu sibi per aliquot dies consperso fabæ polline, tenuissimum in modum contritæ, & diligẽtia ac cõtentione in literas per eos dies auctæ; vt ementita oris subflauescentis species, à patre de filij salute sollicito, referretur in eam causam, & consequeretur abductio à studiis, vti etiam factum est. Sed hoc puerile ludicrum ætati sanè aut lenitati laborem in studiis exantlandum defugienti, concedatur. Illud verò cuius dixerim fuisse non iam artes fingendi & ementiẽdi probitatem, sed vulpinæ omnino nequitiæ, quod S. Bernardino Senensi accidisse compertum est. Eum Mediolani concionantem, adibat sæpius hortabatúrque mercator, vt in fœnore exagitando diligẽs ac frequens esset, quod teterrima illa lues, vrbe tota grassaretur plus nimio. Comperit tamen postmodum vir Sanctus, esse hunc fœneratorum omnium perditissimum, qui non alio consilio vrgeret fœnoris insectationem per concionatorem, quàm vt aliis à latrocinio illo secedentibus, liberiorẽ ipse viuus fœnerandi prouinciam nancisceretur.

Hæc & alia quæ in immẽsum congeri possent probitatis ac virtutis ostentamenta, digno tandẽ fine concludi nec diu perstare abdita, affirmabã. ita vt non sine probri & dãni accessione euulgetur, omniumq́; saporis obiiciatur lana honestatis vitiis obducta, & reducto sipario, agnoscatur simius, qui DEVS habebatur. Is certè quem dixi Picentinus digno tandem funere mersus, & maledicus in numen ac diuos, hæresis lepra animo corruptos, corpore quoque spectaculo miserabili ab ebullientibus vndecunque vermibus, fœdè depastus proditur Paulo mitiore euentu, tametsi infami quoque & acerbo, detectam similẽ stropham, temporibus Nicolai quinti, scribit Æneas Syluius ad caput Panormitani allegatũ Quare vt inde huc veni eo regrediar, rectè vt omnia S. Ambros. 2. offic. c. 22. *Nihil simulatum & fictum veræ virtutis esse certum est, quinetiam diuturnum esse non solet. In principio vernat, in processu tanquam flosculus dissipatur & soluitur: quod autem verum & syncerũ alta radice fundatur.* Optimè item Seneca l.1.de Clem. c.1. *Nemo potest personam diu ferre. Ficta citò in naturam suam recidunt. Quibus veritas subest, quæque vt ita dicam, ex solido enascuntur, tẽpore ipso in maius meliusq́; procedunt.*

15. Aliæ mendacij diuisiones à D. Th 2.2.q.110.art.2. & à Durãdo *in 3.d.38.q.1.n 7.* aliisque passim propositæ, partim desumuntur ex aggrauatione aliqua vel imminutione culpæ interuenientis in mendacio, ratione effectus alteriúsve circunstantiæ; vnde contingit, mendacium perniciosum, officiosum iocosum denominari; partim etiam desumuntur penes variam materiam de qua mendacium instituitur. Quæ Aristoteles explicitè non proposuit, aliquatenus tamen insinuauit, tradens mendacij diuisionẽ in vna certa materia; hoc est, in iis quæ nos attingunt, quod potest esse quasi paradigma, diuisionis mendacij penes alias materias : insupérque memorans mendacia prolata ex mera mentiendi libidine, aut ad lucrum aliúmve extrinsecum finem.

Non me latet, benè multa præterea mendacij mẽbra recenseri à Iouiano Pontano lib.2.de sermone. Sed ille suo instituto seruiens mẽdaciis annumerauit quæcunque ab apposita vel vtplurimùm adiuncta mendacij labe contaminantur, vt propterea etiã proditionem & susurrationem inter mẽdacia reposuerit. Qua ratione in immẽsum excrescere posset mendacij partitio, cum nulla prope sit moralis labes, cui mendacium non comitetur. Aptiùs quæri posset de hyperbole sitne mendacij pars aliqua præter enumeratas, vel in quam earũ recidat. Esse sanè hyperbolem, mẽdacij membrum, videri potest censuisse Seneca, cuius illa sunt lib. 7. de benef. c 23. *In hoc omnis hyperbole excedit, vt ad verum mendacio veniat. Itaque ille qui dixit,* Qui candore niues anteirent, cursibus auras, *quod non poterat fieri dixit, vt crederetur quantum plurimum posset. Et qui dixit,* His immobilior scopulis, violentior amne, *ne hoc quidẽ se persuasurum putauit, aliquem tam immobilem esse quàm scopulum. Nunquam tantum sperat hyperbola quantum audet, sed incredibilia affirmat, vt ad credibilia perueniat.* Certum nihilominus esse debet, hyperbolem lõgè à mendacio abesse. Nam Scripturã sacra, quã vel minimi mendacij labe aspergere, immane scelus foret & vniuersæ fidei nostræ exitium inferens, vt S. Augustinus ep 19. rectè disputat; hyperbolis non vacat quod latè tradit Isido. Pelus. lib.2. ep.99. fatetúrque D. Augustinus ep 59. *ad tertiam quæstionem* & q.28 ac 137. in Genes & q.17. in Deuteron & tract.124. in Ioan. quo loco pulcherrimè aperit, quomodo hyperbole sit à mendacio immunis. *Salua inquit rerum fide, plerumque verbo excedere videntur fidem. Quod non fit, quando aliquid quod erat obscurũ vel dubium, causa & ratione reddita exponitur; sed quando id quod apertum est, vel augetur vel extenuatur. Nec tamẽ à tramite significandæ veritatis erratur, quoniam sic verba rem quæ indicatur excedunt, vt voluntas loquentis nec fallentis appareat, qui nouit quousque credatur à quo vltra quàm credendum est, vel minuitur loquendo aliquid, vel augetur. Hunc loquendi modum Græco sermone, non solum Græcarum, verùm etiam Latinarum literarum magistri hyperbolem vocant.* Sensus D. Augustini est quem expressit S. Thomas lect 6. in c.21. Ioannis; idcirco nimirum hyperbolem non esse mendacium, quia non est intentio loquentis vt credatur quod dicit, sed quod significare intendit, nempe excessus magnos, vel magna exilitas rei alioqui apertæ, & nequaquam obscuræ, vel dubiæ. Nam cum obscuræ vel dubiæ res exponuntur, non est hyperbolis locus, sed tãtùm cum res alioqui clara augetur vel extenuatur supra modum, verbis rẽ significatam ita excedentibus, vt liqueat ea non vsurpari nisi ad designandam quantitatem longè maximã, siue permodicam. Sumendo tamẽ verba secundum deputationem ordinariam, & sensum quo communiter fœta intelliguntur, continerent falsitatem, quod vnum voluit Seneca loco allegato.

Virus mendacij.

16. Pergo ad mendacij malitiam, quam secundo loco in proposita Philosophi doctrina obseruabam. Disertè enim Aristoteles 4. *Ethic. c. ille 7.* solo naturæ lumine prælucente, agnouit mendacium etiamsi nullo alio ex capite noceret, tamen præcisè ex eo quòd mendacium sit, malum esse & reprehensioni obnoxiũ. *Per se,* inquit, *mendacium prauum est & vituperatione dignum : verum, honestum & laudabile. Idcircò fit, vt verax ipse qui est medius, laudem mereatur, mentientes autem vituperatio afficiendi sint.* Nec alius multorum præterea Ethnicorum sensus fuit, quos mendacium tanquam natura sua turpe detestatos, refert Stob. *sermon. 52.* & pulcherrimè Dio Chrysost. *orat. 1. de regno,* ac Plutarchus *lib. de puerorum institut. num. 11.* grauissimè admonens, imbuendos esse pueros, sanctissima (vt

ait)

ait) institutione, veri semper & exactè proferendi; eo quod mendacium sit seruile vitium, dignum à quo omnes sint alienissimi, ac ne in ipsis quidem paulo excultioribus mancipiis tolerandum. Et *in Marij vita*, Metelli veracitatem summoperè commendans, mendacij dedecus quo Marium aspergit, grauissimè redarguit tanquam magnæ impietatis ac totius nequitiæ fundamentum; sicut è contra veritas magnæ virtutis fundamentum ac initium est, vt ex Pindaro refert Marinus *in Procli encomio num. 4.* inde eum maximè commendans, quod vehementer mendacium odisset, etiam à puero; atque id optimè illi cessisse, quod veritas omnium bonorum principium sit, & Diis & hominibus; mendacium è contra, omnis mali origo & radix. Denique Charondas Catanæus, cuius leges Thuriensibus datas, exhibuit Stobæus serm. 44 & magna ex parte Diodorus Siculus lib. 12. bibl. in hunc modum legem tulit. *Quisque honestatem & veritatem colat, turpitudinem atque mendacium oderit: nam hisce notis, virtus & malitia discernuntur. Quare statim à pueris assuefacere oportet, castigando quidem mentiendi studiosos: veritatis autem amanda, vt quod virtute optimum & fœcundissimum est, animis singulorum innascatur, & quasi in naturam ipsorum conuertatur.*

17. Vt minùs mirum videri debeat quod Sancti Patres & Christiani Doctores assulgente superiori lumine mendacij malitiam deprehenderint, & omnino ac semper vitandam ediserint. Optimè Clem. Alex. 7. *Strom. cap. 5. cum sit ei qui iustè viuit semper persuasum, Deum esse vbique, & erubescat non verum dicere, & falsum dicere cognoscat se esse indignum, diuina & sua ipsius contentus est conscientia, & ideo non mentitur.* Euseb. 6. *præpar. cap. 4.* Porphyrij sententiam de mendacibus quandoque oraculis excutiens, negánsque DEVM esse Apollinem, quem labi in mendacium posse admiserat Porphyrius; hæc subdit præter cætera: *Mortalem hominem, cui aliqua cura virtutis sit, nulla ratione cogi posse vt mentiatur, non dubitamus. Nam si etiam verbera & cædem minaberis, non dubitabit exclamare: Ensem acue, ignem accendas, corpus meum incidas, totum cremato. Stellæ in terram ante descendent, & terra in cælum ascendet, quã falsum à me quicquam audias.* S. Basilius *in proœmio libri de Spiritu sancto*, Mendacium nominat *extremam malitiæ lineam.* Veritatem Synesius *orat. de regno*, *sub sanctum, nobilitatem verborum* appellat: quo ipso mendacium seruilitatis & illiberalitatis damnat, vt cum Plutarcho diximus. S. Gregor. *18. Moral. cap. 2.* accuratè demonstrat omne mendacium summopere cauendum esse; ac ne tunc quidem admitti licite posse, cum per mendacium proprium, vita carni præstaretur alienæ: quod nemini fas sit animæ suæ nocere, & eam ore quod mentitur occidere, vt carni alterius benè sit. Grauissimè item, quodcumque mendacium esse fugiendum affirmat Abbas Ioannes apud Palladium *cap. 43. Lausiaca.* Omnium plenissimè S. August. *lib. de mendacio*, & altero libro contra mendacium, & breuiter *in Psalmum 5.* ad illud, *perdes omnes qui loquuntur mendacium.* sed neruosissimè *in Enchir. à cap. 18. ad 23.* Scripturas benè multas coacernat in hanc rem Antiochus *hom. 42.* Nonnullas in hanc rem expendit Menoch. lib. 2. Hieropol. cap. 15.

18. Rationes quibus mendacij virus deprehendatur, & semper ac vbique illicitum agnoscatur, plurimæ proferuntur & expenduntur à Gulielmo de Rubione *in 3. d. 38. q. 2. art. 1.* & à Scoto *in 3. d. 38. q. vnica à §. quidam dicunt*, ex Petro de Tarentasia, & S. Thoma, ac S. Bonauentura Quibus prætermissis, sufficit ratio quam adhibuit S. Augustinus loco proximè allegato *cap. 22.* his verbis *Omne mendacium, ideo dicendum est esse peccatum, quia homo non solum quando scit ipse quid verum sit, sed etiam si quando errat & fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit, siue illud verum sit, siue putetur & non sit. Omnis autem qui mentitur, contra id quod animo sensit loquitur voluntate fallendi. Et vtique verba propterea sunt instituta, non per quæ se inuicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam cogitationes suas proferant. Verbis igitur vti ad fallaciam, non ad quod instituta sunt peccatum est.*

Eleganter hanc ipsam rationem his verbis expressit S. Basil. *homil. in illud, attende tibi*, in ipso vestibulo. *Quoniam conditor DEVS in hoc impertiuit sermonis vsum, vt alius alij sub cordis arcana reuelet, communisque naturæ instinctu, suo quisque proximo, ex abstrusissimo recessu pectoris quasi ex intimo quopiam conclaui, sua consilia cogitationesque depromat. Si enim ipsi viueremus anima omnium oculis conspicua & nuda, inter nos mox conueniret per mutuam cogitationum intelligentiam. Nunc quando anima carnis adoperta velamine, multifariàs commiscetur seorsum ac versat cogitationes; & verbis opus habet & nominibus vt quæ in reconditiore mentis secessu delitescunt, in apricum euulget. Mens igitur nostra, mox vbi vocem apprehenderit cuiuspiam rei significatiuam, perinde ac traiectitia quadã nauicula, sermone ipsa præteruehitur: qui simul vt traiecit aërem, e loquentis ore, ad aurem vsque transmittitur audientis.* Subdit de tranquillo sermonis in portu successu in quiete ab interturbantibus; & è contra de sermonis veluti naufragio, intercurrẽte tumultu, quasi asperiore procella. Quæ nos commodiùs, ad illud sermonis naufragium quod mendacio ac præpostera sermonis vsurpatione incurritur, accõmodare possumus.

Eodem reuoluitur illa ratiocinatio Antonini Imperatoris *lib. 9. de vita sua n. 1.* Repetam eam tantillum altiùs, vt sententia cohæreat. *Qui iniustè agit, impietatis reus est. Etenim cùm vniuersi natura, ratione prædita animantia eo effecerit, vt quantum eius dignum est, vnum alteri prosit, noceat autem nequaquam: qui voluntatem eius præuaricatur, impius vtique est in omnium Deorum primam ac qui mentitur, etiam impietatis in eandẽ Deam sese obligat: natura enim vniuersi, eorum est natura quæ sunt. Hæc autem omnia inter se cognata sunt. Porro autem eadem veritas dicitur, verorúmque prima est causa. Qui itaque studio mentitur, eo quod decipit, impius est: qui non dedita opera, eo quod ab vniuersi natura discrepat, & quod præter decorum agit, repugnans vniuersi naturæ: repugnat enim ei qui in contrariam partem à veris deflectit, præterquam ipsius natura ferat, quæ ei occasiones præbuit, quibus neglectis non potest iam vera à falsis discernere.*

19. Itaque vides idcirco reprobari mendacium, quia mentiens peruertit vsum ad quem data est loquela, efficitúrque audienti, causa erroris quantum in ipso est. Quod aliter scitè dixit S. Ephrem *consc. de virtutibus & vitiis cap. de mendacio*, reprobandum esse mendacium, quia perinde se habet ad conuictum humanum, sicut rubigo ad ferrum hoc est peruertere omnino ac excedere humanam societatem, corrupto vnicó commercij inter homines instrumento, siue sermone. Vnde tantæ vnicuique iræ cum mendacij arguitur, vt non dubitent aliqui honestissimam censere mortis appetitionem cum de declinando eo probro agitur. iustissimúmque nonnullis videatur correptis, etiam priuata autoritate armis, eam maculam eluere fuso eius sanguine qui mendacium impegerit. Vrget hunc communem hominum sensum ad illustrandum mendacij probrum Posseuinus *dialo. 2. de honore*, inde colligens insertum cuiuis esse lumen quo agnoscat mendacem cum natura ipsa pugnare, quandoquidem natura nusquam & nunquam fallit, quod facere tentat qui mentitur. Nec minus appositè eam mendacij cum natura repugnantiam colligimus ex illa quam dixi peruersitate mendacij humanum conuictum destruentis.

Rectè posteo Augustinus Triumphus *in summa de potest. Eccles. q. 55. art. 2.* peruersitatis istius varios quasi ramos eidem veluti trunco hærentes aperit, obseruans ex D. Augustino *15. de Trinit. cap. 11.* verbum exteriùs insonans auribus audientis, esse signum quoddam verbi interiùs latentis, & obiecti externi per internum verbum exhibiti. Ex quo sequitur, verbum nostrum externum ad tres diuersos terminos, hoc est, ad rem verbis significatam, ad ipsum proferentem, & ad audientem dicere habitudinem, & certam cum eis commensurationem seruare debere, quæ si tollatur, triplex insignis peruersio contingat. Nam ad rem

Digitized by Google

significatam ita comparatur locutio, vt eius sicut verè est, expressio esse debeat. Ad proferentem verò, comparatur tanquam internuncius earum quæ in eius animo sunt passionum. Denique audientem respicit locutio, vt signum excitatiuum eius, ad veri perceptionem: Quæ omnia cum locutioni competunt, ingens omnino efflorescit concinnitas. Eam verò exterminat, quisquis mendacium obstetricante lingua parit. Nam & aliter rem externam enunciat quàm ipsa reuera se habeat, & falsum internuncium assumit, & falsitatis in alieno intellectu sementem facit. Quæ qui non videt magnam planè peruersionem continere, ophthalmiam, vel etiam exoculationem suam malè agnoscit. Porro initium quidem prædictæ peruersionis à loquente ipso sumitur, qui rem à se preciosissimam exterminat; & falsum mentis suæ simulachrum, ac internæ suæ inanitatis idolum exhibet, vt optimè attigit Plato *in calce libri secundi de repub.* sicut è contra oratio vera, honesti ac fidelis animi simulachrum est, iuxta Isocratem ad Nicoclem. Tamen eiusdem peruersionis consummatio, ex alieno malo petitur, (hoc est ex errore qui alteri per mendacium ingeneratur, quantum est ex vi operis;) atque adeò ex conuictus humani excidio, quod voluntariam illam erroris in alio proseminationem consequitur.

20\. Estque illa alieni damni inuectio, eo detestabilior, quod vnusquisque alium fouere ac iuuare potiùs debuerat perinde ac membrum eiusdem corporis eadem communi vita viuens, & particeps eiusdem spiritus. Quam rationem attigit Apostolus *Ephes.* 4. verbis illis, *deposito mendacio loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra.* In quæ verba luculenter Chrysost. *hom.* 14. *ad eam epistolam* ferè initio. *Num pedem,* inquit, *fallit oculus, aut oculum pes? Vtpote sicubi fouea profunda fuerit, quæ superne inspersis arundinibus humoque occultis tecta, solidæ telluris speciem ipsa superficie ingerat oculis, numquid vtetur hic pede, & cognoscet quale sit ibi solum, num subsit vacuum, aut resultet & repercutiat? Non fallit hic pes, sed verum indicat. Quid verò si serpentem viderit oculus, aut malam bestiam, num fallit pedem? An non mox periculum annunciat? Et pes illud ex oculi iudicio cognoscens, vltra non progreditur. Quid verò si quando contigerit nec pede nec oculo rerum cognitionem haberi posse, sed totum ab odoratu percipi oportere: vtputà vtrum pestiferum sit pharmacum necne: num ab odoratu fallitur os? Nequaquam. Quare? Quia seipsum simul perderet odoratus. Itaque quod sibi sentit aduersarium esse, hoc indicat. Quid verò lingua? Num illa stomachum seducit? Non seducit, sed vbi amarum quid & acerbum deprehenderit, proiicit, dulce verò immittit. Vide ministerium, & vicissim ministerij retributionem. Vide prouidentiam ex ipsa veritate, & sua sponte, vt dicitur, natam. Ita & nos non mentiamur, siquidem membra sumus inuicem.*

21\. Eo præterea deterior & detestabilior censenda est ista peruersio, & membri ad idem corpus pertinentis deceptio, cum quo summa coniunctio fouenda fuerat; quo pretiosius & concinnius est in homine loquendi artificium, diuinitus in hunc finem mutui conuictus concessum, vt ea S. Thoma 3. *contra gent. c.* 148. & Petro Hispano expendit Io. Viualdus *lib. de vera contr. c.* 22. & elegantissimè de more Theodoretus *orat.* 3. *de prouid.* aliique adducti *in Scala à visibili creatura ad Deum, gradu* 11. Hoc ergo tanti artificis tam concinnum & nobile artificium, peruertere, & ad contrarium illi ob quem collatus est finem detorquere, non potest culpa vacare. Alia ad hanc ipsam mendacij turpitudinem euincendam, congerit idem Viualdus supra, concludens cum Roberto Olkot *lect.* 11. *in lib. Sapientiæ*, mendacium esse idioma quo vtuntur qui sunt de regno diaboli. Vnusquisque enim loquitur linguam suam in qua natus est: atque ita quia mendaces de patre Diabolo nati sunt, gentis suæ idiomate loquuntur: è contra autem veraces, vtuntur idiomate regni ad quod pertinent; & cum ex Deo nati sint qui ipsissima veritas est, genus ac gentem suam, locutione veraci produnt. Non abludit Chrysost. homil. 79. in Matth. in fine, & hom. 52. ad pop.

Mendacium intrinsecè & indispensabiliter malum.

22\. Sed his ad populum ablegatis, concludere ex dictis præstat, mendacium esse suapte natura malum; nec malum quia lege positiua prohibitum, sed potiùs prohibitum, quia malum; ea Augustino *quæst.* 68. *in Leuiticum.* quippe suapte natura & intrinsecè malum: ita vt nulla dispensatione honestari queat, vt per simplicitatem censuit quidam Monachus apud Cantiprat. *l.* 2. *cap.* 26. nec possit à DEO præcipi, quod absurdè concessit Gulielmus de Rubione *in* 3. *distinct.* 38. *q.* 2. *artic.* 1. *ad primum.* meritò autem reiectum est ab Aureolo *eadem dist. q. vnic.* 1, *artic. etiam vnico.* nec denique vlla planè ex causa aut necessitate licere queat.

Quinimo addendum est cum D. Augustino locis allegatis, tam tetrum esse mendacij vitium, (quandoquidem ex se & præciso quouis adiuncto malum est,) vt nulla cuiuscumque finis honesti appositione abstergi valeat: sed tametsi pudicitia, vel vita corporis, aut etiam orbis vniuersi æterna salus periclitaretur, possetque leui mendacio ac nulli damnoso, in tuto poni; necessarium tamen esset cauere mendaciolum illud, & orbis potiùs excidium permittere. Non enim sunt facienda mala, vt eueniant bona, iuxta Apostoli edictum, de quo luculenter Augustinus *lib. contra mendac. cap.* 7. & *in Psal.* 30. ad illud, *odisti obseruantes vanitates superuacue.* rursusquè *Psal.* 30. ad illud *fallax equus* vt ipse legit *mendax equus ad salutem.* Vbi refert quorumdam insulsitatem, qui ea peruersa lectione eius loci, *& equi in æquum* transformatione, inferebant fas esse æquo siue iusto, mentiri, ad alterius salutem corpoream in tuto ponendam. Quod Augustinus planè falsum esse statuit, & cum eius loci litera nullatenus cohærere ita demonstrat. *An intellexistis quid dictum sit, mendax equus ad salutem. Non tibi promittat equus tuus salutem: si tibi promiserit mentietur. Si enim* DEVS *voluerit, liberaberis: si* DEVS *noluerit, cadente equo altiùs cades. Non ergo putetis dictum, mendax equus ad salutem, quasi mendax iustus ad salutem, quod velut iusti ad salutem mentiantur. Non est enim scriptum æquus, quod ab æquitate dicitur, sed equus animal quadrupes. Hoc Græcus Codex indicat. Et redarguuntur homines, qui sibi quærant malo iumenta, occasiones mendaciorum, cum Scriptura dicat, os quod mentitur occidit animam, & perdet omnes qui loquuntur mendacium.* Itaque ne ad salutem quidem corpoream propriam vel alienam mentiri licet, vt disertè etiam tradit S. Gregor. 18. *moral. cap.* 2. Et idem definitum est disertè *cap. super eo. de vsuris,* vbi docemur, nefas esse etiam pro alterius vita mentiri.

23\. Hæc est iampridem indubitata ac certa Catholicorum omnium sententia, quæ vt prætermittam antiquiores *in* 3. *d.* 38. tanquam extra controuersiam ponitur à recentioribus omnibus Catholicis, nominatimque à Binsfeldio *de confess. malefic. in secundo membro quæstionis dub.* 3. Castro *v. mendacium.* Molano *lib.* 1. *de fide hæret. seruanda cap.* 5. Becano *opusc. de eodem argumento c.* 6. & lib. 5. manua. c. 20. Andrea Schotto *lib.* 2. *de silentio c.* 15. Delrio 5. *mag. sect.* 10. Rosuedio *in Onomastico v. mendacium.* Coluenerio *ad l.* 2. *Cantipratani c.* 26. aliisque passim. Hos tamen sigillatim proferre placuit, ad retundendam Nouatoris Bataui calumniam, qui de more eorum qui frontem perfricuerunt, *in suo Ethicæ reformatæ compendio part.* 3. §. *de veracitate quæsito* 2. hodiernis Pontificiis affingit, quod admittant licitas esse pias fraudes: ita enim vocari ab eis ait, mendacia quæ nemini nocent; possunt autem religioni, vel patriæ, aut cuicumque demum proximo prodesse. Sed mentita est iniquitas sibi: nemo enim Catholicus Theologus hodie agnoscit, aut iampridem agnouit, vllum prorsus mendacium licitum esse, quocumque tandem fine dicatur, cum sit intrinsecè ac

per

per se malum, vt ex Aristotele posui, & aperta ratione confirmaui. Vnius verò aut alterius Catholici Scriptoris, Theologia non imbuti, cespitatio, malignè affingitur vniuersis Pontificiis. Apud nos enim, quod Sectarius ex Synagogæ suæ moribus Ecclesiam æstimans non considerauit, non est quorumvis tractare quæ vera aut falsa sint circa fidei dogmata & bonos mores: sed ea disputatio, Theologis quorum propria est, permittitur; eorúmque his de rebus iudicia, non autem exterorum exquiruntur. Cum ergo omnes ad vnum hodierni Theologi, mēdacium quodcumque illicitum statuant, honestatio alicuius mendacij, Catholicis absolutè tribui non potest, nisi per calumniam.

Errores de mendacio quandoque saltem non inhonesto.

24. In eo honesti quandoque mendacij errore, fuerunt quidam Ethnici, & eorumdem Germani nonnulli hæretici, ac ex Atheorum classe, & ex scriptoribus dubiæ fidei non nemo; denique vnus aut alter è catholicorum numero, ex iis præsertim qui politiam habent pro numine. Ex Ethnicis ergo Plato *lib. 3. de repub.* non multum ab initio, magistratui ac Principi concedit, dummodò in populorum vtilitatem cedat; locum descripsit ex Origene Hiero. *Apologia 1. aduersus Ruffinum.* Vniuersaliùs autem locutus videtur Plato *ad calcem libri secundi eiusdem operis*, vbi cuiuis aduersus hostem, & ad vitanda mala, vsum mendacij permittit. Darius item Histaspes apud Herodotum *lib. 3.* infame illud dictum profudit, *vbi expedit mendacium dicere, dicatur. Nam idem optamus, & qui mendacium dicimus, & qui veritatem.* Celsus præterea apud Origenem *lib. 4.* dixisse refertur, pro medicamento interdum permitti vsum imposturæ atque mendacij. Et paulò ante hæc eiusdem Celsi verba retulerat Origenes. *Deceptio & mendacium, semper aliàs mala res, tantùm sunt vsui, quando remedio sunt amicis curandis, aut ad vitandum apud hostes periculum.* Patrocinatur quoque mendaciis Lucianus *in Philopseude*, initio, verbis illis: *Qui cum vsus postulat mentiuntur, venia nimirum hi, imo laude plerique eorum digni sunt: quicunque vel hostes fefellerunt, vel ad salutem tali quopiam pharmaco vsi sunt in necessitatibus, cuiusmodi multa Vlysses etiam fecit, vt & vitam suam, & sociorum reditum redimeret.* ad quæ verba, Sectarius Luciani Scholiastes, mendacium officiosum non videtur habere pro vitioso. Eandem æquè mentem innuit Daniel Heinsius *ad 3. Tyrij dissertationem.*

Perspicuè item palpones quidam apud Arrianum *lib. 4. dissertat. Epicteti. cap. 6.* ita loquentes inducuntur. *Quid tua intererat istud dicere? noane potuisti mentiri? ita Philosophi sentiunt etiam nihil vetare, quo minùs aliquis mendacium dicat.* Philosophus certè Platonicus, fuit Onosander auctore Suida. Docet autem *in Strategico cap. 23.* Ducem in acie cum laude mentiri ad animum militibus suis incendendum, & deprimendum hostibus, quod tanquam plerumque necessarium & admodum vtile mendacium commendat. Platonicus item Philosophus Max. Tyrius *serm. 3.* mendacium ad vtilitatem prolatum, Deo quoque non indignum putat. Idem medicum ægris, gubernatorem nautis, ducē exercitui, mentiri cum laude pronunciat. Nec refugit Dio Chrysost. *orat. 11. sub finem*, Homeri mendacia in suæ gentis vtilitatem prolata, eximere reprehensione. Nam tametsi tota illa oratione ex instituto demōstrat neque Troiam vnquam fuisse captā, neque quicquam eorum quæ ab Homero aduersus Troianos scripta sūt prodita, contigisse reipsa; sed omnia ab Homero in Græcorum suorum commodum fuisse conficta, vt ne perterrerentur si bellum eis incideret cū Asianis, quemadmodum eo tempore expectabatur. Tametsi inquam Dio tota oratione id agit, & vniuersam Homeri poesim mēdacij pro viribus insimulet, tamē quod in gentis suæ bonum adeo diffusè ac splendidè ea mendacia profudisset Poeta, immunē illum a probro statuit. Nec aliter significat de Græcis statuendum quoad mēdacia quæ de Xerxis cladibus eodem consilio prodiderunt.

Alienam item vtilitatem pro metro liciti mendacij, aliàs sēper illiciti, his verbis statuit Eusebius apud Stobæum *serm. 11. mens veritatem amplectitur, & semper eam ipsa versatur. Sed quamuis in rebus suis alienissima sit à mendacio, interdum tamen commiscens bono mendacium ad hominum hoc indigentium vtilitatē proferri, qui quidem sua ipsorum commoditatis causa decipiendi sunt ab eo. Tunc enim solùm nec vnquam aliàs, quo nouit opportunum esse tempore, mens abhorrēs interim ab omnibus aliis mendaciis, tale quoddam mendacium introducit, in diuersam & vtilissimam speciem immutatum, arte sapienti īque mentis rem malam commodè vsurpantis.* Audi & Fabium *lib. 12. c. 2.* sub finem. *Concedant mihi omnes oportet, quod Stoicorum quoque asperrimi confitentur, facturum aliquando bonum virum vt mendacium dicat, & quidem nonnunquam leuioribus causis: vt in pueris, & ægrotantibus, vtilitatis eorum gratia, multa fingimus, multa non facturi promittimus, nedum si ab homine occidendo, grassator auertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus: vt hoc quod aliàs in seruis quoque reprehendendum est, sit aliàs in ipso sapiēte laudandum.* De iisdem Stoicis ita in hanc rem scribit Stobæus in *Eclog. Ethic. c. 4.* in breuiario dogmatū Zenonis ac Stoicorum. *Mentiri quoque sapientem negant, cum non tam qui mendaciū dicat, quàm qui mēdaciter ac dolo id faciat, mētiatur. Mendacio tamē vti variis modis posse credunt absq; offensu, vt in militia contra hostes, aut alia necessitate.*

In eadem belli causa, mendacium decipiendo hosti approbauit in Anglia Nouator, Albericus Gentilis *lib. 2. de bello cap. 5.* & idem ex vulgato olim apud Florentinos prouerbio, refert ac reiicit Æneas Syluius *epist. 86.* Idque ab eis combibit Florentinus & ipse ciuis, Macchiauellus, in quo hunc mendacij pro tempore ăc vsu non illiciti, errorem, acriter notant Molanus *l. 1. de fide haret. seruanda cap. 2. & 3.* & Ribad. *lib. 2. de princ. c. 15. & 16.* Alia item graui ex causa, pensatis accuratè circumstantiis fas fore mentiri, pronunciat Iouinianus Pontanus *lib. 4. de obedientia c. 12.* quod ea sit interdum vnica via grauibus incommodis prospiciendi violato nemine. Idem docet Carolus Paschalius lib. de legato c. 54. Præterea Alciatus *in consilio circa materiam duelli*, quod habetur lib. 5. responsorum, & ad calcem libri de singulari certam. ait plerosque casus esse, quibus omni humano diuinóque iure, fas est mentiri.

25. Mendacium item quodcumque officiosum culpa vacare, asseuerat olim Sectarius, qui Lactantium glossematis suis suffarcinauit. Sed id saniore consilio retractat *ad lib. 6. Institut. c. 18.* ita tamen vt probrum illud suum quod à se abiicit, Lactātio impingat, propter hæc eius verba ibid. *Dei cultor non mentietur vnquam, decipiendi aut nocendi causa:* putat enim is quem dixi Lactantij interpolator, admitti verbis illis à Lactantio, mendacium officiosum: quasi fas sit, cum nulli damnū, alicui vtilitas ex falsiloquio imminet, illud ex certa scientia adhibere. Quod Lactantius, tametsi plerisque næuis obsitus, reuera non dicit, sed tantùm affirmat nemini mentiendum esse scienti ac volenti, excēpto duntaxat è mentientium numero, eo homine qui per incogitantiam falsum profert: cæteroqui autem nemini fas esse mentiri, splendidissimè tradit Lactantius continēter ad citata ex eo verba. *Non mentietur cultor Dei vnquam, decipiendi aut nocendi causa. Est enim nefas eum qui veritati studeat, in aliqua re esse fallacem, atque ab ipsa qua se iactat veritate discedere. In hac Iustitiæ, virtutisque omnium via, nullus mendacio locus est. Itaque viator ille verus ac iustus, nō dicet illud Lucilianum,* homini amico ac familiari, nō est mentiri meum: *sed etiam inimico atque ignoto, existimabit non esse mentiri suū, nec aliquando committet, vt lingua interpres animi, à sensu & cogitatione discordet.* Vides quam vniuersaliter & absque restrictione vlla, mendacium eliminet? Vtinam sic semper impingeret Lactantius.

26. Aptiùs itaque, mendacij patrocinium, Sectarius, Lutheri sui patrueli Caluino, eiusque combibonibus adscripsisset. Memorat enim Bolsecus *in vita Caluini cap. 20.* mendacium, & insontium circumuentionem,

Digitized by Google

cum ita fieri causa Euangelij, in laude poni apud Caluinum & asseclas. Sanè si vsus mendacij creber ac iugis, fidem facere iure potest quàm nulla habeatur eius fœditas, tenemus Caluinum immunis à labe mendacij apertè assertorem. Tanta enim profusione, etiam in rebus grauissimis mentiri solitus est, vt inexpertorum fidem superet. Legatur *effigies Caluini* à Nicolao Romæo nuper exhibita. In ea, toto spectaculo primo, Caluini mendacitas manu & arte deterrimi illius pictoris, iis coloribus expressa datur, vt vel in cæcorum oculos possit incurrere. Ad hæc ambiguæ apud aliquos fidei scriptor, in opere quod Index Romanus tanquam in fide non semel lubricum, nigro theta suffiait, 4. inquam *Dæmonomaniæ cap.*1. existimauit, Iudices licitè per mendacia veritatem à reo tergiuersante expiscari posse. Iudicibus enim diuino & humano iure concessum ait, mendacio reum tergiuersantem fallere; quamuis non neget secus visum S. Augustino & S. Thomæ.

Argumenta subdit ex compensato diuinitùs mendacio obstetricum, & Rahab meretricis. Profert etiam inductam ad mendacium ab Abrahamo Saram, & ipsiusmet Abrahami mendacium: atque frigidè admodum Doctores iuris Canonici excusasse Abrahamum, cùm dixerunt voluisse duntaxat, ne Sara veritatem promeret, etiamsi nollet vt mentiretur. Hoc ille friuolum glossema nominat, cùm pateat liquere, Abrahamum & Saram contra mentem fuisse loquendo, quod est mentiri iuxta Nigidij definitionem. Quare longiùs etiam progressus, concludit, fatendum necessariò esse rem esse honestam ac laudabilem, & verò etiam necessariam, mentiri ad tuendam vitam innocentis, vel ad plectendum publica potestate nocentem: quod Principibus ac Magistratibus à Platone & Xenophonte concessum est ad rectam populorum gubernationem, quæ idem plerumque fieri postulat erga paruulos & ægrotos.

Denique addi pro Bodino potest, olim visum penè omnibus, fas esse mentiri pro salute, cùm nemini nocet mendacium, quod testatur S. Augustinus *q. 68. in Leuit.* nominatimque solet id notari in Chrysostomo, eiusque discipulo Ioanne Cassiano, aliisque Græcis, quos ita postea intellexit Heliodorus Episcopus autor historiæ Æthiopicæ, Theagenis & Charicleæ, propterea que ab Antonio Melissa *lib. 1. serm.* 22. & à Maximo Monacho *serm.* 35. citatur in hanc rem nomine Charicleæ iuxta vulgatam operis illius inscriptionem apud Nicephorum *lib.* 12. *histo. c.* 34. vnde corruptè apud Melissam legitur *Chariclis* pro *Chariclea.* Hic igitur Heliodorus mendacium nemini noxium, alicui autem commodum, dixit honestum esse *lib.* 1. *historia citata.* Præterea Eustratius, Græcus & ipse Episcopus 3. *Ethic. c.* 1. *& lib.* 2. *cap.* 6. planè admisit licitum aliquando esse mendacium, cui subscribit Balfoureus 3. *Ethic. cap.* 1. cum de mixtis actionibus, & ibidem Iacobus Scheggius nixus Platonis autoritate, & Burlæus 4. *ethic. part.* 3. *tract.* 4. *cap.* 2. qui Albertum quoque adducit, & dummodò mendacium sit iocosum aut officiosum, concedit, illud si ob alterius salutem admittatur, turpitudine vacare. Hæret circa hoc ambiguus Franciscus Patricius *lib.* 4. *de regno titulo* 1.

Prædictorum errorum depulsio.

17. Hæc nubes testium non bonorum, (nam Chrysostomum & Cassianum, ac si qui sunt alij bonæ notæ autores mendacio in speciem patrocinantes, commodè infrà exponam *cap.* 12.) auctoritatem peruerso illi dogmati quod excutimus, non conciliat. Nec vlla eidem firmitas accedit, à rationibus; siue quæ proximè propositæ sunt, siue quæ inter referendum Philosophorum & hæreticorum errorem, sunt insinuatæ.

Quare quod ad Philosophos attinet, admittendum est, eorum nonnullos, vt alias frequentissimè non modo quoad speculationem naturæ, sed etiam in rebus moralibus, ita hac quoque in parte impegisse. Et quamquam aliqui videntur posse benignè exponi in eundem sensum quem capite allegato plerisque Patribus dabimus, præsertim cum nonnulli Patrum ipsa eorum verba vsurpasse videantur, tamen ea excusatio in plerosque Philosophos non cadit. Itaque demus sanè quod est verissimum, fœditatem mendacij, tametsi solo naturæ lumine peruiam, nonnullis tamen Philosophis in quibus illud lumen parciùs micabat, non innotuisse. Nam & in aliis plerisque naturæ lumine notis morum bonorum dictaminibus, aberrarunt non pauci, vt videre est apud Lactantium *lib.* 3. *c.* 15. *& l.* 6. *c.* 10. & apud Picum *l.* 1. *exam. vanit. doctr. gentium à c.* 17. ac Medinam 2. *paren. c.* 2. *sub finem.*

18. Vtilitas ingens & grauium malorum declinatio, quibus Philosophi, & eos secuti nonnulli alij, vt retulimus, fœditatem mendacij in quibusdam euentibus obducere nisi sunt, nihil reuera promouent mendacij honestationem: nisi si furtum ac prædationes, & huiusmodi scelera, eximere è scelerum numero placet, quod videantur vtilitatem autoribus aduehere; quod quam sit absurdum, frustra exponerem: nō enim est censenda vtilitas, quæ cum honestatis, rei vtique pretiosissimæ & vtilissimæ dispendio, coniuncta est. Non deesse tamen honestam viam auertendi damna euulgationem veritatis consecutura, absque mendacij interpositione, in disputationis progressu aperiemus. Atque ita liquebit vanas esse excusationes illas in peccatis quas supra retulimus, ex quibusdam, causantibus hominem interdum ad proferendum mendacium necessitate adigi, ne res suas aut suorum, syncera veritatis manifestatione perditum eat.

29. Restant Bodini argumenta, qui quod in summæ iniustitiæ patrocinium, iura diuina & humana aduocat, & ex his iuribus potestatem Principibus ac Iudicibus factam vult, mentiendi, turpissimè labitur. Vt in tanta diuinorum & humanorum iurium, mendacia reprobantium, luce, exoculatum planè fuisse qui id non viderit, scribat Binsfeldius supra adductus, varia ex scripturis & humano iure loca recensens, quibus Bodini assertio confoditur.

Principi porrò & Magistratui, multo minùs quàm priuatis, concedenda mentiendi facultas est, quod docet Omphal. lib. 1. de funct. Principis. cap. 16. & Hieronymus Osorius elegantissimè de more tradit *l.* 4. *de Regis institut.* attigitque Procop lib. 2. belli Goth. Sanè bonus Princeps, ac populi Rector ea appellatione dignus, iuxta Dionem Chrysostomum *Orat.* 1. de regno, *simplicitatem & veritatem, existimat ad Regem & prudentem pertinere: astutiam autem & dolum, ad fatuos seruilémque conditionem; considerans quod & bestiarum timidissima ignobilissimaq; omnium maximè mentiantur ac fallant.* Non dissimilia leguntur apud Philonem *l. de creatio. Princip.* Itaque Nazian. *Orat.* 3. Iulianum Apostatam inde acriter insectatur, quod qui clauum Reipublicæ teneret, & aperta vi agere posset, calliditatem tamen & artes adhiberet, quod nullam in Principe mereri veniam existimat: quanto minùs mendacia, quæ sanctam Principum & Magistratuum, Dei summæ veritatis vices obeuntium, personam, planè dedecent: vbique quidem ac semper, sed maximè in iudiciis, vbi causæ grauitas, præsertim cum de rei exitio aut graui mulcta agitur, summum iusti ac veri studium in iis qui iudicio præsunt, meritò exposcit. Prostat verò in hanc rem, diuinum apud sapientem & quidem peremptorium edictum *Prouerb.* 17. *Non decent stultum verba composita, nec Principem labium mentiens.* Quamobrem sapientissimè Basil. Imperator in capitibus Parænet. ad Leonem filiū c. 29. eum sic monet. *Maximi pendito & veracem te esse in sermone, & veraces homines in familiaritatem admittere. Ita enim firmus & constans in omnibus & factis & dictis æstimaberis, & veram ac non suspectam tuorum erga te beneuolentiam retinebis. Si autem vanitatis & mendacitatis in suspicionem veneris, indigna facere Imperatoria maiestate quæ auctius et conuincêris: efficiesque vt subiectis semper formidatosi, rerúmque omnium incerti & titubantes, vacillent. Quantum*

eam

enim veritatis oratio, amabilem hominem reddit, tantum mendacij deprehensa, aut etiam suspecta odiosum qui ea vtitur, facit. Et Ita sanè Antonino Caracallæ accidisse autor est Dio, narrans eum ex mendacitate omnibus inuisum factum. Possumus quoque antiquiorum Ethnicorum sensum, & vsum proferre. Sanè priscos Reges ad designandam synceritatem à mendacio alienissimam nudos pingi solitos, autor est Alex.1.probl.q.87. De veteri hac in parte Persarum instituto pulchrè Plato in 1. Alcibiade, vbi tantam ei genti veritatis in Principe curam fuisse prodit, vt cum primogenito Regiorum liberorum, anno ætatis 14. regij (vt vocabant) pædagogi quatuor præficerentur; primus sapientissimus, qui religionem siue Zoroastri Magicam, secundus iustissimus, qui iustitiam, tertius temperatissimus, qui cupiditatum frœnationem; quartus fortissimus, qui res bellicas regio puero instillaret: non aliud secundo illi inter eos qui in humanis erudiebant primariò, tradendum præscriberent, quàm vt in omni vita verax esset. Quasi hæc sit totius Iustitiæ summa, & apex bonorum quorumuis humanorum. Apud Ægyptios autore Æliano l. var. histor. 14.c.34. (vt instituto moréque alterius gentis, Indices æquè commonefaciam studij in veritatem,) iudicum principem, omnium hominum iustissimum & syncerissimum esse oportebat: cuius animæ ornamenti symbolum gestabat, imaginem ad collum appensam ex sapphyro gemma confectam, quæ vocabatur *veritas*. Quo spectat etiam narratio quæ est apud Diodorum lib.1.c.1. Refert enim in vestibulo monumenti Simandij Regis Ægyptiorum, triginta ligneas iudicum statuas fuisse collocatas, & in medio iudicandi principem, cuius è collo suspensa veritas penderet, & oculis esset subclausis, librorum cumulo circumstante. Quibus signatam iudicum integritatem, ac summum in prætore veritatis studium, obseruat Diodorus.

30. Quàm verò insulsè Bodinus, exemplis mendaciorum quæ in sacris literis referuntur, mendacij patrocinium communiat, à tam multis & Theologis & Scripturæ interpretibus, toties támque diligenter monstratum est, vt pigeat crambem toties recoctam denuò ingerere. Videsis Alensem *p.3.q.37.membro 6. & 4 p.q.122.membro* 6. S. Bonauenturam *in 3. d.38.q.* 2. & ibid. Gabrielem *q.vnica artic.*1. Canum *2. de locis cap.*4. Magalianum *in caput 2. Iosue sect.2.v. 4. numer. 2. 3. & 4.* Summa responsionum est, Abrahamum quidem & Saram mendacij labe puros videri, sed necessaria duntaxat æquiuocatione aut mentali restrictione vsos esse. Si tamen mendacium protulisse admittantur, quod de Rahab & Ægyptiis obstetricibus videtur expeditius, lapsum illum, præsertim ad declinandum iniustum damnum, non nisi leuem culpam fuisse: culpam tamen; nec Deum compensationem vllam obstetricibus pro mendacio rependisse, sed pro charitate erga innocentes Hebræorum paruulos, rabiei Pharaonis subductos: vnde contigit, vt vitam suam per mendacium in tuto ponerent, cui ex eo alienæ salutis desiderio, decessio aliqua fœditatis facta est, vt obseruat qui hæc omnia explicatè tradit S.Grego.18. *moral.c.*2. post August. *in psal.*5.

Platonem denique & Xenophontem, quod de Philosophis vniuersè iam monui, nisi alia via excusentur, admitto, erroris magistros hac in parte fuisse, atque adeo nego audiendos. Nisi si Bodino placet, facultatum, atque etiam vxorum, communitatem inducere, & mundum vt Saluianus scitè dixit, vnum lupanar facere, quod eam quoque communitatem Plato probauerit. Itaque saluum esto Magistratui & cuiuis Principi, ius prudenter & ingeniosè dissimulandi, solertérque expiscandi veritatem; non tamen mentiendi, vt ab alio veritatem extorqueat. Imo iniustum fore iudicem, qui scientia publica à se per mendacium & iniustitiam comparata, ad damnandum reum vteretur, alibi ostenditur. An verò etiam inualida foret sententia, quam iudex ex ea scientia ferret, tractat supra Binsfeldius, & alij qui de iudiciorum iustitia & validitate disputant.

31. Silui de Patribus qui ad calcem numer.26. adducebantur, quia eorum causam infra ventilabo *cap. 12.* Nolo tamen eis Heliodorum accensere, hominem Episcopatu motum, nec probatissimorum morum. Vide Nicephorum *lib. 12. histor. c.* 34. Sed neque placet prædictis Patribus annumerare Eustratium, quod & recentior fuerit, & congruentiora homini Ethnico omnia vtilitate metienti, quàm Christiano Episcopo scripserit, iisdem locis quibus mendacio patrocinatus est. Admisit enim ibidem, adulterium cum Tyranni vxore, absque turpitudine admitti posse, si ea iudicetur idonea ratio perueniendi ad patriæ oppressæ liberationem. Quæ quanta sit fatuitas, ne ostendere quidem necesse est, quanquam diligenter etiam refellitur à Couarruuia *in epitome quarti decretal. p. 2. cap.3.§.4.* Plus igitur quàm par fuit, Eustratio detulit Burlæus supra allegatus, cum ex autoritate Eustratij, existimauit satis probari mendacium non perniciosum, ad alterius salutem prolatum, vacare culpa. Malè autem Eustratio in hac assertione adiungebat Albertum, cuius sententia perspicuè est in contrarium, ibid. *tract. 3.cap.2.in fine.*

Est itaque mendacium, (reclamantibus licèt Ethnicis quibusdam, & hæreticis, ac per imprudentiam olim lapsis, paucis Catholicis,) omni cura Christiano auersandum; nec vllius planè damni, alioqui imminentis, vel honesti finis prætextu admittendum. *Sub huius igitur definitionis iugo, ne in sacrilegam temeritatem malè libera colla luxurient, quæstionis huius, quantum* DEO *donante possumus, occulta memoremus.* Vsurpo enim lubens verba Fulgentij, in simili, *lib. de præd. & gratia cap.*2.

CAPVT III.

Statu controuersiæ de vsu æquiuocationum & restrictionum mentalium.

32. Mendacium de quo superiori capite disputatum est, cum morali veritate exposita capite primo; pugnat directè atque formaliter; quia falsitate veritati contraria apertè fœdatur, quam fœditatem esse à mendacio indissociabilem, proximè ostensum est. Hinc igitur commodè delabimur in disputationem propositam de licito vel illicito vsu æquiuocationum & restrictionum mentalium, quas Barnesius mendacij insimulat, & aliis etiam tetrioribus notis inurit: Lessius autem & alij infra adducendi, tametsi admittunt plerumque in eo vsu interuenire culpam, indirectè pugnantem cum veritate, nempe cum absque causa idonea adhibetur, neglectísque limitationibus infra apponendis, negant tamen vsum illum semper & vbique esse illicitum, vel cum illicitus est pertinere ad mendacium propriè acceptum, quod veritati opponitur directè, estque per se & intrinsecè malum. Affirmant ergo habere malitiam specialem, eatenus mendacio affinem, quatenus sicut veritas mendacio directè & per formalem contrarietatem exciditur, ita æquiuocatione vel mentali restrictione illicita, labefactatur indirectè, eiusque veluti candor infuscatur. Quanquam in hoc posteriore puncto minus feruet animorum contentio, quæ illud præcipuè spectat, sitne verè vsus prædictus semper & vbique inhonestus, an aliquando ea iusta causa honestari possit. Nam si concederetur vacare aliquando culpa, non adeo sollicita esset vtraque pars, quia tota controuersia eo recideret, an in euentu quo iuxta vtriusque partis autores interueniret vitium, dicendum esset, vitium illud esse mendacij, an alterius vitij veracitatem aliter impetentis, quæ non esset controuersia tanti momenti,

menti,

menti, quandoquidem eo ipso quod enunciatio exorbitaret à recto, & pugnaret cum honestate nobilissimæ virtutis, indubitatum foret esse studiosè declinandum. Conrrouersia ergo præcipuè est quoad primum punctum, an scilicet vsus æquiuocationis & restrictionis mentalis in aliquo euentu honestati possit.

Quid sit æquiuocatio, quidque circa eam in hac controuersia quæratur.

33. Sed vt hic ipse controuersiæ status penitiùs perspiciatur, præmittenda necessariò est vocum notio, exponendúmque quid hoc loco nomine æquiuocationis, quid nomine mentalis restrictionis, de quorum vsu licito quæritur, intelligendum sit. Et æquiuocatio quidem, siue homonymia propriè secernenda est ab amphibologia: quod hæc in sententia duntaxat, siue enunciatione cernatur, illa vero in vnica dictione veluti fœta duplici simplici significatione, vt notat Suidas v. ὁμώνυμος, Magnus Albertus 1. *Elench. tract.* 2. *c.* 1. Scotus *q.* 19. *in librum Elench.* passimque alij. Hic tamen rigor sæpè laxatur. Nam Laert. lib. 7. in Zenone, Amphibologiam in vnam dictionem cadere docet. Et ex vsu communi æquiuocatio confunditur cum amphibologia; & ambæ designant enunciationem, verbo tenus simplicem, spectato tamen sensu quem excitare idonea est, multiplicem, atque adeo nonnisi cortice tenus vnam.

Cum igitur controuertitur, liceátne salua veritate æquiuocationem adhibere, sensus est: liceatne idoneis alioqui verbis & eam significationem ferentibus vtendo, mentem suam aliter exprimere, quam is qui audit intellecturus esse prænoscatur. Eo quod voces ob multiplicem deputationem ambiguæ, & duplici significatione pollentes, proponantur in vno sensu à loquente, quem non latet accipiendas fore in alio sensu ab auditore eum quo agit. Id quod ab ea egestate profectum est qua laboramus circa nomina. Scribit quidem Dio Chrysosto orat. 12. *Propemodum humanum genus, omnium potius rerum penuria laborat, quàm vocum & dictionum. Harum enim tantùm, adeo ubiles quasdam possidet diuitias.* Nihilominus penuriam vocum ostendit vnius & eiusdem vocis ad plura longéque diuersa significanda, communis vsus: vsque adeo vt ipsis quoque vitiis, plerunque nomina virtutum præ egestate vocum tribuantur, vt latè prosequitur Seneca lib. 2. de benef. c. 34. monens cogitandum res esse plures quàm verba, & ingentem copiam esse rerum sine nomine, quas idcirco non propriis appellationibus notamus, sed commodatis, præ inopia sermonis. Fuisse item Philosophos qui dicerent nullam esse vocem non amphibologicam, & pluribus sensibus grauidam, notat Cassiod. in Rhetor. §. de Amphibologia. Hæc igitur est, ambiguitatis vocum, siue æquiuocationis origo.

34. Potest autem ea ambiguitas dupliciter adhærere enunciationi vocali. in eam quippe solam cadere potest, vt ea dictis perspicuum est, rectéque aduertit Ocham *in* 3. *q.* 9. *litera f.* & Mayro in 2. d. 24. q. vnica. Interdum ergo geminus ille earumdem vocum sensus, secundum communem vsum est ferè æquè receptus, & communis saltem alicubi: vt in eo Apollinis Crœsum deludentis oraculo *apud Euseb.* 5. *præpar. c.* 30. *Crœsus Halim penetrans, magnam peruertet opum vim.* Et in illo alio responso Atheniensibus de Sicilia insula interrogantibus dato, vt refert Dio Chrysosto. *orat.* 17. Respondit enim Apollo, debere eos Siciliam ciuitati copulare: quod Athenienses de Sicilia insula, vnis mœnibus cum vrbe Atheniensi comprehendenda acceperunt; cum ab Apolline nomine Siciliæ designatus fuisset tumulus prope ciuitatem, Sicilia item dictus. Vnde nomen *Sicilia* apud Athenienses æquè ferè commune erat Trinacriæ insulæ, & illi tumulo. Idem cernitur in plerisque aliis exemplis alibi recensitis. Frequenter enim ea propositionum ambiguitate vsum dæmonem oracula fundentem, vt haberet quo se ignorantiámque suam tegeret, quicumque tandem consequeretur euentus, notaniz aliquot subiectis exemplis S. Chrysostomus orat. de S. Babyla: & latè à nobis traditur in Naturali Theologia *dist.* 4. *n.* 28. Aliàs verò vnus duntaxat sensus è duobus illis quos enunciationi ambiguæ subesse dixi, est communis, alter autem est infrequens & ferè obsoletus. Vt in vulgari exẽplo *Petrus est domi*, distingui potest duplex sensus; alter communior, quo scilicet significetur Petrum contineri domo: alter infrequentior, quo verbum *est* idem significet ac *manducat*, vt interdum significat, tametsi infrequentiùs. Similiter in ea pronunciatione qua mulier fatidica Diocletiano imperium prædixit cum Aprum interemisset, nomen *Apri* communiùs ad feram designandam vsurpatur, quàm ad signandum eius appellationis hominem, Prætorio tunc præfectum, quem ea voce in ea prænunciatione signatum, docuit euentus. Videtur porrò esse plus difficultatis, in tuenda honestate æquiuocationis cum voces propositionem ambiguam compingentes, vsurpantur in sensu infrequenti ac longè minus recepto, quàm cum vterque sensus vocibus substans, est æquè aut ferè receptus; vt idcirco operæpretium fuerit vtrumque modum amphibologiæ secernere.

Mentalis restrictio quid, & quæ hîc circa eam controuersia.

35. Venio ad restrictionem mentalem, quo nomine Paludanus & ex eo Capreolus *in* 4. *d.* 21. *q.* 2. *ferè in fine*, vsi sunt ad designandam vsurpationem verborum talem, vt sistendo in exteriore ipsorum prolatione & quasi cortice, falsitatem contineant: iuncta tamen aliquibus verbis mente conceptis ac subintellectis, veritatem reipsa contineant, nec nisi apparenter & in speciem sint falsa. Qui enim ita concipit, & ita loquitur, restringit celátque in mente aliquid, quod si promeretur, alia in audiente conceptio ex auditione ingeneraretur. Aliqui hanc dicunt esse *amphibologiam mentalem*, priorem autem quæ est simpliciter dicta æquiuocatio vocant *amphibologiam sensibilem*. Plerumque item appellatur mentalis reseruatio. Quanquam harum vocum longè alia est notio in re beneficiaria, vt latè tractat Gulielmus Cassadorus, *decisione* 4. *de reseruationibus*.

Cùm itaque controuertitur, liceátne aliquando vti restrictione mentali, sensus est: liceátne ita loqui, vt propositio quæ exterius profertur, potéstque ab alio percipi, integretur ex aliquo quod mente subiicetur; ita vt verba externa præcisè sumpta alium essent effectura sensum, quàm quem efficiunt iuncto conceptui qui in mente retinetur.

36. V. G. Quæritur Petrus ab hoste ad necem iniustam autoritate priuata inferendam: interrogatur autem Ioannes à prædicto hoste an Petrum viderit, aut vbi nunc degat, quem reuera vidit scitque vbi etiamnum sit: potest Ioannes vel absolutè negare se Petrum vidisse, aut nosse vbi nunc degat; & hoc pacto mentietur: loquetur enim contra quam mente iudicat. Vel 2. respondere se eum non vidisse, & nunc nesci vbi sit, subintelligendo *ad dicendum*. Sicut Christus Apostolis indebitè sciscitantibus, respondit, se nescire iudicij diem, nempe *ad dicendum*. Vbi vides propositionem si præcisè spectetur quatenus exterius profertur, falsam esse. Falsum enim est Christum iudicij diem ignorasse: & in altero exemplo, falsum est, Ioannem non vidisse Petrum, aut nescire vbi nunc sit. Addito tamen eo quod mente subiicetur, & in vnam totalem propositionem cum externa propositione conflato, constabit subesse verbis illis sensum verum. Nam verissimum fuit, Christum non sciuisse diem iudicij, vt eam scientiam cum discipulis communicaret. Et verum etiam est, Ioannem non vidisse Petrum, nec scire vbinam sit, vt id renunciet hosti, à quo iniusta mors Petro immineret. Difficultas itaque est, an verè hoc mentale additamentum & externa propositio, coalescere

Google

cere possint in vnam totalem enunciationem mixtam, ita vt vocalis quidem enunciatio in speciem completa sit, reipsa tamen sit incompleta: & ex ipsa, adminiculo illi interno coniuncta, exurgat integra oratio vera, cuiusmodi non esset propositio exterior, sumpta præcisè, & absque ea quam dixi subintellectione.

Aduersarij mendacium effrontissimum circa quæstionis huius statum.

37. Sic fideliter constituto statu huius controuersiæ non est dissimulandum quàm pudendo circa eum mendacio aduersarius fucum incautis facere in ipso Gallicè editi operis sui vestibulo conatus sit. Videt enim perspicuè lector in hac controuersia non quæri quod ementitur aduersarius: nempe verum sint in Scripturis sacris mendacia à Christo tradita, & Ecclesiæ prædicatione disseminata: aut verum fides nostra nutet, incerta diuinæ assertionis ob interpositam forsan à DEO in mysteriorum propositione restrictionem, vel ambiguitatem inter reuelandum. Hæc quis Catholicus in controuersiam vocauerit? Placuit tamen aduersario, ne tardus ad calumniam & mendacium videretur, ipsimet operis sui fronti palmare hoc mendacium inscribere, vt constaret rectè ab Augustino *4. in Iohan.c.8.* de quibusdam scriptum esse, *Frons eorum non est frons.*

38. Teneo te interfector veritatis. Fingis quæri an Sol Scripturarum sit tenebrosus, an Christus veritas prima venditauerit mendacia an fidei Catholicæ columna nutet. De his nemo sanus anceps est, & quod Lessio vllive Catholico affingis partem affirmantem, prodis te ab egregio pliste fingere edoctum. Lessius enim quærit tantùm, an consulta præcisè obligatione veracitatis & simplicitatis, seclusa potentiore lege interdum interueniente, & indicente candidam ac simplicem interni conceptus expressionem, fas sit ex graui causa non omnino expromere quod mente gerit; vel ita expromere, vt ob multiplicem verborum significationem, auditor aliud concipiat, aliud exprimere intendat qui loquitur. Hoc tu homo planissime, nihil lectoris pro te ruborem reueritus, transformas in quæstionem an Deus & Scriptura mendaciis orbem deludant, & an Ecclesia ea disseminet. Nauarrus, & illi suffragatus Lessius, quærunt; *An Consiliarius arcanorum regni conscius, vrgente eo quem aliter repellere vel eludere nequeat, si nulla alia virtus præter veracitatem & simplicitatem, indicet apertam responsionem, possit sine mendacio & culpa, negare se scire graue illud negotium de quo interrogatur, quodque celare maximè interest,* subintelligendo, ad dicendum. *Vel, verum sicario patrem meum ad necem quærente, eumque reperturo & neci daturo si fiham, vel respondeam quod est; prohibeat (tantum ne violem simplicitatis & veritatis iura,) sicarium cuius rabies nulla alia ratione auerti potest, eludere data responsione ambigua, in hunc modum:* Non est hic, *designato loco quem pede premo. Vel data responsione limitata per subauditionem mente retentam, in hunc modum.* Nescio vbi sit, *nempe* ad dicendum tibi. In illis angustiis & in similibus grauibus necessitatibus, dummodo secludantur obligationes aliarum virtutum indicentium planam & candidam responsionem, posse ad eum modum responderi affirmat iusto opere Nauarrus, idque Nauarri assertum posse probabiliter defendi, scribit Lessius.

Hoc igitur illi probati Doctores ad quæsitum illud suum respondent; cum illis litem intentas de blasphemia Eo quo capite regulæ S. Benedicti, istud non iam æquiuocandi, sed atrocissimè calumniandi genus hauseris agnosces, si quando ex hoc mersi pudoris hypobrychio enataueris. Tu verò benigne Lector ex hac in tantam audaciam proiectione agnosce hominis genium, ex vngue leonem. Quid porrò causæ fuerit cur homo minimè malus hanc perspicuam & planam difficultatis agitandæ propositionem refugerit, & ambages, imo commenta quæsierit, disce ex Lactantio *3. inst. c.1. simplex & nuda veritas est luculentior, quia satis ornata per se est: ideòque ornamentis extrinsecus fucata corrumpitur. Mendacium verò specie placet aliena, quia per se, corruptum vanescit ac defluit, nisi aliunde ornatu quæsito circumlitum fuerit ac politum.* Paucioribus & manifestiùs dicam. Quod bonitati causæ defuit, voluit imposturis supplere. Sed misera veritas est, quæ subsistentiam à mendaciis emendicat.

Sectariorum ac Barnesij, in duplici proposita controuersiæ capite, prætensus Zelus.

39. Hæc igitur sunt duo controuersiæ propositæ capita, circa quæ reliqua disputatio versabitur. Operæ pretium enim est, quomodo ad veracitatem se habeant æquiuocatio & mentalis restrictio, paulò diligentiùs excutere: præsertim vt perspicere liceat, cuius momenti sint iudicia quorumdam in hoc negotio. Nam Sectarij, quibus non difficilius est mendaciorum plaustra effundere, quàm spuere, & quibus illud fuit semper quarto modo proprium, nullis mendaciis, simulationibus, ac deceptionibus parcere, vt ad intentum promouendæ libertatis Euangelicæ finem perueniant, magno hîc zelo veritatis mouentur, aut moueri se simulant, quasi omnis planè æquiuocatio & mentalis restrictio, semper & vbique vitiosa sit, & purum putum mendacium. Contrariam autem doctrinam, quæ in aliquo euentu huiusmodi ambiguas vel restrictas locutiones, pro necessitate vsurpatas à culpa liberat, traducunt tanquam pestilentem & conuictus humani euersiuam. Hic balatus, vniuerso fratrum reformatorum gregi solemnis ac penè iugis est. Et nominatim Bambalio ille, qui nuper *Ethica reformata*, id est, pinguibus contra fidem Christianam & naturale lumen erroribus suffarcinatæ, *compendium* malè consarcinatum emisit, IESVITAS quasi solos aut primos doctrinæ huius autores traducit *tract. de virtutibus singularibus §. de æquitate & summo iure.* Et tamen quàm non parci mendaciorum mendacissimorum sint Sectarij, præsertimque pusilli gregis antistes, ineptiam si demonstrare velim, quod id planè foret Soli ipsi lucem affundere in tanta támque effrœni istiusmodi hominum mendacitate. Vt iam inter minora eorum probra referendum videatur quod in Æquiuocationibus quas ex causa adhibitas in aliis tam strenuè infamant, ipsi non frequentes modò, sed & perpetui sint æmulatores æquiuocationes spurcorum Nicolaitarum, in quos Clemens Alexand. *3. strom.c.3.* conclamat quod per summam impietatem æquiuocando luderent, publicam venerem Vocantes mysticam communionem. De horum posteris videsis Maximilianum Sandæum *lib. de emolumentis Synodi Dordrechtanæ considerat. 10.* & Martinum Becanum *lib. 5. manuc. c. 21.* Sed hoc nunc non agimus, intenti dumtaxat in zelum incensissimum Sectariorum, aduersus quascumque æquiuocationes, & mentales restrictiones.

Sed & nonnulli sub nomine Catholico multorũ & pinguium errorum labe sordentes, nec plus de veritate quàm de aliis virtutibus & moralibus & Theologicis solliciti, magnis in huiusmodi doctrinam æstibus concitantur. Quorum vlli ne de zelo & mentis motu concedere videretur Monachus Barnesius, in ea quam contra æquiuocationes conscripsit planè fellita ac virulenta dissertatione, tam acerbè & seuerè huiusmodi doctrinam notat, vt si hominem audimus, & acetum illud cum felle mixtum quod toto libro propinat, haurimus; vix vllum tetrius & horridius placitum è Tartaro emersisse dicendum sit, vt ex primo quem subiiciam ad opus eius indice lector perspiciet. Et tamen fuit ea doctrina grauissimorum iam olim in schola Theologica Doctorum, vt infra euincam: fuit Theologorum moralium siue Summistarum quam plurimorum: fuit multorum Iuris Canonici interpretum: fuit denique complurium sacræ Scripturæ expositorum. Vt taceam vsurpatam videri in ipsis quoque scripturis, quod infra demonstrabitur. Est igitur quod in discussionem huius controuersiæ diligenter incumbamus;

bamus: inspiciamúsque, verène vt Theodoretus in Porphyrium lusit *l.3. aduersus Græcos*, de comedentibus exuerit cibus, id est an veritas toties à sectariis fœdè lacerata, hoc illis debeat, & Monacho Anglo, cuius oblæsam & plusquàm claudam veracitatem infrà exhibebo, vt non vltra æquiuocationibus & mentalibus restrictionibus ludibrium debeat.

Ordo disputationis.

40. Quamquam autem Barnesius, confusissimè toto opere vtrumque punctum propositum permiscuit, & vno impetu in amphibologicas & mente restrictas locutiones, quas Lessium seiunxisse retulerat controuersiæ initio, sine discrimine efferbuit; tamen necessarium prorsus est bipartitam facere disputationem, seorsimque de ambiguis enunciationibus, ac seorsim item de mente restrictis disserere. Est enim longè diuersa vtrobique difficultatis ratio, vt sequentia docebunt. Aduersarius tamen ordinem illum quem apud Lessium legerat, vel non satis perspexit, vel neglexit *ad quod ait Dio Chrysostomus orat. 11. ferè omnes faciunt mentientes, implicantes & circumplicantes, nihilq; ordine dicere volentes; mirus enim ita manifesti fiunt; sin minùs ab ipso negotio redarguunt. Hæc videre licet & in iudiciis & alibi ferè, vbi artificiosè mentiuntur.* Vtroque autem illo puncto circa propositiones vocales discusso, facilè erit statuere, quid de reali (vt ita dicam) ambiguitate, siue de simulatione quæ in factis cernitur, asserendum sit. Id quod etiam ad veracitatis curam pertinet. Nam Aristoteles, vt initio retulimus, non verbis tantùm, sed & factis contineri aut violari posse veritatem docet.

41. Verùm priusquam duo illa quæ dixi puncta sigillatim exequar quoad obligationem simplicitatis & veritatis, necessarium arbitror aliam quandam circa vtrumque obligationem expendere. Cum enim bifariam quæri possit an æquiuocationis & restrictionis mentalis vsurpatione interdicatur: nempe primò an spectata solius veracitatis & simplicitatis obligatione, quæ est in hoc negotio veluti per se; secundò an spectata obligatione aliarum quarumdam virtutum, quæ in nonnullis euentibus etiamsi obligatio nudæ veracitatis & simplicitatis non vrgeret, apertam nihilominus & vtique quaque planam locutionem, ad suæ honestatis indemnitatem deposcerent, quæ esset obligatio per accidens ad apertè & euolutè colloquendum; propterea vtroque modo versanda est hæc controuersia.

Et constat quidem, quæ sunt per se, præmitti debere iis quæ sunt per accidens: tamen in præsentia videntur postponenda quæ sunt per se, & præmittenda controuersiæ discussio, spectata obligatione per accidens: Tum quod hæc breuissimè expediri possit, & resolutio circa eam tradenda, non parum lucis conciliatura sit reliquæ disputationi, vt progressus docebit: Tum quod ita planè necessarium videatur ad dispellendas offucias quibus aduersarij splendorem veritatis obtenebrare conati sunt, onerantes calumniis suspectamque reddere molientes doctrinam omnino veram ac sanam, quia circa eam quam dico obligationem per accidens, aut cæcutiuerunt, aut cæcutire voluerunt. Quare vt præcludatur quantum in nobis erit calumniæ aditus, obstruatúrque os fingentium & disseminantium commenta sua, pro placitis eorum quos in inuidiam vocatos cupiunt; placet primo loco statuere quid de vsu æquiuocationis & restrictionis mentalis sentiendum sit, attenta obligatione aliarum virtutum quam veracitatis & simplicitatis: ita vt siue habita tantùm ratione veritatis & simplicitatis fas sit aliquando vti æquiuocatione & restrictione, siue non sit (quæ est controuersia postea agitanda de obligatione per se,) tamen constet quid in primis sola obligatione per accidens spectata, sit in hac parte affirmandum.

CAPVT IV.

Per accidens siue vrgente aliarum virtutum quàm veritatis & simplicitatis obligatione, V. G. fidei, obedientiæ, iustitiæ, aliisque huiusmodi, illicitum esse, locutiones ambiguas, aut mentaliter restrictas vsurpare.

1. FREQVENTISSIMVM est vt quæ actiones absque vnius alicuius virtutis dispendio elici possent, vetentur nihilominus ac illicitæ fiant, ob interuentum alicuius legis, aut virtutis, actionum illarum exercitio interdicentis in quibusdam euentibus. Quamuis ergo debitus ac rationi consentaneus vsus loquelæ, quoad veritatem & candorem, spectet ad veritatem & simplicitatem; eique sit apertæ locutionis obligatio per se, de qua postea; tamen etiamsi supponeremus illam veluti connaturalem obligationem in aliquo euentu euanescere, posséque vsum illum locutionum ambiguarum & mente restrictarum salua virtute veritatis & simplicitatis exerceri ob idoneam aliquam causam exoluentem virtutum illarum obligatione, adhuc posset vsus ille reddi illicitus ob interuentum legis alicuius potentioris & fortioris quàm sit lex veritatis & simplicitatis. Quare operæpretium est inspicere quæ talis obligatio virtuti veritatis & simplicitatis extranea, possit aliquando vsum locutionum de quibus agimus præpedire.

Aliquando illicitum per accidens æquiuocare, aut restringere.

2. Statuendum itaque est, interuenire aliquando legem aut obligationem virtutis a veritate & simplicitate distinctæ, qua per accidens vtemur loqui ambiguè, vel cum mentali restrictione, quidquid tandem ea in re licere tunc posset per veritatem & simplicitatem. Hæc prohibitio cur dicatur per accidens contingere in euentu proposito, exposui paulò ante. Eam verò quandoque interuenire indubitatum est ex concursu illo variarum virtutum à simplicitate & veritate distinctarum, qui non poterit meliùs deprehendi quàm expensione nonnullorum singularium euentuum, ex quibus liquebit quid ad alios omnes similes respondendum sit in præsenti negotio. Aliquoties in superioribus, hanc non æquiuocandi aut restrictè loquendi obligationem, expressi per legem vrgentiorem quàm veritatis & simplicitatis: eo quod vt postea exponam, vires & præcepta harum virtutum, ob interuentum causæ idoneæ, quasi hebescant, aut retundantur, præualente iure subticendi ob incommodum imminens; & faciente potestatem, non quidem violandi directè veritatem eundo contra mentem, quod est mentiri, sed non seruandi simplicitatem, alioqui debitam humano conuictui; quæ esset indirecta veritatis oblæsio, & veluti infuscatio candoris per simplicitatem veracitati annexam intenti, nisi ea quam dixi idonea causa ambiguè vel restrictè loquendi, interuenirет.

Si ergo interueniat lex aut virtus, cuius obligatio merito præualere debeat iuri subticendi, quod necessitas & incommodi timor alioqui contulisset, salua obligatione veritatis & simplicitatis cuius præceptum affirmatiuum in eo discrimine non vrgeret; rectè dicetur interuenisse lex aut virtus, vrgentior lege ac virtute veracitatis & simplicitatis. Quandoquidem hæ virtutes, earúmque præcepta affirmatiua, in eo euentu, non interdixissent vsu ambiguarum aut

restrictarum

restrictarum locutionum, eneruato talium præceptorum vigore, ob ingruens incommodum: quo tamen vsu abstinendum supponitur ob concursum per accidens alterius præcepti & obligationis per aliam virtutem iniectæ.

Vt in causa fidei & religionis.

3. In primis in negotio fidei diuinæ illicitum est errorem verbotenus quomodolibet profiteri adhibita locutione ambigua vel mente restricta. Præsertim si præter debitum fidei exterius profitendæ, vrgeret debitum vitandi scandalum, proximis circa fidem ingenerandum; vel debitum remouendi honoris diuini subtractionem quasi contrariam. Nam si tunc temporis tacere omnino est prodere veritatem, vt grauissimè prosequitur Autor Imperf in Matth. homil. 25. quàm tertius censendum est, errorem in speciem & attento verborum cortice profiteri? Nec iniuria veræ fidei, declinaretur ambigua vel restricta locutione, qua error ille veræ fidei contrarius obuolueretur: sed apertè & candidè quod corde creditur ad iustitiam, ore confitendum est ad salutem: non quod semper sit necesse profiteri fidem exterius actu positiuo; sed quod illicitum semper sit & virtuti fidei aduersans, verbis aut quomodolibet aliter, profiteri fidem veræ fidei contrariam, quæcunque subintellectio vel ambiguitas verborum adhibeatur. Quod late confirmant Valentia 22. *d.* 1. *q.* 3. *p.* 2. *dub.* 4. Sanches 2. *in decal. cap.* 4. *n.* 14. Pesant. 22. *q.* 3. *art.* 2. *disp.* 1. additque Suares t. 5. 3. p. d. 4. s. 3. num. 17 amphibologicam fidei professionem non eximere à censura, si hæresis interna loquentem inficiat. Quia in eo euentu crimen censuræ obnoxium, est interiùs & exterius consummatum, quamuis per accidens ob multiplicem vocum sensum, non possit conuinci qui illud admisit. De locutione restricta est dispar ratio. Nam vel is qui restrictè errorem exteriùs profert, laborat errore interno, vel non laborat. Si secundum demus, liquet non incurri censuram, quę supponit internum iudicium erroneum. Si primum, probabilius est non incurri censuram, quia ob suppressionem appositam, exterior expressio iudicij interni erronei, non videtur sufficienter completa: quamuis prout aliqui restrictionis rationem exponunt, exteriùs quoque aliquatenus exprimatur & subindicetur error quo freta est locutio restricta.

Spectant ad hoc punctum quæ habet Chrysostomus *hom.* 25. *imperfecti.* & Hugo Victor. *tomo* 3. *lib.* 1. *miscellan. titulo* 79. *in epistola ad Archiepiscopum Hispalensem qui fidem exterius negauerat.* Et quæ habet in simili argumento Campianus, Epistola ad Rohardum Episcopum Glocestrensem Legenda item quæ D. Augustinus 6. *ciuit. cap.* 10. disputat contra perniciosam simulationem quam Seneca *libro de superstitione*, cuius sibi fragmentum refert Augustinus concedebat sapientibus quoad Ethnicismum & spurca numina quorum eo tempore superstitio vigebat. Quo eodem modo Theodor. 2. & 3. contra Gitteos, Platonis quoad Polytheismum simulationes, licet metu cicutæ adhibitas, damnat. Similiter Origenes 7. *contra Celsum ferè in fine* adducta ea Celso Heracliti sententia, qua pronuntiabantur stultè facere qui simulachris falsorum numinum preces offerebant, nisi DEOS & heroas nossent quinam essent: subdit sugillans Celsum de Epicuri grege Philosophum, non eos tantùm stultè ac impiè facere quos ex Heraclito damnauerat, sed eos quoque qui idem simulant vulgi opinionibus se attemperantes, *quod faciunt*, inquit, *Philosophi Peripatetici, & qui sectantur sectam Epicuri aut Democriti. Nihil enim adulterinum debet esse in anima hominis verè pij erga* DEVM *Optimum Maximum.* Nihil ergo adulterinum, id est, nihil simulatum aut non solidum & introrsum petuadens, sed extrinseca tantum facie & veluti in extima crusta tale, admittit in fidei & Religionis causa Origenes.

4. Hunc fuisse iam olim Christianorum sensum, testatur apertè S. Iustinus in Apolog ad Antoninum, candidè & liberè Imperatori Ethnico professus *emori malle Christianos, quàm aut mentiri, aut inquisitores fallere. Alioqui in promptu erat vsurpare illud vulgatum; Iurata lingua est, animus iniuratus est.* Idem expressit S. Anastasius apud Surium 22. Ianua. Rogatus enim à Marzabana Persarum duce vt verbo saltem Ethnicum se profiteretur salua in animo fide, nec nisi persona æquiuocæ vel suppressę locutionis obducta, mox liber dimittendus; consulto primùm numine respondit, fixum sibi esse pro Christianorum more dura potius ac dira quæque subire, quàm specie tenus, ac vel per somnium in fidem veram peccare, obuoluendo eam inuolucris ac circumuolutionibus verborum implexorum aut ex parte suppressorum. Imo ipsi Ethnici hunc fuisse sensum Christianorum, probè callebant. Ita enim apertè discimus ex Epicteto apud Arria. *lib.* 2. *c.* 9. vbi sub Iudæorum nomine de Christianis agens, ita loquitur aduersus eos qui ostentabant solis verbis Philosophiam, Curios simulantes, & viuentes Bacchanalia. *Quando conspexerimus aliquem incertarum partium atque ancipiti fide, dicere solemus: Iudæus non est, sed simulat. Cum autem affectum induit baptizati & inter sectatores asciti, tum vere is est & appellatur Iudæus. Ita nos quoque Parabaptistæ sumus & non legitimè tincti dum quisque verba tenus duntaxat Iudæus, re autem vera aliud quid existit.* Affectum baptizari nominat apertam illam atque synceram fidei suæ professionem sine ambagibus vllis aut vacillatione, qualem hic ipse de Christianis alibi refert. Iisdemque patrocinatus Celsus apud Origenem *lib.* 1. non multum ab initio, approbat quod in ea fide quam veram rebantur, perstarent inconcussi, nihil dissimulantes aut negantes ob intentata supplicia, omnem fictionem negationémque in fidei negotio damnans.

Illustre etiam est quod de Constantio Magni Constantini patre, Diocletiani in Imperio collega, refertur ab Eusebio *lib.* 1. *de vita Constant. cap.* 11. Nimirum renunciatos ab eo Dei proditores, & à Palatio procul ablegatos, quosdam qui metu priuationis bonorum aut tormentorum, Ethnicos se è Christianis vel finxissent vel præstitissent: negans, fidem erga terrenum Imperatorem inuiolatam seruaturos, qui fidem DEO ipsi datam syncerè profiteri erubuissent. Quod Imperatoris nondum Christiani insigne factum æmulatus cum laude est Theodoricus Rex Gothorum Arrianus apud Nicephorum *lib.* 16. *cap.* 35. Itaque etiam inimicis nostris iudicibus, in rebus fidei est apertè & candidè loquendum. Ratio breuiter est, quia datur in hoc negotio præceptum negatiuum, quacumque verbali aut alia falsæ fidei professione interdicens. Cuius præcepti originem radicitus educere, spectat ad alium locum. Consule autores allegatos, & quos illi in eamdem sententiam allegant. De hoc autem toto negotio & grauitate simulationis in negotio fidei plenè differit Ioan. Giouanus lib. de Schism. c. 11. & S. Cyrillus homil. 9. & 12. Pasch. Breuiter igitur concludo in hanc ambiguæ vel restrictæ locutioni implantatam erroris professionem, aptè casurum quod à S. Basilio scriptum est, *orat. in Gordium martyrem. Manifesta insania est, cum artificio perire*, locus est in hanc rem planè luculentus.

Hinc colligo, insigni planè scelere, Arium, vt est apud Socratem lib. 1. hist. c. 25. à Constantino Magno interrogatum de fide sua, imposuisse primùm pio Principi, simulata professione Catholicæ fidei: Tum adactum Nicæno Concilio subscribere, & firmare iuramento subscriptionem; in speciem quidem subscripsisse, iuramentum autem sic concepisse, vt diceret, se Deo teste profiteri vera esse quæ scripsisset: non de adscriptione facta Concilio id intelligens, sed de hæresis suæ confessione, quam in charta à se ante descriptam, veteratoriè sub axilla seruabat, cum ea verba proferret, & apposito dolosè iuramento firmaret, sibi non DEO illudens. Colligi etiam impiè omnino (tametsi non præter morem;) Vlricum Zuinglium *libro de*

de vera & falsa religione, abiecta priori sententia de præsentia reali corporis Christi sub speciebus panis & vini, professum esse, antea quidem compertam sibi fuisse veritatem, sed tempori seruientem adhibita verborum implexitate, texisse mentem suam: & in hoc laudari se à Christo, tanquam seruum prudentem & fidelem, qui dat cibum familiæ in tempore suo. Quæ quanta sit non iam vafrities sed nequitia, nihil attinet exaggerare. Sanè serpens ille antiquus qui parentibus nostris infœliciter imposuit, simili stropha in negotio fidei vsus est, vt Rupertus lib. 3. in Genes. c. 7. demonstrat. Imitantur ergo eum isti qui sunt ex parte illius. Pari conscientiæ reformatæ libertate Theodorus Beza Caluinianæ caulæ secundùm Caluinum primarius opilio, referente Sanctesio in respons. ad Bezæ Apologiam, vt Lutheranis fucum faceret Christi corpus velint ac verè in cœna Dominica præsentem esse professus est; de sententia & consensu, vt aiebat, Ecclesiarum Helueticarum & Geneuensium. Triumphantibus autem ea ex causa Lutheranis, nec modicè in Bezam commotis Tigurinis tanquam ad Lutherum defecisset, ita suam illam professionem interpretatus est, vt diceret se non locutum de cœna Dominica quæ in terris celebratur, sed de cœlesti, vbi Christi corpus est verè ac realiter præsens. Vafrities eo capite digna, in re fidei, ac tanto, vtrinque momenti negotio. Habent sanè pusilli gregis, asseres hodierni, qui tam strenuè æquiuocationi bellum indicunt, trabem quam è sui huius Caiphæ oculo eiiciant, priusquam perspiciant, qua ratione de alicuius oculo festucam educant.

Colligo præterea ex dictis, frigidam admodum esse eam excusationem qua aliqui referente Rabano in c. 27. Matth. nisi sunt S. Petri negationem labe eximere; dicentes, eum reuera non negasse Christum, cum dixit, *non noui hominem*, vel *nescio hominem*, *illum quem dicitis*: quod mens S. Petri esset affirmare, nescire se quod IESVS esset homo, cum nosset reuera esse DEVM, & idcirco adhibita interpunctione ante pronomen *illum*, efferebant secundam sententiam. Huic inquam frigidæ excusationi, & vt vocat S. Aug. tract. 66. in Ioan. *pium fauorem in Petrum*, locus esse non potest: tum quia eius auctores, vt Rabanus rectè obiicit, post S. Hieronymum Matth. 26. dum Petrum purgare & quomodo Christum non negarit, ostendere satagunt; non aduertunt se Christo ipsi mendacium impingere, qui Petro prædixerat, *ter me negabis*, quod isti reuera factum negant: tum etiam quia vt vidimus, negotium fidei, implexas illas locutiones non admittit. S. Ambrosius cum frigidam illam Apostoli excusationem latè versasset lib. 10. in Lucam concludit. *Sed non excusamus, Dominus non excusauit: non enim satis est inuoluta responsio confitentis Iesum, sed aperta confessio. Quid prodest verba inuoluere si videri vis denegasse.*

Et in Confessione Sacramentali.

5. Secundo in iudicio Sacramentali fori pœnitentiæ, nefas esset & contrarium virtuti Religionis, peccatum quod sit materia Sacramenti necessaria, dissimulari per restrictionem mentalem, vel æquiuocationem, obtendendo incommodum erubescentiæ, ex simplici ac plena detectione consecuturæ. Sic enim confessio non esset formaliter integra: atque adeo quia quod non nouit, medicina non curat, peccatum ambagibus illis obuolutum, non perciperetur à Iudice huius fori: ac proinde non comprehenderetur in eius sententia, quæ non potest directè cadere in incognitum, vt per se euidens est. Et cum indirecta absolutio & remissio in eo euentu excludatur, quippe neque impotentia neque ignorantia inuincibili confitentem excusante; peccatum eo modo propositum, maneret inexpiatum. Imò totus reliquus labor esset cassus, cum remissio culparum quæ sunt materia necessaria huius iudicij, nequeat dimidiari.

Si tamen pœnitens a confessario interrogaretur inconsultè de peccato aliàs debitè proposito, nullatenus connexo cum noua culpa clauibus subiicienda; notant omnes fas fore pœnitenti eludere indebitam illam interrogationem, locutione ambigua vel mente restricta cadente in interrogationem prout rationabiliter faciendam. V. G si is qui alias furtum admisit, illudque vt par erat expiauit, interrogetur à confessario apud quem aliam confessionem instituit, an admiserit furtum nulla interueniente iusta causa cur id interroget: rectè & absque mendacio respondebit pœnitens: si neget se admisisse, nempe in ordine ad hoc iudicium, & ita vt rursus teneatur illud peccatum detegere. Præterea si pœnitens, graue aliquod nocumentum sibi vel alteri vereatur ex alicuius culpæ confessione ob rationabiliter timendam perfidiam confessarij infracturi sigillum, omnes consentiunt licitum esse interrogantem de ea culpa confessarium, eludere ambigua vel mentaliter restricta locutione. Sicut tacente confessario, fas esset pœnitenti in eo euento, non hiscere de eo peccato, vt latè confirmant Suares *t. 3. p. d. 23. s. 2.* Medina *Cod. de confess. q.* 10. Laymannus *lib. 5. tract. 6. cap. 8. n. 11.* & omnes.

Est autem dispar ratio Sacramenti pœnitentiæ ac etiam reliquorum quoad hoc, & Sacramenti Matrimonij. Nam vt benè aduertit Henriq. lib. 11. c. 9. num. 6. Sacramentum Matrimonij fundatur in humano contractu, & idcirco vrgente graui necessitate, fas est celebrare apparenter contractum illum, atque adeò etiam Sacramentum illi diuinitus superstructum, vtendo ambagibus verborum æquiuocorum aut suppressorum: quod circa alia Sacramenta non fundata in humano contractu, cum scelere fieret, ob adiunctam ambagibus illis inanitatem Sacramenti. Atque ita constat Malchum monachum captiuum, cuius iactationes & casus descripsit S. Hieronymus, intentata per Barbarum dominum morte, nisi Christianam concaptiuam duceret vxorem, contraxisse cum ea in speciem: quamuis certus esset, non posse abs se confici validum Sacramentum: non tam quod ipse Malchus monachus, castitatis voto obstrictus esset; (neque enim per ea tempora, votis monasticis adiungebatur vis præclusiua consequentis matrimonij, vt rectè demonstrat Basil Poncius in opere variarum disp. q. 3. scholast. c 8. post Vasquem 1. 2. d. 165. c. 7.) sed quod concaptiuam illam, alterius viri superstitis coniugio iam illigatam, alteri coniugem sociari, Christi institutio non fineret. Nec aliter quam Malchus fecerat, postmodum fecisse censuerim Martinianum illum, & Maximam, quorum meminit Victor [illegible]ensis l. 1. de persecut. Vandal. cum & ipsi a Vandalo Chiliarca cui suberant, vrgerentur ad matrimonium, quod Maxima iam Deo sacrata, auersabatur.

Ac etiam iubente vel interrogante Superiore, aut Iudice.

6. Tertiò in iudicio externo, siue Ecclesiastico siue seculari, cum Iudex debitè, id est iis seruatis quæ recepto iure præscribuntur, interrogat reum; virtus iustitiæ, & debita ad superiorem potestatem subiectio, obligat reum vt candidè & apertè respondeat absque vsu restrictionum mentalium vel æquiuocationum, etiamsi interrogatio fiat in ordine ad ipsius rei grauamen & punitionem. Non desunt qui contrarium asserant, vt Angelus, Syluester, & Armilla v. *delicti confessio*. Rosella v. *accusatus*. Panorm. *in cap. 2. de confess.* Petrus à Nauarra *l. 2. de restit. c. 4. parte 2. dub. 2.* Pesant. 2. 2. *q. 70. disp. vnica in fine.* Salsedo *in practica criminali cap. 126. admittendo decimo circa primum casum*, quorum sententiam admodum probabilem putant Bonac. *ad 8. decal. præceptum disp. 10. q. 3. p. 2. n. 7.* & Rodericus *t. 2. qq. regular. q. 19. art. 4.* Ratio horum Doctorum est, quia nemo ex natura rei potest adigi ad testificandum contra propinquos, vt ius quoque positiuum declarauit. Igitur multò minùs videtur quis posse adigi ad prodendum seipsum, & exhibendum Iudici supplementum

tum probationum, per confessionem apertam, qua fultus Iudex possit reum iusta sententia percellere.

7. Nihilominùs sententiam cui adhæsi (quæ scilicet negat fas esse reo, per legitimum iudicem debitè interrogato, eludere interrogationem per responsum ambiguum vel mente restrictum,) plenè confirmaui 22. *ad q. 69. art.1.* vbi D. Thomas ita docet, consentiuntque Theologi Societatis IESV, Toletus *lib. 5. summa cap.58.* Torres *t.2. in 22. disp.50. dub. 2.* Becanus *l.5. Manua. cap.21. n.4.* Lessius *l. de Iustitia cap. 31. n.12.* Filliucius *tract.40.n.265.* Sanches *3.in decal. cap. 7. n. 3.& 4.* Laymannus *lib.1. sect.5. tract. 6. cap.5. n.1.* Sa v. *iudiciales actus n.1. de reo.* Ratio obiter est, quia iusta potestas interrogantis, iniicit reo obligationem respondendi præualentem iuri reticendi, quod reus ob incommodum vrgens posset obtendere. Et idcircò omnea autores cum Theologi tum Iurisperiti, quos postea adduecemus, negantes reũ teneri respondere candidè, & affirmantes eum posse iudicem eludere per responsum ambiguum vel mente restrictum; agunt disertè de Iudice iniquo, qui scilicet vel vsurparet sibi potestatem iudicandi quam non haberet, vel contra præscriptum iuris quo Iudex ipse astringitur, interrogaret reum.

Arbitror autem sententiam quam sequor, esse extendendam, etiam cum dubium foret, an Iudex quem constat esse legitimum, debitè interroget. Tunc enim quia in dubio melior est conditio possidentis, & potestas iudicis possidere videtur, præsumendum videtur pro ea; sicut præsumendum est pro Superiore cuius potestas certa est, eique obediendum, cum incidit dubitatio an potestas Superioris ad materiã alioqui honestam ab eo præscriptam, porrigatur. Quamquam in contrarium esse communem sententiam Doctorum scribit Henriq. *l.5. c.4. n. 5. litera I.* Sed mihi ratio proposita, videtur omnino efficax; nec video qua ratione qui circa obedientiam in dubio legitimi præcepti, certo superiori præstandam suffragantur, quod faciunt innumeri apud Sanchem l. 6. in Decal. c. 3. n. 3. dissentiant in re præsenti, cum sit perspicua paritas. Nec destituimur Doctorum suffragio; Syluestrum, Paludanum, Suarem, Vasquem, Salonium, aliósque in hanc rem laudat, iisdémque subscribit Bonac. disp.10. in Decalo. q.3 p.2. num.4.

8. Ex his porrò vides, quanta sit, quamque ipsissimet iudicibus iniuriam irroget, ea calumnia, qua aliqui sententiam concedentem reo iniquè interrogato facultatem eludendi Iudicem ambigua vel mentaliter restricta responsione, comminiscuntur Iudicibus incommodare. Qui enim eo nomine inuidiam prædictæ sententiæ conflant, planè supponunt Iudices velle esse iniquos, & vel absque potestate vel indebitè velle exercere iudicium; quod de Christiano Iudice vel suspicari, insignis est Iudicis contumelia. Quare Iudex probus & æquus, (quales esse omnes Christianos iudices præsumendum est,) satis per Theologos consultum putabit iudiciorum indemnitati, cùm audiet omnes inprimis Theologos mendacium in iudicio damnare, eoque grauiùs in eo negotio ducere quo Iudicis persona eminet supra priuatam, cui tamen nullo modo fas est mendacium obtrudere. Egregiè Plato *lib. 3. de republ.* sub initium, *apud Magistratum mentiri hominem priuatum, idem & maius etiam peccatum affirmabimus, quàm ægrotum mentiri ergo medicum; aut ei qui se vult exercere, mentiri apud Pædotribam de vitiis corporis sui; vel non verum dicere apud nauis gubernatorem de naue & nautis, neque dicere verè & simpliciter quid verum vel ipse habeat vel cæteri vectores.* Deinde ex eo etiam satis per nos prospectum iudiciis censebit æquus Iudex, quod negemus fas esse reo legitimè interrogato eludere Iudicem ambiguitate vlla verborum, vel vlla responsi restrictione, quæ irrationabilis atque adeò cum peccato coniuncta esset, ob interpositum iustum mandatum superioris, cui omnino parendum est.

9. Quod autem S. Dorotheus de quo *cap. 15.* etiam ad legitimam Iudicis interrogationem, & quidem imminente tantùm alieno periculo, videtur concedere vsum responsionis mentaliter restrictæ, vacat difficultate iuxta interpretationem Hilarionis Veronensis, quæ fert Dorotheum agere duntaxat de eo, qui condonans irrogatam sibi à reo iniuriam, interrogatus de ea à iudice, tergiuersatur: censens esse Christianæ mansuetudinis in causa propria ita se gerere, & persuasum habens, iudicem, quicquid verbis pro officio præferat, tamen reipsa non ferre molestè, quod ipse læsus eum interrogatur, eam benignitatem reo impendat, per se loquendo: præsertim cùm alioqui per eam iudicis diligentiam, videatur satis prospectum bono communi & criminum coërcitioni. Iuxta interpretationem vero Chrysostomi Calabri, quæ fert Dorotheum absolutè agere de teste interrogato à iudice, ea Dorothei vel Abbatis Agathonis apud Dorotheum doctrina arctanda est ad iudicem non legitimum, vel non legitimè interrogantẽ, quem cum omnibus planè Theologis Scholasticis ac moralibus, nemine omnino refragante admisimus, posse à reo absque culpa eludi, per ambiguitatem vel restrictionem responsionis.

Viderint autem qui calumniantur hanc Theologorum doctrinam, ne iusto Dei iudicio contingat, vt incidant aliquando in manus alicuius iniqui iudicis; sicque proprij damni imminentis periculo, adigantur ad palinodiam. Quamquam homines calumniatores, ad omnem iniquitatem proiectos, indubitatum mihi est, si in eo discrimine constituerentur, non modo sine scrupulo, elusuros iniquum iudicem, sed etiam iustum & legitimè interrogantem, formalissimo mendacio decepturos, ac periurio etiam si opus foret declinaturos iustam vindictam. Hoc loco Barnesius qui nunc miserorum reorum nulla commiseratione tangitur, eósque quamuis iniquè & præter iuris ordinem vel à non iudice interrogentur, negat posse inficiari crimen de quo indebitè interrogantur restrictè aut ambiguè respondendo: recolat angustias animæ suæ, & Duacensem arctitudinem, ac iuramentum absolutè & simpliciter præstitum de nunquam euulgando libro de æquiuocationibus, & deprehendet quod dico.

Necnon in iudicio iustitiæ.

10. Quartò quia iustitiæ virtus mandat ne quis iniustum damnum inferat alteri, illicitum est & omnino reprobandum, quod Barnesius solita fide ac conscientia, ex Lessij sententia eruit §.12. nempe impetitum ab alio, iustè ac citra fraudem & iniquitatem, posse falsam culpam de alio narrare, subiiciendo aliquid; vt facultas nocendi qua alioqui pollet imminuatur, aut etiam exscindatur. At hoc planè nefarium est, & dignum Barnesio calumniatore commentum, nec vllus vnquam Theologus id admisit vel somniauit. Dixerũt quidem Theologi, fas esse famã eius à quo iniustè impetimur, minuere per detectionem veri probri quod alioqui celatũ operuisset. At quod affingendo falsa liceat repellere vim iustam, quacunque tandem ambiguitate vel restrictione mentali condiatur ea calumnia, nemo vnquam vel censuit vel dixit, sed solus Barnesius de suo capite affinxit Lessio. Ratio autem cur id fieri non possit, ex eo ducenda est, quòd quamuis locutio illa restricta eximeretur mendacij labe ob suppressam dicti partem, tamen ius quod alius habet ad famæ suæ indemnitatem apud alios, æquè læditur verbis restrictis ac non restrictis: quamuis enim veritas moralis immaneat operanti, ideóque possit apud Deum subsistere per subintellectionem verbis in mente adiectam, tamen læsio iuris quod alter habet in famam suam, non declinatur ea ratione: infertur enim per verba prout ad audientes perueniunt, atque adeò prout foris sonant, tametsi in mente loquentis restringantur. Et poterit quidem qui iniustè læsus est ab alio, compensare damnum sibi irrogatum si vicissim aliũ læserit, non potest tamẽ restrictè aut mẽdaciter loquendo damnũ præuenire aut referre. Quæ

Digitized by Google

vero idonea subintellectio & cum conceptu verbis expressis respondente verè cohærens, posset calumniatoriæ illi recriminationi supponi? Vnde etiam habetur, non modò cum iusta est alterius impetitio quam quis patitur, sed etiam cum iniusta est & iniqua, illicitum esse calumniam illi concinnare, confictо falso crimine, & per mentalem restrictionem obducto. Sed illud Batnesiom in re præsenti fefellit; (si tamen fefellit, & non potius per calumniam de more hæc omnia effutiit:) illud inquam fefellisse potuit aduersarium, quod non aduerrit longè aliud esse, verum crimen nostrum, de quo absque potestate aut indebitè interrogamur, inficiari per restrictionem, quod licitum probabiliter esse dixit Lessius; aliud autem esse, falso crimine onerare alium, etiamsi improbum & calumniatorem. Illud primum culpa vacat: secundum autem non magis iustum est, quàm scelus scelere, & crimen crimine cumulare.

11. Consequenter ad ea quæ in hoc puncto dicta sunt, vix puto necessarium addere, nefas item esse æquiuocationem vel restrictionem mentalem adhibere, cùm virtus iustitiæ mandat perspicuam & apertam locutionem, passura dispendium nisi candidè & absque ambagibus agatur: hoc enim est ex dictis euidentissimum. Proptereáque Doctores nominatim aduertunt eum qui fictis ineundi postea coniugij promissis, alienæ pudicitiæ florem delibat, non posse perfidiam suam contegere inuolucris verborum, nec posse existimare nihil a se contra veracitatem admissum, quod non intenderit se obstringere, sed verbis suis subintellectionem aliquam mente retentam aut ambiguitatem adiunxerit. Aiunt enim nihilominus eum non turpem modo esse castitate violata, sed etiam violatione iustitiæ, iniurium fuisse personæ deceptæ ac fœdatæ: Tandémque locutionis ambiguæ vel restrictæ vsurpatione indebita, simplicitatis in loquendo corruptorem censendum esse. Et quamuis non semper necesse sit, vt iniuriam ficta promissione irrogatam, imo reipsa coniugio sarciat, sed pensanda sint adiuncta illa negotij, de quibus Sanchez *lib. 1. de matrim. disput. 9. 10. & 11.* tamen de admissa iniustitia & violata simplicitate dubitare non licet; nec est qui eam loquendi implexitatem, scelere turpitudinis ac iniustitiæ cumulatam, omni detestatione non auersetur: præsertim cùm ex parte personæ fœdatæ, culpa ob aliquam circunstantiam ad facinus inducentem, est paulò minor; siue illex peccandi sit spes coniugij, vt in euentu proposito, siue aliud aliquid, vt sæpè accidit.

Quo in genere fœdum & immane est quod scribit Ioannes Chokier *in thesauro polit. aphorism. lib. 2. cap. 15.* de Hispano cuiusdam in Insubria oppidi præside, qui nobili fœminæ, maritum quem is captiuum detinebat, repetenti, implexè simul ac perfidè respondit; redditurum se ei maritum, si prius copiam sui faceret. Potitus voto Præses maritum mulieri reddit, sed vita priuatum; ita enim nequiter & cum summa erga mulierem iniustitia, fœdum illud pactum conceperat. Itaque meritò re ad Gonzagam prouinciæ illius summũ Præfectũ delata, Hispanus fœminæ de lusæ coniugium inire primùm adactus, mox cõiugio ritè inito ad supplicium raptus est, iussu Præfecti; qui insuper omnes perfidi Præsidis facultates mulieri addixit. Nec dissimili ratione, similem perfidiam cuiusdam in Zelandiæ oppido Præfecti, vltus est Carolus cognomento Audax, Burgundiæ Dux. Narrat rem gestam copiosè Iustus Lipsius *lib. 2. monit. polit. cap. 9.* In his exemplis eo detestabilior fuit implexæ vel ambiguæ locutionis interpositio, quo miserabilior conditio earum, quæ amore coniugum, flecti se passæ sunt vt in coniugium peccarent, ac in fœdum pactum consentirent. Nam tametsi ex angustiæ, non eximebant miseras illas alienæ libidinis victimas, à culpa graui in huiusmodi contactu; aliqua tamen ex parte imminuebant atrocitatem sceleris ac turpitudinis ex parte earum.

12. Nec minus euidens est iustitiam vsu æquiuocationis ac restrictæ locutionis interdicere, cùm vndecunque deest culpa ex parte eius cui iniuria infertur, in quocunque tandem bonorum genere inferatur. Tunc enim quo tetrior est iniuria quæ admittitur erga personam innoxiam & bona fide procedentem, eo sollicitiùs vitandum est, decipulam adhibere quam persona illa aliive incautè subeant cum damno personæ innoxiæ. Itaque nemo non est execratus infame scortum ab Eusebio Nicomedicosi, Thergnio Nicæno, Patrophilo Scythopolitano, Eusebio Cæsariensi, aliisque Arrianorum signiferis subornatum, aduersus S. Eustachium Antiochenum quasi ex consuetudine cum eo recens suscepisset paruulum. Tandem enim aggrauata super se manu domini, infœlix mulier quæ S. Eustachio stupri calumniam impegerat & iuramento firmarat, enunciata rei veritate & vulgatis strophæ concionatoribus, labem assumpti in criminationis testem, Dei, vtcunque minuere conata est, professa se *peruerso intellectu & ambiguo sensu nomine abusam esse. Nam re vera à quodam Eustachio ærario corruptam, fœtum concepisse.* Dedi ipsa verba quibus mulieris responsum ex Græcorum Menæis expressum habetur apud Raderum 1. p. Viridarij 5. Iunij. Nemo itẽ absque horrore legit immanitatẽ Rauchingi qui vt est apud Gregorium Turonensem l. 5. histor Franco. c. 3. seruum & ancillam matrimonio iunctos quos abinuicem, nunquam diuellẽdos receperat & præstito iuramento ex Ecclesia abduxerat, terræ infodi ad se inuicem applicitos: contestatus seruatam abs se fidem datam & iuramento firmatam, quod cõsepultos non diuulsisset.

Tandem quia promissio cum pacto oneroso procreat obligationem iustitiæ, ita vt cum promissarius ex parte sua pactũ impleuit debeatur ei res promissa, nec negari possit, non modo absque infidelitate, sed etiam absque propriè dicta iniustitia: propterea illicitum est prædictam promissionem verbis ambiguis aut ex parte suppressis ad fucum promissario faciendum concipere, eúmve postmodum deludere apposita interpretatione quæ præsuppositos doloso cineri ignes detergat. Et idem est de donatione respectu donatarij aliisque omnibus veri iuris titulis. Itaque notatus iniustitiæ est Aristoteles Cyrenæus quod pollicitus se Laidem abducturam Cyrenẽ si modò ipsa in quibusdam negotiis laboranti aduersus hostes subsidio esset, re per Laidem confecta iuratam promissionem eluserit, delata Laidis imagine Cyrenem, quod Ister libro de proprietate certaminum prodidit apud Clementem Alex. 3. strom. c. 5. Iniustè item Carthaginenses referente Themistio orat. 1. cum tantumdem spatij quantum bubulo corio occupari posset ab Afris dono impetrassent præfecto in exiguum lorum corio, multiplicatam donationem vsurparunt, amphoram è cyatho vel potius è stilla facientes. Quare in nullo euentu in quo iustitia ex vsu locutionis ambiguæ aut restrictæ dispendium pateretur, permittitur, aliter quàm syncerè & candidè efferre quod mente concipitur. Habétque hic locum illa Pindarici carminis commutatio quam adhibuit Max. Tyrius *dissert. 5.* in hunc modum. *Est profectò iustitiæ murus sublimior quàm obliquæ fraudis, vt eo mortale ascendat genus: planè enim inaccessa fraudi iustitia est, non secus quàm Aloidis cælum.*

Item in fœderibus & pactis publicis.

13. Quintò illa ipsa virtus, quæ astringit ad prospiciendum paci publicæ, & auertenda infinita mala, quæ ex fœderum dolosa pactione, & infractione sequerentur, astringit etiam ad simpliciter & candidè, sine vllis ambagibus & subintellectionibus tacitis vel æquiuocationibus, paciscendum: multóque magis, ad pactum semel ritè initũ, cuius obseruatio peccato vacet, constanter ac firmiter obseruandum: iuxta illud absolutè & verè à S. Augustino prolatum *epist. 207. fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur.* Itaque vitiosè planè & nequiter aliquis, fas sibi esse putaret fœdus momentaneum vt apud Maximum Tyriũ *dissert 36.* Iupiter expostulat, nouo prætextu suborto dissipandum, verbis

Digitized by Google

bis compositis inire, hostémque publicum, etiamsi iniustè bellantem, & per iniuriam ad pactum aliquod aut fœdus alteri paciscenti incommodum, adigentem, deludere ambiguitate aut subintellectione, rebus in toto positis prodenda, ad eneruandum pactum, seu fœdus initum. Hoc omnino illicitum est, quia viam aperit bellis interminabilibus; nemine vnquam satis tutum arbitraturo quod audit ab eo cum quo paciscitur, sempérque subuerituro latebras, & fœderis per eas infirmationem. Multóque etiam deterius est, fidem ex animo datam, postea perfidè conculcare, confictis ad excusandas excusationes in peccato, aliquibus subintellectionibus aut ambiguitatibus.

54. Quare improbitatis notam non effugerunt quidam recensiti à Molano *lib. 1. de fide haret. seruanda cap. 55.* & plures relati à Serario *in cap. 9. Iosue quaest. 5.* qui publicos hostes quibuscum bellabant, dolosis & ambiguis, vel initis cum mentali restrictione pactionibus circumuenere. Seligam nonnulla exempla. Cleomenes vt est apud Plutarchum *in Apophthegmatis Laconicis*, cum triginta dierum essent cum hoste pactæ induciæ; noctu populabatur agros, quod dierum diceret, non noctium pactas inducias. Labeo cum deuicto Antiocho, ex fœdere dimidiam nauium partem accipere deberet, omnes medias secuit, vt Regem classe priuaret; similitérque Campani, dimidiam armorum partem hostibus ex pacto relinquere astricti arma omnia dissecuerunt, & dissectorum partem dimidiam reliquerum hostibus. Pericles pactus hostium incolumitatem si ferrum deponerent, quod illi de armis intelligebant, eosdem neci dedit, quod in sagis fibulas retinuissent. Platæenses pacti reddere captiuos, necatos reddiderunt. Alexander incolumem ex vrbe decessum cum annuisset defensoribus, eos aliquantùlum progressos extra vrbem, iussit occidi: quasi pacto exsolutus, quod in ipso ex vrbe decessu nihil damni accepissent, cùm tamen decessum plenum promitti existimarent, qui vrbe cedebant. Locrenses amicitiam pacti perpetuam, dum terram illam calcarent, & capita illa humeris portarent: alliorum capita quæ clam ante apposuerãt, humeris excusserunt, terrámque terram quam antea calceis iniecerant: sicque veluti fœderis vinculo exsoluti, bellum mouerunt. Nec dissimiliter Persæ, amicitiam pacti perpetuam donec staret illa terra, aperuerunt fossam antea factam, & terrâ cui insistebant obtectam: sicque terrâ infra depulsâ, liberatos se pactione venditabant. Otho Moguntinus Antistes, Alberto Comiti, Ludouici Cæsaris hosti, pactus vel Cæsaris reconciliationem vel incolumem regressum si secum in arcem veniret, egressum per causam prandij, rursus in arcem duxit, & tum quasi iuramento exsolutus, illum hosti prodidit. Denique Perusini, pacti pacem perstituram donec haberent in corpore de vite: sub Italica vocis illius homonymia fraudem abdiderunt: excussis enim vitibus quas in sinu occuluerant, iisque de corpore abiectis, liberatos se fœderis religione causati sunt: cum is cum quo pepigerant de vita intellexisset, vt vox etiam Italica ferebat. Hæ omnes fœderum glossæ, seu veriùs peruersiones; siue fœderi ipsi eiusque celebrationi comitentur: siue eidem bona fide primùm initio adiungantur; reprobandæ omnino sunt: quippe pugnantes cum ea virtute quæ publicam salutem & quietem ex fidei publicæ etiam cum hostibus, constantia pendentem, curandam iubet.

Quid de hoste priuato siue latrone.

55. Egi de hoste publico; quia de hoste priuato verbi gratia grassatore, aliud est vt notauit Alciatus *lib. de singul. certam. cap. 44.* & Platina *lib. 2. de optimo ciue* pag 53. Et ratio suffragatur: neque enim ex promissione ambigua vel mentaliter restricta, facta latroni per mercatorem qui ab eo inuaditur, postea autem cum discrimen elapsum est dissoluta; vel potius parefacta inani & cassa, timendum est examen illud malorum, quod timendum esse præmisi si fœdera & pacta, quæ absque peccato seruari possunt, etiam cum hostibus & rebellium communitate, ineantur absque synceritate, vel syncerè inita eludantur per subintellectionem postea iniustè & dolosè appositam. Refert quidem Dio Nicæus *lib. 56.* Augustum cum Corocottam, famosum in Hispania latronem, perquiri iussisset præmio proposito decies sestertium ei qui Corocottam adduxisset, ipso se Corocotta sistente, & præmium postulante, iussisse vt præmium ei iuxta fidem datam appenderetur. Verùm hoc non facit ad rem præsentem. Nos enim nunc negamus inuasum à grassatore aut latrone, teneri inire syncerè cum eo pactũ de lytro postea exhibendo. In proposita autẽ narratione sermo est de adimpletione promissionis syncerè initæ, quæ duo longissimè distant. Deinde illa mercedis siue præmij annumeratio ad commendandam potius Principis liberalitatem & humanitatem pertinuisse videtur, quàm ad obligationem exequendi promissum latroni priuato præstitum: neque enim fides de tanta mercede latroni ipsi data fuerat, sed eum adducenti, quod latro ipse propriè præstare nequibat. Quisquis enim adducitur, ab alio adducitur quàm à seipso. Nihil igitur cum latrone illo conuentum fuerat, nulláque ei fides data, quæ & syncerè dari debuerit & syncerè seruari. Dignum tamen visum est etiam in immerentem; & cui mox, à comprehensione, ac si lubet mox à numeratione præmij, eiusdem in fiscum redactio & immanitas suppliciorum rependi poterat, statuere exemplum benignitatis & munificentiæ, quo omnes animarentur vt ad Principem securi & fidentes accederent. Quamuis vt dixi absolutè loquendo nullus teneatur priuato latroni, (hoc est, qui non habeat rationem hostis publici & capitis communitatis iniustè aduersantis,) promittere syncere, & excludendo ambiguitatem vel subintellectionem cum cogitur exteriùs promittere, vt imminens alioqui discrimen auertat.

De publico autem latrone est dispar ratio, vt dixi. Et idcirco Molanus, qui in opere citato totus contra Bodinum est in firmanda pactorum, & fœderum publicorum constantia, rectè ibidem *lib. 4. cap. 8.* cum Nauarro *in summa cap. 12. n. 14.* Ludouico Lopes *prima parte instructory cap. 42.* Angelo v. *iuramentum 5. n. 8.* Siluestro v. *iuramentum 4. quaest. 7. §. 2.* negat captiuum teneri iurare secundùm intentionem priuati prædonis, admittitque, fas esse priuato, talem prædonem ambigua vel mentaliter restricta responsione eludere; quod de publico prædone, siue de rebellibus & publico pacto cum eis inito, negat toto eo libro, & benè. Hoc miror non animaduersum, aut dissimulatum ab eo, qui Binsfeldij Enchiridion pastoralis Theologiæ *parte 2. cap. 6.* auxit glossa textum destruente.

Quid item de proditore.

57. Erit cui videatur idem de proditore statuendum, quod de latrone. Nempe fas esse proditorem cuius quis operam locauerit eludere sermonis ambiguitate vel restrictione, vt postea sine culpa negetur ei pacta merces. Nam proditor nihilo melior videtur latrone. Imo immanitatis proditorem damnat Iouianus Pontanus *lib. de immanitate cap. 8.* & paucis sed grauissimè, eiusdem sceleris atrocitatem infestatur l. 2. de sermo. c. 11. Astipulanturque Ærod. 5. decreto. tit. 1. § 29. & Conradus Brunus l. 1. de seditionibus c. 13. ex antiquis Libanius loco communi in prodito. Alio quouis hostili scelere abominabiliorem, & perniciosiorem proditionem pronunciat Xenophon *l. 2. rerum Græcanicarum* quod incautum, & amicum, nihilque tale suspicantem violet. Et sanè vt rectè dixit S. Cyprian. *lib. de vnitate Eccles. facilior cautio est, vbi manifesta formido, & ad certamen animus ante struitur, quando se aduersarium qui profitetur. Plus cauendus & metuendus est inimicus cum latenter obrepit, cum per pacis imaginem fallens occultis accessibus serpit.* Hinc igitur concludi videtur, non mi-

nus eludi posse proditorem quàm latronem. Disertè ita tradit quoad proditorem Posseuinus dialo. 5. de honore. & ita in praxi factum non semel. Illustre est quod de Carolo 4. Imperatore, Philippi Austriaci proditores adulterinis nummis compensante, digno (vt aiebat) operæ pretio, scripsit Crantzius l. 9. Saxo. c. 37. Geminumque est quod Paulus Æmil. l. 1. histor. Franc. refert de proditoribus Cannacarij Cameracensium & Attrebatensium Tyranni, quibus Clodouæus Rex, pactum proditionis pretium, nummis adulterinis exhibitis, numerari iussit.

18. Verùm aliter sentiendum est quoad proditorem. Probat id Onosander *in Strategico cap.* 38. eo argumento *quod qui proditori dat munus, accipit potius quàm confert.* Præmiserat enim considerandum esse ei qui proditorem conduxit, non quod iste proditor fuerit, sed quod alij deinceps futuri sint, si cum isto fideliter agatur. Hæc tamen probatio indigna est homine qui à scelere abhorreat. Nam asserere seruandam esse proditori fidem candidè ac simpliciter datam, debuisséque candidè dari, vt alij in posterum pelliciantur ad proditionem, quam suppono iniustam & contra fas interuenisse; periode est ac probare scelus atrocissimum, & inuitamenta ad illud patrandum.

19. Quare aliter instituenda est probatio; nempe quia quamuis pactio de pretio ob rem turpem dando, eiusdémque pretij acceptio, ante sceleris executionem vitiosa sint, nec vllam exequendi obligationem iniiciant; tamen patrato semel opere malo, quod non ratione turpitudinis, sed ratione laboris vel periculi quod in eo aditur, aut subministratæ materiæ vel subiecti ad vsum naturalis actus delectabilis, potest esse pretio dignum, incurritur obligatio iustitiæ reddendi quod pactum fuerat æquale & proportionatum operi. Hoc enim fundamento nixi grauissimi DD. nominatimque S. Thom. 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 5. *ad* 2. Couarr. *ad reg. peccatum par.* 2. §. 2. *num.* 1. Mol. *tract.* 2. *de iust. disp.* 94. Rebellus 2. *par. l.* 18. *quæst.* 19. & multi alij apud Sanchez *lib. 6. de matrim. disp.* 20. *num.* 7. affirmant alienarum libidinum victimas, peracto scelere, licitè ac iustè exigere pretium proportionatum, de quo ante scelus conuentum fuerat. Fuit enim ea actio digna pretio, ob subministratam alteri materiam ad vsum naturalis actus delectabilis. Quo etiam ex capite suppeditatio ciborum quamuis sæpè mala, est tamen digna pretio. Ex eodem item fundamento Bonacina *disp. 1. de restit. quæst* 3. *par.* 3. *n.* 5. Mol. supra *ante primam conclusionem.* Torres 2. 2. *t.* 2. *disp.* 49. *dub.* 2. Azor *t.* 3. *lib.* 4. *cap.* 21. *quæst.* 4. contra nonnullos rectè inferunt, iustè post scelus patratum exigi mercedem impiè pactam pro sententiæ iniustæ prolatione, pro testificatione falsa, pro homicidio, aliisque huiusmodi flagitiis, quæ qui admittit, aliquid alteri commodum præstat; seipsum coniiciens in apertum famæ, bonorum, ac ipsius etiam vitæ discrimen, quæ sunt pretio æstimabilia. Vnde licèt contractus nequiter & peruersè ineatur, aut artha aliqua detur vel accipiatur; tamen operè iam admisso, parium est ius verum, ad summam prudentis arbitrio æqualem, de qua priùs conuentum fuerat: Iustéque exigitur & retinetur ea summa, non titulo donationis vltrò factæ à conductore vt malè ait Val. 22. *disp.* 5. *quæst.* 6. *p.* 4. (sæpè enim post factum & dissipatis nebulis quas concupiscentiæ æstus excitabat, iámque exsatiata mala voluntate, nollet dare;) sed titulo actionis elicitæ, vel periculi aditi, vt explicatum est.

Cum igitur par sit ratio, proditoris ac facinorosorum de quibus hactenus, videtur perspicuum peracta proditione iniusta, comparatum ab eo esse ius verum ad summam proportionatam de qua pepigerat. Itaque iustè eam exigit post factum, nec potuit prætexta æquiuocatione vel mentali subintellectione deludi cùm paciscеretur, aut postmodum cum persoluendum est pretium debitum ex iustitia, quæ omnem huiusmodi ambiguitatem vel tenebricositatem sermonis ę tali pactione excludit.

Quomodo in euentibus propositis, æquiuoca aut restricta locutio, dicatur vetari per accidens.

20. In exemplis itaque propositis, aliisque huiusmodi, in quibus concursus alterius præcepti diuini vel humani prohibet vsum locutionis ambiguæ vel restrictæ, cauenda est eius vsurpatio, non ea vi veritatis & simplicitatis, quibus satisfieret interuentu causæ legitimæ & appositione subintellectionis idoneæ, aut verborum duplici vero sensu fœtorum, vt postea patebit; sed ex vi alterius illius virtutis, cui locutio ambigua vel restricta incommodaret: atque adeò non per se vt initio notabam, sed per accidens. Quod non est in hoc negotio peculiare; cum pleraque ex se indifferentia & licita, prohibeantur sæpenumerò, propter concursum accidentarium alterius legis, aut virtutis quasi extraneæ prohibitionem illam ferentis.

Neque tamen ita intelligo, quod dico in prædictis euentibus obligationem candidè expromendi mentem suam, esse per accidens, & ex vi alterius virtutis quàm veracitatis & simplicitatis; non ita inquam id intelligo, quasi in illis quoque euentibus veracitas & simplicitas non vrgeant; aut quasi qui tunc æquiuocam vel restrictam locutionem adhibet, non contrahat duplicis malitiæ labem; nempe & ob violationem virtutis per accidens vrgentis, & ob impetitionem directam simplicitatis quæ item est indirecta veracitatis violatio. Existimo enim vtramque virtutem tunc vrgere, & consequenter vsurpata locutione ex duplicis virtutis interdicto illicita, duplicem maculam contrahi. Et quidem quod virtus alia à veracitate & simplicitate vrgeat, non est dubium, & ita fert suppositio. Quòd autem non sola vigeat, perspicuum est, quia absolutè & ex se, ac secluso respectu ad omnem aliam virtutem, veracitas & simplicitas adigunt ad candidè colloquendum, quoties idonea aliter faciendi causa deest: sicut reuera deest in propositis euentibus. Igitur in eis obligamur ad candidam & apertam collocutionem, non tantùm vi externæ virtutis excludentis impedimentum suæ honestatis, sed etiam vi virtutis directè & per se respicientis apertam locutionem. Idcirco tamen ferè habetur duntaxat ratio illius virtutis extrinsecæ, quia nisi eius interdictum interuenirет, suppeteret causa idonea vsurpandi locutionem ambiguam vel restrictam, ob incommodum quod supponitur imminere ea locutione euoluta & aperta. Sed quia in euentibus propositis, ob adiunctam alterius virtutis obligationem, incommodi illius perpessio consecutura, non est de facto idonea causa implexarum locutionum, qualis semper de facto requiritur, tantúmque licet asserere causam illam fore idoneam nisi extrinseca alterius virtutis obligatio vrgeret: propterea fatendum est tunc vtramque virtutem violari, & genuinam malitiam contrahi, ob interpositam duplicis legis & honestatis debitæ obligationem.

CAPVT V.

Quid communiter de æquiuocatione & mentaliter restricta locutione ex vi solius veracitatis & simplicitatis certum sit apud Doctores: statuitúrque esse locutionum illarum aliquem abusum planè improbandum, etiam sistendo intra prædictas duntaxat virtutes.

1. ANTE omnia ponendum est, nemini fas esse si causa legitima & sufficiens desit, siue æquiuocatione, & enunciationis ambiguitate, præsertim minus recepta, & infrequenti, siue mentali restrictione vti inter loquendum.

quendum. Hac in parte omnes quos mox referam sententiis variasse, vnanimes sunt: & ratio manifesta suffragatur. Nam aliter se gerere, esset peruertere vsum in quem instituta sunt verba, & ad quem loquendi munus diuinitus accepimus. Omnis colloquiorum & sermonum certitudo, omne humanum commercium, quod verborum traiectu peragitur, conuictus denique hominum cum hominibus, atque adeò fructus humanæ societatis tolleretur, dum nemo alteri fidere posset: sed semper meritò suspicaretur subesse dolum, & eum qui secum agit, ludere sermonis ambiguitate, vel subdolè non efferre nisi dimidiam sententiam.

Quæ ratio bene librata persuadebit, si vsus huiusmodi ambiguarum vel restrictarum locutionum possit ex aliqua causa esse licitus, necessarium omnino esse, vt causa illa non sit inidonea, adeoque minuta vt incommodum consecuturum si non vsurpetur mentalis restrictio vel æquiuocatio, meritò postponendum sit dispendio simplicitatis & ei violationi candoris, quem vnusquisque ad humanam conuersationem debet conferre. Verbi gratia, si permodica alterius contristatio ex simplici rei petitæ recusatione sit secutura quæ illicò sit abstergenda, non est æquum vti æquiuocatione vel mentaliter restricta locutione negando se habere, subintelligendo ad dandum. Præstat enim tantulam contristationem præsertim illicò abolendam permittere quàm synceritati conuersationis humanæ incommodare, quod per eas locutiones efficitur, vt ratio proposita euincit. Proindéque, vt dicebam; si vsus huiusmodi locutionum potest ex causa aliqua honestari, necesse est causam arbitrio prudentis esse idoneam, & talem præ qua illud humanæ conuersationis incommodum, prudenter negligi queat; alioqui vsus ille non vacabit culpa. Esto vero non esset in ea non necessaria ambiguorum verborum aut restrictionis mentalis vsurpatione, violatio præcepti negatiui mendacio interdicentis, vt ex D. Thoma eruit & ratione confirmat Suarez *lib. 3. de Iuram. cap.* 11. *n.* 4. quod infra excutiemus: est tamen saltem violatio præcepti affirmatiui ad veracitatem eiúsve germanam, simplicitatem pertinentis, quo quisque nisi causa proportionata & iusta aliud concedat, iubetur loqui prout humanus conuictus & ciuilis conuersatio postulat.

2. Sanè veritas simplicitate & synceritate gaudet: & idcircò apud Philostratum in Amphiarai imagine, niueis vestibus contecta refertur. Alij item veteres vt est apud Lilium Gyraldum *Syntag. 1. hist. deorum, titulo de Diis ex humanis actionibus*, & apud Chartarium *lib. de Deorum imaginibus* veritatem exhibebant candore circumamictam. Cæum Sophistam in virtutis & improbitatis descriptione huiusmodi vestem virtuti circumdedisse scribit Clem. Alex. 2 *pædag. cap.* 10. Apud Themistium item *orat. 3. sub finem* veritas Iouis filia egregiè describitur in adamante confidens & vberrimam lucem tenens, amictu ex pellucida & subtili veste, adeo vt multis in partibus nudum corpus appareret, anima multò maiorem habente perspicuitatem. Eodem etiam retulerim morem Romanorum, qui Saturnum veritatis patrem aperto capite colebant, cum cæteris fere Diis operto capite immolarent. Id quod Plutarchus *q. 12. & 13. rerum Roman.* ritum illum exponens refert ad veritatis manifestationem: Veritatem enim aliquamdiu pressam, tandem aliquando Saturnus seu tempus in apertum educit, sepulta falsitate: Potest tamen non incommodè referri quoque ad apertam & nudam veritatis faciem, quæ apparere, non occuli velit. At constat ambiguitate locutionum & mentaliter restrictis propositionibus, tegi veritatem, nec proponi apertam & explicatam.

3. Huc item retulerim quod de candido veritatis & virtutis colore, apud antiquos legitur. Optimè Philo *lib. de plantat. Noë. Alij*, inquit, *suopte ingenio docti, quidquid bonum est repurgant ab inuolucris noxiis, sicut Iacob ille, meditator cognomine. Hic enim virgas spoliauit tenuissimis corticibus, quod virebat detrahens, vt interrasio quod atrum erat, varietate non tam artificiosa quàm naturali cognatus color albus elucerct. Quamobrem & in lege de lepra decretum est, cum in quo nondum varietas colorum extitit, sed albus vitiligine à capite ad pedes occupatur, purum esse vt iuxta corporis similitudinem, vafriciem variam & ambiguæ mentis incertam affectum omittentes, certæ veritatis sumamus colore simplicem.* Clemens Alex. 2. *pædag. cap.* 10. candorem ait esse colorem iis qui sunt candidi & non intus adulterini conuenientissimum; ipsúmque Deum candoris amantem, veste alba in oi-uis modum, ac canum, describi apud Danielem; & in Apocalypsi dari vnicuique testium sub altari conditorum vestem candidam. Et optimè *lib. 3. cap. 11.* ad locum proximè adductum alludens, *Nobis conceditur pædagogus frugali veste vti, albo colore vt diximus, vt non arti variegantis, sed naturæ generanti nos accommodantes, quidquid est fallax & veritatem ementitur repellentes, quod est simplex & vniusmodi veritatis amplectamur.* Et mox. *Vnde etiam quæ in lege per Mosem de lepra lata est lex, reiicit id quod est varium & multis maculis notatum, perinde ac nefarium, vt quod sit serpentis variis squammis simile. Eum ergo qui varietate colorum minimè efflorescit, totus autem à vertice capitis vsque ad extremos pedes est candidus, mundum esse statuit; vt quemadmodum in corpore, varia quoque ac versipelli relicta mentis affectione, qui non est varius nec anceps, simplicem veritatis colorem diligamus. Qui autem in hoc quoque Mosis est imitator longè optimus Plato, illam admittit texturam, cui non amplius operis est adhibitum, quàm pudica mulier postulet. Albi verò colores honestati conueniunt. Alibi quoque dicit & in textura non adhibere tincturas præterquàm ad ornamenta belli. Pacificis ergo hominibus & lucidis, album conuenit. Quemadmodum signa quæ ad causas proximè accedunt, si adsunt, ipsum rei effectum significant vel potius indicant: quemadmodum fumus quidem ignem, bonus autem color bonúsque pulsus sanitatem, ita etiam talis qui est apud nos amictus, indicat qualis sit nostrorum morum constitutio.*

4. Agnoscis Christianorum olim in vestibus colorem: quem communem fuisse, declarat quod S. Antonius referente S. Athanasio, vt Christianus agnosceretur, sicque fidem Christianam sanguine suo obsignare posset, albam vestem assumpsit. Et quamquam extra Ægyptum plerosque Christianos pullatos & atratos modestiæ & abiectionis causa incessisse, multis exemplis testatum faciat Baronius *anno Christi* 57. *n.* 77. nominatimque de Ægyptiis Monachis idem referat Eunapius *sub finem vitæ Ædesij*, ob inductos in loca Ethnicis illuc vsque religiosa Christianos Monachos non modicè in eos exacerbatus: tamen placuisse plerisque Christianis simplicem colorem, & natiuum veritatis, hoc est album, demonstrant quæ præmisi. Et in ipsis quoque Monachis, eum se magis probaturum fuisse si vsus ita tulisset, scribit Synes. *epist.* 146. verbis illis ad Ioannem quendam monasticam vitam aggressum. *Gaudeo, monasticum tibi vitæ institutum tribuit*, &c. *Addidit insuper quantus in te mentis ardor ad Theologiam incessit, necnon & pullam te lacernam induere narrat. Atqui nihilo deterius erat si candida foret. Splendidissimæ quippe naturæ, dicatum ac consecratum id potius fuerit, quod in his quæ sensu percipiuntur purius atque lucidius est. Sed si pullum ideo colorem probasti, quod id aliorum qui ante eo vsurparunt imitatione feceris, laudo quicquid Dei causa suscipitur.* Placuit autem Christianis color candidus, non modò ad refricandam baptismi in alba veste memoriam, sed multo magis *vt innocentiam cordium, colore vestium retromitterent*: vt de Canonicis albatis dixit P. Damia. *ser. 1. de dedic. Eccles.* Hoc est ad contestationem simplicitatis, veritatis, puritatis, & innocentiæ, quæ inter varias vestis candidæ baptismum suscipientium causas apud Vicecomitem *l. 5. de Baptis. cap. 4. & seq.* congestas potissima videtur.

5. Nam & ob eam causam Ethnicos Sacerdotes linteis vestitos scribit Plutarchus *lib. de Iside sub initium*. Et Tullius *2. de legib.* colorem album Deo maximè decorum pronuntiauit; quod sit index puritatis ac nitelæ,

omnémque fucum excludat, veritate natiua contentus. Qua etiam ex causa mortuos candidis operimentis contegi, quippe exuto corpore nitentes ac puros & impermixtos, hoc designante albore, colorum simplicissimo, eumque mortuorum statum æmulatos Romanos & Argiuos, tempus luctui destinatum albatos exegisse, autor est Plutarchus *q. 26. Roman.* Eadem item ex causa philosophi Ethnici pallium candens vsurpabant: vt propterea Theodor. *orat. de provid.* subsannet Ethnicos Philosophos, quod pallio albo, & barbæ prolixitate, & capitis capillitio promisso, philosophiam metirentur. Quæ item in iisdem ridet Naz. *orat. 4. fere initio*, vbi videndus Elias Cretensis. Quinimò Epictetus apud Arrianum *lib. 3. cap. 1.* quod Philosophum profiteretur, adactum se ait, ad canam barbam & pallium gestandum; vnáque ad abiectionem motum nigrotum quales Antoninus *lib. 4. de vita sua num. 28.* omni turpitudine inquinatos describit. Essenos ex Pythagoræ instituto albis vsos vestibus ad signandam simplicitatem scribit Serarius lib. 3. Trihær. c. 4. n. 15. Verùm hæc obiter dicta sunto, ad synceritatis & veritatis, in omni vita maximéque in conuictu humano atque colloquiis adamaræ, confirmationem ex prisco Christianorum & Ethnicorum in vestibus vsu. Sed de candore ad designandum synceritatis & simplicitatis amorem, priscis præsertim Ethnicis variè probato, multa dabunt Paschal. l. 9. de coro. c. 5. & Martinus de Roa lib. 6. singul. c. 15.

6. Ego insuper in eam rem, expensam velim ingentem plagam, quam fallaces & callidi per abusum quem abolitum cupimus, existimationi suæ inferunt. Ex quo enim deprehensi sunt, tantum autoritatis dispendium patiuntur, vt loquelam suam vbique suspectam faciant: & quod de plano illo qui se aliquando claudum finxerat, scriptum est a Flacco l. 1. epist. 17. alias 18.

Nulla fides damnis, verisq; doloribus adsit:
Nec semel irrisus, triuiis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lachryma, per sanctum iuratus dicat Osirim,
Credite non ludo; crudeles tollite claudum:
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

Hoc scilicet consecutus erat artibus suis planus ille, vt qui vicinis imposuisse ementita cruris confractione deprehensus fuerat, postmodùm confracto ipsa crure, putaretur ludere & opem viciniæ implorans, ad peregrinum aliquem cui hominis artes incognitæ essent, amandaretur ab iis quibus aliquando fucum fecerat. Scitè sanè D. Hieronymus ad Iulianum Diaconum. *Antiquus sermo est: mendaces faciunt vt nec vera loquentibus credatur.* Aristotelis fuisse hoc dictum, autor est Laertius in Aristotele. Similiter ergo qui absque idonea causa & ex mera fingendi libidine, orationem ambiguam vel aliud exteriùs quoad verborum corticem, aliud ex tacita restrictione sonantem vsurpant, hoc emercantur: vt cum ex iusta causa ita se gerunt, imo etiam cum nudam & euolutam veritatem proferunt fide careant; aliis meritò suspectas habentibus duplicitatis latebras, & de abusu semel deprehenso, semper sollicitis. Idque seriò & grauiter inculcandum esset iis qui ex nulla vel inidonea causa, ambiguitates & implexitates locutionis adamare comperirentur. Verè enim fidem quam sibi haberi ab aliis volunt, vnà cum salute humani conuictus exterminant qui se ita gerunt. Nec renuo quin ad istos quoque aptetur, quod alia ex causa à Theophrasto cap. 1. Ethic. charact. scriptum est in hunc modum. *Caue ne imprudentius istiusmodi vocibus & sermonibus implicatis atque tectis fidem habeas, quo nihil deterius reperire queas. Itaque ab istiusmodi ingeniis atque simplicibus, neque apertis, sed ex occulto & ex insidiis omnia agentibus diligentius cauere debemus quàm à viperis.* Itémque illud Poëtarum Maximi, Iliad. ι.

Ἐχθρὸς γάρ μοι κεῖνος ὁμῶς Ἀΐδαο πύλῃσιν
Ὅς χ' ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν ἄλλο δὲ βάζει.

Haud minus ille mihi exosus quàm ianua Ditis,
Mens aliud cui tecta tegit, quàm lingua loquatur.

Denique consideratum ab istis & in rem suam tractum velim, illud à Tullio 2. *de finib.* scitè scriptum. *Si vultum tibi, si incessum fingeres quo grauior videreris, non esses tui similis. Verba tu fingas, & ea dicas quæ non sentias, aut etiam vt vestem, sic sententiam habeas, aliam domesticam, aliam forensem, vt in fronte ostentatio sit, intus veritas occultetur. Vide quæso rectiùmne sit.*

7. Itaque certum esto quandoquidem ambiguæ & mentaliter restrictæ locutiones synceritatem tollunt, vsum earum nisi iusta causa interueniat, non modò cum Christianæ simplicitatis regulis, sed etiam cum naturali simplicitatis virtute non cohærere: nec iniuriâ, qui vel recessus locutionum mente suppressarum, vel biuium ambiguæ orationis, sine idonea causa consectantur in mentientium album propter culpæ vicinam referri, perindéque odio haberi ac mentientes. Quis enim alio loco habuit Darium qui, vt post Herodotum *lib. 4.* prodit Seneca *lib. 3. de ira cap. 16. cum bellum Scythis indixisset Orientem cingentibus, rogatus ab Orbazo nobili sene vt ex tribus liberis vnum in solatium patri relinqueret, duorum operâ vteretur: plusquàm rogaretur pollicens omnes se illi dixit remissurum: & occisos, in conspectu patris abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset.* Hoc ille siue per ambiguam, siue per suppressam promissionem, verbis inanibus senem lactans præstitit, perinde fuit ac si absque vllis ambagibus mendacium effutiisset. Nec aliud de Xerxe dixerim, *qui Pythio quinque filiorum patri vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permisit; deinde quem elegerat in partes duas distractum, ab vtroque viæ latere posuit, & hac victima lustrauit exercitum.* Nec denique aliud de Zenone Orientis Imperatore dixerim, quem Constantinus Manasses in Annalibus, prodit reducem ad Imperium, pulso Basilisco & vxore eius Zenonide, cum horribilibus Sacramentis se obstrinxisset fore vt in eos gladio non animaduerteret; ita demum censuisse illæsa à se Sacramenta præstanda, si miseros intra turrim occlusos, validè obducto aditus fame ac siti perimeret. Et has quoque siue æquiuocas siue restrictas hominum mera libidine & cæco impetu actorum locutiones, nego mendacio de fœditate concedere. Ac proinde affirmo, omne locutionis huiusmodi probrum ad subdolum congressum pertinere, quo nihil turpius esse statuit Antoninus Imperator *libro 11. de vita sua, n. 13.* addens virum probum & à falso abhorrentem, statim in ipso vultu scriptum habere debere sermonem, eúmque oculis prodere, ita vt nulla præmissa contestatione, & præfatione simplicitatem per occultas insidias ostentante, deprehendatur hominis candor atque synceritas; propterea que ait bonum ac simplicem virum, hircosi aliquid habere, quo confestim ab audientibus velint nolint agnoscatur.

Duplicem ergo sermonem qui tantum viri boni argumentum exterminat, aio cuiuis studioso virtutis & veritatis diligenter cauendum & auersandum esse. Eam enim reuera impetit. iuxta illud Senecæ episto. 49. ex Euripide. *Veritatis simplex oratio est: ideòque illam implicare non oportet; nec enim quicquam minus conuenit, quàm subdola ista calliditas, animis conantibus magna.* Vnde factum vt interdum hic defectus, tametsi à mendacio natura ac specie diuersus; tamen quia cum veracitate non cohæret, mendacio reprehensioni subiacuerit. In re namque morali, non admodum referre videtur, quod sit essentialis diuersitas inter defectus, si eadem ex vtrisque incommoda enascantur: sicut reuera eadem enascuntur, ex mendacio & locutione ambigua vel mentaliter restricta, cum deest idonea causa ambiguitatis illius, vel restrictionis inducendæ. Philo sanè *l. quis rerum diuinarum hæres* fere in fine eodem loco & ordine habet, homines profundi & implexi sermonis, vltro & sine causa vsurpati, quo mendaces. *Maximum inquit bonum homini à natura da-*

tum

tum, sermonem plurimi vitiauerant acceptum, ingratè perfideque hoc vsi contra largitiem. Hi sunt adulatores, praestigiatores, inuentores sophismatum persuasibilium, impostores fallaciarum peritissimi, de mendacio vitando haud solliciti; & insuper affectatores obscuritatis. Est autem obscuritas, caligo profunda in sermone, res commodissima furibus. Quapropter Moses summum Pontificem claritate ornat & veritate, volens perspicuam simul & veracem esse viri boni orationem. At vulgus hominum, obscuram atque mendacem mauult sectari.

8. Non immeritò in hunc sensum accepturus videor Augustinum *tract. in 7. in Ioannem*, ad illud Christi de Nathanaële: *ecce verè Israelita in quo dolus non est.* Quamuis enim Augustini oratio ferri rectâ videatur in mendacium propriè dictum arte aliqua & solertia contectum, tamen potest huc quoque non malè accommodari. *Quid sibi vult, in quo dolus non est? aliquantò intentius quaeramus, apparebit modò in nomine Domini. Dolum dicit Dominus: & omnis qui verba latina intelligit, scit quia dolus est, cum aliud agitur & aliud fingitur. Intendat charitas vestra. Non dolus dolor est: propter ea dico, quia multi fratres imperitiores Latinitatis, loquuntur sic vt dicant, dolus illum torquet, pro eo quod est dolor. Dolus fraus est, simulatio est: quando aliquid aliquis in corde tegit, & loquitur aliud, dolus est. Et tanquam duo cordis habet: vnum quasi sinum cordis habet, vbi videt veritatem, & alterum sinum vbi concipit mendacium. Et vt noueritis hunc esse dolum, dictum est in psalmis* labia dolosa. *Quid est* labia dolosa? *Sequitur* in corde, & corde locuti sunt mala. *Quid est* in corde & corde, *nisi duplici corde?* At duplex certè cor dici potest habere, qui verba exhibet vnum sensum ferentia, quae tamen ipse in alio sensu iisdem verbis substante vsurpat, cùm enim lingua sit cordis interpres, & in locutione cor quodammodo appareat, non abs re qui ita loquitur, vnum cor prodere, alterum sibi habere dici potest. Vnde nisi accedat idonea causa duplicitatem illam honestans, cadere planè in eam potest reprehensio Augustini in labem duplicis cordis.

Idem de mentaliter restricta locutione esto iudicium, si absque iusta causa vsurpetur. In quam etiam aptius cadit illud nomine Augustini ab Isidoro, aut quocumque alio autore prolatum *lib. de conflictu virtut. ac vitior. cap. 19. fallacia & mendacium, & ipsa vnum dicunt. Fallit enim autem sic ingenio, mendacium verò simplici verbo. Fallacia igitur dicit,* &c. *cùm in non dando aliquem illudere quaerit. Quid in petendo moras innectit? Non habeo quod tibi tribuere possim, celans vtique in corde quae habet, vel quod sibi conseruet, quod alius voluntate tribuat. Mendacium dicit. Omnino quod postulas non habeo, scilicet non artificioso ingenio sicut fallaciis, sed simplici negotioue verbo frustratur poscentem. Sed veritas ad vtrumque respondet. Nec artificioso ingenio, nec simplici verbo oportet decipere quemquam: quia quolibet arte modo mentiatur,* os quod mentitur, occidit animam. *Et* omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ignis ardentis & sulphure. Non me latet iusta glossam *cap. nec artificioso 22. q. 2.* nomine *artificiosi mendacij* in textu allegato, intelligi obscuram vel ambiguam quamcumque locutionem: cuius exemplum glossa profert, si quis diceret: *iste equus nescit scandere arborem, intelligens quod nesciat ire super pontem.* Nihilominus existimo duo vitia quae hic Autor recensuit, non incommodè quoque secernenda. (sicut verè ab eo secerni vides;) si primum, siue fallacia quam apertè contraponit mendacio, accipiatur pro responso partim expresso, partim mente retento. Sensus igitur eius esse etiam videtur, mendacem praecisè negare quod scit verum esse, deberetque affirmare, sed conculcata veritate malle ire contra mentem suam, nulla adhibita subintellectione, qua qui audit eludatur. Idcirco enim ait autor mendacem simplici verbo fallere; non quod enunciationem non proferat, sed quod sine arte & ingenio quibus mentis cohaereat, audientem decipiat, contra quam accidit fallaci, qui propter ingenium quod adhibet subintelligendo partem responsi quod promit connectendo, non it contra mentem suam, & tamen aequè deludit audientem. Quae causa est cur postmodum Auctor ille fallaciam mendacio aequiparet quoad noxam & supplicium; tametsi duo illi defectus rationibus formalibus distinguantur, & ab isto ipso Autore paulò ante seiuncti sint. Si igitur iusta sic eludendi & responsi partem mente premendi causa desit, admitti videtur fallacia ab Autore illo reiecta; quae cùm sit mendacio affinis, & cum veritatis synceritate pugnans, studiosè omninò vitanda est.

9. In vtrumque denique hoc vitium quod exagitamus; iniustam inquam & absque idonea causa vsurpatam ambiguam orationem, & mentaliter restrictam locutionem, non malè cadunt illa Gregorij 10. *Moral. cap. 27.* ad illud, *deridetur iusti simplicitas.* Hanc enim iustorum simplicitatem cum prudentia carnis componens S. Gregorius ita loquitur: *huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quae falsa sunt, vera ostendere, quae vera sunt, falsa demonstrare.* Et paucis interiectis. *At contra sapientia iustorum est, nihil per ostensionem fingere, sensum verbis aperire,* &c. *Sed haec iustorum simplicitas deridetur: quia ab huius mundi sapientibus, puritatis virtus, fatuitas putatur. Omne enim quod innocenter agitur, ab eis procul dubio stultum creditur, & quidquid in opere veritas approbat, carnali sapientiae fatuum sonat. Quid namque stultius videtur mundo, quam mentem verbis ostendere, nihil callida machinatione simulare?* &c. Ita eo loco S. Gregorius, cuius oratio tametsi vniuersè impetit & mendacium, & eam apud plerosque peruersitatem mentis ac duplicitatem, quam vrbanitatem vocari expostulat idem Sanctus Pontifex; tamen non malè quoque ad huius loci defectus aptatur, quos omnibus veritatis veraeque virtutis amatoribus, exosos & inuisos esse necesse est, tanquam mendacio continentes, & ita dicam conterminos.

10. Quominus eosdem dicam, facit, quod reuera in huiusmodi vso illicito ambiguae vel restrictae mentaliter locutionis, non itur contra mentem. At mentiri est contra mentem ire. Non ire autem contra mentem, qui absque causa sic loquitur, ex eo perspicuum est, quod habeat in mente sensum illum quem fert enunciatio ambigua vel mente restricta. Licèt enim homo teneatur in alio sensu verba proferre, tamen verba quae profert, habent etiam alium sensum, nec eo priuantur. Atque ita etiam si peccet quia non adhibet verba in sensu in quo ea deberet adhibere, tamen non mentitur. Et pugnat quidem huiusmodi defectus cum veritate latiùs accepta, & virtutem specialem veritati pressè acceptae affinem, hoc est simplicitatem, complectente, quae euolutam & apertam mentis expressionem postularet; non pugnat tamen cum veritate pressè accepta, directè, siue per defectum veritatis, ac per contrariae falsitatis mixturam; sed tantum indirectè, quatenus virtus affinis ei veritati, exigeret aliter expromi quod mente concipitur, nec tantopere occultari veritatem, vt fit per eas ambages. Vnde quamuis in eo loquendi modo iniqua quaedam astutiae, & illicita audientis circumuentio veritati dissentanea interueniat, deest tamen mendacium propriè dictum, vt ex Suare supra retuli hoc ipso capite num. 1. & docet etiam Sayrus *lib. 15. claui regia cap. 17. num. 28.* Absit verò vt quis idcirco minùs sibi huiusmodi abusu abstinendum censeat. Non enim si directa exoculatio, est incommodum à glaucomate & oculorum suffusione distinctum, sufficienter luminibus suis prospexisse censebitur, qui oculorum perfossionem & subitam exoculationem diligenter cauerit, de hypochysibus nullo modo sollicitus. Itaque vtrumque incommodum studiosè declinandum est ei qui oculos charos habeat. Similiterque veritatis amico, non mendacium tantùm fugiendum est, sed etiam aliae culpae quaecumque, quibus veritatis candori officitur: quas inter numerandae sunt omninò, locutiones ambiguae & mente restrictae, cùm deest proportionata & iusta causa eas adhiben-

di: Euertunt enim hæc quoque conuictum humanum; & quod est in vita charissimum & suauissimum, determinant.

51. Quod tamen aliqui hunc inconsultum & peruersum ambiguarum orationum & restrictionum mentalium abusum, detorquent ad damnandum vniuersè vsum huiusmodi locutionum, ex iustissima licèt causa & idonea adhibitum, indéque doctrinæ quæ earum aliquando potestatem facit, inuidiam conflant, quod contingat transiliri necessitatis fines, & ex causa non idonea, vel etiam nulla, vigere apud plerosque vsum illum: nec isti parum attentè omnium propè humanarum rerum conditionem inspexerunt. Improuidè certè aliquis, vini vsum sublatum velit, quod largiùs à nonnullis hauriatur quàm ferant leges temperantiæ. Nec magis sapienter alius omni planè armorum vsu interdiceret, quod aliqui præter ius fasque, armis abutantur. Ingratus denique insigniter in Deum foret, qui linguæ munus collatum homini doleret, quod aliqui peruersitatem suam verbis & loquendi facultate abutantur, cudendo aperta mendacia, & peierando, vel blasphemando. Nimirum nullius rei tam bonus semper est vsus, vt ex vitio malæ voluntatis, abire in abusum nequeat; cum tamen non vsus rei alioqui ex se bonæ vel indifferentis, sed abusus in culpa sit; vt Diuus Augustinus *lib. de vera religione cap.* 20. Nazianz. *orat.* 10. Cass. *7. de Instit. cap.* 4. rectè disputant; nec ratio vlla ferat, vt abusus qui negari vix vlla in re potest, ad vsus legitimi improbationem detorqueatur. Ipse Deus, vt est apud Prudentium *in Hamartigenia,*

----peperit bona omnia conditor vnus.
Nil luteum de fonte fluit, nec turbidus humor
Nascitur, aut prima violatur origine vena.
Sed dum lucentes liquor incorruptus arenas
Prælambit, putrefacta inter contagia sordet.
Num quid equus, ferrum, taurus, leo, funis, oliuum,
In se vim sceleris cùm formarentur habebant?
Quod iugulatur homo, non ferrum causa furoris,
Sed manus est. nec equum vesania feruido circi
Autorem leuitatis habet, rapidive fragoris.
Mens vulgi rationis inops, non cursus equorum,
Perfurit: insani studio perit vtile donum.

52. Itaque ad solidè improbandum omnem locutionum ambiguarum vel mente restrictarum vsum, non est quod quis nonnullorum in earum vsurpatione abusum causetur; sed inspiciendum est quid natura ipsa talium locutionum ferat, & an cum veritate & debito hominum conuictu ita comparentur, vt non modò cum iusta & proportionata causa deest vitandæ sint, quod hactenus euicimus, sed etiam quæcumque causa tandem obtendatur. Sin verò suppetente idonea causa, atque etiam (quod semper subintelligendum est, potestque in ea causæ idoneitate inuolui,) nulla alia virtute vsum illarum locutionum prohibente, leges veracitatis quas nunc dumtaxat attendimus, vsu illo non interdicunt, frustrà exaggeratur abusus doctrinæ alioqui bonæ & ex se vitio vacantis. Verùm porrò ex his duobus statuendum re vera sit, seorsim quoad ambiguas locutiones, primùm exponam, quia vix vlla est quoad eas difficultas; tùm seorsim quoad mente restrictam orationem.

CAPVT VI.

Quid de æquiuocatione ex idonea causa exploratum apud DD. habeatur, spectando solam veritatis ac simplicitatis obligationem.

1 COMMVNISSIMA eáque planè certa sententia est, posse interdum suppetere idoneam causam, ex qua liceat verba æquiuoca & ad plures sensus versibilia, vsurpare absque culpa contra veracitatem. Ita docent innumeri, quos pro licito restrictionum mentalium vsu adducemus in sequentibus. Et apud illosmet qui aduersus locutiones mentaliter restrictas seueriùs egerunt, extra controuersiam est, orationes ambiguas, de quibus nunc agimus, posse culpa vacare. Sic enim Ægid. de Coninck *disp.* 10. *de actibus supernatur. num.* 48. Ioannes Azor *t.* 1. *l.* 11. *cap.* 4. *quæst.* 5. Ioannes Malderus *Opusc. de restrict. mental. cap.* 5. initio, *& cap.* 10. *sect.* 2. *notabili* 2. Arago 22. *quæst.* 69. *art.* 2. in fine. Andreas Cydonius *in Apolog. pro Garnero cap.* 2. iuncta *responsione ad Casauboni sectarij Epistolam cap.* 6. tametsi non admittunt restrictiones mentales, nisi in euentu in quo propter circunstantias verba aliquo modo cadunt in subintellectionem; tamen quod attinet ad locutiones amphibologicas, statuunt tanquam certum, posse iusta de causa adhiberi absque culpa vlla contra veracitatem. Nec difficile erit id validè confirmare, tum autoritate ex factis Sanctorum, tum ratione.

Vsus licitus locutionum ambiguarum interueniente idonea causa, stabilitur ex Scripturis.

2. In primis Abraham *Gen.* 12. *&* 20. veritus ne Saræ vxoris pulchritudo sibi exitio esset, dissimulato vxoris vocabulo, sororem vocauit. Vox autem *sororis*, tametsi ex vsu eorum cum quibus Abraham agebat, propinquam quoque aliis parentibus editam cum qua coniugium iniri poterat, significaret; tamen ambiguum erat ad huiusmodi propinquam, & ad propriè dictam sororem cum qua non initur coniugium. Et idcirco Pharao & Abimelech, verba Abrahami affirmantis Saram esse sororem suam, acceperunt de germana ex iisdem procreata parentibus, cum tamen Abraham de propinqua duntaxat loqueretur. In qua ambigua locutione nullam interuenisse culpam, eo quod vrgente necessitate adactus ad id fuerit Abraham, nec falsi quicquam protulerit, sed tantum aliquid verum tacuerit, luculenter tradit S. Augustinus *lib.* 22. *contra Faustum cap.* 33. *& seqq.* impugnans non modò Faustum, qui sputeo ore Abrahamum tanquam vxori mentiendo lenocinatum auaritiæ ac ventris causa, *infamissimum matrimonij sui nundinatorem* appellauerat, sed alios reuerentiores qui fractam timore Abrahami constantiam, ad mentiendum lapsam admittebant. Rectè autem Augustinus, negat subesse causam Abrahamũ insimulandi, siue lenocinij quod est per se perspicuum, siue mendacij. Quamquam enim hoc secundum tolerabilius fore pronunciet, tamen *cum habeam*, inquit, *quod intelligam, ne hoc intelligam, nulla causa cogor temeritate labi ad reprehendendum, quem nemo conuincit timore lapsum fuisse ad mentiendum. Neque enim vtrum eius vxor esset interrogatus, non esse respondit: sed cum ab eo quæreretur quid ei esset illa mulier, indicauit sororem, non negauit vxorem. Tacuit aliquid veri, non dixit aliquid falsi.* Eandem doctrinam ratam habet, hunc ipsum locum adducens *q.* 26. *in Genesim*, laudatque etiam S. Hieronymum in eandem sententiam.

3. Alia pleraque ex veteri instrumento passim ad hoc ipsum vrgentur, quæ ex parte infra attingemus. Nunc vnum duntaxat & alterum locum subiiciam, quo Christus Dominus eminentissimum veritatis exemplar, facto suo satis docuit nullam esse culpam adhibere locutionem ambiguam, cum idonea adhibendi causa subest. Rogatus Christus vt Lazarum decumbentem viseret, Apostolos post bidui moram affatus, dixit, *Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum.* Vbi perspicuè vsurpata est vox ambigua, ita vt Apostoli putarent Christum locutum de communi sopore, quem mox vigilia exceptura esset, cum tamen de morte intellexisset, vt ipsemet Euangelista interpretatus est. Quo etiam interprete discimus, Christum Dominum veritatis & gratiæ plenissimum, in hæc verba Iudæos allocutum, *Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud.* At locutionem fuisse ambiguam, euentus demonstrauit. Nam cum

Iudæi,

Iudæi, non de templo Dominici corporis, de quo Christo sermo tunc erat, sed de templo materiato, verba illa Christi accepissent; obiecerunt illicò, quî tandem fieri posset vt templum cui ædificando anni sex supra quadraginta insumpti fuerant, intra triduum excitaretur: & illi crudæ verborum Christi interpretationi calumniam inædificarunt, cuius est alibi apud Euangelistas mentio. Illud item de Christo neci dando, effatum Caiphæ, in quo *ut sanctum, gratia, non autem scelestam cor attigit*, vt ait Chrysost. Ioan. 11. manifestè æquiuocum fuit, & fœtum duplici sensu, quorum vnus blasphemus, alter à Spiritu sancto verba moderante intentus, propheticus fuit.

Exempla Sanctorum in eandem sententiam.

4. Extra Scripturas, suppetunt innumera exempla earundem ambiguarum locutionum, ex iusta causa absque culpa prolatarum à viris sanctissimis, quos nemo idcirco mendacij alteriúsve culpæ contra veracitatem criminatus est. S. Felix Nolanus, elusit hac ratione satellites à quibus ad necem quærebatur. Audi S. Paulinum *natali 5. Sancti Felicis.*

Felicem sitit impietas, sed ab ædibus absens
Forte sui, media stabat securus in vrbe,
Fraternus de more suo vallatus amicis,
Et pia verba sereas populi credentis in aures.
Ecce ad eum strictis quærentes ensibus adstant
Cum subitò aut illis corda hostibus, aut huic ora
Vertuntur, notum non agnouere furentes,
Felicémque rogant: Felix vbi cernitur, & non
Cernitur, ipse ait ipse vir est, cum sit propè longè est.
Ignotus notusque suis fit omnibus idem,
Discernente fide vultum credentibus, ipse
Hostibus alter erat: Perscassit & ipse fauentis
Consilium Christi, ridénsque rogantibus istis,
Nescio Felicem quem quæritis: ilicet illi
Prætereunt ipsum Discedit at ille plateas
Illudente canes Domino frustratus hiantes.

En apertè S. Felix respondet *se Felicem nescire*: quod autor vitæ S. Felicis quæ descripta habetur apud Surium tomo 1. ita interpretatur, vt ad mentalem potius restrictionem referendum sit, quàm ad orationem ambiguam de qua nunc agimus. Ait enim S. Felicis sensum fuisse, *nescio faciem*, subintelligendo de facie, quia nemo seipsum contuetur in facie, nisi fortè speculum consulat. Est tamen etiam verisimile Sanctum Felicem oratione æquiuoca elusisse quærentes, & negasse notum sibi esse, felicem hominem, id est, felicitate in hac vita potientem, qualem se in tantis ærumnis non esse, meritò æstimabat S. Felix. Atque adeò vsurpabat nomen *Felicis* adiectiuè & appellatiuè, cum satellites substantiuè, & vt nomen proprium vsurparent.

5. Nec aliter insignis athleta fidei apud Euseb. 8. *histor. cap.* 11. interrogantem Firmilianum cuias esset, delusit vocabuli ambiguitate dicens patriam suam esse Hierusalem, quod Firmilianus de terrena ciuitate, martyr de ea Hierusalem quæ sursum est intelligebat, *seorsum apud animum suum ita diuinitus philosophatus*, vt Eusebius loquitur, eiusdem in responso illo constantiam fusiùs describens. Et video quidem, responsum huiusmodi posse ad mentalem restrictionem pertinere: facilè tamen est iustam vocis ambiguæ vsurpationem, ad sensum à Firmiliani interrogantis mente alienum deprehendere. Simili arte S. Athanasius vt est apud Theodoretum *cap. 9.* & apud Ruffinum *lib. 1. cap. 34.* à Iuliani satellitibus mox comprehendendus, iussit retorqueri nauigium Alexandriam versus, & occurrentibus iis à quibus ad necem quærebatur, ac sciscitantibus quam longè secundo flumine progressus esset Athanasius, quem nauigio in Thebaidem Alexandriâ secundo Nilo profectum audierant: respondit longè abesse Athanasium, seque eum non procul inde abeuntem conspexisse. Quod responsum vt erat ambiguum, satellites de non multa progressione Athanasij in instituta nauigatione acceperunt: ipse Athanasius de præsentia sua intellexit. S. Dorotheus vt habetur in Dosithei vita ab eiusdem Dorothei discipulo fidelissimè conscripta, Dositheo aduocato mandat phialam efferret, qua se aiebat egere. Accurrit Dositheus, & tanquam mandata expleturus, phialam affert Dorotheo, à quo id responsum retulit. *Quoniam vt phiala tu perstrepis, idcirca dixi tibi, affer mihi phialam. Quemadmodum enim illa cum effunditur & euacuatur perstrepit, ita & tu perstrepis verbis*, quæ est aperta in voce *phialæ* æquiuocatio. Tandem vt innumera alia sileam, nec in re perspicua voces frustra prodigam; Nauarrus *in manua. cap. 12. num.* 8 post Angelum de Perusio, & Ananiam refert S. Franciscum rogatum quâ transisset homicida, immissis intra vestem manibus respondisse, *non transiuit hàc*, significans non transisse per eam vestis partem per quam manus immittebat, quamuis qui audierant aliter intelligerent verba ad alium sensum vertibilia.

Possem & ex Ethnicis, si res ferret, annotare nonnulla. Sic enim cum Titius Ceij pater ad iniustam necem quæreretur, Caius qui patrem in dolio abdiderat, intentantibus mortem sicariis ni paternas latebras designaret; respondit, in doliolo latere: quod sicarij de monte Romano eius appellationis accipientes, aliò auersi sunt. Nemo porro Caium mendacij accusauit vnquam, sed à pietate & industria commendatus apud omnes est. Alius cum fratrem subter ligna abscondisset, pari cum laude pietatis & industriæ, respondit, latere in proxima sylua, Græcè magis propriè ἐν τῇ ὕλῃ. Tullium refert Fabius lib 6. cap. 3. vt erat faceto penéque scurrili ingenio, vsum frequenter huiusmodi ambiguitate verborum, ad cauillandum atque pungendum. Nominatímque illud de eo narrat; Cum obiiceret Miloni accusator, in argumentum factarum Clodio insidiarum, quod Bouillas ante horam nonam diuertisset, vt expectaret dum Clodius è villa sua exiret, identidémque interrogaret quo tempore Clodius occisus esset: respondit, *serò.* quod responsum ambiguum est ad horam vespertinam, & ad diu dilatam Clodij necem quem Reipublicæ interfuisset, citiùs interfici. Lusit nō dissimiliter S. Gregorius Naz. orat. 4. quæ est in Iulianum secunda in hunc modum scribens de Iuliani cæde. *Vtcumque res sit, lethale certè, orbisque vniuerso salutare vulnus accipit: ac per vnicam incisionem, multorum viscerum malè creditorum pœnas exoluit.* Vox Græca καιρία, quam interpres vertit, *lethalem*, ambigua est ad designandam plagam lethalem, vel tempestiuam atque opportunam. Alia passim occurrunt, quæ hîc multiplicere superfluum censeo.

Firmamenta ex ratione.

6. Ratio cur hæc ambiguorum verborum vsurpatio ex causa idonea vitio vacet, peti potest ex verbis illis S. Augustini *l. contra mendacium cap. 10. Vera, non falsa dicuntur, quoniam vera, non falsa significantur, seu verbo seu facto. Quæ significantur enim, vtique ipsa dicuntur. Putantur autem mendacia, quoniam non ea quæ vera significantur dicta intelliguntur, sed ea quæ falsa sunt, dicta esse creduntur.* Quæ verba hunc sensum efficiunt. Qui ambiguè loquitur, non profert verba quæ careant sensu vero, ac proinde non agit directè contra veritatem proferendo mendacium: quin potius conformiter ad mentem suam loquitur, iuxta illud Pauli Iurisconsulti *l. 3. ff. de rebus dubiis: In ambiguo sermone non vtrumque dicimus, sed duntaxat quod volumus.* Itaque præceptum negatiuum mendacium interdicens, perstet inuiolatum, non obstante ambigua illa locutione. Præceptum autem affirmatiuum quo iubemur candorem & simplicitatem humanæ conuersationis non temerare, non vrget in prædicto euentu: quia supponimus interuenire causam iustam, & vsui ambiguorum verborum proportionatam. V. g. incommodum graue impendere, quod nequeat alia ratione declinari, quàm si verba ambigua adhibeantur. Vnde quia præcepta affirmatiua, molliùs ac mitiùs stringunt quàm negatiua, quæ

semper

semper & vbique ac in quocumque euentu obligant, rectè pronunciamus, in prædicto euentu ob imminens incommodum non vigere obligationem affirmatiuí illius præcepti.

Nulla igitur est culpa contra veracitatem, in vsu verborum ambiguorum ex proportionata causa. Et sanè si culpam in eo vsu admittamus, fatendum consequenter erit, vnumquemque priusquàm verba vlla promat, expendere apud se debere, an verba quæ vsurpaturus est, sint ambigua. Et quia magnam partem verba quælibet, possunt varios sensus suscipere, (saltem tantisper deflectendo à communiore & vulgatiore eorum vsu) imo quia quæcumque verba iuxta Chrysippum apud Agellium *lib. 11. cap. 12.* ambigua sunt & pluribus grauida sensibus, incredibilis anxietas oboriretur, quoties proferenda essent verba, nitendúmque foret, vt nutibus aliisve signis tolleretur verborum ambiguitas. Cui scrupulositati occurritur, reiecta vniuersaliter improbatione vocum ambiguarum, & concesso ex causa iusta earum vsu.

Praxes doctrinæ propositæ.

7. Huic doctrinæ innixi graues Autores, perspicuè docent in nonnullis euentibus in quibus locutio simplex & aperta cederet in respondentis alteriúsve damnum cui is qui loquitur cooperari non tenetur, aut etiam non debeat, fas esse locutione ambigua deludere interrogationem. Sic Glossa *cap. ne quis 22.q.2.* & Maior *in 4.d.15. quæst.18.* Trithem in cap.4. regulæ S Bened instrumen.18. affirmant, si Petrus domi positus quæratur à sicario ad necem, & Paulus pro foribus astans interrogetur à sicario, an Petrus domi sit, respondere posse Paulum absque mendacij nota; *Petrus non est domi*: vsurpando verbum *est*, pro verbo *comedit*, quæ est aliqua verbi illius significatio, tametsi non adeò frequens. Esse autem hanc glossam ab omnibus receptam, testatur Nauarrus *Commentario in cap. humanæ aures q.1.num.9.in fine.*

Ex eadem doctrina Syluester v. *Mendacium q. 6.* infert præter cætera, si quis Principis liberalitate alióve iusto titulo immunis à vectigali pendendo, molestiam à publicanis sustineat, ita vt si apertè fateatur se aliquid pensitationi vectigalis obnoxium ferre, iniustam vim subiturus sit, & adigendus ad soluendum; fas illi esse ambigua responsione excutere eam molestiam, & se indemnem præstare. Idem pronunciat Couar. 1. *var. cap.2.num.3. & 4.* de eo, quem iniquus creditor vrget ad iteratam debiti cui iam satisfecerit dissolutionem. Quod item num.2. præmiserat de eo qui interrogaretur à non habente interrogandi potestatem, vel qui fines potestatis suæ transcenderet, nec seruaret ordinem præscriptum illo iure, cui ipse interrogans subest. Admittit enim Couaruuias, fas esse ei qui ad iniquam interrogationem respondere aliquid cogitur, eludere interrogantem, verbis ex communi significatione ambiguis. Quæ est etiam cæterorum receptissima sententia vt in sequentibus constabit. Denique Sayrus *l. 11. clauis regiæ cap.5 à num.24.* post Bartholomæum Medinam *in instruct. confess.l.1 circa 7. præceptum §.32. cap.7.* ait eum qui sarcit dispendium alienæ famæ illatum iniusta veri probri detectione, posse dicere, *dixi falsum, non dixi veritatem, erraui*, quæ ait vera fore de veritate & falsitate practica, & de errore quo errant qui operantur malum.

Valet etiam pro ambiguitate infrequentiore.

8. Ex eo porro exemplo quod ex Glossa attuli, & ab omnibus receptum dixi, & nonnullis aliis superiùs propositis exemplis manifestè efficitur, quamuis omnia quæ hactenus adduximus pro honesta verborum ambiguorum vsurpatione ex iusta causa, clariùs vrgeant cum sensus verborum ambiguorum à loquente intentus, frequens est, & æquè obuius ac alter cui audiens præuidetur adhæsurus: tamen idem quoque statuendum esse de ea verborum ambiguorum vsurpatione, qua sensus verborum minus obuius assumitur; contra Sepuluedam in Dialogo Theophilo cap.6.n.2. Nam minùs profectò frequens est, vt in ea locutione *Petrus est domi*, verbum *est* idem significet quod verbum *comedit*. Minus item frequens est vsurpatio dormitionis pro morte, quam pro somno: & templi pro Christi Domini corpore, quàm pro templo materiato, præsertim in illis circumstantiis in quibus verba quæ supra expendimus, prolata à Christo fuerunt. S. August. 21. *ciuit. cap.24.* ita exponit illud Ionæ, *adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur*, vt planè agnoscat homonymiam in verbo *subuertetur*, illudque putet à Deo os Prophetæ implente, sumptum in significatione minus recepta, præsertim in circumstantiis in quibus à Propheta nomine Dei prolatum est. Verba Augustini sunt. *Niniuitæ in hac vita egerunt pœnitentiam, & ideo fructuosam, velut in hoc agro seminantes in quo* D E V S *voluit eum lachrymis seminari, quod postea cum lætitia meteretur. Et tamen quis negabit quod Dominus prædixit in eis fuisse completum, nisi parum aduertat quemadmodum peccatores* D E V S, *non solum iratus, verum etiam miseratus euertat? Euertuntur enim peccatores duobus modis: aut sicut Sodomitæ, vt pro peccatis suis ipsi homines puniantur; aut sicut Niniuitæ, vt ipsa hominum peccata pœnitendo destruantur. Factum est ergo quod prædixit* D E V S. *Euersa est enim Niniue quæ mala erat, & bona ædificata est quæ non erat, stantibus enim mœnibus atque domibus, euersa est ciuitas in perditis moribus. Ac sic quamuis Propheta fuerit contristatus, quia non est factum quod illi homines timuerunt illo prophetante venturum, factum est tamen quod fuerat* D E O *præsciente prædictum, quoniam nouerat quod prædixit quomodo in melius esset implendum.* Sic Augustinus. Ratio item quæ adducta est, æquè à mendacio & quacumque alia labe eximit omnem locutionem amphibologicam: nimirum quia ea locutione non itur contra mentem, & ob iustam causam ambiguè loquendi, cessat obligatio præcepti affirmatiui, planam & apertam locutionem indicentis. Quare firmum esto verba ambigua in sensu minus obuio posse ex causa vsurpari. Tametsi certum esse debet, quo magis receditur à sensu qui verborum cortice præfertur, eo vrgentiorem & grauiorem causam desiderari, quæ recessum illum à communi verborum vsu honestet.

CAPVT VII.

Dispelluntur quæ opponi possunt contra vsum licitum locutionum amphibologicarum ex causa idonea.

1. VNVM est quod aduersus omnem planè vsurpationem quorumcumque verborum ambiguorum, videtur posse verisimiliter opponi: nempe quod ponatur audienti offendiculum ad quod impingat, detúrque ei causa erroris, quod videtur illicitum, cum error quilibet etiamsi inculpatus, malum quoddam sit errantis, nec exile, cum nobilissimam animæ partem, ipsúmque eius oculum malè afficiat.

Loquens ambiguè ex iusta causa, non est erroris causa in audiente.

Sed responsio in promptu est. Non enim qui verba ambigua vsurpat, est propriè causa erroris, qui in altero ex eorum verborum auditione ingeneratur; sed ad summum subministrat occasionem, ex qua per accidens sequitur vt audiens per seipsum prolabatur in errorem. Et hac ratione D E V S, qui interdum hominibus obiecta duntaxat apparentia exhibet, non est causa

causa erroris, etiam si erroris occasionem quæ à nobis improuidè accipitur, subministret; nec esset etiam causa erroris, si speciem impressam in obiecti absentia potentiæ inderet, vt cum multis philosophatur Torres 22. *disp.* 3. *dub.* 4. Qui item verum dicit, quod tamen ab auditore minus penetratur, non fallit auditorem, nec est causa erroris in quem per seipsum inducitur, vt Canus rectè notauit 2. *de locis cap.* 3. Addens *cap.* 4. *ad* 8. DEO, nec rationem causæ moralis, (hoc est imperio, consilio, suasione causantis,) nec rationem causæ naturalis particularis respectu erroris per nos concepti competere; atque adeo nulla ratione DEVM esse nobis erroris causam. Qua eadem ratione argumentari licet, ad probandum malè asseri, eum qui ambiguè loquitur, esse causam erroris in audiente consequentis. Non enim est moralis causa, cum non suadeat mandétve actum erroneum. Nec item est causa physica erroris, cum actus erroneus, parentem habeat ipsummet errantem, nec ab alia extrinseca causa creata physicè dimanet. Est igitur duntaxat occasio erroris, & quidem citra culpam, ob interuenientem iustam causam ambiguè loquendi.

Aries Barnesij aduersus orationes amphibologicas quacumque ex causa vsurpatas.

2. Præter difficultatem propositam, qua vniuersè vsus orationis ambiguæ non obstante interuentu idoneæ causæ impetebatur, occurrit alia quam Barnesius §. 2. magno cum bombo intentat, suppositis duobus *certissimis*, vt ait, *lemmatibus, quibus nullus Theologus aut Philosophus sanæ mentis contradicere potest*. Primum est ad virtutem veritatis pertinere, vt vnusquisque talem se exterius exhibeat per signa quibus mentem suam aperit, qualis reuera est interiùs. Secundum est interrogationem *ex* 2. *de interpr. cap.* 5. esse petitionem responsionis, hanc autem debere quadrare in postulationem cui tribuitur, proindéque vel esse ipsammet propositionem interrogatam, vel eius contradictoriam. Respondens enim aut affirmat aut inficiatur propositionem de qua fuit instituta interrogatio.

Ex hac doctrina, apud omnes, (vt ait,) Philosophos recepta, in hunc modum argumentatur Barnesius. Quæuis enunciatio exterior alteri facta quæ est amphibologica, triplicem tantùm acceptationem habere potest, & secundum nullam earum, (condonemus enim Barnesio eum colaphum quem Prisciano hic impegit, dicens *secundum neutram* cum de triplici acceptione ageret:) secundum nullam inquam trium illarum acceptionum, potest oratio illa amphibologica vera esse. Vel enim primò sumitur amphibologicè, id est, sine vlla sermonis externi determinatione ad rem aliquam sermone communi significatam, & sic illa oratio est falsa & mendax, quia oratio amphibologica sumpta amphibologicè nihil enunciat; quod vt solita verborum parsimonia ait Barnesius, in fine numeri quinti, allegatis Louaniensibus & Ianello *vniuersi orbis Dialectici, asseuerant, aiunt, & defendunt*. Vel 2. sumitur prout determinatur ad rem interrogatam, & sic non est oratio amphibologica, quia adimitur ei communitas vocis & ambiguitas. Vel denique tertiò, accipitur prout determinatur ad rem aliam de qua non petitur. & sic est mendacium, quia per eam nihil enunciatur de re interrogata; ac proinde qui præ se fert respondendi voluntatem, nec tamen respondet, cum orationem interrogationi disparatam exhibeat, mentitur. Hinc euidenter concludi existimat Barnesius, omnem orationem amphibologicam tametsi ex causa vsurpatam, mendacium continere. Tanti autem apud eum fuit hæc ratiocinatio, vt cū toto §. 2. id est, octo & eo amplius solidis paginis, eam amplificasset, & in quibuscumque orationibus & denunciationibus, præsertim responsiuis valere ostendisset, mox tamen §. *tertio* veluti lectoris ingenio diffisus, septem rursus paginas in ea recoquenda & lectori ingerenda consumat, veritus ne prudens lector verborum ipsius flumen, mentis guttam ægrè deprehendat.

Disiiciuntur eius fundamenta.

3. Non est tamen difficile & fundamenta huius ratiocinationis, & molem vniuersam eis superstructam disiicere. Nemo enim sanæ mentis inficiatur, quin pertineat ad veracitatem exhibere se talem exterius, qualis reuera est interiùs, si nulla suppetat idonea causa tegendi interuentu orationis ambiguæ, mentem suam; idque à nobis fusè confirmatum est supra c. 5. Si autem interueniat eiusmodi causa, tunc negatur, pertinere ad veritatem, vt se quis exterius talem exhibeat qualis est interiùs. Idque innumeri & grauissimi DD partim ante recensiti, partim infra recensendi, perspicuè docent: de quorum sanitate mentis, numquam Barnesio veniet in mentem dubitare, quamdiu ipse sanitate mentis non exciderit. Itaque in hoc primo fundamento, effusè ineptit aduersarius, cum statuit pro fundamento totius ratiocinationis suæ, id quod inprimis probandum fuerat. Nam cum omnes æquè consentiant, spectare ad veritatem exhibere se exteriùs per signa talem, qualis quisque est interiùs, totúmque difficultas in eo posita sit, vtrum posita idonea causa tegendi mentem suam, fas sit eam tegere: Barnesius quo est iudicio & acumine, id de quo non quæritur, statuit pro fundamento primario & lapide angulari totius suæ disputationis; quod autem ad rem faciebat, hoc prætermisit.

Eadem opera labefactatur secundum fundamentum, quod reipsa reuoluitur in primum. Si enim non subsit idonea causa secus agendi, responsio debet quadrare interrogationi: sin minùs, non est necesse vt quadret: alioquis quisquis non responderet ad mentem interrogantis, malè faceret. At hoc ipsum est quod ostendendum fuerat ac probandum, non autem assumendum vt fundamentum apud omnes firmum, cum omnes illi quibuscum aduersarius pugnat, aliter sentiant, nominatimque Syluester v. *mendacium quæst.* 6. latè enumerans euentus in quibus citra vllam mendacij labem, responsio non quadrat interrogationi. Itaque viderit Barnesius, quàm quadret cum veritate vox illa, qua hoc secundum fundamentum apud omnes receptum esse pronunciauit.

Arietis Barnesij collapsio.

4. Sic euersis fundamentis, per se concidit fabrica superimposita, quæ cum apud aduersarium mole potius verborum quàm rationum grandescat, ad hæc pauca reduci potest vt perspicua sit solutio, despellantúrque offuciæ Barnesij ratiocinationibus familiares. Qui præ se fert voluntatem respondendi ad mentem interrogantis, nec tamen ad eam respondet, mentitur: at qui exhibet responsum ambiguum, (quod quidem sit verè ambiguum, cuiusmodi duntaxat est, cum verba determinantur ad sensum ab eo diuersum, de quo facta fuerat interrogatio;) præ se fert voluntatem respondendi ad interrogantis mentem, nec respondet: Ergo mentitur.

Ad hoc argumentum inprimis nego maiorem. Nam si is qui exteriùs præ se fert voluntatem respondendi ad interrogationem, aliò responsionem conuertat iusta ea causa, neque mentitur, neque vllo modo peccas, dummodo verba eius sint capacia sensus quem ipse per ea verba intendit exprimere, vt semper contingit cum verba sunt ambigua, cuiusmodi sunt ea de quibus nunc agimus. An verò præterea similiter liberandus sit omni culpa si verba non sint ambigua, sed per subintellectam responsi partem suppleatur, quod præcisè spectatæ externæ eorum veritati deest, nondum quærimus, sed posteà excutiemus. Sistendo igitur in responso compacto ex verbis ambiguis, si subsit causa illud vsurpandi, nullum erit mendacium, imo neque peccatum. Si autem desit idonea causa, non erit

quidem

quidem in huiusmodi responso mendacium, quia propter multiplicem vocum sensum, quod significabitur verum erit, in eo sensu quem interrogans non intendit: interueniet tamen culpa indirectè pugnans cum veracitate, & oblædens simplicitatem humano conuictui necessariam.

5. Maiore argumenti propositione sic elisa, non est quod calamum quassatum præterea confringam ostẽdendo quàm multa in minori peccentur. Trimembris certè illa amphibologiæ distinctio, quæ ex Barnesio superiùs proposita est, spectátque ad hanc minorem, scatet defectibus Falsum quippe est quod ait in primo membro, orationem æquiuocam ad nullum eorum sensuum quibus quasi grauidatur determinatam, nihil significare. Nam significatio non competit voci à determinatione loquentis, sed ab impositione & deputatione; vi cuius velut impressa est vocibus vis excitatiua audientis, (dummodò et comperta sit deputatio,) ad percipiendam rem illam cui significandæ vox est deputata. Ea autem vis excitatiua, quæ est formalissimè ratio signi, competit voci ex quo ad aliquid significandum deputata est; siue qui loquitur determinet hanc vocis notionem, siue aliam ex pluribus quæ illi subsunt, si sit ambigua. Semper enim vox est ex se excitatiua ad perceptionem illam, quomodocumque se habeat qui loqui vult, & vocem ante deputatam vsurpare. Sanè Sacramenta nouæ legis, quæ signi genere contineri constat, semper sunt signa, quamuis non semper excitent actu homines ad ea percipienda quibus significandis instituta sunt, nec semper pendeant ab actuali determinatione alicuius. Idem in hedera aliisque signis ex instituto, cernere licet. Ac denique idem in vocibus contingit, siue vnam siue multiplicem significationem obtineant. Falsò autem, (tametsi admodum confidenter, & si verba appendas, prodigè,) Barnesius affirmauit, quod *vniuersi orbis Dialectici asserunt, aiunt & defendunt*, vocem æquiuocam nihil significare nisi ad aliquid à loquente determinetur, citátque duntaxat in eam sententiam Louan. *ad caput 2. libri de interpret.* & Iauellum *tractat. 2. log. cap. 2.* Sed hi nullo modo asserunt, quod eis & ex eorum assertione, vniuersi orbis Dialecticis tribuit Barnesius. Nam Louanienses tantùm dicunt, voces æquiuocas & orationem amphibologicam, nihil significare determinatum & vnum: vnde Iauellus infert, propositionem æquiuocam esse inutilem ad conceinnandam demonstrationem qua vnum de vno concluditur. At quam supina sit ea illatio; *propositio ambigua nihil significat determinatum quia plura significat, ergo nihil significat*, frustra docerem. Non igitur vniuersi orbis Dialectici commentum illud Barnesij tradunt. Quin potius Magnus Albertus, qui Barnesio iudice non expungetur albo Dialecticorum, *lib. 1. Elench. tractat. 5. cap. 2.* & Scotus, quem etiam vt spero Barnesius patietur audire Dialecticum *quæst. 10. 11 & 51. Elenchorum.* aliique benè multi eorum insistentes vestigiis, disertè affirmant, vocem æquiuocam significare omnia sua significata, *actu & per modum copulationis*, vt ipsi loquuntur, etiam si is qui loquitur, non se determinet ad vtrumque sensum, nec vsurpet vocem ad duo illa exprimenda ad quæ deputata est. Quandiu enim aliis vocibus adhibitis, aut quomodolibet aliter non arctat vim vocis vniuersalem, & ad multos sensus patentem vi deputationis præteritæ; tamdiu vox naturaliter excitat ad omnia illa significata percipienda, ad quæ exprimenda variis deputationibus addicta est. Vnde fieri notat Albertus, vt ex duobus audientibus eandem propositionem ambiguam, in vno tantùm sensu à loquente prolatam vnus in vnum illorum sensuum feratur, alter verò in alterum

6. Iam verò quod in secundo tripartitæ illius distinctionis membro dicebatur, vocem ambiguam si à loquente determinetur ad vnum sensum, exuere ambiguitatem, est apertè falsum. Sic enim quisquis consultò vsurparet vocem æquiuocam, mente tamen restringens se ad vnum sensum; eo ipso, vteretur voce non ambigua, quod constat absurdè asserendum. Plerumque etiam qui vocem ambiguam profert, non aduertit ambiguitatem sub simplici vocis cortice latentem; vnde determinat siue assumit eam ad vnicum significatũ ex pluribus in ea delitescentibus: Neque tamen vox illa desinit esse ambigua, præsertim si ex circunstantiis non deprehendatur interna determinatio loquentis, vt facilè potest accidere. Quod autem ea vox in huiusmodi euentu ambiguitatem retineat, ex eo patet, quòd è duobus eam audientibus vnus excitatur ad vnum eius sensum, alter ad alterum; non aliam ob causam vt proximè cum Alberto argumentabar, quàm quia vtriusque significati notio, et voci quasi adhærescit ex anteriori deputatione, nec tollitur per illius restrictionis interuentum. Tandem in tertio ac vltimo eiusdem diuisionis membro, peti manifestè principium iam annotaui. Quare perspicuum esse Lectori existimo quam malè materiata & compacta sit ea Barnesij ratiocinatio, ad quam ipse passim toto opere reuenit tanquam ad sacram anchoram: & quæ futura sit totius substructionis firmitas, conuulso tam facile, imò per seipsum concidente eius fundamento.

Puerilis lapsus Barnesij.

7. Non est autem huius loci expendere, quàm accommodatè ad Aristotelem & logica rudimenta idem Barnesius, inter confirmandum hoc argumentum §. 3. num. 4. scripserit, orationem imperfectam cuius est apud Aristotelem mentio *1. de interpret. cap. 4.* ab eo cudi qui dicit, *Petrus*; At hic est puerilis error, vixque in logices tyrone ferendus. Nemo certè hactenus audiuit dari orationem vnica voce constantem, nisi si antecesserit interrogatio, cui per vnicam vocem adhibeatur responsio. Tunc autem ea vnica vox, iunctis verbis interrogationis cui subnectitur, efficit orationem perfectam & enunciatiuam. At quod nomen *Petrus* simpliciter prolatum orationem efficiat, nemo vnquam commentus est. Disertéque Ammonius *ad caput illud quartum primi de interpretat.* & ibidem Magentinus, ac S. Thomas *tract. de enunc. cap. 3.* tradunt orationem imperfectam constare dictionibus, quarum singulæ aliquid seorsim significent. Imo id vt cum Barnesio potiore iure dicam, *vniuersi orbis Dialectici asserunt, aiunt, atque defendunt.* Nec potest negari salua communissima orationis definitione, assignata à Philosopho, qua affirmatur orationis partes significare separatim; quo discrimine oratio à nomine ac verbo secernitur, vt norunt Dialecticorum pueri. Itaque Barnesio homini in Lessij lancinatione occupatissimo, non vacauit recolere Dialecticæ rudimenta, ne in primis veluti elementis philosophiæ tam fœdè impingeret, dum palmari totius disputationis suæ argumento, corrogat vndecumque suppetias.

CAPVT VIII.

De vsu locutionis mentaliter restrictæ ex idonea causâ spectato solius veritatis & simplicitatis vinculo, duæ in speciem pugnantes Theologorum sententiæ.

1. PERGO ad alteram principalem controuersiæ propositæ partem. Nam vsum quidem locutionum ambiguarum ex iusta causa, per se loquendo siue seclusa vrgentiore lege quàm veracitatis, & agendo de vocis ambiguitate non planè infrequenti, omnes Theologi pro explorato habuerunt honestum esse, vt perspicuum ponentes, quandoquidem vox exterior non caret eo sensu ad quem exprimendum assumitur, fas esse

ex

ex iusta causa permittere errorē, in audiente ex vocis homonymia consequuturum, sineréque vt ipsemet in ambiguæ locutionis casses se induat. At quoad locutiones mentaliter restrictas, longè acrius pungit difficultas, & idcirco hîc Doctores in duas partes scindi videntur.

Prior sententia damnans locutiones purè mentaliter restrictas.

Quibusdam enim omnis huiusmodi vsus restrictionum mentalium improbatur, damnanturque omnem locutionem, quæ prout exteriùs profertur, spectatis omnibus circunstantiis non potest habere sensum verum, tametsi quatenus substans conceptui mentali quem restringit qui loquitur, sensu vero non careat. Nam intentio dicentis, aut conceptus internus quem effingit, diuersus ab eo quem verba exteriùs promunt non potest emaculare locutionem illam, quæ non aliter vera esse potest, quàm prout est, siue prout profertur exteriùs, & ad alium dirigitur. Est enim signum quoddā, cuius tota vis & ratio posita est in idoneitate ad alterum excitandum; quam idoneitatem non habet, nisi quatenus ab altero percipi potest; atque adeo non nisi quatenus exteriùs profertur, quia hoc tantùm modo est perceptibilis ab eo qui audit, & cum quo per loquelam commercium habet qui verba vsurpat. Quis porrò vel imaginatione assequi queat, significationem aliquam non externam, & verborum (vt sic dicam) tectorio non obductam, ac quasi hærentem externæ verborum crustæ? Est enim omnis significatio in vocum externa facie, quæ sola perceptibilis ab alio est.

Cum igitur locutio mentaliter restricta, quatenus exteriùs prolata, non significet verùm sed falsum, nec possit per nudam loquentis intentionem effici vera, quia deputatio vocum non est cuique libera, vt notum est: Cum item nequeat ea locutio per internam loquentis cogitationem accipere sensum verum, quia nec vnum quid cum ea cogitatione componit, cum non sit eius expressio; nec à voluntate eiusdem cogitationis formandæ imperatur, vt est per se euidens: idcirco autores quorum sententiam refero, fatendum necessariò putant, locutionem restrictam non obstante ea mentali restrictione, talem manere qualis est spectato solo verborum cortice; hoc est falsam, & contra legitimam proferentis mentem, ac proinde mendacem. Quia tametsi qui locutionem illam sic profert, non intendat mentiri, intendit tamen proferre, quod scit non cohærere cum mente quam habet; siue intendit proferre, quod scit significare falsum, quod sufficit ad labem mendacij. Ita docent Aragon. 2. 2. *quæst. 69. art. 2. in fine.* Malderus *opusc. supra citato cap. 4. &* 10 & quidem alij: Itemque ex Doctoribus Societatis IESV plerique, ac nominatim Azor. *tomo 1. l. 11. c. 4. q. 5.* Rebellus *p. 1. lib. 4. q. 10. n. 2.* Ægid. Coninc. *disp. 10. de actib. supernatur. num. 49.* Andreas Cydonius *contra Epistolam Isaaci Casauboni c. 5. & 8. & in Apolog. pro Henrico Garneto c. 2.* Paulus Laymannus *lib. 4. Theol. moral. tract. 3. c. 13. n. 7. & c. 14. n. 8.*

2. Addunt tamen hi autores, sæpè verba ea ratione iisque circunstantiis proferri, vt prudens auditor saltem aliquo modo confuso intelligere queat aliqua verba subintelligi quæ verbis expressis annectantur: Et tunc fatentur ea verba perficere vnam integram orationem cum verbis expressis: vel potiùs verba quæ proferuntur, cadere quoque in conceptum latentem, eo quod ex natura rei, hæc verba, ab hoc homine in hoc rerum statu talibúsque circumstantiis prolata, eum quoque conceptum denotent, etiamsi qui audit non satis id aduertat. Hac ratione fatentur liberari à mendacio, & licitam esse responsionem illam, qua reus per vim à non iudice iudicium vsurpante interrogatus, negat se fecisse quod reuera fecit, subintelligens *ita vt tenear fateri*, quod ratione circumstantiarum non ita subintelligitur, quin aliquatenus exprimatur. Similiter reum à legitimo iudice interrogatum, sed contra iuris ordinem; fatentur posse absque mendacio eludere interrogantem, & negare se admisisse quod verè admisit, subintelligendo, *ita vt sit probabile in iudicio.* Mulierem præterea quæ coniugij fidem læserit, interrogatam à viro de adulterio admisso, fatentur respondere posse, se esse liberam crimine adulterij, mente concipiendo *quod tibi aperire & fateri debeam.* Denique vt alia pleraque similia prætercam, admittunt consequenter iidem autores, quoties quis interrogatur de re quam permagni intersit non vulgari, posse respondere *se nescire*, nempe in ordine ad euulgationem, atque adeò sub ea ratione sub qua fit interrogatio. Tantùm quippe tenetur respondere, prout interrogari potest; quia scopus interrogationis rationabiliter institutæ, est, scire ea duntaxat quæ communicari cum aliis possunt. Vnde qui in prædicto euentu interrogatur, potest sine mendacio respondere secundum mentem rationabiliter præsumptam in interrogante, atque adeò quam interrogans habet, vel habere debet; & dicere se nescire quod reuera scit: quia non ita scit, vt id possit aliis manifestare, in quod tamen duntaxat cadit interrogatio.

Duæ limitationes eiusdem prioris sententiæ.

3. Hæc est vniuersè sententia Doctorum prædictorum; quam tamen eorum aliqui specialiter limitant. Sunt enim qui negare videantur, fas esse, suppetente licet idonea causa, vsurpare sermonem mentaliter restrictum aliquatenus expressiuum totius interni conceptus, quando quis sponte sua alium alloquitur, tametsi id permittant quando quodammodo adigitur ad respondendum de ea veritate, quam sermone planè euoluto non exprimi, permagni referat. Impotet enim sibi quod eludatur, qui interrogatione inconsulta & indebita, adegit ad eludendum & præbendam erroris occasionem. At qui non interrogat, est planè innoxius; nec dat iustam causam adhibendi tam ipso tectum sermonem. Ita Malderus 2. 2. *tract. 7. c. 2. dub. 7. in fine,* & alij nonnulli.

Est & alia propositæ sententiæ arctatio, quam nouissimè adhibuit Paulus Laymanus *capite illo 13. n. 7. & cap. 14. num. 8.* fauétque Angles *in floribus de pœnitentia q. de confessione artic. vltimo. difficult. 10.* & apertè idem habent aliqui tacito nomine à Soto relati *in opusc. de secreto membro 3. q. 3. conclus. 4.* nempe non esse locum subintellectioni in euentibus propositis, si is qui interrogat non sciscitetur simpliciter, an hoc vel illud noueris; sed absolutè interroget, velitque apertè exponi, an aliqua tandem ratione id noueris. Ea enim interrogatione sic munita, existimat hic autor præcludi implicitam subauditionis expressionem per verba restricta: Atque adeò concludit effici vt voces respondentis, non possint vllo modo cadere in ea negotij adiuncta, ratione quorū veræ reddātur. V.g. respōsio negatiua ad interrogationē iniquam iudicis posito quod qui respondet verè admiserit crimen de quo rogatur, inde eximebatur à mendacio & culpa, quod responsio censeatur cadere in interrogationem. Vnde cùm Iudex si aliud non addat, censendus sit interrogare in foro cui præest; nec velle vt respondens aperiat factum suum aliter quàm prout tenetur in hoc foro; sensus interrogationis qua petit à reo an crimen admiserit, censeri potest iste: *admisisti ne factum tale de quo iustè in hoc foro interrogari possis?* Atque ita responsio rei qua crimen diffitetur, cū non potest de eo interrogari seruato ordine iuris, legitima est, & mendacio vacat. Verè enim nō admisit crimē de quo iustè interrogari posit, quod tamē erat interrogationis obiectū. At si iudex plus se interrogare significet, & omninò velit reū aperire scelus illud suū, non tantùm prout in iudiciū venire debet, sed simpliciter prout admissum est; sic affirmat autor prædictus, non esse locum mentali restrictioni & elusioni iudicis, sed vt negandam prorsus esse responsionem, eo quod interrogatio non

sit legitima, vel simpliciter aperiendam esse veritatem. Hactenus de priore sententia circa vsum locutionum mentaliter restrictarum ex idonea causa, & spectatis tantùm legibus veracitatis, siue secluso quouis præcepto vrgentiore quàm sit illud quod tractamus, nempe veritatis candidè & sine fuco aperiendæ.

Sententia posterior, admittens simpliciter, vsum licitum locutionum restrictarum, cum causa subest.

4. Posterior sententia admittit, ex iusta causa per se loquendo; hoc est, nulla interueniente alia virtute impediente, sed spectata tantùm veracitatis obligatione, fas esse partem responsionis ad irrationabilem alterius interrogationem, vel partem enunciationis quam quis ex seipso profert non interrogatus, subticere ac mente premere: declinarique mendacium, etiamsi pars illa quæ expromitur, falsa foret si solitaria esset, nec iungeretur interno conceptui mente retento, eique veluti substerneretur ob continuationem conceptus retenti cum illo conceptu qui exprimitur, habétque sibi substratam vocalem propositionem. Huiusmodi enim conjunctione ac nexu restrictionis tacitæ & locutionis externæ, interuentu conceptus interni voce expressi, cui externa locutio coniungitur, admittunt huius sententiæ autores, effici vt præcludatur labes quæ propositioni externæ præcisè quatenus externæ, dissonantis cum obiecto suo adueniret. Itaque consequenter docent, necessarium esse vt verba exteriùs prolata sint restrictioni proportionata, ita vt verba & conceptus mente retentus, continuari possint cum conceptu expresso: quod continget si ex vtroque conceptu, (posito quod exprimatur,) vnus congruus sensus possit existere. V. g. non eximeretur à mendacij labe ea locutio, qua quis ad significandum quod non dormiuerit, diceret se non comedisse, subintelligendo exclusionem somni, quæ cum verbis illis nullo modo cohæret. Et idcirco Scotus in *3.d.38. quæst. vnica litera H.* meritò reiicit aliquos qui Iudithæ plerasque locutiones in speciem falsas, eximebant à mendacio per restrictionem mente retentam, nullo modo cum verbis cohærentem, dicentes eam illas locutiones ad DEVM direxisse, & iis DEVM allocutam: quod constat cum externa propositionum illarum facie, nullo modo cohærere. Nec posse nexum vllum assignari inter eam restrictionem, & prædictas propositiones, est per se euidens. Dummodò ergo subintellectio cum verbis exteriùs expressis cohæreat, & idonea reticendi causa subsit, nec lex vrgentior ad promendum integrè conceptum adigat, concedit hæc sententia, fas esse, dimidiatum duntaxat conceptum verbis exprimere, reliqua prudenter subticendo, vt grane aliquod incommodum declinetur, aut tacendi debito satisfiat.

Addunt porro eius autores passim, etiamsi verba ex solo additio in mente retento efficiant sensum verum, tamen si necessitas ea verba iuramento confirmandi interueniat, posse absque periurio interponi iuramentum. Quia cum enunciatio illa sit vera ob subintellectionem cum qua continuatur, non poterit actui illi inii labes periurij. Communiter item addunt autores prædictæ sententiæ, quoties licitum est adhibere locutionem mente restrictam, non esse curandum quod qui interrogat excludat eam restrictionem. Vt si iniquus iudex dicat, *responde an hoc illud ve admiseris, siue ego iustè interrogem, siue iniustè, tuque teneris respondere: siue non interrogem iustè, ita vt tu respondere non tenearis.* Vel si expressiùs dicat. *Responde ad hoc nudè & rotundè, nullo prorsus inuoluoru subintellectionum apposito responsioni tuæ.* Nihilominus enim contendunt hi autores perstere ius loquentis, vt subintelligat quod iustè subintelligeret, si interrogans non vrgeret respondentem, vt absque subintellectione respondeat. Imo addunt, si vrgeatur vt affirmet se nulla vti mentali restrictione, nec aliud intelligere quàm quod verba sonant, adhuc posse id affirmare citra mendacium, subintelligendo aliquid quo ea locutio restricta, veritatem contineat. Quod si aliquis præ ruditate non capiat quæ subintellectio cuique locutioni aptanda sit, vt verba externa continuentur conceptui mente retento, efficiaturque vera responsio; aiunt hi autores sufficere, vt qui in specie nescit quæ subauditio locutioni alicui congruat, intendat id subaudire, quod viri docti norunt subaudiri congruè posse, iuxta hoc suum placitum.

Primúsne, & qua moderatione Lessius posteriori huic sententiæ subscripserit.

5. Autores huius posterioris sententiæ multos postea laudabo. Nunc sufficiet pro ea allegare Nauarrum qui plurimos pro eadem profert, eámque variis locis constantissimè defendit, vt commentario in cap. *humanæ aures 22. q. 5. per totum commentarium. & cap. inter verba concl. 6. coroll. 22. & in Manuali cap. 12. num. 8. & 9. & 19. & cap. 18. num. 61. & cap. 25. num. 43.* Nauarro præiuerant bene multi, & adhæserunt etiam postea quàm plurimi, quos infra adducam. Sed & prioris sententiæ autores, hanc posteriorem sententiam tametsi minus probarunt, & falsam censuerunt, tamen pro ingenita Christianis Theologis modestia, seueriùs non notarunt, probrisque & conuitiis abstinuerunt, contenti veritatem confirmare, non autem procacitatem suam ac linguæ intemperantiam exagitanda aliorum Doctorum virorum sententia prodere. Quod me tacente agnoscet quisquis Azorium, Malderum, Ægidium Conink, Laymannum, aliósque euoluerit, quibus posterior illa sententia displicuit.

Solus Barnesius, in sententiam Lessij qui Nauarro adhæsit, tanto mentis æstu ac impotentia abreptus est; (quod delibatio florum modestiæ Barnesianæ ad calcem operis exhibenda planum faciet;) vt plenis manibus conuitia iacere, parcum putauerit: ideóque confertissimis plaustris ea effuderit. Quæ quanta sit illiberalitas, æqui Lectores pronuntiabunt: præsertim cum nubes illa contumeliarum toto Barnesij libro in Lessium detonet, intacto Nauarro aliisque omnibus quos Lessius adducit pro ea sententia, veréque in ea fuerunt: & quidem longè firmius quàm Lessius, qui duntaxat eam sententiam admisit vt probabiliorem. Quinetiam vt suprà iam monui, si omnia quæ Lessius vbiuis de ea tradit adunentur, vix explebunt vnam paginam ex iis quibus toties editum est Lessij opus: cum tamen apud Nauarrum extet integer Commentarius ad eam confirmandam, & apud alios quàm plurimos infra allegandos, habeantur in eam rem longè plura quàm apud Lessium, vt facile sit prudenti Lectori conijcere verissima esse quæ in aditu ad disputationem relata sunt de causa ob quam tantopere feruet Lessij exagitatio, apud hunc, (liceat Theodori Studitæ verba vsurpare *serm. 46.*) *non iam Monachum sed Monomachum.*

Sed illud maximè, virus conceptum aperit quod ad locum istum pertinet & insulsitatem hominis eum malignitate certantem prodit. Traducit Lessium quod in *disputat. de Antichristo* §. 33. asseruerit sententiam hanc suam à Catholicis doceri. Vultque ab incauto Lectore existimari, censuisse Lessium, hanc sententiam suam esse de fide. At id esse à Lessij mente alienissimum, inde euidentissimè patet, quod quo loco hanc difficultatem ex instituto examinat, id est, *lib. de Iust. cap. 42. num. 47.* (quem locum Barnesius hoc opere centies allegat, & arrodit, vt frustra ignorantiam causaturus sit;) conceptis verbis tradit tantùm, hanc esse sententiam probabiliorem. Quis verò placitum quod habeat pro dogmate fidei, appellet duntaxat probabilius? Itaque illo alio loco, cum Hæreticus Anglus calumniaretur Catholicos, quod dicerent posse iustum iudicium locutione ambigua vel mentaliter restricta eludi, respondet Lessius, neminem

Catholi-

Catholicum id vnquam affirmasse. Tantùm dixisse Catholicos, fas esse id præstare, cum iudex illegitimè & iniquè interrogat. Et ita sanè dixerunt Nauarrus, Sayrus, Angelus, Syluester, & vt vno verbo dicam innumeri Scholastici & Morales Theologi. An non isti Catholici? Rectè igitur responsum à Lessio est, Catholicos id dixisse. Et eodem planè modo respondit, hanc ipsam hæreticorum in Catholicos calumniam retundens Maldetus *opusc. sæpè citato cap. 52. sect. 2. in responsione ad secundam calumniam.* Nemóque in lectione Hæresiologorum iam hospes est, vt ignoret familiarissimum eis esse, præsertim cum Sectariorum calumnias diluunt, loqui ad eum modum; etiam si plerumque nihil minus cogitent, quàm venditare pro fidei dogmate sententiam quam à Catholicis extra septa fidei proponi referunt. Et ita planè Lessio contigit hac in parte. Sed nisi Barnesius in iis ipsis quæ sunt apertissima calumnias necteret, non haberet quod in Lessio morderet. Itaque vt genuinum commodiùs infigeret, nec abs re concitari & efferuescere videretur, è re eius fuit, ipsi propè operis fronti, tam splendidum mendacium appingere. Dissimulo autem in præsentia, quod Barnesius § 15. n. 2. sententiam suam cum plerisque Patribus ibi indicatis & sigillarim infra ex Maldonato proferendis, directissimè pugnantem, appellat *sententiam Catholicam.* Et §. 23. & 24 vocat sententiam Lessij *hæreticam & errorem in fide sub anathemate in plerisque Conciliis damnatum.* Quæ quam sobriè scribant infra demonstrabo. Nunc enim obiter dumaxat moneo, Barnesium vidisse festucam in oculo fratris, trabem in suo non perspexisse.

Fixum igitur esto, ambas supra propositas in hac controuersia sententias, inter Catholicos salua fide ventilari; ideoque vnicuique in ea quam adamauerit, perstare liberum esse, citra alterius censuram, & illiberalem ac abhorrentem à Christiana charitate & modestia sugillationem.

CAPVT IX.

Vera sententia de vsu licito restrictionum mentalium ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas vrgent, & sententiarum in speciem pugnantium proximè propositarum conciliatio.

1. MIHI verò penitiùs binas sententias hactenus propositas inspicienti, subiit cogitatio, eas non nisi in speciem discrepare. Et idcirco suprà dixi, Doctores in duas partes scindi videri, quia reipsa quoad præcipuum dubitationis caput consentiunt.

Doctrina prioris sententiæ.

Fatentur enim autores prioris sententiæ, fas esse locutionem mentaliter restrictam vsurpare, cum ex circunstantiis constat aut constare debet sensum à loquente intentum subesse aliquo tandem modo verbis quæ ab eo cum restrictione vsurpantur. Ideóque aiunt, non mentiri eum qui pressus illegitima interrogatione ad quam plurimum eius interest non respondere simpliciter & apertè, eludit interrogantem locutione mentaliter restricta. V. g. qui interrogatus an occiderit eum qui in via cæsus deprehenditur, nullo suppetente indicio quod ipse sit cædis autor, sicut reuera est, respondet *se huius cædis reum non esse*; nempe *in foro humano* quod non se extendit ad scelera omnino occulta. Similiterque statuunt, non mentiri adulteram quæ rogante marito an tori fidem occultè violauerit, inficiatur infidelitatem suam erga maritum, & coniugij inquinationem; subintelligendo, *ita vt tenear dicere.* Eam autem responsi sic restricti immunitatem à mendacio, inde astruunt iidem autores, quia ex circunstantiis constat, vel constare debet audienti, hoc quod dictum est, subaudiri; & verba in eam subintellectionem quoquo modo cadere; quod sufficere fatentur ad expurgandum responsum labe mendacij, etiam si cortex ipse verborum, subintellectionem illam non exprimat, & voces prout exteriùs significantes audienti, nihil tale ferant euolutè ac distinctè. Recolatur numerus 2. in superiori capite.

Aequè iuuat posteriorem.

2. Hanc igitur prædictorum autorum doctrinam, omnes planè locutiones mentaliter ex iusta necessitate restrictas stabilire, perspicuum existimo. Quia similiter constabit audienti, vel constare debebit: eum qui loquitur, aliquid iustè subticere in quod verba quæ profert implicitè cadant, eo quod cadant in obiectum locutionis prout conuestitum suis circunstantiis, quarum semper saltem vna, est iusta necessitas locutionem exteriùs dimidiandi ob idoneam caussam. At proinde cum nunquam liceat vti locutione mentaliter restricta, nisi suppetat idonea restringendi caussa: quisquis ea suppetente adhibet restrictionem, nullo modo efficitur reus veracitatis quomodolibet violatæ, etiam de sententia autorum cum quibus agimus: quia circunstantiæ semper ferent, vt verba, intelligantur vel intelligi certè debeant, non cadere in obiectum quod distinctè exprimitur, nisi prout conuestitum addito mentaliter reseruato, & ob iustam caussam non expresso explicitè.

V. G admittunt autores cum quibus agimus, si quis inquirat de aliquo mihi perspecto quod celatum oporteat: posse me ei respondere quasi nesciam, quia non debebat vlteriùs inquiri quàm quatenus reuelari potest: Vnde sensus interrogationis indebitæ & exorbitantis à recto, accipi à me potest eo modo quo non exorbitet, nimirum illo ipso quo interrogatio proferri ab interrogante debebat. Atque ita rectè respondeo me nescire, etiam si sciam, quia interrogans debebat huius secreti scientiam exigere cum ea restrictione, si mihi liceat id euulgare. Dicens ergo me nescire, eo scilicet modo vt liceat dicere, satisfacio importunæ interrogationi, eiúsque exorbitantiam quodammodò reduco ad modum debitum, nec mea restrictio est purè mentalis, sed aliquo modo in verbis indicatur. Appendi prope ipsas syllabas autorum prioris sententiæ.

3. Transfero igitur eandem doctrinam in rem nostram, & aio: quotiescunque loquendum, ac præsertim respondendum mihi erit de re quam iustè subticere possum aut debeo, fas mihi similiter fore, dicere, quod nesciam: eo scilicet modo vt debeam dicere. At qui me interrogat, vel etiam qui me audit, non debet in alio sensu verba mea accipere, quàm prout debent à me proferri. Igitur cum ob iustam caussam interuenientem non debeam aliter de re loqui quàm prout loquor, id est, subticendo partem mei de ea conceptus, non potest respondens, vel audiens, aliter verba mea accipere, quàm prout implicitè cadentia in mentalem reseruationem, seu quatenus exprimentia illud duntaxat quod possum vel debeo explicitè enonciare, & eo modo quo debeo rationabiliter verbis vti, qui in eo euentu fert, vt aliquid mente premam, quod apertè non prodam.

4. Neque verò autores prioris sententiæ contendunt necessarium esse, vt auditor aduertat de facto hanc subintellectionem latere in animo loquentis. Sic enim frustrà permitterent vsum restrictionis, expressæ tantùm implicitè per verba: nec declinauerunt incommoda, ob quæ concedunt fas esse non omninò exprimere verbis sensum in animo latentem. Itaque duntaxat volunt necessarium esse, vt auditor, suppetente ad id fundamento ex præsumpta per ipsum,

vel debitè præsumenda iusta necessitate loquentis qui non tenetur sibi vel alteri locutione sua nocere; possit ex natura rei aduertere ad subintellectionem loquentis, & censeatur ad eam aduertere debere, cum velit secum agi rationabiliter. Hoc autem præsumendi debitum, quod iuxta autores cum quibus agimus sufficit ad honestationem locutionis restrictæ, locum habet in omni planè euentu in quo posterior sententia admittit vsum licitum locutionum mentaliter restrictarum, id est, quoties subest idonea causa sic restringendi, abéstque præceptum vrgentius quam veracitatis, quod locutione restricta interdicat. Toties etiam per locutionem illam restrictam insinuatur implicitè subintellectio, spectando quod audiens spectare debet; nempe naturam prudentis collocutionis, quæ non fert, vt loquens, per eam sibi vel alteri irrationabiliter incommodet.

Quare existimo perspicuum, autores prioris & posterioris sententiæ reipsa consentire, quantumcumque priores se à posterioribus dissidere arbitrentur. Sed certè posteriores nunquam refugerent eam sententiæ suæ temperationem, quam retulimus ex prioribus autoribus à quibus impugnantur. Imo aliquoties eam insinuant in actu signato, & semper in actu exercito, cum dicunt subintelligi à loquente, *ita vt teneatur, vel debeat, aut possit dicere.*

Discrimen quoddam inter vtramque sententiam capite 8. propositam.

4. Tantùm potest inter vtrosque autores discrimen aliquod assignari, quod ab aliquibus subindicatum video, sed vel nullum est, vel ad rem non facit. Nempe quod qui simpliciter admittunt vsum restrictarum locutionum cum suppetit idonea causa eas vsurpandi, non sunt solliciti quæ subintellectio fiat, sed dummodo, propositio externa, & quod subintelligitur aptè cohæreant, & vt sic efficiant sensum verum, nihil præterea quærunt. At qui locutiones restrictas admittunt, duntaxat cum verba exteriùs prolata fuerunt aliquatenus sensum loquentis, ita vt restrictio non sit purè mentalis; consequenter docent eam tantùm subintellectionem liberare à culpa, quæ aliqua tandem ratione innuitur externis verbis. Hæc autem videtur non esse eadem cum quis respondet ad interrogata, ac cum quis vltro se ingerit ad restrictè loquendum ex causa iusta. Nam cum quis duntaxat respondet, adestque iusta restringendi causa, semper potest restringere locutionem adhibita hac subauditione quæ responso rationabiliter intellecto insinuatur, *vt tenear tibi dicere.* Qui enim non respondet ad interrogantis mentem expressè propositam, sed locutionem suam restringere statuit, præsumit eum qui interrogat petere responsum possibile salua lege Dei & obligatione virtutum, ac conuenienti cura rerum suarum vel alienarum. Vnde meritò, si virtus responsione interdicat, vel graue damnum ipsi respondenti aut alteri ex responsione plana iniustè immineat, respondebit, *nescio*, subintelligens *ita vt dicere tenear*, de quo vno est vel esse debet interrogatio rationabilis, qualis præsumi potest ab interrogante prolata. Vel si de eius iniquitate apertè constet, verba nihilominus cadunt in eum interrogationis sensum quem ferret interrogatio si esset rationabilis: quia iuxta communem vsum & publicam deputationem, quæ vocibus sensum quasi animam contulit, verba respondentis cadunt in responsionem prout rationabiliter propositam, nec æquum est vt eo sensu excidant, ob iniquitatem interrogantis. At cum quis non respondet ad interrogata, sed vltro se ingerit ad loquendum restrictè, idque ferunt merita causæ ob quam statuit non omnino expromere conceptum suum, tunc restrictio tacita videtur non esse quæ iam proposita est pro respondente; nimirum *vt tenear tibi dicere*, sed hæc nonnihil diuersa, *vt possim tibi dicere.* Quia cum in hoc euentu, persona loquens non lacessatur ab alio, sed ipsa sponte se ingerat ad loquendum, non videtur posse subintelligi, & per talem externam locutionem aliquo modo insinuari, quod persona loquens non teneatur euolutè loqui; cum in eo euentu nulla fuerit homini iniecta obligatio loquendi, sed ipsemet vltro occœperit sermonem. Itaque subintelligi potius & aliquo modo indicari videtur per verba in eo statu prolata, quod persona loquens quia rationabiliter loquitur, non possit dicere quæ subticet. Nam siue lex Dei, siue obligatio virtutum, siue indemnitas propria, aut aliena, adigant eum ad loquendum cum restrictione, rectè subintelligitur exprimere mentem suam, tantùm quatenus potest: non potest autem contra DEVM aut virtutem loqui, & censetur etiam non posse contra sua vel alterius commoda, mentem suam aperire. Quod enim magnæ difficultati subiacet, censetur moraliter esse impossibile.

Aut nullum est, aut negligendum.

5. Hoc inter vtrosque autores dissidium, dicebam vel inane esse, vel non versari circa modum propositum: & posito quod admittatur, esse tamen adeo leue, vt negligi ac pro nullo haberi meritò possit. Nam is quoque qui ad loquendum se ingerit, quia subest iusta causa non promendi integre conceptum, ita reuera loquitur, sicut iuxta leges veracitatis & simplicitatis loqui tenetur, si id expromat quod potest sine incommodo expromere: & eius locutio debet rationabiliter accipi, vt cadens in hoc duntaxat. Ergo quamuis non interrogetur, potest tamen rectè subintelligere se non teneri plus dicere, & verba eius aptè censentur expromere quod concipit, in quantum debet illud exprimere. Atque adeò cum non teneatur aut debeat plus expromere, quam reuera faciat, subauditio illa aptè purgat locutionem sic restrictam, & per verba aliquo tandem modo subindicatur, ac implicite exprimitur. Et viceuersa qui interrogatur de re quam celatam oportet, potest subaudire illud *ita vt possit effari*, quia si tenetur de ea silere, meritò negat se posse de ea loqui. Itaque videtur discrimen illud subintellectionum duplici illi modo restrictè loquendi consentanearum, plane euanescere.

Et quamuis solidum esset, tamen ad rem non faceret, quia ex eo non tollitur licitus vsus restrictarum locutionum suppetente idonea causa, qui est cardo præsentis difficultatis: sed tantùm determinatur quis conceptus mente premendus sit in alterutro prædictorum modorum, quibus contingit vsurpari locutionem restrictam: quod ad rem præsentem non refert, videturque facile dandum ab autoribus prioris sententiæ; præsertim cum moneant, satis esse rudibus qui non satis perspiciunt quid in quouis euentu subintelligendum sit, si illud subintelligant quod viri docti & timorati norunt posse subintelligi, & iuxta hoc locutiones suas ex idonea causa restrictas concinnent. Qua monitione satis innuunt, tametsi fere negligant quæ cuique locutioni aptanda sit subintellectio in variis euentibus, non refugere tamen quominus talis apponatur, in quam verba exteriùs prolata vtcumque cadant.

Vtriusque illius sententiæ concordia firmatur.

6. Itaque maneat, vtrosque autores adductos, tametsi in speciè pugnantes sententias tueantur, puténtque priores se à posterioribus dissentire, tamen reuera eodem recidere, & saltem quoad principale punctum ipsáq; difficultatis viscera idem affirmare. Nēpe quod per se loquendo quoties iusta restrictè loquendi causa subest, fas sit aliquid subticere, & in speciem negare, quod alioqui affirmandū esset, vel affirmare, quod esset negandum, ob factam subintellectionem: quæcumque demum sit idonea illa subintellectio: quod non est necesse loquenti innotescere in specie, dummodo

non

non ignoret esse aliquam quam vir doctus per otium aptè assignaret, & ad eam sic in confuso adhibitam substernat externam locutionem.

Sed vt melius perspiciatur hæc autorum vtriusque sententiæ concordia in puncto difficultatis, aduertendum videtur, posteriorem sententiam propositam, duobus modis probari, & defendi posse. Primò absolutè, siue excludendo mendacium à locutione restricta, recurrendo duntaxat ad internam veritatem subintellectam, quam ipse loquens connectat & continuet cum oratione sua externa in speciem falsa. Secundò dicendo, excludi mendacium, eo quod subintellectio insinuetur per verba exteriùs prolata saltem quatenus sunt hominis rationabiliter loquentis. Priorem modum defendendi eam secundam sententiam, videtur inijsse Nauarrus; & in hac dissenierunt ab illo aliqui, quod non satis caperent quomodo veritas intus abdita perfunderet externam locutionem secundum se falsam. Sed siue modus ille quo dixi videri Nauarrum secundam sententiam exponere ac tueri, idoneus sit, siue non sit; negari non potest quin sit difficilior secundo modo proposito: nec est certè necessarius ad defendēdam assertionem quam intendimus, nempe quod ex idonea causa, vsus locutionum mente restrictarū licitus sit; quia per secundum illum defendendi ac probandi modum hæc assertio commodiùs & faciliùs defenditur, declinatis nonnullis difficultatibus quæ priori illi modo coniunctæ sunt.

Autores ergo qui hunc posteriorem modum tuendi locutiones restrictas ineunt, etiam si modum illum priorem reprobant, non idcirco discrepant quoad sententiam ab iis qui vtuntur priore illo modo probandi ac defendendi locutiones restrictas; sed tantum differunt ab eis, in modo probandi & explicandi licitum vsum prædictarum locutionum quem vtrique docent, quod non est sententiæ, sed probationum dissidium. Et quanquam iidem autores qui posteriorem illum modum ineunt, interdum plus iusto in quibusdam exemplis arctent suam sententiam, negéntque in eis admitti posse locutionem restrictam salua veritate, non tamen id faciunt, quod putent ad veritatem non sufficere subindicationem & implicitam expressionem subauditionis tacitæ; id enim expressè & disertè tradunt: sed cum non occurreret eis via exponendi & defendendi, quomodo alicubi interueniente iusta causa subticendi, posset dici subauditionem insinuari per locutionem externam in illis circumstantiis prolatam; (qualem viam nos aperuimus supra num.2. & ostendimus interuenire quoties datur iusta restringendi causa;) negarunt tunc locutionem restrictam esse licitam; quod est rursus dissidium non in sententia, sed in modo eam explicandi ac probandi. Atque ita puto patere autorum conciliationem.

Inanitas argumenti contra posteriorem sententiam propositi cap.8. initio.

7. Cum autem autores posterioris sententiæ, nihil negotij facessant prioribus, restaret dissoluendum argumentum quod à prioribus contra posteriores proferri retulimus superiori capite initio. Sed quia illud argumentum crudè sumptum, omnes omnino restrictas locutiones æquè impetit, etiam eas quæ ab autoribus prioris sententiæ proponuntur, eóque à Barocsio omnium restrictarum locutionum exagitatore dirigitur; differam illud absolutè excutere vsque ad eum locum, quo depellam rationes quæ vsui mentalium reseruationum inter loquendum ex iusta causa adhibitarum, obiiciuntur. Nunc duntaxat dico, quantum ad rem præsentē attinet, seu quatenus prior sententia posteriorem eo argumento impetit, eneruatum manifestè esse argumentum illud ex proximè dictis. Vrgebant enim priores autores, externam significationem vocum quas exprimit is qui cum restrictione loquitur; eámque externam propositionis significationem, aiebant falsam esse, eo quod verba prout exteriùs prolata, atque adeò prout significantia, dissonent obiecto. Verùm ipsimet diffiteri non possunt, quin verbis prout exteriùs prolatis desit expressa significatio additionis subintellectæ, in euentu in quo ipsi admittunt subintellectionem verbis attingi, & implicitè subindicari, eo quod præsumatur vel præsumi debeat ab audiente Vrgeri ergo contra eos similiter posset, interuenisse tunc mendacium, quia homo profert pronunciatum quod scit non cohærere expressè cum mente quam exprimit, & quod quatenus exteriùs prolatum, ac proinde quatenus significans, dissonat obiecto, quæ erat ipsorum contra priores argumentatio supra proposita. Sicut ergo ipsi hoc facilè retunderent, dicentes censeri capsellum quod iustè subintelligitur: quia auditor debuit hoc præsumere, idque virtualiter siue implicitè insinuatur per verba prolata: ita autores posterioris sententiæ, non aliter respondebunt, sufficientérque elident hoc argumentum contra se intortum, si validè contritum fuit ab autoribus prioris sententiæ cum aduersus ipsos admoueretur. Quid verò ad illud argumentum, non ad hominem, vt nunc feci, sed absolutè respondendum sit, dicam infra loco citato.

Iudicium de prioris sententiæ prima limitatione supra relata.

8. Perinde igitur est veri ex duabus sententiis propositis quis adhæreat. Ambæ enim idem docent, & ambabus communes sunt eædem difficultates. Ex limitationibus verò quas retuli cap.8.num.3. prima eatenus probanda est, quatenus sensus esse potest, longè plus exigi vt causa censeatur idonea cum quis per seipsum infert sermonem mentaliter restrictum, quàm cum ab alio adactus, & interrogatione pressus, eum vsurpat. Qui enim interrogat, lacessit interrogatum, eique vim quodammodo infert ad sic respondendum. Vnde immeritò expostulat, se ab eo iustè adhibita subintellectione, verbis aliquatenus insinuata, delusum. At qui alloquitur sponte sua alium, non patitur, sed agit. Quare incumbit ei aduertere, vtrùm ne ac sufficiens sit causa, ex qua simplicitati humanæ conuersationis, incommodare aggreditur. Et quia in eum tanquàm in primam originem refundetur quicquid contra leges simplicitatis eo restrictionum mentalium vsu peccatum fuerit, si forte non satis consultò ac consideratè adhibeatur: propterea sollicitior hic esse debet, quàm si temeratio simplicitatis, (posito quod interueniat,) deriuanda esset in alium.

Quod tamen fas sit, etiam non lacessito interrogatione aliena, adhibere sermonem mentaliter restrictum si iusta restringendi causa suppetat, existimo certum. Huiusmodi enim locutio, in eo euentu non est mendacium, vt constat ex dictis. Verba enim tametsi sponte prolata, tamen accipienda sunt in eo sensu quem ferunt quatenus instituta ad conuictum humanum, & rationabile commercium inter loquentem & audientem. Vnde quia supponitur adesse iusta causa reticendi aliquid in mente adiunctum conceptui qui exprimitur, verba prolata cadent explicite in illud tantùm quod rationabiliter aperiendum est: atque adeo implicite quoque attingent subintellectionem iustam. Quare nullum erit in ea locutione periculum mendacij. Præceptum verò affirmatiuum retinendæ verborum simplicitatis, cessat vrgere ob interuentum iustæ causæ reticendi. Itaque non est vnde per se loquendo, seu spectatis solius veracitatis legibus, quas duntaxat hic moramur, deriuetur malitia in locutionem restrictam sponte prolatam, si idonea restringendi causa non desit, definienda arbitrio prudentis, & admetienda ad ea quæ vniuersè circa illam constituimus, reprobantes omnem sermonem amphibologicum vel mente restrictum absque idonea causa.

Reiicitur altera eiusdem sententiæ limitatio adducta superius.

9. Secunda limitatio superiùs item relata, est omnino ablegãda. Eneruat enim & cassum prorsus reddit omnem prope restrictionum mentalium vsum iustum, & patentem aditum aperit incommodis omnibus, ob quæ declinanda, vsus ille conceditur. Præterquàm quod euertit totum fundamentum, ex quo fas est, licitat aliquando ostendere inter respondendum restrictiones mentales. Declaro. Quotus quisque est, præsertim in iudiciis aut in negotio paulo grauiore, qui in expiscanda veritate omittat solemnia illa verba. *Age, profer quod nosti sine ambagibus, & nitidè effare sine vlla implexitate id quod est.* Maximè verò qui inaudiuerunt quæ de amphibologicis & restrictis locutionibus à Nauarro & aliis prodita sunt; (vt vix est qui non inaudiuerit, nisi in re literaria & iudiciaria omnino hospes:) dubium non est, quin sint adhibituri modum interrogandi, quo vel vt plurimum in actu signato, vel in acto exercito, excludant omnem ambiguæ ac restrictæ locutionis vsurpationem. Ergo liquet iuxta limitationem quam expendimus, irritum reddi omnem vsum responsionum mentaliter restrictarum & ambiguarum: adimique plerisque innocentibus, perfugium quo licitè declinare queant damnum sibi rebúsve suis imminens ab aliena iniquitate.

Deinde malitia interrogantis, addentis interrogationi additamentum illud quo iniustè petit dimitti à respondente ambiguam, vel mentaliter restrictam responsionem, ea inquam malitia, non facit, vt interrogatio sit rationabilia: vnde cum sufficiat respondere ad interrogationem prout rationabilem, eo quod lex simplicitatis & veritatis non plus ferat, idque verbis responsionis, quatenus verba sunt, subindicetur; perspicuum est responsionem restrictam fore idoneam, & cadentem super interrogationem quatenus rationabilem, etiam si interrogans excluserit irrationabiliter restrictionem. Idque nisi in hoc euentu admittatur, respondendæ similiter erunt vbilibet locutiones restrictæ & ambiguæ. Quia si quid est, quod in hoc euentu ambiguitatem & restrictionem excludat, est voluntas interrogantis, nolentis secum agi eo modo, sed perspicuè & apertè. Atqui nemo esset qui interpretatiuè saltem & virtualiter, nollet agi semper secum candidè & absque vlla inuolutione. Nusquam ergo locus erit restrictis & ambiguis locutionibus, contra ipsummet huius limitationis autorem, quià aliena voluntas eas vbique excludet. Quod si opponas eam voluntatem plerumque esse irrationabilem ob iustam causam aliter loquendi & restringendi, & idcirco negligi salua honestate; idem prorsus statuendum erit in re præsenti.

10. Quare meritò reliqui prioris sententiæ autores, eam limitationem prætermiserunt. Imo aliqui expressè addiderunt, quantumcumque iniquus interrogator ingeminet; obtestetúrque respondentem, vt affirmet se candidè & sine vlla implexitate vel subauditione respondere; saluum semper perstare ius respondentis, vt dicat se nulla vti ambiguitate; inquantum scilicet idipsum explicare debet aut potest. Et idem latè habet Aragon. 22. *quæst.* 70. *artic.* 1. *conclus.* 2. quoad testem illegitimè interrogatum, quem admittit posse locutionem suam restringere mentaliter.

* 4 *

CAPVT X.

Esse aliquem locutionum mentaliter restrictarum licitum vsum ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas vrgent, probatur Scripturæ autoritate.

1. EVICIMVS non nisi vnam esse Theologorum sententiàm de vsu licito locutionum mentaliter restrictarum; eósque qui concedunt illum, duntaxat si verba attentis circunstantiis cadant aliquo modo in restrictionem, non planè expressam. demonstrauimus consentire cum aliis, qui contenti sunt vero locutionis sensu, ex addito mente retento ob iustam causam. Quia quoties huiusmodi causa interuenerit, locutio restricta erit rationabilis: vnde verba quatenus instrumenta instituta ad conuictum rationabilem, cadent semper aliquomodo in restrictionem: quod iuxta quosuis prædictos autores, satis supérque est ad mendacij declinationem, & immunitatem à quauis alia culpa, per se loquendo; vt nunc loquimur. Quare non erit quod in posterum simus solliciti de illo autorum in speciem pugnantium dissidio, sed quoscumque locutionem mentaliter ex idonea causa restrictam approbare compertum fuerit, veritati quam astruimus suffragatos esse iudicandum erit, præsertim contra Barnesium, qui omnes omnino restrictiones quomodocumque conditas, respuere videri vult. Priusquàm tamen sententiam propositam Theologorum autoritate muniam, placet nonnulla Scripturæ & Sanctorum Patrum loca proferre, vt quæ est apud Catholicos ars veritatis, prima nobis eáque potentissima, pro veritate quam defendimus tela suppeditet, tametsi non nisi selectiora quædam adducam studio breuitatis, dimissis aliis plerisque, vbique prostantibus, apud tractatores huius argumenti.

Denunciatio Ionæ restricta.

2. Ex veteri instrumento, optimus locus habetur Ionæ 3. vbi propheta Dei nomine denunciat Niniuitis, subuersionem intra 40. dies, quæ tamen secutura non erat. *Adhuc*, inquit, 40. *dies & Niniue subuertetur.* Quam subuersionem, tametsi aliqui mysticè accipiendam censuerint, prælucente D. Augustino *in Psalm.* 50. ad illud *incerta & occulta*, & apertiùs 21. *Ciuit. cap.* 24. tamen de materiali vrbis subuersione fuisse à Iona intellectam, indubitatum est ex metu Ionæ, ne condonante DEO ob consecutam animorum conuersionem & mysticam vrbis euersionem, ipse falsus vates haberetur: quod timendum illi non fuisset, si agnouisset in verbis suis, sensum illum mysticum. Fuisset enim ad manum responsio quam obiicientibus falsum vaticinium obtruderet, se non de materiali, sed de mystica vrbis subuersione locutum. Apertè ergo Ionas in nomine Domini prænunciauit materialem subuersionem vrbis Niniue, & eandem denunciari intendebat DEVS, vt obiectu impendentis minæ auerteret ciues illos à vita deprauatissima. Atqui huiusmodi prænunciatio, absolutè loquendo & vt verba sonant, falsa est, & dissona obiecto, neque enim consecuta est vrbis euersio *Niniuitis*, vt est apud Eucherium hom. de initio quadrag. *sententiam iam cadentem per pœnitentiam retorquentibus*: mortisque edicto fidem eorum reuerso, vt loquitur Basil. Seleuc. orat. 20. & DEVS à quo Propheta ad eam locutionem impellabatur, satis nouerat non esse secuturam. Ergo vt sit saluus honor supremæ veritatis, necesse est in ea locutione subintelligere aliquid, quo ad verba externus prolata adiuncto, locutio illa alioqui falsa, reddatur vera, vt optimè aduertit Greg. in 1. *d.* 41. *quæst.* 2. *artic.*

artic.2.ad 1. & explicatissimè S.Isido. Pelus.l. 4. episto. 149 ac Gaudent.tract.3 de Eaod,qui idcirco illum per Ionam Domini sermonem, ait fuisse gladium ex vtraque parte acutum, passimque interpretes ad eum Iong locum, nempe illud *nisi ciues conuertantur & pœnitentiam agant.*

3. Neque verò obtendi potest id esse patens ex se, atque adeo non subintelligi, sed illico incurrere in oculos,ob præiudicium cuique insitum de summa Dei benignitate ad condonandum, si homo reueniat ad cor. Hoc inquam non potest in præsentia obtendi. Nam quamuis DEVS pepigerit cum peccatoribus de condonanda culpa quoties ingemuerint, tamen quod attinet ad reatum pœnæ temporalis in hac vita luendæ, DEVS persæpe non patitur se orari: vt docuit pœna Dauidis in paruuli morte, & pœna Mosis ne ingrederetur terram promissam: idemque cernitur in aliis plerisque exemplis quæ expedit S. Grego. 9. *Moral.c.* 12. Consule in eandem sententiam Mich. Medinam *l.de Indulg.c.*8. & Bellarm.*l.4.de pœnit.cap.*3. Quia ergo triumphator sæpe non parcit quoad has pœnas, nec suscipit pro redemptione dona plurima, non potest elidi vis argumenti propositi, dicendo, ea se patere quod posita Niniuitarum conuersione,DEVS robustam manum suam in illos iam iam cadentem esset retorturus. Planè ergo necessarium est subintelligere aliquid in eo loco; ne,quod absit, diuina prænunciatio insimulari queat mendacij. Atque ita habemus diuinum exemplum, quo docemur fas esse ea iusta causa, restringere mentaliter locutionem externam.

Item denunciatio Isaiæ.

4. Sed vt lucens iam per se veritas, duplicata testimoniorum luce plus luceat, (vsurpabo enim & ipse verba Cassiaoi 4. *de incarnat.cap.*3.) simile in rem nostram argumentum duco ex prænunciatione Isaiæ in verbo Domini ad Ezechiam, Isaiæ 38. *Dispone domui tuæ,quia morieris tu & non viues:* & tamen postmodum iussus est Isaias regredi, & nuntiare Ezechiæ, additos diuina liberalitate ad dies ipsius quindecim annos.Impossibile igitur est denunciationem illam mortis imminentis, quæ tamen postea iamdiu dilata est, indemnem à mendacio seruare, nisi subintelligatur aliquid, quod verbis expresè & apertè expressum non fuit, etiamsi in mente Dei prophetam ad loquendum mouentis, occuleretur. Et ita id perspicuè intellexit S. Augustinus 6. *de Genesi ad liter.c.* 17. volens subintellectum *quantum est ex vi morbi & spectatis inferioribus causis.* Verba Augustini sunt. *Multa secundum inferiores causas futura sunt,sicut ibi sunt, sed si ita sunt,& in præscientia Dei verè futura sunt. Si autem ibi aliter sunt, ita potius futura sunt sicut ibi sunt, vbi qui præscit falli non potest. Nam futura dicitur senectus in iuuene, sed tamen futura non est,si ante moriturus est. Hoc autem ita erit, sicut se habent aliæ causæ, siue in mundo contextæ,siue in Dei præscientia reseruatæ. Nam secundum quasdam futurarum causas, moriturus erat Ezechias, cui* DEVS *addidit quindecim annos ad vitam, id vtique faciens quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat,& in sua voluntate seruabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat: hoc enim magis erat futurum, quod se facturum esse præsciebat. Nec tamen illi anni additi rectè dicerentur,nisi aliquid adderetur quod se aliter in aliis causis habuerat. Secundum aliquas igitur causas inferiores,iam vitam finierat: secundum illas autem quæ sunt in voluntate & præscientia Dei, qui ex æternitate nouerat quid illo tempore facturus erat, & hoc verè futurum erat: Tunc erat finiturus vitam,quando finiuit vitam.* Vides Augustinum apertissimè subscribentem mentali quarumdam locutionum restrictioni.

Subscribit item S.Gregor. 12. *mor. c.*1.eandem Isaiæ prænunciationem tractans, nisi quod aliam facit subintellectionem quam fecerit D. Augustinus. *Quæstio oritur*,inquit S. Gregorius de Ezechia, *quomodo ei per prophetam dicatur:* Dispone domui tuæ quia morieris tu & non viues. *Cui cum mortis sententia dicta est,protinus ad eius lachrymas est vita addita. Sed per prophetam Dominus dixit,quo tempore mori ipse merebatur:per largitatem verò misericordiæ, illo eum tempore ad mortem distulit,quod ante secula ipse præsciuit. Nec propheta igitur fallax,quia tempus mortis monstrauit*(actiuè pro denunciauit siue notificauit)*quo vir ille mori merebatur; nec dominica statuta conuulsa sunt,quia vt ex largitate Dei anni vitæ crescerent,hoc quoque ante secula præfixum fuit; atque spatium vitæ quod inopinatè foris est additum, sine augmento in præscientia fuit intus statutum.* En apertè quoque astipulantem iustæ inter loquendum reticentiæ S.Gregorium. Cuius subintellectio in proposita Isaiæ locutione,tametsi diuersa est à subintellectione adhibita per D.Augustinum,eam tamen non excludit, Potuit enim Ezechias, tempore per Isaiam denunciato, fuisse moriturus; & quia ita merebatur ob aliquas culpas,& quia causæ naturales ferebant vt tunc moreretur.

Alia veteris Testamenti loca per Satyram.

5. Missam facio ingentem turbam aliorum veteris instrumenti locorum, quorum verbis secundum corticem falsis, subest veritas ea subintellectione aliqua. Sic enim Raphael *Tob.* 5. dixit se esse de filiis Israël, & Azariam Ananiæ magni filium. Abraham Genes. 22. ad filij mactationem progrediens seruis denuntiat reuersurum se ad illos cum puero, postquam perfecisset sacrificium. Et percontanti filio vbi esset victima, respondit DEVM sibi victimam prouisurum. Iacob dixit se esse Esau, & fecisse quæ pater mandauerat. Iudith pleraque Holopherni dixit, verbo tenus falsa.Quomodocumque autem hæc loca exponantur, necessarium prorsus est subintellectionem aliquam facere vt veritas retineatur. Nam siue verba illa prolata sint in typo & imagine, siue spectata diuina ordinatione, siue iosta notationem nominum, & denique quocomque alio modo ea verba à variis sacris interpretibus enodentur,manifestissimum est ea mendacio non vacatura, si nudus ipsorum cortex attendatur. Proindeque non excusantur nisi ratione congruæ subintellectionis.

6. Et de Raphaëlis quidem locutione, ambigi non potest salua fide, quin vera fuerit. Itaque necessariò aliquid subintelligendum est in illis eius locutionibus in speciem falsis, ac proinde mente restrictis. Abrahamum veteres in neutro responso damnant mendacij. Et nefas sanè videri posset,factum tam heroicum atque inter omnia Sanctorum heroica facta apud Patres celebratissimum,nominatimque apud Chrysostomum *homo 3.in 2.Cor.in mor.* Basilium Seleuciæ,Ephremom,& Ambrosium locis mox allegandis, contaminari admistione mendacij eius splendorem infuscari.Quare abigendus est Canus hæc Abrahami responsa allatrans & mendacij damnans 2. *de locis c.* 4. contra quàm passim fecere veteres,qui eum mendacij labe exemerunt;vtique ob iustam subintellectionem ab eo locutionibus prædictis suppositam.

Ex eo portò quod non peruideret quem sensum verbis eius Spiritus sanctus occuleret, imprudentem prophetasse, grauissimi Patres dixerunt. Ita Basil. Seleu. orat. 7. *Imprudens,quod futurum antedixit,& dum eludit filium, vera loquitur.* Pulchrè item S. Ephrem sermone in Ionam prophetam. *Quemadmodum Abraham filium cupiens consolari filium Isaac,inscius prophetabat, sic quoque Niniuitæ inuiti vaticinabantur, dum ipsi proprios consolari studebant filios. Isaac quæ oris erat rationis compos,sciscitabatur de victima irrationali, patrem:* Pater mi (*inquiens*) vbi est victima holocausti? *Non mysterium reuelauit Abraham, ne illa tristitia affecto ipsum donum inquinaretur. Studebat Abraham immolare filium suum;atque vt ex obscuris incertisque studebat, ita incerta & obscura prædicabat. Nam lingua Abrahæ plus nouerat quàm cor,manebatque mens eius otiosa,at lingua vati-*

cinabatur. Os cum soleat à corde addiscere, hîc cor edocetur ab ore mysteria futura. Ego & Isaac, dixit Abraham pueris suis, postquam montem ascenderimus, reuertemur ad vos. Consultò enim Abraham ad pueros dixit, vbi in montem ascenderimus, ad vos reuertemur. Nam Abraham cum putaretur mentiri, prophetauit: non tamen mendax erat, quoniam veritatis patrocinium gerebat. Egregiè Ambros. l. 1. de Abrah. c. 8. *Prophetauit quod ignorabat. Ipse, solus disponebat redire immolato filio. Sed Dominus, per os eius locutus est quod parabat. Captiosè autem loquebatur cum seruulis, ne cognito negotio, aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet.* Et mox tractans responsum filio datum. *Et hîc prophetat sermone non scientia. Once enim à Domino ad sacrificium parabatur; respondit denique similiter & Abraham. DEVS prouidebit sibi ouem ad holocaustum fili.* Prophetauit igitur in his responsis Abraham, sed sermone tantùm non scientia: id est quamuis libere & ex certa scientia proferret verba quæ proferebat, non aduertebat tamen sensum quem verbis illis obtegebat Spiritus sanctus; & idcirco nisi iusta subintellectione aliquid in responsis illis suppressisset, non minùs potuisset mendacij argui (quod absit vt vel suspicemur) quam malignitatis & summæ nequitiæ redargutus iure sit Caiphas; ea ipsa locutione quæ iuxta sensum illi à Spiritu sancto subiectum prophetia erat. Vterque enim sermone tantùm non scientia prophetabat.

7. Iacobum autem, & Iuditham, aliosque similes in Scripturis memoratos, plerique intrepidè damnant mendacij. Sed meliùs graues plerique autores post S. Augustinum, omnia huiusmodi dicta purgant labe mendacij, eo quod existiment subiacuisse illis veritatem, congruæ alicuius subauditionis interuentu. Vide quos in eam sententiam adducunt Canus 2. *de locis cap. 4.* Perer. *in cap. 27. Genes. disp. 5.* Magalianus *in cap. 2. Iosue ad vers. 4. annot. 3.* Serar. *in cap. 13. Iudith. q. 9. & 10.* Et quamuis constare certò non possit, verè ne huiusmodi personæ subintellectionem adhibuerint, & mendacium subintelligendo declinarint, vt autores prædicti affirmant; an subintellectione omissa, mentitæ sint: tamen nemo nisi temerè diffiteri potest, quin sit probabile, quod plurimi iique grauissimi autores affirmarunt; nempe quod aliquid subintellexerint. Vnde enim constare vlli certò queat contrarium? Et cum is qui semper bonus est, non præsumatur malus nisi probetur; æquum est, vt personas, alioqui sanctissimas, & ipsius Spiritus sancti testimonio in Scriptura commendatas, habeamus pro innoxiis, donec nocentes probentur; statuamusque, eas quod facile fuit, & à SS. Patribus variisque Doctoribus concessum est mendacij labem congrua subintellectione declinasse. Quare non modo locus ille Tobiæ in quo fixa est Barnesio crux, sed etiam cætera, hominem adigent ad confessionem veritatis, nisi gratis irreuerentiam in Sanctas illas personas profiteri velit, & à Sanctorum Patrum ac Doctorum eas per congruam subauditionem à mendacio liberantium, modestia desciscere.

Vna de plurimis restrictis Christi locutionibus.

8. E nouo Testamento cùm possent plurima proferri, vnicum duntaxat locum vrgebo, sed palmarem, verèque ineluctabilem. Rogatus à discipulis Christus Dominus, qua die futurum esset vrbis Hierosolymitanæ excidium, facto inde transitu ad seculi consummationem, docet Matth. 24. diem & horam consummationis illius, incompertam cuiuis esse, præterquam soli Patri. Et conceptis verbis apud Marcum *cap. 13.* additur, ipsum quoque filium, nescire diem illum. Quod de filio naturali esse accipiendum, videtur extra controuersiam, cum ita ferat plana contextus series: & ita apertè Patres omnes, ac etiam Ecclesiæ hostes acceperunt. Quanquam non me latet, Gregorium Turonensem initio historiæ Francorum, filium illum, interpretari genus humanum, sed omnino præter Christi mentem, vt res ipsa loqui videtur: ideóque nemo Gregorio suffragatus est. Cum autem non liceat cum nonnullis veteribus hunc Arrianorum arietem extimescentibus, causari locum fuisse vitiatum, nec Christo siue quatenus Deo, siue quatenus homini, possit sine scelere & hæresi, tribui diei illius ignoratio: eo quod quatenus DEVS sit ipsa Patris sapientia, quatenus autem homo est, habeat intra se omnes thesauros diuinæ scientiæ absconditos, proindeque eum quoque diem perspiciat quatenus homo, quamuis ratio perspiciendi non sit humanitas nuda, sed eius cum Verbo coniunctio. Cum inquam hæc ita se habeant, Sancti Patres & Catholici Doctores vno ore ac sensu docent, non esse ea Christi verba accipienda crudè ac secundum externum corticem duntaxat; quia eo pacto falsa essent: sed accipi debere cum aliqua subintellectione rationabili, quales varij varias proferunt, vt videre est apud Bellarm. *l. 4. de Christo c. 5.* Molinam 1. *p. q. 12. art. 8. disp. 5. membro 8.* Didacum Ruis *disp. 50. de Trinit. sect. 12.* & passim apud alios.

Omnes autem æquè causam nostram iuuant, sed illa maximè, quæ apud SS. Patres & DD. frequentior est & literæ congruentior, minusque cauillis patens, nempe quod *dies ille occultus etiam iudici dictus sit, non ad cognoscendum, sed ad prodendum.* Verba sunt Sancti Augustini *in psal. 9. ferè in fine.* Qui item eodem omnino modo, tametsi aliis vocibus, id exposuit *conc. 1. in psal. 36. Vtiliter,* inquit, *DEVS latere voluit illum diem, vt semper sit paratum cor ad expectandum quod esse venturum scit, & quando venturum sit, nescit. Quia verò Dominus noster IESVS CHRISTVS, magister nobis missus est, etiam filium hominis dixit nescire illum diem, quia in magisterio eius non erat, vt per eum sciretur à nobis.* Quid clarius aut in rem nostram expressius? Aut quid aliud dicunt, qui affirmant fas esse ex causa iusta scire aliquid ad cognoscendum, non ad prodendum, & profiteri ignorantiam, eius quod nescias ad dicendum?

Recidit planè eodem quod post longam confirmationem porrectæ ad hunc diem Christi scientiæ dixit S. Hilar. 9. de Trinit. nempe professum esse Christum huius diei ignorantiam, quia *tempus non erat loquendi.* Et mox. *non nesciens intelligendus est nescire, sed loqui.* Rursúsque infra. *Agens itaque se atque conformans hominem natum, manens DEVS Verbum, sæpissimè in ea est professione qua homo est, tum tamen & protestatio Dei ea sit sæpè quæ hominum, cum ea nescit quæ aut non sint in tempore confitenda, aut non agnoscantur ad meritum. Intelligendum itaque est, cur professus est diem se nescire. Si omninò nescire creditur, Apostolus ita contradicit.* In quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. *Est ergo absondita scientia, quæ quia abscondenda est, interdum & nescientia confitenda est, vt possit esse abscondita. Nam si erit in protestatione, non etiam in secreto manebit. Negat ergo se scire, vt scientia possit esse abscondita. Quod si ideirco nescit vt scientia maneat abscondita, non per naturam nescit omnia sciens, quod idcirco tantùm vt absconditum sit, nescit.* Subiicit causam cur se Christus professus sit nescire diem illum, quem optimè nouerat; aitque idcircò ita factum, quia plurimum nostra intererat ita fieri, vt expectatio indefinita, irremissam præparationem teneret, nostramque diligentiam acueret. Quod elegantissimè quoque traduot, hanc ipsam expositionem verborum Christi confirmantes Basilius l. 4 contra Eunom. Ambrosius *l. 5. de fide cap. 8.* Hieron. *in cap. 24. Matthæi,* quem ibid. exscribit creditus Anselmus, & Beda *Marci 13.* Optimè Isidorus Pelus. *l. 1. epist. 117.* & Alcuinus 2. *de Trinit. c. 12.* & Cæsarius *dialo. 1. aliàs q. Theologica 20.*

Nesciuit igitur Christus iudicij diem non quod absolutè ignorauerit, sed quod nesciuerit ad dicendum, vel quatenus Magister, aut quia nostra intererat non detegi, vt prædicti Patres rectè tradunt. Eadem est plurimorum aliorum Patrum eum locum excutientium sententia. Subscribuntque Scholastici & interpretes communiter, post S. Thomam 3. *p. q. 10. art. 2. ad 1.* Optimè à Castro v. DEVS *hæresi 8.* Abul. *in c. 24.*

Matth.

Digitized by Google

Matth. 9. 109. in fine. Guilliaudus & Paulus de Palacio *ad idem caput, in 6. expositione huius loci,* Franciscus Lucas *Marci* 13. & Anton Peres *controuers. 2. in Euang. cap.* 15. quem Barnesius Magistrum agnoscit §. 32. Sed maluit esse discipulus super Magistrum.

CAPVT XI.

Barnesij infixio in limo profundi, dum ex Scripturis allegatis tentat emergere.

1. HÆSIT in his Scripturæ locis Barnesius, ideóque ad rerum & solidæ responsionis defectum compensandum, ingens verborum profluuium huc deriuauit. Congestis enim multis regulis, & corollariis ac documentis, quorum totus vsus est ad offundendas lectori tenebras & obducendos oculos ne elabentem deprehendant, ac dum multa dicit, aliquid in rem dixisse existiment; Torrente quoque declamationis; (sustineat lector hanc aurium vexationem, dum cum ineptiente ineptire cogor;) *contra semidoctalos abstrepentes, & ad perdendam incognitam regionem mentalis reseruationis*, in disputationem corriuato, tanquam ad implendam fossam & aditu excludendam argumentationem nostram. Difficultate præterea & obscuritate Scripturarum exaggerata, ne locum vllum communem prætermitteret, à quo subsidium in tanta necessitate non peteret: Etiam Luciani ope corrogata, vt quo familiarissimè vtitur, (quod frequens allegatio ostendit,) in hoc discrimine non careret adiutore: Post longam denique lectoris vexationem & circunductionem; eo tandem deuenit vt diceret, absque mendacio sæpè fieri, vt verba non sumantur pleno & integro modo vsuali, sed in sensu aliquo præciso & formali; idque Prophetis notis, eo ipso quod prophetæ erant, concessum fuisse. Quod diuinum priuilegium Prophetis concessum, vt sæpè ingeminat, mox ipse autoritate propria, ad quemcumque virum grauem & probum extendit. Ex eo porrò prophetico priuilegio factum vult, vt quandoque res aliter eueniant, quam ferat prophetia; nec subsit tamen illi falsum, quia veritas prophetiæ salua est, sumendo verba secundùm aliquam acceptionem præcisam, in ordine ad præscientiam Dei, (quam propheta Deo mouente significat,) & non in ordine ad rem absolutè & simpliciter acceptam.

Summa elusionum Barnesij ad loca proposita.

2. Sic igitur à Iona in sensu præciso prænunciatam Niniues subuersionem numquam secutam, & ab Isaia mortem Ezechiæ diuinitus impeditam. Sic item Raphaël & Iacob in sensu præciso vero locuti sunt: Raphael dum se Israëlitam & Azariam Ananiæ filium dixit, quod ad literam falsum erat, sed verum in sensu præciso, in totius quasi comœdiæ exitu, verificando: ad quod vsque tempus Raphael pium Tobiæ tortorem, tentatorem, & ludificatorem egit iuxta Barnesium, cui hic Raphaëlis iocus admodum arridet. Tametsi alium præterea profert præcisum sensum, (cuius Angelo æquè ac Prophetis ius fuit,) omnino verum. Nempe quod Raphael se Azariam dixerit non natura sed repræsentatione. Quo item modo agnoscit in Iacobi verbis sensum præcisum quo se primogenitum & Esau appellauerit, nempe non natura, sed priuilegio. Iudith præterea in sensu præciso verè dixit, quæcumque dixit in speciem falsa, quatenus non modò prophetica, sed etiam propheticè ex iussu Dei loquebatur: & more eorum qui à Deo aguntur, ac ex prophetico priuilegio, proferebat dicta in fine duntaxat totius locutionis verificanda, quasi ioco, ironicè & ex Dei autoritate prolata. Denique Christus, magnus ille Propheta, in senso præciso verè dixit, nescire se iudicij diem, non quod reuera & absolutè diem illum ignoraret, sed quod nesciret illum, *in quantum erat purus homo.*

Apage purum putum Nestorianismum tot anathematismis in Concilio Ephesino & Chalcedonensi aliisque confixum. Sed Barnesius est qui loquitur §. 37. n. 6. Id si vel ipse, vel ex symmistis eius aliquis, in libris Iesuitarum offenderet, (quamuis intra paucas lineas ritè expositū,) vt exultaret! vt & scripto & verbo proscinderet! vt vbique autorem, erroris & hæreseos infamatum vulgaret! Quod enim à Iustino in Tryphone, de Iudæis Christianorum scripta vellicantibus dictum est, aptè in Barnesium, eiúsque symmistas, quoad libros autorum Societatis IESV, cadit. *Solent sicut muscæ aduolare ad exulcerata, si qua inter plurima rectè dicta exciderint; & vel vnum quippiam quod aut vobis displiceat, aut non satis intelligitis, omissis cæteris egregiè dictis reprehendere; & quantumuis pusillum sit, tanquam impietatem insectari.* Ego contentus Barnesium inexcusabilis hæreseos arguisse, non insultabo prostrato, sed ea duntaxat supplicatione ad eum vtar qua Hieronymus ad Augustinum epist. 12. inter Augustinianas. *Oro te vt qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu sanatum imo punctum vt dicitur; huius sententiæ medearis vulneri, quod lancea, & vt ita dicam, phalaricæ mole percussum est. Neque enim eiusdem est criminis, in explanatione Scripturarum diuersas maiorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimam rursum in Ecclesiam introducere.* Non inquam eiusdem est criminis, Sanctorum Patrum & anteriorum Doctorum ac interpretum vestigiis insistendo, agnoscere licitam esse posse æquiuocationem ex iusta causa, idque ea Scripturarum vsu confirmare, quod ritè à Lessio factum atque vt Scripturas peruertas, & quoquomodo eludere videare, quod hîc strenue factum ab aduersario, Nestorianismum diligentia Ecclesiæ iampridem sepultum, altéque terræ infossum, refodere. Summatim igitur ad Scripturas propositas, respondet quod retuli.

Barnesij battologia, & mala fides.

3. Tantùm porro abest vt eum in huiusmodi inuectione sensus præcisi, falsitatis insimulandum existimem, vt potius omnino approbandum statuam. Non tamen effugiet, quominus præter insignis battologi notam, quam hoc maxime loco, quippe ipsi admodum impedito ac salebroso commeruit, dum sub verborum profusione rebus deficientibus latibulum aliquod capiet; decus insuper ac prænomen reportet, vel hominis effutientis quæ non intelligit, vt respondisse videatur cum nihil dixerit: vel certe mala fide ac nequiter agentis cum aliis, in quibus eam doctrinam tam acerbe & atrociter exagitet, quam ipse mutatis aliquantisper verbis tradat. Quid enim est locutiones propositas non esse sumendas in sensu verborum vsuali, sed in sensu præciso atque formali; nisi dicere locutiones illas fore quidem falsas si spectarentur secundùm nudum corticem verborum, esse tamen veras quatenus spectatur in eis sensus aliquis latens, nec explicite expressus, sed ad summum implicite insinuatus per locutionem, vt in his circunstantiis & ea hac causa prolatam? At hoc ipsum est quod locutionem mentaliter restrictam nominamus, & hoc totum reperiri dicimus in omni locutione quæ ea iusta causa non exprimit integre exteriùs totum mentalem conceptum. Nam saltem quatenus est locutio hominis rationabiliter loquentis, (quæ formalitas non potest à verbis ex iusta causa prolatis vnquam seiungi,) subindicat conceptum ex iusta causa tacitum. Atque ita sensus ille præcisus, siue reduplicatiuus, cum non exprimatur explicite per verba, sed ad summum subindicetur & insinuetur per externam locutionem in his circunstantiis prolatam, idem omnino est quod mentalis reseruatio quam hic Philologus tanto impetu exagitat.

4. Eia

Google

4. Eia igitur Theologorum acuminatissime, ac meritò compellande ea oratione qua Augustinus Maximinum affatus est l. 3. initio: *Quid tibi visum est tam multa dicere, & pro causa quæ inter nos agitur nihil dicere, quasi hoc sit respondere posse, quod tacere non posse?* Quid verò intererat tam longa circumactione lassare Lectorem in germani ac veri sensus Scripturarum propositarum inuestigatione, depulsis locutionum restrictarum (te quidem iudice) poris ac puris mendaciis; vt tandem ad idem punctum inutili molestia susceptam, pueriliter regrederere? Quomodo porro inter fundendum longo conatu & perdifficili parturitione infoelicem hunc foetum, arctatum & miserè laceratum apparet ingenium tuum; (nam conscientiam in homine Monacho seponamus,) dum si iudicij in te mica superfuit, (& superfuisse volo,) satis perspexisti hoc te longa contentione, & tua ac lectoris tui vexatione assecutum, vt eodem reipsa, miserrimè, volens nolens relaberis, vnde aduersarios tanta cum ferocia & acerbitate deturbatos volueras? Sed sigillatim si placet consideremus, quæ vniuersè dicta minus persuaderes, aut te persuasisse dissimulares.

Sigillatim ad elusiones locorum Ionæ & Isaiæ.

5. Ionam dicis & Isaiam vera elocutos; quod tametsi neque Niniue subuersa est post dies 40. neque Ezechias vita functus nisi post annos 15. tamen prænunciatio Ionæ denunciationis subuersionem post quadraginta dies ab ipsius Ionæ prima concione, vera fuit in sensu verborum formali atque præciso: quatenus scilicet sensus verborum erat, subuertendam ciuitatem, nisi ciues mentem mutarent & conuerterentur ad DEVM. At hunc sensum præcisum, non fuisse à Iona verbis expromptum distinctè & explicitè, tu ipse annuis. Erat igitur occultus & subintellectus, & ad summum quoquo modo subindicatus verbis illis prænunciationis, vt prodeuntibus à Propheta rationabiliter subiiceret sensum illum præcisum, quia nec certus erat eum subesse, nec diuinitùs mandatum acceperat, vt eum euulgaret. Habes ergo, etiam secundum principia & regulas quas ipsemet posuisti, locutionem mentaliter restrictam in verbis Ionæ, non aliter fabricatam, quàm illi ipsi confici velint, de quorum exagitatione stipulatus es. In verbis Isaiæ ad Ezechiam, ne eadem more suo frustra tegeram, eadem mentalis restrictio, aut (vt tu loqui mauis,) idem sensus præcisus subintellectus, nec verbis expressus explicitè, citra aliam expensionem se prodit. Et quanquam in sensu præciso harum Ionæ & Isaiæ locutionum, aperiendo, quod maximè faciendum fuerat, indiligentiam tuam prodidisti, sed consultò quis ille sensus esset subiicuisti, quia eo sensu exhibito, manifestè deprehensus fuisses assertor mentalium restrictionum, quarum vis haberi profligator: nos tamen hoc ipso capite, sensum illum præcisum ac subintellectionem satis exposuimus, vt non sit necesse vltra hærere.

Ludus Barnesij ad dicta de Raphaële agente cum Tobia.

6. De Raphaële malè omnino meritus es, qui eum & *tentatorem* facis, quasi te fugeret cuius id Angeli nomen sit Matth. 4. & *tortorem* quod est etiam alterum Satanæ cognomentum apud eundem Euangelistam *cap.* 18. & denique *pium ludificatorem*. Tantum non dixisti histrionem super scenam, non veritati sed fabulæ seruientem; aut de triobolaribus illis spargyricis qui plebeculæ in triuiis imponunt, vnum, tametsi non in compitis multitudinem, sed priuatim Sanctos Dei famulos ludificantem. Quanquam & hoc ipsum satis expressisti, cum ioco omnia ab eo peracta, tibi excidere passus es. Quam enim id grauiter abs te ac consentaneè ad Angeli dignitatem scriptum fuerit: quàm serio egeris, tam plenum pietatis ministerium in iocum vertendo, non exaggero. Dissimulo prætereà quàm insuper ineptè addideris in illa locutione, *ego sum Ananias, Azariæ magni filius*, gessisse Angelum personam examinatoris, cui doctrinam personæ, gradum aliquem literarium capessentis exploranti fas est aliquid aliàs. falsum asseuerare in speciem, vt ex responso constet de candidati idoneitate ac doctrina. Vel certè gessisse personam Magistratus, qui distentum in equuleo reum torquet, & adigit ad confessionem veritatis. Ita enim planè ferunt quæ habes §. 46. n. 8. iuncto §. 42. n. 9. Has inquam lectoris ludificationes, dissimulandas video: & condonandas homini, cui propositum non fuit difficultatem elidere, sed quoquo modo, aptè vel ineptè eludere, & respondentis personam sustinere nihil reuera respondendo, sed vt exitus patefaciet, omnia per iocum, & vt fabulæ seruiret, agendo. Quidni enim Barnesio liceat cum Lectore, quod ab Angelo cum viro Sanctissimo vsurpatum comminiscitur? Obiter itaque tantùm aduerto, quod est per se euidentissimum, nihil in ea Raphaelis locutione cum examine scholastico, nihil cum iudiciaria rei iniustè crimen celantis, ideóque tormentis subiecti interrogatione, commune esse. Sed dimittamus hæc de Sancto Angelo, partim irreuerenter, partim insulsè dicta.

7. Pergamus ad sensum illum præcisum, quem præterea in ea Raphaelis locutione, vt veritatem eius tueri liceat, admittit Barnesius. Ait namque significatum esse, Angelum habere formam externam, repræsentationem, pietatem, & varia accidentia Azariæ. Quo eodem sensu præciso, Angelus repræsentans DEVM, dicit se esse DEVM, Exodi 20. alibique infinities. Quanquam mox hunc ipsum sensum, euertit exhibito altiore, quo vult Angelum dixisse se Azariam & filium Israel, significando coniunctionem & necessitudinem quæ sanctis Angelis cum quibusuis piis hominibus intercedit, & ratione cuius Angelus repræsentat pios homines, cuiusmodi erat Azarias. Quem sensum præcisum, liquet euertere priorem, quia hæc repræsentatio per charitatem, seu veriùs coniunctio, quæ admodum distortè appellatur repræsentatio, cadit in omnes pios. Repræsentatio autem ratione externæ formæ, cæterorúmque sensibilium Azariæ adiunctorũ, erat peculiaris Azariæ. Vnde iuxta priorem sensum præcisum, Angelus æquè se Abrahamum, vel Noemum, aut alium quemcumque pium hominem, dicere poterat: non item iuxta secundum sensum, qui ad Azariam arctatur. Vt vt sit, quemcumque tandem sensum præcisum in illis Angelis verbis excogitet Barnesius, perspicuum est eum sensum cortice externo verborum non exprimi distinctè ac explicitè, sicut erat in loquentis mente. ergo per congruam subintellectionem supplebatur quod extimæ verborum faciei deerat, & ad summum per externa verba implicitè subindicabatur. At hoc ipsum est, quod locutionem mentaliter restrictam dicimus. Vt proinde manifestum sit, totum illum laborem quo Barnesius in sensu præciso verborum Raphaelis aperiendo defungitur, infeliciter prorsus ei cedere, nec nisi ad confirmandam sententiam quam tanto nisu impetit, omniaque quibus aduersus eam vtitur, eneruanda & labefactanda valere.

Ineptiæ, circa dictum Iacobi, Ego sum Esau.

8. Idem prorsus statuendum de eo Iacobi dicto, *Ego sum Esau primogenitus tuus.* Vbi planè possum Barnesio occinere illa Thomæ VValdensis verba. *t. 1. l. 1. c. 28. luctatur cum argumento, sicut Iacob cum Angelo, quousque emarcuerit neruus in femore, & sua ipsius responsione succumbat.* Ait enim Barnesius, sensum verborum illorum hunc esse, præcisum quidem sed verum: *Ego sum, primogenitus tuus Esau, iure ac priuilegio,* ita vt nomen *Esau* eo loco non designet personam & proprietates indiuiduales Esau, sed personam habentem ius primogenituræ ex diuina ordinatione. Et

quamuis

quamuis Isaac interrogasset de persona physica Esau, tamen attendendo practicam intentionem Isaaci, quæ erat elargiri benedictionem ei cui diuinitùs destinabatur, rectè responsio Iacobi cecidit in interrogationem: quia verè ipse erat primogenitus, cui ex diuina electione debebatur benedictio. Quare concludit Barnesius, non esse quod ad tuendam veritatem dicti à Iacobo prolati, censeamus nos adigi ad paradoxum restrictionis mentalis, eum sufficiat sensus præcisus verus quem ex Augustino eruit §. 38. n. 9. & 10. & §. 41. n. 8. vultque hunc esse, quod Iacob dixerit se esse Esau, & cætera omnia in speciem falsa protulerit, intendens sensum verum, à Spiritu sancto ad ea verba mouente, illis subiectum.

Verum si vlla vspiam fuit locutio mentaliter restricta, affabrè concinnata; hæc certè est, etiam prout Barnesius eam exponit. Neque Lessius, cuius sententiam tanto impetu exagitandam suscepit, aliud reuera intendit. Sed ex hac Iacobi ad Isaacum locutione, eo qui nunc relatus est sensu spectata, & iisdem verbis expressa, duxit argumentum ad probandum licitum vsum locutionis mentaliter restrictæ ex idonea causa. Estque verè potentissima argumentatio. Habetur enim in illis Iacobi verbis falsitas in speciem, siue spectando præcisè quod explicitè & distinctè significabatur per verba: quandoquidem Iacob non erat Esau, primogenitus Isaac, quod vnum distinctè exprimebatur ea Iacobi locutione: cui nihilominus suberat veritas; quia Iacob etiam si natura non erat Esau primogenitus, erat tamen munere ad quod diuina destinatione assumptus erat; idque verbis illis subindicabatur, quatenus redditis ad interrogationem Isaaci, factam rationabiliter, siue consentaneè ad voluntatem Dei, & quærendo de eo cui ex diuina voluntate debebatur primogenituræ ius & benedictio. Quo etiam modo, subintellectionem à Iacobo pressam, expressit Ioannes de Celaya 4. *Ethic. cap. 7.*

Cum autem hæc sit medulla totius doctrinæ de mentaliter restrictis locutionibus ex iusta causa, eamque doctrinam explicatissimè hoc loco tradat Barnesius; considerandum lectori relinquo, an non omnes anathematismi, & conuicia, ac probra, quibus Lessij sententiam singulis prope paginis onerat, in ipsius Barnesij caput recidant; valeatque hic illud Psaltis. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos.* Et fortassis vt hos suos anathematismos effugeret, homo iocularis § 46 n. 7. aliam responsionem confinxit, nempe hæc per iocum dicta à Iacobo. Quæ solutio quanti facienda sit, mox patebit.

Iocus Barnesij circa Iudithæ dicta.

9. Iam verò quod Iudithæ ad Holofernem locutiones in speciem falsas, Barnesius inde à mendacio eximit, quod ironicè & irrisoriè ac per iocum prolatæ sint, nec debuerint nisi in exitu & catastrophe agnosci veræ; nunc quidem non excutio, quàm commodè ab eo inuectum sit. Video enim aperiri hinc aditum, omnibus quibus insta causa suppetet verbis deludendi alium, qualis Iudithæ suppetiit, non difficiliùs deludendi, quàm per locutionem mente restrictam. Quare omnia incommoda quibus inuidiam conflare satagit doctrinæ de locutionibus mentaliter restrictis, hac data porta ruent, non minùs quàm si restrictiones & æquiuocationes quæcumque admitterentur. Sed hoc vt dixi nunc non ago. Infra enim multipliciter patefaciam, quàm improuidè Barnesius, simplicitati humani conuictus consuluerit, obstructo fallaciarum aditu per locutiones ambiguas & mente restrictas; apertis autem pluribus ad fallendum ostiis, nec angustioribus, vel aditus operosioris, sed patentissimis & citra laborem peruiis.

Itaque hoc in præsentia dimisso, interrogo duntaxat, an Iuditha irrisoriè & per iocum ac ironicè omnia illa proferens, quæ seriò prolata, falsa fuissent, innueret aliqua ratione exteriùs, nutu scilicet, gestu, aut certo vocis tono, (vt ferè iocantes & irrisoriè vel ironicè loquentes solent,) se non seriò sed ioco & ironicè agere. Non opinor eò amentiæ deuenturum Barnesium, vt censeat prudentissimam fœminam, hosti sæuissimo, externa aliqua iocorum, ironiæ, ac derisionis indicia præbituram, cum præsenti capitis discrimine. Igitur iocus, irrisio, & ironia Iudithæ, latebat Holophernem, quem ipsa alloquebatur, nec poterat Holophernes ex vllo signo externo distincto à vocibus, reptare ad notitiam latentis ironiæ ac irrisionis. Ipsæ porro voces quas Iuditha proferebat, non exprimebant explicitè ac distinctè aliud, quàm quod Holophernes, aliique illi astantes percipiebant, quod à veritate longè aberat.

Ergo fatendum est cum S. Thoma 2. 2. *q.* 110. *art.* 3. *ad* 3. verba Iudithæ veritatem tantùm sortita fuisse, *secundùm aliquem mysticum intellectum.* Et idem ferunt verba illa D. Augustini serm. 229. de temp. *Non decuit pudicam mentiri: non intelligentibus dixit, perfecit adlibus quod promisit. Dum Regi, alto sermone, imaginariis verbis blanditur, bellator animus lasciuia soluitur.* Eum porro mysticum intellectum si velimus esse irrisorium & ironicum, (quod non arbitror rectè asseri, & saniori ac potiori interpretum parti meritò displicet,) parum referet: nam etiam ironiæ, & irrisio, & quæcumque aliæ huiusmodi figuratæ locutiones obiecto in speciem dissonantes, (de iis enim duntaxat id dicitur, non de aliis verborum aut sententiarum figuris, vt admodum pueriliter declamat Barnesius §. 38. à n. 11. ad 16.) vt veritatem retineant nec mendaciis annumerentur, necesse est vt per rationabilem loquentis subintellectionem exteriis verbis coniunctam, & per ea tantùm quatenus sunt hominis rationabiliter loquentis subindicatam, conformentur obiecto quod enunciatur, cum quo alioqui dissonarent, essentque mendacia, nullo vt supponimus externo signo prodente contrarium eius quod verba ferunt. Nam si tale aliquod signum suppeteret, puta gestus, aut ea vocis inflexio quæ apertè denotaret antiphrasim, nulla esset subintellectio necessaria, ad astruendam huiusmodi locutionis veritatem. Quia signum illud vocibus adiunctum, exprimeret explicitè ac distinctè vocum antiphrasim, & contrariam vsui earum vulgato, acceptionem.

Crux Barnesio fixa in Christi dicto, De die illa, &c.

10. Tandem circa dictum Christi profitentis suam de iudicij die ignorantiam, hæsit Barnesius æque infixus in limo profundi, ac circa dicta anteriora hactenus expensa. Quamuis enim visus sibi est emergere interposito sensus præcisi subsidio, tameo eum sensum à subintellectione rationabili quæ in locutione restricta includitur, non differre, satis hactenus monstratum est: & ij ipsi qui locutiones mentaliter restrictas ex eo Christi dicto confirmant, non alium ei sensum tribuunt, quem Barnesius præcisum & formalem appellauit, vt iis verborum pedicis, lectorem solutionis apparenti nouitate defixum, faciliùs irretiret. Quod si reuera sensus ille præcisus, implicitè tantum expressus, alius esset quàm quem ex Patribus & Doctoribus superiori capite adduximus, oculatiorem se Barnesius tot SS. Patribus Ecclesiæ luminibus profiteretur; qui crassam hæresim ei loco inædificantibus, hinc Arrianis, inde Agnoitis, non potuissent ad hunc recens cusum sensum aduertere, sed beneficio tantùm alicuius rationabilis subintellectionis à Christo factæ, qualem supra expressimus, prædictis erroribus occurrissent.

11. Est autem, priusquam hinc abeo, quod Barnesium moneam, tametsi dicam ei non impingam quod Christum prophetam appellet, iuxta D. Thomam 3. *p. quæst. 7. art.* 8. & plurimos Patres quorum loca proferunt ibi Suarez *d.* 21. *f.* 1. Vasques *ad eum articulum* & alij, perperam tamen ab eo asseri, quod Christus in

hac

hac responsione qua Apostolis negauit notitiam diei nouissimæ, egerit prophetam. Si enim rationem aut etiam nomen ipsum prophetiæ considerasset, vidisset profectò, quam procul à prophetica locutione absit dictum illud Christi; id quod etiam extendendum est ad pleraque cæterarum personarum de quibus egimus pronunciata in speciem falsa, quæ Barnesius vt latibulum aliquod implexæ solutionis excogitet, prophetias esse diuinat. Incongruè præterea & vt mitissimè dicam, ridiculè, aliquoties in hac disputatione de Scripturæ locis, facultatem loquendi reduplicatiuè, & in sensu præciso, nominat priuilegium propheticum ex quo locutus sit Christus, aliique sancti homines, quorum hactenus dicta expendimus. Vt quid enim priuilegium dicitur propheticum, quod cuiuis viro graui, probo atque veraci, de quo non præsumatur quod mentiri velit, æquè competit, potestatem eius faciente Barnesio §. 37. num. 2. An diuinitus facta est Barnesio copia elargiendi propheticum spiritum, vnaque priuilegium propheticum, cuiuis viro graui ac probo & veraci? An propheticus afflatus iuxta quorundam errorem, Barnesio fortè arridentem, mere naturalis est, vt proinde priuilegium propheticum, potuerit ab eo soli grauitati & naturali veracitati, cuiusuis quomodolibet probi hominis adiungi? Vtrumuis eligat Barnesius, iudicio Catholicæ Ecclesiæ damnas erit.

Rectène Barnesius circa loca hactenus expensa statuat, posse DEVM *sine culpa mentiri, non item hominem, nisi de eius licentia.*

12. Postremò quod aliquoties in expensione locorum Scripturæ circa hoc negotium allegatorum, admonet; si licuit Sanctis sensum aliquem verborum ab extima eorum veluti superficie alienum, intendere ex diuina concessione, fas similiter non esse cuiuis propria autoritate idem præstare: hæc inquam monitio, hominis est qui vel mendacij naturam non satis perspexerit, vel quod mendacibus sæpè incommodat, memoriæ infidelitate laboret. Nam si non licet cuiuis ex idonea causa sensum præcisum & formalem vocibus extimis duntaxat subindicatum, locutioni suæ appingere, ratio tantùm est, quia qui ita loqueretur, mendacium admitteret. Id enim est vnicum Barnesij contra locutiones restrictas fundamentum. Atqui nec DEVS ipse mentiri, nec cum aliis, vt licitè mentiantur dispensare potest, cum mendacium sit suapte natura & intrinsecè malum, vt cum D. Augustino & communi sententia posui cap. 2. Ac ne de potentia quidem absoluta posse DEVM mentiri, latè confirmat Gregor. *in 1. d. 41. quæst. 2.* & alij quos referunt ac sequuntur Suar. *disp. 3. de fide sect. 5. num. 6.* & Valentia 2. 2 *d. 1. q. 1. p. 3. conclus. 2.* contra Hibernicum, Alliacensem, Holcotum, Adamum & Gabrielem. Ergo nec DEVS ipse eo modo loqui poterit, nec vllus ex eius concessione. Vel si DEO id licet, aut creaturæ ex eius consensu peculiari, æquè absque eo licebit: dummodò nec positiuus DEI dissensus interponatur, nec desit idonea causa; quæ potest absque dubio plerumque in humanis rebus, silente DEO interuenire.

CAPVT XII.

Eadem licita vsurpatio locutionum mentaliter restrictarum ex idonea causa, vrgentibus duntaxat simplicitate & veritate, Sanctorum Patrum autoritate communitur.

1. SECVNDVM Scripturas, penes quas per Ecclesiam fidei magistram ac regulam viuam expositas, est summa autoritas apud Catholicos, magni omnino ponderis est autoritas SS. Patrum, *quibus Ecclesia plantatoribus, rigatoribus, ædificatoribus, pastoribus, nutritoribus creuit*, vt Augustinus rectè dixit 2. *contra Iulianum.* Quare perpensis in rem nostram Scripturæ locis, sequitur vt quæ fuerit in præsenti controuersia mens Sanctorum Patrum, hoc capite disquiramus. Quanquam liberauit nos bona parte huius laboris, expensio Scripturarum proximè propositarum, per quam occasionem illustria & plurima Patrum eas adhibita mentali restrictione exponentium, loca recensita sunt, quorum aliqua sapidiora regustanda exhibere, aliisque additis Lectoris mentem ad instructissima quasi repotia adhibere, suauissimum erit.

Mens Patrum in hanc rem, prodita inter exponendum Scripturas propositas.

Igitur circa eum Christi locum, quo suam de iudicij die ignorantiam, (tametsi eius reuera conscius,) profitebatur; dedi grauissimos Patres, Hilarium, *latinæ eloquentiæ Rhodanum*, nomenclatore Hieronymo; Ambrosium, *scriptorum inter Latinos florem speciosum*, iudice apud Augustinum Pelagio; Basilium *Spiritus sancti luscinium* iuxta Nyssenum; *Catholicorum magistrum & diuinum Ecclesiæ vniuersæ Lychnuchum* Hieronymum, iuxta Cassianum; denique *fistulam aquæ viuæ & vrnam fonta aeteas* Augustinum, ea Paulino. Alios præterea posteriores addidi, quorum apertissima fuit sentētia Christum, per mentalem restrictionem dixisse, se nescire; nō quod reuera nesciret, sed quod nesciret ad prodendum; vel quatenus Magister; cuius cum rationabiliter discipulos alloquitur, tantùm est docere vtilia auditori: Atque ita cum futurum esset discipulis nobisque inutile, agnoscere diem illum vltimum, imo potiùs vtilissimum esset eum ignorare, *vt dum certa futuri iudicij momenta nescimus*; (verba sunt Ambrosij 5. *de fide cap. 8.*) *semper tanquam in excubiis constituti, & in quadam virtutis specula collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ut nos inter vitia dies Domini deprehendat:* affirmant prædicti Patres, Christum dixisse se nescire, subintelligendo *ad prodendum.* Et consequenter admittunt fas esse cuique ex idonea causa, similem loquendi cum aliis modum vsurpare, & Christum qui vbique esse debet forma nostra, imitari hac quoque in parte. Neque enim id Christo speciali prærogatiua concessum volunt Patres, nobis autem negatum: quandoquidem, vt non ita multo ante argumentabas, si nobis id negatur, non aliam ob causam negatur, quàm quia mendacium est, si ita alium alloquamur, vt dicamus nos nescire quod reuera scimus, subintelligendo *ad prodendum*, vel tanquam Magistros, quales esse respectu alterius non debemus, cum docere eum rem aliquam, sine nostro eiúsve damno non possumus. Atqui si semel admittamus id esse mendacium respectu nostri, foret etiam mendacium respectu Christi: proindéque in eius ore esset inuentum mendacium, contra Apostolum. Igitur plana & aperta prædictorum Patrum sententia est, fas esse ea idonea causa loqui cum mentali restrictione. Aut vt omnino Barnesij os oppilem, fas esse cum res fert, negare compertum nobis esse, quod est reuera compertum, subintelligendo *ad prodendum*, siue *ad dicendum ei cui dici non expedit.*

2. Elucidant egregiè hanc Patrum sententiam verba Theophylacti *in cap. 24. Matthæi*, qui exprimens de more S. Chrysostomum, hom. 2. in Acta, Christum ea locutione homines imitatum, ac proinde eorum inter loquendum iustas subintellectiones ratas habuisse, in hunc modum tradit, exponens illum Matthæi locum, ad quem Patres, eam quam dico doctrinam expresserunt. *Docet hoc loco discipulos, vt discant non quærere humanam naturam transcendentia. Nam dum dicit, neque Angeli, admonet eos ne discere attendant, id quod Angeli ignorant. Et dum dicit, Pater solus, prohibet eos anniti vt discant postea. Quod si dixisset eis; scio quidem, vobis autem dicere nolo, contristati essent vtique, quasi despecti ab eo. Nunc autem dicit, quod neque filius*

nouit,

noult, nisi Pater solus. Sicut & patres sæpè continent quod in manibus, cultellum v. g. aliúdve quid quod prehensum noceret paruulo :) *deinde autem dum quærunt hoc fily, & dare ipsi nolunt, occultant dicentes, non habemus quod quæritis, & sic plorantes filios compescunt. Iis & Dominus compescens Apostolos, ne discant de die illo & hora, dixit. Neque ego scio, nisi Pater solus. Scit enim & ipse horam & diem illum*, &c. *sed vtiliter hanc non aperuit. Nobis enim scire non prodest quando erit consummatio, ne ignaui simus. Ignorantia enim nos facit alacres.* Hactenus Theophylactus, disertissimè vt vides Christi locutionem restrictam, ex humano loquendi more (quem proinde ratum habuit,) expressam docens.

Item ad locum ex capite 7. Ioannis.

3. Eum quem dixi sensum plurimorum Patrum in hac controuersia, eruere præterea licet ea illis quæ disputant circa locum illum Euangelij Ioan. *cap.* 7. quo Christus cognatis hortantibus vt ad diem festum ascenderet, nec captaret latibulum, quem aiebant quærere in palam esse, respondit. *Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego non ascenda ad diem festum istum.* Qui locus tametsi iuxta lectionem multorum Græcorum codicum, eum sensum faciat cui nulla subintellectio sit necessaria : (legunt enim *οὔπω ἀναβαίνω*, *nondum ascendo*, non autem vt in vulgata legimus, *non ascendam*, vel *non ascendo.*) Tamen si vulgatam lectionem retineamus, eiúsque simplicem sensum, qui & Latinis propè omnibus apud Maldonatum, & Græcis plerísque placuisse videtur, multóque magis cohæret cum Christi consilio, vt idem Maldonatus rectè ponderat, omnino admittenda erit subintellectio.

Et quicquid sit an ipse locus eam exigat, quod nunc non ago, tamen benè multi Patres de (quorum duntaxat mente hic sum sollicitus, censuerunt ad veritatem eius loci retinendam, & ambigendum Porphyrium, (quem inde Christum allatrasse prodit Hieron. *l.2. aduers. Pelag.*) adhibendam esse subintellectionem, ita vt locutio sit restricta, quod cum veritate non pugnare satis agnoscunt prædicti Patres, eo ipso quod Christo eum loquendi modum tribuunt. Varias illas subintellectiones à plerísque Patribus ad illius loci interpretationem adhibitas, si quis scire auet, adeat Toletum annot. 10 ad illud caput Ioannis, & Maldonatum in eundem locum. Et vnam accommodatissimam suggerit Barnesius §. 48. num. 5. dum cupiens se ex eo loco extricare, magis implicatur; tandémque turpiter euertit sententiam suam, dicens sensum Christi fuisse, non ascendam quousque tempus opportunum aduenerit. Quod cum verbis ipsis explicitè non prodatur, fatendum est subintelligi; atque adeo locutio, ipsiusmet aduersarij confessione, est restricta, si verus illius loci sensus spectetur. Quem etiam idem aduersarius, ea Francisci Lucæ correctionibus Romanæ Bibliæ, (paa sit Despauterij manibus quos hic Grammaticæ lanius toties turbat,) stabiliri posse contendit. Itaque potest locus ille iuxta aduersarium, directè vrgeri pro veritate quam contra ipsum asserimus. Mihi tamen quod interpretem hic non agam, nec loci prædicti verus sensus nunc quæratur, sed tantùm quid Patres eius loci occasione prodiderunt de veritate locutionum mentaliter restrictarum ex idonea causa, longiore in hoc loco immoratione supersedendum existimo.

Alia Patrum testimonia, Gregorij inprimis & Augustini.

4. Sunt præterea apud aliquos Patres insignia in hanc rem testimonia, quibus absolutè docent, fas esse salua veritate & nullatenus violato numine, vsurpare locutionem quæ iuxta externum verborum corticem videatur falsa, à mendacio tamen semoueatur per iustam subticentiam. Illustrissimè S. Gregor. *lib. 6. in 1. Reg. cap. tertio*, cum dixisset *Tyrannorum versutiam atque sauciam quandoque esse pia fraude deludendam, & obtiendum eis quæ credant, vt nocendi aditum non inueniant:* subdit, id ita præstandum esse, *vt caueatur culpa mendacij; quod tunc benè perficitur, cum illud fit quod asseritur, sed quod fit, sic dicitur, vt celetur; quia ex parte dicitur, & ex parte reticetur.* Non potuit apertiùs & explicatiùs proponere quod hic asserimus.

Subobscuriùs D. Augustinus *in psalm.* 5. eodem tamen vt arbitror sensu, dixit in discrimine alienæ vitæ corporalis aut etiam propriæ, non esse quidem vnquam mentiendum, fas tamen esse verum tacere & occultare. Quam occultationem & taciturnitatem, eandem necesse est admittere in hac Augustini sententia, quam in proximè relata ex Gregorio, qui Augustinum imitari solet, hoc est taciturnitatem & occultationem quasi positiuam per verba restricta vel ambigua, non autem merè negatiuam, quæ ægrè potest vsus illos habere : ad quorum assecutionem Augustinus veri occultationem concedit. Fauétque exemplum affine, quod mox Augustinus ad honestatem occultationis veri aperiendam adhibet : nempe eius qui furentis gladium apud se depositum habens, reposcente furioso, negat se redditurum, quæ non est mera omissio restitutionis vt per se patet, sed positiua inficiatio ob mutatum domi statum, & iustam causam eum priuandi re sua. Quia ergo similiter Augustinus ait, cum res fert esse tacendum verum, & occultandum, de ea profectò taciturnitate & occultatione positiua videtur agere, quam verbis S. Gregorij proposuimus, & ipse Gregorius ex Augustino videtur expressisse.

Suffragium Synesij facto ipso & vsu collatum.

5. Eruditionem sanctimoniámque Synesij Ptolemaidis Episcopi, nemo ignorat, qui in politiore literatura & Patrum lectione hospes non sit. Est apud eum in rem nostram locus insignis *epistola* 105. quem proferre placet, vt hominis sanctissimi & sapientissimi facto, os aduersarij contundam, agnoscátque quos impetat, cum in locutiones restrictas adeò petulanter bacchatur. Nititur eo loco Synesius, omni cura subducere se Episcopatus ad quod postulabatur. Itaque vt Theophilo Alexandrino, cæterísque quorum intererat, inijceretur metus lupum pro pastore præficiendi ouili Christi, imparem se molì illi negotiorum quæ Episcopale munus consequitur, multis præterea insolirísque sordibus inquinatum profitetur. Describit suam ad omne ludorum genus propensionem, alienam prorsus ab Episcopo, quem ait *diuinum esse hominem oportere, vtpote qui ab omni luda peræquè atque* DEVS *ipse, alienus & inexorabilis esse debeat.* Addit coniugij se nexibus illigatum ad eam diem fuisse, & neque ab vxore prorsus seiungi velle, quod necesse forer præstare Episcopum, neque, quod nefarium esset, velle eum ea clanculum adulteri instar consuescere. Omnium verò maximè vrget, fixum sibi ac certum esse dogmata quædam quæ Philosophus combibisset & demonstratione firmata haberet non abiicere, quamuis cum Christianis scitis non consentientia. *Etenim*, inquit, *nunquam profectò mihi persuasero, animam origine esse posteriorem corpore. Mundum cæterásque eius partes, vnà interire, nunquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem, sacrum quippiam atque arcanum arbitror, longéque absum ab vulgi opinionibus comprobandis. Animus certè quidem Philosophia imbutus ac veritatis inspector, mentiendi necessitati nonnihil remittit. Lux enim veritati, oculus vulgo, proportione quadam respondent. Et oculus ipse non sine damno sua immodica luce perfruatur. At vti ophthalmicis caligo magis expedit, eodem modo mendacium, vulgo prodesse arbitror, contra nocere veritatem iis qui in rerum perspicuitatem intendere mentis aciem nequeunt. Hac si mihi Episcopalis nostri muneris iura concesserint, subire hanc dignitatem possim : ita vt*

domi quidem philosopher, foris verò fabulas texam: vt nihil penitus docens, sic nihil etiam dedocens, atque in præsumpta animi opinione permanere sinens. Sin ita etiam mouere se oportere dixerint, ac Episcopum opinionibus esse popularem, ego me illico manifestum omnibus præbebo. Verba videntur subobscuriora, sed sensus est: Etiam Philosophi interdum quamuis veritatem introspiciant, captui tamen vulgi se accommodant & et mendacia in speciem propinant. Ego, si annuant quorum interest, vt quæ noui esse mendacia, dissimulem prout habentur pro fidei placitis, nihil mutans in vulgari errore mihi per philosophiam comperto, non abnuo fieri Episcopus. Hoc si mihi negent quorum interest, velintque vt philosophicam meam sententiam circa dogmata prædicta abiiciam, non possum assensum præstare. Indicant magis hunc sensum quæ proximè subiicit. Hæc nimirum; *si ad Episcopale munus vocor, nolo mentitus dogmata. Horum* DEVM, *horum homines testes facio. Affinis est* DEO *veritas*, &c. Iterat quæ dixerat de sua ludendi appetentia & immoderato equorum & venaticorum canum studio; eandémque denuo inculcat se peruersa illa quæ retulerat dogmata, numquam abiecturum, neque commissurum vt sibi in eis populo enunciandis, lingua ab animo dissideat.

6. Hanc viri Sanctissimi ad eiurandum Episcopale fastigium omni ope connitentis de suis dogmatibus & propensionibus contestationem, qui minus peruaserunt, vt Euagrius *lib. 1. c. 15. histor.* & Nicephor. *lib. 14. c. 55.* turpiter omnino hallucinati sunt; scriptis mandantes, Synesium Ethnica adhuc fuligine oblitum quoad aliqua dogmata, & in eorum assertione obfirmatum, permissum nihilominus inaugurari, non modò Sacerdotio, sed etiam Episcopatu; spe concepta quod plenè tandem ad Christi fidem esset accessurus, depositis omnino prædictis dogmatibus à Christiana fide abhorrentibus, vti tandem factum scribunt. Sed nescio quid illi vel ad Synesij infamiam grauius, vel ad Theophili Alexandrini, hominis decretorum Ecclesiasticorum consultissimi, supinitatem prodendam accommodatius, comminisci potuissent. Synesius enim nulla ex parte infamari grauius potest, quàm si in erroribus tam exploratis retinendis obfirmatus fuisse dicatur. Theophilus verò Alexandrinus qui Synesij electionem ratam habuit, bardus omnino censendus esset, huiusmodi hominem Ptolemæis præficiens Episcopum. Quare omnino agnouit Theophilus, agnouerúntque etiam qui Synesium postulabant Episcopum, has contestationes ab eo adhibitas non mendaciter, quod in tam graui materia nimis atrox esset, præsertim in homine eo ipso loco aliisque compluribus mendacium tam acriter insectante; sed per locutionem mente restrictam, vt Episcopatus sarcinam excuteret. Nullis enim se artibus & machinis abstinuisse, vt eam dignitatem à se amoliretur, fassus ipsemet postmodum est, datis ad Ptolemaidis presbyteros literis, quæ inter eius Epistolas, (ordine sanè perturbato,) vndecimo loco leguntur. Detexit hoc Synesij artificium sagaciter Card. Baronius *anno Christi* 410. *in fine*; idipsum verbis à Synesio præstitum obseruans, quod S. Ambrosius, cum ad Episcopatum postularetur, factis patrauit: vt videlicet, profligati pudoris mulieres domum admitteret, & in sontes quosdam animaduerti iuberet, vt sanguinarius & impurus audiret, sicque indignus Episcopatu haberetur. Quod tantum abfuit vt persuaderet, vt potiùs eo facto plebem virtutis Ambrosij probè consciam ad feruentiorem postulationem incenderet. Idem igitur Synesio accidit, in verbis & locutione restricta. Quod perspicuè locum habet quoad contestationem de ludis, & venatione, ac non ineundo cælibatu.

Subnascitur tamen hic difficultas quoad propositiones spectantes fidei dogmata. Cæterum quominus ob restrictam locutionem in materia fidei, Synesium eius culpæ insimulemus, quam *cap.* 4. admittendam diximus ab eo qui in re fidei æquiuocatione vel locutionis restrictione vtitur, obstare potest persuasio, ab eo, vt videtur, concepta de honestate suæ illius locutionis in eo euentu: eo quod maneret nihilominus vsquequaque intemeratus Dei honor & illibata fidei synceritas, quam probè perspiciebat nulla ex parte fœdandam, contestationibus illis errorum quibus præferebat se adhærescere: contra quàm accideret ei qui coram Tyranno aut aliter quoties fidei vel diuino honori dispendium ex huiusmodi verborum plexibus immineret, vellet nihilominus eos vsurpare. Itaque non vtor doctrina Archidiaconi in *cap. vtilem* 22. *q.* 2. perperam existimantis fas esse graui causa profiteri exteriùs hæresim aut errorem adhibita locutione restricta: sed aliquem Synesij in ea locutionum restrictione, ea ex parte næuum admitto, materialem potius quam formalem, quippe ex tali iudicio animi in solam declinandi honoris cogitationem intenti, profectum, ac proinde obiectiuè quidem næuum & malum, formaliter autem ob conditiones operantis, & à vera coram DEO culpa liberum. Mitius tamen cum sanctissimo & doctissimo Præsule ago, quàm qui eum aliter quam per restrictam & artificiosam locutionem in tanta, (vt arbitrabatur,) necessitate vsurpatam, locutum volunt.

7. Omnino igitur censuit Synesius locutiones restrictas ex iusta necessitate vsurpatas, nihil veritati, nihil virtuti per se loquendo incommodare. Eaque ratione fas sibi duxit, suum & equorum & canum venaticorum studium, & ludendi animique relaxandi appetentiam, & rei vxoriæ cupiditatem, obtendere declinationi Episcopatus. Quod si bona fide idem sibi in ea necessitate licere duxit circa quasdam fidei repugnantes propositiones, cum tamen in eo negotio nulli duplicitati aut implexitati locus esse debeat, perspicuum est quàm ille intrepidè ac securè idem in aliis materiis, per se loquendo, aliaque virtute nō obstante quàm veritatis & simplicitatis: itemque eadem aut grauiore necessitate posita, idipsum habiturus fuisset honestum & à vitio immune. Quid quod disertè & in actu signato, homini Philosopho ne periculum plebi creet, facultatem datam agnoscit nonnihil cedendi necessitati mentiendi? hoc est vrgente necessitate non exponendæ apertè mentis suæ, & vsurpandi verba quæ interna subintellectione supplerentur, ac si cortice tenus pensarentur, mendacio apparerent: ideóque interdum breuitatis causa, & ad longam circumlocutionem declinandam, mendacia vno verbo dicuntur? Quæ rigoris laxatio in vocibus *mentiendi* atque *mendacij*, multis imposuit vt arbitrarentur à plerisque antiquis dealbatum mendacij Æthiopem, & admissam in necessitate eius honestatem; cum tamen antiqui illi, mendacium propriè dictum iis ipsis locis quibus eam doctrinam proferunt, exhorruerint, vt proximè in plerisque Græcis Patribus manifestum faciam. Hoc igitur sensu, Synesius, homini Philosopho vrgente necessitate, v. g. ne turbas intempestiuè serat, aliarum virtutum præterquam veritatis & simplicitatis obligatione seclusa, concessum supponit vsum mentiendi; id est, ius implexè & restrictè loquendi, vti ipsemet hoc loco fecit: quamuis mendacij propriè dicti dedecus, & hoc loco prodita veritatis affinitate cum DEO, & sub initium orationis de regno, veritatem *verborum nobilitatem* nominans, & alibi non semel, exosum sibi ac inuisum esse, apertè docuerit.

Testimonium S. Martini Bracharensis.

8. S. Martinus Dumiensis, siue vt Sigebertus nominat, Galliciensis, (passim ab Episcopatu, Braccarensis dicitur & insigniter laudatur in Concilio Toletano 10.) lib. de quatuor virtutibus cap. 4. summum veritatis studium & mendacij odium, ita primùm commendat. *Nihil tibi intersit, affirmes an iures. De fide & religione scias agi, vbicumque de veritate tractatur. Nam si* illicito

Digitized by Google

iureiuranda DEVS *inuocetur, & non inuocanti tamen, Deus testis est. Non transfert veritatem, ne Iustitiæ transeas legem.* Non poterat exquisitius veritatem celebrare, aut odium maius mendacij explere, quàm iubendo vt quodvis mendacium perinde ferè habeatur ac periurium; nec qualecunque, sed sacrilegum, ob numinis vbique præsentiam. Subdit deinde. *Quod si aliquando coarcteris vti mendacio; vtere, non ad falsi, sed ad veri custodiam. Et si contigerit, fidelitatem mendacio redimi, non mentieris, sed potiùs excusaberis: quia vbi honesta causa est, iustus secreta non prodit. Tacenda enim tacet, loquenda loquitur. Estque illi aperta & secura tranquillitas, vt dum alij vincuntur à malis, vincantur ab illo mala.* Hæc, si vt verba sonant, accipiantur, euertent apertè quæ statim præmissa sunt, de incensissimo cuiusuis mendacij odio, æquè ac sacrilegi periurij. Sensus ergo posteriorum horum verborum, est, si aliquando vrgeamur infideles esse amico, & prodere commissum ab eo secretum, vtendum esse locutione restricta, qua taceamus tacenda, & loquenda loquamur. Eam verò, quamuis externa specie mendacium videatur, tamen reuera mendacium non esse, sed veritatis suppressionem, & obuolutionem aliquam, cui ob vrgentem necessitatem excusatio debeatur.

Insignis locus Dorothei ex Agathone.

Exquisitè omnino hanc ipsam veritatis occultationem positiuam, per restrictam locutionem ex idonea causa adhibitam, mendacio eximit S. Dorotheus *doctr. 9. num. 7.* confirmatque etiam Abbatis Agathonis autoritate, præmissa longa mendacij & duplicitatis exagitatione, ne sit suspensio defensi per eos mendacij. Locum adscribo, quia est in hanc rem planè luculentus. *Interdum alicuius rei necessitas incumbit, quam nisi parumper occultaueris dissimulauerisque, in maiorem turbationem & afflictionem conuertetur. Quando igitur huiusmodi casus occurrerit, & nouerit homo coactum se eiusmodi necessitate, mutet verba, variet sermonem, ne grauior fiat afflictio, & maior vt dixi turbatio, maiusque periculum atque discrimen. Quemadmodum dixit Abbas Alonius Abbati Agathoni. Ecce, inquit, duo viri iuxta te cædem patrarunt. Alter ad cellam tuam fugit. Ecce Princeps seu Iudex illum quærit, interrogat te vtrum homicidium & cædes illa coram te sit perpetrata, & apud te sit homicida. Nisi te moderatè ac prudenter gubernaueris, ad supplicium mortis hominem trades. Quando igitur ait, discrimen aliquod ingens ingruerit, licere puto.* Ita quidem habet Dorothei locus ex Chrysostomi Calabri Cassinensis Monachi interpretatione: sed apparet locum esse mutilum: & sensum non luxari modò, sed via consistere. Sic igitur legendæ extremæ periodi, ex interpretatione Hilarionis Veronensis, quam Margarinus tomo 2. Biblioth. inseruit, respondetque Græco Dorothei contextui, qui habetur in Orthodoxographia. *Abi te petit vbi sit homicida. Numquid huiusmodi hominem in mortem tradas, an verba commutes? licere, ait, puta in tali articulo & necessitate.* Atque ita vides constare sensum Dorothei, qui alioqui hiaret. Pergo ex nitidiore & synceriore Calabri interpretatione. *Nec sis tamen vsque adeo securus & supinus ac socors, sed resipisce, pœnitentiam age, lachrymas funde, & plora coram* DEO: *atque hoc tempus reputa vt tempus tentationis. Neque id sæpius ac frequenter agas, sed semel in multo tempore. Quemadmodum enim theriaca, vel aliqua purgatio, si quis ea frequenter vtatur, lædit potiùs quàm iuuat; si verò semel tempore necessitatis illam assumpserit, plurimum confert. Sic et hac vti debemus, vt non nisi in summa & extrema necessitate, verba mutemus, non frequenter, sed longissimo internallo; nec sine magno timore ac tremore, ostendentes* DEO *& propositum & voluntatem nostram, & necessitatem vrgentem.* Dictum Abbatis Agathonis, refert etiam Climacus *gradu 12.* illudque præmissa accurata mendacij exagitatione ratum habet, vt liquido habetur ex Commentario Ioannis Raythu antiqui monachi, ipsique Climaco æqualis ad eum locum.

Ad vim porro huius testimonij, in quod tam multi Patres concurrunt, perspiciendam, aduertendum diligenter est, de qua veritatis occultatione licita, & à mendacio libera ob vrgentem necessitatem, agere proposuerit Dorotheus. Certè non de alia quàm de ea quæ fit per mutationem & versionem verborum. Quid autem sit mutare verba apud Dorotheum eo loco, intelligitur ex illis quæ paulò ante præmiserat numer. 6. agens de mentiente. *Si rem*, inquit, *quamlibet concupiscit & appetit, non audet dicere, rem illam desidero ac concupisco, sed sermonem peruertit & amphibologia seu circumlocutione vtitur*, (in Græco textu duntaxat habetur, στρέφει λόγους) *dicens; hoc patior, hac re mihi opus est, huic rei subditus & obnoxius sum: & tamet mentiri pergit, quoad desiderium & concupiscentiam suam explicat.* Hinc liquet, *mutare verba* idem esse quod mentiri reipsa vel in speciem. Vtroque enim modo ea verba accipit his locis Dorotheus. Nam mentitur reipsa, is quem refert verba mutantem ac peruertentem ad explendam concupiscentiam: mentitur autem in speciem, is qui ex Abbatis Agathonis monito, mutat verba ob vrgens discrimen, negans se nosse vbi sit, quem non ignorat domi delitescere. Quod est vt Calaber vertit, circumitu vti, & amphibologiam (vt aliqui etiam loquuntur) insensibilem adhibere; id est, locutionem restrictam. nec poterit abnuere Barnesius qui §. 8. numer. 7. mutationem illam verborum cuius fit mentio Deuteron. 16. v. 19. de ea quam dixi mutatione vult intelligi, quamuis ea interpretatio admodum ineptè ei loco Deuteronomij aptetur. Quare manifestum videtur Abbatem Agathonem, vnàque Dorotheum, licito in necessitate restrictionum mentalium vsui astipulari. Quod enim idoneam restringendi causam exigant, non est quod moneam.

9. Tantùm superest scrupulus circa eam pœnitentiam quam indicunt ei, qui etiam ex tanta necessitate quantam describunt, verba peruerterit. Id enim indicare videtur subesse peccatum ei mutationi verborum, siue restrictæ locutioni, tametsi factæ ex graui causa. Sed dicendum est, non deposci pœnitentiam ex eo quod peruersio illa verborum mala sit: stultum enim foret præbere consilium admittendi, quod mox profuso lachrymarum imbre abluere cogaris. Idcirco igitur deposcitur pœnitentia & fletus ab eo qui ex iusta necessitate restrictè loquitur, quia periculum est ne limites concessos transgressus sit; aut ne causam restringendi, eiusque idoneitatem, minus quam par erat æstimauerit. Item quia verendum est, ne à DEO in hoc tentationis tempus deuenire permissus sit, ob aliquod peccatum, quod proinde fletu ac pœnitentia congruente sit diluendum. Nec plura circa testimonium Dorothei. Cuius autoritas non debet videri modica, cum ob summam Scriptoris illius pietatem, & peritiam rerum Asceticarum, tum ob insigne syncerissimæ fidei ac sanctitatis eius testimonium, quod extat apud laudatissimum Patrem, Theodorum Studitam *in Testamento cap. 4.* qui nihil se apud Dorotheum pietati dissonans, sed omnia potius bonæ frugis deprehendisse testatur. Quomodo tamen temperandum rectéque accipiendum sit, quod ait Dorotheus, licitum esse vsum huius mutationis verborum inter respondendum Iudici legitime vt supponitur interroganti, discussum est supra c 4. num. 9.

10. Imitati haud dubiè sunt Abbas Agathon & Dorotheus, anteriores, plerosque Græcos, quorum ea fuit sententia, obductione veritatis per verborum mutationem siue restrictionem, non secus vtendum esse ac medicamento. Hoc est non nisi ex iusta proportionata causa, quæ necessitatem aliquam sic loquendi in-

ducat : nec frequenter, sed perrarò adhibendam esse quod periculi plenissimum sit huiusmodi artificio assuescere. Nam neque pharmaca adhibet quis, si sapiat & sanitati consultum velit, nisi ex necessitate:& qui eorum parci non sunt, facile valetudinem exterminant potiùs quàm foueant, aut promoueant. Et ita huiusmodi similitudinem aptabat paulò ante Dorotheus: quem propterea expressisse dixi anteriores Græcos Patres, quorum fuit in hoc negotio ea comparatio. Præcipui sunt, Origenes, Chrysostomus, Cassianus. Hunc enim saltem institutione Græcum, Græcis Patribus annumerare liceat; siue Græcè scripserit, quod Trithemio aliisque nonnullis placuit, siue (quod ipsemet in Institutionum præfatione testatur) latinè; vt propterea Photius *Cod.* 197. eum Romanum scriptorem nominet.

Testimonium Origenis, & quid in eo reprehendendum in hac parte.

11. Origenis hunc locum ex *lib. 6. stromatum* refert Hieron. *l. 2. aduersus Ruffinum*, cuius testimonio liquet hallucinatum Ioannem Salam. 1.2. *tract.* 14. *d.* 23. *s.* 9. cum negauit Origenem conscripsisse libros stromatum. *Indignantur*, inquit Hieronymus recolens quod *epist. 65. ad Pammachium* data, scripserat, *quare Origenistas scripserim inter se orgiis mendaciorum foederari. Nominaui librum in quo hoc scriptum legerim, id est, sextum stromateon Origenis, in quo Platonis sententia nostrum dogma componens, ita loquitur. Plato in tertio de Republica libro. Veritas quoque sectanda magnopere est. si enim vt paulo ante rectissimè dicebamus*, DEO *indecens & inutile mendacium est, hominibus quandoque vtile, vt vtantur eo quasi condimento atque medicamine, nulli dubium est, quia huiusmodi licentia medicis danda sit, & ob imprudentibus remouendo. Vera, inquit, asseris. Ergo principes vrbium, si quibus & aliis hoc conceditur, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patria & ciuibus : ab aliis verò qui vti mendacio nesciunt, auferendum est omne mendacium.* Hactenus Platonis verba exscribens Origenes qui pergit. *Et nos igitur illius præcepti memores, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, non debemus dicere, quis est proximus meus? sed considerare quomodo Philosophus cautè dixerit*, DEO *indecens & inutile esse mendacium, hominibus interdum vtile : & quod ne pro dispensatione quidem, putandus sit* DEVS *aliquando mentiri. Sin autem commodum auditoris exegerit, verbis loquitur ambiguis, & per ænigmata quæ vult profert : vt & veritatis apud eum dignitas conseruetur, & quod noxium esse poterat, si nudum proferretur in vulgus, quodam tectum velamine proferatur. Homo autem cum incumbit necessitas mentiendi, diligenter attendat vt sic vtatur interdum mendacio, quomodo condimento atque medicamine; vt seruet mensuram eius, ne excedat terminos quibus vsa est Iudith contra Holophernem, & vicit eum prudenti simulatione verborum. Imitetur Hester, quæ Artaxerxis sententiam diu tacita gentis veritate correxit. Et in primis Patriarcham Iacob, quem legimus benedictiones Patris, artifici impetrasse mendacio. Ex quo perspicuum est, quod nisi ita mentiti fuerimus vt magnum nobis ex hoc aliquod quæratur bonum, iudicandi simus quasi inimici eius qui ait, Ego sum veritas. Hæc Origenes scripsit*, subdit S. Hieronymus, *negare non possumus : scripsit in iis libris quos ad perfectos & ad discipulos loquebatur, docétque Magistris mentiendum, discipulos autem non debere mentiri. Qui ergo benè mentitur, & absque vlla verecundia quicquid in buccam venerit, confingit in fratres; Magistrum se optimum probat.*

12. Euidentissimum est, S. Hieronymum sententiam Origenis tamquam mendacio patrocinantem abiicere. Vt tamen quæ verè fuerit Origenis sententia perspicuum fiat, obseruandum est, quod S. Hieronymus obiter attigit, nimirum conferri eo loco siue componi Platonicum dogma de mendacio, cum Christiano : & primum quidem proferri quæ fuerit Platonis sententia de mendacij officiosi honestate, mox autem temperari & ex parte corrigi, vt aptetur ad vsum Christianis concessum. DEVM ergo negauerat Plato, approbante Origene, mendacium vsurpare, quod vt liquet ex calce libri secundi de Republica (quo se refert idem Philosophus in verbis ab Origene adductis ex initio libri tertij) non spectat ad mendacium verbale, sed ad mendacium vt ita dicam reale, quod à Poëtis DEO affictum exagitat eo loco Plato. Fingebant enim Poetæ DEVM esse *præstigiatorem, & veluti ex insidiis aliàs alio sub specie apparere, & aliquando quidem alium fieri, suámque speciem in multas formas commutare, aliquando autem nos fallere, inouésque de se species nobis ingerere noctu euagantis, peregrinis & variè transformatis assimilatos.* His omnino verbis mendacium à Poëtis DEO tributum refert Plato in fine libri secundi citati, & hoc est mendacium quod DEO indecens & inutile affirmat ibidem, & initio libri tertij renouente vt retuli Origene : qui eo lubentiùs descendere in eam quoad DEVM sententiam videtur, quod Ethnici Philosophi non satis perspectam habentes assumptæ à Verbo humanitatis rationem, & certis argumentis persuasum habentes DEVM non posse substantialiter commutari in aliam naturam, eo adigere se putabant Christianos, vt dicere deberent, Verbum non nisi tanquam præstigiatorem exhibuisse se visendum hominis forma ac specie: non quod homo reuera esset, sed quod mendaci obiectu humanæ formæ, hominibus ludificatus, & homo habitus esset. Ita enim planè constat ex Celsi Philosophi contra Christianos disputatione, quam exhibet Origenes *libro 4. aduersus eundem Celsum*, non multis ab initio paginis. Tale igitur mendacium à DEO cum Platone ablegat Origenes, tametsi eodem libro 4. contra Celsum apertè docet, etiam si DEVS nihil tale pro nobis fecerit, vt de Christianorum sententia fingebat Celsus, tamen nihil fore absurdi si id faceret, & quod Medici erga ægrotos factitant, dissimulata veritate, mendacio tanquam medicamento vsus, necessitati nostræ subueniret. Hæc Origenes eo loco.

Ex quibus lux affulget ei eiusdem loco, quem ex Hieronymo retulimus; constátque quomodo accipiendum sit, quod ibi absolutè Platonicam sententiam referens de mendacio DEVM dedecente tradiderat. Nihilominus enim prudentem & ex hominis bono factam veritatis dissimulationem, quam mendacij nomine apertè donat libro illo quarto contra Celsum, vsurpari à DEO posse, perspicuè admittit. Dei autem imitatione, idem hominibus liberum esse vult, & inter agendum quod aliis possit esse erroris occasio, & inter loquendum, dummodò attentè obseruent, ne ex causa non idonea concessum sibi existiment huiusmodi vsum mendacij. Quo nomine quoad mendacium in verbis positum, intelligit locutionem mentaliter restrictam, vt docent locutiones Iudithæ & Iacobi quas in exemplum profert. Nec abs re nomen mendacij tribuitur huiusmodi locutioni, cum in speciem ac eo præcisè spectato quod explicitè proponitur, sensibúsque obiicitur, locutio restricta, obiecto dissonet.

13. Constare igitur existimo vsum restrictæ locutionis tanquam medicamenti, id est, non nisi ex necessitate & idonea causa vsurpatum, placuisse Origeni: indéque S. Dorotheum, adhibita illa ipsa medicamenti similitudine, idem tradidisse. At præsentio, non defore qui existimet Origenis autoritatem plus huic sententiæ officere, quàm commodare: quandoquidem nominatim S. Hieronymus hoc Origenis placitum repellit, tanquam Christiana puritate indignum. Verùm censura Hieronymi, vt ex postremis verbis supra ex eo propositis manifestum est, cadit duntaxat in mendacium propriè acceptum, de quo verissimè dicitur esse indignum Christiana synceritate, & omnino deuitandum Christiano. Infert enim ex hoc Origenis placito S. Hieronymus, fas fore effun-

di in mendacia, & pro arbitratu comminisci de aliis quiduis impium, moxque effutire. Origenes autem certos mentiendi terminos fixerat, iusta necessitate definitos. Quare aliter mendacium Origenes, aliter S. Hieronymus accepit. Et meritò tamen S. Hieronymus, illam Origenis sententiam reiecit, sumptam prout verba sonant, quod posset ea sententia crudè à plerisque accipi; nec tantùm mentalibus restrictionibus, quæ non nisi in speciem mendacia sunt, sed etiam propriè dictis mendaciis efferendis ansam præbere. Qua in re imitatum existimo S. Hieronymum quod Aristoteles sæpè erga Platonem seruat, ac etiam erga alios antiquos, vt notat Franciscus Georgius *in Harmonia Cant.* 1. *tono* 2. *cap.* 12. vt nimirum ad præcidendam errorum causam, eúmque philosophandi modum res iam satis per se obscuras verbis insuper obscurantem, eliminandum: improbaret plerumque eorum sententias secundum verborum corticem spectatas, quod Platonis circa Ideas confutatio videtur euincere, vt pleniùs traditur *in Natur. Theol. dist.* 1. *num.* 43.

Loca ex Chrysostomo in rem nostram.

14. Venio ad Chrysostomum, qui locutiones restrictas Abrahami & Iacobi ex necessaria causa vsurpatas, approbat *hom.* 32. *&* 52. *in Gen.* sed optimè *homil.* 5. *de pœnit.* expendens responsum Rahab meretricis. *Fide*, inquit ex Apostolo, *Rahab meretrix non periit cum incredulis, exploratores excipiens cum pace, & remittens alia via. Atque respice quomodo multa cum sapientia bonam eius inferunt voluntatem. Cum enim transmissi à Rege suat qui exploratores quærerent, dicunt ei: si ingressi sunt ad te viri? Ipsa verò ad eos. Ita, inquit, ingressi. Prius veritatem ædificat, atque ita mendacium inducit. Nequaquam enim mendacium ex se creditur, nisi præueniens veritatem ostenderit: propterea qui credibiliter mentiuntur, prius vera fatentur, atque omnibus manifesta, deinde mendacium inducunt ac dubium. Ingressi ad te inquiunt exploratores? Dicit sic: si enim à primo dixisset, non; ad scrutinium prouocasset abeuntes. Sed ingressi sunt, inquit, & egressi eadem via; persequimini & comprehendite eos. O bonum mendacium, ò bonum dolum, diuina non tradentem, sed pietatem custodientem.* Vides Chrysostomum apertè locutioni restrictæ ex necessaria causa, atque adeo ad modum medicamenti vsurpatæ, patrocinari. Quod autem eam mendacium appellat, ad externam eius faciem respicit, qua mendacium apparet, vt de Origene iam dixi.

Copiosiùs ac pleniùs in hoc argumento versatur idem Chrysostomus, ad finem libri primi de sacerdotio, vbi expostulante Basilio, *quod animum suum tanquam manu ceram ea gestasset, illique tradidisset: ipse verò Chrysostomus è contra, dolum adhibuisset aduersus eum cauté dicta facta que omnia, sincera, simplicia ac dolo vbi ut carentia, nunquam non expertus esset*; subinfert Chrysostomus, fraudem siue facto siue verbo, dummodò recto animi iudicio admissam, reprehensione vacare, esséque laude dignam, & multis carò stetisse quod ea abstinuerint. Ad extremum verò longam dissertationem de laudabili circumuentionis & fraudis vsu hac clausula obsignat. *Fraudis quidem magna vis, modò ne fraudulento animo fiat: quem ipsam tum, ne fraudem quidem nominandam putauerim, verùm œconomiam quandam potius ac sapientiam artémque, qua possis è mediis iisque imperuiis desperatarum rerum angustiis, difficultatibúsque, correctis & emendatis animis vnius euadere.* Mox etiam huiusmodi fraudem in Iacobo laudat, qui se Esau diceas, patris benedictionem præripuit. Vt videas planè Chrysostomum eo loco etiam fraudi illi quæ verbis mente restrictis perficitur, qualia illa Iacobi verba fuerunt, astipulari.

Hæc porro dicit non vnus aliquis è plebe Doctorum cuius respirationem ac lapsum non sit graue concedere, sed is quem Isido. Pelus. *Ecclesiarum amplam oculum*, nominat, *lib.* 1. *epist.* 156. *Quem ipsi et Ethnicorum sapientes*, eodem referente *l.* 2. *epist.* 42. *ad stuporem demirati sunt*: Quem Proclus Constantinopol. in panegyr. *Scripturæ impollutæ à* DEO *inspiratæ bibliothecam, diuinum thesaurum intelligentiæ, vehemens diluuium hæreticorum, hominem lingua cœlis altiore, Magistrum Euangelica tonitrua temperantem* appellat: Quem denique ipsius quondam alumnus Cassianus *lib.* 7. *de Incarnat. cap.* 31. *ad Ioannis Euangelistæ similitudinem & discipulum* IESV *& Apostolum quasi super pectus Domini semper affectumque discubuisse*, atque adeo purissimam & incorruptam doctrinam exhibuisse rectè dixit. Vt magis mirandum sit, eum recens apud vnum aut alterum, in hoc ipso negotio malè audire cœpisse.

Suffragium Cassiani.

16. Reliquus est Chrysostomi discipulus ac laudator, hic ipse quem modo retuli Ioannes Cassianus. In hunc præsertim tanquam in mendacij & falsiloquij patronum, calamos strinxere permulti: nominatimque Sixtus Senensis *lib.* 5. *biblioth. annot.* 107. Cuychius *ad eiusdem Cassiani collat.* 17. & ad eandem Ciaconius. Perspicuè sanè *lib.* 5. *instit. cap.* 37. Archebium, mendacio charitatis, (ita enim loquitur,) alios circumuenientem commendat. Vide & *cap.* 39. Sed plenissimè & explicatissimè *collat. illa* 17. *cap. item* 17. *ait taliter de mendacio sentiendum, atque ita eo vtendum esse, quasi natura ei insit ellebori: quod si imminente exitiale morbo sumptum fuerit, fit salubre: cæterum absque summi discriminis necessitate perceptum, præsentis exitij est.* Et mox prolato exemplo Rahab, quæ salubriter vsa fuerat mendacio, & Dalilæ cui mendacium è contrario fuit exitiale, concludit. *Quando igitur graue aliquod imminet de veritatis confessione discrimen, tunc mendaciorum sunt recipienda perfugia, ita tamen vt reatu humilis conscientiæ salubriter mordeamur. Vbi autem nulla conditio summæ necessitatis incumbit, omni cautione mendacium velut mortiferum deuitandum est, quemadmodum de ellebori diximus potu, quod salubre est quidem, si tunc demum sumatur cum ineuitabilis atque mortifera imminet ægritudo: sin verò integra & imperturbata corporis sanitate sumetur, statim ad præoccupanda vitalia, vis perniciosa persuadit.* Longum foret percensere cætera, quæ eodem & sequentibus capitibus disputantur in hanc sententiam.

Nihilominus Cassianum, mentaliter restrictam locutionem nomine mendacij eo loco appellasse, coniectura fit ex postremò relatis eius verbis tam apertè expressis per Abbatem Agathonem apud Dorotheum *doct.* 9. cum de restrictione mentali ageret, vt supra expendimus: Vnde etiam petenda est explicatio morsus illius conscientiæ quo Cassianus vult premi eum, qui ex necessitate mentitur in speciem, id est, mentaliter restringit locutionem suam. Lectum porro à Græcis Cassianum, tametsi Latinè primò conscriptum, constat ex Photio. Ad hæc tam grauia sint, quæ ad mendacij ex iusta necessitate prolati honestationem, proferuntur bona parte collationis allegatæ, vt incredibile foret, sicut circa gratiam contingit, non etiam in hoc negotio fuisse euenturum: nimirum vt impetiti hac collatione circa mendacium Augustini, suspectus factus Cassianus, alicuius in se Prosperi spiritum Augustini æmulatorem concitaret; quod tamen nominatim quoad hanc mendacij in necessitate liciti occasionem, ab aliquo tentatum ante Dionysium Carthusianum, non memini legere. Itaque conicere ex eo circa hoc punctum veterum silentio licet, compertum illis fuisse Augustinum de mendacio propriè dicto egisse, illudque meritò damnasse: Cassianum autem in necessitate approbasse duntaxat vsum mendacij, quod specie externa mendacium videatur, etiam si reuera non sit mendacium, sed locutio restricta.

17. Hæc est mea de Origenis, Chrysostomi, ac Cassiani, hac in parte recto sensu, opinatio: Tametsi ob

erroris periculum, ac ne quis locutionem restrictam, quæ est latè dictum siue specie externa mendacium, confundat cum mendacio simpliciter dicto, quo contra mentem propriam itur loquendo; consultius omnino posteriores Patres ac Doctores modum illum loquendi castigarunt, & mendacij vsu prorsus repudiato, solas locutiones mente restrictas vel ambiguas, quibus veritas ex parte tegitur, vsurpandas in necessitate asseruerunt. Ac ne Barnesio stomachum moueam, qui eos Patres pro sententia vera adduxerim, quos ipse tanquam exploratos mendacij patronos damnat §. 26. duos illi S. Benedicti filios, opinationis meæ suffragatos, profero: D. Claudium Milhardum *c. 2. directory Parochorum tract. de sacram. pænitentiæ c.* 80. *n.* 3, & D. Alardum Gazæum *ad collat.* 17. *Cassiani cap.* 8. *litera* b. qui prædictos Patres in eum quem dixi sensum accipiendos docent.

Vsus restrictionum apud Sanctos.

Tantum de Patrum pro restrictionibus suffragio, collato (vt ita dicam) in actu signato. Non esset autem difficile, si res ferret, & vbique obuia exempla non essent, plurimorum Patrum, & sanctissimorum virorum suffragia, in actu exercito collata congerere: hoc est exempla restrictionum, ab illis ex idonea causa vsurpatarum, quas nunquam fuissent vsurpaturi, scientes volentésque, si mendacia fœtas, & cum numinis iniuria complicatas agnouissent. Sunt in probatis sanctorum historiis, eius generis exempla penè infinita. Nec pauca selecta collegit Matthæus Raderus p. 1. Virid. Sanctor. c. 3. quod est de Sanctis qui fatuos sese ac simplices finxerunt, vt secundùm Christum saperent. Signabo prætereà vnum aut alterum. S. Laurentius referente Prudentio hymno 2. peristeph. vrgente Præfecto vrbis vt Ecclesiæ thesauros proderet ac vbi essent repositi indicaret, de nummis, gemmis, monilibus, & thesauris per locutiones apertè restrictas, sæpè respondit. Legatur hymnus citatus Prudentij, & S. Leo serm. de S. Laurentio, ac Chrysol. serm. 35 S. Fulgentius vt in eius vita prodidit illius discipulus c. 12. proficiscens in Thebaidem studio visendorum eius regionis Ascetarum; percontante S. Eulalio Syracusano Episcopo quorsum Thebaidem adiret, respondit; *Parentes meos requiro, quos in illis partibus viuere peregrinos audiui.* In hoc, vt vitæ Autor appellat, non manifesto responso, duæ restrictiones adunantur. Altera qua parentes suos vocat extraneos plane homines; subintelligens, eos sibi esse patrem, & matrem, atque cognatos, iuxta illud Christi, *Quicunque fecerit voluntatem*, &c. Posterior qua eosdem vocat peregrinos, eo ipso sensu suppresso & subintellecto, quo Dauid aduenam se & peregrinum sæpè nominat; per comparationem scilicet ad veram patriam nostram quę in cœlis est. Luculentum planè est exemplum quod in Græcorum Menæis 10. Martij refertur, de S. Anastasia patricia quæ Iustiniano imperante ob Imperatricis zelotypiam coacta excedere Constantinopoli, & Alexandriam in monasterium secedere; postmodum cum per Imperatricis obitum reuocaretur pertæsa fluctuum seculi migrauit in solitudinem Scetensem ad Abbatem Danielem, virum omni virtute excultissimum; à quo virilem induta vestem, & iussa se Anastasium Eunuchum profiteri; in antrum a communi cœterorum monachorum sede, conclusa à Sancto sene, additis sanctè viuendi cautionibus ac legibus per annos octo supra viginti, Anastasium Eunuchum se dixit: nec aliter à Daniele per totum illud tempus nominata est, quod vereretur Imperatoris diligentiam qua Sancta mulier omni studio vndique conquirebatur, vt post mandatum tumulo beatæ corpus, discipulo qui mulier condendum terræ corpus ex papillis sexum aduerterat, confessus est S. Daniel. Qui quod ex vrgenti illa causa fœminam Anastasiam, per annos octo ac viginti Anastasium Eunuchum esse dixit, eidemque vt talem se esse diceret autor fuit, manifestè restrictam fecit, licere ex causa locutionem restringere. Idem præstitum à SS. plerisque mulieribus, quæ viros se, religionis amore professæ sunt Multas collegit Raderus 1. p. Virida. 4. Sept. Eugeniam quæ Eugenius dicta est: Euphrosinam, quæ Smaragdus; Hildegundam, quæ Ioseph, Apollinarim, quæ Dorotheus: aliásque complures, queis addenda Papula ex Grego. Turo. de glor. confess. c. 16. Has omnes non aliter quam per locutiones restrictas, gerere se pro viris tot annos potuisse, nemo diffitebitur, qui eos a mendaciorum myriadibus præstare velit immunes. S. Euphrasiam scribit Nicepho. 7. histor. c. 13. in prostibulum abductam, hac arte seruasse pudicitiam. Improbo mihi stuprum inferre paranti, si mundam esse sineret, spondet medicamentum quo fieret ferro inuiolabilis. Ac ne sibi imponi existimaret, eo vnguine confestim delibutum collum, obiicit militis gladio feriendum, hortata vt quam validè posset gladium demitteret, periculumque faceret efficaciæ, quam in suo illo medicamento esse sponderet. Delusus miles, caput demessuit. Virgo pudicitiæ florem tutata est, cùm medicamentum aliud collo non illiuisset, quàm ceram communem. In hoc facto, vsurpatam à S. Virginè locutionem restrictam, vel mendacij eo ipso è vita excessu malè damnandam, nemo non videt. Idem statuendum de locutione sanctæ alterius Virginis Christianæ quam ibidem Nicephorus scribit, datam impurissimis iuuenibus ad contumeliam, abiisse intactam simulato in occultis locis putrido & contagioso vlcere; & petita fœdi congressus ad plenam vsque curationem dilatione, quod alioqui fœdum morbum cum accedentibus esset communicatura. S. Eusebius Vercellensis Episcopus & Martyr, cuius ob insignem sanctitatem, & nauatam aduersus Arianos egregiam operam, magna laus est in Ecclesiastica historia, & apud S. Athanasium initio Apologiæ, ac Hilarium lib. ad Constantium Augustum. Hic inquam insignis pugil Ecclesiæ, cum Ariani S. Dionysium Mediolanensem Episcopum, ad subscribendũ damnationi S. Athanasij, dolo induxissent, vt amicissimi sibi S. Dionysij subscriptio eraderetur hac perfecit industria, quę valdè celebratur apud S. Ambrosium serm 69. Dixit eorum se consentire studio ac zelo aduersus Athanasium, paratumque eius damnationi subscribere, sed saluo ætatis suæ ac gradus honore, quo prohibebatur post Dionysium iuniorem Episcopum subscribere. Nihil morati Ariani, quod permagni sua interesse putarent, tanti, iamque orbe vniuerso celebris Præsulis, suffragium, aduersus S. Athanasium habere, Dionysij nomen illico expunxerunt. At Eusebius, sublato altè risu Arrianos subsannans & increpans, quid quæsisset, patefecit; laudatus à S. Ambrosio, quod filius huius seculi, prudentior in eo facto apparuisset, & sapientissimè delusisset impios illos, in speciem mentiendo, siue restringendo mentaliter: non in causa fidei, ne quis hinc argumentetur aduersus superiùs constituta cap. 4. sed in causa Athanasij, quæ merè priuata & humana prætendebatur. Non puto prorsus silendum exemplum frequens in rem nostram, à sancto recentioris memoriæ. B. Iuniperus è primis S. Francisci discipulis, homo niueo animi candore, & iis apud DEVM meritis, vt S. Franciscus conctantes egredi ex humanis corporibus dæmones, terreret, minitans, ni excederent, quam primum se accersiturum Iuniperum: Hic inquam magnæ vir sanctitatis, cum aliàs frequenter locutionibus restrictis ex causa vsus est: tū nominatim, cum à Viterbiensi Dynasta comprehensus, & de proditione quam ei dæmon specie tabellarij apparens affinxerat, interrogatus, respondit, se maximum esse proditorem, intelligens peccata quibus numen violauerat. Quærenti item an Dynastam trucidare, castrum incendere decreuisset; respondit, etiam maiora se patraturum fuisse, si numinis prouidentia permisisset, Quibus alio versùm prolatis, immanium cruciatuum discrimen incurrit. Sed DEVS innocentiam texit. Innumera alia locutionum restrictarum à viris sanctissimis vsurpatarum exempla, sciens dimitto,

Non

Non abs re huic capiti finem imponam verbis Cæsarij dialo. 1. *Non quædam propriè mea leniaque protuli, sed quæ.umque clarorum beatorumque Patrum prata peragrans, de illo am roseto collegi. Quorum rosæ, aqua latere Dei ac Verbi quod carnem assumpsit manante, rigantur, & à iugi sanguinis indidem orto riuo, rubro colore tinguntur, totumque mundum suaui odoris fragrantia replent. Qui & splendore suo firmamenti luminaria vincant, & vitæ sempiternam continent. Quorum ellychnium nunquam decidit, & lacernu non comminuitur, & oleum non absumitur, & lampas non quassatur, & flamma non extinguitur. Nam crucem gestant pro virga, Euangelia pro pera, charitatem pro pedo ac fistula, quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt.*

CAPVT XIII.

Anteloquium ad mox proferenda Doctorum pro licitis restrictionibus testimonia, vbi etiam de eminentissima apud Barnesium Genesij Sepuluedæ autoritate.

1. SI ad Doctorum suffragia veniatur, aduersarius insigni planè confidentia, triũphum sibi ante victoriam canit, vnius Genesij Sepuluedæ, cuius laudum frequens est buccinator, autoritate fretus. Eius enim testificatione, doctrina hæc de licito vsu restrictionum mentalium admodum nouitia est, nec Gabrielis Bielis ætate vetustior; cum tamen constet Gabrielem non multo ante ipsum Genesium floruisse. Vnde modestè de more Barnesius, concludit, sententiam Lessij, *verè esse minutorum & modernorum Theologorum commentum.*

Quantum momentum in Genesij Sepuluedæ autoritate in hac causa.

Ego verò in grauissimis quos mox referam Doctoribus despiciendis ac despuendis typhum homine Monacho indignum, priusquam comprimo, & apertè ostendo quanta fuerit Genesij & Barnesij hallucinatio, præmonitum velim Barnesium, minùs fortassis ab ipso è re sua factum, quod in Genesij laudes tantopere totiésque effusus sit. Inprimis quia Genesius, *vir suo ipsiusmet iudicio valdè doctus*, vt de eo etiamnum superstite scribit Melchior Canus 11. *de locis c.2.* & autore Banne 22. *quæst.10. artic. 10. dub.4.* magis in humanis literis quàm in diuinis eruditus, plerumque liberiore quàm Theologum deceat ingenio, doctrinæ non sanæ aut suspectus, aut notatus fuit. Quod intelligi potest ex censura Complurensis Academiæ, quam Aluarus Gumesius *lib.8.de Gestis Francisci Ximeny* pronuntiasse refert, quamdam Genesij doctrinam non esse satis tutam; & librum ab eo conscriptum suppressione damnasse, quod & à Regio Senatu comprobatum testatur. Idem intelligi potest ex parænesi ad eum Petri Serrani, monentis abrupta vitare, & tritam Theologis viam non dedignari. Nam etiam vacare culpa simplicem fornicationem, de eius sententia iactatum erat. Et ne rumoribus quos falsò in eum iactatos malo, videar hominis apud aduersarium eminentissimi famæ insidiari, non puto Barnesio incompertam eam Genesij temeritatẽ, ab ipsis Hispanis, Victoria, Cano, Molina, aliisque omnibus cum contumelia reiectam; qua aulicus Theologus, vt quos alioqui putabat non bono iure primùm subactos Indorum plerosque, firmaret iis qui subegerant, & ad alios pari cum res ferret iure subigendos aditum aperiret; nouos iusti belli titulos commentus est, quibus Hispano militi potestas fieret occupandi eorum regiones, à quibus ad eam diem liberis, nulla iniuria violatus esset. Non est igitur tantum autoritatis pondus in Genesio, quin vt circa alium Doctorem Iudit Olkot, facile non sit cuiuis illud abiicere, seque exonerare cum primùm se eo grauari senserit. Ego sanè debitam Genesio laudem, nec si mihi aduersaretur, vllatenus imminutam velim: memor insignis sententiæ quæ extat apud Hieron. epist.65. *Nec bonis aduersariorum, si honestum quid habuerint detrahendum est: nec amicorum laudanda sunt vitia: & vnumquodque non personarum, sed rerum pondere iudicandum est.* Reuera tamen Genesius, politiore literatura imbutus, Caroli quinti non malus Historicus fuit, Theologus non fuit: quamuis quod Canus supra scribit, à Theologicis non abhorruerit, id est, vtcumque tinctus Theologicis studiis fuerit.

Barnesius iudice Genesio quem appellauit, minutus Theologus & commentorum fabricator.

2. Quid si verò Barnesium ipsum iudice Genesio minutis Theologis commenta in hoc negotio cudentibus, annumerandum euincam? Expendat lector & iudicet. Negauit quidem Barnesius admittendas esse eas restrictiones quæ sunt puræ mentales, seu quarum, per externam locutionem, nulla ac ne implicita quidem fiat expressio. Quæ autem restrictiones mentales aliquatenus verbis subindicantur, eo quod in iis circunstantiis proferatur enunciatio, in quibus necesse sit eam aliqoatenus attingere conceptum mente retentum, nec nisi implicitè expromptum: huiusmodi inquam restrictiones à Barnesio admittuntur, vt patet ex §. 29. quantumcumque annitatur toto opere vt id tegat, & omnes à se restrictiones exagitari, persuadere conetur, quod pacta ab eo conuenta ferebant. Et quamquam non me latet quàm constanter perstet in hoc placito Barnesius, quem infra conuincabit eum nulla eum vrget autoritas vel ratio cui dissoluendæ ea aliquarum restrictionum admissio sit necessaria, stare pactis, & has quoque restrictas locutiones hic à se extortas repudiare: tamen loco allegato & aliquoties alibi, pressus autoritatibus vel rationibus, eas admittit, quod ad præsens institutum sufficit. Nam neque Nauarrus, constantissimus restrictionum assertor; neque Lessius qui eas probabiliter concedi posse dixit, & idcirco præ omnibus Barnesij contra restrictiones zelum ac stomachum sustinuit; nec denique vllus alius ex iis qui restrictiones aliquando admiserunt, ac quibus cum Genesio lis fuit, vllas alias restrictiones reipsa admisit, quàm quas dixi ponere Barnesium. Quandoquidem vbicumque idonea restringendi causa suppetit; (suppetere autem necesse esse omnibus consentientibus, vt restrictio sit licita,) accidit quod Barnesius ad honestatem restrictionis postulabat, nẽpe subindicatio restrictionis per locutionem externam saltem prout est hominis rationabiliter loquentis, vt latè discussum est cap.8. vbi etiam ostensum est dissidium quod inter aliquos Theologos intercedit quoad licitam restrictionum vsurpationem, non esse in ipsa sententia, sed in modo eam probandi, quod consensui in ipsa sententia nihil officit.

Sic igitur philosophatus de restrictionibus Barnesius, & in causa proposita miserè admodùmque illiberaliter præuaricatur, & Genesij quem appellauerat iudicio, *minutus Theologus, commentorum fabricator* renunciatur. Nam hæ ipsæ restrictiones hactenus propositæ, & de Barnesij sententia licitæ, vt liquet ex §. 29 à Genesio commenta minutorum ac modernorum Theologorum appellantur, & toto Theophilo dialogo adeo exagitantur, vt nolit earum vsum concedi, etiam cùm iudex iniquus vellet peruersè de re prorsus occulta inquirere, & interrogare de crimine prorsus ignoto, ita vt non tantum autor incognitus sit, sed etiã crimen sit prorsus occultum. Negat enim nihilo-

Digitized by Google

minùs Sepulueda, fas esse homini occultè conscio salis criminis, respondere se nescire, vt patet ex *cap.3.* & 4. ac 5. & 14. Hoc autem, contra Sepuluedæ toto eo dialogo intentum, admittit Barnesius: ergo est *minutus Theologus*, iudice Genesio, & *commentorum fabricator.*

Ad Theologorum pro restrictionibus testimonia, præmonitio.

3. Nunc priusquam sigillatim recenseam Theologos cum Scholasticos tum morales, qui suffragio suo sententiam cui subscripsimus muniuerunt, aduerto variis in locis Theologos suam hac in parte mentem aperuisse: vt cum de tegendo arcano ab aliis commisso disserunt; cum de modis restituendi famam detectione probri occulti violatam; cum de reo contra juris ordinem interrogato; cum de Confessario quem quis sollicitat ad euulgationem secreti in Sacramentali confessione commissi; cum de iuramento per vim extorto; & si qui sunt alij huiusmodi particulares euentus, in quibus iusta necessitas loquentem vel respondentem vrgeat ad non exprimendum & euoluendum vndecumque conceptum suum. Nam vniuersè, virum subintellectio addita ex iusta causa eximat à mendacio locutionem cui adhibetur, pauci attigerunt præsertim ex antiquis; sed tantùm in variis particularibus exemplis & euentibus, aperiunt circa hoc mentem suam.

Et nonnulli quidem Doctores, simpliciter & absolute pronunciant, fas esse in prædictis euentibus adhibere restrictam mentaliter locutionem. Asserunt enim absque limitatione vel explicatione vlla, fas esse loquenti inficiari quod nouit; quod liquet non posse aliter à mendacio expurgari, quàm per mentalem restrictionem. Vnde hi apertissimè patrocinantur sententiæ quam approbamus; neque enim repudiarent quod nos præterea contendimus: nempe quod in omni tali locutione restricta, subindicetur persona rationabiliter loquens, & idcirco iustè reticens partem conceptus sui. Alij autem ita docent fas esse in euentibus propositis respondere, aut loqui ad mentem propriam, elusis iusta de causa iis qui audiunt, vt dicant subintelligendum esse *ita vt teneor dicere*: qui item apertissimè à me sunt. Nam si ea subintellectio aliquando liberat enunciationem externam mendacij labe, qua alioqui fœdaretur, planè quoties æquè iustè adhibebitur, eundem effectum præstabit. Adhiberi autem quoties est iusta restringendi causa, quia homo tunc quatenus rationabiliter loquens, non tenetur aut non debet exprimere omnino conceptum suum, jam frequentissimè inculcatum est. Denique alij in quibusdam exemplis conantur ostendere, locutionem externam attentis circumstantiis, cadere aliquatenus saltem implicitè in conceptum mente retentum: ex quo effici volunt, vt locutio vera sit, etiam si spectata quoad externum verborum corticem, dissonet obiecto & falsitatem contineat. Sed hi quoque stant à veritate proposita, tametsi in fundamento & modo eam stabiliendi, dissideant à reliquis. Postulant enim duntaxat illam subindicationem conceptus mente retenti, quæ fieri censetur eo ipso quod responsio datur consentaneè ad interrogationem rationabilem: vel quod enunciatio profertur consentaneè ad ius loquentis, cui semper prospicere censetur qui rationabiliter loquitur. Vnde admittunt verè exteriùs dici, *nescio*, ab eo qui scit quod rationabiliter effari non potest, quia est Principis legatus aut Consiliarius, & saluo munere non potest arcanum resignare. Idemque dicunt de amico, cui amicus graue negotium crediderit, quod pressum oporteat. Quod enim sibi ea in parte nouit, aliis nescit: siue non scit ita vt illud dicere & effari possit. Atque ita loquentes quatenus potest iustè & citra culpam loqui, rectè affirmat se nescire. Quia igitur hoc totum cernitur vbicumque datur facultas restringendi, hoc est idonea causa, absque lege vrgentiore restrictionem vetante: manifestum est, hos quoque autores si veritas locutionis restrictæ non defendatur per coniunctionem cum interno conceptu, (quod ipsi putant fieri non posse,) sed per implicitam & aliqualem conceptus interni expressionem, quam ostendi fieri quotiescumque licet restringere, non aduersaturos sententiæ vniuersaliter admittenti restrictionis vsum licitum ex quacumque idonea causa. Quare meritò eos cum reliquis in hunc syllabum conferemus: præsertim quia Barnesium omnes confodiunt: quippe omnes omnino restrictiones in quocumque euentu & exemplo inficiantem, nisi eum autoritas Theologorum cui succûbere se videat, vel fortis ratio quæ aliter declinari nequeat, hominem cogit ad approbandum vsum restrictionum subindicatarum per externam locutionem, vt contigit §.29. supra allegato: alioqui enim omnes restrictiones tollit, vt passim alibi: nominatimque §.53. n.5. etiam reum iniustè interrogatum negat posse restrictè respondere. Itaque contra huiusmodi vniuersalem restrictarum locutionum inficiationem adduci rectè possunt omnia autorum testimonia, quibus vel vna restrictio admittitur: quamuis iidem autores certas ob causas repudient aliquas alias locutiones restrictas.

4. Porrò ex ipsis verbis vniuscuiusque autoris mox proferendi, constabit quo fundamento nixus fuerit, & ob quam ex causis proximè propositis, in hunc syllabum relatus sit. Placet autem ipsa singulorum Doctorum verba fideliter appendere, ne quis detorta aut supposita loca cauilletur, quod à Barnesio pro contraria sententia mendaciter ac nequiter factum, postea monstrabo. Ordo porro inter allegandum seruandus, is fore maximè congruus videtur, quem ratio dignitatis ac temporis indicit: vt scilicet Scholastici primo loco in proximo capite: tum in sequenti Morales siue Summistæ proferantur: & in vtroque cœtu, quod in discubitu fratrum Ioseph seruatum legimus, sedeat primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam.

CAPVT XIV.

Suffragium Theologorum Scholasticorum pro eodem licito restrictionum mentalium vsu ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas vrgent.

1. AGMEN ducet Gulielmus Altisiodorensis *l.3. summæ tract.18. q.2. sub finem*, respondens ad tertium quoddam argumentum quo obiectum fuerat, interrogante perfectum virum apparitore: noritne an Petrus cædis reus domi suæ degat, exorituram in eo perplexitatem, eo quod vel sit illi mentiendum, vel dedendus qui ad necem quæritur, respondet in hæc verba. *Ad illud quod obiectum est de perplexitate, dicimus quod vir perfectus non potest esse perplexus, neque perplexitate absoluta, neque conditionata: sed posito illo casu, neque debet tacere, neque debet prodere, sed debet deludere ipsos apparitores, sicut dicebat Præpositiuus, sic dicendo: Credite, quod si ipse esset hic, quod ego dicerem vobis.* (Gallismus, Croyez que s'il estoit icy, ie vous le dirois.) *vel debet respondere sicut ille Sanctus Episcopus, de quo narrat Augustinus, hoc modo: nec possum mentiri, nec possum esse proditor.* Habes in vnico testimonio, duos perantiquos Scholasticos, Altisiodorensem scilicet, & Præpositiuum, quem *Magnum Clericum* appellat S. Bonau. in 4. d.22. art 1. q.1. sententiam quam sequimur Parisiis professos, ante annos quadringentos.

2. S. Thomas *in 4. d.21. q.3. art.1. quæstiunc.1. ad 2. & 3.* manifestè admittit confessarium interrogatum de peccato in confessione etiam prout in ea audito, iu-

saro

Digitized by Google

rare posse quod illud nesciat, subintelligendo, quod nesciat vt subiectus. Et *in scripta secunda ad Hannibaldum in 3. d.38. q vnica art.2. ad* 1. exponens quomodo Iacob non sit mentitus, dicens, *Ego sum Esau*, ita loquitur. *Dicendum quod sibi primogenitura Dei electione debebatur: & ad illum intellectum, cum dixit se esse Esau primogenitum, Spiritus sanctus ista verba ordinabat, cuius instinctu & intellectu loquebatur. Vnde quia hoc significare intendebat ad quod Spiritus sanctus ordinabat verba, ideò à mendacio excusatur. Et eadem est ratio de verbis omnium illorum quibus mendacium concedere nefarium videtur.* Itaque habemus iuxta D.Thomam, in proposita Iacobi & cæterorum similium locutione in speciem falsa, tacitam restrictionem vi cuius liberatur à mendacio. Quod si hæc est ea quorundam responsio quam tacito nomine refert Scotus *in 3. d. 38. q. vnica littera H.* dicens quosdam falsas illas Sanctorum locutiones ita liberare à mendacio, quia dicunt eos DEVM fuisse allocutos, (vt sanè ipsissima esse videtur:) non est ea antiquorum responsio repudianda. quamuis prout à Soto proponitur explodenda sit; quia propositiones illæ expositæ per modum collocutionis cum DEO, non haberent restrictionem tacitam accommodatam, qualem habent sumptæ in eo sensu quem ex D. Thoma retuli. Ad extremum S D 22. *q.69. art.2. in corpore*, affirmat reum non iuridicè interrogatum *posse subterfugere per appellationem vel aliter.* Vt autem rectè aduertit Sayrus *in Claui l.12. cap.17. num.21.* & Nauarrus ad cap. *humanæ aures q.2. n.10.* seclusa appellatione, via potest alius excogitari modus subterfugiendi, quàm per locutionem amphibologicam & subintelligendo aliquid aliud quàm verba sonant. Et ideò ex mente D.Thomæ, fas tunc fore eo confugere, notat Bannes *22. q.69 art.2. dub.1. in fine.*

3. Scotus *in 4.d.29. q.vnica littera E.* agens de eo qui metu graui adactus, v. g. intentata sibi morte, profert hæc verba *accipio te in meam*, cum tamen sciat ob vim illatam falsum esse quod accipiatur, fiatque traditio mutua corporum ad matrimonium requisita, vt intendunt qui metum incutiunt: Respondet talem nihilominus non mentiri, proferendo simpliciter illa verba. Obicit autem illico. *Si dicas, ergo ad hoc quod non mentiatur, oportet dicere, accipio te in meam si dominus permiserit.* Hanc subintellectionis expressionem non esse necessariam, & in ea locutione prout restricta saluam esse veritatem, ita ostendit. *Respondeo, illa conditio semper intelligitur quantumcumque sit absoluta locutio. Et isto modo debet intelligi absolutè verbum eius, accipio te in meam, supple quantum in me est, præsupposita violentia illa.* Itaque apertè admittit Scotus, fas esse in simili quocunque euentu vel posita pari causa idonea, restringere mentaliter locutionem externam. Quod autem *in 4.d.15. q.4. in fine corporis*, admissa locutione restricta, subdit reum postea fore pœnitere de huiusmodi locutione, eo quod dubium sit an in ea interuenerit culpa; quanquam posset intelligi eodem modo, quo supra Dorothei & Cassiani simile dictum exposuimus: tamen faciliùs exponitur de dubio, non quo ipse Scotus ea in parte laboraret, sed quo alij quidam Doctores: vt propterea tutum esse dicat in omnem euentum pœnitere, quamuis non sit necessarium. Et ita Scotum intellexit Landulphus apud S. Bernardinum *tomo 3. sermone in Dominicam 21. post Pentecosten artic. 1. de mendacio officioso cap. 2.* Videri etiam Scotum id velle, affirmat Soto *relect. de secreto membro 3. q.3. concl.2.* Demum *in 3.d.38. quæst. vnica littera H.* Scotus non reiicit honestum vsum restrictæ locutionis, sed tantùm eum qui sine idonea causa fieret, & in quo restrictio non cohæret cum verbis expressis.

4. Durandus *in 4.d.21. q.4. num.10. Sciens aliquid solum per confessionem, si inducitur in testem & cogitur iurare de veritate dicenda, potest sine scrupulo conscientiæ dicere se nescire, quia cum loquatur vt subditus, quia confessus non tenetur respondere nisi de his, quæ scit vt subditus. Et quia Sacerdos audiens confessionem nulli est subditus, nisi Christo cuius vicem gerit: vt subditus autem cuicumque alteri, nihil scit de pertinentibus ad confessionem, ideo securè potest dicere se nescire.* Ergo similiter, quisquis adigitur dicere quod non tenetur, negare potest se scire: nempe *quatenus subditum cogentis*, quæ est vnica illa formalitas subintellecta, penes quam Durandus eximit à mendacio confessarium, negantem se scire quæ non nisi in confessione didicit. Item si ea subintellectio *quatenus subditus, siue iniustè coactus*, apta est ad refundendam veritatem in externam propositionem alioqui falsam, qua Confessarius negat se scire quod ea tantùm via nouit, æquè profectò idem præstare poterit omnis similis reduplicatio, secundùm quam foris expressam aliquis verè posset dicere se nescire, quod alioqui scit secundum aliam formalitatem. Vt si quis dicat se nescire amici arcanum, subintelligendo se nescire quatenus hostem, aut quid tale. Itaque Durandus apertè ponit fundamentum omnium restrictarum locutionum ex causa idonea. Verum est id mox ab eo limitari, ad eum qui interrogatur: nec id concedere sponte loquenti, siue in communi sermone. Qua in parte non loquitur consequenter, vt rectè contra eum ex Paludano notauit Capreolus *in 4. d.21. q.2. ad argumentum contra conclusionem.*

Adamus Goudam *in 3. d.14. q.5. difficultate 3.* quærens an posito quod Christus dixisset, *A erit*, posset A adhuc non esse, ita loquitur. *Assertio non requirit scientiam, sed voluntatem sic exprimendi, & dandi sic intelligere auditoribus, ac sentire sicut exprimitur. Sed si hæc expressio procedit in Christo secundum notitiam & voluntatem diuinam solùm, tunc concedo quod hæc est adhuc contingens, Christus asseruit A fore: quia dato quod A non erit, & quod Christus prædixerit A fore, non intendebat absolutè asserere quod A foret, sed hoc dicebat sub aliqua conditione intellectu, qua non erit secundùm potentiam ordinatam, licet aliter esse potuerit secundùm potentiam Dei absolutam.* Et mox *conclus. 1.* referens quorundam sententiam quod in omni prophetia subintelligatur conditio aliqua tacita, siue certa adiectio subintellecta, vt in illis locis, *Ego non ascendo ad diem festum, Ego veniam & curabo eum*: non id reiicit ea falsitate talis locutionis, quod fuisset commodissimum & expeditissimum: sed supponens quod ea locutio externa posset esse vera, opponit tantùm constare per reuelationem quod sæpè prophetia sit absoluta.

5. Gregor. Arimin. *in 1.d.42. q.2. artic.2. ad 1.* admittit DEVM aliquoties per Prophetas suos vsurpasse locutiones restrictas *in quibus aliquid non exprimebatur, sed à DEO subintelligebatur.* Et mox subdit alias quasdam Dei locutiones, *ad intellectum duntaxat Dei loquentis fuisse veras.* Ac ne aduersarius cauilletur eum fuisse oblitum pice Nominalistica, malè exponentem rationem mendacij, & illud DEO concedentem de potentia absoluta: latè eo loco Gregorius Hibernicum & alios (vt aduersarij phrasim piceatam retineam) ea pice Nominalistica foedantes exagitat: docétque DEVM de nulla potentia posse falsum dicere, quod multis de more Augustini testimoniis confirmat. Ostédit prætereà inanem esse Hibernici & Adami glossam, exponentium vulgarem mendacij definitionem de intentione inordinata, quasi is tantùm mentiatur qui intendens alium fallere id facit ex fine malo. Itaque doctrina Gregorij eo loco, vndecumque sana est & Augustino conformis, cuius doctrinæ solet esse & diligentissimus vestigator & tenacissimus assertor. Neque tamen olfecit in locutionibus ea iusta causa restrictis, fœtorem illum iniquitatis quem Barnesius sagaciore nare à se in eis deprehendi fabulatur.

Petrus Palud *in 4.d.21. quæst.3. artic.3.* latè descriptus à Capreolo supra, *De teste omnes concedunt quod potest dicere iuratus se nescire id quod nescit nisi per confessionem, quia nescit vt subditus, &c. sicut in iure est argumentum, scilicet quod veniens in quantum alia persona, contra iuramentum, quod præstitit vt alia persona, non est periurus.* Et mox. *Qui negat se scire aliquid omni modo, dicens nullo modo sciendi scire illud, si scit illud aliquo modo, mentitur,*

titur, & peccat si iuret: si tamen illa negatiua sit ita vniuersalis secundum mentem, sicut est secundum verba. Aliàs cum sermo sit subiectus intentioni, & non è contra, quantumcumque verba sint generalia, si loquens intendat se restringere, & audiens similiter debet intelligere, non est mendacium. Et sic est in proposito. Quia qui confessionem audiuit, non intendit de illis loqui. Qui autem cum audit in communi locutione vel in quacumque depositione coacta vel spontanea, non debet intelligere de confessione, de qua non licet respondere vel deponere. Sermones enim requirendi & accipiendi sunt secundum mentem. Hæc tam perspicua & vniuersalia sunt, vt glossam vel extensionem non desiderent. Mox autem adducit in hanc rem exemplum Christi quem expendit dixisse. *Ego non ascendam ad diem festum hunc, & tamen ascendit, nec fuit mendacium, quia fuit verum in manifesto. Similiter quando dixit, de die autem & horà illa nemo scit nec filius hominis, verum est secundum quod homo, & per scientiam acquisitam, sed non per infusam.*

6. Dionysius Cisterciensis *q. 1. prologi ad argumenta contra quintam conclusionem propositione quarta* ait S. Petrum licitè & absque culpa non adhibuisse fidem dicto Christi prænunciantis quod negaturus ipsum esset. Etiamsi namque S. Petrus iudicaret & iudicare planè deberet Christum in verbis illis non mentiri, tamen iudicabat eum vsurpare locutionem restrictam cuius veritas non esset attendenda penes corticem præcisum verborum exteriùs prolatorum, sed etiam penes id quod in Christi mente subintelligebatur. Ideóque S. Petrus, verbis Christi prout exteriùs tantùm sonabant, fidem denegans, innoxius erat, alioquin si non iudicasset Christum restrictè loqui, impegisset Christo mentitionem, cum Christo negationem denuncianti, respondit *non te negabo.* Ita fere Dionysius supra, eodémque modo interpretantur datum Christo à Petro responsum Palacius *in 3. d. 26. disp. 2. ad 2. quæstionem annexa*, & Pesantius *22. q. 2. art. 1. disp. 2. conclus. 2.* Addit vniuersaliter Dionysius supra, omnem cui reuelatio fieret de sua damnatione, existimare debere locutionem reuelationne illa factam, esse restrictam, & habentem alium sensum verum quam quem ingenerant verba exteriùs sonantia. Earundem locutionum mente restrictarum veritatem, apertè supponit *in 1. d. 40. q. 2. art. 3. dub. 2.*

7. Capreolus *dist. citata* à nobis, n. 4. omnia quæ ex Paludano retulimus cata habet, & diligenter insuper ostendit, quomodo non sit falsitas in locutione restricta, sumpta præcisè prout voce profertur; vt videbatur probari ex eo posse, quod propositio vocalis contradictoria locutionis restrictæ vera est; duæ autem contradictoriæ non possunt esse simul veræ. Negat itaque Capreolus, interuenire ibi contradictionem: quia duabus illis propositionibus vocalibus, propter multiplicem subintellectionem verbis appositam, non affirmatur & negatur idem de eodem, *nec totum quod affirmatur in vna, negatur totum & totaliter in alia. Ideo vtraque talium quæ videntur contradictoriæ, potest esse vera simul cum alia. Nec obstat si additiones & restrictiones quæ fiunt in mente non exprimantur in voce, quia voces sunt ad placitum, & proferens vocem potest significare aliquid sibi ipsi, quod non significat, nec significare intendit alteri. Vnde voces illæ non contradicunt apud dicentem, etsi apud audientem contradicant, quia aliud significant audienti & aliud dicenti.*

8. Gabriel Biel *in 4. d. 15. q. 16. litera M.* agens de eo qui negat crimen occultum de quo interrogatur, subintelligens quod neget illud quatenus publicum & publicè probatum, etiamsi hanc subintellectionem suam mente premat, fatetur eum non mentiri, *quia*, inquit, *non loquitur contra mentem.* Hoc autem nobis in præsentia sufficit, quia tota lis in qua versamur spectat ad veracitatem & an locutio restricta pugnet cum ea directè, sitque mendacium quod vt vides negat nobiscum Gabriel. Qui tamen addit, *difficile esse excusare talem locutionem a veniali, quia verba accipiuntur vt sonant, & secundum communem intelligentiam, secundum quam non sunt vera.* Sed hoc non dicitur consequenter. Impossibile enim erit Gabrieli, ostendere quæ culpa à mendacio distincta admittatur in ea locutione, per se loquendo, & seclusa vrgentiore lege quam veracitatis, vt nunc facimus.

Pelbartus à Themesvvar *in rosario tertij sententiarum v. Mendacium* §. 9. proposita quæstione, vtrum interrogatus à iudice de secretis, teneatur verum promere; respondet, si iudex procedat ex officio, & factum sit notorium aut semiplenè probatum, teneri veritatem dicere, quando non agitur ad aliam pœnam quam spiritualem. Si autem factum non sit semiplenè probatum, non teneri parere prælato, vt confirmat ex Henrico *quodlib. 1. quæst. 33.* Et idem mox subdit de eo qui à iudice interrogatur ad instantiam partis. Hæc ille ibi; de quibus ferendum est iudicium, conformiter ad ea quæ dixi, exactans quæ sit per accidens obligatio abstinendi ambiguitate & restrictione locutionis. Opponit autem sibi in hunc modum. *Sed dicétne mendacium? respondetne, quod non, sed vtitur aliis verbis duplicibus & simulatis.* quo nomine & locutiones ambiguas & restrictas designat.

9. Tartaretus *in 4. d. 15. quæst. 4. art. 3. Quæritur vtrum si dicat iudex, venias, & dicas mihi veritatem.* (agit de prorsus occultis) *quid est faciendum. Respondet Gerson de vita spirituali, quod non tenetur sibi dicere veritatem. Ex quo sequitur quod accusatus de crimine occulto, potest tacere veritatem. Sed an liceat negare veritatem, problema est, quia aliqui dicunt quod non, & aliqui dicunt quod sic.* Et paulo ante in eodem dicto. *De mente Scoti est, quod reus potest negare veritatem, sed propter hoc non mentitur, quia non negat simpliciter veritatem, sed eo modo quo sibi proponitur, scilicet in publico. Ideo eligat quod sibi magis placet. Et ista opinio est magis misericors, quia si diceret veritatem, suspenderetur.* Itaque vides eum tametsi vtramque huius controuersiæ partem iudicat probabilem, tamen magis inclinare in partem cui adhæremus, vel potiùs eam amplecti.

10. Ioannes Maior *in 4. d. 15. q. 18.* cum dixisset neminem teneri crimen suum omnino occultum prodere, concludit, religiosum non teneri tale peccatum suum dicere in capitulo, aut superiori extra confessionem. *Et dato*, inquit, *quod iuraret superiori se dicturum veritatem de interrogandis, & postea prælatus petit de tali occulto, non debet dicere: & eius iuramentum debet intelligi, dicam quæ possum dicere: hoc est nisi fortiori vinculo astringar ad propositum.* Et mox. *Si sim accusatus coram iudice de tali crimine, dicam: Domine iudex, noli quærere talia transcendentia forum tuum.* Rursusque post pauca. *Sed pone quod iudex secularis vel alius dicat ei, responde ad interrogata, aliàs habeo te pro conuicto & ipse dicit, nego proposita: intelligens, nego ea esse facta vt proponis, vel nego me fecisse hæc ad tibi aperiendum, an iste peccet? Dico imprimis quod non mentitur, quia non dicit vnum exteriùs & habet aliud in mente. Sed an fallat imputabiliter? Apparet quod non, cum alter interroget iniustè: & materia est odiosa ex parte iudicis. Datur et responsio amphibologica. Ergo non imputatur ista falsitas dicenti. Et illud potest colorari, per excusationem mendacij Iacob.*

Idem *distinct. 21. quæst. 2. ad 2.* agens de interrogato de causa penitus occulta; ita loquitur. *Si sit peccatum penitus occultum quod ego sciam solus, dicam Iudici quod transcendit rationis limites, talia quærendo: Et licet dicam me nihil super hoc scire, intelligens in mente, ad significandum, non pecco, nec mentior, nec propriè fallo. Quod non mentiar patet sic. Solus ille mentitur qui vnum ore vel scripto enunciat, aliud habens in mente: & vt communiter dicitur, mentiri est contra mentem ire. Qualiter hoc sit verum, alibi tangitur. Modò ille assentitur sicut profert, cum expressione quam addit in mente. Et eodem modo potest respondere religiosus Patri Abbati, quærenti in casu corollarij in fine argumenti præcedenti illati. Hoc est si religiosus sciat peccatum occultum fratris sui, quod nec est in damnum corporale nec spirituale aliorum, & Abbas sub pœna excommunicationis præcipiat illud detegere. Quod non fallat propriè, patet: fallere vt in primo diximus, de-*

formitatem

formitatem importat, & propterea dicens quod licitè dicere potest, non fallit: ut patet per casum Iacob, qui non fefellit.

Rursus eadem *distinct. quæst. 3. ad 9.* agens de Tyranno vi adigente Confessarium vt reuelet Confessionem, respondet de Confessario. *Dicet nescio, intelligens ad tibi significandum, & semper hoc in mente intelliget. Et quando argumentaris: bene sequitur, scit illud in confessione, ergo scit illud, & dicit se nescire illud, ergo duo contradictoria sunt ab illo concedenda. Respondetur, illa non contradicunt, scit illud, & nescit illud ad tibi significandum: quia non habent eadem prædicata mentaliter, quod ad veram contradictionem requiritur. Et si dicat Tyrannus, responde ad hanc, non scio illum tale crimen commisisse. Si illam concedis, cum contradictoria sit vera, duo contradictoria sunt vera. Quod illis contradicat, patet: Non est verius contradicere, quam toti propositioni negationem antefere, si nulla ponatur in fronte, vel etiamsi ponatur, non de curando de superfluitate. Respondetur, cum protervè argumenteris, præteritam meretis solutionem. Nego illam regulam vniuersaliter. Non est verius contradicere, quàm toti propositioni negationem praponere, ut patet hic; homo non est animal, non A homo, non est animal: & hominis A asinus quodlibet rudibile est. Si A confundat confusè tantum terminum immediatè sequentem. Contradictoria ergo istius, Non scio ad tibi significandum, est hæc. Scio ad tibi significandum. quæ est falsa capiendo significandum nominaliter, vt tantum valet sicut dignum significari: participaliter autem, non facit ad propositum.*

11. Adrianus, postea Pontifex Maximus eo nomine Sextus, in 4. *tract. de confessione quæst. de confessore*, respondens ad 2. principale argumentum propositum initio quæstionis, quo probabatur videri aliquando confessarium debere confessionem reuelare, vt si iurauerit se dicturum veritatem quam nouerit de omnibus de quibus interrogabitur, mox autem de scelere in sola confessione percepto interrogetur; ita loquitur. *Ad secundum principale dico quod non obstante iuramento, tutò debet dicere quod nihil scit de veritate articuli, quia intelligitur de scientia in qua ei liceat reuelare. Vel certè quod plus limitat, intelligitur de scientia in qua tenetur ad inquisitionem iudicis deponere. Vnde in iure occulto, quia non tenetur semetipsum prodere, adiuratus potest secundùm omnes Doctores respondere, quod nihil de facto illo nouit, vel certè quod non fecit: quia intelligitur sub limitatione prædicta. Huius simile inducunt Doctores. Ioan. 7. dicit Saluator. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego enim non ascendam intelligens in aperto, vel quoad primus dies.*

Idem Adrianus *quodlib. 11. ad 2. principale littera* CC. agens de eo qui sub iuramento adigitur patefacere quod nouit de se prorsus occulta; cum negasset maiorem argumenti, qua assumebatur dicendum tunc simpliciter esse vt res habet, addit. *Et cum petit argumentum, vel dicet se nihil scire de illo facto penitus occulto, vel tacebit, aut planè veritatem dicet. Si primum, mentietur: dico quod non mentitur, quia solum intelligitur distributio fieri pro his quæ licet aliis pandere: quemadmodum & Sacerdos, licitè dicit se hoc crimen non audisse ex eo, quanquam adderet etiam quod non in confessione Sacramentali, si loquens se restringere velit ad ea quæ licitè referantur.* Et mox allegato in eandem sententiam Paludano subdit; *cum dicit Sacerdos se nullo modo sciendi scire, sic loquens, quantumlibet generalibus sit verbo, intendit se restringere: & audiens similiter debet intelligere, non est mendacium.* Eadem repetit Adrianus *in 4. quæstione de correctione fraterna*, quam adiunxit tractatui de Sacramento Pœnitentiæ, estque illius tractationis postrema.

12. Caietan. *t. 1. opusc. tract. 31. respons. 5. Illud præ oculis est semper habendum, quod quemadmodum in communi præcepto inquisitionis, si quis scit, &c. subintelligitur, seruato iuris ordine; ita cum quis inquiritur in genere de complicibus, subintelligitur secundum iura reuelandus, &c. Et propterea non peccant inquisiti, si omnino occultos tacent, aut dicunt se non habere complices aliquot, habendo occultos tantum. Quia responsiua verba intelligenda sunt iuxta sensum interrogationum. Intentio tamen oportet quod sit infra iuris limites.* Et in summa *v. confessoris necessaria*, ait, confessarium posse, non ad mentem interrogantis, sed ad suam liberè iurare. *Ego nihil scio*, nulla expressa limitatione. Quod autem *22. quæst. 89. artic. 7. circa ad quartum sub finem*, negare videtur mentales restrictiones, intelligendus est de illis quæ nullo modo verbis subindicentur.

Alphonsus de Castro *lib. 5. aduersus hæres. hæresi 8. in fine*, tractans dictum illud Christi, *de die illa & hora nemo scit, neque Angeli in cælo, neque filius, nisi solus Pater*, ita hæc verba à Christo dicta vult, non quod ipse nesciret simpliciter, sed quia etsi sciret, non tamen vt illis reuelare deberet, de quo loco iam satis supra. Subditque: *Quemadmodum si aliquid tibi secretè commissum est vt nulli alteri reueles, & postea aliquis te de illa re sciscitatur, respondebis & meritò, te nescire: quoniam etsi scias, non tamen sic scis, vt reuelare possis.*

13. Ioannes Medina *C. de confessione tractat. 2. quæst. 45.* expendens an Confessarius vrgente impio Iudice, possit sigillum Confessionis violare, reiectis quorundam aliis responsionibus, respondet. *Dicendum quod Confessor possit dicere in casu se nihil scire, idque sine mendacio: quia illa verba admittunt hunc sensum, scilicet nihil scio super hoc, ad reuelandum vobis, prout Augustinus interpretatur quod Christus de seipso dixit, scilicet filius nescit diem iudicij, nimirum ad reuelandum hominibus. Aut sic interpretatur. Scilicet nihil scio de hoc super quo intendis me interrogare. Et verè respondet sicut debet respondere ad mentem interrogantis. Mens autem interrogantis hæc debet esse: scilicet inquirere de his quæ in foro illo tractanda sunt, & quorum cognitio ad potestatem ipsius Iudicis pertinet. Modò autem quæ in sola confessione scita sunt, non sunt de his quæ in illo foro sunt tractanda, nec de his quæ ad potestatem humani Iudicis pertinent, vt constat, quia ad illud forum non pertinent, nisi quæ aliquo possunt in illo foro probari, & quorum testificatio seu depositio, possunt ad illud forum deferri, qualia non sunt quæ in sola Confessione sciuntur. Quod si mens Iudicis sit interrogare Sacerdotem si sciat de casu proposito aliquid etiam per Confessionem, iam excedit potestatem sibi concessam, & non oportet ad mentem illius quam habet respondere, sed ad mentem quam debet habere. Corollariè sequitur quod si crimen alicuius sub secreto commissum, de quo nec indicia, nec clamosa insinuatio, nec semiplena probatio præcessit, interrogatus à Iudice non tenetur se prodere si reus sit, nec reum posse prodere qui sub secreto rem illam accepit, sed possit vterque respondere, se nihil scire, ad sensum scilicet prædictum: id est se nihil scire in hoc, quod ad forum suum pertineat. Et ita verè respondet ad mentem interrogantis. Nam hæc debet esse eius mens, vt de se satis constat.* Nihil facilius, quàm omnem hanc Medinæ ratiocinationem, ad omnes euentus in quibus est iusta subticendi causa transferre.

14. Dominicus Sotus *relect. de secreto membro 3. q. 3. conclus. 4. & l. 5. de Iust. quæst. 6. art. 2. conclus. 7.* admittit testem qui præter ius fasque interrogatur de crimine, respondere posse absque mendacio *nescio*, & iurare quod nescit, etiam si secretò cognouerit; dummodo concipiat intra se, *nescio vt dicam tibi.* Adscribo Soti verba *ex q. illa 3. conclus. 4.* eo loco qui maximè implexus videri potuisset; hoc est quo agit de responsione testis non simpliciter interrogati, sed cum exclusione restrictionis, facta per interrogantem volentem vt responsio detur simpliciter, siue sit ius restringendi siue non sit. Ait enim nihilominus Soto, fas tunc esse respondere, æquè ac si non fuisset exclusa restrictio, & dicere *nescio*: nempe *ad dicendum*, quia ad id non teneor. Et adducta Genesij Sepuluedæ censura, damnantis eam responsionem tanquam pulchrum commentum cap. tertio Dialogi Theophili, eam censuram reprobat. *Non solum*, inquit Sotus, *tenentur iudices inquirentes exceptionem exprimere de occultis, sed quando iniquus iudex illam non faciat, iure ipso intelligitur facta. Et*

idem

ideo illa verba, Nihil scio, iure ipso restricta sunt, vt intelligantur de illis criminibus quæ iuridicè possunt inquiri, in quibus reuelandis, testis subiicitur tali iudicio. Unde licet non respondeant ad intentionem iudicis iniquitatis, interrogantis sine exceptione, respondent tamen ad illam quam iure debebat habere. Et confirmatur hoc: quia si probus iudex & sapiens me interrogaret in vniuersum quidquid scio, optimè responderem: nihil scio (quamuis aliquid secretò scirem,) quia cognoscerem intentionem suam esse, solùm interrogare ea quæ iure potest: Ergo eadem ratione, quando improbus aliquid præter ius interrogat, qui respondet ad intentionem iuris, nō mentitur. Sed quid si in particulari me interroget, vtrum Petrus occidit Ioannem, (quod ego solus vidi.) Videtur esse mendacium si respondeam, Nescio: nam non apparet quomodo illud verbum restringatur à iure. Respondetur quod iure possum respondere: Nescio: quia iure intelligitur: Nescio vt dicam: aut nescio eo modo quo iure debeam dicere. Nec hoc fert tam pulchrum commentum quàm nonnulli existimant: nam cum voces sint signa eorum quæ sunt in anima, vt inquit Aristot. 1. Perihe. nemo potest respondere nisi illud quod scit. Et ideò perinde est, quempiam interrogare de aliquo facto, ac si interrogetur quid sciat de illo facto. Unde sicut iniustè interrogatus quid sciat de hoc homicidio, potest respondere: Nihil. nam iure intelligitur, quod debeam scire: ita interrogatus an Petrus fecit hoc homicidium, potest respondere: Nihil scio: quod est, nihil debeo dicere. Nec abs re certè adducitur huc, illud Mat. 13 de illo die nemo scit, nec filius hominis. Nam quamuis multifariam à Doctoribus exponatur: vt annotat S. Thomas 3 part. q. 10. art. 2. (Origenes enim exponit de corpore Christi mystico: quia Ecclesia nescit illum diem: alij glossam de Christo secundum scientiam acquisitam, secundum quam Christus non nouit illum diem, atque aliter alij:) Tamen profectò germanus sensus illius verbi est, quod Christus nescit illum diem, vt dicat in hac vita: non modò propter authoritatem Sanctorum ita exponentium, sed quia textus nullus alius sensus caperet. Eadem latè habet occasione confessarij in 4. d. 18. quæst. 4. art. 5. ad 3.

Addit quidem Soto non posse testem dicere non vidi aut non audiui subintelligendo ad dicendum, eo quod his negationibus non possit aptari ea restrictio. Qua ex causa Barnesius contendit eum restrictis locutionibus aduersari. Sed malè contendit, vt patet ex iis quæ priore loco ex eo adduximus; nam ibi perspicuè admittit locutionem restrictam, in responsione testis non iuridicè interrogati. Limitatio ergo quam subdit, spectat dumtaxat ad restrictionem conuenientem, quæ possit vtcunque subindicari verbis, qualem Soto putauit non esse eam quæ proposita est, respectu negationum illarum, non feci, non vidi. Id autem dissidium, non spectat ad proprium huius difficultatis punctum. Quanquam hallucinari Sotum in ea aptatione subintellectionis prædictæ, nempe vt tibi dicam, vel ad reuelandum, nec capi satis posse cur neget verbis audiendi, videndi, faciendi, posse adiungi restrictionem subintellectam, quam fatetur adiungi posse verbo nesciendi; notarunt post Sotum permulti, vt Sayrus l. 12. claui regiæ cap. 17. num 24. ex Nauarro, Salonio, Banne, Valentia, Azorio. Itémque Suarez l. 3. de iuram. cap. 10. num. 3. ex Caietano, Adriano, atque Toleto. Quibus addo Palacium in 4. d. 21. disp. 5. At verò Barnesius, vt Sotum valdè commendaret §. 54. num. 5. post multa ex eo hinc inde congesta, concludit eum loco quidem citato admisisse restrictiones, postea tamen sibi contrarium cecinisse palinodiam. Fundamentum eam leuitatem Soto affingendi, est, quia ipsi Barnesio ita videtur.

15. Michaël de Palacio in 4. d. 21. disp. 5. multa habet in confirmationem liciti vsus restrictionum ex idonea causa, occasione quæstionis de Confessario interrogato de criminibus in confessione auditis, quem concludit posse profiteri ignorantiam eorum quæ in confessione audiuit. Per eam verò occasionem excurrens ad alias quoque iustas restringendi causas: confirmat eas exemplo Christi, qui ex aliqua iusta subintellectione negauit se scire diem iudicij. Tum delabens ad singulare exemplum iudicis illegitimè interrogantis, siue de peccatis in confessione auditis, siue de aliis de quibus nullum ius habet interrogandi, quia v. g. sunt prorsus occulta; ait communem sententiam quæ in eo euentu ait, interrogatum posse sine mendacio respondere nescio, idque iuramento confirmare, quamuis reipsa sciat id de quo interrogatur, explicandam esse in hunc modum. Obseruabis Iudicis huiusmodi, duplicem considerari posse intentionem: alteram quam habet de facto, alteram quam debuisset habere ex iure. De facto enim intendit scire quod confessum est. Ex iure autem debet solum intendere scire quod sui fori est. Cum ergo confessio non sit sui fori, sed valdè alieni, quia est fori interni pœnitentialis, ideo Confessor iurans se nescire, verum iurat, si intendat vt debet intendere, se nescire quæ interrogantur in foro illo exteriori. Nam si intenderet iurare se nescire quæ sunt sibi confessa, falsum iuraret. Respondebit ergo rectè, se nescire, quia tametsi non respondet iuxta intentionem Iudicis quam de facto habet: at respondet ad intentionem Iudicis quam ex iure debuisset habere. Neque tenetur respondere ad intentionem quæ est contra ius, sed ad eam quæ est secundum ius: quia hanc semper poscit Iudicis tribunal, vt omnia quæ respondentur & quæ interrogantur, secundùm iuris rationem interrogentur & respondeantur. Et simili modo quando enquiritur ab aliquo crimen occultum quod fecit, agendum erit.

16. Michael Salon 22. quæst. 69. artic. 2. controuersia 11. Testis verè dicit, nescio, cum verè sciat, quia testis non tenetur respondere Iudici secundùm suam iniquitatem: sed secundùm id quod potest vt Iudex, & secundùm mentē quam debet habere, etiam si illam non habeat, secundū quam verè hic dicit, nescio, cum iure debeat habere Iudex hanc mentem, vt respondeat illi testis quod scit, præter occulta. Confirmatur, quia si priuatus per vim vellet extorquere secretum quod scio de Petro, possum dicere me nihil scire: Ergo & iudici quando contra ius interrogat: quia cum autoritas eius sit alligata iuri, vbi agit contra ius, &c. Marci 13. de die illa nemo nouit neque filius hominis, quia scilicet nouerat, non vt diceret, quia vt sic ea tantum nouerat ad reuelandum quæ redemptioni erant necessaria. Est regula omnium Doctorum in cap. Sacerdos. (sic D. Thom. in 4. d. 47. quæst. 2. art. 1. quæstiunc. 3.) de pœnit. dist. 6. Idem Salon eodem loco, ratione quarta. Cum quis non tenetur omnem suam mentem alteri exprimere, potest sine mendacio proferre orationem cuius veritas pendeat ex particula tacita. Id probat Salon plerisque Christi dictis quæ absque particulæ tacitæ subintellectione falsa fuissent, cuiusmodi fuit illud, nemo scit neque filius hominis, nempe ad dicendum. Et illud, non est mortua puella, nempe respectu meæ potestatis Et illud, non ascendo ad diem festum, nempe palam vt vos velletis Et illud. Qui minor est in regno cælorum, maior est illo. Christus scilicet Ioanne. Nam quamuis falsò Christus diceretur minor Ioanne reipsa & de facto, tamen verè dixit se minorem, subintelligendo secundùm æstimationem & iudicium Pharisæorum.

Hinc infert Salon, parum sibi consentire Sotum, cum fatetur illud Christi dictum nescio diem iudicij, verum esse subintelligendo ad reuelandum, & tamen negat eandem subintellectionem habere locum circa illud responsum rei illegitimè interrogati, ac dicentis non feci, quamuis reuera fecerit. Infert præterea, eum qui aliquid fecit quod exteriùs videtur esse contra legem, nec violauit legem, posse iuridicè respondere non feci, scilicet quod teneat declarare in iudicio. Nam occisor inuasoris, potest accusari & denunciari per semiplenam probationem, & cum non habeat testes per quos possit probare suam inculpatam tutelam, & se purgare, in hoc casu, licet iudex iustè interroget, licet respondere non feci, quia in criminalibus, interrogatio iudicis semper est intelligenda de facto quod sit crimen & peccatum, quod non commisit iste. Unde est sensus. Non feci quod tu inquiris. Inquiris enim delictum quod non feci. Sic qui accipit alienum in extrema necessitate vel cum ignorantia inuincibili, vel quod sibi debebatur. Et paulo post. Infertur secundo, cum soleant

Iudices

Digitized by Google

Iudices eum interrogarunt innocentem iuxta ordinem iuris de delicto quod non commisit, & ille negauit, rursum interrogare de aliquibus circumstantiis veris, ex quarum confessione conuincetur, vel de delicto, vel de suspicione ob quam incurret innocens graue damnum: In hoc casu non tenetur innocens confiteri tales circumstantias, nec debet respondere ad mentem Iudicis, quia licet Iudex interroget legitimè, nititur falsæ præsumptioni, vel infamiæ, & in foro animæ veritas debet prævalere præsumptioni quæ nascitur ex falsa probatione. l. illicitas §. veritas ff. de officio præsidis. Maximè in fauorem rei innocentis l. absentes ff. de pœnis & cap. vlt. de sentent. & re iudicata. Tandem in responsione ad primum Soti. *Respondeo, quando quis voluntariè & liberè loquitur, debere vti vocibus iuxta communem sermonem. At quando vis vel fraus ei infertur, non teneri, sed posse partem mente retinere.*

17. Dominicus Bannes 22. *quæst.69. art.2. in 3. parte commentarij dubio 1.* fusissimè stabilit veritatem quam confirmamus; adducitque pro ea Adrianum & Caietanum. Refert item Salmanticæ eam tradidisse Petram, & alios multos. Profert præterea pro ea plures rationes, quibus euinci putat, rectè omnino & verissimè apponi posse restrictionem locutioni in speciem falsæ, ita vt per eam subauditionis appositionem excludatur mendacium. Abstineo verborum adscriptione, quod prolixiorem esse oporteret, & liber sit cuiuis ad manum; nec latuerit Barnesium quid Bannes in hac controuersia censuerit, in quem propterea stomachum effundit §.25.

Petrus à Nauarra Toletanus in opere de restitutione, sæpenumerò admittit restrictiones mentales ex iusta causa. Vnus locus erit instar omnium. *lib.2. cap.4. num.379.* agens de restitutione famæ violatæ detectione veri criminis, sed occulti; ait infamatorem illum simpliciter dicere posse, se falsum dixisse & mendacio infamasse; subintelligendo crimen publicum, ita vt sensus sit, falsum ei crimen affinxi prout publicum. Sicut (inquit) confessarius potest simpliciter asserere, se nihil scire de peccato quod in confessione audiuit, quia verè nescit illud ad dicendum publicè; idemque est de omni alio secreto. Idem confirmat ex eo quod possit quis negare peccatum suum occultum, negando illud vt publicum, idque subintelligendo. Qua item ratione iudex, innocentem publica scientia compertum nocentem, pronunciare potest nocentem, subintelligendo publicè & secundùm allegata.

18. Ludouicus Carbo *tract. de rest. ect. quæst.19. concl.8. Qui in iudicio verum crimen negat, quando iniustè accusatur, nullum videtur peccatum committere. Hæc conclusio alibi in materia de iudiciis latiùs explananda est: nunc breuiter dixerim, hoc modo accipiendam esse. Cum iste negat crimen de quo accusatur, debet eo sensu negare quo à Iudice interrogari potest; qui ex communi Doctorum sententia, non potest interrogare de crimine quod ad suum iudicium non pertinet, cuiusmodi sunt omnia crimina quæ probari in iudicio nequeunt. Quando igitur reus negat se crimen fecisse, id in animo habere debet, vt neget se commisisse tale crimen, de quo iudex interrogare debeat. Hac posita declaratione, aliter conclusio hunc confirmatur in modum. Si iste peccat, maximè ratione mendacij. At hîc nullum intercedit mendacium, quia negat crimen secundum rationem accusationis seu interrogationis, qua quis de publico, aut aliquo modo notorio crimine, reus agitur. Igitur cum non mentiatur, non peccat. Et idem est dicere, non feci hoc crimen, ac si diceret, non publicè feci, quod verum est. Et cum hæc responsio sit vera, nullum erit peccatum, etiamsi intercedat iuramentum. Quando itaque quispiam interrogatur vel accusatur contra ordinem substantialem iuris, potest negatione vti sine vlla culpa.*

Petrus Aragon 22. *q.70. art.1.* quærens an testis præter ius interrogatus, possit respondere se nihil scire, affirmat posse: atque id clarum esse si iudex tantùm inquirat de iis quæ non sunt occulta, testis autem non nisi occulta norit. Sed & si iudex iniquè interroget de omnibus quæ testes simpliciter & quomodolibet nouerint: ait Aragonius, testem se scire negantem, excusari à mendacio, quia respondet ad intentionem quam Iudex habere deberet, etiamsi de facto aliam habeat. De reo, aliud dixerat hic autor *ibid. quæst.69. art.2. in fine*, quia putat subintellectionem illam, *vt dicam*, non cohærere cum locutione externa rei, dicentis *non feci*, quamuis cohæreat cum locutione externa testis, dicentis *nescio*, quia *nescio* dicit ordinem ad dicendum vel non dicendum, non item effectio vel non effectio. Et hanc ob causam Barnesius, initio Gallicæ editionis, Aragonium Lessio obiicit. Sed omnino inconsultè. Nam vt dixi, Aragonius quoad testem disertissimè impugnat commentum Barnesij, qui etiam locutionem restrictam à teste malè interrogato prolatam inficiatur. Deinde quoad reum fatetur Aragonius, sententiam quæ docet illum quoque posse restrictè respondere & negare se fecisse, subintelligendo vt dicat esse probabilem: ita enim disertè tradit *q.70. art.1. concl.2. in fine.* at Lessius hoc ipsum duntaxat dixit. Incongruentissimè igitur de more aduersarius, Aragonium Lessio committit. Itaque quamuis Aragonius aliquas locutiones restrictas negat, quia putat subintellectionem eis appositam non satis subindicari per verba; (quod vt supra aduerti spectat tantùm ad modum diuersum probandi & explicandi restrictiones, non autem ad dissidium in sententia quoad eas:) fatetur tamen dari posse locutiones restrictas omninò veras; quod contra Bernesium satis est.

19. Petrus Lorca 22. *q.1. art.3. disp.9. membro 2. num.24.* respondens ad argumentum num. 20. propositum admittit vsum licitum restrictionum. Argumentum erat huiusmodi. *Ne reueletur secretum, videtur fas esse mentiri. Siquidem si aliquis interrogatur in iudicio aut extra, de re occulta quam manifestare non debet, potest etiam cum iuramento affirmare se nescire aut non fecisse.* Hoc fuerat argumentum. En responsionem. *Ad secundum respondetur, secretum quod manifestare non licet sine mendacio negari, quoniam responsio negans, intelligitur iuxta formam interrogationis. Nam qui interrogat solum censetur inquirere quod iure & rectè interrogare potest, & ideò responsio æquatur interrogationi, & sine mendacio profertur non esse aut non fecisse, intelligitur enim eo modo vt manifestare debent.*

20. Alexander Pesantius 22. *q.70. art.4. disp.1.* sententiam Nauarri de licito vsu restrictionum ex iusta causa, eatúmque si opus sit confirmatione per interpositum iuramentum, latè approbat tota conclus.1. atque esse communem sententiam omnium Theologorum & Canonistarum, agentium de reo & teste, præter iuris præscriptum interrogatis.

Consultò omitto Societatis IESV Scholasticos: ne Barnesius quod maximè intendit, imo quod vnum in Lessij exagitatione propositum habuit, hanc doctrinam domi ipsorum natam criminetur, & eo nomine eos iure repudiatos obtendat, quod sint ex Societate. Quasi apud Patres Societatis, vt religionis & charitatis, ita & sententiarum quantumuis singularium fœderatio ineatur. Quæ quanta sit falsitas, libri eorum, quicquid Barnesius subgrunniat, liquidò docent. Nihilominùs, eò quod proposui consilio, Scholasticos Societatis IESV, in hac causa missos facio: & in iis duos omnium calculis eminentissimos, & probatæ semper ac solidæ doctrinæ, Franciscum Suarem *l.3. de iuram. cap.10. ac t.4. 3. p. d.33. sect.6. num.6. & 7.* & Gregorium de Valentia 2.2. *d.5. q.13. p.2.* Nunc si placet ad Summistas accedamus, si prius obiter Barnesium, hoc Scholasticorum exercitu ostentato, verbis illis Augustini 2. *in Iulia.* commonuerimus, *Ne tui stomachi fellis, indigestia maledictorum cruditate rumpatur, in hunc cuome, si audes, calumniosas tuas vanitates, & insanas mendaces.*

Digitized by Google

CAPVT XV.

Moralium Theologorum, siue Summistarum, testimonia pro eodem vsu licito locutionum ex idonea causa mentaliter restrictarum.

1. INTER Summistas, agmen ducet Guido de monte Rotherij, quippe qui anno 1333. *manipulum* (vt inscripsit) *curatorum* euulgauit. *Ibi tract. 3. secunda partis cap. 11.* agens de sacerdote qui interrogaretur de crimine audito in confessione, ait; *Ipse debet iurare se nihil scire de ista materia, super qua interrogatur. Nec periurat, quia ipse nihil de hoc scit. Esto enim quod sciat istud crimen sibi esse confessum, nescit tamen vtrum confitens in confitendo dixerit verum, vel falsum; & ideo potest verè dicere, se nihil scire. Sed quid si iudex erit cautiosus, & interrogauit eum per iuramentum vtrum audiuerit aliquid de crimine de qua agitur. Dicendum quod iuramentum non ligat eum ad dicendum aliquid in hac materia, &c. Vnde potest licitè iurare nihil se audiuisse. Et intelligat quod nihil audiuit vt homo, vel per modum quo debeat testificari.* Hæc vltima subintellectio, æquè locum habet in omni materia in qua quis testificari non debet; atque adeò in qua suppetit iusta causa obtēdendi ignorantiam, cum lex superior non vrget.

Astensis 1. *p. summæ l. 1. tit 36. in fine*, quærens an liceat mentiri ad tuendam alterius vitam, negat licere. Ait autem fas esse *celare veritatem, sophisticè deludendo quærentes*, id est per restrictionem mentalem locutioni externæ appositam. Et mox ex Hostiensi subdit, *posse respondere, si talem quæris curre illuc citò, ita tamen quod sibi ostendatur alia via quam fugiens tenuit, vel alius locus quam vbi latet. Vel sic. Multi domum istam intrant & exeunt quos non video: nescio vbi sit; id est, in quo angulo domus. Vel sic. Non vidi eum diu est. Possum enim intelligere illud diu, sicut volo. Vel sic: non est hic, id est, in loco vbi sum.* Harum responsionum pleræque, spectant potius ad locutionem amphibologicam de qua cap. 5. in prima tamen est manifesta restrictio. Idem Astensis 1. *p. l. 5. titulo* 20. agens de Confessario qui compelleretur dicere an aliquis ipsi confessus sit aliquod peccatum; respondet, teneri dicere se nunquam audiuisse, & se de hoc nihil scire, etiam si verè audiuerit & sciat. Addit item posse ab eo dici quod nihil sciat per viam confessionis, qua subintelligitur nesciri vt ab homine, vel ad reuelandum. Qua ratione Christo dictum, ignotum sibi esse diem iudicij, nempe ad reuelandum. Denique *1. p. l. 1. tit. 18.* ex Rodonensi ait, eum non peccare, qui adactus ad iurandum aliquid quod præstare non tenetur, ad eludendam malitiam exigentis iuramentum *vtitur verbis duplicibus, intelligens in alio sensu quàm ipse.* quæ sint autem ea verba duplicia, nec pertinere ad amphibologiam, sed ad restrictam locutionem, liquet ex Angelo in summa v. *iuramentum 4. initio*, eum Astensis locum allegante.

2. S. Antoninus 2. *p. titulo 10. cap. 1. §. 1. Videtur posse absque vitio mendacij vti verbis sophisticis seu locutione duplici ad obuiandum malis: cum scilicet quis dicit aliqua verba quæ intelligi possunt dupliciter: & ad vnum quidem intellectum dicit, alium autem intellectum intendit imprimere in mente auditoris. Vt si de aliquo qui ad mortem quæritur, interrogatus vtrum transiuerit per illam viam, qui hoc nouit dicat, non transiuit hac, intendens loqui de loco in quo ipse est. Quod vtique verum est. Similiter si quis Clericus interrogetur in porta ciuitatis, vtrum habeat aliquid de quo debet solui gabella, & ille habens respondet quod non, intendens quod non obligatur ipse ad gabellam soluendam, non dicit mendacium, quamuis ille aliter intelligat verbum quàm proferens. Vnde & Angelus Raphael interrogatus à Tobia quis esset, & de quo genere, respondit ex filiis Israel ego sum, Azarias Ananiæ magni filius, quod verum est secundum interpretationem illorum nominum, secundum Magistrum in historiis, & non aliter.* Primum exemplum spectat ad locutionem ambiguam per homonymiam. Cætera ad locutionem restrictam.

3. Angelus de Clauasio *in Summa v. iuramentum 4. initio. Cum ab aliquo iniquè confessio exigitur, potest iurare secundum suam intentionem, quod est verum: licet secundum intellectum audientis sit falsum.* In quam sententiam citat Rodonensem, & Astensem, ac Richardum; iuxta quem obstetrices potuissent omne peccatum declinare, si non respondissent ad mentem Pharaonis, sed ad suam, restringendo locutionem qua ille deluderetur. Subdit Angelus. *Similiter quando quis ex iuramento exigit ab aliquo quod ipse non potest sine peccato implere, potest habere intentionem cum iurat, illud facere, scilicet quantum poterit sine peccato. Sicut similiter quæ habet impedimentum, excommunicata, quia non potest probare in mortis articulo, cum oporteat eam iurare de stando cum viro, debet intelligere sic. Scilicet quantum poterit sine peccato, & non periurat.* Rursus v. *iuramentum 5.* num. 9. agens de iuramento metu extorto, ait, nullum contrahi peccatum si quis ita iurauerit, non intendens se obligare, sed tantùm declinare vim iniustam, dummodò *iurando habuerit animum solùm inducendi ad reuerentiam Dei, non ad obligationem suam, & in mente habuerit aliquam circumstantiam debitam qua verum iurabat, puta promitto quod dabo tibi centum, cum ista subauditione, scilicet si sum tibi obligatus ex debito & non aliter, licet hoc non exprimat, & huiusmodi: quia sic vtitur simulatione qua licet, vt in cap. vtilem 22. quæst. 2.* Idem v. *confessio, vltimò* num. 4. *Quid si interrogetur Sacerdos an sciat aliquid de eo quod audiuit in confessione, vel præstetur ei iuramentum, vt dicat si aliquid audiuit in confessione? Respondeo secundum Scotum in 4. d. 21. quæst. 2. & ibid. Richardum quod debet respondere se nihil scire, vel audiuisse, supple ad reuelandum. Sicut & Christus dicit Matth. 24. quod nec filius hominis scit de die iudicij, intelligitur ad reuelandum generaliter. Vnde non debet tacere, vt dicunt aliqui, & malè: sed audacter dicere quod nihil scit, & quod nihil audiuit, quia subintelligitur ad reuelandū. Et in hoc concordat S. Bonau. eadem dist. & communiter DD. & Panormit. in cap. dilectus, de excess. prælat. licet quidam dicant quod potest dicere se nihil scire vt homo, sed vt* DEVS. *Ita dicitur in cap. Sacerdos, de offic. ordin. Melius est vt dixi, scilicet ad reuelandum, quia non potest negari quin sciat vt homo.*

4. Baptista Trouamala in summa Rosella v. *Confessionis celatio* num. 8. *Quid si Presbyter compelleretur dicere vtrum de aliqua persona sibi confessa, audiuisset aliquod crimen? Respondeo in isto casu tenetur dicere se nunquam audiuisse, & se de hoc nihil scire: & verum dicit, quia subintelligitur vt homo, vel nihil scit quod sit reuelandum.*

Ioannes Nider *in præceptum* 8. *decalog. c. 2.* proposito dubio de eo qui interrogaretur vbi sit aliquis iniustè quæsitus ad mortem, respondet ex Altisiodorensi, *debere deludere quærentes, dicendo. Creditis quod si ipse esset hic ego dicerem vobis.* Recole locum ipsius Altisiodorensis supra adductum cap. 14. num. 1.

Ioannes Chappius *in Summulam Raymundi tract. 4. parte 2. cap. 3. num. 12.* agens de confessario compulso testificari de peccatis in confessione auditis, *dicendum est quod si sciat illud solum per confessionem Sacramentalem, iurare potest se nihil scire, &c. scit enim peccata in confessione Sacramentali tanquam vicarius Dei, & non tanquam homo, & sic licitè potest iurare se nihil scire. Hoc tamen intelligat quod non scit vt homo, vel per modum quo possit testimonium dare.*

5. Syluester v. *iuramentum 3. q. 2.* docet, eum à quo iniquè exigitur iuramentum, posse iurare ad mentem suam, subintelligendo aliquid quod si exprimeretur, verum sensum efficeret. Verba adscribere supersedeo, quia descripsit Angelum in primo loco quem supra ex eo dedi. Et in fine eiusdem quæsiti, idem vniuersaliter

uersaliter tradit de iis qui iurant se non fuisse in loco vbi pestis grassatur, quamuis ibi fuerint, sed adeò breui tempore vt contagium haurire nequiuerint. Rursus v. *iuramentum* 4.q.7. agens de iuramento metu extorto, describit propè verbatim secundum locum ex Angelo adductum, approbátque eius doctrinam, quamuis eum non nominet. Eum enim qui iurauit intendens in aliquo sensu facere quod iurauit; licet non in sensu eius cui iurabat, negat peccasse. *Vt qui iurauit dare centum, subaudiendo in animo suo, si debuero, tunc non peccat, quia non tenetur iurare secundùm intentionem eius, cum non sit suus iudex, sed vtitur simulatione licita, qua licet, vt in cap. vtilem* 22.q.2.

Tandem v. *mendacium* q.6. quærens vtrum liceat aliquando celare veritatem, respondet *quod si homo non sit obligatus respondere secundum intentionem alicuius, potest veritatem celare multipliciter.* Primò scilicet per responsionem ex verbis ambiguis compactam. Secundò dando vnam responsionem ex pluribus quæ possunt ad vnam interrogationem dari. Tertiò per locutionem duplicem, habentem duplicem sensum, quorum in vno est vera & in alio falsa. Hic modus vt sit à primo distinctus, debet accipi de locutione restricta. Et ita patet ex exemplo quod subdit. *Si clericus interrogatus in porta an aliquid habeat de quo sit soluenda gabella, & ille respondeat quod non, scilicet de quo sit soluenda à Clerico.* Et mox in quarto modo celandi veritatem ait, *quando aliquis interrogatur de aliquo quod dicere non expedit, dicere potest se illud nescire, subintelligendo ad reuelandum: exemplo filij hominis, qui iuxta Marcum dicit se nescire diem iudicij, quod secundum Doctores ideo dicit, quia illud non scit vt reuelandum nobis.* Eandem doctrinam habet v. *confessio* 3. *quæst.*11.

6. Ioannes Tabiensis v. *iurare num* 14. latè tradit eum qui iniustè ad iurandum adigitur, *vt si vir adigeret vxorem ad iurandum de reuelando adulterio: vel si aliquis vrgeret alium ad præstandum iuramentum de aliquo quod non potest fieri cum bona conscientia: vel exigeret iuramentum ab eo qui non est ipsi subditus: vel in eo casu in quo secundum ordinem iuris non potest exigere:* iurare posse secundum intentionem ac mentem suam restrictam, deluso iniusto iuramenti exactore. Idem v. *mendacium quæst.*6. inter casus quos ait esse claros circa mendacium, ponit, quod sit mortale mentiri ad peruertendum iudicium. Et subdit. *Intellige quando iudex procedit iuridicè, & ipse tenetur respondere alias. Melius tamen dicitur quod potest sophisticè respondere, id est, secundum mentem suam, & non iudicis.* Et v. confessio 3. q.1. docet confessarium interrogatum de peccato in confessione percepto, *posse iurare se illud nescire, etiam per viam confessionis: quia intelligitur quod non scit vt homo, nequaquam est homini subiectus.* Moxque addita alia restrictione mentali eiusdem dicti ex Angelo, nempe, quod nesciat ad reuelandum, ait eam quoque bonam esse & licitè vsurpandam, etiam posito quod confessarius interrogetur formaliter, an aliquid de eo peccato sciat per viam confessionis Sacramentalis.

Franciscus Victoria *in summa de Sacramentis n.*184. *Quid faciet Confessor cum interrogatur de peccato quod audiuit in confessione? An possit dicere se nescire? Respondeo secundum omnes, quod sic. Sed quid si cogatur iurare? Dico quod potest & debet iurare se nescire, quia intelligitur se nescire extra confessionem, & sic verum iurat. Sed fac quod Iudex vel Prælatus ex malitia exigat à me iuramentum an sciam in Confessione? Respondeo, quod coactus iuret se nescire in Confessione, quia intelligitur se nescire ad reuelandum, aut taliter quod possit dicere. Sed contra: si iurare se scire in Confessione, iuraret verum: ergo cum iuret se nescire in Confessione, iurat falsum, quia sunt contradictoria. Respondeo quod non sunt contradictoria; quia in illa negatiua, intelligitur conditio subintellecta; scilicet, quod non scit tali modo quod possit illud dicere.*

Bartholomæus Fumus *in armilla v. Confessar num.*5. agens de Sacerdote qui peccati alicuius est conscius per confessionem, ait: *Si requiratur sub quacunque pœna ecclesiastica quid sciat, potest dicere se nescire absolutè, quia nec scit vt homini subiectus, & hoc potest iurare.* Et v. *iuramentum n.*16. tradit, cum is qui iuramentum exigit, iniustè illud exigit, posse concipi iuramentum non ad intentionem eius; ostendendo verbis vnum, & iurando aliud.

7. Cosmas Philiarcus *in Enchiridio cum de restitutione famæ* pag. 178. agens de eo qui accusatus est de crimine vero, sed quod probari nequit, ideoque illud inficiatur; ita loquitur. *Cum peccatum est occultum, & accusator ac iudex non procedit iuridicè, accusatus non tenetur respondere secundùm iudicis intentionem. Potest ergo secundùm suam intentionem respondendo verum dicere, & sic suam famam iniustè ereptam recuperare & conseruare.* Eadem pleniùs apud eum, & explicatiùs in rem nostram tradita habentur *tomo* 1. *de officio Sacerdotis parte* 2. *lib.*3. *cap.*14. Decerpo ex longiore disputatione, nonnulla in rem nostram expressiùs & manifestiùs tradita. *Quando quis indebitè & contra iustitiam cogitur iurare, non tenetur iurare secundum intentionem cogentis, seu ad iurandum inducentis. Neque ob id mentiri debet & contra propriam intentionem iurare, quia esset periurus, & peccaret mortaliter: sed potest ita accommodare verba, quod sint vera secundùm propriam intentionem & falsa secundùm intentionem iuramentum exigentis.* Et mox cum aliis *dicimus, supposito quod cogatur respondere & iurare: quod potest respondere se nescire, intelligendo vt illi dicat: & se non fecisse, nec vidisse, nec audiuisse: intelligendo vt illi dicat, vel tali die, tali hora, vel anno: & sic respondendo non mentitur, nec est periurus. Nam formalis ratio mendacij non sumitur ab intentione falsitatem in alterius mente constituendi, nam aliàs qui ad celandam veritatem vteretur verbis æquiuocis, mentiretur, sed consistit in hoc quòd aliter dicitur quàm sit in mente, vnde mentiri est contra mentem ire. Qui ergo secundum suum sensum verum dicit, licet alij credant esse falsum, non mentitur.* Hactenus Philiarcus, & mox post propositas ex Syluestro cautiones necessarias, vt huiusmodi locutio restricta, vacet colpa; nempe vt interueniat iusta necessitas compensans vel excusans illud simplicitatis dispendium, absitque scandalum, & secludatur obligatio alicuius alterius virtutis, restrictione interdicentis: post has inquam cautiones propositas, subdit: *hæc sententia est magis pia, quatenus liberat ab infinitis scrupulis. Nam hominum curiositate & importunitate qui aliorum facta scire volunt, sæpissimè ita respondendum est vt eis occultetur veritas, ex qua sæpè multa oriuntur scandala: & hac ratione obuiatur scandalis, & sic respondentes liberantur à mendacio. Ita tenent inter alios Adrianus, Syluester, & Nauarrus. Et Angelus de Perusio, & Ioannes de Anania, citati à Nauarro, in huius confirmationem, citant responsionem Sancti Francisci. Nam rogatus quà perrexisset quidam homicida qui iuxta eum transierat, manus per manicas immittens, respondit non transisse illac, scilicet per illas manicas. Ad quod etiam facit illud Matth. 13. de illo die nemo scit nec filius hominis, scilicet vt reuelet. Et cap. humanæ aures* 22. q.5. Subdit plerosque particulares casus, in quibus vsus est huius doctrinæ. Sic enim criminosum, à non Iudice vel non iuridicè interrogatum: Confessarium item interrogatum de auditis in confessione: Vxorem à marito interrogatam de adulterio: aliosque huiusmodi, docet posse sibi huiusmodi restrictis responsionibus consulere.

8. Matthias Felisius *in 8. decalog. præceptum cap.* 27. agens de eo qui quærit aliquem ad iniustam cædem, ait posse deludi; approbatque Adriani doctrinam supra relatam, qua locutiones restrictæ, manifestissimè asseruntur.

Bartholom. Medina *in institut. confessar. l.*2. *cap.*4. ait, confessarium posse iudicem iniquè rogantem de peccato in confessione audito eludere, negando se quicquam eorum scire. Subditque esse etiam opinionem probabilem, quod si iudex pergat, vrgeátque an per viam confessionis aliquid tale sciuerit, dicere possit confessarius; Ego ne per confessionem quidem hoc

accepi,& ne ea quidem via id scio. Rationem subiungit Medina, quia Confessarius verè id nescit ad dicendum.

Martinus Eisengrein *in confessionali cap. 7. q. 11.* tractans idem dubium, ait; *Confessarius in tali casu dicere potest se nihil scire, idque sine mendacio, quia illa verba admittunt hunc sensum: scilicet nihil scio super hoc ad reuelandum vobis, prout Augustinus interpretatur, quod Christus de seipso dixit, filius nescit diem iudicij: scilicet ad reuelandum hominibus.* Addit & aliam optimam restrictionem: nempe *quod confessarius negare potest se scire peccatum in confessione narratum, quia potest subintelligere se nihil scire quod respondeat ad iustum mentem interrogantis, qua sistere debet in iis de quibus potest inquirere. Vnde si eos limites interrogando excedat, respondere ei potest non secundum mentem quam habet, sed secundum mentem quam debet habere.*

9. Ludouicus Lopez *1. p. instructorij conscientiæ cap. 37.* in fine. *Marito interroganti de adulterio mulieris confesso, potest confessarius, si opus est, iurare nullum adulterium sibi confessum, concipiendo intra se, eo scilicet modo quo dicere tenear.* Idem ibid. cap. 45. *mulier in mortis articulo constituta, noscens impedimentum matrimonij, si compulsa fuit excommunicatione reddere debitum viro, potest iurare se facturam vt absoluatur, concipiendo intra se, si id sine peccato fieri possit, nec erit periura reo, si cum conualuerit, non redierit ad maritum, nec debitum ei reddiderit.* Solet hic autor allegari contra vsum licitum restrictionum mentalium, quando secundum ius aut vsum, in quibusdam materiis, acceptio verborum secundum mentem respondentis, non est conformis communi conceptioni. ita enim habet *eadem 1. p. cap. 45.* Verùm disertè idem autor se explicat de restrictione quæ adhiberetur sine causa, vel iniustè, vt patet ex his eius verbis. *Peccat mulier quæ sine causa iurat carere se crimine adulterij, eo quod egerit pœnitentiam illius, nisi maritus iniustè ad id iurandum eam compelleret.* Et mox. *Solum licet vti æquiuocatione,* (sumit hoc nomen pro mentali restrictione vt liquet ex antecedentibus,) *& non respondere ad mentem rogantis, quando secundum ius aut vsum in tali materia, talis sensus verborum pro vero accipitur: aliàs non, vbi cessat coactio iniusta.* Ergo coactione iniusta interueniente concedit id licere. Et idem diceret de iusta quauis necessitate; profitetur enim se sequi Syluestrum qui eam extensionem admittit. Nec sanè interuentus violentiæ aliud confert patienti, quàm iustam causam restringendi. Eam verò æquè suppeditat, iusta quæuis necessitas.

10. Emanuel Rodericus *in summa t. 1. cap. 190. num. 7.* ampliat hoc Lopesij dictum ad quamcumque idoneam causam. Eius verba sunt. *Si aliqua persona priuata, aut metu, aut importunis precibus compellit aliquem iurare, tunc qui iurat potest iurare ad mentem suam, non verò illius, quamuis secundum mentem interrogantis non sit verum. Sic dicit Nauarrus cum communi.* Et relata contraria Syluestri, Cordubæ, & Lopesij sententia, quod id non liceat si vis abfuerit, subdit. *Sed ego sequor opinionem Nauarri tanquam probabiliorem.* Vnde infert multa corollaria. v. g. non esse periurum qui interposito iureiurando negat se habere rem quam alius mutuam petit; intelligens vt eam det mutuam: & alia pleraque, in quibus ob tacitam subintellectionem, responsio exteriùs falsa vacat mendacio. Idem *cap. 246. eiusdem tomi n. 3.* aliis multis exemplis hoc ipsum confirmat: & addit num. 4 loquendo hoc modo, vitari quàm plurima peccata, quæ passim admittuntur propter ignorãtiam liciti vsus restrictionum. *Quia sæpè,* inquit, *interrogamur, quid comedimus, quot habemus nummos, quid dixit nobis N. &c. & possumus respondere, intelligentes nonnulla quibus dicamus veritatem, & negamus quod petitur à nobis. Sicut si dicat quis vt dicamus ei aliquid noui, possumus dicere nihil scire noui, intelligentes interius, quod conueniat dicere illi, vt dicit Nauarrus, quæ doctrina debet notari.* Eandem denique doctrinam ratam habet & receptam esse docet *lib. de ord. iudiciali cap. 10. num. 2. & 4.*

11. Gregorius Sayrus Anglus, Ordinis S. Benedicti, fusissimus est in stabilienda sententia de qua agimus; cùm aliis occasionibus tum maximè *lib. 12. Clauis regiæ cap. 17. n. 51. & seqq.* docétque esse sententiam omniũ, in casu de reo contra ius interrogato, *vno,* inquit, *excepto Genesio Sepulueda.* Et vniuersaliter addit, *posse aliquem vti amphibologia ex iusta causa, etiam cum respondet iudici aut superiori, etiam adiuratus, & per obedientiam adactus. Quia quamuis regulariter adiuratus respondere debeat adiuranti iuxta mentem eius, fallit tamen ea doctrina, quando alia mente quam debet adiuratur: tunc enim sufficit, vt respondeat verum secundum mentem & intentionem suam, licet falsum sit secundum mentem interrogantis, & adiurantis.* Nomine porro amphibologiarum, comprehendit etiam restrictiones mentales: imo expressiùs de eis agit sub prædicto nomine. Eadem habet Sayrus eodem opere *lib. 11. cap. 5. n. 6. & cap. 4. n. 24.* ac sæpè aliàs.

Malè omnino habet Barnesium, quòd hominem Angliũ ac eiusdem instituti professorem, & verò hominem doctissimũ, tot à se diris toto opere deuotum, ac contumeliis proscissum videat, cum iis quorum sententiam Sayrus tutatur. Itaque ad hominis excusationem, ait; inprimis eum à Magistris quos iuuenis adiit deceptum, dissentanea passim hac in re, aut malè digesta, consuere videri. Deinde addit, eum incautè loqui cum admittit illam restrictionem *nescio vt dicam tibi.* Præsertim verò Barnesium pupugit, quod scripsit Sayrus, ex omnium præterquam Sepuluedæ sententia, licitum esse vsum restrictionis prædictæ ex causa iusta.

Hic ego si pro Sayro aduersus immitem Fratrem à quo impetitur stare velim, facilè inprimis dicam, ostendisse in aliis plerisque locis Sayrum, quàm nullius addictus iurare in verba Magistri, quàm exsolutus alienæ cuiuslibet doctrinæ iugo, sententiam suam aperiat, cum res fert. Fuerit verò Sayrus, cum iuuenis Magistros adiret, iisdem credulus, eáque docilitas iuuentuti condonari meritò possit. At hominem ætate grandæuum, post diuturnum magisterium, cum deberet & ipse Magister esse per tempus, esseique meritissimò, in iis ipsis quas iuuenis combiberat falsis opinionibus consenescere, stupiditas esset ac cæcitas non ferenda. Sed enim sicut autore Augustino, *sententiam falsam nunquam tenere prima laus est, secunda mutare,* ita non circumferri omni vento doctrinæ, sed ritè concepta perstare, nec de ea dimoueri tempori seruiendo, vel ad gratiam à diuina diuersam, escámve aliquam captandam, sapientis Theologi est, cuiusmodi omnino Sayrus fuit.

12. Iacobus de Graffiis ex eadem S. Benedicti familia, *l. 1. decisio. aurearum cap. 23. num. 3.* docet Sacerdotem inquisitum de culpa in confessione percepta, respondere verè posse, se nescire, & iurare, subintelligendo quod nesciat tanquam homini subiectus. Quod si compellatur, vt respondeat, non per verbum *scio*, sed per verbum *audio*, ait posse respondere se nihil tale in confessione audisse, subintelligendo *tanquam purum hominem.* Quod si persistet impius quæsitor, vrgeátque confessarium vt respondeat an audierit vt DEVS, ait respondere posse se non audiuisse eo modo, subintelligendo, *ad modum causæ principalis.* Et idem repetit n. 24. agens de eo cui ex simplicitate fit confessio in necessitate tanquam Sacerdoti, cum tamen sit laicus, & vt talis agnoscatur.

Claudius Millhardus ex eadem S. Benedicti familia, *tomo 5. summæ Parochorum cap. 79. n. 1. 2. & 3.* vsum licitum restrictionum mentalium apertissime admittit. Et plenius c. 80. n. 2. vbi agens de eo qui à non superiore interrogatur, an fas esse ei, si causa idonea subsit, respondere se nescire id de quo interrogatur. Exemplo Christi, qui rogatus à discipulis de die iudicij, respondit se illum nescire, vtique *ad reuelandum.* Similitérque ait eum à quo res mutua petitur, quam ipsius intersit non concedere, respõdere posse, *non habeo,* nempe *ad commodandum.* Vterque locus est illustris,

&

Digitized by Google

& liber hic in Gallia teritur omnium manibus, proindéque sat fuerit eum indicasse.

13. Alardus Gazæus eiusdem Benedictinæ familiæ alumnus, *ad collat.17. Cassiani cap.8* littera B. *Non mentitur qui vtitur amphibologia vel tacita restrictione, quia non intendit dicere falsum, aut loqui contra mentem: sed vel mentem suam aliter exponere quàm alter intelligat; vel non totam exprimere, sed solùm ex parte.* Eadem habet *ad lib.5. instit.cap.37. littera B.* Cum autem de sola mendacij culpa possit esse per se loquendo in hoc negotio controuersia, (supponendo quod non desit iusta causa restringendi;) eámque culpam excludat autor prædictus, perspicuum est eius suffragium contra Barnesium. An & istos, homo qui è regione vniuersorum fratrum suorum figit tabernacula, papillæ adhuc adhærescenti, & doctrinæ mendaciorum quam iuuenes à magistris hauserint, necdum renuntiasse, causabitur?

14. Bartholomæus à S. Fausto Congregationis Fuliensis *in speculo Confessorum disp.21. q.55. num.2. Si reus iniustè accusatus, vel denunciatus de vero crimine respondet simpliciter se crimen obiectum non commisisse, aut falsum id esse quod ei tribuitur: non mentitur, nec peccat, etiam venialiter. Ratio est, quia quando iudex non habet ius ad interrogandum, non tenetur reus se prodere, sed potest veritatem occultare, nec sic respondendo,* non feci, aut non commisi crimen, *mentitur: quia nihil falsi dicit secundum mentem suam: negat enim crimen vt est obiectum: scilicet vt est publicum, & iuridicè probandum: sed reuera est occultum, & probari non potest, vt supponimus: ergo non mentitur. Idque verum est, non solùm quando interrogatur sine iuramento, sed etiam quando adhibuit iuramentum, vt tenet Nauarrus,* &c.

Anton. Fernandus de Monte *parte 1. exam. Theol. Moral. c.5. §.1. n.8* ait amphibologia vti licere, *inprimis cum quis non iuridicè interrogatur, cum per metum, iniuriam, vel nimiam importunitatem cogitur iurare. Hæc est doctrina communis & fermè absque controuersia.* Vt autem appareat eum loqui de amphibologia illa quam aliqui vocant insensibilem, id est, de locutione restricta; subdit, eo ipso modo *Christum dixisse se nescire diem iudicij: id est, ad dicendum. Ita D. Thom. & alij sacri interpretes. Quamobrem licet vxori adulteræ, iurare marito amphibologicè, nunquam tale crimen à se commissum intelligendo ad illud detegendum. Ea etiam vti licet cum iustè quis interrogatur, si datur rationabilis causa non respondendi ad mentem interrogantis. Hoc autem eueniet cum iudex, iuxta legem præsumptiuam, rogat aliquem de aliquo actu, de quo ex præsumptione seu sinistrè iudicat. Si ille qui talem actum operatus est, rectè coram DEO illum egit, interrogatus de eo, potest amphibologia vti, & iurare se nihil fecisse. Eueniet etiam, cum quis rogatur, an habeat accommodandam rem vel mutuo dandam, causam habet non illam dandi: si videat mutuum inde odia, dissidia, iras, simultates prodituras, nisi mutuo det aut neget: apud se habens, potest amphibologicè iurare, rem talem apud se non esse,* nempe ea amphibologia de qua hactenus siue *ad mutuo dandum, & ita vt rationabiliter debeam illud detegere.*

15. Antoninus Naldus in Summa v. *interrogatus in* num.1. *Interrogatus in iudicio, an debeat centum sibi mutuata, quæ verè secretò restituit, potest respondere, se nihil debere causa mutui, intelligendo intra se quod verè non soluerit.* Et mox num. 2. *Interrogatus an debeat centum cum verè debeat tantùm 50. potest negare petita prout petuntur, nec in hoc dissentit Couarruuias, si rectè ipsius verba perpendantur. Ait enim quod sic interrogatus, non confitens partem debiti liquidi, non incurrit crimen periurij nec mendacij. Sed nec crimen vllum admitteret, intelligendo intra se aliquid verum secundum intentionem suam, iuxta adnotata per Nauarrum cap. humanæ aures 22. quæst.5.* Eandem doctrinam in alio exemplo confirmat num. 3. allegato Michaele Salon, quem nos quoque supra retulimus, & huic doctrinæ disertissimè suffragati vidimus.

Martinus Bonacina *disp.4. de leg. q.1. p.12.* inprimis negat *admitti mendacium quando verba locutione verum sensum ex additione in mente proferentis retenta. Ratio est quia non sunt contra mentem.* Addit tamen admittendum fore peccatum contra præceptum affirmatiuum veracitatis, nisi aliqua iusta causa persuadeat vsum restrictionis tacitæ: qualem n.3. ait esse, quoties aliquid incommodi vel iniuriæ nobis imminet, si loquamur ad mentem interrogantis. *Itaque,* inquit, *si quis à te petat vt illi commodes librum, vel mutues pecuniam, negare potes te pecuniam habere, si tu illa indigeas; aut timeas fore vt mutuatarius serò vel difficulter restituat: aut periculum sit vt commodanda patiaris aliquod incommodum; modò restrictionem aliquam in mente addas, negando scilicet te eam habere, vt illi commodes vel mutues.* In eandem sententiam plurima subdit multis illatis corollariis num. 4. & 5. Inculcat quoque eam doctrinam eodem tractatu *disp.10. q.3. p.2. n.6.* dicens *reum non iuridicè interrogatum posse dicere se nihil scire, vel se illud non commisisse, adhibita restrictione in mente, ita vt teneatur illud aperire. Quoties enim iusta de causa æquiuocatio vel restrictio adhibetur, nihil fieri præsumitur contra rationabilem iudicis voluntatem.*

Ioannes de la Crux *in Directorio conscientiæ, circa octauum Decalogi præceptum q. 3. art. 3.* proposita quæstione, an reus iuridicè interrogatus teneatur confiteri crimen, respondet. *Dum non constat reo se iuridicè interrogari, non confiteatur crimen, etiam sub iuramento & excommunicatione quæsitum.* Ita Soto, Nauarrus, Caietanus, & Bannes quos citat. Tum subdit. *Et sic reus tunc vtatur verbis æquiuocis, dicendo non feci, non dixi, cum sic verum dicat iuxta mentem Iudicis interrogantis de crimine in ordine ad iudicium & scientiam publicam, cum eius crimen sit occultum. Imo etsi Iudex dicat se interrogare non solùm vt Iudicem, sed vt personam priuatam, non tenetur reus respondere ei nisi vt publicæ personæ. Item quoties reus non potest probare suam innocentiam, etsi alias à Iudice ob ignorantiam sine peccato interrogetur, potest reus vti dictis verbis æquiuocis, vt si Petrus occidit suum inuasorem cum debito moderamine, & interrogatus an illum occidit, non potest probare tale moderamen, licitè dicit non occidi.* Hæc ille, subdens postmodum reum conscium quod iuridicè interrogetur, teneri candidè & sine vllis æquiuocationis ambagibus respondere ad interrogata. Perspicuè porro verba æquiuoca vsurpauit, pro mentaliter restrictis, quæ alij appellant æquiuoca insensibilia.

LAVRENTIVS de Portel Ord. Minor. de obseruantia in dubiis regular. v. *Iuramentum* in additione. num.12. *Potest excusari iuramentum à periurio, si verba externa prolata, ex se vera non sint: vt reddantur vera ex aliqua alio in mente proferentis retenta, quodcunque illud sit. Vt si quis iuret se non fecisse aliquid quod reuera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel quoduis aliud additum in mente verum. Probatur, quia talis non mentitur, vt patet: ac proinde non est periurium. Solum ergo taliter proferens non dicit vnam veritatem quam audientes concipiunt, dicit tamen aliam veritatem. Ita Nauar. cap. humanæ aures quæst.2. num.12. & alij.* Eadem in particulari iterat hic Autor in seqq. numeris 13.14.15.16.17.18.

Et hic quoque Societatis IESV Summistas vt prætermittam, facit Barnesij aduersus Societatem IESV, vt quàm mitissimè dicam, austeritas. Confestim enim hujusmodi suffragatores, quasi ex condicto in sententiam Lessij venissent, repellendos decerneret. Sunt tamen ea apud doctos omnes (pax sit Barnesij auribus) eruditionis ac solidæ doctrinæ fama, vt nulli suæ ætatis secundi in hoc genere audire meritò possint, nominatim Card. Toletus *l.4. summæ cap.21. num.6.7. &* *l.5. cap.58. num.3.* & Thomas Sanchez *l.3. in decal. c.6. num.15.* Videsis præterea Reginal. *l.24. praxeos cap.1. num.10.* & Filliucium *tract.25. cap.11. quæst.3.*

* * *

CAPVT XVI.

Præcluditur effugium, quo nonnulla ex proximè propositis Scholasticorum & Moralium Theologorum testimoniis, declinantur.

1. EX testimoniis propositis vtroque proximo capite, ea duntaxat quæ ex Confessarij responso negatiuo ad interrogationem de peccatis in confessione expositis recensita sunt, videntur posse declinari absque subintellectione & restrictione quam quærimus. In cæteris quippe omnibus manifestè locum habet tacita subauditio, cuius interuentu prospicitur veritati propositionis externæ in speciem falsæ. Quod si ea subauditio in exemplis illis quæ autores adhibent, dicatur consignificari & subindicari, attentis circunstantiis negotij, vel personæ loquentis, parum id referet. Nam similiter dicemus, eo ipso quod quis rationabiliter ac iustè aliquid reticet, subindicari & consignificari personam, rationabiliter vsurpantem verba sua, & eatenus verè negantem se scire, quod reuera sibi scit.

Itaque vbicumque dabitur iusta restringendi causa, locus erit eidem vel simili subauditioni, quam autores apponunt variis locutionibus restrictis quas admittunt in prædictis testimoniis. Semper enim licebit similiter dicere de re, quam quis scit, sed iustè reticet, quòd eam premat quatenus non obligatus eam expromere; vel quatenus non subiectus interroganti in ea interrogatione irrationabili, & præter ius fásque instituta; quæ ferè sunt subauditiones ab autoribus memoratis propositæ in variis euentibus & exemplis quæ expendebant. Quia ergo hæ ipsæ vel similes subauditiones, æquè semper locum habent in omni locutione iustè restricta, meritò ex singularibus illis exemplis in quibus autores hactenus recensiti admittunt veritatem locutionis restrictæ saluam esse per subintellectionem, colligimus idem quoque iuxta eos in omni iustè restricta locutione statuendum esse.

Effugium ad declinandas autoritates nixas restrictione Confessarij, negantis se scire quæ in Confessione percepit.

2. In solo, vt dixi, exemplo Confessarij negantis, ac iuramento si lubet confirmantis, se aliquid de peccatis in confessione expositis resciuisse, excogitandum sibi putauit Sepulueda quod exciperet. Quod enim videret intutum fore homini Catholico, negare veritatem responsi illius negatiui ab omnibus Doctoribus receptam, quorum plerosque supra retuli, & multos prætereà adducit Henriquez *in summa morali lib.6. cap 19.num.7 in glossa*, & Bonacina *disp.5. de sacram.q.6. sect.5.puncto 4.n 31.* eo deuenit vt diceret, longè aliam esse rationem Sacerdotis negantis se scire quod in Confessione accepit, & cæterorum quacunque ex causa inficiantium res sibi perspectas. Discriminis aliquot caussa profert cap. 3. dialogi sæpè allegati. Prima est quod DEVS, & Ecclesia, ipsáque ratio naturalis arcanum sacræ confessionis, quod multis scriptis legibus nominatim est sancitum, tam Sanctum esse voluerint, vt in nulla, dummodo prudenti & coacta, sic cognitorum peccatorum inficiatione, possit esse mendacium, propter Sacramenti huius maiestatem, & maximam publicámque religionis Christianæ perturbationem. quam extitere necesse esset, nisi vndecumque occluderetur aditus ad notitiam à Confessario ex confessione perceptam. Quis etiam non deterreretur a confessione peccatorum, si quo modo quáve ratione, Confessarius ea posset euulgare, inconsulto nec annuente eo ipso qui exposuit? Alia discriminis causa à Sepulueda proponitur, quòd Sacerdos aliam personam induat dum Sacramentum administrat, aliam dum assumitur in testem peccati per confessionem percepti. Aduocatur enim in testem, prout persona priuata est, & magistratui aduocanti subiecta: confessionem autem excepit, & scientiam peccati comparauit, tanquam Christi administer, nemine in terris inferior. Sicut ergo quæ quisque tanquam publica persona promiserit, ac etiam iuramento firmauerit, iis præstandis astringi desinit, cum primùm abit Magistratu, ita qui negat, se quatenus priuatus est, scire quæ nouit vt Dei administer, non mentitur. At ea personarum diuersitas, nulla est in reliquis exemplis, quorum veritati sola subauditione consultum putatur. Tertiam denique discriminis causam esse ait, in qua maximè conquiescit, quod nimirum instituta confessione, protinus Apostoli nullo interposito medio tempore, edixerint ac instituerint, vt Sacerdoti liceret, eorum quæ per confessionem percepit, notitiam inficiari; idque à Christianis magno consensu comprobatum, posteris quasi per manus voce traditum, & ad hanc diem vsu receptum esse. Hanc publicam Christianorum doctorum iuxta ac indoctorum interpretationem, omnium maximè Sacerdotis inficiationi suffragari, affirmat Genesius, & subscribit Barnesius §. 28. num. 4. quod ea declaretur non alium subesse sensum inficiationi Sacerdotis, quàm quod vt Sacerdos, tantùm illa nouerit, quæ celata oporteat, non euulgata.

Præcluditur, & prima discriminis ratio repellitur.

3. Hæc hominis difficultate impediti subterfugia, non est difficile præcludere. Inprimis verò prima discriminis causa, est apertè inanis. Si enim est mendacium inficiari quod nouerit, non est in Ecclesiæ, imò neque in ipsius Dei potestate, quocumque tandem ex fine efficere, vt Sacerdos licitè inficietur quæ nouit: cum mendacium sit intrinsecè malum, ac ne DEO quidem concedente, admitti possit. Non igitur ea ex parte defendi potest honestas iustificationis Sacerdotis, quod DEVS vel Ecclesia eam inficiationem arctissimè præcipiant. Priùs enim ostendendum est, præcipi posse, quod fieri nequit, si sit contra veritatem.

Item secunda.

Secunda discriminis causa, est etiam friuola. Nam quod Sacerdos diuersam personam induat, quatenus Sacramentum administrat, & quatenus ad testificandum compellitur, non est semper verum. Posset enim iniquus inquisitor, etiam de notitia per confessionem parta, velle doceri per Confessarium. Et idcirco S.Thomas, & alij autores quorum plerique supra adducti sunt, constanter affirmant, ne tunc quidem cum Confessarius interrogaretur qua Confessarius, & vt administer Sacramenti, compelleretúrque sub ea formalitate affirmare vel negare an crimen resciuerit, abstinendum esse negatione, posito quod verè Confessarius peccatum resciuerit ea tantùm via. Deinde concessa ea duplicis personæ in Confessario consideratione, quis non videt Confessarium criminis conscium, cum absolutè negat se nosse quod quæritur, subintellectione iusta vti, quam explicitè non exprimat, & eatenus verè profiteri se nescire quod nouit? Similiter ergo in quibusuis aliis iustæ reticentiæ occasionibus, distinguenda erit in quolibet restringente locutionem suam, duplex persona. Altera secundùm quam restringit, nempe quatenus persona rationabiliter loquens, aut quatenus persona non subdita interroganti, vel astricta ad tacendum. Altera verò secundum quam absolutè rem nouit. Neque enim rem nouit quatenus obligatus eam premere. Atque ita duæ

omninò

omnino personæ considerari in eo facilè possunt, ac mente præscindi. Quod si ea duplex consideratio, Confessarium, de se sub vna negantem, quod sub alia perspectum habet, liberat à mendacio, æquè liberabit quemlibet alium iustè eodem modo inficiantem vno titulo, quod altero asserere deberet, nisi idonea ex illo alio titulo inficiandi causa occurreret.

Et tertia, admistúmque ei fermentum.

4. Tertia denique discriminis caosa, & apertè commentitia est, & aliquod fortasse continet vel supponit, dissentaneum Catholicæ fidei. Quod enim Apostoli sensum vocabulorum respectu Confessarij peruerterint, ediserintque vt inter Christianos, vox *nescio* prolata a Confessario de peccatis in confessione perceptis, alium sensum faciat, quàm quem fert communis vsus, est omnino ridiculum & gratis confictum. Quis enim eam Apostolicam verbi illius deputationem agnouit veterum, aut ante Genesium ac Barnesium tale quid commentus est, ad explicandam veritatem dicti, quo Confessarius inficiatur accepisse se quicquam eorum quæ pressa esse necesse est? Hostes sanè Catholici nominis, ad quos ea traditio permanasset æquè ac reliquæ, ream iampridem egissent Ecclesiam, peruersionis in ipsa quoque vocabula inuectæ; cum tamen duntaxat expostulauerint de subintellectione apposita verbo *nescio* per Confessarium prolato. Non obscuro argumento hunc esse germanum Ecclesiæ sensum, qui Sectatis, arcani Sacramentalis ea ratione expositi iuratis hostibus displicuerit.

Illud verò addebam subolere aliquid minùs boni apud Catholicos odoris, quod habetur in eo tertio discrimine. Nempe Apostolos fuisse, qui eum vsum verbi *nescio*, statim à confessione instituta mandauerint, vt arcano confessionis, & incolumitatis Sacramenti prospicerent. Hoc, si ipsi Apostoli Sacramentum Confessionis instituerunt, non improuidè dictum est. Sed Christum ipsum, esse omnium omnino nouæ legis Sacramentorum, atque adeo huius etiam autorem, certa fides docet. Itaque illius quoque fuit, secreto confessionis prospicere, non autem Apostolorum. Cum igitur tanti referre dicatur, ad arcani Sacramentalis integritatem & immunitatem retinendam, vt ea significationis nouitas, vocali sacerdotis inficiationi subiiceretur, omnino par fuit, non Apostolos illico ab instituta Confessione, nullo prætercurrente medio tempore, vt fabulatur aduersarius in tertia illa discriminis causa, sed ipsummet Christum, autorem nouitatis illius fieri, ne non satis prouidus videretur, si ad eius institutiones, Apostoli illico consummatores accurrerent. Quare non obscurè in eo tertio discrimine, quod ab illo Apostolorum edicto repetitur, supponi vel affirmari ab aduersario videtur, Apostolos esse autores & institutores Sacramenti Pœnitentiæ, eóque instituto, adiunxisse illico sigilli munimen, vt Sacramenti incolumitati prospicerent. Quod si Barnesium Genesij suffragatorem & encomiastem latet, moneo sub anathemate damnatum in Tridentino *sess. 7. can. 1. de sacram. in genere, & sess. 14. can. 1.*

Restrictis Confessarij, cæteras ex idonea causa factas stabilit.

5. Itaque maneat, eo exemplo Sacerdotis, inficiantis comperta sibi esse quæ in Confessione accepit, omnino validè confirmari vsum licitarum iusta ex causa restrictionum. & meritò autores qui eam Sacerdotis inficiationem licitam admittunt, pro honestate iustarum restrictionum allegatos esse. eum idcirco tantùm, Sacerdos verè inficietur se nosse quod nouit, quia iustè subintelligit se id non nosse ad dicendum, vel quatenus personam rationabiliter enunciantem seosa sua; ac proinde cui ius sit partem eorum subticere. Cuicumque ergo similiter ius erit non exprimendi integrum conceptum suum, poterit eodem modo iusta subintellectione mente retenta, nec nisi implicitè verbis quatenus rationabiliter prolatis significata locutionem suam restrictam liberare a mendacio, seque indemnem, & eorum malorum quæ imprudentem euulgationem consequerentur, expertem præstare. Et ita rectè, stabilita validè paritate, intulit Nauarrus *in cap. humana aures q. 1. n. 8.*

Nunc tametsi in disputatione Theologica Theologorum autoritas satis superque esse debet, tamen ad cumulum largitatis qua erga Barnesium vti placet, iuuat præcipuos quosdam Iuris præsertim Canonici consultos, huc aduocare. Quod tametsi minùs exquisita tradendæ veritatis & naturæ rerum excutiendæ ratione vti soleant quàm Theologi, non careant tamen insigni autoritatis pondere, & recepti vsus ac sensus, testes idonei iure sint censendi.

CAPVT XVII.

Iuris vtriusque consulti eidem iustæ restrictionum mentalium vsurpationi astipulantur.

1. STET primus in hac acie Henricus Hostiensis *in summa lib. 5. tit. de pœnis.* n. 49. §. *dixisti vnquam.* Proposita enim hac quæstione. *Quid si quis quærat à me hominem latitantem in domo mea, intendens eum occidere, numquid debeo mentiri, & dicere nescio vbi sit?* refert varias ad eam quæstionem responsiones Doctorum; tandémque ex mente sua ita eam soluit. *Dicas, quod sic possum respondere. Si talem quærit, curre quàm citiùs illuc; ita tamen quod ostendam ei aliam viam quam fugiens teneat; vel alium locum quàm intrauerit latent, & dicam ei quod nisi citò currat, fortè non poterit ipsum consequi, nec etiam inuenire. Vel sic: frater, multi intrant domum istam & exeunt, quos ego non video neque scio: si esset hîc, ita bene posses tu vel alius ipsum videre, sicut ego. Si multùm instet quærens, nec ei verba ista sufficiant, & domus spaciosa sit, potero dicere:* DEVS *scit, nescio vbi sit, id est in quo angulo domus latitat: sic debeo intelligere. Et si possum ipsum tenere in verbis his vel similibus, ita quod nullum periculum immineat, bene erit.* Et mox. *Finaliter debeo informare meam conscientiam ad negandum, & dicere, non vidi ipsum, dia est: possum enim dia intelligere sicut volo. Vel dicam simpliciter, informata conscientia, non est hîc; id est, in loco vbi teneo pedes meos. Vel etiam si simpliciter negem, non peccabo, conscientia informata, nec dicam mendacium, quod nihil aliud est quàm contra mentem ire.*

2. Baldus *in rubr. C. de fide instrum.* docet, mihi ex falsa mutui scriptura in iudicium deducto, non licere aliquo modo falsum solutionis instrumentum producere. Iniquè tamen conuentum in iudicio, ad reddenda centum quæ actor verissimè asserit se mutuo dedisse, cum tamen eidem à me clam soluta fuerint, posse veram illam mutuationem negare, subintelligendo ita vt vsura ei sim obnoxius. Quod traditur etiam à Iasone in §. *bonæ fidei.* de actionibus n. 81. & à Barb. in cap. 1. de mutuis petition. n. 84.

Hippolytus de Marsiliis singul. 177. sub initium. *Dixit singulariter D. Anton. in cap. 2. de mutuis petit. quod si mutuasti mihi decem quæ tibi restitui in secreto, si iterum illa petis, possum licitè negare, & dicere nihil à te habuisse. Quod etiam tenet Petrus de Ancharano in cap. 2. de reg. iur. in 6. & in dictum caput cupientes. ad quod etiam faciunt dicta per Baldum in dictam Rubr. C. de fide instrum. 8. columna. versic. incidenter etiam quæro.* Habet lector in hoc vno testimonio, trium insignium Doctorum suffragium pro restrictis locutionibus, prætermisso nunc Baldo de quo paulo ante: nempe, Antonij, Ancharani & ipsius Hippolyti. Annuunt Barb. *l. 5. consil. 15.* Ioannes de Anania *cap. qui eum fure.* de furtis, Angel. de Perus. *in cap. cupientes, de elect. in 6.* & in l.

Digitized by Google

idem §. si tibi ff. de condict. ob turpem causam, tractantes euentum de quo suprà; & eum quo quis interrogatus an occiderit Petrum, inficiatur eum à se occisum, eo quod occiderit eum in sui defensionem, subintelligátque Petrum non fuisse iniustè à se occisum, vel ita vt cædem abs se iustè factam teneatur aperire, deficientibus probationibus quibus se exposita veritate indemnem præstet. Quinimo addunt hi Doctores, eum qui in prædictis euentibus restrictè locutus fuerit, & negauerit abs se factum quod reuera fecit, aut habuisse se quod reuera habuit, posse inficiationem firmare Iuramento, absque timore periurij ob appositam subintellectionem iustam.

3. Couarruuias 1. *var. cap. 2. num. 3. & 4.* multa habet, quibus confirmet inficiationem rei cognitæ, ex iusta inficiandi causa, posse mendacio vacare, si subintelligatur aliquid ratione cuius verum sit quod homo inficiatur. Sic cum Sempronius petit à me centum, quæ verè dicit se mihi mutua dedisse, ego tamen ei occultè reddidi; iustè & sine culpa nego petitionem ac debitum, subintelligendo ita vt sim vltra ei obnoxius. *Nam ego*, inquit Couarruuias, *qui verè centum ab actore petita illi solui, iniquè ad iudicium trahor, atque iustè interrogor. Vnde possum versutiam ipsius interrogantis eludere, responsione quadam quæ interpretationem, intellectumve quem ex animo illi dederim, congruè patiatur. Sic sanè dum ipse nego positionem quæ mutui dationem ponit, intelligo me dicta centum cum effectu mutuo non recepisse: vel quia illa mutuatio quæ verò contigit, solutione est rescissa, eiusque obligatio soluta: vel quia non dicitur mutuum accepisse, qui illud iam reddiderit: vel ex eo quod in ea positione asseritur, me centum mutuo accepisse, in eum sensum vt illa non reddiderim, simq; ex ea mutui datione obligatus, cum ad hoc intendat meus interrogantis: & tamen eo sensu, positio falsa est; quo fit vt licitè negari possit.*

Simancas *in Cathol. institut. titulo 42. num. 13.* agens de hæretico occulto, qui in generali inquisitione, nulla præcedente ipsius infamatione, interrogatur à Iudice an sciat aliquem hæreticum esse, ait. *Potest huiusmodi reus iustè celare crimen, dicens, nescire se quæ fecit, quia non sic scit, vt dicere teneatur.*

4. Ioannes Guttierres *in qq. Canon. cap. 11. n. 40. & 41.* ad eandem quæstionem iisdem verbis respondet; approbátque responsum illud *non feci*, quamuis verè fecerim, modò subintelligam *ita vt dicere tenear.* Additque: *Quare contra ius requisiti, possunt ac debent quacumque vti amphibologia quam vsitatus sermo citra mendacium ferre possit.* Quibus verbis manifestè significat, eam restrictionem *ita vt dicere tenear*, (quam ibi admittit attexi posse locutioni externæ eius qui iustè inficiatur quod fecit,) importari verbis inficiationis iuxta communem & vsitatum sermonem. Inde autem manifestum est omnes iustas restrictiones ita stabiliri posse, vt non sint purè mentales, sed ipsis quoque externis verbis importentur, quatenus rationabiliter prolatis.

Martinus Alphonsus Viualdus *in supplemento aureo, cap. 12. num. 18. si Iudex cadauere inuento compellat vicinos omnes iurare inter quos & me qui illum occidi, possum tunc iurare sine peccato me illum non occidisse, dicens in corde meo, ad dicendum tibi vel similia.* Multos ad id autores profert hic autor; supponit tamen, quod & nos supponi volumus, iudicem non seruare ordinem iure præscriptum. Nam si eum seruaret, respondendum esset reo ad Iudicis mentem, vt præmiserat num. 6. & nos supra confirmauimus cap. 4.

Salsedo *in practica criminali Canonica cap. 126.* cum dixisset, reum præter ius interrogatum posse iudicem eludere; *Idem*, inquit, *pari ratione in teste asseuerandum censeo, qui non tenetur ad testificandum. Potest enim iudici interroganti dicere, se non teneri ei respondere, quamuis sciret id de quo interrogatur: & si illum cogere velit, appellare potest, præterquam si iusto timet iudicem in eum sæuiturum. Quod si timet, respondere potest se nihil scire, intra se tamen intelligendo, quod dicere teneatur. Ita scribit Martinus Nauarrus in manuali confess. cap. 25. nu. 43. cuius opinio verissima est & amplectenda, licet contrarium tenuerit Genesius à Sepulueda de ratione redd. testimo. cap. 13.*

5. Binsfeldius *in Enchir. Theol. pastoralis p. 3. cap. 6. si iuramentum extorqueatur per metum vel importunitatem ab eo ad quem non spectat, vel etiam à iudice non seruato ordine iuris, potest iurans secundum propriam mentem verum iurare, & falsum secundùm intentionem exigentis iuramentum. Exempli gratia, si quis aliquid secreti ab aliquo quærat quod non debet, & exigat iuramentum de scientia, quamuis sciat, potest iurare se nescire, intelligendo in mente, vt tibi tenear reuelare. Eadem est ratio; petit aliquis ab illo rem dono vel commodato, quam non vult dare vel accommodare, potest iurare quod non habet, intelligendo in mente, non habeo vt tibi donem aut accommodem.* Quanti verò facienda sit glossa destruens textum ad eum locum recens assuta, constitit cap. quarto huius disputationis. Eandem doctrinam iterat Binsfeld. *cap. 29. conclus. 6.* agens de reo iniustè interrogato, quem ait *respondere posse, se nihil scire, subintelligendo intra se quod dicere teneatur, aut etiam se non fecisse, scilicet mente concipiendo, vt se prodere debeat.* Hunc autorem, in opere alioqui Theologico annumeraui Iuristis, eodem iure quo mox Nauarrum. Vterque enim tametsi quædam ad Moralem Theologiam spectantia scripserit, tamen rationem potius scribendi Iuristarum secutus est, & suam in Iuris peritia facultatem, aliis quàm plurimis circa eam scriptis, orbi prodidit.

Antonius Barbosa *in Collectaneis Doctorum in librum 5. Decretal. ad cap. qualiter, de accusat.* verbis illis, *quæ inordinatè sunt acta. Notatur ad hoc*, inquit, *quod reus iniustè contra iuris ordinem interrogatus aut denunciatus, tuta conscientia ac sine vllo peccato, etiam cum iuramento, asserere potest se non fecisse crimen illud.*

6. Martinus Nauarrus, quem post plerosque refero, non tam ætatis aut dignitatis habita ratione, (quippe quem Couarruuias Magistrum quondam suum agnoscit,) quam quia omnium plenissimè & explicatissimè hac de re disputauit; Tam multa in hanc rem dixit variis locis supra allegatis cap. 8. num. 5. ac præsertim *commentario ad caput humanæ aures 22. quæst. 5.* qui est *de veritate responsi partim verbo expressi, partim mente concepto redditi*; vt frustra sim ex eo adscripturus plagulas. Consulat lector commentarium prædictum, nec habebit quod vltra in huius veritatis confirmationem iure desideret. Non potui autem admodum diu satis mirari, quid causæ fuerit quamobrem Barnesius qui tantis conatibus vnam & vix alteram Lessij de hoc negotio columnam lacessiuit, Nauarri integrum Commentarium, & alia pleraque loca, ne memorauerit quidem: præsertim cum Lessius non nisi vt probabiliorem tradat eam sententiam, quam Nauarrus tam constanter & asseueranter tradit. Causas notati nominatim Lessij, Nauarro dissimulato, meditabar. An quod puduerit celeberrimum Europa vniuersa Doctorem, tam tetri dogmatis quantum Barnesius videri voluit, quod in Lessio oppugnabat, patronum agnosci? An quod Barnesij intererat, non veritatem indagari in hac causa, sed iis seruire quibus calamum locauerat? At iis Nauarrus amicus, certè non inimicus erat, quod luminibus non officeret. Lessij dispar ratio fuit. Nam quod per amicos facimus, facere per nos ipsos censemur. Veram causam, saltémque radicalem, docuit tandem relatio adducta in aditu ad disputationem: vnde constitit hinc illud in Lessium Barnesij cordolium extitisse, hinc has prorupisse lachrymas, quod thesis quodlibetica in Belgio proposita, Ioanne Barnesio recens ex Hispania in Belgium appulso, ista fuerit. *An Ioannes in Hispania infamis, possit alibi infamiam detegi absque peccato.* Hanc thesim reduce in Belgium Barnesio, non proposuerat Nauarrus, & idcirco intactus abiit.

Nauarrum nominatim approbauit in hac controuersia, vir clarissimus ac doctissimus, nec Theologiæ dumtaxat sacræve antiquitatis, sed etiam iuris Pontificij, quod varia eius scripta produnt, consultissimus,

Ioannes

Ioannes Molanus,quem idcirco Nauarro adiunai, vt eius mens esset indubitata. Nam cum Nauarrom liquidò constet fuisse in sententia,quæ locutiones mente restrictas ea iusta causa,vacare mendacij & cuiuscuis alterius culpæ labe profitetur; exploratissimem erit adhæsisse Molanum eidem sententiæ,si ea ipsa ratione illam abs se tradi profiteatur, quia tradita ante fuerat à Nauarro. At id disertissimè scripsit Molanus *lib.de fide rebellibus seruanda cap.* 8. cuius verba placet adscribere. *Vicina quæstio est,an captiuus prædonis, teneatur de lytro suo iurare secundum intentionem petentis. Dico,ad id eum non teneri,quod præda per violentiam & sauitiam ab eo lytrum & iuramentum extorqueat,ideòque æquitate ei respondere potest,& aliud intendere,quàm intendat ille cui iuratur. Quomodo Martinus Nauarrus Azpilcueta, post alios docet respondere posse iudici incompetenti,aut præter ordinem iuris interroganti.* At Nauarrus fusissimè & explicatissimè locis allegatis admittit in his euentibus, eam responsionem æquiuocam, cuius veritas non nisi per subintellectionem testam, salua esse queat. Eadem igitur apertissimè fuit mens Molani qui Nauarro ea in parte subscribit. Indéque etiam constat de Molani mente quod *tract.2. Theol. pract. cap. 19.num.47.* hæc verba habet. *Si iudex præter ordinem iuris aliquem examinare audeat, citra mendacium respondere potest,non sciò.* Quæ responsio, vt est euidentissimom,non potest aliter liberari à mendacio,quàm per subintellectionem.

Probrosum Barnesij mendacium in allegatione Molani.

7. Placuit nominatim Molanum adducere, tum quod grauis scriptor sit, tum quod Barnesius Molani autoritate Lessium premat, impudentiùs nescio an mendaciùs. Syncerè enim loquendum est, & cum Basilio ficum ficum,vuam vuam dicere par est. Affirmat itaque Barnesius §.30. Molanum toto propè opere *de fide hæreticis seruanda*, in Lessij de mentalibus restrictionibus sententiam inuehi: Quod ostendit delibatis hinc inde eius operis euidentioribus locis, cuiesmodi sunt *caput quintum,& decimum,ac decimum tertium, ac decimum quintum,libri primi.* Nam *cap.illo quinto* Molanus iuxta Barnesium docet, Theologos illos qui fas esse volunt,nos posse quandoque licitè operari contra fidem, mendacij naturam approbare contra clarum definitionem Innocentij tertij, & sententiam Augustini,ac reliquorum Patrum,& iuris Canonici *cap. super eo.de vsuris*: vbi statuitur, non licere pro alterius vita mentiri. Ex quibus ait Molanus,retundi carnalem quorundam sensum qui putant officium charitatis & prudentiæ aliquando exigere, vt aut nos ipsos, aut alios,mentiendo iuuemus. Atne solidis Molani paginis exscribèdis & me & lectorem grauem,quod fusè fecit Barnesius eo §. 30. placet apponere breuiculum censuram Molani in Lessij sententiam, ab ipso Barnesio confectum,*in præfatione ad lectorem n.5.* vbi Molanom scriptorem Catholicissimum,*sequioribus scriptoribus*,id est,hæreticis, adiungens in censura sententiæ Lessij, (esse enim scriptoris damnati eam censuram quam Molani censuræ præmittit, infra docebo;) ita scribit. *Molanus infra citandus libro primo de fide hæret. seruanda cap.5.ait,sententiam à Lessio defensam,esse carnalem hominis cogitationem,vbi cùm mendacio concurrit liberalis animi hypocrisis. Et cap. 13. ait esse id quod impius Macchiauellus in libro de Principe scripsit. Et cap. 16. ait esse contra SS. Patres, quibus subscribunt omnes Theologi Scholastici. Et cap.25. ait esse contra Vniuersitates,Concilia œcumenica,& ipsam Romanam Ecclesiam. Hæc ille de Lessij sententia.* Habes referente Barnesio,quod fuerit Molani iudicium de Lessij sententia.

Reuincitur.

8. Ego verò Barnesij stuporem,cum malignitate ac nequitia certantem,demirari satis non possum. Quod enim tam fungus fuerit vt non aduerteret, posse se consulto Molani libro redargui,stuporis fuit non vulgaris. Ad nequitiam verò spectat, quod liberum sibi ac securum duxit,calomniari, ac effusè de Lessij sententia, & Molani censura mentiri. Vt ergo Barnesij mendacium ipsis Solis radiis scriptum, Lector & videat & attrectet, ac ad tantam frontis attritæ impudentiam,erubescat pro impostura non sua;audiat quæso ipsummet Molanum,nec grauatè ferat quod excetiendis iis Molani capitibus, quæ Barnesius Lessium ferire scripsit,tantisper insistam. Sic enim vt est apud Hilarium *lib.3.de Trinit. mentiente absolutiore dedecore, mendacia ipsa proficient veritati.* Ducam initium à *libri primi cap.5.* quod primò adducit Barnesius.

Titulus capitis est. *Mentiendum nunquam esse.* Id Molanus multis omnino & autoritatibus Scripturæ & D.Augustini ac Innocentij testimoniis,diligenter confirmat. Tum subdit. *Denique hc accedat, quod omnes Theologorum Scholæ, Augustini & Innocentij doctrinam insequentes,eam ex sacris litteris & solide rationibus defendant,neque pro seruanda pudicitia,neque pro vita temporali tuenda, neque vlla omnino alia de causa, mentiri permittunt. Quæ omnia diligentissimè à nobis consideranda sunt,tum vt intelligamus quàm graue peccatum sit fidem publicam violare,quando ne mentiri quidem vlla ex causa liceat, tum etiam vt retundatur carnalis quorumdam sensus, qui putant officium charitatis & prudentiæ aliquando exigere,vt aut nos ipsos,aut alios mentiendo iuuemus.* Nec plura eo capite Molanus. Quæ quàm impudenter de Lessij sententia, ea iusta causa locutiones mente restrictas concedente,scripta à Molano dicantur,frustrà docerem. An non enim Lessius diligenter, mendaciom quodcumque & quocumque ex fine prolatom,illicitum pronuntiauit *lib.de Iust.cap.47.n.36.& 37*? An non idem,omnem promissionem serio factam & acceptatam,obligare grauiter, latè confirmat *eiusdem lib.2 cap.18. n. 55.* Ac nominatim de fide hæreticis data idem scribit *in disp. de Antichristo n. 32.* Neque verò Molanus, vt §. illo 30. comminiscitur Barnesius, vllius Theologi esse ait,carnalem illam cogitationem quam impugnat, de mendacio quandoque licito: sed conceptis verbis, *lib. illo 1. c.5* à Barnesio in hanc rem allegato testatur damnari ab vniuersis Theologis, tantúmque ab hæreticis primò iactatam, & Catholicis affictam *cap 1.* scribit, addens nonnullis postea doctis politicis,vt Bodino,aliisqee eiusdem operis libro quarto refellendis placuisse.

9. Iam *capite 13.eiusdem libri primi*, è quo Barnesius præterea deprompsit Molani censuram aduersus Lessium;illud duntaxat quæris Molanus, quod capitis titulo præfertur. *Vnde nata sit disputatio, an hosti fides sit seruanda.* Docétqee,inde aliquos malè sibi persuasisse, non esse hosti seruandam fidem, quod eæ promissiones,vi obligandi destituantur,quibus in se aut in causa sua adiungitur turpitudo: Adiungi autem videatur ei fidei quæ data sit perduelli. Præterquàm quod aliqui peruæsi fidei datæ, cum res suas commodiore statu esse vident,quàm cum pepigerant, facilè causantur aliquid postea accidisse; quo vinculom antecedentis promissionis rescindatur. *Hoc est*,inquit Molanus,*quod impius Macchiauellus scripsit, nunquam deesse colores & subterfugia,ad excusandam perfidiam.* Non plura eo capite Molanus,quem proinde vides, solita fide ac synceritate à Barnesio allegari, damnantem eo capite Lessij sententiam Macchiauellissimi. An enim Lessius vspiam cum Macchiauello dixit,fas esse colores perfidiæ quærere,& obtendere confictam rerum mutationem ad violandam fidem datam,quod ibi in Macchiauello damnat Molanus? Sed Barnesius licitum sibi esse ducit vocare ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Ita enim congruit magno veritatis defensori,& mendaciorum auerruncatori.

Capite 16. apud Molanum, titulus est, *hosti fidem seruandam esse.* Id ille ex Augustino & Ambrosio,omniemque,vt ait, Scholasticorum doctrina, confirmat; quam exprimit verbis S.Thomæ, docentis, seruanda

esse

Digitized by Google

esse hostibus promissa. Nec verbum præterea habet Molanus eo capite. Qua fronte ergo audet Barnesius calumniari tam atrociter, ac fingere damnari eo capite a Molano Lessij sententiam, tanquam omnibus Patribus, & Scholasticis Theologis repugnantem? Nisi vniuersum opus quod similibus strophis scatet, abiudicandum Barnesio Monacho foret, existimarem, fratri, quem fertur Euangelij reformati Ministrum habere, tribuendas tam pingues calumnias ex Molano contra Lessium consarcinatas, nec fucata sed purissima mendacia. Solemne enim esse Caluiniani Euangelij popinonibus, ad promotionem causæ Euangelicæ & Catholicorum, nominatimque ad Iesuitarum infamationem, mendacia nullo rubore prodigere, experimento frequenti testatissimum est; & esse antiquam hæreticorum omnium praxim, fingere de hæresim impugnatoribus quæcumque libuerit, obseruat S. Aug. *Epist.* 137.

20. Denique *capitu* 25. quod Barnesius postremo loco adducit, titulus apud Molanum, hic est. *Hæreticos homines mendaciter nobis obijcere, quod doceamus eis fidem seruandam non esse.* Id ita confirmat Molanus vt inprimis expostulet quod hæretici, *qui sine pace & sine fœdere sunt, audeant de sua fidelitate, homines aperte perfidissimi, gloriari; & omnem perfidiæ tumidam in nos retorquere; non tantum in priuatos Doctores, sed in vniuersitatem Concilia Oecumenica, in ipsam Romanam Ecclesiam. Ab his enim omnibus profiteri dicunt istud dogma, hæreticis fidem seruandam non esse. Sic illi ex suo prauo ingenio, de aliis iudicant.* Hæc Molani eo loco verba. Qui tandem præterea addit reliquo capite, mentiri Hæreticos, cum populis obtrudunt Catholicorum doctrinam esse, non esse fidem Hæreticis seruandam. Nihil autem hæc omnia ad Lessium; qui cum Molano omnibusque Catholicis seruandam esse hostibus, etiam hæreticis, fidem affirmat.

Concluditur quatenus Barnesio fidendum: eiusdem erga Molanum insulsitas notata.

Itaque tenemus Barnesium in manifestissimo mendacio, & quidem per totidem paginas expasso, quot sunt, in quibus Molanum Lessij sententiæ aduersantem inducit. Et quia *semel mendax deprehensus, non modò mendacium dicere præsumitur, sed etiam non modico suspicione circa alia malorum genera laborat*, vt ostendit Mascardus *de probationibus conclus.* 1043 *n.* 11. Itémque quia vt idem addit num 12. *semel mendax, & in præteritum præsumitur mendacia dixisse, & in futurum dicturus*, exoratum velim Lectorem vt pronunciet de Barnesij fide in obscuris aut longè positis referendis, deque synceritate in oppugnando Lessio, & virorum Doctorum autoritate grauando: qui non erubuerit, in re tam aperta, protritum sibi ruborem prodere. Omitto insignem contumeliam ad extremum §. *ill* 30. *num.* 4. irrogatam Molano, quem puerili[ter] facit sibi ipsi contrarium, in ea ipsa sententia, quam ab eo totis quatuor libris exagitatam, commentus erat. Cum enim disertè Molanus *lib.* 4. *toto cap.* 8. Nauarri sententiam de locutione mente restricta inter promittendum prædoni lycram, admiserit, ac satis suæ confirmauerit, vt ante etiam retuli, id Barnesius à se satis abstersum credidit, dicendo *hoc incautè Molani calamo excidisse.* Quod est Molanum intolerabilis omnino oscitantiæ insimulare, & omnibus illis fulminibus subiicere, quæ ab ipso Molano in Lessij sententiam contorta, ementitus fuerat aduersarius.

* * *

CAPVT XVIII.

Consensus Moralium Philosophorum, circa eundem restrictarum locutionum vsum labis expertem, per se loquendo, si idonea causa interueniat.

1. CVM virtus veracitatis spectet ad Moralem Philosophum, ad cuius etiam iura pertinet mendacij discussio, tanquam defectus cum veritate pugnantis; operæpretium videtur in hac disquisitione circa restrictarum locutionum honestatem, Morales Philosophos non prætermittere. Commodè autem in hunc locum cadet eorum prolatio, quod Iurisperitia ciuilis, cuius Doctores proximè adduximus, vel subalternetor Morali Philosophiæ, vt Piccolom. *in introduct. ad Moral. cap.* 10. & Ocham *quodlib.* 2. *q.* 14. aliique, affirmant; vel portio quædam eius sit, vt docuit Aureol. *q.* 1. *prologi in respons. ad obiecta quarto loco*, & Bannes *in proœ. ad qq. de Iust. & iure consl.* 2. quod alibi exponendum ac stabiliendum est. Vtrumuis autem in ea controuersia amplectamur, perspicuum est rectè coniungi Morales Philosophos Iurisperitis ciuilibus; Nam si Iurisperitia pars est disciplinæ moralis, rectè professores vnius portionis adiungentur iis qui vniuersam summam exequuntur. Si autem Iurisperitia dicatur subalternari Philosophiæ Morali, non minus aperta erit connexio vtriusque disciplinæ eiusque professorum, cum scientia subalternata vt pulchrè tradit Seneca epist. 88. *superficiaria sit ædificetque in alieno; nec per se eat ad verum*, vt facit subalternans, cui vt idem ait, *non est precarium fundamentum; sed est sui iuris, nihilq; ab alio petens, totum opus à solo excitat*. Hoc igitur consilio, Morales Philosophos Iurisperitis subnectam.

2. Verùm priusquam sigillatim Morales aliquos Philosophos probatioris notæ proferam, statuendum est, perperam Iauellum *in librum* 4. *Ethic. tract.* 7. *cap. vnico* affirmare, iuxta Morales Philosophos, & vt mox subdit, *loquendo moraliter*, id est, secundum scita Moralis Philosophiæ, fas esse, mendacium propriè dictum, (quod tamen perniciosum non sit, sed duntaxat iocosum aut officiosum,) absque probro & culpa vsurpare, dummodo causa subsit, nempe vt bonum aliquod consequamur, malumve declinemus, quamuis secundum Christianam veritatem, illicitum semper sit mentiri, vt idem ostendit 2. *p. philosoph. Christ. tract.* 3 *cap* 3. Hoc ego nunquam admittam: & esset sanè falsissimum, si sensus esset, mendacij alicuius prolationem quæ illicita est secundum veritatem Christianam, vacare culpa secundum veritatem philosophicam. Vera enim moralis Philosophia non dissentit à Christiana, sicut neque vllum verum alteri vero repugnat, vt habetur in Concilio Lateranensi, aduersus eam reprobam philosophandi rationem quam Pomponatius, & alij eiusdem furfuris Philosophi, per ea tempora inuexerant. Nec duntaxat damnanda est honestatio cuiuscumque mendacij propriè dicti secundum veritatem solam philosophicam, sed quod potius videtur intendisse Iauellus, negandum est, Morales Philosophos errore lapsos sensisse fas esse mentiri propriè, quæcumque tandem mentiendi causa interueniat, si paucos erroris ea in parte, non morum Magistros demas. Aristoteles enim, optimus sanè Moralis Philosophiæ Doctor, expressè reprobat mendacium tanquam suapte natura vitiosum, & homine indignum, vt supra retuli. Ipseque Iauellus *ad lib.* 7. *Ethic. tract.* 1. *c.* 2. rectè obseruauit, Aristotelem ex Sophocle reijcere mendacium, etiam ad alicuius commodi captationem prolatum. Et loco ante allegato, luculentum in hanc rem Aristotelis locum profert, quem supra expendimus

cap.

cap. 5. Subscripserunt Magistro, reliqui fere Morales Philosophi, præter paucos minutos, vt liquet ex iis quæ eo capite 2. obseruauimus.

3. Hoc ante omnia monitum oportuit, ne quis Morales Philosophos quos nunc proferemus, cauilletur idcirco concessisse licitum esse restrictarum locutionum vsum, iis quas toties iterauimus cautionibus adhibitis temperatum, quod mendacio sint patrocinati iuxta Moralis Philosophiæ principia. Id enim & falsò assumeretur vt ostendi; & nullo colore de Moralibus illis Philosophis diceretur, qui in tanto Christianæ veritatis splendore, nutum disciplinam philosophicam illustrare aggressi sunt, quales duntaxat hoc loco referam. Tametsi possemus magna cum verisimilitudine, Ethnicorum quoque Moralium Philosophorum testimonia non pauca proferre. Admodum enim probabile est Platonem adductum c. 2. num. 24. & cap. 12. num. 11 cùm Magistratibus aut alias graui ex causa licitum esse mendacij vsum admisit, egisse de mendacio impropriè ac latè dicto siue de locutione restricta atque ambigua. Certè nonnulli Patres quibus compertissimum erat ex Scripturis virus mendacij, Platonem laudantes, eandemque vsurpantes loquendi formam, restrictas locutiones sub nomine mendacij latè dicti comprobarunt, vt fusè supra expensum est cap. 12. Idem sensisse Pythagoræos, verisimillimè colligitur ex Sixto siue Sexto cujus sententias Ruffinus latinè fecit. Eum S. Hieronymus sæpè allegat & Pythagoræum ac Gentilissimum fuisse testatur. Sextus igitur sent. 148. ait, *Veritatem dilige.* Et statim sent. 149. subdit, *mendacio tanquam veneno vtere.* Quæ posteriora recidunt in ea quæ ex Platone locis allegatis retulimus: & esse de mendacio impropriè accepto intelligenda, liquet, inprimis ex immediatè ante præmissa veritatis commendatione, quæ etiam insigniter traditur sent. 158 & 544. Deinde etiam liquet ex senten. 159. vbi ait Sextus. *Nunquam potest anima bona mendacium diligere.* Expendo particulam *nunquam*, quæ docet nulla ex causa approbari à Sexto vsum mendacij, nempè propriè dicti. Ergo quod ait sent. illa 149. vtendum esse mendacio tanquam veneno, accipiendum est de mendacio in speciem, hoc est de locutione restricta, quæ ex graui causa & cum magna temperatione vsurpatur, sicut venenum, vel elleborum. Stoicos similiter philosophatos constet probabilissimè potest ex Stobæo in Eclog. Ethic. c. 4. §. de Zenonis dogmatibus, vbi refert iuxta Stoicos probum siue sapientem virum *esse prudentem ac simplicem, improbum autem contrario modo se habere. nonnam autem improbam esse, cum ea probarum nullus vtatur.* quæ spectant ad fugam restrictionis cum idonea causa deest: eadem verò suppetente licitum esse sapienti de Stoicorum sententia, restrictè ac dupliciter siue vt ipsi appellasse videntur ironicè loqui citra mendacium, docent illa quæ non ita multo post ibidem de iisdem Stoicis subduntur. *Mentiri quoque sapientem negant, tum non tam qui mendacium dicat, quàm qui mendaciter ac dolo id faciat, mentiatur. Mendacio tamen variis vti modis posse credunt absque assensu, vt in militia contra hostes, aut alia necessitate.* Vsus hic mendacij absque assensu, alius esse non potest quàm per restrictam locutionem ex causa idonea & optimo fine vsurpatam. Eum enim finem bonum ad expurgandam illam simplicitatis oblæsionem quæ in locutione restricta cernitur, fuisse à Stoicis requisitum, luculenter tradit Sextus Empyr. in opere aduersus Mathem. impugnans logicos cap. *an sit aliquid quo iudicetur veritas*, adhibito medicorum, Imperatorum, & Grammaticorum exemplo, id quod imitati sunt qui dixerunt eum qui restringit non mentiri, quia bonum finem habet propositum, nec intendit decipere, vt exposui cap. 2. n. 9.

Quamuis igitur verisimillimum videatur, Platonem, Pythagoræos, Stoicos, in hac re consensisse, & posse pro veritate quam stabilimus allegari, idémque de nonnullis aliis eodem modo dici posse: tamen dimissis testimoniis quæ verisimilitudine tantùm nitantur, possintque facilè eneruari; præstat aperta duntaxat & ineluctabilia posteriorum Moralium Philosophorum dicta referre, cuiusmodi in hoc negotio esse duntaxat possunt quæ ex Christianis adducuntur. Et alia quidem est in huiusmodi Scriptoribus Christiana doctrina, alia philosophica: iuuant tamen se inuicem ambæ: debetque Christianæ luci Moralis disciplina & vniuersè naturalis qualibet veri notitia, quod variis erroribus quibus in Ethnicis tenebrescebat, impermixta iam sit & libera, vt tutius proinde, præsertim quoad res morales, Christiani Philosophi quàm externi audiantur. Sic prolocuti, veniamus ad rem nostram.

4. Hieronymus Angestus *lib. 2. de virtut. cap. 4. puncto tertia documento 6. corollario* 7. agens de adultera à qua maritus exigit iuramentum an peccauerit, damnánsque nimiæ duritiei eos qui negant eam iurare posse quod culpa vacet, pérque eam occasionem, quærens fásne sit iuramentum adhibere verbis duplicibus, & in quem sensum accipienda sint huiusmodi iuramenta, subdit hæc verba. *Hæc habenda est regula. Verba quæ exiguntur in aliquo foro, suscipiunt interpretationem secundum qualitatem fori. Quare si reus in iudicium vocatus interrogetur à iudice super facto omnino occulto, & ab eo iuramentum exigatur, est opinio probabilis valdè, illum posse licitè simpliciter iurare, non feci. Neque est periurus, quoniam illud iuramentum interpretationem suscipit secundùm qualitatem illius loci, scilicet publici. Ita quod illa propositio simpliciter prolata, subordinatur isti mentali. Non feci hoc in tali foro in quo me interrogas. Et secundum hanc intentionem suscipit* DEVS *illud iuramentum, neque debet Iudex vlteriùs inuestigare. Nam debet interiora relinquere, quæ ad forum eius sufficienter deduci nequeunt.* Rursus eodem capite puncto 4. docum. 4. coroll. 2. *Iudice exorbitante et super crimine prorsus occulto præcipiente sub iuramento responderi; aliàs pro conuicto reum habere de morte, licitum est reo intrepidè & vocaliter absolute iurare, non feci; modò mentaliter habeat fori modificationem, nec mentitur aut peierat: verba enim accipienda sunt secundum fori qualitatem. Ita igitur Dominus* DEVS *illam recipit responsionem iuxta hanc modificationem; non feci iuxta qualitatem fori in quo me interrogas, videlicet manifestè; nec hanc modificationem expedit exprimere iudici, nam alterum suspectum haberet.*

5. Gulielmus Manderston *parte 2. Opusculi moralis de virtutibus tract. de iustitia commutat.* agens de iuramento dolosè præstito §. *sed circa istud*, exscripsit syllabatim priorem locum ex Angesto relatum. Rursus infra *tract. de iust. distribut. in quarto puncto*, sententiæ quæ ex altero Angesti loco proposita est, iisdem ex parte verbis subscribit in hunc modum. *Non est licitum iudici interrogare de occultis, sed solùm de manifestis in forum suum deducibilibus. Quod si interroget iudex aliquid de crimine occulto soli ipsi reo noto, & cogat iuramentum præstare, licitum est illi reo categoricè iurare non feci, neque per hoc est periurus, quoniam verba quæ in aliquo foro exiguntur, recipiunt interpretationem secundùm qualitatem illius fori. Quare illa propositio secundùm etiam diuinam interpretationem, subordinatur isti, non feci hoc in tali foro in quo me interrogas.* Apparet querelas Angesti de expilato opere suo de virtutibus per hunc Manderstonum, iustas omnino fuisse. Quamuis enim opus ab isto editum, nonnullis mutationibus & additionibus ac interpolationibus discrepet ab Angesti opere, tamen magnam partem consentiunt. Placuit nihilominus Manderstonum quoque adducere, quia ratam habuit Angesti in re nostra sententiam; iuuatque eius suffragium ad perspiciendum quis esset per ea tempora Doctorum Parisiensium sensus circa locutiones restrictas. Neque enim Manderstonus, qui hoc tantùm quærebat vt plagium celaret, prætermisisset occasionem mordendi & damnandi eam Angesti doctrinam, si malè audiuisset eo tempore.

Iacobus Faber Stapulensis *in introductione ad Ethicam cap. de veritate.* hanc quæstionem vno loco proponit. *Nonne verax aliquando falsum dicit?* Resp. *cum*

nulli

nulli noceat, et prosit multum grandéve futurum bonum immineat; falsum dicere nonnunquam videbitur expediens: inhonesto tamen mendacia nunquam expediunt. Hîc nomine falsi quod aliquando expedit dicere, siue mendacij honesti quod expediat vsurpare, intelligitur locutio quæ reipsa quidem mendax & falsa non sit, foret tamen falsa & mendax si spectaretur tantum cortex verborum foris sonantium. Cæteroqui enim non ignorabat Faber, & cum aliis locis tum eo ipso quem retuli paulo post tradens præcepta, perspicuè prodidit; mendacium propriè dictum, fugiendum esse, reiectis quibuscumque obtendiculis vtilitatis, aut damni alioqui imminentis. Sed Fabri mentem clarius perspiciet lector ex sequenti testimonio.

6. Iodocus Clyctouæus *Commentario in Fabri Ethicen* loco allegato, ita scribit. *Interdum dicere falsum nulli nocet & prodest multùm & grande ex illo futurum bonum imminet; vt liberatio innocentis à morte. Igitur veroci expedit interdum dicere falsum. Commendantur enim obstetrices Ægyptiorum quod pueros Hebræorum viuos seruauerint contra crudelissimi Regis edictum cui causabantur falso, mulieres Hebræas peperisse antequam aduenirent: & idcirco gratiam à Domino obtinuisse leguntur. Commendantur & Rahab, quod exploratores missos à Iosue ad vrbem Hierichuntis saluauerit, occultaueritque, dicens Regi illos ad supplicium poscenti, quod abierant. Si enim facto licet nonnunquam aliquid fingere, vt David simulauit insaniam quo inimicorum manus euaderet, & meritò commendantur illæ coniuges quæ carcere detentos viros visitantes, commutatis vestibus in carcere permanserunt, & viros suos habitu muliebri amictos abire permiserunt, cur id verbo fieri non poterit? Neque talis falsi enunciatio, dicendo est mendacium. Nam mendacium importat annexam malitiam, scilicet fraudulentam deceptionem ad alterius detrimentum, sicut fornicatio & adulterium. Licet enim omne mendacium sit falsum dictum, non tamen contra, omne falsum est mendacium.* Et hic quoque falsum latè sumitur, nempe pro eo quod in speciem falsum est & veritati aduersans quamuis reipsa non aduersetur, cuiusmodi est locutio restricta.

Iustus Lipsius *lib. 4. ciuilis doctr. cap. 13. & 14.* fraudis & dissimulationis vsum aliquem, concedit licitum esse & factis & verbis. Triplicem enim fraudem distinguit, leuem, mediam, magnam. Vocat fraudem leuem, quæ haud longè à virtute abit, malitiæ rore leuiter aspersa. Mediam quæ à virtute flectit longiùs, & ad vitij confinia venit. Magnam denique, quæ est malitiæ iam robustæ & perfectæ. Leuis itaque fraus apud hunc autorem, cum verbis admittitur, continetur locutione restricta: quam malitiæ rore leuiter respergi ait, si absque idonea causa vsurpetur, nec nisi veritatis obligatio vrgeat. Nisi si malitiæ rorem appellauit externam illam malitiæ faciem quam restricta locutio præfert, quandoquidem mox subdit, actionem illam, ne ad vitij quidem confinia pertingere. Quamuis autem modus loquendi huius autoris non placeat, nec videatur commodum fraudes aliquas vitio vacantes agnoscere, quod vnum euincunt qui aduersus Lipsium in hoc puncto disputant F. Ioannes Marques, operis mox allegandi lib. 2. c. 7. & Adamus Contzen lib. 3. c. 4. §. 5. Tamen Lipsij sententia videtur planè quam dixi, & eatenus veritatem continet. Apertiùs id deprehendet quisquis duo illa quæ ex eo signaui capita attente legerit.

7. F. Ioannes Marquez in Salmanticensi Academia Theologiæ professor *in institutione hominis Politici expressa ex vita Moysis & Josue, libro 2. c. 7* agens de legato Principis, & quærens an rogatus ab externo Principe de iis quæ eum celata oportet, mentiri possit, respondet negatiuè, additque hæc verba, fideliter expressa ex Gallica interpretatione Nanceij edita. *Legatus, Rege apud quem legatione fungitur, illum sponte sua interrogante de negotijs Principis cuius legatum agit, poterit duplice remedio vti. Primum est adhibere verba amphibologica, quæ apud ipsum loquentem multo minus significent, quàm apud audientem. Alterum est, sincerè dicere Principem suum abundare omnibus ad bellum necessariis, vt militibus, equitatu, argento & auro in stipendia, Ducibus peritis, Consiliariis: omni denique bellico apparatu esse instructissimum, meditando intra seipsum restrictionem tacitam, quæ verborum prout exteriùs sonantium sensum commutet. V. g. dicendo, Princeps meus omnibus prædictis instructissimus est; & subintelligendo, si spectentur vota & desideria subditorum, qui cum ei subsunt, cuperent omnibus finitimis antecire. Aut si dixeris, Principi suo homines suppetere copia maiore quàm egeat, subintellige comprehensis paruulis & lactentibus; permittens vt qui audit, existimet multitudinem illam hominum, vniuersam esse bellatorum. Hæc est communis doctrina inter Doctores Catholicos, Syluestrum, Angelum, Nauarrum, & alios qui omnes in hoc puncto consentiunt, quoties interrogatio est iniuriosa, aut is qui respondet habet iustam causam tacendi veritatem fas esse vsurpare huiusmodi locutiones, & addunt posse etiam interponi iuramentum. Id quod S. Thomas 22. q. 89. art. 7. ad 4. expressè admittit, si verba eius bene pensentur. Nemo autem inficias iuerit, quin licet interrogatio in re proposita expers sit iniuriæ, tamen habeat legatus iustam causam non aperiendi veritatem rei de qua interrogatur, quandoquidem intendit pacem inter duos Principes fouere, & occurrere damnis vtrique Principatus obuenturis ex dissidio Principum. Habemus huius restrictionis exemplum euidentissimum in verbis Christi ad discipulos. De die illa nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque filius, nisi solus Pater: subintelligebat enim Christus, se nescire ad reuelandum, vel nescire vt legatum Dei ad homines, eorumq; Doctorem à Deo datum, quamuis sibi sciret.* Subdit paulo post, negligendam esse ingenerationem deceptionis per accidens consequentis in audiente: quandoquidem iusta restringendi causa impietatem illam locutionis honestat, purgátque à labe qua alioqui inquinaretur. Quantopere verò hic autor à mendacio & illicita simulatione abhorreat, legere licet *lib. 1. eiusdem operis c. 14.*

8. Elias Pitardus in *Morali Philosophia* Gallicè conscripta, & Parisiis cusa ante annos aliquot, *dissertat. 5. parte 3. cap. 7.* præmissa definitione veracitatis, ita loquitur. *Huic virtuti opponitur, per excessum quidem mendacium, per defectum verò suppressio veritatis, cum esset aperienda ex obligatione: quod addo quia sæpè possumus & agere & loqui aliter quàm cogitemus, eo quod non teneamur plenè promere quod animo versamus, si expressio illa integræ veritatis, vel nobis noxia, vel alijs damnosior sit futura, quàm veritatis suppressio. Vnde colligendum est, mendacium vitiosum non esse simpliciter definiendum per hanc pugnam verborum & mentis, sed insuper exigi, vt ea contrarietas malum aliquem finem spectet. Ratio fundamentalis est, quia vsus verborum in eum finem concessus est hominibus, vt possint cogitationes suas ac sensus secum inuicem communicare, ad humanæ societatis bonum. Si igitur occidat euentus, in quo ad magnum aliquod bonum accersendum, ingénsve malum auertendum, necesse sit veritatem tacere, aut aliquid ei aduersans effari, tunc absque culpa est ea suppressio vel locutio. v. g. qui cædem patrauit, non peccabit si Iudici eámne admiserit interroganti respondeat, non fecit. Qui item innocentem à sicariis ad necem quæsitum domi apud se habet, nullius culpæ reus erit, si ab eis rogatus vbinam sit, nescire se dicat vbi sit.*

Quod hic autor ait de reo qui à Iudice interrogatur, arctandum est ad Iudicem vsurpatorem iudicij, qui scilicet ingerat se ad iudicandum sine potestate: vel ad eum iudicem, qui quamuis habeat alioqui potestatem iudiciariam, tamen interrogat non seruando formam iuris cui ipsemet Iudex subest. At cum Iudex legitimè interrogat, nego fas esse, ei respondere vel æquiuocando vel mente restringendo, sed necesse est candidè fateri quod est. Et quamuis sententia cui hic autor adhæsit, quæ scilicet negat reum legitimè interrogatum teneri candidè respondere, fuerit etiam aliorum quorumdam Doctorum quos supra retuli cap. 4. tamen ibidem eam reieci, secutus D. Thomam & patres Societatis quos allegaui eo loco. Emplastron

Digitized by Google

strum præterea adhibendum est verbis huius autoris, quibus admittit mendacium non contineri contrarietate verborum & mentis. Id enim si crudè accipiatur, abhorrebit planè à vero. Nam mentiri est contra mentem ire, quocunque tandem ex fine id fiat. Sensus igitur esse debet, eam locutionem vacare labe mendacij, quæ ex iusta necessitate profertur aliud exteriùs sonans quàm secat vna aliqua loquentis cogitatio: tametsi illa cogitatio cui ea locutio subordinatur, nempe cuius pars est restrictio quæ supprimitur, consentiat cum externa locutione. Sed hi næui non incommodant præsenti causæ, ad quam sufficit, quod hic autor aperiè admittat honestatem locutionum ex idonea causa restrictarum.

Diodorus Tuldenus l. 1. differtat. Socratic. dissertatione 1. adducto Socratis placito quod est apud Xenophontem lib. 4. de dictis & factis Socratis, nempe quod in Duce ementiri aduentum copiarum auxiliarium, iustitiæ adscribatur, hæc subdit de suo & Christianorum sapientum sensu. *Ex nostrorum sententia, veritas inter officia vitæ immutabilis est: sed admisere interpretationem internam quæ linguæ ac mentis dissidium tollat. Quod scilicet, ipsa necessitas expressit vita humanæ, potissimum circa gubernationem. Quàm enim latè patet per regimen exercitus, vel vnum illud à Socrate exempli loco allatum. Sic L. Sylla cum præfectus eius, comitante non exigua equitum manu, commisso iam prælio ad hostes confugisset, pronunciauit iussu suo id factum. Idem cum auxiliares ob ipso missi, circumuenti confectiq; ab hostibus essent, damnum & ex eo trepidationem, simulatione victoriæ remouit. Illos quippè consultò in loca iniqua missos, vt conceptæ defectionis pœnas darent. Cn. Manilius aduersus Hetruscos, vulnerato Collega Fabio, & ob id parte cedente quòd etiam occisum crederent Consulem, cum turmis equitum occurrit, clamitans & Collegam viuere, & se dextro cornu vicisse. Simili commento vsus T. Quintius Capitolinus, & pari inde successu, &c. Infinita talia exempla sunt, quæ & sapiens vsurpet, licet veritatis amantissimus est, nihilque ei placeat in moribus vafrum, subdolum, tortuosum. Et cum illa vsurpabit, non relinquet bonos mores vt Seneca ait, sed tempori aptabit: haud ferè aliter quàm Iudex qui ex æquo & bono decidit; non enim ius damnat, sed præsentis causæ attemperat.* An exempla quæ hic autor adhibet, mendacio reuera vacauerint ob appositam subintellectionem, non laboro. Mens tamen autoris perspicua est, eiusque pro restrictionibus suffragium, non est ambiguum.

10. Fredericus de Marselaër *lib. 1. de legato dissert. 39.* post multa contra Macchiauelli & aliorum Neopoliticorum mendacitatem, ita concludit. *Legatus itaque in omnem partem simulatione animum muniet, sed conditâ, si non semper iure & veritate, zelo saltem bono; nimirum vt fusinet negotiis, tectus sufficiat: sic magis vt tueat quàm vt offendat ipse inoffensus, imo magis vt domi prosit, quàm vt noceat foris. Qui sacram legit historiam, nouit sæpè admissam, receptam, laudatam fuisse rebus exigentibus huiusmodi simulationem. Ipse Christus, ait Euangelista, finxit se longius ire. Apostolorum Princeps, ter maximus Paulus, magnusque item Athanasius hoc simulationis inuolucro non semel vsi sunt. Moyses in fratre & sorore, Abrahamus in coniuge, Iacobus in matre simulauit, finxit Dauid stultitiam, Saul neglectum suorum. Et huiusmodi, scilicet, hodie non ignota quibusdam mentalis restrictio.* Quod hic autor videtur simulationem approbare iure & veritate non conditam, nequaquam potest ita accipi vt velit fas esse aliquando aduersari iustitiæ aut veritati: sic enim hæc clausula conuelleret quæ vniuersa dissertatione habentur, perperamque subiungeretur, huiusmodi simulationem in Scripturis sæpè admissam, & vsu receptam, laudatamque. Sensus ergo esse debet, secluso alio quouis iure, tantum vt propria negotia quæ tegi par sit, non euulgentur, posse legatum, (& seruata proportione quemcumque alium,) vti restrictione mentali, & vsurpare locutionem externa specie falsam, atque adeo eatenus veritate non conditam: quamuis reipsa spectatis omnibus ad eam locutionem pertinentibus quorum pars in mente reticetur veritate fœta sit & a mendacio aliena.

11. Perspicuè hunc sensum ferunt quàm plurima in eandem sententiam ab eodem autore disputata sequenti *dissert.* 40. his prætet cætera. *Quemadmodum intexta quædam serica, plumæ item in pauis aut columbis prout diuersimodè Solem excipiunt redduntque, discolores apparent cùm nequaquam sint: ita & verbis commodus interdum color quæritur & adhibetur, & in consiliis, iudiciis actionibúsque humanis videri possunt vtilia quæ damnosa sunt, laudabilia quæ execrabilia, vera quæ falsa.* Et mox. *Quidni liceat legato, Reipublicæ causidico & oratori, suæ causæ & intentioni inseruire, tenebris lumen, lumini tenebras miscere, dummodò veritati non tam quid detrahatur, quàm non satis lucis offeratur? Audeo. Licebit legato necessitate coacto, orationis & actionis ambiguitate interdum rebus & externo Principi imponere: aliquantisper inquam à vero, à recto recedere, dummodo non discedas: diuersus, non aduersus, vtpote sine religionis, sine honestatis damno: adeóque, vt artificiosum istud siue ingenium siue exercitium, pio zelo & scopo condiatur. Etenim cum id agitur vt publica vtilitas promoueatur, innocentiáque subleuetur, quæcumque ambigua sunt & ab improbitate remota, excusari possunt. Quippe odio coloris ameto, manebit sola & eadem rei integritas: nec distinguitur linguæ manúsve obsequium, dummodò bonæ mentis interpres aut ministra sit.* Hæc ille de legati in respondendo prudentia & iustis restrictionibus. Conformius sanè ad ea quæ de illicito semper & vbique mendacio tradit sana doctrina, quam alius & quidem luculentus scriptor, legato mendacij officiosi vsum concedens *cap. 54. tractationis de legato.*

CAPVT XIX.

Quid in rem præsentem, ex testimoniis hactenùs propositis eruatur.

1. NON equidem is sum, cui sententiæ, vt est apud Hieronymum, quasi vina, annositate probandæ videantur. Multo minùs turbam autorum alicui placito suffragantium, trahi volo in perspicuum ac certum veritatis argumentum. Neque enim me latet, turbam plerumque turbam esse, & cui se mancipauerit, cuius nomen tulerit, in eius sententias non venire tantùm, sed etiam præcipitare. Antiquitatem quoque id interdum sententiis conferre, vt antiquatæ ac exoletæ audiant, neminem fugit: nec tam quærendum esse, quantum antiquus, quàm quantum ratione subnixus, error sit, disputat aduersus Ethnicos Lactantius 2. *Instit.* 1.7. Itaque quid ex tam conferta autorum grauissimorum multitudine quantum dedi superioribus capitibus; quid ex multorum inter eos veneranda canitie colligendum existimem, breuiter subiicio: eritque hæc veluti meta discursationis prolixioris, & breuiculus post diffusiorem disputationem non inopportunus. Vt quod matribus in vsu esse obseruat Chrysostomus *hom. 3 de verbis Isaiæ*, idem nos quoque præstemus: solent illæ, ne aliquid eorum quæ data sunt per incogitantiam excidat, contractam vndique tunicculam paruulo reducere, & cingulo subiicere, quo sint in tuto quæ largitæ sunt. Idem post longiorem dissertationem faciendum monet Chrysostomus. Sic enim meliùs perspici, firmiúsque lectoris animo infigi, quod productione orationis non difficile dilabi, aut non admodum altè demitti contingeret.

RR r Summa

Summa argumentorum à multiplici autoritate pro restrictionibus ex idonea causa.

2. Hactenus igitur Scripturarum autoritate monstrauimus, ab ipso Deo in veteri Instrumento non semel & illustrissimè in nouo vsurpatas esse locutiones restrictas; quæ in speciem quidem & spectata præcisè explicita significatione verborum, falsæ fuissent; per tacitam tamen subauditionem liberabantur à mendacio. Expendimus, ipsum Christum professum aliqua sibi incomperta, tametsi reuera comperta essent ad sciendum, sed non ad prodendum, vt D. Augustinus dixit. Et quia *sapientis oculi in capite eius*, id est, interprete D. Gregorio Nysseno *hom. 5. in Ecclesiast.* Christianorum piorum oculi, in Christi capitis imitationem defixi, hoc in seipsis exprimere honestissimum ducunt, quod ab eo vsurpatum animaduertunt; intulimus fas omnino esse, & a mendacio omnique culpa alienum; prælucente ipso Christo, in cuius ore non est inuentum mendacium, adhibere ex iusta causa locutioni suæ subauditionem tacitam, quæ tamen eatenus saltem subindicetur semper per verba, quatenus sunt verba hominis rationabiliter & non in suum aliorumve damnum quod vitatum oporteat, verba fundentis Hoc Sanctis Patribus Scripturas illas exponentibus; hoc iisdem etiam seorsim visum, cum libera esset eorum oratio, nec scripturis interpretandis astricta. Hoc Scholasticis antiquis iuxta ac recentioribus, ex omnibus Religiosis ordinibus. Hoc moralibus quoque Theologis; ac denique Iurisconsultis, & Moralibus Philosophis placuisse, appensis fideliter eorum verbis demonstratum est. Hinc igitur vnum & alterum consectarium deduco, quod a Lectore expensum velim.

Indignitas conuitiorum Barnesij, in Lessij sententiam, colligitur.

3. Primum est, irreuerentem planè ac infrunitum eum & animum & calamum fuisse oportere, quem non puduerit sententiam his quæ proposui firmamentis munitam, & tantæ autoritatis sepio roboratam; non modò reiicere, quod cuiuis salua charitate & modestia circa alienas sententias, (quæ quidem sententiæ tantùm sint nec fide sanciantur,) liberum est, & circa hanc quoque liberum esse volumus; sed quod Euangelij reformati militatem & rusticam progeniem sapit, innumeris etiam conuitiis, iisque atrocissimis, proscindere ac lacerare. Neque id semel tantùm, vel per occasionem, sed continenti propè oratione, ab ipsa Epistola, ad Pontificem Maximum Christi vicarium, è gurgustio vt scriptor profitetur, (heu in gurgustio monachum:) ab epistola inquam, è gurgustio data, ad ipsam vsque operis clausulam. Seruum ex istis floribus Lectori porrigam, in huius disputationis fine, vt pronunciet an oletum illud, à religioso homine in tot Doctores quot superioribus capitibus recensui, aliósque innumeros eis suffragaros, effundi adeo contumeliosè ac impudenter debuerit.

Cætera si placet dissimulemus in præsentia. Illud verò cuius sapientiæ ac mentis esse dixerimus, quod homo qui Catholicum & Monachum profitetur, veritus ne in conuitiis ieiunior videretur, ab iis etiam scriptis maledicentiæ suppetias corrogauit *in præfatione n. 5. & §. 13 extremo*, quæ Catholicorum Theologorum scriptis exagitata non ignorabat, & in eius libri defensionem edita sciebat, quem Concilij Senonensis sub Illustrissimo ac æternæ memoriæ Cardinali Perronio Senonensi Archiepiscopo, rursúsque Aquis Sextiis alterius Concilij prouincialis autoritate, ac tandem Romæ, quęsitorum sacrorum decreto, suffixum reprobatúmque probè nouerat. En impuri pectoris cacochymiam *Doctrina æquiuocationis, est hæresis Sathanica, Thalmudistica, ex aduerso repugnans cum lege Dei, doctrina Patrum, decretis Pontificum* Has verborum sordes, adeo adamauit Barnesius, vt & præfationem n. 5. & § allegatum iis illinendum censuerit.

4. Et quia præstans pietate & doctrina Theologus Andreas Duuallius, in procemio operis de Pontificia potestate, & in præfixa eidem operi epistola dedicatoria autoritatem qua censor ille Thalmudicus apud Catholicos pollere debebat, minus, vt video, Barnesio probauit, addam commendationis auctarium, ac veluti superpondium ex opere quod Septembri ineunte, cum ad hanc scriptionem animum appuli, è vicina Hæresum sentina, clam perlatum, mecumque communicatum est. Eo opere quod non ementito nomine vt alias assolet, sed palam & apertè cusum Geneuæ, in limine ipso proditur, inducitur euocatus de cœlo Caluinistico Orator, multa in Pontificem, multa in Catholicos, plurima in IESVITAS de more vomens, nominatimque æquiuocationum ex causa quandoque vsurpabilium doctrinam, iis probris conuitiisque proscinderes, quæ Orcum & reformatam charitatem meritò deceant. Ibidem vt muli mulos libenter scabunt, Thalmudistica illa censura, summoperè commendatur. Quinetiam Barnesius, (quod fœlix ei faustumque sit,) a zelo & eruditione, in Lessij & æquiuocationum tam strenua & Ecclesiis tam necessaria exagitatione laudatur: tantique eius doctrinam fecit Geneuensis Archisynagoga, vt breuiculum operis Barnesij, & ipsum florem conuitiorum eius contra Lessium, studiosè excerpere, ac pusilli gregis naribus feti illius fragrantiam, hauriendam exhibere dignum duxerit. Ego vicissim Barnesij labores, tanti applausus renunciatione, solari dignum & iustum esse existimaui. Egregium verò solatium homini Monacho, agnoscere certam spem sibi factam, cum plenè desipere & mente prorsus emoueri decernet, præfecturæ ministerialis in aliquo Caluini stabulo indubiè ac perbreui ob hæc de Lessio spolia, adipiscendæ.

Lessij sententia saltem probabilis, ex tanta testium nube.

5. Alterum consectarium, quod è tanto testimoniorum numero, quantum superioribus capitibus exhibui, apertè sequitur, istud est. Sententiam quæ tot & tam grauibus autoribus placuit, nec congrua ratione destituitur, vt postea euincam omnino esse saltem probabilem. Vt enim Sayrus *in claui regia lib. 1. cap. 6.* Sanches *1. in decal. c. 9.* & alij quos referunt, fusè disputant, ea demum censeri debet sententia probabilis, quæ communiter reputetur non continere errorem, fitque vnius saltem autoris probi & docti, & ratione nitatur quæ non apertè falsa sit, sed rationabiliter saltem sententiam illam suadeat. Eritque eo probabilior sententia, quo & autoritatis Doctorum & rationum, intra probabilitatis latitudinem, maius momentum fuerit. Optimè porro aduertit Sayrus *suprà n. 7.* posito Doctoris grauis, aut plurium Doctorum pro aliqua sententia suffragio, ratione congrua munito; etiamsi aliquis contra eam sententiam rationibus niteretur quas putaret insolubiles, nihilominus abstinere debere notatione illius sententiæ, tanquam improbabilis; eo quod nemo tanti se suumque iudicium facere debeat, vt ad eius amussim dirigendam censeat sententiarum probabilitatem: eáque omnia placita tanquam improbabilia reiiciat, quæ cum eius sensu ac iudicio non cohærent: cum quotidiano experimento doceamur, viros eruditos, earum rationum vitium tandem deprehendere, quas firmissimas & ineluctabiles arbitrabantur.

6. Ex hoc igitur fundamento, apud Morales Theologos firmissimo, perspicuè habetur, sententiam quæ restrictiones mentales ex causa idonea vsurpari posse asserit, esse saltem probabilem, quandoquidem tot grauium Doctorum autoritate nititur, & ratione non incongrua astruitur, vt postea planum faciam. Atqui certum est, in moralibus tutum esse ac omni culpa liberum operari ex sententia probabili. Intolerabile quippe foret in tãtis tenebris, maiorem ad rectè operandum lucem ab homine exigere, quàm quæ à probabili

babili sententia, intellectui affulget. Ergo quisquis ex hac quam dico, tot & tam grauium Doctorum sententia, non leuibus rationum præsidiis suffulta, vsurpabit locutiones restrictas, occurrente idonea causa, & seclusa vrgentiore lege quàm veracitatis per accidens iis locutionibus interdicente non peccabit; sed honestè operabitur. Ergo impudentissimè Barnesius, eam sententiam tam atrociter notauit; & aduocatus ab eo Thalmudisticus censor damnauit hæreseos: & quidem *Satanica*, quasi aliqua sit hæresis non Satanica, vt hoc peculiare elogium vni alicui hæresi appingi possit absque battologia & crassa ignorantia. Hęc ratiocinatio vndecumque firma erit, si rationem congruam prædictæ sententiæ non deesse constet, quod proximo capite euictum eo.

CAPVT XX.

Eadem licita restrictarum locutionum vsurpatio ex idonea causa, cum sola veritas & simplicitas vrgent, stabilitur ratione, omnes in eis malitiæ fontes obstruente.

1. EVENIT *vt omnibus bona magna & occulta discere cupientibus, non aperiat nisi autoritas ianuam*, ait S. August. 2. *de ord. c.* 9. Tum demum consequi admonens, vt percipiat intellectus, *quanta ratione prædita sint ea ipsa quæ secutus est ante rationem*; & quàm valida sit ratio, *quam post autoritatis cunabula, firmus & idoneus iam sequitur atque comprehendit.* Præmisso igitur autoritatis tam multiplicis firmamento, sequitur vt rationem adiungamus.

Ratio Nauarri primaria pro restrictionum honestate.

Illam Nauarrus *comment. in caput humanæ aures q. 1. n. 2.* in prima acie collocat, quam ducit ea apta mixtura locutionis internæ ac exteræ: vt quemadmodum iuxta omnes Dialecticos, datur terminus purè vocalis, & purè scriptus, ac mixtus ex his, ita dari rectè possit oratio purè mentalis, & purè vocalis, vel scripta, ac mixta ex illis, cuius veritas vel falsitas non sit pensanda penes vnam eius partem, sed penes totum compositum, ex variis illis veluti segmentis compactum. Quod confirmat Nauarrus, quia propositio ex quibusdam verbis ore prolatis, & quibusdam tantùm mentalibus constructa, potest esse hæretica Quis enim dubitet, hæresis notare eum, qui quamuis verbotenus illas duntaxat voces protulerit, DEVS *est*, mente tamen addat, *Angelus*? Et è contrario, illa oratio vocalis, DEVS *non est*, Atheismi labem, omnemque omnino notam effugiet, si mente subiiceatur, *Angelus*. Falsissimum quippe est, DEVM *esse Angelum*, & verissimum è contra, DEVM *non esse Angelum*. Multus est in huius rationis examine Suares *l. 3. de iuram. c. 10. à n. 5.* tandemque *n. 7.* saluam ei vult probabilitatem suam.

Non placet.

2. Mihi vt ingenuè fatear quod percipio, ea ratio non videtur admodùm commoda. Fere enim gratis assumit dari absque culpa posse, orationem mixtam ex terminis vocalibus & mentalibus: cum tamē hoc ipsum sit de quo controuertitur, quódque probandum incumbit ei, qui huiusmodi subintellectiones vult sufficere ad euitandum mendacium. Nam quod termini solitariè ac seorsim sumpti, & purè vocales & purè mentales esse possint, non probat posse ex eorum coniunctione existere absque culpa vnam totalem orationem vnica veritate ambas illas partes afficiente constantem. cum in eo coalitu honesto partium heterogenearum, possit esse repugnantia, ob illarum partium disproportionem. Præsertimque cum ratio signi, conceptui interno, (quippe insensibili,) nequeat competere, competat verò orationi externæ: necessarium autem videatur, orationem ad alium directam, cuiusmodi est ea de qua agimus, constitui totam in ratione signi. Probandum igitur ad declarandum fuerat, illam compositionem orationis ex parte vna vocali aliaque mentali, siue ex signo & non signo, aptè cohærere. Quod quantum video, non præstitit ea argumentatione Nauarrus.

Et indubitatum quidem est, coram DEO, hæreticum fore eum, qui subintellecto prædicato illo, *Angelus*, mentaliter adiuncto, in has duntaxat externas voces erumperet, DEVS *est*. Tamen qui ita sentiret, non esset hæreticus ob mixturam exteriorum illorum terminorum cum interno quem subiicet, sed ob internam totalem propositionem, cuius pars vocalibus illis terminis, pars prædicato mente retento responderet. In ea enim vnius texturæ ac veluti coloris oratione, esset aperta oppositio cum contraria propositione, subnixa infallibili testimonio supremæ veritatis, atque adeo hæresis. Contrarium proportione seruata statuendum est, de illa alia enunciatione suppressa ea parte, DEVS *non est*, subintelligendo prædicatum, *Angelus*.

Itaque allaborandum est vt ostendamus, coalitum illum orationis externæ & internæ in vnam totalem orationem veluti heterogeneam, non modo physicè fieri posse, quod est perspicuum, & ab omnibus efficitur qui locutiones restrictas vsurpant, sed etiam moraliter apte cohærere: ita vt quamuis oratio externa & vocalis ad alium dirigatur, sitque ei signum, tamen nullo modo dehonestetur ex adiunctione alicuius complentis veritatem enunciationis illius externæ, quod ratione signi vacuum sit, quippe insensibile & animo abditum.

Ratio nostra, & obstructio fontium cuiusuis malitiæ in restrictiones deriuandæ.

3. Sic igitur argumentor. Dimidiata illa conceptus expressio, suppetente iusta eius causa, & vrgentiore lege quàm veracitatis, illam non vetante, vel esset illicita, quia non est expressio totius interni conceptus quem efformauit qui loquitur, vel quia est expressio contra mentem loquentis, vel quia pugnat cum iure eius qui audit, tollitque simplicitatem & candorem conuersationi humanæ debitum ex virtute veracitatis. Atqui in proposito rerum statu, locutio mentaliter restricta, ex nullo prædictorum capitum est illicita. Nullo igitur modo est illicita.

Maior videtur perspicua. Neque enim vllum aliud caput proferri potest, ex quo deriuetur malitia in locutionem externam mente restrictam. Quod autem aliqui præterea dicunt, eam locutionem esse vitiosam, quia est mendacium, non conuellit maiorem syllogismi propositi. Nam si subticentia adiuncta locutioni partem conceptus exprimenti, efficit mendacium, idcirco tantùm hoc habet, quia est contra mentem loquentis, vel contra ius audientis, aut quia non est expressio totius interni conceptus: quæ sunt tria illa malitiæ capita, in maiori argumentationis propositæ comprehensa. Atque ita maior illa est omnino vera.

Minor autem facile probatur, percurrendo singula capita proposita. Nam inprimis certum est, neminem teneri totum suum conceptum internum aperire, etiam posito quod partem eius aperiat. Vnde enim hæc obligatio, si ius alterius remoueamus, quod nondum attendimus, nec item spectemus obligationem loquendi ad mentem, quæ sunt alia capita de quibus mox? Igitur præcise spectādo ipsam conceptus expressionem, sicut non tenetur quis partem mentis suę ape-

rite, ita neque totam. Et carò plerumque vaniret integra illa mentis expressio; ac proinde nemo ad eam obstringitur, præcisè attendendo quod in mente formauerit conceptum illum partialem qoem celat.

Certum præterea est, eum qui ita loquitur, non loqui contra mentem suam. Verè enim in mente habet conceptum quem exteriùs profert, etiamsi alium præterea habeat, quem iusta de causa premit io mente. Is autem duntaxat contra mentem suam loquitur, qui aliud mente iudicat quàm voce enunciet, quod constat hic non interuenire. Nam, v. g. Christus negans se scire diem iudicij, & subintelligens *vt reuelaret*, siue negans se eum diem scire tanquam Magistrum cui demandata esset cura arcanum illud euulgandi, non ibat contra mentem suam, quia non intendebat verbis negare eam veritatem quam concipiebat alloquens discipulos: sed potiùs verè mens eius ferebat, quod diem illum nesciret, non absolutè & simpliciter, sed *ad dicendum*. Atque ita locutio Christi exterior, non dissentiebat ab interna. In omnibus porro mentaliter restrictis locutionibus, res eodem modo sa habet: & pars quæ premitur, & illa quæ exprimitur, ambæ habentur in mente. Vnde expressio externa vnius, non est contra mentem, nec dissentit iudicio interno, in quo dissensu verborum atque iudicij, sita est ratio mendacij.

4. Restat tertium caput, ius scilicet audientis, contra cuius mentem esse aduertitur dimidiata illa expressio conceptus interni. At hoc in præsentia non obest. Quia æquè daretur alteri erroris occasio, atque adeo æquè videretur violari ius alterius, si prolata priore parte conceptus alta voce, illico submissè adderetur expressio vocalis & externa reliqui conceptus mentalis. Vel si præmissa demissè expressione illius conceptus quem loquens non vult ab audiente percipi, subiiceretur contenta voce & distinctè, quod loquentis interest, audienti innotescere. Vt si quis primùm apud se submurmurans, *dico & affirmo hanc propositionem*, subiiciat disertè & intelligibiliter, *non feci*. Quæ enunciatio esset verissima, quamuis qui loquitur, reipsa fecisset quod negatur in dicto illo, *non feci*. Nihilominus enim verissimum esset, affirmari ab huiusmodi homine, quod non fecerit id quod fecit. Atque ita enunciatio pronuncians de ea affirmatione, omnino vera esset. Quamuis autem per eam distinctam & claram solius dicti prolationem, ingeneraretur error in animo audientis, rati affirmari dictum, cum tamen aliquid potius de ipso dicto affirmetur, nempe quod ipsum dictum enuncietur: nemo tamen idcirco affirmauerit, ius alterius semper ferre, vt qui loquitur, eodem tenore vocis ac contentione cum eo loquatur, quasi violet ius eius, si exterius quidem proferat omnia verba, non tamen omnia æquè alta voce. Ergo neque ius eius semper violabit, si partem mentalis conceptus foras promat, partem mente reconditam seruet, prout iusta necessitas tulerit. Sicut neque ius audientis violat, qui iusta de causa vsurpat verba ambigua, in alio sensu quàm quem videt audienti ingenerandum, vt facile potest accidere cum sensus ille est minus receptus. Imò quamuis auditor, ad primam verborum prolationem aduertens eorum ambiguitatem, postularet ambigui responsi verba arctari ad vnum sensum è pluribus quos videt subesse posse tali verborum cortici; nihilominus omnes æquè consentiunt, fas adhuc esse loquenti, illæso iure audientis, vsurpare verba illa in sensu quem ex se habere queunt, si iusta causa hærendi in ambiguitate suppetat, desitque fortior obligatio nitidam & planam locutionem indicens. Similiter igitur, neque in re præsenti censendum est violari ius alterius per dimidiatam illam expressionem conceptus formati à loquente, ob consecutum in audiente errorem.

5. Ratio vniuersalis horum omnium est, quia ius alterius non obstringit semper & vbique, sed tantum cum fieri potest absque graui proprio incommodo, vel alieno, quod meritò magni pendendum sit; & præ quo violatio simplicitatis debitæ humano conuictui meritò censeatur non attendenda iudicio prudentis. Plerumque autem accidit, vt ea expressio facta verbis æquè clarè & altè prolatis, vel exteriùs integra & adæquata conceptui interno, in magnum aliquod incommodum nostrum vel alienum cessura esset. Prudenter igitur & citra culpam vllam in eo euentu, conceptus mentis vel inæqualiter per ordinem ad audientem, vel dimidiatè & cum restrictione aliqua expromitur, permittitúrque error, qui in audiente consequitur ex occasione subministrata, dimidiando aut variè afficiendo expressionem. Si tamen iusta causa interueniens non exolueret loquentem obligatione præcepti affirmatiui, mandantis simplicitatem & candorem humani conuictus, non est dubium quin violandum esset aliquale ius alterius, ad apertam & integram collocutionem menti eius accommodatam; admittendúmque peccatum, non quidem mendacij, (ob defectum dissensus inter locutionem restrictam & mentem loquentis, in quo dissensu sita formalissimè est falsitas significationis mendacio interna,) sed indirectè impetens veracitatem, eamque veluti infuscans, ablegatione candoris & synceritatis in conuictu humano necessariæ ex præcepto affirmatiuo, vrgente quoties deest iusta causa synceritatem ac simplicitatem dimittendi.

Pressiùs ostenditur mendacium à restrictis locutionibus exulare.

Hactenus prima ratio nostra, quam libuit vndecumque firmare, vt præclusis omnibus effugiis & singulis propositionibus ritè stabilitis, perspicua & certa esset conclusio proposita. Nempe vacare culpa contra veracitatem & simplicitatem humano conuictui debitam, eas locutiones, in quibus ex iusta causa aliquid subticetur, nec totus conceptus mente abditus, foras per verba expromitur; quamuis cum eo conceptu qui expromitur, vnam totalem ac integram mentalem orationem, eiusdem veritatis enunciatiuæ subiectum ac fundamentum conficiat; cum nulla possit in huiusmodi locutionibus culpa notari, præter mendacium aut violationem simplicitatis: vtraque autem validè ab eis semota sit, per varias partes argumentationis propositæ. Nunc vt penitiùs perspiciatur vtramque illam culpam deesse in vsu illo moderato locutionum restrictarum quem asserui, seorsim confirmo, & mendacium deesse in vsu prædicto, & iniustam simplicitatis temerationem. Quæ duo si euicero, explosissimum erit, vsum locutionum restrictarum ex causa idonea, esse omnino honestum per se loquendo, vt nunc loquimur; quia nullus in eo vsu defectus excogitari potest, qui ad illa duo capita non reuocetur, vel etiam directè pertineat.

6. Deesse igitur mendacium in restrictis locutionibus ex idonea causa vsurpatis, confirmo ducto argumento ex vna aliqua speciali locutione restricta, cuius deinde paritatem cum reliquis omnibus facilè euincam. Interrogetur reus contra iuris ordinem, vel à non habente in eum potestatem, sed illam sibi per vim arrogante, cui reus, iniquitatis & iniustitiæ interrogantis conscius, inficietur quod reuera fecit, subintelligens, ita vt exponere teneatur. Perspicuè ostendo eam inficiationem vacare meodacio. Quia si reus explicitè sic diceret. *Ego prout astrictus obligatione tibi respondendi, non feci id de quo sciscitaris*, verum diceret. Formaret enim propositionem negatiuam de subiecto non supponente, vt loquuntur, atque adeo omnino vere pronunciantem de vtriusque externi dissociatione. Atqui reus, cum ad eam interrogationem non iuridicam responder, *non feci*, perinde se habet ac si diceret, *Ego prout astrictus obligatione tibi respondendi, non feci id de quo interrogas*. Nam cum contingit ex circunstantiis negotij, aliquas particulas vocales innotescere, frustra ponuntur expresse: perindéque est ad mendacij declinationem, siue eo implicito modo,

siue

siue explicitè & in actu signato adhibeantur. V.g. cum is qui solet frumenta vendere, distracto iam omni frumento quod venale habebat, saluoque duntaxat sibi necessario ad familiæ vsum, respondet interroganti, habeátne frumentum; *non habeo ampliùs frumentum*, verè omnino respondet. Quia ex negotij & personarum circumstantiis, intelligitur, quod non vltra frumentum habeat ad vendendum. Similiter ergo cum reus præter iure fasque interrogatus, respondet, *non admisi crimen de quo me interrogas*, responsio est vera, quia ea circumstantia negotij, intelligitur, quod non admiserit ita vt hoc ipsum fateri debeat. Vel quod non admiserit vt subditus interrogationi non iuridicæ. Vel denique quod non admiserit per ordinem ad forum in quo fit interrogatio. Hæc enim omnia eodem recidunt, faciúntque eundem omnino sensum, cum illa simpliciore & expeditiore multorum subintellectione, *ad prodendum tibi indebitè interroganti.* Ergo responsio illa rei, & inficiatio facti quod reuera admisit, quia non admisit ita vt dicere teneatur, vacat mendacio, etiam si ea ratio veritatis propositionis in speciem falsæ, non exprimatur in actu signato, sed tantum ex circumstantiis negotij deprehendatur, aut deprehendi certè possit; ideóque censeatur non omnino intacta exteriùs, quia verbis prout ab ea persona in illo articulo prolatis, subindicatur. Et in hoc, si Genesium Sepuluedam excipias, omnes consentire ait Sayrus, vt supra notaui.

6. Esse autem paritatem inter hoc exemplum & quæuis alia, in quibus loquens ex idonea causa restringit mentaliter locutionem suam, perspicuum omnino videtur. Nam similiter omnes concedunt, ex circumstantiis personæ ac negotij, cum quis de amici arcano quod celatum expediat, interrogatur, fas esse profiteri ignorantiam, eáque professione, satis insinuari circumstantiam amicitiæ, ratione cuius premendum sit arcanum. Nemo item est qui non admittat, Principis Legatum aut Consiliarium, de iis agentem quæ tacita esse plurimum Principis intersit, licitè profiteri ignorantiam eorum quæ operæpretium sit non euolgari, quia ex personæ conditione satis intelligitur, non inficiari notitiam eorum absolutè, sed quatenus prudenter euulgandorum. Siue quod idem est, intelligitur dicere quod nesciat ea arcana ad dicendum, vel quod nesciat ea, quatenus rationabiliter & ex legibus boni Consiliarij agendo, debet ea habere secreta. Quod si id Consiliario & Legato conceditur, qui non nisi alienum negotium gerunt; multo magis concedendum erit ipsi Principi, vt de negotiis illis quæ ipsius intersit regi, profiteri possit ignorationem, nempe ad dicendum. Quia si Consiliarius & Legatus quatenus negotij alieni procurator, induit personam, secundùm quam licitè & verè negare potest, perspectum sibi esse certum negotium, nempe ad illud euulgandum, multò magis Princeps ipse, qui non sui negotij procuratorem, sed primarium curatorem agit, eodem iure profitendi cum res feret ignorantiam negotij alicuius, potiri debet. Idque mihi planè extra controuersiam esse videtur.

Atqui similiter vnusquisque priuatus, curator est negotiorum suorum. Et plerumque, non minoris interest priuatorum, ad rectam & prudentem rerum suarum administrationem, celari aliqua ad ipsos attinentia, quàm intersit Principum premi quædam eorum arcana proportione seruata. Ius igitur est vnicuique, quatenus prudenti curatori rerum suarum, aut alienarum procuratori, profiteri ignorantiam eorum quæ simpliciter, sed sub alia consideratione & quatenus aliam personam sustinet, perspecta habet: quia quatenus rationabiliter loquens, & rebus suis alienisve inter loquendum prospiciens, verè profitetur se nescire quod subticet. Qua ratione omnes omnino locutiones restrictæ, vsurpatæ ex iusta causa, loquentem aliósve quos indemnes præstare debeat attingente, liberantur à mendacio per eam subintellectionem. variis locutionibus variè verbo tenus, sed reipsa eodem sensu aptandam.

Nulla in restrictionibus propositis vitiosa simplicitatis violatio.

8. Iam verò non violari simplicitatem eo moderato vsu restrictionum quem concessi, (quod secundo loco specialiter confirmandum assumpseram num. 5.) suadetur ea grauitate incommodi, in quod plerumque cessura esset plena & integra expressio conceptus mentalis. Præceptum enim affirmatiuum, quo astringimur ad tuendam & curandam in conuictu simplicitatem per apertam collocutionem, non obligat adeò arctè, quin pro circumstantiarũ varietate, ob damnum quod eius obseruationem consequeretur, eneruetur vis eius, quæ plerumque etiam altioris & vrgentioris virtutis interuentu præpeditur, vt est frequens in aliis quoque præceptis affirmatiuis. Nam v.g. iubetur vnusquisque nostrum opitulari proximo egenti; & tamen si ea opitulatio aliquando cessura sit alicui in graue damnum; puta quia ipse pari necessitate vrgetur, eliditur opitulandi obligatio. Similitérque si parentes aliiue propinqui, eadem qua extraneus quispiam subuentionis indigentia premantur, cessat vinculum obligationis erga extraneum, & omissio beneficentiæ erga eum, est extra culpam. Similiter ergo, quamuis simplicitas astringat vnumquemque ad candidè colloquendum, vitandámque sermonis implexitatem, & latebras subticentiæ; tamen si rationabilis rerum propriarum cura, quæ vnicuique propior est, vel rerum alienarum, quæ iudicio prudentis meritò præponderet obseruationi simplicitatis in sermone, eique aliquali iuri quod ad eam habet auditor; deposcat implexitatem illam, aut diminutionem expressionis, omissio candoris in collocutione vacabit culpa.

C A P V T XXI.

Confirmatio doctrinæ propositæ, expensione priuatorum publicorúmque incommodorum alioqui indeclinabilium: & quàm ridiculè iis à se prospectum censuerit aduersarius.

1. QVVAT doctrinæ propositæ vsum exhibere in quibusdam singularibus exemplis, ac veluti ad praxim eam reuocare, quod res Morales iuxta Aristotelis monitum, meliùs perspiciantur in singulari: vnde liquebit, in quanta se incommoda induat aduersarius.

Priuata incommoda ex negatione restrictionum.

Sit ergo qui singularem amicum, aut si placet patrem, quem vnicè diligat & colat, quæri videat ad necem iniustam ab hoste rabiei ac furoris pleno, cui obsistere per impotentiam non liceat, nec pateat perfugium ad Magistratum, aliáve remedia, vt plerumque accidit in re subita. Superueniens ergo hostis furore peritus, nec nisi tam chari capitis sanguinem anhelans, sciscitetur de eo quem dixi patris obseruantissimo filio, vbinam pater sit; quóve effugerit qui paulo ante aderat. Quod hic consilium filio dabimus? Patrem prodere, immanitas esset plusquàm ferina. Mentiri nulla ratione licet, ne ad patrem quidem certæ morti, vel etiam Tartaro subducendum. Omnes aliæ trucis quæsitoris eludendi viæ, præclusæ supponuntur. Nec silentium ipsum satis commodum perfugium præbet: Tum quia ipsius filij vita, verso in rabiem hoste, ob silentium, quod contemptum interpretabitur, adibit apertum discrimen:

Tum quia plerumque, vt rectè in simili vidit Angelus, agens de sigillo, & Richardus *in 4.d.21.a.1.4.quæst.* 2.*ad* 3. silentium æquivaleret manifestationi. Velim de Barnesio rescire, quid in illis angustiis consilij caperet, si patrem eo quem dixi loco positum haberet: & an tunc consultum duceret, rigorem illum retinere nihil prudenter subticendi; mallétque patrem in oculis suis crudeliter confossum cernere, quàm vsurpare locutionem restrictam, qua commodè hostem posset auertere, dicendo, *non vidi*, vtique ad sibi prodendum. Idem esto iudicium de vxore quæ fidem coniugij violauerit, interrogeturque à marito, verène ab ea tanto dedecore affectus sit, quod confestim demerso intra pectus gladio sit expiaturus, si illa apertè fateatur, cum tamen mentiri etiam in tanto discrimine nullo pacto liceat. Idem denique dictum esto de reo contra ordinem iuris interrogato, & certa ac acerba morte mulctando, si quod admisit, apertè fateatur.

Incommoda publica ex eadem negatione.

2. Verùm quia aduersarius Theologiam nundinatur, & exempla politica gratiora accident homini de politia malè sollicito, quem non puduit sententiam quam tuemur, tanquam rei politicæ periculosam traducere; age in eo quoque rerum genere statuamus exemplum. Sit igitur qui norit aliquid, ex cuius simplici & aperta detectione, meritò timeantur multa & magna publica mala: v.g. defectio à Principe ipsiúsve Principis adductio in discrimen, cum tamen eius salus, cuius bono subdito, sua ipsius salute & capite charior esse debeat. Quid huic faciendum censebit Barnesius, si quis importunè illum percontetur de re, quam tantoperé intersit celatam esse, & ita percontetur vt non possit tergiuersatione vel contemptu eludi? v.g. quia interrogat, intentans sicam illico in viscera adigendam, aut minitans immania tormenta nisi quàm primùm respondeam, & quidem apertè, & simpliciter affirmando aut negando. Affirmare, esset aperire viam grauissimo illi quod dicebam discrimini, & reum fieri atrocissimi sceleris. Exteriùs negare, subintelligendo *ad dicendum*, vel aliquid simile, iuxta Barnesium est mendacium: quod tametsi in eo euentu officiosum atque leuissimum, tamen si verè mendacium est & peccatum, constat nulla omnino ex causa admitti posse, quæcumque tandem & quantacumque mala imminere supponamur.

Idem vrgeri poterat de Consiliario cui grauissima regni arcana commissa sunt, vnde plerumque Reipublicæ incolumitas pendet. Ea enim altissimè tegi pernecessarium est. Vt propterea Romani, quod Vegetius *l.4.c.4* & Festus Pompeius prodiderunt, Minotaurum signis militaribus appingerent innuentes quàm abditum esse oporteat Ducis ac capitis publici consilium. Hac de re grauissimè Cassiod. 6. var. episto. 16. tradens præter cœtera de iis qui ad Principum arcana admittuntur. *Imitari debent ostiaria quæ continent monumenta chorearum: Vt quando ob ipsis aliqua instructio quæritur, tunc loquantur. Totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes.* Si ergo quis, vi intentata, de Consiliario hoc arcanum exquirat, in quas conijcietur angustias, si nec tacere potest ob imminens sibi discrimen, nec apertè eloqui ob dispendium publicum consecuturum? Sed quia exemplum de salute Principis est palpabilius, satis existimo inter publica incommoda quæ Barnesij sententiam consequuntur, illud vrgere.

Quomodo his incommodis ab aduersario prospectum.

Audio quid consilij præbeat Barnesius §. 53. Ait, proditionem Principis in eo euentu auerti debere, *non mendacio, nec æquiuocatione, nec pusillanimi reticentia & silentio, sed prudentia ad declinandum periculum Principi imminens, adiuncta tum heroica patientia, & magnanima constantia, qua munitur quis ad perferendum quæuis tormenta, potius quàm veritatem lædat aut Principem prodat.* Addit ea tormenta, vel etiam mortem generosè exceptam, cessuram in magnum bonum & æternam salutem excipientis, qui mori delegerit potiùs, quàm mendacio vel æquiuocatione fœdari. Potiùs etiam ex Augustino, (vt ait,) expectandum in illis angustiis miraculum à DEO, quàm æquiuocandum aut restrictè loquendum. Sed quod disertè tradit Augustinus, proposita hac ipsa circa mendacij necessitatem difficultate, respondendum esse ait Barnesius in omnibus euentibus & discriminibus propositis. *Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere.* Quo vno emplastro, omnibus malis quibus timebamus certum remedium apponi concludit Barnesius, extollitque Augustini sapientiam, qui veritatem in charitate dilexerit iuxta Paulum, nec adamarit sapientiam huius mundi à DEO perditam, & stultitiæ damnatam, nolueritque sapiens esse vt faceret malum, & solertia iniqua, mentiendi & mendacium per æquiuocationes docendi, desciscere a regulis æternæ sapientiæ, vt illi faciunt qui venerandam barbam & canos admirandi illius hominis, (si fas sit miraculum hominis hominem appellare,) insipienter ac procaciter vellicant, in re quam Patres omnes, & Scholastici sequiores Augustino, ex Augustini autoritate & rationibus tutati sunt. Hæc ex Barnesio prope verbatim.

Qui vt mitissimè ageret cum aduersariis, iustámque eorum offensionem declinaret, subdit *numero quinto §. illius 53.* vocem illam eorum, qua autores sunt homini in angustiis propositis constituto, vt æquiuocando seruet vitam suam vel alienam, esse *vocem mollinsculam.* Et continenter quasi laxati perpetui hactenus in aduersarios rigoris, & promissæ mitiatis pertæsus, addit vocem *esse Christiano homine indignam.* Insupérque, (condonet lector, si spurcam hominis vocem, quam ille non erubuit chartis suis priùs illinere, cogo adscribere, malens de rubore quàm de veritate periclitari:) Insuper inquam addit, *tam vocem, iudicio cordatorum, esse Cynædorum effæminatorúmque, potiùs quàm sapientum obiurgationem, atque querelam* de Theologis omnibus, imo & Patribus ac Pontificibus, vitam veritati postponendam dicentibus.

Turpiloquij castigatio.

3. Nolo cum Barnesio asperiùs agere, & has verborum spurcitias, qua par esset austeritate depellere. Tantùm velim, homini Monacho non excidisset illud Apostoli Ephes. 5. *omnis immunditia nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, sed magis gratiarum actio.* Vellem & illud Chrysostomi *hom. 44. in 1. ad Cor.* expendisset. *Linguam, cœnum verborum profundentem, os, latrinæ fistulam ac etiam latrinam, imo latrina quauis abominabiliorem cloacam, reddere.* Illud denique sibi ab eodem Chrysostomo *hom. 6. in 2. ad Cor.* aliisque turpiloquis grauissimè inculcatum, vtinam pensasset. *Satius est puluerentiam ab ore demittere, quàm verbum obscœnum. Nunc si fœtet os, ne cibum quidem vnà capere sustines. At cum tantus fœtor sit in animo* (eum enim hæc verba produnt) *dic mihi audes communicare mysteriis? At si quis vas impurum alicunde capiat, deponátque in mensa tua, fustibus illum exacturus sis. Porro* DEVM *in ipsius mensa, (nam mensa illius est os nostrum Eucharistia plenum,) cum verba affers quouis impuro vase sordidiora, obsecro te non putas ad iram prouocari? Et quomodo id fieri possit? Nihil enim perinde offendit sanctum ac purum, vt eiusmodi verba. Nec alia res æquè improbos & inuerecundos facit, vt talia vel dicere vel audire. Nihil ita dissoluit neruos pudicitiæ, vt per* hæc

Digitized by Google

hæc emicans flamma. Vnguentum in ore tuo posuit DEVS, *tu verò cadauere fœtidiora,ibi reposuisti verba?*

Ita planè. Quantopere enim non cordatorum modò, sed quorumuis paulo honestiorum sensu, spurcæ illæ voces, fœtidæ sint, & ex Christiani, nedum Monachi ore ablegandæ, quippe indices rei quam iudice Apostolo *turpe est dicere*, non est quod doceam. Nec defuit vir cordatus, qui ad pudendi huius ac propudiosi conuiuij lectionem in Barnesij libro, venerit in suspicionem, ignoratæ ab eo significationis huiusmodi vocum; quod non videatur verisimile, hominem Monachum, tot pios ac probos aduersarios quot supra commemoraui, & ex sua familia nonnullos, ea verborum spurcitie respersurum, si vim vocis peruasisset: cum certum ac indubitatum sit, non modò qui talia agunt, sed etiam qui scientes loquuntur, inquinari supra modum ea illuuie ac cœno verborum; nec modica aspergi suspicione voluntariæ inhæsionis in eo volutabro per cogitationem aut opera, qui maligna loquuntur, aut etiam recordantur. *Qui enim non recordatur*, ait Chrysost. *hom.* 14. in ad Hebr. *neque considerat: qui non considerat, neque loquitur: qui non loquitur, neque operatur.* Absit verò vt scrutari penitiùs Esau, & inuestigare abscondita eius consilium ineam, ne fortè ab hoc verborum propudio, ad perspicienda opera quædam tenebrarum, ad quædam, vt Clemens in protreptico appellat, *digna nocte & igne arcana*, improuidè peruadam: cogárque subito horrore tactus exclamare quod ibidem ad profanum mystem Clemens. Verecundantem, vel potius horrescentem, ab alieno probro calamum retraho; illúdque dumtaxat Barnesio qui hunc fimum, hoc oletum Lectoris naribus obiecit regero ex Synesio *Epistola* 44. quod an ipsum aptè cadat, (hominem toties mendacij aduersus Lessium aliósque hoc opere conuictum, eáque falsa de iisdem spargentem quæ peruersam Monasticæ huius personæ conscientiam liquidò prodant,) discussioni eius permitto. Synesij verba sunt. *Nulli æquè mores* DEO *execrabiles sunt, ac famigeratoris qui ex obscuro vulnus infligit. Ignauissimus enim cum sit, maxima infert mala: & quoddam iis inesse fatum dicitur, vt in Cinædorum gregem adscribantur. Idq́ ipsum inter cætera eius artes esse præcipuum: sunt enim & alias in multis callidi & solertes. Quare si quis rumores falsis de rebus spargere deprehendatur, hoc ipsum neque rogaueris, neque dubitaueris: sed quamlibet firmus ac constans esse videatur, audacter hominem pronuntia feminarum, purum putum Cotytonis asseclam.* Hoc viri & Sanctissimi & eruditissimi monitum si audiamus, non erit quod ad ferendum de ore tam graui iudicium expectemus cum illo apud Dionem orat. 33. physiognomo, vt Barnesius sternuat.

Excussio Barnesij remediorum in singularibus exemplis, & cur de Confessario tacuerit.

4. Vt vt sit, frustra tentauit Barnesius, ea cœni ac turpiloquij deriuatione in disputationem, vim argumenti propositi labefacere. Perstat enim inconcussum. Quod vt euidentius fiat, subdo ipsa Barnesij verba eo §. 53. num. 5. *Ex his patet quid præstare debet subditus Regi, vbi eum tuendi nulla superest via. Constat item quid Christionè respondere tenentur ex Augustini doctrina, accusatus Iudici: ciuis rapteri militi: vxor marito zelotypo: viator latroni, casu quo veritatem rei dicere nefas sit. Respondeant enim illud Augustini. Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere, ac propterea tibi nec pro affirmatiua, nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo.* Hæc ille, redigens in summam quæ fusiùs dixerat, dum expedire se argumento proposito satagit. Obsecro autem Lectorem, vt apud se diiudicet quàm præsens remedium prædictis incommodis, ea per Barnesium præscripta responsione sit adhibendum.

Percurram singula exempla ordine retrogrado, si vnum ante exposuero, quod mihi nec immeritò, dubitationem ingerit. Non enim satis perspicio, qua fide vnum exemplum tacuerit quod numero 1. in tertio casu propositum fuerat cum cæteris. Exemplum inquam Confessarij, cui mors impendeat nisi secretum Sacramentale resignet sacrilegè & impiè, vt si maritus Confessarium vxoris quam de violata thori fide suspectam habet, vrgeat intentata sica, ad euulgationem adulterij, sibi in Confessione expositi. Nam si eadem responsio in hoc exemplum quadrabat, quorsum dissimulatum est inter respondendum; cum exemplum illud apud Doctores omnes, in hoc genere sit solemnissimum, & in eo maximè euentu prodenda sit Christiana illa fortitudo a Barnesio in cæteris exemplis commendata, mortem & quæuis incommoda, Sacramenti violatione, & sigilli temeratione, potiora ducens? Quod si ea responsio non quadrabat in illud exemplum, aliqua certè assignanda fuerat, qua incolumitati Sacramenti saluo Confessarij periculo, prospiceretur. An Barnesius fas esse duxit Confessario, violare sigillum. eo quod ob instantem necessitatem, ac si taceat, demittendam sibi in pectus à rabiente marito sicam, non teneatur sigilli præcepto? An desperauit de legitima argumenti ex eo exemplo petiti dissolutione, idcóque quamuis illud exemplum inter proponendam rationem dubitandi recensuisset cum cæteris, pro quibus respondendi formulam præscripsit, in solutionibus tamen illud dimisit intactum, tanquam insolubile? Hoc postremum, benignius & verisimilius videtur, ideóque amplectendum. *Nam rapiendam esse occasionem quæ præbet benignius responsum*, Paulus Iurisconsi. *libro* 1. *ad Plautium*, pro effato posuit. Nunc ad prædicta exempla expendenda accedamus.

Quàm in tuto sit viator à latrone iuxta Barnesium.

5. Responsio qua Barnesius vult vti viatorem à latrone interceptum, ridicula est. Finge enim instantem mercatori in via grassatorem, iam iámque gladium miseri visceribus capulo tenus commissurum, nisi promittat & iuramento firmet lytrum ingens, quod si seriò promittat, euertendus sit fortunis omnibus. Certum est, non licere viatori mentiri; & in hoc omnes Catholici conuenimus. Tantùm quærimus, qua arte eludere possit grassatorem, vt salua vita, & declinato præsenti periculo, non redigatur ad egestatem, exsoluendo promissum. Ego cum Molano *lib. de fide rebellibus seruanda cap.* 8. dico respondere posse *dabo quod petis*, idque etiam, si opus sit, iuramento confirmare, subintelligendo *si debeam*. In quam sententiam idem Molanus laudat etiam Nauarrum. Barnesius è contra, quia restricta locutio est ei purum putum mendacium, eam responsionem restrictam, ne ad aures quidem admittit. Autor igitur est viatori, vt in hunc modum expediat se à grassatore. *Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere, ac propterea tibi, nec pro affirmatiua, nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo.* Egregium verò responsum, quo miser viator, immani carnificinæ apertè obiicitur. Nec aliter censuerim de quopiam latroni fortè obuio, & quærenti de via mercatoris benè nummati, illhac antegressi, ac nisi mercatoris iter prodat funestissimum ac præsentissimum exitium denunciant, quo pacto aduersarius hunc casum proposuerat, aliter quàm in solutione postea facit.

Itémque adultera à marito.

9. Iam in exemplo adulteræ, quis risum sustineat, audita responsione quam Barnesius miseræ adulteræ in os ingerit, in illo æstu conscientiæ, quà sceleris admissi atrocitate laocinatæ, quà mariti in rabiem acti & domesticum dedecus torique fœdationem, vltrice sica eluere parati, si scelus comperiat, habeatque

fatentem ream. *Zelus enim & furor viri*, vt est apud Sapientem *Prouerb. 6. non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurimo.* Æstuantem igitur ad viri præsentiam, infœlicem adulteram, & pressam vt respondeat, scelúsne admiserit, an non; bonus consiliarius Barnesius in tuto ponit hac responsione, *scio quid sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere, ac propterea tibi, nec pro affirmatiua, nec pro negatiua etiam parte aliquid de hac re monstrabo.* Nemo profectò est adeo exoculatus, qui non videat, responsum quod Barnesius adulteræ suggerit, eo tantùm pertinere, vt auctiorem faciat viri furorem, & misera mulier, citiùs ac funestiùs pereat. Quare qui Nauarro, & subintellectionibus ex idonea causa adhibitis minus fauent, vt Ioannes Azor *tomo 1. moral. institut. lib. 11. cap. 4. q. 5.* aliique, in eo tamen exemplo admittunt licitam esse locutionis restrictæ vsurpationem, quod videant alioqui apertum exitium miseræ adulteræ imminere.

Et virgo à stupratore, ac reus ab iniquo Iudice.

7. Exemplum virginis quæsitæ ad stuprum, cuius pudicitiæ aliter consulere nequeam, quam eludendo interuentu responsi ambigui, vel ex parte suppressi libidinem stupratoris, eodem modo vrgendum est, quo paulò ante exemplum viatoris, de quo prædo sciscitatur, quà transierit mercator, cuius marsupio vel sanguini imminet. At in exemplo rei iniustè ac contra iuris ordinem interrogati planè insignis est aduersarij inconstantia & temeritas. Inconstantiam dico, quia Barnesius ad vtcumque declinandam Sayri autoritatem, ac ne ciui suo & eiusdem Benedictinæ familiæ Theologo, tot & tanta probra Lessio impacta, communia faceret; admittit in exemplo, verè a reo responderi, *non feci*, eo quod ex circumstantiis temporis & loci ac personarum, perspicuum sit reum inficiando scelus suum de quo contra ius interrogatur, perinde se habere ac si diceret, Ego quatenus obligatus tibi respondere, non feci id de quo quæris. Estque certa omnium planè Theologorum doctrina, vno excepto Sepulueda, vt Sayrus notauit, bene multos pro ea autores adducens, *in Claui Regia lib. 12. c. 17. num. 21.* fas esse reo iniquè interrogato, cum aliter iniquitas iudicij declinari non potest, eludere iniquum Iudicem locutione æquiuoca vel restricta: eo quod ex negotij circumstantia reus intelligatur respondere ad mentem iustam interrogantis, secundum quam rectè habet responsio iudicem iniquum deludens. Eámque Sayri doctrinam sic expositam, admittit Barnesius §. 19. num. 2 & 3. Quorsum igitur nunc, eo §. 53. quem excutimus, negat reo facultatem sic respondendi, eámque vnam responsionem illi reliquam facit, qua per tormenta ad exprimendam confessionem illata, miserè excarnificandus est, iniqui iudicis decreto: *Scio quid sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere; ac propterea tibi nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo.* Insignem verò temeritatem qua vt est apud Nazianzenum homo *vnius diei Theologus*, niti contra torrentem ausus est, præclusa miseris reis omni alia responsione contra communissimum hactenus sensum Doctorum, æstimabit apud seipsum æquus lector. Nihil porro hinc decedere Christianorum Iudicum iuribus, quos bonos & æquos iudices esse nolle, suspicari absque scelere non liceret, euici supra capite quarto num. 8. Tametsi Barnesius, cuius Theologia escæ ac grattæ seruit, aliter per crassum errorem, sentire visus sit.

Et salus publica à sicarij rabie.

8. Denique in exemplo de Principe, cui alicuius aperta locutio periculum creare queat, eo periculosior est Barnesij doctrina, quo Principis salus, cuiusuis alterius salute pretiosior censeri debet, ac studiosiùs curari. Sit igitur homo impius, nefariúsque parricida, à cuius immanitate timendum meritò sit Principis capiti; dúmque perficiendi horribilis facinoris occasionem opportunam captat, interroget aliquem fortè obuium, vbinam Princeps sit, quem paulo antè à turba semotum illic conspexerit. Nec Princeps procul absit, sed inermis, & viribus sicario eiúsque si lubet asseclis impar, in loco vicino delitescat; opprimendus barbari prædonis immanitate, si detegatur ab eo quem diximus obuium factum, & interrogatum vbinam Princeps sit, & quo diuerterit illic visus paulo ante. Barnesius iubet, vt obuius ille, hoc tantùm sicario respondeat. *Scio quid vel vbi sit, sed tibi non teneor ad hæc respondere: ac propterea tibi nec pro affirmatiua nec pro negatiua etiam parte, aliquid de hac re monstrabo.* Ego hoc responsum periculosæ aleæ plenum, & malè securum pronuntio. Nam quid si trux ille prædo, tergiuersationem, nec immeritò, interpretetur affirmationem? Aliquando enim vt vidit etiam D. August. *lib. de mendacio cap. 13. venitur ad huiusmodi articulum, vt non interrogemur vbi sit ille qui quæritur, neque cogamur vt eum prodamus, si sic occultatus est vt inueniri facilè nisi proditus nequeat: sed quæritur à nobis vtrum illo loco sit, an non sit. Vbi si esse scimus, tacendo eam prodimus, vel etiam dicendo, nequaquam nos esse dicturos, vtrum ibi sit an non sit. Ex hoc enim colligit ille qui quærit, ibi eum esse.* Quinetiam acui eodem modo potest interrogantis curiositas, & rabies, si respondeatur, *scio vbi sit, sed non enuntiabo.* Vt taceam elutionem damnorum, quæ illa responsio in respondentis caput deuocaret. Sed neque idcirco præcluderetur Principis periculum, vel malis propositis medicina fieret, Barnesiano illo responso. *Scio vbi sit, sed non teneor tibi ad hæc respondere*, &c. Quid si enim qui interrogatur, conscius sibi sit fragilitatis suæ, iisque viribus quas in se experitur, diffidat in tanta tempestate fortiter excipienda; nec immeritò putet se tormentis succubiturum, adigendúmque ad simplicem & apertam detectionem, inuecturam eam quam dixi malorum molem! An etiam persistat Barnesius in rigore illo suo, & Principis salutem, fragilitati cuius sibi conscius est qui interrogatur, committendam decernit?

Vides quàm sapientia carnis mors sit, & quàm cæcutiant, qui sententiam Theologicam vel hoc nomine commendandam quod saluti publicæ longè commodior sit, vocare nituntur in inuidiam eorum quibus fucum faciunt. Ego itaque in euentu proposito, quicquid in contrarium effutiat Barnesius, cuilibet de quo sicarius percontaretur, autor omnino essem vt securè ac intrepidè responderet, *non vidi*, vel *nescio vbi sit*: subintelligendo *ad dicendum tibi omnium mortalium scelestissimo.* Ad tormentorum verò ac ipsius mortis prælectionem, pro singulari Barnesij opinatione, saluti Principum adeo periculosa in tali euentu, nemo prudens illum astrinxerit. Multo minus fideiussor illi sim pro Barnesio miraculum spondente de suo capite, nullis prolatis diuinis literis quibus promissum firmet.

Sollicitudo Barnesij pro barba D. Augustini, & de Firmi apud eum responso.

9. Neque idcirco Augustini barbam & admirandos canos vellico, vt Barnesius de more ineptiens dixit. Nisi si Augustini barbam & canos, vel vellicarunt vel vulserunt, omnes omnino Theologi dempto Sepulueda Theologastro, atque Barnesio; vellúntque etiam hodie, Reuerendissimus Malderus, Barbosa, aliique supra allegati, qui in casu de reo contra iuris ordinem vel absque autoritate interrogato, vno ore aliam responsionem reo suggerunt, quam quæ à Barnesio venditatur vt Augustiniana, nempe *scio quid sit, sed tibi*, &c. Cum tamen Augustinus, quod locus ille poscebat, id vnum asseruerit, nefas fore mentiri, quocunque damno ingruente. Prudentis autem declinationis damnorum, quæ quamuis necessaria non sit, in ali-

quibus

Digitized by Google

quibus tamen euentibus vsui esse possit, exemplum protulerit eam responsionem quam Barnesius perperam iactat vt vniuersalem ex mente Augustini.

Et vt meliùs perspiciatur quod dico, nec obtendat Barnesius dissimulatam difficultatem, audiamus si placet Augustinum *lib. de mendacio cap.* 13. narrantem exemplum Firmi Episcopi Tagastensis, quod in hanc rem celebre est apud autores, & à Barnesio ad nauseam ingeritur. *Episcopus quondam Tagastensis Ecclesiæ, Firmus nomine, firmior voluntate, cum ab eo quæreretur homo iussu Imperatoris, per apparitores ab eo missos, quem ad se confugientem diligentia quanta poterat occultabat: respondit quærentibus: nec mentiri se posse nec hominem prodere, passúsque multa tormenta corporis, (nondum enim erant Imperatores Christiani) permansit in sententia. Deinde ad Imperatorem ductus, vsque adeo mirabilis apparuit, vt ipsi homini quem seruabat, indulgentiam sine vlla difficultate impetraret. Quid hoc fieri potest fortius atque constantius?* Hoc quisquis fortiter factum negauerit, truncus profectò fuerit. Itaque suspicienda omnino & commendanda est Firmi firmitas mentis, & generosa responsio, vt sapientissimè fecit Augustinus. Ad eam tamen omnes astringere, quod Barnesius facit, & negare aliam præterea superesse honestam rationem, declinandi proprium alienúmve discrimen, hoc nego ex Augustini mente esse, sed a Barnesio de vulsa ab aliis Augustini barba sollicito, ei affingi contendo. An enim Augustinus in eo euentu, repudiaret eam saltem ambiguitatem verborum, duplici significatione præditorum, quam in Abrahamo Saram sororem suam appellante, toties commendat? At tacuit Augustinus de illa alia respondendi ratione, quam admitto. Bellum argumentum, & Barnesio dignum, ab autoritate negatiua petitum, quod triobolare esse, Logici rudimentarij non ignorant.

10. Itaque planè Augustinus, in id vnum intentus vt mendacij vitia aperiret; commendat & meritò, Firmum, quod constanter professus sit, non sibi licere mentiri: fortitérque & constanter negauerit prodendum à se, quem occultabat. An tamen alia illi superesset respondendi ratio, non dicit Augustinus; tametsi negatiuam partem ei affingit Barnesius pro sua in æquiuocationibus impugnandis veri parcitate, & mendaciorum prodigalitate: cui hoc loco eam quoque supinitatem adiunxit, vt verba aduersarij cum quo Augustinus disputat, allegaret §. illo 17. num. 1. pro sententia Augustini à quo mox diluuntur. Sed obiectionem pro solutione citare, nó est Barnesio nouum, nec mihi in eo vltra, mirum. Sanè nisi iam fastidirem tantum dedecus hominis Monachi, quantum in isto deprehendo; vt videlicet nulla videatur tangi cura veritatis; & mendaciis rem suam ac causam promouere, eodem loco ponat quo idoneus disputator argumenta valida, facilè omnino possem, tribus quatuórve præsertim locis quibus Firmi factum ex Augustino vrgêt, nempe §. 17. & 18. rursúsque 52. & 53. ex facta à Barnesio segete, magnam & vberem mendaciorum messem legere: Quæcumque enim à mendacij officiosi defensoribus, & contra eos apud Augustinum habentur, ipse transmutato pro potestate mendacij vocabulo, in nomen restrictæ locutionis vel æquiuocationis, tanquam dicta à mendacij defensoribus pro æquiuocatione, vel aduersus eam ab Augustino, fuci quem lectori facit negligentissimus, profert in medium. Quæ quanta sit hominis malignitas, pleniùs aperiam proximo capite.

Qui potest vitam retinere, semper tenetur iuxta Barnesium.

11. Nunc illud in ea de Firmo narratione, ab isto assertum, bona parte §. *decimiseptimi*, consideratione aliqua dignum videtur. Continet enim fermentum non bonum. Ait Barnesius, Firmum si licitum ei fuit æquiuocatione aliqua declinare tormenta, & vitam non proijcere, obligatum omnino fuisse adhibere æquiuocationem. Non secus ac qui perpetuam & inuiolabilem carnium abstinentiam profitentur, si incidant in extremam necessitatem, ita vt alioqui sit eis fame pereundum, tenentur carnibus vesci vt satisfaciant obligationi tuendæ vitæ, quæ est naturalis & maxima obligatio. Aut non secus ac Monialis, quæ ex voto astringitur manere inclusa, tamen grassante incendio, quia licitè exit, cessante ob summum discrimen, voti lege, exire tenetur; idque ni faciat, aduocati sibi viuicomburij rea erit. Similiter ergo concludit Barnesius, Firmum & alium quemlibet, in pari vel grauiore discrimine constitutum, si æquiuocare vel mentaliter locutionem restringere licitè potuit, omnino debuisse ita facere ad tuendam vitam, immaniáve illa tormenta à se auertenda: Quia quicquid facere licet ad vitæ conseruationem, faciendum est ea iuris naturalis obligatione.

Quàm id falsum.

Ain Barnesi! Itaque te iudice, reus damnatus ad perpetuam inediam, quia si cibi clanculum ei offerantur, licitum ei est illos comedere, vt rectè censuit S. Thom. 2. 2. *quæst. 96. art.* 4. & Henric. Gandau. *quodlib. 9. quæst.* 26. & alij, tenebitur comedere, nec poterit mortem ad quam iustè damnatus est, velle excipere amore iustitiæ? At posse id velle cum laude, etiam si non teneatur, consultiores Barnesio Theologi rectè pronunciant, Maior *in 4. d. 15. quæst.* 2. Tol. 5. *instruct. sacerd. cap.* 6. Petrus à Nauarra 2. *de restrict. cap. 3. num.* 72. Sayrus *in Claui l. 7. c.* 9. & alij quos ij proferunt. Adhæc si homo priuatus, & cui nullo speciali titulo astringar, sit in aperto vitæ periculo, possímque illum inde liberare cum periculo meo pari, possum de eius exitio non esse sollicitus, méque periculo subducere. Ergo iuxta Barnesium, tenerer quoque id facere, nec possem ingens illud bonum quod mihi ex charitatis Christianæ & fortitudinis exercitatione obueniret, anteponere vsuræ aliquorum dierum incertorum. Contrarium docent D. Thomas *in 3. d. 29. quæst. vnica art.* 5. Durand. *in 4. d. 17. quæst.* 6. Victor. *relect. de homic. num.* 27. Petrus à Nauarra *l. 2. de restit. cap. 3. num.* 27. & alij quos allegat sequiturque Ægidius Conink *disp. 25. de actibus supernat. num.* 81. Item is cui mors imminet ex membro putri, cuius sectio inferet cruciatus grauissimos, potest eum cruciatum excipere ad vitam retinendam. Ergo iuxta Barnesium tenebitur eum subire. Contrariam sententiam rectè tradit Bannes 2. 2. *quæst. 65. art.* 1. & ibid. Salon *contron.* 2. ac passim cæteri. Præterea nobili viro quem aliquis ex improuiso adoritur, licitum est fugere, & eo modo planè in tuto vitam ponere. Ergo iuxta Barnesium tenebitur id facere. & cum æterno dedecore salutem in pedibus locare. Contrarium docent Sayrus *in claui lib. 7. cap.* 10. *dub.* 8. Arag. 2. 2. *quæst. 64. art.* 7. Iulius Clarus §. *homicidium num. 26. &* 31. Tiraq. *de nobilit. cap. 20. num.* 64. & communiter Doctores. Similiter fas est cuique, iniustum fortunarum suarum inuasorem, non repellere demerso in viscera ferro, si opus sit, quamuis portio bonorum quæ prædo diripit non sit prorsus exigua. Itaque autore Barnesio, qui ita diripitur, cogetur in oculis suis spectare direptam domum, nec poterit prædonem direptione prohibere, ne vitam periculo ex prædonis violentia exponat. Contrarium docet Caiet. 2. 2. *quæst. 64. art.* 7. Couarr. *ad Clem. si furiosus p. 3. §. vnica num.* 6. Torres 2. 2. *t. 2. disp. 27. dub.* 2. & communiter DD. Denique licitum est vrgente persecutione migrare aliò, per se loquendo, ergo quoties fuga esset licita, esset etiam necessaria iuxta Barnesium. Contrarium est indubitatum. Vide Malderum 2. 2. *q. 3. artic. 2. memb.* 2.

12. Possum Barnesium innumeris similibus exemplis obruere, de quibus latè Victor. *relect. de homicidio* à num. 14. sed hæc satis supérque ad institutum: cum perspicuè inde habeamus, eum (vt phrasi ipsius vtar,) *panem Theologicum malè ruminasse*, nec aduertisse non

esse

esse tam arctam homini obligationem ex iure naturæ, ad tuendam vitam, quin fas aliquando sit prudenter (etiam secluso præcepto & nullius virtutis opere vrgente ex obligatione ad sui exercitium, sed potius facta homini ad vtrumlibet potestate,) vitam discrimini obijcere, tametsi aliàs quia cessat idonea causa vitæ prodigendæ, non sit gratis adducenda in discrimen, vel apertum exitium, vt contingit in exemplis Carthusiani & Monialis, quibus Barnesius ex puris particularibus argumentando, colligebat idem quoque contingere in quouis vitæ discrimine, per restrictam locutionem declinabili, si vsus restrictionum licitus esse concedatur. Tametsi in eo exemplo Carthusiani admittendum esse contrarium ei quod Barnesius contendit, sententia est non ignobilium autorum, quos refert Ioan. Salas 1.2. *tract.14.d.11. num.28.& 29.* quibus bona cum Barnesij venia adiungo Lessium *l.de Tempes.cap.3.num.12.*

Concluditur iudicium de proposito Firmi responso.

Licebit igitur S. Firmo, licet & cuiuis alteri in simile discrimen coniecto, eripere se morti vel cruciatibus, per æquiuocationem vel locutionem restrictam; nec tamen inde sequitur obligari ad æquiuocandum vel restringendum. Quia bonum quod elucet in perfectione candoris & synceritatis perpetuæ in conuersatione, tanti apud aliquem esse potest, vt prudenter iudicet præstare, corporis exitium vel cruciatus alieno scelere inferendos permittere, quàm synceritatem lædere, tametsi hoc quoque culpa vacaret in prædicto euentu. Non enim quod vitio caret, æquat confestim perfectione actum oppositum, cum quo comparatur. Quid si verò S. Firmus, ex ignorantia inuincibili censuit deesse sibi aliud euadendi medium? Neque enim D. Augustinus affirmat eum vt voluntatis firmitate & sanctimonia præstantem, ita eruditione quoque præcelluisse. Nec paucos antiquos Episcopos sanctitate clarissimos, modicè literis tinctos fuisse, extra controuersiam est. Potuit etiam contingere, vt S. Firmus, quamuis probè conscius liciti vsus restrictarum locutionum, agnouerit tamen vel non expedire, vel etiam illicitum esse in eo euentu illas adhibere. Quia v.g. poterat timere, ne fortassis aduersarijs curiosiùs indagantibus, nec ad restrictam responsionem abscedentibus; aut aliquo ex domesticis seducto, vel facto proditore, tandem perueniretur ad latebras, non absque infamia Christianitatis apud Ethnicos; quibus persuasum nunquam fuisset S. Episcopum locutione restricta vsum fuisse, sed mendacio vsum planè calumniati fuissent. Quod probrum, Christianorum pastori, pérque illum Christianis omnibus ad eius ductum & mores vitam conformantibus, non irrogari ab Ethnicis, intererat Christianæ rei: ideóque per accidens S. Firmus, in euentu potuit iudicare, se teneri abstinere æquiuocatione, & restrictione, tametsi per se loquendo licitis; quod in alijs quoque euentibus frequens esse, dixi capite 4.

Frigida Augustini laudatio à Barnesio.

13. Missam facio aliam responsionem, quam *ex capite vltimo libri primi retractationum* ad hunc locum, aliáque ex Augustini libro de mendacio petita, colligere sibi poterit Barnesius: nempe quod libet ille, iudice ipsomet Augustino, admodum implexus sit, nec satis in eo plerumque appareat quid D. Augustinus ex suo, quid ex eius cum quo disputat sensu prodat, vt magnus Diui Augustini æmulator Gregorius Ariminensis rectè obseruauit in *2.d.39.q.vnica artic.2.concl.1. sub finem.* Hanc inquam ad locum propositum responsionem abs ipsomet Augustino subministratam tanquam non necessariam, prætermitto.

Non possum tamen prorsus præterire frigidum encomium quod Barnesius eodem §.53. *venerandæ barbæ & canis Augustini*, panxit. Quem *admirandum hominem*, (*si fas sit miraculum hominis hominem appellare*,) *in re quam Patres omnes, Scholastici sequiores Augustino, ex Augustini autoritate & rationibus tuentur*, expostulat vellicari ab iis qui ipsius Barnesij barbam non demulcent, nec restrictionibus mentalibus & æquiuocationibus quibusuis, ipso verba præeunte, anathema maranatha intorquent. *Quasi mixta istos non dilexerit Augustinus charitatem in veritate, exosámque habuerit sapientiam huius mundi, & solertiam iniquam, mentiri docentem.* Non potuit scilicet in suscepto venerandæ Augustini barbæ præconio, diu insistere homo maledicentissimus; sed mox ad mendacia & probra conuersus, imponit iis, quos impugnat, quod mentiri doceant. Cumulatque hoc mendacium, alio non ignobili: quod videlicet omnes Scholastici & Patres Augustino sequiores, (dissimulo plenum temeritatis & arrogantiæ iudicium, de aliis Patribus ad Augustinum comparatis, quia verisimile est non calluisse Barnesium, quid ea vox ferat:) omnes inquam Scholastici & Patres, cum Augustino doceant locutionem mente restringere, vel ambiguum sermonem vsurpare, idem esse quod mentiri. Hanc atrocitatem calumniæ toto opere perpetuam, proximis capitibus aperiemus.

14. Nunc obiter illud duntaxat expostulo, quod homo ineptus, adorsus Augustinum laudare, tam frigidè támque ieiunè in diuite argumento versatus sit, vt nisi dextra *venerandam barbam & canos hominis admirandi, si fas est hominis miraculum hominem dicere*; sinistrâ autem, consueta mendaciorum & calumniarum tela prehendisset, Augustinum illaudatum dimissurus fuisse credendus sit. Quod si Phauorinus apud Agellium *l.19. cap. 3.* turpius esse dicebat, exiguè atque frigidè laudari, quam insectanter & grauiter vituperari: quod qui maledicit, quanto id acerbiùs facit, tanto infirmioris aduersus eum quem impetit autoritatis efficitur: qui verò ieiunè ac infœcundè laudat, destitui à causa videtur; & cum amicus haberi velit, nihil tamen posse reperire credatur, quod iure laudet: quid hoc Augustini laudatore faciemus, qui præter *venerandam barbam*, (quam discere ex Baronio poterat vellicationibus vix patuisse,) non habuit quod in Augustino commendaret, nisi religioni duceret, eum appellare hominis nomine: cum posset ei elogium verum & cumulatum contexere; ex Cælestino Papa I. *epistola ad Galliæ Episcopos*; Ioanne 2. item Papa, *epistola ad Auienum*; Prospero *in fine libri contra Collatorem*; & initio *Epistolæ ad Ruffinum*; *& carmine contra ingratos cap. 2. & 3.* ac initio *libelli ad obiectiones Gallorum*: Fulgentio *lib.2. de verit. præd.* Paulino *epist. 31. inter Augustinianas*; & ibidem Seuero *epist.37.* aliisque passim.

CAPVT XXII.

Vniuersè, cuiusmodi sint Barnesij argumenta contra vsum licitum locutionum mentaliter restrictarum ex causa idonea.

1. SPICILEGIVM hîc instituere poteram si libuisset. Nam magnam partem quæ vrgeri in contrarium possunt, demessa iam in superioribus, & validè contrita sunt. Itaque paucis duntaxat quæ metentis manum hactenus effugerint, sublegendis, ritè functus officio videri possem. Placet tamen breuiter in vnum quasi aceruum coniectos exhibere, quoscumque Barnesianum solum paliuros veriùs & tribulos quàm lætas segetes fudit, tametsi præcedenti labore demessos, imo stirpitus eradicatos. Nihil enim vllius momenti; imo quia omnia nullius sunt momenti, nihil planè ab aduersario propositum, sinere intactum, mei muneris duco.

duco. Memor illorum S. Hilarij verborum lib. 2. de Trinit. in argumento octaui libri. *Parum est sola ea ad satisfactionem afferre quæ propria sunt: quia plerumque blandientis sensum falluns dictorum nostrorum inexplorata assertiones, nisi etiam propositionum aduersarum demonstratæ inanitates, fidem nostram in eo ipso quod ipsa ridicula esse arguantur, affirment.*

Est tamen quod initio generatim lectorem moneam. dolere me quod cogar toties lectori ostentare, hominem Monachum pessima fide & nulla conscientia cum Lessio agere, ita vt planè videatur pudorem abiecisse præ calumniandi libidine. Cum enim certum ea fide sit, nulla ex causa licere mentiri, idque tam perspicuè Lessius cum omnibus Catholicis profiteatur; audet tamen Barnesius, quasi trunci essent qui ea lecturi erant quæ scribebat, & vt de Adimanto scriptum est ab Augustino capite contra illum 15. *securus de negligentia generis humani ad occultandas deceptiones suas* impingere Lessio mendacij patrocinium: & perinde ac si Lessius docuisset, fas esse æquiuocando vel mentaliter restringendo mentiri, omnia quæ contra mendacium alicubi congesta reperit, nominatimque apud Iosephum Langium in Polyanthia, (sic enim homo ad Grammaticæ contumeliam natus, opus illud allegat §. 15.) sententiæ Lessij opposuit. Perinde omnino faciens ac si quopiam rem inuentam domino vacantem sibi vendicante post præmissam debitam diligentiam, vt fert sententia probabilissima grauium Theologorum; probaret aliquis alterius sententiæ partiarius, illicitum id esse, quod furandum non sit. Aut si aliquo sub inculpatæ tutelæ moderatione defendente seipsum, vel res suas, & in ea iusta cura prædonem obtruncante; probaret alius nefarium id esse, quod cædes hominis iniusta, sacris testimoniis profanisque reprobetur. Quæ quanta foret fatuitas, non est quod fusiùs exponam.

2. Sicut ergo in iis exemplis, qui alteram partem eo quo dixi modo probandam susciperet; vel ignorantiam suam mentisque hebetudinem, vel nequitiam, vel denique vtramque proderet; ita in præsenti, probare quod illicitum sit æquiuocationem aut restrictionem ex iusta causa adhibere, quia scriptura & Patres damnant mendacium, hominis est à ianua aberrantis: cum hoc exploratissimum sit, mendacium esse vitiosum; quæratur autem an æquiuocatio & locutio restricta ad mendacium accedant, vel ab eo elongentur: ad quod institutum ineptè accommodantur testimonia quæ exploratum mendacium reprobant. Sicut in priore exemplo proposito, ineptè omnino ad reiiciendam honestatem vsurpationis rerum inuentarum, adducerentur testimonia probantia, furtum, quod quidem verè furtum sit, esse illicitum. Nec minus insulsè in controuersia circa posterius exemplum propositum, adducerentur loca quibus exaggeratur crimen homicidij iniusti.

Quinetiam posito quod supponeremus conuinci ab aduersario interuenire mendacium in locutionibus restrictis vel quomodolibet ambiguis, necdum tamen effugeret notam inepti & extra orbitam vagantis disputatoris. Nam quandoquidem vtraque pars præsupponit mendacij malitiam: planè ineptit, qui ea data, probationes accumulat ad eam euincendam. Sicut in exemplis propositis, ea quo vtrinque conuentum est, furtum & homicidium esse actus illicitos, nisi interueniat causa eximens acceptionem alieni & cædem hominis è classe furti & homicidij illiciti; si semel euincatur causam illam deesse, frustra proferentur rationes quibus inhonestas actuum illorum suadeatur: quæ præmissa vtrimque supponitur, eo ipso quod probatur deesse causam illam, quæ sola poterat expurgare malitiam actuum prædictorum, vt etiam conuentum erat.

Et video quidem aliam superesse generalem responsionem ad omnia testimonia quibus Barnesius aduersus Lessium abutitur. Nam si luberet gratis admittere, aliquem aliquando Patrem vel Doctorem ea illis quibus iste Bambalio mendaciter opus suum suffarcinauit, impugnasse æquiuocationes & locutiones restrictas, facilè responderetur, impugnationem illam, cadere in æquiuocationes vel locutiones restrictas idonea causa non suppetente, quas nos quoque damnamus. Hæc tamen responsio necessaria huic loco non est, quia vt dixi, nullus Patrum aut Doctorum egit de æquiuocatione & locutione restricta, in locis allegatis à Barnesio, sed tantùm de mendacio.

3. Quare omnia prope quæ Barnesius a §. 4. ad 31. (id est, præcipua operis portione) contra Lessij sententiam opponit ex Scripturis, Patribus, Pontificibus, ac Doctoribus mendacium reiicientibus, vna continenti linea ab initio ad finem ducta, obduci debent, vno hoc verbo præfixo, *Impertinenter*: aut certè hoc alio non minus apposito: *Malignè*: vel *Nequiter & per calumniam.* Nam vt malignitati potius hanc disputationis obtorsionem, quàm stupori vel hebetudini tribuam, saltémque vt malignitatem non abfuisse certum habeam, facit longitudo deflexionis. Vt enim fungus fuisset, tamen in tanta prolixitate & mora, non potuisset non aduertere exorbitationem, nihilque à se afferri ad institutum. Sed quod seruiendum esset conductoribus venalis huius Theologiæ, nec parum ad faciendum imperitæ plebeculæ fucum referret, opus pactum aduersus Lessium paulo spissius euadere: neglexit inspicere vnde illud infarciret. Itaque tumultuariè congessit, quæcumque apud imperitos quibus facultas deesset causam diiudicandi, visa sunt opportuna fore ad molem operi conciliandam, & premendum inuidia aduersarium, nullo conscientiæ respectu, nullo pudoris.

Hoc ita esse, vt æquus Lector non tam coniiciat, quàm attrectet, iuuat subiicere specimen argumentationum Barnesij ex vnoquoque enumeratorum capitum: non quidem eo inordinato ordine quem ipse Barnesius tenuit, orsus ab autoritate, mòxque intermixtis rationibus ad autoritatem regressus: sed debito ordine, qualem supra in veræ sententiæ confirmatione seruauimus. Et quia confusissimè iisdem argumentis, impetiit æquiuocationes & restrictiones, cum tamen sit earum tam diuersa ratio, cogar permixtim argumenta contra vtrasque soluere prout argumenta ferent. Strues verò & aggeres ineptiarum, parergorum, cauillationum, adde & errorum, nec qualiumcumque, sed pinguium, quos argumentationibus admiscet: cogar hoc loco ferè præterire, ne disputationis filum nimium abrumpam, demonstraturus infra hominis ea in parte genium & ingenium, indice tertio ad opus eius.

CAPVT XXIII.

Digestio ac depulsio argumentorum Barnesij à multiplici autoritate, contra vsum licitum locutionum mentaliter ex causa restrictarum.

1. EX Scripturis infinita congerit, diligentiam forsassis probaturus, allegatione tam multiplici. Verùm ad populum phaleras. Cui enim rametsi rudissimo Scripturarum, adhibito Indice Biblico Hugonis Cardinalis, & Conradi Alberstastij, quingentorúmque aliorum Monachorum, siue vt passim loquimur Concordantiis, difficile foret ingentem fascem conficere huiusmodi locorum, vt apertè ab isto factum in ea inutili aceruatione locorum quæ apud eum legere licet §. 4. 5. 6.

Primus ordo argumentorum ex Scripturis.

Omnis illa igitur Scripturæ locorum consarcinatio

à

Digitized by Google

à Barnesio contra Lessium adhibita, eo demum pertinet, vt intelligamus semitam mendacij esse odio dignam; & calliditatem siue malitiam in promittendo, prætereáque hypocrisim, dolum in lingua, labia dolosa & mendacia, os bilingue vituperari ac numini displicere; falsa testimonia coinquinare, linguam mendacem & cor machinans cogitationes pessimas, linguam quæ iniquitatem fatur, loquentes vana & videntes mendacia, testes mendaces nequiter humiliantes se, abominationi esse DEO. E contra autem simplicitatem cordis DEO placere, & sanctam ac honestam esse iuxta Apostoli oraculum, quo Christiani iubentur non seruire ad oculum quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis.

Accedit farrago exemplorum ex variis Scripturis, quibus doctrinæ propositæ quasi praxis continetur, & idcirco cumulantur à Barnesio. Seligam pretiosiora, delibans quæ ab eo verbosissimè congesta sunt. In primis ipse DEVS præstat quæcumque loquitur: quæ ore promittit, opere complet: & idcirco Iosias punitus est quia non acquieuit sermonibus ex ore Dei: & vniuersi non attendentes testimonia Dei, quæ testificatur in eis, addicuntur supplicio. E contra verò Iudith laudatur, quia omnia quæ loquebatur vera erant, & non fuit in sermonibus ipsius vlla reprehensio. Sancti quoque Prophetæ veraces. Sacerdotes item & homines seruant in loquela veritatem, idque illis à DEO frequenter inculcatur. Et in nouo Testamento iubemur proferre bona de bono thesauro, abiicere autem verba otiosa, de quibus ratio reddenda est. Et Christus de se professus est, se palam locutum esse mundo, docentem in synagoga & in templo quo omnes conueniunt, nihilque in occulto locutum: quia vt Apostolus de eo scripsit, venit in mundum vt testimonium perhibeat veritati, & omnis qui est ex veritate, audit vocem eius. Sed & Apostoli repleti Spiritu sancto cœperunt loqui linguis prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, iuxta illud præceptum Paulo impositum: loquere ne taceas: qui idcirco nihil subtraxit vtilium quominus annunciaret & doceret publicè testificans, nec subterfugit quominus annunciaret omne consilium Dei. Et idcirco etiam idem Apostolus iubet idipsum omnes dicere, esséque perfectos in eodem sensu & in eadem scientia, efficique azyma synceritatis & veritatis, abdicando occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, sed in manifestatione veritatis absque sermone adulationis & vaniloquio, quod sectantur qui non intelligunt neque quæ loquuntur neque de quibus affirmant: & idcirco non sunt operarij probabiles & inconfusibiles rectè tractantes verbum veritatis, sed speciem quidem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes, resistentes veritati nec vnquam peruenientes ad scientiam eius, contradicunt fideli sermoni secundum doctrinam, & doctrinæ sanæ. Se dicunt enim Apostolos & non sunt, inueniuntur enim mendaces, & non loquentes modò, sed etiam facientes mendacium. Hæc omnia de fide sunt. Habentur enim totidem verbis in variis scripturis, quas operosè annotatis & capitibus & versiculis signauit Barnesius, ad hanc conclusionem inferendam. *Ergo locutiones restrictæ, imo & quomodolibet æquiuocæ euitandæ sunt, vtpote mendaces, dolosæ, & quæ audiri ab homine nequeant.*

Exempla æquiuocationum in sacris improbatarum iuxta Barnesium.

2. Confirmatur strenue toto §. 6 quia serpens Diabolus vsus est oratione amphibologica, & Adam ex quo peccauit, quæsiuit latebras, abscondítque se à facie Domini Dei, in medio ligni Paradisi. Item homicida Cain mendaciter dixit fratri, egrediamur foras, & Deo de fratre percontanti, respondit *nescio*. Sara item diffidens DEO, eumque irridens, & Abraham ac Sara ex timore mentientes, quòd agerent æquiuocando, siue vt Scriptura loquitur mentiendo, taxantur à DEO & Abimelech. Iacob præterea censuram patris subiit, quod fraudulenter egisset, id est, æquiuocationem adhibuisset. Simeon item & Leui taxantur, quod ad redimendam vexationem dolosè egissent, & turbassent patrem. Filij Iacob quod proditorie fratrem vendidissent: Thamar quod meretricium incestui adiecisset. Eadem censora dolositatis notantur vxor Putipharis, obstetrices Ægyptiæ, Rahab meretrix, Gabaonitæ, Sisara, Ephratæi seditiosi, Philistina Thamnathæa vxor Sampsonis, ipséque Samson amoribus meretriciis inescatus, Dalila meretrix, Michol illudens patri, Saul traditor Dauidis, Ioab homicida interficiens Abner & Amasan, Rechab & Baana sicarij, Dauid Vriæ cædem moliens, Ionadab suasor nefarij concubitus, Ammon raptor & stuprator sororis, Absalon fratricida, Thecuitis procuratrix Ioabi & Absalonis, meretrix coram Salomone litigans, vxor Hieroboam, Iezabel.

Necdum medium attigi paragraphum. Itaque quia reliqua loquacem delassare valent Fabium, vniuersè concluditur antecedens confirmationis propositæ, enumeratione omnium virorum diabolicorum & seductorum, ariolorúmque & coniectorum, & vt est in Hebræo, malum oculum habentium, & denique hypocritarum, quorum singularia exempla & facta dolosa, ex Scripturis variis capite & versiculo signatis profert Barnesius: subnectitúrque tantæ molis conclusio: ERGO *locutio restricta, omnisque æquiuocatio, reproba est & maledicto proxima: quippe principium confusionis Babylonicæ, verus idololatriæ partus, et propria diaboli, prototypus septem tenuium vaccarum Pharaonis, ac tenebrarum Ægyptiacarum, ac germana chrij, & cisternæ fracta, luti friabilis & volatabri san, imago.* Quæ argumentationis propositæ lumina, copiosè ostentat Barnesius §. 7. 8. & 9.

Allegatio Scripturarum propositarum in rem præsentem, saltatio extra chorum.

3. Videt lector specimen argumentationum Barnesij. Hic enim est succus qui ex tam vberi ac copiosa consertáque ratiocinatione, exprimi potuit. Itaque agnoscit lector rectène an secus de Barnesij fide ac loquacitate pronunciauerim. Solutionem autem argumenti tam operosi, & tam longo anhelitu fusi, exhibeo verbis Hieronymi epist. 61. *Vetus narrat historia: Quidam cum disertè diceret, sereturque impetu & volubilitate verborum, causamque omnino non tangeret: prudens auditor & iudex, Benè, inquit, benè, sed quo istud tam benè.* Hæc ipsa responsio aptè cadit in Barnesij argumentum. Quorsum enim probat displicere DEO labia mendacia, & dolum malum, placere autem ei veritatem & simplicitatem? Quid hoc ad præsentem causam? Aut quorsum exaggerati illi locorum inutilium cumuli? Itaque ea vna spongia totum argumentum obducendum est. *Nihil hoc ad rem*: tametsi non præter institutum Barnesij, quandoquidem strues illa verborum, amplificando operi & lectori deludendo seruire poterat. Nec plura ad palmare hoc Barnesij argumentum & confirmationem eius.

Tantum quoad confirmationem, rescire cuperem quis illi dæmon renunciauerit, insidentem serpenti tentatorem, Cainum item & exercitum integrum virorum diabolicorum quem eduxit in aciem, non planè iuisse contra mentem, sed tantùm fuisse vsum æquiuocatione vel locutione restricta. Illud item doceri vellem è quo Geneseos codice didicerit Barnesius Saram irrisisse DEVM, & Abrahamum mendacij fuisse in Scriptura insimulatum cum Saram sororem suam dixit. Iacobum item mendacij notatum in surreptione paternæ benedictionis, & idcirco paternam censuram passum. Et Simeonem ac Leui vasa iniquitatis bellantia de redimenda vexatione cogitasse. Quod enim Sara Deum irriserit, est apertus error, & contra Scripturam. Quod autem Abraham & Iacob mentiti sint, negat ipse Barnesius §. 39. & 41. Oportebat

ergo

ergo mendacem esse memorem, nec ex eodem ore calidum simul & frigidum efflare. Simeon & Leui de vltione, non de sedimenda vexatione cogitabant. Quorsum enim vexationem redimere voluisse dicantur qui omnia quæcumque voluerant, à Regulo Sichem extorserant?

4. Quod verò in ea confirmatione, sententia Lessij, omnium omnino criminum à mundi exordio admissorum rea agitur à Barnesio; vt insignem eius in amplificando vim prodit, ita suspicio esse potest, ab eo, quippe multæ & antiquæ lectionis homine, expressum è libello ante annos aliquot typis edito, cuius hæc inscriptio. *Horribilia scelera* IESVITARVM *à constitutione mundi.* Eo libello IESVITÆ, (atque adeo etiam Lessius,) lapsus Adami & Euæ autores affirmabantur. Iisdem, Abelis cædes per Cainum adscribebatur: præsertim cum extraordinariam à lectionibus vacationem eo fine concessisse arguerentur, vt esset Caino opportunitas seuocandi fratrem in agrum: & contundendi duritiam Abelis, qui eum ad se prolectantibus IESVITIS, auscultare renuisset. Omnia turpia & horrenda, vbiuis quandoque patrata; præsertim verò parricidia, & cædes illæ quas vel nominare boni ciuis lingua, vel audire aures horrent, eodem libello signatim & distinctè, IESVITIS incentoribus aut etiam opificibus tribuebantur. Nominatimque quod Saul Sacerdotes gestantes ephod neci dederit, quod Amnon sorore fœdata vltorem Absalonem fratricidam expertus sit, quod plerique pij Reges è Dauidis stirpe gladiis impiorum occubuerint, quod multi sancti Prophetæ in occisione gladij mortui sint, quod S. Ioannis Baptistæ caput in lalncæ lucar cesserit, non absque cooperatione IESVITARVM paratum arguebatur, commodato per eos quem apud se hæreditario iure per manus transmissum habere prodebantur gladio Goliathi, quo non esse meliorem Dauid ipse postea perhibuit. Suspicio igitur esse potest, vniuersam illam Barnesij declamationem, qua omnia scelera in Scripturis recensita, de Lessij placito circa mentales restrictiones & æquiuocationes progerminasse asseruntur, ex eo libello expressam esse. Hoc verò est Lessium scrutari perquam nauiter & inuestigare abscondita eius. Sed ô si Barnesius qua humanitate nuper Geneuensis Bibliopolæ commentarium contra IESVITAS, ditauis breuiculo argumentorum & conuitiorum aduersus Lessium, eadem annueret, vt secundæ Commentarij illius editio, tam insignis libelli accessione vendibilior prodeat!

Secundus ordo argumentorum pro Barnesio, ab autoritate Pontificum.

5. Pergo ad secundam Barnesij argumentationem ex Summorum Pontificum testimonio ductam. Nam quamuis ille, Summos Sanctissimósque Pontifices in angulum §. 27. coniecerit, hunc tamen eis locum à me concessum, tanquam Christi Vicariis, Patres quoscunque dignitate superantibus, non grauarè vt arbitros feres, nisi si manet alta mente repostum, Iudicium anterius, spretique iniuria libri. Intelligit Barnesius quod dico, nec solus intelligit. *Quæ enim vsquam gentes ignorarent, quod Roma didicisset?* vt est apud S. Leonem *serm. 2. de principibus Apostolorum.* Profert ergo Barnesius post medium § citati o. 21. inter SS. Pontifices, cuinsuis æquiuocationis, sed præsertim deterioris, hoc est, restrictæ locutionis hostes, inprimis S. Gregorium, cuius est ea regula probata D. Thomæ 2.2.q.89. art.7. ad 4 *Humanæ aures talia verba nostra indicant, qualia foris sonant.* Addit n. 22. benè multa capita ex Decreto Gratiani 22.q.4. & 35.q.5. Varia item capita decretalium, quibus statuitur debere iuramentis inesse firmitatem, & rem iuratam à iureiurando firmari, nec esse iurum contra iuramentum suum venire. Congessit item varia exempla delatorum per Pontifices iuramentorum, & intermixto loco Innocentij, vetantis ne Sacerdos ob crimen prohibitus celebratione, fingat duntaxat se celebrare, etiam in casu necessitatis, & ad irreuerentiam vitandam: Concludit addita regula Alexandri Tertij, vt in dubio verba vsurpentur in eo sensu quem communiter ingenerant rectè intelligentibus. Itémque addito alio loco ex *causa 22.q.2.* quo ex Hieronymo dicitur, si veritas non sit iuramenti comes, iurantem peierare. Vnde intulit Gratianus, qui falsum iurat, mentiri, mentiendo autem iurare, nihil aliud esse quàm peierare: & illum falsò iurantem mentiri, qui scit falsum esse quod iurat.

Nihil pro Barnesio apud Pontifices.

6. Hæc Barnesij ex Pontificibus & Sacris Canonibus argumentatio, contra æquiuocationes & locutiones restrictas, eiusdem est farinæ vel surfuris, cuius superior proximè discussa. Itaque concedo omnia quæ proposita sunt. Verissimum quippe est, iuramentum debere esse firmissimum, & rem iuratam firmari iuramento. Hoc quis negat vel negare potest si sanus sit? Et idem statuo de reliquis à Barnesio assumptis. Inde tamen concludere, ergo æquiuocationes & locutiones restrictæ, tametsi idonea causa interueniat, vetantur in Iure Canonico prædictis capitibus; hanc esse dico illationem, quam centum iuga boum simul adhibita, ex illo antecedenti non eruerent, vt alicubi lusit Caietanus. Nec aliter sanè quadrat ei antecedenti prædicta illatio, quam quadret ista quam subiicio, cum suo antecedente, tametsi verissimo. Monachus es lea, & qui omnia domi turbat ob inquietum ingenium, pugnátque aduersus matrem suam, pessimus est monachus, veréque Sarabaita, aut etiam deterior. Ergo Barnesius non est pertæsus angustiarum Duacensium, nec ob eas peierauit. Antecedens est certissimum. Nihilominus insulsè omnino, ex eo verissimo antecedente, quódque multis Canonibus astrui facilè posset, concluditur consequens nullatenus cum antecedente connexum. Eodem planè modo contexitur tota Barnesij argumentatio proposita. Circa quam proinde nihil aliud addendum est.

Obiter duntaxat moneo, locum Gregorij quem Barnesius eo priuilegio quod Tertullianus diabolicum nominat, truncatum dedit, si integer proferatur, visum Nauarro efficacissimum ad astruendas restrictiones mentales, ideóque ei loco Gregorij, disputationem suam de veritate verbi partim expressi, partim mente retenti, inædificasse. Ita enim habet S. Gregor. *26. moral. c. 7.* & refertur cap. *humanæ aures 22.q.5. Humanæ aures, verba nostra talia iudicat, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia, talia ea audiunt, qualia ex intimo proferuntur. Certè nouerit ille qui intentionem & voluntatem alterius variis explicat verbis, quia non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem. Quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni.* Agnoscis cur circumcisum Gregorij locum exhibuerit Barnesius? Nimirum quia qualis ab eo exhibitus est, etiam si nihil ad rem faciebat, tantumque iuuabat ad libri molem, tamen non oberat. Si autem integer non exhibeatur, continet quod Barnesium exerceat. Moneo præterea in fictione illa criminosi Sacerdotis, quam iste verba in ventum effundens, vocauit æquiuocatorem, male obtendi à Barnesio necessitatem ad vitandum sacrilegium, vt inde inferat quantum sit virus æquiuocationis, quando Pontifex eam deteriorem statuit sacrilegio. Nulla sanè ibi est necessitas fingendi consecrationem, cum possit Sacerdos vel Confessione Sacramentali, si sit Sacerdotis copia, vel eo deficiente, per contritionem habilis fieri ad ritè & absque culpa sacrificandum, vt proinde meritò fictio illa, (quæ tamen ab æquiuocatione infinitis parasangis secluditur,) per Pontificem reiecta sit ab adoratione in spiritu & veritate.

Classis tertia argumentorum Barnesij, ex Conciliis.

7. Tertiam Barnesij contra locutiones restrictas & quascumque æquiuocationes argumentationem, duco ex Conciliis quæ allegat §. 23. & 24. Prioris titulus est. *Æquiuocationes, & periuria per eas facta, expressè damnantur à Concilio Toletano quarto, quinto, sexto, & septimo.* Quæ Concilia, præsertim quartum, esse certæ fidei, & approbata à Romana Ecclesia, inde concludit, quod eorum decreta pleraque habentur inserta decreto Gratiani, quod est ius Romanæ Ecclesiæ. In illis ergo Toletanis Conciliis, dicitur esse *perfidia animo, ut subditi fidem Sacramento Regibus promissam seruare contemnant, & ore simulent iuramenti professionem, mente retinentes perfidiæ impietatem.* Vnde examina malorum secutura, & in illis Conciliis traditur, & vnusquisque per se videt. Ac propterea in eo Concilio Toletano quarto, quod fuisse vniuersale affirmat Barnesius, colligitque ex subscriptione Seluæ Narbonensis Archiepiscopi pro regno Gallicano deputati; subiicitur diro anathemati, qui Sacramentum Regi præstitum temerauerit, vel in aliquo Maiestatem regiam violauerit. Colligit inde Barnesius (appendo ipsa eius verba) *notari debere, doceri à prædicta Concilia approbato & vniuersali statentiam Lessianam esse errorem, prophanationem Ecclesiæ Catholicæ, impietatem damnatione dignam, eosque ad prauam Societatem diaboli pertinere, & Iudæ Iscarioth, & æternis suppliciis condemnatorum, qui contra definitionem dictam, præsumpserint, dicere posse æquiuocari in iuramentis præstitis pro patriæ, status, regiæque salutis conseruatione.* Tam horrendum anathema, roborarunt aliæ pleræque Synodi Hispaniæ.

Hoc primum Barnesij ex Conciliis telum. Secundum profert §. 24. cuius hic est titulus. *Æquiuocationum damnatio per Concilium Generale Constantiense sess. 15.* In eo Concilio damnantur qui dixerint quoslibet Tyrannos posse & debere licitè occidi, per quemcumque; etiam per clancularias insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito iuramento. Colligit inde Barnesius, *eam Concilij censuram, percellere fraudes & deceptiones mentalis retentionis, qua passim viuuntur ij, qui Reges & alios sub prætextu tyrannidis insurgunt.* Subditque hanc rationem esse à loco intrinseco & apodicticam, facilèque esse conclusionem propositam à genere distributo affirmatiuè concludere, ex hac didascalica, & consequenter vniuersali damnatione mendaciorum: *Omnia mendacia damnantur, ergo & mendacium æquiuocationis.* Neque verò Ioannes Paruus in eo Concilio damnatus, per subtiles blanditias & mendacia quæ approbasse refertur, aliud intellexit, iuxta Barnesium, quàm æquiuocationes. Ex his omnibus in hæc verba concludit Barnesius. *Æquiuocatio ergo Lessiana, est mendacium, illud quod percellitur fulmine Constantiensis censuræ: ac ideò non modò hæreticum & scandalosum est illam defendere, sed etiam vt Concilium ait, ad illam viam dare.*

Quàm multa in ordine argumentorum proposito dissimulanda.

8. Respondeo. *Qui nititur mendaciis,* vt Sapiens dixit, *hic pascit ventos: idem autem ipse sequitur aues volantes.* Vereor vt non satis sobrius hæc omnia scripserit Barnesius, & fallente oculo, menteque aberrante: cum æquiuocationes legerit, vbi mendacia, periuria, perfidiæ, in Conciliis prædictis legenda erant. Priusquàm tamen ipsa argumenti propositi veluti viscera peruadamus, attingamus obiter quæ illi in malè consarcinata argumentatione, condonemus. Dissimulemus ergo in præsentia, ignorantiam hominis, qui Gratiani decretum confundens cum Decretalibus Pontificum; æstimauit omnia Decreto illi inserta, eo ipso facere summam fidem, ac velut canonizari ab Ecclesia. Quæ est puerilis cogitatio. Nam Romana Ecclesia, curauit quidem quàm emendatum edi Gratiani decretum; non plus tamen ei tribuit autoritatis, quàm habeat is è quo Gratianus testimonium aliquod depromit. Alioqui malè sanè ageretur cum plerisque, à quibus Gratianus corrigitur ac repellitur non semel. Idque maximè cuperent hæretici, quos inter veterator Kemnitius, Gratiani hallucinationes tanquam Romanæ Ecclesiæ placita obtrudit. Vide, ne plura loca annotem, vnum planè insignem quem Valentia 3. p. d. 7. *quæst. 9. p. 2. sub finem* probè excutit. Non est igitur Gratiani decretum, apud Catholicos, quale à Barnesio Kemnitium imitato proponitur. De Decretalibus, quia ipsorum Pontificum rescripta continent, alia ratio est. Sed hanc, vt dixi, ignorantiam, concedamus homini cui plus licuit versare Lucianum quam ius Canonicum. Illam quoque ignorantiam, tametsi admodum crassam, hoc loco prætereamus, qua sua autoritate, Seluam Narbonensem Archiepiscopum, in Hispaniam ad Concilium deputat, pro vniuerso Regno Gallicano. Quæ quanta sit rerum confusio, & audax quidlibet ad nutum comminiscendi libertas, nihil attinet dicere: cum norint qui nondum ære lauantur, quorsum Narbonensis Præsul, illis temporibus in Hispaniam cum Hispanis Episcopis, Concilio Nationali celebrando proficisceretur. Sed Barnesius nisi semper aliquod commentum cuderet, malè à se locatam operam arbitraretur. Insignem præterea prauitatem in PRAVA SOCIETATE, ac SOCIIS, & iis qui SOCIANTVR per Concilium Toletanum configendis, in huius disputationis clausula patefactam dabo. Eam denique temeritatem, qua homo effrontissimus, sententiam tot Catholicorum & grauissimorum Theologorum cuiusuis ordinis & ætatis, hæreticam & scandalosam decernere ausus est, dimittamus in præsentia; ab iis seueriùs castigandam, quorum interest hanc tantam linguæ petulantiam, & in notandis sententiis procacitatem, coercere.

Densitas mendaciorum & calumniarum in eodem.

9. Nunc vt argumenti propositi solutionem planam demus, concessis omnibus antecedentibus, negatur consequentia. Conceditur inquam perfidiam aduersus Sacramentum Principi præstitum, detestabilissimam esse, & diro anathemate, omnibúsque suppliciis meritò plectendam. Item horribile scelus esse, violare quoquo modo principis maiestatem. Adhæc impium esse, profiteri, quoslibet Tyrannos posse & debere licitè occidi per quemcumque, etiam per clancularias insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito iuramento. Hæc inquam omnia quæ Barnesius statuit pro antecedenti, & tradita sunt in Conciliis prædictis, verissima sunt, nec possunt nisi impiè negari. Sed quod inde concludit Barnesius, Ergo Lessij sententia reiicienda est: hoc dico inferri ab homine non sobrio. Vbi namque Lessius aliquid tale docuit, quale est quod in prædictis Conciliis damnatur? Est verò mendacium Barnesij luculentissimum, quod vel Concilia prædicta de æquiuocationibus & mentaliter restrictis locutionibus egerint; cum apertissimè agant de perfida & mendaci infractione iuramenti præstiti: vel Ioannes ille Paruus æquiuocationes & restrictas mentaliter locutiones defenderit, & idcirco damnatus sit.

Et mirum est in re tam perspicuè à Gallicis omnibus Historicis prodita, ausum tam liberè mentiri Barnesium. Legatur Nicolaus Ægidius *in chronica* ad annum millesimum quadringentesimum octauum: & ad eundem annum Belleforestius *lib. 5. histor.*, in Carolo Sexto: Meyerus *lib. 15. Annalium Flandriæ*, ad Christi annum millesimum quadringentesimum septimum, Monstreletus *volum. 1. cap. 39.* Ac ne plures frustra conquiram, testis omni exceptione maior, nec auritus sed oculatus, & à quo Duci Aurelianensi laudatio funebris dicta est, (teste Ægidio supra,)

Ioannes

Ioannes Gerson t. 2 *operum*, assertiones omnes Ioannis Parui, earúmque damnationem referens, his verbis conceptum tradit errorem Ioannis Parui. *Quilibet Tyrannus potest & debet licitè & meritoriè occidi à quocumque suo vasallo & subdito, & per quemcumque modum: maximè per insidias & per-flaterias, non obstante quocumque iuramento aut confœderatione facta apud eum, non expectando sententiam aut mandatum iudicij cuiuscumque.* Habet Lector fidelissimè quid in Ioanne Paruo reprobatum & meritissimò damnatum sit; vnáque habet qua fide Barnesius in rebus abditis acturus sit, qui in tam perspicuis pudorem omnem adeo irreuerenter profliget; & pro sua in fingendo potestate, perfidiam, ac iuramenti infractionem, insuperque teterrimum homicidium, in locutionem ex iusta & legitima causa restrictam commutet. Quæ tam portentosa est Metamorphosis, vt Ouidianas omnes monstrositate superet. Et cum omnes Historici, & oculati testes, referant Ioannem Paruum venalem Theologum, exploratæ perfidiæ ac periurio & sceleratissimæ cædi patrocinatum, audeat tamen effrontissimè prodere, damnatum Paruum, quia docuit locutiones ex iusta causa restrictas, vitio vacare. At meminisse oportebat Barnesium canonis à Fabio 4. *instit. c. 5.* positi ad mendaciloquorum instructionem. *Fingenda meminerimus ea quæ non cadunt in testem.*

10. Ad extremum quod ait Barnesius, teterrimos parricidas qui in Principes nefariè insurgunt, mendaciis parcentes, vsurpare locutiones restrictas, prodit Barnesij stuporem cum pari malignitate coniunctum, qui putauerit vlli se aliquando persuasurum, monstra illa hominum, quæ ad illud criminum fastigium nunquam pertingerent, nisi per omnium scelerum gradus antea scanderent, omni honestate prostita; in ipso tamen immanis parricidij procinctu, adeo sapere, vt caueant ire contra mentem, sed subterfugia æquiuocationum & mentaliter restrictarum locutionum conquirant, cor transfixum negligentes, & de reduuia solliciti. Concludo igitur apodicticè, & per omnes cum intrinsecos tum extrinsecos locos, didascalicè & vniuersaliter, multo potiore iure quàm Barnesius, ea verborum ampullositate & inanitate adhibita; argumentationem suam conclusit: Concludo, inquam, tertiam illam Barnesij argumentationem ex Conciliis petitam, esse meram sycophantiam, castigatione dignissimam in omni foro.

Ordo quartus argumentorum Barnesij, ex Patribus.

11. Quartam Barnesij argumentationem subiicio ex Patribus, quos inter præcipuè vrget Tertullianum §. 27. quem signatim profert *lib. de Idolol. c. 1.* impugnantem confessiones falsorum numinum, & illarum autores damnantem adulterij: ad hæc cap. 4 expostulantem, *quasi non sufficiat vox Spiritus sancti, aut vltra deliberandum sit.* Sed omnium fortissimum telum esse putat, quod petit ex *l. 4. aduersus Marcion. c. 38.* vbi Lessium à Tertulliano dementem vocari ait, qui de vno consultus aliud respondeat. Et quod sumit ex *l. de spectac. c. 20.* vbi Lessius aggregatur Ethnicis, qui malum, ac bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur, dicentes alibi bonum, quod alibi malum, & alibi malum quod alibi bonum. Hanc ipsam enim esse Lessij mentalem restrictionem, interpretatur Barnesius. Aliorum minutiorum Tertulliani locorum, mensuram bonam & confertam ac coagitatam dat in sinum Lectoris.

Magistro, adiungit discipulum Cyprianum *lib. de mortalitate* conquerentem de nimia quorundam comploratione pro mortuis; & affirmantem dari eo pacto gentilibus occasionem, vt putent nos aliud de benè ac piè mortuorum statu credere, aliud effari, id est, interprete Barnesio, *restringere mentaliter.* Et alibi, subdolam pacis petitionem per lapsos, exagitat Cyprianus; id est, eodem glossatore Barnesio æquiuocationem & reseruationem mentalem: Quam item Ambrosius iuxta Barnesium apertè impugnauit. Nam impugnat fraudes & dolum maluio. siue vt postea loquitur, perfidiam. Et idem facit Origenes & Clement Alexandrinus & Hieronymus, qui proinde æquiuocationibus & restrictionibus aduersantur, nominatímque Clemens cùm ait, *Christianum non mentiri, etiamsi moriatur in tormentis.*

12. Scelus esset, in mendacij exagitatione, missum facere Augustinum: ideóque multa ex eo congerit Barnesius §. 17. & 18. Sed quando alia propè omnia quæ eo loco addensat, pertinent ad factum Firmi de quo iam supra, vnus duntaxat superest insignis locus, quem profert *ex lib. contra mendac. c. 18.* vbi Augustinus disertè, (supplente tantùm nonnulla Barnesio,) damnat restrictiones mentales & æquiuocationes quascumque. Itaque non abs re §. 31. aduocatis in consultationem Pererio & Lessio, admittentibus mendacium esse per se malum, & ita visum omnibus propè Patribus & Doctoribus; concludit per obseruationem & consultationem, satis (vt ait,) *iudiciosè factam*, mendacium ab Augustino aliísque Patribus impugnatum, (id est, æquiuocationem & restrictionem mentalem, annuente Lessio qui mendacium à Patribus dictum æquiuocationem non negat,) esse ad Garamantas amandandum; Nec considerate Dominicum Bannem ei patrocinatum, affirmando dissidium Petri & Pauli quod ad Gal. 2. memoratur, non fuisse verum sed simulatum, idque plurimis Patribus adscribentem: magna, vt quidem Barnesio videtur, tantorum Patrum inhonoratione, qui mendaciorum patroni citra necessitatem statuantur. Roborat conclusionem propositam Barnesius §. 26. contendens iuxta Patres, longe probabilius facere, qui mendacia quàm qui restrictiones vel æquiuocationes admittunt, cum mendacia sancti aliqui probauerint in necessitate, nulli æquiuocationes: vt proinde sæpe se miratum dicat, cur defensores æquiuocationum & restrictionum, *pro eis decertantes, ac si esset pro aris & focis, consequenter non extollant mendacia.*

Patres à Barnesio, nullo iudicio ac pessima fide adducti.

13. Hac argumentatione Barnesius non tantùm loquacem & calumniatorem, (quod semper hactenus,) sed apertissimè ineptum egit, ita vt cadat in eum illud ab Augustino obiectum Maximino l. 3. cap. vlt. *ò disputare! ò probare promissa!* Et. *Ostende promissa, quid pergis in vacua? quid deludis expectationem nostram, nec exhibes pollicitationem tuam. Multiplicas verba necessaria, vt necessaria occupes tempora.* Stipulatus fuerat Barnesius, locutionum restrictarum & æquiuocationum expugnationem ex Patribus, & cum parturiuerint montes, nascitur ridiculus mus. Quo enim alio nomine censuerim quæ ex variis Patribus prædictis, tam extra causam & locum, tam præter ipsorum Patrum mentem, protulit, nullo iudicio adhibito, nullo delectu?

Ad loca ex Tertulliano.

Tertullianus vult sufficere vocem Spiritus sancti, nec vltra deliberandum esse: detestatur confessiones falsorum numinum. Quid hæc ad controuersiam de locutionibus restrictis ex iusta causa? Itaque non Lessium, vt ei Barnesius inuerecundè opponit, sed ipsum Barnesium, Tertullianus dementem pronunciat, qui de vno agens aliud ingerat, & de vno consultus aliud respondeat. Quod verò restrictio damnatur ex Tertulliano mali & boni interpretatio pro libidine, & qui restringit dicat alibi malum, quod alibi bonum, & viceuersa: ideóque Lessius restrictiones ex iusta causa defendens, Ethnicis a Tertulliano iuxta Barnesium aggregetur, factum est a Barnesio eadem veritate ac moderatione, qua cætera. Dehortatur enim Tertullianus eo loco Christianos à spectaculis: eumque iniquitatis apparatum quem Ethnici in theatro

approbabant, alibi reprobabant, Christiano vbique reprobandum docet. Ipse locus, Tertulliani mentem, & aduersarij malam fidem ac insulsitatem prodet. *Nisi quid ergo*, inquit, *& extra limites circi, furori studemus; & extra cardines theatri impudicitiæ intendimus: & insolentiæ extra stadium: & immisericordiæ extra amphitheatrum? Quod* DEVS, *etiam extra cameras, & gradus & apolios oculos habet. Erramus, nusquam & nunquam excusatur, quod* DEVS *damnat. Nusquam & nunquam licet, quod semper & vbique non licet. Hæc est veritatis integritas, & quæ ei debetur disciplinæ plenitudo, & æqualitas timoris, & fidei obsequij, non immutare sententiam, nec variare iudicium. Non potest aliud esse, quod verè quidem est bonum seu malum. Omnia autem penes veritatem* DEI, *fixa sunt. Ethnici quos penes nulla est veritatis plenitudo, quia nec Doctor veritatis* DEVS; *malum & bonum pro arbitrio ac libidine interpretantur: alibi bonum, quod alibi malum, & alibi malum, quod alibi bonum. Sic ergo euenit vt qui in publico, vix necessitate vesicæ tunicam leuet, idem in circo aliter non exultet, nisi totum pudorem in faciem omnium iacentes: & qui filiæ virginis ab omni spurco verbo aures tuetur, ipse eam in theatrum ad illas voces gestúsque deducat: & qui in plateis, litem manu agentem aut compescit aut detestatur, idem in stadio grauioribus pugnis suffragium ferat: & qui ad cadauer hominis communi lege defuncti exhorret, idem in amphitheatro derosa, & dissipata, & in suo sanguine squalentia corpora, patientissimis oculis desuper incumbat, &c. Quid mirum de inæquata ista hominum miscentium & commutantium statum boni & mali per inconstantiam sensus & iudicij, varietate?* En Tertulliani locum, quo Barnesius configi ab eo vult restrictiones mentales & æquiuocationes. Nisi me iampridem, huius in argumentando infœlicitatis, & emotionis commiseratio tangeret, pateret ad insultandum & contundendum ingens campus.

Ad S. Cyprianum.

34. Sed pergamus ad non minùs insulsa. Cyprianus importunum mortuorum luctum, metas rationis & consilij prætergredientem, ait præbere Ethnicis occasionem suspicandi, quod aliud de nostrorum piè defunctorum statu sentiamus, aliud pronunciemus. Infert Barnesius. Ergo Cyprianus damnat mentales restrictiones. Poteras eodem iure illud Pauli allegare: *Confitentur se nosse* DEVM, *factis autem negant.* Et illud Prophetæ à Christo sanctificatum. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Rursúsque illud. *Dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.* Tum concludere. Ergo Paulus, & Prophetæ, ac Christus ipse, damnant mentales restrictiones. Et hæc quoque ad operis tui molem, & non necessariam, iam eam testatissimæ ineptitudinis tuæ, expressionem, conferre poterant. Sed & quod lapsos subdolè pacem petentes, restrictè aut æquiuocè locutos asseueras, Patrésque mendaciis, fraudibus perfidiæ, aduersaros; oppugnasse eo ipso restrictiones affirmas; *seruas tu quidem* vt iisdem te quibus Maximinum Augustinus verbis alloquar, *morem tuum: sed nihil ad ista respondens, etiam ego seruo promissum meum.* Promisi supra me in tuis ineptiis exagitandis, non fore hoc loco accuratum, vt finem tandem aliquando inuenire possit oratio. Ei promisso standum iudico hoc maximè loco, quo dummodo paginas impleres, non fuit tibi curæ quid corraderes, & quibus locis fœtum opus tuum dares. Nam fraudes, perfidiæ, mendacia, quæ Patres illi meritò exagitant, non plus habent cum iustis restrictionibus & æquiuocationibus coniunctionis, (quamuis omnes illæ operationes ore consummentur;) quam habeat furtum cum rei suæ acceptione, quæ duo æquè manu perficiuntur; vel cupiditas alieni exitij, cum cupiditate legitima boni proprij, quibus eadem origo & sedes est in voluntate.

Potius igitur è re tua fecisse videbor, si ad castigationem tantæ malignitatis quantam in peruertendo & mendaciter allegando Cypriano prodidisti, illud tibi ex huius sanctissimi Patris lucubratione *de zelo & liuore* infigam. *Videris quàm sit eis quos odisti insidiosus, perniciosus, infestus; nullius magis quàm tuæ salutis inimicus es.* Cætera apud illum lege, & inuenies quibus huius tuæ in fingendo licentiæ & liberrimæ in lacerranda aliena fama, conscientiæ, virus deprehendas. Et quia quot ibi apices oculis hauries, totidem pectoris tui vngulas senties quibus vtiliter laneris, nec pauciora excipies internæ tuæ vomicæ vulnera, quàm extent vniuerso eo opere sententiæ, non me aliúmve aliquem tuo iudicio leuem asperúmve monitorem, sed Cyprianum esse memento qui te ita feriat. Et vt quibus verbis Iulianum Augustinus in simili compellat *lib. 3. cap. 17.* iisdem ego quoque ad te vtar, *Pœnus disputator, Pœnus inquam disputator non ego, sed Cyprianus, Pœnus te hoc vulnere Pœnus immolat, & pœnam tanto de crimine sumit.*

Cauponationes & cramata Barnesij, in allegando Augustino.

35. In Augustini allegatione eo loco quem supra signaui, priuilegium vsurpauit Barnesius quod omnium semper erronū fuisse, Ruffinus in libro *de adulteratione librorum Origenis*, latè demonstrat: Vt scilicet assutis ad Patrum loca & verba, aliis verbis suis, eos vel renitentes trahant quo lubet, & falsitati suffragatos ostendant. Quod Isido. Pelus. *l. 1. epist.* 169. illud ipsum esse ait, quod à propheta reprehensum est, in malis cauponibus, aquam vino miscentibus. Ita enim planè Barnesius, æmulatus exempla non bona, mixturas suas & cramata, pro vino puro incautis propinat; & pro potestate supplens ex verbis suis, quod Patrum locis ad malæ causæ firmamentum deerat, aliquid pro se protulisse videri voluit. Insinuus est in hoc & ludicro & indigno argumentandi ac agendi modo, opere propè vniuerso.

Nunc vnum illum, si places, Augustini locum quem referebam, attexamus, ex ipsomet Barnesio §. 18. depromptum ex Augustini *lib. contra mendac. c. 18.* Quærit eo loco Augustinus, fásne sit mentiri parenti decumbenti, de vnici & dilectissimi filij ægrotantis statu interroganti? Et negat. Quod præter cætera, his verbis à Barnesio hoc pacto e scriptis, confirmat: *si concesserimus pro salute illius ægri, de vita filij eius fuisse mentiendum* per æquiuocationem, *ita paulatim minutatimque crescet hoc malum, & breuibus accessibus ad tantum aceruum mendaciorum sceleratorum sensim subintrando, perducetur, vt nunquam possit penitus inueniri, vbi tantæ pesti per minima additamenta in immensum inualescenti, possit obsisti. Vnde prouidentissimè scriptum est, qui modica spernit, paulatim decidet. Quid quod vitæ huius tales amatores, vt eam non dubitent præponere veritati, vt homo moriatur, imo vt homo quandoque moriturus, aliquanto seriùs moriatur, non tantum mentiri* æquiuocando, *sed etiam peierare nos volunt: vt videlicet ne aliquanto citiùs transeat vana salus hominis, nomen Dei nostri accipiamus in vanum. Et sunt in eis docti, qui etiam regulas figant, finésque constituant, quando debeat, quando non debeat peierari* æquiuocando. *O vbi estis fontes lachrymarum! Et quid faciemus? quo ibimus? vbi nos occultabimus ab ira veritatis, si non solùm negligimus cauere mendacia, sed audemus insuper docere periuria. Hoc sciant quod qui doceat oportere mentiri* æquiuocando, *verum docere se volunt videri*, sine æquiuocatione. *Nam si falsum est* per æquiuocationem *quod docent, quis falsa velit studere doctrina, vbi & fallit docens & fallitur discens?*

16. Hactenus non Augustinus, vt Barnesius allegando imposuit, sed Barnesius. Nam Augustinus quidem, vt variis ipsiusmet Augustini locis signatis, docet Baron. *anno Christi* 381. *sub finem*, eo libro propositum habet, euertere Priscilliani hæretici impiam sententiam; qua affirmabat, non modò innoxium esse mentiri, sed etiam mendacium periurio firmare. Ad hoc

crenum, eluendum. Augustinus lachrymarum fontes exposcit, & meritò. Barnesius autem nihil de Augustini scripo, sed de suo sollicitus, addit ad Augustinum, quæ esse vidit in rem suam, vt pro gemmis Augustini, suas nobis gerras obtrudat; quæ est indignitas non ferenda. Quid enim in posterum syncerum habebimus ex Patribus, si huiusmodi cauponationes, vt Isidorus Pelusiota paulo ante loquebatur, in vsum inducantur, præsertim propè perpetuum, vt ab isto factum est? Nam quod obtendendum ab eo video, characterum discrimen, curatúmque à se vt aliis literatum typis Augustini verba, aliis interpolationes suæ cuderentur, frigida excusatio est: Cum receptum apud plerosque videamus, vt quæ in textu alicuius antiqui scriptoris supplenda sunt ex alio aliquo manuscripto codice, pleniore quàm sint vulgati, inserantur nouæ editioni, mutatis tamen characteribus ad probandam nouæ editionis perfectionem, & deprehendendas anteriorum editionum lacunas. Hoc vt cæteros raceā, Vulcanius in auctiore Apuleij editione præstitit. Itaque voluit fortassis Barnesius, de sui capitis penu, auctiorem nobis Augustinum, suis assumentis & interpolamentis grauatum promere, quasi auctiorem Nec ratò, quæ maximè notanda & ad rem de qua agitur maximè conducentia putantur, ea characteris diuersitate secernuntur, tametsi eiusdem autoris fœtus sint, & æquè ad textum spectent. Itaque non videtur dubium, quin Barnesius, vt est simplex, & rectus, ac timens Deum, da Lectore minus versato & cauto, irretiendo hac via, spem sibi fecerit. Et vt bona fide, nec ad ponendam decipulam pedibus incautorum, ita factum ab homine minimè malo concederemus; quænam obsecro hæc ex Patribus argumentandi ratio, qua Barnesius Lessium premit, interserendo voces quibus sententia vniuersa mutetur, trahatúrque quo à Patribus non dirigitur?

17. Sed vt neminem lateat quanta sit hæc aberratio, & inanitas argumentationis; recolamus exemplum supra adductum, eius videlicet qui rem inuentam, post dominum diu frustra quæsitum, sui iuris facit: quod permulti & grauos Doctores culpa vacare profitentur, nonnullis reclamantibus. Si ergo ea his qui secus sentiunt, vnus aliquis, ita sibi impugnandam, eam sententiam duceret; vt congestis Patrum & Scripturarum aduersus furtum testimoniis, contenderet iisdem impugnari eam sententiam de occupatione rei inuentæ; eo quod ipse inter allegandum ea loca, adderet aliquid quo illa testimonia detorquerentur in huiusmodi sensum v.g. non furtum facies, *inuentum non reperto domino, tuum faciendo.* Næ ille asinitatis suæ argumentum, non alienæ sententiæ oppugnatæ specimen præberet. Similiter cum sit iam receptissima sententia, quod possit iniri contractus societatis, cum sociis, vt saluam præstent sortem. & reddant quotannis certum lucrum paruum, pro incerto magno, quis ferret eum qui aduersus prædictam sententiam insurgeret, prolatis omnibus quæ ex Scriptura & Canonibus, aliísque locis argumentorum, promi solent contra vsuras; addito vt argumentum valeat, additamento proportionato? v. g. vrgendo illud Psaltis auctum hoc modo, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram *interueniente triplici contractu.* Hanc nemo non videt fore ridiculissimam argumentandi rationem. Sustinebit tamen æquus lector, quod in re perspicua tantisper hæserim, vt Barnesius, qui hoc spurium argumentandi genus tantoperè adamat, intelligat aliud esse, Patres interpolando, paginas implere, & garrire, aliud argumentari & aliquid ad rem promere.

Ad inconsultam Barnesij consultationem de Patrum mente.

18. Subdebat postea Barnesius consultationem, *satis* vt ipse de seipso testimonium perhibens, ait, *iudiciosè factam*; cum tamen sit admodum inconsulta, prorsúsque vacua iudicio, quippe quæ hac vna ratiocinatione nitatur. Lessius admittit aliquos Patres, appellasse mentales restrictiones nomine mendaciorū: Ergo omne mendacium, quod Augustinus & alij à prædictis Patres damnant, est mentalis restrictio. Arbitror neminem fore adeo lippum, cui quam clauda & distorta sit hæc argumentandi ratio, euidentissimum non sit. Quid enim? Mentalis restrictio, aliquando latè sumpta voce, venit nomine mendacij apud aliquos Patres, eo quod in speciem mendacium sit: Ergo quod propriè mendacium dicitur, & ab illis ipsis Patribus qui illud largè acceptum mendacium admittunt, implacabiliter exagitatur, est mentalis restrictio? At licebit pari forma argumentandi colligere, nullum esse aliud idololatriæ genus quàm affectum immoderatum pecuniæ; quod Scripturæ & Patres, latiùs vsurpata voce idololatriæ appellent vitium auaritiæ, idololatriam. Licebit similiter colligere nullum esse aliud peccatum quàm concupiscentiam: quod Apostolus latè & impropriè sumpta peccati voce, vt Concilium Tridentinum exposuit, insigniuerit nomine peccati concupiscentiam, quia eius effrænatio à peccato est in hoc statu, & ad peccatum inclinat.

Videt Lector quàm non iudiciosè vt aduersarius gingritu Barbarico sibi blandiens aiebat, imò quàm inconsultè instituta sit ea consultatio, qua restrictiones mentales omnibus Patribus & Doctoribus exosas fuisse conclusit Barnesius, in hunc modum. Generale mendacij nomen latiùs & laxiùs acceptum, restrictis locutionibus aliquando tributum est; nullum igitur est præter eas, mendacium, à Patribus & Doctoribus reprobatum. De Petri simulatione & Pauli obiurgatione, in qua inhonoratos à Banne plurimos Patres queritur Barnesius, erit infra aptior dicendi locus, vbi constabit quàm iniuria Anglicanus hic, (sustineo condignam vocem) non Bannem dūtaxat, cui ob defensas restrictiones mētales infensus est, sed ipsum S. Petrum Apostolorum Principem, & Theologorum, vt cum Dionysio loquar, supremum verticem, allatrauerit. Ad extremū admiratio illa Barnesij, cur qui restrictiones & æquiuocationes ex iusta causa admittunt, nō etiam admittant omnia mendacia, æquè stupida est, ac si quis admirari se diceret, quorsum qui coniugia legitima approbant scortationes non probent: Et qui quæstum iustum ratum habent nō etiam prædationes & latrocinia commendant. Sed Barnesio perinde est quicquid profert, modò paginam impleat, & liber crescat.

19. Penè exciderat quod Barnesius patronos locutionum restrictarum & æquiuocationum, deteriores pronunciat, quàm defensores mendaciorum pari propè calumnia qua olim Faustus apud Augustinum *l.* 20. *c.* 9. Manichæismum extollebat, tanquam elongationem ab Ethnicismo, quàm esset Catholica fides. Sic enim Barnesius, quod ea etiam mendacia latè dicta, quæ à Patribus admissa sunt, exterminata velit, suum pro veritate zelum tacitè prædicat, aliósque iugulat, quod non omnia mendacia rata habeant, etiam quæ propriissimè mendacia dicuntur & vitiosa censent, cum mendacia approbent latè dicta, quæ censent vitio vacare; ideóque accedant aliquanto magis ad eos qui mendaciis propriè dictis patrocinantur, quàm ipse Barnesius, qui etiam impropriè dicta ablegat.

Sed quærere quorsum quis approbet quod iustum arbitratur, damnet verò quod rationi dissonum existimat, etiam si vtrumque eodem homonymo nomine appelletur, parum sana interrogatio est. Maiorem autem elongationem ab vno aliquo extremo iactare, cum infigaris in alio, non est bona gloriatio, sed inanis plana & nulla; qualis erat quondam Fausti & Manichæorum, quos idcirco Augustinus *supra cap.* 10. his verbis retundit, quæ Barnesio quoque occino. *Si propterea vos putatis tenere veritatem quia & errori Paganorum longè dissimiles estis: nos autem propterea esse in errore quia longius à vobis, quàm à Paganis fortè distamus: dicatur & mortuus ideò sanus, quia iam nec ægrotus est: & ideo reprehendatur qui sanus est, quia vicinior est ægroto,*

quàm mortuus. Aut si plerique Pagani, non velut ægri, sed velut mortui deputandi sunt: laudetur in sepulchro tinus informis, quia iam nec formam cadaueris tenet: & membra viua culpentur, quia cadaueri sunt similiora, quàm cineri. Sic & nos ideò isti culpandos putant quia nos similiores esse dicunt funeri Paganorum, quàm fauillæ Manichæorum. Planè similiter Barnesius, ideo Lessium aliósque culpandos putauit quod mendaciis impropriè dictis suffragati, viciniores aliquatenus videri possent mendacij propriè dicti patronis, quam Barnesius, qui pro suo erga veritatem zelo, mendacium omne etiam nomine tenus, & cum solus titulus pyxide præfertur, veneno excluso, exterminandum decernit.

Quintus Barnesij aries, autoritas Theologorum.

20. Alius Barnesij aries, isque ordine quintus, Scholasticorum & Doctorum autoritate grauis est, immitatúrque §. 28. 29. & 30 Sed ab hoc ariete non est magnopere timendum munimentis restrictionum. Nam si mendacia, & afficta autoribus sensa demamus, vix supererit quod in restrictiones displodatur, præter inanem bombum, qui aptior sit terrere quàm quatere. Adducit ergo Barnesius inprimis S. Thomam, quem ait iugulasse æquiuocationes & restrictiones Lessianas, quia scripsit, *veracem se talem in sermone exhibere, qualis est*: & mendacium esse intrinsecè malum inde probauit, quia innaturale est & indebitum, aliquid voce significare, quod non habeas in mente. Item quia negat licere reo mentiri, & negare iudici quod verum est. D. Thomæ Scotum adiungit: alias quidem mendaciis, vt ait, id est, restrictionibus suffragatum: posteà autem re maturius pensitata, visum eis repugnare, subdubitandi de earum honestate. His patriciarum (vt cum Ambrosio in simili loquar) familiarum scholæ Theologicæ, capitibus, adiungit Gersonem, damnantem eos qui mentiendo dicunt se nescire vbi sit aliquis, quem tamen verè norunt certo aliquo in loco esse. Post hos vt temporis ordinem exactè seruaret, adduxit Barnesius Magistrum sententiarum, eo loco quo docet verbis vti ad fallaciam, non ad quod sunt instituta, peccatum esse. *Qua verbo*, ait Barnesius, *vt fulmen directè feriunt æquiuocationē.* Affert deinde Caietanum afferentem, omne mendacium in iudicio, esse peccatum mortale. Et alibi proposita quæstione an liceat mente restringere & æquiuocare inter iurandum, adductóque argumento pro parte affirmante, subdentem; *In oppositum autem est, quia iuramentum mendax, est mortale.* Addit insuper Sotum: Sed præsertim eum quem laudibus multis cumulat, Genesium Sepuluedam. Quibus quasi superpondium adiicit, Azorium, & Maldonatum; quorum hunc *insignem simulationum Patronum*, honoris causa nominat; Ac denique Vasquem, & Autorem Anonymum scripti Anglicani: postea etiam Molanum, Iansonium Houij encomiastem, & Gulielmum ab Angelis, negantem euadi mendacium restrictionē purè mentali. Recensui fideliter quos pro se adduxit Barnesius, contra Lessium & quasuis restrictiones & æquiuocationes.

Scholastici nulla fide allegati, & inprimis S. Thomas.

21. Nihilo tamen hic felicior Barnesius, quàm in superioribus. Nam quod S. Thomam Lessij lanium facit, quia dixit, veracem se verbis exhibere qualis est, nihil ad rem facit. Qui enim restringit, vel æquiuocationem vsurpat, non se alium exhibet quam reuera sit, etiam si non se exhibeat plenè & adæquatè qualis est. Nam stulti est, totum sensum suum improuidè proferre vt Sapiens dixit. Quod ergo verbis à restringente & æquiuocationem vsurpante, proditur, est reuera in animo eius, nihilque voce significat, quod in mente non habeat. Atque ita in ventum inanem soluitur Barnesij obiectio ex verbis S. Thomæ, impetentis mendacium, non restrictiones vel æquiuocationes.

Rectè item S. Thomas inficiatus est, licere reo mentiri, vel negare veritatem iudici iustè interroganti. Sed hoc quid ad institutum? Poterat sanè Barnesius eodem iure assumere, quod S. Thomas verba blasphema & obscœna profligata velit, & concludere, *ergo restrictiones mentales & æquiuocationes sunt reiicienda.* Nam dummodo hoc consequens inferatur, perinde Barnesio est, quodcumque sit antecedens, & quæcumque consequentia. Scoti mentem satis aperui capite 14. num. 3.

Angustiæ Barnesij circa Gersonem.

22. Et quia quàm frustra ab isto allegetur, locus ille docebit, pergo ad Gersonem, qui quod mentientes damnat, facit quod bonum & pium Doctorem decuit: sed mala fide Barnesius subinfert, damnatas ergo ab eo esse restrictiones & iustas æquiuocationes, quas ille disertissimè admittit cùm lect. 4. & 6. *de vita spirituali* agens de iuramentis quæ in Vniuersitatibus emittuntur nec ad literam seruantur, ideóque essent periuria, nisi eorum veritati per restrictionem consuleretur, vt fusè etiam tractatur a Richardo Hallo lib. 3. de quinque partita conscientia c. 25. Tum agens de Confessario, interrogato de iis quæ in Confessione percepit, & sine culpa respondente, nihil se illorum scire, vtique ad dicendum: quæ est apertissima & propriissimè dicta restrictio. Quam quod Barnesius cum suo Sepulueda, per traditionem Dictionaria euertentem tentat eludere, ludit profectò operam, vt abundè ostendi cap. 16. & paucis attigit Palac. *in 4. d. 21. disput. 2.*

Malè verò aut etiam pessimè Barnesium habet, quod Gerson, qui idoneam causam in restringente mentaliter Confessario agnouit, profiteatur se non audere definire, an similiter in quibusuis secretis liceat interrogato interrogantem eludere, negando se scire, nempe *ad dicendum* quod ab eo premi expedit. Quibus in verbis Barnesius, vel dubitare Gersonem de vitio restrictionum & æquiuocationum, non finit. Nam hoc illi fuisse exploratum, vtpotè cuiuis viro docto, vel esse extra controuersiam. Sed id in quo ancipitem fuisse Gersonem fatetur, illud est; an is delinquat contra veritatem, qui negat se scire, quod ex temporis aut loci aliisve circunstantiis negandum agnoscitur, etiam si sciatur: ita vt retentio illa *ad dicendum*, verbo negatiuo in his circunstantiis prolato subindicetur. Quam (vt appellat) Gersonianam dubitationem, Barnesius ait solùm esse de modo manifestandi extra vocem an sit sufficiens; cùm tamen Lessiana æquiuocatio pugnet contra omnem externam manifestationem; quandoquidem contendit Lessius, fas esse dum loquimur alteri, quandoque nihil ei significare, ex mistione amphibologiæ & mentalis restrictionis, Gerson autem supposito vt perspicuo, quod respondens teneatur exterius verum enunciare interroganti de re petita, hæsitauit duntaxat, an in prædicto euentu reperiretur sufficiens exterior enunciatio: quæ est dubitatio de facto, cum lis de restrictionibus & æquiuocationibus spectet ad ius.

23. Video in hoc de Gersonis hæsitatione iudicio, hærere lectorem, quid hoc distinctionis implexo significetur, ambiguum. Et meritò. Cum enim vix ipse se Barnesius distinctionis autor intelligat, qui poterunt alij latebras figmentorum eius peruadere? Sequar tamen fugientis vestigia ac premam. Gersoni igitur non fuisse exploratum vitium restrictionum mentalium, ex eo euici, quod in responso illo Confessarij, quod verum esse fatetur, admitti omnino debeat restrictio, vt potentissimè euictum est cap. 16. At Gerso vir doctus erat, indéque exploratum illi fuit restrictiones debere reiici, quia id cuiuis viro docto perspicuum est. Digna Barnesio instantia, sed indigna in cuius depulsione tempus conteratur. Illud verò ad ignorationem status præsentis controuersiæ planè pertinet, quod Barnesius, vt in eludendo Gersone

Lectorem

Lectorem ludat, fingit statum huius controuersiæ esse, an locutio adhibentis amphibologiam vel restrictionem, possit salua veritate nihil significare audienti. Quæ est ludicra huius controuersiæ peruersio. Qui enim adhibet voces æquiuocas, manifestè significat aliquid: imo quia multa significat, idcirco homonymiam habet eius oratio. Similiter qui vsurpat locutionem mente restrictam, significat omnino aliquid, & quidem quod is qui loquitur habet in mente, etiamsi non exprimat, nec comminat vocibus totum quod voluit animo V g. Confessarius cum negat scire quod scit, subintelligens *inquantum teneor*, significat audienti se nescire, idque reuera animo voluit, etiam si aliquid prætèrea mente agitet, quod non significat explicitè, sed tantùm implicitè; attento scilicet legitimo sensu verborum quæ in talibus circumstantiis profert. Qua ratione omnis locutio restricta vt sæpe supra inculcatum est subindicat implicitè restrictionem tacitam. Vnde quia Gerson annuente aduersario, admisit externa locutione verè negari quod quis nouit, dummodo circumstantiæ ferant vt voces subindicent restrictionem sub qua verè fit negatio; perspicuum esse debet Gersonem quippe virum doctum, (nam quidni nos quoque formam argumentandi aduersarij vsurpemus?) agnouisse omnes restrictiones ex idonea causa factas, vitio vacare; etiam si quoad restrictiones in secularibus secretis, id definire noluerit extra locum; vel quia videbat esse difficile figere in particulari certos terminos, qui pro rerum ac negotiorum varietate, diuersimodè statui debent, prælucente prudentia. Quanquam quod rectè notauit Soto *relect. de secreto membro 3. q. 3. conclus. 4.* magis propendet eo loco Gerso in partem quæ licitum restrictarum locutionum vsum admittit quoad quæcumque iusta secreta, quàm in partem negantem. Estque id perspicuum ex verbis Gersonis eo loco de quo agimus, hoc est, *2. parte tractatu de quibusdam qq.* siue *Alphabeto 34. litera Q. Si sit*, inquit, *res cognita in confessione solùm, dicunt Doctores quod absque scrupulo potest dicere & iurare, Domine, Ego nihil scio de istis. Et hoc sic intelligitur, quod nihil scit tali modo vel scientia, quali modo potest Superior, & solùm debet interrogare. Si autem posset similiter in aliis purè secretis sic respondere sine mendacio, ego non audeo definire. Videretur tamen aliens par ratio, & par verbi intellectus.* Hactenus Gerso, quem vides in exemplo Confessarij disertè admittere eam subauditionem quam tantopere exosam habet Barnesius; & non obscurè agnoscere paritatem exempli prædicti, & cæterorum quorumcumque, in quibus est iusta restringendi causa.

Satis de Gersone & Barnesij circa eum angustiis. De eo autem fulmine quod mox idem Barnesius ait directè ferire æquiuocationes, non est quod admodum solliciti simus. Est enim reuera brutum fulmen. Quia cum nemo dubitet, quin vti vocibus ad aliud quàm ad quod institutæ sunt, (quod vnum cum Augustino ait Magister,) peccatum sit, tamen in restrictionibus & æquiuocationibus iustè adhibitis id accidere, probandum Barnesio fuerat, non supponendum.

Ineptè allegatus Caietanus, & ratio dubitandi ab eo proposita, allegata à Barnesio pro Caietani responsione.

24. Venio ad Caietanum, circa quem Barnesius febrire planè videtur, tam inconditè eum & præter scopum allegauit! Ait Caietanus, omne mendacium in iudicio, esse mortale peccatum. Hoc siue verum siue falsum sit, quid ad rem? Et verior quidem est communis sententia tradita à Soto *lib. 5. de Iust. q. 6. art. 1.* Torre *22. q. 2. disp. 50. dub 1.* & communiter ab aliis, docentibus ex leuitate materiæ posse quoque in iudiciis, etiam in Sacramentali, dari mendacium, quod leuem duntaxat culpam contineat. Tamen gratis supposito Caietani placito, quid ibi Barnesio meritur aut feritur? An restrictiones mendacia sunt censenda, nisi tales esse probentur, cum hoc ipsum sit de quo contendimus? Deinde an omnes restrictiones fiunt in iudiciis? Itaque locus ille Caietani, æque ad rem facit, ac initium Commentariorum eius in librum Iob, vel principium supplementi à Caietano additi ad lectiones S. Thomæ in librum de Interpretatione, cuius exordium est à ceruice equina quam pictor humano capiti apposuit.

In altero Caietani loco, quem pro se Barnesius adducit, est quod risum, vel potius commiserationem moueat. Probat enim Barnesius ex Caietano, restrictionem iuramento adhibitam esse vitiosam, quia Caietanus in argumento *sed contra*, quod opponit argumento sententiæ admittentis restrictiones, ait iuramentum mendax esse peccatum mortale. Quæ est singularis ignorantia; quam priusquàm detego, dicam & ego in re scholastica petitis quotidiana, quod præmisit Augustinus *2. de Baptis. cap. 1.* fastidiens rem alioqui claram exponere, coactus nihilominus propter aliquos rudes id præstare. *Ignoscant scientes, ne offendantur nescientes.* Fert vsus Doctorum scholasticorum, vt cum aliquid proponunt excutiendum, proponant primùm in vtramque partem argumenta, nihil adhuc affirmantes, deinde subdant corpus articuli, vel difficultatis in qua versantur, quo primùm loco mentem suam aperiunt; siue negantes, siue affirmantes quod alterutro argumentorum vtrinque propositorum agmine, concludebatur; siue adhibita distinctione dissidium propositum componentes. Barnesius igitur, quia Caiet. *22. q. 79. art 7. circa ad quartum* (quem locum ipse secundum allegauit,) in corpore difficultatis, agnoscit æquiuocationes ex causa rationabili licitas esse, quod Barnesius ne audire quidem sustinet; quia inquam in corpore ita docet Caietanus, commodum censuit Barnesius arripere quod primum occurrit, nempe argumentum *sed contra*. Familiari calumniatoribus stropha Nam inimici gratiæ apud S Prosperum ad excerpta Genuensium dub. 10. ex ipsa ratione S. Augustinum sunt criminati. Et eodem argumentandi modo, Buccinator Caluinianus non ita pridem aggressus est præcipuas quasque hæreses suas, (& poterat eodem modo omnes,) ex S. Thoma confirmare, prolatis rudi plebeculæ, argumentis, quæ ante corpus articuli à S. Thoma referuntur. Edicat Barnesius, non tantùm absque restrictione & æquiuocatione, sed etiam absque mendacio, an hunc contra restrictiones argumentandi modum, à fratre, verbi reformati, vt ferunt Ministro, edoctus sit. Esse enim Barnesiam gentem, sanctam & genus electum, & Lutheri Caluinique opiliones, ac quod Geneuæ Barnesiq sit gloriosius Martyres, (scilicet,) iam olim dedisse, ex Foxi Pseudocalendario, in quo Robertus Barnesius pseudomartyr, sacros Martyres Thebæos expunxit, notauit Alanus Copus dialo. 6. c. 16. Hinc illæ Ioannis Barnesij lachrymæ Societatis IESV.

Soto & Azorius quàm rectè à Barnesio producti.

25. De Soto qui prætèrea à Barnesio allegatur dictum est supra cap. 14. quantum satis. Et mirum est, Barnesium contra restrictas locutiones & æquiuocationes, vrgere autoritatem Soti, quem constat æquiuocationes dummodo idonea causa subsit, apertè admittere. Quoad restrictiones autem non refragari nisi quoad aliquas, quas censuit non subindicari verbis: Cum tamen eas quæ verbis vtcunque innuuntur, agnoscat vacare culpa. Quod vnum Personius alter Barnesij sagittarum scopus, disertè intendit referente ipsomet Barnesio §. 29. num. 1. Atenim omnes planè restrictiones ex idonea causa factas, eiusmodi esse, satis supra dictum est & probatum. Itaque Sotus, quamuis in modo defendendi restrictiones, dissideat à plerisque aliis, in reipsa tamen consentit, quatenus admittit, veram fore locutionem restrictam, si ipsa restrictio, locutione aliquatenus subindicetur. Quod ipse ali-

quando censuit non fieri, attendendo duntaxat, quod attendebant ij quorum sententiam excutiebat. Et idcirco illas aliquas restrictiones reiecit, non reiecturus, si in illis quoque subindicationem per verba, habere locum quis ostendat, nec fallat in fundamento veritatis restrictionum, quo de ea subindicatione siletur.

Nullo igitur iure Soto, contra omnes æquiuocationes & restrictiones allegari potuit. Minore etiam Azorius qui *t.1.l.11.c.4.quæst.* 5. in quo Barnesius inuenit quod sibi arroderet, exigit duntaxat eam quam dixi aliqualem restrictionis tacitæ subindicationem per externa verba. Itaque facilè constare potest iudicioso lectori, (gemmas Latinitatis Barnesij eo num. 11. profero,) Azorium nequaquam sibi contradicere, cum admittit in plerisque exemplis quæ refert, rectè & absque culpa, dummodo causa suppetat, negare quempiam posse, scire se illud quod reuera nouit: quia per verba negantia eo tempore & loco à tali persona in eo negotio prolata, subindicatur restrictio tacita, seu quod quis profiteatur rei sibi notæ ignorantiam ad dicendum, vel ita vt eam prodere teneatur. Quod ipsum in omni restrictione ex causa idonea accidere confirmatum sæpè est superius.

Gabriel Vasquez, ineptè & cum mendacio prolatus.

16. Reliqui sunt ex Doctoribus quos pro se Barnesius eo §.28. adduxit, Maldonatus, Vasquez, & Anonymus Anglicanus. Hunc postremum sibi habeat Barnesius, quia nomine, ac proinde etiam autoritate caret. Nec nouimus quid ei fortè de suo affinxerit Barnesius, qui in libris quos omnes quotidie versant, tam non timidè idem præstat. In Vasque apertè mendacium admisit, sed non præter mentem. Affirmat Vasquez 1.2.*d.*182.*cap.* 4. & rectè, simulationem, quæ est mendacium factorum, quo quis vult exteriùs significare esse, id quod arbitratur non esse, meritò reiici ab Augustino. At Barnesius, qui duntaxat de implenda charta sollicitus fuit, ait doceri eo loco à Vasque, simulationem D. Petri fuisse mendacium inexcusabile. Quod quàm pingue sit mendacium, agnoscet lector palpabiliter *ex cap.7.eiusdem disputationis*, quo Vasques dignè Catholico Theologo, & sancti Petri studioso, defendit & latè probat, S.Petrum tametsi verè reprehensibilem, riteque & verè, non simulatè à S.Paulo reprehensum, tamen in ea simulatione, ob quam reprehensus est, culpa omnino vacasse. Hoc quia Barnesium malè habuit, doctum fortassis ab Anglicanis sectariis, errata S.Petri exaggerare, & multiplicare ad Romani primatus eneruationem, vt videre est apud Bellarminum *lib.1.de Pontif.cap.*28. eo recurrit vt diceret, affingi à Vasque mendacium S. Petro; quod Vasques, vt dixi, expressè reiicit. Et quamuis mendacium factorum, admissum à D.Petro admitteret Vasques, quid hoc ad locutiones restrictas & ambiguas, quæ quia ex idonea causa fiunt, alio vitio vacant; mendacia autem non sunt, quia per eas non itur contra loquentis mentem?

Contumelia in Maldonatum, rursúsque ratio dubitandi allegata à Barnesio pro responsione ad eam.

17. De Maldonato, Theologo vniuersa Europa insigni, nominatim verò in Gallia, & Lutetiæ inprimis, eam apud omnes, maximos iuxta ac infimos doctrinæ ac virtutis gloriam etiamnum retinente, quam pauci ante illum, pauci post illum consecuti sunt, meritò expostularem tam contumeliosè à Barnesio appellatum, si hominis in maledicendo & conuiciando intemperantiæ inexpertus essem. Quid quod is titulus quo Barnesij maledicentia Maldonatum decorauit, communis SS. plerisque Patribus est iuxta Barnesium? Sanè defensarum simulationum Maldonatum incusat §. 15. num. 2. quod Matthæi 11. vers.3. non modò Iustinum & Tertullianum reiiciat, tanquam durè locutos illa ætate nondum satis culta Theologia; sed etiam à communi SS.Patrum sententia discedat, approbetque loco communis illius & veræ sententiæ, aliam incautè ab aliquibus Patribus traditam, qua rata habetur simulatio, & S.Ioannes mendax affirmatur. Addit Barnesius peius Maldonatum in cap. 2. Ioannis vers. 4. affirmare verba Christi ad matrem, habere speciem reprehensionis, nec tamen fuisse reprehensionem veram, sed simulatam, qualis est qua Iudex plerumque increpat eum quem vult absoluere, ne videatur gratis crimen condonare.

Verùm vtraque hæc criminatio, Barnesij pruriginem calumniandi apertè prodit, nec vlla ex parte Maldonato incommodat. Quid enim in eo reprehendendum fuit, quod modestè reiecerit Iustinum ac Tertullianum, affirmantes verè S. Ioannem cum ad Christum discipulos misit dubitasse de Christi diuinitate, eo quod vt Tertullianus addidit, spiritus prophetiæ ab ipso Ioanne in Christum recessisset? Has spinas nondum satis cultæ ea ætate Theologiæ appellauit Maldonatus; cuius ea verba, quasi illorum Patrum censuram, protulit Barnesius; illorum autem Patrum asperam sententiam consultò subticuit, ne citè pronuntiasse Maldonatum constaret. Reiecit præterea Maldonatus aliorum Patrum sententiam, qua Ioannes statuebatur dubius de Christi morte ac descensu ad inferos. Hic item quid reprehensione dignum? Nam quod hanc sententiam Barnesius fingit esse Patrum communem, eique adhæret explosa illa alia quam ex Maldonato retulit; fingit hoc ille quidem, reuera tamen longè melior Maldonati sententia est, ac communior Patrum, Hilarij, Chrysostomi, Hieronymi, Autoris Imperfecti, Cyrilli Alexandrini, Bedæ, Euthymij, Theophylacti, Ruperti, aliorumque plurimorum, à quibus quod Barnesius incautè id traditum ait, vox est Barnesio digna. Symphonaque est quam subiicit, nempe eos Patres mentitum Ioannem affirmasse, quia eum prudenter dubitationem simulasse tradiderunt. Seruat nimirum Barnesius, etiam cum Patribus agens, morem suum; honestandi scilicet appellatione mendacij, quicquid cum eius sententia non cohæret. Nec mitior est censura qua & Maldonatum ferit, & plurimos Patres quibus ille adhæsit, affirmantes Christum prudenter simulasse reprehensionem Matris, quam reuera non reprehendebat.

Sed quia hæc Maldonati reprehensio, cum tot Sanctissimis & Doctissimis Patribus, illi est communis, & reuera tā Patres quam Maldonatum casso conatu appetit; dissimuletur sanè in præsentia, satisque sit eā indicasse; vt ad eum locum tandem veniamus quo sibi Maldonatū arrogat Barnesius. Quis verè ferat reprehensum à Barnesio Maldonatum Locæ 24.num.36. per ineptum planè mendacium: hoc est ratione dubitandi, quam Maldonatus proponit aduersus expositionem quandam quam ibi excutit allegata pro ipsius Maldonati resolutione atque doctrina. Eadem argumentandi synceritate qua supra retuli Caluinianum sycophantam imposuisse plebeculæ pusilli gregis, prolato S.Thoma, imaginariæ duntaxat Christi in Eucharistia præsentiæ, aliisque erroribus suffragante, in argumentis quæ initio articulorum solet proponere. Et poterat sanè Barnesius, nisi eum corruptus affectus exoculasset, videre qua ratione intra paucas lineas, illam rationem dubitandi dissoluerit Maldonatus. Vt autem daremus eam fuisse Maldonati ipsius doctrinam quid ea ad præsens negotium? Tantùm enim assumit in ea dubitandi ratione Maldonatus, quisquis fingendo alium fallere conatur, peccare. At nos de restringente vel vsurpante æquiuocationem, nihil tale dicimus. Ergo prorsus extra rem allegatur Maldonatus; etiam posito quod ratio dubitandi ab eo proposita, esset ipsa eius resolutio; Sed hanc autoris fingendi libidinem, Barnesio perpetuam, ferè iam fatigor vel referre.

Reliqui à Barnesio in causam suam producti.

28. Qui denique ab eo adducuntur §. 30. Molanus, Iansonius Houij encomiastes, ipséque Houius, & Gulielmus ab Angelis, eadem fide Barnesiana allegantur qua cæteri. Nam de Molano pinguissimi mendacij eum conuici supra cap. 17. Iansonius, in restrictiones absque causa factas duntaxat inuehitur, quantùm intelligo ex ea lacinia orationis ab eo conscriptæ, quam Barnesius exhibet: & ex eodem capite, laudatus meritò est Houius. Nam esse piis animabus restrictionum abusum summopere vitandum, demonstraui supra capite quarto. In eo autem apertè Barnesium confodit Iansonius, quod docet restrictiones reprehensioni obnoxias, non esse mendacia: quod tamen est vnicum & perpetuum Barnesianæ structuræ fundamentum. In hoc autem vult Barnesius corrigi Iansonium Vt mirabilis planè sit sapientia hominis, qui Lessium eius autoritate vrgeat, quem ipso eomet loco corrigendum decernat. Nec prætereunda videtur Barnesij ars, non æquiuocatoria quod ille nomen abhorret, sed deceptoria. Plagulam enim orationis Iansonij, laudantis Houium à simplicitate loquendi, transformauit in duas consutas, duobus titulis prænotatas: alteram ipsius Houij Archiepiscopi, alteram Iansonij encomiastæ. Quod quàm sit Barnesij exaggeratissima & exaggerante facundia dignum, prudens omitto. Tandem Gulielmus ab Angelis cuius Theses Philosophicas, Barnesius inferciendo operi suo accommodatas putauit, nihil omnino causam eius promouet. Duntaxat enim affirmat, restrictione purè mentali non euadi mendacium. At non est restrictio purè mentalis, illa quæ verbis ab hac persona hoc loco & tempore, in hoc negotio prolatis subindicatur, vt docet etiam Malderus *Opusc. de hoc argumento cap. 10. sect. 2.* Vt omittam prodi in hac parte Barnesij egestatem, qui huiusmodi obscura nomina, & thesium Philosophicarum minutalia, producere cogitur, ne omnino destitutus autoritatis alicuius præsidio videatur.

Nullus Theologus pro Barnesio.

Itaque vt quintum hoc Barnesij argumentorum caput tandem concludam, exhibeo eum Lectori, exungulatum & exarmatum: vt corniculam implumem, & vpupam glabram. Euici enim nullum proferri ab eo, stantem pro sua sententia Catholicum Theologum, præter fortè Anonymum Anglum, qui albus aterve fuerit, nescitur: & quem multis cumulauit elogiis Sepuluedam: quem tamen Theologastrum potiùs & Rhetorem quàm Theologum, etiam eriperem, nisi Barnesius pro loco & tempore, nouam personam nunc assumeret, nunc deponeret; modò admittens restrictiones mentales aliquatenus subindicatas exteriùs, quod Sepulueda omnino reiicit; modò eas negans & Sepuluedæ consentiens. Quem proinde vnum non innominatum autorem, Barnesius solius suę inconstantiæ beneficio retinet.

Præsensit hanc Doctorum pro se paucitatem Barnesius; ideoque sensum multitudinis ac turbæ, præoccupare conatus est § 10 Sed cum titulus præferat impugnationem restrictionum & æquiuocationum ex sensu multitudinis; in ipso §. nihil inuenio præter iocum Pantomimi Gonellæ pro introductione, & breuiarium fabularum Luciani ad aliquot paginas extensum, pro corpore articuli, addita in fine hac clausula Lucianum qui ea omnia mentiendo narrauit, vt postea professus est, mente restrinxisse, dum narraret, hanc subintellectionem, *quæ narro falsa sunt*; ac proinde si ex sensu communi narrationes Luciani sunt reiiciendæ, & ipse Lucianus historicus triobolaris habitus, idem planè de Lessio & mentalibus eius restrictionibus esse statuendum. Verùm hæc tanta cordis inopia, commiserationem potius quàm risum mouet. Tametsi Barnesius in calce paragraphi, non dissimulat, captatam à se risus excussionem. Expectabam perlecto titulo, vt de more aduersarius, multa ex Tertulliano de anima naturaliter Christiana exscriberet, bucque siue per lineam rectam siue per transuersam aptaret: Nunc autem homo serius, Pantominus, & Monachus, Luciani abbreuiatorem agit, vt concludat quia Lucianus mentitus est, idque postea profiteri non erubuit, Lessium damnandum esse. Quod perinde est, ac si concluderem. Athenis multi fuere sycophantæ, Ergo Barnesius nequaquam vapulare debet. Item, inter Monachos multi fuere Sarabaitæ, & etiamnum sunt, idque censet omnis populus. Ergo Barnesius non est vnus ex illis.

CAPVT XXIV.

Inanitas rationum Barnesij, contra locutiones mente restrictas ex idonea causa.

1. PERVENTVM est ad postremum caput probationum Barnesij, idque ordine sextum, in quo an magis serius & bonæ fidei fuerit, quàm se hactenus exhibuerit, deprehendet Lector vel me silente. Et quia perturbatissimè & confusissimè de more profert rationes, (initio enim facto à ratione, subiicit autoritates, mox rursus rationes, & iterum autoritates, nullo ordine ac iudicio adducit:) propterea quam in illum misericordiam circa testimonia exhibuimus, vt scilicet digesta per ordinem proponeremus, & solueremus, hic quoque exhibebimus circa rationes.

Summa rationum Barnesij.

Prima ducitur ex eo quod æquiuocatio & restrictio sit mendacium. In hac ratione multus est §. 2. & 3. & rursus §. 15. quo etiam vrgetur secunda ratio, quæ ducitur ex humana conuersatione, eiúsque pugna cum æquiuocationibus & restrictionibus. Tertia ratio multimembris est: complectitur enim varia eaque grauissima æquiuocationum & restrictionum mala, imprimísque malorum omnium sedimentum, Atheismum, vt probat §. 13. 48. & 49. Mendacij inemēdabilitatem, de qua §. 11. Virtutis eneruationem, & certam innocentum perniciem, de qua §. 12. Periuriorum honestationem, de qua §. 50. Turbationem politiæ ac regnorum, de qua §. 21. & quod ad consummationem fabulæ deerat auersionem hæreticorum à fide Catholica, & excitationem persecutionum contra eius professores. Hoc est diluuium, damnorum sanè grauissimorum orbem perdentium, quod ab vno æquiuocationum & restrictionum capite manat, docente Barnesio. Quem si hoc quoque loco fabulatum euicero, imo si demonstrauero aperta ab eo fuisse prædictorum malorum benè multa ostia, longè patentiora quàm sint æquiuocationes & restrictiones ex iusta causa, dedero illi vt spero argumentum idoneum deflendi tantam in calumniando procacitatem, & in imponendo fœcunditatem.

Prima ratio, ex mendacio.

2. Ratio prima in hunc syllogismum breuiter contrahi potest. Mendacium est enunciatio, qua, voce dicitur esse quod iudicatur non esse, vel dicitur non esse, quod iudicatur esse: Atqui ille qui æquiuocationem vel restrictionem tacitam adhibet, voce dicit non esse, quod iudicat esse. Ergo mentitur. Hanc rationem variis verborum condimentis multipliciter transmutatam, putidè admodum regerit Barnesius: vt nisi indictam à S. P. Benedicto apochen iampridem abiecisset, & aliena quadra non recens viueret; suspicio

cin esse posset illum hac tam diuersa eiusdem argumenti apparitione exprimere voluisse quod in Monasteriis quibusdam S. Bernardus in *Apolog. ad Gulielmum Abbatem* coquorum accuratione & nimia pro Monachis arte factum expostulat, in tam varia ouorum vexatione & versatione, quæ S. Pater tanto studio euersa, subuersa, liquata, durata, diminuta; & nunc quidem frixa, nunc assa, nunc farsa; nunc mixtim, nunc sigillatim apposita testatur, vt quæ non nisi oua erant, variæ epulæ esse viderentur.

Diluitur.

Respondeo concessa maiore, nego minorem. Est enim apertè falsa, quoad eum qui vsurpat locutionem æquiuocam. Nam ea locutio ob multiplicitatem sensuum qui vno vocum cortice obteguntur, enunciat quod est. Nec de hoc vllus mortalium ante Sepuluedam & Barnesium dubitauit, aut dubitare potuit. Qui enim dicit *Petrus non est domi*, vsurpans verbum *est*, pro verbo *comedit*, & designans eum quia interim dormit, non comedere, verum dicit, enunciatque quod est. Itaque enunciatio æquiuoca, potest esse vera. Accipio autem æquiuocationem eo modo quo a logicis sumitur initio prædicamentorum, & quo etiam vsurpatur ab iis quos Barnesius impugnat, cudens de industria nouum genus æquiuocationis insensatæ, vt ipsemet nominat, de quo cogitare nunquam venit in mentem Lessio, vel vlli alij, præterquam ipsi huius insensatæ æquiuocationis autori, & impugnatori Barnesio. Et quia stropham satis detexi supra variis locis, non immoror in illius commenti noua exagitatione. Manifestum igitur est, minorem argumenti a Barnesio contra æquiuocationes & restrictiones æquiuocatorii, esse omnino falsam quoad æquiuocas locutiones.

Quoad restrictiones autem, idem ex eo patet, quod is duntaxat mentitur, qui verbis vnum profert & alterum mente iudicat. At is qui loquitur restrictè, non ita se habet. Nam siue dicamus, restrictionem quoties iusta & licita est, subindicari verbis, vt semper in superioribus tradidimus, siue cum aliis, qui hanc subindicationem vt non negant ita neque exponunt, dicamus, restrictionē mente retentam facere vnum cum ea parte conceptus quæ respondet vocibus exteriùs prolatis: vtrumvis inquam horum dicamus, manifestum est, locutionem mente restrictam vacare mendacio. Nam si verba externa subindicant & exteriùs implicitè significant restrictionem, clarum est verba & mentem cohærere, atque adeo eum qui sic loquitur, non ire contra mentem, neque mentiri. Si autem duntaxat attendamus nexum restrictionis tacitæ & reliqui conceptus, aliter exponendum erit quomodo non eatur contra mentem, nec verba menti dissonent. Nempe dicendo, propositionem vocalem, nihil significare quod non iudicetur interiùs, quale significatur & enunciatur exteriùs, quamuis modus & causa sub quibus obiectum concipitur, atque adeo significatur tale, non exprimatur exteriùs. V. g. cum Christus dixit se nescire diem iudicij, subintelligendo *ad prodendum*, vt S. Augustinus exposuit, perspicuum est, Christum exteriùs enunciasse tantùm ignorationem suam: Et quamuis interiùs Christus, suam illam ignorationem agnosceret non simpliciter, sed ad dicendum, tamen eam verè in se agnoscebat, atque adeo, verè exteriùs enunciare poterat. Nec ibat contra mentem enunciando eam quia non it contra mentem suam, nec ei dissonat, qui exteriùs profert quod verè interiùs iudicat: quamuis causam ob quam sic iudicat, vel modum sub quo verè ita iudicat, animo retineat, eo quod operæpretium iudicet ita facere ob aliquam conuenientem causam. Quare locutio exterior mente restricta, etiam prout exterius significat, vera est, quamuis non significaret, verè nisi præter illud quod exteriùs denunciatur & significatur, aliquid præterea interiùs conciperetur, ratione cuius signum siue expressio vocalis, rei conceptæ inadæquata, continet veritatem.

4. Vnum est quo video hanc primam rationem Barnesij roborari posse, tametsi ab eo qua est ingenij acie, alia omnia vrgeantur. Nempe videri necessario orationem mente restrictam, falsitatis & mendacij insimulandam, quia contradictoria illius vera est, è duabus autem propositionibus contradictoriis, si vna est vera, altera est falsa. Quod autem locutio contradictoria locutioni mente restrictę, vera sit, videtur perspicuum. Nam qui dicit, *nescio quid in ea re gestum sit*, subintelligendo *vt dicam*, nouit planè quid in ea re gestum sit: vnde si profiteretur se id scire, verè loqueretur. Ergo contradictoria enunciatio, siue locutio restricta, per quam profitetur oppositum, non videtur posse esse vera. Mouit hoc dubium Dur. in *4. d. 21. q. 4. n. 10.* Latè autem illud dissoluit Capreolus *eadem dist. q. 2. ad argumentum contra conclusionem.* Maior. in *4. d. 21. q. 3. ad 9.* Adrianus *quodl. 11. littera* CC. & in *4. d. de sigillo confessionis, ad secundum principale ante oppositum.* Palac. in *4. d. 21. disp. 2.* Victoria in *summa de sacram. n.* 184. Omnes post Paludanum *ead. dist. q. 3. art. 3.*

Summa responsionis est, contradictionem declinari cum affirmatio & negatio non sunt eiusdem, & spectati eodem modo. Neque enim contradictoria asserit, qui ait Æthiopem non esse facie album, additque eum albere dentibus. Aut qui ait hominem esse rationalem, nec esse rationalem quatenus est animal. Similiter ergo non affirmat contradictoria, qui ait se nescire ad dicendum, si postea subdat se simpliciter scire. Vel qui ait, se secundùm quid, siue ita vt in hoc foro aperire illud teneatur, non admisisse id de quo malè interrogatur, quamuis simpliciter posset verè affirmare se illud admisisse. Propositio enim affirmatiua faceret sensum simpliciter, negatiua verò facit sensum secundum quid, atque adeo non sunt contradictoriæ. Idque euidentissimum erit si recolatur sensus propositionis negatiuæ sæpè superiùs traditus. Nimirum, *non feci*, *vel nescio ita vt tenear dicere*: hunc namque esse sensum inficiationis iustæ, qua is qui reuera aliquid admisit vel nouit, indemnem se præstat, eximitque ab incommodis apertam confessionem consecuturis, dictum infinities est in superioribus, & ostensum hunc ipsum sensum subindicari per propositionem negatiuam in his circunstantiis prolatam. Constat autem quod si is qui inficiatur, affirmaret contrarium eius quod inficiatur, mentiretur: quia supponitur verè non teneri dicere. Ergo inficiatio eius restricta, non pugnat contradictoriè cum propositione affirmatiua, qua posset absolutè & simpliciter dicere, se fecisse, vel scire quod negat cum restrictione subindicata.

Ratio secunda, ex humani conuictus violatione.

5. Secunda Barnesij ratio ducitur ex violatione conuersationis humanæ, & vitæ socialis. Perinde enim est conuersari cum pecoribus, aut cum iis quorum idioma exoticum & planè incompertum est, ac cum eo qui mentaliter reseruat. Nec enim minus per huiusmodi retentionem alienatur ab homine homo, quam penes eam idiomatum peregrinitatem. Vt proinde concludat Barnesius §. 15. n. 5. libentiùs hominem cum cane suo, quàm cum æquiuocatore & mentaliter restringente conuersaturum.

Euertitur.

Respondeo, æquiuocationes, & restrictiones mentaliter factæ, cum absque idonea causa vsurpantur, pugnant cum humana conuersatione, ideoque diligenter cauendæ sunt, vt probaui supra capite 5. Cum autem subest iusta causa eas vsurpandi, non sunt contra vitam socialem, nec impetunt modum debitum conuersationis humanæ. Alioqui Christus, qui vt supra ostendi & locutiones æquiuocas, & mente restrictas adhibuit peccasset contra synceritatem humanæ conuersationi debitam, quod nefas sit vel cogitare. Peccarent item contra humanam conuersationem Consiliarij

Digitized by Google

liarij & legati Principum, si interrogati de arcanis regni negotiis, negarent se quicquam eorum scire, vtique ad dicendum. Cum tamen perspicuum sit, ita ferre sensum & praxim orbis vniuersi, nec insimulari mendacij aut violatæ conuersationis humanæ, qui ita se gerunt, sed commendari ob prudentiam & fidelitatem; qui quod sciunt se ad rationabiliter dicendum non nosse, nec acceperunt vt euulgarent, negant sibi compertum esse; vtique ad euulgandum, quod verbis ipsis quatenus rationabiliter prolatis insinuatur.

Ratio tertia ex Atheismi inductione, & conuulsione veræ fidei.

6. Tertiæ rationis Barnesij, primum membrum est, quod ex sententia admittente vsum licitum locutionum æquiuocarum & mente restrictarum, inducitur Atheismus. Quod fusè ex eo colligit citatis supra paragraphis, quia autores qui locutiones illas tuentur, inde præsertim confirmant sententiam suam, quod DEVS in veteri Testamento, & Christus in nouo, æquiuocationes & locutiones mente restrictas vsurpauerint, & quidem in propositione fidei neganda, cuiusmodi est ea propositio, *Christus scit diem iudicij*, quam volunt à Christo per mentalem reseruationem fuisse negatam. Atqui hoc posito, non constat nobis quod Christus quæcumque detexit, non similiter reuelauerit æquiuocatoriè, aut adhibita tacita restrictione mentali. Et idem est de DEO in antiqua lege aliquos fidei articulos enunciante. Ergo æquiuocatio & restrictio mentalis, euacuant fidem Christianam: & labefactando diuinam veracitatem qua vna nitimur credentes, sternunt viam ad Atheismum, & Christianitatis exterminationem. Certè si cui infideli, facto proselyto, incidat notitia sententiæ Lessij armantis DEVM aliquando vsum restrictione tacita & æquiuocatione, illico dubitabit, & meritò, an non omnia extrinseca fidei motiua quæ accepit, & omnia quæ tanquam à DEO reuelata audiuit, aliter se habeant, ob adiunctam æquiuocationem, vel mente pressam subintellectionem.

Itaque concludit Barnesius §. illo 13. *nescire se an Athei quorum hodie magnus est numerus, ex principijs & doctrina æquiuocationis, tale quid moliantur verbo Dei & Theologiæ, quale Lucianus philosophiæ; ex quo Epicurum Philosophico pallio contectum, induci conspexit. Porro timendum esse à Lessij doctrina, ne per eam Parasitismus, prælatus Epicureismo, non solùm iactet se pro vero philosophia, vt fecit apud Lucianum, sed etiam pro vna solàque vera Religione.* Et rursus §. 49. præfatur, *magnam viro cordato stomachandi occasionem præberi, ex eo quod Christus dicatur vsus æquiuocatione, & restrictione, Ioannis 8. Cum inde sequatur, penè integram fidei Christianæ anacephalæosim, eo vno Ioannis capite contentam, tot fœdissimis æquiuocationibus conspurcari. Nam eo capite traduntur diuinissima dogmata de tremendo iudicio, de libertate Euangelica, de cognitione veritatis verbi diuini, de fide Mediatoris qua ab vniuersis sceleribus & peccatis miserijsque ab peccata debitis liberamur, de gloria Christi, de verbo & sermone eius, de morte reproborum æterna, de essentia & existentia diuinitatis Christi ab æterno antequam Abraham esset.* Hanc enumerationem obsignat Barnesius hoc epiphonemate. *Quis patietur Christianum, dicentem hæc omnia à cælesti Magistro per æquiuocationem aut restrictionem* [illegible] *? Huic primo argumento affine est aliud, quod latè prosequitur §. 18. contendens ea sententia Lessij, sequi abnegationem externam fidei, & stabiliri mendacia, & blasphemias contra Christum ac fidem.

Spongia.

7. Respondeo, multos hodie esse Atheos, qui Christianitatem emētiantur, hoc verè à Barnesio scriptum est. Hæreses enim assuefacere ad abnegationem & omnimodam ignorationem Dei, ex Clemente Alexandrino tradidi in Natur. Theol. dist. 5. num. 160. & addidi n. 167. cum Odoardo Vvestono Anglo lib. 3. de triplici hom. officio cap. 17. hodiernorum atheorum mores copiosè describente; addidi inquam qui sint gradus quibus in eam voraginem descenditur: nempe præsertim, vitæ institutionem deprauatam, & ea legem. *Vt* DEVS *ignoretur*, ait Clemens Alexand. *3. strom. cap. 4. efficit vitæ institutum.* Et paulo ante, *Quomodo fieri potest, vt qui victus est à voluptatibus, Domino assimiletur, aut Dei habeat cognitionem?* Itaque ad hanc arboris radicem, securis ponenda erat Barnesio, non autem timendum vbi non erat timor. Totum porro argumentum propositum, quod Orator de Caluiniano cœlo nuper Geneuæ euocatos, vt supra retuli, laudato Barnesio acriter vrget, in oratore, de eo præsertim quod dixi cœlo, contra Pontificem & Societatem IESV tam multa vomente, dissimulari vtcumque potest: Quia non est legulei, (cuiusmodi est qui ibi hoc argumentum vsurpans inducitur,) pronunciare de regula fidei: ideoque minus mirum est si præeunte Barnesio & Theologo & Monacho, quem à zelo contra æquiuocationes & restrictiones commendat, non viderit quanta esset in eo argumento inanitas, & in eius authore ignorantia. Sed hominem Theologum, in ipsis, vt ita dicam, primis apicibus doctrinæ fidei, tam turpiter ac fœdè labi, hoc verò est quod nego ferri posse, quodque Ecclesiæ præsulum indignationem, & iustam iram prouocare debere contendo.

8. Nam ex rudimentis doctrinæ de principiis fidei, certum est, regulam credendi non esse Scripturam, aut etiam traditionem; sed esse propositionem Ecclesiæ, cuius viuo magisterio docemur, quæ sint veræ & legitimæ Scripturæ ac traditiones, quis eis verus sensus & legitimus subsit: ne quod hæreticos hac regula viua destitutos, facere quotidie experimur, idolum cordis nostri in verbo scripto vel tradito apprehendamus, & colamus loco germani sensus Scripturæ vel traditionis. Et hoc principium quisquis conuellit, fluctuet semper necesse est, circumferaturque omni vento doctrinæ: & quod Sectarij testatissimum faciunt, nihil fixum habens, & nunc hoc, nunc illud pro mutabilitate sensus humani agnoscens pro Dei verbo, tandem ad Religionis nullitatem, Atheismùmque perueniat. Timendum ergo esse denuntio, ne Barnesius, illud quod dico principium conuellens, inducat Atheismum in orbem terrarum. Nam quod principium illud cōuellat, ex eo perspicuum est, quod si illud agnosceret, vtique sciret Ecclesiam quæ nobis dogmatum fidei Magistra est, non modò proponere nobis corticem vocum quibus continentur quæ credenda sunt, sed ipsam etiam animam, vt ita dicam, hoc est, sensum verborum illorum integrum & plenum exhibere: ita vt nulla subauditio vel ambiguitas, præcludat aut incertum reddat legitimum fidei obiectum. v. g. proponit Ecclesia tanquam ex fide credendum, quod Christus sit DEVS & homo, idque ita proponit, vt disertè explicet non esse subaudiendum quod sit DEVS, subintelligendo *similitudinariè*, aut vt Nestorius interpretabatur, *per affectum duntaxat & singularem cum* DEO *amicitiam*. Qui ergo propter eam subauditionem physicè factibilem, reuocat in dubium, an Christus similitudinariè tantùm, & per affectum, DEVS sit; hæreticus est, & Ecclesiæ reluctatur, quæ tanquam viua regula docet nos, in ea propositione diuinitus reuelata, *Christus est* DEVS *& homo*, nullam talem subintellectionem aut æquiuocationem esse fingendam, sed verba sumenda esse vt iacent, & in eo proprio sensu quem ex communi vsu ingenerant. An aliquid hic ambiguum? Aut hæresis profitenda & deponenda persona, aut hoc totum quod dixi, verissimum esse fatendum Barnesio est.

9. Inde ad formam argumenti, à Barnesio & Geneuensi illo Oratore propositi, facillimè respondetur. Argumentum erat huiusmodi. Si DEVS aliquando æquiuocatione vel restrictione mentali vsus esset, possemus iure dubitare, an in reuelatione dogmatum fidei,

fidei, talem aliquam latebram adhibuisset. Atqui hoc pessundat totam fidem: Ergo inuectio restrictarum locutionum & æquiuocationum, ex causa idonea, euertit fidem Christianam, & inducit Atheismum. Respondeo nego maiorem, quia Ecclesia quæ est nobis fidei Magistra, & qua tanquam regula viua vtimur ad internoscenda fidei dogmata, eaque quatenus talia sunt, agnoscenda, docet nos, hæc quæ per ipsam nobis proponuntur credenda, esse accipienda tanquam dicta à DEO, absque vlla æquiuocatione, vel restrictione. Quamuis in quibusdam aliis Dei & Christi dictis in speciem falsis, hoc est, si nudus verborum cortex spectetur, dissonantibus obiecto, Patres secuta Ecclesia, tantùm non doceat expressè, dandum esse locum æquiuocationi & subauditioni alicui, vt monstratum supra est circa illud Dei dictum per Ionam. *Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur*, & circa illud Christi. *De die illa nemo scit, neque filius hominis.* Quare non atramento, sed lino obducenda est cœnosa illa Barnesij calumnia, qua expostulat de æquiuocatione, ab aduersariis suis, (vt mentitur,) inuecta in reuelationem præcipuorum fidei mysteriorum per Christum factam.

Alia Sycophantia earúmque depulsio.

10. De altero argumento, quod dicebam affine esse huic primo, nempe quod ex restrictionibus & æquiuocationibus, sequatur abnegatio externa fidei, & stabilimentum blasphemiarum & mendaciorum in DEVM ac legem, dictum supra fuit cap. 4. n. 3. vnde apparet has spumas ab homine sui impoto effundi. Et idem statuendum est de reliquis omnibus membris eiusdem tortij argumenti. Primum erat, mendacium fore inemendabile, quod confirmat ex Plautino sycophanta dicente mendaciter *aduenio ex Seleucia, Macedonia, Asia, atque Arabia*; & tamen sycophantatur (ita enim Procustes iste latinitatis loquitur,) licet reseruet mentaliter has voces, *quas ego neque oculis, neque pedibus vnquam vsurpaui meis.* Sed profectò multò apertiùs sycophantatur Barnesius, quàm Plautinus ille scurra. Nam hæc restrictio, cum non possit cohærere cum verbis expressis exteriùs, nec possit cum eis coalescere in vnam mentalem propositionem veram: (Quis enim dicere verè potest, venio è loco in quo nunquam fui?) à nemine vnquam inuecta est, & iuxta doctrinam communem supra propositam, nullo modo potest admitti. Ex quo liquet, Barnesium in hoc toto argumento sycophantari, & quid imperat, quidve dicat non intelligere.

Diluuium malorum à Lessio iuxta Barnesium.

11. Vrgebatur præterea ab eo virtutis eneruatio, & innocentum pernicies, & honestatio periuriorum, turbatio politiæ, persecutio Christianitatis, & auersio hæreticorum à capessenda fide catholica. Poterat etiam eadem facilitate, progredi per omnia genera, & species, casus modósque peccatorum. & quando prodigenda erant mendacia, extensius & pleniùs mentiri, dicendo, nullum omnino esse peccatum quod aliter admittatur, quàm æquiuocando iuxta Lessium. Omnia furta, omnes grassationes, omnia adulteria, omnes à fide & Monasterio apostasias, omnes cædes, omnia denique quantumuis horribilia & atrocia, hoc vnico modo perpetrari; Omnium Magistrum atque reum esse Lessium.

Arrige aures Pamphile. Accipe quid tibi ad hanc conuiciorum & mendaciorum molem, pro Lessio respondeam, cum Augustino 1. *contra literas Petil. c. 14.* eluente conuitium quo *vipera* appellatus fuerat. *Hæc si dicam de talibus esse dicta, qualis vos estis, respondebis, proba. Quid enim tu probasti? Aut si ea putas probare, quo dicuntur, non opus est eadem repetere. Recita illa ipsa tibi, & à vobis in vos. Ecce & ego probaui, si hoc est probare. Et tamen disce quid sit probare. Neque enim extrinsecùs quæro documenta, vt vos viperas probem Ecce idipsum repertum est, non habere in ore firmamentum veritatis, sed venenum maledictionis, sicut scriptum est, venenum aspidum sub labiis eorum. Et hoc quia passim à quolibet in quemlibet dici potest, quasi quæreretur quarum, continuò subiecit, quarum os maledictione & amaritudine plenum est,* Agnoscit hic Barnesius mores ac genium suum, videat ne & reliquus Psalmus in ipsum quadret. Intelligit quod dico & quamobrem dico.

Barnesius in calumniando valentissimus.

12. Sed his in opportuniorem locum dimissis, vniuersè ad omnes calumnias propositas, dico; hanc esse summam, & homine, nedum Monacho indignam impudentiam, quod quæ Lessius, Sayrus, & alij, de æquiuocationibus ex iusta causa & nulla vrgente potentiore lege vsurpatis, dixerunt, hoc iste mendaciter de quacumque æquiuocatione & restrictione iustè vel iniustè per fas aut nefas vt in exemplis prædictis facta, vult intelligi: Imo purissimis mendaciis, quæ Lessius & omnes Catholici abominamur, perfugium parari vult ex Lessij doctrina. Et liquet eum nequaquam per ignorantiam hic deliquisse, sed ea mentis impotentia abreptum, eoque æstu excæcatum, cuius memini in aditu ad hanc disputationem. Alioqui enim quomodo potuisset non agnoscere, de Lessij mente nihil tale esse admittendum, quale ipse ei affingit? Verbi gratia, vt anteriora illa non refricem, quod §. 12. ait, pro innata cuius sodalitio gloriæ cupiditate, & suorum ad commune bonum supra cæteros omnes extollendorum desiderio, (de quo experientia constare dicit,) secuturum ex doctrina Lessij ob necessitatem illam boni communis, vt quisque de suis, innumera bona falsò proferre æquiuocando non erubescat. Et idem faciat, si vtile & necessarium sit ad conseruandam congregationis famam; vel ad onerandum infamia innocentem religiosum, à quo sibi & proditionis suæ detectioni timet; aut ad infirmandum verum testimonium contra se ab alio latum; ne scilicet illi testi per eam infamationem locutionibus mentaliter restrictis vel æquiuocis factam, habeatur fides; vel ad exagitandum eum quem superior pro bono communi & ad maiorem Dei gloriam per falsitates locutionibus mente restrictis & æquiuocis inclusas, vexari mandauerit ab inferioribus, ex cæca quadam obedientia ruentibus in executionem cuiuscumque mandati; etiam si quod facile est per falsitates illas & calumnias, aperiretur porta ad omne scelus, dum quilibet sollicitatione & suasu viri docti, inducitur ad quiduis audendum, etiam si Regicidium & Papicidium sit. Hæc omnia Barnesius eo loco. Similes non iam voces sed spumas, non absque horrore contuebitur lector aliis paragraphis allegatis. Vt quod in 20. & 21. ait, ex Lessij doctrina haberi honestationem periuriorum, eo quod reseruando mentaliter, aut æquiuocando ex causa, licitum sit futurum mentiri, idque iuramento affirmare; fidem datam Principi ac iuramento firmatam violare æquiuocando, aut mente restringendo; omnia pacta quantumuis iurata, cassa & irrita velle. Itémque quod latè confirmat §. 22. ex definitione, (vt ait,) facultatis Theologicæ Parisiensis per eandem doctrinam Lessij ebullire Principum Hæreticorum motus ac furorem in Catholicos, & hæreticorum à fide vera retrocessionem. Satin' cœni & fimi congestum? En verè vt ex Augustino paulo ante dicebam, *Sepulchrum patens.* Me sanè tantam calumniæ mephitim, vel mouisse ferè piget; vereorque contaminari teterrimo isto halitu, si diutiùs illum hauriam. Quare breuiter obstruo os istud loquentis iniqua, & abeo.

Ab eodem omnes hactenus Doctores, Principes, Pontifices, stupiditatis notati.

13. Eia igitur nigerrime Melanchlænorum, an non verè tibi illud Augustini aduersus Iulianum *lib. 3. c. 3.* occinam. *Mira sunt quæ dicis, vana sunt quæ dicis, falsa sunt*

Digitized by Google

ſtrue quæ dicis: Mira ſtupemus, noua conemur, falſa conuincimus. Planè mira, noua atque adeò falſa ſunt, quæ ex te commemoraui. Molliùs ago quàm pro rei atrocitate. Sed ſpecto, quid me, non quid te deceat. Age quî fieri hactenus potuit, vt orbis vniuerſus, magnates, medij, infimi, vtriuſque ſexus & cuiuſuis conditionis, ordinis, ac ſtatus perſonæ; Leſſium tam tetra, tam horribilia, tam homine, tam Chriſtiano nedum Religioſo & Sacerdote ac Theologo, indigna docentem, & chartis committentem, non vnguibus ac dentibus lacerauerint; non in fruſta minutiſſima conciderint; non viuicomburio tam immania infandaque eius dicta & ſcripta expiauerint? Qua ratione hactenus, poſt tot annos quibus Leſſij opus cuditur, recuditur, tot prælis per illud calentibus, Bibliopolis tot eius myriades quaquauerſum diſtrahentibus, doctis omnibus nocturna illud manu ac diurna verſantibus, omnes tam perfunctoriè illud legerunt, vt nemo ante te, de tam horrenda Leſſij doctrina, cogitationem vllam ſuſceperit: Theologi paſſim eam amplexati ſint; imo quoad vnum membrum, nempe quoad locutionem ex verbis ambiguis, omnes planè nullo reclamante conſenſerint in eam explicitè, Epiſcopi ac Præſules, ſilentio ſuo probarint. Ipſi Pontifices graſſantem peſtem non coërcuerint, diriſque omnibus oppreſſerint, & hæreticorum conuerſioni hac maximè via impeditæ, non proſpexerint. Quódque omnem ſuperat fidem, Principes ſeculares, quorum ſaluti te indice ea Leſſij doctrina imminet, quorum politiam ea doctrinæ lues perdit & euertit; non modò per tot annos eam diſſimularint, ſed ampliſſimis priuilegiis opus quo continetur muniuerint.

Videt lector quo res deducta ſit. Nempe vt omnes hactenus in Eccleſia Doctores, Præſules, Pontifices, à tot annis cuſi ac recuſi operis Leſſij, damnet cæcitatis Argus iſte, qui vnus inſpexerit congeriem illam immanium errorum, non abditam ſi homini credimus, ſed patentem in eo opere. *Et vſque adeò* vt Auguſtinum hic quoque ingeram, extremo prope libro 2. in Iulianum *vſque adeò permiſcuit ima ſumma, longus dies; vſque adeo tenebra lux, & lux tenebra eſſe dicuntur, vt videos* in gurguſtio Barneſius, & cæcus ſit præter eum orbis vniuerſus, Theologi, Epiſcopi, Pontifices, Principes. *Sed qualiſcumque homo ſis,* vt ex Auguſtino pergam, *tamen quia homo es, videre mihi videor verecundiam tuam; ſi tamen non in te ſpes eſt omnis emortua ſanitatis, & quodammodò audio vocem tuam. Reſpondes. Abſit vt audeam cæcos iſtos viros vel cogitare vel dicere. Eorum ergo appende ſententias.* Appende planè & expende. Agnoſce quàm eis hactenus iam multis, tanto poſt tempore, horribiles illæ tuæ ex Leſſij doctrina aſſertiones non apparuerint, præterquam vni tibi poſt apertam ab vno aliquo Leſſij ſocio præter mentem, pectoris tui vomicam & concitatum non iam zelum ſed æſtum ac furorem tuum. Planè itaque cæcus es, niſi tunc tandem ex eo omnium iudicio de Leſſio, agnoſcis, quo te æſtus iſte tuus ac impotentia abripuerit, qui tantos calumniarum montes in eius doctrinam ſanam congeſſeris.

Directè ad calumnias ex Barneſio propoſitas.

14. Sed quia hæc mira, noua, falſa, non ſtupere tantùm & canere, ſed conuincere etiam pactus ſum; recolo quæ dicere orſus eram de Leſſij ſententia. Nempe Leſſium & omnes Catholicos mendacia omnia, illicita eſſe docere; quinetiam reſtrictiones mentalea & locutiones de induſtria ambiguas, ſi deſit idonea earum vſurpandarum cauſa, vel quod c. 4. fuſius expoſui, lex potentior quàm veracitatis in quibuſdam euentibus, earum vſurpatione interdicat, nulla ratione poſſe abſque peccato vſurpari. Itaque falſiſſimè & calumnioſiſſimè affingit Leſſio Barneſius, quod doceat ſacras Congregationes, (quas vecors iſte, gloriæ vanæ per fas & nefas appetentes facit,) poſſe abſque culpa, de ſuis bona falſa iactare, mentaliter reſeruando, vel innocentem calumniis & confictis criminibus premere; aut iuſtam accuſationem falſis recriminationibus eludere; aut ad cædes vllas magnarum ſollicitare; quod vel ab eorum ſimplicibus apprehenſionibus alieniſſimum eſt, ſemperque erit fauente numine. Hæc inquam non ſunt Leſſij placita, ſed Barneſij calumniatoris horribilia figmenta. Quia cum falſa iactantur, non eſt locutio per reſeruationem mentalem vera, ſed falſe & mendax. Non enim poterit ea locutio eſſe rationabilis, vt dici poſſit per retentionem mentalem vera eſſe. Cum autem innocens falſis calumniis impetitur, & mendacium admittitur, cui nulla mentali retentione mederi licet, & iuſtitia violatur. Quod item contingit, cum iuſta accuſatio, recriminatione falſa retunditur, & omnium maximè cum vitæ alterius paratur pernicies.

Leßij doctrina Principum iuribus nihil officit.

15. Abſit etiam, vt Leſſio vllíve probo viro, in mentem vnquam venerit, vt aſſereret, fas eſſe mentiri æquiuocando aut reſeruando, idque iuramento munire; vel fidem non modò Principi, vt iſte ad conflandam inuidiam exaggerat, ſed etiam priuato cuiuis datam, reſcindere per quaſcumque reſtrictiones vel æquiuocationes. Alia apud Leſſium, alia apud Catholicos omnes iuramenti firmitas. Et quod ſpecialiter ad Principem attinet, indignus eſt Chriſtiani cognomine, qui eius autoritatem quoquomodo eluſam velit. Nec me latet hunc fuiſſe iam olim, cum adhuc Ethniciſmus perſtaret, locum communem ad Chriſtianos exterminandos ab omnibus eorum oſoribus frequentatum, quod nihil tenerius ſit, & nullibi ſuſpiciones facilius enaſcantur, & difficilius auertantur. Ago de hac re plenè in tractatione de virtutibus, cum de obſeruantia. Interim vt Catholicus Lector habeat quod hæreticis apertè, Barneſio autem clanculum Catholicos aliquos, vt Leſſium, hac in parte mordentibus reſpondeat, pauca ad eum Cypriani verba dirigo *ex epiſtola 52. Quod quædam de illis inhoneſta & maligna iactantur, nolo mireris, cum ſcias hoc eſſe opus ſemper Diaboli, vt ſeruos Dei mendacio laceret, & opinionibus falſis gloriosum nomen infamet; vt qui conſcientiæ ſuæ luce clareſcunt, alienis rumoribus ſordidentur.*

Nihil item conuerſioni hæreticorum.

16. Quod denique de hæreticorum auerſione ab Eccleſia Catholica, déque concitatis in Catholicos turbis hanc vnam ob cauſam à Principibus hæreticis, nugiuendus iſte comminiſcitur, tam verum eſt, quam quod in fronte eiuſdem paragraphi vigeſimi ſecundi, affirmat: Nempe facultatem Theologicam Pariſienſem, anno 1610. declaraſſe, *Ex doctrina æquiuocationis fieri, vt heterodoxi ab Eccleſia Catholica & Romana diſcedentes, in ſuo errore obdureſcant, & Doctores & Prælatos Catholicos deteſtentur.* Hæc enim ſunt ipſiſſima tituli verba. Et tamen mox intra paucas lineas, homo mendaciorum loquaciſſimus, verba decreti, peccatum duntaxat Tyrannicidij perculiſſe narrat. At oportuerat mendacem eſſe memorem, ſi volebat lectori contra æquiuocationes & mentales reſeruationes fidem facere.

Sed vt maximè verum eſſet quod Barneſius commentus eſt, daremuſque auerti reipſa hæreticos à Catholica fide hanc ob cauſam, & ob eandem Principes hæreticos efferari in Catholicos, & odium aduerſus eos auctius & intenſius concipere: etiamſi inquam id verum eſſet, conſiderandum reſtaret, inſtane hæc cauſa odij auctionis & auerſionis foret. Et eſſet fortaſſis aliqua occaſio, hanc cauſam aliis veriſsimis obtendendi, ſi conſtaret hanc doctrinam falſitate ſua & vitio reprobandam eſſe. Hoc niſi primùm conſtet, Sectarius qui hanc pertinaciæ cauſam prætexit, & Princeps hæreticus qui hanc cauſam vexationis Catholicorum comminiſcitur, non habent apud DEVM excuſationem.

cusationem. Et qui ex eo capite impetit locutiones restrictas vel ambiguas; aut nequam est, nec nisi inuidiam sententiæ illas admittenti conflare apud imperitos quærit; aut ad malignitatem adiungit ignorantiam obligationis vitandi alienum scandalum, de qua optimè S. Thomas 22. *q.* 43. *art.* 7. ostendens post S. Gregorium *hom.* 7. *in Ezech.* quod *si de veritate scandalum sumitur, vtilius permittitur nasci scandalum, quàm veritas relinquatur.* Et verò an non Capharnaitæ hodierni, vt veteres taceam summopere scandalizantur de doctrina Ecclesiæ Catholicæ quoad realem Christi in Eucharistia præsentiam, passimque Sectarij de assertione indulgentiarum & Purgatorij, de iustitia nostra coram DEO, & meritis bonorum operum, & scilicet de Vicaria Christi potestate in Romanis Pontificibus. Adueniat ergo pacarius Barnesius, & hinc illa profitente Catholica Ecclesia, inde scandalum iccirco captante Synagoga Sectariorum, ponat manum suam in ambabus, statuatque quod Kemnitium in Lutheri combibonibus strenuum, memini de Confirmationis Sacramento à Catholicis contendere: nempe vt ad bonum pacis, & ad faciliorem Nouatorum pellectionem, prædicti articuli deleantur, & noua cudantur dogmata. Quæ non iccirco à me dicuntur, quod velim, sententiæ licitas aliquando restrictiones agnoscentis, comparationem instituere cum illis fidei dogmatibus: supra enim cap 8. num. 6. satis professus sum, hanc sententiam esse merè sententiam, nec a me poni vt dogma fidei. Eo igitur duntaxat pertinet hæc oratio, vt constet quàm misera sit illa Barnesij criminatio, qua fingit hæreticos per hanc sententiam à fide auerti, & Principes hæreticos aduersus eam concitari hanc ob causam. Quandoquidem eodem argumentandi & criminandi figmento adigeremur, si Barnesio auscultaremus, capitalia aut etiam omnia fidei dogmata conuellere, vt hæreticis mentem in contrarium obdurantibus, subtraheretur scandali materia.

Cadit optimè in hunc locum illa Abbatis Ioseph responsio apud Cassianum *collat.* 17. *cap.* 16. vbi subuerenti Germano, ne fortè concesso licito vsu mendacij latè dicti, hoc est, restrictionis & æquiuocationis, vt supra cap. 12. expositum est, data videretur pusillis occasio labendi in mendacium propriè dictum, respondet in hunc modum. *Occasiones causæq; perditionum, his qui perituri sunt, imo qui perire desiderant, deesse non possunt. Neque enim abycienda sunt testimonia Scripturarum, ac de suo corpore penitus abradenda, quibus vel hæreticorum prauitas armatur, vel Iudæorum infidelitas obdurata, vel tumor sapientiæ Gentilis offenditur: sed vtique & piè credenda, & immobiliter sunt tenenda, & secundùm veritatis regulam prædicanda. Et idcirco non debemus aliena infidelitatis obtentu, œconomias, id est, dispensationes Prophetarum atque Sanctorum quas Scriptura commemorat, abdicare, ne dum infirmitati illorum condescendere debere nos credimus, non solùm mendacij, verùm etiam sacrilegij crimine polluamur, &c. Cæterùm his qui praui propositi sunt; non ex hoc mentiendi aditus obstruetur. Quid enim illis horum testimoniorum nocebit autoritas, quibus etiam sola corruptio voluntatis sufficit?*

17. Verùm ne rursus videat occasione horum Cassiani verborum, cauillandi materiam, Barnesio eam vndecumque captanti, porrigere, & sententiam quam hic tueor, componere, & in idem album referre cum fidei dogmatibus, volo idem duntaxat circa hanc sententiam à me eiusque defensoribus fieri patiatur, quod ipsemet facturus esset, si hæretici quorum salutem sitit, (& vtinam ardentissimè sitiat,) obfirmandos se in errore minarentur, nisi vna aliqua logicæ aut physicæ propositio, cuius nihil ad fidem Catholicam intersit, negetur, & falsa pronuncietur à Barnesio, qui eam intra naturalis luminis fines habeat certissimam. V.g. nisi negaret, *Baralipton*, esse modum indirectum primæ figuræ: vel motum esse actum entis in potentia: vel totum esse maius sua parte. An exoculaturus tunc esset Barnesius intellectum suum, & ad bonum pacis ac in gratiam Sectariorum, abiiceret sententiam quam haberet certissimam: & sine scrupulo contra mentem suam iret, negans quod iudicaret verissimum, eóque tantulo mendacij officiosissimi peccato se pollueret, vt eueniat tam exoptatum bonis omnibus bonum: nempe ne Anglia vltra sordeat in hæresi, & conuertantur corda patrum in filios & increduli ad prudentiam iustorum? Quod ibi consilium caperet Barnesius, si saperet, nos quoque hic capere sustineat.

Possem hunc locum fortiùs premere, & reptando per vestigia his paragraphis signata turbulentum hominis in religione ingenium, & confictas de suis superioribus ac æqualibus, iniustè, vt mos est Sarabaitarum causari, innocentem grauantibus ac vexantibus querelas, non magno conuisu deprehendere. Omnes enim discolorum regularium grunnitus, dedit expressos locis prædictis. Sed vir probus & fide dignus, cuius in disputationis aditu, scriptum protulit, hoc labore me exoluit; & ego quod Augustinus alicubi scitè dixit, tempus apperere video, vt ita nouo titulo reficiatur Lectoris contentio, sicut animus viatoris hospitio. Quod & facio, si prius verbis Claudiani Mamerti *lib.* 1 *de statu animæ cap.* 11. Barnesium contestatus fuero vt videat *quàm paruo negotio veritatis calor, frigentium verborum pruinas liquefecerit.*

CAPVT XXV.

Quam improuidè Barnesius, prætensis æquiuocationum & restrictionum mentalium damnis prospexerit.

1. OPERÆPRETIVM videtur, auditis prætensis Lessij doctrinæ damnis, stercus calumniarum suarum in Barnesij caput regerere. Validè inquam & paucis euincere, si verum est vlla prorsus incommoda ex iis quæ dicta sunt, aut dici potuerunt, consequi Lessij sententiam, eadem omnino consequi assertum Barnesij. Atque ita Barnesius, se iudice, & Atheismi & eneruatæ virtutis & iuemendabilitatis mendacij, & oppressæ innocentiæ, & turbatarum religionum, & euersæ Ecclesiæ, & reuocatorum ab Ecclesiæ fide hæreticorum, & Regicidiorum ac Papicidiorum omnium, itemque non eius tantùm periurij quod vulgando libro suo edidit, sed omnium planè peierationum, omnium fidei datæ infractionum, omnium denique criminum quæ in Lessij doctrinam coniecerat, reus fiet. Nam si quæ est ratio, cur ea mala consequantur Lessij doctrinam de æquiuocationibus & restrictionibus licitis, cum datur causa idonea; si inquam est aliqua illius malorum scaturiginis ratio, non alia sanè est quàm quod iuxta eam doctrinam proferantur licitè verba in speciem falsa, quæ tametsi per retentionem mentalem liberari à mendacio dicuntur, tamen exteriùs falsa videntur. Si ergo hæc ipsa verba syllabatim appensa, & nulla facta in eis mutatione, euicero posse iuxta Barnesium sine vlla culpa proferri, planè confectum erit negotium. Quia idem manens idē, semper facit idem. Et quicquid sit de interno statu ac sensu diuerso, qui solius Dei oculis peruius est, vt ipse sæpe contra Lessium vrget, externa tamen verborū facies, quæ sola est totius mali tam multiplicis origo prima, erit omnino eadem. Quare idem planè effectus ex ea existat, necesse erit. Ostēdo igitur manifestissimè quod proposui, adhibito vno aliquo exemplo ex iis in quibus Lessius admittit locutiones merè restrictas, vel ambiguas, habere locum.

Doctrina Barnesij æquè noxia, ac ea quam in Lessio culpat.

2. Vrgente intempestiuo percontatore, vt amici arcanum

Digitized by Google

rum mihi commissum, cæteroqui iustum & nullo scelere fœdatum, sed quod maximè eius interfit non detegi, illi referem, contra fidem datam: Existimat Lessius, per se loquendo & spectatis solis legibus veracitatis & simplicitatis, posse interrogatum respondere, se nihil scire de eo negotio, subintelligendo *ad prodendum*, vel *ita vt illud resignare teneatur.* Similiter si ego ipse in mea causa, & in negotio quod mea permagni referat occultum esse, interroger ab eo qui nullam in me potestatem habet, vrgeárque vt inconsultè enunciem cum graui damno meo, statum illius negotij; autor est Lessius, vt prudenti responso eludam curiositaté alienã, mihi obfuturam. Et quod à Christo ipso factum scimus, & à Principum legatis ac Consiliariis, aliisque quibuscunque rerum alienarum curatoribus fieri cum laude videmus, hoc ipse in meo negotio faciam. Vt videlicet ignorationem eius profitear; subintelligendo, *ad rationabiliter loquendum*; quod satis insinuatur ipsa externa locutione mea, prout rationabiliter formata; qualis, (saltem quoad hoc,) reuera est, & ab alio præsumi debet. Ex hoc responso sine mente restricto, Barnesius, omnia mala & scelera quantumuis immania, & vel auditu ipsoque etiam cogitatu horrenda, Atheismum, Regicidium, Papicidium, Ecclesiæ euersionem, hæreticorum obfirmationem, periurij innocentiam, mendacij indeterminabile virus, omne denique omnis generis & speciei scelus, per omnes casus & modos exoriturum ariolatur. Benè est. Iubeo eum qui tali responso vsurus erat, vel etiam iam vsurpauerat, illud retinere, & abiecta tam pestifera restrictione mentali, eadem externa verba, vnicam tantorum malorum matricem proferre, vno aliquo ex variis modis quos Barnesius excogitauit, vt quomodocumque declinaret & eluderet scripturæ testimonia & alia supra posita.

3. Huius rei gratia, recolat lector si placet, quæ ex Barnesio superius cap. 11. proposita sunt. Nam cum vrgeremus pro Lessio verba illa Christi *de die illa nemo scit*, vidimus respondere Barnesium, hæc verba in speciem falsa, idcirco verè à Christo dicta fuisse, quia prolata ab eo sunt in sensu formali & præciso. Cum autem vrgeretur, Iudithiam vsurpasse restrictiones absque mendacio, respondit Barnesius, abfuisse mendacium ab externis illis verbis in speciem falsis, quia prolata fuere per ironiam. Cum denique vrgeretur illud apud Doctores communissimum Confessarij responsum, quo affirmat se nescire quæ in Sacramentali Confessione percepit, respondit Genesius capite 16. adductus, Barnesio autem per omnia probatus; verba illa Confessarij ex communi interpretatione tot Doctorum æquè significare quod Confessarius sciat tantùm sibi, non autem ad dicendum, ac si expressè diceret se nescire ad reuelandum. Hæ sunt ipsissimæ Barnesij responsiones ad quæsita prædicta, earumque momentum supra suo loco expendimus. Nunc autem quales sint, & an difficultates ad quas dantur aptè eodet, non laboramus. Sed tantùm supposita ea doctrina, ostendendum est, non esse obstructum fontem malorum, quæ ab æquiuocationibus & restrictionibus manare fingebantur; sed pro vno, apertos multo plures, & quidem aditu faciliores Nam cum laborandum fuisset, in quærendis vocibus ambiguis multiplici sensu fœtis, aut in quærenda restrictione mentali idonea, & cohærente cum conceptu respondente verbis expressis; nunc ea omni sollicitudine abiecta, licebit per Barnesium, multiplici, tametsi noua, & in eo euentu omnibus ad hanc diem Doctoribus & Patribus incõperta ratione, voces illas in speciem falsas proferre.

Sensus præcisus Barnesij, cum æquiuocatione & restrictione collatus.

4. Rogante igitur curioso percontatore, quomodo se habeat negotium aliquod meum, quod nullius virtutis lex iubeat tunc euulgare, permagni autem mea referat tectum esse: vitabo de Barnesij sententia, cane peius & angue Lessij consilium, quod erat vt suppetente idonea illa causa vsurparem æquiuocationem vel restrictionem V. g. dicendo, *nescio quid illud sit*, subintelligendo *ad tibi prodendum*. Hoc ego omnino defugiam: quia Doctor Barnesius, ait id esse mendacium, & primam originem Atheismi, omniumque quantumcumque horribilium criminum. Itaque eodem Barnesio docente, retentis illis ipsis externis verbis, quæ Lessius suggerebat, respondebo percontatori illi curioso, *nescio quid illud sit*: non subintelligens, *ad dicendum tibi*, quia Barnesius negat id posse subintelligi, sed loquens in sensu formali & præciso. In quo sẽsu Barnesius ait ea verba vacare mendacio. Sic enim quod Christus diei iudicij benè cõscius, professus est se illũ nescire, Barnesius, reiecta D. Augustini interpretatione superiùs relata, quæ erat Christũ professũ esse se id nescire ad dicendum, reiecta inquam ea tanti Patris interpretatione, qua videt stabiliri Lessij sententiam, affirmat exponendũ esse in sensu formali & præciso. Eundem ergo sensum meæ illi negationi subiiciam, & Barnesio iudice, immunis ero ab omni culpa.

Quod si dicat me, quia non sum Christus, neque Elias, neque Propheta, nõ posse vsurpare sensum illum præcisum, quem Christus magnus Propheta vsurpauit; si autem vsurpem, incursurum labẽ mendacij; ita enim philosophatur Barnesius §. 48. c. 11. occurram inprimis; Christum in ea quam retuli negatione, nõ egisse Prophetam: sed quod prudentis & cauti viri erat, interrogantibus indebitè discipulis, respondisse; subticendo quod ex iusta causa subticere poterat: vbi ne vmbra quidẽ Prophetiæ cernitur. Quidni ergo ego similiter, cui Christus datus est in exẽplar prudentiæ, & in rubricam actionum omnium mearum, quidni inquam in simili euentu, hoc est percõtante aliquo de rebus meis indebitè, si mea interfit non respondere, vsurpare potero illud ipsum Christi responsum, & profiteri quod nesciam: vtique in sensu formali & præciso, V. g. *quatenus curator rerum mearum?* Deinde si ego mentior, vsurpando in eo euentu verba inficiationis meæ in sensu præciso, necesse etiã erit fateri Christum fuisse mentitũ, in prædicta sua responsione. Nam ratio vnica cur ego dici possim mentiri, est, quia verba in speciem dissonant obiecto. Atqui ex eo quod eadẽ verba proferantur à Christo, non plus consonant obiecto quã si proferantur à quocũque alio: Et mihi ob suppetentem iustam causam, proportionalẽ illi ex qua Christus motus est ad sic loquendum, æquè est ius vsurpandi illa verba in sensu præciso ac Christo fuerit. Ius enim Christi ad vsurpanda verba in sensu illo præciso, totũ fundatur in iusta causa, qua ad eã vsurpationẽ motus est. Cæteroqui autem nullũ ei ius esse potuit, vsurpãdi verba prædicta in eo sensu præciso, qui respectu mei, atque adeo ex natura rei, continet mendacium. Nam mendacium ne DEO quidem dispensante aut volente, admitti potest. Restat ergo vt idcirco tãtùm illud responsum non fuerit Christo mendax, quia Christus habuit iustam causam, subiiciendi sensum illum præcisum verbis suis in eo euentu. Cum ergo ego quoque iustam causam habeam idem præstandi, immunis planè ero à culpa iuxta Barnesium, quamuis exteriùs negem scire me quod optimè scio. En quàm prouidè Barnesius prospexerit tantis malis, quæ ex illo externo responso Lessij, exoritura contestabatur.

Alter modus, quo per Barnesium, idem licet quod per Lessium.

5. Rursus, vt secundo tantorum malorum ostio per Barnesium patefacto procedamus, dimissis restrictionibus & sensu præciso, cum continget mihi ita expedire, idem faciam quod Iuditha. Hæc enim vt Holophernem deluderet, eiúsque satellitium, dixit verba in speciem falsissima. Cuiusmodi sunt illa. *Fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quod dentur vobis in deprædationem.* Et mox. *Hac de causa cogitaui mecum dicens. Vadam ad faciem principis Holofernis, vt*

inditem illi secreta illorum, & ostendam illi quo aditu possit obtinere eos. Hæc igitur verba, quorum sensum obuium constat longè fuisse à mente Iudithæ, Barnesius libera à mendacio pronunciat, quia dicta sunt per ironiam, qua vti fas Iudithæ fuit ea iusta causa.

Similiter itaque ego, cum habebo iustam causam, sequar Barnesij doctrinam, & enunciando contrarium eius quod reuera est, induens animum loquendi per ironiam. Neque tamen exteriùs nutu vllo vel gestu, vel certa vocis inflexione, (vt plerumque iocantes faciunt,) prodam me loqui per ironiam: quia sic non satis prospicerem celando negotio quod celatum volo. Eadem igitur externa loquendi simplicitate procedam, quasi serio agerem. Nam hoc ipso modo fecit Iuditha, vt Holopherni eiusque satellitio, omnem quicquam sinistrum suspicandi occasionem præcideret. Sicut ergo illa, quia ironicè omnia prædicta verba in speciem falsa protulit, immunis fuit à mendacio, iudice Barnesio: Ita & ego assumpto simili modo loquendi ex causa idonea, non potero mendacij insimulari. Quod si dicta Iudithæ verificata sunt in exitu, & ego quoque per exitum mihi & rebus meis opportunum, verificata volo similia verba mea; eodem modo quo id voluisse potuit Iuditha, quia eius intererat ita velle. Et hic quoque videt lector, Barnesij prouidentiam in obstruendo fonte tantorum malorum, quanta ea locutionibus externis in speciem falsis, deriuari fabulabatur.

Alius malorum aditus à Barnesio patefactus.

6. Tandem vt tertiam portam, non minùs latè patentem ab eo patefactam indicemus, fatetur Confessarium verè & citra mendacium de peccatis in confessione sibi expositis dicere posse; *nescio esse admissa*, eo quod ob communem interpretationem tot Doctorum id affirmantium verba illa a Confessario prolata, hunc sensum efficiant, *nescio ad dicendum.* Sed numquid Doctores illi, ita interpretantes ea Confessarij verba, fecerunt peculiarem aliquam eorum deputationem, quia in eo euentu contra omnium Dictionariorum fidem, soni illi quasi grauidentur eo sensu? Hoc Barnesius nequit nisi ridiculè dicere. Quia ea singularis deputatio talium verborum pro eo euentu, inaudita est apud omnes Grammaticos, quorum est de vocum sensu & deputatione testari. Neque Theologi agnoscunt, vel iuata eam peculiarem deputationem, de veritate responsi à Confessario redditi philosophantur: sed idcirco exponunt se in eo responso veritatem agnoscere, quia Confessarius secundùm personam quam sustinet, nescit ea peccata ad euulgandum. Vnde si iniquus quæsitor, conscius commentitiæ illius deputationis verborum à Barnesio confictæ, vrgeret Confessarium vt responderet, vsurpando voces secundùm deputationem à Grammaticis receptam; & in actu signato testaretur, verba à se vsurpari secundùm eam deputationem: adhoc dicunt Theologi communiter, expresséque S. Thomas supra adductus, fas fore confessario vsurpare verba secundùm illum quem dixi sensum; seu contestari, quod profiteatur earum rerum quas in Confessione percepit ignorationem omnimodam ad dicendum. Et hic est sensus Doctorum de veritate illius responsi, quamuis alioqui in speciem falsi, quia Confessarius iustam causam habet inficiandi quod nouit.

Similiter ergo quotiescumque iustam causam habuero inficiãdi quod optimè noui, turbabor me communi illa Doctorum interpretatione. Neque enim Doctores eum Confessario dispensare potuerunt, vt salua antiqua & vulgata deputatione verborum proferret licitè ea verba, si in verbis illis sit mendacium ea natura rei. Quia ne D E V S quidem potest mendacij vitandi obligatione exoluere. Ergo quod declararunt Doctores ex natura rei accidere in negotio Confessarij, quia interest communitatis Christianæ eum ita se gerere: ego in meo negotio, ex proportionali causa, mihi quoque licere intelligam. Præsertim cum habeam ipse quoque interpretationem communissimam tot grauium Doctorum supra enumeratorum plerisque capitibus, ob quam æquè posset verbis meis in speciem falsis, subiici verus sensus, ac ob eam subiicitur verbis Confessarij, in speciem item dissonantibus.

7. Quod si placeat chimericam illam verborum deputationem gratis admittere; dicam ea sensu tam multorum Doctorum, concedentium, quoties iusta causa adest, licere eo ipso modo se gerere, quo se gerit Confessarius indebitè interrogatus: Dicam inquam per specialem in omnibus his euentibus deputationem, verba aliud significare quàm significent apud Grammaticos: ita vt in prædictis euentibus semper significent, me nescire ad dicendum; aut me nescire vt sum talis persona quæ id silere debeam de quo indebitè interrogor. Commentum obtrudo? De Barnesij penu depromptum est, nec est quod ægrè ferat si per portam quam ipse dedit, occlusis restrictionibus effugiam pestem mendacij, prolato eodem planè responso quod Lessius subministrabat, quódque tunc mendax haberi volebat Barnesius. Quid verò mea referet, siue Lessio siue Barnesio auscultem, dummodò idem externum responsum, eodem modo me habens ceteriùs, reddere possim? Barnesius tamen, qui ex illo ipso responso externo per Lessium suggesto, tanta mala tam grandia, tam horrenda secutura denunciabat, reus eorum fiet, si secutus eius consilium, illud met responsum Lessij amplectar, in euentibus illis pro quibus mihi à Lessio suggerebatur; abiecta tantùm restrictione Lessij, & sensu Barnesij æquè abdito & æquè occulto iis quibuscum ago, interiùs retento, vt sit secretum meum mihi.

Agnoscatur itaque *Dominus iudicia faciens. In operibus manuum suarum comprehensus est calumniator; lacum aperuit & effodit illum; incidit in foueam quam fecit; conuersus est labor eius; & in caput eius; & in verticem ipsius, iniquitas eius descendit.* Accommodatos hosce Psaltis versiculos censuit Euseb. *lib. 1. de vita Constantini cap. 32.* quibus homini nequissimo, cum se induisset in casses quos aliis tetenderat, insultaret. An hoc loco parum commodè & verè in Barnesium cadant, ipse iudex esto.

C A P V T XXVI.

Corollaria de rerum siue factorum quasi æquiuocatione quæ signis ambiguis non vocalibus perficitur, déque eorundem non vocalium signorum vsurpatione restricta, aliísque adiunctis.

1. NEC plura de æquiuocatione propriè dicta, siue verbali; déque locutione per tacitam subintellectionem restricta. Superest vt quod etiam supra proposueram, ex hactenus propositis colligendum, de quasi æquiuocatione rerum, & iisdem adiuncta restrictione; breuiter nunc colligam; & an ac quatenus cum veracitate & simplicitate cohæreant, patefaciam.

Signorum realium ambiguorum vsurpatio, vetatur si causa desit.

Illud ergo inprimis indubitatum est ex dictis *cap. 2.* simulationem illam quæ fit adhibitis signis aliquibus, non vocalibus, contra mentem personæ ea signa adhibentis, & animo significãdi falsum, illicitam omnino ac vetitam esse. Æquiualet enim mẽdacio verbis pro-

lato,

lato, quia peruersio & abusus signi adhibiri, est totua vtrobique malitiæ fons: ac proinde vtraque illa contra mentem significatio eâdem fœditate inquinatur. Tradit hoc luculenter S. Thomas 2. 2. quæst. 111. *art.* 1. *in corp.* verbis illis. *Ad virtutem veritatis pertinet, vt quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora qualis est. Signa autem exteriora non solum sunt verba, sed etiam facta. Sicut ergo veritati opponitur quod aliquis per verba exteriora aliud significet quàm quod habet apud se, quod ad mendacium pertinet; ita etiam opponitur veritati, quod aliquis per aliqua signa factorum vel rerum, aliquid significet contrarium eius quod in eo est, quod propriè simulatio dicitur. Vnde simulatio propriè est mendacium quoddam in exteriorum factorum signis consistens. Non refert autē vtrū aliquis mentiatur verbo, vel quocūque alio facto.*

2. Vides Doctorem Sanctum agnoscere aliquod mendacium reale, rebus scilicet & factis inædificatum, non præcisè vt facta & res quædam sunt, sed prout sunt signa ad aliquid innuendum destinata. Alia enim quædam realia mendacia, sic dicta latè sumpto nomine, non spectant ad hanc classem, nec sunt verè & propriè mendacia è diametro pugnantia cum virtute veracitatis. Sic Seneca epist. 115. mendacia parietibus adiuncta expostulat, queriturque *miraris nos parietes tenui marmore induere, cum sciamus quale sit quod absconditur? oculis nostris imponimus. Et cum auro*, vt idem subdit, *tecta perfundimus, quid aliud quàm mendacio gaudemus? Scimus enim sub illo auro fœdo ligna latitare. Nec tantum parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur. Omnium istorum quos incedere altos vides, bracteata felicitas est. Inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat.* Similiter S. Cyprianus lib. de discipl. & habitu virg. negat synceritatem & veritatem perseuerare in iis mulieribus, a quibus *quæ syncera sunt polluuntur colorum adulterio; & medicaminum fucis in mendacium vera mutantur.* Easdem paulo ante dixerat ab apostatis Angelis edoctas, *oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus cinerem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem.* Quæ frustra monerem expressa esse de Tertulliano hæc quoque muliebris deformitatis tectoria, mentitæ effigiei & faciei fictæ ac mendacij insimulante *lib. de cultu fœminarum cap.* 5. nec dissimilia latè Origenes hom. 4. in diuersas. Illam quoque (vt appellat) veritatis fraudem, quæ ætatis senium cui magna fides habetur contegere studet; & Dei decus, canitiem, occultare affuso capillis & capiti mendacio allaborat, pulcherrimè insectatur Clemens Alexandrinus 3. *pædag. c.* 11. Quo etiam facit illud Archidami aduersus hominem Chium canos suos tinctura obliterantem. Negauit enim posse eum veri quicquam efferre; qui mendacium non in anima tantùm, sed capite quoque circumferret, vt ea Theophrasto notauit Stobæus sermo. 12. Affine item est quod in pristis bibliopolis damnat Dio Chrys. *orat.* 21. referens eos quod nossent vetera scripta adamari, solitos recentia in frumentum demittere, vt contracto veterum colore possent mendaciter pro vetustis obtrudi, & cariùs vendi.

Hæc & huiusmodi alia latissimè dicta mendacia rerum longè alia sunt quàm quæ D. Thomas loco allegato proponit. Nimirum quæ continentur veris signis, non quidem vocalibus, quæ solent frequentiùs ad mendacium adhiberi, sed realibus, hoc est factis quibusdam & actionibus ad hunc finem vsurpatis, vt aliquid alteri significetur contra significantis mentem, qui aliud reuera concipit quàm signo prodat. Quia in re mendacium propriè dictum cernitur, nec nisi materialiter distinctum ab eo quod vocibus contra mentem vsurpatis admittitur, vt præmittebam Et huiusmodi est mendacium eorum, quibus vt Seneca expostulat *lib. de tranquill. animi c.* 15. in simulationem etiam simplicissima res, dolor venit, in malis lacrymas fundentes, vt ostendant. Qui vt addit epist. 99. *Sibi tristes non sunt & clarius cum audiuntur gemunt, & taciti quietiq; dum secretum est, cum aliquos viderint, in fletus nouos excitantur.* Nec aliter sentiendum est de morbi simulatione in plerisque ementientibus ægritudinem. Exempla profert Galenus, lib. quomodo morbum simulantes sunt coarguendi. Hæc verò rerum mendacia, cum sint explorata vitia, non vltra sunt vocanda in disceptationem, sed eo loco & numero habenda sunt quo supra *cap.* 2. demonstrauimus habendum esse mendacium propriè dictum, quod consulto quocumque lumine, auersandum, & omni studio declinandum vidimus.

3. Quare acturis nobis in præsentia de simulatione quæ non est apertum mendacium, sed potest aliquando cum veracitate cohærere, non potest hoc loco sermo esse de ea simulatione quæ exercetur per signa à vocalibus distincta, cum manifesto veritatis excidio vsurpata: Sed de ea qua signum aliquatenus ambiguū, vsurpatur ad significandum aliquid, quod præuidetur non percipiendum ab eo cui signū proponitur. Itémque de ea simulatione, qua signum destinatum ad aliquid exhibendum, assumitur ad id significandum, sed addita mentali subintellectione quæ non exprimatur explicitè. Neque verò vox *simulationis* hanc multiplicitatem acceptionum refugit, vt constat ea vsu autorū nominatimque Scoti *in* 3. *d.* 38. *q. vnica in fine*, & Molani, *l.* 1. *de fide hæret. seruanda c.* 8. quos citat Barnesius §. 51. n. 2. & correctioni subiacere decernit. Quibus adde Aristotelem 4. *Ethic. cap.* 3. vbi magnanimum veracitate aliisque plerisque virtutibus exornatum describens, ait eum ad multitudinem dissimulatione vti, nec id ei vitio vertit. At Barnesius arrogata sibi de more potestate, omnem simulationem mendaciis annumerat. Vapulat item ab eo in §. 39. Pamelius Tertulliani (vt ait) Glossopæus, quod verbum *mentiendi* apud Tertullianum conatus mollire, cum Abrahamum mentitum dixit Tertullianus, interpretatus eum sit, de actu simulandi licito. Qui etiam Augustinum, quod licitè simulasse Dauidem coram Achis scripserit, deferi communiter fabulatur Barnesius §. 46. num. 7. cum tamen ne vnum quidem è tanta Doctorum multitudine proferre queat, qui Augustinum ea in parte vnquam reprehenderit vel deseruerit.

De huiusmodi ergo licita (velit nolit Barnesius,) simulatione acturus, vniuersè primum statuam, quod seruata proportione ad locutiones ambiguas vel restrictas sentiendum est, quoad vsum factorum ambiguorum, vel adiuncta subauditione tacita vsurpatorū, Deinde in particulari inde colligam, an & quatenus vitio vacent pleraque facta, cum alius deludendus præuidetur: vt insidiæ, ac bellica stratagemata, & mille nocendi artes eorum qui exercitibus præsunt. Declinationes præterea ingeniosæ aduocatorum sad fulciendam clientis sui causam: Adhæc industria iudicis veritatem per dissimulationem expiscantis à reo tergiuersante, aut etiam renuente aperite simpliciter veritatem. Item medicorum solertia in ægrotis per dolum vtilem iuuandis, & à certa pernicie, in quam alioqui ruerent, liberandis. Ac denique nonnullæ in virtutum exercitationū simulationes.

Quomodo ea vsurpatio possit non vetari.

4. Vniuersè ergo statuendum est, quamcumque signorum non vocalium ambiguorum vsurpationem, non esse licitam. Si enim quis vsurpet signum ambiguum ad significandum aliquid alteri, qui inde præuideatur induci posse in errorem, aut potiùs sumpturus fortassis ex seipso occasionem lapsus & deceptionis, non confestim iudicandus est culpam admisisse, sed tantùm si careat iure ita se gerendi, orto ex necessitate aliqua vel vtilitate, vsurpantis tale signum. Nimirū sicut in signis vocalibus, posita huiusmodi necessitate vel vtilitate, honestatur vsurpatio illa, non obstante occasione quæ alieno errori datur: ita similis aliorum signorum ambiguorum assumptio, immunis est à culpa, supposito assumentis iure, ratione cuius præceptū affirmatiuum veracitatis, & simplicitatis cessat vrgere, vt declaratum est supra in signis vocalibus.

Præterea statuendum vniuersè est, simulationem qua quis vsurpat signum consistens in facto aliquo, vel re externa, ad significandum aliquid, ad quod ea res vel factum non solet vsurpari, supplendo per mentalem restrictionem accommodatam, quod signo deest iuxta vsum communem; eodem modo licitam vel illicitam esse, quo licita vel illicita est vsurpatio signi vocalis in speciem falsi, adhibita mentali restrictione accommodata. Atque adeò huiusmodi simulatio interdum licita est; nempe cum necessitas eam vsurpandi interuenit, & lex vrgentior non prohibet. Cuiusmodi nominatim est lex fidei syncerè profitendæ, quia eiuius interdicitur vsu actionum quibus exterius significetur falsa fides. Quænam autem sint eæ res vel actiones, longa disputatio est, quæ aliò pertinet, nempe *ad* 2. 2. *q.* 3. & fusè etiam à quibusdam Scripturæ interpretibus tractatur *in cap.* 2. *ad Galatas.*

5. Saluis ergo prædictis temperamentis, nihil est quod vetet assumere res vel exercere actiones, ex quarum assumptione & exercitio, alius præuidetur fortè capturus occasionem falsi iudicij, ac delusionem subiturus. Neque enim semper illicitum est præbere errandi occasionem, etiamsi nunquam liceat esse causam erroris. Quemadmodum constat, nunquam licere fieri alteri Satanam & inducere illum ad peccandum: quia hoc esset induere rationem causæ moralis respectu peccati: qui influxus in peccatum, est semper illicitus. Certum tamen est, cum iusta necessitas id fert, fas omnino esse dare peccato alterius occasionem, quæ probatio occasionis non facta eo animo vt peccatum consequatur, sed ex alia idonea causa, non continet influxum vllum in peccatum, sed tantum peccati permissionem. Qua ratione fœmina quæ se impudicè conuendam cognoscit, non obligatur perpetuo se abdere, & numquam se dare in conspectum procorum siue porcorum, quos conspecta aduret igne profano illicitæ cupiditatis. Similia quàm plurima exempla peti possunt ex doctrina de scandalo, quæ latè traditur 22. *q.* 43. & benè apud Sanchem 1. *in decal. cap.* 6. *&* 7.

Eo porrò facilius est, in hoc genere signorum permittere alienum errorem, cuius consecutio ex eorum vsurpatione præuidetur secutura, quo hæc signa minus determinata sunt quam vocalia. Verba enim *principatum obtinent significandi quæcumque animo concipiuntur si quis ea prodere velit*: vt S. Augustinus rectè dixit 2. *doct. Christ. cap.* 3. Et ratio est quia significant expressiùs quàm res, nec alium habent proprium vsum, quàm significandi ad quod fuere instituta per se primò. Quod non potest asseri de actionibus, quæ quamuis interdum veluti per redundantiam quandam aliquid significent, tamen per se primò alium vsum habent, quàm exhibendi aliis mentem operantis. Ex quo efficitur multo plus exigi ad idoneitatem causæ, ex qua fas est assumere signa vocalia ambigua, vel cum restrictione tacita, quam ad idoneitatem causæ ex qua signa realia assumuntur: Quod per hæc multo minor erroris occasio præbeatur; ob minus expressam minúsque determinatam vim significandi, rebus quàm vocibus adiunctam. Non esse tamen vniuersè verum, quòd mendacia facti, sint leuiora mendaciis verbi, & cum hæc interdum sint venalia, illa quandoque esse mortalia, notauit Capreolus *in* 4. *d.* 17. *q.* 2. *in expensione responsionum Bernardi de Gannaco ad argumenta Gotofredi.*

Fas in bello simulare.

6. His generatim ita constitutis, facile est in particulari colligere; quamuis hosti quoque illicitum sit mentiri, tamen sine culpa posse aliquid in bello fieri, ex quo hostes cum damno suo concipiant occasionem falsorum indiciorum, inducanturque per seipsos in errorem. Illustria sunt quæ in hanc rem disputat Lipsius 4. *politic.* c. 13. & 14. si modò exigantur ad ea quæ dixi cap. 18. num... Pulcherrimè sanè Seneca in consol. ad Polyb. c. 24. exemplo Ducum vtiliter simulantium, hortatur Polybium vt dissimilem animo vultum induat. *Quod duces* inquit *magni faciunt, rebus afflictis, vt hilaritatem de industria simulent, & aduersas res adumbrata lætitia abscondant, ne militum animus, si fractam ducis sui mentem viderint & ipsi collabantur, id nunc tibi quoque faciendum est. Indue dissimilem animo tuo vultum; & si potes proijce omnem ex toto dolorem. Sin minus introrsus abde; & contine, ne appareat.* Leo Imperator de bellico apparatu c. 14. n. 39. & 109. & c. 16. n. 4. multus est in hoc modo, cautè prudenterque simulandi, Ducibus quos informat, iniungendo. Idem passim tradunt, qui Strategicos dederunt. Mihi in præsentia satis erunt quæ habet S. Chrysostomus *lib.* 1. *de Sacerdotio* sub finem. *Tam lucrosa*, inquit, *támque fructuosa esse solet opportuna ac recto animi iudicio facta fraus, vt permulti etiam pœnas sæpenumero luerint, quod rem fraude non egissent. Ac si exquirere velimus, quinam copiarum Imperatores iam inde ab orbe condito claruere, illorum trophæa bona ex parte comperiemus imposturæ ac fraudis facinora fuisse: eosdémque fatebimur maiore quidem laude dignos, quàm qui aperto marte victoriam de hostibus reportant. Hi enim magna cum sumptu, tum pecuniarum, tum corporum, sic bella conficiunt, vt ab ipsa etiam victoria nihil illis amplius accedat: quin potiùs victores cum sint, nihilo tamen secus pars cum iis qui victi sunt calamitate premuntur: tum copijs absumptis, tum ærario exhausto. Adhæc qui victi sunt, ne ipsos quidem victores patiuntur solida victoriæ gloria perfrui, cuius bona pars ad eos redit qui ceciderunt: vtpotè qui animi victores, corporibus solùm inferiores fuerint: quibus item si per sua vota in bello non cadere licuisset, neque illis mortis interuentus dimicationis finem attulisset, nimirum alacritatis magnanimitatisque suæ ostendendæ modum fecissent nullum. At qui fraude obliqua victoriam sibi parat, is præterquam quod calamitatem atque perniciem hostibus affert, id etiam præstat, vt cæteris illis de se risum præbeant. Neque verò vt illic fortitudinis, sic & hic prudentiæ laudem gloriámque ex æquo vtrique reportant: verum integra victoriæ totius laus, ad victores solos pertinet. Et quod iis qui dixi, inferius nequaquam esse reor, qui astu vincunt, ciuitati suæ seruant synceram, illibatam atque integram ex victoria partam voluptatem. Neque enim commune quicquam habet animi prudentia, cum pecuniarum corporumque multitudine & copia, quibus quidem vsu venit, vt quo magis in bello vtare, eo magis insumantur, magísque suos deficiant possessores: cum contrà, natura sic comparatum sit, vt animi prudentia, quo eam magis exerceas, eo magis adolescat.*

Vides quid fraudis & imposturæ nominibus, quibus in superioribus vsus est, significarit Chrysostomus. Hæc enim postrema verba, apertè ferunt, significatam duntaxat ab eo fuisse vocibus illis malè in speciem sonantibus, prudentiam & solertiam ducis; à mendacio quidem alienam; tamen ex iusta causa, præbentem aduersariis per facta quædam, occasionem iudicandi, ipsum aliud animo voluere, quàm reuera voluat. Quod Chrysostomos, vt vides, tantùm abest vt mendacij damnet, illiusve alterius culpæ insimulet, vt potius summopere vtile & quadantenus necessarium in plerisque euentibus esse dicat. Ideoque aliquanto post idem Chrysostomus, mollita asperitate vocum quibus vsum fuisse retuli, negat fraudis atque adeo etiam imposturæ nomen, aptè huc cadere: cum vtendum potius fuisset nominibus œconomiæ, ac sapientiæ & artis, qua possit quis è mediis iisque imperuiis desperatarum rerum angustiis, correctis emendatisque animæ vitiis euadere.

Vsus stratagematum honestus.

7. Eadem qua Chrysostomus mente, Clemens Alexandrinus 1. *Strom. cap.* 13. stratagemata, quibus in bello vti fas est, & quæ ab Hebræis diuinitus edoctis, mutuatos vt alia pleraque Græcos, testatur: pet-

menda

mendacium aliquando perfici scripsit. Verba Clementis sunt. *Strategema, seu ratio ducendi exercitus, tribus continetur speciebus: cautione, audacia, & quæ ex vtrisque mixta est. Vnaquæque autem earum, componitur ex tribus: nempe aut per orationem, aut per factum, aut per vtrumque simul. Hæc autem omnia licebit efficere, vel persuadendo, vel cogendo, vel iniuriam faciendo in iis vlciscendis quibus expedit, vel faciendo id quod iustum est, vel mentiendo, vel verum dicendo, vel etiam simul vtendo aliquibus eorum in eodem tempore. Hæc autem omnia, & quomodo oporteat vti vnoquoque eorum, cum Græci accepissent à Mose, non paruam accepere vtilitatem.* At constat Moysem, omnia ad amussim diuinorum oraculorum exigentem, nihil per mendacium propriè dictum in hostes molitum; cum huiusmodi mēdacium, erga quemcumque adhibeatur, vitiosum sit; idque Clemens ipse non ignorauit, vt patet ex 7. *Strom. cap.5.* Igitur quod dixit, aliquod stratagema ex iis quibus vti licet, mentiendo effici, exponendum est de simulatione siue in facto siue in verbo, quæ in speciem appareat mendacium, etiam si reuera non sit. De honestate huiusmodi stratagematum quæ est ex dictis perspicua, latè disputat Iustus Lipsius 5. politic. c.17. & ex sacris Menochius lib.3. hieropol. c.13. num.2. Eorumdem exempla legere licet apud Polyænum. & apud Frontinum. cuius loco apud S. Thomam 22. *quæst.*40. *art.*3. corruptè legitur *Fratearum*. Ex recentioribus, multa vndecumque collegit Adamus Contzen *lib.10. Politic. cap.*38. & 46 & 47. Ad mendacium accedunt in speciem, ea quibus hostes se exhibent vt amicos, cuiusmodi vnum perillustre habetur apud Constantinum Porphyrog. l. de administr. Imperat. cap. 29. rursúsque alterum cap.31.

Itémque insidiarum in bello iusto.

8. Spectant eodem insidiæ; quarum proinde vsum in bello iusto indicit Onosander in Strategico c. 22. & approbat S. Hieron. *in cap.17. Ezech.* allegans illud, *Dolus an virtus, quis in hoste requirat?* S. Augustinus *quæst.10. & 11. in librum Iosue*, optimè idem colligit, ex eo quod DEVS, qui vtique nihil suapte natura malum mandaret, autor fuit Iosue vt strueret insidias, quibus hostes populi Dei excinderentur. *Hinc*, inquit, *admonemur non iniustè fieri ab his qui iustum bellum gerunt: vt nihil homo iustus præcipuè cogitare debeat in his rebus, nisi vt iustum bellum suscipiat, cui bellum fas est. Non enim omnibus fas est. Cum autem iustum bellum susceperit, vtrum aperta pugna, vtrum insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest.* Annuunt Scholastici 2.2. q.40. art.3. & passim alij Scriptores, quos magno in hanc rem numero adducit Serarius *in cap.8. Iosue quæst.*5. splendidè & copiosè confirmans, locum esse insidiis in bello iusto absque veritatis iactura, vlláve alia culpa. Idem tractat & ex variis iuribus confirmat Alphonsus Aluarez Guerrerus *in thesauro Christ. relig. ac speculo Pontif. cap.* 43. Ratio est in promptu. Nam si in communi vitæ consuetudine, nemo tenetur aperire alteri scopum eorum quæ dicit aut facit, etiam si contingat illum inde arripere occasionem deceptionis, & existimare nobis contrarium probari, quàm reuera probetur, sicque à seipso falli, & in errorem induci: Quanto magis in iusto bello idem licebit, vbi & de summa rerum agitur, & de auertenda clade eorum qui debent belli præfecto esse charissimi?

9. Nec refert quod ex ea deceptionis occasione hosti data, secuturum sit eius exitium; quæ causa fuit cur Philosophi aliqui apud Tullium, censuerint illicitum esse eam deceptionis occasionem præbere, cum prænoscitur secuturum inde nocumentum alterius: Hoc inquam non refert. Nam præstat cladem proprio exercitui imminentem auertere in hostes. Præsertim cum iniqui sint & iniusti saltem materialiter: vt ex eo patet, quod bellum contra eos iustè sit susceptum. Itaque ex permissio alieni erroris, quem damnum errantis consequetur, non vertetur vitio ei qui prosequens ius suum, neglexerit exitium ad permissionem illam consecutum. Imo etiamsi permissioni illi erroris alieni, adiungeretur desiderium & voluntas vt ille error ab hoste incurratur, posset nihilominus abesse culpa. Neque enim interueniret in eo desiderio culpa mendacij, aut iniustitiæ, cum error causam non habeat desiderium, sed facilitatem & indiligentiam errantis, cui prospicere & eum ab errore auertere non tenetur qui ita desiderat. At malitia odij, quæ superesse in eo desiderio videtur, facilè præcluditur ex eo quod error ille alienus, non expetitur ex affectu odij, sed ad iustam vindictam vel congruam defensionem. Et ita passim videmus hæc erroris hostium desideria, non culpari in iustè bellantibus. Quin potius apud omnes pro ingenij artisque mensura celebrantur. Quis enim V.g. non commendat astum Alphonsi, filij Regis Castellæ, qui sub annum Christi 1087. apud Saracenum Toleti Regem captiuus, aufugit subornatis in eam rem custodibus: ac ne ab insequentibus deprehenderetur, equis ac mulis omnibus, soleas ferreas, præposterè induci curauit, salubri permissu erroris consequentium Saracenorum, vt refert eo anno Ptolom. Lucensis. Tantum itaque curandum est, vt vigeat, etiam cum hostibus, pactorum fides atque constantia: & mendacium (quod nusquam & nunquam licet,) etiam cum eis, siue facto siue verbo declinetur. In quam rem multa egregiè disputat S. Ambros. 1. *de offic. cap.*29. At insidias posse absque mendacio strui liquet ex dictis, & benè a Molano traditur *lib.1. de fide hæret. seruando. cap.*8.

Aduocato quatenus licita simulatio.

10. Præterea ex generali principio supra stabilito, colligitur fas esse aduocato qui iustam causam in iudicio fouet, declinatione ac tergiuersatione, intra veri ac recti fines, eludere aduersarium, quantum necessitas causæ tulerit, subministrata ei occasione, ex qua se ipse decipiat, & fiat sibi ipsi erroris causa. Quod rectè tradit Couarr. 1. *var. cap.*2. *num.*1. adductis non paucis in eam rem Iurisperitis. Meritò tamen in eos conclamans, qui diligentiùs cæteris officio fungi putantur, probántque industriam suam: cum cauillationibus & mendaciis lites protrahunt: aut ne reus possessione rei petitæ citiùs cadat, protrahit data opera dilationibus, eum tuentur. Iustam æqui iudicis definitionem metuentes potiùs, quàm supplicium longè grauissimum latrocinij illius quod retinenda re aliena, & domino eius possessione diutiùs spoliando admittunt. *Iniustis fuerunt*, ait de istiusmodi fabulis Max. Tyrius dissert. 12. num. 72. *inhonesto adornant, vera adulterant, nihil denique sanum aut syncerum afferunt, nihil ex naturæ præscripto loquuntur. Planè vt mancipiorum mangones solent qui si genuino corpora sub puro Sole liberóque nutrita esse acceperint, in vmbra educunt ea & depilant, donec totam illam formam exuant, quam à natura, quæ omni arte est præstantior, acceperunt. Planè idem agunt forenses illi fabulo.* Idem in plerisque sui temporis aduocatis damnat S. Bernard. 1. *de conside. cap.*10. *sub libri finem*, aiens agitationem causarum fraudibus & circumuentione refertam quæ tunc frequentabatur; (& vtinam transgressa non esset Bernardi ætatem;) execrabilem plane fuisse, & quæ magis ad subuersionem quàm ad inuentionem proficeret veritatis. Itaque Eugenio Pontifici autor est, vt in discussione causarum quæ apud ipsum agitarentur, præcideret linguas vaniloquas, & labia dolosa clauderet. *Hi sunt*, inquiet, *qui docuerunt linguas suas loqui mendacium, diserti aduersus iustitiam, eruditi pro falsitate, sapientes vt faciant malum, eloquentes vt impugnent verum. Hi sunt qui instruunt à quibus fuerant instruendi, astruunt non comperta sed sua, struunt de proprio calumnias innocentiæ, destruunt simplicitatem veritatis, obstruunt iudicij vias.* Mox etiam inculcat vt venatorias istorum turpes lucri sectatorum, frustratoriásque dilationes præcidat. Simuliter S. Cypr. *epist.*2. forum litibus mugiens, pace

inter togatos rupta describens, queritur inter leges ipsas delinqui, inter iura peccari, innocentiam nec illhic vbi defenditur reseruari, præuaricante & decipiente patrono, grassante in mendacium criminum venali audacia vocis prostitutæ. Denique Seneca 3. *de ira cap.* 7. tot millium ad forum luce properantium quàm turpes lites tanto turpiores aduocatos habentium nequitiam exagitat: quos venire ait delatores eius criminis, cuius manifestiores rei sunt; & iudicem damnaturum quæ fecit eligere, & coronam pro mala causa bona patroni voce corruptam. Quo damnabiliot est qui insigne Dei donum, vim inquam facultatemque dicendi, in tam peruersum damnabilemque vsum conuertit. *Haud aliter* iuxta Prudentium *lib.* 1. *contra Symmachum epigr.* 21. *quàm si rastris quis tentet eburnis, Cænosum versare solum, limoque madentes, Excolere areolis si fortè ligonibus vinas: Splendorem dentis nitidi scrobis inquinat atra, Et pretiosa nitet squaleat is fordet in hara.* (Eo enim alludit quamuis aram scripserit, qui de ara Victoriæ agebat, pro qua Symmachus pugnabat, & ita poscunt metri leges.)

11. Hæc igitur dummodo absint, omnisque mendax circumuentio & calumnia semoueatur, dubitari non debet, quin fas sit aduocato, clientis sui causam promouere omnibus illis cautelis & artibus, quibus proportione seruata fas est Duci in bello, Reipublicæ pro qua pugnat, causam curare. Quod enim belli præfectus præstat Reipublicæ per arma, hoc aduocatus interuentu linguæ præstat clienti suo pro quo pugnat. Vrget hanc paritatem Syluester *v. Aduocatus n.* 6. post Glossam *ad cap. dominus noster* 23. *quæst.* 2. Ipse certè Christus, vt idem Syluester subdit, fas esse clauum clauo retundere, & malignorum astum malum, dolo bono repellere, exemplo suo non semel docuit.

Quatenus item Iudici.

Ex iisdem principiis statuendum est de Iudice. Quamuis enim erroneè omnino, & peruersè, Bodinus *l.* 4. *dæmonom. sub finem*, iudicibus diuino & humano iure concessum velit, vt reum tergiuersantem fallant mendaciis, reiiciatque S. Augustinum & S. Thomam contrarium opinatos, vt retulimus & reiecimus supra cap. 2. Tamen seclusis quibusuis mendaciis, licitum omnino est Iudici, ad veritatem indagandam, vti simulatione aliqua, ex qua reus deceptionis occasionem capiat. Itaque non potest quidem Iudex circomuenire reum, promissa fraudulenter impunitate si crimen vltro fateatur; reiecturus promissum statim atque confessionem extorserit: quod licere censuerunt multi Iurisperiti apud Couarruuiam *capite illo* 2. *num.* 16. & Fachineus *lib.* 9. *controuers. cap.* 61. nec satis extricatur *in malleo malefic. parte* 3. *quæst.* 14. Non potest inquam hoc iudici concedi. Est enim omnino illicitum, cum sit mendacium & fidei datæ infractio, quod confirmat ex multis, Ceuallus *quæstione* 292. *communium contra communes.* Potest tamen Iudex prudenter aliquid simulare, ex quo ad veritatis cubilia perueniatur. Vt factum est a Salomone in causa mulierum: & à Carolo Magno, cum incertus, paterne an filius quos carceri mancipatos habebat, cædis cuiusdam reus esset, simulauit filium sibi esse, vtrumque morti addicere. Ex quo factum, vt pater qui verè reus erat, crimen suum fassus, filium morti eripuerit, & Imperator notitiam quam quærebat, compararit. Omnes denique artes & vias verum indagandi absque mendacio & iniuria alterius concessas sibi esse Iudex existimet.

12. Non tamen quod alibi per se illicitum est, putet inter iura ipsa, vbi sanctius tenenda est recti norma, abiicere malitiam, & licitum fieri. Quod a plerisque malè expensum, & peius seruatum, grauiter expostulat S. Cyprianus *epistola* 2. ex cuius elegantissima oratione, & patronis causarum, & iudicibus perutilem particulam decerpo & quasi purpuræ clauo, mastrucam istam inoculo. *Incisæ sint licet leges duodecim tabulis, & publice ære præfixo iura præscripta sint, inter leges ipsas delinquitur; inter iura peccatur: Innocentia nec illic vbi defenditur, reseruatur. Sæuit inuicem discordantium rabies, & inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum. Hasta illic, & gladius, & carnifex præsto est: vngula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus vnum, supplicia plura quàm membra sunt. Quis inter hæc vero subueniat? Patronus? sed præuaricatur & decipit. Iudex? sed sententiam vendit. Qui sedet crimina vindicaturus, admittit: & vt reus innocens pereat, fit nocens Iudex. Flagrant vbique delicta, & passim multiformi genere peccandi, per improbas mentes, nocens virus operatur. Hic testamentum subiicit, ille falsum capitali fraude conscribit, hic arcentur hæreditatibus liberi, illic bona donantur alienis. Inimicus insimulat, calumniator impugnat, testis infamat, vtrobique grassatur in mendacium criminum, prostitutæ vocis venalis audacia: cum interim nocentes nec cum innocentibus pereant, &c.*

De Medicorum simulationibus ex Chrysostomo.

13. Sed & Medicos, (vt alia quotidiana prætercam,) per simulationem mendacij expertem, ægrotis plerumque rectè & cum laude commodare, luculenter tradit S. Chrysostomus in calce *libri primi de Sacerdotio.* Locum adscribo, quod aliquid explicatiua despondeam: *Nuper docui, non in bello tantùm contra hostes, sed etiam in pace aduersus amicissimos quosque, astus huius vsum conuenire. Nam quod id conducat non circumuenientibus solùm, sed etiam circumuentis, ad vnum aliquem ex medicis profectus, sciscitare quemadam illi in modum, laborantes morbo liberare soleant. Certè ex iis audies, meram nudámque artem, ipsis non satis esse: sed & aliquoties ipsos impostura vti, cuius auxilio cum arte medica coniuncto, ægrotantem sanitati pristinæ restituant. Etenim dum hinc ægrotantium morositas, hinc morbi difficultas, medicorum auersatur consilium: tum coguntur illi fraudis atque imposturæ personam induere: vt quod in scena fieri solet, in qua fictis omnibus & adumbratis locus plurimum est, rerum factorumque veritatem occultare possint. Atque hic si placet dolum vnum explicabo ex multis, quem olim à medicis structum fuisse audiui. Inciderat quidam in aerem vehementémque febrim. Inde æstu febris in dies glisceute augescentéque, remedia ea omnia auersabatur, quæ ad ardorem illum restinguendum facerent. Cæterùm desiderio ferretur, multisque esset in vrgendis hortandísque omnibus iis qui ad ipsum introissent, id perpetuò agens, vt multa vino eóque meraco sibi porrecto, exitiosam illam appetentiam extingueret: futurum quippe erat, vt si quis illi obsecundans hac in parte gratificatus fuisset, febris ardorem non solùm magis inflammaret, sed etiam miserum illam prorsus ad insaniam furorémque adigeret: Hic demum tum ars ipsa effæta iam atque exhausta nullum salutis remedium inueniret, in eius locum sese fraus insinuans, tantam exhibuit virium suarum efficaciam, quantam mox ex me auditurus es. Etenim medicus acceptum vas testaceum, (id recens à fornace exierat,) vino permulto immersit, quod cum vacuum sed apprimè tinctum extraxisset, aqua implet: Tum iubet ægrotantis cubiculum tapetibus velisque vndique adumbrari, ne fraus ipsa lumine detegatur. Hic testam ægroto propinat, quasi mero plenam. Quam ille manibus dum necdum apprehendisset, vini odore statim eius nares peruadente, non sustinuit curiosè indagare quid sibi à medico porrigeretur, sed odore persuasus & tenebris deceptus, tum etiam appetitæ rei desiderio victus, quod propinabatur potentissimè haustis & satiatus, febris æstum statim excussit, eo periculo quod graue imminebat liberatus. Quod si quis fraudis eius de qua loquar, commoda vtilitatésque, vnà cum medicorum dolis omnibus recensere velit, huius certè oratio nullum prorsus finem habitura sit.*

Quid de simulatione in causa fidei.

14. Quæ de corporum curatoribus dicta sunt, subdit Chrysostomus æquè locum habere in curatoribus animarum; iisque non raro hoc prudenter adhibitæ simulatio

simulationis pharmacum, ad animarum salutem plurimum contulisse. Quod probat exemplo Pauli, qui Galatis comminatus ob adiunctam Christianitati circuncisionem, ipse tamen necessitate vrgente circumcidit Timotheum: & qui prioris mandati inutilitatem inculcauerat, idem ipse aliquoties ei se submisit, post datã Christo fidem. Vbi video subnasci longã & apud Theologos ac interpretes agitatissimam difficultatem, de Petro qui ob huiusmodi simulationem, cum videatur aliud non præstitisse quàm Paulus præstitit, dictus tamen est fuisse reprehensibilis. Quod hostes Principis Apostolorum, in eius contumeliam auidissimè arripiunt. indéque Iulianus Apostata apud S.Cyrillum *l.9. in ipso fine* S.Petrum hypocrisis insimulat: Et quod à Paulo reprehensus esset teneri apertè reum contendit. Quasi non lex vetus, quæ & sancta, & iusta, & bona, sæpiùs ab eodem Paulo appellata est, tamen *Hebr.8.* dicatur non vacasse culpa. Voces Græcæ ferunt, non fuisse irreprehensibilem. Nempe non quia aliquid mali contineret, sed quia carebat nouæ legis perfectione. Quo eodem modo S.Augustinus *Epist.29.* quod nobis deest intensissimæ beatorum charitatis, appellat vitium. Similiter itaque Apostolorum Principem, in simulatione appellatum verè reprehensibilem existimo; quamuis non nisi minus perfectè ageret, & vera ac formali culpa coram DEO vacaret. Fuisset tamen plusquam imperfectè acturus, & plusquam materialiter peccaturus in ea simulatione, defectu causæ idoneæ simulandi, ob adiunctam ei simulationi in illis circunstantiis pertractionem Gentilium ad eundem vsum, nisi ignorantia inuincibilis vel inaduertentia defectus prædicti, exemisset Apostolum à vera culpa. De qua re alibi plenissimè discussa, dabunt quam plurima Baro. *anno Christi* 51. Vasquez 1.2.*d.*182. Salas *tract.* 14.*d.*23.*s.*9. Suarez *9. de legibus cap.* 20. & Val. 1.2.*d.*7. *q.*7.*p.*5. Inter Patres, Petrum latissimè purgat S.Chrysosto. t.5. serm.61. Hæc pauca quæ proposui, sufficiunt ad institutum.

Fides Barnesij in detorquenda lite Hieronymum inter & Augustinum.

15. Non possum tamen omnino tacitam præterire Lessij vellicationem, quam Barnesius huic S.Petri reprehensioni superstruxit §.19. Fingit enim cardinem controuersiæ olim motæ inter SS. Hieronymum ac Augustinum, esse, an liceat æquiuocare. Additque Augustinum sententiam Lessij in Hieronymo reiecisse, & ex Augustini verbis quibus dixit Paulum nihil in mente retinuisse quod distaret à labiis, constare sententiam Lessij esse damnatam cap. 2. Epistolæ ad Galatas. Sed Barnesius eadem fide exposuit statum controuersiæ inter SS. Hieronymum & Augustinum olim agitatæ, qua in fronte operis exposuit statum controuersiæ quam Lessio intentabat.

Nam inter SS. illos Doctores duabus de rebus fuit controuersia, quarum altera in qua totius difficultatis cardo vertebatur, spectabat ad licitum vsum legalium eorúmque moralem conditionem; hoc est, an statim ab initio prædicationis Euangelij post Christi mortem institutæ, mortale fuerit obseruare legis ceremonias, quod S Hieronym. *ad Gal.2. & Episto.89. ad Augustinum* habuit omnino pro certo, cum tamen è contra S. Augustinus contendat religiosum vsum legalium non fuisse statim mortiferum, quamuis mortuua fuerit. Id est, vacasse culpa assumptionem illam ceremoniarum Mosaicarum, ad sepeliendam cum honore synagogam; non tamen fuisse ex obligatione, nec potuisse censeri necessariam ad salutem. Sic enim quasi vixisset & viguisset lex vsum illum præscribens, & Christiani iterum iugo seruitutis constringerentur contra Apostolum.

16. Hinc suborta est altera inter SS. illos controuersia quoad factum Apostolorum. Nam S. Hieronymus, vt tueretur quod dixit de mortifero vsu legalium, coactus est dicere Apostolos non verè & ex animo, sed prudenti simulatione exercuisse ceremonias legales, ex quo prædicationi Euangelicæ dederunt initium post mortem Christi: alioqui enim grauiter peccassent: quod de Apostolis in eo statu, nefas sit vel suspicari. Consequenter verò ait S.Petrum non peccasse in ea simulatione quæ memoratur cap. 2. ad Gal. nec à Paulo reprehensum fuisse seriò & ex animo, sed præmeditata & conuentu inter ipsos pia simulatione, factum vt Petrus Iudæis condescenderet, & legalia eo quo præmisi modo seruaret; Paulus autem Gentibus prospiceret resistendo in faciem Petro, eúmque super ea condescensione obiurgando, vt excipiente Petro modestè & humiliter Pauli reprehensionem, Iudæi Christiani facti, eundem cum Petro animum induerent, & Gentiles non grauarentur iugo legalium, quod Iudæi voluissent. Sicque vtrique populo optimè prospectum & consultum foret.

At S.Augustinus, quia vsum legalium per ea Euangelicæ prædicationis initia, mortuum quidem esse censuit, non tamen mortiferum; meritò addidit vsurpatum fuisse ab Apostolis absque simulatione, quæ supposito mortifero eorum vsu, quem S.Hieronymus supponit, non vacasset graui peccato, quia fuisset professio externa legis veteris, tanquã necessariæ ad salutẽ, quo tempore necessaria ampliùs non erat. Externa autẽ illa professio erroris, quamuis posset formalis mẽdacij labe expurgari, esset tamen illicita, & contra præceptum negatiuum diuinum, supra suo loco memoratum. Addidit præterea S.Augustinus, Petrum fuisse verè & ex animo, non autem duntaxat ex composito reprehensum à Paulo. Neque enim dici potuisset reprehensibilis, sicut dictus est à Paulo, nisi seriò eum arguisset. Vt proinde contendat S. Augustinus, si admittatur Paulum simulasse reprehensionem, nec reuera reprehensionem adhibuisse, admittendum consequenter esse, Paulum mentitum esse in Scriptura Canonica, cum scripsit Petrum reprehensibilem fuisse: quod absit vt admitti queat, aut vt vnquam à D.Hieronymo admissum sit, quamuis ex hoc eius dicto sequi videatur; ideóque à D.Augustino, tanquam manifestum absurdum, quod ab eo nunquam admittendum nouerat, opponatur.

17. Hæc est tota controuersia inter Augustinum & Hieronymum vt patet ex epistolis vltro citroque datis, quæ & apud Augustinum & apud Hieronymum extant. Perspicuum verò hinc est, Barnesium non intellexisse id de quo Patres illi contendebant; vel saltem de industria auertisse aliò de more disputationem, vt haberet vnde libri moles auctior fieret. Nam si status controuersiæ quem proposui, obseruetur, & perspiciantur quæ circa eum ab vtroque ex prædictis Patribus tradita sunt, omnino constabit nihil hic Barnesio meti aut seri: Tametsi ipse quia solet metere vbi non seminauit, hic quoque institutum suum ac morem retinuerit, & Lessij sententiam ab August. in Hieronymo, & à Paulo in Petro damnatam commentus sit.

Simulatio ad virtutis tutelam vel exercitium inculpata.

18. Possunt præterea ex principiis iactis, indemnes præstari, nec mendacij tantum, sed cuiusuis præterea probri labe emaculari, sanctæ simulationes multorum, qui ad virtutis alicuius incolumitatem aut sceleris fugam, aliud se esse finxerunt quam reuera essent, neque tamen idcirco vel mendacij, vel alterius vllius probri sunt insimulati. Nominatim verò sanctas plerasque Virgines, hac arte castimoniæ suæ prospexisse, exemplis variis testatum facit Espencæus l.4. de continentia c. 15. quo de ingenio castitatis in sui conseruatione disputat. Habet & alia Nicepho.7.histor. c.13. Gisulphi ducis Foroiuliensis, & Romildę impudicissimæ matris filias castissimas, ab Auaribus contaminari metuentes scribit Baro anno Christi 600 hac arte seruasse pudicitiam. Crudorum pullorum carnes ad mammillas fascia religarunt, vt iis ex calore putrefactis

Digitized by Google

factis inhalarem odorem teterrimum, quo putore auersi Auares, contingere tam fœtentia corpora exhorruerunt. Eadem arte vsas in simili discrimine tres sanctas sui temporis virgines scribit Cardanus lib. 5. de sapientia pag 317. Affine est quod Ludou. Viues in Christia. puellæ institut. c.13. scribit suo tempore factum à puella Barchinonensi, quæ vt amasium auerteret, crudis brassicis vescebatur, & earum quoque partem axillis supponebat, vt ea graueolentia fastidium sui ingeneraret, quod & assecuta est. De illis quæ mutato cum viris habitu è carcere dimissæ sunt, frequentia extant exempla. Sic enim Theodora Alexandrina (corruptè enim apud S.Ambrosium lib.2.de virg.legitur *Antiochena*) commutatis cum Didymo vestibus emissa est è carcere. Idémque de SS. Alexandro & Antonina scribitur in Græcorum Menæis 10. Iunij. De alia virgine Corinthiaca, idē habet ex Hippolyto Pallad.c.54. Lauf. Præiuisse his SS.mulieribus Lacœnas fœminas vt maritos carcere educerent, prodit Valer.lib.4 tit.6.cap.3. Nemo porro fuit, qui omnes has aliásque persimiles simulationes, ad virtutis alicuius exercitium vel tutelam ex causa vsurpatas, vitio verterit, aut potius insignibus præconiis non exornauerit.

Innoxium est, simulatè desipere in loco.

19. Ad extremum ex principiis positis statuendum quoque erit de iis qui per grauem aliquam occasionem simularunt insipientiam. Exempla prostant & apud Ethnicos & apud Christianos. Laudatur sanè Brutus quod brutum se & fatuum finxerit vt patriam impotenti dominatu liberaret. Laudatur Solon qui simulata stultitia pileatus prosiluit in forum, & conscendens suggestum factus est Atheniensibus autor vt Salaminem recuperarent, qua de re agere lex vetabat, interposita capitis pœna. Alia profana exempla simulatæ consultò insaniæ cum laude, dabit Cardanus lib.3.de sapientia pag.139.

Quibus dimissis quod facilius sit probro mendacij, huiusmodi exempla notare, quàm sacra, attingo nonnulla è probatis SS.historiis. Multo plura legere licebit apud Matthæum Raderum 2.p. Virid.Sanct.c.3. Et inprimis neminē fugit Dauidis simulatio apud Achis. S.Domna virgo, in Maximiani Regia educata, & singulari Dei beneficio à S.Cyrillo Nicomediensi expiatricibus aquis abluta; mox ab Aulæ magistro variè tentata, verita innocentiæ & pudicitiæ naufragium, Dauidis exemplo amentiam simulans, cœpit inconditos edere clamores, os deprauare, spumare fœdum in modum, toruum tueri, brachia iactare incompositè, denique nullum amentiæ signum prætermittere. Stropha benè vertit. Molestiæ enim es fœdo illo spectaculo pertæsi custodes effecerunt vt è custodia ad Christianos emitteretur sanitati per eos restituenda. De S.Simeone qui à simulata sapienter fatuitate Salus siue fatuus dictus est, vulgatissima est narratio quanto ille mundanæ sapientiæ contemptu, insipiens audire gestiuerit. Videsis Euagrium l.4.c.33.& Leótium apud Surium 1.Iulij. De Ioanne Oppanij Sabbaite qui Antiochus dictus est, narrat ipse & tanquam de aliena persona apud Climacum gradu 4. quod pro fatuo & amente se gesserit per annos tredecim vt omnibus esset despectui. Isidoram Virginem Tabennesiotissam sub fatuitatis persona magnas & multas virtutes tegentem, S. Pitirum diuinitùs edoctus, tanquam in Christo sapientissimam veneratus est, & vt aliis Virginibus venerationi esset effecit. De simulata B. Iacoponi Tridentini fatuitate, quod res sit notissima, præstat silere, quàm vel omnia nimis diffusè, vel strictim hoc loco pauca dicere. Sed de re in Sacris historiis frequentissima, iam satis. Quæ quomodo vitio vacauerit & neque mendacij neque alterius inhonestatis labe sorduerit, ex dictis liquet.

DISPV

DISPVTATIONIS

CLAVSVLA PARÆNETICA, SIVE ANTIMONIVM PRO BARNESIO, ex arte præparatum, ad conceptam in Leſſium & Societatem IESV, malignitatem, ſalubriter abiiciendam per pœnitentiam: addito, ſi antimonium fallat, & mentem emoueat, carmine excantatorio, quod totidem verbis S. Hieronymus, Ruffini Monachi, furori leniendo, iam olim cecinit.

1. SATISFACTVM arbitror, omnibus quæ initio propoſita ſunt: ſtabilita & illuſtrata veritas, abiectum mendacium, depulſa calumnia eſt. Nunc vt eum fructum colligamus, quem ex calumniarum depulſione, potiſſimùm quæri oportere, diſcimus ex Chryſoſtomo *l.* 1. *aduerſus vituperatores vitæ Monaſticæ:* Vt, inquam, Barneſium, ſi fieri poteſt, ad meliorem frugem reuocemus, & adducamus ad ea quæ Monachi ac probi viri ſunt cogitanda, abiecta exagitatione veritatis per fidem omnino malam, meráſque calumnias, videor meritò ad eum aptaturus verba quibus Iulianum Auguſtinus *libro* 2. affatur. *Quantalibet ferarum animi abſtinatione, quantalibet aduerſus nos pernicacia conſiſtas: tanta circumuallatus rerum euidentia, tanta verborum manifeſtatione concluderis: vt profectò ſi nulla te ratio, cogitatio, conſideratio religionis, pietatis, humanitatis, atque in teipſa aduertendæ veritatis, à pertinaci intentione reuocauerit: aſtendas quantum in malis humanis valeat, eo quemquam fuiſſe progreſſum, vbi manere non libeat, vnde iam redire pudeat. Sic enim te credo affici, cum iſta legeris. Sed ô ſi pax Chriſti in tua corde vincit, & bona pænitentia, de mala verecundia, palmam ferat!* Quid enim aliud benignius Barneſio optare queam, poſt tam fœdam lacerationem veritatis; tam plenam calumniæ, traductionem grauiſſimorum Doctorum; tanta & tam pinguia mendacia ad cauſam ſuam per fas nefáſque promouendam; aliáque fœda, & Monacho, imo & Chriſtiano indigna, toto opere proſeminata, vt euidentiſſimè demonſtratum hactenus eſt; nec intellectui tantùm, ſed & ipſis oculis & tactui ſubiectum: quid inquam ei benignius optare queam, quàm vt eo lixiuio, (ſic enim autor ſermonum ad fratres in Eremo *ſerm.* 11. pœnitentiam nominat) eo vt idem addit, nitro, & borith interioris hominis, quod vnum eſt ad eluendas animæ maculas remedium, abſtergat ſordes illas, quæ a mendaci & calumniatorio calamo chartis illitæ, non priùs calamum & chartas infecerunt, quàm ſcribentis animum.

2. Eſt eſt omnino Barneſi, quod tangâre pœnitentia tantæ iniquitatis. Inprimis quod eam concepiſſe ex leui & inaniſſima ſuſpicione non contentus, vt ex viri probi ac omni fide digni teſtificatione expoſui in aditu huius diſputationis; eam tandiu ſinu abditam malè fouens, ad extremum, cum tempus accepiſſes, infelici partu, contra veritatem, contra iuramentum præſtitum, obſtetricante malignitate infeliciter pepeiſti Neque enim ſi exercere ingenium in hac controuerſia voluiſſes, & cum charitate ac bona fide; vt doctum & probum Theologum decebat agere inſtituiſſes; improbandum vlla ratione cenſerem conſilium tuum. Liberæ quippe ſunt, (quantum per Eccleſiam licet,) in rebus Theologicis cogitationes Doctorum. Neque ea te, aliúmve vllum libertate fraudatum velim, cuius ſum ipſe tenaciſſimus: vt ſcilicet poſſis, & aduerſus Leonardum Leſſium tametſi doctum & præſtantem Theologum, & aduerſus alium quemcumque, proponere & aſtruere ſenſa mentis tuæ, quæ ſtabilioribus ac firmioribus nixa fundamentis cenſueris, quàm ſint ea quibus anteriores illi Doctores iniſterint.

At pro Chriſtiana alienæ ſententiæ impugnatione, diſſertationem vomere plenam craſſiſſimis mendaciis, plenam atrocitate grauiſſimarum calumniarum in Leſſium virum optimum, & Theologum omnibus nominibus te meliorem, virum doctis omnibus ac bonis iam tot annos acceptiſſimum, eo præſertim opere quod allatrare voluiſti: Non argumentis agere, ſed cõmentis, & extortis conſequentis planè inanibus, de quarum ſenſu apud Leſſium planè contrario nullum tibi dubium erat: Non teſtimoniis Doctorum rem vrgere, ſed corruptelis; obiectiones & rationes dubitandi allegando in cauſam tuam, pro reſolutione & aſſertione Doctorum apud quos eas propoſitas legeras: ſtatum ipſum controuerſiæ tam nequiter peruertere, vt cum duntaxat quæratur, liceat ne ſicarium qui Petrum quærit ad iniuſtam necem, eludere reſpondendo verbis ambiguis, aut per locutionem mente reſtrictam; nempe dicendo *neſcio vbi ſit,* vtique *ad tibi dicendum,* vel *non eſt domi,* id eſt, *non comedit domi:* Cum, inquam, id duntaxat quæratur, túque malè neges ita reſponderi poſſe, Leſsius cum innumeris aliis tanquam probabile id affirmet: Tu pro tuo veritatis ſtudio, luculentum mendacium ipſi fronti diſſertationis tuæ in Gallica editione appinxeris, vt imponeres plebeculæ quam etiam hac tua Theologia imbutam aduerſus Leſsium voluiſti. Non enim erubuiſti ſcribere, ſtatum controuerſiæ te inter ac Leſsium eſſe, verène Leſsius ſcripſerit, ſacros Codices ſcatere falſitatibus à DEO ipſo in veteri Teſtamento prolatis, & à Chriſto in nouo, per Eccleſiam firmamentum veritatis atque columnam orbi obtruſis, pro veritatibus diuinitùs propoſitis: Quæ quanta ſit cum mendacitate malignitas, deſino premere. Nihil affinxi, nihil non euictum protuli; ruſuſque paulo poſt ſignatis tecum tabulis agens, idem teſtatum faciam. Sic egiſſe, ſic ſcripſiſſe, ſic latraſſe, ſic dentem exeruiſſe; non tibi videntur internæ maculæ, quas fletibus & lachrymis eluas; qui aliorum quoque culpas deflere, & oculorum tuorum imbribus eluere ex Monachi inſtituto obſtrictus es?

3 Sed non his se continuit finibus ferocia tua. Ab vno vel altero nihil minus cogitante lacessitus, & tractatam asperiùs, imo & disruptam temerè iactato ictu, pectoris tui vomicam malè ratus: appetito Lessio in quem primum incurristi, quique iis quibus succensebas, prope continens erat; quasi dignum foret amplitudine malignitatis tuæ, grandius aliquid stringere, nec exiguis adeo terminis concludi, aduersus Societatem IESV vniuersam, insiasti genuioum: allatrasti corpus innocentissimum, & quod in te fuit apud omnes infame, inuisum, ac detestabile reddidisti. Nam tametsi alicubi molliuntur sermones tui de eo, super oleum; & ipsi tamen sunt iacula. Sed vt optimè scriptum est à Hieronymo lib. 2. aduersus Ruffinum; *Benè quod malitia non habet tantas vires, quantos conatus. Perierat innocentia, si semper nequitiæ iuncta esset potentia, & totum quicquid cupit, calumnia præualeret.*

Quod paulò ante contestatus sum, securus repero; nec ipse diffitebere, qui nolis proposito tibi præcipuo scopo excidere, aut eo non collimasse videri. Conatus es prætensam vnius membri labem, toti corpori communem facere. Mitto quod Marcum Marulum, ne ipsis quidem Societatis Doctoribus probatum, & ab eis sæpe reiectum, nominatimque à Delrio lib. 5. Mag sect. 10. castigatum in hallucinatione circa mendacium, eo nomine toties incesseris, quod librum suum Societati IESV dicauerit. Quid enim intererat toties hoc tegerere, quasi vel ille fuisset io eo lapsu nocentior, quod librum suum Societati IESV inscriptum voluisset; vel ipsa Societas ex næuis libri illius, deformitatem contraheret? Mitto præterea quod nullam prætermitteris occasionem, datam vel captatam, mordendi & sugillandi Scriptores qui in Societate IESV, Christo seruientes, Ecclesiam Dei, proborum omnium iudicio. (tingatis tu licet & Symmistæ tui,) magnopere illustrarunt: Quos tamen intactos præterire, per causam de qua agebatur, & poteras & debebas, nisi omnium ea esset apud te communis causa, quod essent ex Societate IESV. Testes præter Lessium, cuius impetuo furori tuo concedenda est; testes, inquam, præter Lessium, Maldonatus, Valentia, Azorius Pererius, Vasques, Serarius, & alij. Minùs mirum videri debet, quod hos, quippe externos & alienos appetiueris, homo cuius scripta, ne fratribus quidem tuis proscindendis pepercere.

4. Heu sodalitatis monasticæ propudium! *ô dolor societatis illius. ô fructus non de arbore quam plantauit Dominus*, vt io simili exclamat Augustinus *sermo. 49. de diuer.* Verè impletum per te est, quod cum grauis maledicti interminatione S. Bernardus, nec absque gemitu & profundissimo mœroris sensu, denunciat in eo implendum, per quem factum fuerit, vt filij congregationis sanctæ, eodem Patriarcha in Christo geniti, eadem religione veluti matre procreati, eadem crucis cuna excepti, & Euangelij mammilla lactati; (liceat enim communia Bachiarij verba huc transferre;) atque adeo germani in Christo fratres, expostulare apud DEVM potuerit, *filius matris nostra pugnauit contra nos.* Impletum per te est & lugubre illud, quod Richardus Victorinus *de gradibus charitatis cap.* 4. gemens pronunciat. *Seruatur sub veste vna & tunica simili, cor varium, & omnino dissimile: Ita vt de religione, antiqua vix signa serueatur: & venientibus ad sepulchrum Domini quod claustrum est, & Christum quærentibus, sola linteamina pateant, id est, habitus forma.* Hoc vt per te impletum dicam, faciunt scissuræ illæ congregationis in quam allectus eras, quas suo tempore ab ingeniis tui quàm simillimis cœptas, deplorat Richardus eo loco. Sed hunc domesticorum tuorum luctum, cuius tu tibi conscius es, aut si sapis esse debes, nolo acerbiorem facere commemorando. Illud tantùm quod proposueram confirmo, insolens nequaquam videri posse, te cuius audacia in ipsos fratres tuos scriptis euulgatis lacerandos insurrexerit; extraneis, hoc est, Societatis Patribus tametsi ab eis nunquam ceipsa violatum, vngues ac dentes non abstinuisse. Mitto denique sugillatam abs te & allatratam denunciationem illam, iustitiæ & charitatis, summæque, velis nolis, vtilitatis plenissimam, cuius in Societate IESV probante Ecclesia vsus est, quem hoc opere mordere nihil referebat ad causam tuam; nisi quod ad causam abs te susceptam referre existimasti, quicquid conferre poterat, siue ad operis tui spissitudinem, ne leuis aduersarius post tot Thrasonismos viderere; siue ad effundendum quacumque via vel exitu, venenum maledicentiæ, & tuæ erga Societatem IESV indignationis.

5. Sed hæ minutiæ sunto, nec nisi velitationes, mox seriò prodendæ maleuolentiæ tuæ. Illud verò quibus coloribus prætensæ alicuius honestatis obduces, quod verba Concilij Toletani quarti, non minus ineptè & scurriliter, quam impiè & nequiter, in sugillationem Religiosi ordinis detorsisti; & damnatam eo Concilio impiorum manum, ob adhibitas à Concilio voces *Societatis praua & eorum qui sociantur*; damnatæ ibidem Societatis IESV, quasi typum & adumbrationem esse voluisti, vt propterea digitalibus elementis notatam hanc tuam Sacrosancti Concilij peruersionem eminere volueris: Quasi hoc esset ingeniosum esse, verba Conciliorum à Spiritu sancto dictata, ad nefariam Religiosi ordinis vellicationem detorquere. Dicam quod Iuliano Augustinus lib. 2. *Haccine monstra cogitationum ascendunt in cor tuum, & non elidunt frontem tuam?* Si in animum inducerem omnia Conciliorum & Sanctorum Patrum loca annotare quibus voces illæ, *prauus monachus, detestabilis monachus, eòque indignus nomine, voce aut veste & cucullo tenus monachus, falsus monachus*, aliæque huiusmodi, pronunciantur io Monastici instituti carcinomata: & de te diuino quasi afflatu prænuntiatas affirmare vellem: quibus te molibus huiusmodi florum, premere aut etiam opprimere possem? Audires ex autore Sermonis vltimi de Cœna Domini apud Bernardum, sitne aliquis *monachus dæmoniacus: pictura monachi, non monachus: persona monastica: monachi larua.* Audires ex Cassiano, ex Hieron. ex Basilio, ex Macario, ex Bernardo, sed omnium maximè ex Benedicto: parente heu quondam tuo (nisi ad eius voces planè obsurdesceres, quod ad Vicarij ipsius, tui inquam Generalis voces & fulmen in te vibratum fecisti.) Audires ex aliis rerum Ascetiearum tractatoribus, plurima & horridissima, de falsis & prauis monachis: quæ eodem iure quo abs te illa alia, id est, nullo: (quanquam non prorsus nullo, supposita malignitate tua:) trahi in causam hanc potuissent, si frigidos illos, imo impios iocos, & malè feriati ingenij ludicra, adamarem.

6. Possum & te aliis quàm plurimis modis, impudentiæ & nequitiæ eo in facto non insimulare modò, sed & reuincere. Quam tu prauam Societatem in Cōcilio Toletano vis intelligi: hanc Spiritus sāctus, quantum in te est sibi contrarius, vix natam amplissimis verbis in Tridentina Synodo collaudauit. Hanc ipsam Pontifices Maximi, à Paulo Tertio qui eam Sanctarum Religionum catalogo adscripsit, ad Vrbanum vsque Octauum nunc Christi Vicarium, perhonorificè semper, & magna cum laude appellarunt. Hanc boni & probi diligunt ac fouent, eo inprimis nomine, quod omnibus prauis societatibus, cuiusmodi sunt Sectariorum, Atheorum, Apostatarum, & nomine tenus Catholicorum, inuisa & exosa sit. Hanc viri plerique doctissimi quorum ora & calamos inuidia non pressit, sed charitas exprompsit, Sanctam & Deo charam, Ecclesiæ cum primis vtilem, hæreseon malleum, & improborum. (quod ipsa non grauatè audit,) incudem nominant. Videsis Petrum à Nauarra *lib. 2. de restitut. cap. 3. num. 60.* Gabrielem Pratcolum *tomo 2. histor. ad annum Christi* 1540. Federicum Lumnium *in opere de vocatione gentium & Indorum conuersione*, Didacum Payuam Andradium *lib. 1. Orthodoxarum explicationum*, Rutilium Benzonium *in opere de Iubilæo:* apud quem Ioachimus Abbas Ordinis S. Benedicti, pluribus

pluribus ante seculis in hac Religione etiam de nomine signanda, eiusque speciali illo ad Pontificem voto quod homines furfuris tui tam malè habet; omnibus denique eius ministeriis tanto ante esprimendis, popheticum afflatum prodidisse visus est. vide si lubet, & an id ab eo aptè, & ea prophetico spiritu scriptum, tu ipse iudex esto. Nam nos quidem habemus firmiorem Ecclesiæ hoc institutum approbantis sermonem, cui benefacimus attendentes. Ad extremum hanc quam tu prauam Societatem vis intelligi, hæretici omnes eorùmque germani, Athei omnes, Apostatæ omnes, omnes Ecclesiæ infesti, sed & sub Catholico nomine qui ob corruptos mores & fidem plerumque obductam, fæa Ecclesiæ, religionum amurca, meritò audiant, eodem quo tu loco ac numero habent; & prauam Societatem intelligi quam maximè exoptant.

7. Et Societas quidem I E S V, an id sibi probro vertat, atque dedecori, discit ex Hieronymo, cuius sunt illa ad Augustinum. *Macte virtute: In orbe celebraris, Catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur atque suspiciunt, & quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur: & me pari persequuntur odio, vt quos gladiis nequeunt, voto interficiant.* Nec mirum quod cum Societatis I E S V Patribus sic se gerant, qui cum Deo eiúsque sponsa, tales sunt. Dicant fanè Patres Societatis in non dissimili causa, quod à Cypriano *epist.* 52. scriptum est. *Non possunt laudare nos qui recedunt. Aut expectare debemus, vt placeamus illis, qui nobis displicentes & contra Ecclesiam rebelles, sollicitandis de Ecclesia fratribus violenter insistunt?* Vsurpent & illud Synesij *Epist.* 94. in oblocutionibus quas à Iulio homine nefario sustinebat, sese solantis. *Quod veteri prouerbio tritum est, vtilitatem capi ex inimicis posse, nunc reipsa est comprobatum. Quid enim non ad gloriam nobis atque existimationem confert Iulius obloquens? Quicumque laudare nos nititur, cum inuenire quid dicat aliud nihil potest, hoc primum & vnum & maximum profert, Iulium de illo detrahere. Hoc autem vno verbo, quæ non bonorum copia continetur? Siquidem nequitia generi omni aduersari, nihil aliud est quàm esse generi omni virtutis affinem. Atque ego sanè nihil einsmodi in me esse intelligo, sed hoc ille ipse dicit. Nam dum contraria omnia dicit, fidem illius adstruit, adeò vt vel gratiam ei habeam. Per sacrum tuum caput, & liberorum salutem iuro, nihil esse in qua melius de me quàm conuitiis ac probris lacessendo mereatur. Nam & apud* D E V M *& apud homines præclarum hoc mihi erit atque amplissimum.*

Ad estremum vnusquisque Patrum Societatis, dum benefaciendo, D E I gloriam promouendo, Ecclesiæ amplificationi & ornamentis studendo, proximorum bonum curando; in hæc studia & conatus, laborem, operam, vigilias, vitam ipsam ac sanguinem generosè profundendo; (testis tua Anglia Barnesi, toties Patrum Societatis sanguine hanc vnam ob causam respersa:) Dum, inquam, his omnibus, pro virili, (& D E O laus, non irrito nisu,) curandis ac promouendis allaborat; sustentet se ea consolatione inprimis quam testatissima hactenus diuina tutela & plusquam paterna prouidentia suggessit, quam verbis Ennodij effero. *Quoties vanis hominibus nocendi inefficax morsus increpuit: quoties de accusatis quicquid spe tenuissa effugit, & vacuos imago præsumptione occupata deseruit?*

8. Adiungat & illam mentis in D E O confirmationem, qua se olim iubat Ecclesiæ S. Augustinus 3. *aduersus litteras Petil. cap.* 6. *&* 7. in Domino animabat. Appono suauissimæ orationis partem & claudo hunc locum de malignitate tua, ac gregalium tuorum in Societatis I E S V Patres, eorumque vicissim apud D E V M spe & animi alacritate, quod ab iis quos ad Dei sanctæque Ecclesiæ gremium attrahi cupiunt, vt idem Sanctus de se dixit, flammas mereantur odiorum. *Nos quidem*, inquit, *cum falsa crimina audimus ab iis quos offendimus prædicando eloquia veritatis, & errores vaniloquia conuincendo, habemus sicut nostis abundantissimam consolationem. Nam si in eis quibus me criminantur, testimonium conscientiæ meæ non stat contra me in conspectu Dei, quo nullus oculus mortalis intenditur: non solum contristari non debeo, verum etiam gaudere & exultare, quia merces mea multa est in cælis. Neque enim intuendum est, quàm sit amarum, sed quàm falsum quod audio, & quàm verax pro cuius nomine hæc audio, &c. Cur itaque feramus indignè, quod nos infamant, qui gloriæ Christi sic detrahunt? &c. Dicant quod volunt, dum illo nos exhortetur dicens, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quia ipsorum est regnum cælorum. Beati eritis cùm vos persecuti fuerint homines, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me. Quod ait superiùs, propter iustitiam, hoc repetiuit quod ait postea, propter me, quia factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in Domino glorietur: Qui cum dicat, gaudete & exultate, merces enim vestra multa est in cælis: si quod dictum est propter iustitiam, & propter me, in bona conscientia teneo, quisquis volens detrahit famæ meæ, nolens addit mercedi meæ. Neque enim me ille suo verbo tantummodò docuit, non etiam suo firmauit exemplo. Sequere sanctarum Scripturarum fidem, inuenies Christum resurrexisse à mortuis, ascendisse in cælum, sedere ad dexteram Patris. Sequere criminationes inimicorum. Iam putabis eum de sepulchro furatum esse à discipulis. Quid ergo nos, quantum ipse donat defendentes domum eius, ab inimicis eius, aliud sperare debemus? Si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domesticos eius? Si ergo toleramus & conregnabimus. Si autem non aurem solam percutit iracundia criminantis, verùm etiam conscientiam mordet veritas criminis, quid mihi prodest si me continuis laudibus totus mundus attollat? Ita nec malam conscientiam sanat præconium laudantis, nec bonum vulnerat conuiciantis opprobrium.* Non satior prolixitate orationis, quod & mellitissima sit, & instituto accommodatissima.

9. Hæc itaque Lessio & omnibus Societatis Patribus solatio sunt cum per calumniam exagitantur, & ea sorte censentur qua suis temporibus Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus; Quid singulatim eos numero? Qua semper Sancti omnes, mundo & Erebi castris infesti. Scelus sit de S.Thoma tacuisse. Intellige quod dico, & es præteritis præsentia æstima, ac futura prospice. Quis & quantus S. Thomas Aquinas? Nempe ad miraculum doctus, ad miraculum in doctrina solidus, ad miraculum accuratus atque ordinatus; profundus, acutus, perspicuus: omnibus probati Scriptoris ac Theologi dotibus eminentissimè insignis. Parcè ac ieiune hominem commendo, priuata quacumque commendatione Superiorem. Et commendarunt Ecclesiæ capita verbis amplissimis, quæ apud Aquarium in *Controuersiarum Theologicorum calce*, passimque alibi prostant. Hic vir talis tantúsque, suos aliquando Barnesios nactus est; eorum suffixionibus patuit; dentes ac morsus non effugit; ita vt posteros puduerit, eorum quæ in tantum virum eiúsque scripta, per paucos capitosos, malignè ac nequiter patrata fuerant. Nihil affinxi: Dedi ipsa verba, quæ es Ægidio Romano qui aderat, aliisque refert Capreolus in 2. *d.* 2. *quæst* 1. *ad* 1. *Gregorij*. Quod igitur Lessium momorderis, seu veriùs allatraueris: Quod illo ipso œstro percìti tuque tuique, cum primùm aliquod a Societatis I E S V Patribus opus prodit, *veluti musca*, verba sunt S. Basilij hom. 11. variorum argumentorum, *salubre si quod offendunt prætereuntes: ad vlcera verò properantes; & sicut vultures prata amœna & odora loca circumuolantes, ad tabida & fæculenta loca accurrentes:* (secundum ignobilitatem ac æstimationem vestram dico,) testatum illico faciatis cuius spiritus sitis: Quod per conscientiæ & pudoris contrucidationem: per famæ proteruiam apud exteras nationes quæ discussis calumniarum offuciis de re ipsa pronunciant, Geneuensibus opilionibus, (comperta & testata dico,) argumenta queis pusillum gregem exhilarēt suppeditetis:

cum oporteret in has Christiani nominis strumas, in errorum & nequitiæ colluuiem quæ nunquam tanta, támve fœculenta, communem operam conferre: Quod hæc & alia quæ tumet nosti, hoc tempore accidant; nihil est sub Sole nouum, quódque neo fuerit in seculis quæ fuerunt ante nos. Hæc sunt, vt dixi, quæ Lessium, & Lessij socios leuare possunt. Tibi autem & iis quorum corruptis affectibus seruisti, hæc ipsa quibus serui Dei per vos Christo configurantur, argumentum, vt aiebam, pœnitentiæ, nec leue nec vnum subministrant.

Vt alia præterea taceam quæ tibi præcipua sunt: scissa quod in te fuit Patrum Societatis IESV, & Patrum S. Benedicti concordia; illatum vel auctum per te domesticum incendium: abiunctio à tuis superioribus: desertio collectionis illius cui adiunctus eras, & extra claustrum euagatio. Nosti vbi scriptum sit, & in quem à quo intortum. *Interpretare vocabulum Monachi. Hæc est nomen tuum: Quid facis in turba, qui solus es?* Verùm hæc quod apud Latinum Scriptorem extent, tibi qui Græcari amas, insulsiora videri possint. Vt taceam quod ab homine Monachis Sarabaitis, & excucullatis, vel occultè Hæreticis minùs accepto, fuere cõscripta. Testes Iouinianus, Vigilantius, Heluidius, Ruffinus. Exhibebo igitur mellitissimi æquè ac Sanctissimi & eruditissimi inter Græcos Monachos, ad Monachum tui consimilem, insigne monitum, *ex epistola libri primi*, qua hominem barba & pallio tenus Monachum, hortatur, sit reipsa quod nomine & habitu præfert. Tu teipsum, quamuis exteriorem quoque Monachum, non vna parte abiecisti, compellari aut etiam confodi his eius verbis puta. *Philosophia strepitum auersatur, atque exercitatio Monastica extra tumultum & confessionem perficitur: vt ad humilitatis fastigium attingendum hac veluti scala vtatur, ac per solitudinis otium, & molestorum negotiorum, & turpium sermonum, omnem prorsus abliuionem hauriat. Quod si pallium, & promissam barbam, & baculum, ad Angelicam vitam omnibus partibus explendam nobis sufficere arbitramur: atque inter medias turbas & spectacula & acroamata vrbica versamur, de solis victoriis arcanis gloriantes: luctam autem ac pugnam quibus victoria comparatur defugientes, vel potiùs certaminis causas in nobis ipsis accendentes: non animaduertimus nos canes esse ad vomitum reuertentes, aut sues in veteris consuetudinis cœna sese volutantes.* Audin Barnesi, quid Isidorus Pelusiota vir omnium iudicio Sanctissimus, pronunciet de Monachis extorribus, & extra claustrum vagantibus, eámque vitam viuentibus, cuius tu tibi conscius es? Et dissimulo quod non contentus excussisse iugum, rupisse vincula, muros peruasisse, eius insuper Haudmundi hominis sordes tibi ac cœnum affricas, quem ordinis sui emissitias, lectissimum Satanæ organum, probi omnes deplorant: cuius corda voces, & opera, in vnum illum transformandæ in Angliam Galliæ scopum collimant. Qui quod furenti tibi factus est vnguis in vlcere, tenuit in Iesuitarum aperta insectatione morem suum, à quo non deficiet priùs, quàm Catholicæ Ecclesiæ clancularius suffossor, imo hostis apertus audire desinat. Tuum itaque fuerat putre illud membrum auersari, & cum adultero portionem tuam non ponere. Sed hæc aliis vrgenda, & tibi ipsi in sinu mentis tuæ, suis momentis æstimanda relinquo. Mihi quæ ex tanta tua in Lessium & Societatem IESV malignitate proposui, plusquam idonea videntur, ad proiiciendos, si quis in te virtutis sensus & iudiciorum Dei metus superest, imbres lachrymarum, quibus & tantas maculas eluas, & DEO dum facultas suppetit expectátque eius patientia, satisfacias. *Nonne contremiscis, tu monache S. Benedicti, quod actum est de discipulo Christi?* Lege reliqua apud Bernardum, *serm. 1. ad scriptionem in cœna Domini.* Ego enim te vlterius lancinare nolo ea oratione, qua S. Benedicti germanus filius, discolos, & sputiam tanti Patris prolem, Iudæ exemplo terret, & ad æmulandam Petri pœnitentiam prouocat. Eadémque suauiter tecum agendi consilio, intorta in te nolo illa S. Anselmi, Monachi (vt nosti) Benedictini, quę in libro Meditationum eius, siue Alloquiorum Cœlestium num 41. ita leguntur. *O impudens Monache, qua fronte audes dici miles Christi, discipulus S. Benedicti, falsi professor? Qua impudentia pates pati, videri in te tonsuram, & vestem professionis, cuius non habes vitam?* Videsis & quæ sequuntur & quæ præcesserunt: nec dissimula, admotum tibi concipiendæ de plagis illis quibus conscientiam confodisti, non vulgaris mœstitiæ, potentissimum stimulum: aduersus quem recalcitrare (mihi crede,) durum est.

10. Rides, & consilium bonum quod ad salutem suggero, contumeliam interpretaris? Ego verò si in nequitia obfirmaris, & obdurescere in prauitate constitutum apud te est, præter cæteras excusationes in peccatis, nixum ea Sapientis sententia: *Non grandis est culpa cum quis furatus fuerit: furatur enim vt esurientem impleat animam*: vnum illud in rem tuam dico. *Quod facis fac citiùs.* At in rem nostram: volo tecum, & cum tuis Gebal, & Ammon, & Amalec, alienigenis cum habitantibus Tyrum, communicatam sapientissimam Chrysostomi commemorationem, qua ille confutationi calumniarum & motuum in Religiosos, proludit in ipso aditu operis aduersus vituperatores vitæ Monasticæ. *Cum templum illud peruetustum & percelebre, quod Hierosolymis fuerat multis annis euersum atque solo adæquatum, longissima captiuitate redeuntes erigere atque instaurare Hebræi cuperent: tum verò fert quidam ac barbari immanésque homines, quos neque tantæ virorum cladis misericordia vlla subierat, ex qua serò se tandem víxque receperant: neque diuinæ animaduersionis metus admonuerat, quæ solet eiusmodi audaces ac facinorosos è vestigio subsequi: Primum quidem per seipsos nitebantur cœptæ eius ædificationis studiis arcere. Cum verò nihil proficerent, aditis ad regem suum litteris, in quibus ciuitatem illam defectionis nouarúmque rerum studiosam, & bellicis rebus assuetam appellabant: persuaserunt tandem, vt sibi huiusce ædificij impediendi facultas omnis permitteretur. Hac igitur accepta potestate, cum ingenti equitum manu viros adorsi, interruperunt opus interim. Et elati, inquit, ea victoria gloriabantur: qui si quid sibi cordis fuisset, ingemiscere ac lugere debuerant, nihílque posthac eiusmodi moliri. Verùm id erat profectò exordium quoddam eorum quæ se protinus apprehensura erant malorum. Opus enim illud proficiebat in dies, egregióque successu & præclaro fine claudebatur. Tum interim illi dixerunt, at per illos vniuersi, quod non homines profectò oppugnare perrexerant. Neque Mithridates modò tunc, aut alius quispiam, sed quisquis omnino illis hominibus aduersus infestúsque esse maluerit qui boni aliquid agere instituunt, ipsum potissimùm qui per illos honoratur, DEVM oppugnare contendit. Is autem qui aduersus DEVM bellare instituet, clementiori fine desinere nunquam penitus valebit. Is qui eiusmodi est, initio quidem facinoris, nihil fortasse patietur mali, DEO illum ad pœnitentiam vocante, atque admonente veluti ex quadam ebrietate resipiscere. Sin verò in hac amentia sua temeritate perstiterit, nihílque ex tanta clementia diuinæ patientiæ fuerit lucratus, certè vel aliis summa conferet emolumenta, pœna sua erudiens atque admonens, nunquam prorsus vlla ex ratione aduersus DEVM pugnare insistere, quòd impossibilis sit excelsam illam inuictámque effugere manum.* Hæc omnia, eo loco & eo quo dixi fine Chrysostomus: quæ cur transfigurauerim in Paulum & Apollo propter vos, te inquam & symmistas tuos, cogitationi tuæ permitto.

11. Video me operam ludere, & pro optato antimonij ex arte temperati ac præparati effectu: eductione scilicet causæ morbosæ viscera tua depascentis, consecutam duntaxat noxij & virulenti humoris, toto pectore stabulantis efferuescentiam, quæ te propè in rabiem agat. Itaque deposito in præsentia, acrioris & minùs temperati, ideóque ad educendum virus tuum fortioris antimonij studio, cóque in aliud

tempus

Digitized by Google

tempus reseruato, si fortè auctam dosim & minus recusam eius vim, optata sanitas consequatur; Carmen quod tranquillando & excantando ferocienti germano tuo, Monacho & Presbytero, cecinit peritissimus Psaltes S. Hieronymus, audies ex me in hac meta, eodem verba præeunte Hieronymo, in calce libri tertij aduersus Ruffinum. *Debueram quidem de omni Scriptura tuæ insaniæ respondere, & diuinis vocibus in modum Dauid citharizantis, lenire furorem pectoris tui. Sed contentus ero vnius libri paucis testimoniis, & opponam sapientiam stultitiæ, vt si humana contemnis, saltem diuina non negligas. Audi igitur quid de te & de omnibus inuidis, ac maledicis & contumeliosis loquatur sapiens Salomon. Insipientes, dum iniuriæ cupidi sunt, impij facti oderunt sensum. Ne fabriceris in amicum tuum mala, & ne inimiceris aduersum hominem sine causa. Impij exaltant contumeliam. Circumcide à te os prauum, & iniqua labia longè repelle abs te; oculos contumeliosi, linguam iniqui, manus effundentes sanguinem iusti, cor fabricans cogitationes malas, & pedes festinantes ad malefaciendum. Qui nititur mendacio pascit ventos, & sequitur aues volantes. Dereliquit enim vias vineæ suæ, & aues culturæ suæ fecit errare; perambulat aridum ac desertum, & colligit manibus suis sterilitatem. Os procacis appropiat contritioni: & qui profert maledicta stultissimus est. Anima benedicta, omnis simplex vir. Animosus inhonestus est. Per delicta labiorum, incidit in laqueum peccator. Itinera stultorum, recta in conspectu suo. Stultus eadem die ostendit iram suam. Abominatio est Domino labia mendacia. Qui custodit os suum, seruat animam suam: & qui temerarius est labiis, terrebit seipsum. Malus cum contumelia agit mala, & insipiens expandit malitiam suam. Quæres apud malos sapientiam & non inuenies. Suis itineribus saturabitur temerarius: sapiens timendo declinat malum, stultus confidens miscetur ei. Longanimus vir, multus in prudentia est. Pusillanimus valdè imprudens est. Qui calumniatur pauperem, lacessit factorem eius. Lingua sapientum bona nouit, & os stultorum pronunciat malum. Vir animosus parat rixas, & immundus est apud Deum, omnis qui exaltat cor suum. Manus inferens iniustè, non erit impunitus. Qui diligit vitam, parcit ori suo. Ante contritionem præcedit contumelia, & ante ruinam mala cogitatio. Qui obfirmat oculos suos, cogitat peruersa, & prouocat labiis suis omnia mala. Labia stulti ducunt in mala, & os audax mortem inuocat. Malignus vir, multa detrimenta patietur. Melior est pauper iustus, quàm mendax diues. Gloria est viro qui auertit se à maledictis: qui autem stultus est, talibus se obligat. Noli amare detrahere, ne eradiceris. Suauis est homini panis mendacij: postea implebitur os eius calculo. Qui operatur thesauros lingua mendacij, vana sectatur, & veniet in laqueos mortis. In aure stulti, noli quidquam dicere, ne fortè irrideant sapientes sermones tuos. Claua, & gladius, & sagitta, perniciosa sunt: sic & vir qui contra amicum suum falsum dicit testimonium. Sicut aues volant & passeres, ita maledictum vanum non superueniet illi. Noli respondere imprudenti ad imprudentiam eius, ne similis ei fias: sed responde stulto ad stultitiam eius, ne sibi sapiens esse videatur. Qui insidiatur amico suo, cum visus fuerit, dicit: ludens feci. Craticula carbonibus, & ligna igni, & vir maledicus ad tumultum rixæ. Si te rogauerit inimicus tuus precans voce magna, ne consentias ei: septem enim nequitiæ sunt in anima eius. Grauis est lapis, & vix portabilis arena: sed ira stulti, grauior vtroque. Crudelis est indignatio, & acuta ira, & zelus impatiens est. Impius calumniatur pauperes, & qui confidit in cordis audacia, stultissimus est. Totum iram suam profert insipiens: sapiens dispensat in partes. Filius malus, gladios dentes habet, & cultros molas vt consumat: vt consumat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.*

12. *His ergo doctus exemplis* (subdit S. Hieronymus, cuius reliqua item oratio, quia huic loco accommodatissima est, mea esto,) *nolui mordere mordentem, nec vicem talionis implodere; maluique insanientem excantare furibunde, & vnius libri antidotum venenato infundere pectori: sed vereor ne nihil proficiens, illud Dauidicum cantare compellar, & his me sermonibus consolari: Alienati sunt peccatores à vulua, errauerunt ab vtero, locuti sunt falsa: furor illis secundùm similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ, & obturantis aures suas, quæ non audit vocem incantantium, & venefici incantantis sapienter. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confringet Dominus. Ad nihilum deuenient, tanquam aqua decurrens: intendit arcum suum donec infirmentur: sicut cera quæ fluit auferentur: supercecidit ignis, & non viderunt solem.* Et iterum: *Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet homo: Si vtique est fructus iusto: vtique est Deus iudicans eos in terra.*

13. Abibam conclusa non inopportunè, (vt rebar,) hac opella mea, amico & perutili ad Barnesium monito: quod ille vtinam non in aures extimas duntaxat, sed introrsum etiam ac in imum pectus demittat. Reuocari autem me aut sisti sentio gemina illa obtestatione, qua religiosè admodum dissertationem suam obsignauit. Prior Lessium aliósque spectat, quorum ille sententiæ suffragatus est. Posterior Catholicam Ecclesiam. Ait inprimis, iubétque scire Lectorem, se vniuersa dissertatione contra æquiuocationes instituta, nihil contra personas, omnia contra æquiuocationis vitium protulisse. Quod autem cum modestissimè ac leuissimè Lessium aliósque eiusdem sententiæ compellauit, Æquiuocatores nominauerit, (quæ est apud Barnesium propè perpetua Lessij eique suffragantium nomenclatio,) id ita interpretatur, vt non substratum æquiuocationis, sed formaliter in personas illas quatenus æquiuocationi patrocinantes cadere velit. Nec enim ignorari posse putat, quin τὸ *Æquiuocatores* supponat non modò pro denominato & subiecto æquiuocationis, quod est persona æquiuocans, sed etiam pro concreto; quod sicut cætera qualia repetiri ait in prædicamento qualitatis, in quo vitiorum abstracta & concreta ponuntur. Qua ille Matæologia, (pueri enim Dialecticæ rudimentarij fœdum lapsum in hac Dialectica me tacente deprehendent:) abstergi putat amarorem illius, toto vt dixi opere perpetui conuitij, in Lessium, eósque quibus Lessius adhæsit: quasi impetierit duntaxat vitiosa *qualia*, non etiam ipsas personas, de quarum, (vt ait,) virtutibus aut vitiis, D E V S suo tempore iudicabit.

Bonum factum. Sed illud vicissim pro meo iure Barnesio repono, vt quamuis memor Christianæ charitatis atque modestiæ quam ipse planè excussit, abstinuerim ea conuitiorum acerbitate, quam petulantia tantæ supinitati ac mendacitati coniuncta sæpè propè extorquere videbatur: nec eum absque addito C A L V M N I A T O R E M, vel antonomasticè M E N D A C E M, agnominare voluerim: quam ille temperationem erga Lessium ceterósque non tenuit, Æquiuocatorum appellatione tanquam cœno iugiter eos respergens: Tamen quia pro occasione mendacia Barnesij atque calumnias, & ineptias castigaui, idque illi posset durius fortassis asperiúsve accidere: recordetur me quæ in eum calumniantem & mentientem ac ineptientem adduat, intelligi velle dicta de vitiis cum persona concretis, déque vitioso eius *Quali*, non de ipsa persona, præscindendo à prædictis defectibus, quam D E O iudicandam permitto, in illa die in qua reducto sipario quod nunc oppassum est & æternitati, (vt Tertullianus dixit,) & cordibus omnium nostrum, manifesta fient occulta cordium. Tunc non licebit claudere, quod quisque fuscum cogitat, sed manè clarescent nouo, secreta mentis prodita. Tunc quicquid latet apparebit, nilque inultum remanebit, etiam si nolo esse pro Barnesio, (ni mentem iouet,) fideiussor.

14. De altera Barnesij contestatione, qua se negat hæreticum esse posse, quod vniuersa opera sua censuræ ac iudicio Ecclesiæ Catholicæ Apostolicæ Ro-

manæ lubens subiiciat ; gratulandum cum charitate illi censeo, quod & fidei Catholicæ regulam viuam agnoscat, & matricem Ecclesiam ad quam iuxta Irenæum propter potentiorem principalitatem necesse est constituros vbicumque fideles conuenire, puritatem fidei ac stabilitatem petentes ; iudicem scriptorum suorum (vt debet) statuat : oblitus, aut humillimè vt Catholicum oportuit, perpessus, anteriorem notam qua librorum prohibitorum Indicem Romanum, vna sua lucubratione auctiorem iam fecit. Ego verò illi hanc mentem quanto possum affectu perpetuam cupio, dummodo labia transcendat eius contestatio ; nec æquiuocatione duntaxat, (deficiente hic idonea causa, & virtute fidei synceritatem & summam in loquendo simplicitatem hîc indicente ;) sed quod multo deterius esset & nullatenus in re tanta ferendum, mendacio careat. Quod cur monendum censeam, secundus indicum mox subiiciendorum docebit, & docent etiam quæ vir grauis ac pius in aditu ad hanc disputationem adductus, præsagiuit. Vt autem Barnesius probari mihi intelligat consilium hoc, quod illi æternum cupio ; Ego quoque Hieronymi verba vsurpans finiam : *Errare possum, hæreticus esse non possum*, quia quicquid hac disputatione aut vspiam alibi à me dictum vel scriptum, dicendum aut scribendum est ; ad nutum Catholicæ Ecclesiæ, eiúsque capitis Romani Pontificis Christi Vicarij, stare aut cadere volo.

IN

Digitized by Google

IN
IOANNIS BARNESII
MONACHI BENEDI-
CTINI ANGLI
DISSERTATIONEM ADVERSVS
ÆQVIVOCATIONES.

INDICES TRES.

I. Vocum barbararum. II. Vocum Græcanicarum.
III. Rerum notabilium.

Omisit Barnesius operis sui Indicem dare, cupiens vt reor hoc labore leuari. Ipse hanc suscepi curam: sed non potui Indici inserere, nisi quæ operi insunt. Itaque conuicia primùm ac maledicta; Tum mendacia & imposturas, atque calumnias; Tandem ignorantias, ineptias, parerga, supinitates dabo, Indice tripertito digerens inconditum hoc chaos. Hæc est penus rerum & verborum operis Barnesij. Nec dabo Indicem locupletissimum, tametsi abundat materia, & inopem me copia facit; sed decerpam tantùm nonnulla in quolibet prædictorum capitum insigniora; ne Lectorem tàm tetræ camarinæ, si vniuersa moueatur, fœtor & graueolentia malè afficiat.

INDEX

INDEX I.

VOCVM BARBARARVM.

VOces barbaras erit qui intelligat quibus Latinitas & Despauterius violatur. Et scatet quidem huiusmodi barbarie Barnesij liber, vt non tam videatur latinè loqui, quàm rudere. Voces vbique de triuio, aut potius de gurgustio: Nam & in eo fixum sibi domicilium profitetur in epistola ad Pontificem operi præfixa. Eiusmodi nominatim sunt illæ vocum gemmæ. *Ennunciatio mentalis restricta*, pag. 268. *Orimentalis æquiuocatio*, pag. 261. *Orale & mentale*, pag. 136. *Mysteriosa locutio*, pag. 386. *Indirectè & ex consequio*, pag. 156. *Supernumerariè*, pag. 369. *Charitatiua correctio*, pag. 89. *Virtus postliminio eliminatur*, pag. 98. *Patriota & Conciues*, pag. 100. *Quæ docentur & practicantur ab æquiuocatoribus*, pag. 4. *Ac adeo norunt*, pag. 12. & 15. *Ratio suadet vbi peccati vulnus ingrauescit, redolet, computrescit, illud curari debere*, pag. 88. *Suadere & consulere calumnias*, pag. 107. *Miracula Christi erant sufficienter ad reuincendum fidem discipulorum Ioannis*, pag. 115. *Ratio filiarum lites præsentaneas terminandi*, pag. 118. *Annulus qui cum subsignabat syngraphas*, pag. 118. & mox agens de tribus sototibus: *Vna quæuis credens penes se depositari verum annulum. Necessitas ab Augustino edocta*, pag. 160. *De vita ægroti periclitabitur si dicatur ei mortuum filium*, pag. 164. *Sibi promittebat nullum fore qui non se præcipitaturus esset, si iusserit*, pag. 181. *Iurant nullius preces apud ipsos inualituras ad hoc vt venenum propinarent*, pag. 183. *Synodus definit non solùm hæreticum esse hoc scelus approbare, sed etiam hæretica & scandalosa doctrina est defendere, lucere, &c.* pag. 210. *Augustinus ait, in iurante falsum, inueniri nequam deceptionem credentis*, pag. 251. *Senex maribus deguttans*, pag. 286. *Recludit folia herba sentiens cum tangitur, quæ referas ad tangentis discessum*, pag. 299. Consultò omisi quæ poterant ad Typographicos lapsus referri, & alia pleraque indubitata ipsius Autoris menda, memor gustum dumtaxat à me promissum. Ferax quoque hic ager imparilitatum & stribiliginum: Cuiusmodi sunt illæ pag. 333. *Qui loquitur, manifestum est posse recurri*, & pag. 18. *Solùm habere potest triplicem acceptionem, & secundum neutram vera reddi valet.* Et pag. 138. *Iosephus Langius in sua Polyanthia.* Et pag. 437. *Franciscus Lucas in correctionibus Bibliæ.* pag. 58. *Deus percipit elocuta spiritu.* Similes ad singulos passus occurrunt. Quamuis igitur has latinitatis labruscas passim proferat Barnesij vinetum, tamen voces barbaras quas primus hic index exhibebit, intelligo voces Barbaro potiùs, quàm Theologo & Monacho aptas: Conuicia, inquam, & horrida verba, quorum dumtaxat portiunculam producam, vt habeat Lector delibationem modestiæ Barnesij, & sertum de lectis floribus quibus conspersit sententiæ quam impugnat assertores; Adrianum Papam, Maiorem, Angelum, Syluestrum, Nauarrum, Sayrum, Molanum, Binsfeldium, & alios; quorum sententiam probabilem censuit Lessius, & idcirco præ omnibus de vitulino illo stercore lapidatur.

SPECIMEN MODESTIAE Barnesij molliúmque eius verborum.

ÆQVIVOCATIO portio diaboli, a de mendacio. Nihil foro, nihil campo, nihil curiæ, imo nihil Deo debet; cum sit semper vetustate diabolica b nobilis, nouitate humanæ adinuentionis fœlix. Est sicut mare cui fides infamis, &c. *In epistola ad Pontificem.*

a b *Exordium à Diabolo.*

Non nisi per summam impudentiam, simulatio, mendacium, & nomen æquiuocationis; heri è terris instar fungi ortum, audent sese ostentare inter Dei dicta. Et quis non exhorrescit vbi audit has sordes? &c. Stupidus c esse debet, cui hæc stuporem non adferant. *pag.* 10. & 11.

c *Itaque stupidus vniuersus orbis, quem paulò ante dixeras silere; & omnibus dissimulantibus ac indormientibus, coactum te exsurgere veritatis per has deuterosis prostrata vindicem.*

Sardanapalus æquiuocationis, cuius mollissimum & insensatissimum caput, iusta indignatione œstro Menippico d percitus comminuere intendo, lapidibus & armis philosophicis & Christianis. Sic enim haud dubiè meritò tractabitur corruptior quæpiam, e Thais, Glycerium, Corbyla, Phædra, Parthenope, Rhodopede: sic & his impurior æquiuocatio. *pag.* 11.

d *Eia Menippe, noli sub aliena axilla calumniam quærere, quam fronte ipse præfers.*

e *Proh quanta tua eruditio & recondita doctrina! quàm bene tibi cognitæ publicorum libidinum victimæ.*

Pudeat f æquiuocationum defensores, velle dici cum ratione propugnare propudium hoc. *pag.* 12.

f *Tuum verò his effutiendis pudorem operi oportuerat*, ET TAMEN FALLES.

Lessius ex mendacio non mendacium, ex periurio

 non

non periurium, ex mortifera irreuerentia Deo exhibita, dum adducitur testis nugatoriis iocis, mendaciísque, & periuriis, forte nihil mortiferum concludit, asseritque. Et mirabili metamorphosi, nigrum in album, tenebras in lucem, falsitatem in veritatem [a] transformat §. 1. *in fine.*

[a] *Imo metamorphoses tuas, bone Naso, mox audies.*

Authores æquiuocationum, propter æquiuocationem vituperandi sunt; In primis serpens diabolus, [b] Deinde Adam lapsus in peccatum quærens latebras. Homicida Cain; Simeon & Leui vasa iniquitatis bellantia: Fratres Ioseph eum sacrilegè & proditoriè vendētes Ismaelitis. Thamar incestuosè & meretriciè agens. Vxor Putipharis propudium libidinosissimum. Sisara persecutor primarius populi Dei. Ephratæi seditiosi. Dalila meretrix. Ioab homicida. Ionadab suasor nefarij concubitus Absalonis. Ammon raptor & violator pudicitiæ Thamar [c]. §. 6. *Non dedi medium partem florum rosetis illius.*

[b] *Diabolus.*

[c] *Breuius & æquè verè dicere poteras,* nullum est peccatum nisi æquiuocatió. *Eia bone Menippe cui elocasti iudicium! Homicidia, incestus, & persecutiones proborum, iuxta te sunt æquiuocationes. Quæ hæc plusquam Ouidiana metamorphosis? Debebas sanè eodem iure, calumnias quoque æquiuocationibus connumerare; & te inter calumniatores Tiratum, proponere in exemplum cum cæteris, eúmque propudiorum syllabum, nomine tuo obsignare.*

Æquiuocatio Lessiana est initium cōfusionis quam ædificatores Babylonici introduxerunt. Est loquela in lingua damnata à Paulo, 1. *Cor.* 14. Est maledictio Dei à Prophetis prædicta, quæ populo Christiano continget. Æquiuocator aerem verberat, & est Matheologus, ac pseudopropheta, barbarus, inhumanus, ac penè [d] cyclops. §. 7.

[d] *Quid intererat addere illud* pene? *Scis quæ dicatur benignitas latronis.*

Æquiuocationes Lessianæ sunt mendacia. Oriuntur ab idololatria, spectāt ad propria Diaboli quibus filij Diaboli [e] à Christo & discipulis eius discriminantur. Qui eas docent, attendunt spiritibus erroris & doctrinis Dæmoniorum, imitantúrque idololatras: Quia lucifuga æquiuocatio, non minus occultum quærit, quàm mysteria occulta Gentilium: Et quæ de factis occultis gentium dixit Paulus, æquiuocationi deseruiunt; nempe, *quæ in occulto fiunt ab ipsis turpe est & dicere.* [f] Sunt item æquiuocatores, tenebriones, & *ἁμαρτωλοί.* §. 8.

[e] *Diabolus denuò, & Spiritus erroris, atque dæmonis.*

[f] *Quid est quod toties hæc occulta dedecoris quæ honesti sæculares ne promere quidem sustinent, calamo tuo committis? Solet calamus de cordis & oris abundantia testari. At monet Apostolus,* Omnis turpitudo nec nominetur in vobis, sicut decet Sanctos.

Assimilatur [g] æquiuocatio Cimmeriis Ægyptiorum tenebris; carnibus putridis; stipulæ Rahab meretricis; ebrio cui Deus miscuit spiritum vertiginis; concipienti quisquilias, cisternæ fractæ, luto friabili, folijs ficus maledictæ, sepulchris dealbatis, volutabro suis. Nata in Ægypto huius sæculi, sub Pharaone patre Ægyptiacorum mendaciorum, per somnia & fictiones otiorum, §. 9.

[g] *Quare Tertullianus peponem Mauerum pro corde esse pronunciauit? Hic hic.*

Atheismus æquiuocationis [h] §. 13.

[h] *Quis est tuus huius locutionis sensus? præcisus. Talem sæpe adamas. Cape me, sed te primum.*

A doctrina æquiuocationis, timendum est ne parasitissimos prælatus Epicureismo, non solum iactet se pro vera philosophia, sed etiam pro vna soláque vera religione. *ibid. num. 11.*

[i] *Hoc metuendum est Monacho Sarabaitæ, per mensam obambulatoriam aliena quadra extra cœnobium, vitam agenti parasiticam.*

Doctrina æquiuocationis, hæresis Sathanica, [k] Thalmudistica, ex aduerso repugnans cum lege Dei, doctrina Patrum, decretis Pontificum. *Ex Amico refert §. 13. & amicum non reprobat. Itémque in præfatione n. 5.*

[k] *Satan. Et muli inuicem libenter muli scabunt.*

Æquiuocatio tollit externam fidei Confessionem, blasphemias item & mendacia contra Christum & fidem stabilit: [l] §. 14. Priscillianistarum, idem quod Lessij assertum est *ibid. num 3. Et mox num. 4.* Sententia Lessij est apologia Priscillianistarum; iamdiu ab Augustino ante nostrum sæculum confutata, vt continens in se mendacium, & quidem blasphemum, ac adeo æquiuocatio mendax est & blasphema. *Et num. 6,* Lessius apologiam facit pro hac æquiuocatione blasphema.

[l] *Quid est illud? Sepulchrum patens est guttur eorum. Et illud cuius maledictione os plenum est & amaritudine & dolo, sub lingua eius labor & dolor.*

Dogma diabolicum [m] æquiuocationis. §. 22.

[m] *Diabolus.*

Sententia Lessij, iuxta Patres, est error, profanatio Ecclesiæ Catholicæ, impietas damnatione digna, cuius assertores pertinent ad PRAVAM SOCIETATEM Diaboli, [n] & Iudæ Iscarioth, & æternis suppliciis condemnatorum. §. 23.

[n] *Rursus Diabolus apud te; quid enim posses tam infrunitæ mendacitati & malignitati consonantius ingeminare? Pro* PRAVA SOCIETATE, *propinani Antimonium.*

Æquiuocatio prout à Lessio docetur, non malè asseritur damnata vt impia & hæretica, in Concilio Constantiensi §. 24. *Et in fine paragraphi,* æquiuocatio Lessiana est mendacium illud quod percellitur fulmine Constantiensis [o] censuræ: ac adeò non modo hæreticum & scandalosum est illam defendere, sed etiam ad illam viam dare.

[o] *Concilium Constantiense Tyrannicidia damnat: Tu vocans ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt, vis esse æquiuocationes.*

Æquiuocatio spectare debet vt membrum, ad Ciuitatem diaboli [p] mendacio fundatam. §. 26.

[p] *Nimis iam diu silueras de Diabolo.*

Error Gnosticorum, idem qui æquiuocatorum in negocio profitendæ fidei §. 27. num. 6. Æquiuocationes & locutiones restrictæ, ex Eleusiniis hæreticorum Valentinianorum [q] prodierunt. *ibid. num. 8.*

[q] *Qui æquiuocationum originem repetiueras à serpente, & foliis ficus paradisi, ac Caini; nunc à Valentinianis Hæreticis Christo posterioribus com petis. Memoria te deficit, aut veritas; Imo vtraque.*

Lessij æquiuocationes, non Christianorum, sed ethnicorum. [r] *ibid. num. 13.*

[r] *Qui Ecclesiam & caput eius non audierit, sit tibi sicut Ethnicus. Audin?*

Æquiuocatio Lessiana verè est minutorum [s] & modernorum Theologorum commentum §. 28.

[s] *S. Thomas, Scotus, Durandus, omnes denique antiqui,*

quia

quin locutionibus amphibologicis disertè astipulantur, & restrictionum vsum licitum, in aliquibus saltem exemplis expresse approbunt, sunt Barnesio Iudice, Minutalm Theologorum.

Æquiuocatio ad hæreticos ablegari debet, nec spectat ad vocem Iacobinam Ecclesiæ, sed est reputanda opus manuum Esauiticarum [a] §. 30. n. 5. *Et ibidem in fine paragraphi.* Mendacium, antiquum licet diaboli [b] inuentum, hoc sæculo, nouo nomine donatum & penè Christianum factum est.

a *Vox Esauina, non Iacobina. Et poterit Lessius respondere verbis Ennodij in apologetico,* Esau mentionem operi nostro, nescio verbis an latratibus indidistis.

b *Commemoratio Diaboli.*

Pharisæorum [c] est, non cernere veritatem in verbis scriptis aut signis externis, sed sapientis amissa illam eruere ex inferno [d] æquiuocationis §. 49.

c *Pharisæe cæce, eiice primùm trabem de oculo tuo, & tunc perspicies vt educas festucam de oculo fratris tui.*

d *Quid est* Tuturillam esse tutum contumeliæ causa? *Seneca docebit* epist. 96. *Ego id vnum repono ad hoc probrum tuum. Gradere in infernum incomitatus, si tantoperè eas partes adamas.*

Minus malum, [e] & leuius in Paulum est contumelia Melchisedecianorum hæreticorum, colligentium ex dicto Pauli hæresim de Spiritu sancto, eodem eum Melchisedeco, quam Personij & æquiuocatorum credentium Paulum fuisse æquiuocatorem, vel falsidicum. §. 50. num. 1.

e *Fœdum conuicium tam fœdo errore coniungis. Nam te iudice, minus malum est proferre hæresim, quàm proferre æquiuocationem: Et si (quod maximè vis) æquiuocatio esset mendacium, tamen de fide est, hæresim esse maius malum, quàm sit simplex mendacium, quale est quod ab aliis Paulo tribui mentiris.*

Qui docent æquiuocationem aliquando licitam, proculdubio pertinent ad numerum filiorum terrenæ Hierusalem [f] §. 52. n. 3.

f *Sanctus Antonius Hierosolymitas terræ huius ad æternam Hierusalem suspirantes, anteponebat Ægyptiis Monachis, Gyronagis & Sarabaitis.*

Assertio negans fas vnquam esse æquiuocare, vitat Ethnicismum & Aulicismum impium [g] affectat vero & tuetur verum Christianismum, fidelitatem, & obsequium erga suum principem & patriam. *ibid. n. 6.*

g *Lepus tute es, & pulpamentum quæris?*

Ieiuna querela ad quam æquiuocantium argumenta nos remittunt, Cynædorum, [h] mulierculárum, effœminatorúmque potius, quàm sapientum obiurgatio iudicatur à cordatis. §. 53. num. 5.

h *Mallem cum homine cœnum edente mensam communicare, quàm cum talia loquente. Non cernitis porcos stercus mandentes? Sic & isti. Quid enim fœtidius verbis quæ contumeliosi loquuntur? Studium eis est, nihil sanum eloqui, mundum nihil, sed si quid turpe, si quid deforme, hoc iam facere quàm dicere, & quod grauius est, alios se confundere putant, cum seipsos dedecore magis afficiant.* Chrysost. hom. 31. ad pop.

Lessius & eum sequentes, timere debent væ illud Esaiæ, pronunciatum contra dicentes malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, amarum in dulce, & dulce in amarum conuertentes [i]. Dolendum certè nobis Christianis est, in ea nos incidisse tempora, in quibus spiritu erroris operante, in hypocrisi mendacium loquuntur æquiuocando §. 54. n. 12. *Et rursus ibidem n. 12.* Non alio medio potentiori fiet, [k] vt fides è terris exulet, aut a conspectu hominum abscondatur, quàm æquiuocationis personato mendacio. &c. quod mundo senescente, & charitate vel frigescente vel tepescente plurimum, sensualitatis gymnasio dictatur, &c. At quid opus superbia Pharisaica, de malè facto gloriari, quin & illud defendere, & aliis malè faciendi artem præcipere?

i *Ita planè dolendum, sed Medice cura teipsum. Ego te mox stulteis mendaciorum conuincam.*

k *Vt video propheta es tu, sed de eorum numero qui increpantur quod prophetent de corde suo, cum Dominus non miserit eos.*

Missos facio reliquos flores, queis Barnesij os, Lessium & Lessij suffragatores conspersit toto opere. Nam neque vniuersam summam repræsentare pactus sum, sed specimen duntaxat; cui eluendo profero

BARNESIO ORIFRICIVM.

SCIS à quo scriptum sit, *Cui vlla fandi cura sit, impensius cætero corpore, os colendum, quod animi vestibulum, & orationis ianua, & cogitationum comitium. Ego certè pro meo captu dixerim, nihil minus quàm oris illuuiem, libero & liberali viro competere. Est enim ea pars hominis, loco celsa, visu prompta, vsu fœcunda. Nam quidem feris & pecudibus os humile & deorsum ad pedes deiectum, vestigio & pabulo proximum, nunquam ferè nisi mortuis, aut ad morsum exasperatis conspicitur; hominis verò nihil sæpiùs loquentis contemplere*, &c. Itaque vides quanto iure, in tanta oris tui illuuie, orifricium adhiberi abs te cupiam, vt discas in posterum, nitido ore, ac sordibus detersis, non iam hoc verborum cœnum, quo te potiùs ac priùs quàm alios conspurces, sed Theologi & Monachi voces fundere. Impugnandus sanè abs te fuerit Lessius, quando tanta tibi videbatur impugnationis illius necessitas. Sed quid promouebat veritatis partes in ea controuersia, tantorum conuiciorum & tam horridorum verborum coaceruatio? Benè Origenes *in ipso fine libri primi contra Celsum* consimilem blateronis illius inter disputandum maledicentiam obiurgans: *maledicta conuiciáque iaculari, hoc non est disputatoris, sed plebeium & indignum philosopho vitium, & furoris indicium, cum deberet rem propositam examinare candidè, & quantum fieri potest, nihil alienum ab ea dicere.* Ego certe indolui non semel, dum vestigia tua cogor relegere, iniectam mihi necessitatem tam fœdum impuri oris exemplum, in homine Monacho, & in speciem Theologo prodendi. Quare has tibi extrema hac disputatione appositas volui,

Et

Et dentium & totius oris mundicinas, nitelas oris;queis possis,spurco Hiberorum ritu dimisso,dẽtem atque russam pumicare gingiuam, tenuem,candificum,nobilem puluisculum,complanatorem tumidulæ gingiuulæ,conuerritorem pridianæ reliquiæ. Ne qua visatur tetra labes sordium,restrictis fortè si labellis riseris. Ipsæ belluæ dentifricium vsurpant,ne quid immundum & fœculentum hæreat, ea in parte quam congruum est esse mundissimam. Pergit quem iam protuli. *Crocodilus qui in Nilo gignitur,purgandos sibi dentes innoxio hiatu præbet. Nam quod est ore amplo,sed elingui,& plerunque in aqua recluso, multæ hirudines dentibus implectuntur; eas illi cum egressus in præripia fluminis hianti, vna ex auibus fluuialibus, amica eius,iniecto rostro,sine noxa periculo,exsculpit.* Porro non te fugit quàm grauiter Septimius,te nomenclatore *os Africanæ Ecclesiæ patrúmque Latinorum*, hanc mutarum animarum æmulationem Christianis præscribat. ORIFRICIVM igitur ac DENTIFRICIVM, pro ORIFRAGIO ac DENTIFRAGIO, quod cupio ne tua cordis inopia extorqueat, à me habeas ea lege,vt in posterum os tuum conspurcare calumniarum & conuiciorum illuuie abstineas, ne lusam mihi operam doleam, cogárque verè ab eo quem aliquoties iam profero scritum agnoscere. *Planè quidem si quis ita vt tu, numquam fermè os suum nisi maledictis & calumniis aperiat; censeo ne vlla cura os percolat, neque ille exotico puluere dentes emaculet quos iustius carbone de rogo obtriuerit;neque saltem communi aqua perluat; quin ei nocens lingua mendaciorum & amaritudinum præministra,semper in fæculiniis & olenticetis suis iaceat. Nam quæ malum ratio est,linguam mundam,& lotam vocem contra spurcam & tetram possidere? Viperæ ritu,nimeo denticulo,atrum venenum inspirare?*

INDEX II.

VOCVM GRÆCANICARVM.

NOLO expectet hîc à me lector Græcas dictiones,quas singulis prope paginis pro Latinis putidè supposuit Barnesius, fatuam ac insipidam ratus, vt videtur, fore orationem,quæ non aliquibus Græcis voculis,veluti insertis succidiæ frustulis condiretur. Sic enim nominatim suum ἁπλῶς, & ὁμολογίαν, & ἀντίαν, & διδασκαλικῶς, & ὅλως Latinis phrasibus immittit. Vt taceam etiam ex litera vna, suam in Græcis peritiam sæpè ostentare Barnesium, laureolam ex mustaceo captantem. Nam & Amphibologicῶς, pag. 16. & passim alibi; Paraphrasticῶς, pag. 37. Caput 27. Geneseῶς, pag. 421. Ironicῶς, pag. 422. Categoricῶς, pag. 336. & huiusmodi aliæ betæ apud eum densæ. Sic & Magistelli faciunt, cum paganum aliquod ludimagisterium prehensant. Latinis verbis Græca, vernaculis Latina insuunt Pædagogicè, aut Menoticè, (non te latent virum vtique eruditissimum Caligæ concionatoriæ Menoticæ versicolores;) vt magnam de se concitent opinionem, & Musarum delicium audiant. Quæ est mentis ieiunitas, & puerilitas, docto homine & qui alicuius sit iudicij, planè indigna. An enim Tullius ad eum modum Latinè scripsit? Aut Demosthenes Græcam orationem Latinis quasi clauis inoculauit? Vel viri sapientes, Gallicè scribentes, aut loquentes, voculas Latinas interserunt, vt populari auræ velificentur, & aditum abs se Latium ostentent? Si verò id aliquando non incongruum, aut etiam probandum, cum Græcæ vocis energiam, nulla Latina satis assequitur; vt cernitur in quibusdam Græcis vocibus quas magnus Dionysius nouauit. Sed suppetentibus vocibus Latinis æquè idoneis,cui non puteat puerilis illa ostentatio Hellenismi? Sannis adunci nasi suspensione eam excipiunt Cardanus lib 2.de Sapientia pag.85.& Alcyonius lib.1.de exilio pag.32. Itaque quamuis extent apud Barnesium plurimæ huiusmodi cespitationes iudicij; tamen voces Græcanieas hîc exhibebo alterius generis;id est,Græca fide prolatas,vt habeat Lector, SPECIMEN MENDACIORVM ET IMPOSTVRARVM BARNESII, quantũmlibet Philalethem se ipse venditet. Et Monachum quidem S. Benedicti mendaciorum abstinentissimum esse debere, ex eiusdem S. Patris regula, cap.4. exploratum est; vbi Smaragdus & Peres, luculenter agunt de Monachi obligatione ad seruandam veritatem. Quæ si in omni vita est arctissima & firmissima obligatio, quanto magis vigere debuit ea tractatione,qua alij ob meram,eamque inanem suspicionem defensi menda-

cij,

eij, tam acerbè exagitantur, & seuerissimum puræ putæ veritatis patrocinium obtenditur? Tanta tamen contra veritatem, per crassissima mendacia peccauit interfector iste veritatis, vt mirandum sit quomodo illi, quod Iuliano S. Augustinus obiecit, ipsum atramentum non rubuerit, versumque in minium fuerit. Deprehendet hîc lector verè à Seneca scriptum 2. de Ira. cap. 28. *Fidei acerrimus exactor est perfidus, & mendacia persequitur ipse periurus, & litem sibi inferri ægerrimè calumniator patitur, &c. Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt.* Gustum permodicum Barnesianæ mendacitatis dabo. Nam si integram massam repræsentare instituerem, fines huius instituti transgrederer, & prope vniuersa aduersarij dissertatio exscribenda esset.

DELIBATIO MENDAciorum Barnesij.

CENSENT nonnulli, haud indignum IESV CHRISTI discipulo fideli, mendacium ore enunciare, imò iurare, modò veritas sit in corde a, &c. Visum est mihi planè expediens, hos mendacij patronos repellere. *In Epistolo ad Pontificem.*

a *Apage spurcum mendacium. Id enim non Lessius aliive quos designas, asseruerunt; sed tu es per calumniam affingis; Téque quod es prodis, id est, Pulæphatum, & lectissimum organum eius qui mendax est, & pater eius.*

Scandalum orbi datum, ex eo quod prædicetur, ab Ecclesia credi, tradi, doceri, licere æquiuocando mentiri b. *ibidem.*

b *Omnes mentientes quomodocumque mentiantur, perdet Deus. Jisque per hæc mendacia tu quoque adiungeris, nisi resipiscas.*

Testor Deum, huius disputationis edendæ causam, esse, & fuisse, c ardens studium gloriæ Dei, & veritatis Catholicæ. *pag. 1.*

c *Videat lector aditum ad disputationem nostram n. 5. & agnoscet hîc periurium.*

Molanus lib. 1. de fide hæret. seru. cap 5. ait sententiam à Lessio defensam, esse carnalem hominis cogitationem, vbi cum mendacio concurrit liberalis animi hypocrisis. Et cap. 13. ait esse id quod impius Macchiauellus in libro de Principe scripsit. Et cap. 16. ait esse contra SS. Patres, quibus subscribunt omnes Theologi Scholastici. Et cap. 25. ait esse contra Vniuersitates, Concilia Oecumenica, & ipsam Romanam Ecclesiam. Hæc ille de Lessij sententia d. *pag. 5. & latè* §. 30.

d *Mendacium hîc per aliquot lineas, infra verò per sex ferè paginas expassum. Quàm porro sit luculentum & impudens, vide Disputationem nostram capite 17. à a. 7.*

Status quæstionis est e an IESVS CHRISTVS dixerit mendacia; & an mendacia sacris litteris tanquam à Deo dicta sint inserta; & an ea Ecclesia nobis obtrudat pro verbo Dei. *In assumento Gallicæ editioni supra Latinam adiuncto.* §. 1. *initio.*

e *Hic est in editione Gallica frons operis, cui, iure illud appinxerim ex Ennody Apologetico.* O frontem dictionis immundæ, & faciem libelli quam non sola maculauit imperitia. *Videat lector disputationem nostram in calce capitis tertij.*

Lessius ait f loquelam ad alterum hominem directam, & responsionem interrogationi adhibitam, posse fieri per locutionem mentalem. §. 5. *in titulo.*

f *Vbi hoc dixit Lessius extra phantasiam & mendacitatem tuam? Itaque vt est apud autorem qui tibi Monacho in deliciis,* Plus vident tui oculi, quàm quod vident.

Mendaces sunt nolentes audire legem, & qui dicunt loquimini placentia, videte errores. At Doctores æquiuocationum aiunt g hæc fieri posse per mentalem reseruationem. §. 5.

g *Barnesius Doctor calumniarum, hoc affingis iis quos per conuicium eo nomine insignis.*

Lessius docet h licere iurare falsum æquiuocando. §. 8. num. 7.

h *Quid si in te illud ex Comico intorquerem?*
Egomet te vidi furere, egomet ecce te arguo:
En ego te sacram coronam surripuisse Ioui scio:
Et ob hoc in carcerem, te esse compactum scio:
Et postquam es emissus, cęsum virgis sub furca scio.
Et patrem occidisse, & matrem vendidisse, etiã scio.
Hoc ipso tu ore agens cũ Lessio, fidem Lectoris exposcis. Olens tua verba sentiunt. Mi homo, bona mente.

2. Petri 1. v. 19. Vitiis humanæ naturæ statum corrumpentibus, annumerantur æquiuocationes i. §. 9.

i *Verba Apostoli eo loco hæc sunt.* Libertatem illis promittentes cum ipsi serui sint corruptionis. *Itaque non ita tibi nec fides: corrumpis Scripturas, quod quorum sit, idem Apostolus docet.*

Sat notum est, illud inprimis documentum æquiuocatorum discipulis dari, vt toties nomen mutent quoties Chameleon colores variat; idque sæpè ex leuicula causa, k quam notabilem, iustam, & necessariam, imaginantur facillimè, cur ita faciant. §. 11.

k *At hoc tu satis supérque vides esse mendacium mendacissimum. Videat lector disputationem nostram cap. 5.*

Ex mente Lessij, potest quis sycophantari ex causa necessaria; Potest iuxta eundem falsa quis de suo ordine comminisci ad amplificandum honorem Ordinis; Potest denique iuxta Lessium iustus delator onerari grauibus calumniis à delato, ne ei à Superiore credatur. Quin etiam iuxta Lessium, omnia Politicorum mendacia de priuatis, (si modò ipsi Politici iudicent expedire mentiri ad bonum commune,) vitio vacant. §. 12.

l *Tetra & horrida nubes mendaciorum. Quorsum Seuerus in Cassium exclamauit,* SI CLOACA ESSES, MAONA ESSES.

Iuxta Lessium, m Abbas potest pro maiore Dei gloria & bono communi, iubere vt omnes conspirent contra innocentem quempiam, & de eo fanda & infanda omnia fingant: Et subditi non examinata causæ æquiuocandi sufficientia, tenentur parere, & pronè ex quadam cæca n vt vocant, Obedientia, aculeis linguarum ad instar apum iratarum, importunè circumuoliiare, & vulnerare eum o quem vnius superioris odium ad necem destinauit. *ibidem sub finem.*

m *Et hoc quoque prodigiosum mendacium. Tuus est sine fundo calix, ô bone: nec mirum si cruda effutias.*
n *Planè cæcus es qui obedientiam cæcam sic intelligis.*
o *Video quomodo grunnires, cum esses in Monasterio.*

Citat ex Augustino loca aduersus mendacium, quæ ipse

ipse suo mendacio commaculat,[a] addens ad vocem mendacij, vocem æquiuocationis, vt incautus Lector existimet Augustinum aduersus æquiuocationes locutum, cum tamen Barnesius ea loca mendaciter confinxerit, addens de suo, quod Augustino deerat ad Lessij impugnationem. §. 13. Id verò est toti libro adeò perpetuum vt frustra signanda sint plura loca.

a *Mendacium toto prope libro continuum. Vide disputationem nostram cap.22.num.15.*

Iuxta Lessium, nec Turcæ nec Pagani, possunt rationabiliter conuinci falsitatis in religione: [b] eò m per Lessij doctrinam suggeratur prudens suspicio, quaslibet religiones, vtcumque sint inter se dissentaneæ, posse à Deo proficisci, contraria dicta externa proferente. *ibid.num* 8.

b *Si Ecclesiam, regulam credendi, & fidei Magistram agnoscis; (quod debes si Catholicus es,) vides non esse huic tuæ imposturæ locum.*

Potest Deus iuxta Lessium, [c] falsa & dissentanea docere ac reuelare. §.13.n.11.

c *Otiosus somnia narras.*
Hæc sunt mendacia tua, non Lessij asserta.

Priscillianistarum, itemque Lessij [d] assertum est, non obstare falsum exteriùs dici, etiam in rebus fidei, modo mente dicatur verum. §.14.n.3.

d *Repete; & mentiendum non esse ingemina, vt tua facias pretiosa mendacia.*

Lessius promittit [e] fieri posse mendacium, absque mendacio. *ibid.n.*10.

e *Ostende vbi Lessius id promittat, aut disce erubescere. Quanquam quando resumes, eiectum semel attrita de fronte ruborem?*

Vt quis mentiatur, iuxta Lessium [f] exigitur intentio directa decipiendi §.15.& 16.

f *Contrarium disertè à Lessio statui, ostendo in disputatione capite 2. à num.9.*

S. Augustinus laudauit [g] praxim S. Firmi vt rem necessariam ad euitandum mendacium. §.17.

g *Hanc necessitatem tu mendaciter adiungis.*

Et mox num.1. verba ipsa eius quem S. Augustinus inducit eum ipso pugnantem, profert, [h] tanquam verba S. Augustini, citans obiectionem pro solutione.

h *Fidelitas Barnesiana, proferre obiectionem loco responsionis.*

Addit item num. 2. S. Augustinum l. de mendacio cap.13. dixisse, S. Firmum melius penetrasse damnationem mendacij in Scripturis proditam, quàm eos qui asserunt posse euadi mendacium per æquiuocationem: quos ait à D. Augustino [i] vocari timidos, & laborantes ignorantia Scripturarum.

i *Hoc verò est de ipso mendacio, mendacissimè mentiri. Nam Augustinus ne hilum quidem habet illius sententiæ.*

Si pater ægrotans roget de statu filij. S. Augustinus l. contra mendacium cap.18. ait [k] non posse responderi nisi vel dicendo *viuit*, vel dicendo *nescio*, vel fatendo quod est, nempe *mortuum esse*: Ex illis tribus duo falsa esse scilicet, *viuit*, & *nescio*, nec posse dici nisi mentiendo, affirmat idem Augustinus. §.18.*n*.1.

k *Augustinum ita dixisse ait, sumpta obiectione quam Augustinus ibi contra se refert, pro ipsius Augustini doctrina.*

Rursus num. 4. Augustini locum [l] allegat, contra æquiuocationem expressissimum.

l *Ita est, dummodo supplementa & additamenta ei facta à Barnesio, habeantur pro Augustini verbis, quod facilè concedendum putauit Barnesius. Tantum enim singulis periodis vnam aut alteram vocem suam inseruit.*

Resilire leuiter à fide Principi iurata docent, [m] qui æquiuocationem docent. §.21.n.5.

m *Mentiris atrocissimè. Hoc qui dixerit, peripsema esto. Tu verò nisi probaueris, (nec probabis certè vnquam nisi per falsum testimonium,) calumniæ ac imposturæ pœnas dato. Recole legem Bulgaricam apud Suidam* v. Bulgari, *& quid hîc commerueris, agnoscito.*

Doctrina æquiuocationis, vt facultas [n] Sorbonica declarauit anno 1610. facit vt heterodoxi ab Ecclesia Catholica & Romana discedentes, in suo errore obdurescant, & Doctores ac Prælatos Catholicos detestentur. §.22.

n *Intra paucas lineas, fateris decretum illud facultatis Parisiensis, spectare Tyrannicidium. At oportebat mendacem esse memorem.*

Ibidem n.4. librum, cui nomen Philopatus, ab Anglo Anonymo editum, vult [o] esse ab vno de Societate IESV conscriptum, quem magnæ ait fuisse autoritatis.

o *Si quis affirmat contra mentem, vel suspiciones suas pro certis venditat, mentitur; non vacat mendacio hæc tua affirmatio. Liber ille non est fœtus Societatis* IESV.

Æquiuocationes [p] expressè damnantur & anathemati subiiciuntur in Conciliis Toletanis 4. 5. 6. & 7. §. 23.

p *In tota §. tantùm refers damnationis violantium iuramentum Regi præstitum, vel Regis personam impetentium, aut attentantium Regem regno exuere, aut contra eum, regnum inuadere. Itaque liquet fingi à te mendaciter decreta fidei.*

Æquiuocationes damnatæ sunt in [q] Concilio Constantiensi. §.24.

q *Ipsemet mox refers decretum Concilij percussisse duntaxat assertores liciti Tyrannicidij. Quare est hæc quoque noua falsatio decretorum Ecclesiasticorum, & obtrusio mendaciorum pro fidei dogmatibus.*

Ioannes paruus referente Nicolao Ægidio in Annalibus Gallicanis ad annum 1408 in Palatio quo flos regni conuenerat, Apologiam mendacij instituit, nec aliud intellexit [r] eo nomine, quam æquiuocationes, quarum in eo consessu stabiliendarum prouinciam susceperat. *ibid.n.*3.

r *Ioannes Paruus, lingua venali Theologus, proindéque cognatus tuus, barbaram cædem Ducis Aurelianensis ab eo patratam cui conscientiam & linguam locauerat, non iniustè factam probare voluit. Quid ibi fecerat tibi mentiturve, præter mendacium tuum cuius vbique prodigam sementem facis? Nicolaus Ægidius nihil planè habet eorum quæ asseris. Videat lector disputationem nostram cap.23.num.9.*

Caietanus 22.q.89. art. 7. ait iuramentum mendax esse mortale, & ideo non videri licitum esse iurare cum mentali restrictione aut æquiuocatione; Ergo omnem ansam æquiuocandi [s] excludit §.28.n.6.

s *Ita, dummodò dubitatio, siue obiectio quam proponit Caietanus, sumatur pro eius solutione, vt hîc factum abs te pro more.*

Eadem fingendi & mentiendi libertate, vt Maldonatum sibi ipsi repugnantem probet, & eum vno loco contra Lessium adducat, rationem dubitandi

[u] quam

a quam Maldonatus in cap. 24. Lucæ v. 28 proponit, sumit pro ipsa Maldonati doctrina & resolutione, *ibidem n. 12.*

a *Rursus obiectio allegata pro responsione.*

Gabriel Vasques 12. d. 182. c. 4. probat [b] simulationem D. Petri fuisse mendacium, atque simulationem Petri [c] non posse excusari à malitia mendacij; eo quòd esset ob bonum finem, *ibid. n. 13.*

b *At hoc mēdositer affingit Vasquesio constat ex disp. cit. c. 7.*
c *Item cap. illo 4. nihil prorsus de S. Petri mēdacio dicitur, & ipsemet Barnesius §. 50. n. 26. Vasquem acriter refellit, quod disputatione citata negauerit Petrum peccasse.*

Molanus Scriptor grauissimus, testatur [d] omnes Scholasticos subscribere eorum Doctorum sanæ doctrinæ, qui fundamenta Lessianæ æquiuocationis conuellunt §. 29. *in fine & bona parte paragraphi trigesimi.*

d *Mendacium Barnesij ipsis Solis radiis scriptum. Vide disputationem nostram.* cap. 17. à num. 6.

Lumen qualitas est, non substantia corporea, aut quantitas, vt quidam antiqui Philosophi & recentiores inter quos est Dandinus [e] in libris de anima errando affirmant, contra Aristotelem & Philosophiam, qua negat lumen penetrans diaphana, posse esse corporeum vel quantum. §. 36.

e *Splendidissimum mendacium, Vide Dandinum 2. animæ* digressi. 27. *& agnosces Barnesium nusquam mentiendi rudem, cum de Scriptoribus Societatis* IESV *agit.*

Autores æquiuocationum, explicant [f] per eas ac per mentalem reseruationem, omnes Tropos figuras & metaphoras. §. 38 *à n. 11.*

f *Hoc per Tropum mendacia factum scribis.*

Æquiuocationum autores, ex eo quod Iacob mentitus sit, (vt supponunt,) concludunt [g] mentiendum esse. §. 40. *n. 2.*

g *Quis innocens esse poterit, si accusare sufficiat.* Ammia. lib. 18.

S. Augustinus dicens Dauidem coram Achis simulasse insaniam, communiter deseritur [h]. §. 46. *n. 7.*

h *Profer vel vnum qui Augustino eo in parte reluctatus sit. Hic sanè Augustini barbam vellis, & sanos admirandi senis. Recordare.*

Quis non indignetur, (cum sit Christianus) audiens penè integram fidei Christianæ ἀνακεφαλαίωσιν in octauo Ioannis capite contentam, fœdissimis tot æquiuocationibus conspurcari? Constat enim Theologis in eo tradi diuinissima dogmata Christi, de tremendo iudicio, de libertate Euangelica, de cognitione veritatis Verbi diuini, de fide mediatoris qua ab vniuersis sceleribus & peccatis miseriisque ob peccata debitis liberemur, de gloria Christi, de verbo & sermone eius, de morte reproborum æterna, de essentia & existentia diuinitatis Christi ab æterno antequam Abraham esset: Quis patietur Christianum dicentem hæc omnia à cœlesti Magistro per æquiuocationem tradi? [i] Piæ aures Christianorũ hæc abominantur dici de Christo. §. 49.

i *Mendacium horrendum, atrocissima calumnia adiunctum. Tribuit Barnesius hæc omnia Personio, quia scripsit, Christum non plenè expressisse verbis mentem suam in quibusdam locis capitis octaui Ioannis qua signatim profert, & dicit iuuando esse aliqua subintellectione. Sunt autem hæc. 1. Ego non iudico quemquam. 2. Veritas liberabit vos. 3. Ego non quæro gloriam meam. 4. Si quis sermonem meum seruauerit, non videbit mortem. 5. Si glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. 6. Dicitis quia Deus vester est, & non cognouistis eum. 7. Abraham vidit diem meum 8. Antequam Abraham fieret, ego sum. Hæc sunt quæ Personius scripserat non esse omnino accipienda ut verba sonant, sed addita aliqua subintellectione. v. g. primum,* non iudico quemquam *falsum erit nisi accipiatur subintelligendo quod Christus neminem iudicet autoritate arrogata, sed à patre concesso. Et ita de cæteris locis propositis. Inde infert Barnesius, asseri à Personio quod Christus non nobis reuelauerit syncerè mysterium diuinitatis suæ, & redemptionis, ac futuri iudicij, sed aliquid pressisse ob quod ea mysteria falsa sint prout proposita sunt, & à nobis creduntur. Quæ quàm atrox sit mendaxque calumnia, lusciosus nullis adhibitis perspicillis consueretur.*

Æquiuocationem esse illicitam, etiamsi adhibeatur in casu maximæ necessitatis; & Augustinus, & Patres omnes ac [k] Scholastici Augustino sequiores, ea Augustini autoritate & rationibus tuentur. §. 53. *n. 4.*

k *Allego vel vnum; sed fideliter, & caue allegando mentiaris.*

E sensualitatis [l] gymnasio dictatur; licet absque remorsu conscientiæ, citráque veritatis offensionem iurare, promittere, prædicare, narrare falsum, & quidem sine falsitate, mendacio, & periurio. § 54. *n. 12.*

l *Quod est istud sensualitatis Gymnasium? Nec te pudet hominem Monachum, Catholicis hæc probra de capite tuo inurere?*

Video me quamplurima alia Barnesij mendacia, quibus vniuersum eius opus scatet, præteriisse; & indiligentiæ vel præuaricationis in Lessij causam, insimulandum, qui de tam vasta mendaciorum mole, exiguam duntaxat portiunculam repræsentarim. Sed meminerit Lector quid stipulatus sim; nempe delibationem duntaxat pro qua fideliter repono.

BARNESIO LINGVARIVM.

QVo te in hac causa nomine appellabimus? qui doces non mentiendum, imo neque ex quacumque causa æquiuocandum, tam infrunitè mentiris. Philalethes audire vis, & crassis mendaciis scates. Nam si specioso saltem rectorio mendacia ista obduxisses; & *sermonum technis*, vt cum Ennodio Ticinensi loquar, *mendacio fidē assumpsisses*, fuisset aliquis excusationi locus: Nũc autem tam apertè ac effusè veritatem proscidisti, vt sermone planissimus eum sis, *sic tamen te*, (verba sunt eiusdem Ennodij) *in stuporē pecualem peccati nebula aut diuinus horror oblimet, vt verecundam excusationem aut fraudem mens tua transeat, aut belluarum pressa hebetudine, nō agnoscat.* Quare in hac clausula illud tibi pro tot mendaciis LINGVARIVM repono ex eodem Ennodio. *Colis verbis innocentiam, quam actibus ignoras. Si tamen cultus est in loquela tua, quam scabro vomere, velut agens per deuium aratra proscindis, marcenti solo lolia commendans, recepturus pro tali impendio paleas, quibus gehenna in perniciem tuam ignis animetur.* Sciebas conlarrati ex hoc capite humanam sapientiam apud Senecam & Arrianum, quod plerique ex eorum classe quos Agellius, *Philosophos*

 absque

absque factis, & dictorum tenus appellauit, *homines ignaua opera & Philosopha sententia, habitu ac verbis sapientiam, non mente praeferrent, eloquerentur magna, non viuerent.* Quasi non ea sit probatissimae Sapientiae amussis iuxta Cassiodorum, *sermonem exemplo iuuare.* Aut minùs verè à Seneca proditum sit. *Facere docet Philosophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem suam quisque viuat, nec ab oratione vita dissentiat.* Qui igitur hæc non ignorabas, robur & æs triplex circa pectus habueris necesse est, qui tanta securitate potueris, ea ipsa tractatione qua mendacij exagitator videri voluisti, tam apertè ac toties veritatem lacerare fœdis mendaciis; iisq́; , vt paulò ante dicebam, quibus deprehendendis nec lucernæ spiculo lumine, nec tota Solis lancea opus sit; cum ipsa per sese absque illato extrinsecus lumine in conspectum veniant, sintque luculentissima. Hoc erit tibi in LINGVARIVM, & quocunque pertexeris, memento te deprehensum.

INDEX III.

RERVM NOTABILIVM.

IN hoc horreum, non certa duntaxat infœlicis soli germina; sed permixtim lolium, auenam, sentes ac tribulos, etiam adnatos illis scarabeos, cum suis tabernaculis conuertam. Ineptias, inquam, ignorantias, cauillationes, paralogismos, perpetua prope parerga, & huiusmodi alia operis Barnesij decora, digna suffixione & nota. Quæ indicare duntaxat, non etiam iusta expensione librare, & carptim illustriora quædam hinc inde decerpere, consilium est. Nam ut comprehenderentur quæ ad hunc syllabum spectabant, volumine opus esset quod ipsum Barnesij volumen mole æquaret. Nec reor alia ratione posse plenum ac iustum confici Indicem hunc tertium, quàm si opus ipsum Barnesij, obelis perpetuis suffixum, exhiberetur Lectori. Vt mihi ferè visus sim Barnesij librum perlegendo, alterius Monachi scribendi rationem, à S. Hieronymo *lib. 1. aduersus Iouinia. initio*, expressam recognoscere. Itaque obiter nonnulla in hoc genere monstrabo, malens indiligentiæ & nimiæ misericordiæ notari, quàm seueritatis in excutiendo Barnesio. Quamquam solerti lectori hæc pauca, vt veluti ex vngue de vniuerso SINGVLARI FERO coniecturam faciat, satis erunt.

CORDIS INOPIAE IN *Barnesio. Argumenta quædam.*

MEditationes has sanctitatis vestræ nomini dicatas, Beatissime Pater, suspice, [a] aspice, protege. *In Epistola ad Pontif.*

a *Suspiciuntur superiora & altiora, ô bone; nec suspicimus nisi mirabilia, si vocem transferas à visu corporeo ad intellectualem vt hîc abs te factum. Anne igitur mones Pontificem, has tuas meditationes & verè commentationes, esse debere illi mirabiles? Quas non fricti ciceris probet aut nucis emptor.*

Oratio Amphibologica sumpta amphibologicè nihil alteri significat [b] §.2.n.8.

b *Hoc quàm ineptè dicatur, ostende in mea disputatione* capite 7.num.5.& 6. *alibique non semel.*

Ibidem num.7.ac sæpè alibi inculcat Barnesius propositionem æquiuocam sumi in hac controuersia pro enunciatione qua is qui loquitur, nihil certi velit significare audienti. Nam eam qua loquens vult aliquid significare, ait esse tantùm Amphibologicam in sensu alienato, negátque de ea esse sibi litem cum Lessio [c] quod talis propositio amphibologica, de omnium sententia aliquid significet.

c *Aërem ergo verberas: nam Lessius disertè agit de illis enunciationibus æquiuocis, quæ quamuis ipsæ sint aptæ multis sensibus, prætendeanturq́; ab audiente accipiendo in vno, tamen à loquente determinantur ad alium. Et tu ipse qua es constantia & veracitate id fateris* §. 28.n.1.

Oratio imperfecta de qua Aristoteles *1.de interp.cap.*4. fit cum dico, *Petrus* [d] §.3.n.4.

d *Rudimentarius logicus, ob hæc verba metueret vapulare.*

Mendacium lege diuina in scripturis prohibetur, ergo æquiuocatio est illicita. [e] §.4. Congestis infinitis scripturę locis pro antecedente, quasi de eo esset controuer. Duratque ea exorbitatio à §. illo 4. ad 31.

e *Curris extra orbitam, nec aliter ratiocinaris quàm si assumeres; furtum prohibetur in Scriptura, ergo & vsurpatio rei alienæ in extrema necessitate.*

Posita Prophetis verba in ore, [f] Deus locutus ex ore & per os, doctrina oris audienda, iubemur facere iuxta verba quæ locutus est Dominus, & è contra impius capitur labiis: Ergo æquiuocatio est illicita. §.5.o.5.

f *Vbinam verò poni velles verba nisi in ore? Aut an tu Aftemus, qui velit aliquos censere non loquendum per os? Videris autem quæ colus hoc tibi susum neuerit.*

Verax Deus, veraces Prophetæ, sacerdotes & homines seruant veritatem in loquela, &c. Deus dixit, Audies ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Ergo æquiuocatio est illicita. [g] *Ibidem num.9. Totus paragraphus hanc syllogismorum scabiem præfert.*

g *Argumentatio gemina isti, homo est animal rationale. Ergo Olympus est montium altissimus. Si arietes vt loquitur Synesius, aut grandiores bestiæ verueces, philosophari vellent, non aliam inirent argumentandi rationem.*

Omnes omnino impij in scriptura memorati, à capite nequitiæ dæmone per serpentem voces fundente, ad Antichristum vsque, & illusores nouissimorum dierum à Barnesio enumerantur signatis libro, capite & versiculo: vt ex ea enumeratione constet æquiuocationem malos autores habuisse [h] toto §.6.

h *Itaque vt specimen præbeam argumentationum illius paragraphi, ità argumentatur Barnesius. Cain fuit homicida, & Jonadab suasor nefarij concubitus Absalonis, & Ammon raptor & violator pudicitiæ Thamae: Ergo æquiuocatio est reiicienda.*

Per

Per bonos diuos, a quis vnquam finis disputandi erit, si æquiuocationi sit locus? §.8.

a *Sit sermo vester, est* est, non non, *quod vlterius est, à malo est.*

Æquiuocationes collaræ b septẽ bobus Pharaonicis Ægyptio à Mose interfecto, canibus putridis, ebrio, vulpibus in aere pendulis, volutabro suis, animalibus sine spiritu, &c. §.9.

b *Tantum est frigus comparationum quæ toto §.9. accumulantur contra æquiuocationes & restrictas locutiones ex iusto causa, (cum ne prolatas quidem absque causa & perperam attingant, nisi tantu tapedine, quanto Austrum inter & Boream interiacet;) vt possit ad illum frigoris rigorem admota aqua stringi, & gelascere. Suspicióque sit diriguisse non semel manum scribentis, cum ipse Lector concinendo ac legendo propè rigeat.*

Ad Gonellæ c Pantomimi imitationem, scrutatur Barnesius §.10. Lucianum suum, ac post longam & accuratam fabularum eius recensionem per plures paginas, succo vel cœno omnium Luciani ineptiarum oblinatas, concludit iuxta Lessij placitum d depelli mendacium à narrationibus illis quas Lucianus professus est mendaces esse: depelli inquam, quia mentiendo reseruabat Lucianos hanc clausulam. *In iis quæ dico mentior, & nihil quale assero me spectasse, vnquam spectaui.*

c *Libri spirituales Barnesij Monachi, Narrationes Gonellæ, & Lucianus.*

b *Hæc illatio quàm clauda sit, docto* Capite 9. & sæpè alibi.

Inepte affectat apparere Leguleius, extra rem ostentatis allegationibus quarumdam legum, e quas ab eo nunquam aditas in propriis penetibus, sed aliunde exscriptas, satis indicat modus citandi qui iuris nouitium sapit. §.11.

e *Quem quisque nouit artem in ea se exerceat.*

Argumentatur ibidem, vt probet mendacium iuxta Lessium fore destituendum spe correctionis. Et multis præmissis de debito & obligatione corrigendi peccata aliena, concludit num. 6. mendacem fore incorrigibilem, quia non poterit conuinci f mendacij.

f *Itaque præceptum de corrigendo proximo, iuxta te est, præceptum de eo culpæ conuincendo. Vide an vigil hæc scripseris. Et ne verè in eorum album referendus sis, qui dormiunt vigilantes, vt est apud Dionem Chrysostomum* orat. 33.

Multa item eodem § ineptit circa quingenta mendacia Scaligeris impacta, quæ retundi posse ait g ab eis, si dicant se ex causa rationabili æquiuocasse.

g *Vt video, apud te, dicere suppetere causam idoneam quamuis id falsò dicatur, idem est quod causam illam verè suppetere.*

Sileo de nugis Plautini Sycophantæ h in eiusdem §. calce, quia ad hæc corradenda adactus est Barnesius non quod ad rem essent, sed vt suam in Plauti Comœdiarum spirituali lectione diligentiam testatam faceret.

h *Liber alius Barnesij Monachi ad ungendum et fouendum spiritum,* M. ACCII PLAVTI COMOEDIÆ.

Si licet ex iusta causa vti æquiuocatione, i ergo licebit sodalitiis, etiam sacris & religiosis gloriam ordinis tanto studio captantibus, falsa de suis confingere, & iactare pro veris, æquiuocando. Sicque Thersitæ similis, de grege Epicuri, de famulitio effœminati alicuius Bagoæ, mollis Sardanapali, alicuiúsve à sacris Cereris, euadet in Achillem §.12.

i *Illatio Barnesiana; & molle de Ordinibus religiosis iudicium.*
Apage verò spurcilequium. Heus Monache.
Hoc te iam non semel moneo. Audi priusquam asperius vapules.
Nil os effundit nisi pectore suppeditetur:
Ore tuo stercus funditur: intus erat.
Aut illud amici,
Os ea si vulgo loquitur, quibus & cor abundat.
Proh pudor, in stomacho quanta latrina tuo est.

Credetur ex Artotrogi fide, ignauum ripsaspidem mira gessisse in campis Gurgulidoniis, vbi Bombomachides k Cliominstaridysarchides, erat Imperator summus. Quia inter proferendum hæc mendacia, mente reseruabit quod falsa sint, & nunquam facta. *Ibid.*

k *Adhuc latebat nomen Imperatoris, sub cuius signis, in gurgustio, de quo ad Pontificem ipsemet scribis, meruisti cum hæc ederes.*

Religiosus proditionem regno moliens, l suum consilium putans secretum, & volens videri corrigendus si fuisset monitus, ideóque negans se debuisse ad superiorem deferri à conscio fratre, & sic infamari apud superiorem, potest iuxta Lessium insignia falsa affingere delatori, quia putat id esse medium necessarium ad famam suam tuendam, m cuius tanta esse cura Religioso debet, vt non possit restitutionem eius condonare. *Ibidem* n.6.

l *Liberet* DEVS *Ecclesiam ea religiositate quam de tuo sensu describis.*

m *Hoc verò est febrire, non argumentari. Debet religiosus esse curæ sua fama, benè agendo: ergo debet per quodcunque nefas tueri famam suam.*

Iuxta Lessium, innocentissimus religiosus zelator sui ordinis, non potest euadere infamiam: Quia frater æquiuocator urietabit, & inualidabit famam eius n falsis obloquiis & detrectationibus, quas de eo comminiscetur licitè in casu necessitatis ne ipsi à Superiore credatur. §.12.

n *Quis tibi dixit licere cum Superiore æquiuocare? Hoc tu finxisti. Videat lector disputationem vestram* cap. 4.

Mendacia o Politicorum de priuatis, dummodo iudicentur communitati vtilia, licita sunt iuxta Lessium; Ergo & homicidia, & adulteria, & quæuis scelera: Ergo Lessius inducit Macchiauellismum. *Ibid.*

o *Antecedens est merum mendacium tuum. Consequentia est hominis œstro Menippico perciti, quo tute agitatum isto scribendo fateris.*

Maior Dei gloria est bonum maximè commune, cui damnum priuati etiam cedere debet: Ergo iuxta Lessium p quoties lubet iudicio probabili cuipiam docto æstimare, aliquod opus ad maiorem Dei gloriam fieri debere, propter eius sollicitationem licere censebit de quopiam infames falsitates & calumnias proferre, quibus & Regicidia Tragica, & Papicidia si velis, executioni mandare tentabit, suadebit, consulet, modò id faciat per æquiuocationem, cum qua illa omnia in tali casu, pro bono maximè communi licent. *Ibid.*

q *Autor sum, (non enim consula vt tu hic, Despauteriam colaphizans loqueris;) autor inquam sum vt votum emittas ad S. Hubertum. Nam propemus fuit multis illiusmet gonq, quem tu in hac argumentatione prodis.*

Eia generosa virtutis proles. q Versa est in luctum cithara vestra, venit & opilio, tardi venere bubulci, venit r ψιλῶν καὶ ἀμφόρων numerus, Arcadicum pecus gloriæ triumphum, vestra virtute, innocentia, pietate, & laboribus partum à vobis inuitis præcipient, quamdiu æquiuocatio Lessiana in suo stat robore. *Ibid.*

r *Dat pecus hoc pecudis.*

Si Deus vsus aliquando est æquiuocatione inter loquendum, vt ait Leſſius, ergo [a] neſcimus an æquiuocauerit reuelando nobis myſteria fidei: atque ita Leſſius fidem Catholicam profligat. §. 13.

a *Iam te monui, ſi Eccleſiam Magiſtram fidei agnoſcas, paralogiſmum hunc tuum non eſſe tutmilliero æſtimandum.*

Euidentiam credibilitatis ad aſſenſum fidei prærequiſitam, collocat Barneſius [b] in dictis hominum de myſteriis fidei. *Ibid. num. 5.*

b *Hoc verò eſt profundè peruadere quid ſit ea euidentia. Recole rudimenta doctrinæ de fide, vel diſce; Doctor enim creatus es ſub ſpe futuri ſtudij.*

Leſſius admittit ex iuſta neceſſitate fas eſſe æquiuocatione vti, alloquendo alium. Ergo idem debet dicere de mendaciis & blaſphemiis Priſcillianiſtarum, ad tuitandos eos qui Deum ſanctóſque blaſphemant. [c] §. 14. n. 6.

c *Quare vina pipérque, vt ſapiant fatuæ tibi congrua prandia beta.*

Valentia ait opinionem probabilem eſſe eam quam doctus & probus vir ſuadet, & putat veram. Ergo [d] cum S. Hieronymus & Coſentius Epiſcopus, approbarint externam idololatriam Iehu; & Adrianus ac Marulus probi vtique & docti viri, admiſerint ſimulationem in re fidei eſſe licitam, ſequetur licitam eſſe. §. 14. n. 8. *& ſequens.*

d *Oblitus es vel nunquam didiciſti, ſuffragium illud probi & docti viri, non debere eſſe tale, cui communiter docti & probi refragentur.*

Auguſtinus ait, de eo qui verè abeſt, nihil aliud ab eo qui mentiri noluit dici poſſe, niſi: *abeſt*, ſiue *non eſt hic*. Ergo [e] æquiuocatio habetur ab Auguſtino in numero mendaciorum. §. 17. num. 2.

e *Argumentum in cymbalis malè ſonantibus.*

Si S. Firmus, & quilibet in ſimili periculo conſtitutus, potuiſſet licitè vti æquiuocatione, obligatus [f] fuiſſet ea vti, quia obligatur homo aſſumere omnia media licita ad vitam tuendam neceſſaria §. 17. *à n. 3.*

f *Hoc falſiſſimum principium conuictū cap. 31. n. 11.*

Fatetur Leſſius aliquos Patres quibus mendaciū viſum eſt licitū, quóſque Auguſtinus *in opere contra mendacium ac de mendacio*, confutat, [g] nomine mendacij intellexiſſe æquiuocationem; Ergo [h] ipſo Leſſio iudice, omnia quæ contra mendacij patronos ſcripta ſunt, impugnant æquè ipſummet Leſſium §. 18. n. 3.

g *Imò verò Priſcillianum ac eius ſectam confutauit, non Patres illos qui prope omnes ſunt Auguſtino poſteriores, tantùmque abſunt à Priſcillianiſmo, quantum tu à bona fide & ſynceritate.*

h *Deinde quæ illa conſequentia?*

An Leſſius S. Auguſtinum minùs ſibi ſatisfeciſſe in libro de mendacio. Ergo ſignificat [i] Auguſtinum de ſuo in mendaces rigore aliquid remiſiſſe §. 18. n. 5.

i *Minùs ſibi ſatisfacere opus illud, tradit diſertè ipſe D. Auguſtinus* in fine primi retractationū: *Vel ergo ipſemet quoque Auguſtinus ſignificaret quod Leſſio affingis; vel quia id falſum & ineptum eſt, friuolus planè argumentator es: Id eſt, Barneſium te ſemper prodis.*

Diuiſio iuramenti in aſſertorium, promiſſorium & comminatorium [k] §. 20. n. 1.

k *Tertium hoc membrum iuramenti, de tuo capite commentus es.*

Inconſtanti & plumea verborum circumuolitatione vtuntur. Dum enim verba leuia, inconſiderata, & falſa nullo veritatis pondere [l] prædita, ex eorum ore ſaliunt & mouantur, tamquam inquieta ATOMA, in radiis ſolaribus; quietem dulciſſimam qua natura humana frui deſiderat, ab ea nefariè eripiunt, ablata verborum firmitate, veritate, & conſtantia: in quo manifeſte contra IVS GENTIVM, [m] orbiſque terrarum leges depugnant. *Ibid. num. 4.*

l *Paradigma concinnæ ineptitudinis. Tibi itaque piperato Oratori, non inſcitè reponam quod Mæcenati in ſtylo non diſſimiliter laſciuienti, Auguſtus.* Vale mel gentium, ebur ex Hetruria, laſer aretinū, adamas ſupernas, Tyberinum margaritum, lapſis ſingulorū, carbunculum habeas, *ἵνα συντέμω πάντα, μάλαγμα* mœcharum. Has ineptias *ait Hier. epiſt. 2.* in comœdiis erubeſcimus, in ſæculi hominibus deteſtamur: quanto magis in Monachis & in Clericis, quorum & ſacerdotium propoſito, & propoſitione ornatur ſacerdotio. *Puer, pueris, bulla iſta & ampulla verborum. Ima verò hæc verba tam improbè ſtructa, (vt de Mæcenatis luxuriante oratione à Seneca ſcriptum* epiſt. *114.) oſtendūt mores quoque nō minùs nouos, & prauos, & ſingulares fuiſſe. Lege cætera, ſed ante frontē perfrices.*

m *Oſtendis neſcire te quid ſit ius gentium.*

Qui docent æquiuocationem in coacto & damnoſo iuramento docent [n] Reges, iurantibus non fidere. §. 21. *in fine.*

n *At ij quos eam æquiuocationem docere retulerat Barneſius* ibid. n. 2. *agunt de iuramento iniquè & per iniuriam extorta, vel à non habente poteſtatem. Ergo Barneſius apertè ſupponit, Reges iuramentum à ſubditis expoſcentes, eſſe iniquos, iniurios, aut non ſuperiores ſubditorum.*

Collectio Gratiani, eſt ius [o] Romanæ Eccleſiæ, & quæ in eo habentur, ſunt autoritate Romanæ Eccleſiæ approbata, atque adeò faciunt certam fidem. §. 23.

o *Bene oſtendis te noſſe Gratianum, qui hæc effutias. Erat quidem Gratianus, Monachus melior & peritior quàm tu ſis, ſæpè tamen dormitauit.*

Ibidem quia Selua Narbonenſis, interfuit Concilio quarto Toletano, addit Barneſius eum fuiſſe deputatum pro regno Gallicano. Atque adeò fuiſſe Concilium illud vniuerſale totius Galliæ & Hiſpaniæ [p].

p *Ignorantia coniuncta mendacio. Videat Lector diſputationem noſtram* cap. 33. n. 7.

Pererius ſcripſit mendacium eſſe per ſe malum, de ſententia omnium ferè Patrum; Atqui Leſſius fatetur aliquos Patres nomine mendacij latè dicti intellexiſſe æquiuocationem: Ergo [q] nullus Patrum aſtipulatur æquiuocationi, niſi qui negant mendacium propriè dictum eſſe licitum. Ita Barneſius §. 25. aitque *id à ſe iudicioſè* [r] *concluſum.*

q *Hic agnoſce monſtroſam tuam Dialecticam.*

r *Tu de teipſo teſtimonium perhibes, teſtimonium tuum non eſt verum.*

Sæpè miratus ſum [s] cur defenſores æquiuocationum conſequenter non extollant mendacia. §. 26.

s *Mirare, cur qui medici venæ inciſionem ad morbi depulſionem approbant, non approbent cædes hominum.*

In iure Canonico videtur mendacij vſus & vox approbari ab [t] Innocentio III. *tit. de diuortiis cap. gaudemus*, vbi ait, per reuelationem Dei, Iacob à mendacio excuſatur. §. 26.

t *Mendacia iuxta Barneſium approbata in Pontificum decretalibus, quas alibi (& rectè) aſſumit facere ius Eccleſiæ, & eſſe receptas ab omnibus. Ergo iuxta Barneſium Eccleſia approbat mendacia.* EVGE EVGE.

Tertullianus reiicit æquiuocationes. Ergo tota Eccleſia

clesia Africana eas quoque damnat. Reiecisse porro eas Tertullianum, probatur a quia *lib. de idololat. cap.1.* vocauit adulteros veritatis eos qui falsis dijs seruiunt, suntque idololatræ. Ita Barnesius, vt concludat mentalitatem Lessianam nihil deseruire ad rhombum veritatis. Do ipsas elegantias Barnesij.

a *Res per se loquitur.*

Concilia & Pontifices aiunt rem iuratam firmari iuramento, Ergo b æquiuocatio est illicita. *ibid. à n.* 25.

b *Vt si dicerem, Concilia ac Patres reprobant sacrilegio; Ergo damnant humanum connubium.*

In æquiuocatione Lessiana nihil esteriùs significatur, quia est amphibologica oratio, c quod genus orationis nihil significat omnino. §.28.n.8.

c *Et tamen* ibid. n. 1. *ante paucas lineas, aperte dixeras Lessium & recentiores qui cum eo sentiunt, non agere de oratione amphibologico propriè dictu; sed de ea quæ alicuntur à natura vera amphibologia, & aliquid significat, vt dixeras* §.2.n. 7. *quem locum ibidem citas. En item* §.5.n.7. & n.8. in fine, *apertè negas agi in hac controuersia de ea amphibologia in sensu alienato, quod hoc* §.28.n.1. *solitu constantia laude inficioris.*

Gerson non audet definire an in secretis humania secularium, fas sit, cum ita expedit, negare quod ea sciat qui interrogatur: non quod dubitet, cum id illi certum sit fieri non posse (vtpote cuiuis viro docto) d sed quia, &c. §.28.n.4.

d *Bella Gersonis declinatio. De tuis hic angustiis, plenè* cap. 53. n. 55. disputationis nostræ.

Ibid. n.5. Petrus Lombardus, ait, verbis vti ad fallaciam non ad quod instituta sunt peccatum esse. Quæ verba vt fulmen e directè feriunt æquiuocationem.

e *Fulmen tam brutum vt procuratione non egeat.*

Calx farina & alia sicca, humorem sibi inimicum in se admittunt, satis lubenti f animo §.35.n.3.

f *Lubeat animus in calce & farina iuxta Barnesium.*

Opponit sibi toto §.31. admodum insipidè & puerititer vsum communem simulandi & mentiendi, quem amplificat more paruulorum qui recens à Grammatica ad Aphtonium gradu facto esuliant, & implenda vndecumque pagina lusuriant. Describit Medicorum, Causidicorum, Ducum in bellis simulationes. Refert sibi obiici Ethnicorum Deos, & Christianorum sanctos, ipsumque Christum æquiuocatione & simulatione vsum. Obiici item ait pro æquiuocatione crudelitatem nimiam hominum qui se diu victuros putant, mox morituri. Denique Rhetorũ deceptiones, ac simulationes Historicorum, itémque Aulicorum ac Religiosorum quos n. 7. & 8. indignissimè & sordidissimè describit, per modum quidem proponentis obiectionem, sed ita tamen vt ne verbulo quidẽ id postea ex pungat: quin potius *sub finem* §. *mox citandi* satis insinuat ratum a se haberi. Ad hæc omnia, quæ fingit sibi obiici in fauorem æquiuocationum g respondet §. 34. causam cur Ethnici facilè mentirentur & mendacium in vsum traherent, fuisse quia mendacium est ex propriis Diaboli, & amor patriæ suadet amplecti ritus eius; præterea quia Gentiles persuasum habebant Deum amare peccata. Ac denique quia ita sæpè ferunt considerationes politicæ. Hos Ethnicos secuti sunt perfecti viri h.

g *Hoc verò est, vt Chrysostomus alicubi ludit, collyrium ægro occipiti vel talo adhibere.*

h *Etiam Sancti, at Christus ipse? Nam hos quoque tibi obiici præmisisti, nec aliud pro eis respondes.*

Imprecatur Barnesius Francisco Valesio & aliis quos refellit, vt beentur paradiso brutorum i quo equi & asini beantur. §.32.n.7.

i *Nescitis cuius spiritus estis?*

Ibidem num.8. citat Iosephum à Costa k in opere de aromatibus.

k *O bone, Iosephus à Costa, te iudice non impugnabit æquiuocatores, quia fuit Societatis* IESV *religiosus. Tu autem transformasti in eum, hominem Medicum Christophorum à Costa. Nimirum apud Antonium Perez certam. 7. scholast. cap. 5. quem ibi expilas, legeras id tradere à Costa. Itaque homo doctus & in authoribus versatus, quia Iosephus à Costa scripsit de rebus Indicis, tribuis illi opus de aromatibus à Peresio allegatum.*

Cœlum posse ac debere lumen producere quaquauersum in instanti, ita vt totus orbis elementaris in eo momento illuminetur, inde demonstrari ait Barnesius, quod cœlum sit agens totale l: experientia autem certa constet, agens totale posse agere in instanti in omnem partem globi sibi oppositi intra actiuitatis sphæram contenti, vt patet ex casu globi ferrei in vitrum planum m: huius enim fractio in momento tota fit à toto globo. §.36.n.1.

l *Ignis A, quantumcumque modicus, est agens totale: non enim est partiale cum scorsim cohæreat. Ergo iuxta te poterit in momento calefacere totum terram, orbémque vniuersum. Negas hanc esse eius sphæram? Vnde habes eam esse sphæram cæli, si non aliunde probas quàm quia est agens totale? Saltem verò oporteret ignem A, in momẽto calefacere totam sphæram suæ actiuitatis, quia est agens totale. At hoc Physici tyrones norunt quàm sit ridiculum. Ergo dimisso philosophia, tracta quæ tua sunt. Finge, inquam, & cude columniam aliquam, & felicius fortè cedet. Nam in Philosophicis, rudis nimium es.*

m *Quis verò te Philosophia docuit, vitrum cadente massa super illud, totum simul comminui?*

Nullæ sunt sensuum deceptiones actiuæ aut passiuæ n. §.36.

n *Consule oculos tuos.*

Accedamus ad Iudæorum Regem Dauidem; Regem non qualemcumque, sed à Deo pronunciatum, virum secundum cor eius. Vt vt sit o, Dauid coram Achimelec simulauit. §.45.n.3.

o *An dubitas de veritate diuini illius pronunciati? Ita planè, nisi ignotas quid sonet illud,* vt vt sit.

Prophetis notis, licere proferre dicta sua in sensu præciso, probatur p ex eo quod D. Paul. *Rom. 3.* ait, *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt loquitur.* Vbi nomine *legis* intelliguntur Prophetæ §.37.

p *Non si centum iuga boum huic consequentiæ alliges, possis eam ex tuo hoc antecedente eruere.*

Christus IN QVANTVM ERAT PVRVS HOMO, se nescire diem iudicij professus est q. *ibid. num. 6.*

q To verò audi quæ verborum fulmina magnus Nestorij hostis, in tuam hanc Christi PVRI HOMINIS appellationem intorqueat. *Mali & scelesti, magnum illud venerandum ac profundum inhumanationis vnigeniti Dei ignorantes mysteriũ, temerè blasphemant, os aperientes incontinens, & futile. Audiunt igitur prophetam Isaiam ad ipsos dicentem. Vos verò accedite huc filij iniqui, semen adulterorum ac scorti: Cui illusistis? & contra quem aperuistis os vestrum? An non estis perditionis semen iniquum? Reuera namque filij*

 perdi

perditionis sunt, & semen iniquum, qui Dominum à quo sunt empti, negant. Empti namque sumus pretio. Quomodo autem fuisset sanguis vulgaris hominis, nobis similis, orbis redemptio? Verum vt iam dixi, sunt quidam ingrati mansuetudini Seruatoris nostri, negántque Dominum, ac iugum seruitutis excutiunt, vt & de ipsis dicat Christus quod per Oseam est dictum. Veh ipsis, quoniam resilierunt à me. Miseri sunt quoniam impiè contra me egerunt. Ego redemi eos, ipsi verò locuti sunt contra me mendacio. Mentiuntur enim contra celebritatem & excellentiam Seruatoris nostri, qui Pharisæorum malitiam & impietatem imitantur; & Christianam quidem personam praetexunt, mentem verò habent Iudaicam, linguámque amaram, & virulentam exeruerunt. S. Cyrill. in homil. Ephesi dicta, impugnans hæresim vocantium Christum PVRVM siue vulgarem HOMINEM, quam hæresim Barnesius verbis allegatis instaurat.

Concionatores monendo & hortando è suggesto, non æquiuocant: Ergo a Christus dicens se nescire diem iudicij, & Deus denuncians Niniues subuersionem, vel Ezechiæ proximum interitum, nihil restrinxit mentaliter, *ibid. n.* 7. Totus hic §. tantis insulsitatibus scatet, vt nequeant omnes adduci nisi totus §. describatur.

a *Lege S. Thomam* 2. 2. q. 46. per totam, *quæ est* DE STVLTITIA.

Omnes Prophetæ excepto Iona, loquuntur b de pace sub Christo futura. § 38 n. 8.

b *Non ita Nazianzenus, aliique Patres.*

Ablegat Personium ad coruos c § 38 n. 16. Is enim est qui n. 13. fuerat adductus tanquam assertor sententiæ, cuius autorem postea ad coruos ablegat.

c *Iterum dico*, Nescitis cuius spiritus estis?

Ennus Raphaël egit pium Tortorem d, Tentatorem, & pium Ludificatorem Tobiæ. § 46. n. 8.

d *Reuerentia Barnesij in Angelum Raphaëlem, de qua in* disput. cap. 11. num 6.

Si Ecclesia esset fallibilis, adhuc tamen ei parere deberent fideles, e aliquid vt à Deo reuelatum. v. g. librum Tobiæ tanquam Scripturam diuinam proponenti. § 46. *n.* 11.

e *Quid tibi vis? Timeo Danaos.*

Canones Sextæ Synodi certam faciunt fidem, & qui de eis dubitant, vocantur à Patribus in 7. Synodo actio. 4. ignorantes, scandalosi, nefarij, impij, Iudæi, veritatis hostes. Viderit f Bellarminus *l. de cler. c.* 21. *ad* 3. quo consilio eos Canones repudiarit, negaritque ab vllo Concilio approbatos. § 46 *in fine.*

f *Canones Trullanos reprobari à Romana Ecclesia, & meritissimò, docuerunt recentiores grauissimi vt Baro. fusè* anno 692. *Canus* 5. de locis cap. vltimo ad Sextū. *Bellarm.* 2. de Pontif c. 18. ad 2. *Omnes post Bedam* lib. de sex ætatibus, *qui hanc Synodum vocat erraticam, & damnatam à Sergio Papa testatur. An tu eam instaurare satagis, quia cœlibatum Ecclesiasticum conuellit, & Romanum primatum deiecit? Nihil desinio.*

Christus quà Deus sciuit diem iudicij, quia in eo vt Deus erat, fuerunt omnes thesauri scientiæ & sapientiæ Dei: Igitur g Christum nescire diem extremi iudicij, verificatur de eo, quà homo est. § 48. *n.* 11.

g *Tu vide ne hic Agnoita sis. Non fuit quidem humanitas Christo, ratio sciendi diem iudicij: Tamen etiam quatenus homo specificatiuè sciuit diem iudicij. Et de eo quatenus homo erat specificatiuè, valuit illud, in quo sunt omnes thesauri scientiæ Dei, quod vis in eum duntaxat quatenus Deum cadere; vt planè videaris velle, intellectum Christi creatum ignorasse diem illum, quæ est hæresis Agnoitarum.*

Paulus circumcidit Timotheum, quia erat filius Iudææ mulieris, & ideo reputabatur Iudæus in materia ceremoniarum religiosarum, in quibus mater præualet h, vt etiam Patres Octauæ Synodi Toletanæ docent *actione* 12. vbi decernitur liberos genitos à Iudæo patre, matre Christiana, matris Religionē sequi. § 50. *n.* 12.

h *Ostendis quàm fidei faueas. Nam te quidem autore, si pater esset Christianus, & mater Iudæa, proles iuxta Concilium Toletanum deberet sequi matris religionem, nec posset à patre Christiano vendicari ad Baptismum. Vide assistantiam tuam, & agnosce Concilium fidei fauisse; & voluisse, vt liberi, alterutrius parentis Christiana religionem sequerentur.*

Petrus coegit gentes Iudaizare compellendo i, & peius adhuc fecit simulando. § 50. *n.* 15.

i *Vbi coegit Petrus compellendo? Sed imitaris Centuriatores qui Sancti Petri peccatorum chiliades confecerunt. Vnde hæ tuæ lachrymæ in S. Petrum?*

Perscrutare tecum lucerna k, an forsan aliquid næui absurdæ verruculæ aut runcina auerruncandæ filicis non lateat aut potius non prodeat in moribus tuis quod mereatur per sancti viri irrisionem tolli & abscindi § 51. *n.* 4.

k *Vox Barnesiana dictionis.*

Siccine vellicas venerandam barbam l & canos illius admirandi hominis Augustini, si fas sit miraculum hominis hominem appellare. § 53. *num.* 4. *& ibidem* aliæ de Augustino ineptiæ.

l. *Barnesius pro Augustini barba sollicitus.*

Crimen est simpliciter iudicandū cū spectat ad magnum alterius vel Reipublicæ malū, vt docui ante aliquot annos cum D. Augustino qui docet in tali casu dicere, *scio* m, *sed nunquam monstrabo quid sit.* § 54. *n.* 7.

m *Itaque reus te autore, simpliciter respondet, & conscientiæ suæ facit satis, cum ait*, Scio sed nunquam edisseram quid sit.

SCVRRILITATES multæ n ex Plauto & Luciano coacernatæ. § 10. 11. 12. 13.

Addensatæ item o narrationes grauitate Theologica indignæ.

Adhæc parasitos, pantomimos, impostores grauissimis disputationibus interserit Barytonus iste Monacho. Theologus.

Sic Gonellam. § 19.

Iudæum Impostorem. § 13.

Parasitum Lucianicum eod § 13. cùm maximè seriò agendum esset inducit disputantem contra Lessium.

Prometheum ad Caspia claustra religatum, publica sustentatione in Prytaneo alendum, ex Luciano decernit. § 34.

Vacauit etiam Barnesio nugari de Eunucho vespertilionem ferente p, qui vir & non vir, auem non auem, videns & non videns, in ligno & non in ligno, sedentem & non sedentem, lapide & non lapide, iaculatus & non iaculatur. § 38.

Et ibidem ex Luciano de Pythagoræ transformatiōne in Gallum, de Mercurio & Charonte, Pelion Ossæ imponentibus, de Mercurio Philosophos vendente.

n *In tanta disputationis tuæ necessitate quantam o vbique obtendis, Christianissime, nisi Chiron accurras, illati à Lessio vulneris acerbitate mox perdenda, veneno iam præcordia peruadente, ô Doctor optime, cum esset ad valida & fortia remedia concurrendum vacauit tibi Gonellam, & Lucianum, & Plautum, & Iudæum impostorem, ac fabulam de tribus annulis, & huiusmodi gerras*

ras congereret. Ita pueris nutrices inter somni difficultates occinunt, Lamiæ turres & pectines soli. At moribundis ea cantilena an non inepportuna? Consule sapientiam tuam, an è re humani generis, in tanta quantam fingis, eius necessitate, id abs te factum.

¶ *Recole & tibi dicta censeto quæ Augustinus abiicit ei qui sermones pro fune aut scalis, offerret, homini in puteum lapso.*

PARERGA.

De necessitate & nodis fraternæ correctionis §. 11.

De necessitate confessionis fidei §.14.

De fornicationis intrinseca malitia.§.15.

De mali qua malum est inappetibilitate.§.16.

De obligatione & firmitate iuramenti. §. 20. *per multas paginas. Et toto* §.21.

De falsis hominum iudiciis.§.31.

De errore sensuum.§.32. *ibidemque* de docilitate & quasi ingenio multorum brutorum, psittaci, simiæ, canum Maclouiensium, columbarum Turcicarum, polypi, delphini, elephantorum, *per multas paginas.*

De amoribus palmarum, de agno Scythico, de herba sentiente, de planta Cimhubonica.§.33. vbi etiam de lino viuo siue asbesto, de lucernis ad multa secula durantibus, de vitro triangulari, de præstigiis opticis.

De amoris numine & variis transformationibus; Mercurij item panurgiis, Bacchóque ac Mœnadibus, cæteróque Deorum vt ait popello, Diis inquam proletariis & Leuidensibus. Sic enim homo latinissimus, quos minorum gentium appellare oportuerat, latinitatem deglubens nominat.

De quibusdam genus à numine ductum iactantibus vt Alexandro, ac Romanis, & plerisque ad Septentrionem populis.§.34.

De instinctu brutorum, & cur eorum vngues & capillago non spectent ad Categoriam *habitus* §. 35. vbi etiam latè de carentia rationis in brutis, de plantarum antipathia & sympathia, de piscibus fossilibus.

Cur arbor in flumine cernatur inuersa.§.36. multis ea perspectiua communi congestis.

De scripturæ obscuritate, & nihilominus omnibus scitu necessariis in ea patentibus §.38.

De fœderum ritibus, ac ceremoniis belli indicendi.§.51.

a *Quisquis volet febre carere, homines istiusmodi depellat à se necesse est, & succinctus ab illis discedat. Est enim difficillimum acquiescere illis, qui otium & negotium non discernunt. Theophrastus in Ethicis Characteribus cap. de nugacitate.*

Iam monui, vbertatem ineptiarum Barnesij, non posse tam exiguis finibus concludi. Iraque sic vtcumque in hac parte munere functus, ab æquo lectore missionem expecto, postquam reposita hîc à me fuerit

VIRGA IN DORSO EIVS QVI INDIGET CORDE.

INdigentiam pecuniarum ac marsupij vacuitatem, nemo prudens vitio verterit Christiano; cùm è duplici indigentia qua premi hominem contingit, vt est apud Nyssenum *homil.* 1. *de beatitud.* ea quæ pecuniarum est, verarum diuitiarum conciliatrix sit, & immensos thesauros homini cùm aduehat, tum seruet, quos pecuniarum vbertas ferè prodigit. Multo minus, probato Monacho nec ab Euangelica stiua retrorsum respicienti, dari vitio potest ea indigentia, quam nulli Christiano esse iure exprobabilem pono. Quin potius Sarabaitis Monachis dedecori est, congestum peculium, & priuati marsupij contra fidem Deo datam tumor; quo tu dedecore Barnesi careas nécne, homo Monachus & Euangelicam paupertatem verbo professus, cogitationi tuæ permitto. Egestatem certè cordis, eámque sapientiæ indigentiam quam S. Augustinus *initio libri de vita beata*, summam & verissimam egestatem esse confirmat, maximam omnino in re prodidit indiculus iste; & luculentiùs etiam prodidisset, si non delibationem dumtaxat aliquam vecordiæ tuæ exhibere, sed ipsam quasi massam, plenam ac nullatenus accisam, repræsentare consilium fuisset. Verùm hæc modica quæ tanquam specimen insulsitatis tuæ protuli, satis superque esse possunt vt agnoscas, vel agnoscant certè alij, esse disputatores, quibus quod est apud Tertullianum, pepo loeum cordis teneat, possintque cum Timore apud Sextum Empyricum lib. 10. aduersus Mathem. illud de se profiteri. *Corde ego mendicus, mentis non est mihi granum.* Tu enim si cor habuisses, aut alibi habuisses quàm vbi pisis ille apud Christianum Clementis pædagogum, ita scripsisses? ita disputasses? Quare omnino tibi autor sum, vt in posterum vel sis quod diceris, & orationi ac fletibus pro Monachi instituto addictus, de texenda aliis calumniarum tela consilium abiicias: vel si fixum apud te est ei scribendi impetigini quæ plerosque occupat, aliquid in te concedere, aliam scribendi rationem ineas. Conuiciis & maledictis, quæ apud æquos æstimatores causam non promouent, sed linguæ duntaxat intemperantiam produnt, omnino abstineas; idque *meretricum omnino esse, non proborum virorum*, ex Dionis Chrysostomi *orat.* 40. persuasum habeas. Mendacitatem cui tantopere deditus deprehenderis, omni studio deuites. Pleniorem denique aliquam Grammaticæ & Dialecticæ notitiam, vel parare vel refricare satagas. Vide meum erga te animum, & affectum. Ex profectu in Latinitate & Grammatica, id consequêris, vt in tanto nunc apud eruditos scriptionis ac sermonis cultu, mentis tuæ sensa non prodas cum ea Lectoris offensione, quam hactenus non verba, sed lapides loquen

loquendo, & densis stribiliginibus ac legum Prisciani lacerationibus, ingenerasti. Nam quamuis fucum illum & veluti mundum dictionis quem affectantur Rhetores, maiestate Theologica indignum sciam, docente præter cæteros Blesensi *epistola* 76. tamen vt nitelam exquisitam ac pigmenta refugere par est in Theologica scriptione vel oratione; ita sordes adamare, & nimio neglectu externæ huius veluti vestis cogitationum ac sensorum animi, obsolescere i Sanctis Patribus, Augustino præsertim ac Hieronymo, nequaquam probatur, nec immeritò. At ex penitiore persuasione aut obseruatione accuratiore Dialecticæ, efficies ne tantoperè in posterum claudicent ratiocinationes tuæ, vt considerantibus commiserationem moueant. Hæc tibi pro ea charitate quam ipsemet externa præfatione poposcisti, reposita pro Lessio ac veritate habe. Si genium meum specto, nonnihil interdum apertiùs prodita, quàm soleant qui alienis defectibus abblandiuntur. Si tuam,(vt demonstraui,)vitulentissimam & mendacij supinitatisque plenissimam scribendi rationem, admodum leniter. Faxit CHRISTI summæ veritatis benignitas, vt eum posthac animum induas, qui alium erga te proborum sensum iure suo referat, quàm sit eorundem erga Monachos Sarabaitas; de quibus illud tibi ex Augustino *epistola* 137. considerandum propono, & abeo donec me reuoces. *Simpliciter fateor charitati vestræ coram Domino Deo nostro, qui testis est super animam meam, ex quo Deo seruire cœpi, quo modo difficile sum expertus meliores quàm qui in Monasteriis profecerunt, ita non sum expertus peiores, quàm qui in Monasteriis ceciderunt, ita vt hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum: Iustus iustior fiat, & sordidus sordescat adhuc.*

APPEN

APPENDIX ALTERA,

Quæ est

DE MONTE PIETATIS,

Apposita ab ipso Lessio ad dubitationem XXIII. Capitis XX. Libri II.

OCCASIO SCRIPTIONIS.

CVM Serenissimus ALBERTVS Austriacus Belgij Princeps initio sui Principatus videret populum vsuris grauatum; vt illum quantum pro ratione temporis poterat, subleuaret, primùm constituit, vt publici vsurarij, qui 33. in centum exegerant, deinceps tantùm 22. acciperent. In quem finem remisit eis pensionem aliquot millium aureorum, quam quotannis Principibus Belgij, nomine mulctæ, aut vectigalis cuiusdam, soluere consueuerant. Desideranti deinde adhuc magis subditos subleuare, suggestum est consilium de Monte Pietatis instituendo: & cùm eam ad rem parum gratuiti subsidij ad manum esset, neque spes affulgeret aliquid consequendi, quod tanto operi etiam inchoando sufficeret, proposita fuit ea ratio, vt magna quædam pecuniæ summa ad censum acciperetur, cuius canonem Mons ex ea conflatus penderet ad ratam nummi 16. & à mutuatarijs recuperaret. Post serium examen licitam hanc rationem censuerunt aliquot Belgij Prælati, duo nempe Archiepiscopi, & sex Episcopi, qui Mechliniæ anno 1617. conuenerant. Cúmque vir industrius D. VVenceslaus Coberger Architectus Sereniss. Principis formulam minutatim concepisset, qua domus idonea emi, instrui, & pecunia comparari atque administrari posset, ea à quibusdam Prælatis & Theologis examinata in præcipuis articulis (minutioribus quibusdam peritorum mercatorum iudicio relictis) tamquam Reip. vtilis, pauperibus ac egentibus opportuna, & à pietate commendabilis probata est 16. Nouemb. 1619. nec non à Principe, habito Conciliorum & aliorum Doctorum virorum iudicio, tamquam talis admissa. Quare etiam quibusdam in locis, non sine multorum gratulatione, in vsum est deducta.

Quidam verò cùm viderent rem procedere, vt eam disturbarent, per Aduocatum quemdam Consultationem à Doctoribus nonnullis elicuerunt, quâ ostenderetur, Montem Pietatis ex pecunia ad censum accepta, quâ domus aptaretur, & mutuum petentibus subueniretur, ita vt census illius annuum onus in mutuatarios deuolueretur, non posse institui absque vsuræ iniquitate. Neque id mirum videri debet, quia etiam tempore Conc. Later. sub Leone X. non defuerunt aliqui Doctorum, qui omnes Montes, in quibus vel pro ministris, vel pro conseruatione rerum Montis aliquid supra sortem acciperetur, condemnabant vsurariæ iniquitatis, vel certè tanquam

speciem

speciem mali habentes. Quorum sententiam etsi idem Leo X. Pont. cum Concilio improbet, laudat tamen zelum iustitiæ, quem illi Doctores habebant, ne vorago vsurarum sub specie Montis Pietatis aperirent.

Post hæc rogatus, vt ego etiam sententiam meam scripto aperirem, detrectaui primùm, quoad potui, quòd satis clarè viderer ea de re in Opere de Iustitia & Iure lib.2.c.20.dub.23. scripsisse: sed cùm audirem, doctrinam illam meam, quam D. VVenceslaus secutus erat, suggillari; & scirem hac ratione gratum me facturum iis qui tale adminiculum Reip. desiderabant, & veritati patrocinaturum, cessi petentibus; & duas quæstiones, in quibus præcipua difficultas versari videbatur, resolui. quæ resolutio, cùm ad manus Doctorũ, qui aliter senserant, venisset, ab aliis studiosè est refutata. Ad quã refutationem respondendum etiam mihi fuit, ne veritas, rationibus aliter sentientium oppressa, cum damno boni communis, in tenebris vel in ambiguo maneret. Et quia vir doctissimus Balthasar Moretus Typographus quintam editionem Operis nostri de Iustitia & Iure suo prælo adornabat, visum fuit amicis eruditis, vt tota hæc Disputatio per modum Appendicis ad Dubit.23. cap.20. lib.2. vbi agitur de Monte Pietatis, adiiceretur; vt si qui fortè in aliis prouinciis simile quid velint instituere, aliis mediis non suppetentibus, possint hinc colligere, prædictam rationem esse securam. Calcar addidit idem Sereniss. Princeps, qui, pro suo in horum Montium erectionem & felicem progressum affectu ac studio, operam hanc meam, gratam sibi fore, significauit.

Fuit ante annos circiter 20. similis quædam in Belgio controuersia de triplici contractu inito cum mercatore, de quo agitur l.2. cap.25. dub.3. quem licèt Nauar. de vsuris num.32. & in Manuali c.17. num.254. & alij graues DD. probent, multi tamen censebant illicitum & vsurarium: quæ sententia si sequenda fuisset, non parum incommodi negotiis regiis bonóque publico attulisset. nam pecunia, quæ singulis mensibus à mercatoribus in belli sumptus numeranda erat, parata esse suo tempore non potuisset: & vsuræ quas mercatoribus Rex soluere debuisset, longè fuissent grauiores. Nam mercatores omnem pecuniam ex variis & longinquis locis per cambia trahere debuissent: cambiorum autem ratio longè grauior est, quàm triplicis contractus. Sanè cùm bono publico nati simus, non video, cur non conueniat, in magnis rerum angustiis, vbi aliæ rationes commodiores non suppetunt, vti sententia probabili, ad bono publico subueniendum. Longè maior difficultas est circa iustitiam censuum personalium (quales plerique sunt, quibus Belgium, Germania & Gallia vtitur) tum propter bullam Pontificiam, tum propter rationes morales; & tamen isti non oppugnantur. Quin imò illi ipsi, qui Montes hos & triplicem contractum oppugnant, huiusmodi census libenter emunt: nec immeritò, cùm probabili ratione nitantur, nec Bulla, quâ parte contrarium disponit, fuerit hic vmquam vsu recepta.

Ad maiorem autem disputationis lucem, inserendam hîc duxi Bullam Leonis X. Pont. ex Conc. Lateran. sess.10. ex qua desumuntur argumenta contra nostram doctrinam.

LEO

LEO EPISCOPVS
SERVVS SERVORVM DEI,

Ad perpetuam rei memoriam, sacro approbante Concilio.

INTER multiplices nostræ sollicitudinis curas, illam in primis suscipere pro nostro pastorali officio debemus, vt quæ salubria & laudabilia, ac Catholicæ fidei consona & bonis moribus conformia, nostro tempore non solùm enucleentur, verùm etiam ad posteros propagentur: & quæ materiam scandali præbere possent, penitus succidantur & radicitus extirpentur, nec pullulare vsquam sinantur; ea in agro Dominico & vinea Domini Sabaoth dumtaxat conseri permittendo, quibus fidelium mentes pasci spiritualiter possint, eradicatis zizaniis, & oleastri sterilitate succisa. Sanè cùm olim inter nonnullos dilectos filios S. Theologiæ Magistros, ac Iuris vtriusque Doctores, controuersiam quamdam, non sine populorum scandalo & murmuratione extortam, & nuper his diebus innouatam esse compererimus, circa pauperum releuationem, in mutuis eis publica auctoritate faciendis, qui Montes Pietatis vulgò appellantur, quique in multis Italiæ ciuitatibus ad subueniendum per huiusmodi mutuum pauperum inopiæ, ne vsurarum voragine deglutiantur, à ciuitatum Magistratibus, & aliis Christi fidelibus sunt instituti, atque à sanctis viris, diuini verbi præconibus & laudati & persuasi, ac à nonnullis etiam Summis Pontificibus prædecessoribus nostris probati & confirmati; sintne præfati Montes à Christiano dogmate dissonantes, vel non, vtraque diuersimodè sentiente atque prædicante: nonnullis etiam Magistris & Doctoribus dicentibus, eos Montes non esse licitos, in quibus aliquid vltra sortem pro libra, decurso certo tempore, per ministros huius Montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur, & proptereà ab vsurarum crimine iniustitiáve, sed aliqua certè specie mali, mundos non euadere: cùm Dominus noster, Luca Euangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxerit, ne ex dato mutuo quidquam vltra sortem sperare debeamus. Ea enim propria est vsurarum interpretatio, quando videlicet ex vsu rei, quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullóve periculo, lucrum fœtúsque conquiri studetur. Addebant etiam iidem Magistri & Doctores, in his Montibus neque commutatiuæ neque distributiuæ iustitiæ fieri satis, cùm tamen iustitiæ terminos contractus huiusmodi excedere non debeant, si debeant approbari: idque præterea probare nitebantur, quia impensæ pro huiusmodi Montium conseruatione, à pluribus (vt aiunt) debitæ, à solis pauperibus, quibus mutuum datur, extorqueantur: pluraque interdum vltra necessarias & moderatas impensas, non absque specie mali ac incentiuo delinquendi, quibusdam aliis personis (vt inferre videntur) exhibeantur. Aliis verò pluribus Magistris & Doctoribus contrà asserentibus, & in multis Italiæ Gymnasiis verbo & scripto conclamantibus, pro tanto bono, támque Reip. pernecessario, modò ratione mutui nihil petatur neque speretur; pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impensarum videlicet ministrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium, absque Montium huiusmodi lucro, idque moderatum & necessarium, ab his, qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, licitè vltra sortem exigi & capi posse nonnihil licere: cùm regula Iuris habeat, quòd qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, præsertim si Apostolica accedat auctoritas.

Quam

Quam quidem sententiam à fel. record. Paulo II. Sixto IV. Innocentio VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris probatam, à sanctis quoque ac Deo deuotis, & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis Euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt. Nos super hoc, prout nobis est ex alto concessum, opportunè prouidere volentes, alterius quidem partis iustitiæ zelum, ne vorago aperiretur vsurarum, alterius pietatis & veritatis amorem, vt pauperibus subueniretur, *vtriusque verò partis studium commendantes: cùm hæc ad pacem & tranquillitatem totius Reip. Christianæ spectare videantur, sacro approbante Concilio, declaramus & definimus,* Montes Pietatis antedictos, *per Respublicas institutos, & auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos, in* quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem, *vt præfertur,* pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra sortem, absque lucro eorumdem Montium recipitur, *neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare, neque vllo pacto improbari; quinimò meritorium esse ac laudari & probari debere tale mutuum, & minimè vsurarium putari, licereque illorum pietatem & misericordiam populis prædicare, etiam cum Indulgentiis à sancta Sede Apostolica eam ob caussam concessis: ac deinceps alios etiam similes Montes cum Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse.* Multò tamen perfectius, multóque sanctius fore, si omnino tales Montes gratuiti constituerentur; *hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus, si non omni, saltem vel media ex parte huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensæ, vt* ad leuiorem æris soluendi portionem medio hoc pauperes grauari contingat. *Ad quos, cum huiusmodi censûs assignatione, pro impensarum supportatione erigendos, Christi fideles maioribus Indulgentiis inuitandos esse decernimus. Omnes autem Religiosos & Ecclesiasticas ac sæculares personas, qui contra præsentis declarationis & sanctionis formam de cætero prædicare seu disputare verbo vel scriptis ausi fuerint, excommunicationis latæ sententiæ pœnam, priuilegio quocumque non obstante, incurrere volumus: Non obstantibus præmissis, ac constitutionibus & ordinationibus Apostolicis, ceterísque contrariis quibuscumque. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ declarationis, definitionis, decreti & excommunicationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Data Romæ in publica sessione in Lateran. sacrosancta Basilica solemniter celebrata, Anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo quintodecimo, 4. Nonas Maij, Pontificatus nostri anno tertio.*

QVÆSTIO PRIMA.

Vtrùm Principis auctoritate possit erigi in aliquo oppido pro communitate Mons Pietatis, in quo à mutuatariis exigatur non solùm quantum præcisè necessarium ad expensas ministrorum Montis, sed etiam quantum vlteriùs necessarium ad solutionem pensionum annuarum, quibus grauatur Mons pro pecunia ad censum accepta?

1 *Sententia quorumdam DD. negan. Eorum argumenta.*

QVIDAM putant, talem Montem instituui non posse, nec ampliùs posse exigi quàm præcisè necessarium sit ad impensas ministrorum.

Primò probant, quia Leo X. in Concilio Lateranensi sess. 10. ait: *In Montibus Pietatis pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas & aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra sortem absque lucro eorumdem Montium, recipiatur.* Quibus verbis volunt significari, in nullo Monte Pietatis posse quidquam accipi nisi pro ministrorum victu & vestitu, & aliis quæ ad *ministrorum* indemnitatem pertinent. illa enim verba, *Et aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium pro eorum indemnitate*, non tangunt nec respiciunt (vt ipsi dicunt) res conseruationem, & indemnitatem *Montium*, sed *ministrorum*, qui proximè prænominati sunt: quorum victus designatur nomine *impensarum*; vestitus verò & quæ eò pertinent, nomine *aliarum rerum.*

2 Confirm. Primò, quia hunc sensum requirit, quod in textu dicitur, *ad solas ministrorum impensas*, &c. Nam si ad Montis etiam rerúmque ipsius conseruationem, iam non ad solas ministrorum impensas, nec ad eorum indemnitatem, prout dixit Pontifex, *dumtaxat.*

Confir. Secundò, quia circa finem diplomatis nulla aliarum rerū facta mentione dicitur, *Perfectius & sanctius fore, si, qui erigant Montes, aliquot census assignarent, quibus si non omnino, saltem media ex parte huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensæ*, &c. id enim argumento est, superiora de solis ministrorum impendiis, rebus, indemnitate procedere. alioqui enim, ne semiplena esset definitio, dicendum fuisset, *quibus medio ex parte huiusmodi Montium ministrorum, aliarúmque rerum ad Montes spectantium, soluantur impensæ* Ex quibus inferunt, nihil accipi posse ad subleuanda onera Montium, v. g. reparationum, munitionum, censuum, ac redituum; quia hæc, ministrorum impensas eorúmque res non ingrediuntur.

3 *Secundum argumentum partis negantis.* Secundò probant, quia vetuit Pontifex ad lucrum Montis supra sortem quidquā accipi à mutuatariis: atqui pecunia à Monte ad reditus accepta, reducitur ad lucrum Montis, quia per ipsum augetur & increscit Montis aceruus. Ergo non potest Mons quidquam accipere à mutuatariis pro solutione pensionis annuæ redituum.

Tertium argumentum. Tertiò probant, quia Summus Pontifex in illa Bulla vetat institui montem Pietatis absque auctoritate Sedis Apostolicæ: atqui Mons de quo agitur, non habet hanc approbationem, quia petita non est, ergo etiam hac ex parte est illicitus.

Hæ ferè sunt rationes prioris scripti illorum Doctorum qui Montem improbant.

4 *Pars affirmās tenenda.* Verùm his non obstantibus amplectenda nobis videtur pars affirmans, quam Vsus & Ratio manifesta confirmat. Nam in Italia dicuntur emi census super Montibus, quorum pensiones annuæ soluantur ex taxa mutuatariis constituta, sicut & impensæ ministrorum.

Eamdem doctrinam tradidi & probaui in Opere de Iustitia & Iure, quod à doctissimis viris in Italia, Hispania, & Belgio fuit examinatum & probatum: nec vnquam audiui eam hactenus fuisse reprehensam, etiamsi octies diuersis in locis fuerit Opus illud excusum.

Ratio istius doctrinæ est, Quia quicumque gerit negotium aliorum, potest se seruare indemnem, præsertim si id faciat publica auctoritate. Atqui Præfectus Montis accipiendo pecuniam sub onere census ad mutuandum cuilibet è communitate id petenti, negotium gerit alterius, nempe totius communitatis, & ex mandato illius agere censetur: non enim in suam vtilitatem illam accipit, sed in commodum totius communitatis, & omnium qui pecunia in illa communitate eguerint. Ergo communitas debet illum seruare indemnem, soluendo annuas pensiones illorum redituum. Cúmque illa pecunia non ita accepta fuerit in commodum communitatis, vt directè & primò prodesset toti communitati, sed omnibus qui ex illa communitate futuri essent in aliqua pecuniæ paratæ inopia, (quæ cuilibet obtingere potest;) æquum erat, vt non ipsa communitas tota, sed illi soli qui mutuum essent perituri, ad hanc solutionem concurrerent; sicut etiam hi soli concurrunt ad stipendia ministrorum. 5

Confirmatur; Quia certissimum est, in Monte posse accipi à mutuatariis quantum necesse est ad impensas ministrorum: id enim definitum est a Leone X. quod intellige, nisi aliàs sit aliqua fundatio, vnde suppetant hi sumptus in totum, vel in partem. Cuius rei non est alia ratio, quàm quòd ministri isti sint constituti in commodum mutuatariorum, & in nullum alium finem; ergo similiter poterit accipi à mutuatariis, quantum necesse est ad soluendas pensiones redituum, cum hi in solum commodum ipsorum sint constituti. qui enim commodum sentit, etiam onus sentire debet, vt Regula Iuris decernit. qua Regula Summi Pontifices, qui secundam sententiam in Bulla positam approbarunt, moti videntur; cùm nulla alia ratio adferatur. Hæc autem Regula sicut locum habet in stipendiis ministrorum, ita etiam in solutione pensionum: sicut enim debent contribuere ad stipendia ministrorum, quia per illorum ministerium commodum percipiunt; ita etiam debent contribuere ad solutionem pensionum redituum, quia ex pecunia illorum percipiunt commodum. vnde frustrà quis hic discrimen imaginetur. 6 *Soli mutuatarij concurrere debent ad solutionem redituum illorum.*

Idem manifestè conuincitur ex Bullæ verbis, quæ non solùm concedit accipi quod est necessarium ad impensas ministrorum, sed etiam quidquid est necessarium ad impensas rerum omnium, quæ necessariæ ad illorum Montium conseruationem, atqui solutio pensionum eorum redituum, quibus Mons grauatur, est necessaria ad conseruationem Montium: quia sine reditibus, vt supponitur, pecunia haberi nequit, quæ mutuò detur; nec ipse Mons potest existere, saltem istis initiis, donec aliqui piis legatis vel donationibus illos locupletent. 7 *Probatur conclusio ex verbis Bullæ.*

Id ex verbis Bullæ conuinci patet. Postquam enim Pontifex retulisset primam sententiam, quæ erat quorumdam Doctorum, qui damnabant omnes tales Mon- 8

tes, in quibus aliquid vltra sortem à mutuatariis acciperetur, siue pro stipendiis ministrorum, siue pro aliis oneribus, subiicit secundam his verbis: *Aliis verò pluribus Magistris ac Doctoribus contrà asserentibus, & in multis Italiæ gymnasiis verbo & scripto conclamantibus, pro tanto bono támque Reipub. pernecessario, modò ratione mutui nihil petatur neque speretur: pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impensis videlicet ministrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium (absque Montium huiusmodi lucro) idque moderatum & necessarium, ab his qui ex huiusmodi mutuo commodum suscipiunt, vltra sortem exigi & capi posse nonnihil licere: cùm Regula Iuris habeat, quod qui commodum sentit, onus quoque sentire debeat, præsertim si Apostolica accedat auctoritas.* Neque dici potest, hanc sententiam solùm à Pontifice narrari & referri, non autem approbari; quia expressè Pontifex addit, quòd Auctores huius sententiæ eam approbatam ostendunt à quinque Summis Pontificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam, eámque ipse a pietate & veritate commendat. Verba Pontificis sunt: *Quam quidem sententiam à felicis record. Paulo II. Sixto IV. Innoc. VIII. Alexand. VI. Iulio II. Rom. Pontificibus prædecessoribus nostris probatam, à sanctis quoque ac Deo deuotis & in magna ob sanctitatis opinionem existimatione habitis, & Euangelicæ veritatis prædicatoribus prædicatam esse ostendunt.*

9 Secundò colligitur ex ipsa definitione, vbi repetuntur eadem verba: *Sacro approbante Concilio declaramus & definimus, Montes Pietatis antedictos, & auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos, in quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum, ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad eorum conseruationem (vt præfertur) pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, vltra sortem absque lucro eorumdem Montium recipitur, neque speciem mali præferre, nec peccandi incentiuum præstare, neque vllo pacto improbari, quin imò meritorium esse, &c.*

10 Neque dici potest *per ministrorum impensas* intelligi solùm victum ministrorum; *per impensas aliarum rerum* intelligi ea quæ necessaria sunt ad vestitum, & quæ eò pertinent. Hæc expositio non est probabilis; quia talis restrictio & vsus illarum vocum est insolitus: totum enim stipendium ministrorum vocatur *impensa ministrorum*. neque enim solet distingui stipendium pro victu, pro vestitu, pro lecto, pro medicamentis, &c. Deinde manifestum est, illa verba, *& aliarum rerum ad earum conseruationem (vt præfertur) pertinentium*, non posse intelligi de *conseruatione ministrorum*, sed necessariò intelligenda esse de *conseruatione Montium*. ministri enim satis pro se conseruandi solliciti erunt; & si discedant, facilè alij inuenientur: sed magna sollicitudo adhibenda vt ipse Mons conseruetur, ne videlicet vel à furibus, vel ab igne, vel alio modo vastetur & pereat. Idem colligitur ex verbis illis *vt præfertur*. antè enim nulla facta erat mentio conseruationis ministrorum, sed solius Montis, vt patet ex verbis secundæ sententiæ supra positis: item ex illis *pro illorum indemnitate dumtaxat*: quod non de indemnitate *ministrorum*, sed *Montium* intelligitur, vt manifestum est, tum ex secunda sententia, cuius verba hic repetuntur à Pontifice, tum ex illis verbis definitiuæ, *pro eorum impensis & indemnitate*: vbi τὸ *eorum* referendum est ad *Montes*, non ad *ministros*. Denique hæc res per se adeò videtur perspicua consideranti, vt superuacaneum sit eam conari probare. Solum opus est, vt cum iudicio verba ipsa legantur.

Refutatur prima expositio.

11 Ex his planè concludo, non videri dubitandum, quin sicut exigi potest à mutuatariis (seruata debita proportione) quantum opus est ad integra stipendia ministrorum; ita etiam exigi posse quantum opus est ad solutionem pensionum annuarum, quæ debetur ratione redituum, quibus conflata est pecunia: quæ omnia intelligo, supponendo, *quod alia ratione pecunia, quæ mutuò datur, haberi nequeat*: nec ministris alia ratione iusta stipendia possint persolui.

Ad primam rationem pro sententia contraria allatam respondeo, Nullo modo ex illa Bulla colligi, non posse quidquam accipi, nisi pro expensis ministrorum. Imò contrarium clarè colligitur, vt ostensum est, nimirum posse accipi quidquid necessarium est ad impensas earum rerum, quæ pertinent ad Montium conseruationem, & vt ipsi Montes seruentur indemnes. 12

Respons. ad primam rationem sententiæ aduersæ.

Ad primam confirm. Ostensum iam est, non agi ibi de conseruatione *ministrorum*, sed ipsorum *Montium*. & sensus est, posse accipi quantum necesse est ad solas ministrorum impensas (id est ad sola stipendia debita) & ad impensas earum rerum quæ pertinent ad conseruationem Montium, eo duntaxat fine, vt montes seruentur indemnes, non vt lucrum capiant. id enim significat paragraphus, *pro illorum indemnitate dumtaxat*.

Ad secundam confirm. Non fuit necesse vtrumque repetere: idem enim vtriusque est iudicium. 13

Ad secundam rationem.

Ad secundam rationem. Sicut nemo fit ditior dum onerat se reditu, (sic enim homines fiunt pauperiores potiùs, quàm ditiores, vnde nemo nisi coactus id facit:) ita Mons per hoc non censetur fieri ditior, etiamsi aceruus pecuniæ crescat. Accedit, quòd illa pecunia non accipiatur in commodum alicuius priuati, sed in commodum communitatis, quasi à gestore negotiorum. Vnde par est, vt à communitate, nempe per eos qui huius commodi sunt participes (seruata proportione debita) hoc onus feratur, iuxta Regulam Iuris: *Qui sentit commodum, onus quoque sentire debet.*

Ad tertiam, Nusquam vetat Pontifex institui Montes Pietatis absque consensu vel approbatione Sedis Apostolicæ, sed sub excommunicationis latæ sententiæ pœna vetat damnari eos Montes, qui auctoritate Sedis Apostolicæ cum conditionibus & limitationibus in Bulla expressis probati & confirmati sunt; & definit, alios similes in posterum cum eiusdem Sedis approbatione erigi posse. Hinc autē nullo modo colligitur, alios similes vel dissimiles sine approbatione Sedis Apostolicæ erigi non posse. Quæ enim est ista collectio. Pontifex definit Montes Pietatis cum conditionibus prædictis cum approbatione Sedis Apostolicæ erigi posse; ergo sine illa approbatione erigi non possunt? Sicut si definiret, posse vbique terrarū in Ecclesia institui noua beneficia cum approbatione Sedis Apostolicæ; non rectè inde colligeretur, beneficia non posse institui sine eiusdem approbatione. 14

Ad tertiam.

Nec obstat id expedire ad cautelam, ne sub nomine pietatis irrepant fraudes: quia non omne quod expediens est, præcipitur à Summo Pontifice: multa relinquit iudicio & sapientiæ Prælatorum, qui si, consultis viris doctis, adhuc hæreant, possunt ad suam Sanctitatem recurrere.

QVÆSTIO II.

Vtrùm Mons possit ita erigi, vt non solùm id quod est necessarium ad stipendia ministrorum, & solutionem pensionum redituum, sed etiam quod est necessarium ad instructionem domus, exigatur à mutuatariis?

RESPONDEO breuiter affirmatiuè. Colligitur apertè ex Bulla & rationibus suprà allatis. Bulla enim apertè concedit aliquid exigi pro expensis earum rerum quæ necessariæ ad Montis conseruationem, vt ostensum est. Atqui domus firma & certo modo aptata, est omnino necessaria ad 15

Conclusio affirmatiua.

Montis

Montis conseruationem. ergo pro illa aliqoid exigi potest. Idem conuincit ratio. Nam sicut pro ministrorum opera potest aliquid exigi à mutuatariis, eò quòd sine illa non possint percipere commodum ex Monte, ita etiã poterit exigi quod necessariũ pro instructione domus: quia sine idonea domo non possunt percipere commodum ex Monte. Vtrobique sanè eadem est ratio: vtrumque enim est tantùm in commodum petentium mutuum: vnde cùm ex domo commodum percipiant, par est vt etiam eius onus sentiant.

16 Dices: Si pro omnibus aliquid exigi potest, nimirum quantum opus est vt hæc omnia conseruentur & extent: ergo non erit modicum, quod ab illis exigetur. Atqui Pontifex solùm dicit posse *modicum* quid accipi. Respondeo: Pontifex non prohibet quin tantũ possit accipi quantum necesse est, vt Mons indemnis seruetur, etiam si id multum sit; sed loquitur definiendo & declarando, *eos Montes esse iustos & laudabiles, in quibus aliquid moderatum ad expensas ministrorum, & aliarum rerum pertinentium ad conseruationem illorum Montium accipitur.* Hinc tamen nullo modo sequitur, eos esse illicitos, in quibus multum exigitur, *quando expensæ annuæ hoc exigunt.* Imò ex verbis Bullæ apertè colligitur, esse licitum, exigere totum quod necessarium iudicatur ad Montis indemnitatem: hoc enim totum, etsi non sit modicum, censetur tamen moderatum, quod Pontifex tantùm requirit. non enim dicit, *modicum*, sed aliquid *moderatum* posse accipi, quamuis etiam modicum dici possit id respectu vsurarum, quas vsurarij publici exigere solent, qui 33. in centum & quibusdam locis 42 accipiunt.

Rectè dicitur Mons Pietatis, etiamsi exigat id quod necessarium ad indemnitatem.

17 Dices: Si ad has omnes expensas contribuere debent mutuatarij; quo iure poterit domus ista vocari *Mons Pietatis?* Respondeo: Quia parata est semper succurrere necessitatibus pauperum & egentium pecunia. in quouis euentu, mutuando absque vllo lucro, quod vi & *ratione mutuationis* sit percipiendum, mutuare autem egentibus, est opus pietatis, etiamsi quis paciscatur de expensis, quas in hunc finem facit. Accedit, quòd Mons ille totus in solum hunc finem sit institutus: itaque cùm finis ipsius sit opus pietatis, meritò dicitur Mons Pietatis.

18 Ex his patet, à mutuatarijs exigi posse, quantum necesse est quotannis, vt domus firma & idonea habeatur, vt si domus constiterit, v.g. 35000. florenorum qui accepti sint ad censum, ratione cuius soluendi sint quotannis 2000 floreni ad ratam nummi 16. poterit auctarium supra sortem à mutuatariis soluendum ita taxari, vt sufficiat ad annuam eorum solutionem.

19 Optandum tamen esset, vt domus huiusmodi sumptu publico totius communitatis instituerentur, imposito aliquo modico vectigali cereuisiæ, vino, vel aliis rebus ad tempus, donec tantum pecuniæ colligatur, quantum requiritur ad tales domos adornandas. Si tamen hoc Principi non probetur, eò quòd circunstantiæ temporum id non patiantur, modus supradictus seruari poterit, quia non est illicitus.

RESPONSIO

Ad replicationem eorum qui aliter sentiunt.

20 Etsi rationes suprà à nobis allatæ satis videantur perspicuæ & efficaces ad sententiam nostram stabiliendam, non defuerunt tamen aliqui DD. qui in sua persistentes, conati sunt eas contrario scripto eneruare. Digessimus illud in aliquot paragraphos, vt magis distincta & dilucida sit responsio.

Priusquam tamen rem aggrediamur, ne cui fortè singulares in hac doctrina videamur, non erit abs re afferre aliquot Auctores, qui apertè nobiscum sentiunt: præsertim cùm non desint, qui auctoritate DD. magis ducantur, quàm momentis rationum.

21 Ioan. Azorius Inst. mor. p. 3. lib. 5. cap. 9. §. Secundò quæritur, de Monte Pietatis agens, hæc habet: *Secundò quæritur, An ciuitas possit compellere ciues, vt contribuant ad Montem, & deinde facere, vt mutuatarij soluant lucrum ciuibus contribuentibus ad rationem quinque pro centum, ita vt mutuatarij soluere cogantur septem pro centum: nimirum quinque ciuibus contribuentibus, & duo ministris Montis pro stipendio ipsorum? Lupus Tract. de vsuris, Comment. 3. §. 3. num. 84. respondet esse hoc licitum, & citat pro hac sententia Laurent. De Rodulphis in cap. Consuluit, de vsuris, num. 4. & Lapum Alleg. 137. num. 1. Alex. in l. Item quia, §. 1. num. 2. ff. de pactis. Abb. in cap. In ciuitate, de vsuris, in fine.* Ipse verò Azorius distinguit, & proposito vno modo quem improbat, subiungit alterum quem probat his verbis: *Circa secundum modum praxis est ista. Ciuitas vendit censum, quem constituit super se & bona sua, & propter bonum pauperum cogit ciues, vt emant singuli certas portiones, vt ex eorum pecuniis fiat cumulus Montis: & deinde mutuatarij, vltra id quod soluunt pro stipendiis ministrorum, soluunt quoque quinque pro centum: quia hæc est portio census, quem ciues emunt. Et hic modus videtur esse licitus. Nam ex parte ciuium contribuentium non est mutuum, quia nequeunt repetere suas pecunias à ciuitate vel Monte, quia verè eas dederunt ciuitati vel Monti pro pretio, quo emerunt à ciuitate vel Monte censum ad rationem quinque pro centum. Ex parte verò eorum qui mutuum petunt à Monte, non est aliquod mutuum iniustum: nam licet soluant quinque pro centum, totum hoc est in bonum ipsorum, & ipsi tenentur vltra sortem totum id dare, quod est opus ad expensas Montis necessarias: inter expensas autem est, vt soluatur censualis pensio. Item censualis huiusmodi pensio debet solui ab iis, in quorum commodum Mons est constitutus: & Mons ille non est constitutus in bonum ciuitatis, sed in bonum pauperum & aliorum indigentium, & quandocumque voluerint ministri & Gubernatores Montis, possunt redimere pensionem censualem, reddendo singulis ciuibus, capitale quod contribuerunt.* Hactenus ille.

Auctores pro nostra sententia.

22 Et lib. 5. c. 11. §. Quartò quæritur, de Montibus Italiæ, quos Pecuniarios vocat, agens, ita quærit & resoluit: *Quartò quæritur, An liceat Montium Administratoribus pecunias accipere, ea lege, vt qui eas conferunt, recipiant quatuor vel quinque pro centum quotannis, & deinde Administratores dent mutuum pauperibus, ea conditione, vt aliquid præter sortem reddant, vnde satisfiat his qui pecuniæ summas in Montem contulerunt: ita vt à mutuatariis quisque, si v.g. centum mutuò acceperit, soluere cogatur præter centum, septem ex quibus duo vel tria accipiat Mons, vt ministris debitum stipendiũ soluat, & quatuor vel quinque reddat singulis eorum qui centum in Montem transtulerunt? De hac re magna fuit olim altercatio, &c. sed postea communi consensu recepta est sententia asserentium id esse licitum, quandocumque ij qui in Montem Pietatis conferunt, ita dant, vt amplius repetere non possint, quomnis liberum sit Montium Administratoribus eas pecuniaris summas reddere, &c. Et rursus ita dicendum videtur: quia nulla vsura committitur ex parte ciuium contribuentium in Montem, vel ex parte eorum qui Montis administrationem habent. Non ex parte ciuium: quia illi pecunias suas mutuas non dant Monti, quoniã repetere eas amplius non possunt: emunt igitur censum annuum, &c. Nullo item vsura committitur ab his qui Montis bona administrant: quia tametsi exigant à mutuatariis aliquid supra sortem: id tamen non exigunt ratione mutui, sed damni, quod Mons ipse patitur, nam Mons sese obligat ad soluendum annuum censum, &c.* Pro qua doctrina citat varios Auctores.

Sententia communi consensu recepta.

Pensio non exigitur ratione mutui.

Nihil clarius aut explicatius pro nostra sententia dici potest. Nec refert, quòd dicat quatuor vel quinque solui conferentibus pecunias in Montem, & septem exigi à mutuatariis: hoc enim exempli gratia tantùm affertur. Cùm enim pecunia conferatur tamquam pretium census annui, certum est iuxta eius opinionem, conferentes posse accipere, & Administratores posse quotannis soluere ad ratam nummi 16. quo census in Belgio emuntur. deinde si impensæ aliæ, v.g. domus & ministrorum, ad magnam summam ascendant, posse id omne à mutuatariis recuperari ex auctario, quod vltra sortem ab iis exigitur.

23 Eodem loco subdit Azotius aliam quæstionem his uerbis: *Quæro, an Ciuitas, Resp. vel Princeps volens redimere census annuos in bonis suis impositos, possit ex pecuniarum summa, quam habet destinatam & paratam ad censas redimendos, Montem erigere, causa pauperum mutuò indigentium, eo pacto, vt mutuatarij soluant censum annuum, quem censum alioqui ciuitas soluebat quotannis? Respõdeo posse: nam potes tu, v.g. Caio dare mutuos aureos centum, quos paratos apud te habebas ad redimendum censum, ita vt tibi Caium obliges ad soluendum quotannis illum censum, quoad sortem principalem, puta centum, ille tibi reddiderit: tunc enim, quod Caio imponis, non est vt mutui, sed ratione damni, quod pateris*, &c.

Si mutuatarij possunt grauari censu qui non redimitur, eò quòd pecunia in erectionem Montis insumatur, poterunt etiam grauari censu qui creatur aut venditur ad Montem erigendum. Neque enim hic apparet differentia, quæ ad rem faciat. Si Ciuitas, Resp. aut Princeps id potest, poterit etiam Præfectus aliquis vel Administrator Montis, Principis vel Reip. mandadato vel auctoritate instructus.

24 *Sciaccio.* Sigismundus Sciaccia tract. de Commerciis & Cambio, §.1. quæst.1.n.461. & seqq totidem ferè uerbis refert & probat hanc doctrinam Azorij, & affinia docet ibidem num.451.

25 *Reginaldus.* Valer Reginaldus in Praxi fori pœnit. lib.25. cap.11. n.209. hæc habet: *Vndecimum dubium est, An sit vsura, si in subsidium indigentium, Ciuitas constituat censum, v.g. quinque pro centum, super bonis suis, & cogat ciues singulos certam portionem eiusdem census emere, vt inde fiat pecuniarum cumulus, ex quo capientes mutuò, supra sortem & taxam pro expensis ad illius conseruationem necessariis, soluant quinque in censum quem ciues emerunt? Ad quod respondetur, non esse vsuram: nam ex parte ciuium contribuentium, non est mutuum, sed emptio census facta iusto pretio; nec ex parte mutuatariorum iniustitia committitur, quo grauentur: cùm in commodum ipsorum institutus sit talis contractus, eisque relinquatur, vti beneficio illius vel non vti.*

Hæc est resolutio quæstionis nostræ ferè in terminis: nam quæ in casu ponuntur de censu creato super bonis Ciuitatis, & de ciuibus coactis aut cogendis ad emptionem portionis eiusdem, planè parerga sunt ad id quod hic controuertitur.

26 *Philiarcus.* Cosm. Philiarcus de offi. sacerd. lib.5. c.21. §. Quoad primum, sic ait: *Quoad primum, si Mons mutuaret solis pauperibus, & cum pecunia Montis non sufficiat, nec inueniat Mons qui gratis mutuent; sed bene ex charitate, dummodò seruentur indemnes, ob verum interesse, quod incurrunda patiuntur, res esset clara: nam certum est, quòd Mons, vt pauperibus subueniat, potest mutuò accipere, & quòd mutuantes possunt accipere interesse, quod ob tale mutuum verè patiuntur, & quòd hoc interesse debent soluere pauperes qui mutuò accipiunt à Monte aliquid plus soluendo, cùm illud Mons propter eos & in eorum vtilitatem patiatur, à quibus debet seruari indemnis.*

Ex charitate mutuat etiam qui indemnitatem stipulatur.

Si mutuatarij etiam pauperes, debent soluere interesse pecuniæ mutuò acceptæ, quod sæpè excedit pensionem censualem, imò & sortem æquare potest, etiam debent soluere pensiones pecuniæ ad censum acceptæ. eadem enim vtriusque est ratio, cùm vtrumque onus suscipiatur à Monte, tantùm in vtilitatem eorum.

27 *Boninsignius.* Thom. Boninsignius De Montib. cap.4. & 5. non dubitat, quin id quod soluitur quotannis iis qui dant pecuniam in Monte depositario (qui qua parte etiam mutuum dat pauperibus, Mons Pietatis ab Azorio, Sciaccia, & aliis uocatur) possit colligi ea taxa mutuatariis imposita: sed disputat tantùm quo titulo ipsi conferentes aut & deponentes illud possint accipere: & supponit, titulo pensionis annui census posse accipere, si non reseruarent sibi ius repetendi pecuniam suam pro arbitratu Verba eius non adfero, quia sparsim hæc docet, & non nisi Italico idiomate ad manus meus peruenit.

28 *Sarmientus.* Franc. Sarmientus magnus usurarum & vsurariorum hostis, vt videre est lib.7. select. interp. cap.2. n.13. & 14. disputans ibidem n.4. pro definitione Leon X. & probans licere aliquid accipere vltra sortem a mutuatariis, ait: *Si petas, vt tibi mutuem Roma, vbi pecuniae non habeo, sed notos mercatores, à quibus ego accipiam mutuum sub fœnore, quod aliter noluerint mutuare, possum idem fœnus à te accipere, non vt aliquid lucrer, sed vt damnum emergens tui causa vitetur.* Ergo secundùm ipsum, si accipiam pecuniam ad censum ut tibi mutuem, possum a te repetere pensionem annuam, quam cogor soluere, donec restituendo mutuum me hoc onere liberes. Ergo idem poterit Præfectus Montis. Et cap.3 num.1 docet, *nullam vsurariam labem à Montibus contrahi, si solius damni emergentis ratio habeatur.* Atqui in casu nostro tantùm habetur eius ratio, nempè pensionis annuæ redituum, cuius solutio foret Monti detrimentosa.

Ludou. Molina Tomo 2. de Iustitia disp.325. probans iustitiam Montium Pietatis & Decretalem Leon X. his vtitur verbis: *Sicut enim licitum est aliquid accipere à mutuatariis, ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, neque in eo vllo cernitur vsura, quia non accipitur pro mutuo, sed occasione mutui, ex longè alio titulo; eò quòd fas sit mutuanti, non alia ratione mutuare, quàm deducendo in pactum tacitum vel expressum, vt à mutuatariis indemnis seruetur, eâque de causa licitè potest accipere ab eis damnum, quod ei emergit, aut lucrum quod ei cessat ob mutuum: ita fas est accipere à mutuatariis expensas omnes, quæ, vt mutuum in eorum gratiam præparatum semper habeatur, eisque quãdo voluerint detur, fiunt: neque enim subire eas tenetur, qui beneficium mutui præstat; sed fas ipsi est, deducere illas mutuatariis in pactum, vt si mutuum, in ipsorum solum commodum ex charitate præparatum, accipere velint, eas soluant, alioquin ab accipiendo eo mutuo se contineant: quo fit, vt ex commutatiua iustitia in eo euentu teneantur mutuatarij eas soluere; non quidem vt mutui, quasi seclusa alio quocumque contractu, ex sola mutuo, ad illas tenerentur; sed vt alterius contractus iusti, qua ea lege datur illis mutuum, in ipsorum commodum præparatum, si ad expensas in eorum commodum factas contribuere velint.* Hæc ille ita generatim de omnibus expensis factis ad hoc, vt mutuum paratum habeatur: inter quas, in casu nostro, sunt pensiones censuum. 29 *Molina.*

Similia habent passim alij DD. qui dum Montes Pietatis à Leone X. approbatos contra Caietanum & Sotum tuentur, eas rationes adferunt, quæ probant, non tamùm ministrorum impensas à mutuatariis exigi posse, quæ solæ desiderantur in Montibus quoad pecuniam seu capitale & quoad domum fundatis, de quibus tunc videtur fuisse quæstio; sed etiam alias omnes quæ fierent in aliis Montibus, ad hoc ut mutuo semper iuuari egentes possint: eæ autem in casu proposito sunt annuæ pensiones pecuniæ ad censum acceptæ. 30

In particulari verò domum inter onera à mutuatariis præstanda, iuxta mentem Leon. X. (de quo agitur qu.2.) recensent, Azorius suprà, Molina infrà, Regin. cap.11. num.206. & alij plures, qui de Montibus fusiùs scripserunt. 31

Superest iam vt replicationes, solutionibus & rationibus nostris oppositas, refutemus & diluamus.

Primo §. negare videntur, in Italia pensiones, quibus Montes grauantur, exigi aut recuperari à mutuatariis. Sed respondeo, id in primis colligi ex Auctoribus citatis, Azorio, Sciaccia, Boninsignio, & aliis, qui de variis Montium generibus scripserunt. Secundò, Id rectè præsumi, ex eo quòd Montes quidam in Italia ingentes summas quotannis dicantur erogare in mutuantes, & ab iis exigere 6. vel 7. in 100. quæ cùm non requirãtur ad solas ministrorum & ordinarias similes impensas, necessariò destinantur solutioni annuarum pensionum quibus Montes illi grauantur, cùm nullus alius titulus iustè tantum accipiendi appareat. 32

Sed aiunt: Fortè excrescentia taxæ mutuatariis impositæ in solas expensas ministrorum solutioni talium pensionum tamquam pio vsui destinatur, cùm ad mutuatarios redire non debeat. In quo satis apertè sibi 33

contradi

contradicunt;quia, si non licèt quidquam à mutuatariis accipere vltra expensas ministrorum (vt illi volunt) certum est, quòd grauis excrescentia, longè superans (vt loquuntur) expensas ministrorum, vltra taxam legitimam à mutuatariis sit recepta, ac proinde de iure ad eos redire debeat, vt rectè Azor. infrà l.5. c.9.qui quorn quoque anno inueniri facilè possunt. Ee conuenit inter DD.quòd Mons teneatur taxam imminuere, si solutum à mutuatariis, aliquot saltem annis continenter, excedat expensas ab iis præstandas; ne Mons lucrum faciat & ditescat ex mutuo, quod omnes damnant. Leuis autem excrescentia, quæ euitari & mutuatariis pro rata restitui moraliter nequit, solutioni tali non sufficit. Deinde excrescentia quæcumque illa sit, est omnino incerta & indefinita, vnde ex ea in praxi non potest securè consuli indemnitati Montium pro solutione pensionum: quare non potest esse locus coniecturæ opponentium.

34 Secundo §. insinuant apertè, etiamsi in Italia ita fieret, non tamen id curandum, eò quòd vsura vbique illicita sit. vbi supponunt, id adeò manifestam esse vsuram, vt exemplum Italiæ vel aliarum regionum non debeat nos mouere. Qua in re apertè petunt principium, supponentes id quod est in quæstione. Nam quæritur, vtrùm hoc sit vsurarium vel illicitum: & nos probamus non esse illicitum, ex vsu aliorum populorum, præsertim Italiæ in conspectu Sedis Apostolicæ, vbi non permitteretur tamquam licitum, si esset illicitum. Respondent illi, esse illicitum, & ideò non esse curandum, etiamsi alibi permittatur. Quis non videat hic peti principium?

Petitio principij.

35 Fundamentum autem huius suæ sententiæ, quam supponunt, statuere videntur duplex, vt ex hoc illorum, & priore scripto colligitur. Primum est mandatum Domini, *Date mutuum, nihil inde sperantes*, Luc.6. quod fundamentum passim omnes suas rationes resoluunt, & in eo tamquam primo principio conquiescunt. Vnde infrà apertè insinuant, rem istam non posse discursu rationis definiri.

Notandum, eodem prorsus fundamento nixos fuisse Auctores primæ sententiæ, quam Summus Pontifex reprobat per suam definitionem, & prohibet prædicari, vel in disputationibus verbo aut scripto defendi, sub pœna excommunicationis latæ sententiæ. Prima enim sententia *affirmabat*, (vt in Bulla dicitur,) *eos Montes non esse licitos, in quibus aliquid supra sortem pro libro, decurso certo tempore, per ministros huius Montis ab ipsis pauperibus, quibus mutuum datur, exigitur: & propterea ab vsurarum crimine, seu ab aliqua certè specie mali mundos non euadere, cùm Dominus noster, Luca Euangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxit, ne ex dato mutuo quidquam supra sortem sperare debeamus.* En primam sententiam, eiúsque fundamentum. Eodem prorsus vtuntur, qui nunc Montem oppugnant.

Primum fundamentum diuersa sententia.

36 Et sanè, si verba Domini ita intelligi debent, quemadmodum ipsi insinuant, vt in mutuatione nihil omnino liceat exigere quouis titulo vltra sortem, fatendum est, esse mysterium supernaturale, nec posse discursu rationis naturalis definiri. Sed illam non esse mentem Domini in illis verbis, planè certum est. Primò, Quia si illa esset mens Domini, prima sententia esset verissima: vnde malè à Summo Pontifice damnaretur. Secundò, Quia ratio vsurarum non est supernaturalis, sed contra Ius naturæ, vt communis Doctorum sententia tenet, vnde eius cognitio est iuris misti; ac proinde ratione naturali potest determinari.

Aliam esse mentem Domini in verbis illis Lucæ 6.

Tertiò, Quia triplex apud Doctores inuenitur expositio illorum verborum, quarũ nulla fauet illi sententiæ. Prima est, Vt cùm damus mutuum, non adstringamus mutuatarium ad reddendam sortẽ; imò, etiamsi non speremus illum redditurum, non ideò auertamur à mutuando: quo modo non est præcepti, sed consilij: vnde non facit ad propositum. Eáque videtur esse mens Domini eo loco, si adiuncta considerentur. Secunda, Vt nõ obligemus illum ad simile officium præstandum: & sic etiam ad rem non pertinet. Tertia, Vt non obligemus illum ad aliquid supra sortem: & sic quidem est præceptum, & ad rem pertinere videtur, sed reuerà non pertinet, nam hoc non sic generatim & absolutè est accipiendum, sed restringendum ad titulum mutuationis, ita vt præcisè titulo mutuationis nihil supra sortem exigamus, sicut faciunt vsurarij tum publici tum priuati; quibus ex mutuatione nullum lucrum aliud iustum cessat, nullum damnũ emergit, nulli periculo sors exponitur. nulla enim æquitas postulat, vt ego mutuẽ cum meo damno, vel amissione lucri sperati. Itaque dubitandum nõ est, quin etsi præcisè ratione mutuationis nihil vltra sortem exigendum sit; tamen ratione titulorum adiunctorũ per accidens, aliquid vltra sortem exigi possit, quo fiat iusta cõpensatio; vt si accepi 1000. aureos ad reditum, & tu à me mutuũ flagites, possum exigere, vt pro rata soluas pensionem istius reditus, vel vt totum pensionis onus subeas, si totã summam petas. Si pecuniam destinatã negotiationi, alteri petenti mutues, ita vt ideircò spes istius lucri tibi cesset, potes in mutuando spem illã æstimare peritorum iudicio, & exigere eius compensationem, vt ex allegatis DD. patet. Et vniuersè vltra sortem iure iustéque recipi interesse damni emergentis aut lucri cessantis, tanquam communem Theolog. & Canon. sententiam vbique receptam statuit Couar. lib.3. var. res. c.4. num.1. D.Thoma, & aliis plurimis. Si priuato propria auctoritate licitum est exigere in mutuando, vt pro rata mutuarius concurrat ad solutionem pensionis; cur non liceat Monti Pietatis auctoritate publica?

37 Sed, inquiunt, tunc non poterit dici *Mons Pietatis*. Verùm Primò id parum ad rem facit: non enim agitur quo nomine sit vocandus, sed an committatur vsura, vel aliquid contra iustitiam, vt ipsi affirmant. Deinde verum non est, non fore dicendum *Montem Pietatis*, cùm ipse actus mutuandi, etiam in tali euẽtu, sit opus misericordiæ, quo succurritur alienæ inopiæ, & opus verè pium. Fateor tamen, maiorem fore pietatem, si nihil exigatur vltra sortem (vt Summus Pontifex in Bulla affirmat) ne quidem pro impensis ministrorum vel damno emergente: & adhuc maiorem, si sors ipsa condonetur. Verùm hoc nihil ad rem facit. Nam quòd bono vino detur melius, vt ait IC. non arguet illud non esse bonum. Et quòd virginitas sit melior matrimonio, non arguit hoc non esse bonum, vt benè Nauarrus hic respondet.

Quomodo dicatur Mons Pietatis.

38 Addo, quòd illi ipsi, qui dicto Domini Luc.6. Montem oppugnant, fateantur, Montem posse exigere supra sortem aliquid moderatum, ad expensas ministrorum. Hoc si verum est, ergo verba Domini non sunt ita amplè & absolutè accipienda, vt nihil vltra sortem quouis titulo liceat accipere: quo sensu passim illa verba ab ipsis vrgentur.

39 Sed dicent, in verbo Domini faciendam exceptionem, nempe nihil sperandum seu exigendum, excepto quodam *moderato* pro stipendiis ministrorum: & hoc *moderatum* ita intelligendum, vt non comprehendat totum stipendium ministrorum, sed solùm partem, alteram enim partem præstandam à Monte: præter hoc moderatum nihil posse exigi, nec pro solutione censuum, nec pro conseruatione rerum Montis, vt Mons seruetur indemnis.

Verùm hæc acceptio sic limitata videtur carere omni fundamento. Vnde enim habetur? cùm ratio naturalis illam non dictet, nec Scriptura, aut Concilia, aut sancti Patres illam insinuent. Si enim aliquid licèt exigere pro stipendiis ministrorum, v.g. pro parte dimidia stipendij, cur non pro toto stipendio, seu quantum necesse ad integrum stipendium.

Respondent, Quia ministri non solùm seruiunt mutuatariis, sed etiam Monti, quia pignora curant in indemnitatem Montium ad erogatæ sortis securitatem. Ergo non solùm à mutuatariis debent solui expensæ illæ, sed pars earum soluenda à Monte ex propriis Montis bonis.

Sed contra, Quia mutuatarij & Mons nō sunt instar duorum dominorum distinctorum, quibus ministri ex æquo & immediatè seruiant; sed instat vnius. *Vbi enim est vnum propter vnum, ibi non censetur esse nisi vnum.* Vnde cùm totus Mons cum omnibus suis ministris sit propter mutuatarios, & omne illorum ministerium ordinetur in commodum mutuatariorum, in quod ordinantur etiam indemnitas & securitas Montis; hoc ipso quo seruiunt Monti, seruiunt communitati mutuatariorum; ac proinde totum onus stipendiorum deuolui potest in mutuatarios. Quod adeo videtur perspicuum, vt non putem esse vllum Doctorem, qui ita distinxerit ministrorum stipendia, aut senserit à mutuatariis non posse exigi, in taxa, quantum opus ad integra stipendia, quando Mons aliunde non habet ad

40 hoc fundationem. Neque dubium est, quin Summus Pontifex in Bulla de integro stipendio loquatur, vt clarè ostensum est in priore Quæstione ex verbis Bullæ, quibus refertur secunda sententia, quam Bulla approbat, cùm fatetur eam fuisse approbatam à quinque Pontificibus, & a sanctis viris publicè prædicatam & commendatam. Ad quam probationem, oppugnantea

41 nihil respondent. Idem conuincitur ex eo, quòd Pontifex, postquam definiuit, eos Montes in quibus accipitur ad expensas ministrorum, pios esse ac meritorios, addit, *multò tamen sanctius maioque perfectius fore, si omnino tales Montes gratuiti constituerentur; hoc est, si illos erigentes, aliquos census assignarent, quibus si non omnis, saltem vel media ex parte, huiusmodi Montium ministrorum soluantur impensa.* Si isti Montes forent magis pij, quàm priores de quibus loquitur in definitione: ergo in iis de quibus agitur in definitione, soluuntur integræ expensæ ministrorum, & Pontifex per *impensas ministrorum* in sua definitione intelligit *integras impensas*, non partem, vt istud scriptum contendit.

42 *Alterū fundamentum aduers. ex verbis Bulla.* Alterum fundamentum, quo nituntur, petitum est ex Bulla Leonis, ex illis verbis: *In quibus pro eorum impensis & indemnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas.* Vbi ponderant τὸ *moderatum*, & τὸ *ad solas* & sic obiiciunt: Pontifex & Concilium concedit solùm accipi quid moderatum. Atqui si acciperetur à mutuatariis, non solùm quod necessarium est pro ministris, sed etiam quod necessarium est ad solutionem censuum, acciperetur amplius quàm moderatum: ergo hoc est prohibitum. Deinde concedit solùm accipi ad ministrorum impensas: ergo non ad solutionem redituum aut aliarum rerum necessariarum ad Montis conseruationem. Sed facilis est responsio.

Ad Primum respondeo, Pontificem ibi tantùm definire, eos Montes, in quibus aliquid moderatum accipitur ad solas ministrorum impensas, &c. esse pios, & nullam speciem mali habere Nullo tamen modo hinc sequitur, alios, in quibus amplius accipitur, ex alio iusto titulo condemnari, vel vllo modo improbari: quia de talibus non erat quæstio.

Addo semper accipi aliquid *moderatum*, quando non exceditur æqualitas iustitiæ: quia summa moderatio est, vbi est iustitiæ æqualitas. Ergo non censetur Mons accipere aliquid *immoderatum*, quando non plus accipit, quam iusta merces ministrorum, & conseruatio rerum Montis, absque lucro Montis, & ad solam suam indemnitatem postulat. tanti enim valet opera & negotium quod in commodum mutuatariorum à Monte impenditur. Vnde signatè Concilium non dicit aliquid *modicum*, sed *moderatum*: quia fieri potest, vt id quod est *moderatum*, respectu operæ impensæ sit absolutè & in se multum, vt si etiam ipsa opera sit multa & magni pretij. Itaque illud verbum nullo modo repugnat nostro Monti: quod infra magis patebit.

Ad Secundum respondeo, Valdè mirum esse, illud *ad solas ministrorum impensas*, toties vrgeri ad excludendas omnes alias impensas: cum immediatè sequatur, *& aliarum rerum ad illorum conseruationem, vt præfertur, pertinentium.* Itaque expresse concedit Pontifex, vt non solùm aliquid accipiatur ad expensas ministrorum, sed etiam ad impensas aliarum rerum, quæ ad eorum, nempe *Montium, conseruationem* sunt necessaria. Vnde manifestè sequitur, si necessarium est munire domum, accipere pecuniam ad censum, vt possit Mons consistere, posse in taxa mutuatariorum huius rei haberi rationem, & pro rata, quantum necesse (absque lucro Montis) & ad solam eius indemnitatem exigi.

Verùm vt suum fundamentum sustineant, Respondent dupliciter. Primò, illa verba, *ad solas ministrorum impensas*, intelligi de solo victu ministrorum: illis verò, *& aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium*, non significari conseruationem & indemnitatem Montium, sed ministrorum qui proximè prænominati sunt, quorum victus designatur nomine *impensarum*, vestitus verò & quæ eo pertinent, nomine *aliarum rerum.* 43 *Respons. aduersariorum.*

Sed hæc expositio clarè refutata est in priori Quæstione: vnde ipsi, eà relictâ, aliam nunc adhibent, nimirùm non esse distinguendas *impensas ministrorum ab impensis aliarum rerum ad Montis conseruationem pertinentium*, sed esse easdem: nam hoc ipso quo datur stipendium ministris, datur impensa ad rerum Montis conseruationem: tum quia ipsi ministri instituti sunt ad rerum Montis conseruationem, tum quia dum ministri accipiunt stipendia a mutuatariis, reseruat sibi Mons, quod alioquin de suo debuisset ministris soluere: nullam autem propriam seu distinctam impensam exigi posse prò aliarum rerum Montis conseruatione. 44 *Refutatur secunda interpretatio.*

Sed neque hæc interpretatio est probabilis. Primò, Quia si hæc est mens Bullæ, ergo frustra addit Pontifex illa verba: *Et aliarum rerum ad illorum conseruationem pertinentium*, sufficiebat enim dicere, *ad solas ministrorum impensas*. Imò illa verba ad nihil aliud seruiēt, quàm vt Lectorem inducant in errorem. Quis enim, cùm ita dicitur, *Potes exigere ea quæ necessaria sunt ad impensas ministrorum, & aliarum rerum ad Montis conseruationem pertinentium*, non intelligat distinctas impensas, & præter ministrorum stipendia, posse etiam aliquid exigi pro aliarum rerum conseruatione? Vnde non puto alicui Doctori hactenus alium sensum in mentem venisse. Secundò, Quòd impensæ istæ sunt 45 distinctæ, patet manifestè ex verbis secundæ sententiæ, quam Pontifex refert, vbi sic dicitur: *Pro indemnitate tamen eorumdem Montium, impensis videlicet ministrorum eorumdem, ac rerum omnium ad illorum necessariam conseruationem pertinentium.* Vbi præter impensas ministrorum conceduntur *impensæ rerum omnium necessariarum ad Montis conseruationem.* Tertiò, quia in se- 46 cunda sententia & in ipsa definitione conceduntur impensæ omnes, quæ necessariæ ad Montis indemnitatem, vt patet ex illis verbis secundæ sententiæ, *pro indemnitate tamen eorumdem Montium*, & ex verbis definitionis, *pro indemnitate illorum duntaxat.* Atqui stipendia ministrorum non sufficiunt vllo modo ad Mōtis indemnitatem, sicut nec ad rerum Montis conseruationem. Ergo aliæ impensæ ibi intelligendæ. Quartò, Per τὸ *solas* ministrorum impensas, non exclu- 47 dit Summus Pontifex alias & distinctas impensas ad conseruationem Montis rerúmque illius necessarias, vt dictum est, sed tantùm excludit impensas non necessarias, & aliorum quàm ministrorum, qui Monti non subseruiunt, quales essent officiarij aliqui Reip. consanguinei vel amici ac fautores ministrorum, qui se possent ingerere, & emolumenta ac commoda quædam captare: vti fieri consueuisse insinuat prima sententia à Pontifice relata, his verbis: *Pleróque interdum vltra moderatas & necessarias impensas, non absque specie mali, ac incentiuo delinquendi, quibusdam aliis personis (vt asserere videntur) exhibeantur.* Sic, si quis legaret Titio *sola filiorum alimenta, & sumptus ad sarta tecta domus necessarios*, excludendo per *sola filiorum* famulos & ancillas, & alios domesticos, non excluderet expensas reparationis domus, quas malè heres Titio negaret: qui ridiculum se præberet dicendo, quod testator

legando

legando sola filiorum alimenta, cetera omnia exclusisset; vel quòd legando filiorum alimenta, & Titium subleuando hoc onere alimentorum, legasset illi virtute sumptus necessarios ad domus conseruationem, eo quòd insumenda alioqui in alimenta filiorum, in sarta tecta domus impendere posset. Ita in proposito.

48 Adde, illam responsionem opponentium non satis videri cohærere cum eo quod eodem scripto passim affirmant, non posse exigi quantum est necessarium ad impensas ministrorum, sed solùm partem; eò quòd ministri non solùm seruiant mutuatariis in curandis & administrandis pecuniis, &c. sed etiam Monti, custodiendo res Montis, & pignora ad securitatem Montis; ac proinde eos à Monte partem debere accipere. In hac verò sua expositione, quam refutamus, fatentur à mutuatariis posse exigi stipendium ministrorum ob custodiam & conseruationem rerum Montis: quæ quomodo cohæreant, non video. Ex his perspicuum videtur fundamenta aduersariorum non posse subsistere. Nunc ad reliqua scripti illius examinanda pergamus.

49 Tertio §. insinuant, *à mutuatariis posse exigi, vt concurrant ad solutionem annuæ pensionis, si ipsi Præfecto Montis mandatum dederint, vt pecuniam Montis sub censu acciperet.* hoc si verum est; cur non idem locum habeat, quando Princeps Præfecto tale mandatum dedit? cùm Princeps respectu subditorum sit instar tutoris vel curatoris in iis quæ ad bonum publicum iudicantur expedire; & in ipso eminenter contineatur subditorum consensus; sicut potest statuere, vt ad fabricam pontis, vel eius reparationem accipiatur pecunia ad censum, quando alia commoditas deest, & pensio annua soluatur ex contributione eorum, qui per pontem transeunt, etiamsi illi priuatim non consenserint: cur simili modo ad liberandum populum à detrimentis vsurarum quibus hactenus grauatus fuit, non potest mandare, vt instituatur domus accommodata, vt accipiatur pecunia ad censum, cùm alia ratione haberi nequeat, & vt ad solutionem illius census mutuatarij pro rata concurrant? Nam hac ratione liberabuntur à multò grauiori onere quod subibunt apud vsurarios.

L. 4. C. Quibus ex causis maior. vbi Glos. & L. Resp. C. de iure Reipub. lib. 11.

Quarto §. respondent, *Quia ratio pietatis, quum Mons profitetur ad demolitionem vsurarum expressè institutus, requirit vt supra sortem nihil exigatur, secus erit diminutio, non exterminatio vsurarij oneris.* Verùm si hæc ratio

50 valere debet, ne pro stipendiis quidem ministrorum quidquam exigi poterit supra sortem: quod si pro illis licitum, vt Summus Pontifex in Concilio definiuit; cur non erit etiam licitum pro onere, quo ipsa pecunia (quæ alio modo haberi non poterat) est comparata? & si pro impendiis ministrorum, quorum opera est extrinseca mutuationi, cur non pro impendiis ipsi pecuniæ quasi intrinsecis?

Responsio Aduers. refutatur.

Denique, Si quando Principis auctoritate sic constituitur Mons, amittit rationem pietatis, & incurrit crimen vsurarij: ergo similiter amittet & erit vsurarius, si instituatur auctoritate Reipub. tota illa & singulis eius membris consentientibus, quia eadem ratio locum habet. Pietas enim postulat, vt in mutuo nihil supra sortem accipiatur, alioqui erit crimen vsuræ.

51 Verùm supra ex sententia communi Doctorum ostensum est, non omne quod accipitur supra sortem, in mutuo efficere crimen vsuræ, sed illud tantùm, quod accipitur præcisè vi & titulo mutuationis, qui est intrinsecus & essentialis illi contractui: non autem quod accipitur titulo extrinseco, & adiacente, vt titulo lucri cessantis, damni emergentis, periculi sortis, &c. & sic tantùm occasione mutui. Hic autem in Monte accipitur titulo damni emergentis: nisi enim mutuatarij soluerent pro impensis ministrorum, & pensionibus annuè debitis ratione pecuniæ mutuandæ, Mons damnum pateretur, nec posset vel ad vnum annum consistere, cùm nihil vel parum ex se habeat. Vnde etiam in prima rigida sententia à Pontifice allata dicitur: Ea propria vsuræ interpretatio, *quando ex vsu rei, quæ non germinat, nullo sumptu lucrum,* id est, aliquid supra sortem conquiritur. In casu autem nostro nihil accipitur sine sumptu, sed tantùm compensatio sumptus aut suscepti oneris. Sanè si Summus Pontifex intendisset in illa Decretali formam præscribere Montes erigendi, & prohibere quò minùs alij vel aliter instituerentur (sicut Pius V. in Decretali *Cùm onus,* præscripsit formam contrahendi census) & consequenter, vt verba illa definitiua, *cum Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse,* dici possint vim cuiusdam præscripti habere, vt volunt opponentes, clarè hanc suam mentem & prohibitionem expressisset, sicut Pius V. in sua Decretali hæc & similia repetit. *Hoc nostra constitutione statuimus, censum creari constituíve nullo modo posse, nisi,* &c. *in pactum deduci prohibemus,* &c. *nullo modo valere volumus,* &c. *omnino prohibemus,* &c. Ac tandem subiungit: *Contractusque sub alia forma posthac celebrandos fœneratitios iudicamus.* In nostra autem Decretali nihil reperitur simile, quo Montes alios vel aliter erigi prohibeatur. sed tantum definit Summus Pontifex, Montes antedictos, &c. auctoritate Sedis Apostolicæ probatos, &c. nullam mali speciem præferre, & alios similes cum auctoritate Sedis Apostolicæ erigi posse, contra Doctores primæ sententiæ; & prohibet sub pœna excommunicationis latæ sententię, ne quis contra eam definitionem prædicet, aut verbo vel scripto disputet. Nec aliud postulabat orta tunc controuersia.

Sexto §. sic scribunt: *Nec excusat, quòd supra sortem acceptum, conuertatur in vsum publicum, aut pium, quia vsuris rem publicam vel sacram augere non magis licet, quàm priuatam. Impertinenter itaque vrgetur, quòd taxa mutuatariorum dicti Montis, quatenus excedit stipendia ministrorum, conuertatur in bonum publicum.* 52

Veriùs fortè quis dixerit impertinenter hæc scribi, sicut & multa alia, quasi à nobis adferrentur; nusquam enim adferimus illam excusationem. Scimus enim, non esse facienda mala, vt eueniant bona: & nota est S. Augustini sententia serm. 35. de verb. Dom. *Nolite velle eleemosynas facere de fœnore & vsuris.* Et lib. de bono coniug. c. 14. *Neque si agros inique ac peperam inuasit ita quisque vtatur, vt eorum fructibus largas eleemosynas faciat, ideò rapinam iustificat.* Et nemo in Theologia morali vel mediocriter versatus ignorat, id per se non excusare crimen vsuræ, sed alias circumstantias debere adesse: & in primis vt nihil supra sortem exigatur præcisè *ratione mutuationis.* vnde neque illam rationem ita nudè consideratam vsquam vrgemus, vt patet legenti priorem Quæstionem.

Similia ferè sunt, quæ scribuntur §. 7. & 8. non enim vtimur huiusmodi laxis ratiunculis, nec dicimus, pecuniam ad censum à Præfecto Montis acceptam, esse in specie oppigneratam vel oneratam aliquo onere, quod cum ipsa pecunia transeat. Vnde frustrà illa oppugnantur. Qui accipit illam pecuniam mutuò, contrahit obligationem personalem ex contractu, vel quasi contractu, vi legis seu publicæ ordinationis: sicut qui accipit officium aliquod, vt tutoris, Prætoris, &c. Vnde non est opus vt ipsa pecunia realem aliquam obligationem habeat, quæ simul cum ipsa transeat. 53

Ibidem sic argumentantur: *Qui petit pecuniam à Monte, non postulat ea vti vel non vti, nisi per modum mutui. Date autem mutuum, nihil inde sperantes. Ergo non potest hic quicquam vltra sortem exigi.* vbi non video quid modus, quo vult acceptor illa pecunia vti, aut quo illa vtetur, ad rem faciat: solùm enim modus seu contractus, quo cupit illam sibi numerari, spectandus est. Deinde si hoc argumentum valet, nihil in mutuo exigi poterit pro damno emergente vel lucro cessante, nec pro ministrorum impensis, vt suprà ostensum: hoc enim eorum argumentum probat. 54

Aliud argumentum aduers. refutatur.

Eodem pertinet quod §. 5. dicunt: *Quod supra sortem accipitur, non accipitur nisi ratione mutui: id autem sapit vsuram.* Itaque iuxta ipsos vsura est, accipere aliquid pro impensis ministrorum (nam hoc accipitur supra sortem) quod est contra definitionem Concilij, nec ratione damni ex mutuatione emergentis aut lucri 55

cessantis poterit aliquid supra sortem exigi, quod est contra praxim Orbis & communem Doctorum sententiam Nempe non distinguunt opponentes, accipere aliquid supra sortem ratione mutui, & occasione mutui quæ tamen sunt valdè diuersa.

56 Eiusdem rationis est quod adserunt §. vbi concedunt, posse *pecuniam accipi ad reditum quando illa vertenda est in vsum omnium, vt in consumptione, non autem ad mutuum mutuatariis onerosum, quia mutuum præstari debet sine onere aut spe aliquid inde recipiendi.* Inde enim sequitur, nec ratione damni emergentis, nec ratione lucri cessantis, nec ad impensas ministrorum quidquam posse accipi.

57 Addo, quandò pecunia accipitur ad comparandum triticum sub onere census pro tota ciuitate, potest constitui, vt soli emptores grauentur qui percipiunt commodum, si nusquam alibi minori pretio habere possint. Ergo similiter constitui potest, vt soli mutuatarij grauentur ad soluendam pensionem; quia hi soli commodum percipiunt ex illa pecunia: sicut enim illud triticum emptum est pro tota ciuitate, ita etiam Mons institutus est pro tota Repub. nemine excepto: nec minùs in contractu emptionis seruanda æqualitas quàm in mutuo.

58 Decimo §. negant pro *ministris* posse accipi quantum necesse est ad eorum impensas, *cum in Bulla non legatur quantum necesse*, sed *quod moderatum ad impensas*; quæ duo dicunt differre, sed hoc suprà refutatum est. Deinde in Bulla id satis exprimitur, dum dicitur *posse accipi quod necessarium ad indemnitatem Montium*: incurreret autem damnum, si ex suo deberet ministris partem stipendiorum. Denique, quomodo, quâ regulâ definietur, quantum Mons debeat ministris dare de suo, & quantum à mutuatariis accipietur? nemo vnquam Scriptor talis distinctionis mentionem fecit.

59 Vndecimo § dicunt, *ministros debere accipere partem stipendij à Monte, quia seruiunt indemnitati Montium, & securitati sortis.* Verùm, vt suprà diximus, cùm totus Mons, cum omnibus suis pecuniis & rebus necessariis conflatis, sit solùm in commodum mutuatariorum, hoc ipso quo seruitur commoditati illorum; ac proinde ab illis possunt totum stipendium accipere, sicut milites qui in re militari seruiunt Duci, cui Rex commisit militem conscribere ad tuendam Remp. vel ad expugnandum oppidum, totum stipendium accipere debent a Rege, non à Duce, quia non obediunt Duci in commodum Ducis, sed in commodum solius Regis vel Reip. etiamsi seruiendo & militando vel Reip. simul etiam saluti & honori ac commodo Ducis consulant. Et ministri aut Officiarij, qui subseruiunt Præfecto ærarij aut Thesaurario Principis in colligendis vectigalibus & prouentibus, in excutiendis debitoribus, in rationibus dati & accepti concinnandis, totum suum stipendium immediatè vel mediatè accipere debent à Principe, cui principaliter seruiunt, etiamsi eorum industria & diligentia Thesaurarium non parum subleuet, & ad indemnitatem eius pertineat. Imò si mutuum tibi dem, & fiat de eo instrumentum Notariale, quo a te vel heredibus tuis suo tempore, si opus sit, sortem repetam, æquum omnino est, vt tuis expensis id fiat, etiamsi ad meam tantùm indemnitatem pertineat instrumentum, quia teneris me rationabili ac vsitato modo reddere securum de sorte, si id petiero idque sine meo damno & sumptu.

60 Quæ omnia eò magis locum habent in Montibus, quòd conseruatio, securitas & indemnitas illorum sint etiam in commodum mutuatariorum: nam, si quæ damna Montes paterentur defectu restitutionis (qui crebro contingeret, si pignora non exhiberentur) vel ea ex taxa mutuatariis constituta resarciri debent saltem consentiente communitate, vel Montes sensim exhaurirentur, longè maiori mutuatariorum & Reipu. incommodo. Imò sine pignoribus nulla certa ac bona ratio constituendi ac administrandi Montes excogitari posset.

61 Neque est eadem ratio mensæ fœnebris ac Montis (vt §. 12. obiicitur:) quia constat, illam non statui tantummodò in commodum Reip. nemo enim dicet, fœneratorem publicum nihil aliud intendere, quàm commodum Reip. cùm nihil quærat, nisi proprium lucrum, & ditescere ex mutuo, ac proinde ipse non censetur gestor negotiorum, aut mandatarius Reipub. in causa mutui, nec in eo seruire Reip. & esse eius minister vel officialis, vnde eo nomine non potest accipere
stipendium. Addo, si vsurarius non intenderet ditesce- 62
re ex mutuo, sed solùm exigeret præcisè quantum necesse est vt se seruet indemnem, non esset vsurarius, nec committeret vllam iniustitiam: nemo enim cum suo damno mutuare tenetur, nec vlla æquitas id postulat.

Decimotertio §. dicitur, *ex eo quod mutuatarij tam ex parte rerum, quam ministrorum Montis sentiant commodum, non rectè colligi posse ob illis aliquid accipi supra sortem, quia alioqui excusaretur publicus vsurarius: nam dicet, mutuatarios simili modo ex mensa sua commodum accipere.* Sed non video, quò hæc pertineant, cùm ista collectio non sit nostra: notorium siquidem est, non esse illam adæquatam aut sufficientem causam cur aliquid exigere supra sortem liceat: sed causa adæquata est, *quia mutuans in præstando mutuo potest se seruare indemnem*, modò nihil lucretur, quo fiat ditior, vt autem seruet se indemnem, potest exigere quod necessarium est ad impensas ministrorum, & pecuniam comparandam, æquitati autem consentaneum est, vt mutuarij, cùm ipsi commodum sentiant, imò totum in ipsorum commodum agatur, non se præbeant difficiles ad soluendum aliquid pro indemnitate: nemo enim suis stipendiis militare debet, aut in commodum alterius seruire, nisi fortè sit mancipium. vnde verum non est, *quòd vsurarius committeret crimen vsuræ, etiamsi nihil exigeret supra sortem, nisi quod est necessarium ad pignorum asseruationem*: potest enim quiuis exigere quantum prudenter iudicatur necessarium, vt se seruet indemnem, vt communiter Doctores tradunt, & Concilium Lateranense manifestè indicat in Bulla suprà citata. 63

Addo, pro impensis ministrorum non exigi à mutuatariis, quòd seruiant ipsis immediatè, custodiendo pignora, sicut opponentes passim insinuant, distinguendo ministerium quod ministri præstant mutuatariis, à ministerio quod præstant Monti, quasi seruientes duobus dominis, à quibus partialiter pro rata operæ debent stipendium accipere, non enim sic ista res est concipienda ministri enim immediatè seruiunt soli Monti, & mediatè tantùm mutuatariis, quatenus totus Mons ordinatur in solum commodum mutuatariorum, vnde stipendia non sic debent diuidi, sed immediatè à solo Monte totum accipiunt, Mons à mutuatariis, constituendo taxam, qua se seruet indemnem quoad ista stipendia. 64

Decimo quarto §. ita ratiocinari videntur. Si *etiam licitum est exigere quantum necessarium ad stipendia ministrorum & indemnitatem mensæ fœnebris: ergo si fiat excessus & amplius exigatur, non erit vitium vsuræ, sed simplicis iniustitiæ.* Vbi non video qua ratione probabili id sequatur. Cùm enim nullus sit iustus titulus illius excessus accipiendi, supra id quod necessarium ad indemnitatem, manifestum est censeri accipi præcisè ratione mutuationis: quod autem hoc modo supra sortem exigitur, omnium Doctorum sententia est vsura: quia ratio vsuræ consistit in tali modo accipiendi. 65

Quæ deinde §. 15 & 16. dicuntur de obsequio ministrorum præstito mutuatariis, & præstito Monti, iam clarè refutata sunt.

Decimoseptimo & decimoctauo §. duo contendunt: Primò, *non posse aliquid exigi pro rerum Montis conseruatione distinctum à stipendio ministrorum*: sed hoc iam supra refutatum, estque contra Bullam, quæ illa apertè distinguit, neque existimo esse vllum Doctorem, qui antea Bullam aliter intellexerit. 66

Secundò affirmant, *Pontificem non probare secundam* 67.

senten

sententiam in Bulla commemoratam, sed potius reprobare & corrigere; quia secunda sententia concedit, vt aliquid accipiatur pro conseruatione rerum Montis: hoc autem Pontifex improbat & corrigit.

Quòd Pontifex non improbat secundam sententiam, sed approbet.

Sed contra, si Pontifex illam sententiam improbat, ergo improbat sententiam quam ipse fatetur esse approbatam à quinque Summis Pontificibus, & à sanctis viris publicè prædicatam & commendatam, ait enim, quòd *Auctores huius sententiæ ostendunt, eam à quinque Summis Pontificibus approbatam*, nempe à Paulo II. Sixto IV. Innocent. VIII. Alexandro VI. & Iulio II. Nisi crederet ita esse, non diceret *ostendunt*. quia quod falsum est, ostendi non potest: sed dicendum erat *conantur ostendere, etsi falsò*; alioquin quis Lectorum ex illis verbis non iudicet Pontificem credidisse verum esse.

Deinde addit Pontifex, quòd iidem Doctores *ostendunt secundam illam sententiam, à sanctis quoque & à Deo deuotis & in magna ob sanctitatis opinionē existimatione habitis Euangelicæ veritatis prædicatoribus esse prædicatam.* Tertiò, commendat Pontifex Auctores secundæ sententiæ ob pietatem & veritatis amorem. Censet ergo illorum sententiam esse piam & veram. Auctores primæ commendat ob solum zelum iustitiæ: quia etsi circa veritatem errarent, tamen amore iustitiæ, ne vorago aperiretur vsurarum, ita sentiebant. Quartò, Pontifex in principio Bullæ antequam recenseat istas duas sententias, apertè dicit controuersiam fuisse ortam de Montibus Italiæ approbatis & confirmatis à quibusdam Summis Pontificibus. Et de illis subiicit duas sententias; quarum prior improbat illos ex illa sententia Domini Lucæ 6. *Mutuum date, nihil inde sperantes:* altera approbat illos, ostendens non esse vsuram, & illos Montes esse approbatos à quinque Summis Pontificibus, quam sententiam Pontifex amplectitur, & definit esse tenendum.

68 Confirmatur, Quia in definitione manifestè approbat Montes de quibus secunda sententia loquitur, *Definimus*, inquit, *Montes antedictos* (nempe de quibus secunda sententia) *auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos*, quales nimirum sunt illi de quibus secunda sententia. De nullis aliis potest hoc accipi, cùm nulli alij sint *antedicti & approbati à Summis Pontificibus*. Denique euidenter concedit definitio,

69 posse aliquid exigi non solùm pro impensis ministrorum, sed etiam pro impensis aliarum rerum ad Montium conseruationem pertinentium, quatenus necesse est vt Mons seruetur indemnis, vt suprà clarè ostensum, neque illa verba aliter exponi posse videntur. Vnde expositio opponentium planè est & noua & improbabilis: verba enim Leonis per eam non saluantur (vt ipsi dicunt) sed potiùs peruertuntur: non enim solùm ait, *ad solas ministrorum impensas*, sed addit, *& aliarum rerum ad Montis conseruationem pertinentium*, vt mirum sit toties vrgeri illud, *solas ministrorum impensas*, quasi nihil aliud addatur, cùm immediatè sequatur, *& aliarum rerum*, &c.

70 Decimonono, vigesimo, atque vigesimo primo §. nihil noui adfertur, sed repetuntur ea quæ suprà sunt refutata.

71 Vigesimosecundo §. dicunt, *Montem crescere opibus & fieri ditiorem, quando pecuniam accipit ad censum, si pensio soluatur per taxam mutuatariis impositam, ac proinde non posse hoc onus mutuatariis imponi.* Sed hoc verum non est, nisi Mons seu Præfectus Montis accipiat illam pecuniam in proprium vsum & commodum; tunc enim fit ditior, aliis pensiones soluentibus, de quo hic non est quæstio: secùs si accipiat illam tantummodò in commodum mutuatariorum, præsertim cùm ipse immediatè maneat obstrictus pro pensionibus & solùm habeat ius seruandi se indemnem ex taxa mutuatariorum. quod puto esse etiam vulgò notum; vt mirum sit quemquam posse aliter iudicare.

72 Ibidem sic scribunt: *Pecuniam quæ à mutuatariis in conseruationem Montis accipitur, conuerti non in alicuius priuati, sed in commodum communitatis, non sufficit negotium; quia non licet rem vel publicam vel sacram ex iniquo augere vel conseruare: hoc ergo nihil ad rem, sed est argumentum simile illius, qui prætermissis principiis intrinsecis, ex circumstantiis præsertim, pronuntiat de quauis re.*

Sed veriùs fortè quis dixerit, hæc omnia, sicut & multa alia similia quæ in hoc scripto adferuntur, nihil ad rem præsentem facere. nam hic est manifesta petitio principij, cum supponant, illud quod accipitur à mutuatariis pro conseruatione Montis, vel pro solutione redituum ad solam Montis indemnitatem, esse lucrum iniquum. at hoc ipsum est de quo disputatur, & quod à nobis negatur; ostensum enim est, tum ex Bullis, tum ratione naturali, id esse licitum, quando est necessarium ad mutuantis indemnitatem.

Petitio principij.

Deinde imponitur nobis, quasi sic generatim argumentemur: *Hoc conuertitur non in commodum alicuius priuati, sed in commodum communitatis: ergo non est vsura, illud accipere supra sortem.* Nemo mediocriter eruditus, sic generatim colligat, quia manifestè est inepta collectio. Facile est tales rationes confictas oppugnare. Sed plura de hoc diximus suprà. 73

Denique §. 23. insinuant, nos *similes esse illis, qui prætermissis intrinsecis principiis, ex circumstantiis, præsertim finis, pronuntiant de quauis* pænè re. Veriùs fortè dixeris quis opponentes non pronuntiare ex principiis intrinsecis, sed extrinsecis & imaginariis, quia ratio intrinseca mutui non postulat, nisi vt nihil exigatur supra sortem *præcisè mutuationis*, vel commodi; quod mutuatarius inde percipit, quod nemo negat, non autem vt nihil supra sortem exigatur ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, (vt videntur passim in hoc scripto sentire opponentes) quæ duo habent se instar circumstantiæ extrinsecæ simplici contractui mutui. Vnde cùm disputatur an aliquid sit vsura, considerandæ etiam circumstantiæ extrinsecæ mutuationi, & ex illis iudicandum, alioquin malè pronuntiabitur sententia. Quòd verò nos non ex rei ipsius seu veritatis rei principiis extrinsecis, sed intrinsecis, iudicemus de iis quæ proponuntur, patet, quia iudicamus Montem posse aliquid accipere à mutuatariis ad stipendia ministrorum; quod colligimus ex hoc principio: *Licitum est mutuanti se seruare indemnem:* atqui non potest alia ratione se seruare indemnem, vt supponitur: ergo, &c. Hoc principium est intrinsecum & adæquatum istius pronunciati, etiamsi non sit intrinsecum rationi mutuationis. Ex eodem principio colligimus, posse accipi aliquid ad solutionem pensionum, quæ debentur ratione pecuniæ à Monte ad reditum pro mutuatariis acceptæ, quia aliter non potest sese Mons indemnem seruare, vt etiam supponitur.

Mutuum nō postulat, nisi vt nihil postuletur vltra sortem præcisè ratione mutuationis.

Vigesimoquarto §. conantur probare, *per Bullam Leonis prohibere (saltem implicitè) ne quis erigat Montem Pietatis sine approbatione Sedis Apostolicæ.* Verùm id non prohiberi, videtur manifestum. non enim sequitur. Leo definit, Montes à Sede Apostolica probatos esse licitos: ergo reprobat non approbatos. Item: Leo definit: *deinceps similes Montes cum approbatione Sedis Apostolicæ erigi posse*; ergo prohibet ne sine approbatione tali erigantur. Solùm enim sequitur, de non confirmatis nihil definiri, sed illos relinqui suæ naturæ. Vnde verum non est, illa verba, *Et auctoritate Sedis Apostolicæ hactenus probatos & confirmatos*; siue illa, *Ac deinceps alios etiam similes Montes cum Apostolicæ Sedis approbatione erigi posse*, quæ in Bulla leguntur, habere vim præscripti, quo præcipiatur, vt non erigantur sine Sedis illius approbatione & confirmatione. Neque valet illa ratio: *Illa particula definitionem ingreditur, ergo habet vim præcepti vel prohibitionis.* Potiùs contrarium inferendum erat, vt statim ostendetur. Sed inquiunt. *Nisi haberet vim præscripti, impertinenter scriberetur & gratis, quis enim nescit, id quod per se fieri potest, ex abundanti fieri posse cum Apostolicæ Sedis consensu?* Respondeo non impertinenter, sed necessariò addi in definitione: quia in definitione ponendum erat id quod fuerat in Concilio propositum, & de quo

74

Non requiri necessariò auctoritatem Pontificis ad erigendum Montem.

75

76

quo erat controuersia inter Doctores: sed controuersia erat de Montibus iam antè à Sede Apostolica approbatis & de his fuit quæstio proposita in Concilio. Vnde non Pontifex excederet limites quæstionis, definiendo ampliùs quàm erat propositum, aut necessitas controuersiæ postulabat (quod numquam aut rarissimè fieri solet) necessariò illa particola ponenda erat in definitione, præsertim cum non parum iuuaret ad persuadendum, & ad iuuandam definitionis fidem

77 apud homines. Ad confirmationem respondeo, Quando aliquid per se ita licitum est, vt omnibus constet illud per se licitum esse, frustrà adderetur, *cum Sedis Apostolicæ approbatione*: quando verò est quidem per se licitum, tamen non omnibus de eo constat, sed aliqui negant & impugnant; non frustrà additur, nec frustra quæritur approbatio, etiamsi minimè sit necessaria. vnde etiam probaremus, vt peteretur approbatio. Quando tamen rogamur an sit præceptum in Bulla, & an sine tali approbatione Mons non possit erigi, non possumus ex veritate & conscientia respondere, nisi negatiuè. Quod vero addunt *habere vim præscripti ad cau-*

78 *telam ne erectio Montium libertati erigentium permissa inuoluat vel subinferat quædam illicita*, posset fortè id esse ratio aliqua ad statuendum vt petatur confirmatio, sed cùm reipsa non inueniatur id esse vsquam Iure statutum, non est imponenda obligatio præcepti de quo non constat, multoque minus quando ferè certum est, nusquam tale præceptum extare.

79 Addo, quòd sicut in cambiis, censibus, & aliis contractibus, satis à Sede Apostolica & sacris Canonibus est prouisum per regulas iustitiæ, vt isti contractus ritè possint fieri, sine alia Sedis Apostolicæ confirmatione (quamuis sæpè magnum in his sit periculum iniustitiæ;) ita etiam satis prouisum est ad ritè instituendos Montes Pietatis absque alia confirmatione. Nec desunt eruditi Prælati, Consiliarij, & alij viri docti, qui de his possint iudicare.

80 Vigesimoquinto §. rursus negant quidquam posse accipi, nisi pro expensis ministrorum: sed hoc supra refutatum.

81 Vigesimo sexto § dicunt, *nat Montis nomine intelligere pecuniæ aceruum ex quo erogatur mutuum, cum potiùs comprehendi debeant omnes apparatus ad exercitationem talis mutui necessarij.* Nusquam in scripto nostro illud dicitur aut insinuatur, sed sæpè contrarium. Duabus enim veluti partibus intrinsecis Mons Pietatis constat, aceruo pecuniæ erogandæ, & domo idoneè ad pecuniæ & pignorum custodiam instructa ac comparata. Præfectus & ministri sunt necessarij ad vsum & exercitationem Montis, & eius conseruationem, non autem pars intrinseca. & ita Mons Pietatis hæc omnia inuoluit; & pro omnibus his conseruandis, quando alia media non suppetunt, aliquid exigi potest.

Quid Montis nomine intelligatur.

82 Deinde addunt, non *posse quidquam exigi pro Montis erectione, etiamsi possit pro conseruatione*; quod confirmant ex eo quòd Pontifex non loquatur de erectione, sed solùm de *conseruatione rerum Montis ad ipsius indemnitatem: quare cum accipere ad censum pecuniam in aceruum aut reliquum Montis apparatum, non valeat ad Montis conseruationem, non licebit ob eam causam quidquam à mutuatariis exigere.*

Respondeo: Si pro conseruatione licitum est aliquid exigere, ne Mons concidat, & vt conseruetur in commodum publicum; cur non etiam, vt à fundamentis erigatur & extet? Si, vt commodum publicum continuetur; cur non vt primùm inchoetur & procuretur? Sicut enim tota conseruatio est commodum publicum, ita & erectio. Sic non solùm licitum exigere contributionem pro conseruatione Montis, domus publicæ, Ecclesiæ, mœnium ciuitatis, sed etiam pro prima erectione. Nec refert quòd Pontifex solùm loquatur *de conseruatione*, quia non fuerat ei propositum de prima illa erectione, sed solùm de conseruatione.

83 Vigesimoseptimo §. dicunt non esse verum, *ideò posse aliquid accipi pro ministrorum opera, quia sine illa non possent mutuatarij percipere commodum ex Monte.* At hoc esse verissimum, videtur manifestum: nisi enim ministrorum opera esset necessaria ad conseruationem Montis, & consequenter ad commodum mutuatariorum, nihil pro illorum stipendio posset ab illis exigi: Ratio quam ipsi adferunt, suprà refutata est, quia non accipiunt stipendium eò quòd immediatè seruiant mutuatariis, seruando eorum pignora, vt opponentes imaginantur (multi enim non seruant pignora, & custodia pignorum in firma domo, paruam vel nullam requirit operam ministrorum) sed quia seruiunt in omnibus Monti, qui ad solam commoditatem mutuatariorum ordinatur.

Ad ea, quæ dicuntur §. 28. suprà fusè responsum, & ostensum est, nullum esse præceptum petendi confirmationem. 84

Vigesimonono § dicitur, *friuolum esse dicere Montem huiusmodi Pietatis nomen mereri, ex eo quòd, tametsi sub onere, mutuum petentibus omnibus concedat: nam & fœnerator omnibus mutuum petentibus libenter sub onere præstat.* Responsum ad hoc suprà, & est manifestè contra Bullam in qua agitur de Montibus, qui supra sortem aliquid exigunt ad impensas ministrorum & conseruationem rerum Montis; & hos definit licitos esse & pios, *& eorum pietatem populis prædicandum.* Non enim modica est pietas efficere, vt innumeri homines tenuis fortunæ, qui antè cogebantur soluere 33. vel 22. in centum, soluant tantùm 12. 10. vel 8. & minus, idque absque omni lucro vel commodo mutuantis, quæ differentia est vt minimum 10. in centum; quo etiam factum est, vt vno anno mutuatarij Bruxellæ & Antuerpiæ subleuati fuerint onere circiter quinquaginta millium florenorum, quæ ratione mutui à Montibus accepti vsurariis ampliùs soluere debuissent. 85

Quod de vsurariis adfertur, impertinens est, quia ipsi longè plùs exigunt, quàm sit necesse ad suam indemnitatem, & manifestè quærunt ex mutuo ditescere. 86

Nec refert quòd nunc dicant (vt fertur) se paratos dare pro 15. in centum sicut Mons initio exegit: nam (vt omittam, quòd hoc dicendo seipsos manifestè condemnant iniustitiæ toto tempore præterito cùm acceperint 33. vel 22. in centum) etsi initio fortè id facerent ad impediendum Montis successum, tamen progressu temporis, quando opportunum videretur, facilè in vsura ascenderent. Deinde etiamsi sisterent in illa tasa, non essent admittendi, quia Mons hic certò minorem sensim tasam constituet. Vnde modò exigit tantùm 12. in 100. sicque sensim procedent Administratores imminuendo, prout experientur se posse consulere indemnitati Montis, etiam vsque ad 6. & minus in 100. magno sæpè Reip. bono & egentium solatio. Quæ tamen diminutio tasæ non proueniet ex aliquo lucro, quod Monti accrescit ex maiori taxa, quam impræsentiarum exigit (vt quidam malè opinantur) sed aliunde, qui fructus erit industriæ Præfecti Montis, quam probasse dicitur Princips & iis quos Princeps in consilium adhibuit. 87

Vtrum autem tasa illa, quam primo anno Mons Bruxellæ exegit, scilicet 15. in 100. fuerit iusta, quæstio est facti, peritorum mercatorum, & aliorum qui norunt expensas factas, iudicio definienda. Prælati Belgij (de quibus in præfatione) re seriò examinata, eam minimè improbarunt. Nos solùm asserimus, mutuatarios ita posse taxari, vt Mons se præstet omnino indemnem, ac proinde etiam posse exigi 15. in 100. si tantum requiratur ratione oneris necessarij, quod subire cogitur. Denique hoc etiam commodi per Montem accedit, quòd pecunia non efferatur extra prouinciam, sicut fieri per vsurarios dicitur cum non modico Reipub. damno: quæ res omnino digna est consideratione. 88

89

Trigesimo §. dicunt: *Tutius itaque ad conscientiam, & illustrius erit ad ædificationem, reformare Montem, & in pecuniarum eius aceruum, non plus repositum habere quàm Monti gratis donatum est; & si quid vltra receptum fuerit ad reditum, id restituere reddituariis.* Verùm hoc nihil aliud est, quàm omnem conatum instituendi Montes 90

huiusmodi

huiusmodi succidere, & vsurarios rursus introducere. Pecunia enim donata, nulla est, vel modica, nec sufficiens ad ipsam domum comparandam, multò minùs ad succurrendum egentibus. Populus autem in ciuitatibus Belgij non potest carere subsidio mutui, vt ante 12. vel 15. annos manifestè patuit. Cùm enim Serenifs. Princeps prohibuisset vsurarios, miserunt aliqunt ciuitates suos Deputatos qui explicarent S. Serenitati necessitatem populi, & peterent vsurarios restitui: quorum iustæ postulationi Princeps annuit. Omnes enim artifices suis temporibus egent paratâ pecunia, vt comparent suarum artium materiam: alioquin graue damnum incurrent. Hanc non possunt habere gratis ex mutuo, neque ex venditione suarum rerum, nisi cum ingenti damno, eò quòd nondum sit tempus & opportunitas vendendi. Quare cùm alia ratio non sit inueniendæ pecuniæ, eligunt eam quæ minùs videtur damnosa; & confugiunt ad vsurarium publicum: cui post aliquot menses, venditis suis rebus opportuno tempore, satisfaciunt.

Omitto innumeras alias necessitates paratæ pecu- 91
niæ in magno populo, quæ non durant sæpè nisi ad breue tempus, quibus necesse est succurrere vel per vsurarios, vel per Montes huiusmodi, in quibus sanè est longè minus dispendium mutuatariorum, quàm apud vsurarios. Itaque nullum periculum hic conscientiæ, nec video quomodo quis malè possit ædificari propter pecuniam ad censum acceptam, & solutionem pensionum in mutuatarios deriuatam: modò benè sit informatus, & totum hoc negotium ex solidis fundamentis intelligat.

Hæc responsa sunt ad scripta oppugnantium Montem & nostram sententiam, idque eo tantùm fine, vt veritas hoc examine magis elucescat, & bono publico consulatur.

INDEX

INDEX

Rerum præcipuarum, quæ hoc volumine tractantur, recognitus & auctus.

Prior numerus, paginam; posterior, marginalem paginæ numerum denotat. Vbi numerus marginalis solùm apponitur, ad proximè designatam paginam refertur.

A.

INDEX RERVM.

INDEX RERVM.

INDEX RERVM.

Quorum

INDEX RERVM.

INDEX RERVM.

Contra

Crimen

Dei

Donare

INDEX RERVM.

Expositus.

INDEX RERUM.

eam

Google

Iudith.

Iuniperus.

Iuramentum, Iusiurandum.

Iuramenti

INDEX RERUM.

L.

Labor.

Legatarij

INDEX RERVM.

Magia.

Digitized by Google

INDEX RERVM.

INDEX RERVM.

Molestia.

N.

Occidere

INDEX RERUM.

Occultum.

Oeconomus.

Oenopola.

Officium.

Omissio.

Opera.

Opinio.

Opus.

Oraculum.

Oratio.

Ordo Religiosus, Ordinis Sacramentum.

Ornatus.

Osculum.

Otho.

Otium.

Oua.

P.

Pactum.

INDEX RERVM.

Peccati

Laicus

Digitized by Google

Præstigium.

Præsumptio.

Pretium.

Primitiæ.

Princeps.

Prior.

Priuilegium.

Probabile.

Prodigus.

Proditor.

Professio.

Digitized by Google

Religionem

Restrictio.

INDEX RERVM.

Sensus.

Regula

INDEX RERVM.

INDEX RERVM.

V.

Vendere

Vim

INDEX RERVM.

Vota

INDEX RERVM.

ROMA

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google